

Digitized by Google

BIBLIOTECA
NAZIONALE
CENTRALE V.E. II
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

II.D.

Digitized by Google

Digitized by Google

CAROLI
MOLINÆI
FRANCIÆ ET GERMANIÆ
CELEBERRIMI JURISCONSULTI,
ET IN SUPREMO PARISIORUM SENATU
ANTIQUI ADVOCATI,
OMNIA QUÆ EXTANT OPERA,

EX VARIIS LIBRORUM APOTHECIS, IN QUIBUS LATEBANT, nunc primùm eruta, & ſimul typis commiſſa, permultiſque mendis, quibus ſenſim ſcatebant, ad exemplaria tùm ab Authore recognita, tùm à Viris Doctiſsimis, Juriſque Peritiſsimis inter legendum notata, & quàm fieri potuit diligentiſsimè purgata.

EDITIO NOVISSIMA QUINQUE TOMIS DISTRIBUTA, auctior & emendatior.

HORUM SERIEM PAGINA SEQUENS INDICABIT.

TOMUS TERTIUS.

BIBLIOTECA NAZ.

PARISIIS,
Sumptibus NICOLAI PEPINGUE', in Aulâ Palatii primariâ è regione Cameræ Conſultorum-Juris, ad inſigne Solis aurei.
M. DC. LXXXI.
CUM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

Digitized by Google

Digitized by Google

ORDO ET SERIES
OMNIUM TRACTATUUM
QUI IN HOC TERTIO CAROLI MOLINÆI
OPERUM VOLUMINE CONTINENTUR.

Quorum & qui de novo huic editioni ſupervenerunt notati extant aſteriſco fronti cujuſlibet novi Tractatus inſcripto.

JUS ROMANUM.

NOVA & analytica explicatio Rubricæ de Verborum obligationibus. 5
Extricatio Labyrinthi Dividui & Individui. 89
Extricatio Labyrinthi ſexdecim Legum. 286
Novus Intellectus quatuor Legum. 314
Novus Intellectus Legis Si partem, &c. 328
Novus Intellectus in §. Finito, &c. 345
Novus & Analyticus Intellectus L. Si uſusfructus, &c. 350
Novus Intellectus quinque Legum. 352
Nova & Analytica explicatio L. Commodiſſime, &c. 370
Nova & Analytica Explicatio L. Si ita facta, &c. 378
Nova & Analytica Explicatio L. Si mater, &c. 382
Quinque ſolemnes Lectiones Dolanæ. 387
Tractatus de eo quod intereſt. 423
Explanatio L. Si totas. 482
Tractatus de donationibus in contr. matrimonii factis. 499
Tractatus Analyticus de inofficioſis teſtamentis, donationibus & dotibus. 528
Arreſt au profit de Maiſtre Charles du Molin. 543
Commentarius in ſex priores libros Codicis. 547
Annotationes in Philippi Decii Conſilia. 753
Notæ in Commentaria Philippi Decii ad ff. vetus & Cod. 851
Notæ ſolemnes ad Conſilia Alexandri. 879
Notæ ſolemnes ejuſdem Decii ad Regulas Juris. 1019
Tractatus Analyticus de Dignitatibus, Magiſtratibus & Civibus Romanis. 1035
Index ſecundi & tertii Voluminis. 1089

ILLUSTRISSIMO, GENEROSISSIMO,

ET POTENTISSIMO PRINCIPI

ANTONIO BORBONIO

NAVARRÆ REGI,

VINDOCINENSI DUCI,

FRANCORUMQUE PRIMARIO PARI

AC PROREGI,

CAROLUS MOLINÆUS FRANCIÆ ET GERMANIÆ Juriſconſultus, præfatæ Majeſtatis Conſiliarius, Libellorumque ſupplicum Præfectus, fœlicem pacis, bonorumque omnium ſucceſſum.

Hæc Epiſtola nŭcupatoria eſt novæ & analyticæ explicationis rubricæ & legis 1. & 2. ff. de verborum obligationibus.

P*OLITICAS artes meas (Princeps & Rex Illuſtriſſime) multi jam etiam illuſtrium & laudatiſſimorum Principum, & quadam Reſpublicæ norunt, quorum etiam quidam fœliciter experti, & illuſtri elogio teſtati ſunt, etiam literis* ϗ σφραγισι *propriis ea de re magno Heroi Henrico II. Regi menſe Januario, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo quarto à nativitate Chriſti miſſis: Anno verò ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto magnus ille Rex Philippus ſibi à meis induſtria & literis timuit, dum leges magno concurſu jam ſextum menſem Dolæ profiterer: unde me die xiij. Novembris expulit, circumſidentibus habitationem meam armigeris ſuis: conſiderabat, & in rationes ſtatus ſui revocabat, quæ ſcripſeram, & effeceram prioribus annis in Germania adverſus Cæſarianos pro illuſtri Landtgravio Haſſiæ, tria quoque Cæſariana areſta & eorum in Katzen Elnbogenſibus ditionibus executionem ne quicquam Philippo Landtgravio captivo abdicante, & ejurante (prius quàm etiam abdicatio illa fœderibus pacis ſanciretur) ad irritum reducta, nomine Primogeniti Landtgravii in dictis areſtis non comprehenſi, qui recuperata ſubitò poſſeſſione, ut per militares & imperiales inveſtituras & contractus deceſſorum vocabatur, ſeſe vel ſtaturum juri de integro ad initium novæ cognitionis, vel armis decertaturum offerebat. Accedebat illa recentior occaſio, quòd nondum duo menſes idem Rex requiſitores Dolam miſerat, qui lectionibus meis interfuerunt, deinc privatim interrogarant num vellem Dolæ manere? Negavi, ſed quod cives, Senatores:*

& ſchola me redeuntem ex Germania honore præveniſſent : Ego quoque volebam honore ſubſequi , & in gratiam eorum Analyſin meam in abſtruſam illam , & hactenus non intellectam Dividui & Individui materiam depromere , eoque munere perfunctus in patriam reverti , obtulerunt (tentantes ut rebar) præclariſſimas conditiones in Academia & Senatu Dolano , ſi vellem promittere , & juramentum præſtare , magis ne gravi , quòd mihi eſſet impoſſibile ſine conſenſu Principis mei Regis Galli duo millia annua , primamque cathedram Lovanii nomine Principis ſui obtulerunt , ut eò migrarem , idem reſpondi : quod cùm in aula Philippi Regis retuliſſent, aucta eſt ſuſpitio , gliſcente etiam bello , & quòd civium & auditorum (qui magna parte exteri confluxerant) favorem nactus , facinus aliquod patrare poteram , quò majorem Principis mei in reditu meo gratiam demererer. Multi etiam in Germania , Belgio , & Sequanis perſuaderi nequibant me de Regno Franciæ tam præclarè meritum , ablegatum eſſe à Rege , finium ampliationem etiam inſcriptione monetæ ſuæ meditante : ſed explorandum potiùs , & expiſcandum quid ſubmiſſum : etiam ſi nihil hac de re in ſcriniis meis in Belgico Montbelgardo me proditoriè capto , diuque variis in locis detento , perfoſſis , & diutiùs retentis , inventum fuerit. Bibliothecam meam dicta die xiij. Novembris ingreſſus centurio rogabat quidnam illic agerem ? Reſpondi omnibus conſpicuum eſſe. Juſſit abire , quærenti cauſam , dixit me haberi vehementer ſuſpectum , meque Principem ſuum in dominum non agnoſcere. Reſpondi me Francum eſſe , nec alium habere dominum , quàm Francorum Regem. Sed omnium ordinum hujus urbis rogatu ad ornandam Academiam ſubſtitiſſe , etiam contemplatione fœderum , eaque nota eſſe : eo verò militari rigore perſiſtente (quoniam multorum etiam Burgundorum conſultationes habebam) petii inducias quindecim , vel octo ſaltem dierum : ait ſibi neceſſe eſſe dominum ſuum intra triduum de executione mandati ſui certum facere. Poſtridie Rector Academiæ cum primoribus & decurionibus urbis Senatum adire , expoſtulare , & ſaltem inducias menſis vel ſemis petere : ſed audito centurione reſpondit tam præciſum mandatum eſſe , ut etiam alioqui Senatui exeundum foret. Scholares dolore ſcholas ruperunt , & niſi eos ad lectionem extraordinariam duarum horarum in novum intellect. l. ſi ita ſcriptum. Π. de liber. & poſthu. domi vocatos continuiſſem , & ſedaſſem , in quoſdam (quod jam minabantur) ulti fuiſſent : magna pars mecum exierunt : euntem rectà in Franciam , Rector & primores urbis obnixè rogârunt ut Veſuntium irem , quò me conſules Veſuntini præſentes invitabant. Addebant Dolam intrepidos ſe à Principe , quod me tam ſibi ſuſpectum invitaſſent & admiſiſſent , & vereri ne id ſibi inter alias cauſas imminentis belli obtruderetur. Cum Veſuntini ſpopondiſſent liberè me apud ſe acturum , ſeque effecturos , ut libri mei jam decem menſes flagitioſe in arce Montbelgardenſi retenti mihi reſtituerentur , dextrorſum verſis habenis magno comitatu ſcholarium , & quorumdam civium Dolanorum inclitam , & liberam Veſuntinorum Rempub. petij. Senatus Veſuntinus trucem illum Comitem Georgium libros meos cum ſupellectili reddere coëgit. Tum in gratiam urbis in eorum ampliſſimis ſcholis denſiſſimo auditorio interpretari cœpi famoſam & arduam Scevolæ l. qui Romæ. Π. de verb. obligat. ſub finem tertiæ lectionis repens nuncius de obitu fideliſſimæ uxoris omne auditorium mœrore complevit , poſtridiè me honoris causâ aduſque limites ſuos comitati ſunt. Multo plura prætereo. Scit tua Majeſtas , ô Rex , quàm à juventute mea addictus fuero nobiliſſimæ tuæ , & valentiſſimæ Borbonij domui , de qua Baldus ille Peruſinus antiquus jurium Doctor prærogatæ authoritatis in lib. j. Feudorum , tit. de feudo Marchiæ , ducatus & comitatus , loquens de Regum ſucceſſione , ait , quod etiam ſi deficeret tota domus Regia , & extaret unus de ſanguine antiquo , puta de domo Borbonæ , & non eſſet alius proximior , eſto quòd eſſet milleſimo gradu : tamen jure ſanguinis & perpetuæ conſuetudinis ſuccederet in regno Francorum. Hactenus Bald. legem regiam & primariam regni Francorum , quæ

ante ſeſquimille annos. Salica vocatur, deſignat: ut plenius attigi in libro gallico de Origine, juribus & præcellentia Coronæ & Monarchiæ Francorum, Illuſtriſſimæ & gratioſiſſimæ Navarrorum Reginæ conjugi tuæ dicato, cujus etiam illuſtriſſimo parenti Navarræ Regi Henrico hujus nominis primo, & ſereniſſimæ matri Reginæ chriſtianiſſimæ Margaritæ Franciæ, plurimùm adfectus fui. teſtantur ſcripta mea cum luculentis encomiis ante quatuor & viginti annos Pariſiis in Conſuet. Pariſ. §. j gloſſ. iiij. num. 44. & rurſus §. xxix. num. 4. Navarræ regni antiquitatem teſtatur, πολυγραφώτατος ille Iſidorus Hiſpanus, Hiſpalenſis Epiſcopus, qui ante mille annos vixit, in libris etymologiarum, & quingentis annis ante eum ſcripſit Strabo Geographiæ libro tertio, regionem illam in qua regnum eſt Navarræ à Vaſconibus fuiſſe poſſeſſam ſuo, & Octaviani Auguſti (ſub quo militavit, & ſcripſit) tempore. Multum debet Caſtilla, nunc Hiſpaniæ caput, Navarræ Regibus. Sanctius enim major Navarræ & Legionis Rex, Legio verò primum fuit regnum Hiſpaniæ, & Caſtellæ dominus, primus illam de comitatu in regnum erexit, quò major fuit ingratitudo, ne dicam impietas ejus, qui contra jus divinum, & jura gentium in abſentis, nec diffidentis regnum involavit, & Pompeiopolim, majoremque partem regni furtivè occupavit, prætextu ſolius iniquæ, & abuſivæ cenſuræ, & donationis papalis Julij II. ſceleſtiſſimi, qui de Eccleſiæ neceſſaria emendatione ſollicitos non ſolùm maledictis, & blaſphemiis perſecutus eſt: ſed omnibus deprædandos, & occidendos expoſuit ad cædes & rapinas claſſico bullarum ſuarum concitando, & authorando, bonis etiam regnis raptoribus in prædam impiè & abuſivè datis: nec minùs pudenda eſt eorum iniquitas, qui in eo vitio perſeverant. Contrà innocentia & modeſtia tua, Rex Sereniſſime, (& quod ait beatus Paulus Philippenſ. iiij. τὸ ἐπιεικὲς) omnibus vel inimicis nota eſt. Quinquaginta duo boni Regis epitheta dedit Julius Pollux, quorum priora nulli unquam laudatiſſimorum Principum, & Monarchorum magis quam tibi conveniunt: πατὴρ, inquit, ἤπιος, πρᾶος, ἥμερος, Quod Eraſmus in ſua inſtitutione Principis Chriſtiani vertit, pater, mitis, placidus, lenis, omitto reliqua, ut ſacris literis magis quàm ethnico authore ad chriſtianum Principem utamur. Gloriam Regum eſſe, verbum Dei inquirere, & ſcrutari teſtatur regius, imo divinus parœmiographos Salomon, Proverb. xxv. contra quam impij ab omni ſalute ruunt, qui decreta Dei non inquirunt, ut per os Regis David ait Spiritus ſanctus, Pſalmo cxix. Ut nihil Regibus à Deo magis præcipitur, quam verbum Dei aſſiduè legere, & cuſtodiri curare. Deuterono. xvij. non ſolùm enim ſecundæ, ſed etiam primæ Decalogi tabulæ cuſtos eſt: ita nihil magis in Regibus adverſatur, & ulciſcitur Deus, quàm idolorum cultum. j. Reg. xij ij. Paralip. vij. ad fin. & univerſa hiſtoria, & doctrina Prophetarum, præſertim Iſaiæ, Hieremiæ, Danielis, Ezechielis: utque Deo auctore gladium portat miniſter ejus & vindex in iram ei qui malum agit. Paul. Rom. xiij. ita maxime in ſimulachrorum cultores, & adverſus omnem Idolomaniam. Levit. xx. Præcepit Deus populo terræ lapidare hujuſmodi, quod ſi negligens populus terræ fuerit, & parvipendens imperium Dei occidere noluerit, comminatur Deus excidium etiam in omnes conſentientes & participes. Quare tam diligenter monuit, & præcepit Beatus Apoſtolus Joannes: Cavete vobis, inquit, à ſimulachris. epiſt. j. in fine. Ut autem verum eſt illud Levitici xx. περὶ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτορος loqui de populo ſuum principatum ſibi habente: ita in populo principi ſubdito totum illud præceptum, totum illud onus cum ſuis comminationibus in ipſum Principem recumbit. Non enim ſolum impium Achab ſpectant verba illa prophetica. j. Reg. xx. in fine, Quia dimiſiſti virum dignum morte (ſcilicet Benadab Regem idololatram) de manu tua, erit anima tua pro anima ejus, & populus tuus pro populo ejus. Nec ad ſolum Jehu, quia omnes ſacerdotes Baal congregatos occiderat, templo cum ſtatua combuſto, quia (inquit Deus) ſtudiosè egiſti quod rectum erat & placebat in oculis meis, filij tui uſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſraël.

Hæc & quàm plura ſimilia exempla ſunt veritatis & executionis promiſſionum Dei, quæ ſive in pœnis, ſive in remunerationibus, ut generales ſunt: ita ad omnes, & ad omnia tempora ſpectant, ut & Decalogus, ubi in ſecundo mandato Exodi, xx. non facies tibi ſculptile &c. addit Deus..... Cætera deſunt.

ILLUSTRISSIMIS, GRATIOSISSIMIS ET MAGNANIMIS Principibus Philippo Landtgravio Haſſiæ, & VVillelmo ejus primogenito Landtgravio, & Comiti in KatzenElbogen, Carolus Molinæus I. V. Doctor, Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Sereniſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliarius, Libellorumque ſupplicum in Regia Magiſter *εὐπράττειν*.

GRATIOSISSIMI, Illuſtriſſimi & Amantiſſimi Principes, tametſi à fine Auguſti anni ſeſquimilleſimi quinquageſimi quinti, gratiſſimo conſpectu veſtro excluſus fuero: veſtra tamen auguſta ſpecies ſemper animo meo præſens fuit: eam ſemper mecum circumtuli: veſter honos & amor ſemper intimis præcordiis meis hæſit. Celſitudini veſtræ ſcripſi: non pervenit. Nunc autem certum habeo, fore, ut hoc perpetuum veſtri ſplendoris meæque erga vos obſervantiæ ſpecimen, non ſolum ad vos, ſed ad omnes quoque non ſemel, ſed perenniter perveniat: ut ſciant omnes (neque enim dubito) vos de meo viciſſim animo certos ſemper fuiſſe, nec temporum, neque locorum, nec captivitatis meæ intercapedinem quicquam detraxiſſe: ſed ut omnes quoque ſciant Gallos non ſolùm memores, ſed etiam gratos, officioſos, & fidos etiam exteris. Quamquam ego quidem nunquam putavi Germanos, Gallis exteros fore, ſed propinquos & fœderatos, maximè cum Francorum & nomen & regnum & propagationem ab illis acceperint, ut ſemper in libris meis ex fide veterum & claſſicorum authorum teſtatus ſum: ego certè me ab eis alienum non puto. Sciant omnes velim Francos etiam abſentibus, & forſan nec cogitantibus quidem fidem & amicitiam ſervare, & religioſè colere. Tu Illuſtriſſime & Optime Philippe, qui me tam benignè, tam jucundè anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo tertio in Regia tua excepiſti Caſſellis, & ſumptu tuo comitatuque tuorum per ſuperiorem & inferiorem Germaniam tutiſſimè deduci curaſti. An forſan putas, me parum memorem, aut parcum æſtimatorem fuiſſe: Id bis publicis conſignavi monumentis, antequam Tubingam exirem, in ſecunda editione prioris labyrinthi, De eo quod intereſt, & in annotationibus ad conſilia Philippi Decij, & tertiò Pariſiis, in primo Tomo conſiliorum meorum ante ſeſqui annum Lugduni edito. Nec mihi ſuffecit, niſi nunc quoque pleniùs in hoc poſteriore & longè famoſiori & profundiori Labyrintho Celſitudini tuæ dicato, palam facerem, quam ſim & memor & gratus, & omni officio paratus. Tibi quoque, generoſiſſime & magnanime VVillelme, qui rediens à viſitatione clariſſimæ & gratioſiſſimæ ſororis tuæ recens viduæ valentiſſimi illius Mauricij Saxoniæ Ducis anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo tertio, me obviam factum tanta benignitate complexus es, & reverſum Caſſellas initio Novembris germanico habitu (quem adhuc ſervo) contra vim frigoris donaſti; teque patronum meum eſſe & fore in Germania declaraſti: & iterum VVormaciæ, dum de diffinitiva KatzenElnbogenſium ditionem ageretur, unde non priùs quàm viciſſes etiam à Principe meo, uxore & liberis vocatus diſcedere volui, ne officio meo magis deeſſem in conſervatione, quam in fœlici recuperatione anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſecundo facta nomine tuo per ipſas militares & imperiales inveſtituras & authoritates deceſſorum legitime & expreſſe vocato, nequicquam obſtantibus præjudiciis tribus Auſtriacis curiæ Spirenſis. Sed nec me tum redire paſſus es priuſquàm iterum optimum patrem tuum viderem, cujus & Ducis Auguſti authoritate Lypſiæ me profiteri volebas.

Hæc Epiſtola eſt extricationis Labyrinthi Dividui & Individui.

Germani & Galli fœderati.

Caſſellæ.

VVormacia.

Lypſiæ.

ubi ab extricatione hujus Labyrinthi lectiones meas orſurus eram, & omnes copias & opes meas effuſurus loco & emporio peropportuno, & habenti tres Typographos: quos nunquam otioſos paſſus fuiſſem. Id quod Tubingæ facere volui, ſed quorundam invidia obſtitit: quorum factione factum eſt ne duo Typographi ſeſe cum ſuis characteribus & formis typicis venturos offerentes, ut in ea Academia domicilium collocarent, opera mea & alia excuderent, non admitterentur, domuſque doctoralis initio promiſſa, jam per unam hyemem & æſtatem protelata planè denegaretur. Cujus rei tum indignitate, tum neceſſitate motus, ne rurſus proxima hyeme temporis diſpendium & valetudinis periculum incurrerem, miſſionem petij ab illuſtri Duce VVirtembergenſi, & abij, non abiturus ſi ſaltem mihi permiſiſſent domum emere: de cujus pretio conveneram, nec Typographos ſumptu ſuo venturos excluſiſſent, non tam mihi, quàm patriæ ſuæ invidentes. Idem etiam cavillati ſunt, quod vellem mihi novum oppidum conſtrui, quia collegas adduxeram in vicum mediæ urbis, oſtendens loca idonea plus ducentis hypocauſtis & cubiculis modico ſumptu erigendis, propter multitudinem auditorum fama nominis mei adventantium, qui cogebantur ad pandocheos, & publica hoſpitia divertere, multi etiam nobiles & ingenui, alij Saxones, alij Auguſtani, fruſtrati ſunt ſpe mecum (ut cum profeſſoribus ſolet) habitandi. Mihi verò exeunti unus profeſſorum artium dixit me totum populum mihi devinxiſſe, hoc eſt omnes à parte mea ſtetiſſe, ſi germanicè illis loqui potuiſſem.

Odium ſchiſmatis. *Fateor me nunquam illic voluiſſe in cœna Domini communicare: ſed tantùm faciebam, ne macularer ſchiſmate, neve cum illis maledicerem aliis ſanctis Eccleſiis verbo Dei repurgatis, ſed novum ubiquitatis dogma non recipientibus: qua de re literas:* Certamen authoris contra ſchiſma. *manu propria & gentilitio apoſphragiſmate ſignatas dedi, non ſolùm ad Ducem VVirtembergenſem, tuamque celſitudinem, ſed etiam ad Auguſtum Ducem Saxoniæ, Fridericum Comitem Palatinum, Electorem, & Fridericum Othonem, & alios primarios principes, ſuadens concordiam, & pacem totius Germaniæ, ubiquitatem quidem errorem eſſe novum & inſulſum: ſed non ob id unionem eccleſiæ ſcindendam, modò non exigatur, prout ob id non ſcindebatur unio ab his, qui ſynceriùs ſentiebant, ſed à ſolis ſuperſtitioſis, & procacibus Ubiquiſtis, in impium ſchiſma ruentibus, quos diſputando ſæpiùs convici, nec tamen videri volebant* Regula Pauli. *victi, quibus cicurandis frequenter illud inculcans beati Pauli ad Philippenſ. iij. Quotquot itaque perfecti ſumus, hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſentitis, hoc quoque vobis Deus revelabit. Attamen ad id quod aſſequuti ſumus, eadem procedamus regula, ut ſimus concordes. Hac de re non modica turba gliſcente Tubingæ, occurrit bonus princeps Chriſtopherus miſſo ſuæ aulæ præfecto cum mandatis præciſis de ſilentio quæſtionum religionis, & pace: utque lectiones meas, & conſilia ſua cuderem: cui ſedulò parui: nec ſic quidem invidiam malevolorum vitavi. Scit tua Celſitudo, non quieviſſe æmulos, mox ut audierunt me proficiſci Lypſiam: ſed illos antevertiſſe, & in ea Academia divulgaſſe me eſſe Zuinglianum, eorumque religionem mutaturum, ut conatus eram Tubingæ, adeò ut graviores turbæ exoriri viderentur: nec ſatis tutas eſſe literas ampliſſimi Cancellarii Au-*Fran. Kram Cancellarius Auguſti. *guſti Saxoniæ Ducis Franciſci Kram ad me ex Auguſta Rhetica: magno favore ſcriptas. Ego verò perpetuò illud in animo & ore habebam, me non manſurum Germaniæ privatum, ſed duntaxat cum publica profeſſione & typographia, ut utraque vocali & ſcripta, talentum exercerem, & hoc boni publici & Eccleſiæ intuitu, etiam uxorem, liberos, & patriam perpetuò relicturum, cæteroquin malle me privatim apud meos quibus ſimul prodeſſem degere. Rupta itaque profeſſione Lypſica, & aliis in Germania, quanquam tu gratioſiſſime & optime Philippe Caſſellas ad* Aula Philippi Lãdtgravii. *finem Auguſti, 1555. aſſidentibus tibi, filiis tuis in illuſtri corona plus quàm ducentorum nobilium tuorum me in medio ſtantem rogaſſes, ut ſtipendiis tuis magnificis in quacunque parte tuæ ditionis manerem, offerens te cum Auguſto Duce Saxoniæ*

&

& Electore effecturum, ut Rex Gallus uxorem & liberos cum omnibus facultatibus (aduſque quinquaginta millia aureorum ſi tanti eſſent) liberè ad me venire, & manere permitteret. gratias egi, dicens me vocatum à Principe meo, & ab uxore, nec unquam libuiſſe in Germania ſine publica profeſſione & typographia ſedem figere, & ita cum tua gratia diſceſſi. Non tamen prorſus inutiles permiſit Deus meas illas diſputationes, ſed ſenſim effecit, ut Eccleſiæ Germaniæ pudendo illo ſchiſmate omiſſo cum aliis verbo reformatis convenirent. Meæ quoque declamationes in ſuperiore Magdeburgi, & in inferiore Germania à viris piis, & miniſtris Eccleſiarum in linguam Germanicam verſæ ſunt, & exaratæ. Leonhardus Fuſchius vir doctus & pius, Profeſſor primarius Medices Tubingenſis, luculentum de me doctrinâque mea, & zelo in repurgationem errorum in lucem edidit elogium, paulò poſt exitum meum è Tubinga, & ante digreſſum meum è Germania. Nolo tam longa oratione, Principes Clementiſſimi, benignitate veſtra abuti: ſed infirmis & imperitis conſulere à ſuſurronibus quibuſdam præventis. Modeſtia veſtra nota eſt omnibus Eccleſiis. De te quoque teſtantur etiam eccleſiaſticæ hiſtoriæ, Optime Philippe, quàm pio & ardenti zelo veræ religionis & pacis Eccleſiarum, anno ſeſquimilleſimo vigeſimonono Maripurgi convocaſti Lutherum, Melanchthonem, Oecolampadium, Zuinglium, Bucerum, gliſcentis ſchiſmatis ſupprimendi cauſa. Et cum eos in omnibus concordare nequiviſſes, juſſiſti, pacem & unionem ſervare, reliquum à Deo pacifice expectare, juxta præfatam beati Pauli doctrinam. Virtutem hanc magnam Chriſtiano & politico Principe dignam, communem habes cum illuſtriſſimo & auguſtiſſimo domino meo Rege Navarræ, Francorum verò Prorege: quicum meritò totum hoc duplex opus meum analyticum commune habes, communem quoque amicitiam & favorem eſſe decet, & omne denique bonum, eo amplius augendum & multiplicandum. De illuſtriſſima quoque & chriſtianiſſima Regina Navarræ, domina mea, res plus loquitur, quàm verbis meis opus ſit. Scit Deus me ex animo & verè loqui: quem oro Majeſtates & Celſitudines veſtras, ſervare, beare ad Eccleſiæ ſuæ ampliationem & conciliationem, veſtrumque & nobiliſſimæ ſtirpis veſtræ ſucceſſum felicem, honorem & ſalutem. Datum Pariſiis Idibus Octobris anno χριστογονίας ſeſquimilleſimo ſexageſimo primo.

MAGNANIMO ET POTENTISSIMO HEROI ac Domino, Do. Gaſpari Collignio, Almyro Architalaſſo, Parique Franciæ digniſſimo & prudentiſſimo, Caſtellioni Do. Carolus Molinæus, Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Illuſtriſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliarius, & in eorum Regia libellorum ſupplicum Magiſter, εὐπατρίτῃ.

UT nobiliſſimæ & antiquiſſimæ Domus tuæ ſtemmata omnibus jamdudum conſpicua ſunt, Heros Magnificentiſſime, ita virtutum tuarum ſplendor, rerumque geſtarum gloria longe lateque pervagata, omnium & oculos & aures ſumma admiratione perſtrinxerunt. Non referam hic quantum tibi Reſpublica & univerſa Gallia debeat: ea tam ardua res longè aliud, propriumque & eximium ſyntagma requirit. Nec minus prærogatæ dignitatis tuæ præcellentia nomina: primum à ſale, ſecundum à principatu. Sed genuinus ille tuus in omnes candor, præcipuè in bonos, bonaſque literas propenſus favor, tum veræ pietatis ſtudium me tandem impulerunt, ut excellentiæ tuæ præcipuum unum ſyntagma eorum quæ εἰς ἐπανόρθωμα τοῦ νομικοῦ, jampridem molimur, nominatim dicarem, ſplendidiſſimique nominis tui radiis illuſtrarem, novam hanc meam Extricationem hujus inter plures Philoſophiæ legalis Labyrinthos non

Hæc Epiſtola nuncupatoria cum præfatione ſequenti eſt extricationis Labyrinthi ſexdecim legum.

poſtremi ; tametſi tertius ſit ab eo, de eo quod Intereſt, & ab altero de Dividuis & Individuis jam novis & inventione & judicio, & peculiari noſtra analyſi extricatis, & evulgatis. Quanquam enim multa, præter varia ſtudia, in jure civili repurgando, ſuæque luci reſtituendo, ſpecimina edidero : non tamen omnia tantæ molis ſunt, ut quæ tot ſinuoſis anfractibus, & meandris, & argumentoſiſſimis perplexitatibus & nodis controverſis contorta & obrupta ſunt, ut Labyrinthi nomen mereantur. Sit ergo iſtud publicum antiquæ meæ in te obſervantiæ μνημόσυνον, Heros Generoſiſſime, & antiqua ſtudia mea jam octo & triginta annos & Reipublicæ deſudantia ſed à duodecim annis ſurſum verſum per varios caſus indigne jactata commendata habeas. Vive & vale fœliciſſime, Deus optimus maximus tibi dexter ſemper adſit, in omnibus conſiliis & factis tuis regat & ſervet, & bene proſperet, ad totius hujus regni, bonorumque omnium protectionem & ſalutem, tuique, & illuſtriſſimæ tuæ domus gloriam. Datum Pariſiis Calend. Ianuarij anno Χριστογονίας, ſeſquimilleſimo ſexageſimo primo, more Gallico.

CAROLUS MOLINÆUS FRANCIÆ ET GERMANIÆ Juriſconſultus, ſinceræ Juriſprudentiæ ſtudioſis.

CUM à viginti annis tam multa juris civilis repurgandi ſpecimina edidero, mirum eſt nonnullos etiam graves & conſpicuos viros identidem à me ut aliquod ſpecimen juris edam flagitare, alius titulum integrum de verborum obligationib. cum mea Analyſi : Alius meandros ſubſtitutionum : Alius Annotationes integras in Decretum magnum : Alii Conſuetudinum commentaria etiam ſi longius à jure recedant, ut in mentem veniat vetus proverbium nimis præpoſterè uſurpatum, Oneratis ſuperimponendum onus. Atqui ante duos & viginti annos ampliſſimus ille & doctiſſimus Franciſcus Montholonæus, nullum aliud doctrinæ ſpecimen à me petebat, primaria illa in Conſuetudines Pariſienſes editione qua perſuaſum erat me palmarium ἐπὶ κολόφωνα attigiſſe. quanquam ego primam illam editionem ut reliquis multis operibus meis inferiorem parvipendere ſoleam. Hîc non Zoïlorum, ſed ſtudioſorum omnium intereſt hiſtoriam hanc tametſi ante undecim annos carptim editam fuſius audire : Illuſtris ille Præſes ſeſquidecima manè domum repetebat, eadem identidem hora domum meam ſuæ vicinam repetebam, cùm id in conſuetudinem mihi abire animadvertiſſet : tandem interrogavit ad quid ea hora forum, meſſemque illam auream tunc præcipuè ferventem non è poſtremis conſulentium tam crebro relinquerem ? Reſpondi, temporis comparcendi gratia : quo brevi prandio maturato pluribus horis pomeridianis fruerer. At ille, Graves ergo multorum clientum cauſas examinandas habes ! Reſpondi aliis me urgeri. Quæſivit num commentariis conſuetudinum ? Reſpondi minimè me ſolitum forenſe lucrum & exercitium interpolare Conſuetudinum ergo, quippe quarum materiam forenſe exercitium præcipuè ſuppeditat & juvat. Rurſus urſit. verebar enim dicere, quòd reſciri nolebam donec ſpecimen aliquod operis ederem : ſed tanti viri reverentia compulſus reſpondi, me in jure ſcribere. Tum ille, ut mei amans erat, graviter ſuccenſere, inquiens, qui jura legunt, ſcribunt, profitentur, eò enixè, ſi quando queant, tendunt, quo tu jam perveniſti. Tu verò retrogradus ad ſcholaſtica piſtrina dudum ſuperata redis. Tunc ego clarius explicans dixi me non ſolito hactenus modo : ſed ἀναλυτικῶς ſcribere, juraque hactenus non explicata, ſed intricata nova extricatione indigere. Tum ille magis etiam ſtomachari, trecentorum hominum, inquiens ingenium & vita non ſufficeret : an tu ſolus quod tot doctorum ſcriptorum profeſſores chiliades aſſequi nequiverunt, præſtabis? ego verò dixi, nolo dictis ſed factis reſpondere : pagellas aliquot hujus Analyſeos judicio tuo lacerandas, aut proſequendas tibi tradam : quas (quæ nunc demum publicum accipiunt) cùm eadem die & conditione accepiſſet, poſt octoduum ejus domum ut prætorium adii, judicio me ſiſtens : ille verò pronuntiavit, me in iis, quæ coram eo produxeram, rectè ſentire, & ſcripſiſſe, tametſi contra opiniones omnium qui hactenus ſcripſerant. Tum ego judicio illius me univerſi operis victoriam veramque cenſuram adeptum eſſe ſubduxi. Minante verò & indignante illo, an omnia quæ hactenus ſcripta eſſent, ſubvertere & innovare vellem? Reſpondi multa eſſe in quibus non innovatione doctrinæ, ſed apta & exquiſita methodo opus ſit : plurima quoque in queis nova inventio, novum judicium, novaque omnium doctrina neceſſaria ſit : & in iis duobus totius

legitimi operis ſuſceptum ἐπανορθῶμα conſiſtere. Rogante illo an in centum annis hujuſmodi ἐπανορθῶμα confici poſſe ſperarem? Reſpondi me decennio proximo confecturum ſi à forenſibus & aliis negotiis feriari liceret. Non auſim dicere, quanto, quàm incredibili affectu hæc exceperit: quantos aculeos ſponte currenti addiderit: quanta ſpoponderit. Quæ omnia & temporum bellorumque infeſta calamitas, adverſaque tanti viri valetudo, & præmatura mors abſorbuerunt. Si enim integra valetudine ſupervixiſſet, jam completo opere emeritus quieſcerem. At ille meritis ſuis Franciæ Procancellarius effectus, quoties me videbat, bellorum calamitati remoras imputabat, ſed nullum ſui hujus zeli ſucceſſorem habuit. Nihilominus cùm poſt diuturnum juris ſtudium longumque forenſium cauſarum exercitium periculum ſtudii & induſtriæ feciſſem, nec modicam æſtimationem mihi comparaſſem, omiſsa lucri reique factitandæ occaſione, quæ in manibus erat: pulcherrimi operis deſiderio ad commentandum me contuli, exemplo quodantenus veterum Jureconſultorum, qui non nudas meditationes privati ſtudii umbratilis, ſed quæ multo rerum uſu, forenſique exercitatione dolaverant, ipſiſque rerum experimentis conſulendo & judicando cum jugi æquitatis ſtudio ſolida, æqua & uſibus hominum accommoda exploraverant, ſcriptis demum mandabant. Quod ſi auram tantùm popularem captaſsem, nihil plauſibilius erat quàm in commentariis Conſuetudinum conſiſtere, quod etiam nec grave, nec incommodum futurum erat. Utiliora verò ἐχαλεπώτερα molientem plurima inopina velut agmine facto circumſilierunt incommoda, quæ anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo tertio, tetigi in Epiſtola liminari ad Annotationes in conſilia Alexandri. Sed ludus ſunt præ hìs quibus nono poſt anno pene obrutus ſum. Mota ſunt certamina in quæ menſe Martio, Aprili, Maio, Junio 1552. incidi adverſus furioſos clamores, & calumnioſas accuſationes adverſariorum Coronæ Franciæ veræque pietatis in ſupremis tribunalibus, & in aula Regia propter libellum veræ pietatis teſtem in abuſus corrigendos editum. Et quàm parum profuerint induciæ ſub magno regioque programmate aduſque reditum Regis magnis laboribus, periculis & ſumptibus Cathalanis obtentæ ab illuſtriſſima illa Franciæ Regina Catharina à Medicis, Regni hujus rectrice, poſtquam illa præſidente januis apertis decimaquinta Maii Cathalanis ad duodecim accuſationis articulos perſonaliter cauſam dixiſsem, præcellens illa Heroîna partibus publicè auditis in arcano ſuo & privo Regis conſilio decernendum interlocuta eſt, in quo eadem præſide quinto poſt die induciæ illæ mihi, familiæ meæ, & typographis decretæ ſunt. Cum autem Ludovicus Borbonius Cardinalis precibus, ingentibuſque pollicitationibus & minis me tentaſset, ut quando recantare nollem, ſaltem ſilentium promitterem ſi quid adverſus librum meum ſcriberetur, idque recuſaſsem, publicam etiam diſputationem in reditum Regis expectans coactus ſum regni finibus celeriter exire, inclytam Baſileam ingreſsus quarta Junii, ubi perpetuum gratitudinis meæ & ſanctæ hoſpitalitatis teſtimonium in eorum Bibliotheca reliqui. Ad medium Septembris reverſus, rationem omnium coram Rege reverſo publicè redditurus, celerius iterum excedere coactus, ſedem fixeram juxta arcem Neoconii ad lacum in Principis conſilium accitus: ſed publicam quam illic habere nequibam profeſſionem & typographiam quærens in Germaniam altè profectus ſum. Initio præfati certaminis partim in jure, partim in conſuetudines etiam Molinenſium à primoribus illorum rogatus ſcribebam, ſtudiorum meorum armamenta magno ſumptu trans Rhenum vexi, vocatus & honorificè exceptus ab Illuſtriſſimo Principe Chriſtophoro Duce Virtembergenſi & Teckenſi Comiteque Montisbellicardi. Cum ſub eo publicè magno ſplendore & concurſu jura profiteri cœpiſsem Tubingæ invidorum aſtu in certamen incidi contra ſchiſma ubiquitatis, de quo in Epiſtola liminari ante tractatum Dividui & Individui, tandem factum eſt, ut annum ferè integrum, nec Typographi ultro ſeſe offerentes admitterentur, nec uſus promiſſæ domus daretur. Illinc interim ſecundam editionem primi Labyrinthi, & Annotationes ad Conſilia Philippi Decii emiſi. Et quoniam à libro primo C. de ſumma Trinitate, & fide catholica & ſacroſanctis eccleſiis, ordinariam meam lectionem orſus eram, multa Theologica etiam in ſcholis ipſis Theologiæ tractavi & emendavi: quæ loci & temporis anguſtia referre non patitur. Librum etiam compoſui de Dignitatibus, & Magiſtratibus & Civibus Romanis. & interpretando l. placet. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. tam altè evectus ſum ut librum De muneribus & honoribus dictavero, quem auctum & editioni paratum ingratus quidam diſcipulus Amanuenſis tempore captivitatis meæ Montbelgardenſis furatus eſt, unde fidelis uxoris arte liberatus, Dolæ (ſæpius invitatus) ſubſidere coactus ſum, ut librorum meorum armamenta cum ſuppellectile recuperarem. Quæ cùm ope inclitæ Veſuntinæ Reipublicæ recepiſsem (truce Comite Georgio quadraginta ſolates iniquè exigente, & plura mihi debita retinente) in domum interim uxore mortua explicatam reduxi, duobus tantùm è præcipuis regiſtris meis Dolæ, dum Rege Philippo invidorum & malevolorum quorundam ſuaſu me expellente, l. ſi ita ſcriptum. de liberis & poſthumis. interpreta-

ter impio furto ſubſtractis. Hæ ſunt gratitudines quas ex tantis tamque diuturnis exanclatis laboribus & beneficiis in publicum collatis ab hominibus hujus ſæculi refero, quæ etiam in cauſa fuerunt ut viginti annos remorata ſit hæc editio, quibuſdam etiam interim furto mihi ſubſtractis. Nec tamen etiam ſenectam ob repentem deſino, ut ſeptem libri à noviſſimo in Galliam reditu meo editi teſtantur majore parte infœliciter dedicati. Sed his omiſſis ad noviſſimam hanc editionem accedens, ut lectores ſciant cur in novis gloſſis meis ſubinde cito elenchum, ut bis in l. ſi fundum. de ſervitu. lega. ad finem tertii Labyrinthi ἐπανορθώματος τῦ νομικῦ, cujus tres ſunt partes. Prima diſputationum & tractatuum quos elenchos voco ut undecim illa ſpecimina, quorum catalogum habetis in decima pagina: Secunda pars eſt juſtum Gloſſema in univerſum corpus juris unde brevitatis cauſa ad elenchos ſubinde remitto. Tertiò pars enchiridii, vice textus juris repurgatur cum novis Epitomis & notulis marginalibus. Horum trium noviſſima hæc editio ſpecimen oſtendit. Gloſſulæ enim illæ in ſuperiori margine Legum non ſunt ſub eiſdem literis ſuperfluò repetitæ: ſed ut oſtendant qualis futura ſit tertia & ultima pars repurgationis noſtræ, & complementi totius legitimi operis. Memini olim ante duodecim annos totum ἐπανόρθωμα, in duas partes diviſiſſe. Primam methodi videlicet ubi novis intentione & judicio opus non eſt, ſed apta methodo. Secundam peculiariter noſtram quæ in extricatione Labyrinthorum novaque inventione, interpretatione & judicio conſiſtit. Primum autem illud ſpecimen mixtum eſt Analyſi tum in praxi, tum in methodo, tum in novis intellectibus. Tertium duplex habet ſyntagma. Primum methodicum. Secundum verò novorum intellectuum, ut tibi in epiſtola Liminari præfatus ſum. Sextum ex utriſque mixtum eſt. Reliqua Syntagmata meram extricationem & novos intellectus continent. Vos ſaltem gratiam habete qui laboribus noſtris mihi, familiæque ingratiſſimi (dum Reſpub. quinetiam judicaturæ officia quæſtui turpiter habentur) fruimini. Pariſiis in Bibliotheca mea menſe Decembri, anno ſeſquimilleſimo ſexageſimo primo.

GENEROSISSIMO, ET ILLUSTRISSIMO HEROI DO. Franciſco Collignio, Andeloti Domino, inter Primores Torquati Ordinis ſuſpiciendiſſimo, Carolus Molinæus, Franciæ & Germaniæ Juriſconſultus, Illuſtriſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliarius, & in eorum Regia Libellorum ſupplicum Magiſter, εὐπράττειν.

Hæc Epiſtola nuncupatoria eſt novi & analytici Intellectus quatuor Legum.

CUM jam inde plus viginti annis nobiliſſima domus tua, teque & illuſtres fratres tuos magno & honore & affectu proſecutus fuero, Heros Generoſiſſime, cujus rei quoddam publicum extat monimentum in lucem emiſſum, non potui tandem quinetiam nominatim excellentiæ tuæ quoddam ex laborioſis, & analyticis meis commentationibus ſyntagma dicarem: tibi inquam qui ſtrenuiſſime jam tot annos Republica, Regnoque Francorum propugnandis incumbis, veterum & valentiſſimorum illorum Francorum antiquam, & maſculam virtutem multis ſpeciminibus, & rebus ſumma virtute egregie geſtis referas. Quare par eſt ſtudia quoque mea antiqua, quæ ornandæ Reipublicæ multos jam annos deſudant, non expertia eſſe memoria, & ſplendore nominis tui, ſed illius radiis quoddam è noſtris analyticum ſpecimen illuſtretur, ut in hoc quatuor præcipuarum Iuriſprudentiæ legum nova noſtra analyſi poſt multa ſæcula γνησίῳ ſuo ſenſui, & uſui reſtitutarum tractatu qui Ἐλ[illegible] veteris meæ, & fidelis erga te obſervantiæ, jucundiſſime καὶ [illegible]θύμως tibi dicatur. Vive, & vale, Heros Generoſiſſime, mei, ſtudiorumque meorum indignis & variis caſibus, & cladibus jactatorum memor: tot enim & tam ingrata fuerunt, ut non pauci boni, & eruditi dixerint regnum hoc ſtudiis, & lucubrationibus meis indignum. Datum Pariſiis è Bibliotheca noſtra Calend. Ianuarii, Anno virginei partus ſeſquimilleſimo ſexageſimo primo more Gallico.

ILLUSTRISSIMO DOMINO, ET ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΩι καὶ ὁσιωτάτῳ Antiſtiti Do. Carolo Marilliaco, Archiepiſcopo, & Primati Viennenſi, Sacratioris & intimioris Conſilii Franciæ, Regis ϛυλαξίῳ fideliſſimo & integerrimo, Carolus Molinæus, I. C. Pariſienſis εὐπράττειν.

NOVISSIMIS his Olympiadibus, Antiſtes Præcellentiſſime, veriſſimum & exploratiſſimum eſſe apparuit, quod Regius ille concionator ſuæ ætatis Regum Rex Salomon Eccleſiaſtæ j. ſcripſit: Qui addit ſcientiam, addit & laborem: tam alte, tamen zelo Reipublicæ, quam exiſtimabam, velut vehementi quodam Aquilone raptus, & tranſverſum actus ſum, ut referre pedem non ſit integrum, & certe præteritarum nuper & ſequentium quarumdam Olympiadum tractus & ingratitudo temporum me docent, Conſultius fuiſſe inſanis illis laboribus temperaſſe, & proprias res quas videbam, illis quas opinabar non poſtpoſuiſſe, imò non miſere afflixiſſe, quod olim non pauci prudentes amici rerum periti mihi vaticinati ſunt, & fruſtra dehortati. Hic jam mihi, O Primas ἀγεωμετρήσατε, *repuerascere videor, qui feſtinus in ſtylum incidi, quo Grammaticus ludebam tempore optimi illius Regis Ludovici XII. noviſſimi juſtitiæ cultoris & patris populi, Cujus ego poſt Olympiadas tamque varios caſus, & tot diſcrimina rerum jucundiſſime recordor. Quod ſi in id ætatis revolvi contingeret (id quod etiam ſi offerretur, cum Catone illo ſeniore apud Ciceronem de ſenectute nollem) Sed ſi factum eſſet multa certe medij temporis fila retexerem. Non tamen me pœnitet ita ſurſum vorſum bonorum operum & ſtudiorum ergo præter ſpem jactatum fuiſſe, Tum qui ſciam Deum ſemper vivere & omnia judicaturum fore, Tum qui expertus fuero inter inopinos illos varios & duros caſus, libera Dei (quem ſemper per Chriſtum invocabam) providentia & gratuito auxilio me deſtitutum non fuiſſe. Cum autem interim tot ſtudiorum meorum ſpecimina edidero: nullum fœlicius collocatum recenti hoc harum quinque legum præcipue de liberis & poſthumis ſyntagmate, nova noſtra analyſi explicaturum, celſitudini tuæ dicato, qui priuſquam tibi quicquam officij præſtitiſſem, ultro anteverteris, de me, & laborioſis ne dicam Herculeis ſtudiis meis optime meritus, quod nec in ingratitudinis teterrimam notam incidam ſtudioſis & bonis omnibus perpetuo teſtatum eſſe volui, hoc impreſentiarum mihi ſufficit Cæterum de ſupereminentia dignitatis tuæ non ſolum Archiepiſcopalis ſed etiam Primatialis ſanctæ Eccleſiæ Viennenſis, in qua anno ſalutis 1306. celebri conventu. Quod Concilium Viennenſe dicitur, contra futuros poſt 226. annos Anabaptiſtas de ſacro baptiſmate Chriſtianorum infantibus adminiſtrando, & per efficaciam mortis Chriſti in eis efficaci: & de quatuor linguis Hebraica, Græca, Arabica, publicè in Romana curia, & in Francia, Anglia, Scotia, Hibernia, Italia, Hiſpania docendis piè ſancitum fuit. Quod ultimum linguarum decretum in generali Concilio Baſilienſi ſpecialiter confirmatum fuit ſeſſione 19. 7. Idus Septembris anno 1434. in qua deceſſor tuus Archiepiſcopus & Primas Viennenſis conſiderabat & conjudicabat. Ubi quod de lingua Græcà male ab originali Concilii Viennenſis detractum quæritur Joan. Andreas in Clement. j. de Magiſtris. in gloſſ. verbo, Hebraice, diſerte reſtitutum fuit. Nec dubium quin ut tacite continetur Latina, ita etiam contineatur Sclavonica, cum per totum Illyricum, Græciam, Aſiam Minorem, Syriam, Palæſtinam, Ægyptum, & alias orbis nationes generaliſſima & promiſcua ſit, quin etiam in frequentiore uſu quam Græca aut Arabica. Factum eſt enim illud decretum quo linguarum notitia & commercio, verbum Dei à fidelibus latius propagari poſſit, cujus amor longius me evexit. Redeundo unde digreſſus ſum, nec de præſtantia quidem tua quantumvis rara ſumma multarum linguarum &*

Hæc Epiſtola nuncupatoria eſt novi Intellectus quinque Legum.

longè diſſitorum populorum notitia & experientia, locus hic eſt, nec de virtutibus tuis, & pro Republica Chriſtiana & Franciæ Regibus ſuſceptis periculis, & ingentibus laboribus & longinquis & repetitis in Græciam, Angliam, Germaniam legationibus fœliciter confectis, quin totum hoc Syntagma, nec ad delineandum quidem ſufficeret. Rerum publicarum Annales prædicabunt. dexteritas tua & ſolidiſſimum judicium etiam in ipſo ſacratiori & arcano Regis Franciæ conſilio, ad quod jamdudum aſcitus es, cunctis notiſſima ſunt. Vivit ſemper, & apud me fulget inclyta memoria optimi illius & conſultiſſimi Germani fratris ſui Gabrielis Marilliaci veræ virtutis, & juſtitiæ cuſtodis in ſuprema noſtra Franciæ curia regii Patroni integerrimi, hîc ferventem calamum urgentia negotia ſiſtunt. Fœliciter Vale, ἀρχιεπίσκοπε ὁσιότατε, *Deus Optimus Maximus tibi dexter ſemper adſit in omnibus conſiliis & factis tuis, regat, ſervet, & benè proſperet ad ſuam gloriam ſuæque Eccleſiæ & Regni Franciæ ſalutem. Datum Pariſiis Idibus Octobris anno* χριστογονίας, *ſeſquimilleſimo quinquageſimo nono.*

ILLUSTRI ET MAGNIFICO VIRO DOMINO Claudio Montfortio Montisfortis Baroni, ampliſſimi Senatus Dolani Equiti primario digniſſimo & æquiſſimo, Carolus Molinæus I. V. D. antiquus in ſupremo Pariſienſi Senatu Advocatus, Galliæ & Germaniæ Jureconſultus S. D.

Hæc Epiſtola liminaris præfixa eſt quatuor primis ſolemnibus Lectionibus Dolanis.

VIRTUTUM tuarum ſplendor ac fama celebris, Vir Ampliſſime & Magnifice, me in tui amorem primum induxerunt: Deinde præcellentis indolis & magnæ ſpei filiorum tuorum conſuetudo, quicum ſæpe familiariter vixi Tubingæ dum in ea celebri academia primarium jurium Profeſſorem agerem ante biennium & ante annum Argentinæ: ſed ut præſentia tua famam ſuperavit, ita amorem auxit & confirmavit magnis honoribus & pecuniis ab Univerſitate, Doctoribus, & Decurionibus Dolanæ urbis ad profeſſionem legum publicam invitatum tua præſtantia imprimis his ſolemnibus lectionibus comitata eſt & interfuit in magna ſenatorum & omnium totius urbis Ordinum corona palam oſtendens, quàm honeſtis ſtudiis faveat: meritò tuæ excellentiæ dicantur, & ſplendore nominis tui illuſtrantur hæ quatuor lectiones Dolanæ anno 1555. menſe Novembri habitæ, & paulo poſt Epiphaniam qua frequentiſſimus ſcholarium & multorum doctorum cœtus obviam mihi magno ſtudio & affectu proceſſerat, primùm quidem interpretationem legis Modeſtinus. & connexarum legum aperueram menſe Septembri in Schola Argentinenſi à Doctoribus & ſcholaribus, ut aliquid legerem rogatus præſentibus etiam præfatis generoſiſſimis filiis tuis præſertim Claudio Montfortio primogenito tuo magnis naturæ & optimæ inſtitutionis dotibus prædito: ſed multò pleniùs expoſui Dolæ ſpecimen oſtendens peculiaris meæ ἀναλύσεως, *& quæ ſit mea inventio & judicium in jure civili repurgando & luci reſtituendo: cujus omnes opes in veſtra Academia effundere cupiebam nullo lucri cupidine, ambitione, aut factione ductus: ſed ſolo affectu & ſpe de univerſa Republica & vobis & recti ſtudij benè merendi. Hoc itaque ſit perpetuum meæ erga te totamque familiam tuam obſervantiæ & amoris* μνημόσυνον *virtutum tuarum præſertim legalis illius juſtitiæ, qua præcipuè veritatis & æquitatis amantiſſimus es & conſtantiſſimus cuſtos & propugnator. fœliciter vale, Senator & Eques Nobiliſſime & Æquiſſime, noſque & honeſta ſtudia noſtra, ut facis, amare perge. Deus Opt. Max. te tuamque illuſtrem & generoſiſſimam familiam ſervet, augeat, proſperet in ævum. Veſuntij Calendis Januarij anno ſalutis ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto.*

INEXPERTUS NE JUDICET.

AUTHOR LECTORI.

QUISQUIS doctus & expertus hoc genus analyſios in hac juris parte hoc in opere extricata è Republ. eſſe invenerit & judicaverit: is jam judicavit non minus utilem & neceſſariam operam noſtram in reliquis potioribus juris partibus, quas eadem inventione, judicio methodo & analyſi extricamus, Quaſque ſi quis forſan temporius maturari deſideret, is nec animum nec induſtriam in nobis, ſed otium tantum deſideret. Nulli enim nec labori, nec valetudini quidem parcimus, vixque familiæ, ſtipendiis enim noſtris militamus.* Datum Pariſiis, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto. Hinc in eodem ſemper ſtadio cucurri, varios libros juridicos etiam Gallice pro communi utilitate edens, Juraque ſacri Romani Imperii & Germaniæ, & ſupremæ coronæ Franciæ, acertime & conſtantiſſime propugnans, donec poſteaquam quatuor menſes contra furioſos & ſeditioſos clamores, factiones, & calumnioſas accuſationes adverſariorum Coronæ Franciæ in ſupremis tribunalibus, & in aula regia conſtitiſſem, ad publicam in præſentia regiæ Majeſtatis diſputationem provocans: tandem ab adverſariis illis qui in necem conſpirarant, ad finem Junii anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſecundo patria, domo, familia, liberis, bonis, profeſſione ſplendida ejectus: ſemel, & iterum cum Rege in regnum reverſo, ipſe quoque ex inclita Baſilea medio Septembri ejuſdem anni, ſpretis periculis, ut ad publicam illam diſputationem, eaque obtenta juri ſiſterem, & inimicis anſam cavillandæ meæ abſentiæ eximerem, reverſus eſſem. Magnam tandem prolixiorum, & omnibus bonis doctiſque gratorum meorum laborum ingratitudinem expertus, à florentiſſimo Senatu & Republica [a] Argentinenſi, cum honeſto honorario. Deinde ab illuſtriſſimis & optimis Germaniæ principibus liberaliſſime & officioſe exceptus, præſertim Caſſelis à magnificentiſſimo & potentiſſimo Principe [b] Philippo Landtgravio Heſſiæ, & Comite in Katzenelnbogen ad quem vir ampliſſimus D. Henricus Lerſnerus Haſſiæ Cancellarius fideliſſimus & prudentiſſimus primùm me introduxit. Magnanimus quoque & maximæ ſpei Princeps Vilhelmus Landtgravius præfati primogenitus non contentus me è Saxonia redeuntem jucundiſſime excepiſſe, & donis honoraſſe: Aliud munus etiam Haſſiæ digreſſo miſit nomine fideliſſimi ſui Medici D. Joannis Megabacchi Principum Cattorum Archiatri experientiſſimi, vix ex nobili illa Haſſia digredi potui, Et omnino profeſſus fuiſſem Martpurgi, niſi me privatæ quædam, & conjugato patrique graves rationes, magis quàm omnium ampliſſima oblata ſtipendia moviſſent, ut propius Galliæ profiterer. Itaque* jam ego non Franciæ tantùm (quàm animo nunquam deſerui) ſed Germaniæ quoque, quæ me amplexa eſt, Juriſconſultus, ſacras Imperiales leges C. in inclyta Tubingenſi Academia in ipſo fere meditullio totius Germaniæ ſita, publice profiteri cœpi menſe Decembri anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo tertio, in primum jurium Profeſſorem aſſumptus, beneficio illuſtriſſimi & clementiſſimi Principis Chriſtophori Ducis Virtembergenſis Texenſis Comitiſque Montisbelicardi qui me, & in celebranda ſchola, & in conſiliis exploratum, ſuum quoque conſiliarium fecit. Et inibi præter lectiones ordinarias, & alias extraordinarias ſponte aſſumptas, publica & privata conſilia. Reliquum annotationum mearum analyticarum in conſilia Philippi Decii abſolvi, & in Galliam excudi miſi, huncque De eo quod intereſt tractatum, & Labyrinthum ante annos octo labore, inventione & judicio noſtris extricatum, ut denuò (quod docti quoque efflagitabant) cum auctario excuderetur, recognovi: multoſque novos ἐπανόρθωμα τῶ νομικῶ tractatus compoſui, quæ præter commentaria conſuetudinum editioni apparo. Vos interim ſtudiorum honeſtorum cupidi candidiſſimi, quibus labores mei etiam inter ingentes calamitates deſudant, gratias agite Deo Patri Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui per tot varios caſus & diſcrimina, non ſolùm me ſervavit, ſed etiam ſtudia mea promovit. Datum Tubingæ quinto Calend. Octobris, anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo quarto.

Hæc Præfatio cum Epiſtola dedicatoria ſequenti, eſt extricationis Labyrinthi *De eo quod intereſt* editionis anni 1555.

* In editione anni 1546 Pariſiis apud Petrum *Gaultier*, deſinit hoc loco Præfatio & Epiſtola dedicatoria, quamvis eidem Senatui, alia eſt, nec tam prolixa ut patebit lectori cui occurret tomo 2. folio 803. & altera eidem Senatui brevior folio 3. hujuſce voluminis.

[a] Argentina.

[b] Landtgravius Haſſiæ.

AMPLISSIMO SANCTISSIMOQUE ORDINI SENATUS Pariſienſis Carolus Molinæus Jureconſultus, in eodem Senatu Advocatus εὐεργετεῖν.

UT omnes Reipublicæ Ordines ſummam, & auguſtiſſimam authoritatem veſtram, P. C. Senatoreſque graviſſimi, jure meritoque ſuſpiciunt, & reverentur: ita ſinguli quoque cives quo magis φιλοπολῖται, & Reipublicæ ſtudioſiores ſint, eò impenſius dignitatem authoritatemque veſtram imprimis magni faciunt, ſacroſanctamque, & illibatam eſſe haberique cupiunt. Conſtat autem hæc duo integritatem, & authoritatem, Senatui ipſi peculiaria ſemper fuiſſe in omni Republica bene inſtituta, nec alterum ſine altero diù ſtare poſſe. Ipſa ſane veritatis teſtis hiſtoria oſtendit, quàm prudenter & ſalubriter olim legibus xij. Tabularum de Romani Senatus authoritate, & integritate cautum fuerit his verbis (ut autumat Cicero lib. 3. de legibus.) Ejus decreta rata ſunto. is Ordo vicio vacato. Cæteris ſpecimen ſunto. Quandiu enim ſtetit integritas, & authoritas ſenatus, tandiu floruit Reſpublica etiam ſi poteſtas interim ſive penes populum, ſive penes magiſtratum aliquem, ſive temporalem, ut conſulem vel dictatorem, ſive perpetuum, ut principem fuerit. Quamprimum autem vitio, & tyrannide ſtultorum, & degenerum principum ſenatus integritas, allectis indignis ſuorum affectuum adminiſtris fœdari cœpit, & authoritas imminui, inque ſervilem adulationem converti, mox ſenſim ea Reſpublica labefactata, tandemque everſa eſt. Quamobrem Plutarchus ille Cheronæus optimus Trajani politici Principis (cui cognomen optimi à ſenatu inditum eſt) præceptor & inſtitutor, non minus omnigenæ philoſophiæ diſciplinis, quam politicarum rerum ſcientia clarus, myſticum Reipublicæ corpus deſcribens in inſtitutione civili, quam χαριέντως, & appoſitiſſime mihi viſus eſt ſenatum cordi contuliſſe. Ut enim, Cor eſt fons vitæ, ſanitatis & operationis in toto animali: ita ſenatus integritas, authoritas, & ſpecimen, in toto myſtico Reipublicæ corpore. Cùm igitur ipſe jamdudum poſt longum juris forenſiſque exercitationis ſtudium, omiſſa rei factitandæ occaſione quæ in manibus erat, omneis innatas, & acquiſitas animi dotes vireſque converterim ut quam maxime poſſem de Republica bene mererer, Dignum & juſtum eſt, ut illuſtriſſimo Ordini veſtro tanquàm totius Reipublicæ noſtræ cordi chariſſimo ſpecimen hoc laborum noſtrorum dedicem. Cum enim ſolius Reipublicæ cauſa elaboratum ſit, partum & editum, cuinam potius, & juſtius, quam chariſſimæ ipſius Reipublicæ cordi intimo, hoc eſt Ordini veſtro ſanctiſſimo conſecrari debeat? Sed nec hæc ſola cauſa eſt (quanquam juſtiſſima, & graviſſima) cur ſub felicibus veſtris auſpiciis opus hoc publicum accipere debeat: Adeò plurimæ, & juſtiſſimæ, nempe ordinis, materiæque ſubjectæ, formæ quoque, & indicaturæ operis, nec non debitæ gratitudinis, ſimul concurrunt, & ad id impellant. Quum enim laborum meorum primitias velut protaſin, regiæ jamdudum majeſtati (ut noſtis) dicavero: nihil decentius quàm medium hunc progreſſum velut epitaſin, auguſtiſſimo Ordini veſtro dicare, cujus prima, & ſumma ſecundum Regem eſt authoritas: Tum hæc par juris civilis, quam nunc in hoc opere tractamus, & repurgamus, quanquam non minus reliquis juridica ſit, præ cæteris tamen maximè verſatur in praxi forenſi, quippe quæ ſit de ſententiis, de eo quod intereſt proferendis. Quare ſupremos & aſſiduos dicaſtas maximè decet, cum ſine noticia, & experientia praxis rectè interpretari prorſus nequeat: ſed tantùm magis ac magis intricari, ut non minus ſupervacui, quàm operoſi ſcriptorum ſuper hac re Labyrinthi luculenter teſtantur. Tum hujus noſtræ tractationis analyſios, ea eſt indicatura, ut ab omnibus ſcholaſticis interpretibus, quique de his hucuſque ſcripſerunt, longiſſimè tum ordine, tum ſtylo,

Authoritas Senatus.

Cor Reip. Senatus.

ſtylo, methodo, ſcopo, ſenſuque diſcedat. Nova enim inventione, novo judicio, quò veram mentem, praxim & conciliationem harum omnium legum erueremus, & detegeremus nobis perpetuo nitendum & incedendum fuit, quæ tantum abeſt ut in ſcholis gymnaſiorum quas ſeptem annis ante quatuor, & viginti annos coluimus.) Aut è ſcholaſticorum aliorumve ſcriptorum libris diligenter excuſſis didicerimus: ut quæ diu ibi; & ab illis olim hac in parte didiciſſe videbamur, prorſus cùm ad rem, cùm ad manus conſerendas, cùm ad hunc veſtrum ſolem ventum eſt, prorſus inquam, & diutius dediſcenda fuerint. Quæ vero, ſcientiæ magis & veritatis quàm lucri cupidus, in ipſis rerum experimentis forenſes cauſas tractando, theoriamque & praxim jugi pertinacique ſtudio conferendo, & experiendo diuque verſando, & eluctando tandem aſſecutus ſum, præcipuè in hac, & ſub hac amplissima longeque omnium locupletiſſima ſchola veſtra didici. Quare jure optimo primus hic repurgationis legalis philoſophiæ fructus primumque claſſicum εἰς ἐπανόρθωμα τῦ νομίμυ à nobis inchoatum, præſertim in hac parte quæ merito à Juſtiniano judicantibus & in foro verſantibus præſcribitur, vobis debetur, & conſecratur. Accedit his non ſolum publicæ: ſed privatæ quoque gratitudinis debitum officium, Vos enim, P. C. prudentiſſimi, & æquiſſimi, jamdudum ſtudia mea noviſtis, & probaſtis, qui anno 1539. quo primum operum meorum in conſuetudines Pariſienſes in lucem exiit, illius contemplationes cum elogio, & iterum, Anno ſequenti me, ne cogitantem quidem, inter eos nominaſtis quos pro veteri ſanctoque inſtituto ut in auguſtiſſimum Ordinem veſtrum aſciſcantur deligere ſoletis. Quam verò ab ambitione præ ſtudiis meis alienus fuero, luculentò inter alia ſpecimina apparuit. Anno 1546. more Gallico, menſe Martio, cum clariſſimæ memoriæ Andræas Bauldritius, Inquiſitionum in veſtro Ordine Præfectus ampliſſimi illius Franciſci Olivarij Cancellarij illuſtriſſimi affinis, ejus juſſu, ut pro palàm in ipſa Palatina veſtra Baſilica, Primoribus viris, & Senatoribus, in quibus Do. Guillelmus Abotius doctiſſimus, & integerrimus Senator, circunſtantibus affirmabat. Senatoriam in ordine veſtro dignitatem mihi donatam nuntiaret, ipſoſque Regios Codicillos mox ad me ſi acceptare vellem, defferendos. Iſque & præfatus Abotius & alii magno molimine urgerent, & identidem etiam flagitarent, ne detrectarem: Reſpondi non minus modeſtè, quàm magno honoris veſtri elogio, & crebrius interpellatus, in ſententia perſtiti. Me quidem paratùm ad omnia juvandæ ornandæve Reipub. mihi poſſibilia, nihilque id genus recuſare, quod ſine fraude majoris Reipub. utilitatis fàcere queam, diſerte faſſus nihil mihi magnificentius, gratius, ſtudiiſque meis aptius obtingere poſſe munere ſenatorio: ſed quod nequirem ſimul tam exacte, perpetuam illam functionem ſubire, & inceptum ἐπανόρθωμα conficere, donec hoc ſi Dominus dederit, abſolvero. Cæterùm quanquam mihi minoris laboris majoriſque pro tempore honoris eſſet ſenatoria functio, majoris tamen eſſe neceſſitatis, opus etiam propriis ſtipendiis ſuſceptùm. Plures autem probos, graves & doctos, ſi deligantur, facile inveniri, qui munus ſenatorium fideliter, ſplendide, & exacte obire poſſint, & velint. Quod autem operis molior, tantæ molis eſſe, ut etiam ſi facile reperiantur qui poſſint, qui longo, & ſerio tum juris ſtudio, tum praxis exercitio, & utriuſque jugi collatione, & diſcuſſione, cæteriſque reliquis dotibus, quas alibi perſtrinxi, præditi ſint, non tamen ex his inveniantur qui ſimul, & velint. Quis enim multis jam ſeculis prodiit, qui poſt longum juris forenſiſque exercitationis ſtudium, facultatem adeptus aureæ illius meſſis, reique ex præteritis laboribus deinceps faciliter cum ſplendore vitæ augendæ, his tamen neglectis, ingenti paratæ meſſis fructu omiſſo, ſeſe rurſus in majorum, & prolixiorum laborum priſtinam τοῦ ἐπανορθώματος τῦ νομίμου, præſertim ſtipendiis ſuis conjiceret? Cæterum qui hactenus ſine longo rerum uſu forenſique exercitio tentaverunt, res ipſa oſtendit quàm parum fœliciter, adeò ut vel novitij quidam, qui vix ſcholarum limina

ſalutaverunt, quique aliorum duntaxat: ſed commodiores, & plauſibiliores ſententias ſeligunt, & aliis verbis aliove ordine edunt, magis promoveant quibuſdam, qui ἀπειρία. *in ſcholis diu multoque labore molam verſarunt, vel etiam præfuerunt: qui inventiones quidem proprias, eaſque elaboratiſſimas, & diu meditatas promunt: ſed non minus à vero legum, quàm à communi ſenſu remotas, & tanquàm umbratiles concertationes cùm ad ſolem, & pulverem, cùm ad ſeria, hoc eſt ad conſulendum, & judicandum ventum eſt, penitus inutiles. Quoties audivi viros doctos & graves, id in tyronibus advocatis recens à ſcholis reverſis deplorantes, quod olim in medicis conquerebatur Plinius dicens, quòd hi ſoli periculis noſtris diſcunt, experimenta per mortes agunt: Ita illi periculis civium & detrimentis cauſarum prius diſcant, & experiantur. Quibus malis obviam iturus, conſilio proprio, nec quicquàm reclamantibus amicis, jam ante decem annos in hoc piſtrinum, velut in opus publicum magno mentis impetu me devovi, poſtquàm viginti annis juri operam dediſſem, videlicet ſeptem primis in gymnaſiis legum, tribus verò ſequentibus partim in ſchola prætoria præfecturæ Pariſienſis, partim in ſchola veſtra: decem autem ſequentibus, ſub ſchola tantum veſtra.* Experientia. *Nec enim commentari cœpi, ut aliquid eſſe viderer: ſed poſtquàm ſtudii, & induſtriæ periculum feciſſem, Reipublicæ commodandi affectu, nec lucri nec valetudinis quidem ratione habita, veterumque Iuriſconſultorum exemplo, qui non nudas meditationes privati ſtudii umbratilis: ſed quæ multo rerum uſu, forenſique exercitatione dolaverant, ipſiſque rerum experimentis conſulendo, & judicando cum jugi æquitatis ſtudio, ſolida, æqua & uſibus hominum accommoda exploraverant, ſcriptis demum mandabant. Eo verò conſilio à conſuetudinibus interpretandis inchoavi, partim ut eſſent progymnaſma ſeverioris commentationis, partim ut eſſent monumentum praxis, & experientiæ prius à me diligenter didicitæ & excuſſæ, nihilque in his me excruciat quàm remoræ illæ, dum propter inopinatas nimiumque crebras, & diuturnas hujus regni calamitates ad omiſſam ſtivam forenſem, ſeveriore ſtudio identidem interrupto invitus redigor. Quicquid enim à familiæ modica frugalique exhibitione ſupereſt & otii & temporis: id totum ſtudiis his, & inſtituto maturando tribuo. Cùm autem, P. C. primùm illud exaſciatum progymnaſma in conſuetudines, tam gratum & acceptum habueritis: certum habeo longè gratius, & acceptius vobis fore hoc ſyntagma, quod non exaſciatum modo: ſed abſolutum, ſub fœlicibus veſtris auſpiciis prodit. Reliquas autem partes juris, pari inventione, judicio, & analyſi inchoatas, partim etiam exaſciatas, quantum deus, cujus quicquid boni eſt donum eſt, dederit, & tempus & ocium ſuppetet, maturabo. Suſcipite interim eo candidiſſimo, quo in omnes de Republica bene mereri ſtudentes propenſi eſtis affectu, Senatores graviſſimi, doctiſſimi, & æquiſſimi, munus hoc* εὐχαριστικὸν, *vobis ordinique veſtro anguſtiſſimo dèbitum, & dicatum. Deus autem optimus maximus per quem Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt, &c. Amplitudinem dignitatemque veſtram ſervet & proſperet. Datum Pariſiis idibus Iunii Anno ſalutis ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto.*

AMPLISSIMO ET ILLUSTRISSIMO VIRO DOMINO Ægidio Magiſtro, ſupremi Pariſiorum Senatus Præſidi primo* digniſſimo, Carolus Molinæus Jureconſultus Pariſienſis, & in eodem Senatu Advocatus ἐυπειθέστατος.

* In prima editione anni 1551. ſic eſt, Præſidi quarto digniſſimo, & eruditiſſimo.

PLURIMIS gravibuſque cauſis, multiſque nominibus tibi, Præſes Illuſtriſſime, recens iſtud & geminum laborum noſtrorum monimentum, duplexque ſyntagma debetur, & propenſo jucundoque animo dicatur. Tibi, inquam, qui cum olim ante quinque & triginta annos communia mihi fuerunt legalis Philoſophiæ ſtudia. Deinde quòd labores meos, ſtudiaque mea Franciæ Reipub. ornandæ, juvandæque gratia, (utinam tàm εὐτυχῶς quàm καλῶς) ſuſcepta jamdudum noveris: eaque non modo probaveris, ſed etiam pro generoſi animi tui ἔννοια ab omni fuco, invidiaque alieniſſima candide laudare ſolitus ſis. Tertiò virtutum tuarum ſplendor immenſus omni laude, nedum ſtili mei capacitate ſuperior, & genuinus ille tuus in omnes bonos, & recta ſtudia favor (etiam ſi me, ſtudiaque mea necdum noviſſes) eò ſatis alliciunt & impellunt. Quartum verò adpoſitiſſimum accedit: quod illuſtrem iſtum & ſublimem dignitatum locum pari gradu nuper aſcenderis, & nunc adhuc magna quidem omnium laude, ſed majori ſpe teneas. In quem (ut tu ἄνερ εὐδοκιμώτατε) illuſtris ille quondam deceſſor tuus Do. Franciſcus Montolonæus Vir ampliſſimus & doctiſſimus è fiſci Patrono ante duodecim annos fœliciter aſcendit, & inde fœlicius promovit. Cùm autem ille ſublimi hoc, quo tu nunc, magiſtratu fungeretur, eâque horâ qua præſides è Senatu ſolent domum repetens, me quoque eadem hora, itidem è foro palatino domum repetere diutius animadvertiſſet: tandem interrogavit, ad quid ea hora forum, meſſemque illam auream ſubinde relinquerem? cui reſpondi, temporis lucrandi gratia: quo brevi prandio maturato, plures haberem horas pomeridianas. at ille, graves ergo ſcripturas litium clientibus conficiendas habes: negavi. Rurſus ille, nùm commentaria mea in conſuetudines urgerem, rogavit. Sed hoc magis negavi, addens minimè me ſolitum forenſe lucrum & exercitium interpollare, conſuetudinum ergo quippe quarum materiam forenſe exercitium præcipue ſuppeditat & juvat. Rurſus urſit. verebar enim dicere, quòd reſciri nolebam donec ſpecimen aliquod operis ederem. Sed tanti viri reverentia compulſus reſpondi, me in jure ſcribere. Tum ille (ut mei amans erat) graviter ſuccenſere, inquiens, qui jura legunt, ſcribunt profitentur, eò enixè, ſi quando queant, tendunt, quo tu jam perveniſti. Tu vero retrogradus ad ſcholaſtica piſtrina dudum ſuperata redis. Tunc ego clarius explicans dixi, me non ſolito hactenus modo: ſed διαλυτικῶς ſcribere, juraque hactenus non explicata, ſed intricata nova extricatione indigere. Tum ille magis etiam ſtomachari, trecentorum hominum inquiens ingenium & vita non ſufficeret: an tu ſolus quod tot doctorum chiliades aſſequi nequiverunt præſtabis? Hic nolo (aio) verbis, ſed factis contendere, pagellas aliquot hujus analyſeos judicio tuo lacerandas, aut proſequendas tibi tradam, quas cum eadem die & conditione accepiſſet, poſt octo dies dum ejus domum ut prætorium adii, judicio me ſiſtens: Ille vero pronunciavit, me in iis, quæ coram eo produxeram, recte ſentire & ſcripſiſſe, tametſi contra opiniones omnium, qui hactenus ſcripſerant. Tum ego judicio illius me, univerſi operis victoriam veramque cenſuram adeptum eſſe ſubjunxi. Mirante verò & indignante illo, an omnia, quæ hactenus ſcripta eſſent, ſubruere & innovare vellem: Reſpondi, multa eſſe, in quibus non innovatione doctrinæ, ſed apta & exquiſita methodo opus ſit: plurima quoque, in queis nova inventio, novum judicium, novaque omnino doctrina neceſſaria ſit: & in iis duobus totius legitimi operis ſuſceptum ἐπανόρθωμα conſiſtere. Non auſim dicere, quanto, quàm incredibili affectu

Hæc Epiſtola liminaris eſt duorum Tractatuum analyticorum.

hæc exceperit: quantos aculeos ſponte currenti addiderit: quanta ſpoponderit. Quæ omnia & temporum bellorumque infeſta calamitas, adverſaque tanti viri valetudo, & prćmatura mors abſorbuerunt. Si enim integra valetudine ſupervixiſſet, jam completo opere emeritus quieſcerem. Cæterùm ille meritis ſuis Franciæ Procancellarius effectus, quoties me videbat, bellorum calamitati remoras imputabat. Tu vero, Præſes ἐπισημότατε, cum optimi & doctiſſimi illius anteceſſoris tui locum pari gradu, & e pari patronatu fœliciter ingreſſus ſis, nihilque tibi deſit tum doctrinæ, tum virtutis, tum zeli, tum authoritatis, conſtantiæ, gravitatis, reliquorumque Senatorii Præſidis luminum, quæ in eo fulgebant, eoque amplius, quòd ad hanc cauſam attinet, ſtudia legum communia mecum habueris, firmaque & bona valetudine, quam Deus Opt. Max. tibi conſervet, polleas: dignum & aptiſſimum duxi, geminum tibi laboris mei ſpecimen dicare. Primum, in quo nihil prorſus innovo, nec à communi receptaque doctrina diſcedo: eo quod recta quidem ſit, ſed partim ſparſa, partim neglecta. Secundum in quo verum καὶ γνήσιον multarum legum ſenſum hactenus infinitis intricatorum commentariorum meandris obrutum retego, nativæque ſuæ luci, uſui, cæterarumque legum conſonantiæ claræ & æquiſſimæ reſtituo. Primum itaque ſyntagma novam, expeditam, & abſolutæ, & exquiſitæ doctrinæ methodum habet. Secundum verò ſyntagma novam inventionem, novum judicium, novam ut æquabilem, ita veram & genuinam multarum legum doctrinam habet, reliquis partibus juris, & uſibus hominum accommodam. Suſcipe* igitur, Præſes Illuſtriſſime, utriuſque noſtræ Analyſeos ſpecimen tam benigno faventique animo, quam grato lubentique tibi à nobis dicatur. Quod ſi ſtudiis noſtris faveris, ea ſi promoveris, non dico nunc, quanta te decora maneant. quoniam, ut optimo illi deceſſori tuo oſtendi, non verbis, ſed factis certare volo.

* In prima editione anni 1551. hoc loco deſinit Epiſtola.

Vale fœliciter καὶ εὐτυχῶν διατέλει. Lugduni nono Cal. Octob. anno à Chriſto ſervatore unico nato ſeſquimilleſimo quinquageſimo. *

* Illo anno hoc opus ſecundo auctum & recognitum fuit.

Itemque Dolæ 15. Iunij 1556. * qua die rurſus in Profeſſorem Dolanum aſſumptus ſum Dei gratia, & fidelis uxoris diligentia liberatus à Montbelgardenſibus & Blacmontenſibus invidorum carceribus, qui vi & fraude Dolanam meam electionem ultimo Novembri & Ianuario factam evertere moliebantur.

AMPLISSIMO ET ILLUSTRISSIMO VIRO DOMINO Jacobo de Ligneris, in ſupremo Pariſiorum Senatu Præſidi æquiſſimo, & Juris prudentiſſimo, Carolus Molinæus antiquus Franciæ, nunc Germaniæ quoque Jureconſultus, εὖ πράττειν.

Hæc Epiſtola dedicatoria eſt Annotationum in Conſilia Philippi Decii.

QUAM ſcite, quam præclare, Ampliſſime & Integerrime Præſes, prudentiſſimus ille, & inter Græciæ Rhetores, Philoſophiæ doctrina & rerum peritia conſpicuus Iſocrates in oratione ad Nicoclem Regem ſcripſit, τοὺς δὲ νοῦν ἔχοντας καὶ δυναμένους ὁρᾶν πλεῖόν τι τῶν ἄλλων περὶ πολλοῦ ποιοῦ, καὶ νόμιζε γιγνώσκων, ὅτι σύμβουλος ἀγαθὸς χρησιμώτατον, καὶ τυραννικώτατον ἁπάντων κτημάτων ἐστί. Eam auream & veris Regibus dignam ſententiam potentiſſimum & invictiſſimum Principem Henricum II. Francorum Regem Chriſtianiſsimum amplexum video & gratulor, dum te virum non ſolum doctiſſimum, ſed πολυΐδρεα καὶ πολυΐστορα ipſis rerum experimentis, etiam in arduis cognitionibus, & extra regnum legationibus probatiſsimum: ſummaque in jurisprudentia, tum rerum experientia præcellentem inter primos ſupremi ſui Senatus Pariſienſis, & Curiæ Franciæ Præſides evexit. Auguſtiora certe & meliora de tanto Rege ſperare cœpi, cum illum ad præfatæ curiæ, quæ totius regni ſpecimen eſſe debet, reformationem manum admoviſſe accepi: nec tandem ſpem meam,

Iſocrates.

Bonus Conſiliarius optima Regum poſſeſſio.

Ad medium Novembris 1547.

hac in re vanam fuiſſe, dum illius majeſtatem primo regni ſui anno & verbis, & ſcriptis etiam nativa noſtra lingua editis, eique palam præſentatis reverenter & libere ad hæc exhortatus ſum. Quod nunquam feciſſem, nec me inanibus laboribus, & ſumptibus gravaſſem: niſi aliquid & honoris, & utilitatis, tum Regi, tum Regno futurum ſperaſſem. Hæc nunc ſine invidia paucis commemorare poſſum, quæ prolixius publice & confidenter in medio Aulæ Regiæ dixi, idque præſertim apud te ſeverum, minimeque fucatum veritatis vindicem: qui ut vanas, & fucatas jactationes averſaris, ita honeſte geſta, laude & favore, non invidia proſequeris. Quique vel ab ineunte in provectam uſque ætatem ſtudia mea ſemper noviſti, & quo in res præclaras & rempublicam Francicam ornandam animo & zelo, etiam privatis commodis poſthabitis, fuero.

Studia infœlicia.

Nec quidquam infœlicitate & ingratitudine temporum, à propoſito & ſuſcepto inſtituto alienatus: tametſi jam frequenter diſtractus, ut commentaria conſuetudinum, & totius legitimi operis ἐπανόρθωσιν magnam, quod ſæpe queſtus ſum, remoram acceperint. Et qua authoritate, his artibus quæſita, nec ad amiſſionem, nec ad rem augendam uſus ſum.

Hoſtes Coronæ & Reipublicæ Franciæ.

Ab inimicis autem Coronæ & Reipublicæ Franciæ, patria, familia, liberis, domo & facultatibus omnibus, ad tempus, ut adhuc ſpero, deturbatum, nobiliſſima Germania Franciæ Regno confœderata me ſuſcepit.

Germania Franciæ confœderata.

Neque enim ad alios, quam ad antiquiſſimos & perpetuos ejuſdem Coronæ confœderatos conferre me volui. Primum, cum annum Neocomi, & circumvicinis Galliæ Celticæ locis fœliciorem rei exitum ſatis expectaſſem, Magnifica Argentinenſis Reſpublica in profeſſorem & conſiliarium ſuum, honeſto ſtipendio me deſignavit, & me vocatum, honorifice ſuſceptum equis & miniſtro publicis liberaliter juvit, ut illuſtriſsimos Germaniæ Principes adirem.

Argentina.

Plurima debeo Magnificentiſsimo & Potentiſsimo Heroi Philippo Landigravio Haſsiæ, Comiti in Carzunclenbogen, qui me non ſolùm gratioſiſsime excepit, ſed etiam viatico donavit, & duos inſuper milites ſuo ſumptu adjunxit, qui me ad illuſtriſsimum Auguſtum Saxoniæ Ducem Electorem deducerent. Et inde per Caſſellas & Marpurgum Haydelbergam, Curiamque illuſtriſsimi Friderici Comitis Palatini Rheni Electoris, & Argentinam deducerent.

Philippus Landigravius Haſſiæ.

Auguſtus Saxoniæ Dux Elector.

Fridericus Comes Palatinus Elector.

Multum porrò debeo Magnanimo & Generoſiſsimo Gulielmo Landigravio Cattorum Principi, qui me è Saxonia redeuntem Caſſellas, patre abſente liberaliſsime excepit, & eleganti & peropportuno habitu Germanico donavit.

Gulielmus Cattorum Princeps.

Sed nimis longum foret, vel ſingula rerum capita narrare. Itaque aptiori loco teſtabor, quanta humanitate, optimus & clementiſsimus Princeps Chriſtophorus Dux Vuirtembergenſis Etthech, Comeſque Montisbelliardi me proſequutus fuerit. Primo Hailprunnæ, ubi tum erant comitia principum initio Octobris. Secundò in ſua Curia Snidigardiæ Calend. Decembris.

Chriſtophorus Dux Vvitembergenſis.

Deinde primarium me fecit jurium profeſſorem, in ſua Tubingenſi Academia, ſuum quoque conſiliarium, cum luculento ſtipendio. Itaque cœpi hic magna celebritate, & auditorum ſtudio leges, ἀναλυτικῶς & practice profiteri, in eodem menſe Decembri.

Tubinga.

Et cum per ferias Natalitias, plures amicos inſignes Auguſtæ inviſiſſem, reverſus Codicem imperialem à primo libro & titulo interpretatus ſum: & quandiu in titulis primis, religionem concernentibus hæſi, aliam etiam pomeridianam lectionem voluntarie aſſumpſi, ne his quibus ignotus eram, viderer Theologica & Hiſtorica magis, quam juridica docere, & inter ſeveriores, cum juris civilis, tum conſuetudinum Franciæ commentationes principum, & rerumpub. graves conſultationes, hanc Conſiliorum omnium celeberrimi & acutiſsimi Philippi Decij recognitionem & annotationem, à me poſt reliqua illius opera abſoluta, Pariſiis quidem inchoatam, Neocomi verò ultra dimidium perfectam, hic abſolvi. Opus ut tum juris, tum praxis ſtudioſis non infrugiferum: ita ſumma & doctrina, & eruditione tua, & illuſtri, qua præſtas, dignitate, longe inferius minuſque dignum. Sed quæ eſt tua candidiſsima humanitas, generoſiſsimi animi εὐνοίᾳ etiam hoc qualecunque magnitudinis tuæ reſpectu eſt, boni te conſulturum confido, præſertim gratiſsimo animo, à veteri, & ſyncero animo ob-

Auguſta.

latum : cùm etiam non id agatur, ut hac inſcriptione & dedicatione ſplendidiſſimo nomini tuo quidquam addatur. Sed contrà, ut nominis tui ſplendore, & ſummæ tuæ & prærogatæ authoritatis & dignitatis radiis, his noſtris opellis lumen addatur, tuique contemplatione & veneratione ſtudioſis & bonis omnibus, qui te apprime ſuſpiciūnt, & colunt, commendabiliores fiant, ut quæ ſit μνημόσυνον, publicumque, & perpetuum monumentum, cum antiquæ noſtræ amicitiæ, tum meæ in te perpetuæ obſervantiæ: non autem in præſentiarum iſthoc nimis humili argumento, heroicarum virtutum tuarum laudes attingam: quæ lòngè aliud otium, & majorem dicendi facultatem, propriumque panegyron exquirerent. Quanquam & ſumma tua in Regem & rempublicam fidelitas, & in rebus gerendis dexteritas, & in jure adminiſtrando prudentia ſolertiſſima, & integritas incorrupta, tam manifeſta ſint omnibus, ut omnis eloquii ſplendorem, rebus ipſis, & proprio nativoque ſplendore ſuperent. Rationem autem tibi optimo cenſori reddam harum mearum annotationum. Vt reliqua opera ejuſdem Decii antehac feci ita hic multò amplius & exactius, majorique molimine, in his conſiliis, quæ poſt conſilia Alexandri ad ſtudioſorum juris ingenia exercenda, & excitanda, præſtantiora ſunt. Et quemadmodum illis nolui ſeorſim compendium meum, & annotationes peculiari libro edere: ita hic compendii & ſtudii diſcentium, relevandi & maturandi gratia, annotationes meas, ſingulis ſuis locis, in eodem libro ſubjicere volui. Primò, contextum ipſum in multis neceſſariis locis emendavi, necnon novis ſummariis, &, ut res exigit, novis & deciſivis epitomis ornavi. Deinde, quæ deerant, columnas integras, ut conſi. cxxxiij. à nu. xij. & conſi. cxl. ex libris antiquioris editionis ſupplevi. Tertiò, ſuperflua & repetita cancellavi, ut conſi. ccccxxx. conſil. ccccxxxvij. conſi. cccclxxxv. quod etiam triplicatum erat. conſi. cccccxlj. conſil. cccccxlij. & alia quæ prætereo. Quandoque conſilium in diverſa loca diſſectum, in unum redintegrandum fuit, ut conſil. dcxiiij. Hæc & ſimilia laboris, judicii autem exacti ſunt, dum oſtendo, in quibus ab aliis benè vel malè Philippus Decius reprehenditur: vel proprio marte meo, dum male conſuluit rationes oſtendo, & argumenta in maximam ſtudioſorum utilitatem & cautionem retexo, non minore diligentia, & cenſura quàm ſi ſeparatum proprium opus ederem, ut conſi. j. conſi. ccxxvij. conſil. ccccxvj. conſi. cccclxvj. conſi. cccclxxxv. conſi. ccccxcv. conſil. cccccxxvij. conſi. cccccxlv. conſil. cccccclviij. & aliis, quæ brevitatis cauſa prætereo. Sic partem ſtudiorum meorum, etiam in alienis libris, qui uſui ſunt, quamquam minore gloria, tamen non illibenter confero. Quandoquidem mea ſtudia, juvandis & maturandis undequaque diſcentium ingeniis, jamdudum deſtinata & conſecrata ſint. Vale Præſes Ampliſſime ϗ εὐγεμανέςατε Et ſtudiorum meorum, ſortiſque meæ memor in dies proſperare. Tubingæ Idibus Iulii. 1554.

Tuus antiquus in eodem Senatu Advocatus, Franciæ, & Germaniæ Jureconſultus, Illuſtriſſimorum principum Landtgravii Haſſiæ, Ducis VVittembergenſis: & Comitis Montis belliardi Conſiliarius. Et in Tubingenſi Academia Legum profeſſor primarius, CAROLUS MOLINÆUS.

AMPLISSIMO VIRO DOMINO FRANCISCO EROTIO Chemantio Franciæ Procancellario, & Taurinorum Præſidi, Libellorumque Supplicum in Regia Magiſtro, Carolus Molinæus Jureconſultus Pariſienſis S. D.

Hæc Epiſtola dedicatoria cum Præfatione ſequenti eſt primi libri annotationum in conſilia Alexandri Tartagni de Imola.

CUM ſtudia mea juvandæ legum & judiciorum diſciplinæ devoviſſem Digniſſime Procancellarie, primitias lucubrationum mearum regiæ majeſtati tanquam reipublicæ noſtræ capiti legique ipſi & juſtitiæ animatæ non meo, nec laboris

mei, ſed illius merito dedicare viſum eſt, ut in ipſo noſtrarum in conſuetudines commentationum limine cunctis palàm feci: reliqua deinde opera ejuſdem majeſtatis & reipublicæ fideliſſimis & prudentiſſimis magiſtratibus conſecrare placuit, tanquam ejuſdem corporis membris potiſſimis, viris patriciis communis reipublicæ parentibus, non tam honorum titulorumve faſtigio, quàm paterno in rempublicam affectu, vigilantiſſimaque in eam providentia ſummis. Neque enim aliis dedicari poſſunt aut debent labores noſtri, qui non niſi reipublicæ ornandæ aut demerendæ deſudant. At nunc εὐκαιροτάτως, divina certè virgula factum eſt, Vir Ampliſſime, ut mihi non ſolùm publica reipublicæ cui juvandæ & protegendæ quam dexterrime incumbis, ſed etiam privata veteris in me tui candoris & amicitiæ cauſa, has opellas tuo nomini nuncupare, imò veriùs ſplendidiſſimi nominis tui radiis illuſtratas longe commendabiliores in lucem proferre contigerit, quod εἰς τὰ τῆς εὐτυχίας μοῦ candidiſſimo lapillo referendum puto. Quandoquidem ſtudia mea jampridem noſti, & quæ tua erat humanitas minimè ſubinvidens, ſed candide favens probaſti: & nunc e tam celſo honorum tuorum gradu (quæ eſt generoſiſſimi animi tui εὔνοια pulcherrimo gentilitii agnominis tui etymo, quod ἀπὸ τοῦ ἔρου, hoc eſt ab honeſto amore ducitur conveniens) non ſolum non deſpicis, ſed plenius commemorare, quin etiam laudare ſoles. Næ tu digniſſimus es quem omnes boni doctique ament, ſuſpiciant, & dignis ingentium virtutum meritorumque tuorum laudibus vehant. Quod ne hujus loci nec meæ eruditionis eſt. Tu verò nulla aliâ re minus afficeris aut delectaris. Ea eſt enim animi tui heroica magnitudo, ut non laudationum cumulis, nec honorum titulis, ſed rebus ipſis, ingentium videlicet in principem & rempublicam & omnes bonos meritorum multitudine & magnitudine velit (ut cœpit) inclareſcere. Hac in te regia illa majeſtas ampliſſime experta eſt: domi foriſque ſummam doctrinam & fidelitatem tuam in fungenda ſenatoria dignitate in ſupremo hoc Pariſiorum ſenatu, ſolertiam inſuper & raram in rebus gerendis dexteritatem, dum Præſes Taurinenſis Senatus, dehinc ad intimius illud & ſacratius præfatæ majeſtatis conſilium vocatus es, taliſque (ut ſemel dicam) ipſis rerum experimentis inventus, ut ſupremi Cancellariæ Franciæ magiſtratus adminiſtratio, graviſſimo ſimul & prudentiſſimo principum ac procerum hujus regni delectu, tibi uni concredita fuerit, non magiſtratu donato, ſed magiſtratui dedito. Tibi inquam tanti honoris digniſſimo, imò tanto potius oneri aptiſſimo, his præſertim difficillimis ac periculoſiſſimis temporibus, quippe qui non ſolùm utriuſque rei juridicialis & urbicæ & aulicæ, & utriuſque cancellariæ, ſed rerum omnium politicarum peritiſſimus ſis & experientiſſimus, belli paciſque artibus inſtructus, conſilio ſimul & induſtria pollens. Ad hæc ab omni avaritia, luxu, faſtu, & invidia alieniſſimus, qui in tanta poteſtate innocentiam, & in tanto dignitatum ſplendore comitatem ſervare, & in ſumma partes reipublicæ tibi commiſſas non remiſſe, nec in ſiniſtro ullo affectu, ſed dexterrime & ſyncere e re & dignitate tum regis tum reipublicæ moderari ſcias, ut Deo optimo maximo duce facis (quem precor tibi dextrum ſemper & auxiliatorem in omnibus conſiliis & factis adeſſe, ut tantis his tempeſtatum imminentium procellis ac nubilis omnibus diſcuſſis, ſerenitas tandem, luxque ſolidæ & optatiſſimæ pacis affulgeat.) Suſcipe interim candido, ut ſoles, affectu & ſtudiorum favore has diſpunctiones, non in hoc tibi dicatas ut vel tantillùm te remorer, ne forte in publica peccem commoda, ſed tum in aliquod mediocre teſtimonium virtutum tuarum, tum εἰς μνημόσυνον mei in te affectus obſervantiſſimi, laboriſque ad rempublicam ornandam, remque literariam pro viribus meis juvandam à me non illotis manibus ſuſcepti, ſed poſt diutinum juris praxiſque & exercitationis forenſis ſtudium cura rei factitandæ, quæ luculenter affulgebat & in manibus erat, prætermiſſa. Hæ verò annotationes lenioris alicujus operæ & humilioris tituli quibuſdam forte videbuntur, ſed vel imperitis, vel re non perſpecta ex vulgarium additionum opinione temere judicantibus. Fateor non multùm hic à me in inventione laboratum, ſed in

judicio plurimùm, non tempore noviſſimæ hujus diſpunctionis, ſed ſupra octodecim annos dum hæc conſilia diſcendi cauſa ἀναλυτικῶς excuterem. Solitus enim ſum ſtudens ἀναλύειν ſingula videlicet cujuſque deciſionis argumenta retexere, & ad ſua principia revocando reſolvere, ſingulatim diſcutiendo, & rurſus cuncta velut in una idea colligendo. Unde has annotationes ſic olim digeſtas, Analyticas nuncupavi à ſolito mihi ſtudendi modo, cujus olim me ſubmonuit Phædrus Platonis. Noviſſime autem dum alioquin ſeveriora ſtudia mea bellorum calamitate interpellarentur, non fuit hic mihi niſi laborioſum & moleſte prolixum opus in textus emendatione, & crebra reſtauratione, noviſque epitomatis & thematibus ubi opus erat apponendis, ſuperfluiſque & repetitis multis expungendis, nonnulliſque truncatim diſperſis conſiliis ſuo loco & integritati reſtituendis, cætera ex regeſtis & promptuariis meis petita, & locis ſuis ἐξ ἐπιδρομῆς appoſita ſunt. Nec porrò minus utilitatis diſcendi cupidis præſertim in foro verſantibus different, quod res ipſa oſtendit, quam multorum novæ & exantlatæ commentationes. Nec iſtud novum eſt exemplum, ſed ab antiquiſſimis illis & abſolutiſſimis jureconſultis juris authoribus frequentatum. Nempe in Salvium Iulianum perpetui edicti ordinatorem, notas ſcripſerunt Marcellus & Iulius Paulus. in Serbiduum Scævolam, Claudius Triphoninus & Paulus. In Papinianum ipſum Ulpianus & Paulus. Et e recentioribus noſtris Alexander ipſe in Bartolum. Quòd ſi initio noſtri ſcholiographi & interpretes notas tantùm ſcribere, neceſſaria videlicet exacte diſcuſſa prioribus addere, aut detrahere maluiſſent: quàm ſuam ſibi quiſque peculiarem commentationem præſumere, longe clariorem, uberiorem & parabiliorem juris ſcientiam nobis reliquiſſent, eo jamdudum ſeverior noſter deſudat labor, ſed non niſi ſerenitate temporum reddita, vel aliunde ſtiva illa forenſi, ad quam diu intermiſſam recidi, diſcuſſa, emergere poteſt. Te autem clavo reipublicæ noſtræ feliciter admoto, brevi ex alto tempeſtuoſæ hujus jactionis in optatiſſimum ſolidæ pacis & tranquillitatis portum revehi ſperamus, ἔῤῥωσο ἀνὴρ εὐδοκιμώτατε καὶ εὐτυχῶν διατέλει, & quod facis rempublicam & recta ſtudia juvare perge. Rurſus feliciter vale. Pariſiis Calendis Decembris Anno M. D.XLIII.

CAROLUS MOLINÆUS JURECONSULTUS
Pariſienſis Studioſis. S. D.

FORSITAN non parum multis, præſertim doctis gravibuſque viris abſurdum & inopinatum videbitur, quòd poſt primam quidem illam commentariorum in conſuetudines Pariſienſes editionem, reliqui verò operis abſolutionem indies expectatam & flagitatam longumque ſilentium, nunc tandem præter omnium expectationem annotationes in aliena opera edam, quaſi ſuſcepti inſtituti oblitus, aut quaſi tantis tamque moleſtis laboribus impar, quantos & quales protendit catalogus ille diſcutiendarum & explicandarum materiarum ad finem primæ noſtræ editionis deſcriptus. Quamobrem exiſtimationis meæ eſſe duxi non ſolùm negotii, ſed etiam otii, & ſilentii ſimul & præſentis editionis rationem reddere. Neque enim me latent mobilis & promiſcui ſcommata vulgi, aliorum inconſtantiam & levitatem, aliorum μισοπονίας, aliorum gloriæ lucrive ſtudium criminantis, ut eſt morbus vulgarium cuncta ex ſeſe metiri & in deteriorem partem interpretari. Nonnullorum verò minus iniquorum & cordatiorum, temporum horum difficultatem & ingratitudinem (quibus veræ virtuti ſtudioſoque labori ſuus honos præmiumque non redditur) accuſantium: hiſque proinde initis & ſubdictis rationibus non admodum mirandum eſſe me è ſerio gravique commentatore repente factum otioſum & defunctorium adnotatorem, velut è famoſo & ampliſſimo inſtitore fribolarium, aut ex cataphracto caligatum. Verùm (abſit verbis invidia) ut nec gloriæ popularis, nec pecuniæ, nec ambitionis cupiditas, ſed veræ virtutis utcumque à longè proſpectæ amor ſtudiumque de literis & Republicis gentiſque Franciæ honore benemerendi, omnes cogitationes meas, animique impetus à re factitanda peculiove augendo, privatiſque & corporis & animi oblectamentis abripuit, & ad arduas illas & laborioſas

com-

commentationes quantumvis & valetudini & cenſui pernicioſas tranſtulit : ita ſuſceptum ſemel inſtitutum nunquam deſerui, interrupi fateor ſæpius, ſed fremens prope frendenſque iniquitate fortunæ coactus, nuſquam tamen animum deſpondi, nec me honeſtique cœpti piguit : utcunque ſæpius nimiùm novercante fortuna præſſus, tantum non oppreſſus ſum, virtuti ſtudiiſque adeò vel immori, quàm loco cedere, clipeumque abjicere præſtantius habui. Quas autem nunc edo minutias dudum ſupra unum & viginti annos ubertima hæc ALEXANDRI reſponſa ſtudio familiari locupletandi ingenii gratia proſequens ſingulaque more meo diſcutiens & expungens ſuper libris meis congeſſeram, plurimis autem nuper detractis, paucis verò additis typographo roganti tradidi & excudi permiſi ſcholiorum marginaliumque vice, ad ipſum ALEXANDRI textum nullatenus mutatum, ſed creberrime & accurate opera noſtra reſtitutum & repurgatum multiſque ſuperfluis cancellatis. Hanc Occaſio. autem opellam ſæpius à nobis contemptam, non tam judicium, quàm occaſio tandem & temporum calamitas extorſit. Cùm enim per hæc diuturna bella cenſu afflicto exhibenda eſſet familia, regique pendendum, quamobrem neceſſe eſſet ſeveriora ſtudia mea interpolari, aliquid tamen horis ſubciſivis pro more meo agere liberet communi juris ſtudioſorum cauſaſque tractantium utilitati uſuique futurum, nihil aptius cecidit quàm horum doctiſſimi illius & clariſſimi ALEXANDRI reſponſorum repurgatio & annotatio. Duplici enim nomine mihi facilis erat, Primùm quòd ex longo veterique ſtudio ſolitiſque notis & regeſtis omnia fere ad manum haberem, nec (niſi perraro) in nova inventione aut compoſitione cudenda laborandum eſſet. Deinde quòd ſingula reſponſa velut ſingula themata, novam ſuam & ſeparatam habentia diſcuſſionem & deciſionem, negotium facerent horis illis ſubciſivis aptiſſimum, forenſique exercitationi ſimillimum, ut pote cùm longa illa & perpetua meditatione & contentione animi, qua in ſeverioribus ſtudiis meis detineor & conteror, minimè opus eſſet, ſed nova ſubinde ac momentanea cujuſque reſponſi expenſione ac diſpunctione defungerer, non aliter quàm dum conſultoribus aurem præbeo, ſcriptave themata ad me conſilii cauſa tranſmiſſa diſcutio, & ſententiam meam ſubſcribo, cauſiſve inſtructis decidendis judicium adhibeo : ſic enim verſatus ſum in præfatis reſponſis expungendis, quin etiam plæraque illorum in media & confertiſſima turba in foro illo palatino commeantium & aſſiduè diſceptantium litigatorum & pragmaticorum ſtans & palàm ſiniſtra chartam, dextra calamum tenens diſpungere ſolebam, ne nihil agerem dum inter tot μεταιχμίους ſæpius alioquin (quod mihi belli tempore uſuvenire ſolet) otiarer, ut omnibus notum eſt. Hoc tamen prolixi valdeque moleſti laboris fuit, quòd non ſolum ſeptem tota volumina ſupra mille trecenta conſilia continentia rurſus attente & cum judicio relegenda, & cum libris meis ad verbum conferenda & caſtiganda mihi fuerunt : ſed etiam nonnunquàm propter frequentem textus corruptionem aliena exemplaria adhibenda & quandoque ferè integræ textus columnæ reſtituendæ, adeo ut ipſa textualis lectio & emendatio, numerorumque & epitomatum nova & concinna aſperſio, plus in quadruplo mihi conſtiterit, quàm judicium ipſum & annotatio ſententiarum. Indignus labor quo ſeveriora mea ſtudia intermitterentur, indignus ſanè, ſed nec aliis interim inutilis, nec mihi intempeſtivus tantiſper dum bellica Temporum injuria. clade ſeverius otium meum interturbatur. Hic non abs re quiſquam mirabitur, quidnam mihi cum bello commune, præſertim in hac regia & pacatiſſima urbe, nil aliud quàm libros aſſiduè, aut quandoque cauſas & has civiles & parciſſimè tractanti, quinetiam ab omni & publica & privata adminiſtratione ſemoto. Breviter reſpondeo quantùm frugibus cum tempeſtate, paſſiva nempe calamitas. Ut autem palàm fiat quis hic fuerit & nunc ſit rerum mearum ſtatus, cùm primùm animum ad ſcribendum appuli, qui fuit annus ſalutis ſeſquimilleſimus triceſimus quintus, magnus tum mihi ſplendiduſque erat honorarium advocationis meæ cenſus, majorque in dies affulgebat ſi libuiſſet animum & operam apponere. Jam enim poſt ſeptennale ſtudium juris ſcholaſticum, & quaſdam publicas prælectiones, tredecim ſequentes annos in forenſi exercitatione conſumpſeram, ſtudio indefeſſo, forenſibus diſceptationibus plurimam lectionem cum ſtilo conjungens, ſingulatim cuncta tam ſecundum jus, quàm ſecundum praxim diſcutiendo, omniumque regeſta ſeu promptuaria mihi conficiendo, quo ingenium & memoriam cum judicio quam exactiſſimè formarem, hoc unum intendens ut quoad ejus fieri poſſet in ſuſcepta profeſſione excellerem, non ut hac arte ad ambitionem & ſplendorem vitæ opeſve aut latifundia comparanda uterer (ut jam rebus ipſis luculenter docui) ſed primùm ſcientiæ ipſius virtutiſque mihi à pueritia innato amore, neve in probrum illud Sulpitianum incederem, quod refert Pompo. l. ij. §. Servius autem. de origine juris. deinde ut idoneus patriæ civis efficerer ad benemerendum de republica, quod ſedulo præſtare conatus ſum, & adhuc juxta vocationem meam conor. Itaque in prædicto anno, cum ſenſiſſem ſatis me privato ſtudio indulſiſſe jamjamque tempus adveniſſe periclitandi vires in ipſo vitore juventutis annum jam ætatis triceſimum quartum ingreſſus. Cùm liceret facilè

rei augendæ cum ſplendore vitæ & vulgi admiratione intendere, aut mihi ipſi ſorte mea contento à divitiarum & gloriæ ſtudio, omnique alia moleſtia abſtinendo ſuaviter philoſophari, cum bonorum prudentumque hujus ſeculi virorum laude & exiſtimatione. Malui utraque via omiſſa, tertiam utcunque arduam & longè difficiliorem ingredi, eo videlicet omnes & innatas & acquiſitas animi dotes ætatiſque florentis vires convertere, ut quàm maximè poſſem de literis & republicis bene mererer. Videbam autem nihil utilius magiſque neceſſarium omnibuſque votis optabilius meræque profeſſioni (ſi forſan aſſequi poſſem) congruentius, repurgatione juris civilis, novaque paucis explanativa, & ſolide de-

Methodus Juris.

ciſiva methodo componenda. Sciebam etiam non poſſe unquam quemquam hoc aſſequi, niſi cui inſignibus naturæ dotibus prædito ingenioque non ad ſophiſticem & contentionem, ſed ad naturalem ipſam æquitatem, moreſque bonos & civilem pacem utque græcè preſſius dicam πρὸς φιλανθρωπίαν, propenſo & compoſito contigiſſet exacta, & theoriarum juris, & praxis ſeu negotiorum & experientiæ forenſis cognitio, cum corpore ſano reliquiſque externis ad tam pulcherrimi & neceſſarii operis meditationem & abſolutionem opportunis. Porrò quamquam nondum auderem hoc mihi planè promittere: experientia tamen didicere bonam partem juris civilis, hoc eſt plenam ipſam mentem (quam legalem æquitatem vocare ſoleo, ut ſcripſi in conſuetudine Pariſienſi tit. j. §. xlj.

Legalis æquitas.

num. lxxxvj.) eſſe non ſcriptam, nec niſi à rerum præſertim forenſium expertis plenè comprehendi poſſe. Hujuſque experientiæ beneficio cum jugi legalis æquitatis meditatione plurimarum legum & partium juris γνήσιον intellectum nondum à quoquam gloſſulatiorum aut interpretum, quorum ſcripta extarent perceptum inveneram, novaſque quorundam dubiorum deciſiones inque decades nondum ad centurias aſcendente numero digerere cœperam. Quum ſic aliquantulum promoviſſem, ut velut prima quædam fundamenta cernerem pulcherrimi illius & deſideratiſſimi operis, nil propius abfuit (ut ſpem & audaciam facile gignit affectus) quàm ut omnibus copiis viribuſque collectis remis veliſque opus aggrederer, ſed hos ardentes & ferè concitatos affectus judicium remoratum eſt, dum cunctari coegit non ſola prolixè difficultatis cogitatio (quam ſolam facilè viciſſet inſanus improbi laboris amor) ſed dubius adhuc rerum eventus, externorum præſertim caſuum & periculorum metus, puta valetudinis alioquin firmiſſimæ necdum concuſſæ aut rei familiaris (quòd magis imminebat) interim labefactandæ diſcrimen. Hic vide illorum horumque temporum miſeriam. ſelectiſſimis & inſignioribus amicis conſilium meum aperui. tantùm abeſt ut vel adhortatione juverint, ut qui minus deterruit tantùm dixerit ſeſe non improbare ſi amplos & expeditos prædiorum reditus, tanto otio ſumptuique pares haberem. Atqui quibus ſuppetit: quidvis potius agunt, hæc autem aut ignorant aut non curant, & vulgo favent homines cupiditatibus ſuis aut his quæ ad ea ſpectant. Quæ verò aliuſmodi ſunt, prorſus contemnunt aut negligunt. Itaque uni mihi hactenus & conſilio meo privato & ope mea privata tantùm (quoad homines loquor) nitendum

Conſilium.

fuit. Summa conſilii mei fuit ut quantùm à rei familiaris modica frugalique exhibitione atque ſupereſſet temporis & otii (ſupererat autem tum plurimùm) totum id, cæteris omnibus omiſſis, philoſophicæ illi commentationi darem; ut ſi forſan aſſequerer: ſin autem, ſaltem interim doctrinam & ingenium excolerem, cogitationeſque meas ita expolirem ut legalis philoſophiæ ſtudioſis uſui eſſe poſſent ad maturanda futuræ juventutis ingenia, viamque aperiendam ſaltem judicandam, qua deinceps jura citra ſophiſticem καὶ ἄνευ πολυπραγμοσύνης, ex legali æquitate & compendioſius & uberius, videlicet cum certo claroque judicio, ad boni & æqui gnomonem excuſſo tractarentur, tandemque methodus illa pulcherrima & utiliſſima, quam eminus ſpeculamur, à doctiori quodam & feliciori ingenio ſummo reipublicæ commodo abſolveretur. Multis autem nominibus decens & utile viſum eſt à noſtrarum conſuetudinum interpretatione velut aptiſſimo progymnaſmate auſpicari. Tum ut prius in leviori argumento vires periclitarer, inventionemque & judicium, duas laboris mei molas, plenius polirem & formarem, quàm tanto operi injicerem. Tum ne ferventis & expromptæ praxis deciſiones multo diuturnoque labore partæ deferverent, altiorive meditatione quadamtenus exciderent. Tum ut luculento aliquo exemplo prius teſtatum relinquerem, me non abrupte nec illotis manibus, ſed συνεχῶς in theoriis juris praxiſque experientia cum judicio verſatum & detritum, quàm religioſiſſimè ad ſacratiſſimum illud juſtitiæ templum accedere voluiſſe. Tum quòd po-

Cur à Conſuetudinibus cœptū.

tiſſimum & omnino neceſſarium erat ut edita conſuetudinum commentaria gratiam mihi interim pragmaticorum & provinciarum præſidum conciliarent & ſervarent, famamque & opinionem nominis & induſtriæ aliquantulum veherent & tuerentur, ut tantiſper dum aliunde cenſu non ſuppetente, altiori illi meditationi incumbens minus ſolito in palatino foro frequens eſſe cogerer, mediocri tamen conſultorum aditu non fraudarer: porrò nec alioquin mihi in hoc operis, etiam ſi prædiariis vectigalibus abundaſſem expediebat forenſem prorſus exercitationem præſertim conſulationum omittere, & viciſſim illa, vel

modicè per ocium & velut contemptum admiſſa, ſufficientem meis ſumptibus cenſum tunc ſuppeditabat, parvo contento, ſcholaſticoque more victitanti. Nihil itaque & præteritis recentibuſque meis ſtudiis, & futuræ juſtiori meditationi, & rei interim familiaris exhibitioni aptius cecidit, quàm commentariorum in conſuetudines conſcriptio & editio. Illud etiam commodi accedebat quod ex præcedenti vicennali in juris ſtudio, forenſique tredecim noviſſimis annis inſumpto exercitio, quibus conſuetudines præcipuè diſcuſſeram, omnem ferè materiam partim paratam & in numerato, partim excitatam habebam, ut facilè juſtum commentarium triennio vel quadriennio proximo confecturum me ſperarem. Utque primum ſatis apud me conſutata ſententia ſedit, maturè facto opus eſſe ratus, ſtatim calamo arrepto, prius materias ipſas generatim ſuis quibuſque conſuetudinis Pariſienſis titulis ut quæque cuique congruebat diſtinxi, qua velut penſi diſtributione facta, contexturam ipſam velut telam orſus ſum. Cumque aliquantum promoviſſem & fabricando ut fit opus prima ſpecie majus creſceret, nec unus amanuenſis ſufficeret, alterum aſcivi, cui certum ex convento ſtipendium dabam, ut priori ſolita forenſia lucra cederent. Primo anno quandiu erat pacata Francia pulchrè negotium ſucceſſit: uſque ad. §. xiij. pertigi Eodemque anno fratri meo quem biennio poſt obitum patris maturè juris proſytum factum à ſcholis evocaveram, quò cum in forenſi ludo inſtitueram, patrimonium univerſum ſolidè ceſſi, nec quicquam ne teruncium quidem ſive uſufructus aut penſitationis cujuſcunque nomine retinere volui. Quod factum nonnulli conſilii mei ignari ſecus accipientes ignaviam interpretabantur, imbecillem me & ad re- Remoræ. gerendas omnemque functionem ineptum arbitrantes, necnon rumoribus ſpargentes ; et quàm præpoſterè, ideò ſcilicet quòd tamdiu in foro verſatus, cum libris tamen ſæpius laterem, nec potentiorum emerendo favori, nec dignitatibus nec divitiis ſtudens, ſed his contraria agens; philoſophiam verò mihi doctrinamque certè non negabant, ſed inutilem illam & elumbem exiſtimabant. Nec defuerunt amici, qui mihi tanquam emerito laborem que refugienti, ſacerdotium quoddam (jamdudum enim manifeſtum erat celibem vitam me delegiſſe) offerent, quod planè recuſavi, non ſolùm quòd non eſſem functurus ut pote aliis ſacris initiatus & addictus, ſed præcipuè quòd minimè μισόπονος ἀλλὰ φιλόπονος eſſem, & in ipſa laborum meorum epitaſi. Conſilium autem meum fuerat quam maximè liceret honeſti rationem ſequi. Cùm igitur pulcherrimi operis ſtudio placuiſſet cœlibem agere vitam; quò liberius eſſet vel inſano indulgere labori, nec plus viatici expeterem quàm ſatis eſſet ad mediocres ſumptus, quos abunde tum & facile etiam in bibliotheca deliteſcenti ſuppetebant honoraria conſultorum: cenſui itaque & decens & honeſtum fratri juniori, cui quamoptime conſultum cupiebam, purè ſolideque univerſum patrimonium dare, ut ſplendidius conjugium ſortiretur, & ſaltem in eo domus & familia conſervaretur. Porrò meum non erat patriæ & reipublicæ infortunia ſperare: nec ſi prævidiſſem à conſilio deſtitiſſem, ſed alia via maturè mihi caviſſem, nec honeſtè facti pœnitet utcunque mox iniquiſſimè mihi comparatum fuerit. Anno enim ſequenti qui fuit ſeſquimilleſimus triceſimus ſextus bellis repentinis & internecinis undique concuſſa Francia, ut pote Perona obſeſſa & provincia hoſtili exercitu calcata, repente cenſus ille meus honorarius in univerſum ferè mihi concidit; mihi inquam qui nunquam magnis illis & crebris lucris inhiavi, nec me in ullius privati vel magnatis obſequium mancipari volui, quinetiam oblata potentiorum ſtipendia quas penſiones vocant ſemper recuſavi, non quòd vererer laqueum mihi injici ad injuſtè conſulendum aut cauſas iniquas ſuſcipiendum vel tuendum, quod plures boni viri etiam ſtipendiati non faciunt, ſed quòd vererer laqueum injici libertati ſtudiorum meorum, & ne cogerer aſſiduus eſſe in foro & præſto eſſe quoties illi opera mea indigerent. Et inſuper jam inde ab aliquot annis cœperam rarius ſolito adire forum, niſi invitatus & hora præſtituta ne quid temporis periret. Verùm ut fervente bello tepeſcit forum, vixque partem lucrorum ſuorum tuentur etiam aſſiduiſſimi, & qui nihil aliud venari ſoliti ſunt, neceſſe mihi fuit nuper prorſus ex peculiato tempori cedere, commentationes meas intermittere, ad forum aſſiduè redire, & ad ſtivam illam forenſem diu neglectam ſaccularíam videlicet operam. Sperabam autem mox tranquillitatem ſolitam redituram nec calamitatem hanc annum illum acceſſuram: ſed longè falſus ſum. Sequenti anno mihi modis omnibus eluctanti, etiam ſpes ipſa concidit, in eo ſtatu cùm commentariorum meorum proſecutione conſiſtendi. Non ſolùm enim eadem perſeverabat calamitas, ſed ſpes non erat brevi finituram. Ad hæc non tantùm priore illo anno pro fratre meo prorſus memet expeculiaveram, ſed etiam trecentarum librarum æs alienum ejus promovendi gratia contractum felicitate illius temporis elatus diſſolvendum ſuſceperam, quod ſecundo anno rebus repente mutatis non ſolùm tunc diſſolvere non potui, ſed etiam aliud interim contraxi. Præterea eodem tertio anno res mihi erat cum latomis & fabris cùm domunculæ hujus, in qua hæc ſcribo, quam ad longos annos conduxeram anterior pars rueret, & mihi ex lege conductionis

reficienda eſſet. Aliud incommodum acceſſit, alter amanuenſium, cui ut quod ex commentariis prius ſcripſeram aut dictaveram in mundum redigeret, ſtipendium dabam, cujus probitati propter linguæ latinæ peritiam confidebam, dum illum pro more in cubiculo meo ſcribendi cauſa ſolum relinquo, omnem multo labore recenter partam pecuniam furto abſtulit, quem cùm Tholoſæ ubi (ut accepi) leges diſcere ſperabat conſumpſiſſet, deſperatus cuculam monaſticam apud eos quos Minimos vocant juxta Ambaſiam induit, patrem tamen divitem ſatis & hæredem apud Molinum in Gilberto comitis Nivernenſis procuratorem reliquit, qui primùm ſatisfacere promiſit, deinde quod minimè me potentem cernat contemnit & eludit. His tot infortuniis privatis, publica etiam ſimul eodem anno accedebant, indicta mihi emptione reditus à civitate, quod non adeò moleſtè tuli ſtudio aliquid conferendi ad publicas calamitates amoliendas: tamen à decurionibus noſtris per epiſtolam petii & obtinui dilationem brevem ad mutuaticiam pecuniam in eam rem conquirendam: quod & feci tot cinctus incommodis, cùm ſic nec tantillum vacuum eſſet texturæ commentariorum intendere: niſi ſi quid obiter annotarem aut in regeſtis more meo digererem. Cumque & omnia advocati munera aſſiduè ſubiens cauſis etiam orandis ſuſceptis, tantam fortunæ calamitatem vincere non poſſem, nec familiam quidem commodè exhibere, nec ære alieno me extricare, nec in eo ſtatu vivere poſſem. nec publicæ calamitatis propinquus finis affulgeret, & interim mihi velut in præcipitio verſanti majus ex mora periculum immineret, unicum quod poſtremum ſupererat tentavi, cœpique conſilium uxorem ducendi, cujus dote his omnibus extricatis, tranquillitas & ocium aliquod literarium ſuccederet, donec publicis his malis diſcuſſis priſtini mihi cenſus parabilitas reſtitueretur. Nunquam tamen tantùm in me omnibus procellis ſuis fortuna valuit, ut ſeveritatem animi mei demitterem. Cùm ſtetiſſet ſententia uxorem utcunque in deteriore fortuna mea ducendi volui, quod decens & honeſtum eſſet, ac ſi res eſſent mihi compoſitiſſimæ præponere, mores videlicet primùm, deinde bonum corporis habitu, ætatem, induſtriam, honeſta natalicia futuræ matrisfamilias. Poſtremò de dote conſulebam: nec celabam me duplici præſertim conſilio hoc facere. Primùm ſpe liberorum & futurę eorum indolis. Secundò ut mihi curis domeſticis per induſtriam & ſedulitatem uxoris levato, rei literarię functionique meę liberè vacare liceret. Porrò non diffidebam brevi me aſſecuturum, minorem, quod paratus eram, dotem accipiendo. Quaſdam affinitates interim cum ampliſſimis dotibus omiſi, ob id dumtaxat quòd vel propter juniorem ætatem vel minus proſpectam ſedulitatem & ſagacitatem puellę, metuebam id minus aptum fore libertati ſtudiorum meorum; ut autem prout expetebam domino dante aſſecutus ſum, cùm valdè certè mediocri dote ſufficienti tamen ad contractum æs alienum diſſolvendum, & mediocrem domus inſtructionem, hoc brevi expedito, ſtatim ad texturam illam commentationis biennio ferè intermiſſam reverſus ſum tanta alacritate ut continuata ſpiritus vehementia novem menſibus à. §. xiij. uſque ad §. xlj. contexuerim & uſque ad quęſtionem quartam. d. §. xlj. ubi in medio dictę quęſtionis ſedulò me ſcribentem ad finem Septembris hora quarta poſt meridiem Anno ſeſquimilleſimo triceſimo octavo ſubito vehemens paroxiſmus corripuit, cumque reſediſſet, calamo reſumpto velocius calamum torquere cœpi, ut conceptum mentis abſolverem. Sed vix quatuor aliis lineis expletis violentior inſurgens paroxiſmus compulit bibliothecam egredi & decumbere, die quarto inventa eſt febris quartana tum omnes & amicos & medicos ſolam pertinaciam ſtudii incuſare, & cogitationi & lectioni librorum penitus interdicere. Ego verò tametſi faterer continuum ſtudium nonnihil aggravare, negabam tamen illud ſolum in cauſa eſſe. Veræ enim cauſę antecedentes, ut medicorum verbis utar, dictę febris erant anxietates illæ minimè, quas biennio illo perpeſſus fueram indignè calamitate & ingratitudine temporum exagitatus. Cùm autem medici febres autumnales longas eſſe minitarentur: illic metu perculſus ne quid deterius accideret: & quòd alioquin ab omni ſeveriori ſtudio feriandum eſſet, typographo interim commentaria excudenda flagitanti, primam illam conſuetudinum partem, truncam adhuc & mutilam, necdum extrema manu impoſita, excudendam tamen, duplicem ob cauſam tradidi; primùm ut aliquod ſaltem qualecunque laborum meorum ſpecimen, velut quædam è naufragio tabulæ ſervarentur, ſi quid humanitus accideret. Deinde ne totum interim tempus mihi periret, ſed eſſet quò & animum erigere, & quantum per noxiam valetudinem liceret, cum aliquo fructu occupari poſſem. Sicque factum eſt & cœptum excudi quod ante febrem in mundum redactum erat uſque ad. §. xiij. interim per amanuenſem quod ſupererat ex αὐτογράφῳ in mundum redigi curabam; hoc etiam interim à me exigebam, ut ſingulas pagellas in mundum redactas prius ipſe attente legerem & emendarem quàm deferrentur Typographo, qui (nec enim prę avaritia alium correctorem conduxerat) earum fragmenta charta impreſſa quotidie ad me mittebat, ut errata adnotarem, quod non ſemper per febrem aut aliam occupationem licebat, quo factum eſt ut plurimę mendę in eo opere irrepſerint, quas tamen nec indili-

Hic rurſus irrideant ſe- natores vel ad ſyncopin uſque modo probis gravibuſque ridiculi magis fiant.

gens nec ſtupidus lector facilè ſupplere poſſit. Cæterum nec febris illa tam acerba & lon-
ga fuit, quam initio ex verbis medicorum metueram, ut quę poſt duos menſes duaſque
hebdomadas vel profunda hyeme omnino me reliquerit. Plus enim choleræ quam me-
lancholię ex præteritis anxietatibus contraxeram ut exitus docuit. Tum ut per repetita
forenſia negotia vacabat reliquas pagellas, ut in mundum à. §. xiij. uſque ad. §. xlj. reduce-
bantur, attente relegebam, epitomata colligendo, numeros & marginales indices, ut nunc
extant, apponendo, ſubinde quę parata erant mittens Typographo; hoc ſolum facere po-
tui uſque ad proximum Paſcha, quo me reſervabam, ut reſiduum texturę dictę partis ab-
ſolverem. Sed illic ſatagentem acerbiſſima & omnium moleſtiſſima febris tertiana corri-
puit. Tres enim totos menſes adeò me divexavit, ut ab omni protſus functione, non ſi-
ne gravi & vehementi dolore mihi ceſſandum fuerit. Cumque tertio menſe deferbuiſſet,
ſubinde ferè quotidie redibat & mutabat, nec prius ſanitas rediit quàm rus me contuliſ-
ſem. Sanus Dei beneficio reverſus nil prius habui quam texturam illam quam ocyſſime
perficere. Urgebant enim typographi quærebanturque ſe jam ultra duos menſes à conſump-
tis pagellis non ſine detrimento ceſſaſſe. Itaque cùm non daretur ocium novem illos re-
ſtantes paragraphos juſto ſuo priorum inſtar apparatu proſequi, ſumptis regeſtis meis ſe-
lectiora quędam & paratiora delibans (multis tunc omiſſis quę alias aliiſque locis ſupplen-
da reſervabam) dictavi ut nunc extant exceptore Franciſco Balduino juvene alacriſſimo
& ingenioſiſſimo gręcè latineque docto, qui cùm vidiſſet ſcripta mea quę excudebantur
omnem amanuenſis operam offerens ſeſe mihi adjunxit. Nunquam feliciore exceptore
uſus ſum, domi meę juri civili, philoſophię, boniſque literis aſſiduè operam dabat, quo-
ties verò indigebam, præſto erat velociſſimè & fideliſſimè excipiens quæcunque ſuper
conſuetudine aut jure civili aut aliqua notabili quæſtione dictabam. Sed diutius optimi
juvenis induſtria frui non licuit per maledicta hæc bella, quorum immanitate, qua nec
pupillis in ſcholis degentibus parcitur, quoniam Atrebatenſis eſſet, Lovanium quò tutius
philoſopharetur maturè ſe recepit. Prædicto modo prior illa pars conſuetudinum præ-
cipitata magis & ejecta quam juſto ſui partu edita eſt. Præſcriptus autem index, ſeu tabu-
la nec à me facta nec recognita, ſed quòd negarem me digeſſurum indicem niſi ad finem
totius operis, amanuenſis meus Bibliopolæ rogatu, ſic ut jacet eam tumultuariè compe-
git. Quin initio animus erat nil edere niſi toto opere completo, manuque extrema per-
polito. Porrò nec mea tam mihi placent quam multis eruditis audio laudari, reliquum-
que operis pari diligentia excuſſum flagitari, quo mihi animus & deſiderio rei tot cladi-
bus perturbatæ percellitur, & ſpe majori erigitur, ut qui longè majora & excultiora dein-
ceps editurum me confidam. Idque, quod ad conſuetudines attinet, ſupra tres annos
conſummatum fuiſſet, ſi primo illi anno ſuccedentes anni eandem mihi tranquilitatem
conſervaſſent. Dum autem reliquas partes proſequor, & omnes hujus regni conſuetudi-
nes in unam quantum fieri poteſt conſonantiam adducere nitor, ut commentatio mea
pluribus, & omnibus, ſi fieri queat, frequenter animo obverſata eſt pulcherrima illa &
longè reipublicę Francię utiliſſima cogitatio de unica conſuetudine, de qua ne hic ſim
prolixior dicam infra in epiſtola liminari tomi ſecundi, cujus deſiderio zelo boni publici
affectus quandiu obtineri poſſe ſperavi, conſuetudinum enarrationes intermiſi, & operam
converti ad primitus deſideratam repurgationem juris civilis. Ut autem ad hoc ſtudia
doctorum excitarem, & velut in campum provocarem, ut certatim quiſque ſi quid novæ
& utilis animadverſionis in aliquam partem juris civilis haberet, maturè proferret: ne for-
tè præveniatur, moveretve aut indicaret ſi quid in inventione noſtra reprehendendum
eſſet, centuriam unam novorum in jus civile intellectuum excudendam adornabam, cùm
Antonius Vincentius inſignis typographus Lugdunenſis per literas ſignificavit ſeſe hæc
conſilia impreſſurum, poſtulans annotationes meas, jam enim multi noverant me quędam
annotaſſe cùm ex familiari colloquio, tum ex ſcriptis meis ubi quandoque citantur, illic
conſilium cœpi ex commodo legalis philoſophiæ candidatorum. Cùm enim primùm ii-
buiſſet has annotationes cùm eſſet otium edere in libro ſeparato ſub titulo compendii con-
ſiliorum ALEXANDRI, quod conſummatiſſimus ille jureconſultus Dominus Joannes Ja-
cobus Meſmeus Pariſienſis Proprætor Clariſſimus ſummè laudavit, jam ſupra quinque an-
nos, dum commentariorum in conſuetudines pagellæ utut excudebantur ad eum Cancel-
larii juſſu deferrentur excutiendæ, & in conſilium referendæ & probandę priuſquàm venum
exponerentur. Cùm enim illic reperiſſet à me citari compendium in hęc conſilia, inter-
rogavit quidnam eſſet: expoſui probavit, & hortatus eſt ut illic omnes principales ſen-
tentias & argumenta ALEXANDRI decenti ordine ſine repetitione insererem, futurum
inquiens opus utiliſſimum, præſertim provectis doctiſque viris accommodatiſſimum ad
circumferendum ubique, quod inchoavi, ſed gravioribus ſtudiis occupatus hactenus per-
ficere diſtuli. Nunc nova hac occaſione oblata vidi è re ſtudioſorum eſſe diutius omnino
non eſſe comperendinandum. Utilius enim viſum eſt has annotationes ſui cujuſque con-

ſilii marginibus aſpergere, quam in libro ſeparato, vel in fine cujuſque voluminis edere
propter multa. Primùm ut librorum multiplicatio diſcentibus nociva, ut apud Oldra. q.
lxxxiiij. vitaretur. Secundò promptitudinis & juvandę memoriæ cauſa: longe enim promp-
tius eſt ex ejuſdem chartæ margine eodem oculi aſpectu quam à remotis petere, faciliuſ-
que utrunque junctum quàm diſperſum memoriæ mandatur, & ſic eodem medio & par-
ſimoniæ temporis & memoriæ conſulitur. Tertiò brevitatis gratia, quoniam adſcribendo
margini non opus eſt ſententiam principalem vel thema repetere, ut neceſſe eſſet in li-
bro vel loco ſeparato. Quartò, quod me maximopere uiſit & impulit, quia videbam
hęc conſilia longe omnium utiliſſima, quorum præcipue ſtudio plurimùm olim profeci,
vulgò corruptiſſima haberi, periculumque eſſe ne magis deinceps per exemplarium tradu-
ces corrumperentur, malui ad tantum dedecus & incommodum publicum amoliendum
priuſquam denuo excuderentur hoc moleſti & inſueti laboris ſuſcipere & devorare ut co-
piam unam mundam noviſſimæ impreſſionis cum libris meis & aliis antiquæ & diverſæ
impreſſionis exemplaribus conferendo, & attente ad verbum legendo diſpungerem &
emendarem, dup icata aut triplicata conſilia uno commodius ſito dempto cancellarem,
obſcuris vel prolixis ſuum noviter elicitum thema vel epitomen adderem, ordine tamen
hactenus recepto non mutato. Nonnunquam ut libro. vij. conſil. xxix. unum & idem
conſilium miſere lancinatum, & in varia loca tanquam diverſa conſilia diſcerptum, mem-
bris ſuis & fragmentis recollectis in unum loco ſuo congruentiori integre & correcte re-
ſtituendo. Eodemque curſu ſingula fere conſilia novis numeris & epitomatibus ornanda
fuerunt & annotationes ſcholiorum vice marginibus adaptandæ, hęc omnia mihi ſimul
eodem contextu ſemel abſolvenda fuerunt, ne imperfectum opus relinquerem. Quantum
autem decoris & utilitatis inde permanet, docti melius judicabunt, & juvenes dicendi cu-
pidi plenius experientur. Has autem annotationes analyticas nuncupavi à peculiari meo ſtu-
dendi modo, quòd dum primùm hæc conſilia ſtudio privato legi: nil aliud potiſſimum
feci, quam ἀ·αλύειν, hoc eſt ſingula cujuſque conſilii argumenta retexere & ad ſua prin-
cipia revocando reſolvere, ſeu penitiſſime ſingulatim per ſe, deinde invicem & ad the-
ma concluſionemque conſilii conferendo diſcutere, turſuſque ſummatim cuncta velut
una idæa colligere, ut graviter monet Plato in Phædro. Unde primùm olim hunc ana-
lyticum ſtudendi modum animum induxi & ſervaui. Sic enim ſolitus ſum me exercero
Studii juris modus. in pręcipuis quibuſque juris utriuſque interpretibus tam in lecturis quàm in conſiliis ex-
purgendis, & notando & novas mente conceptas ſententias ſeu rationes ex conſilio
Fabii inſtitutio. oratoria. lib. x. cap. iij & iiij ſedulo graphio excipiendo, rurſuſque alio
tempore ex integro ſub incudem revocando, omniumque loca & ſedes obiter in tabu-
lis quibuſdam ſeu promptuariis memoriæ cauſa digerendo, unde velut in munerato ha-
bere & quoties liberet petere & prompte recordari poſſem. Hic reprehendenda ſubit
quorumdam vecordia qui etiam dum nuper in medio foro ſtans in turba illa confertiſſi-
ma aulæ Palatinæ, tanta mihi temporis eſt parſimonia, quaſdam horum conſiliorum pa-
gellas textualiter excuterem, ſupervacuo nimiſque otioſo labore confici cauſabantur,
quòd dicerent ſe nihil morari thema nec veritatem cujuſque conſilii, ſed rationes dun-
taxat & allegationes, & has ſibi ſolùm eſſe prompto promiſcuo & verſatili uſui. Vides
Volgarium pragmaticorum mores. ne turbam illam & barbariem forenſem quam vigilantiſſimi & experti ſunt quaqua ver-
ſum ſpes affulſerit nimium tam vecordes & deſides eſſe, velut ὄχνος ὄνος ad ſolidam
ipſam doctrinam veritatiſque meditationem. Quas non artes viliſſimum pecuniæ ſtudium
corrumpit? Atqui hoc infœlici ſeculo, hi ſoli fere emergunt & in præ.io ſunt, quæ cau-
ſa eſt miſeranda, quòd tam multi in hoc regno alioquin non ingenio infelici, non ſo-
lùm quos apud Ciceronem in Oratore conqueritur Antonius ſtatim à limine fori priuſ-
quam diſcant in altum ambitionis evehi, ſed etiam qui tantum operæ duntaxat ſtudiis
impertiant quantum lucro quæſtuive faciundo ſatis eſt, hoc eſt minimam operam. Quid
enim facilius quàm in aula palatina aſſidue volitando, omnia auſcultando, de omnibus
ſcilicet τοὺς περὶ τὰ ἄλφιτα interrogando, brevi forenſium dictionum & cauſarum genera
aſſequi, popularibuſque pragmaticorum opinionibus animum imbuere, nec altiorem habe-
re ſcientiam quam quòd, ut vulgo dicunt, ita teneri ſolitum, vel ſic ſemel recte ſecuſ-
ve judicatum, nec unquam ad authores recurrere niſi cum rationes vel allegationes ad
Succeſſus. colorem infarciendæ ſunt? Ita ſe multi componunt. & quo quiſque initio ſordidius ſeſe
vel vili procuratorum & ſollicitatorum fæci ſanctionive ſubmiſerit & vendicaverit, eo ci-
tius celebrior evadit & lucroſior. & quo quis majore lucro rem facit, eo non ſolùm
ſtulto huic & promiſcuæ multitudini, ſed etiam magnatibus & proceribus quibuſdam
admirabilior & acceptior eſt, quo fit ut plurimi ſint qui non tam lucrum initio quam
lucri famam aucupentur ſpe maturioris & uberioris illius aureæ meſſis, cumque huic uni
rei intendant, quæ etiam ad divitias & ad ſummos honores hoc tempore brevior &
magis trita via eſt, fit ut omnem & divinarum & humanarum literarum œconomiam

nõn ſolùm negligant, ſed etiam contemnant & averſentur. Deinde reipublicæ admoti cùm nihil aliud didicerint nec exercuerint quàm δικοῤῥαφεῖν, cæteraque avaritię & ambitionis ſtudia, non aliter eamque è re ſua faſtuve ſuo regere volunt & ſciunt, doctrina verò & probitate morum præditos non modò deſpiciunt, ſed etiam ſuſpectos habent & oderunt, & nonnunquam conturbata republica magnam repente dant ruinam ſtudiis eorum & meritis dignam, cujus rei luculentiſſimum exemplum proximis annis vidimus. Caſus. Sed nimium efferor, ut ad me redeam, ſcio multis, præſertim doctis gravibuſque etiam ſenatoriis & prǫcellentibus viris longè gratiora & commendatiora eſſe ſtudia mea, non tantum amore ſcientię & philoſophiæ, ſed etiam reipublicę gratia juvandæque rei litterariæ legalis & forenſis ſuſcepta, quam ſi lucris & ambitioni meæ dediſſem. Verum quantum execranda hæc bella ſtudiis his meis nocuerint pauciſſimi norunt, nemo præſto eſt. Supra octo annos rebus tranquillis patrimonium omne liberaliter erogavi, minuſque frequens in foro eſſe cœpi commentaria orſus; honorario eorum parcè & frugaliter contentus qui me adibant. Poſtea tot bellis repente obortis nedum interrupto ſtudio ad ſtivam forenſem diu omiſſam redire coactus, ſed etiam indignè multis modis vexatus ſum, amanuenſium etiam non ſolum difficultatem, ſed etiam perfidiam & improbitatem bis perpeſſus ab uno furto domeſtico (ut dixi) affectus ab altero, quem ſpe lucri ſervitii à creditoribus & carceribus liberaveram plus ducentis ſexaginta libris in id à me erogatis: tandem ſervitio & pecunia fruſtratus ſum, uſuris etiam ob eam rem impactus manens. Cùm enim creditoribus illius fidejuſſiſſem, & illi termino lapſo omnino urgerent me in periſtaſi, videlicet vix tum dicta febre tertiana liberatum, coactus fui viginti librarum annuum reditum ſuper domo iſta vendere, quem nondum redimere potui: ut enim hactenus aliquid peculioli ex tenuiſſimo hujus temporis honorario & domeſtica parſimonia reſedit, vel regi pendendum, vel alii occurrenti neceſſitati inſumendum fuit, quibus plura alia duriora ne lectorem tædio afficiam prætereo. Nec tamen, ne fortè ingratitudinis arguar, præterire volo beneficium ut unicum, ita minimè contemnendum, quod mihi fortunæ iniquitas attulit; adeò enim uſque in me ſæviit, ut jam omni invidia ſuperior effectus ſum. Excitatus enim in me quorumdam degenerum & μικροπρεπέων obtrectationes: tum cùm pro fratre juniori me expeculiavi: deinde cùm diutinum cælibatum conjugio repente commutavi, prior illa in conſuetudinęs editio conſopivit, ſupremique hujus Senatus authoritas, qui nomen meum in album deligendorum in cætum ſuum adſcripſit. Superat invidia, cui, dum novercante ſemper fortuna, deſpicientibus etiam affinibus, omnibus tamen omiſſis, ſtipendiis propriis. etiam liberis ſuſceptis, in hac militia pergo, nullus omnino locus eſſe poteſt. Quis enim tantis tamque prolixè criminoſos labores meos, talique ſorte penſatos invideat, aut æmuletur: Forſan dices? num verus, juſtus atque honeſtus labor honoribus, præmiis atque ſplendore decoratur? Bona verba, ſic enim ſibi ſuiſque plaudens ſcribebat Cicero lib, 1. de Orato. atqui in hoc regno magis verum eſſe & expertus ſum & in dies experior illud Horatianum: & genus & virtus niſi cum re vilior alga eſt. Sed mihi jam inde à puero illud Maronis animo infixum & alta mente repoſtum eſt: Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito. Olim qui nunc mundum & ſtudia recta conturbant cenſuri ſunt, quam ſatius fuiſſet, juxta Chriſti mandatum primum quærere regnum Dei, reliquis omnibus affatim adjiciendis Quum ipſe jam audire mihi videor ſerà illas impiorum querelas quæ Sapientię. v. pr̨edicuntur. Cæterum ſupernus ille rex meus qui mihi hunc animum non fruſtrà inſevit & ſervat, ille protector meus & ſufficientia mea ſolus, ille vindex meus erit, ſalus & ſpes mea unica, Cui ſoli laus, gloria & gratiarum actio in æternum Amen. Valete & καλῶς πράττετε Pariſiis nonis Novembris. M. D. XLIII.

AMPLISSIMO VIRO D. FRANCISCO EROTIO CHEMANTIO, Franciæ Procancellario, & Taurinorum Præſidi, Libellorumque Supplicum in Regia Magiſtro, Carolus Molinæus Jureconſultus Pariſienſis εὐπράττειν.

Hæc epiſtola nuncupatoria eſt ſecundi libri annotationum in conſilia Alexandri Tartagni de Imola.

QUum optimi quique & generoſiſſimi in hoc dignitatis faſtigio deceſſores tui, Illuſtriſſime Procancellarie, plurima olim prudenter invenerint, fideliter conſuluerint, & ſtrennè geſſerint, ad tuitionem, ornatum & amplitudinem Franciæ hujus Reipublicæ ſaluberrima & glorioſiſſima: vix tamen unquam in re politica utilius quiddam magiſque neceſſarium animadverterunt, & Regibus ſuaſerunt, quam variantiſſimas & incertas Galliæ conſuetudines in ſcriptis redigi. Ut enim nihil ſalubrius & magis neceſſarium in republica quàm æqua & clara certarum legum conſtitutio: ita nihil periculoſius, nihil exitialius, quàm legum confuſio & incertitudo, qua fit ut boni & quieti cives non magis in civitate ſe ſuaque tueri poſſint, quàm inter hoſtes & prædones. Contrà, mali & improbi (quorum alioquin per ſe ſemper magna turba eſt) undique occaſionem habeant calumniandi, & aliena præſertim ſimplicium, proborum, & innocentium civium bona diripiendi. Judex verò neque bonos tueri, neque malos coercere præ juris confuſione & incertitudine poſſit. Immanè quàm multi boni cives præſertim pupilli & viduæ, quos tueri & ab omni injuria vindicari ſpecialiter & diſtrictè cum ſeveris comminationibus toties omnibus politicis viris Deus præcepit, oppreſſi ſunt, & prædæ calumniantium patuerunt, ſub illa miſerrima confuſione & incertitudine juris ante conſcriptas conſuetudines, cùm & ipſe non ſolùm pragmaticorum libidini & cavillis, ſed etiam perverſioni peſſimi & improbiſſimi cujuſque nebulonis obnoxiæ eſſent. Dies me deficeret ſi vel enumerare pergerem quot monſtra hæc excetra effuderit. Primùm Franciæ nullum ferè lumen erat, nulla ſolida ſcientia juris civilis, nec eam juvenes ſeriò diſcebant; ut potè cujus ferè nullus uſus eſſet. Quorſum enim erat leges longo labore nec modico ſumptu diſcere, ſi ſtatim vel hiſcere volenti os occluderetur contraria vel diverſa conſuetudine non oſtenſa, ſed in facto probando poſita? Secundò, ſi legum ſcientia erat hic obſcura, multò obſcurior & incertior erat notitia conſuetudinum, quarum nulla niſi per confuſa teſtimonia habebatur probatio, quæ pro diligentia vel oſcitantia, largitione, factione vel imbecillitate partis, modo alba, modo nigra, modo verſicolor erat, etiam in eodem municipio. Nonnumquam ſi utraque pars æqua, potens & factioſa erat: utrinque æqualiter probabatur ἐκ τῶν διαμέτρων contraria, & repugnans conſuetudo. Hinc multi perfidi & falſi teſtes alebantur, homines perjuriis, ſubornationibus, calumniis aſſueſcebant, malumque in dies gliſcebat: fervet etiamnum aduſque in provincia Perticenſi ubi etiam per centuris teſtium oppoſita conſuetudinum facta probare licet, maximo quidem dedecore, ſed graviori piaculo eorum qui ei regioni præſunt, à quibus Deus ſanguinem oppreſſorum & animas ob eam δυσνομίας & morum corruptelam periclitantium olim requiret. Dici itaque non poteſt quantum Reipublicæ profuerint authores conſilii illius & conſtitutionis primum à Rege Carolo VII. ſancitæ, ut totius regni conſuetudines in ſcriptis per cujuſque loci municipes redigerentur, redactæ ad conſilium regium vel Senatum referrentur diſcutiendæ, diſcuſſæ regia authoritate confirmandæ. Verùm ut laudandum eſt eorum ſanctum conſilium, ita dolendum quod nondum per totos nonaginta annos à tempore præfati edicti plenè confectum eſt. Licet enim pleræque interim conſuetudines magno populi commodo in ſcriptis redactæ & publicatæ ſint: tamen multis in locis nondum eſt factum: & ubi factum eſt, apparet defunctoriè geſtum & magis defunctoriè, nec diſpunctione facta, nec principi relata homologatum.

Neque

Neque enim principali illa conſtitutione confirmandi authoritas Senatui Parlamenteo demandabatur, ſed miniſterium videndi & diſcutiendi, quamquam non improbo quòd per aſſiduas regum occupationes prudenter à Senatu factum eſſe reor, ut ejus authoritate provinciales ſcriptis conſuetudinibus uterentur, potius quam in ſuſpenſo diutius in re quæ longiorem moram non patitur, extraherentur; ſed rem omnem adhuc regi integram eſſe oſtendo. Multorum enim locorum conſuetudines adhuc incertæ & non ſcriptæ ſunt. ſcriptas verò res ipſa clamat non eſſe à Senatu diſcuſſas, alioquin non exundarent tot articuli controverſi indeciſi, nec tot contrarii, ancipites, & iniqui inemendati. Hic tibi, ô Vir Ampliſſime, latiſſimus campus apertus eſt, & ampliſſima materies civilem & politicam prudentiam & virtutem tuam ſummam, tuumque illum verè paternum in Rempublicam affectum ἐν τοῦ ἔργου dexterrimè exercendi & exequendi. Quid enim politicæ perſonæ tuæ decentius? Quid ſummæ illi tuæ juris Romani & Francici peritiæ & experientiæ facilius? Quid authoritate iſta tua & dignitate præcellenti dignius? Quid toti Reip. rei præſertim judiciariæ, cui fœliciter præes, quàm optimè conſtituendæ utilius, optabilius, & glorioſius, quàm omnium diffuſiſſimarum & ineptiſſimè ſæpe variantium hujus ampliſſimi regni conſuetudinum, in brevem unam limpidiſſimam & æquiſſimam conſonantiam reductio? Quam rem arduam quidem illam, ſed longè tibi tuique ſimilibus faciliorem quam arduam, verùm multo utiliorem & glorioſiorem quam arduam & facilem, tibi penitus perſpectam eſſe exiſtimo, quàm mihi, jam octo annos (poſt diuturnum juris forenſiſque exercitationis ſtudium) in conſuetudinum noſtrarum elucidatione & interpretatione verſanti, ubi reipſa comperi non ſolùm id maximè Reip. conducere (de qua nullus ſanæ mentis dubitat) ſed etiam doctis & exercitatis & veritatis, & Reip. amatoribus facilè eſſe. Quantas autem non tantùm optatiſſimas, ſed etiam neceſſarias utilitates ea res allatura ſit, non eſt obſcurum. Primò multæ iniquæ conſuetudines, quæ aliàs per errorem & imperitiam irrepſerunt, aliàs ſine vero & legitimo populi conſenſu, per ambitionem quorumdam uſurpatæ & perſuaſæ ſunt, ſancta cenſura corrigerentur, & ad juſtitiam & æquitatem reducerentur. Secundò contrariæ, etiam nonnunquàm in eadem ſcriptura & conſuetudine concordarentur, vel quæ juſta eſſet generaliter obtineret, aut aliud juſtius & utilius conſtitueretur. Tertiò variæ & diverſæ de eadem re, in unam quam breviſſimam & optimam conſonantiam reducerentur. Quartò multæ obſcuræ & ancipites & diſtortæ clariſſimæ & faciles redderentur. Quintò ineptæ & ſupervacuæ omitterentur. Sextò defectivæ ſupplerentur, & omnia, quæ multa ſunt, frequenter contingentia, dubia tamen, nec clarè deciſa, in quibus ſæpe ſupremi etiamnum judices ſudant, & quandoque variant, clariſſimè & abſolutiſſimè deciderentur. Septimò non ſolùm privatis cauſarum nundinatoribus, ſed etiam factioni quorumdam potentiorum obſtrueretur, qui nonnunquàm in ſui ſuorumve commodum municipii conſuetudines vel concordari impediunt, vel certo modo per gratiam, ſordes, aut ambitionem conſcribi curant. Quid quod minus potentes ſed aſtutiores inventi ſunt, qui ut conſuetudines receptas pro libidine inverterent aut novas fingerent ſubornatis litigatoribus, quicùm colluderent certam ſententiam tulerunt, aut ferri & in rem abire judicatam curaverunt: eaque techna repetita cum lapſu decennij qualem vellent conſuetudinem prætexerent, & hac arte hæreditatem aliquam opulentam aut aliud iniquum lucrum expiſcarentur privata fraude occultiſque cuniculis expugnantes, quod vi majore & aperta factione non poterant. Quinetiam nuper inventi ſunt qui hac arte illudere auſi fuerint ad detorquendam ad libitum conſuetudinem Trecenſem ſupprimi Senatus authoritate in publico conceſſa conſcriptam & homologatam. Idque interpretationis ſeu modi utendi prætextu. Quibus omnibus fraudibus & impreſſionibus per eam quam ſuademus, & cum bonis καὶ φιλοπάτρισι quibuſque optamus εὐνομίας velut præſentiſſimo ἀλεξιφαρμάκῳ obviaretur. Octavò) ut nullis cavillis, nulli moratoriæ cauſificationi locus relinquatur) pro quorumdam locorum

particulari utilitatis vel neceſſitatis ratione, quædam locales conſuetudines (prout opus eſſet) exciperentur. Et in ſumma pro multis diffuſiſſimis plurium variantiſſimarum, contrariarum, nonnunquàm obſcurarum, iniquarum, ineptarum, defectivarum conſuetudinum libris, litibus quidem ſerendis & propagandis, lucriſque & cavillis pragmaticorum idoneis, breviſſimus, candidiſſimus, expeditiſſimus & abſolutiſſimus libellus haberetur, juri communi & æquitati naturali conſonantiſſimus, publicæ & ſingulorum omnium utilitati accommodatiſſimus, niſi ſi qui ſint maleferiati veritatis & Reip. hoſtes, qui publicis malis ſaginari, quàm Rempublicam ſanam eſſe malint. Et judicio meo non eſt alia via, ut ſæpe teſtatus ſum, divinior, facilior & efficacior, ad amputandam & moderandam infinitam illam litium multitudinem & prolixitatem, qua tot annos miſerè, nec ſine magno præ cæteris nationibus dedecore, quatitur & premitur Francia. Neque enim multiplicatione legum aut conſtitutionum lites cohibentur, ſed magis irritantur ut notum eſt, & docuit experientia, & multo minus earum perplexitate, ſed ſimplicitate, æquitate, & claritate legum. Mihi quoque videtur nihil aptius, nihil efficacius ad plures provincias ſub eodem Imperio retinendas & fovendas, nec fortius nec honeſtius vinculum quam communio & conformitas eorumdem morum legumve utilium & æquabilium. Hinc, ut accepi, quidam ex hoſtibus & oſoribus Regis conati ſunt in Flandria, quæ juris & ditionis Franciæ, ſemper fuit immutare formam conſcriptionis conſuetudinum illic authoritate ſupremi hujus Pariſiorum Senatus factam, quò magis animos provincialium abalienarent, nondum tamen mores ipſos penitus immutare potuerunt. Vnde maximè omnium reges (ſi tamen regnare volunt) quique illis adſunt, & bene volunt, inter quos tu præcipuè Vir Εὐδοκιμώτατε ſanctiſſime huic legum unitati, æquitati & claritati ſtudere & invigilare debent. Cùm hæc ſint veriſſima, miratus ſum aliquando quoſdam, ex his quibus motus animi mei detegebam, inveniri, quibus hæc diſplicerent. ſed mirari deſii, ut cogitavi multò ſemper, malum, plures eſſe qui omnia, propria & privata quam publica utilitate metiantur, quæ ut numero tenus, ita pondere meritoque minor eſt pars, jure contemnenda. Verùm ex Senatu & primaria dignitate viris plures inveni, qui ſummè probarent favorem, etiam ſuum pollicerentur dum opportunum eſſet, videlicet dum bellis diſcuſſis vacaret de ornanda Republica conſilium capere. Quod utinam Deus optimus maximus regi, ſuiſque fidiſſimis conſiliariis brevi dederit. Si enim velint animum adhibere, nihil erit quod tam utilis & neceſſarii negotii confectionem impediat. Duo enim dumtaxat impedire poſſent, vel præjudicata authoritas quarumdam conſuetudinum jam homologatarum, vel rei difficultas. Quantum ad primum, ut interim omittam nullo præjudicio quod Reip. utile eſt impediri poſſe, ſatis ſupra docui, omnia quantum ad iſtud de quo diſſerimus integra eſſe, nulloque præjudicio ſanctiſſimæ huic conſuetudinum repurgationi & conſonantiæ præciſum eſſe. Quantum ad ſecundum, ut inter plura alia, omittam vetus etiam illud ſpernandæ difficultatis in rebus honeſtis hortamentum celeberrimum δύσκολα τὰ καλά. & quod Ariſtot. lib. 11. magno. moral. teſtatur περὶ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνην καὶ ἀρετὴν verſari. Quàm ſit hic modica & ſupina difficultas res ipſa oſtendit. Nunc enim plurium locorum conſuetudinibus nonnihil diſcuſſis & repurgatis, & in ſcriptis redactis, longe facilius eſt omnes in unam bonam & æquam conſonantiam redigere quam initio, dum adhuc omnia intacta & obſcura erant. Quid quòd omnia eſſe in facili & proclivi jamjam pluries ipſa rei experientia docuit. Quoties enim conſuetudines cujuſcumque loci ab antiquo ſcriptæ, rurſus principis vel Senatus mandato concordandæ vel conſcribendæ fuerunt, conſtat multa prudenter & ex bono & æquo non ſolùm addita vel detracta, ſed etiam mutata fuiſſe. Idque non ſolùm majoris partis, ſed etiam totius conſeſſus, & civium omnium conſenſu. Imò non ſolùm communi conſenſu, ſed etiam flagitione civium. Si igitur ſingularum provinciarum cives libentiſſime, imo cupidiſſime admiſerunt propriarum conſuetudinum emendationem, æquitatis & commodi ſuæ provinciæ intuitu:

quantò magis & lubentius & cupidius idem admiſſuri ſunt ; ejuſdem æquitatis intuitu : majorique totius regni commodo ? Et ut omittam quæ in conſuetudine Senonenſi , Pariſienſi , Sylvanectenſi , & aliis probè emendata ſunt , ut notum eſt antiquariis & his qui libros antiquos manuſcriptos conſuetudinum habent. Extat adhuc liber typis excuſſus conſuetudinum Nivernenſium quæ ſupra quatuor & quinquaginta annos juſſu & authoritate Ducis Brabantini , Comitiſque Nivernenſis Franciæ Paris , trium , quos vocant , ſtatuum conſeſſu habito diſcuſſarum , & in ſcriptis redactarum , quæ diſcuſſio quatuor annos continuos conſumpſit , & tandem , ut apparet , pragmatici utriuſque tam eccleſiaſtici quam ſecularis fori , Decuriones , Notarii , Mercatores , & cæteri cives ſubſcripſerunt , & teſtificati ſunt eſſe veras , antiquas & uſitatas conſuetudines provinciæ ſuæ per rationes & cauſas etiam de tempore immemoriali concludentes , & extunc ut inde ab initio inconcuſſæ obſervatæ fuerunt , donec anno M. D. XXXIV. miſſis duobus Conſiliariis ex hoc ampliſſimo Senatu , ut principali authoritate homologarentur , conſeſſu habito , brevi tempore vix bimeſtri multa communi conſenſu prudenter ex bono & æquo correcta & conſtituta fuerunt , præter & contra veterem formam & obſervantiam. Quid quòd etiamnum circumferuntur veteres Biturigum conſuetudines cum gloſſematis Do. Nicolai Boerij , Viri doctiſſimi , qui primus commentaria in conſuetudines cudendi exemplum dedit , & poſtea Burdegalenſium Protopræſidis munere functus eſt , tamen nuper conſeſſu provincialium habito , multa prudenter addita , detracta , & melius (idque omnium conſenſu & plauſu) conſtituta fuerunt. Igitur quantò magis ? ut ſupra. Quænam ergo difficultas ? quodnam præjudicium ſine manifeſta tergiverſatione prætexi cauſarive poteſt : Tantum ceſſent ambitio privatique quorumdam commodi ſtudium , & neglectus honeſti , & id genus rerumpublicarum peſtes , & omnia in vado erunt. Reſque omnis multò facilius quam in hunc uſque diem quibuſdam μικροπρέπεσι ne dicam μισοπατρίσι ἢ μισανθρώποις viſum ſit , ac multo plauſibilius procedet , dum fidi omnes ſubditi intelligent , nihil aliud agi quam quod ad ſuum poſteritatiſque ſuæ commodum , pacem & tranquillitatem ſpectat. Reclamabunt forſan aliqui primo congreſſu , ſed rabulæ , ſeu (ut Græci vocant) δικοῤῥάφοι qui litibus velut morbis civium non ali modo , ſed illis exacerbatis quæſtum ſuum , latifundia , faſtumque in dies augeri cupiunt. Quales , ut à fide dignis accepi , inventi ſunt , dum ſcriptum conſuetudinum cujuſdam loci in publico conſeſſu recitaretur , multique boni cives flagitarent declarationem & ſuppletionem plurium obſcurorum aut defectivorum articulorum , illic palàm obſtiterunt : & quia res præcipitanter & defunctorie agebatur obtinuerunt vulturii quidam togati , neque enim hujuſmodi peſtes , Advocatorum nomine digni ſunt , nec erubuerunt , quæſtus ſui privati rationem , publicis commodis opponere , cauſantes ſi omnes articuli tam claré , nitide & abſolute ſuper ſingulis titulis explicarentur , fore , ut litium frequentia ceſſaret , quæſtuſque eorum nimis minueretur , eo quod populariter omnium oculis expoſitis legibus , etiam populares eas plane intelligere , & ſibiipſis invicem conſulere poſſent , rariuſque patronorum ſubſidio , forenſique concertatione indigerent. Voces nimirum nebulonum & arpyiarum , non Advocatorum qui laudabile hominibuſque neceſſarium aperiendæ , protegendæque veritatis & juſtitiæ officium profitentur. Et ipſe novi plures inſignes & probos Advocatos , qui quemadmodum probi & fideles medici , malunt homines ſanos eſſe , quam quæſtum facere : ita tam ſynceram & expeditam εὐνομίαν non ſolum non adverſabuntur , ſed etiam laudabunt & cupidiſſimè amplectentur. Quinetiam operas , ſi regentur , lubentiſſime & gratanter conferent. Nec dubito quam primum res maturius perſpecta & intellecta erit , forenſes illos vulturios καὶ δικοῤῥάφους , ſi qui in exordiis , ut fit , hiſcere auſi fuerint , mox παλινῳδεῖν aut cum rubore Harpocratem imitari cogendos , & omnino pulcherrimum illud & utiliſſimum opus gratius futurum univerſo populo Gallico , quam olim Romano populo furtum Cnei Flavii ſcribæ , qui formulas actionum ſubreptas privata authoritate evulgavit , quas Appius Clodius

compoſuerat, & ambitionis & authoritatis propriæ cauſa, (ſicut olim apud nos ſuperſtitioſi illi & impoſtores Donidæ) in latenti apud ſe retinebat. Atqui leges quæ omnes ligant, & utilitatis omnium cauſa latæ ſunt, ab omnibus ſciri & intelligi decet, & ob eam rem maxime claras, publicas & expeditas eſſe oportet. Iam non ſemel operas in id non privatim, ſed primariis viris obtuli, videlicet primam compilationem conſcribendi, non ut illi ſtaretur (nihil enim mihi arrogo, ſed quàm maxime poſſim Reipublicæ prodeſſe, & ad id adhortari laboro) ſed ut eſſet γραφὶς ſeu delineamentum, à peritioribus ad id muneris deligendis excutiendum, & vivis ſuis coloribus exprimendum. Quamobrem eadem opera offerebam rationes meas locis ſuis opportunis aſcribere, velut rationem delectis Iudicibus & Authoribus operis reddens, cur aliquid ſic mutaſſem vel addidiſſem, vel detraxiſſem, ſimul cur alicubi localem conſuetudinem reliquiſſem vel omiſiſſem, uſque adeò nil propria authoritate ſenſuve præſumo. Confectam autem à delectis compilationem meo judicio priuſquam Regia & Senatus authoritate homologaretur, expediret tranſcriptam ad omnia patriæ conſuetudinariæ municipia mitti, juſſis municipibus ſive conſuetudines ſcriptas haberent ſive non, intra ſemeſtre vel aliud congruum tempus diligenter & mature perſpicere ſi quid mutari vel ſuppleri expediret, idque cum rationibus ſuis ſignificare. Quibus factis promptum eſſet, bonis doctis & expertis καὶ φιλοπάτριδες rurſus coactis, gallicam illam ἐυνομίας æquiſſimam, clariſſimam & abſolutiſſimam conſtituere, Regia authoritate perpetuò confirmandam. Eo etiam moderamine adhibito, ut quo ad articulos mutatos in negotiis demum futuris, vel poſt aliquod congruum tempus valitura eſſet, ne forſan ea mutatio eis qui jam contraxiſſent, aut matrimonia certis pactionibus tacitis vel expreſſis contraxiſſent captioſa eſſet. Iam prolixior ſum, ſed plura omittentem, tantæ, tam utilis rei moles breviorem eſſe non patitur, & ut inquit ille, pectus diſertum facit. Sæpe quidam ex amicis monuerunt, ut omiſſa hac (cujus eventus incertus eſt) conſultatione, cæpta in conſuetudines commentaria mature abſolverem, pluſquam mihi inde favoris & honoris acceſſurum iri, quàm ex alio quovis incerto conatu: ne porro pergerem occaſionem quærere ut tot tam diuturni labores mei forent inutiles, bona verba, ſi labores meos è commodo vel honore proprio metirer; ſed cum Reipublicæ utilitati me devoverim: paratus ſum etiam omnium præteritarum vigiliarum & commentariorum meorum tam excuſſorum quàm excudendorum jacturam facere, ut melius quiddam & utilius Reip. afferatur. Parum mea refert quid de memoria nominis mei & lucubrationibus meis fiat, modò Reipublicæ honeſtiſque ſtudiis quam optime conſulatur. Quamquam & ſi majori Reip. bono contingat laborioſas commentationes meas in conſuetudines non eſſe uſui: non tamen prorſus fuerit mihi labor ille inutilis, ut pote quod ſit aptiſſime progymnaſma ad novam & practicam juris methodum, cæptamque repurgationem. Vale, Vir Illuſtriſſime, teque Reipublicæ honeſtorumque ſtudiorum zelatorem & patronum eſſe vere, quod gentilitium agnomen tuum ſonat, ἔργνον perge oſtendere. Recordare heroicarum virtutum & ſanctiſſimi juſtitiæ & Reip. zeli illuſtris illius inclytæ memoriæ Do. Franciſci Deloini Senatorii Præſidis ſoceri tui, viri integerrimi, doctorum virorum bonarumque litterarum præſertim divinarum amantiſſimi. Tuæ nunc partes ſunt, Vir Ampliſſime, ne virtutis & Reipub. bonarumque ac ſacrarum litterarum zelo poſterior ſis eo, quem Dei providentia tantæ dignitatis & poteſtatis faſtigio antecellis, ſed eo magis illuſtribus factis magniſque in Rempublicam & omnes bonos meritis perpetuo memoriæ exemploque futuris Deo, quod precamur, & ſperamus, dirigente præcellas. Rurſus feliciſſime, Vale, Datum Pariſiis nonis Maii. M. D. XLIIII.

AMPLISSIMO VIRO D. FRANCISCO EROTIO CHEMANTIO, Franciæ Procancellario, & Taurinorum Præſidi, Libellorumque Supplicum in Regia Magiſtro, Carolus Molinæus Jurecconſultus Pariſienſis S. D.

Rectè graviterque, Doctiſſime Procancellarie, illuſtris ille Philoſophus virque conſularis Severinus Boetius in Topica Ciceronis ſcripſit, non ſolum diſſerendi (quam Dialecticam vocant) ſed omnium etiam ingenuarum artium & ſcientiarum ſummam & complementum, duabus partibus conſiſtere. Altera inveniendi quam Topicen conſueto vocabulo appellat. Altera judicandi, quam analyticen aptiſſimo ἢ ἐμφατικώτατῳ nomine vocat, nimirum ſubindicans ſeſe non de quovis defunctorio ſeu præcipiti judicio loqui, (quod eſt errorū præcipitium, non judicium) ſed de maturo illo ſerio, & re penitus perſpecta & diſcuſſa, vero, ſolido & abſoluto judicio, quod græcum verbum ἀνάλυσις indicat ἀπὸ τῦ ἀναλύειν, quod eſt retexere, & ad ſua principia reſolvere. Has duas partes maximè omnium noſſe attendere & aſſiduè exercere decet juvenes cujuſcumque artis, præcipuè juris civilis diſcendi cupidos, utpotè quæ non ſolum cùm diſcimus, ſed etiam cum agimus neceſſariæ ſemper ſint & individuæ comites, ſive quis docendo, ſive commentando, ſive in foro & judiciis tractandis aliquod operæ pretium facere, & ingenii doctrinæque fructum promere contendat. Quarum duarum partium luculentiſſimum habetur exemplum, & copioſiſſimus theſaurus, velut ἀγαθῶν ἀγαθίδες, ut eſt in proverbio, & verum ſeriumque copiæ cornu, in uberrimis iſtis & excuſiſſimis conſultiſſimi illius Jureconſulti Do. Alexandri Tartagni Imolenſis Reſponſis ſeu conſiliis. Is enim juriſconſultorum omnium ſuæ ætatis facilè, imo uno omnium conſenſu princeps, in his conſiliis omnes perſpicaciſſimi ingenii ſui & ampliſſimæ doctrinæ ſuæ vires, opes & copias exeruit, aperuit & effudit. In legum verò publicis enarrationibus, quas lecturas vocant, copiam quidem & acumen præſtantiſſimi ingenii oſtendit, ſed eminus tantum oſtendit plus condens quam promens. Conſultationibus iſtis detentus, quibus non ſolum πολυγράμμα pluries enim & fuſius quàm unquam quiſque alius conſuluit, ſed etiam veritatis laude & ſolido judicio doctiorum omnium conſenſu cæteros omnes longè antecelluit uſque adeo, ut à ſymmyſtis juris utriuſque profeſſoribus, peculiari eulogio doctor veritatis ſoleat appellari, ut autumant Franciſcus Curtius Junior conſil. 139. num. 10. Lancelo. Galliau. in repet. leg. Centurio. num. 41. Catellia. Cota in ſuis memorialibus. in verb. juriſperitus. & plures, quos nominatim citare prolixum, &, ut pote in re notoria, ſupervacuum eſt. Quinetiam felicis memoriæ Dom. Franciſcus Montolonæus Franciæ Procancellarius deceſſor tuus jureconſultiſſimus, rerumque forenſium longè peritiſſimus hæc Alexandri conſilia ſummè laudare, cæteriſque omnium juris interpretum reſponſis anteferre, & uberioris & ſolidioris doctrinæ nomine ſolebat. Scio conſiliorum ſylvas à pleriſque & nonnunquam meritò eo nomine infamari, quòd ad quæſtum & litigatorum ſtomachum judicemque perſuadendum, velut Oratorum ductus & Advocatorum allegationes, ſæpius quàm ad veritatis indaginem compoſita & fabrefacta ſint: ſed huic criminationi, niſi raro admodum, locus eſſe poteſt, in præſtantiſſimis iſtis Alexandri conſiliis. Quippe qui frequentius judicibus ipſis, quàm privatis vel clientibus partes ſuas impartire ſolitus ſit: nonnunquam tamen pro quibuſdam privatis præſertim conjunctis & affinibus, ſcribendo & allegando Advocati magis quam jureconſulti partes præſtitit: ſed hæc non ſunt propriè juſta conſilia, ſed potius forenſes allegationes. Quare in hac noſtra diſpunctione

Hæc epiſtola liminaris eſt tertii libri Annotationum in Conſilia Alexandri Tartagni de Imola.

ſolitus ſum iſtis hujuſmodi ſuperſcribere verbum, Allegationes, ad differentiam veri juſtique conſilii, quale tunc demum eſſe cenſeo quando id ſolum à conſultore quæritur, & id ſolum à conſulente agitur: ut ipſa veritas, juſtitia, & totius ſubjectæ cauſæ æquitas inveniatur, explicetur & confirmetur; ut quoties boni fideleſque judices quò rectius judicent, & ne qua à juſto devient viros bonos juris praxiſque conſultos omnique ſuſpicione carentes conſulunt, cauſaſve inſtructas dijudicandas eis tranſmittunt, ut quæ ſunt partes ſuæ plenè clareque doceantur. Quod muneris frequentiſſimum erat Alexandro noſtro, ut ex his ampliſſimis voluminibus liquet, quo factum eſt ut ejus conſilia, ut cæteris uberiora & illuſtriora: ita cæteris veriora, tutiora & ſolidiora eſſe ſoleant. Nec illud omittendum quàm felicis memoriæ fuerit, ut in tanta, tam immenſa aliarum ſuper alias conſultationum confuſione, non ſolum ſibi contrarius non fuerit, ſed etiam diligenter contrarietatis ſuſpicionem prævenerit, & amolitus fuerit, recordatus paſſim & nominatim præteritorum ejuſdem materiæ conſiliorum, & oſtendens alias fuiſſe circunſtantias in præteritis conſiliis in quibus aliud vel aliter videri poterat conſuluiſſe. Quiſquis igitur juris candidatus inventionem & judicium fæliciter & ubertim exercere & excolere cupit, hæc conſilia (non exigo omnia, ſed inſigniora ſaltem) legat non defunctoriè, & hactenus tantum ut ſit quod libellis infartiatur, quod rabularum & quæſtuariorum eſt, quorum nihil refert ubi cardo litis vertatur, quibus hæc non ſcribo, ſed attentè ad ingenium acuendum & judicium formandum, & expertò mihi credat ſe non vulgariter promoturum, modò tamen priuſquam huc accedat non ſolùm juris terminos, ſed etiam ſaltem præcipuas legum partes competenti lectionum juris auditu ſtudioque didicerit: alioquin prætermiſſo congruo fundamento fruſtra ſuperædificaverit. Quantum verò lucis ex hac noſtra diſpunctione acceſſerit, docti bonique facilè judicabunt, quorum omnium judicia, tuum illud perſpicaciſſimum, Vir Ampliſſime, longe ſuperaret, ſi tibi adhibere vacaret. Quòd ſi vacet, nolim huic tam humili rei adhiberi. Quam mallem ſi tantulum tibi vacaret ut ad ſeveriora illa ſtadia mea de quibus in limine primi Tomi attenderes, ne diutius tantùm remoram, ut à paucis annis contigit, patiantur. Vale Vir Illuſtriſſime, ϗ Εὐγνωμονέστατε Pariſiis Idibus Decembris M. D. XLIII.

AMPLISSIMO VIRO D. FRANCISCO EROTIO CHEMANTIO Franciæ Procancellario, & Taurinorum Præſidi, Libellorumque Supplicum in Regia Magiſtro, Carolus Molinæus Jureconſultus Pariſienſis S. D.

Hæc epiſtola nunc [illegible] eſt quarti libri Annotationum in Conſilia Alexandri Tartagni de Imola.

NOnnullis forſan parum attentis, quique vel leonem, quod aiunt, ab unguibus judicent, liberius & audacius verſatus eſſe videbor in hac diſpunctione circa textum ipſum Do. Alexandri, quòd prima facie quædam detraxiſſe aut inſeruiſſe videar, ſed ab omni ſuſpicione facile me liberabit veterum & novorum horum exemplarium collatio. Ut autem prompte vel ſine collationis labore liqueat quàm religioſe, quàm fideliter & exacte perfunctus fuero, breviter modum & ordinem in hoc opere à me obſervatum, velut geſtionis rationem minutatim reddens, perſtringam. Primus labor mihi fuit lectio integra textus cum attentione & judicio. Deinde apta numerorum textus cujuſque conſilij diſtinctio, quos ideo frequentius mutavi: quia compoſitio & junctura ſententiarum id poſtulabat, & erant veteres numeri neglectim, & fortuitò ut plurimum diſtincti. Quoties autem & quatenus apti inventi ſunt, non mutavi. Tertiò nova quæ vocant ſummaria confeci & ſuperſcripſi tali habito delectu, ut lector in paucis verſiculis totius conſilii materiam & deciſionem & potiores ſententias uno intuitu perſpicere valeat, reſecatis & omiſſis veteribus ſummariis, quæ nimia prolixitate non revelabant, ſed onerabant, & chartam & lectorem, utque erant temere citra delectum collecta, ſingula quæque vel ludicra & inutilia ad longum proſequebantur, ſerijs nonnunquam prætermiſſis. Quartò præter nova & ſelecta ſummaria, ubi opus fuit, epitomen adjeci, totam conſilii ſententiam cum decidendi ratione complectentem. Præterea quando id expedire ſenſi, thema ipſum à textu collectum, nonnunquam, ſed raro, ex aliorum doctorum conſiliis (ut Phi. Corne. Bartho. Capolæ, qui latius ſuper eodem ipſo themate ſcripſerant) auctum adjeci, ut in conſil. j. lib. j. conſil. xxx. lib. ij. Quandoque antiquum thema, quem caſum vocant, alio themate non repoſito detraxi, eo quod minime opus eſſet, & quod vetus thematium truncum & mutilum eſſet, nullamque lucem afferret, ut in conſil. lxxj. lib. ij. Quandoque, ubi hoc ſufficiebat, tantum vetus thema (ut ſæpe) correxi abbreviando & clarificando, & in fine reſponſionem Alexandri addendo, ut in conſil. xcvij. lib. ij. & aliàs ſæpe. Quandoque nec thema, nec epitomen, nec ſummarium reliqui nec appoſui, ubi non expedire mihi viſum eſt, ut quoties propter conſilii brevitatem ejus materia & ſententia æque clare & prompte paucis aſpectis brevis textus numeris haberi poteſt: vel quando conſilium eſt appendix: vel ſubſcriptio præcedentis, cujus thematium vel epitome ſufficit. Quandoque, ſed raro, & thematium, & epitomen, & ſelectos numeros ſimul eidem conſilio ſuperſcripſi, quandoque duo ex illis: quandoque unum tantum, prout magis expedire viſum eſt, habita conjunctim ratione & ſubductione utilitatis, perſpicuitatis, & brevitatis. Hactenus textum non attigi, ut aiunt in thematiis, epitomatibus & numeris: quia non ſunt de corpore & ſubſtantia textus, libere mihi permiſi, prout melius & aptius viſum fuit conſtituere. Ita in ipſo textu & ordine ſituve conſiliorum, nihil penitus immutavi, tantum plurimas textus perverſiones librariorum errore per exemplariorum traduces ſenſim cumulatas, multo labore, quàm religioſius & fidelius potui reſtitui. Quandoque etiam columna fere continua de novo mihi redintegranda fuit, ut in conſil. xxx. lib. ij. eo quod omnia etiam vetera exemplaria æque corrupta forent. Præterea reſtitui paſſim numeros conſiliorum, quæ frequenter ab Alexandro citari ſolent ut Federici Senenſis, Bartholi, Bal. Ang. Paul. Caſtrenſis, Antho. But. Pet. Ancharani, Ludov. Romani, Ioan. Imolenſis præceptoris ſui, Ioan. de Ana. Et quia Alexander non ſolet allegare numerum conſilio-

rum Barto. & Bal. primùm, ſolebam in margine cum notula apponere: ſed ſentiens in progreſſu hoc eſſe paulò incommodius, malui deinceps (& hoc ſolum in textu mihi permiſi) verum & uſitatiorem numerum dictorum conſiliorum, ipſi textui inſerere: quod quandoque ex cauſa facere omiſi, videlicet quando in margine occurrebat ſimul cum aliis doctoribus citare, ut in conſil. x. num. iiij. in fi. lib. iij. & alibi ſæpe. In principiis etiam conſiliorum omnes invocationes, ut pote prolixas nimium & ſupervacuas, omiſi: cum ſufficiat una invocatio ſemel in initio cujuſque tomi, quæ cenſetur ſubinde repetita in ſingulis ſequentibus conſiliis ejuſdem tomi. Et ſic à primo conſilio, principia ſingulorum conſiliorum, quæ expreſſim citari ſolent, apparent majuſculis litteris excuſſa, quod eſt multo gratius, & memoriæ aptius. In fine paucorum conſiliorum quandoque multam περιεργίαν & inutilia verba reſecui, ut in fi. conſil. ij. lib. j. Sæpius autem locum & tempus quo Alex. conſuluit ex fide veterum exemplariorum reſtitui. Quandoque reperi Alexandrum è priore quodam ſuo ejuſdem materiæ conſilio, integras columnas, ſive per ſe, ſive per amanuenſem ad verbum compendii gratia tranſcripſiſſe: tumque mihi brevius & commodius viſum eſt tranſcriptione illa omiſſa, hoc verbum, & cætera, in textu apponere, & illic ſigno ad marginem remittente appoſito, ſimul & quantum ſit omiſſum, & præcedentis conſilii locum: unde ad verbum petere licet judicare, ut in conſil. lxxix. lib. vj. hæc duntaxat in textum, nulla ipſius violatione, ſed fideli repurgatione & inſtauratione maturo exactoque judicio auſus ſum. Cæterum duplicata vel triplicata conſilia expunxi, ordine antiquo ſolitoque conſervato, lancinnata & diſcerpta redintegravi. Cum autem non eſſet juſtum conſilium, ſed allegationes à clientulo redemptæ, vel alterius quam Alex. conſilium, ſuperſcripſi hoc verbum Allegationes, vel nomen authoris. Ad marginem indicavi primum loca conſiliorum Alex. in ſimili: deinde aliorum doctorum in locis inſignioribus, ut plenè tractatur, præcipuè eorum qui ſuper eodem themate conſuluerunt, ut Barthol. Cæpolæ, Phi. Cornei, Laurentii Calcanei, ſimul adjeci animadverſiones deciſivas tam juris quam praxis. Quippe nonnunquam Alex. lapſus eſt, non ingenii infelicitate, nec induſtriæ tarditate, ſed ut fit in magno prolixoque opere, quandoque præpoſtero religionis metu, quod tamen bonam mentem, timore & reverentia Dei præditam, licet non ſecundum ſcientiam, quæ erat illorum temporum infelicitas, indicat, ut dum de juramento vel monaſchiſmo agitur, ubi ſæpe ad ſuperſtitionem uſque contractus injuſtos contra leges & locorum ſtatuta tuetur, vel etiam monachorum quæſtui, præter leges contra teſtatorum voluntates inſervit, ut in conſil. xxvij. conſil. lix. lib. j. conſil. viij. conſil. cxxj. conſil. ccxxij. lib. ij. conſil. lxij. col. fi. lib. vij. & in ſimilibus, ubi deciſivè quid dicendum, & quid hodie in judiciis obſervetur annotavi. Sed interim dum hæc in communem ſtudioſorum utilitatem molior pauci nòrunt quantum rei familiaris detrimentum experiar, ne quicquam expoſtulantibus amicis, ſed intus apud me multo altius & vehementius expoſtulant ſeveriora illa ſtudia mea nimium ingratitudine & clade horum infelicium temporum interrupta & remorata, nemine interim neque publicè, neque privatim opitulante. Quamquam ſi reipublicæ tranquillitas, quod unice optamus & ſperamus, redeat: nullius externæ opis indigebo. Vera enim ſunt quæ præfatus ſum in liminari epiſtola; Et plenius experieris, ſi ſeverioribus illis ſtudiis meis faveris. Vale, Pariſiis Idibus Decembris 1543.

AMPLISSIMO

AMPLISSIMO VIRO D. FRANCISCO EROTIO CHEMANTIO, Franciæ Procancellario, & Taurinorum Præſidi, Libellorumque Supplicum in Regia Magiſtro, Carolus Molinæus J.C. Pariſienſis Salutem.

Hæc epiſtola liminaris eſt quarti libri Annotationum in Conſilia Alexandri Tartagni de Imola

Mirum in modum me oblectat memoria Illuſtris illius & Integerrimi Viri Do. Franciſci Deloini Senatorii quondam Præſidis Soceri tui, Illuſtriſſime Procancellarie. Is omnibus ſolidæ eruditionis, experientiæ, dexteritatis, animi præſtantiæ & conſtantiæ, integritatis numeris abſolutiſſimus ὀξὺς, ἀγχίνους, περιεσκεμμένος, εὔβουλος, δίκαιος, tanto veræ virtutis & juſtitiæ zelo flagrabat, ut ἔμψυχον juſtitiæ exemplar & eſſet & haberetur, ſummamque ſibi erga omnes authoritatem videlicet animorum tantæ virtutis reverentia & ſuſpicione inclinationem & propenſionem conciliaret, ita ut veriſſimum & luculentiſſimum effecerit illud Ariſtotelis ſplendidiſſimum juſtitiæ virtutum omnium reginæ & dominæ encomium, de qua lib. v. Ethicorum ait ὔτε ἕσπερος, ὔτε φώσφορος, ὔτε θαυμάσιος. Quibus ſplendoribus & heroicis virtutibus illud etiam laudatiſſimum acceſſitque bonarum & ſacrarum litterarum ſtudioſus erat, bonis doctiſque amicitia conjunctiſſimus, præcipuè magno illi Eraſmo Roterodamo bonarum litterarum vindici & inſtauratori, Joanni Coleto Londinenſi vitæ ſanctimonia doctrinaque clariſſimo, Guillelmo Budæo, Nicolao Beraldo, & Petro Gerardo noſtris. Tu verò, Vir Ampliſſime, non tam affinitate quam virtutibus jampridem illi conjunctus ad tantas illas heroicas virtutes, rerum etiam omnium politicarum ſcientiam & experientiam addidiſti, inque gerendis & conficiendis negotiis ſummam dexteritatem, ſolertiam, & fidem, conſilium belli paciſque artibus juxta inſtructum, animumque & zelum in Remp. verè paternum gentilitio & longè nobiliſſimo agnomini tuo conſonantiſſimum. Quid enim amabilius, quid nobilius τῦ ἐρωτικοῦ ſeu ἐρώτιῳ, ἀπὸ τῦ ἔρου, hoc eſt ab honeſto amore? quo gentilitio tibi hæreditario, imò nativo cognomime, nullum illuſtrius dici poteſt, aut rei convenientius. Quo fit ut non tam tibi quèm Reip. noſtræ gratuler, cui hoc calamitoſiſſimo tempore variè afflictæ, juvandæ, tuendæ, & in partibus tibi commiſſis fœliciter moderandæ, Deo providente, magno principum & procerum hujus regni conſenſu, Rege ipſo authore, delectus & admotus es. Hinc meliora deinceps & fœliciora ſperamus. Sapienter enim & graviter ait Plato: Tum demum beatum futurûm orbem terrarum cùm aut reges ſapere, aut ſapientum conſilio regi cœpiſſent. Et Iſocrates veriſſimè ſcripſit ad Nicoclem Regem: Nullam omnium Regibus eſſe poſſeſſionem æquè frugiferam ac regalem, atque eum qui rectè conſulere poſſit. Inter cætera optimè conſulta & confecta poſtquam in partem ſollicitudinis ampliſſimi hujus regni aſſumptus es, illud omni laude dignum meritò celebrandum eſt, quòd etiam difficili & periculoſo bellorum tempore, Regeque ipſo in hoſtico agente, bonarum tamen litterarum cura minimè intermiſſa eſt, ſed illuſtrium illarum ac Principum linguarum hæbraicæ, græcæ, & latinæ, necnon mathematices profeſſoribus Pariſiis Regis hujus munificentia publicè gratiſque docentibus, non ſolùm præſtita, ſed etiam ex proventibus Eccleſiaſticis aucta ſtipendia. Opus certè verè regium & longè magnificentiſſimum, in tanto bellorum fervore, non modo illis cæteriſque conſuetis totius tam vaſti regni curis conſulere & ſupereſſe, ſed etiam litterarum interim non minorem curam agere, quàm ſi in altiſſima pace degeretur. Et verò inter multa quæ Regi Franciſco Valeſio hujus nominis Primo, magnifica & glorioſa contigerunt, & ab eo geſta ſunt, nihil glorioſius, nihil uno omnium doctorum ore magis celebrandum ei contigit, ab eove geſtum fuit, quàm quòd primus Regum humaniores bonaſque litteras (ut circulum-aureum Salomonis proverb. xj.) dilexit, & fovit, & in regno ſuo, atque adeò in ipſa regia urbe collocari, plantari, & propagari juſſit. Primus quoque poſt Carolum illum magnum honeſtarum artium ſtudia inſtauravit. Nequic-

quam frementibus craſſis aliquot Ἀμούσοις & tenebrionibus, lucifugis, & veritatis oſoribus, qui hanc bonarum litterarum ſcintillam, ſanctamque tot ſynodorum præjudiciis confirmatam linguarum eruditionem, non ob alind cane pejus & angui oderunt, quam quòd luci Evangelii, ſolique Verbi Dei prælucere, & quadamtenus viam ſternere, labyrinthis ſophiſtices profligatis videtur: ſed confundentur & dabunt pœnas. Inveteratum etiam verbi ſui contemptum graviſſimè tandem ulciſcitur Deus. Etiam nonnunquam ingentibus rerumpub. cladibus, regnorumque & monarchiarum ſubverſionibus, ut ſacræ hiſtoriæ docent, & Eſaias & Hieremias totis libris. Hic ferventem calamum ſiſto, verens in publica peccare commoda, ſi longo ſermone morer tua tempora, Vale, Vir Illuſtriſſime, καὶ εὐτυχῶν διατέλει. Pariſiis Idibus Decembris M. D. XLIII.

AMPLISSIMO VIRO D FRANCISCO EROTIO CHEMANTIO Franciæ Procancellario, & Taurinorum Præſidi, Libellorumque Supplicum in Regia Magiſtro, Carolus Molinæus J. C. Pariſienſis, fœlicitatem.

Hæc epiſtola nuncupatoria & duæ Præfationes ſequentes ſunt libri ſexti Annotationum in Conſilia Alexandri Tartagni de Imola.

BIas Prienenſis, Digniſſime Procancellarie, is qui unus è ſeptem ſapientibus Græciæ fuiſſe fertur, frequens illud in ore habebat: Quicquid propoſueris firmiter ſervans, perſevera. Haud negaverim ſenſum ipſum, ſi rectè intelligatur, tanto dignum ſapiente. Complures enim videas, qui cùm ingenium ſuum ad res graves & libero homine dignas conferre cœpiſſent, aut laboris magnitudine fracti, aut voluptatum blandiſſimarum dominarum illecebris irretiti à pulcherrimè cœptis in ipſo ſtatim limine turpiter ignavèque deſtiterunt. At ipſe in tam vaſto arduoque opere quam nunquam, neque labore feſſus, neque rei difficultate averſus, aut voluptate motus fuerim, qui illud legendum ſibi aſſument, ipſa lectionis progreſſione indies magis ac magis deprehendent. Inter tot enim & tantos profuſiſſimi operis tomos, quo quiſque eſt poſterior, eo prioribus eſt excultior. Quo fit ut poſteriores hos duos, Sextum videlicet & Septimum, etiam propenſiore cura exactiorique judicio repurgaverim. Porrò uſque adeò natura φιλόπονος ſum, ut ſi honeſti ratio impellat, & otium ſuppetat (ſuppetit autem quantum rei familiaris parciſſimè & frugaliſſimè neceſſitas ineluctabilis non detrahit) nulli labori, nulli difficultati ceſſurus ſim, quominus juvandis ſtudiis omnes animique corporiſque vires προθύμως inſumam quæque longo ſtudio, aſſiduo uſu & exercitatione forenſi didici, jugique meditatione complexus ſum, quod bene vertat in communem omnium utilitatem afferam, idque tam lubens ut vel omnibus opibus, deliciis & honoribus avidiſſimè (ſic animatus ſum) ea præferam. Tu verò, Vir Ampliſſime & Illuſtriſſime, ſi ut ſpem mihi facit generoſiſſimi animi tui heroica magnitudo, maximuſque ille tuus in Remp. Francicam amor & gentilitius ac natalicius tuus ἔρως & in omnes quorum illi deſudant ingenia propenſior animus quem inſignibus geſtis, omni oratione & laude ſuperioribus oſtendiſti: ſi inquam ſtudiis meis faveris, tum vel ſponte currenti longè vehementiſſimum & efficaciſſimum calcar addideris ἔῤῥωσο ἀνὴρ εὐδοκιμώτατε, καὶ εὐτυχῶν διατέλει. Sic tibi dominus optimus maximus dexter adſit, omnia conſilia & facta tua gubernet, proſperet & bene fortunet in totius Reip. Francicæ, cui aſſiduè deſudas, protectionem & ſalutem, ut omnia brevi pacata & reſtaurata videamus tibi, generoſiſſimæque familiæ tuæ immortali gloriæ futurum rurſus feliciſſimè. Vale; Pariſiis Idibus Decembris. M. D. XLIII.

CAROLUS MOLINAEUS JURECONSULTUS PARISIENSIS CANDIDIS Lectoribus. Salutem.

QUi de Republica bene meriti eſſent, ſive quacumque ratione profuiſſent, eorum memoriam ſartam tectamque ſervari, & ab omni oblivionis injuria vindicari tantò juſtius eſt, quanto ingratitudinis vitium longè omnium eſt deterrimum. Quod cum in hac poſteriorum duorum tomorum editione animo expenderem: mearum partium eſſe duxi ſummopere cavere, mei doctoris inſignis de Republica omnibuſ-

que juris ſtudioſis bene meriti Alexandri de Magnanis nomen interiret, memoriave obſoleſceret beneficii per eum cunctis exhibiti, dum duo hæc Alexandri Tartagni Avi ejus Materni conſiliorum volumina Sextum & Septimum ex αὐτογράφῳ ejuſdem avi ſui, à Carolo Tartagno ejus filio, avunculo verò ſuo recepta in lucem non ita diu emiſit. Si quidem priora quinque volumina partim vivo ipſo authore Alexandro partim mox poſt ejus obitum ſupra ſex & ſexaginta annos in lucem prodierunt excuſſa Venetiis anno M. CCCC. LXXVII. Noviſſima autem hæc duo nuper, videlicet anno M. D. XXV. è privatis ſcriniis, in quibus circiter octo & quadraginta annis latuerant, publicata, cunctiſve fovenda utenda perpetuò data beneficio ejuſdem Alexandri de Magnanis. Quamobrem non ſolùm ejus in Rempublicam litterariam officium ſtudioſis teſtandum & commendandum cenſui, ſed etiam ad majorem rei fidem & memoriam, integram ejus epiſtolam quam editioni eorumdem voluminum præfixerat, hic ut ſequitur, excudi juſſi: quamquam majorem in eo & diligentiam & curam deſidero, quòd non animadverterit, aut non curarit in hoc ſexto volumine ſupra duo & quinquaginta conſilia ſupervacua haberi, quæ ſupra quadraginta annos in prioribus libris typis excuſſa circumferebantur. Egò vero in eo novem & quadraginta, cæteris relictis eò quod correctius in libro Sexto haberentur, cancellavi. In Septimo autem libro decem. Porro librum viceſimum nonum libri Septimi miſerè pluribus in locis truncatum & diminutum, ſuæ integritati reſtitui. Pariſiis Anno Domini M. D. XLIII. Valete felices.

ALEXANDER DE MAGNANIS I. V. D. PONTIFICII CAESAREIQVE Juris Studioſis. S. P. D.

QUantam jampridem jacturam divinæ humanæque ſcientiæ Studioſi ex obitu Alexandri Imolenſis fecerint, nemo ferè eſt qui neſciat; qui niſi nobis ingenii ſui plurima monimenta (quæ ipſius aliquantulum levarent, reliquiſſet) perpetuò deſiderandus foret. Erat enim tum in reliqua vita, tum in legibus interpretandis apprimè conſpicuus. Nam vitæ ſanctitas ſumma, comitas par, elegantia morum incomparabilis: in explicandis verò legibus admirabilis quædam & penè divina perſpicuitas & ſcientia incredibilis conſpiciebatur, ſive diſputandi ſubtilitatem nec non ingenii ſublimitatem, ſive loquendi ſuavitatem atque dulcedinem quandam ſpectares, quæ repugnãtes quoquò duceret & impelleret. Authoritas autem ejus apud omnes tanta extitit, ut non ab homine, ſed ab oraculo quodam reſponſa dari viderentur. Quare ſi omnes qui abhinc annos ſexcentos cognitionem juris calluerunt in unum locum contrahantur, cum Alexandro Imolenſi non ſunt comparandi. Nam cum eum quicumque tempeſtate ſua clariſſimi Jureconſulti fuerunt admirarentur atque ſuſpicerent: inprimis Franciſcus Aretinus, qui Inſubrium Ducis à conſiliis fuit, mirum in modum admiratus eſt: atque adeò dilexit, ut Alexandrum Chryſeum, hoc eſt aureum doctorem appellare conſueverit. Nec hoc ſumma abſque ratione dicebat. Etenim vix liquebat an morum & vitæ elegantia, an doctrina & juridica facultate clarior haberetur. Nam ſi literas & juris interpretationem Alexandro eripuiſſes, ut idem de eo prædicabat, cætera vir regius atque aureus videbatur. Quamobrem plurima gratia ab omnibus ſtudioſis Carolo ejus filio pientiſſimo habenda eſt. Qui cum videret tantummodo conſiliorum Alexandri patris ſui volumina publicè formis excuſa, memoriaque teneret longè plura ab ipſo patre ſumma doctrina ac ſingulari induſtria conſiliorum opera elucubrata fuiſſe: maxima cura, nec minore diligentia bibliothecam paternam excutiens, tandem duo hæc conſiliorum volumina, Sextum ſcilicet & Septimum, inter patris monimenta, quæ ipſius Alexandri manu conſcripta erant, deliteſcentia, ac jam ſitu pulvereo obrupta deprehendit, quæ mihi pro pietate, quam erga patris manes ſingularem adhuc ſervat, legenda tradidit, quæ cum diligenter evolverem ut una cum quinque primis in publicum egrederentur, condigna eſſe cenſui; quod verum eſſe quicumque ea perlegerit faciliimè judicabit. Quare ea quamprimum impreſſori Dedaleo ac diligentiſſimo typis excudenda dedi: qui ne quid ab archetypo (ipſius enim Alexandri antigrapha habuit) aberraret, diligentiſſimè ſervavit. Accipite itaque ſtudioſi perſpicaciſſimi obviis (ut aiunt) manibus, duos hoſce Alexandri conſiliorum tractatus: ex quibus (ni fallor) longè majorem, quam ex prioribus ac reliquis ejus collectaneis utilitatem percipietis. In prioribus enim reliquos ſuperavit: in his verò ſemetipſum ſuperaſſe videtur. Etenim propter hæc reſponſa de Alexandro idem quod de Apolline Pythio traditum eſt, meritò dicere poſſumus, eum fuiſſe: unde ſibi nedum cives ſui omnes, ſed populi & principes conſilium expectarent: quos ipſe ſua ope ex incertis certos compoteſque conſilii dimittebat. Domus enim ipſius dubitò oraculum totius ferè orbis habebatur; eique jure optimo ſtatua ſic uti Hermodoro Epheſio Romæ in comitio legum, quas Decemviri tulerunt, interpretari publicè dicanda foret: quanquam innumeras pene ſtatuas ipſi in gymnaſiis ſtudioſos omnes poſuiſſe ac dicaſſe videmus, quæ ſibi, cum eas intuentur animum ad virtutem vehementiſſimè accendunt: mihique potiſſimum, qui imaginem ejus in larario poſitam reverenter adire, ac more majorum venerari. Sed ne plura de ipſo dicam, propinquitas, quæ mihi cum ipſo arctiſſima fuit (ſum enim ex ejus filia nepos) cohibet: ne mihi ipſi applaudere videar, ſupereſt candidiſſimi lectores, ut Alexandri duo hæc conſiliorum volumina eo ſtudio lectitetis, quo priores illos quinque reſponſorum libros, ac omnes ejus lucubrationes perlegere conſueviſtis. Quod vos facere cum avunculus meus Carolus (quem honoris cauſa nomino) intelliget, reliqua Alexandri parentis ſui monimenta non minori cura ac diligentia perquiret, vobiſque (cùm rem ſe gratiſſimam facere cognoverit) in publicam omnium ſtudioſorum utilitatem, ſicut in præſentia hæc ipſa exhibuit, perlegenda vobis omnibus ſtudioſis accuratiſſimis dabit. Valete.

CLARISSIMO ET JURISCONSULTISSIMO VIRO DO. Joanni Jacobo Meſmeo Proprætori Civili Pariſiorum, Carolus Molinæus Jureconſultus Pariſienſis. S. D.

Hæc epiſtola dedicatoria eſt Septimi libri Annotationum in Conſilia Alexandri Tartagni de Imola.

CUM ſtudia mea jampridem noveris & probaveris, Vir Clariſſime, Cenſorque graviſſimus & prudentiſſimus noſtrarum in Conſuetudines Pariſienſes commentationum à ſupremo magiſtratuum hujus regni culmine delectus & nuncupatim delegatus dexterrime, candidiſſimeque pro ſumma tua juriſprudentia & humanitate fun-

ctus fueris, diutius continere non potui, quin ſummam animi mei erga te gratitudinem tandem palàm teſtarer, & aliquo ſeu pignore obſignarem, hac præſertim tam accommoda occaſione oblata editionis annotationum noſtrarum in hac utiliſsima reſponſa conſummatiſsimi omnium jureconſulti Do. Alexandri Tartagni, quæ tu, Vir Conſultiſsime, ſummoque & perſpicaci judicio prædite, cæterorum omnium reſponſis, tum copia & acumine argumentorum, tum delectu & pondere ſententiarum, tum judicii veritate & ſoliditate, re meritoque anteferre ſoles. Quinetiam dum cénſuram ageres primi noſtri in Conſuetudines commentarii, meque interrogaſſes ad quid quodam in loco ad compendium ſeu breviàrium in hæc Alexandri Reſponſa remiſiſſem, conſiliumque meum aperuiſſem, ſumme probaſti & cohortatus es, opus fore provectis in jure longe utiliſsimum judicans, velut promptuarium juris ſeu legale Copiæ cornu, quod vel in itinere ad manum haberi poſſet. unde velut in numerato omnigenæ juris opes, argumenta, ſententiæ & deciſiones peterentur. Sed cùm graviſsimo hortatu tuo impulſus, alacriori ſtudio operi incumberem, multis ingruentibus negotiis ſuperſedere tandem coactus ſum. Adhuc illud etiam verebar, ne multorum adverſum me invidiam concitarem, qui me forte quaſi tam celeberrimi illius Iureconſulti Alexandri Imolenſis de legali philoſophia optime meriti conſilia uberrima compilare, & breviario edito ſupprimere molirer, reum agerent. Sed hanc invidiam facile ampliſſima tua authoritate fultus ſuperaſſem, niſi hoc magis in præſenti animum meum affeciſſet, quod indignum exiſtimarem & gloria & meritis tanti philoſophiæ legalis antiſtitis Alexandri, copioſiſsima & clariſsima ejus Reſponſa adeò corrupta, mutila & lancinata vulgò circumferri, periculumque eſſe ne inpoſterum, ut per exemplariorum traduces aſſolet, magno ſtudioſorum juris detrimento magis ac magis corrumperentur. Cui incommodo hac diſpunctione prius obviandum eſſe cenſui. Tum quòd hinc & facilior & plauſibilior via, omni invidia & ſuſpicione procul amolita, ad illud compendium aperiatur. Tum quod ad id etiam nuper oblata occaſio fuerit: cùm Antonius Vincentius Lugdunenſis Typographus novam horum Reſponſorum excuſſionem adornaret, diſpunctionemque noſtram & annotationes poſtularet. cui ego lubentiſsime aliquot menſium operam temporis opportunitati communique juris ſtudioſorum & pragmaticorum utilitati accommodavi. Tibi vero, Vir Clariſſime, Septimus hic tomus noſtra opera à plurimis mendis & erroribus repurgatus & redintegratus, cum analyticis noſtris annotationibus ἱλαρῶς dicatur. Quòd ſi non ſatis ſplendore tuo & ſumma tua eruditione dignum ſaltem aptiſſimum ϗ εὐνοίας mei in te amoris, gratitudinis & obſervantiæ pignus. Nec ſolum ad hoc privata, ſed etiam publica & politica ratione impellor, qui ut Reipublicæ amantiſſimus ſum, eò etiam magis te revereor & obſervo virum politicum patriæ hujus, & populoſiſſimæ urbis totius ampliſsimi hujus regni capitis præfecturam dexterrime jam duodecim annos gerentem, ad quam virtutibus tuis, & ſumma eminentique eruditione promerentibus allectus es, ut qui juvenis olim jura civilia tum Tholoſæ, ut Caturci ſcite & exacte magna auditorum frequentia & admiratione interpretatus ſis. Quin hic viros etiamnum ſenatorios inſignes & doctos citare poſſem, qui ſe olim tuos fuiſſe auditores, & te prælegente jura didiciſſe glorientur. Tu deinde ad veterem hanc & bene fundatam juris peritiam, rerum & judiciorum experientiam, qua in frequentiſſimo noſtro togatorum ordine ſumma omnium laude diu aduſque clariſsimæ dignitatis tuæ codicillos præcelluiſti. Morum etiam gravitatem & integritatem tibi adjunxiſti. Tantaque vales ingenii & naturæ felicitate, ut tot tantiſque tam aſsiduis juris-dicundi ϗ τῆς πολιτείας curis, non ſolùm adſis & præſis, ſed etiam ſuperſis. Nec interim bonas & humaniores literas ſpernis, quibus etiam generoſos filios tuos diligenter imbui curas, eorumque indolem, mores, & ſtudia ita ad virtutem doctrinamque formas & dirigis, ut quàm optimi & idonei cives patriæ efficiantur. Vale, Vir Clariſsime, meque & noſtra ſtudia amare perge. Datum Pariſiis idibus Decembris M. D. XLIII.

DE CAROLI

DE CAROLI MOLINÆI SCRIPTIS ET EORUM EXPURGATIONE

EPISTOLA AD LECTOREM.

CUM extinctum penè ſtudiorum ardorem ſubditis ſuis excitaſſet Franciſcus Primus Rex Chriſtianiſſimus, & Athenas ipſas ignavia expulſa, quæ ſcholas celebriores occuparat, Lutetiam advexiſſet, innumeræ ſtatim eruditorum virorum prodière copiæ, quibus ab interitu elegantiores diſciplinæ vindicatæ ſunt; & ipſum Juriſprudentiæ ſtudium, quod temporum injuria, ne dicam Profeſſorum neglectu, ruinam ut domus ſolutis ſaxis minabatur, reparatum. Ex his non inter plebeios aut gregarios commanipulones, ſed in primis ordinibus Centurionum audacter manus conſeruiſſe, vireſque imperitæ multitudinis viribus contriviſſe viſus eſt Carolus Molinæus. Is ut erat antiquæ Juriſconſultorum exiſtimationis ſtudioſiſſimus, & doleret ſui ſæculi ingenia parum ad genium priorum Scriptorum docere, & barbariem ſcopulos & ſcrobes undique objicere candidatis civilis doctrinæ; nihil illi antiquius fuit quàm oblitam aut corruptam in Juriſprudentiæ Gymnaſiis docendi methodum, & legibus diſcutiendis gratiam ſimul & ornatum reſtituere. Quamobrem parem in Senatu dicendo, quàm olim in ſcholis docendo habuerat, palmam conſequutus, ſtatuta & conſuetudines Pariſienſes, quæ forenſe exercitium præcipuè ſuppeditant & juvant, commentariis illuſtravit, & leges varias hactenus non explicatas, ſed intricatas nova extricatione aperuit. Tractatus deinde ſcripſit analyticos, in quibus adeò claruit, ut omnes penè ſcholaſticos Interpretes non ſolùm verborum elegantia, ſententiarum pondere & gravitate, verùm etiam ſtyli & methodi facilitate ſuperarit. Illis ſiquidem ſedulus & induſtrius nova inventione, novoque judicio abditos adeò legum ſenſus & diſſenſus eruit, ut nihil tam incultum, confuſum & incertum erumpat, quod Molinæo duce facile non ſplendeſcat, & certiſſimis probetur experimentis. Huic autem ſtudio tam gnaviter devinctus fuit, ut oblatam Regiis codicillis Senatoriam purpuram recuſarit, ratus, non poſſe ſimul tum eximium munus ſubire, & incœptam Juris Civilis recognitionem fideli ſucceſſu abſolvere, quam frequenter ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου

appellat legum correctionem aùt reſtitutionem in integrum, Ariſtotelem in hujus vocis ratione ſequutus, qui dixit ἐπιείκειαν ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου δικαίου, quòd juris rigorem nimium emendet & temperet. Verùm exorta fatali bellorum civilium tempeſtate cùm Gallia nec doceret, neque doceretur, fora ſilerent, & triſti claſſico fremerent compita, ne patriæ cladibus intereſſet aut ſævis raperetur fluctibus, Germaniam ſe contulit, ubi publicè Juris Pontificii & Cæſarei ſpinoſiores quæſtiones in frequenti auditorum corona, tanta laude excuſſit, ut illius lectiones ſummis votis exceptæ Typographiæ prægla, & Bibliopolarum officinas ſtatim compleverint. Sed cùm ſæpius inter legendum aut ſcribendum, prout ferebant tempora & animos plerumque abducunt & ſeducunt affectus, liberiùs ſacra miſceret profanis, malè audire cœpit, & ſuorum librorum Hiſpanis & Italis uſus interdictus, rituque priſco inuſta frons. Conquerentibus autem quamplurimis tam uberem doctrinæ & eruditionis campum ob rariores nigræ loliginis ſtolones deſeri, quibus evulſis nihil fructuoſius oculis ſubjici poſſet; illis optimè conſultum iri exiſtimavimus, ſi nonnullas periodos minùs prudenter cogitatas, & plus æquo audaces expungeremus. Opus hoc poſtrema incude firmius, perfectius, & elegantius. Cui acceſſerunt variæ notæ in eos potiſſimùm libros qui de verborum obligationibus inſcribuntur, quarum indicinam frequentem hanc * vel † habes ex ipſa authoris antequàm diem obiret recognitione. Vides paucis, ſententiam de hac noſtra editione, cui omnes pios & doctos, calculos ſuos daturos non dubitamus.

AMPLISSIMO ET INTEGERRIMO ORDINI SENATUS PARISIENSIS, CAROLUS MOLINÆUS

Jureconſultus in eodem Senatu Advocatus εὐπρεπής.

VT omnes Reipublicæ ordines ſummam & auguſtiſſimam authoritatem veſtram, P. C. Senatoreſque graviſſimi, jure meritoque ſuſpiciunt & reverentur; ita ſinguli quoque cives quò magis Reipublicæ ſtudioſiores ſunt, eò impenſiùs dignitatem, authoritatemque veſtram imprimis magni faciunt, ſacroſanctamque & illibatam eſſe haberique cupiunt. Conſtat autem hæc duo, integritatem & authoritatem, Senatui ipſi peculiaria ſemper fuiſſe in omni Republica benè inſtituta, nec alterum ſine altero diu ſtare poſſe. Ipſa ſanè veritatis teſtis hiſtoria oſtendit quàm prudenter & ſalubriter olim legibus xii. Tabularum de Romani Senatus authoritate & integritate cautum fuerit his verbis, (ut autumat Cicero lib. 3 de legibus.) Ejus decreta rata ſunto. Is ordo vitio vacato. Cæteris ſpecimen ſunto. *Quamdiu enim ſtetit integritas & authoritas Senatus, tamdiu floruit Reſpublica, etiamſi poteſtas interim ſive penes populum, ſive penes Magiſtratum aliquem, ſive temporalem, ut Conſulem vel Dictatorem, ſive perpetuum, ut Principem fuerit. Quamprimùm autem vitio & tyrannide ſtultorum & degenerum Principum, Senatus integritas, allectis indignis ſuorum affectuum adminiſtris fœdari cœpit, & authoritas imminui, inque ſervilem adulationem converti, mox ſenſim ea Reſpublica labefactata tandemque everſa eſt. Quamobrem Plutarchus ille Cheronæus optimus Trajani politici Principis (cui cognomen Optimi à Senatu inditum eſt) præceptor, & inſtitutor non minùs omnigenæ philoſophiæ diſciplinis, quàm politicarum rerum ſcientia clarus, myſticum Reipublicæ corpus deſcribens in Inſtitutione civili, quàm χαριέντως & appoſitiſſimè mihi viſus eſt Senatum cordi contuliſſe. Ut enim cor eſt fons vitæ, ſanitatis, & operationis in toto animali; ita Senatus integritas, authoritas, & ſpecimen, in toto myſtico Reipublicæ corpore. Cùm igitur ipſe jamdudum poſt longum juris forenſiſque exercitationis ſtudium, omiſſa rei factitandæ occaſione quæ in manibus erat, omnes innatas & acquiſitas animi dotes vireſque converterim, ut quàm maximè poſſem de Republica bene mererer: Dignum & juſtum eſt, ut illuſtriſſimo Ordini veſtro tanquam totius Reipublicæ noſtræ cordi chariſſimo, ſpecimen hoc laborum noſtrorum dedicem. Cùm enim ſolius Reipublicæ causâ elaboratum ſit, partum & editum cuinam potiùs & juſtiùs, quàm chariſſimæ ipſius Reipublicæ cordi intimo, hoc eſt, Ordini veſtro ſanctiſſimo conſecrari debeat? Accedit his non ſolùm publicæ, ſed privatæ quoque gratitudinis debitum officium: Vos enim, P. C. prudentiſſimi & æquiſſimi, jamdudum ſtudia mea noviſtis & probaſtis, qui anno 1539. quo primum operum meorum in Conſuetudines Pariſienſes in lucem exiit, illius contemplatione cum elogio, & iterum anno ſequenti me, ne cogitantem quidem, inter eos nominaſtis quos pro veteri ſanctoque inſtituto ut in auguſtiſſimum Ordinem veſtrum aſciſcantur deligere ſoletis. Quàm verò ab ambitione præ ſtudiis meis alienus fuero, luculentè inter alia ſpecimina ex eo apparuit, quòd non minùs modeſtè quàm magno honoris veſtri elogio, & crebriùs interpellatus, in ſententia perſtiti, ſimul atque dixi; Me quidem paratum ad omnia juvandæ ornandæve Reipublicæ mihi poſſibilia, nihilque id genus recuſare, quod ſine fraude majoris Reipublicæ utilitatis facere queam; diſertè faſſus nihil mihi magnificentius, gratius, ſtudiiſque meis aptius obtingere poſſe munere Senatorio, ſed quòd nequirem ſimul tam exactè, perpetuam illam functionem ſubire, & inceptum ἐπανόρθωμα conficere, donec hoc ſi dominus dederit, abſolvero. Cæterum quanquam mihi minoris laboris majoriſque pro tempore honoris eſſet Senatoria functio, majoris tamen eſſe neceſſitatis, opus etiam propriis ſtipendiis ſuſceptum.*

Plures autem probos, graves & doctos (ſi deligantur) facilè inveniri, qui munus Senatorium fideliter, ſplendidè, & exactè obire poſſint, & velint: Quod autem operis molior, tantæ molis eſſe, ut etiamſi facilè reperiantur qui poſſint, qui longo & ſerio tum juris ſtudio, tum praxis exercitio, & utriuſque jugi collatione, & diſcuſſione, cæteriſque reliquis dotibus, quas alibi perſtrinxi, præditi ſint, non tamen ex his inveniantur qui ſimul & velint. Quis enim multis jam ſeculis prodiit qui poſt longum juris forenſiſque exercitationis ſtudium facultatem adeptus aureæ illius meſſis, reique ex præteritis laboribus deinceps faciliter cum ſplendore vitæ augendæ, eis tamen neglectis, ingenti paratæ meſſis fructu omiſſo, ſeſe rurſus in majorum & prolixorum laborum piſtrinum τούτου ἐπιδορπίσματος τοῦ νομίμου, præſertim ſtipendiis ſuis conjiceret. Cæterum qui hactenus ſine longo rerum uſu forenſique exercitio tentaverunt, res ipſa oſtendit quàm parum feliciter, adeò ut vel novitii quidam qui vix ſcholarum limina ſalutaverunt, quique aliorum dumtaxat, ſed commodiores & plauſibiliores ſententias ſeligunt, & aliis verbis aliove ordine edunt, magis promoveant quibuſdam, qui in ſcholis diu multoque labore molam verſarunt, vel etiam præfuerunt: qui inventiones quidem proprias, eaſque elaboratiſſimas, & diu meditatas promunt: ſed non minus à vero legum, quàm à communi ſenſu remotas, & tanquam umbratiles concertationes cùm ad ſolem & pulverem, cùm ad ſeria, hoc eſt ad conſulendum & judicandum ventum eſt, penitus inutiles. Quoties audivi viros doctos & graves, id in tironibus advocatis recens à ſcholis reverſis deplorantes, quod olim in medicis conquerebatur Plinius dicens, quod hi ſoli periculis noſtris diſcunt, experimenta per mortes agunt. Ita illi periculis civium & detrimentis cauſarum prius diſcant & experiantur. Quibus malis obviam iturus, conſilio proprio, nequicquam reclamantibus amicis, jam ante decem annos in hoc piſtrinum, velut in opus publicum magno mentis impetu me devovi, poſtquam viginti annis juri operam dediſſem, videlicet ſeptem primis in gymnaſiis legum, tribus verò ſequentibus partim in ſchola prætoria præfecturæ Pariſienſis, partim in ſchola veſtra: decem autem ſequentibus, ſub ſchola tantum veſtra. Nec enim commentari cœpi, ut aliquid eſſe viderer: ſed poſtquam ſtudii, & induſtriæ periculum feciſſem, Reipublicæ commodandi affectu, nec lucri, nec valetudinis quidem ratione habita, veterumque Juriſconſultorum exemplo, qui non nudas meditationes privati ſtudii umbratilis, ſed quæ multo rerum uſu, forenſique exercitatione dolaverant, ipſiſque rerum experimentis conſulendo, & judicando cum jugi æquitatis ſtudio, ſolida, æqua & uſibus hominum accommoda exploraverant, ſcriptis demum mandabant. Eo verò conſilio à conſuetudinibus interpretandis inchoavi, partim ut eſſent progymnaſmata ſeverioris commentationis, partim ut eſſent monumentum praxis & experientiæ prius à me diligenter diſcitæ & excuſſæ; nihilque in his me excruciat quam remoræ illæ, dum propter inopinatas nimiumque crebras & diuturnas hujus regni calamitates ad omiſſam ſtivam forenſem, ſeveriore ſtudio identidem interrupto invitus redigor. Quidquid enim à familiæ modicâ frugalique exhibitione ſupereſt & otii & temporis: id totum ſtudiis his, & inſtituto maturando tribuo. Cum autem, P. C. primum illud exaſciatum progymnaſma in conſuetudines, tam gratum & acceptum habueritis: certum habeo longè gratius & acceptius vobis fore hoc ſyntagma, quod non exaſciatum modo, ſed abſolutum, ſub fœlicibus veſtris auſpiciis prodit. Reliquas autem partes juris, pari inventione, judicio & analyſi inchoatas, partim etiam exaſciatas quantum Deus (cujus quicquid boni eſt donum eſt) dederit, & tempus & otium ſuppetet, maturabo. Suſcipite interim eo candidiſſimo, quo in omnes de Republica bene mereri ſtudentes propenſi eſtis affectu, Senatores graviſſimi, doctiſſimi, & æquiſſimi, munus hoc vobis Ordinique veſtro auguſtiſſimo debitum, & dicatum. Deus autem optimus maximus per quem Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt, &c. Amplitudinem dignitatemque veſtram ſervet & proſperet. Datum Pariſiis idibus Junii anno ſalutis 1546.

NOVA ET

ANALYTICA

EXPLICATIO RUBR. ET LEG. I. ET II.

de Verb. oblig. ex uberrimis lectionibus tam Tubingenſibus quam Dolanis, J. U. D. CAROLI MOLINÆI Profeſſoris, Franciæ & Germaniæ Juriſconſulti, & in Supremo Pariſiorum Senatu antiqui Advocati, juris & praxis Conſultiſſimi.

ET MOX SEQVITVR.

Extricatio Labyrinthi Dividui, & Individui, ejuſdem Authoris, diu publicis, & privatis etiam doctiſſimorum votis expectata.

Rubrica de Verborum obligatio.

EPITOME.

1. Quatuor termini principales.
Differentia inter dictum & promiſſum.
2. Pollicitatio facit primum gradum pacti.
3. Non eſt tractatio, ſed promiſſio ſerta nondum acceptatio.
4. An ſit juſta cauſa pollicitationis propter honorem alii deferendum.
5. Non ſufficit ſola liberalitas.
6. Niſi opere promiſſo cœpto: ſecus ſoluta parte ſummæ, vel fundi promiſſi.
7. Novus & verus intellectus leg. Charidemo. de pollicita. 8.
8. Pollicitatio fit præſenti vel abſenti.
Dictio apud, *implicat præſentiam.*
9. Conventio de ſe naturalem tantum obligationem parit.
10. Stipulatio hodie quibuſcumque verbis fieri poteſt animo ſtipulandi expreſſis. 11.
12. Vnde ſit difficultas, & intricatio juris civilis. 15.
13. Conſtitutum eſt à jure prætorio, juſta & vera cauſa præcedente. 14.
16. Verus intellectus l. ſi tibi. C. de loca. 18.
17. Coloni aſcriptitii ſunt ingenui.
19. Poſt Imperatores nulla fuerunt edicta Prætorum, nec Ædilium, nec Plebiſcita.
20. Solutiones divinatoriæ reprobantur. 24: 34.
21. Fidejuſſio non fit, niſi per ſtipulationem.
22. Voluntas non præſumitur limitata, quin actus valeat ut valere poteſt.
23. Conſtitutum fit quibuſcumque verbis.
25. Vera & reſolutiva ſolutio.
26. Non omnis epiſtola, nec omnis conventio tranſit in conſtitutum.
27. Conſtitutum debet referri ad debitum præcedens.
28. Conſtitutum pro ſe requirit intervallum: ſed non pro alio.
29. Intellectus l. ſi veritas. C. de fideicomm.
30. Cur in ſcriptura verbum promiſit, *ſtipulationem importat, & non verbum,* convenit. *33. 37. 41.*
31. Novus & verus intellectus l. 1. C. de dotis promiſ. 32.
32. Dos ex nudo pacto debetur, ſed penitus incerta non præcedente alia obligatione, nec per ſtipulationem quidem debetur.
34. Intellectus l. 1. C. de contrahen. & committen. ſtipulat. 35. 36.
35. In ſcriptura facta, vel recitante factum inter præſentes, non eſt differentia inter verba promiſit *vel* convenit. *36.*
36. Nihil addendum, nec detrahendum literæ textuali.
37. Cautio ſemper intelligitur per ſtipulationem.
38. Præſentia non præſumitur, niſi ex verbo inveſtituræ vel ſimili. 39.
40. Teſtes deponentes de promiſſione etiam inter præſentes, non probant ſtipulationem.

42. *Hodie nuda conventio seriò concluſa, ſtipulationi æquipollet.*
43. *Sex erant neceſſitates ſtipulationis.*
44. *An pactum pœnale veſtiatur cohærentiâ.*
45. *Quindecim termini.*
46. *Stipulatio an ſit propriè contractus.*
47. *Repromiſſio eſt reciproca promiſſio ſtipulata.* 50.
48. *Emendatio literæ in tit. de dot. præleg. & aliis juribus.*
49. *Magna differentia inter prælegatum & legatum.*
51. *Repromiſſio quando minùs propriè ſtat.* 55.
52. *Reſtipulatio eſt reciproca ſtipulatio.*
53. *Expromiſſor eſt qui pro non obligato ſe obligat: nec habet beneficia fidejuſſorum.* 54.
54. *Novatio non præſumitur, ſed potiùs adpromiſſor, quàm expromiſſor.* 55.
56. *Stipulatio regulatur ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ.*
57. *Permutatio ſtipulatione vallata revocari poteſt ex capite cauſæ non ſequutæ, ſed non ex capite pœnitentiæ.* 65. 71.
58. *Novus intellectus l. incivile. C. de rei vendica.*
59. *Etiam venditio cauſa finali ceſſante reſolvitur.* 63.
60. *Intellectus l. bona fides. de actio. empti.*
61. *Defenſio communis literæ.*
62. *Reprobatur quædam ſubtilitas Paul. Caſtrenſ.*
64. *Stipulatio non tollit reſolutionem ex capite cauſæ non ſequutæ, etiam in contractu nominato: contra Marian. Socin. Iuniorem hic, & contra Bar.* 72.
66. *Vt actus reſcindi poteſt, ita & ſtipulatio ſuper eodem appoſita.*
67. *Niſi quando propter nuditatem locus eſt pœnitentiæ.*
68. *Stipulatio (ut juramentum) recipit omnes conditiones rei ſubjectæ.*
69. *Nec dicitur contractus ſeparatus.*
70. *Stipulatio ſtricti juris eſt.*
73. *Intellectus legis cum precibus. C. de rer. permut.* 75.
74. *Stipulatio generaliter interpoſita, totam naturam actus ambit.*
75. *Actio præſcriptis verbis non competit ad reſolvendum, ſed adimplendum.* 84.
76. *Novus intellectus §. decem in leg. miles. de re judica.*
77. *Stipulatio conventionalis intelligitur ſecundùm propriam formam: ſententia verò refertur ad libellum, & ſtipulatio judicatum ſolvi ad ſententiam.*
78. *Procurator vel inſtitor non obligatur nomine proprio, niſi exprimat.*
79. *Intellectus l. ſervum Titii manda.*
80. *Procurator tenetur docere ſe talem eſſe: & actiones contra mandatorem cedere.*
81. *Quomodo juris contraria concilianda.*
82. *Quid de ſtipulatione interpoſita ſuper contractu innominato.*
83. *Novus & verus intellectus §. & ſiquidem ind. naturalis de præſcript. verb.*
85. *Actio præſcriptis verbis competit ad reſolvendum, quando hoc pactum fuit.*
86. *Intellectus l. emptor. de pact.* 87.
87. *Aliud reſolvere, aliud reformare.*
88. *In dubio præſumitur ſimplex reformatio.* 90.
89. *An reformato contractu maneant fidejuſſores & pignora, nova diſtinctio.*
91. *Intellectus l. ult. de acceptila.*
92. *Conſenſus non eſt materia, ſed de forma ſtipulationis.*
93. *Ideæ nihil ſunt.*

EXEMPLO Domitii Ulpiani πολυΐστορος, in *l. 1. ſuprà de reb. credit.* de hujus titu. & verborum ſignificatione pauca ἀναλυτικῶς præmittemus, præ tam multis qui infinitis propemodùm, tum verboſis, tum impertinentibus commentariis hanc rubricam obruerũt.

Quatuor termini principales.

1. Quatuor ſunt termini principales, proprias habentes differentias: pollicitatio, conventio, ſtipulatio, conſtitutum. Circa primum, differentia eſt inter dictum ſeu enunciatum, de quo in *l. ſciendum. §. dictum, ſuprà de ædil. edict.* & promiſſum. Dictum enim nullum gradum conventionis facit: & ſic non facit pollicitationem: ſed eſt jactatio, vel explicatio affectus. *l. litera, ſuprà de jur. codicill. §. cæterum.* Inſtit. *de teſtam. milita. l. divus Trajanus.* 11. *eod. l. obligationum ſubſtantia. in fi.* ſuprà tit. 1. cum aliis alleg. in ult. lect. *mane ſuper.* C. Et intellige de dicto ſtante per ſe: ſecus ſi contractui, vel obligationi accedit: quia tunc illam informat, & ſubintrat, ſi ſeriò dicatur, ſcilicet ut præſtetur. *d. leg. ſciendum. §. dictum in fin.* ut tunc in dubio præſumitur, *l. 2. de actionibus empt.*

Pollicitatio.

2. Pollicitatio verò facit primum gradum, ſed ad pactum, ſeu conventionem imperfectum. Eſt enim non ſimplex jactatio, ſed promiſſio ſeria, nondum tamen acceptata. Text. eſt in *l. pactum. l. propter incendium. l. ob caſum.* & per totum tit. infrà *de pollicitatio.* ubi dicitur, quòd quemadmodum pactum eſt concurſus conſenſus utriuſque animo paciſcendi, ita pollicitatio eſt unius vel ſolius offerentis promiſſio.

3. Errant igitur (ut Zaſi. hic) qui dicunt pollicitationem eſſe, ſi dicam de aliquo abſente, diligo eum, providebo ei de veſte: quia conſtare oportet eſſe verba ſeria promiſſionis, ut tantùm deſit acceptatio ejus, cui ſit. Itaque pollicitatio nullam obligationem inducit, nec civilem, nec naturalem, niſi ſit facta Reipublicæ & adhuc ex juſta cauſa, ut in *d. l. ob caſum. & d. l. propter incendium.* vel niſi quis incœperit implere, *l. 1. §. cœpiſſe. de pollicitatio.* Alioquin liberè revocatur: non quòd ſit opus revocatione, ſed pœnitere licet. Nec ſunt niſi hi duo caſus. Quod enim Alciat. hîc *num.* 6. & quidam alii addunt tertium, ut veſtiatur cohærentiâ contractus, *d. l. ſciendum. §. dictum.* falſum eſt; quia tunc tranſit in pactum cum eodem factum, nec manet in terminis pollicitationis. Quod quidam addunt quartum in dote, falſum eſt, niſi in expreſſum vel ſaltem tacitum pactum tranſierit.

4. Et circa prædicta eſt diligenter advertendum, quòd juſta cauſa non eſt, ſi quis polliceatur Reipublicæ propter honorem alii deferendum, ut probat text. in *l. æſtimationem. de munerib. & honorib.* niſi tamen hac fiducia honos à Republica præſtitus ſit, *l. pen. in princ. de pollicit.* quæ debet ſic intelligi. Tunc enim propter implementum à Republica factum,

etiam

etiam æris alieni loco habetur. *l. toties de pollicita.* Ratio in promptu eſt, quia ob cauſam contemplatam & ſequutam pollicitatio tranſit in contractum *Do, vel Facio, ut facias*: nec remanet in terminis ſimplicis pollicitationis: Sed hoc ceſſante, adhuc juſta cauſa eſt, ſi quis promittat propter honorem, vel magiſtratum ſibi decretum, vel decernendum ab illa Republica. Et adhuc intelligitur, ſi honos cum effectu deferatur: aliàs cauſa non ſequuta, etiamſi non ſequatur propter caſum ſupervenientem in perſonam pollicitantis, non tenetur, tex. in *l. ſi quis ob honorem, infrà de pollicita.*

5. Non enim in his pollicitationibus etiam Reipublicæ factis, ſufficit ſola liberalitas: ſed requiritur cauſa juſta ſe obligandi. tex. in *l. hoc jure in princ. ſuprà de donatio. l. 1. §. non ſemper, infrà de pollicit.* Eſt etiam juſta cauſa, reparatio incendii, vel alterius cladis, in quam civitas cecidit, *d. l. propter incendium. d. l. ob caſum.* quaſi in piam, publicam, & neceſſariam cauſam promiſſum.

6. Extra has cauſas, ſi quis ob honorem, vel commodum Reipublicæ polliceatur, non obligatur, niſi facere cœperit: quaſi ex inchoatione operis pollicitatio tranſiret in pactum acceptatum, & adhuc cogi non poteſt ultra quintam partem patrimonii ſui. *l. ex pollicitatione, infra de pollicit.* Et adhuc hæc ſecunda exceptio, de eo quod facere cœpit, refertur ad opus tantùm individuum: non autem ad dationem pecuniæ, quia parte data non tamen obligatur ad reliquum: quia ſumus in dividuis, & ita tenet Joannes Crottus hîc in 2. *repet. num. 14. & bene.*

Intellectus l. Charidemo de pollicit.

7. Amplio prædicta ſingulariter, etiam ſi quis emiſſa epiſtola Reipublicæ quid pollicitus fuerit, tex. in *l. Charidemo* (quam nullus adhuc rectè intellexit) *de pollicita.* Ratio dubitandi graviſſima, quia per epiſtolam confectam & tranſmiſſam videtur pollicitatio tranſiiſſe in pactum, nec remanſiſſe in ſolius offerentis promiſſione, per tex. in *l. 2. ſuprà de pact. in l. 2. de actio. & obliga. Inſtit. de oblig. quæ ex conſenſu contrahuntur.* Sed hoc non obſtante deciditur, ibi remanere in terminis pollicitationis, nec obligare. Ratio decidendi eſt, quia non conſtat epiſtolam emiſſam animo paciſcendi: ergo per *l. 3. in fi. de actio. & obliga.* tum Reſpublica non tam de facili præſumitur ſine juſta cauſa acceptare, quàm privatus.

8. Et ſic graviter erravit Joannes Crottus hic in *repet. 2. col. 2. num.* 10. dicens quòd non eſt pollicitatio, niſi fiat præſenti: ita quòd ſi fiat abſenti nihil eſt. Et ſic etiam concurrente dicta juſta cauſa, vel opere inchoato, non obligaret, niſi eſſet facta in præſentia ipſius Reipublicæ; quod eſt falſum, nec dicta *lex Charidemo* (quam ſic malè intelligit) hoc intendit, ſed ampliat regulam, quòd pollicitatio facta etiam Reipublicæ non obliget, ut procedat etiam epiſtola Reipublicæ miſſa. Et hic eſt verus intellectus dictæ legis: quia in pollicitatione non refert fieri per præſentem, vel abſentem, ex quo eſt ſolius offerentis promiſſum; quod etiam probat text. in *leg. ex pollicitatione, eod. titul. ibi, apud Remp.* & *ibi, ob id vero quod opus promiſſum cœptum eſt*: & ſic etiam coram Republica pollicitatio facta non obligat, niſi poſt opus inchoatum, quo inchoato tenetur ſub moderatione dictæ legis, etiam ſi abſens pollicitus ſit. Verbum autem *apud*, implicat præſentiam ejus ad quem refertur. *d. leg. ex pollicitatione. ibi, apud Remp.* id eſt coram Magiſtratibus Reipublicæ. tex. in *l. cum pro quo. ſuprà de in jus vocan. in l. de jure, ad municipa. in l. is apud quem. C. de eden. in l. ſive apud acta. C. de tranſact. in l. ult. C. de uſur. pupillaribus. Jaſon. lib. 1. de acqui. poſſeſſ.*

9. Conventio, ſive pactum eſt conſenſus duorum in idem animo paciſcendi; & alio non addito, naturalem tantùm obligationem inducit, quæ jure civili non ſufficit ad agendum, ſed tantùm ad excipiendum. *leg. 1. de pactis.* Et poteſt fieri non ſolùm præſenti, ſed etiam abſenti, interveniente nuntio, vel epiſtola certa ad hunc finem eidem miſſa. Poteſt etiam fieri tacenti quando promiſſio eſt merè lucrativa, nullam continens conditionem oneroſam.

10. Stipulatio introducta eſt à jure civili, ut certa verborum forma ſervata ſine alio adminiculo ſtatim oriatur obligatio efficax in judicio, & jus agendi. Definitionem habes *infra l. 5. §. ſtipulatio*, quæ eſt vera (etiam ſecundùm rigorem Logices) definitio, quicquid dicat *Andreas Siculus, vulgò Barba. hic.* Tamen potes etiam accipere definitionem Maria. Soci. Junioris hîc, num. 140. qui ſic definit, Stipulatio eſt contractus ſtricti juris, qui mutua loquela interrogantis, & continuò reſpondentis de aliquo dando vel faciendo perficitur: & poſt legalem Juriſconſulti Pomponii definitionem non eſt melior. Et initio erat certa paucorum verborum formula, citra quam non erat ſtipulatio, ſed pactum nudum, hoc eſt, civili, & alio adminiculo deſtitutum, §. 1. *Inſt. de verbo. obliga.* Plures formulas refert Cicero in topicis. Poſteà *l. Leonis 1. in l. omnes. C. de contrahen. & commit. ſtipul.* ſtatutum eſt ut quibuſcunque verbis fieri poſſit, ſervata tamen forma interrogationis & reſponſionis congruæ in continenti: de qua in *l. 1. §. 1. infrà eod.*

11. Etiam advertendum, quòd hæc forma verborum debet eſſe expreſſa, animo ſtipulationem contrahendi, & obligandi. tex. in *l. obligationum ſubſtantia. §. verborum obligatio. de actio. & oblig.* Unde ſi interrogem, vendis mihi hanc veſtem pro decem? & tu reſpondeas, vendo: quamvis fiat ſeriò & animo contrahendi, non tamen ſtipulatio, quæ fit regulariter de aliquo futuro, *d. l. 5. §. 1.* ſed eſt venditio, *l. ſi ſtipuler. in fi. infra eo.* niſi verba aptentur in futurum animo ſtipulandi: ut promittis tradere vel locare mihi ementi, vel conducenti pro tali pretio, vel mercede; quia tunc poteſt eſſe venditio vel locatio ſtipulatione confirmata: poteſt etiam fieri ſtipulatio per verba de præſenti non relata in futurum, ut in novatione & acceptatione; facit *l. 1. §. verbis de actio. & obligat.*

12. His paucis energiticis verbis multas multorum operoſas λογομαχίας conficio: propter quas anno ſeſquimilleſimo viceſimotertio, Marianus Soci. Junior hîc nu. 14. queritabatur confuſionem magis, quam declarationem ſuperinductam, & rem ad vetus chaos relapſam, de quo in *1. conſi. 11. & in l. 1. §. 1. C. de vet. jure enuclean.*

13. Conſtitutum verò ſupra conventionem, vel nudum pactum vim cepit à jure prætorio, ut ſtipulatio à jure civili; & demum habet locum, probato quòd aliquis animo conſtituendi ſeriò promiſerit, vel ſpoponderit (citra ſtipulationem) ſe ſoluturum, pro ſe, vel etiam pro alio, ſive præcedens illa obligatio eſſet naturalis tantùm, vel etiam civilis. *l. 1. §. cum qui. de conſt. pecu.*

14. Sub hoc moderamine Prætores introduxerunt conſtitutum, id eſt, edixerunt ſe jus reddituros ex hujuſmodi conſtituto, etiam ſi deficerent ſolemnia ſtipulationis. *Fuit enim conſtitutum inventum ſerventibus formulis veteribus, quibus deficientibus corruebat ſtipulatio: nec jus reddi poterat. §. 1. Inſti. eod. tit.* cùm autem hac arte (Theophilo teſte, *Inſti. de actio. §. in perſonam.*) malitioſi homines fidem fallentes paſſim abuterentur, & eluderent juſtas petitiones, coacti fuerunt Prætores, juris civilis inopiam ſupplendo, jux. *l. jus autem. §. jus prætorium, ſupra de juſti. & jure*, conſtituti actione, ſive de conſtituta pecunia introducere, non temerè, nec indiſcriminatim, ſed ex juſta cauſa, nempe præcedente aliqua obligatione, *l. 1. in fi. l. 3. l. hactenus, ſupra de conſtit. pecu.* Et primùm quidem in his, quæ pondere, numero, vel menſura conſtant, propter frequens commercium poſteà generaliter extenſum, *l. 2. C. de conſtit. pecu.* quæ actio

etiam poſt Leoninam conſtitutionem; & jus civile emendatum, in uſu remanſit.

15. Hæc ſunt plana & facilia, ut totum jus noſtrum planum eſt, habita vera notitia & methodo, quæ conſiſtunt in vera ſui hiſtoria, & nativo ſenſu, & recta applicatione ad praxim, ut ſæpè teſtatus ſum & in pluribus juris partibus à nobis retectis oſtendi. [illegible]. Regnum hoc indignum eſt, ut cladibus meis didici. Trium prædictorum defectu totum jus noſtrum (etiam Summatibus ipſis teſtibus) perturbatum eſt; ut è multis pauca dem exempla, quàm fœdè in hiſtoria lapſus eſt Bartho Soci. *col.* 7. *num.* 17. poſt Thomam Doctium Senenſem præceptorem ſuum, dicens, quòd ſolemnitas ſtipulationis, de qua *Inſtit. eod.* 1. §. nondum fuerat tempore Alexandri Severi, & Ulpiani, ſed poſteà inventa fuit: deinde per Leonem ſublata in *l. omnes C. de contrahent. & commut. ſtipul.* quia imò magis ſervebant ante Alexandrum Severum, & ante tempora Imperatorum; ut etiam patet apud Ciceron. lib. 2. de Orato.

16. In juris verò ſenſu, quàm hallucinentur & turbentur Doctores circa materiam Conſtituti, patet per imaginarium contrarium. *l. ſi tibi C. de locato.* Et certè prima facie terribile contrarium eſt, utramvis ſpeciem facti à *glo.* 1. *d. l.* poſitam ſequaris, Prima eſt, quando pecunia prærogatur per colonum aliis, & dominus fundi, qui & locator, promittit ei reddere. Secunda, quando pecunia prærogatur per tertium extraneum pro colonis, & dominus promittit ei reddere. Secundùm primam, dictio, coloni, in text. non de conductoribus fundi, ſed de ſervis adſcriptitiis intelligitur, qui coloni vocantur *l. quemadmodum. de agric. & cenſitis, lib.* 11.

Verus intellectus, l. ſi tibi C. de loca.

17. Qui quanquam ſint conditionatæ libertatis, glebæ adſcripti, & ſervi terræ, *l. uni. Cod. de col. Thracen. lib.* 11. tamen verè ſunt liberi, imò etiam ingenui, capaces bonorum, & factionis teſtamenti. *l. cum ſatis in princ. l. hi penes C. de agric. & cenſ. lib.* 11. *glo. docto. in l.* 2. *in quibus cauſ. colo. dom. accuſ. poſ. lib.* 11. *C. ut dixi in conſuetu. Pariſi.* §. 2. *gloſ.* 3. *num.* 2. Cùm ergo duo eſſent obſtricti creditoribus, colonus conductitius ſolvit pro his, & dominus fundi promiſit ei reddere. Decidit text. quòd ſi quidem colonus ſtipulatus fuit à domino, habet actionem: alioquin, ſi promiſſio, vel conventio illa ſtetit intra fines nudi pacti, nullam habet actionem; non enim dicta ſolutio facta erat mandato domini, nec ad ejus utilitatem, cùm non teneretur ſolvere debita ſuorum adſcriptitiorum; alioquin etiam ſine pacto teneretur mandati, vel negotiorum geſtorum.

18. Secundùm ſecundam facti ſpeciem dictio, coloni, in text. intelligitur de conductoribus egentibus equis, bobus & inſtrumentis ruſticis, quæ vel eorum pretium tertius eis prærogavit, & dominus ei reddere promiſit, quod frequentius, & veriſimilius magis congruit, *l. nam ad ead. de legibus*, vel fortè coloni debebant prærogare penſiones aliquot annorum, tertius pro eis prærogavit ipſi domino, qui eidem reddere promiſit, forſan poſt illorum annorum lapſum, quod rarius, & inſolens eſt: Nonne eſt conſtitutum? cùm congruat definitio de qua *in l.* 11. *& C. de conſt. pecu. in §. de conſtituta. Inſtit. de actio.* ergo ceſſante omni ſtipulatione, dominus efficaci actione tenetur: quod *tamen d. le. ſi tibi* negat. Habes protaſin. Nunc [illegible] ingrediendo, placet poſtquàm incidit ſemel plenè diſcutere, cùm etiam præ cæteris ad ſequentium intellectum ſit neceſſarium, ut hujus contrarii cataſtrophe docebit.

19. Variæ hîc, & ibi dantur controverſæ ſolutiones. Prima gloſſæ magnæ dictæ legis, quòd dicta lex loquatur de jure civili tantùm: ut patet *ibi, jure noſtro.* Non enim Prætores, ſed Imperatores loquuntur; ſecus de jure prætorio, quòd *d. le.* non excludit, quia de eo non loquitur. Sed hæc magis eſt evaſio, quàm ſolutio, prorſus rejicienda. Jus enim prætorium, jus eſt Romanum, & ſic venit ſub illis verbis *jure noſtro*, præſertim ſub Imperatoribus Diocletiano, & Maximiano Herculeo, authoribus d. l. quorum tempore jam trecentis annis ſuppreſſa erat authoritas Prætorum in jure condendo, omni poteſtate ad unum, & in unum relata, ut teſtantur Cornelius Tacitus in principio hiſtoriæ Auguſtanæ, & cæteri Hiſtorici, & probat lex 2. §. *noviſſime, ſupra de origine juris. lex.* 1. *ſupra de conſtitutio. Princip.* quid quòd nulla in toto jure habemus edicta Prætorum, ſicut nec plebiſcita, aut ædilitia edicta, præ contentis in Pandectis Salvii Juliani perpetui edicti ordinatoris, qui illa collegit ex edictis veterum Prætorum, qui fuerunt ante Imperium totius populi Romani in unum tranſlatum, ut dixi *in tracta. de dignita. & magiſtra. populi Rom. num.* 78. Vixit autem & ſcripſit Salvius Julianus ſub primis Imperatoribus, & vix attigit Hadrianum xv. Cæſarem, qui anno Domini centeſimo decimo nono, imperare cœpit. Sed Diocletianus, & Maximianus imperabant anno Domini trecenteſimo.

20. Secunda ſolutio d. gloſ. magnæ, quòd ille colonus, vel tertius inutiliter ſtipulatus eſt, cùm utiliter ſtipulari vellet; ideò nec ut conſtitutum, nec ut pactum quidem valet. *l.* 1. §. *eum qui. de conſt. pecu.* Sed hæc ſolutio meritò reprobatur; quia eſt divinatior priore, contra *l. ult. C. de contr. empt. & vend. leg. ſi putator.* 11. *ad leg. Aquiliam. c.* 1. *ut eccleſiaſtica beneficia ſine ulla dimi. confer.* Et dicit Saly. *in d. l. ſi tibi* quòd hæc violat literam, ſcilicet reſtringendo ad caſum, quo partes ſtipulari tantùm voluerunt, & non aliam conventionem facere. Cæterum glo. ibi rectè dicit quòd pactum factum cum uno non veſtitur cohærentiâ traditionis, vel contractus facti cum alio, ad alterius utilitatem: & omnes ubique ſequuntur.

21. Tertiam ſolutionem elicit ibi Sal. dicens ex *d. glo.* quòd finis d. l. loquitur quando partes noluerunt ſtipulari, nec conſtituere: ſed nudum tantùm pactum facere, non animo inducendi conſtitutum. Et hanc ſequitur Saly. & ante eum ita intellexit Joan. Fab. ibid. Sed hæc ſolutio, ut in ſe vera eſt, ut prior, ſi hoc conſtat: ita eiſdem rationibus qua prior, rejicienda eſt; ſicut & ſolutio *Baldi, ibi*, dicentis quòd ille text. loquitur in eo, qui volebat fidejubere pro alio, quod non poteſt fieri, niſi per ſtipulationem: quia fidejuſſio non veſtitur niſi verbis *l.* 5. §. *ſatis acceptio. de verb. oblig.* nec cohærentiâ quidem contractus, ut ipſe ait *in l. ex placito q.* 17. *C. de rerum permu.* Et ſic Bald. præſupponit voluntatem fuiſſe limitatam ad fidejuſſionem ſtrictè ſumptam, quæ tantùm per ſtipulationem fit: quod eſt contra mentem d. l.

Voluntas cõtrahẽtiũ non præſumitur limitata.

22. Addo quòd in dubio non præſumitur voluntas limitata, quin actus valeat, ſaltem quod minùs valere poteſt text. in *l. ſi unus.* §. *ſi acceptilatio, ſupra de pactis.* imò nec quin valeat, quod fortiùs & magis valere poteſt, text. in *l. juris gentium.* §. *quod ferè. de pactis, ibi:* niſi ſpecialiter contrariũ probetur, quòd non animo ſtipulantiũ hoc factum eſt, ſed tantum paciſcentium. Si igitur præſumitur ſtipulatio, forma verborum patiente, niſi probetur voluntas limitata ad nudum pactum: Igitur multò fortiùs præſumitur animus ſaltem ſimplicis pactionis, niſi probetur voluntas limitata ad formam ſtipulationis ſolemnis, ut in *l.* 1. §. *eum qui.* (quæ ita debet intelligi) *de conſt. pecu.* vel ad formam garentigiæ in ſcriptis: ut etiam probat text. in *l. contractus. Ibi, quas tamen in ſcriptis fieri placuit. C. de fide inſtrument.* ut ibi etiam tenet gloſ. in verb. *in ſcriptis.* Joan. Faber ibi, Phil. Deci. in *l. pactum quod bona fide. C. de pactis.* Et in rub. *col.* 1. *extra de conſ. & conſi.* 340. *num.* 3 ubi in annot. dixi. addo pulchrum text. in *l. cum empt. ibi, non ſua natura*,

natura, ſed poteſtate conventionis valet, ſupra de reſcind. vend. Confirmo, quia nec præſumitur limitata reſpectu perſonarum obligandarum. *l. duos reos. in prin. infra de duobus reis*, nec reſpectu rerum vel ſummarum in contractum deductarum *l. 1. §. ſi ſtipulanti. & §. ſeq.* (ubi Deo dante plenius dicemus) infrà eo.

Contra Jaſonem.

23. Ex quibus non poteſt ſuſtineri evaſio Jaſonis hic, col. 4. *n. 11. cum ſeq. ubi per d. l. ſi tibi, & l. ſi veritas. C. de fideicom.* tenet, quòd non inducitur conſtitutum, niſi appareat, quòd ſecunda promiſſio fiat animo conſtituendi. & idem tenet in *l. ſi pacto quo pœnam. col. 2. n. 6. C. de pactis.* Sed ferè idem eſt, ac ſi quis evadere velit dicendo tunc demum conſtitutum eſſe, quando apparet promittentem uſum eſſe verbo conſtituo, vel per formam, ſeu modum conſtituti, quod eſt falſum, quia quod ut plurimum leges 11. *de conſtit. pecu. utuntur verbo, conſtituendi*, frequentiæ cauſa fit: & ſic non reſtringit Jo. Andre. in addi. ad Spec. *in tit. de loca. §. 1. glo. l. pact. in fi.* de pact. Alex. conſi. 119. *in fi. lib.* 6. ubi in annota. tetigi. Cæterùm quòd conſtitutum inducatur etiã verbo conſtituendi omiſſo, tex. ſunt inſt. *eum qui. §. Julianus quoque*, ibi *me tibi cauturum; & ſoluturum.* Et in le. *quidam*, ibi, *penes me habes.* & l. ult. ibi *debitorem ſe eſſe.* (ſcilicet talis ſummæ) & ibi, *in rationes ſuas eadem pecunia pervenit.* ſuprà de conſtit. pec. *quia in d. l. ult.* non vitiatur conſtitutum defectu verbi, vel ſcripti, ſed propter errorem. Item tex. apertior in Auth *ſi quando. C. de conſt. pecu.* ſufficiunt ergo quæcumque verba, quæ ſubſiſtente veritate, & juſtitia cauſæ non præſumuntur limitata ad nudam pactionem; ſicut nec ad utilem ſtipulationem.

Contra Alciatum.

24. Sed Andre. Alcia. hic nu. 15. aliam comminiſcitur evaſionem, dicens, quod in d. *l. ſi tibi C. loca.* non præcedebat debitum. Et ſic ſi defuit ſtipulatio, pactum non potuit cadere in conſtitutum, ſed in finibus placiti nudi ſtetit: & quod prius neceſſe erat probare, quòd illi coloni, pro quibus erogatum erat, debebant, & quod tex. intelligitur de erogatione facta gratis. & ſequitur Jacob. Niger hic nu. 43. Sed hæc ſolutio divinatior eſt cæteris, & longiùs à veriſimili. nec donatio præſumitur, & nimia reſtrictio eſt ad caſum donationis.

Vera & reſolutiva ſolutio.

25. Breviter dico ſolutionem eſſe facilem, nihil (ut ſæpè dicere ſoleo) addendo literæ, ubi alia lex vel ratio non cogit, nec trahendo literam ultra quàm clarè concludat vel diſponat. Inſpice ſingularem integrũ text. *d. l. ſi tibi.* & videbis reſponſum conditionale, duplici hypothetica oratione, & ſic libellum non fuiſſe conſilio Imperiali oblatum integrum, nec cum omnibus circũſtantiis facti. (ut ſæpè in Co.) alioquin non fuiſſet nũc conditionaliter, nunc præſuppoſitivè reſpõſum. Quanquam enim conſtitutũ quibuſcumque verbis fieri poſſet, & concurrente materia idonea, & conſenſu ſimultaneo nõ præſumatur voluntas limitata, ut clarè probavit.

26. Tamen non omnis epiſtola, nec omnis conventio tranſit in obligationẽ efficacẽ, ſed ex perſonis, cauſiſq; is, cujus notio eſt, æſtimare debet text. in *l. ult. in fi. in obligationũ ſubſtantia. in fi. de actio. & obliga.* Data ergo ſolemni ſtipulatione aliud non requiritur, ideò tunc abſolutè reſpondit tex. *d. l. ſi tibi* in primo reſponſo, ceſſante verò ſtipulatione, nec ſatis expreſſis aliis circumſtantiis facti, quid aliud conſilium Imperatorum reſpondere potuit, quàm præſuppoſitivè, videlicet, quod ſi quidem conventio placiti fine ſtetit, (hoc eſt nec in conſtitutũ nec in aliquam ſpeciem obligatoriam tranſivit) ex pacto nudo non dari actionem? potuit enim dominus feudi promittere, ignorans cauſam, vel prærogationem factam aut futuram: & ſic non eſt conſtitutum, ut etiam aliis modis contingere poteſt eſſe nudum pactum. Sed tex. non negat, imo tacitè præſupponit quòd ſi conventio tranſierit in conſtitutum, vel aliud pactum non nudum, ſed ſtipulationi civili vel conſtituto prætorio æquipollens, quin agi poſſit.

27. Porro ut ſit conſtitutum, requiritur, & ſufficit quod ſequens pactum referatur ad veram & juſtam cauſam obligationis præcedentis. Et tunc eſt, aliàs eſſe non poteſt, conſtitutum. *l. 1.* & per Jo. 11. *& C. de conſt. pecu.* Ita tenet Bald. *novell. hic in repe. n.* 46. & bene idem Maria. Socy. Junior. hic. nu 276. Jo. Petr. de monte Sperallo in le. *pacta quæ contra. C. de pactis.* & Bart. Socy. hic idem ſentit Phil. Dec. in l. *leg. C. de pact.*

28. Et ſi fiat conſtitutum pro alio, non requiritur intervallum; ſed pro ſe requiritur intervallum, ut no. glo. magnæ in prin. *in l. ſi convenerit, de pigno. actio.* Alex. Phil. Deci. *in l. legem nu.* 13. ubi in annota. tetigi. *C. de pact.* quia aliàs non ſunt plures promiſſiones, ſed una. facit in *l. cùm q. §. ult. C. de leg.* ex quibus ſatis ſuperque liquet quòd *d. l. ſi tibi* quæ totũ tractatum conſtituti deſtruere videbatur, magis concordat, quàm obſtat.

29. Eodem modo reſpondeo ad *l. ſi veritas C. de fidei com.* quã Jaſ. hic *nu.* 11. & in *d. l. ſi pact. quo pœnam col.* 11. pro ſua ſententia adducit. Sed minus obſtat, ut in tex. ibi *negotiumque eſt.* Et ſic præſupponit deficere non ſolùm ſtipulationem, ſed etiam conſtitutum, vel aliud æquipollens ad obligationem efficacem deducendam: tantùm abeſt ut tex. ille neget hæredem ſcienter promittentem relictum in vera, ſed minus ſolemni voluntate, teneri.

30. Cæterùm doctores hic, & in *l. ſciendum.* infra eo. & *in l. lecta ſuprà ſi certum peta.* nimis controvertunt ſignificationem verborum *promiſit & convenit*, ſcriptorum. *Jaſ.* hic col. 1. & iterum *d. in l. lecta col. 4. n. 5. in* fine, ſibi contrarius fuit, aliis ſupervacuò ſe intricantibus. Breviter, quia modica in hoc utilitas eſt. dico veram eſſe de jure Barto. & communem ſententiam, quòd verbum; *promitto.* in ſcriptura importat ſtipulationem. *tex. §. ſi ſcriptum. Inſtit. de inutili. ſtipula.* verbum autem convenit, etiam in ſcriptura non ultra conventionem nudam importat. *l. lecta. ſi certum peta. l. qui Romæ. §. Callimachus infrà eo.* Et quamvis Jaſ. hic, n. 2. dicat, quòd in d. *§. Callimachus. verbum convenit*, non erat in ſcriptura: contrarium innuit tex. in verbo, ſupra ſcripta *conventio*, ter repetito; nec veriſimile eſt tam longam & implicitam conventionem non fuiſſe in ſcriptis redactam: quin potius, ut maritimi negotiatores ſolent ſaltem uni chartam conſcribere, & linea polygona ſcindere, ut utraque pars mediam (chartam partitam vocant) ſecum ferat. hujus differentiæ ratio magis ſtipulationi accedit, & majorem in hoc habet emphaſim, quam vox conventio, quæ de ſe ultra nudum pactum nihil innuit.

31. Circa verbum, promiſi, non obſtat *l. 1. Cod. de dot. prom.* quia ibi promiſſio ſcripta non eſt inutilis, defectu ſtipulationis, ut vulgò malè putant, ſed eſt inutilis propter meram incertitudinem: cum nulla ſpecies, nulla quantitas promiſſa eſſet: quæ eſt ratio, in qua tex. ille nec etiam quantitas ad aliquod arbitrium relata fuerit, quo caſu valeret, etiam ſi promittens aliàs dotare non tenebatur, tex. in *l. ſi cum ea. C. de dot. prom.* nec fiebat illa promiſſio ab eo, qui jam tenebatur, quo caſu etiamſi promiſſio, vel ſtipulatio nullam contineat quantitatem, nullam relationem ad arbitrium, tamen valet: quia etiam ſine promiſſione ſubſiſtebat præcedens ad hoc obligatio. tex. *in l. cùm poſt. §. gen. à ſocero. ſupra de jure dot.* ſed in d. l. 1. nulla ſuberat hujuſmodi obligatio.

32. Cùm dos ex nudo pacto ſive ſcripto, ſive non ſcripto debetur. tex. *in l. ad extract. C. de dot.* pro quo non loquitur in pacto penitus incerto: ut in text. ibi, *rerum dotaliũ.* Et ſic in *d. l. 1. non* refert an ſtipulatio intervenit vel non, & quanquã ex verbo promiſerit adſcripto, intelligatur, non valet propter incertitudinem, nulla præcedente alia obligatione. tum *d. l.* 1. etiam ſi nudum pactũ fuiſſet, non remanſit nudum propter implementum ſecutum, & factum ipſi promittenti, & ſic ducta uxore rei interventu ſatis conventio nuda tranſivit in legitimam, quam veſtitam vocant: ſed peccabat in materia propter meram incertitudinem: & ſic *d. l.* malè allegatur ad illud vulgatum, quòd duo ſpecialia circa idem non poſſint concurrere, quod ibi non probatur.

Contra FortuGart. 33. Sed Fort. Gartias in *l.* 1. *col.* 6. *cum* tribus col. ſeq. ſuprà de pact. hos text. corrumpit, & tenet nullam eſſe differentiam in jure inter verba, *promiſit* & *convenit*, & quod in d. §. *ſi ſcripto. Inſt. de inutili. ſtipul.* ſubaudiendum eſt ad tex. promiſiſſe, per ſtipulationem. ſicut & in §. *ſi quis alium, eo. tit.* ſubaudiendum putat dicens, quod deponentes quem promiſiſſe per ſtipulationem, non probant, niſi deponant de interrogatione & reſponſione: ſed per d. §. ſi ſcriptum. ſpeciale eſſe in inſtrumentis, ut ſufficiat ſcribi, talis promiſit per ſtipulationem, quamvis formula interrogationis & reſponſionis in ſcriptura non recitetur. Sed hoc ineptum eſt, & meritò reprehenditur à Mariano Socino, ſeu nepote, docto certè, & diligenti in hac rub. n. 48 ubi latè propugnat communem ſententiam, cui tamen multa deſunt: quin quàm breviori methodo poſſum, elaborata trado.

L. 1. C. de contrah. ſtipul. 34. Circa verbum convenit, multum obſtat l. 1. C. de contrahen. & com. ſtipula. quæ generaliter loquitur, nec diſtinguit an illa epiſtola contineat verbum promiſi, vel convenit, vel pepigi, vel placuit, conſenſimus, aut aliud. Doctores ſolvunt, quòd ibi erat verbum, *promiſi.* & ita gl. 1. ibi reddit ſpeciem facti. Sed dico primò quòd hæc ſolutio divinatoria & ſubauditoria rejicienda eſt, per no. ſuprà eo nu. 20.

35. Secundo dico, (& jam ἀνάλυσιν noſtram explico) multum referre an per ſcripturam ipſam (puta publicam) appareat, factum eſſe inter præſentes, vel contineri geſtum inter præſentes, puta per privatam ſcripturam recognitam, cujus tenor in dubium non revocatur. Et tunc ſive ſit verbum *promiſſum eſſe*, *vel pactum*, conventum, aut placitum vel conſenſum eſſe, aut aliud quodcumque de conventione firmata, aut concluſa inter præſentes, aliud non exigitur ad probandam ſtipulationem: ſed actor habet in hoc intentionem fundatam. Ita loquitur tex. in d. *l. C. de contrah. & com. ſtip.*

36. Nihil addendo, nec detrahendo literæ textuali, ut fieri non debet, cùm nulla ratione nulla æquitas cogat: ut ſcripſi in conſuet. Pariſi. §. 1. *gla.* 4. *n.* 9. *&* §. 13. *glo.* 1. *n.* 25. *& in tract. in reg. can. cell. Ro. reg. de public. nu.* 343. *novæ editionis.* Et ita clarè *d. l.* 1. *intelligit glo. ult. in l. tutor.* §. *ult. ſupra de uſur.* In quo §. ult. tantùm erat verbum accepi, & verbum *placuit*, ſed per verba, *Ille ſcripſit & accepi & placitis inter nos*, & ſubſcriptionem utriuſque partis, ſatis colligitur ſyngrapham illam factam inter præſentes. Quod autem d. l. 1. decidit in ſimplici epiſtola, multo magis locum habet in chirographo: & fortius in ſyngrapha, ut loquitur, *d. l. tutor. in fi. junct. glo. ult. de uſur.* & adhuc fortius in publico inſtrumento, in quo hodie & jam pluribus ſeculis ſemper in fine ſubjicitur clauſula ſtipulationis, de *qua in l. juriſgen.* §. *quod fere noviſſima ſupra de pact. l. Titia. in fi. infra eo.* ut per Alb. Bart. & alios in *l.* 2. *C. de condictione ob cauſam.*

37. An verò per ſcripturam appareat, nec in ea contineatur negotium geſtum eſſe inter præſentes: & tunc verbum *promiſi vel promiſſum eſſe*, implicat ſtipulationem: *per d.* §. *ſi ſcriptum*, & per ἐνέργειαν verbi quod maximè accedit ſtipulationi; Idem multò magis de verbo cavi, vel cautum fuit quod adhuc majorem habet

Cautio. emphaſim. tex. in l. *ſi procuratori. l. ſi ita quis.* §. *Seja cavit. infrà eo. in l.* 3. *l. cum rem ſalvam infrà rem pup. ſal. fore. l.* 3. *cavit.* & ibi neque ſtipul. infrà rem rat. hab. l. *muciana ſuprà de cond. & demonſt. ſancimus. C. de verb. ſig. ſecus* de verbo *conventum, aut placitum fuit*, tum quia non habet tantam ἔμφασιν, tum quia jure non cavetur, ſed potiùs oppoſitum: *ut in l. lecta. ſi cer. pet.* in fortioribus terminis, ut mox dicam.

38. Sed valde errat *gloſſa* 5. *in d. le.* 1. *C. de contrah. ſtipul. verb.* inter præſentes: dicens, quòd præſumitur præſentia. quam glo. ſequitur Jo. Imol. *conſi.* 8. Nicol. Boëri. *deciſ. Burdeg.* 353. *col.* 1. *in fi.* & malè: quia imò præſentia non præſumitur, niſi aliter appareat, & jura allegata per glo. non probant, ſed potius oppoſitum probatur per text. in d. l. 1. ibi ſi res inter præſentes, & per text. in *l. Titia* §. *pen.* ibi *ſi inter præſentes actum eſt.* de verbo. obliga. & per text. in *l. pen. C. de contrah. & com. ſtip.* ubi ita demum per ſcripturam probatur, ſi in ea dicatur rem actam inter præſentes. facit text. in *l.* 2. *C. de ſtatuis & imag.* & ibi Bart. Bald. Paul. ubi reſpondent ad jura allegata per d. glo. 1. Aut ergo in ſcripto privato utraque pars loquitur, & eſt expeditum: aut eſt epiſtola unius, & ſi narret rem tanquam factam inter præſentes, ſatis eſt, quibuſcumque verbis utatur hodiè poſt receptam æquitatem, de qua in c. 1. extrà de pact. Si vero ex ſcriptura non colligitur præſentia, ſi tamen alias apparet, vel in confeſſo eſt geſtum fuiſſe inter præſentes, & idem eſt quòd ſi conſtet de abſentia, tunc quæcumque ſint verba, non erit ſtipulatio, ſed pactum, vel conſtitutum. Sed in dubio verbum promitto, ſuam ἐνέργειαν operatur, ut dixi. & idem multò fortius de verbo cavi, vel *fidejuſſi.* §. *ult. inſtit. de fidejuſſo.*

39. Adde (quod nemo hic animadvertit) idem adhuc fortius de verbo, *inveſtivi*, ut in verbis inſtrumenti donationis vel infeudationis, inveſtivit Leonem &c. præſumitur Leo fuiſſe præſens, acceptans. Ita ſingulariter decidit Oldrad. *conſil.* 216. Super eo quod quia inveſtitura propriè eſt actus corporalis inter præſentes. text. in *c.* 1. *in princ.* quid ſit inveſtit. in uſib. feud. in *ca. cum olim.* ibi *per ſuum annulum inveſtivit. extrà de re judica.* Nec obſtat quòd poteſt fieri per procuratorem *c.* 1. §. *perſonam. per quos fiat inveſti. in uſib. feudo.* quia verbum, *inveſtivit*, ex proprietate verbi importat ſaltem, aliquem fuiſſe præſentem & recipientem nemine abſente. Sed procurator poteſt ſtipulari & ſtipulari pro abſenti. *l. ſi pupilli.* §. 1. *in fi. de nego. geſt. not. in l. ſi procuratori. eo.* Et hinc eſt quòd primus inveſtitus eo ipſo habet intentionem fundatam contra ſecundum, à quo etiam in poſſeſſione exiſtentē vendicare poteſt, ut poſt Jac. Ardiſo tenet Jac. de S Georgio in tract. feudo. in verb. *inveſtivit. col.* 1. *in ſt. idem de aliis verb.* importantibus geſtū eſſe in præſentia: & hoc dummodo ſint in diſpoſitivis: ſecus ſi tantum in executivis de quodā conſueto ſtylo, qui non diſponit: ut per Bart. in *l.* 1. *q.* 6. *de jure codi illo.* Bal. *c. paſtoralis. in fi. de officio delega. in c. ut debitus. col.* 2. *de appellat.* dixi in conſuet. Pariſ. §. 18. nu. 16. latè do Andreas Tiraq. in fi. *tract. conſ. poſſeſ. n.* 12.

40. Sed redeundo ad rem, extra ſcripturam (quæ deliberatio eſt, & magis ſeria) & multò minus in teſtibus etiam de negotio inter præſentes geſto deponentibus ex verbo promitto (niſi cum aliis adminiculis) non colligitur ſtipulatio, glo. & docto. in *l.* 1. *C. de uſu.* Areti. *l. ſciendum col.* 4. *infrà eo.* ratio differentiæ teſtium non eſt propter doctrinam, aut peritiam ſcribentium, ut quidam putant: quia multi ſunt teſtes doctiores tabellionibus: ſed ratio eſt tum propter majorem deliberationem in ſcribente qui potuit apertius ſcribere, & contra quem ſit interpretatio. *l. veteribus de pact.* ſed in teſtibus contra producentem: tum quia depoſitiones teſtium ſtrictius & ad minimum accipiuntur. *l. non hoc. C. unde legit. C. in præſentia tex. de probatio.* tum quia diligenter examinātur de omni eo quod ſciunt, & omnibus circumſtantiis: itaque ſi tantum depoſuerint de promiſſione, manifeſtum eſt quòd neſciverint aliud quam ſimplicem, & nudam promiſſionem.

41. Quòd dixi verbum promiſi in ſcriptis implicare ſtipulationem, etiā ſi aliàs non probetur præſentia, limito, niſi ex adjunctis, vel aliàs appareat de abſentia, ut ſi ſcriptum ſit promiſſum per epiſtolam, vel per nūtium; quia tunc nec verbo quidē *cavit*, ſtipulatio cōtinetur: ſed ſimplex pactū. *l. Titia.* §. *pe. in eo.* Ibi, ſi *inter præſentes act. eſt.* Ergo ſecus ſi apparet inter abſentes, & intellige, nemine etiam præſente nomine abſentis, pro quo ſtipulari poſſit. Quòd etiā dixi verbū convenit inter præſentes ſcriptum importare ſtipulationē, *per d. l.* 1. *C. de contrab. ſtipula.* Limito, niſi per eamdē ſcripturā appareat diſcrimē

inter conventiones ſtipulatas, & inter conventiones [illegible] *ſeclu. & d. §. Calli-* [illegible] Ful-go. & [illegible] *& ſitue.*

42. Sed [illegible] in praxi hæ & omnes leges, & [illegible] de formulis ſtipulationum ſupervacuæ ſunt: quia [illegible] publicam vel privatam, ſive confeſſione partis, ſive teſtibus, aut aliis legi-timè [illegible] nec prohibita, nec inter prohibitos aut inhabiles, pro ſtipulatione habetur, & oritur ef-ficax actio, juxta no. in c. 1. extra de pact. quod ita de-bet intelligi, & reſtringi. & ita in utroque foro ſe-culari & eccleſiaſtico obſervatur: nec de verborum forma, aut ſolemnitate curatur, ita ut multorum prolixæ, & operoſæ commentationes ſupervacuæ ſint.

43. Ut & illæ neceſſitates introducendæ ſtipula-tionis, quas ad ſex cumulat Maria. Socy. Junior hic nu. 174. cum ſeq. [illegible] cum ſeq. in fidejuſſione, in acceptilatione, in novatione obligationum, quæ non ſunt verbis contractæ: quia prius deducendæ ſunt in aquilianam ſtipulationem. Quarta in pœnis, quæ cohærentia contractus non veſtiuntur, *l. ſi. ſervus ex lege. ſuprà de ſervis export.* Quinta ut uſuræ veniant in contractibus ſtricti juris *l. quamvis C. de uſur.* Sexta, ut pater reſtitutionem dotis ſibi quærere poſſit: quia de jure pactum nudum [illegible] Sed bene ad commo-dum patris, qui dotare tenetur: Sed bene ad commo-dum alterius dotantis. *l. avia C. de ju. dot.* Sed in-valuit praxis, ut nec his quidem caſibus exigatur formula ſtipulationis.

44. Adhuc circa quatuor advertendum de jure [illegible]

45. Sed quia [illegible] termi-nos ſingulatim explicavimus [illegible] nec inutile [illegible] in eandem [illegible], hos [illegible], & quibus opus erit, no-vam explicationem dare.

1. *Dictum,*	9. *Cautio* [illegible],
2. *Pollicitatio,*	10. *Cautio,*
3. *Conventio,*	11. *Repromiſſio,*
4. *Promiſſio,*	12. [illegible],
5. *Pactum,*	13. [illegible],
6. *Contractus,*	14. [illegible],
7. *Sponſio,*	15. [illegible],
8. *Stipulatio,*	

De [illegible] dictum eſt ſuprà, nu. [illegible] De 4. pro-miſſum quandoque capitur in jure, ut oppoſitum ſimpli-ci [illegible] pro pollicitatione accipitur: *ut in l.* [illegible] *l. ſi ſuis ob honorem. l. in privatis. l. pen. inſ.* [illegible]. Quandoque pro nudo pacto ob adjectivum [illegible] d. *l. ſciendum §. dictum.* quando-que pro ſponſione, ſeu ſtipulatione, ut ibi. & *in l.* [illegible] *C. de dot. promiſ.* & paſſim in jure pro materia ſubjecta.

46. [illegible] terminus, videlicet contractus, quando-que ſtrictiſſimè, ut in l. *Labeo. §. contractum. de verbo.* [illegible] ſtipulationem, & omnem conven-tionem [illegible], nam ſimplex ſtipulatio non reciproca [illegible] contractus ſecundum communé & veram ſententiam: ut tenet Bald. *Novel.* & alij hic. & latè Maria. Socy. Junior hic q. 10. nu. 312. & nu. 316. [illegible] *§. contractum*, quod loquitur de ſtrictiſſima ſignificatione, quæ ſæpe non attendi-tur. Ego verò dico, quòd ut ſtipulatio eſt generalis contractus ad omnia pacta confirmanda, ſecundum omnes hic, ita ſecundum ſubjectam materiam regu-latur, & appoſita ſuper contractu propriè & ſtrictè ſumpto, puta ſuper venditione, eſt contractus ſtrictè ſumptus: & appoſita ſuper contractu largè, & impro-priè ſumpto, puta ſuper donatione, eſt contractus largè, vel impropriè ſumptus, & ſic de aliis pro ra-tione ſubjecti, & hæc eſt brevis veritas, quam nemo attigit. Septimus terminus, videlicet ſponſio, quæ pro-mittentis eſt, non ſolet uſurpari in jure, niſi per ſtipu-lationem: ut dicto § *ſi dictum l. pen. de alea luſu, & aleat. l. ſponſio. infra, de verbo. ſignif.* De octavo ſuprà, nu. 10. cum ſeq. De nono ſuprà, nu. 13. cum ſeq. De decimo ſuprà, nu. 37. quanquam quandoque, ſed rarò cautio ſtet pro ſcriptura nudam confeſſionem, vel conventionem continente: *ut in l. Titius de conſtit. pecu. in l. Publia. §. 1.* ſuprà depoſ.

An ſtipulatio ſit propriè contractus

47. Undecimus ſatis frequens eſt in jure, & quandoq; idem, quod promiſſio ſtipulata: ut eſt text. promiſcuè utens in *l. ſi cum ea. C. de dote pro.* non enim capitur pro nudi pacti promiſſione, ſed vel pro nuda, & ſimpli-ci cautione, ut frequenter in jure, vel pro contraria, ſeu reciproca promiſſione, quæ eſt propria & genuina ſi-gnificatio, [illegible] commodati, depoſi-ti, tutelæ actio, ad differentiam directæ, Syllabica enim adjectio, re, habet emphaſim augmentativam, vel relati-vam [illegible] dare per ſe, niſi impropriè, *l.* [illegible] *de verb. ſig.*

48. Sic titulus de dote relegata, ut Gregor. Haloan. [illegible], & rectè literam [illegible] in text. multis [illegible] non reſtituit eun-dem errorem [illegible] Haloan. [illegible] gloſſa, [illegible] quod etiam indicat [illegible] *C.* [illegible] & [illegible] corrigit errorem ti-tuli & [illegible] *prælegata*, vel prælegatum, vel præ-legatum, & ejicit illud præ, nihil operari in toto illo ti-tulo, [illegible] de ſim-plici legato dotis, & excuſat text. per figuram epilep-ſim, vel tautologiam: Alciat. autem errorem [illegible] non advertens, excuſat per figuram pro-theſin [illegible] de verb. ſignif. Sed errorem indicat alius text. [illegible] *de leg. 2. ubi dos prælegata, mox legata dicitur*, ſed legendum eſt relegata: quam-vis Haloan. hoc ibi, nec in pleriſque aliis locis (quos brevitatis cauſa prætereo) emendaverit.

Emendatio literæ.

49. Maximum enim diſcrimen eſt inter prælega-tum, quod fit hæredibus tantum, & legatum, quod fit extraneis. Sed quamquam in d. rub. ſit re, & effectu me-rum legatum, tamen dotem, quam uxori legat maritus, ab eadem receperat, ideò propriè relegata dicitur: quaſi iure, & titulo legati reſtituta.

50. Sic repromiſſio propriè eſt, quando fit occaſione, vel correlatione rei, vel promiſſionis receptæ: unde in *l. 2. de ſponſa.* ſponſalia propriè & [illegible] dicuntur re-promiſſio: quia hinc inde reciproca eſt promiſſio. Sic maritus capiens libellum rerum paraphernalium uxo-ris, cuſtodiam earum re promittit. *l. ſi ego ad fin. de jure dot.* Sic commodatarius propriè repromittit cuſtodiã, quia accipit beneficium: ſed merus depoſitarius cuſto-diam promittens, non propriè repromittit, quia nõ ca-pit, ſed dat officium. Libertus autem qui accepit tam grande libertatis beneficium, ſi ea cõtemplatione ope-ras promittit patrono, repromittere dicitur. text. in *l. ſi quando 11. qui onerande, de oper. liberto.* Idem de ſimilibus etiãſi fiant nudo pacto. *l. per retentionem, ad fin. C. de*

uſur. Sic ſi quis det adverſario pecuniam, ut is caveat non trahere in jus, cautio illa vocatur repromiſſio relativè ad pecuniam datam, vel promiſſam, text. *in l. 3. in princ. ſuprà de cond. ob cauſam.* Sic hæres cavens legatariis legatorum nomine, dicitur eis repromittere. *l. 6. ſuprà ut lega. ſeu fideic. no. cau.* quia ad hoc oneris hæreditatem adivit, & cum eis quaſi contraxit. Repromiſſio autem ſemper fit per ſtipulationem ſolemnem, quemadmodum & cautio. ut in ll. prædictis. Sic maritus reddens fundum dotalem hæredibus uxoris, cavere debet, ſi quid dolo, aut culpa detraxerit, aut deterioraverit, reſtituere. *l. ſi filiofamilias. §. 1. ſoluto matrim.* Et pariter creditor reddens pignus, vel prædium hypothecatum ſoluto debito. *l. creditor.* de pignora. actio. & emptor redhibens rem emptam *l. redhibere. §. cum redditur. de ædilit. edicto.* Et illa cautio vocatur repromiſſio, ut contraria actio reſpectu directæ, *text. in d. l. creditor. & d. §. cum redditur.*

51. Quandoque minùs propriè repromiſſio dicitur, quando quis pro alio promittit indemnitatem, *l. 1. C. de conveniend. fiſci debi. lib.* 10. vel dominus pro ſervo ſuo. *l. ſi noxali in prin. de pecul.* Adhuc magis impropriè, ſed rariſſimè ponitur pro obligatione primitiva, reſpectu ſtipulantis. *§. item. in fi. inſt. de verb. oblig.* vel pro adjectitia obligatione primitivi obligatoris, *l. hares ſervum de evict.* quæ etiam vocatur promiſſio, ſcilicet per ſtipulationem, *l. plures, de dam. inf.* vel nuda repromiſſio. *l. 1. §. ſtipulationum, de prætoriis ſtipul.* ſed frequenter ponitur pro obligatione primitiva, etiam ipſius debitoris principalis, ſeu pro ſimplici cautione, ad differentiam ſatiſdationis. *l. ſatiſdationis, de verb. ſi. inſ. text. in l. non tegendum verſ.* ſed & ſi ſatis, de procurato. *text. l. non ſolum. §. ſi cum poſſent de operis novi nuntia. in l. prætor ait in prin. l. hoc amplius. §. quæſitum. l. quamvis, l. quid, de creditore l. qui bona fide. in prin. l. damni infe. l. 2. §. ... l. damni infec. 4. de damno infect. l. 1. §. ſtipulationum, de prætoriis ſtipul. l. ſi quando ſuprà ut legat. ſeu fideic. no. cautat, l. ult. §. ſi legatarius, quor. lega.* Et de hoc ſatis calamo ſciens indulſi: quia nemo tractavit.

Exſtipulatio. 52. Dudum diximus, contraria ſtipulatio eſt, videlicet cum promiſſor viciſſim promiſſionis occaſione, quid à ſtipulante ſtipulatur. Cicero in oratione pro Roſcio Comœdo, Valeri. Maxi. lib. 2. in c. de jure triumphandi, hiſtoria 2. text. habes & exemplum, *in l. 41. damni infecti quidem. §. 1. damn. infect.* ubi in princ. & ad ſi legendum eſt reſtipulatus, ut bene reſtituit Greg. Halo. Et utrumque tam ſtipulari, quam reſtipulari, referendi eſt: ut promiſſio, ſponſio, redhibendi. Satiſdatio, ex prædictis liquet ſupra qui ſatiſd. cogan.

Expromiſſor. 53. Expromiſſor propriè is eſt, qui ſe pro alio non obligato, vel inefficaciter obligato, tanquam principalem per ſtipulationem ſe obligat. *text. in l. aliquando, ſuprà ad Vellei. l. quod ſervus meus, de pecul.* ut ſi quis pro ſervo, vel ancilla manumittenda promittat: non enim dicitur fidejuſſor, cum ſit primarius, & principalis debitor: ſed dicitur expromiſſor. *l. & eleganter. §. ſervus paſſionis, ſuprà de dolo malo.* Idem ſi quis promittat tanquam principalis loco alterius obligatione eximendi, propriè dicitur expromiſſor. *l. ſi quis accepto, ſupra de condict. cauſa data. l. 4. §. ait prætor. de re judic. l. quod ſi non ſolvere. de pignor. actio. l. quamvis. §. ſi convenerit. l. ſi mulieri dederit, ſupra ad Vellea.* Et quandoque dicitur ſimpliciter reus, *l. ſi rem alienam. §. omnis de pignora. actio. l. profectitia. §. ſi pater non quaſi. de jure dot. l. ſi vero. §. plane ſolu. matr. l. 1. §. exceptiones, quæ rerum actio non dat.* Dicitur etiam promiſſor, ſi debitor ipſe novationis vel delegationis cauſâ, alii promittat. *l. debitor mulieris, ſuprà de jure dotium, l. mortis cauſa capitur. §. ſi juſſerit ſupra, de mortis cauſa donatio.*

54. Idem ſi quis promittat pro futuro debitore animo futuram illam obligationem novandi, ſi tamen hoc actum appareat, *l. ſi Stichum dari. §. ſi quis ita. infra de novatio. l. ut res, ſuprà de contrah. empt. & vend. l. 4. §. 1. de re judic.* aliàs duæ erunt obligationes: una principalis, altera acceſſoria, *l. omnes, in fi. de novatio l. 4. §. ſi ex conventione de re judicata.* Idem ſi quis promittat pro debitore manente in obligatione, ſed hoc acto, ut promiſſor tanquam principalis teneatur, *l. ſi vero. §. plane ſolu. matri.* Verus enim expromiſſor non habet beneficii fidejuſſorem: quia principaliter per ſe tenetur: ſed ſtante alio principali debitore, in dubio non præſumitur expromiſſor, ſed fidejuſſor: ſicut nec novatio, etiam ſi expreſsè accedat tanquam expromiſſor, niſi expreſsè agatur, quòd animo novãdi, *l. ul. C. de novatio.*

Adpromiſſio. 55. Quandoque etiam hujuſmodi expromiſſor dicitur ſimpliciter promiſſor. *d. l. debitor mulieris, de jure dotium l. in his. §. filia familias ſolu. matr.* Adpromiſſor autem idem eſt, quod fidejuſſor. *l. 5. §. ſatis acceptio. infrà eo.* ubi non expromiſſores, ſed adpromiſſores legendum eſt: ut ibi reſtituit Haloan. & Andr. Alciat. *... lib. 1. c. 2.* Adde pulchrum text. *in l. in omnibus ſpeciebus, infrà de ſolut.* ubi pro appromiſſores, legendum adpromiſſores.

Stipulatio ſecundum naturam actus. 56. Stipulatio verò ſemper regulatur, & intelligitur ſecundum naturam obligationis, vel negotii ſuper quo interponitur, *l. 5. conventionales,* ibi, *pendent ex negotio contract. infra eod. l. ſi ſtipulatus, ſupra de uſuris. l. ſi ſervo legati nomine, de leg. 1. l. inter ſtipulantem, in pr. infra eod. l. damni infecti quidam ſuprà de dam. infe. l. 1. §. ſi quis ſub conditione, & §. noviſſimè, ut leg. ſeu fid. no. cau. l. ... §. par utique, inſ. de privil. credit. Bart. in l. cum mota. C. de tranſact. & in l. ult. col. 2. de duobus reis.* Idem de pœnali ſtipulatione. Alex. *conſ.* 110. *nu. 3. lib. 3.* idque in omnibus, niſi quantum ad firmitatem, & tollendam facilitatem pœnitenti. Alex. *l. 1. de pact. l. miles. §. decem, de re judic.* Pau. *d. l. 1.* Jaſ. *hic, col. 5. cum duab. ſeq.*

57. Unde bene poteſt revocari permutatio ſtipulatione vallata ex capite cauſæ nõ ſequutæ, ſed non ex capite pœnitentiæ, prout poterat ex utroque capite citra ſtipulationem, *l. 3. in princ. de condict. cauſa data. cauſa non ſequuta,* Ita tenet Alber. *in l. ex placito. C. de rer. permut.* Alex. *l. 1. in fi. ſuprà de pact.* ubi ita ſentit Jaſon quamvis hic col. pen. contrarium velit, & malè. Et ita, ut dixi, practicatur, quamvis venditio, & alii contractus nominati non ſolum non ex cap. pœnitentiæ, ſed nec ex cap. cauſæ non ſequutæ, revocari poſſint, ſed agendum ad implementum, vel ad id quod intereſt, *l. incivile. C. de rei vendit.*

Novus intellectus l. incivile C. de rei vendicatione. 58. Circa quam l. multùm erratur à doctoribus, nec uſum d. l. nec praxim intelligentibus. Primò enim extendunt, *d. l. incivile,* ad omnes contractus nominatos, quod: ſi fallitur patet in locatione, quæ eſt contractus nominatus *l. ... in princ. de pact.* & tamẽ ſi conductor malè utitur, vel ceſſet ſolvere, non tenetur locator agere ad intereſſe, vel ad mercedem conventam: ſed poteſt conductorem expellere. *l. quæro §. inter locatorem ſupra, locat l. ædem. C. de locat.* Secundò d. l. etiam in caſu venditionis nimis generaliter intelligunt: non enim procedit indiſtincte, etiam re (habita fide de pretio) tradita: ſed tunc demum, quando venditoris non intereſt, nec intereſſe poteſt, niſi ratione pretii; patet ex hypotheſi text. quæ talis eſt. Quidam vendidit, & tradidit ancillam fide habita de pretio, poſteà forte abſente, vel mortuo emptore, volebat vendicare ancillam, & filios editos penes emptorem prætextu non ſoluti pretii: Reſpondet conſilium Imperiale, incivilem eſſe libellum: cum enim venditor non queratur niſi de pretio, debet ad pretium, vel etiam uſuras agere, non autem ad reſolutionem contractus, nec vendicare. Hoc tantùm decidit dicta lex. in iiſdem etiam terminis loquuntur, *l. ſi non donationis. C. de contra. empt. & vend. l. non idcirco l. ea conditione. C. de reſc. empt. & vend.* quæ ad d. l. incivile reclamant.

59. Secus ergo ſi venditor non queratur de ſolo defectu dilationis pretii in genere, ſed de finali periſtaſi

amiſſa, cujus ſolius contemplatione vendidit: ut ſi redempturus domum paternam urbanam, vendidit, & tradidit prædium ruſticum pro pretio redimendæ domus ſolvendo intra terminum dictæ redemptionis, & emptor, qui hac lege emit, ſefellit, ideò venditor ſpem domus paternæ recuperandæ amiſit, poterit condicere prædium ruſticum, ne careat utroque fundo per fraudem, vel culpam emptoris: nec tenetur perſequi pretium cum uſuris. Probatur per tex. *in l. cum te. C. de pact. inter empt. & vend.* ubi deficiente cauſa finali venditionis, vel ſine qua non erat contracturus, poteſt venditor non ſolùm ante receptum pretium, ſed etiam illo recepto, illud auferre, & rem repetere. Probatur etiam in *l. ult. eod. tit. ibi, cum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege rerum transferre poſſeſſionem, niſi tali trenuit conventione quoniam ſervandam est &c.* Ita etiam tenet Bal. Saly. Paul. in *d. l. cum te. & d. l. ult.* Saly. in *l. 2. col. 2. C. de condictio. ob cauſam.*

L. Bona fides de act. empt.

60. Probatur etiam per text. in *l. bona fides, de actio. empt.* ubi venditor non ſolùm ante rem traditam poteſt diſcedere à venditione, ſi emptor aliqua nova lege, vel caſu eximatur obligatione pretii; ſed etiam poſt rem traditam: & perinde habetur, ac ſi nunquam vendidiſſet, nec tradidiſſet, juxta illud, fidem prorſus non ſervanti non eſſe ſervandam, *l. cum proponas. 2. C. de pact. l. cum proponas. C. de tranſact.*

Defenſio lectionis communis

61. Verum eſt quòd in *d. l. bona fides*, loco verborum, *atque admitteret*, quæ ſunt non ſolùm in vulgatis, ſed etiam in omnibus antiquiſſimis exemplaribus manuſcriptis, Greg. Halo. legit, eam amittat. Sed hæc nova lectio Norica non poteſt ſenſum hactenus receptum variare propter ultima verba. l. ibi, *perinde habetur, ac ſi petitor ei neque vendidiſſet, neque tradidiſſet.* Et ſic in utraque litera remanet idem ſenſus Gloſ. 2. Bart. & omnium doct. pro reſolutione in utroque caſu, videlicet etiam poſt rem traditam. Quòd ſi lectio Norica aliquid variaret à ſenſu, potiùs ſtandum eſſet lectioni antiquæ omnium receptorum, etiam antiquiſſimorum exemplarium, ut diligenter inquiſivi & vidi.

Contra Paul. Caſtr.

62. Stat ergo quòd defectu cauſæ finalis, locus eſt reſciſſioni etiam in contractibus nominatis, & ſpecialiter in venditione. Et rejicienda eſt ſophiſtica ſubtilitas Pau. Caſtren. in *d. l. cum te. C. de pact. inter empt. & vend.* quæ contingit contemplatione, & relatione cauſæ finalis, reſultare contractum innominatum, & ſic locum eſſe condictioni ob cauſam: quia imò non ſolùm locus eſſe poteſt conditioni ob cauſam ex natura ſua generali, ut tradit Barth. in *d. l. bona fides*, ſed etiam actioni ex vendito, vel ex contractu nominato, per text. in *l. ex empto §. ſi quis vinum, de actio. empti.* Et per *l. hæc venditio. §. ult. l. Celſus. §. 1. l. fundi partem, ſuprà de contrah. empt. & vend.* Ita enim tenent glo. ult. in *d. l. cum te.* & ibi Salyc. & in *l. 2. col. 2. de condict. ob cauſam.* Iaſo. *l. ult. ſuprà de condict. ob cauſam.*

63. Probatur etiam ex parte emptoris, quòd ſi venditæ ſint ædes uti optimæ, maximæque ſunt, ſi debeant ſervitutem, poteſt emptor, qui non erat empturus, agere ex empto ad reſolutionem, niſi ſervitus redimatur, *l. ſi tibi liberum. in fi. l. ex empto. §. ſi quis virginem, de actio. empt. l. pen. in fi. de evictio. l. qui uti opt. de ver. ſig.* ubi And. Alc. ait poſſe etiam ad reſciſſionem contractum agi. Idem tenent Bart. Soc. *conſ. 26. col. ult. lib. 3.* quòd ſi hoc ex parte emptoris, ergo idem ex parte venditoris, data eadem finali ratione deficiente, vel fide prorſus non ſervata *l. unic. de cupreſ. lib. 11. C. l. ult. ſuprà de acceptila.*

64. Multùm ergo deſtravit Marianus Socy. Junior hic nu. 383. cum ſeq. concedens quòd addita ſtipulatio contractui innominato, non ſolùm tollit facultatem reſolvendi *ex cap. pœnitentiæ*, ſed etiam ex cap. *cauſa non ſequuta*: quia ſi ſtipulatio addita contractui nominato non tollit reſolutionem ex capite cauſæ non ſequutæ, ut in exemplis noviſſimis, per jura de quibus ſuprà, nu. 54. cum ſeq. multò minus ſtipulatio addita contractui innominato. Malè ergo dicit ſtipulationem facere, quòd in totum ceſſet condictio ob cauſam, *& l. cum precibus. C. de rerum permut.* & alia quæ citat, non negant locum eſſe condictioni ob cauſam: Sed turpius paralogiſatur dum ſic infert. Si non eſt locus pœnitentiæ re integra, ergo minus re non integra. Hoc enim eſt contra textus vulgatos in *l. 3. §. ult. ſi pecuniam. ſuprà de condictione cauſa data.* non tollitur ex parte ejus qui implet: ſed tantum ex parte ejus, cui impletur, & favore implentis dumtaxat.

65. Summa ſtipulatio regulatur ſecundum naturam actus, per no. ſuprà, num. 54. Amplio primò etiam in ſtipulatione pœnali, ut ibi diximus. Amplio ſecundò etiam ad reſolutionem actus defectu cauſæ final. ſuprà num. 55. cum ſeq. Amplio tertiò etiam ad inducendum nullitatem ipſo jure. Ut enim contractus bonæ fidei nullus eſt ipſo jure dolo dante cauſam, *l. & eleganter, in princ. ſuprà de dolo malo* ita & ſtipulatio ſuper contractu bonæ fidei interpoſita: ſive cœptum ſit à verbis, ſive non, quicquid verboſè diſtinguat Hier. Verius hîc, num. 357.

66. Amplio quartò etiam ad reſciſſionem poſt à communi conſenſu ſupervenientem: Ut enim emptio & venditio, re non ſequuta, communi diſſenſu, ipſo jure reſolvitur: ita & ſtipulatio ſuper dicta venditione interpoſita, tex. eſt *in l. emptio.* ubi glo. pen. & glo. ult. ita intelligunt, ſuprà de reſcindenda venditio. & benè: quamvis contrarium ſentiant Bald. *col. 1. in fi.* & ibi Saly. in *fi. l. 1. C. quando liceat ab emptio. diſced.* Paul. & Jaſon. in *l. ab empt. num. 15. ſuprà de pact.* & Jaſon. *hic col. ult. num. 20.* quos latè ſequitur hic Hier. Verius, num. 307. cum ſeq. Sed ultra glo. in *d. l. empt.* ſententia noſtra probatur in ultima clauſula *d. l. ibi. idemque juris eſt ſi emptor quoque rem in ſtipulationem deduxerit*: quæ clauſula refertur ad omnia præcedentia, quæ de reſolvendo ipſo jure loquuntur: quicquid dicat Æmil. Ferre. hîc, num. 25. in fi. Et hoc etiam in effectu practicatur, ad hoc etiam gloſ. in *l. ab emptione. ver. interest, ſuprà de pact.* Amplio quintò etiam in reſolutione, quæ non fit ipſo jure, ſed aliàs, puta ex *l. 2. C. de reſc. vend.* propter læſionem ultra dimidiam, vel aliàs ex natura actus ſive ipſo jure, ſive mediante revocatione: ut donatio cauſa mortis ſtipulatione vallata, tam pœnitentia, quàm præmoriente donatario cum ſua ſtipulatione extinguitur, *l. 1. §. ſi quis ſub conditione, ut legat. ſeu fideic. nomine caveat.* ubi moriente legatario ante conditionis eventum, etiam ſtipulatio ipſo jure extinguitur.

67. Et generaliter quocumque modo contractus ſui natura reſolubilis eſt, ſtipulatio quoque ſimpliciter adjecta reſolvi poteſt, niſi quando pœnitentiæ locus eſt propter debilitatem pacti nudi, hanc tantùm reſolubilitatem ſtipulatio tollit, non autem quando de natura actus eſt, ut ſit ambulatorius, & pœnitere liceat, ut in donatione cauſa mortis, ſtipulatio hoc non tollit, ſed potiùs tacitè implicat.

68. Quemadmodum juramentum quod habet vim firmam & præciſam, *l. cum pater. §. filius matrem. de lega. 2. l. ult. C. de non numera. pecu.* tamen recipit omnes conditiones, & modificationes actus, ſuper quo interponitur, ut no. in *l. ult. C. de non numera. pec. in c. quemadmodum*, ubi Anto. Butrius, & Panor. *extrà de jurejur.* Phil. Deci. *conſ. 420. in fin.* ubi in annot. dixi. *& in conſuet. Pariſ. §. 62. q. 5. nu. 21.* Amplio ſextò, ſive contractus incœperit à ſtipulatione, ſive non, quicquid verboſè dicat Hier. Verius hîc, n. 350. Amplio ſeptimò, ſive ſtipulatio prætoria ſit, ſive civilis, ſive ſit neceſſaria, ſive voluntaria: quicquid dicat Caro. Rui. *conſ. 81. col. ult. lib. 1.* citans Paul. Caſt. in *l. ſi dari. infrà eo.* ubi alium habet ſenſum. Non refero, ſed brevitatis cauſa eò remitto lectorem non obeſum, qui ſatis percipiet.

69. Limito primò quantum ad intrinſecam qualitatem: quia quamvis [illegible] ſuper quo apponitur, ſit bonæ fidei: tamen ſtipulatio remanet ſtricti juris: niſi quando ex privilegio ſit bonæ fidei ut in *caſu unico. C. de rei. uxor. action.* [illegible] quando [illegible] refertur ad omnem cauſam negotii bonæ fidei, tunc in effectu idem pollet, *l. 1. §.* [illegible] *ut legat. nom. cav.* dixi in ratificatione Labyrin. *de eo quod intereſt, num. 237.* Limito ſecundò ut procedat quatenus interponitur ſuper ipſo negotio, à quo pendet, *l. 5. §. conventionales, infra eo.* ſecus ſi ſuper uno tantum articulo: quia tunc non egreditur illius limites, *l. datio. §. 1. de oblig. ciuili.* Sed neutrobique dicitur contractus ſeparatus, nec debetur gabella ſtatuti tanquam de contractu per ſe, Mariã. Socyn. Junior hic *num.* [illegible].

70. Unde ſtipulatio reſtricta ad debitum præſens, non extenditur ad id, quod poſteà ex eadem re debebitur, *l. ſi ſtipulatus fuerim. §. cum ſtipulamur quidquid te dare, facere oportet, l. ſi à colono.* [illegible] verbum *oportebit* (quod eſt in d. §. belliſſimè) & præſens & futurum complectitur, *l. verbum oporte-bit. infrà de verb. ſignif.* Alias enim ſubſtantia ſtipulationis in verbis conſiſtat, *l. 1. de pr. et. beri.* quod non eſt verbis expreſſum pro omiſſo eſt, *l. quicquid adſtringende,* [illegible] *§.* [illegible] *l. Gallus. §.* [illegible] lationem ad negotium ſubjectum: quia relatum ineſt, *l.* [illegible] *non apparet. §. aliud infrà eodem,* etiam propriè & ſpecificè; Bald. *l. ſi defenſor. §.* [illegible] eſt contra, *l. ſi ſtipulanti, de uſur.* ubi ob verba pleniora plenior fit interpretatio.

71. Limito tertiò quantum ad firmitatem, & excludendam facultatem pœnitendi, Bal. in *l. quamvis. C. de tranſact.* ubi plura præ [illegible] nullo modo [illegible] tres probationes, Primò [illegible] natura ſtipulationis, quæ [illegible] habet firmitatem *l.* [illegible] *eod. in princ.* Secundò, per *l. ex placito. C. de rerum permut.* ubi etiam nulla re ſequuta, ſtipulatio ſuper nudo pacto appoſita, ſtatim parit actionem, ergo efficacem, & ſic reus non poterit claudere, dicendo pœnitet: Tertiò probatur per *l. ſtipulatio non valet, infrà eod.* quia non valeret ſtipulatio, ſi reo liceret dicere, non placet: ergo ſtipulatio neceſſariò excludit revocationem [illegible]. Et in hoc non ſequitur naturam actus ſubjecti, quæ etiam propriè non eſt natura, ſed infirmitas & debilitas, ad quam ſanandam additur ſtipulatio, ut firmior.

72. Secus quoad revocationem ex capite cauſæ non ſequutæ: hoc enim non eſt de infirmitate, ſed de natura contractus, ex regula communi, frangenti fidem, &c. *l. cum propoſitas. C. de pact.* Ita tenet Albert. in *d. l. ex placito,* Alexand. in *l.* [illegible] *ad fin. ſuprà de pact.* & ita practicatur, & tenet Phil. Cor. *conſ.* 101. *& conſ.* 206. *lib.* 1. quamvis Jaſ. hic, *in rubr. num.* [illegible] contrarium velit. Et conſequenter reprobo ſententiam Bart. & ſequacium in *l.* 2. *C. de cond. ob cauſam,* ubi ait, quòd hodie in omnibus contractibus factis coram notariis, vel in publicis inſtrumentis, [illegible] ob cauſam, & repetitio ex cauſa non ſequuta, ut ſtipulationis, quæ ſolet apponi. & ſequitur Alex. *in* [illegible] *rub num.* [illegible] & Franc. Ripa, *col* 9. [illegible] Alexand *conſ* 40. *lib.* 4. hoc enim falſum eſt, & contra text. *l.* 5. §. *conventionales, infrà eod.* ibi, *& pendent ex negotio contracto.* Tum ſtipulatio venit ad confirmandum negotium ſubjectum, & ſic non addit, nec detrahit naturæ contractus, [illegible] *in l. & quia, de jur. fil.* [illegible] *examinata extrà, de confir.* [illegible] *vel inutil.*

Contra Bart.

Intellectus l. cum precibus de rer. permut.

73. Non obſtat lex. *cum precib. C. de rerum permut.* in qua [illegible] fundatur *hic num.* 19. poſt Ludov. Roman. in *l. ſciendum infrà eod.* quia adverſativa, ſi verò, [illegible] non adverſatur inter ea, ad quæ [illegible] ſed inter actiones & remedia, quibus [illegible]. Patet, quoniam in limitatione [illegible] non quæritur, nec dicitur ad quid agatur, ſed [illegible], videlicet [illegible] ſi ſtipulatio intercedit, & meritò in eo membro non diſtinguitur [illegible].

74. Quia ſtipulatio ſuper aliquo negotio generaliter & abſolutè interpoſita, ut in *d. l. cum precibus,* ibi, [illegible] ambit omnem naturam, & omnes effectus illius: [illegible] ad totum inde reſultans: pendet enim ex negotio contracto. *d. §. conventionales;* & eſt text. in *l.* 1. *§.* [illegible] *ut* [illegible] *caveat.* ubi ſtipulatio ad fructus & [illegible], & omne incrementum à [illegible], contra naturam ſtricti judicii, extenditur, quia eſt relata ad omne id, quod oportebit ut in [illegible] dicto tractat. de eo quod [illegible] *num.* 252. in poſteriori impreſſione. Sed in limitatione ſequenti *d. l. cum precibus, verſ. ſi verò, neceſſe fuit diſtin-* [illegible].

75. Quia actio præſcriptis verbis non ſufficit ad totum id, quod dependet ex contractu, utpote limitata ad implendum id demum, quod eſt expreſſum, ſeu verbis præſcriptum, *l. naturalis §.* 1. (ſecundum novum noſtrum intellectum) *de præſcript. verb.* & eſt text. [illegible] in *l. ex cam cautam. cod. tit.* ſed ad revocandum prodita eſt alia [illegible], condictio ob cauſam. Non ergo ad reſcindendum competit actio præſcriptis verbis, niſi fortè, & hoc quoque, videlicet de repetendo cauſa non ſequuta, præſcriptum ſeu expreſſum fuerit, & ſic ille text. *d. l. cum precibus,* novè & rectè à nobis explicatus, non impugnat, ſed probat ſententiam noſtram. quia in caſum ſtipulationis nihil ibi additur, nec diſtinguitur: quia ſi eſt ſuper toto negotio interpoſita (ut [illegible] coram notariis in publicis [illegible]) [illegible] per [illegible] *de eo quod* [illegible] *num.* 2 [illegible] m [illegible] 4. & 5. ampliationes, ſuprà num. 66. cum ſequentibus [illegible] abeſt, ut ſtipulatio tollat revocationem, quæ fit ex cauſa non ſequuta, vel reſciſſionem [illegible] *C. de reſcind.* [illegible] ad [illegible] competat ſtipulatio ſuper toto negotio interpoſita.

76. Limito quarto ſi ſtipulatio ſit, non ſuper negotio [illegible], ſed ejus occaſione ad alium [illegible] & negotium ſeparatum: ut in *l. mutus. §. decem* [illegible] ita nove contra omnes declarationes: quia ibi dominus non eſt nomine ſuo obligatus ex delicto ſervi: patet, quia noxa caput ſequitur ad quemcumque [illegible]. *§.* [illegible] *de noxal. action. l. noxalis autem, l. non ſolum.* 21. *eod. tit.* niſi dominus dolo fecerit, quominus in ſua poteſtate habeat, *l. ſi bonæ fidei. eod. tit.* Quum ergo ſtipulor à domino, ut proprio nomine obligetur mihi dare decem, vel ſervum ſuum noxium pro noxa [illegible].

77. Iſta ſtipulatio intelligitur præciſè ſecundum propriam formam, & verba [illegible] tantum, nec refertur ad actionem noxalem, qua dominus non tenetur, niſi noxaliter, & occaſionaliter eò [illegible] poſſidet: ſed interponitur, ut dominus principaliter proprio nomine obligetur: & ſic alternativè, ſecundum naturam & formam ſtipulationis alternativæ obligatur. Et eſt maximus effectus, quia ſervo etiam caſu fortuito peremto, præciſè tenetur ad decem: aliàs ad nihil tenetur; & hæ obligationes ſunt prorſus diſparatæ, nihil habentes commune: ſecus de ſententia, quæ refertur ad libellum, & [illegible] tam [illegible] intentatæ. Idem [illegible] ſtipulationem referri ad naturam, & [illegible] noxalis actionis: ut in ſtipulatione judicatum ſolvi, in judicio noxali, vel quod ſubrogatur in locum ſtipulationis judi-

catum ſolvi. Et hæc, quæ ſunt veriſſima, nullus adhuc declaravit.

Procurator quando obligatur nomine proprio.

78. Simile in procuratore, vel in inſtitore, qui non obligantur nomine ſuo, nec tenentur finito officio. *l. procurator, qui pro evictione, ſuprà de procurator. l. ultim. de inſtitoria actio.* quia ſi ſtipulatio ſit ab eis ſimpliciter interpoſita, non plus operatur, ſed ſecundum naturam ſubjecti negotii intelligitur: ſecus ſi ſit ab eis ſtipulatum proprio eorum nomine, quia tunc etiam finito officio, proprio nomine tenentur, *d. l. procurator.* ibi, *fidem ſuam adſtrinxit*, id eſt, proprio nomine ſe obligavit, ſecundum Alberi. & Angel. ibi, qui eſt verus intellectus contra Bart. ibi, & falſum ejus ſummarium, ut dixi *in annot. ad Philipp. Decium conſ.* 510. Idem Bald. *l. etiam. C. de fideic.* Philipp. Cornæus *conſ.* 223. *in fi. lib.* 3. & ante eos Guliel. Cuneus in *l. cum vendente. C. ubi cauſ. fiſcal.* dicens, quòd ſtultus eſt, qui emit ab adminiſtratore, niſi emat duplici nomine: & eſt verum, non ſolùm in contractu obligatorio ex una parte tantùm, ſed etiam in contractu correſpectivo: quicquid dicant Bar. & Paul. in *d. l. procurator, qui pro evictione.* Et ita practicatur, non faciendo differentiam inter tutorem, & curatorem, de quo in *l. cùm quædam. C. de adminiſtratio. tut.* & procuratorem voluntarium, reprobata communi ſolutione, gloſſ. 2. & Doctorum in *d. l. procurat.* qui pro evictione, reprobata etiam nova diſtinct. Udalr. Zazii, in *l.* 4. *in princ. ſuprà de re judica.*

Intellectus, l. ſervum Titii, manda.

79. Non obſtat *l. ſervum Titii, verſ. & puto. ſuprà manda.* quia debet neceſſariò ſuppleri, & intelligi per *d. l. procurator, qui pro evictione*, quando ille Titius fidem ſuam privatam aſtrinxit. Ita enim utimur, & ſæpè conſului, & cum peritis judicavi. Sed conſuetudo eſt optima legum interpres, *l. ſi de interpretatione ſupra de legibus*, quantò fortius concurrente interpretatione, *d. l. procurator.* non eſt divinatio. Fortius probo: qui non obligat procuratorem nomine ejus privato, non ſequitur fidem ejus privatam: ſed procuratoriam tantùm ſeu conſtituentis: Ergo procurator non obligatur nomine ſuo neque civiliter, neque naturaliter: quia non eo nomine contrahit. *l. cum amplius.* §. *in natura debet infrà de reg. jur.* & ſibi debet imputare contrahens. *l. qui cum alio contrahit. de reg. jur.* Ergo inquantùm *d. l. ſervum Titii*, ait Titium nomine ſuo obſtrictum eſſe, neceſſariò præſupponit, quod ſe nomine proprio obligavit.

80. Vel quòd non docuit de mandato revocato in dubium, quo caſu, ſuo nomine etiam civiliter, & criminaliter tenetur, nempè furti, ſtellionatus, falſi. *l. falſus. C. de furt.* alias ad ſummum procurator non tenetur, niſi ad cedendum actiones & hypothecas, ſi quas habet contra mandatorem. Tum actus agentium nunquam operari poſſunt ultra eorum intentionem, *l. non omnis*, in princip. *ſuprà ſi certum peta.* Sed contrahens in ſola qualitate procuratoris, non intendit nomine proprio, nec contrahit, nec obligatur: ſed ut ipſe alia eſt perſona. *l. ſi ita ſtipulatus.* §. *Chryſogonus, infrà eod.*

81. Videntur literatoribus, præſertim in Grammatica, Dialectica, vel Mathematicis exercitatis, ſed rerum politicarum & civilium expertibus hæc contraria, & ineluctabilia. Hinc multi docti quidem, ſed praxis expertes, nedum ſcioli multi multa putant, & jactant eſſe contraria in jure noſtro, mentitumque eſſe Juſtinianum, & ſuos Epitomiſtas, quod nullum reliquerint contrarium in jure: cùm Laurentius Valla, & ætate noſtra Gulielmus Budæus in primis, in annotationibus in fine, & noviſſimè Udalricus Zazius, tam multa conjecerint, ſed inexpertorum medicorum more, qui ulcera quidem retegere ſciunt, ſed non ſanare. Quod ſi politica, & practica illos doceas, vix intelligent, minùs credent, ſenſum eſſe legis politicæ cùm nunquam in foro verſati fuerint: ſed caligant, ut ad nuntia extraneæ regionis: & ut ruſtici, & opifices in negotiis aulicis, vel diverſis à ſua profeſſione, ita ferè mihi res eſt cum iſtis. Atqui ſi in cauſis judicandis verſarentur, quàm crebrò, quàm clarè perciperent, imò palparent inter jam varias novas conſtitutiones, edicta, præjudicia prima facie ſpecie repugnantia, non ſolùm verum, ſed neceſſarium eſſe quod ſcripſit Juſtinianus in 1. *conſt. C.* §. *quibus, & in l.* 2. §. *contrarium. C. de vete. jure enucle.* omne legum contrarium aut aliqua diviſione, vel ſubdiviſione, aut aliquo invento vel latenti detecto, conciliari poſſe: quod veriſſimum eſt prædominante ſemper æquitate, & communis uſus commoditate, ut peculiare mihi eſt, & tam multis in locis illuſtre ſpecimen dedi, & plene in tractatu meo de [illegible], cujus delineamentum in exitu Dolæ mihi ſubtractum eſt à quodam perfido ingrato (quem non reſtituere pergentem Deus perdat) idque dum petaſatus, & caligatus per Philippum Regem exire juſſus, majorem ſcholaribus conſulendi, quàm res meas ſervandi curam haberem die 16. Novemb. 1556. & in *l. ſi ita ſcriptum, de libe. & poſt.* & alias legum meditationes, & reſolutiones meas gratìs effunderem.

82. Sed ad rem. Reliqua evertendo Gloſſ. & Doctores hîc, & ubique valdè errant dicendo, quòd ſtipulatio interpoſita ſuper contractu innominato, aſſumit naturam illius, ut obligatio dandi non ſit præciſa, ſed agatur ad intereſſe, *l. naturalis.* §. 1. *de præſcript. verb.* ut omnes hîc, & in *l. ſtipulationes non dividuntur, infrà eo. Bar. Ang.* & alii in *l. cùm mota. C de tranſ.* Bart. Bal. Paul. *d.* §. *& ſiquidem.* Jaſ. *in l.* 2. §. 1. *col.* 4. & ibi Fr. Purpur. *num.* 99. ſi certum peta. *Jaſ. l. certi condictio, in princ num.* 34. & ibi Alciat. eod. tit. Ludo. Rom. in *l.* 4. § *Cato. nu.* 52. *infrà eod.* hoc enim falſum eſt, & iniquum.

83. Quid enim abſurdius, quàm puta in permutatione, ut is qui totum recepit, cui perfectè impletum eſt, qui jam non poteſt pœnitere, tamen agentem præſcriptis verbis poſſit ludificari, dicendo, nolo tibi dare rem compermutatam, ſed utramque retinebo, & dabo tibi æſtimationem rei tuæ, vel intereſſe, prout omnes adúſque malè intellexerunt. *d.* §. *& ſi quidem*, qui hoc non dicit: ſed tractando de effectu actionis præſcriptis verbis, quam opponit condictioni ob cauſam dicit, quod actio præſcriptis verbis nullo modo competit ad rem datam revocandam, ut etiam probat *l. ob eam cauſam.* 11. *eod. tit. & l. cùm precibus. C. de rer. permuta.* ſed potiùs ad intereſſe, ſi placitum impleri non poſſit, & tamen velit quis agere præſcriptis verbis, ſed text. d. §. & ſiquidem, non negat hanc actionem competere præcisè ad implendum, ſi verè impleri poſſit: & quòd reus manu militari cogendus ſit parere ſententiæ, *l. qui reſtituere. de rei vendicatione.* & eſt text. *in d. l. cùm precibus, in fin. & in l. quoniam*, ibi, *placitis eam parere jubebis, & in l. ult. C. de rer. permu.* ubi dicitur, quòd actio præſcriptis verbis datur, ut fides placiti ſervetur, ergo ut præcisè detur, ſi quid dari placuit.

Novus & verus intellectus §. & ſiquidem in l. naturalis de præſ. verb.

84. Quartò probatur per text. in l. ob eam cauſam, de præſcript. verb. ubi dicitur actionem præſcriptis verbis competere, ut fides contractus impleatur, & reus ad promiſſa præſtanda condemnetur: ergo præcisè, quia intereſſe non eſt res promiſſa, tum ſententia præcisè aſtringit: non enim locus eſſet pœnitentiæ, poſt litem conteſtatam, in qua judicialiter quaſi contrahitur, *l.* 3. §. *idem ſcribit. ſupra de pecul. facit l. ſi quis ſtipulatus, infrà de ſolutio. lex ult. ſupra de rei vendica.* & ubi re integra locus eſt pœnitentiæ, ſtipulatio illam tollit, *d. l. cum precibus*, & implementum perfectum pœnitentiam tollit ei, cui impletum eſt, *d.* §. *& ſiquidem, & l.* 3. *l.* 5. *ſuprà de cond. cauſa data.* contra quæ jura, & contra alias leges malè repugnare faciunt

d. §. & ſi quidem, ad abſurdum, & iniquum ſenſum detorquendo.

85. Quòd autem dixi actionem præſcriptis verbis non competere, ad revocandum, verum eſt de revocatione contraria placito convento, & ejus implemento: ſecus de revocatione implente, & perficiente contractum, ut quando res promiſſa eſt ad tempus vel rei fructilis æſtimatio data ad tempus, quia finito tempore, vel uſufructu poteſt repeti per actionem præſcriptis verbis: quia hoc non ſpectat ad reſciſſionem, ſed ad implementum fidei conventæ, *l. partis, de præſcrip. verb. l. ſi gratuitam in princ. l. ſi apud. l. rogaſti in princ. l. apud Labeonem, in princ. l. ult. eo. tit. facit l. ſi vir uxori. l. ſi tibi area. eo. tit.* Item ſecus quando pactum eſt, rem cauſa non ſequuta repeti: tunc enim ad reſolvendum competit actio præſcriptis verbis, ut tenent Bart. & Paul. *in l. dominus ſervum, eod. tit.* quæ non probat; ſed probatur per ea quæ dixi ſuprà, *num.* 75. quia hæc actio pendet à pactis, ſive verbo, ſive ſcripto perſcriptis, & recta competit ad omnia in eis contenta.

86. Sed contra quartam noſtram ampliationem ſuprà *num.* 66. fortiter opponitur *d. l. emptor. in princ.* ſuprà *de pact.* ubi ſecundum Bart. ibi in epitome, & lectura & omnes fere ſequuntur, caſus eſt rotundus, quòd ſtipulatio adjecta impedit contractum (puta emptionis & venditionis) ipſo jure mutuo conſenſu reſolvi, ubi aliàs reſolveretur, & facit deſinere rem eſſe integram. Hanc oppoſitionem non exiſtimaſſem relatu dignam niſi ad profligandum communem inveteratum errorem, neceſſaria eſſet. Breviter dico falſum eſſe ſummarium, & intellectum Bart. & communem in *d. l. emptor.* non enim loquitur de reſolvendo, ſed de reformando, quæ multum diſcrepant, ut in *l. juriſgentium.* §. *adeò, leg. ſi unus.* §. *pactus ne peteret. leg. ab emptione, ſuprà de pactis*, patet, quia ibi præceſſit venditio fundi pro 20. ſtipulatione vallata, poſteà convenit, ut venditor contentus eſſet 13. & ut ea ſolveret emptor intra certum tempus, non addita pœna; noviſſimè convenit, ut ſi emptor intra certum tempus non ſolveret, teneretur ex prima obligatione, videlicet ad integra 20. debitor nec in eo quidem termino ſolvit, deciditur quòd prima actio durat ad 20. non obſtante ſecundo, vel intermedio pacto.

Intellectus l. emptor de pactis.

87. Nonne clariſſimum eſt illud ſecundum pactum non fuiſſe appoſitum ad reſolvendam totam priorem venditionem, & ad alteram novam de integro conſtituendam, ſed tantùm ad imminuendum in parte? Certè etiam ſine lege, ſenſus communis hoc indicat. & tamen inſuper habemus textum rotundum in *d. leg. ſi unus.* §. *pactus ne peteret. verſi. quod ſi non ut totum*, ubi hoc caſu poſterius pactum, intermedio eliſo, reddit primum ſuæ formæ, & relinquit illum in primitivo ſuo ſtatu, & vigore, quod per *d. l. emptor*, in princip. ampliatur, etiam ſi primum pactum fuiſſet ſtipulatione vallatum. Hic eſt verus, & genuinus intellectus d. leg. non ergo loquitur de pacto reſolutorio, nec de diſtractu, ut in *leg. ab emptione, in princ. de pactis*, ſed de ſimplici reformatione, quæ primum pactum non tollit. Ita etiam intellexit glo. in *d. l. emptor, verbo, poſſeſſ. in fine*, & benè.

88. Quia in pactis factis ſuper ſubſtantialibus contractus re integra, aliud eſt ſi tendant ad novum contractum, & fiat novus contractus priore reſoluto ipſo jure cum ſuis fidejuſſoribus, pignoribus, & hypothecis, aliud ſi tendant ad reformandum, quia tunc non tollitur prior contractus, & obligatio, ſed temperatur ſeu reformatur in parte, *leg. juriſgentium.* §. *adeò. l. ſi unus.* §. *pactus ne peteret. de pactis.* Idem quando verba ſunt apta ad ſimplicem reformationem, quia tunc, & in dubio non operantur reſolutionem, & novum contractum: ſed ſimplicem reformationem, text. *eſt in d.* §. *pactus ne peteret. verſi. quòd ſi non ut totum.* Et ita tenent Ange. Peruſ. Alexand. & Jaſ. in *d. l. juriſgentium.* §. *adeò.* Franc. Areti. conſ. 21.

Aliud reſolvere, aliud reformare.

89. Et manent fidejuſſores, hypothecæ, & pignora ex data ſua veteri, cum dicta moderatione, ſed ſi pactum reformans factum ſit augendo obligationem, in eo augmento manent pignora paciſcentis, ut ex nunc: fidejuſſores autem, & hypothecæ tertii non augentur: ſed quid ſi pactum erat in diminuendo, poſtea à noviſſimo pacto reditum fuit ad priorem obligationem: ut in *d. l. emptor.* Reſpondet, aut ſecundum pactum erat purum, & ſimplex, & tunc hypotheca bonorum debitoris non augeretur, niſi ex nunc: fidejuſſoribus autem & pignoribus tertii nullo modo præjudicat noviſſimum pactum, quod non poteſt tollere exceptionem, vel liberationem ſemel abſolutè tertio quæſitam: ſi verò pactum ſecundum erat conditionale, vel ſub modo, qui defecit, ut in *d. l. emptor. in princ.* & tunc debitore non implente, vel conditione deficiente, manet vetus obligatio fidejuſſorum, vel pignorum tertii: quia non poteſt tertiis prodeſſe pactum, niſi cum ſuo onere, vel infrà limites ſuos. Et ſi volebant ſibi prodeſſe, debebant infra tempus debitum parere: quemadmodum debebat debitor principalis, per text. in ſimili in *leg. penult. C. de non numer. pecun.* Et in *Novell.* 136. *in fin.*

90. Et ſic errat gloſſ. magna in leg. pacta conventa. verſic. item quædam in contractibus, ubi poſt *Joan.* dicit, quòd pacta, quæ ſunt de ſubſtantia, quandocumque fiant, pariunt novam actionem veteri ſublata: quam Bald. ibi, & quidam alii ſequuntur. Sed hoc falſum eſt, imò vetus remanet, & ex eo tanquam renovato agitur, niſi contrarium actum probetur. ut tenet *Jaſon. in d. l. juriſgentium.* §. *adeò, in fi.* per text. in *d.* §. *pactus ne peteret.* idem diu ante eum tenuit Andreas Iſernia, in ti. *quæ ſint regalia. col.* 3. in uſib. feudo. Quid ergo ſi in *d. lg. emptor.* non interveniſſet ſtipulatio? certè idem juris eſſet: ſed tunc ſuperflua fuiſſet deciſio Scævolæ jam deciſa in dict. §. pactus ne peteret. Dubitationem autem facere poterat addita ſtipulatio? ſed adhuc reſpondetur idem juris eſſe. Nullo ergo jure cavetur, ſtipulationem impedire diſtractum, vel reſolutionem ſecundum naturam actus. Et ſic *lex ab emptione, in princ. ſuprà de pact. lex.* 1. *C. quando liceat ab emptione diſced.* & ſimiles debent ampliari adjecta ſtipulatione.

91. Circa hæc multum vulgò erratur *leg. ult. infrà de acceptila.* Doctores pro regula per manus tradunt quòd in contractibus reciprocis, etiam nominatis, acceptilatio ab una parte facta, liberat utrimque & omnes obligatos. Hoc enim falſum eſt, niſi tunc demum, quando id agitur, ut à toto contractu undique diſcedatur, aliàs ſi emptor à venditore ſtipuletur acceptum habere pretium, quid abſurdius, quàm dicere emptorem quoque à rei traditione, & evictione eſſe liberatum? Sed quando conſtat id agi, ut utrimque diſcedatur, tunc etiam ex una parte ſtipulata liberatio ſufficit: & undique operatur non aliàs, text. eſt rotundus *in leg. ſi tibi habitationem, ſuprà locat.* ubi verbum remittam, intelligitur ſive per ſimplex pactum, ſive per acceptilationem, & quovis modo.

92. Illud etiam nimis ineptum eſt, quod Paul. Alex. Socin. & alii, ut Alciat. hic num. 22. tradunt, quòd conſenſus ſit materia ſtipulationis, verba verò ſint forma. Cum enim eſſentia, & ſubſtantia cujuſque rei conſiſtat ex materia & forma, ut ex primis elementis Philoſophiæ notiſſimum eſt, conſenſus autem magis ſit de eſſentia, & ſubſtantia cujuſcumque

cumque contractus, quam verba, quæ ſerviunt conſenſui, & non conſenſus verbis, *leg. Labeo de ſupellectili lega. capit. intelligentia, extra de verbor. ſignif.* ſequitur, quòd conſenſus non minus debet adſcribi formæ, quam verba quibus conſenſus præpollet. Hunc errorem primus omnium vellicavit Hier. Butigell. hic, num. 12. cum ſeq non diſſolvit, imò in majorem ineptitudinem incidit, dum num. 14. & 15. concludit utrumque, videlicet & conſenſum, & verba eſſe materiam ſtipulationis: formam autem imaginatur eſſe totius faciei ſtructuram, quaſi ideam & figuram animo conceptam, quæ re vera nihil eſt, & ſeparata à materia, & forma nullum habet eſſe rei, ſed ratiocinationis, ſeu imaginis, id eſt, non eſt res, ſed imaginatio, ut ideæ Platonicæ. Nos verò dicimus materiam ſtipulationis eſſe rem ſtipulatam ſeu in ſtipulationem deductam: formam verò mutuum conſenſum cum verbis animo ſtipulandi interpoſitis, quod demonſtratione fere palpabili oſtendo. Omni ſtipulationi neceſſariò ineſt vera conventio. *l. 1. §. pe. in fi. ſuprà de pact.* Sed conventionis materia eſt res in pactum deducta, conſenſus vero forma: ergo eadem materia & eadem forma neceſſario inſunt; & manent in ſtipulatione, ſuperaddita alia verborum forma, ut pactum, vel conventio tranſeant in ſtipulationem: non ergo ſola verba, ſed conſenſus cum verbis eſt forma ſtipulationis: materia verò non additur, nec augetur ſtipulationis: ergo in quantum ſtipulatio eſt, ut ſenſus communis oſtendit, fateor quòd quando ſtipulatio conventioni, vel cuivis contractui ſupervenit ex intervallo, id eſt, ex novo conſenſu verbis informato animo ſtipulandi, tunc præcedens illud pactum materialiter ſumptum, poteſt dici materia dictæ ſtipulationis. Sed hoc eſt quemadmodum in conſtituto, vel etiam nudo pacto, de pacto præcedenti facto, poteſt prior conventio, vel pactum dici materia ſequentis. Sed ſimpliciter dictum, quod conſenſus ſit materia ſtipulationis, perperam dictum eſt.

93. Ut prætereà quàm ineptè literator quidam putavit in hac rubrica legendum de verbor. obligatione ſingulariter, Non eſt prætereundum quod *Robertus noſter Stephanus Pariſienſis Typographus*, adprimè doctus, & de bonis & ſacris literis optimè meritus, ſed juris expers textum Pandectarum noſtrarum excudendo anno ſeſquimilleſimo vigeſimo ſeptimo pro antiqua & recepta hac noſtra Rubrica ſupponit hanc de ſtipulationibus à ſciolo quodam edoctus, imo deceptus, quaſi Juriſconſultus in toto hoc tam prolixo tractatu de ſtipulatione tantum, quæ eſt actus tranſiens, tractaret, & non potius de obligatione quæ eſt jus permanens; imo de omnibus verborum obligationibus, quæ in verbis in omni quacumque materia generaliſſimè contrahuntur, *l. 5. in princip. infrà eod.* Ideo retinenda eſt vetus noſtra rubr. & vera ἐπιγραφὴ de verborum obligationibus, rejectis criticorum & ſciolorum hujuſmodi ineptiis & ſacrilegis cenſuris.

EPITOME.

1. Præpoſteratio ſtipulationem vitiat.
2. Negativa præpoſita verbo, poteſt, *tollit potentiam juris, & facti.*
3. Contractus ſunt facti.
4. Novus intellectus, l. ſervum, rem pupill. ſalvam fore. 19. 20.
5. Approbatur antiquorum, & recentiorum ſententia. 6.
6. Infans qui fari poteſt, omne negotium tutore authore gerere poteſt. 7. 8. 12. 13. 14. 16. 17. 18. 23. 25.
9. Etiam in judiciis activè & paſſivè.
10. Multæ formulæ abolitæ, & hodiè poteſt tutor conſtituere procuratorem in litem conteſtatam.
15. De jure infans præſtat furioſo. 16.
18. Infans poteſt acquirere poſſeſſionem rerum, ad quas habet affectum.
20. Quid ſit utilitatis cauſa receptum.
21. Conſuetudo non plus habet de effectu quàm de uſu.
22. Sex concluſiones de differentia inter furioſum, & infantem. 23. 24. 25.
23. Intellectus l. donatorum. C. de acquir. & retinenda poſſeſſ. Infans acquirit per actum naturalem.
24. Tutoris authoritas ſequi poteſt ex intervallo.
26. Caſus ſeptem in quibus ſtipulatio fingitur. Intellectus l. cum de in rem verſo, de uſuris.
27. Intellectus l. cum oſtendimus, de fidejuſ. tuto.
28. In dubio non præſumitur ſpecialitas, & quicumque apud acta ſe obligant, ex ſtipulatu tenentur: idem coram tabellione.
29. Acta publica non poſſunt redargui, niſi per accuſationem & inſcriptionem falſi.
30. Potentius eſt factum in judicio, quam extrà, etiam judice non ſedente.
31. Intellectus l. 3. §. item ſciendum. ſi cui pluſquam per leg. Falcid.
32. Cauſa rei importat fructus.
33. Hæres & legatarius æquo jure cenſeri debent.
34. Condictio indebiti non competit in plus, quam reus ſit locupletior: quod in dubio non præſumitur.
35. Tutela non eſt munus Reipublicæ. Intellectus l. 1. C. quòd cum eo.
36. Intellectus l. 2. ad municipal.
37. Præſes provinciæ tenetur exigere tributa, niſi ſint alii officiales.
38. Intellectus l. hoc ſenatuſconſulto §. 1. de uſufruct. earum rerum quæ uſu conſum.
39. Stipulatio probatur per epiſtolam inter abſentes.
40. Patrifamilias, & domino rectà quæritur obligatio, & actio ex contractu filiifamilias vel ſervi.
41. Rejicitur diſtinctio Pilæi.
42. Paterfamilias, vel dominus, qui nullo modo contraxit, tenetur ex facto filiifamilias, vel ſervi cum adjectione de peculio, vel quod juſſu, vel de in rem verſo.
43. Quæ ſunt qualitates, & nomina actionum.
44. Ex facto procuratoris nobis, vel contra nos quando quæratur actio.

45. *An ſtatutum de loquente habeat locum in ſcribente, vel mittente nuncium? non.* 46.

Niſi ſit correctorium & pænale ſimul. 47.

48. *Participans cum excommunicato.*

49. *Duo tantum text. in jure de muto, & ſurdo ſimul.* 50. 53.

50. *Miles è mille deligebatur.*

51. *Quo tempore Pandectæ, Inſtit. & C. edita ſunt.*

52. *Privilegia militum non concernunt ſubſtantiam, ſed ſolemnitatem teſtamenti.*

54. *Nova reſolutio de æquiparatione muti, ſurdi & infantis.*

LEX PRIMA.

Stipulatio non fit, niſi utroque loquente & intelligente. h. d. C. M.

Vlpianus lib. XLVIII. *ad Sabinum.*

STipulatio non poteſt confici, niſi utroque loquente. Et ideo neque mutus, neque ſurdus, neque infans ſtipulationem contrahere poſſunt: nec abſens quidem, quoniam exaudire ſe invicem debent. Si quis igitur ex his vult ſtipulari, per ſervum præſentem ſtipuletur, & acquiret ei ex ſtipulatu actionem. Item ſi quis obligari velit, jubeat & erit QUOD juſſu obligatus.

COLLIGITUR ex text.

1. Quod ſtipulatio de ſui ſubſtantia requirit verba utriuſque, & utrimque ſono articulato vocis audiri, & intelligi, & ordinem ſervari: quia præpoſteratio reſponſionis vitiat, niſi repetatur. infra eo. §. *ſi quis ſimpliciter.* Unde ſtipulatio non fit natura ſcriptura inter præſentes, Franc. Aret. Joan. Crot. hic. col. 1. & 2. rep. 1. Hier. Butigella. num. 54. text. cum glo. in *l. Titius. ſupra de conſti. pecu.* Remanebit ergo in terminis nudæ conventionis, niſi in conſtitutum, vel aliam ſpeciem tranſeat.

Negativa præpoſita. 2. Item negativa præpoſita verbo, *poteſt*, tollit potentiam juris & facti, & inducit neceſſitatem præciſam, deſignans actum impoſſibilem. Bart. & Jaſ. in *l. Gallus. in princ. de lib. & poſth.* Jaſ. Franc. Ripa & omnes hic, gl. *1. in c. 1. de reg. jur. in 6.* Panor. nu. *1. per illum text. de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* intellige quando hoc reſpicit formam, quæ dat eſſe rei. *l. Julianus. §. ſi quis rem. ad exh. ut hic*, vel quando lex abſolutè prohibet: ſecus quando ultra procedit providendo de remedio. Bart. *l. non dubium col. 4 C. de leg.* Jaſ. in *l. ſtipulatio iſta. §. alteri num. 17. infra eod.* Item ſecus quando ſubjecta materia oſtendit dictum eſſe præſumptivè, ut in *c. quanto. de præſum.* vel propter certum finem, qui ceſſare poteſt, & ſeparari ab actu atq. *l. adigere. §. quamvis, de jure patrona. text. cum gl.* Angel. Peru. Jo. Imol. in *l. 2. infrà de acceptila.* Unde Alciat. parergon lib. 3. c. 4. malè impugnat hanc regulam, quam debuit limitare ex materia ſubjecta.

Gloſſ. 1. verb. ſtipulatio. in prin. labitur:

3. Quia ſtipulatio, & omnis contractus eſt actus tranſiens: obligatio autem inde naſcens eſt actus permanens. Text. autem loquitur de actu momentaneo, & tranſeunte. Gloſſ. ibi. *vel dicitur*, uſque ad fi. bene

Contractus ſunt facti. dicit. Omnes ergo contractus etiam nominati ſunt facti. *l. conſilio. in fi. de cura. furioſi.* quod verum eſt non ſolùm prout ſunt in fieri, poſtquàm ſunt in facto eſſe, quatenus de hiſtoria quæritur, an ita ſit geſtum, vel non: ſed quantum ad effectum, tunc contractus nominati continent jus: id eſt, juris civilis, vel prætorii vinculum. In aliis autem pactis, factum remanet, id eſt, nihil à jure civili, vel prætorio additur. *l. ſi unus. §. pactus ne peteret. in prin. de pact.* ſive tendens ad liberandum, ut ibi, ſive ad agendum.]

Glo. 3. verbo, poſſunt. Ad *l. ſervum.*

4. Communis ſolutio gloſſarum eſt ſpeciale in infante, ut gloſſ. hic, & in dict. *l. ſervum. & in l. 1. §. pen. verb. creditur. ſup. de actio. & obligatio.* & eſt communis ſententia antiquorum, reprobata opinione Marti. ut tenent Dy. Bart. Ang. Paul. hic. idem Franc. Aret. hic, & in *l. 1. §. adipiſcimur, de acquirenda vel amitten. poſſeſſio.* ſed opinionem Marti. quod *d. l. ſervum.* loquatur in majore infante, & ſic nihil ibi ſit ſpeciale, ſed regulare, tenuit inter antiquos *Pet. Parti.* & ſequuntur Ludov. Roman. uterque Imol. & Jaſ. hic, num. 22. Alciat. num. 28. Franc. Duare. & omnes recentiores hic, & ubique. quorum ſententia fundatur, Primò in hoc, quòd infans, id eſt infrà ſeptennium, dicitur fari ſecundum juris diſpoſitionem, utcumque naturaliter loquatur: quia nihil intelligit. *l. ſancimus* in prin. ibi, *quis enim ſenſus, quæ vox certa furioſo &c. C. ad Trebell.* Secundò quod infans nullum negotium, etiam cum tutore gerit. *l. 1. §. ſufficit de admiuiſt. tutor.* Contra antiquos.

Contra modernos. 5. Sed horum fundamenta falſa ſunt. Et primùm quòd infans fari non poſſit, (præter id, quod eſt juxta ſenſum communem, & experientiam) non probatur in *d. l. ſancimus*: quæ in eo verſic. de ſolo furioſo loquitur, cui jura non comparant infantem, ſed ſi naturaliter fari poſſit, meliore loco ponunt, & text. in *§. pupillus. Inſti. de inuti. ſtipu.* quem recentiores pro ſe allegant, tantùm dicit, infantem non multum à furioſo diſtare: ergo aliquantùm, & in aliquibus diſtat: quemadmodum id quod vix fit, tamen fit. *l. vix certis. de judic.*

6. Secundum autem fundamentum dupliciter falſum eſt, ſcilicet regulariter, & ſpecialiter. quòd ſit falſum etiam regulariter, probatur, primo, quia in contrarium vera eſt regula juris, quod infans, ex quo fari poteſt, etiamſi nihil intelligat, tamen omne negotium, tutore authore, gerere poteſt. text. in *l. in negotiis. de regul. juris*, ubi text. generali & communi regula juris apertum diſcrimen facit inter furioſos, & pupillos, etiam tam parvæ ætatis, ut quod agitur, non intelligant, dummodo fari poſſint. Idem text. in *l. 1. §. furioſum de actio. & obligatio. in l. pupillus de acquir. vel omittend. hered.*

7. Et illi tres text. non requirunt, quod ſint majores infante, ſed tantùm requirunt, ut fari poſſint, & ampliant etiamſi nullo modo quid agatur, intelligant: quod propriè infantibus etiam quadrimis, & quandoque trimis congruit. Et ſic Philip. Decius in *d. l. in negotiis num.* 80. malè cum communi recentiorum, reſtringit textum illum ad majorem infante, quæ reſtrictio eſt contra illum text. & rationem in eo expreſſam, nec probatur per ulla jura per Dec. ibi cumulata.

8. Probatur ſecundo, quod etiam regulariter fal-

ſum ſit illud ſecundum fundamentum, ſuprà num. 2. per tex. in *l. quamvis.* 1. §. *infans, de acquirend. vel amittend. poſſeſſ.* ibi, *nam judicium infantis ſuppletur authoritate tutoris.* & ibi, *nullus ſenſus infantis.* ubi infans, & ſic minor ſeptennio, poteſt per ſe acquirere, & retinere poſſeſſionem, tutore authore, etſi nullum ſenſum poſſidendi habeat: ergo non eſt verum, quòd infans etiam cum tutore, nullum negotium gerat, nec hoc probatur in d. § *ſufficit.*

9. Imò & tertiò oppoſitum ibi probatur, ubi dicitur, quòd tutor habet electionem, ut vel pupillum per ſe ſolus defendat, vel ut pupillo defendenti authoretur, utrum tutor maluerit, unica adjecta limitatione ibi, *ita tamen ut pro pupillis, qui fari non poſſunt, vel ita abſunt, ut exhiberi non poſſint, ipſi tutores teneantur per ſe judicium ſuſcipere*: ergo ſi pupillus ſit infans, ſi tamen fari poteſt, & exhiberi, poteſt judicium tutore aſſiſtente & authorante ſuſcipere: id eſt, formulæ judiciales juris civilis non impediunt, quin judicium poſſit concipi nomine talis infantis præſentis, & loqui valentis, præſente, & authore tutore, prout etiam ubique practicatur. Sed hodie plus practicatur, ut idem ſit de quibuſvis infantibus, quod de rigore formulæ juris civilis, quæ exolevit, non procederet.

Formulæ juris abolitæ.

10. Multæ enim juris formulæ ſenſim exoleverunt, ut olim non licebat per procuratorem litigare, ſed contrarium uſurpari cœptum. tex. *Inſti. de his per quos agere poſſu. in prin.* Quòd autem in regno Franciæ non licebat tempore Caroli ſeptimi, niſi gratia impetraretur à Principe, vel ejus Cancellario, non erat jus antiquum Francorum, ſed novum inventum quorumdam fiſcalium ad corradendam populi pecuniam: quod Carolus ſeptimus pacato regno abolevit. Quid quòd de jure tutor & curator ante litem conteſtatam, non poſſunt procuratorem conſtituere. *l. neque tutores. C. de procur.* quod jam multis ſeculis meritò exolevit. Sic de lite per procuratorem conteſtata, non valet ſententia omiſſo procuratore lata in dominum. *l. 1. C. de ſententiis & interlocutio. omnium judicum.* Quam juris ſubtilitatem Ægid. Bellamera. in c. *querelam num.* 8. *extra de electio.* dicit eſſe pernicioſam, & ſine fructu: nec in foro eccleſiaſtico receptam, ut nec generaliter etiam in locis juris ſcripti Guido Papæ deciſione Delphi. 431.

11. Cum autem tex. *d. §. ſufficit*, ſubdit, *pro his autem, &c.* non corrigit præcedentia, ut recentiores vulgò malè putant: ſed addit, quòd quantumvis pupilli exceſſerint infantiam, etiamſi ſint proximi pubertati, & præſentes, tamen non poſſint ſuſcipere judicium ſine authoritate tutoris, ſed ſaltem neceſſe eſt, quod agenti, vel defendenti pupillo adſit, & authoritatem præſtet, vel per ſe agat, ut electionem habeat. dicto verſic. *licentia.* ubi glo. ibi ſic intelligit ver. *authoritatem præſtent*, & benè.

12. Quartò probatur per tex. in *l. 1. §. furioſum. de actio. & oblig.* ubi tex. ſeparat a furioſo illum, qui tam parvæ ætatis eſt, ut nondum intelligat quid agat, ſed loqui poteſt: & dicit quoad hunc benignius acceptum, ut & ſtipulari, & promittere rectè poſſit: quod eſt intelligendum, tutore authore, quam diu ſenſum non habet, ut ejus judicium tutoris authoritas suppleat. *d. l. quamvis.* 1. § *infans. de acquir. poſſeſ.* niſi ſic ibi ſpecialiter jure cautum eſt; ut in *d. l. ſervum.*

13. Quintò probatur, nam ſi infans ex quo loquitur, poteſt per ſe tutore authore etiam judicium ſuſcipere: ergo & prætorias, & judiciales ſtipulationes, judicio ſiſti de rato, judicatum ſolvi activè & paſſivè facere tutore authore. d. §. *ſufficit.* quantò magis, eodem tutore authore, poteſt quaſvis extrajudiciales ſtipulationes activè & paſſivè regulariter facere. *d. l. 1. §. furioſum. de actio. & obligatio.*

14. Sextò probatur per *l. mulier. infra eo.* ubi dicitur, ſtipulatio infantis nulla, non quia infans, non quia judicio carens, ſed quia fari non poterat. text. etiam in *l. ult. §. 1. infra eo. ait. ex quo fari cœperit, rectè ſtipulari poteſt*: ergo infantia non impedit, quo minus negotium ſtipulationis rectè gerat, ſi fari poteſt, dummodo adſit authoritas tutoris, niſi ubi ſpecialiter cavetur, hanc non requiri.

15. Non obſtat quod in rub. num. 92. contra Paul. Alex. Socy. Alciat. num. 22. diximus conſenſum eſſe de forma. Quia in infante, qui fari poteſt, jura favorabiliter diſpenſant, ut conſenſus tutoris ſit conſenſus infantis, qui authoratur. *l. quamvis. 1. §. infans. de acquir. poſſeſſ. d. l. 1. §. furioſum. l. pupillus. de acquirenda hæredit.* de quo non diſpenſatur in furioſo, ſed planè negatur ullum actum poſſe facere. *l. in negotiis. de reg. jur.* & ubique in toto jure.

16. Septimò probatur in *l. pupillus. de acquir. vel omitten. hæreditate.* ubi dicitur, quod ex quo fari poteſt, licèt ejus ætatis ſit, ut non poſſit intelligere, nec diſcernere, non magis quàm furioſus, qualis eſt trimus, vel quadrimus loqui valens, tamen poteſt adire hæreditatem, & tam grave negotium gerere tutore authore, quod tamen furioſus non poteſt.

17. Octavo probatur *per l. ſervo invito. §. ſi pupillo. ad Trebell.* ubi infanti etiam qui fari nequit, poteſt tutore authore, hæreditas reſtitui: quia verba non requiruntur, quamvis etiam ſoli tutori poſſit fieri hæreditatis reſtitutio, vel per eum directa aditio nomine pupilli, ſi eſt infans, vel abſens. ut in *d. §. l. reſtituta. §. pupillus, ad Trebell. l. penult. cum glo. in verbo. noſcitur. C. ad Trebel.* ſecus ſi eſt major infante præſente, quia tunc etiam de jure actus, & voluntas pupilli propter ſolemnitatem actus requiritur. *l. potuit. C. de jure deliberan.* Quod hodie de conſuetudine non requiritur.

18. Nono probatur fortiùs, quia infans ſolus ſine authoritate tutoris, vel curatoris, poteſt acquirere poſſeſſionem rerum, ad quas aliquem intellectum & affectionem habet. *l. donationum* & ibi Dy. Bald. & Joan. Fab. *C. de acquirend. & retinend. poſſeſſ.* ergo multò magis, tutore authore, omne negotium gerere poteſt. Et hoc ſatis probatum eſt regulare eſſe in jure.

19. Quod autem illud communis recentiorum opinionis fundamentum ſuprà eo. numer. 4. ſit falſum non ſolùm regulariter, ut ſatis, ſuperque probatum eſt, ſed etiam ſpecialiter in caſu *d. l. ſervum. rem pupil. ſalv. fore.* ubi diſertè cavetur, quod ſi pupillus præſens eſt, & fari poteſt, etiamſi ſit ejus ætatis, ut non intelligat quid agat, (quod maximè infantis loquelæ congruit) non eſt neceſſe ſervum ejus adhibere ut ſtipuletur rem domini ſalvam fore: ſed ipſe infans a quocumque verba ſuggerente, lingua ejus dirigatur, poteſt per ſe ſtipulari rem ſuam ſalvam fore, & eum actum gerere: & ſic reſtrictio ad majorem infante, falſa eſt, & contra illum textum, ubi eſt caſus ſpecialiſſimus: quia non requiritur tutoris authoritas, cùm ipſe à ſuo tutore id ſtipuletur, vel potiùs à fidejuſſoribus, quos tutor (jam ſatis ipſe obligatus) ſatiſdandi cauſa offert. *l. 1. l. plures. rem pup. ſalvam fore. & text. in d. l. ſervum.* hanc ſpecialitatis rationem ſatis exprimit.

20. Ibi, *propter utilitatem receptum eſſe*: id eſt, rerum uſu exigente, & approbante: ut & in *l. Stichum & Pamphil. §. uſumfruct. de ſolut. l. rogaſti. de præſcriptis verbis. l. ex maleficiis. §. 1. in fin. de actio. & obligat. l. 2. §. procuratorem, ſuprà, pro emptore, l. legitimos. §. 1. de legiti. tutorib. l. ſi de eo. §. 1. l. peregre. §. 1. de acquirend. vel amitt. poſſeſſ.* alias, id eſt, ex bono & æquo, non ex ſtricta regula. *d. l. Stichum. §. uſumfructum. d. l. rogaſti. in prin. l. ſi gratuitam. in princ. de præſcript. verb. l. Labeo. de contrah. empt. & venditio.* Et ſic, ut parcatur tempori, & ſumptibus, nec opus ſit ſervum emere, vel ab- Utilitatis cauſa.

ſentem ſervũm expectare, vel fidejuſſores remorari, & in judicium adducere, ubi verba expreſſa non requirerentur. *l. cùm oſtendimus. in fi. de fidejuſſ. tuto.* ſed ut ſtatim ſine alia mora, & ſumptu pupillus etiam infans, ſed loquens, poſſit à talibus, coram teſtibus ſtipulari, & promiſſores æquè efficaciter obligentur, atque ſi contutor, vel ſervus publicus, aut privatus pupilli, vel publica judiciorum acta intervenerint.

21. Et ſic caſus ille ſpecialis, non poteſt, nec debet ad alia extendi, tum quia à conſuetudine ſpeciali cœpit, quæ non plus habet de viribus, quàm de uſu. Bal. *l. ult. C. commu. utriuſque judic.* Dixi *in conſuet. Pariſ. in procœmio, & §. 13. glo. 1. num.* 21. etiamſi poſteà in formam juris ſcripti cum ſua limitatione redacta ſit: ut hic. tum quia eſt jus ſingulare contra tenorem rationis, id eſt; regulæ juris communis propter aliquam utilitatem introductum, quod non debet extendi. *l. jus ſingulare. de legib. l. ſi à mus. §. in pecunia. in fin. de leg.* 1.

22. Et quia tota epitaſis hujus materiæ malè aduſque intellecta, verſatur in differentia inter furioſum & infantem, ut ſit his controverſiis finis, do ſequentes conclusiones.

I. Prima, Furioſus nullum negotium gerit, etiam tutore vel curatore authore. *l. in negotiis de reg. jur. §. furioſus. Inſtit. de inut. ſtip. l. 2. §. furioſus. de jure codicillo*, ſed ipſe tutor, vel curator per ſe gerere debet.

II. Secunda concluſio, Pupillus etiam infantiæ proximus, omne negotium rectè gerit, ita tamen ut ubi neceſſaria eſt authoritas, adhibeatur. *§. pupillus in prin. junct. verſic. ſed in proximis. Inſt. de inutil. ſtipulat.*

III. Tertia concluſio, Infans qui fari poteſt, omne negotium ſine verbis, tutore authore, gerere poteſt. *d. l. in negotiis l. 1. §. furioſo ſupra tit.* 1. ſed ſine tutore nullum. Fallit in acquiſitione rerum, quarum aliquam habet notitiam, & affectum. *l. donatarum*, & ibi Dynus, Bald. & Fab. *C. de acquir. & reti. poſſeſſ.* ſcilicet de acquiſitione non ſolum poſſeſſionis, ut ibi: ſed etiam dominii, ex quo per actum naturalem, cujus talis infans quantum ad hoc, capax cenſetur, quia ab acquiſitione, quæ fit per actum naturalem, nemo excluditur. *l. ea quæ naturaliter*, ibi, *per quemlibet*, ſuprà de acqui. rer. domin. ſecus per actum civilem, vel fictum. Unde per conſtitutum, locationem vel verbale precarium, non acquireret, niſi tutore accedente: quia jure civili non cavetur: & ſic multo minus per ſtipulationem, niſi tutore authore, etiamſi ad commodum ſuum, propter imperfectum judicium infantis, etiam loquelæ capacis, quod neceſſe eſt judicio tutoris ſuppleri, etiam in acquiſitione quæ fit per actũ merè naturalem. *l. 1. §. adipiſcimur. l. quamvis. 1. §. infans. de acqu. vel amitt. poſſeſſ.* niſi ſint res parvæ, & notitiæ, & affectui talis infantis congruentes, ut communiter tenent Doctores in d. *l. donatarum*, quamvis in d. l. non probetur, tamen comprobo: quia juſtitiam fovet in talibus rebus, modo appareat ſeriò animo donandi, & non joco, vel alio animo traditum. & etiam in praxi ſervaretur. Sed *d. l. donatarum*, propriè loquitur in fundo, ut patet ibi, in verbis, *vacua poſſeſſio.* ideo debet intelligi accedente authoritate tutoris, ut concordet cum aliis juribus ſecundum ſolutionem Joa. ibi relatam ab Accurſ.

Intellectus l. donatarũ.

24. Quæ authoritas re integra, id eſt, ante validam revocationem poteſt ſubſequi, etiamſi intervallo, & ratum haberi per tutorem, cum ſit commodum pupilli, non obſtante. *§. tutor. autem. Inſtit. de authori. tuto.* quia ille §. non eſt factus ad incommodum: ſed ad commodum pupillorum. Ampliatur hæc 3. concluſio ſive in judicio, *l. 1. §. ſufficit. de admi. tut. l. ſervo invito. §. ſi pupillo. verſic. ſi autem hæres recuſet, ſuprà ad Trebellian.* ſive extra judicium, ut in prædictis juribus.

Intellect. §. tutor autẽ Inſti. de autho. tu.

IV. Quarta concluſio, Infans tam parvæ ætatis, ut nondum fari poſſit furioſo comparatur, & nullum negotium gerit, ſed per tutorem ipſum gerendum eſt.

25. Quinta concluſio, Infans qui fari nequit non defectu ætatis, ſed aliquo vitio vel caſu, poteſt tutore authore gerere actus, qui à mutis geri poſſunt. *d. l. ſervo invito. §. ſi pupillo. ad Trebell.* vel ſine tutore acquiſitionem naturalem rerum modicarum ſuæ notitiæ, & affectui congruentium: ut dictum eſt in tertia conclu. V.

Sexta concluſio. Hæc ad intellectum legum, ſed hodie in praxi non curamus, in cujus perſonam actus concipiatur, quia etiam nudam conventionem, ſed ſeriò ſubſiſtente cauſa concluſam pro legitima, & efficaci habemus æquitate, de qua in *c. 1. extrà de pact.* & ſuprà in rub. num. 42. Expedita vocaliter glo. 3. & ſuis appendiciis. VI.

26. Bart. hic in 1. oppo. colligit quinque caſus, in quibus ſtipulatio ſine verbis à lege fingitur. Ego vero partim rejicio, & nihilominus ſeptem caſus numero.

Septem caſus fictæ ſtipulationis.

Primus in *l. his verbis, ſupra de adoptio.* quæ hodie non intelligitur niſi de cautione fructuaria, qualis ſuprà uſufr. quemadmod. caveat. per tex. *Inſtit. de acquiſi. per arrogat. in prin.* ubi quamvis olim patri arrogatori pleno, & ipſo jure bona omnia arrogati acquirerentur, exceptis his, quæ per arrogationem vel aliam capitis diminutionem extinguuntur, tamen hodie non acquiruntur ei, niſi quoad uſumfructum, ut etiam noviter in patre legitimo, & naturali conſtitutum eſt a Juſtiniano, in *l. cùm oportet. C. de bo. quæ liber.* & ſic. *l. ſi adaptavero. ſup. de preca.* & ſimilia jura non intelliguntur hodie, niſi quoad poſſeſſionem naturalem ſimplicis fructuarii. ut *l. naturaliter. in princ. de acquir. poſſeſſ.* I.

Secundus caſus in *l. 1. in princ. C. de rei uxo. actio.* & in hoc benè. II.

Tertius in *l. cum de in rem verſo. in 1. reſp.* ſuprà de uſur. Sed in iſto non eſt ſtipulatio ficta, ſed ſimplex præſumptio legis, contra quam quælibet legitima probatio debitoris admittitur. Cyn. *l. ſi certis annis. quæſt.* 10. *C. de pact.* Alexand. *conſil.* 113. *lib.* 1. ubi in annot. dixi. Adhuc illa præſumptio non procedit, niſi actor probet ſingulis annis per decennium continuum ſibi ſolutum ex prætenſa ſtipulatione, vel cauſa, ex qua agit Sali. d. l. *ſi certis ad finem.* & ibi Alexand. col. 3. Ludov. Roman. *l. 1. §. denique in fi. de aqua. plu. arcen* & pleuè ſcripſi *in tract. commercio & uſura. qu.* 20. *num.* 206. ideò iſte non debet numerari inter hos ſeptem caſus fictæ ſtipulationis.

27. Itaque tertius eſt caſus in *l. cùm oſtendimus. in fine de fidejuſſo.* in quo Doctores valde ſe intricant, & errant. III.

Crebrior eſt ſententia poſt Bald. ibi, & Alex. hic. quòd caſus ille ſpecialis intelligitur tribus ſimul concurrentibus, videlicet favore pupilli, calore judicii, & ſcriptura publica: & quòd aliàs non procedat. Sed iſta communis ſententia falſa eſt: quia lex ibi non utitur aliquibus verbis deſignantibus ſpecialitatem, prout utitur in *l. ſervum infra, rem pupil. ſal. fore.* ſed utitur verbis, *æquum eſt perinde teneri, &c.* atqui æquitas non debet facere jus ſingulare, quoniam debet in omnibus dominari. *l. in omnibus quidem infra de reg. jur.* & jus generale, ſeu regulare non eſt aliud quam ars boni & æqui. *l. 1. ſupra de juſti. & jur.*

28. Et in dubio non eſt præſumenda ſpecialitas, ſed potiùs quòd exempli cauſa. *l. damni infecti ſtipulat. in fi. ſupra de dam. infec.* tum quia conſuetudo eſt optima legum interpres. *l. ſi interpretatione. ſup. de legib.* Sed uſus & ſtylus generalis judiciorum (qui pro conſuetudine judiciali habetur, *Inſti. de ſatiſdat. in fi.*) habet, quòd indiſtinctè omnes ex quacumque cauſa deſcripti apud acta, tanquam fidejuſſores præſentes intellig. tres, & ad hoc vocati, cenſentur per ſolemnem ſtipulationem obligati: nec eſt tantùm præſumptio legis, ſed etiam juris & de jure.

Praxis. 29. Quia lex & conſuetudo generalis ſanxit obſervandum, niſi acta publica de falſo redarguantur, contra quorum veritatem non licet venire, niſi per viam accuſationis falſi, & inſcriptionis. Et præter illum ſtylum generalem, eſt tex. in fortioribus terminis in §. *ult. Inſtit. de fidejuſſo.* ibi, *ſciendum eſt hoc generaliter accipi, ut quodcumque ſcriptum eſt, quaſi actum, videatur etiam actum.* Si ergo quæcumque verba in ſcripturis privatis deſignantia aliquos, qui eſſent præſentes, fidejuſſiſſe, vel caviſſe pro altero, probant ſtipulationem ſolemnem interveniſſe: quanto magis in publicis ſcripturis coram tabellione: ſed adhuc magis apud acta: quia in illis eſt tantum præſumptio juris, & poteſt probari contrarium: ſed in actis publicis eſt præſumptio juris & de jure: nec poteſt infringi, niſi per accuſationem, & inſcriptionem falſi.

30. Facit quod potentius operatur factum in judicio, quam extra. tex. cum glo. in *l. pacta noviſſima.* verbo, *maximè.* & ibi Bal. Alexand. & Philip. Deci. *C. de pact.* Amplio etiam, ſi hoc non fiat judice ſedente pro tribunali, ſeu in figura judicii: ut per Bart. Jaſ. in *l. videamus. §. deſerve. de in lit. jurand.* Phil. Dec. *in rub. de probatio. num.* 7. ubi in annotatio. dixi. Sed etiam ſi tantùm coràm actuario: ut vulgò vocant, ad banchum juris. Amplio ſecundò etiam ſi non fiat in loco majorum ubi jus redditur: ſed in domo privata, ad quam judex, vel commiſſarius ab eo delegatus cum uno ex actuariis, (graffarios vocant) acceſſit, & ita generaliter practicatur non ſolùm de omni genere cautionum, & ſatiſdationum, ſed etiam de omnibus pactis factis apud acta. Et ſic frivolum eſt diſputare, vel negare pactum nudum colore judicii fomentari, præſertim recepta in uſum æquitate canonica, de qua in *c.* 1. *& 3. de pact.*

IV. Quartus caſus (quem Bart. ponit pro 5.) in *l. finito. §. eleganter. de dam. infect.* ubi ſi pendente mora non caventis de damno infecto; damnum contingat, judex utrum maluerit, poteſt moroſum cogere ad cavendum de damno præterito, & futuro, vel utilem in eum dare actionem, ac ſi caviſſet. Et hoc ſecundo caſu habetur ſtipulatio prætoria pro interpoſita.

V.

Intellectus l. 3. §. item ſciendum, ſi cui plus quàm per leg. Falc.

31. Ultra Bart. & Doctores hic, quintus caſus in *l. 3. item ſecundam. ſi cui plus quàm per leg. Falcid.* Et quamvis nullus adhuc declaraverit, magnæ utilitatis eſt hæc cautio, ſive vera ſive ficta: quia quamvis omiſſa omni cautione legatarius, qui plus recepit, quam Falcidia poſteà detecta patiatur, ſemper teneatur reſtituere illud plus condictione indebiti. *l.* 2. *in fi. de condict. inde.* & etiam ad fructus teneatur. *l. indebiti ſolutum princ. eo. tit.* tamen nec ad rem principalem, nec ad fructus tenetur niſi in quantum eſt locupletior. *l. ſi non ſortem. §. libertus. eo. tit.* Sed per hanc cautionem ſive veram, ſive fictam, tenetur præcisè tam ad rem, quam ad fructus, etiamſi non ſit locupletior.

32. Probo primò, quia implicat promiſſionem reſtitutionis, & redintegrationis, quæ non dicitur, niſi cum omni ſua cauſa: & ſic cum fructibus. *l. præterea de rei vendica. l. reſtituere. de verb. ſignifica.* Faciunt quæ dixi in extricatione Labyrinthi de eo quod intereſt. Probo ſecundò per comparationem æquitatis inter cautionem ab hærede legatariis præſtandam, de qua ſuprà in tit. *ut legat. ſeu fide comm. nomine caveat.* & cautionem à legatariis præſtandam, de qua in tit. *ſi cui plus quam per leg. Falc.* non enim debent ad imparia judicari hæres & legatarius, ſed æquali jure, & æquitate: cùm ferè ſint correlativi: ergo ſtatutum in uno, & in altero procedit, ſi non eſt diverſa ratio. *l. unica. de cupreſſ. lib.* 11. *C. l. ult. de acceptil. l. emptor. de reſcind. vend.* Phil. Dec. *l.* 1. *col.* 2. *C. de in jus vocan.* Joa. Amicus conſ. 5. Nicola. Boër. deciſ. Burdegal. 48. num. 4. ſed in illa ab hærede legatariis præſtanda veniunt fructus & omne incrementum. *l.* 1. §. *belliſſimè ut legat. nomine cave.* ergo & in iſta à legatario hæredi præſtanda. Probo tertiò, quia alioquin ſuperflueret edictum hujus cautionis, & ipſa cautio, ſaltem quando non dantur fidejuſſores, ut in *d. §. item ſciendum. & ſuperfluè* diceret tex. in *l. repetitur ad leg. Falci. & in l.* 1. §. *neque intereſt ſi cui pluſquam per leg. Falc.* quod tutor pupilli, qui ſolvit legata integra non exacta hac cautione, tenetur actione tutelæ, non ſolùm pupillo, ſed etiam hæredi ejus, ſi demum poſt obitum pupilli Falcidia detegatur: ſed non teneretur tutelæ, ſi hæc cautio non plus importaret, quàm condictio indebiti, quæ per ſe competit: ergo per hanc cautionem non ſolùm tenetur ad fructus, ſed etiam tenetur indiſtinctè, etiamſi non ſit locupletior, ſed in condictione indebiti non teneretur, niſi quatenus conſtaret factus locupletior: quia in dubio non præſumitur quis factus locupletior; ſed alligans tenetur probare, non ſolum in univerſalibus, ſed etiam in particularibus judiciis; quia potuit quis latiùs utendo ſicut re ſua abuti. *l. ſed & ſi lege. §. ſi quis re ſua. de petitione hæredi.* Ang. *conſ.* 131. *&* 168. Franc. Cur. Senior *conſ.* 71. *col.* 3. Jaſ. *l. Neſennius. §.* 2. *de re judica.* quamvis contrarium teneat Carol. Ruinus *conſ.* 29. *lib.* 2. Et Phil. Deci. *l. ex pœnalibus. num.* 5. *de reg. jur.* & male, ut ibi in annota. dixi. & in conſuetud. Pariſ. §. 22. num. 52.

35. Sextus caſus in *l. in princ. infrà ad municipal.* ubi pater præſens in conſilio civitatis nominationi & electioni filiifamilias ad munera municipalia ipſius Reipublicæ vel decurionatum, obligatur quaſi fidejuſſor. *l.* 1. *C. de Decurio. lib.* 10. etiam in dependentibus ab illo munere, etiamſi non ſint munera Reipublicæ *l.* 1. *C. quod cum eo.* quæ debet ſic intelligi, ut tangit ibi Bald. quia tutela non eſt munus Reipublicæ *l. athleta. §. de excuſat. tuto.* Et ſic Reipublicæ tenetur pater ex ſtipulatu, etiamſi nihil dixerit, vel etiam pupillis & eorum hæredibus, etiamſi patre expreſsè contradicente, filiusfamilias tutor à magiſtratibus municipalibus conſtitutus ſit, videlicet liberis decurionis, poſtquam tamen voluntate patris ſaltem tacita filius decurio creatus fuerit. Hoc enim venit in conſequentiam decurionatus. Et ita debet intelligi. *d. l.* 1. quæ non de quavis tutela loquitur: ſed demum de illa, quam quis ſubire tenetur in conſequentiam decurionatus: quod merito erat introductum. VI.

36. Quia filiifamilias nihil ſuum habebant, ſed omnia erat patris. *Inſti. per quas perſon. verb. acquir. §. igitur.* hodie vero ſaltem quoad uſumfructum, ideo debebant ſubire munera de facultatibus patris; ſecus de muneribus quæ ſuſcepit emancipatus, vel poſt obitum patris. *l. ſi uni. §. idem ſcribit. l. ex parte. §. filius Reip. familiæ, herciſcundæ. l. Lucius §. idem reſpondit. ad municipal. &* glo. *in d. l.* 2. male exponit ex ſtipulatu, id eſt, quod juſſu, quia paterfamilias non tenetur ibi ex promiſſione aliena, adjecta cauſa, quod juſſu, ſed ex propria, & directo quaſi ipſe fidejuſſerit.

37. Septimus in *Authentica, ut nulli judic. §. ſuper hoc.* ubi præſides provinciarum tenentur, antequàm magiſtratum ſuſcipiant, cavere tam Præfecto, quàm Comiti largitionum, & rerum privatarum de colligendis, & inferendis tributis provinciæ, qua cautione omiſſa, æque ipſe & ſui officiales tenentur, ac ſi præſtita fuiſſet cautio, ſcilicet quando in illa provincia non ſunt alii certi officiales deputati ad tributa ſuo periculo exigenda. *In d. Authent. verſ. in illis.* ubi loco nolumus, legendum volumus θέλομεν & ratio text. oſtendit, & Græcum [illegible] in nove l. 134. Sed iſtud ultimum non manſit diu in uſu *ob ruinam imperii.* VII.

38. Accurſius verò in *d. l. his* verbis. addit alium caſum, in *l. hoc ſenatuſconſultum. §.* 1. *de uſu-*

fructu agrum rerum, quæ uſu conſum. & malè: quia ibi non fingitur & ſuperfluo fingeretur ſtipulatio: quia condictio quæ ipſo jure datur proprietario ad æſtimationem rerum, quæ uſu pereunt, tantum pollet, quantum cautio per ſtipulationem: & neutro caſu venit aliquod incrementum ex natura actionis. Adde octavum caſum in *l. ſi ita ſtipulatio. de oper. liber.* juncta gloſſ. 2. ibi in verbo *promiſſa.* Ita enim ſituari debet, & non ante duas lineas ſuper verbo *promiſſi*: ut in omnibus codicibus corruptè habetur. Cæterùm ſuper intellectu *d. l. 2. in 2.* reſponſo: in quo Doctores valde hallucinantur, remitto ad ea, quæ novè tradam in novis intellectibus vel alio loco opportuno, ne παρέργως hoc principium nimis dilatatum onerem. Addunt quidam (ut *Franc. Ripa.* hic num. 24.) alium caſum, qui novus eſſet in *l. quamvis. §. ſi cùm eſſet ſupra ad Velleia.* Sed re vera non eſt ibi fictio novæ ſtipulationis: ſed tranſlatio prioris ſtipulationis; & obligationis de perſona ſuppoſita, & prohibita in verum debitorem. ut etiam probat tex. *l. quidam ad fin. eo. tit.* ubi ſubducta muliere ipſa obligatio una cum ipſis eiſdem pignoribus, & appendiciis in principalem debitorem transfertur.

39. Gloſſ. verbo *nec abſens. ad l. ea quæ, ſolutio,* eſt, quòd ibi epiſtola narrat, & continet confeſſionem de ſtipulatione & ſponſione eadem die inter præſentes facta: ut patet in tex. ibi, *cum peteret mihi.* & ibi *annuerit.* Ergo jam inter præſentes. Item ibi, *ſub ea conditione*, quæ ibi deſcribitur uſque ad verbum *ſpondeo*, incluſivè, ergo eſt confeſſio de ſtipulatione ſpecifica inter præſentes: quia ibi non diſputatur de forma, ſeu validitate ſtipulationis, ſed ea habita in confeſſo, deciditur quòd exiſtente conditione ſtipulationis, tota ſumma donata præciſè repetetur, aliàs non poterat repeti, niſi in quantum uxor facta ſit locupletior. Et ſic nulla antinomia, quamquam Zaſius hic, num. 33. dicat eſſe unam de difficillimis. Quòd autem Franciſc. Duare. diſputa. anniverſar. lib. 1. c. 45. & hic putat *d. l. ea quæ.* loqui de epiſtola, ſive cautione, quam præſens præſenti dat, non ſolùm divinatorium eſt, ſed etiam contra illum tex. ibi, ad *eum miſit.*

40. Gloſſ. in verbo, *& erit quòd juſſu.* hæc gloſſ. inutilis eſt: & magis quærendum erat, cur in verſ. præcedenti, ait tex. purè & ſimpliciter acquiri domino ex ſtipulatu actionem: hic autem ait obligari quod juſſu? Solve, Patresfamilias & domini acquirunt actionem ex ſtipulatione, & aliis contractibus, vel quaſi filiorumfamilias vel ſervorum, quos habent in poteſtate, quæcumque jura etiam directa. idque rectè per ſemetipſos. *Inſti. per quas perſon. nob. acqui. in prin.* & per to. & idem paſſivè, ut rectà obligentur, quando filiifamilias vel ſervi ſui aliquod negotium geſſerunt cum ipſo creditore, ut ſi ei juſſerint, vel mandaverint contrahere cum filiofamilias vel ſervo. tunc enim ex ſua perſona contrahunt mandatum, *l. 1. ſupra manda.* & actione mandati ex proprio contractu obligantur. *l. ſi tibi. C. mand.* & nihilominus ex contractu filiifamilias vel ſervi cum adjectione quod juſſu. *l. 1. quod juſſ.*

41. Et hoc caſu utraque obligatio & actio concurrit indiſtinctè, ſive in re ipſius patrisfamilias vel domini, ſive in re peculiari filiifamilias vel ſervi mandatum, vel juſſum & contractum ſit, rejecta diſtinctione Pilei, quæ nullo jure probatur, de qua per gloſſ. 1. in *d. l. 1. ſup. quod juſſ. & in d. l. ſi tibi.* Idem ſi paterfamilias vel dominus poſteà ratum habeat ipſi creditori. *l. 1. §. ſi ratum. ſupra quòd de jud. l. ult. C. ad Maced. c. ratihabitionem. de reg. jur. in 6.*

42. Sed ſi cum creditore nullum negotium geſſerit, etiamſi ad eum literas commendatitias dederit. *l. ult. C. quod cum eo.* nullo modo per ſe obligatur ex contractu filiifamilias vel ſervi. *l. pen. C. quod cum eo:* ſed benè in caſibus juris, & cum adjectione, videlicet ut paterfamilias vel dominus qui juſſerit filiofamilias vel ſervo, vel ſi poſteà ratum habuerit. *l. quod juſſ.* teneatur actione ex contractu filiifamilias vel ſervi, cum adjectione illius qualitatis, quod juſſit, vel cum adjectione, de in rem verſo, ſi & quatenus probatur verſum in rem domini, vel patrisfamilias, vel cum adjectione de inſtitoria, ſi præpoſuerit filium, ſervum, vel quemlibet negotiationi quæſtuariæ terreſtri, vel de exercitoria, ſi præpoſuit navali. & hæ omnes in ſolidum, quibus deficientibus datur actio in patremfamilias vel dominum, cum adjectione de peculio, id eſt, uſque ad vires peculii dati, ſeu commiſſi huic ſervo, vel filiofamilias: in qua actione deducitur ante omnia, quicquid domino, vel patri debetur, niſi contractus ſit factus patrefamilias vel domino ſciente & patiente, quo caſu vocantur in contributionem, ſicut alii creditores, nec habent jus prærogatum, & tunc ſi actor poteſt probare de ſcientia, & patientia rei conventi, addet ſuo libello qualitatem de tributoria, *ſupra de tribut. act. per to.*

43. Et iſtæ qualitates non ſunt propriè actiones, nec nomina actionum: ſed quædam adjectiones. *l. 3. §. cui congruit. juncta gl. ſup. de pecul.* Jaſon (ſive potiùs Alexander Tartagnus) *in §. actiones de peculio. Inſt. de actionib.* & iſtæ actiones ſunt ſuperfluæ, ſi actor rem vendicare poſſit: quia dominus omnibus præfertur. *l. procurator. §. plane. de tribut. act.* Hæc procedunt in geſtis cum his, qui ſunt in noſtra poteſtate: ſed hodie, quia hæc patria, & dominica quæſtuaria poteſtas exolevit, & ſola inſtitoria & exercitoria ſine differentia perſonarum in uſu remanent: de geſtis autem cum procuratore extra caſum inſtitoriæ vel exercitoriæ, deſtino plenè tractare in *l. ſi procuratori. infrà eo.*

44. Sed interim obiter dico, quòd ſi procurator noſter etiam juſſu noſtro contrahat, non quæreretur nobis de jure actio directa, ſed tantum utilis. *l. ſi mutuam. C. de inſtitoria l. Julian. §. ſi procurator. ſupra de action. emp.* nec etiam indidem contra nos dabitur actio directa tertio, ſed utilis *§. pen. Inſt. per quas perſon. nob. acq. l. 1. C. per quas perſ.* niſi procurator eſſet præpoſitus negotiationi univerſali, quia tunc competet directa inſtitoria, vel exercitoria, (& hoc niſi in mutuo, in quo ſemper etiam abſenti & ignoranti directa quæritur. *l. certi condictio. §. ſi nummos ſuprà ſi cert. pet.*) ſed inter dominum & procuratorem ſemper eſt actio directa, vel contraria mandati: quia negotium immediatè inter eos geſtum eſt. *l. quæcumque gerimus. ſupra de actio. & oblig.* dicam latiùs in *d. l. ſi procuratori.* niſi ingrati hujus ſeculi turbæ otium mihi præripiant.

45. Nunc ſuccedit protrita quæſtio, An ſtatutum prohibens loqui bannitis ſub pœna, comprehendat mittentem nuncium vel epiſtolam? *Ludov. Roman.* hic tenet quòd ſic, per gl. in *c. conſtitutionem* in verbo, *participatione* de ſentent. *excommunic. in 6.* quam rationem impugnat Jaſ. hic, num. 13. quia d. glo. & gl. in clemen. *ſi ſummus.* in verbo, *literas de ſent. excommunic.* loquuntur in prohibitione participandi cum excommunicato. *c. nuper. c. cùm deſideres. extra de ſenten. excommunica.* Et verbum *participare*, latius eſt, & comprehendit ſcribentem: ſecus de loquutione. *l. miles ad ſororem* in pr. *de legat. 2.* Tamen Jaſon poſt Alex. hic ſequitur opinionem Romani per aliam rationem, ne fiat fraus ſtatuto: quod quantumcumque pœnale, debet extendi, ne aliàs ſit eluſorium. *c. civitas. de ſenten. excommunic. in 6.* dixi *in conſuetud. Pariſien. §. 13. gloſſ. 3. num. 9.* tum quia ſtatuta pœnalia lata favore Reipublicæ ne fiant conjurationes ſunt favorabilia, & extendenda. Barth. in *l. quemadmodum. C. de agric. & cenſi. lib. 11.* idem Franc.

Ripa. hic, num. 58. adde l. ita vulneratus. §. *quòd ſi quis abſurdè. ſuprà ad leg. Aquiliam.* & tex. in *cap.* 1. §. *porro.* & ibi Bald. *quæ fuit prima cauſa beneſi. amitten. in uſibus feudo.* Et quamvis Zazius hic ſequatur opinionem Jaſo. per rationem ab eo reprõbatam.

46. Verior eſt contraria, quæ communis eſt, ſententia: quia aliud ſcribere, aliud loqui, *d. l. miles ad ſororem de lega.* 2. Et ſequuntur Bart. Soci, hîc, & Alciat. num. 24. ubi rectè ait, quod non eſt tanta ratio in ſcribente, vel mittente nuntium (cui non omnia committantur) ſicut in loquente. Tum efficaciùs quis trahitur per verba, quam per epiſtolam. *l. ſi in tres* ibi, *ſi præſens fuerit & tertius.* cum *l. ſeq. ſuprà de arburis.* Adde illud Virgilii. *Urget præſentia Turni.* & quod literæ non ſolùm minus movent, ſed faciliùs deteguntur, quàm verba, docet experientia. Æneid. 9.

47. Tum ſtatutum correctorium juris communis, & pœnale propter iſta duo ſimul concurrentia, non debet extendi ad caſum etiam in quo aliàs fieret extenſio. glo. in cle. 2. in verbo, *in eiſdem.* ad fi. verſic. mihi tamen. quam ibi Franc. Zabarel. & Panor. ſequuntur. Franc. Aret. c. *per tuas. col. penult. de probatio.* Joa. Crottus hic vacillat: ſed tamen in hanc ſententiam inclinat, in repe. num. 48. per *l. penult. & l. ult. C. de interdict. matrimo. inter tuto. & pupillam*, in quam etiam inclinat Hieronym. Butigella hic, num. 13. addens minùs malum eſſe, quod ſtatutum ſit eluſorium, quàm captatorium: quia abſtinens à loquendo, & ſcribens non credens ſe teneri, caperetur. Si tamen ſcribens faciat contra finem ſtatuti, non feret impunè, ſed pro modo admiſſi poterit, ſi plus lædere voluerit, etiam graviùs puniri. *l. contra legem cum l. ſeq. de legib.* etiam in vim ſtatuti, quod fraudavit: aliàs pro modo delicti citra ſtatutum. ideò circumſtantiæ conſiderandæ. Quod ſi conſtet literas illas nihil continere mali, prorſus ceſſat ſtatutum, cui nec verbis, nec mente contraventum fuit.

48. Et quod dictum eſt de ſcribente, & excommunicato, ut incurrat excommunicationem minorem, ut per Francum Ripam hic, col. 8. Philippum Dec. *c. à nobis col.* 1. *de exceptione.* Philippum Francum, *c. ubi periculum. in principio, notabili* 10. de electione, in 6. Antonium Corſetum in repertorio Panormitani in verbo, *abſolutio.* intelligendum eſt, quando in contemptum cenſuræ eccleſiaſticæ ſcribat: ſecus ſi ex juſta occaſione: & fortiùs ſi ad finem admonendi, & corrigendi: quod ſi fovendo crimen, propter quod lata eſt excommunicatio, in eamdem ſententiam majoris excommunicationis incidit. *capit. nuper.* capit. *ſi concubinæ.* & utrobique Panormitanus *de ſententia excommunica.*

49. Circa quæſtionem Bartol. hic, de muto. deinde de ſurdo, valde inter ſeſe digladiantur Doctores, nec malè reprehendunt Bartolum hic, num. 5. & 6. qui non tam ſupinè de hoc loquitur in *l. mutum in* principio & *l.* 2. *de bonorum poſſeſſione infantis furioſi, &c.* Ut paucis multa conficiam incipiendo à textibus, (quam Baldus viam ſigillatam vocat) dico contrà quàm vulgo putatur, ſed tamen veriſſimè, unicum tantùm eſſe textum in Π. & unicum in C. qui de muto, & ſurdo ſimul loquatur: videlicet Π. *in l. cùm pater.* §. *ſurdo & muto. de lega.* 2. ubi verba ſingularis numeri, *accipit, reſtituat.* oſtendunt de una, & eadem perſona loqui. *& C. in l. diſcretis. in* 1. *reſp. qui teſtamenta facere poſſunt*: qui cum juncto. §. *item ſurdus. Inſtitutio. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum*, quia tantum partim recitat dictam legem, *diſcretis.* ad quam ſe remittit. Reliqui vero omnes textus totius juris noſtri civilis, non conjunctim ſed diſcretè loquuntur. Sufficiet inſigniores brevitatis cauſa, & qui magis obſtare videntur, excutere. *ut l. qui in poteſtate.* §. *ſurdus & mutus. ſuprà de teſtam.* ſed nullo modo obſtat, quia ibi ſurdus & mutus diſcretè, & ſeorſim accipiuntur: ut probat idem textus in verbo, *poſſunt*, pluralis numeri, ergo non de uno ſurdo, & muto ſimul, ſed de duobus, altero ſurdo, altero muto loquitur. Secundo in eodem textu ibi, *ſurdus aut mutus.* ergo per eumdem textum copula, &, ſtat pro disjuncta, ut & alias frequenter in jure. *l. ſæpè, infra de verborum ſignificatione.* Ludov. Romanus, *ſingulari* 66. Tertio per gloſſam ibi, quæ tenet disjunctim accipi: ut nec ſurdus tantum, nec mutus tantum jure Π. teſtari poſſunt. Quarto per textum in *l. immediate* ſequenti. ibi, *ſi mutus aut ſurdus.* ergo jure Π altero tantum vitio laborans teſtari non poteſt, niſi de gratia à Principe petita, & obtenta. Quinto per textum in *l. octavi.* §. *fratris*, ibi, *ſurdum eſſe, atque ideo teſtamentum facere non potuiſſe.* ſuprà, *unde cogna.* ergo textus in *d.* §. *ſurdus & mutus.* non de utroque, ſed de altero tantum morbo laborante loquitur.

50. Item non obſtat textus in l. 4. *ſupra de militari teſtamento.* & §. *quinimo. inſtitut. eo.* quia ibi copula, &, reſolvi debet in disjunctam, per jura prædicta: quicquid ibi dicant gloſſa & Doctores, quod enim in altero vitio laborante requireretur gratia Principis. *l. ſi mutus aut ſurdus. ſupra de teſta.* hoc militi in expeditione degenti ſine venia, & alia ſolemnitate licebat. *dicta l.* 4. *dicto.* §. *quinimò.* qui text. in hoc ſatis operantur. Unde non debuerunt tempore D. inſpecto, extendi ad ſurdum & mutum ſimul, quis enim unquam audivit mutum & ſurdum ſimul, in militem Romanum deligi, ſacramento & numeris adſcribi, militem inquam, qui unus ex mille præſtantiſſimus ſeligebatur, quaſi milleſimus quiſque: ut inquit tex. in *l.* 1. *in fine. de milita. teſta.* Quod ſi dicas dictam l. 4. & dictum §. *quinimò.* quatenus non ſolum diſcrete, ſed etiam conjunctim intelliguntur, loqui de milite cui poſt ſacramentum, cingulum & numeros, adhuc in numeris & expeditione exiſtenti, caſu uterque morbus ſimul ſupervenit.

51. Ego quidem fateor (poſt ſecundam compilationem Codicis, in quo dicta *l. diſcretis* corpori juris inſerta fuit) hoc verum eſſe in vim dictæ *l. diſcretis.* & per extenſionem paſſivam privilegii militaris, ut quod per dictam *l. diſcretis* conceſſum eſt, utroque morbo caſu ſupervento ſcribere ſcienti, & manu propria coram ſeptem teſtibus ſcribenti, hoc liceat militi in expeditione, manu ſua coram duobus teſtibus ſcribenti, quinetiam ante compilationem Inſtitutionum publicata fuit, dicta *l. diſcretis* ut probat textus in §. *item ſurdus. inſtitut. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.* Sed non erat publicata, vel inter extravagantes prætermiſſa fuit tempore editionis Pandectarum. Tertio enim anno imperii Juſtiniani qui fuit annus Chriſti 531. editus eſt primus Codex Juſtinianeus, ut in 1. 2. Conſtitutione, C. Septimo vero dicti imperii anno editæ ſunt Pandectæ, & ſub fine ejuſdem anni, Inſtitutiones. Octavo vero anno ſecunda editio C. quem habemus, ut alibi dixi. Tempus editionis D. & C.

52. Et hic graviter errant gloſſa & Doctores in *d.* §. dicentes privilegium militare non ſolum eſſe datum circa ſolemnitatem; ſed etiam circa ſubſtantiam teſtamenti & perſonam teſtatoris, ut aliàs, incapax teſtamenti condendi, teſtari poſſit, ſi ſit miles, & in expeditione, quod eſt falſum, & contra textum in *l.* 1. *ſupra de teſtam. milit.* uno ſolo caſu excepto, ſcilicet de ſurdo vel muto à caſu ſupervento poſt ſacramentum militare. qui non indiget ſpeciali venia principis, qua paganus indigeret. *l. ſi mutus. ſupra de teſtamentis.* Alioquin ſtandum regulæ, ut privilegium militare ſolam ſolemnitatem juris civilis remittat. *l.* 1. ibi, *diligentiam legum & obſervantiam*

ſuprà de milita. teſt. nec obſtat de filiofamilias, quia etiamſi ſit miles in expeditione, non poteſt teſtari, niſi de caſtrenſibus, vel quaſi, de quibus etiamſi non ſit miles, teſtari poteſt, ſed non jure militari. *Inſti. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum*. in principio *legis penultima & ultima. C. qui teſtamentum facere poſſunt.*

53. Item non obſtat *l. mutus & ſurdus. in princ. ſup. de procuratorib.* quia text. ibi, *non prohibentur, &* ibi, *dantur*, ſatis explicat non agi de uno muto & ſurdo ſimul, ſed de pluribus, quorum unus mutus, alter ſurdus, ut & in *l. mutus, ſurdus, & cacus. in principio de jure do.* ibi, *obligantur*, & ibi. *poſſunt.* ſic & in *l. 1. §. mutus & ſurdus recte haredes inſtitui poſſunt. ſuprà de haredibus inſtituendis.* tex. ex verbo, *poſſunt*, clarè oſtendit non de uno, ſed de duobus agi. Quamquam etiam utroque morbo laborans indiſtinctè inſtitui poſſit, & furioſus: Item non obſtat. *l. 1. ſuprà qui & à quibus manu. liberi non fiunt*, quia debet intelligi diſcretè, ſive ſeorſim. ut probat tex. in *d. l. diſcretis. in 1. reſp. C. qui teſta. facere poſſunt.* & eſt prima ſolutio gloſſæ, ibi. & glo. *d. l. diſcretis.* verbo, *libertatem.* Minùs obſtat *l. mutum.* in prin. *ſuprà de acquirend. vel omitt. hæredita.* quia interpoſitio *necnon*, de diverſis, & ſeparatis loqui convincit. Nec etiam obſtat *l. cùm prætor. §. non autem* ibi, *ut ſurdus, mutus, & perpetuò furioſus. ſupra de judici.* quia phraſis text. ſonat de ſeparatis. & ſtultum eſſet ibi quæſtionem facere de vitiis conjunctis. *l. Domitius Labeo. ſuprà de teſta. l. quod Labeo. ſupra de Carbo. edict.* Pariter & non obſtat rub. *& l. 2. ſupra de bonor. poſſeſſ. infanti furioſo muto, &c.* quia phraſis ipſa tex. oſtendit diſcretim, & ſeorſim intelligi. ut etiam indicat tex. qui disjunctim loquitur. *Inſtit. de hæredum qualita. & differen.* in fi. Sic in *l. cui eorum. in fi.* ibi, *muto, prodigo, ſurdo*, ſuprà de poſtulan. *& in l. 5. ſupra de privileg. credito.* Quamquam ſaltem hodiè poſt *l. ult. C. qui admitt. & d. l. diſcretis.* non negem mutum & ſurdum ſimul (ſi tamen quid agatur, intelligat) per ſe ſive hæreditatem de jure civili, ſive bonorum poſſeſſionem de jure prætorio agnoſcere poſſe. Minùs obſtat *l. agnato in fi.* ibi, *ſurdus & mutus* de legiti. tuto. quia neceſſario debet &, pro *aut*, disjunctim intelligi, ut probat lex ibi immediatè ſequens. & clariùs *l. 1. in fi. ſupra de tutel.* Minùs etiam obſtat *l. honores. §. ſurdus & mutus. infra de mun. & hono.* quia tex. ibi, *audient*, & ibi. *loquantur*, ſatis oſtendit de ſeparatis ſeorſim dictum. At Jaſ. hic. in fin. *andabatarum more*, multas leges quaſi conjunctim loquentes abſque delectu glomerat. Lancelot. Galiaula hic, num. 51. uſque ad num. 61. multùm ſcholaſticè diſcurrit, & diſtinguit. Sed nimis torquetur Jacobus de Nigris à num. 145. uſque ad num. 164. in æquiparatione muti, ſurdi, & infantis. Hiero. Butigella propiùs accedit veritati, ſed verboſius à num. 81. uſque ad finem

*54. Ego vero dico quod quamdiu eſt infans. pupillus. vel minor viginti quinque annis, tam ſtultum eſt quærere an æquiparetur infanti, pupillo, vel minori, quam an æquiparetur ſibi ipſi, vel an æquiparetur in re omnibus his æquè communi. ut in *l. furioſus & pupill. ſupra de actio. & oblig.* Poſtquàm autem major eſt, dico quod utroque morbo laborans à nativitate, furioſo vel ſemper abſenti comparatur. tex. in *l. diſcretis in 1. reſp. C. qui teſtam. facere poſſ.* ibi, *neque teſtamentum, neque codicill. neque mortis cauſa donationem: nec libertatem ſive per vindictam ſive alio modo.* ergo nullum aliud negotium, & hoc etiam ſenſus communis oſtendit. Amplio etiamſi non ſit talis à nativitate, ſed à pupillari, & generaliter antequam habuerit notitiam, & experientiam rerum, vel actuum de quibus agatur, & intelligo de morbo continuo, non autem de repentino, & temporali, niſi quamdiu durat. Aut vero morbus ſupervenit poſteà ex accidenti, & tunc ſi non appareat eum intelligere quid agatur, idem, ut furioſo & abſenti æquiparetur, ſive conſtet eum non intelligere, ſive dubitetur: aut conſtat eum intelligere, & non impeditur ab actibus particularibus non prohibitis minori, ſecundum tamen eum modum qui procedere poteſt, id eſt, congruere, & ſubſtantialia requiſita habere. *l. mutus & ſurdus. in princ. ſupra* de procura. *l. ubi non voce. infra de verb. ſignifica. d. l. diſcretis in 1. reſp.* Sed quoad generalem rerum adminiſtrationem, pupillo comparatur, per tex. in *l. fortior. l. his qui §. divus Pius ſupra de tuto. & curato. d. tit. ab his. l. item quibus. l. & qui negotiis. ſupra de poſtulan. l. ſed & aliis. de curato. furio. & aliis §. ſed & mente captis. inſt. de curat. l. dabimus in fi. cum l. ſeq. ſupra de privileg. credito. l. Fulcinius. §. ita autem. ſup. quibus ex cauſis in poſſeſſ. eat.* & bene ſequitur, indiget curatore, ergo pupillo, cui adultus curatorem habens comparatur. *l. ſi curatorem. C. de in integrum reſtitutio.* Altero verò tantùm morbo laborans, non indiget æquiparatione: ſed eſt velut quantùm ad ſenſum quo caret, abſens. Cæterum præſens, ita tamen, ut concurrente debilitate memoriæ, vel judicii vel alia infirmitate, tanto faciliùs dandus ſit ei curator, quantum uno è præcipuis ſenſibus perpetuò privatus eſt. *d. l. dabimus in fi.* ibi, *quaſi debilibus. d. l. Fulcinius.* ibi, *cæteriſque qui curatorum ope juvantur. d. §. divus Pius.* ex quibus facile eſt *ἀναλυτικῶς* intelligere, quid dicendum concurrente etiam minori ætate.

EPITOME §. QUI PRÆSENS.

1. *Text. facilis non eſt trahendus ad ſophiſticum.*
2. *Tex. hic intelligitur ſive ex parte ſtipulatoris, vel promiſſoris.*
3. *Teſtium dicta non ſunt cavillanda.*
4. *Intervallum an vitiet extremitas errorum.*
5. *Nova reſolutio analytica.*
   Stipulationis continuitas ſolvi non debet. 8. 10.
6. *Senſus communis, & uſus hominum leges interpretatur.*
7. *Tria requiſita in hoc textu.*
8. *Stipulationis eſſentia in duobus qua continua eſſe debent. 9.*
9. *Intervallum etiam decem & octo horarum, permanente actu, non nocet.*
10. *Interruptione negotii ſtipulatio vitiatur.*
11. *Sic teſtamentum quod debet fieri uno contextu.*
12. *Et ſi per plures dies fiat, attenditur concluſio.*
13. *Idem in omnibus contractibus, reprobata differentia inter nominatos, & innominatos. 16. 18.*
14. *Tota vis contractus in concluſione conſiſtit. 16.*
15. *Tractatus & præfationes non attenduntur, niſi ad conjecturalem declarationem.*
17. *Vt ſtipulatio valeat ex intervallo, verba ſunt repetenda, ut & conſenſus in aliis contractibus.*

18. Etiam

18. *Etiam verbo ſtipulationis expreſſo, voluntas non præſumitur limitata:*
19. *Etiam cum incerta perſona non ſit contractus ex intervallo.*
20. *Vera ratio cur intervallum vitiat.*

I*Deò continuus actus, & continua præſentia requiritur, ſed modicum etiam abſentia intervallum non vitiat.*

§. QUi præſens interrogavit, ſi antequàm ſibi reſponderetur, diſceſſit, inutilem efficit ſtipulationem. Si vero præſens interrogavit, & antequàm reſponderetur, diſceſſit, & reverſo reſponſum eſt, obligat. Intervallum enim medii temporis modicum non vitiavit obligationem.

HIc §. facillimus eſt.

1. Neſcio quo œſtro percitus Zaſius hic ſcripſerit hunc textum involutum eſſe, & verba ejus compoſita ad pugnam inevitabilem. Accurſius hic in verbo, *ſi vero præſens* pungit, ſed nullo negotio ſolvit: ut quod ad intellectum text. nec gloſſ. quidem opus ſit, ut malè Doctores nodum in ſcirpo quærentes, quatuor tandem intellectus affinxerint, ut per Franciſcum Aretinum, Socinum, Jaſonem, Alciatum, Lancelotum Galiaulam, hic, malè reprehendentes Bartolum, qui ut planiùs, ita meliùs intellexit, non enim textus legum trahendi ſunt ad ſophiſticam, eo prætextu, ne (ut ex præſcripto magico) verbum ullum ſit ſine novo effectu operandi. Non hac mente ſcripſit Ulpian. quamquam ſcientiſſimus: accipe ergo text. planè ut jacet.

2. Et quod ait, ex parte ſtipulantis, idem intellige ex parte promittentis: quod etiam natura correlativorum oſtendit: Si igitur interrogatus antequam reſpondeat, diſcedat, inutilis eſt ſtipulatio, niſi mox reverſus reſpondeat: modicum enim intervallum neutrimque vitiat: mirum eſt neminem adhuc, quod de correlativa viciſſitudine dico attigiſſe, cùm ſit ex viſceribus textus: & text. in *l. duos reos. § duo rei infra de duobus reis.* qui in princ. in eadem materia intervalli loquitur in uno reo ſtipulandi: & duobus reis promittendi: & tamen idem intelligit in caſu converſo, videlicet in uno reo promittendi, & duobus reis ſtipulandi, ut patet in eodem text. ibi, *duorum reorum reſponſa*, id eſt promiſſiones, per quem text. *& l. continuus in princip. infrà eod. tit.* hic §. tam clarè explicatur, ut nullo alio gloſſemate indigeat.

3. Non tamen impertinenter tractant hic Doctores de probatione teſtium: & omiſſis ambagioſis digladiationibus, breviter dico, quòd teſtes deponentes de ſtipulatione, reddentes rationem, quia audierunt interrogari, & reſponſionem ſequi, probant per *l. 1. C. de contrah. & commit. ſtipul.* Ita contra communem tenet Franc. Aret. in *l. ſciendum. col. 6. infra eod.* Joan. Crott. *hic in 2. repet. nu.* 3. & benè: quia dicta teſtium non ſunt cavillanda. Bal. *cap. perſonas. de teſtib.* Alex. *conſil.* 149. *lib.* 5. *num.* 10. Phil. Decius *conſ.* 100. *num.* 3. & ibi in annot. dixi. quamvis contrarium velint Jaſ. Franc. Ripa. Alciat. hic. Adhuc idem dico, ſi non ſint interrogati de verbo ſtipulationis, ſed de facto, & ita reſponderint: nec opus eſt teſtes repeti: quicquid dicat Alciat. hic num. 7. Reliqua quæ nimis impertinenter tractant hic Doctores ut Joan. Crottus hic in 1. rep. de effectibus privationis ipſo jure, vel per ſententiam, & de dejectione in continenti, vel ex intervallo, ut *ἀπροσδιόνυσα* prætereo.

Gloſſ. in verbo, *reſponſum eſt.* 4. Longum intervallum, puta unius diei vitiat ſtipulationem. *l. continuus in princ. infrà eod. l. ſi ex duobus. de duobus reis.* Sed quia hic in utroque extremo nimis aſtringendi, vel laxandi peccatur. Quamvis hoc hodie modicæ ſit utilitatis in praxi: tamen quia ad rectum intellectum legum neceſſarium eſt, placet novam noſtram Analyſin ſuper hoc explicare. Nimis laxant, qui ſimpliciter dicunt, longum intervallum non vitiare: ut hæc gloſſ. niſi cùm hoc ad extraneos actus divertatur: quam gloſſ. ſequitur Paul. hic. & Areti. per *l. ſi ex duobus arg. à contrario ſenſu. infrà de duobus reis.* Adhuc nimis laxant, qui tenent duodecim, vel etiam octodecim horarum ejuſdem diei intercapedinem non vitiare: ſi conſtet nullum actum extraneum interveniſſe, vel etiam ſi dubitetur. ut poſt Bart. tenent communiter Doctores hic. Franc. Areti. in *l. continuus. in princ. infra eod.* Joan. Crott. hic, in 1. repetitio. num. 17. & 18. Lancelot. Galiaula conclu. 2. Pariter nimis laxant, qui tenent fieri poſſe ſtipulationem reſpondendo die ſequenti, ſi tamen non intervenerit alius actus extraneus: ut Aret. *d. l. continuus.* Socy. hic *col.* 1. Contra nimis reſtringunt, qui tenent non poſſe confici ſtipulationem, ſi ad interrogationem matutinam reſpondeatur veſpere ejuſdem diei, etiam ſi conſtet partes interim non ſolùm ad contrarios, ſed nec ad extraneos actus divertiſſe: & plùs cæteris omnibus reſtringit Andre. Alciat. *Parerg. lib.* 1. *c.* 3 *in fin.* ubi exigit eodem momento, vel minuto temporis reſponderi, & ſtipulationem vitiari, interpoſito actu naturæ neceſſario: veluti hauſtu medicinæ. Cauſa errorum eſt partim experientia, partim ſophiſticia: & ſtudium vincendi, vel ſubtilitatis affectatæ.

Extremitas errorum.

5. Nos verò dicimus de ſubſtantia ſtipulationis eſſe actum continuum text. in *l. continuus. in princ. infra eod.* omnem verò diſputationem in jure de modico, vel longo intervallo. de actu modico, vel prolixo, contrario, vel extraneo, ſemper eo referri, an per illud intervallum, vel per illum actum, ſive per alterum eorum, ſive per utrumque, continuitas actus ſtipulationis interrumpatur, vel non. Si enim interrumpitur, ſtipulatio vitiatur, aliàs non. Reſolutio Analytica.

6. Quando autem hoc ſit, ipſe ſenſus communis, & rerum uſus oſtendit, cui textus omnes noſtri, utpote practici, & ex approbato uſu hominum conflati congruũt, & eodem gnomone debent interpretari: patet in hoc §. quid enim tam contrarium ſtipulationi (quæ inter præſentes, & exaudientes fieri debet) quàm abſentia, quæ ex diſceſſu naturaliter, & neceſſariò ſequitur: & tamen decidit text. quod ſtipulator, qui interrogavit, ſi antequam ſibi reſpondeatur, diſcedat, (ita ſcilicet, ut non poſſit ampliùs audire, nec audiri,) tamen valet ſtipulatio ſine nova interrogatione, ſi reverſo coram reſponſum eſt. Senſus communis.

7. Sed Ulpian. ſcitè ſcribens duo copulativè exigit: primum, quòd ſtipulator revertatur in eandem præſentiam, in text. ibi, *præſens.* & ibi, *reverſo.* ſecundum quod inter digreſſum, & regreſſum modicum fuerit intervallum. Tertium tacitè exigitur, & ex aliis teſtibus probatur, quod in illo modico intervallo, non intervenerit actus contrarius, nec tam extraneus, ut continuitatem actus ſolvat: tunc enim de integro conficienda eſſet nova ſtipulatio, & non vetus perficienda, utpote per continuitatis ſolutionem extincta. Si quis hic aliàs rationes, hoc eſt, probationes quærat, reſpondeo illum non indigere ratione, ſed ſenſu: non legibus, ſed exemplis: non ampliore doctrina, ſed experientia: ut tamen vel rudibus ſatisfaciam. Tria requiſita.

8. Dico ut ſtipulationis forma, & eſſentia conſiſtit in duobus, videlicet in conſenſu ſimultaneo, & verborum forma inter præſentes, audientes, & intelligentes: ut dixi ſuprà in fin. Rubr. ita oportet hæc duo ſimul, vel continua eſſe, *d. l. continuus in princ.*

Non tamen requiritur, quod conficiantur uno eodem minuto temporis: ut putavit Alciat. qui contra text. apertos in hoc §. & *d. l. continuus.* & *d. l. duos §. ult.* exiſtimavit ſtipulationem indiſtinctè vitiari ſpatio unius horæ, vel quadrantis horæ.

Contra Alciat.

9. Ego vero dico nec octodecim quidem horarum ſpatio vitiari, ſi tamen conſtat partes in eodem actu gerendo perſeveraſſe: & hoc ſenſus communis, & praxis oſtendit, tolle promiſcuum exemplum: procurator vel geſtor officio perfunctus ſummo mane animo ſtipulandi interrogat dominum, promittis centum pro omni ſalario; Dominus ait ſe priùs velle rationes inire, & diſpungere, quibus prolatis diſpunctio protrahitur uſque in veſperam, ſeu etiam profundam noctem: tunc dominus re perſpecta ait, quod petiiſti, promitto; ego conſtanter dico validam eſſe, & formalem hujuſmodi ſtipulationem, non obſtante octodecim, aut viginti forſan horarum intercapedine, nec repetita alia interrogatione, etiam ſi interim pranderint, vel etiam cœnaverint, eodem ratiocinio continuato, etiam ſi interim alter, vel uterque per vices reſponderit uxori, vel amicis, vel teſtes interrogarit, aut conſilium à peritis petierit, vel à quoquam depoſitum aut mutuum receperit, vel dederit, vel citationem in jus admiſerit, aut aliud extraneum, ſed breve negotium geſſerit, non interrumpens tractatum negotii, in quo principaliter verſantur, & permanent: tantùm abeſt ut catapotii deglutione, vel ventris exoneratione, ſtipulatio interrumpatur, aut vitietur: ut ridicule nimis exiſtimavit Alciat. *Parergon lib. 1. cap. 3. in fin.*

10. Verùm interruptione tractatus negotii ſuper quo interponitur, vel interponenda eſt ſtipulatio ſive diurna, ſive nocturna, etiam ſtipulatio inchoata interrumpitur, ita ut per reſponſionem, quantumvis interrogante in propoſito perſiſtente, non fiat ſtipulatio, ſed ſimplex conventio, vel pactum, niſi ſtipulatori de integro verbis articulatis à promiſſore auditis, & intellectis audienti, & intelligenti reſpondeatur in continenti, id eſt novo interruptorio intervallo non interpoſito; continuus enim eſſe debet actus ſtipulationis: & hoc eſt de forma *d. l. continuus.* in princip.

11. Idem dico in teſtamento, quod uno eodemque contextu actionis fieri debet, *l. heredes, §. uno contextu. ſupra de teſtam.* interjecto enim hujuſmodi interruptorio intervallo, repetendum eſt teſtamentum brevi manu, tanquam nova actione. Text. eſt apertus in *l. cùm antiquitatis, §. ſi autem longiori, C. de teſtam.* ubi ſi unus teſtium incipit abeſſe longiori ſpatio, non ſolùm debet alius teſtis ſubrogari, ſed etiam debet teſtamentum repeti, quaſi ex nunc, non ex tunc factum: igitur multò fortiùs, ſi hujuſmodi longius intervallum interruptorium actionis contingat ex parte teſtatoris: debent enim omnia breviter repeti, quaſi ex nova actione, ſeu novo integro teſtamento, facit *l. heredes palàm. §. 1. de teſtam.*

12. Ego quidem vidi teſtamenta valde ſolemnia per octo, vel plures dies confecta à teſtatore infirmo, ſingulis diebus aliquot horis ſibi opportunis incumbente: & coram iiſdem teſtibus, & notario continuante, quæ nunquam fuerunt ob hujuſmodi plura intervalla revocata in dubium: & merito, quod teſtamentum fieri poſſit per tot intervalla: nec per unum quidem tale intervallum: ſed quia in concluſione omnia coram eiſdem teſtibus, & notario ſemel repetebantur, & concludebantur à teſtatore, non quòd quando ſunt iidem teſtes, neceſſe ſit totam ſcripturam relegi, ſatis eſt enim illud ſine novis additionibus ſemel coram concludi. Facit *l. qui teſtamento. in fin. ſuprà de teſtam. l. hac conſultiſſima. in princ. C. eod.* Ita ſunt hæc commodè, & juridicè interpretanda, & practicanda. Unde Franc. Ripa. hic, num. 19. malè dicit aliud in teſtamento, ut in eo omnis actus quantumcumque medicus, natura non neceſſarius vitiet teſtamentum, quod falſum eſt.

13. Idem dico in omnibus contractibus etiam nominatis: ut valdè delirent, qui docent contractus nominatos non vitiari propter longum intervallum poſt gloſſ. 2. in *l. ſi ſtipuler. §. ſi in locando. infra eod.* Facientes in hoc differentiam inter contractus nominatos, qui niſi fiant in inſtanti non valent, ſecundum Alex. Jaſ. Jo. Crott. *in 1. repet. num. 12. cum ſeq* Franc. Ripa. & communiter Doctores hic. Tota enim virtus, eſſentia, & productio omnis contractus, vel conventionis in concluſione ſimultanei conſenſus conſiſtit, *l. 1. §. 1. ſupra de pactis. l. conſenſu.* & ibi gloſſ. & Bartol. ſuprà de act. & obligat. l. 1. & ibi Bald. *ſuprà de contrah. empt.*

14. Et tota vis in concluſione conſiſtit, *l. ſi voluntate.* & ibi Bald. *C. de reſcinden. venditio.* Bald. in *l. contractus* per illum text. *C. de fide inſtrumento. in l. multùm intereſt. col. 2. C. ſi quis alteri, vel ſibi. in l. cùm allegas. col. 2.* & ibi Sal. *col. 6. C. de uſuris.* Angel. Peruſ. Alex. *in l. judex ſupra de re judica.* Alex. *conſ. 28. col. 2. num. 3. lib. 1* Philip. Deci. *cap. ult. in fin. extrà de probatio. & conſ. 404. num. 12. conſil.* 488. *num.* 10. Unde in contractu nihil dicitur prius, nec poſterius Jaſ. *l. 2. §. ult. col. 3. de vulga. & pupilla. Facit l. quidam teſtamento. de pecul. legat.*

15. Tractatus enim, vel præfationes non ſunt contractus, nec attenduntur, niſi quandoque ad conjecturalem declarationem dubii: ut per Angel. Peruſi in *l. item quia ſupra de pact. & in l. Titia. §. 1. infra eodem.* multa enim tractantur, quæ non fiunt. Alex. conſil. 13. num. 17. ubi in annota. tetigi. lib. 1.

16. Et quod etiam contractus nominati non fiant ex intervallo, ſed ex ſola concluſione finita, text. *eſt in l. ſi voluntate* ad finem. ibi, *conſenſu finitum contractum C. de reſcind. venditio.* & ante concluſionem pœnitere, ſeu potiùs actum non perficere licet. Et ſic in hoc non eſt differentia inter ſtipulationem, & alios contractus.

17. Niſi in hoc, quod ſi interrogatus diceret expecta, ut deliberem in craſtinum, & cras reſponderet: etiam ſi conſtaret de perſeverantia interrogantis, tamen non valeret ſtipulatio, niſi repeteretur interrogatio cum reſponſione, eodem contextu ſequenti: ut tenet Bald. in *rub. col. ult. C. de conſt. pecul.* Jaſ. hic, col. 2. & bene: quamvis Franc. Ripa hic num. 9. contrarium velit. Sed benè poteſt valere in vim conventionis, vel alterius contractus etiam nominati, ſi tamen conſtet de perſeverantia alterius, & ſic de conſenſu, & concluſione conſenſus: ut etiam loquitur Alex. conſ. 107. ad fin. lib. 1. quem Franc. Ripa. ſupinè citat, & malè intelligit.

18. Amplia etiam ſi interrogans dixiſſet, promittis per ſtipulationem? Quia ex eo ſolo non cenſetur voluntas limitata ad ſtipulationem: quicquid dicant Bald. in rub. C. de conſtit. pecu. & Alex. hic. quos in hoc benè reprehendit Franc. Ripa. hic, num. 16. Cæterùm non eſt aliud in ſtipulatione, niſi ex eo quod ea quæ ſunt de forma, debent ſimul, vel continua eſſe: ut dixi ſuprà eod. num. 8. Et ſic cæteris paribus non eſt differentia inter ſtipulationem, & alios contractus, ſive nominatos, ſive innominatos, id eſt non eſt differentia in intervallo, ſed in verbis, quæ in ſtipulatione, non autem in aliis contractibus requiruntur. Sed utrobique dato intervallo interruptorio, repetenda ſunt, quæ ſunt de ſubſtantia ut actus incipiat & valeat ut ex nunc.

19. Et nimis delirant Alexand. & Jaſ. hic, col. penult. Joan. Crott. & alii poſt Bart. in *l. licitatio.* de publica. dicentes, quòd cum incerta perſona fieri poteſt contractus ex intervallo, quia publicationes, ſubhaſtationum continuatio, & concurſus licitationum non ſunt niſi tractatus, & præparatio ad unam futuram ſummam venditionem, quæ non incipit eſſe, niſi in

concluſione cum certa perſona, cum omnibus ſuis ſubſtantialibus, quæ non recipiunt continuitatis ſolutionem.

20. Et hæc eſt tam vera, quàm brevis ratio, cur, & quando intervallum vitiet: videlicet, quia tollit continuitatem actus vel formæ: in qua tamen invenienda miserè ſeſe torſerunt Doctores ut Joan. Crotius hic in rep. 2. Galiaula & alii. Quod ſi dicas, cur ergo in diffinitione ſtipulationis l. 5. infrà eod. & ſuprà in rub. num. 10. non eſt additum in continenti, vel de continuato actu? Reſp. hoc eſſe de ſubſtantia generali omnis contractus, vel conventionis: & ſic ſatis intelligi, & præſupponi in diffinitione ſtipulationis, quæ proinde non eſt manca apud Jureconſultum, *d. l.* 5. *§. ſtipulatio eſt.*

EPITOME §. SI QUIS ITA.

1. Nova epitome, & defenſio communis literæ.

2. Textus non debet reſtringi ad verbum, quidni. 13.

3. Quando ſublatæ formulæ verborum in ſtipulationibus. 4. 6.

4. Intellectus l. & per jusjurandum. §. tutor. & l. pen. de acceptila.

5. Obligatio non verbis contracta, an tollatur hodie per acceptilationem?

6. Stipulatio etiam Aquiliana hodie fit quibuſcumque verbis.

7. Hodie pactum firmatum ſufficit.

8. Stipulatio non tam eſt inventa, ut ſit contractus per ſe quàm ut alios contractus confirmet.

9. Et non ſubſiſtente cauſa non valet.

10. Duo in ſtipulatione requiruntur: negotium compactum, & forma verborum. 12.

11. Dubium compactum non eſt pactum. 12.

13. Relatio implicat etiam in his, quæ ſunt de forma.

14. Stipulatio non poteſt fieri per A. B. nec per characteres.

15. Nec per verba impoſititia, & minùs per ſonum tubæ.

16. Nec voce tranſmiſſa ſuper cerebrum, vel per organum extrinſecum. 17.

18. Nutus dubius eſt, & quamdiu dubitatur de conſenſu, non ſolùm civilis, ſed naturalis quoque obligatio deficit.

19. Reprobatur differentia inter ea, quæ ſolo conſenſu, vel verbis, aut aliàs contrahuntur.

20. Reprobatur communis ſententia, quòd actus peccans in forma, non valeat, ut valere poteſt. 24. 104. 105. 106. 107. 112.

21. Imperſonalitas ex parte promiſſoris vitiat conſtitutum, & fortiùs ſtipulationem, contra Alciat. 23.

22. Reſponſio dubia non declaratur per interrogationem, quoad verbum obligativum, niſi præcedente pacto. 23.

25. Contractus poteſt extendi cum ſtipulatione.

26. Intellectus l. nutu. de lega. 3. 29.

27. Fideicommiſſa olim non obligabant, ideò nullam ſolemnitatem exigebant.

28. Intellectus l. & in epiſtola. & l. ult. C. de fideicom. 29.

30. Limitatio Iaſ. ad d. l. nutu. contra communem defenditur.

31. Nova limitatio, ut non procedat etiam in parvo legato ad interrogationem.

32. Etiam tertii, niſi ad unam circumſtantiam declarandam.

33. Si non valet quod ago, ut ago, valet ut valere poteſt.

34. Nova generalis regula, quod valet concurrente voluntate, & poteſtate.

35. Voluntas quando dicatur limitata ad contrahendum in ſcriptis, vel aliàs. 36.

38. Reprobatur doctrina Bartol. & ſequacium. 39. 43.

40. Verus intellectus & conciliatio l. ſi unus §. ſi acceptilatio de pact. & l. an inutilis, de acceptila.

41. Defenſio communis literæ.

42. Intellectus l. ſi tam anguſti. de ſervitutibus.

43. L. ſi ſervus legatus. §. ſi ſervus alienus, de legat. 1. contra Aret. Decium, Iaſ. 44. 45.

45. Legatum directæ libertatis non obliquatur, ut valeat. 59.

46. Non præſumitur mutatio voluntatis in eadem diſpoſitione.

47. Tollere lucrum, non eſt inferre damnum.
Expreſſum non ſemper facit ceſſare tacitum.

48. Rejicitur ſolutio Lanceloti Politi.

49. Et Alciati, & Zaſii. 50.

51. Dubitatio antiquorum, & recentiorum.

52. Solutiones quatuordecim rejiciuntur. 53. 54. 55. 56.

57. Vera ſolutio, & intellectus multarum legum.

58. Aliud libertas directa, vel orcina, aliud fideicommiſſaria. 63. 66.

59. Cur in orcina duo tempora conſiderentur: nec ſervo alieno libertas directa datur. 66.

60. Niſi appareat voluntatem non eſſe limitatam ad libertatem orcinam.

61. Ad quod non ſufficit generalis clauſula codicillaris.
Libertas directò legari poteſt in codicillis, nec ob id obliquatur.

62. Clauſula cõdicillaris non facit legatum tranſire in aliud, ut valeat, nec egreditur intentionem teſtatoris. 63. 72.

64. Intellectus §. codicillorum, in leg. 2. de codicill.
Legata fieri poſſunt, etiam in codicillis.

67. Orcinus non eſt libertus hæredis, ſed defuncti.

68. Qui non gratis manumittit, non eſt plenè patronus, & circa hoc dolum committens perdit omne jus patronatus. 71.

69. Patronatus primarius, ſecundarius. 71.

70. Servus ob necem domini detectam libertate donatus, cur dicitur nullius libertus.

73. Verus intellectus §. ſi quis ſervo. in l. generali de fideicommiſſa. liberta.

74. Verum intellectus §. ſi quis hæredem in l. filiusfamilias. de legat. 1.
76. Pactum quotæ hæreditatis in contractu matrimonii, valet de conſuetudine.
77. Intellectus l. Scævola. ad Trebell. 78. 79.
79. Imperitia Tabellionum.
80. Fideicommiſſum pupillare omnia bona pupilli comprehendit.
81. Mater non poteſt per patrem privari legitima in bonis filii impuberis.
82. Subſtitutio facta filio impuberi præſumitur continere tantùm bona teſtatoris, niſi quatuor concurrentibus. 83.
84. Iuramentum habet vim clauſulæ, ut actus valeat, ut patet in caſibus jure expreſſis. 85.
85. Aliàs intelligitur ſecùndum materiam ſubjectam, nec excedit metas concurſus.
86. Verba ſtyli nihil operantur.
87. Multas vires attribuunt Doctores juramento, quæ jure non probantur.
88. Maritus qui ſocero promiſit factum uxoris, an teneatur?
89. Teſtamentum ſi non valet ut ſcriptum, tamen valere poteſt ut nuncupativum.
90. Sed non ut codicillus, niſi dictum ſit.
91. Etiam ſi eſſet ſolemne, excepta ſola hæredis inſtitutione.
92. Clauſula codicillaris non operatur contra veriſimilem mentem.
93. Teſtamentum minùs ſolemne, ſed æquabiliter factum inter liberos valet.
94. Si conjuncta perſona procedit in judicio, tanquam procurator, nec habet mandatum, non valet judicium contra dominum, ſed tamen contra comparentem.
95. Adhuc non valet contra dominum, ſi comparens habebat mandatum, ſed non proceſſit ex eo.
96. Iudex ſive ordinarius, ſive delegatus, non præſumitur procedere ex poteſtate, quia nihil poteſt.
97. Voluntas in dubio non præſumitur limitata: quod ampliatur multipliciter. 98. & limitatur ſemel. 99.
100. Error in ſexu non vitiat baptiſmum, ſed tamen error in corpore. 101.
102. Maritus invita uxore cognita, ſe faciens monachum, an profeſſio convaleſcat mortua uxore.
103. In cap. cùm quidam. de converſi. conjugat. impeatmentum eſt impediens, non dirimens.
104. Obſcura, laborioſa, & falſa theoria. 105. 106.
107. Inſtrumentum in forma Garentigiæ. 113. 114.
108. Iaſ. graviùs errat, nitens ſalvare Bart. 110.
109. Stipulatio facta animo donandi, non eſt præſumpta, ſed vera donatio: quæ non vitiatur propter defectum formæ. 110.
111. Error Alciati de ſtipulatione in abſtracto.
113. Diſtinctio Doctorum de Garentigia rejicitur. 114.
114. Virtus Garentigiæ eſt propriè ab executione proviſionali. 116.
115. Garentigia unde dicitur.
116. Si contractus principalis non valet, nec Garentigia, & aliæ clauſulæ. 117.
118. Confeſſio facta in contractu nullo, quando, & quatenus valet.
119. Confeſſio facta coram judice incompetenti valet ut extrajudicialis.
120. Defenſio communis ſententiæ de naturali obligatione contra Æmilium Ferretum.
121. Naturalis obligatio oritur etiam ex delictis.
122. Etiam ad pœnam civilem, quia lex eſt pactum Reipublicæ.
123. Et ex quaſi contractu, & juſta ſententia, & teſtamento. 124.

AD ſtipulationem ſufficit conſenſum colligi ex verbis relatis ad interrogationem, non ex ſignis, quæ ſi dubia ſint, nec naturalis quidem obligatio oritur.

SI quis ita interroget, dabis? Et reſponderit, quidni? Etiam is utique in ea cauſa eſt, ut obligetur. Contrà ſi ſine verbis annuiſſet. Non tantum autem civiliter, ſed nec naturaliter obligatur, quia ita annuit. Et ideò rectè dictum eſt, non obligari pro eo, nec fidejuſſorem quidem.

HIc §. non tam facilis, ut prior, ſed utilior. Epitome, quam Bartol. tradit, controvertitur.

1. Ego breviter illam ſic concipio. Ad ſtipulationem ſufficit conſenſum colligi ex verbis relatis ad interrogationem, non ex ſignis, quæ ſi dubia ſint, nec naturalis quidem obligatio oritur. Nuper quidam manus auſi ſunt inferre textui: nec tenenda eſt litera noſtra Pariſienſis tempore Ludovici XII. optimi Regis hic edita, quæ etiam communis eſt, & antiqua veteribus Codicibus tam manu ſcriptis, quam exaratis conformis. In text. ibi, *Quidni? Etiam.* Æmil. Ferret. juſtè queritur Germanos recentiores Codices dictionem, *etiam*, contra fidem vetuſtiſſimorum, & communium Codicum expungere. Ego quoque antiquitati, & conſuetæ literæ magis deferendum puto. Rurſus in text. ibi, *non tantum autem civiliter, &c.* ſunt qui legunt, non tantùm autem non civiliter, ut Anton. Auguſt. emendatio. lib. 1. Joan. Corraſius hic in lect. 2. & Franciſc. Conna. commenta. juris lib. Sed vera eſt communis, & antiqua litera, Latinæ elegantiæ congruens: ut & apud Cicero. epiſtol. lib. 1. poſt princip. *non modo dignitatis, ſed ne libertatis quidem partem reliquit*, id eſt, non modò nec dignitatis. & aliquantò poſt in eadem epiſtola, *non modo præmiis, (quæ apud me minimum valent) ſed ne periculis quidem compulſus ullis*, id eſt, non modo nec præmiis, non ineleganter omiſſa, ſed tacita ſatis intellecta geminatione negativæ, quo ductus ſermonis leniùs fluat. Malè ergo contra omnium Codicum fidem, nedum contra ſermonis elegantiam invehitur dictio, *non*. Et ſtandum eſt communi, & elegantiori literæ noſtræ, quam etiam Udalr. Zaſius, & Franc. Duarenus hic rectè defendunt.

2. In text. ibi, *quidni?* Text. eſt clarus: ſed quia brevis, obſcurus, praxis, & rerum imperitis, qui hunc text. tripliciter obſcurant. Primo abſtrahendo text. à concreto negotii ſubjecti, & nimis etiam ad materias remotas extendendo, ſecundo hiſtoriam juris perturbando, tertio nimis reſtringendo. Et incipiendo à

noviſſimis, Æmil. Ferret. hic, num. reprobando gloſſ. 1. & communem ſententiam, cenſet aliud eſſe in verbis, *cur non*, & nititur authoritate Grammaticorum, & Terentii Comici, quod verbum, *quidni*, ſimpliciter prolatum, ſit adverbium affirmandi, idem pollens quod *certè*, *profectò*, & ſimiles dictiones. Sed hoc non arguit, quin idem ſit de verbis, *cur non*, ut ex ſequentibus clarè liquebit. Et ſic vera eſt gloſſ. 1. quam omnes Doctores concorditer ſequuti ſunt. Malè ergo Ferret. reſtrinxit text. ad formulam verborum expreſſorum.

3. Quoad ſecundum noviſſimum hic, ſed ſuprà eod. in rub. *contra hunc §. opponunt*, *l. 1. inſtit. eod.* ſi enim vetus verborum formula, de qua ibi non fuit ſublata, niſi per Leonem Imperatorem, *l. omnes, C. de contrah. & commit. ſtipul.* circa annum Domini 470. edita, quomodo hic omiſſa illa formula valeret ſtipulatio per verbum, *quidni*, tempore Ulpian. qui plus 250. ann. fuit ante Leonem? Doctores ſeſe & lectores intricant, & multùm loquendo pauca dicunt. Raphaël Cuma. hic, ſolvit quod iſte §. non eſt Ulpian. ſed fuit additus, vel correctus à compilatoribus Digeſt. quę conciliatio non valet: quia corrumpit hunc text. Aliter ſolvit Thomas Doctius Senenſis ſuprà eod. in rub. dicens, quòd tempore Ulpiani non erat introducta ſolemnitas verborum, de qua Inſtitut. eod. §. ſed fuit inventa poſt Ulpianum, & tamen ſublata per *Leonem in d. l. omnes, & ſequitur* Barthol. Socin. in d. rub. col. 10. & ibi Soci. Junior. num. 190. Sed hæc conciliatio deterior eſt priore: tum quia divinatoria, tum quia manifeſtè falſa. formulæ enim maximè vigebant ante tempora Imperatorum, ut patet apud Ciceronem in Topicis, & in lib. de Oratore: & in oratione pro Murena, & pro Cæcina: ſed poſt Imperatores Jureconſulti ſenſim cœperunt aliquid formulis detrahere, ut dixi in tract. de dignitatibus & magiſtra. Rom. num. 197. Hieron. Verius in d. Rubri. num. 227. cum ſequenti, poſt longum multiloquium cogitandum relinquit. Hieron. Butigel. in d. Rub. num. 43. magis accedit veritati, dicens, quòd per *d. l. omnes:* clariùs, & generaliùs ſublatæ ſunt veteres formulæ, quam per hunc §. per quem non tam apertè ſublatæ erant, & idem in effectu vult Joan. Crot. hic num. 4.

4. Ego verò dico, quòd per hunc §. & tempore Ulpiani, non erant ſublatæ vetuſtæ illæ formulæ, de quibus §. 1. *Inſtit. eod.* ut innuit text. in d. §. 1. in fine. Sed nec plures aliæ, de quibus non ſolùm apud Cicero. in Topicis, ſed etiam paſſim in jure noſtro. *ut Inſtit. de inutilib. ſtipulat. §. item ſi quis.* ubi modica præpoſteratio vitiabat, & in *l. jusjurandum, §. tutor. infra de acceptila.* ubi verus procurator non poteſt per acceptilationem liberare, nec liberari, hoc eſt, nec activè, nec paſſivè, niſi interpoſita priùs novatione, deinde ſubjecta acceptilatione. Et idem ibi deciditur in legitimo & ſolemni tutore, & generaliter in quovis curatore, puta furioſi, vel prodigi, ut non poſſint accepto ferre, neque his accepto ferri, niſi per circuitum novationis, vel Aquilianæ ſtipulationis, de qua in §. *item per acceptilationem, Inſtit. quibus modis tollitur oblig.* etiam ſi obligatio illa verbis tantum, hoc eſt, nonniſi per ſtipulationem contracta erat, & rurſus in *l. penult. infra de acceptila.* ubi nec ſervus quidem proprius, nec juſſu quidem domini, poteſt acceptum facere, nec ei accepto ferri, niſi priùs interpoſita ſtipulatione animo novandi: ut ibi tenet Accurſ. *per dict. §. tutor.*

5. Adhuc hæc jura intelliguntur, quando accepto ferenda obligatio erat verbis, hoc eſt, per ſtipulationem contracta: aliàs nec per ipſos quidem principales, eorumve hæredes acceptilatio tolli poſſet, niſi interventu novationis. Text. *d. item acceptilationem.* ſed ſi obligatio verbis contracta erat, facto ipſius tutoris, curatoris, procuratoris, vel ſervi, jure cautum non invenio, quia ejuſdem facto ſibi, vel domino accepto ferri poſſit dominium, non debitorem, domini gratis liberando, *l. contra juris, ſuprà de pact. l. pactum, C. eo.* Ideò tunc ceſſant dictæ formulæ. Facit *l. nihil tam naturale. infra de reg. jur. l. quòd ſervus, leg. filia infra de ſolutio.* Jaſ. Phil. Dec. in *l. filius in fine, C. de pact.* Quorſum enim inter eoſdem circuitus novationis, vel Aquilianæ ſtipulationis? Non congrueret, ſed nimis abſurdum eſſet, inter eoſdem ſtipulantes hunc circuitum exigi.

6. Inſuper dico hodie omnes iſtas verborum formulas, & circuitus ſublatos eſſe, & generaliter ſufficere quæcumque verba ſemel cum conſenſu, animo ſtipulandi, ſive ad obligandum, ſive ad novandum, vel accepto ferendum prolata, dummodo non ſit in re aliàs à jure prohibita, idque per generalitatem univerſalem Leoninæ conſtitutionis, *in d. l. omnes, C. de contrah. & commit. ſtipulat.* Fateor quòd tempore Ulpian. jureconſulti incipiebant rigorem illarum formularum reſtringere, puta ut reſponſio ſuppleretur ex tacita repetitione ejuſdem verbi, in interrogatione expreſſi: ut in hoc §. ſed longè pleniùs factum eſt conſtitutione Leonis, cujus plenitudine quamquam non neceſſario (cùm ſatis ineſſet) tamen non ſupervacuo (utpotè ad frivolam dubitationem tollendam) adjecit Juſtinia generalem legem, de præpoſteratione non vitiante, in omnibus diſpoſitionibus, etiam in ſtipulationibus cujus ſummam habes in *l. præpoſtera, C. de teſta.*

7. Adverte tamen, quod d. l. *omnes* quantumvis univerſalis, non concernit, niſi modum contrahendæ ſtipulationis, & ejus ſubſtantiam, ut in ſe valeat: non autem effectum, nec ut extendat majores vires dando, quàm aliàs ſolemniſſimè concepta ſtipulatio habeat: ideò non derogat, *d. §. item per acceptilationem, Inſtitut. quibus mod. tollitur obliga. nec d. §. tutor, in l. & per jusjurandum, & l. pen. infra de acceptila.* ſed uſus, & obſervantia praxis tandem introduxit, ut nudum pactum ſerio concluſum, non minus hodie polleat, quàm ſtipulatio etiam Aquiliana: ut dixi ſuprà in Rubr. num. 42.

8. Quantum ad primum, ſuprà num. 2. ſcholaſtico more errant Doctores dum putant his ſolis verbis, quæ in hoc text. & ſimilibus, ut dabis decem? quidni? confectam eſſe ſtipulationem: & periculoſius errant, dum extendunt ad matrimonia, legata, codicillos & teſtamenta. Ego vero dico non minorem eſſe errorem, quàm ſi quis Alchimiſtica ſophiſticatione in Aurificum, & Monetalium officinis, abſtractum à concreto ſeparare velit: non ſunt enim inventæ ſtipulationes, ut ſint contractus per ſe, ſed ad contractuum, & omnium conventionum certam, & explicatam confirmationem: præſupponunt enim ſemper aliud certum negotium contractum, ſuper quo interponunt, & à quo pendent: ut in *l. ex placito. C. de rer. permut.* hinc ait text. in *l. 5. §. conventionales, infrà eodem, quod pendent ex negotio contracto, & quod tot ſunt genera ſtipulationum, quot rerum contrahendarum.*

9. Hinc eſt, quod ſtipulatio etiam ſolemniſſima, quoad verborum formam attinet, ſi temerè concepta eſt ſine cauſa, id eſt, non ſubſiſtente aliquo negotio ſubjecto, non valet: ſaltem obeſt exceptio *l. 2. §. circa. ſuprà de dol. mal. exceptio.* ubi Bart. & alii. Alex. conſ. 4. col. 10. uti in annot. tetigi, lib. 1. Non eſt ergo pueriliter intelligendum, quod nuda verba hujus text. ſine aliquo negotio contracto, vel contrahendo operentur ſtipulationem efficacem. Sed demum ſubſiſtente vero negotio: ut ſi dum tractant de ſatisfactione damni culpa dati, in quo conveniunt, ſed non in ſumma, & alter rogat, dabis decem, (ſcilicet pro negotio, quo de agebatur) alter reſpondit, quidni? & ſic diſcedunt contenti, confecta eſt ſtipulatio: quia primo apparet qua de re, & ſerio agi. Secundo ſuperaddita eſt verborum forma ſtipulationi congruens, & quæ niſi ſtipulationem operaretur, ſupervacua eſſet: & ſic ſerium pactum, ſed nudum tranſit in ſtipulationem.

10. Aliàs deficiente primo, nihil eſt, nec pactum quidem nudum: ſed tractatus, vel inchoatio: ut inquit text. in materia teſtamentorum, in *l. ſi quis. de teſtam. in l. ult. §. illud quoque. C. de codicill.* Oldrad. quæſt. 119. Alexand. conſil. 74. num. 3. lib. 1. ubi in annot. dixi: & ad Philipp. Decium, *cap. 1. num. 25. de fide inſtrumento.* & conſil. 488. num. 11. vel deſtinatio: ut inquit text. in materia contractuum, in *l. cum de bonis, C. de donatio. in l. qui abſentis, in princ. de acquir. vel. amit. poſſ.* Deficiente vero ſecundo, non eſt ſtipulatio, etiam ſi ſit conventio firmata, vel quandoque conſtitutum.

11. Debes mihi centum ſolvenda in Natale Domini: non ſolviſti, ſed menſe Februario me in tranſitu adoriens, excuſatione moræ facta interrogas, num tibi placet, ut ſolvam Paſchate. Reſpondeo placet, an ſit perfecta ſtipulatio? Dicerent quod ſic, per hunc textum. Ego vero dico nec pactum quidem perfectum eſſe quantumvis favore liberationis, tantùm abeſt, ut ſtipulatio inchoata ſit. Placet enim mihi ſolvi ſaltem Paſchate, ſed non ſequitur quin placeat prius ſolvi, & quin liberè nomen illud vendere poſſim, ſine onere dilatoriæ exceptionis dicti pacti: quod nec in vim quidem pacti nudi concluſum, & firmatum fuit: quia dubia eſt concluſio, ergo nulla. Idem ſi quis inopinatè te interroget, fidejubebis pro me? Vel mutuabis mihi centum? Vel locabis mihi domum tuam? Vel ſi filia tua nubat mihi, dabis mille nomine dotis, reſignabis officium tuum? Et reſpondeas quidni? Cum de hoc non ageretur, vel ſi tractaretur, non tamen conſtat de negotio concluſo, nec de animo obligandi, non ſolùm non eſt ſtipulatio, ſed nec pactum quidem.

12. Idem in infinitis ſimilibus paſſim in rerum uſu obviis, ut nimis pueriliter delirent, qui ſcribunt vix pactum nudum inveniri verbis contractum, eo quod vix fiat, quin verba in interrogationem & reſponſionem recidant: & ſic in ſtipulationem. Atqui priùs conſtare oportet id agi, ut verborum obligatio contrahatur, inquit text. *in lege, obligationum ſubſtantia. in fin. de actio. & obligatio.* Duo enim ſemper in ſtipulatione requiruntur, negotium compactum, & forma verborum: & ita emaculanda eſt hujus §. doctrina: & ad commodam praxim, & uſum, verumque legum ſenſum reducenda.

13. Redeundo ad text. ſuprà num. 2. non hîc quæritur, an nuda illa verba, *dabis decem? Quidni?* Sufficiant ad ſtipulationem omni alio compacto circumſcripto: ſed præpoſita juſta cauſa, & ſerio pacto, quæritur an brevis illa formula ſatis ſit ad ſtipulationem? Videbatur quòd non: quia in hac verborum obligatione plenior & ſolemnior verborum forma requiritur, quam in nudo pacto: ſed hic verba ſunt curta, non habent ſuppoſitum, neque appoſitum, & nihil ſignificant, niſi per relationem ad interrogationem. Sed hoc non obſtante deciditur ſufficere etiam jure veteri ante legem Leoninam, cum ſubſiſtente cauſa juſta, & animo contrahendi, vox reſpondentis referatur ad interrogationem, & ſic eadem verba implicet: ut in text. *Quidni?* ſcilicet dem, vel dabo. Idem, ſi unico monoſyllabo reſpondeatur, ita, ſcilicet faciam, vel dabo quod petis: quia virtute relationis præſertim continuæ & immediatæ relatum ineſt etiam ſpecificè, *l. ſi defenſor. §. qui interrogatus.* & ibi Bald. *de interrogat. actio. §. præterea. Inſtit. de inutilibus ſtipulat.* etiam in his, quæ ſunt de forma, ut hic, Philip. Dec. conſil. 687. niſi non ſatisfieri rationi formæ requiſitæ: ut cle. appellanti. de appellatio. Quod ſi verba reſpondentis referrentur ad aliud, quàm ad verba ſtipulantis, vel mentem illius, tunc neceſſe eſſet complacentiam ſtipulantis illicò ſequi, vel omnia de integro fieri. §. ſeq. in fin.

Relatio implicat.

14. Et prædicta omnia intelliguntur, dummodò verba ſint congrua, ut gloſſ. communiter approbata in §. 1. in verbo, *quibuſcumque. Inſtit. de verb. obligat.* Nec præcedens conventio ſufficit: quidquid dicant Paul. & Jaſ. §. ult. infrà eod. Alexand. Franc. Aret. Soci. Junior, hic, Franc. Ripa, *ſuprà eod. in rub. col. 2. nu. 9.* quia non eſt in poteſtate privatorum fingere, nec mutare à lege datam formam, *l. & ſi fortè.* ubi Bart. *infra de caſtren. pecu.* literæ, notæ, ziphereæ characteres non ſunt ſcriptura. *l. Lucius in princ. ſupra de teſta. milit. l. 1. §. noſtram autem verſ. ne autem, C. de veteri jure enucleando.* & multò minus ſunt voces, quia nec ſoni quidem. Vox eſt animantis, & nondum eſt ſermo, nec loquela, niſi ſit articulata, *l. Labeo. in fin. ſupra de ſupellect. legat.* Adhuc non ſufficit vox articulata, ut ſit locutio, & ſermo, niſi certæ uſitatæ linguæ, quàm niſi uterque intelligat, neceſſe eſt adhiberi præſentem verum interpretem. §. ult. infrà eodem. Fruſtrà ergo ad ſtipulationem contrahendam per A. vel B. intelligentem rogationem vel reſponſionem, etiam ſi priùs ita pepigerint.

15. Addo nec per verba articulata, ſed conficta, vel ad alium, quàm proprium, vel uſitatum ſenſum privatim applicata: quamvis hoc modo fieri poſſent alii contractus, vel legata, in quibus non requiritur verborum forma. gloſſ. in verbo, *vocabula in fin. leg. 4. ſupra de legat. 1.* Stipulatio enim fit, ut lege agi poſſit, & niſi formam ſuam congruam habeat, non poteſt ex ſtipulatu lege agi. nimis ergo deſipuit Alexand. *§. ult. ea leg.* ubi tenuit ſtipulationem ſine verbis, ſine loquela, ſine voce, ſono tubæ contrahi poſſe, ſi prius partes ita pepigerint. Plus dico non ſufficere, quod ſurdus qui rectè loquitur, etiam audiens ſonum verborum tantum, percipiat ſenſum nutu, vel alio ſigno quam perceptione, & ſenſu in ſonum verborum: ut contra Bart. tenet Raphaël Cum. Hieron. Tor. ſuprà eodem in princip. legat. quicquid dicat Alciat. ibi. num. 35.

16. Amplio etiam ſi hujuſmodi ſurdus audiat, & intelligat interrogantem, vel reſpondentem, loquentem ſibi ſupra cerebrum hujuſmodi ſurdi, etiam ſi poſt Juventium Celſum dicat Juſtinianus in *l. diſcretis, §. ſin autem, C. qui teſt. fac. poſſunt.* nullum eſſe tam ſurdum, qui penitus non exaudiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur. Talis enim non eſt ſurdaſter, qui ſermones & colloquia, quamquam tardius, exaudit. de quo in *leg. 1. in fin. ſupra de actio. obligat.* debet enim uterque exaudire, id eſt, auribus propriis, non autem per cerebrum, l. 1. ſuprà eod. in princ. ibi, *exaudire ſe invicem debent.* Ita etiam ſentit Joan. Corra. ſuprà eod. in princ. in lec. 2. verbi, *neque ſurdus, & bene.*

17. Plus & novè dico, quod ſi invicem loquantur, intelligant etiam ſeſe videntes ſono articulati ſermonis tranſmiſſo per trabem admoto ore loquentis uni extremo, & aure audientis alteri extremo, vel per inſtrumentum concavum, etiam ſi alter tantùm ſic interroget, vel reſpondeat, non eſt ſtipulatio, quæ introducta eſt, ut probatio ſerii, & ſolemnis actus explicata ſit, & deducibilis in judicium: & quamvis ſermo ſit congruus, tamen artificialis iſte modus exaudiendi non eſt congruus, ad formam legis, quæ intellexit de mutua exauditione per modum naturalem, & conſuetum, & non per modum inſolitum & artificialem.

18. Gloſſ. in verb. *annuiſſet.* ibi, *humeris.* Imol. & Jaſ. hic num. 12. rectè dicunt conſtrictionem humerorum eſſe ſignum indifferens: ſed de inclinatione capitis, quod ſit conſentire, malè dicunt, niſi aliis certis circumſtantiis concurrentibus: & ſtandum textui noſtro, quòd omnis ſimplex nutus regulariter eſt dubius: & ſic non ſolùm civilis, ſed etiam naturalis obligatio deficit: utraque enim deficit, non ſolùm quando certum eſt de diſſenſu, ſed etiam quando dubium eſt: quia obligatio debet fundari ſuper diſpoſitione certa; non autem incerta in ſe: quoniam in jure paria ſunt non eſſe, vel non apparere, *l. duo ſunt Titii, de teſtam. tutel.* quæ eſt nova, & vera ratio punctualis hujus textus.

19. Contra gloſſ. & omnes Doctores qui malè faciunt differentiam inter ea, quæ ſolo conſenſu, vel verbis contrahuntur, quod non eſt ad propoſitum: quia in *l. ſi ſtipuler. infra eod.* conſtabat de ſerio conſenſu. ibi. *ſi tamen conſentiatur.* ſed hic non conſtabat: quia ſimplex nutus eſt dubius: & text. hic in verſ. contra. loquitur de unico nutu ſine aliis circumſtantiis: & ſic de nutu dubio. Hic eſt novus & genuinus, imò nativus ſenſus hujus §. rejectis aliis. Quod enim crebrius putant hunc text. procedere dumtaxat, quando conſtabat quòd partes haberent animum ſtipulandi tantùm, & quando non eſt ſimpliciter dictum, *dabis*, ſed, *dabis mihi ſtipulanti.* vel per ſtipulationem: ut Imol. Paul. Alex. Jaſ. num. 5. & communiter Doctores hic, divinatio eſt, & nimia ſubauditio.

20. Quod autem alii poſt Bartolum dicunt, quòd quamvis non eſſet conſenſus limitatus, ſed de conſenſu conſtet: tamen quod ſtipulatio peccans in forma, defectu verborum, non valet ut pactum; hoc magis erroneum, & abſurdius eſt, quia ex hypotheſi adeſt mutuus conſenſus, & ſic forma, & ſubſtantia pacti, ergo

Contra Jaſ.

debet ſubſiſtere pactum. Et ſic gravius errat Jaſ. hic num. 8. not. ultim. dum ampliat, etiam ſi tacitè conſentiens nutu certo det fidejuſſorem, & ſic iterum conſentiat de facto, & ſint duo vincula: tamen quòd non proſunt, ob defectum formæ: & quod regula de duobus vinculis non habet locum, quando actus peccat in forma. Viden' ut ineptus error ille, quod conſenſus ſit materia ſtipulationis (ſuprà in fin. rub. confutatus) in alios errores præcipitet? Quid enim abſurdius, quàm ubi conſtat de pacto, & adeſt materia, & forma pacti, tamen negare pactum eſſe? Porro text. hic non dicit fidejuſſorem non obligari qui pro eo tacitè, vel nutu præſente parte conſentit: ſed quando pro eo qui ita annuit, ut non conſtet de conſenſu, potuit etiam, ſed aliter ſine ejus conſenſu, vel ex mandato ſeorſum abſente parte facto intervenire potuit, etſi non obligari.

21. Ex prædictis confutatur alter error Alciat. hic, num. 4. tenentis quod imperſonalitas ex parte promiſſoris, etiam in verbo obligativo non vitiat ſtipulationem, quamvis vitiet conſtitutum, & omnes alios contractus: ut not. in *l. ult. ſuprà ſi cert. peta.* & reprehendit Jaſonem contrarium tenentem in *l. ſtipulatio iſta habere licere. §. ſi quis ita col. 2. infra eod.* quia quamvis Chriſtophor. de Caſtel. & Raphaël Cum. diu ante Alciatum idem quod Alciat. tenuerint: tamen vel eſt opinio Jaſ. quia ſi talis imperſonalitas vitiat conſtitutum, ut Alciat. fatetur: & eſt text. in *Authent. ſi quando. C. de conſtitut. pecu.* multo fortius vitiat ſtipulationem, in qua major explicatio, & ſolemnitas requiritur.

22. Nec obſtat unicum fundamentum Chriſtophor. & Alciat. quòd reſponſio ambigua declaratur per præcedentem interrogationem, *§ præterea, Inſtitut. de inutili ſtipula.* quia hoc eſt verum, quando reſponſio eſt certa, & liquida in ſui ſubſtantia, hoc eſt quoad verbum obligativum: nec eſt imperfecta, niſi quoad qualitates & circumſtantias materiæ ſubjectæ, quia ſupplentur ex expreſſis in interrogatione. Ita loquitur *d. §. præterea.* ſed verbum ſubſtantiale obligativum non poteſt aliunde ſuppleri, nec trahi ex dictis ſtipulantis, ſed neceſſe eſt quòd trahatur ex dictis promittentis.

23. Ideò ſi promiſſor tantùm reſpondeat, promittitur, idem dicendum eſt, quod novè diximus de verbo, *quidni*, vel *cur non*, nullam obligationem induci, nedum ſtipulationem, niſi ſubſiſtente compacto, in quo jam apparet de animo obligandi, & voluntate promittentis, ad quam ſtipulationem confirmandam (ut aſſolet, *l. juriſgent. §. quod ferè noviſſima de pactis*) ſubjicitur hujuſmodi ſtipulatio, tunc enim imperſonalitas, vel alia ambiguitas verbi obligatorii ſuppletur & declaratur ex præfationibus diſpoſitivis, non ſolius ſtipulatoris, ſed etiam promittentis, *l. Titia. §. 1.* & ibi Angelus Peruſi. infrà eodem.

24. Gloſſa in verb. *ſed nec naturaliter*: verum dicit in ſe, ſed falſa eſt per relationem ad hunc text. & ad legem, quam allegat, ut infra dicitur: quia defectus naturalis obligationis hic non eſt propter defectum verborum, vel formæ ſtipulationis, (quod eſſet impertinens ad naturalem obligationem) ſed eſt propter defectum vel dubium conſenſus.

25. Jaſ. hic num. 4. & alii in *l. quicquid aſtringendæ inf. eod.* dicunt, quod ſi partes dixerint inſtrumentum contractus extendendum ad conſilium ſapientis, tamen non poteſt extendi cum ſtipulatione, quæ requirit formam verborum: & Canoniſtæ in *cap. ult. de jurejurando.* ſed falſum eſt, ſi partes fuerunt præſentes, ſermonis & auditus capaces: per *l. 1. C. de contrah. & commit. ſtipulatio.* à fortiori, quia loquitur in ſcriptura privata, ergo fortius in publica.

Intellectus l. nutu de l. 3.

26. Quod diximus hic nullam eſſe obligationem: quia non conſtat, ſed dubium eſt de conſenſu: oppono *d. l. nutu. de leg. 3. Solve.* Bart. ibi, & hic & communiter Doctores errant, & præcipitanter colligunt, quia l. nutu. non loquitur in legato, ſed in fideicommiſſo tantùm, & adhuc debet intelligi quando conſtat de ſeria voluntate diſponendi: ut & in *l. delegare ſcriptura. infra de novatio. l. ſervo invito. §. ſi pupillo. ſuprà ad Trebel.* quia non ſufficit velle, niſi d ſponat. *l. quidam cùm filium. de hæredib. inſtituend.* I. t q ia jure antiquo legata non poterant relinqui, niſi certis verbis civilibus, & diſpoſitione ſolemni. *§. ſed olim Inſtitut. de legat.*

27. Fideicommiſſa vero quia tunc nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, nitebantur, & inviti præſtare non cogebantur, donec poſt Auguſtum obtinuit. *Inſtit. de fideicomm. hæred. in princ.* Ideò in *d. l. nutu.* dicitur fideicommiſſum etiam nutu relinqui, id eſt, non requiſita ſolemnitate legatorum, ſed quocumque modo, dum tamen conſtet de animo fideicommittendi. Sed hodie poſtquàm fideicommiſſa obligant, requiritur in eis eadem ſolemnitas, quæ in codicillis, & legatis, quia exæquata tunc legata & fideicommiſſa, nova conſtitutione text. in *l. 2. C. communia de legat. & in §. ſed non uſque Inſtit. de legat.* ubi etiam ita ſentit Theophilus paraphraſtes Græcus: & *l. 1. ſupra de legat.* 1. non eſt Jureconſultorum, ſed fuit additio facta à compilatoribus Digeſt. ut rectè ait Claudius Cantiuncula in paraphraſi Inſtitutionum tit. de legat. *§. ſed non uſque & tit.* de fideicom. hæreditat. *§. idem quia vetuſtas.* etiam ſæpè factum teſtatur Alex. in *l. ſi mihi & tibi col. ult. de leg.* 1.

Intellectus l. & in epiſtola & l. ult C de fideicomm.

28. Quare non eſt dubium, quin *l. ult. C. de fideicom.* habeat locum etiam in legatis: *ſed d. l. nutu. de legat. 3. & l. & in epiſtola. C. de fideicom.* nunquam tempore ſuo locum habuerunt in legatis. Adhuc etiam in tali fideicommiſſo exigebant conſtare de voluntate congruis circumſtantiis, ut dixi. & *d. l. in epiſtola.* teſtes adhiberi, ſcilicet duos rogatos, non autem exigebat quinque, ut ibi per ignorantiam hiſtoriæ juris putat gloſ. ult. Sed cum hodie præcisè obligent, requiritur ſolemnitas teſtamenti, vel codicilli: & ſic ad minùs quinque teſtes, ut dixi. Jam ergo liquet, quod *d. l. nutu. & d. l. & in epiſtola.* non temerè, nec de quovis nutu loquuntur. Tum ad quid in *d. l. nutu*, requiritur capacitas loquendi, niſi ut ex verbis præcedentibus, & ſequentibus faciliùs certa, & non dubia voluntas colligi poſſet, & ſubreptionis & falſitatis occaſio vitetur, quibus non valens loqui, magis eſt obnoxius.

29. Ad hoc etiam facit. *l. & in epiſtola. C. de fideicommiſſ.* quæ requirit in fideicommiſſis teſtes adhiberi, qui debent eſſe rogati: quia non poſſunt dici adhibiti niſi ab ipſo legante: quamvis etiam jure. C. ſuffeciſſent teſtes fortuitò intervenientes. *l. ult. de codicill.* ſcilicet ubi conſtat de ſeria voluntate: tamen quando fideicommiſſum fit, vel concluditur nutu, una de circumſtantiis ad probandum certitudinem nutus eſt,

quod teſtes ad intelligendum fieri ſerium fideicommiſſum, ſint ad hoc vocati, & adhibiti ab ipſo diſponente. Quare hæc circumſtantia teſtium non fortuitorum, ſed adhibitorum, ſeu rogatorum meritò notatur à lege in fideicommiſſo facto, ſeu concluſo nutu, in *d. l. & in epiſtola. C. de fideicom.* quemadmodum & in *d. l. nutu. Jureconſul.* exigit capacitatem loquendi, ad deſignandum, quòd non ſufficit quivis, nec cujuſvis nutus: ſed quod debet eſſe talis, & à tali, per quem aliis concurrentibus ſufficienter appare de voluntate ſeria & concluſa.

30. Sed Jaſ. hic, num. 9. & in l. 4. *col. 7. de legat. 1. & in l. ſi res obligata. num. 33. eod. tit. limitat d. l. nutu.* ut tantùm procedat in particulari, & non in univerſali fideicommiſſo, & citat Angel. in *d. leg. & in epiſtola.* qui hoc non dicit. citat etiam Bald. *in leg. jubemus. in 1. oppoſitio. C. de teſtam.* ubi non facit differentiam inter fideicommiſſum particulare, vel univerſale: ſed inter fideicommiſſum & inſtitutionem hæredis. Et idem in fideicommiſſo univerſali diſertè tenent Bald. in *d. l. in epiſtola.* Paul. in *l. 1. C. de impube. & aliis ſubſtit.* Socı. *conſ.* 133. *lib.* 1. Alciat. hic num. 10. Franciſc. Ri; a. col. 3. Sed certè quamvis limitatio Jaſonis non probetur lege, tamen probatur ratione: quia quanto res eſt major, tanto probatio debet eſſe exactior, juxta illud, ubi majus periculum & ſuggeſtionis incentivum, cautius eſt agendum, *l. 1. verſic. nam vel magis, ſuprà de Carbon. ed. Eo, cap. ubi periculum de elect. in 6.*

31. Ego verò do utilem, & neceſſariam in praxi limitationem ad *d. l. nutu.* ut etiam non debeat intelligi de eo, qui eſt in ſerio actu teſtandi, ſi interrogetur, legas-ne mihi hanc veſtem, vel hanc domum? Remittis-ne debitum? Tunc enim non ſufficit nutus, quia diſpoſitio teſtamenti ſuggeſta non valet: ſed debet proficiſci à motu ipſius teſtantis, non autem vel jam ſcripta adferri, etiamſi reſponderet, placet, vel volo. Alex. & Jaſ. in *l. jubemus, C. de teſt.* Joan. Andr. in *addit.* ad Spec. *in rubr. de teſtam.* Ludo. Roma. conſ. 306. Matthæus de Afflictis *in deciſio. Neapolit.* 143. Carolus Ruinus *conſ.* 8. *cum duobus ſequentibus lib.* 3. Aymo. Cravetta, *conſ.* 117. Et dixi contra Alexand. *conſ.* 33. *lib.* 3. & contra Philip. Deci. *conſ.* 489. *in annotatio.*

32. Et ſic ſi ad interrogationem legatarii de tota ſubſtantia fideicommiſſi, vel legati annuat, non ſufficit ſolus nutus. Idem dico etiam ſi ad interrogationem tertii: tum quia dubius, tum legatum ſuggeſtum non valet, niſi teſtator prius acceſſitis amicis & teſtibus dixerit ſe velle legare ei, quem nominaſſet, & interrogatus quem nominaret, vel de quo intelligeret, reſpondit de Titio, vel ſi alias appareat profectum à proprio & ſpontaneo arbitrio teſtatoris *leg. Pamphilo. §. propoſitum. ſuprà de legat.* 3. pariter dico, quòd bene ſufficit in una circumſtantia declaranda, vel concurrentibus aliis circumſtantiis, ut quando dixit, volo legare Titio unam de veſtibus meis, tunc ſi interrogetur an-ne iſta, vel illa veſtis, & annuat, ſufficit. Idem cùm dixerit ſe domum legare nepoti, cùm haberet plures, & interrogatus, nonne de tali? annuit, hoc ſufficit, argum. *leg. hæredes palam. §. 1. cum ſeq. ſupra de teſtam.* Facit *l. cùm de in rem verſo. in fin. ſuprà de uſuris.* ubi ex uno acceſſorio actu probatur quantitas dotis.

Si non valet quod ago ut ago &c. 33. Super text. ibi, *non tantum autem civiliter, ſed nec naturaliter.* Doctores omnes hic tractant vulgatum illud. Si non valet, quod ago, ut ago, valeat ut valere poteſt: vel contra, ut hic, in quo Bart. hic malè dividit cum ſex ſcrupuloſis ſubdiviſionibus, de modo vel forma conſtituendi, & in dependentibus à voluntate unius, (ut in teſtamento) vel duorum: & an de contrahenda, vel diſſolvenda obligatione agatur, & an defectus in forma, materia, vel cauſa inficienti: Circa quæ ſubſequuti Doctores ſuper hanc tortuoſam incudem Bartol. tortuoſiùs fabricantes, non minus inter ſe turbantur, quàm alios divexant. Jaſ. hic, num. 23. & Andre. Alciat. Parergon, lib. 1. cap. 6. in unam regulam reducere niſi ſunt, ſed infœliciter: tum quòd ſingularum hujus materiæ legum verum intellectum non aſſequerentur, tum quòd conjuncta cum diſparatis, & contrariis confuderunt.

34. Nos unam dumtaxat facimus concluſionem generalem in omni materia: quòd ſi actus non valet, ut agitur, valeat, ut valere poteſt, concurrente voluntate: ea verò deficiente, vel dubia, non valet; ſive quoties concurrit cum regula, utile per inutile non vitiatur. Ratio evidens, quam nemo hic tangit, quia omnium actuum humanorum duo fundamenta, voluntas & poteſtas, quorum concurſu omnia fiunt, ut altero deficiente nihil fit. *leg. multùm intereſt. C. ſi quis alter. vel ſibi.* Panorm. & Felinus in *cap. cùm ſuper. de offic. deleg.* ut de primo quando incerta eſt voluntas. Text. hic, quia incertum erat de conſenſu, ut clarè docuimus. ſic in *l. 1. §. eum qui. de conſtit. pecu.* quia ibi apparebat de voluntate ſtipulatoris limitata ad actum ſtipulandi. Nova & analytica explicatio.

In text. ibi, *cum utiliter ſtipulari volueris*, & ibi, *quoniam non animo conſtituentis.*

35. Unde non prodeſt ſi alter ſolus conſentit in conſtitutum, quemadmodum ſi utraque vel altera partium non vult contrahere, niſi ſub ſyngrapha communi, nihil fit, & pœnitere licet, antequàm ſit ſcripta, concluſa, & ab utroque ſubſcripta. Vel ſi alter nollet contrahere, niſi ſub inſtrumento publico, nihil valet, & pœnitere licet, donec ſcriptura ſit per tabellionem in mundum redacta, abſoluta, & pro concluſa habita. *leg. contractus, C. de fide inſtrum.* Secus quando voluntas contractum concludendi non eſt limitata ad formam, vel perfectionem ſcripturæ: ſed tantùm promittunt inde conficere inſtrumentum publicum, ut patet in *d. leg. contractus.* ibi, *eos tamen quos in ſcriptis fieri placuit.* Dixi in anno. ad Philip. Decium, conſ. 340. Pariter ſi unus non vult contrahere, niſi ſub inſtrumento garentigiæ, vel executivo, non valebit ut pactum jure ſimplicis actionis, vel exceptionis, ſi notarius non ſit competens.

36. Antequàm veniam ad alia exempla & leges ſingulas emaculandas, ſuæque luci, conſonantiæ, & praxi reſtituendas, diligenter advertendum, quòd propriè non dicitur voluntas limitata, niſi reſpectu ejus, quod aliàs tacitè vel per ſe ineſt, ut in præcedentibus exemplis: prout propriè non dicitur privatio, niſi ubi eſt habitus. leg. decern. in princ. infrà eodem. nec dicitur exceptio, niſi de eo, quod aliàs venit ſub regula. ut not. in rub. infrà de reg. juris. & eodem titulo, libro 6. Et in his, quæ per ſe vel tacitè inſunt, propriè procedit regula, ſi non valet, quod ago, ut ago, valet, ut, & quatenus valere poteſt: quia non præſumitur voluntas limitata, niſi appareat: ut etiam diximus ſuprà eodem in rub. num. 22.

37. Sed in contrariis, vel diſparatis quorum unum alteri non ineſt, ut tranſactio, & pactum gratuitum, nullo modo procedit, nec operatur dicta regula: ſed oppoſita & contraria regula, quòd ſeparatorum ſeparata eſt ratio: & ex ſeparatis nihil infertur. *l. Papinianus exuli ſupra de minoribus. leg. ult. de calumnia. leg. duobus.* & ibi Bartol. *de teſtam. tut.* Unde in iſtis non valet, ut valere poteſt, niſi ſuperveniat nova expreſſa voluntas, & diſpoſitio. ut in *leg. non codicillum. C. de teſtament.* quia codicillus non ineſt teſtamento, ſed eſt quid diſparatum. Text. in *leg. ſi idem, C. de codicill.* Unde ſi teſtamentum nullum, valet ut codicillus ob expreſſam clauſulam codicillorum. *leg. 3. ad fin. ſuprà de codicillis*, *l. 1. leg. ult. §. illud quoque, C. de codicillis.* Illud non eſt per regulam ſi non valet quod ago, ut ago, valet ut valere poteſt, quæ eſt impertinens in diſparatis: ſed illud eſt in vim novæ, & expreſſæ diſpoſitionis d. clauſulæ codicillaris, qua deficiente, quòd teſtamentum nullum non valet ut codicillus,

cillus, non eſt contra reg. ſi non valet, quod ago, ut ago: quia de codicillo nihil agebatur, ſed eſt juxta regulam, ex ſeparatis non infertur de uno ad aliud.

Reprobatur doctrina Barth. & ſequacium.

38. Et circa hoc liquet quam ſit inepta diſtinctio, & ſolutio Bar. & Doctorum a diſpoſitione totali, vel particulari: quia codicilli non ſunt pars teſtamenti. *Sic in leg. ſuus. C. de repudi. & abſtin. heredi. & le. ſi cauſa cognita. C. de tranſactio.* quòd tranſactio non valet in vim pacti gratuiti: nec eſt contra regulam ſi non valet, quod ago, ut ago: ſed juxta reg. quod ex ſeparatis, & multo minus ex contrariis, non infertur: ſed unum ex contrariis excludit aliud, & mutuò ſe expellunt, leg. ſi inter me & te. de exceptio. rei judicatæ. tranſactio verò contraria eſt remiſſioni, vel pacto gratuito, & contractus correſpectivus ſimplici. Quòd ſi expreſsè actum ſit, ut valeat tanquam pactum gratuitum, valet non per reg. ſi non valet, quod ago, ut ago, ſed per adjectam, vel ſupervenientem novam diſpoſitionem. Contrà ſi tranſactio fiat per mutuam ſtipulationem, & ſtipulatio non valet.

39. Tamen ſi non probetur voluntas limitata in caſum vel eventum ſolemnis ſtipulationis, valebit ut tranſactio facta nudo pacto: quia ſtipulationi pactum ineſt. *leg. 1. §. adeo ſupra de pactis.* Ergo locus eſt huic regulæ, cujus virtus tacita non eſt, ut fiat tranſitus ad ſpeciem diſparatam, vel contrariam: ſed ut actus intra ſuas metas tacitè incluſus, concurrente poteſtate, & voluntate valeat. Et ſic non refert an agatur de totali, vel particulari diſpoſitione: nec an in dependentibus à voluntate unius, vel plurium, nec an de contrahenda, vel diſſolvenda obligatione, nec an ſit defectus in materia, vel forma, vel in cauſâ inficiente, vel in materia ſeculari, aut ſpirituali, rejectis diſtinctionibus, & ſubdiſtinctionibus Gl. & doctorum ubique.

40. Sed tantùm inſpiciendum, an quod valere poteſt, tacitè, vel per ſe inſit: & ſtat regula niſi conſtet voluntatem limitatam, aliàs non ſpectat ad hanc regulam, ſed ad novam & particularem diſpoſitionem, ſi qua ſuperaddita ſit. Ex his fluit verus intellectus, & concordia *leg. ſi unus. §. ſi acceptilatio. ſupra de pactis. & l. an inutilis. in prin. infrà de acceptila.* rejectis ſophiſticis, & divinatoriis ſolutionibus Glo. & doctorum: quia *d. §. ſi acceptilatio.* loquitur in terminis ſimplicibus: & ſic quando non apparet de limitata voluntate: unde locus eſt d. regul. Sed lex *an inutilis.* loquitur quando conſtabat de limitata voluntate. Probo primò, quia *d. §. ſi acceptilatio.* loquitur ſimpliciter, & ſic nullo alio adjuncto debet intelligi: & probat quòd voluntas non præſumitur limitata. Sed lex, *an inutilis.* non ſimpliciter, ſed multis adjunctis loquitur, ex quibus appareret id, quòd tantùm decidit, videlicet non valere ut pactum, quando reſpondens non habebat animum paciſcendi

Concordia leg. ſi unus § ſi acceptilatio. de pact. & le. an inutilis acceptilatio.

41. Secundò probo, quia quæſtio dictæ *leg. an inutilis.* jam erat ſoluta in *d. §. ſi acceptilatio.* qui gloſſatur, & reſtringitur per *d. leg. an inutilis.* ut non procedat, quando conſtat non eſſe mutuum conſenſum in nudo pacto. & omiſſa litera Piſana, (hodie Florentina,) quæ hoc clarè probat, ut ibi per gloſ. pariter omiſſa lectione Æmilii Ferretti qui cenſet legendum, *niſi in hoc conſenſum non eſt habet pactum.* quæ clariùs probat, ſed tanquam noviter compoſita, non eſt admittenda. Sed retenta, more noſtro, communi, & veteri litera, adhuc ſatis apertè intentio noſtra probatur: (accipiendo totum tex. integrè, prout fieri debet. leg. incivile. de legib.) ait enim idem tex. *poteſt ergo non eſſe conſenſus* (ſcilicet in nudo pacto) ergo præſupponit regulariter intelligi conſenſum: deinde in tex. ibi, *fingamus*: poſtremò ibi. *cum conſenſum paciſcendi non habuerit*: & ſic neceſſariò dicta lex præſupponit, quod ſaltem

Defenſio communis literæ.

reſpondens non conſentiebat in pacto nudo, & demum conſtito de hoc præſuppoſito, limitatur *d. §. ſi acceptilatio.* ad quem gloſſandum limitandum venit *d. leg. an inutilis. & d. §.* non limitatur per alium tex. juris, nec aliter, niſi ubi conſtat deficere conſenſum: ergo in aliis ſtat regula, ſive ſtipulatio ſit inutilis ratione formæ, ut verbis præpoſteratis, ſive ratione materiæ, ut obligationis tollendæ, quæ non erat verbis, (id eſt ſtipulatione) contracta. *leg. ſi acceptilatum. de acceptila.* Quòd ſi acceptilatio fieret in tranſactione, quæ non valeret, non poſſet acceptilatio valere ut dictum, nec haberet locum *d. §. ſi acceptilatio.* quia conſtaret de defectu conſenſus: ſicut & in *d. l. an inutilis. & in l. ſuus. C. de repudian. hæredita.*

42. Circa *l. ſi tam anguſti. de ſervitu. & l. via. in prin. de ſervi. ruſti. præd.* Doctores nimis indiſcretè, & diſtortè loquuntur, ut Jaſon hic, num. 14. uterque *Imol. in l. qui Romæ. §. duo fratres, infrà eod.* Breviter reſolvendo, facienda eſt differentia inter ſtipulationem, & inter conſtitutionem realem: ſi quis enim ſtipuletur viam, vel actum, & alter promittat iter, vel contrà, non eſt recurrendum ad *d. l. ſi tam anguſti. nec ad d. l. via. ſed ad §. ſi quis ſimpliciter. infra eo. & ad §. præterea. Inſt. de inutil. ſtipula.* ubi ſtipulatio non valet, niſi complacentia illicò ſequatur. Quamvis enim via contineat iter, & actum in ſe *l. 1. §. via de ſervit. ruſticor. prædio.* verum eſt quantum ad commoditatem: ſed non quantùm ad formam, & titulum ſervitutis. Quia quantùm ad formam, & titulum ſunt diverſæ ſervitutes. *leg. loci corpus. §. qui iter. &* ibi gloſſ. ſuprà, *ſi ſervitus vendicet.* quantum autem ad realem conſtitutionem, ſi recipiens acceptet, & non aliàs, valet, ut valere poteſt: propter mutuum conſenſum, tanquam actus, ſi non poſſit eſſe via, vel ſi neutrum eſſe poſſit, ſaltem tanquam iter.

L. ſi tam anguſti de ſervit.

43. Super *leg. ſi ſervus legatus. §. ſi ſervus alienus. de lega. 1.* quæ ampliatur, etiam ſi ſervus, cui directò libertas legatur, ſit hæredis. *l. ſervo tuo. C. de teſta. manu.* & deſtruit diſtinctionem Bart. inter totalem, & particularem diſpoſitionem dependentem à voluntate unius. ita ut Alex. hic, & in *l. Centurio. col. 34. de vulgari & pupillari.* dicat quòd nunquam vidit bonum reſponſum: & meritò, quia doctrina Bart. falſa eſt, & eam nominatim reprobat Matthæ. Matheſil. ſingulari 140. Multi nituntur Bart. defendere, ſed magis impingunt. Alex. in *d. leg. Centurio.* omni lapide moto oneri ſuccubuit. Franc. Areti. (quem principem ſubtilitatum vocant) in *d. leg. Centurio.* multo molimine conatus eſt elabi: ſed detorquendo, & cavillando tex. ut illi exprobrat Philipp. Decius, in *leg. precibus, nu. 17. C. de impube. & aliis ſubſti.* ubi tamen in cavillatorias evaſiones Aretini relabitur, dum meliùs eligere, aut adferre nequit.

§. Si ſervus alienus in le. ſi ſervus de leg. 1.

Contra Are & Decium.

44. Jaſon hic, num. 16. ſolvit quòd *d. §. ſi ſervus alienus.* directa libertas non valet jure fideicommiſſi, ut valere poterat: quia eodem teſtamento idem ſervus erat expreſsè legatus alteri, & ſic legatum libertatis nullum, eidem ſervo factum non obliquatur, ne præjudicium fiat tertio, hoc eſt illi legatario. Item quia legatum expreſſum alteri factum, facit ceſſare tacitam diſpoſitionem juris de directa libertate obliquanda, juxta illud, expreſſum facit ceſſare tacitum. *leg. cum ex filio. §. 1. de vulgari.* Sed iſta evaſio Jaſon. primò falſum præſupponit.

45. Videlicet, quod legatum libertatis directum, (ſi ſolum per ſe factum eſſet) obliquaretur, quod eſt contra omnia jura. *leg. ſervus ſupra de manumiſſ. teſtam. § penult. verſ. nec alius ullus. Inſtit. de ſingul. rebus per fideicommiſſ. relict. leg. libertatis. ſupra de fideicommiſ. libertate*: etiam ſi ille ſervus, cui ſim-

Contra Jaſon.

pliciter libertas directo relicta eſt, eſſet ſervus hæredis inſtituti: quia nec hoc quidem caſu legatum libertatis obliquatur, ut valeat, ſed nudum eſt, etiam ſi idem ſervus non eſſet alii legatus, tex. in *l. ſervo. C. de teſtam. manu.* Secundo dicta evaſio Jaſon. non tollit, imo fortificat contrarium, quia ſolum legatum directæ libertatis per ſe, minus debet obliquari, quam concurrente legato ejuſdem ſervi: patet, quia legatum hujus ſervi factum tertio, cùm ſit de re aliena, non poteſt intelligi directo, ſed per obliquum, videlicet ut hæres redimat, & det legatario *§. non ſolùm §. ſi res aliena. Inſt. de lega.* Ergo facilè agit, & influit in conjunctum legatum libertatis eidem ſervo in eodem teſtamento factum, ut pariter intelligatur per obliquum facit *lex 1. de reb. dubiis. lex Seja §. Caio. de fundo inſtruct. & inſtru. lega.* utque legata circa eamdem perſonam facta non intelligantur difformiter.

46. Tum aut teſtator incipit à legato ſervi, cui mox legat libertatem, & videretur onerare præcedens legatum: aut incipit à legato libertatis, & mox eumdem ſervum legat Titio, & perinde eſt, ac ſi ſervum juberet redimi ab hærede, & dari Titio, quod videretur fieri, & intelligi cum onere dandæ libertatis: quia in eadem diſpoſitione non præſumitur mutatio voluntatis, vel correctio. leg. non ad eadem de condi. & demonſtra. Alex. conſ. 57. num. 13. libr. 3. Philipp. Deci. *lege ſingularia. col. 5. ſi cert. peta* Alciat. in tract. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 28. & ſic adjunctum legatum de eodem ſervo, non tollit, ſed inducit argumentum de onere libertatis jure fideicommiſſi præſtando.

47. Nec fit detrimentum legatario, cui nihil acquiritur, niſi eadem diſpoſitione, & ſic cum illius onere, & cui etiam ſeparata diſpoſitione tollitur vel minuitur lucrum, non infertur damnum *leg. qui autem. in princip. & § ſciendum. de his quæ in fraud. credit.* igitur minus eadem diſpoſitione ſic ab initio reſtricta. Nec expreſſum facit ceſſare tacitum, niſi quando utrumque non poteſt ſimul eſſe. *ut in d. leg. cum ex filio. §. 1.* per Jaſon. alleg. & ſic rationes Jaſonis faciunt pro obligatione.

48. Lancelot. Polyt. *tracta. ſubſtit. in cap. de compendioſa ſubſtitu. num.* 22. recitata præfata ſolutione Jaſonis, tranſit ad aliam, dicens quod in *dic. §. ſi ſervus*: verba directa non obliquantur favore hæredis, ut non teneatur redimere: quæ ſolutio pejor eſt cæteris, tum quia contra tex. in *leg. ſervo tuo. C. de teſt. manu.* ubi ſi teſtator relinquat libertatem verbis directis ſervo hæredis inſtit. non valet, nec per fideicommiſſum quidem. Et tamen hæres ibi non gravabatur in redimendo, quia ſervum habebat, & honoratus erat de bonis teſtatoris. Tum quia ſequeretur quod etiam in aliis rebus nunquam fieret obliquatio, niſi formaliter expreſſa a teſtatore, ne gravaretur hæres, quem teſtator in dubio non videtur velle, niſi quanto minùs gravare. leg. uxor. patrui, & ibi *Phil. Cor. C. de lega.* Fr. Cur. *ſenior. conſ.* 45. Tum tertio hæc ſolutio eſt contra omnia jura, quibus cavetur rem alienam ſcienter ſive directò, ſive per obliquum, legari poſſe, quamvis non valeat niſi per obliquum: videlicet, ut hæres teneatur juſto pretio, ſi poſſit redimere, vel ſi non poſſit, teneatur juſtam æſtimationem dare. *§. non ſolùm. Inſti. de lega. leg. apud Julianum. §. conſtat. de lega. 1. leg. non dubium. in fi. leg. qui concubinam. in fin. de leg. 3.* Non eſt ergo verum, quòd *d. §. ſi ſervus alienus* procedat favore hæredis, ne teneatur redimere, ut incautè putat Polyt. quia imo tenetur hæres redimere non ſolùm in quibuſcumque rebus vel legato ſervi, ſed etiam in fideicommiſſo libertatis ſervi alieni text. *§. libertas. in fi. Inſtit. de ſingul. reb. per fideicommiſ. relicto* Cur ergo tam varie in directo legato libertatis? Certè non poteſt eſſe favore hæredis: ſed neceſſe eſt ſubeſſe aliam rationem.

49. Alciat. hic, nu. 26. propiùs cæteris veritati acceſſit, dicens, quòd in *d. §. ſi ſervus. & d. l. ſervo tuo. C. de teſtamentaria manumiſſ.* libertas directa non obliquatur, quia tranſiret in ſpeciem penitùs diverſam: Sed hoc non ſufficit, quia pari ratione, nec favore quidem libertatis ſubſtitutio obliquaretur, quoniam ſubſtitutio fideicommiſſaria re, & effectu ſpecies eſt penitus diverſa a ſubſtitutione directa. Tum Alciat. hanc rationem mutuatus eſt ab Areti in *d. l. Centurio. col. 8. in 2.* ſolutione: verſi. vel aliter, & ſubtiliùs. *de vulga. & pupilla.* ubi Areti. malè loquitur contra tex. in *d. leg. ſervo tuo. C. de teſta. manumiſ.* ubi tenet libertatem directo datam ſervo hæredis, valere jure fideicommiſſi, contra gloſſ. & omnes Doctores ibi, & ubique. Tum Socy. in *d. leg. Centurio. col.* 14. nominatim, & rectè reprehendit dictam ſecundam ſolutionem Aretini: quia illa ſtante nunquam directa ſubſtitutio converteretur in fideicommiſſariam, ex quo ſunt ſubſtitutiones penitus diverſæ, & ſeparatæ, quod tamen eſſet contra *leg. precibus. Cod. de impub. & aliis ſubſtitut.* & contra *capit. ſi pater de teſtam. in 6.* & omnem omnium quotidianam doctrinam, vel praxim.

Contra Alciat.

50. Uldalr. Zaſi. hic, nu. 22. ſolvit, quòd ideò ſic eſt in *dict. §. ſi ſervus.* quia inferretur lex, ſive præjudicium vero domino. & multùm gloriatur Zaſi. dicens eſſe unum de ſuis futuris intellectibus. Sed gravius cæteris errat: Tum quia non tenebitur dominus vendere, niſi velit, & ſic non poteſt fieri præjudicium volenti, & conſentienti. *leg. nemo videtur fraudare. de regu. jur. capit. ſcienti. de reg. jur. in 6.* Tum quia ſequeretur, quod deberet obliquari, quia obliqua nullum facit præjudicium domino, ſicut nec legatum ſervi alieni. *leg. ſi Titio. ſupra de leg. 1. Inſtit. de ſingul. rebus per fideicomm. relict. §. libertas. verſ. quòd ſi dominus. leg. deberi. Cod. de fideicommiſ. liberta.* & quæſtio eſt non cur non valeat directa in ſe, ſed cur non valeat per obliquam: ut legatum ſervi.

Contra Zaſium.

51. Doctores hoc loci, *& in d. leg. Centurio. & in d. leg. precibus.* non tam laborant in ſalvando Bart. quam in aſſequendo vero intellectu, & ratione decidendi *dict. §. ſi ſervus.* quæ prima fronte ignorantibus origines juris Romani, mirabilis & præpoſtera videtur. Si enim valet merum legatum ſervi alieni, ut ibi dicitur, adeò ut etiam directò conceptum valeat obliquè: non enim poteſt tranſire rectà, cùm ſit res aliena: ſed oportet redimere, & ſolvere. *d. §. non ſolùm. Inſtit. de lega.* cur merum legatum libertatis, longè favorabiliùs non valeat obliquè ad redimendum, & manumittendum? tam anxiè, & tam prolixè ſeſe torſerunt Doctores ſuper hoc, tam hic, quàm in *d. l. Centurio.* ut Alex. ibi fateatur ſuam ignorantiam dicens ſe nunquam vidiſſe bonum reſponſum ad *d. §. ſi ſervus.* & Hier. Butigella, hic, num. 33. uſque ad num. 39. poſtquàm omnem lapidem movit, dicit Jaſon. hic graviſſimè erraſſe, atque ſuum errorem defenderet, alios errores cumulaſſe: & poſtquàm ter reliquit cogitandum, concludit hanc difficultatem remanere inſolutam, addens quòd libentius in hoc diſceret, quàm doceret: ut de eo teſtatur Joan. Niger ejus diſcipulus hic num. 65.

52. Sex anteceſſorum ſolutiones numerat, & refellit Socinus in *d. l. Centurio.* ubi col. 24. addit ſeptimam, quæ fuit Salicet. in *d. l. ſervo tuo. C. de teſtam. manumiſ.* videlicet quod *d. §. ſi ſervus. & d. l. ſervo.* loquuntur, quando dominus ſervi nullum commodum aſſequitur ex dicto teſtamento: ſecus ſi refert commodum expreſsè, vel tacite: quia tunc tanquam honoratus gravari poteſt: unde libertas directe

Sex. ſolutiones Septima.

obliquatur. *l. cogi. §. ſed ſi ſervo. ad Trebellia. l. generaliter. §. ſi quis ſervo. de ſideicommiſſ. liberta.* Sed hæc ſolutio primo eſt contra text. in d. l. ſervo tuo. ubi libertas directa datur ſervo proprio hæredis inſtituti, & tamen nec per fideicommiſſum valet. Secundo eſt contra tex. in *l. Stichus ſervus. ſupra de manumiſſ. teſta.* qui tex loquitur, quando hæres inſtitutus in eodem teſtamento directo gravatur in ſervo proprio teſtatoris relinquentis directam libertatem ſervo ſuo, ſub illa conditione, ſi hæres eum alienaverit, vel ſi hæres eſſe deſierit. & tex. decidit non valere relictum, nec dationem libertatis obliquari, & tamen fieri deberet, ſi ſolutio Salicet. & Socini vera eſſet, ex quo hæres erat honoratus, & poterat gravari.

54. Et quamvis pro Sali. & Soci. facere videatur. §. *ſi quis in l. generaliter, ſupra de fideicom. liberta.* tamen ibi ſecundum communem intellectum glo. & Doctorum non erat ſervus penitus alienus: quia teſtator habebat eumdem ſervum ſibi pignoratum, & jus in re, & poſſeſſionem legitimam. Sed ſecundum verum noſtrum intellectum (ut paulo poſt dicemus) dictus §. *ſi quis ſervo.* loquitur in debitore vero domino ſervi pignorati, cui directo libertatem

Octava. legat. Octavam ſolutionem ad *d. §. ſi ſervus alienus.* dat. Jaſon. hic, num. 16. quam in effectu ſibi videtur attribuere Philip. Dec. in *d. l. precibus*, num 17. col. 3. ubi eam reprobat, & nos ſatis confutavimus, ſupra eodem num. 44. cum ſeq. Nonam ſo-

Nona. lutionem ponit hic Jacob. Niger, in repet. nu. 73. quam falſo attribuit Jaſoni in *d. l. centurio.* ubi hoc non attingit, nec alibi, videlicet quod in *d. §. ſi ſervus.* libertas directa non obliquetur, ideo quia teſtator nullum jus habebat diſponendi de ſervo alieno: ſecus ubi aliquod jus haberet: ut in *d. l. generaliter. §. ſi quis ſervo.* Sed iſta ſolutio fatua eſt. quia tantum reſpicit limitationem, de qua in *d. § ſi quis ſervo*, ſecundum communem errorem: non autem concernit id quo de agitur, ſed magis illi ſtat: quia teſtator nullum jus habet in ſervo alieno, tamen ſi ſervum illum directo legat tertio, valet per obliquum: ſed nullo modo valet libertas ipſi ſervo directo relicta.

55. Decimam ſolutionem tradit Joannes Crottus

Decima. de Montferrato hic, in repet. 1. num. 34. dicens, quod ideo in *d. § ſi ſervus.* non valet legatum directum libertatis eo modo, quo valere potuiſſet: quia repugnabat voluntas teſtatoris, propter legatum de eodem ſervo factum, quod perimeretur, ſi legatum libertatis valeret jure fideicommiſſi. Undecimam ſolutio-

Undecima nem ibidem tradit, quod quando teſtator dat libertatem ſervo alieno, & eumdem ſervum alii legat, vitiatur diſpoſitio jure communi, propter perplexitatem. *l. ſi Titius ſupra de condit. inſtit.* ſed ſpeciali favore ſuſtinetur libertas, & legatum ſervi vitiatur *l. ult. §. 1. de vulg. & pupillar.* Sed neutra harum ſolutionum tangit contrarium, quod eſt ſola libertas ſervo alieno directo legatur, & non obliquatur, ſed nullius momenti eſt. Adhuc utraque ſolutio concludit ad nullitatem utriuſque legati.

56. Et *d. l. ult. §. ſup. de vulg. & pupillar.* non loquitur de ſervo alieno ſed de ſervo proprio teſtatoris, & ſic nimis impertinenter citatur per Joan. Crot. qui ad aliam tertiam ſolutionem tranſit, quæ duodecima eſt, videlicet

Duodecima. quod in *d. § ſi ſervus*: ideo non obliquatur legatum libertatis, ne duo ſpecialia circa idem concurrant, contra *l. 1. C. de dot. pro. & l. cum poſt. §. gener. ſupra de jure dot.* Sed hæc deterior eſt: tum quia non eſt verum, quod obliquando legatum libertatis, concurrerent duo ſpecialia: ut per Jacob. de Nigris hic, nu. 74. reprobantem Joan. Crottum præceptorem ſuum: tum quia non concernit contrarium, quod eſt de legato directo libertatis ſervi alieni per ſe facto, & meritò hanc ſolutionem reprobat Jacob. Niger hic, num. 74. verſic. nonam, ubi relabitur in ſolutionem Jaſonis, non quòd bona ſit, ſed quòd nimis periculoſa cæteris ſibi videatur. Aliam, (quæ decimatertia eſt,) ſolutionem dedit Polytus. Ultimam & decimamquartam dedit Zaſius, quas reprobavimus ſuprà eodem numero 48. & numero 50.

57. Nos vero ex ipſa τῦ [illegible] dicimus veram eſſe ſolutionem & conciliationem, aliud eſſe in legato ſervi alieni, quod valet etiam per obliquum; aliud in legato libertatis directæ facto ſervo alieno, quod non valet, nec per fideicommiſſum quidem, ſed nullius eſt momenti, *d. §. ſi ſervus alienus. d. l. ſervo tuo. d. l. Stichus ſervus. de manumiſſ. teſtam.* Cujus rei duplex eſt ratio: prima, quia legatum de ſervo fovetur regula juris communis, quo res aliena legari poteſt *d. §. non ſolùm.* ſeu legatum directæ libertatis etiam ſervo proprio factum, reſtringitur à jure. ut non valeat, niſi duobus concurrentibus, videlicet quò ille ſervus ſit in dominio teſtatoris, tempore teſtamenti, & adhuc tempore mortis. & ſic in illo legato nullum tempus: in iſto verò duo tempora requiruntur: *tex. Inſt. de ſingul. rebus per fideicommiſſ. relictis. §. qui autem. verſiculo, nec alius ullus. & l. Servius exiſtimabat. ſupra de manumiſſis teſtament.*

58. Secunda ratio, quia aliud libertas directa, quæ dicitur *orcina*, per quam fit libertus ipſius teſtatoris. *d. §. qui autem. l. directis C. de teſtamenta. manumiſſio.* & nihil de manu hæredis accipit. Aliud fideicommiſſaria per quam fit libertus hæredis. *d. §. qui autem. l. ſi ſervus. C. de fideicommiſſ. liberta.* Ideò quando directa libertas legatur, intelligitur, quod ex ipſo teſtamento immediatè ſit liber & orcinus, quaſi immediatè ab in orcum deſcendente, hoc eſt moriente manumiſſus, quem Theophilus Græcus Paraphraſtes in *d. §. qui autem* χαρωνίτην à Charonte inferorum portitore vocat. Sed retinendi ſunt termini legibus noſtris uſitati, quæ hunc perpetuo orcinum vocant. *d. §. qui autem. Inſtitut. de ſingulis rebus per fideicomm. relict. l. tutela, §. plane de legi. tuto. l. duo ſocii. de hæred. inſtit. l. dominus ſervum. de pœnl. leg. l. 2. in princip. de ſtatu lib. cùm teſtamentum. C. de juris & facti igno. l. dictis. C. de teſt. manumiſſ.*

59. Et ſic in iſto duo tempora conſiderantur. Hinc introducta fuit regula juris antiqui, quod alieno ſervo libertas directa dari non poteſt & data non valet. Quæ ampliatur primo, etiam ſi detur ſervo hæredis. *l. ſervo tuo. C. de teſtament. manumiſſio.* quia etiam rei hæredis legatæ dominium rectà non tranſit. *l. inquilinos. §. cùm ſervum de legat.* 1. Ampliatur ſecundo etiamſi directo legetur ſervo proprio, ſed in tempus, vel ſub conditione, quo ſervus futurus eſt alienus: quia nullo modo valet text. *l. Stichus ſervus. ſupra de manumiſſ. teſtam.* Quanquam poteſt directò dari libertas ſervo proprio, non ſolùm purè, (quo caſu verè competit ex die aditæ hæreditatis) ſed fictè ex die mortis teſtatoris. *l. teſtamento manumiſſus ſup. de manum teſtam. juncta l. hæres quoque de acquir. vel omitten. hæred.* ſed etiam in diem, id eſt, poſt certum tempus, vel ſub conditione: *d. l. teſtamento manumiſſus. l. cùm teſtator. C. de teſta. manumiſ.* Et valet, & ipſo jure competit extante die, vel conditione in cujuſcumque dominio tunc temporis reperiatur. *l. 2. & per totum ſupra de ſtatu liberis. C. de teſtam. manumiſ.* ſed expreſsè data in eventum, quo ſervus erit alienus, non valet, nec obliquatur. *d. l. ſervus alienus.*

60. Quod ſingulariter limito, niſi ex verbis teſtamenti, vel aliis circunſtantiis appareat voluntatem teſtatoris non fuiſſe limitatam ad libertatem or-

cinam, ſed voluiſſe ſive uno, ſive alio modo ſervum ad libertatem pervenire.

61. Non tamen intelligas ſufficere clauſulam codicillarem in teſtamento generaliter appoſitam: ut in *l. ſi jure. C. de teſtam. manu.* quia d. clauſula non refertur ad ſingola: ſed ad univerſitatem teſtamenti, ut ſi non poſſit ſubſiſtere tanquàm teſtamentum, valeat tanquàm codicillus: legata tamen particularia manent in ſtatu ſuo. Poteſt enim directa libertas ſervo proprio dari, vel directo legari in codicillis. *l. 1. C. de teſtament. manu. l. eum qui. ff. de codicil. l. conficiuntur. §. pen. eod. tit. l. libertates directa. ſupra de manu. teſt. l. ſi ſervo. ſupra de adim. leg.* Nec tamen ob id obliquabitur directo data in condicil. ſervo alieno, ergo nec per clauſulam codicillarem in fine teſtamenti appoſitam, niſi ad illud legatum expreſsè referatur.

62. Et ſic quod dictum eſt de libertate directo data in teſtamento, ampliatur, etiam ſi data ſit in codicil. Sed contra hunc tertiam ampliationem fortiter oppono *d. tex. in l. 2. §. codicil. in fi.* ibi, *& ideo licet directæ libertates deficiant, attamen ad fideicommiſſarias eundum eſt. ſupra de codicil.* ubi gloſſ. Bart. & omnes Doctores intelligunt, quod eo ipſo, quod quis dat libertatem directo, non tamen in teſtamento, ſed in codicillis, cenſetur velle, ut detur per fideicommiſſarium, ſi directo non valeat, de quo videtur ibi text. rotundus, & ipſa æquitas: ſed non eſt ita: quia clauſula codicillaris intelligitur de eadem re, tametſi tua moderatione legis Falcidiæ, vel Trebellianicæ, non autem ut transferat legatum de una re in aliam. *l. tranſlatio. ſupra de adim. lega.*

63. Porro alia res eſt, eſſe libertum teſtatoris: alia res, eſſe libertum hæredis, legatarii, vel alterius, qui jubetur, vel gravatur manumittere. Qui ergo voluit eſſe ſuum proprium libertum, non volui fieri libertum alienum, ex ſola generali clauſula codicillari teſtamento ſubjecta, nec ex eo ſolo quod directo libertatem dedit in codicillis. Facit, quod clauſula codicillaris, non ampliat, nec egreditur intentionem teſtatoris. Philippus Decius in *l. precibus. num.* 18. C. *de impub. & aliis ſubſtit.* conſil. 291. col 2. nu. 4. conſil. 248. col. ultim. num. 7. ubi in annotat. dixi. niſi aliter, ut dixi, de extenſione voluntatis appareat.

Intellectus §. codicillorum in l. 2 de codicil.

64. Et ſic intellectus Gloſſ. Bart. & omnium Doctor. ad *d. §. codicillorum. in fin.* falſus eſt. Et primo contra textum, *in d. §. ſi ſervus alienus. in l. ſi ſervus legatus. de legat.* 1. quæ lex in toto diſcurſu ſuo, non minùs loquitur de legatis factis in codicillis, quàm de factis in teſtamento, poſſunt enim ſaltem jure Pandectarum legata fieri non minus in codicillis, quam in teſtamento. *l. quidam teſtamento, vel codicillis. de legat.* 1. *l. codicillis. & per to. de leg.* 2. quicquid dixerit gloſſ. in *l. de legat.* 1. & plenius ſuo loco dixi. Tum ſecundo hoc eſſet contra tex. & principalem deciſionem *dicti §. codicillorum.* ubi dicitur, libertatem directam datam in codicillis, etiam teſtamento ſive præcedenti, ſive ſequenti confirmatis, non valere, ſi tempore legati, ſeu codicillorum ſervus erat alienus: quantumvis tempore teſtamenti eſſet proprius ſervus teſtatoris: & contrà, ſi tempore teſtamenti, in quo legata eſt libertas directa, alienus erat, non valet, quamvis tempore codicillorum eſſet teſtatoris: & ait text. quod non valet ut libertas ſervo alieno directo data: ergo nullius momenti: ut nec obliquetur, quo valeat, per tex in *d. §. ſi ſervus alienus.*

65. Hæc ergo principalis deciſio tex. non cenſetur corrigi per verſ. immediatè ſequentem. *l. non ad ea. de conditio. & demonſtr.* Tum illa clauſula eſt tantùm illativa, & ſic non poteſt intelligi ad correctionem præcedentium in eadem lege: nec etiam ad correctionem aliorum jurium. Senſus ergo d. clauſulæ, ibi *ad fideicommiſſarias eundum eſt*, non intelligitur alio non requiſito contra alia jura: ſed demum ſi appareat de voluntate teſtatoris, vel codicillantis: quia nulla tranſlatio, vel mutatio legati, præſumitur ex ſola clauſula codicillari.

66. Longè autem aliud, & aliuſmodi eſt legatum directæ, & legatum obliquæ libertatis. Quæ differentia liberti orcini, & fideicommiſſarii non congruit, nec adaptari poteſt, quando ſervus ipſe etiam alienus alicui legatur. Semper enim utrobique unum eſt, & identificum legatum certæ ejuſdem rei, videlicet talis ſervi, ut certi corporis, ſive ſit res aliena, ſive ſit res propria teſtatoris, vel hæredis. Quare recepta eſt regula, valere legatum rei alienæ in proprietatem: & alia regula non valere legatum libertatis ſervo alieno, ut utrumque probatur in *d. §. ſervus alienus*: ſive libertas illa directa detur in teſtamento ſolemni, ſive in codicillis: quia abſurdum eſſet quòd minùs obligaretur ex teſtamento, quàm ex codicillis. Amplio etiam ſi libertas ſervo alieno per ſe directo legetur, ſive legato ſervi alio facto, quicquid dicat Jacob. Niger hic in rep. num. 64. Quòd autem ea differentia non ſit verbalis nec ceremonialis, ſed realis, liquet.

67. Quia orcinus non eſt libertus hæredis, ſed defuncti, quaſi ab eo, qui eſt in orco manumiſſus; & non ὑπὸ ὀρθῷ ὀρθῶς ſeu rectus, ut putavit Accurſius in *l. directis. glo. ult. C. de teſta. manumiſſ.* ſed à nomino orcus, quod inferos vel Plutonem ſignificat. Ita loquebantur veteres Romani, reſurrectionis, & vitæ cœleſtis prorſus ignari. Qui verò manumittitur ab hærede, etiam ex neceſſitate, ut hoc fideicommiſſo gravato, tamen eſt libertus hæredis: & non defuncti. Idem de manumiſſo ab eo, qui emit, ut manumittat. *l. inteſtato liberto. ſuprà de ſuis & legitim. hæreds.*

68. Quamvis iſte, qui ex neceſſitate manumittit, neque operas imponere, neque impoſitas exigere poſſit. *l. qui ex cauſa.* ſupra de bonis liberto. *l. cerdonem. l. Campanus de operis liberto.* Idem generaliter de eo, qui non gratis manumittit. *l. 2. & 3. C. de operis liberto. l. videndum ſupra de lega.* 1. Ita etiam novè dico intelligendum tex. *in l. penult in fin. ſupra de jure patro.* & ſimiles. Idem ſi ex Senatuſconſultis, vel conſtitutionibus ad libertatem ſervus pervenit, ſine dolo, & culpa ejus, qui manumittere tenetur. *d. l. inteſtato.* verſic. *planè ſupra de ſuis & legiti. hære. l. ſi eum ſervum, ſuprà de fideicom. liberta.* ſed ſi dolo & culpa ejus, qui manumittere tenetur, tunc privatur omni jure patronatus, & per Senatuſconſultum Rubrianum is, cui libertas debetur, fit hoc caſu libertus orcinus, quaſi à teſtatore directò manumiſſus. *l. cùm viro. §. ſubventum. ſuprà de fideicom. liberta.*

69. Et magnus eſt differentiæ effectus, quòd orcinus non ſit libertus hæredis, ſed defuncti: qui ſi defunctus relinquit liberos, illi quoque ſunt patroni non primarii, ſed filii patroni cum jure ſucceſſionis, de quo in *§. multis l. Inſtitut. de ſucceſſ. liberto.* ſive filii ſint hæredes, ſive non, dummodò non exhæredati. Hæres autem nullum jus habet patronatus, quia hæres, ſed tantùm ſi eſt de liberis, vel conjunctis primo patrono infra quintum gradum. *d. §. multis.*

70. Et hinc eſt, quòd quando ſervus ob necem domini detectam, non ipſo jure, ſed cauſa cognita per ſententiam ad libertatem pervenit, quia hoc rarò contingit: quin filii, vel alii hæredes ob inultam mortem defuncti, ſint indigni, dicitur nullius libertus. *l. ſi necem domini. in princip.* ſuprà *de bonis liberto.* quæ debet ſic intelligi: referendo ad crebriorem contingentiam: ut etiam patet in *lege penult. in princip. ſupra de jure patronatus*: ſed non ſequitur, quin habeat filium defuncti pro filio patroni capaci ſuæ ſucceſſionis, ſi tamen

non ſit indignus, vel aliàs in culpa: ut probat tex. à contrario ſenſu. in *d. l. pe. in princ. & in l. inteſtato liberto. §. quòd ſi necem. ſuprà de ſuis, & legitimis.* ibi, *ſed ejus erit libertus, cujus proxime fuit ſervus*, ſcilicet hæredis non extranei, ſed infra quintum gradum conſtituti, ut capax ſit juris patronatus *d. §. multis. Inſt. de ſucceſſ. liberto.* Quia talis hæres interim, id eſt, ante ſententiam libertatis pro præmio datæ, erat dominus ſervi. *l. 1. C. quibus ex cauſ. ſervi* pro præm. liber. accipi.

71. Idcò retinebit jus patronatus non primarium, & abſolutum, quia non eſt liberalis manumiſſor, ſed ſecundarium, tanquàm filius, nepos, vel conjunctus vero, & primario patrono, niſi tamen eſſet indignus: & ita debent dicta jura ſanè intelligi. Porrò qui à fiſco, vel Republica redemptus manumittitur, *ut in l. 2. 3. & 4. C. quibus ex cauſis ſer. pro præmio liberta.* & apud Titum Livium lib. 2. 1. Decados, non eſt libertus veteris domini, ſed fiſci, vel Reipublicæ, quicquid dixerit Franc. Conanus, commentario juris civilis lib. 2. cap. 4. & longè aliud eſt de eo, qui per errorem indebitè manumittit, qui à manumiſſo repetit pretium à lege taxatum. *l. penult. in fi. ſuprà, de jure patronatus. l. cùm ex falſis. ſuprà de manumiſſ. teſt.* quia iſte bene remanet libertus manumiſſoris, non tamen ut primarii patroni, ſed ut fideicommiſſarii. Secus in eo, quem Reſpublica emit, ut manumittat. Cùm autem hæc eſſent ad ſincerum multarum legum intellectum neceſſaria, & ab aliis malè tractata, libenter utilitatis veſtræ cauſa etiam in his *παρέργως* calamo indulſi.

72. Redeundo ad rem, cùm libertas fideicommiſſaria non inſit directæ: imò opponatur ordinæ, ut in *d. §. qui autem.* ſicut codicillus non ineſt teſtamento, nec fideicommiſſum directæ inſtitutioni, ſed ſunt diſparata: ita ſi libertas directò legata, non valet directò, non valet obliquè, etiamſi obliquè relinqui poterat: quia ex ſeparatis non infertur. Imò, ut dixi, alia res eſt libertas directa reſpectu diſponentis, & gravati: ideo difficiliùs tranſlatio fieret ad aliam rem. Bart. *l. Centurio. in 1. oppoſitio. ſupra de vulg. & pup.* in alia concurrant, quorum virtute colligatur voluntas ad obliquum extenſa: ut ſi in *d. §. ſi ſervus alienus.* teſtator incœpiſſet à legato ſervi alieni in proprietatem, deinde addat legatum libertatis, per verba communia, ut Stichum (qui eſt ſervus Caij) Titio do lego: & eum libertatem aſſequi volo: cenſetur enim voluiſſe, ut Titius vi legati manumittat, & libertinum ſuum, non teſtatoris efficiat.

73. Et clariùs in caſu *l. generalis. §. ſi quis ſervo. ſupra de fideicommiſſa. liberta.* ubi dominus legavit directam libertatem ſervo ſuo, ſed non poterat, quia illum ſpecialiter impignoraverat: tamen valet jure fideicommiſſi, quia cùm invito creditore poſſet legatum ſortiri effectum luendo pignus, & manumittendo ſervum, cenſetur hæres gravatus de luendo, & manumittendo ex qualitate perſonæ, qui eſt dominus, & rei, quia non eſt ſervus alienus, ſed invito creditore luibilis. Et ſic verus caſus *d. §. ſi quis ſervo.* eſt in ipſo debitore, & domino legante. quamvis ibi gl. & ubique, ut in *l. cogi. §. ſed ſi ſerv. in verb. direct. ad Trebel.* reprobet, & malè, non autem in creditore directò libertatem legante: ut putat Accurſius ubique per *l. ſi debitor. eod. tit. de fideicommiſſ. liberta.* quæ probat contrarium, quia loquitur in relicto fideicommiſſariæ libertatis, ideo ſi creditor directam legaſſet, non valeret: tum quia non dominus, tum quia non poteſt cogere debitorem ad ſibi dandum ſervum pignoratum in ſolutum, vel ſibi vendere. Et ſic locus erit regulæ, libertatem ſervo alieno datam nullius momenti eſſe.

74. Nunc emaculandus, & conciliandus occurrit *§. ut quis hæredem. in l. filiusfamilias. de lega. 1. & l. ex fact. in princ. ad Trebellia.* ubi verba directa, quæ directò valere non poſſunt, valent jure fideicommiſſi, ſine clauſula codicillari, vel alia nova diſpoſitione obliquante. Solve quod ibi non ſunt verba directa, ſed obliqua: fuit enim hæres rogatus de certo hærede inſtituendo: ut etiam patet in *d. l. ex facto. in princ. ad Trebel.* Et ſic erat fideicommiſſum, quicquid Bart. hic, & alii dicant: Ita enim declarat ipſemet Bart. meliùs, & principaliter cogitans in *l. Centurio. col. pen. in fin. num. 45. de vulg. & pupill.* dicens, quod verbum directum eſt illud, quod ſui natura hoc importat, ut ille cui relinquitur, de ſua manu velut immediatè à diſponente capiat: non autem de manu alterius, vel per factum, vel interpoſitionem intermediæ perſonæ: quia tunc eſſent verba obliqua. *l. eam quam. C. de fideicommiſſis. l. cohæredi. §. cum filia. 11. de vulgar. & pupillar.* ex quibus rectè colligit Bart. quòd ſi quis roget hæredem ſuum, ut alium hæredem ſibi faciat, neceſſariò eſt fideicommiſſum: quia ſecundus ille hæres non fit talis per teſtatorem: ſed per alium primum, & intermedium hæredem: & ſic ex quo tota diſpoſitio eſt obliqua, unicum verbum directum interjectum non facit illam directam, ſed neceſſariò obliquatur: prout à verbis obliquis regitur: ut etiam in ſimili tex. eſt in *l. pater filium. in fi. & in l. Lucius. in fi. de lega. 3.* qui ſunt ſimiles tex. ejuſdem authoris Scævolæ, negligentiam compilatorum Pandectarum arguens, qui in hoc non paruerunt edicto Juſtiniani ne quid ſuperfluum relinquerent. Ita etiam ſolvit Alexander in *l. verbis civilibus.* col. pen. & ibi Franc. Areti. *col. 3. de vulga. & pupilla.* & Matthæus Matheſil. ſingula. 140. in fin. Ex quibus etiam plus dico, quòd etiam ſi teſtator inſtituto Titio hærede diceret, poſt mortem talis ſit hæres tuus, valet hodie jure fideicommiſſi, ſed in bonis teſtatoris tantùm: quia cùm verba in vulgari, pingui minerva ſcribantur, imperitia ſcribentium nocere non debet veriſimili menti teſtatoris.

Intellectus §. ut quem hæredem. l. filiusfamilias de leg. 1.

75. Sed gloſſ. ult. in *d. §. ut quis hæredem.* & omnes Doctores poſt illam graviter errant, dum exponunt, *ſua*, ſcilicet rogantis, revolvendo ſecundum reſponſum dicti §. ad primum ejuſdem reſponſum, & deſultando de una diſpoſitione ad aliam, & de una re ad aliam rem: quod fieri non poteſt, etiam per expreſſam clauſulam codicillarem: ut nuper diximus ſuprà eod. num 62. Alia enim res eſt hæreditas rogantis. de qua ſola loquitur principium *d. § ut quis hæredem.* ut etiam probat diffuſior tex. in *l. ex facto. in princ. ad Trebellia.* Alia res eſt hæreditas rogati, de qua ſola loquitur ſecundum reſponſum d §. ut probat ille text. primò ibi, *ſua*, quod vi latini ſermonis refertur ad hæredem, qui ſolus eſt in antecedente. Secundò ibi, *ſua*, eadem ratione, Tertiò in fin. text. ibi, *quatenus hæreditas teſtatoris patitur*, ergo jam de alia hæreditate loquitur, quia idem non refertur ad ſeipſum, & alias non erat dicendum, *quatenus hæreditas teſtatoris patitur*, ſed tantùm, *quatenus patitur.* Summa *d. §. fideicommiſſ.* ineptè conceptum valet per modum aptum, & infrà limites legum, Et ſic infra metas voluntatis, & poteſtatis, quod not. quia Bart. malum ſummarium præfigunt *d. §.*

76. Circa hæc occurrit quæſtio, de qua hodie mihi, (ut videlicet legendo Dolæ 1556.) conſultus fui a Juriſconſult. Biſuntino. Civis Biſuntinus habens duos filios, & unam filiam, hanc elocando in contractu matrimonii hoc pactum appoſuit, *Et luy a conſtitué dot, & mariage de ſa part & portion, de tous & ſinguliers ſes biens, que aprés ſon decez & trépas demeureront & ſeront trouvez en ſon hoirie & ſucceſſion comme l'un de ſes autres fils & enfans.* Id eſt latinè, in dotem ei conſtituit virilem ejus portionem hæreditatis ſuæ. Sed poſteà pater fecit teſtamentum, in

quo plus dedit aliis filiis, & hæredibus. quærebatur an potuerit in præjudicium filiæ? Prima facie videbatur quòd non, per dictum §. *ut quis hæredem.* quia ſi valet legatum, quòd hæres det quartam partem ſuæ hæreditatis ipſius hæredis Titio, ergo valet pactum. *l. quæ de legato. ſupra de lega.* 1. Tum videtur donatio partis bonorum, quæ valet jure contractus, niſi quatenus ut inofficioſa reſcindi poſſit. *l. ſi quis argentum.* §. *ſed & ſi quis univerſitatis. C. de dona.* Tertiò per tex. in *l. Papinianus.* §. *ſi quis mortis ſuprà de inoff. teſt.* ubi valet donatio facta filio de quarta parte ejus, quod ad eum eſſet perventurum ab inteſtato, ergo majoris partis vel etiam virilis. *l. quæ de tota, ſupra de rei vendica.* Contrarium de jure reſpondi: quia dicta clauſula eſt directo contra *l. pactum quod dotali. C. de pact. C. de collatio. in l. hæreditas. C. de pactis conventis. l. cùm donationis. C. de tranſact.* Præterea ſi dicta filia ſine liberis obiiſſet ante patrem, non tranſmiſiſſet ad aliquos hæredes, ſed portio ſua jure non decreſcendi aliis hæredibus remanſiſſet. ergo non valuit jure contractus: alias tranſmiſiſſet. Et tales conſultores ſtultitiæ arguit *Bal. in l. cùm Archimedoram. C. ut in poſſeſſio. legato.* Non obſtat dictus §. *ſed & ſi quis univerſitatis.* quia debet intelligi, quando quota præſentium bonorum tantùm, vel præſentium & futurorum ex nunc donatur: non autem quando quota futurorum tantùm: quia eſt in effectu quota hæreditatis: imò expreſſum hic pactum fuit de quota hæreditatis. ut in *d. l. pactum quod dotali.* Sed de conſuetudine hodie etiam in locis, quæ jure ſcripto reguntur in Galliis hujuſmodi pacta in contractibus matrimonii tolerantur. Et ſic in vim conſuetudinis tantùm ſuſtinui: & eſt valida conſuetudo, & rationabilis uſque ad portionem venturam ab inteſtato, & infra: quicquid dicant Bald. in *d. l. cum Archimedoram.* & ibi Alexand. in *additio. ad eum.* Non obſtat dictus §. *ſi quis mortis.* quia loquitur in donatione cauſa mortis, quæ valet in caſibus, ubi legatum valeret. *l. cum bonorum de legat. 2. l. ultim. C. de donatione. cau. mort.*

l. Scævola. 77. Quantum *ad legem Scævola.* quam Bart. & omnes hic tractant. *ſupra ad Trebellia.* omiſſis eorum intricationibus, fateor quòd verba communia text. ſatis præſupponunt hypotheſim directæ pupillaris ſubſtitutionis. Sed breviter dico, quòd ibi ex teſtamento præcedenti, quod diſponens nolebat revocare, & aliis circunſtantiis, certum erat, quòd diſponens nolebat tunc teſtari, ſicut nec teſtamentum revocare: ſed tantùm codicillari. Et ſic non obſtante *l. non codicillum. C. de teſtament.* ubi non conſtabat de animo codicillandi, ſed de animo teſtandi, verba merè directa obliquantur, ſuadente hoc materia ſubjecta, quæ verbis præſtat: ut dixi in *conſuetudine Pariſienſ.* §. 22. *numero* 4. & §. 30. *numero* 109. & materiam plus inſpici, quàm verbum, ait *Joan. Fab. in* §. *retinendæ. col. 3. Inſtit. de interdict.* Facta verò, & totius negotii circunſtantiæ & apparatus non ſunt minora, ſed potiora verbis, ad declarandum quæ, & qualis voluntas ſit. *l. ſi tamen.* §. *ei qui. de ædilitio edicto. cap. dilecti filii.* & ibi Philip. Dec. *de appellatio.*

78. Veruntamen communis intellectus dictæ legis, *Scævola* (ut verba directa in codicillis obliquentur.) facilè tolli poteſt per textus generaliter petimentes. *Inſti. de codicillis.* §. *ult. in l. Divus. l. quod per manus.* 11. *de jure codicillo. in l. ſi idem. C. eod. l. pen. in fi.* & ibi Gloſſ. Bart. & alii ſuprà *de conditio. inſtitutio.* adeò ut veteri rigore, nec libertas quidem favorabiliſſima codicillis directo dari poſſit, niſi teſtamento confirmatis. *l. libertates directæ. ſupra de manu. teſtament.* § *qui autem. Inſtit. de ſingul. reb. per fideicommo. relictis.* & *ſic d. l. Scævola.* eſſet intelligenda ſecundum antiquum morem, & ſtylum, quo teſtamento futuri codicilli confirmabantur per fideicommiſſum, de quo in *l. cùm quis* §. *Seiam.* & ibi gloſſ. verbo, confirmans. *de legat.* 3. quæ poteſt cum *l. Scævola.* conjungi, ut ſic obliquatio fieret in vim rogationis fideicommiſſariæ præcedentis in teſtamento. *l. ſive in uxio. C. de codicillis.*

79. Tamen quia non ſoleo communes intellectus infringere, niſi neceſſitas juris, aut æquitatis & utilitatis communis cogat. Confirmo ſimpliciter communem intellectum per rationem, quam dixi. quod facta verbis potiora ad obliquandum, vel interpretandum, tum quia frequentiſſimum in jure verba impropriari ſecundum naturam negotii ſubjecti. *l. ſi uno. in princip. ſuprà locati. l. inſulam. de præſcriptis verbis.* tum quia ita publicè expedit, cum multi differentiam verborum civilium, communium, & obliquorum ignorent. Quòd ſi teſtator ſit doctus Jureconſultus, tamen languore preſſus, poteſt habere tabellionem indoctum: & maximè quando juris civilis propria ſcribunt, & deformant in ſuo imperito vulgari. Hinc conqueritur Bald conſ. 5. lib. 2. viſo teſtamento Bartholucii, quod nimia imperitia tabellionum deſtruit mundum, & ponit conſcientias bonorum virorum in magno diſcrimine. Idem conqueruntur Jaſ. in *l. filius à patre. in fine principii, de liberis & poſthumis.* Socyn. conſ. 12. lib. 3. Stephan. Bertrand. conſ. 37. lib. 2. impreſſo per Simo. Vincentium. Ut non immeritò ante ſeptingentos quinquaginta annos Carolus Magnus Imperator victorioſiſſimus libr. 1. capitularium. cap. 105. lege lata ſanxerit, ut ſcriptores rectè, & non vitioſè ſcribant. Et poſui in ſtylo Parlamenti Pariſienſis, *parte 3. tit. ult.*

80. Sed circa id, quod diximus de *d. l. Scævola.* diligenter advertendum in praxi, quòd multum refert, an ea ſubſtitutio facta ſit in forma directæ pupillaris: tunc enim quamvis ex natura codicillorum obliquetur, tamen in reliquo quoad bona non reſtringitur: ſed comprehendit omnia jura, non ſolùm patris, ſed etiam pupilli undecumque, ſalva tamen Trebellianica fratris hæredis extranei, niſi adhuc juxta nova jura *Authent. ſed cùm teſt. C. ad l. Falcidiam.* prohibita fuerit. Et hoc dummodo pupillus impubes moriatur, alias ſicut directa extingueretur, ita eadem obliquata extinguitur adveniente pubertate.

81. Quòd ſi mater eſſet ſuperſtes, poſſet deducere trientem pro ſua legitima, de omnibus bonis filii, tam paternis, quam undecumque obventis: idque per extenſionem poſſivam Novellarum, ut dixi in annota. ad Philip. Deci. in *d. l. precibus.* & *in annota. ad Novell.* ubi dixi, matrem hodie non poſſe per patremfamilias privari legitima, ſicut nec & filium.

82. Si verò ſubſtitutio non ſit facta in forma pupillari, tunc in dubio nunquam cenſetur continere, niſi bona ipſius teſtatoris: quicquid dicat Philippus Corn. conſ. 138. col. 1. lib. 3. ubi malè conſuluit, etiam loquens in figurata, ſeu forma pupillari. & ſic etiam extraneus hæres filii, non ſolum omnia bona filii non paterna detrahet, ſed etiam de paternis detrahet legitimam filii, & pro more recepto Trebellianicam, & ſic ſemiſſem omnium, quæ filius habuit a patre. *l. cohæredi* §. *cùm filia.* ibi, *nec fideicommiſſo propriæ facultates filii tenebuntur.* ſuprà de vulg. & pup. ſubſtitutio. ubi *Paul.* uterque Imola. Jaſ. col. ultim. Paul. Jaſ. l. *ex tribus. C. de inofficioſo teſtam.* Matthæus Matheſila. ſingula. 164. Guillem. Benedict. cap. Raynutius. *verb. abſque liberis moreretur.* 2. *num.* 48. & communiter omnes valde ubique errant dicentes, quòd etiam in dubio videtur onus injunctum non filio, ſed ſuccedentibus ipſi filio, ut valeat in totum, etiam in bonis propriis filii, non deducta ejus legitima: quod falſum eſt, ut novè dixi

in tribus annotationibus *ad Alex.* conſil. 12. lib. 3. & ad Philippum Decium in *d. l. precib. C. de impub. & aliis ſubſtitutio.*

83. Niſi de contrario expreſsè appareat, in quo quatuor requiruntur. Primò quòd filius, qui pater facit tale fideicommiſſum pupillare, vel ſubſtitutionem pupillarem, ſit in poteſtate patris, & duobus temporibus, videlicet tempore teſtamenti, vel codicillorum, & tempore mortis. *l. 2. in princ. de vulga. & pupilla. d. §. cum filia in princip.* Secundò quòd fiat ſui juris, per obitum patris teſtatoris. Tertiò, quòd expreſsè appareat, patrem voluiſſe omnia etiam filii bona comprehendere, & uti jure patriæ poteſtatis. Quartò, quòd filius moriatur poſt patrem impubes: quia tale fideicommiſſum omnino regulatur, ut directa pupillaris, excepta Trebellianicæ deductione, ut dixi. Et ita debet intelligi, & limitari *l. ſi Titio. §. ſicut cum l. ſequenti. de lega.* 1. quæ de hoc fideicommiſſo, vel legato, ſeu codicillo pupillari loquuntur.

Juramentum.

84. Quòd autem Bart. Roman. Alexand. Jaſ. num. 24. Franc. Ripa, *num.* 72. & omnes hic, excepto Alciato num. 44. volunt juramentum habere vim clauſulæ expreſſæ, ut actus valeat omni meliori modo, quo poteſt. *per l. cùm pater. §. filius matrem. de lega.* 2. non eſt generaliter verum: ſed in caſu *d. §.* ubi juramentum erat ſpecialiter, & in ipſis verbis diſpoſitivis interpoſitum ſuper certo fideicommiſſo, & ſic oſtendit voluntatem, ad omnem ſucceſſionis ſpeciem circa hoc extenſam. ſic in cap. quamvis de pactis in 6. firmum pactum. jure communi prohibitum, ſed eſt politica ratio uſu recepta, quæ non debet extendi: de qua tetigi *in annotatio. ad Alexand. conſ.* 29. *lib.* 3. & latiùs *in conſuetud. Par ſi.* §. 22. ſed extra caſus exceptos, diſtinctio Canoniſtarum non eſt diſtinctio, ſed generalis deſtructio, & correctio: ut ſi quis more eorum faceret regulam, quòd teſtamenta jurata non poſſunt revocari, deinde diſtingueret inter condita ab impuberibus, & furioſis, & inter condita a puberibus ſanæ mentis.

85. Dico ergo extra caſus exceptos, ſtandum regulæ, quòd juramentum intelligitur ſecundùm naturam actus, quam non excedit. *l. ult. C. de nume. pecunia*, ſed omnes ejus conditiones & modificationes recipit. *cap. quemadmodum.* & ibi Anto. Butri. & Panorm. *de jurejurand.* regulariter. non enim auget, ſed addit vinculum religionis. Stephan. Bertrand. conſ. 209. ex themate. lib. 1. Philippus Decius, *l. 1. col. 7. C. de pact. l. ſi donatione col.* 4. *C. de collatio.* conſ. 230. col. 2. Et nunquam excedit limites conſenſus, cujus defectum, vel aliàs defectum ſubſtantiæ nunquàm ſupplet. Ludo. Roman. conſ. 17. in caſu propoſito col. pen. & ſic non eſt verum, quòd extra caſum d. §. filius matrem. juramentum habeat vim clauſulæ codicillaris.

86. maximè quando apponitur in verbis executivis, vel de ſtylo: quia quæ vulgari ſtylo ſolent apponi, nihil de novo operantur. Bart. *l. 1. qu. 6. ſuprà de jure codicillorum.* Bald. *cap. paſtoralis in fine, de officio deleg. ca. ut debitus. col. 2. de appellat.* Anto. Butr. loquens in clauſula juramenti, in cap. cùm contingat. *col. 7. verſic. quartus caſus. in fin.* & ibi Panor. *col. 25. de jurejurand.* & quæ dixi *in conſuetud. Pariſi.* §. 18. *num.* 16.

87. Jaſ. ſeu potius Alexand. *Inſtitut. de actio. §. item ſi quis poſtulante num.* 14. cum ſequen. cumulat multa quæ falſa ſunt, ut quòd juramentum faciat tranſactionem valere ut pactum, & quòd habeat vim clauſulæ derogatoriæ, quod faciat, ut promiſſio facti alieni valeat, (de quo dubitat Alciat. num. 52.) item quod habeat vim clauſulæ, rato manente pacto, quod impediat purgationem moræ, quod habeat executionem paratam: & infinita id genus, quæ jure non probantur.

88. Sed quantum ad illud, de facto alieno, ut in marito promittente ſocero, ut fratribus uxoris ſuæ, cum juramento, quod uxor non petit aliquid de hæreditate ſua, diſtinguendum eſt: aut enim maritus hac ratione aliquid habuit, & tenetur curare, niſi poſſit illam promiſſionem reſcindere ratione læſionis: aut nihil hac ratione habuit, & non tenetur curare, licet habuerit, quia non juravit curare: imo ſi juraverit curare, debet abſolvi: quia ſine cauſa juſta & indebitè juravit. *cap. debitores.* ubi Panorm. & Fely. *extrà de jurejurand.* & ita debet intelligi quod Philipp. Corn. conſ. 192. col. ult. lib. 1. pro marito conſuluit.

89. Illud rectè tradunt Doctores, non ſufficere ad impugnandum teſtamentum allegare, & probare nullitatem formæ teſtamenti in ſcriptis: ut quia prima rudis ſcriptura non fuit lecta coram teſtibus. gloſ. 2. in *l. fideicommiſſa. in princ. de lega.* 3. *Bald. in l. ult. in princ. C. de ſentent. ex brevicul. recitand.* Petr. Anchara. *conſ.* 137. & Carolus Ruinus *conſ.* 1. *lib.* 3. quia ſi poſſit valere ut teſtamentum nuncupativum, ſatis eſt: nec præſumitur ſe alligaſſe, & reſtrinxiſſe ad teſtandum in ſcriptis, nec elegiſſe viam ad evertenda ſua judicia: ut ſimile in *l. 3. de milit. teſtament.* & ita tenent Cynus & Albert. in *l. Hac conſultiſſima. C. de teſtament.* Jaſ. hic num. 17. Alex. conſ. 176. lib. 5. conſ. 105. lib. 7. hoc conſ. 242. lib. 2.

90. Sed ſi teſtamentum non poteſt valere nec ut ſcriptum, nec ut nuncupativum, non valebit ut codicillus, niſi dictum ſit: quia codicilli non inſunt teſtamento: ſed ſunt quid diſparatum. *l. 1. de jure codicillo. l. non codicillum. C. de teſtam. l. ultim. §. illud quoque. C. de codicil. l. cohæredi. §. 1.* ibi, *alioquin ſi non valuit ea ſcriptura, quam teſtamentum eſſe voluit, codicillos non faciet, niſi hoc expreſſum eſt, ſuprà de vulga. & pupilla.* ſpectant enim codicilli ad cauſam inteſtati, ſed cauſa teſtati & inteſtati prorſus differunt, nec concurrere poſſunt. *l. quandiu. 2. ſuprà de acqu. hæredita. l. quandiu. infrà de reg. jur.*

91. Etiam ſi teſtamentum eſſet per omnia ſolemne, excepta hæredis inſtitutione: quàmvis hoc caſu contrarium velit Paul. in *l. proximè. ſupra de his, quæ in teſtam. delen.* quem ſequuntur Jaſ. in rub. *de lega.* 1. num. 16. & Alciat. hic num. 23. quaſi omiſſio hæredis ſerioſè facta ſit, & reliqua valeant ab inteſtato, contra præſumptionem text. in *l. ſi is qui. de teſtamentis* ibi, *magis cœpiſſe teſtamentum facere, quam feciſſe. & in d. §. illud quoque* ibi, *ſi id adimplere nequiverit*, & contra Paul. tenent Jaſ. hic num. 17. & Zaſius num. 16.

92. Cæterùm clauſula codicillaris, & ſimilis non prodeſt contra veriſimilem mentem, ut ſi neſciebat ſe habere filium. Jaſ. Authent. *ex cauſa. col. pen. C. de liber. prætert. vel exhæreda.* Alex conſil. 41. num 6. lib. 1. ubi tetigi, & latiùs dixi in annota ad Philipp. Decium conſ. 86.

Teſtamentum inter liberos.

93. Item quando pater diſpoſuit inter liberos, videtur actum, ut valeat omni alio meliori modo *l. ult. C. famil. ercif. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. C. de teſtam. gloſ. in l. cohæredi. §. cùm filiæ. in verb. non valuit.* & ibi Joan. Imol. *de vulgar. & pupillar.* Jaſ. hic num. 27. & conſ. 26. lib. 1. Hippo. Marſil. ſing. 36. Zaſius. conſil. 11. lib. 1. Philip. Deci. conſil. 242. ubi in annotat. dixi quod eſt intelligendum, quando diſponit dividendo æqualiter, vel prope, ut in *d. l. ultim.* Ludo. Roma. conſil. 179. char. pen. conſil. 385. Philipp. Deci. conſ. 105. Dixi in annot. ad Alex conſ. 169. libr. 1. in prima annot. tunc enim ceſſat ratio obviandi fraudibus, falſitatibus, & ſubreptionibus cupidorum, & bonis moribundorum inſidiantium, quæ fuit cauſa tot ſolemnitates introducendi.

94. Doctores inſuper hic tractant, ſi conjuncta

perſona, ut maritus, vel filius comparet in judicio pro reo, non tanquam conjuncta, ſed tanquam procurator, & mandatum non habet, an valeat proceſſus, ut valere poteſt, ſcilicet tanquam factus à conjuncta perſona? & decidunt quòd non, quia quod potuit, noluit; & quòd voluit, non potuit. Bald. in *l. 1. de procurator.* Ludovic. Roman. conſil. 446. primus propoſitæ. quem alii ſequuntur. & Joan. Amicus conſil. 132. Poteſt etiam poni ſenſus in ſimili in 2. *C. de conſort. ejuſdem delicti.* Sed iſtud eſt nimis reſupinè, & ignoranter dictum, quia proceſſus ſemper valet contra eum, qui ſive agendo, ſive defendendo compareat, vel procurator ad omnia teneatur, niſi doceat ſe talem. Alex. conſ. 136. in prin. lib. 6. Socyn. conſ. 39. lib. 3. Sed contra eum cujus nomine nunquam valet, niſi conſtet de mandato, vel habuerit ratum. Et ſic ſi non valet ex defectu mandati procuratoris, non poteſt valere ex eo, quòd ſit conjuncta perſona. ut patet in *l. maritus. C. de procurator.* Verùm poſſet procedere quæſtio, ſi quis nomine alieno proceſſit tanquam conjuncta perſona, & non tanquam procurator, cùm haberet mandatum, an ſententia, quæ non eſt valida contra dominum ex capite conjunctæ perſonæ, valeat contra eum ex capite mandati? Et veritas eſt quòd non. quia licet potuerit uti mandato, tamen noluit. & ſic ex defectu voluntatis non valet ut valere poterat. Et ſibi imputet qui proceſſit cum agente, vel defendente ut conjuncta perſona, vel cum defendente ut quilibet, niſi exactis ſatiſdationibus, de quibus in leg. exigendi. *l. maritus. C. de procur. & inſtit. de ſatiſd. & C. de ſatiſdan.* per to.

96. Judex autem ordinarius qui etiam eſt delegatus, procedens ſimpliciter præſumitur ſecundum etiam poteſtatem proceſſiſſe, per quam actus tenet: ut decidit Panorm. *in cap. cum ex officii. extrà de præſcriptio.* idem in duobus delegatis, uno primùm per recuſationem excluſo, deinde per appellationem ab eo tanquàm recuſato, interpoſitam, ſi alter cum eo procedat, non præſumitur animo ſe limitandi, ſi ſolus procedere poſſit. Panorm. & Fely. *in cap. cùm ſuper de officio delegati.* Andr. Alciat. *in tract. de præſumpt. reg. 3. præſumptio.* 35. Adde quæ dixi in annota. ad Alex. conſi. 89. lib. 1. & ad Philip. Dec. conſi. 175.

97. Porrò quòd voluntas in dubio non præſumatur limitata, text. eſt in *l. ſi unus §. ſi acceptilatio. ſuprà de pactis. in l. an inutilis. in prin.* ibi, *poteſt ergo non eſſe.* & ibi, *fingamus.* & ibi, *cum conſenſum paciſcendi non habuerit. infra de acceptilatio. in l. cùm emptor.* ibi. *non ſua natura, ſed poteſtate conventionis valet. ſuprà de reſcinden. emptio. & venditio. in l. contractus.* ibi, *illos tamen quos in ſcriptis fieri placuit. C. de fide inſtrumento. l. 3. in princ. ſupra de teſtamen. milita.* gloſſ. & doctores in *leg. jurisgentium. §. igitur nuda. de pact. facit l. unica. in fi. C. ut acti. ab hæred. & contra hæred. incipi.* quòd latitudo voluntatis contrahentium non debet impediri, & *leg. pen in fin. Cod. pro ſocio. leg. veteris. in fin. C. de contrahend. & committend. ſtipula.*

98. Amplio ſive ad extremum majus, ut in dictis juribus, ſive ad extremum minus. *d. l. jurisgentium. §. quòd fere. de pactis.* Amplio ſecundò ſive in perſonis obligandorum. *leg. duos reos.* in princ. ibi, *neque enim ſub conditione, &c. ſupra de duobus reis.* Amplio tertio ſive in ſummis. *§. ſi ſtipulanti. infrà ead. leg.* idem de corporibus in eodem genere, idem in temporibus *leg. ſi ita ſtipulatus fuero. infrà eod.* Et in iſtis non refert an univocè facta ſit interrogatio, ut in *d. §. ſi ſtipulanti.* an verò diverſis quantitatibus, vel numeris expreſſis etiam alternativè: ut in *d. leg. ſi ita ſtipulatus fuero. & leg. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante. verſi. diverſa cauſa. infrà eod.* & quantum ad tempora non obſtat. *§. ſi quis ſimpliciter. infrà ea. l. ut ibi dicemus.* Amplio quartò etiam in diverſis corporibus, ſive ex parte ſtipulatoris: *ut in d. §. ſi ſtipulante in fi.* ſive ex parte promiſſoris: ut in *§. ſed mihi. infrà ead. leg.*

99. Fallit quoties ex negotio ſubjecto, vel præcedentibus, & ſequentibus apparet voluntatem eſſe limitatam, vel diſcordem. Sed ubi lex prohibet, & ſic poteſtatem tollit, fruſtrà quis diceret ſe velle valere, prout meliùs poteſt. *ca. unico. verſicul. ſi ſub ea. de poſtulatione prælato. in 6. cap. 2. de elect. in 6.* & generaliter in his, quæ non pendent à poteſtate patris. Jaſ. hic, num. 3. Unde in alienatione rei eccleſiaſticæ ſi ſine ſolemnitate locata eſt ad decem annos, non valet ad novem, quamvis ad novem locari potuerit: quia lex prohibet, & dicemus *infrà ea. l. §. ſi ſtipulanti.*

100. Porrò quæſtio de baptiſmo, quam movent hic Doctores, ſi quis intendit baptizare maſculum, cùm ſit fœmina, vel contra, an valeat? de quo Alciat. hìc num. 41. non debet decidi per jura humana, & multominùs per doctrinam Bart. ſed per Evangelium: & ad Theologos remittenda: & quia in regno Chriſti, dempto ordine, & miniſterio, non conſideratur an maſculus, vel fœmina. *ad Galat. 3. in fin. & Marc. ultim.* Chriſtus jubet adminiſtrari omni creaturæ, ſcilicet humanæ: ut etiam Hermaphroditus dubii ſexus baptizari poſſit, & debeat. Unde ſufficit intentio, qualis eſt Chriſti, & ſuæ Eccleſiæ, per Innoc. & alios, *in cap. 1. de bapti.*

101. Etiamſi erret in ſexu, qui error impertinens eſt quantum ad ſacramentum, fidem, & gratiam Chriſti: quamvis quantùm ad externa, videlicet, ut deinceps conſtet de corpore, & ſciatur an quis baptizatus ſit necne, congruum & decens ſit certum nomen imponere baptizato, & laudabilis eſt diligentia ſcribentium in certo catalogo nomina, parentes, locum, & tempus baptizatorum: hoc enim prodeſt ad externam politiam regendam: ſed ſi baptizans non in ſexu, aut alia qualitate, ſed in corpore erret, ut dum pro catechiſato (quem ſolùm intendebat baptizare) ſubſtituitur alius, non eſt baptizatus.

102. Udalri. Zaſius hic, num. 22. inducit ad quæſtionem de marito qui conſummato matrimonio, invita uxore, vel non conſentiente profeſſus eſt monaſticam religionem, an mortua uxore poſſit aliam ducere? tenet quòd non: *per cap. quidam. de converſio. conjugato.* tamen Innoc. ibi vacillat. & communis quidem Canoniſtarum ſententia eſt, quòd non, quando non fuit revocatus ab uxore: quia tunc ea moriente votum confirmari & ſolemnizari dicitur ſecundum Joann. Calder. & Panormit. *in d. cap. quidam expreſſa profeſſione*, quæ non valuit, tranſeunte in tacitam, vel in expreſſam ratificatam. Sed ſi de facto fuerit revocatus ab uxore, tunc ea mortua non ſolùm non tenetur redire ad monaſterium: ſed etiamſi aliam uxorem ducat, tenet matrimonium: quia ab initio votum fuit nullum: & adhuc nunquam fuit approbatum, nec ſolemnizatum per profeſſionem tacitam, vel expreſſam: nec adhuc hodie tranſit in tacitam, nec vetus illa expreſſa, & nulla profeſſio cenſeri poteſt eſſe ratificata, tum propter defectum conſenſus, tum propter intermedium actum prorſus contrarium. *l. diſpenſatorem. in fi infra, de ſolutio. & l. Pomponius. §. quæſitum.* & ibi Jaſ. col. 1. *ſuprà de acquirend. vel amitt. poſſeſſ.* Petrus de Anchar. Philipp. Franc. in *cap. cum quis de ſentent. excommunic.* ergo valuit matrimonium. *cap. unico. de voto & voti redempt. in 6*

103. Nec obſtat, quòd text. in *d. cap. quidam de converſ. conjuga.* ait, *non poterit uxorem accipere, &c.* quia intelligitur quòd non debet, & de impedimento impediente contrahendum tantùm, ut ſemper in dubio lex rigoroſa debet intelligi: non

non autem de dirimente contractum, ut tenet Tancre. ibi Angel. Clavaſ. in verb. *matrimonium* 4. §. 15.

104. Ad ſecundam & ultimam quæſt. Bartol. Paul. hic, & Jaſ. in fin. num. 28. plùs laborant ad intelligendum ſenſum Bartol. quàm legum. Bartol. poſtquàm dixit, quòd dependentibus a voluntate duorum, ſi eſt defectus in forma, non valet, ut valere poteſt, ſive agatur de obligatione contrahenda. ut in *hoc* §. *& leg.* 1. § *eum qui. ſuprà de conſtit. pecunia.* ſive de diſſolvenda, & ſic quod omnino mutus, vel omnino ſurdus, etiamſi ex motu labiorum intelligit, ſi ſtipuletur, non valet etiam ut pactum, nec ad obligandum, nec ad liberandum: Contra ſeipſum arguit ab abſurdo: quòd cùm hodie (ut apud Notarios) omnes contractus fiant per ſtipulationem, ſequeretur quòd nullus contractus coram Notario factus cum ſurdo, vel muto valeret etiam ut pactum nudum.

105. Ad hoc inconveniens reſpondet Bart. quòd contractus, qui poſſunt fieri conſenſu, valebunt tanquam ſine ſtipulatione celebrati. Et ad objectum quòd iſte contractus fit per ſtipulationem, quæ peccat in forma: ergo nec ut factum valet: reſpondet objectum procedere, quando ſtipulatio interponitur ſuper aliquo facto, quod ſui natura non cadit in formam alicujus contractus: ſi fiat ex mera liberalitate, vel ut indebitum ſcienter animo donandi promittitur. Sed quando ſimul interponitur ſuper aliquo contractu de ſe obligatorio, ut ſuper mutuo, emptione, venditione, tunc inutilis ſtipulatio non vitiat negotium ſubjectum, nec impedit actionem oriri ex utili contractu. *leg. certi condictio.* §. *quoniam. ſi cert. pet. leg. ſi ſtipulatus.* §. *Chryſogonus, inf. à eod.* Et ſic vult Bart. quòd hujuſmodi ſtipulatio ſtans per ſe vitietur, & vitiet: interpoſita verò ſuper alio contractu, vitietur tamen & non vitiet.

106. Infert Bart. hic, verſ. *& ideò dicerem*, (continuat enim eumdem caſum de ſurdo & muto: quamvis Doctores non advertant,) quod ſi in inſtrumento cum ſurdo vel muto facto, non dicitur pecunia tunc numerata, nec fit inſtrumentum de ipſomet mutuo, ſed de confeſſione mutui: quòd tunc non poteſt agi ex tali inſtrumento, nec ex contractu ſtipulationis in eo contentæ, quæ non valet etiam ad pactum nudum: ſed tamen quod valet confeſſio ad finem probandi, ut poſſit agi certi condictione ex mutuo præterito, probato per talem confeſſionem. Senſus Bart. eſt, quod ſtipulatio in tali inſtrumento ex more, vel ſtylo appoſita, quia peccat in forma, non ſolùm vitiatur, ne valeat ut ſtipulatio, ſed etiam vitiet promiſſionem ſolvendi mutui tunc factam, ut nec naturalis obligatio, nec ulla actio oriatur ex tali inſtrumento. Et ſic quòd propter ſtipulationem adjectam inſtrumentum non valeat, ut novum pactum, prout aliàs valeret citra ſtipulationem, ſed quòd tantùm valeat ut probatio, ut ex veteri mutuo agi poſſit, & illud probari per confeſſionem inſtrumenti. Ceſſante ergo confeſſione de præterito, ſi conſtitutum fiat in publico inſtrumento per mutum, vel ſurdum non valet: ſecundum Bart. quia apponitur ſtipulatum peccans in forma.

107. Subdit Bart. hoc eſſe verum in terminis juris communis: ſed ſi ex forma ſtatutorum talia inſtrumenta contineant garentigiam, & ſic habeant vim ſententiæ, ſeu præcepti facti in confeſſum, quòd tunc illa garentigia, ſententia, vel præceptum ſunt aliquid per ſe ſubſiſtens, & dependens à publica poteſtate nihil commune habens cùm ſtipulatione: & quid per inutilem ſtipulationem etiam in forma peccantem non vitiatur. de quo Bart. remittit ad formam ſtatutorum cujuſque loci. Hic eſt verus ſenſus Bart. qui multùm & in jure, & in praxi erravit, & magis errant Doctores qui nituntur eum defendere, & ad ſuum quiſque ſenſum evariando trahere. Error Bart.

108. Jaſ. hic, num. 29. ait, quòd Bart. ſeipſum confundit. ſed debebat Jaſo dicere, quòd Bart. planè errat: quia donatio eſt contractus nominatus pariens ex nudo pacto actionem. *l. ſi quis argentum.* §. *ſin autem C. de donatio.* Et ſic cùm per ſe ſubſiſtat, & obliget, non vitiatur per ſtipulationem etiam in forma peccantem. Sed Jaſon dum nititur ſalvare Bart. gravius errat, dicens, quòd quando ſtipulatio ſit animo donandi, (niſi expreſſe donetur) eſt tantùm donatio præſumpta: nec habet locum *d. l. ſi quis argentum.* ſed remanet pactum nudum, quod non ſolùm non valet, ut donatio ſimplicis nudi pacti, ut jure antiquo digeſtorum, ſed nullius momenti eſt, quia ſtipulatio peccat in forma. Gravius errat Jaſon.

109. Sed hoc falſum, & abſurdum: tum quia utile per inutile non debet vitiari: tum quaſi conſtet de animo donandi, non eſt præſumpta, ſed vera, & actualis donatio. tex. in *l. ſi donationis cauſa Cod. de donatio. & l. ſi aliquid. eo.* ubi ſumma Bart. quòd tantum valet unum verbum effectivum quantum mille: quæ leges, *& le.* 2. *l. qui Sextum. l. ſi tibi dederit. l. ſi in ſtipulatum. ſuprà de donatio.* & omnes ſimiles nullius momenti eſſent adjecta ſtipulatione peccante in forma, de quo leges nunquam cogitaverunt, nec introduxerunt ſtipulationes ad annullandum, ſed ad confirmandum conventiones, ſuper quibus interponuntur. *Inſtit. eod.* In princ. quæ vero inducta ſunt ad augmentum, non debent operari diminutionem. *l. ſi mancipia. ſupra de fund. inſtrum. & inſtrum. lega. leg. cùm vinum de triti. vino & ol. leg. & l. cui ſervi. de lega.* 1. ergo utile non vitiatur per inutile, etiam in forma peccans. Et ſic neceſſarius eſt novus noſter intellectus ſuper hoc. §. *ſi quis ita. ſupra eod. num.* 40.

110. Graviùs errat Jaſon dicens, quod etiamſi ſit expreſſa cauſa donationis, ſed ad ſtipulationem ex ea expreſſa cauſa factam, reſponſum nutu, etiam ſi conſtet de conſenſu, quòd totum nihil valet, etiam ad naturalem obligationem, vel nudum pactum: quod eſt abſurdius, & falſius, quia valet ut donatio efficax *ex d. l. Juſtiniani*, citra quam valeret jure veteri ad vires pacti nudi.

111. Alciatus hic num. 53. aliter voluit explicare mentem Bart. dicens hanc eſſe, quòd aut contractus, qui fit per ſtipulationem, non additur alteri contractui, & procedat regula tex. quòd ſi non valet in vim ſtipulationis, non valet per alium modum. Aut adjicitur alteri contractui, ut ipſi numerationi ex cauſa mutui factæ, & tunc licet ſtipulatio ſit inutilis etiam defectu formæ, valeat contractus mutui: ſed hoc eſt intelligere, ut fiat differentia inter ſtipulationem in abſtracto, & inter ſtipulationem in concreto: quod eſt abſurdius & Sophiſtarum imaginariis fictionibus ſimile. Atqui nullus eſt uſus ſtipulationis, niſi in concreto.

112. Veritas eſt quod ſtipulatio inutilis etiam defectu formæ vitiatur tantùm: ſed non vitiat: & ſtandum regulis communibus, ſi non valet quod ago, ut ago, valet, ut valere poteſt: & quòd utile per inutile non vitiatur: quæ coincidunt. Nec obſtat text. noſter, verſ. contra. quia loquitur in ſtipulatione nulla defectu conſenſus nulli, vel dubii. Et ſic omnes intritricationes gl. & Doctorum tam in jure, quàm in praxi abolentur.

113. Occaſione ulti. verborum Bar. Doctores valde confusè tractant de effectu garentigiæ, vel confeſſionis inſtrumenti, quando contractus eſt nullus: Ang. uterque Imol. & Franc. Areti. hic diſtingunt, aut ſtatutum de garentigia diſponit circa inſtrumen-

tum, aut circa contractus in eo contentos: primo caſu, ut quando dicit, inſtrumentum garentigium exequatur, vel propter præceptum garentigiæ inſtrumenta executioni mandentur, & tunc debeant exequi, etiamſi ſtipulatio ſit inutilis, & contractus nullus. *l. cùm patremfamilias verſic.* ſecundo verò caſu. ut quando dicit, contractus ſub garentigia factus executioni mandetur, tunc ſecus: quia intelligitur de contractu valido. *l. divus de teſtam.* milita. *l. 1. §. & parvi. quod vi aut clam. l. 4. §. condemnatum de re judica. l. non putavit. §. non quavis ſupra de bonorum poſſeſſio. contra tab.*

114. Sed hæc diſtinctio merè verbalis eſt: imò ſive ſtatutum dicat, inſtrumentum garentigium, ſive contractus ſub tali inſtrumento factus, nihil refert: quia utrobique reſpicit effectum, & privilegium garentigiæ: & ſic utroque caſu incipitur ab executione, quæ abſoluta eſt ceſſante oppoſitione: ſed allegatis juſtis cauſis ſive nullitatis, ſive oppoſitionis, id eſt, ſive nullitatem, ſeu falſitatem, aut injuſtitiam debiti concernentibus, ſi illæ ſint liquidæ, non fit, ſed revocatur executio. *leg. 2. C: de edict. divi Adri. toll.* Si verò nondum liquet, fit executio, non diffinitiva, ſeu abſoluta, ſed proviſionalis, quæ quandoque eſt ſolutionis factæ ipſi actori ſatiſdanti de reſtituendo, ſi in fine litis dicatur, pro qualitate negotii, & ſtylo fori.

115. Garentigia autem barbarum vocabulum à Francis, & Longobardis ortum, ut oſtendit *tex. in c. 1. §. 1. de lege Corrad.* in uſib. feudo. defenſionem firmam, & efficacem de jure, & de facto ſignificat. *Alex. leg. aut prætor. § ſi judex. col. 2. ſuprà de re judica.* & ſecundum Jaſ. hic num. 28. Veneti garentigare dicunt firmare & obſervare: & garentigiam vulgò intelligunt vim, & poteſtatem incipiendi ab executione reali, ſaltem proviſionali.

116. Quod ergo poſt Bald. in *l. ſi abſentis. in fine. C. ſi cert. peta.* dicunt hic Doctores in fin. quod ſi contractus principalis in inſtrumento non tenet, nec etiam tenebit præceptum garentigium in eo appoſitum: per *le. ult. ſupra de conſtitu. pecu.* quæ non probat: intelligendum eſt, quando hodie conſtat, aliàs interim tenet garentigia, ut dixi.

117. Ut autem conſtat de contractu nullo, omnes clauſulæ conſtituti, precarii, evictionis, pœnæ & omnia annullantur. *l. cum principalis. de reg. juris.* & ibi Philipp. Dec. Bald. *l. ſi abſentis. col. ult. C. ſi certum peta. l. de teſtamento. C. de fideicomm. & in c. 2. de feudo* dato in vicem legis commiſſoriæ in uſib. feudo, *gl. l. ſi patronus. §. patronum.* in verbo, *Faviana.* ſi quid in fraudem patroni. Alex. & omnes hic in fin. Alex. conſ. 32. in princ. lib 2. ubi in annota. dixi Hippol. Marſil de reb. fidejuſſo. qu. 50. dixi ad Philipp. Dec. conſ. 488. in fi.

118. Confeſſio verò in contractu nullo, vel invalido, aut nullitas oritur propter incapacitatem perſonæ, & non valet, ut prodigi, minoris, aut propter privilegium, ut Velleian. & tunc ſiquidem confeſſio facit ceſſare cauſam privilegii, valet, aliàs non: aut nullitas eſt ratione rei, vel materiæ, & tunc aut ex illo naſcitur, ſive in ejus conſequentiam, & eodem modo annullatur: Aut vero per ſe ſtat relata ad præteritum, & manet, Bar. in *l. certi. condictio. § ſi nummos. ſi certum peta.* niſi quatenus perſona confitens eſt ſuſpecta, & confeſſio veriſimiliter conficta ad contractum nullum colorandum: ut per Alexand. & Philipp. Dec. in *l. ſi donatione C. de collationibus.* Nicol. Boër. *deciſio. Burdegal.* 90.

119. Sic confeſſio facta coram judice incompetenti manet, & valet, ut extrajudicialis: ut dixi in annotatio. ad Philippum Decium in *cap. at ſi clerici num.* 17. *de judiciis.* Et ſic ſit finis huic §. & omni materiæ in eo cumulatæ.

120. Sed circa id quod in hoc text. de naturali obligatione dicitur, nimis juveniliter aberravit Æmil. Ferret. ſupra eod. in rub. num. 10. uſque ad num. 18. faſtuosè traducens, & oppugnans antiquam, & communem ſententiam de naturali obligatione, quam malè reſtringit ad duo extrema: Primum, quòd quis jure gentium ſit obligatus dare oportere: ſecundum, quod ejus fidem creditor ſequutus fuerit. quæ duo neceſſariò contingere debere tenet, priuſquam naſcatur naturalis obligatio, & antequam quis ſit naturaliter obligatus: *per l. cùm amplius. §. ii natura debet. de reg. jur.* quaſi Juriſconſult. ibi deſcribat limitatim, & taxativè naturalem obligationem, videlicet, ut non ſit, niſi ubi duo illa ſimul concurrunt, quod eſt falſum: quia textus ille non loquitur taxativè nec limitativè: ſed demonſtrativè: indicando inſignem unam, & potiorem ſpeciem naturalis obligationis: non enim dicit, *is demum* nec, *is duntaxat*: ſed ſimpliciter in quo duo illa concurrunt, eum proculdubio eſſe naturaliter obligatum: ſed non negat ullo alio caſu eſſe naturalem obligationem. Et oſtendit Ferretus, ſe ſuperficiem legum, & multorum authorum vidiſſe: ſed non concepiſſe, utcumque ſplendore rhetorices ſplendeſcat. Contra Æmil. Ferret.

121. Quod autem naturalis obligatio non ſit ad illa duo extrema limitata, probo primo, quia furtum lege naturali eſt prohibitum. *Inſtit. de obligat. quæ ex delicto naſcuntur, §. 1. l. 1. in fin. infra de furtis.* Quamquam non opus ſit legibus noſtris, cùm ſufficiat Decalogus: imo etiam ante Decalogum naturalis rationis dictamen. *ad Rom. capit.* 1. Ergo contra hanc legem faciens obligatur non ſolùm lege divina, ſed etiam lege naturali, ſaltem ad reſtitutionem furti, & damni illati: quantumvis furtum, vel damnum paſſus non ſit ſequutus fidem furis, raptoris damnum dantis, &c. Male ergo infert Ferretus in delictis non eſſe obligationem naturalem, & quod omnis delinquens debet natura.

122. Probo ſecundo, quia lex civilis eſt communis Reipublicæ ſponſio. *l. 1. ſupra de legibus*, & ut inquit l. 2. eod. tit. κοινὴ δὲ συνθήκη πόλεως, id eſt, compactum, commune civitatis, ergo etiam ad pœnam civilem dupli vel quadrupli ex delicto oritur obligatio naturalis, ex communi ſponſione, & compacto Reipublicæ quantumvis injuriam paſſus non ſit ſequutus fidem delinquentis. Tum juris etiam naturalis præceptum eſt, ut juſtis, & politicis legibus noſtræ civitatis pareamus. *l. velut ſupra de juſtitia & jure.* Tertiò ante omne jus civile tenebantur delinquentes: ergo natura debitores erant: quòd jus civile non ſuſtulit civilem obligationem, & actionem addendo.

123. Quartò naturalis obligatio non ex ſolo juſto pacto procedit, ſed etiam ex vinculo æquitatis, id eſt, quoties bonum & æquum vincit, & obligat. *l. Stichum aut Pamphilum §. naturalis ibi, vinculum æquitatis, quo ſolo ſuſtinebatur*, infrà de ſolutio. Hinc ſolvens indebitum ignoranter, quamvis minimè cogitet de repetitione, nec ſequatur fidem recipientis, tamen recipiens naturaliter obligatur, *leg. nam hoc natura. l. indebiti. ſuprà de condictio. indebiti.* Erravit ergo Ferretus contra prima principia, non ſolùm moralis ſed etiam civilis philoſophiæ: de quibus in 1 *Ethic. & in l. 2. & 3. ſuprà de juſtitia & jure*, & in *can. 1. diſtinctio.* 1. Et contra ſcita Theologorum.

124. Retinenda eſt ergo communis ſententia, in divinis, & naturalibus rationibus fundata, unde ex ſententia juſta naſcitur obligatio etiam naturalis, non ſolùm ex privato quaſi contractu, qui ſit litem conteſtando, *l. 3. §. idem ſcribit. ſupra de peculio.* ſed etiam ex publico illo compacto. *l. velut de juſtitia & jure l. 1. & 2. ſuprà de legibus.* Et vera eſt ſententia Bart. & communis in *l. Julianus*, verum debitorem, *ſupra*

de condictio. indebiti. quòd ſententia juſta tollit, vel inducit obligationem naturalem, ſed injuſta civilem tantùm, & pariter ex teſtamento legitimo, non tamen propriè ex ipſo teſtamento, ſed ex illo quaſi contractu, qui fit ab hærede adeunte hæreditatem. *§. hæres quoque. Inſtit. de obligatio. quæ ex quaſi contractu.* ut dixi in *l. error. C. de juris & facti ignor.* in lect. Tubingenſi.

EPITOME §. SI QUIS SIMPLICITER.

1. Diſcretio hujus §. & duorum §§. ſequentium.

2. Novus & verus epilogus hujus §. qui generalis eſt. 58.

3. Vera & nova ſpecies facti. 4.
Senſus legum non in abſtracto, ſed in concreto uſuali conſiſtit.

4. Hic §. intelligitur in omni genere ſtipulationis, etiam faciendi vel miſta, lucrativa, vel oneroſa. 30. 55. 60.

5. Quando complacentia ſequitur ex intervallo, non valet ut ſtipulatio, niſi repetitis verbis ſtipulationis.

6. Exempla octo diverſa qualitatis dici, vel conditionis.

7. Idem de qualitate modi, vel loci, & omni alia circumſtantia conſenſum variante. 23.

8. Vera ratio tex. quia deeſt, aut dubius eſt conſenſus. 11. 16. 18. 19. 20. 26. 27. 41. 42. 43. 56. 57. 58. 64. 74.

9. Sophiſtica ratio Bar. *& omnium refellitur. 10.*

12. Intra quintas Calendas, id eſt, intra primam diem quinti proximi menſis.

13. Error Joan. Andr. *& ſeq. de Calendis, Nonis, & Idibus refellitur.*

14. Menſis emergens eſt ad diem ejuſdem quotæ menſis ſequentis.

15. Si ſtipulanti in diem promittitur die breviori, non continuo valet ſtipulatio. 70. 72. 75. 81.

17. Defectus conſenſus nulla arte ſuppletur.

21. Complacentia non facit novam ſtipulationem: ſed inchoatam perficit.

22. Hæc complacentia non eſt ad rem non contentam in interrogatione. 23. 24. 29. 40. 58.

25. Ampliatio §. ſi ſtipulanti. & §. ſed ſi mihi hac l.

28. Intellectus §. præterea. inſtit. de inutili ſtipula.

31. Sat eſt de complacentia quoquomodo conſtare. 68.

32. Non præſumitur tacitus conſenſus ex eo ſolum, quod cauſa eſt lucrativa.

33. Non præſumitur donatio ubicumque cadit alia præſumptio.

35. Plures correi debendi poſſunt diverſis modis obligari.

36. Reprobatur diſtinctio Joan. Coraſii.

37. Correorum una eſt obligatio in re: ſed plures in perſonis.

38. Novus & verus intellectus l. ex duobus, infrà de duobus reis.

39. Gloſſ. in verbo, aliquid, intellectus.

40. Gloſſ. magna diverſitas quantitatis heterogeneæ vitiat, ut diverſitas corporum.

42. Novus intellectus. §. ſi ſtipulante in leg. inter ſtipulantem, infra eod. 45.

44. Vera differentia inter alternativas ſummarum, & corporum. 46. 70.

45. In alternativa ſummarum debitor ſtatim antequam ſolvat eligere poteſt: ſed non in alternativis corporum. 73.

47. Vulgus ſophiſticam ſimplici veritati præfert.

48. Differentiæ Alciat. *inter ſtipulationem copulativam, & alternativam ſpecierum.*

49. Et inter ſtipulationem alternativam corporum, & ſummarum reprobantur. 50. 51. 52.

50. Stipulatio alternativa non conditionalis, ſed pura eſt.

53. Reprobatur Theoria utriuſque Imol. 54. 55.

55. Reprobatur differentia communis inter lucrativas, & oneroſas ſtipulationes.

59. Sors an licita?

61. Exceptio intelligitur de meliori, favore gravati, vel debitoris.

62. Novus, & verus intellectus, leg. Titia textores de lega. 1.

63. Alterum ex legatis repudiari non poteſt, ſi habet onus.

64. Prima clavis.

65. Secunda, quod non reſpondet ad interrogata, qui non reſpondet ad mentem.

66. Tertia clavis.

67. Præcedentia non ſunt potiora ſequentibus ad determinandum: contra communem.

69. Quarta clavis, addens, vel detrahens favore adverſarii, non cenſetur ſe limitare. 81.

70. Vera differentia alternativa ſummarum, & corporum.

74. Reprobatur differentia Doctorum inter diverſitatem vel alternationem quantitatis, vel temporis.

75. Intellectus legis qui hoc anno. de verb. obligat.

76. Limitatio Romani defenditur.

77. Reprobatur diſtinctio Jaſon.

78. Reprobatur intellectus Zaſii.

79. Tempus recipit interpellationem: & longiori brevius ineſt. 80.

80. Linea vel quantitas continua dividitur contra Zaſ.

81. Quando tempus eſt appoſitum gratia debitoris, reſponſio de citeriori tempore ſtatim valet.

82. Quando aliquid ſubſtantiale additur, vel detrahitur, fit nova ſpecies.

83. Mandatum directum ordinario cenſetur ex-

citatorium, non delegatorium: etiam ſi ſit clauſula ſummariè, vel ſpecialiter. 84. 92.

85. *Verba poſita in executivis, quid operentur?*

86. *Delegatus ab ordinario juſſu principis, eſt delegatus ordinarii.*

87. *Ordinarius ex mandato principis contra exemptos procedit ut ordinarius, niſi quando princeps delegat, vel non poteſt derogare exemptioni.* 88. 89.

90. *Delegatus in hoc præſtat ordinario.*

91. *Sed ligatur forma in delegatione expreſſa.*

93. *Intellectus cap. cum aliquibus de reſcript. in 6.*

94. *Canonicus etiam ad mandatum Papæ non præſumitur receptus niſi authoritate ordinaria.*

95. *Papa non poteſt etiam cum conſenſu capituli creare canonicos authoritate ſua in locis, ubi non poteſt dare jus ad vacatura.*

96. *Poteſtas ordinariorum favorabilis: Papalis verò odioſa.*

97. *Reſpondens ſe non recepiſſe mutuum, & quòd ſi recepit, ſolvit, an dicatur ſimpliciter reſpondiſſe.*

98. *Reſpond. ſic: ſecus ſi reſponſio incipit à conditione.*

99. *Interrogatus de mutuo clam facto, & reddito, quomodo reſpondere debeat?*

100. *Non licet abſolutè negare, ne detur occaſio minuendi reverentiam juramenti.*

QUoties reſponſio circa eamdem rem, addit, vel detrahit obligationi intentæ per ſtipulatorem, nulla eſt ſtipulatio, & obligatio, niſi ſtipulatori diverſitas illico placuerit.

SI quis ſimpliciter interrogatus fuerit, & ille ſub conditione reſponderit, ſi illud factum erit, dabo: non obligari eum conſtat. Aut ſi ita interrogatus, intra Calendas quintas? reſponderit, dabo Idibus: æquè non obligatur. Non enim ſic reſpondit, uti interrogatus eſt. Et verſa vice, ſi interrogatus ſub conditione, reſponderit purè, dicendum erit, eum non obligari. Cùm adjicitur aliquid, vel detrahitur obligationi ſemper probandum eſt, vitiatam eſſe obligationem, niſi ſtipulatori diverſitas reſponſionis illicò placuerit: tunc enim alia ſtipulatio contracta eſſe videtur.

HIc text. uſque ad §. *eadem*, uno contextu legi poteſt. Loquitur enim quando eſt diverſitas inter interrogationem & reſponſionem: & hoc per varia exempla proſequitur uſque ad *d.* §. *eadem*, tamen placet recepto more in tres §§. diſtinguere.

1. Quamvis enim ea exempla confuderit Tribonianus, *Inſtit. de inutilib. ſtipulat.* §. *præterea*, tamen Ulpianus hic ea meliùs diſtinxerat. Primus ergo §. eſt, quando manente eadem re, vel materia, reſponſio addit, vel detrahit, non circa rem ipſam, ſed circa qualitates, vel alias circumſtantias, & ſecundus §. ibi, *ſi ſtipulanti.* loquitur, quando additur, vel detrahitur in re ipſa, vel materia, ſed in nummis, vel alia quantitate conſiſtente, idem ſi circa partes ejuſdem corporis: ut ibi dicimus, & tertius §. ibi, *ſed ſi mihi* loquitur, quando additur (& idem ſi detrahitur) circa diverſa corpora. Idem ſi circa diverſas res etiam in quantitatibus, ſed diverſis, vel heterogeneis conſiſtentes. ut ibi dicam. Aſſumendo ergo ſeorſum hunc §. *ſi quis ſimpliciter.* divido illum in duas partes. In prima ponit tria exempla diverſitatis qualitatum, inter interrogationem, & reſponſionem, quæ per ſe patent: ideò non ſubſeco. In ſecunda parte ibi, *cum adjicitur.* ponit regulam generalem cum modificatione.

2. Summarium Bartol. hic hactenus ab omnibus receptum, verum quidem eſt in ſe: ſed non ſatis explicat mentem hujus §. nec eam totam ambit: quia hic text. non de ſola qualitate loquitur: (ut colligit Bart.) ſed etiam de aliis circunſtantiis in genere, ut in verſ. *cum adjicitur.* Ideò ego novè ſic epilogo. Quoties reſponſio circa eamdem rem addit, vel detrahit obligationi intentæ per ſtipulatorem, nulla eſt ſtipulatio, & obligatio, niſi ſtipulatori diverſitas illico placuerit. h. d. C. M. Sed quando reſponſio continet id, quod non eſt contentum in ſtipulatione, non valet etiam ſequuta complacentia, niſi ut pactum nudum: ita ut neceſſe ſit rurſus ſtipulationem integram inchoare, ut valeat in vim ſtipulationis: ſin verò reſponſio eſt ultra contentum interrogationis, valet ſtatim in vim ſtipulationis, in re, vel parte contenta, ſaltem ſequuta complacentia, ſi erat dubium de conſenſu: ſed in parte aucta, etiam ſequuta complacentia non valet, niſi ut pactum: ſed neceſſe eſt de novo ſtipulari, ut valeat in vim ſtipulationis. Summa, iſte §. per ſua exempla loquitur, non quando additur, vel detrahitur materiæ, ſeu ſubſtantiæ rei ſtipulatæ: ſed quando qualitatibus, vel circunſtantiis additur, vel detrahitur aliquid, quod derogat conſenſui, vel dubium facit conſenſum, ex quo obligatio naſci debet.

Vera epitome.

3. Caſum ſeu ſpeciem facti dixi voce, ſcribere nolui, in quo multùm paſſim errant, ponendo non ſpecies facti practici, & in uſu hominum verſantis: ſed imaginarias figuras in abſtracto, more juvenum Dialecticorum, vel Mathematicorum, quaſi parietibus pictas nebulas. Ego verò ſemper docui, in legibus noſtris, ſpecies facti ponendas in concreto uſuali, & practico, ut loquens feci.

Verus caſus.

4. Rurſus in alio aduſque erratum eſt. quòd anteceſſores noſtri propter verbum, *dabo*, in hoc textu, reſtrinxerunt caſum ad ſtipulationes dandi, & mal.: quia verbum, *dabo*, hic non ponitur, niſi cauſa brevioris exempli, & ſic non reſtringit: tum per verſic. cum adjicitur, clarè liquet text. de omni genere ſtipulationis loqui, ſive in dando, ſive in faciendo, vel mixtim, non ſolùm in datione ex cauſa donationis, ſed etiam in datione ex cauſa mutui, vel ſolutionis præcedentis debiti, vel debiti contrahendi ex cauſa venditionis, dotis, vel alias: ut ſi gener ſtipuletur mille nomine dotis ſimpliciter, & promittitur, ſi ſtipulator talem domum aſſignet pro donatione propter nuptias, vel ſi quis ſtipuletur equum, vel domum ſibi commodari, vel locari poſt ſemeſtre: & promittitur ſtatim, vel poſt quindecim dies: & ſic de aliis in uſu communi: ſenſus ipſe communis oſtendit, non ſolùm non eſſe contractam ſtipulationem, ſed nec nudum quidem pactum, niſi diverſitas illicò placuerit. Tunc enim valet ut ſtipulatio.

5. Et multò magis ſi conſtet de complacentia præcedente, vel concomitante, nec opus eſt repeti verba ſtipulationis, ut valeat tanquam ſtipulatio, ſed ex intervallo non ſufficeret ſequi complacentiam,

ut valeret ſtipulatio, niſi congrua formula verborum ſtipulationis de novo repeteretur: ſine qua bene poteſt valere ut pactum ex ſimplici complacentia, ex intervallo, ſcilicet ut ex nunc, non ut ex tunc, quando ex intervallo, *l. 1. ſupra de pactis*, & ſic tex. iſte rectè & practicè (ut novè fecimus) explicatus, faciliimus eſt, omni ſcrupulo carens, ut anxietates illas, ambages, & difficultates, quæ hic glomerantur glo. & Docto. ex ſe ipſis invexerint.

6. Tria ergo exempla ponit tex. quæ, ut dixi, in ſuo concreto, & generaliter ſive in dando, ſive in faciendo, ſive mixtim, & in omni genere commercii in contractum deducibilia intelligenda ſunt. Addo ſub eadem declaratione quartum exemplum, quando interrogatus ſub una conditione, reſpondet ſub alia: & idem non valet ſtipulatio, niſi complacentia illico ſecuta, ſecundum Imolam hic, & Ludo. Roma. *§. ult. inf. ea. le.* & Zaſium hic, num. 7. Quamvis Jaſ. hic, num. 2. dubitet, propter rationem Bart. in 1. oppoſitione, quæ ſophiſtica eſt, ut mox dicam. Addo quintum exemplum, quando interrogatus purè, reſpondet in diem. Et ſextum, quando interrogatus in diem reſpondet purè. Sed hæc ſupplentur non ſolùm per rationem textus generalem, verſic. cùm adjicitur: ſed etiam per *§. præterea. Inſtit. de inutil. ſtipul.* ubi tamen exempla §. ſeq. eodem jure regulantur: ſed ſub compendioſo involucro: quod involucrum evolvendum eſt per pleniorem doctrinam Pandectarum (ut ipſe Juſtinianus teſtatur in fine Inſtitutionum) pure & analyticè à nobis explicatam. Addo ſeptimum exemplum, quando interrogatus purè reſpondet uſque ad diem, id eſt, non in diem cauſa differendæ ſolutionis, ſed in diem cauſa arctandæ obligationis, de quo in *l. obligationum ferè: verſ. ad diem de actio. & obliga. leg. damni infecti. 1. §. Sabini. ſup. de damno infect. l. ſi fidejuſſor. §. ult. ſupra manda. l. ſi cùm Hermes C. de loca.* Addo octavum, quando interrogatus in diem cauſa differendæ, reſpondet in diem cauſa arctandæ, ſeu finiendæ obligationis, vel contrà.

7. Hæc omnia exempla reſpiciunt qualitatem diei, vel conditionis, de qua in tex. Idem (quod nemo adhuc animadvertit) ſi interrogatus ſpoponderit non ſub die, vel conditione, ſed ſub modo, vel contra: vel ſi ſub uno modo interrogatus reſponderit ſub alio, vel ſub die, ſeu conditione, vel contrà; vel ſi alter addit, detrahit, vel mutat locum ſolutionis. Idem generaliter quando extra rem, vel materiam, (quæ idem identificè manet) aliquid ab altera parte, vel utrimque variatur in aliquibus circumſtantiis extra rem.

8. Quæ tamen conſenſum variant, aut ſaltem dubium reddunt: quæ eſt punctualis ratio, & verus elenchus hujus §. & non ſophiſtica illa ratio, quam fabricavit hic Bart. in 1. oppoſitio: ſupra quam alii fabricando, & ſurſum verſum torquendo, nihil aliud, quàm doctrinam per ſe claram confuderunt, & operoſam reddiderunt, magna ingeniorum carnificina. Sophiſtica ratio Bart.

9. Ad id enim quòd detractio vel additio diei vitiat ſtipulationem, ut hic, ſic opponit Bart. dies eſt pars ſtipulationis ſicut ſumma: ut ſupra de eden. *l. 1. §. diem.* Sed ſi quis in ſumma detrahit, vel adjicit, non vitiat ſtipulationem, ut infrà *ea l. ſtipulanti.* ergo nec detractio, vel adjectio diei. Bart. ſolvit quòd adjectio diei immutat ſubſtantiam, & obligationis qualitatem: quia licet ſit nata actio, tamen obſtat exceptio: id eſt, interrogatio pura tendit ad obligationem, & actionem nulla exceptione eliſam: ſed reſponſio in diem tendit ad obligationem, & actionem exceptione eliſam Secus quando in quantitate detrahitur, vel additur, non eſt diverſitas in obligationis qualitate, ideo non vitiat. Hæc Bart. hic, qui idem dicit in *§. ſi ſtipulanti. verſ. ratio quia. infra ead. leg.*

10. Atqui primò, falſum eſt mutari ſubſtantiam adjectione, vel detractione diei. Secundò nec qualitas quidem iſta mutabitur, ſi interroganti ſub die, reſpondeatur de breviori, vel longiori: utrobique enim remanet iſta qualitas, quod licet naſcatur actio, tamen obſtat exceptio, & nihilominus vitiat: ut in 2. exemplo text. Tertio dici poteſt (ut in ſummis) manere obligationem, ut in minori ſumma, ita in longiori die, prout hæc duo æquiparat tex. in *l. 109. Si ita ſtipulatus fuero. infra eod.* Quarto Ulpianus hic non cogitavit de iſta differentia, quam ſpeculatus eſt Bart. prout de ea nullum verbum in textu.

11. Sed motus fuit Ulpia. propter nullum, vel incertum concurſum conſenſus, prout in fine text. exprimit, ibi, *niſi ſtipulatori diverſitas illico placuerit.* Ergo ſi jam placebat, ſatis eſt, & valet ſtipulatio, ut dixi: ergo quod hic dicitur vitiatam ſtipulationem, non eſt propter aliud, quàm propter dubium, vel incertum placiti. Hic eſt verus elenchus, ut dixi. Idem elenchus in *d. §. ſtipulanti*, & in *d. ſed §. ſi mihi.* niſi enim mutuo conſentiant in minori ſumma, vel in altera re, non valet ſtipulatio in aliquo, ut ibi dicemus. Hactenus ergo ſupervacua, & oneroſa fuerunt gloſſemata, & commentaria Doctorum.

12. Jam ſuperſunt pauca in tex. emaculanda. ut in tex. ibi. *Calendas quintas*, id eſt intra quinque menſes proximos, Alciat. hic & lib. 2. *παρέργων* capit. 23. Sed adverte, & intellige intra principium, ſeu diem primam quinti menſis proximi, ut tex. eſt in *l. eum qui Calendis & l. centeſimis in prin. infra eo.* Et hoc verum, quamvis doct. Franc. Connanus Commenta. juris lib. 6. reprobet. & exponat de Calendis Quintilibus. & malè: tum quia eſt corrigere literam textualem: tum divinare, tertio contra hiſtoriam: quia tempore Ulpia. authoris hujus legis, qui ſcripſit tempore Severi, & Caracallæ. ut dixi *in tract. de digni ta. & magiſtra. civil. Rom.* jam erant lapſi plùs ducenti anni ab Auguſto, ſub quo in toto orbe Romano inſtitutum, & receptum fuit, Quintilem menſem vocari Julium, à Julio Cæſare, & Sextilem Auguſtum. Romani vero præſertim Jureconſulti diligenter obſervabant ſtatuta imperii.

13. Errat Joan. And. *c. ult. in glo. 1. de reg. juris in 6.* dividens menſem in Calendas, Nonas, & Idus: quia hi ſunt tres dies dumtaxat ſic vocati: dies autem poſt Idus, non ſunt Calendæ, ſed dies poſt illas Idus, vel ante Calendas menſis ſequentis: ſic dies ante menſem, vel ante Paſcha, non ſunt de illo menſe, vel Paſchate, ſed ante. Unde non dicimus ſecundo Calendas, ſecundo Nonas, vel Idus: nec ſecundo, ſed pridie, & deinceps tertio, quarto ſcilicet die præcedenti, Calendas, Nonas, vel Idus, niſi referendo ad plures menſes. Et primæ Calendæ neceſſario intelliguntur, de ſola prima die proximi menſis, niſi nomen menſis remotioris addatur. tex. *§ omnis. Inſtitut. eod. ti. in l. eum qui Calendis infra. eod.* & error ille Joan. Andr. cauſam dedit his erroribus gloſſatum, & doctorum. Si quis ergo nunc, quæ eſt 23. Julii, promittat Calendis ſimpliciter, vel primis vel proximis, vel hinc ad novem dies idem eſt, quia Calendæ Auguſti ſunt hinc ad novem dies: & ſi quis promittat quintis Calendis, idem eſt, ac ſi poſt quatuor menſes, & reſiduum præſentis menſis.

14. Secus ſi quis dicat, hinc ad duos menſes: quia tunc non de menſibus ordinariis, ſed de emergentibus intelligitur, qui incipiunt finiente hac die 23. Julii, & finientur 23. Septemb. Bart. in *l. cùm biſſextus. infra de verb. ſignif. gl. c. quam ſit. de electio. in 6.* Phil. Dec. *in l. ubi lex. infra de reg. jur.* de quo dixi in annot. ad Alexand. conſ. 114. num. 11. lib. 15.

15. In tex. ibi. *Idibus*, Doctores omnes intelligunt de tempore tardiori. & ita poteſt intelligi, ſed tunc non ut vulgò putant de eodem proximo menſe, ſed

neceſſario referendum ad quintas Idus, videlicet ad Idus quinti menſis futuri, aliàs non eſſet longius, ſed citerius tempus. Ego veriùs puto de proximis Idibus, & ſic de tempore citeriori: quia ex quo non refertur ad Calendas, non cenſetur repetita qualitas, ſeu quotitas Calendarum, & ſic limitatio Ludo. Rom. de citeriori tempore, non eſſet contra hunc textum. Sed intelligendo de quintis idibus, & ſic tempore tardiori, limitatio Roma. infra *ead. leg. §. ult. col. ulti.* de citeriori tempore, non eſt contra hunc textum, in quo reſponſum eſſet de tempore longiori, quidquid Alex. & Franc. Aretinus dicant. Sed quantumvis Jaſon hic num. 3. & Alciat. nu. 58. nitantur eam limitationem Roma. defendere, falſa eſt, & contra tex. in d. § *præterea Inſtit. de inuti. ſtipula.* Ubi etiam ſi purè promittitur interroganti in diem, non valet, ergo fortius idem (ut non valeat) ſi interroganti in diem reſpondeatur de alio die, quamvis citeriore, quia promiſſio pura faciliùs ad omnem voluntatem ſtipulantis refertur, & plus habet conſenſus, quam reſponſio ad diverſam, etiam citeriorem diem limitata.

16. In tex. ibi, *detrabitur obligationi*, id eſt, conſenſui obligativo ipſius ſtipulatoris, & ſic valde erraverunt omnes gloſ. & Doctores ad uſque, qui referunt deciſionem hujus §. *&* §. *præterea, Inſtit. de inutil. ſtipula. & l. inter ſtipulantem §. ſi ſtipulante, infra eod.* & omnium ſimilium, ad diverſitatem verborum ſeu formæ verborum ſtipulationis, & non ad diverſitatem voluntatis, ſeu diſſenſum, vel dubietatem, aut incertitudinem conſenſus: non ſolùm enim forma verborum, ſcilicet interrogatio præcedens, & congrua reſponſio ſtatim ſequens, eſt de forma ſtipulationis, *ut ſupra eod. §. qui præſens, leg. obligamur. §. verbis. ſupra tit. 1. facit l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus, infra eod* ſed etiam mutuus conſenſus. *l.* 1. §. *adeo* ibi, *nam & ſtipulatio quæ verbis fit, niſi habeat conſenſum, nulla eſt. ſupra* de pactis, & tetigi ſuprà in rub. ad fin.

17. Imo conſenſus præſtantior eſt, cujus defectus nec verbis, nec alia arte ſuppleri poteſt, ſed aliquis defectus verborum bene ſuppletur conſenſu etiam per interpretationem, ſed reſultantem ex verbis *d. §. ſi quis ita*, in princip. vel etiam conſenſu ſtatim ſequenti: ut in fin. hujus §. & in omni materia mens eſt potior verbis, *c. intelligentia. de ver. ſignif.* 1. q. 1. *ca. Marchion. l. ſcire leges, ſupra de legib.* & verba cedunt menti. *l. filium. §. videamus, verſic. quamvis, de bono. poſſeſ. contra tab. l. ſcire oportet. §. aliud. verſic. ſed & ſi maxime, ſupra de excuſat. tuto.*

18. Et quòd defectio horum textuum ſit referenda ad præſumptionem diſſenſus, vel incertitudinem conſenſus, quæ ex tali diverſitate verborum reſultat tex. eſt hic, ibi, *non enim hic reſpondit, ut interrogatus eſt*, id eſt, non eſt certum illum reſpondiſſe πρὸς ἔπος, ſive ad propoſitum, id eſt, ſecundum mentem interrogantis, quæ ad formam ſuorum verborum præſumitur, aut dubitatur eſſe limitata. Et in eodem textu, ibi *detrabitur obligationi*, non dicit quando additur, vel detrahitur formæ interrogationis, aut verborum, prout textus dixiſſet, ſi voluiſſet ſe ad illam formam verborum referre. Sed dicit obligationi: ut notet derogatum conſenſui obligativo.

19. Et in textu ibi, *vitiatam obligationem*, non dicit ſtipulationem, ſed obligationem, ut oſtendat ſe non ad verba collimare, ſed ad concurſum conſenſus obligatorii, quo læſo non ſolum non valet ut ſtipulatio, ſed nec ut pactum nudum, aliàs ſi non eſſet læſio in conſenſu, ſed in verbis tantum, valeret obligatio, ut ex nudo pacto: ut contra omnes, ſed veriſimilè docuimus in §. præcedenti, ſed hic propter defectum, vel dubium conſenſus negat omnem obligationem: ſic in primo, ſecundo, & tertio reſponſo ejuſdem textus.

20. Rurſus probatur in tex. ibi, *illico placuerit*; ubi ſola declaratio, & certitudo conſenſus ſtatim etiam ſine verbis ſuperveniens, medetur ſtipulationi, ergo in eod. textu ſtipulatio non laborabat propter diverſitatem in forma verborum, ſed magis propter defectum, aut dubietatem conſenſus. Verbum ibi, *placuerit*, non ad verba, ſed ad voluntatem, non ad formam verborum, ſed ad concurſum conſenſus refertur.

21. In text. ibi, *alia ſtipulatio.* Quod eſt propter diſſenſum verum, vel dubium inter interrogationem, & reſponſionem, unde defectu certi conſenſus nihil actum erat: quia verba ſine conſenſu nihil faciunt, & ſic superveniente mutuo claro conſenſu, videtur alia nova ſtipulatio: tamen verè non eſt alia, quia conſenſus ſtatim ſequens, vel ſtatim declaratus ineſſe cenſetur, *l. juriſgentium. §. quinimo. ſupra de pactis. d. leg. lecta. ſi cert. peta.* nec etiam verè nova eſt: quia prima, & unica perficitur conſenſu mutuo illicò declarato, text. *l. continuus §.* 1. ibi, *nam ſtipulatio ex utrinſque partis conſenſu perficitur. infra eod.* Tum hic ſtipulatio adhuc eſt in fieri, & ſic verè perficitur: non autem fit nova. Tum verbum, *videtur*, in textu ſatis deſignat improprietatem, *l. ſi unus §. pactus ne peteret. ſupra de pact.*

22. Et conſequenter falſum eſt, quod Dynus & Bart. tenent, verſic. *cum adjicitur*, & finem hujus §. referri *ad d. §. ſi ſtipulanti. & d. §. ſed ſi mihi.* Et graviter errat Bart. dicendo, quòd ſi non præceſſit interrogatio de eo, de quo fit reſponſio, tamen ſequuta complacentia, reſpondens obligatur vi ſtipulationis: quaſi videatur nova quædam alia ſtipulatio contracta fictione juris: quia hoc nullo jure, nulla ratione probatur. Tum quod res debita per ſtipulationem ſit interrogatione contenta, hoc eſt de forma, contra quam lex non fingit, niſi in ſeptem caſibus ſpecialibus datis in principio hujus legis.

23. Et verſiculus *cum adjicitur*, loquitur quando dies, conditio, vel etiam modus, locus, aut alia qualitas additur, detrahitur, vel variatur circa totam rem interrogatione comprehenſam, & ſic tota obligatio vitiatur, niſi illico varietas placeat. Sed §§. ſequentes loquuntur, quando additur, vel detrahitur eidem rei, vel ſummæ, & ſic pars rei ſtipulatæ intacta relinquitur, in qua poteſt remanere, & concurrere conſenſus, vel etiam deficere, aut dubius eſſe.

24. Quo unico caſu poteſt per complacentiam illico ſuppleri, videlicet quando promittens detrahit rei. Si enim ſtipulator dicat ſibi placere, expeditum eſt valere ſtipulationem in ea parte reſidua. Quando vero reſpondens auget rem, vel materiam, non ſufficit complacentia, ut in augmento valeat vi ſtipulationis, quidquid Bart. & ſequaces dicant.

25. Et §. *ſi ſtipulanti. §. ſed ſi mihi*, & ſimiles generaliter procedunt, ſive in quantitatibus fungibilibus, ut in §. *ſi ſtipulanti.* ſive in generibus rerum, vel corporum, ut ſi ſtipulanti duos equos in genere, ſive generaliſſimo, ſive ſubalterno. *l. ſi ex pluribus, infra eod.* alter promittit tres, vel unum tantum, ſive in uno incerto ſive in uno certo corpore: ut ſi ſtipulanti certam domum promittit dimidiam, vel aliam partem quotitativam, vel contra, vel partem integralem addendo, vel detrahendo, ſive corporalem, ut pro diviſo, ſive incorporalem, ut uſumfructum in *l. qui uſumfructum*, infra eodem, inter quæ omnia non eſt hic differentia, quicquid gloſ. & Doctores dicant: ſive aliàs, quando alia diverſa res additur, ut in *d. §. ſed ſi mihi*, vel ex pluribus rebus una detrahitur: ut in *d. §. ſtipulanti, in fin. & §. quoties plures. Inſtit. de inutil. ſtipulatio.* his enim omnibus caſibus, quia additio vel detractio non concernit totam rem, non vitiat per ſe totam obligationem, ſed relinquit illam qualis eſt in eo, in quo conſenſus concurrit.

26. An autem in eo reſiduo maneat, & concurrat conſenſus: quæſtio facti eſt pendens à circumſtantia ſui cujuſque particularis caſus: quia contingere poteſt, quod roganti decem, promittens viginti nolebat minus promittere: ut ſi promittebat ſub certis uſuris, vel in ſocietatem, vel ad emendum reditum. Poteſt etiam contingere, quod conſentiebat etiam in minori ſumma. Pariter in ſpeciebus uſuvenire poteſt, quod ſtipulanti partem rei, vel unam rem, non vult promittere, niſi integram, vel duas ſimul, ut ſæpè contingit partem vel alteram rem retentam magis eſſe ſumptui, quam oneri.

27. Nec dubium eſt, quin jura, quæ dicunt valere ſtipulationem in reſiduo: id eſt dempto, addito, vel detracto, præſupponant utriuſque partis conſenſum concurrere in illo reſiduo: ut in d. §. *ſi ſtipulanti.* §. *ſed ſi mihi. d.* §. *ſi ſtipulante in ſi. l. decem, in fin. ff. locati.* & vice verſa jura, quæ negant valere, loqui in caſu, quo ſenſus eſt limitatus, nec concurrit in reſiduo, ut *d. l. ſi decem in princ. & Inſtit. de inuti. ſtipula.* §. *præterea, in princ.*

28. Qui ita neceſſario (ſcilicet de conſenſu limitato.) debet intelligi, videlicet quando quis ſtipulatur plus vel minus, non vult vel ſaltem dubitatur an velit plus aut minus accipere, aut ſub alia qualitate, quàm in qua ſtipulatur. Totus enim ille textus debet uniformiter intelligi, ut ſit uniformis decidendi ratio in omnibus exemplis ſub eadem periodo, & deciſione incluſis. Sed non poteſt eſſe eadem uniformis ratio, niſi in terminis conſenſus limitati, vel dubii, & neceſſariò, & clarè ibi præſupponitur, nec eſt verum, quod vulgò putant, ut Joan. Coraſ. hic, gloſ. 7. quòd in quantitatibus reſpectu minoris ſummæ ſtatim ſit uniformis conſenſus, ut nuper num. 26. diximus. Et ſit text. *d.* §. *præterea*, clariſſimus eſt, turpiter, & ſuperbè nimis erravit Joan. Coraſi. in *d.* §. *ſi ſtipulanti. lectura 2. glo.* 1. auſus legiſlatorem ipſum reprehendere, dicens Juſtinianum dormitaſſe, & ineptè uſum eſſe exemplo quantitatis in *d.* §. *præterea*, nec quadrare poteſt ſolutio Bartol. in *d.* §. *ſi ſtipulanti in princ.* quod in d. exemplo, *d.* §. *præterea, ſtipulatio* vitietur tantùm quatenus ſumma non concurrit, ſed valeat quatenus concurrit, tum quia eſt partim corrigere textum, qui ſimpliciter negat valere, tum quia eſt diverſificare deciſionem d. §. in exemplis ſub eadem regula, oratione, & deciſione incluſis.

29. Quando vero prorſus de alia re reſpondetur, non valet, nec complacentia ſuppletur ſecundum communem ſententiam: poſt Joan. Fabr. in *d.* §. *præterea* contra Bart. in hoc §. *ſi quis ſimpliciter*. Ego verò contra communem dico complacentiam non ſufficere, quoties promiſſor addit rei vel materiæ ipſi etiam in eadem re, vel eodem genere.

30. Errant Doctores ut Jaſon in hoc §. *ſi quis ſimpliciter*, num. 6. Bar. in *d.* §. *ſi ſtipulanti.* reſtringentes hos textus ad ſtipulationes ex cauſa lucrativa: tum quia ſtipulationes ſunt introductæ ad confirmationem omnium conventionum, *l.* 5. *conventionales infra eod.* quæ frequentiùs ſunt reciprocæ, vel oneroſæ: & ſic tex. debent potiùs adaptari ad id, quod frequentius eſt. *lege nam ad ea. ſuprà de legibus*, tum quia non refert lucrativa, vel non, ſed debet attendi an concurrat conſenſus.

31. An autem hæc complacentia debeat verbis exprimi, Jaſ. §. ſi quis ſimpliciter, num. 6. Lancelot Galiaula. Alciat. nu. 70. poſt Socinum in *d.* §. *ſi ſtipulanti. in* 2. notab. Joan. Fab. in *d.* §. *præterea*, tenent quod ſic. Sed contrarium dico, ſufficere conſtare per ſcripturam, vel alia ſigna certa, quia idem eſt de præambulis, & de complacentia præcedenti. *l. Titia* §. 1. *infrà eod.* Ergo idem de ſequenti: tum quia debet fieri in continenti, antequam divertant ad alium actum interrumpentem tractatum ſtipulationis, ut diximus ſuprà eod. §. *qui præſens.* Et ſic incit *l. lecta. ſi cert. peta. l. juriſgentium.* § *quinimò, de pactis.*

32. Nec eſt verum, quod præſumatur complacentia, ſeu tacitus conſenſus in cauſa lucrativa, niſi ex qualitate perſonarum, vel aliis certis indiciis: tum quia frequenter noluimus nobis dari gratis, vel aliud aut alia die volumus. Unde ſtipulatio ſive cauſa non valet, *l.* 2. §. *circa de dol. mal. exceptio.* nec ut valeat, præſumitur animus donandi. Bal. & Salic. in *l. generaliter. C. de non num. pecu.*

33. Et non præſumitur donatio, ubicumque cadere poteſt alia præſumptio, vel conjectura. *l. ſi cùm aurum.* & ibi Bart. de ſolut. l. *cùm indebito. de probat. l. eleganter.* §. *qui reprobos. de pigno. actio.* ſed potiùs præſumitur error, vel futilitas, Bal. in *d. l. generaliter.* Jo. Imol. *conſ.* 29. Jaſon *l. ſi procuratori falſo. col.* 3. *l. ſi non ſortem.* §. 1. *de condict. indebiti.*

34. Nec eſt vera communis opinio Doctorum ſup. eod. in *rub. & C. de pact. in rubr.* quod in lucrativis præſens, & tacens videatur ſtatim acceptare, ut ſtatim valeat ut pactum, vel etiam ut ſtipulatio, ſi verba idonea non deſint: quia quod dicitur præſentem conſentire ad ſui commodum, *l. qui patitur ſupra manda.* tunc demum verum eſt, quando ad hoc præſens eſt. & de hoc tractatur. ut in d. l. qui patitur: & ſimilibus, ſecus ſi deſint ſigna idonea conſenſus: non enim ſemper volumus, nec cuivis etiam ex mera donatione oblata antidoraliter obligari. ut etiam dixi in 1. annot. ad Phil. Dec. in rub. *C. de pact.* & adhuc etiam tractatu inchoato, vel ſtipulatione, poteſt, (ut ſæpe uſuvenit) conſenſus eſſe limitatus.

35. Doctores contra hunc tex. opponunt de duobus reis, quorum alter poteſt purè, alter in diem, vel ſub conditione promittere. *l. ex duobus, infra de duob. reis.* & tamen utriuſque una eſt obligatio *l.* 3. *in fin. de duob. reis*, & una actio. *l. ult. in fine. C. de duobus reis*, ergo diverſitas in qualitate non vitiat. Communis ſolutio eſt ſpeciale eſſe in conſtitutione duorum correorum. Hanc ſolutionem Joan. Corraſius in utraque lectura, faſtuosè reprobat.

36. Diſtinguens an ſinguli non uno ſtructu ſermonis, ſed ſeorſum, & diverſo modo interrogati ſunt, unus purè, alter in diem, vel ſub conditione, ut tunc procedat dicta *l. ex duobus*, an vero ſimul purè, vel certo modo interrogati ſint una interrogatione, rogati diverſo modo reſponderint, unus purè, alter in diem, vel ſub conditione, ut tunc vitietur ſtipulatio, & duorum reorum conſtitutio: ut hîc & in *d.* §. *præterea.* Ego vero dico primo quod *d. l. ex duob.* non diſtinguit, ergo divinare eſt. Secundo quòd ea diſtinctio eſt contra textum in l. 3. §. *& parvi refert. infra de duobus reis*, ubi dicitur non referre an correi ſimul, an ſeparatim promittant: ergo nec an ſimul vel ſeorſim interrogentur, Joan. Fab. *Inſti. de duobus reis.* in fine principii. Tertio quod ſaltem valere debet obligatio reſpectu ejus, qui conformiter reſpondit, niſi conſtaret conſenſum limitatum ad concurſum plurium correorum. Quarto quod ſaltem quoad reſpondentes uniformiter ſequens illico complacentia ſupplere debet: ut hîc & ſic indiſtinctè idem in pluribus correis, quod in uno: & eſt veritas.

37. Et ſic pro limitatione fieri debet ampliatio hujus textus ad correos, quorum etiam una quidem dicitur obligatio quoad unam rem ſemel debitam, & quoad unam exactionem, & ſolutionem: ut in *d. l.* 3. *in fine de duobus reis*, ſed revera ſunt duæ ſtipulationes, & ſingulorum propriè obligatio, ſive eodem ſtructu ſermonis, ſive ſeorſim interrogati ſint, & reſponderint, text. in *l. eamdem rem, in fine, de duobus reis. in l. haeres.* §. *cùm tu. infra de fidejuſſo.*

38. Et *d. l. ex duobus.* 1. debet intelligi concurrente conſenſu ſaltem per complacentiam illico ſequutam, ut hic, alias reſpectu ejus, qui conformiter reſpondit, poteſt valere ſtipulatio, ſi animus non erat limitatus in caſum tot correorum: qui eſt verus intellectus, d. l. Hic eſt vetus noſter νόμων interpretandarum legum in materia contractuum vel actuum à voluntate contrahentium dependentium, ut concurſus voluntatis dominetur, & omnia faciat, quemadmodum in dependentibus à voluntate unius, voluntas ejus non ſolùm primum, ſed etiam potiorem, & totum locum obtinet. *l. in conditionibus. in princ. ſupra de conditio. & demonſtra.* Si ad hanc regulam advertiſſent Doctores, & non ad ſcrupuloſas, & accerſitas ſubtilitates, non minùs à legum, quàm contrahentium mente alienas, hanc doctrinam per ſe claram non confudiſſent.

39. Gloſ. in verbo, *aliquid*, quæ intricatè ſcripta eſt, duas refert opiniones. Prima Joan. & Azo. ut hic verſiculus referatur etiam *ad §. ſequ.* & ſequuntur Dynus Bar. & Jaſ. num. 7. & eſt communis opinio. Secunda opi. Hugoli. ut referatur tantùm ad hunc §. ubi diverſitas eſt in qualitate: quam ſequuntur Raph. Cuma. Alex. Soci. hic, & hæc minus aberrat: dicendum ut ſupra docuimus.

40. Gloſſ. magna in verbo, *vitiatam*, ibi, *ſi autem diverſitas*, &c. Bart. non tangit hic quæſtionem gloſſ. ſed in §. *ſed ſi mihi.* Paul. Caſtr. hic malè diſtinguit, ſolve quantum ad primum membrum diſtinctionis glo. videlicet in pecunia, vel ſummis, & tantum variatur in quantitate ſummæ homogeneæ: (ſi enim interroganti de vino, vel nummis, reſpondeatur, de frumento, idem eſſet quod in diverſitate ſpecierum vel corporum, de quo in ſecundo membro diſtinctionis gloſ.) in primo ergo membro gloſ bene dicit, niſi in quantum dicit, quòd ſequens complacentia facit valere ſtipulationem, etiam in pluri ſumma, quàm ſtipulator interrogaverit: quia imo ſive præcedens, ſive concomitans, ſive illicò ſequens complacentia non facit valere in eo pluri, niſi in vim pacti, ut ſuprà docui, non repeto.

41. Ad ſecundum membrum gloſ. ſubdividit, & in primo ſegmento bene dicit. Secundum ſegmentum ſubſecat: & in primo reſponſo ibi, *aut copulative, & valet*, &c. debet intelligi concurrente conſenſu: ſecus ſi eſt limitatus: ut ſupra diximus in ſecundo reſponſo ibi, *aut alternative.* Gloſ. & Doctores valde errant ſuper *d. § ſi ſtipulante. l. inter ſtipulantem, infra eod.* nondum intellecto, ſed multis ſophiſticis commentis involuto.

Intellectus §. ſi ſtipulante l. inter ſtipulantem infrà eod.

42. Brevis veritas eſt, quòd totus ille §. referri debet ad concurſum, vel diſſidium, vel dubium voluntatis, ut & de §. *de præterea. Inſti. de inutili ſtipula.* novè docuimus. Stipulatio ergo alternativa corporum, ſi de altero tantùm promittatur, non valet in aliquo: quia deeſt, vel dubius eſt conſenſus: non ergo vitiatur propter difformitatem verborum, vel vitium formæ verborum: ut putant omnes gloſſæ & Doctores, ſed defectu conſenſus. Nec etiam ex eo, quòd non ſit reſponſum ad formam interrogationis: ſed ex eo, quòd non ſit reſponſum ad ipſum interrogatum: id eſt πρὸς ἔπος ad mentem, & voluntatem interrogantis. Ipſum enim interrogatum non ad formulam verborum refertur, ſed ad propoſitum, & intentum per interrogationem: ut novè docuimus, ſuprà eo. ſuper text. hujus §. *ſi quis ſimpliciter.*

43. Confirmo, quia ſi in primo reſponſo d. §. ſi ſtipulante. ſtipulatio vitiaretur tantùm propter formulam verborum, & non propter defectum conſenſus, valeret ut pactum propter conſenſum: & tamen text. abſolutè negat promiſſorem in aliquo teneri, ibi, *conſtat non teneri*: ergo nec naturaliter quidem, & ſic loquitur tex. in caſu non deerat, vel dubius erat conſenſus in re taxativè promiſſa: ut quando quis ſtipulatur alterum duorum corporum in diem, vel ſub conditione: certum eſt enim quòd die, vel conditione extante ſemper aliquid habebit, niſi utrumque caſu perierit, & ita habere intendit. quia ſpe fruſtratur per reſponſum limitatum ad alterum: quia illo interim perempto, vel poſteà ante moram culpabilem, carebit utroque. Idem ſi quis ſtipuletur ad ſui, vel tertii electionem, quam promiſſor ſibi præripit.

44. Idem ſimpliciter loquendo his omnibus ceſſantibus, quia cùm promiſſor non ſit traditurus nunc, ſed poſteà, ut plurimùm contingit, (ad quod leges debent adaptari. *l. nam ad ea. ſupra legibus*, ſequitur quod reſponſio taxata, periculum ex nunc transfert in ſtipulatorem: quod tamen ex vi, natura, & mente ſtipulationis recumbit in promiſſorem, *l. ſtipulatus ſum. infra eod.* Aliud quando alternativa eſt in ſummis: ut in ſecundo reſponſo *d. §. ſi ſtipulante.* Tunc enim etiam ſi promiſſor minori tantùm reſpondeat, eligendo (ut ſtatim poteſt) quod minus eſt, valet ſtipulatio. quia nihil omnino variatur de effectu obligationis intentæ, & ſtipulatæ, quia in ſummis ſemper eſt periculum debitoris, *l. incendium. C. de rebus creditis.*

45. Et ſic promiſſor ſtatim eligere poteſt, antequam ſolvat: quia hoc faciendo non facit deterius jus ſtipulatoris ab eo intentum, & ſtipulatum. Ergo rectè ὁ πρὸς ἔπος de minori tantùm reſpondit: & hoc eſt quod ait tex. *rectè reſponſum eſt.* Et quod ſubdit tex. *quia ſemper in ſummis id, quod minus eſt, ſponderi videtur*: hunc habet ſenſum, quòd eo ipſo, quod quis alternativè minorem, aut majorem ſummam ſtipulatur, videtur conſentire ut promiſſor ſtatim, etiam antequàm ſolvat, minorem tantùm ſummam ſpondere poſſit: hoc eſt enim de natura quantitatum. Ergo, ad propoſitum reſponſum ſecus in ſpeciebus, vel corporibus, quia promiſſor non poteſt in his eligere invito ſtipulatore, niſi ſolvendo, & tradendo: quamvis enim habeat electionem, intelligitur dum realiter ſolvit, & non priùs, prout etiam interim variare poteſt, *l. eum qui certarum. in fin. infra eod.* & pariter invito ſtipulatore (quantumvis in electione perſeveret,) non poteſt eligere, antequàm cum effectu ſolvat: quia transferret in creditorem periculum, quod ſuum eſſe debet, donec ſolverit, vel congruè obtulerit.

46. Diverſa eſt ergo cauſa ſpecierum, ſeu corporum, & ſummarum: quam diverſitatem nemo ante nos animadvertit, dum reſpiciunt ad ſcrupuloſas, & ſophiſticas formulas: & non ad effectum rerum, utilitatem, vel commodum quod ſperant contrahentes ex contractibus ſuis: quare non eſt mirum, ſi tamdiu in re per ſe clara hallucinati ſint, vero rei ſcopo, & elencho ignoto. Ultimum autem reſponſum *d. §. ſi ſtipulante.* intelligitur quando conſtat de conſenſu limitato, ut probat. *l. ſi decem. ſupra locati.* & quæ ſuprà ſatis probavimus. Ex hac noſtra dilucida inventione infinitæ propemodum Gl. & Doctorum ambages tolluntur.

47. Sed mirandum eſt humanitatis ſtudioſos apud Politianum, & Picum Mirandulæum quiritari, repertis frugibus inventos, qui glandes (Barbariem intelligunt) præferrent: quoſdam tamen ex illis ſtudioſis ſophiſticam operam mirari, præ noſtra facili boni, & æqui inventione, quam novam ſimplicem methodum (ita in his peregrini, & inexperti ſunt) putant, ut anno ſeſquimilleſimo quinquageſimoquarto, dum hæc Tubingæ docerem, quidam bonarum literarum utriuſque linguæ, & artium liberalium peritus, & publicus in eadem Academia Philoſophiæ Profeſſor qui fama nominis mei, & guſtu novæ noſtræ doctrinæ allectus ſedulo me ſolum audiebat, cùm initio brevem.

ꝉio brevem, & dilucidam tot dubiorum penè inextricabilium ſolutionem miratus fuiſſet, tandem perpetuam hanc perſpicuitatem ad naturam, uſum & ſenſum communem omnia reducentem, ſed à cæteris antiquis, & recentioribus ſcriptoribus longiſſimè diffidentem, ſuſpectam habuit, tanquàm minùs popularem: ut ſunt, qui à communi naturæ ſenſu remotiora, ſublimiora, & ſubtiliora putant. Habebat autem in deliciis Alciatum, quem etiam quandoque in Italia audierat.

48. Is domi protulit locum Alciati, in §. *ſed ſi mihi* num. 29. ubi ſatis argutè novam facit differentiam inter ſtipulationem copulativam, & alternativam corporum: ut primo caſu reſponſio de altero tantùm non vitiet, ſed valeat in eo tantùm: ſecundo vero caſu vitiet in totum: quia primo caſu non eſt diverſitas inter interrogationem, & reſponſionem in re promiſſa: cùm ſint tot ſtipulationes, quot corpora, *d. §. ſed ſi mihi, l. ſcire debemus, infra eod. & d. §. ſi ſtipulanti, in fine.* Secundo vero caſu eſt diverſitas, unde vitiatur ſtipulatio. *d. § ſi quis ſimpliciter*, quia interrogans alternativè, conditionaliter interrogat: quia idem eſt dicere, promittis Stichum, aut Pamphilum, ac ſi diceres, ſi non dederis Stichum, dabis Pamphilum, & ſi non dederis Pamphilum, dabis Stichum, *l. 3. in fin. ſuprà qui, & à quibus manu. liber. non fiunt.* Ergo ſi reſpondetur de altero tantum, eſt difformitas: quia reſpondetur purè, & tamen interrogatio facta erat ſub conditione: merito vitiatur ſtipulatio. *d. §. ſi quis ſimpliciter.* & caſus in individuo. in *d. §. ſi ſtipulanti in 1. reſponſo.*

49. Ex quo Alciat. num. 30. infert aliam rationem differentiæ inter ſtipulationem alternativam corporum & ſummarum. Nam in ſummis ſi dicatur, ſi non dederis mihi decem, dabis quindecim, & ſi non dederis quindecim dabis decem, quocumque modo eveniat conditio, debebuntur decem. Et ſic interrogatio habetur pro pura reſpectu decem, ideò reſponſio pura promittentis decem non vitiat, ſed valet: ſecus in alternativa ſtipulatione ſpecierum vel corporum.

50. Ego vero prolato libro meo oſtendi jam dudum me Alciatum legiſſe, & [illegible] & fallaciam dictæ argutæ quidem, ſed minùs veræ Theoriæ Alciati annotaſſe. Cùm enim ſtipulatur quis duo corpora alternative, non eſt verum ſtipulationem eſſe conditionalem ſed puram, prout reſponſio ſimpliciter facta non eſt conditionalis, ſed pura, & utrumque eſt in obligatione non conditionaliter, ſed purè quamquam alternatim. *l. ſi duo rei, infrà eod.* quia una res eſt in ſolutione, *l. illud aut illud, & ibi gloſſ. ſuprà de conſtit. pecun.* Non obſtat *d. l. in fin. qui & à quibus manumiſſ.* per quam idem Alciat. in *l. 2. §. & harum infra eod. num.* 64. tenet, quòd in obligationibus generis, vel alternativis etiam corporum nulla certa ſpecies eſt in obligatione, ſed omnes ſpecies conditionaliter debentur: hoc enim falſum eſt, & ſophiſticum: ut latè, & novè docui in tractatu dividui, & individui, ſuper *d. §. & harum qu. 5 num. 145. & 248.* quo remitto. & *d. l. in fine* longè aliò reſpicit, & alium habet ſenſum.

51. Illæ verò differentiæ Alciati quantumvis artificioſæ non minùs alienæ ſunt a mente legum, quam contrahentium. Cùm ergo habeamus naturalem gnomonem voluntatis partium, à qua actus iſti dependent, & quam leges ſequuntur, & ſequi jubent, cur non eodem gnomone, quantumvis populari, leges eaſdem interpretabuntur? Quorſum brevi, tuto, & aperto compendio omiſſo, per devia incerta juvenum ſcholaſticorum more vagari, & nihil aliud, quàm novas intricationes & infinitam ſophiſticarum altercationum ſementem accerſere? Ut inquit Hieronym. Quorſum nobis vulnera, ut tot, & tam diſcordibus & omiſſo ægro invicem pugnantibus medicis indigeamus? Quorſum artem comminiſci, quæ non juvat: ſed remoratur, imò adobruit, atque unus error alium, ut Cæcias nubes attrahit?

52. Viden', quid ſequatur, & inferat Alciatus, ex arguta illa ſua, & ſophiſtica differentia *d. §. ſed ſi mihi num.* 30. Ex ſuprà ſcriptis habes, (inquit) quod ſi interrogo te, promittis decem, vel quindecim: & tu reſpondeas, promitto quindecim, non teneris, niſi in decem. quod non modo falſum, ſed ridiculum eſt. Conſtat enim de conſenſu utriuſque partis in quindecim, & de congruis verbis ſtipulationis: ergo non ſolùm in vim pacti, ſed etiam in vim ſtipulationis valet obligatio in quindecim, ut etiam ſenſus communis oſtendit, contra quem, & ſimul contra leges ipſas nimis ridiculum eſt diſputare.

53. Quamvis quòd non valeat, niſi in decem, ante Alciat. tenuerit Joan. Imol. in §. *ſi ſtipulanti, hac l. in fin.* probabiliori ratione, quia (inquit Joan. Imol.) ſi fuiſſet reſponſum formaliter, ſicut facta fuit interrogatio, (id eſt promitto decem, aut quindecim,) non valeret ſtipulatio, niſi in decem. l. ſi ita ſtipulatus fuero decem, aut quinque. infrà eodem. Ergo ſi non reſponderit formaliter expreſſim, nec ſimpliciter promitto, ſed difformiter, promitto quindecim, non deberet valere ſtipulatio. per *d. §. ſi quis ſimpliciter.* prout eſt expeditum, quando ſtipulatio eſt in ſpeciebus. Text. in d. §. *ſi ſtipulanti*: ſed quia ſumus in ſummis, receptum eſt, ut valeat in minori. d. §. *ſi ſtipulanti.* & *d. l. ſi ita ſtipulatus fuero decem. & l. ſi ita relictum. in fin. de legat.* 2. Hæc Imola. Quæ ratio ut minùs à textibus legum recedit: ita tolerabilior, ſed adhuc ſophiſtica eſt, quia textus horum jurium magis conformitatem conſenſus, quàm verborum reſpiciunt, ideò ad concurſum conſenſus, vel diſſenſum præcipuè referri debent.

54. Alex. autem d. §. *ſi ſtipulanti in fin.* refert, & ſequitur Imol. quem limitat, niſi ſtipulator dixiſſet, promittis mihi decem, vel quindecim ad meam electionem: ita enim legendum eſt apud Alex. quia libri Alex. ſunt in hoc valde corrupti) quo caſu cenſet Alex. ſtipulationem eſſe nullam ſi promiſſor dixerit, promitto quindecim: quod ſic probat, quando ſtipulatio alternativa facta eſt ſimpliciter, adeo quod electio ſit debitoris, ſtipulatio eſt una, & valet in minori ſumma. Ita loquitur *l. ſi ita ſtipulatus fuero decem infra eod.* Sed ubicumque ſtipulatur alternativè duas ſummas, electione mihi reſervata, tunc ſtipulatio dicitur eſſe duplex: ut per Bart. in *l. ſi duo rei. infra eod.* & eſt idem in alternativa ſummarum ad electionem debitoris, quod in alternativa ſpecierum, etiam ad electionem debitoris. Et ſic in alternativa ſummarum ad electionem creditoris reſponſio ad alterum tantùm, vitiat ſtipulationem, ſicut in alternativa ſpecierum, ſecundum Alex. & omnes fere.

Contra Alexandrum.

55. Infinita ſunt hujuſmodi ſophiſmata, quæ ut inexpertos demulcent, & ſatiant in umbratili pugna, ita quando ad ſolem, & pulverem judiciorum ventum eſt, vacuos & inanes relinquunt. Brevis & experta veritas eſt, omnia reducenda ad conſenſum, vel diſſenſum. Sive ergo in ſummis, ſive in ſpeciebus, ſive alternativis, ſive ſimplicibus ſtipulationibus, ſive de majori ſive de minori ſumma, vel de altera re tantùm reſpondeamus, valet in vim pacti, quinetiam ſtipulationis: ſi verba non defuerint, ut dixi. Et ſic opinio, & limitatio Alex. deterior eſt opinione Imol. Si enim ſtipulor decem, vel quindecim ad mei electionem, & tu promittis quindecim, quis non videat verba congrua, & conſenſum concurrere, quin creditor quod ſupra decem eſt, poſſit remittere? Quid ineptius, quam debitorem cauſificari poſſe nec in decem quidem teneri: quia promiſit quindecim? Idem non ſolùm in lucrativis, ſed in aliis, ut ſi ſtipulor à te, ut mutues mihi ſub uſuris decem, vel quindecim, ſive promittas decem tantùm, vel quindecim, valet, ut dixi, niſi ſtipulatus fuero ad mei electionem: quo caſu ſi promittis decem tantum, non valet, niſi illico cōplacentia ſequatur: ſi vero promittis quindecim, valet, niſi cōſtet, quod promiſſor nolebat minorem ſummam fœnerare, quia tunc non valet, nec in vim pacti quidem, niſi ſequuta complacentia. Sed jam nimis efferor.

56. Redeundo ex hac ecbaſi ad gloſ. magnam in fin. ibi, *ratio eſt differentia.* Hæc ratio non ſolùm falſa eſt, ſed impertinens: ut & aliæ rationes Doctorum, quia in omnibus his textibus non refert an ſint una, vel plures ſtipulationes, ſed tantum quæritur de ſubſtantia ſtipulationis, an valeat, in quo conſenſus totum facit, modo non deſint verba rem complectentia.

In ead. gloſ. ibi, *ſed & ſtipuler omnes.* 57. Quod ſtatim valeat in non exceptis, facit text. §. *ſi ſtipulanti. in fin. l. inter ſtipulantem. infra eodem.* Contrà quod non ſtatim valeat, *facit l. ſcire debemus. ibi, familiæ, vel omnium ſervorum una ſtipulatio eſt. infra eod.* Et ita gloſſ. poſt Jo. decidit non valere, niſi ſequuta complacentia. Doctores convertunt, nec tamen advertunt quæſtionem gl. eſſe bicipitem: unam quæſtionem de validitate ſtipulationis: alteram quæſtionem de validitate exceptionis. Et quicquid dicant Doctores brevis veritas eſt, quantum ad validitatem ſtipulationis, non eſſe differentiam inter primum caſum *d. §. ſi ſtipulanti. in fin.* quando res ſunt ſpecificatæ, & caſum hujus gloſſæ, quando res non ſunt ſpecificatæ: ſed in utroque inſpiciendum, an ſit certum de mutuo conſenſu, ut utrique placeat exceptio, & ſtatim valet: an vero ſit certum de diſſenſu, vel dubium, & non valet, propter imperfectum conſenſum, niſi complacentia illico ſequuta perficiatur.

58. Et idem in omnibus contractibus, ſive nudis, ſive nominatis, ut quoties dubium eſt de conſenſu, non valeant, niſi complacentia illicò ſequuta perficiantur. Et ſic deciſio §. *ſi quis ſimpliciter* & regula in eo contenta, generalis eſt ad omnes contractus: nec eſt hic quicquam peculiare in ſtipulatione: nec hic text. ſe refert ad formulam verborum, ſed ad dubietatem, vel certitudinem conſenſus, quod nemo ante nos animadvertit. Tamen hæc regula non tam indiſtinctè procedit in ſtipulatione ſicut in aliis contractibus: quia in ſtipulatione non ſufficit, quando in reſponſione res ipſa augetur, vel alia res additur: ut infrà eodem in 3. clavi. & ſæpè diximus.

59 Ad ſecundam implicitam quæſtionem gloſſ. de exceptione, aut conſtat ambos ſenſiſſe de uno certo corpore tantùm, puta excepto eo qui revelavit furtum, vel invenit rem amiſſam & non aliter. & ſi ſcitur de quo, ſatis eſt, ſi neſcitur de quo, nec partes concordare volunt, locus eſt ſorti, vel altero tantùm provocante, ex quo non agitur de præjudicio tertii. *l. ult. in princip. C. communia de lega.* 1. & ibi Joan. Fab. quamvis Jaſon ibi col. 1. dicat ſortem prohibitam, niſi in caſibus jure expreſſis, & malè, ut dixi *in conſuet. Pariſ. in §. 8. gloſſ. 1. num. 23. cum ſeq.* Aut ambo non ſenſerunt de uno certo, & tunc ſi quiſque volebat ſuam eſſe electionem, nihil valet ob diſſenſum. Si verò non conſtat quem ex ſeipſis volebant habere electionem, tunc relinquitur in jure communi, ut debitor eligat. Si conſtat cujus volebant eſſe electionem, ſi quidem debitoris, is eligit: juxta no. in *l. eum qui tertiarum. §. 1. infra eo.* Si verò actoris, is eliget, alias non aget. *l. ſi quis ſtipulatus ſit infrà eodem.*

60. Et ſic reprobo diſtinctiones Paul. Alex. Aret. & omnium hic, & noviſſimè Alciati, qui in §. *ſed ſi mihi Pamphilum num.* 37. diſtinguit, an interrogatio ſit per verba collectiva, aut univerſalia, an verò per verba generalia: quia hoc impertinens eſt, & ſophiſticum: ſed ſolùm inſpiciendum, quatenus mens utriuſque concurrit. In legatis autem dependentibus à voluntate unius, exceptio vel ademptio eatenus vitiatur, vitiat, vel diminuit, quatenus veriſimile eſt de mente teſtatoris, ut ſunt exempla in *l. Titia textores. de legat.* 1. *in l. § ſi duobus de adimend. leg. in l. ſi fuerit. de reb. dub.*

61. Et in dubio adempta, vel excepta una incerta re de pluribus, videtur exceptum quod melius eſt, ut hæres minùs gravetur. *l. ſi ita ſit ſcriptum. l. apud Julianum §. Seio de legat.* 1. quamvis in legato generis. §. *ſi generaliter. Inſtit. de legat.* etiam ſubalterni. *l. qui duos de leg.* 1. vel alternativæ, regulariter electio ſit legatarii, contra quam in contractibus, ut alibi ſuo loco pleniùs dicemus, quia ſunt caſus ſpecialiſſimi: aliàs ſtatur regulæ communi pro debitore.

62. Sed interim pro novo intellectu *d. l. Titia textores.* quam nemo adhuc ad vivum intellexit: etiam ſi ſe omnes in ea torſerint, dicendum quòd ibi ſunt duo exempla, primum, in quo apparebat, quòd illæ exceptiones fiebant ad commodum ambarum legatariarũ, ut in text. ibi, *præterquam quod alii legavi,* ergo non excipit commodo hæredis, ſed commodo alterius legatarii: & ſic res exceptæ, vel dubiæ dividuntur inter eaſdem legatarias. Item ſi fierent ad commodum tertii legatarii, vel ſi cuidam tertio ſervi miſti legati eſſent: quia ei ſoli cederent. In ſecundo vero exemplo, ibi, *quod ſi hoc modo,* conſtat de exceptione, ſed quia non exprimitur cujus commodo fit, illa exceptio cenſetur fieri favore hæredis, & ſic detrahentur de legatis, & remanebunt hæredi: & in dubio ademptio, vel exceptio videtur facta ad commodum hæredis. *l. ſi ita ſit ſcriptum de legat.* 1. Et ſic illa lex, Titiæ textores. clariſſima eſt, rejectis commentis omnium gloſſarum, & Doctorum. Et ſummarium quidem Bart. in *d. l. Titia textores* verum eſt in ſe. & pariter Epitome Udalrici Zaſii, quod ſic habet: ſi duobus certi generis ſervi legantur, hi communes erunt, qui de utroque participant, etiam ſi obſcurè excipiantur: clarè autem excepti, ſunt neutrius. Sed non attingunt vivam & brevem d. l. decidendi rationem. Ideo in meis novis intellectibus hanc dedi epitomen. Exceptio facta ad commodum legatariorum eis cedit: ſecus ſi ad commodum hæredis, vel alterius: & ſi facta eſt exceptio, nec apparet cujus favore remanet hæredi. h. d. Et circa hoc advertendum, quod in *l. ſervis urbanis. §. ult. de legat.* 3. dictio, ſi quidem iniquum, eſt adverbium, non autem duæ dictiones. Epitome l. Titiæ textores. de leg. 1.

63. Redeundo ad rem in fin. gloſſ. magnæ limito niſi repudiatum haberet onus. *l. ſi duobus de legat.* 2. Unde in legato, vel donatione facta de caſtro, & de acquiſitis, & mobilibus, non poteſt quis acceptare caſtrum, & recuſare reſiduum ut exoneretur ab oneribus creditorum, tacitè ex conſuetudine loci annexorum, ſed debet in totum acceptare, vel recuſare: ut conſultus reſpondi in Gallia, & ita judicatum fuit. Ad hoc Hieronym. Gratus conſ. 81. & 82. lib. 2. Amplio prædicta, etiam ſi partem oneris recuſet: quia totum legatum amittit. *l. etiam ſi partes ſupra de legat.* 1.

64. Et ad novum noſtrum intellectum omnium horum jurium vivis rationibus & clariſſima luce aperiendum, & propugnandum. Text. *l. in rebus novis. ſuprà de conſtit. princ.* quia latiſſimè in toto jure patet, do quatuor veluti claves. Prima, diverſitas hæc non eſt referenda ad differentiam formæ verborum, ſed ad defectum, vel dubietatem voluntatis, & conſenſus mutui, nec quærendum quatenus diverſitas impedit eamdem verborum formulam, ſed quatenus impedit conſenſum. Prima clavis.

65. Secunda clavis, non reſpondet ad interrogata, qui non reſpondet ad mentem interrogantis. *l. Labeo. §. id Tubero. de ſupellect. leg. l. de reb. dubiis. l. ſancimus in princ. verſic. quis enim ſenſus, quæ vox? C. ad Trebell. de ætate. §. quod autem de interrogat. actio.* Et text. appoſitiſſimus in § *ſi de alia,* ibi. *ad interrogatum reſponſum non eſſet, &c. Inſtit. de inutili ſtipula.* ubi qui de alio ſentit, vel diſſentit, non reſpondet πρὸς ἔπος, etiam ſi ſimpliciter ſive uno monoſyllabo, ſive toto repetito reſpondeat. Secunda.

66. Tertia clavis, quando reſponſio addit rei, vel materiæ, ut §. ſeq. in 1. reſponſo, & §. *ſed ſi mihi. infra ead. l. in d. l. inter ſtipulationem. §. ſi ſtipulante. in fin. in §. quoties plures. Inſtit. de inutili ſtipul.* non ſufficit complacentia ſequens, ut in eo quod additum eſt, valeat in vim ſtipulationis, aliàs ſemper ſufficit, & multo magis conſenſus, ſeu complacentia præcedens, & concomitans, ſi de ea conſtet. Tertia clavis.

Contra legem communem.

67. Ad quod non allego vulgatum illud quod à tempore Bart. per manus traditur, videlicet, quæ præcedunt majoris ſunt efficaciæ ad determinandum ſequentia, quàm quæ ſequuntur ad determinandum præcedentia. *l. avia in princip. de condit. & demonſt. juncta l. filiumfamilias in princ. quando dies legati cedit.* Bart. & Paul. in *d. l. Avia.* Bart. *in l. quiſquis. de legat. 3. & in l. ſi quis ex argentarius §. ſi initium col. 1.* & ibi Jaſ. de *eden.* quia quicquid inconſideratè alios gravatim ſequendo, ut exprobrat Felyn. *extrà de reſcript.* Phil. Dec. conſ. 259. in princ. conſ. 499. num. 2. illud dictum non eſt verum in ſe, ſed eſt arbitrarium: nec probatur in *d. l. avia.* quia ibi hoc eſt propter verbum, *hoc amplius.* quod repetit ſuperiorem. ut etiam ibi tangit. gloſ. 2. Minùs obſtat *d. l. filiumfamilias in princip. quando dies legati cedit.* quia ibi fideicommiſſum erat communiter omnibus inſtitutis purè impoſitum, & ſic conditio poſteà inſtitutioni unius hæredum appoſita, non extenditur ad portiones aliorum cohæredum, non quia legatum vel fideicommiſſum præcedit, ſed quia conditio ſequens non reſpicit niſi unum hæredum: unde ad portiones hæredum non extenditur: nec refert, ſive legata præcedant, ſive ſequantur. Et ſic dictum illud vulgatum nullo jure probatur: ſed continet fallaciam de eo, quod ſecundum quid ad ſimpliciter. imo eſt contra text. in *l. pacta noviſſima. C. de pactis. in l. ſi quis in principio teſt. de legat. 3.* quia poſteriora fortiùs derogant prioribus, quàm econtrà. Sed pro concluſione noſtra textus eſt appoſitiſſimus in *l. juriſgentium. §. ut puta. ſupra de pactis,* ibi, *quæ in ingreſſu contractus facta ſunt.* Text. in *l. triticum. l. Titia. §. 1. l. eum qui calendis. infrà eodem,* ibi, *quid inter eos actum ſit.* nec in dictis juribus curatur ante, vel poſt actum ſit.

68. Infertur in praxi, quod ſi duo teſtes deponant creditorem interpellando debitorem moroſum ſtipulatum ab eo, ut ſolveret infra menſem, & quòd debitor promiſit infra quindecim dies, ſufficit ad condemnandum eum, etiam ex libello ad cauſam ejus ſtipulationis limitato, quicquid omnes gloſſæ, & Doctores dicant. Quamvis enim teſtes nihil ſciant, nec deponant de ſequuta complacentia, tamen ex circumſtantiis totius negotii, juxta *l. bona fides. ſuprà depoſit.* ſatis apparet de concurſu mentis etiam præcedente, nedum concomitante.

Quarta clavis.

69. Hinc pro quarta clavi facio regulam novam, & generalem, quod quoties quis addit, vel detrahit favore adverſarii, non cenſetur habere voluntatem limitatam ſive ex parte ſtipulatoris. *l. ſi ita ſtipulatus fuero decem aut quindecim. l. inter ſtipulantem. § ſi ſtipulante. verſicul. diverſa. infra eod.* ſive ex parte promiſſoris. *§. ſed ſi mihi infra ead. l.* ſive in quantitatibus. *d. §. ſi ſtipulanti. d. § ſi ſtipulante verſic. diverſa.* ſive in temporibus *d. l. ſi ita ſtipulatus fuero decem aut quindecim. infra eod.*

70. Et hinc eſt, quod in alternativis quantitatum homogenearum, vel temporum etiam homogeneorũ, id eſt, non habentium aliam rationem quàm dilationis uniformis, nec referuntur ad aliam limitationem implicant, ipſo jure non debetur, niſi minor ſumma, vel longiori tempore. *d. l. ſi ita ſtipulatus fuero. d. §. ſi ſtipulante. verſ. diverſa.* ſecus in alternativis ſpecierum, ſeu corporum. ut eſt text. in *d. §. ſi ſtipulante. in princ.*

71. Hæc eſt enim ratio diverſitatis maniſeſtiſſima, quam nemo adhuc vidit, quòd in alternativa corporum debitor reſpondens de uno, ſtatim confert periculum in ſtipulatorem. Et ſic jam aliquid ei detrahit, contra illius veriſimilem voluntatem: qui enim debet fundum, vel hominem, non poteſt ſtatim exigi, ſed habet tempus arbitrarium, quo traditio fieri poterit. Text. *§. ult. Inſtit. de inutili. ſtipula. l. continuus. §. illud. infrà. eod. l. quod diximus. infra de ſolutio.* Et interim altero pereunte perit periculo debitoris, qui remanet obligatus ad alterum: quod periculum transfert in ſtipulantem reſpondendo de uno: ſecus eſt in quantitatibus alternativis: quia non pereunt. *l incendium. C. ſi certum peta.* & ſic reſpondens de minori nihil variat, nec ſe eximit periculo, quod non erat conſiderabile.

72. Quod ſi reſponderit de majori ſumma, non eſt dubium illum teneri ad majorem, quia interrogans non adjecerat illam alternativam favore ſuo. ſed favore promiſſoris, & ſic non habuit intentionem limitatam: & ſtatim valet ſine complacentia: ſecus in principio *d. §. ſi ſtipulante.* ubi reſpondens de uno transfert periculum ad rem contra naturam obligationis.

73. Limito tamen deciſionem principii *d. §. ſi ſtipulante.* quando conſtat non intereſſe ſtipulatoris, ſi promiſſor ſtatim eligat ut quando ſibi electionem non reſervabat, nec ſtipulabatur in diem, vel ſub conditione, ſed purè, & duo illa corpora in alternativa poſita erant præſentia, ita quòd debitor poterat ſtatim alterum eligere, & ſolvere, quamvis enim debitor alternativus etiam in corporibus habeat electionem, intelligitur, ſi ſtatim ſolvat: aliàs eligendo priuſquàm ſolvat, non ſe liberat periculo, nec illud transfert in creditorem, niſi conſenſu illius electio rei abſentis, vel nondum ſolutæ acta ſit. Et hic eſt verus, & planùs intellectus *d. §. ſi ſtipulante.* à nemine adhuc animadverſus.

74. Ex his apparet ſophiſticas eſſe differentias Bart. & omnium Doctorum inter diverſitatem, vel alternationem quantitatis, vel temporis certi, & nullam in utriſque eſſe differentiam, niſi penes conſenſum nullum, vel dubium: quo gnomone omiſſo, & qui ſummas, & tempora æquant, & qui diverſificant, & qui aliter diſtingunt, errant: ut contra ſenſum communem ait Bart. quòd varietas ſummæ non reſpicit ſubſtantiam, ſed bene varietas diei: quod etiam eſt contra *l. ſi id quod. §. juncta. l. ſi id quod duobus. infra de duobus reis.* Porrò omnis dies certa cenſetur in dubio appoſita favore debitoris. *l. cum qui Calendis in fin. l. ſtipulatio iſta habere licere. §. incertam. infrà eod. l. cum tempus. de reg. jur.* Ergo interrogatus ſub certa die, ſive pure, ſive de citeriori reſponderit, ſtatim in totum valet regulariter etiam ſine nova complacentia per heſternam regulam: ſi vero de longiori tempore reſpondeat, non valet in aliquo, quia detrahit in ſuum, & non interrogantis favorem: & hujuſmodi detractio totum reſpicit, niſi tamen complacentia ſequatur. quia ſtatim valet etiam vi ſtipulationis. *d. §. ſi quis ſimpliciter in fin.*

75. Non obſtat. *l. qui hoc anno. infra eod. tit.* quia intelligitur diviſim de duabus ſtipulationibus ſive de duobus exemplis, non de uno alternativo: quia tunc videlicet in una alternativa temporum, ſeu dilationum regulariter & in dubio non deberetur, niſi longiori tempore, nec eſſet obligatio alternativa: cujus utroque caſu oppoſitum in quantitatibus, quia ſi reſpondetur de majori, non valet in totum, ſed ſolùm quatenus concurrit: in reſiduo vero non valet vi ſtipulationis, etiam ſequuta complacentia: quia additur rei non contentæ in interrogatione: ut in 3. clavi. ſed ſi reſpondetur de minori, ſtatim in eo valet, niſi dubium ſit de conſenſu, quo complacentia purgatur. Intellectus l. qui hoc anno de verb. oblig.

76. Et ſic malè per Alex. & Franciſcum Areti. hìc irridetur limitatio Romani ad hunc *§. quam ponit ea l. §. ult. col. ult.* ut valeat ſtipulatio, quando reſponſum ſit de alio tempore, ſed breviori: quia cùm dictum Romani debeat intelligi ſecundum communes regulas juris, quod in dubio tempus eſt appoſitum favore debitoris, potuit favorem ſuum in totum, vel in partem remittere: nec ſtipulator cenſetur habere intentionem limitatam *per d. noſtram regulam.*

77. Et ridicula eſt ſalvatio, & diſtinctio Jaſ. hìc, nu. 3. quem ſequitur Alciat. num 59. diſtinguentis an tempus ſit expreſſum per numerum dierum, & tunc idem quod in ſummis: aut vero abſque numero die- Contra Jaſ.

rum & aliud ſit : hoc enim ſophiſticum eſt, & contra *l. quæ extrinſecus.* infra eodem, & ſtulta eſt differentia, quam facit *inter hæc* : promittis infra, vel intra decem dies, vel hinc ad decem dies. Et hoc latè & ſtomachabundè traducit Joan. Crott. hîc. Nulla eſt ergo differentia inter imparitatem ſummæ, vel temporis, niſi inquantum inde diverſitas conſenſus reſultat, vel non.

Contra Zaſium.

78. Sed Udalric. Zaſius, hîc num. 9. uſque ad num. 14. graviùs erravit, dicens Legiſtas ſuccumbere, & debere à Logicis, & Phyſicis intellectum mendicare: quia inquit, tempus eſt qualitatis continuæ, & ſic non habet partes: numerus vero quantitatis eſt diſcretæ, & recipit partes: & quod nullum eſt minus tempus in tempore majori, ſed quod omnia eadem in tempore.

79. Atqui hæc ſunt nugamenta ſophiſtica, & contra ſenſum communem: quia in jure tempus non ſemper currit de momento ad momentum: ſed eſt ſemper interpellatum, & diſcontinuum eſt, ut patet in tempore, vel anno utili, qui erat incertæ durationis propter multas, & crebras deductiones: adeo ut annus utilis ſæpe excederet triennium, quandoque quadriennium. *l. ult. C. de tempo. in integrum reſtitutionis petend.* Et quod longiori tempori brevius inſit, text. eſt in *l. ſi ita ſtipulatus fuero decem, aut quindecim. infra eod.* Et hoc ſenſus communis oſtendit, & quod habet partes, recipit diviſionem, *l. cùm conſtet. de aqua quotid. & æſtiva. l. arbor. in fin. communi divid.*

80. Et quicquid dicat Zaſius, linea vel quantitas continua dividitur in Geometria, & ſenſu communi. Et quamvis ſecundum Ariſtotelem tempus non ſit aliud, quàm menſura motus, & ſecundum Phyſicos nihil habeamus de tempore niſi nunc, verum eſt referendo ad motum primi mobilis, de quo nihil ad leges noſtras: imò aliquis habet non ſolùm jus, ſed quaſi poſſeſſionem temporis, vel dilationis longioris, vel brevioris: ut in ſolutione reditus, vel in uſu ſervitutum. Imò etiam in rebus Phyſicis motus habet aliam menſuram quàm temporis, videlicet gradus intentionis, aut remiſſionis, qui faciunt id quod medicina ipſa naturalis demonſtrat, longiori tempori brevius ineſſe.

81. Ut ergo clariùs in jure noſtro liqueat, dico, aut tempus eſt appoſitum gratia utriuſque, vel ſolius ſtipulatoris, & tunc procedit text. hujus §. *ſi quis ſimpliciter.* aut verò gratia ſolius debitoris, & ſtatim indiſtinctè valet promiſſio de citeriori, vel etiam præſenti tempore, ſine nova complacentia: & ſimplex reſponſio, vel etiam repetita alternativa, intelligitur ipſo jure de longiori tempore, *d. l. 12. l. 109. infrà eodem* ex quibus confirmantur ea quæ diximus ſuprà eodem, num. 22. Et remanet doctrina noſtra clariſſimè propugnata.

82. Extra textum notant Doctores hic quòd ubicumque additur, vel detrahitur certæ rei, conſtituitur nova ſpecies, per hunc text. in fin. & per *l. jus civile. ſuprà de juſtit. & jure.* ubi Guilielmus Cunæus hoc tradit, & Doctores communiter ſequuntur: ſed falſum eſt: niſi quando aliquid ſubſtantiale additur, vel detrahitur, ſecundum Bart. & Bald. in *d. l. jus civile.* ſic libellus emendatus non dicitur novus libellus, ſi nihil ſit additum, niſi ſubſtantialibus: notatur in *l. edita. C. de edendo* ubi in lectione Tubingenſi dixi.

83. Unde ſi princeps committit cauſam ordinario, vel jubet eum cognoſcere de cauſa, quæ aliàs ſpectat ad ejus juriſdictionem, non dicitur delegatus, ſed ordinarius: & in dubio non cenſetur reſcriptum delegatorium, ſed excitatorium, *l. 1. §. denique de appell. l. ult. infra quis & à quo appelletur cap. licet. in corrigendis, cap. grave extra de offic. ordin.* & ibi Panorm. & Felin. Legiſtæ in *l. more. l. & quia dic juriſd. omn. judic.*

84. Amplio primò etiamſi princeps mandet procedere ſummariè, & de plano, quia hoc non reſpicit ſubſtantiam juriſdictionis, quæ remanet ordinaria, ſed tantùm modum procedendi. per text. in Auth. *de judicib. in fin.* & in Novell. *in medio litis non fieri ſacras formas. conſt. 113.* Raph. Cuman. & Alex. in *l. à Divo Pio in princ. de re jud.* Alex. in *l. 2. col. 4. de juriſd. omnium judic.* quamvis contrarium teneat Bald. in addit. ad Specul. tit. *de legat.* Paulus & Alexand. in *l. 1. §. opus novum ſuprà de operis novi nuncia.* Jaſ. in *l. jus autem civile. ſupra de juſtit. & jur.* Stephan. Bertrand. col. 146. quia cauſa lib. 2. Et hoc caſu erit ordinarius non ſolùm in judicando, ſed etiam in procedendo, etiam ſi ſacra forma allata ſit initio litis: quamvis contrarium dicant Jacob Butrigarius. & Bald. in *l. qui procuratorem. col. ult. de procurat.* & Alciat. hic, num. 69. & Jaſ. *d. l. jus autem civile.* col. 2. & in *l. & ſi prætor. de officio ejus, cui mandata eſt juriſdictio.* & quamvis Philip. Dec. in *d. l. & ſi prætor.* teneat, quòd cenſetur in totum delegatus. Amplio ſecundò etiam ſi cauſa ſpecialiter committatur, nedum ſi generaliter: quamvis contrarium velit Alciat. hic, num. 69. poſt Felynum in *cap. cùm ex officii. de præſcript.*

85. Amplio tertio, etiam ſi ſit clauſula vice, & authoritate noſtra, dummodo ſit in clauſulis executivis, quæ principalem diſpoſitionem non variant: ut notatur in *cle. 1. de præbend.* vel etiam ſi ſit in verbis diſpoſitivis, tamen commiſſio emanat à ſimplici cancellaria juſtitiæ, quæ non poteſt formam juris mutare: ſecus ſi ab ipſo principe, & in verbis diſpoſitivis, ita quòd appareat de mente delegatum faciendi. Et ita debet intelligi, quod tradit Bartol. in *d. l. more col. 3.* quem ſequitur ibi Philipp. Dec. col. 4. Matth. Matheſil. ſing. 90. per text. in *cap. cùm aliquibus. de reſcript. in 6.* quod loquitur in alia materia, nec facit jus in judicio ſeculari, ſed mens attendi debet: quia verba ſtyli communis nihil de novo operantur, eò quòd non cenſentur de mente diſponentis: melior ratio, quia non ſunt deliberata in conſilio. Bartol. in *l. 1. qu. 6. de jure codicill.*

86. Amplio quartò, etiam ſi ex mandato principis ordinarius deleget cauſam certæ perſonæ à principe nominatæ: quia nihilominus eſt delegatus ordinarii, non principis, *l. 1. §. denique, infra de appellat.* etiam ſi dederit poteſtatem procedendi ſummariè, & non obſtantibus feriis: quia non eſt dare juriſdictionem, ſed removere obſtaculum. Rapha. Cuma. Imol. Jacob. Putæus, Alex. in *rep. l. à Divo Pio. in princ. de re judic.* Alciat. hoc §. *ſi quis ſimpliciter num. 66.*

87. Amplio quinto, etiamſi princeps mandet ordinario cognoſcere contra exemptos, non obſtante exemptione ſive ſemel pro hac vice, ſive perpetuò tollendo exemptionem: quia cenſetur removere obſtaculum exemptionis, quod poteſt non minus, imo faciliùs regulariter, quàm generaliter, & juriſdictio ordinaria jure communi fundata facilè ad ſuum primordium revertitur, unde non dicitur nova juriſdictio, ſed vetus reſtitui, quo proclive eſt *l. ſi unus §. pactus ne peteret. in fin. ſuprà de pactis.* & favorabile cap. 2. & ibi gloſſ. in verbo, *numerandum*, & omnes Canoniſtæ *de præbend. in 6.*

88. Secus ſi princeps in cauſa particulari uteretur verbis delegationis, vel ſi in verbis diſpoſitivis diceret, vice vel authoritate noſtra facias, vel cognoſcas, ut frequentiùs ſolet, quo minùs videatur juri exemptionis præjudicare. *cap. ad abolendam in fin. extra de hæreti. Clem. unica de ſupplenda negligentia prælat.*

89. Idem ſi exemptio ab ordinario data eſſet per principem in vim contractus, ita ut princeps non poſſet tollere: quia tunc reſcriptum videtur delegatorium: quia verba patiuntur, nec voluntas apparet limitata: & ſic valet, ut valere poteſt, *l. quoties in actionibus. ſupra de reb. dub. l. in ambigua. de legibus. l. quoties idem ſermo. de regul. jur.*

90. Et effectus eſt, quia à delegato appellatur omiſſo medio ad ipſum delegantem, *l. 1. §. 1. quis, &*

à quo appelletur. nec tenetur ſtatutis, ad quæ ordinarii tenentur Angel. in *d. l. jus autem civile. col.* 2. & ibi Jaſ. num. 4. *ſupra de juſtit. & jure.* & faciliùs poteſt expenſas, vel ſportulas capere: ut in *cap. cum ab omni. extra de vita, & honeſtate cleric.* item judex ut ordinarius non poteſt ultra territorium, *l. ult. ſupra de juriſdict. omnium jud. cap.* ſecus ut delegatus. *cap. ſane.* 2. *extra. de offic. & poteſta. judic. delegat.*

91. Item in delegato forma procedendi expreſſa ſi præpoſteretur, vel omittatur, vitiat ipſo jure proceſſum. *cap. cum dilecta.* & ibi latè Felin. de reſcript. *cap. Piſanis. extra de reſtitut. ſpoliat. l. diligenter.* ſupra mandati. ſecus ſi ut ordinario, & aliàs habenti poteſtatem: quia ceſſante expreſſo decreto irritanti, ea forma non inducit neceſſitatem, nec formam, licet ſine juſta cauſa contravenients, ſit puniendus, & actus quandoque revocandus. gloſſ. magna *clem.* 1. *de jure patronat.* & ibi Paul. de Eleazar. Alex. in *l.* 1. *in princ. col.* 2. *ſuprà ad leg. Falcid.* Ægid. Bellamera *deciſ.* 196. *in fin.* Ludo. Roma. conſil. 203. col. 3. Felyn. *d. cap. cùm dilecta.* col. 19. &c. ex parte *de conſtit.* ubi Philipp. Dec. col. 2. & ibi in annotatio. dixi. Idem Decius in *cap. cauſam matrimonii. col.* 3. *extra de officio & poteſta. judic. deleg.*

92. Ex quibus apparet falſum eſſe, quod Angel. Alex. & Jaſ. hic. nũm. 5. ex fine textus notant, quod ſi Papa, vel princeps in remiſſione, quam facit ordinario, addit, vel detrahit juriſdictioni, facit eum delegatum: quia regulariter non eſt verum, niſi quando additur nova juriſdictio, in qua ordinarius non eſſet fundatus jure communi, vel niſi conſtet principem velle eum tanquam delegatum procedere: quod in dubio non præſumitur, quando ſcribit ordinario habenti poteſtatem.

93. Unde malè & impertinenter Doctores, ut Alciat. hic numero 67. allegant *cap. cum aliquibus. de reſcript. in* 6. ad probandum, quod quando princeps juriſdictionem prorogat removendo obſtaculum, facit delegatum: quia dictum cap. non loquitur in terminis juriſdictionis nec contentioſæ, nec voluntariæ, ſed in materia prorſus extrajudiciali, & impertinenti ad quæſtionem, & in qua eſt odioſum, & contra jus commune, & contra libertatem ordinariorum, quod quamvis cenſeatur eſſe receptus authoritate Papali.

94. Et ideo non dicitur, (ut in dubio nunquam præſumitur) receptus canonicus, niſi authoritate ordinaria, niſi quando hoc eſt neceſſarium, ut quia recipientes non habebant aliàs, etiam ſtatuto ceſſante, poteſtatem recipiendi, unde ſive Papa in favorem canonicorum eis permiſerit alium, vel alios recipere, non obſtante numero ſtatuto, ſive in favorem impetrantis eis præceperit, ſemper cenſetur receptus authoritate ordinaria, ſit recipientes ceſſante (cui Papa derogat) ſtatuto habebant poteſtatem inſtituendi, vel pleno jure conferendi præbendas: quamvis gloſſ. in d. cap. in verb. *concedimus.* contrarium dicat in caſu præcepti: & ibi ſequuntur Geminianus, Phil. Franc. & alii ſed malè, ut ibi in annotationibus meis dixi. & dictam gloſſ. in hoc reprobat Felinus in *cap. cum te. de reſcript. & in cap. licet. de officio ordinarii.* & benè. & hoc niſi in bullis Papæ cavebatur expreſsè, ut recipiatur authoritate Papæ, ut in clauſula ultima *d. cap. cum aliquibus.*

95. Et notandum quod in locis, in quibus Papa propter decretum Concilii Baſilienſis de reſervationibus ſublatis, vel aliud decretum, aut concordatum non poteſt dare jus ad vacatura, non poſſet etiam conſentientibus canonicis apponere dictam clauſulam ult. *d. cap. nec aliam,* quia libertas ordinariorum gravaretur, vel daretur jus ad vacatura. Adhuc notandum quòd ultima illa clauſula d. c. quæ incipit, *niſi quod enim,* non erat in parte deciſa, quæ in originali extravagantis Alexand. 4. unde ſumptum fuit *d. cap. cùm aliquibus,* ſed per Bonifac. 8. fuit addita: ut teſtatur gloſſ. ibi, in verb. niſi. ideo Bonifacius octavus totum illud cap. ſibi merito attribuit.

96. Ex prætextu illius additionis, Canoniſtæ, & Bulliſtæ dicunt illam clauſulam eſſe favorabilem, & ordinariam, cùm ſit in corpore juris: ſed imo eſt odioſiſſima: quia poteſtas ordinariorum eſt favorabilis: Bullæ vero, & reſcripta Papæ odioſa, & reſtringenda, ut etiam ipſimet Canoniſtæ fateri coguntur, *in cap.* 1. *de reſcriptis in* 6. & ibi Joan. Andr. & gloſſ. proceſſus. in fin. ut ibi in annotationibus ad text. dixi, *& in annotat. ad Philip. Dec. conſ.* 224. *& in tract. de reg. cancella. regul.* 18. *de infirmis reſignantibus. num.* 80. *cum ſequenti, in priori editione. & numero* 102. 103. 341. *in ſecunda editione.*

97. Supereſt quæſtio ultima Bartoli de ſtatuto, quod reus ab initio litis debeat reſpondere ſimpliciter affirmando, vel negando, aliàs habeatur pro confeſſo: & reus ad libellum vel poſitionem de mutuo, reſpondit ſe pecuniam non recepiſſe, & ſi appareret eum recepiſſe, quod expendit pro negotiis actoris, vel quod ſolvit, tenet Bart. debere haberi pro confeſſo: & movetur, quia reſpondere ſimpliciter eſt purè, & ſine plica, ut hic, & in *l.* 1. *de vulg. & pupilla. in l. coiri. ſupra pro ſocio,* & ſine diſtinctio. *clem. ſæpe verſ. ſimpliciter. de verbo. ſignificat.* & in *cap. is. qui contra.* & ibi Geminia. Philipp. Franc. *de electione in* 6. Idem Angel. Imol. Alexand. Franc. Areti. Jaſ. *hic,* & Zaſius, num. 14. ſed Raphaël Cuma. contrarium tenet, & Paul. hic, allegans Bartol. in *l. de ætate §. nihil intereſt. de interrogat. actio.* ſed Bartol. ibi peſſimè loquitur, quia ibi facit verbalem differentiam inter ea, quæ idem ſunt, & in eumdem ſenſum, & effectum referuntur. Alciat hic, num. 71. vacillat, & in communem (more ſuo) relabitur.

98. Ego dico diſtinguendum, aut reſponſio in ſe eſt pura, & certa, quamvis adjiciatur alia ratio, ſeu enunciatio, quæ priorem non revocat, nec inutilem reddit, ut in hac quæſtione, & eſt ſatisfactum ſtatuto, & ſic vera opinio Cum. & Paul. Caſtr. aut vero reſponſio non eſt in ſe pura, ſed eſt una oratio hypothetica, & tota conditionalis, ſeu dubia, ut credo, ſi fuerit legitimè probatum, vel credo ſi te de hoc rogavi, vel non credo, aut nego, niſi oſtendas ſyngrapham, aut aliàs, & tunc cùm de facto interrogetur, incidit in pœnam ſtatuti. Et in hanc ſententiam Bartol. pleniùs diſſerens conſiſtit, in *l. eum qui in princ.* & num. 5. *de jurejurand.*

99. Hic occurrit pulchra, & quotidiana quæſtio de mutuo ſecretè facto, & ſoluto, poſteà qui mutuaverat, agit, & facit reum interrogari medio juramento, juxta not. in *l.* 2. *§. quod obſervari. C. de jurejur. propter calumniam dando.* nonne ei mutuavit centum: ſi enim reus neget, perjurus eſt: ſi verò fateatur, nullam habet probationem de ſolutione: quomodo ergo ei conſuletur, ſtante ſtylo poſitionum, & interrogationum, & rigido ſtatuto reſpondendi ſimpliciter nu. 74. pulchrè ait quod reo conquerente de captioſa interrogatione judex non debet illam admittere: reus enim bonæ conſcientiæ non tenetur ſe committere conſcientiæ actoris, ut interrogetur. num receperit. & forſan actor eſt hæres mutuatoris: qui fruſtrà interrogaretur. Poteſt ergo reus dicere, nihil mutuaſti, de quo ſim debitor: aut aliàs citra captionem offerat ſe reſponſurum: & ſufficit. & ultra allegata hic per Alciatum, idem tenet Petrus Anchar. in rep. *cap. poſſeſſor. col.* 17. *de reg. ju. in* 6. Anton. Corſet. in tract. de excellent. & poteſtate regia. qu. 86. in fi. Jaſ. in *l. cum proponas. C. de pactis. in l. ult. §. penult. ſupra de eo per quem factum erit.* Hippolyt. Marſil. conſ. 58. num. 6. & bene.

100. Sed non placet quod Baldus in rub. *C. de fide inſtrumento. col.* 9. *verſ. incidenter etiam quæro.* ait reum poſſe planè negare, etiam cum juramento: quia non eſt danda occaſio minuendi reverentiam, & ti-

morem debitum juramento. Prædicta vero amplio etiam ſtante rigido ſtatuto, quod ſimpliciter reſpondeatur: non enim debet locum habere in hoc caſu vel ſimili, quo ſequeretur captio, & iniquitas timoratis conſcientiis: & meliores eſſe debent timentes peccare in primam tabulam Decalogi, quàm illi qui ſunt faciles ad jusjurandum, ut probat text. in *l. quæ ſub conditione ſuprà de conditio. inſtitut.* quicquid dicat Alciatus hic num. 74. in fin. Tum imputandum eſt creditori, qui ſemotis arbitris, & ſcripturis contrahit, cenſetur enim eo ipſo totum fidei debitoris committere. *Auth. ſi quis vult cautè, C. qui potiores in pignore habeantur.* quod ſi actor dicat teſtes aut ſcripturam interveniſſe, proferat, nec degenerat præſumptio contra eum, qui probabili cauſa allegata ſimpliciter jurare detrectat. ut notant Doctores in *l. manifeſta. ſupra de jurejurando.* Ad hoc faciunt, quæ dixi in annotat. ad Philipp. Dec. cap. 2. num. 4. *extra de probat.*

EPITOME §. SI STIPULANTI.

1. Explicatio text. rejectis gloſſ. 2.
3. Conſenſus facit ut minor ſumma propriè & formaliter inſit majori. 20. 33.
4. Reprobatur intellect. Æmilii Ferreti. 5. 6. 7.
8. Intellectus l. ſi ita ſtipulatus fuero hanc ſummam. eodem tit.
9. Intellectus §. illud. in l. Græcè. de fidejuſſor. 10.
10. Principalis & fidejuſſor poſſunt eadem ſtipulatione difformiter obligari.
11. In majori ſumma minor ineſt in contractibus, & mandatis & teſtamentis.
12. Et in ſententiis.
13. Intellectus novus §. ſi plures. l. diem proferre. de arbitr. 14. 17.
14. Intellectus novus, l. inter pares. de re judica.
15. Plures judices, vel arbitri difformiter judicantes non conſentiunt in minori, niſi ſecundum quid. 16.
18. Majori ſummæ minor ineſt in corporibus, & juribus, tempore, teſtibus. 19. 34. 35.
20. Etiam de proprietate ſermonis verbum, eſt, importat veritatem, non fictionem.
21. Minus non ineſt majori, ubi voluntas eſt limitata, nec in individuis. 24. 25. 33.
22. Plus aut minus non conſtituunt ſpecificam differentiam.
23. Intellectus cap. cui de non ſacerdotali. de præben. in 6.
24. Sententia quomodo individua ſi excedit metas poteſtatis, nulla eſt in totum. 25. 30.
26. In diſparatis, ſummis, vel temporibus nunquam minus ineſt majori. 28. 29. 31. 32.
27. Dos data ab extraneo contemplatione patris profectitia eſt conferenda, & in legitimam computanda.
31. Judex poſt ordinarium creatus intelligitur accumulativè.
36. Diverſis inſtrumentis prolatis ſtatur minori, vel ſe impediunt.
37. Statur minori in dependentibus à voluntate unius, ſed non ſi à voluntate plurium.
38. Tertius poteſt probare venditionem ſine probatione certi pretii.
39. Statur matrici ſcripturæ, ſed ea deficiente, non vitiantur exempla.
40. Teſti neſcienti totum tenorem facti, nulla fides adhibetur.
41. Quid quando major ſumma offertur negative? 43.
42. Interpretatio ſumitur ex cauſis dicendi. 45.
43. Aliud negare majoritatem ſummæ: aliud negare ſummam. 46. 49.
44. Non licet reo negare ſimpliciter, ſi debet partem.
47. Et ſi actor non dicat peto conjunctim & diviſim.
48. Reprobatur diſtinctio Ang. Peru.
50. Habens novem tantum, æque admittitur inter non habentes decem, ac ſi nihil haberet.

IN *majori ſumma minor ineſt. Bart.*

SI ſtipulanti mihi decem tu viginti reſpondeas, non eſſe contractam obligationem, niſi in decem conſtat. Ex contrario quoque, ſi me viginti interrogante, tu decem reſpondeas, obligatio niſi in decem non erit contracta. Licet enim oporteat congruere ſummam: attamen manifeſtiſſimum eſt viginti & decem ineſſe.

HIc §. ſatis ex præcedentibus explicatus, in tres particulas ſecari poteſt: In prima quando reſponſio eſt de majori: in ſecunda ibi, è contrario, quando eſt de minori: in tertia ibi, licet enim, dilutio eſt tacitæ objectionis.

1. In text. ibi, *conſtat.* id eſt, non dubium eſt ſtatim valere ſtipulationem in decem, ſcilicet prout frequentiùs contingit promiſſorem reſpondiſſe de pluri
2 favore ſtipulatoris, & non animo limitato: aliàs ſecus: ut ſi ſtipulanti mihi te talibus nundinis mutuaturum mihi decem ſub uſuris, vel daturum decem pro reditu conſueto. tu promittas viginti, quia non vis fœnerari: vel minorem reditum emere, in nullo contracta eſt obligatio, & ſtipulatio, *l. ſi decem ſupra locati.* & complacentia ſtipulatoris etiam illico ſequuta poteſt eſſe ſimplex conventio, ſed non ſtipulatio, niſi de novo verba plena repetantur: ut clare docuimus in §. præcedenti, ideò falſa eſt gloſſ. 1. Accurſii hic. ibi, *niſi diverſitas, &c.*

2. In text. ibi, *non erit contracta.* id eſt, non poteſt valere niſi in decem ſi valeat: non enim affirmat text. valere obligationem, & ſtipulationem in aliquo, quia nec in decem quidem valet, niſi conſtet complacentiam ſtipulatoris præcedere, vel concomitari, vel ſtatim ſi qui, ſive de animo non limitato, vel ſi initio limitatus erat, tamen ſtatim extenſus fuit ad ſummam promiſſam. Ideò falſa eſt gloſſ. hic in verb. *non erit* quæ non curat an placuerit diverſitas, vel non. Et inſuper ſeſe intricat in contrariis, quæ Doctores magis intri-

cant; Nos ſatis, & novè explicavimus in §. præced. Textus noſtri ſatis in ſe ſunt faciles, civiliter & practicè ſumpti: ſed infelices ſunt gloſſ. & Doctorum ſophiſticationes, & intricationes.

3. In text. ibi, *licet enim*, reſpondet tacitæ objectioni: in quantum enim in 1. & 2. reſponſo dicitur valere ſtipulationem in minori ſumma, opponitur quòd neutro caſu valere poſſit, & neutro caſu congruit ſumma. Reſpondet Juriſconſult. quòd ſi congruit conſenſus, ſatis congruit ſumma, ſeu materia: quia in viginti, & decem inſunt, id eſt, quod ad materiam hanc attinet, quæ in quantitate conſiſtit, ſatis conformitatis, & concurſus eſt in minori: ideò non eſt vitium in formula ex parte materiæ, ſi alia requiſita non deſint, videlicet verba, & conſenſus, & concurſus conſenſus facit ut minor ſumma propriè & formaliter inſit majori. Hæc jam clariſſima ſunt.

4. Et ſic rejicienda eſt vana, & ſophiſtica ſubtilitas Æmilii Ferreti hic à num. 4. uſque ad num. 7. dicentis, quod alia ſunt decem ſtipulatoris, alia decem promiſſoris de viginti in 1. reſponſo hujus §. & contra in 2. reſponſo hujus text. alia eſſe viginti ſtipulatoris, & alia decem promiſſoris, id eſt, aliam atque aliam eſſe ſummam, ſive aliam atque aliam rem. Et cenſet in utroque exemplo hujus §. (ſi thema ſimpliciter accipiatur, ut accipiunt Doctores) utrobique non valere ſtipulationē, nec minus inutilem eſſe, quàm ſi ad interrogationem de bove, reſpondeatur de aſino, vel contrà: & ad interrogatum de Sticho reſpondeatur de Pamphilo, vel contra: & reprobat omnium gloſſ. & Doctorum intellectus. Primò per §. præced. in fi. verſ. *cum adjicitur*. & ponderat univerſale adverbium *ſemper*. Secundò per text. in §. prætereà. Inſtit. de inutili ſtipulatio. ubi interrogatus decem, promittens viginti, non reſpondet ad interrogata: & nihil valet ſtipulatio: & idem caſu converſo. Tertiò quia hæc ibi comparantur varietati diei, vel conditionis. Quartò. *per l.* 120. *Si ita ſtipulatus fuero hanc ſummam, infra eo.* & rejicit omnes ſolutiones gloſſ. & Doctor. ad *d. § præterea*. Quintò, quia quot ſummæ ſunt, tot ſunt ſtipulationes, ſed decem & viginti faciunt duas ſtipulationes. gloſſ. 1. *l. ſcire debemus. infra eod.* Igitur ſi altera ſumma ſit in interrogatione, altera in reſponſione, ſtipulatio prorſus inutilis erit indiſtinctè, tanquam interrogatio ſit de una, reſponſio de alia diverſa ſumma. Sextò, quia ſi in hoc textu ideò valeret ſtipulatio, quia majori ſummæ ineſt minor: ſequeretur quod ſi ſtipulanti domum, reſpondeatur de parte domus, valeret ſtipulatio: quod Doctor. negant. Septimò *per l. Græce. §. illud. de fidejuſſoribus*. ubi fidejuſſor interrogatus de decem, ſi viginti reſpondeat, non tenetur in aliquo: quia alia ſumma eſt, & alia res.

5. Ideo planè reprobat hactenus receptam ab omnibus regulam, quod majori ſummæ minor inſit. Et cenſet hunc textum novè intelligendum, ut tunc demum procedat, quando major ſumma non eſt promiſſa in primo reſponſo, nec rogata in ſecundo reſponſo ſimpliciter, ſive tanquam una ſumma, ſed tanquam duæ ſummæ, videlicet decem, & decem, ut ſit utraque ſumma per ſe corpus ab alio ſeparatum. ut in *l. ubi fidejuſſor. infra de ſolutio.* & in ſumma vult confundere exempla, & ſpeciem facti hujus §. cum exemplo & ſpecie facti §. immediatè ſequentis. ubi ſi ſtipulanti Pamphilum, tu Pamphilum & Stichum ſpoponderis, valet ſtipulatio in Pamphilo, rejecto Sticho, quia eſt alia res à Pamphilo: & ſic non vitiat promiſſionem Pamphili formiter ad ipſammet rem ſtipulatem factam. Itaque fatetur Ferretus, quod ſi ſtipulanti decem reſpondeas, promitto dena, valet ſtipulatio in una decem: ſicut ſtipulanti Pamphilum promiſſio Pamphili & Stichi valet in Pamphilo: quia dena ſunt duo decem, & res ſeparatæ: quemadmodum Stichus & Pamphilus ſunt duo corpora. Et ſic defectus, vel adjectio unius non impedit alterum. Idem cenſet ſi interrogatus decem, reſpondet promitto decem, & decem: ſecus ſi dicat, promitto viginti, niſi appareat quod id agebat ut promitteret viginti, non tanquam unam ſummam, ſed tanquam duas ſummas, ſive tanquam decem & decem.

6. Imo Ferretus apertè vult, quod in hoc textu promittens viginti, non dixit viginti, ſed dixit decem & decem. & quod ſtipulans viginti non dixit viginti, ſed promittis decem & decem: & quod Juriſconſultus hic uſus eſt verbo viginti, compendii cauſa. Hanc ſuam intentionem confirmat Ferretus, quia ſumma (inquit) à ſumma differt eſſentia de numero ſcilicet & quantitate. Et quod duobus modis dicitur eadem quantitas: uno, quando veluti corpus accipitur, *l. ſi ſervus §. qui quinque. de legat.* 1. *l. ſi certos infrà eodem.* Altero, per æſtimationem: puta, idem ſunt duodecim denarii, & unus ſolidus: ideo ſi alterum ſit in interrogatione, alterum in reſponſione, non vitiat: quia idem ſunt, *l. quæ extrinſecus, infrà eodem.* nec eſt diverſa reſponſio ad interrogationem: ſecus ait, ſi roganti decem, promittatur viginti, vel contrà: quia non ſunt eadem pecunia: & ſic diverſa eſt reſponſio ab interrogatione, & inutilis ſtipulatio. Fatetur tamen Ferretus decem ineſſe viginti, ſed ut pars, non ut decem: ideò non valere promiſſionem decem, ad interrogationem viginti, niſi fortè conſtet viginti fuiſſe rogata non ut una ſumma, ſed ut duo decem, vel niſi quis formiter duo decem, vel dena ſtipulatus fuerit, alioquin promiſſionem decem difformem eſſe.

7. Hæc eſt theoria, & inventio do. *Æmilii Ferreti*, ſed quantumvis in ea ſibi placeat, contigit ei, quod Bald. *conſ.* 28. *lib.* 1. ſecundum impreſſionem Brixiæ, ait, arbitrantur ſe Philoſophari, ſed tripudiant in errore. Hæc nova ſophiſticatio omnibus aliorum intricationibus deterior eſt: quibus rejectis tenendus novus noſter intellectus, omnia hæc ad conſenſum vel diſſenſum referens. Non obſtat primum fundamentum Ferreti: quia d. ver. cùm adjicitur, debet intelligi, ut in §. præcedenti, num. 8. cum ſequentibus late docuimus. Minùs obſtant ſecundum & tertium: quia d. § præterea. debet intelligi, ut nove explicavimus in §. præcedenti, num. 20. Nec debet hæc l. ad d. §. trahi: ſed potiùs d. §. *præterea*. debet ad hanc legem trahi, unde deſumptus eſt: & plenior eſt doctrina Digeſtorum unde Inſtitutiones fluunt: ut in princ. & fine Inſtitutionum.

8. Ad quartum, d. l. ſi ita ſtipulatus fuero hanc ſummam, loquitur, præſupponit expreſſim, quòd animus erat limitatus ad eventum illum, ſi modo ſumma illa centum aureos continebat, & non aliàs: quæ conditio non eſt conditio ſuſpenſiva: atque ideo neque vera conditio. *l. cùm ad præſent. l. itaque. ſupra de rebus creditis.* ſed eſt limitatio de præſenti, & ſic non pendet, ſed ſtatim valet, aut non valet. Hoc tantùm dicit d. l. 120. Ad quintum concedo majorem & minorem, ſed nego ſequelam: quia in minori decem & viginti ſtant pro duabus integris, & ſeparatis ſummis, quæ conjunctæ facerent triginta: ſed in ſequela & themate hujus §. ſtant pro eadem ſumma minuta, vel aucta in reſponſione: & ſic reſponſio non eſt de alia re, nec de alia ſumma, ſed de eadem nunc aucta, ut in primo, nunc minuta, ut in ſecundo hujus §. reſponſo. Magnam fallaciam continet ea argutia. Ad ſextum Doctores malè negant valere ſtipulationem facta reſponſione de parte, ſive quota, ſive integrali domus, vel rei ſtipulatæ, quando conſtat de conſenſu non limitato, ſed concurrente.

9. Ad ſeptimum Ferret. commmem ferè omnium, ſed erroneum intellectum d. §. *illud*. malè ſequitur: ut mox loco ſuo declarabimus, & adhuc ſtante vetere, & communi errore, & intellectu d. §. *illud*. tenenda eſſet ſolutio Bart. & communis, quod deciſio d. §. procede-

ret propter vitium formæ: falſa eſt etiam nova ratio decidendi, quam Ferret. affingit ex eo, quod alia ſint decem ſtipulatoris, alia decem fidejuſſoris fidejubentis in viginti: tum quia eſt eadem ſumma, licet aucta ut diximus, & ſenſus communis oſtendit: tum quia etiam ſi dictum Ferreti verum eſſet, non congrueret ad d. §. *illud.* qui non loquitur de ſummis, ſed generaliter de omni duriori cauſa, ut ſi principali debitore promittente domum fidejuſſor promitteret eam inſtructam. Tum & tertio, quia ſi ratio quam Ferretus affingit, vera eſſet, corrigendus eſſet text. *d.* §. *illud.* in eo exemplo, quod dat de fidejubente in ſummam minorem, qui rectè obligatur: ergo non alia res, nec alia ſumma eſt, ſed eadem licet diminuta. nec text. diſtinguit an ſeorſim interrogentur principalis & fidejuſſor.

10. An vero ſimul una eadem interrogatione, (ut inter præſentes fieri poteſt,) puta Titi promittis centum, Pamphile fidejubes? Et Titius quidem ſimpliciter, Pamphilus autem de quinquaginta tantum reſpondet, decidit ille text. Pamphilum in quinquaginta ſtipulatione valida, & efficaci obligatum, ergo quinquaginta ſunt pars ejuſdem ſummæ majoris, cui inſunt, & non alia ſumma, nec ſumma per ſe, & ut valeat ſtipulatio in decem promiſſis ſub interrogatione viginti, vel contrà, ſufficit conſenſum concurrere in minori, nec eſſe limitatum, nec opus eſt, quod interrogans, vel ſpondens de majori decem, & decem. aut ſeparatas ſummas expreſſerit, nec quod contrahentes reſpexerint ad diverſas diverſarum ſummarum ſtipulationes: ut una ſtipulatio ſufficere poſſit, deficiente altera, ut comminiſcitur Ferretus multis paralogiſmis fallens, & falſus. Sufficit ad omnes turbines ſedandos, & omnia hæc jura concilianda novus, imo nativus noſter, *γνώμη* de conſenſu vel diſſenſu, cui *γνώμην* judicare potes lector, quam facilè auditor ille meus Tubingenſis doctus Philoſophus, & Mathematicus, de quo in §. præcedenti, num. 47. hanc novam Ferreti Theoriam prætuliſſet.

Reg. majori ſummæ minor ineſt.

11. Et quicquid dicat Ferretus, vera eſt, & latè patens in jure, & in praxi utilis, & retinenda vetus regula hujus text. quòd majori ſummæ minor ineſt. Amplio non ſolùm in contractibus, ut hic, non ſolùm ad liberandum. ut *l. ſi unus.* §. *ſed cum mihi. de pactis* ſed etiam ad obligandum, ut hic, & in *l. inter ſtipulantem.* §. *ſi ſtipulanti. infra eod.* & in mandatis. ut in *l. ſi quis mihi bona.* § *ſed ſi mandavi. de acquirenda heredit. Inſtitut. de mandat.* §. *is qui in fine. l. rogatus. ff. mandat. l. cum ultra. C. de fidejuſſoribus.* ſed etiam in teſtamentis. *l. qui quartam. de legat.* 1. *l. qui concubinam.* §. 1. *de legat.* 3. *l. non ſolum.* 1. § *ſed ſi debitorem. de liberat. legat. l.* 3. §. *ſi quis pluſquam de adimen. legat.* Idem in judiciis. *l. ſi quis cum totum in princ. l. ex ſextante. in princ. de exceptio. rei judica.*

12. Idem in ſententiis judicum, ſive ordinariorum, ſive delegatorum. *l. inter pares. ſup. de re judica.* Idem in ſententiis arbitrorum. *l. diem proferre.* §. *ſi plures. ſupra de arbitris, cap.* 1. *de arbitris. in* 6. ſcilicet, quando plures, unus in majori, alius in minori condemnat; quia ſententia unius ſi non valet in majori, ex defectu juriſdictionis, non valet in aliquo: ut per Bartol. & alios in *l. ult. ſupra de juriſdict. omn. judic.* per Joan. Crott. & Lancelot. Galiaul. num. 16. & alios hic.

13. Sed circa d. §. *ſi plures. & d. c.* 1. diligenter advertendum, quòd vera, & analytica ratio decidendi non eſt propriè ex eo, quòd omnes in minori ſumma ſint concordes, ut putant omnes per rationem in illis textibus defunctoriè expreſſam: Sed vera punctualis ratio eſt favor rei in deciſivis & liberativis, ut pungit text. in d. *l. inter pares.* Et textus illi peſſimè adusque intelliguntur.

14. Et quoad ſententias judicum non eſt continuò, & præcisè aſſumenda deciſio. d. *l. inter pares.* quicquid dicant gloſſ. & Doctor. ibi. ſed prius recurrendum eſt ad *l. duo judices ſupra de re judica.* ut videlicet ſuperior adeatur, qui unam ſententiarum confirmet. Et tunc re in æquilibrio, vel ancipiti conſiſtente, poterit eligi favorabilior, vel levior ſententia. *juxta d. l. inter pares.* quæ intelligenda eſt ad executionem, & praxim d. l. duo judices, non autem quod ſtatim è tribus diverſis valeat ſententia minoris ſummæ, ut vulgo perperam putant, niſi actor remittendo de jure ſuo contentus ſit minore ſumma. Pariter quod habetur in d. §. *ſi plures. & d. cap.* 1. ſanè intelligendum eſt volente actore: ut in novis intellectibus late probavi, & ante viginti quinque annos ſcribens ſuper conſuetudine Pariſienſi. §. 33. gloſſ. 3. num. 13.

15. Quid quòd communis ſententia Doctorum (ut vi veritatis, & rectæ rationis vincuntur) ita tacite tenet, videlicet, quod ſi condemnans in majorem ſummam expreſſè proteſtetur, quòd non intendit conſentire in minori, nec quòd majori ſummæ minor inſit, quòd tunc non valet ſententia judicum, vel arbitrorum, nec locus eſt dictis juribus: quia in nullo ſunt concordes, ſed diſcordes. Ita Specul. *tit. de arbitris.* §. *ult. col.* 2. Paul. Ludo. Roma. Alex. d. *l. inter pares. de re judica.* Bald. Angel. uterque Franc. Areti. Soci. hic Phil. Franc. in d. 1. *reprobando gloſſ. ibi, de arbitris in* 6. Bald. conſ. incipiente, & ſi præmittere, quod eſt conſ. 155. lib. 1. ſecundum veterem Brixiæ. & conſ. 287. ſecundum novam Lugdunenſem impreſſionem, lib. 2. ubi tenet, quòd dicta jura de facili tolluntur, quæ etiam valde exorbitantia eſſe oſtendi ſuper d. conſuetud. Pariſienſ. §. 33. gloſſ. 3. num. 15.

16. Atqui proteſtatio illa tacitè ineſt, imò factis ipſis, quæ verbis præſtant, expreſsè ineſt ex natura ſententiæ, vel arbitramenti: judices enim & arbitri neceſſariò ſimul conveniunt & diſputant. *l. ſi in tres. cum l. ſeq. ſupra de recept. arb. l. item ſi unus.* §. 1. *eo. tit.* Cùm igitur quiſque firmus maneat in ſententia, jam conſtat de animo limitato, & non conſentiendi in minori reſpectu majoris ſententiæ, ſicut de non conſentiendo in pluri reſpectu minoris ſententiæ, ſed in hoc conſtat de mutua contradictione: & ut ſcripſi in d. conſuetud. Pariſienſ. proprie & formaliter expreſsè diſſentiunt: ſed tacitè & ſecundum quid concordes dicuntur in minori, videlicet hoc reſpectu, quòd omnes conſentiunt reum non debere minoris condemnari, item quòd omnes tacitè conſentiunt in minori actore conſentiente, & jus ſuum remittente.

17. Itaque ſi in d. §. *ſi plures.* actor declaret ſe contentum quinque, reus niſi ſatisfaciat, cadet in pœnam ſolidam compromiſſi: imo ad pœnam illam committendam non eſt neceſſe actorem dicere ſe contentum quinque, & reſiduum remittere: ſed ſatis eſt quòd petat quinque, & reus non parens cadet in pœnam, & rurſus actor actionibus ſuis experiri poterit, per ea quæ dicemus infrà in tractatu dividui & individui. Præterea d. §. *ſi plures. & d. cap.* 1. loquuntur ſecundum ſtylum imperitorum, & inexpertorum qui non proferunt unum communem calculum: ſed ſinguli ſingulas ferunt ſententias, quod hodie meritò exolevit. debent enim omnes collectivè idem judicare aut nihil, & nullus: quia etiamſi ſunt diſcordes, major pars non vincit, ut major, ſed quia juris interpretatione attrahit minorem: nec profertur ſententia una nomine majoris partis, ſicut nec nomine ſingulorum: ſed nomine omnium: & omnes idem ſubſcribere oportet, niſi dictum fuerit, quòd ſufficiat pronuntiatio, & ſubſcriptio majoris partis. & ſic d. §. *ſi plures. & d. cap.* 1. exoleverunt: ut dixi in conſuetud. Pariſienſ. in loco præallegato.

18. Rurſus amplio præfatam regulam non ſolùm in quantitate diſcreta, ſive numerata, ut hic, & in d. *l. inter ſtipulantem.* §. *ſi ſtipulanti. infra eod.* ſive ponderabili, aut menſurabili. *l. qui quartam de legat.* 1. ſed etiam in continua d. *l. qui quartam. & ſi quis cum totum in princip. ſupra de exceptio. rei judicat. l. in toto de reg. jur.* Item amplio non ſolùm in quantitate rerum

corporalium,

corporalium, ſed etiam incorporalium, ſive particularium momentanearum, ut obligatio, vel actio ad centum: vel ſucceſſivarum, ut reditus centum aureorum, ſive univerſalium, ut hæreditas *l. qui concubinam. §. 1. de lega. 1. l. ex ſextante. in prin. de excep. rei judica.* & generaliter in omni ſumma, ſive conſiſtat in corpore, ſive in quantitate, ſcilicet rerum viſibilium, ſive in jure. *l. ſi quis cum totum. in princ. de exceptio. rei judica. l. in eo quod plus. de reg. jur. c. plus ſemper. de reg. jur. in 6. l. quibus idem. juncta l. qui uſumfructum infra eod.*

19. Rurſus amplio in tempore, l. 12. l. 109. infra eod. Alex. conſ. 88. num. 5. lib. 5. quod eſt intelligendum, ut diximus in §. præcedenti, num. 80. Item amplio in teſtibus. Alex. hic, col. ult. Alciat. num. 41. Anto. Butrius conſ. 37. Matth. de Afflictis deciſione Neapoli. 240. Philippus Corneus conſ. 224. lib. 1. Quod ſanè intelligendum, quando apparet, quòd deponunt de eodem facto, & ſumma, ut Alex. Alciatus, Lancelo. Galiau. hic. Anto. Butrius. conſ. 32. Alex. conſ. 64. lib. 2. dixi in annota. ad Alexand. conſ. 238. num. 3. lib. 6. Item amplio etiam in forma exequendi, ut novè dixi in conſil. Pariſ §. 52. gloſ. in fine.

20. Item amplio hæc omnia generaliter, ut procedant etiam de proprietate ſermonis, & ſic verè non fictè, per hunc textum. verſ. ineſt. & per omnia jura prædicta. Quia verbum, eſt, cum compoſitis importat veritatem & proprietatem, non fictionem. *gloſ. l. mercis appellatione. 2. in fi. de verb. ſignif.* Bart. *l. ſi maritus. §. 1. ad leg. Jul. de adul.* Soci. *l. 1. §. per ſervum naturaliter. de acquir. poſſeſſ. & l. in jus vocati. §. patronum, de in jus voca.* Alber. in 1. part. ſtatut. q. 64. Et ita tenent Socinus & Jaſon hic num. 4. & 8. Jaſon in *l. qui quartam in princ. de lega.* 1. quamvis contrarium teneant Joan. Imol. hic, Geminianus in *cap. cui de non ſacerdotali. de præbend. in 6.* & per illum text. Joan. Crottus hic. num. 5. Matthæus de Afflict. deciſio. Neapolita. 72. & malè: niſi in caſibus exceptis, ubi nec verè nec fictè ineſt.

21. Limito primò, quando voluntas eſt limitata *l. ſi decem. ſuprà locati. l. 120. infrà. eod. §. præterea. Inſti. de inutil. ſtipula. c. cui de non ſacerdotali. in fi. de præbend. in 6.* ubi ratio limitatæ voluntatis, non eſt forma mandati, (ut putant Alex. & omnes ferè hic, & ubique) quia etiam in mandatis procedit regula, quòd minor ineſt majori: ut in 1. ampliatione, & in *l. rogatus. ſupra manda. l. cùm ultra. C. de fidejuſſoribus.*

22. Nec etiam ratio eſt (ut Geminia. Philip. Fran. in d. cap. cui de non ſacerdotali. putant) quòd plus & minus ſunt diverſæ ſpeciei: quod eſt falſum, & contra tex. in *l. ult.* & ibi Bart. *de fundo instructo legato:* quia imò plus aut minus non conſtituunt ſpecificam differentiam, ut tenet Bart. in *l. imperium. col. 3 num. 9. de juriſ. omnium judic. in l. 1. in princ. col. 3. num. 9.* & ibi Jaſon *col. 14. de acquirend. vel amitten. poſ.* Cæpol. in *tract. de servi. urb. prædio.* cap. 24. col. antepenult. Socy. in rub. *num. 122. C. de ſenten.* quæ pro eo quod inter. profer.

23. Sed vera ratio eſt, quam idem Papa in *cap. quamvis. in princ. eod. tit.* exprimit, & fatetur, quòd literæ papales ad beneficia ſunt ambitioſæ & odioſæ, & ſic reſtringendæ: tum quia per importunitatem ambitioſam impetratæ, tum quia juribus ordinariorum, & libertati eccleſiæ præjudicant, quæ ratio locum habet, etiam ſi Papa taliter limitatim proprio motu ſcribat, quod eſt contra illatum Joannis Crotti hic, in 1. repetitio. nu. 8. Et ſic rectè dixit Jaſon hic in 4. limitatione, col. pen. quòd hæc regula non procedit in materia, in qua fieri debet ſtrictiſſima interpretatio, ſcilicet excluſiva, & deſtructiva: & benè, quamvis Jaſon vacillet, facit *l. unic. in princ. C. de caduc. toll.*

24. Limito ſecundò in individuis. *l. ſi mater. §. ſi quis iter. de except. rei judic.* ſed iſtud exemplum improprium eſt: quia aliud iter, aliud actus. Pariter qui ſuccubuit in vendicatione fundi, poteſt per confeſſoriam vendicare uſumfructum ejuſdem fundi: quia alia res uſusfructus formalis eſt. *l. 1. ſupra de uſufructu.* quantumvis dividuus ſit *l. 3. eod. tit.* Aliud exemplum ponit Jaſon hic. col. pen. limita. 5. in ſententia, per *l. in hoc judicio. fam. erciſ.* ſed adhuc malum exemplum eſt, quia ſententia quantum ad prolationem eſt individua: ſed poſteà dividi poteſt, tam per appellationem, quam reſtitutionem in integrum. *l. 1. C. ſi adverſus rem judicatam.*

25. Aliud exemplum ponunt per exceſſum juriſdictionis, gloſſ. & Bart. in *l. ult. ſuprà de juriſdictio. omnium judicum.* videlicèt quandò judex, qui non poteſt judicare ultra centum, condemnat in centum & decem, non valet in centum, ſed in totum nulla eſt ſententia. Sed certè hic non ſolùm defectus poteſtatis, ſed etiam voluntatis concurrunt. Et limitatio propriè non cadit in individuis: quia individua non poſſunt nec actu, nec potentia habere partes. *l. pro parte. de ſervit. leg. ſtipulationes non dividuntur. infra eod. titul.* ſed regula præſupponit partes in potentia exeunte ad actum, & ſubjectum diviſibile.

26. Limito tertiò, ut procedant prædicta & dicta regula, quando agitur de una & eadem quantitate ſive rei, ut hic, ſive temporis: *ut in l. 109. infra eod.* ſive ab eodem, ſive à diverſis diſponentibus, quando conſtat, quòd de eadem quantitate ſummæ rei, vel temporis ejuſdem diſponunt: ſecus quando agitur de diverſa re, ſumma, vel tempore, quia tunc minor non ineſt majori, etiam in diſpoſitione ejuſdem perſonæ. text. in *l. ex facto. §. 1.* ubi Bald. & Ang. *ſupra de vulg. & pupilla.* multò minus in diſpoſitionibus diverſis ejuſdem perſonæ *l. quingenta. ſupra de probatio. l. planè, §. ſi eadem.* & ibi Angel. Imol. Jaſon de *lega.* 1. Bald. & Imol. in *l. Sempronius. de legat.* 2. Alex. *conſ. lib. 4. lib. 1.* Jaſon *conſ. 87. lib. 2.* Carol Ruinus *conſ. 176. lib. 1.* & adhuc multominus in diverſis diſpoſitionibus diverſarum perſonarum: quicquid ineptè diſtinguat Alex. conſ. 179. in fin. lib. 5. quem Jaſon hic num. 9. limitat. 3. incautè ſequitur.

27. Et quia annotatio mea ad illud conſilium excidit, non gravabor in gratiam ſtudioſorum pulchrum illud thema explicare, ſatis in d. conſ. obſcurum. Gerardus de Rangonibus filiam nuptum dedit nobili Veneto, & nihil de ſuo in dotem dedit, ſed do. Foroivienſis contemplatione Gerardi dedit in dotem tres mille ducatos: poſteà pater obiit relictis quibuſdam filiabus, & duobus maſculis, Venceſlao, & Hugone, qui ſoli ſuccedunt ex ſtatuto loci, & in teſtamento legavit filiabus hoc modo, Item reliquit jure inſtitutionis, & pro dotibus ſuis ſibi dandis, & jam aliquibus datis tempore nuptiarum, ſuis filiabus, videlicet pro qualibet earum ducatos quingentos auri pro dotibus ſuis, caſu quo eos non habuiſſent: dicta filia agit contra fratres hæredes ad quingentos ducatos jure legati, illi excipiunt de dote quingentos includente, illa replicat dotem non eſſe datam à patre, nec de bonis ejus, & quòd, non obſtante ſtatuto, debet habere dotem de ipſis bonis paternis, & non de aliis. *l. ſcimus §. repletionem. C. de inofficio. teſtam.* & tamen pro omni legitima contenta eſt legato quingentorum ducatorum, qui ſunt infra legitimam paternam: quibus non obſtantibus decidit Alex. reos abſolvendos: quia dos data ab extraneo contemplatione patris, profectitia eſt conferenda, & in legitimam computanda. *l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de vulgar. & pupillar.*

28. Ultimo ad objectum, quod in majori ſumma non comprehenditur minor, quando ſunt diverſæ, & ſeparatæ diſpoſitiones: ut in *d. l. ex facto. §. item quæro. de vulgar. & pupillar.* reſpondet

Alex. in fine dicti conſilii hoc eſſe verum, quando illæ diſpoſitiones factæ ſunt ab uno, & eodem diſponente: ut in d. §. *item quæro.* ſecus ait, quando ſunt factæ à diverſis perſonis, & à diverſis diſponentibus: quia tunc d. §. *item quæro.* non loquitur, & ſic remanet regula, quod in majori ſumma minor ineſt, nec ſpecies derogat generi, ſed in eo includitur. Et ſic quingenti ducati includuntur in tribus millibus. Atqui hæc ſolutio nimis inſulſa eſt, & ridicula, quia ſi minor non ineſt majori in diverſis diſpoſitionibus, etiam ab eodem factis, multo minus ineſt in diverſis diſpoſitionibus a diverſis etiam perſonis factis. Sed dicendum erat, quod in ea hypotheſi, minor ſumma etiam in diverſa, & diverſæ perſonæ diſpoſitione, includitur in majore, quia teſtator hoc expreſſerat ibi, *caſu quo eos non habuiſſent*: ſed actrix tres mille ducatos habuerat, & receperat pro dote: ergo bene recepit in dotem quingentos. *l. cum furti, ſupra de in lit. juran.* & ſic nihil petere poteſt ex eo legato: hoc ſolùm verbum ſufficiebat. Sed fortè Alex. ineptiùs & obſcuriùs loqui maluit, tum ut majori admirationi eſſet indoctis, tum ne videretur juſto prolixiùs, & ſuperfluo ſcripſiſſe, vel de puncto minùs difficili, majus honorarium accepiſſe. Viderint ergo qui inconſideratè dicta conſilia citant.

29. Redeundo ad rem, diſparata non inſunt invicem, ſed unumquodque ſeorſim ſtat, & conſideratur per ſe, ut de tempore eſt caſus in d. *l. ex facto.* §. 1. generaliter quoties ſeorſim diſponitur in majori, & ſeorſim in minori. Unde ſi pater cupiens filiam ſequi conſilium Ariſtotelis in libris πολιτικῶν legat ei mille ſi nupſerit poſt quindecim annos, & ſeſquimille ſi nupſerit poſt octodecim annos, non debentur duo millia & ſemis, ſed ſeſquimille tantum, quamvis verum ſit eam utrique conditioni paruiſſe, & non ſolùm poſt quindecim, ſed poſt octodecim annos nupſiſſe: quia propter diſcreta, & ſeparata legata majori tempori minus non ineſt.

30. Pariter ſi unus judex eſt datus ad cauſas in centum, & ſecundus ad cauſas in ducentum, vel ſupra, ſecundus non poterit cognoſcere in centum, vel infrà: quia juriſdictio eſt diſtributa diviſim ab initio.

31. Secus ſi ex poſtfacto detur juriſdictio alii, quia intelligitur accumulativè, ut minùs præjudicet. *l. 1. C. de officio præfect. urbi.* & ibi Bald. Salicet. idem Bald. in *cap. pen. col. 2. extra de officio. delega.* Petrus Anchar. *conſ.* 16.3.3. Angel. Paul. in *l. teſtamenta. C. de teſta.* Cardinalis Florent. in *cl. quia contingit. verſ. in quo de religio. domi.* Maria Socyn. in *cap. cùm contingat. not. ult. extrà de foro competent.* Franci. Areti. *conſ.* 120. Jaſon in *l. quod in rerum. §. penult. in l. Titia textores. col. 3. de legat.* 1. Hippolytus Marſil. in *repe. l. 1. num.* 28. *ſuprà de juriſd. l. omnium judic.* Hier. Cagnoli. in *l. 2. num.* 381. *de origine juris.* tetigi in annot. ad Philipp. Decium. in *cap. cæterùm. col. 3. nu.* 5. *extra de judic.* & hæc quando iterum datur alii juriſdictio in titulum officii: ſecus ſi cui detur jure patrimonii in feudum, quia intelligitur excluſivè, & privativè ad priorem, niſi in caſu appellationis: ut dixi in Conſuet. Pariſi. §. 1. gloſſ. 5. Sunt ergo in noviſſimo exemplo diverſæ ſummæ, quæ non concurrunt, quia referuntur ad diverſas res, & cauſas. text. *in l. in offerendis. C. de appellat.* idem in ſimilibus.

32. Nunc ad reſolvendam totam hanc regulam dico, quòd quandocumque agitur de diverſa re, quantitate, vel tempore, tunc nunquam ineſt minus majori: ſunt enim res diverſæ, ſuam quæque naturam ſervantes. Fallit, ubi exprimitur, quòd inſit, vel alias excipitur. ut in d. *conſil.* Alex. 179. *lib.* 5.

33. Ubicumque verò agitur de eodem, tunc quantum ad numerum, vel quantitatem ipſam attinet Arithmeticæ, & Geometricæ ſemper neceſſariò & propriè minus ineſt majori. Quantum autem ad effectum diſpoſitionis, regulariter ineſt, niſi appareat de limitata voluntate loquentis, de majori vel minori, & habentis poteſtatem impediendi actum. ut de majori in *l. ſi ita ſtipulatus fuero hanc ſummam centum: infrà eod.* & utraque *l. ſi decem. loca.* Et hoc brevi dicto, omniaquæ huc reduci poſſunt, concluſa & finita ſunt.

34. Unde reducendo dicta ad praxim in teſtibus deponentibus de eodem mutuo, ſi unus aſſerit de quinquaginta, alter de centum, ſunt conteſtes in quinquaginta, & in illa debet reus condemnari, quia nulla hic eſt cauſa limitationis, probationis, & veritatis de minori, dummodò etiam appareat, quòd deponant de eodem facto, & actu: quia unus potuit plus videre, & recordari, quam alter, & ſic ſunt verè conteſtes in eo, in quo conveniunt, cum certa ratione ſcientiæ, & ſuo ſenſu perceperunt, quicquid anxietur Alciat. hic num. 42. cum ſeq. Sed ſi duo teſtes de centum, & tertius de quinquaginta, ſtatur duobus de centum, niſi tertius derogaret, dicendo ſe vidiſſe reſtitui dimidiam ſummæ, & in his neceſſe eſt circunſtantias particulares judicibus relinquere.

35. Idem in tempore, ſi unus teſtis deponat de poſſeſſione decem, alter quindecim annorum, quia ſunt conteſtes in decem annis: ſecus ſi de diverſis rebus, ſummis, vel temporibus: quia eſſent ſingulares, & neuter probaret. Idem ſi eſſet dubium an de eadem ſumma, vel tempore deponerent: quia dubia probatio non relevat. cap. in præſentia, de probat. item ſecus quando inſurgit limitatio depoſitionis, vel repugnantiæ: ut ſi unus deponat tantùm de una ſpecie monetæ, alter de alia, quia ſive deponant de tota ſumma, ſive alter de minori, non probant in aliquo.

36. Idem in inſtrumentis: quia ſi ſunt duo exempla authentica ejuſdem teſtamenti prout fieri poteſt. *l. 1. §. ſi quis. ſupra de bon. poſſ. ſecun. tabul. l. unum. de teſt. §. pen. Inſt. de teſt.* & in ejuſdem legati articulo, in altero ſint quinquaginta, in altero ſint centum legata Titio, valebit in minori. *l. Sempronius Proculo de leg.* 2. quia contrarietas non inſurgit, ſed potuit ſcriptoris error eſſe, qui non vitiat in eo, in quo utrumque exemplar convenit, & unum ad aliud reducitur: prout in teſtibus dictum eſt. facit *l. in exercendis. C. de fide inſtrumentor.* ſecus ſi eſſet contrarietas, vel diverſitas, quæ non congrueret: quia neutra valeret: ſed inſtrumenta mutuò (ut & teſtes) ſeſe impedirent. *l. ſcriptura. C. de fide inſt. l. cum proponebatur in fine.* & ibi Bald. de *leg.* 2. *c. ſcriptura. extra de fide inſtrum.*

37. Item ſecus quando eſt diſſenſus in fundamento, vel alia ratio impediens, ut in actu dependente à duorum voluntate, & quiſque levavit ſibi inſtrumentum authenticum, quæ inſtrumenta differunt, ut venditoris de centum, emptoris verò de quinquaginta; quia non valent etiam in minori: ſed actus corruit: quia non apparet de conſenſu ſimultaneo utriuſque, ſed de diſſenſu. In actu autem dependente principaliter a voluntate unius, ut in inſtrumento teſtamenti, donationis, vel mutui, ſaltem apparet de conſenſu in minori, quod ſufficit: ſed non ſufficit in contractu reciproco.

38. Et quod dixi de venditione, verum eſt rebus integris: & quando partes, vel altera negant venditionem: ſecus ſi conveniunt de venditione, & traditione rei, quam revocare nolunt: ſed tantùm diſputant de quantitate pretii: quia veriſimilitudo, & circunſtantiæ debent attendi. *glo. l. 1. §. 1. verbo, agendo. ſupra de ſuperficie.* & tetigi in annotatio. ad Alex. conſ. 3. lib. 1. & in Conſuet. Pariſienſ. §. 55. gloſſ. 3. in fin. Poſtremò & cæteris paribus ſumma minor ſemper attenditur. *l. ſemper in ſtipulationibus. l. ſemper in obſcuris. infra de reg. jur.* Tertius autem poteſt probare venditionem, etiam ſi non probet de certo pretio. Bald. *leg.* 1. *C. de rebus alienis non alie-*

nan. Alex. conſil. 18. lib. 1. conſil. 20. col. 6. lib. 4.

39. Sed ſi appareret matrix ſcriptura authentica, illi ſtandum eſt: ut in Authen. de tabellio. in gloſſ. verbo. protocollum. & not. in Authen. *ſi quis in aliquo documento. C. de edendo.* ſed ea perdita ut non poſſit recuperari, non tamen corruunt exempla inde ſumpta. Bal. *l. ult. col. 5. de eden. in rub. C. de fide inſtru. col. 6. num.* 21. Alex. *conſ.* 175. *num.* 4. *lib.* 7. ubi in annota. dixi.

40. Idem ſi in teſtamento nuncupativo coram ſeptem teſtibus facto non ſcripto, alii teſtes deponant quinquaginta, alii centum legata, ſalvo quod judicis officio, ſi vivant, debent repeti: quia ſemper ſunt conteſtes in minori, & hoc dummodo clarè, & de certa ratione ſcientiæ concordent in minori: alioquin ſi vacillarent, nec bene ſcirent tenorem facti, non facerent fidem in aliquo, ut dubii, & vacillantes: quia teſti non dicenti, nec ſcienti plene factum, quo de agitur, non creditur. Franc. Aret. col. ult. Alex. in materia teſtamenti. 88. in fin. lib. 4. conſil. 35. num. 21. lib. 3. ubi in annota. dixi. gloſſ. in *l. Lucius. de his, qui not. infam.* Bald. *l. cum antiquitas. col. ult. C. de teſtibus.* Jaſon *l. ult. C. de bon. poſſeſſ. ſecundum tab. col. ult. & in l. eleganter. col. 1. de condict. indebi.* Philipp. Dec. conſ. 94. ubi in annot. dixi, de quo judicis eſt arbitrium. *l.* 3. §. 1. ibi, *tu magis ſcire potes. de teſtibus.* qui text. loquitur de judice, qui per ſe ipſum eos examinavit.

41. Prædicta clarè procedunt, quando major ſumma exprimitur affirmativè, ſed quid ſi negativè? Et rejectis longis diſputationibus, & ambagibus Doctorum invicem pugnantium, dico breviter, quod data eadem ratione, idem eſt. Aut enim negativa reſpicit ipſam majoritatem ſummæ, vel quantitatis tantum, & tunc non includitur minor ſumma, nec de illa quicquam dictum cenſetur. Aut verò negativa non reſpicit ipſam majoritatem tantùm, ſed rem, vel actum, ſeu totum contentum: & tunc totum vel quælibet pars includitur: & ſic intelligentia, & voluntas proferentium totum facit, ut in affirmativa dictum eſt.

42. Quæ autem, & qualis ſit intelligentia & voluntas, colligitur ex cauſis dicendi. *l. ult. de hæredibus inſt. c. intellecta. extra de verborum ſignifica. l. cum pater. §. dulciſſimis de legat. 2. l. regula. §. pen. & ult. ſup. de jur. & facti ignor.* & aliis circumſtantiis, quæ conſiſtunt in ſenſu communi, in infinitis cauſarum figuris, quæ non poſſunt, nec debent certis ſpecialibus regulis concludi. *l. Mevia. §. uxore. de annuis lega. l. in fundo. in princ. de rei vendica.*

43. Exempla inſigniora, vide primo membro (videlicet quando negatur circa ipſum numerum) interrogatus fortè à peræquatore, an habeat centum, negavit, non dixit falſum, ſi habeat nonaginta novem, ſed hoc tunc demum verum eſt, quando agebatur tantùm de ſummæ quantitate, vel ipſa majoritate ſummæ: & ſic de uno taxato numero, videlicet an haberet uſque ad centum, vel integra centum, τὸ [illegible] Græci vocant. Sic an emerit, vel poſſideat totum, vel integrum fundum: ſecus (ut in ſecundo membro) ſi agebatur de ſcienda veritate totius ſummæ & negotii.

44. Unde reus conventus ad centum mutuata, interrogatus an debeat centum, vel ea receperit mutuò, ſi neget ſimpliciter, eſt perjurus: quamvis in veritate non deberet, niſi quinquaginta, ſive ab initio tantùm recepta, ſive quia poſteà ſolvit partem: ut tenet Bart. hic: & eſt communis, & vera ſententia, quamvis Alciatus hic num. 48. & Udalricus Zaſius num. 13. Joan. Corraſius lectura 2. num. 9. & quidam alii teneant contrarium, ſequentes iniquam cautelam Speculatoris, in tit. depoſiti. §. 5.

45. Ratio punctualis eſt, quia hic ſubeſt certa cauſa interrogandi, ex qua ſumitur certa intelligentia dictorum, videlicet libellus, res controverſa, & tota tela judicialis, ad quæ interrogatio refertur. Sed certum eſt, quod actor non petit illam majoritatem ſummæ tantum, ſed quamlibet etiam partem. *l. ſi quis cùm totum. de exceptio. rei judica.* nec vult reum interrogari, an non debeat minùs quam centum, ſed an debeat illa centum materialiter, & ſic reſolvendo in partes.

46. Nec eſt lis an debeatur ille numerus centum, ſed lis eſt de toto contento, nec ſuper majori numero, ſed ſuper materia, & toto contento lis conteſtatur: nec agitur de ſola confeſſione vel negatione ſolius majoris quantitatis, ſive de ipſa majoritate, ſed de confeſſione, & exactione totius ſummæ: ut materiæ contentæ in libello, & in interrogatione: & ſic ex materia ſubjecta reus videtur taliter interrogatus, ut etiam de partibus, & toto negotio reſpondeat, & veritatem, prout à ſe petitur & peti intelligitur, bona fide depromat: ut an emerit talem fundum, vel eum poſſideat. *l. qui ſervum §. in jure. de interrogat. actio.* quamvis non interrogetur conjunctim & diviſim, ſed ſimpliciter.

47. Et hæc tam clara, ut contradicentes peccent in ſenſum communem, etiam ſi actor non addiderit in libello, pete prædicta conjunctim, & diviſim, & omni meliori modo, vel quamlibet partem, prout Zaſius hic num. 14. malè exigit. Amplio prædicta non ſolùm ſi negatio incipiat ab interrogatione, vel poſitione affirmativa, in prædictis exemplis, ſed etiam ſi incipiat à ſe, vel a diſpoſitione negativè concepta: unde promittens non petere centum debita, cenſetur facere pactum de non petendo etiam decem, vel quinque tantum reſidua ejuſdem ſummæ. *l. ſi unus. §. ſi cum mihi decem. ſupra de pactis.*

48. Subamplio ſive pactum, vel legatum ſit perpetuum, ſive temporale. Et ſic non ſatisfacit ſolutio Angeli, quòd ideò ita ſit in d. §. *ſi cum mihi* quia negatio habebat implicitam affirmativam, ſcilicet liberandi: quia text. ille procedit etiam in promittente non petere ad menſem, qui promiſſor non tenetur ad aliquid affirmativum: tum quia ſæpè contingit negativas etiam conditionales nedum in diſpoſitiones deductas, reſolvi in affirmativas: & ſic illa differentia Angeli magis & frequentiùs eſſet verbalis, quam realis. Ideò ego ſemel novè & realiter diſtinxi.

49. Rurſus amplio prædicta, ſive in judicialibus, ſive extrajudicialibus. Item non ſolùm ſi per modum conventionis hæc negativa proferatur, ſed etiam ſi per modum conditionis, vel enuntiationis, quicquid dicat Bartol. & communiter Doctores poſt eum: unde ſi debitor, vel etiam quivis extraneus leget creditori fundum, ſi non petat ab hærede, vel extraneo debitore centum, creditor, qui acceptavit legatum, non poteſt petere nonaginta-novem, nec aliud minimum de dicta ſumma, ſed in totum obſtat exceptio, imò tenetur totius acceptilationem facere: quia ex materia ſubjecta apparet, quòd legatum eſt in compenſationem debiti: & ſic totum debitum, & quælibet pars includitur.

50. Secus ſi malefactori princeps dat veniam, ſi non commiſerit duo tantùm, habebit indulgentiam pœnæ criminalis. Idem ſi quis leget ſingulos ducatos ſingulis pauperibus certi loci, non habentibus decem in bonis: vel ſingulas veſtes ſingulis officialibus ſuis non habentibus decem annua in ſtipendiis, quia habens novem in bonis, vel in ſtipendiis, æquè conſequetur legatum, ac ſi nihil haberet: quia in his poſtremis exemplis res ipſa oſtendit, quòd negatio apponitur ipſi majoritati ſummæ tantùm, & non rei ipſi, nec partibus ejus. Idem in ſimilibus.

EPITOME §. SED SI MIHI.

1. Complacentia ſequens habet vim ſtipulationis, aut nudi pacti.

2. Conſenſus, vel diſſenſus totum facit, vel impedit: aliis ſolutionibus rejectis. 4.

3. Geminatio verbi, promitto, *ſupervacua. 5.*

6. Regula, utile per inutile, multas habuit Doctorum varietates.

7. Æmil. Ferret. malè hanc reg. reprobat.

8. Regul. affirmativa in individuis, debet poni pro fallentia ad regul. negativam, quæ plus ampliatur, quàm limitatur.

9. Regula, utile per inutile non vitiatur, ampliatur primò in demonſtrationibus.

Quando demonſtratio intelligitur cauſa limitandi.

10. Non refert in qua parte taxatio, vel conditio ponatur.

11. Demonſtratio rei falſa quando vitiat?

12. Demonſtratio perſonæ falſa quando vitiat?

13. Demonſtratio cauſæ falſa, quando vitiat?

14. Ut in magnis legatis, & quoties veriſimiliter non erat aliàs relicturus.

15. Etiamſi ad pias cauſas.

16. Ampliatur ſecundo etiam in diſpoſitivis.

17. Ampliatur tertio etiam concurrente duplici impedimento.

Donatio patrisfamilias vel mariti morte confirmatur uſque ad ſummam permiſſam.

18. Ampliatur quarto in juramento.

19. Ampliatur quinto etiam in individuis, quatenus utile poteſt ſeparari.

Ampliatur ſexto quatenus voluntas, & poteſtas concurrunt.

20. Ampliatur ſeptimo ut etiam inutile per utile conſervetur, etiam in inſeparabilibus. 24. 25.

21. Verus intellectus §. generaliter. in l. ſi ſponſus, de donatio. inter virum & uxorem.

22. Quandoque utile vitiatur per inutile.

23. Ampliatur octavo etiam in individuis.

25. Amplio nono etiam obſtante favore libertatis.

26. Amplio in cap. ſacris de ſepult.

27. Fallit primo ubi peccatur in forma totius actus.

28. Fidejuſſor, qui in plus fidejuſſit, tenetur uſque ad ſummam principalis.

29. Negativa poſtpoſita ſigno univerſali, non æquipollet contradictoriæ, ſed contrariæ.

30. Intellectus l. Græcè §. illud. de fidejuſſor. 31. 32. 38. Quinque modis fidejubetur.

32. Univerſalis falſa in uno, falſa eſt in totum.

33. Sæpè in jure negativa poſtpoſita univerſali æquipollet contradictoriæ, vel ſubalternæ. 37.

34. Nec refert an negativa præcedat, vel ſequatur.

35. Nuntiatio unius ex ſociis ſufficit. contra Udalr. Zaſium.

36. Qui proprietatem ſermonis male attribuit regulis Dialecticorum.

37. Vera Dialectica non ſermocinalis (ut putant) ſed realis eſt, & ſacra Scriptura debet ſecundum communem modum loquendi, & non ſecundum argutias Logices intelligi.

38. Defenſio antiqua & communis litera d. §. illud. Tractus totius ſermonis debet attendi, non ordo, vel apices verborum.

39. Refellitur diſtinctio Alciati.

40. Solemnitas quando dicatur de forma. 41.

41. Quælibet ars debet habere, & ſervare proprias voces.

42. Exempla formæ.

43. Teſti falſò in uno, non creditur in aliquo, ſecus ſi erret.

44. Baptiſmus vitiatur addito nomine creaturæ.

45. Baptizati ab Arrianis rebaptizandi, & baptizati à ſacrificulis Mahometicis, etiam ſi ſervaverint formam Chriſti.

46. Sacramenta ſuperiora ſunt omnibus humanis, & formis, & rebus, & verbis.

47. Fallit ſecundo ubi eſt voluntas limitata.

48. Peculium non eſt individuum, nec inſeparabile à ſervo, contra Bart. & omnes.

49. Refert legare ſervum cum peculio: vel ſervum & peculium.

50. Contractus non poteſt reſcindi pro parte invito altero, qui non erat pro parte contracturus.

51. Facultas ſupplendi pretium non ſolùm in emptione, ſed etiam in ſimilibus procedit.

52. Adiens hæreditatem pro parte tantùm, non fit hæres in aliquo. contra. Alciat. & Benedict.

53. Intellectus novus l. ſi peculium. §. & ſi fuerit. de pecul. legat.

54. Lex non debet capi ut impoſita verbis.

55. Hæres ſcienter permittens legatarium capere poſſeſſionem, cenſetur approbare voluntatem defuncti. 56.

56. Intellectus verus l. ſi tibi. de adoptio.

57. Fallit tertiò ubi lex habet decretum irritans.

58. Idem quoties legis prohibitio ſtare nequit, niſi totum annulletur.

59. Conſtitutio pœnalis extenditur, ne ſit eluſoria.

60. Electio conſulum facta ad majus tempus, non valet in aliquo ſtante decreto irritanti: aliàs valet, infrà tempus.

62. Alienatio rei eccleſiæ ad longum tempus non valet in aliquo: ſecus ſi lex non procederet annullando.

63. Si quis in teſtamento adſcribat ſervo communi ſibi, & ſcribenti, non valet in aliquo.

64. Idem ſi quis ſibi, & extraneo legatum adſcripſit. ſed tunc eſt reale falſum. 65.

65. Quaſi falſum ex Senatuſconſulto Liboniano. 66.

67. Non purgatur per ſubſcriptionem tabellionis, vel teſtatoris.

68. Sed tantum ſi teſtator ſpecialiter manu ſua ſubſcripſerit.

69. Fallit quarto ubi detrahitur ſubſtantia, vel quid inſeparabile.

70. Antinomia §. denique. in l. per ſervum. de

*uſu & habit. & §. 1. in l. huic ſtipulatio-
m. uſufructuarius quemadmodum.cau. 71.*

72. *Vera & nova conciliatio. 73. 74.*

75. *Uſusfructus poteſt legari, vel conſtitui detracta ſervitute, vel commoditate uſus: ſed non detracto omni uſu, & commodo. 76.*

77. *Quando clauſula contra ſubſtantiam facit tranſire in aliam ſpeciem. 82.*

78. *Valet pactum contra naturam actus: ſed non præſumitur.*

79. *Monaſteria olim erant libera.*

80. *Retentio alicujus ſummæ in profeſſione monachali intelligitur per ſimplicem uſum facti, aliàs profeſſio non valet.*

81. *Quid de profeſſione, promitto obedientiam, & caſtitatem, in quantum humana fragilitas permiſerit.*

82. *In omni actu ambulatorio, pactum de non revocando vitiatur. 86.*

83. *Intellect. l. penult. §. cum pater. de donat. cauſ. mort. donatio facta in teſtamento in dubio non valet, niſi ut legatum.*

84. *Intellectus novus l. cùm precario. de precar. 85.*

86. *Mandatum revocatur non obſtante pacto jurato.*

87. *Niſi reſpectu tertii, vel procuratoris in rem ſuam.*

88. *Intellectus novus l. j. §. item quæritur. cum ſeq. de aqua quotidia. & æſtiva.*

89. *Aliud individuitas, aliud incongruus modus utendi, vel ſolvendi.*

90. *Reg. utile per inutile non vitiatur, propriè non fallit in individuis.*

Utile per inutile non vitiatur. h. d. Bart.

SEd ſi mihi Pamphilum ſtipulanti, tu Pamphilum & Stichum reſponderis, Stichi adjectionem pro ſupervacuo habendam puto. Nam ſi tot ſunt ſtipulationes, quot ſunt corpora: duæ ſunt quodammodò ſtipulationes: una utilis, alia inutilis; neque vitiatur utilis per hanc inutilem.

IN tex. ibi. *pro ſupervacuo.*

1. Ut nec valeat, ut pactum, niſi ſequuta complacentia: quo caſu non valet ut ſtipulatio, ſicut ſi de alia re inciperes à promiſſione, quam acceptarem, nudum pactum eſt. nihil enim poteſt eſſe in ſtipulatione, ſi non ſit in interrogatione. §. *quoties plures res. Inſt. de inutili ſtipulatio.*

Gloſ. in verbo, *per hanc. Ad l. Pædius.* §. 1. Doct. malè ſolvunt. Dicendum quòd non eſt differentia cæteris paribus inter hunc & illum caſum.

2. Sed ſolus conſenſus, vel diſſenſus totum facit. unde ſi in hoc tex. conſtaret promiſſorem nolle dare unum ſine altero, in neutro valeret ſtipulatio: ut ſi alter frugi, alter ebrioſus & aſotus, & ſtipulator habet domi juvenes inſtruendos, vel ſi ſtipulator commodat ad vindemiam, & alter plus vocaret, quam alter colligeret, vel ſi ſtipuletur locari ſibi unum equum, & ille promittat duos, nec aliàs, cum ſtipulator unico indigeat. ſic in d. *l. Pædius.* non valet arbitrium, quia ſervus non poteſt eſſe arbiter, ſicut nec mortuus. *l. pen. de reg. jur.* Et ſimul, quia partes noluerunt compromittere in unum ſolum: ſecus ſi adjecerint quòd unus poſſit cognoſcere, & judicare. *l. ſed ſi ita. eod. tit.*

3. Ex prædictis apparet, quòd Doctores hic valde errant, facientes in caſu hujus §. *ſed ſi mihi.* differentiam inter pactum nudum, & ſtipulationem, quantum ad obligationem naturalem: & an promiſſor geminaverit verbum, *promitto*, vel non.

4. Quia ſi promitto centum præſenti tacenti, non continuo eſt pactum nudum niſi ex qualitate perſonæ, vel ex præcedentibus, aut aliàs appareat de conſenſu, ſeu acceptatione: quia non omnes, nec paſſim, nec ab omnibus volumus donum accipere. Non obſtat *l. ſi remunerandi.* §. *ſi paſſus l. qui patitur, ſupra mand.* quia loquuntur quando tacens accepit ſcienter contemplatione dictæ fidejuſſionis, vel mandati, mutuum ſibi factum: ſecus in mera taciturnitate circumſtantiis conſenſus deſtituta: ut etiam ſentit Phil. Dec. in rub. *C. de pactis.* ubi in ann. dixi.

5. Et quamvis interrogatus de dando Pamphilo, reſpondeat, promitto Pamphilum, & promitto centum, adhuc idem, quod in hoc §. quamvis in utroque horum, videlicet de differentia pacti, & verbo geminato, malè diſtinguat, & decidat Matth. Matheſil. ſingul. 27. nota quòd ſi promitto. quem ſequitur Jaſon hic col. 1. Franc. Ripa, in §. *ſi quis ita col. 6. ſupra eod.* Alciat. *ſupra* §. *ſi ſtipulanti num. 3. & 4.* Philipp. Decius in *l. petens col. 7. C. de pact.* & malè. infinitas alias commentitias theorias fingunt in aëre: quia ſcopum legum non intelligunt, nec recitari merentur, nec extravagantia, ut quæ de delictis Alciat. hic num. 36.

6. Nunc explicanda regula, *utile per inutile*, &c. ſuper qua multùm variant antiqui, medii & noviſſimi. Antiqui faciebant regulam unicam negativam, cum fallentiis: ut teſtatur *Dynus in c. utile. de regu. jur. in 6.* medii faciunt duas regulas: unam negativam pro dividuis: aliam affirmativam pro individuis. Recentiores nimia intricatione obruunt, & confundunt utramque.

7. Æmilius autem Ferretus hic ad finem dixit, regulam, utile per inutile non vitiari, fuiſſe illegitimè proditam à Pontificibus & optimè prætermiſſam à jureconſultis, & neutrobique regulam conſtituendam, ſed caſus particulares: ad quod prolapſus eſt errore contrarii §. *illud. in l. græce. infra de fidejuſſoribus* quod non poterat ſolvere. Et ante eum Raphaël Fulgos. in *l. certi conditio.* §. *quoniam. ſupra ſi cert. peta.* negat ad unam doctrinam reduci poſſe. Atqui regula illa Pontificia deciſa, & eruta eſt è fontibus juris civilis: ut hic, & in *l. ſi ſervus legatus.* §. *ſi ſervus alienus. de leg.* 1. & aliis allegatis, infra num. 16. & ſeq. Et hæc regula prima latiſſimè patet, & in jure regulariter fundatur, & quanquam negativè concepta virtute affirmativa eſt: ut ſupra num. 6. ponit enim validitatem utilis, quam regula ſecunda tollit.

8. Et ſic ſecunda regula virtute negativa eſt, quanquam affirmativis verbis concepta: hæc verò regula ſecunda, ſcilicet, utile per inutile vitiari in individuis, vel inſeparabilibus nullum habet textum juris pro fundamento regulari, & tam ſtricta eſt, totque fallentias patitur, ut meritò in una fallentiarum regulæ primæ computari debeat ut dixi in annotationibus ad Dynum. in cap. *utile de reg. jur. in 6.* Itaque facio unam regulam pluries ampliatam, quam limitatam.

9. Utile per inutile non vitiatur, declaro ſeu amplio primo, ut procedat in demonſtratione quia inu-

tilis demonſtratio non vitiat. *l. quidam teſtamento. in princ. de leg. 1. l. Paulo Callimacho. in fi. de leg. 3.* quod eſt intelligendum, niſi demonſtratio inutilis, adjecta ſit cauſa limitationis: ut in *l. ſi ſervus legatus. §. qui quinque de leg. 1.* ubi demonſtratio fuit adjecta in eadem oratione, & tunc præſumitur in dubio cauſa taxandi ſeu limitandi, ſecus quando poſt utile in ſe perfectum, ſit demonſtratio in alia oratione: ut in *l. quidam teſtament. & l. Paulo Callimacho. ſupra allegatis.* Dynus, Bartholus, Baldus in *d. l. quidem.* Bald. conſil. 51. lib. quinto, Alex. conſil. 216. lib. 7. Philippus Decius, conſil. 153. in fin. conſil. 280. num. 3. ubi in annot. dixi. Et intellige, ut dixi in dubio;

10. quia limitatio poteſt fieri ſeorſim, ſicut & conditio, nec refert in qua parte apponatur, *l. Lucius. §. qui habebat.* & ibi Bartholus *ff. ad Senatuſconſultum Trebellianum. l. tutor datus in fine, de teſtament. tutela.* Paulus *l. ſi mihi. in principio, de ſervitutibus urbanorum prædiorum.* Jaſ. *l. ſi mora num. 7. ſupra ſoluto matrimonio in l. unica. col. 2.* ſi quis jus dicenti non obtempera. & in incertis, non certis locus debet eſſe conjecturis. *l. continuus. §. cum ita. infra. eo.* Et hæc de demonſtratione deſignante, unde capiatur, vel ſolvatur legatum.

Demonſtratio falſa quando vitiat.

11. Demonſtratio verò deſignans rem legatam, ſi eſt inutilis, vel falſa, non vitiat, ſi de corpore conſtet. *l. Quintus. §. ſi vero ita. de aur. & argen. leg. l. demonſtratio falſa. in princ.* (reprobata gl. 1. ibi.) *de condit. & demonſt. Inſt. de leg. §. huic proxima.* niſi eſſet error in nomine appellativo: quia etiamſi de ſcientia conſtet, vitiat. *l. ſi quis in fundi vocabulo. de leg. 1.* Non enim videtur ſeriò loqui. *l. non ſolum. in fin. de actio. & obligatio. l. in ambiguo. de reb. dub.* ni præter ſcientiam, certo conſtet de voluntate, ita ut non ſim in ambiguo, ut proclivius eſt quando res præſens demonſtratur ad oculum. hoc enim vicem expreſſionis proprii veri nominis habet. *l. certum. verſic. an digito. ff. ſi cer. peta. gloſ. in l. quæ extrinſecus. verbo appellatione. infra eodem.* Jaſ. *l. ſi quis in fundi vocabulo.* in principio, numero quinquageſimo primo.

12. Demonſtratio vero falſa deſignans perſonam honorati, non vitiat, ſi conſtet quod aliàs ei legare voluit. d. *l. demonſtratio falſa. in fin. princ. l. falſa demonſtratio. in princ. de condit. & demonſtr. l. nemo §. 1. de hæred. inſtituend.* ſed ſi veriſimiliter aliàs legare nolebat, vitiat. *l. ſi pater. C. de hæred. inſtit. l. eam quam, C. de fideic.* ubi ſi quis inſtituat, vel leget filio ſuo legitimato, valet, ſi non legitimato non valet, ſecundum Paul. ibi. niſi teſtator eſſet ſciens, & non errans in jure, nec in facto: ut dixi in annot. ad Philipp. Dec. conſ. 288.

13. Sic demonſtratio reſpiciens cauſam legandi, ſi quidem eſt à remotis, *ut §. longè magis Inſtit. de leg.* (quam lex dicit non cohærere legato) non vitiat, niſi probetur aliàs legaturum non fuiſſe *l. cum tale. §. falſam de condit. & demonſt.* ſecus ſi cohæreret legato, ut obligatoria, quia vitiat, niſi probetur ſcientia, & ſic de animo non limitato. *l. 1. l. 4. C. de falſ. cau. adject. leg.* & ita debet intelligi. *l. quibus diebus. §. qui dotalem. de cond. & demonſtr.* & generaliter quoties veriſimiliter aliàs non erat relicturus, vitiat.

14. ut præſumitur, quando legata ſunt magna. Bart. & Socy. in *l. demonſtr. falſa. §. 1.* (ubi gl. pen. debet eſſe ſuper verb. licet, & non ſuper ſequenti) de condit. & demonſt. Bar. *l. ult. de hæred. inſt.* Philipp. Corneus conſ. 309. in princ. lib. 1. Item quando demonſtratio etiam in oratione ſeparata adjecta eſt ex cauſa obligatoria. Alex. conſ. 81. *in fin. lib. 6.* vel quando conditionaliter. *d. §. 1. d. l. demonſtratio.* E contra, quando teſtator hæredem, vel legatarium gravat ex cauſa obligatoria, vel alia, gravatum concernente, tunc illa ceſſante, quia veriſimiliter non gravaſſet, vitiatur gravamen, ut nuper hic Dolæ conſului.

15. Prædicta procedunt etiam in relictis ad pias cauſas: quia non ob id ſolum præſumitur cauſa ſimplicis demonſtrationis, niſi aliàs appareat: quicquid poſt quaſdam gloſſ. dixerit Ludovic. Roman. ſingul. 430. quæritur an teſtator. in fin. quem ſequitur Nicola. Everard. in locis legalibus, in loco ab alimentis ad piam cauſam, & Franc. Ripa de revoc. donat. reſponſo 11. col. 3. & malè. & quòd d. §. *qui quinque in d. l. ſi ſervus legatus. de leg. 1.* procedat in pia cauſa, nec ſit ſupplendum de alio, conſuluit Carolus Ruinus conſ. 160. lib. 3.

16. Declaro, ſeu amplio ſecundò, ut etiam in diſpoſitivis utile per inutile regulariter non vitietur: ut hic & *l. ſed ſi ſibi de ſtipul. ſervo. l. 1. § 1. quod fal. tut. aut. l. pecunia fœnebris. l. placuit. ſuprà de uſur. l. quoniam in prioribus. C. de inoff. teſtam. l. ſancimus. C. de donat. l. ſed & ſi decem. ff. de conſtit. pecu. l. rogatus. l. mandati. l. ſive generalis. in princ. de jure dotium. l. proprium. ſupra communia prædiorum. l. in pupillari.* & ibi gloſ. *de vulgari & pupillari ſubſt. l. ſi duobus. §. hæres. l. ſi ſervus legatus. §. ſi ſervus alienus.* & ibi gloſſ. *de le. 1. §. quod ſi quis. Inſt. de inutil. ſtipula. l. ſi ex falſis. C. de tranſ. l. hac edictali. §. ſin verò plus. C. de ſecundis nuptiis. l. quoniam in prioribus. in fi.* & ibi gloſ. *C. de inoff. teſtam. cap. ſicut ficti. 1. quæſt. 1. cap. cùm dilectus. de præben. cap. utile de reg. jur. in 6.* Ampliat. 2.

17. Amplio tertiò etiam concurrente duplici impedimento, vel prohibitione juris, ut in caſu *l. donationes, quas parentes. verſ. amplioris. C. de donat. inter vir. & uxor.* ubi donatio facta à patre filiofamilias, vel à marito uxori, aut contra, ſi eſt infrà quingentos aureos, morte confirmatur: ſed ſi excedit, non confirmatur: quia quamvis gloſſ. & Salycet. ibi, teneant hoc ultimo caſu nullomodo confirmari etiam uſque ad ſummam aliàs permiſſam, eo quòd donatio erat aliàs prohibita non ſolùm ratione exceſſus, ſed etiam ratione perſonæ: tamen veritas eſt confirmari intra modum legitimum, ſed non ultra. juxta regul. d. *l. ſancimus.* & fortiùs probatur *per l. ſi quis pro redemptione. §. ult. C. de dona.* ſecundum quas leges debet generaliter d. *l. donationes.* intelligi, & ſic nec eo quidem caſu vitiatur utile per inutile: ut tenet Joan. And. in addi. ad Specul. *tit. de donat. in princ.* Franc. Aret. conſ. 17. quamvis contrarium cum communi teneat Socynus in *l. 1. ſupra ſolu. matri. & conſ. 15. lib. 1.* Alciat hic, num. 24. cum ſeq. Et quamvis Jaſ. hic nu. 3. dubitet, & malè, quia propriè infrà ſummam permiſſam non [illegible] duplex, ſed unicum impedimentum, quod adhuc ceſſat non revocando ante obitum. d. *l. donationes. l. Papinianus. ff. eodem.* Ampliat. 3.

18. Amplio quartò in juramento text. in *cap. petitio.* & ibi gloſſ. 1. Panorm. & omnes extrà de jurejurand. quamvis juramentum de ſe ſit individuum. & tradit Baldus in capit. 1. §. 1. col. ſecund de contro. inveſti. in uſib. feud. quia non vitiatur quoad capitula non prohibita. Archid. cap. inter cætera. 22. quæſt. 4. Ergo eſt dividuum, vel individuum pro materia ſubjecta & quoad effectum. *cap. dilecti.* & ibi gloſſ. *ult.* Panorm. *& omnes de majori. & obedient.* Amplio quintò etiam in individuis, quatenus utile poteſt ſeparari. *l. proprium ſupra commun. præd.* & generaliter ſive in dividuis, ſive in individuis, quoties utile & inutile poſſunt ſeparari. Amplio ſexto, generaliter etiam in individuis, quatenus voluntas & poteſtas concurrunt. *l. ſi tam anguſti de ſervitut.* Ampliat. 4. Ampliat. 5. Ampliat. 6.

20. Amplio ſeptimò, ut etiam quandoque non ſolùm utile non vitietur, ſed etiam inutile per utile conſervetur, etiam in inſeparabilibus, vel quæ commodè ſeparari non poſſunt quæ in jure æquiparantur. *l. idem Pomponius. §. ſed ſi plumbum. de rei vend.* quæ debet ita intelligi: ut novè dixi in tractatu uſurarum, & monetarum, num. 770. 774. Idque in caſu. *l. ſi ſponſus.* Ampliat. 7.

§. Generaliter. l. 6 ſponſus de donat. inter vir. & uxor.

§. *generaliter. de dona. inter vir. & uxor.* quem Jaſ. hic, nu. 1. in fin. Joan. Corraſ. hic in fin. & in lectura 1. nu. 13. & alii, quidam malè allegant in oppoſitum, ut ſi maritus ſocrui & uxori currum vel quadrigam equorum dederit, valet in totum etiam reſpectu uxoris: quia non poteſt commodè fieri ſeparatio: quamvis initio potuiſſet dare mediam partem pro indiviſo.

21. Advertite quòd hæc non eſt integra ratio textus, ſed magis quia donator non videtur pauperior: quoniam pars rei non commodè diviſibilis, eſſet ſibi inutilis. & ſic ceſſat cauſa prohibens, & inutile faciens. *l. 3. in princ. l. ſi ſponſus. §. conceſſa. de donat. inter vir. & uxo.* Et hic eſt verus & novus intellectus d. §. *generaliter. verſic. quòd ſi aliarum.* Intellect. §. generaliter. rejecta tortuoſa quadrimembri diſtinctione glo. magn. & Doctorum ibi, & ubique. Contra glo. ſecus ſi res duobus data magni valoris eſſet, ita quòd donans reſpectu conjugis fieret pauperior, & conjunx ditior notabiliter: quia tunc etiam ſi res non poſſet in ſe commodè dividi, divideretur per æſtimationem. *l. in rem actio. §. in omnibus. de rei vendicat. l. ex annuo,* ibi, *ſi ſatis immodicum eſt. l. ſed ſi vir uxori munus immodicum. de don. inter vir. & uxo.*

22. Item ſecus ſi utile adjunctum, & qualitas rei non faciant ceſſare cauſam prohibitionis, ut ſi prohibetur abſolutè jus in prædio dari extero: quia non ſolum inutile non confirmabitur, ſed etiam utile vitiabitur in individuis *l. pro parte de ſervit. l. unus. de ſervit. ruſt. prædior. l. proprium in §. ſupra com. prædi.*

Ampliat. 8. 23. Amplio octavò. in caſu d. §. generaliter. etiam in merè individuis, quæ nec naturaliter, nec juris intellectu dividi poſſunt: ut ſi maritus det ſocero, vel ſocrui ſervitutem actus ad fundum, in quo uxor habet partem, valet in totum, non ſolùm in parte utili, ſcilicet ſoceri non prohibita, ſed etiam in parte uxoris prohibita, per text. in d. §. *generaliter.* junctis aliis textibus. quòd donatio non ſit immodica, & intelligitur uxorem pro parte ſua ad acquiſitionem ſervitutis conſentire. juxta tex. in *l. itinere de ſerv. ruſt. præd.* ut dixi in novo intellectu *l. ſi unus eod. tit.*

24. Idem in aliis materiis. ut in *l. ſi is qui duos. in fin. de liber. leg.* ubi ſi legetur liberatio duobus correis debendi, quorum alter eſt incapax hujus legati, quòd tamen ſi ſocii ſunt, ut non poſſit prodeſſe capaci, quin proſit incapaci, valet in totum: quia prodeſt utrique Jaſ. conſ. 112. col. 3. lib. 4. Et ſic inutile confirmatur, imo validatur per utile, niſi tamen ſocietas illa in fraudem facta eſſet: ſecundum Bar. in d. *l. ſi is qui duos.* Simile exemplum in *l. ſi communem. in princ. quemadmodum ſervit. amitt.* ubi tota ſervitus retinetur propter pupillum. Matthæus Matheſil. ſing. 144 (ubi hoc ad falſa, & remota exempla malè trahit) Joan. Calderi. conſ. 22. ſubti. de præbend. Panormit. *cap. de quarta. de præſcript.*

Ampliat. 9. 25. Amplio nono, etiamſi favor libertatis naturalis concurrat pro impedimento, vel nullitate totius actus: quia nihilominus in merè individuis non ſolum conſervatur utile, ſed conſervat, & validum facit, quod eſſet inutile: etiamſi inde ſequatur odium ſervitutis perſonæ. textus in *l. liberis. §. ſi duo ſimul de liberali cauſ. in l. ult. quib. ad liber. procl. non licet.* & hoc ſpeciale favore fidei nundinarum, & commerciorum, & odio decipientis.

Ampliat. 10. 26. Amplio decimò, ut etiam conſervetur in ca. ſacris. extrà de ſepult. ubi propter difficultatem ſeparationis corpora excommunicatorum manent cum aliis & ſic ibi. nam non ſolùm non vitiatur utile per inutile, ſed inutile confirmatur per utile.

Fallent. 1. 27. Fallit primo, ubicumque eſt peccatum in ipſa forma totius actus: quia tunc totum vitiatur, ſive in dividuis, ſive in individuis: quia forma dat eſſe rei, & eam in eſſe conſervat, & ſine forma res perit. *l. Julianus. §. ſi quis rem ad exhibend.* Bald. *conſ.* 283. *li.* 4. Et ſic propriè iſta non eſt fallentia: ſed declaratio. quia ubicumque eſt defectus in hujuſmodi forma, nihil eſt utile, & ſic non ſumus in terminis regulæ. Quod autem Bart. Paul. Alex. & omnes hic ponunt exemplum formæ in fidejuſſore, qui in plus fidejuſſit: ut ideo nullo modo teneatur, quia peccatum eſt in forma. *l. Græcè. §. illud. infra de fidejuſſor.* quem ita intelligunt.

28. Tota via errant. utrumque enim & dictum, & ratio dicti falſa ſunt. forma enim fidejuſſionis non conſiſtit niſi in forma, in ſtipulatione requiſita, per quam ſolam ſecundum omnes Doctores verus fidejuſſor fit. Bald. l. 5. §. 1. *infra eod.* Alex. *conſ.* 60. *lib.* 6. Si ergo ſolemniter, ſed in plus intercedit, non eſt vitium, niſi in exceſſu materiæ. Quemadmodum donatio ultra ſummam non inſinuata, non habet vitium, niſi in materia exceſſa, ergo falſum eſt, quòd ob id vitietur fidejuſſio in totum: quia nulla lex hoc dicit, nec in d. §. *probatur.* Sed oppoſitum primò probatur per eumdem textum, & regulam univerſalem. d. §. *illud in princ. juncta l. hactenus. in fin. de conſt. pecun.* in fortiori, quia fidejuſſor, qui fortiùs adſtringitur, fortiùs debet teneri: conſtituens autem nudo pacto non ligatur, niſi æquitate ſpeciali prætoris: & tamen etiamſi in plus conſtituerit, tenetur uſque ad metas obligationis principalis, ergo multò magis fidejuſſor, quia ſuperaddita ſtipulatio non debet firmitati contractus detrahere, ſed potiùs addere, alioquin adjecta ad augendum, vel fortiùs firmandum, operarentur oppoſitum, contra intentionem & legis, & hominis. *l. legata inutiliter de leg.* 1. Ergo propter ſtipulationem non debet minùs teneri, quam ſi ea omiſſa ſtatum eſſet in finibus nudi conſtituti.

29. Non obſtat primum & principale fundamentum Docto. & præcipuè Bart. qui in d. *l. Græcè. §. illud. poſt* Dy. & Jacob. de Arena. ſic arguit: Negativa poſtpoſita ſigno univerſali, non æquipollet ſuæ contradictoriæ: ſed ſuæ contrariæ propoſitioni. Intellect. §. illud in l. græcè de fidejuſſor. *l. legitimos. §. 1. verſic. an igitur. ibi, ſi omnes ſatis non dederint,* id eſt, nullus. ut ibi gloſſ. Bart. & alii bene exponunt ſuprà de legit. tutorib. & tex. in *l. 3. in fi. princip. ibi, putant honorarios tutores omnimodo non teneri* (id eſt, nullo modo.) *ſupra de admin. tut. in l. obligari in princ.* & ibi gloſſ. *ſupra de authori. tut. in l. quodlibet debitum non repeto* (id eſt nullum) *de ſoluti. l. ult. de popularib. act. ibi, omnes, neque,* id eſt, nullus. l. error. in fin. ibi, *omnibus non nocet,* id eſt, *nullis. de juris, & facti ignoran. l. ult. verſic. ſed quemadmodum. ibi, omnes non ignorant.* id eſt, nullus. *C. de bonis liberto.* Sed in d. §. *illud.* ibi, *omnimodo non obligari.* negativa poſtponitur ſigno univerſali, ergo ſignificat non quodammodò, ſed nullomodo obligari, qui in duriorem cauſam fidejuſſit.

30. Quia reſpondendo primò ad formam argumenti, eique ſtando, dico quod concluſio, & verba tex. *omnimodo non obligari,* non referuntur ad totam obligationem: ſed tantùm ad duriorem cauſam, ſive ad exceſſum, in quo rectè tex. ait nullo modo obligari, id eſt, neque civiliter, neque naturaliter: qui non ſolùm eſt verus & γνήσιος, ſed etiam neceſſarius ſenſus d. §. quia tex. in eadem ratione pariter, & uniformiter loquitur de univerſis, qui pro aliis intercedunt vel obligantur. quod, juxta gloſ. ordinariam in *l. in perſonam. §. 1. & in l. Stichum & Pamphilum. §. aditio infra de ſolut.* fit quinque modis, videlicet mandando, conſtituendo, fidejubendo, alienam obligationem ab initio ſuſcipiendo, & alienam jam natam animo novandi in ſe transferendo. & ſequitur Bald. in *l. ſi alienam. C. de*

fidejuſſ. Imol. *in rubr. col. 1. infra eod.* Ang. Areti. inſti. *de action.* §. *in perſonam.* & omnes ubique.

31. Sed certum eſt quod in mandato & conſtituto intercedens in plus, quàm principalis, tamen naturaliter, & civiliter cum effectu tenetur uſque ad metas obligationis principalis. text. in *l. rogatus. manda. in l. hactenus in fi. de conſtit. pecu.* ultra vero metas illas nullo modo tenetur, nec civiliter, ut indubitatum eſt, quia nec civile, nec prætorium jus in plus aſſiſtit, aut actionem dat, ſed hactenus tantum. nec etiam naturaliter, quia non eſt actum, ut creditor fidem intercedentis ſequeretur ultra illas metas. Ergo. *l. cùm amplius. in fin. de reg. jur. d. l. Stichum.* §. *naturalis.* ibi *vinculum quo ſolo ſuſtinebatur.* de ſolu. Ergo etiamſi textus in d. §. *illud* loqueretur ſimpliciter, & indefinitè de iis, qui pro aliis obligantur, adhuc deberet in omni genere interceſſionis intelligi, ut verba in eadem oratione poſita, & pariter determinata, de eadem & uniformi determinatione intelligantur: & ſic de determinatione omnibus pariter congruente. *l. ulti. verſic. cùm enim C. de ſentent. & interlo. omni. judic. l. jam hoc jure. ff. de vulg. & pupil. ſubſtit.*

32. & conſequenter ut tam fidejuſſores, quam alii interceſſores nullo modo obligentur ultra. ſed tantùm infra metas principalis: quanto magis cùm textus non loquatur indefinitè, ſed univerſaliter, ibi, *in univerſis, qui pro aliis obligantur*: ergo non ſolùm concludenter, ſed neceſſario probatum eſt, idem eſſe in fidejuſſore, quod in mandante, & conſtituente: quia univerſalis falſa in uno, eſt falſa in toto. *l. ſi is qui ducenta.* §. *utrum de reb. dub.* & hoc modo ſervantur æquitas, verba, & mens legum: & omnia in theoria & praxi bene congruunt, & occurritur malitiis eorum, qui ſanctas leges noſtras velut retia trahunt ad captiones, & circumventiones. ut in cautel. Cæpolæ ſcripta, & fabricata ad inſidiandum bonis mercatoribus, per jura malè intellecta, imò diſtorta.

33. Nunc quantumvis hæc ſolutio quadret, & abundè ſufficiat, tamen ne quis eo dialectico argumento, de quo ſupra eo. num. 29. in aliis ſophiſticè abutatur, dico quòd illud argumentum, quòd negativa poſtpoſita ſigno univerſali, non contradictoriæ, ſed contrariæ æquipolleat, bene procedit in caſibus, ubi materiæ ſubjectæ, & menti legum congruit: ſed aliàs ſophiſticum eſt: quoniam ſæpè in jure noſtro contrarium uſurpatur, videlicet quòd negativa poſtpoſita ſigno univerſali, non æquipollet ſuæ contrariæ, ſed ſuæ contradictoriæ, vel etiam quandoque ſubalternæ (ut terminis Logicorum utar) prout phraſis ſermonis, & materia ſubjecta exigit, & ſentit Bart. in *extravag. qui ſint rebel. gloſſ.* 2. Geminia. Philipp. Franc. *c. ſi contra. col. 1. de offic. delega. in 6. & clarius* Bart. in *l. ſi neceſſarias.* §. *ſi annua. de pignor. actio.* Bald. *l. 1. C. quomodo & quan. jud.* Bart. in *l. pupillo.* §. *ſi plurium.* 2. & ibi Jaſ. num. 4. *de operis novi nunciatione.* Et eſt text. in *l. ſi ſervus.* §. *ſi plurium. ff. ſi quis cautio.* ibi. *quia verum ſit omnes ſtatos non eſſe*, & tamen neceſſe eſt ibi dicere quòd idem eſt; ac ſi Juriſconſ. dixiſſet, non omnes ſtatos eſſe quia conſtat, quòd aliqui ſtati erant.

34. & ſic propriè non eſt vis ſive negativa præcedat, ſive ſequatur, de quo etiam text. apertus in d. *l. de pupillo.* §. *ſi plurium.* 2. *de novi operis nuncias.* ibi, *unius nunciationem omnib. non ſufficere*, quia negativa poſtpoſita non facit æquipollere ſuæ contrariæ, videlicet, ut nullis ſufficiat, ſed idem eſt, ac ſi Jureconſult. dixiſſet, non omnibus ſufficere:

35. ſufficit enim proculdubio nuncianti, ut eſt
Contra Jaſ. ibi communis, & vera opinio Doctorum quam Udalri. Zaſius in ſuis ſingul. intellect. nimis infœliciter convellere niſus eſt per dialecticas argutias, volens contra omnes, imo contra ſenſum communem, quod nunciatio unius, vel etiam plurium ex ſociis, nulla ſit ipſo jure, nec proſit alicui nunciantium, niſi omnes & ſinguli idem novum opus nunciaverint. Quòd non ſolùm falſum eſt, & iniquum, ſed etiam contra rationem in eodem textu expreſſam, ibi, *quia fieri poteſt ut nunciatorum alter habeat, alter non habeat jus prohibendi*: ergo qui habet, poteſt ſine aliis quoad ſe nunciare, ut latiùs in practicis, & novis noſtris intellectibus dixi.

36. Zaſius autem proprietatem ſermonis in ſermonibus abſolutis malè attribuit dictis regulis Dialecticorum, imò etiamſi regulæ novæ illius præſertim Petri Hiſpani (qui char. 22. ſatis congrua methodo præ aliis ſcripſit) dialecticæ, quam Jureconſ. (nedum Ariſtoteles) nunquam viderunt, proprietatem ſermonis inducerent, quod tam falſum eſt, quam à communi & vulgari modo loquendi, & intelligendi recedunt: adhuc etiamſi maximè proprietati verborum legem darent. & ea lex, & Dialectica ante Jureconſult. juris authores nata & recepta eſſet (quorum utrumque falſum, & impoſſibile eſt) adhuc ſæpè proteſtantur Jureconſ. ſe non ſemper propriis vocabulis uti. *l. non aliter.* § 1. *de legat.* 3. *l. cum de Lanionis.* §. *aſinum. de fund. inſtruct. & inſtr. legat. l.* 3. *in fi. l. Labeo de ſupel. l. ſi tibi. de liberat. lega.* Ita etiam non ad compedes Dialect. ſed promiſcue, ut ſermo fluit, utuntur Oratores & Poëtæ.

37. Ut quidem exemplum de negativa ſignum univerſale præcedente, ut non faciat æquipollere ſuæ contradictoriæ, ſed potiùs ſuæ contrariæ, ſeu negociationi abſolutæ. prodeat illud Virgil. *Non omnia poſſumus omnes*, id eſt, nulli: non autem quidam non poſſumus omnia, ſed ſunt qui poſſint: & illud, *Non omnis fert omnia tellus*: id eſt, nulla, non autem quòd quædam tellus ferat omnia: ut colligerent Sophiſtæ, quos reprehendit Laurentius Valla in ſua Dialectica. *lib. 1. cap. 26.* facit quod ait Auguſtinus. 70. *diſtinct. can. indignum.* & Bal. *conſi. 33. num. 3. lib. 1.* Sæpè etiam ſacra Scriptura debet (ut ait Joan. Gerſon. in 2. *lect. ſuper Marcum*) ſecundum groſſum modum loquendi intelligi, & non ſecundum ſchemata Rhetorices: nec ſecundum argutias Logices: Quinimò, vera Logica realis magis eſt, quam ſermocinalis; quippe quæ non in verbis, ſed in ratiocinatione conſiſtit: quæ mentalis & intellectualis eſt, non verbalis.

38. Ex quibus apparet non eſſe transferendam literam textualem in d. §. illud. quemadmodum nuper attentavit Gregor. Haloander. qui legit, non omnimodo, quoniam utrimque idem ſenſus, quia materia ſubjecta, & tractus totius ſermonis magis debet inſpici quam ordo, vel aliqui apices verborum. *l. quidam teſtamento. ibi. in conjunctionibus nullum ordinem eſſe.* & ibi gloſſ. *de pecu. legato. l. eas cauſſas.* & ibi gloſſ. *ver. eas verò. de condit. & demonſtr.* Ludo. Roman. conſ. 376. quæſt. col 3. dixi in anno. ad Alex. *conſ. 29. in fin. lib. 7.* & ad Philipp. Dec. *l. plus ſemper de reg. jur.* ubi Decius primus omnium receſſit a communi errore. Et quamvis Franciſcus Connanus commentariorum juris lib. 6. ſequatur communem errorem, quoquo modo textus legatur.

39. Errat hic Alciatus. num. 4. dum non valens elabi à contrario d. § *illud.* diſtinguit inter formam quæ reſpicit rem, quæ individua ſit, ut in parte inutilis vitiet in totum. d. §. *illud.* & inter formam, quæ reſpicit ordinem: ut in hoc §. ſed ſi mihi, quæ dividua eſt, in qua utile per inutile non vitiatur. Quæ diſtinctio non eſt ſolutio, ſed perverſio falſa, tam in dicto, quàm in ratione dicendi. Dicere enim quòd hæc forma reſpicit rem, non eſt aliud,

quam

quàm dicere, non eſt forma: ſed materia. Et dicere quod reſpicit ordinem, idem eſt, quòd dicere eſt ſolemnitas.

Solemnitas quando de forma.

40. Hæc autem tunc eſt de forma, quando eſt pars intrinſeca, & eſſentialis actus, vel rei, alias magis dicitur ſolemnitas extrinſeca, quàm forma: unde non præſumitur *leg. quæcumque. de publicia. leg. ſciendum infra eod.* ſive debeat in ipſo actu intervenire, ut authoritas tutoris. §. *tutor autem. inſtit. de author. tuto.* (ſcilicet ut pupillus obligetur: quia ad ejus commodum ſequi poteſt) ſive indiſtinctè ſequi poſſit ut inſinuatio decretorum, etiamſi præcisè neceſſaria ſit ad ſubſtantiam actus, vel tantùm ad effectum, ſi petatur, ut ſatiſdatio: *in leg. univerſa. C. de precibus. Imper. offer.* ubi Bartolus, Paul. Jaſon, & alii malè diſtingunt, an debeat adeſſe, vel poſſit ſequi.

41. Quælibet ars debet habere proprios, & methodicos terminos quam pauciores, & aptiores fieri poteſt, ut etiam dixi *in extricat. labyrint. de eo quod intereſt. num.* 8. qui ut non ſunt ſuperfluo multiplicandi, ita multò minùs confundendi, ne tota ars conturbetur. ut facit Ange. conſ. 36. pro deciſione. ubi dividit ſolemnitatem in eſſentialem, & formalem. Primam exemplificat in materia, ſecundam in ſolemnitate, quæ ſe habet per modum ad extr. ſed primam debebat ſimpliciter vocare materiam, ſecundam vero ſolemnitatem, ſeu formam extrinſecam, ut melius & aptiùs è ſua Philoſophia tradit Bald. in *l. etiam col. 1. C. de execut. rei judic. & in leg. 1. col. 2. C. de ſum. Trinit. l. in ſolam. C. de teſtib. in rubri. C. de reſcind. empt. & vend. in rubric. ff. de inſtit. & jur. in l. juriſgentium. col. 1. de pact.* ſed de his alias.

42. Vera autem exempla formæ ſuprà ea. *l.* §. 1. *&* 2. Item ſeptem teſtes idonei, & nominatio hæredis in teſtamento nuncupativo. Plura autem requiruntur in ſcripto, ſcilicet, ut valeat tanquam teſtamentum in ſcriptis, alias in dubio præſumitur ſcribi ſolùm ad probationem: ut dixi in annot. ad Alex. conſ. 196. lib. 5. & ſupra §. *ſi quis ita* num. 89. Aliud exemplum formæ videlicet in inſtrumento: ſi enim peccet in data, vel, ſolo ſigno, non valet in totum. nota. in *l. generali. C. de tabula. lib.* 10. ſecus ſi eſt raſum, vel eroſum in loco non ſuſpecto, nec ſubſtantiali, ut not. in c. *cùm venerabilis. de religi. domi.* Philipp. Decius. *l. ult. & l. 2. C. de edict. Divi Adria. toll.* Alex. conſ. 14. lib. 6. conſ. 175. lib. 7. ubi in annotat. dixi.

43. Quartum exemplum in teſte falſo, quia in nullo articulo creditur quantumvis ſeparato: & notanter dixi in falſo, ſecus errante: quia falſum implic.: dolum & perjurium. *leg. nec exemplo C. ad leg. Corne. de falſ.* nam aliud eſt dicere falſum, aliud error. Geminia. conſ. 26. col. 2. unde ſi teſtis oblivione, vel errore lapſus ſit in uno articulo, non derogatur fidei, niſi in eo, & connexis, inquantum non ſit plenè ſatisfactum judicis arbitrio. *le.* 3. §. *tu magis ſcire potes, ſupra de teſtib.* qui tex. loquitur de ipſomet judice, qui interrogavit. Sic intelligendum quod in *l. ſi ex falſis. C. de tranſact.* dicitur, inſtrumentum falſum in uno capitulo ſubſiſtere in aliis, ſcilicet, falſitate non doloſa, nec concernente fidem, formam, ſed materiam dividuam, & ſeparabilem.

Baptiſmus.

44. Quintum exemplum in ſacramentis. *de conſecrat. diſt. 4. c. ſi non ſanctificatur.* in gloſ. magna. Alciat. hic, nu. 6. ubi tenet quod ſi dicatur, baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, & omniũ Sanctorum, non eſt baptiſmus, & benè: quia quamvis aliàs additum formæ non vitiet, ut ſi in teſtamento ſint decem teſtes, cùm ſufficiant ſeptem, tamen fallit, quando additio derogat formæ. Forma autem (ſi ita loqui fas ſit) baptiſmi, id eſt, ſubſtantia. non ſolum conſiſtit in aqua elementari, & verbis, ſed etiam in intentione & ſenſu verborum, qui eſt, unicum eſſe Deum trinum & unum, ſolum adorandum, & invocandum, in quo ſolo, & per quem ſolum ut creati & renati ſumus, ita ſalvamur, & juſtificamur formaliter (ut terminis Theologicæ ſcholæ utar) gratia ipſius: meritoriè autem paſſione & ſanguine Jeſu Chriſti: quia non in alterius cujuſque morte, merito, nomine, vel virtute. *Act. 4. cap.* quæ forma ſeu potiùs ſubſtantia, baſis, fundamentum (& ut inquit Paulus Hebræor. 5. ὑπόστασις) tollitur, ſi virgo Maria, aut alia quævis una, vel plures creaturæ addantur. & tunc non iterari, ſed de novo dari debet unus baptiſmus Chriſti, qui datus non fuit: quamvis nuper quidam Bartholo. contra quoſdam impios noſtri temporis rebaptizantes. c. x. contrarium incautè & malè ſcripſerit, more multorum infœlicium ſcriptorum hujus ſeculi, qui dum aliorum errores oppugnant, graviores errores, & ſuperſtitiones invehunt: contra *c. conferunt.* 24. *quæſt.* 3. Mihi verò ſufficiunt ſacræ Scripturæ, & ſymbola primitivæ eccleſiæ.

45. Sic quando Arriani baptizabant in nomine Patris per Filium in Spiritu ſancto, nihil agebant, non tam propter verba mutata, quam propter doctrinam, & ſenſum mutatum: & ſic propter rem ipſam mutatam. Pariter quod fertur de Hierophantis Mahumeticis, qui etiam Judæos ad ſuam ſectam venientes prius baptizant, etiam baptiſmo Chriſti, & poſteà characterem, vel profeſſionem Mahumetis addunt. Sunt enim ſi veniunt ad eccleſiam baptizandi, quia ſacrificulus Mahumeticus non adminiſtravit baptiſmum in fide ſanctæ Trinitatis, cùm expreſſim contrariam fidem in ipſo actu profiteretur, & ſi uſus fuit verbis Chriſti, non fuit uſus niſi pro inani formula.

46. Et ita poterat ſalvari opinio ſancti Cypriani, & antiquorum octoginta epiſcoporum cum eo, ſi ita ſe reſtrinxiſſent, nec minùs generaliter locuti fuiſſent, de quo in 1. *quæſt. 1. cap. ſi quis inquit.* hactenus de ſacramentis, quæ non ſunt civilibus noſtris juribus permiſcenda: ſuperiora enim ſunt omnibus humanis, & formis, & rebus, & verbis. Nec hic de illis attigiſſem, niſi ut admonerem, de illis ſecundum fines, & limites verbi Dei loquendum & ſentiendum dumtaxat, nec aliquid mutandum, aut ultra exigendum: Multa verò alia exempla formæ, ſed falſa aut ſuperflua cumulant hic Doctores quæ brevitatis cauſa prætereo, tum quod prudens lector ex prædictis reliqua judicare poterit.

Cyprianus.

47. Fallit ſecundò dicta regula, ubi de voluntate contrahentium, vel diſponentis limitata apparet: quia tunc ſeparatio fieri non poteſt, etiam in dividuis & ſeparabilibus: quia noluerunt, & conſequenter per inutile vitiatur utile, quod per ſe ſtare noluerunt. Amplio, ſive voluntas ſit expreſſa, ſive tacita. De expreſſa, tex. in d. *leg. Padius de arbitr.* de tacita verò in d. *leg. 1. & 2. de pecul. lega. leg. ſi cui fundum. in fin. de fund. inſtr. & inſtru. legat. §. ſi quas ancillas. verſic. ſed ſi ſervus Inſtit. de legat.* ubi principali diſpoſitione caduca facta vitiatur etiam acceſſoria, quæ alias utilis eſt, & ſeparabilis.

48. Quod enim ſervo cum peculio legato, deinde præmortuo, vel alienato ſolo ſervo, etiam peculii legatum extinguitur, non eſt ex eo quòd ſit individuum, ſive à ſervo inſeparabile ut Bar. & omnes malè putant: quia poteſt ad nutum domini peculium revocari, vel minui, & ſervus per ſe vendi, legari, vel alii transferri. *leg. 4. in princ. de pecul. leg. ſi peculium. de pecul. lega* Imò ſi ſervus habens peculium ſimpliciter vendat, aut legetur, non vendit peculium, niſi dictum ſit. tum poteſt peculium per ſe legari, vel vendi. *leg. peculio. cum l. ſeq. de pecu. lega.* Sed quòd legatum peculii ſimul perit, eſt ex tacita veriſimili mente teſtatoris, quæ colligitur ex eo quod peculium de ſe acceſſorium eſt ſervi, cui commiſſum eſt, quamdiu non eſt revocatum.

Peculium.

49. Unde ſi legetur cum conjunctione denotante acceſſionem (ut eſt dictio, *cum*) cenſetur acceſſoriè tantum legatum. unde ſublato legato perit acceſſorium. *leg. cum principalis. de regul. jur. c. acceſſorium. de regul. jur. in ſexto.* Jaſ. *ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. col. antepenul. infra eodem.* ſecus ſi cum dictione, &, cujus natura eſt copulare æquè principaliter, ut dicendo, lego ſervum & peculium: quia tunc revocato legato ſervi manet legatum peculii. Bart. d. *leg. 1. de pecul. lega.* Alciat. hic, nu. 14. ut etiam probant jura præfata, niſi aliter de mente diſponentis, quæ totum facit, & à qua totum pendet, ut eſt tex. *in l. 1.* ibi *ex ſententia defuncti. de fund. inſtruc. & inſtru. lega.* id eſt niſi aliter de mente conſtet. Et ita debent. *l. ſi cui fundum. de fund. inſtruc. & inſtru. lega. & d. ſi quis ancillas.* & alia jura concordari, & intelligi.

50. Malè igitur hæc relata ſunt ad commentitiam quamdam, & fictam ſpeciem dividui, & individui: quia omnia debent referri ad voluntatem largiorem, vel ſtrictiorem diſponentis, ſeu contrahentium. Idem in ſimilibus: ad hanc enim fallentiam ſpectant contractus, qui ab initio ſcindi poſſunt. ſed poſteà altero invito pro parte valere, vel reſcindi nequeunt: hoc enim eſt propter voluntatem limitatam: quoniam non erat pro parte acceptaturus. *leg. plerique de ædil. edict. l. ſi non ſortem. §. ſi centum. de condit. indebiti. l. cum emptor. de reſcind. empt. & vend. l. ult. de accepti. l. ſi quis aliam. de ſolutio.*

51. Item ſecus quando volens reſcindere, erat omnino venditurus: quia tunc reus habet facultatem ſupplendi pretium, non ſolùm in caſu *leg. 2. C. de reſcindend. vendit.* ſed etiam in caſu *d. §. ſi centum. per l. 1. C. de rerum permut.* idem in infinitis ſimilibus.

Contra Alciat. 52. Unde malè dicit hic Alciat. nu. 21. verſi. tertiò opponitur, quòd adiens hæreditatem in parte, & pro parte repudians remanet hæres in ſolidum, rejecta repudiatione: quia non eſt verum, ſi voluntas adeundi eſt limitata, quia tunc aditio rejicitur, & in totum impeditur, ut patet in *l. ſi ex aſſe. l. cum hæreditate. leg. ex ſemiſſe. de acquir. vel omitt. hæredit.* ſolum ergo attenditur an voluntas, vel poteſtas ſit limitata, vel non, nec eſt verum quòd proteſtatio, quòd non vult adire aliam partem, ſit nulla, *Contra Guliel. Benedict.* tanquam contra jus. ut malè dixit Guliel. Benedict. in repe. *ca. Raynutius, verſic. & uxorem nomine Adelaſiam. nu. 103. extra de teſt.* quia ſtat, & vitiat, niſi poſteà de facto ſe immiſceat. quia tunc cenſetur illi proteſtationi, & limitationi renunciare. *le. ſi duo de acquir. vel omitt. hæred.* & facta verbis præſtant. *l. ſi tamen. §. ei qui. de ædil. edict.*

Novus intellect. §. & ſi fuerit. l. ſi peculium de pecul. legat. 53. Et quia circa prædicta verſatur *l. ſi peculium. ſupra de pecul. lega.* & malè intelligitur, verum & novum intellectum dabimus ad *l. peculium. §. & ſi fuerit. de pecul. lega.* ubi Bart. & alii ponunt ſophiſticas, & verbales diſtinctiones, an teſtator liberet, vel jubeat hæredem liberare, & an legatarius agat, an verò excipiat, quæ non ſunt de mente juris, & multominùs de veritate in judicando & conſulendo. Veritas eſt, quòd in quantum tex. ibi dicit clauſulam, *non deducto ære alieno,* non vitiare legatum, ſed vitiari, ſeu nihil adjicere quod idem eſt, debet intelligi, quando illa clauſula defunctoriè apponitur: ita quòd eſt dubium de voluntate: ſecus ſi apparet feriò appoſitam animo remittendi, & augendi legatum, ut patet in eod. tex. verſi. ſed & ſi. dicere enim, remitto quod debes, vel nihil mihi debes, vel, lego, non deducto quod mihi debes. idem ſunt.

54. Nec ille text. intelligendus eſt, ut Jureconſult. (præſertim Ulpianus ὁ κάλλιστος ἢ πλεῖστος, ut dixi *in tract. uſurar. num.* 775. legem nudis verbis imponat, contra regulam juris, etiam ejuſdem Ulpiani in *leg. 3. §. conditio. de adimend. leg. & in l. 2. in fin. C. communia. de lega. l. ulti. C. de uſur. & verſiculus plane. in eod. text. d. §. & ſi fuerit.* debet intelligi, ut veniat ad interpretationem illius dubiæ, vel defunctoriæ voluntatis, quæ juvatur, & declaratur.

55. Quando hæres ſcienter dat, vel promittit legatario capere poſſeſſionem legati ſine ulla deductione, tunc enim cenſetur hoc facere, eò quod teſtator dixit etiam defunctoriè, non deducto ære alieno. & fateri illam voluntatem fuiſſe ſeriam, ita ut legatarius habeat exceptionem propter voluntatem ſatis probatam: aliàs ſi accepiſſet ſine conſenſu hæredis, nihil prodeſſet: quia non ſolùm teneretur reſtituere per interdictum quorum bonorum, ſed etiam ſuper remiſſione debiti deberet clarè probare voluntatem defuncti, deficiente tacita confeſſione hæredis, quæ non eſt. Et hic eſt novus, & veriſſimus noſter intellectus, ſine ulla ſophiſtica divinatione æquitati, & aliis juribus conformis.

56. Et quod hæres ſcienter ſolvens legatum ſine deductione ejus quod poteſt deducere, cenſetur tacitè paciſci de non deducendo, & velle pleniùs voluntatem teſtatoris exequi. tex. eſt in *leg. 1. & leg. ultima. C. ad leg. Falcid.* quæ regula loquens in eo quod poterat deduci, non de natura rei legatæ, ſed per aliud beneficium, ampliatur per *d. verſi. planè:* ut procedat etiam quando deductio fieri poterat ex natura peculiari ipſius rei legatæ: tunc enim etiam voluntas defunctoria, vel alias imperfecta defuncti ſufficit, ut quatenus hæres ſcienter ſolvit, nihil deducendo, videatur voluntatem defuncti approbaſſe, & agnoviſſe, aliàs condicere poſſet, tanquam ultra metas legati ſolutum. Redeundo ad regulam noſtram, ex prædictis fluit verus intellectus. *leg. ſi tibi filius. ſupra de adoptio.* ubi ſunt duæ contrariæ expoſitiones: ſed debent ſimul jungi: & ſic non eſt verum ſummarium Bald. ibi ad nullitatem tendens. *Novus intellect. l. ſi tibi de adoptio.* Si enim filius familias datus eſt in adoptionem Titio, ita ut Titius poſtea det illum in adoptionem Seio, ſi Seius nolit uti, cur vitiabitur adoptio? quod ſi velit uti, non poteſt, & ſic regulariter propter hoc non vitiatur: quia in dubio non præſumitur voluntas limitata, ſecus ſi conſtet quod ab initio non fuit datus in adoptionem, niſi ſtante illa conditione, vel ad tempus, & non aliàs: quia tunc adoptio non valet, ſed in dubio valet rejecta pactione, prout ſenſus directus legis eſt, quod rejicitur, & nulla actio datur. & ſic d. lex debet ſic contra quam Bald. ſummari. *dies appoſitus adoptioni vitiatur.*

57. Redeundo ad argumentum noſtrum, fallit tertio, ubicumque lex habet decretum irritans: (ut ita cum vulgo ſcriptorum loquar) vel alias totum annullat ex uno, vel partis defectu, per locum à fortiori præcedentis fallentiæ. ut primo ubicumque fit in fraudem legis & hominis, tunc enim non ſolùm in ſpeciebus, & corporibus ſeparabilibus, ſed etiam in quantitatibus totum vitiatur, nedum aduſque ſummam prohibitam. tex. *l. ſi libertus de jur. patron.* quam ſuæ luci novè reſtituimus in tractat. *de inofficio. dona. num.* 28. cum ſequ.

Item quoties legis prohibitio ſtare nequit, niſi totum annulletur, quia tunc etiam principale vitiatur per acceſſorium: ut ſi fundus colonarius, vel adſcriptitius vendatur Judæo, qui non poteſt habere Chriſtianos adſcriptitios. *leg. 1. C. ne manci. Chriſtian. &c. qui tamen nequeunt ſeparari à fundo,* nec fieri liberi. *per l. ult. §. ita. C. de episc. & cler.* quia d. *l. loquitur de merè ſervis,* qui per ſe vendi poſſunt, non autem de aſcriptitiis, quos non ſeparari intereſt Reipublicæ. Et ſic neceſſariò etiam fundi venditio vitiatur. gloſ. *l. quemadm.* & ibi Bart. & Joan. Plateanus, *de agric. & cenſit. lib. 11. C.* & conſtitutio etiam pœnalis & odioſa extenditur, ne ſit eluſoria, utque fraus vitetur. *l. 1. §. ult. de calum. l. ſed Ju-*

liantes. §. *mutui datio, ſuprà ad Maced. cap. ſi civitas de ſent. excommun. in* 6. Dixi in Conſuet. Pariſi. § 3. num. 9.

60. Pariter ſi ſtatuto cavetur electionem Conſulum non fieri niſi ad annum, & ſi contra fiat, ſit nulla. ſi fiat ad triennium, nulla eſt in totum, nec valet etiam uſque ad annum permiſſum. Ludov. Roman. *conſ.* 66. Alciat. hic, *num.* 9. quod non eſt ex eo, quòd actus ſit individuus, nec ex eo, quòd ſtatutum adpoſuerit formam, quia hic non agitur de forma, ſed de prohibitione. Ergo eſt propter clauſulam annullativam, ſecus ſi ſtatutum non proceſſerit ad annullationem, quia valebit uſque ad annum electo conſentiente: juxta regulam utile per inutile & cap. unde ſtatutum dat poteſtatem eligendi ad annum, & non ultra; non dat formam, ſed limitat poteſtatem, ut ſic non valeat ipſo jure ultra tempus: ſed bene infrà tempus, niſi addita ſit clauſula totum annullans.

61. Item ſi res eccleſiæ locatur ſine debita ſolemnitate ad longum tempus, non valet etiam in minori tempore: quia hic leges non ſunt ſimpliciter prohibitivæ, ſed etiam addunt, ſi aliter factum ſit, pro infecto eſſe. *leg. jubemus.* §. 1. *in fin. Cod. de ſacroſanct. eccleſ.* quam legem cum ſua pœnali clauſula Juſtinianus in novellis authent. *de non alien.* extendit ad omnem ſpeciem alienationis. verum quòd lex civilis loquitur de perpetua; non autem de temporali. ſed clem. 1. *de rebus eccleſiæ non alien.* etiam de locatione ad longum tempus, id eſt, ad decem annos loquitur, & totum annullat: cui ſtandum eſt in locis, ubi de conſuetudine recepta eſt in uſum, ſuper quo, quia plura dicenda occurrunt, remitto ad ea, quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſi. §. 41. quæſt. 10.

62. Ad hanc tertiam fallentiam ſpectant omnia exempla juris, quæ dicunt electionem, vel mandatum factum admiſſis inhabilibus vitiari, nec ſuſtentari per habiles. ut in *cap. Maſſana.* & ibi gloſſ. *de elect. cap. ultim. in fin. de procur.* quia hoc eſt, quia lex ultra procedit totum annullando, & ſunt omnes caſus ſpeciales, in quibus illud decretum reperitur, nec ſunt trahendi in conſequentiam, ſed alias ſtandum regulæ, quòd utile per inutile non vitiatur, etiam tenent Inno. & Panorm. in d. *cap. ult. de procur.* Panorm. in cap. *cùm ſuper abbatia. col.* 4. *de offic. & poteſt. judic. delegati.* & bene, quamvis Jaſon hic num. 17. reprehendat & malè: quia omnia jura, quæ cumulat, loquuntur in caſibus particularibus, ubi conſtat de clauſula irritante tacita, vel expreſſa. Alioquin deciſiones Joan. And. in additio. ad Specul. de locat. quas Jaſ. hic allegat, ſunt falſæ.

Contra Jaſ.

63. Addo ultra omnem caſum valde notabilem in praxi. in *leg. filius.* §. *ſequens. infra ad leg. Cornel. de falſ.* ubi dictante, & jubente teſtatore ſcribens teſtamentum, ſi etiam eodem jubente adſcribat legatum ſervo communi ſibi & Caio, certum eſt, quòd ſcribenti nihil quæri poteſt. ſed quærebatur an totum accreſceret Caio non prohibito, an ſaltem pro parte Caii valeret, & videbatur accreſcere Caio. *l. unica. C. de caduc. tollend.* §. 2. aut ſaltem utile per inutile non vitiari, tamen deciditur ibi totum nihil valere, ſed hæredi remanere, idque propter ſuſpicionem falſitatis, & ſuggeſtionis.

64. Sed ibi interſeritur quæſtio, ſi quis idem legatum ſibi, & Titio adſcripſit: Gloſ. & Bart. ibi cenſent totum valere, & Titio accreſcere, & omnes ubique ſequuntur: Sed falſum eſt: quia legatum non ſolùm eſt nullum, ſed illicitum, propter ſuſpicionem falſitatis, & ſuggeſtionis: & eſt idem articulus, & ſic totus vitiatur: per tex. ibi, *ſi quaſi falſum nomen ſervi ſubducunt*, id eſt, legatum ſervo communi adſcriptum. ergo & legatum quod quis ſibi, & cuivis ſimul adſcripſit. ut in hac ipſa quæſtione textus d. §. ſequens. addit, ibi, *quod & in præſenti quæſtione,* ſcilicet mota à Juliano, quando quis ſibi, & Titio adſcripſit. quem textum glo. & docto. malè corrumpunt.

65. Fateor quòd intentio glo. & Docto. poſſet procedere, quando teſtator ſoli Titio legaſſet: ſed teſtamentarius ſeſe adjunxiſſet, ſcribens ſibi, & Titio id eſſe legatum, ſed tunc non eſt caſus d. §. nec ſpectat ad materiam eorum, qui ſibi adſcribunt, ſive ad illud quaſi falſum introductum per Senatuſconſultum Libonianum. Sed ſpectat ad verum & reale falſum, quod jure naturæ, & gentium falſum eſt: ideò tunc totum legatum eſt Titii: ſed quando teſtator legat ipſi ſcribenti, & alii ſimul eamdem rem, tunc ſuccedit prohibitio legis, & Senatuſconſulti Liboniani. & quemadmodum totum legatum factum ſervo communi ſcribentis, & Titii, vitiatur: ita totum legatum factum ſcribenti, & tertio: ut eſt tex. rotundus in utroque caſu idem decidens, in d. §. *ſequens*. Et hoc ad ſuſpiciones, & occaſiones falſitatum amoliendas, quibus teſtamenta, & codicilli præſertim de laborantibus condita laborare ſolent. Tum non minor eſt ratio ſuſpicionis, & prohibitionis in ipſo ſcribente ad lectulum, vel pulvinar moribundi, quam in ejus ſocio. vel colluſore, quem ſibi adjungere poteſt eadem facilitate, ne dicam falſitate: ut ei totum accreſcat, aut ſaltem partem recipiat.

66. Proinde in d. § *ſequens*, prohibitio. & falſitas, ſeu quaſi falſitas, de qua in d. §. *ſequens.* non eſt in nomine ſervi, ſed in ipſo legato in rem: quia ad falſitates vitandas prohibentur ſcribentes teſtamenta, vel codicillos ſibi adſcribere, etiam jubente teſtatore, ſub pœna falſi. *l. ſi quis legatum. l. Divus. ad leg. Corn. de falſis C. de his qui ſibi adſcrib. per totum.* Sed falſitas vitiat totum articulum in quo cadit, & ei connexa: ut dictum eſt, & alias de facili fraus fieret.

67. Amplio etiamſi poſtquàm aliquis ad commodum ſuum teſtamentum alienum, vel codicillos ſcripſit, fecerit per Tabellionem publicum teſtatore reſpondente, placet ſubſcribi: quia ſubſcriptio generalis manu ipſius teſtatoris, non relevaret. d. *l. Divus.* §. *plane.* ergo multò minùs generalis ſcriptio etiam notarii: ſed major occaſio fraudibus aperiretur: quamvis contrarium dixerit Bart. in *l.* 1. *ex illa quoque ſupra ad leg. Cornel. de falſ.* ut pleniùs dixi in duobus conſiliis nuper à me redditis Dolæ pro cive Lovanienſi rogatu D. Stephani Stratii, quæ nunc extant conſ. 31. & conſ. 34. in tomo 1. conſiliorum meorum. & frivolum eſt quod ait Bart. tunc pœnam falſi locum habere, quando quis ita ſcribit, ut ea ſcriptura probet, & fidem faciat.

68. Hoc enim falſum eſt: quia dictæ leges loquuntur in quovis privato ſcribente: unde locum etiam habent in teſtamento nuncupativo. ut tenuit Dyn. quem ſequitur Cyn. in *l.* 1. *C. de his qui ſibi aſcrib.* quod etiam Bart. limitat, niſi quis ſub duabus conditionibus adſcriberet, in d. *l. Divus in fi. infra ad l. Cor. de fal.* falſum eſt, & textus ille intelligitur ſecundum alia jura, quando teſtator ſpecialiter recognovit, & manu ſua ſubſcripſit: ut tenet *ibi gloſ. ult. in fin.* quam ſequuntur Philip. Deci. *l. ult. col* 2 & ibi Fran. Purpu. *C. de pact.* Dum hæc dictarem Dolæ menſe Auguſt. anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto, aderant duo legati illuſtris Regis Philippi, qui valde ſuaſerunt, ut aut perpetuò manerem Dolæ, aut Lovanium proficiſcerer, magna, Principis ſui nomine, pollicentes, quorum neutrum facere volui, & menſe Novembri eodem anno juſſu militari expulſus ſum, Scholares ſcholas ruperunt. Contra Bart.

69. Fallit quartò generaliter ubicumque detrahitur ſubſtantia, vel aliquid inſeparabile, qui totum vitiatur ἀτοπία. *l. per ſervum.* §. *denique de uſu & habit.* Cui ex diam

metro repugnare videtur. *l. huic ſtipulationi.* §. 1. *ſupra ff. uſufructuarius quemadmodum caveat.* ut cenſet Gulicl. Budæus in fin. primarum annot. ad Pandect. ſed nullo modo diſſident. Variæ & coactæ dantur ſolutiones.

Contra Anto. Rub. & Alciat. 70. Alciat. parergῶν, lib. 2. capit. 3. novam attulit, dicens, quod *in d. l. huic* §. *ſed & ſi.* non ait Juriſconſ. an legatum fructus ſine uſu, valeat, vel non: ſed quod loquitur de uſu, cujus nulla mentio facta ſit, ut quia teſtator ſimpliciter dixit, lego fructum. & exponit verba textus, *ſi fructus ſine uſu*, id eſt, plenus uſusfructus ſine mentione, vel detractione uſus. Sed hæc (quæ in effectu fuit ſolutio Ant. Rubei, in repetit. §. *morte. col.* 1. *in l. non ſolum. de no. oper. nuncia.*) deterior eſt cæteris, utpote deſtruens textum: quia verba, *ſine uſu*, neceſſario detractionem ſonant. Joan.

Contra Oldendorp. 71. Oldendorp. voluit *d.* §. *denique*, reducere, *ad verſi. ſed ſi* in l. immediatè ſeq. ut in dubio ademptio vel detractio ſit nulla, ut actus valeat. per *l.* 1. *de adimen. legat.* quæ ad alium caſum ſpectat: ut in fin. hujus fallentiæ dicemus. Item movemur, quia æquior ſententia prævalet. *l. placuit. Co. de judic.* ſed iſtud in effectu eſt corrigere *d.* §. *denique.* ut in ſimili dicit gloſ. ult. *in l cotem.* §. *qui maximos. ſupra, de publica.* Jaſ. *l.* 4 § *Cato. infra eo.* tum verſi. ſed ſi, alium habet ſenſum, ut mox dicemus: & ſunt caſus diſparati.

Vera conciliatio. 72. Vera ſolutio eſt, quod *d.* §. *denique.* loquitur de abſoluta detractione uſus, facti, ſeu commoditatis, & ſic legatum vitiatur: quia fructus ſine aliquo uſu eſſe non poteſt *d. l. per ſervum.* §. 1. & eſſet repugnantia, quæ omnia vitiat. *l. ubi repugnantia.* & ibi Deci. *infra de reg. jur. ſed d. l. huic.* §. 1. loquitur de uſu & ſervitu. quæ totam commoditatem non abſorbet, nec loquitur de legato fructus ſine uſu. Sed quoniam in eodem fundo contingit unum habere ſervitutem uſus, alterum ſervitutem uſusfructus ſine dicto uſu, id eſt non concurrendo cum uſurario: ut *in l. ſed ſi in fi. de uſu & habit.* videlicet, quando plena proprietas eſt unius, plena verò & ſolida ſervitus uſus alterius, & tertii uſufructus. Et ita ſentit gloſſ. poſt Irnerium in *d. l. huic.* & Zaſi. in diſſolutionibus antinomiarum.

Praxis. 73. Licet ita non reducant ad praxim, quæ eſt quod tertius ille, cui uſusfructus ſine uſu obtigit, id eſt, non plenus ſed detracta ſervitute uſus ad alium ſpectante, non tenetur cavere de pleno uſufructu, ſive ſimpliciter: ſed ſolùm detracta commoditate uſus ad alium ſpectantis, & detractis factis uſurarii, quemadmodum uſurarius de ſolo uſu, & facto ſuo cavet, non autem de uſufructu, qui major eſt, nec de facto fructuarii, ſuper quo vigilare non tenetur. Et hic eſt brevis, nitidus & practicus ſenſus dictarum legum.

Reſolutio. 74. In ſumma non refert de commoditate, vel uſus ſervitute detracta, ſed de tota utilitate per totam commoditatem, vel per tot uſus ſingulis relictos pluſquam res valeat ſublata, vel non: & ſic de effectu, an legatum uſusfructus de facto abſorbeatur, vel non.

75. Ex quibus liquet contra *Alciat. Oldendorp.* & alios, quod etiam ab initio, uſusfructus poteſt detracto uſu generaliter, hoc eſt, non ſolùm detracta formali ſervitute uſus, ſed etiam detracta commoditate ſervitutis uſus legari, & conſtitui: ut ſi jam legaverat, vel conſtituerat alii uſum, deinde legat uſumfructum: vel ab initio conſtituit detracto certo uſu, hoc eſt, ad onus, vel ſine præjudicio uſus retenti ſibi: cui res ſua ſervire nequit. *l. in re communi. ſupra de ſervit. urban. præd.* vel ad onus ſervitutis alii legatæ, aut conſtitutæ. Idem ſi nondum ſit alii debitus uſus, ſed dans uſumfructum intendit tertio dare uſum: quia poteſt conſtituere uſumfructum deducto tali uſu alii conſtituendo, ſive debent cum eodem tertio in uſu concurrere. ut *in l. ſed & ſi.* §. *idem ait. ſupra de uſu & habita.* ſive non, ut alibi dicam.

76. Sed non poteſt promittere, nec conſtituere uſumfructum ſine ullo uſu, vel omni utilitate detracta. Ita enim clarè, & neceſſario loquitur *d.* §. *denique.* ut patet per verba immediate in eadem lege præcedentia ibi, *& fructus quidem ſine uſu eſſe non poteſt*, id eſt, ſine aliquo uſu facti, ſeu omni uſu & commoditate detractis: non enim loquitur de ſervitute uſus, ergo verſic. denique, immediatè ſequens de uſu loquens, debet de eodem, ſive in eodem ſenſu intelligi. Et ſic omnia ſunt planiſſima praxi, judiciis, & uſibus hominum accommoda.

77. Hanc quartam fallentiam ſublimito primò ut non procedat, quando pactum, vel clauſula contra ſubſtantiam, facit tranſire in aliam ſpeciem contractus, vel actus. *l. cùm manuſ ſata. in fin. de contrahen. emptio. & vend. l. ubi ita donatur. de dona. cauſ. mort.* ubi intelligendum non ſatis eſſe hoc fieri in verbis executivis. Bald. Jaſ. *l. cùm quis ſuprà de condict. cauſ. dat.* Sed nec in diſpoſitivis, quando eſt ſuſpicio fraudis, ut quando ſit à moriente, de eo, quod non poterat per teſtamentum. *argum. l. filia mea emancipata & ægra. & ibi Alberi. ſolu. matrim.* dixi in conſuetud. Pariſ. §. 92. tunc ergo in effectu dicta clauſula nec vitiat, nec vitiatur, quando principaliter concurrente voluntate, & poteſtate ſine fraude fit tranſitus ad aliam ſpeciem.

78. In his autem, quæ non ſunt contra ſubſtantiam, ſed tantum contra naturam, nihil eſt inutile, niſi quod dubium eſt: quia in dubio intelligitur ſecundum naturam actus. *ut l. ſi uno in prin. ſupra loca.* ita ſi clare conſtet, actus non vitiat, nec vitiatur, ſed valet: *juxta l. pacta convenia. ff. de contrah. empt. & vend.* ſecundum intellectum omnium, & *in. l. ſi peculio.* §. *ſi fuerit de pec. legato.* ſecundum novum noſtrum intellectum. de quo ſupra eod. num. 53.

79. Ex his facilè deciditur quæſtio olim valde fatigerata: quia initio monaſteria erant libera, & licebat teſtari: imò ſuccedere, & nubere. *ut in Authen. de monachis, & Authen. ſi qua mulier. C. de ſacroſ. eccleſiis.* ſuccedebant monachi eiſque ſucced. batur à parentibus. ut in *C. Theodoſ.* lib. 5. tit. 3. ſtatuta verò de perpetuo ſtatu regularium, non fuerunt tam citò ubique recepta. unde frequens quæſtio erat de profeſſione facta cum retentione proprii, de qua per glo. *in d.* §. *denique. & in Authen. ingreſſi. glo. magna, in princ. C. de ſacroſ. eccleſ.* quæ tenent totum vitiari, tamen ſunt quatuor diverſæ opiniones: ut per Jaſ. *in d. Authent. ingreſſi col.* 5. Monaſteria initio libera.

80. Reſolutio eſt, quod in dubio ſi verba patiuntur, retentio intelligitur de ſimplici uſu facti, tanquam per obedientiam ad nutum Abbatis. Bald. in Authent. *ingreſſi. col.* 3. Panorm. *c. inſinuante qui cleric. vel vovent.* ſed ſi conſtat quod voluit in proprium, id eſt, in ſuo privato dominio etiam quantulumcumque modicum retinere, non valet profeſſio: quia eſt contra illius ſubſtantiam: ergo *per d. l. per ſervum. & cap. ult. de condit. appoſ.* Sed bene erit tanquam converſus, vel oblatus, ſi mens & verba ad hoc poſſint adaptari. *d. l. ubi ita donatur. de don. cau. mor.* Panor. *ca. non eſt vobis de regularib.* Ange. Clavaſi. verbo, *religioſus.* §. 19. & dixi in annotat. ad Philipp. Deci. cap. cùm. M. Ferrarien. num. 20. de conſtitu. ad hoc Anto. Rubæus repetit. §. *morte. leg. non ſolùm de oper. novi nuncia. nu.* 316. 515. 591.

81. Vidi in Senatu Pariſ. in publicis cauſarum actionibus dubitari de profeſſione hujuſmodi, promitto obedientiam, & caſtitatem, in quantum humana

fragilitas permiſerit: Res in conſilium relata, tandem deciſum capacem eſſe beneficii regularis, tanquam expreſsè profeſſum: quia *d. clauſula* non præcisè & abſolutè repugnat voto regulari: ſed poteſt intelligi de dubitatione futuræ fragilitatis tantum. Et eſt ſicut proteſtatio excuſatoria, vel declaratoria. Idem in ſimilibus. Ex prædictis regulariter infertur, quod in omni actu ambulatorio, id eſt, revocabili, ut teſtamentum, codicillus, legatum, donatio cauſa mortis, conſenſus, de quo *in l. ultim. C. de pact.* diviſio facta inter proprios liberos, vel alios futuros hæredes. *l. ſi filia.* §. *ſi pater. ff. famili. erci. l. ſi cogitatione. C eod.* precarium. *ff. de precario* per totum. pactum, vel clauſula de non revocando, quæ eſt contra ſubſtantiam, non vitiat, ſed vitiatur, niſi quando clarè conſtat de animo diſpoſitivo tranſeundi ad aliam ſpeciem irrevocabilem, & materia patiatur, & alia requiſita occurrant: ut in *d. le.* ubi ita donatur: ut quando teſtator legans præſenti, tranſit ad ſeriam donationem præſenti, & acceptanti factam, ita ut conſtet certò, quod non fiat per viam ultimæ voluntatis, ſed inter vivos, ut no. *in l. cum quis decedens.* §. 1. *de leg.* 3.

Intellectus l. pen §. cum pater de donati. cauſa mortis.

82. Et juxta tex. *in l. pen.* § *cùm pater, ſuprà de donat. cauſ. mort* qui ita debet intelligi, quando omnino certò conſtat: ut probat tex. ibi, *qui abſolute donaret*, id eſt, prorſus inter vivos, id eſt, ſine fraude, & ſimulatione: aliàs & in dubio cauſa mortis præſumitur Bald. *c.* 2. *extra de conſuetu.* etiam ſi favore piæ cauſæ, ut per Caro. Ruinum, conſ. 61 lib. 1. vel niſi quantum clauſula illa non eſt diſpoſitoria; nec ligat voluntatem, ſed declarat, de cujus derogatione conſtare oportet: juxta no. *in leg. ſi quis in principio teſtamenti. de lega.* 3. *latè* per Panor. & Feli. in cap. *nonnulli. extra de reſcrip tis.* Ex his hodie decidi quæſtionem hujuſmodi, Mulier ægra in teſtamento legavit prædia Titio, & adjectæ fuerunt clauſulæ donationis inter vivos non revocabilis, cum retentione uſusfructus, notariis pro Titio tunc acceptantibus, & ſtipulantibus; mox eadem die acceſſit Titius ad lectum ægrotæ dicens, ſe dictam donationem acceptare, qua de re habet inſtrumentum ſeparatum à notariis. Sed mulier in hoc actu nihil dixit, diu ſupervixit, & alio teſtamento condito deceſſit. Apparet Titius proferens donationem, & acceptationem inſinuatam, ut videatur ſatisfeciſſe conſtitutioni latæ anno 1539. Articulo 132. & 133. Reſpondi non eſſe donationem inter vivos, ſed revocari potuiſſe, & citra revocationem non, niſi ut legatum, valere potuiſſe: quinimò hujuſmodi captatores, bonis aliorum contra ultimum præceptum

Novi præſidiales.

Decalogi, (quod magiſtratus conſervare tenetur) inſidiantes pœna dignos. Et hoc veriſſimum, quantumvis multis judicibus Galliæ parum placeat, qui ut officia ſua ſpe prædæ emerunt, ita non damnant quas affectant capturas: hinc lex Dei æterna ad judicium cauſarum deligi jubet viros, non ſolum ſapientes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, ſed etiam qui oderint avaritiam. Exod. 18. Ad hoc quæ de recutandis ſimili morbo laborantibus ſcripſi *in tracta. commercio. & uſura. quaſt.* 56. *num.* 291.

Novus intellectus leg. cum precario.

84. Ex prædictis fluit novus, & verus intellect. *leg. cum precario. ff. de precario.* quia debet intelligi, quando partes volebant manere in terminis precarii, vel quando incœperunt à precario, & clauſula de non revocando etiam ad uſque tempus appoſita eſt incidenter, vel defunctoriè, non præcisè: quia vitiaret, ut *in d. leg. per ſuum.* §. *denique.* nec animo tranſeundi ad aliam ſpeciem contractus: quia transformaret. *d. l. ubi ita donatur.* & ſic clauſula inutilis eſt, nec vitiat, ſed vitiatur: ut in regula de ambulatoriis, niſi ad oſtendendum quòd intempeſtiva non erit revocatio facta ſtatim lapſo tempore, tanquam poſt præmonitionem, propter nota. Panor. *cap. ultimo de precariis.* Ita etiam intelligitur *lex in rebus. in ſig. lex quaſitum.* §. *penult. eod. tit.*

85. Quia adhuc poteſt ante tempus revocari, ſi contingat non eſſe intempeſtivum, & damnoſum: ut plenius in novis intellect. ſecus ſi conſtet, quòd clauſula de non revocando, uſque ad tale tempus, erat præciſa, & principaliter intenta: quia tunc operatur tranſitum de contractu precarii ad contractum commodati, quod non poteſt æquè revocari, non inſpecto nomine contractus. juxta *leg. inſulam. ff. de praſcriptis verbis.* ſed inſpecta principali intentione, à qua contractus judicatur. *l. ſi quis nec cauſam ſupra de rebus credi. l. Ariſto. de donatio.*

86. Unde mandatum poteſt revocari, non obſtante promiſſione de non revocando, etiam jurata, quæ vitiatur, & non vitiat. Bart. *d. l. cum precario.* Angel. in *l. Stichum, aut Pamphilum* §. *uſumfructum. infra de ſolutio.* Philipp. Deci. *cap. ad noſtram num.* 6. *de confir.* utili vel inutil. & conſ. 475. Alex. conſ. 29. num. 18. lib. 5. ubi & ad Deci. in annot. dixi. Paul. Pariſienſ. conſ. 8. in fin. lib. 4.

87. Quod eſt verum reſpectu procuratoris, niſi ſit in rem ſuam. *l. illam C. de donat.* ſecus reſpectu tertii, qui cum hujuſmodi pactum obligatorium ex juſta cauſa factum eſt: ut ſuo loco dicam. & per *l. aliud, infra de ſolutio. & cap. acceſſorium. de regu. jur. in* 6. tetigi ad Philipp. Dec. conſ. 525. in fi. unde etiam in beneficiis eccleſiaſticis, mandata ad futuras reſignationes, in Concordatis, & commutationibus beneficiorum contenta, poſtquam ea Concordata ſunt a ſuperiore homologata, nequeunt revocari. Federi. de Senis, in tract. permut. q. 38. ſcilicet facto mandantis: niſi ex juſta cauſa, ut fidei non ſervatæ: ſed benè ſui natura, ut morte, quia reſignantes habent jus temporale morte reſolubile. faciunt quæ dixi *in regu. Cancellariæ de infir. reſigna. numero* 170. quamvis in civilibus tranſmiſſoriis ad hæredes, nec morte quidem revocaretur.

88. Fallit quintò quatenus quis non tenetur ſua cura, vel ſumptu ſeparationem facere: quia tunc poteſt totum impedire, de nec habens ſervitutem aquæ ducendæ, vel pecoris appellandi, vel aliud jus dividuum, vel individuum curet uti ſine incommodo, & injuria ſervientis, vel debentis. ita loquitur. *l. item quaritur.* §. *Trebatius.* §. *Marcellus ſupra de aqua quotid. & aſti.* ubi Marcellus non contradicit Offilio, & Trebatio, quidquid hactenus dixerunt gloſſ. & Doctores. Et gloſſ. ibi incipi. contradicens Offilio, non debet eſſe ſuper verbo, Trebatius, ſed ſuper verb. Marcellus. Quòd enim Marcellus ait, *non in omnibus pecoribus prohibendum:* verum eſt, cum prohibens poteſt commode ſine ſumptu, & periculo numerum debitum admittere, aliàs poteſt totum prohibere, donec dominus gregis inſilientis ſeparationem faciat, & curet commodè, & ſine exceſſu jure ſuo uti, ſine damno, & majori gravamine ſervientis, ut patet in porcis & in paſcuis ſylvis, quorum uno admiſſo totus grex impetu irruit.

89. Idem de aqua aucta: quia dominus fundi ſervientis non tenetur ſuo ſumptu dividere, & eſt, quod textus in ratione decidendi ait, quia pecora ſeparari poſſunt, ſcilicet ab eo, qui debet ſeparare: hæc non eſt propriè, quia non vitiatur, nec propriè impeditur utile, ſed uſus ſuſpenditur, donec is, cui competit, debitè utatur. Nec ſpectat ad materiam dividui, & individui: ſed ad congruum, vel incongruum modum utendi, ſicut congrua vel incongrua interpellatio creditoris, vel oblatio debitoris. in *l. item illa de conſtit. pecu. in l. ſi ſoluturus. de ſolutio.*

90. Ex quibus patet, quòd regula, utile per inutile, propriè non fallit in individuis: quia in his, Aut utile totum facit valere, & conſervari, ut in ampliatione 7. & 10. Aut nullum reperitur utile, quod vitietur. Quod ergo per unicam regulam traditur, non ſolùm brevius, ſed regulis, & doctrinæ juris tam in univerſo, quàm in particulari conformis ſit, & inſi-

nitæ intricationes , & prolixæ ambages obſcuris & falſis involutæ, hac inventione , judicio , & methodo reſolutivè tolluntur, theoria , praxſque ſimul cum multis legum novis intellectibus elucidatis.

EPITOME §. EADEM.

1. Diviſio in tres partes, ratio dubitandi & decidendi.
2. Peculiaris forma ſtipulationis triplex. intelligentia , & forma.
3. Senſus , verbis & proprio auditu percipi debet , contra Bart. 4. 5.
4. Sonus & vox inarticulata , non eſt ſermo.
5. Surdaſter & mutus non poſſunt mutuo ſigno , vel ſcripto ſupplere.
6. Ut aliud notæ , aliud literæ ; ita aliud ſoni , & ſermones.
7. Forma non poteſt fieri per æquipollens , & vera eſt gloſſ. Inſtitut. eodem.
8. Gloſſ. l. 4. ver. vocabula. de lega. 1. procedit in teſtamento.
9. Teſtamentum in ſcriptis non poteſt fieri notis , niſi paucis , & conſuetis. 10.
10. Teſtamentum inter liberos non recipit notas etiam conſuetas.
11. Circumſtantiæ dubiæ teſtamenti in ſcriptis poſſunt declarari etiam notis externis , & aliis indiciis.
12. Novus intellectus l. Lucius in princ. de milit. teſta. 14.
13. Notariorum antiquitas , & uſus , aliud Notarii , & Tabularii.
14. Error Joan. Tritemii in Polygraphia, & arte Notaria.
Liber de recta pronunciatione , non eſt Eraſmi, ſed Henrici Glareani,
15. Nihil in d. l. Lucius ſpeciale in milite.
Bonorum poſſeſſio ſecundum nuncupationem.
16. Verba ſtipulationis dirigi interpreti non nocet.
17. Verus interpres ad veritatem refertur, non ad probationes.
18. Solutiones ad l. decreta de re judic. reprobantur. 19. 20.
21. Romani linguæ ſuæ zelotypi.
22. Tamen Græca præſtabat, nec armis cedebat.
23. Solutio antinomiæ l. decreta ff. de re jud. & l. judices. C. de ſenten. 25.
24. Vox decreta generalis , & vox Prætor.
26. Interpres unus ſufficit , nec eſt teſtis. 34. 37.
27. Teſtis, interpres, Proxeneta 31.
28. Zygoſtates. 31.
29. Teſtis dicitur etiam extra jus , & peritus in arte non eſt teſtis.
30. Sed tamen poteſt incidere in pœnam falſi, ut teſtis.
33. Arbiter.
35. In re controverſa duo interpretes, vel periti deligendi.
36. Etiam ſi unus tantum haberi poſſit.
38. Uno æſtimatori vel interpreti ad contrahendum , non creditur plenè lite mota.
39. Repugnantes poſſunt uno teſti etiam non jurato ſtare.
41. Interpretes vel teſtes inſtrumentarii lite ſuborta, poſſunt , ſed non tam facilè reprobari.
42. Sed hi exceptione majores ſunt pluſquàm teſtes.
43. Duo ſimul adhibiti plene probabunt , nec erunt ſingulares.
44. Proxeneta poteſt ſi velit, eſſe teſtis : ſed non cogitur , niſi utraque parte volente 47.
45. Intellectus cap. primi , de teſtibus in 6.
46. Intellectus §. quoniam verò. in Authen. de teſtib.
48. Alii à Proxeneta teſtificari coguntur.

D*iverſitas linguæ non vitiat , dum per ſe vel per interpretem intelligant. H. D. C. M.*

EAdem autem in alia lingua reſpondeatur nihil intereſt : proinde , ſi quis Latinè interrogaverit , & reſpondeatur ei Græcè , dummodo congruenter reſpondeatur, obligatio conſtituta eſt. Idem per contrarium. Sed utrum hoc uſque ad Græcum ſermonem tantum protrahimus : an vero & ad alium, Pœnum fortè , vel Aſſyrium , vel cujuſvis alterius linguæ, dubitari poteſt, ex ſcriptura habui : ſed verum puto, ut omnis ſermo contineat verborum obligationem, ita tamen , ut uterque alterius linguam intelligat , ſive per ſe, ſive per verum interpretem.

HIc §. per quoſdam ſcinditur in quatuor. 1. Sed meliùs dividitur in tres partes. Secunda ibi , *ſed utrum* , ubi dictum principale extenditur , tertia ibi , *ita tamen*: ubi reſtringitur. Ratio autem dubitandi fuit, primo quia ſtipulatio eſt juris civilis , non cujuſlibet , ſed Romani. §. *de conſtituta. Inſtitut. de actio.* de quo tamen dicendum , ut ſupra in rub. num. 10. Secundo, quia Romanis incœpit cum certis ſolemnibus verbis §. 1. *Inſtit. eod.* quæ erant tantum Latina , ut & verba illa civilia, de quibus in *l. verbis civilibus de vulga. & pupil. ſubſti.* Tertio , quia quamvis diſpenſatum fuerit de illis verbis ſolemnibus, & civilibus, authoritate prudentum juris authorum , ut *ſupra eod. §. ſi quis ita* , tamen non ſequebatur diſpenſatum , vel diſpenſandum in idiomate. Quarto, quia ſic minui videbatur honor, & majeſtas linguæ Romanæ. Ratio decidendi uſus promiſcuus , communis utilitas , & etiam neceſſitas tam inter cives ipſos Romanos reſpectu probationis (teſtes enim non ſemper recordantur de forma verborum) quam cum exteris contrahendo : præſertim ampliato imperio , & commercio Romanorum. Secundæ partis peculiaris ratio dubitandi fuit : quia Romanis omnes exteræ linguæ (Græca excepta) barbaræ erant: imo adhuc anno domini 430. tempore Theodoſii Junioris , & Valentiniani generi ſui , non licebat omnibus ſub Romano Imperio Græce teſtari , niſi ab eiſdem Imperatoribus generali lege declaratum fuiſſet. *l. hac conſultiſſima in fin. C. de teſtam.* Ratio decidendi ut in prima parte.

2. Super tertia parte peculiaris forma ſtipulationis primo ſunt verba utriuſque loquentis. *ſupra ead. l. in princ.* ſecundo ut præcedat interrogatio, reſponſio congrua illico ſequatur. *ſupra ead. l. §. qui præſens. & l. obligari. §. verbis ſupra tit. 1.* ſequente autem ad interrogata reſponſione verbis congruentibus, ſatis eſt ſenſum congruere, ut etiam neceſſe eſt, aliàs nec conventio quidem eſſet *l. 1. de pact.* Tertio ut alter alterum exaudiat. *ſupra ead. l. in princip.* id eſt, tam verba per ſe, quam ſenſum verborum per ſe, vel per verum interpretem utroque præſente in ipſo actu adhibitum. Quod ultimum eadem decidendi ratione neceſſitatis, & utilitatis communis inductum eſt. Ita debet intelligi hic textus. & ſic nulla lex diſpenſat in verbis aptis, nec in eorum auditu, nec in præſentia, ſed in ſola intelligentia verborum per ſeipſum, quando contrahentes ſunt diverſæ linguæ. Diſpenſat enim hic, ut poſſint verba ſua intelligere per interpretem fidelem, utriuſque linguæ peritum. Et ad hoc iſte text. ſingularis eſt in jure, ſine quo non magis poſſet ſtipulatio fieri per interpretem, quam per ſcripturam: imò minùs, quia ſcripturam ſuam per ſeipſos intelligunt. Et nimis pudendo errore lapſus eſt Alciat. hic num. 7. & quidam alii dicentes, mutuam intelligentiam non requiri pro forma: niſi enim forma conventionis ineſſet, nec ſtipulatio eſſe poſſet. *l. 1. §. penult. in fin. de pactis.* Et ſic omnes difficultates huc invectæ refelluntur, & tolluntur.

3. Et primò reprobatur ſententia Bart. ſupra ead. *l. in prin. num.* 3. ubi dixit, *quòd ſi partes exaudiant verba auribus ſuis, ſed non ſenſum, ſufficit quòd ſenſum nutu percipiant*, quod eſt falſum, quia non ſufficit verba propriis auribus exaudire, ſed etiam eiſdem auribus eorumdem verborum ſenſus exaudiendus eſt, aliàs interpres utrumque intelligens, & utrique præſenti colloqui valens, non eſſet neceſſarius: quod eſt contra hunc text. Utrumque enim (& æquè principaliter) ſcilicet & verba, & eorum ſenſum complectitur verbum *exaudire*: ut ex text. in principio hujus legis, & *l. haredes palàm in princ. de teſtam.* quod ab utraque parte de forma eſſe, probat text. in *l. 1. in fin.* ibi, *verba ſtipulantis exaudire debet.* (adjecto ex nihil demit ſenſui, ſed emphaſim addit) & ibi, *debet exaudire verba promittentis.* ſupra, de actio. & obligatio. ſed qui nutu verum ſenſum intelligit, non exaudivit, etiam ſi auribus audiat verba, quæ non intelligit, ſive quia non intelligat linguam ſecum loquentis, ſive quòd loquens ſit tam remotus, ut licet alter ſonum audiat, tamen verba articulata, ſeu quid dicatur non intelligit, niſi nutibus, aut ſignis accedentibus.

4. Iſtud enim non eſt exaudire vocem, ſed ſonitum vel clamorem, qui non ſufficit, ut quis dicatur alteri loquutus, vel dixiſſe, & viciſſim alteri eidem. text. *l. Labeo. in finib. ſupra de ſupellect. lega.* ubi aliud eſt ſonus, aut vox inarticulata, aliud loquutio, ſermo, dictio, & vox articulata. alioquin omnino ſurdus poſſet animo ſtipulandi interrogare præſentem. Quid enim refert inter merè ſurdum, & planè audientem, ſi uterque non per ſuum auditum, ſed per ſigna ſenſum intelligat? Et pari ratione ſi quis ignarus linguæ Græcæ interrogaret animo ſtipulandi intelligentem utramque linguam, & Græce tantùm reſpondentem, tabulis ſignis adhibitis, ut omnino conſtaret de mutuo conſenſu, faceret ſtipulationem ſine interprete; quod eſt formaliter contra hunc text. unde merito opinionem Bart. reprobant Raphaël. Cuma. Hiero. Tort. Socin. col. 2. num. 4. Carol. Ruin. num. 5. Alciat. num. 35. in princip. hujus leg. & bene, in puncto juris. quamvis alii Bart. ſequantur, & Jaſon ibi num. 23. 24. nunc huc nunc illud deſultet.

5. Jura verò quæ citat Bart. cùm repugnant, tantùm abeſt, ut juvent, ut §. *ſi quis ita. ſupra ead.* & nec ſalvari poteſt dicendo, quòd Bart. loquitur in muto, & ſurdo, qui non ſunt omnino tales, aut in ſurdaſtro, qui tardius audit, & poteſt ſtipulari. *l. 1. in fin. ſupra tit. 1. §. mutum. Inſtit. de inutil ſtipulat.* quia text. illi inquantum loquuntur de ſurdaſtro, non intelligunt, quòd poſſit auditum ſupplere nutibus: ſed quòd ſæpius loquendo, vel altiùs, aut in aurem, rectè ſenſu auditus exaudire poſſit, ut ſic ſtipulari poſſit: ſed tantò difficiliùs cæteris, quandò tardiùs exaudit. pariter in muto, qui non eſt omnino mutus, jura non intelligunt, quòd morbum ſupplcat ſignis aut ſcriptis: ſed intelligibiliter, & congruè loquendo: quamquam majore mora, & difficultate. aliàs ſurdaſter ſupplendo auditum ſuum per ſcripturam ſibi à contrahente porrectam, & pariter minùs intelligibiliter loquens, ſcribendo intentionem ſuam, poſſet contrahere ſtipulationem, quod eſt falſum: immò duo prorſus ſurdi pronunciando verba, quæ neuter audit, ſed uterque per mutuum ſcriptum intelligit, ſtipularentur, quod eſt falſum & ridiculum. Imò merus Græcus ſumpto ab amico ſcripto Latino, & vice verſa merus Latinus loquentes quæ non intelligunt, niſi mutua communicatione ſcriptorum à fidis abſentibus amicis ſeorſim acceptorum & de marſupio extractorum, contraherent ſtipulationem, ſine præſente, & utrique loquente interprete: quod eſt contra hunc tex. ſingularem. Nimis ergo prodigioſè aberravit Alex. hic num. 7. ſufficere dicens ſono tubæ, vel cornu conſenſum percipere.

6. Ex his liquet veritas quæſtionis gl. in §. *verſic. ſed hæc ſolemnia.* in verb. *quibuſcumque Inſtit. eod.* an ſtipulatio poſſit fieri per A. & B. ſi partes ſeſe audiant, intelligant, & conſentiant. Quia priùs convenerunt quid per A. & B. intelligerent? & decidit quòd non, & benè. Mirum eſt hoc adeò fuiſſe controverſum, cùm etiam pueri ex Grammatica ſciant aliud eſſe literas, aliud ſyllabas, (quæ non tranſeunt in vocem integram, & ſignificationem) aliud voces. Porrò omnes leges, quæ de forma ſtipulationis loquuntur, non literas, non ſyllabas, ſed veras, & aptas voces, ſeu verba, & ſermonem exigunt. Tum ut ſe habent notæ, zypheræ, & abbreviationes, ſigna & characteres ad ſcripturam plenam, & integram: ita ſe habent ſoni, literæ, ſyllabæ, voces inarticulatæ, ad verba, voces articulatas, & ſermonem, ſed paſſim in toto jure aliud ſunt notæ, aliud ſcriptura. tex. in *l. Lucius in prin. de milit. teſta. & in l. cum patrono. in fi.* ibi, *notas literas non eſſe. de bon. poſſ.* Et in conſt. *ff. §. illud autem. & in l. 1. §. ne autem per ſcripturam. C. de vete. jure enucle.* in Auth. *quod ſine. C. de teſt. in Auth. de teſt. imperfect. §. Nos omnia.* ubi non valet teſtamentum per notas etiam inter liberos. aliud ergo ſunt nudæ literæ, ſyllabæ, ſoni, & quælibet voces inarticulatæ, & earum prolatio: aliud voces, ſermones, & verba, & eorum prolatio, *l. Labeo. de ſupell. lega.* Hæc autem, non illa lex pro forma ſtipulationis requirit.

7. Cùm autem omnes fateantur id, quod eſt de forma, non poſſe fieri per æquipollens. Bald. Angel. Alex. Jaſon in *l. 1. de libe. & poſt.* nec per relationem ad aliud etiam certum, Alex. *l. ubi autem non apparet. l. illud infrà eodem.* Jaſon *l. Gallus. §. idem credendum. col. 2. ſupra de liber. & poſtum.* etiam ſpecialem, ut tenet. Philip. Dec. in *c. conſuluit. 2. num. 32. de appellationibus in l. unica, col. 3. C. de error. calc. in l. certum. num. 3. ſupra ſi cert. peta.* ubi in annotat. dixi, & literæ, vel ſyllabæ nudæ, ſoni inarticulati, non æquipolleant verbis, & ſermoni articulato. Mirum eſt dictam gloſſam à tam multis fuiſſe reprobatam: ut per Bald. ibi. col. 1. & Paul. Joan. Coraſ. hîc nu. 8. per Barbatiam in rub. ſupra eod. & ibi Franc. Ripa. col. 2. Socin. Juniorem numer. 201. cum

multis ſequentibus. Verum eſt quod Angel. in fin. princ. hujus legis, & hic, & Alciat. hic nu. 4. & Æmil. Ferretus ſimpliciter ſequuntur dictam gloſſ.

8. Sed Paul. Jaſon hic, num. 3. dum dict. gloſſ. limitare volunt per gloſſ. verb. *vocabula*, *verſ. niſi hoc actum erat in l. 4. de legat.* 1. majorem invehunt intricationem, duas quæſtiones in unam confundentes. Prima quæſtio eſt, quando actum fuit quòd literæ, zypheræ, notæ, vel ſoni nihil ſignificantes, certum quid ſignificarent: ut in d. gloſſ. 1. Secunda quæſtio quando actum fuit, ut voces integræ & ſignificativæ, aliud ſignificarent: ut quum per equum mulus intelligeretur, ut in d. gloſſ. 2. Et communiter poſt Pau. & Alex. tenent ſtipulationem non valere in caſu d. gloſſ. 1. ſed valere in caſu d. gloſſ. 2. propter conventionem præcedentem, ut Joann. Coraſi. hic num. 5. non advertentes, quòd d. gloſſ. 1. loquitur de præcedente & concomitante eadem conventione, ibi, *& velim repræſentare*, & ibi, *& velis. &c.* & ſic utroque caſu non eſt, nec quantum ad mutuum ſenſum, nec quantum ad tractatum, vel conventionem præcedentem differentia. Ideo tenenda eſt ſolutio, quòd d. gloſſ. 1. loquitur in ſtipulatione. gloſſ. verò 2. in teſtamentis. Et hanc tenet Jaſon d. l. quarta. num. 54. Et quamvis dici poſſit, aliam eſſe differentiam inter utramque gloſſ. quia prima loquitur quando literæ, vel voci non ſignificanti imponitur ſignificatio momentanea ad placitum. Secunda verò gloſſ. quando integræ voci ſignificanti diverſa momentanea ſignificatio imponitur, ut tunc dict. gloſſ. 2. vera ſit, & procedat indiſtinctè etiam in ſtipulatione: per text. apertos. in *l. ſi id quod aurum. in l. ſi nomine infra eod.* Et hoc poteſt ſuſtineri: quia nonnihil refert literæ, vel notæ non ſignificanti, ſignificationem imponere; vel voci ſignificanti, diverſam imponere, præcedente tractatu, & conventione de contrario, vel diverſo intellectu. Tamen ad vitandas logomachias, & quia ſermo iſte fictitius nullius linguæ ſermo eſt, prout hic text. requirit, & hactenus contra veterem formam diſpenſavit: & quia d. lex. ſi id quod aurum, & lex. ſi in nomine, loquuntur in errore unius vocabuli tantum, non autem quando totus ſermo in fictum, & inuſitatum transformatur, placet dicta ſolutio: ut prior gloſſ. loquatur in ſtipulatione, ſecunda verò in teſtamentis, cujus ratio evidens eſt, & ſolida, videlicet forma verborum congruorum impoſita à lege in ſtipulatione, quæ privatorum facto, vel pacto tolli nequit, ut valeat tanquam ſtipulatio, *l. jus publicum de pact.* Et quia forma non poteſt impleri per æquipollens, ſupra nu. 2. & 7. Secus in teſtamentis, & omnibus aliis actibus, ubi verba congrua non requiruntur pro forma actus, ſed tantum pro indicando conſenſu, quo habito non curatur de mediis.

9. Refert tamen inter teſtamentum in ſcriptis, & nuncupativum: quia teſtamentum in ſcriptis non poteſt fieri notis, vel ſignis. Niſi enim perſcribatur in ſcriptura apta, & commoda, non dicitur fieri in ſcriptis. *l. Lucius in prin. de milit. teſta.* ſecundum novum noſtrum intellectum, & tex. neceſſarius ſecundum omnes in *l. ſed cùm patrono. in fin. de bon. poſſeſſ.* & text. in fortioribus terminis, etiam inter liberos, in *Auth. de teſtam. imperfect. §. nos omnia. & Authent. quod ſine. C. de teſtam.* tum teſtamentum in ſcriptis niſi clauſum à teſtatore conſignetur, juxta *l. qui teſtamento. in fin. l. ad teſtium in fin ff. de teſta. l. hac conſultiſſima. in princ. C. eod.* vel niſi ſcriptura completa coram teſtibus legatur, non valet. gloſſ. 2. in *l. fideicommiſſa. de lega.* 3. Bald. *l. 1. in prin. C. de ſenten. ex brevic. recitan.* nec teſtamentum in ſcriptis poſſet publicari. *juxta l. publicari. C. de teſtam.* Et quod teſtamentum in ſcriptis non poſſit fieri per notas, & zypheras, tenent Bald. & Ang. Imol. in *d. l. quoties §. 1. de hered. inſtit.*

10. Limito in modicis zypheris, & paucis abbreviaturis, puta annorum, vel ſummarum, dummodò ſint conſuetæ, & indubitatæ. *d. l. quoties. §. 1. in fin.* & ibi Bart. *de hered. inſtit.* Bart. *l. ſed cum patrono. in fin. de bono. poſſeſſio.* Alex. conſ. 111. num. 9. lib. 6. Sublimito, ut procedat in teſtamento ſolemni in ſcriptis, ſecus in teſtamento non ſolemni in ſcriptis, quod valet inter liberos: ubi data temporis, & nomina filiorum, & numerus, vel quantitas unciarum in quibus inſtituuntur, non debent notis numeralibus, vel aliis abbreviaturis etiam notis, & conſuetis deſignari, ſed integris deſcribi literis. *in Auth. de teſtam. imperfect. §. nos omnia. Novel.* 107. & ibi caſus eſt ſpecialis, ubi de ſolemnitate ſub ea conditione diſpenſatur: ut ſentit Bart. *d. l. ſed cùm patrono. in fin.* Limito ſecundo ſi in eadem ſcriptura teſtamenti zypheræ illæ, & notæ exponerentur, ita ut ex eodem tenore, & ſcripto conſtaret, vel ſaltem per relationem clarè, & diſtinctè ſcriptam ad aliud certum, de quo conſtat. *l. aſſe toto. de hered. inſtit. l. ſi ita ſcripſero. de condit. & demonſtr.*

11. Limito tertio, ut quædam circumſtantia, vel obſcuritas etiam in teſtamento in ſcriptis, vel alio actu ſcripto, bene poſſit etiam per teſtes, & conſequenter etiam per aliam ſcripturam, etiam notis (de quarum ſenſu conſtet) factam: prout per quævis legitima indicia declarari, juxta *legem ſi ſervus plurium. in fin. de legat.* 1. in teſtamento verò nuncupativo & omni actu non exigente ſcripturam, non nocet notis factum, niſi in difficiliori probatione veritatis. *l. Lucius in princip. de milit. teſtament.* ſicut in non requirentibus certam formam verborum, non refert pronunciatum vel non, nec quamvis prolationem, modò de veritate, & conſenſu conſtet.

Novus intellect. l. Lucius de milit. teſta.

12. Antequàm ad alia tranſeam, poſtquàm ſemel attigi de novo intellectu *d. l. Lucius.* explicandus eſt, nec rem connexam aliò remittere expedit. Dupliciter errant gloſſ. & Doctores circa princip. *d. l. Lucius.* Primò, quod putant text. illum loqui de notario publico. Secundò quòd putant ſpeciale eſſe in milite, ut ejus teſtamentum notis factum valeat ad remedia civilia, & prætoria, puta bonorum poſſeſſionis ſecundum tabulas. Circa primum Bart. ibi, quem omnes ſequuntur, puta poſt Specul. & Joan. And. text. d. l. loqui de publico notario, ideo movet quæſtionem, an Dux, vel Comes, vel miles habens notarium, ſeu ſecretarium publicæ authoritatis, poſſit per eos ad ſuum commodum ſua acta expedire: quæ eſt materia *cap. poſt ceſſionem. & cap. quoniam.* ubi in annotatio. ad Philippum Decium, num. 21. dixi, *extrà de probatio.* verùm text. *d. l. Lucius.* non loquitur de tabellione vel notario publico, ut hodie loquuntur, ſed de privato amanuenſi notis, id eſt, brevibus ſignis, & characteribus excipiente. Cujus celeres, & abbreviatæ ſcriptionis artifices, propriè vocabantur notarii, & erant olim in frequentiſſimo uſu. hac enim notaria arte tota Ilias Homeri nuce incluſa fertur: ut apud Valerium Maximum de arte, & induſtria.

13. Quare hujus inventionem quidam malè Tyroni liberto Ciceronis, vel ipſi Ciceroni attribuunt, eò quòd hujus artis beneficio unica Catonis Uticenſis oratio in Senatu contra Catilinarios conjuratos, contrà ſententiam Julii Cæſaris habita excepta, & ſervata ſit, Cicerone Conſule (ut ait Plutarchus in ejus vita) velociſſimos ſcriptores adhibente, atque docente ut per ſigna quædam, & parvas breveſque notas, multarum literarum vim habentes, dicta colligerent. Quod autem ſubdit Plutarchus nondum tunc repertos Notarios, ſed tum primùm hujus rei veſtigium extitiſſe, intelligendum eſt Romæ, & apud Romanos, apud quos Cicero à Græcis primus hunc uſum (ut quædam alia) tranſvexit, qui poſtea apud eos multum invaluit. Unde Martialis. in Epigram.

Currant

Currant verba licet, manus eſt velocior illis,
Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus.

Et Suet. Tranq. refert Titium Veſpaſianum certaſſe notis cum Amanuenſibus. Quod autem Sueton. & latius Aul. Gelli. *noct. Atti. lib. 17. cap. 9.* referunt Caium Cæſarem literis transformatis, ſeu ſingulariis, ſed ſine coagmentis ſyllabarum uſum, id longè differt à notis, quæ celeritatis, & compendii causâ fiunt, illæ vero ſecreti, & clandeſtinitatis causâ fiebant: ut omnes, (quàm quos lubitum eſſet) laterent. unde teſte Gellio, Probus Grammaticus de occulta literarum ſignificatione epiſtolarum Cæſaris, commentarium

Laconicæ Scytalæ.

elaboravit. ſic Laconicas Scytalas arcani causâ intortas eo loci deſcribit Gellius. Notarum vero uſum celebrem oſtendit Auſonius Poeta Gallus, qui tempore Gratiani, (à quo factus Conſul Romanus) floruit in carmine puer notarum perpetim, &c. & Julius Paulus, qui tempore Alexandri Severi in *d. l. Lucius, & d. l. ſed cùm patrono.* ſæpe etiam meminit beatus Hieronymus, qui tempore Gratiani, & Theodoſii Magni, & ejus filiorum vixit: quin tempore Juſtiniani Magni frequens erat uſus, ut patet in ſuis Conſtit. & novell.

Notarius.

ſuprà nu. 10. allega. hi dicebantur & propriè ſunt notarii, ab illa celeritate notis excipiendi. Qui autem ex

Tabellio.

publico officio publica inſtrumenta conficiebant, Tabularii, vel ſcribæ vocabantur. *l. ult. §. autem dubius. C. de jure deliber. l. ſcripturas, C. qui potio. in pignor. hab. l. 2. C. de conveniend. fiſci debitoribus. lib. 10. & in rub. & per tot. C. de Tabula. & ſcrib.* lib. 10. & text. appoſitiſſimus in *l. Orphanotrophos*, ibi, *intervenientibus publicis perſonis*, id eſt tabulariis. *C. de epiſc. & cler.* vocabantur etiam Tabelliones. *l. contract. C. de fide inſtru. per totum. l. univerſos. C. de decurio. lib. 10. l. 2. C. de eunuchis. §. cùm autem. & ibi Theoph. antiquus paraphraſtes, Inſtit. de adopt. & Juſtin. Novell. 44. de tabell.* & alias ſæpè promiſcuè utitur verbo Tabellionis, & Tabularii, nunc ταβουλλάριον nunc ταβελλίωνα vocans, Latinas voces (ut ſolet facilitatis causâ) uſurpando: Græci ταβελλίωνα dicunt. Vetuſtum quemdam ἀδέσποτον de notis libellum nuper edidit dominus Ægidius Bourdinus, clariſſimus in ſupremo Pariſiorum Senatu fiſci patronus. Olim cùm literæ exactè etiam cum apicibus, & accentibus ſcriberentur, valdè neceſſaria erat hæc ars notarum, non ſic hodie, præſertim apud Gallos, qui ſine pictura, & phaleris velociter ad longum ſcribunt.

Error Trithemii.

14. Sed erravit Joan. Trithemius Germanus in Polygraphia, ubi Ciceronem autorem notariæ hujus fecit, legens. Tu. Cicero. lib. id eſt, Tullii Ciceronis liber. quum legendum ſit, Turonis Ciceronis liberti, id eſt, Tyronis: quia olim y, pro u, accipiebant, Pyrrhum dicebant Burrum, id eſt, Rufum: ut teſtatur Henricus

Henricus Glareanus.

Glareanus doctus Helvetius in libro de recta Latini, Græcique ſermonis pronunciatione: non enim ex inventione eſt Eraſmi, tametſi ejus nomine editus ſit. Cùm enim Glareanus jugi ſtudio, rejecto errore docuiſſet η, græcum pronunciandum per e, diductius, & non per i, & β, græcum per b, & non per v, & υ. græcum per u, Gallicum, vel Vueſphalicum, & τὸν πέτρον pronunciandum ton petron, non tom betron, & priuſquam ederet, examinandum & corrigendum Eraſmo Roterodamo præceptori ſuo exhibuiſſet: ſuccenſuit Eraſm. quòd novus homo tam inveteratum omnium etiam doctorum uſum convellere auderet, ſed re penitùs perſpecta Eraſmus mutata ſententia librum probavit, & edendum cenſuit. Glareanus autem quò plus hæc nova, & erudita inventio authoritatis haberet, rogavit Eraſmum, ut ejus nomine publicum acciperet: hinc eſt quod ibi colloquuntur Leo, id eſt, Eraſmus, quia Flandriæ, & Holandiæ princeps Leonem pro inſigni habet, & Urſus, id eſt. Glareanus Helvetius, quia Bernenſes à præcipuis Helvetiorum Urſum pro inſigni habent: ut apud Helvetios & Germanos didici. In eo etiam libro, lepido tropo Urſus docet Leonem, id eſt diſcipulus præceptorem: & enſes commutant, ille librum, ille authoritatem ſeu nomen.

15. Sed ad rem, *in d. l. Lucius.* teſtamentum privatum conditum erat, & à privato notulis brevibus exceptum, & in ſe abſolutum: ſed antequam literis ab eodem, vel alio privato, vel forſan etiam à publico tabulario perſcriberetur, teſtator obiit, & deciditur quod quamvis eſſet miles, & in caſtris, tamen non valet, niſi legitimis probationibus oſtendatur quæ, & qualis fuerit voluntas: & ille eſt verus intellect. Sed gloſ. & Doct. ibi, & in l. *ſed cùm patrono. in fin. de bonor. poſſ.* (qui eſt ſecundus error) intelligunt eſſe privilegium militis, ut poſſit teſtamentum condere notis, & ex eo competat bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas: contra *d. l. ſed cùm patrono, in fin.* quod falſum eſt: quia primo conſtare debet ita factum eſſe. *l. Divus de milit. teſta. Ideò in d. l. Lucius.* non teſtatur notis, quia legitimè non conſtat, nec in milite requiritur ſolemnitas, etiamſi teſtetur in ſcriptis: ſed ut conſtet veritas, & ſic nihil ibi ſpeciale in notis: ut idem text. probat exigens probationem legitimam veritatis, qua probata teſtamentum militis notis ſcriptum, & verificatum valebit in vim probationis, tanquam teſtamentum dictatum vel nuncupatum, & non tanquam teſtamentum in ſcriptis: quia lex indiſtinctè ait, notas non eſſe ſcripturam, nec literas: ſed nihilominus etiam tanquam ex nuncupativo teſtamento competit bonorum poſſeſſio, non ſecundum tabulas, quæ non ſunt. *d. l. ſed cùm patrono in fin.* ſed ſecundum nuncupationem, ſicut & in paganorum teſtamentis. Text. ſingularis in *l. 2. in fin. C. de bonor. poſſ. ſecundum tab.* & ſic nihil hic ſpeciale eſt in milite.

16. Super tex. in verbo, *reſpondeatur ei*, & ibi, *dummodo.* Barthol. Soci. & Jaſ. hic notab. 1. colligunt verba ſtipulationis eſſe dirigenda ad partes, non ad interpretem, aliàs ſtipulatio (quaſi per nuncium facta) non valeret. Sed hoc frivolum eſt, quia ex quo partes ſunt præſentes: etiamſi uterque ſolum interpretem, tanquam communem Mercurium alloquatur, tamen ex quo mutuo loquuntur, & audiunt, & intelligunt ſe ſtipulationem facere, fit ſtipulatio, & tanquam per præſens, & vivum organum verba mutuo diriguntur. Non enim diriguntur interpreti, niſi tanquam eodem momento parti ad hoc præſenti expoſituro. Præterea cùm hodie, (ut ſæpè diximus) conſtito de pacto firmato non curetur de formula ſtipulationis, hæc & ſimilia parum in praxi proſunt: ſunt tamen neceſſaria ad clarum, & reſolutivum intellectum legum, & doctrinam repurgandam.

17. Quod ait text. in fin. *verum interpretem*, non eo reſpicit, quod probari debeat eſſe talis, ut hic tradit Alciat. num. 6. nota. 4. ſed eo ſpectat. ut veritatem utrique referat, ne partes errando diſſentiant, ſed in notitia ejuſdem ſenſus concurrendo, contractum efficacem faciant, & ſic verbum, *verus*, idem eſt, quod fidus, ſeu meram veritatem nullo addito, aut detracto referens. & impertinenter ſomniant Doctores partes promiſiſſe hujus dicto ſtare. non enim de probatione, ſed de ſimplici ſtipulationis confectione hic agitur. Ex his textualia ſunt expedita, cæterùm multa impertinentia Doctores infarciunt, è quibus quæ erunt utilia, dicam, expedita prius gloſſ. ultim. ubi parvum mendum eſt ibi, *& ſupra*, legendum, *ſed ſupra de re judica.*

Solutio vero gloſſ. *ad dictam l. decreta.* communiter reprobatur. Sed qui reprobant, vel in idem recidunt, vel deterius ſolvunt. Solutio Bart. poſt Oldra. & Dy. eſt, exponendo Latinè, id eſt, verbis intelligibilibus, & ſequitur Alexand. hic. num. 7. in fin. Barthol. Soci. num. 1. & crebriùs cæteri, & eſt mens Accurſii. ſed eſt primo contra illum text. qui factus eſt peculiariter favore, & honore linguæ, & majeſtatis Romanæ: ut etiam ait Zaſius hic, num. 3. Secundo con-

Solutio Bartholi.

ſta veritatem hiſtoriæ, quam explicavi *in tractat. de digni. & magiſtra. Roma.* Alia & vera ſolutio eſt, *quòd d. lex decreta.* loquitur in decretis judicum, quæ debent proponi verbis Latinis ſecundum majorum noſtrorum morem: & dicunt aliud in ſtipulatione, & actibus privatorum. Hanc Jaſ. attribuit Ray. Angel. & Rapha. Cuma. ſed, ut dixi, Rayn. & Angel. ſequuntur ſolutionem gloſſ. quæ parum differt ab iſta, quam Jaſ. malè reprehendit, dicens, quod eſt contra *l. Judices. C. de ſenten.* Sed Jaſ. non ſolùm nullam aliam ſolutionem adducit, ſed contraria multiplicat. *per d. l. judices.* quam velut ἀπορίαν relinquit.

Alciatus. 18. Q[uam] Alciat. hic. num. 20. ſolvit dicens. *quòd d. lex decreta.* loquitur ſpecialiter in prætoribus, & ſic in magiſtratibus, qui dicebant jus Romæ. *l. Barbarius. de offic. Prato.* & debebant pronunciare Latinè, quod idem Alciat. prætermiſſor. lib. 1. intelligit de eleganti doctorum, non vulgari imperitorum Latino, ſed quod in provinciis prætores non dicebant jus, ſed proconſules, vel præſides.

19. Quam ſolutionem Joan. Coraſ. hic, num 8. reprehendit. eo quod etiam Romæ judices Græca lingua ſententias proferrent. *d. l. judices.* quam dicit conditam Romæ. Sed ratio reprehenſionis non valet: quia *d. l. judices.* non loquitur de Roma, nec fuit condita Romæ, ſed Conſtantinopoli, ab Arcadio primogenito fratris Honorii, & directa non Romæ, nec imperio occiduo, ſed orientali, Juliano proconſuli Aſiæ, quamquam leges conditæ ab altero Imperatore utrique ſub uno communi Imperii ſigillo attribuerentur: ut dixi in *l. cunctos populos. C. de ſum. Trin.* in lectione Tubingenſi, & latiùs *tract. de digni. & magiſt. Roma.*

20. Solvit igitur Joan. Coraſ. in utraque lectura, quòd *d. l. judices.* loquitur in ſententiis, quæ quacumque lingua omni caſu concipi poſſunt. *at l. decreta.* non in ſententiis, ſed in interpoſitionibus authoritatis judiciariæ citra condemnationem, vel abſolutionem. Sed hæc ſolutio deterior eſt omnibus: & ut puerile erratum videtur à Do. Fran. Duareno, Biturigen- Franciſcus Duarenus. ſis Academiæ Primario ordinario. & in primo cap. diſſonat à *d. l. judices.* quæ de Latina & Græca tantùm loquitur. In ſecundo autem capite nimis dictam *l. decret.* reſtringit: debet enim potiſſimum intelligi de ſententiis, à tit. ſub quo ſita eſt: imò generaliter, ut mox dicam.

Vera ſolutio. 21. Vera ſolutio eſt per diſtinctionem temporum juxta gloſſ. in *l. apud antiquos. verb. omnibus. C. de furtis. & gl. 23. q. 4. cap. ſi eccleſ. verb* temporibus. conſtat autem Romanos olim linguæ ſuæ zelotypos fuiſſe, ita ut initio victis vicinis, etiam quibus jus civitatis darent, non permitterent lingua Latina publicè uti: hoc eſt, in actis publicis magiſtratuum, & apparitorum, niſi quibus ſpecialiter eſſet conceſſum, ut Cumanis ſupplicantibus anno urbis conditæ D. XXIV. conceſſerunt: teſte Livio lib. 40. poſtquam ſubacta ditione Carthaginienſi (quam Romani Africam vocant) in Græciam arma intuliſſent, ita ut non ſinerent magiſtratus ſuos niſi Latinè reſponſa dare non ſolùm Romæ, ſed in Græcia & Aſia, ut etiam Græcos & Aſianos cogerent per interpretem loqui, ut linguæ Latinæ honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur: teſte Valerio lib. 2. tit. de inſtit. antiquis.

Græca potentior Latina. 22. Græca tamen lingua etiam poſt Græciam & Aſiam ſubactas, magis invaleſcebat, & univerſalior erat, nec armis cedebat, ita ut in omnibus ferè gentibus legeretur, ut etiam tempore ſuo teſtatur Cicero in oratione pro Archia poëta: quin imperio Romano maximè florente tempore Veſpaſiani, teſtatur Fa- Latina Græcæ diſcipula. bius Quintil. Romæ dicens Latinam linguam Græcæ diſcipulam lib. 12. Inſtit. c. 10. Et Juſtinianus ipſe tempore ſuo etiamſi Latinam propter originem Imperii vocet paternam, tamen ait Græcam univerſaliorem, & omnibus notam, quod non erat de Latina, *Inſt. de ſucceſſio. libert. §. ſed noſtra. & Auth. de non alienan. aut permut. §. alienationis.* Galli quoque etiam ante Jul. Cæſarem, (ut ipſe teſtatur in lib. de bello Gallico) omnes contractus & conventa Græco ſermone concipiebant. Budæus lib. 1. de aſſe. tamen Cicero tempore ſuo reprehenſus fuit, quòd in Sicilia orationem Græcam habuiſſet. Sed teſte Sueton. Tranquil. Auguſtus le- Lex Auguſti. gem ſtatuit, ut Romani Græco, Græci Romano ſermone, & habitu promiſcuè uterentur. & quamquam non diu poſt illam legem ſupervixerat, tamen quamdiu regnavit familia Auguſti, etiam ſenatus ipſe, (nedum inferiores curiæ urbis Romæ,) Græcis actionibus perſonabant, ut queritur Valer. Max. in loco præallegato, qui tempore Neronis ultimi familiæ Cæſaris vixit, & ſcripſit. Poſteà Romani etiam tempore Imperatorum diu linguæ ſuæ prærogativam ſervarunt: ſecundum quam lo- Vera ſolutio. quitur Triphonius in *d. l. decreta.* qui fuit poſt Papinia. tempore Alex. Severi, contemporaneus Ulpiani, ut ſatis colligitur ex *l. reſcriptum eſt. in princ. ſuprà de diſtract. pignor.*

23. Vox autem *decreta*, generalis eſt ad omnia geſta publici magiſtratus, ſive ſint ſententiæ interlocutoriæ, aut diffinitivæ, ſive alia ordinatio. *l. pen. de juſtitia & jure.* ibi, *etiam cùm iniquè decernit. l. 1.* ibi, *vel cognoſcens decrevit.* de conſtit. princip. *l. ait prætor. in princip. verſic. quid tamen ſi prætor decernat de minoribus. l. jus alimentorum decernendorum. ſup. ubi pupillus educari debeat. & in rub. & per totum. de rebus eorum, qui ſub tut. vel cura ſunt*, & ita generaliter accipitur in *d. lege, decreta*, quæ non de Prætore urbano, aut peregrino loquitur, ſed generaliter de Prætoribus, & ſic generaliter de omnibus magiſtratibus Romanis, ſaltem apud quos erat legis actio.

24. Et vox, *prætor*, generalis eſt, *l. ubicumque de reg. jur.* & quamquam magiſtratuum Romanorum aliqui ſpecialiter vocarentur Prætores, tamen non ſolùm ante Imperatores mittebantur ordinarii Prætores in provincias, ut paſſim apud Livium, & in epiſtolis, & orationibus Ciceronis. & eſt text. in *l. 2. §. capta deinde Sardinia. ſuprà de orig. jur.* ſed etiam poſt Imperatores. Erant enim tempore Imperii in Auguſtum tranſlati quædam provinciæ prætoriæ, quæ ad populi, quædam conſulares, quæ ad Senatus adminiſtrationem ſpectabant. poſteà Imperatores ſenſim multiplicarunt præſides: ut dixi *in tract. de digni. & magiſtr. Rom.* tamen adhuc in provinciis manſerunt aliqui ſpeciali nomine Prætoris, ut teſtatur Juſtin. *novel. 24. cum multis ſeq.*

25. Et ſic Alc. minus bene dicit Prætores tantùm Contra Alciat. Romæ fuiſſe, nec debet *d. lex decreta.* reſtringi ad Prætores Romæ jus dicentes, ſed nec ad prætores Provinciales ſpecialiter ſumpto vocabulo: ſed generaliter debet intelligi de omnibus magiſtratibus Romani imperii, non quòd acta, vel decreta eſſent nulla, ſed minùs decenter facta, donec tranſlato Conſtantinopolim imperio, lex illa noviſſima Auguſti ſenſim reviviſcere cœpit: ut circiter ſexaginta annis ab illa tranſlatione lege lata ab Arcadio & Honorio fratribus, omnibus judicibus tam Latinæ, quàm Græcæ linguæ uſus promiſcuè conceſſus ſit, non ſolùm in parvis, ſed etiam in majoribus decretis, quæ ſententiæ vocantur. *d. l. judices.* quæ ita intelligitur. ut etiam ſatis probat text. *in Authent. ut præpo. nomen Imperat. novel. 47. in fin.* ubi in omnibus judiciis, quæ etiam tempore Juſtin. in univerſo imperio exercebantur, non ſit mentio niſi duarum linguarum dumtaxat: videlicet Græcæ (quæ præponitur) & Latinæ. & immediatè poſt Arcad. & Honorium, Theodoſius junior Arcadii filius, cum Valent. 3. genero ſuo permiſit omnibus non ſolùm Latinè, ſed etiam Græcè teſtari. *l. hac conſultiſſima. in fine. C. de teſtam.* & *d. lex decreta.* quamvis per *d. l. C.*

correcta, tamen pro memoria & honore vetuſtatis in Digeſtis relicta eſt: ut quædam ſimiles. Summa *d.leg. decreta.* (quæ de publicis magiſtratuum Romanorum geſtis loquitur) nihil habet commune cum §. noſtro, qui de privatorum actibus. & *d. lex decreta.* debet cum *d. l. judices.* ut ſuprà concordari.

26. Bartol. hic primus fecit ſecundam oppoſitionem *d. l. jusjurandi. C. de teſtib.* quòd non debet ſtari dicto unius, quæ non eſt tam impertinens, quàm præcedens, ſed magis impertinentia, & confuſanea ſunt, quæ Doctores hic cumularunt: vera, ſobria, & ſufficiens erat ſolutio Bartol. quòd iſte non eſt teſtis, ſed interpres aſſumptus de voluntate partium, & ſic tacitè & benè innuit, quòd ſufficit unus: de confectione enim actus non de probatione agitur: quemadmodum ſufficit unus arbiter, arbitrator, vel menſor, ſi partes volunt. Sequentes verò ſcriptores dum conantur ſuperflua addere, & invicem oppugnare, prolixè intricarunt ſuper æquiparatione, & fide interpretis. Ad quæ breviter, & clarè extricando dico, quod de fide, ſeu probatione remittendum erat ad titulum de probationi. in utroque jure: de æquiparatione verò non erat certandum.

Teſtis. Interpres. 27. Sed diſtinguendi erant hi ſex termini, *teſtis, interpres, Proxeneta, Zygoſtates, peritus in arte, arbiter.* Ex his ſex termini reliqui, quos admiſcent, explicantur. Teſtis initio adhibetur, non ut quid dicat, aut faciat: ſed ut diſcat, quod poſteà ſi opus ſit, teſtificetur. Interpres non ut diſcat, ſed ut doceat, ſive linguam, ſive ſcripturam. hic enim propriè, & ſtrictè interpres qui ex una lingua in aliam ſimpliciter vertit. Proxeneta, quem Seneca lib. de Benefic. Pariſium vocat: mediator eſt cujuſvis negotii inter alios conficiendi: quem *Juſtinia. novel.60. de teſtib. ad fin.* μεσίτην vocat, aptiùs, & [illegible] Latinè dicitur conciliator: quia intervenit, ut volentes quoddam negotium inire, ſed diffidentes in conditionibus ut in *l. ſi voluntate. C. de reſcind. empt. & vendi.* vel etiam in perſonis, in concordiam, & negotii confectionem adducat, ſive de venditione, locatione, aut alio contractu, ſive de matrimonio, fœdere, vel aliquo officio imponendo, vel recipiendo agatur. *l. 3. de proxen.*

Proxeneta.

28. Quæ hodie maximè practicantur in Sicilia: ubi ferè nihil agunt ſine Proxenetis. Zygoſtates, de quo in *l. 2. de pondera. & auri illatio. lib.* 10. eſt libripens, ſeu ponderibus præſertim nummorum per urbes præfectus, ut primum factum eſt in Græcia, ut Barbaricas literarum clades, primus omnium detexit Guliel. Bud. noſter lib. 2. de aſſe. deinde Julianus Imperator juſſit per ſingulas civitates ad contentionem de qualitate, & pondere nummorum dirimendam, Zygoſtatem conſtitui. non enim lex eſt Juſtiniani (ut putavit Haloander,) ſed ducentis ferè annis ante cum anno 2. imperii Juliani: ut patet in Codic. Theodoſia. lib.12. tit.7. l.2. Alciat. autem in annotat. in tres poſteriores. C. reponi voluit verbum *ortaſticum* à ſeipſo fabricatum, contra fidem veterum & omnium Codicum, ſed poſteà viſis libris Guliel. Budæi de aſſe, cenſuit in parva additione dictarum annotationum, & lib. 1. prætermiſſorum ad finem, legendum Zygoſtatem, ut etiam Cod. Theodoſianus à doctiſſimo illo, & antiquitatis ſtudioſiſſimo Dom. Joan. Tilio nuper editus, clarè docet. Et intelligit Budæus lib. 2. de aſſe, & in poſterioribus annotat. de Zygoſtate vulgari, pro omnibus mercibus & negociatoribus: ut dixi *in tractat. uſurar. & moneta. num.* 786. Nec abludit etymon verbi: tamen text. d. l. propriè loquitur de libra aurificum, & monetariorum. Reliqui duo termini ſatis noti ſunt.

Guliel. Budæus.

Joan. Tilius.

29. Teſtis declarat veritatem facti alieni præteriti, Interpres præſentem ſermonem, vel ſcripturam: & ſic multum differt a teſte, cui tamen magis quam reliquis convenit: & nimis ſupinè, ſed poſt turbam aliorum errat Alciat. hic, num. 15. 16. & 17. dicens non dici teſtem, niſi cùm juratus deponit in judicio: & confundens hos terminos æquiparat interpretem arbitro, ut ille ſicut hic, non minus dicat ſecundum judicium ſuum, & quòd quilibet peritus in art., ſi deponat in judicio, propriè dicatur teſtis, quæ ſunt falſa: quia teſtis non minùs dicitur coram arbitro, vel etiam coram arbitratore, quam coram judice, vel extra jus, licet non dicatur teſtis judicialis, ut patet in teſtibus inſtrumentariis, qui ſtatim propriè dicuntur teſtes, etiam antequam producantur in jus, jurent & deponant. *l. comparationes. C. de fide inſtrum. l. ſcripturas & Auth. ſi quis vult C. qui potio. in pigno. habea. Auth. de inſtrumentor. caute. & fid. per tot. & in teſtib. teſtamentariis. ff. C. & Inſtit. de teſtat.* per to. & in omnibus aliis actibus extrajudicialibus. ut *l. nullum de divor.* Facit quod dixi ad Philip. Deci. cap. 2. num. 18. *extrà de teſtib.* Verum eſt quòd judicialis [illegible] teſtis dicitur. Sed peritus in arte etiam ſi de ea deponit, non eſt propriè teſtis, quicquid dicat Alciat. num. 17. qui non deponit de hiſtoria nudi facti, quæ cadit in quemlibet, ſed de judicio, non ad certum (ſolo exteriori ſenſu perceptum) factum limitato (in quo eſſet teſtis) ſed de judicio dependente ab arte, & ratiocinatione interna, in quo multùm à ſimplici teſte recedit, & arbitro accedit.

Contra Alciat.

30. Unde quod ait Bald. in capitul. *propoſuiſti. de probatio.* quòd tales periti non comprehenduntur in ſtatuto puniente falſos teſtes, verum eſt primò verbis tenus: ſecundò quia non tam de facili convincuntur de falſo: tamen convicti ſententia ſtatuti tenentur, quæ etiam in pœnalibus ſufficit. *l. ſi quis in quod.* ibi, *ſententiam edicti porrigendam eſſe. ſupra de juriſd. omn. jud. l. impuberem. §. qui liberti.* ibi, *non verbis, ſed ſententia ſenatus tenetur. ad leg. Cornel. de Fal. l. quid ergo. in fin. princ.* ibi, *ex ſententia edicti tenetur. de his qui notan. infa.* & frivola eſt argutia Alciati hic, num. 17. qui negat peritos comprehendi tali ſtatuto, non quin ſint propriè teſtes, ſed quia dictio, falſos, non verificatur in eis: nec convincuntur falſo, ex quo non atteſtantur de veritate, ſed de credulitate: quin imò poſſunt falſam credulitatem referre, & omnes, aut unus eorum doloſè verſari ad immutationem veritatis, & obrependum judici: quod eſt crimen falſi. *l. 1. §. qui in rationibus l. ſi quis obrepſerit. ff. ad leg. Cornel. de falſ.* Aliud eſt judicium teſtis, ad ſenſum externum, vel ut ad hiſtoriam tranſactam limitatum: aliud judicium interpretis ad præſentem linguam exponendam: aliud judicium arbitri, vel periti in arte. & ſic multùm aberrarunt confundentes iſta, quæ debent diſtingui.

31. Proxeneta non ſolùm judicium ſuum, ſed operam tanquam communis Mercurius, ut partes conveniant interponit, ideò longè differt à teſte, & interprete, & arbitratori magis accederet: Zygoſtates operam ſuam cum praxi ſua Arithmetica, vel Geometrica, in qua neque falli, neque fallere poteſt, ut inquit text. in *d. l. 2. de pondera. lib.* 10. *C.* quin de facili convincatur. Idem de menſore ſive agrorum, ſive aliarum rerum conflatore, calculatore, ſeu adnumeratore, de quo in *Auth. de inſtru. cautel. & fide. §. quòd ſi etiam.* Idem de omnibus ſimilibus, quorum ars immediatè conſiſtit in praxi, vel experientia Arithmetica, aut Geometrica, quæ infallibilis eſt, in qua judicium non excedit exteriorum ſenſuum, circa certum pondus, numerum, vel menſuram conſiſtentem, & ſic non cadit variatio inter expertos aut peritos hujuſmodi, qui non ex opinione, ſed ex mera, pura, & ſenſibili demonſtratione judicant, vel deponunt, unde teſtibus magis, quàm arbitris, aut judicibus accedunt.

32. Cæteri verò, qui deponunt de peritia artis, quæ non ſolo exteriori communi, & uniformi ſenſu circumſcribitur, ſed rationis judicium variis circumſtantiis admiſtum supervenire debet: nec mera ſenſibili demonſtratione, ſed etiam opinione ſua nitun-

tur, qui propterea quandoque etiam re ſubjecta, æquè aſpecta, falli, aut fallere, & invicem diſcordare poſſunt, judicibus aut arbitratoribus magis, quàm teſtibus accedunt. Horum duo ſunt genera. Primum eorum in quibus corpus magis quam animus operatur, & exercetur, ut omnes mechanici artifices, etiam conflatores & agricolæ, & negotiatores, ſeu mercatores. Secundum genus eorum, qui in Philoſophia exercentur, ut Medici, Phyſici, & etiam Chirurgi: de iſtis non eſt dubium, quin magis arbitratoribus, quàm teſtibus accedant, ſed idem (quamvis non æquè) de prioribus, qui licet quandoque (ut architecti) de re geometrica deponant: tamen quia de opere manufacto, vel faciendo, & non de ſimplici numero, pondere, vel menſura, multæ & variæ inſunt circumſtantiæ facti, quæ judicium poſſunt variare, ut dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 79. ſic æſtimatores illi rerum mobilium de quibus in *l. hac edictali. §. mobilium. C. de ſecundis nupt.* vel immobilium de quibus in *Auth. de non alienand. aut permut. §. quod autem.*

33. Arbiter in cognitione, ſeu potiùs notione, (*l. notionem. de verbo. ſignificat.*) cauſæ controverſæ proprium judicium adfert: nec differt à judice, niſi publica poteſtate, nec ab arbitratore, niſi ordine judicii inſtar, quem non ſervat arbitrator, qui hic includitur, quando judicium ſuum in ratione ſaltem partim conſiſtens, in quæſtione controverſa adhibet, ut in *l. ſi purè. de fideicommiſſa. liberta.* ubi arbiter vocatur. Sed ſi ſenſum exteriorem tantùm, ut calculator, diviſor, menſor, ad quartam claſſem cum illis rejicitur. Ex his etiam miſta intelliguntur, poteſt enim idem eſſe interpres, & proxeneta: vel proxeneta, calculator, aut menſor conſenſu partium. Nunc omnibus tanquàm oculis expoſitis perſpicuè liquet, in quo interpres cum teſte, vel aliis conveniat, vel differat.

34. Non ergo dubitatione dignum erat quod Doctores magno molimine controvertunt, an in hoc §. unus interpres ſufficiat, an duo requirantur. Text. enim in fin. ſingulari numero loquitur: ergo unicus ſufficit, ſive plures adhiberi poſſint, ſive non: tantum enim hic agitur de conficienda ſtipulatione, non autem de paranda, vel conſervanda probatione. Idem in omnibus aliis actibus gerendis, non ſolùm privatis, & extrajudicialibus, ut hic, ſed etiam publicis, etiam judicialibus: ut tenet Bald. in *d. l. judices. C. de ſent.* Angel. in Authent. *ut preponat. nomen Imperator. in fin.* Æmili. Ferret. hic num. 5. & hoc interveniente conſenſu eorum, ad quos negotium, unde arbiter, vel judex non poteſt interpretem deligere, ſed ab utraque parte eligi debet, niſi in contumaciam alterius, per judicem. *l. hac edictali. §. is illud. verſicul. mobilium. C. de ſecund. nupt.*

35. Igitur ubi hi, ad quos ſpectat, aliter non conveniunt, debent duo ad minus aſſumi. Alexand. & alii communiter hic, Alexand. conſil. 179. num. 8. lib. 2. conſil. 186. num. 2. lib. 7. Philipp. Dec. *cap. propoſuiſti. num.* 10. *de probatio.* niſi utraque pars de uno conſentiat, vel niſi ſit unus publicè approbatus, & deſignatus: velut ex officio ad labores, ſumptus, & moras partium relevandas: ut tradunt Doctores hic, & in *l. 2. C. de ponderato. lib.* 10. vel niſi non poſſit unus haberi idoneus, & non ſuſpectus, & cauſa brevis, & tam modica eſt, ut cum uno integro teſte juncta veriſimilitudine, & indiciis decidi poſſit, aliàs dicetur non jus, ſed probatio deficere. *l. duo ſunt Titii. de teſt. tute.* Poteſt etiam cauſa tam gravis, & res interpretanda tam difficilis eſſe, ut etiam altera ſola partium petere poſſit plures, quàm duos interpretes adhiberi, ſi commodè haberi poſſint.

36. Nec eſt verum, quòd unus privatus in cauſa non vili, niſi de conſenſu utriuſque partis, ſufficiat ad probationem detegendam, etiamſi non poteſt reperiri niſi unus: ut putat Angel. in Authent. *ut preponatur nomen Imperato. ad fin.* per illum text. verbo, *donec hominem quemcumque comperiant.* (ſed quamvis communiter Doctores ſequantur) text. ille nullo modo probat, quia loquitur in partibus, vel in una partium privatim dubitante de data annorum Imperii in actis judicialibus obſcurè ſcripta: ut ſolent à quolibet extra jus percunctari. Et ſunt verba enunciativa τῆς φιλοτεχνίας ſolitæ Juſtiniano, quæ nullam vim legis habent, prout non eo animo dicuntur. Limito tamen, niſi ſcriptura interpretanda tam parum habeat obſcuritatis, vel non dubitatur, niſi de quodam apice, in quo cardo non verſatur, ut judicis arbitrio unus ſufficiat.

37. Minùs obſtat text. in Auth de non alienand. §. *quòd autem.* ibi, *aut etiam uno, ſi unum ſolum civitas habeat.* non enim loquitur in interprete rei prorſus partibus ignotæ, qui teſti æquiparatur, ut ſuprà nu. 28. & qui faciliùs fallere poteſt: ſed in perito artis mechanicæ, vel architecturæ: & ibi agitur de valore, & æſtimatione rei permanentis, quæ oculis omnium patet, ita ut æſtimatores poſſint facile deprehendi, ſi aberrent, ideò faciliùs unus ſolus admittitur, ſi in ea civitate non ſit alius: adhuc text. in *d. §. quòd autem.* non loquitur in controverſiis judicialibus, nec extrajudicialibus quidem: ſed inter contrahentes, qui ſunt concordes, & concluderent etiam ſine æſtimatione, niſi quia de alienatione rei eccleſiaſticæ agitur, lex pro forma ſolemnitatis inter alia requireret rem, & penſionem annuam æſtimari per peritos talium rerum, duos ad minus, vel unum, ſi tantùm unus eſt. Et ſic caſu quo eſt unus, non eſt adhibitus in teſtem (quamquàm teſtis ut ſuprà eſſe poſſit) ſed in æſtimatorem & pro ſolemnitate tantùm.

38. Et ſic non ſequitur illi ſoli ſtari, ſi poſteà controverſia inde emergat. & tunc ſive in judicio, ſive coram arbitro, vel etiam arbitratore unus ad probandum hujuſmodi valorem, vel læſionem non ſufficiet, niſi utraque pars conſentiat etiam in dicto. ut num. ſeq. alias in caſu controverſiæ non valebit contra unum teſtem, etiam in caſu d. §. *quod autem.* qui perperam aliter allegatus fuit.

39. Cæterùm quicquid quidam dicant, vera eſt communis ſententia: ut per Soci. hic, num. 4. Jaſ. nu. 8. cum ſeq. litigantes poſſunt facere, ut uni ſoli certo teſti credatur: ut ſic conſentiendo in perſona, & in dicto: ſecus ſi idem teſtis etiam ab utraque parte produceretur, quia perſona tantùm eſſet approbata in legitimum teſtem, & non poſſet rejici, ſed bene dictum impugnari: Practici teſtem aſſidatum vocant. Item uni ſtatur etiam ſine juramento, ſi illud remittant: quando poſſunt liti, & cauſæ cedere, aliàs non: ut tutores, vel Prælati eccleſiaſtici. An autem ab initio contrahendo id paciſci poſſint, nimis alienum eſt ab hac materia: tangam in *l. ſi quis arbitratis. infra eodem.* reliqua prorſus ἀπροσδιόνυσα ſuis locis relego. De fide autem hujus interpretis, ſi contrahentes, aut alter eorum, dubitant, aut in futurum ſibi cavere velint, longè faciliùs quamplures (in queis fortè diſcordant) adhibendo, proſpicere poſſunt, vocando quiſque, vel qui ſolicitus eſt aliquot teſtes ſuæ linguæ, & in ſcriptis redigendo quicquid interpreti dicit, & ab illo ſibi refertur.

40. Quod ſi factum non fuerit, & uno poſteà petente centum, reus negat placuiſſe, vel tantum pro quinquaginta emiſſe, aut promiſiſſe, non ſufficiet actori teſtimonium unius ſolius interpretis, quicquid quidam contradicant: Quidam verò an totus contractus, an tantum quantitas, vel qualitas negetur, diſtinguunt: ut Alciat. hic, num. 6. qui paulò pòſt ſibi contradicit num. 20. Non enim aſſumptus, & approbatus fuit in teſtem, ut poſteà quandocumque teſtimonio ejus ſtaretur, ſed dumtaxat ut momentaneus interpres.

41. Unde quamvis adhibitus in teſtem non poſſit poſteà facilè reprobari, ab illo, vel illis, qui ut teſtem adhibuit, vel rogavit, & multominus teſtis inſtrumentarius, quantò in inſtrumento conficiendo major eſt deliberatio, niſi ex nova juſta cauſa. *leg. ſi quis teſtibus C. de teſtibus.* Alex.*conſil.* 191. *num.*4. *conſ.* 133. *num.* 12. *lib.*7. vel antiqua valde occulta, tamen liberum erit hunc interpretem poſtea in teſtem productum ex juſta cauſa, etiam antiqua reprobare: quia aliud interpretatio momentanea, de qua tunc forſan parum deliberatè conſiſum eſt: aliud teſtificatio judicialis, quæ alterius generis eſt. Fateor præſumptionem eſſe contra reprobantem in eadem re in qua in interpretem conſenſit: ideò juſtiori reprobatione, & clariori ejus probatione arbitrio judicis opus erit. juxta *leg. non eſt veriſimile in princ. de eo quod met. cauſ. cap. quia veriſimile, extra de præſumptio.*

42. Ex quibus etiam infero, quòd ſi interpres ſit honeſtus, & omni exceptione major, erit pluſquam unus integer teſtis: ex eo quòd in eum, in hac eadem re conſenſum fuit, ut in interpretem, ita quòd primò ſupplebit defectum unius alterius conteſtis, qui non eſt omnino integer, ſed non eſt inhabilis, ut prorſus repellatur. juxta not. per Bart. Bald. Angel. & alios in *l. ſi quis ex argentariis. §. cogentur. ſupra de eden.* Alex. conſ.5.num.7.lib.1.conſ. 149. num.6. lib.5. ubi in annota. dixi. & ultra ea, quæ ibi dixi, addo Ludo.Rom. conſ.486. in caſu propoſitæ. in fin. Carol. Ruin. conſ. 67. num. 12. conſ. 92. lib. 1. Hieronym.Grat.conſ.135. num.8. lib. 1. Thom. Grammatic. conſ. 1. num.3. cum ſequent. Secundò ſufficiet ad deferendum juramentum in ſupplementum. juxta *l. in bonæ fidei. C. de jurejurando.* ad hoc unicus teſtis regulariter non ſufficeret: quicquid vulgò dicant ibi, & in *l. admonendi. ff. eod.* & ubique, ut ſuo loco dicam.

43. Quòd ſi duo æſtimatores, vel interpretes fuerint ad interpretandum adhibiti, ſufficient ambo ad plenam fidem, etiamſi totus actus negetur: quamquam Alciat. hic, num. 4. arguetur eos eſſe ſingulares, non enim teſtificantur pro ſe, quia non litigant, ſed pro litigatore: & ſic ſi concordent, ſunt veri conteſtes. Sed an inviti cogantur teſtificari: ſolus Æmil. Ferret. hic, in fin. attingit loquens in interprete: & idem ſentit, quòd in proxeneta, ſed inadvertenter: tota enim via differunt interpres, & proxeneta.

44. Sed priùs quid juris in proxeneta videndum eſt, & concors ſententia eſt omnium, quod non compellitur, niſi utraque parte conſentiente, altera autem invita non teneatur teſtificari. Sed controvertunt an una parte volente, poſſit contra alteram invitam teſtificari. & gloſſ. *in Auth. de teſtib. § quoniam vero.* verb. *legem* tenet apertè quòd ſic. idem Bald. *leg. omnibus.C. de teſtibus.* Sed contrarium, quòd etiam volens non admittitur, niſi utraque parte conſentiente, tenet gloſſ. Joan.Andr. in cap. 1.verbo, *civiliter. de teſtib. in* 6. per locum ſpeciali. d. cap. Bart. *l. omnibus. C. de teſtib & in leg. deferre num.* 2. *in princ de jur. fiſci.* Anto. Butr. cap. *cum a nobis. extra. de teſtibus.* Paul.conſ.250.in fin. lib. 2. Alex.conſ. 13. num 14. lib 1.conſ.128.lib.2.conſ. 43. num. 4. conſ. 127. in fin. conſ. 186. num. 2. lib. 7. Philipp.Cornel.conſ.63.litera i, lib. 1. conſ.33.col.ult. lib. 2. Philipp. Deci. conſ.463.num. 12. Hippoly. Marſil. notab.533. Stephan. Aufre. *tractat. de reprobat. teſt. verbo, mediator.* & hæc eſt communis ſententia: ut teſtatur Alex. d. conſ. 13. num. 14. ubi & Stephanus Aufre. loco præallegato dicunt Accurſ. ſibi contrarium hanc partem negativam tenere, in *Auth. de fide inſtru. §. in his. verſ. adnumeratorem* quod falſum eſt: quia d. gloſſ. ſe refert ad d. §. *quoniam vero.* ſecundum quem debet intelligi.

45. Et ut dixi in annotat. ad Alex. d. conſ. 13. lib.1. illa communis opinio falſa eſt: nec ullum habet fundamentum, niſi *in d. cap.* 1. *de teſtib. in* 6. qui non probat: quia verbum, admittuntur, in eo text. non debet reſtringi, ut demum volentes, & utraque parte conſentiente admittantur, & adhuc ſi non ſint ſocii muneris, ſed criminis tantùm, & civiliter agatur: ut vulgò peſſimè intelligunt etiam contra verba, & mentem d. cap. 1. quod vult ampliare facultatem probandi, & tamen ſecundum communem, præſertim Canoniſtarum, intellectum, illam reſtringeret. Debet ergo neceſſariò intelligi, ut mediatores admittantur in teſtes, etiam ubi aliàs non admitterentur, id eſt, ut etiam inviti contra alteram partem invitam deponere cogantur, ut ille text. aliquid operetur in odium criminis ſimoniæ, quod vix detegi poteſt, & aliàs nihil eſſet ſpeciale: quod eſſet contra illum text. ut dixi in annotat. ad Alex. conſ.13. lib.1. quia certum eſt jure civili ſingulari deciſione *in Novell.* 90. *de teſtibus. §. quoniam vero.* non in favorem partium, ſed in favorem dumtaxat hujuſmodi mediatorum introductum, ne inviti teſtimonium ferre cogantur de eo negotio, cujus mediatores fuerunt: ergo volentes poſſunt, ſive partes ambæ conſentiant, ſive altera earum tantùm, ſive etiam neutra conſentiat: quicquid dicat gloſſ. in §. *quoniam vero, verbo, legem,* in fin. neutra enim volente nihil eſt ſpeciale contra mediatorem non repugnantem: ideò relinquitur in jure communi: ut etiam utroque nolente poſſit judex ex officio ſuo, ſi res exigat, eum examinare. Ergo multò magis altera producente admittitur, niſi juſta cauſa reprobationis ſubſit. juxta no. ſupra, num. 40.

46. Et erraverunt adhucuſque omnes Legiſtæ & Canoniſtæ propter text. Authent. vitio ſcriptorum corruptum, ibi. *componantur etiam ea quæ ab eo dicuntur* ubi legendum erat, *contentique ſint eis quæ ab eo dicentur.* Prius enim ſanxerat idem Juſtinianus ut in civilibus cauſis mediatores nullo modo compellerentur, & ſic etiam utraque parte volente non cogebantur: hoc autem datum erat pudori mediatorum, quos oportet nunc ab una, nunc ab altera reciprocando ſtare, priuſquàm contractum communem componant. Itaque ne ab altera partium tergiverſationis inſimularentur, à qua, utpote ab utroque commune ſalarium acceperunt, & ne propter officium inimicitias incurrerent, & viri graves mediatores eſſe detrectarent, hoc ſtatutum eſt: & ſic non principaliter in favorem partium, vel propter ſuſpicionem commodi, vel affectus mediatoris, ut putat gloſſ. *d. §. quoniam vero, verb. prohibere in Authent. de teſtib.* quam ſequuntur Alex. & Aufre. in locis præallegatis: ſed ratio legis magis fuit in favorem ipſorum mediatorum, quod poſteà idem legiſlator moderavit ſi utraque pars non ſolùm conſentiat, ut ſit teſtis, ſed etiam promittat ejus dicto ſtare: ut non ſolùm perſona, ſed etiam dictum approbetur. Hoc demum ſolo caſu lex vult eos invitos compelli: ut patet per text. novel. & antiquum noſtrum vulgatum collatione facta ad verſionem Haloandri, & Græcum exemplar.

47. Ex quibus liquet ſpecialem eſſe legem & jus ſingulare in mediatore: quod non eſt extendendum ad ſimilem interpretem, vel æſtimatorem, aut ſimilem: in quibus etiam ceſſat ratio dictæ legis ſpecialis. Et ſic ij etiam inviti contra partem invitam ſalvis reprobationibus, (ſi quæ ſint) cogentur teſtificari. Hodie vero per conſuetudinem generalem in praxi judiciali, privilegium illud proxenetarum magis eſt reſtrictum, ſcilicet ut utraque parte conſentiente (quamvis futuram depoſitionem non approbante) teſtificari cogatur, quod eſt favorabile, ne probationum facultas anguſtetur. *l. pen. in fin. C. de hæretic.* & ſatis conſulitur honori mediatorum, ex quo nihil in eorum perſonam poterit objici. & ſic d. novella juſtè reſtricta eſt per conſuetudinem & uſum communem.

48. Quòd autem jus ſingulare *d. novel.* non ad interpretem, ut putavit Dom. Ferretus, nec ad alium extendendum ſit, probo non ſolùm per regulam vulgatam *l. jus ſingulare. de legi.* & regulam. *leg. ex eod. de teſtib.*

& *leg.* 1. ad municipalem. *ſed etiam per cauſam in ſpecie. in Authent. de inſtrum. cau. & fid.* §. *in his vero.* ubi etiam ipſe Tabellio, quamquam ab utraque parte rogatus, & ab utroque ſalarium accipiens, & ejus miniſter, & numerator, ſeu calculator ab utraque parte aſſumptus, tenetur invitus etiam ſine conſenſu partium teſtificari, & poterunt ut quivis extranei reprobari: tabellionem tamen excipio, qui non poterit niſi ut teſtis inſtrumentarius reprobari: de quo ſuprà num. 40. quia tabellio non eſt minùs, imò magis quàm teſtis inſtrumentarius approbatus; ſecus de miniſtro ſcriptionis per eum (ut in Vaſconia aſſolet) adhibito, vel de ſimplici numeratore, menſore, vel interprete à partibus adhibito, in quibus, & aliis ſimilibus regulæ juris communis ſervantur.

EPITOME PRINC. I. II. §. STIPULATIONUM.

1. Prima diviſio ſtipulationum in hac lege, reſpicit materiam contentam: ſecunda executionem.
2. Sex diviſiones ſtipulationum.
3. In §. *& harum. non eſt ſubdiviſio (ut putat Zaſi.) ſed principalis diviſio.*
4. Verbum facere generaliſſimum.
5. Sed hic ad differentiam dationis, id eſt, translationis dominii. 6.
6. Sententia communis de obligatione miſta defenditur. 7. 8.
9. An ſub ſimplicibus contineatur miſtum. quæſtio triplex.
10. Potior eſt regula affirmativa, quòd ſub ſimplici continetur miſtum, vel qualificatum.
11. Si eſt propriè de genere ſimplicis, ſecus ſi ſecundum quid.
12. Appellatione fratris venit uterinus: ſed non frater patruelis.
13. Verba ſimpliciter intelligenda, non ſecundum quid: & naturaliter, non fictè.
14. Regula num. 10. fallit primo, quando qualitas addita, vel detracta, detrahit rationi vel menti. 16.
Fal. ſecundo quando de exceptione apparet. 22.
15. Quinquennii præſcriptio in adulterio non habet locum in crimine miſto adulterii, & inceſtus. 64.
17. Quando ſub uno ſimplicium non continetur miſtum, vel qualificatum. 19.
18. In paternis bonis non prodeſt conjunctio lateris materni.
20. Species quæ quid ponit ultra genus, quando veniat appellatione generis.
21. C. ſtatutum de elect. in 6. ſpeciale eſt, nec extenditur.
22. Specialis diſpoſitio excipitur à genere homogeneo.
23. Statutum ne mulier contrahat ſine conſenſu agnatorum, non habet locum in donatione cauſa mortis.
24. Sic adultus curatorem habens, ſed non valet, niſi in legatum.
25. Donatio cauſa mortis etiam in fieri legatis æquiparatur, nedum in effectu. 26.
26. Solemnitas remiſſa in codicillis eſt etiam remiſſa in donando cauſa mortis.
27. Privilegia ſcholarium competunt etiam ſcholaribus civilibus, & indigenis.
28. Legitimatus cum reſtrictione, facilius poteſt legitimari in totum.
29. Aliud eſt ſtipulationem eſſe duplicem, aliud miſtam.
30. Novus & verus intellectus leg. qui bis idem. de verb. obligat.
31. Stipulatio quoad ſui formam, & eſſentiam, bene poteſt eſſe duplex, ſed non miſta.
32. Alii contractus poſſunt eſſe miſti & duplices.
33. Stipulatio quoad cauſam, poteſt eſſe multiplex, & miſta.
34. Idem quoad materiam.
Caſus duplex eſt in duobus ſimplicibus per ſe ſtantibus, miſtus verò de pluribus unitis, conflatis, vel confuſis.
36. Duplum, triplum, &c. propriè dicitur de homogeneis: quia heterogenea ſunt plura diſparata.
37. Interdicta quæ duplicia, vel miſta. 38.
38. Judicia duplicia, altero tantùm defendente ſuper ſimplicia.
39. Sub uno ſimplici non comprehenditur duplum.
40. Fallit primo ubi ſingularitas reſolvitur in pluralitatem.
41. Fallit ſecundo addito diſtributivo.
42. Fallit tertio quando verba & mens congruunt pluribus.
43. Fallit quarto quando ex mente & verbis fit extenſio ad plura.
44. Si quis legavit filium, vel filiam ex ancilla naſciturum, utriſque natis, non debetur, niſi unum.
45. Verus intellectus legis ſi ita facta, de injuſto rup. & irri. fac. teſtat. & leg. ſi ita ſcriptum de lib. & poſth.
46. Sub ſimplicibus miſtum includitur, in ſermone doctrinali, niſi de miſto ſpecialis doctrina ſit.
47. Sed in diſpoſitione legis vel hominis miſtum tranſiens in aliam ſpeciem non continetur.
48. Si non tranſit, includitur intellectu, ſed non effectu, niſi eadem vel majori ratione.
49. Regulariter ſub ſimplicibus non ineſt miſtum, niſi eadem, vel major ſit ratio: rejectis aliorum fallentiis & diſtinctionibus.
50. Rejicitur etiam nova diſtinctio Ferreti. 52.
51. Qui poteſt legitimare adulterinos & inceſtuoſos, non poteſt legitimare utroque morbo laborantes. 52. 59. 60.
53. Generalis clauſula non extenditur ad graviora expreſſis.
54. In generali conceſſione non veniunt reſervata ſupremæ poteſtati, ut legitimatio.
55. In quæſtione ſuprà num. 51. etiam præcipui Legiſtarum tenent contra Bartol.

56. *Corrupta exemplaria Bartol. reſtituuntur. 57. 58.*

60. *Poteſtas diſpenſandi odioſa eſt, & reſtringenda.*

61. *Habens poteſtatem legitimandi ſpurios, non poteſt legitimare ſpurias.*

62. *Actus unus intenſus præſtat mille remiſſis.*

63. *Accuſatio inceſtus quinquennalis eſt.*

64. *Niſi vis, vel aliud crimen adjectum ſit. 65.*

65. *Corruptio comitum vel cuſtodum per ſe crimen eſt.*

66. *Inceſtus cum nupta eſt duplex crimen, non triplex.*

67. *Quæſtio de proprietate ſermonis, facti eſt, à totius ſermonis ductu pendens.*

68. *Legatum ſupellectilis aureæ & argenteæ an includat miſtum.*

69. *Conſuetudo patrisfamilias attenditur.*

70. *Intellectus leg. 1. l. quid ergo. §. 1. de his qui not. infa.*

71. *Novus intellectus. §. item ſi alterius. in d. l. quid ergo. ubi eſt caſus diſparatus.*

LEX SECUNDA.

Paul. lib. XXVII. ad edictum.

STIPULATIONUM quædam in dando, quædam in faciendo conſiſtunt.

POSTQUAM Juriſconſult. in l. 1. ſatis tractavit de forma, quidditate, & conceptione ſtipulationis, duas hic univerſales, & æquè principales diviſiones ſubjicit.

1. Prima quæ conſiſtit in materia, quæ eſt principium patiendi, ut forma, de *qua in l.* 1. eſt principium agendi, ſecundum Phyſicos, qui dividunt omnes actus, & motus naturales in agere, pati, generari, corrumpi, & alterari. Sed hic materia accipitur pro re, de qua agitur, & diſponitur, quæ in civilibus, & moralibus præſtat formæ: quia ejus finis eſt: ideò hæc diviſio eſt omnium, *vium*, prima, & præcipua. Secunda verò mox ſubjecta in §. *& harum.* magis eſt neceſſaria: quippe quæ executionem, & implementum reſpicit, & ſic ordine intellectus eſt omnium ultima.

2. Sunt enim ordine intellectus ſex diviſiones ſtipulationum in jure. Prima bimembris, quædam in dando, quædam in faciendo, ut hic: quæ cauſam materialem, imò totam materiam concernit. Sub his duobus membris ſimplicibus comprehenditur miſtum: ut poſteà dicemus. Secunda trimembris, qualitatem formæ, vel obligationis reſpiciens: videlicet quædam pura, quædam in diem, quædam ſub conditione. §. *omnium, Inſtit. eod.* duo ultima membra poſſunt ſubdividi: quoniam in *d. §. omnium.* elementa tantum pro tyronibus Juſtinianeis, & non exacta, & plena diviſio traditur. Poteſt enim hæc qualitatum diviſio tradi octimembris: videlicet quædam pura, quædam ſub modo, quædam in diem, quædam ex die, quædam ad diem: & in his ſingulis certam, vel incertam: quædam ſub conditione ſuſpenſiva, quædam ſub conditione reſolutiva, quædam ex aliquot horum membrorum miſta. Tertia ſextimembris qualitatem materiæ reſpiciens, videlicet quædam certæ, quædam incertæ, ſcilicet reſpectu rei debitæ, non autem reſpectu modi, diei, vel conditionis, de quo in diviſione præcedenti text. in *l. ſtipulationem quædam. cum leg. ſequenti infra eod.* Quarta quadrimembris, quæ reſpicit genera, & ortum omnium ſtipulationum. *l.* 5. *infra eod. Inſtit. de diviſio. ſtipul.* videlicet quædam judiciales, quædam prætoriæ, (ſub quibus ædilitiæ) quædam conventionales, quædam communes. Quinta particularis, & trimembris concernens prætorias tantum, ſive ſubdiviſio prætoriarum. *l.* 1. *in princip. infra de præt. ſtipul.* Sexta reſpiciens executionem, & implementum, videlicet quædam dividuæ, quædam individuæ. §. *& harum.*

3. Et hanc Zaſius malè ponit pro ſubdiviſione primæ diviſionis: cum ſit non ſolùm æquè principalis, ſed magis neceſſaria, & famoſior diviſio. Et quòd iſta reſpiciat executionem, & effectum, text. eſt in *l. in executione. in princ. infra eod. Et in l. ſtipulationes non dividuntur. infra eod.* ibi, *earum enim diviſio corrumpit ſtipulationem.* id eſt, non implet, ſive impedit implementum, & effectum: ut rectè exponit Bartol. ibi, col. 1. Cum ergo hæc verſetur in fine coronante opus, meritò poſt primam potiſſima eſt, & omnium difficillima: Ideò tantùm de prima, & ultima tanquàm de principalioribus tractat hic Juriſconſ. Prima, ſecunda & tertia, & ſexta ſunt generaliſſimæ, & communes omnium obligationum: quarta generalis eſt omnium ſtipulationum: quinta particularis prætoriarum tantùm.

4. Pro expeditione primæ diviſionis ſciendum, quod verbum, faciendi, quandoque capitur, generaliſſimè pro quovis eventu, & tunc etiam dationem ex proprietate verbi comprehendit text. in *leg. in facto. in princip. de conditio. & demonſtrat.* ubi conditiones in facto conſiſtentes trifariam dividuntur: videlicet, ut quid detur, ut quid fiat, (ſub quibus non dari & non fieri continentur) & tertia ſpecies in eventu, ſi quid contingat, vel non contingat, & etiam ait text. in l. verbum facere, *omnem omnino faciendi cauſam complectitur: dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, ambulandi. infra de verbo. ſignifica.* & hoc modo etiam propriè genus eſt, non ſolùm ad omne factum, ſive momentaneum, ſive ſucceſſivum, ſive tranſiens: ſed etiam ad dationem, & ad omne quodcumque negotium, actum, dictum, vel eventum *d. l. verb. facere.*

5. Sed hic opponitur dationi affirmativæ, & ſic omnia comprehendit, præter dationem affirmativam: & ſic non dare, non facere, & quodvis aliud quàm dare, ſive factum momentaneum, ut traditio, ſive ſucceſſivum, ut opera, geſtio negotiorum, ſive affirmativum, ut hic, ſive negativum. ut §. *item ſi in facto. infra eadem leg. & leg. illa ſtipulatione infra eodem.* quod tamen in obligationem cadere poſſit. ſic qui non facit reſpectu faciendi, facere, (id eſt contra facere) dicitur. *l. qui non facit. de reg. juris.*

6. Verbum autem dare, hic non accipitur pro donatione, quæ eſt actus liberalitatis, ſed accipitur pro obligatione, qua quis tenetur facere accipientis, ſive pro obligatione ad transferendum dominium rei corporalis, vel incorporalis, late ſumpto dominio §. *ſic itaque. Inſtit. de actio.* Petrus Bertius hic male reprehendit communem ſententiam de obligatio. miſta dandi, vel faciendi, de qua textus in *l. cum ſervus. & l. quamvis. ſupra de conditio. & demonſtra. l. veteris. C. de contrahenda & committenda ſtipul.* Udalr. Dare.

Zaſius hic male dicit obligationem reddendi rationes, eſſe ſimplicem dandi tantùm, & quod ſit miſta dandi & faciendi. Text. eſt in *d. l. cùm ſervus. & in l. ſi pure. in fin. ſuprà de fideicommiſſa. liberta.*

7. Fluxum verborum, non rationum, patitur hic Æmilius Ferret. male impugnans communem & veram ſententiam, de ſtipulatione, vel obligatione miſta dandi & faciendi, & pueriliter ſuam ſermonis redundantiam Juſtiniano obtrudit, quaſi in d. *l. veterum.* ubi breviſſime loquitur, non judicio, ſed inani periſſologia de miſtis ex dando, & faciendo ſtipulationibus meminerit. Sed hoc eſt corrumpere textum: ut & Juriſconſulto illud dicenti in *l. 1. §. jus naturale. ſupra de juſtitia & jure. omnium animalium quæ in terra, quæ in cœlo, quæ in mari naſcuntur, &c.* objicit Ferretus, quod in cœlo nihil naſcitur. atqui cœlum ibi non pro regione ſyderum, ſed pro aëre ſumitur. ut etiam Geneſis primo. & frequenter in ſermone communi, bonum vel malum cœlum. Boreas ſcopa cœli, id eſt aëris.

8. Et ſic vera eſt gloſſ. 2. & quamvis obligatio faciendi latius pateat: tamen datio propter excellentiam præponitur: eſt enim univoca, factum autem analogum. Et ſic expeditum eſt illud principium. Multi tam multa, tum falſa, tum inepta hic cumulant, ut utilius ſit præterire, quàm multas horas, & chartas, in illis ſingulatim confutandis inſumere.

9. Non tamen omittenda, ſed novè, & ἀναλυτικῶς extricanda nobis eſt famigerata illa, nec inutilis quæſtio, an ſub ſimplicibus miſtum contineatur, adeò turbulenter aduſque verbis & rebus confuſis tractata, ut nulla ferè tuta deciſio inde elici poſſet. Ideò ad repurgandum iſtud velut Augiæ ſtabulum, tres diſtinguemus quæſtiones, quas in unum hactenus confuderunt.
I. Prima, an ſub ſimplici contineatur miſtum,
II. vel qualificatum. Secunda, an ſub duobus, & ſic conjunctim, in quantum de pluribus, vel omnibus ſimplicibus diſponitur, contineantur miſtum, vel miſta? Hæc quæſtio multum differt à prima, nec confundi
III. debet. Tertia utrique communis, an contineatur etiam de proprietate ſermonis.

10. Ad primam quæſtionem quamquam vulgò teneatur regula negativa, quia affirmativa ferè fallentiis exhauritur in ſingulis generum: tamen in generibus ipſis præſtat affirmativa. Aut enim qualitas admiſta pertinens eſt ad id, de quo quæritur, aut impertinens. Si impertinens, ſtat affirmativa indiſtinctè ſine ulla fallentia. Si verò pertinens, diſtinguitur: aut pertinet ad juvandum, & tantò magis includitur, aut pertinet ad impediendum, & tunc regulariter non includitur miſtum in ſimplici. Facienda ergo regula affirmativa, quod ſub ſimplici continetur miſtum, vel qualificatum: id eſt; diſpoſitio facta in uno ſimplici regulariter locum habet in miſto, & qualificato.

11. Declaro, ut procedat dummodo illud ſive activè, ut augendi, ſive paſſivè, ut minuendi qualificatum, ſit propriè de genere ſimplicis: ſecus ſi non ſit, niſi ſecundum quid.

12. Unde appellatione fratris, bene venit frater uterinus, vel conſanguineus tantùm, nedum germanus. *l. Juriſconſultus. §. ſecundo gradu. de gradibus, & affinit.* Alexand. conſ. 79. lib. 2. ubi in annotatio. dixi. Et nominatim de conſanguineo. Ludo. Roma. conſ. 411. quatuor ſunt. Alex. conſ. 144. nu. 2. lib. 6. *ubi in annotatio.* dixi. Jaſ. conſ. 67. col. 2. lib. primo. & de uterino Socy. conſ. 1. lib. 1. conſ. 25. lib. 3. tamen frater patruelis nullo modo continetur. ſpectat enim ad aliud genus merè conſobrinorum, & ad diverſum & quartum gradum. *d. leg. Juriſconſultus. §. quarto gradu. verſic. eodem gradu.* non enim etiam ab initio dicitur frater ſimpliciter, ſed tantum ſecundum quid.

13. Porrò verba ſimpliciter exaudienda ſunt, & non ſecundum quid: naturaliter, & non fictè, vel civiliter. *leg. ult. Cod. de his qui veniam ætat. impetra. leg. fideicommiſſum. ſuprà de condit. & demonſtra. leg. ſi ita quis in fin. de lega. 2. l. cum pater. §. hereditatem. infra eod. tit. leg. ex ea. §. in inſulam infrà.* eodem. hinc non valet conſequentia de dicto ſecundum quid, ad dictum ſimpliciter: & eadem ratione non ſolum excluditur illud, quod nunquam fuit propriè de illo genere: ſed etiam illud, quod fuit, ſed nunc ad aliud genus tranſiit, licet adhuc de primo genere dicatur, ſed ſecundum quid. *l. cùm ex oratione. in fin.* & ibi Bald. *de excuſa. tuto.* tamen ibi punctualis ratio eſt, quia jam non tam intereſt patroni, cujus favore datum erat privilegium excuſationis ab aliorum tutela; qui enim ad ordinem tranſiit, libertinus eſſe deſiit.

14. Regulam limito, quando qualitas additiva, vel defectiva, detrahit de oratione, vel mente diſpoſitionis, vel niſi appareat de exceptione facta à jure, vel ab homine, & hoc brevi compendio omnes fallentiæ comprehenduntur. Patet omnia diſcurrendo. Limitatio duplex.

15. Ad primum genus, & primum caput fallentiæ ſpectat *lex vim paſſam. §. præſcriptione. infra de adulteriis.* ubi lex quinque annis finiens jus accuſandi adulterii, non habet locum in crimine miſto adulterii & inceſti, etiam reſpectu ſimplicis qualitatis adulterii, ſed in utroque requiruntur viginti anni. *juxta regu. leg. querela. C. de falſis. l. pen. de requirendis reis.* cùm enim crimen duplex punibilius ſit: miſtura ſeu duplicitas non juvat, ſed detrahit rationi arctandæ accuſationis.

16. Idem in caſu oppoſito, videlicet detracta qualitate ad rem pertinente. Text. *lege hoc legatum. de lega.* 3. non enim loquitur in ſimplici, cui eſt addita alia qualitas, ſed in ſimplici cui partim detracta eſt qualitas qua de agitur, & ſic in ſimplici diminuto, & non integro. Tamen utriuſque extremi eadem eſt diſciplina: ut enim ſimplex auctum includitur, quando qualitas addita non detrahit rationi. & multò magis quando addit; ſed ſi detrahit menti, non includitur: ita nec ſimplex diminutum, ſi illa diminutio impertinens eſt, vel non diminuit cauſam finalem diſpoſitionis: ſecus quando detrahit cauſæ diſponendi: ut in *d. l. hoc legatum.* longè enim proclivius eſt legare uxori, quæ illius tantum cauſa in ſolidum parata ſunt, quam quæ ad uſum communem deſtinata: meritò non veniunt, quæ ſunt ad communem uſum tantùm: & ſub integro non venit imperfectum.

17. Et quòd ſub uno ſimplicium non continetur miſtum, latè Alexand. conſil. 116. *numero 9. cum ſequent. libro 2. conſ. 8. numero 17. lib. 3.* Albericus *part. 1. ſtatut. quæſtio. 90. incipiente ſolvet gabellam.* Sed ibi pro rata, quia ſtatutum reale, ſed voluntas in dubio non dividitur. Confirmatur deciſio *d. leg. hoc legatum. per leg. pediculis. §. quidam primipilaris.* ſecundum novum noſtrum intellectum *de aur. & argen. leg.* ſecus ſi nihil detraheret cauſæ diſponendi.

18. Ut quando ex ſtatuto fratres ratione maſculinitatis, & conſervandæ agnationis præferuntur, venit frater etiam conſanguineus tantùm, etiam in ſtatuto correctorio juris communis, puta ad excludendam ſororem germanam. Ludo. Roma. d. conſ. 411. dixi ad Alexand. conſ. 144. lib. 6. Sic in conſuetudinibus Galliæ, Burgundiæ, Flandriæ, quando bona ſpectant ad lineam unde proceſſerunt: impertinens eſt eſſe conjunctum etiam ab latere: ut ſcripſi *in Conſuetud. Pariſ.* §. 137. & in annotat. ad Alex. *conſ. 9. in fin. libro* 5. idem tenet Stephan. de Phedricis *in tract. de interpreta. juris, part. 2. pagin.* 101. *in parvis.*

19. Hinc illud vulgatum, quod in materia ſtricta, vel odioſa, appellatione ſimplicis, non venit ſimplex qualificatum, ut per Panormitanum in rubrica,

debita

debita & honeſta cler. Felinum in capit. *grave, de officio ordinand. in capit. ultimo de ſimonia. in capit. non dubium de ſententia excommunicationis.* debet intelligi, quando illa qualitas vergit ad impediendum, vel difficiliùs concedendum. Unde in impetrationibus vel gratiis ad beneficia, cùm ſint ambitioſæ, odioſæ, & reſtringendæ. *capit. 2. de prabend. in 6.* non venit beneficium habens dignitatem, vel curam animarum. *capit. cùm in illis de prabend. in 6. clementina 1. eodem titul.*

20. Ita etiam debet reſtringi, quod tradit Panormitanus in capit. *bona memoria. 1. de poſtula. pralatorum.* quod ubi ſpecies ponit, vel addit aliquid ultra genus ſuum, appellatione generis non venit illa ſpecies: debet enim intelligi, vel quando illud additum detrahit intentioni diſponentis etiam in non odioſis: aliàs procedit affirmativa, *cap. ultimo de ſimo.* vel quando vergit ad difficiliùs concedendum, & licet expreſsè non deroget fini, intentioni ſpecificæ, tamen diſpoſitio odioſa eſt, & reſtringibilis: & ſatis in aliis operatur.

Cap. ſtatutum de electio. in 6. 21. Ad ſecundum genus fallentiæ ſpectat *caput ſtatutum. de electio in 6.* unde malè Canoniſtæ, & Legiſtæ, poſt eos colligunt regulam. quia caſus eſt ibi ſpecialis quòd ita placuit Bonifacio octavo: aliàs pœna. *cap. licet canon. extra de electio.* æque locum haberet in Rectore curæ collegiatæ: nam ſi dicas rationem eſſe, quia collegiati defectum Rectoris ſupplere poſſunt, idem deberet eſſe quando (ut adhuc hodie frequens in Pictavia, & in Aquitania) ſunt plures Rectores ejuſdem parochiæ æquales, non ut collegium, ſed ut ſinguli: quod tamen ibi negatur per gloſſ. magnam & omnes. Alex. conſ. 74. lib. 4. & ſic non eſt alia ratio: quòd placuit legiſlatori illum caſum excipere. Nec eſt ulla bona ratio: quicquid dicat Areti. hic. col. 6. ratione dignitatis: quia obſtat *capit. ne pro defectu. extra de electio.*

22. Idem quando apparet de exceptione diſponentis etiam tacita. Unde ſi quis legat ſingulis ſcholaribus, vel monachis collegii divi Hieronymi de Mortan. Dolani decem, Primarius collegii includitur: quia eſt etiam monachus dicti collegii, licet habeat qualitatem ſuper alios: quia illa qualitas non derogat intentioni legantis, niſi aliàs de mente conſtet: ſecus ergo ſi leget Primario viginti, & monachis centum, vel Primario viginti, & ſingulis monachis decem: quia ſingularis proviſio facta Primario, facit ut legatum generale ad eum non extendatur, ſed exceptus videatur. *leg. alimenta. §. Baſilica. de adimend. legat. leg. doli clauſula. infrà eodem leg. cohæredi. §. qui partem. de vulga. & pupilla.* Tum quia legatum eſt homogeneum, ideo ſpecies facilè derogat generi: ſecus in heterogeneo: ut per Bald. in *l. ſi conſul. ſupra de adoptio.*

23. Hinc patet ſolutio quæſtionis, an ſtatutum prohibens mulierem contrahere ſine conſenſu agnati, habeat locum in donatione cauſa mortis? & veritas eſt quòd non, ut etiam Roman. Socin. Jaſo Claudius de Seyſello numer. 7. Alciat. numer. 10. Zaſius numer. 26. hic tenent: & hodie communis eſt opinio. quamvis Franc. Aret. hic col. 6. contrarium teneat contra Joan. Imol. præceptorem ſuum, & malè; quia qualitas admixta detrahit cauſæ prohibendi.

24. Unde adultus curatorem habens, poteſt ſine eo mortis cauſa donare. Bald. *leg. 1. in princ. de tutor. & curator. dat. ab his.* Bald. Alex. *l. ſi curatorem. C. de in integr. reſtitut.* ergo dicta mulier, quæ non eſt tam prohibita, quàm ſi haberet curatorem. per *leg. 1. de tutel. & ratio diſtrahend.* Sed hæc ratio non probat, niſi præſumptivè, & conjecturaliter, *leg. apud antiquos. Cod. de furtis.* verùm neceſſariò probatur *per l. ult. C. de donatio. cauſ. mort.* ſed etiam intelligendum eſt, ut poſſit eo modo, quo ſimplex legatum, videlicet abſtinendo ab omni traditione facti. per *leg. ſi qui bonis in fin. infra eodem.* Idem intelligendum in muliere in dicto caſu, & ſub iſta modificatione vera eſt opinio recentiorum, quòd poſſit, per *d. l. ult. Cod. de donatio. cauſa mortis.* ibi, *omnes effectus ſortiatur, quod ultima habent libertates. neque ex quacumque parte abſimilis eis intelligatur.* Ergo ſi ſtatutum non impedit mulierem teſtari vel codicillari, non impediet donare cauſa mortis.

25. Ut valde inepta fuerit vetus communis opinio negativa fundata in ratione gloſſ. 4. *l. 2. de dote relega.* quam Alex. Jaſ. & communiter alii ſequuntur in *leg. 2. de lega. 1.* Alex. *hic*, num. 7. ad fin. & cæteri, quòd donatio cauſa mortis quoad productionem in eſſe, æquiparetur contractibus, ſed quoad effectum æquiparetur ultimæ voluntati: quia primo illa regula concludit oppoſitum in hac quæſtione, quoniam magis de effectu hic quæritur, nec illud ſtatutum requirit ſolemnitatem, niſi ad impediendum alienationes inter vivos. Secundò illa regula peccat in primo membro, quin imò donatio cauſa mortis prout eſt in fieri, non æquiparatur contractibus tantùm: ſed partim contractibus, partim ultimæ voluntati: quia pro ſolemnitate, & forma productiva in eſſe requirit quinque teſtes *d. leg. ult.*

26. Tertio remiſſa ſolemnitate teſtandi vel codicillandi cenſetur etiam remiſſa ſolemnitas donandi cauſa mortis. text. in *leg. Marcellus. ſupra de donat. cauſ. mort.* Unde in locis, in quibus ſaltem codicilli poſſunt fieri coram duobus teſtibus donatio cauſa mortis non minùs æquiparatur ultimæ voluntati, etiam in modo producendi: quicquid dicant omnes Doctores hic, *& in l. 2. de lega. 1. & ubique*: quia quòd tunc fieri poteſt coram duobus teſtibus, id habet non à natura contractuum, ſed ab æquiparatione ultimæ voluntatis. Quartò quicquid dicat gloſſ. 4. valet inter conjuges donatio cauſa mortis: quia ambulatoria eſt. *leg. uxori ſua leg. cùm hic ſtatus. §. aut oratio. de don. inter vir. & uxor.* & interim valet reſpectu fructuum. *leg. de fructibus de donatio. inter vir. & uxor.* ut dixi in conſuetud. Pariſi. §. 98. & aliquid ad Philippum Deci. conſil. 186.

27. De qualitate verò impertinenti, exemplum in Scholaribus civibus, id eſt natis, & habitantibus in eadem Academia, vel urbe, an debeant frui privilegio Scholarium ut exteri? Et communis eſt opinio, ut non gaudeant privilegiis, de quibus in *Authent. habita. Cod. ne filius pro parte.* ut Bal. & Salicet. ibi, & communiter ſcribentes hic, quam Alciat. hic numero 13. *& lib. 3. de verbo. ſignifica.* limitat, ut non procedat in ſtatuto generaliter dante privilegium Scholaribus. Ego vero dico veritatem eſſe etiam civibus, & indigenis beneficium *d. Authent.* nedum beneficia ejuſdem civitatis, vel regni competere, quamvis amore ſcientiæ non exulent. Illa enim cauſa in *d. Authent. habita.* impulſiva eſt, à qua non debet diſpoſitio metiri. *l. 2. in fin. cum leg. ſeq. ſuprà de donatio.* ſed à cauſa finali, & favorabili, quæ eſt acquiſitio ſcientiæ, qua mundus illuminatur: quæ generalis eſt, & æquè congruit Scholaribus civibus. & ſic qualitas civium impertinens eſt ad cauſam finalem. præterea iſta cauſa finalis incipit ab univerſali, ibi, *cum omnes bona facientes &c.* Et ſic non poteſt, nec debet reſtringi ad exteros, ut communis ſententia, imo imperitia malè ſit fundata, imò etiam exterorum intereſt cives contineri, ut tanto favorabilius & jucundius hoſpitium habeant. & ita practicatur.

28. De qualitate augente & corroborante, exemplum in legitimato, ita ut nequeat ſuccedere parentibus; quia nihilominus poteſt ab eodem, vel alio habente poteſtatem pleniſſimè legitimandi illegiti-

mos, plenè legitimari, ut rectè tenet Alciat. hic, numer. 14. quamvis Soci. inter conſilia Cur. Senioris conſ. 17. contrarium conſuluerit, & malè: quia talis initio magis dicitur diſpenſatus, quàm legitimatus. Alex. conſil. ult. lib. 5. ubi in annotat. dixi & in annota. ad Philippum Decium, conſil. 55. num. 7. conſil. 264. num. 3. Et ſic poteſt, imo tanquam adjutus facilius poteſt pleniorem recipere legitimationem. Et ſi qualitas impertinens non impedit contineri. *leg. ſervis urbanis. §. ſervis lecticariis de legat. 3.* multominus qualitas juvans.

29. Ad ſecundam ſubdiviſam quæſtionem ſuprà numer. 9. ut priùs quàm ad remota, more aliorum, excurramus, de ſtipulatione ipſa tractemus: (quod ab omnibus non ſolùm prætermiſſum, ſed ignoratum fuit.) Aliud eſt ſtipulationem eſſe duplicem, aliud mixtam: quod poteſt tripliciter conſiderari. Primo, penes formam, & eſſentiam formalem ipſius ſtipulationis: Secundo, penes cauſam, ſive propinquam, ſive remotam: Tertio, penes materiam, ſive rem contentam. Primo modo ſtipulatio bene poteſt eſſe duplex. *leg. qui bis idem infrà eod.* ſed non mixta.

30. Poſſum enim bis, vel ter idem ſtipulari, & erit duplex, vel triplex ſtipulatio quoad formam,

Novus intellect. l. qui bis idē infrà eod.

& etiam quoad validitatem, & vinculum obligationis. quicquid dicant gloſſ. & doctores *in d. leg. qui bis idem.* quamvis etiam ipſo jure amplius quàm ſemel non debeatur, id eſt, ad unicam, non ad plures ſolutiones reus teneatur, nec indigeat ope exceptionis, ſed una ſolutione ab omnibus cautionibus ipſo jure liberetur: qui eſt verus, & novus intellect. *d. l. qui bis idem.* quemadmodum in eodem promiſſore text. eſt *in leg. heres a debitore. §. non eſt novum. infrà, de fidejuſſoribus. &* in pluribus correis debendi, vel fidejuſſoribus, ipſo jure non plus quàm ſemel debetur. *leg. 4. in fin. de duobus reis. leg. ſi plures de pactis.* licet ſinguli propria obligatione teneantur: & verè tot ſunt obligationes in ſolidum quot perſonæ. *leg. eamdem. in fin. de duobus reis. & leg. heres à debitore. §. cùm tu. de fidejuſſoribus.* ut enim poſſunt fieri plura inſtrumenta de eadem cautio ita ipſa cautio poteſt pluries repeti ſeu multiplicari de eadem re, vel ſumma: & in omnibus prædictis una ſolutio omnes & cautiones & obligationes ipſo jure tollet. *leg. in omnibus. cum leg. ſequent. de ſolutio.*

31. Quòd autem ſtipulatio non poſſit in ſui forma eſſe mixta, hoc facit conſtitutio non limitatio certæ formæ, quæ non eſt aliis communicabilis, ſicut nec diviſibilis. Unde quantumvis cum aliis contractibus adjungatur, non tamen propriè immiſcetur, nec fit mixta: ſed ſemper remanet contractus ſpecificus, & ſimplex per ſe. *leg. ex placito. Cod. de rer. permut. leg. duo ſocietatem. l. pro ſocio. leg. cum mota. l. cùm proponas. C. de tranſact. l. certi condictio. §. quoniam de reb. credit.*

3?. Secus in aliis contractibus, quorum forma non eſt ita præcisè limitata: & ſic non ſolùm poſſunt eſſe duplices: ſed etiam ex duabus diverſis ſpeciebus contractuum poteſt fieri unus mixtus, cujus pars non eſt contractus per ſe, ſed totum negotium eſt unicus contractus, ut quando eadem res partim venditur, partim permutatur, eſt enim unicus contractus, ſed ex venditione & permutatione mixtus; poteſt etiam eſſe mixtus ex tribus, ut ſi partim vendatur, partim permutetur, partim donetur, & lex vocat mixtum negotium. *leg. Ariſto. ſupra de dona.* Stipulatio verò ſemper in ſe pura, & impermixta ſubſiſtit quoad ſui formam, ſeu eſſentiam formalem.

33. Secundo modo penes cauſam poteſt eſſe duplex, triplex, aut multiplex, prout ex duabus, tribus, vel multis cauſis per ſe diſtinctis totum in ſolidum concernentibus idem ſtipulari poſſumus: ſic ex duplici & multiplici cauſa poteſt idem nobis deberi. *leg. non eſt novum. de actio. empt. not. in l. 3. §. ex pluribus. ſupra de acquirend. vel amittend. poſſeſſ.* Vel mixta, quando cauſæ ſingulæ non conficiunt totum: ſed ſimul junctæ, ſive diſtinctæ, ſive confuſæ. Unde quando eſt facta ex cauſa partim lucrativa, partim oneroſa, vel partim vendita, partim permutata, dicitur mixta ex dictis cauſis, ſive earum reſpectu: ſed ſi totum prætendebatur ex cauſa oneroſa, & totum rurſus ex cauſa lucrativa, vel totum ex empto, & iterum totum ex permutato, non dicitur propriè mixta, ſed duplex, aut multiplex, ſive ex duplici, vel multiplici in ſolidum concurrente cauſa. Sic ſi vendis mihi aream tuam de præſenti, in qua debes mihi ædificare domum, non ſunt duo contractus, ſed unus mixtus ex venditione, & contractu innominato. vel ex duobus nominatis venditione, & locatione, ſi tu es architectus, & tuas promiſiſti operas, & ſtipulatio adjecta non eſt ex ſimplici, ſed ex una mixta cauſa.

34. Tertio modo penes materiam duplex eſt, vel multiplex: quando duo, vel plura diſtincta ſtipulata ſunt, tunc etiam totidem cenſentur ſtipulationes. *l. ſcire debemus. l. quod dicitur, infrà eod. tit.* Mixta vero quando continetur unum, ſed mixtum, quod vario modo eſſe poteſt. *l. rerum mixtura. de uſucapio.* Sufficiet examinare membra diviſionis noſtræ.

Unde ſi ſtipulatus ſum tuam aream mihi vicinam dari ſtatim, & infra certum tempus ibi ædificare mihi domum, vel aliquid ædificii domui meæ conjungendum, hæc ſtipulatio non eſt propriè mixta dandi, & faciendi, ſed duplex: utpote ad duo in ea diſtincta capita unum dandi, alterum faciendi. *d. l. quod dicitur,* prima etiamſi eadem ſtipulatione utrumque caput, ſed diſtinctè complexus ſim.

Si vero utrumque confusè, vel indiſtinctè ſtipulatus ſim: ut promittis in tuo mihi ædificare, unum debitum eſt, ſed mixtum æque principaliter dandi & faciendi; & ſtipulatio propriè mixta ex dando, & faciendo: Si ſtipulatus ſim reddi rationes (intelligendo cum effectu) non eſt duplex ſtipulatio: ſed una mixta faciendi, & dandi. *l. cùm ſervus. de conditio. & demonſtr.* ſed ſi ſtipulatus ſim a te, (puta geſtore, vel colono mei debitoris) exhiberi mihi. & reddi rationes, & reliqua in diem vel ſub modo, aut conditione ſolvi, ſtipulatio duplex eſt, & in effectu ſunt duæ ſtipulationes, non una mixta. ſic ſi ſtipulatus ſum, ut pro me ſtatim fidejubeas, & infra annum ſolvas ei, cui debeo centum, hæc obligatio non eſt mixta, ſed duplex: prima meri facti: ſecunda facti non meri, ſed amphiboli. *l. liber homo. 2. in fin. infra eod.*

35. Nunc ad extranea hîc cumulata extricanda notandum aliud duplum, aliud mixtum, quia caſus duplex eſt in duobus ſimplicibus per ſe principaliter ſtantibus, & non permixtis. Mixtum vero dicitur de uno ex duobus vel pluribus unitis, vel de uno è pluribus æquè principaliter conſtato, ſive ſimplici permixtione. *ut §. ſi duorum. Inſtit. de rerum diviſio. l. ſi alieni. de ſolutio.* ſive confuſione, ut quando vinum & aqua, vel vinum & mel, vel aurum & argentum confuſa ſunt. Quandoque dicitur mixtum reſpectu qualitatis: ut quando unum participat de qualitate duorum aliorum. ſic *in l. 2. in fin. ad leg. Aquiliam.* Elephantes & Cameli dicuntur mixti non ad invicem, ſed diſtributivè: quia utrique participant de pecude, & beſtia. Quandoque mixtum dicitur ratione finis: ut quando ſimplicia denominantur à fine. *§. ſequens. Inſtitut. de actio. l. 1. §. interdictorum de interdict.*

36. Rurſus notandum, quod duplum, triplum, &c. propriè dicitur de homogeneis, plura vero diverſi ge-

netis, vel ſpeciei non dicuntur dupla vel tripla: ſed plura diſparata: quæ neque dupla, neque mixta, ſed ſingula per ſe cenſentur, etiam ſi eadem venditione, donatione, vel alia diſpoſitione cumulata ſint. ut *in l. hac edictali. §. hoc illud. C. de ſecund. nupt.* ubi ſuo proprio, & diverſo jure cenſentur immobilia, nomina, mobilia ſub eadem donatione comprehenſa. *in l. ſi quis argentum. §. ſin autem donator. C. de donatio. in Authent. de non eligend. ſecundò nubentes mulieres. §. ſi verò per mixtum. in Authent. de nupt. §. & quia per verſic. ſi vero permixta.* ut plura ſimplicia & heterogenea dicuntur permixta, non in ſe, nec mutuo reſpectu, ſed quantùm ad titulum generalem, vel univerſalem, ſub quo deducuntur, ut quando plures res uno confuſo pretio væneunt. *l. cùm ejuſdem. l. ſi plura de ædilitio edicto.* res illæ diſparatæ non faciunt unum mixtum, ſed ſingulæ per ſe ſua qualitate cenſentur. Sed ineptè Angelus hic, quem cæteri, & Socyn. numero 6. ſequuntur, tertium membrum mixtorum de iſtis diſparatis faciunt, ſicut & ineptè duplum confundunt inter mixta, nec dicitur, niſi unum è pluribus compoſitum, ſive naturaliter, ſive deſtinatione ad unum corpus integrandum, *lege rerum mixtura de uſucapione.*

37. Unde in jure interdicta duplicia dicuntur, quæ utrique parti æquè principaliter competunt agendo, qualia ſunt regulariter interdicta uti poſſidetis, & utrobi. *leg. 2. in principio, ſuprà de interdi. leg. 2. §. primo. uti poſſidet. §. penultimo in fine. Inſtitutio. de interdictis.* & quandoque interdictum adipiſcendæ, vel etiam recuperandæ, quando uterque contendit adipiſci poſſeſſionem, vel redintegrari. *l. 2. in fin. de interdictis.* quo caſu condictio ex canone *reintegranda. 3. quæſtione prima.* poteſt eſſe duplex, ſi contingat reciprocè intentari. hoc enim caſuale eſt, ut & interdicto de ſuperficiebus. *leg. 1. §. proponitur. de ſuperficiebus.*

38. Imò etiam tria illa judicia regulariter duplicia. *leg. in tribus. ſuprà de judicibus.* poſſunt eſſe ſimplicia, ſi provocatus non reconvenit, ſed ſimpliciter negat, vel aliter defendit, non reconveniendo: ut dixi *in Conſuetudine Pariſienſi, titulo 3. in rubrica numero trigeſimo primo*, omnia hujuſmodi ſunt ſimplicia, ut in *l. in hoc judicium. §. ſi conveniat. in fine & §. ſi inter ſocios conveniſſet. ſuprà communi dividundo.* aliàs generaliter ubicumque ex eadem cauſa par reconventio fieri poteſt, & fit, ut in *l. ſi rem §. ſi quis ſponſionis.* de præſcriptis verbis: judicium duplex eſt, aliàs ſimplum. Contra, interdicta mixta dicuntur, quando non ſunt duplicia, nec reciproca. ſed de duabus ſpeciebus æqualiter participant; ut quæ ſimul ſunt prohibitoria, & exhibitoria. *lege prima, §. interdictorum. ſuprà, de interdictis.*

39. Nunc quoad dupla facio regulam, quòd ſub uno ſimplici non comprehenditur duplum, ſive diſpoſitio facta de uno non extenditur ad duos, vel plures, ſive in perſonis, ſive in rebus, ſive in qualitatibus, facit *l. ſi domus. de ſervitutib. urbano. prædio.* facit regul. quòd pluralitas non præſumitur. Aret. cap. *in præſentia. not. ultim. col. 5.* & ibi Philipp. Deci. *col. 15. de probat.* Bald. Jaſon Philippus Dec. *l. 2. C. de bonorum poſſeſſ. ſecundum tabulas.* Alexand. *conſil.* 88. numero 27. lib. 5. ubi in annotatio. dixi.

40. Fallit primò quoties diſpoſitio fit ſub nomine appellativo etiam ſingulari numero enunciato, neque ex verbis, neque ex mente reſtricto. *l. in uſu juris de verbor. ſignificat.* quo caſu ſingularis numerus regulariter extenditur ad pluralem: & ſic propriè non eſt hæc fallentia: quia concluſio loquitur de uno particulari, fallentia verò de termino indefinito, qui æquipollet univerſali. *l. ſi pluribus. in princ.* & ibi Bartol. & omnes, *de legat. 2. text. in l. ſi ſervitus. de ſervitut. urbano. prædio. tex. ſi neceſſarias. §. ſi annua. & ibi* Bart. *de pignoratit. actio.* Jaſon *l. ſtipulatio iſta. in princip. col. 5. infra eodem in l. 2. in fin. de liber. & poſthum.*

41. Fallit ſecundò, addito diſtributivo, quia tunc etiam ex proprietate ſermonis verificatur in pluribus. *l. qui filiabus. §. 1.* & ibi Bartol. & Jaſon, *de legat. 1. d. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua in fin.*

42. Fallit tertiò, etiam ſi diſpoſitio non ſit indefinita, ſed particularis: ſed verba, & mens congruunt pluribus. *l. ex duobus in princip.* & ibi Alex. & Jaſon. *de vulgar. & pupillar.* ſecus ſi diſpoſitio eſſet limitata ad partem unius, *l. eum qui noviſſimus*, ibi, *partem hæreditatis.* ad Trebell.

43. Fallit quartò, quoties mens arguit, & verba patiuntur diſpoſitum de uno, ad duos, vel plures extendi: ut eſt caſus *in l. ſi ita ſcriptum. de liber. & poſthum. in l. ſi ita facta. de injuſto rupt. & irrito teſtament.* ubi diſpoſitum erat de uno alterutro, tamen fit extenſio ad utrumque, quia mens arguit, & verba patiuntur. *juxta l. ab omnibus in prin. de leg. 1.* quia facilis eſt tranſitus de disjuncta ad copulatam. *l. ſæpè. de verbor. ſignificat.* Quamvis enim in *l. ſi ita ſcriptum*, ſint duæ orationes, & in *l. ſi ita facta.* ſit una oratio, tamen *in l. ſi ita ſcriptum.* verbum, *ſi vero*, tantùm valet, quantum, vel ſi, & ſic in effectu eſt ibi una oratio hypothetica, vel duæ disjunctæ, ſicut & in *l. ſi ita facta.* Unde meritò ſub duobus disjunctis duo copulata continentur: quia eadem ratio, & æquitas ſuggerit, & utrobique conſulitur conſervationi teſtamenti, & veriſimili intentioni teſtatoris. Et hic eſt novus, & verus intellectus dictarum legum: ut tetigi ad Alex. *conſil. 161. num. 13. lib. 3.* quia hic non eſt mixtura, ſed duplicitas, & de intellectu dictarum legum plenius tractabo loco ſuo.

Hodie extant in tractatu ejuſdem authoris, cui tit. novus intellectus, quinque legum.

44. Alias diſpoſitio facta de uno etiam disjunctim, non habet locum niſi in uno, ut ſi quis legavit filium, vel filiam ex ancilla, etiam jam prægnante, naſciturum, utriſque, vel tribus illo eodem partu natis, non debetur niſi in unum. Et alternativa inter res vel perſonas, quæ legantur, non æquipollet copulæ. *l. penult. in fin. C. de verbo. ſignificat.* Nec obſtat *d. l. ſi ita ſcriptum* ut ibi dicam. longiorem enim diſcuſſionem imò renovationem exigit, quàm ut obiter explicari poſſit.

Intellect l. ſi ita facta de injuſt. rupt. teſtament.

45. *Et d. l. ſi ita facta.* ſanè intelligenda eſt, quod teſtator filium majorem natu jam natum hæredem univerſalem inſtituerat, & futuro poſthumo, vel poſthumæ pro legitima reliquerat, & à reſiduo exhæredaverat: & ſic ut uterque eſt à reſiduo exhæredatus, ita utrique debet legitima ſuppleri, per ea quæ ſcripſi in *tractatu de inoffic. donat. nu. 5.* & per totum. debent enim caſus legum adaptari ad ea, quæ frequentius accidunt. *l. nam ad ea de legibus*, & quæ in reliquo communi ſenſui, & judicio boni & prudentis conveniunt: atque ita temperari, ne deciſio legis vergat ad reprehenſibilem. *leg. Salvius. Ariſt. de legat. præſtand.* ut pleniùs ſuo loco dicam. Pariter *in leg. ſi ita ſcriptum de liber. & poſthum.* non eſt caſus mixtus duobus natis, ut malè putant: ſed caſus duplex, quemadmodum tribus vel quatuor natis, eſſet caſus triplex, vel quadruplex: mixtus fuiſſet caſus non duplex ſi vidua unicum, ſed Hermaphroditum peperiſſet: & hoc phyſicaliter loquendo: quia civiliter non eſſet caſus mixtus, ſed ſimplex; quia ſecundum mores civiles debet Hermaphroditus deputari potentiori ſexui. *leg. quæritur. ſuprà de ſtat. hominum.* vel ad alterum ſexum eligendum adigi, aut à civitate, & Republica eliminari. Quòd ſi dicas ſaltem mixtum caſum eſſe, ſi infans, aut impubes dubii, vel utriuſque ſexus moriatur, ego dico idem eſſe,

Intellect. l. ſi ita ſcriptum. de liber. & poſthum.

ac ſi conſtaret viduam unum peperiſſe, ſed ignorari an mas, vel fœmina eſſet: quo caſu præſumitur maſculus contra viduam, vel ejus hæredem nitentem ex teſtamento, & petentem beſſem: niſi enim probet natam fœminam, non habet intentionem fundatam in beſſe, ſed in triente tantùm, quaſi maſculo nato. Poteſt enim conſtare matrem præmortuam partui, nec ſciri ſexum partus. Quod ſi conſtet, vel præſumatur matrem ſupervixiſſe: *ut in l. ſi fuerit. de reb. dub.* adhuc non ſemper per ſtatuta, vel conſuetudines locorum ſuccedit filio in paternis. Potuit etiam pater in caſu *d. l. ſi ita ſcriptum.* filio, vel filiæ ſubſtituiſſe. Et ſic in effectu nullo caſu, etiam nato Hermaphrodito, caſus erit mixtus, *in d. l. ſi ita ſcriptum*, ſed ſemper ſimplex, vel multiplex.

Solutio quæſtionis 2. 46. Nunc reſolvendo quæſtionem ſecundam, an ſimplicibus enumeratis mixtum includatur? diſtinguo. Aut loquimur in doctrinali, vel logica traditione, & mixtum non ſolùm intelligitur: ſed etiam includitur, ut in princip. hujus legis, *& l. 1. infrà de muneribus & honoribus. juncta. l. ultim. eod. tit.* & ſic non debet hic reprehendi Juriſconſult. ſicut nec *in d. l. 1. de muneribus & honoribus*, & alibi ſæpè: quicquid dicat Æmil. Ferret. Fallit primo, ſi mixtum non reperitur: ut in prima diviſione actionum. *§. omnium Inſtit. de actio.* & in ſecunda diviſione principali munerum *l. honor. §. 1. de munerib. & honor.* non quin eſſe poſſit, ſed in jure noſtro non eſt mixtum in dictis diviſionibus. Fallit ſecundò, ſi ſpecialis ſit doctrina de mixto.

47. Aut verò loquimur in diſpoſitione ſive legis, vel ſtatuti, ſive hominis in teſtamento, vel contractu, vel ſententia, & ſubdiſtinguo, aut mixtum tranſit in aliam ſpeciem, *ut l. adeo. §. cùm quis. de acquirendo rer. dominio §. ſi duorum materia. Inſtitut. de rerum diviſio.* & tunc non continetur, ſed ſeorſim intelligitur, & conſideratur.

48. Aut verò partes mixti manent in priori ſpecie, nec conficiunt tertiam, *ut §. quod ſi frumentum, Inſtit. de rer. diviſio.* Et tunc ſub diſpoſitione talium ſimplicium mixtum comprehenditur intellectu, ſed nondum effectu, niſi eadem, vel majori ratione concurrente.

49. Et ſic in particularibus, reſultat concluſio negativa, quod regulariter ſub ſimplicibus non ineſt mixtum, nec per extenſionem quidem, ſive de favore, ſive de odio agatur, niſi eadem, vel majore ratione concurrente. Et ſic ſupervacuæ ſunt tres fallentiæ Bartol. hic, quas Angel. & alii communiter hic ſequuntur. Et rejicio diſtinctionem eorum, qui diſtinguunt inter ultimas voluntates, in quibus faciunt regulam affirmativam, & inter contractus, in quibus faciunt regulam negativam, ut Ludovicus Romanus col. 18. quem ſequuntur Jaſon num. 8. Carolus Ruinus, conſil. 187. habita. num. 7. libr. 1.

50. Pariter rejicio noviſſimam diſtinctionem Æmilii Ferreti hic, num. 5. ubi diſtinguit, aut utrumque ſimplex habet eumdem finem, ſive tendit ad idem, & tunc ſimplicia mixtum continent *per l. ſi adulterium. in princip. de adult. l. is qui in puteum. §. hoc interdictum ſupra quod vi aut clam. l. quid ergo. §. item ſi alterius. de his qui notan. infa, l. ſi ita ſcriptum. de liber. & poſthum. l. ſi ita facta. de injuſto rupt. & irrit. fact. teſtament.* aut verò utriuſque non eſt eadem, ſed diverſa diſpoſitio: & tunc mixtum non continetur in ſimplicibus. *l. mariti. §. præterea. de adulter.* utrumque enim membrum ſuæ intentionis quantumvis aures demulcere videatur, falſum eſt. Primum enim eſt contra text. *in l. vim paſſam. §. præſcriptione. de adult.* ubi utrumque crimen inceſtus & adulterii, eadem lege, & eadem pœna punitur, & eodem tempore præſcribitur, & tamen ex utroque crimen mixtum eodem tempore non finitur, nec in diſpoſitione de ſimplicibus facta continetur. Secundum quoque membrum ſæpè falſum eſt, utpote contra *l. Titia textores. in principio de legat. 1. leg., ſervis urbanis. in fine de legatis 3.* Porrò jura per Æmilium Ferretum allegata, nihil probant: quia *in l. 1.* per eum allegata, videlicet *in l. ſi adulterium*, fortior eſt ratio in mixto. *& in l. 2. quæ eſt lex, is qui in puteum.* non eſt caſus mixtus, ut omnes malè putant: ſed tertius caſus in neutro ſimplicium comprehenſus. *in l. 3. 4. & 5. videlicet in §. item ſi alterius. & l. ſi ita ſcriptum, & l. ſi ita facta.* non eſt caſus mixtus ut omnes malè putarunt: ſed caſus duplex: ut novè docuimus. Standum ergo noſtræ regulæ cum unica limitatione de eadem, vel fortiori ratione.

51. Præterea ſi diſtinctio Æmilii Ferreti, eſſet vera, ſequeretur quod in illa famigerata quæſtione, de facultate data à Papa Legato ſuo legitimandi natos ex adulterio, & ex inceſtu, quod utroque morbo laborans legitimari poſſet, ut per ſuam diſtinctionem concludit Ferretus, num. 3. quod falſum eſt: quia in adulterino & inceſtuoſo ſimul, major eſt difficultas, & minor ratio diſpenſandi, & ſic talis facultas etiam ſi eſſet favorabilis, non extenderetur ad mixtum, in quo non eſt eadem ratio, & multò minùs tantum, ſed difficilius impedimentum. *l. 1. poſt princ. verſic. quæ multò magis. C. de rapt. l. ſi adulterium cum inceſtu. §. 1.* ibi *duplex admiſſum eſt.* infrà de adulter. & major læſio juris, quàm in ſimplicibus: & ita eſt communis & vera opinio quam Bald. & cæteri ſequuntur in *cap. 1. §. naturales. in fin. ſi de feudo defuncto conten. ſit inter do. & agnat. in uſib. feudo.*

52. At dominus Æmil. Ferretus hic in fin. ait quod Bartolum ſequuntur civiles omnes interpretes, præter transfugam Jaſonem, ſed quòd Joannem Andr. ſui Canoniſtæ. Verùm in utroque fallitur oſtendens ſe paucos authores in jure legiſſe. Nam magnæ inter Canoniſtas authoritatis Anton. Butrius. *in cap. per venerabilem. qui filii ſint legitimi.* col. 24. diſtinguit, aut legitimatio non tendit ad præjudicium tertii, ut ſi fiat patre vivente, & procedat opinio Bartoli, aliàs procedat opinio Joan. Andr. Sed quamvis eam diſtinctionem ſequantur Raphaël Cuma. Joan. Imol. hic. Anton. Roſel. in tractat. legitimatio. lib. 2. Alexand. conſil. 60. num. 21. lib. 2. Angel. Aret. *Inſtitut. de actio. §. omnium. col.* 3. Falſa eſt hæc diſtinctio, quia quamvis patre vivo legitimis filiis carente, minùs odioſa ſit hæc legitimatio, ut in Authent. *quibus modis naturales efficiantur ſui. in fin.* tamen in legitimante deeſt poteſtas: quia cui conceſſum quod eſt minus, ſcilicet in ſimplicibus gravibus maculis, non eſt conceſſum, quod eſt plus, ſcilicet in duplicibus maculis, & ſic in gravioribus. *l. cui pacto. ſuprà de ſervis exportand.* Et hæc facultas eſt quoddam privilegium, quod non poteſt extendi ultra metas, *cap. porrò extrà de privilegiis.* Nec ad illud, in quo minor eſt ratio: ut per Joan. Imol. in materia extenſionis *in l. ſi vero. §. de viro.* per Alex. & alios in *l. ſi conſtante ſoluto matrimonio.* & duo vincula, vel impedimenta fortiora ſunt uno. *cap. 1. extra de treug. & pace.* Auth. *itaque. C. communia de ſucceſſio.*

53. Tum in his, quæ non veniunt in generali expreſſione, ſi exprimantur aliqui caſus, non includuntur alii gravioris, vel majoris qualitatis, quàm expreſſi. *clement. non poteſt.* & ibi gloſſ. Panorm. & alii *de procuratoribus.* etiam ſi aliquibus expreſſis ſubjecta fuerit generalis clauſula, ut eſt text. *in d. clement. & in cap. ſedes apoſtolica. extrà de reſcript. l. ſed & ſi quis. §. quæſitum. ſupra ſi quis cautionibus.*

54. Sed legitimatio etiam ſimplicium ſpuriorum eſt de reſervatis Principi in Authent. *quibus modis naturales efficiunt. ſui.* ad finem. ſed in generali conceſſione

principis numquam veniunt ea, quæ ſunt de reſervatis ſupremæ poteſtati: ut not. omnes Doctores *in cap. unico. quæ ſunt regalia. in verſic. niſi quæ ſpecialiter. in uſib. feudo.* & clarius *in cap. quod tranſlationem de offic. Legat.* Alex. & omnes *in l. 1. princip. de officio ejus, cui mandata eſt juriſd.* Bald. *l. imperium. col.* 2. ubi enumerat ſexdecim ſervata Imperatori, *de juriſd. omnium judicum.*

55. Et per has rationes ita indiſtinctè contra Bart. firmat Socyn. hic col. ultim. & Jaſon hic, col. 4. qui rationes Socyn. (eo non citato) epilogat. Et ſic non eſt verum, quod ſolus Jaſon diſcedat a communi Legiſtarum. imò ante Socyn. & Jaſonem ita firmavit Franc. Aret. *in d. l. ſi ita ſcriptum. & in d. cap. at ſi clerici. §. 1. & adhuc hic*, poſtquam *col.* 2. hanc quæſtionem in duas diviſit. Idem tenet, & confirmat primò *per l. lege Julia. §. hoc capite: ſuprà de rit. nupt.* Secundò, quia quando diſpenſatio fit propter bonum publicum, etiam ſi aliquando extendatur, ut per Panorm. & alios in *d. §. de adulteriis*, non tamen ad caſum, ubi eſt minor ratio *cap. ultim. de tranſactio.* & per alia, quæ prætereo. Ita etiam tenet Ludo. de Sardis *in tract. de legitima. col.* 44. & ante eos Joan. Imol. in d. *l. ſi ita ſcriptum*, & ante eum tempore Bartol. ipſe Bald. hic (quem nemo citat) tenet conceſſionem Papæ reſtringendam, & reprehendit eos, qui tenent poſſe diſpenſari in d. quæſtione, quam ponunt *in d. l. ſi ita ſcriptum.*

56. In qua quæſtione Doctores valde ſudarunt,
Emendat. Bart. & ſe intricarunt, propter corrupta etiam antiqua exemplaria Bartol. hîc, & *in d. §. præſcriptione*, in quibus habetur. *Papa conceſſit legato, ut poſſit legitimare ſpurios: item inceſtuoſos: modò quidem erat ſpurius, & inceſtuoſus*, ubi legendum erat, *ut poſſit legitimare adulterinos: item inceſtuoſos, modò quidem erat adulterinus, & inceſtuoſus.* Quod ego probo primò per text. ejuſdem Bartol. hîc ibi, *quia ſemper mihi conſanguineus fuit, ex tempore verò fuit matrimonium.* Illic enim arguit à potentiori, ut crimen inceſtus ſit majus, & potentius, quia prohibitio perpetua eſt, etiam a nativitate orta conſanguinitate, ſed prohibitio adulterii accidentalis eſt, & ex tempore, quia matrimonium non fuit initio, ſed nuper incœpit, & ſic crimen mixtum ex adulterio & inceſtu magis judicatur inceſtus à potentiori, ergo neceſſariò liquet, quòd Bart. non loquebatur de ſpurio in genere, ſed de adulterino in ſpecie: alias quorſum expenſio matrimonii altero crimine violati.

57. Ruſſus probatur eò loci ad finem, ubi non ſolùm citat *l. vim paſſam. §. præſcriptione.* ſed etiam dicit ibi eſſe caſum ſuæ tertiæ limitationis, & tamen ille text. non loquitur de ſpurio in genere, ſed de adulterio & inceſtu ſimul, ergo in eadem clauſula ubi apud Bart. legitur de ſpurio & inceſtuoſo ſeparatim, legendum, eſt de adulterino, & inceſtuoſo. Tertiò probatur per eumdem Bart. *in d. §. præſcriptione.* ubi in libro Bart. ſimilis eſt error: quia pro *ſpurio* legendum *adulterinus.* patet per exemplum quod ibi ponit in conſanguinea alii maritata. Quartò probatur apertiſſimè per eumdem Bart. in *l. ſi ita ſcriptum. in princ. de liber. & poſth.* ubi prolixiùs ſpecificando caſum, ponit hanc quæſtionem in ſuis veris terminis, quam dicit diſputatam Bononiæ per Joan. Calderi. nec meminit de ſpurio, ſed de adulterino, & inceſtuoſo. (& idem Bald. ibi.) & poſteà dicit ibi Bart. ſe illam eamdem quæſtionem examinaſſe in princ. hujus l. 2. ergo hic non docuit, nec ſcripſit de ſpurio, ſed de adulterino: & mendum irrepſit in libro. Quintò probatur per Bart. *in d. §. præſcriptione.* ubi de hac quæſtione ſe remittit ad ea, quæ dixit in hac l. 2. & in *d. l. ſi ita ſcriptum*, ergo omnia ejus ſcripta debent intelligi, & emendari prout expreſſiùs, & ad longum poſuit *in l. ſi ita ſcriptum.*

58. Sextò probatur per antiquos Canoniſtas Joan. Andr. & Joan. Calder. ejus filium adoptivum, qui formant eamdem quæſtionem in adulterino, & inceſtuoſo: ut refert Joan. Andr. in additio. ad Specul. *in rub. qui filii ſint legitimi. &* dicunt legatum illum fuiſſe Hoſtienſem, qui eam facultatem habens, interrogabat Doctores, an poſſet diſpenſare cum adulterino & inceſtuoſo ſimul, ut ad ſacros ordines, & beneficia curata promoveri poſſit? Et Joan. Andr. & Joan. Calderi. decidunt quod non: & omnes Canoniſtæ ſequuntur: & Geminia. *in cap. ſuſceptum ad finem, de reſcrip. in* 6. Ita etiam formant quæſtionem Joan. Imol. & Paul. Caſtren. hic. unde Jaſ. hic, nu. 4. meliùs dixiſſet librum Bart. mendoſum, quàm Bart. male formâſſe quæſtionem, nihil enim ineptius, quàm dubitare an ſpurius & inceſtuoſus legitimari poſſet ab habente poteſtatem legitimandi ſpurios, & inceſtuoſos, cùm omnis inceſtuoſus ſit ſpurius, & aliàs non eſſet ibi quæſtio de duobus ſimplicibus, & mixto ex utroque, ſed de genere & ſpecie. Bartol. non erat tam ineptus nec tam imperitus dialecticus, ut tam ineptam quæſtionem formaret. & erat contemporaneus dictæ diſputationis: & Joan. Andre. cui ſeptem annis ſupervixit: quia Joan. Andr. obiit anno 1348. Bart. verò obiit anno 1355. Mendum ergo fuit antiquum ſcriptoris, ut etiam ex ſerie dictorum, & argumentis, rationibus, & legibus eò loci citatis, ſatis convincitur.

59. In vera ergo quæſtione Bart. quam Canoniſtæ melius tractârunt, & reſolverunt. veritas eſt cum illis, quod in dicta facultate, ſive Papæ in terris ſuis, ſive Imperatoris in Imperio, non continetur adulterinus, & inceſtuoſus ſimul, nec poteſt legitimari. ratio deciſiva per brevem, & analyticam doctrinam noſtram, quia non eſt eadem. & multominùs tanta, ſed difficilior ratio in adulterino & inceſtuoſo ſimul, qui longè odioſior eſt, & ſic ſub ſimplicibus non comprehenditur mixtum.

60. Etiam ſi conceſſio illa diſpenſatoria favorabilis eſſet, ut vulgò putant: quod falſum eſt: ut etiam ſentit Aret. hic, col. 2. quippe quæ ſit contra jus commune, quod favorabilius eſt, & ita tenet *Signorol. de Homodeis* conſil. 120. licet eum ſequi non audeat Philipp. Deci. conſi. 76. in infinita etiam videtur ſentire Bart. *in d. §. præſcriptione*, & hæc veritas: quicquid ſentiat Æmil. Ferret. hic, in fin. & apertè Alciat. lib. 3. *verſic.* 8. *de verbo. ſignifica.* & hic, à numer. 46 aduſque fin. numer. 59. ubi nihil aliud, quàm deſultat, & vacillat.

61. Confirmo per id, quod in fortioribus terminis decidit Signorol. de Homodeis. conſil. 166. quòd habens poteſtatem legitimandi ſpurios, non poſſit legitimare ſpurias. & ſequitur Card. Alexand. *in cap. per venerabilem, qui filii ſint legiti.* & bene quamvis diſſentire videatur Lancel. Galiau. hic, numero 10.

62. Sed frivola eſt ratio, quàm Alciat. pro communi Legiſtarum in d. lib. 3. adducit, quod qui habuit plures ſpurios, plus peccavit eo, qui unicum adulterinum & inceſtuoſum habuit: quia primo hoc falſum eſt: & ut omittam rationem Philoſophi, quod melior, aut pejor eſt unus actus intenſus, quàm mille remiſſi, ſæpe plus exemplo, quàm re peccatur, & ſenſus communis oſtendit minus eſſe ſcandali in legitimatione ſex, vel decem ſimplicium ſpuriorum, quam unius adulterini, & inceſtuoſi. Secundo peccatum parentis eſt cauſa remota, ſed propinqua & materialis ipſius legitimationis eſt indignitas, & macula legitimandi, quæ major eſt, & gravior in uno adulterino & inceſtuoſo, quàm in pluribus adulterinis tantùm, vel inceſtuoſis tantùm, ut etiam probat text. in *d. l. ſi adulterium cum inceſtu. §* ibi, *duplex eſt admiſſum, & in d. §. præſcript.* ibi, *junctum cum.*

63. Quem tex. Æmil. Ferret. hic, num. 3. malè diſtorquet, quaſi ibi ſolum adulterium eſſet quinquennale, & non inceſtus: & ea ratione ſecundum cum mixtum excipiatur: quia dico primo, quod etiam ſimplex inceſtus quinquennalis eſt: ut probat *text. in l. mariti. §. hoc quinquennium de adult.* punitur enim inceſtus eadem leg. Julia. & eadem pœna per ſe, ut adulterium per ſe *l. ſi adulterium cum inceſtu.* in princip. *& ibi gloſ.* 1. Bart. Ang. & in *l. vim paſſam. §. inceſti. & fere per tot. tit. quia ſub tit. ejuſdem l. Juliæ ponitur & tex. rotundus in d. l. ſi adulterium cum inceſtu. in princip.* ibi, *id enim remoto etiam adulterio evenerit.* id eſt, ut ſimplex inceſtus eadem lege etiam in muliere punitur: ergo quinquennalis accuſatio. *d. §. hoc quinquennium.* ubi hoc

Contra Areti.

expreſsè tenet Angel. Peruſ. & Jaſ. hic, col. 4. & bene. quamvis contrarium teneat Raph. Cu. hic, & Alciat. ſibi contrarius num. 27. in princ. & num. 46. in fin.

64. Sed graviter errat Franc. Aret. hic, col. 5. verbo *intelligo.* ergo dum magis detorquet. *d. §. præſcriptione.* quem intelligit, ut in accuſatione inceſtus juncti cum adulterio non obſtet quinquennium, ſed obſtet in accuſatione adulterii commiſſi cum inceſtu, quod eſt contra gloſſ. Angel. & omnes ibi, contra text. & gloſſ. *ult. in l. mariti. in fi. eo. tit.* & contra mentem & verb. *præſcriptione.* verb. *junctum.* ubi text. fundatur in duplicitate criminis: *ut & d. l. ſi adulterium cum inceſtu. §. 1.* quod etiam probo per text. *in d. leg. mariti. in fin.* ubi text. ad præſcriptionem quinquennii dat limitationem duplici crimine in eodem facto concurrente, ut ſi quis intulerit ſtuprum ſive mari ſive fœminæ dicta lege Julia damnatum, idque per vim poterit de crimine legis Juliæ ultra quinquennium accuſari, quia crimen ſpectat non ſolùm ad legem Juliam de adult. & ſtupro, ſed etiam ad leg. Juliam de vi ſive publica, ſive privata, & ita *l. adult. poſt quinquennium. C. de adult.* limitatur, ut gloſſ. 2. ibi. quod autem tex. *ibi d. l. mariti in fi.* exprimit vim publicam, exemplum eſt duplicis criminis, & quando ex eodem facto plura crimina oriuntur, non ſunt unum mixtum, ſed plura: ſive crimen duplex, aut triplex, *l. 2. infra de privat. delict. l. plura delicta. ſuprà de actio. & obligat.* ſic actiones orientes ex eodem facto etiam ad idem, non ſunt mixtæ, ſed plures, *l. quoties in fi. l. plura. ſuprà de actio. & obligat.* At exempla non reſtringunt, *l. damni infecti. 2. de damn. infect. l. 1. quod vulgo, de vi, & vi arma.* Et idem in inceſtu ſimplici facto vi ſive publica, ſive privata, ſive vis fuerit commiſſa cum perſona corrupta, ſive cum ejus parentibus, vel cuſtodibus text. in *l. unica. §. pœna autem. C. de raptoribus.*

65. Addo idem ſi quis non fuit uſus vi actuali, ſed corrupit comites, vel cuſtodes perſonæ corruptæ. Hæc enim addita qualitas habet crimen ſaltem extraordinarium, & per ſe punibile, text. *l. 1. §. qui puero. infra de extraordinar. crimini.* ergo præſcriptio quinquennii, quæ haberet locum in altero ſimplici, non habet locum in duplici, & maximè quando alterius criminis accuſatio perpetua eſt, etiamſi alterum crimen haberet per ſe modum qualitatis, vel acceſſorii, ut in ultimis exemplis, & probat text. in *d. l. mariti. in fi. ubi Ang.* dicit hoc eſſe notandum, & idem tenet in *l. qui cœtu. in fi. ad leg. Juliam. de vi publi.* Idem ſi utriuſque criminis per ſe eſſet accuſatio temporalis etiam eadem lege punibilis, tex. in *d. §. præſcriptione*, qui per prædicta remanet elucidatus.

66. Nec prædictis obſtat, ſi quis dicas inceſtum non poſſe eſſe ſimplicem, ſed ſemper concurrere, cum adulterio, vel ſtupro, vel etiam quandoque cum utroque, ut putat Ang. in *d. l. ſi adulterium cum inceſtu. in princip.* & quod ibi, num. 4. ait Bartol. quod ſtuprum non eſt genus ad omnem coitum illicitum: ſed ſpecies ſeparata, nec niſi in viduam aut virginem verum eſt: ſed non eſt verum quod de triplici ait Ang. Peruſ. ibi, quia poteſt inceſtus committi cum prius ab aliis corrupta, tum quantum ad pœnam civilem non conſideratur innupta, an virgo eſſet, vel non, & ſic inceſtus cum nupta, etiam virgine duplex eſt, non triplex crimen, niſi raptu accedente: quo caſu triplex eſt publicum crimen, ſeu tria publica crimina ex eodem facto: ut & in privatis delictis, *l. nunquam plura. infrà de privat. delict.*

67. Ad tertiam ſubdiviſam quæſtionem ſuprà numer. 6. Doctores hic, & ubique cenſent ſub ſimplicibus non contineri mixtum ex proprietate verborum: ſed ex mente, vel interpretatione, per tex. in *l. quid ergo. §. item ſi alterius, ſuprà de his qui not. infa.* Alciat. hic not. 2. num. 4. cum ſeq. hanc quæſtionem latius reſumit. quem Lanc. Galiau. numer. 16. ſequitur. Breviter, inepta eſt quæſtio, & ineptiora argumenta: quia aliquid contineri vi verborum, vel ex mente tantum, non eſt quæſtio juris, ſed facti, ſive grammaticalis, & non juridica. pendet etiam non à ſola forma quorumdam verborum, ſed à variis circunſtantiis totius actus: quia aliàs verba includunt, aliàs non. aliàs quid tacitum reſultat, aliàs non reſultat. & tam ad proprietatem ſermonis, quam ad tacitum ſenſum expendendum non unum verbum, ſed totus ſermo, phraſis, & ductus orationis inſpiciendus eſt. Porrò facta diſpoſitione de mero ſimplo, non continuò venit qualificatum: & facta diſpoſitione de duobus ſimplicibus, non continuò venit mixtum, ſed recurrendum ad prædicta.

68. Si quis Titio auream, & Caio argenteam ſupellectilem legaverit, non continuò venit mixta, videlicet quæ ſimul eſt aurea & argentea, inter eos dividenda. Non obſtat *l. Titia textores, de leg. 1.* tum quia ibi erat ſignum univerſale; tum per id quod ſtatim dicam. Non obſtat *l. ſervis urbanis, in fi. de leg. 3.* quia ibi dictio, *plerumque*, neceſſario oſtendit ſupereſſe voluntatis quæſtionem, & tantùm eſſe præſumptionem pro communicatione, quæ facilè alia conjectura elidi poteſt:

69. quid enim in *d. l. Titia textores*, ſi teſtator vernas, & textores ſimul in alio ordine, vel ſeparata claſſe habebat, & in ſpeciali & ſeparata denominatione, quaſi in alio genere, vel in tertia ſpecie? Certè tunc ſi ſimpliciter alii textores omnes, alii vernas omnes ſine aliqua exceptione legaverit, non communicabuntur mixti: quia cum teſtator haberet eos pro tertia ſeparata ſpecie, non veniunt in legato, quantumvis teſtator adjecerit univerſalem dictionem, omnes, quia ſufficit in univerſali complecti omnia ſua individua, ſed non porrigitur ad individua alterius ſpeciei, vel generis, in quo conſuetudo, & uſus patrisfamilias attenditur, *l. ſi ſervus plurium, in fin. de legat. 1.* & ſic in dicto legato ſupellectilis, ſupereſt quæſtio in mixta: ut inquit text. in *d. l. ſervis urbanis in fin.* ibi, *plerumque.* Idem in ſimilibus.

70. Porrò multùm adusque erraverunt omnes Doctores ſuper intellectu *l. 1. in fi. l. quid ergo. §. ſi quis alieno. & §. item ſi alterius, ſuprà de his qui notant. infa.* per quæ jura tenent, quod ſub ſimplicibus non venit mixtum ex verbis, ſed tantùm ex ſententia. Atqui dicta jura non loquuntur de caſu mixto, ut omnes malè putant: ſed de duobus ſimplicibus, & de uno diſparato pari: *quia d. l. 1. in fin.* loquitur de eo, qui nomine ſuo, vel ejus,

quem in poteſtate habet, contrahit cum duobus, vel duabus, duo ſponſalia, vel duas nuptias, ſcilicet tacitis, nec ſolutis prioribus, *l. quid ergo.* §. *ſi quis alieno. eo. tit.* Et ſic loquuntur in duobus ſimplicibus paribus, quorum unum par majus eſt, & gravius altero, quantò nuptiæ præſtant ſponſalibus. Horum autem caſus mixtus ibi non exprimitur, & tamen non ſolùm ex mente, ſed etiam ex verbis edicti continetur & notatur, videlicet ſi quis eodem tempore. ſeu concurſu cum una contraxerit ſponſalia, & cum altera nuptias. Hic enim eſſet caſus mixtus, ut vulgò loquuntur, & intelligunt, ſed in veritate, ut docuimus, non eſt unus caſus mixtus, ſed ſunt duo caſus ſimplices, diverſi quaſi generis: quia primus eſt de genere ſponſalium; ſecundus de genere nuptiarum. nec minùs, imò magis verbis edicti continetur quàm is, qui duo tantùm ſponſalia contraxit.

71. Quòd autem in *d.* §. *item ſi alterius*, ſit caſus diſparatus non mixtus, loquitur enim de patre, qui filiofamilias authoratur, ut ſponſam alienam ducat, iſte non eſt caſus mixtus ex duobus prioribus, in quibus delinquens cum duobus contrahit, & obreptitia variatione ſeſe maculat. ſed in *d.* §. *item ſi alterius*, delinquens non facit actum varium, nec duos actus, ſed unum tantum: non contrahit bis, ſed ſemel tantùm cum unica, ſed jam alii deſponſata, vel nupta, & ſic eſt novus tertius caſus non expreſſus in edicto: tamen quia ſcienter facit, nec minùs contra fas & publicam honeſtatem delinquit fit infamis ex mente, & ſententia edicti. Patet ergo quòd Juriſconſult. ibi caſum illum quodammod mixtum, (utpote participantem de utroque pa videlicet quando quis cum una ſponſalia, & c alia nuptias contrahit, relinquit in verbis edicti, quam indubitatum, & neceſſariò ex verbis reſu tem. Tertius verò diſparatus caſus, videlicet do quis non variat, nec bis contrahit: ſed ſeme tùm cum una jam alteri nupta, vel deſpo eidem pœnæ paritatis rationis ergo ex ſentent di- cti alligatur. Et de his ſatis ſupérque, ut pe mus ad alia.

F I N I S.

EXTRICATIO
LABYRINTHI
DIVIDUI ET INDIVIDUI,

Cum nova, & Analytica tam in theoria, quam in praxi, declaratione legum omnium ejus materiæ, præſertim L. II. III. IV. V. & l. Stipulationes non dividuntur. l. in executione. ff. de verb. oblig. l. ſi duo. depoſi. Authore J. U. D. CAROLO MOLINÆO Franciæ & Germaniæ Jureconſulto, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocato antiquo, Juris & Praxis conſultiſſimo.

EPITOME PRINCIPII LABYRINTHI DIVIDUI & Individui ab ipſomet Authore facta.

1. Quot & quantæ ſint difficultates.
2. Quam magna, & uberrima utilitas.
3. Ratio methodi alia, quàm in primo Labyrintho.
4. Titulus de verb. obligat. non de idea, ſed in concreto.
5. Duæ κύριαι diviſiones obligationum.
6. Sub facto continetur non fieri.
7. Oppoſitio membrorum dividentium.
8. Verbum facere, hic ſtrictè capitur, aliàs largè. 12. 15. 20.
9. Oppoſitio relationum. 10. 11. 12.
10. Intellect. §. pactus ne peteret. in l. ſi unus de pact.
11. Intellect. leg. ſtipulatio iſta. §. ei qui de verb. oblig.
12. Intellectus, l. qui hæredi. in princ. de condi-tio. & demonſtratio.
13. Stipulatio an facti, vel juris.
14. Verbum dandi hic non pro donatione, ſed pro actu quo fit accipientis.
15. Quidquid non eſt dandi, eſt faciendi, etiam non dare 20.
16. Obligationem metimur ex parte creditoris. 18.
17. Simplex obligatio dandi eſt, quando dare eſt principaliter in obligatione, etiamſi traditio, vel quaſi veniat jure actionis, & obligatio conſtituendæ ſervitutis. 19. Teſſera frumentaria Militiæ.
18. Simplex obligatio faciendi quando principaliter factum debetur. 19.
21. Amplio primo etiamſi in venditione actum ſit dari, nec eſt contra naturam venditionis.
22. Intellectus novus leg. ult. de condict. cauſa data.
23. Intellectus novus l. naturalis. §. & ſi qui. de præſcript. verb.
24. Emptio poteſt fieri ſub conditione reſolutiva, ſi datum non ſit.
25. Amplio ſecundo etiam in venditione generis, quia venditor regulariter non tenetur dare, ſed facere.
Verbum dare, ex materia ſubjecta impropriatur.
26. In venditione generis manet primitiva obligatio, ſecus in venditione ſpeciei.
28. Vendens aut tradens mala fide, ſtatim tenetur de evictione.
29. Etiamſi eſt venditor generis.
30. Factum nudum mere vel non.
31. Poſſeſſio facti eſt effectum juris habentis.
32. Obligatio liberandi debitorem facti eſt.
33. Mixta obligatio eſt quando datio & factum æquè principaliter debentur. 39. 40.

Redditio rationum duo capita habet. 37. 38. 54. 55. 56.
34. *Reprobantur contrariæ opiniones Zaſii & Alci. 35.*
36. *Sub ſimplicibus mixtum continetur in omni diſciplina.*
40. *Si quis tenetur ædificare in ſuo, & dare, obligatio mixta eſt.*
Acceſſorium etiam pretioſius cedit principali.
41. *Obligationes diſparatæ vel ſubordinatæ non ſunt mixtæ.*
Obligatio evictionis duo capita habet.
42. *Quædam mixta capitum ſeparabilium. 43. 53. 54. 56. 57.*
44. *Liberatus à reliquis non eſt liberatus à redditione rationum. 53. 57.*
45. *Quæ quatuor habet articulos.*
46. *Liberatio reddendarum rationum ſcrupuloſam tantum inquiſitionem tollit.*
47. *Obligatio reddendi rationes videtur dandi. 48.*
49. *Solve quod ea conditio appoſita libertati, ſi nihil debetur, non ſuſpendit. 50.*
51. *Etiamſi eſt fideicommiſſaria libertas.*
52. *Secus in alia materia.*
54. *Singuli hæredes tenentur rationem reddere in ſolidum; ſed ad reliqua pro partibus ſuis. 55. 58.*
57. *Liberatio generalis non viſis rationibus non valet.*
59. *Obligatio mixta reciproca.*
60. *Obligatio mixta inſeparabilium capitum.*
61. *Obligatio alternativa.*
62. *Obligatio aſſignandi reditus perpetui mixta.*
63. *Obligatio dandi pignora, facti eſt.*
64. *Obligationes. 66.*
65. *Promittens portionem futuræ ſucceſſionis tanti fore, an teneatur ad dandum, vel faciendum.*
67. *Obligatio vendendi, vel emendi facti eſt.*
68. *Obligatio conſtituendæ ſervitutis prædialis an ſit dandi, vel faciendi. 69. 70.*

NOn fuit, nec adhuc eſt in univerſi Juris Oceano turbulentius, profundius, & periculoſius pelagus hoc Dividuorum & Individuorum tractatu: adeò ut etiam præcipuis juris Doctoribus impermeabilis unda, & inextricabilis error, & viſus & judicatus ſit.

1. Alius vaſtum & periculoſum æquor, altumque profundum metuens, non auſus eſt ingredi, ut de ſe. teſtatur Cyn. Piſtorienſis, in Authent. *hoc ita. quæſt. 3. C. de duobus reis.* Alius ac toties tentata, tamen vela contrahit, dicens eſſe mare magnum ſine fundo, in quo nunquam eſſet finis: Raphaël Cuma. in leg. *ſtipulationes non dividuntur, col. 3. numer. 8. in fin.* Alius, ut Petrus Beſutius in §. *Cato.* ait hic eſſe negotium cum Excetra, nodorumque hujus materiæ diſſolutionem confert Herculeo labori, Lernæoque conflictui. Alius, ut Ludovic. Bologni. in d. §. Cato. contendit hanc materiam omnes alias mirum in modum excedere, & aſtra tranſcendere, additque eum qui (uſque ad ſe) plus in ea ſe ſcire arbitratus eſt, minus intellexiſſe. Verum utcumque glorietur, & ampullas jactet Bologninus, minùs adhuc, & deterius cæteris intellexit, & infœlicius navigavit, & quà ſolus victor emerſiſſe putabat, turpius & vaſtius naufragium fecit.

2. Ego verò dico materiam hanc quantumvis difficilem, & intricatam, maximas in ſe opes, & utilitates continere, quæ ſub denſiſſimis illis aliarum ſuper alias intricationum mæandris ſepultæ latent. Quò fit, ut hæ leges non ſolùm non ſint uſui in ſcholis, & foro, ut illæ, quæ propter difficultates Doctorum obſcurantur & ignorantur, ut inquit Accurſ. in 1. *conſt.* C. verbo, *certas.* Bart. & alii in leg. *qui Romæ. §. duo fratres, de verb. obliga.* Jaſ. *in leg. capitatorias. col. penult. C. de teſta. milit.* ſed etiam ſint oneri, imò meras cruces & carnificinas ingeniorum pariant in ſcholis, & verſutis hominibus litigandi, imo tergiverſandi materiam in foro: quin etiam judicibus inſidiantur, ut queritur Juſtinianus in 2. *conſt. Cod.* §. *ſed cum.* Sed his inveteratis Labyrinthis Deo dante extricatis, & ſingulis hujus materiæ legibus (ad legalis æquitatis gnomonem nobis peculiarem) excuſſis, & in unam reductis veram, brevem & dilucidam boni & æqui conſonantiam reliquis totius legitimi operis partibus. communique ſenſui, & rerum experientiæ conſentaneam: tum hujus materiæ ubertas & utilitas prompta erit, ac parabilis in conſulendo & judicando; nec aliter diſcetur in ſcholis, ubi noſtra tradentur, vel legentur, quàm futura ſit uſui, in praxi, in foro, & Republica.

3. Ut autem quàm brevius & clarius defungamur, non incipiemus ab ingreſſu, extricatione & profligatione Labyrinthorum, ut fecimus in priori Labyrintho de eo quod intereſt. Illic enim unum præcipuè caput, hic pro uno ſeptem: illic ſatis erat paucis & brevibus chartis octo genera intricationum enumerare & extricare: hic vero erumpunt ultra quadraginta, quæ vix juſto volumine ſingulatim excuterentur: priuſque obruerentur legentium ingenia, quam dimidium vix ad umbilicum, & deciſionem materiæ emenſum eſſet. Incipiemus igitur à nova, & analytica noſtra interpretatione. *l. 2. 3. & 4. & leg. ſtipulationes non dividuntur.* deinde congruas quæſtiones ſubjiciemus, & tam clara facilique methodo cuncta moderabimur, ut non prius ingreſſus, quàm exitus tot Labyrinthorum ſentiatur. Ratio Methodi.

Leg. 2. de verb. obligat.

4. LEx ſecunda duas κυρίας & præcipuas ſtipulationum, ſeu potius obligationum omnium diviſiones tradit. Subjectum titul de verb. oblig. Nec enim totus hic tit. de verborum obligationibus, intelligendus de nuda ſtipulatione in abſtracto, quaſi idea quadam (ut ineptus ille criticus, qui grammaticali ſupercilio cenſebat hunc titulum de verb. obligatione ſingulariter inſcribendum) ſed de ſtipulatione habente cauſam & ſubjectum idoneum, ſive contractum, ſive diſtractum, & (ut ita loquar) in concreto, alias inefficax eſſet. *l. 2. §. circa de dol. mal. exceptio.* inventæ enim ſunt ſtipulationes non ſolum ad nudas informandas, ſed etiam ad corroborandas quaſlibet, vel nominatas conventiones, *l. ſtipulationum. §. conventionales, infra eodem Inſtitut. de inutil. ſtipul. in princip.* Poſtquam igitur Juriſconſultus in *l. 1. ſatis* diſſeruit de quidditate, forma, & conceptione ſtipulationis;

5. Duas hic univerſales, & æquè principales diviſiones ſubjicit. Prima, quod quædam in dando, quædam in faciendo. Secunda, quædam dividuæ, quædam individuæ. Et hanc utpote ſubtiliorem altiorisque diſcuſſionis, latiùs proſequitur, non in-

Duæ diviſiones ſtipulationũ. ſiſtendo in priori, utpote per ſe, vel ex ſenſu communi nota. Prior reſpicit non cauſam effectivam, vel formalem, de quibus in *d. leg.* 1. & quæ propriè ſaltem in ſimplicibus non recipiunt diviſionem, ſed cauſam materialem ſtipulationis ſive ſubjectum ipſum, & contentum. Poſterior (quam Udalric. Zaſi. hic. num. 1. malè facit ſubdiviſionem prioris) reſpicit effectum, executionem vel implementum. text. in *leg. in executione, in principio, infrà eod. & in leg. ſtipulationes non dividuntur, infrà eod.* ibi, *horum enim diviſio corrumpit ſtipulationem*, id eſt, non implet, ſive impedit implementum, & effectum: ut rectè exponit Bar. ibi. col. 1. Sunt autem quatuor aliæ, & ad hunc tractatum non neceſſariæ diviſiones ſtipulationum, ut latius docui in lectione Dolana anno 1556. quo remitto. Nunc enim neceſſaria dumtaxat ad hanc ſatis exuberantem Dividui & Individui materiam tradam.

6. Circa primam rectè docent Accurſ. & Docto. ſub facto comprehendi non fieri: *ut in leg. facere. de verb. ſignific. leg. qui non facit. de reg. jur leg. ſi quis major. Cod. de tranſ. leg. qui liberos. de ritu. nupt. Inſtit. de nupt. §. ſi uxor. in fin. l. in fraudem ſuprà quæ in fraud. credit.* & alibi paſſim, unde qui tenetur cavere ob evictionem ſuo facto contingentem, *ut in leg. ſi quis a multis in fin. ſuprà de noxalibus actio. in leg. 2. in princ. de hæredit. vel actio. vendita, in leg. cum mihi de ædilitio edict.* tenetur etiam de non facto, vel neglecto: & hoc tacite ineſt in cautione, vel repromiſſione de facto ſuo tantùm. *le. redhibere. §. 1. de ædilitio edicto. l. creditor.* & ibi Bart. *ſuprà de pignerat. actio.* & vendens rem emphyteuticam, ita ut non teneatur de evictione, niſi de ſuo facto tantum, nihilominus tenetur, ſi res evincitur ex eo, quòd venditor non ſolverat canonem. Et pariter rectè docent, ſub ſimplicibus dandi, & faciendi comprehendi mixtas ex dando, & faciendo ſimul. *ut in leg. veteris. Cod. de contr. & committ. ſtipulat. l. cùm ſervus. de cond. & demonſt. leg. non ſolùm. leg. is qui de tutor. & curat. dat. ab his in princ.* Sed minime laudare poſſum operoſam curioſitatem Doctorum qui ſuper hoc principio tam multas extraneas quæſtiones præcipuè Ludov. Roman. hic, per undecim col. congeſſerunt, & prolixè diſputaverunt: quarum tamen deciſio ex hac lege (quæ etiam ad hoc minimè tendit) haberi nequit, ſed ab aliis ſubjecto cuique themati congruis legibus, unà cum legali æquitate petenda eſt, quare ſupervacuis illis, & παρέργως, omiſſis, ad ſua loca relegatis, ea tantùm proſequendo, quæ ad rem immediatè faciunt.

7. Dico primò quòd verbum, *faciendi*, hic non accipitur generaliſſimè: *ut in leg. verbum facere. de verb. ſignif. in le. in facto, in princ. de cond. & demonſt.* opponitur enim dationi, ideò contrahitur ad ſimplicem factionem, operationem, vel ceſſationem, ſive momentaneam, ut nuda traditio, ſive ſucceſſivam, ut opera, & ita paſſim in jure hæc duo verba, *dare & facere*, tanquam duo genera omnium quæ in obligationem, vel aliam quamcumque diſpoſitionem deduci poſſunt, accipiuntur: ut in definitione ſtipulationis, *infrà eod. l. 5. §. ſtipulatio. & in l. ſi à colono infrà eo. leg. & uno. §. 1. de accept. in l. et cui. leg. cum ita. de liber. lega. leg. 1. in princ. ſuprà ut legat. ſeu fideic. nomine caveat. leg. veteris Cod. de contrah. & commi. ſtipul. Inſt. de actio. §. omnium. §. appellamus, cum ſimilibus.*

8. Secundò quod verbum, *facere*, etiam ita reſtrictum, latius eſt donatione: *ut infrà eod. nu. 14.* Et inſuper ſi per ſe ſimpliciter, & generaliter accipiatur, ſtat etiam propriè pro quovis eventu, & tunc etiam dationem ex proprietate verbi comprehendit, tex. in *l. in facto. in princ. de conditio. & demonſtr.* ubi conditiones in facto conſiſtentes, tritariam dividuntur, videlicet ut quid detur, ut quid fiat, ſub quibus non dari, & non fieri continentur, & tertia ſpecies in eventu, ſi quid contingat, vel non contingat, ut etiam ait tex. *l. verbum facere omnem omnino faciendi cauſam complectitur: ſolvendi, numerandi, judicandi, ambulandi.* infrà de verb. ſignifica. Et hoc modo etiam propriè genus eſt, tam ad ſimplex factum, ſive momentaneum, ſive ſucceſſivum, ſive tranſiens tantùm (quod Latini Grammatici dicunt agere, Græci πράττειν) ſive in opus ſpecificum exiens, (quod Latini Grammatici dicunt facere, quaſi rei faciem quamdam, Græci ποιεῖν dicunt: ut tradit *Varro* de lingua Lat. lib. 5.) quam ad dationem, & ad omne quodcumque negotium, actum, dictum vel eventum, tex. *in d. leg. verbum facere, de verb. ſignificat. & d. le. in facto, de conditio. & demonſtr.* ut quando profertur abſolutè, non per differentiam ad dationem, & ſub ea appellatione datio non minùs quam nuda traditio, verè & propriè ſpecies eſt faciendi, & verum factum generaliſſimè ſumptum, quemadmodum contractus, & eorum executiones, & quæcumque actiones, ſeu geſtiones ſunt facti. *leg. de conſil. in fin. curat. furio.* Quiſquis enim dat, aut obligationem dandi contrahit, vel contractam cedit, aliquid facit. Sed hoc generaliſſimo modo non capitur hic, ut dixi.

9. Ideo pro intellectu hujus text. & ad æquivocationes vitandas diligenter advertendum eſt ad præfatam oppoſitionis relationem, alioquin factum variè in jure accipitur, prout ad aliud atque aliud opponitur, & refertur: ut primò quando opponitur dictis, aut verbis, *l. aut facta. in princ. de pœnis, l. ſi tamen §. ei cui. de ædi. edict. ca. dilect. extra de appellatio.* & in princ. Actorum Apoſtolicorum beati Lucæ, quod eſt nimis remotum à materia noſtra: in qua quandoque, & ſecundò non opponitur dationi, quæ contractior eſt, ſed juri: jus autem polyſemum eſt, & variè capitur. *l. ult. ff. de juſti. & jure.* Sed è re nata, materiáve ſubjecta promptum eſt intelligere qualiter accipiatur.

10. Unde factum quandoque opponitur juri legis civilis, & poſitivæ, ut ſuprà *de pact. l. ſi unus. §. pactus ne peteret.* ibi, *quia in ſtipulationibus jus continetur: in pactis factum verſatur.* id eſt, ſtipulatio habet vim, fomentum & effectum datum à jure civili, quò fit, ut etiam præcedentem obligationem, & actionem ipſo jure tollat: ſed pactum nudum non corroboratur à jure civili, ſed relinquitur in ſuis terminis, & intra meri facti cancellos, ut rectè tradit Alcia. in *l. quinque pedum, ad fi. C. fini. regund.* quæ eſt genuina expoſitio, ad quam etiam ſe refert Alci. *in additionibus poſterioris editionis parergon. lib. 1. cap. ult.* ubi tantùm expoſuerat jus, id eſt, actionem, factum, id eſt exceptionem, quæ non eſt falſa, ſed imperfecta declaratio. non enim in *d. §. pactis*, de virtute agendi quæritur, ſed de virtute priorem obligationem, & actionem ipſo jure perimendi.

11. Quandoque, & tertiò factum opponitur juri non legis, ſed juri formato competenti cuivis privato, ut jus poſſeſſionis, vel uſusfructus, dominii, vel hypothecæ: ut in *leg. ſtipulatio iſta habere licere.* L. ſtipulatio iſta. §. hi qui. infrà. eod. *§. hi qui. infrà eod.* ibi, *non enim factum, ſed jus in hac ſtipulatione verſatur*, id eſt, ea ſtipulatio, non ſolum id ambit, quod eſt meri, & nudi facti extimi, quod ſervo competere poteſt, ut nuda detentio, vel ſimplex tranſitus per fundum: ſed etiam id quod eſt juris, ut poſſeſſio civilis, dominium, uſusfructus, ſervitus itineris: itaque valet ſtipulatio ſecundum capacitatem perſonæ, cui fit, & adæquam limitatur: ut ibi, & in *l. quod dicitur. 2. infrà eo. & in §. ſed cum factum Inſt. de ſtipul. ſervo.* quæ jura debent ita planè, & ſine ſcrupulo intelligi. Non eſt ergo abſurdum; quòd ea ſtipulatio ſit facti. *d. l. ſtipulatio iſta. in princ.* & ſic in faciendo conſiſtat, ut hic, & tamen verba juris contineat, & jus in ea verſetur.

d. §. hi qui. quia eo quod non conſiſtit in dando, hoc eſt, non obligat, nec competit ad dandum, vel ad aliquod jus novum transferendum: eo inquam ipſo conſiſtit in faciendo, & ſpectat ad ſecundum membrum hujus diviſionis, ſive obliget ad nudum factum omni jure deſtitutum, ut ad nudam detentionem, vel patientiam perſonalem tranſeundi, vel commeandi. de quo in *d. § ſed cum factum. & in l. quod dicitur. 2. infrà eo.* ſive obliget ad factum habens juris effectum, ut ad veram poſſeſſionem, ſive ad factum concernens jus formatum, puta ut habere liceat jure, & nomine uſusfructus, vel ſervitutis prædialis, vel dominii, vel hypothecæ, vel feudi: idem de ſimilibus.

12. Quandoque & quartò opponitur dationi affirmativæ, & eſt materia noſtra, & ita capitur hic: ubi quamvis obligatio faciendi latiùs pateat: tamen datio propter excellentiam in hac diviſione præponitur: eſt enim univoca, factum autem analogum, (ut terminis in ſchola diu uſitatis utar) & ſignanter reſtrinxi primum diviſionis membrum ad dationem affirmativam: quia omnia præter illam in ſecundo (videlicet faciendi) membro includuntur, & ſic non dare, non facere, & quodvis aliud quam dare, ſive factum momentaneum, ut traditio, ſive ſucceſſivum, ut opera, geſtio negotiorum, ſive affirmativum, ut hic, ſive negativum, *ut §. item & ſi in facto. infrà eodem. & leg. in illa ſtipulatione. infrà eod.* ſic qui non facit reſpectu faciendi, facere, id eſt, contra facere dicitur, *l. qui non facit, de reg. jur.* ſive factum ſit tranſiens tantum, ut nuda opera, ſive etiam in opus ſpecificum exiens, ut factio domus, veſtis, vel vaſis, ut ſuprà eod. num. 7. Ulteriùs adverte, quod idem actus poteſt dici datio, & factum diverſis reſpectibus: *ut in l. qui hæredi. in princ. de cond. & demonſtr.* ubi ſi quis inſtituit ſervum Titii hæredem ſuum, & legavit Seio fundum, ſi decem daret hæredi inſtituto, vel ſimpliciter, ſi daret hæredi, non poteſt dare Titio domino ſervi, nec hoc faciendo impleret conditionem, ſed omnino dare debet dicto ſervo. Idem ſi libero hærede inſtituto legavit Seio, ſi decem daret ſervo Titii: quia (inquit text.) quæ facti ſunt, non tranſeunt ad dominum. Sed rogo quod legatum, quæ obligatio magis eſſe poteſt dandi, quàm de dandis decem, nec enim in *d. l. qui hæredi.* verbum, *dare*, accipitur pro ſimplici traditione, numeratione, vel abdicatione: ut capitur in *l. Mævius, eo. tit.* ſed accipitur etiam pro datione, quia id agitur, non ut dominium abdicetur, ſed ut in alium transferatur, & cum effectu acquiratur. Reſpon. etiam in datione quantumvis momentanea, & præciſa ſunt duo, videlicet traditio, ſeu numeratio realis, quæ fit, ſeu facienda eſt tali ſervo, & ipſa tranſlatio dominii & acquiſitio, quæ fit domino ſervi, ſi adhuc eſt ſervus, vel ipſimet, ſi jam vel die cedente factus eſt liber. *l. ſi poſt diem, in fin. ſuprà quando dies lega. cedit.* Itaque ad implendam dictam conditionem non ſufficit facere ſecundum, ſed incipiendum eſt à primo: quia factum (ſcilicet ad perſonam limitatam) non poteſt tranſire ad alium, & ita dicta lex. qui hæredi, intelligitur, cujus non erat inanis, ſed in uſu communi utilis, & ſeria diſpoſitio. Quid enim ſi ſervus ille ſtatu liber erat, vel expectans libertatem, ſi parem ſummam daret domino, vel alii: vel ſi peculium dominicum uſque ad tantam ſummam auxiſſet, & ea contemplatione ſic concepta fuerit ea conditio, quæ quamvis ſit faciendi & dandi, tamen non eſt mixta: quia quod ſit faciendi & dandi, contingit propter diverſos, & ſeparatos reſpectus: quare ut dicemus infrà eod. num. 33. num. 37. & num. 41. in fin. quòd ſi ſervus ille priùs fiat liber, quam conditio impleatur, tunc ea conditio eſt dandi, & non facti: utpote ceſſante ratione reſpectus faciendi: & ſic quidquid dicant Doctores in *d. leg. qui hæred. & in leg. Mævius, eo. tit.* etiam conditiones voluntariæ facti externi reguntur à fine veriſimiliter intento, *l. in conditionibus in princ. ſuprà de condit. & demonſtr.*

13. Ex prædictis, nullo negotio ſolvitur quæſtio apud Doctores intricata, & controverſa, an ſtipulatio ſit juris vel facti: de qua per eos in rubrica. & in *leg. 1. in princ. ſupra eod. & in leg. 1. §. adipiſcimur.* ubi Jaſ. *col. ult. ſupra de acquir. poſſeſſ.* aliis tenentibus quod ſit juris, *per d. §. pactus ne peteret.* aliis diſtinguentibus, ut quatenus eſt in fieri ſit facti. *leg. 5. §. ſtipulatio. infrà eo.* ſed quatenus in eſſe deducta ſit juris, quæ crebrior eſt, & vulgò plauſibilior ſententia. Aliis contendentibus quod indiſtinctè ſit facti, etiam poſt contractum perfectum, ut Hier. Butigella ſuprà eod. leg. 1. num. 7. & hæc ſimpliciter & propriè loquendo verior, *d. leg. conſil. in fi.* aut enim jus accipitur pro ipſa arte boni & æqui, ſeu deciſione & interpretatione juris, ut in *leg. 1. in princ. de juſtit. & jur.* & certum eſt ſtipulationem, & omnia negotia eſſe facti: tunc enim factum generaliſſimè ut dictum eſt accipitur: aut verò factum ſtrictiùs aſſumitur ad differentiam actus, in quo jus ſpecialiter diſponit, & tunc ſtipulatio videretur eſſe juris, *d. §. pactus ne peteret.* ſed eadem via teſtamenta, & omnes contractus parientes actionem eſſent juris, contra *d. l. conſilio in fin.* Cùm ergo nullus alius textus probet eſſe juris, & ſenſus communis urgeat eſſe facti, & tex. in *d. §. pactus* non dicat ſtipulationem eſſe jus, ſed in ea jus contineri, hoc eſt adhærere, & indidem oriri aliquod jus, quod non oritur ex nudo pacto, ſtandum eſt ultimæ ſententiæ, ut etiam tetigi in lectione Tubingenſi ſuper gloſſ. 1. *d. leg. 1.* Ecce jam ſuperaſti plures ſpinoſas intricationes ſuper illa quæſtione, an ſtipulatio ſit juris, vel facti: & ſuper intellectu *d. §. pactus, & d. §. hi qui.* Et hæc ſatis de verbo faciendi. Stipulatio an facti vel juris.

14. Verbum autem dandi, non accipitur hic pro donatione, quæ eſt actus liberalitatis, quæ conſiſtit ſive in dando, ſive in faciendo liberaliter: ut ſi quis animo donandi fundum alienum colat, ut aliud operetur, intercedat, vel precarium uſum domus, vel ſimplicem detentionem, aut etiam poſſeſſionem donet, aut ſimplicem dilationem ſolvendi gratis concedat, hæc omnia & ſimilia donatio ſunt, ſed non datio. *leg. in ædibus, l. qui fundum alienum, le. ut mihi donares, de donat. le. 1. de precar. leg. quin etiam, de calumniator.* ſed opponitur facto vel omiſſioni, & ſic ſtat pro actu quo aliquid accipientis fit: puta pro tranſlatione dominii rei corporalis vel incorporalis, latè ſumpto dominio. *§. ſic itaque. Inſti. de actio. l. ubi autem non apparet. §. ult. in fi. eod. l. 3. in fin. ſi uſufr. peta. l. ult.* ibi, *uſusfructus dationem. C. de reb. alien. non alien.* ſive gratis & liberaliter fiat, ſive non, ſive perpetuò, ſive ad tempus detur: ut ſi quis promiſit mutuare, *l. ſi pœnam infrà eod.* Dare.

15. Quandoque tamen verbum, dare, etiam facere comprehendit: ſed id non eſt vi ſua, ſed vi tacitæ repetitionis, & cauſa compendii: *ut in leg. ſi à colono. verſi. quàm quòd dari jam oportet. infra eod.* Ideo in ſignificatione non debet id computari. Quidquid autem omnium, quæ in obligationem deduci poſſunt, extra dationem eſt, ſub altero faciendi membro continetur, etiam non dare, vel non alienare: ut in *l. ult. C. de reb. alien. non alienand. l. ult. C. de pact. inter empto. & vend. leg. ea. le. C. de condict. ob cauſ. l. ſi ita quis. §. ea. lege. de verbor. obligat.*

16. Imò etiam dare quando non eſt dandum creditori, ſed tertio. *l. liber homo. 2. infrà eo.* quia reſpectu creditoris magis videtur obligatio faciendi: *ut infrà eo. num.* 18. metimur enim obligationem ex parte creditoris, unde licet debitor teneatur dare, non ſufficit, ut ſit propriè obligatio dandi, niſi ipſimet

creditori dandum ſit. Cùm autem dandum eſt tertiò, etiam obligatio certi dandi, reſpectu creditoris magis dicitur faciendi. Mera ergo & propria obligatio dandi eſt, qua ipſimet creditori datio debetur. Porrò ſub ſimplicibus mixtum intelligitur: & ſic abſolutiſſima eſt hæc diviſio quidquid ἀντιλέγων quidam digladientur.

17. Ut autem ſingulorum dividentium membrorum, & mixtorum exempla, quatenus ad rectam doctrinam neceſſaria ſunt tradam, ſimplex obligatio dandi dicitur, quoties dare dumtaxat, eſt principaliter in obligatione, ut cùm debentur centum, vel fundus, aut equus. Licet enim etiam factum traditionis debeatur, ita ut etiam jure actionis veniat, ut dixi ſuper *l. corruptionem, num.* 13. *cum ſeq. C. de uſufruct.* tamen quia non venit propter ſe, nec principaliter, ſed acceſſoriè propter dationem, non alterat ſimplicem qualitatem, & naturam obligationis dandi, nec facit eam mixtam, per text. in l. ubi autem non apparet. §. *ult. infrà eod. le. hæres meus, in princ. ſupra de leg.* 3. & alioquin non eſſet dabilis, mera & ſimplex obligatio dandi. Amplio etiam ſi partes uſæ ſint verbo, reddendi, vel alio nudum factum ſonante, dummodò de mente conſtet, ut veniat datio: quia hæc principalis cenſetur. *text. in d. hæres meus, in princ.* ex quo res erat diſponentis, in text. ibi, *ſervum meum reddere*, vel, *ſervum meum reddito*, & ſic intelligitur dare vel dato. ſecus ſi loquebatur de reddendo commodato, vel depoſito, vel etiam de re ſua, ſed in conſequentiam venditionis, quia verba intelliguntur ex cauſis dicendi. *c. intelligentia. extrà de verbor. ſignificat. l. non codicillum, & ibi Jaſon C. de teſta.* Accipe duo ex ipſis textibus legum exempla cum nova eorum explicatione. Primum in §. *qui margaritam, in l. ſi ſervus legatus, de lega.* 1. ubi legatum incipit & finitur in verbis faciendi: ibi, *committo, ut margaritam, quam tibi pignori dedi, vendas* & ibi, *reſtituas.* Et tamen (quicquid dicant Alexand. in *l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 6. & alii *infrà eod.* eſſe legatum faciendi) legatum eſt dandi, & in totum dividuum. Quia factum illud momentaneum non eſt propter ſe, ſed propter dationem perpetuam, videlicet ut ſupervalentia pignoris detur legatariæ: quo etiam ab initio facto ſtatim ſequitur liberatio: quin ceſſio actionum, ad quam ibi tenetur hæres, non eſt faciendi, ſed dationis dividuæ. Secundum exemplum in *l. Titia Seio. in princ. de legatis* 2. ibi, *teſſeram frumentariam comparari.* Quod enim ſit obligatio dandi, text. ait ibi, *Magis in quantitate, quam in corpore conſiſtit.* & text. in *l. mere.* §. 1. ibi, *nam cui teſſera vel militia legatur, æſtimatio videtur legata.* Accurſius utrobique, & in *l. ſed & ſi.* §. *ſi libertis teſſeram.* putat eſſe corbem meſſoriam, vel menſurariam: ſed Budæus noſter in annot. *d. l. ſed & ſi ſuſceperit.* rectè docet eſſe ſignum frumentarium, quo exhibito frumentum dabatur. Auguſtus apud Suetonium non menſtruas, ſed quaternorum menſium teſſeras inſtituit, quo plebs non menſtruatim, ſed tantum ter in anno frumentatum veniret. Has teſſeras nacti deinde peregrè fortè abeuntes, aut præmorientes ſolebant vendere, vel legare. ut in *d. l. mortuo. d. l. Titia Seio. d.* §. *libertis*, qui debet intelligi, quando vicinior locus ejuſmodi teſſerarum erat Romæ, alias ſi vicinior locus eſſet Alexandriæ, ubi ejuſmodi teſſeræ deſignatæ fuerunt *l.* 2. *C. de frumento Alexandrino. lib.* 11. tunc deberent comparari & ſolvi Alexandriæ: per eamdem rationem, text. ibi, *ex genere comparationis*, id eſt, loci, in quo dantur, & comparantur hujuſmodi teſſeræ. Sic legatum militiæ, id eſt, cujuſdam publici officii venalis, legatum eſt dationis, & non faciendi, quamvis officium illud non poſſit dari à legante, vel promittente: ſed debeat emi, ut detur, & ſic in hujuſmodi obligatione principaliter eſt pretium vel exiſtimationem dare.

Simplex obligatio dandi.

§. qui margaritam.

Teſſera.

Militia.

18. Pariter ſimplex eſt obligatio faciendi, quoties factum dumtaxat principaliter eſt in obligatione, & tantùm ad faciendum principaliter agi poteſt. Metimur enim obligationem, & actionem dandi vel faciendi, non tam ex parte debitoris, quàm creditoris, penes quem reſidet, & ex modo concludendi, & eo quòd principaliter agitur. Unde ſi teneris domum, vel inſulam mihi ædificare in fundo meo, licet tenearis jure actionis non ſolùm facere operam, & impenſam, ſed etiam materiam mihi dare meamque facere: tamen quia datio materiæ non venit per ſe, nec principaliter, ſed in conſequentiam operæ, & conſtructionis mihi debitæ: tota obligatio dicitur ſimplex, & mera obligatio faciendi: ut dixi in *d. l. corruptionem. num.* 11. text. *eſt in l. ubi autem non apparet.* §. *qui id quod. inf. eod. in l. naturalis* §. *ſed ſi facio. in fin. de præſcript. ver. beneficii. l. Sabinus. l. convenit. de contrah. empt. l.* 2. *in fin. locat.* §. *item quæritur. Inſti. de loc.* facit quod dixi *in comment. ad edict. contra parvas datas, par.* 2. *ver. politiam.*

Simplex obligatio faciendi.

Metimur ex parte creditoris.

19. Item ſi mediante mercede, vel abſque mercede, promiſeris debitores meos exigere, vel negotia mea gerere, quamvis etiam jure obligationis & actionis tenearis ſumptus prærogare, etiam ſi conventum ſit, ut uſque ad certam, vel incertam ſummam prærogès: tamen tota obligatio, qua teneris, eſt faciendi, eo ſolo inſpecto, quod principaliter intenditur. text. *d.* §. *ſed ſi facio.* Et hic multo magis, quàm in exemplo præcedenti, ubi creditori ipſi dandum erat, & non alii, ut hic: & ſic hæc ultima obligatio magis mero facto accedit. Idem de ſimilibus. Hinc eſt quod obligatio conſtituendæ ſervitutis prædialis vel perſonalis, eſt dandi, quia principaliter ipſum dare, ſeu jus transferre debetur: ut latè dixi in *d. l. corruptionem. num.* 10. *num.* 27.

20. Sed obligatio faciendi longè latiùs patet: comprehendit enim *non dare, non alienare*, ut nuper dixi num. 11. in fi. cùm datio hic ſit affirmativa, & univoca, factum autem, vel non factum multiplex: quoddam nudum, ut rem tradi. *l. ſi rem tradi. inf. eod.* foſſam fodi, opera, ſimplex ire agere citra jus & nomen ſervitutis. §. *ſed cùm factum. Inſtit. de ſtipulat. ſervor.* ſimplex detentio. *l. ſtipulatio iſta.* §. *hi qui. inf. eod. l. poſſeſſio quoque.* §. 1. *de acquir. poſſeſſ.* Quoddam factum non nudum, ut vacuam poſſeſſionem tradi. *l. in conventionalibus.* §. *ult. inf. eo.* hæc enim ultima clauſula, ſi materia ſubjecta congruat (ut in venditione) non nudum, vel momentaneum traditionis factum continet: ſed cauſam bonorum, id eſt effectualem poſſeſſionem, & dominium, ſi tradens ſit dominus: vel uſucapiendi conditionem, ut latè ſcripſi in priore Labyrintho, de eo quod intereſt. num. 220. Et ſic obligatio, qua tenetur venditor, faciendi eſt, non dandi. text. in leg. 2. *l. ex empto. in princ. de actio. empt. l. ſi ſtipulatus. de uſuris.* faciunt quæ tangam infrà eod. num. 60. in fine.

Factum multiplex.

Obligatio ex empto faciēdi eſſe.

21. Amplio primò, etiamſi emptor expreſſim pactus, vel etiam ſtipulatus ſit rem dari, quia niſi conſtet hoc præcisè, & non aliàs actum, verba ſtipulationis intelliguntur ſecundum naturam actus, ſuper quo interponuntur, & ſic dari exponitur tradi, ut in conſequentiam traditionis detur, ſi venditor dominus eſt, non autem quod ex nunc præcisè detur. text. rotundus in *d. l. ſi ſtipulatus.* niſi certò conſtet determinatè actum eſſe, ut omnino detur. *l. dedi. de condic. cauſ. data.* quæ ita debet intelligi hoc enim pactum non eſt contra naturam contractus venditionis: patet in *l. cùm manu ſata. in fin. de contrah. empt. & vendit.* ubi contrarium pactum eſt etiam contra ſubſtantiam, nedum contra naturam contractus,

Amplio primo etiā ſi actum ſit dari.

Sublimito.

ita ut faciat in aliam contractus ſpeciem tranſire. Igitur hoc pactum non eſt, niſi præter naturam regularem, imò magis convenit, quam diſconveniat naturæ contractus: *per d. l. cum manu ſata. in ſi.* igitur omnino valet, & informat actionem ex empto. *l. ſed Celſus. l. pacta. conventa. de contrah. empto.* & tunc adhuc eſt & manet vera venditio, licet obligatio, qua tenetur venditor, ſit dandi, non ex natura regulari contractus, ſed quia ita præciſè & determinatè actum fuit.

Novus intellectus. l. ulti. de condić. cauſ. dat.

22. Hîc obiter habetis novum & ſincerum intellectum. *d. l. ult.* Quòd autem d. l. ultim. doctrinæ noſtræ non obſtet, oſtendo: multum enim refert, juxta not. in *l. Ariſto. de donatio.* an partes incipiant à venditione, velintque emere, & vendere ſub quibuſlibet pactis non prohibitis, nec ejus ſubſtantiæ repugnantibus, ut dixi: an verò partes non incipiant à venditione, nec aliter diſponant vendere, vel emere, ſed dumtaxat intendant facere hujuſmodi conventionem, quod tibi dem pecuniam, ut tu mihi Stichum des, hoc eſt omnino des, meumque facias, nec aliter, nec alio modo pecuniam dare, vel contrahere velim. quo caſu non eſt emptio & venditio, quia nec mens, nec verba conveniunt: & ſic relinquitur conventio innominata, *do ut des.* nec agitur ex empto, ſed præſcriptis verbis addendum, & etiam propter dubium dationis ad cavendum de evictione, vel agitur condictione ob cauſam ad reſtitutionem pecuniæ, ſi conſtet rem alienam eſſe.

23. Quod etiam de condictione ob cauſam verum eſſe intelligo, ſive ſit contractus innominatus do ut des, ut quando duo concurrunt: primum quod conſtet partes non tractaſſe, nec diſpoſuiſſe de emendo, vel vendendo, nec de pecunia tanquam de precio: ſecundum quòd conſtet præciſè, & determinatè actum de dando, & transferendo dominio certæ ſpeciei, & non aliàs, etiam pro certa pecunia, vel quantitate. *ut in d. l. dedi.* quæ ita debet intelligi: ſive ſit contractus venditionis, ut in dubio præſumitur. *l. naturalis. §. & ſi quidem* (qui debet ita ſine ſcrupulo intelligi) *de præſcript. verbis.* ad cujus novum & *verum* intellectum, adde quæ dixi ſuprà eod. *l. 1. §. ſi quis ſimpliciter: in lectione* Dolana. facit *l. convenit de contrahend. empt. & §. avendit.* ubi judicatur contractus venditionis licet obiter, & perfunctoriè actum ſit dari, idem tamen eſſet ſi ſpecialiter, & præciſè prout dixi.

l. naturalis §. & ſi quidē de præſcript. verb.

24. Nec hoc inſolens eſt: ut enim tempore Romanorum ſæpè multum intererat ſervum fieri præciſè ipſius acquirentis, vel affectionis cauſa, vel remunerandi, & manumittendi benemeritum: ita hodie frequenter uluvenire poteſt noſtra intereſſe certam rem noſtram omnino fieri, ut cauſa ædificandi, vel prædio noſtro uniendi, vel conditionem intra certum tempus dandi præciſè, implendi. Si igitur partes intendant vendere & emere: ſed expreſſim ſub hoc determinato pacto, quid impedit valere pactum, & quin actio ex eo competat, velut emptione ſub quovis alio modo, onere, vel conditione facta? Si enim poſſum emere ſub conditione, etiam ipſo jure reſolutiva, ſi res mihi diſplicuerit. *l. ſi res ita. de contrahend. empt. & vend.* ita ut retro ipſo jure reſolvatur. Ant. Burgos in cap. ad noſtram *col. 4. num. 59. extrà de empt. & vendit.* vel ſi poſſum emere ſub pacto redhibendi, vel ut tenearis redimere, ſi res ſerviat, vel hypothecata ſit, cur non poſſum emere ſub onere redhibendi, niſi res tua fuerit, & mea præciſè facta ſit, vel ſub quavis conditione. *l. ex empto. §. redhibitionem. de actio. empti.* igitur paciſci poteſt ut venditor teneatur præciſè dare, & emptoris facere. Conſtito igitur de hoc determinato pacto, ceſſabit dicta ampliatio, & erit obligatio dandi, modò hoc (ſcilicet quod detur) principaliter actum ſit. nec his caſibus locum habet *lex incivile. C. de rei vendicatio.* Et ſic habes ut verum, ita genuinum intellectum *d. leg. ulti. & leg. naturalis. §. & ſi quidem. de præſcript. verb.* & omnes omnium gloſſarum & Doctorum ſuper eis intricationes clariſſimè profligatas, in quibus veteres, & recentiores fruſtra ſudarunt, & varios intellectus malè congruentes finxerunt. ut noviſſimè Jacob. Renat. in ſuo conſentaneo tractat. de eo quod intereſt, fol. 181. Franc. Ripa. *l. 2. num. 30. ſi cert. peta.* Petrus Loriot. de pact. axioma 113.

25. Amplio ſecundò etiamſi ſit venditio generis: puta equi, vini, vel alterius mercis in genere. Tamen contrarium tenent gloſſ. Bart. Bald. & Paul. in *l. ex empto. in princ. de actio. empt. & in l. ſi rem trads. infra eo*, ut ſit obligatio dandi non ex natura emptionis, ſed ex natura generis. & pro eis facit *d. l. convenit* (quam non allegant) ibi, *ut darem, convenit, emptionem puto eſſe, &c.* Sed promptum eſt reſpondere quod illud verbum, *dare*, ſimpliciter expreſſum, ubi de vendendo agitur, intelligitur ſecundum naturam emptionis & venditionis. text. rotundus in *d. l. ſi ſtipulatus. de uſuris.* & not. ſuprà eod. num. 17. Verum eſt, quod communis ſententia non caret ratione, quia obligatio generis in venditione, magis accedit obligationi dandi, quam ſi ſpecies vendita ſit. Ampliat.

26. Quia re vendita in genere poſt evictionem agi poteſt non ſolum de evictione, ſed etiam, ſi malit emptor primitiva obligatione ad dandum, vel præſtandum in ſimili ſpecie: ſed certa ſpecie vendita, non poteſt poſt evictionem agi primitiva actione ex empto, ſed ſecundaria dumtaxat ad ſecundum caput evictionis, videlicet ad intereſſe: ut dixi in priore Labyrintho de eo quod intereſt num. 66. Tamen quia omnia ferè jura, quæ loquuntur de venditione in genere, ſemper utuntur verbo tradendi, non dandi: *ut l. 3. § ſi per venditorem. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem de action. empt.* melius eſt communem modum loquendi legum imitari, utque minùs a natura regularis contractus diſcedatur, de qua in *d. l. ex empt. in princ.*

27. Quinetiam ſenſus communis & quotidiana praxis oſtendit, etiam venditorem generis non cogi præciſè & determinatè ad dandum: ſi enim vendidiſti tot jugera terræ, vel tot equos in genere, ſat eſt te facere, ut habere liceat emptori.

28. Niſi ſciens rem alienam eſſe mala fide, tradideris bonæ fidei emptori: tunc enim ante evictionem conveniri potes ad ſolidum intereſſe. *l. ſervus quem §. ſi ſciens* & ibi gloſſ. Bart. & Salicet. *de actio. empt. gloſſ. pen. in l. ſed hoc nomine. de evictio. gloſſ. 2. in l. ſi tib. C. de evictio. tex. juncta. glo. 2. in l. ſi decem. de ſtatu litis. facit tex. in l. ſi hominem.* ibi, *nec expectabimus ut creditor evincat.* & ibi gloſ. *pen. infra de ſolutio.* Cæpol. Cautel. pen. quamvis Paulus in *d. §. ſi ſciens.* limitet illum text. ut agatur ad particulare intereſſe tantùm, donec evincatur, & malè. Imo plus dico quod propter dolum, eoque probato non ſolum ad ſolvendum intereſſe etiam ante evictionem motam: ſed etiam ad redimendum à vero domino vel aliam ſpeciem in me transferendam (ſi hoc poſſit) conveniri poteſt, non ſolum enim tenebatur ſolvere, ſed bona fide ſolvere. Atqui mala fide ſolvit ſcienter tradendo equum alienum: qui poſſet & teneretur tradere equum proprium. ergo ſtatim ad hoc conveniri poteſt. Verum eſt quod *d. §. ſciens.* loquitur in eo, qui ſpeciem alienam ſciens vendit. Sed ego amplio etiamſi tempore contractus eſt bonæ fidei. ſed tempore traditionis malæ fidei: & tamen tradit bona fide recipienti. Et moveor, quia tenetur venditor præſtare dolum malum abeſſe, in qua ratione & obligatione fundatur expreſsè *d. §. ſi ſciens.* & ſic à ratione in eodem textu expreſſà extenditur, etiamſi non ſit

Cõtra Pau. Caſtrenſ.

mala fides, niſi tempore traditionis, in qua doloſè de facto verſatur.

29. Et tertiò amplio *d.* §. *ſi ſciens.* ut procedat etiam in venditore generis, in quo tamen propriè non cadit mala fides, niſi tempore traditionis. & ita practicatur: & conſtito de dolo, ſive tempore venditionis & traditionis, ſive tempore traditionis tantum commiſſo, tanquam falſi venditores pignoratione perſonæ carceribuſque coërcentur. ut dixi in Conſuetud. Pariſi. §. 162. Sed jam ſenſim nimis efferor.

30. Redeundo ad rem, quod obligatio faciendi latiùs pateat, datio enim univoca eſt. & uniformiter dicitur, factum autem analogum: quoddam enim merè nudum, quod Doctores vocant aſininum, & competit etiam ſervo, qui jure civili nullus eſt. *l. liberos. in fi. de c. dimi. l. quod attinet l. ſervitutem de regul. jur.* ut nudum ire, nuda traditio, detentio, vel opera. §. *ſed cum factum. Inſt. de ſtipul. ſervor. l. quod dicitur, 2. infra eo.* Quoddam nudum non ſimpliciter, ſed reſpectu juris formati. quia opponitur juri formato competenti in re, qualis eſt poſſeſſio quæ facti eſt, ita ut jure civili impediri nequeat, ſi perſona capax ſit. *l.* 1. §. *ſi vir uxori. ſuprà de acquir. poſſeſſio.* poteſt etiam de facto occupari, & haberi, & non de jure, quia ſive juſta, ſive injuſta, tamen vera poſſeſſio eſt. *l.* 2. *uti poſſidetis.*

31. Sed non eſt omnino nudum factum, quia habet juris effectum. *d. l.* 2. *& l. poſſeſſ. quoque.* §. 1. *de acquir. poſſeſſ.* quæ debet ſic intelligi, in quantum dicit quòd poſſeſſio non tantum corporis, ſed etiam juris eſt. quia verbum juris, ibi non ſtat pro animo, qui facti eſt. *leg. conſilio. de curat. furio.* ſed ſtat pro juris effectu, quia ex facto poſſeſſio oritur, non quod poſſeſſio in ſui eſſentia ſit aliquid juris, quia in ſui ſubſtantia eſt factum dumtaxat, ſed non nudum ob juris effectum, quem producit: tamen reſpectu dominii vel alterius juris formati, dicitur nuda, quia aliud habere poſſeſſionem etiam realem, & aliud habere jus in re. Et hæc brevis & perſpicua veritas, rejectis ſpinoſis intricationibus, & infinitis digladiationibus omnium & veterum & recentiorum, in *l.* 1. *in princ. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.*

32. Quoddam factum minùs nudum, ſed in quo jus in re vertitur, ut jure dominii, vel hypothecæ vel uſusfructus, aut alterius ſervitutis poſſidere. *l. l. ſtipulatio iſta.* §. *hi qui; infrà eo.* plus eſt enim ſi promittis habere licere poſſeſſionem, quam ſimplicem detentionem, puta ex commodato, vel conducto. Rurſus plus eſt, ſi promittis habere licere jure dominii, vel uſusfructus, quam ut ſimplicem poſſeſſionem. vel plus eſt promittere non impedire in judicio, vel extra, quam poſſidere, vel quaſi jure dominii, vel certæ ſervitutis, quàm promittere non turbare poſſeſſionem, vel quaſi, in genere: & tamen nulla harum obligationum mixta eſt, ſed ſingulæ ſunt facti tantùm, aliàs merè nudi, aliàs nudi reſpectivè, aliàs pinguioris facti. puta ſi quis tenetur acceptum ferre, vel liberare debitorem, obligatio facti eſt, ſed non nudi: quia factum illud trahit ſecum executionem, & effectum juris. & quanquam ſit donatio, ſi fiat cauſa liberalitatis, ut ſuprà num. 14. & per Philipp. Deci. in *l. ſi quis obligatione. in fine. de reg. jur.* non tamen datio eſt prout datio opponitur facto.

Mixta obligatio. 33. Mixta obligatio eſt, quando datio & factum æquè principaliter una obligatione tanquam unum & idem, ſeu reſpectu ejuſdem debentur, & ad utrumque æquè principaliter agi poteſt, ut obligatio reddendi rationes: habet enim duo capita connexa, ut dixi in *Conſuet. Pariſ* §. 6. *gl.* 6. *qu.* 3. Primum rationes edendi, calculandi, diſpungendi, necnon rationes inſtrumentaque omnia, actus ſui ipſaque rationum volumina exhibendi, & reddendi, & de ſingulis inſtruendi. *l. ſi purè. in fin. de fideicomm. liberta.* quod eſt meri facti individui. Secundum reliqua ſolvendi. quod eſt meræ dationis dividuæ. Et quamvis primum caput ſit prius executione, tamen coæquævum eſt obligatione. & ſic ambo capita ſunt connexa in unam obligationem mixtam, ſeu habentem mixturam dandi & faciendi: ut inquit Jureconſultus in *l. cùm ſervus. l. qui ſub conditione. de conditionib. & demonſt.* text. etiam rotundus in *l. ſi ſtatu liber.* §. *ulti. de ſtatu liber.*

34. Quamvis Udalri. Zaſi. hic, numer. 23. horum textuum immemor, dicat totam hanc obligationem eſſe faciendi, eò quòd factum reddendarum rationum potius eſt. Sed fallitur, tum quia non deſinit obligatio eſſe mixta, ex eo ſolo quòd alterum extremum ſit potentius, utrumque æquè principaliter debetur, ut hic. Tum dici poteſt, & frequentius uſuvenit dationem præponderare, & potentiorem eſſe. quinetiam digniorem & potiorem, utpote præcipuum ſignem, cujus gratia ratiocinium procedit. Et ſic per rationem Zaſii, hæc obligatio non eſſet dicenda obligatio faciendi, ſed dandi dumtaxat, quod eſt contra dicta jura, quæ diſertè negant hanc obligationem in mera datione conſiſtere, ſed potius & primariò conſiſtere in facto.

35. Verum è diverſo non minùs errant, qui dicunt hujuſmodi obligationem non eſſe ad faciendum, ſed dandum: ex eo quod quamvis factum univerſæ ſollicitudinis reddendarum rationum præcedat: tamen illud factum ſubordinatur ad dationem, & ſic dicitur eſſe ſimplex obligatio dandi: ut ſentire videtur Paul. in *l. cùm ſervus. de condit. & demonſtrat.* & firmat Andr. Alciat. in *princ. hujus l.* 2. *num.* 3. Idem ſentit Æmil. Ferret. in princ. hujus l. & malè, quia in hac obligatione utrumque æquè principaliter debetur. Et ſic utrumque & factum & datio ſunt in obligatione. Illud autem quod dicitur de facto ſubordinato ad dationem vel contrà, non procedit, niſi quando illud ſubordinatum non debetur æquè principaliter, ſed acceſſoriè, & propter aliud, ut in exemplo de portandis pignoribus, quod tradit Paul. in *d. l. cùm ſervus.*

36. Sed errorem errori addit Alciat. dicens, quòd ſi in hac ratiociniorum obligatione, factum & datio veniant æquè principaliter in ſtipulatione: quòd tunc erunt duæ ſtipulationes: una facti, altera dationis: & ſic concludit veram eſſe opinionem Petri de Beſutio hic, quod nulla ſit obligatio mixta dandi & faciendi, ſed quod vel ſunt duæ diverſæ, aut una ſimplex, aut plures ſimplices: & quod alioquin diviſio bimembris hujus legis eſſet imperfecta. & ſequitur Æmil. Ferret. hic. Sed hoc pluſquam puerile eſt, cùm ſit notiſſimum etiam in Mathematicis, & Phyſicis diſciplinis, nedum in iſtis Moralibus, ſub ſimplicibus mixtum comprehendi, quanto magis in illis Philoſophiæ moralis appendiciis, in quibus craſſiori minerva proceditur: utque his controverſiis, ſeu potius λογομαχίαις (quæ tamen ſeria dicunt) finem ſemel imponam;

37. Probo textibus apertis, & ineluctabilibus in hujuſmodi obligatione utrumque caput, videlicet dandi & faciendi eſſe æquè principaliter in obligatione, & proinde hanc obligationem non eſſe ſimpliciter faciendi, nec ſimpliciter dandi, ſed mixtam, nec ab altero extremorum denominari in jure, ſed ab utroque ſimul & mixtam dici, & cenſeri. Probo primo per tex. in *d. l. cùm ſervus.* verſ. quib. ergo continetur his verbis *ſi rationes reddiderit.* ubi text. clarè reprobat opinionem eorum, qui dicebant idem eſſe, ac ſi tantùm dictum eſſet, ſi reliqua reddiderit, & ſic decidit ille tex. quod illa non eſt conditio dandi. Illudque auditis & reprobatis contrariis ſententiis mox ſubdit, *ſed nos neque conditionem meram putamus*

eſſe qua in datione exiſtat : neque meram conditionem quæ in facto ſit : ſed eam conditionem quæ ex quadam mixtura conſiſtit. Ergo ſimilis obligatio neque mera, ſeu ſimplex eſt dandi, vel faciendi, ſed ex utroque mixta: per illum text. incavillabilem. Secundo per text. in *l. qui ſub conditione de conditio. & demonſt.* ubi text. dicit duo contineri, videlicet ratiocinium, quod facti eſt, & reliquorum ſolutionem, quod dandi eſt. Tertio per tex. in *l. non ſolum noſtrum. §. is qui reddere. de liberat. leg.* ubi hujuſmodi obligationi non ſatisfit, reliquum reddendo non editis rationib. ergo etiam perſolutio reliquorum, etiam ſi plus quàm debeatur, ſolvatur, non liberat à tali obligatione, niſi ratiocinium accedat : & ſic non tantùm datio, ſed etiam factum æque principaliter debetur.

38. Quarto per text. in *l. ſi ſtatu libera. §. ſi quis. rationum autem reddendarum conditio, quod ad reliqua quidem attinet, etiam in danda pecunia conſiſtit : quò ante ad ipſa volumina rationum tradenda, percontandaſque & examinandas rationes & diſpungendas atque excutiendas, factum habet.* ſuprà de ſtatu liberis. Quinto per text. in *l. Thais. §. Stichus & Damas. de fideicomm. libertati.* ubi ſub redditione rationum contineri dicitur non ſolum ratiocinium, ſed etiam reſtitutionem amotorum, & quidquid quoquo genere actum ſidemque rationarii reſpiceret. Sexto probo per tex. in *l. Labeo. de ſtatu lib.* ibi, *bona fides non ſolum in rationib. ordinandis, ſed etiam in reliquo reddendo.* Septimò probo per text. in *l. Sticho libertas. §. Titius teſtam. de ſtatu lib.* ubi legata libertate ſervis, ſi rationes reddiderint hæredi, ad quæſtionem, an debeatur reddita ratione, & reliquiis illatis, reſpondetur non aliàs competere, quàm ſi rationes redditæ eſſent, aut per hæredem ſtaret, quominus redderentur. Ergo non ſolùm reliquorum illatio (de quibus ibi non dubitatur) ſed etiam rationum redditio debetur. Quod ſi talis conditio utrumque caput æquè principaliter implicat : ergo & talis obligatio. Octavo probo ex *l. atqui natura. in prin. de neg. geſt.* ibi, *à capite rationem reddendam, ut appareat quid reliquum fuerit.* Porrò rationem reddere facti eſt, reliquum præſtare dandi.

39. Et quod non ſint duæ obligationes per ſe, ſed una mixta, probat tex. in *l. ſed & cum aliquis,* ibi, *non multa negotia ſunt, ſed unus contractus. ff. de nego. geſt. & in d. l. cum ſervus. de conditio. & demonſt.* ſicut unica eſt actio totius univerſæ tutelæ, vel curæ. *l. age cum Gemi. l. actione. C. de tranſa. l. niſi finita, & per tot. C. de tutel. & ratio diſtrah.* ſed tunc eſſent duæ actiones, & duæ ſeparatæ obligationes. *l. ſi quis ita. §. ſi duo ſervi. de ſtatu lib.* Et hæc ſatis de primo inſigni exemplo obligationis mixtæ.

40. Accipe aliud exemplum, ſi quis ex eodem contractu tenetur in fundo ſuo conſtruere domum, & conſtructam dare : utrumque enim, ſcilicet facere ; & dare æquè principaliter ſimul & ſemel debetur. nec eſt ſimile ſuprà eod. num. 18. in fine. quia ibi debitor non tenetur ædificare in ſuo, nec aream dare, ut hic: ſed tantùm in alieno, nec dat niſi materiam, quæ acceſſoriè venit, etiamſi ſit carior, & pretioſior opera. Acceſſorium enim etiam pretioſius cedit principali, à quo totum denominatur. *l. & ſi non ſunt in fin. l. ſi quando, de auro & argen. legat. §. ſi tamen alienam. Inſtit. de rer. diviſio.* Unde leges hanc vocant obligationem faciendi indiſtinctè, ſive faber nudam præſtet operam, ſive etiam materiam : quia tantùm ædificatio ipſa, quæ dat formam, & nomen operi, eſt ipſum principale. Tum alioquin quælibet materia per ſe (etiamſi hoc non agatur) cedit ædificio, & fundo. At ubi etiam fundus dari debet, hæc eſt obligatio dandi, non minùs principalis, quàm conſtruendi.

41. Ut ergo propriè ſit mixta, requiritur quod utraque obligatio dandi & faciendi, ſit coæquæva, hoc eſt, æquè principalis, connexa ſimul ex eodem principio nata, & debita circa idem ſubjectum: alioquin ſi eſſent inter ſe diſparatæ, non diceretur una obligatio mixta, ſed plures obligationes, & tot, quot res ſpecificè in diſpoſitione deductæ: ut ſi quis ſimul promittat unum fundum ſuum dare, alterum locare. *leg. ſcire debemus leg. quod dicitur. prima. infra eod.* vel plura diverſa geſſerit. *l. ſi quis ita §. ſi duo ſervi. ſupra de ſtatu liber.* Unde obligatio, qua quis tenetur de evictione, licet habeat duo capita connexa, primum faciendi, ſecundum dandi, quæ ex eodem contractu æquè principaliter debentur, non tamen eſt mixta : quia utrumque non debetur ſimul, ſed ſecundum in defectum primi : & ſic ſunt obligationes ſubordinatæ, quarum quælibet ſervat naturam ſuam, quemadmodum etiam obligationes diſparatæ. Sic obligatio faciendi non minùs eſt ſimplex faciendi, licet poſt moram & tempus eam purgandi lapſum volente creditore ſuccedat obligatio ad dandum & ſolvendum intereſſe ex eodem contractu : quia eſt obligatio ſubordinata, & utraque naturam ſuam ſervat. *ut probat l. ſtipulationes non dividuntur. infra eod.* Unde obligationes civilis & naturalis ad idem concurrentes non faciunt unam mixtam : tum quia ſingulæ habent diverſa principia : tum quia per ſe ſubſiſtunt, & una ſublata remanet altera. *l. Julianus verum debitorem. ſupra de condict. indeb.* & ſic duæ diſtinctæ, non una mixta.

Obligationes diſparatæ vel ſubordinatæ non ſunt mixtæ.

Obligatio evictionis.

42. In mixtis autem ſi quidem capita ſunt ſeparabilia, hoc eſt, ſeorſum præſtari, & impleri queant: ut in *l. cùm ſervus. de conditio. & demonſtrat. l. ſi ſtatu libera. in fin. de ſtatu lib.* tunc utrumque caput ſervat naturam ſuam. Si verò capita ſunt inſeparabilia, hoc eſt, ſeparatim nequeant præſtari & impleri, tunc dividuum cedit individuo : & quatenus factum eſt individuum, eatenus tota obligatio eſt individua. *l. fideicommiſſa. §. ult. de leg. 3.*

Mixta capitum ſeparabilium.

43. Exemplum de mixta ſeparabilium capitum in eo, qui tenetur ad rationes, & reliqua, totius enim una eſt obligatio mixta : ut ſuprà num. 39. tamen in effectu videntur duæ obligationes : quia capita ſunt ſeparabilia : redditio enim rationum per ſe ſeorſum fieri poteſt, illiſque finitis, & concluſis, voluminibuſque rationum reſtitutis, obligatio facti tanquam ſolutione ſublata erit remanente ſola obligatione dandi, ſeu reliqua ſolvendi, ſi qua ſint. *d. l. cùm ſervus. de condit. & demonſtra.* Et è diverſo, reliquorum obligatio remitti poteſt ſtante obligatione ratiociniorum.

44. Unde ſi quis tutori, vel curatori ſuo legaverit liberationem reliquorum : non tamen continuò cenſetur eum liberaſſe à reddendis rationibus, niſi de hoc aliter appareat. Et pariter ſi mutuo contractu tutor quondam & pupillus major factus ſeſe liberaverint à reliquis, quæ alter alteri debere poteſt : non tamen tutor liberatus eſt à redditione rationum. Et ſic ſublata hinc inde obligatione dandi, remanet tamen obligatio faciendi. Quid enim ſi is, cujus res geſtæ ſunt, habet eaſdem communes cum cohæredibus, vel ſociis, nonne ſua intereſt inſtrui, & geſtionis acta ſibi reſtitui ? imò etiamſi ſolus erat hæres, vel dominus, adhuc ſua intereſt.

45. In hac enim obligatione facti reddendarum rationum quatuor ſunt articuli : Primus, ut exhibeantur, & legantur rationes. Secundus, computatio & diſpunctio. Tertius, ut rationes probet, ſeu doceat conſtare fidem omnibus, quæ ab eo geſta ſunt. Quartus, ut reſtituat codices rationum. ut probat text. in *l. cum ſervus. & l. qui ſub conditione de condit. & demonſtrat. juncta l. ult. §. inter cætera. de liber. legat. & l. ſi ita fuerit. 1. §. quæſtio hac in fin. ſuprà de manumiſſ. teſtam.* ſæpè enim noſtra intereſt notitia

Articuli 4. reddendæ rationis.

notitia rationum inſtrui, etiam ſi nihil ſit in reliquis. *d. l. cum ſervus. verſ. ita enim l. Thais. in fine. l. ſi purè. in fin. de fideicom. liberta. l. ſi ſtatu libera. in fin. de ſtatu liber.* ubi licet reliqua dari debeant emptori, tamen rationum redditio, & voluminum reſtitutio fieri debet hæredi: & ſic hæc duo capita poſſunt cum effectu ſeparari.

46. Et circa hæc notandum, quòd liberatio reddendarum rationum, non relinquit meram tantùm dationem in obligatione, ſi qua reliqua ſint: quia ſolùm ſcrupuloſa inquiſitio remiſſa videtur. *l. ſi ſervus vetitus de legat.* 1. & dixi in conſuet. Pariſ. §. 6. *gl.* 6. *num.* 20. ſupereſt ergo modificata obligatio faciendi, & codices reſtituendi, & ſolida obligatio dandi reliqua, quæ apparent: quamquam dandi quoque obligatio partim remiſſa, ſeu modificata ſit: quia non ſeverè inquiritur, nec æſtimatur quantum ad vivum debeatur. Contrà liberatio à reliquis totam obligationem dandi perimit, remanente obligatione faciendi ſed modificata: quia nec exacta inquiſitio, aut probatio exigitur.

Oppoſitio. 47. Nunc ad ampliorem horum diſpunctionem contra præfatam concluſionem ſuprà numer. 33. quòd obligatio ratiociniorum ſit mixta, oppono. & probo quòd ſit obligatio dandi: per tex. in *l. Julius Paulus. de conditio. & demonſtrat.* ubi legata libertate, ſi rationes reddiderit, ſic intelligendum ait text. hanc conditionem rationum reddendarum, ut juſſus videatur reliqua reddere, ſi quæ habet cum fide actus ſui, quæ ſi nulla ſunt, purè accepiſſe libertatem videbitur. Si igitur nullis re vera ſubſiſtentibus reliquiis, & ſic deficiente obligatione dandi, tota conditio purificata eſt, etiam non redditis rationibus: ergo redditio rationum non eſt in obligatione, ſaltem non venit propter ſe, nec æquè principaliter, ſed propter aliud. Et ſic non impedit quin tota obligatio ſit ſimplex obligatio dandi: per ea quæ diximus ſuprà num. 17. cum ſeq. Secundò probo per text. in *l. quamvis de conditio. & demonſtrat.* qui disertè ait, rationes reddere nihil aliud eſſe, quàm reliqua ſolvere: ergo non eſt aliud, quàm obligatio dandi.

48. Tertiò probo per text. in *d. l. ſi ſervo. de ſtatu liberi.* ibi, *Stichus cum rationes reddiderit, cum contubernali ſua liber eſto.* Poſteà contigit Stichum ante redditas rationes mori, fortè ante aditam hæreditatem, aut ante teſtatorem, tamen deciditur ſolam ancillam poſſe ad libertatem pervenire rationes reddendo, & reliqua, non ex peculio inferendo. Et inſuper ſtatim liberam eſſe, ſi nulla reliqua debebantur. Et in *d. l ſi ſervo.* eſt omnino idem caſus, qui & in *d. l. Julius Paulus. de condit. & demonſtrat.* quæ ſunt ejuſdem authoris Pauli. Quartò, probo per text. in *l. cùm teſtamento. C. de teſt. manu.* ibi, *ſin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus poſt aditam hæreditatem, quaſi puram libertatem conſequitur.*

49. Hæc ſunt argumenta, quæ Alciat. pro opi-
Solutio. nione ſua (quam ſuprà, numer. 33. confutavimus) proferre debuiſſet. Ad quæ uno verbo reſpondeo, quòd omnes illi text. loquuntur in conditione appoſita directæ dationi libertatis, in qua ſpecialiter ſtatutum eſt in jure leviſſimam conditionem ſpectandam, id eſt, quæ ſervo commodior eſt, & citiùs ad libertatem perducit. *l. leviſſima. l. quod traditum. cum l. ſeq. de conditio. & demonſtrat. l. in libertatibus. de manu. teſtam.* & inſuper multa in jure contra communis juris regulas favore libertatis introducta ſunt. *§. ult. Inſtitut. de donatio.* Ideò de legibus loquentibus de datione libertatis non licet ad alia arguere: ſicut nec de jure ſingul. *l. 1. ff. ad municipal. l. jus ſingulare de legibus.* Itaque libertatis favore fit interpretatio, ut dominus nihil aliud quàm reliqua probè ſolvi curet, vel ut ſit principalis intentio. *d. l. quamvis. in princip. de conditio. & demonſtrat.* ſaltem ut ſi ſervus tam diligens, & probus fuerit, ut non ſit reliquator, ſit interpretatio (quæ etiam veriſimilis eſt) ut teſtator noluerit libertati tam fidelis diſpenſatoris, qui reliquator non eſt, ſed domino ſuperlucratus eſt, moram fieri redditione, & calculatione rationum: ut etiam ſatis probat tex. in *l. ſervus ſi hæredi. §. imperator. de ſtatu lib.* ubi etiam probatur non cenſeri, nec præſumi moram ſervi, ſed hæredis in accipiendis rationibus, quando ſervus non eſt reliquator.

50. Et ſic minùs obſtat ſi replicaretur de *l. quod vulgò. de manu. teſtament.* ubi dicitur, quòd etiam in directa libertate, quod dicitur leviſſimam conditionem ſpectandam, ita verum eſt, ſi ſeparatim conditiones ſint datæ: quòd ſi conjunctim datæ ſint, omnibus parere debet priuſquàm liber ſit. Ergo conditio reddendarum rationum non implicat duas, alteram faciendi, alteram dandi: ſed unam tantùm dandi conditionem: alioquin ſingulis parendum eſſet, cùm conjunctim datæ ſint, nec ſufficeret alteri conditioni partium, prout ſufficit, quando ſervus non eſt reliquator, quia, ut dixi, in libertatibus fit interpretatio, ut alteram tantùm, videlicet dandi conditionem purificatam eſſe ſufficiat.

51. Quare dico hanc interpretationem locum habere, etiam in fideicommiſſariis libertatibus: quia libertas non privata, ſed publica res eſt: inquit text. in *l. ſi quis rogatus. de fideicomm. liberta.* id eſt, ad rem juris publici, ſcilicet ad civitatem perducit, & non privato, ſed publico favore gaudet: quamvis gloſſa ibi aliter exponat. & ſubdit text. quòd ultrò is qui eam debet, offerre debet: alioquin lex ſupplet etiam in fideicommiſſariis libertatibus. Porrò non cenſetur in mora, qui nihil reliquum debet, ut probat text. in *d. §. imperator.* & quòd quantum ad hanc interpretationem idem ſit in fideicommiſſaria, textus eſt rotundus in *d. l. cùm teſtamento.* ibi, *is autem cui libertas ſeu fideicommiſſaria, ſeu directa, ſi rationes, &c. C. de teſta. manu.* Ex quibus obiter habes, multorum jurium γνήσιον & ſyncerum intellectum: cujus rei gratia aliquantiſper ferventi calamo indulſi.

52. Secus dico in aliis materiis, unde ſi quis diſpenſatori ſuo legaverit fundum, ſi rationes totius œconomiæ reddiderit, etiam ſi tempore mortis teſtatoris non ſit reliquator, imò etiam ſi ei debeatur, ita quòd obligatio dandi ceſſet, vel purificata ſit, non tamen legatum eſt purum, nec dominium fundi tranſit, imò nec legatum tranſmiſſibile eſt, ſed caducitati ſubjectum, donec rationes inſtruxerit & reddiderit. Remanet enim altera conditio, & prior pars obligationis æque principaliter debita. Idem de ſimilibus.

53. Liquet igitur veriſſimum eſſe quod dixi ſuprà num. 39. & 43. hanc obligationem eſſe unam, utpote ab eadem cauſa ortam, & tamen mixtam capitum ſeparabilium: quod apertiùs probo, quia non ſolùm altero capite remiſſo alterum ſubſiſtit, ut nuper dixi: ſed etiam utroque manente poteſt alterum, puta quòd in faciendo eſt, uni deberi. alterum vero caput, puta quod in dando eſt, alteri deberi. text. in *l. ſi ſtatu liber. in fin de ſtatu lib.* Sunt ergo capita ſeparabilia, & tamen una obligatio: ergo mixta duorum æquè principaliter debitorum capitum, & ſeparabilium.

54. Quorum utraque obligatio ſi per ſe conſideretur, per ſe cenſetur, & propriam ſui naturam ſervat. unde plures hæredes unius rationarii non redditi, vel non concluſis rationibus defuncti, tenentur omnes ſimul & ſinguli in ſolidum ad redditionem, diſpunctionem, & concluſionem rationum: quia hæc obligatio eſt individua. Ad ſolutionem autem

reliquorum non tenentur, niſi pro portionibus hæreditariis: quia hæc eſt obligatio meræ quantitatis dividua.

55. Unde in pluribus tutoribus, qui ſimul geſſerunt, obligatio tutelæ ex primo capite, (quòd eſt facti individui) non dividitur, nec ipſo jure, nec ope exceptionis, ſed ſinguli in ſolidum tenentur ad ratiocinium, ſub ea tamen modificatione, ut alii quoque vocandi ſint, & uni convento dilatio ad hoc danda. *l. ſideicommiſſ.* §. *ult. de lega.* 3. *l. ult. de actio. empt.* ſed in ſecundo capite ad ſolvendum reliqua, dividitur non ſolùm ipſo jure inter cujuſque eorum hæredes: ſed etiam (ope tamen exceptionis) inter ipſoſmet tutores, qui expirante tutela ſolvendo ſunt. text. in *l.* 1. §. *nunc tractemus.* (qui ſic debet intelligi) *de tutel. & ratio. diſtr.*

56. Antequàm ad alia exempla tranſeam, notandum quòd hæc obligatio reddendarum rationum non ſolum ex parte rationarii, ſed etiam ex parte ejus, cui ratio debetur, mixta eſt, vel eſſe poteſt ut reciproca. Quemadmodum enim rationarius tenetur æquè principaliter una obligatione ad faciendum vel dandum, ita & is cui debetur ratio, quamquam ex ejus parte non ſoleat nec intenſivè nec extenſivè tanta eſſe obligatio. tenetur enim primo aſſiſtere auditioni, diſpunctioni & concluſioni rationum, & ipſe calculum inire ſive per ſe, ſive per alium, & affirmare ſi quæ in eam rem ſcit, proferre & edere, ſi quas in id inſtructiones habeat, & omnino etiam contra ſe veritatis ergo adjuvare rationarium ſuùm, ut probe, & bona fide hinc inde conficiatur idem ratiocinium, quod eſt meri facti individui. & ſi debitor inveniatur, accedit obligatio dandi. & ſic mutua hæc obligatio alterutriuſque mixta eſt, ſcilicet potentia & aptitudine.

57. Ut enim ex parte geſtoris contingere poteſt remiſſo altero capite dandi ſupereſſe alterum faciendi, & contrà, ut diximus ſupra num. 54. ita ex parte domini contingere poteſt (ut ſæpiùs aſſolet) ſolam eſſe obligationem faciendi, dum in confeſſo eſt geſtorem reliquatorem eſſe, vel paria feciſſe: adhuc enim tenetur dominus rationibus adeſſe: ut dixi. & ad ea quæ dixi cogi poteſt, etiam ſi geſtorem liberare velit. intereſt enim geſtoris, quando geſtio longa & ampla fuit liberationem habere rationum diſcuſſione confirmatam, ne fortè illis omiſſis poſteà cavillari poſſit: quandoque etiam nullitatis argui: ut ſi fiat ab adulto, imò etiam ab eo, qui viceſimum ſextum annum attigit, nec inventario, nec rationibus tutoris vel curatoris viſis: quæ liberatio non valet. *arg. l. cum Aquiliana. de tranſact.* Paul. Caſtrenſ. conſ. 342. lib. 1. Petr. Ancha. conſ. 330. Alexand. conſ. 186. lib. 6. Jaſ. conſ. 219. lib. 2. Carol. Rui. conſ. 135. lib. 2. & ita ſæpè judicari vidi in Senatu noſtro Pariſienſi.

58. Unde ſi unius pupilli, vel adulti plures ſint hæredes, primum illud caput in contraria tutelæ naturam ſuam ſervat, ſinguli enim hæredum in ſolidum tenentur rationibus, ut dixi, adeſſe: & ad hoc unus ſolus hæredum, aliis tamen vocatis, ſi vocari poſſunt, tenetur ad illud factum individuum: ſed ex ſecundo capite, quod ſuam pariter naturam dividuam ſervat, videlicet ad ſolvendum reliqua tutori vel curatori debita, non tenetur niſi pro patre ſua hæreditaria dumtaxat. Ad hæc quæ de recurſu evictionis diximus, ſupra eod. num. 41.

59. Exemplum vero reciprocè mixtum proprius, & preſſius eſt inter duos negociatores ſocios, vel inter duos cohæredes, qui ſimul adminiſtrarunt: tenentur enim invicem ad faciendum & dandum una obligatione mixta & propriè reciproca, cùm ſit hinc inde eadem uniformis obligatio: &, ut ita loquar, indefinita. Ut veram & perſonalem relationem à ſimplici, hoc eſt, generica & impropria diſtinguunt Doctores. in *l. Julianus quoque. de hared. inſtitu.* cæteroquin inter dominum & geſtorem alia eſt directa, alia contraria obligatio, & actio: ut ff. 1. *de contrar. & util. actio.* quando vero ex diverſis cauſis, & geſtionibus invicem tenentur, non tam ſunt mutuæ obligationes, prorſus diſparatæ.

60. Nunc de obligatione mixta inſeparabilium capitum unum tantùm cauſa brevitatis exemplum dabo, de quo in *l. fideicommiſſ.* §. *ult. de legat.* 3. in eo, qui tenetur certum opus facere & dare, tantámque ſummam in eo impendere: quùm enim non poſſit unum præſtari ſine alio, nec ea datio (eo modo quo debetur) ſeparari poſſit à facto individuo, utrumque unum individuum cenſetur, & unus hæredum non ſolum tenetur, ſed etiam ſub dicta modificatione, ſuprà num. 55. cogi poteſt ad præſtationem totius in ſolidum. Et ſic hæc theoremata non ſunt otioſa, nec ſolum ad pleniorem & facilem multarum legum, & exemplorum elucidationem utilia, ſed etiam ad cauſarum deciſionem neceſſaria. *Mixta inſeparabilibus.*

61. Obligatio autem alternativa dandi vel faciendi, non eſt mixta, licet neutra pars ſit alteri ſubordinata, quia utrumque non debetur principaliter, ſed alternativè tantum. Et ſic non concurrunt, ſed unum alterum excludit, & unumquodque ſervat naturam ſuam. Quid in actione familiæ herciſcundæ, vel communi dividundo? Dic breviter quod obligatio non eſt mixta, ſed ſimplex faciendi, non nudi facti, ſed implicantis cauſam bonorum, ut de venditione dictum eſt ſupra eodem numero 20. tex. in *l.* 1. *C. communia utriuſque judic. l. ſi familiæ. C. famil. herciſcund. l. ſi cùm venditor.* §. *ulti. de evictionib.* quamquam incidant mutuæ quædam præſtationes, quæ naturam ſuam ſervant. *Obligatio alternativa.*

62. Quid ſi quis tenetur conſtituere reditum annuum, ut puta ad rationem ſemiſſis uſuræ, & dare certos fundos in antichreſin fruendos, & in perpetuum curare, & facere ut prædia illa ad reditum perpetuò ferendum cum effectu idonea ſint? Reſpon. principali inſpecto videlicet conſtitutionis & aſſignationis reditus, tota obligatio dici poteſt dationis ſucceſſivæ: ſed largo modo, non ineptè dici poteſt mixta dandi & faciendi, quia penſitatio reditus in dando verſatur, ſed datio ſeu potius traditio & ſucceſſiva conſervatio antichreſeos facti eſt, & utrumque caput eſt obligationis ſucceſſivæ. An autem hæc obligatio, quæ dividua eſt contractu, ſit etiam dividua obligatione, vel individua ſaltem ſolutione. dicemus infra parte 2. num. 200. cum ſeq. & parte 3. ſed ſi ex forma contractus ſemel defungi liceret, videlicet dando prædia tempore aſſignationis æſtimanda, & in perpetuum jure dominii in ſolutum transferenda, tunc tota obligatio eſſet momentanea & dandi: quia factum non æquè principaliter, ſed acceſſoriè, & propter dationem deberetur. *Reditus cum antichreſi.*

63. Quid de obligatione qua quis tenetur dare pignora, vel hypothecas? tenetur enim ad conſtituendum jus in re. Reſpond. facto adſcribendam ſive quis pro ſe, ſive pro alio ad hoc teneatur. Eſt enim ſecuritas quædam, ſicut ſi quis promiſerit dare fidejuſſores, vel ipſe fidejubere. *l. ſi quis ſtipulatus.* §. *ſi quis ita. infra eod.* ſive principalis obligatio ſit dandi, ſive faciendi. Quid ſi quis promiſit ſe mihi nomine tertii, debitoris mei ſoluturum? Reſpond. ſi quidem nudo pacto, & eſt conſtitutum. toto titul. de conſtit. pecu. per ſtipulationem, fidejuſſio eſt, & eſt obligatio dandi, faciendi vel mixta, qualis eſt obligatio principalis debitoris, quæ ob id non alteratur etiam defectu æſtimationis. *l. ſi ita ſtipulatus ſim. infra de ſolutionibus*, & præcisè obligat, ſi principalis obligatio præciſa eſt. Non obſtat *l. ſi ita ſtipulatus fuero.* §. *poſſum. infrà eodem*, quia ibi verba, *te daturum*, ſtant abſolutè, ſcilicet pro te, ut ſuo loco dicemus. ſecus ſi promiſerit ſe curaturum, quia id facti eſt *l. ult. in fin. ſupra ſi cert. pet. l. in illa* §. 1. *infra eod.*

64. Quid è contra: primo ſi mihi promittis dare tertio, cui mea intereſt. ut *l. liber. homo.* 2. §. *niſi. infrà eodem* vel & ſecundò mihi accepto ferre, quod tibi debeo: vel tertio, ſervitutem quam habes ſuper fundo meo, ſive prædialem, ut iter, ſive perſonalem, ut uſum, vel uſumfructum remittere: vel & quartò ſervum tuum manumittere: vel & quintò me exonerare obligatione erga tertium. Breviter hæ & ſimiles, non ſolùm prima fronte, ſed etiam quandoque in receſſu, hoc eſt in effectu ἀμφίβολαι ſunt non mixtæ, ſed magis confuſæ, quia non continent plura diſtincta capita connexa: alterum dandi, alterum faciendi, ſed unum ἀμφίβολον, hoc eſt, dubium. Nec ob id diviſio Juriſconſulti imperfecta eſt, tum per ea quæ diximus ſuprà numer. 5. tum quia ſufficit quidquid in ſtipulationem deducitur aut in faciendo, aut in dando, ſive ſeparatim, ſive mixtim, aut confusè conſiſtere. Nolo in his moroſè perſcrutandis ulteriùs extendi, quoniam nec utilis, nec laudabilis eſſet ſubtilitas: ſed ſupervacua & oneroſa ſcrupuloſitas: nec tanta juris eſt differentia, vel utilitas an aliqua obligatio ſit dandi, vel faciendi, quàm vulgò putant: ut ex ſequentibus contra communem errorem liquebit. Quare Jureconſult. non eſt in hoc immoratus. Nón gravabor tamen paucis indicare.

65. Circa primam dico, quòd ſi actum eſt, ut præcisè & omnino des illi tertio, tunc magis eſt obligatio dandi, quamquam mei reſpectu, ut ſuprà eodem num. 16. dicatur obligatio faciendi. Si verò actum eſt, ut me liberes, vel indemnem reddas, tunc quia quovíſmodo ſive dando, ſive faciendo hoc curare potes, obligatio faciendi eſt. Circa ſecundam cùm nihil des, vel transferas, ſed tantum non capias, ſeu ubi non detur, videtur obligatio facti indiſtinctè. Contra quia remittere obligationem dandi, dare eſt, etiam in materia ſtricta implendæ conditionis dandi. text. in *l. ſi fundum.* §. *Titio fundum. de lega.* 1. *facit l. ſi quis obligatione, de reg. jur. l. ſpecies. in princ. de acceptil. l. ſi ex pluribus. eo. tit.* ibi, *ſolviſſe videtur.* ergo dediſſe, ſi tenebatur dare, ergo accepto ferens videtur recipere, & receptum dare. & ſic verius & expeditius eſt obligationem qua quis tenetur remittere donationem debitam dationi adſcribi, ut contrariorum ſit eadem diſciplina, & conſequenter ad tertiam congruentiùs dationi adſcribetur. Circa quartam videretur idem, quia eſt abdicare dominium ſervi. Et inquit text. *Inſtitu. de liberti. in princ.* quòd manumiſſio eſt datio libertatis, ergo datio eſt. Tamen Jureconſ. hanc expreſſim numerat inter obligationes faciendi. in *l. naturalis* §. *at cùm do. de praeſcript. verb.* Sic non manumittere facti eſt. tex. in l. cum ſub hac. de conditio. & demonſtr. quod ultimum nihil facit, quia etiam non dare, vel non alienare facti eſt: ut ſupra num. 12. Solve, dicitur facti, quia ei qui ſtipulatus eſt, nihil dandum nec relinquendum eſt, & ſic ejus reſpectu merum factum eſt: ut loquitur text. in *d.* §. *at cùm do. ad fin.* Ad quintam patet reſponſio per primam. Idem in ſimilibus. vix enim eſt aliquod genus exempli quin ad unum ex illis quinque reduci poſſit.

66. Sed planioris lucis, & utilitatis gratia libet unum, quod nuper in facto vidi, reſolvere. Vitricus una cum uxore unam filiarum ejus ex priori viro elocat, & in contractu matrimonii promiſſis quatuor millibus pro portione ſucceſſionis paternæ obventæ, quam puella, & ſponſus eis cedunt, promittunt vitricus & mater futuram puellæ portionem in ſucceſſione matris parilem ſummam quatuor millium valituram fore: non eſt dubium quin prior illa promiſſio ſit ſimplex dandi. Sed quæritur de hac ſecunda. Plerique cenſuerunt eſſe obligationem dandi quatuor millia, & male, quia non promiſerunt dare alia quatuor millia, nec acquiſiverunt, nec ſibi, vel liberis cedi fecerunt portionem illam futuræ ſucceſſionis maternæ: ſed dumtaxat promiſerunt facere, & curare, quòd non minoris quàm quatuor millium valoris erit: videtur ergo obligatio faciendi, ut quidam contendebat, & in eo fundabat actionem ſuam ad intereſſe uſurarium perquàm præpoſterè. Sed non eſt ita, quia promiſſores non tenentur, niſi quatenus minùs valebit tempore obitus matris; ergo ſi minùs valeat, obligatio eſt dandi reſidui. Quamvis enim quod deeſt, quod teneantur ſupplere in pecunia, ſed poſſunt ſupplere adjectione fundi, vel reditus incorporalis, tamen non poſſunt ſupplere faciendo creditori, ſed dando creditori, ſcilicet puellæ, vel cauſam habenti ab ea, ex cujus parte hanc obligationem metimur: ut ſuprà eod. num. 16. & 18. idem de fidejuſſore venditoris, ſi & in quantum promiſit rem fore tanti valoris.

67. Quid de eo, qui tenetur revendere? Et Bar. cenſuit eſſe obligationem mixtam dandi & faciendi, in *l. cui uſufruct. de uſufruct. lega.* ubi refert ita ſe conſuluiſſe: ut etiam habetur in ſuo conſ. 195. Angelotus. & ſequitur Lancelot. Dec. in *d. L. cui uſusfructus.* dom. Andr. Tiraquel. *in tracta. de retract. proximita.* §. 21. *gloſſ.* 1. *num.* 6. Ego vero dico eſſe ſimplicem faciendi, quia factum principaliter verſatur: juxta not. ſupra, numer. 20. cum ſeq. tum etiam ſi conſtet venditorem fuiſſe dominum, & emptorem, vel ejus hæredem præcisè teneri, nedum retradere, ſed etiam dominium retransferre, tamen magis eſt reſtitutio, quàm datio. Idem de hærede gravato vendere juſto, vel certo pretio. Sed quando principaliter venit datio, vel redare, aut dominium retransferre, obligatio dandi eſt. Quod ſi conſtet utrumque æquè principaliter deberi, mixta eſt inſeparabilium capitum, ut ſuprà num. 60.

68. Et de his ſatis, multas interim intricationes evaſiſti, in queis ſuprà num. 19. in fi. turbulentiſſimam illam, an obligatio conſtituendæ ſervitutis prædialis ſit dandi, vel faciendi, vel mixta: in qua Doctores miſerè ſe involvunt, & diſtorquent. in §. ſeq. ubi ne fruſtrà tantopere digladiaſſe videantur plures ſuæ diſputationis utilitates confingunt. Alexand. ibi col. 3. numerat duas, quas Jaſon ibi, num. 32. reprobat. Sed Alciat. num. 47. cum ſeq. tuetur. & ad quatuor uſque colligit. Prima, quòd ſi eſt obligatio dandi, tunc promiſſor viæ per primam conſtitutionem, & patientiam liberatus erit: ſed ſi eſt factum, vel mixta nunquam liberabitur. Secunda, quia ſi eſt mixta, vel faciendi, patientia veniet jure actionis: ſed ſi eſt dandi, non veniet niſi officio judicis, ut etiam vitietur libellus in formam actionis conceptus, ſecundum Alex. quem Jaſon in hoc benè reprehendit, licet Alciat. num. 48. tueri conetur. Sed hæ duæ utilitates ineptæ ſunt: per ea quæ plenè dixi ſuper *l. corruptionem. num.* 28. *C. de uſufruct.* quo remitto.

69. Tertia, quia ſi promiſſor viæ tenetur ad dandum, poteſt præcisè cogi, ſi verò tenetur ad factum liberabitur ſolvendo intereſſe. hanc Jaſ. num. 33. reprobat: quia eſt obligatio mixta, dicens, quòd regula, quod in obligationibus faciendi ſuccedat obligatio ad intereſſe, procedit in obligatione meri facti, ſecus ſi eſt mixta. ſed Alciat. num. 49. reprobat Jaſonem, & tuetur dictam tertiam utilitatem, per *l. loci. corpus* §. *ſi fundus. ſi ſervit. vendicet.* & dicit ex communi ſententia, quod præcisè quidem tenetur ad dationem, & ipſam conſtitutionem ſervitutis, pati autem deinceps non tenetur præcisè, ſed liberatur ſolvendo intereſſe. Et quod ad aliud non poteſt condemnari, per actionem ex contractu, vel ex ſtipulatu: ſed quod actor neceſſe habet

ſibi providere per confeſſoriam, & petendo cautiones, juxta *l. & harum. ſi ſervitus vendicetur.* vel agendo interdicto poſſeſſorio. Vide quàm hæc ſint inepta in judicando & conſulendo, imo etiam à ruſticis, ſi in vulgari efferrentur, deridenda. Rejicienda eſt ergo hæc tortuoſa ſcrupuloſitas & ϭυπολογία quæ etiam falſum præſupponit. Nimis enim erroneum eſt, quod omnes ferè tenent, facta non obligare præciſè regulariter: ut dicemus infra parte ſecunda.

70. Quartam addit Alc. quia ſi patientia illa veniat officio judicis, ut ſi eſt obligatio dandi, non jurabitur in litem: ſecus ſi jure actionis, ut ſi eſt obligatio faciendi. Sed hoc quoque falſum præſupponit, quia etiam in his, quæ ſolo judicis officio veniunt, juratur in litem, ſi de dolo malo conſtet: nec tunc per *l. ubi exigitur.* §. 1. (ubi fundatur communis error) *de edendo* negatur juramento in litem probari, quanti tunc interfuit edi: cùm editio decerneretur à prætore: ut novè dixi in tract. *de in litem jurando.* Quamquam enim traditio & patientia etiam jure actionis veniat, (ut novè dixi in *d. l. corruptionem.* tamen quia conſtituere, & dare jus ipſum ſervitutis principaliter debetur, dicitur obligatio dandi: per not. ſuprà eo. num. 17. etiam ſi eam ſententiam verboſiùs impugnare niſus ſit Æmil. Ferret. in §. ſeq. ubi ſe meliorem Grammaticum, quàm Dialecticum oſtendit. Cæterum utilitas noſtræ methodi, & hujus novæ Analyſeos non ſolùm in progreſſu hujus operis, non ſolùm in ſcholis, ſed etiam in conſulendo & judicando ſeipſam oſtendet. Nunc occurrebat alia diviſio obligationum, quædam momentanea, quædam ſucceſſiva, idque ſive dando, ſive faciendo, ſive mixtim, ſive affirmando, ſive negando, ſive dividua, ſive individua. Sed utilius in fine, & collectione totius materiæ, ſi opus ſit, reſervatur.

EPITOME primæ partis Tract. Dividui & Individui ab ipſo authore facta.

1. §. Et harum. & diviſio totius operis in tres partes principales. 2.

3. Secunda æquè principalis diviſio obligationum. 4.

5. Dividuum naturale, civiliter intelligitur, & commercialiter.

6. Quid ſit in pendenti? 7.

8. Non obligatio nec liberatio, ſed res ſoluta, vel ipſa ſolutio.

10. Vel in pendenti, id eſt, pendet imperſonaliliter.

Via ſigillata.

11. Pars rei ſoluta non cenſetur à ſolvente, nec à recipiente electa. 76.

12. Non ſufficit cui totum ſolvere quod debet, niſi ſolvat qualiter debet.

Relativum quod, ad ſubſtantiam refertur.

13. §. Ex his. quatuor habet reſponſa. 14. 15. 16.

17. Obligatio ſervitutis poteſt acquiri per ſingulos, ſed non ſervitus ipſa.

18. §. Si tamen, ad omnia præcedentia refertur.

19. §. Item ſi in facto. ubi exempla factorum individua: uſque ad §. Cato. ubi uſque ad legem quintam promiſcuè de dividuis, & individuis factis.

In §. Et harum. huc uſque ſunt exempla obligationis primitivæ dandi, ſed hic uſque ad finem §. Cato. exempla obligationis ſecundariæ faciendi tam ad intereſſe, quàm ad pœnam: & in §. ſi ſortem. exempla ſecundariæ dandi ad pœnam.

20. Præſupponitur obligatio primitiva: quæ in omnes & ad omnes ſolida deſcendit.

21. Prohibens tenetur per ſe in ſolidum, ſed cohæredes pro partibus obligat, qui ab eo repetunt. 24. 26.

22. Ratio naturalis vim legis habet. 53.

23. Conditio obligationis quæ in hæredes deſcendit, eos etiam inſontes obligat.

25. Juſtitia legum ſumitur ab eo, quod ut plurimum expedit.

27. Hæredes inſontes petere poſſunt, ut eorum periculo conveniatur offenſor: ſed cedendo actiones non liberarentur. 28.

29. Fraudis vitandæ cauſa lex dura, vel pœnalis extenditur.

30. Sic alias unius delictu ad omnium conſortium tranſit diſpendium.

31. Impoſſibile eſt actionem ad intereſſe quæri, niſi ei cujus intereſt.

32. Quatuor rationes dubitandi de pœna, & aliæ in oppoſitum. 33. 34.

35. Ratio decidendi.

36. L. Idem juris, & l. eamdem. in principio, de individuis tantum loquitur. 37. 60.

38. Contra Lælium Taurellum.

39. §. Cato. facilis eſt. 40. 79. 89.

41. §. Si is qui duplam. quatuor habet exempla Dividuorum.

Actio evictionis ad defendendum ex parte emptoris dividua, ex parte venditoris individua: ſed cautio probè fruendi ex parte hæredum proprietarii individua: miſſio verò in poſſeſſionem, & cautio damni infecti utrimque dividua. 42. 44.

43. Contra in nunciatione novi operis, reſtitutio utrimque individua.

45. §. Si ſortem. non verè ſpectat ad materiam Dividui & Individui.

46. Ad primum exemplum ſexdecim rationes dubitandi, uſque ad numerum 58. & num. 81.

Univerſalis falſa in uno, falſa eſt in totum: ſecus indefinita. 54.

47. Pœna debet commenſurari delicto.

48. Stipulatio pœnalis debet intelligi ſecundum naturam principalis.

49. Ut dividitur cauſa, ita effectus & mora dividitur.

50. Non eſt vis in conditionibus affirmativis, vel negativis.

51. Nec an obligatio ſit faciendi, vel dandi:

ſed in dividuitate vel individuitate materiæ. 52.
55. *Principale & pœna non debent ſimul exigi, maximè in compromiſſis. 58. 70. 77. 81.*
57. *Secundum exemplum. §. ſi ſortem. 59. 80.*
60. *Errorum cauſa.*
61. *Ratio τῦ [illegible].*
62. *Neutrum exemplum §. ſi ſortem. repugnat §. Cato. 63. 68.*
63. *Tribus modis poteſt pœna dationi ſortis apponi.*
64. *Verus & novus intellectus §. ſi ſortem. 66. 71. 79. 87. 88. 89.*
65. *Etiam inſuetus, nec cogitans de uſuris non poteſt earum modum excedere.*
65. *Prima hypotheſis primi exempli §. ſi ſortem.*
67. *In quo fieret alias triplex injuria creditori triplicem gratiam facienti. 74. 82.*
68. *In §. Cato, reſponſo ſecundo, ſpeculator poſſidebat, & pœna loco principalis ſubrogata erat. 79.*
69. *Nec refert cujus ſit electio.*
72. *Secunda hypotheſis primi exempli §. ſi ſortem.*
73. *Pœna quando moderanda.*
75. *Tertia hypotheſis primi exempli §. ſi ſortem.*
77. *Quoties pœna æquipollet principali, cenſetur ejus loco apponi electione creditoris: ſed quoties excedit, cenſetur illud includere.*
78. *Pœna heterogenea, homogenea, mixta.*
82. *Litigator non minùs vexatur per unum, quàm per plures. 84. 85.*
83. *Statur arbitris metu pœnæ tantùm: nec recurritur ad arbitrium boni viri.*
86. *Incongruitas ſolutionis non eſt individuitas.*
87. *Exempla §. ſi ſortem. in quo conveniunt, vel diſconveniunt inter ſe, & ſecundo reſponſo §. Cato. 88. 89.*
88. *Qui diffidentia juris cedit, non paret ſententiæ, ſed negotium ſuum agit.*
90. *Solutio omnium rationum dubitandi.*
Appellatione rei venit totum, & non pars.

Sequitur §. Et harum.

HIc 1. incipit ſubtilis & arduus tractatus Dividuarum & Individuarum obligationum, quem Jureconſult. hic ordiri incipit, & raptim proſequitur brevi contextu cum duabus legibus ſequentibus uſque ad l. 5. His jungi debet §. *ſi ſortem in d. l. 5.* ut omnia principalia membra hujus materiæ complectatur, non quod Jureconſult. his paucis textibus totam tam latiſſimè patentem hujus tractatus materiam comprehendat, & decidat: tantùm enim pauca quædam cujuſque membri exempla tradit, & decidit, ut videatur hæc contemptim & defunctoriè attingere, ſi quis ad amplitudinem materiæ aſpiciat, non quòd doctrina Jureconſulti in genere ſit imperfecta: quia juncta dicto §. *ſi ſortem.* qui modico diſtat intervallo, ſingularum hujus tractatus partium, quædam tradit & decidit exempla, ut nihil intactum reliquiſſe videatur, tametſi plura deſint ad plenum hujus materiæ intellectum, quæ tum ex aliis legibus, tum ex legali æquitate ſupplenda ſunt. quod nos textu explicato, & excuſſis his, quæ methodi utilitas priùs diſcuti exigit, Deo dante abſolutiſſimè præſtabimus.

Diviſio totius operis. 2. Totus hic tractatus in duas ſummas partes dividitur. Prima de primitivis: ſecunda de ſecundariis obligationibus, quæ ob non implementum primitivæ ſuccedunt, vel accedunt. Et utraque pars ſubdividitur in dividuas & in individuas: Rurſus quæ eſt de ſecundariis ſecundo ſubdividitur: quia aut agitur de intereſſe, aut de pœna conventa: quod ultimum membrum de pœna ſubdividitur: quia aut pœna apponitur obligationi negativæ, & committitur per exiſtentiam conditionis affirmativæ, aut apponitur obligationi affirmativæ, & committitur per exiſtentiam conditionis negativæ dandi vel non dandi, faciendi vel non faciendi. In his omnia membra hujus tractatus includuntur, in quo breviùs,
Ordo. clariùs, & commodiùs explicando, hoc ordine procedam. Primò à nuda & ſimplici textus explicatione incipiam uſque ad §. *ſi ſortem. incluſivè.* Secundò perplexitates, & intricationes gl. & Doctorum ſuper eo textu inveſtigans (exceptis impertinentibus, quas ſuis locis remittere oportet, & his, quas poſt totius materiæ reſolutionem reſervare meliùs expedierit) breviter & faciliter explicabo, multarum obiter legum verum & ſincerum intellectum, & praxim noviter aperiendo. Tertiò plenam novamque totius hujus materiæ doctrinam tam in theoria, quàm in praxi, tam nova (legalique æquitati conſona) inventione, quàm exacta, ſolidoque judicio ἀναλυτικῶς complectemur, & conficiemus.

3. Quoad primum ſequitur in hoc §. *& harum.* §. Et harũ.
ſecunda æque principalis diviſio ſtipulationum, & obligationum, ſive in dando, ſive in faciendo conſiſtant. Accurſ. hic glo. 1. fatetur quòd verbum. *& harum omnium*, refertur ad utrumque membrum prioris diviſionis: ſed non putat æqualiter referri: quoniam ubique cenſet dationes regulariter dividuas, facta verò regulariter individua. ideò dicit quòd hæc diviſio non refertur ad ſecundum membrum prioris, niſi propter quædam pauca facta dividua. Doctores communiter hoc reprehendunt, eo quod non debet fieri regula de caſibus particularibus exceptis, & volunt, quòd hæc ſecunda diviſio intelligatur ſolùm de obligationibus dandi. Sed pejus dicunt, & contra hunc textum, ibi, *& harum omnium.* Nos vero dicimus facta quoque regulariter dividua, ut infrà eod. num. 36. & latiùs parte 2. num. 196. & quæſt. 5. num. 376. Et ſic omnes hujuſmodi anguſtiæ ceſſant.

4. Hanc diviſionem Doctores communiter cenſent eſſe trimembrem, quod teneri poteſt: Sed verius & aptius eſt intelligere, quòd ſit bimembris cum ſubdiviſione, ſeu potiùs modificatione primi membri, videlicet, obligationes omnes aut ſunt dividuæ, aut individuæ. Dividuarum verò quædam tales ſunt ſimpliciter; quædam dividuæ ſunt in ſe, ſed non ſolutione, ſeu liberationis effectu. Secundum verò principale membrum non dividitur, quia quicquid individuum eſt obligatione, multò magis ſolutione quoque individuum eſt, non è converſo. Hæc diviſio per varia utriuſque membri exempla deducitur uſque ad *l. ſtipulationum.* Et primò per exempla dandi uſque *ad §. item ſi in facto.* ubi incipit declarari per exempla faciendi, vel non faciendi.

5. In hoc autem §. *& harum.* habes quatuor exempla. Primum obligationis ſimpliciter, & omnino dividuæ, ſcilicet decem dari. Secundum obligationis omnino individuæ, ſcilicet dandæ, vel conſtruendæ ſervitutis prædialis, puta viæ, itineris, actus. Tertium & quartum, obligationis natura dividuæ, ſed ſolutione individuæ, ſcilicet generis & alternativæ. Diviſio autem naturalis, de qua hic tex. ſingulariter loquitur, non debet accipi phyſicaliter per ſolutionem continuitatis, prout Mathematici, Medici quoque & Macellarii capiunt: ſed civiliter, ſcilicet quando res debita poteſt utiliter præſtari, & obligatio impleri per partes, ſive diviſas, ſive indiviſas, non corrupta eſſentia, nec forma rei debitæ, & ſic natura accipitur hic, pro aptitudine & capacitate, quam res de ſe, ſine ſuæ ſubſtantiæ vel formæ corruptione, habet ad utilitates hominum & ad hos civiles actus. Non enim diſputamus hic de dividuitate, vel individuitate *μαθηματικῶς*, ſeu Phyſicaliter, ſed civiliter: nec prout res ſunt entia phyſica, ſed prout res ſunt commerciales, & prout ad actus civiles omnium contractuum, vel quaſi, & ad patrimonium, & uſum noſtrum ſpectant, & (ut ita preſſiùs loquar) commercialiter.

Dividui natura.

6. Et ſic textus caret omni ſcrupulo, etiam in verbis, *aut ſtatim repeti poteſt, aut in pendenti eſt*, quæ Accurſ. hic obſcurat, & perperàm exponit. Doctores autem controvertunt quid ſit in pendenti, & ſeſe implicant ſuper exercitio actionis principalis, & ſuper actione repetitionis. Ego dico textum eſſe clariſſimum, nec indigere extranea quavis, aut accerſita interpretatione, vel ſubauditione. verbum enim, *in pendenti*, hic non refertur ad liberationem partis ſolutæ, ſed ad idem ipſum, de quo prior immediata pars ejuſdem alternativæ in eodem text. loquitur. Sed verbum, *repeti*, non loquitur, nec prædicatur de obligatione principali vel ejus parte: nec de liberatione in totum vel in parte: ſed de parte Stichi ſoluta, de qua ſola clariſſimè præjudicatur. ergo pariter verbum, *in pendenti eſt*, refertur, dicitur, & prædicatur de eadem ipſa parte Stichi tantùm, non autem de principali obligatione, vel actione: quod ultimum omnes fatentur, nec etiam de liberatione principalis obligationis pro parte: quidquid Doctores dicant, in eis Lancelotus Galiau. hic col. 10. Sicut ergo ſoluta parte generis, vel alternativæ, nihilominus integra manet obligatio, nec in totum nec in parte pendet, ita liberatio ejuſdem obligationis nec in totum, nec in parte pendet in ſe, quia non eſt ullo modo nata, nec pro parte quidem Stichi ſoluta, ut expreſſim ait text. & probat *τὸ ῥητόν*. Debet enim integrè capi eadem periodus, quæ incipit, *nam & ſi Stichi pars ſoluta ſit*, & finitur ibi, *aut in pendenti eſt, donec aliud detur*. Ergo de eadem ipſa Stichi parte ſoluta intelligitur, nec ad aliud poſſunt verba dubia, (aut quatenus dubia videntur) ejuſdem tex. referri *κατὰ τὸ ῥητόν*.

Quid ſit in pendenti.

7. Verum eſt quòd in conſequentiam debitor dicitur in pendenti an liberandus ſit per ſolutionem inchoatam, vel per aliam inchoandam, *l. ſi non ſortem. §. ſi decem verſic. ideoque eum, qui quinque ſolvit, in pendenti habendum an liberetur. de condictio. indebit.* Sed hoc non eſt aliud, quam partem ſolutam pendere: pars ergo Stichi ſoluta pendet inter incertum repetitionis, & incertum ceſſionis in ſolutum. Poteſt enim debitor alium integrum hominem offerre, ſi eſt debitor in genere, vel integram alteram partem alternativæ, hoc facto ſtatim partem Stichi ſolutam repetet. Poteſt etiam debitor cunctari, an in eodem quo cœpit, perſolvat, & pars ſoluta pendet, ut dixi: poteſt etiam tandem in eodem perſolvere, quo facto pars ſoluta cedit ex tunc, & non retro in ſolutum, ut probat tex. in *l. 3. §. ſi decem in fin.* ibi. *ſic tamen ut non retro.* & ibi, *ſed tunc cum reſidua ſumma ſoluta fuerit. ſupra de ſtatulib.* Quòd ſi aliam rem integram ſolvat, partem priùs ſolutam repetet.

8. Eſt ergo ſenſus clariſſimus, quòd ſi quidem velit debitor ſtatim alium integrum ſolvere, tunc pars ſoluta non manebit ampliùs in pendenti, ſed mox repeti poterit. Si verò debitor differat, tunc interim pars Stichi ſoluta non repeti poteſt: quia vice pignoris interim retinetur à creditore. *l. ſi non ſortem. §. ſi centum. de condict. indebit.* nec etiam cedet in ſolutum partis: quia tota obligatio manet ſolida. Et quod obligatio non pendeat, ſed remaneat, tex. eſt in *l. qui hominem. §. ſi decem aut hominem in fi.* ibi, *uterque remanebit obligatus, infrà de ſolutio.* ubi ex duobus fidejuſſoribus, vel expromiſſoribus, & idem in duobus principalibus reis dandi decem, aut hominem, ſi alter quinque, alter partem hominis ſolverit, uterque remanet obligatus ut priùs: ſed interim pars ſoluta, ut hic, vel partes ſolutæ, ut in *d. §. ſi decem aut hominem.* pendent inter incertum repetitionis, & ceſſionis in ſolutum.

9. Quod etiam probat text. in *l. ſi quis offerenti, in fi. infra de ſolutio.* ubi ſi ſint duo rei ſtipulandi, etiam in fortioribus terminis de decem ſemel ſolvendis tantùm, & debitor bona fide ſolvat putativo procuratori alterius abſentis, poſteà venit alter reus ſtipulandi, cui debitor coactus fuit iterum ſolvere, decidit text. quod utraque ſolutio & prior & poſterior fuit in pendenti, & rationem reddit: quia incertum eſt debitum an indebitum, exactum ſit ex prima vel ſecunda ſolutione. Si enim dictus procurator inveniatur verus procurator dicti abſentis, vel ſi conſtet de ratificatione dicti abſentis, tunc prima ſolutio cedet in ſolutum, pendere deſinet, & pariter ſecunda, quæ ut indebita repetetur: & contrà, ſi mandatum & ratificatio primæ deficiunt, ſecunda cedet in ſolutum, prima verò ut indebita condicetur: & in dicta quidem noviſſima ſpecie ſtatim à ſecunda ſolutione liberatio procedit. Certum eſt enim in utrumque caſum debitorem liberari: & ſic liberatio non pendet, ſed conſummata eſt. *l. quòd ſi dubitet. de acquir. vel amitten. poſſ.* ſola verò ſolutio (ut in hoc §. *res ſoluta*) pendere dicitur inter incertum ceſſionis in ſolutum, vel repetitionis. Verbum autem, *pendere*, in jure, incertum eventum futurum reſpicit. text. in *l. ſed & ſi quis. §. incertum de uſufr. in l. bovem in fin. de ædilit. edict.* Mirum eſt Doctores inter tot laborioſas ſcrupuloſitates horum clariſſimorum textuum non meminiſſe.

10. Potes etiam breviùs text. noſtrum exponere, quod ſola pars Stichi dicitur hic (cunctante debitore) pendere inter incertum repetitionis, vel potiùs ipſa repetitio partis ſolutæ, dicitur pendere, quamdiu debitor cunctatur. ut in text. ibi, *donec.* Et ſic poſterior pars alternativæ hujus text. refertur ad partem ejuſdem alternativæ immediatè præcedentem, videlicet quod niſi debitor alium integrum ſtatim ſolvat, tunc quamdiu cunctatur, ipſa repetitio, ſeu jus & actio repetendi partem ſolutam pendet, donec alius integer detur, & tunc naſcitur, & in actum exit jus repetendi, quod ſi in eodem homine perſolvatur, prorſus perimitur ſpes partem ſolutam repetendi. Rurſus breviſſimè poteſt text. noſter exponi, ut verbum *in pendenti*, intelligatur imperſonaliter, & abſolutè, non referendo ad aliquid: ſed in idem recidit: quia ſaltem mentalis relatio facienda erit ſecundum prædicta per text. rotundos, ſeu via (quam alibi Bald. ſigillatam vocat) probata.

11. Interim aut ſolvens partem ſive indiviſam, ut Stichum, vel lancem pro media: ſive diviſam, ut cùm debet decem aut Stichum, & quinque ſolvit. *§. pro parte. l. in executione. infra eod.* non continuò cenſetur in ea re eligere, nec ſe reſtringere, etiam ſi non proteſtetur, nec aliter appareat electionem conſumptam. quid enim ſi partem in pecunia vel certa ſpecie ſolvit, ut faciliùs dilationem & ſpatium deliberandi ſibi prorogaret, vel partem ſpeciei cum alio communis à quo ſperabat reliquum acquirere, vel ſi unus hæredum debitoris partem ſuam tantùm ſolvat, ſupereſt enim & debetur ab omnibus hæredibus una & uniformis ſolu-

Via ſigillata.

tio. *l. ſi ex toto. in fin. de legat.* 1. Plus dico, quod etiam ſi maximè appareat debitorem partem Stichi ſolventem, cum elegiſſe, non tamen cenſetur creditor in ſolutum, nec partis quidem accepiſſe, nec electionem acceptâſſe, nec genericam aut alternativam obligationem ad ſimplicem, aut ſpecificam deduxiſſe: ſed quò ſibi cautius eſſet, recepiſſe abſque ullo juris ſui præjudicio: ſua enim intereſt ſolutionem imperfectam pendere, obligationem vero remanere. Si enim ſua culpa Stichus ille moriatur, periculo debitoris peribit. ſive in obligatione generis, ſive in obligatione alternativa.

12. Prædicta amplio primò etiam in principali debitore ſolvente totum quod debet, ſtante tamen ratione *d. §. pro parte.* ut ſi duo non tanquam correi, ſed ſimpliciter, promiſerint ſervum vel equum, alter ipſo jure & primario non debet niſi dimidiam indiviſam, & tamen ſi eam ſolvat, manet obligatio, & cum ſuo periculo pendet ſolutio. nec obſtat quòd ſolvit totum, ſeu quantum promiſit: quia reſpondeo primò juxta glo. hic verb. *detur*, circa medium. quòd non ſolvit qualiter promiſit. Agebatur enim ut una, vel de uno fieret ſolutio, aliàs non magis liberaretur, quàm promiſſor tot navium ſecans per medium. & illuſio hoſtilis fuit non fidei implementum, quod de C. Fabio Labeone qui erga regem Antiochum naves ex fœdere partiendas, omnes medias ſecuit, narrat Valeri. lib. 7. c. 3. Secundo fortiùs & preſſiùs quàm gloſſa magna hic, in verbo, detur, circa medium, reſpondeo, quòd iſte non ſolùm non ſolvit ut debet, vel qualiter debet: ſed etiam nondùm ſolvit id ipſum quod debet. Non enim ſtipulatus ſum ab altero dimidiatum ſervum, vel equum, & ab altero alium dimidiatum: ſed ab utroque ſtipulatus ſum ſervum unum integrum, vel unicum equum, etiam ſi pro partibus vel ſimpliciter, & non in ſolidum ab utroque ſtipulatus fuero. In ſtipulationem ergo & obligationem non ſunt deducti dimidiati ſervi, vel dimidiati equi, ſed unicus ſervus, unicus equus, unicum & idem corpus, &c. Itaque quamdiu alter eorum ſolvit partem ſuam in uno certo corpore, nondum ſolvit quod debet, nec quod ſtipulatus ſum, quia unum integrum corpus ſtipulatus ſum, & non dimidiatas partes, & ſic non eſt hic defectus ſimplicis qualitatis, vel modi: ſed defectus eſſentialis ipſius ſubſtantiæ in ſtipulationem deductæ, & incertitudo partis ſolutæ pendentis, non eſt incertitudo ſimplicis qualitatis, vel modi: ſed incertitudo eſſentiæ vel ſubſtantiæ: cum æquè ut prius incertum ſit an in re, cujus pars ſoluta eſt, proceſſura ſit ſolutio: & an ea res videatur fuiſſe debita. *l. cùm incertus. de legat.* 1. Et eſt quod vult dicere, imò diſertè & explicatè dicit text. in *d. l. in executione §. pro parte.* ibi, *ne quod ſtipulatus ſim non conſequar.* Relativum enim, *quod*, non ad qualitatem vel modum, ſed ad ipſam eſſentiam & ſubſtantiam rei ſtipulatæ & debitæ refertur. Non eſt ergo mirum ſi in nullo interim procedat liberatio: quia etiam ſi non eſſet defectus in ſubſtantia, nec parte rei, ſed in qualitate debita, adhuc non procederet liberatio. *l. 3. §. ſi reddita. ſuprà, commodat.* Amplio ſecundò, etiam ſi contingat integrum unum corpus ſolvi, ſtante tamen ratione *d. §. pro parte.* ut ſi quis promiſit duos equos, vel duas equas in genere & alternative, ſtante ſcilicet alternatione inter unum & alterum per genericum. vel etiam in ſpecie, certum tale par equorum, vel certum tale par equarum, vel boum, ſtante alternatione inter paria certa, & unum integrum equum, bovem, vel equam ſolvit, pendet ſolutio remanente integra obligatione periculo debitoris, ut prius. Amplio tertiò, etiam ſi creditoris ſit electio, ut non poſſit ipſe, vel ejus hæres in pluribus eligere, aut variare, & ſi unus hæredum partem ſuam recipiat, pendet ſolutio & liberatio, donec omnes eandem rem elegerint, *l. ſi ex toto. §. ult. de lega.* 1.

Relativum quod.

13. Capio §. *ex his.* qui habet quatuor reſponſa, ſecundum ibi, *& ideo.* tertium ibi, *ſed quo caſu.* quartum ibi, *ex quo quidem.* Primum continuatur ad finem §. præcedentis. refertur enim ad ſtipulationes generis, vel alternativæ natura dividuas, ſed ſolutionis effectu individuas, in quibus licet pars rei debitæ quantum eſt de natura obligationis, & ipſius rei dari vel præſtari poſſit, tamen non poteſt invito ſolvi cum effectu, ut nec in parte quidem de facto ſoluta liberatio procedat. Et ſubjungit tex. idem eſſe in pluribus hæredibus debitoris, in quibus non erat levis ratio dubitandi. quia ex quo obligatio dividua eſt, dividitur ipſo jure per leg. 12. tabul. inter hæredes. & ſic videbatur quod ſolvendo portiones hæreditarias ipſo jure liberarentur: quia ſolvunt totum quod debent, quemadmodum principalis debitor ſolvendo totum quod debet, etiam partem hominis (ſi partem tantum per ſe promiſerat) ipſo jure liberaretur. Sed rationem decidendi optimam dat textus, quòd ex perſona hæredum conditio obligationis non immutatur, id eſt non debet reſpectu creditoris notabiliter deteriorari: unde ſicut ab initio in perſona principalis debitoris obligatio erat ſolutione individua, ita in perſonis ejus hæredum eſt ſolutione individua, unde reſpectu ſolutionis nec per leg. 12. tab. nec per aliam legem dividitur.

14. In ſecundo reſponſo ibi, *& ideo*, pulchrè infert ex præcedenti, quòd ſi diviſionem res debita non recipit, hæredes debitoris ſinguli in ſolidum tenentur. Textus non aliter exprimit rationem: & merito, quia phraſis ipſa & tractus ſermonis, & ſimilitudinis proportio, & aptæ illationis & ſequelæ connexio, ſatis eam oſtendit. Si enim obligatio natura dividua, ſed ſolutione individua, non dividitur inter hæredes, vel fidejuſſores, niſi quatenus dividua eſt, non autem quatenus individua, ut in priore reſponſo: ſequitur ſi qua ſit obligatione individua (ut cùm debetur ſervitus prædialis) quòd nec quantum ad vinculum obligationis dividitur, & conſequenter quòd ſinguli hæredes in ſolidum tenentur. Et nota quòd licet hic text. exemplificet in ſervitute prædiali, ibi, *veluti via*, tamen hoc exemplum non reſtringit dictum generale, quòd loquitur in omni re individua. Unde non ſolùm hæredes debitoris ſinguli in ſolidum tenentur in obligatione omni reſpectu & neceſſario individua, ut ſervitutis prædialis: ſed etiam in obligatione natura ſui individua, ut operis, vel operarum, licet contractu fuiſſet dividua. *l. in executione. §. ſecunda ſpecies. infra eod. l. ſi is qui quadringenta. §. ult. ad legem Falcid. l. fideicommiſſa. §. ult. de leg.* 3.

15. Tertium reſponſum ibi, *ſed quo caſu.* clarè refertur non ſolùm ad obligationes individuas, ubi ſinguli tenentur in ſolidum: ſed etiam ad dividuas obligatione, ſed non ſolutione. Non tamen dixit text. quod in his unus ſolus hæredum poſſit totum ſolvere, & jus vel dominium rei hæreditariæ, vel in bona hæreditaria transferre ſine conſenſu cohæredum: ſed ſuppoſito quòd quocumque modo totum ſolverit, vel aliter quoviſmodo creditori utiliter ſatisfecerit, tunc dicit text. & hoc tantùm decidit, quòd recurſum habet contra cohæredes, familiæ herciſcundæ judicio.

16. In quarto reſponſo ibi, *ex quo quidem.* ponit aliud illatum, ſeu corollarium, non generale, ſed ſpeciale: quia non loquitur generaliter de omnibus obligationibus natura & effectu individuis, ſed ſpecialiter de obligatione ad dationem, & conſtitutionem ſervitutis prædialis viæ, vel itineris, quæ omni reſpectu neceſſariò activè, & paſſivè individua eſt, & dicit quòd pluribus ſtipulatoris hæredibus ſingulis in ſolidum debetur, & competit actio, nec extinguitur, licet per ſingulos acquiri ſervitus non poſſit, ſed tantùm per omnes ſimul, vel poſtquàm omnibus ceſſum fuerit prioribus ceſſionibus tempore ultimæ ſtantibus. *l. ult. ſupra commun. prædior.*

17. Nec obeſt, quod præſtatio non eſt æquè expedita, ſed difficilior in pluribus hæredibus, quàm in uno, quemadmodum in ſimili, inquit text. appoſitiſſimus, quem nemo citat in §. *libertas Inſtitut. de ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.* quod non vitiatur legatum, vel fideicommiſſum libertatis ſervo alieno relictæ, domino nolente vendere, nec conſentire, ſed differtur. Et nota quod tex. non negat ſtipulationem ſive obligationem perſonalem ſervitutis acquiri poſſe per ſingulos. ut in *l. per fundum. ſupra de ſervit. ruſt. prædio.* ſed ipſum jus ſervitutis dumtaxat, ſive ipſam præſtationem & implementum. ut in *l. ſi unus. l. unus. de ſervitut. ruſtic. prædior.* ubi nove diximus.

§. Si tamen.

18. Capio §. *ſi tamen.* Hic tex. de limitatione ad id quod in fin. §. *& harum. & in princ.* §. *ex his.* dicitur, ſoluta parte rei in genere debitæ, non procedere liberationem in parte, donec reliquæ partes in eadem re ſolvantur, ſed pars ſoluta manet interim in pendenti, an repetenda ſit, vel non, ſed in ſolutum ceſſura, ſive ſolutio partis fiat à principali debitore, ſive ab uno hæredum ejus. Et dicit quod liberatur in parte in caſibus hic expreſſis. Primo ſi unus hæredum conventus abſolutus fuerit, vel tranſactione, aut aliter citra veram ſolutionem, obligatione partis exemptus, vel ſi uni ex hæredibus accepto latum ſit. Idem intelligendum in aliis ſimilibus liberandi modis: ut ſi uni factum eſt pactum de non petendo, vel legata liberatio. tex. autem in fi. ſubjungit idem eſſe in ipſo promiſſore, & fidejuſſoribus ejus, quod in hæredibus promiſſoris. Et licet hoc ultimum propriè, & textualiter non referatur niſi ad limitationem, de qua in hoc §. tamen procedit etiam reſpectu omnium quæ dicta ſunt in præcedentibus.

Parage. item ſi in facto.

19. In §. *item ſi in facto.* Jureconſultus incipit tractare quædam exempla factorum incipiens ab individuis, uſque ad §. Cato. ubi uſque ad *l. ſtipulationum.* tractat tam de factis dividuis, quàm de individuis. Et ſicut à §. *& harum* hucuſque tractavit explicatè quædam exempla obligationis primitivæ dandi: ita hic deinceps uſque ad finem §. Cato, tractat explicatè quædam exempla obligationis ſecundariæ faciendi, tam ad intereſſe, quàm ad pœnam. Et in *l. ſtipulationum.* §. *ſi ſortem.* de ſecundariis dandi ad pœnam. in his enim ſecundariis obligationibus, major & prolixior eſt difficultas, unde merito fuſiùs tractantur à Jureconſulto, qui in tractandis & excutiendis exemplis primitivarum obligationum faciendi, ſive dividuarum, ſive individuarum, ideo non immoratur, quia ex aliis exemplis, quæ ſuprà & infrà, & toto jure habentur, ſatis colligitur quæ ſit vis & natura obligationis primariæ faciendi, vel non faciendi, & quæ ſit dividua, vel individua, & in ſecundariis individuarum ſunt quædam ſpecialia (de quibus hic dicere intendit) quæ non ſunt in aliis obligationibus.

20. Aſſumendo igitur textualem explicationem, primum in hoc §. *item ſi in facto.* uſque ad finem legis traditur, & excutitur unicum exemplum de ſtipulatione, *per te non fieri, neque per hæredem tuum, ne mihi ire agere liceat,* quæ eſt ſtipulatio facti negativi individui. Porro non dubitatur interim de primitiva, videlicet quin ſinguli hæredes promiſſoris teneantur in ſolidum abſtinere ab impediendo. Sed hoc ut indubitato relicto, iſtud exemplum, & totus hic §. ſcinditur in duo reſponſa: primum quando promiſſor ſuperſtite ſtipulatore prædecedit relictis pluribus hæredibus, quorum unus impedit ſtipulatorem. Secundum ibi, *contra,* in caſu converſo, quando ſtipulator prædecedit relictis pluribus hæredibus, quorum unus proprio tantùm nomine iens vel agens, & ad ſui, non communem, nec aliorum utilitatem, impeditur à promiſſore. Quæritur ergo priore caſu videlicet ſi unus ex pluribus, puta quatuor hæredibus promiſſoris prohibuerit, an alii quoque hæredes teneantur.

Primum exemplum facti negativi individui.

21. Non enim dubitatur, quin prohibens teneatur per ſe in ſolidum: ut novè docebo, infra parte 3. nec de ipſo prohibente quæritur, ſed tanquam indubitatum omittitur: at ſolùm quæritur, an etiam cohæredes teneantur? Videbatur quod non, quia nullo modo peccaverunt, nec quicquam fecerunt contra ſtipulationem, ſed abſtinuerunt, & paruerunt. Tum ipſa naturalis juſtitia hoc loquitur, & dictat, ut qui paruerunt promiſſioni, non teneantur ex promiſſione, quaſi non paruerint, & multo minùs ex pœna non parenti adjecta.

22. Sed ratio naturalis vim legis habet. *l. cùm ratio. in princ.* (ubi hoc not. Alberic.) *de bon. damnat.* & æquitas naturalis in omni re dominatur, cùm ſit idem, quod ipſa naturalis juſtitia, quæ ſufficit. *l. ſcire oportet.* §. *ſufficit autem de accuſationibus tutor.* Baldus in uſibus feudorum col. 4. §. *in magnis. & in cap. 1. col. ult. de jurejuran.* nec eſt major, nec certior ratio in mundo, inquit idem Bald. in *l. quoties. C. de ſuis & legiti. hæredib. & in rub. col. 3. C. ſi ex fal. inſtrum.* Ratio naturalis.

23. Quibus nonobſtantibus contrarium deciditur duplici ratione: prima, quia dictæ ſtipulationi ab initio implicita eſt ſecundaria obligatio ad intereſſe, caſu quo contra fieret: & ſic defunctus videtur promiſiſſe intereſſe caſu quo per ſe, vel hæredem ſuum contrà fiat. Et hanc obligationem paſſivam cum ſua conditione tranſmiſit in hæredes. Sed vel uno hæredum prohibente, exiſtit ſtipulationis & obligationis hæreditariæ conditio in totum, quia prohibitio facta eſt in totum, ergo omnes incidunt in obligationem ſecundariam ejus, quod intereſt, etiam ſi non ex facto ſuo, ſaltem ex eo quod conditio ſtipulationis extitit, ſicut ex quavis conditione extante obligarentur. Et ſic vi dictæ conditionis extantis perinde obligantur, ac ſi defunctus ipſe contràveniſſet, & conſequenter pro portionibus hæreditariis. text. in *l. inter cohæredes.* §. *quod ex facto. famil. herciſcund.* Secunda, quia in hujuſmodi individuis, non poteſt peccari, niſi in ſolidum, idque ab initio prævidebatur à promittente neque per ſe neque per hęredes ſuos, & ſic etiam qui non peccaverunt, peccaſſe videntur, unde tenentur omnes pro portionibus hęreditariis. text. in d. §. Cato. Sed qui verè non peccavêrunt, judicio familię herciſcundę repetent ab offendente, cujus culpa laborant, ut hic dicitur. Et quod in hoc primo reſponſo dicitur de intereſſe, idem eiſdem rationibus de pœna conventa. text. in d. §. Cato.

24. Ad objectum rationis, & juſtitię naturalis reſpondeo primo medelam ab eadem lege dari, videlicet actionem repetendi ab offendente. Sed certè hoc non ſufficit. Quorſum enim vulnus, ut medico indigeam? ait Hieronym. tomo primo epiſt. item quorſum iſte circuitus. *l. dominus. in fine, ſupra de condictione indebiti.* Sed offendens poteſt ſolus ad totum intereſſe offenſi conveniri: ut nuper novè dixi: ergo pręſtat innocentes intactos relinqui, quàm poſt vulnus remedium dare. *l. ult. C. in quibus cauſis reſtitutio in integrum non eſt neceſſaria.*

25. Quare reſpondeo ſecundò non eſſe iniquitatem, ſed juſtitiam, quia ſecundum quod plurimum (ad quod leges adaptantur. *l. nam ad ea de legib.*) non poteſt aliter ſine injuria ſtipulatoris conſtitui: ut in ſimili in *l. 5.* §. *ſi ſortem. in fin. infra eod.* fac quatuor, ſex, decem hæredes eſſe promiſſoris, ſtipulator, vel ejus operarius prohibitus eſt tranſitu fundi, quo de agitur: certum eſt factum ab hęredibus promiſſoris, ſed neſcitur an ab omnibus, an ab aliquibus, an ab uno ſolo, & à quo: quomodo ergo ſtipulator actionem conſtituet, ſi ſolus qui prohibuit teneatur? niſi enim omnes decem conveniat, poterit etiam ſe prohibitum & damnificatum probans ſuccumbere in expenſas, niſi ab omnibus factum probaverit.

26. Cum igitur aliter commodè conſtitui non poſſit in hac materia individua, in qua toti ſtipulationi

ni in ſolidum contravenitur, juſtè ſtatuit lex totam ſtipulationem contra omnes pro portionibus hæreditariis committi: quum ea ſtipulatio ſit onus hæreditarium in omnes hæredes deſcendens. unde innocentes non gravantur: quia adeundo hæreditatem huic oneri ſubjecerunt, ſicut cuivis conditionali obligationi. Et inſuper habent duo remedia: primum hîc, & in *l. inter hæredes. §. quod facto. ſupra famil. herciſcund.* vi cujus non ſolùm poſt ſententiam, ſed ab initio citationis poſſunt offendentem vocare in jus, ut defenſiones & ſumptus miniſtret, vel ſatisfaciat, utque eodem judicio ad id condemnetur.

27. Secundum remedium non hîc expreſſum, ſed ſupplendum ex *l. unde quæritur ſupra, commoda.* (de quo mirandum nullum tot ſcribentium hîc meminiſſe, niſi quod non ſunt detriti in judiciis, & experientia rerum, & ego primus omnium apud nos hanc *l. unde quæritur.* in uſum reduxi.) quia ſi conventus non convenitur propter contraventionem a ſe, vel mandato ſuo factam, ſed ex facto cohæredis, petere poteſt ut ille ſuo periculo (id eſt, ſe judicatum ſolvi fidejubente) conveniatur, & actor tenetur acquieſcere: cùm prætereà ſuâ non interſit, & dumtaxat ad intereſſe agat, ut in hoc textu. & circa hoc diligenter advertere, quòd cùm iſte pro facto alterius conventus non teneatur in ſolidum, ut in *d. l. unde quæritur*, ſed tantùm pro portione hæreditaria, non tenetur ſimpliciter offerre illum conveniri periculo ſuo, ſed ut periculo ſuo ille conveniatur ad portionem hæreditariam, ad quam conventus tenetur, & hactenus pro rata ſe conſtituere fidejuſſorem judicatum ſolvi.

28. Sed an poſſent qui non offenderunt, offerre ſuas actiones cedere contra offendentem, de quo conſtat? Reſpond. non. quamvis contrarium teneat Carol. Ruin. in §. Cato. num. 10. & malè: quia non tenentur ex eo quod actiones habent: ſed quia hæredes ſunt promiſſoris, & perſonaliter obligati pro portionibus hæreditariis, & aliàs fieret injuria ſtipulatori: quia hæredes ſui debitoris obligatione eximerentur, & poſſet eſſe inanis actio contra offenſorem, quem paupertas audaciorem facit: & ſuâ intereſt omnes habere obligatos, ut omnes vigilent, ut in communi periculo. Hæc enim ſtipulatio qua de agitur, non ſolùm obligat ad non faciendum, ſed etiam ad curandum ut ſtipulatori liberè ire agere liceat, & ne contraveniatur. text. in *l. in illa ſtipulatione infra eod.*

29. Tertio ad illud iniquitatis objectum ſuprà, nu. 22. reſpondeo, quòd aliàs fieret fraus: quia volens aperire licentiam impediendi, & eludendi ſtipulationem, hæredem unum inſtitueret in dextante, & tres, vel quatuor in reliquo. quorum unus aut alter poſſet ſtipulatorem in ſolidum prohibere, & tamen non teneretur, niſi pro viceſima, aut triceſima parte hæreditaria; vel ſi teneretur in ſolidum, non eſſet ſolvendo, & effectuales hæredes nullo modo periclitarentur, nec curarent fidem implere: contra *d. l. in illa ſtipulatione.* & conſequenter ſtipulator, qui magna ſumma dictam promiſſionem redemerat, fraudaretur ea, forte etiam repente ſubita morte promiſſoris, etiam lucroſam hæreditatem relinquentis. Et ſic non eſt abſurdum hanc (ſi qua ſit) duritiem induci, ut majori iniquitati, & fraudi obvietur. Faciunt quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 3. num. 10. Tum hæredes alias æquales poſſent dividere, & ceſpitem terræ dare uni juxta fundum, quo de agitur, vel locum illum aſſignare uni, qui ſolus in ſolidum prohiberet, aliis ſollicitudine, & periculo exemptis, quod eſſet abſurdum: quia diviſiones vel pacta hæredum jura creditorum minuere non poſſunt. *l. pacto ſucceſſorum. C. de pact. l. ſi conſenſit in fin. ff. quib. pign. vel hyp. ſol.*

30. Facit *l. jure proviſum C. de fabricenſib. lib. 11.* ubi dicitur, quòd factum unius de collegio fabrorum, totum collegium obligat. & ait text. quod unius delictum ad omnium tranſit diſpendium, ut ſociorum actibus quandam ſpeculam gerant. quandoquidem unius decoctiones (ſi ita res tulerit) rependere cogantur: verum eſt, ut omnes Doctores ibi tradunt caſum eſſe ſpecialem, tum favore publico, tum quia invicem (aliis deficientibus hæredibus) ſuccedunt. adhuc ibi non tenentur, niſi in ſubſidium, prius damnum inferente diſcuſſo: ſed hîc principaliter tenentur ex obligatione, quæ à defuncto in eos pro portione hæreditaria deſcendit. Faciunt etiam quæ de publicis debitis latè tradit Lucas de Penna in *l. unic. col. ult. C. ut nullus ex vicariis pro aliorum. vica. debit. teneatur. lib. 11.*

31. Expedito primo reſponſo in quo non ſit differentia inter pœnam, & intereſſe, ſequitur ſecundum reſponſum hujus §. in quo caſus converſus, videlicet quando ſtipulator prædeceſſit relictis pluribus hæredibus, quorum unus ſolus à promiſſore prohibetur: & diſtinguit an pœna ſit appoſita, vel non, ut priore caſu, mero quidem jure committatur ſtipulatio pœnalis in ſolidum, id eſt, in totam pœnam, & ſic omnibus hæredibus cuique pro parte hæreditaria acquiritur: ſed in effectu non committitur, niſi prohibito, & conſequenter pro parte hæreditaria ipſius prohibiti tantùm, quia cæteri qui non ſunt impediti, ſi agant ad partem ſuam pœnæ, doli mali exceptione repellentur. Si verò pœna non ſit appoſita, nec ſupereſt quæſtio, niſi de intereſſe, tunc committitur ſtipulatio pro parte prohibiti tantùm, id eſt, illi ſoli quæritur actio ad id, quod ſuâ intereſt: aliis verò nullo modo, ut nec ipſo quidem jure agere poſſint. hæc ultima pars non habet probabilem rationem dubitandi, quia impoſſibile eſt actionem quæri ad intereſſe, niſi ei cujus intereſt.

32. Ad priorem autem partem hujus ſecundi reſponſi graves erant hincinde rationes dubitandi. Videbatur enim quòd nec ipſo quidem jure committeretur ſtipulatio pœnalis, niſi ipſi prohibito, & pro ſua parte tantùm, pluribus rationibus. Prima, ne pœna excederet perſonam offenſi, & metas delicti, contra *l. reſcriptum de his quibus ut indig. l. ſancimus. C. de pœn.* Secunda, quia pœna conventionalis ſubrogatur loco ejus quod intereſt. *l. ult. inf. à de prætor. ſtipul. Inſtit. eo. §. ult.* Sed eorum qui non ſunt prohibiti, nullo modo intereſt. igitur nullo modo eis committitur. Tertia, ne contingat aliquem ſimul habere principale, & pœnam, videlicet implementum obligationis, & pœnam contraventionis: Cùm autem ille ſolus prohibeatur, reliqui liberè eant, vel agant, & ſic illis de facto impleatur. Igitur pro eorumdem parte, nec ipſo quidem jure, pœna committi poteſt: alioquin (& hæc eſt quarta ratio) eſſet repugnantia, quia reſpectu ejuſdem perſonæ (ſcilicet non prohibitæ) diceretur eadem ſtipulatio impleri, & non impleri, & ejuſdem perſonæ reſpectu partium, & contraventum, quod repugnans eſt & abſurdum. l. nam abſurdum. de bonis libertor. imò ridiculum eſt eumdem dici offenſum, & non offenſum. *l. Titia. ſupra de conditio. & demonſtr.*

Quatuor rationes dubitandi in pœna.

33. In contrarium quòd pœna in ſolidum committatur, & omnibus acquiratur cum effectu, triplici quoque ratione videbatur. Prima, quia pœna promiſſa eſt etiam in caſum hæredis prohibiti, & ſic uno prohibito, extat conditio ſtipulationis hæreditariæ. *l. inter hæredes. §. quod ex facto. famil. herciſc.* Igitur omnibus hæredibus acquiritur pro portione hæreditaria. Secunda, quia ſtipulatio pœnalis, ut acceſſoria ſequi debet naturam principalis: ſed hîc principalis obligatio individua eſt, nec niſi in ſolidum committitur, igitur pœna quoque uno prohibito in ſolidum committitur. Tertia, quia hoc videtur deciſum à fortiori in primo *reſpon. §. Cato.* ubi in his individuis, uno hæredum contraveniente, omnes in effectu cadunt in pœnam, & pœna in ſolidum committitur contra omnes. Igitur converſo caſu, uno hæredum ſtipulatoris prohibito, debet in ſolidum pœna committi cum effectu, & om-

nibus acquiri, ut correlativorum eadem ſit natura, & conditio. *l. ult. in fin. de leg.* 3.

34. Utque dubitatio preſſiùs excutiatur, poterat per prædictas oppoſitas rationes, & inde dependentes, non immeritò dubitari. Primò an tota & ſolida pœna committatur, vel pars tantùm, videlicet pro parte ſolius prohibiti. Et caſu quo tota committeretur, an ſoli prohibito ſolida, vel an omnibus collectivè dividendæ partes hæreditariæ, vel ſingulis diſtributivè cuique in ſolidum? Et an cum effectu, an verò ipſo jure tantùm?

35. Et Juriconſul. mediam viam ſequendo, decidit quod mero quidem jure in ſolidum, ſive tota omnibus pro partibus ſuis committitur, ſed ſoli prohibito & pro parte ejus in effectu, cæteris autem doli exceptione repellendis. Ratio decidendi quòd tota ipſo jure, eſt natura individuitatis, & exiſtens conditio, Ratio decidendi. & formula ſtipulationis. Ratio decidendi dictæ modificationis, ut in effectu pro parte prohibiti tantùm committatur, eſt evidens ipſa æquitas: tum ne durior fiat obligatio conditionis propter multitudinem hæredum ſtipulatoris, prout eſſet, ſi cuilibet hæredum prohibito ſolida pœna acquireretur: vel ſi uno ſolo prohibito acquireretur omnibus pro parte cum effectu: tum quia prohibitus ſuo tantùm nomine ibat, & ſic proprio tantùm, non cohæredum nomine impeditus eſt.

36. SEQUITUR L. IDEM JURIS. Quam Lælius Taurellus dicit à compilatoribus Digeſtorum intercalatam legi, dictiſque Pauli. Quidquid ſit, certum eſt hanc legem venire continuatè ad immediatè præcedentia: & conſequenter neceſſe eſt eam intelligere, quando ſtipulatio, *habere licere*, interpoſita eſt ſuper materia individua, puta ut habere liceat iter, actum, uſum, vel aquæductum. idque non ſolùm oſtendit ipſa phraſis, ductus, & continuatio ſermonis: ſed etiam neceſſariò probatur per verbum, *idem juris*, alioquin non poſſet idem juris eſſe, nec eadem ratio, & deciſio militare, tam ex parte hæredum promiſſoris, quàm hæredum ſtipulatoris: ut in §. præcedenti. Tum hoc probant verba, *unus ex hæredibus prohibetur.* &, *unus ex hæredibus prohibet.* quæ ſunt repetitiva ejuſdem, vel ſimilis, & ſic individui caſus. de quo in § præcedenti: tum hoc oſtendunt verba finalia hujus legis, ibi, *intereſt enim prohibiti a nemine prohiberi,* quæ non congruunt, niſi ſtipulationi individuæ, in qua prohibitio unius tantùm obeſt, quantum prohibitio omnium: & ſic æquè intereſt ſtipulatoris, ſive à promiſſore, ſive ab uno ex ejus hæredibus, ſive ab omnibus ejuſdem hæredibus prohiberetur, quantùm ad impedimentum ſemel factum quo de agitur.

L. eadem. 37. Et conſequenter principium *l. eadem* quòd venit continuativè, debet intelligi eamdem materiam individuorum continuando, videlicet quando ſtipulatus quid individuum, adjecit hanc formulam ſtipulationis olim uſitatam, videlicet, *dolum abeſſe à te, hæredeque tuo.* Et ſic hîc cavetur, quòd deciſio §. *item ſi in facto.* generaliter locum habet in omni formula ſtipulationis, ſuper ſimili ſubjecto individuo interpoſita. Et ita nedum congruens, ſed neceſſarium eſt hanc *l. idem juris, & principium l. eadem. intelligere* ne legibus aliis & æquitati repugnent, utque infinita abſurda vitentur, de quibus infra. & ita planè ſinceréque intelligendo, hæc jura ſunt clara, & facilia omnique ſcrupulo carent, & ad æquas deciſiones cauſarum, legumque omnium claram conſonantiam expedita ſunt, ut clariùs liquebit in extricatione totius materiæ.

Lælius Taurellus. 38. Quod autem noviſſimè Lælius Taurel. legit principium *d. l. eadem.* interrogative, quaſi eadem-ne dicemus? &c. & cenſet reſponſum & deciſionem ſuſpendi, differrique poſt intercalatum reſponſum Catonis ibi, *ſed videamus.* ubi putat Paulum Juriconſultum incipere reſpondere ad quæſitum, *d. l. eadem.* ita quòd verſic. *videamus*, non continuetur ad immediatè præcedentia, nec referatur ad finem reſponſi Catonis, ſed referatur ad principium *d. l. eadem.* quaſi J. C. Paul. in verſicul. *ſed videamus.* velit dicere non eſſe idem in ſtipulatione *dolum abeſſe à te, hæredeque tuo,* prout dictum eſt in §. *item ſi in facto.* & in *l. idem juris.* ſed quod ſtipulatio, *dolum abeſſe à te, hæredeque tuo,* æquiparetur ſtipulationi, *Titium, hæredemque ejus ratum habiturum.* hæc, inquam, ſunt mera deliria, & ſomnia, & nimis audax contorſio legum, etiamſi recentiores quidam eruditi ſequuti ſint, quod nequirent ſe commodiùs extricare.

39. *Capio* §. *Cato.* ubi Juriconſult. refert, & epilogat brevem & expeditam theoriam Catonis de ſtipulatione pœnali, appoſita obligationi dividuæ, vel individuæ, cui contra ſit per unum ſolum ex pluribus hæredibus promiſſoris, ut in individuis (qualis eſt, *iter fieri*) committatur tota pœna contra omnes, non contra quemque in ſolidum, ſed pro portione hæreditaria. In dividuis autem ut, *amplius non agi*, ſcilicet ad quantitatem, vel fundum, aut aliud dividuum) committatur pœna contra ſolum contra facientem, & pro portione ſua dumtaxat. quia priore caſu, cum non poſſit pro parte, ſed tantum in ſolidum peccari, omnes peccaſſe videntur. ſed poſteriore caſu text. præſupponit unum hæredum non peccare, niſi pro parte ſua: non tamen negat quin poſſit peccare ultra partem, imò hoc negare eſſet totam doctrinam, & ſenſum communem pervertere. Quid ergo ſi unus in dividuis contra fecit in totum? Reſpon. hæc quæſtio eſt ultra textum, quare ne textualem explicationem abrumpam, remitto infra parte tertia. §. Cato.

40. Deinde in text. Juriconſ. Paul. verſic. *ſed videamus* (tanquam aliquid corollariè additurus) urget differentiam, quam dederat Cato inter ſtipulationem dividuam, *amplius non agi*, & ſtipulationem individuam, *per te non fieri, neque per hæredem tuum, quominùs ire agere liceat.* Et dicit quòd ſtipulatio, *ampliùs non agi*, & ſtipulatio, *Titium hæredemque ejus ratum habiturum*, conveniunt, & dividuæ ſunt, tam ex parte hæredum ſtipulatoris (de quibus expreſsè non loquebatur Cato) quam ex parte hæredum promiſſoris. Et quemadmodum ſolus hæres promiſſoris, qui contravenit, tenetur pro parte ſua ad pœnam (ut diſertè dixit Cato) ita ſolus hæredum ſtipulatoris à quo ſolo petitum eſt, agat ad pœnam pro parte ſua tantum. Quamvis dominus ipſe non poſſit dividere ratihabitionem etiam in dividuis, prout hæredes ejus dividere poſſunt reſpectu capitum, ſed non unus reſpectu partis ſuæ: ut infrà num. 52. Ecce text. & ſenſum clariſſimum, & ſine ſcrupulo, ut exploratiſſimum ſit Gloſſas, & Doctores intricationum Labyrinthos ex ſeipſis invexiſſe & intriviſſe. Quæ enim in hoc text. vitio librariorum pauca addita, aut mutata erant, non variabant ſenſum, niſi verſ. *ſed videamus.* quinque vel ſex tantum verba malè e margine videlicet, *& Paulus reſpon. non idem eſſe, vel idem eſſe,* detracta negativa. ut ibi refert Accurſ. quæ inventa ſunt ſpuria, & in archetypo deficere, & hodie ab omnibus exemplaribus meritò rejiciuntur.

41. Sequitur §. *ſi is qui duplam.* ubi J. C. Paul. ponit quatuor exempla ſtipulationum dividuarum, & loquitur ex parte ſtipulatoris, & ejus hæredum. Prima in emptore, qui ſtipulatus eſt duplam in caſum evictionis. Hæc enim ſtipulatio dividitur inter ejus hæredes, ita ut unus eorum non poſſit agere, niſi pro parte ſua: nec dubium quin æquè ſit dividua ex parte hæredum promiſſoris, per reg. §. *& harum ſupra eod. l. in executione.* §. *prima ſpecies. infra eod.* Non autem loquitur de actione ex empto ad defendendum, licet ſit etiam dividua ex parte hæredum emptoris, vel actoris, ut ſuo loco dicam. Secunda in ſtipulatione, vel cautione data abuſu fructuario de utendo & fruendo, arbitrio

boni viri, & de re fructili reſtituenda finito uſufructu. ut ſupra uſufruct. quemadmodum cave. Et dicit, quòd finito uſufructu hæredes proprietarii non agunt, niſi pro partibus ſuis: ſive agant ad damnum deteriorationis, ſive ad rei reſtitutionem: quia dividua eſt.

42. Tamen ſi durante uſufructu ageretur ad probè fruendum, unus ſolus hæredum proprietarii poſſet agere in ſolidum, & dictam cautionem exigere in ſolidum, ut infrà dicam: quia ſua intereſt totam rem ſalvam fore. & hic text. non de exigenda cautione loquitur, ſed de effectu exactæ: Tertia ſtipulatio damni infecti, quæ utrimque dividua eſt, quia in id quod intereſt, competit. *l. plures. ſuprà de damn. infect. l. prætoria. §. incertam. infrà de prætor. ſtipul.* imò etiam ipſa miſſio dividua eſt. *l. 5. §. 1. de damn. infec.* & etiam cautio. *l. plures. de damn. infect. l. ſi quis putans. §. ſi damni. communi divid. l. non alienum. l. qui ſervum. in fin. de interrogat. actio. l. ſi communes. de negot. geſt. l. ſupra iter. §. officium. de aqua plu. arcend.* Ad quod mirum eſt Doctores non advertere.

43. Quarta ex operis novi nunciatione ſcilicet quando agitur ad intereſſe: ſecus ſi ad operis reſtitutionem, quia tunc non ſolùm ex parte promiſſoris, vel ejus hæredum individua eſſet: ut in fin. text. & in *l. antepen. §. ult. ſuprà de operis novi nunciat.* ſed etiam ex parte ſtipulatoris, & ejus hæredum, vel plurium dominorum, quorum quilibet poteſt agere ad deſtructionem operis novi, ſeu reſtitutionem in priorem ſtatum in ſolidum: quia hoc pro parte fieri non poteſt. ut eſt text. hic, qui poſtquam dixit plures ſtipulatoris hæredes pro partibus ſuis habere actionem ex operis novi nunciatione, mox limitat in reſtitutione operis: quia individua eſt, & pro parte fieri nequit: ita ut hæc limitatio ſit in rem.

44. Poſtremò addit quòd ex parte promiſſoris & conſequenter ejus hæredum tam reſtitutio ſcilicet dicti novi operis, quàm defenſio, ſcilicet rei venditæ ex primo capite evictionis individua ſunt, & quemlibet obligant in ſolidum. Hæc enim ultima clauſula refertur ad præcedentia in eodem § *& ex illis ſuppletur*, cum ſit una & eadem periodus. Totus enim hic §. loquitur de dividuitate vel individuitate ipſius obligationis & actionis, non autem ſolutionis, ſeu præſtationis tantùm. patet in princ. tex. ibi, *habebit actionem.* Summa, prædictæ quatuor ſtipulationes ſunt utrimque dividuæ, niſi quantum ad ultimam, ſi agatur ad operis novi reſtitutionem: quia tunc utrimque eſt individua: ut hic probatur. Actio autem ex empto ex primo capite evictionis, ſcilicet ad defendendum, ex parte quidem venditoris, ſeu debitoris & ejus hæredum, individua eſt, & quemlibet obligat in ſolidum: ut probat text. in fin. ſed ex parte actoris dividua eſt, ut ſuo loco probabitur. Duæ enim hæ ultimæ obligationes ſcilicet reſtituendi operis, & defendendi æquiparantur hic ex parte debitoris, & ejus hæredum duntaxat, non autem ex parte creditoris.

§. ſi ſortem 45. Capio §. *ſi ſortem in l. ſeq.* qui de ſe non ſpectat ad materiam dividuarum & individuarum obligationum, tamen neceſſariò ſimul explicandus eſt, ut obvietur apparenti antinomiæ ſecundi reſponſi Catonis, Pomponius hic tractat de commiſſione ſtipulationis pœnalis: hoc eſt enim ſubjectum hujus quæſtionis. Quæſtio autem vel ſtatus diſputationis eſt, an committatur in totum, an vero pro parte, quando pro parte ſatis ſit principali obligationi? Hæc quæſtio non eſt de individuitate ipſius obligationis ſive principalis ſive pœnalis, tamen magnam cum ea habet affinitatem. Ideo idem Paul. 2. C. poſt epilogum ſuum Dividuorum & Individuorum in *l. in executione. infrà eod.* ſimilem

Primum exemplum. ſubjecit quæſtionem. Sed hic proponit duo diverſa exempla, & majoris perſpicuitatis cauſa ſeorſim excutiam. Primum exemplum, de eo qui certam quantitatem promiſit, & ſi ea ſoluta non eſſet, certam pœnam, & obiit relictis duobus hæredibus: unus ſolvit partem ſuam, alter non: quæritur an tota pœna ſit commiſſa, vel pro parte non ſolventis tantùm? vel an ille qui prævenit ſolvendo partem ſuam, ſit ex tunc in toto ſecurus de pœna, ſive cohæres perſolvat in loco, vel termino, ſi quis ſit, ſive non. Videbatur quod ſic.

46. Primo ex vi & proprietate verborum conditionis conventæ ejuſmodi, ſi ea ſoluta non eſſet, non enim dicit ſi ea tota ſoluta non eſſet, ſive niſi tota ſolvatur in termino, ſed ſimpliciter, ſi non ſolvatur. Aliud eſt enim dicere, ſi tota ſoluta non ſit, aliud ſi ſoluta non ſit. Primo caſu vis in toto, & negatio cadit ſuper toto, quaſi ſuper univerſo, unde non poteſt dividi, ſed ſatis eſt non eſſe ſolutum, ut pœna in totum committatur: & conditio verè, propriè & ſpecificè in totum vera eſſe, & extare dicitur, etiam ſi non ſit ceſſatum in toto ſolvendo, quia tunc demum ſignificatio ſumitur in toto, vel univerſo. Et ſic ſi in aliquo falſa eſt, in totum falſa eſt, *l. ſi is qui ducenta §. utrum. de reb. dub.* Secundo caſu non eſt vis in toto, nec in univerſo, de quo non eſt facta mentio, quia negatio ſeu conditio negativa non apponitur ipſi toti, vel univerſo, ſed uni ſummæ ſimplici, & indefinitæ. Totum autem vel univerſum tanquam tale diviſionem non recipit, ſalva ratione Latini ſermonis, ſed certa ſumma indefinitè prolata ſine expreſſa determinatione ad totam, recipit diviſionem: & conſequenter ſalva ratione recti ſermonis recipit vulgarem interpretationem eatenus quatenus text. eſt qui non ſolet ad hoc expendi, in *l. quid tamen. in princ. verſ. & multum intereſt de omnibus ſimul an non. ſupra de arbitr.* igitur verum eſt conditionem non ſub determinatione totius, ſed ſimpliciter appoſitam deficere in parte, per ſolutionem partis, & ſic pœnam non committi, niſi pro reliqua parte. Sexdecim rationes dubitandi.

47. Secundò ex mente contrahentium: quia certum eſt pœnam eſſe pro eorum arbitrio commenſuratam ad ſortem, & ad defectum ſolutionis ſortis, igitur appoſita intelligitur quatenus peccatur in ſorte ſolvenda. Quod ſi contrahentes id egiſſent, ut ſolida pœna committeretur non ex ſimplici defectu ſolutionis, ſed ex defectu perſolvendi totam ſortem, & per unum & minimum hæredum, & niſi in totum perſolutum eſſet in termino, facilè id expreſſiſſent: igitur ex quo ſpecialiter non expreſſerunt, non cenſentur voluiſſe extendere commiſſionem pœnæ in totum, etiam ſi media vel minor pars ſortis ſoluta fuerit in termino. *argum. l. unica. §. ne autem. C. de caduc. tol.* Tertio, quia in dubio mens contrahentium cenſetur conformari menti & interpretationi legis, quæ eſt, ne pœna excedat delictum. *l. reſcriptum. de his quib. ut indig. l. ex facto. §. ult.* & ibi Jaſon *de vulg. & pupil.* quæ regula ſecundum omnes habet locum in dividuis. Sed hic tam ſors principalis, quàm pœna ipſa dividua ſunt.

48. Quarto ſtipulatio acceſſoria debet intelligi ſecundum naturam principalis, vel materiæ ſubjectæ: ſive ſit ſtipulatio cautionalis, ut in *l. ſi legati ſervi. de legat. 1.* ſive aliter acceſſoria. ut in *l. ſi ſtipulatus. de uſur.* ſive pœnalis, ut expreſsè Bartol. in *l. ult. col. 2. quæſt. 2. infra de duobus reis. & l. qui Romæ. §. duo fratres. col. 4. qu. 2. infrà eod.* Alex. conſ. 110. nu. 3. lib. 3. ſive etiam principalis ipſa ſtipulatio. *l. inter ſtipulantem. in princip. inf. eo. l. damni infecti quidam. ſuprà de damno infecto.* & quòd omnino ſtipulatio ipſa reguletur ſecundum materiam ſubjectam, vel ſecundum naturam contractus, cui adhæret, hactenus ne quis in plus teneatur, non quin firmiùs & efficaciùs, tradit Alex. in *l. 1. in fin. ſup. de pact.* & in rubr. ubi Soc. Jaſon. & alii ita tenent ſuprà eo. ſed hic ſtipulatio pœnalis apponitur ſuper materia prorſus dividua, cujus ea eſt natura, imò etiam neceſſitas, ut dividatur obligatio principalis inter hæredes ipſo jure pro portionibus hæreditariis, ita ut unus hæredum ipſo jure liberetur ſolvendo partem ſuam: igitur à pœna quoque ſaltem non commiſſa, ſed

committenda liberari debet : & ſatis eſt eam committi pro parte non ſolvenda in termino.

49. Quintò ſicut dividitur cauſa, ita dividitur effectus, & negligentia, ſic mora diviſa dividit commiſſionem uſuræ & pœnæ. *l. Seia mutuam. de uſur. facit l. cùm quidam. in princ. eod. tit.* Sed mora ſeu negligentia ſolvendæ ſortis principalis eſt diviſibilis, præſertim cùm non ſit limitata ad ipſam totam & integram ſolutionem, nec pœna concepta in eventum, quod non ſit totaliter, & integrè perſolutum: igitur pro parte ſoluta infra terminum ceſſat pœna.

50. Sexto text. eſt rotundus in 2. reſpon. d. §. Cato. ubi in dividuis ſtipulatio pœnalis non committitur, niſi pro parte hæredis peccantis tantùm : ſed hic ſumus in dividuis: igitur, &c. Nec obſtat ſi dicatur, quod ibi conditio eſt affirmativa, ſi agatur, vel aliter fiat : hic autem negativa, ſi non fiat, vel ſi ea ſumma non ſolvatur: quia non eſt vis in conditionibus negativis, vel affirmativis, tum negativa facilè poteſt concipi affirmativè, vel contrà. *l. qui non facit. de reg. jur.* & ſic eſſet imponere legem verbis; tum præfata deciſio Catonis non fundatur in formula verborum : ſed in reali & viva ratione æquitatis, & ſenſus communis, videlicet, quia principale eſt dividuum : igitur pœna quoque, & ejus commiſſio dividi debet. Et quia in principali pro parte peccari poteſt, igitur & pœna pro parte committi. quæ duæ rationes Catonis recidunt in unam, quæ hic æquè quadrat ut ibi, ergo utrobique idem jus eſſe debet.

51. Non obſtat quod Cato loquatur ibi in principali obligatione facti, ſeu faciendi : nos autem loquimur in obligatione dandi: ut eſt communis ſolutio, ſeu potius evaſio, ſed nimis frivola & inepta: quia nulla bona eſt ratio differentiæ quantum ad hoc: an obligatio ſit faciendi vel dandi. Et quas doctores comminiſcuntur rationes differentiarum, merè futiles ſunt, quædam etiam ridiculæ quas ipſimet invicem confutant & evertunt. tum Cato ibi non facit vim an obligatio principalis conſiſtat in faciendo, vel in dando; ſed ſolùm facit vim in hoc, an id de quo cautum ſit, dividuum ſit vel individuum. Sed hic, id de quo cautum eſt, dividuum eſt, & omnes decidendi rationes Catonis etiam eodem numero concurrunt. Tum quod ibi Cato meminit de amplius non agi, gratia exempli eſt. Patet ibi, *veluti*, igitur non reſtringit, ſed omnino ſatis eſt id, de quo cautum ſit, diviſionem recipere, & pro parte peccari poſſe, ut hic, & ad hoc ut commiſſio pœnæ dividatur, & pro parte qua peccatur, dumtaxat committatur.

52. Prætereà illud exemplum, *amplius non agi*, non minùs poteſt referri ad dationem certæ ſummæ vel fundi, quam ad nudam traditionem fundi : ſed non agere ad dandum, ſeu remittere dationem, dare eſt, vel dationi omnino æquipollet. Et ſic ipſum etiam exemplum Catonis, quod eſt indefinitum, non minùs circa dationem, quàm circa factum verſatur & in utroque ſpecificè exemplificari poteſt, ergo reſponſum illud Catonis æquè in obligationibus dandi ſicut faciendi verſatur, dummodò dividuæ ſint. Quid quod J. C. Paul. interpretans, & amplians illud ſecundum reſponſum Catonis apertè demonſtrat, quod non fundatur in conditione negativa, vel affirmativa, nec an id de quo cautum eſt, conſiſtat in dando, vel in faciendo, ſed quod dumtaxat fundatur in ipſa dividuitate, hoc eſt in eo, quod diviſionem recipit, & pro parte impleri vel non impleri poteſt. Patet, quia Paul. illud idem reſponſum exemplificat in ſtipulatione, rem ratam haberi indefinitè ſumpta, nullam enim determinationem ſeu reſtrictionem addit, niſi eam dumtaxat, quæ reſultat ex dictis expreſſis Catonis, videlicet dummodò ipſum ratificabile diviſionem recipiat, & poſſit pro parte præſtari. Et ſic tam ſecundum reſponſum Catonis, quam ejus interpretationem, & ampliationem factam per Paul. remanet ſine ulla determinatione, vel reſtrictione, an id de quo cautum eſt conſiſtat in faciendo vel non faciendo, ſive in dando, ſive conditio ſtipulationis pœnalis ſit affirmativè, ut in exemplo Catonis, ſive negativè, ut hic, concepta. quin imò in exemplo per Paul. addito, conditio ſtipulationis pœnalis eſt æquè negativè concepta ſicut in hoc §. *nec minùs* refertur ad ratificationem promiſſionis dandi, ut hic, quam promiſſionis faciendi, ex quibus communis illa differentia, & ſolutio Doctorum prorſus inanis & profligata jacet.

53. Septimo viva ipſa æquitas (etiam ceſſante expreſſa, & rotunda deciſione Catonis & Pauli) hoc arguit. Cum enim alter hæredum ante terminum partem ſuam integrè ſolverit, & ſic nec in mora, nec in culpa ulla reperiri poſſit, non eſt æquum, quod cadat in pœnam, quæ non eſt impoſita nec ſtipulata, niſi in moroſum & culpabilem, & in caſum moræ vel culpæ, ipſa etiam æquitas dictat alterum propter alterius ſolius culpam non debere puniri : hic ipſa naturalis æquitas ſatis evidens eſt, & ſatis per ſe nobis ſilentibus loquitur. Quare ulteriùs non proſequar eam verbis, quorum adminiculo non eget. *l. unic. C. ſi minor. hered. ſe abſtinuer.* Octavo, ipſa quoque legum æquitas & ratio : quorſum enim diviſio a lege duodecim tab. ipſo jure inter hæredes, niſi unus ſolvens partem ſuam à lege ipſo jure actu diviſam, ipſo quoque jure in totum liberetur, tutúſque ſit deinceps ab omni acceſſione pœnali, vel uſuraria, aut alia? Cúmque hoc prævidere poterat, & debebat ſtipulator, nec tamen conceperit pœnam in caſum deficientis totius & perfectæ ſolutionis integræ ſummæ præciſè, ſed ſimpliciter, nonne eam reliquiſſe cenſetur in diſpoſitione regulæ juris communis? Nono, odio pœnæ ſumenda eſt mitior interpretatio etiam in dubio. *l. in pœnis. infrà de pœnis.* præſertim cùm ſatis operetur in ipſo principali debitore reſpectu totius, & in ſingulis hæredibus ejus reſpectu ſuæ cujuſque portionis a lege diviſæ, & ſimpliciter ſtipulatio interpoſita ſit.

54. Decimo non ſolùm hic intellectus congruit etiam verbis ſtipulationis, ut dixi in primo argumento, ſed etiam ſenſus oppoſitus repugnat ejuſdem verbis. Patet, quia verba ipſa conditionalis, & pœnalis ſtipulationis, ibi, *ſi ea ſoluta non eſſet*, excludunt pœnam ſi ſolutum ſit, ergo eam excludunt pro parte ſoluta, & recepta à creditore. Sed ex hypotheſi non minus verum eſt mediam partem ante terminum ſolutam in termino, & ſic verba conditionis non minùs expreſſim excludunt pœnam pro parte ſoluta, quam eam inducant pro parte non ſoluta. Quod ſi dicas non eſſe verum totam ſolutam eſſe in termino, ut omnes argutantur, ego libenter id fateor, ſed dico primo, quod hoc non concludit aliud, quàm non debere pœnam in totum ceſſare. Secundo dico hoc, nec præcedentia nec ſequentia objecta diluere. Tertio dico conditionem non eſſe conceptam ſuper ipſo univerſo, vel totali (ut ita loquar) ſed ſimpliciter : nec apparet pœnam eſſe ampliatam ad commiſſionem totius pœnæ, etiam ſi pars eſſet ſoluta, & recepta, etiam contra unum hæredum totam portionem ſuam maturè ſolventem : & pœna in reliquo non eſt inutilis, ſed ſatis operatur, ergo non debet extendi ultrà quàm vis verborum neceſſario inferat, ſed potius reſtringi, igitur multò minùs extendi ultra neceſſariam verborum ſignificationem, & adhuc minùs contra ſenſum naturali æquitati, & regulis juris communis conſentaneum, qui etiam ex verbis concipi poteſt. *l. Gallus §. quidam rectè. de liber. & poſthum.* quamquam ſufficeret verba non repugnare. *l. talem. in fin. de hæredibus inſtitut. l. ab omnibus. in fin. princip. de legat.* 1.

55. Undecimò per locum ab abſurdo, quia regulariter non poteſt quis habere principale & pœnam. *l. reſcripto. §. ſi pacto. ff. de pact. l. cum proponas. l. ubi*

pactum. ſecundum verum intellectum. *C. de pact.* Et ſi quando poteſt habere utrumque, non tamen contra eum, qui non fuit in culpa vel mora. Sed hic non ſolùm exigeret utrumque, ſed etiam ab eo, qui ſolvit ante terminum, nec fuit in ulla culpa, vel mora.

56. Duodecimò ſequeretur quòd culpa minimi hæredum fortè in ſemuncia inſtituti, faceret alios omnes quantumvis diligentes in pœnam cadere: imò tandem ſequeretur, quòd major eſſet pœna, quam culpa & ſumma circa quam verſatur: puta ſors mille, pœna quingentorum: hæres in ſemuncia, qui non debet niſi 41. cum dimidio & ſextante unius de ſorte, faceret cum effectu committi pœnam quingentorum contra omnes hæredes, de qua non ſolveret niſi viginti cum ſextante unius, hæres autem in ſemiſſe, qui non peccaſſet, ſed ſolvendo præveniſſet, caderet in pœnam decuplo majorem: ut hæc inepta ἀτοπία videretur.

57. Sed his non obſtantibus decidit J C. quod hæres, qui ſolvit integrè pro parte ſua, nihilominùs eſt in periculo pœnæ incurrendæ, donec portio quoque cohæredis ſolvatur: quo deficiente toto pœna committitur, non minùs contra eum qui ſolvit, quàm contra non ſolventem. Et antequam det rationem decidendi, addit ſecundum prima facie durius exemplum. Actor petebat fundum à reo, compromiſerunt ſub pœna mille in arbitros, qui pro actore judicaverunt, deceſſit reus relictis quatuor hæredibus, quorum tres parent ſententiæ, quartus recuſat: an tota pœna committatur: Videbatur quod non, ſed ſolùm pro parte non parentis per nuper dictas duodecim rationes.

Secundum exemplum §. ſi ſortem.

58. Et ultra decimo tertiò, quia in compromiſſis hoc peculiare eſt, quòd non poteſt victor habere utrumque: quia victus habet jus ſolvendo pœnam, ſpernendi & extinguendi compromiſſum. *l. ſi duo §. ſemel. de arbitr.* & ſententiam inde ſecutam quippe cui non paretur niſi metu pœnæ. *l. 1. Cod. de arbitr.* & ſic reus transmittit hoc jus ad hæredes ſuos: igitur aliis parentibus, aliis pœna non committitur niſi contra non parentes, ſeu quatenus non paretur. Decimo quartò quia in compromiſſis ſolet pœna augeri vel minui pro valore rei controverſæ, imò quandoque major eſt re, de qua agitur. *l. non diſtinguemus. in princip. de arbitr.* ergo iniquum eſt quod tribus hæredibus parentibus, ob quarti, vel forſan ſolius decimi inobedientiam, victor, cui à novem obedientibus ſatisfactum eſt, nihilominùs ac ſi nullus paruiſſet, totam hanc magnam pœnam, & contra omnes exigat, tantùm abeſt, ut ſit illi injurium pœnam pro parte inobedientis tantùm exigere. Rurſus adde alias in idem decimam quintam & decimam ſextam rationes infrà eod. num. 81.

59. Quibus non obſtantibus J. C. decidit uniformiter in utroque exemplo, propter unum non parentem, ſolidam pœnam committi contra omnes pro partibus ſuis. & pariter addit in utroque exemplo, quòd is, per quem pœna committitur, debet cohæredibus ſatisfacere, ſeu eos indemnes reddere: quod non intelligitur abſolutè, ſed cauſa cognita. Tandem in utroque dat eamdem, & unicam rationem decidendi, quia videlicet aliàs fieret injuria ſtipulatori, nec aliud addit, non dicit, quæ & qualis ſit hæc injuria, nec an ſit eadem numero vel ſpecie in utroque caſu, quod neceſſariò perſcrutandum, & patefaciendum eſt, priuſquàm præfatæ rationes dubitandi commodè ſolvi, & hæc jura ſincerè conciliari queant.

Uniformiter in utroque exemplo.

60. Hæc enim difficultas infinitorum intricationum, & errorum hactenus inextricabilium cauſam præbuit, ut ardua videretur inter ſecundum reſponſum §. *Cato. & hunc* §. antinomia: quæ tamen nulla eſt, & ex eo præcipue erraverunt gloſſ. & Doctores quod alii conſideraverunt has obligationes in abſtracto, & non in ſui cujuſque caſus ſubjecto, cum ſuis legalibus circumſtantiis, ut illi qui intelligunt *d. l. eadem in princip.* in ſtipulatione dolum abeſſe a te hæredéque tuo in genere, non curando de ſubjectæ materiæ ſubſtantia & circumſtantiis, quaſi vis quædam magica, aut forma ſit impreſſa, aut per legem alligata nudis verbis, & formulis dictæ ſtipulationis, alio non inſpecto, quod eſt puerilibus ſomniis & deliriis anilibus ſimile, aut quaſi ſcientia noſtra juris eſſet una ſpecies metaphyſicæ, ſola inviſibili ſpeculatione (ne dicam inani phantaſmate) contenta, nec ad uſus hominum, & deciſionem juſtam & æquam cauſarum in praxi applicanda. Alii verò conſideraverunt dictas ſtipulationes & obligationes in ſuo quidem (ut ita loquar) concreto, hoc eſt cum themate ſubjecto, ſed non ſecundum juris formam, praxim, & ſenſum, qui unicus eſt, ſed alium quiſque proprium ſuum & difformem ſenſum attulit unde major confuſio & intricatio, & tantò majores tenebræ ortæ ſunt. Rurſus quod utrique quantumcumque laborioſè, acutè, variè, ſurſum vorſum per tam multa pertinenter impertinenter eluctati: ad pauca tamen reſpectu neceſſariorum aſpexerunt: tantum enim abeſt ut ad omnia, quæ harum legum authores in his & ſimilibus exemplis præſupponunt, animadverterint: ut potiora partim penitus omiſerint, partim contrarium ex diametro ſibi finxerint. Quò factum eſt ut non paucis contigerit eo longiùs à ſcopo veritatis aberrare, quò vehementiùs currerent.

Errorum cauſæ.

Abſtractum.

Concretum.

61. Nos autem ex puris juris fontibus plenam cujuſque ſtipulationis & ſubjecti in eis contenti naturam, vim, effectum, circumſtantias pertinentes, & uſum explicabimus, & ſic omnia plana, facilia, expedita & invicem cæteriſque legibus conſona eſſe nullo penitus ſcrupulo relicto oſtendemus, nihil aliunde acerſitum, nihilque noſtrum, præter perſcrutandi, inveniendi, & judicandi laborem adducemus. Hic jam ſeſe obtrudit totius materiæ amplitudo reſolvenda, ſed ne diſcentium ingenia obruam, in tam gravi, ardua, & latiſſimè multis perplexitatibus admixtis patente materia, placet ut ſupra eod. num. 2. decrevimus ordinem ſuſceptum ſervare, & ea tantùm nunc dicere, quæ ad ſincerum & literalem horum textuum intellectum & conciliationem neceſſaria ſunt, ſenſim viam ſternendo ad totius materiæ amplitudinem, & analyſim futuram.

Ratio τῆς ἀντινομίας.

62. Igitur ἀναλυτικῶς explicando *hunc* §. *ſi ſortem.* duo ejus exempla conveniunt in hoc, quòd text. dicit, ſcilicet quòd contraventione unius hæredum, tota pœna contra omnes pro partibus eorum committitur, ſalvo eorum recurſu adverſus contravenientem: & quod aliter injuria fieret ſtipulatori: ſed in aliis, & in propria ratione decidendi, multum differunt, nec eadem fidelia (ut perperam hactenus) dealbari debent. Neutrum tamen exemplum repugnat ſecundo reſponſo d. §. Cato. cùm nulla penitus ſit in his ἀντινομία. Patet primò quoad primum exemplum hujus §. quoviſmodo ſpeciem facti fingas.

Conciliatio juriuṁ.

63. Tribus enim modis poteſt pœna dationi ſortis (à diſpoſitione ut hic, incipiente) apponi. Primò vice uſurarum, vel loco interuſurii. quod eſt frequentiſſimum in jure. Secundo loco intereſſe caſualis vel incidentis, de quo rara ſunt exempla in jure, dixi novè & latè in tractatu de commercio, & uſu quæſt. 74. Tertio loco ſortis principalis, cujus non multa ſunt exempla in jure: nec aliàs quàm uno ex his modis fingi poteſt, vel adaptari hypotheſis primi exempli hujus §. *ſi ſortem.* & tamen omnibus & ſingulis iſtis modis, ſeu quaquaverſum, clarè procedit & ſine offenſa d. §. Cato. vel alterius legis, aut æquitatis, ut mox oſtendam: ergo malè hactenus fuit hic §. à Gloſſ. & Doctoribus diſtortus, & lancinatus.

Pœna tribus modis ſumitur.

64. Patet, accipe primum exemplum, & inſpice text. ſed nihil addas, niſi ex legibus ſimile thema tractantibus, vel concernentibus, & maximè ex his, quæ frequentiſſimè in uſu & corpore juris occurrunt, ad

Verus & novus intellectus §. ſi ſortem.

quæ potiſſimum debent leges adaptari. *l. nam ad ea. ſuprà de legib. puta ex l. pecunia. l. pœnam. de uſur. l. Julianus. §. idem Papinianus. de actio. empt. l. cùm allegas. C. de uſur.* Et videbis hunc §. *ſi ſortem.* in princip. loqui. de pœna uſuraria, ſive loco uſuræ propoſita: aut ſaltem de pœna, quæ intra modum & limites legitimarum uſurarum omnino coërceri debet per dictas leges.

65. Verum eſt quòd Accurſ. ibi. & fere ubique, ut in *l. rogaſti. §. ſi tibi. ſi certum peta. in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. verbo, quantitas inf. eod.* (excepto ſolo caſu mutui, de quo nullus dubitat) reſtringit generaliter, & in omnibus aliis caſibus à mutuo, dictas leges in uſurario fœnerari conſueto, ſeu quando aliàs conſtat de animo fœnerandi. & multi ſequuntur, ut per Alexand. conſ. 119. num. 16. lib. 2. Franciſcus Purpurat. in *d. §. ſi tibi num.* 71. Sed hæc reſtrictio falſa eſt de jure, quia dictæ leges præciſæ ſunt, & generales de quovis interuſurio: ut dixi *in tractat. uſura. quaſt.* 74. Quid enim remotius eſſe poteſt à præſumptione uſuræ, quàm venditor, cui & res vendita & pretium abſunt: & tamen in eo indiſtinctè idem ſtatuitur in *d. §. idem Papinianus.* etiam ſi non ſit ſolitus fœnerari, imò etiam ſi conſtet nullo modo cogitaſſe, ſed alieniſſimum fuiſſe ab omni fœnore. Alii vero (quæ maxima turba eſt) qui dictas leges intelligunt indiſtinctè, graviùs errant: quia præfatas, & omnem pœnam quantitati appoſitam penitus reprobant, & malè, non intelligentes modum & æquitatem uſurarum civilium, quam novè deteximus in juſto tractatu ſuper eas edito, qui ſi maturiùs componi & edi potuiſſet, non tam diu tot ſeculis latuiſſet verus ſenſus, & intellectus hujus §. in princip.

66. Quem ego quoties pœna eſt loco uſuræ, vel interuſurii, generaliter intelligendum dico ſecundum d. l. & omnes alias ejuſdem materiæ: & ſic nihil affingo, nihil divino, ſed verum, ſolidum & neceſſarium ſenſum ex aliarum ejuſdem materiæ legum conjunctione do, & in lucem reduco, dicens, non ex meo, ſed ex ipſarum legum ſenſu & ſpiritu, quod quoties pœna ſorti appoſita eſt in punitionem, vel compenſationem moræ, vel dilationis & interuſurii, ſeu alterius intereſſe promiſcui, ſeu indefiniti (prout alio non addito in facto præſumendum eſt) hæc pœna quacumque verborum forma concepta, ſive ſic, *niſi mille debita ſolveris infrà annum, ſolves ſexaginta:* vel ſic. *niſi ſolveris in eo termino, ſolves mille ſexaginta:* non poteſt excedere legitimum modum uſurarum, & etiam intra illum modum ſimul cum ſorte exigetur ſecundum dictas ſingulas & ſimiles leges in propriis & expreſſis terminis. Si ergo alter hæredum ſolvat partem ſuam, puta quingenta in termino, alter poſt terminum offerat, quis (niſi ſtupidus aut ad quævis alia ſomnia, quàm ad rem & textum animum obvertens) non videat totam pœnam eſſe commiſſam, & debitam.

Prima hypotheſis.

67. Et aliter injuriam fieri creditori? Patet, quia infrà terminum emenſum poterat tantumdum conſequi pro legitima, & communi, nempe ſemiſſi uſura, & ſimul ſortem exigere in termino, imò etiam ante terminum cum uſura pro rata temporis, & adhuc cum uſura poſt terminum lapſa pro rata ſortis reſtantis. At
I. hic creditor fecit duplicem ad minus gratiam: Primam, ut debitor interim defungi poſſet ſine ulla uſura, vel pœna, ſolvendo in termino, ubi ex die contractus
II. poterat creditor uſuras continuas ſtipulari. Secundam, quòd poſt terminum non augetur pœna, nec currit ulla uſura ubi ſtipulatio uſurarum ſemper cucurriſſet: quod ſi creditor expreſsè, vel tacitè, ut veriſimile eſt, addiderit, quod interim non poſſet ſortem exigere, adhuc aliam tertiam gratiam fecit, quam omit-
III. to, quia neceſſario non colligitur ex textu. Creditor igitur gratiæ ſuæ potuit legem apponere, cui omnino ſtandum eſt intra dictos limites, alioquin fieret ei injuria, non ſimplex, ſed ad minus duplex, aut triplex:
quia primò fraudaretur legitimo commodo uſurarum, I.
de quo aliàs ſibi providiſſet. Secundò fraudaretur commodo pacti & promiſſionis ſuæ, quæ multo mitior & II.
lenior eſt legali. Et tertiò ſi actum ſit, ne interim exi- III.
geret, fraudaretur injuſtè uſu, & commodo pecuniæ ſibi ex mutuo, & vendito, dote, vel alia quavis juſta cauſa debitæ.

68. Vide quàm planus clarus, & facilis ſenſus minimè accerſitus, ſed nativus, æquitati & omnibus aliis legibus conſentaneus, quamque minimè pugnans cum ſecundo reſponſo Catonis. ibi enim non agitur de §. Cato.
pœna uſuraria, ſeu punitiva, aut compenſativa moræ, dilationis interuſurii, vel cujuſvis intereſſe extrinſeci, aut caſualis, ut hic. ſed ibi agitur de pœna ſubrogata loco ipſius principalis. Illic enim principale ipſum erat non agere, ſeu non petere, ſive quantitatem, ſive ſpeciem, ſive fundum, aut quidvis modo dividuum, & pro parte petibile, & præſtabile, ut ibi dicitur in text. Et ſic ſtipulator ſtipulatus erat ſibi pacem, & ſecuritatem ſuper hoc à promiſſore, vel certam pœnam, ſi promiſſor mallet, ut ille text. videtur innuere, quod electio erat promiſſoris, ita quod non poterat ſtipulator petentem exceptione repellere, ſed ſi actor peteret (ſcilicet cum effectu) pœnam exigere, quod clarius innuit exemplum Paul. ratum haberi.

69. Tamen ex text. neceſſario non colligitur utrum ſit, nec ego curo cujus ſit electio, ſive ſtipulatoris, ſive promiſſoris: hoc enim impertinens eſt, nec Cato, nec Paulus ullo modo vim in hoc faciunt, ſed in ſola dividuitate per aliud non impedita, quæ junctis notat. infrà num. 77. eſt ratio decidendi immediata & expreſſa: ſed ineſt etiam alia ratio æquitatis, & juridica, videlicet quod ſtipulator non debet habere utrumque, hinc ſi pœna conventa eſſet de re individua, divideretur per æſtimationem: ut infrà dicam.

Ratio decidendi §. Cato.

70 Cùm autem ibi non poſſet ſtipulator utrumque habere, hoc enim eſſet tum contrà mentem contrahentium, tum contra eorum verba aperta, ſi contrà feceris, ſcilicet agendo, vel petendo cum effectu, prout cum effectu hæc conditio debet accipi: ut in propriis, & fortioribus terminis probant text. mox allegandi. tum contra omnia alia jura. in *l. reſcriptum. §. ſi pacto. ſuprà de pact. l. apud Celſum. §. Labeo. ſuprà de doli exceptio. l. ſi pacto quo pœnam. C. de pact. l. ſi mota. l. cùm proponas l. ubi pactum. C. de tranſact.* etiam in materia quantumvis favorabili, videlicet dotis: ut in *l. ſi pater. §. ſi mulier. ſuprà de pact. dotalib.* Cùm inquam in d. §. Cato. reſpon. ſecundo, non poſſit utrumque habere, & poſſit impleri, & haberi pro parte, ſequitur neceſſariò, quod non committetur pœna in totum, niſi in toto cum effectu contraveniatur. Et quod ſi contraveniatur in parte tantùm, quod pro ea parte dumtaxat, & ſic contra ſolum contravenientem committetur. Et eodem modo loquitur, & intelligitur exemplum Pauli de ratum habendo ſub pœna, hæc enim ſtipulatio intelligitur in eodem vel ſimili caſu, & ejuſdem rationis cum ſecundo exemplo Catonis, ut oſtendit, imò neceſſariò demonſtrat phraſis, & ductus ſermonis d. §. Cato.

71. Quod ſi quis ardelio dicat me callidè aſſuere thema idoneum, videlicet quando ad ſortem mille, pœna non eſt niſi ſexaginta uſque ad annum, ego affirmo, & reipſa oſtendo me nihil accerſere, nec textum reſtringere, ſed potiùs ampliare, quandoquidem facilioris methodi cauſa hypotheſim illam dedi: idem dicens, ſi pœna ſit octuaginta in eo, qui poteſt beſſes ſtipulari, vel ſi pœna ſit centum ſexaginta, tempore duplicato, vel major, aut minor, longior, aut brevior pro modo ſortis, & dilationis: imò generaliter omni caſu & quantacumque ſit pœna: quia ſi excedat legitimum modum uſurarum ipſo jure ad illum reducitur *l. cum allegas. C. de uſuris. cum ſimilibus.* Hic autem non agitur de pœna exceſſiva reducenda, vel non, de qua ad alia jura recurrendum: ſed de pœna jure debita, vel

quatenus valet, & debetur, & quæritur an uno ſolo plurium hæredum deficiente, tota committatur? Et reſpondetur quod ſic, contra omnes pro partibus ſuis: quod eſt omnibus juribus, & æquitati conſentaneum: & aliàs fieret evidens injuria creditori.

72. Nunc ergo do ſecundum genus hypotheſeos, vel ſpeciei primi exempli hujus §. de qua tetigi ſuprà eod. num. 63. Pauca quidem in jure ſunt exempla, ſed multa, & practica colligi poſſunt *è meo tractatu commerciorum & uſurarum num. 499. cum ſequent. num.*

Secunda hypotheſis. 577. Debitor promiſit ſolvere mille ſub pœna quingentorum in nundinis Lugdunenſibus, vel Francofordianis, vel Maſſiliæ, aut Venetiis tali die, qua creditor omninò indigebat, ne facultatem res ſuas luendi, aut curſum, & fidem negotiationis ſuæ perderet, intereà debitor habuit duos hæredes, unus ſolvit partem ſuam: Reſpondet hic text. quod non eſt ob id ſecurus à pœna, quæ nihilominus committetur tam contra ſolventem, quàm contra non ſolventem pro portione hæreditaria, niſi ille, vel cohæres, aut alius eorum nomine totam ſortem infra eaſdem nundinas, vel terminum conventum perſolvat. Ratio evidens: quia aliàs fieret injuria creditori qui eſt in ea periſtaſi, ut magnum damnum incurrat, vel certum lucrum amittat, niſi ſortem integram ſua die accipiat. *l. 3. in fin. verſ. quid enim. de eo quod cert. loc.* Non ergo individuitas ſortis, vel pœnæ, ſeu commiſſionis pœnæ hoc operatur: ſed intereſſe creditoris, qui ut non evitat illud receptione partis, ita non debet carere parte pœnæ, & ſic nulla lex obſtat, nec ſecundum quidem reſponſum §. Cato. quia loquitur in caſu diſparato, & diverſæ rationis: ut ſuprà eod. num. 68. & infrà part. 3. Quòd ſi cui parum aptè libeat regulam facere ex illo 2. reſponſo, ea limitatur in caſibus hujus §. per rationem in eo expreſſam.

73. Verum eſt quòd in hac hypotheſi pœna tanquam ſubdupla videtur magna: ſed de hoc an ſit nimis excedens, & moderanda non agitur hîc, ſed in *l. unic. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt. ad fin.* ubi in extricatione prioris Labyrinthi quæſt. 10. diximus. Fateor quod ſi bonus judex videat pœnam exceſſivam, tantò faciliùs moveri poterit ad eam moderandam, ſi ſua die pars ſortis ſoluta ſit, & quanto major pars ſoluta fuerit, & indemnitati creditoris propiùs occurſum: quinimo plus dico, quod ſi unus hæredum occurrerit damno & ceſſanti lucro creditoris ſolvendo partem ſuam ante finem termini, vel forte ſolvendo ultrà partem ſuam, quod tunc licet non omninò perſolvatur in termino, & mero jure pœna ſit commiſſa, tamen obeſt exceptio, ex quo unus hæredum diligentia ſua reddidit creditorem indemnem. Idem ſi diligentia tertii ad commodum hæredum vel unius eorum. *Arg. l. ſolvendo de neg. geſt.* & eorum quæ dixi *in Conſuetud. Pariſ. §. 22. qu. 46. nu. 152. & in tract. commerciorum & uſura. q. 45. & in annot. ad Philipp. Dec. conſ. 58. conſ. 650. in fin.* Cæterùm præſuppoſita legitimâ pœnâ, non poteſt (utplurimum) fieri quin creditores injuria afficiantur, ſi in periſtaſi fraudari poſſent parte ſortis in termino, & parte pœnæ in perpetuum: quia caſus de quibus in *d. l. 3. §. ult. verſic. quid enim. de eo quod certo loc.* non reſpiciunt uſuram, ſed damnum certum imminens ſubeundum à creditore vel lucrum perdendum, niſi perſolvatur in termino, & loco compacto. Et verb. *injuria*, in hoc text. non meram voluntatem creditoris reſpicit, cui ſic libuit, & non aliàs contrahere: nec etiam reſpicit lucrum integræ pœnæ: ſed ne contingat creditores cum damno ludificari, & tamen integram pœnam, de qua ſibi legibus, & intra metas legum caverant, non habere, & legum authoritate & fiducia decipi, quod ferendum non eſt. *l. 1. C. de his qui veniam ætat. impet. l. 1. ff. de conſtit. pecunia.*

Tertia hypotheſis. 75. Tertium genus hypotheſeos ſeu ſpeciei, de qua ſuprà eod. num. 63. quando pœna eſt loco principalis vel mixta; ut ſi quis promiſit dare quadraginta modios frumenti, vel centum dolia vini tali die, & loco, ſub pœna mille aureorum, qui circiter æquivalent ſorti, vel (utplurimum) aliquantùm ſuperant ſortem, ut quod excedit, vel onus ſolvendi in pecunia numerata ſit loco pœnæ: utroque caſu adhuc locus eſt huic §. quia ſi interim debitor habet duos hæredes, quorum unus in termino & loco ſolvit dimidium frumenti vel vini: alter offert poſt terminum, non poteſt moram purgare, cùm ſit dies & pœna. *l. magnam. C. de contrah. & commit. ſtipul.* Unde non tenetur creditor accipere reliquum frumenti vel vini, ſed poteſt quingenta exigere à moratore, & alia quingenta ab eo, qui ſolvit: per hunc tex. reſtituendo tamen ei qui in termino ſolvit, vel de ejus etiam conſenſu deducendo æſtimationem communem frumenti, vel vini recepti.

76. Quia recipiendo partem, non cenſetur juri ſuo, quod nondum natum eſt, ſed pendet, renuntiaſſe, ſed ſibi debitum ſecundùm ejus naturam recepiſſe ſub ſpe reliquum ejuſdem ſortis intrà terminum recipiendi, etiamſi receperit à principali debitore, quia non ſolvebat totum quod debet. Idem ſi receperit ab uno hæredum ejus partem partis ſuæ, nec eſt differentia inter principalem & hæredes. Quod autem exigat pœnam à moratore pro ſua parte, clarum eſt per alia jura. *d. l. magnam. l. trajectitiæ in fin. ff. de actione & obligat.* Quod autem etiam ab eo, qui pro parte ſua debit impleverat, eſt propriè per hunc text. & ne fiat injuria ſtipulatori, qui tempore ſtipulationis ſibi cavit, & ita inter contrahentes ſatis actum eſt, ut ſtipulator haberet alterutrum integrum, vel pactam quantitatem, vel pactam pœnam, non autem partem unius, & partem alterius: prout etiam actum videtur in alternativis. Hæc autem obligatio poſt commiſſionem pœnæ habet vim alternativæ, ad electionem tamen creditoris ex natura pœnæ, niſi adjecta clauſula, rato manente pacto, quæ hîc tantùm quadrat, de qua alibi dicam, ne materiam hanc ſatis ſua mole onuſtam adventitiis oneribus gravem.

77. Quoties autem pœna æquipollet principali cenſetur ejus loco ſubrogari: quamvis ad commodum & electionem creditoris, ut dixi *in priore Labyrintho, de eo quod intereſt. num. 119. & 121.* Faciunt quæ ſcripſi *in tractat. commerc. & uſura. num. 367. & in annotatio. ad Philippum Decium cap. inter cæteras. num. 12. extra de reſcript.* Quoties autem ſuperat principale, Simplum ineſt pœnæ.
cenſetur illud includere, ut regulariter ſimplum ineſt pœnæ. *l. cùm & fortè. de actio. empt. l. hoc edicto. §. quærentibus:* & ibi Bartol. Joan. Imol. Ludovic. Roman. *de publicanis* ſupra dixi in d. priori Labyrintho num 149. & in gloſſ. *l. unica. ver. duplici, C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.*

78. Quoties ergo pœna adæquatur principali, oportet illam eſſe heterogeneam, ut nuper hypotheſim poſui, aliàs homogenea nugatoria eſſet. ut, *ſi non ſolveris mille, ſolves mille.* vel *ſi non ſolveris tantum frumenti vel vini ſolves tantumdem*, nec valeret hæc ſecunda ſtipulatio. *l. qui bis idem infrà eod.* niſi conferretur in alium locum, vel aliud tempus, ita ut poſſet habere utilitatem. Quoties etiam pœna propriè mixta eſt, videlicet continens, & ſuperans æſtimationem principalem, debet etiam eſſe heterogenea, aliàs non eſſet pœna mixta, ſed ſumma ſeparata: ut *ſi non ſolveris mille aureos, ſolves ſeſquimille aureos*, in hoc ultimo principale repetitur, & eſt idem ac ſi dicatur, ſolves eadem mille, & præterea quingenta. Pœnæ heterogenea, homogenea, mixta.

79. Et ſic hic §. in princ. procedit generaliter in omni genere exemplorum & hypotheſeon, & nullum habet contrarium, tantùm abeſt ut ſit ulla antinomia cum *d. §. Cato.* quia illic ſecundo reſponſo non agebatur de aliquo augmento uſurario, vel pœnali, nec de aliquo acquirendo; ſed de retinendo pacificè dumtaxat, utpote ſtipulatore poſſidente: & ſic in dictis exemplis ſtipulatio non poteſt operari, niſi pro rata rei, de qua retinenda agebatur, & conſequenter non

quæ potiſſimum debent leges adaptari. *l. nam ad ea. ſuprà de legib. puta ex l. pecunia. l. pœnam. de uſur. l. Julianus. §. idem Papinianus. de actio. empt. l. cùm allegas. C. de uſur.* Et videbis hunc §. *ſi ſortem.* in princip. loqui. de pœna uſuraria, ſive loco uſuræ propoſita: aut ſaltem de pœna, quæ intra modum & limites legitimarum uſurarum omnino coërceri debet per dictas leges.

65. Verum eſt quòd Accurſ. ibi. & fere ubique, ut in *l. rogaſti. §. ſi tibi. ſi certum peta. in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. verbo, quantitas inf. eod.* (excepto ſolo caſu mutui, de quo nullus dubitat) reſtringit generaliter, & in omnibus aliis caſibus à mutuo, dictas leges in uſurario fœnerari conſueto, ſeu quando aliàs conſtat de animo fœnerandi. & multi ſequuntur, ut per Alexand. conſ. 119. num. 16. lib. 2. Franciſcus Purpurat. in *d. §. ſi tibi num.* 71. Sed hæc reſtrictio falſa eſt de jure, quia dictæ leges præciſæ ſunt, & generales de quovis interuſurio: ut dixi *in tractat. uſura. quæſt.* 74. Quid enim remotius eſſe poteſt à præſumptione uſuræ, quàm venditor, cui & res vendita & pretium abſunt: & tamen in eo indiſtinctè idem ſtatuitur in *d. §. idem Papinianus.* etiam ſi non ſit ſolitus fœnerari, imò etiam ſi conſtet nullo modo cogitaſſe, ſed alieniſſimum fuiſſe ab omni fœnore. Alii vero (quæ maxima turba eſt) qui dictas leges intelligunt indiſtinctè, graviùs errant: quia præfatas & omnem pœnam quantitati appoſitam penitus reprobant, & malè, non intelligentes modum & æquitatem uſurarum civilium, quam novè deteximus in juſto tractatu ſuper eas edito, qui ſi maturiùs componi & edi potuiſſet, non tam diu tot ſeculis latuiſſet verus ſenſus, & intellectus hujus §. in princip.

66. Quem ego quoties pœna eſt loco uſuræ, vel interuſurii, generaliter intelligendum dico ſecundum d. l. & omnes alias ejuſdem materiæ: & ſic nihil affingo, nihil divino, ſed verum, ſolidum & neceſſarium ſenſum ex aliarum ejuſdem materiæ legum conjunctione do, & in lucem reduco, dicens, non ex meo, ſed ex ipſarum legum ſenſu & ſpiritu, quod quoties pœna ſorti appoſita eſt in punitionem, vel compenſationem moræ, vel dilationis & interuſurii, ſeu alterius intereſſe promiſcui, ſeu indefiniti (prout alio non addito in facto præſumendum eſt) hæc pœna quacumque verborum forma concepta, ſive ſic, *niſi mille debita ſolveris infrà annum, ſolves ſexaginta:* vel ſic. *niſi ſolveris in eo termino, ſolves mille ſexaginta:* non poteſt excedere legitimum modum uſurarum, & etiam intra illum modum ſimul cum ſorte exigetur ſecundum dictas ſingulas & ſimiles leges in propriis & expreſſis terminis. Si ergo alter hæredum ſolvat partem ſuam, puta quingenta in termino, alter poſt terminum offerat, quis (niſi ſtupidus aut ad quævis alia ſomnia, quàm ad rem & textum animum obvertens) non videat totam pœnam eſſe commiſſam, & debitam.

Prima hypotheſis.

67. Et aliter injuriam fieri creditori? Patet, quia infrà terminum emenſum poterat tantumdum conſequi pro legitima, & communi, nempe ſemiſſi uſura, & ſimul ſortem exigere in termino, imò etiam ante terminum cum uſura pro rata temporis, & adhuc cum uſura poſt terminum lapſa pro rata ſortis reſtantis. At
I. hic creditor fecit duplicem ad minus gratiam: Primam, ut debitor interim defungi poſſet ſine ulla uſura, vel pœna, ſolvendo in termino, ubi ex die contractus
II. poterat creditor uſuras continuas ſtipulari. Secundam, quòd poſt terminum non augetur pœna, nec currit ulla uſura ubi ſtipulatio uſurarum ſemper cucurriſſet: quod ſi creditor expreſsè, vel tacitè, ut veriſimile eſt, addiderit, quod interim non poſſet ſortem exigere, adhuc aliam tertiam gratiam fecit, quam omit-
III. to, quia neceſſario non colligitur ex textu. Creditor igitur gratiæ ſuæ potuit legem apponere, cui omnino ſtandum eſt intra dictos limites, alioquin fieret ei injuria, non ſimplex, ſed ad minus duplex, aut triplex:
quia primò fraudaretur legitimo commodo uſurarum, I.
de quo aliàs ſibi providiſſet. Secundò fraudaretur commodo pacti & promiſſionis ſuæ, quæ multo mitior & II.
lenior eſt legali. Et tertiò ſi actum ſit, ne interim exi- III.
geret, fraudaretur injuſtè uſu, & commodo pecuniæ ſibi ex mutuo, & vendito, dote, vel alia quavis juſta cauſa debitæ.

68. Vide quàm planus clarus, & facilis ſenſus minimè accerſitus, ſed nativus, æquitati & omnibus aliis legibus conſentaneus, quamque minimè pugnans cum ſecundo reſponſo Catonis. ibi enim non agitur de §. Cato
pœna uſuraria, ſeu punitiva, aut compenſativa moræ, dilationis interuſurii, vel cujuſvis intereſſe extrinſeci, aut caſualis, ut hic. ſed ibi agitur de pœna ſubrogata loco ipſius principalis. Illic enim principale ipſum erat non agere, ſeu non petere, ſive quantitatem, ſive ſpeciem, ſive fundum, aut quidvis modo dividuum, & pro parte petibile, & præſtabile, ut ibi dicitur in text. Et ſic ſtipulator ſtipulatus erat ſibi pacem, & ſecuritatem ſuper hoc à promiſſore, vel certam pœnam, ſi promiſſor mallet, ut ille text. videtur innuere, quod electio erat promiſſoris, ita quod non poterat ſtipulator petentem exceptione repellere, ſed ſi actor peteret (ſcilicet cum effectu) pœnam exigere, quod clarius innuit exemplum Paul. ratum haberi.

69. Tamen ex text. neceſſario non colligitur utrum Ratio de-
ſit, nec ego curo cujus ſit electio, ſive ſtipulatoris, ſive cidendi §.
promiſſoris: hoc enim impertinens eſt, nec Cato, nec Cato.
Paulus ullo modo vim in hoc faciunt, ſed in ſola dividuitate per aliud non impedita, quæ junctis notat. infrà num. 77. eſt ratio decidendi immediata & expreſſa: ſed ineſt etiam alia ratio æquitatis, & juridica, videlicet quod ſtipulator non debet habere utrumque, hinc ſi pœna conventa eſſet de re individua, divideretur per æſtimationem: ut infrà dicam.

70. Cùm autem ibi non poſſet ſtipulator utrumque habere, hoc enim eſſet tum contrà mentem contrahentium, tum contra eorum verba aperta, ſi contrà feceris, ſcilicet agendo, vel petendo cum effectu, prout cum effectu hæc conditio debet accipi: ut in propriis, & fortioribus terminis probant text. mox allegandi. tum contra omnia alia jura. in *l. reſcriptum. §. ſi pacto. ſuprà de pact. l. apud Celſum. §. Labeo. ſuprà de doli exceptio. l. ſi pacto quo pœnam. C. de pact. l. ſi mota. l. cùm proponas l. ubi pactum. C. de tranſact.* etiam in materia quantumvis favorabili, videlicet dotis: ut in *l. ſi pater. §. ſi mulier. ſuprà de pact. dotalib.* Cùm inquam in d. §. Cato. reſpon. ſecundo, non poſſit utrumque habere, & poſſit impleri, & haberi pro parte, ſequitur neceſſario, quod non committetur pœna in totum, niſi in toto cum effectu contraveniatur. Et quod ſi contraveniatur in parte tantùm, quod pro ea parte dumtaxat, & ſic contra ſolum contravenientem committetur. Et eodem modo loquitur, & intelligitur exemplum Pauli de ratum habendo ſub pœna, hæc enim ſtipulatio intelligitur in eodem vel ſimili caſu, & ejuſdem rationis cum ſecundo exemplo Catonis, ut oſtendit, imò neceſſariò demonſtrat phraſis, & ductus ſermonis d. §. Cato.

71. Quod ſi quis ardelio dicat me callidè aſſuere thema idoneum, videlicet quando ad ſortem mille, pœna non eſt niſi ſexaginta uſque ad annum, ego affirmo, & reipſa oſtendo me nihil accerſere, nec textum reſtringere, ſed potiùs ampliare, quandoquidem facilioris methodi cauſa hypotheſim illam dedi: idem dicens, ſi pœna ſit octuaginta in eo, qui poteſt beſſes ſtipulari, vel ſi pœna ſit centum ſexaginta, tempore duplicato, vel major, aut minor, longior, aut brevior pro modo ſortis, & dilationis: imò generaliter omni caſu & quantacumque ſit pœna: quia ſi excedat legitimum modum uſurarum ipſo jure ad illum reducitur *l. cùm allegas. C. de uſuris. cum ſimilibus.* Hic autem non agitur de pœna exceſſiva reducenda, vel non, de qua ad alia jura recurrendum: ſed de pœna jure debita, vel

quatenus valet, & debetur, & quæritur an uno ſolo plurium hæredum deficiente, tota committatur? Et reſpondetur quod ſic, contra omnes pro partibus ſuis: quod eſt omnibus juribus, & æquitati conſentaneum: & aliàs fieret evidens injuria creditori.

72. Nunc ergo do ſecundum genus hypotheſeωs, vel ſpeciei primi exempli hujus §. de qua tetigi ſuprà eod. num. 63. Pauca quidem in jure ſunt exempla, ſed multa, & practica colligi poſſunt *è meo tractatu commerciorum & uſurarum num.* 499. *cum ſequent. num.* 577.

Secunda hypotheſis.

Debitor promiſit ſolvere mille ſub pœna quingentorum in nundinis Lugdunenſibus, vel Francofordianis, vel Maſſiliæ, aut Venetiis tali die, qua creditor omninò indigebat, ne facultatem res ſuas luendi, aut curſum, & fidem negotiationis ſuæ perderet, intereà debitor habuit duos hæredes, unus ſolvit partem ſuam: Reſpondet hic text. quod non eſt ob id ſecurus à pœna, quæ nihilominus committetur tam contra ſolventem, quàm contra non ſolventem pro portione hæreditaria, niſi ille, vel cohæres, aut alius eorum nomine totam ſortem infra eaſdem nundinas, vel terminum conventum perſolvat. Ratio evidens: quia aliàs fieret injuria creditori qui eſt in ea periſtaſi, ut magnum damnum incurrat, vel certum lucrum amittat, niſi ſortem integram ſua die accipiat. *l. 3. in fin. verſ. quid enim. de eo quod cert. loc.* Non ergo individuitas ſortis, vel pœnæ, ſeu commiſſionis pœnæ hoc operatur: ſed intereſſe creditoris, qui ut non evitat illud receptione partis, ita non debet carere parte pœnæ, & ſic nulla lex obſtat, nec ſecundum quidem reſponſum §. Cato. quia loquitur in caſu diſparato, & diverſæ rationis: ut ſuprà eod. num. 68. & infrà part. 3. Quòd ſi cui parum aptè libeat regulam facere ex illo 2. reſponſo, ea limitatur in caſibus hujus §. per rationem in eo expreſſam.

73. Verum eſt quòd in hac hypotheſi pœna tanquam ſubdupla videtur magna: ſed de hoc an ſit nimis excedens, & moderanda non agitur hîc, ſed in *l. unic. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt. ad fin.* ubi in extricatione prioris Labyrinthi quæſt. 10. diximus. Fateor quod ſi bonus judex videat pœnam exceſſivam, tantò faciliùs moveri poterit ad eam moderandam, ſi ſua die pars ſortis ſoluta ſit, & quanto major pars ſoluta fuerit, & indemnitati creditoris propiùs occurſum: quinimo plus dico, quod ſi unus hæredum occurrerit damno & ceſſanti lucro creditoris ſolvendo partem ſuam ante finem termini, vel forte ſolvendo ultrà partem ſuam, quod tunc licet non omninò perſolvatur in termino, & mero jure pœna ſit commiſſa, tamen obeſt exceptio, ex quo unus hæredum diligentia ſua reddidit creditorem indemnem. Idem ſi diligentia tertii ad commodum hæredum vel unius eorum. *Arg. l. ſolvendo de neg. geſt.* & eorum quæ dixi *in Conſuetud. Pariſ. §. 22. qu. 46. nu. 152. & in tract. commerciorum & uſura. q. 45. & in annot. ad Philipp. Dec. conſ. 58. conſ.* 650. *in fin.* Cæterùm præſuppoſita legitimâ pœnâ, non poteſt (utplurimum) fieri quin creditores injuria afficiantur, ſi in periſtaſi fraudari poſſent parte ſortis in termino, & parte pœnæ in perpetuum: quia caſus de quibus in *d. l. 3. §. ult. verſic. quid enim. de eo quod certo loc.* non reſpiciunt uſuram, ſed damnum certum imminens ſubeundum à creditore vel lucrum perdendum, niſi perſolvatur in termino, & loco compacto. Et verb. *injuria*, in hoc text. non meram voluntatem creditoris reſpicit, cui ſic libuit, & non aliàs contrahere: nec etiam reſpicit lucrum integræ pœnæ: ſed ne contingat creditores cum damno ludificari, & tamen integram pœnam, de qua ſibi legibus, & intra metas legum caverant, non habere, & legum authoritate & fiducia decipi, quod ferendum non eſt. *l. 1. C. de his qui veniam ætat. impet. l. 1. ff. de conſtit. pecunia.*

Tertia hypotheſis.

75. Tertium genus hypotheſeωs ſeu ſpeciei, de qua ſuprà eod. num. 63. quando pœna eſt loco principalis vel mixta; ut ſi quis promiſit dare quadraginta modios frumenti, vel centum dolia vini tali die, & loco, ſub pœna mille aureorum, qui circiter æquivalent ſorti, vel (utplurimum) aliquantùm ſuperant ſortem, ut quod excedit, vel onus ſolvendi in pecunia numerata ſit loco pœnæ: utroque caſu adhuc locus eſt huic §. quia ſi interim debitor habet duos hæredes, quorum unus in termino & loco ſolvit dimidium frumenti vel vini: alter offert poſt terminum, non poteſt moram purgare, cùm ſit dies & pœna. *l. magnam. C. de contrah. & commit. ſtipul.* Unde non tenetur creditor accipere reliquum frumenti vel vini, ſed poteſt quingenta exigere à moratore, & alia quingenta ab eo, qui ſolvit: per hunc tex. reſtituendo tamen ei qui in termino ſolvit, vel de ejus etiam conſenſu deducendo æſtimationem communem frumenti, vel vini recepti.

76. Quia recipiendo partem, non cenſetur juri ſuo, quod nondum natum eſt, ſed pendet, renuntiaſſe, ſed ſibi debitum ſecundùm ejus naturam recepiſſe ſub ſpe reliquum ejuſdem ſortis intrà terminum recipiendi, etiamſi receperit à principali debitore, quia non ſolvebat totum quod debet. Idem ſi receperit ab uno hæredum ejus partem partis ſuæ, nec eſt differentia inter principalem & hæredes. Quod autem exigat pœnam à moratore pro ſua parte, clarum eſt per alia jura. *d. l. magnam. l. trajectitiæ in fin. ff. de actione & obligat.* Quod autem etiam ab eo, qui pro parte ſua debit impleverat, eſt propriè per hunc text. & ne fiat injuria ſtipulatori, qui tempore ſtipulationis ſibi cavit, & ita inter contrahentes ſatis actum eſt, ut ſtipulator haberet alterutrum integrum, vel pactam quantitatem, vel pactam pœnam, non autem partem unius, & partem alterius: prout etiam actum videtur in alternativis. Hæc autem obligatio poſt commiſſionem pœnæ habet vim alternativæ, ad electionem tamen creditoris ex natura pœnæ, niſi adjecta clauſula, rato manente pacto, quæ hic tantùm quadrat, de qua alibi dicam, ne materiam hanc ſatis ſua mole onuſtam adventitiis oneribus gravem.

77. Quoties autem pœna æquipollet principali cenſetur ejus loco ſubrogari: quamvis ad commodum & electionem creditoris, ut dixi *in priore Labyrintho, de eo quod intereſt. num.* 119. & 121. Faciunt quæ ſcripſi *in tractat. commerc. & uſura. num.* 567. *& in annotatio. ad Philippum Decium cap. inter cæteras. num.* 12. *extra de reſcript.* Quoties autem ſuperat principale, cenſetur illud includere, ut regulariter ſimplum ineſt pœnæ. *l. cùm & fortè. de actio. empt. l. hoc edicto. §. quærentibus:* & ibi Bartol. Joan. Imol. Ludovic. Roman. *de publicanis* ſupra dixi in d. priori Labyrintho num 149. & in gloſſ. *l. unica. ver. duplici*, C. *de ſent. quæ pro eo quod intereſt.*

Simplum ineſt pœnę.

78. Quoties ergo pœna adæquatur principali, oportet illam eſſe heterogeneam, ut nuper hypotheſim poſui, aliàs homogenea nugatoria eſſet. ut, *ſi non ſolveris mille, ſolves mille.* vel *ſi non ſolveris tantum frumenti vel vini ſolves tantumdem*, nec valeret hæc ſecunda ſtipulatio. *l. qui bis idem infra eod.* niſi conferretur in alium locum, vel aliud tempus, ita ut poſſet habere utilitatem. Quoties etiam pœna propriè mixta eſt, videlicet continens, & ſuperans æſtimationem principalem, debet etiam eſſe heterogenea, aliàs non eſſet pœna mixta, ſed ſumma ſeparata: ut *ſi non ſolveris mille aureos, ſolves ſeſquimille aureos*, in hoc ultimo principale repetitur, & eſt idem ac ſi dicatur, ſolves eadem mille, & præterea quingenta.

Pœnæ heterogenea, homogenea, mixta.

79. Et ſic hic §. in princ. procedit generaliter in omni genere exemplorum & hypotheſeωn, & nullum habet contrarium, tantùm abeſt ut ſit ulla antinomia cum *d. §. Cato.* quia illic ſecundo reſponſo non agebatur de aliquo augmento uſurario, vel pœnali, nec de aliquo acquirendo; ſed de retinendo pacificè dumtaxat, utpote ſtipulatore poſſidente: & ſic in dictis exemplis ſtipulatio non poteſt operari, niſi pro rata rei, de qua retinenda agebatur, & conſequenter non

fuit expreſsè, nec tacitè actum, quod committeretur, niſi pro rata, nec in plus committi poteſt. Jam vides quàm hi textus (aduſque implacabiliter, & invicem pugnantes) minimè pugnent, nec inter ſe, nec alia quacumque parte juris, & quam claram, quam expeditam & æquiſſimam habeant rationem & deciſionem, ut omnes gloſſ. & Doctores aduſque valde in re jam clara, aberraverunt non applicando jura ad proprias ſuas hypotheſes, & uſum praxis communis, ut primi omnium fecimus: & ea jura velut poſtliminiò, in ſuum regnum, & lucem reſtituimus.

Secundum exemplum §. ſi ſortem. 80. Venio ad ſecundum exemplum hujus §. *ſi ſortem.* vide text. ſed ea lege, qua de primo exemplo dixi ſuprà eod. num. 64. vel inſpice liberè ut voles, non curo, quia ſi attendas, ſcio quod lux & vis veritatis & æquitatis te vel invitum, & quovis affectu, vel æmulatione reluctantem trahent in ſententiam meam: imò non meam, ſed ipſius legis, & juſtitiæ legalis à me, Deo dante, detectam. Ego do ſpeciem facti dubitabiliorem, quàm ſuprà eod. nu. 57. Actor petiturus mille, compromiſit ſub pœna centum; arbiter condemnavit reum, qui reliquit duos hæredes, unus paret ſententiæ, & ſolvit quingenta, alter refractarius offert quinquaginta pœnæ pro parte ſua, ſeque ſtatutum juri coram judice pro parte ſua prætenſi debiti principalis. Certum eſt, quod hoc poteſt, nec tenetur imitari cohæredem ſuum, nec relinquere jus ſuum indiſcuſſum. *l. illud. de per. hæred.* nec de hoc dubitatur, ſed quæritur an actor poſſit reliquam partem pœnæ petere ab hærede obediente.

15. & 16. ratio dubitandi. 81. Videtur quod non, per 14. rationes dubitandi ſuprà eod. nu. 46. uſque ad nu. 58. Addo decimamquintam rationem dubitandi: quia actor recipiendo ab eo totam condemnationem principalis, cum impenſis pro ejus parte dedit ei (ut tenetur) apocham plenæ liberationis: & ſic recognovit eum plenè ſatisfeciſſe ſententiæ. Ergo non poteſt ampliùs hac occaſione illum impetere, præſertim cùm non poſſit habere utrumque, ſcilicet obedientiam ſententiæ, & pœnam: per regulam ſupra eod. num. 55. quæ etiam in ſententiis arbitrorum locum habet: ut contra communem clarè probabimus infrà parte 3. Addo etiam 16. dubitandi rationem: quia ridiculum eſt hunc & ut parentem ſolvere condemnationem ſententiæ pro parte ſua, & ut non parentem ſolvere pœnam, ut in ſimili in *l. Titia ſuprà de conditio. & demonſt.* quibus non obſtantibus, deciditur hìc contrarium.

82. Ratio decidendi eſt quia aliter fieret injuria victori agenti. Sed hìc major oritur quæſtio: nulla enim videtur injuria per 16. rationes in oppoſitum allegatas, præſertim per ultimas, cùm actor fecerit mandari executioni, & intus habeat plenariam executionem ſententiæ contra eum qui ſolvit. Solve, injuria eſt primò, quòd integra pœna debetur, niſi pareatur ſententiæ, quæ non impletur ſolvendo partem. Et ſicut reus ſi viveret, non evitaret pœnam in aliquo parendo in parte, ita nec ejus hæredes. Secundò, quòd in hoc non minùs certamen inſtauratur per unum hæredem, quàm per omnes. Et poteſt eſſe valde captioſum, ut ſi vendicabatur fundus, qui fuit adjudicatus auctori per arbitros, & reus reliquit quatuor hæredes ex diſparibus partibus, qui omnes parent, excepto minorem partem habente: vel etiamſi iſte habet majorem partem hæreditatis, tamen omnia abliguriit, nec eſt ſolvendo, unde ſequeretur deceptio & illuſio, niſi contra omnes committeretur. Cur enim itur ad arbitros, niſi ut vitentur, & redimantur impenſæ, prolixitates, & vexationes, & præcipites eventus cognitionis contentioſæ judicialis. *l. quamvis de arbitr.*

83. Cur compromittentes apponunt pœnam? Ita ut ſine pœna frivolum, & ludibrioſum, nedum frigidum ſit compromiſſum, nec proinde cogatur arbiter ſententiam dicere, etiamſi jam ſuſceperit, niſi pœna compromiſſa ſit, vel apponatur. *l. non diſtinguemus. in princ. verſ. non cogetur.* (qui ita debet intelligi, ut operetur,) ſup. arbitr. nec etiam compromittentes tenearetur parere. *l. 1. C. de arbitr.* Nec enim tenetur ullo modo, niſi metu pœnæ, quàm certa, vel incerta ſit, non refert. *l. non autem. l. litigatores. §. quod ait de arbitr.* hinc eſt quod non curatur, æqua vel iniqua ſit ſententia arbitri, nec appellatur, nec ad arbitrium boni viri recurritur. Imputet enim ſibi, qui ſeſe periculo pœnæ compromiſſi ſubdidit, quam ſolvendo ſtat integer in jure ſuo, ut impunè lege agere, & ſententiam arbitri ſpernere poſſit, & loquor in meris terminis juris noſtri civilis, prout etiam textus noſter loquitur.

84. Conſtat etiam pœnas compromiſſis apponi, ne victor rurſus impunè cogatur pro jure ſuo conſequendo, vel defendendo, controverſiam præſertim judicialem inferre, vel ſuſcipere. Hæc ſola eſt, & unica cauſa finalis hujus pœnæ. Sed ſi victus reliquerit plures, puta quatuor hæredes, quamvis omnes pareant, uno excepto, tamen ſive agendo, ſive defendendo, non minùs vexabitur, nec minus expendet victor, quàm ſi de tota cauſa ageretur. Patet quia multiplicatio hæredum nullam juris, vel facti diverſitatem producit in cauſa, & ſic tantùm ferè laborandum, & expendendum eſt adverſus unum pro ſua parte indiviſa, quàm contra omnes, vel contra defunctum pro toto. Igitur juſtum & æquum eſt totam pœnam committi: & alioquin fieret injuria ſtipulatori, qui ſibi legibus auctricibus cautum eſſe putavit de ſecuritate quærenda ſi vincat, niſi tanta taliſque pœna ſub qua compromiſſum eſt, inferatur, qua ſpe, ſi á jue proviſione, legiſque authoritate fruſtraretur, ſi quartus, vel decimus forte hæres, quartam tantum vel decimam pœnæ partem inferendo, litem renovare poſſet, non minus fore laborioſam vel ſumptuoſam, quàm lis totius, cum non ſint alia, nec plura facta probanda, & excutienda pro quarta, vel decima, quàm pro toto. Idem ipſa ratio, & æquitas evidens expoſcit, ne victor rurſus teneatur cauſam dicere in parte, niſi tota pœna committatur, nec aliud abſque ejus injuria conſtitui poteſt. Facit quod aliud eſt res principalis, aliud evitatio periculi ſumptuum, & laborum litis, quod lucrum dicitur, ut eſt pulcher text. in *l. 3. §. ſi rem. verſ. fortaſſis de l. 3.* & dicitur cauſa, propter quam quid detur. *l. in ſumma in princ.* ibi, *nam ſi lis. ſuprà. de condict. indebit.*

85. Confirmo, quia facile uſuvenire poteſt, ut victor per controverſiam quarti, vel decimi hæredis, non ſolum de quota parte cauſæ, ſed de tota periclitetur. Unus enim hæredum in minima, puta ſemuncia inſtitutus, tentando experiendi cauſâ litem revocaret pro viceſima quarta parte. Quòd ſi pœna non niſi pro ea parte committeretur, id non modo ludibrioſum eſſet, imo victor non ſolum pro viceſima quarta laboraret, & expenderet tantùm fere, quantum pro toto, ſed etiam de toto periclitaretur aliis eventum expectantibus. Quòd ſi dicas alios cogi poſſe eligere an velint parere, vel litigare: nec hoc quidem tutum erit pro eorum partibus, poſſunt enim eſſe minores viginti quinque annis, qui ſequuto proſpero eventu, reſtituentur adverſus malam electionem. Ecce jam aliud inconveniens, ſive aliam injuriam, & dato quòd hæc ceſſaret, tamen ſufficit prior, ut non debeat commiſſio pœnæ dividi invito victore, licet aliàs tam pœna, quàm principale dividua ſint. Idem è converſo, ſi reo abſoluto, unus hæredum actoris cæteris acquieſcentibus ad judicem pro ſua parte trahat: quia verum eſt non pareri ſententiæ.

86. Nunc vides tum ſolidam & efficacem, tum ſeriam & gravem eſſe rationem decidendi, non ob individuitatem materiæ ſubjectæ, quæ non eſt individua, niſi compromiſſum eſſet ſuper ſervitute prædiali, vel alio individuo; ſed ob vitandam dictam illuſionem & injuriam. Non tamen nego quin parere vel non parere ſententiæ arbitri, etiam ſuper re quantumvis

tumvis diuidua latæ, annexam habeat quamdam individuitatem, ob rationem præfatam, ſuprà eodem. Sed ea non eſt propriè individuitas, cùm non competat definitio, de qua in *d.* §. *& harum*. quemadmodum incongruitas ſolutionis impedit ſolutionem dividi, & tamen non eſt propriè individuitas ſolutionis, ſed incongruitas, quæ ſæpe facit ne creditor teneatur partes recipere, etiam obligatione jam actu diviſa, puta inter hæredes, & quamvis præſtatio partis ſtatim pareret liberationem in parte, ut infrà dicam. Hîc multa circà hæc occurrunt, pluresque leges præſertim ex tit. de arbitris, noviter extricandæ: ſed ne forte telam noſtræ methodi abrumpam, nolo nunc cancellos textualis explicationis egredi.

Incongruitas ſolutionis non eſt individuitas.

87. Vide in quo conveniant, vel diſconveniant inter ſe: deinde verſus *dict.* §. *Cato.* Ambo enim exempla hujus §. *ſi ſortem* conveniunt invicem in tribus, & diſconveniunt in uno. Primò conveniunt in hoc, quòd utrumque dividuum eſt, tam in principali quàm in pœna. Verum eſt, quòd ſecundum poſſet exemplificari, quando compromiſſum eſſet ſuper re individua, & pariter utrumque, quando pœna eſſet de re individua; ſed hæc rara ſunt, & tanquàm talia, & accerſita divinationem quamdam implicarent, quæ non debet nulla lege aut ratione cogente admitti: debent enim leges exemplificari in his, quæ ſunt veriſimiliora & frequentiora in uſu, & dubitabiliora in jure. *l. nam ad ea. de legib. l. quod Labeo. de Carbonian. edict.* prout ſpeciem caſus, præſertim hypotheſim primam poſui. Hanc convenientiam text. noſter non exprimit, ſed reſultat ex materia ſubjecta, duas autem ſequentes text. exprimit. Secundò conveniunt in deciſione quæſtionis utrique exemplo communis, quia in utroque eſt par deciſio, ut contraventione unius hæredum tota pœna committatur contra omnes pro partibus ſuis, text. non dicit pro partibus ſuis, ſed *per* §. *Cato* ſatis probatur. Tertiò conveniunt in ratione decidendi, quia tota pœna committitur non ratione vel neceſſitate individuitatis (quæ non ſubeſt) ſed ne fiat injuria ſtipulatori. Verum eſt quòd alia eſt injuria numero in priore exemplo, & alia numero in poſteriore exemplo; ſed ſatis eſt in utroque decidendi rationem eſſe vitationem injuriæ, ut dicatur utrobique eadem ratio decidendi in genere ſuo, licet alia ſit ſpecie, vel numero.

88. Diſconveniunt autem in uno, quia in primo exemplo utrumque cum effectu crebrius exigitur, ſcilicet principale & pœna: in ſecundo verò exemplo non utrumque, ſed alterum tantùm. Nec obſtat quod reſpectu parentum utrumque exigitur, ſcilicet obedientia & pœna, pro eorum partibus. Tum quia voluntariè & non in vim pacti parent: cum enim pœnam ſolvant, liberum eſt illis contravenire, & ſic nulla obedientia ab eis exigitur. Tum quia non parent virtute ſententiæ, nec ejus metu, à qua pœnam ſolvendo nihil timere poſſunt, nec ullo modo ligantur, & ſic nullo modo parent ſententiæ; ſed diffidentia juris cauſæ cedunt, quod non eſt parere, ſed negotium ſuum agere. Tum quia partes ſuas pœnæ à contraveniente, qui ſolus verè non paret, repetunt: Et ſic in effectu nihil dicitur ab eis exigi, ſed tantùm ab eo, ſuper quo tota pœna finaliter exigitur. Tum victor petendo pœnam ab omnibus, renunciat ſententiæ arbitri quoad omnes, nec ullo modo utitur. Nec etiam obſtat, imò concordat *l. ſi quis rem ſuprà de arbitr.* quamvis omnes gloſſæ & Doctores uſque contrarium teneant, per dictam legem peſſimè ab eis intellectam, quod reſervamus infrà in extricatione generali totius materiæ.

89. Rurſus ambo exempla hujus §. variè conveniunt, & diſconveniunt verſùs ſecundum reſponſum *d.* §. *Cato.* ut enim primum exemplum hujus §. *ſi ſortem.* convenit in uno, & diſconvenit in duobus cum *d.* §. *Cato.* reſpon. ſecundo, ita ſecundum exemplum hujus §. convenit in duobus & diſconvenit in uno. Primum enim exemplum convenit in dividuitate, ſed diſconvenit primò in hoc, quod hîc utrumque crebrius exigitur, ibi verò alterum tantùm. Secundò in hoc, quod hîc pœna non dividitur, ſed tota committitur, ne fiat prædicta injuria ſtipulatori, ſed ibi dividitur, quia ceſſat ratio injuriæ, nec adeſt aliud impediens diviſionem. Secundum autem exemplum hujus §. convenit cum dicto ſecund. reſp. Catonis. Primò in hoc, quòd utrumque eſt dividuum. Secundò in hoc, quòd in utroque alterum tantùm, & non utrumque exigitur. Diſconvenit autem in uno, videlicet quod hîc pœna non dividitur, ſed tota committitur: illic autem pro parte. Rationes decidendi utriuſque ſunt differentes, ſolidæ & concludentes, & ſic nihil in his omnibus pugnat, ſed omnia (rectè ut ſuprà trutinà hac expenſa) aptiſſimè conſonant.

90. Et patet ſolutio ad omnes rationes dubitandi, quas ad 16. non neceſſitatis, ſed penitioris diſcuſſionis gratià cumulavi. Prima & decima fundantur in vi verborum, quæ non videntur concludere ad commiſſionem totius pœnæ, ut ſuprà eod. num. 46. imò videntur excludere: ut ſuprà eod. num. 54. Solutio, quòd modus loquendi, & intelligendi de toto ſufficit. Facit quod appellatione rei in diſpoſitione hominis, venit totum præciſè, & non pars. *l. de pupillo.* §. *qui nuntiat. in fin. de oper. novi nuntiat. l. ſi rem de rei vendicat.* dixi in Conſuet. Pariſ. §. 2. gloſ. 4. num. 26. idem modus intelligendi reſpondet ſecundæ, & tertiæ rationi de mente ſuprà num. 47. Ad quartam num. 48. quod pœnalis ſequitur naturam principalis, verum eſt, niſi in eo quod vi commiſſionis peculiare habet. Quinta ſuprà eod. num. 49. procedit in uſura, quæ ſucceſſive pro modo ſortis & temporis tantùm currit, cujus oppoſitum in pœna. Ad ſextam *d.* §. *Cato.* reſpon. ſecundo. Solve ſuprà eod. num. 50. Ad 7. 8. 9. ſuprà eod. num. 53. de æquitate naturæ & juris, & quod in pœnis mitior interpretatio, &c. reſpondetur, eas generales rationes nihil valere, ubi eſt ſpecialis diſpoſitio à jure approbata. Ad reliquas brevitatis causâ ſolutio patet ex prædictis. Ex quibus etiam ſatis colligi poteſt textualis expoſitio totius *l. in executione, infrà eod.* Supereſt textualis explicatio *l. ſtipulationes non dividuntur.* in qua (quoniam ſuper textus §. *item ſi in facto. &* §. *Cato.* brevior fui) multa prius novè diſcutienda eſſent, quæ præſtat in explicatione totius materiæ reſervare, unde reliquarum omnium totius id genus legum, & queſtionum ad analyſin, ad quam ut paratiores accedamus, priùs (juxta ordinem præfixum ſuprà eadem parte num. 2.) exoneranda ſunt, & repurganda, quæ multis perplexitatibus intriverunt Gloſſ. & Doctores ſuper præcedentibus textibus.

EPITOME ſecundæ partis Tractatus Dividui & Individui.

1. *QUÆST. I. An creditor teneatur recipere particularem ſolutionem.*
Prior extremitas negativa.
2. *Petr. Perticus tenet communem, per frivolam rationem.*
Actio negotiorum datur etiam ad ea quæ ex neceſſitate geſta ſunt. 178. & 181.
Actio famil. erciſc. etiam ad ea quæ ex voluntate.
3. *Petr. Perticus malè reſtringit §. ex his.*
Communis opinio ſtetit adusque Philipp. Decium.
4. *Secunda extremitas affirmativa. 17.*
Refert inter diviſibile, & diviſum. 116.
5. *Defenſio communis ſententiæ. 8. 9. 10. 11. 14. 37.*
6. *Reo invito, non petitur pars in judicio.*
L. diffamari, C. de ingen. manu. locum habet etiam in civilibus.
7. *Unus hæredum debitoris cogit creditorem totum petere.*
8. *Pœna non facit præcedentem obligationem, nec ſolutionem quidem individuam.*
9. *Differentia inter pœnam & uſuram, quæ nunquam currit, niſi pro rata reſidui.*
12. *L. quidam exiſtimaverunt. ſi cert. pet. non favorem debitoris, ſed Reipublicæ reſpicit. 47.*
13. *L. placuit. C. de collat. fun. patr. non procedit in privato. 48.*
15. *Particularis ſolutio quandoque fit arbitrio judicis. 49.*
17. *Abſurdus error Alciati.*
18. *QUÆST. I. Si diviſa obligatio renniatur, non poteſt ſeorſim ſolvi. 20. 28.*
19. *Inter plures hæredes manet unum debitum. 21. 28.*
22. *Fallit, ſi unius hæreditas ſit liquida, alterius non.*
23. *Actor poteſt augere libellum ex cauſa ſuperveniente ante concluſionem in cauſa.*
24. *Non poteſt particulariter ſolvi uni plurium geſtori. 25.*
Tutor, procurator, vel ceſſionarius plurium hæredum creditoris, pro uno creditore habentur. 26.
29. *Si plures contrahunt ſub nomine ſocietatis, cenſetur unum debitum.*
30. *QUÆST. II. Pactum valet ne ſolvatur pro parte hæredibus, vel ab hæredibus. 31. 32.*
Hæres in parte, in reliquo extraneus eſt.
33. *Pactum valet, ut unus hæredum poſſit totum petere, ſed revocabile eſt.*
Pactum valet, ut uni hæredum ſolvi poſſit, nec revocabile eſt.
34. *Inter plures reos initio non dividitur obligatio, ſed diviſim naſcitur.*
35. *Lex 12. tab. non dividit, niſi in hæredibus, & quatenus materia dividua eſt.*
36. *Nec immutat naturam obligationis.*
37. *Regula de qua ſuprà num. 5. fallit primò, quando initio diviſa eſt obligatio, ſaltem ope exceptionis.*
38. *Beneficium habens diviſionis, ſolvendo ſub rata virilis ſua, non dividit.*
39. *Fallit ſecundo in hæredibus, niſi non ſatisfieret cauſæ obligationis, vel congrua eſſet obligatio. 40.*
41. *Amplia hanc fallentiam, quando obligatio generis, vel etiam ſpecierum quadrat numero hæredum. 157.*
42. *Fallit tertiò in reliquis.*
43. *Emphyteuta in fine triennii poteſt offerre penſionem unius anni.*
44. *Sed dominus non tenetur recipere.*
45. *Fallit quartò pluribus locis ſolutioni adjectis.*
46. *Fallit quintò favore libertatis.*
47. *Fallit ſextò in l. quidam exiſtimaverunt. ſi cert. petat.*
Fallit ſeptimò in l. placuit. C. de collat. fundor. patrimonial. libr. 11. 48.
49. *Fallit octavò in compenſatione.*
Fallit nonò & decimò in his, qui non tenentur niſi ut facere poſſunt, vel pauperes ſunt.
50. *Reprobatur communis ſententia omnium Doctorum de eo qui dedit plures fidejuſſores.*
51. *Quia idem eſſet in his, qui pro parte res ſuas obligaſſent, & in ſingulis ſingulorum hæredibus: ſed non in eo qui tantùm promiſiſſet indemnem ſervare pro parte 52.*
53. *Intellectus novus & verus l. in his. §. ſi duos de ſolution. 54.*
Debitor admiſſus ad ſolutionem partis, poteſt uni ex fidejuſſoribus diviſim obligatis gratificari, de conſenſu tamen creditoris. 58. 60. atque de conſenſu confidejuſſorum. 59.
54. *Intellectus l. judicatum ſolvi, ff. judicat. ſolvi.*
55. *Beneficium diviſionis non competit actu, ſed aptitudine, & ſpe.*
56. *Unus fidejuſſorum non poteſt cogere creditorem ad ſe exonerandum parte ſua oblata, & conſignata, etiamſi diu fuerit in obligatione, etiamſi debitor ex pacto poteſt particulatim ſolvere. 58. 60. 62.*
57. *Etiam ſi ipſo jure non tenetur, niſi ad partem oblatam.*
Extraneo ſolventi non tenetur creditor actionem cedere.
58. *Intellectus & praxis l. quoties unus. de ſolution.*
59. *Intellectus §. 1. in l. inter eos. de fidejuſſoribus. 60.*
61. *Electio vel receptio partis non præjudicat, niſi fiat ſub ratione partis, etiam recipiendo ab eo, à quo totum poteras exigi.*

63. QVÆST. III. *Vnus hæredum non tenetur ultra partem etiam cohærede facultatibus lapſo: an id procedat in foro conſcientiæ?*
64. *Æquitas negat in hærede cui ſupererit lucrum.*
65. *Bona uſurarii non ob id ſunt hypothecata.*
66. *Non valet ratio de exoneratione animæ defuncti rejecta diſtinctione Alciat. 69. 71.*
67. *Mortui, ab omni viventium commercio penitus exempti.*
68. *Tamen hæredes mortuorum fidem liberare debent.*
70. *Veritas in conſcientia, ut in foro Dei, attenditur.*
72. *Mortui in Chriſto quieſcunt à laboribus ſuis.*
73. *Bona dicuntur deducto ære alieno. 75.*
76. *Obligatio non debet deterior fieri ex perſonis hæredum debitoris.*
77. *Creditores jure divino, & humano legatariis etiam ad pias cauſas præferuntur.*
78. *Diviſio legis 12. tabularum non eſt facta in damnum creditorum.*
79. *Hæredes plures ſub beneficio inventarii tenentur tanquam unus depoſitarius.*
80. *Hæredes tenentur legatariis ex propria, ſed creditoribus ex defuncti obligatione.*
81. *Lex civilis ligat in foro conſcientiæ.*
82. *Cohæres non tenetur etiam in foro conſcientiæ, de parte cohæredis. 82. fallit. 85.*
83. *Niſi actione reali, vel hypothecaria, vel certo corpore debito. 84.*
84. *Tertius emptor citari poteſt, ut ſententia contra authorem ſit in eum executoria.*
85. *Hæres habens majorem non quotæ, ſed bonorum portionem, tenetur in ſubſidium. 87.*
88. *Remotiores, ad quos devolvuntur hæredia, tenentur in ſubſidium pro rata commodi creditoribus etiam chirographariis, niſi hi negligentes fuerint.*
89. *Vnus hæredum tenetur hypotheca in totum, niſi ex teſtamento, etiam ſi teſtator appoſuit clauſulam hypothecæ in verbis executivis, ſecus ſi in diſpoſitivis. 90.*
91. *Hypotheca eſt tota in toto & qualibet parte, contra Aret.*
92. *Vnus hæredum tenetur in totum in ſubſidium in debito ad acquiſitionem, vel conſervationem contracto.*
93. *Idem de hærede, qui eſt in culpa, vel dolo.*
94. *Non eſt facile differentia facienda inter forum judiciale & conſcientiæ.*
95. QVÆST. V. *Quid ſit in obligatione generis. Idea nihil eſt.*
96. *Non genus, ſed ſubſtantia ſpecifica, ſpecie, qualitate, & quantitate certa debetur. 112. 160.*
97. *Rejicitur ſophiſtia Franciſci Aretini 98. Socin. 99. Alciat. 100. Zaſii. 101.*
102. *Intellectus §. duorum in l. Mævius de lega. 2.*
103. *Errores Zaſii de genere, & rebus fungibilibus.*
104. *Zaſius male reſtringit quantitatem ad nummos.*
105. *Intellectus §. frumento in l. in ſumma. de condictio. indebiti.*
106. *Falſum eſt quod vulgo putant rem ſolutam fingi retro fuiſſe in obligatione generis.*
107. *Evictio debetur in legato generis non ſpeciei.*
108. *Legatum generis eſt purum non conditionale. 110. 111. 112. 115.*
109. *Legatum optionis non eſt etiam jure digeſtorum conditionale.*
Leges caducorum tempore pacis refrixerunt.
110. *Intellectus novus l. 3. qui, & à quibus manumiſſ. lib. non fiant. 113. 114.*
112. *In obligatione generis certa res non eſt in obligatione, etiam ſi genus in una re conſiſtat. 160.*
113. *Quando eſt electio creditoris, etiam ſingulæ res generis ſub conditione debentur. 165. 120.*
115. *In obligatione generis cur non valet repudiatio certæ ſpeciei?*
116. *Intellectus l. Pamphilo, de optio. lega.*
117. QVÆST. VI. *In obligatione alternativa, utrumque eſt in obligatione non ſimpliciter, ſed alienative. 118. 119. 157.*
119. *Intellectus l. ſi duo. de verb. obliga.*
120. *Electio quando eſt creditoris debetur alternativa prærogata.*
121. *Obligatio denominatur ex parte debitoris.*
122. *Obligatio unius, trium, vel plurium quàm duorum magis dicitur disjuncta, quàm alternativa.*
123. *Obligatio incerti de certis non eſt alternativa, ſed generis ſubalterni. 156.*
124. QVÆST. VII. *Obligatio generis, & alternativæ in quibus conveniant. 125. 126. 131. 135. 141. 148. 149.*
125. *Creditor generis vel alternativæ recipiens partem, non cenſetur illam eligere. 128.*
126. *Etiam ſi habet electionem: nec tenetur particularem ſolutionem recipere. 127.*
129. *Intellectus l. cum debitore rem ratam haberi.*
130. *Et pluribus hæredibus creditoris non poteſt ſolvi in diverſis rebus.*
132. *Nec receptio partis impedit totum peti offerendo reputare, nec exercitium actionis prorſus ſuſpenditur. 134.*
133. *Intellect. l. ſi non ſortem. §. ſi decem. de condictio. indebiti.*
136. *Solutio antinomiæ l. ſi is cui. de l. 2. & le. pen. Cod. de condict. indebiti.*
137. *Rejecta conciliatione Alciati. 138.*
138. *Favor ultimarum voluntatum eſt, quòd in eis conditiones retrotrahuntur.*
139. *Condictio indebiti in quantum reus locupletior: & pariter omnis ſpecies reſtitutionis contra eum, qui non fuit in culpa. 140.*
141. *Oblatio partis non conſtituit, nec purgat moram, nec transfert periculum.*
142. *Oblatio juſta transfert ipſo jure periculum in creditorem indiſtinctè. 144. 145. 146.*
143. *Reprobatur differentia ſubjunctivi & imperativi modi. 144.*

147. *Leges non debent intelligi per ſpeciale.*
148. *Acceptilatio ſemper operatur ipſo jure.*
149. *Debitor generis, vel alternativæ non poteſt offerre æſtimationem alterius rei peremptæ.*
150. *Intellectus l. cùm res. §. ſed ſi Stichus. de lega. 1. 151.*
151. *Eligenda via per quam utrique parti conſulitur.*
152. *Electio variari nequit, perinde eſt, ac ſi res electa ſola debita fuiſſet.*
153. *Altera re etiam poſt moram debitoris perempta, debitor amittit electionem, quæ non transfertur in creditorem, ſed res extans præciſè debetur. 154.*
155. *Electionem habens, non poteſt eligere rem abſentem.*
157. *Obligatio generis & alternativæ in paucis differunt.*
159. *An duæ cauſæ lucrativæ concurrant, & an fieri poſſit ſolutio in re, quæ fuit creditoris. 160. 161.*
162. *Super §. ex his. conditio obligationis non debet ex perſona hæredum mutari, nedum circa rem, ſed etiam circa ipſam obligationem.*
164. *Unus hæredum ſervitutem à defuncto promiſſam fundo communi imponere non poteſt. 165.*
166. *Nec rei hæreditariæ à defuncto debitæ dominium, niſi pro ſua parte transferre.*
167. *Intellectus §. ſi ignorantes. in l. ſi procuratorem mandati.*
168. *Fidejuſſor non poteſt ſolvere de bonis debitoris ſine mandato.*
169. *Si unus hæredum rem hæreditariam probè ſolverit, tenetur cohæres ratificare.*
170. *Differentia inter mandatarium & geſtorem.*
171. *Judex poteſt cogere ad concordiam.*
172. *Vel electionem in actorem transferre, vel ipſam ſervitutem imponere. 173.*
174. *Unus hæredum qui ex diviſione, vel prælegato fundum de quo agitur poſſidet: cogi poteſt ad imponendam ſervitutem dilatione habita ad vocandum conſortes.*
175. *Unus plurium hæredum poteſt in ſolidum conveniri ad individuum, ſed habet dilationem ad vocandum conſortes, quibus deficientibus condemnatur in ſolidum, nedum ad individuum, ſed etiam ad æſtimationem, ſalvo contra conſortes recurſu. Sed ſi qui ſint cum eo in lite, non condemnabuntur ad æſtimationem ſinguli in ſolidum, ſed ſimpliciter.*
176. *Servitus prædialis non acquiritur pluribus ut ſingulis, ſed ut uni domino fundi.*
177. *Hæredes debitoris individui non tenentur in ſolidum collectivè, ſed tanquam ſinguli.*
178. *Actio negotiorum geſtorum, communi dividundo, vel familiæ erciſcundæ, competit etiam pro geſtis ex neceſſitate, contra omnes. 181.*
179. *Differentia inter actionem negotiorum geſtorum, & inter actionem communi dividundo & familiæ erciſcundæ.*
Actio negotiorum geſtorum generalior eſt utriſque. 182. 183.
180. *Actio communi dividundo generalior eſt actione familiæ erciſcundæ.*
182. *Error non impedit actionem negotiorum geſtorum, vel in factum.*
184. *An in ſervitute conſtituta, vel conſtituenda ſententia alii proſit, vel noceat?*
185. *Intellectus Alciat. ad §. ſi tamen. rejicitur.*
186. *Reus non debet eſſe melioris conditionis poſt litem conteſtatam, vel poſtquam condemnatus eſt, quàm prius.*
187. *Rejicitur differentia inter petitionem & ſolutionem.*
188. *Verbum egero, in d. §. ſi tamen. intelligitur actionem conſumpſero.*
189. *Sententia ſecundum naturam actionis debet intelligi.*
190. *Verba egero, aut conventus ſit, quandoque intelliguntur cum effectu præceptionis, vel liberationis.*
191. *Rejicitur intellectus Franc. Aret. & Joan. Corraſii. 192.*

CAPIO 1. ergo ſecundam partem extricationis hujus Labyrinthi: & incipiendo ab his, quæ intricantur ſuper §. *& harum.* occurrunt ſeptem principales quæſtiones. Quæſt. prima. Prima, an obligatio dandi certam pecuniam, uſque adeò dividua ſit, ut creditor teneatur invitus particularem ſolutionem recipere? An particularis ſolutio. Quamvis indoctis (qui juxta Philoſophum de nullo dubitant) frivola videatur hæc quæſtio, tamen hujus non ſolùm deciſio, ſed etiam diſcuſſio, ad ſequentium intellectum neceſſaria eſt, etiamſi aliqui (ut Æmil. Ferret. hic) non eſſe præſentis negotii ſcripſerint, dum hanc quæſtionem attingere audent. circa quam olim etiam nuper quoque inter recentiores extremitas errorum diametralis, velut in præcipiti ſtetit. Fuit enim apud veteres adeò uſque indubitata pars negativa, ut ante ducentos ſexaginta annos Jacob. Raven. in *l. 3. ad fin. C. de negot. geſt.* & ſequaces tenuerint, quod nec ab hæredibus ſolutio particularis admitteretur, & quod inter eos licet per legem duodecim tabul. ipſo jure divideretur obligatio, non tamen ſolutio, ſed quod remaneat ſolutione individua, nec unus hæredum pro parte hæreditaria, invito creditore ſolvere, vel offerre poſſit, nec etiam conſignare, ſicut non poterat defunctus, ne conditio obligationis ex perſona hæredis immutetur. contra text. in *d. §. ex his.*

Jacob. Rave. Prior extremitas negativa.

2. Petrus autem Perticanus *d. l. 3.* tenuit, quod licet creditor non teneatur particularem ſolutionem ab uno principali debitore, vel ab unico hærede recipere, tamen tenetur ab uno ex pluribus hæredibus recipere pro parte hæreditaria, & bene, licet non viva ratione, ſed formulari moveatur argutiola, per *d. l. 3.* obi uni hæredum ſolventi totum, datur actio negotiorum geſtorum contra cohæredem: hinc infert *Petr.* quod voluntariè ſolvit, nec poterat cogi ſolvere totum, alioquin non competeret actio negotiorum geſtorum, quæ datur pro voluntariè geſtis, ſed competeret actio familiæ erciſcundæ, quæ datur ad ea, quæ fiunt ex neceſſitate, & cæteri ſequuntur. Sed dicta lex nihil facit contra Jacobum, quia etiam negotiorum geſtorum actio datur ei, qui geſſit ex neceſſitate: ut ad impediendam venditionem pignoris communis. tex. in *d. l. 3.* ibi, *coactus,*

Petrus Perti. Communis opinio. Frivola ratio.

& contra eum qui geſſit ex neceſſitate *l. 3. §. pen. de negot. geſt.* ſic curatori, & contra eum, qui tamen invitus cogitur. Nec eſt verum, quod actio familiæ erciſcundæ non detur niſi ad ea, quæ fiunt ex neceſſitate, ut pleniùs dicam infrà eod. num. 178. cum ſeq. ſed quod etiam ſolutio dividatur inter hæredes pro partibus hæreditariis, eſt text. apertus in *l. in executione. §. prima ſpecies. infrà eod. in l. ſi teſtam. §. 1. de fidejuſſor.* Nulla igitur quæſtio nec dubitatio ſupereſt. *l. ancillæ. C. de furt. l. illam. C. de collatio.*

3. Ad dictum autem §. *ex his.* reſpondet Petr. quod procedit quantum ad rem ipſam, ut videlicet non poſſit ſolutio fieri in diverſis rebus: ſecus quantum ad alia, & ſequuntur communiter Doctores in *d. §. ex his.* Sed hoc in effectu eſt reſtringere *d. §. ex his.* in princ. & rationem ibi poſitam, ut non referatur ad omnia præcedentia, ſed ut tantùm referatur ad finem *d. §. & harum.* videlicet ad obligationes generis, & alternativæ, & reſpectu ejus, quod ibi dicitur ſolutionem partis non adferre liberationem in parte, ne ſequatur inconveniens, quod in diverſis rebus ſolvatur, cum de una ſit actum: ut per *Cy. in d. l. 3. in fin.* & clariùs in *l. ſi plures §. 1. C. de conditio, infert.* Atqui licet iſtud multùm conforme videatur literæ *d. §. ex his.* tamen non puto ejus rationem ita ſtricte accipiendam, ut infrà dicam. Cæterùm cum Petr. & Cyno ſtetit communis omnium opinio incōcuſſa uſque ad Philippum Decium. qui in *leg. quidam exiſtimaverunt. col. 2. ſi cert. pet.* non tam communem ſententiam improbare, quàm ſub incudem diſputationis gratia revocare voluit.

Philip. Dec.

Alciat.

4. Sed mox ſubſequutus Alciat. aperto oppoſito marte communem improbavit in d. *l. quidam.* & diſertè tenuit locum eſſe particulari ſolutioni in debito quantitatis etiam in ipſo principali debitore, ut creditor teneatur debiti partem ab eo, nedum ab uno hæredum oblatam recipere, idem tenuit Alciatus in ſuo gloſſemate ſuper hoc §. *ex his.* & in lectura Avenionen. *d. §. & harum nu.* 10. 16. 19. & *d.* §. ex *his nu.* 15. Idem Joan. Corraſ. in *d. §. & harum.* ſed hi in has difficultates inciderunt ex eo quod non penitus exactè perceperunt, quid ſit obligationem eſſe dividuam: unde non potuerunt diſtinguere, nec differentiam aliquam videre inter obligationem actu diviſam, & inter dividuam ſeu diviſibilem, quod infrà parte tertia noviter explicabimus.

* Clavis.

5. Concludimus ergo veriſſimam eſſe communem ſententiam per text. apertum in *l. tutor. §. Lucius. de uſur.* facit *l. planè in princ. familiæ erciſcun. l. ſoluturus. de ſolutio.* Qui enim vult ſolvere partem ejus quod debet, vult minus ſolvere: unde non tenetur creditor admittere, ſicut nec volentem ſolvere minus loco, tempore, vel cauſa: facit etiam *lex ult. quib. mod. pig. vel hypothec. ſolvi.* ubi non agitur de pignore, vel parte pignoris luendo, vel recipiendo: ut in *l. qui pignori. de pignorib.* ſed ſolùm de ſimplici liberatione ab obligatione perſonali: & dicit tex. quod creditor cogitur accipere unum integrum (videlicet ex pluribus debitis) oblatum ſalvo jure pignoris pro omnibus aliis debitis. Et ſic ſatis innuit, quod creditor non teneretur accipere partem unius & ejuſdem debiti, alioquin *d. l. ultim.* quæ eſt lex Scævolæ, eſſet ſupervacua, & de indubitabili, non ſolum contra *l. quod Labeo. de Carbonia. edict.* ſed etiam contra peculiarem morem Serbidii Scævolæ.

Deciſiva ratio.

Reo invito non petitur pars in judicio.

6. Adducunt quidam pro communi, quod creditor non poteſt invito, & excipiente debitore, partem tantum ejuſdem prætenſi debiti petere coram judice, qui poteſt de toto cognoſcere: ut decidunt Guilel. Cun. Bart. Bal. Angel. in leg. *commodato. §. duabus.* per illum text. commodat. Bart. in leg. *non eſt novum. in fin. de action. empt.* Bald. Alex. in leg. *ſi mihi & tibi. de legat.* 1. Mathæus Matheſila. not. 116. Imol. Alexan. Aret. *l. 1 ad fin. de acquir. vel omittend. heredit.* Philippus Decius in *l. 3.* & ibi Alciat. in ſua gloſ. *verſ. de minore, C. de tranſact.* quæ ſententia veriſſima eſt, & ratione *d. l. quidam. adjuvatur,* licet Alciat. in dict. *l. quidam. & in d. §. & harum.* nu. 10. contrarium velit. confirmo per *l. diffamari. C. de inge. man.* quæ etiam in civilibus locum habet, ut tenent gloſſ. & Doctores in *l. ult. C. de uſur. pupillar.* Inno. *in c. conquerente. de offi. ord.* Ludo. Romanus in *l. de pupil. §. ſi is cui. de oper. no. nunciat.* tetigi ad Alexand. conſ. 103. lib. 5. Et ſic è diverſo non videtur debitori permittendum invito creditore partem ſolvere.

7. Sed hoc ultimum argumentum non concludit, quia non quadrat aſſumptum, ſed habet aliam rationem ſcilicet abbreviandarum litium, quæ nihil habet commune cum ſolutione partis extra judicium. Quod enim dictum eſt non licere actori reo invito partem prætenſi debiti petere in judicio, id cauſa finiendarum litium receptum eſt, ne creditor debitore invito de una eadem lite duas facere poſſit. unde eadem quoque ratione ſtatutum, ut debiti controverſi partem liquidam oblatam teneatur creditor accipere. *d. l. quidam.* & ſic illud antecedens nihil facit pro communi: quod enim debitor nequeat particulariter ſolvere, id nullam litium abbreviationem inducit. tamen *d. l. quidam.* per locum a ſpeciali bene probat communem ſententiam. Quod autem de favore conficiendarum litium dixi, amplio etiam, ſi creditor agat contra unum ex hæredibus ad ejus partem, quia ſi reus diligentia ſua cohæredes vel conſortes vocare velit, poteſt creditorem cogere contra omnes ad totum ſimul, & ſemel agere, ne poſt hac opus ſit nova diſcuſſione litem r. petere: quia conſortes poſſunt cum reo ſe adjungere & totum controvertendo cogere creditorem ſuper toto una inſtantia agere.

8. Rurſus pro communi adducunt *l. cum heres. §. item ſi decem. de ſtatu liber.* ubi ſpeciali favore libertatis. Sed Philipp. Dec. in *d. l. quidam ad fin.* ſubtiliter reſpondet, quod ibi quantitas non erat in obligatione, ſed in conditione: & ſic non eſt ibi ſpeciale, ut debitum quantitatis particulariter ſolvi poſſit. ſed quod conditio per partes impleri poteſt, contra regulam. *l. cui fundus. de conditio. & demonſt.* Sed ad §. *Lucius.* reſponderi non poteſt, licet Decius in *d. leg. quidam.* conetur duplex dare reſponſum. Primum (quod illic ſequitur Alciat.) quòd uſuræ debeantur ex eventu conditionis ſicut pœna, & ſic quod ſit adjectio pœnæ facit, ne præcedens obligatio quantitatis diviſionem recipiat. *l. 5. §. ulti. infra. eod.* ita & adjectio uſuræ. Sed hæc ſolutio non valet, duplici ratione. Prima, quia non eſt verum, quod adjectio pœnæ faciat præcedentem obligationem, vel ſolutionem individuam: imo remanet dividua etiam ſolutione, ut prius, & de facto inter hæredes dividitur, ita quod unus hæredum poteſt partem ſuam offerre, & creditorem in mora conſtituere, ut infra pleniùs dicemus. Præterea etiam ſecundum Bart. in *d. §. ex his in fi. col. 1. & in §. Cato.* quem omnes communiter ſequuntur, ſola conditio reſpectu commiſſionis pœnæ individua eſt, nec facit principalem obligationem individuam, nec quin ſolvi poſſit pro parte.

9. Secunda ratio, quia differentia eſt inter pœnam, quæ tota debetur ſub conditione ex cujus eventu ſemel committitur: & inter uſuram, quæ propriè non debetur ſub conditione, nec ex ejus eventu ſemel, ſed ſucceſſivè proceſſu temporis pro rata ſortis & temporis continuè currit. tex. *in leg. pecunia fœnebris. in princip.* ibi, *pro modo cujuſque temporis.* in leg. *debitor uſurarius leg. cum quidam.* & per totum. *de uſur. leg. ſi per te.* & per totum. *Co. de uſur.* dixi in tracta. uſur. Et ſic multùm errant Philippus Deci. & Alciat. contendentes idem eſſe in uſura, quod in pœna: ſequeretur enim quod parte ſortis ſoluta, vel compenſata, nihilominùs curreret uſura pro toto, donec tota ſors eſſet ſoluta, vel in totum liberatio ſequuta, quod nedum abſurdum, & iniquum eſt, ſed contra tex. in *l. ſi conſtat.* in *l. etiam. C. de compenſatio.* plenè dixi in tractatu comp

Refert inter pœnam & uſuram.

Contra Decium & Alciat.

mercio. & uſura. & in Conſuetu. Pariſien. § 62. *quæſt.* 5. Et ſic etiam hoc noſtro jure civili quandocumque ſequuta liberatione partis ſortis, quovisſmodo, etiam per compenſationem (quæ ad hunc finem ipſo jure fit) ex tunc ipſo jure non currunt uſuræ, niſi pro reſiduo, & impoſſibile eas currere, niſi pro rata reſidui: per *d. l. eos.* ubi dixi in novo gloſſemate in d. tractatu inſerto nu. 62. Quamvis aliud ſit in pœna.

10. Hic inſigne habes exemplum quàm proclive ſit & lubricum in jure μεγαλιζειν niſi cuncta diligentiſſimè perſcrutentur. Vide quam hic ad pauca advertendo falſi ſunt, nempe dum putant modicum æquitatis, ſeu potiùs humanitatis certo caſu conſtituere, quam longè plus iniquitatis in multis caſibus conſtituant: Nonne durius & iniquius debitori uſurario, quàm ſimplici denegare facultatem ſe liberandi à parte, ſolutione partis tam uſurarum, quam ſortis? Atqui non ſolùm illi iſtud admittunt, ſed etiam longè aliud duriſſimum, & iniquiſſimum, videlicet quod unus hæredum etiam offerendo totum quod debet tam de ſorte, quàm de uſuris, non poſſit liberari, idque ob id dumtaxat, ut conſtituant principalem ſimplicis quantitatis debitorem, poſſe debiti quamlibet partem invito creditore ſolvere. Plus, ſecundum eoſdem ſequeretur, quod dicta lex, ut quidam exiſtimaverunt, non haberet locum niſi in ſimplici debito, non autem ſi fundus deberetur ſub pœna, vel ſi quantitas deberetur ſub pœna, vel ſub uſura, quæ omnia citra individuam commiſſionem pœnæ ſunt falſa, per prædicta. Ultimum quoque prorſus impium, & improbum eſt, nedum abſurdum, ut dixi *in tract. uſur. q.* 54.

Æquitas legalis. 11. Secunda ſolutio Phil. Decii ad *d.* §. *Lucius eſt*, ut procedat de rigore: ſecus de æquitate: Sed hoc in idem recidit, ac ſi dicatur, quod dicta lex, quidam, corrigeret *d.* §. *Lucius*, quod non eſt admittendum. Patet per Gloſ. ult. & Doctores in *l. cotem. in fin. de publica.* Præterea quidquid dicant Philip. Deci. & Alciat. non habent pro ſe æquitatem legalem, quæ deſcribitur in *l. bona fides depoſit.* ſed quamdam æquitatem ſecundum quid, videlicet ſophiſticam. & truncatam, quæ non eſt in conſideratione: ut planè diſſerui ſuper *Conſuet. Pariſ.* §. 41. *nu.* 86.

L. quidam exiſtimaverunt. 12. Imò plus dico, quod dicta lex, quidam, non fundatur in humanitate erga ipſum debitorem, nec in ejus favore, ſed in alio ſpeciali favore utilitatis publicæ ibi expreſſo, videlicet ut lites citius finiantur, prout ad ſenſum manifeſtum eſt, quod poſtquam creditor compulſus erit partem liquidam, & oblatam accipere, faciliùs finietur lis reſidui: quoniam procliviores erunt, & alteruter, & uterque, & eorum procuratores, ad cedendum mutuò, vel tranſigendum ſuper modico reſiduo, quàm ſi lis interea remaneret ſuper toto. & ſic dicta lex loquens in ſpeciali caſu, non debet generaliter accipi extra terminos caſus & rationis, in quibus loquitur, & fundatur. Nec ibi reprobatur opinio communis, ſeu regula, quod creditor non tenetur particularem ſolutionem recipere, ſed ſolùm particularis opinio quorumdam, qui dicebant hoc procedere etiam in caſu ſpeciali, de quo in dicta lege, videlicet quando pars debiti non eſt liquida, ſed ſuper ea litigatur. Fruſtrà ergo cauſantur, quod dicta lex non debet reſtringi ad debitorem qui negat debitum, quaſi non debeat eſſe melioris conditionis quàm is, qui fatetur: quia (ut dixi) favor ipſius debitoris non attenditur, ſed favor publicæ utilitatis dumtaxat, quæ tam in finiendis, aut minuendis litibus, quàm in pace, concordia, & amicitia verſatur. unde ceſſante dicta ratione, puta ſi clarè conſtet de toto debito, vel ſi cauſa concluſa eſt in valvis ſententiæ ceſſabit dicta lex: ut ibi per Alexan. & alios communiter. & benè, & ſic dicta lex, quidam (quantumcumque ad pauca reſpicientibus in contrarium urgere videatur) tamen rectè expenſa probat communem ſententiam per locum à ſpeciali.

13. Rurſus pro communi & ab eodem loco facit *l. placuit. de collatio. fund. patr. lib.* 11. *C.* ubi ſatis apparet legem velle indulgere, & aliquid de rigore communis regulæ remittere emphyteutis, & collatoribus principis: alioquin ſi ex communi regula licuiſſet particulatim ſolvere, non eſſet facta reſtrictio ad tres vices, nec infra Idus Januarias, cùm lex prætendat indulgere collatoribus principis. Patet in princip. ibi *quo voluerint tempore. & quantum habuerint penſionis.* & ſi d. l. eſt ſpecialis in collatoribus principis: ſecus in emphyteuta aut alio debitore privati, ut eſt communis, & vera ſententia *in l.* 2. *contra glo. pen.* ibi *C. de jur. emphy. & in d. l. quidam.* licet ibi contrarium velit Alciat.

14. Fateor quod in debito quantitatis, maxime in pecunia, ſententia Phil. Dec. habet aliquam prima facie blandientem æquitatem, & proclivitatem apud expertes negotiorum, & quibus abundè ſuppetit otium idem debitum ſæpius calculandi: quia non videtur, intereſſe hujuſmodi creditoris dummodo perſolvatur, licet per partes, niſi fortè ſolutio diſſecaretur in minimas minutias longis intervallis diffiſſas. Atqui cùm ad rem ventum eſt, ſive creditor non eſt pecunioſus, ut ſæpè fit, indiget integra ſumma, puta ad domum vel fundum emendum, vel redimendum, vel in menſam nummulariam, vel aliud quodcumque negotium non minore ſumma conficiendum, ſive creditor alioquin pecunioſus eſt, ſed ut talibus ſæpè uſuvenit, multis & variis curis & negotiis diſtractus, ut ſi cum ſingulis debitoribus ſæpiùs calculandum eſſet, non ſolum non ſufficeret, & ſeria cum majore damno omittenda eſſent, ſed etiam variis ſingulorum nominum, quæ particulatim ſolverentur, apochis ſubſcribendo facilè circumveniri poſſet, aut rationes ſuas implicatiſſimas reddere. Nonne ipſa rerum experientia oſtendit mancam & præpoſteram eſſe præfatam æquitatem, ſi quis velit eam generaliter obtinere pro regula. Tum ea apparens æquitas omnino ceſſat in debito certæ ſpeciei, puta domus, equi, vel Stichi. & tamen Alciat. idem in his eſſe contendit, quod eſt abſurdiſſimum. Age etiam in debito numerorum, circumſcriptis etiam omnibus legibus, & argumentis, in nudam ipſam æquitatis faciem intueamur, debentur cuidam centum ex legato, vel vendito, an eſt æquum hæredem, vel emptorem totam rem poſſidentem minutatim invito creditore ſolvere? Vides quod non, (ni planè ſtupidus ſis) idque ſimpliciter loquendo, nec alia circumſtantia addita: quia hæres fortè extraneus poſſeſſor lucroſæ hæreditatis, nec rectè nec ex bona fide implet voluntatem teſtatoris, niſi totum ſimul ſolvendo, nec emptor aliter facit ex bona fide, nec prout veriſimiliter actum fuit. Confutatio è ſenſu communi.

15. Verum eſt quod ſi qua clades, paupertas, aut difficultas premat debitorem, æquum eſt particularem ſolutionem admitti: ſed tunc eſt una de fallentiis regulæ, quam tradit Jaſon *in d. l. quidam*, poſt Imol. in *cap. Odoardus, per illum text. de ſolutio.* quæ etiam à judicibus ex eorum officio, ſine reſcripto principali, dilationibus etiam datis practicari ſolet. Practici Gallici dicunt *Atermoyer*, ut pleniùs ſuo loco dixi *in Conſuetud. Pariſi.* §. 195. quemadmodum etiam limitatur in caſibus, in quibus non tenetur quis ultrà quàm facere poſſit. & alias ex aperta mente partium, ut quando actum eſt, ut in diverſis locis, vel temporibus vel diverſis procuratoribus ſolveretur, *L.* 1. §. *ſi quis ita de eo quod certo loco.*

16. At ſi debitor deceſſerit relictis pluribus hæredibus, non eſt contra regulam, ſed ex regula, quod unus ſolvat partem ſuam, quia jam diviſum eſt debitum ipſo jure: & iſte ſolvet totum quod debet, & ut debet; ſecus ſi vellet offerre partem partis ſuæ, quia non admitteretur, niſi in caſibus exceptis à regula, quæ conſequenter, etiam circumſcripta lege, non eſt contra æquitatem, ſed illi potius conformatur.

17. Sed Alciat. in *d. leg. quidam. & in d. §. & harum, nu.* 10. nititur fundare, & latius proferre intentionem ſuam, præcipuè in *d. §. & harum*, ubi obligatio dandæ quantitatis, vel certæ ſpeciei omni reſpectu dividua eſt. & infert unum ante ſe inauditum, videlicet quod *d. §. & harum*, debet neceſſariò intelligi, ut fieri poſſit ſolutio partis ab eodem debitore creditori invito, nedum in debito pecuniæ & quantitatis, nedum in debito certæ ſpeciei: ſed etiam in debito in genere, vel alternativo. Et ſubdit quòd alioquin lex 12. tabul. quæ pro portionibus hæreditariis æs alienum dividit, iniqua fuiſſet, juſque creditoris ſuſtuliſſet, niſi particularis ſolutio à defuncto creditori invito fieri potuiſſet. Sed Alciat. nimiùm decipitur, & detorquet text. dict. §. *& harum*, & re ducit ad abſurdum. Quid enim abſurdius, quàm quòd equum in genere ſtipulatus forte ex empto, teneatur non ſolùm ab hæredibus venditoris, ſed etiam a venditore ſuo indiviſam forte quartam, aut quintam equi partem recipere, & ſuo periculo ſervare, nec tamen diſponere queat; ſed in ſuſpenſo maneat, donec reliquæ partes ejuſdem equi, vel alius equus ſolvantur: quod ſi recuſet, ejus periculo pereat, & tantùm reliquæ partes debeantur: Imò quid magis contrarium menti *d. §. & harum. & §. ex his*, ubi ſtatuitur hujuſmodi obligationem ſolutione individuam eſſe, hoc eſt, ſolutionem non poſſe pro parte fieri, etiam nec creditore quidem partem oblatam ſponte recipiente: Ex eo autem potiſſimùm deceptus videtur Alciat. quod putavit officium ſeu effectum obligationis omni reſpectu dividuæ, eſſe, quòd pars arbitrio debitoris, invito creditore ſolvi poſſit. quod eſt falſum, ut plenè dicam infrà parte 3.

Quæſt. 2. 18. Secundò circa prædicta emergit quæſtio, ad radicalem horum intelligentiam neceſſaria, quamquam à nemine tacta, videlicet ſi contingat obligationem ſemel actu diviſam, poſteà in unius perſona ſive activè ſive paſſivè reuniri, an locus ſit particulari ſolutioni? Fingamus primum activè ex parte creditoris, illum deceſſiſſe relictis tribus hæredibus, qui debito non exacto, deceſſerunt, relicto uno communi hærede, an debitor poſſit illi per tres partes ſeorſim ſolvere, ſicut poterat durante vita trium primorum hæredum? Hanc quæſtionem tam facile quis ardelio futiliorem dicet priore, quàm facile inducti de nullo dubitant: Sed ut dixi in princip. prioris quæſtionis hæc prima facie levia valde ſeria trahunt, & longe plus habent in receſſu. Jam ergo ad rem: Videtur quod ſic. Primò, quia ſemel obligatione per legem in plures diviſa, facta ſunt plura debita, & plures creditores. Secundò, quia ſemel jus quæſitum eſt debitori ſeſe liberandi particulariter cuique virilem ſolvendo. Tertiò, quia cavetur ipſo jure dividi in plures, & ſic cum effectu: ſed nullo jure cavetur ſemel diviſam obligationem reuniri, ergo effectus diviſionis & juris inde quæſiti manet. Quartò, in dubio favore liberationis ita judicandum, leg. *Arianus, de actio. & oblig.*

19. Quintò iſte repræſentat tres perſonas, nempe trium diverſorum hæredum, & hæreditatum, nec ei totum debetur uno, ſed diverſo jure, diverſo etiam modo & tempore à diverſis quæſito. Cùm ergo diverſa jura habeat, ergo diverſa cenſentur debita, & plures perſonæ. Sextò non poteſt eſſe melioris conditionis, quàm tres illi, quibus uni fortè ex teſtamento, alii verò ab inteſtato ſucceſſit: & licet ſit etiam hæres primi creditoris, *l. ſciendum, de verbo. ſig.* verum eſt mediatè: ſed cauſa immediata magis attenditur. Bald. *l. ex placito. C. de rer. permutat.*

20. Contrarium puto, quia res de facili ad priorem ſtatum redit, prout rediiſſe videtur eadem obligatione ad unum recidente. *l. ſi unus. §. pactus ne peteret. de pact.* & ita in fortioribus terminis decidit Bart. in *l. ſi pignori.* per illum tex. *familiæ erciſcundæ*, videlicet inter tres, vel plures hæredes, ſi diviſione facta, totum debitum ceſſionibus cohæredum uni ex eis obvenerit, refert & ſequitur Joan. de Pla. in *leg. placuit. C. de fund. & patri. lib.* 11. Verum eſt quod *d. l. ſi pignori.* non probat: quia non loquitur de particulari ſolutione ipſius debiti, ſed de luitione, vel reſtitutione partis pignoris, quæ eſt individua. *l. hæredes. §. idem juris. famil. erciſc. leg. in executione. §. pen. infrà eod.* & nihil habet commune cum debito principali, cujus tam petitio, quàm ſolutio ſpectant ad partes hæreditarias, *d. l. in executione, §. prima ſpecies.*

21. Sed ego probo, quia licet inter plures hæredes creditoris diviſum ſit creditum ipſo jure: non tamen ſunt plura debita, ſed tantùm plures partes diviſæ ejuſdem debiti, unum autem ſemper debitum. text. eſt rotundus, & melior de jure, in *l. ſi plures ſuprà, de pact.* Cùm ergo ſemper maneat unum & idem debitum, ſequitur quod an in partes ſit diviſum, vel non, & an particularis ſolutio vel exactio ſit admittenda, vel non, debet inſpici tempus vel ſtatus præſens, qui eſt tempore ſolutionis, vel exactionis. Quare idem dicendum paſſivè ex parte debitoris: Si enim plures, puta tres hæredes reliquerit, quamdiu in eo ſtatu ſunt, quilibet poteſt invito creditore ſeorſim totam partem ſuam, non partem partis ſolvere, vel offerre, & creditorem in mora conſtituere, ſub modificationibus, quas infrà tradam. Sed ſi priuſquàm ſolvant, reliquerint unum hæredem, jam ille factus trium hæres non poterit particulariter ſolvere tertiam cujuſque deceſſoris partem: quamvis diſtinctæ ſint hæreditates, & gerat perſonam trium, reſpectu trium hæreditatum: quia hoc remotum & impertinens eſt. Quod autem ad rem ipſam, & cauſam propinquam qua de agitur, verum eſt ſemper manſiſſe unum & idem debitum, & hodie unicum eſſe debitorem, & obligationem, quæ ſemper una eſt, non amplius eſſe diviſam, ſed unitam, & ſic non poterit amplius particularis ſolutio fieri, vel inchoari. Conſequenter utrobique præſens ſtatus, qui ad priorem facile redit, inſpiciendus eſt.

22. Et hoc quando non eſt ratio differentiæ, eaque pertinens inter unam & alteram ſucceſſionem, ut quia eſt omnium hæres ſimpliciter: ſecus ſi unius ſimpliciter, & aliorum ſub beneficio inventarii, & debitum magnum, ita quod probabiliter opus eſt diſcutere inventarium: quia tunc poteſt partem liquidam ſeorſim offerre, & ſolvere, & reliquum ad diſcuſſionem inventarii, vel cautiones ſibi præſtandas rejicere. Idem ſi aliàs pars unius defunctorum non ſit liquida, ut quia prætenditur ſoluta, vel pacto eliſa. Sed quod ſucceſſionum alia ſit opulenta, alia oneroſa, alia teſtamentaria, alia legitima, impertinens eſt quantum ad iſtud. Pariter in ultimo hærede creditoris, ſi eſt hæres unius primorum hæredum creditoris ſimpliciter, & alterius ſub inventario, hoc eſt impertinens reſpectu debitoris. Sed ſi unico hæredi plurium hæredum creditoris fieret controverſia hæreditatis unius dictorum hæredum, tunc etiam reſpectu ſolventis pertinens eſſet, & poſſet offerre partem ſucceſſionis liquidæ. Eſt enim punctus, an obligatio, quæ initio fuit unius, poſteà plurium, ſit liquide reunita.

23. Amplio: etiamſi tempore medio pars ſit in judicium deducta, etiam lis conteſtata, quia ſi actor augeat libellum, ut ante concluſionem cauſæ poteſt ex cauſa ſuperveniente, *l. ſi vulneratus. ad leg. Aquil.* & dixi in lection. Tubingenſi in *l. edita. C. de eden.* puta, quia actor factus eſt hæres conſortium, vel reus factus eſt hæres conſortium; & ſic actor ex eiſdem factis & mediis ampliat concluſionem ad totum, hoc facto, non poteſt ampliùs particularis ſolutio offerri, etiam partis quæ petebatur ſeorſim, & ſuper qua conteſtatum fuit: quia jam totius eſt eadem ratio, ſed re integra, videlicet ante libelli augmentationem poteſt reus quod petitum eſt cum impenſis offerendo, particularem hanc ſolutionem facere, & conſignando illam liberari, *l. qui decem, in princip. de ſolution.* & ſupprimere judicium, quod ceſſare debet cedente reo. Sed etiam

tunc non tam eſt particularis, quàm integra oblatio: & hoc, niſi actor incontinenti vellet libellum ex dicta cauſa (dummodò liquida eſſet) augere: debet enim audiri, ut non ſit opus novam litem pro reſiduo ſuſcitare. Poteſt enim petere ut reus cedat & ſolvat in totum, vel in eadem inſtantia ſuper totum pergat, nec reus (niſi juſta aliâ cauſa oſtenſa) impedire poteſt. Et hoc etiam in communi utile eſt, quò lites citiùs finiantur, *l. properandum. C. de judic.* Et ne finis unius ſit alterius initium, *l. terminato. C. de fructibus & lit. expenſ.*

24. Sed hic oritur quæſtio hujuſmodi, pendente ſtatu diviſionis, antequàm obligatio ſit de jure & de facto reunita, puta tres hæredes creditoris, ſi communem procuratorem, vel geſtorem conſtituerint, an procuratori huic, eo invito, poſſit debitor per tres vices ſeorſim partem cujuſque ſolvere? Videtur quòd ſic, tum quia ipſo jure obligatio diviſa eſt, & actu diviſa manet: tum quia lex dicit quòd pacto hæredum debitoris non poteſt alterari, nec deterior fieri conditio, jus, vel actio creditoris, intantùm quòd etiamſi hæredes debitoris conveniant, ut per unum ex eis totum debitum ſemel ſolvatur, tamen creditor tenetur ſtare, nec illum in ſolidum convenire: ſed poteſt ſingulos pro partibus ſuis ipſo jure, & cum effectu exigere. *l. pacto ſucceſſorum C. de pact. l. licet. C. famil. herciſcund.* Ergo multò magis idem è converſo, ſi plures hæredes creditoris convenerint, ut uni eorum totum ſemel ſolvatur, non debet præjudicare debitori, quin cuique partem ſuam ſolvere, & offerre poſſit ſeorſim & particulariter, & quemque in mora conſtituere, prout ipſo jure, & cum effectu facere poterat ante conventionem hæredum, quamdiu remanent plures hæredes & creditores: imò videtur, quòd minùs nocere poſſit pactio creditorum debitori, quantò favorabilior liberatio. *l. Arianus, de actio. & oblig. l. favorabiliores, de reg. juris.*

25. His tamen non obſtantibus contrarium dico, quia unus ſive tutor, vel curator, vel procurator plurium hæredum creditoris, pro uno habetur, *d. l. ſi plures, de pact.* Ad illud quòd obligatio ipſo jure actu diviſa eſt (quod ſolùm obſtat) promptè reſpondeo, quod ea legalis diviſio introducta eſt principaliter ad commodum eorum inter quos fit, utque commodiùs negotia expediantur, ut ſatis innuit text. in *l. ea quæ. C. famil. herciſcund.* Ut enim ex parte hæredum debitoris operatur duplicem favorem; primum, ut quiſque poſſit particulariter ſolvere portionem ſuam, ſi debitum liquidum ſit; ſecundum, ut nullus poſſit trahi in jus ultra portionem ſuam, ſi jus dubium ſit, nec unus exigat ultra partem ſuã in caſum moræ, nec unus teneatur de culpa vel mora alterius, quod dependet à primo: ita ex parte hæredum creditoris ea legalis diviſio duplicem favorem operatur: primum, ut quiſque ſtatim non expectato alio judicio diviſorio, partem ſuam exigere poſſit, & apocham dare, ſi liquidum ſit, vel pro parte ſua tantùm liquidare, & periculum litis ſubire, ſi dubium ſit, nec de facto cohæredis teneatur. Non ergo debet ea diviſio retorqueri in eorum præjudicium, quorum favore lex eam operatur.

26. Et conſequenter ut defunctus invito debitore poterat alii debitum cedere, vel legare, ita & plures ejus hæredes poſſunt totum debitum cedere uni, cui integra, non autem particularis ſolutio fieri debebit; & pari ratione unum tutorem, vel procuratorem habere, cui non poterit particularis ſolutio offerri. Si enim poſſunt invito debitore uni irrevocabiliter cedere (quod plus eſt) ergo poſſunt unum procuratorem communem in rem eorum & revocabiliter conſtituere: quod minus eſt. Et ſi priore caſu non fit injuria debitori, ergo nec hoc ſecundo caſu, in quo debitor minùs ligatur: quia priore caſu poſt notificationem congruam ceſſionis, non poteſt ullo modo hæredibus offerre, ſecundo vero caſu etiam poſt notificationem poteſt uni hæredum congruè vel opportunè reperto partem ſuam offerre, eumque, niſi juſtam cauſam recuſandi vel differendi habeat, in mora conſtituere. An autem ſit juſta cauſa, vel non, ipſa ſubjecti facti æquitas, quæ nullis certis regulis ſubeſt, indicabit, *l. mora. l. ſciendum de uſuris, l. de acceſſionibus, de diverſ. & temporal. praſcript. l. Mævia. §. pen. de ann. legat.* hoc ſemper velut perpetuo gnomone retento, ne nimis oneroſus creditor, vel delicatus debitor audiatur, *l. ſi ſervos, de pignorat. action. l. ſi bene. ſupra de uſur.*

27. Non obſtat, quod hæredes debitoris ſimile facere nequeunt, videlicet quod creditor ſtare teneatur eorum pacto, quod unus ſolus eorum exigatur, *d. l. pactum. d. l. licet.* Tum quia alia ratio hoc reformat: debitores enim non ſunt domini obligationis, ſed ſoli creditores habent dominium, & diſpoſitionem, *l. 2. ubi gloſſ. & Doctores. C. de hæred. vel actio. vend.* tum quia nec ipſe debitor hoc efficere potuiſſet, videlicet ut teneretur creditor alium in totum, vel in parte convenire, prout creditor hoc facere poteſt, & alii nomen cedere, vel in ſolutum dare.

28. Summa totius hujus quæſtionis eſt, inſpicienda eſſe duo. Primò originem ipſius obligationis: ſecundò ſtatum, qui eſt tempore ſolutionis. De ſecundo ſatis dictum eſt. Quoad primum, volo dicere quod ſi initio unus eſt creditor, tunc ex parte creditoris ſemper unum erit debitum, quantumvis inter plures hæredes, vel ceſſionarios ſubinde ſcindatur, & ſubdividatur: & ſic partes reuniri poterunt. Pariter ex parte debitoris ſi initio unus eſt debitor, ſemper unum erit debitum, quantumvis inter plures hæredes debitoris contingat dividi, vel ſubdividi: & ſic reuniri poterit, hoc eſt, ad priorem ſtatum redire, nec cenſetur adverſario fieri injuria, d. §. pactus ne peteret in *l. ſi unus, de pact.* Si vero initio ſunt duo pluresve creditores, vel debitores, tunc reſpectivè plura ab initio cenſebuntur eſſe debita, etiamſi ex eadem cauſa oriantur; puta ſi duo ſimpliciter mutuaverint uni, vel mutuati ſint ab uno; vel aliter ſibi, vel ſeſe obligaverunt: initio enim ex forma contractus ſcinditur, & viriliter acquiritur. *l. reos. §. cùm in tabulis. de duob. reis*, etiamſi illi plures ſocii ſint, non tamen ſub nomine ſocietatis, ſed ſimpliciter contrahentes. Summa

29. Unde ſive duo illi creditores uni cedant, vel unum hæredem relinquant, poterit particulariter vetus dimidia cujuſque ſolvi, tanquam duo diſtincta debita propter originalem, & contractualem diviſionem. Pariter ſi duo illi debitores unum relinquant hæredem, poterit æquè locus eſſe particulari ſolutioni. Fallit ſi contraxiſſent quiſque inſolidum: quia ea clauſula impedit diviſionem contractualem, & facit ut unum remaneat debitum, *d. l. ſi plures, de pact. l. ſi rem quæ. §. 1. ſupra de evictio. l. 3. in fi. de duob. reis.* Idem puto ſi plures ſocii ſub nomine ſocietatis contraxerint, quia quamvis aliàs non contrahant quiſque in ſolidum, ſed ſimpliciter, & ſic viriliter; tamen ex titulo ſocietatis contractui inſerto, tacitè cenſetur actum ut unum ſit debitum, nec particularis ſolutio admittenda ſit.

30. TERTIO QUÆRO an valeat pactum, quod non poſſit debitum ſolvi pro parte, & non eſt dubium quod ſic, inter paciſcentes: ſed reſpectu hæredum eorum videtur quod non: quia in dividuis non poteſt debitor quemlibet hæredum ſuorum obligare in ſolidum, nec valet pactum directum, text. in *l. cum qui ita.* ubi Bart. & alii §. 1. infra eod. quia unus plurium hæredum non poteſt eſſe hæres in ſolidum, ſed ſolùm pro parte: conſequenter ultra partem nequit gravari, quia pro reliquis partibus non repræſentat defunctum, ſed eſt extraneus, ut no. in *l. cum à matre. C. de rei vendica.* in *l. prætoria §. incertam. de prætor. ſtipul.* Lancelo. Gauliav. in *d. §. & harum, col.* 2. igitur non poteſt quis facere ſolutionem eſſe individuam in perſonis hæredum, ne per obliquum inducatur, quod directo prohibetur. Quæſt. 3

31. Contrarium

31. Contrarium puto: quia iſtud non concernit ſubſtantiam obligationis, ſed modum, unde quemadmodum poteſt in præjudicium hæredum determinari locus, & tempus ſolutionis, ita & modus, ex quo nulla lex prohibet. Cæterum quantum ad ſubſtantiam obligationis non poſſunt contrahentes facere quin actus eorum ſubſit legis diſpoſitioni. *l. nemo poteſt. de lega.* 1. idem multo fortius ex parte creditoris conveniri poteſt, ne ſui hæredes teneantur recipere per partes, aut vices ſeparatas etiam in debito in nummis, etiam ab hæredibus debitoris, ſed ut unus hæredum creditoris poſſit totum recipere, & totius apocham dare, quod mandatum ſoli hæredes creditoris ſine conſenſu debitoris, vel ejus hæredum revocare non poterunt, *l. aliud eſt, de ſolution.* Idem (quantum ad indiviſionem ſolutionis) in teſtamento, vel alia diſpoſitione: unde teſtator, arbitri, vel judices cavere poſſunt, ut is cui legata, vel adjudicata eſt certa ſumma, non teneatur per partes etiam à pluribus gravatis, vel hæredibus immediatis eorumve hæredibus recipere.

32. Scio quòd interim iſtæ videbuntur minutæ, & ἀκριβολόγων delicatis & ſuperbis, imò doctrinæ juvenum inimicis. Sed ego me non ad ſtomachum ſuffenorum, ſed ad juventutis commoda compono. Atqui non ſunt hæc modici effectus, etiamſi non ſit appoſita pœna. Efficiunt enim primò quod offerens etiam totam partem ſuam, non purgat præcedentem moram ſuam, nec creditorem conſtituit in mora. Secundò, quòd pars oblata non ſtabit periculo creditoris recuſantis, ſed offerentis. Tertiò, addunt lucem reſolutioni quæſtionis primæ ſupra eod. & oſtendunt quàm futiles, etiam inanes ſint recentiorum opinationes, ſupra eod. num. 4. cum ſeq. confutatæ.

33. Adde quòd vice verſa paciſci licet, ut unus hæredum poſſit totum petere, ſive in ſolidum exigere: quemadmodum è diverſo paciſci poteſt quòd debitor poſſit uni ex futuris hæredibus creditoris ſolidum ſolvere, vel ab uno apocham totius accipere. Ut enim hoc ſecundo caſu, cenſetur hæres pro partibus cohæredum tantùm ſolutioni adjectus, ad recipiendum, non ad agendum, ſicut quivis extraneus ſimplici ſolutioni adjectus, *l. Stichum aut Pamphilum, §. quæſitum de ſolutionib.* ita priore caſu videtur habere mandatum etiam ad agendum nomine cohæredum, quod attinet ad portiones eorum. Et illud mandatum cùm priori caſu non ſit factum, niſi favore creditoris, vel hæredum, poteſt etiam à cohæredibus revocari ſine cauſa: poſteriore verò caſu cùm ſit mandatum conventionale, & favore debitoris, non poteſt revocari, niſi ex juſta & manifeſta cauſa: ut ſi malè verſari cœperit, *l. cùm quis in princip. de ſolutio.* faciunt quæ dixi ſuper *l. Papinianus, de publicà in rem action.*

34. Ex prædictis habes, quòd ſi ab initio plures ſint creditores, vel debitores ejuſdem ſummæ, dividitur quidem ſumma, ut inquit text. in *l. reos. §. cum in tabulis, de duobus reis.* Sed propriè non dividitur obligatio, quia diviſim, ſeu pro partibus naſcitur: & propriè non dicitur dividi, quod nunquam unitum fuit, *l. Titio uſusfructus, in princip. de conditionib. & demonſtr. l. Sempronius Attalus de uſufr. legat.* & ſic ſingulorum videntur ſingula debita. Unde etiamſi poſteà ſingulorum jura in unum ſive ceſſione, ſive ſucceſſione confluere contingat, poſſunt ſeorſim ſolvi, vel offerri, nec dicitur particularis ſolutio, ſed ſolida & integra cujuſque debiti ab initio diviſim nati: quia hic eſt nativus, & primitivus obligationis ſtatus ex forma contractus, ſeu diſpoſitionis impreſſus. Quòd ſi appoſita ſit clauſula in ſolidum, tunc videntur ſingulorum ſingulæ totius ſummæ obligationes, quæ pariter ſervant naturam ſuam.

35. Lex enim 12. tab. quòd attinet ad diviſionem, non ſpectat ad principales, de quibus etiam non loquitur, ſed eos relinquit in forma ſui contractus. Solùm autem loquitur de hæredibus, inter quos ipſo jure ſine alio miniſterio, tam activè quàm paſſivè pro partibus hæreditariis dividit obligationes, non quaſvis, ſed diviſibiles tantùm, & quatenùs dividuæ ſunt. Unde ſi obligatio ſit ex parte utriuſque individua, neutrimque dividitur, ſed ſolida utrimque in ſingulos deſcendit ſub modificationibus ſuo loco dicendis. Si verò individua eſt paſſivè tantùm, ſive ex parte debitoris, non dividetur paſſive, ſed tantùm activè. Quòd ſi obligatio ipſa utrimque dividua eſt, ſolutio verò individua, etiamſi impropriè, vel in primo tantùm gradu individua ſit, ſive ex pacto tacito, vel expreſſo, vel ex qualitate rei, non dividitur eatenus ſolutio, licèt ipſo jure dividatur obligatio. unde ſi ſolutio erat propriè individua, ut in §. *& harum, in fine*, manebit propriè individua. Quòd ſi erat in primo tantùm gradu individua, manebit in eo tantùm gradu individua. Et ſic lex 12. tabul. licet nihil operetur inter principales, non tamen otioſa eſt, nec injuriam facit creditori, quia hæc diviſio non fit, niſi ex natura obligationis, & rei debitæ.

Tom. III.

36. Et ſic nihil per hoc ex perſona hæredum mutatur, neque circa rem, neque circa ſolutionis vel obligationis naturam, ſed conformiter ad rei, & obligationis naturam transfertur & continuatur obligatio: imo ſic dividitur, & transfertur ex neceſſitate, quia in terminis juris non poteſt obligatio tranſire in hæredes, niſi inquantum tales, ſeu quatenus ſunt hæredes: ſed plures hæredes non ſunt, nec eſſe poſſunt tales in ſolidum, nec ſolum pro partibus ſuis, ergo obligatio defuncti ſive activè, ſive paſſivè, neceſſariò non deſcendit in eos niſi pro partibus: ergo neceſſariò pro eiſdem inter eos ſcinditur & dividitur: ſi tamen & quatenus dividua eſt, & ſic tantùm abeſt ut per hanc diviſionem, vel mutationem mutetur conditio obligationis, ut ſemper eadem conditio, ſeu natura conſervetur, nihilque hîc fiat, niſi tum ex neceſſitate, tum ex natura obligationis. Hic eſt verus & planus intellectus §. *ex his, verſic. non enim.*

Regula.

37. Summa obligatio dandæ certæ quantitatis, vel etiam certæ ſpeciei eſt omni reſpectu dividua, in tantùm ut nec expreſſa diſpoſitione hominis fieri poſſit individua obligatione, ſed tantùm ſolutione. Et tamen etiamſi maximè ſit, & obligatione, & ſolutione dividua, ſtat regula, quod creditor non tenetur particularem ſolutionem recipere, niſi quatenus obligatio & ſolutio, vel ſaltem ſolutio jam actu diviſa eſt ab homine vel à lege. Fallit ergo primo, quando ab initio ſunt plures debitores, & ex eadem cauſa ſimpliciter obligati: vel etiam in ſolidum, ſed ſtante beneficio diviſionis. Sed tunc tam obligatio, quàm ſolutio primo caſu ab homine ipſo jure diviſæ ſunt: ſecundo caſu à lege, ope exceptionis.

Fallen. 1.

38. Quo ſecundo caſu etiamſi unus partem ſuam ſolvat, ſub commemoratione virilis partis ſuæ, tamen non magis dividitur obligatio, quàm jam eſſet diviſa, nec ſit præjudicium creditori, ſi poſteà cæteri fiant non ſolvendo, vel difficilis conventionis, quin redeat ad iſtum: quia cenſetur partem virilem recepiſſe contemplatione beneficii diviſionis, non autem vi taciti & liberalis pacti: quoniam in his ad quæ quis cogi poteſt, non præſumitur liberalitas, *l. rem legatam, de adimend. legat.* Jacob. de Aret. Bald. Paul. Alciat. in *l. ſi creditores. C. de pact.* interim autem iſte ſolvens partem, liberat ſe & correos ipſo jure in parte ſoluta, ſed in reſiduo non liberatur, niſi ſecundum vires beneficii diviſionis. An autem creditorem interpellare poſſit, ut alios dum præſentes & ſolvendo ſunt, exigat, nimis ab hoc tractu remotum eſt, ideo ſuo loco reſervo.

Fallen. 2.

39. Fallit ſecundo in pluribus hæredibus inter quos obligatio ipſo jure diviſa eſt à lege, & conſequenter ſolutio, niſi creditor ſuper ſolutione non dividenda ſibi caverit: ut ſupra eo. num. 31. Et hæ duæ fallentiæ locum habent è diverſo in pluribus creditoribus, vel unius creditoris hæredibus. Item habent locum etiam

ſi ſolutioni totius appoſita ſit pœna, quod attinet ad ſolutionem debiti principalis ſine præjudicio commiſſionis, pœnæ, ut dicemus infra eodem, *l.* 5. §. *ſi non ſortem.* Sed dictam ſecundam fallentiam ſublimito, ut procedat in nummis, & adhuc dummodo ſolutio partis non ſit incongrua, nec inutilis, aliàs ſecus.

40. Unde obligatus dare mille creditori ſtipulatoris, ut ſtipulatorem eximat obligatione carceris, vel ceſſare faciat ſubhaſtationem domus, ſi promiſſor decedat relictis pluribus hæredibus, non poteſt unus ſeorſim partem ſuam offerre, non ſolùm creditori carcerati invito, ſed nec ipſi carcerato, qui non eſt in loco, ubi queat tutò recipere, & cuſtodire ſine ſumptu & periculo. & hoc niſi offerens ita provideat, ut ſumma oblata remaneat in tuto, & parata. Idem ſi venditor unius equi, vel dolii vini habeat plures hæredes, quia fruſtra unus pro parte ſua offeret, licet ipſo jure non debeat, niſi partem: incongruitas enim ſolutionis facit eam ſaltem in primo gradu individuam, ſeu indiviſam, ut infra dicam. Et ſic debet unus hæredum totum, vel per ſe ſalvo recurſu vel cum cohæredibus offerre: alias nec creditorem in mora partis ſuæ conſtituit, nec moram incurſam pro ſua parte purgabit, nec incurrendam vitabit. Totum enim hoc æquitas gubernat, ut nec oneroſus creditor, nec delicatus debitor audiatur. in *l. ſi ſervos in fin. de pignor. action.*

41. Et multò magis ſublimitatur eadem ſecunda fallentia, etiamſi debentur plures ſpecies, ſed tanquam unum integrale conficientes, ut quadriga equorum, quia ſi ſunt quatuor hæredes, ſinguli non poſſunt ſeorſim ſolvere unum equum quadrigarium, ſed omnes ſimul, vel unus pro omnibus unam quadrigam. Quamvis enim obligatio ſit inter eos diviſa, non tamen ſolutio: ſecus ſi quatuor equi deberentur ſimpliciter non ſub nomine quadrigæ, ſed ad numerum, idem in ſimilibus. Unde ſi defunctus debebat unum jugum boum, & reliquit duos hæredes, ſinguli non poſſunt ſeorſim tempore vel loco diverſis offerre ſingulos boves jugales: ſed debent ſemel unum jugum offerre, aliàs eſſet minus ſolvere vel offerre qualitate, ſeu cauſa, imò re & ſubſtantia: quia obligatione concepta ſub nomine quadrigi, vel jugi, non debentur ſingula corpora, ſed unum integrale. Sed fac quatuor equos, vel boves in genere ſimpliciter deberi, & quatuor hæredes debitoris, an unus poſſit unum offerre? Videtur quòd non: quia hæres pro quarta parte indiviſa debet quatuor partes quatuor equorum pro indiviſo: ergo non offert quod debet. Dic breviter hanc ſophiſtiam rejiciendam: quia commoditas hominum (quorum gratiâ leges fiunt) utilitas & æquabilitas promiſcui uſus ſubtilitati præfertur, quæ utilitate & æquitate deſtituta vana eſt, & rejicienda. *l. ſicut.* §. *ſi debitori.* ibi, *hæ enim ſubtilitates à judicibus non admittuntur ſuprà quibus modis pign. vel hypothe. ſolu. l. antepen.* ibi, *hæc ſubtilitas ſupervacua eſt. ſupra de nego. geſt.* imò in obligatione generis ait pulcher text. in *l. in ſtipulationibus,* §. *operarum. infra eod.* diviſionem ſtipulationis hoc caſu fieri non in quotas hæreditarias, ſed ad numerum, quando numerus quadrat numero hæredum. Idem fortiùs dico, ſi obligatio ſit in ſpecie quatuor certorum equorum, & unus quatuor hæredum habet facultatem tutò ſolvendi unum, puta diviſione vel prælegato ſibi obventum, poteſt ſe liberare offerendo unum: nec audiendus eſt creditor cauſificans ab iſto ſibi deberi quatuor partes certorum equorum per prædicta. facit *l. ſi ſervos, in fin.* ibi, *neque delicatus debitor, neque oneroſus creditor audiatur. ſupra de pignoratitia action.*

Fallen. 3.

42. Fallit tertiò, in reliquis, nec mirum, cùm ſint diverſa debita, & à principali (poſtquam dies eorum ceſſit) ſeparata tanquam proprietas diſtincta, ut inquit Balb. in *cap. quæ in eccleſiarum, col.* 4. *extrà de conſtitutio.* & eſt text. in *l. prædiis.* §. *ex his.* §. *pater. in l. quæſitum.* §. *peto. de lega.* 3. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 1. qu. 3. ad fin. Et ſic reliquato ſive ex conducto, ſive ex fœnore, ſive ex emphyteuſi. vel aliàs, dummodò debitum liquidum & creditum ſit, nec ſit opus redditione rationum, ſaltem ſi non imminet ob id implicatio rationum, poteſt integram unius termini penſionem offerre, nec creditor recuſare poteſt, nec cauſari omnia ejuſdem debiti reliqua ſimul offerenda, quando de reliquis, & non de redemptione vel luitione principalis agitur.

Emphyt.

43. Unde cùm emphyteuta ferè per triennium ceſſaſſet: & die ultima penſionem unius anni obtuliſſet, domino recuſante, niſi aliorum quoque annorum debitæ penſiones offerrentur, conſului non ſolùm emphyteutam commiſſum evitaſſe: ſed dominum reſpectu penſionis oblatæ, in mora conſtituiſſe.

44. Et no. quòd hoc caſu non ſolùm in dubio præſumitur ſolutum in priore annum, vel pro penſione antiquiore, ſed (etiamſi debitor velit pro ultimo anno offerre) non creditor recipere, tum ne conturbet rationes ſuas, tum ne oriatur præſumptio pro præcedentibus terminis, juxta *l. pen. de apoch. public. lib.* 10. *C. de qua dixi in Conſuetudinem Pariſi.* §. 62. *quæſt.* 7. Tum ne juri commiſſi in plures annos futuros præjudicet. de quo in *l.* 2. *C. de jure emphyt.* Sat eſt ergo quòd emphyteuta, qui fere per tres annos ceſſavit, offerens unius tantùm anni penſionem in fine tertii anni, admittatur ad illam per ſe ſolvendam pro vetuſtiore anno, ut lucretur dilationem commiſſi ad ſequentem annum, ideò ſi vellet eam ſolvere pro ſecundo, vel ultimo anno, ut lucretur inducias commiſſi uſque ad duos vel tres annos, dominus juſte recuſat, & emphyteuta manet in mora omnium, & cadit in commiſſum.

Fallen. 4.

45. Fallit quarto, quando in uno debitore plura ſunt loca ſolutioni copulativè oppoſita. *l.* 3. §. *ſi quis ita de eo quod cert. loc.* Sed tunc niſi ex conjecturis appareat copulam ſtare pro alternativa, videtur ſolutio expreſſim diviſa ab homine; & hoc dummodò ſolutio integræ partis ſuæ fiat in loco ſuo. Si enim extra locum offeratur, ceſſat illa tacita diviſio, & totum debitum eſſet offerendum.

Fallen. 5.

46. Fallit quinto favore libertatis, text. à fortiori, in *l. cum hæres.* §. *item ſi decem, de fideicom. liberta.* Si enim implementum conditionis quod de ſe individuum eſt, in l. cui fundus, *l. penult. de condition. & demonſtrat.* favore libertatis dividitur, multo magis dividua ſolutio dividuæ obligationis. Hanc fallentiam Ludo. Roma. & Alexan. extendunt ad eccleſiam, & piam cauſam, in *l. quidam exiſtimaverunt. ſi cert. pet.* & malè ſecundum Jaſon. ibi num. 6. niſi tamen concurreret paupertas, vel neceſſitas: per ea quæ mox dicam fallentia nona.

Fallen. 6.

47. Fallit ſexto in caſu *d. l. quidam exiſtimaverunt.* ubi lex dividit non obligationem, ſed ſolutionem liquidi dumtaxat, ab eo quod nondum liquidum eſt, ſpeciali favore minuendarum litium: ut ſupra eod. nu. 12.

Fallen. 7.

48. Fallit ſeptimo in *l. placuit de collatio. fundor. patrimo. lib.* 11. C. ubi lex dividit ſolutionem tantum ſpeciali dignitate & clementia principis in ſuos emphyteutas, & collatores: ſecus in emphyteutis privatorum, ſecundum Bart. in *l. cum qui C. de legat.* Bald. in *l.* 2. *col. pen. C. de jure emphyt.* Fulgo. Paul. Jaſon. *d. l. quidam exiſtimaverunt, num.* 7. Et bene, licet quidam alii contra.

Fallen. 8.

49. Fallit octavo in compenſatione *l. etiam,* & ibi Bart. *C. de compenſatio.* Amplio etiamſi juratum ſit, ſed ſublimito, ut dixi *in conſ. Pariſ.* §. 62. & §. 74 ubi latiùs, quò brevitatis causâ remitto. Fallit nono in his, qui non tenentur, niſi quatenus facere poſſunt, nec aliter poſſunt commodè. Fallit decimo in pauperibus, qui ſolvendo non ſunt: quia tunc lex, vir bonus, ſeu judex moderatur executionem, & ſic ſolutionem: facit *cap. Odoardus,* & ibi Imol. *de ſolutio.* Et ita ſæpè in Galliis practicari vidi in pauperibus debitoribus, ut etiam

Fallen. 9. & 10.

Fallen. 11.

creditoribus invitis, judicis officio non ſolùm ſcindatur, ſed etiam diffindatur ſolutio, ut partem ſingulis annis ſolvere poſſint: ut etiam tetigi ſupra *eo. nu.* 19.

50. Ultimò limitant omnes Doctores in eo qui dedit plures fidejuſſores, quia licet directo nomine ſuo particulariter ſolvere nequeat, tamen per obliquum nomine unius fidejuſſoris partem ejus offerre poterit, & tenetur creditor recipere. per tex. ſing. in *l. in his §. ſi duos. de ſolutio.* Ita tenet Bald. in *l. pro hæreditariis, col.* 1. *C. de hæred. actio.* Angel. in *l. qui pignori. de pigno. l. ult. quib. mod. pignus vel hypoth. ſol.* Joan. de Platea in *d. l. placuit*, Ludovic. Roman. Alexand. Jaſon. & omnes in *d. l. quidam exiſtimaverunt.* Cæpol. cautel. 301. creditor. Ita etiam Joan. Imol. in *d. §. ſi duos*, ubi tamen *ad §. Lucius, in l. tutor. de ſolutio.* relinquit pro ſolutione cogitandum. & dat quatuor ſolutiones, valde ambigens in qua hæreat. Et Doctores intelligunt, quando fidejuſſores habent beneficium diviſionis, vel quando fidejuſſerunt pro virilibus, vel certis aliis portionibus, vel, ſi unus non fidejuſſerit, niſi uſque ad certam ſummam, quia nomine illius poterit debitor uſque ad eamdem ſummam, & non infra offerre, ſecundum omnes.

51. Et idem eadem ratione dicendum eſſet, ſi unus vel plures non ſe principaliter obligaverint, ſed bona ſua ſive generaliter, ſive ſpecialiter hypothecæ vel pignori ſuppoſuerint pro alieno debito, non ſimpliciter, nec in ſolidum, ſed ſinguli pro certa parte debiti; quia ſicut illi poſſunt illam partem debiti offerre creditori ad recuperandum, vel luendum pignus, vel hypothecam, & in conſequentiam liberare debitorem pro illa parte, ita debitor eorum nomine, ita etiam quilibet extraneus poteſt offerre favore liberationis, *l. ſolutionem, & l. ſolvere. de ſolutio.* quæ leges, ut generaliter habent locum, ſive pro debito perſonali, ſive pro principali debitore, ſive pro fidejuſſore, aut alio acceſſoriè obligato.

52. Imò quod fortius eſt, idem eiſdem rationibus dicendum ſequitur de portionibus ſingulorum plurium, puta decem hæredum cujuſque ex dictis ſingulis fidejuſſoribus, vel bona ſua hypothecantibus. Atque ita non ſolùm per ſingulos eorum, non ſolùm per principalem ſolidi debitorem, ſed etiam per quoſvis diverſos extraneos poſſet centeſima forte pars debiti invito creditori offerri, & ſolvi. Secus tamen, ſi quis non fidejuſſerit, nec bona obligaverit pro debitore, ſed promiſerit ipſi creditori eum ſervare indemnem pro parte, vel plures pro partibus, vel bona hypothecaverint pro parte indemnitatis, quia ſicut hi nomine proprio non poſſunt offerre debitum, vel partem, ita nec alius eorum nomine.

Novus Intel. l. in his §. ſi duos, de ſolu.

53. Verùm quidquid omnes gloſſ. & Doctores adusque dixerint, prædictam ultimam fallentiam puto falſam, prout nullo jure probatur, & longè alius eſt ſenſus *d. §. ſi duos.* quàm vulgò putent: non enim dicit debitorem poſſe ſolvere partem reſpectu unius ſuorum fidejuſſorum invito creditori, ſed quòd ſolvendo, vel compenſando partem, poteſt uni fidejuſſorum gratificari, & facere ut is priùs liberetur, eique ea ſolutio ante alios proſit: quod eſt verum, quando habent beneficium diviſionis, vel quando ipſo jure non fidejuſſerunt niſi in partes, vel uſque ad certam ſummam, aut ſaltem reſpectu ejus qui non plus tenetur. Si enim omnes fidejuſſores tenerentur in ſolidum, & abſque beneficio diviſionis, tunc non poſſet deciſio, & caſus hujus §. adaptari: quia tunc nequiret unus in plus, nec prius altero ſolutione debitoris liberari: ſed neceſſariò ſolutio debitoris omnibus æqualiter prodeſſet. Sed bene adaptatur, quando in partes ſive ipſo jure, ſive ope exceptionis tenentur, prout utplurimùm contingit: & ita planè & neceſſariò debet hic text. *d. §. ſi duos*, adaptari, & intelligi. non enim tractat de particulariter ſolvendo, nec an debitor creditori invito partem ſolvere poſſit: ſed præſuppoſito quòd contingat partem ſolvi, tractat, & quærit an debitor poſſit in ea parte uni fidejuſſorum gratificari, & facere ut is præ aliis liberetur, & exoneretur: hoc etiam probatur per alios textus præcedentes & ſequentes, inter quos hic §. *ſi duos*, velut corollarium includitur, in quibus non agitur, an particulariter ſolvi poſſet, ſed tantum agitur de ſolutione pro uno, vel altero debito, vel in hanc, vel in aliam cauſam applicanda. Debet ergo *d. §. ſi duos*, ſecundum præcedentia & ſequentia, in quibus includitur, intelligi, non de ſubſtantia ſolutionis, ſed de illius applicatione. Hic eſt noſter, ut verus, ita *novus* intellectus.

54. Valde ergo erraverunt gloſſ. & Doctores dicentes, quòd ſi ſint plures, etiam decem fidejuſſores, vel quatuor fidejuſſorum viginti hæredes habentes beneficium diviſionis, poſſit unus eorum ſolvere partem ſuam invito creditore, & quilibet extraneus pro eo: juxta *l. ſolvendo de negot. geſt.* Et conſequenter etiam debitor nomine fidejuſſoris: quia quod ipſi ut expeditum præſupponunt, unum ex his fidejuſſoribus poſſe creditori invito partem ſuam offerre, & ſolvere, falſiſſimum eſt, & nullo jure, nec ratione probatur, niſi quando creditor vult ab eo exigere: tunc enim tenetur contentus eſſe parte, ut nec fidejuſſor eam offerens teneatur judicium ſubire. text. in *l. ex judicatum ſolvi*: (quæ ita novè debet intelligi) *ff. judic. ſol.* ſed ſi creditor velit ab eo abſtinere, non tenetur partem (niſi aliis ſimul ſolventibus) recipere. Quotquot enim fidejuſſores dati ſint, ad commodum creditoris & non debitoris dati ſunt: ergo non debet eorum numerus retorqueri in incommodum creditoris, ut teneatur particularem ſolutionem recipere. tum acceſſoriæ obligationes non debent alterare naturam principalis, ſed ſecundum eam regi. *l. nihil dolo. §. cùm principalis, de reg. jur.* & ſic non faciunt ut principalis obligatio, quæ non eſt diviſa, ſed unita, fiat actu diviſa, nec ut particulariter ſolvi poſſit.

Intellect. l. ex judicatum ſolvi. judi. ſol.

Beneficium Diviſionis.

55. Et iſtud eſt clariſſimum, quando fidejuſſores ſunt præſentes, & ſolvendo, nec renuntiaverunt beneficio diviſionis: nondum enim habent actu iſtud beneficium ut malè & ſomnolenter imaginantur Doctores; ſed habere poſſunt. iſtud enim beneficium non datur niſi urgente creditore ad ſolutionem, & tempore litis conteſtatæ, vel alias conteſtandæ. Ad hoc enim tempus refertur, & tunc operatur hoc beneficium. *Inſti. de fidejuſſor. §. ſi plures, l. inter eos. §. 1. de fidejuſſor.* Interim autem quamvis ſint apti ad hoc beneficium habendum, vel aptitudine, ſeu ſpe habeant: tamen re vera nondum habent, ſed incertum eſt an habituri ſint, cùm interim quidam eorum fieri poſſint non ſolvendo, vel abſentes, aut aliàs difficilis conventionis, & ſic verſantur in mutuo alterutrorum periculo. *l. inter fidejuſſores, de fidejuſſorib.* ſed diviſione ſemel facta, ſtatim pars unius deſinit ſpectare ad onus vel periculum alterius. *l. inter eos. §. cum inter. l. amiſſi. §. inter fidejuſſores. de fidejuſſor.*

56. Nunc concluſionem noſtram amplio. Primò, etiamſi unus horum fidejuſſorum non velit partem ſuam præcisè offerre in ſolutionem particularem, ſed cauſativè, videlicet niſi creditor malit eum eximere obligatione ad electionem creditoris: alias etiam realiter conſignare, quia creditor non tenetur eligere: nec conſignatione quidem in mora vel periculo conſtituitur, ſed poteſt utcumque repudiare: fieri enim poteſt tempore exactionis ſolidi alios factos eſſe non ſolvendo: & ſic ſuâ intereſt, donec ſibi integrè ſolvatur, ſolidam actionem & exactionem ſibi contra hunc reſervare. Sublimito, ſi non eſſet nuda oblatio, ſed juncta cum juſta, & tempeſtiva admonitione, quod confidejuſſores incipiunt jam bona ſua diſſipare, ut novè dixi ſuper *l. ſi fidejuſſor creditori infrà de fidejuſſor.* in novis intellect. quò remitto. Sed adhuc non tenetur creditor recipere, nec obligatione

eximere, tamen admonenti remanebit ſemper ſalvum beneficium diviſionis. Amplio ſecundo: etiamſi iſte offerens diu manſiſſet in fidejuſſione *quia l. ſi pro ea. C. mandat. l. Lucius. ff. eod. tit.* loquuntur reſpectu debitoris principalis: non autem reſpectu creditoris.

57. Amplio tertiò, etiamſi iſte offerens non teneatur ipſo jure, niſi ad partem oblatam, & ſic offert & conſignat totum ipſum quod debet: etiam in debito numerorum omni reſpectu dividuo, quoniam adhuc non tenetur creditor recipere, nec eximere obligationem, quia prætextu acceſſoriæ obligationis ſuo tantùm quoquo modo additæ, non tenetur alterare principalem, & poteſt ſuâ intereſſe, ut quando debitum eſt uſurarium, ut totum ſimul receptum in ſimile fœnus collocet, vel ſi eſt deſtinatum in redemptionem prædii, vel dotem filiæ, aut aliàs, & ſic non tenetur dividere niſi in caſibus, ubi dividitur à jure. Si tamen partem recipiat, liberat hactenus ipſo jure etiam principalem debitorem, & fidejuſſori ſolemni tenetur hactenus actiones cedere, *l. fidejuſſorib. l. cùm is qui, de fidejuſſ.* ſed extraneo ſolventi non tenetetur cedere: ut dixi *in tract. uſurar quæſt.* 45. 46. & quod dixi de fidejuſſoribus, idem in tertio, qui bona ſua cum aliis in totum, vel etiam ſolus pro parte hypothecavit.

58. Quòd ergo in *d. §. ſi duos.* dicitur, debitorem, qui duos dedit fidejuſſores ita poſſe ſolvere, ut unum liberet, intelligendum volente creditore, vel quando aliàs cautum eſt ut poſſet per partes ſolvere, & adhuc partem ſolvendo non poteſt gratificare uni fidejuſſorum invito creditore, ſed eo demum expreſsè, vel tacitè conſentiente. Et ita novè debet intelligi. *d. §. ſi duos. & l. quoties unus. eod. tit.* quod patet reducendo rem ad experientiam, & praxim. Debitor in centum ſub duobus fidejuſſoribus ſolvit viginti, ſic ſimpliciter
Intelleſt. & praxis l. quoties unus de ſolutionibus. utrique fidejuſſori æquè prodeſt, & ſic in terminis beneficii diviſionis uterque effectu debebit quadraginta. Si verò ſolverit ad exonerationem unius, tunc alter in fidejuſſione quidem remanet pro octoginta: ſed ita ut beneficio diviſionis poſſit rejicere non quadraginta, ſed triginta tantùm in confidejuſſorem, qui videtur illa viginti ſolviſſe. Quòd ſi debitor ſolverit quinquaginta, ſi quidem ſimpliciter, uterque fidejuſſorum manet viriliter oneratus in vigintiquinque. Si verò pro uno fidejuſſorum ſolverit, alter remanet in fidejuſſione pro quinquaginta, & ſic pro toto reſiduo, quaſi alter ſuam virilem ſolverit. Cùm ergo in hac applicatione ſolutionis verſetur novum præjudicium creditoris, quia fieri poteſt ut fidejuſſor, cujus nomine non ſolvitur, ſit, vel poſtea fiat non ſolvendo, meritò poteſt creditor hujuſmodi ſolutionem vel applicationem rejicere (etiam ubi aliàs teneretur particularem ſolutionem recipere) & ſic ea applicatio non poteſt fieri, niſi de ejus conſenſu (ut ſatis probat tex. in *l. 2. de ſol.*

§. 1. l. inter eos. de fidejuſſoribus. 59. Et rurſus probatur, quoniam ea applicatio eſt in effectu actualis diviſio inter fidejuſſores, ſed ea non poteſt fieri invito creditore ante tempus exactionis ſolidi, vel litis conteſtatæ: ut probat text. in *l. inter eos §. 1. de fidejuſſorib.* qui ita planè & ſine ſophiſtica debet (ut jacet) intelligi, rejectis ambagioſis & divinatoriis intricationibus. Joan. Imol. in d. §. *ſi duos. col. ult.* Quòd ſi quis cauſificetur *d. §. ſi duos* fore de indubitabili, ſi requiratur conſenſus utriuſque, ſcilicet ſolventis & recipientis: reſponde quòd ratio dubitandi erat, quia videbatur requiri conſenſus alterius fidejuſſoris, qui ſimul vel contemplatione ejus cui gratificatur, fidejuſſit: quia ſolutio debitoris debet omnibus fidejuſſoribus æqualiter prodeſſe: imò etiam ſolutio unius fidejuſſorum. *l. inter eos. §. 1. de fidejuſſo.* Ratio decidendi eſt, quia paria ſunt, quòd bebitor unius fidejuſſoris de ſuo ſolvat, vel quòd ille fidejuſſor partem ſuam de ſuo ſolvat. *l. quoties unus, de ſolutio.* & ſic non infertur damnum alteri fidejuſſorum, licet ab eo auferatur lucrum quærendum, & proinde ejus conſenſus in ea gratificatione non requiritur: ut in ſimili inter fidejuſſorem, & tertium qui dedit pignus, dixi in *l. ob triginta de ſolutio.* in novo intellect. faciunt quæ in materia gratificationis ſcripſi, *in Conſuet. Pariſienſ. §. 8. gl. 1. num. 4.*

60. Prædictis non obſtat quòd ſi debitor ex pacto poteſt particulariter ſolvere, ergo fidejuſſor: quia verum eſt, ſed dummodò ſolvat, ut debitor, ſecundùm diſpoſitionem juris communis, & rei ſujectæ naturam, videlicet in deductionem debiti principalis, ita ut teneatur unà cum fidejuſſore ad totum reſiduum, ſecundùm naturam fidejuſſoris, ſive nomine ſuo, ſive nomine debitoris ſolverit, ut eſt text. rotundus in *l. inter eos. §. 1. de fidejuſſor.* ſalvo, quòd ſi tempore reſidui ſolvendi locus ſit beneficio diviſionis, tunc non mero jure, ſed ex æquitate ea ſolutio ſibi prodeſt, & in partem ſuam deputatur, etiamſi nomine debitoris, dummodò de ſuo ſolverit, ita ut ſibi non noceat in ſolutione præveniſſe, nec etiam creditori noceat. text. d. §. 1. qui ita debet intelligi. fidejuſſor ergo ſi ante tempus quo beneficium diviſionis actu competit, virilem ſuam ſolvat, non tamen ſe exonerat, ſed manet in periculo, ſi confidejuſſor fiat non ſolvendo, ſive ſuo, ſive debitoris nomine de ſuo ſolvat, ut ſi debitor ipſe de ſuo, nomine unius fidejuſſoris ſolvat, niſi id conſentiente creditore agatur, ut diviſio fiat, vel ut ille fidejuſſor ex tunc pro tanto exoneretur.

61. Facit *l. liberum. l. reos. C. de fidejuſſ.* ubi electio non nocet, & ſic nec ſimplex partis receptio, ſed bene diviſio, ut quando lis eſt conteſtata contra plures fidejuſſores, non contra quemque in ſolidum, nec ſimpliciter, ſed ſub ratione virilium portionum. *d. l. liberum. in fi.* quæ ſic debet intelligi. & pariter *l. ſi creditores. C. de pact.* nec eſt verum, quod recipiendo partem ab eo, a quo non poterat cogi partem recipere, videatur dividere: ut voluit Oldra. Bart. in *l. inter eos. §. 1. in fi.* & ibi Imol. *de fidejuſſo.* Imol. in *l. quoties unus. de ſolutio.* & malè: quia in dubio cenſetur recipere ſine ullo præjudicio reliqui, tam contra principales, quam contra fidejuſſores, vel alios: ut etiam practicatur, ut tetigi ſuprà part. 1. nu. 11. & 76. nec quidquid dicant, ſpeciale eſt favore ultimæ voluntatis: ſed jus commune in *l. ſi ex toto. §. 1. de lega. 1.* Intelleſt l. liberum C. de fidejuſſor. & l. ſi creditores C. de pact.

62. Pariter ſi tertius pro debitore dederit duo pignora ejuſdem valoris, & velit ſoluta media parte debiti alterum pignus luere, non poteſt invito creditore, ſive ſuo nomine, ſive nomine debitoris ſolvat, etiamſi pactum ſit, ut eis liceat particulariter ſolvere, quia non ob id ſequitur quod liceat partem pignoris, vel unum pignorum luere. Prolixior hic fui, quàm vellem, ſed multarum connexarum legum extricationis inchoatæ neceſſitas, & utilitas hoc exegit: nec breviùs commodè defungi potui.

63. QUARTO QUÆRITUR, certum eſt per ea, Quæſtio.4.
quæ ſuprà diximus de diviſione inter hæredes debitoris ex lege 12. tabul. quod procedunt etiamſi unus hæredum efficiatur non ſolvendo, quia hoc non onerat alios, nec tenentur pro eo ſatisfacere, nec pro rata quidem bonorum, quæ habent à defuncto. *l. legatorum. in princ.* L. 12. tab. an in conſcientia. *de legat. 2.* etiam nec in cauſa alimentorum. *l. ſolent in fi. de alimen. & cibar. legat.* tum ex regula quod alius pro alio teneri non debet. Sed non abſurdè dubitatur à plerìſque an hoc procedat etiam in foro conſcientiæ, in quo æquitas, & naturalis juſtitia magis attenditur, quam poſitivi juris regula, nedum ſimplex formula. Nec enim æquum videtur, quod ex perſona, vel facto hæredum debitoris deterior fiat conditio creditoris, quantum ad ſubſtantiam, & effectum debiti. Si autem debitor mediam partem bonorum incendio, vel quovis caſu fortuito amiſerit, nihilominùs tenetur totum debitum ſolvere de reſiduo. Igitur ſi prædeceſſerit relictis duobus hæredibus, & diviſione facta, dimidia pars hæreditatis, quæ ad unum hæredem ſpectat, ſimili, vel quovis caſu perierit, videtur alterum hæredem teneri ad totius debiti ſatisfactionem, ſaltem uſque ad vires

partis ſuæ hæreditariæ, quemadmodum ante diviſionem quæ creditori non nocet. *l. pacto ſucceſſorum. C. de pactis.*

64. Saltem quando creditor ſorte ex mutuo depoſito confuſo quod in creditum abiit, vel vendito certat de damno vitando, hæredi verò etiam toto debito ſoluto, multum lucri ſupereſt. tunc enim nullum rationis naturalis dictamen ſuadet deteriorem eſſe debere creditoris conditionem, mortuo quàm vivo debitore, ſive unum, ſive plures reliquerit hæredes, ſive illi diviſerint, ſive non, ex quo is, vel illi qui ſolvent, toto perſoluto, remanebunt in lucro. Hæc eſt vera æquitatis, & juſtitiæ naturalis ratio, in quam potiſſimùm intueri, & fundari decebat eos qui hanc partem tueri voluerunt. Æquitas.

65. Sed mirum quàm frivolis, & ſophiſticis rationibus nitantur, aberrantes à ſcopo. Siquidem glo. in *c. tua, de uſur.* tenet in hæredibus uſurarii, quòd alter tenetur in ſolidum uſque ad vires partis ſuæ ſatisfacere, altero effecto non ſolvendo, & fundatur in hoc, quòd omnia bona uſurarii ſunt hypothecata pro reſtitutione uſurarum: quod fundamentum eſt falſum, quia nullo jure cavetur, unde merito reprobatur per Hoſtien. & omnes in d. *c. tua.* per Fed. de Senis, in conſil. 22. an uſurario. conſ. 63. quidam uſurarius. Lap. allega. 74. Joan. Andr. Gemi. Philipp. in *cap. quamquam de uſur. in 6.* Ang. Clava. in verbo *reſtitutio verſi. uſurarius* §. 16. ſumma Sylveſtr. *verb. uſura. 6. qu. 5.*

66. Doctores tamen idem tenent nedum in uſurario, ſed in quovis debitore generaliter, ſed alia ratione, videlicet ſpeciali favore animæ defuncti, & ad exonerandam ejus conſcientiam: ut Hoſti. Anton. Butri. Pet. de Anchar. Panorm. & alii in *d. cap. tua.* Pet. Anch. in repet. c. *peccatum col.* 30. *de reg. jur. in 6.* Ang. Peruſ. conſ. 130. ſuper 3. dubio. Franc. Aret. *d.* §. *& harum. col.* 1. Lancel. Galiav. col. 2. facit quod Panorm. in *c. ult. ad fi. de ſepult.* & clariùs in *c. in litteris. extra de rapterib.* diſtinguit, an mandaverit extorta reſtitui, vel non. Sed certè Panorm. ibi loquitur ad alium finem, videlicet ut obligatio ex delicto convertatur in legatum, vel actionem ex teſtamento, & ſic an in hæredes tranſeat obligatio quæ aliàs morte debitoris evaneſceret. Prædictam autem rationem reſumens, & latiùs urgens Alciat. in lectura *d.* §. *& harum.* num. 32. limitat opinionem Hoſtien. Primò, ut non procedat, quando conſcientia non exoneraretur, puta in uſurario, qui non mandavit uſuras reſtitui, de cujus ſalute (cùm mox æterna morte ſit damnatus) non eſt ſperandum. Secundò limitat, & infert idem eſſe in eo, qui pendente conditione obligationis moreretur, quia anima defuncti non erit ob id in periculo ſalutis æternæ, ex quo nunquam fuit in mora, tametſi non ſatisfiat creditori per hæredem: & in effectu diſtinguit, an ſolutio ſit neceſſaria pro ſalute animæ defuncti, vel non, quod eſt ineptum. Eam autem diſtinctionem aſſumpſit ab additione marginali cujuſdam indocti ad lect. Panorm. in d. *c. tua.* Alciatus.

Quod autem attinet ad obligationem hominibus debitam, mortui non minùs ab ea, ut ab omni alio viventium commercio penitus exempti ſunt, quam qui bonis omnibus confiſcatis perpetuò exulant vel deportantur.

68. Verùm quia non ut bruta morimur, ut Athei, & Epicuræi putant: ſed major & melior noſtri pars ſupereſt anima ſemper vivens, non ut quidam opinantur, dormiens, pariter ſupereſt non ſolùm divina, ſed etiam naturalis & humana æquitatis ratio, ut voluntati animæ cum ſuis omnibus eſſentialibus, & ſpiritualibus potentiis viventi & ſuperſtiti ſatisfiat de bonis quæ reliquit, & ab his quibus reliquit, & ad quos pervenerunt. Et quòd nimis ingratus videtur, qui bonis ab illa anima derelictis fruitur: & tamen juſtæ ejus & debitæ voluntati, ſaltem pro rata bonorum, quæ ab illa habet, ſatisfacere detrectat. Et ſic hæc ratio rectè conſiderata non eſt inanis, ſed ſeria.

69. Addo, quòd generaliter procedit, hoc eſt rejecta præfata diſtinctione Alciat. Aut enim conſtat defunctum voluiſſe debita hæc ſua ſolvi, & ſufficit hæc ratio unà cum eo quod addit Panorm. in *d. cap. ex literis de raptorib.* de nova tacita diſpoſitione, quaſi ex legato. Aut verò conſtat defunctum noluiſſe debita ſua, vel certum debitum ſolvi, & tunc aut per errorem, quia putabat indebitum vel ſolutum, & adhuc ſtat eadem ratio.

70. Tum quia in conſcientia non debet error attendi, ſed veritas: ut in foro Dei, ut etiam decidit Bal. in *l. 2. C. de commerc. & mercator.* & in *l. rogaſti, §. ſi tibi col. 1. ſupra, ſi cert. pet.* Tum quia ſecundum veram catholicam ſententiam, animæ, quæ poſt obitum ſine ſomno, & corporeis oneribus vivunt, multa vident, ſciunt, & intelligunt, quæ priùs ignorabant, etiam quæ nec aſſequi poterant.

71. Aut verò defunctus ſciens, & prudens noluit, vel etiam vetuit debitum ſolvi ex malitia in qua obiit, & adhuc dico (quicquid Alciat. ſcripſerit) quòd etiamſi conſtet eum reprobum, & in æternum damnatum, adhuc nos qui Chriſtiani ſumus, non debemus malis operibus ejus communicare, ſed longiùs ab imitatione, & participatione fugere: & non quod impiè voluit, ſed quod velle debebat, & tenebatur facere. Et ſic indiſtinctè ratio noſtra procedit, quamvis ſecundùm malam rationem Alciat. etiamſi conſtaret defunctum voluiſſe ſatisfieri, parendum non eſſet, ſi conſtaret eum in peccato mortali mortuum. Cæterum præmortuis in Chriſto Jeſu, nos qui ad brevem, & incertam horam ſuperſtites ſumus, in eadem fide, ſpe, & charitate communicamus, in cujus etiam ſpei complemento, quæ eſt beata reſurrectio, non præveniemus eos qui intereunt, ſed reſpectu corporis tantum dormire dicuntur. 1. *Corinth.* 15. & 1. *Theſſallo.* 4. hinc primitiva eccleſia ſepulchra ſanctorum vocabat dormitoria, Græcè κοιμητήρια.

72. De his autem qui in domino moriuntur, edixit Spiritus ſanctus *Apocal.* 14. *ut requieſcant à laboribus ſuis: ſed opera illorum ſequuntur illos:* non igitur opera aliorum. Quod autem quidam exponere niſi ſunt verbum, *ſequuntur*, id eſt ceſſant, & finiuntur, ut ſic expoſitio dicti immediatè præcedentis, iſta non eſt expoſitio, ſed perverſio textus, qui apertè aliam addit ſententiam. Et verbum, ἀκολουθεῖ nunquam ſignificat ceſſare, vel finiri: ſub ſequi & comitari: loquitur enim de bonis tantum operibus ſuper vero, & unico fundamento, id eſt, in doctrina & fide Chriſti ſuperſtructis, quæ manent, & mercedem accipiunt 1. Corinth. 3. non autem de peccatis quæ in his, qui in Chriſto moriuntur, ſanguine ejus abluta, & deleta non ſuperſunt. Sequuntur ergo bonos ſua bona opera ad remunerationem, & malos ſua mala opera ad damnationem æternam. Mortui in Chriſto.

73. Cæterùm ad rem redeundo, præfata æquitatis ſententia, civilibus quoque rationibus fulciri poteſt, videlicet quod bona non dicuntur, niſi deducto ære alieno. *l. ſubſignatum. de verbor. ſignif.* cum vulg. Et ſic quod aut hæredes non diviſerunt, & utriſque perit, aut jam diviſerunt, & non debet eſſe in conſideratione in præjudicium creditoris, cujus æs alienum reſpicit indiſtinctè omne patrimonium. *l. fideicommiſſ.* §. *tractatum. de judic.* Et ſic ut ante diviſionem hæredum ſequitur omnia bona etiam citra hypothecam: ita diviſio vel factum hæredum non debet iniquam, nec deteriorem conditionem adferre creditori. *l. non debet alteri. de reg. jur.* præſertim de damno vitando certanti, & eo nomine vel in dubio præferendo. *l. in eo. de reg. jur.* Tum æs alienum ipſo jure

minuit totam hæreditatem; ergo ſingulorum hæredum totas partes.

74. Sed ad hæc reſponderi poteſt, primo quod etiam citra diviſionem hominis poteſt ſequi clades ex parte alterius hæredis tantum, ut ſi hæreditas conſiſtit in nominibus, quorum alter parte ſua exacta ſolum vertit. Secundo quod lex ipſo jure dividit inter hæredes tam activè quàm paſſivè, ita ut unus hæredum creditoris exacta parte ſua, non teneatur cohæredi communicare, etiamſi mox debitor factus ſit non ſolvendo etiam in debito privilegiato, tex. in *l. ult. in fi. C. depoſ.* & pariter unus hæredum debitoris non tenetur pro parte cohæredis facti non ſolvendo. *d. l. legatorum. in princip. de leg.* 2. etiam in debito favorabili, ut pro alimentis. *l. ſolent. de aliment. & cibar.*

75. Nunc obiter ima rerum fundamenta retegendo, argumentor dici poſſe contra communem, imò omnium ſententiam, quòd etiam in debito merè chirographario unus hæredum teneatur de parte cohæredis, qui factus eſt non ſolvendo, uſque tamen ad vires partis ſuæ hæreditariæ: quia æs alienum ipſo jure diminuit hæreditatem, & bona, in quibus non dicitur eſſe niſi quod ſupereſt. Fac debentem octingenta nudo chirographario debito reliquiſſe mille ducenta, & quatuor hæredes, qui æqualiter diviſerunt, deinde unus partem ſuam, & reliqua bona ſua conſumpſit, vel perdidit, poſtremò venit creditor legitimè docens de debito, tres hæredes, qui ſolvendo ſunt, virilem ſuam offerunt, videlicet quiſque ducenta; partem verò ejus qui decoxit, videlicet ducenta reſidua ſolvere detrectant. creditor inſtat, quia primò certat de damno vitando, hi autem hæredes de lucro, quia ſi illi tres hæredes ſolvant ducenta, quæ abſunt creditori, adhuc ſingulis eorum ſupereſt lucrum triginta trium, & trientis unius integri.

76. Secundò quia ex perſona hæredum promiſſoris non poteſt diverſa fieri conditio obligationis, nec mutari in præjudicium creditoris. *l. 2. §. incertam. infrà de prætor. ſtipulat. l. 2. §. ex his. de verbor. obligat.* ſed ſi defunctus viveret, & quartam partem bonorum ſuorum perdidiſſet, vel etiam ſemiſſem, vel beſſem, teneretur totum ſolvere ſuper reſiduo, & aliis bonis futuris. Idem ſi reliquiſſet unum hæredem, in quo hæc clades contigiſſet: ergo idem ſi relinquat quatuor hæredes, & clades contingat in uno, vel etiam in duobus: quia non debet deterior fieri conditio obligationis ex eo quòd debitor inſtituit quatuor, vel decem hæredes, quàm ſi unum tantùm inſtituiſſet. Et multo minus obeſſe debet creditori factum hæredum, qui inter ſe diviſerunt, ergo ſicut creditor ante diviſionem poterat non obſtante clade, quartæ partis hæreditatis exigere debitum ſuum ſuper reliquo, ita & poſt diviſionem *l. pacto ſucceſſorum. C. de pactis. l. ſi conſenſit. §. fi. ſuprà quibus modis pign. vel hypoth. ſolvit.* Tertiò, ſi hæredes inſtituti non adiviſſent hæreditatem, & datus eſſet curator bonis vacantibus, & dicta clades contigiſſet, adhuc ille curator non eſſet in aliquo liberatus: ſed totum debitum ſuper reſiduo, & ad vires reſidui ante omnia legata ſolvere teneretur. Atqui factum voluntarium hæredis non debet deterius facere jus creditoris, & adita hæreditate, non debent hæredes minùs teneri curare ſatisfieri creditoribus, quàm ante aditam hæreditatem teneretur curator jacentis hæreditatis: imò magis debent teneri poſt aditam hæreditatem, quia tunc etiam de bonis propriis tenentur, nedum de hæreditariis, ergo ad minus ad uſque lucrum hæreditarium tenebuntur.

77. Quartò quis ferat hos hæredes limitare creditorem ad quotam ſuam hæreditariam, & ſuprà illam eum excludere, & nihilominus de lucro quod infrà quotam ſuam retinent, ſolvere legatariis? imò à legatariis cogi ad legata merè lucrativa, contra omne jus divinum & humanum: quia nec pauperibus quidem, vel ad pias cauſas licet largiri de alieno: & lex ait, quòd quatenus ſubeſt æs alienum, nihil ex his quæ teſtamento adſcripta ſunt, valere poteſt, nec libertas quidem *l. ſi univerſæ. C. de legat. l. is qui, ff. ad Trebell.* Quintò, quia etiam jam ſoluta legatariis ultra vires totius hæreditatis, habito reſpectu ad univerſum æs alienum, poſſunt creditores condictione indebiti repetere. *l. ſcimus. §. & ſi præfatam. verſic. licentia creditoribus. C. de jure deliberandi.* Igitur multò magis poſſunt prævenire, & quod ſibi debetur integrè exigere, ſaltem non eſt dubium quin creditor præferendus eſſet legatario reſpectu hæredis pro quota ſua volentis ſolvere legata, quia æs alienum quotam illam abſorbet, imò univerſum: & ſic ſingulas partes, vel quotas hæreditatis.

78. Et hanc partem tenendo facile eſt reſpondere ad leg. 12. tabul. de qua in *l. 1. C. ſi certum peta. in l. ea quæ. C. famil. herciſcund. in l. pro hæreditariis. C. de hæreditar. actio. in l. 1. de exceptio. in l. pacto. C. de pactis*, illa enim diviſio fuit introducta, quia nihil deperibat creditoribus: ſed major ei ſecuritas acceſcebat: quia per eamdem legem 12. tabul. ſinguli hæredes erant obligati pro quotis ſuis, etiamſi nihil eſſet in hæreditate, non ſolum uſque ad vires bonorum defuncti: ſed etiam de propriis bonis hæredum præſentibus, & futuris, & hæredum eorum in poſterum: unde meritò ſtatuit eadem l. 12. tabul. ut ſinguli hæredes tenerentur, & civitatis coërcitionibus etiam nexi (de quo ſcripſi *in tractatu uſura. num.* 42.) cogi poſſent pro quota hæreditaria tantùm: non autem intellexit, nec voluit eos liberare ab obligatione, qua jure primitivo & naturali tenentur uſque ad lucrum, quod habent ex hæreditate, ergo hactenus remanet jus antiquum, & naturæ immotum, præſertim nulla alia lege impediente.

79. Tum tempore d. legis 12. tabul. & legum ff. & C. nuper allegatarum, nullum erat verbum de beneficio inventarii, quod primùm per Juſtinianum Imperatorem inventum fuit mille annis poſt legem 12. tab. Sed adhuc beneficio inventarii obtento, dicta diviſio legis minus loci habere poteſt in præjudicium creditorum: quia plures hæredes per beneficium inventarii, qui non ſunt hæredes ſimpliciter, ſed ſub illa qualitate tenentur tanquam unus depoſitarius uſque ad vires inventarii: nec prodeſt unum talium hæredum partem ſuam decoxiſſe, quin alter teneatur creditoribus etiam ultra quotam ſuam, ſed uſque ad vires inventarii: ut *dixi in Conſuet. Pariſ.* §. 150. Si igitur ſint hæredes ſimplices, & abſolutè, minùs debent exonerari ab eo quod conſtat eos lucrari ex hæreditate. Beneficiū inventarii quando inventum.

80. Minus obſtant *d. l. legatorum. in princ. de legat. 2. d. l. ſolent. in fin. de alimen. legat.* quia non loquuntur de debito hæreditario, ſeu defuncti: ſed in debito ipſorummet hæredum ab eis quaſi contracto: quia non loquuntur in debito hæreditario ſeu defuncti: ſed in debito ab ipſis hæredibus quaſi contracto, adeundo hæreditatem ejus qui dicta legata fecit. §. *hæres quoque. l. ex maleficiis, ſuprà de actio. & oblig.* non enim tenentur creditoribus defuncti ex quaſi contractu ſuo: ſed ex contractu & obligatione defuncti, quæ in eos deſcendit: legatarii autem tenentur ex proprio quaſi contractu, *l. apud Julianum in fi. cum l. ſequ. ſuprà; quibus ex cauſis in poſſeſſionem eat.* quia ab eis, & contra eos incipit hæc obligatio, *l. unica in fi. C. ut actio ab hæredibus. & contra hæred. incipit.* & ſic in obligatione legatorum ſunt vere primitivi debitores, & ſic non poſſunt obligari, niſi pro partibus ſuis, nec poteſt unus teneri pro parte conſortis, ſicut ab initio inter plures debitores unus non

tenetur pro parte alterius, ſed ſunt tot debita, quot perſonæ. *l. reos. §. cùm in tabulis, ſuprà de duobus reis.* longè aliud de debito defuncti, quod ex multitudine hæredum forte inſtitutorum non debet deterius fieri ſaltem reſpectu bonorum à debitore relictorum. Et certè hæc nova noſtra inventio de jure verior eſt.

81. Sed retenta communi omnium adusque ſententia ſolùm ſupereſt præfata noſtra æquitatis conſideratio, de qua ſuprà num. 94. ſed quoties de circumſtantiis facti, & æquitatis æquè conſtat, vel probari poteſt in foro judiciali, non puto fore differentiam ſtatuendam inter forum judiciale, & forum conſcientiæ, etiam in his quæ concernunt contractus, teſtamenta, ſucceſſiones, & ſimilia jura patrimoniorum, quæ Deus reliquit ſub jure civili, & in quibus modo lex ſit rationabiliter poſita, non iniqua, nec tyrannica, obtinet & ligat etiam in foro conſcientiæ. Et rectè tradit Thom. Aqui. 1. 2. qu. 96. art. 4. Innoc. & Canoniſt. in *c. quia plerique. de immunit. eccl.* Anton. in *cap. novit. de judic.* Bal. Jaſ. *l. cum quis col. 4. C. de jur. & fact. ignor.* Alexand. *conſi.* 119. *num.* 16. *lib.* 6. ubi in annot. tetigi, & plenè dixi ſuper Conſuet. Pariſi. in Procemio glo. 1. prout lex 12. tab. in hoc articulo eſt æquabilis, & rectè lata.

Solutio.

82. Et ſic ſub declarationibus ſequentibus concludo quòd præfata diviſio legis 12. tab. & civilis ſanctio obtinet tam in foro judiciali quàm in foro conſcientiæ, ut nec naturaliter, nec civiliter teneatur hæres ſolvere creditori hæreditario pro parte cohæredis, qui decoxit, vel aliàs bona amiſit. Et ita tenet Clau. de Seyſello, in *d. §. & harum num.* 2. cum ſeq. ubi refert & reprobat dict. opinionem Hoſti. & ita conſuluit Ang. Peruſi. conſ. 230. intricate. col. ult. Et ad hoc do text. ad quos non advertunt in *l.* 1. *&* 2. *C. ſi plures una ſent.* quia illi text. non diſtingunt, *& d. l.* quæ loquitur in duob. æquè principaliter in ſolidum obligatis multo magis procedit in duob. hæredib. unius, de quibus etiam non eſt dubium. *& d. l.* 2. loquens in duobus tutoribus in ſolidum obligatis, multò magis habet locum in duobus hæredibus unius tutoris, de quibus non dubitatur, & pariter utraque lex æquè locum habet in ſingulis duobus hæredib. duorum correorum, vel duorum tutorum in ſolidum obligatorum, & tex. indiſtinctè ait in *d. l.* 2. *C. ſi plures una ſent. in fine*, quod ab uno ſervari non potuerit, à cæteris exigi non poſſe: idque explorati juris eſſe. Amplio etiamſi ſint hæredes ſimplices abſque inventario, quia omiſſio inventarii non facit, niſi quod præſumitur quota cujuſque hæredis ſufficiens, non quòd ultra quotam teneatur, ergo multò magis iidem ſint hæredes ſub beneficio inventarii, quia non debet inventarium nocere hæredi, ſed magis prodeſſe quantum ad obligandum, creditoribus.

83. Declaro primò, ut procedat quando debetur quantitas, vel aliquid in genere, ſed quid ſi debetur ſpecies, vel certum corpus? Et adhuc idem videtur, quia unus hæredum ut non habet jus, nec dominium, niſi pro parte, ita non poteſt, nec tenetur dare niſi pro parte: quod eſt clarum ante diviſionem: ſed idem ſi dividendo tota res ad eum pervenerit, quia ob id nulla juſta cauſa ſupervenit augendæ obligationis. Quantum enim ſibi per diviſionem adeſt in illa re, tantum ſibi abeſt in aliis rebus, & bonis cohæredib. datis, qui licet poſteà omnia bona conſumant, tamen nec hujuſmodi eventus ſufficit ad augendam hujus obligationem. Ut enim creditor ante diviſionem, poterat à ſingulis hæredibus ſuas tantum partes petere: ita & poſt diviſionem, etiamſi tota res uni obvenerit, quia perſonalis actio etiam ad rem dandam, vel tradendam præcisè competens non ſequitur rem. *l. ult. in fi. de contrah. emp. l.* 1. *§ ſi hæres. ad Trebel.* & ſic non ſequitur hunc hæredem, ad quem reliquæ partes ex diviſione pervenerunt, & ſic titulo oneroſo vice permutationis *l.* 1. *C. communia utriuſque judic.* conveniri poſſet: vel in conſcientia teneri, quoniam portiones cohæredum in dicta re non habet titulo lucrativo, ſed oneroſo: tantundem enim dedit eis de ſuo. Et ſic præfata noſtra æquitas etiam hîc ceſſare videtur: ſecùs ſi partes hæreditarias cohæredum emiſſet, vel quoquo titulo ad eum pervenilſent: quia tunc etiam viâ actionis in ſubſidium conveniri poſſet, ut not. in *l.* & ibi gl. 3. Joa. Fab. Bald. Salicet. *C. de hered. vel act. vend.* Item ſecus ſi creditori ad eamdem rem competebat rei vendicatio, vel actio in rem ſcripta, vel remedium poſſeſſorium, vel hypothecaria, ſive generalis, ſive ſpecialis.

84. Verùm his etiam ceſſantibus, nec prædictis obſtantibus, puto dictam concluſionem non procedere, ſi certa res, vel certum corpus quod extat, debetur, etiamſi perſonali dumtaxat actione debeatur. Et moveor, quia ante diviſionem, ſi unus hæredum totam hanc rem poſſideat, vel detineat: quamvis non continuò habeat facultatem rei reſtituendæ, quia non de nuda detentionis reſtitutione, ſed de poſſeſſionis & dominii tranſlatione (quæ communia ſunt) agitur: tamen cohæredibus vocatis ſimul cum eis ſive comparentibus, ſive contumacibus damnari poteſt: deinde executio fieri non in poſſeſſorem vel detentorem. *l. 2. §. ſed ſi unus. de prætor. ſtipulat. l. juſtiſſime. de ædilit. edict.* qui etiam citari poteſt allegaturus quicquid voluerit, quominus futura contra authorem ſententia ſit in eum executoria. Tum quia quantumvis primitiva actio merè perſonalis ſit, tamen ubi de certo corpore agitur, actio & executio judicati in rem ſcripta eſt, & fieret, etiam in merè extraneum, habentem cauſam etiam oneroſam à condemnatis. *l. ſi ſuperatus. de pignorib. l. ſæpè. de re judica.* ergo multo magis in unum cohæredum & litigatorum, cui pendente judicio res per diviſionem obvenit. Idem ſi ante judicium, quia diviſio cohæredis non poteſt impedire vim futuri judicii, & ſententiæ contra eos ferendæ, nec executionem in rem, & ejus poſſeſſorem, ſalvo contra cohæredes recurſu: qui ſi inutilis ſit, nihil ad actorem, quòd longè juſtius eſt in iſto hærede, quàm in merè extraneo, quia à condemnatis emit, tum quia ille extraneus eſt, hic autem hæres: tum quia ille de ſuo proprio tantumdem dedit, & in damno verſatur, hic autem non dedit de ſuo, ſed de hæreditario, unde adhuc ei ſupereſt, & ſic ſemper adhuc verſatur in lucro, etiamſi recurſus contra cohæredes inutilis ſit. Quod ſi agendo contra merè extraneum, qui de mero damno certat, non curatur de inutili recurſu, quantominùs agendo contra unum hæredum, cui lucrum quoque ſupereſt.

85. Prædictam concluſionem declaro ſecundò, ut procedat, quando labes contingit in rebus pro diviſo datis uni hæredum, vel etiam citra diviſionem in jure unius hæredis dumtaxat, quod quandoque poteſt accidere: ut ſi hæreditas conſiſtat in feudo duobus hæredibus pro indiviſo acquiſito, quorum alter negatione, aut alia noxa partem ſuam committat: alioquin ſi labes cadat in rebus communibus, ceſſaret quæſtio: quia pars unius non eſſet magis diminuta quàm pars alterius. Declaro tertiò, ut non procedat, ſi hæres, cujus portio ſalva eſt, in culpa fuerit, vel occaſionem dederit creditori quominus tempore opportuno alios hæredes exigeret, vel ſibi adverſus eos caveret, puta ſi aſſeruit ſe ſolum hæredem, vel ſi fecit quominùs creditor ſciret alios eſſe cohæredes, vel ſi aſſeruit eos frugi, quos ſciebat decocturos, niſi mox occurreretur. *facit l. quod ſi cum ſcires. l. ſi quis affirmaverit. l. rem quamdam. ſup. de dol. malo.*

86. Declaro quartò, ut planè procedat, quando onus, & commodum ſunt æqualia portioni hæreditariæ: prout loquitur, & præſupponit d. lex 12. tabul. ſive alias plures hæredes habeant partes æquales

ſive inæquales, puta ſi ſunt quatuor, tunc ſive quiſque ſit hæres pro quadrante, ſive primus pro ſemiſſe, ſecundus pro quadrante, tertius pro ſextante, quartus pro uncia, utrobique idem jus, & eadem æquitas, ut quiſque teneatur pro ſua quota hæreditaria, non pro parte alterius, etiam in ſubſidium, quia ut non ſentit ullum commodum ultra quotam ſuam hæreditariam, ita non debet ſentire onus ultra eamdem quotam: ſecus quando eſt inæqualitas commodi ad quotam: ita ut unus hæredum plus commodi, plus bonorum defuncti habeat, quàm ſit quota ſua hæreditaria, ut ſi teſtator habens quatuor filios, prælegavit uni certum prædium valens mediam partem bonorum, vel ut inæqualitas ſit major, & luculentior in linea collaterali, teſtator vel codicillator, cui ſunt quatuor cognati in proximo, parique gradu, quos ſive inſtituit, ſive ab inteſtato reliquit hæredes æqualiter, ſed uni prælegavit prædium mediam aſcendens facultatum partem: tunc enim prælegatarius ille nedum tenetur ad debita hæreditaria pro portione hæreditaria, quæ eſt quarta, ſicut quilibet cohæredum, & hoc primariò, & ex l. 12. tab. ſed etiam tenetur ab illa pro rata prælegati, non tamen primariò, ſed ſubſidiariè, videlicet quatenùs portiones cohæredum etiam deducto quadrante ſuo, non ſufficiunt, & ſic ſecundariò ſicut quilibet extraneus legatarius tenetur creditoribus hæreditariis pro rata legati, non directò, ſed ſubſidiariè per condictionem indebiti, quatenus portiones hæredum, non computata eorum legitima non ſufficiunt. *l. ult.* §. *& ſi præfatam. C. de jure deliberand.*

87. Et ſic non obſtat *l.* 1. *C. ſi cert. pet.* cùm ſimilib. ubi æs alienum non dividitur, nec præſtatur pro modo emolumenti, ſed dividitur, & præſtatur pro quota hæreditaria, quia verum eſt directò, & primariè, & in terminis ſimplicis legis 12. tab. quæ æqualitatem commodi & oneris præſupponit, & omnino quamdiu portiones ſingulorum hæredum (deducta ſua legitima) ſufficiunt ad exolvendum æs alienum: ſecùs quando non ſufficiunt, & conſequenter apparet prælegatum uni factum eſſe exceſſivum & defalcandum: quia tunc eatenùs nedum cohæredibus, ſed etiam creditoribus dabitur condictio indebiti. d. §. etſi præfatam, in quo ſuper modo, & effectu defalcationis quædam noviter explicanda occurrunt: ſed quòd nimium ab hoc tractatu remota ſint, remitto ad ea quæ dixi ſuper *l. in ratione* 1. §. *quòd vulgò. l. in ratione* 2. *ad leg. Falcid.* & in Conſuet. Pariſi. §. 93. & 150. ubi probavi.

88. Idem eſſe in prælegato conſuetudinis, vel ſtatuti, puta quando primogenitus in linea directa, vel maſculus in linea collaterali præcipiunt feuda, vel quando filii primi matrimonii, vel conjuncti ex certo latere remotiore capiunt hæredia; & aliis ſimilibus: quia niſi cæterorum (videlicet proximorum, qui in mobilibus, & prædiis acquiſitis, & antiquis ſui lateris ſuccedunt) portio ſufficiat ad ſolvendum debita, tenebuntur illi in ſubſidium pro rata bonorum, ſive commodi, etiam ſimplicibus creditoribus nullam hypothecam, privilegiumve habentibus, nec intelligitur conſuetudo, vel ſtatutum hujuſmodi prærogativam inducere in præjudicium tertii, vel creditorum, ſed ſolùm in præjudicium hæredum, contra quos datur prærogativa. Et hæc ſublimito, niſi creditor culpa, & negligentia ſua permiſerit deteriora fieri aliorum hæredum primariò obligatorum nomina. *argument. l. nupta.* §. 1. *l. Mævia. in princ. ſolùt. matrim.* ut ſcripſi in d. §. 150.

89 Declaro quintò, ut non procedat, quantum ad creditores hypothecarios, quia licet plures hæredes debeant pro partibus ſuis onera ſubire, dividere, & mutuò indemnes ſervare. *l. hæredes.* §. *igitur & per totum famil. herciſc.* tamen creditores poſſunt agere hypothecaria contra quemlibet in ſolidum, in quo ſive cæteri portiones ſuas conſumpſerint, ſive ſufficiant ſive non, non attenditur reſpectu creditoris: idque non modò in certo pignore, vel ſpeciali hypotheca, ſed etiam in ſimplici & generali hypotheca omnium bonorum. Nec prærequiritur cæterorum hæredum pro partibus ſuis diſcuſſio: ut dicam in novis intellect. ſuper *l. mulier ſuprà qui potior. in pign. hab.*

90. Sed quid ſi creditores erant chirographarii, vel etiam ſine ſyngraphis: ſed debitor in teſtamento recognovit, & mandavit illis ſolvi, quo caſu etiam ex teſtamento agi poteſt, juxta no. Bart. in *l. cùm quis decedens.* §. *codic. de leg.* 3. Carol. Rui. conſ. 69. col. ult. li. 2. & conſequenter ineſt tacita hypotheca legalis, ut probavi ſuper Conſuet. Pariſi. §. 93. Reſpon. adhuc procedit regula, ut unus hæredum non teneatur pro portionibus aliorum, etiam hypothecariè: quia illa legalis hypotheca jure C. pro diſpoſitionibus ultimæ voluntatis introducta, limitata eſt ad portiones hæreditarias, & ad limites perſonalis actionis *l.* 1. *in fi. C. communia de lega.* Doctores in *l.* 1. *d. lega.* 1. Anton. Neguſa. in *tract. de pignor. & hypoth.* in 4. membro 2. part. num. 157. cum ſeq. unde non augetur, nec alteratur effectus hujus hypothecæ, etiamſi heredes incipiant poſſidere bona pro diviſo, dummodò pro portionibus ſuis: ſecùs ſi unus hæredum incipiat poſſidere portiones duorum, vel ultra portionem ſuam citra neceſſariam diviſionis adjudicationem, & compenſationem. Item ſecùs ſi teſtator vel codicillator principaliter, & expreſſè hypothecaverit bona ſua pro certis legatis, vel pro debitis ſuis ſolvendis, quia illa morte, & aditione etiam unius ſolius hæredum confirmata, non minorem vim habet, quàm conventionalis hypotheca tunc, id eſt tempore mortis teſtatoris facta: quia, quod fortius eſt, poteſt teſtator unum ſolum heredem legato gravare, vel dominium legare, quòd ſtatim à morte tranſibit. *l. a Titio. de verbor. oblig.* ergo & hypothecam, quæ a die mortis, ut conventionalis æquè ligabit, modò principaliter hoc diſponat: & ſic hoc caſu non eſt hypotheca merè legalis, de qua in *l.* 1. *in fi. C. communia, de legat.* ſed expreſſa hypotheca hominis relicta in jure communi. Sed ad hoc non ſufficeret clauſula generalis, & indefinita in calce teſtamenti: & verbis executivis appoſita, videlicet obligans vel ſub obligatione, & hypotheca, &c. quia in dubio non intelligitur appoſita ad novam diſpoſitionem faciendam, ſed ad exprimendum quòd de jure ineſt, ſecundum naturam actus, & ſic intelligitur ſecundum jus: ut latiùs dixi ſuper d. §. 93. in Conſuet. Pariſ. quò remitto.

91. Sed hic nimis inconſideratè loquitur Franc. Arct. §. *ex his in fi.* dicens quod ſicut obligatio ſimplex dividitur inter heredes quoad actionem perſonalem paſſivè, ita etiam dividitur quoad hypothecam, quod eſt falſiſſimum: quia omnis hypotheca ſive legis, ſive hominis eſt tota in toto, & in qualibet parte. *l. quamdiu. C. de diſtract. pign.* ſolo caſu *d. l.* 1. *in fin. excepto.*

92. Declaro ſextò, ut non procedat in debito contracto ad acquiſitionem, vel conſervationem efficacem omnium bonorum defuncti, puta ſi quis juveni & induſtrio nihil dum præter ſpem & induſtriam habenti, mutuaverit mille, unde paucis annis in quadruplo ſuperlucratus obiit, duobus hæredibus relictis, quorum alter parte ſua accepta ſolum vertit, vel omnibus facultatibus lapſus eſt, puto alterum nedum pro quota hereditaria, videlicet dimidia, ſed etiam pro rata bonorum teneri, & ſic teneri ad totius debiti ſolutionem, cum ex bonis defuncti non minùs, ſed longè pluſquàm ſit debitum, acceperit. Et moveor nedum evidenti, ſed etiam concludenti æquitate, quia creditor hic non modò certat de damno vitando, hæres autem de lucro, ſed etiam debitum, quo agitur, fuit cauſa efficax hujus lucri in hæredem

hæredem perventi, & ſic ſaltem pro rata ejuſdem lucri tenetur beneficum creditorem indemnem ſervare: alioquin non video quonam modo tetrum ingratitudinis vitium effugere, & bonam fidem agnoſcere cènſeri poſſit. Idem puto, ſi quis captum ab hoſtibus, vel pyratis redemerit, vel obæratum (carcerem & omnium bonorum diſtractionem ſubiturum) liberaverit. Et generaliter ſi quis pro alio in ſimili periſtaſi conſtituto, ſolverit, vel ei mutuaverit, & cauſam efficacem dederit fortunas ejus perituras conſervandi, vel augendi. Et cum hîc ſit æquitas evidens & concludens, nec non jure civili fundata in ſimili, imò in identitate rationis ad caſum *l. 1. in quib. cauſ. pign. vel hypoth. tacit. contrahit. l. interdum. qui potior. in pign. hab.* cenſeo etiam in foro judiciali obſervandum, licet præfatus creditor, ſedulitate forte periclitanti proximo ſubveniendi, nec de ſimplici quidem hypotheca forte, nec de ſyngrapha ſibi caverit, modò de debito, & ejus cauſa, & qualitate conſtet. Sufficit enim rei æquitas urgens, & tacita legis hypotheca ab eadem, & fortiori ratione dictarum legum.

93. Septimo non procedit in hærede, qui fuit in dolo, vel in culpa perperàm dividendo, non ſervata cautione ſolita in ſecuritatem creditorum introducta, de quo dixi in conſuet. Pariſi. §. 150. Octavo quatenùs hæres participat lucrum de dolo, vel culpa cohæredis, qui decoxit, etiamſi ante hæreditatem delatam decoxerit, ut in eo qui tantum recepit à defuncto, & conſumpſit eo vivo quantùm fere aſcendit portio ſua, & tamen ut accipiat decem, quæ portionem ſuam ſupplent, adit hæreditatem pro dimidia. & obſtringitur ad dimidiam debitorum quæ aſcendunt trecenta, quorum non poteſt ſolvere obolum, & ſic alter hæres qui tantùm dat ei decem (quia retinet quæ aſotus ille conferre vel minùs capere tenebatur) lucraretur centum quinquaginta contra creditores, quod eſt injuſtum, nec ſuſpicione colluſionis vacat, ut plenè dixi in d. §. 150. quò remitto.

94. Ex his vides per ſingula diſcutiendo, non eſſe conſtituendam differentiam inter forum judiciale, & conſcientiæ, niſi extra caſus prædictos contingat creditorem eſſe pauperem & egentem tota ſumma, ſibi verè juſtéque debita, quum unus hæredum debitoris, cujus cohæres decoxit, abundet, & ex portione hæreditaria totum ſolvere poſſit, puto eum ad hoc teneri in foro conſcientiæ, quamvis omne jus actionis ultra partem hæreditariam in foro humano creditori deficiat, nec adhuc puto prorſus deeſſe officium boni judicis, nedum generale illud adverſus divites tempore neceſſitatis, de quo dixi *in tract. commercio. & uſurar. num. 73. cum ſeq.* Sed etiam ſpeciale adverſus hunc hæredem, utpote concurrente duplici æquitate, tum generali illa inter divites, & pauperes, tum hac ſpeciali, & particulari propter juſtum debitum; & quia iſte eſt hæres debitoris, à quo ſolus plus habuit & habet commodi, quàm totum debitum oſtendat concurrentibus etiam novis noſtris æquiſſimis rationibus de quibus ſuprà num. 76. uſque ad num. 81.

95. QUINTO QUÆRO quid ſit in obligatione generis an genus ipſum, an ſingulæ res contentæ ſub genere, an nulla res de præſenti, ſed demum ſolutione facta, res ſoluta fingatur retro promiſſa, & in obligatione fuiſſe? Vereor ne lector non indoctus nec ſtupidus, ſed commentariorum labyrinthos nondum expertus, rideat tam futilem, & puerilem quæſtionem, cerdone quàm Doctore digniorem. Quis enim niſi ſenſu communi deſtitutus, non illicò videat deberi rem unam de illo genere, licet numero incertam, ſed ſolutione, vel electione debitoris certificandam: ſicut cum debetur unum de certis. Nec minùs videtur inepta hæc quæſtio, quàm ſi quis quærat vel dubitet quænam res ſit in obligatione, quando centum aurei, vel centum modii frumenti in genere debentur? Siquidem ſenſus communis oſtendit de ſubſtantia, genere, ſpecie, qualitate & quantitate certa, ſed ſolo individuali, & ſingulari corpore incerta actum eſſe, ut dixi in tract. uſurar. num. 18. & eam demum eſſe in obligatione, non quantitatem abſtractam, vel genus ipſum, quaſi Idæam Platonicam, quod in rerum natura nihil eſt, ſed eſt ſolùm quid intellectuale. Bart. in *d. § & harum. & in l. Mevius. §. duob. de leg. 2.* Bal. in *l. cùm incertus. de leg. 1. & in rub. col. 2. C. qui admitt. in l. incendium in princ. C. ſi certum pet.* & tetigi in *rub. de verb. oblig. in fi.* ut prædicamenta Logicalia, quæ non ſunt res naturales, ſed termini ſeu conceptus mentales ad ratiocinandum, & repræſentandum mentaliter apti, quemadmodum voces, quæ naturaliter ſunt aër percuſſus, extra hoc non ſunt aliquod ens, ſed ſunt termini vocales apti ad aliquid ſenſui auditoris repræſentandum.

96. At ſi quis legat, quæ ſuper hac quæſtione Franc. Areti. hîc col. ult. deinde Saly. & cæteri, & noviſſimè Zaſius commenti ſunt non riſum (ni forte contemnere, quàm excutere mali eſt) ſed meras cruces, & carnificinas intellectus inveniat. Afferamus primùm veritatem ne in incerto vagemur; deinde, quæ per Doctores intricata ſunt noviter, extricemus, veritatem res ipſa, & communis ſenſus oſtendit, quòd Solutio.
non ipſum genus, ſed ſubſtantia ſpecifica: non ſingulæ res generis, nec illa quidem quæ ſolvetur, ſed una res, genere quidem, & ſpecie determinata, ſolo numero ſeu corpore, & individuitate indeterminata, ſed per ſolutionem, vel electionem (quantum ad ipſum individuum) determinanda. Et ita poſt Petrum ſentit Alberic. in *d. §. & harum num.* 14. Accurſ. Bald. in *l. cum incertus. de leg. 1. idem in l. Mevius, §. duorum.* & ibi Dyn. Alberic. Bart. num. 14. & Bald. *de legat. 2.* Accurſ. in *l. cùm his, §. ult. in glo.* mag. & ibi Bart. *de condict. indeb.* Bart. in *d. §. & harum.* & ibi omnes antiqui, & ex noviſſimis Claud. Seyſell. in fi. Jaſon. & Lanc. Galiau. diſcipulus ejus col. pen. Singulæ ergo res ſunt in ſolutione, quia quantùm ad facultatem ſolutionis, vel electionis dumtaxat, dicuntur ſub compendio ſermonis generalis omnes contineri *d. §. duorum. verſi. eadem.* (qui ita debet intelligi) *de legat. 2.* ſed unica de eo genere, numero incerta eſt in obligatione, quemadmodum ſi duo equi debentur in genere, non genus ipſum, nec ſingulæ res generis, ſed duæ idoneæ res & ſpecies certæ, ſed quantitùm individua corpora incertæ debentur.

97. Quòd ſi quis in re clariſſima ob infirmitatem intellectus legem quærat, do text. ad quem (licet recentiores ſæpè ad aliud allegent) nullus advertit in *l. ſi Pamphilo. de optio. leg.* ubi ſervo generaliter legato dicit text. quòd unius rei legatum inter eos vertitur, ergo tantùm unicus ſervus eſt legatus, & in obligatione, licet numero incertus *l. cùm incertus de leg. 1. l. heredes. §. incerto. famil. herciſc. l. Julianus in fi. qui & à quib. manumiſſi lib. non fi.* Rejicitur ſophiſtica Aretini.
Rejicienda ergo ſophiſtica opinio Franc. Aret. in *d. §. & harum. col. ult.* ubi malè reprobando Bart. tenet, quòd in promiſſione, vel legato hominis, omnes homines ſunt in obligatione in genere tanquam partes ſubjectivæ, ſive conſtitutivæ generis, ſive ratione univerſitatis: & infert primò quòd ante electionem, ſive determinationem ſit in diſpoſitione, & petatur homo, id eſt, ſinguli homines, prout ſunt univerſitas, & ſub nomine univerſitatis. Secundò infert quòd obligatio ſingulorum propriè eſt conditionalis.

98. Sed quid hac ſubtilitate ineptius, quæ nec legum, nec contrahentium menti, nec communi ſenſui, nec praxi convenit? Viden' quo jure, ob tam inania & ſimilia figmenta, ſubtilis dicatur ab his quià

ſenſu communi remota mirantur? Ludov. etiam Roman. in *d.* & *harum* pupugit opinionem Bar. ſed infœliciter. Romanum autem nominatim repræhendit Aret. ibi, qui tamen deteriùs (ut liquet) dixit præſertim in eo, quod dixit, quòd ſingulæ ſpecies (id eſt ſingulæ res, vel corpora) generis promiſſi ſunt in obligatione conditionaliter. Unde Claudi. Seyſel. *d.* §. *harum. in fi.* reprobat Aretinum, & ſequitur opinionem Bar. dicens, quòd terminus generalis comprehendit omnia individua ſub ſe contenta, non collectivè, ſed prædicamentaliter: & exponit text. *d.* §. *duorum.* ibi, *ſermonis compendio.* id eſt, ſub unico termino.

Socinus. 99. Soci. autem *d.* §. & *harum. col. ult.* fatetur opinionem Aret. non poſſe veram eſſe, ſed dubitat de opinione Bart. inter quæ coarctatus, nec aliter ſeſe explicare valens, dicit, quòd ſicut in obligatione alternativæ, omnes (hoc eſt ſinguli) ſunt alternativè, & purè in obligatione, per expreſſam dinumerationem: ita in obligatione generis, omnes ſeu ſinguli ſunt in obligatione alternativè & purè, per tacitam ſeu intellectualem dinumerationem ex natura promiſſionis, vel diſpoſitionis indefinitæ quæ æquipollet promiſſioni, & enumerationi alternativæ omnium individuorum: & ſic concludit non eſſe differentiam inter alternativam, & obligationem generis; relinquit tamen cogitandum tanquam novum, & contra omnes inventum. Et hæc (quam Joan. Coraſ. ibi non citato authore ſequitur, ſibique attribuit) poſt ſententiam Bart. melior eſt cæteris, utpote ſenſui communi, & æquitati reali conformior. Sed nec vera eſt, nec ſuſtineri poteſt in jure.

100. Alciat. autem in ſua gl. *d.* §. & *harum verſic. ejuſdem conditionis.* aliâ viâ incedit, & latiùs in lectura non ſine magno verborum, & rationum circuitu, & labore, tenens cum Soci. quantum ad hoc, ut inter obligationem generis, & alternativæ non ſit regulariter differentia. Sed ait in utraque obligatione ſingulas res ſub tacita conditione deberi, ſi aliæ non ſolvantur argum. *l.* 3. *qui & à quib. manumiſſi lib. non fiant.* quod recidit in opinionem Aret. de ſingulis rebus generis conditionaliter debitis. Et ad hoc impelli videtur Alciat. non tam vi *d. l.* 3. quàm ad fulciendam conciliationem ſuam & dilutionem gravis antinomiæ inter *l. cùm is.* §. *ult. de condict. indeb.* & *l. ſi is cui de leg.* 2. ut patet in d. gl. & in lect. charta ult.

101. Udalri. autem Zaſi. in *d.* §. & *harum num.* 43. & 53. citat opinionem Thomiſtarum, qui adeo ſeparabant genera à ſpeciebus, & ſua univerſalia à ſingularibus, ut aſſererent eum qui promiſiſſet equum in genere, ad nihilum teneri. Quam opinionem Zaſius fatetur eſſe veram in genere, in abſtracto, ſed non in concreto. Et ait genus in concreto ita ſpecies omnes ſermonis compendiò continere, ut promittens hominem, dicatur promittere omnes ſpecies, quas habet, ſed ſub electione utram eligat: inferens quòd ſi promitto tibi ſervum, jam omnes ſervi mei ſunt in obligatione, tibique obligati ſeu debiti verè & realiter, licet non omnes tibi præſtentur: quia habeo electionem quem dedam, & num. 53. ait, quòd ſicut in alternativa utraque ſpecies eſt in obligatione ſubdisjuncta, ita in obligatione generis omnes ſpecies ſunt in obligatione vera, non ficta, & idem jus in utriſque: per text. *in d.* §. & *harum*, ibi, *ejuſdem conditionis.* & *d. l. Mævius.* §. *duorum. de leg. ii. l. ſi optio, quà & à quib. l. cùm incertus. de leg. i.* quæ jura nihil pro ejus hæreſi faciunt, *quia* §. & *harum in fi.* non æquiparat obligationem generis per omnia; ſed ſolùm quantum ad individuitatem ſolutionis, quæ pendet, donec in eadem re ſolvatur, de quo ſolo ibi quæritur: & hoc probat text. in *l. executione* §. *pro parte. infra eod.*

102. Pariter reſpondeo ad §. duorum, quòd ibi nullo modo quæritur, nec diſputatur quid ſit in obligatione generis, nec an homine promiſſo, vel legato ſinguli homines ſint in obligatione: ſed ſolùm ibi quæritur, an idem homo ex duplici lucrativa obligatione ſolvi poſſit? Et dicitur quòd non, ſive ex duorum teſtamentis, ſive ex duabus ſtipulationibus ſcilicet lucrativis per eumdem creditorem factis. Mox ſubjicit text. *hominis enim legatum orationis compendio ſingulos homines continet*, id eſt, hominis appellatione ſinguli veniunt, hæc enim clauſula inter Doctores controverſa, non eſt ratio dubitandi, (ut liquet:) nec eſt etiam propriè ratio decidendi, ſed eſt ratio connexionis & convenientiæ thematum, ſive utriuſque exempli ad ſcopum & cardinem quæſtionis quæ ibi verſatur: quamvis enim neutra obligatio utriuſque & legati, & ſtipulationis certum individuum hominem contineat, tamen utraque quadrat, & convenit ſubjectæ quæſtioni *d.* §. *duorum* quia in utraque legatum vel promiſſio hominis in genere, orationis compendio ſingulos homines continet, id eſt, de ſingulis prædicatur, ſive in ſingulis exequi, & impleri poteſt. Et conſequenter utriuſque obligationis executio, vel ſolutio cadere poteſt, ſeu fieri & concurrere in eodem homine ſolvendo. Sed ne tunc offendi videretur regula de duabus etiam diverſis cauſis lucrativis in eadem re, & perſona non concurrentibus, & ne in re quæ fuit creditoris ſolvere offerens, periclitaretur, dixit Jurecon. quòd ex duorum teſtamentis, vel promiſſionibus lucrativis, quibus homo, vel aliud in genere legatur, vel promittitur, non poteſt idem homo, vel eadem res tutò ſolvi. Ratio decidendi eſt, ne duæ cauſæ lucrativæ in perſona ejuſdem creditoris, & in eadem re concurrant: prout concurrerent in eadem re & numero viſibili in obligationibus in genere: licet aliud ſit, quando à duobus teſtatoribus eidem legatur pars indiviſa fundi, qui Stichi, qui duorum eſt, non expreſſa parte domini, tunc enim partes non diſcernuntur ad oculum, ſed ſolo intellectu: ideo non videtur offendi dicta regula. Sed ubi debetur homo in genere, ſinguli homines diſtincti ſunt numero viſibili, & tangibili. Jam clare vides quòd nec verba, nec mens, nec phraſis d. §. reſpiciunt obligationem ſingulorum generis debiti, ſed eventum, & concurſum, ſolutionis dumtaxat. Rectè igitur Accurſ. ibi verbo, *continet.* Rectè Bart. omnes antiqui & communis ſchola expoſuit, quoad ſolutionem, & non quoad obligationem: quicquid Aret. & poſt eum Alciat. & Zaſi. innovare ſategerint. *Ad legem ſi optio*, clariſſima ſolutio eſt infrà. *Ad l. cum incertus*, patet ſolutio infrà. Intellect. l. Mævius §. duorum de legat. 2.

103. Quorſum igitur quæ tanto nixu faſtuque involitus eſt Zaſi. in princ. novorum intellectuum; certè in effectu ſunt opinio Franc. Aret. quam fuſiùs, & latiùs urget, ſed infœliciùs, quippe qui flagitiosè reprehendat, & ſcopi non vocet Jurecon. Paul. legum authorem præcipuum, ὁ πλαγιοφίλητος in *l.* 2. §. *mutui ſupra, ſi cert. pet.* etiamſi hanc miſeram gloriam Stephan. Forcatulus in ſua pen. cap. 13. in ſe tacito authore transferat. Male quoque Zaſi. reprehendit expoſitionem Accurſ. ibi in verb. *ponderere*, & communem, quòd electivè malè cenſet res fungibiles non recipere functionem niſi in mutuo; imò ut venditor uni in genere, vel emptor, qui debet pretium, hæ, inquam, & ſimiles obligationes, non minùs recipiunt functionem, & compenſationem, quàm ſi deberentur ex mutuo. Malè etiam ſentit res fungibiles eſſe ſpecies ſeparatas, nec venire in obligationem, niſi tanquam certas ſpecies; imò ſpecies ſeparata nihil aliud eſt, quàm genus, res autem fungibiles paſſim cadunt in obligationem tanquam genus, ut quando venditur, vel legatur vinum in genere: *de vino, tric. & ol. leg.* per tot. quandoque ta- Contra Zaſium pro communi ſententia.

men eorum obligatio incipit à ſpecie, ſeu certo corpore; ut quando harum rerum obligatio re contrahitur, ut in mutuo, vel depoſito: & tunc quandoque (ſed rarò) remanet in ipſo eodem corpore, ut in mero depoſito, vel ſi commodetur pecunia ut ſpecies. *l. 3. in fi. l. ſæpe. ſuprà commod.* quandoque (quod frequentius eſt) abit in creditum, & tunc tranſit in obligationem generis, ut in mutuo, in ſolutione indebiti, in depoſito ad numerum. *l. Lucius depoſi.* malè etiam reprehendit Accurſium & communem ſcholam in *l. cùm is. ad fi. de condict. indeb.* quia imò veriſſima eſt communis doctrina: quod in obligatione generis, ſpecies non eſt in obligatione, ſed in ſolutione. Malè contra communem ſenſum, & experientiam negat mutuum fieri in acervo frumenti, cùm ibi ſit quantitas, certa licet certitudine craſſiore, nec tam exacta, ùt ex medimno.

Quantitas.

104. Malè reſtringit quantitatem ad nummos, & negat obligationem vini, frumenti, olei eſſe obligationem quantitatis; verum eſt quòd hoc ultimum faciliùs excuſari videtur: nam crebriùs leges noſtræ quantitatis ſimplicis nomine de nummis intelligunt, non de aliis fungibilibus, ut ultra jura per Zaſi. allegata patet in *l. 1. de penu. legat. l. ſi ambo de compenſati. in l. ſi non ſinguli. C. ſi cert. pet. in l. penult. C. de condict. indeb.* Sed quicquid dicat Zaſi. leges noſtræ ſæpè non minùs quantitatis nomine frumentum, oleum, & reliqua fungibilia, quæ pondere, numero, menſura conſtant, quam nummos intelligunt. text. eſt in *l. 3. §. ult. juncta l. ideò. de eo quod cert. loco. in l. ambitioſa. de decret. ab ordi. faciend. in l. una. C. de plus petition.* ubi nomine quantitatis certum eſt non minus reliqua fungibilia, quàm nummos propriè contineri, & intelligi. text. in *l. unica. C. de ſentent.* quæ pro eo quod intereſt, *l. ſi ex pretio. in princ. C. ſi cert. pet.* ubi non eſt opus legere intranſitivè, quia melius ſtat tranſitivè. Porrò naturæ quantitatis non refragatur, imò æquè convenit omnibus fungibilibus. Rectè ergo juridicè, & aptè gloſſ. & Doctores obligationem quantitatis vocant, cum quid fungibile debetur, ſaltem quando debetur in genere, & quando actum de certo corpore, ut ſpecies. Zaſius autem malè dixit communem doctrinam juri rerumque naturæ repugnare. Malè etiam ibi intelligit *l. in ſumm. §. in frumento. de condict. indeb,* quod enim ibi pretium condicitur, non eſt ex eo quòd *l. quod indebitum, eo. tit.* in nummis tantùm procedat: & quòd aliud ſit in reliquis ſpeciebus fungibilibus, ut Zaſi. putat, ſed ex eo quod oblatum recipiens bona fide conſumpſit, & ſic non tenetur niſi in quantum locupletior, unde ſi æſtimatio frumenti crevit, non tenetur reddere tantumdem, ne damno afficiatur: ſed ſatis eſt reddere pretium, adhuc non præciſè quanti tunc valebat, nec frumenti quidem pretium, ſi non erat empturus frumentum, ſed vilius granum: & ſic quanti impenſurus erat, ut probat idem text. ibi, *non quanti ego* (ſcilicet repetens) *locare potui, ſed quanti tu conducturus fuiſſes.* & ſic *d. l. quod indebitum* intelligitur quando in tantum eſt locupletior reus, nec damnificatur tantumdem reddendo, ut prima facie pręſumitur, aliàs ſecùs: Sed ſenſim nimis digredior, redeundo ad rem retinenda eſt vetus, & communis doctrina de obligatione generis, rerum naturæ, juri, ſenſui communi, praxique conveniens: quamvis Zaſius dixerit eam eſſe difficilem, plenam nodis, & parum fundatè traditam. Sed illi nodi, totque hac in re clariſſima intricationes, adſcribendæ ſunt pręposteræ ſubtilitati Franci. Areti. & phantaſticæ curioſitati ſequiorum, pręſertim Zaſii.

Intellect. §. in frumento.

106. Quamquam præfatis etiam erroribus occaſionem dedit malus intellectus plurium legum, nec à veteribus quidem rectè perſpectarum, præſertim *l. 3. l. ſi Pamphilo. l. homine. de optio. legat.* vulgatum quoque illud axioma omnium aduſque Doctorum qui hîc, & in *l. cùm incertus de leg. 1. in l. Mevius. & duorum. de legat. 2. in l. unic. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.* & ubique, dicunt rem ſolutam fingi retro fuiſſe in obligatione: per *d. l. cum incertus.* quod eſt erroneum commentum, nulla lege, nec ratione fundatum. Nec enim inducenda eſt fictio, niſi lex dicat, vel neceſſitas cogat, aut ęquitas ſuadeat *l. denique. cum l. ſeq. ex quibus cauſ. major.* ſed hanc fictionem nulla neceſſitas exigit, nulla æquitas ſuadet, nulla lex probat. & *d. l. cùm incertus.* non dicit Stichum ſolutum fingi retro legatum, ſed tantùm, quòd hæres perinde eſt liberatus, atque ſi Stichus legatus eſſet. Illud autem vulgare axioma quod inadvertenter obrepſit, multas ambages, & errores poſteà ſerpendo peperit, ut patet recentiorum ſcripta legentibus.

107. Quòd autem falſum ſit & iniquum, liquet, quia homine in genere legato, ſi Stichus datus ab hærede non erat teſtatoris niſi in parte, vel ſolum quoad uſumfructum, ſequeretur quòd legatarius, non habebit recurſum evictionis: ceſſaret enim evictio, ſi Stichus fuiſſet legatus. *l. ſervi electione. in fi. de legat. 1. uxor patrui. C. de legat.* Sed hoc eſt falſum per *l. 2. ſuprà de option. legat. l. hæres ſervum de evictio. l. ſi a ſubſtituto, §. 1. de leg.*

108. Præterea ſequeretur aliud abſurdius, videlicet legatum factum in genere eſſe conditionale, ſaltem cùm electio ſpectat ad legatarium. & ſic eo decedente poſt mortem teſtatoris ante electionem caducum eſſet, nec tranſiret in hæredes, quod eſt falſum, & contra caſum in terminis in *l. hæredes §. incerto. ſuprà famil. herciſc. l. nec ſemel. §. ſi cui homo, quando dies legat. ced.* nec juvaret dicere quòd eſt conditio tacita, quia non venit extrinſecus à teſtamento: ſed ex tacita mente diſponentis, & ſic æquè impediret tranſmiſſionem, ut expreſſa *l. quod purè quando dies leg. ced.* Bart. & omnes in *l. conditiones quæ extrinſecus, de conditione & demonſtratione.* Tum nullo jure relatum eſt, nec auditum quòd legatum generis ſit conditionale, nec quòd promiſſio in genere ſit conditionalis, ſed utrumque purum eſt, ſicut & legatum alternativum purum eſt. *l. illud aut illud de optione legat.*

109. Non obſtat quòd olim legatum optionis erat conditionale, *§. optionis Inſtit. de legat.* tum primò quia non debet intelligi de jure, ex quo in toto jure ff. non reperitur, quòd ſit conditionale: ſed debet intelligi de quodam jure vetuſtiore, tempore reductionis digeſtorum jam abrogato, ut in ſimili nor. in *l. 1. de legat. 1.* ut enim ferventibus olim bellis civilibus, inventa & introducta ſunt caduca contra veterem morem, & legem 12. tab. augendi fiſci & undecumque corradendæ pecuniæ gratiâ: ita ſub eodem fervore multiplicabantur, & latè interpretabantur (tametſi novitiè) leges caducorum, adeò ut etiam legatum optionis tanquam ante optionem non purificatum eò traheretur, ſed poſteà leges illæ partim correctæ, partim reſtrictæ ſunt ut odioſæ. *l. unica. in princ. C. de caduc. toll. l. ult. C. communia. de legat.* Tum ſecundo, quia etiamſi legatum optionis eſſet conditionale, non poteſt idem inferri ad ſimplex legatum generis, quia in legato expreſſæ optionis, eſt quædam ratio tacitæ conditionis inducendæ, quæ non eſt in legato generis. patet per text. in ſimili in *l. ſi ita legatum. §. illi ſi volet. de leg. 1.* Sed hodie expeditum eſt legatum optionis eſſe purum & tranſmiſſibile d. §. optionis. de legato autem ſimplici generis nunquam legitur fuiſſe dubitatum.

Leges caducorum.

110. Non obſtat *l. 3. qui & à quibus manumiſſi lib. non fiunt,* quia primò non dicit quòd in legato optionis, vel generis, ſinguli ſub conditione ſint legati: ſed quòd quodammodo ſinguli ſub conditione legati videntur. Et ſic ſub duplici nota improprietas, tam in verbo, *quodammodo,* quam in

L. 3. qui & à quibus.

verbo, *vel aliter*. Et eſt ſolutio Bart. *d. §. & harum. in fi.* quæ melior eſt ea, quam idem tradit in *l. Mavius §. duorum. numer.* 14. *de leg.* 2. ubi dicit quòd d. l. 3. loquitur ſolùm de legato optionis, quod eſt falſum per illum text. præterea etiamſi ſinguli cenſerentur legati ſub conditione, hoc non eſſet reſpectu diſpoſitionis: ſed reſpectu nudi eventus ſolutionis, qui eſt facti, quia ſinguli non ſunt in diſpoſitione, ſed in ſolutione, vel electione; unica autem, licet incerta ſpecies eſt purè in legato, & in obligatione. Quòd autem iſte, vel ille ſolvatur, niſi cæteri ſolvantur, non concernit diſpoſitionem, nec jus oblationis, ſed nudum factum & eventum ſolutionis. Et hoc reſpectu ſingulæ res generis ſunt in conditione, reſpectu ſolutionis tantùm ex quo ſolutio de ſingulis fieri & verificari poteſt, & interim incertum eſt de quo, quia de qualibet poteſt contingere quòd ſolvatur vel non ſolvatur. Et ita poteſt intelligi d. l. 3. citra ullum inconveniens, nec fiet diſpoſitio nec obligatio conditionalis, quia illud quod dumtaxat eſt in obligatione (videlicet una ſpecies incerta de illo genere, ſive ad debitoris, ſive creditoris electionem) purè eſt in obligatione, ſed utcumque hoc modo verbis legum ſatisfieri poſſit, non tamen mihi penitùs intuenti placet, quòd verba finalia d. l. 2. de hoc nudo ſolutionis eventu intelligi debeant, cùm ſint verba ſeriò, & ad rationem decidendi præcedentis dicti prolata, quæ majorem emphaſim, & juris effectum important.

111. Quare noviter dico diſtinguendam obligationem generis, in qua electio eſt debitoris, ab ea in qua eſt electio creditoris: in illa procedunt quæ dixi obligationem omnino eſſe puram, quia ſinguli nullo modo ſunt in obligatione, ſed tantum unus incertus de genere. Quòd autem ſinguli dicuntur in conditione reſpectu ſolutionis, hoc nullo modo obligationem concernit: ſed eſt quid prorſus extrinſecum, & ab obligatione remotum, & extraneum, ſicut quilibet impertinens eventus facti, nec pondus habet, ſed merè frivola eſt argutiola Jacob. Ravenna. & Ray. quos citat Alberic. *d. §. & harum. numer.* 14. ſequitur autem & declarat Alciat. *d. §. & harum. numer.* 66. ubi dicit quòd ſinguli non ſunt in conditione affirmativa, reſpectu ſui, ſi ſolvantur: ſed in conditione, negativa, reſpectu aliorum, videlicet niſi alii ſolvantur, quia hæc non eſt variatio ſententiæ, vel modi: ſed locutionis & verborum dumtaxat, eadem manente nugatoria ſententia. Patet, quia ſive uno ſive alio modo, neutrum reſpicit obligationem: aut enim plures res ſuperſunt ejus generis, & tunc cæteris paribus quod iſta vel alia ſolvatur, conſiſtit in mera voluntate, & facultate debitoris, ergo non conſiſtit in obligatione quacumque, argum. *l. ſtipulatio non valet. infra eodem.*

112. Aut vero ad ſummum, caſu quodam totum genus redactum eſt ad unam tantùm rem, quæ ſola extra bona creditoris ſupereſt, & adhuc illa non dicitur eſſe in obligatione per ſe, tanquam unum individuum: ſed vi ipſa, res una dumtaxat de genere debetur: quod autem nunc non poſſit ſolvi niſi in certo individuo, hoc eſt, ex accidenti temporario, & ſeparabili, inſpecto præſenti mutabili ſtatu, alioquin facultas unum de pluribus ſolvendi, quæ ſemper manſit ſaltem in habitu, non exiret in actum quamprimùm ante ſolutionem acciderct plures res generis ſupereſſe. Præterea ſi liceret tali verbali formula ſine lege, & juris effectu ludere, nulla dabilis eſſet obligatio purè pura (ut ita loquar.) Fac purè deberi. Stichum, adhuc dici poſſet deberi ſub conditione, imò ſub infinitis conditionibus, puta niſi aliud volenti detur pro ſoluto, vel niſi caſu fortuito decedat, vel niſi accepto feratur, & mille aliis modis, quod eſt ineptum. Stat ergo concluſio, quòd obligatio generis ad electionem debitoris, nonobſtante quod incertum eſt quo de corpore futura ſit exſolutio, merè pura eſt, nihil conditionale habens admiſtum, in quo (utpote per ſe clarum) non ſumimmoratus, niſi ut vitilitigatoribus os obſtruam.

113. Ubi verò electio eſt creditoris, æquè debetur una corpore incerta, & hoc reſpectu obligatio eſt pura, & purè competit creditori jus eligendi, vel optandi, & hoc etiam reſpectu obligatio eſt pura: ſed quia in vim optionis & ultra nudam obligationem generis, debetur creditori quælibet res generis, ſi illam optare velit, hoc reſpectu ſingulæ res ſunt in obligatione præcisè, conditionaliter tamen: & debitor eſt obligatus ad quamlibet rem præcisè, ſub conditione, ſi eam creditor elegerit. Ita propriè loquitur, & intelligitur *d. l. 3. qui & a quib. manu. lib. non fiunt.* ubi non in vanum, nec perſuſoriè dicitur ſingulos ſub conditione deberi: Sed hoc magnam emphaſim habet, & vivum juris effectum. Quòd autem ille text. quantum ad hoc duplici improprietatis nota utitur, non eſt ex eo, quòd prorſus impropria, & abuſiva ſit hæc conditio hoc reſpectu: ſed ex eo quòd ipſa principalis obligatio in ſe non eſt conditionalis, ſed pura & tranſmiſſibilis, & pariter jus optandi purè debetur, & tranſmittitur. *l. illud aut illud de opt. leg.* & ex eo quòd de directo ſingulæ res non ſunt legatæ, nec deductæ in diſpoſitionem, nec in obligationem, ſed ſolùm per indirectum, & in conſequentiam juris optandi ſunt verè in obligatione, non purè nec ſimul, ſed alternatim, & ſub conditione ſi optentur, ideò in effectu videntur ſub eadem conditione legatæ, quamvis propriè, & ex forma legati, & diſpoſitionis ſolùm una res corpore incerta per electionem creditoris certificanda legata ſit.

114. Et ſic notæ illæ improprietatis reſpiciunt legatum, & formam ipſam directam diſpoſitionis tantum, ad quam etiam dumtaxat referuntur, non autem reſpiciunt obligationem tacitè conſequentem jus optandi: quia ejus obligationis reſpectu quælibet res verè debetur, vere in obligatione eſt ſub conditione ſi optetur. Patet, quia debetur, nedum eſt obligatus purè ad unum de genere: ſed etiam obligatus eſt ad illud corpus, quod eligetur per creditorem, quod eſt vinculum ſuperadditum, & à priori ſeparabile: ergo (per fortiſſimum locum à definitione) eſt obligatio per ſe. *Inſtit. de obligat. in princ.* prout etiam per ſe acquiri, vel remitti poteſt, ſecus ubi electio debitoris eſt. quia penès eum non poteſt dici obligatio, ſed mera facultas, quæ obligationi ex diametro opponitur. Et ſic d. l. 3. non debet allegari ad communem, vel ſimplicem obligationem generis, de qua non loquitur: ſed ſolùm ad illam, in qua eſt electio creditoris, de qua dumtaxat loquitur, ut patet per illum tex. & probatur per text. in fortioribus terminis in *l. cùm hereditas. §. ſi Titius. l. Julianus eod. tit.* ubi debens unum incertum ex ſervis ſuis, vel etiam duos alternativè, poteſt ceſſante ſuſpicione fraudis, ut quia aliàs ſolvendo eſt, unum manumittere, vel alienare, cum poſſit alterum ſolvere, ſecùs ſi electio eſſet creditoris d. l. 3.

115. Cæterùm optione legata, vel homine generaliter legato, (quo caſu jure ſpeciali electio eſt legatarii, ſecundum not. in *l. legato generaliter de leg.* 1.) quòd non valeat unius certi hominis repudiatio. *l. homine de optionis lega* non eſt ex eo quòd legatum ſit conditionale, ut putavit Areti. *d. l. §. & harum ad fin.* quiâ idem juris eſt, ſi electio ſit hæredis, vel debitoris, quo caſu obligatio generis nullo modo conditionalis eſt, ut probavi: ſed ratio eſt, quia ſimplex repudiatio non obligat, niſi deducatur in pactum. not. per gloſſ. & Bar. in *l. ſi unus. §. ſi generaliter de pact. & in d. l. homine.* Repudiatio.

116. Quod etiam homine generaliter legato alieno ſervo, poteſt ſervus liber factus optare. *d. l. Pamphilo, de optio. leg.* non eſt ex eo quod hominis legatum ſit conditionale, quaſi in legatis tempus optionis ſive extantis conditionis (quæ retro non trahitur) inſpiciatur. *l. quæ legata. de reg. jur. ut in d. §. & harum, ad fin.* putat Areti. & omnes glo. & Doctores in *d. l. ſi Pamphilo.* patet, quia hoc directe eſt contra caſum *d. l. ſi Pamphilo.* quæ loquitur caſu quo dies legati ceſſerat ante manumiſſionem, ergo legatum erat purum, vel jam purificatum & domino ſervi acquiſitum, ut etiam ibi dicit textus, *ſed d. lex ſi Pamphilo,* habet alium intellectum, quem loco ſuo reſervo, ne nimis frequenti digreſſione hunc tractatum interrumpam.

Quæſtio ſexta de oblig. alternativa.

117. Sexto quæro, an in obligatione alternativa utrumque ſit in obligatione, & an in omnibus conveniat cum obligatione generis? Uſque ad Alciat. ſemper tenuerunt omnes utrumque eſſe in obligatione, & quod æquiparatio quam facit text. *§. & harum, & §. ex his.* procedit quantum ad hoc de quo loquitur, videlicet ut ſolutione partis liberatio non procedat, ſed pars ſoluta ſtet in pendenti, & hæc veritas, quæ etiam inconcuſſa ſtetit uſque ad Alciat. qui primus in glo. & in lectura *d. §. & harum.* tenuit obligationes generis, & alternativæ generaliter æquiparari, & in utriſque etiamſi electio ſit debitoris, unamquamque rem eſſe in obligatione ſub conditione, ſi alia, vel altera non ſolvatur, & ſequitur Udalricus Zaſius in *d. §. & harum. num.* 54. Sed hoc ſatis profligatum eſt in quæſtione præcedenti.

118. Breviter dico inſpiciendum quid ſit eſſe in obligatione. Et eſſe ſine vinculo debiti, ſeu deberi. *Inſtitut. de obligat. in princ. l. obligationum ſubſtantia, in princ. de actio. & obligatio. facit l. ſi quis ſub conditione. ſi quis omiſſ. cauſ. teſta.* ſed debitor alternativæ non eſt ligatus, nec aſtrictus ad utrumque, ſed ad alterutrum tantum, ergo non utrumque, ſed alterutrum tantum eſt in obligatione ſimpliciter, ſeu preſſe & propriè loquendo. Nec enim aliud eſt in obligatione eſſe, quàm debitum & aſtrictum eſſe. Sed quia utrimque expreſſim in diſpoſitione deductum eſt non ſimpliciter, ſed alternativè utrumque verè eſt in obligatione, non ſimpliciter, ſed alternativè, ſeu eo modo, quo in diſpoſitionem deducta ſunt.

L. ſi duo de verb. oblig.

119. Et ita intelligitur *l. ſi duo infra eod.* non enim dicit utrumque eſſe in obligatione ſimpliciter, ſed poni ad obligationem, in qua ſubaudiendum eſt alternativam, juxta naturam & qualitatem expreſſam ſtipulationis vel diſpoſitionis, ex qua illa obligatio oritur, non enim poteſt metas, & limites contractus, ex quo oritur, egredi. Ita etiam neceſſariò intelligitur *l. cùm hæreditas §. ult. ſupra qui, & a quib. manumiſſi. lib. non fi. l. qui decem. §. Stichum. de ſolutio.* ubi text. clarè præſupponit in utraque re, validè in ſtipulationem alternativam deducta conſiſtere, & obligationem & ſolutionem. Et ſic veriſſima eſt communis ſententia rectè intelligendo, prout etiam communiter ſentiunt ſecundum jura, quæ allegant.

120. Et hic eamdem diſtinctionem adhibe, de qua ſuprà eo. num. 105. 107. Aut eſt electio debitoris, & obligatio (alio non impediente) mere pura eſt, & propria, & naturalis alternativa: Aut eſt electio creditoris, & tunc præter id, quod utrumque pure (non ſimpliciter, ſed alternatim) in obligatione eſt, & quod optio pure competit, quodlibet præciſè in obligatione eſt ſub conditione, ſi creditor illud eligat: & electione ſequuta, res electa incipit eſſe purè in obligatione, reſolubili tamen, & ſi quamdiu variare licet: ſed ſi variare non licet, res electa ſola in obligatione eſt, altera vero vel reliquæ res obligatione exemptæ, text. in *l. ſi quis ſtipulatus ſit. de verbor. obligat.* Et ſic cum eſt electio creditoris, non eſt ſimplex alternativa, ſed qualificata, ſeu alternativa prærogata, eo quod creditori alterutrum præeligere licet, & alternatio non eſt ad commodum debitoris, ſed creditoris, contra regulam communem. *l. plerumque de jure dot.*

121. Obligatio autem magis ex parte debitoris, in quem agit, quam ex parte creditoris denominatur. Tunc autem debitor non eſt obligatus alternativè ſimpliciter: ſed cum adjectione præciſæ obligationis in quolibet, ſi illud velit creditor eligere, dicitur tamen & hic propriè obligatio alternativa, quia ex forma obligationis ad alterum duorum tantùm in ea alternativa expreſſorum competit.

122. Et quod de duobus dico, idem de tribus, vel pluribus in diſpoſitione alternatim expreſſis, quia adhuc eſt alternativa licèt minùs propria. Ut enim alter, vel alteruter propriè, & ſtrictè dicitur de duobus tantum *l. nonnunquam, de judici. leg. ſi ex toto §. ult. l. ſi is cui. de leg.* 1. ſed extenſivè, & minus propriè etiam de pluribus quàm duobus *l. ſi duobus, in princ. de bono poſſeſſ. contra tabul. l. quicumque. §. univerſi. C. de hæret. l. ancillæ,* & ibi Bart. Bal. *C. de furt.* Paul. *conſil.* 264. videtur dicendum lib. 2. ita alternativa ſtipulatio vel diſpoſitio dicitur ſtrictè, & propriè de duobus tantum *d. l. ſi duo. d. l. cùm hæreditas,* de tribus autem, quatuor, vel pluribus dici poteſt, ſed largè, & tanto minus propriè, quanto magis degenerat à numero duali. tunc enim potius remanet ſub generali nomine disjunctæ, ut *l. generaliter, in princ. C. de inſtitutio. & ſubſtit. l. penul. C. de verbo. ſignifica.* quàm ſub ſpeciali verbo alternativæ.

123. Sed quid de eo, qui tenetur ad incertum de certis: ut in *l. Julianus, ſupra qui & à quib. manumiſſi lib. non fi.* an ſit obligatio alternativa, vel generis? Reſpondeo alternativam eſſe, præſuponit expreſſam eſſe formulam alternationis: & ſic etiamſi de corporibus conſtet, ſi tamen nullum eſt expreſſum, non poteſt dici obligatio alternativa, ſed obligatio generis ſubalterni, etiamſi non ſint niſi tres, vel duo, quia quòd ſint plures, vel pauciores, caſuale eſt, & remotum a forma obligationis, tex. in *l. qui decem. §. Stichum & Pamphilum, in fin. de ſolution.* ubi idem ſtatuitur quod in obligatione generis, differenter ad obligationem, verè alternativæ. Facit regula juris, *expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.* Si quis igitur tenetur ad unum ex pluribus, quàm duobus, ſed ex pluribus incertis, nullo modo dicitur obligatio alternativa propter defectum tam formæ, quàm materiæ, ſed obligatio generis, ſive generalis, ſive ſubalterni. Et licèt hæc incidens quæſtio ſit levis, tamen quia ad ſequentia & alia viam aperit, omittere nolui.

124. Nunc pro VII. Quæstione videamus ſuccinctè & deciſivè, in quibus obligatio generis & alternativæ conveniant, vel diſconveniant: quoniam Doctores in quibuſdam circa hoc multum controvertunt. Dico ergo quòd hæ obligationes in multis, & fere regulariter conveniunt *l. cùm is. §. ult. de condict. indeb.* Primò in unitate obligationis, quia ſicut ſtipulatio & obligatio generis una eſt, ita & alternativa: quamvis in copulativa tot ſint ſtipulationes & obligationes, quot res *l. ſcire debemus. l. inter ſtipulantem, §. ſi ſtipulante, in fi. infra eod.* ſic legatum alternativum eſt unum tantùm vere & propriè *l. ſi ex toto, §. ult. d. l.* 1. *l. ſi illud. aut illud. de leg.* 2. *l. cùm illud. in princ. quand. dies legat. ced.* non autem plura legata, niſi impropriè, & ſecundum quid *l. planè.* 1. *§. penult.* ibi, *duo eſſe legata,* id eſt, duas ſeu diverſas res cenſeri legatas (ita enim debet ille text. intelligi) *de lega.* 1. Ratio manifeſta eſt ex prædictis, quia in effectu unum tantum, licet incertum, ſive de certis, ſive de incertis eſt in obligatione, ſive generis, ſive alternativæ, ſive electio ſit debitoris, ſive creditoris. Secundò conveniunt, cæteris paribus, in qualitate obligationis, & individuitate ſolutionis, d. *§. & harum,* & quod ibi, *& §. ex his,* dicitur ex parte debitoris vel ejus hæredum: idem converſis terminis ex parte creditoris, vel ejus hæredum, ſi habeant electionem: quia non poſſunt eligere partes in diverſis Quæſtio 7.

rebus, ſed in una re tantùm *l. ſi ex toto, §. ult. de lega.* 1.

125. Cæterum quemadmodum in alternativa non poteſt debitor, nec unus hæredum partem offerre, nec creditor tenetur recipere, nec conſtituitur in mora, nec pars oblata ſtat ejus periculo, nec præcedens mora offerentis purgatur: ita in obligatione generis, & pariter in utraque etiam principalis debitor ſolvens partem ſponte recipienti creditori, non cenſetur ex eo ſolo eligere illam rem, etiamſi electionem habeat, nec ſe præcisè aſtringere: ſed ſolum dare, ut dum expectat jus habere in reliqua parte, vel deliberat, maneat in ſuſpenſo ſecundum juris diſpoſitionem. *d. §. & harum. l. ſi ſtipul. in fin. de ſolut.* & idem in pluribus hæredibus ejuſdem debitoris, vel in pluribus principalibus debitoribus ab initio, ſive in ſolidum, ſive ſimpliciter conſtitutis, de quo tex. eſt rotundus in *l. plane. de condict. indeb.* Et ſic turpiter erravit Jo. Coraſ. in d. *§. ſi tamen*, tenens contra communem, quòd unus ex hæredibus debitoris generis poſſit partem ſuam creditori invito ſolvere: *per leg. ſi ſtipul. §. 1. de ſolut.* quia nihil probat, & eſt contra jura prædicta, & text. rotundum in *d. leg. planè*, pariter dico quòd creditor in his disjunctis, vel generalibus obligationibus non cenſetur ſibi præjudicare, nec ſolutionem dividere, recipiendo partem, ſed accipere ut magis interim ſibi cautum ſit: quoniam ex actibus noſtris non debet colligi præſumptio præjudicialis, ultra quàm ex illis neceſſario infertur, *leg. 1. §. Julianus de itiner.* actuque privat. cum vulgaribus.

Contra Joan. Coraſ.

126. Quod amplio pariter ex parte creditoris, ſicut feci ex parte debitoris, videlicèt primo, ut idem ſit etiamſi creditor habeat electionem. Sed tunc fortiter obſtat quod ſponte & ſimpliciter recipiendo partem alterius alternativæ vel unius rei de genere, videtur illam rem eligere, & ita poſt Raphael. Cuma. firmat. Paul. in d. *§. & harum col. ult. num.* 7. ubi in hoc facit differentiam inter debitorem habentem electionem, qui poteſt variare quandocumque *l. cum qui certarum in fin. infra l. eod.* Et ſic ſolvendo partem in una re, non ſequitur liberatio in parte, ne ſequatur varietas, cùm ſemper variare poſſit: ſecus (ait) ſi creditoris ſit electio: quia creditori non eſt conceſſa variatio, & ſic ſequitur liberatio in parte ſibi ſoluta, quia cenſetur illam rem eligere: nec ampliùs variare poteſt. Idem firmat Lancelo. Galiaula. in *d. §. harum, col.* 4. notabili 4. per text. in *d. leg. cum debitore, in fin. rem rat. hab.*

127. At contrarium indiſtinctè vult Alciat. in d. *§. & harum. num.* 16. per aliam ſuam rationem, videlicèt quia creditor tenetur particularem ſolutionem recipere, etiam in ſpecie, etiam in genere, vel alternativè debitis. Et conſequenter creditor recipiens partem, recipit coactus, & ſic non cenſetur eligere, nec dividere, quia invitus facit. Et per iſta reprobat communem limitationem de tacita voluntate creditoris. Sed certè ratio illa & opinio Alciat. ad portentum, & monſtrum uſque degenerans falſa eſt, ut latè convicimus ſupra eadem parte quæſt. 1. num. 17.

128. Et ſic vera eſt communis limitatio de tacita voluntate, vel pacto creditoris & debitoris, ſi de hoc conſtet, videlicet de abſolutè liberando in ea parte, aliàs vera eſt ampliatio noſtra: quia ut debitor habens electionem, non continuò cenſetur eligere, nec ſuum jus eligendi conſumere ex eo ſolo, quòd partem in re certa offert, & ſolvit, cum multa cadere poſſint, ut vel non poſſit debitor in eadem re perſolvere, nec reliquas partes acquirere, ſeu luere, vel ut ſibi aliud expediat, ita creditor habens electionem non cenſetur eam conſumere ex eo ſolo, quòd debitor, vel unus hæredum ejus partem in una re obtulit. Forſan enim creditori non vacat deliberare, & ſi vacet, nondum vult eligere, ſed partem oblatam ad majorem ſecuritatem recipere.

129. Non obſtat ratio Cumani, & Pau. quia non quæritur electione facta, utri magis variare liceat: ſed an oblatione, & receptione partis electio continuò facta ſit? quod nos negamus. Et hæc eſt etiam communis mens, & ſententia Doctorum. Quinetiam creditori quoque quandoque variare licet *l. ſi quis ſtipulatus, in ſi. princ. infra eod.* licet non tamdiu quamdiu ipſi creditori *l. cum qui certarum, in fin.* de quo impertinens eſt hîc diſputare, cum nondum conſtet, nec præſumatur electionem eſſe factam. Non obſtat *d. l. cum debitore rem rat. hab.* quia nullo modo probat electionem factam eſſe, nec liberationem in quinque petitis ſecutam, ſed nec illa quinque ſoluta, vel recepta eſſe. Imò nec ad hoc tendit, ſed ſolùm probat cautionem rem ratam haberi non committi ad pœnam, ſed ei cautioni ſatisfactum eſſe, ex eo quòd dominus dicta in petitionem ratam habuit. Reliquum vero, videlicet an dominus aliud petere poſſit, & an in dictis quinque liberatio nata ſit ab aliis legibus, & aliis circumſtantiis facti pendet.

L. cum debitore.

130. Amplio ſecundò præfatam concluſionem noſtram ex parte creditoris, ut procedat etiam in pluribus hæredibus ejuſdem creditoris, vel in pluribus principalibus creditoribus ab initio, ſive in ſolidum, ſive ſimpliciter conſtitutis, ſive ſint ſocii, ſive non. Et ita clarè ſentit Bart. in *d. §. ex his col. 2. n.* 5. per text. optimum in *l. qui hominem, §. ſi duo. in princ. de ſolution.* & omnes cum Bart. tranſeunt, excepto ſolo Udalrico Zaſio, qui in *d. §. ex his. nu.* 17. *cum ſeq.* contrarium latè tenet: & movetur, quia ſolutio in partem variam & diverſis rebus permiſſa eſt, ubi ceſſat abſurdum & inconveniens *l. in executione, §. pro parte, infra eod.* Sed ſecundum Zaſium illud inconveniens ceſſat hoc caſu, quia unius ex hæredibus ſtipulatoris non intereſt quæ pars ſolvatur cohæredi ſuo, & ſic obligatione inter eos diviſa, poteſt cuique pro parte ſua in alia & alia re ſua ſolvi. Et ad *d. §. ſi duo.* reſpondet, quòd loquitur in duobus reis, vult dicere in duobus correis ſtipulandi. Sed hæc ſolutio falſa eſt, & divinatoria, quia text. ille ſimpliciter, & generaliter dicit, *ſi duo rei ſtipulandi*, &c. non dicit, *ſi duo correi.* Et ſic non debet ad correos reſtringi, ſicut nec ad ſocios. Falſa eſt etiam & iniqua ratio Zaſii: quia imò ante diviſionem bonorum, quamdiu nomen commune eſt, nec uni adjudicatum, ſingulorum hæredum intereſt, (etiamſi aliter non ſint ſocii) ſingulis in eadem re ſolvi ſive communi procuratori in eadem re. Imò quod fortiùs eſt, ſi conſentiant in unum, non poteſt etiam in merè dividuis particularis ſolutio fieri: ut novè dixi ſupra eadem parte quæſt 2. num. 21. Et ſic Zaſius nimis aberrat: qui etiam Jaſonem authorem ſuæ hæreſis facit, ſed ſomniavit in Parnaſſo, quia Jaſon nihil prorſus de hoc dicit. Verum eſt quòd ſuper prima oppoſitione Bart. in *d. §. ex his col.* 1. *d. l. legatarius*, in glo. ſuper verbo, *immutatur.* Jaſ. ibi col. 3. ſubobſcurè diſcedit à Bar. ſed poſteà in *§. ſi tamen, col.* 1. melius cogitans, vadit cum Bar. Sed tota illa oppoſitio, diſcordia, & concordia Jaſonis aliò ſpectat, nec eſt ad propoſitum hujus quæſtionis, vel ampliationis.

Contra Zaſi.

131. Tertiò conveniunt in impedimento, vel modificatione exercitii actionis. In quo mirum quàm variè (puto ex ignorantia praxis) Doctores controvertantur. Accur. *d. §. & harum, & in l. in executione, inf. eod.* tenuit exercitium actionis impediri in parte ſoluta. Contra ex diametro tenent alii, ſolutionem partis non ceſſare, nec ſuſpendi in aliquo exercitium actionis: nec in principali debitore, nec in ejus hæredibus, ſive in obligatione generis, ſive alternativæ, ſed ad totum ut prius, agi poſſe: ut Petr. Cy. Imol. *d. §. & harum, col. penult.* Rom. Petr. Beſu. Jaſ. num. 87. Alii ut Dyn. Bar. Rapha. Paul. Alex. Aret. Soci. col. pen. Lance. Galiaul. col. penult. verſic. tertia ſit concluſio, diſtinguunt inter obligationem generis, in qua poſſit adhuc peti totum: & obligationem alternativæ, in qua non poſſit peti niſi reſiduum: & eſt crebrior ſententia Alciat.

nu. 56. ſequitur opinionem Petr. Cy. & ſequacium. Subdit tamen diſtinguendum in obligatione alternativa, an in altera parte debeatur quantitas, & pars quantitatis ſoluta ſit, ut tunc non poſſit peti, niſi reſiduum, eo quòd quantitas eſt ſeparabilis, & tunc demum procedat communis ſententia: ſecùs ſi tantum ſpecies debeatur, vel pars ſpeciei ſoluta ſit, ut tunc adhuc totum peti poſſit. Sed nec hæc conciliatio valet: quia utcumque cæteris propiùs accedat literæ legum controverſarum, tamen integræ menti non convenit.

132. His igitur contentionibus omiſſis, breviter dic, quòd ſoluta parte, exercitium actionis quadamtenus ſemper impeditur, modò enim ſuſpenditur, modò tantum modificatur ratione partis receptæ, pro ratione, & æquitate ſubjecti caſus. Si enim agatur contra eumdem debitorem, non ſuſpenditur exercitium actionis, ſed ad totum agitur: quia cùm reus ſit debitor, & in mora totius, ad totum conveniri poteſt: pars enim recepta non ceſſit in ſolutum, ſed quantum ad hoc pendet, & jure pignoris retinetur. Modificatur tamen actio in hoc, quòd actor debet offerre deducere partem receptam, ſi in eadem re perſolvatur, vel offerre eam reſtituere, alia re integra ſoluta ſive à ſe, ſive à debitore aut à judice electa, vel eligenda.

133. Et ita debet intelligi text. in *l. ſi non ſortem*, §. *ſi decem. ſuprà, de condict. indeb.* ibi, *ſetique poſſunt ab eo reliqua quinque, aut Stichus*, quia quantum ad reliqua quinque, debet intelligi in effectu, & propter petitionem dicta oblatione modificandam, non quin vi ipſa, meroque jure totum peti poſſit, cum ſit idem debitor, & in mora totius. Et ſic ille tex. nullo modo diſcordat: ſed rectè intelligendo concordat cum leg. *ſi ſtipulatus ſum*, 1. *ad fin. infrà de ſolutio*, quæ loquitur in eodem debitore generis, & dicit ſoluta parte Stichi hominem adhuc peti poſſe: quia debet intelligi vi ipſa, meroque jure, ita tamen ut petitio ſecundùm præfatam oblationem modificetur, ut ſatis patet per finem ejuſdem text. ibi, *ſed ſi debitor.*

134. Idem dico, ſi contra omnes principales debitores ſimpliciter, ſeu viriliter obligatos, vel contra omnes unius debitoris hæredes agatur, non enim tenetur actor ſuſpendere exercitium actionis ſuæ, etiam reſpectu ejus tantùm, qui pro parte ſua ſolvit, ſed ſufficit præfata obligatio, & hoc ſi agit (prout agere poteſt, & debet) nedum ut ſolvant pro partibus ſuis, ſed etiam ut eamdem rem ſolvant, & in hoc conſentiant: tenetur enim etiam qui ſolvit, in eamdem certam rem conſentire *l. ſervo generaliter, de optio lega* Suſpenditur autem neceſſariò reſpectu unius ex debitoribus, vel hæredibus: qui offert tam pro parte ſua ſolvere, quàm in eamdem rem conſentire: hoc enim facto non tenetur litem conteſtari; nec ſi conteſtata ſit, tenetur ultrà procedere, modò etiam impenſas litis, ſi quæ adverſus eum factæ ſunt, offerre in *l. ſi reus paratus, de procura.* quod eſt verum quantum ad impenſas, acta & exercitia reſiduæ litis, quia vere tenetur perſeverare in oblatione, & dare mandatum procuratori in eodem loco, & ibi, ſi opus ſit, eligere domicilium ad ſubeundam ſententiam ſimul cum reliquis conſortibus, vel pro parte ſua, prout magis expedierit actori ad celeriorem & expeditiorem ſatisfactionem.

135. Quartò conveniunt in rei per errorem ſolutæ repetitione: quemadmodum enim ſi debitor generis certam rem ſolverit, putans præcisè ad illam teneri, condictione indebiti repetere poteſt aliam offerendo: ita & alternativè obligatus, ſi alterum (putans illud ſolum deberi) ſolverit: textus eſt de utroque in *leg. cum is: in fin. de condict. indebit.* Quod enim Accur. & communiter Doctores ibi dicunt non eſſe ſimilitudinem in eo, de quo ibi loquitur tex. ſed in quibuſdam aliis, mera perverſio eſt.

Solutio antinomiæ. 136. Verum eſt quod ad hoc videntur coacti per manifeſtam antinomiam *l. ſi is cui, de legat.* 2. ſed non debuerunt cogi: quia d. *l. ſi is cui.* quæ dura eſt, & abſque æquitate, corrigitur per legem Juſtiniani æquiſſimam, *in l. ſ. omni. C. de condict. indeb.* ubi nominatim approbatur opinio Salvii Juliani, quæ habetur in d. *l. cum is, in fin.* condita à Juliano, & reprobatur opinio eorum qui contrarium tenuerunt, ut Ulpiani, Marcelli, & nominatim Celſi, qui fuit author d. *l. ſi is cui*, ut patet in ſuperſcriptionibus dictarum legum. Et licet *d. l. pen.* non loquatur niſi in debitore per errorem alterum ſolvente, tamen puto totam opinionem Celſi in d. *l. ſi is cui*, corrigi nedum in ſecundo reſponſo de hærede alterum ſolvente, cum ignoraret electionem ſibi relictam: ſed etiam in primo reſponſo de legatario, qui alterum præcisè per errorem vendicavit: quoniam eadem eſt ratio, & æquitas utriuſque caſus, nec legatarius cui debetur ex teſtamento, debet eſſe deterioris conditionis, & minoris favoris, quàm alius cui debetur ex contractu, vel alia diſpoſitione.

137. Et ſic triplici ratione rejiciendam puto conciliationem novam Alciat. quam multo labore in *d. §. & harum* in ſua gl. in verb. *ejuſdem conditionis*, & in lectur. chart. ult. dare conatus eſt ad dictam *l. cum is, in fin.* quæ eſt Juliani, & ad *d. l. ſi is cui.* quæ eſt Celſi, faciendo differentiam, non inter obligationem generis & alternativæ (ut ante eum fuit communis opinio) ſed inter contractus, & ultimas voluntates, & male. Tum primò, quia ratio differentiæ in qua fundatur, videlicet quòd tam in obligatione generis, quam alternativæ, ſive ex contractu, ſive ex teſtamento res ſoluta fingatur ſola fuiſſe in obligatione, falſa eſt, in nuda, vana, & commentitia ſubtilitate, & non in aliqua ratione reali, vel lege fundata: ut ſatis ſuperque in quæſtione præcedenti, nu. 100. convicimus. Quod autem probare niſus eſt, ſingulas res eſſe in obligatione ſub conditione, niſi aliæ ſolvantur, ſatis ſuprà, nu. 102. cum ſequen. confutatum eſt. Conſequenter non eſt ad rem quod infert conditiones in ultimis voluntatibus non retrotrahi. Contra Alciat.

138. Prætetea illud quòd conditiones non retrotrahantur, nunquam fuit ſpecialiter in ultimis voluntatibus ſtatutum, niſi in earum favorem, ut novè ſcripſi ſuper *l. ſi Pamphilo. de opt. lega* Tum ſecundò, quia illa commentitia conciliatio, rem ad abſurditatem & iniquitatem deducit, videlicet quòd deterioris erunt conditionis & minoris favoris ultimæ voluntates, quàm contractus, contra regulas juris. Tum tertiò, quia opinio Celſi authoris *d. l. ſi is cui*, nominatim, & in eadem materia, corrigitur in *d. l. pen.* Nec obſtat quòd *d. l. pen.* loquitur in eo, qui ſub alternatione promiſerat: quia non eſt verum, niſi in principio, & vice exempli dumtaxat, ut patet per epitaſin & deciſion in *d. l.* quæ non fundatur in ratione contractus, nec hoc ullo modo conſiderat, ſed fundatur in hoc quòd etiam generaliter diſponit ut is habeat electionem repetendi, qui & dandi habuit. Et in ſumma, ut condictio indebiti, nedum competat ubi prorſus indebitum eſt ſolutum, ſed etiam ubi beneficia perfectionis omiſſum, ſeu quando per errorem plus ſolutum eſt cauſâ, ut in §. *huic autem, Inſt. de actio*, quemadmodum quando plus eſt ſolutum re vel alia notabili qualitate: ut in *l. ſed & ſi me putem.* §. 1. *de condict. indeb.* Et ſic cum *d. l. pen.* ſit fundata in ratione generali, reliquis partibus juris conformi, & in ſe æquiſſima, generaliter obtinere debet.

139. Et not. quòd licet recipiens indebitum regulariter, perinde teneatur, ac ſi mutuum recepiſſet, ut inquit text. *Inſtit. quib. mod. re contrah. obliga.* §. 2. *& de obliga. quæ ex quaſi contract.* §. *item is cui*, tamen (præſertim in ſpeciebus) ſolutio facta per errorem ſolventis bona fide recipienti qui nec exegit, nec in errorem induxit; ſed potius inductus eſt, non debet huic captioſa eſſe, ſi fortè res caſu perierit, vel eam bona fide conſumpſerit. Tunc enim hæc conductio, quæ tacitè ex quaſi contractu, & ex bono & æquo oritur *l. nam hoc*

natura. l. hæc condictio. de condict. indeb. non datur niſi in quantum reus locupletior invenitur *l. in ſumma. §. in frumento, §. ſi ſervum, de condict. indeb.* & ita debent temperari, quæ nimis generaliter, & incautè contra Bart. tradunt Bald. Salicet. Alex. Jaſon. in *l. indebiti. §. ſed ſi nummi, de condict. indebit.*

140. Unde venditio per errorem facta ut in 1. reſponſ. *d. l. ſi is cui, de legat.* 2. non debet eſſe captioſa ei qui rem petitam bona fide ſoluit, unde omnino debet reſtitui in eadem cauſa, in qua erat tempore ſolutionis: alioquin non poteſt alia res vendicari, vel peti: nec ſufficeret offerre æſtimationem rei ſolutæ etiam caſu fortuito peremptæ: quia ſatis eſt quod quocumque modo penes reum potuiſſet non perire *l. cum res, in fi. de lega.* 1. & quòd facto actoris non debet utraque re carere, ſed quod debet ex parte ſua plenè reſtitui, & indemnis ſervari *l. unic. C. de repara. quæ in judic. ſi.* quia ex parte actoris eſt quædam in integrum reſtitutio ejus errore fundata, quæ non debet aliis eſſe captioſa. Et conſequenter ſi reus illam rem (dum bona fide facto adverſarii ſe liberum putat) alienaverit, vel conſumpſerit, non tenetur, niſi adverſarium deceperit, & in errorem induxerit *l. quòd ſi minor. §. reſtitutio, l. intra utile, de minorib. l. ſi ſervus communis. §. idque evidentius,* (ibi, *culpam eorum quorum cauſa contrahitur,*) *de furt.* intelligo enim vel quorum errore quaſi contrahitur: quod not. utpote ab aliis non tactum, & ad multa utile in praxi.

141. Quando conveniunt in effectu liberationis per interitum rei oblatæ: quia in neutra tenetur creditor acceptare oblationem partis, etiam pro parte integra offerentis, puta unius hæredum, nec conſtituitur in mora, nec pars oblata perit ejus periculo, ſed periculo offerentis, nec præcedens offerentis mora purgatur, niſi res integra offeratur: quia ſicut ſolutio, ita & oblatio, quæ ſolutionis initium eſt, individua eſt: ut dixi *ſupra*, quicquid ſcripſerit Alciat. *d. §. & harum, num.* 16. *notab.* 2.

142. Et è diverſo ſicut in obligatione altèrnativa juſta, & integra obligatio conſtituit creditorem in mora, & facit rem ſtare ejus periculo, ut ſi ſine culpa offerentis pereat, liberetur ipſo jure indiſtinctè *l. ſtipulat. ſum Damam. infra eod.* quæ non diſtinguit: ita in obligatione generis *l. hujuſmodi. §. ſi cui homo, d. l.* 1. intelligendo de exceptione intentionis ſecundùm Raphael. Cuma. ibi, quem Alciat. *§. & harum num.* 22. contra omnes alios ſequitur. Et hanc ſententiam Cuma. & Alciat. contra communem ſequor, & veram puto, tum quia æqua & juſta, tum quia juvatur regulâ æquiparationis generalis harum obligationum, in *d. l. cum is. §. ult. de condict. indeb.* tum quia realiter ſolutum ei videtur, per quem injuſtè ſtetit quominùs realiter ſolveretur, arg. *l. jure civili, de reg. jur.*

L. ſi quis ſtipulatus ſit, de verb. oblig.

143. Tum quia vetus illa, & ſuperſtitioſa differentia inter electionem reſervatam per futurū ſubjunctivi vel indicativi, de qua in *l. ſi quis ſtipulatus ſit, infra eod.* quæ loquitur ex parte ſtipulatoris, & ſecundùm ſtylum, formulam & modum loquendi ſui temporis, quæque poſteà exolevit, non reperitur de jure introducta, niſi ex parte ſtipulatoris, ſibi electionem (contra regulam communem, & contra quâm tacitè de jure inſit) reſervantis, unde non debet extendi ex parte debitoris, quamquam expreſsè ſibi electionem reſervantis, cùm ſit longè diverſa ratio: quia ex parte ſtipulatoris ea reſervatio duriorem facit obligationem, & lædit regulam communem, meritò debet aliquatenus reſtringi: ſed ex parte debitoris verſatur favor facilioris liberationis, & regulæ communis, imò ſpecialis diſpoſitio juris, quo indiſtinctè variare poteſt *l. cum qui certarum, in fi. infra eod.* Et ſic ſi debitor expreſsè ſibi reſervet electionem, hæc expreſſio quæ tendit ad ejus commodum, non debet contra eum retorqueri, ſed potius ad jus commune referri, quàm aliter diſtingui. Et ſic Bar. in *d. l. ſtipulatus ſum Damam. infra eod.* malè reſtringit *d. l.* & malè extendit *d. l. ſi quis ſtipulatus ſit*, ad debitorem, ſeu promiſſorem, quamvis Bartolum ſecuti ſint omnes Doctores in dictis locis, & noviſſimè Zaſi. in *d. l. ſi quis ſtipulat. ſit*, ut pleniùs, & novè dixi in novo intellectu d. *l.*

Contra Bart. & omnes.

144. Ideo Bartol. in d. *l. ſtipulatus ſum Damam.* (licet omnes eum aduſque ſecuti ſint) malè infert quòd debitor alternativæ, altera re oblata, deinde perempta, non liberetur ipſo jure, ſed tantùm ope exceptionis, ſi variare potuit, ut quia tacitè habebat electionem a lege *d. leg. ſi certarum, in fine*, vel eam ſibi reſervaverat, per futurum indicativi: quia (inquit) non obſtante electione variabili, altera res remanet in obligatione: ſecus quando non poteſt variare, quia tunc ſola res oblata in obligatione eſt, & ſic ea perempta, liberatur ipſo jure. Unde ulterius infert, quod ſi res oblata erat tantùm in ſolutione, ut in *leg. miles, § decem, de re judicat. in leg. ſi quis ſtipulatus fuerit decem, de ſolution.* quòd ea perempta non ſequitur liberatio ipſo jure, ſed tantùm ope exceptionis.

145. Sed quicquid dicant, teneo contra omnes debitorem alternativæ indiſtinctè ſecundùm diſpoſitionem juris communis variare poſſe, non obſtante formula *d. leg. ſi quis ſtipulatus ſit*, etiam tempore d. leg. niſi aliter de reſtrictione facultatis eligendi conſtet. Et quod indiſtinctè perempta re congrue oblatâ, liberetur ipſo jure, idem ſi res oblata ſit tantùm in ſolutione. Et idem teneo contra communem in oblatione generis. Quod ſi cui formulario magis arriſerat communis ſententia de diſtinctione in alternativa, & rurſus de differentia inter obligationem alternativam, & generis, quæ in una formula, & ea malè fundata conſiſtit, adhuc æquiparatio noſtra procedit inſpecto effectu, quo perpetua & favorabilis exceptio tam utilis eſt, quàm liberatio ipſo jure.

146. Sed fortius communem ſententiam impugno per text. apertos. Primò in *leg. ſi ſtipulatus.* 1. *in fin. de ſolution.* quæ loquitur in debitore hominis in genere, & dicit quod ſi parte Stichi datâ, reliquam obtulerit, liberabitur, ſi per creditorem ſteterit quominus accipiat, non dicit ope exceptionis, ſed ſimpliciter liberari, ergo ipſo jure, prout text. ſimpliciter & abſolute loquitur. Secundò in *leg. qui decem, in princ. de ſolution.* ubi quod illa verba, *doli mali exceptione*, debeant intelligi de exceptione intentionis, probatur nedum per d. *l. ſi ſtipulatus,* 1. *in fi.* & per prædicta, ſed per eumdem text. d. *l. qui decem*, in tribus locis: primò ibi *pro ſoluto oportet eſſe*, ergo ipſo jure liberatur, ſicut per ſolutionem, aliàs non eſſet pro ſoluto. Secundò in verſic. *& ſane*, ubi quantum ad hoc æquiparat obligationem ſpeciei, & quantitatis: ſed in obligatione ſpeciei clarum eſt, quod ipſo jure ſequitur liberatio *l. ſervum, in princ. infra eod.* Tertiò, quia in utrâque obligatione decidit expreſſim re, vel pecunia amiſsâ, ipſo jure debitorem non teneri.

147. Quòd autem Accurſius & omnes Doctores ibi intelligunt in d. *verſic. & ſane*, ſpeciale eſſe favore dotis, falſum & ineptiſſimum eſt. Tum quia d. lex non per modum ſpecialis juris, vel favoris, ſed exemplificativè, & per modum juris communis procedit: prout etiam in dubio leges debent intelligi *l. jura non in ſingulas, ſuprà de legib.* Alex. Jaſon, Philip. Decius *leg. civitas, ſi cert. petat.* Tum quia ſi dicta lex in hoc reſpexiſſet favorem dotis, & doti favere voluiſſet, potiùs oppoſitum ſtatuiſſet, quia quod ipſo jure maritus offerens liberetur, eſt contra favorem mulieris, ad quam ſpectat, & cui debetur dos, & in præjudicium, & extinctionem debiti dotalis; & tamen tex. dicit ipſo jure debitorem etiam dotalem liberari: ergo tantùm abeſt ut dici poſſit ibi ſpeciale eſſe favore dotis, ut diametraliter inferendum ſit per locum à fortiori: quod ſi ita eſt etiam in debito dotali, & in extinctionem juris dotalis, multò fortiùs in quocumque alio debito. Et hæc eſt ipſiſſima tum veritas, tum æquitas.

148. Sextò

148. Sextò conveniunt in effectu liberationis ſive per acceptilationem, ſive per pactum, de acceptilatione patet, quia ſicut in obligatione alternativa, ſi creditor ſimpliciter alterum accepto ferat, ipſo jure tollitur tota obligatio etiam in altero: & ſic accepto ferat dimidiam partem alterius rei, ipſo jure tollitur obligatio quoad dimidium totius obligationis reſpectu utriuſque rei. Text. in l. qui hominem, de acceptilat. ita & in obligatione generis, ſi creditor accepto ferat unam rem de genere, tollitur ipſo jure tota obligatio in univerſum. Et ſi accepto ferat dimidiam partem uniùs rei de genere, tollitur obligatio pro media reſpectu omnium rerum generis. Textus in *l. & per jusjurandum, §. ſi is qui hominem. de acceptilat. juncta d. l. qui hominem, & l. quæ de tota, de rei vendicat.* quo procedit indiſtinctè ſive ſit electio debitoris, ſive creditoris. Et in hoc non eſt difficultas in terminis acceptilationis, & ita omnes Doctores tenent in *l. ſi unus §. ſed ſi ſtipulatus de pact.* quia qui aliquam rem accepto fert, habet illam pro recepto, & pro ſoluto. Et ſic perinde ſequitur liberatio, atque ſi verè res ſoluta eſſet, imò certiùs & firmiùs: Tum quia hujuſmodi liberatio non ſubeſt evictioni: Tum quia etiam in re ſolutione individua ſtatim procedit liberatio per acceptilationem partis in parte, quamvis id non poſſit operari vera ſolutio: ut ſuprà eod. §. *ſi tamen.* Sed quando non fit acceptilatio, ſed ſimplex pactum, multi torquentur ob ambages per Doctores in d. §. *& harum.* & præcipuè per gloſſ. & Doctores in *l. ſi unus §. ſed ſi ſtipulatus, de pact.* quem malè intelligunt, & pervertunt, faciendo differentiam inter obligationem generis, & alternativæ, & malè: ſed quia ad reddendam rationem novæ ſententiæ noſtræ & confutandos errores Accurſ. & Doctorum articulus iſte propriam diſcuſſionem exigit, materiam hujus tractatus ſatis oneratam & nimis excedentem, remitto ad ea quæ novè dixi ſuper d. §. *ſed ſi ſtipulatus.*

149. Septimo conveniunt, quia in obligatione generis, licet electio ſit debitoris, tamen non habet facultatem ſe liberandi ſolvendo æſtimationem unius rei peremptæ, etiam ſine mora, facto, vel culpa ſua, etiam peremptæ, poſtquàm dies obligationis ceſſit, & venit, quia nunquam fuit in obligatione. Idem in obligatione alternativæ: quia licet electio ſit debitoris, & ante moram ſine ejus facto, vel culpa altera res pereat, amittit electionem. Et ſi erant plures res, quam duæ, amittit electionem in re perempta, nec liberari poteſt, offerendo ejus æſtimationem, ſed tenetur dare ſuperſtitem, vel alteram ex ſuperſtitibus, *l. 3. §. qui Stichum de eo quod cert. loc. l. ſi in emptione, §. ſi emptio, de contrah. empt. & vendit. l. Stichum aut Pamphilum, §. quod ſi promiſſoris, de ſolutionib. l. ſtatuliberum. §. 1. verſic. ſi ante diem, de lega. 2. facit l. cùm is qui, in princ. de condict. indeb.* quia electio data vel etiam expreſsè reſervata debitori, intelligitur quamdiu vera, & efficax electio fieri poteſt, ſecundùm naturam veræ electionis. Et in hoc ſatis operatur abſque eo quod prorogetur inter rem extantem, & peremptæ æſtimationem, niſi hoc etiam expreſsè actum ſit: aliàs quod electio extinguatur in re perempta. Text. eſt in d. §. *qui Stichum.*

L. cùm res, §. ſed ſi Stichus de legat.

150. Non obſtat *l. cùm res. §. ſed ſi Stichus, de legat.* 1. ibi, *fortaſſis vel mortui pretium*, quia verbum *fortaſſis*, non diſponit, ſed tantùm præſupponit caſu quod id fieri poſſit: putà ſi conſtet quòd teſtator noluit hæredem gravare ultra alterutrius etiam mortui æſtimationem. Quod etiam text. ille dicit, *vel abſentis æſtimationem*, non debet intelligi ad liberam & abſolutam electionem hæredis. Patet, quia illa verba proferuntur ad modificandam electionem hæredis, & ad commodum legatarii, ſi moram ob id patiatur. Et ſic ſenſus eſt, quod ſi hæres nolit dare præſentem, ſed eligit ſervum fugitivum abſentem, quod non debet legatarius interim utroque fruſtrari: & tamen ob dictam fugam ſine culpa hæredis contingentem, non debet hæres privari ſua electione: & ſic medium temperamentum eligitur, ut ſi hæres velit retinere præſentem, det interim abſentis æſtimationem legatario, non quod legatarius teneatur vendere, niſi velit, ſed ut interim fruatur æſtimatione ſervi per hæredem alienati, donec præſtari poſſit: & tunc legatarius reſtituta æſtimatione ſervum accipiat.

151. Eſt enim eligenda via, per quam utrique conſulatur, & utriuſque jus, & commoditas conſervetur, quantum commodiùs fieri poteſt, *l. 1. & ibi* Paul. *ſi quis cautio. l. ſi cùm dotem, §. ſi eo tempore, verſic. ideoque officium, ſupra ſoluto matri, l. 1. §. ſi hæres ad Trebellian.* & ita debet *d. l. cum res,* intelligi, & practicari: hæres ergo non perdit electionem ob fugam, vel abſentiam alterius ſervi, vel ſervorum alternativè ſub electione hæredis legatorum, etiamſi unus præſens ſit: ſed tunc ne ludificetur legatarius, tenetur præſentem offerre, vel abſentis æſtimationem, quo facto legatarius habet electionem, vel expectandi reditum abſentis, vel aſſumendi æſtimationem abſentis, ſive in ſolutum, & perpetuò, ſive proviſionaliter dumtaxat, hoc eſt tantiſper, dum abſens redierit, & reddita æſtimatione præſtetur. Et hoc cæteris paribus (niſi de diverſa ratione appareat) producendum puto ad contractus argum. *l. quæ de legato, de legatis* 1.

152. Quòd dixi electionem debitoris extingui in re perempta ante moram, limito, ut procedat etiamſi jam elegerit, ſed ita ut adhuc variare poſſit: ſecus poſtquàm non poteſt ampliùs variare, quia tunc ſola res electa in obligatione eſt, *l. ſi quis ſtipulatus ſit, infra eod.* & conſequenter ejus interitu ante moram liberatur, ſive non poſſit variare ex eo, quod electio ſecum traxerit executionem, & dominii tranſlationem: ut text. in *l. apud Aufidium, de option. legat.* Gloſſ. Doctores in *l. hujuſmodi, §. Stichum, de legat.* 1. ubi text. generaliter loquitur, & poteſt intelligi in ſervis alienis, ſive alia quavis ratione electio non poſſit mutari invito creditore. Et ſic intelligitur hujuſmodi electionem factam, præſente creditore, vel in teſtato notificatam, quo creditor ſecurus, & in tuto ſit.

153. Sed quid ſi poſt moram, culpam, vel factum debitoris habentis electionem, altera res perierit? Certum eſt quod per interitum rei poſt culpam, vel moram ſuam debitor amittit electionem, nec poteſt ſe liberare offerendo æſtimationem rei peremptæ, quod intelligo indiſtinctè, ſive res perempta erat vilior, ſive pretioſior ſuperſtite. Et hoc niſi creditore conſentiente, qui aliàs occaſione moræ vel culpæ debitoris non debet cogi accipere pretium loco corporis debiti. Sed quæſtio eſt, an propter moram, vel culpam debitoris electio transferatur in creditorem, ut poſſit petere æſtimationem rei peremptæ, ſi erat pretioſior? Alberic. in *l. Stichum aut Pamphilum, §. quòd ſi promiſſoris, de ſolutione:* & ibi clariùs Bart. tenuerunt quod ſic, ſed nullo jure probatur: unde Paul. ibi tenet contrarium, & bene, quia ſatis eſt quod mora ſit damnoſa debitori, hactenus ut creditor damno careat, non autem in tantùm ut etiam lucroſa ſit creditori: facit lex *cùm quidam, §. ſi pupillo, in fin. de uſur.*

154. Sed quid ſi utraque res poſt moram, vel aliàs facto, vel culpa debitoris perierit, an adhuc debitor electionem habeat? Reſponde ſic, pretiorum, ſive æſtimationum, niſi appareat utra res prior perierit: quia tunc ſtatim deſiit habere electionem, & cœpit præcisè obligari ad ſuperſtitem, quæ ſi poſtea mora non purgata pereat, ejus æſtimatio præcisè debetur, quia non debet debitor ex caſu ſuperveniente recuperare electionem ſemel culpa ſua amiſſam.

155. Nota tamen quod quando electio ad aliquam ſpectat ſive ex contractu, ſive ex teſtamento, ſive in obligatione generis, ſive in obligatione alternativa,

intelligitur, dummodò hoc prætextu non fiat mora ſolutioni purè debitæ: unde ſi debitor alternativæ dicat ſe velle ſolvere rem abſentem, & habere dilationem, non audietur invito actore, ſed cogetur ſolvere præſentem, niſi malit offerre æſtimationem abſentis, quod poteſt facere, niſi creditor malit expectare, vel tempus recuperandi dare: text. in d. *l. cum res*, §. *ſi Stichus*, quod ultimum eſt verum in obligatione alternativa, ſed non in obligatione generis, in qua nunquam poteſt debitor offerre abſentis æſtimationem, cùm non ſit in obligatione: ſed tenetur quamvis rem aliam præſentem eligere, & dare.

156. Sed quid in obligatione alternativa minùs propria, ut ſuprà eod. num. 117. Reſpon. aut eſt obligatio unius de incertis, & tunc quantumcumque generis ſubalterni & exigui, tamen in obligatione generis, cui magis accedit, computari debet. Aut eſt obligatio unius de certis: & tunc aut illi ſunt nominatim comprehenſi in diſpoſitione, & tunc licet ſint ultra tres, quatuor, aut ſex nominati, tamen obligatio magis participat de natura, & forma alternativæ, quàm generis: & puto pro alternativa habendam. Aut illi non ſunt nominatim comprehenſi, & tunc magis degenerat de forma & natura alternativa: quia tunc non videntur perſonæ, vel res per ſe contemplatæ: ſed ſub alio genere, licet ſubalterno. Et ſi ſint plures, quàm duæ, æquiparantur obligationi generis. text. in *l. qui decem*, §. *pen. in fin. de ſolutionibus*.

Differentiæ.

157. Ex prædictis vides quod obligatio generis & alternativæ per omnia fere conveniunt: differunt tamen in quibuſdam. Primò in caſu d. *legis, qui decem*, §. *Stichum, in princip. de ſolution.* ubi in obligatione alternativa reſpicitur tempus contractus: hinc ſi altera res tunc ſit ſtipulatoris, ab initio non conſiſtit in ea nec obligatio, nec ſolutio, ut nec ſi poſteà ſtipulatoris eſſe deſinat, ſolvi poſſit, quia jam coarctata eſt obligatio ad ſpeciem individuam: ſed in obligatione generis, quantum ad hoc non tempus contractus, ſed ſolutionis inſpicitur: Et ratio eſt, ut acutè tradit Alciat. in 2. oppo. & in fin. §. *& harum*: quia in alternativa contrahentes videntur habere affectum ad illas determinatas ſpecies: ſed in ſtipulatione generis, non videntur habuiſſe affectionem magis ad unum, quàm ad alium. Sed ego puto meliorem & juſtiorem eſſe rationem, quia in obligatione verè & propriè alternativa (de qua dumtaxat loquitur d. §. *Stichum, in princ.* ut patet in fin. ejuſdem §. ubi comparat obligationem incerti de certis *pluribus*, quàm duobus obligationi generis) utraque res per ſe, & æquè principaliter (licet alternatim) deducitur in diſpoſitionem & obligationem: ut ſunt text. in *l. ſi duo, infrà eod. & in l. cum hæreditas*, §. *fin. qui & à quib. manumiſſ. liberi non fiunt*. Ex quo ſequitur quòd ſi altera ex eiſdem rebus non poſſit tunc deduci in ſtipulationem, & obligationem, ut quia ſit ſtipulatoris, ſtipulatio non valet ipſo jure quantum ad illam rem. Unde non prodeſt ſi poſteà deſinat eſſe ſtipulatoris, ſed altera tantùm præciſè remanet in obligatione, quæ illius ſolius interitu extinguitur.

158. Cujus oppoſitum eſt in obligatione generis, in qua non ſingulæ res, nec ulla certa ex illis deducuntur per ſe in diſpoſitionem, vel obligationem, ſed ſolùm unâ incertâ de incertis: ut ſuprà eod. qu. 5. nu. 90. Et ſic quòd aliqua res, tempore ſtipulationis ſpectet ad creditorem, vel non, hoc non eſt in conſideratione, ſed ſolùm inſpicitur tempus ſolutionis.

159. Quod planè & abſque dubio procedit, ſive genus debeatur ex cauſa lucrativa, ſive ex cauſa oneroſa, ex quo una tantùm eſt obligatio ſemel ſolvenda. Idem ſi debetur ex diverſis obligationibus pluries per ſe ſolvendis: ſed ex cauſis oneroſis, vel ſaltem altera oneroſa eſt. Sed quando debetur pluries ex pluribus cauſis lucrativis, tunc res quæ tempore teſtamentorum, vel contractuum, & (intellige tempore quo utriuſque obligationis lucratoriæ dies ceſſit) erat creditoris, vel poſteà ante ſolutionem ſua facta eſt, etiamſi ante ſolutionem ſua eſſe deſierit, tamen in ea ſolvi non poteſt, ſi ea res ad oculum demonſtrari, vel ſeorſim palpari poteſt, ne contingat quod duæ cauſæ lucrativæ circa idem, & in eadem perſona concurrant, *l. Mavius*, §. *duorum, de legatis* 2. quod hodie non procedit, nec ea veteris juriſprudentiæ ſubtilitas ampliùs curatur, ibi dixi *in novis intellect. d. §. duorum, quo remitto.*

160. Prædicta præſertim de alternativa limito, niſi debitor deciperetur, & plus gravaretur quam tempore contractus expreſsè vel tacitè actum eſſet: ut ſi promiſit alterum ex duobus, vel tribus certis equis, putans omnes ſuos eſſe, unum quem vellet ex tot equis dando, defungi poſſe: quia ſi unus erat ſtipulatoris, nihilominus etiam de rigore juris, cum eligere poterit, ſi deſierit eſſe ſtipulatoris, vel æſtimationem offerre, dummodò conſtet actum, quòd promiſſor non ſe obligaſſet, niſi mediante tali tam lata electione, aliàs in dubio non diſcedam à regula juris communis, ſecundùm quam in dubio contrahere intelliguntur. Et idem eſſet eadem ratione in genere ſubalterno, ſi conſtaret ea contemplatione limitatum contractum.

161. Limito ſecundò etiamſi non conſtet ita expreſſim actum, ſed partes ſciebant unam e dictis rebus eſſe ſtipulatoris, vel creditoris, & debitor promittebat in diem, vel ſub conditione: quia tunc cenſentur electionem ſive tacitam à lege, ſive expreſſam debitori competentem, non ſolum retuliſſe poſt diem, vel conditionem: ſed etiam ad ſtatum, qui poſt diem, vel conditionem futurum erat, ex quo utraque pars ſciebat, alias regulæ ſtandum puto. Multa hîc noviter dicenda occurrunt ſuper *d. §. Stichum*, qui nondum fuit rectè intellectus ab ullo ſcribentium: ſed ne hujus tractatus materiam nimis excedam, vel onerem, ſuo peculiari loco reſervo. Nonnulli quoque in hoc §. *& harum*. ſeſe intricant ſuper opera, & ſuper obligatione rem reſtitui, & legati centum nummorum in conſtructionem operis, an hæ obligationes ſint dividuæ, vel individuæ: ſed quoniam ea non pertinent ad materiam *d. §. & harum*. & ab aliis ſuper §. *Cato. & ſuper l. ſtipulationes non dividuntur.* aptiùs tractantur, ſuo loco reſervo poſt reſolutionem totius materiæ. Ex prædictis habes non ſolùm ſubſtantialem materiam *d. §. & harum*. ſed etiam quæ per Doctores ſuper eo tractantur, ad legalis æquitatis amuſſim tam in theoria, quàm in praxi noviter, & pro amplitudine materiæ breviter excuſſa. Conſultò hîc omiſi aliam prolixam intricationem, in qua Doctores hîc, & in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, infra eod.* poſt Bart. ibi ſeſe involvunt ſuper variis diviſionibus Dividui & Individui, quod quia viſcera ipſius materiæ reſpicit, meliùs excutietur infrà.

163. Super §. *ex his*. qui non minoribus intricationibus laborat, plurima latè diſcutienda ſeſe offerunt. Sed ne in immenſum excedat opus, ſi ſingula radicitùs excutere, & controverſiarum cauſas conferre, & reſolvere moliar, ut nuper in §. *præcedenti*, ubi tamen plura brevitatis cauſa aliò remiſi, ſumma dumtaxat rerum capita reſolvendo ſequar: Primò ſuper verſ. *non enim*. Bart. Alex. & omnes ferè hîc, & ubique poſt Petr. Perticum intelligunt, quòd demum penes rem ipſam, id eſt, quantum ad hoc, ne contingat ſolvi aliam rem, vel in diverſis rebus non poſſit mutari conditio obligationis ex perſona hæredum: ſed bene quantum ad alia: ſed imò nedum quantum ad rem, ſed etiam quantum ad ipſam obligationem intelligendum, quòd ejus natura & conditio non mutetur, nec fiat deterior ex perſona hæredum, ut diximus, ſuprà nu. 78. Et quamvis noviſſimè Zaſius, hîc nu. 15. latè diſtinguat quatuor reſpectus, in quibus non mutatur, tamen ſufficit unus, videlicet ne jus creditoris fiat deterius.

163. Secundò controvertunt Doctores an obliga-

tione generis, vel alternativæ poſſit unus hæredum partem ſuam ſeorſim offerre creditori invito? Sed omninò dicendum, quòd non per not. *ſupra §. præcedenti, quæſt. 2. ad fin.* & eſt text. à fortiori in *l. planè ſuprà de condict. indeb.* & ita tenuit Bart. & communiter Doctores & bene, quicquid in contrarium, & malè ſcripſerit Alciat. hîc in gloſſemate ſuo, gloſſ. 1. & in lect. nu. 22. Et ratio manifeſta eſt, quia non tenetur creditor pignus accipere, & multò minus ſolutionem pendulam ab incerto, nec ſe depoſitarium, aut cuſtodem facere. Pallit in obligatione generis, quando poteſt fieri diviſio, & præſtatio per numerum, puta ſi debeantur quatuor, vel octo equi in genere, & debitor reliquit quatuor vel octo hæredes, unus hæredum poteſt pro parte ſua offerre unum, vel duos equos, & tenetur creditor accipere liberationem offerentis, alioquin conſtituetur in mora, & peribit res oblata ejus periculo, nec cauſari poterit hæredem non debere unum, vel duos equos: ſed quatuor partes, quatuor vel octo diverſorum equorum: quia illæ partes, unum, vel duo integra conſtituunt: & debet attendi bona fides, quæ in rerum effectu, non in ſubtilitate inani conſiſtit. text. in *l. in ſtipulationib. §. 1. in princ. infrà eod.* Fallit ſecundò, etiam in obligatione certorum corporum, quando unus hæredum offert unum integrum, & habet facultatem hoc faciendi: ut novè dixi ſuprà num. 41.

164. Tertiò multùm controvertunt in hac quæſtione: ſi is qui promiſit dare, & conſtituere ſervitutem ſuper fundo ſuo, præcedat relictis pluribus hæredibus, an unus ex eis ante diviſionem, & in eodem fundo communi poſſit dare, & conſtituere ſervitutem, aliis cohæredibus ceſſantibus, vel invitis? In quo Bart. Ang. & Paul. hîc tenent quòd ſic. Idem Rapha. Cuma. in *d. §. Cato.* & firmat Socin. hîc col. 3. dummodò alii cohæredes ſint in mora. in *d. §. Cato. col. 31. nu.* 21. & ſequitur Lancel. Galiaula hîc col. pen. Et videtur ſequi Alciat. num. 33. & noviſſimè Franc. Duaren. hîc: moventur primò per hunc textum, verſ. *quo caſu.* & *l. fideicommiſſa. §. pen. de legat.* 3. ſed non probant: quia loquuntur præſuppoſitivè, caſu quo unus totum præſtare potuerit. Secundò moventur, quia videtur hîc hæres uti re ad uſum, ad quem à defuncto fuit deſtinata.

165. Sed hoc non valet, quia hîc non eſt ſimplex uſus, vel patientia, ſed alienatio, & tranſlatio juris, & obſtant regulæ juris; tam in genere *l. id quod noſtrum, de reg. jur.* quam in ſpecie *l. per fundum. l. unus. de ſervit. ruſtic. prædior.* Et ſic ſtandum eſt regulæ, cum exceptio nulla lege probetur, ſed potiùs ubique reprobetur. Et ità tenet Imol. Alex. hîc, & in *l. ſtipulationes non dividuntur, col. 7. infrà eod.* Udalr. Zaſi. hîc, nu. 24. & omnes alii communiter: nec præfata exceptio etiam in caſu injuſtæ moræ cohæredum, in quo Soci. loquitur, habet ſolidam æquitatem, quia multæ captiones, & colluſiones ſequi poſſent, ſi uni hæredum forte minorem partem habenti, liceret invitis aliis jus reale, & conſequenter illius juris quaſi poſſeſſionem transferre. Nulla etiam neceſſitas urget hoc ſtatuere, cum creditor contra omnes ſibi conſulere poſſit, & debeat, ut mox dicemus. Et ſic in hoc puncto communis ſententia vera, & æqua eſt, & practicatur.

166. Eiſdem rationibus tenendum, quòd unus ſolus hæredum non poteſt dare & ſolvere rem hæreditariam in genere, vel alternativè debitam, etiamſi eligatur à creditore habente electionem, nec transfert dominium, niſi pro ſua parte, donec alii ratificent. Idem eadem ratione, ſi certa ſpecies ſive certum corpus debeatur, vel etiam quantitas, & hoc ſimpliciter, & ſtricto jure loquendo, circumſcriptis omnibus aliis circumſtantiis. Qnoties enim agitur de jure transferendo unius ſolius, qui non habet ſolidum jus, non habet facultatem transferendi, niſi pro parte ſua: ſecùs ubi non agitur de transferendo jure alieno, ſed de reſtitutione ſimplicis detentionis, puta rei commodatæ: quia unus ſolus hæredum poteſt habere facultatem, & tunc tenetur totum reſtituere. *leg. 3. §. hæres commoda.*

167. Prædictis non obſtat *§. ſi ignorantes, in l. ſi procuratorem manda.* quia ille text. præſupponit illos fidejuſſores habuiſſe mandatum ad ſolvendum de ſubſtantia debitoris, & ſic loquitur in caſu, in quo potuerunt ita ſolvere: non autem diſponit, nec probat generaliter, & ſimpliciter quòd fidejuſſores poſſint de bonis, vel pecuniis debitoris ſolvere, ut tenet Fulgoſ. ibi & Alex. hîc col. 2. & Rom. Hiero. Tort. Alc. infrà *§. Cato. nu.* 117. & in hoc rectè. Cæterùm ſuper intellectu *d. §. ſi ignorantes.* licet Doctores multùm controvertant, omnes à ſcopo aberrant, vel imperfectè loquuntur. Alii ſimpliciter tenent fidejuſſorem poſſe ſolvere de bonis debitoris, quod rectè improbat Alciat. *d. §. Cato. nu.* 118. Alii tenent requiri mandatum expreſſum, ſicut in extraneo, & in hanc inclinant Fulgo. & Alciat. ut nuper dixi. Alii dicunt *d. §. ſi ignorantes.* procedere duobus concurrentibus. Primò quòd fidejuſſor habeat bona debitoris, ex quibus ſolutio fieri poteſt, penès ſe. Secundò quòd fidejuſſor ſit pauper, nec habeat unde ſolvat. Ita Joan. in *cap. olim.* & ibi Fely. *col. 4. de accuſa.* ſed illud nec verbis, nec menti d. §. congruit, ubi non ſit mentio de paupertate ad hunc, ſed ad alium finem: & in verſicul. ſeparatio, d. §. in fin. videlicet quantum ad hoc, ut excuſetur fidejuſſor, qui etiam in plus condemnatus non appellavit, cum præ nimia paupertate impar eſſet ad hoc onus ſuſcipiendum.

Intellect. §. ſi ignorantes. in l. ſi procuratorem mand. ti.

168. Veritas eſt, ut dixi, quod d. §. non diſponit de mandato, ſed illud præſupponit: ſed dico mandatum expreſſum, vel tacitum ſufficere, tacitumque mandatum præſumi in fidejuſſore, cui debitor quædam ex bonis ſuis tradit, vel ei adminiſtranda permittit, vel etiam priùs conceſſit, ut ſi negotiorum ſuorum actorem det fidejuſſorem. Tunc enim eo ipſo quòd rogat, vel patitur fidejubere, cenſetur mandare ut ex bona fide ſolvat, etiam omiſſis apicibus juris *l. ſi fidejuſſor. §. 1. mandat.* rationibus dominicis imputaturus: & conſequenter, ut etiam de bonis debitoris, quatenùs eorum curam vel adminiſtrationem habet, & ad ſolutionem ſine alio debitoris incommodo idonea ſunt, modò etiam debitum ſit liquidum, & purum, & actus bona fide geratur, & hæc eſt vera, & deciſiva ratio. Cæterum non eſt verum quod Bald. in *dict. §. ſi ignorantes,* infert fidejuſſorem contractus eo ipſo habere mandatum ad ſolvendum de bonis debitoris, verum eſt quòd eo ipſo habet mandatum ſolvendi de ſuo, ſed non de bonis debitoris, niſi quatenus habet adminiſtrationem, vel procurationem aliquam bonorum debitoris.

Contra Bald.

169. Not. tamen quòd licet plures hæredes non cenſeantur eo ipſo invicem præpoſiti, nec mandatum mutuum habere, tamen ſi unus debitum hæreditarium de pecunia communi ſolverit, vel etiam ſpeciem hæreditariam, debitam vel legatam de facto ſolverit, dummodò bona fide & utiliter, tenentur cohæredes habere ratum. *l. Pomponius ſcribit. de nego. geſt.* non ſolùm ſi tunc temporis ille ſolus apparebat hæres, aliis peregrè abſentibus, vel diu deliberantibus, quo caſu ille ſolus habet totius adminiſtrationem: ſed etiamſi jam apparuerunt cohæredes, imò ſcientes, & non contradicentes cenſentur mandare, vel ratificare, ſicut & factum cujuſvis fidelis & utilis negotiorum geſtoris, non autem quòd in continenti dominium transferat etiam pro partibus cohæredum, qui jam adierunt, niſi aliter appareat de mandato tacito vel expreſſo, vel ſecuta ratificatione tacita vel expreſſa: quicquid voluerit Bart. in *d. §. ſi ignorantes. & in l. ſi ſervus. §. ſi plurium. ad fin. ſi quis cautio. & l. 4. §. Cato. nu* 8. *oppo.* & ibi Jaſ. col. 12. num. 34.

170. Et hic magna eſt differentia inter mandatum, & ſimplicem geſtionem ſine mandato: quia in man-

dato vel tacito non eſt neceſſe utiliter eſſe geſtum, vel cœptum: quia dummodò bona fide, & intra fines mandati, mandatarius debet ſervari indemnis *d. §. ſi ignorantes. l. ſi ſervus communis. §. idque evidentius de fur.* ſecus in ſimplici geſtore, cui, niſi utiliter geſſerit, ſaltem utiliter cœperit, imputatur, nec indemnis ſervatur. *l. ſed an ultrò. §. ult. l. ſi quis negotia. ſuprà de nogot. geſt.*

171. Quartò multùm turbantur, & ſeſe involvunt quo modo ſuccurratur creditori, quando plures debitoris hæredes in imponenda ſervitute, vel diſſolvenda obligatione generis, vel alternativa diſſentiunt? Breviter dico, quòd judex poteſt, & debet eos cogere ad concordandum. arg. *l. hujuſmodi in fin. de legat. 1. l. 1.* Et cùm ſint ad hoc plures modi, judicis eſt arbitrium eligere expeditiorem. *in fin. de jure delib. l. 1. ſuprà ſi quis cautio.* puta per captionem pignorum, vel præfixionem termini, quo lapſo ipſe eligat rem ſolvendam, vel locum ſervitutis determinandæ. *l. in venditione in fin. de bonis author. judic. poſſ. l. certo. §. 1. de ſervi. ruſti. prædio.*

172. Vel etiam poterit electionem in actorem transferre, non ſolùm ſi hæredes nullo modo velint eligere, vel concordare: ſed etiamſi tantùm diſſentiant in eligendo, quicquid dicant Socy. Lancelo. Galiau. Alciat. hic. quia ſinguli per quos non ſtat, quominùs bona fide eligant, non privantur hoc jure ſine cauſa: ſed ex juſta cauſa & cognita: nec intelligendum quòd electio transferatur abſolutè in actorem, ſed tanquam in bonum virum, & prout judex eligeret. Nec puto quod judex, & actor teneantur eligere rem, vel locum, in quo major pars hæredum conſentiunt: quid enim ſi in odium actoris vel unius hæredum, minùs rectè, & non ex bona fide eligant, vel conſpirent. Nec abſurdum puto unum ex hæredibus petere poſſe, vel judicem etiam motu proprio cæteriſque paribus decernere poſſe ſorte dirimi. *l. ult. in princip. C. communia de legat.* ubi non eſt caſus ſpecialis, ſed diſpoſitio juris communis ad caſus eandem habentes rationem extentendibilis. quicquid hîc Jaſ. & Alciat. ſcripſerint, de quo latè dixi ſuper *conſuetud. Pariſ. §. 8. qu. 1.*

173. Plus dico, quòd poſtquàm judex cauſa cognita condemnavit omnes hæredes præſentes, vel etiam cognita cum uno ſolo, cæteris debitè vocatis & contumacibus ad impoſitionem debitæ ſervitutis, ſuper fundo hæreditario hæredibus communi, ſi adhuc aliqui, vel omnes in contumacia perſiſtant, vel diſſentiant in loco & modo impoſitionis, vel prorſus recuſent, poteſt judex per ſe, vel arbitros à ſe delegatos, ſervitutem in fundo hæreditario imponere, & transferre verum jus, & veram quaſi poſſeſſionem, quemadmodum etiam totius fundi venditi, vel aliàs debiti dominium, & poſſeſſionem transferre poſſet. *l. à Divo Pio. ſupra de re judicata.* Et quod dixi in pluribus hæredibus, idem in pluribus principalibus intelligendum.

174 Quòd autem omnes Doctores tenent, ſi totus fundus ſuper quo debetur ſervitus, ad unum hæredem ex diviſione, prælegato, vel alio quocumque titulo pervenerit, quòd ſolus teneatur & conveniri poſſit cum effectu ad conſtituendam ſolidam ſervitutem, rectè dicunt: ſed addendum eſt quod non poteſt priùs compelli, quàm ei congrua & moderata dilatio detur ad vocandum cohæredes, ut contra eos eodem judicio recurſum habeat pro rata, niſi conſtet ad ſolum hæredem eſſe, vel recurſum inutilem fore, & tantùm cauſa morandæ litis prætexi.

175. Quod etiam omnes poſt Bart. hîc Alex. in *l. ſtipulationes non dividuntur, col. 5.* & alii ibi *infra eod.* Lancelot. Galiaut. hîc, col. penult. concluſ. 3. & in *§. Cato. col. 9.* tenent ut quod unus ſolus hæredum poteſt conveniri ad ſolidam ſervitutem conſtituendam, licet non habeat facultatem eam conſtituendi, quodque ex defectu conſtitutionis poterit condemnari ad ſolidam æſtimationem, quam totam tenebitur ſolvere: nec poſſit excipere ſe non teneri ad æſtimationem, niſi pro parte hæreditaria, licet aliud ſit quando ab initio agitur non ad ſervitutem, vel aliud individuum: ſed ad id quod intereſt: per hunc text. & per *l. hæredes. §. an ea. verſ. igitur famil. herciſc. & l. in executione. §. ſecunda ſpecies. infra eod. l. fideicommiſſa. §. penult. de legat.* 3. non ita ruditer & indiſtinctè procedit, ſed cum civili moderamine intelligendum eſt, ut jam dixi, & latiùs *infra. §. ſi is qui duplam.* quod unus plurium hæredum quantumcumque in ſolidum obligatus, non tenetur ſolus ſuſcipere actionem, niſi ſimul alii vocentur: quo facto ſi pariter judicium ſuſcipiant, & non ad ipſum individuum, ſed ad æſtimationem condemnentur, vel quatenùs, & quando condemnatio in æſtimationem reſolvitur, non tenentur, niſi pro portionibus hæreditariis: ut probant text. in *l. ſtipulationes non dividuntur. in fin. princip. l. in executione. §. in ſolidum. l. cùm ex cauſa. in fin. infrà eod. l. ſi. duo hæredes. in fin. ſupra depoſi. l. ſi rem. §. 1. de evictio.* Si verò cohæredes vocati non veniunt, nec ſe liti adjungunt, vel tantùm aliqui ex eis, tunc nihilominùs ille, vel illi judicium in ſolidum ſuſcipere compelluntur: ſive in ſervitute danda, ſive in opere faciendo, vel alio individuo, ad quod in ſolidum condemnantur. Et ſi quando condemnatio ad æſtimationem reſolvitur, ille in ſolidum, vel illi viriliter ad æſtimationem ſolidam condemnantur, ſalvo recurſu contra cohæredes, ſive ſint illi ſolvendo, ſive non: ut pleniùs in reſolutione totius materiæ dicemus.

176. Quintò multum frivolè Doctores turbantur hic, & in *l. ſtipulationes non dividuntur infra eod.* de ſtipulatione perveniente ad caſum à quo incipere non poteſt, & an ad creditorem, an ad debitorem ſpectet electio loci ſervitutis? In quo tenendum, ut novè diximus in novis intellect. ſuper *l. pro parte. de ſervit. & ſuper l. ſi unus. de ſervit. ruſti. prædio.* in extricatione tertii labyrinthi: rectè tamen colligunt Doctores quòd non poteſt pluribus ut ſingulis acquiri ſervitus in fundo communi, hoc eſt tanquam diverſis dominis, & ſeorſim: quia licet per ſingulorum actus ſucceſſivè acquiri poſſit, *l. ult. communia prædior.* tamen noviſſima ceſſione ipſa ſervitus ſimul & tota conſtituitur omnibus dominis, vel ab omnibus, non tanquam pluribus, vel à pluribus, ſed tanquam uni, & ab uno domino: quia principaliter ipſi fundo acquiritur. *l. unus. de ſervit. ruſti. prædio.* & dixi.

177. Rectè etiam colligunt quod in individuis obligatio multiplicatur in perſonis hæredum, ut creditoris activè, ita debitoris paſſivè, & quòd plures hæredes debitoris non tenentur in ſolidum collectivè, ſed tanquam ſinguli: ſed hoc declarandum eſt, ut plenè ſcripſi *ſuper conſuet. Pariſ. §. 2. gloſſ. 4. qu. 6. 34. & ſeq.* Sextò malè nimiſque ſuperſtitiosè dicunt Bartol. & omnes gloſſ. & Doctores hîc & ubique poſt Petrum in *l. 3. C. de nego. geſt.* & Accur. in *l. hæredes. §. non tamen. ſupra famil. herciſc.* & ubique Lancel. Galiaut. in *§. Cato. col.* 5. quod actio negotiorum geſtorum non competat, niſi pro geſtis voluntariè & citra communionis neceſſitatem: actio vero communi dividundo, vel familiæ herciſcundæ non niſi pro geſtis ex neceſſitate illius communionis. Hæc commentitia & ſophiſtica differentia falſa eſt, & explodenda, ſiquidem nulla ratione, nullo jure probatur, ſed eſt contra verba, & mentem omnium legum.

178. Patet primò, quia negotiorum geſtorum actio non modò pro geſtis ex voluntate, ſed æquè pro geſtis ex neceſſitate competit. *l. 3. §. pen. l. pen. l. atqui natura. §. ſi libero. l. ſive hæreditaria. de nego. geſt. l. 1. §. nunc tractemus. in fin. ſupra de tutel. & ratio diſtrah.* ſecundum gl. & omnes Doctores, ibi, qui exponunt utilem actionem ſcilicet negotiorum geſtorum, & tamen loquitur de geſtis & ſolutis ex neceſſitate. Verum eſt quòd ego text. illum novè intelligo de utili tutela cum omni privilegio: ut dixi in novis intellect. ſed abunde

ſufficiunt text. præcedentes. & fortior text. in *l. qui aliena. §. ult. ſuprà de nego. geſt.* ubi gloſſ. ult. ſeſe torquet duplici evaſione divinatoria. Primam evaſionem ſequitur Udalric. Zaſ. *d. §. ex his num.* 30. ubi ſic gloriatur ſe evaſiſſe difficile contrarium, ſed Andabatarum more: quia exempla quæ tradit circa ſervitutem communem prædialem, videlicet circa turbatum curſum aquæ, vel propter corrupta inſtrumenta aquæ, vel contra impedientes ducentes aquam: non minùs ſunt individua, quàm ſi de proprietate ſervitutis confeſſoriæ ageretur. Semper ergo unus ex neceſſitate inſolidum egit, & tamen in ſocios competit actio negotiorum geſtorum; & ſic ille text. ineluctabilis. Secunda verò evaſio dictæ gloſſ. deterior eſt, quia contra textum ibi, *communis itaque ſententia prædio datur, ſcilicet dominanti*, ergo prædium illud commune erat: & ſic ſemper pro communi neceſſariò agitur, vel defenditur. inſuper non licet divinare nec generalem d. text. deciſionem reſtringere. *l. de pretio. ſupra de Publicia. l. ult. C. de contrah. empt. & vend.* & pariter actio famil. herciſcundæ, vel communi dividundo nedum pro geſtis ex neceſſitate: ſed etiam pro voluntariè, puta delicto, vel culpa geſtis, vel omiſſis competunt. text. in *l. hæredes §. non tantum. §. idem culpa famil. herciſc.* ut etiam tetigi. *ſupra part. 2. nu. 2.*

179. Sed in hoc eſt differentia, quòd actio negotiorum geſtorum eſt actio generalis, competens non ſolùm pro negotio prorſus alieno, ſed etiam pro negotio communi, quantum attinet ad partem ſocii, ſive potuerit quis ſeparatim negotium proprium tantum rectè gerere: ut in *l ſi communes, de nego. geſt.* ſive non potuerit commodè ſeparatim gerere. Text. in *l. qui aliena. §. ult. l. ſive hæreditaria. de nego. geſt. & in l. 3. reſp. 2. C. eod. tit.* At actio familiæ herciſc. vel communi dividundo ſunt actiones ſpeciales: quia non dantur pro quocumque negotio alterius geſto: ſed ſolum, quando negotium illud eſt commune.

180. Et harum duarum actio familiæ herciſcundæ ſpecialior eſt: quia licet in caſu ſuo ſit univerſalis tamen non datur, niſi pro communibus ex cauſa hæreditaria, & ſemel tantùm: Sed actio communi dividundo quoties opus eſt pro communibus ex quacumque cauſa etiam hæreditaria. *l. ſi ſi.ia. in fin. ſuprà famil. herciſc. l. 2. ſuprà communi divid.*

181. Et ſic actio negotiorum etiam directa, benè datur non modò pro alienis, ſed etiam pro communibus etiam hæreditariis negotiis, etiam neceſſariis, nec commodè ſeparabilibus. Text. in *l. ſive hæreditaria. de nego. l. 2. C. eod.* ubi (quicquid adusque gloſſ. & Doctores ibi ſenſerint) clauſula finalis debet referri ad omnia præcedentia: & ad utrumque caſum d. l. 3. indifferenter ex phraſi, & proprietate ſermonis, nec poteſt aliter dici, niſi literam impropriando nulla lege vel ratione impellente, ſed contra text. rotundus in *d. l. ſive hæreditaria. l. qui aliena. in fin.* (rejectis ineptiis Accurſ. & Doctor ibi) *de nego. geſt.* Non obſtat *l. hæredes. § non tantum ſupra famil. herciſc.* ubi dicit actionem negotiorum geſtorum non competere hæredi: quia debet intelligi quamdiu imminet judicium familiæ herciſcundæ, quod in caſu ſuo eſt majus & univerſalius. ut *l per minorem. ſuprà de judic.*

182. Actio autem communi dividundo non datur pro quocumque negotio communi, ſed ſolùm quando geſtum eſt in re communi, nec poterat commodè ſeparatim pro parte gerentis tantùm expediri, alioquin ſi in alienam rem occaſione juris communis: ut in *l. arbor. § per eundem communi divid.* vel ſi in rem communem, ſed pro parte facientis commodè geri potuit. ut in *l. ſi communes. de neg. geſt. l. ſi quis putans. §. hoc autem. ſuprà comm. divid.* ceſſat ſpeciale judicium communi dividundo.

183. Et locus eſt generali actioni negotiorum geſtorum. ut in d. leg. in qua negotiorum geſtorum actione requiritur, & ſufficit quòd quis alienum, vel commune negotium gerere intendat, licet in perſona domini, vel ſocii labatur, putans eſſe Mævium, qui ſit Titius. *l. in hoc judicium. §. diverſum. l. ſi quis cum §. pen. ſuprà comm. divid. l. idem ſi cum putavi. de negot. geſt.* Quod ſi quis tanquam in rem ſuam nomine proprio geſſit, tunc licet ſtricto jure deficiant actiones illæ, quæ ex formula contractus, vel quaſi oriuntur, ſcilicet directæ: non tamen deficiunt utiles, ſive actio in factum ex æquitate rei ſubjectæ, ut latè probavi ſuper *conſuetud. Pariſ. §. 1. gloſſ. num. 87. uſque ad num.* 95. Sed hîc forte dices me divertiſſe & immoratum eſſe in ſubtilitatibus minutis & formulis inutilibus. Reſpondeo licet hæc non ſint per ſe utilia ad deciſionem cauſarum, ſunt tamen utilia ad rectè docendum, ſincerè & planè multas leges intelligendum, & neceſſaria ad amoliendas multas ambages, & ſcrupulos inutiles, & ſuperſtitioſas ſophiſticas, quibus ingenia diſcentium non eriguntur, nec illuminantur, ſed remorantur & faſcinantur, ne pulcherrimam ipſam legalis æquitatis faciem intueri poſſint. quare ſemel & breviter iſtud *πάρεργον* occurrens expungere libuit.

184. Septimò & ultimò multùm laborant, & controvertunt Doctores hîc, an in ſervitute conſtituta, vel conſtituenda ſententia lata pro uno ex pluribus dominis vel creditoribus, vel debitoribus, aliis proſit vel noceat? Quod quia novam, & ſeparatam deciſionem requirit, remitto ad novos intellect. ſuper *l. ſæpe de re judic. l. ſi de communi, ſi ſervi. vendi.* Ex his habes quæcumque hîc per Doctores variè & laborioſè diſputantur, clarè excuſſa & complanata.

Super §. ſi tamen. Contra Alciat.

185. Super *§. ſi tamen.* Alciat. parergo. lib. 1. cap. 8. novum excogitavit intellectum ſuper verſ. *egero.* dicens creditorem cenſeri ſibi præjudicaſſe, & obligationem diviſiſſe, eo ipſo quod ab uno ex debitoris hæredibus, partem ſuam rei in genere, vel alternativè debitæ ſimpliciter, & ſine alia proteſtatione petiit, litem conteſtando, ita ut ex tunc alter hæres poſſit partem ſuam etiam in diverſa re offerre, & ſtatim liberetur invito creditore, non obſtante quòd poſteà ſolutio ſequatur in diverſis rebus, tanquam obligatione omnino etiam reſpectu ſolutionis per dictam ſimplicem petitionem diviſa. Sed hoc intellectu nihil abſurdius, ut demirer quo modo Alciat. poſteà in gloſſ. ſua, & noviſſimè in lect. in eo perſeveravit: quia præter id quod nullo jure, nulla æquitate fundatur, eſt primò contra regulas juris.

186. Quòd nemo litem conteſtando, deteriorem ſuam conditionem facit. *l. non ſolet deterior. col. ſeq. de reg. jur.* Secundò (quod eſt inſolubile) ſi realis ſolutio, & receptio partis ſponte & ſimpliciter facta non præjudicat, nec alterat obligationem, nec inducit ſolutionis diviſionem, *ſuprà eod. §. & harum in fin.* multominùs petitio partis, & litis conteſtatio, quæ eſt minus quàm ejus executio. Sunt autem meræ frivolæ, & ſophiſticæ rationes, quibus Alciat. nititur dicens quòd actor videtur à reo portionem eo modo petere quo etiam ab invito exigi poſſit: At reus non aliter compellitur ad ſolutionem, niſi ut liberetur. Quid, quæſo, hoc concludit? Certè nihil, niſi quòd reus liberabitur ſolvendo prout debet, non autem quòd nunc ſtatim liberetur offerendo, & ſolvendo partem cujuſvis hominis: ita ut non ſtet in pendenti, donec reliquæ partes in eodem homine à cohæredibus ſolvantur. Siquidem petitio ſimpliciter facta, intelligitur facta ſecundùm naturam obligationis, & actionis intentatæ. unde licet actor non proteſtetur, quod reus ſolvendo partem petitam non liberetur, donec reliquæ partes ejuſdem rei ſolvantur, vel licet non petas partem ſimul in eadem re ab omnibus hæredibus præſtanda ſolvendam, tamen hoc tacitè ineſt, cùm ſit de natura obligationis. Porrò creditoris intereſt, vel unum ex pluribus hæredibus forte ſolum præſentem, vel ſolum negantem ſeparatim pro parte ſua proſequi poſſe, ad verificandam obligationem, atque executio contra

eum parata ſit. Nec eſt ita pueriliter intelligendum, ut Alciat. quòd lata ſententia condemnatoria, ſtatim cogi poſſit actor partem petitam ſeorſum recipere ſub incerto petitionis, vel ceſſionis in ſolutum, niſi malit ſtatim ſolutionem dividere. Sed intelligendum omnino idem eſſe quod dictum eſt ſuprà eod. quando unus hæredum ab initio interpellationis offert pro parte ſua ſolvere. Ad quid enim erit melioris conditionis poſt contumaciam, moram, & litem uſque ad ſententiam productam, quàm ſi numquam fuit in mora, ſed ſemper paratus quod in ſe erat facere?

187. Sed magis cæcutit Alciat. dum vult conſtituere differentiam inter ſolutionem, & petitionem: quia (inquit) ſolutio particularis per ſe etiam in obligatione generis, vel alternativæ, fit invito. Sed petitio partis non fit niſi à volente: imò dico quòd petitio ſuæ partis ab uno fit ex neceſſitate, cum non poſſit ultra partem petit. text. in *l. in executione §. pro parte. infrà eod.* §. & tamen ſolutio partis non fit invito, quia non tenebitur creditor partem tantum recipere, nec conſtituetur in mora, nec ſtabit periculo, quia offerre partem per ſe non eſt offerre partem prout debet ſolvi, quia ſolutio individua eſt, text. in d. §. *& harum. & in d. §. pro parte.*

188. Dicamus ergo ut ſuprà part.2.num.18 quòd verbum egero, in hoc text. non debet intelligi de ſimplici petitione, ut voluit Alciat. ſicut nec adjecta partis petitæ receptione, ut voluit Accur. ſed debet intelligi de actione conſummata videlicet ſublata, vel eliſa obligatione partis illius, contra quam actum erat ſive tranſactione ſive remiſſione, vel æſtimationis receptione, vel abſolutione obligationem perimente, puta ex eo, quòd non erat à reo debitum, vel ei remiſſum: vel aliàs in hac parte ſublata, vel eliſa obligatione. Secùs ſi fuiſſet abſolutus ex eo, quòd pars petita ſoluta, vel oblata erat, vel etiam ſi fuiſſet condemnatus ad partem ſuam: quia ſicut ſolutio partis ſequens ſententiam, non inducit liberationem, quando ſolutio individua eſt, ita ſolutio præcedens ſententiam & conſequenter nec abſolutoria ab obſervatione judicii præter ſolutionem.

189. Quia ſententia ſecundum naturam actionis intelligi debet, ut etiam volunt Bart. Angel. & communiter Doctores hic, quicquid Socin. hic, col. 1. & Jaſon. col. 2. quos meritò repræhendit Lancelo. Galiaut. hic in fin. Et hunc ſenſum clarè oſtendunt, & præſupponunt, tum verba textus in eadem oratione, ubi ait obligationem ſupereſſe pro parte aliorum hæredum dumtaxat, tum exempla ſtatim adjecta de acceptilatione facta partis, vel uni hæredum, & ſic ipſa obligatione in ea parte extincta. Ergo in primo reſponſo hujus textus non fuerat ſimplex petitio partis: quia adhuc tota obligatio ſuperfuiſſet, nec etiam fuit ſimplex receptio partis petitæ, quia adhuc tota obligatio ſupereſſet. §. *& harum. ſuprà eod.* contra hunc eumdem textum, & contra exemplum immediatè ſuppoſitum.

190. Nec novum eſt in jure, quod verbum, *egero*, præteriti temporis, rem, vel actionem eo reſpectu conſumptam, & extinctam ſignificet. Quandoquidem idem legitur apud Ulpianum elegantiſſimum in *l. novalis autem in fin. ſuprà de noxalibus act.* ubi verbum præteriti temporis, conventus ſit, neceſſario intelligitur, id eſt exactus ſit, vel abſolutus, & liberatus cum effectu: ut etiam Accur. ibi in gloſſ. ult. & omnes Doctores communiter tenent, & ſic commumunis, & noſter intellectus non divinatorius, ſed genuinus, imò neceſſarius eſt.

191. Et ſic per prædicta non poteſt ſtare intellect. Contra
Fran. Aret. hic, col. 1. qui cenſet hunc textum in princi- Aret.
pio intelligendum non de obligatione, ſed ſolùm de exercitio actionis; quod eſt contra verba textus, & contra mentem, & æquiparationem exempli adjecti, quod non congruit, niſi ſecundum noſtrum intellectum, qui eſt planiſſimus literæ, mentique totius legis conformis.

192. Ex prædictis etiam apparet nimis deſipuiſſe Co- Contra
raſium in *d. §. ſi tamen.* ubi niſus eſt ſophiſticum intel- Joan.
lectum Alciat. (eo tamen tacito) intrudere, conten- Coraſ.
dens communem intellectum divinatorium eſſe: & errorem ſuum nimis ineptè fundat. Primo in hoc quod cenſet obligationem dandi uſque adeo etiam ſolutione dividuam: ut creditori invito pars ſolvi poſſit. Secundo in hoc quod putat in obligatione generis unum hæredum debitoris partem ſuam invito creditore ſolvere poſſe: ut patet in gloſſ. ſua.1.num.3.& 4. Tertio in hoc quod putat acceptilationem ſemper eſſe donationem, & meram, & voluntariam creditoris liberalitatem: ut in d. ſua. gl. 1. in fin. & gl. 4. ſuper hoc §. qui ſunt pudendi errores, contra textus ipſos legum, & contra veterem, & communem praxim judicialem & extrajudicialem, & contra ſenſum communem: & experientia docet acceptilationem ſæpius fieri ex cauſa oneroſa, & debita, ut paſſim ſolet rationibus redditis, & in tranſactionibus ſubjici. *l. ubi pactum. C. de tranſact.* Ultimo nonnulli hic controvertunt, an acceptilatio facta uni ex pluribus ex neceſſitate, proſit aliis? Quod quia à præſenti materia exorbitat, & propriam diſcuſſionem requirit, remitto ad ea, quæ nove dicam in novis intellect. ſuprà *l. ſi ex pluribus. infra de acceptilat.* Hîc ſecundam hanc partem in duas ſecui, non tam propter amplitudinem materiæ, quàm occaſione Typographiæ accelerandæ. Huc uſque enim tradidi Typographo, ne fors ceſſaret, dum reſiduum hujus ſecundæ partis recognoſco, quod magnam cum tertia principali hujus tractatus parte habet affinitatem. hîc igitur
ſuper §. item ſi in facto. incipit ſecunda ſecundæ par- Secunda ſecundæ partis.
tis, ſervato tamen eodem numerorum ordine, quos ſemel exſcriptos non fuit otium retexere, propter varia negotia, & filiæ nuptias.

EPITOME IN SECUNDAM SECUNDÆ PARTIS.
hujus tractatus Dividui & Individui.

193. *Super* §. Item ſi in facto, *cur tam multi errores coacervati?* 196.

194. *Rejicitur differentia inter contractus bonæ fidei, & ſtricti juris.*

195. *Vera ſpecies §. item ſi in facto.*

197. *Duo in omni obligatione conſideranda, primò vinculum, deinde commodum, & onus.*

198. *Dividuitas vel individuitas cadit in obligatione, ut eſt vinculum, & ſecundùm naturam rei debitæ.* 204. 217. 219. 269.

199. *Tamen effectus commodi, & oneris ſemper dividitur activè, vel paſſivè.*

200. *Omnis obligatio eſt dividua, niſi quatenùs probatur individua.* 275.

201. *Omnis individuitas vel ex natura rei, vel ex contractu procedit, & executionem reſpicit: & hac prima clavis.*

202. *Omnes obligationes faciendi dividuæ: niſi quatenùs probantur individua.*

Gnomon individuitatis. 203. 275.

204. *Intellectus l. ſtipulationes non dividuntur. de verb. oblig.* 306. *cum ſeq.*

205. *Obligatio plurium venditoris fundi hæredum ut & plurium emptoris hæredum dividua eſt obligatione & ſolutione: quamvis nec emptor, nec venditor teneantur partem recipere.*

206. *Quod non eſt propter individuitatem, ſed propter quaſi pignus, vel jus retentionis.*

207. *Multiplex eſt individuitas impropria.*

208. *Conditio dividua eſt. 386.*

209. *Quòd non tenetur quis facere, vel reſtituere pro parte, non ſpectat ad individuum. 249. 250.*

210. *Unica ſpecies eſt individuitatis, quamvis una intenſior alia. 221.*

211. *Obligatio ſervitutis prædialis non poteſt induci, nec tolli pro parte.*

Fallit reſpectu oneris, vel commodi, & æſtimationis.

212. *Si remittitur uni hæredum debenti ſervitutem prædialem, reducitur obligatio, ac ſi cohæredes ſoli promiſiſſent.*

213. *Unus ex dominis, qui ſervitutem ceſſit, non poteſt impedire ſtipulatorem: ſed ſi ſuccedat uni ſociorum, poteſt in totum impedire, & ad æſtimationem cogere.*

214. *In dividuis contractu, obligatio quandoque dividua eſt ex parte creditoris, quandoque utrimque individua.*

215. *Licet obligatio reditus annui ſit utrimque dividua: tamen obligatio eximendi tertium à tali obligatione individua eſt utrimque.*

216. *Sed ſi conſenſu creditoris, unus hæredum dicti tertii eximitur, dicitur ei ſolidum præſtari; ſed tunc creditor jus ſuum eatenus divìdit.*

217. *Obligatio de re vel facto habente ſtatim indiviſum præviſum, & ſuſceptum, cujus diviſio impoſſibilis eſt debitori, individua eſt, etiamſi facto tertii (qui ad hoc non tenetur) dividi poſſet. 218.*

219. *Obligatio individua quoties ſine culpa debitorum reſolvitur in æſtimationem, tunc dividua eſt.*

220. *Diviſio trimembris obligationum individuarum.*

221. *Plus aut minùs non faciunt differentiam ſpecificam.*

222. *Aliud obligationem eſſe individuam, aliud plures, vel pluribus teneri in ſolidum. 266. quod quinque modis contingit. 224.*

225. *Individuitas recipit plus aut minus, tamen eamdem habet eſſentiam ex natura debiti.*

226. *Aliud obligationem eſſe individuam: vel unum ex pluribus poſſe compelli in ſolidum, puta ex pacto vel teſtamento. 227.*

227. *Intellectus novus l. cùm ab uno. de legat. 2. 228. 229. 231.*

229. *Delegatio non fit ſine ſtipulatione creditoris.*

230. *Intellus novus §. ſi teſtator, in l. ſervo legato, de leg. 1.*

232. *Intellectus l. 3. §. hæres. commoda. 233. 237.*

233. *Unus hæredum potens reſtituere poſſeſſionem, vel detentionem, ſolus poteſt jure actionis conveniri. 234. 237.*

234. *Hæredes furis tenentur pro partibus rem reſtituere, ſed unus habens compellitur in ſolidum, etiam lite cum defuncto conteſtata. 236.*

235. *L. ſi plures de vi & vi armata.*

237. *Reprobatur differentia inter contractus bonæ fidei, & ſtricti juris, & concurſus venditionis, vel non.*

238. *Judicis officio quandoque unus debitorum compellitur in totum. 239.*

Alimenta dividua ſunt.

240. *Collegium quandoque tenetur pro ſingulis.*

241. *Individuitas ſolutionis duos gradus habebat. 242.*

242. *Et præſupponit obligationem dividuam. Et potiùs eſt incongruitas ſolutionis, quàm individuitas. 243. 255.*

244. *Oblatio partis non transfert periculum partis in creditorem. 251.*

245. *Unicus effectus individuæ ſolutionis. 246. 252.*

247. *Octo modis non tenetur quis partem dividui accipere.*

248. *Uſusfructus non eſt propriè pars fundi. 254.*

251. *Creditor non tenetur ab uno hæredum partem ſuam ſpeciei recipere.*

253. *Triplex error in ſolutionis individuitate, quæ æquè locum habet in obligationibus ſubordinatis, vel ſubſidiariis. 254.*

255. *Pars integralis eſt propriè pars rei.*

Solutio partis integralis irrevocabilis non parit liberationem in ea parte.

256. *Solutio nulla verè individua, niſi quæ ab ab obligatione individua pendet. 257.*

258. *QUÆST. I. quid propriè dividuum, vel individuum?*

259. *Eadem in dando & faciendo ratio dividuitatis & individuitatis. 256. 269.*

260. *Debens facere opus dividuum, tenetur ad individuum: quia facto individua eſt. 279.*

261. *Reprobantur tres regulæ Bart. ad cognoſcendum factum dividuum, vel individuum. 262. 263. 264.*

265. *Pars quòd non adferat tantam utilitatem in parte, quantam reſpectu totius, nil ad individuum. 266.*

268. *Pœna committitur contra omnes hæredes, etiamſi contraventio unius non noceat niſi in parte.*

270. *Omnis individuitas vel ex neceſſitate rei, vel ex natura debiti procedit.*

271. *Neceſſitas ſola facit contractu, & omni reſpectu individuum.*

272. *Obligationes dandi regulariter dividuæ contractu & obligatione.*

273. *Obligationes faciendi, quædam dividuæ contractu, ſed individuæ obligationi: tam ſucceſſivè, quàm momentaneè.*

274. *Servitus & ejus quaſi poſſeſſio poteſt acquiri, perdi, retineri, pro parte diviſa fundi.*

275. *Aliud promittere factum, aliud contribuere ad factum.*

277. *Sophiſtica rejicienda.*

278. *QUÆST. II. An obligatio rem tradi, vel*

reſtitui, ſit dividua, vel individua?
279. Opiniones duæ primæ incertorum authorum. 279. 280.
281. Tertia Accur. quòd ſint dividua.
282. Quarta Petri, quod dividua obligatione, ſed non ſolutione.
283. Quinta Bart. quòd differunt, quia illa utroque modo, individua, hæc ſolutione tantùm.
284. Sexta Angel. ut ſint ſemper utroque modo individua, niſi quando debitor præciſè tenetur facere. 285.
285. Septima Chriſtoph. de Caſtel. & Cuma. quòd utraque utroque modo individua.
Octava Rapha. Cuma. diſtinguentis inter diviſibilia & indiviſibilia.
287. Nova Paul. diſtinguentis, an ſequatur variatio in rebus, & actionibus.
288. Decima Joan. Crotti. ut obligatio rem tradi ſit individua etiam in duobus principalibus.
289. Undecima, ut obligatio rem reſtitui ſit etiam ſolutione dividua.
290. Duodecima Carol. Rui. diſtinguentis obligationem tradi.
291. Decimatertia Harmanoctii Deci. ut ſit etiam contractu individua.
292. Decima quarta Zaſii. 293. L. ſi duo depoſ. 294.
295. Decima quinta Alciat. tortuoſa. 296. 297. 298.
299. Hydra Lernæa, ſeptemdecim capita. 300.
301. Solutio quòd utraque obligatione & ſolutione individua, niſi aliàs ex natura rei debita appareat.
302. Obligatio tradendi etiam meri facti dividua eſt. 303. 304. 305.
310. L. Turpia. §. ult. l. ſi tibi homo. §. ſi fundus de leg. 1. l. 3. Stichis commoda.
312. Individuitas ex circumſtantiis compactis. 314.
316. Contra Bart. uſque ad num. 326.
319. Obligatio facti præciſa eſt.
327. Diſpunctio omnium opinionum, uſque ad num. 353.
328. Contra Zaſium. 331. 334.
Intellect. l. his conſequenter, §. pen. famil. herciſ. 329. 332.
329. Miſſio prætoria dividua.
330. Miſſio ex reſcripto Marci proviſionalis eſt.
333. Unus hæredum non poteſt ſpeciem debitam dare creditori.
335. Contra Alciat. 337. 338. 339.
336. Intellect. l. ſi duo depoſit.
338. Intellect. l. cùm ex cauſa. de verb. obligat.
339. Etiam ex quaſi contractu agitur in ſolidum.
340. Decima ſexta opinio Baronis, uſque ad num. 342.
343. L. ſi rem tradi. 344. 348. 351.
346. Facta nuda ſunt dividua: etiam nuda traditio ſpeciei. 347. 349. 350.
349. Solutio antinomiæ l. ſi ego, de reb. cred. l. cum in corpus de acquir. rerum domi.
352. Decimaſeptima opinio Joan. Coraſii. 354.
353. Intellect. §. ſi rem in l. unum ex famil. de legat. 2.
355. QUÆST. III. de oper. dividitur activè. 358. 364. 365.
360. Intellectus l. libertus de oper. liberto. 357. 358. 359. 360.
361. QUÆST. IV. de operibus.
Totum plus parte. 362. 363.
365. Individua ex parte debitoris, non ob id individua ex parte actoris.
367. QUÆST. V. de legato ad opus faciendum, aliud ſi hæres obligatus ſit dare, aliud ſi etiam curare, vel facere. 369. 372. 373.
371. Intellect. l. mortuo. §. ult. de legat. 1.
374. In dubio non cenſetur onus faciendi injunctum. 375. 376.
377. QUÆST. VI. de factis in genere.
378. Factorum tres diviſiones. 380. 382.
379. De tempore non habemus niſi nunc.
381. Nullum factum adeò negativum, quin aliquod affirmativum implicet.
383. Negatio habet ſucceſſivam & perpetuam privationem.
385. QUÆST. VII. de conditione. Conditio formam inducit.
386. Dividua eſt, ſed non diviſa. 387.
388. Lex 12. tab. non dividit conditiones.
389. Intellect. l. cui fundus de condit. & demonſtr.
390. Gnomon extenſionis. 391.
392. Aliud legatum fundi vendendi pro decem, aliud legatum fundi ſi decem dederit. Illud, non hoc tranſmittitur. 397. 399.
394. Datum cauſa conditionis implendæ non imputatur in Falcidiam.
395. Finis conditionis impedit illam dividi. 396.
397. Hæredes non faciunt collegium, ſed ſunt tanquam ſinguli, contra Soci. 398. 427.
399. Non præſumitur animus dividendi. 400. 403.
401. Intellectus l. Plautinus, de condition. & demonſtrat.
402. Contra Bart. & communem. 403. 405. 406.
404. Differentia inter §. Cato. reſpon. 2. d. l. 2. cui fundus, ſuprà de condition. & demonſtrat.
407. QUÆST. VIII. An obligatio defendendi ſit dividua?
408. Opiniones 7. Prima quòd ſit individua. 422. 425. 427. 428.
409. Secunda Cuma. quòd ſit dividua.
410. Jaſon. malè negat agere, & defendere eſſe correlativa.
411. Poteſt quis in parte defendere, & in parte non.
412. Tamen obligatio defendendi individua ex parte debitoris. 428.
414. Opin. 3. Bald. Novel.
415. Opin. 4. Ludov. Bolognini.
416. Opin. 5. Car. Ruini.
417. Opin. 6. Alciat.
418. Opin. 7. Lancelo. Galiaut.
419. Octo quæſtiones incidentes.
420. Undecim textus pro individuitate: ſed 4. tantum pro dividuitate defenſionis. 433.
421. Elucidatio §. ſi is qui duplam. l. 4. de verbor. obligat.

423. §. pro

423. §. *Pro parte, in l. in executione, de verb. oblig. nil facit ad individuitatem obligationis, ſed contrà eam.*
424. *L. ſi uno, ſi ex noxa, cau. aga. l. ſi ſervus communis, de noxa. action. 426.*
429. *L. ſi communes, de negot. geſtor. defenſio dividua eſt, non præcedente obligatione. 431. 432.*
433. *Obligatio etiam prætoria non debet deterior fieri ex perſona hæredum.*
434. *Intellect. §. Julianus, in l. pœnales, ad leg. Falc. 448. 449.*
435. *Intellect. Bart. reprobatur. 436. ſibi contradicit. 437. 438.*
436. *Verus intellectus d. §. 441. 451. 453.*
439. *Intellect. Franc. Arct. 440. refellitur. 441. 442.*
440. *Malè intelligit clauſulam, omnes, in d. §. Julianus. 452.*
443. *Intellect. Antiquorum.*
444. *Intellect. Ludov. Bologni deterrimus.*
445. *Verus intellect. §. incertam, in l. 2. de prætor. ſtipulatio.*
446. *Intellectus Rapha. Cuma. ad d. §. Julianus.*
447. §. *Julianus, habet locum in his capitibus cautionis judicatum ſolvi. 453.*
450. *Stipulatio prætoria prodeſt conſortibus. Ratio evidens vim legis habet.*
451. *Vera ſpecies §. Julianus.*
452. *Quomodo intelligendum omnes prætorias eſſe ejuſdem interpretationis. 453.*
454. *Stipulatio affirmativa committitur negativè, & contrà.*
455. *QUÆST. IX. An ſufficiat emptori litem patienti denunciare uni hæredum venditoris? & an cohæredes ſumptu emptoris, vel dicti hæredis vocari debeant?*
456. *Quod omnes hæredes teneantur ad defenſionem collectivè. 457.*
458. *Solutio, quòd tenentur, ut ſinguli, quia non faciunt collegium.*
459. *Dictio,* omnes, *in plurali ſtat diſtributivè ob materiam ſubjectam.*
460. *Obligatio evictionis habet duo capita ſubordinata.*
461. *Intellectus l. cùm ex cauſa, de verbor. obligat.*
462. *Communis ſententia defenditur contra Ruinum, & ſequaces.*
463. *Initio evictionis tres quæſtiones emergunt.*
464. *Venditor, & ejus hæres emptorem defendens non poteſt forum declinare, niſi negando ſe teneri de evictione.*
465. *Unus hæredum venditoris mero jure tenetur ſolus in ſolidum defendere, ſub duabus modificationibus. 471.*
466. *Sed moderanda eſt perſecutio, & executio quamcommodè fieri poteſt.*
469. *Vera ſpecies §. pen. in l. fideicommiſſ. de legat. 3. 470.*
472. *Offerens ſe liti, obligat ſe in ſolidum.*
476. *Actor.*
477. *Cautio judicatum ſolvi, & actio evictionis non differunt. 485. 486.*
478. *Reus per ſe litigans non cavet.*
479. *Obligatio defendendi ſeipſum individua eſt, & defendendi contra ſeipſum. 512.*
480. §. *Julianus, non loquitur de reo principali, ſed de promiſſore judicatum ſolvi, vel ejus hæredibus.*
481. §. *1. in l. ſi rem qua, de eviction.*
482. *In cauſa evictionis duplex eſt inſtantia, & condemnatio.*
483. *Cautio judicatum ſolvi ex clauſula defenſionis committitur dupliciter. Idem contingit in cautione judicatum ſolvi. 486.*
487. *QUÆST. X. Thema l. cum à matre, C. de rei vendicat. 488.*
488. *Sententiæ Senenſes contra filium vendicantem iniquè. 490. 492.*
491. *Diſtinctio Soci. reprobatur.*
493. *Obligatio defendendi an ſit acceſſoria?*
494. *Obligationes ſubordinatæ non ſunt miſtæ.*
495. *Obligatio defendendi eſt præciſa ſub modificatione bonæ fidei.*
497. *Executio proviſionalis.*
498. *Sex conſiderationes. Prima, quòd obligatio defendendi deſcendit in ſingulos hæredes contemplatione partium.*
499. *Secunda, non debet duriùs agi cum eo, qui implevit, quàm ſi non impleviſſet.*
500. *Tertia, defenſio non debetur in cauſa injuſta.*
501. *Quarta, emptor non debet utrumque exigere ab uno hæredum.*
502. *Quinta, etiam in Individuis refert inter hæredem in ſolidum, & hæredem in parte. 507.*
503. *Sexta, defenſionis individuitas causâ commodioris uſus introducta eſt.*
504. *Non eſt locus proviſioni, quando principale decidi poteſt, vel abſorberetur.*
505. *Dominus pro qua parte ſucceſſit venditori, venditorem approbans ſe liberat ab omni obligatione, quia ut hæres tenetur emptori. 506. 507. 510.*
506. *Nova diſtinctio analytica.*
508. *Succedens in hæreditis ſi eſt proximus in gradu, verus eſt hæres.*
509. *Locator tenetur præcisè ad factum.*
511. *Refert inter hæredes, qui nihil confundunt, vel confundunt de ſuo proprio.*
513. *Unus defendens non vincitur conſorti qui acquiſivit., ſed vincit illi. 515.*
514. *Executio ſententiæ ex ſecundo cap. evictionis in quos fiat?*
516. *An cedens liti teneatur ſubire judicium?*
517. *QUÆST. XI. Fidejuſſores judicatum ſolvi habent beneficium diviſionis.*
518. *An hic fidejuſſor, qui partem ſuam ſolvit, quia nemo defendebat, repetere poſſit ſuperveniente defenſore? 522.*
519. *Res periens infrà tempus purgandi moram, perit periculo debitoris.*
520. *Intellectus novus l. ſi ex duobus, judicat. ſol. 521.*

523. *Vera epitome d. l. ſi ex duobus.*
524. *Emaculatio l. ſi ad defendendum, judicat. ſol. & an procurator teneatur nomine ſuo.* 526.
525. *Poſſeſſio immobilium relevat à ſatiſdatione judicio ſiſti, & judicatum ſolvi.*
527. *Sententia mittitur executioni in fidejuſſorem de judicato ſolvendo ſine diſcuſſione.* 528.
529. *Nec de conſuetudine habent beneficium diviſionis.*
530. *Intellectus l. cùm apud Sempronium, judicat. ſol.* 55 ;. 535. 536. 538.
531. *Errores Doct.* 532. 563.
533. *Olim non dabantur certi judices, niſi electi à partibus vel ſortiti.* 534.
534. *Vetus mos Galliæ Belgicæ, & Togatæ.*
535. *Duo ſales ſententiæ.*
537. *Cautio præſumitur realis, non perſonalis.*
539. *QUÆST. XII. de ſtipulationibus Prætoriis, & judicialibus.*
Intellectus §. *Cato. &* §. *ſi plurium,* §. *cùm ita.*
540. *Solutiones 14. falſæ, uſque ad num.* 563.
549. §. *Si plurium non loquitur de factis dividuis ſed individuis.* 568.
560. *Quicquid eſt in diſpoſitione, eſt in conditione reſpectu ſtipulationis pœnalis.*
562. *Punctus eſt pro copula.*
564. *Verus ſenſus & vera ſpecies.* §. *Cato.*
565. *Dominus ratum habens in parte factum, vel petens partem non cadit in totam pœnam: contra omnes.*
566. *Vera epitome* §. *Cato.*
Vera antitheſis. 567.
569. *Brevis conciliatio multorum jurium per regulam non poſſe principale, & pœnam ſimul exigi.*
570. *Cautio judicio ſiſti non committitur, ſi non interſit.*
571. *Omittens unum de pluribus promiſſis, ſiſti non tenetur ad pœnam, niſi pro parte omiſſi, niſi aliàs, quam per hanc cautionem ſiſtere tenebatur.* 572.
573. *Verus & novus intellectus* §. *ſi ſortem, & conciliatio cum aliis juribus.* 580.
574. *Novus intellectus l. ſi quis rem, de arbitr.* 576.
575. *Aliud res. Inſtantia judicii, inſtantia arbitrii.*
577. *Pœna adjecta loco contemptus non petitur cum principali contra omnes.* 578.
Sed peti poteſt etiamſi non interſit.
Intellect. l. cùm pœna, de arbitr.
578. *Duobus tantum caſibus pœna petitur cum principali.* 580.
579. *Intell. l. ubi pactum. C. de tranſaction.*
581. *Capit. ſuam, de pœnis.*

SECUNDA PARS SECUNDÆ PARTIS EXTRICATIONIS
Labyrinthi Dividui & Individui.

§. item ſi in facto.

193. SUPER §. *item ſi in facto*, & textibus ſequentibus textualiter in prima parte explicatis, longè plures intricationes, & errores invehuntur à Gloſſ. & Doctoribus quàm in præcedentibus, & præcipuè, quod omnia facta ſunt regulariter individua: nec tamen præcisè obligant, qui ſunt pernicioſi errores: præterea quod in factis individuis unus hæredum contrà faciens, non tenetur etiam ad intereſſe, niſi pro parte hæreditaria. Ad quod abſurdum fugiendum Alciat. in ſuo gloſſemate, & quidam poſt eum, cenſuerunt omnes hæredes facto unius obligari in ſolidum, & non pro portionibus hæreditariis: cadentes in Sillam, dum cupiunt vitare Caribdim. Qui errores proceſſerunt ex eo præcipuè, quod non intellexerunt veram energiam, & diſcrimen obligationum primitivarum, & ſecundariarum. Hîc multæ leges adhuc non explicatæ, ſed contortæ, & obſcuratæ, *ut l. 3. §. hæres, l. ſi ut certo, §. ſi duobus vehiculum, l. in commodato, §. ſi ex facto, ſupra commodat. l. in depoſit. cum l. ſequ. l. ſi duo, ſupra depoſit.*

194. Redundante errore contra text. & ſanum intellectum hujus §. *item ſi in facto*, cum duabus legibus ſequentibus, quos textus reſtrinxerunt ad ſtipulationes, vel obligationes deſcendentes ex contractu defuncti ſtricti juris, ut tunc demum contrafactione unius hæredum, cæteri pariter teneantur pro partibus hæreditariis: ut nec ultra eam partem teneatur contrafaciens ipſi ſtipulatori: ſecus ſi ex contractu bonæ fidei, ut tunc etiam in individuis, ſolus contrafaciens teneatur in ſolidum, & alii nullo modo teneantur. Ita Andabatarum more concertantes, dum nequeunt aliter eluctari, nec evitare imaginaria contraria *d.* §. *ſi ex facto, & d. l. in depoſit. cum l. ſeq. ut poſt.* Bart. in *d.* §. *Cato.* in prima poſit. tria obdunt ibi Paul. Caſtr. Alex. Franc. Rip. num. 24. cum ſeq. num. 36. cum ſeq. & Zaſ. num. 9. qui eſt pudendus error: quia non ſolùm iſte §. *item ſi in facto*: ſed etiam totus hîc titulus regulariter intelligitur, & procedit non minùs in contractibus, & obligationibus bonæ fidei, quàm ſtricti juris. Eſt enim ſtipulatio contractus generalis ad omnes conventiones, ſive bonæ fidei, ſive ſtricti juris *l. 5. §. conventionales, infrà eod.* Præterea hic §. *item ſi in facto*, imò tota hæc lex ſecunda, cum duabus legibus ſequentibus uſque ad l. 5. non minùs procedit in pacto nudo efficaci, & quavis conventione valida, quàm in formali ſtipulatione.

Non refert inter contractus bonæ fidei, & ſtricti juris.

195. Et iſte §. *item ſi in facto*, cum duabus legibus ſequentibus non poteſt meliùs in ſuo (ut ita loquar) concreto exemplificari, quàm in venditione, & locatione, vendidiſti mihi, vel locaſti vineam, vel domum, ad quam aditum habere debeo per hortum, vel pratum tuum, ideo convenit neque per te, neque per hæredem tuum fieri, quominùs eam ſive ſimpliciter, ſive ſub pœna, & fortè (*ut in l. eadem in princ. infra eod.* addita eſt vulgata olim clauſula) dolum ſuper his abeſſe à te, hæredeque tuo. Iſta conventio eſt pars contractus, & verus contractus bonæ fidei, & omninò non minùs, imò æquè locum habent, quæ in his textibus dicuntur, quàm ſi in contractu ſtricti juris ita convenerit, & ſtipulatum ſit. Sunt enim hi textus, & eorum doctrina generales ad omnia genera conventionum, quæ ad exempla horum textuum adaptantur.

Vera ſpecies §. item ſi in facto.

196. Nimis ergo hos, & alios textus contorſerunt, & omnem hanc doctrinam perturbarunt, an praxi, & foro inutilem reddiderunt. Sed brevitatis cauſa

præſtat hæc, & alia, ut an mentio hæredum ſit neceſſaria? Et an teneantur collectivè, vel diſtributivè? Et an præſumatur ſtipulatum, vel legatum jure ſervitutis, vel ut factum? & an, & quantùm referat rei venditionem, vel officium judicis cum perſonali actione concurrere, vel non? & an tunc obligationi dandi ſuccedat obligatio ad intereſſe? & an, & quæ ſit differentia inter hunc §. & l. ſeq. & inter *l. ſtipulatio iſta habere licere, infra eod.* & an agenti ſemper obſtet exceptio, tuà non intereſt, & de pactis, & inſtrumentis pacis, quando plures pro ſe, & hæredibus invicem promiſerunt non offendere ſub pœna, ſi unus hæredum offendit, vel offenditur, an ſingulis, vel ab omnibus pœna debeatur? quæ quæſtio heterogenea eſt, quia refertur tantùm ad perſonas: ſed omnes hi textus loquuntur de obligatione relata ad res. Quæſtio verò de clarigatione & recurſu, & de ſtatuto pacis faciendæ, prorſus impertinens eſt: magis etiam ad alias leges, quàm ad hunc tractatum ſpectat. Rurſus, an & quando pœna ſimul cum principali petatur, & quando ſemel, vel pluries committatur? Et certè tam multa invicem pugnando, & ſurſum vorſum vertendo Doctores ſuper hoc §. cum legibus ſequentibus uſque ad l. 5. cumularunt, ut longum volumen non ſufficeret huic velut Augiæ ſtabulo per ſingula repurgando: quare reſiduum hujus ſecundæ partis alia tum breviori, tum διδακτικωτέρᾳ methodo abſolvam, neceſſaria tantùm (viam ad totius materiæ reſolutionem propriùs præparans) explicando.

197. Et quia Jureconſultus in *hoc § item ſi in facto*, altiùs ingreditur materiam Dividui & Individui, quam exemplificare incipit in obligationibus faciendi, vel non faciendi: in quibus magis quàm in præcedentibus erratum eſt ex ignorantia legalis æquitatis, ex cujus fontibus priùs quædam delibanda ſunt, quàm in penetralia ipſa deſcendamus: dico in qualibet obligatione duo conſideranda. Primum eſt vinculum, & vis ipſa, ſive forma vel eſſentia obligationis, quæ nihil aliud eſt, quàm vinculum, ſeu debitum. *Inſtit. de obligat. in princ.* Secundum eſt commodum, vel incommodum, ſive utilitas & augmentum patrimonii ex parte creditoris: & damnum ſive diminutio patrimonii ex parte debitoris. — quaque obligatione.

198. Dum loquor de vinculo, conſidero obligationem, non prout eſt in fieri: ſed prout eſt in eſſe, & in actu, & hoc demum reſpectu Dividuitas vel Individuitas propriè cadit in obligatione, dicitur enim Dividua vel Individua prout ipſum vinculum eſt dividuum vel indiviſibile: ut dicemus infrà parte 3. numer. 1. & 6.

199. Dum autem loquor de commodo vel incommodo, non loquor de re debita, & immediatè in obligationem deducta: ſed de effectu, qui præſtationem, vel ſolutionem ſequitur, ſcilicet utilitatis ex parte creditoris, oneris vel diminutionis patrimonii ex parte debitoris. Et ſic cùm hic effectus ſit quid remotum & ſeparatum à ſubſtantia obligationis, & rei debitæ, non dicitur obligatio dividua vel individua penes hunc effectum: ſed ſecundum ſe, & ſecundum naturam rei immediate in eam deductæ. Alioquin cùm omnis utilitas inter plures creditores, vel hæredes dividatur, & pariter omnis incommoditas inter plures debitores, vel hæredes, ſicut & hæreditas pro rata: ut eſt text. in *l. mortuo, §. ult. de legat.* 2. ſecundùm verum noſtrum intellectum, quòd ille text. loquitur de contributione inter ipſos hæredes: non autem inter legatarium & hæredes. Et clarior text. in *l. item quamvis, §. ſi uſus, ſuprà commun. dividund. l. pœnales in princ. ad leg. Falcid.* niſi reſpiceremus naturam immediatam debiti, nulla dabilis eſſet obligatio individua: ſed omnes eſſent dividuæ activè & paſſivè. Hac diviſione & periphraſi perſpicuitatis gratiâ uſus ſum.

200. Nunc ſenſim altiùs ingrediens ſtatuo duas theſes. Prima, Omnis obligatio eſt dividua, prout ſemper, & regulariter ipſo jure inter hæredes tam creditoris, quàm debitoris pro portionibus hæreditariis dividitur, niſi quando, & quatenùs apparet quòd ſit individua: probatur ex regula *l. pro hæreditariis, C. de hæredit. action.* cum ſimilibus, & text. à fortiori in *l. pen. §. de illo*, ibi, *ſed hoc humanius, ſuprà de condit. & demonſtrat.* & ſic non eſt facienda alia regula de dividuitate. Secunda, Omnis individuitas procedit vel ex natura, & qualitate intrinſeca rei debitæ, non dividua, vel ex circumſtantia individua principaliter contemplata, & impreſſa rei in diſpoſitionem deductæ ad finem, vel effectum individuum per debitorem, vel ejus curâ præſtandum. Et hæc de individuitate obligationis. At ſolius ſolutionis individuitas non eſt niſi ſecundùm quid, ut mox latiùs dicemus. — Duæ theſes.

201. Toties ergo obligatio ſive ex ſtipulatione, ſive ex alio contractu, vel quaſi, vel teſtamento, vel alia cauſa deſcendens dividua eſt, quoties debitum pro parte præſtari poteſt. Et generaliter niſi de contrario conſtet, quòd vel ex neceſſitate, & in ſervitute prædiali, vel ex natura rei, ut certa opera, vel conſtructio certæ domus, vel ex fine principaliter & ex compacto deſtinato, ut mille legata, vel promiſſa ad conſtructionem certi operis cura debitoris, *l. fideicommiſſa, §. penult. ſuprà de legat.* 3. Hæc eſt prima clavis hujus materiæ, rationi naturali, praxi, communi ſenſui conformis, quem ubique intuemur, & obſervamus, quam ſi tenueris, promptè & facile totius hujus materiæ perſpicuum intellectum, rectumque, & expeditum judicium aſſequeris: hæc enim eſt intima mens legum, noviter à nobis detecta per omnes ſpecies & caſus individuitatis decurrens: & hoc velut gnomone univerſam hanc materiam metiri licet. — Quando dividuitas vel individuitas. — 1. Clavis.

202. Et in primis videat falſum, & erroneum eſſe frigidum illud commentum omnium aluſque Gloſſ. & Doctorum & antiquorum & recentiorum uno ore dicentium, generaliter omnem obligationem facti individuam eſſe, niſi de contrario appareat, ut in paucis quibuſdam caſibus exceptis: ut in *d. §. Cato.* quòd nulla naturali, nulla civili ratione, nulla lege fundatur, & ad infinita abſurda præcipitat: ſequeretur enim ſecundum eorum doctrinam, quòd ſi is, qui promiſit domum ſuam vendere, vel revendere, decedat relictis pluribus hæredibus, quòd ſinguli tenerentur ſolidam domum vendere, vel redimere, ſi promiſſor vivens alii vendidiſſet, & pariter quòd ſi ab initio plures ſocii promiſiſſent domum communem vendere, quòd quiſque teneretur totam vendere: quod jure reputatur impoſſibile, *l. filius, ſuprà de condit. inſtit.* ſequeretur etiam quòd ſi is qui promiſit poſſeſſionem certi fundi tradere, vel reſtituere, plures hæredes relinquat, qui pro portionibus ſuis poſſideant, quòd ſinguli in ſolidum tenerentur, & cogi poſſent ad totius reſtitutionem, quod eſt impoſſibile, abſurdum, & à legali æquitate alienum.

203. Nos ergo dicimus etiam omnes obligationes faciendi, vel non faciendi dividuas eſſe, niſi quando, & quatenus apparet eſſe individuas. Tunc autem, & eatenus apparet individuas eſſe, quando & quatenus diviſio, hoc eſt, partis præſtatio vel impoſſibilis eſt, vel corrumpit ſtipulationem, ſeu obligationem, ut inquit text. in *l. ſtipulationes non dividuntur, infra eod.* id eſt, tollit implementum obligationis & fidei promiſſæ, & facit quominus dicatur etiam pro parte fieri quod promiſſum eſt, vel eo modo, quo expreſsè, vel tacitè ex natura & fine negotii fieri actum eſt. — Quando individuitas.

204. Non obſtat quòd in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ſtipulatio fundi non tradendi connume- — Intellect. l. ſtipulationes non dividuntur.

ratur inter exempla ſtipulationum facti individuarum: quia text. in illo verbulo, non debet indiſtinctè intelligi de quacumque obligatione tradendi: ut omnes Gloſſ. & Doctores hactenus ad nudum literæ corticem, ſpiritu legis excluſo, peſſimè intellexerunt; ſed quatenus ex natura, & qualitate negotii concurrit alia ratio individuitatis, ut mox in quæſtione 2. clariſſimè explicabimus.

205. Minus obſtat, ſi emeris fundum, & antequàm ſolvas, moritur venditor relictis quatuor hæredibus, quorum unus agit ad partem ſuam pretii, offerens tradere partem ſuam fundi, videlicet, quartam partem pro indiviſo, quòd tu non teneris partem fundi recipere *l. Julianus, §. offerri. ſuprà de actionib. empt.* Et idem caſu converſo in venditore *l. quod ſi nolit. §. idem Marcellus. ſuprà de ædilit. edict.* quia dico quòd id non eſt ob individuitatem obligationis, nec ex eo quòd obligatio tradendi fundi venditi ſit individua: quia dividua eſt, imò non ſolùm dividua, ſed etiam jam actu diviſa inter hæredes venditoris pro portionibus hæreditariis *l. 1. C. de rebus creditis, & textus in individuo, in leg. cùm à matre. Cod. de rei vendicat.*

206. Sed hoc eſt propter quaſi pignus, quod non dividitur. Et ſic tu habes retentionem totius pretii vice pignoris contra unumquemque hæredum in ſolidum, ſicut contra defunctum. Plus dico, quòd hoc non eſt propter aliquam individuitatem ſolutionis: quia in hac ſpecie ſolutio nedum obligatio utrimque individua eſt, quia ſolutio partis (ſi recepta ſit) ſtatim operatur operationem in parte: & ſic nulla eſt individuitas, nec obligationis, nec ſolutionis, ſed ratio ſeu natura pignoris, vel quaſi, hoc operatur: ut probat text. in *d. §. offerri.* ibi, *quaſi pignus. ſupra de action. empt. & in d. §. idem Marcellus.* ibi, *nam venditor pignoris loco, &c.*

Multiplex individuitas impropria. 207. Porrò quamquam propriè unica ſit individuitas, tamen multiplex eſt individuitas latè & impropriè ſumpta, ſeu preſſiùs loquendo indiviſibilitas videlicet juris indiviſi, quod quis dividere etiam inter plures debitores, vel hæredes non tenetur, quantumvis aliàs dividuum ſit, ut primo in luitione pignoris vel hypothecæ, vel quaſi pignoris: ut nuper diximus per *d. §. offerri, & l. hæredes §. idem juris. ſuprà famil. hercisc. l. ſi non ſortem. §. ſi centum. de condictione indebiti.*

Conditio. 208. Secundo in implemento conditionis, non enim conditio individua eſt (ut vulgò putant) imò potiùs regulariter dividua: ubi enim ſunt duo textus in jure de individuitate, ſeu potiùs non diviſione conditionis; ſunt ſex textus de ejus diviſione: ut ſuprà de condition. & demonſtrat. per tot. imò nunquam eſt individua, niſi quando apponitur ſuper re individua: ut in hoc §. *item ſi in facto.* Sed in 1. reſponſo §. *Cato.* & ubi alias non dividitur, non ſpectat ad individuum, ſed ad ſolutionem non diviſam. Adde infrà eadem parte, quæſtione 7.

209. Tertiò quædam individuitas totius unius integri negotii, ſive faciendi, ſive reſolvendi, quæ non conſiſtit in hoc, quòd negotium illud non poſſit fieri, vel reſcindi pro parte, prout regulariter poteſt: ſed conſiſtit in hoc, quod non debet quis adigi ad faciendum, vel reſolvendum pro parte, puta ſi quis debeat vendere, vel locare domum, vel emere aut conducere; item ſi agatur de aliquo actu, vel contractu reſolvendo, ſive ipſo jure, *quòd ſi uno. de in diem adject.* ſive per viam actionis *l. ſi non ſortem. §. ſi centum de condiction. indeb. l. cum ejuſdem. l. plerumque de ædilit. edict.* ſive per viam alterius diſtractus *l. ſi quis aliquid, de ſolut.* ſive per viam reſtitutionis in integrum *l. tutor. de minorib.* quia neutrobique ſive actor, ſive reus tenentur facere vel reſolvere pro parte, niſi communi conſenſu, vel in ſeparatis. *d. l. cùm ejuſdem, l. etiam. §. ex cauſa. ſuprà de minor.* Et hæc individuitatis impropriæ ſpecies multùm accedit materiæ noſtræ, quia in ſingulis exemplis horum jurium agitur de executione obligationis. Differt autem quadamtenus: quia in hac individuitatis ſpecie, non agitur principaliter de ſolutione debiti ex obligatione præambula, ſed magis, & principalius de negotio novo contrahendo, vel de contractu reſolvendo. Plures alias uſque ad decem ſpecies hujuſmodi imprôpriæ individuitatis tangam infrà parte 3. num. 23.

210. Vera autem & propria individuitas, eſt individuitas obligationis concernens tam vinculum ipſum, quàm implementum, ſive ſimul, ſive ſeorſim, & hæc propriè ſtrictè contrà communem, & omnium aduſque ſententiam, non duplex eſt, nec triplex aut multiplex, ſed unica: quia nihil aliud eſt, quàm individuitas vinculi, ſive multiplicatio ipſius vinculi in quemcumque obligatorum in ſolidum, ſive qualitas obligationi adhærens & faciens illam indiviſibilem, & ſingulos, quos contigit in ſolidum teneri, quid ex natura rei debitæ procedit. Et ſic individuitas obligationis ſtrictè una eſt, prout unicam habet definitionem: tametſi quædam reperiatur intenſior alia, ut obligatio, qua ſervitus prædialis debetur, quæ eſt utrimque individua, videlicet tam ex parte vinculi, ſeu debitoris paſſivè quàm ex parte creditoris, ſeu actionis: quia nedum à ſingulis, ſed etiam ſingulis debetur in ſolidum *d. §. ex his. l. ult. de ſervit. leg.* Una ſpecies individuitatis.

211. Item hæc obligatio non ſolùm individua eſt ab initio, antequàm ſit in eſſe vel diſpoſitionem deducta, non ſolùm ſub ipſo ſtatu, & conſiſtentia obligationis, ſed etiam in ipſa reſolutione: quia non poteſt etiam pacto, acceptilatione, vel legato, vel alio reſpectu ejuſdem debitoris, ſeu ſtipulatoris pro parte tolli, & pro parte non: ſed tota tollitur in eadem perſona, vel tota remanet *l. pro parte. in fin. de ſervit.* ſcilicet in ſe, quia onus ipſum reſpectu debitoris, & emolumentum reſpectu creditorum recipiunt diviſionem, æſtimationem, & compenſationem partis: ut tetigi ſuprà num. 197.

212. Unde alteri hæredum promiſſoris ſervitutis prædialis poteſt ſtipulator ſive gratis, ſive accepto pretio ferre, non animo tollendi totam obligationem, nec alterum liberandi, ſed animo hunc hæredem pro parte ſolùm liberandi, & remittendi jus ſuum pro parte; & valet remiſſio, vel acceptilatio: ut novè docui in novis intellect. *d. l. pro parte. de ſervi. & l. ſi communi. l. ſi unus. ſuprà de ſervit. ruſt. prædio. num.* 20. cum ſeq. *num.* 35. cum ſeq. in extricatione tertii labyrinthi, & per hanc liberationem, non liberatur iſte in parte, ſed in totum, ſcilicet quoad ſe. Cohæres autem ipſo quidem jure remanet obligatus in ſolidum: ſed habet exceptionem dimidiæ partis remiſſæ, quæ non reſpicit eſſentiam ipſam obligationis, ſicut nec eſſentiam ſervitutis, ſed reſpicit modificationem obligationis, & facit ut ipſe cohæres, licet mero jure teneatur in ſolidum conſtituere ſervitutem, tamen in effectu non tenetur: quia ſtat per actorem, qui cohæredem liberavit. Et ſic eò redacta eſt obligatio, ac ſi duorum dominorum alter pro ſe tantum promiſiſſet, cui ſufficit actorem quoad ſe non impedire, nec tenetur ad aliud, donec actor conſenſum alterius redemerit *l. per fundum, ſupra de ſervit. ruſticor. prædior.*

213. Sed quid ſi iſte, qui obligatus eſt, poſteà (fortè ex adjudicatione diviſoria) fiat dominus totius fundi ſerviturì? Reſpondeo, ex tunc tanquam habens partem indiviſam liberam, poteſt actorem in totum impedire, & cogere ut æſtimationem reliquæ dimidiæ partis accipiat, totam obligationem amittendo, vel ut eam exequendo, refundat æſtimationem partis remiſſæ. text. in *l. cùm filius, in fi. princ. de leg. 2. in l. 1. §. ſi uſufruct. l. ſi is qui quadringenta. in fi. l. legem Fal. interve-*

niente, l. linea margaritarum. in fi. ſuprà ad leg. Fal. l. in impenenda. C. ad leg. Fal. idem generaliter in omnibus, quæ ſunt individua contractu, & ſic omni reſpectu.

214. In his autem quæ pro parte in diſpoſitionem deduci poſſunt, ut certum opus, licèt obligatio ſit individua reſpectu vinculi, ſeu debitorum: tamen plerumque reſpectu actionis ſeu creditorum, divídua eſt, & dividitur text. *in l. in ſtipulationibus, §. operarum. infrà eod. l. a duobus. l. ſi quando. l. libertus ſuprà de operis libertor.* Et ſic hæc individuitas non eſt ita intenſa, ſicut prior. Item ſicut ab initio antequam in diſpoſitionem deducatur, dividua eſt, ita ex poſtfacto reſpectu reſolutionis dividua eſt: quia poteſt pro parte accepto ferri, remitti, vel confundi: ut not. infrà eod. qu. 3. num. 355. Et ſic hujuſmodi individuitas non remanet, niſi quantum ad ſtatum, ſeu conſiſtentiam, & adhuc non utrimque propriè, ſed reſpectu vinculi paſſivi, ſeu debitorum tantùm. Et notanter dixi *plerumque*, quia quandoque etiam in his quæ ſunt dividua contractu, obligatio individua eſt non ſolùm ex parte debitoris, ſed etiam ex parte creditoris, id eſt, non ſolùm obligat ſingulos, ſed etiam obligat ſingulis in ſolidum.

215. Exemplum do quotidianum. Quidam vendidit, & conſtituit reditum annuum centum pro mille ducentis, & adhibuit duos fidejuſſores, qui, ut moris eſt, ſimul in ſolidum vendiderunt, & conſtituerunt reditum, ſeque principaliter obligarunt ſinguli in ſolidum, & certa ſua prædia: debitor, qui ſortem ſolus recipit, promiſit ſuis fidejuſſoribus, (de quo ſcripſi *in tract. commerciorum, & uſurarum. qu. 29. cum ſeq.*) intra triennium redimere, & eos eximere hac obligatione. Certum eſt debitorem ad hoc teneri utrique eorum in ſolidum, verum eſt quòd ex hoc ſolo non ſequitur hanc obligationem eſſe individuam: ſed individua eſt ex eo, quòd non poteſt præſtari, nec impleri pro parte, non quin obligatio, qua tenetur debitor ſuo creditori, dividua ſit utrimque: ſed quia non eſt diviſa, nec tenetur creditor dividere, nec etiam ejus hæredes redemptionem pati pro parte: ut diximus ſuprà parte 2. qu. 4. & quia ita actum, vel intellectum initio contractus, ne liceret pro parte redimere, vel luere: & hic ſtatus initio præviſus, & impreſſus. Et ſic impoſſibile eſt huic debitori eximere fidejuſſores ſuos, vel aliquem ex eis pro parte, niſi in totum redimat. Et ſic hæc obligatio, qua tenetur fidejuſſoribus ſuis, individua eſt, non ſolùm ex parte debitoris, ſed etiam creditoris: quia ſi debitor relinquat quatuor hæredes, hæc obligatio deſcendit in eos in ſolidum, & ſinguli tenentur in ſolidum, & conveniri poſſunt eximere ſingulos fidejuſſores in ſolidum, ad quod etiam tenentur ſinguli in ſolidum ſingulis hæredibus dictorum fidejuſſorum, quorum quilibet poteſt in ſolidum agere contra quemlibet hæredum debitoris, ut à dicto reditu eximatur.

216. Nec obſtat ſi dicas, quòd reus conventus poteſt obtinere à creditore, ut actor, puta unus hæredum unius fidejuſſoris quoad ſe cùm ſuis bonis eximatur: quia dico primò hoc eſſe ratum, & inſolens, & dependens à gratia tertii, quæ non eſt ſolita, neque veriſimilis: & ſic non intrat, nec mutat eſſentiam & naturam obligationis conſtitutæ, & vigentis inter actorem & reum. Secundò dico quòd reus hoc obtinendo præſtat, implet, & ſolvit ſolidum ipſi actori: quia illum, & bona ſua perpetuò, & in ſolidum eximit ab obligatione, & hypotheca, qua tenebatur in ſolidum creditori: & ſic non ſolvit actori partem, ſed ſolidum. Sed interim creditor hoc faciendo dividit eatenùs ſuum reditum, & obligationem reſpectu alterius fidejuſſoris, & aliorum hæredum, quibus tenebatur, & tenetur actiones cedere; & ſi velit eos urgere, & quatenùs non poterit eas facto ſuo integras cedere, eatenùs exceptione repelletur *l. Stichum, aut Pamphil. §. pen. de ſolution.* & ſcripſi latè *in tractat. commercio. & uſura. qu.* 89. & ſic eatenùs obligationem ſuam dividit in effectu, reſpectu eorum, quibus actiones cedere tenetur.

217. Sed antequàm hoc fiat, non eſt in conſideratione, utpote dependens ab eventu inſolito, nec veriſimili, & à voluntate tertii, ſive ab accidenti, quod nullo modo eſt in poteſtate debitoris, & de quo non eſt ſpes, aut veriſimilitudo, quòd aliquando contingat. Hoc inter alia exemplum delegi, quo commodiùs theoriam noſtram applicem praxi frequentiſſimæ in uſu, quod exemplum luculentius eſt in terminis Conſuetudinum Galliæ, in quibus poſſeſſio etiam minimæ partis prædii hypothecati certo reditui annuo obligat poſſeſſorem, & ſingulos poſſeſſores quemlibet in ſolidum, ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 70. *&* 71. & nihilominùs extra illas Conſuetudines, & in terminis Juris noſtri procedit exemplum, & individuitas hujus obligationis utrimque, id eſt, tam activè quàm paſſivè: quia ex quo exoneratio dictæ obligationis, & luitio hypothecæ non poteſt fieri per debitorem pro parte, nec recipi, vel haberi per actorem, ſeu creditorem pro parte, ſine conſenſu tertii, qui non tenetur conſentire, nec veriſimiliter diviſurus eſt, remanet ea obligatio inter eos utrimque individua, quantumvis initio, ſeu contractu fuerit dividua: ſed plerumque, ut dixi, obligationes dividuæ contractu, dividuntur ex parte creditorum, & hæredum eorum, videlicet quando poſſunt, & tenentur inter ſe dividere, nec diviſio dependet à voluntate tertii, ut in dicto exemplo: quod latè procedit.

218. Ut ſi quis gravavit hæredes ſuos eximere Titium à ſimili reditu: quia quantum ad ſtatum obligationis idem eſt, ac ſi gravaſſet eos eximere illum à quadam ſervitute prædiali competenti tertio, hæc enim obligatio, & actio ex teſtamento competit in ſingulos hæredum in ſolidum, & ſingulis hæredibus legatarii in ſolidum: quia non poteſt pro parte præſtari, ſicut legatum faciendi certum opus, domum, vel ſtatuam, non poteſt pro parte fieri *l. fideicommiſſa, §. ult. de legat.* 3. *l. ſi is qui quadringenta §. quadam. ad leg. Fal.*

219. Sed in his ultimis exemplis ſi ſine culpa debitorum veniendum ſit ad æſtimationem, tunc hinc inde dividetur obligatio, utpotè in rem utrimque diviſibilem reſoluta, ut quando creditor reditus, qui non erat redimibilis, non vult redimi, vel dominus ſervitutis non vult illam vendere *l. non dubium. in fi. de leg.* 3. *l. ſtipulationes non dividuntur. verſic. ideoque. de verbor. obligat.* pleniùs dicam infrà part. 3.

220. Ex prædictis habes ſubdiviſionem notabilem, quòd obligationum individuarum quædam ex neceſſitate originis ſunt individuæ, & hæ tam origine, ſeu contractu, quàm reſolutione, & omni reſpectu tam activè, quàm paſſivè, tam ex parte creditoris, quàm debitoris, ſemper ſunt individuæ. Quædam citra neceſſitatem originis, vel contractus, ſed ex ſimplici natura rei, & harum quædam quantùm ad ſtatum, ſeu conſiſtentiam vinculi paſſivi individuæ ſunt, & ſic propriè reſpectu debitorum, & paſſivè tantùm, ut ſuprà num. 208. quædam etiam reſpectu creditorum individuæ: ut ſuprà num. 209. Diviſio trimembris.

221. Sed hæc ſubdiviſio magis eſt differentium exemplorum quàm ſpecierum, quia plus aut minùs non faciunt differentiam ſpecificam *l. is qui. in princ. ſuprà quemadmod. ſervit. amitt. l. ult. de fundo inſtruct. & inſtrum. leg.* ubi epitome Bart. impropria eſt. Et de hoc ultimò meliùs, & propriè loquitur Bart. in *l. imperium, col. 3. num. 9. de juriſdict. omnium judi. in l. 1. in princ. col. 3. num. 8.* & ibi Jaſ. *col. 14. de acquir. vel amittend. poſſeſs.*

222. Priuſquàm ad alia tranſeamus, ad vitandum paralogiſmos, & æquivocationes ad pauca advertentium, diligenter notandum eſt. Aliud eſſe obligationem

individuam, aliud plures debitores, vel unum ex eis teneri, & exigi poſſe in ſolidum: quæ valde differunt, quia (ut jam diximus) obligationem eſſe individuam, non eſt plures teneri in ſolidum, ſicut nec pluribus deberi in ſolidum: hoc enim non ſufficit, ut patet in correis credendi, vel debendi, ubi qualitas diſtributiva ſeu multiplicativa ſolidi, perſonalis eſt, quia non tranſit in hæredes, nec ad hæredes, inter quos activè & paſſivè dividitur. Sed qualitas ſolidi in individuis realis eſt: quia non perſonis (ut illa correorum) ſed obligationi ipſi, & rei debitæ adhæret, & tranſit ad hæredes, imò etiam in ſingulorum hæredum ſingulos hæredes in ſolidum.

Quot modis plures tenentur in ſolidum.

223. Obligationem ergo eſſe individuam, eſt eſſe indiviſibilem ſaltem paſſivè, & quatenus debitum remanet, quod dico propter ſecundum membrum ſubdiviſionis præcedentis, numer. 214. Ideò individuitas obligationis, quamvis pro ratione materiæ ſubjectæ nunc intenſior, nunc remiſſior ſit: tamen eamdem ſemper habet eſſentiam promanantem ex eſſentia, vel natura ipſius debiti: non enim cauſatur, niſi ex eo, quòd res debita ſui natura, vel ut debita eſt, non poteſt præſtari, ſeu ſolvi pro parte.

224. Cæterùm quòd plures teneantur ſinguli in ſolidum, procedere poteſt ex multis cauſis. Primo ex natura rei, & obligationis individuæ, ut dictum eſt. Secundò ex pacto tacito, vel expreſſo: ut cùm ſunt plures rei debendi. Tertiò ex teſtamento *l. ſi ex toto*, §. 1. *ſuprà de legat*, 1. *l. eamdem. in fin. princ. infrà de duob. reis.* Quartò ex ſententia vel ſimilibus diſpoſitionibus hominis. Quintò ex diſpoſitione legis: ut in condictione furtiva *l.* 1. *C. de condict. furt. juxta l. in condictione. ff. eod. tit.* quia plures fures tenentur condictione furtiva rei perſecutoria, videlicet ad nummorum ſurreptorum, vel rei furtivæ reſtitutionem, ſinguli in ſolidum ex ſuo delicto, diſpoſitione legis, quæ eſt vera ratio, cur condictio furtiva ſit, & oritur ex maleficio *l. ſi mulier ſuprà rer. amotar. l. ſi ambo. ſupra de compenſat.* contra gloſſ. ult. *in fin. in l.* 1. *C. de condict. fur.* quæ reprobatur per Cy. Ange. Peruſ. & alios ibi, & per Bart. *in l. ſi pro fure*, §. *ult. ſuprà de condict. furti.* Ex his, & ſimilibus caſibus ſemper intelligitur quòd plures teneantur ad idem, ſive ad eamdem ſummam, rem, vel idem factum, ita quòd præſtatio vel ſolutio unius, cæteros liberat: quamvis teneantur ſinguli in ſolidum. Alioquin ſi ſolutio unius non liberaret alios, ſed tenerentur ſinguli ad ſingulas res, vel ſummas, ut plures ejuſdem furti conſortes actione furti pœnali, tenentur ſinguli ad ſolidam pœnam dupli, vel quadrupli *l.* 1. *in princip. C. de condict. fur.* non eſſet una obligatio unius rei: ſed plures diverſarum rerum, nos autem loquimur quando reſpectu materiæ, ſeu rei debitæ, & in effectu obligatio eſt una, licet reſpectu ſimplicis formæ, ſeu vinculi ſit multiplicata, ut *in l. eamdem, in fi. de duob. reis.*

225. Quòd autem in iſtis (primo caſu excepto) non ſit obligatio individua, pluſquàm manifeſtum eſt: quia non eſt indiviſibilis, ſed diviſibilis, prout inter hæredes cujuſque obligatorum pro portionibus hæreditariis ipſo jure dividitur. Secus in primo caſu, quando debetur res individua, hoc eſt pro parte non præſtabilis: quia tunc nec inter plures ab initio principales debitores, nec inter hæredes, hæredumque hæredes dividitur, ſed quoſcumque contingit, in ſolidum obligat. Et ſic patet quòd ſola natura rei debitæ, non autem diſpoſitio hominis, nec ſimplex diſpoſitio legis ſtatuentis plures teneri in ſolidum, facit individuitatem obligationis.

226. Item aliud eſt obligationem eſſe individuam, aliud certo caſu unum ex pluribus ſive principalibus, ſive hæredibus debitoris teneri, & exigi poſſe in ſolidum, quod ex pluribus cauſis contingere poteſt. Primò ex pacto (licet nullum de hoc reperiam exemplum in jure,) ut quando plures venditores, vel locatores, cum emptore, vel conductore paciſcuntur, non quod ſinguli teneantur in ſolidum, ſed quod unus ex eis, qui habuerit facultatem totius rei tradendæ, vel in alium certum eventum teneatur, & poſſit exigi in ſolidum: valet enim pactio. An autem poſſit tale pactum fieri de uno ex futuris hæredibus, dicam alìàs ſuo loco, ne nimia permiſtione materiarum methodus noſtra perturbetur. Cæterum pactum illud fieri poteſt non ſolum ab initio, ſed etiam ex poſtfacto: ut ſi plures debitores, vel hæredes debitoris conſentiunt, & paciſcuntur cum creditore, quòd poſſit in ſolidum agere contra quemdam ex eis, & quòd is lapſo termino ſolutionis fortè prorogatæ, teneatur ſolidas actiones ſuſcipere: non autem dico quod delegarint unum ex ſeipſis, quia ſi fieret vera delegatio, cæteri liberarentur, ſed loquor in ſimplici pacto, quo datur facultas unum in ſolidum exigendi: & ſic interim cæteri remanent pro partibus ſuis obligati, ut prius.

227. Secundo ex teſtamento, ut ſi ab uno plurium hæredum, pro dote compenſandi animo legatur. Si enim mulier dotem ſuam ferre, quàm legatum malit, poteſt adhuc ſi velit, actionem ſuam de dote contra eum ſolum in ſolidum intentare, à quo ſibi legatum erat. text. *in l. cum ab uno, de legat.* 2. In hoc enim legato ſunt duo. Primum eſt ipſum legatum, quo aliud pro alio compenſandi animo legatur. Secundum ipſa electio certi hæredis, ſive deputatio ejus ad ſolvendum, & ſatisfaciendum pro dicta dote uſque ad vires legati facta, & ordinata per teſtatorem, quæ non eſt minoris virtutis, & efficaciæ, quàm ſi ipſi hæredes de conſenſu gravati ſic conveniſſent. Et iſtud æquè poteſt acceptari à creditore, quando factum eſt per ipſum teſtatorem, ſicut quando ſit inter ipſos hæredes: quo facto poterit creditor actionem ſuam veterem contra illum, vel illos, de quibus ſic ſtatutum eſt, in ſolidum intentare. Et hic eſt verus & *verus* intellectus *d. l. cum ab uno.*

Novus intellectus L. cùm ad uno. de legat. 2.

228. Quamvis enim mulier nolit acceptare legatum ad eam directum, ſed illud repudiat, tamen poteſt acceptare illam electionem, & deputationem unius ex hæredibus ad debitum ſuum ſolvendum. Et licet non poſſit agere actione ex teſtamento in quantum legatum repudiavit: poteſt tamen agere actione ſua veteri de dote (ut inquit text.) contra dictum hæredem in ſolidum uſque ad quantitatem deputatam, mediante dicta æſtimatione, ſeu electione: quemadmodum in terminis pacti, ut in primo præcedenti caſu huic omninò ſimili, poteſt creditor veterem actionem exercere in ſolidum contra illum ex debitoribus, vel hæredibus, de quo conventum, ut totum ſolvere, vel totas actiones ſuſcipere teneretur. Teneas ergo hunc noſtrum novum, facilem, & practicum intellectum ad *d. l. cum ab uno*, rejectis commentis Gloſſ. & Doctorum ibi.

229. Bald. autem in *l. pro hæredit. col.* 2. *verſic.* 14. *C. de hæredit. action.* multum adpropinquat veritati. ſed in hoc labitur, quod dicit *in d. l. cùm ab uno*, eſſe delegationem unius ex debitoribus, vel hæredibus; quod eſt divinatorium, imò falſum: quia delegatio fieri non poteſt ſine ſtipulatione creditoris, quæ non intervenit *in d. l. cùm ab uno*, & etiamſi cæteri omnes eſſent in totum liberati: quod eſt contra tex. *d. l. cùm ab uno*, circa medium. Dicendum ergo nihil addendo, nec divinando, quòd loquitur in deputatione unius hæredum ad ſolvendum, quæ ex aperta mente, & verbis reſultat ex legato.

230. Ex his habes obiter verum, & novum intellectum ad multa alia jura: ut ad *l. ſervo legato*, §. *ſi teſtator, de legat.* 1. ubi ſi teſtator quoſdam ex hæredibus juſſerit æs alienum ſolvere, vel genero promiſſam dotem dare, non creditores, ſed cohæredes, vel filia dotanda, quorum intereſt, habent actionem ex hujuſmodi legato. Hoc enim nullo modo repugnat,

Intellect. §. ſi teſtator.

d. l. cùm ab uno, quia d. §. ſi teſtator. loquitur de actione ex teſtamento, ſive ex legato dumtaxat, quæ non competit creditoribus, vel genero: quia nihil eſt eis legatum, nec legatum eſt factum directò ad commodum eorum, ſed ad commodum filiæ, vel reliquorum hæredum: meritò hi ſoli ex teſtamento agunt. Cæterùm de actione veteri ex contractu competente creditori, *dictus §. ſi teſtator.* nullo modo loquitur. Et ſic in nullo repugnat dictæ *l. cùm ab uno, in princ.* quæ de veteri actione ex contractu loquitur. Sed per eam, in quantum opus eſt, ſuppleri poteſt. Vel aptius loquendo, ſi quæratur an gener vel creditores quoquo modo contra dictos heredes gravatos agere poſſint, recurrendum eſt ad *d. l. cùm ab uno*, per quam ex legali æquitate, & expreſſis verbis, menteque legum dicendum, quòd poſſunt actiones ſuas veteres ex contractu contra dictos hæredes gravatos intentare.

231. Quia in dicto legato duo ſunt. Primum legatum ipſum factum ad commodum filiæ dotandæ, vel ad exonerationem reliquorum hæredum. Ex quo quidem legato ſola filia, vel ſoli cohæredes, qui ſoli ſunt veri legatarii, agunt, ſi legatum acceptare velint. Secundum eſt ipſa electio, vel deputatio certorum hæredum per teſtatorem facta ad totum debitum diſſolvendum. Et hoc mediante (quia non debet eſſe minoris efficaciæ, quàm pactum) poteſt creditor (cui aliàs nihil legatum fuit) ſi velit actiones ſuas integras contra dictos deputatos efficaciter intentare, per *d. l. cùm ab uno.* in quantum tamen ſic deputati, & gravari potuerunt à teſtatore, ut *in d. l. cùm ab uno* ad fi. idem in ſimilibus.

232. Tertiò contingit unum ex pluribus non in ſolidum obligatis conveniri poſſe in ſolidum, quoties agitur de ſimplici reſtitutione detentionis, vel etiam poſſeſſionis rei ab actore profectæ, vel ablatæ, ut in depoſito, commodato, locato, precario, vi expulſiva, vel ablativa, vel furto: licet enim plures hæredes commodatarii ſimpliciter loquendo, & alio non ſuppoſito, non teneantur ad reſtitutionem, niſi pro portionibus hæreditariis, text. *in l. depoſiti, in princip. l. ſi duo. in fin. depoſit.* & de commodato, text. *in l. 3. §. hæres, in princip. commodat.* Tamen ſi contingat quòd unus ex eis totam rem teneat, vel totius reſtituendæ facultatem habeat, poteſt ſolus in ſolidum ad hoc conveniri, etiam non ſuppoſito alio facto, culpa vel mora ſui; vel cohæredum *d. l. 3. §. hæres, in fin. ſupra commodat.* qui text. loquens in commodato fortius locum habet in depoſito, *argum. l. pen. in fin. princip. C. depoſiti.*

Intellect. l. 3. §. hæres commoda.

233. Et intelligo non modo judicis officio: ſed etiam jure actionis. Et eſt ratio, quia primaria obligatio ad reſtituendum non concernit aliquam translationem juris, ſed nudum factum reſtitutionis, quod poteſt fieri per unum ſolum ex hæredibus, aliis non vocatis, & ignorantibus, cum non agatur de jure, vel præjudicio eorum, ſed potius de commodo, ut exonerentur. Tum hujuſmodi reſtitutio non poteſt ex bona fide fieri pro parte, non modò ſi certa ſpecies naturaliter indiviſibilis, ut æqua commodata ſit: ſed etiamſi naturaliter diviſibilis, vel per numerum, ut pecunia, tanquam ſpecies commodata: vel depoſita in eiſdem corporibus ſubſiſtens: vel per partes, ut fundus. Unde ſi unus habet facultatem totam reſtituendi, bona fides & natura contractus exigit, ut totam reſtituat. & hoc eſt quod dicit text. *d. §. ſi hæres in fin. quaſi hoc boni judicis arbitr. conveniat*, id eſt, quia bonus judex ita debet arbitrari, non quin hoc veniat mero jure actionis, & obligationis etiam primariæ, licet Bald. *in d. l. pro hæreditariis, col. 2. verſic. duodecimo, C. de hæreditar. action.* dicat hoc fieri ex vi ſecundariæ obligationis, quod non eſt verum, quia ex eo quòd unus hæredum totam rem commodatam, vel depoſitam detinet; nullum dolum, nullam culpam committit. & ſic non tenetur, niſi primitiva obligatione quæ ex mero facto defuncti in eum deſcendit, & non ſuppoſita facultate totum reſtituendi, nec alio accidenti, non tenetur niſi pro parte hæreditaria: ſed accedente facultate totum reſtituendi, obligatus eſt ad totius reſtitutionem, ad quam conveniri poteſt etiam, antequàm dolo, vel culpa deneget reſtitutionem, etiamſi habeat juſtam cauſam credendi non debere reſtitui, & ſic neceſſe eſt hanc obligationem ad totius reſtitutionem præcedere culpam, dolum, vel moram in toto reſtituendo, & conſequenter primitivam eſſe. Idem dicendum in re locata locatione finita, vel precario conceſſa, vel furto ſubſtracta, aut vi rapta: & loquor de eorum hæredibus.

234. Quamvis enim hæredes furis teneantur ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem condictione furtiva non ſinguli in ſolidum, ut plures principales fures, de quibus *l. 1. C. cond. fur. ſupra eod. num.* 224. ſed pro portionibus hæreditariis, etiamſi nihil ad eos pervenerit *l. ſi pro fure, in fi. l. in cond. ſup. de cond. furt.* Tamen ſi pervenit ad hæredes, & unus ex eis habeat facultatem totius rei furtivæ (quæ ſupereſt) reſtituendæ, tunc nemo ſanæ mentis negaverit, quin ſolus in ſolidum condictione furtiva conveniri poſſit. Non enim minus teneri poſſunt hæredes veri furis, quam hæredes depoſitarii, vel commodatarii. Et idem fortius dicendum de hæredibus raptoris, quem furem improbum lex vocat, *Inſtit. de vi bonorum rapt. in princ.* & eſt text. rotundus *in l. 2. in fin. infra, vi bonorum rapt.* Igitur multomagis idem dicendum in latrone vi de domo, vel fundo expellente, & ejus hæredibus per legem rationis naturalis, & ſenſus communis *l. cùm ratio. in princip. infrà de bon. damnator.* & per text. *Inſtit. de vi bono. rapto. §. 1. in fin.* ibi, *ridiculum enim eſt levioris conditionis eſſe eum, qui vi rapit, quam qui clàm amovet.*

235. Non obſtant *l. 1. §. ult. cum ſeq. l. ſi plures, in princ. ſuprà de vi & vi armat.* quæ negant hæredes violenti expulſoris teneri, niſi de eo quod ad eos pervenit, & generaliter ex delictis defunctorum lite contra eos non conteſtata *l. unica. C. ex delict. defunct.* in quantum hæredes teneantur, quia illa jura. & ſimilia, longè aliò reſpiciunt, quàm Gloſſ. & Doctores putant, videlicet ad certam ſui temporis formulam, ut dixi in novis intellectibus quò neceſſe eſt identidem remittere, ne omnia in hoc tractatu extricanda, & dicenda ſint.

l. ſi plures de vi & vi armat.

236. Et prædicta peſſimè limitat gloſſ. ult. in fin. *in d. l. in condiction. ſuprà de condiction. furt.* dicens per *l. 2. in fi. infrà de prætor. ſtipulat.* quòd ſi lis fuit conteſtata cum defuncto, tunc etiamſi unus hæredum teneat totum, non tamen tenetur, niſi pro parte hæreditaria tantùm: quod eſt falſum & ridiculum, nedum contra dictamen rationis & ſenſum communem, quin etiam contra vulgares regulas juris, quòd nemo proſequendo, & litem conteſtando jus ſuum deterius facit *l. non ſolet cum l. ſeq. infra de reg. jur.* Non obſtat *d. l. 2. de præt. ſtipul.* quia longè in utroque ſuo capite alium habet intellectum, quàm adusque putaverunt, ut dixi in novis intellect. nec hic ſuo loco tradere gravabor, ſi non deſit otium.

237. Idem generaliter in omnibus ſimilibus, ſive ex contractibus, ſive ex delictis dicendum puto, ubi agitur de ſimplici reſtitutione detentionis, vel etiam poſſeſſionis, ut in uno ex his, qui precariò rogavit, vel in uno ex hæredibus conductoris habentis facultatem totius rei reſtituendæ, facit *l. ſi quis conductionis, C. de locat.* & ſic non eſt facienda differentia inter contractus bonæ fidei, & ſtricti juris, nec an concurrat perſonalis cum rei vendicatione, vel non, prout faciunt ſeſe involvendo, & controvertendo Doctores, *infrà eod. §. Cato.* ubi Socin. numer. 224. col. 12. convincit manifeſtam

contradictionem Bart. ſed ſolùm inſpiciendum eſt an deſit præfata æquitas, de qua in *d.* §. *ſi hæres.* Et hæc ſunt multùm utilia, non ſolùm ad ſincerum intellectum multorum jurium, ſed etiam in praxi. Quid enim ſi is qui commodavit, depoſuit, locavit, vel precariò conceſſit, vel furtum paſſus eſt, non erat dominus, vel dominum probare non ſit promptum, vel nimis ſumptuoſum, hîc nihil operatur concurſus prætenſæ rei vendicationis: tum ſæpe ſunt actiones ſtricti juris. Sufficiat ergò præfata æquitas, & naturalis juſtitia in jure fundata *d.* §. *ſi hæres* in quo dicendum eſt eſſe jus commune, ubi ſimilis adeſt ratio, non autem quòd ſpeciale ſit favore contractuum bonæ fidei, nec propter concurſum rei vendicationis; ut Doctores formularum, quàm æquitatis ſtudioſiores ex proprii capitis ſenſu, præter mentem legum commenti ſunt.

Alimenta dividua.

238. Quartò judicis officio: ut in *l. ſolent, ſuprà de aliment. legat.* Quamvis enim quis pro parte vivere non poſſit, tamen alimenta dividua ſunt: id eſt res quibus alimur, & pro parte ſive ab uno, ſive à pluribus præſtari poſſunt: ut natura & experientia docent. Et quòd hujuſmodi obligatio dividua ſit, & plures non teneantur, nec mero jure conveniri poſſint, niſi pro partibus, text. eſt *in l. cùm hi,* §. *ult. igitur,* ibi, *& minutatim ſingulos convenire difficile ei ſit, ſuprà de tranſact.* *& in d. l. ſolent. in princip.* ibi, *ne à ſingulis hæredibus minutatim,* & in *l. pecunia, ſuprà de aliment. & cibar. legat.* Ideò judices ſuo officio vocatis hæredibus decernent, per quam ex eis ſemel, & commodiùs alimenta communi ſumptu præſtentur. Hoc autem fit officio judicis: quia vi ipſa nemo plurium debet in ſolidum, quamvis contrarium ſentiat Jaſ. in *l. ſtipulat. non dividuntur, num.* 30. ubi tamen relinquit melius cogitandum *infra eod.* Item in caſu *l. juſtiſſimè,* §. *proponitur, de ædilitio. edict.* ubi licet plures ſocii non teneantur ex empto, vel redhibitoria, niſi pro portionibus ſuis, tamen ex æquitate in unum ex illis habentem majorem, vel ſaltem æqualem partem in ſocietate, datur actio in ſolidum, non mero jure actionis, quæ tendit etiam ad dandum, vel reſtituendum dominium, & non competit, niſi pro parte: ſed judicis officio fundato in maxima æquitate, ne emptor cum multis per partes litigando, pluris damnificetur, quàm ſit actio. Tum quia reus licet in ſolidum conventus, & ſolvens ſociis imputare pro eorum partibus poterit, tum quia id genus hominum venalitiorum ad lucrum potiùs, vel turpiter faciendum pronius eſt, & ſunt ſuſpecti fraudis, & colluſionis ad invicem pro communi lucro, vel cum damno alieno agendi.

239. Cæterùm tametſi Bald. in *l. ſi prædium, col.* 2. *C. de ædilitio edict.* dicat eſſe ſpeciale in ædilitiis actionibus, & ſequuntur Franc. Cremenſis ſingul. 165. emi à pluribus. Franc. Aret. in *l.* 5. §. *ſi ſortem, col.* 2. *infrà eod. & in l.* 2. *col.* 3. *verſ. ſecundo, adde infrà de duobus reis.* Jaſ. in *d.* §. *Cato.* notab. 4. in fi. numer. 10. Hormanoſtius Detus in *d.* §. *Cato.* num. 105. in fin. Tamen ego dico ſimili judicis officio ſuccurrendum eſſe, quoties ſimilis æquitas poſtulat, ut ſi agitur de venditione equi venditi, quem unus ex ſociis venditoribus tradere poteſt, & hoc conſtat, ſed cauſatur abſentiam ſociorum ut fruſtretur emptorem in periſtaſi conſtitutum, vel ut quid ab eo extorqueat: poteſt enim & debet bonus judex compellere unum ex talibus præſentem ad ſatisfactionem ſuo, & ſociorum, vel conſortum nomine, ſive agatur de venditione, vel locatione equi in ſpecie, vel in genere: Idem in veſtibus, & aliis neceſſariis, quorum mora totum fere uſum, & commodum tollit. Id etiam exigit utilitas promiſcui uſus *l. ſi quis mancipiis,* §. *ſi impubes, de inſtitoria action.*

240. His accedit, & in eiſdem politicis rationibus fundatur ſingularis deciſio *l. jure proviſum, de Fabricenſib. lib.* 11. *C.* ubi ſtatuitur collegium ipſum Fabricenſium teneri de culpa, facto, vel debito ſingulorum collegiit in ea parte, ad hoc ut omnes ſpeculam gerant: quia unius damnum ad omnium tranſit diſpendium: quod intelligitur diſcuſſione facta contra Fabricenſem, ut in fine text. ibi, *unius detractiones cogentur,* ut text. illum reſtituit Budæus noſter in 2. annotationibus ad Pandect. *l. moris, infrà de pœnis.* His igitur quatuor caſibus (licet in tribus prioribus poſſit unus exigi in ſolidum jure actionis, & in ultimo judicis officio, niſi in ultimo exemplo, ubi Leo dat actionem in collegium) tamen hoc non eſt vi directa obligationis, ſed per accidens, & ſic propter hoc obligatio non eſt, nec cenſetur individua, ſicut nec quando omnes tenentur in ſolidum ex pacto, quia ſola natura rei debitæ non præſtabilis per partes cauſat individuitatem obligationis.

Collegium tenetur pro ſingulis.

241. Nunc tractandum de individuitate ſolutionis: hæc præſupponit obligationem eſſe dividuam, ſive jam actu diviſa ſit, ſive non. Si enim obligatio eſſet individua, ſolutionis individuitas veniret in conſequentiam, & non per ſe: ut hîc, in quo Doctores malè ſe diffuderunt, & confuderunt, quorum ſcripta dum juvenis perſcrutarer, & utiliora in compendium, & conſonantiam reducerem, duos hujus individuitatis faciebam gradus. Primus, quando licet obligatio ſit dividua, vel etiam actu diviſa, non tamen tenetur creditor recipere partem à debitore, vel etiam ab uno ex debitoribus, vel hæredibus; ſed ſi receperit, ſtatim ſequitur liberatio in parte ſoluta, ut in debito certæ quantitatis, vel ſpeciei, vel fundi. Secundus gradus, quando etiamſi creditor ſponte receperit veram partem rei debitæ, tamen non procedit liberatio in ea parte: ut ſuprà §. *& harum, parte* 1. *num.* 8.

Individuæ ſolutionis duo gradus.

242. Quòd autem ſub his terminis obligatio ipſa ſit dividua, & inter plures principales ſimpliciter obligatos, vel plures hæredes unius actu diviſa, ut ipſo jure non teneantur, nec conveniri poſſint, aut in mora conſtitui, niſi pro partibus ſuis, text. *in d.* §. *& harum, & in d. l. in executione,* ibi, *pro parte peti,* & ibi, *petitio,* id eſt, actio ſcinditur, ergo prius ſciſſa obligatio. Quòd autem ſolutio ipſa ſit individua, text. eſt in §. *& harum,* ibi, *& ſi pars ſoluta ſit, nondum tamen in ulla parte liberatio nata eſt,* & in *l. in executione,* ibi, *ſolvi niſi totum non poteſt.* Idem text. *in l. ſi non ſortem,* §. *pen.* ibi, *non perimi partem dimidiam obligationis, ſuprà de condiction. indebiti.* Et ſic patet quod non eſt improprius nec accerſitus ſermo, dicere ſolutionem aliquam eſſe individuam, ſeu obligationem quamdam ſolutione tenùs individuam, quod idem eſt, quia hoc immediatè, & neceſſariò ex dictis legibus colligitur, licet non exprimant hæc verba ſolutione individua, quia ſatis eſt quod verè & non fictè, quædam talis eſt, & eſſe ſatis probatur per dicta jura.

243. Verum eſt quod hæc individuitas ſolutionis nullo modo concernit, nec afficit obligationem, & actionem, nec impedit eam efficaciter, & ipſo jure dividi tam activè, quàm paſſivè: & ſic videtur potius eſſe incongruitas ſolutionis quàm individuitas: & in veritate eſt incongruitas ſolutionis: ſed non hoc tantùm, imò aliud accedit, ſimplicis enim incongruitatis officium, vis & effectus eſt facere ne creditor teneatur accipere, utque juſtè recuſare poſſit incongruam oblationem, nec conſtituatur in mora, nec mora per debitorem incurſa purgetur. Hæc, & quæ ex his ſequuntur, ſunt omnia officia incongruitatis, quæ huc ſiſtit, non autem operatur quin creditore volente, vel ſimpliciter recipiente valeat, & liberationem pariat, prout hîc.

244. Hæc ergo ſolutionis individuitas duos, (ut dixi) habet gradus. Primus quòd creditor (ut in terminis *d.* §. *& harum, in fin.*) non tenetur partem Stichi oblatam

Primus gradus:

oblatam recipere, etiamſi debitor totum quod debet, offerat, puta alter hæredum debitoris mediam partem Stichi, quia ipſo jure non debet ultra mediam, & tamen nec creditor in mora pro ea parte conſtituitur, nec offerens à mora incurſa, & periculo liberatur, nec periculum etiam pro parte in creditorem transfertur, ſicut nec periculum pignoris vel quaſi, tranſit in creditorem *l. pignus*, *C. de pig. action.* & ita rectè tenet Lancelot. Galiau. in *d. l. 2. §. & harum*, *col. 9. ver.* ſed cogita quid. Tum ex defectu debitoris hoc procedit: quia licet offerat totum quod debet, non tamen offert, ut debet, ſcilicet cum ſecuritate, conſenſu, & electione cohæredum in eo Sticho, quia de re fidem non facit, & ſic oblatio incongrua: unde non eſt hic proprius & peculiaris effectus individuitatis, quia hæc omnia ſimplex incongruitas operatur *l. ſi ſoluturus*, *infra de ſolutionibus*.

Secundus gradus. Secundus gradus eſt, quòd etiamſi creditor ſponte & voluntariè ſine ulla proteſtatione partem oblatam receperit, adhuc non ſequitur ulla liberatio in parte ſoluta, ſed integra manet obligatio ut priùs, & omninò idem ſtatus, qui priùs erat, niſi quòd per voluntariam creditoris receptionem purgatur mora ſolventis pro ejus parte, ſi priùs erat in mora: ut ſuo loco dicam. Sed tamen nulla liberatio ex dicta ſolutione, & receptione partis oritur, & ſic obligatio generis, vel alternativæ eſt ſolutione individua utroque gradu, & ſic propriè individua ſolutione.

245. Hic eſt proprius peculiaris, & totus effectus hujus individuitatis ſolutionis, quæ etiam ob id ſolùm dicitur individua, & quo ceſſante, nullo modo diceretur, nec eſſet individua, ſed dividua. Nec abs re tam preſsè & penitiſſimè hæc urgeo: nimis enim & magno non ſolùm diſcentium, ſed etiam profeſſorum, & totius doctrinæ damno erraverunt Doctores, qui individuitatem ſolutionis extra hunc gradum proprioſque ſuos & juridicos limites, ex proprio ſenſu perperàm extenderunt ad primum gradum, & ad quamlibet ſpeciem incongruitatis: utque ſemel admiſſus error latiùs ſerpit, & in alios errores protrudit, eò uſque ventum eſt, ut plures contenderent creditorem quantitatis teneri particularem ſolutionem recipere, etiam ab eodem debitore, ut ſuprà eod. quæſt. 1. nu. 4. non alia occaſione, niſi quòd ea obligatio ſit omni reſpectu, (videlicet contractu, obligatione, & ſolutione) dividua. Unde tanquam à neceſſario & indubitato fundamento colligebant debitorem (creditore invito) dividere poſſe ſolutionem, & particulariter offerre, putantes quòd alioquin non eſſet obligatio dividua ſolutione, non ſolum omittentes delectum potentiæ & actus (videlicet dividui, & actu diviſi) ſed etiam ignorantes differentiam incongruæ tantum, vel etiam individuæ ſolutionis, & unum cum altero perperàm confundentes, ſatis luculenter pœnas dantes tranſgreſſorum limitum legalium.

246. Hæc ergo individuitas ſolutionis admodum curta eſt, brevemque habet excurſum: nec enim à jure introducta eſt, niſi hoc ſolo caſu, quo ſequi poſſet inconveniens difformis in diverſis rebus ſolutionis, quo ceſſante, ceſſat omnino hæc individuitas, quæ propterea non eſt perpetua, ſed facile reſolubilis: ſive enim ſolutio poſſit dividi numero, ut ſi duorum equorum in genere debitor reliquit duos hæredes, ſcinditur enim ſolutio *l. in ſtipulationibus*, *§. operarum*, *infrà eodem*, vel ſi uni hæredum accepto feratur, aut aliter quam per realem ſolutionem ſolus liberetur, procedit liberatio, *ſupra l. ſecunda*, *ſi tamen*.

247. Et ad uberiorem horum explanationem & praxim, addebam quod novem modis uſuvenit, ne quis teneatur partem debiti etiam dividui recipere. Primò quando debitor totius non offert totum *l. tutor*. *§. Lucius*, *de uſuris*, ſed hoc non ſpectat propriè ad materiam dividui vel individui: quia non contingit ex eo, quod obligatio, vel ſolutio in ſe ſit individua, ſed ex eo quod nondum ſit obligatio diviſa, & locus eſt regulæ de particulari ſolutione non admittẽda ab initio, quam explicavimus ſuprà par. 1. q. 1. Idem quando debitor partis offert minus parte ſua. Secundo quando offert totam partem, quam mero jure debet, tamen non offert ut debetur: ut ſuprà §. *& harum*, *in fi.* vel quando jure actionis, vel officio judicis cogi poteſt ad totum: ut ſuprà eod. nu. 238. & 240. Tertio quando III. non offert rem cum æſtimatione deteriorationis, vel cum cauſa debita, puta fructuum.

248. Quarto quando debitor partis, non offert veram partem rei debitæ, ſed impropriam, puta uſumfructum formalem, poteſt creditor recuſare, non ex eo quod eo reſpectu ſit propriè, & ſtrictè individuitas, cum poſſit uſusfructus à proprietate ſeparari, & ſeorſim volenti præſtari: ſed ex eo quod oblatio eſt incongrua: imo nedum incongrua, ſed etiam impertinens, quia uſusfructus formalis in quantum talis non eſt debitus, nec eſt propriè pars rei debitæ, unde ſi de facto datur, & recuperatur, non ſequitur liberatio in aliquo: text. *l. ſi ita ſtipulatus fuero*, *§. Titius*, *infra eod.* ſed tota res peti poteſt, non ex eo quod res obligatione, vel ſolutione in ſecundo gradu individua ſit: ſed ex eo quod nulla vera pars rei debitæ ſoluta eſt. Et ſic hic caſus non ſpectat propriè ad hanc materiam, nec ad individuitatem, quam dicunt ſolutionis, non magis quàm ſi aliud pro alio, vel indebitum pro debito ſolveretur, quicquid ſcripſerit Bart. in *l. ſtipulat. non dividuntur*, *col. 6. nu. 23. infrà eod.* Fateor tamen quod largo modo, inquantum uſusfructus eſt pars aliqualis, nempe integralis rei debitæ, poteſt reſpectu hujus partis dici res individua ſolutione, non ſolùm in primo, ſed etiam in ſecundo gradu *d. §. ſi Titius*.

IV. Vſusfructus formalis.

249. Quintò quando expreſsè pactum eſt, ne creditor teneatur per partes recipere etiam à pluribus debitoribus, vel hæredibus, ut ſuprà eod. quæſt. 3. cum ſeq. Idem ſi teſtamento, vel aliàs legitimè hoc cautum ſit. Sexto quando debitum ex contractu reciproco pro parte offertur, non ad ſimplicem liberationem obligationis perſonalis pro parte, ſed ad finem, ut recipiens teneatur contractum reciprocè implere: non enim tenetur etiam pro parte recepta implere, etiam uni hæredum forte emptoris: ſed totum retinere poteſt, donec integrum pretium, vel aliud debitum ſolvatur, & integrè ſibi impleatur, & è converſo *l. Julianus*, *§. offerri*, *de action. emp. l. fiſtulas. §. qui fundum*, *de contrah. emp.* cum ſimilibus. Sed certe iſtud propriè non concernit individuitatem obligationis, de qua principaliter agimus: ſed magis impropriam illam individuitatis ſpeciem luitionis, vel quaſi, de qua ſuprà eod. nu. 209. Quod enim is, cui pars offertur, non tenetur pro parte implere: non eſt ex eo quod utraque, vel alterutra obligatio ſit individua: quum ſæpiùs (ut in fundo vendito) utraque dividua ſit: ſed ex eo quod is, cui pars offertur (donec plenè offeratur) retinere poteſt quaſi pignus, quicquid promiſit *d. §. offerri*, nec poteſt debitè interpellari, & in mora conſtitui in aliquo, niſi interpellator plenè offerat.

V.

VI.

250. Unde licet æs alienum hinc inde quantum ad onus, & vim perſonalis obligationis tam activè quàm paſſivè dividatur ipſo jure inter hæredes, tamen quia iſtud æs alienum non eſt contractum ſimpliciter, ſed reciprocè, & conſequenter ad onus prius plenè implendi, vel implementum offerendi ex parte agentis, manet illud onus, & non dividitur: & hoc eſt quod inquit text. in *d. l. fiſtulas*, *§. qui fundum*, *de contrah. empt.* Septimò quando agitur de aliquo actu reſoluendo, ſive ipſo jure, ut in *l. quòd ſi uno*, *ſuprà de in diem adjection.* ſive per viam actionis, vel condicendo indebitum *l. ſi non ſortem*, *§. ſi centum*, *de cond. indeb.* vel repetendo tanquam cauſa non ſequuta *l. ſi quis alium*, *infra de ſolut.* vel redhibendo *l. cùm ejuſdem*, *l. plerumque*, *ſup. de adilit. edict. l. cùm te*, *C. de pact. inter empt. & vend.*

ſive per viam reſtitutionis in integrum, *l. tutor*, §. 1. *ſup. de minori.* Sed certè quòd non tenetur quis pro parte diſcedere, vel diſtrahere, non eſt propter individuitatem obligationis, vel ſolutionis rerum quæ hinc inde vertuntur, cùm ſæpiùs ſint per ſe dividuæ: ſed eſt ex eo quòd non tenetur reus ex parte ſua in aliquo diſcedere, vel diſtrahere, niſi ſibi priùs offeratur integrè diſtractus, & integra mutua reſtitutio: & ſic caſus in effectu in idem ferè recidit cum præcedenti, ſed non quantum ad ſingula, propter ea quæ dixi ſuper novo intellectu, *d. l. tutor. ſuprà de minoribus.*

VIII. 251. Octavo generaliter quando præſtatio partis eſſet inutilis ad uſum, in quem comparatur, ut communiter accidit in rebus mobilibus, vel moventibus, quæ diviſionem naturalem (hoc eſt pro diviſo) non admittunt, *l. non amplius in fine, de legat.* 1. unde emptor certi equi non tenetur ab uno ex venditoribus, vel venditoris hæredibus recipere partem indiviſam pro portione offerentis, etiamſi offerens nondum velit recipere pretium pro parte ſua: vel ſi pretium jam erat ſolutum, vel remiſſum. Sed per hoc etiamſi offerens purget moram ſuam, non tamen conſtituit creditorem in mora. Idem in his, quæ naturaliter dividi poſſunt: ſed non ſine notabili damno, *d. l. non amplius, in fin.* text. loquitur tam in parte creditoris, nè teneatur damnosè partem accipere, quàm ex parte debitoris non teneatur cum damno partem tantum dare. Idem ſi pars oblata à debente partem non prodeſſet ad uſum ex compacto deſtinatum. Et hic caſus, ſicut primus & quartus ſpectat ad individuitatem ſolutionis in primo gradu tantùm.

IX. 252. Nono quando partis præſtatio non eſſet rata, nec incommutabilis, prout ſolvitur, & ſic etiam ſponte ſimpliciter recepta non pareret liberationem: ſed ſtaret in pendenti, quo caſu multò minùs tenetur creditor partem oblatam accipere, quàm in caſibus præcedentibus. Et hoc ſolo caſu propriè dicitur in jure obligatio ſolutione individua. Prædictis autem caſibus magis eſt inſufficientia, vel incongruitas ſolutionis, quàm individuitatis, niſi latè ſumpto vocabulo, ut dixi, quod ſatis inſinuant text. in *d. §. & harum, & l. in executione, infrà eod. & l. ſi ſtipulatus ſum*, §. 1. *infrà de ſolution.* ubi obligationes natura, id eſt, obligatione dividuas, ſed effectu, id eſt ſolutione tantùm individuas, exemplificant Juriſconſ. in dictis & ſimilibus juribus, quando ſolutio partis etiam ſponte recepta non adfert liberationem in parte.

253. Nonne hæc videntur valde plauſibilia, & legibus & praxi valde conſentanea? Atqui preſſiùs examinata, dico ad exactam doctrinam non ſufficere ultimam hanc noſtram moderationem, quam in hoc olim meditati ſumus, ut quantò minùs fieri poſſet, à communi diúque recepta ſententia diſcederemus, in qua (ut veritas ipſa victrix nos impellit liberè dicere) tripliciter erratum eſt in hac individuæ ſolutionis materia. Primò circa omnia exempla dicti primi gradus, quæ malè includunt ſub individuitate ſolutionis: quia nullo modo ſpectant ad aliquam individuitatem etiam ſimplicis ſolutionis: ſed ad inſufficientiam, & incongruitatem ſolutionis, ut tetigi ſuprà, num. 206, cum ſeq. Malè ergo hanc prætenſam individuitatem extendunt, diſcrepantes materias miſcendo.

Triplex error.

254. Secundò incautè erraverunt nimis reſtringendo ſecundum gradum (qui jam unicus eſt) hujus individuæ ſolutionis, quem reſtringunt ad obligationem generis vel alternativæ, de quibus in *d. §. & harum. in fin. & in d. l. in executione, §. pro parte, & in l. ſi non ſortem, §. ult. ſuprà de condict. indeb.* quia imò æquè procedit in omnibus obligationibus ſubordinatis, vel ſubſidiariis, & ubicumque ſolutio partis pendet, ſeu conditionalis eſt, ut ſi debes mihi mille talibus nundinis ſub pœna, & interim forte in itinere ſolvis centum, quæ recipio ſine præjudicio juris mei, vel ſimpliciter, pendet ſolutio partis: quia incertum eſt an ceſſura ſit in ſolutionem ſortis principalis, vel in partem pœnæ, vel reſtituenda ſi fortè pœna non conſiſtit in nummis, & tamen hæc obligatio non eſt generis individuorum, ſeu ſpecierum, nec alternativæ, quamvis ſint obligationes ſubordinatæ, & nihilominùs æquè locum habet diſpoſitio, *d. §. & harum*, & jurium ſimilium: quia exempli causâ loquuntur, & ſic non debent (ut vulgo) ad obligationem generis vel alternativæ reſtringi. Idem de ſimilibus, ut ſi teneris dare fundum ſub pœna, nec dictum eſt, rato manente pacto, tu vel unus hæredum tuorum partem dedit, pendet liberatio, & ſolutio: quia ſi perſolvatur in fundo, tunc demum incipit & perficitur ſolutio, aliàs nulla pars fundi ſoluta videtur, ſed quaſi pignus interim data, & retenta. Facit *l. quod ſi ab initio, ſuprà de reb. credit.* & propiùs *l. in executione, §. item ſi ita, infrà eod.*

255. Adde aliud pulchrum exemplum in *l. ſi ita ſtipulatus fuero, §. 1. in fin. infra eod.* videlicet quando pars rei integralis ſolvitur, non enim procedit ſolutio in aliquo, nec in parte quidem ſoluta: textus ibi, *in nulla parte obligationis exoneratur*, & ſic reſpectu partium integralium rei debitæ videtur obligatio certi fundi, vel certæ domus ſolutione individua, quæ eſſet magna limitatio ad reg. *d. §. & harum in princ. & ad l. ſi ſtipulatus, §. 1. infrà de ſolutionibus*, quam tamen Alciat. rejicit in *d. §. & harum, num.* 4. dicens, quod pars integralis non eſt propriè pars fundi, & eam ſolvens non dicitur ſolvere partem debiti. Sed imo quod pars integralis ſit etiam verè & propriè pars rei, textus eſt in *l. malum navis infrà de verb. ſignif. in l. cum qui ædes*, ibi, *duabus rebus conſtent, ſolo & ſuperficie. ſuprà de uſucapio.* & de uſufructu, quod ſit pars fundi, etiam in hac materia ſtipulationum, textus eſt in *l. qui uſumfruct. infra eod.* & aliàs generaliter *l. cum filius. §. dominus, ſupra de leg.* 2. Non obſtat no. ſupra eod. num. 248. quia uſusfructus formalis inquantùm talis, (ut ibi) non eſt pars fundi, ſed jus in re aliena. §. 1. *Inſtit. de uſufruct.* dico ergo non eſſe hìc novam limitationem, ſed novum exemplum individuæ ſolutionis in ſecundo & vero ſuo gradu, in ſolutione revocabilis partis integralis, ut ſi debitor fundi ſolvit nudum uſumfructum, non liberetur in aliquo, nec in parte quidem ſoluta: quia pars illa revocabilis eſt, ſeu reſolubilis multis modis, etiam ſine culpa creditoris. Et ſic non cedit in ſolutum partis, ſed pendet, & interim traditio hujuſmodi uſusfructus eſt tanquam pignus reſolubile, vel ceſſurum in partem ſolutionis, ſi ſtet, & conſolidetur ſequente datione proprietatis. Idem in ſimilibus. Sed ſi inciperetur à datione proprietatis, quia pars illa integralis incommutabiliter acquiritur, ſtatim ſequeretur liberatio in ea parte. Unde dici poteſt hoc exemplum non tam ſpectare ad individuitatem ſolutionis, quàm ad inſtabilitatem, ſeu revocabilitatem. Quemadmodum etiam ſolutio totius non parit liberationem, nec totius nec partis, etiamſi dominium transferatur, quando res ſoluta per condictionem indebiti, vel ſine cauſa repeti poteſt, *l. cum is, §. 1. l. Neratius, ſuprà de cond. indeb. l. cum quis, §. qui hominem, l. ſi mihi, infra de ſolution.* hoc enim non eſt propter individuitatem ſolutionis (cùm totum ſolutum ſit, nec ſolutio diviſa) ſed propter infirmitatem & commutabilitatem ſolutionis.

256. Tertiò erratum eſt, quia hæc individuitas ſolutionis ſic ampliata, non eſt propriè, nec adæquatè (reſecando ad vivum) individuitas, ſed inſufficientia, & incongruitas: quia etiam in hoc ſecundo gradu, quando receptio partis non fecit liberationem in parte, ſed pendet, non eſt ex eo, quòd ſolutio ſit individua, ſed ex eo, quod non eſt diviſa, nec cenſetur animo dividendi pars recepta. Non ergo ſpectat ad individuum, ſed ad indiviſum, quæ valdè differunt: ut ſuprà eod. nu. 202. & latiùs infra parte 3. qu. 1. Tamen quia in hoc ſecundo gradu receptione partis etiam voluntariè, & ſimpliciter facta, ſolutio non dividitur, hoc

habet aliquam affinitatem cum materia individui: ideo poteſt ἐν πλάτει individuitas ſolutionis nominari in hoc ultimo ſtatu, vel gradu, ſed impropriè, ſecundum quid tantùm. Porro quamvis deſtruere poſſemus hanc adhuc uſque receptam theoriam, cùm fruſtrà fiat per plura, quod fieri poteſt per pauciora, *l. ult. C. de donatio.* & improprietates non ſunt multiplicandæ, gloſſ. ult. *cap. propterea, extrà de verbor. ſignificat.* Joan. Andr. in addit. Speculi de inſtrumento, editio. §. 16. verſic. fecerit: ſed quantum fieri poteſt (præſertim in re alioquin intricata & confuſa) vitandæ.

257. Quare hanc impropriam ſolutionis individuitatem à definitione membris & gradibus individui rejicere, eamque partim ad incongruitatem, partim ad ſuſpenſionem ſolutionis relegare promptum ſit, non obſtantibus juribus nuper allegatis numer. 255. quia obligationis dividuæ nulla lex probat ſolutionem eſſe individuam, ſed tantum quandoque indiviſam, ut in juribus, quæ obſtare videntur, fateor ſolutionem eſſe verè & propriè individuam, quando obligatio talis eſt: ab ea enim pendet, & ejus naturam ſequitur. Verum quia non ſum novitatis affectator, nec niſi neceſſitate cogente ſolitus ſum innovare, & hæc ſolutionis individuitas jam uſu omnium recepta, non incommodè retineri poſſit, illam retineo, parcens quantum fieri poteſt multorum Doctorum ſcriptis nec non laboribus & pudori eorum, qui jam illis imbuti ſunt. Nunc ante emaculationem textualem, & finem hujus ſecundæ partis quædam quæſtiones ſpecialiter excutiendæ ſunt, & magis neceſſariæ ad totius materiæ elucidationem, & partis ſequentis exonerationem.

Quæſt. prima. 258. QUÆRO PRIMO, quæ ſit vera & propria ratio, cur aliquid dicatur dividuum vel individuum, vel cur obligatio ipſa ſit dividua, vel individua, tam in dando, quàm in faciendo? Hoc utpote totius materiæ fundamentum cumprimis neceſſarium eſt. Breviter ſolutio patet ex prædictis, quia in hac materia Dividuum propriè dicitur, quod poteſt pro parte. Individuum, quod non poteſt pro parte præſtari: ut etymon verbi, & text. *ſuprà eod.* §. *& harum.* oſtendit. Et obligatio ipſa dicitur individua non ex eo ſolo, quòd pars invito creditore ſolvi non poſſit, (quod propriè ſpectat ad indiviſum, & non ad individuum) ſed ex eo quòd debitum ipſum non poteſt verè per partes ſeorſim ſolvi. Unde vinculum obligationis inter plures principales debitores, vel unius debitoris hæredes non dividitur, ſed poteſt creditor unum ex eis in ſolidum exigere ex vi, & natura actionis: ſecus ſi ex accidenti pacti præter naturam actionis vel negotii, quia ut dixi ſuprà §. *& harum.* pactum & etiam diſpoſitio teſtatoris, quòd plures teneantur in ſolidum, non facit obligationem individuam, ſed eam multiplicat.

259. Ex his ſequitur quòd ſive in dando, ſive in faciendo, vel non faciendo, eadem eſt ratio dividuitatis, vel individuitatis. Quemadmodum enim in dando dicitur illud dividuum, quod pro parte dari poteſt, ut decem, Stichus, vel fundus: & individuum, quod pro parte dari non poteſt, ut ſervitus prædialis: vel libertas ab ea ſervitute, vel manumiſſio ſervi, *l.* 3. §. 4. *ſuprà de ſtatu-lib.* ita in faciendo, illud factum dicitur dividuum, quod pro parte ſeorſim fieri poteſt, ut traditio poſſeſſionis, vel etiam nudæ detentionis fundi. Illud vero factum individuum quod pro parte ſeorſim præſtari non poteſt, ut erectio ſtatuæ, vel ædificatio theatri, molendini, vel domus. Et ſimiliter in non faciendo, illud non factũ dividuum eſt, quod poteſt pro parte non fieri, pro parte vero fieri, vel contraveniri: ut patientia fruendi fundo per modum uſusfructus, quæ pro parte tam fundi quàm fructus præſtari vel ſubſtrahi poteſt. Item amplius non agi, vel ratum haberi, videlicet ad rem dividuam, puta fundum, vel alienationem fundi: ſecus ſi ageretur de non amplius agendo, vel ratum habendo ad individuum, puta ſervitutem prædialem, *repletionem foſſæ, dejectionem muri:* quia tunc illud non agere, vel ratum habere, eſſet individuum. Et generaliter illud non factum eſt individuum, quod non poteſt pro parte fieri vel omitti, ſive in quo non poteſt peccari, vel contraveniri, niſi in ſolidum: ut inquit text. infrà *l.* 4. §. *Cato.* Hoc 2. erat tantum in margine.

260. Quemadmodum etiam obligatio dandi dicitur dividua, quia dando partem dicitur impleri vel dari in parte: & in pluribus debitoribus, vel hæredibus ſolvens partem ſuam, dicitur ex bona fide implere. Individua vero, quando pars dari non poteſt: ita & obligatio faciendi, vel non faciendi toties dividua eſt, quoties pro parte ſeorſim fieri vel impleri poteſt, ut traditio, vel reſtitutio fundi, aut alterius rei dividuæ. Toties autem individua, quoties non poteſt, vel non cenſetur etiam in parte impleri, niſi toto facto, vel non facto, ut in patientia uſus ſervitutis prædialis, vel factione certi operis, quia effectio ipſa individua eſt, quantumvis opus ipſum poſtquàm factum eſt, ſit dividuum, *l.* 3. §. *pen. de leg.* 3. *l. ſi is qui quadringenta, in fin. ad leg. Falcid.* Et ſic idem ſcopus, eædem rationes (ſcilicet propinquæ & immediatæ) dividuitatis & individuitatis in obligatione dandi, vel faciendi, aut non faciendi: & conſequenter ſemper judicari debent dividuæ, niſi quando & quatenus apparet de contrario.

261. Multum ergo erraverunt omnes Doctores quantumvis non minus acutè, quàm plauſibiliter videantur philoſophati in ratione dividui & individui, & præcipuè Bart. quem omnes ſequuntur in *l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 2. *nu.* 7. in 7. oppo. & pleniùs, col. 2. qu. 3. ubi concluſivè tradit duas regulas facti individui cognoſcendi & judicandi, & unam facti dividui. Prima regula, quod illud factum dicatur individuum, quod pro parte impletum non affert tantam utilitatem reſpectu partis, quantam totum reſpectu totius: ut inſulam ædificari, foſſam fodi, Romam iri. Secunda regula, quod illud factum dicitur individuum, quod ſi pro parte fiat, & pro parte intereſſe præſtetur, contigit fieri ſolutionem in diverſis rebus, ideò individuum eſt, etiamſi alias implementum partis tantam afferat utilitatem in parte, quantam impletum totius in toto: ut in exemplo fundum tradi.

262. Tertia regula, quod illud factum dicatur dividuum, in quo duo copulativè concurrunt. Primum quod pro parte impletum afferat tantam utilitatem reſpectu partis, quantam totum reſpectu totius. Secundum, quod ſi pro parte fiat, & pro parte intereſſe præſtetur, adhuc continget fieri ſolutionem in eadem re: ut cum quis tenetur ad reſtituendum ſacculum pecuniæ. Et ſic vult Bart. antequàm dicatur aliquod factum dividuum: quod hæc duo ſimul adſint: ut autem ſit individuum, ſufficiat alterum deeſſe. At qui hîc, & ubique ferè in jure non minùs conqueri poſſim de ſeculi hujus ingrati hominibus, quod Baſilius ille magnam olim de vulgo Theologorum ſui temporis dicens, τεχνολογοῦσι μᾶλλον ἢ θεολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι. Quam enim laborum meorum mihi gratiam referent, qui domum meam interim perfodi, nedum me contumeliis adfici paſſi ſint (ut impios ἀλάστορας taceam qui uxorem unicam ſtudiorum meorum Mœcenatem gravi mœrore intabeſcere, morique coëgerunt) vulgus autem me miſericordia, non invidia dignum putant: qui vero per mea ſcripta judicibus probata cauſam iniquam amiſerunt, ad me queſtum veniunt, fugientibus his qui per eadem ex inſperato vicerunt, & tanquam fortuitò inventum habent: quod ſi ſcenæ ſervire voluiſſem, omne punctum apud hujuſmodi Principes & vulgus tuliſſem. Sed ad rem.

262. Quantum theoria hæc Petri, Bartol. & ſequacium artificioſiſſime elaborata eſt: tantum a veritate juris, & ſenſu legum diſtat, tantumque abeſt ut lucem aliquam ingeniis diſcentium afferat, ut per meram mentium carnificinam, in profundiſſimas tenebras demergat, uſque adeò in omni genere doctrinæ

periculoſiſſimus eſt error in principiis, & ſi rectè excutias dictam theoriam, videbis non eſſe nativam explicationem mentis, & æquitatis legalis, quam ſemper quærimus, ſed extraneum hominis conceptum tanta arte, tantoque labore fabrefactum, ut nihil operoſius adduci poſſe videatur: utque contraria undique occurrentia ſuffugere liceat, tametſi interim vera legalis intelligentia non aperiatur, ſed velut injecta terra magis obſtruatur, reclamante etiam nonnihil (ſed apud cordatiores) conſcientia, communique ſenſu ſubindicante, alium fuiſſe legum ſenſum, nec veteres illos Jureconſultos ad frigida hujuſmodi ſpinoſiſſima, & ſophiſtica commenta animum advortiſſe, multominus ad ea, quæ (nec per ſomnium quidem cogitarunt) reſponſa, & jura ſua alligaſſe.

264. Sed vide in quæ præcipitia ducat illa theoria. Primum ut omnia fere facta ſint individua, nullumque ſit dividuum, niſi conſiſtat in ſimplici traditione, vel reſtitutione, ſeu non petitione pecuniæ, in quo Bartol. textibus apertis & ineluctabilibus victus cogitur de gradu decedere, limitando theoriam ſuam ut non procedat generaliter in obligatione rem, ſcilicet fundum, vel ſpeciem reſtitui, in quo mirum quam anxiè ſe torqueat in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, in 8. oppoſ. ut vel coloratam aliquam differentiæ rationem reddat inter obligationem rem tradi, & rem reſtitui. Deinde infert Bart. quòd in *d. §. Cato*, obligationes illæ, amplius non agi, rem ratam haberi neceſſariò debeant reſtringi & intelligi, quando agitur de pecunia, puta mutuatitia: ſecùs ſi de fundo, ſpecie, vel alia re quacumque: & ſic ſecundùm eum nullum factum dividuum, niſi conſiſtat in pecunia, vel in rem reſtitui. Poſtremò infert quòd illa facta quæ dicit dividua, ſunt dividua quoad omnia, ſcilicet obligatione, ſeu petitione, & ſolutione, & etiam quoad commiſſionem pœnæ inter hæredes, licet non in principali debitore: quæ differentia eſt contra mentem, & rationem, *§. ſi ſortem, in l. ſeq.* Hæc abſurda pro oraculis tradit Bart. poſt Petrum, & alii poſt eos: ex quibus multò plura ſequuntur quæ ſigillatim perſequi nuſquam eſſet finis.

265. Ut autem vel protervis ſatisfiat, expungamus præfatas regulas. Prima nihil concludit, quia ſequeretur quòd datio domus, vel fundi, ſaltem datio certi hominis, vel equi non eſſet dividua, ſed individua etiam obligatione & ſolutione: quia notum eſt quòd datio partis (maximè in rebus moventibus animatis) non adfert tantam utilitatem in parte, quantam datio totius in toto *l. Mævius in fin. famil. erciſcund. l. Mævius §. in fundo, de legat. 2. l. 1. ſupra comm. divid.* Et tamen hoc non obſtante hujuſmodi datio eſt omni reſpectu dividua: ut omnes fateri coguntur, per tex. *in l. ſtipulatus, §. 1. de ſolution.* Præterea obligatio certum fundum, domum vel Stichum reſtitui, non adfert tantam utilitatem in parte quoad partem, ſicut in toto quoad totum, & tamen eſt dividua, ut fatetur Bart. & ſic illa regula falſa, pro quo ineptè Bart. citat *l. in executione. §. ſecunda ſpecies, infrà eod.*

266. Quia obligatio, de qua in d. §. ſecunda non eſt individua ex eo quòd præſtatio partis non afferat æqualem utilitatem pro rata: ſed ex eo, quòd nec partis quidem præſtatio ſeorſim fieri poteſt, quando ut inquit text. totius unius operæ effectus, id eſt effectio, ut dixi ſuprà, nu. 259. in obligationem deducta fuit, quæ in partes ſcindi non poteſt. Præterea etiam ſecundum mentem Bart. ſi rectè inſpicias, illa prima regula eſſet ſupervacua, & ſufficerent ſecunda & tertia, quæ adhuc deberent conflari in hanc hypotheticam, ſi ſolvendo intereſſe pro parte, fiat ſolutio in diverſis rebus (ut in fundum tradi) individua eſt: ſi vero adhuc fieret ſolutio in eadem re (ut in reſtitutione ſacculi pecuniæ) dividua eſt: huc enim recidit tota theoria Bart. Sed nihil hoc ineptius, quia nullo modo concernit aliquam veram individuitatem vel dividuitatem obligationis: ſed impropriam ſolutionis tantùm, ut & *in l. executione, §. pro parte, infrà eo.* quem text. Bart. perperàm pro ſe adducit.

267. Alii alias tradunt notas Dividui & Individui, videlicet ut tunc demum ſit individuum, quando plures obligantur in ſolidum, quod eſt ineptum. Tum quia hic eſt unus de effectibus individuitatis, de quo non quæritur, ſed quæritur quomodo ab initio ſciatur, quæ ſit obligatio dividua, quæ vero individua, tum quia licet hic effectus ſemper ſequatur obligationem individuam: tamen quandoque comitatur obligationem merè dividuam, ut quando plures ex pacto, *ff. & C. de duob. reis, per tot.* vel ex teſtamento *l. eadem in princ. infrà de duob. reis, l. ſi ex toto. §. 1. de leg. 1.* vel ex ſententia judicis, vel alia diſpoſitione ſunt obligati in ſolidum ad ſolutionem ejuſdem ſummæ: hoc enim nullomodo facit obligationem individuam, niſi aliunde ſit individua: ſed ſolùm eam quoad vinculum multiplicat: & facit in ſolidum reſidere ſuper ſingulos hoc modo obligatos, non autem ſuper eorum hæredibus: quia quòd principales tenebantur ſinguli in ſolidum, non erat ex natura obligationis, vel rei debitæ, ſed per accidens, ſicut quando unus ſolus eſt debitor certæ ſummæ: ut diximus ſuprà ead. parte, ſuper *§. & harum, q. 2.*

268. Alii non ex ſeipſis, ſed poſt tex. *in d. §. Cato*, aliam notam adducunt, dicentes factum eſſe individuum, quando contraventio unius ex hæredibus promiſſoris tantum nocet ſtipulatori, quantum contraventio omnium; dividuum autem, quando contraventio non nocet, niſi pro parte contravenientis. Sed cùm hæc nota propius cæteris veritati accedat, mirum eſt cur eam reſtringant ad commiſſionem pœnalis ſtipulationis adverſus hæredes, *ut in d. §. Cato*, ubi multum omnes aberraverunt à ſcopo, putantes deciſionis rationem in utroque membro eſſe per hanc notam: quod eſt falſum: quia licet contraventio unius non noceat tunc niſi in parte; tamen regulariter tota pœna committitur contra omnes, ut infra dicemus. Præterea nec hæc nota bona eſt, licet colorata, non tam ex eo quòd non concernit, niſi facta negativa, quàm ex eo quod ut quid ſit individuum, non requiritur quòd contraventio, vel omiſſio unius tantum noceat, quantum omnium: ſed ſufficit quòd non poſſit præſtari, vel omitti pro parte ſeorſim ſumpta.

269. Concludimus ergo quod unica eſt κύρια, & principalis nota dividuæ vel individuæ obligationis tam in obligationibus dandi, quàm faciendi, videlicet dividuæ, quando debitum pro parte ſeorſim præſtari, vel impleri poteſt: & individuæ quando non niſi ſimul, vel in totum ſive ſemel, ſive ſucceſſivè, & hoc naturalis ratio, & communis ſenſus indicant, & omnium legum verba & mens conſentiunt, & diſponunt, quæ nuſquam volunt ullam obligationem ſive dandi ſive faciendi eſſe individuam, niſi quando id quod bebetur pro parte, ſeorſim dari, vel fieri non poteſt: ut patet *ſupra ead. l. §. & harum. §. ex his, & infra ead. l. in execut. l. cum ex cauſa, & ſuprà ad leg. Fal. l. ſi is, qui. §. 1.*

270. Et intelligendum non poſſe dari, vel fieri pro parte, non modò quando illud procedit ex neceſſitate (ut in datione prædialis ſervitutis, vel patientia uſus illius, & ſimilibus contractu individuis: ubi impoſſibile eſt dationem vel factum, vel momento temporis ſcindi in partes ſive diviſas ſive indiviſas, ſed neceſſe eſt totum eſſe, vel fieri ſimul aut nihil) ſed etiam quando illud procedit non ex neceſſitate præciſa, ſed ex natura rei debitæ, ut quando licet non habeat neceſſario partes ſuas ſimul, ſed ſucceſſivè: tamen ante implementum non dicitur vera pars rei, quæ nondum eſt, & ſic præſtatio partis ſeorſim vel per ſe tantum, repugnat implemento fidei debitæ, ut cùm debetur exædificatio domus, vel navis, vel ſtatuæ, vel aliud certum opus: tunc enim in diſpoſitione & obligatione eſt forma ipſa, ſive effectus, & conſummatio operis, quod in partes ſcindi non poteſt, nec propriè, nec ex mente: non enim propriè dici poteſt facta pars operis futuri, ante-

quàm opus ſit, & multo minus ex mente, ſi debitor totius integri operis velit parte facta ceſſare, & meam partem offerre: neque enim verbis, nec menti contractus in aliquo ſatisfecit, donec totum ſit completum *d. l. ſi is qui, §. 1. d. l. in executione. §. ſecunda.* Priore caſu propter neceſſitatem obligatio individua eſt omni reſpectu: poſteriore verò caſu propter futuri operis formam, vel conſummatum effectum principaliter intentum (qui non advenit ante perfectionem) individua eſt obligatio, non contractu, ſed obligatione & præſtatione.

271. Et ſic vides quod nulla reperitur obligatio contractu vel omni reſpectu individua, niſi in his, quæ neceſſariò individua ſunt, quæ quandoque in dando, quandoque etiam in faciendo vel non faciendo conſiſtunt, licet non multa ſint horum exempla. Et ratio manifeſta eſt, quia alioqui pro parte in diſpoſitionem deduci poſſent, & ſic ſaltem eſſent contractu dividuæ.

272. Non etiam reperitur in jure obligatio contractu dividua, ſed obligatio individua in his quæ ſunt in dando: ſed tantùm in his quæ ſunt in faciendo, & crebrius in facto ſucceſſivo, non quolibet, ſed vel certæ futuræ formæ, ut ædificandæ domus, vel navis: tunc enim licet hujuſmodi factum naturaliter recipiat partes non ſolùm ſucceſſivas, ſed etiam interpellatas: tamen quia habetur reſpectus ad formam futuram, & effectum operis, quod non poteſt eſſe pro parte, non recipit præſtationem ſive ſolutionem per partes: & ante formam completam quicquid fit, non propriè cenſetur pars rei debitæ, quæ nondum eſt, ſed futura eſt, ſed cenſetur præparamentum quoddam: vel ſi factum ſucceſſivum non contineat ex forma obligationis certam futuram formam vel futurum opus permanens, tamen concernit certam operationem continuam, ut opera diurna quæ licet non recipiat individuitatem ex certa futura, & debita forma, tamen recipit individuitatem propter continuitatem: quia non poteſt præſtari per partes interpellatas diverſorum dierum, quia jam non eſſet eadem, ſed alia atque alia opera, niſi eſſet continua *l. ſi non ſortem. §. liberum de condict. indeb.*

273. Quandoque ſed rariùs, in jure reperitur obligatio contractu individua in facto momentaneo (accipiendo momentum prout iſſ jure, & uſu commerciali, vel practico hominum: non ut apud Metaphyſicos) ut tradere poſſeſſionem, vel quaſi ſervitutis prædialis. Hoc enim, etſi momento fieri poſſit, non tamen pro parte, nec promitti quidem. Adde ut liberare debitorem tertii, vel filii è carceribus, vel eximere fundum ab hypotheca tertio debita, qui non eſt diviſurus: quamquam enim hæc duo ultima exempla crebriùs, & recta fiant dando, ſcilicet ſolvendo mulctam, vel ſummam debitam, quæ dividua ſunt: tamen quia debitori ipſi nihil ex natura obligationis eſt dandum, ſed faciendum: & etiam poteſt promiſſum impleri alio modo, quàm dando per promiſſorem illi tertio, qui nexum vel hypothecam tenet, dicitur obligatio faciendi non dandi: ut latè probavimus ſupra in princip. num. 14. 18. & 32.

274. Nec obſtat quòd in primo exemplo plures domini fundi ſervientis poſſunt ſeorſim quaſi tradere, vel conſentire *l. per fundum ſupra de ſervit. ruſticor. prædior.* quia quorumdam conſenſus non ſunt niſi præparamenta, nec conſummatur actus, niſi conſenſu ultimi, text. in *d. l. per fundum, & l. ult. ſupra communia prædior.* Minùs obſtat quòd hujuſmodi ſervitus, & ejus quaſi poſſeſſio poteſt retineri, perdi, vel etiam acquiri pro parte diviſa fundi, quia tota ſolida in ea parte velut in fundo ſeparato quæritur, perditur, vel retinetur: non enim minuitur vel augetur in ſua ſubſtantia, ſed bene in extenſione, vel reſtrictione majoris vel minoris latitudinis, ut dixi ſuper *l. ult. ſupra quemadmodum ſervit. amit.*

275. Minùs obſtat quod ad duo ultima exempla, ſi quis dicat, quòd tres ab initio poſſunt promittere eximere è carceribus, vel hypotheca ſinguli pro certa æquali, vel inæquali parte, vel quod unus ſolus poteſt promittere pro certa parte, puta uſque ad ſummam, & valet obligatio pro illis partibus, fateor, ſed hoc eſt, quia verba intelliguntur ſecundum materiam ſubjectam *l. ſi uno in princ. ſupra loca l. inſulam de præſcript. ver.* tunc enim patet quod non agitur, ut hi promittant facere ipſam exemptionem, vel luitionem, ſed ut promittant ad illam contribuere. Porro longè aliud eſt promittere factum, & effectum eximendi è carceribus, vel tali hypotheca, vel ædificandi domum: Aliud promittere dare, vel contribuere certam, vel incertam ſummam ad hoc per alium faciendum, vel curandum, illæ faciendi, hæ dandi obligationes ſunt, ut dicemus infra eadem parte, quæſt. 4. Illæ individuæ, hæ verò dividuæ.

276. Extra prædictos caſus ſupra num. 271. 272. 273. omnis obligatio remanet naturaliter dividua obligatione, licet non ſemper actu diviſa ſit, quæ omnia & ſingula in ſumma ratione naturali, & æquitate conſiſtunt. Summa toties & eatenus obligatio & conſequenter ſolutio propriè loquendo individua eſt, quoties & quatenus natura rei debitæ, vel bona fides præſtationi partis repugnat. Hæc eſt vera clavis & [illegible] totius hujus ubertimæ materiæ tam abſoluta & ſufficiens, quam brevis, tam ad praxim, quàm ad ſinceram theoriam accommoda, tam aliena à tenebricoſa, ſophiſticoſa, & ingeniorum carnificina, quam lumini naturali legumque menti conſona. Hic eſt ſcopus, ad quem perpetuò remis veliſque tendimus: ut jura omnia ad praxim æquitatis, hoc eſt ad artem boni & æqui, quem in finem tantum ſcripta ſunt, reducamus.

277. Quò magis odio habenda & rejicienda eſt omnis ſophiſtica, legumque perverſa interpretatio, quia factum eſt ut multis ſæculis in præcipuis partibus juris nec doceretur, nec diſceretur in ſcholis legalis & practicabilis æquitas: ſed commentitia, & artificioſa ſomnia cum logomachiis infinitis, ut ad ſinceram praxim, rectumque judicium inutilibus, ne dicam nocentiſſimis: ita ad contentiones cauſarumque nundinationes: judicumque præſertim craſſorum, aut inexpertorum deceptiones aptiſſimis. Comperta loquor, cùm uſque hodie bona pars legum, accedentibus ad forum & æquitatis tribunalia longè aliter ex rebus ipſis & communi ſenſu intelligendæ ſint: quam ex ſcholarum & commentariorum velut inſomniis magna ex parte dediſcendis, & meritò: ut enim tenebricoſa, & implicatiſſima eſt ſophiſtica, ita ſimplex, lucida veritatis oratio. Et licet juris civilis ſcientia ſit diffuſiſſima, & multa indigeat memoria, ſimplex tamen eſt & parabilis in ſe, cum ad nihil aliud tendat, quam ad ſimplicem æquitatis notitiam, imò nihil aliud eſt quàm ipſa ſimplex, & lucida æquitatis notitia: ſed jam nimium vindicandæ veritatis affectus erumpit, pergamus ad reliqua. Contra ſophiſticam.

278. SECUNDO QUÆRO, An ſtipulatio vel obligatio rem tradi, vel reſtitui ſit dividua, vel individua? Hæc eſt biceps & controverſiſſima quæſtio prima, quæque adhuc perturbavit, & fruſtra exercuit ingenia omnium Doctorum apud quos invenio initio ſeptem, poſteà 14. tandem ſeptemdecim opiniones. 1. Opinio. Prima fuit ἀνώνυμος quorumdam antiquorum, quòd hæ obligationes non differunt inter ſe, ſed penes qualitatem contractus: ut ſi talis obligatiorem tradi, vel reſtitui deſcendat ex contractu bonæ fidei, ſit dividua *l. 3. §. hæred. ſupra commoda l. quod ſi nolis, §. ſi plures ſupra de ædil. edict.* Si verò deſcendat ex contractu ſtricti juris, & tunc ſit individua *l. ſtipulationes non dividuntur, infra hoc tit.* & movebantur ut refert Cynus in *Auth. hoc ita. q. 2. C. de duobus reis*, quia bonæ fidei actiones mitiùs ducunt obligatum, quàm actiones ſtricti juris: quod reprehendit Cynus dicens quòd imo ducunt

aſperitas, ut patet in uſuris, *l. in bona fidei, C. de uſur. & l. 1. C. de condict. indebiti*, Bar. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, in 8. oppo. nu. 8. hanc reprobationem confirmat, addens quòd ea opinio in ſecundo membro eſt contra *l. ſi plures, ſuprà de vi & vi armat. & l. in condictione, ſuprà de condiction. furt.* & omnes ubique ſequuntur. Ego verò aliter reprobo, & novè contra omnes dico, quòd *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, non minùs loquitur, & exemplificatur, in conventionibus bonæfidei, quam ſtricti juris: quia ſtipulatio indifferenter omnibus conventionibus adaptatur, l. 5. §. conventionales: hoc titul. & ſæpe in præcedentibus dixi. Et nulla lex, nulla ratio in hac materia differentiam facit inter contractus bonæfidei, vel ſtricti juris.

II. 280. Secunda opinio etiam ἀνώνυμος, veterum, quòd etiam non differant inter ſe, ſed penes originem, & eſſentiam contractus: diſtinguentes, aut obligatio rem tradi, vel rem reſtitui contrahitur re, & eſt dividua quantum ad obligationem, & inter hæredes dividitur, quia obligatio re non contrahitur in plus quàm pervenit. Aut contrahitur verbis, & tunc eſt individua: ut in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ubi num. 8. Bart. hanc opinionem reprehendit, per *d. l. in condictione, ſuprà de condiction. furti.* Et omnes in hoc Bart. ſequuntur. Ego verò ideò reprehendo, quia individuitas reſpicit eſſentiam, vel naturam ipſius rei debitæ, ut ſæpe probavi.

III. 281. Tertiam opinionem facit gl. Accur. in *l. 1. § ſi apud duos gl. ult. ſupra depoſiti.* ubi ſentit has obligationes non differre, ſed ſemper dividuas eſſe, tam in pluribus principalibus, quàm in pluribus unius hæredibus, niſi actum ſit ut in ſolidum teneantur: & ad *d. §. ſi apud duos.* Reſpondet quod ibi fuit actum, ut teneantur in ſolidum: & pariter ad *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, intelligit illam quando actum erat rem pro parte reſtitui non poſſe. Et quamvis gloſſ. non utatur, niſi verbo, reſtitui, tamen ratio ſua & mens æquè concludit in rem dari, ut & Doctores generaliter illam intelligunt. Et certè intelligendo actum expreſsè, vel tacitè gloſſ. habet bonam, & æquam rationem, & propiùs cæteris accedit, nec meruit, ut divinatoria, tam turpiter reprobari per Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ubi num. 8. dicit eſſe unam truffam, ſed ipſe longè deteriùs, & ſophiſticè loquitur: ut infrà liquebit. Quid quod ipſemet Bart. illam gloſſ. approbat & ſequitur in *l. ſi ut certo, §. ſi duobus vehiculum, col. 2.* & ibi Bald. *ſuprà commoda.* & Paul. Caſtrenſ. in *d. §. ſi apud duos.*

IV. 282. Quarta opinio fuit Petri Pertici in *l. pro hæreditariis, C. de pact. & oblig.* & Cy. in Auth. *hoc ita, C. de duobus reis.* quòd etiam hæ ſtipulationes invicem non differant: ſed utraque ſit dividua obligatione, ſolutione verò individua. Hanc opinionem reprehendit Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, nu.* 8. per illum text. ubi æqualiter individuæ dicuntur fundum tradi, & foſſam fodi, & inſulam fabricari. Sed conſtat, quòd inſulam, vel aliud opus fieri, eſt individuum obligatione, *l. in executione, §. ſecundo, infrà eod. l. fideicommiſſ. §. pen. de legat. tert.* ergo obligationem rem tradi individuam eſſe obligatione nedum ſolutione. Hîc eſt nodus Gordius, quem nemo diſſolvere potuit, cujus ergo omnes erraverunt. Nos non enſe (ut ille Macedo) ſed vivis rationibus & textibus ipſis legum diſſolvemus. Hanc tamen opinionem Petri Pertici diſertè tenet Bald. in *l. ſi duo ſuprà depoſiti.* Paul. in *d. §. Cato.* Paul. Alex. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur col. 3. verſic. ſed adverte.* ubi dicit hanc in puncto juris veriorem, cum quibus tranſit confuſaneus ille conſarcinator Baſcoletus in arbore Dividui & Individui, cellula 4. col. 1. verſic. quarti dicebant: quod quam ſit inter doctores lubricum & deſultorium vide apud Carol. Ruinum in rep. *d. §. Cato.* à num. 29. uſque ad numer. 45. & apud Harmanoct. Detum ibi, num. 153. aduſque num. 162.

183. Quinta opinio eſt Bart. poſt Dinum infrà eod. *§. Cato. in 2.* oppo. & in *l. ſtipulationes non dividuntur*, in 8. oppo. & ubique, ubi tenet quòd differunt: & quòd obligatio rem tradi eſt utroque modo individua: obligatio verò rem reſtitui ſolutione tantùm, ſed obligatione dividua. Et hanc communiter Doctores ſequuntur: & latè propugnat Socinus in *d. §. Cato.* col. 6. & 7. & conſ. 16. num. 23. cum ſequenti, lib. 4. Hieronymus Butigella *d. §. Cato.* à num. 65. uſque ad num. 86. Et ibi Claudius Aquenſis, num. 9. cum ſeq. Et mirum quàm audaci, ſed falſa confidentia Doctores Scholaſtici rerum forenſium, & praxis expertes, hanc teneri dicant in judicando & conſulendo: ut Baſcoletus in d. ſua arbore char. 40. V.

284. Sexta opinio fuit Angeli Peruſi. in d. *l. ſtipulationes non dividuntur*, circa obligationem rem tradi, vel alterius facti, ut ſint omni reſpectu individuæ, niſi quando debitor præciſè cogi poteſt ad factum: quia tunc ceſſat inconveniens, *§. pro parte, in d. l. in executione.* Et ſic ſunt dividuæ obligatione, & ſolutione: quam opinionem reprobat Joan. Imola. ibi, & in *d. §. Cato.* dicens quòd licet interdum poſſit quis cogi præciſè tradere, tamen poſt moram ſtatim ſuccedit obligatio ad intereſſe ad electionem actoris, *l. 1. ſupra de actio. empt.* unde non poteſt negari quin ſit obligatio variabilis. Sed Ludov. Romanus hanc conſiderationem Imolæ reprobat, quia non debet attendi quòd obligatio ſit variabilis voluntate creditoris, & ſibi imputet, qui eligit. Tandem Alex. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 4. & alii poſt longas diatribas reſolvunt, quòd limitatio Angeli poteſt procedere quoad obligationem, ſed non quoad ſolutionem, id eſt, ut obligatio ſit dividua, ſed remaneat ſolutio individua. Noviſſimi verò aliter diſtinguunt, ut Hiero. Butigel. in *d. §. Cato. num.* 66. cum ſeq. ubi ſequitur opinionem Angeli in caſu venditionis, quando venditor eſt dominus: quia tunc etiam præciſè dare tenetur: & ſic obligatio dividua eſt, aliàs ſi non eſt dominus, ſequitur opinionem Bart. & communem, ut ſit individua. At Joan. Crott. ibi rep. 1. col. 9. num. 38. nititur ſimpliciter defendere opinionem Angeli per rationem Angeli evertendo fundamenta Imolæ. VI.

285. Septima opinio fuit Chriſtoph. de Caſtellio, & Rapha. Cuma. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur.* Rapha. Fulgo. in *l. ſi ut certo. §. ult. ſuprà commodat*, quod non differunt, ſed utraque ſit obligatione & ſolutione individua. Et in hanc inclinat Socin. in *d. §. Cato. num.* 11. licet non audeat diſcedere à communi Bart. Hanc etiam ſequitur Jaſ. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 11. Et in hanc deſultat Baſcolet. in arbore Dividui & Individui, cellula 4. col. 3. ubi poſteà tranſit cum Bart. poſtquam priùs tranſierat cum Petro & Cyno. In hanc etiam magis inclinare videtur Franc. Ripa. in *d. §. Cato, nu.* 21. & 23. licet dubius maneat. VII.

286. Octava fuit ſpecialis & valde ſubtilis opinio Raphaëlis Cumani diſtinguentis inter diviſionem indiviſibilem, ſcilicet pro indiviſo, & inter diviſionem diviſibilem, ſcilicet pro diviſo. Et quod fundum tradi, quia eſt actus diviſibilis, bene poteſt recipere diviſionem diviſibilem pro diviſo: de qua non loquuntur hæc jura ſecundum eum: ſed non poteſt fieri pro parte indiviſibili nec recipit diviſionem pro indiviſo, quæ intellectualis eſt, & indiviſibilis: ut probat text. in *l. ſervus communis.* ſic omnium ibi, *utique Indiviſis ut intellect. magis, &c.* infra de ſtipulatione ſervo. & in *l. Mævius, §. duorum. verſic. namque plures. ſuprà de legat.* 2. Idem ſentit de rem reſtitui, & omni alio facto indiviſibili: & ſic intelligit, *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ut omnia facta ibi tam generaliter, quàm ſpecialiter expreſſa (utpote indiviſibilia) ſint individua indiviſibiliter, ſeu diviſione indiviſibili. non enim ſecundum eum poteſt res tradi vel reſtitui, nec foſſa fodi, nec inſula fabricari pro parte indiviſibili, ſive pro indiviſo. Et ita intelligit *dict. §. &* VIII.

harum, & *d. l. ſtipulationes non dividuntur.* Et omnia hæc jura, de diviſione indiviſibili & intellectuali ſeu pro indiviſo tantùm. Et quod non loquantur, nec intelligantur de diviſione, ſeu præſtatione partis pro diviſo, eò quòd hæc vel rem corrumpat, vel aliam rem ſeparatam faciat, unde putat quòd propriè in jure non dicitur pars, niſi pro indiviſo, *l. ſi quis duas*, *§. ſi quis partem, ſuprà communia prædior. l. rectè dicimus, infrà de verbor. ſignificat.* Sed hæc opinio tanquam phantaſtica ab omnibus (& nominatim à Paul. Caſtrenſ. in *d. l. ſtipulationes dividuntur. col. penult.*) rejecta eſt ut ſaturnina, *l. 1. in fin. ſuprà de ſenator.* nec minùs à ſenſu legum harum practicarum quàm à communi rerum experientia aliena eſt. Quamvis noviſſimi Bituricenſes profeſſores eam ἐμμανῶς amplexi ſint, & amplificarint.

IX. 287. Nova opinio Paul. Caſtrenſ. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col. ult. verſic. reſpondeo verum eſt*, ubi quantum ad obligationem rem tradi, facit differentiam inter ipſum principalem debitorem, ut in illo ſit individua obligatione, & ſolutione, & inter ejus hæredes, quibus eſt dividua obligatione, ſed ſolutione individua. Et reddit rationem: quia aliter cogeretur actor variare in rebus, & actionibus reſpectu principalis debitoris, quod eſſet majus inconveniens: & ſic ejus reſpectu individua eſt etiam obligatione. Secus in hæredibus, in quibus non eſt tantum inconveniens variare in rebus, & actionibus, ideò in eis dividua eſt obligatione. Hanc opinionem reprobat Alex. ibi, col. 4. eò quòd ex perſona hæredum non debet variari obligatio ſuprà eod. l. 2. §. *ex his*, Joan. Crottus ibi, in prima repetitione, num. 38. reprobat alia ratione, quia obligatio generis & alternativæ eſt individua in perſona principalis promiſſoris, non minùs quàm obligatio rem tradi, & tamen in perſona hæredum non ſit omnino dividua: quia ſolutione remanet individua, *l. in executione, §. pro parte infrà eod.* Item Carolus Ruinus in *d. §. Cato, num. 15. & 17.* hanc opinionem Pauli reprobat alia ratione, quàm referre parum utile puto.

X. 288. Decimam opinionem circa eamdem obligationem rem tradi fabricavit idem Joan. Crot. *d. §. Cato. in repet. 2. num.* 13. tenens obligationem rem tradi, uſque adeò eſſe obligationem individuam, ut talis ſit etiam in duobus principaliter ab initio obligatis: puta ſi Titius & Sejus promiſerunt tradere fundum, cenſet utrumque teneri in ſolidum. Et reprobat opinion. Alex. qui in *d. l. ſtipulationes non dividuntur. verſ. ſed reſponderi poteſt.* ſentit quòd obligatio rem tradi incipiens in perſonis plurium, dividua eſt inter eos, ita ut quiſque non teneatur, niſi pro parte, prout hæc obligatio ab initio ſeu contractu dividi poteſt, & eſt dividua contractu, *l. locus, ſuprà de acqu. vel amitt. poſſeſſ.* Et movetur Joan. Crottus per *d. §. pro parte, in l. executione infrà eod.*

XI. 289. Undecima opinio fuit quorumdam circa obligationem rem reſtitui, quam dicunt etiam ſolutione, & ſic omnibus modis dividuam, contra cenſentes de obligatione rem tradi, ut refert Alc. in *d. §. Cato. num.* 52. ubi per Modern. repetentes intelligit Carol. Ruin. in rep. *d. §. Cato, num.* 39. & reſpondet ad legem, ſi duo ſuprà depoſit. quod tota illa lex loquitur de obligatione ſecundaria: ſed hæc prius fuit opinio Joan. Imol. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 7. quam Carol. Ruinus ſibi attribuit. Verum illa ſolutio ad *d. l. ſi duo.* nimis violat illum text. ſecundùm Ludov. Roma. Alex. Claud. Seyſſell. in *d. §. Cato. num.* 10. & Alciat. ibi num. 52. & Alex. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 4. *verſic. ſucceſſive.*

XII. 290. Duodecimam opinionem fabricavit Carolus Ruinus in rep. *d. §. Cato. num.* 33. circa obligationem rem tradi, diſtinguens quòd aut rem tradi eſt in obligatione ex contractu venditionis, & tunc ſit dividua obligatione: per l. eamdem, in princ. infrà de duobus reis, ſolutione verò individua, *per d. §. pro parte, in d. l. in executione.* Et quòd ita procedit opinio Petri Cyni & ſequacium. Aut verò rem tradi eſt in obligatione aliunde; puta ex alia ſimplici ſtipulatione, & tunc ſit individua obligatione & ſolutione, & procedat opinio Bart. rationem reddit quam in primo caſu participat de obligatione dandi, & etiam de obligatione faciendi. Et ſic eligitur media via juxta Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, qu. 8. in fin.* Sed hanc opinionem verboſius reprobat Hormanoctius Detus in rep. *d. §. Cato. à num. 178. adusque num.* 180.

XIII. 291. Decimamtertiam opinionem circa eamdem obligationem rem tradi, fingit Hormanoctius Detus in *d. §. Cato. num.* 186. cum ſequenti, ut obligatio rem tradi ſit omni reſpectu, etiam contractu individua: Et hanc opinionem partim fundat in gloſſ. *d. l. ſtipulationes non dividuntur, verb. harum enim partim in* textu d. l. in æquiparatione quæ ſimpliciter ibi fit, & in *l. ſi is qui quadringenta, §. quadam, ſuprà ad legem Falcid.* Sed hæc opinio nedum ſophiſtica eſt, ſed etiam ſaturnina, juxta *l. 1. in fin. ſuprà de Senator.* Et ipſemet Hormanoct. cogitandum relinquit, ſed non eſt cogitandum, imò concludendum hoc eſſe falſum & ſophiſticum commentum.

XIV. 292. Decimaquarta opinio fuit Udalr. Zaſii in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, circa utramque obligationem rem tradi, & rem reſtitui, in qua dicit totam doctrinam incertam, & ita perplexam, ut non invenias facilem exitum. Tamdem à n. 20. uſque ad n. 25. ſe reſolvit quòd differunt, & quòd obligatio rem tradi ſui natura (*vult dicere contractu*) individua eſt, ſed poſt contractum individua ſit obligatione inter principales contrahentes: in quo in effectu convenit cum nova opinione, quæ fuit Paul. Caſtr. ſup. nu. 286. & cum decima opinione, quæ fuit Joan. Crotti, ſuprà nu. 287. quamvis Paul. de uno principali debitore, Joan. verò de pluribus principalibus loquatur: inter hæredes autem tam creditoris, quàm debitoris, tenet Zaſi. num. 21. & 22. dividi obligationem: ſed ſolutionem manere individuam, & non ſolùm in ſpecie: ſed etiam in fundo, & generaliter in omni obligatione rem tradi loquitur, & ita intelligit, *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ſcilicet de individuitate obligationis & ſolutionis in principalibus contrahentibus, & de ſimplici individuitate ſolutionis in hæredibus, ita ut hæres qui pro parte ſua tradit, nihil agat, ſed quamdiu omnes hæredes promiſſoris totam rem ſtipulatori non tradiderint, poſſit ſtipulator mitti in poſſeſſionem totius rei ex primo, deinde ex ſecundo decreto, *l. his conſequenter, §. penult. ſuprà famil. herciſc.* Et quòd ſi unus hæredum habet facultatem totius rei tradendæ, poteſt totum tradere, *per d. §. penult.* ſed quòd non tenetur, quia nullo jure cautum: & quia (ſecundùm eum) *d. §. penult.* in contrarium pugnat.

293. In obligatione verò rem reſtitui, *rejecta* communi ſententia, tenet Zaſius eam eſſe obligatione & ſolutione dividuam, probat per l. in condictione ſuprà *de condict. furt. l. ſi plures, de vi & vi armat. l. 1. eamdem in princ. infrà de duobus reis*, quam intelligit quando conſtat actum eſſe quòd ſint duo correi, aliàs in contrarium eſſe ejus commune: ut non teneantur reſtituere niſi pro partibus. Item probat per *§. hæres in l. 3. ſuprà commod.* & ſubdit, quòd quamvis dicta jura non loquantur, niſi de diviſione obligationis, tamen generaliter, ut loquuntur, debent intelligi. Regula eſt quòd ea quæ obligant in partem, poſſunt etiam ſolvi in partem, *l. ſi ſtipulatus, infra de ſolut.* quam limitat primo ſi contingeret varia ſolutio, ut in obligatione generis, & alternativæ & in rem tradi, quod dicit non eſſe timendum in rem reſtitui, quia res ſemper eſt reſtituenda, ſi extat: nec poſſet ſolvi intereſſe.

294. Et ad *l. ſi duo, §. quòd ſi lancem. depoſit.* per quam Doctores communiter tenent obligationem rem reſti-

tui individuam eſſe ſolutione, reſpondet quod ibi principales, vel hæredes commiſerunt dolum; & quando committitur dolus in re reſtituenda, tunc non niſi pro ſolido reſtitui poteſt, aliàs ſi alter hæredum reſtituere velit partem ſuam, alter differat, creditor non eſt mittendus in poſſeſſionem totius rei: ſed tantùm partis denegatæ. Secundo limitat in juribus incorporalibus, in quibus reſtitutio non fit, niſi pro ſolido: utpote in re individua. Tertio limitat niſi actum ſit inter partes quod non reſtituatur niſi tota *d. l. eamdem*, gl. magna in *l.* 1. §. *ſi apud duos, ſupra depoſ.* Quarto limitat ſi unus habet facultatem rei reſtituendæ, & contractus ſit bonæ fidei *d.* §. *hæres.* Idem ſi res vi ablata perveniſſet ad unum ex hæredibus *d. l. ſi plures.* Quinto limitat, ſi plures fecerunt dolum in re reſtituenda: quia dolus non poteſt committi niſi in ſolidum: & facit rem individuam *d.* §. *quòd ſi lancem l. ſi ut certo.* §. *ſi duobus, ſupra commod.* Hæc eſt ſatis prolixa & oneroſa opinio.

XV. 295. Deciſaquinta opinio valde tortuoſa & laborioſa, fuit opinio Alciati, quam ex diverſis ſcriptorum ſuorum locis recolligere oportuit. Facit autem differentiam inter obligationem rem tradi, & rem reſtitui. Et quantum ad obligationem rem reſtitui, duo membra diſtinctionis cum ſubdiſtinctionibus facit: videlicet, aut obligatio rem reſtitui naſcitur ex contractu, aut aliàs, puta ex vi, vel furto. Primo caſu, puta ex commodato, depoſito, vel locato, tunc ſubdiſtinguit, aut res eſt individua (ſecundùm eum) vel inſeparabilis, ut lanx: aut vero res dividua eſt, ut quantitas. Primum membrum rurſus ſubdiſtinguit, aut agitur de principalibus debitoribus, puta duobus depoſitariis, commodatariis, vel conductoribus, & obligatio rem reſtitui individua eſt, & ſinguli tenentur in ſolidum *l.* 1. §. *ſi apud duos. ſuprà depoſit. l. ſi ut certo.* § *ſi duobus vehiculum, ſuprà commoda*, quia creditor videtur eorum ſidem ſequi, quæ fides eſt individua, cap. ſi ad ſcripturas, diſtinctione 9. Aut vero agitur de hæredibus, & in illis obligatio etiam lancis, vel rei individuæ, dividua eſt, & non tenentur niſi pro portionibus hæreditariis *l.* 3. §. *ſi hæres, ſupra commoda*, quantum ad ipſam obligationem.

296. Sed quantum ad ſolutionem, obligatio individua eſt ſolutione, ex quo res reſtituenda conſiſtit in ſpecie individua, quia reſtitutio debet fieri in integra ſpecie *l. ſi duo, in fin. ſupra depoſ.* Et inſuper ſi unus habet facultatem totam talem rem reſtituendi, cogitur ad hoc officio judicis *d. l.* 3. §. *ſi hæres, ſup. commoda.* Secundo verò membro, videlicet quando res eſt dividua, ut quantitas, cenſet obligationem & etiam ſolutionem eſſe dividuas indiſtinctè tam in pluribus principalibus debitoribus, quàm in eorum hæredibus *l. ſi duo in princip. l.* 1. §. *ſi pecunia in ſacculo, ſupra depoſiti.* Hæc in effectu tradit Alciat. ſuper *d. l.* 2. §. *& harum*, in ſuo gloſſemate, verb. dati, & in lect. §. *Cato. num.* 53. *&* 62.

297. Quantum autem ad ſecundam partem principalem dictæ diſtinctionis, videlicet quando obligatio rem reſtitui, non naſcitur ex contractu: ſed aliàs; puta ex vi, vel furto, ſubdiſtinguit inter principales, qui commiſerunt dolum, ut ſinguli teneantur in ſolidum, & ſic obligatio fit quoad eos individua *l.* 1. §. *quoties*; *ſuprà de vi & vi armat. l. denique.* §. *ult. ſupra quod vi aut clam*, cum ſimil. & inter hæredes eorum inter quos eſt in totum dividua obligatione & ſolutione, quia non tenentur, niſi pro partibus hæreditariis, & quiſque partem ſuam ſolvendo, liberatur *l. in condictione ſupra de condiction. furt.* Rationem differentiæ ab obligationibus contractuum reddit, quia hic etiamſi res reſtituenda ſit inſeparabilis, ut vas, veſtis, equus, tamen non poteſt fingi actum ut ſolutio integralis fieret in integra ſpecie, ex quo non intervenit aliquis contractus. Hæc tradit Alciat. in lectura *d.* §. *Cato. num.* 54.

298. Quantum autem ad alteram obligationem, videlicet rem tradi, facit aliam diſtinctionem bimembrem: aut quis tenetur tradere ex ſuo contractu, vel authoris ſui, vel ex facto alterius. Primo caſu tenetur in ſolidum, *dicta leg. ſtipulationes non dividuntur*, quia (inquit) videtur ſtipulator effectum integralem traditionis conſideraſſe. Unde niſi integrum ſolveretur, haberet intereſſe pro parte, quod eſt inconveniens *d.* §. *pro parte*, & per Bart. in *d. l. ſtipulationes. in* 8. *oppo.* Hanc concluſionem ampliat primo in eo, qui tenetur ad tradendum actione ex vendito, juxta *l. ex empto, de act. empt.* quia tenetur in ſolidum. Secundò ampliat etiam in hæredibus venditoris, ut non liberentur ſolvendo quiſque partem ſuam rei venditæ, non propter inconveniens, de quo in *d.* §. *pro parte*, quod hic ceſſat, ex quo venditor præciſè cogitur tradere, in *l.* 1. *ſupra de actio. empt.* ſed alia ratione, videlicet quia indiviſa eſt natura venditionis, ex quo non eſt veriſimile quod emptor pro parte emiſſet *d. l. ex cauſa infra eo.* Et ſic concludit hæredes venditoris ſingulos teneri in ſolidum tradere & hanc obligationem non ſolùm ſolutione, ſed etiam obligatione eſſe individuam, & reprehendit Modernos repetentes ibi contrarium tenentes. Hæc tradit Alciat. in lect. *d.* §. *Cato. num.* 55. Per Modernos autem repetentes intelligit Joan. Crott. qui in rep. *d.* §. *Cato.* non prima, ſed ſecunda facta anno ſeſquimilleſimo decimoquarto, quinque annis ante dictam lecturam Alciati, num. 13. tenet obligationem rem tradi, deſcendentem ex contractu venditionis eſſe dividuam obligatione, & ſic hæredes venditoris non teneri, niſi pro partibus, licet ſolutione ſit individua. Idem ante eum tenuit Carol. Ruin. in rep. *d.* §. *Cato. num.* 31. *ad fin. & num.* 33. Idem etiam ſenſerunt Angel. Paul. Caſtren. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, in hæredibus venditoris.

299. Secundo verò caſu, cum quis tenetur ad tradendum ex facto alterius, tenet obligationem eſſe dividuam, & ita intelligit *l. ſi tibi homo*, §. *ſi fundus, ſuprà de leg.* 1. *& l.* 2. §. *ult. infra de prætoria ſtipulat.* Et generaliter infert quòd ex quaſi contractu non poteſt agi inſolidum, ſed pro partibus: quià (inquit) ceſſante vero conſenſu, ceſſat illa præſumptio, quòd videatur actum, ut inſolidum tradatur. Hæc Alciat. *in d.* §. *Cato. num.* 55. *&* 56. ubi poſt longas, & ſinuoſas diſtinctiones ſic ait, & iſto modo videtur, quòd poſſint ſuccidi omnia capita huic Hydræ Lerneæ: cogita tamen.

300. Non ergo ei quieſcebat animus, ut etiam ſatis fatebatur in tractatu de eo quod intereſt, ubi nullum non movit lapidem, quò è fluctibus illis emſrgeret: & ex ſcriptis Doctorum præcipuè Bart. certum verum ſenſum, & concordiam legum eliceret, ut eum Antonius Pratus magnus Franciæ Cancellarius Bituri Avaricum monuerat, mei etiam mentione facta, ut ab his, qui præſentes erant, accepi. Sed non ut ex ſpinis roſas, ita ex latomiis aurum eruere licet, utque ſæpius dixi *ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ* non modò nova methodo, ſed nova quoque inventione, novoque judicio opus eſt: ut clarè docui in priore Labyrintho de eo quod intereſt, ubi nu. 29. & 32. de ſimili nimis anxio, ſed parum fœlici labore dom. Alciati. Ecce initio ſeptem tantum ſuper hac bicipiti quæſtione opiniones numerabam, deinde rurſus cuncta evertendo inveni, quatuordecim, mox quindecim: adhuc his ſcriptis duæ aliæ, de quibus inf. eod. nu. 340. & 352. & ſic ſeptemdecim, & omnes erroneæ apparuerunt, adeò multiplicat hujus Hydræ capita. Vides quot & quàm multiplices ingeniorum cruces, quæ me certè per viginti annos, & ultra torſerunt, & adhuc perpetuò ſine fructu contorſiſſent, niſi jugi ſtudio, lectione, meditatione, longoque rerum uſu detritus, tamdiu rurſus pertinaciſſimè obluctaſſem, (ut in priore Labyrintho, nu. 38.) donec Deo dante ad legalis æquitatis fontes inventa veritate perveniſſem. Hydra Lernea.

301. Dicimus

Reſolutio. 301. Dicimus ergo generaliter ſemel & breviter ex præfata nova regula noſtra, ſuprà nu. 202. utramq; obligationem obligatione ſolutioneque dividuam, niſi ex natura rei debitæ aliter appareat, videlicet debitum ipſum non poſſe pro parte præſtari, vel fieri: cùm ergo fundus dividuus ſit etiam pro partibus diviſis & indiviſis, obligatio fundum tradi, prorſus diviſa eſt, & inter hæredes promiſſoris, ſeu debitoris pro partibus hæreditariis obligatione & ſolutione dividitur, & quiſque eorum pro parte ſua offerendo tradere, ſatisfecit etiam creditori invito, non ſolùm ſi fundus tradendus erat ex cauſa venditionis (quo caſu ſi conſtet venditorem fuiſſe dominum, fatentur cordatiores hanc obligationem dividuam) ſed etiamſi fundum tradi deſcendat ex alia obligatione, etiam nudæ poſſeſſionis tradendæ, vel etiamſi ſimplex, & nuda dumtaxat detentio tradenda vel relinquenda erat.

302. Itaque graviter erraverunt, & contra ſenſum communem tenentes hujuſmodi obligationem eſſe individuam, & ſingulos hæredum debitoris teneri in ſolidum: videlicet ad totam totius fundi traditionem, & conſequenter ſingulis hæredum creditoris in ſolidum deberi, & ſingulos habere actionem in ſolidum ad totum, & integrum fundum ſibi tradendum, non ſolùm contra ipſum debitorem: ſed etiam contra ſingulos ejus hæredes, prout vulgò tenent, individua eſſe ex parte actoris, quæ ſunt individua ex parte debitoris.

303. Ego verò dico quòd etiam nuda aſinina detentio fundi poteſt tradi non ſolùm pro parte diviſa, ſed etiam pro parte indiviſa, ut ſi hæres pro quarta parte indiviſa locat partem ſuam fundi hæreditarii colono ad unum, vel tres annos, poteſt illi tradere nudam aſininam detentionem dictæ quartæ partis indiviſæ non modò ſoli, ſed etiam inſtrumentorum fundi, quæ partim in corporibus & ſpeciebus tam mobilibus, quàm ſe moventibus, conſiſtunt: ut boves, aratra, ligones, falces, *l. inſtrumenta fundi*, *l. quæſitum, ſupra de fundo inſtruct. & inſtrum. leg.*

304. Quòd ſi dicas hanc locationem, & promiſſionem nudæ traditionis quartæ partis indiviſæ dividuam eſſe contractu, ſed non obligatione: quia colonus ab uno hæredum hujus locatoris non tenetur octavam, vel minorem partem accipere: ſed in totum diſcedere poterit à contractu, niſi in totum ſibi impleatur: reſponſio in promptu eſt, hoc non eſſe ratione individuitatis, ſed ratione indiviſi negotii, quod colonus non tenetur dividere, ſicut nec emptor, *l. Julianus*, *§. offerri*, *ſupra de act. empt. l. fiſtulas*, *§. qui fundum*, *ſupra de contrah. empt.* Idem per omnia dicendum de obligatione rem reſtitui, nedum ſi de dominio reſtituendo agatur, ut in condictione indebiti, vel ſine cauſa, ſed etiamſi de nuda detentionis reſtitutione, ut in actione commodati, quæ propriè locum habet etiam pro fundo, *l. 1. §. 1. ſupra commoda.* Sed ſi tradenda, vel reſtituenda eſſet ſervitus prædialis, vel ejus quaſi poſſeſſio, tunc ea obligatio prorſus individua eſſet. Pariter reſtitutio operis, ſeu repoſitio in priſtinum ſtatum debita ei, qui novum opus nuntiavit, & vicit, individua eſt obligatione, *l. 4. §. ult. verſ. reſtitui tamen*, *de verb. oblig.* Idem de ſimilibus.

305. Cæterùm in uſu communi protrita ſunt exempla obligationis dividuæ rem tradi, vel reſtitui, ſive mobilem, ſive immobilem, vel ſe moventem, puta poſſeſſor vendicante domino, videns ſe ſuccumbere, tranſigit, & aliquo recepto promittit cedere poſſeſſioni, vel detentioni rei, vel rem reſtituere, deinde relictis quatuor hæredibus, moritur, certum eſt hanc eſſe nudam obligationem rem tradi, vel reſtitui: cùm debitor nihil juris, nullas actiones transferre, vel cedere debeat, *l. ſi pro fundo*, *C. de tranſact.* Et tamen hæredes non tenentur ad hoc, niſi pro partibus hæreditariis, & cedendo rei, vel reſtituendo, quiſque pro parte ſua liberatur, ergo obligatio rem tradi vel reſtitui dividua eſt obligatione & ſolutione, niſi de contrario ex natura rei debitæ appareat aliter, quam per ipſum tradi, vel reſtitui etiam nudam detentionem. Et hæc ut ſunt clariſſima, ita toti juri conſona.

306. Tantùm lex una, imò unicum verbulum quantum ad obligationem rem tradi obſtare videtur in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ibi, *fundum tradi*, quod adusque omnium Gloſſ. & Doctorum mentes perturbavit, ſeu potiùs dementavit, eò quòd nudo cortici literæ unius verbuli nimis addicti non potuerunt oculos attollere ad ſpiritum mentemque legis, quæ tamen ſatis clarè etiam per multa ejuſdem legis verba ſeſe prodit. Ut enim verbum faciendum ibi, non debet intelligi de quocumque facto (cùm plura ſint dividua) ſed ſolum de eo cui ineſt individuitas, ita illud exemplum, fundum tradi, non debet intelligi de quacumque obligatione fundi tradendi: imò hoc eſſet impoſſibile & ineptiſſimum, ut patet in tribus exemplis immediatè conjunctis: ergo debet intelligi de ea tantum obligatione fundi tradendi, cui ratio individuitatis accedit, ita ut ejus diviſio corrumpat ſtipulationem, id eſt, ſtipulationis implementum, & ſic habeat ſimilitudinem, & convenientiam in hoc cum reliquis exemplis ibi expreſſis, quorum diviſio faceret quominus etiam in illa parte ſeparata diceretur præſtari, vel impleri promiſſum, quod ſatis innuit idem text. ibi, *vel quid his ſimile.* Cum ergo quælibet obligatio fundum tradi, non ſit in hoc ſimilis his quæ ibi exprimuntur, ſequitur quod illud verbum non intelligitur de qualibet obligatione fundi tradendi, ſed tantum de illa quæ habet ſimilitudinem, & rationem aliquam individuitatis. Intellectus l. ſtipulationes non dividuntur.

307. Et ſic iſtud non eſt divinare, ſed unicum verbulum ſecundùm reliqua plura verba, & exempla ejuſdem legis, totamque ejus phraſim, & mentem intelligere: quòd ſi fieri debet etiam verba impropriando, *l. ſi uno in princ. locat. l. inſulam*, *ſupra de praſcript. verb.* quantò magis id fieri neceſſarium eſt, quando ſine ulla alia impropriatione vocabuli ſumitur, & ſuppletur intellectus ex qualitate rerum & exemplorum in eodem titulo contentorum: igitur & fortius ex contentis in eadem lege, & adhuc fortius ex incluſis in eadem oratione ut hic. Quin frequentiſſimum eſt in jure qualitatem præcedentium in ſequentibus repetitam eſſe, & contra præcedentia declarari per ſequentia, *l. utrum ſupra de petition. hæreditat. l. quemadmodum, in fine, ad leg. Aquil. l. Seia*, *§. Caio. de fund. inſtruct. & inſtrum. legat. l. avia. in princ. de condit. & demonſtr. l. 1. de reb. dub.* Alexand. conſil. 66. num. 6. (ubi tetigi,) lib. 3 Jaſon. *l. 1. ſupra de juſt. & jure, & conſil. ult. col. 1. lib. 4.*

308. At hîc ad hoc concurrunt, & cogunt non ſolum præcedentia, ſed etiam ſequentia in eadem lege & oratione: & inſuper neceſſitas exempli, neceſſitas vitandi abſurdi, neceſſitas concordiæ aliarum legum. De primo patet in principio legis, ubi præfigitur regula de ſtipulationibus individuis. Secundò ſubjiciuntur quatuor ſpecifica exempla individuorum. Tertiò ibi, *cæteriſque*, ponitur exemplum generale ſervitutum, de quo non eſt dubium quin per ſola præcedentia neceſſariò reſtringatur ad individuas, & ſimiles ſpecificationes. Quartò additur generale exemplum factorum ibi, *idem puto & ſi quis faciendum aliquid.* Certum eſt autem & indubitatum quòd illud exemplum generale, non intelligitur de quolibet facto, ſed neceſſariò per præcedentia, & ad vitandam repugnantiam aliorum jurium reſtringitur ad facta individua: ergo ſpecifica exempla hujus generalis exempli neceſſario reſtringuntur ad facta individua, igitur exemplum immediatè ſubjectum, ut puta fundum tradi, neceſſario reſtringi debet, quando (ut ſæpè in jure & in praxi) habet annexam individuitatem, nec poteſt generaliter accipi de omni obligatione fundum tradi vel reſtitui.

309. Quia omne exemplum neceſſariò debet habere qualitatem, qua de agitur; nec illam egredi, alioquin eſt falſum. Quinto per tria eodem continuato ſermone conjuncta exempla, quæ ſunt facti individui tantùm. Sexto per exemplum generale, ibi, *vel quid his ſimile:* ergo exemplum illud interjectum, fundum tradi, debet eſſe aliis ſimile in individuitate, qua de agitur: ergo reſtringi debet ad caſum qui habet annexam individuitatem, quemadmodum in eadem lege, & oratione verba, *cæteramque ſervitutem*, & verba, *faciendum aliquid*, neceſſariò reſtringuntur ad ſervitutes individuas, & ad facta individua, dividuis excluſis.

310. Noſtra igitur reſtrictio non ſolum congrua, ſed etiam neceſſaria, alioquin illud verbulum, *fundum tradi*, neque verbis, neque menti, neque totius legis contextui, nec aliis legibus congrueret, ſed repugnaret,

L. ſi tibi homo, §. ſi fundus, de legat. 1.

l. ſi tibi homo, §. *ſi fundus*, ibi, *non amplius quàm partem ſuam*, & ibi, *cæteris in reliquas partes*, *ſupra de legat.* 1. quem text. Doctores malè reſtringunt in legato dominii: quia idem in legato poſſeſſionis fundi, ſeu nudæ traditionis. Quòd ſi obligatio fundum tradi eſſet individua, omnes hæredes tenerentur ſinguli in ſolidum, *l. fideicommiſſa*, §. *pen. de legat.* 3. *l. ſi is qui*, §. *quadam ad leg. Falcid.* quod negat text. in *d.* §. *ſi fundus*, dicens teneri in partes: ergo dividua obligatione, quinetiam ſolutione: ut probat text. ibi, *partem ſuam præſtabit*, & ibi, *non amplius.* Ad hoc etiam text. inevitabilis in *l.* 3. §. *hæres, ſupra commodat. juncta l.* 1. §. 1. *eod. tit. & ſic d.* §. *hæres*, probat quòd hæredes commodatarii fundi, qui tenentur illum retradere, vel reſtituere, non tenentur, niſi pro portionibus hæreditariis: ergo obligatio dividua etiam nudi facti reddendæ detentionis.

L. turpia, § ult. de leg. 1.

Et nimis reſupina eſt ſolutio Doctorum ad *l. turpia*, §. *ult. & d. l. ſi tibi homo*, §. *ſi fundus*, *de legat.* 1. quòd loquantur in obligatione dandi, quæ dividua eſt. Tum quia (quicquid dicant) dabilis eſt quædam obligatio dandi individua etiam in fundis, & ſpeciebus, ut ſuprà eod. num. tum quia ad *d.* §. *ult.* qui loquitur in genere, ſatis erat dicere quòd non debet intelligi de legato individuo. Sed ad *d.* §. *ſi fundus*, qui loquitur in legato fundi generaliter ſive dandi, ſive tradendi, nulla eſt bona ſolutio: & multominus ad *d.* §. *hæres.*

311. Adde quòd verbulum fundi tradendi, generaliter intelligere, & non ſecundum exempla ei adjecta, nec ſecundum ſcopum manifeſtum, rationemque legis in ea expreſſam, totamque ejus phraſim, nihil aliud eſt quam jus civile, verbaque ejus captare, & cavillare, nec velle qua mente, quove fine dicuntur, & quorſum tendunt animadvertere: contra *l. penult. ad exhib. l.* 2. §. *tractari*, *ſupra ad Tertull.* & velle judicare, vel reſpondere de una particula, imo de uno verbulo legis, tota lege non perſpecta, & ſimul expenſa: contra *l. incivile*, *ſupra de legibus*, & nolle benigniorem, imò etiam neceſſariam in eadem lege fundatam interpretationem admittere, quò voluntas legis (quæ eſt legalis ſeu abſoluta æquitas) conſervetur, contra *l. benignius*, *de legibus.* Prætereà illud verbulum, *fundum tradi*, hoc modo reſtrictum, non ad unam caſus ſpeciem reſtringitur: ſed ad multos & varios caſus latè patet, qui non potuerunt commodè à Jureconſulto exprimi, niſi multis verbis ſine neceſſitate effuſis, cùm ſufficiat conformitas præcedentium, & ſequentium, & ratio finalis & ſcopus legis, ad quem omnia ejus dicta & exempla expreſſim referuntur.

312. Quòd autem reſtrictum ad caſus, quibus individuitas ineſt, adhuc latè pateat (& omittam caſus ſimplicis individuæ ſolutionis, puta locaſti mihi unum ex fundis, vel domibus tuis in genere, vel alternativè ad tuam electionem, hæc eſt obligatio fundum tradi ſolutione individua propriè in ſecundo gradu: ita ut partis præſtatio nec in parte quidem faciat implementum, nec liberationem) multa & frequentia ſunt exempla individuæ obligationis, fac Titium volentem ædificare turrim in fine cortis ſuæ, emiſſe à vicino contiguum Caudetum (ut majorum noſtrorum Gallorum voce utar) id eſt, ſcrupulum jugeri, ſeu ſpatium centum quadratorum pedum, ut dixi *in Conſuetudine Pariſ.* §. 11. *num.* 6. & ſtipulatum à vicino fundum illum, ſibi ſuiſve operariis tradi Kalend. Junii quo foſſores & architecti venturi ſunt, ſed interim venditorem obiiſſe relictis quatuor hæredibus, quorum unus conventus offert quartam partem tantum, ſcilicet hæreditariam tradere, nihil agit, nec moram purgat in aliquo, niſi totum tradere offerat, & tradat: quia diviſio, ſeu præſtatio partis hoc caſu corrumpit ſtipulationem: id eſt, non implet illam in aliquo: quia dicta turris non poteſt fieri pro parte, nec fundamentum fodi pro parte.

113. Et hoc caſu fundum tradi non debetur propter fundum, ſed propter fundamentum, & ſic ad certum uſum, vel finem compactum, ſeu præviſum, & principaliter conſideratum in contrahendo, qui quidem uſus & finis non poteſt haberi pro parte. Singuli igitur hæredes tenentur ad hanc traditionem in ſolidum, & iſte in ſolidum damnandus eſt, ſive cauſificetur totum hunc fundum ſibi ex prælegato defuncti, vel ceſſione cohæredum obveniſſe, ſive non. Et tamen non agitur de nuda aſinina traditione: ſed de poſſeſſione & proprietate transferendis. Nec valet, ſi dicas, quò hæc obligatio non eſt fundum tradi, ſed dari, cùm venditor ſit dominus: quia hoc non eſt nec diverſificare quidem, ſed aggravare caſum, qui (ut patet) etiam in obligatione dandi individuus eſt, ergo fortius ſi Titius jam emerat, & pretium ſolverat ſub clauſula conſtituti, & poſteà ſtipulatus eſt ſibi tali die tradi. Hæc eſt nuda & aſinina traditio fundi individua non propter ſe, ſed propter circumſtantiam individuitatis ipſi ſtipulationi, reique ſtipulatæ adjectam, & inexiſtentem. Et hic quantum ad hoc (contra omnes qui cæcutierunt) non eſt differentia inter obligationem dandi, & faciendi.

314. Tolle aliud exemplum, ſtipulatus ſum à te mihi commodari, vel tradi tempore vindemiarum, plateam tuam vineis meis vicinam, ad uvas in cuppis currulibus exceptas calcandas, ſi interim deceſſeris relictis pluribus hæredibus, non ſufficit uni partem ſuam tradere, ſed cogi poteſt integram plateam ad uſum illum neceſſariam & ſtipulatam tradere. Idem ſi certæ latitudinis fundum ad collocandum torcular, & vaſa vinaria eo tempore, vel tempore meſſium ad fruges cylindro rotatili excutiendas: non enim poteſt hoc opus fieri in parte dictæ plateæ, vel fundi, & ſic hoc caſu, vel ſimili, obligatio fundum tradi eſt individua. Idem ſi ab uno foſſam fodi, ab alio verò fundum, vel locum ad illam fodiendam ſtipulatus ſum, utraque obligatio & operarum & fundi individua eſt, & unumquemque hæredum debitoris in ſolidum obligat, videlicet quando eſt tranſitoria ad hæredes, ſecus ſi perſonalis, ut ſtipulatio operarum, promittentis. Et ſic vides quòd per eadem exempla eiſdem textibus juncta poteſt noſter intellectus ex viſceribus ipſius textus colligi, & maximè ſi platea illa ſolita erat per dominos ad hoc opus locari.

315. Idem ſi debes mihi ſervitutem aquæductus, vel actus per fundum tuum, quod ut commodius fieret, convenimus de ſpatio certæ longitudinis & latitudinis, quem locum ſeu fundum mihi tradere promiſiſti ad adaptandum uſui ſervitutis, obligatio individua eſt: unuſquiſque hæredum debitoris tenetur, & cogi poteſt, & pro parte ſua offerendo nihil agit. Et hoc ultimo exemplo eſt etiam ex parte ſtipulatoris individua, & ſingulis hæredibus in ſolidum actio mero jure competit; in reliquis verò exemplis non vi ipſa, nec continuò ſingulis hæredum ſtipulatoris in ſolidum competit, ſed cohæredibus expreſsè vel tacitè

conſentientibus, quia hæ (non illa ſervitutem prædialem concernens) dividuæ ſunt contractu. Ex his clariſſimè liquet quod novus noſter intellectus non à remotis accerſitus, nec imaginariè fictus, ſed tam ex ipſius legis viſceribus, quàm ex communi & promiſcuo rerum uſu nativè ſumptus, & in praxi tam ruri, quàm in urbe frequentiſſimus. Communis autem ſententia nec verbis quidem d. l. (quibus ſolis nititur, integrè ſumptis) ſubſiſtere poteſt. Inſuper non ſolùm à toto jure, ſed etiam ab æquitate, communique ſenſu abhorret, & ad infinita abſurda & perplexitates inextricabiles deducit: ut liquet ex omnium commentariis.

316. Cumque ſimpliciter loquendo obligatio rem tradi vel reſtitui, ſint omnino ejuſdem rationis, mirum quanta arte, quanto molimine laborarunt Bart. & communis ſchola, ut rationes quaſdam differentiæ meræ ſophiſticas fabricarent ad fulcienda commenta ſua, & ſomnia. Dicit autem Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, in 8. oppo. col. 3. num. 8. quòd obligatio fundum tradi, ideò individua eſt obligatione, ne deveniatur ad inconveniens, quod præſtetur pars fundi, & pars ejus quod intereſt ex natura obligationis: quandoquidem in hac obligatione, ſtatim poſt moram ſuccedit obligatio ad intereſſe ex natura cognitionis, (cùm ſit obligatio meri facti, & ſic individua obligatione & ſolutione) ſecus in obligatione rem reſtitui: quia hæc (inquit) participat de obligatione dandi, & faciendi, & ſic eſt partim dividua, partim individua. De obligatione dandi participat in hoc quòd donec res extet, poteſt præciſè compelli ad reſtituendum, nec ſuccedit poſt moram obligatio ad intereſſe, & proptereà individua eſt obligatione.

Contra Bartol.

317. Ex quo infert Aug. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, obligationem rem tradi, & etiam aliam obligationem facti dividuam eſſe obligatione, & ſolutione, quoties poteſt quis præciſè cogi ad factum, quæ eſt valida conſequentia, nec valet evaſio Imol. & aliorum in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, *& in d. §. Cato.* dicentium quòd licet aliquando poſſet quis præciſè cogi ad factum, tamen ſemper poſt moram ſuccedit obligatio ad intereſſe, ad electionem actoris: quod merè frivolum eſt: quia ex quo electio eſt actoris, non eſt conſiderabile inconveniens, in quo fundant ſuam individuitatem. Patet in obligatione dandi in genere, vel alternativè, quæ eſt omni reſpectu dividua, ſi electio ſit actoris: ut probatum eſt *ſuprà §. & harum.*

318. Redeundo ad Bart. & ad obligationem rem reſtitui, dicit Bart. quòd de obligatione facti participat in hoc, quod poſtquàm res eſt perempta, ſuccedit obligatio ad intereſſe: & ſic quoad ſolutionem judicatur individua, ſicut obligatio faciendi. Et ſi dicas quòd adhuc in hoc ultimo magis convenit cum obligatione dandi, quàm faciendi, quia in obligatione, dandi, quando non poteſt res dari, ſolvitur æſtimatio ſeu quod intereſt. *l. ſi ſervum, §. ult. infra eod.* Parthico more reſpondet Bart. non curo, quia in obligatione dandi illud quod ſolvitur intereſſe, non contingit ex natura obligationis, ſed in obligatione rem reſtitui, contingit ex natura obligationis. Hæc Bart. qui nuſquam mihi viſus eſt delirius, aut magis lymphaticè loqui.

319. Primùm ut omittam falſum eſſe quod præſupponit, obligationem facti, ſui natura non eſſe præciſam, ſed ex ſimplici mora ſuccedere obligationem ad intereſſe, quamvis omnes ſequantur, de quo dixi ſuper *l. ſi quis ab alio in fin. ſupra de re judica.* prior illa ſua ratio non concludit obligationem fundum tradi, eſſe individuam obligatione, ſed ſolutione tantùm, in quo non erat opus, ut per Alexandr. ibi, col. 7. reprehenderetur: quia ipſe Bart. in eadem l. num. 8. bene advertit, immediatè ſubjiciens. Item poſſes inſtare, cùm in obligatione rem tradi, ſuccedat obligatio ad intereſſe non abſolutè, ſed alternativè, videtur quòd debeat dici individua quoad obligationem, ſed non quoad ſolutionem: ut in cæteris alternativis obligationibus, *l. in executione, §. pro parte infra eod.* reſpondet Bart. quòd in obligatione dandi ſive ſit in genere, vel alternativa, non variatur natura ipſius obligationis, nec penes hæredes, nec penes principalem debitorem ex mora: quia id quod fuit in obligatione ab initio (ſcilicet præciſè dari) illud eſt poſt moram. Ideò licet obligatio dandi ſit in genere, vel alternativa, non minùs dicitur dividua quoad obligationem: quia propter hoc ipſa obligatio non variatur, ſed ſolùm variari poteſt ſolutio. Ideò ſolutione tantùm dicitur individua, *d. §. pro parte.*

320. Secus (inquit) in obligatione rem tradi, & cæteris ſimilibus: quia ſi hæres poſſet ſolvere, (hoc eſt tradere) partem rei, & partem intereſſe, contingeret variatio circa rem, & circa obligationem, ideò dicitur individua nedum ſolutione, ſed etiam quoad obligationem, vult dicere Bart. quòd ſolvendo partem in re, partem in intereſſe, non ſolùm contingeret variatio circa rem, (ſcilicet quæ ſolvitur, hoc eſt circa actum ſolutionis) ſed etiam circa obligationem, hoc eſt circa cauſam, ex qua fieret ſolutio, ut etiam Bartolum ibi explicat Paulus, col. ult. quia in quantum præſtaret partem facti, fieret ſolutio ex obligatione, qua ſolvens tenetur ad factum, quæ eſt facti, & in quantum ſolveret partem ejus quod intereſt, fieret ſolutio ex alia diverſa obligatione, qua idem debitor tenetur ad id quod intereſt, quæ eſt obligatio dandi: & ſic fieret ſolutio nedum ex diverſis rebus, ſed etiam ex diverſis obligationibus diverſorum generum, & naturarum, ſcilicet dandi & faciendi: unde infert quòd ſit individua obligatione & ſolutione, licet ſecus ſit in mera obligatione dandi: quantumvis ad electionem debitoris alternativa: in qua utrimque variari poſſet ſolutio in diverſis rebus: tamen non variatur obligatio, quæ eſt ſemper una & præciſa ad dandum, & ſive in eadem, ſive in pluribus rebus ſolvatur, ſemper ſit ſolutio ex eadem cauſa & obligatione ejuſdem naturæ & generis, ſcilicet dandi.

321. Hæc eſt Philoſophia ſpeculativa Bartol. qui ubique præſupponit quòd in obligationibus faciendi (excepta obligatione rem reſtitui) ſaltem poſt moram ſint duæ obligationes æquè principales diverſorum generum, altera vetus faciendi, altera noviter nata, & accumulata dandi, ſcilicet quod intereſt: & in ſpecie tenet quòd obligatio rem tradi, non ſit præciſa, ſed ei ſuccedat obligatio in id quod intereſt, non abſolutè ſeu privativè, ſed alternativè, & (quod pejus eſt) ſtatim à mora debitoris, & ad ejus electionem, quod eſt falſum, & iniquum: tamen quia hic omnes ſequuntur, & aliam propriam diſcuſſionem requirit, nolo nunc eum reprobare propter hoc.

322. Sed propter quinque. Primò quia illa ſua quantumcumque artificioſa ſpeculatio non concludit: non enim ſequitur, ſolutio poſſet fieri non ſolùm in diverſis rebus, ſed etiam ex diverſis obligationibus; ergo utraque obligatio, vel altera eſt individua obligatione: patet, quia nulla lex, nulla ratio hanc illationem probat. Prætereà quòd fiat ſolutio ex diverſis obligationibus, non debet eſſe in conſideratione in hac materia, quia hoc per ſe nullum facit præjudicium creditori, ex quo nihil variatur in rebus, nec in alio quovis effectu, quàm in nudis nominibus, vel qualitatibus obligationum, quæ non conſiſtunt, niſi intellectu, nec habent eſſe naturale, ſeu phyſicum: ſed ſolùm quoddam eſſe intellectuale. Totum autem præjudicium verſatur in ſolutione, ut vel ſenſus communis docet: nec propter diverſitatem cauſarum, vel obligationum aliquod præjudicium ſuperadditur: ergo non ſuperadditur nova individuitas, ſed ſolùm infertur individuitas ſolutionis dumtaxat, quippe quòd aliqua ſit individua obligatione vel ſolutione, non eſt niſi vel propter naturam

rei debitæ, quæ diviſionem non recipit, vel propter intereſſe creditoris. Alias autem individuitates, nec norunt, nec tractant leges ut Jureconſulti.

323. Secundò, quia etiamſi verum eſſet, quòd in obligatione faciendi ſtatim à mora ſuccedat accumulativè obligatio ad intereſſe, non tamen ſequitur quòd ſint duæ obligationes æquè principales, ſed ſolùm quòd unica alternativa, quod eſſet verius, nec inconvenit, quòd eadem obligatio poſſit eſſe alternativa ad res diverſorum generum, puta aliquid faciendi, vel tantam ſummam dandi: & ſic adhuc non ſequitur tempore ſolutionis fieri variationem in obligationibus: ſed ſolùm in rebus quæ ſolvuntur, & in ſola ſolutione, nec poſſet inferri, niſi individuitas ſimplicis ſolutionis.

324. Tertiò, quia nulla lex vult obligationem eſſe individuam, ex eo quòd ſolutio, vel cauſa ſolutionis varietur: ſed ſolùm ex eo quòd res debita non recipiat diviſionem, nec pro parte præſtari poſſit, ſive hoc contingat ex neceſſitate, ſive ex natura rei debitæ. Patet ſuprà §. *& harum.* §. *ex his, & infra d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ibi: *horum enim diviſio corrumpit, &c. d. l. in executione* per tot. & ubique, & ſic cum Bart. in utraque obligatione præſupponat, & fateatur partem præſtari poſſe, neceſſe habet fateri utramque obligationem eſſe obligationem dividuam.

325. Quartò, quia tota ratiocinatio Bart. æquè concludit ad obligationem ejus quod intereſt, ſicut ad obligationem tradendi, ſiquidem in utraque æquè poteſt cadere, & cadit dicta ſua variatio, & ſic neceſſe habet fateri, vel quòd etiam obligatio ejus quod intereſt, ſit individua obligatione, ſicut obligatio rem tradi, vel quòd utraque ſit dividua obligatione, & conſequenter quòd tota ſua ratiocinatio ſit falſa, & ſibiipſi repugnans. Sed quòd obligatio ejus quod intereſt ſit individua, & quod plures debitores, vel ſinguli hæredes teneantur in ſolidum, falſiſſimum eſt, & contra omnia jura, in *d. l. in executione*, §. *in ſolidum, & d. l. ſtipulationes non dividuntur*, igitur, &c. Quintò, quia tota ratiocinatio, & diviſio Bart. non eſt niſi mera ſua privata imaginatio, de qua nunquam cogitaverunt leges, & Jureconſulti, imo eſt etiam mera perverſio mentis & æquitatis legum.

326. Sed has tenebras auxerunt ſubſecuti commentatores, dum putant alii ſubtiliùs philoſophari, alii ſuper hujuſmodi fundamentis Bart. latiùs exædificare, ut Paul. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col. penult. in fin.* ubi addit ad Bart. aliam ſubtilitatem: quia nedum fieret variatio in obligationibus diverſorum generum, ut dictum eſt, ſed etiam in actionibus, quia ipſum factum, ſcilicet rem tradi, debetur actione in factum, (vult dicere actione ex ſtipulatu,) ſed intereſſe debetur certi condictione: & Socin. in *d. §. Cato, col. 7. n. 12.* tres elicit ſubtiles concluſiones ex præfata theoria Bartol. ſed adeo ſubtiles, & ut authores legum nunquam eas viderint, nec cogitaverint, adeo futiles, & in meris imaginariis formularum impertinentium apicibus conſiſtentes, ut potiùs ſint, ut ait Plato, ſomnia vigilantium. Quem non pudeat aut miſereat tot, tamque miſeras, & ineptas ἀκριβολογίας ſine fine ab aliis ſuper alias uſque cumulatas eſſe: Non enim bona tantùm ingenia divexant, & fictis, & infinitis imaginibus cluſa, a vero, nativo, & germano legum ſenſu adducunt, ſed etiam, propter ſui futilitatem in vaniſſimam λογομαχίαν, & implicatiſſimam Sophiſticam, degenerando injuriam faciunt gravitati, & majeſtati legum, & ſacræ huic Philoſophiæ. Ne mireris ſi hæc me urant, ut vix verbis temperem: tot enim non modo bonas horas, ſed etiam menſes, & annos in his ineptiis excutiendis, & evertendis conſumpſi, ut etiamſi emerſero, jacturam irreparabilem penſare nequeam, præſertim hoc ingrato & μικρῷ ſeculo.

Diſpunctio generalis.

327. Sed ad rem, duæ priores opiniones ſuprà numero 278. ſatis numero 279. cum ſeq. confutatæ ſunt. Tertia opinio cæteris verior erat, ſi non addidiſſet limitationem, niſi actum ſit quod in ſolidum teneantur: quamvis propter hoc non reprehendatur à Doctoribus in hac materia cæcis, tamen in eo ſolo peccat, quia quando agitur, ut plures teneantur in ſolidum: jam hoc non eſt propter individuitatem, ſed quia correi, ut etiam indicat text. in *d. §. ſi apud duos.* Cæterum in re dividua ſolo pacto, vel etiam ſtipulatione fieri nequit, ut hæredes ſinguli in ſolidum teneantur, niſi compactum tale ſit, quod faciat debitum ipſum individuum, ut ſuo loco dicam. Quarta verò opinio ſuprà num. 281. peccat circa ſolutionem, & malum intellectum legum. Quinta Bart. & communis ſatis ſpecialiter profligata fuit. Sexta opinio ſuprà num. 283. deterior eſt prioribus. Septima diſtinguens inter indiviſibilia & indiviſibilia, adhuc pejor. Octava, recidit in opinionem quartam, quæ eſt Petri, quia quod plures principales teneantur in ſolidum, & non hæredes, hoc non ſpectat ad individuum, ſed ad correos, vel quaſi. Nona fundatur in *d. §. pro parte*, quem de ſimplici ſolutionis individuitate, malè trahunt ad individuitatem obligationis contra eundem text. ibi, *pro parte autem peti*, & contra dict. § *& harum*, ad quem refertur. Decima ſuprà num. 287. addit opinioni Bart. & communi individuitatem obligationis rem tradi, etiam in pluribus principalibus, ſed falſum eſt, & nihil probat. Undecima irrationabilius addit, ut etiam contractu ſit individua. Duodecima peccat, aliud eſſe dicendo in rem tradi, quàm reſtitui. Decimatertia malè facit hic differentiam an rem tradi debeatur ex venditione, vel alia cauſa, nec interim advertit, quod etiam nuda poſſeſſio vel detentio poteſt emi.

328. Decimaquarta multifariam peccat: primum membrum diſtinctionis ſuæ de principalibus fundat Zaſius in *d. l. ſtipulationes*, quæ dicit rem tradi ſtipulationem eſſe individuam. Sed certe textus non diſtinguit inter principalem & hæredes. Et ſi eſſet individua in principalibus, hoc neceſſariò deſcenderet in hæredes. Præterea non advertit obſtare, *l. turpia in fin. & l. ſi tibi homo, §. ſi fundus, de leg. 1.* qui text. loquuntur in pluribus principalibus, quos dicunt teneri pro partibus hæreditariis. Hæredes enim in leg. ſunt principales debitores: quia ab eis principaliter, & primitivè obligatio incipit: ut diximus ſuprà eod. numero 80. Secundum vero membrum fundat in eo errore, quo putat obligationem rem tradi, non eſſe præciſam, ſed quod poteſt ſolvi invito creditore, & ſic ad vitandum inconveniens, §. *pro parte ſolutio individua eſt.* Sed primo illud fundamentum falſum eſt. Secundo dicta lex, ſtipulationes, non debet, nec congruè poteſt de nuda ſolutionis individuitate intelligi. Tertio falſum eſt quod infert ex *l. his conſequenter, §. pen. ſupra famil. herciſcundæ.* quam non intelligit.

329. Quia primo miſſio in poſſeſſionem ex illo edicto prætoris, ut in poſſeſſione legatorum ſervandorum cauſa, non fit in re legata, ut putat Zaſius, etiam ſi legata eſſet certa domus, vel ſupellex teſtatoris: ſed fit generaliter, & indiſtinctè in omnia bona hæreditaria, l. 1. ſuprà ex quibus cauſis in poſſeſſionem eat. nec prior miſſus aliis præfertur, ſed omnes legatarii ſimul tenentur, *l. is cui, §. qui prior, cum §. ſeq. ſuprà ut in poſſeſſione legat. ſeu fideicommiſſor. ſervand. cauſ.* Secundo iſta miſſio in poſſeſſionem, ſicut & miſſio ex cauſa damni infecti, dividua eſt, quando fit contra plures, quia non fit niſi in portionem moroſi. *L. Prætoris, §. ſi plures, ſuprà de damno infecto, l. ſi quis putans, §. ſi damni, ſuprà communi dividundo, l. ſi communes, ſuprà de negotiis geſtis, l. is cui legatorum, ſupra ſi is duobus, ſupra ut in poſſeſſion. legat. ſeu fideicommiſſ.* Et pariter ſatiſdatio in utroque edicto, tam activè, quam paſſivè dividua eſt, nec tenetur quis ſatiſdare, niſi pro parte: nec debet alicui ſatiſdare, niſi pro illius parte, *l. plures, ſupra de*

Intellect. l. his conſequenter §. pen. famil. herciſcund.

Miſſio prætoria dividua.

damno infect. *d.* §. *ſi ex duobus.* Quod ſi prædicta procedunt pro parte indiviſa, multo magis pro parte diviſa: Fac duos hæredes ſtatim (ut poſſunt) diviſiſſe, deinde legatarium petere ſibi ſatiſdare, unus eſt paratus, & ſatiſdat pro parte ſua, certè legatarius edicto prætoris non poterit in poſſeſſionem bonorum hæreditariorum pro indiviſo, ut ante diviſionem, mitti: ſed tantùm in partem diviſam moroſi, ex quo jam facta eſt diviſio.

330. Idem in miſſione ex reſcripto Marci, de quo in *lege poſtquàm*, §. *Imperator*, *ſupra ut legatorum nom. caveas*, quæ (ſecundum novum, & verum noſtrum intellect. d. §. quem deteximus in conſuetudine Pariſienſi, tit. 2. §. 3. gloſſ. 1. numero 22.) eſt proviſionalis executio ſententiæ latæ contra hæredem, non obſtante appellatione, & abſque ejus præjudicio, ſatiſdando per legatarium victorem, niſi malit hæres ſatiſdare: ideo non eſt de tota hæreditate, vel quota, ſed tantùm de legato vel fideicommiſſo adjudicato. Si ergo duorum hæredum unus acquieſcit, nec appellat, non habet locum proviſio d. §. ſive indiviſa, ſive ante litem motam diviſa ſit hæreditas. Quòd ſi oblatio ſatiſdationis unius hæredum impedit miſſionem prætoriam pro ſua parte ſive diviſa, ſive indiviſa *d.* §. *ſi ex duobus*, multò fortius oblatio ſolutionis, vel probationis nihil deberi promptè oblatæ, *l. ſi is a quo in princip. ſupra ut in poſſeſſione, legat. vel fideicom.*

331. Valde ergo erravit Zaſius (etiam contra text. rotundum in *d.* §. *ſi duobus*,) dicens quòd quamdiu hæredes omnes promiſſoris rem ſtipulatori non tradiderint, ſtipulator poteſt mitti in poſſeſſionem totius rei: ut etiam patet per text. quem citat, & per miſſionem de qua loquitur. Ipſe enim per ſtipulatorem intelligit legatarium, quia illa miſſio non habet locum in contractibus, niſi ex cauſa, & cognita, *l. inter omnes*, *ſupra qui ſatiſdar. cogant*, *l. in omnibus*, *ſupra de judiciis*, ſed ſecundum omnes Doctores ibi, ſtatim locum habet in ultimis voluntatibus, etiamſi legatum, vel fideicommiſſum purum ſit, *l. hac ſtipulatio*, *ſupra ut legat. vel, fideicomm. nomine caveat.*

332. Atqui *d. l. his conſequenter.* §. *pen.* loquitur demum poſt miſſionem in poſſeſſionem realiter executam in omnia bona hæreditaria, quia ex tunc cùm pignus prætorium ſit acquiſitum miſſo, *l. non eſt mirum*, *ſupra de pignor. act.* jam non ampliùs ſufficit uni hæredum offerre ſolutionem legati pro parte ſua, & multò minus ſufficit alicui offerre ſatiſdare pro parte ſua, quia non aliàs (inquit text.) diſcederet legatarius à poſſeſſione, quam vice pignoris erat conſequutus: quàm ſi totum ei legatum fuiſſet exolutum: prout re integra ſufficeret, ut dixi, ad hoc text. in *l. ſi ſervus*, *ſupra de noxal. action.*

333. Quartò malè putat, quòd ſi unus hæredum habet facultatem rei reſtituendæ, poteſt totam tradere creditori: per *d. l. his conſequenter.* §. *pen.* qui non probat: quia intelligitur in debito quantitatis, & non in ſpecie hæreditaria, quam non poteſt ſolus tradere, etiamſi dominium recta tranſierit in legatarium, *l. à Titio infra eod.* quia non tranſivit poſſeſſio, qua non poteſt conſortes ignorantes ſpoliare. Igitur multò minus quando etiam de dominio, quod non habet, transferendo agitur: ut in debito ex contractu. Quod autem indiſtinctè negat Zaſius hunc hæredem poſſe cogi totam rem tradere, quia nullo jure cavetur, dico quòd minus cavetur eum hoc poſſe, etiamſi maximè velit, niſi ex juſta cauſa & cognita: & in pari æquitate, & periſtaſi de qua in *l. juſtiſſime*, *ſupra de ædilit. edict.* & diximus ſupra eod. num. 238 quo caſu etiam invitus cogetur, quicquid Zaſius dicat.

334. Quòd autem num. 24. concludit obligationem, rem reſtitui, ſolutione dividuam, verum eſt, ſed in quantum hoc vult probare per *l. in condictione ſup. de condict. furt.* text. ille non probat, niſi de obligatione, imò ſi unus ex hæredibus furis poſſit totam rem reſtituere, ad hoc tenetur, & cogi poteſt. Secundò allegat *l. ſi plures de vi & vi armat.* quæ contra eum facit. Tertiò citat *d. l. eumdem*, *& d.* §. *ſi apud duos*, ubi contrarium probatur, videlicet quod unus tenetur totum reſtituere, etiamſi non ſit actum quòd ſint duo rei: quia tacitè actum eſt. Quartò citat *l. 3.* §. *hæres ſupra commod.* qui nihil de ſolutione dividua: ſed potius contra. Tamdem malè ponit fallentiam in juribus incorporalibus, quaſi ſint individua: contra *l. ea quæ in nominibus*, *C. famil. herciſcund.* Malè reſtringit *d. l. 3.* §. *hæres*, *ſupra commod.* ad contractus bonæ fidei, & pejus ait, dolum non poſſe committi, niſi in ſolidum, contra *l. ſi duo in princip. ſupra depoſ.* & peſſimè num. 30. & 33. ait obligationem ſervitutis prædialis eſſe facti: & nil aliud quam præſtare patientiam, nec obligare preciſe, ſed ſuccedere intereſſe, ſive de conſtituenda, ſive de imponenda ſervitute agatur, quod nu. 34. malè extendit ad obligationem operarum: & nu. 35. & 40. pejus dicit, obligationem rem tradi, etiamſi tam facile quam motu unius digiti poſſet fieri, tamen non eſſe præciſam, ſed debitorem liberari offerendo intereſſe.

335. Decimaquinta opinio, Alciat. inſinuoſam ſuam diſtinctionem incipit ab obligatione rem reſtitui, quæ quo laborioſior, eò vitioſior, & ad exitum Labyrinthi inutilior. In primo membro malè ſentit lancem eſſe abſolutè individuam: ut dicemus in novo noſtro intellectu *l. ſi duo ſupra depoſiti.* Et mox graviùs errat, dicens obligationem rem reſtitui in principalibus individuam, mutari, & dividuam eſſe in hæredibus. Hoc enim eſt contra omnes text. regulas, & fundamenta hujus materiæ, non obſtat *d.* §. *ſi apud duos*, *&* §. *ſi duobus vehiculum*, quia loquuntur in correis, vel quaſi: ut iidem textus exprimunt, qualitas autem correorum perſonalis eſt, ſed qualitas individuitatis neceſſariò in hæredes debitoris deſcendit, ut ſupra eod. num. 222. Errat etiam cum communi, dicendo obligationem reſtituendæ ſpeciei eſſe ſolutione individuam.

336. Et *d. l. ſi duo*, *verſi. & niſi*, non loquitur de individuitate ſolutionis, niſi in primo illo improprio gradu, de quo ſupra num. 241. cum ſequenti, ſed loquitur de incongruitate, & quoad implendam fidem depoſiti, quæ non impletur in aliquo, ſed ludiſicatur ſi lancis, vel alterius ſpeciei depoſitæ pars tantùm offertur. Cæterùm ceſſante dolo, vel fractione fidei, etiam promiſcuus tonſtrinarum uſus, quinetiam ſcholarium oſtendit ſpeciem commodatam pro parte reſtitui poſſe. Scholaris lectum duorum capacem commodavit ſocio uſque ad tres menſes, qui interim moriens inſtituit duos ſcholares hæredes, certum eſt hoc commodatum tranſire ad hæredes: nec ante tempus revocari poſſe, tamen alter hæredum poteſt ſtatim reſtituere quoad ſe, quo facto ſtatim liberatur pro parte ſua, & commodator ſtatim poteſt uti pro parte, ergo naturaliter, civiliter, & utiliter reſtitui poteſt pro parte, ut etiam probat text. in d. §. ſi duobus vehiculum, & ipſa docet experientia in mercatoribus, artificibus, piſcatoribus, & ruſticis, inſtrumenta ſua commodantibus, vel locantibus, quæ pluribus uſui eſſe poſſunt ſive ſimul, ſive horis, vel diebus diſtinctis. Et novè dixi in *d. l. ſi duo.* unus ergo conductorum, vel hæredum poteſt reſtituere pro parte, & liberatur in ſua parte, ergo hujuſmodi reſtitutio non eſt ſolutione individua, contra Alciat. & omnes ferè, qui debebant potius ruſticos quam ſuos commentarios conſulere, & leges in ſuo (ut ita loquar) concreto negotiis rerum adaptare, & non ſuis abſtractis, & inexpertibus ſpeculationibus. Quod autem cum communi ſubdit Alciat. de officio judicis in habentem facultatem totam ſpeciem reſtituendi, nos jam docuimus ſupra nu. 233. cum ſeq. etiam jure actionis compelli. L. ſi duo. depoſiti.

337. Quod autem in ſecundo principali membro ſupra num. 297. cenſet hanc obligationem ex delicto

eſſe individuam inter principales, confundit more ſuo individuum cum indiviſo: quòd enim ſit dividua, patet, quia relinquit hæredes obligatos pro partibus hæreditariis tantùm, porrò longè aliud plures teneri in ſolidum, aliud obligationem eſſe individuam: ut dictum eſt ſupra eod. num. 122. Et pejus errat in obligatione rem tradi, quam dicit individuam, ſi deſcendat ex contractu, imò quatenus res dividua eſt, poteſt tradi pro parte, & ſtatim ſequitur liberatio in ea parte, nec hic poteſt locum habere inconveniens d. §. *pro parte*, & ſi locum haberet, non concluderet, niſi ad ſolutionis, non autem obligationis individuitatem.

338. Deteriùs autem ampliat ad hæredes venditoris, ut teneantur ſinguli in ſolidum, non ex eo quòd obligatio eſt præciſa: ſed quia indiviſa eſt natura venditionis. Sed hoc eſt contra omnia jura, & nimis reſupinus error. Quod enim *d. l. cum ex cauſa*, dicit naturam venditionis indiviſam, non dicit individuam, ſed quòd emptor non tenetur dividere: ſi tamen dividat, ſtatim ſequitur liberatio in parte ſoluta, ergo dividua eſt obligatione & ſolutione etiam in principali venditore, & in ejus hæredibus actu diviſa per legem etiam invito emptore: quamvis emptor non tenetur accipere, niſi totum, quod non ſpectat ad aliquam individuitatem, nec obligationis, nec ſolutionis, ſed ad unius negotii integritatem, ut diximus ſuprà eo. num. 247. & 251.

339. Et malè Alciat. reprehendit Carolum Ruinum, Joann. Crot. & alios. Malè etiam generaliter infert ex quaſi contractu non poſſe agi in ſolidum, imò poteſt etiam ad rem tradi, vel reſtitui ex quaſi contractu competere obligatio, & actio in ſolidum: puta, putans me tibi teneri tradere, vel reſtituere inſtrumentum authenticum prædialis ſervitutis ad fundum tuum, tradidi tibi illud: deinde plures hæredes reliquiſti, ergo poſſum condictione indebiti contra quemvis eorum agere in ſolidum ad inſtrumentum illud mihi reddendum, vel reſtituendum: & tamen ago ex quaſi contractu, & nihilominus in ſolidum ſinguli tenentur, prout ea res & obligatio individua eſt, ut ſuo loco pleniùs dicam. Quinimò ſi duo etiam ſine dolo me induxerint ad eis reddendum gemmam, vel lancem, tamquam ab eorum deceſſore penes meum deceſſorem depoſitam, hic quaſi contractus naturam contrarii depoſiti imitatur, ita ut duo illi tanquam tacitè correi in ſolidum ſinguli condictione indebiti reddere teneantur, *arg. l. 1. §. ſi apud duos, ſupra depoſiti*, & quæ notant Doctores in *l. ab emptione, ſupra de pactis*, diſtractum aſſumere naturam contractus, ad quem refertur.

XVI. Opinio. 340. His ſcriptis venerunt in manus meas elegantia ſuper hac materia ſcripta Eguinarii Baronis, Franciſci Duareni, & Joan. Coraſii: ex quibus duæ aliæ novæ opiniones colliguntur. Prior, quæ erit 16. opinio Baronis, qui *in tractat. de divid. & individuus obligationibus, per tot. præſertim lib. 2. cap. 3. 4. 5. 6. 7. &* 8. profuſo verborum tractu, rejectis omnium præcedentium Gloſſ. & Doctorum ſententiis, latè contendit omnia mera & nuda facta, diviſionis quæ pro indiviſo fit, incapacia eſſe, & ſic prorſus individua etiam contractu, ſed tantum pro diviſo dividua eſſe. Tenet itaque non eſſe differentiam inter obligationem fundum tradi, vel reſtitui: ſed an contineant jus, & dividuæ ſint, etiam pro indiviſo, contractu, obligatione, & ſolutione: an verò merum, & nudum factum contineant, & adhuc pro diviſo quidem dividuas eſſe, ſed pro indiviſo prorſus individuas.

341. Et ſic ſtipulationem fundum tradi, in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, reſtringit dupliciter: primò ut non intelligatur de tradendo dominio, poſſeſſione, vel aliquo jure dividuo transferendo: ſed de tam mera, & nuda corporei nudi facti traditione: ut etiam ſine animo fiat, quia ſolo corpore fit, ut à dormiente, furioſo, infante fieri poſſet. Secundo, ut non intelligatur de diviſione pro diviſo; ſed de diviſione pro indiviſo tantùm. Ita etiam reſtringit individuitatem operarum, & obligationibus foſſam fodi, & inſulam fabricari reſtringit ad diviſionem pro indiviſo, quam ſolam (ut ait) non recipiunt, ut hoc modo etiam contractu individuæ ſint: ſed pro diviſo omni reſpectu dividuæ.

342. Quid quòd etiam ſervitutum prædialium individuitatem non ſolùm contra Bart. ſed contra omnes reſtringit reſpectu diviſionis pro indiviſo, & contendit eas eſſe dividuas contractu pro parte diviſa, ita ut in hoc exæquet, & aſſimilet ſtipulationem, vel legatum operis, de quo in *l. fideicommiſſa. § pen. de legat. 3. & in l. ſi is qui quadringenta, §. quedam, ſupra ad leg. Falcid.* & in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, & ſtipulationem, vel obligationem dandæ ſervitutis prædialis, d. lib. 2. cap. 5. pag. 84. ut hæ obligationes pariter ſint individuæ etiam contractu pro parte indiviſa, & pariter etiam contractu & omni reſpectu dividuæ pro parte diviſa. Imò etiam eodem lib. c. 6. iſtis æquiparat ſtipulationem, domum ampliſſimam tradi, in qua licet ſint plures partes ſeparatæ, prætorium, cortis, hortus, villa ruſtica, villa fructuaria, tamen adeo factum individuum eſſe, ut nec in ſtipulationem pro parte quota, vel indiviſa deduci poſſit: nec etiam pro certa quota partis indiviſæ tradi: ſed tantùm pro partibus diviſis, ut prætorium per ſe, hortus per ſe, villa fructuaria ſeorſim: alioquin non ſolùm negat fundum, vel domum etiam ampliſſimam, ſed etiam certam pro diviſo partem tradi, vel reſtitui poſſe pro indiviſo, ſcilicet quoad nudum factum, d. lib. cap. 3. & 4.

343. Ita etiam intelligit *l. ſi rem tradi infra eod.* ut text. ille velit dicere, quòd obligatio rem tradi intra limites nudi momentanei facti traditionis conſiſtat, omni alio effectu excluſo: atque ideò talis obligatio ſit etiam omni reſpectu individua: ut ſervitus prædialis, ſcilicet quoad partes pro indiviſo. Et ita vult intelligi omnia hæc jura dividuorum & individuorum, quæ reſtringit ad partes indiviſas tantùm, facta vero individua reſtringit ad tam nuda, ut à dormientibus & furioſis fieri, & exequi poſſint, tantoque molimine, verborumque apparatu, & tanta confidentia hæc inculcat, ut non ſolùm turbæ ſcholarium, ſed etiam aliis impoſuerit. Et ipſe Franciſcus Duarenus alioquin à Collega diſſentire ſolitus, tamen hac in re eum ſecutus fuerit, non ſolùm in diſputation. Anniverſarius lib. 1. cap. 59. ſed etiam in lectura *d. §. & harum, & d. l. ſtipulationes non dividuntur*, in utriſque tamen ſcripta noſtra deſiderat.

344. Atqui hæc opinio quantumvis artificioſè elaborata, delirior eſt prioribus ſupra confutatis. Quid enim hac reſtrictione ad *d. l. ſtipulationes non dividuntur, & ad l. ſi rem tradi*, & ſimiles, ineptius, & futilius? videlicet, ad tam nudum & exile factum, ut etiam à dormiente, furioſo, infante fieri, & exequi poſſit. Præterea nihil, niſi quod hoc facto ſequitur ab obligatione (non minùs quàm ſervitus prædialis individua) liberatio. Sed cur non potiùs, quàm à furioſis, ſimilitudinem duxit à pueris nucibus, vel ſpherulis ludentibus. Plus enim hi faciunt, quàm dormientes, vel infantes, & tamen non poſſunt invicem, nec ad metam jacere nuces, vel ſpherulas pro partibus indiviſis, ſed nec pro diviſis: & ſanè dormiens vel furioſus non ſolum pro indiviſo, ſed nec pro diviſo quidem tradere poteſt, nec aliud quicquam gerere.

345. Quid quòd facta hæc nuda Baronis non minùs videntur pro diviſo, quàm pro indiviſo individua. Mox enim ut operam, vel traditionem ſeorſim divides, jam erit alia opera, & alia traditio, aliud factum, *l. ſi non ſortem, §. libertus, ſupra de condict. indebiti.* Ita ut ſi penitius hæc mera, & nuda facta inſpicias, vibebis ea potiùs intellectualem, vel imaginariam pro indiviſo

diviſionem recipere poſſe, quàm realem & corporalem pro diviſo. Quotcumque enim, & qualeſcumque ſive quotas, ſive integrales rei, vel facti partes animo perpendas, nihilominus unum idem factum manet: quod ſi corporaliter dividis, jam aliud factum: alia res erit, etiam de nuda puri executione facti loquendo.

346. Præterea quid ad commercia? quid ad negotia prudentium hominum (de quibus fiunt leges) hujuſmodi facta adeò nuda, & exilia? niſi forſan ad eventus ludicrarum ſponſionum, ſi talis domum, vel equum de facto, vel momento tradiderit, mox reſumpturus, ſi lapidem vel ſagittam jecerit, ſi metam tetigerit, ſi talis vicerit, promitto, de quibus ſtultum eſt leges ferre. Quorſum in ſtipulatione fundum tradi, ſeparare rem à traditione, ſtipulationem concretam in ſubjectum & abſtractum dividere, ut ſubjectum quidem ſit obligatione, & ſolutione dividuum (ut ipſemet Baro fatetur lib. 1. cap. 5. in fin.) abſtractum verò obligatione & ſolutione individuum? An ſanæ mentis ſit omiſſo concreto, omiſſo ſubjecto, ad nudum abſtractum leges noſtras civiles, & practicas applicare? ut toto illo tractatu facit Baro. Et tamen quanta confidentia, quanto ſupercilio lib. 2. cap. 4. jactat ſe imponere finem multis litibus forenſibus, quarum expers erat? Quid, nonne jura ubique volunt ſtipulationem dandi, tradendi, faciendi: judicari ſecundum naturam rei dandæ, tradendæ, vel faciendæ? Quorſum igitur fateri rem tradendam omni reſpectu dividuam: traditionem verò contendere individuam? Quorſum jura noſtra practica detorquere & reſtringere ad nudum merum factum per ſe, quod nullum jus, nullum effectum ſecum vehit?

347. Quòd ſi dicas te intelligere de nudis factis, quæ tamen aliquem uſum, vel commoditatem facti habent, jam nos ſuprà nu. 336. probavimus ſpeciem pro parte etiam indiviſa tradi vel reſtitui poſſe, & pro ea parte liberationem ſequi, etiamſi de nudæ detentionis traditione agatur, pariter partem fundi pro indiviſo tradi poſſe colono ad modicum tempus cui traditio totius promiſſa erat, & ſequi liberationem in parte. Idem in operibus ruſticis, ut de jugo boum aratoriorum commodato, vel locato duobus ad tempus, vel vicino, qui infra tempus duos hæredes relinquit, poteſt alter ſive ante, ſive poſt tempus pro parte ſua reſtituere, & ſtatim dominus pro parte uti incipiet, ut reſtituens faceret. Idem de aliis inſtrumentis fundi mobilibus, vel ſe moventibus, vel de inſtrumento domus, ut molendini mobilis: (ut quædam vidi) quo etiam manu ad purum molitur.

348. Quòd autem Baro novum hunc ſuum intellectum aſſuit *l. ſi rem tradi, infra eod.* quam eodem modo intelligit, ut verbum, *fundum tradi.* in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, videlicet de pura, & nuda traditione, quæ aliud ſecum non trahit, ut ſola hæc externa corporea nudi facti traditio ſit in obligatione ſtipulationis rem tradi, & pro ſe videtur habere text. ibi, *ſed tantum tradi*, id eſt, hoc nudum & merum factum tantùm deberi, & non aliud. Atqui taxativa illa non præcidit, niſi ad proprietatem, ut ille text. ſatis oſtendit, non autem præcidit ad poſſeſſionem civilem, vel naturalem, quamvis nudum factum ſit *l. in conventionalibus, in fi. infra eod. & l. 1. §. ſi vir, ſuprà de acq. vel amitt. poſſeſſ.* Deinde quis unquam adusque audivit in jure nudum merum factum traditionis rei eſſe in obligatione dumtaxat, & non rem tradendam? Commerciales iſtæ juris noſtri politici obligationes, nonne ſunt de concreto ipſo, & non de nudo abſtracto? Certè in obligatione dandi non ſolum factum dationis, & datio ipſa in obligatione eſt: ſed res ipſa danda. Idem in obligatione permutationis dotis, & ſimilibus. Sic in venditione non ſolum traditio, ſed res ipſa ex ea cauſa tradenda in obligatione eſt: ut ex ea cauſa tradatur: quia ſi ex alia cauſa traderetur, nec ſolutio, nec liberatio procederent, ut *l. ſi ego ſupra ſi certum petatur.*

349. Non obſtat *l. cùm in corpus, ſupra de acquir. rerum domin.* quia rejectis aliorum ineptis ſolutionibus, dicendum quod loquitur duobus concurrentibus; & quando nec tradentis, nec recipientis intereſt: ut novè dixi in tractatu meo περὶ τῶν ἀδιαιρέτων, quem Dolæ. ſacrilegi quidam & ingrati ſcholares in exitu Dolæ, [illegible] dum gratis eos docerem abſtruſa illa *l. ſi ita ſcriptum, ſupra de liberis & poſthu.* vix delineatum, ſed ultra centum duodecim continentem, mihi ſubſtraxerunt ad medium Novembris anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto.

350. Sed ad rem, pariter in locatione non nuda traditio, nec ſimplex patientia, ſed res ipſa quoque locata ex cauſa, & ad limites locationis in obligatione eſt, debita. Sic in commodato non ſolùm traditio, ſed res ipſa tanquam commodata, & ſecundùm naturam commodatio debetur. Aut ergo factum illud merum nudum, quod imaginatur Baro, cauſam juſtam habet: aut non habet: ſi non habet, etiam ſtipulatio tanquam ſine cauſa non valet *l. 2. §. circa, ſupra de doli mali excep.* Sin verò habet, tunc neceſſario ſecundum illam cauſam regulatur, & res ipſa quoque ex ea cauſa, & ſecundum ejus naturam debetur. Et ſic ſive res ex neceſſitate, vel natura, vel accidenti compacto individua eſt, individua erit traditio, aliàs dividua, ſecundum naturam rei tradendæ. Quòd ſi nudum factum affirmativum, vel negativum rei individuæ eſt individuum: ut *ſupra l. 2. §. item ſi in facto, cum l. ſeq. cur nudum factum* vel non factum circa rem dividuam, non erit dividuum? *ut de §. Cato. verſi. at ſi de eo.*

351. Præterea intellect. Baronis ad *d. l. ſi rem trad.* eſt contra illum text. etiam grammaticaliter, ſed integraliter (ut fieri debet) acceptum: quia referendo ad præcedentia, & eumdem ſermonem in eadem oratione continuando, verba *tantum tradi*, ſignificant tantum rem illam tradi. Verum eſt quòd Paulus Caſtrenſis ibi intelligit de nuda, & aſinina detentione: ſed non reſtringit obligationem ad nudum actum traditionis: imò intelligit rem deberi, ut tradatur ad nudam & aſininam detentionem: ut in commodato, vel precario: oportet enim ſubeſſe cauſam. Et idem tenet Alciat. *in tractatu de eo quod intereſt, nu. 8.* Sed adhuc nos ante quindecim annos hunc intellectum reprobavimus in extricatione prioris Labyrinthi *de eo quod intereſt, num. 198. in prima editione facta Pariſiis anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo ſexto, & nu. 226. cum ſeq. in 2. editione facta Tubingæ anno ſeſquimilleſimo quinquageſimoquarto*, defendendo communem intellectum; quòd in dubio ſtipulatio, rem tradi, intelligitur jure, & nomine accipientis, & ſic ut poſſideat. Nonobſtat taxativa, tantum tradi, quia ponitur ad excluſionem proprietatis, & cauſæ bonorum: non autem ad excluſionem ſimplicis poſſeſſionis, cujus promiſſio vel traditio dicitur, & eſt nudum factum: quicquid dicat Baro. text. eſt in *l. in conventionalibus, in fin. inf. eo.*

352. Ultima & decimaſeptima opinio eſt Joan. Coraſii in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, qui etiam non 17. Io. Coraſii. facit differentiam inter obligationem rem tradi, vel reſtitui, per *l. verbum dandi, infra de verb. ſignifica.* Peſſimè verò intelligit hanc & aliorum factorum obligationem eſſe contractu individuam. Imò in hoc vera eſt communis ſententia. Malam quoque reddit rationem factorum individuorum confutatam ſupra & circa *d. l. ſi duo*, ſequitur communem errorem, & in ſublimitatione de *d. l. ſi tibi homo, §. ſi fundus.*

353. Malè intelligit illum textum, qui loquitur in teſtatore ſciente, alias non valeret legatum, niſi pro parte hæreditaria domini inſtituti, quia §. *ſi rem in l. unum ex familia, de leg. 2.* loquitur in unico hærede inſtituto. Unde non debet extendi quando dominus non inſtituitur: quia pro qua parte non eſt hæres, extra-

neus eſt *l. 2. in fi. infra de prætor. ſtipul.* adhuc ſi unicus hæres gravatus de re ſua obtinet beneficium inventarii, non habet locum *d. §. ſi rem, ſed §. non ſolùm, Inſtit. de legat. & l. cùm alienam, C. eod. l. prædia. C. fideicomm.* Adhuc etiamſi teſtator fuit ſciens, non tenetur hæres per beneficium inventarii dare, nec tradere rem ſuam, ſed ſufficit dare æſtimationem aduſque vires inventarii: ut latè probavi in conſuetud. Pariſ. §. cl. quò [illegible] remitto.

354. Quod ergo Coraſ. in *d. l. ſtipulationes*, in gloſſa verb. fundum tradi, in fi. jactat ſe hunc articulum ita novè explicaſſe; imò implicuit: graviùs etiam erravit dum ibi gloſſ. 2. primus omnium ſcripſit, uſumfructum in ſe omnino etiam contractu individuum: ut reliquæ ſervitutes, eò quòd incorporalis ſit, qui nec tangi, nec videri poteſt, quæ eſt ſtultiſſima ratio, quia talia ſunt nomina, omni tamen reſpectu dividua *l. ea quæ C. famil. herciſc.* eundem errorem cum multis aliis poſuit in *l. via, num. 15. ſupra de ſervit.* Nuſquam eſſet finis ſingulos errores ſingulatim perſequi: ut abſurdam illam & ſtultam opinionem Jacobi Butrigarii, in *l. 1. C. ſi unus ex plurib. appellaverit* quam refert, & reprehendit ibi Baldus, videlicet quòd ſervitutes prædiales ſunt individuæ in acquirendo: ſed poſtquam ſunt quæſitæ, ſunt dividuæ: quam nec relatu dignam duxi, niſi vice exempli. Sed ſub hac bicipiti quæſtione, non tam ingreſſi, & experti eſtis partem hujus Labyrinthi, quàm ſuperaviſtis. In paucis autem ſequentibus ſelectis quæſtionibus brevior ero.

Quæſt. 4. de opera.

355. TERTIO QUÆRO utrum opera ſit contractu ſive ſtipulatione dividua? Videtur quòd non per text. in *l. libertus de oper. libertor.* ibi, *neque promitti, neque ſolvi, nec deberi, nec peti pro parte poterit opera.* Et ita tenet Franc. Aret. *d. l. 2. §. & harum, col. 1.* ubi fortius & animoſius addit, quòd non eſt in poteſtate partium, nec in poteſtate legis eam dividere. Et quod ſit totaliter individua, ſicut ſtipulatio ſervitutum prædialium; tenet Jaſ. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur col. 8. n. 17.* & ibi Lancelot. Galiaula col. 1. Breviter contrarium verum eſt, quòd eſt dividua contractu, & poteſt in ſtipulationem pro parte deduci, quinetiam poſt ſtipulationem pro parte remitti, vel ſolvi conſentiente creditore, ſicut & ſtipulatio foſſam fodi, domum ædificari, & ſimilium factorum: hoc etiam una exigit utilitas hominum, & commerciorum, ſecundùm quam contractus, & eorum effectus regulantur, ut ipſe ſenſus communis, experientia & praxis ſatis oſtendit, nec ulla lex, vel ratio impedit, imò probatur à fortiori, per textum in *l. in ſtipulationibus, §. operarum, infra eo.* ubi etiam poſt contractum dividitur ex parte ſtipulatoris, vel actoris: ergo multò magis ab initio diviſibilis eſt contractu.

Intellect. l. libertus, de oper. libert.

356. Non obſtat *d. l. libertus*, quia facilis eſt reſponſio duplex: Primò quòd text. ibi loquitur de opera prout in jure eod. titul. 1. deſcribitur eſſe diurnum officium, quia inquantum manet illud tale, dividi non poteſt quocunque reſpectu: quia jam non eſſet diurnum, ſed ſemidiurnum, vel horarium officium. Secundò quòd verbum, *promitti*, in *d. l. libertus*, refertur ad ſtipulationem operæ integræ. Et ſic ſenſus eſt clarus, quòd non valet ea ſtipulatio etiam in parte, ſi tantùm pars operæ promittatur: niſi ſecuta illico complacentia, juxta not. *ſuprà eod. l. 1. § ſi quis ſimpliciter.* Et pariter verba illa, *neque ſolvi, neque deberi* referuntur ad integram obligationem operæ ſemel legitimè conſtitutam, quia non poteſt ampliùs deberi, nec ſolvi pro parte, etiam à pluribus debitoris hæredibus: ſed ſolùm ab omnibus ſemel, vel à ſingulis inſolidum, quod intelligitur ſimpliciter loquendo, & dummodò aliud non ſuperveniat, niſi mutatio ex parte debitoris, vel ejus hæredum, quæ non immutat conditionem obligationis, *d. §. ex his.*

357. Secus ſi creditor linquat plures hæredes, quia inter eos activè ſcinditur obligatio ipſo jure pro portionibus hæreditariis, ut ſingulis non debeatur ſolida opera, nec à ſingulis peti poſſit, niſi pro portionibus hæreditariis, ut probat text. in *l. in ſtipulationibus, §. operarum infra eod.* ubi neceſſe eſt plures creditores unius operæ, ſi ſeorſim agere velint, partem ſuam tantùm operæ petere: ergo pars tantùm debetur, & non cuique inſolidum. Non obſtat quòd *d. l. libertus*, dicit operas numero, non autem per partes cujuſque operæ dividi, & deberi inter plures creditores, vel creditoris hæredes: quia verum eſt, quando non una debetur opera, ſed plures, quæ pro numero dictorum creditorum, vel hæredum æqualiter dividi, & ſingulis ſingulæ, vel totidem operæ integræ diſtribui poſſunt. Si vero non debeatur niſi una opera, vel ex pluribus juxta numerum cuique aſſignatis ſupereſt una, neceſſe eſt ut debeatur pluribus creditoribus pro cujuſque portione, *d. §. operarum.* Ex his habet nitidum & ſincerum intellectum *d. l. libertus.*

358. Item ſecus, ſi creditor ipſe pacto, vel legato, aut aliàs remiſerit partem operæ: quia ex tunc non debebitur niſi pro reſidua parte: ſecus etiam ſi creditor conſenſerit ſibi ſolvi partem operæ ſeorſim. Patet, quia ſi poteſt pacto, vel acceptilatione gratis elidere, vel perimere partem obligationis, multo fortiùs aliquo facto, vel accepto.

359. Verbum autem, *nec peti* in *d. l. libertus*, intelligitur ne fiat præjudicium debitori, & concernit favorem debitoris, à quo petitur quemadmodum verba præcedentia reſpiciunt principaliter favorem creditoris, prout vis & effectus verborum ſatis oſtendit. Et ſic eſt ſenſus clarus, quod patronus, (& idem de alio creditore, cui debetur opera) ſi velit hodie petere à liberto mediam partem operæ, vel aliàs quandocunque ſeorſim, non eſt admiſſibilis invito liberto, qui non tenebitur ſeorſim & per partes operari, ſi offerat ſimul unum integrum diurnum officium: quod procedit, etiamſi patronus prædeceſſerit relictis pluribus hæredibus: quia licet ipſa obligatio operæ inter eos meo jure pro portionibus hæreditariis dividatur, tamen intelligitur ſine præjudicio liberti, quia ſicut non debet fieri deterior conditio obligationis ex perſona hæredum debitorum, ita multo minùs poteſt fieri durior ex perſona hæredum creditoris, ſed bene levior.

360. Unde licet unus hæredum patroni, vel ex pluribus patronis neceſſe habeat partem ſuam tantùm operæ petere, tamen poteſt petere partem ſibi præſtari ſeorſim, quia jam non eſſet pars operæ debitæ, ſed alia operatio, nec etiam poteſt cogere libertum ad ſolvendum ſibi æſtimationem partis operæ, ſi nolit partem ſeorſim præſtare: quia non tenetur ſolvere aliud pro alio, ex quo paratus eſt ſimul omnibus eandem debitam operam operari: imo etiamſi quatuor operas debeat, & ſint quatuor hæredes creditoris, inter quos poſſunt diſtribui *d. §. operarum, d. l. libertus*, & ſingulis ſingulæ operæ debeantur, tamen non continuò tenetur eas præſtare ſeorſim cum majore interruptione, & detrimento. Sed ſi offerat quatuor diebus continuis operari, ſatisfacit, quemadmodum offerre poterat defuncto, tex. in fortioribus terminis in *l. hæ operæ, in fi. ſuprà de ope. liber.* per quam tex. poteſt, & debet unus ex patronis, vel hæredibus petere, ut non pro ſe tantùm, ſed etiam pro aliis communiter operetur, vel ſibi tantum aliis conſentientibus docedo utroque caſu de eorum conſenſu: vel omnes ſimul petere debent, ut communiter & ſimul præſtetur opera, *d. § operarum in fi.* Cæterùm conſentiente liberto, poteſt ùnus ex patronis partem, vel ſeorſim præſtandam petere, prout unus ex patronis partem ſuam remittere tantùm, vel accepto ferre poteſt, & text. *d. l. in ſtipul. §. operarum*, ibi, *ſi æſtimationem operæ malit libertus offerre*, debet intelligi conſentiente actore, vel conſortibus ejus diſſentientibus.

361. QUARTO QUÆRO de operibus. Hæc quæſtio differt à priori, quia aliud opera, nomen fœminini generis, ſeu ſimplex actus tranſiens: aliud opus, nomen neutrius Quæſt. 5.

neutrius generis, quę eſt effect o tranſiens in opus ſpecificum, permanens. Primum Græci dicunt πρᾶξιν, ſecundum ποίησιν, ut tetigi, ſuprà in princip. num. 8. & quàm ſit neceſſarium, & utile has duas quæſtiones diſcernere, liquebit ex his quę dicemus intrà part. 3. num. 51. Et adverte quòd non loquor de opere facto, ut veſtis, navis, ſtatuæ, domus factę: hæc enim ſunt res permanentes dividuę, licet quodam reſpectu individuę: ut parte ſeq. dicam. Sed loquor de opere faciendo; quod fit per actum ſucceſſivum, vel actus ſucceſſivos. Unde retradi (quamvis ſit aliquod opus verbo generaliter ſumpto) tamen in jure non vocatur opus, ſed ſimplex factum momentaneum, factum autem ſucceſſivum ſi conſtat in operis in genere, ſive officialibus, ſive manualibus, & inertibus (quas Ariſtot. πολιτικῶν lib. 1. c. 7. viles vocat, utpote ſolo corpore miniſtrantes) ſive in artificialibus non exeuntibus in opus ſpecificum, dicuntur operæ, *l. 1. & ferè per tot. de oper. lib.* Si verò factum ſucceſſivum conſiſtat in effectione operis permanſuri, ut texendæ, & conſuendæ veſtis, vel conſtruendæ navis, vel domus, vel cudendi vaſis, ſculpendæ ſtatuæ, tunc eſt quæſtio, qua de loquimur: ut in *l. fideicommiſſar. §. pen. de legat. 3.* in qua latior eſt campus multas opiniones diſpungendi, quàm in priori quæſtione, ſed brevitatis causâ reſolutivè procedam.

362. Quæ de individuitate diximus in opera ſimplicis operationis diurnæ, vel alterius certi temporis in qu. præced. habent etiam locum hîc in factione certi ſpecifici operis, ut foſſionis foſſæ, vel ædificationis domus, & ſimilium, in quibus ratio individuitatis conſiſtit in hoc, quòd operis effectus ſive forma, quæ ex conſummatione futura eſt, dividi non poteſt, inquit text. in *l. in executione, §. ſecunda, infrà eod. l. ſi is qui, §. 1. ſuprà ad leg. Falc.* Hæc ergo individuitas non conſiſtit in hoc, quòd res non poſſit in diſpoſitionem deduci pro parte, ut prædialis, nec habet neceſſariam individuitatem, ut ſervitus: ſed habet individuitatem formæ conventæ, ſeu intentæ: quia diſponens, vel contrahens reſpicit ad unam operis futuri conſummationem, quæ in partes ſcindi non poteſt, nec pro parte ſeorſim fieri, vel impleri: quia licet pro inchoatione operis verum ſit dicere quòd cœptum eſt impleri: tamen non propriè verum eſt dicere partem rei debitæ factam, vel præſtitam eſſe, priuſquàm totum factum ſit: quia res debita eſt effectus ſive forma, quæ ex conſummatione reſultat, & ſic ante conſummationem nulla ſubeſt pars rei debitæ, donec advenerit forma principaliter intenta, quæ dat eſſe rei, *l. Julianus, §. ſi quis rem, ad exhib.* Concordat Ariſtoteles πολιτικῶν lib. 1. c. 2. dicens totum neceſſariò prius eſſe parte, quoniam ſi totum pereat, nec pes erit, nec manus pręterquàm nomine tenus, id eſt ęquivocè: ut rectè vertit Joan. Geneſius Sepulveda doctus Hiſpanus. Omnis enim artifex priùs totum tanquam finem conſiderat quam partes: quamvis efficiendo exordiatur à partibus.

363. Ex quibus liquet primò, quòd hujuſmodi individuitas non concernit contractum, ſeu diſpoſitionem, prout eſt in fieri: ſed tantùm prout eſt in eſſe deducta, ſive obligationem ex ea ortam: alteroquin, ut poteſt in obligationem deduci, conſtructio domus vel opera diurna: ita & harum pars quælibet: & tunc de obligatione partis quoad partem, idem judicatur, quod de obligatione totius, quoad totum, imò pars per ſe in diſpoſitionem deducta habetur pro hoc toto.

364. Secundò quòd hujuſmodi individuitas non concernit, niſi debitorem vel debitores qui debent facere, quia nullus per ſe facere poteſt, niſi totum faciat: unde ſinguli in ſolidum obligantur. Non autem concernit creditorem, ſive plures creditores, quia ad ſingulos, res pro parte pertinere poteſt, imò non niſi pro parte competit obligatio & actio, ut unus neceſſe habeat pro parte ſua tantùm petere, text. in *d. §. operarum*, tantùm abeſt ut ſingulis creditoribus in ſolidum debitor obligetur, & tantùm abeſt ut quilibet hæredum ſtipulatoris in ſolidum petere poſſit opus ſibi fieri à debitore: ut malè ſcripſit Udalri. Zaſi. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, num. 29.* ubi impertinenter citat *§. ſi pecunia, in l. 1. ſuprà depoſ.* qui loquitur in depoſito merè dividuo, & tamen uni hæredum caventi in totum reſtituendo, propter fidem depoſiti celeriter implendam, *l. pen. C. depoſit.* & impertinenter citat, & permiſcet materiam, *§. ult. in l. continuus infrà eod.* qui habet materiam prorſus diſparatam: quàm in novis intellect. aperuimus.

365. Hinc licet non poſſit debitor, vel unus debitorum pro parte fidem ſuam liberare, poteſt tamen creditor alii partem obligationis & actionis cedere, ſicut & partem debitori, vel uni ex debitoribus remittere: obligatio ergo activa, ſive actio dividua eſt, ſed ſolutio individua. Imò non tantùm ſolutio, ſed ipſa obligatio paſſiva: quia quoties res debita non recipit præſtationem per partes, etiam pro illis partibus obligatio ſaltem paſſiva individua eſt, & ſingulos in ſolidum aſtringit, *l. ea qua, in princ. de reg. jur.* Multum ergo paralogiſati ſunt, & diſcentium ingenia obtenebrarunt omnes ubique Doctores inculcantes, & docentes quicquid individuum eſt ex parte hæredum promiſſoris, individuum quoque eſſe ex parte hæredum ſtipulatoris.

366. Sed hîc quæritur, ſi ex duobus hæredibus debitoris alter ſucceſſerit creditori, vel liberationem ab eo obtinuerit, ad quid alter tenebitur? Reſpond. in aliam, & reſiduam obligationis partem, cujus conditio propter hoc non immutatur, ſed in reſiduo individua eſt paſſivè, diciturque teneri in ſolidum reſpectu reſidui. Patet, quia ſi plures relinquat hæredes, ſinguli tenebuntur in ſolidum ad illam reſiduam partem, & ſic ad totam quæ ſupereſt obligationem, quemadmodum ſi ab initio ſola hæc pars fuiſſet in diſpoſitionem deducta. Et pariter ſi erant quatuor hæredes, & unus ſolus ſucceſſerit creditori, vel illi ſoli pro parte acceptilatum ſit: (ſi enim totum uni accepto ferat, omnes liberarentur, etiamſi non eſſent veri rei debendi, per not. *ſuprà §. & harum, nu. 148.*) reliqui tres, ſinguli in ſolidum tenebuntur ad reſiduum obligationis, videlicet ad dodrantem unius domus, vel operis, vel operæ debitæ.

367. Et tunc puto quòd licet non poſſint præcisè cogi ad æſtimationem partis reſtantis, nec etiam poſſit ab eis invitis æſtimatio exigi: tamen ſi præſtatio partis, vel partium eſſet inutilis creditori, cogi poſſent citra majus damnum vel incommodum, ad præſtandum reliquum operæ in aliud opus ejuſdem generis utile creditori, niſi malint juſtam æſtimationem reſidui ſolvere, quàm conventæ obligationis formam mutare. Hoc enim bonæ fidei congruit, ne debitor ex moroſitate ſua, aut pertinaci calliditate lucrum faciat in jacturam creditoris, contra naturalem rationem, *l. nam hoc natura, de condict. indeb.* & quia, ut nec moroſus creditor, ita nec delicatus debitor audiendus eſt, *l. ſi ſervor. in fin. de pignor. action.*

368. Quinto quæro, Teſtator legavit civitati mille in conſtructionem Xenodochii, & reliquit quatuor hæredes, utrùm obligatio ſit individua: ut ſinguli teneantur in ſolidum? Videtur quòd ſic, per text. in *l. fideicommiſſar. §. pen. ſuprà ad leg. 3.* Et ita tenent Ang. Imol. Paul. in *l. in executione, in princip. infra eod.* & moventur per text. in *d. §. pen.* qui loquitur indiſtinctè in relicto pro opere civitati faciendo, ſive teſtator mandaverit opus fieri per hæredem, ſive non. Et quia datio quæ ordinatur ad factum, reputatur factum, ut not. in *l. naturalis, §. ſi faciam, de praeſcript. verb. in l. cum proponas, C. de dolo,* ſequitur Alex. *ſup. § & harum col. 1.* & ibi Claud. de Seyſſello in princ. & Alciat. in ſua gl. in verb. dari in fin. & in lect. §. Quæſt. 5.

*& harum, num.*7. & in Paradox. lib. 2. c. 22. quia principaliter eſt obligatio faciendi, unde naturam ejus datio aſſumit. Idem voluit Jaſ. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 15. *num.* 27.

369. Contrarium quòd ſit obligatio dandi, nec teneantur hæredes, niſi pro portionibus hæreditariis, tenent Do. Jacob. Ravennas, Alberi. Bart. in *d.* §. *pen.* ubi dicunt hæredes ibi fuiſſe gravatos ad faciendum illud opus, & expendendum in hoc ſummam relictam: ſecus ſi teſtator ſimpliciter dixiſſet, lego mille pro tali opere faciendo, quia tunc erit obligatio dandi dividua, *l. mortuo,* §. *ult. de legat.* 2. *ſequitur.* Bald. in *d.* §. *ult.* Alex. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 6. Socinus, Jaſ. in *d.* §. *& harum,* & ibi Lancelot. Galiaula col. 3.

370. Quam ſententiam limitat Alex. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col.* 6. ut procedat quando teſtator injunxit hæredibus dare tantum, & non facere; ſed pro facto per alium expediendo, contrarium dicens, ſi circa factum imperſonaliter loquatur teſtator, nec dicat cujus curâ debeat opus conſtrui: quia tunc & in dubio intelligitur etiam onus faciendi injunctum hæredi, per text. in *l. ſi ſervus legatus,* §. *qui margaritam,* ubi hoc tenent Bar. & Bald. *de legat.* 1. Et per textum in *l. acceptis, in fin. ad leg. Falcid.* quod ſequitur Lancelot. Galiaula. in *d.* §. *& harum, col.* 3. & ibi Alciatus, in lect. num. 6.

371. Ubi ſubdit, quòd *d. lex mortuo,* §. *ult.* nil facit pro ſententia Dyn. & Bart. quia ibi non quæritur, an obligatio ſit dividua, vel non: nec an ſinguli hæredes teneantur legatario in ſolidum, vel pro portionibus ſuis, ſed tantum quæritur an portio deficiens accreſcat cæteris cum onere? Et dixit text. quòd ſic, & quòd tenentur pro rata portionum, quibus accreſcit, quod eſt verum reſpectu hæredum, & inter eos: reſpectu autem legatariorum, text. ille nil diſponit. Idem tradit Alciat. in d. c 22. lib. 2. Parergôn. & in hoc circa intellect. *d.* §. *ult.* rectè loquitur.

372. Cæterùm opinio Dy. & Bart. eſt veritas, non per *d.* §. *ult.* qui nihil facit: ſed ex regula, quòd omnis obligatio eſt dividua, niſi de contrario appareat, *l. pro hæreditariis, C. de hæred. action.* cum vulgari, & ſatis ſuprà dictum eſt, & dicit Paul. in *d. l. in executione, in princ. not.* 1. in fin. quod hæc opinio ſervatur in practica, & verum dicit. Adverte tamen quod in quantum Bar. & alii loquuntur de hærede gravato ad ipſum factum, ut ſit legatum individuum, non debet intelligi prout volunt Bart. & omnes, de quocumque facto: ſed ſolùm de individuo, quod pro parte impleri non poteſt, prout de opere individuo loquitur text. *d.* §. *pen.* ſecus ſi ſint gravati ad aliud factum dividuum, puta ad vendendum, locandum, vel tradendum fundum.

373. Quod autem intellectus Alberi. & Bart. ad d. *l. fideicommiſſar.* §. *pen.* non ſit divinatorius, ſed verus, & in verbis, & in mente d. §. pen. fundatus, oſtendo primo in d. text. ibi *mittat ad opus faciendum*, quibus ex verbis clarum eſt hæredes fuiſſe gravatos non ſolùm ad dandam impenſam, ſed etiam ad opus ipſum faciendum per ſe, vel per alios: & ad hanc ſollicitudinem ſuo ſumptu, & periculo ſubeundam, alioquin non fuiſſet condemnata ad faciendum, nec ad requirendum cohæredem pro faciendo, ſed tantùm, & ad ſummum fuiſſet condemnata ad ſolvendum, ſalvo recurſu adverſus cohæredem. Facit quod in verſic. immediatè ſequenti loquitur textus in hærede gravato ad factum. Præthereà quod intellectus Bar. non modò ſit verus, ſed etiam neceſſarius, probo per textum rotundum, ad quem nullus Doctorum advertit, in *l. penult.* §. *de illo, ſuprà de condit. & demonſtr.* ubi datio certæ pecuniæ erat poſita in conditione (quod eſt plus ad individuitatem inducendam; quàm ſi eſſet legata, vel poſita in diſpoſitione) & ultrà illa pecunia erat expreſſim ordinata ad factum prorſus individuum, videlicet ad perferendum funus, & corpus teſtatoris in aliam regionem, & tamen non attento facto, & ſine illo individuo, cenſetur conditio dividua, inſpecta ſola pecunia danda: ergo idem cùm hæredes gravantur ad dandum pro quocumque opere, vel facto individuo, ſecus in *d.* §. *de illo,* ſi quibuſdam legatum eſſet, ſi ipſimet funeraſſent, vel corpus in aliam regionem detuliſſent: quia tunc eſſet conditio individua: ut & in princ. *d. l. penult. & in l. penult. C. de condit. inſert.*

374. Rurſus expendo text. *d.* §. *de illo,* contra præfatam, ſuprà num. 370. limitationem Alexand. dicentis, quod in dubio etiam onus faciendi cenſeatur injunctum hæredi: & malè per text. in ſimili *d.* §. *de illo,* ubi non cenſetur onus faciendi injunctum legatario gravato dare ad certum quid faciendum, tum quia ex quo legatum valet, in reliquo fit potius interpretatio, ut hæres quamminimè gravatus intelligatur, *l. apud Julianum,* §. *ſcio, de legat.* 1. Non obſtat *d.* §. *qui margaritam, & d. l. acceptis,* quia loquuntur de eo, quod apparet neceſſe eſſe fieri per hæredem, ut ſaltem cedere actiones, quo facto liberatur in *d.* §. *qui margaritam,* ubi propriè hæres non eſt obligatus ad faciendum, ſed ad dandum legatariæ ſupervalentiam pignoris: qua data, poteſt ſibi luere, & retinere pignus. Pariter in *d. l. acceptis,* hæres non tenetur ad factum, ſed ad dationem: quia ut cedere actiones, vel tradere in rem accipienti; datio eſt: ita & tradere, vel reſtituere hæreditatem fideicommiſſario: quia hoc factum momentaneum eſt propter dationem perpetuam, igitur per not. ſuprà num. 17. Quare perſiſto in ſententia cum Dy. & Bart.

375. Sed quid ſi teſtator non incœpit à legato pecuniæ, ſed à legato facti, tamen imperſonaliter, ut quia dixit, volo fieri Xenodochium uſque ad ſummam mille, vel in quod relinquo mille? Reſpond. clarum eſt onus etiam faciendi, vel fieri curandi injunctum hæredibus, cùm non ſit alius de faciendo gravatus, nec alii cura hæc injuncta, text. in *d. l. fideicommiſſar.* §. *pen.* fallit ſi ex circumſtantiis perſonarum, & loci appareat hanc curam ab aliis ſuſceptam, vel ad alios pertinere, vel intentionem veriſimilem eſſe, tantùm voluiſſe hæredem gravare de dando, ut ſi cives deliberaverant Xenodochium conſtruere cura aliquibus mandata, deinde unus civium, vel fortè exterus, qui nullos eo loci reliquit hæredes, ita legaverit, cenſetur eum tacitè eis ad quos magis ſpectat reliquiſſe. Et ſic remanet legatum dandi dividuum quamvis in certum uſum deſtinatum, quem immutare, vel in alium transferre non licet, *l. legatum infra de administrat. rerum ad civitat. pertinent.*

376. Quanto fortius ſi legatum eſt factum certæ perſonæ, vel corpori, puta civitati pro theatro, vel noſocomio, vel Titio pro domo forte ei ædificanda, non ſunt hæredes gravati ad factum, ſed ſolum ad dationem, ad quam non tenentur, niſi pro portionibus hæreditariis, etiamſi finis, ad quem legatur, ſit quid individuum etiam poſt factum: ut ad emendum Titio jus ſervitutis prædialis. Facit text. in *d.* §. *de illo.* Prætereà ſi intentio Alex. & ſequacium eſſet vera, ſequeretur, ſi teſtator legaſſet cuidam mille pro redimendis bonis per patrem, vel tutorem ejus alienatis, quod hæredes tenerentur etiam ad factum, & etiam ſinguli in ſolidum: quod eſt abſurdum, & contra omnes juris regulas. Hic multæ occurrentes quæſtiones, & novæ plurium legum interpretationes, *ut d.* §. *ult. in l. continuus,* ſuis locis ſunt reſervatæ accelerandi cauſa.

377. SEXTO GENERALITER QUÆRO de factis, an cenſenda ſint in ſuo genere magis frequentiùs ut individua quàm dividua, vel contra? Reſpondeo quæſtionem hanc curioſam eſſe, & meritò à Jureconſultis neglectam: quoniam cujuſcumque facti, de quo ſive in privato conſilio, ſive in judicando quæritur, Quæſt. 6.

natura, qualitas, & pertinentes omnes circumſtantiæ diligenter expendendæ ſunt, & ſecundum eas de dividuitate, vel individuitate, harumque qualitatum effectu ex bono etiam & æquo, hoc eſt ex legali æquitate ſpecialiter judicandum: non autem ab alia generali quadam & perpetua regula, quæ fruſtrà ſtatueretur in his, quæ in infinitis & variantiſſimis factorum circumſtantiis conſiſtunt *l. de acceſſionibus, in princ. de diverſ. & tempor. præſcript. l. Mævia.* §. 1. *ſuprà de annu. legat.* Stante tamen ſemper in dubio præfata nova & noſtra regula quod omnis obligatio cenſenda eſt dividua, niſi quatenus apparet individua.

378. Ad ampliorem tamen horum notitiam placet ſummatim diſcurrere omnia factorum genera. & Jureconſultorum more intelligo quatenus cadunt in commercium hominum, & in obligationem, vel diſpoſitionem deduci poſſunt, quatenus etiam à datione vel tranſlatione juris diſtinguuntur: ut ſuprà in princ. num. 8. num. 12.

Prima diviſio. Summa ergo horum diviſio eſt, quoddam momentaneum, quoddam ſucceſſivum. Momentanea ſunt rei, vel poſſeſſionis traditio, vel reſtitutio, fidejuſſio, certæ pecuniæ numeratio, & ſimilia. quæ brevi tempore vel momento ſemel expediri poſſunt.

379. Civiliter enim, & ex communi ſenſu verba legum, & Jureconſultorum accipiendâ ſunt, non autem mathematicè pro inſtanti, indiviſibili, & inſenſibili, ſed ſolo intellectu perceptibili, quod omni motu caret, & conſequenter tempore, cujus non habemus niſi nunc indiviſibile, de quo latè per Phyſicos in 3. 4. & 5. Phyſicor. & Theologiſtas, ut Richard. Gabriel. ſuper ſecundo ſententiar. diſt. ſecunda, quæſt. 1. alioquin nullum hominis factum eſſet momentaneum, quum non poſſit homo quicquam operari ſine aliquo motu, & ſine aliquo temporis ſucceſſu. Ut ergo civiliter dicimus obligationem eſſe momentaneam, ſi quis teneatur ſemel cauſam orare, vel certam legem una lectione repetere: ſucceſſivam autem, ſi quis teneatur toti cauſæ aſſiſtere, vel per annum, aut aliud diffuſum ſpacium docere, vel totum hunc titulum interpretari: ita in ſimilibus.

380. Hæc prima diviſio multipliciter in theoria & praxi ſubdividi poteſt: Ut enim factum momentaneum ſubdividitur in affirmativum vel negativum; ſive dividuum, ſive individuum, ita & factum ſucceſſivum ſubdividi poteſt, & rurſus factum ſucceſſivum ſubdividitur in continuum & multiplicatum, tam faciendi, quàm non faciendi, tam Dividui, quàm Individui: ut continuum faciendi, ſeu affirmativum continuum puta domum ædificandi, quod eſt Individuum, vel debitores meos exigendi, quod eſt Dividuum: continuum verò non faciendi Dividuum, ut amplius non agi ad pecuniam, fundum, vel rem dividuam. Individuum verò continuum non faciendi, ut non fieri quominus mihi ire, agere non liceat, vel non erigere molendinum juxta meum: multiplicativum verò affirmativum dividuum ut ſingulis annis, Calendis Octobris, cenſus meos, vel reditus exigere, & catalogum ſolventium, & ceſſantium conſcribere. Individuum verò, ut quoties in villam venero, tot operas præſtare. Multiplicativum autem negativum dividuum, ut non petere, nec exigere debita pecuniaria à colonis, & ruſticis meis tempore meſſium, vel ſementis: individuum verò; ut non impedire quominus per fundum tuum eam tempore ſementis vel meſſium, vel ſingulis Calendis: & ſic de ſimilibus. Continuum dicitur quod ſemper & ad ſemper (ut dialecticorum more loquar) ſucceſſive obligat: Multiplicativum verò quòd ſucceſſivè quidem ad non ſemper, ſed per interpollata intervalla obligat. Nec eſt inutilis hæc nova noſtra ſubdiviſio, ut in progreſſu liquebit.

2. Diviſio. 381. Secunda æquè principalis diviſio quoddam principaliter in agendo, ut traditio fundi, vel ædificatio domus: quoddam principaliter in non faciendo, ut per te non fieri quominus ire agere liceat: text. *in lege, ubi autem non apparet, §. qui id quod, infra eodem hoc titulo.* Primum regulariter affirmativis, ſecundum negativis verbis concipitur, ideò brevitatis causâ illud affirmativum, iſtud negativum factum infrà vocabitur. Tamen ſæpè accidit factum principaliter negativum, verbis affirmativis etiam propriè concipi: ut dum ſtipulor certam rem mihi habere licere, quod principaliter ſignificat controverſiam non moveri l. ſtipulatio iſta, in fin. princip. infrà eod. & nunquam eſt factum adeò negativum ſive in non faciendo, quin aliquod factum affirmativum implicet: ut in illis, *habere licere* &, *per te non fieri,* quæ includunt nedum meram abſtinentiam, ſed etiam curam, & diligentiam actualem, ne contrà fiat per eos ſaltem quos promittens habet in poteſtate, vel ſub ſe. Idem in ſimilibus: prout natura rei ſubjectæ, & bona fides exigunt, ut in *l. in illa ſtipulatione per te, l. inter ſtipulantem, in princip. infra eod.* quemadmodum etiam omni obligationi faciendi ineſt nec dolum nec culpam in ea re committere.

382. Tertia & ultima (reliquis minus utilibus, & à propoſito remotioribus omiſſis) principalis diviſio, quoddam dividuum, quoddam individuum, de qua principaliter agitur, una cum ſubdiviſionibus & gradibus ſuis contractu, obligatione, præſtatione ſeu ſolutione per omnia reliquarum diviſionum & ſubdiviſionum membra diſcurrens. Invenitur enim factum momentaneum affirmativum, quoddam dividuum omni reſpectu, ut fundum tradi, vel reſtitui ſimpliciter, ſuprà eod. qu. 2. traditio vel reſtitutio quaſi poſſeſſionis uſusfructus, rem ratam haberi ſuper fundo, pecunia; vel alia re dividua, quoddam individuum omni reſpectu etiam contractu, ut traditio vel reſtitutio quaſi poſſeſſionis ſervitutis prædialis, vel alterius juris prorſus individui, quæ facta ſunt individua nedum in ſe, ſed etiam reſpectu cauſæ, vel rei circa quam verſantur. Aliud eſt exemplum individuum in ſe prorſus: ſed reſpectu cauſæ, ſeu rei ſuper qua verſatur dividuum, ut juramentum fidelitatis à vaſſallo, vel hæredibus ejus, patrono, vel hæredibus præſtandum, de quo dudum plenè ſcripſi *ſuper Conſuet. Pariſi.* §. 2. *gloſſ.* 4. *num.* 23. *num.* 51. Quoddam dividuum contractu, ſed individuum obligatione, & conſequenter ſolutione: ut conſtructio navis vel domus, erectio ſtatuæ *l. fideicommiſſ. §. pen. de legat.* 3. *l. ſi ita fuerit.* 1. *ſuprà de manum. teſtam. l. ſi is qui in fin. ſuprà ad leg Falcid. l. ſemper verſic. opus ſuprà quòd vi aut clam.* Quoddam dividuum contractu & obligatione, ſed ſolutione individuum, propriè quidem, ut ſi debetur in genere, vel alternativè, §. *& harum, ſuprà eod. tit. l.* 2. *l. in execut. §. pro parte, infra eod.* vel aliàs ut ſuprà eod. impropriè verò in primo gradu, ut reſtitutio detentionis certi vaſis, vel equi, *l. ſi duo, ſuprà depoſit. juxtà not. ſuprà eod. num.* 336.

383. Facti vero momentanei negativi rara ſunt exempla; quia negatio plus negat, quam affirmatio affirmet *l. hoc genus, ſuprà de condit. & demonſtrat.* & dixi in annot. ad Philipp. Decium *l.* 1. *num.* 15. *C. de pact.* & ad conſi. 3. num. 4. & ſic negatio habet in ſe ſucceſſivam & perpetuam privationem, vel excluſionem. Ideo rarior eſt uſus; poteſt tamen accidere ſi brevi tempore coarctetur, ut per te non fieri, nec per te hæredem tuum quominus mihi ſemel tali die, puta novi ingreſſus Regis, per fundum, vel domum tuam ire, vel inſpicere liceat: & iſtud merè prorſus individuum eſt. Poteſt etiam dari exemplum merè dividui, ut per te non fieri, nec per hæredem tuum quominus tali die ſemel fructus ex fundo tuo, vel piſces ex ſtagno tuo tollam. Poteſt etiam dari exemplum dividui contractu, ſed individui obligatione,

ut non faciendi foſſam, vel ſepem loco, & die, puta quo vindemiam, vel ligna è ſalva proxima evectutus ſum. Poteſt enim ab initio conveniri, ne fiat pro parte certæ profunditatis, latitudinis, craſſitudinis, vel altitudinis: ſed poſtquàm convenit, ſingulis hæredum ſtipulatoris in ſolidum abſtinentia debetur, & hæredes promiſſoris ſinguli in ſolidum debent: & ſic hoc negativum & momentaneum factum dividuum eſt contractu, ſed individuum obligatione.

384. Facti autem ſucceſſivi affirmativi multa ſunt exempla dividua contractu, ſed individua obligatione, & ſolutione: ut opera vel certum opus, puta domus ædificanda. Quædam enim prorſus etiam contractu individua, ut in ſervitute operis faciendi, vel ſtillicidium recipiendi, vel ligni immittendi, vel altiùs tollendi, *l. ſervitutes, l. ſi domus, l. eum debere, ſupra de ſervit. urban. prædior.* Et extra facta ſervitutum prædialium ſunt etiam aliqua exempla, ut manumiſſio ſervi, *l. duobus, ſupra de liberat. cau. l. 2. in princ. C. de communi ſer. manumiſſ. l. judicata, ſupra de exception. rei judicat.* ſed illud exemplum magis accedit dationi, quàm facto, *l. manumiſſiones in princ. ſuprà de juſtitia & jure.* Ideò do exemplum in poſitione certi termini confinium, ut eradicatio, vel plantatio certæ arboris. Facti verò ſucceſſivi negativi multa ſunt exempla, tum omni reſpectu dividua, ut uſumfructum habere licere, ſcilicet quem ſtipulator jam habet, & naturaliter fundum fructilem poſſidet, tunc enim obligatio eſt tantùm negativa ſucceſſiva continua, ſcilicet de non impediendo, ſeu turbando in fruitione. Sic obligatio ampliùs non petendi uſumfructum fundi, vel aliam rem dividuam. Tunc etiam exempla omni reſpectu individua, ut ſervitutem prædialem, vel uſum habere licere, vel ea aut ſimilia ampliùs non petere.

Quæſt. VII. 385. Septimo quæro, an conditio ſit dividua, vel individua? Et omnes fere tradunt eſſe individuam, & facere actum individuum, quia inducit formam quæ individua eſt, cui nec addi, nec detrahi poteſt. Bal. *l. 2. col. 2. C. de ſuis & legitim. hæred. Auth. qui ſemel, col. 4. C. quomodo & quamdiu,* quia formaliter, & ſpecificè debet impleri, *l. Mævius, l. cohæredi. ſupra de condition. & demonſtrat. l. hæredes palam, §. ult. ſuprà de teſtam.* Bald. Auth. *matri & aviæ col. 1. C. quando mulier tutelæ offic. fungi poſſ.* Alexand. *l. 1. in fi. ſuprà de liber. & poſth. & in l. ſi is qui, §. quidam, ſuprà de leg. Falcid.* Hinc vulgò tenent, ſi obligationi merè dividuæ (ut dandæ certæ quantitatis) ſubjiciatur pœna, quòd tunc obligatio dandi ſit individua propter conditionem, *l. 5. §. ſi ſortem, l. in executione, §. item ſi ita, hoc tit.* Bar. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, col. 1.* ubi Zaſi. num. 18. ver. tertiò fallit, dicit (errorem augendo) quòd hoc eſt propter pœnam, quæ in partem evitari non poteſt, cùm ſit delictum, & delicta ſunt indiviſibilia, quæ eſt inepta ratio, & contra text. in *d. §. ſi ſortem,* qui loquitur in hæredibus, qui juſtam habent ignorantiæ cauſam, *l. qui in alterius, infrà de reg. jur.* & tamen unius ſolius etiam abſentis, & ignorantis, impediti vel infantis ceſſatio, facit omnes in pœnam incidere. Ratio eſt, ut novè docuimus in *d. §. ſi ſortem,* in lectione Aurelian. 10. Kalend. Septembr. anno ſeſquimilleſimo ſexageſimo, & ſuprà part. 1. num. 64. & quia ſingulorum opiniones evertendo vix eſſet finis.

386. Breviter argumentorum prolixitate omiſſa, dico, ut etiam tetigi ſuprà num. 208. conditionem tunc demum eſſe individuam, quando eſt de re individua, vel apponitur ſuper individuo, ut ſuprà *l. 2. §. item ſi in facto, & l. 4. §. Cato.* in primo reſponſo, aliàs dividua eſt, non tamen diviſa, ſed indiviſa, niſi pro ratione materiæ ſubjectæ: ut probat text. in *l. ſi ita fuerit. 2. ſuprà de manumiſſ. teſt.* Doctores autem crebriùs ad vitandum textus prima facie contrarios, dicunt conditionem eſſe individuam quantum ad ipſam commiſſionem, ſeu exiſtentiam, vel defectum conditionis, quaſi ipſi commiſſioni annexa ſit individuitas, ſed adhuc hoc propriè loquendo falſum eſt. Bene verum eſt quòd in individuis conditio individua eſt: ſed id accidit, non ex natura conditionis, ſed ex natura materiæ ſubjectæ, quæ individua eſt, ut in textibus præallegatis *d. §. item ſi in facto, & l. ſi ita fuerit, de man. teſt.*

387. Quin etiam in dividuis ſæpiùs non dividitur: ut in *d. §. ſi ſortem, l. in executione, §. item ſi ita infrà eod. l. cui fundus, ſuprà de conditionibus & demonſtr.* Sed id non fit ob individuitatem conditionis, ſed ob aliam rationem, ut vel ne creditor damno adficiatur, ut quando pœna eſt loco uſuræ, vel intereſſe caſualis *d. §. ſi ſortem,* vel quando ab initio tacitè vel expreſsè fuit actum, ut ſolutio ſimul, & non diviſim fieret, vel quando etiamſi pura, vel purificata, & diviſa eſſet obligatio: tamen locus eſt retentioni: ut in venditione, *l. ſi fiſtulas, §. qui fundum de contrah. empt. & vend. & in l. cui fundus, de condition. & demonſtrat.* ubi non ſolùm in uno principali legatario non dividitur (quia licet diviſibilis ſit, non tamen invenitur diviſa, & hæres non tenetur dividere) ſed etiam in pluribus hæredibus ejuſdem legatarii, non tenetur dividere, quia nec expreſsè, nec tacitè diviſa eſt à teſtatore: (prout eſſet diviſa, ſi ſimpliciter legaſſet duobus)

388. Nec etiam ſimplex conditio à lege duodecim Tabul. dividitur in hæredibus: tum quia lex duodecim Tabul. non eſt facta in præjudicium creditorum: ut dixi ſuprà eod. num. 35. tum quia lex duodecim Tabul. bene dividit obligationes dividuas quatenus tales ſunt, ſed non dividit ſolutionem, ubi aliud eſt præjudicium quàm ſimplicis particularis ſolutionis unius ſummæ, & ſic hæredibus conditio remanet in ſuo priori ſtatu, ſcilicet indiviſo, licet non individuo, qui eſt verus & genuinus intellect. *d. l. cui fundus,* quem obiter habes.

389. Et primò non egrediendo terminos legis, totus textus loquitur in legato certi fundi facto Titio, ſi decem dederit, vel facto Titio, & Seio, ſi decem dederint. Primo caſu non prodeſt Titio quinque offerre, vel etiam ſolvere, donec perſolverit. Secundo verò caſu prodeſt Titio vel Seio partem ſolvere, vel offerre, ut partem legati conſequatur, quod eſt verum, ſi quotam ſuam integram, videlicet quinque, det: ſecùs ſi quatuor, vel infra, ut ratio in textu expreſſa docet: quia hoc caſu ſtatim à teſtamento, id eſt ab initio, & ex diſpoſitione teſtatoris, ex quo pluribus conditio appoſita eſt, diviſa eſt in ſingulos ſcilicet pro parte ſua, non dicit: ſubdiviſa in ſingulis, ut poſſit unus partem partis ſuæ dare, ſed integram partem ſuam. Et hoc eſt quod ait textus, *enumeratione perſonarum*, id eſt, in tot perſonas, quot teſtator enumeravit, & in totum non in plures partes, non attenta unitate ſummæ: quia teſtator non diviſit ſummam expreſſim, non dixit, Titio ſi dederit quinque, & Seio ſi tantumdem. Sed, Titio & Seio ſi dederint decem, & hoc eſt quod faciebat dubium ſecundi reſponſi ibi, *nam quamvis ſumma univerſa conditionis ſit adſcripta,* id eſt, ſteterit in ſumma unita, tamen ex alio colligitur animus dividendi. Hinc infert textus quòd conditio ſemel per teſtamentum unita, vel quæ ab uno incœpit, non ſcinditur ex accidenti ſupervenienti: ut ſi ab initio eſt unus legatarius, ſed poſtea plures loco ejus ſubrogati ſunt, ut quia jus ſuum ceſſit duobus, vel duos hæredes reliquit, poſtquàm tamen priùs obtulerat, vel per gravatum ſteterat, quominùs conditio impleretur. Et ſic tranſmiſſum fuit legatum. Idem ſi teſtator voluit tranſmitti, conditio ſemel unita non recepit diviſionem, & unus ſucceſſorum non poteſt partem ſuam conſequi, niſi totum det, & integræ conditioni pareat: quia cùm hæc conditio nec à lege 12. Tab. (quia non eſt nomen,

Intellect. l. cui fundus de condition. & demonſtratio.

nec jus hæreditarium) nec à teſtatore diviſa fuerit, remanet indiviſa. Hæc eſt explicatio textualis clariſſima, nullum habens intra, ſed tantum extra ſuas metas contrarium.

390. Non tamen peccant Doctores extendendo legem extra ſuam propriam hypotheſim: ſed malè nunc extendendo, nunc reſtringendo, præcipuè Bart. in *d. l. cui fundus*, quem Paul. Imol. & omnes ſequuntur. Primò enim extendit d. l. in ſecundo reſpon. ad omnem conditionem dandi quid dividuum. Secundò reſtringit principium & finem *d. l. ad dationem*, ut aliud ſit in conditione facti dividui, & idem vult Bart. in *l. Stichum qui meus erit, num. 4. de leg.* 1. Atqui extenſio illa falſa eſt: non nego hanc hypotheſim aliquando extendi poſſe, & debere, ſed ex norma, & regula legis, *de qua in l. non poſſunt, cum l. ſeq. ſuprà de legib.* videlicet data eadem & ſimilitudine, & utilitate. Et hoc gnomone hanc conditionem, ſi decem dederit, extendo primò ad conditionem ſi tot modios frumenti, vel tot dolia vini, aut aliud fungibile dederint. Secundo extendo ad hanc ſpeciem, lego fundum tot pedum, ibi (puta juxta eos) ſitum, Titio & Seio, ſi totidem pedes terræ ad locum, puta juxta prædia teſtatoris ſitum dederint. Si enim Seius paratus eſt implere pro parte ſua, Titio nolente, vel non valente, non ſolùm poteſt partem ſuam legati petere, non ſolùm non poteſt jure ſuo etiam diviſim privari per moram, vel ceſſationem Titii: ſed ſi velit, & poſſit totum implere, pars Titii ſibi adereſcet. text. rotundus in *l. ſi quis legata. §. duobus, eod. tit.* habent enim hæ ſpecies eamdem ſimilitudinem, & utilitatem: ergo bona & legitima extenſio.

392. Secus in conditione, ſi dederint domum, vel hypothecam idoneam in tali vico mercatili, etiam in genere, & multò fortius ſi in certo corpore, volebat enim teſtator hæredem ſuum ibi morari, & eamdem artem, vel menſam exercere: quod commodè non poterit in parte. Quantumvis ergo Seius decedat, & vacuam poſſeſſionem partis ſuæ pro indiviſo, vel etiam pro diviſo transferat, nihil agit, niſi totum per ſe, vel cum Titio dederit. Et tamen ea conditio dandi pluribus appoſita eſt ab initio in teſtamento. Si quæris cur tam variè? Reſpondeo, primò quæſtionem eſſe puerilem, quia mercatores, mulieres, & ruſtici vident differentiæ juſtam, & palpabilem rationem. Reſpondeo ſecundò cum Bald. poſt Philoſophum quæſtiunculam hanc non indigentem ratione, ſed ſenſu ad pædotribas, & virgiferos rejiciendam.

392. Fallit ſecundò ſi teſtator intendebat fundum cum fundo, aut cum parte fundi permutare, quod ex variis conjecturis facile colligere licet. Nec obſtat ſi quis argutulus hanc ſecundam noſtram limitationem retorqueat contra ipſam hypotheſim text. quæ in effectu videtur idem eſſe cum legato vendendi fundum pro decem, vel ſi hæres gravatus eſſet Titio & Seio vendere fundum pro decem, nunquid hæc idem ſunt? Hæres da fundum Titio & Seio, ſi decem dederint: vel vende eis, ſi pro decem emere voluerint? Reſpondeo non idem eſſe, ſed latiſſimam differentiam: primò quia in legato verſatur liberalitas: & ſic faciliùs fit benignior interpretatio favore legatarii. Hinc crebriùs ei datur electio: ut not. *in l. legato generaliter, de legat.* 1. In venditione verò negotium verſatur.

393. Secundò legatum vendendi eſt purum & tranſmiſſibile, non obſtante conditione ſi voluerint emere: quia tacitè etiam non expreſſa ineſt, & ſic non facit legatum conditionale *l. conditiones extrinſecus l. aliquando, de conditionib. & demonſtrat.* legatum verò fundi, ſi decem dederit, conditionale eſt, nec tranſmittitur. Tum in legato vendendi legatarius nihil tenetur prærogare, ſed hæres ſtatim purè tenetur talem venditionem facere legatario, qui nec unum quidem obolum dare tenetur, niſi poſt venditionem concluſam, & fundo tradito, vel ſimul cùm traditur: ſecus in legato fundi ſi legatarius decem dederit, quia hæres ad nihilum obligatus eſt, priuſquàm conditio impleatur, imò quàm impleta fuerit. Tum in legato vendendi nihil eſt in conditione, ſed tantum factum vendendi eſt in obligatione, qua ſolus hæres tenetur, ſi etiam velit legatarius, quæ tacita conditio: ſi velit legatarius, non eſt conditio, ſed natura omnis legati. At in *d. l. qui fundus*, nihil dum eſt in obligatione, ſed tantùm decem dare ſunt in mera conditione: quæ deficere poteſt, ſed non tranſmitti.

394. Tum in legato vendendi, pretium imputatur in Falcidiam, quia tanto minùs cenſetur hæreditas diminuta & minus legatum, text. in *l. in ratione, §. vendere, ſuprà ad leg. Falcid.* ſecus in legato, de quo in *d. l. cui fundus*, ubi illa decem non imputantur in Falcidiam, ſed cedunt lucro hæredis: quia dantur cauſa conditionis implendæ *l. id autem, ſuprà ad legem Falcid. l. Plantius, §. diverſum, ſupra de condit. & demonſtr.* Hæc ergo multùm & non verbis, ſed re differunt. Sed limito tertiò, ſi conſtet legatum, de quo in d. l. cui fundus, factum in conſequentiam, executionem, ſeu confirmationem venditionis præcedentis: quia tunc ſecundùm naturam venditionis regulatur, & virtute relationis quæ ineſt referenti, non eſt merum legatum fundi, ſi tantumdem datum ſit, ſed legatum confirmatorium nullo modo conditionale, ſed purius & tranſmiſſibilius quàm legatum vendendi, quod purum eſt, de quo in *l. fidejuſſor, §. meminiſſe, ſuprà de legat.* 1.

395. Limito quartò etiam in ipſa propria ſpecie *d. l. cui fundus*, ſi teſtator expreſſerit, vel aliàs legitimis circumſtantiis appareat, quòd illa decem deſtinata erant ad certum uſum, qui non poteſt, ſaltem commodè haberi in parte ſummæ: puta ut hæres de illis decem redimat domum paternam, cujus tempus finitur, vel vitet commiſſum emphyteuſis, vel aliam pœnam imminentem, vel ut eximatur ab obligatione regia, vel alia, qua carceribus, & ſectionibus poſſet hæres compelli, aut ad illud imminens periculum vitandum, vel etiam ne lucrum imminens amittat. Tunc enim ſi alter legatariorum offerat partem ſuam, quæ ad finem à teſtatore intentum non ſufficit, nihil agit; nec obſtat tacita diviſio reſultans ex enumeratione perſonarum: quia majori ratione vincitur: juxta illud, alia ratio pactum reformat *l. juriſgent. §. adeò, ſuprà de pact.* & juxta illud, una præſumptio aliam trudit *l. divus, & ibi gloſſ. in verb. exiſtimari, ſuprà de in integr. reſtit.* Et quòd illa enumeratio perſonarum ſit tantùm præſumptio, textus *d. l. cui fundus*, indicat, ibi, *poteſt videri eſſe diviſa.*

396. Limito quintò in legato ſpeciei: ut legavi duobus talem equum, veſtem, vel vas, ſi decem dederint, ſi alter partem ſuam, videlicet quinque offerat, ut partem legati conſequatur, non tenetur hæres dare, quia res eſt hujuſmodi, quæ commodè dari nequit pro parte, licet dari poſſit *l. ſi ſtipulatus, infrà de ſolution.* Et ſic ex qualitate rei non eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe hæredem paratum totam rem dare, & ad hanc etiam incommodam diviſionem adſtringere, quare idem eadem ratione converſo caſu dicendum, ſi duobus legata ſunt decem, ſi equum, veſtem, vel aliquod vas dederint: quia veriſimiliter non fuit intentio teſtatoris gravari hæredem incommoda diviſione. Ita etiam vult Lancelot. Polit. in *l. re conjuncti, col. 14. verſicul. ſed his ſuprà de leg.* 3. Malè ergo Doctores extenderunt *d. l. cui fundus*, ad omnem obligationem dandi dividuam: cùm ſint tot limitationes.

397. Sed quid ſi teſtator non dixit, lego Titio, & Seio (qui erunt filii, vel hæredes Plautii) ſed

dixit: lego filiis, vel lego hæredibus Plautii, fundum, ſi decem dederint, an poſſunt dividere, ut hîc? Soci. conſil. 107. num. 11. lib. 4. tenet quòd non per *l. 5. §. ſi ſortem, de verb. oblig.* qui nihil facit ſecundum novum noſtrum, & verum intellectum ſuprà parte 1. num. 45. quia d. §. non fundatur in dividuitate, vel individuitate, ſed in injuria ſtipulatoris, quæ hic ceſſat. Movetur etiam Soci. quia tunc videtur legatum tanquam corpori hæreditario, & non tanquam pluribus, quod eſt falſum, quia hæredes non faciunt collegium, ſicut nec filii, imo veniunt tanquam ſinguli, & tanquam plures, non ſolum re, ſed etiam verbis conjuncti.

398. Ideo ex quo ſemel ſunt hæredes, faciunt partes ab initio, & non tantùm per concurſum, & unus poteſt repudiare, alter acceptare, & inter eos locus eſt juri accreſcendi *l. qui quartam, §. ult.* ubi Bartol. de leg. 1. Bart. in *l. re conjuncti, col. 3. num.* 10. *de legat.* 3. Non ergo ſunt unus legatarius, ſed ab initio plures legatarii, ut & fortiùs in *l. ſi cognatis, ſuprà de reb. dub.* Nec obſtat quod teſtator non eſt uſus enumeratione perſonarum: quia ſatis eſt quod ſciebat eſſe plures, & ſe pluribus non facientibus collegium legare. Facit in fortiori *l. qui hæredi, §. ſi duorum ſervor. de condit. & demonſtr.* ubi dividitur legatum & conditio, quamvis in unica perſona concepta ſint, ex quo ab initio duobus acquirebatur, etiamſi teſtator ignoraret ſervum legatarium plures dominos habere, quanto magis hîc, ubi ſciebat ſe pluribus legare. Secus ſi tunc erat unicus filius vel hæres, qui poſteà tranſmittere potuit, & plures hæredes reliquit: quia tunc ab initio, & ex teſtamento unicus eſt legatarius: & ſic verius eſt, etiam in dicto caſu Soci. conſil. 107. num. 11. locum eſſe deciſioni hujus legis, niſi in prædictis fallentiis, vel ſi aliter de veriſimili mente teſtantis appareat.

399. Cæterùm conſtat huic diviſioni non eſſe locum ſive res legata, ſive res data causâ conditionis implendæ individuæ ſunt, addo vel non commodè diviſibiles, propter veriſimilem mentem: quia hæc lex non fundatur in individuitate, ſed in veriſimili mente dividendi, vel non dividendi. Et hæc non ſunt modici effectus: quia ubi locus eſt diviſioni, poteſt unus legatariorum pro parte ſua offerendo, non ſolum pro parte ſua conditionem implere, & ſibi perpetuare legatum & tranſmittere; ſed etiam unà cum jure accreſcendi tranſmittere, ſi partes aliorum deficiant. Secus ibi non eſt locus diviſioni invito hærede, quia tunc etiamſi hæres voluntariè partem oblatam ſimpliciter recipiat, cenſetur recipere ſub ſpe perficiendi, non autem animo ſibi præjudicandi in defectu conditionis, & caducitate legati. Ideò ſi is, qui ſolvit partem, moritur, antequàm per ſe, vel alios impleta ſit tota conditio, non poteſt petere partem ſolutam, toto legato caduco: faciunt not. ſuprà parte 1.

400. Principium autem dict. *l. cui fundus*, ampliatur primò, etiamſi pluribus hæredibus dandum ſit, ſive inſtitutis, ſive venientibus ab inteſtato, text. in *l. qui duobus de condition. & demonſtrat.* Subamplia; etiamſi unus hæredum partem ſuam acceperit, ſed ſimpliciter, quia in dubio non cenſetur de jure ſuo remittere, ut dixi: ſecus ſi animo dividendi, vel ſi ſolvat partem ſuam legati, quia tunc dividit quoad ſe, ut poteſt, & ſufficit totum reſiduum aliis offerre. Ampliatur ſecundò, etiamſi unus legatarius, vel plurium legatariorum unus plures hæredes reliquerit, quia pro uno habentur *d. l. cui fundus in fin.* Subamplia, ut nuper dixi. Sublimita ſi plures loco unius ſubrogentur judicio teſtatoris vulgariter: ut ſi legavi Titio, ſi decem daret, & in ejus defectum legavi Seio & Caio. Hi enim veniunt jure primitivo tanquam ab ipſo teſtatore immediatè honorati, & ut plures legatarii: quia per vulgarem primitivo jure, & non per medium capitur. Facit text. in fortiori in *l. qui hæredi, §. ſi duorum de condit. & demonſtrat.* ubi legatum erat conceptum in unum, ſed hîc legatum incipiens à ſubſtitutione vulgari conceptum eſt in plures perſonas etiam enumeratas.

401. Fallit primò ſi legatum ipſo jure reſcindatur in parte, puta per contra tabulas patroni *l. Plautius, de condition. & demonſtration.* idem ſi per querelam inofficioſi *l. circa de inoff. teſtam.* quia tunc etiam dandum causâ conditionis implendæ pro rata ſcinditur *d. l. Plautius*, & ſi individuum ſit, per æſtimationem dividitur *l. cùm filius, in princ. de legat.* 2. ſecus ſi non ipſo jure, ſed per legem Falcidiam, quæ non minuit legata ipſo jure, ſed tantùm ope exceptionis, ideò dandum cauſa conditionis implendæ non minuitur, nec pro parte legati defalcati repetitur *d. l. Plautius*: quod eſt verum, ſi legatarius malit partem legati habere, ſecus ſi malit reſtituere: quia tunc etiam ex intervallo condicet quicquid cauſa conditionis implendæ dedit per condictionem ſine cauſa. Et ita moderanda eſt *d. l. Plautius, verſic. diverſum.* Fallit ſecundò, ſi conditio erat implenda duobus extraneis, & ante moram legatarii contingit alterum, cui dandum erat, decedere, & ſic non poſſe impleri pro parte: quia tunc poterit impleri pro alia parte, & legatum pro ea parte tantùm peti *l. penult. reſp. ſecundo, de condition. & demonſtrat.* facit *d. l. Plautius.*

Intellect. l. Plautius de condit. & demõſtrat.

402. Nunc aſſumo reſtrictionem Barto. & Doctorum de qua ſuprà num. 390. uſufructuarius legat domino decem, ſi hæredi proroget uſumfructum, dominus obtulit, & obiit duobus relictis hæredibus; & quia oblatio non fuerat acceptata, unus hæredum offert prorogare uſumfructum pro parte ſua, & petit quinque: videtur quòd non poſſit, per ſinem *d. l. cui fundus.* contrarium tacitè cenſet Bart. ut ex ejus dictis reſultat, quia hæc conditio conſiſtit in facto dividuo, & ſic inter hæredes dividitur *per d. §. Cato.* per quem limitat hanc legem. Idem propius ad utrumque textum: teſtator legavit fundum Titio, ſi ipſe, vel ejus hæres non petierit, nec ampliùs agat ad alium fundum, vel ad decem, quæ prætendit, Titius linquit duos hæredes, quorum unus Mutianam cautionem offert pro parte ſua, petens legatum pro parte; alter omiſſo legato, litem pro parte ſua inſtaurat. tenet Barto. (licet hanc ſpeciem non tangat) ſcindi conditionem, & legatum pro parte deberi: quæ ſententia valde plauſibilis eſt, cùm ſimus in merè dividuis.

403. Sed quicquid dicat, veritas eſt in contrarium etiam in dictis duobus exemplis, in quibus diviſio faciliùs admitti videtur, quantominùs in aliis: ut ſi domum locaverit filiæ teſtatoris, vel ſi ſupellectilem commodaverit in ejus nuptiis, quia vera conditio etiam aliàs dividua, regulariter non dividitur: quia priùs tota impleri debet, niſi de conſenſu ejus cui implendum eſt, appareat. Tùm in dubio non eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe conditionem dividere, ex quo ſolida impleri poteſt, & ſolida loquutus; nec gravavit hæredem in aliquo, niſi in caſum totius conditionis, quantominùs alia circumſtantia concurrente, ex qua veriſimile ſit teſtatorem noluiſſe etiam cum enumeratione perſonarum dividi: ut ſi legavit fundum Titio & Caio, ſi pro filio decurione futuro uſque ad centum fidejubeant, Reipublicæ non ſufficit uni fidejubere in quinquaginta (quantumvis hoc factum ſit dividuum) niſi ſaltem alter in reliqua quinquaginta fidejuſſerit vel ipſe in totum ut poteſt: quia quamvis officium decurionis ſit individuum *l. cùm prætor. leg. quod ergo, ad municipal.* tamen cautio individua eſt, & hoc dummodò ea reſpublica ſoleat hujuſmodi cautiones ſeparatas admittere, vel de facto admittit, ſecus ſi nolit admittere; niſi confidejuſſerint, & ſic ambo in ſolidum, ac in totum obligentur: quia niſi faciant, non parent conditioni: quia non

intentioni teſtatoris, ſecundùm quam conditio regitur *leg. in conditionibus, de condition. & demonſtration.*

Differentia §. Cato & l. cui fundus. 404. Non obſtat ſecundum reſpon. *d. §. Cato.* cujus ſolius metu Doctores moventur: quia loquitur in caſu prorſus diſparato, & diverſæ rationis: loquitur enim in eo, qui promiſit non agere ad fundum, vel pecuniam, vel quid hujuſmodi ratificare ſub pœna, & reliquit duos hæredes, quorum unus agit, vel non ratificat: ille ſolus in pœnam pro parte ſua cadit, & ſic commiſſio pœnæ in factis, vel non factis dividuis dividitur inter hæredes, ſed illud nihil habet commune cum hac *leg. cui fundus*, ibi enim agitur de pœna committenda, hic verò de conditione implenda; ibi de culpa vel mora, hic verò de nulla culpa, vel mora, ſed de eventu conditionis: ibi hæredes ſunt obligati, hic non; ibi agitur de pœna vitanda per ſolventem, hic verò de lucro acquirendo. Et ſic omnia non ſolùm ſeparata, ſed etiam oppoſita, quòd ſi a ſeparatis malè arguitur, *l. ult. ſuprà de calumn. l. Papinianus exuli, de minor.* multò pejus ab oppoſitis.

405. Nec valet [illegible] Bartol. in dict. *leg. cui fundus, numer.* 12. *in fine*, ubi ad objectionem oppoſitorum caſuum, quòd ibi factum conſiſtit in obligatione, & non in conditione: hic verò factum conſiſtit in conditione, & non in obligatione, reſpondet quòd factum quod in *d. §. Cato.* conſiſtit in obligatione, eſt in conditione reſpectu ſtipulationis pœnalis. Atqui hæc evaſio ridicula eſt: quia non tollit, ſed auget differentiæ rationem. Hinc enim ſequitur primò quod in *dict. §. Cato.* in ſecundo reſponſo agitur de ſtipulatione & obligatione pœnali, quæ incipit à præcedenti obligatione dividua: hîc autem non agitur de ſtipulatione pœnali, & multò minùs de obligatione & adhuc minùs de alia principali obligatione præambula, ſed agitur de mero & nudo eventu conditionis non pœnalis, ſed lucratoriæ: & ſic quo magis Bartol. quæſivit convenientiam, eò magis detexit differentiam inter iſta.

406. Hi autem ambages Bartol. & Doctorum, proceſſerunt ex malo intellectu *dict. §. Cato. & §. ſi ſortem, in leg.* 5. *eod. tit.* quos malè fecerunt repugnantes, ut novè docui in lectione Aurelianenſi, die 22. Auguſt. 1560. & ſuprà parte prima num. 38. & 64. Hactenus de mera puta conditione lucratoria, ſive ad aliquid acquirendum, nulla præcedente obligatione. Hæc autem conditio poteſt eſſe dandi, vel faciendi, vel mixta, *l. in facto, ſuprà de condit. & demonſtrat.* & latè ſuprà in princ. num. 30. poteſt etiam eſſe juris vel facti, *l. multum intereſt*, & ibi Barto. *de condition. & demonſtrat.* poteſt etiam eſſe arbitraria fortuita, vel mixta: ut in *rubr. & l.* 1. *C. de inſtitut.* ſub cond. fact. in *l. in teſtamento, ſuprà de condition. & demonſtr.* poteſt etiam eſſe affirmativa vel negativa, momentanea vel ſucceſſiva: ut in quæſtione præcedenti: de quibus non refert quantum ad individuitatem, niſi ut dixi, pauca ſunt in jure exempla conditionis indiviſæ: ut in *l. cui fundum, in princ. & in fin. in l. qui duobus, infrà de condition. & demonſtr.* Plura verò conditionis diviſæ, ut in *l. cui uſufruct. ſuprà de uſu & uſufruct. legat. l. tales, §. de illo, l. ſi quis legat. §. duobus, l. cui fundus, §. diſſimilis, l. qui hæredi. §. ſi duorum, de condition. & demonſtrat.* Cæterùm conditio dependens à præcedenti diſpoſitione, ſecundùm eam, & materiam ſubjectam regulatur, ſive ſit pœnalis: ut ſuprà *l.* 2. *§. ult. l. prædia, ſuprà de action. empt. l. ſi pacto quo pœnam, C. de tranſact.* ſive ſit ſubordinata: ut in *l. obligationum* ferè in fin. ſuprà *de action. & obligation.*

Quæſt. 8. 407. OCTAVO QUÆRO, An obligatio defendendi ſit dividua, vel individua? Hæc quæſtio per ſe brevis, multitudine diſſidentium opinionum, contorſione, & malo intellectu multarum legum, accumulatione multarum ferè ſex & controverſarum quæſtionum, in magnum tamdem & intricatiſſimum exivit Labyrinthum. In cauſa fuit non modò mala Methodus: ſed potiſſimè malus jurium, & praxis intellectus, Bart. hanc quæſtionem malè formando in *d. §. Cato. quæſt.* 2. tranſit in duas, quas Doctores diſſidendo multiplicant in ſex. Quod enim Bart. num. 23. ſic format: Aliquis promiſit judicatum ſolvi ſub certa pœna (quæ ſtipulatio continet clauſulam de defendendo, *l. judicatum ſolvi, infrà judicat. ſol.*) & obiit relictis pluribus hæredibus quorum unus defendit, alter non, an pœna committatur adverſus omnes, vel ſolùm adverſus non defendentem? Exemplum novum eſt: quia in toto jure nullus eſt caſus, in quo ſtipulatio judicatum ſolvi fiat ſub pœna, quod etiam non congruebat praxi dictæ cautionis: quam Doctores ſcholaſtici ignorarunt. Fateor hanc cautionem ad certam pœnam limitari poſſe, *l. in omnibus prætoriis, l. ult. infra de prætor. ſtipulat.* ſed hoc nunquam, aut rariſſime contingebat, quia hoc negotii non gerebatur inter concordes, ſed inter litigantes, & quamplurimi actor æſtimabat ſuam actionem, tanti vilificabatur à reo, & ſic cùm vix unquam convenirent de quantitate pœnæ, remanebant in terminis ſimplicis cautionis, unde de hujuſmodi cautione pœnali nullum eſt exemplum in legibus noſtris, quæ de frequenter, & non de rarò accidentibus factæ ſunt, *l. ex his, l. nam ad ea, ſuprà de legi.* Tum natura ſtipulationum prætoriarum eſt, ut exigant ſimplicem ſatiſdationem, quandoque etiam nudam repromiſſionem, non autem pœnam, ut probat text. in *l.* 1. *§.* 1. *infrà de prætor. ſtipulat:* Sed addit Barto. pœnam, ut hanc effictam quæſtionem adaptaret materiæ *d. §. Cato.* Præſtitèrat, ut etiam fatetur Barto. *numer.* 23. *verſic. certe*, ſimpliciter quæſiſſe, Primo an obligatio defendendi ſit dividua? Secundo quid adjecta pœna?

408. Ad primam ſeptem ſunt opiniones. Prima quòd ſit individua: ut poſt Petr. & Bart. tenent Ang. Imol. Paul. Alex. Jaſ. Hier. Butigel. Udalr. Zaſius in *d. §. Cato.* & omnes fere ubique, ita ut plures hæredes, unius principalis ſinguli teneantur in ſolidum: *per §. ſi is qui duplam, in l.* 4. *de verbor. oblig. l. cùm ex cauſa, eod. tit.* Et eſt communis ſententia. Prima opinio.

409. Secunda contraria opinio Raphaëlis Cumani, in *d. §. Cato. col. pen.* ubi tenet eſſe dividuam ex natura correlativorum, *l. ult. C. de in dict. vidu. tol. l.* 1. *de compreſſis, lib.* 11. quia agere, & defendere ſunt correlativa, *l.* 1. *ſupra de exception.* Sed ſtipulatio amplius non agi, dividua eſt, *d. §. Cato.* in ſecundo reſponſ. Igitur & ſtipulatio de defendendo. Secunda opinio.

410. Sed Jaſ. in *d. §. Cato.* num. 23. ad fin. propugnando opinionem Bart. & communem, parum cautè negat agere & defendere eſſe correlativa, quaſi detur actor, etiamſi non ſit qui defendat. Imò propriè agere, vel petere non dicitur quis ante litem conteſtatam *l. ampliùs non peti*, ubi Bart. *infrà rem ratam haberi*, gloſſ. 1. in *l. ſi poſteà, ſuprà de peculio*, quam ſequitur Bald. in cap. *licet cauſam, col.* 8. *extrà de probatio.* Et idem Jaſ. in *l. edita. C. de edendo, in l. poſthumo, col.* 6. *C. de bonor. poſſeſſ. ſecundum tabul.* Sed litis conteſtatio fieri nequit abſque actore, & reo, *l. unica, C. de lit. conteſt. cap.* 1. *extra eod. tit.* malè ergo Jaſ. negat agere, & defendere eſſe correlativa, & pejus ſcripſit Maria Socinus Junior in *d. §. Cato.* num. 217. Jaſonem bene reſpondiſſe argumento à correlativis Cumani. Sed tamdem num. 228. in fin. dicit Socinus opinionem Cumani de jure veriorem.

411. Verùm quicquid dicat cum Carolo Ruino, & aliis ſequacibus Cumani, argumentum correlativorum non quadrat: quia eſto quòd agere & defendere ſint correlativa: tamen ampliùs non agi, & defendere, nullo modo ſunt correlativa, ſed diſparata. Et ſic ineptè argutatur Cumanus. Sed alia fortiori ratione nititur: nam obligatio, ampliùs non agi,

ideò dicitur dividua in *d.* §. *Cato.* quia pro parte agi poteſt, & pro parte non: igitur idem in defenſione: quia poteſt quis pro parte defendere, pro parte non: quod eſt clarum in cohæredibus vel conſortibus, *l. 1. Coll. de conſor. ejuſdem delicti* & idem de ipſo principali. ſi non opponatur, Bart. Bald. *l. in commodato, §. duobus, ſuprà commod.* Angel. *l. ſi mihi & tibi, in princ. col. 2. de legat. 2.* Porrò dicere ex mente Bart. quòd ideo defenſio ſit individua, quia non affert tantam utilitatem in parte reſpectu partis: quantam reſpectu totius, nos ſuprà eod. num. 265. rejecimus hanc ineptam Dividui & Individui notam. Tum hæc nota ad omnia adaptari poteſt, & ſic omnia eſſent individua.

412. Breviter quamvis Ludov. Roman. in *d.* § *Cato.* deinde Carol. Ruinus ibi, Joan. Crottus in prima rep. *d.* §. *Cato.* num. 12. & in ſecunda rep. num. 65. Hieronymus Butigel. num. 158. in fine, & ferè Marianus Socinus ibi, & Hormanoct. Detus num. 436. cum ſeq. ſequantur opinionem Cuma. Nos eam reprobamus: quia ex quo iſtud defendere non ſtat in abſtracto, ſed in concreto relatum ad certam rem defendendam, non minus eſt individuum, quam certam domum ædificare. Fateor fieri poſſe ut quis pro parte defendat, & pro parte non: ſed hoc verum eſt citra contractum, & obligationem ad defendendum: vel etiam poſt contractum & obligationem de conſenſu & voluntate ſtipulatoris admittentis defenſionem in parte, quemadmodum domus, ſtatua, foſſa, citra contractum fieri poſſunt, ut ſtipulari pro parte; dividua enim ſunt contractu, & adhuc poſt contractum de voluntate creditoris. Quæ enim dividua ſunt, contractu, etiam poſt contractum & obligationem individuam contractam, dividua ſunt ex parte creditoris, ut ſæpè diximus. Igitur obligatio defendendi poſt contractum individua eſt obligatione ex parte debitoris, quamvis ſit dividua ex parte creditoris, §. *ſi ſtipuler.* ubi diximus ſuprà part. 1. num. 41.

413. Præterea Cuma. & ſequaces ſeſe confundunt limitando opinionem ſuam, ut non procedat in venditione, quia non eſſet quis pro parte empturus, nec communionem & occaſionem diſcordiarum ſubiturus. Hæc enim eorum ratio generaliter locum habet in omni defenſione relata ad certam rem, prout etiam ratio, & deciſio *l. cùm ex cauſa infrà eod.* non reſtringitur ad venditionem, ſed generaliter locum habet, ut ſuo loco dicemus.

Tertia Baldi Novell.

414. Tertia opinio fuit opinio ſingularis, de qua alii non meminerunt, nec ſequuntur, videlicet Baldi Novell. in *d.* §. *Cato. num.* 15. tenentis ſimpliciter & indiſtinctè, quòd obligatio defendendi ſit individua obligatione, ſed individua ſolutione, ſeu præſtatione, & effectu: ut communiter tenent de obligatione rem reſtitui, cui cenſent hanc aſſimilari, per text. in §. *ſi is qui duplam l. 4. in fin. infrà eod.* & ſic infert quòd ſi plurium hæredum unus ſolus contraveniat non defendendo, ille ſolus ſive ad pœnam, ſive ad intereſſ. teneatur, & non alii, *l. in depoſiti. ſuprà depoſit.* ſive ſtipulatio ſit prætoria, ſive judicialis, & intelligit quòd ille contraveniens teneatur ad ſolidam pœnam, & non pro parte hæreditaria, quæ opinio initio, videlicet quod tantùm ſit individua ſolutione, plauſibilis eſt, ſed abſurdos habet receſſus: & infrà falſam convincemus.

Quarta Bolognini.

415. Quarta opinio fuit Ludovici Bolognini in *d.* §. *Cato.* num. 177. cum ſeq. & num. 181. ubi diſtinguit tenens opinionem Bart. & communem in promiſſore, & opinionem Cumani in hæredibus, ut videlicet ſit dividua reſpectu hæredum: *per l. 2. §. incertam, infrà de prætor. ſtipulat.* ubi dicit eſſe caſum apertum ibi, *ſcindi eas in perſonas hæredum*, in ipſo verò principali debitore ſit individua: per *d. §. ſi quis qui duplam. in fin. l. 4. hoc tit.* & gloriatur per hanc ſuam deciſionem corruere multa, in quibus Doctores hic, & alibi valde laborarunt: an ſtipulatio de defendendo ſit dividua vel individua. Sed hæc eſt ſtupida opinio, cæteriſque deterior: quia dicere, quòd non ſcinditur in principali promiſſore, ſed inter. ejus hæredes, non eſt aliud quàm dicere illam eſſe indiviſam in principali debitore, ſed diviſam in hæredibus: & conſequenter plenè dividuam, ut ſæpe & novè docuimus. Et ſic Bologninus Andabatarum more pugnans relabitur in opinionem Cumani, quam expugnaſſe ſe putat. Nec Cumanus de principali, ſed de hæredibus loquebatur.

416. Quinta opinio Caroli Ruini in *d.* §. *Cato. num.* 78. nova & inſolens, videlicet quòd hæredes non teneantur ſinguli in ſolidum, nec ſinguli pro partibus, & ſic quòd hoc prætextu obligatio defendendi non ſit dividua, nec individua: ſed quòd omnes teneantur in ſolidum collectivè, quaſi ipſa hæreditas teneatur, & non hæredes ipſi, niſi ut collegium, vel collectivè tanquam certum corpus, & hanc ſuam concluſionem limitat, ut procedat, quando defenſio debetur ex venditione, vel ſimili contractu oneroſo: ſecus inquit ubi eſſet promiſſa defenſio certæ quantitatis, vel ſpeciei ex cauſa lucrativa, quia tunc obligatio defendendi eſſet dividua. Et hanc opinionem ſequutus eſt Hieronym. Butigel. in *d.* §. *Cato. num.* 155.

Quinta opinio.

417. Sexta opinio fuit Andr. Alciat. in *d.* §. *Cato. num.* 156. diſtinguentis: aut res defendenda per ſe diviſionem recipit, & tunc obligatio defendendi ſit dividua: aut vero diviſionem non recipit, & tunc obligatio defendendi ſit individua. Et hanc opinionem refert & ſequitur Maria. Soci. Junior ibi, num. 219. ubi per noviſſimos Alciat. intelligit: & hæc cæteris plauſibilior eſt, ſed nec veritate ſubſiſtit.

Sexta opinio.

418. Septima opinio fuit Lanceloti Galiaulæ in *d.* §. *Cato. col.* 26. *num.* 93. ubi diſtinguit. Aut loquimur in uno principali debitore, & tunc obligatio ad defendendum ſit individua, *d. §. ſi is qui duplam, ex clauſula, infrà judic. ſol.* Aut loquimur in pluribus principalibus, aut pluribus hæredibus unius principalis, & tunc ſubdiſtinguit: aut propter defenſionem partis poteſt ſequi inconveniens, *l. in executione, §. pro parte*, & ſit individua: aut vero non poſſit ſequi illud inconveniens, & ſit dividua, *l. ſi communes, ſupra de negot. geſt.* quæ loquuntur in principalibus, *l. cum ex cauſa, in executione, §. in ſolidum, hoc tit. l. ult. judicat. ſol. l. pœnales, §. Julianus, ad leg. Falcid.* quæ loquuntur in hæredibus. Quæ opinio initio videtur eſſe eadem cum opinione Bolognini ſuprà eod. num. 415. ſed in progreſſu multùm differt. Adhuc Galiaul. ſibi ipſi non conſtat: quia addit volente creditore: quod eſt ſuam diſtinctionem deſtruere: & mox ſtupet ad contrarium *l. cùm à matre, C. de rei vendicat.* Et poſt dubiam vacillationem, dum nequit aliter evadere, ſolvit quòd in *d. l. cùm à matre*, emptor non poterat agere de evictione, & hæredes non tenebantur defendere: quod eſt divinatorium, & falſum.

Septima opinio.

419. Inter tot opinionum conflictus multa jura diſtorquentur, multæ quæſtiones immiſcentur. Prima, ſi ſtipulationi defendendi ſubjecta ſit pœna, an committatur contra omnes hæredes in ſolidum, vel pro partibus, non contra ſolum non defendentem? Et an pro parte ſua tantum, an in ſolidum? Secunda, an in individuis plures hæredes teneantur collectivè, vel ut ſinguli? Tertia ſi quis promittat alium non acturum contra te ſub pœna, vel ſimpliciter, an ſit obligatio dividua vel individua. Quarto revocatur in dubium *l. cùm à matre, C. de rei vendicat.* videlicet an unus hæredum venditoris poſſit ex perſona propria vendicare, pro qua parte non eſt heres? Quinta, an emptor litem patiens teneatur omnes hæredes venditoris vocare, priuſquàm unus teneatur defendere: ut expreſſim vult Zaſius in *d.* §. *Cato. numero* 42. Sexta, quid in hæredibus

Octo incidentes quæſtiones.

donatoris,

donatoris, qui promiſit evictionem? Septima, quid domo idonea legata in genere, quatuor hæredes emptam domum dederunt legatario, qui litem patitur, an ſinguli hæredes teneantur in ſolidum defendere? Octavam magis neceſſariam omittunt, an plures fidejuſſores judicatum ſolvi teneantur ſinguli in ſolidum, an viriliter: an ſaltem habeant beneficium diviſionis?

420. Nunc *ἀνάλυσιν* noſtram proferentes incipiamus ab extricatione, & emaculatione textuum diſtortorum. Jaſon in *d.* §. *Cato, num.* 46. quinque enumerat: videlicet tria pro individuitate, duo pro dividuitate defenſionis. Ego vero colligo quindecim, videlicet undecim pro individuitate: ſed quatuor tantùm pro dividuitate. Undecim illi ſunt (incipiendo primò ab hoc tit.) §. ſi is qui duplam in fin.

I. 421. Verum eſt quod imperiti (imò etiam Franc. Rip. *d.* §. *Cato, num.* 77.) reſtringunt textum juxta ſonum verborum ad ipſum principalem: quaſi aliud ſit in hæredibus: ut in *d.* §. *Cato, in fin.* ſed errant, non intelligentes phraſim textus & rationem antitheti, ibi, *ipſi autem*, quod non adverſaretur præcedentibus, niſi etiam de hæredibus promiſſoris intelligeretur, prout præcedentia etiam de hæredibus ſtipulatoris intelliguntur. Et ſic probat quòd hæredes ejus qui promiſit defendere, non poſſint defendere unus aut alter ſeorſim pro parte ſua, ſed in ſolidum.

II. 422. Secundus text. in *l. in executione*, §. *in ſolidum*, *eod. tit.* ibi, *hæredes in ſolidum denuntiandi ſunt, omneſque debent ſubſiſtere*: ſcilicet in ſolidum text. ibi de primo capite obligationis ad evictionem loquitur, ſcilicet ad defendendum, & probat non poſſe in hoc capite ſatis-
III. fieri pro parte, ergo individuum. Tertius text. in *l. cum ex cauſa. eod. tit.* ibi, *omneſque debent ſubſiſtere*: quod refertur ad citationem defenſionis in ſolidum, ergo ad hoc ſinguli hæredes in ſolidum tenentur: & ibi, *in ſolidum defendenda eſt*, ergo defenſio individua &
IV. ſingulos hæredes in ſolidum obligat. Quartus text. in *l. ſi cùm uno, ſupra ſi ex noxal. cauſ. agat.* ibi, *in ſolidum defendendi neceſſitas*, & ibi, *nec auditur, ſi pro parte paratus ſit defendere*, qui eſt textus valde rotundus.

423. Nec obſtat vulgaris evaſio *per* §. *pro parte, in l. in executione*, intrà eo quod in *d. l. ſi cum uno*, & ſimilibus juribus, defenſio pro parte deduceret ad inconveniens, *d.* §. *pro parte*, ut poſt alios tradit Lancelot. Galiau. in *d.* §. *Cato*, col. 26. num. 92. in fin. hæc enim evaſio præpoſtera non habet guſtum, nec quadrat, quia tantùm abeſt *ut d.* §. *pro parte*, allegari poſſit pro fundata aliqua individuitate obligationis, ut contra quam vulgo putent oppoſitum probet, quia præſupponit obligationem mere dividuam, & unum hæredum non teneri, niſi pro parte hæreditaria, nec ab eo plus peti poſſe, nec poſſe conſtitui in mora ultra partem: imò partem offerendo ſatisfacere, & moram purgare. Cujus oppoſitum præſupponunt & decidunt text. ſupra & infra allegati, & potiſſimum, *dict.* §. *in ſolidum*, ibi, *omneſque debent*, & in *dict. leg. cum ex cauſa. & dict. leg. ſi cum uno.* ibi, *in ſolidum defendendi neceſſitas*: ergo obligationis vinculum, non ergo agitur ne creditor dividat ſolutionem: ſed ne dividat obligationem, imo etiam ut unum ex pluribus hæredibus in ſolidum compellat.

424. Minùs valet evaſio Hormanoct. Deti. in *d.* §. *Cato*, nu. 438. dicentis, quod ideo ſic eſt in *d. l. ſi cum uno.* quia quilibet ex dominis ad damnum à ſervo datum in ſolidum tenetur, *l. ſi ſervus communis, in princip. ſuprà de noxal. action.* quia hoc non eſt ſtatutum propter individuitatem, ut ſuprà eod. nu. 222. diximus. Aliud plures teneri in ſolidum, aliud obligationem eſſe individuam. Plus dico quod non ſolùm plures domini tenentur ſinguli in ſolidum noxaliter, vel in ſolidum defendere, *l. noxalis autem*, & per tot. *ſuprà de noxal. action.* Aut ſive unicus principalis, ſive unus plurium principalium, ſive unus hæredum eorum malit judicium ſubire, quam totum jus ſuum actori cedere, vel noxæ dedere, tenetur in ſolidum defendere, adeo ut ſatis ſit, quod defenſio individua ſit, & ſolida debeatur.

425. Quintus text. eſt in *l. non tamen, cum l. præcedenti, & l. ſequenti, ſupra de procuratoribus*, ubi quamvis V.
non loquatur in hæredibus, ſed in uno procuratore ſive nudo ſive ceſſionario: ut in *l. ſi quis in rem eod. tit.* tamen ſatis eſt quod etiam ad agendum conſtitutus tenetur defendere dominum, & quod ea defenſio non poteſt fieri pro parte: ergo tenetur ad defenſionem ſolidam, & individuam, niſi adverſario placeat dividere: quod ſatis eſt, ut hæc obligatio ſit individua, ex quo individuitas non verſatur in modo ſolutionis, ſed in vinculo debiti, & obligationis. Sextus textus in *l. loci* VI.
corpus, §. *ſi fundus, ſuprà ſi ſervitus vendicet.* ibi, *unicuique in ſolidum competit actio*, & ibi, *ſinguli experientur, & quiſquis defendit, ſolidum debet reſtituere, &c.* Nec obſtat quod loquitur in ſervitute prædiali, quia non ſolùm de conſtituta loquitur: ſed etiam de conſtituenda, & vult indiſtinctè defenſionem eſſe individuam, etiamſi actio reſolvenda ſit in æſtimationem dividuam.

426. Septimus text. (quem mirum eſt quoſdam VII.
præpoſterè pro dividuitate defenſionis allegare) in *l. ſi ſervus communis, ſuprà de noxalibus action.* ibi, *quivis ex dominis inſolidum noxali judicio tenetur*, & ibi, *ſed non alias*, & ibi, *nec ferendus eſt ſi partem dedere.* Ex quibus neceſſario ſequitur quod niſi malit quicquid habet noxæ dedere, tenetur in ſolidum defendere: ad hoc text. in *l. & tantum*, §. *item ſi ſervus communis, ſupra de ſervo corrupto.* & idem in ſingulis hæredibus, vel plurium dominorum. Igitur defenſio individua: ut etiam ſuprà in 4. text. quandoque enim magis expedit defendere, quàm noxæ dedere, vel contrà, ut in *l. prætor ait*, §. *his verbis, ſupra de bonis authoritat. judicis poſſidend.* quod ſi eligat defendere, neceſſe eſt in totum facere, per prædicta: quia ut ſubeſt actio, ita & obligatio noxalis a lege data ſub hac moderatione, ut totam partem ſuam ante litem conteſtatam dedendo, liberari poſſit quoad ſe, *d. l. ſi ſervus communis.* Octavus tex- VIII.
tus in *l. hæredes*, §. *ſi unus*, ibi, *& omnino quæ pro parte expediri non poſſunt*: (ſcilicet defenſio.) *fam. erciſcund.*

427. Novus text. in *l. ſi rem.* 2 §. *ſi ei, ſuprà de evictio.* IX.
ubi in actione perſonali rei dividuæ defenſio individua eſt, etiam in ſingulis hæredibus obligatis defendere, ibi, *omnes defendere debent*, & ibi, *unus autem ex his litis ſubſiſtit.* Igitur non omnes collectivè (ut quidam ſomniant) ſed ſinguli in ſolidum diſtributivè, & per X.
ſe, defendere tenentur. Decimus textus (quem mirum eſt quoſdam in contrarium citare) *l. jam tamen.* §. *ſi tamen, infrà judicatum ſolvi.* ubi in quæſtione, an plures fidejuſſores poſſint pro parte ſua quiſque defendere, vel non? deciditur quòd debent unum dare procuratorem, niſi de conſenſu actoris: ergo defenſio individua: ut probat idem text. ibi, *nam & plures hæredes* (ſcilicet unius principalis) *neceſſe habent unum, &c.*

428. Nec obſtat quod idem textus probat dividi poſſe conſenſu actoris, ſeu creditoris, quia etiam obligatio domus conſtruendæ, vel operarum, & generaliter omnis obligatio contractu dividua, eſt dividua ex parte creditoris, *l. in ſtipulationibus*, §. *operarum infra eod.* nec proinde ſequitur quin ſit individua, quia obligationem eſſe dividuam, & individuam metimur ex parte debitoris, ſive executionis, ſive implementi. XI.
Undecimus text. in *l. ex clauſula, infra judic. ſol.* ubi dicitur, quod res vel cautia non dicitur boni viri arbitratu defendendi, niſi in ſolidum defendatur, ſed obligationi defendendi ineſt boni viri arbitrio defendere, ergo ineſt in ſolidum defendere, & ſic obligatio defenden-

di individua, ſive in principalibus, ſive in hæredibus: ad hoc etiam text. in *l. ſervum quoque, §. ait prætor.* ubi, huic obligationi ineſt arbitratu boni viri defendere: ergo ineſt integrè defendere. Ex quibus ſatis ſuperque liquet obligationem defendendi eſſe individuam.

I. Intellect. l. ſi communes, de negot. geſt.

429. Supereſt excutere textus, qui pro dividuitate facere videntur qui ſunt tantùm quatuor. Primus *l. ſi communes, ſupra de negot. geſtis, in fin.* ibi, *quia potui partem meam ita defendere, ut ſocii partem defendere non cogerer.* Ex quo textu vulgò inferunt obligationem defenſionis dividuam, & pro parte præſtari poſſe: ſed tam ineptè, & reſupinè, ut nihil inſulſius: non enim dubitatur ceſſante obligatione, quin defenſio etiam judicialis fieri poſſit, vel offerri pro parte, & pro parte non: ſicut ceſſante obligatione domus faciendæ, poteſt domus pro parte fieri. Sed in *d. l. ſi communes:* nulla præcedebat, nulla ſuberat obligatio defendendi. Unde ſi fundus hæreditarius à tertio vendicetur, poteſt unus hæredum defendere pro parte ſua: nec ullo modo tenetur defendere pro partibus aliorum, quia nulla de hoc ſubeſt obligatio: ſed ſi denuntiet authori defuncti, vel uni hæredum venditoris, ille non poteſt defendere pro parte ſua tantùm: ſed tenetur totius & ſolidi defenſionem ſuſcipere: hîc enim præcedit obligatio defendendi, quæ individua eſt reſpectu debitoris, cui propterea non ſufficit pro parte defendere, *d. l. ſi rem, 2. §. 1.*

430. Rurſus alia ſolutio: quia in *d. l. ſi communes,* verbum, *defendere* non ſtat pro defenſione controverſa, & judiciali, qua de loquimur: ſed pro cautione ad evitandum miſſionem in poſſeſſionem ex primo decreto, quæ cautio dividua eſt, & pariter ea miſſio, *l. plures, in fin. de damno infecto, l. 1. in fin. quibus ex cauſis in poſſeſſion. eatur. l. ſi quis putans, §. ſi damni, ſuprà communi dividundo.* Et diximus ſuprà parte 1. num. 41. 42. 43. & 44. Malè ergo de actu momentaneo cautionis dividuæ inferunt ad defenſionem controverſam, ſucceſſivam & individuam, de qua textus ille non loquitur.

431. Tertia ſolutio quòd etiamſi textus ille loqueretur de defenſione judiciali, non loquitur de obligato ad defendendum; & inſuper ſi loqueretur de obligatis ad defendendum, loqueretur de pluribus principalibus, & ſic qui non tenerentur niſi pro partibus ſuis, non autem pro partibus conſortum: ut in *l. ſi tertius, §. ſi ex plurium, ſuprà de aqua pluvia arcenda:* quemadmodum nuper diximus unum hæredum non teneri defendere pro parte cohæredis niſi præcedente obligatione hæreditaria, qua tenentur non invicem, ſed tertium defendere. Quarta ſolutio quod dicta lex, *ſi communes,* etiam reſpectu agentis nullam præſupponit obligationem, nec actionem: ut etiam tradit, ibi Bartol. in fin. ſed nudum judicis officium, *l. cùm poſtulaſſem, in princ. ſuprà de damno infect.* Porro ceſſante obligatione defendendi, non eſt dubium defenſionem eſſe dividuam, cùm etiam contractu dividua ſit: & ſic *d. l. ſi communes* valde impertinenter hic allegatur à Doctoribus.

432. Quod ſi in d. l. ſi communes præcederet obligatio ſaltem prætoria, jam non poſſet defendi, vel caveri pro parte, ut ſi defunctus de damno futuro amoliendo præventus, & infra certum tempus cavere juſſus, interim decedat, relictis duobus hæredibus, non ſufficiet unum cavere, ſeu defendere pro parte: ſed niſi in ſolidum fuerit cautum, fiet miſſio in poſſeſſionem totius, & tunc habet locum, *l. in ſtipulatione, ſuprà de damn. infect.* quia ex perſona hæredum non debet deterior fieri conditio primi decreti, vel obligationis prætoriæ jam formatæ, *l. 2. §. ex his, de verbor. obligat.* & poſteà reperi Franc. Aret. ita expreſſim tenentem in *l. 4. §. ſi is qui duplam, in fin. de verbor. obligat.* & idem fortius dico, ſi quis vendit domum cum hoc jure, quod vicinus tenetur ejus columnas reficere, & tamen vicinus harum ratione petat ſibi caveri de damno infecto ab emptore, non eſt dubium quin venditor, & ejus hæredes ſinguli teneantur contra poſtulationem vicini inſolidum defendere, utpote præcedente obligatione, ad defenſionem individuam.

433. Secundus de dividuitate defenſionis text. in *l.* II.
2. §. incertam de prætor. ſtipulat. Tertius in *l. ult. judica.* III.
ſol. Quartus in *l. pœnales, §. Julianus, verb. nam conſtat.* IV.
ad legem Falcid. quos ultimos textus ideo conjunxi, quia de eadem prætoria ſtipulatione judicatum ſolvi loquuntur, quæ tria capita habet, & obligatio defendendi pro ſecundo capite ponitur, in *l. judicatum ſolvi, infrà judicat. ſol.* tamen revera caput defenſionis eſt primum caput, doli abfuturi ſecundum, judicati vero ſolvendi ultimum: ut patet in *l. cùm quærebatur, l. noviſſima, & per tot. infrà judicat. ſol.* Ad 2. text. *§. incertam* facile eſt reſpondere, quod non loquitur de capite defenſionis, nec doli: ſed tantùm de capite judicati ſolvendi, ut patet per totum illum §. & in fin. hujus tract. in novo noſtro gloſſemate d. l. 2. Pariter tertius textus in *l. ult. judicatum ſolvi,* non loquitur de obligatione defenſionis: ſed tantùm loquitur de obligatione ſecundaria ad intereſſe, ex defectu defenſionis, vel de obligatione judicati: Et ſic text. ille non probat, quòd unus fidejuſſorum, & multò minùs quod unus hæredum principalis poſſit defendere pro parte, nec hoc præſupponit: ſed tantùm præſupponit, alterum peccaſſe contra clauſulam defendendi, videlicet, quia nullo modo defendit vel noluit defendere in ſolidum, prout requiritur, & non aliàs, *l. ex clauſula, eod. tit.* & ſic ille textus nihil facit pro dividuitate.

Tria capita Judic. ſolv.

434. Et ſic tantùm ſupereſt quartus text. *d. §. Julianus,* qui ſolus meruit movere Bartol. & in quo ſolo Bart. fundatur in *d. §. Cato,* num. 23. cum ſeq. Ait enim textus, *his qui viciſſent, & adverſus victos: hiſque adverſus quos res defenſa non eſſet, adverſus eos qui rem non defendiſſent:* per quem unicum textum, Bartol. & omnes fere hactenus putaverunt obligationem defendendi prætoriam dividuam eſſe: quia textus non ſolùm ait pro parte defendi poſſe, ut in *l. ſi communes ſupra de negot. geſtis:* ſed etiam ait poſt obligationem defendendi contractam inter hæredes obligati ab aliquibus defendi, & ab aliquibus non defendi, & ſtipulationem ex iſto capite non committi contra eos, qui defenderunt: ſed tantùm contra eos, qui non defenderunt: ergo ſtipulatio prætoria judicatum ſolvi, etiam ex capite defenſionis dividua eſt, & inter hæredes promiſſoris ſcinditur, & dividitur. Et certè iſte ſolus textus pungit.

§. Juliani in l. pœnalis, ad leg. Falcid.

435. Ad quem varii varios dant intellectus, Bartol. ibi, in prima oppoſit. metu apparentis contrarii, *§. ſi ſortem in l. 5. & l. in executione, §. ult. de verb. obligat.* dicit poſt Accurſ. in *d. §. Julianus,* quòd diſtinctio Dividui & Individui non pertinet ad dationem, ſed ad factum: deinde ſentiens hoc non poſſe quadrare, dicit quòd contraria loquuntur in obligationibus quæ incipiunt à defuncto, & ad plures hæredes extenduntur: ſed quòd *d. § Julianus,* loquitur, quando ſtipulatio incœpit, & originem habuit ex facto hæredum: ideò quilibet ex proprio, & non alterius facto tenetur, *l. ult. de ſenatuſconſult. Sillan. l. pupillo, § ſi plurium de operis novi nunciat.* Et hunc intellectum refert, & ſequitur Jaſon in *d. §. Cato, col. 18. num. 46.* & dicit eſſe verum intellectum *d. §. Julianus,* ſed longè fallitur.

436. Quia hic intellectus non ſolum eſt contra gloſ. in verb. extitiſſent, ſed etiam contra textum, ibi, *ſive à parte actoris, ſive à parte rei:* ubi præſupponit ſtipulationem inter principales interpoſitam in eorum hæredes deſcendere, ibi, *hæredes extitiſſent,* & ſic ex cauſa hæreditaria. Tum verba, *actor & reus,* præſupponunt litem conteſtatam, *l. amplius non peti rem ratam haber. gloſſ. in l. ſi poſtea ſuprà de pecul.* & ſic hanc

Intellectus Bart.

cautionem jam præſtitam, *l. Pompon. §. ratihabitionis, ſuprà de procurat.*

437. Tum Bartol. ſibi non conſtat: quia initio in ſummario tenet hanc ſtipulationem, judicatum ſolvi, factam ſub pœna, & in hoc textu quæſtionem hanc eſſe, an pœna committatur omnibus, vel contra omnes? Deinde vi contrarii, *dict. §. Cato, & §. ſi ſortem, & legis in executione, §. penult. de verborum obligat.* dicit in verſicul. *ſed ego dico,* quòd contraria procedunt, quando huic ſtipulationi judicatum ſolvi, adjecta eſt pœna: ſecus in hoc §. *Julianus, verſicul. nam conſtat.* ubi non eſt adjecta pœna, ſed tantùm agitur ad intereſſe, & ſic ſoli victori, & pro ejus parte, & contra victum, vel non defendentem, & pro parte ejus tantùm committitur, & non reſpectu aliorum. Ita etiam eum text. intellexit Angel. Peruſi. ibi. Sed rurſus ipſemet Bartol. in *dict. §. Cato,* quæſt. ſecunda: quem Angel. ibi, uterque Imol. hîc, & ibi ſequuntur, tenet hunc §. *Julianus* generaliter procedere, ſive pœna ſit adjecta, ſive non.

438. Rurſus alia major repugnantia Bartol. quia in ſolutione ad primam oppoſition. dicit quòd *d. §. Julianus,* loquitur in ſtipulationibus dividuis tantùm: & ſic quòd ſtipulatio rem defendendi eſt dividua, poſteà in ultima oppoſitione verſic. ſed adhuc, tenet eſſe individuam. Et ad regulam Individuorum, *d. §. Cato,* reſpondet quòd habet locum in ſtipulationibus, vel conventionibus ſtricti juris non prætoriis tantùm, ſed quòd in obligationibus bonæ fidei, vel prætoriis etiam individuis uno contra faciente, contra illum ſolum committitur: ut in *d. §. Julianus, & in l. 3. § hæres. commodat. l. in depoſiti, ſupra depoſit.* & hoc eſſe ſpeciale in prætoriis ſtipulationibus, ſicut in contractibus bonæ fidei. Quæ non eſt ſolutio, ſed evaſio, etiamſi omnes fere ſequantur, dum aliter evadere nequeunt. Sed hic Bart. & alii faciliùs evadere poterant, dicendo (ut in eod. §. in 2. oppoſ. dixerat Bartol.) quòd dicta regula individuorum loquitur, quando obligatio incœpit à defuncto transfuſa in hæredes: ſecus quando incœpit ab hæredibus tanquam principalibus: Sed in hac ſolutione non perſiſtit, non tam quod falſa ſit (ut probatum eſt) quam quod aliis juribus transverſim occurrentibus non congrueret.

Intellectus Franciſci Aretini.

439. Alius intellectus fuit Franciſci Aretin. in *d. §. Cato,* col. 11. quod *d. §. Julianus,* nec loquitur de pœna (ut poſt Bart. putavit communis ſchola) nec etiam quando plures hæredes ſtipulati ſunt, vel promiſerunt de judicato ſolvendo, vel de defendendo: tamen ſenſit cum Bartol. quando d. §. non loquitur de ſtipulatione facta à defuncto, & transfuſa in hæres activè, vel paſſivè: ſed intelligit & reſtringit illum textum, ut loquatur de ſtipulatione, vel promiſſione unius hæredum tantùm, aliis nec promittentibus, nec ſtipulantibus, puta quando unus ex hæredibus actoris ante litem conteſtatam mortui, egit contra hæredes rei, & ſtipulatus eſt de judicato ſolvendo, ſed cohæredes ſui nec egerunt, nec ſtipulati ſunt: & contrà, quando unus ex hæredibus rei ante litem conteſtatam præmortui ſolus promiſit de judicato ſolvendo, & cenſet textum illum eſſe factum ad probandum quòd hæc ſtipulatio prætoria nec activè nec paſſivè perſonas egreditur, ita quòd ſoli ſtipulatori prodeſt pro parte ſua tantùm, & non ſuis cohæredibus, & quòd ſoli promiſſori pro parte ſua tantùm nocet, & non ſuis cohæredibus, ita quod ſtipulatio nec ex capite victoriæ, nec ex capite rei non defenſæ, & conſequenter nec ex capite doli, committatur, niſi ſtipulatori, & contra promiſſorem. Et dicit hunc ſuum intellectuum eſſe veriſſimum: & probat ex primo reſponſ. d. §. ubi hæreditate exhauſta legatis, alter hæredum à legatariis exegit ſtipulationem prætoriam, de qua in *l. 1. ſi cui plus quam per leg. Falcid.* & deciditur quòd iſta ſtipulatio non acquirit actionem niſi ſoli ſtipulanti, & pro portione ſua tantum: ita quòd cohæredi nihil prodeſt.

440. Et rationem oppoſitam in textu, *omnes prætorias ſtipulationes ejuſdem interpretationis eſſe* intelligit, ut ſit ſenſus quòd non extenditur ad aliam perſonam: nec aliis proſit, vel noceat: & quòd quamvis probabiliter poterat dubitari in ſtipulationibus prætoriis, quæ nituntur maxima æquitate, ut ſtipulatio, vel promiſſio facta ab uno ex pluribus cohæredibus prodeſſet omnibus, qui ſunt conſortes ejuſdem cauſæ & litis, ut & ſententia quandoque conſorti prodeſt vel nocet: juxta not. in *l. ſi qui ſeparatim. in fin. de appellat. in l. loci, §. fundus, ſi ſervit. vendicet. in l. Papinianus, §. ſi ex cauſa. de inoff. teſtam.* Tamen ſtipulatio quantumvis prætoria, & fundata ſuper æquitate, non debet extendi, ut proſit, vel noceat perſonæ in ea non comprehenſæ, & quòd in hoc nihil ſit ſpeciale in prætoriis ſtipulationibus, ſed idem quod in aliis quibuſvis, & pactis, ubi non ſubintelligitur perſona non expreſſa, *l. ſi iſta ſtipulatus, §. Chriſogonus, infra eod. tit. l. ſi unus, §. ante omnia, de pact.* & quod clauſula textus, *omnes enim, &c.* non ponitur ad differentiam aliarum ſtipulationum: ſed potiùs ad conformitatem. Hinc infert quod exemplum in textu mox ſubjectum, ibi, *nam conſtat,* neceſſariò intelligitur eodem modo, & eodem caſu, ſicut præcedens exemplum, videlicet quando ſtipulatio incœpit ab hærede, non autem à defuncto, & quando facta eſt non per omnes hæredes, nec per unicum hæredem, ſed per unum ex pluribus hæredibus: ut in primo reſponſ. d. §. & quod aliud non deciditur in utroque exemplo, niſi quod ſtipulatio prætoria limitatur ad perſonas in ea contentas, nec alii etiam conſorti prodeſt, vel nocet. Et hoc eſſe generale, & uniforme in omnibus prætoriis ſtipulationibus.

441. Et iſte quidem intellectus ſubtilior eſt intellectu Bartol. & communi, verùm deterior. Et primo quod dicit de verſic. nam conſtat: non loqui de ſtipulatione defuncti, ſed unius hæredum, falſum eſt, non ſolùm per argumenta nuper dicta numer. 436. ſed inſuper quia textus non dicit actiones contingere his dumtaxat, qui ſtipulati ſunt, & adverſus promiſſores, ſed his qui viciſſent, & adverſus victos, ſive ſtipulati fuerint, ſive non: & totus ille textus non ſe fundat in perſonali ſtipulatione, ſed in eventu conditionis: & ſic æquè congruit in ſtipulatione defuncti, imo neceſſe eſt ita intelligere, alioquin illa verba d. § Julianus: *non omnibus, nec adverſus omnes,* non poſſent congruere, niſi divinando diceretur omnes hæredes actoris ſimul ſtipulatos ab omnibus hæredibus rei, & ſic intellectus Aretin. qui reſtringit ad unum è pluribus hæredibus minùs poteſt ſuſtineri, & magis divinat, & violat textum, quàm intellect. Bartol. Tum Aretin. non magis ſibi conſtat, nec minùs palpitat, quàm Bartol. Poſtquàm enim dixit ſuum intellectum veriſſimum, ſtatim poſt viginti duas lineas ſic ait, *Verè iſte caſus eſt valde dubius, & libenter diſcerem meliorem ſolutionem ab alio, ſi poſſem, ſed pro nunc dico, &c.* Tamen intellectum Aretin. poſt longam, & acrem diſputationem diſertè ſequitur Andr. Alciatus in *dict. §. Cato,* num. 183. aliàs ſecundum priorem numerum in parvis, num. 160. & videtur ſequi Harmanoct. Detus in *d. §. Cato,* num. 230. & 450.

442. Et ad argumenta contraria, quæ reſultant ex verbis ejuſdem text. ut ſuprà eod. numer. 436. & 441. in fin. reſpondet Alciat. quod Iuriſconſult. in *d. § Julianus,* in verſic. *nam conſtat,* loquitur quando cœptum erat judicium, & mortuus erat actor, vel reus ante præſtitam cautionem. Sed hæc non modo divinatio eſt: ſed contortio violenta ejuſdem text. Et adhuc etiam ſi ille text. expreſſim, & limitatim loqueretur in caſu, quem aſſuunt Aretin. & Alciat. adhuc deberet extendi ad caſum, quo ſtipulatio incepiſſet à defuncto, & omnino idem juris eſſet per alia jura, præſertim cùm ſecundum eos, & ante eos, ſecundum Joan. Imol. in dict. §. *Julianus,* & in dict. §. *Cato,* textus ille non lo-

quatur de pœna, ſed tantum de intereſſe, quod ſemper etiam in individuis dividuum eſt activè & paſſivè, non ſolum in principalibus, ſed etiam in hæredibus, *l. ſtipulationes non dividuntur*, *verſ. Celſus*, *de verb. obligat.* Tamen intellectum Bartol. vel Aretin. mixtim & confuſè ſequitur Joan. Crott. in ſecunda repetition. *d.* §. *Cato*, num. 67. Alex. in *d.* §. *Julianus*, ad finem addit alium intellectum, ut *d.* §. *Julianus*, intelligatur in ſtipulationibus Prætoriis ſtrictè ſumptis, videlicet quæ proceſſerunt ex edicto prætoris dumtaxat: ut tenet Ludov. Roman. in *d.* §. *Cato.* Sed certè Bartol. & alii communiter idem ſentiunt: ideo hunc intellectum non computo, ſed in prædictis confundo.

Intellect. antiquorum.

443. Sequitur ergo tertius intellectus quem ſibi attribuit Ludov. Bologninus in *d.* §. *Cato*, num. 176. quod *d.* §. *Julianus*, verſic. nam conſtant. loquitur de ſtipulatione prætoria procedente à defuncto activè vel paſſivè, & transfuſa in hæredes: & prolixè gloriatur Bologninus ſe novam lucem adferre ambulantibus in tenebris: Sed quicquid dicat, tantùm abeſt ut hæc fuerit ſua inventio, ut non ſolùm Jacob. Arenarius, Dinus, Alberi. & omnes antiqui ita tenuerint: ut patet per Alberi. in *d.* §. *Julianus*, ſed etiam Paul. & Alex. ibi. Hæc etiam eſt ipſa veritas, quæ neceſſariò probatur ex prædictis, & verbis ejuſdem text. ut ſuprà num. 436. & 441. & fuſiùs urget Bologninus in loco præallegato. Idem eo non citato tenet Lancel. Galiau. num. 96. & Maria. Soci. Junior. num. 231. in d. §. *Cato.* addit Bologni. quod ille text. nihil immutat in ſtipulationibus prætoriis, quando fuit adjecta pœna: quia text. ille non loquitur de pœna, quod eſt verum in ſe: ſed etiam fuit opinio antiquorum, & communis etiam tempore Bologinini.

444. Addit Bolognin. num. 177. cum ſeq. quod ſtipulatio, vel obligatio de defendendo dividua eſt reſpectu hæredum promiſſoris, licet ſit individua in ipſo principali promiſſore. Et probat per text. in *d.* §. *Julian.* & per text. in *l.* 2. §. *incertam*, ibi, *ſcindi eas in perſonas hæredum, infrà de prætor. ſtipul.* & ſubdit unum novum in hac materia, quod in prætoriis ſtipulationibus hoc ſit ſpeciale, ut ſtipulatio prætoria principalis, quæ eſt individua reſpectu principalis, eo mortuo reſolvatur in perſonis hæredum, in quibus dividua eſt, & mutat naturam ſuam. Et hæc certe nova eſt inventio Bologn. ſed falſa, & inepta, ut etiam nullo jure probatur: non per *d. l. Julianus*, ut mox dicemus, nec per *d.* § *incertam:* quia ut phraſis totius d. §. indicat: & retulimus ſuprà eod. num. 433. & infrà ad fin. hujus operis.

445. Dict. §. non loquitur de capite defenſionis, nec doli quidem: ſed tantùm de capite judicati, quod individuum eſt, niſi dividuum adjudicatum ſit: ſed quod dividuum adjudicatum ſit text. oſtendit ibi, *quanti ea res eſt*, & per tot. Tum ſi obligatio defendendi prætoria ſit dividua in hæredibus, ergo dividua erit in uno principali promiſſore, quanquam non diviſa, & in pluribus principalibus non ſolùm dividua, ſed actu diviſa: Et ſic opinio Bologn. valde præpoſtera, & abſurda, & ejus intellectus deterior eſt omnibus. Quod etiam nu. 79. ſubdit regulam illam, videlicet conditionem obligationis non immutari ex perſona hæredum, corrigi, ſeu limitari in ſtipulationibus prætoriis, in quibus mutatur, & hanc eſſe veram mentem legiſlatoris, *d.* §. *incertam*, verſic. *at in contrarium:* quod cenſet referri ad rationem immediatè præcedentem, & non ad propoſitionem ipſam, & dicit eſſe novam ſuam conſiderationem. Et hoc quidem verum eſt: ſed ea conſideratio falſa eſt, non enim corrigitur d. regula in *d* §. *incertam*, non magis quàm in §. *ex his*, reſpectu §. *& harum*, vel obligationum dividuarum, in quibus non fuit diverſa conditio, ſed natura dividui obſervatur, quando inter hæredes ſcinditur, ita ut in *d.* §. *incertam.* Valde ergo erravit Bologn. & contigit ei quod Bald. conſ. 28. lib. 1. veteris impreſſionis, ait de his qui putant ſe egregiè philoſophari, ſed tripudiant in errore.

446. Quartus intellectus fuit Rapha. Cuma. (hic non ſervo ordinem temporis, malens ſervire commoditati methodi) quem loco ultimò colloco, quia præ cæteris magis acceſſit veritati: dicens in *d.* §. *Cato*, *& in l. cùm ex cauſa*, *de verb. obligat.* quòd *d.* §. *Julianus*, loquitur de ſtipulatione judicatum ſolvi reſpectu clauſulæ primæ (quæ ordine intellectus eſt ultima, ut dixi ſuprà eod. num. 433.) videlicet de judicato ſolvendo, ſecundum quem reſpectum dividua eſt: ut etiam tenent Bartol. & omnes in *d.* §. *Cato*, & hoc quidem in ſe verum eſt.

447. Sed errat limitans d. text. ad unum caput dictæ cautionis: quia locum habet etiam ex capite rei non defenſæ, ut idem text. clarè probat. Imo etiam habet locum ex capite doli, ut mox probabo. Sed adhuc in alio erravit Rapha. Cuma. tenens obligationem defendendi eſſe dividuam, niſi in caſu evictionis ex contractu venditionis, in quo nominatim reprehenditur per Alexandrum in *d.* §. *Iulianus*, *col.* 2. per *l. ex clauſula judicat. ſol. & l. ſi cum uno. ſi ex noxa cauſ. agat.* ubi etiam extra materiam venditionis individua eſt: & nos ſatis latè confutavimus, ſuprà eodem, num 414.

IV Raphaëlis Cumani.

448. Nunc analyſim noſtram explicantes ſuper novo noſtro genuino intellectu, *d.* §. *Iulianus*, duo tantùm uſque ad §. *annua*, continet reſponſa: primum de cautione prætoria, ſi cui plus quam per leg. Falcid. ſecundum ibi, *nam conſtat* de alia ſtipulatione prætoria judicatum ſolvi. Circa primum erraverunt omnes, dum putant ſtipulationem illam prætoriam nunquam prodeſſe conſorti, ſed ſoli ſtipulatori. Et illum textum eſſe factum ad hunc finem, ut probet alteri nec nocere, nec prodeſſe: & dum clauſulam illativam omnes eodem modo exponunt, ut ſit ſenſus, quòd ſicut in conventionalibus nec activè, nec paſſivè extenditur ad alium: ita in prætoriis, ut ſint ejuſdem interpretationis, nec quid in hoc ſpeciale habeant à conventionalibus. Et eodem modo intelligunt verſic. *nam conſtat*, tanquam appendicem, & exemplum præcedentis regulæ, ut ſive ſtipulatio judicatum ſolvi, vel alia prætoria contineat dividuum, vel individuum, tamen alii, nec noceat, nec proſit: & inſuper quòd ſi contineat individuum, tamen non ſolùm ex parte hæredum ſtipulatoris, ſed etiam ex parte hæredum promiſſoris dividua ſit, & actu dividatur.

Intellectus §. Julianus, l. ſtipulationes, ad l. Falcid.

449. Atqui hæ non ſunt interpretationes, ſed portentoſæ depravationes. Nos autem dicimus longè alium eſſe ſenſum in utroque reſponſo: & utriuſque do talem epitomen, *Unus hæredum ſolvens integrum legatum ſtipulatus à legatario, ſi apparuerit eum amplius cepiſſe, quàm ex lege Falcidia capere licebat, quanti ea res erit, tantam pecuniam reddi, dolum ab eo abfuturum, non poteſt inſolidum nec viriliter agere, ſed pro rata partis ſuæ tantùm: & ſtipulatio, judicatum ſolvi, ſive ex capite defenſionis non facta, ſive ex capite judicati non committitur, niſi pro parte victoris & victi.* hoc dicit.

Nova Epitome, § Julianus.

450. Circa primum reſponſum, text. non negat cohæredes ex ea cautione pro partibus ſuis agere poſſe: hoc ergo ab aliis legibus, vel ab evidenti ratione petendum eſt, quæ, deficiente lege, vim legis habet. *l. cùm ratio, in principio*, ubi Alberic. *de bon. damnator. l. ſicut oportet*, §. *ſufficis*, *ſuprà de excuſat. tutor.* dixi in Conſuetud. Pariſienſ. § 8. gloſſ. 4. num. 11. Dico ergo à ſufficienti partium enumeratione, quòd aut ille hæres pro ſua parte tantùm ſibi cavit, aut etiam pro cohæredibus, aut ſimpliciter. A primo & ſecundo caſu nulla eſt quæſtio, nec eſt propriè caſus hujus text. Tertio verò caſu eſt proprium thema text. in quo dicendum prodeſſe cohæredibus non viriliter (niſi ſint æqualiter hæredes) ſed pro partibus hæreditariis, quia

ut certum eſt negotium ad eos ſpectare non ſolum re ipſa, ſed etiam ipſo geſtu, juxt. not. in *l. ſi pupilli*, §. *pen. de neg. geſt.* ita certum eſt eis competere actionem negotiorum geſtorum, ut actio cedatur: imo ſecuta ratihabitione ipſo jure competit, tantùm abeſt ut textus probet (ut male colligunt Doctores) aliis non prodeſſe.

Species §. Iulianus. 451. Accipe veram ſpeciem facti: teſtator duos hæredes inſtituit æqualiter, vel inæqualiter, non refert, ſive unum plus altero gravaverit, non curo, ſed utriuſque pars eſt exhauſta legatis, inter quæ legaverat Titio mille, vel certum fundum: legatarius interpellavit hæredem præſentem, qui videns periculum eſſe uſurarum, vel fructuum, ſolvit integrum legatum, vel permiſit ei ingredi fundum dicta cautione ſimpliciter accepta. Certè ut tam pro cohærede quàm pro ſe ſolvit, ita cautio intelligitur eodem modo accepta: & ſic re ipſa, & ipſo geſtu communis eſt cohæredi: ſed quamvis iſte ſolus, quaſi ex ſua induſtria idoneos fidejuſſores delegerit: tamen non aget viriliter, ſed pro parte ſua tantùm.

452. Et ſubdit text. hoc eſſe generale in omnibus prætoriis ſtipulationibus, videlicet ut pro rata parte cujuſque intelligantur interpoſitæ, non autem ultra partem ſtipulantis: quia prætor non introduxit eas ut quis lucretur: ſed ut tutus & indemnis ſit juxta mentem, ſeu providentiam à prætore intentam, ſecundum quam hæ ſtipulationes intelliguntur, & regulantur, tex. in *l. in conventionalibus, de verb. oblig.* & hoc eſt quod tex. ait, *eas eſſe ejuſdem interpretationis*, non numero, ſed genere, quia pendet à mente quam prætor habet in unaquaque hujuſmodi cautionum, quæ eſt uniformis in unaquaque ſpecie, ſive in generibus ſingulorum, & non in ſingulis generum. Et hoc eſt ſpeciale, & peculiare in omnibus prætoriis ſtipulationibus. Non autem vult dicere text. ſtipulationes prætorias non poſſe ad alium extendi, ſed idem eſſe ut in conventionalibus: tum quia hoc modo nihil eſſet ſpeciale in prætoriis contra mentem textus, tum quia facienda eſſet relatio ad interpretationem conventionalibus & prætoriis uniformiter convenientem, quod eſt contra textum, qui facit relationem ad ipſaſmet prætorias ſtipulationes inter ſe tantum: tum quia natura eſt prætoriarum ſtipulationum, ut poſſit quis alteri ſua ceſſione actionem quærere, *l. in omnib. de prætor. ſtipulat. l. in cauſa.* §. *ult. de procurator.* quod non eſt de natura conventionalium, §. *ſi quis alii*, ubi glo. & omnes Doctores, *Inſti. de inutili ſtipul. ſtipulatio iſta.* §. *alteri de verb. oblig.* Valde ergo errarunt antiqui, medii, & noviſſimi, qui putarunt prætorias nihilo in hoc præſtare conventionalibus, ſed in hoc uniformes eſſe, per dict. verſic. *omnes*, nunc primum à nobis ſuæ luci genuinoque ſenſui reſtitutum.

453. Emaculato principio *d.* §. *Iulianus*, reſtituamus ſecundam partem ibi, *nam conſtat*, ubi Jureconſult. eamdem regulam exemplificat in ſtipulatione judicatum ſolvi, qua ſemel interpoſita, ſive ex parte ſtipulatoris, ſive ex parte rei, ſive ſimul ex parte utriuſque plures hæredes extiterint, non committitur uni, niſi pro parte ſua, nec contra unum, niſi pro parte ſua, quod locum habet prout textus non diſtinguit in omnibus capitibus dictæ ſtipulationis, ſive ex capite defenſionis, videlicet conſumptæ, quando quanti ea res eſt, agitur, ſive ex capite doli, ſive ex capite rei judicatæ, quando ſecundùm eum judicatum eſt: ut ſupra diximus: & per alia jura ſatis probatur. Hæc eſt enim perpetua mens prætoris ut unicuique pro ſuo modo, & rata partis ſuæ caveatur tam activè quàm paſſivè: E. non ait textus unum plurium hæredum obligari poſſe pro parte invito actore defendere, & hoc modo facere, ne hæc ſtipulatio contra ſe ex hoc capite committatur, nec ad hoc tendit: ſed tantùm ut is, qui nullo modo, vel non boni viri arbitratu defendere voluit, teneatur, ſcilicet pro parte ſua, non autem faciat alium, qui non fuit in culpa, teneri: & pariter ut is ſolus pro parte ſua agat, cui non fuit paritum, non autem cæteri. Sed hîc ne fors parum attentè legentibus contrarius videar his quæ nuper latè probavimus hanc ſtipulationem ex capite defenſionis eſſe individuam, nunc autem dicimus eam eſſe ex omni capite dividuam,

454. Advertendum quòd ut caput primum hujus ſtipulationis, ſcilicet de defendendo eſt affirmativum, ita committitur negativè, ſcilicet non defendendo: quoniam arbitratu boni viri, vel actoris defendendo, non committitur, ſed impletur: ut ſenſus communis oſtendit. Qui enim defendit, aut vincit, & ſic abſolvitur, & conſequenter deſinit locum eſſe poſſe huic cautioni. Aut verò ſuccumbit, vincitur, & condemnatur, & tunc locus eſt huic cautioni non ex capite defendendi, cui paritum eſt, ſed ex ultimo capite judicati ſolvendi. *l. ult. infra judi. ſolvi.* Sed in hoc text. *verſic. nam conſtat.* non agitur de defenſione affirmativè, ſed negativè, cui ſuccedit obligatio ad intereſſe dividuum, quod eſt res petita per actorem, vel ejus æſtimatio, text. in *l. ſi ex duob. l. judicatum, infra judicat. ſol.* Sed cur in obligatione evictionis ſive civili ſive prætoria deficiente primo capite in perſona unius hæredum, omnes hæredes, puta venditoris tenentur pro portionibus hæreditariis: tamen in hac cautione prætoria is ſolus qui non defendit, pro parte ſua tantùm tenetur, & non cohæredes: ut in hoc text. Nemo hunc neceſſarium articulum movet, ſed omnes ferè poſt Bart. tacitè ſentiunt ſpeciale eſſe in prætoriis ſtipulationibus ut indiſtinctè contra ſolum contravenientem pro parte ejus committantur: quamvis aliud ſit in obligationibus conventionalibus. Hic (adeò res ſunt catenatæ) priùs examinanda eſt quæſtio, quam recentiores controvertere cœperunt: an ſufficiat uni ex pluribus hæredibus venditoris, permutatoris, vel alterius de evictione obligati denunciare, & eum in jus vocare? Et ponam thema in ſpecie frequentioris uſus.

455. NONO QUÆRO, venditor fundi obiit relictis quatuor hæredibus, emptor dicam tertii vendicantis denunciat uni dictorum hæredum præſenti, eumque in jus vocat, ut eam dicam ceſſare faciat, ſumptus præroget, defenſiones miniſtret, judiciumque ſuſcipiat: reus ait ſe hæredem pro quarta parte tantùm, nec ultra teneri, niſi ſimul cum cohæredibus, & illis priùs vocatis: Emptor replicat ſe adhuc eſſe in primo capite evictionis, in quo ſinguli hæredes in ſolidum tenentur, an reus teneatur ſolus inſolidum procedere, ſuoſque ſi velit conſortes ſuo ſumptu vocare? Videtur quòd ſic, quia illo primo capite defendi ſinguli tenentur in ſolidum: ergo quilibet eorum in ſolidum conveniri, & urgeri poteſt. Text. in *l. 2.* §. *ex his, de verbor. obligat. l. in executione*, §. *in ſolidum*, *l. cùm ex cauſa, eo. tit. l. ſi rem*, § 1. *ſupra de eviction. ſalvo recurſu ſuo contra cohæredes*, *d.* § *ex his*, *l. hæredes*, §. *an ea. verſ. igitur*, & §. *idem juris*, *ſupra famil. herciſcund.* habita etiam dilatione ad eos vocandos ſine præjudicio litis, & obligationis, qua in ſolidum tenetur, *l. fideicommiſſa*, §. *penult. de leg.* 3. Quæſt 9.

456. In contrarium videtur exceptio & oblatio rei valida triplici ratione. Prima, quia nullus textus dicit planè, & ſimpliciter ſingulos hæredes venditoris in ſolidum teneri, aut urgeri poſſe. Nulla lex utitur ſigno diſtributivo in hac ſpecie, ſed tantum ſigno univerſali collectivo, *omnes*, pluries repetito, *d.* §. *in ſolidum*, *d. l. cum ex cauſa*, *d. l. ſi rem, quæ*, §. *ei quis.* Secunda, quia hæc obligatio quamvis incipiat à ſolido, tamen deſinit in partes ſingulas ſingulorum, *d. l. in executione, in princip.* & §. *in ſolidum*, & *d. l. cùm ex cauſa.* Et ſic hæc obligatio in ſolidum videtur valde modificata, utpote exiens in obligationem non ſolùm dividuam, ſed actu diviſam: igitur reus juſtam habet cauſam petendi, ut priùs cohæredes ſumptu creditoris ſimul vocentur.

457. Tertia, quia ad hujuſmodi primum caput evic-

tionis, ſcilicet ad defenſionem non videntur hæredes teneri tanquam ſinguli, ſed collectivè: quia text. ait, *quod cæteris (* id eſt ſingulis *) ſubſiſtere nihil prodeſt, d. l. cùm ex cauſa, d. §. ei qui.* Si ergo ſinguli non implent, ergo non tenentur ut ſinguli, aliàs ſolutione ejus quod debetur, tolleretur obligatio. *Inſtit. quib. mod. toll. obliga. in princip.* Quòd ſi ſingulis præſtare impoſſibile ſit, igitur nulla ſingulorum obligatio eſt, *l. impoſſibilium, de reg. jur.* & ita in propoſita ſpecie, quòd hæredes non teneantur in ſolidum ut ſinguli, ſed tantum collectivè omnes ſimul, latè contendit & decidit Carol. Ruinus in repet. *d. §. Cato, num.* 78. *&* 79. Quid dicendum?

Solutio. 458. Breviter prima pars & communis ſententia vera eſt. Et probatur primò in juribus præallegatis. Secundò per locum ab abſurdo: quia hæredes non ſunt cohæredes collectivè, ſed diſtributivè, nec ut univerſi, ſed ut ſinguli: non enim faciunt corpus, nec collegium: & ſic non poſſunt eſſe obligati ut univerſi, ſed ut ſinguli: ut etiam tetigi ſupra eod. num. 177. Probatur tertiò per regulas communes juris: *l. ea quæ in partes dividi non poſſunt, ſolida a ſingulis hæredib. debentur infra de reg. juris,* non ergo omnes collectivè, nec ut univerſi, nec ut corpus, ſed ut ſinguli, & in ſolidum ſinguli tenentur. Idem text. in *d. §. ex his, in d. l. hæredes, §. an ea. famil. hercíſcund.* & ſic non obſtat prima ratio in contrarium allegata: quia etiamſi non reperiatur text. in dividuo de hæredibus venditoris, quòd ſinguli teneantur defendere in ſolidum: tamen ſufficit hoc jure cautum in genere individuorum. Quid quòd etiam in propria ſpecie text. eſt in *d. l. in executione, in princ. de verb. oblig.* capiendo text. integrè, ut fieri debet, *l. incivile, ſupra de legib.* verba enim, *à ſingulis hæredibus*, poſita in prima ſpecie dictæ l. referuntur ad omnes ſpecies immediatè ſub eadem periodo ſequentes, ut certum eſt de ſecunda & tertia ſpecie: ergo etiam de quarta, quæ exemplificatur in hæredibus venditoris obligatis defendere emptorem: ergo text. eſt ibi, quòd ſinguli ad hoc tenentur in ſolidum, & ſub ſigno diſtributivo, quo idem text. in quatuor primis ſpeciebus uniformiter, & ſic in hoc individuo utitur, & ſic non eſt verum quòd nulla lex in hac ſpecie, utatur ſigno diſtributivo, ſed tantùm ſigno collectivo, *omnes.*

459. Præterea quamvis dictio, *omnes*, in plurali regulariter ſit collectiva, per Bart. in *l. hoc articulo, de hæredib. inſtit. in l. moſchis in fi. infra de jure fiſci. & in extrava, ad reprimendum,* in verb. *omnis*, tamen hoc fallit propter materiam ſubjectam: ut hic in Individuis, quorum natura eſt obligari ſingulos in ſolidum diſtributivè, *l. hæredes, §. an ea. famil. herciſc. l. ea quæ. de reg. jur. l.* 4. *§. Cato. de ver. oblig. ſic in l.* 3. *in fi. infra de duob. reis*, ibi, *omnes tenentur*, id eſt, ſinguli, & alibi paſſim pro materia ſubjecta. Et ſic Franc. Ripa. in *d. § Cato. nu.*77. verſic. tertio probatur, & Eguinar. Baro in tract. Dividui & Individui, lib. 3. malè tenent dictionem *omnes*, ſtare collectivè in *d. l. cùm ex cauſa, infra eod.* Et in ſpecie quòd in obligationibus individui dictio, *omnes*, in plurali ſtet diſtributivè, text. eſt in *d. l. cùm ex cauſa, in fi.* ibi, *omnes tenentur*, quod idem tex. exponit diſtributivè ibi, *unuſquiſque pro parte hæreditaria.* Adde text. in *d. § Cato.* ubi verba, *ab omnibus*, exponuntur diſtributivè pro parte hæreditaria cujuſque.

Evictionis duo capita. 460. Minus obſtat ſecunda ratio, quia obligatio evictionis, eſt duplex, ſed non mixta; habet enim duo capita diſtincta, & ſubordinata, ut diximus ſupra in princip. num. 41. quorum quodque ſervat naturam ſuam. Primum individuum, ſecundum verò caput dividuum: nec primum tranſit in ſecundum, nec cum eo permiſcetur, ſed primo ſufficiente, evaneſcit ſecundum: & primo deficiente, tunc ſuccedit ſecundum. Non obſtat *l. ſi rem quæ, §.* 1 *de eviction.* ibi, *una de evictione obligatio eſt*, quia ut text. oſtendit, loquitur de primo capite, ſcilicet defendendi, quod dicitur unum, quia omnes diſtributivè obligat in ſolidum; quemadmodum obligatio correorum hoc reſpectu dicitur una, quia ſingulis inſolidum, & in ſingulos in ſolidum competit, non autem omnibus, & collectivè, *l.* 1. *in fin. de duobus reis.*

461. Minùs obſtat tertia ratio, quia ſenſus *d. l. cùm ex cauſa*, ibi, *cæteris ſubſiſtere nihil prodeſt*, non eſt quòd ſinguli implere non poſſint: ſed quòd ſi quidam ex ſingulis defendunt pro partibus ſuis tantum, neque ſibi, neque cohæredibus proſunt invito actore, quia totum ſimul defendi debet, & non ſeorſim, nec per partes: ſecus ſi aliqui ex ſingulis, vel etiam unus ſolus totam defenſionem ſuſcipiant: quia poſſunt, ſibique & aliis vincendo proſunt, id eſt, implent, & ſatisfaciunt huic primo capiti individuo. Text. eſt in *d. l. ſi rem quæ, §.* 1. ibi, *nullus tamen ex his, &c. ſup. de evict.* Ergo in ſingulis & poſſibilis, & præſtabilis eſt obligatio, licet (utplurimùm) facilior omnibus ſimul, quàm in uno ſeorſim, quod obligationem ſolidi ſingulorum non tollit, *l.* 2. *§. ex his, in fin. de verb. obligat.*

462. Et ſic rejicienda eſt nova illa opinio Cato. Ruini, qui etiam parum ſibi conſtat: quia novam ſuam inventionem limitat procedere, quando evictio debetur ex cauſa venditionis tantùm, ex eo quòd non fuiſſet quis partem empturus: ſecùs ait ſi ex alia cauſa debeatur defenſio. Sed certè etiam ex aliis cauſis non eſſet quis communionem ſubiturus, *l. ſi quis aliam infra de ſolution. l. ſi non ſortem, §. ſi centum. ſuprà de condict. indeb.* imò etiam ex cauſa merè lucrativa, puta ſi quis dedit domum, & de evictione promiſit, & reliquit quatuor hæredes, ſinguli non minus tenentur defendere in ſolidum, quàm hæredes venditoris. Pariter ſi quatuor hæredes vel etiam unus gravatus tot jugera dare, ſolverit legatario, & quatuor hæredes reliquerit, ſinguli non minus tenentur legatarium defendere, quàm in venditione, quia hujuſmodi defenſio in omni materia individua eſt etiam in prætoriis ſtipulationibus: ut latè probavimus in quæſtione præcedenti. Et ſic vera eſt & tenenda communis ſententia glo. & Doctores ubique: ut glo. 3. in *d. l. ſi rem quæ, §.* 1. Quamvis novam hanc phantaſiam Ruini ſecuti ſint Hieronymus Butigell. in *d. §. Cato. num.* 155. & Udalricus Zaſius, qui eos non citat in *d. §. Cato. num.* 43. ubi errorem auget, dicendo quòd omnes (dempto uno) non poſſunt in ſolidum defendere, contra textum rotundum in *d. l. ſi rem quæ, §.* 1. *de evict.* ubi unus ſolus poteſt in ſolidum defendere, ſatisfacere, & omnes liberare. Fateor tamen quòd unus in ſolidum conventus non ſolum poteſt conſortes vocare in idem judicium, ſed etiam dilationem obtinere ad hoc judicium, *l. fideicommiſſ., §. penult. de legat.* 3. Contra Car. Ruinum.

463. Hic advertendum in praxi, quod circa initium hujus litis, ſeu recurſus evictionis, tres emergere poſſunt quæſtiones. Prima an reus (videlicet unus hæredum denunciatus) teneatur de evictione, vel non? Secunda, an teneatur in ſolidum defendere ſolus, aliis non expectatis, vel dilatione lapſa ceſſantibus, aut recuſantibus. Tertia, cujus cura & ſumptu, an actoris, an rei, conſortes illi vocandi ſunt? Prima quæſtio emergens, quamvis videatur præparatoria, tamen quia eſt præter, imò contra naturam evictionis, non ſpectat ad judicem cauſæ principalis, & evictionis in quantum talis: ſed ad judicem, & forum rei. Tres quæſtiones.

464. Quia negando ſe obligatum, & teneri de evictione, tollit fundamentum juriſdictionis judicis denuntiantis vel cujus authoritate denuntiari poteſt: ut in ſimili dixi *in conſuet. Pariſ. §.* 31. *quæſt* 6. *& §.* 52. *glo.* 1. *num.* 157. *cum ſeq.* niſi aliàs ſit judex rei, in cujus foro diſcutiendum, & judicandum eſt an teneatur de evictione, vel non. Secunda & tertia quæſtiones tanquam præparatoriæ ſpectant ad judicem cauſæ ſpecialis: ut & cognitio ipſius defenſionis, & utriuſque capitis evictionis, non obſtante quocumque privilegio fori etiam eccleſiaſtici, *l. venditor, ſupra de rei ven-*

dica, ubi Lancelot. Decius, idem Bald. & Paul. Auth. *clericus*, *C. de epiſcopis & clericis*. Petrus Ancha. in *repe. cap. ea qua*, *col.* 25. *de reg. jur. in* 6. Stepha. Auf. in *repe. clem.* 1. *de officio ordi. reg.* 2. *fallentia* 5. & hoc niſi reus tale privilegium haberet, cujus vigore etiam cauſam principalem a vendicante contra emptorem intentatam avocare poſſet, & trahere ad ſuum judicem, ut in hoc Regno Scholares publicarum Academiarum.

Duæ modificationes communes, alia peculiaris.

465. Ad ſecundam autem quæſtionem reſolutivè dicendum, quòd ſic ſub duabus modificationibus, quæ omnibus individuis obligationibus communes ſunt, & ſub una tertia, quæ huic obligationi alium defendendi peculiaris eſt, videlicet ut non ſit præciſa, niſi in quantum & quamdiu obligatus poteſt juſtè defendere, & habet media, vel inſtrumenta, quæ præcisè tenetur edere. Secus quatenus ſibi impoſſibile, vel quamcitò apparet defenſionem injuſtam, quia tunc hæc obligatio individua reſolvitur in quantitatem, vel æſtimationem dividuam, & ſemper licitum eſt agnoſcere bonam fidem, ut pleniùs infra eodem nu. 495. Prima modificatio communis eſt, ut petenti dilationem ad ſuos conſortes vocandos omnino danda ſit, *l. fideicommiſſar.* §. *penult. de leg.* 3. Secunda, ut ſi fatetur debitum, ſed ait ſe non poſſe, aut non tam citò præſtare, & hoc dicendi juſtam cauſam habeat, moderanda eſt executio & juriſdictio, text. in *l. ſi domus*, §. *in pecunia*, *de leg.* 1. qui loquitur etiam in dividuis, & ſic multò fortiùs in individuis. Confirmatur, quia etiam debitori contradictorio judicio victo quadrimeſtre indulgetur, *l.* 2. *l. debitoribus*, *ſupra de re judicat. l.* 2. *C. de uſur. rei, judica.*

466. Deinde quàm commodius, & minori debitoris damno fieri debet executio, *l. ait prætor*, §. *in venditione*, *ſuprà de re judica.* Unde nec oneroſus creditor, nec delicatus debitor audiendus, *l. ſi ſervo in fi. de pignorat. actio.* Quemadmodum enim ſi lex juſta, & neceſſaria ſit, ſupplet prætor quod legi deeſt etiam ex parte actoris ad actionem dandam, vel ampliandam, text. in *l. quia actionem*, *ſuprà de præſcr. verb.* & ita ex parte rei pro qualitate perſonarum, & actio formatur, & condemnatio moderatur, inquit text. in *l. Pomponius*, *in fi. ſuprà de neg. geſt. l. nonnunquam*, *in fi. ſupra de judic.* Facit *l. Pedius* in *fi. inf. de incend. rui. naufrag l. aut facto*, *de pœnis*, *l. ult. in fi. ſupra de action. & oblig.* & in ulib. feudo, in tit. *hic finit l x.* §. *a l hoc*, *v. ſi. bonus tamen* judex variè, juxta illud, quod legibus omiſſum eſt, non omittetur religione judicantis, *l. quæſitum*, *in fin. ſupra de teſtibus.*

467. Ad tertiam quæſtionem videntur omnes citandi ſolicitudine & impenſis emptoris, vel actoris, per text. in *d. l. in executione*, § *inſolidum*, ibi, *nam auctoris hæredes in ſolidum denuntiandi ſunt*, non dicit hæredes venditoris, ſed authoris, quod refertur ad ipſum agentem de evictione. Igitur denunciatio omnium hæredum eſt onus ipſius, & verbum *hæredes* ſtat pro univerſali, ut patet ibi, *omneſque debent ſubſiſtere*, quod præſupponit omnes denunciatos, & ſic ſumptu actoris. Secundò probatur in *d. l. cùm ex cauſa*, ibi, *venditoris hæredes in ſolidum omnes conveniendi ſunt*, & ibi gloſſ. exponens denunciandi Sed agitur de denunciatione facienda ab actore: ergo ſumptu ejus omnibus denunciari debet. Tertiò per tex. in *l. ſi rem qua*, §. 1. *de eviction.* ibi, *omnibuſque denunciari*, igitur per emptorem de quo text. loquitur: quia unus hæredum venditoris non denunciaret ſibimetipſi, nec omnibus, & ſic verba illa, *omnibus denunciari*, non adaptantur niſi diligentiæ emptoris. Quartò probatur ponderando verba ultima *dict.* §. *ſi ei*, ibi, *recteque cum cæteris agam*, loquitur enim de emptore, ergo ipſemet cæteris denunciaverat: alias videtur quòd non poſſet rectà contra eos agere. Ita etiam practicatur.

Vera ſpecies §. penult. in l.

468. In contrarium quòd ſumptu & ſolicitudine rei, quia aliàs hæredes emptoris non tenerentur ſinguli inſolidum in effectu niſi in ſubſidium: videlicet aliis priùs vocatis, & deficientibus: quod eſt abſurdum. quia obligatio defendendi ut individua, ſingulos obligat in ſolidum: tum ſumptus fieri debet per eum, qui petit actum fieri, & cujus bono fit: ut per Bal. in *l. generaliter*, §. *iiſdem præſentibus*, *C. de jurejur.* Dom. de S. Gemi. Phil. Franc. in *c. præſentium col.* 6. *lib.* 6. Bar. & Alex. in *l. cum ſervus*, *de ver. oblig.* Sed dum emptor unum ſolum, utpote potiorem hæredum urget, ut poteſt, ſi iſte velit ſuos quoque conſortes vocari, hoc ſuo bono & commodo petit, ergo ſuo ſumptu, & ſua cura faciat.

fideicomm. de legat 3.

469. Tertiò probatur per tex. in *l. fideicommiſſar.* §. *penult. de lega.* 3. ubi ſumma legata ad opus Reipublicæ cura & periculo hæredum faciendum, ut ſupra eodem, quæſtione 5. num. 368. Procula (forte ſola præſens) conventa fuit in ſolidum à curatore Reipublicæ ad opus illud faciendum. Procula conqueſta fuit in ſupremo Imperii conſiſtorio (forte juxta *l.* 1. *C. quando Imperat. inter pupi. vel vidu.*) quamvis enim Ulpia, author. *d. l. fideicommiſſa*, fuerit circiter centum annis ante Conſtantinum authorem dict. *l.* 1. tamen ante dict. l. ſæpe veteres Imperatores adibantur per querelam: ut patet, quaſi malè conveniretur in aſſem, cùm tantùm eſſet hæres in ſemiſſe, pro quo offerebat nominando Titiam cohæredem ſuam, ut illam etiam pro parte ſua, vel utramque ſimul curator conveniret, & non ſolam conquerentem. Reſponderunt Imperatores curatorem rectè, & legitimè agere, & libellum ejus admiſſibilem, & juridicum, eò quòd in talibus unuſquiſque hæredum in ſolidum tenetur: & ſic unus ſolus à creditore conveniri: ut in text. uſque ibi, *tempus tamen*, ubi conſilium Imperiale moderationem addidit, & juſtum actoris libellum hac moderatione temperavit, videlicet congruam dilationem dando Titiæ, intra quam Titia mitteret ad opus faciendum, id eſt ad contribuendum in ſumptum cura, & periculo operis, quibus judiciis pendentibus Procula non debet urgeri, ſed illis elapſis, ſi Titia ceſſaret, ſola Procula totum opus perageret, repetitura, vel imputatura partem cohæredi.

470. Hæc eſt vera & genuina ſpecies d. §. penult. ex qua liquet, quòd Titia non fuerat conventa ab actore, qui eam in jus non traxerat, nec contra Titiam aliquid concluſerat, alioquin ambæ ſtatim fuiſſent pariter condemnatæ, ceſſaſſet querela Proculæ, ceſſaſſet dilatio ei & Titiæ data, ceſſaſſet recurſus datus Proculæ, & tamen Titia fuerat denunciata, & in jus vocata, patet in text. ibi, *tempus tamen cohæredi præſtiterunt*, ergo cohæres illa vocata erat, alioquin non fuiſſet inauditæ & non vocatæ tempus præſtitutum: ſed ipſi Proculæ fuiſſet præſtitutum ad cohæredem denunciandam, & illam vocandam: igitur Titia denunciata fuerat, ſeu vocata in jus per ſolam Proculam, & non per actorem, qui ſolam Proculam Titia omiſſa impetebat, & ſic eſt ibi text. rotundus quòd in omnibus obligationibus individuis (prout textus ampliat in ſtatua, in ſervitute, & aliis obligationibus individuis) actor poteſt unum ſolum obligatum in ſolidum convenire, nec tenetur contra alios etiam ſibi nominatos, & ſumptu & diligentia rei conventi vocatos inſiſtere, niſi illi ſeſe liti offerant, vel adjungant. Non ſolùm ergo nominatio, ſed etiam denunciatio & citatio conſortum rei conventi, ſumptu, diligentia & periculo ejus fieri debet. Quid dicendum?

471. Veritas eſt, quòd ut mero jure ſinguli hæredum ſunt ad defenſionem obligati in ſolidum: ita mero jure procedit libellus contra unum ſolum eorum. Quod autem ad duas illas moderationes, ſupra num. 465. primæ ſemper locus eſt ſi petatur, ſecundæ verò ſi de juſta cauſa appareat. Aut ergo unus in ſolidum conventus non allegavit conſortes denunciandos, nec eis denunciavit, vel ab hoc cœpto deſtitit, & ſolus litem ſuſcepit, & in ſolidum defendit, ſive una cùm de-

nunciante contra vendicantem, ſive ſolus denunciante feriato, & à lite exempto, juxta not. in *l. 2. C. ubi in rem. act.* & procedit judicium, quod in totum prodeſt, & nocet denuncianti, etiam extra litem, & telam inſtantiæ poſito. Si enim vincit, quia abſolvitur, prodeſt denuncianti, & ex conſequenti neceſſario ſuis conſortibus, qui remanent in tuto.

472. Si autem vincitur, hoc omnino nocet denuncianti: ſed non conſortibus ſuis, qui non ſunt debitè denunciati, nec vocati. Et tunc aut iſte ſe ſolum hæredem authoris dixit, vel ſimpliciter, & in ſolidum ſe liti obtulit, & in ſolidum tenetur, eodemque judicio ex ſecundo capite evictionis ad damna & intereſſe condemnari debet erga emptorem, vel ſimilem de evictione agentem. Quamvis enim initio non teneretur ad hoc ſecundum caput, niſi pro parte ſua: tamen facto ſuo ſeſe in totum obligavit. Aut verò denuncianti dixit ſe cohæredes habere, nec velle obligari ad ſecundum caput evictionis ultra partem ſuam, vel de hoc ante litem conteſtatam denuncianti proteſtatus eſt, & tunc reſpectu victoris ſolus in ſolidum prout condemnatus eſt, tenetur; reſpectu verò denunciantis non tenetur, niſi pro parte hæreditaria, text. in *d. l. in executione, in fin. princ. & §. in ſolidum*, & ſibi denunciator imputet, qui non omnibus denunciavit.

473. Emptor ergo, vel ſimilis, qui ſatis confidit de denunciato quantum ad ipſam defenſionem, ſi timet vinci, curare debet omnes conſortes vocari. Debet ergo hoc caſu ſuo ſumptu eos vocare, ut in eventum cauſæ prædictæ ſimul omnes eodem judicio erga ſe condemnentur. Et pariter ſi denunciatus non indiget diligentia, & auxilio conſortum in defendendo, ſed non eſt certus de victoria, debet conſortes vocare, ut in caſum contrarium ſecum condemnentur, & ad refundendum pro partibus ſuis ſumptus, quos iſte prærogarit. Et multò fortius, ſi ſentit ſe imparem, vel gravari omnium ſumptuum & laborum prærogatione. Et hoc caſu certum eſt quòd ſaltem poſt litem conteſtatam debet ſumptu ſuo conſortes denunciare, & vocare, imò etiam ante litem conteſtatam in caſibus, in quibus æquitas ſuggerit emptorem non teneri alios vocare: ut mox dicetur.

474. Quando verò neque actor, neque reus curant conſortes rei ſumptibus ſuis vocare, ſed reus inſiſtit ſe habere cohæredes priùs denunciandos, & citandos, quàm teneatur ſolus procedere, non eſt abſolutè reſpondendum, ſed ex bono & æquo. Aut ergo omnes conſortes, quos reus (ut tenetur) & eorum domicilia deſignat, ſunt in eadem civitate, vel provincia, nec incommodæ conventionis: & tenetur emptor (& idem de aliis de evictione agentibus) ſuo ſumptu & diligentia eos denunciare, & in jus vocare. Practici Galli rectè dicunt, *en ſommation & requeſte formelle*. & ſemel vocaſſe & contumaciam ſemel accuſaſſe ſufficit ad omnes prædictos effectus. Et commodæ conventionis dixi, quia ſi unus hæredum prodigus, vel hebes curatore indigeat, vel obierit relictis pupillis, cui, vel quibus propter quorumdam, vel prodigi appellationes non eſt promptum de certo tutore, vel curatore providere, non tenetur emptor curare, ut cum effectu tutor vel curator detur, cùm habeat alium idoneum hæredem, quem cogere poteſt ſolidam defenſionem ſuſcipere, qui etiam in eventum cauſæ perditæ non tenebitur ei, niſi pro parte hæreditaria, ut & alii denunciati. Idem in aliis exemplis incommodæ conventionis. Ideò ſi emptor velit dictos quoque tutore indigentes pro parte hæreditaria ſimul condemnari, debet ſine retardatione defenſionis ſolidæ per præſentem ſubeundæ, curare tutorem dari, & ei denunciare. Amplio etiamſi denunciatus ſit hæres pro majori parte, & idoneior, quia ſemper emptoris intereſt aliquos vocari: imò ſi magis id poſſit quam hæres præſens ad hoc tenetur, ut innuunt jura allegata ſupra, num. 465.

475. Aut verò quidam abſunt extra provinciam, & emptor non tenetur eos etiam ſibi deſignatos vocare, niſi ut conſequatur commodum, de quo nuper & ſupra nu. 473. diximus. Nec etiam reus tenetur vocare, niſi ut conſequatur commodum, de quo nuper nu. 473. ſed tantùm habebit dilationem ad eos vocandos. Et ita intelligitur *d. §. ſi in opere, l. 2. de legat. 3.* Fallit ſi hæres præſens eſt, hæres tantùm in ſextante, vel minima parte, & hæres in beſſe, vel dextante, qui etiam eſt inſtructus de ſpectantibus ad defenſionem, adminiſtrat, & omnia inſtrumenta habet in poteſtate ſua, abeſt in alia provincia non tam remota, quin emptor poſſit contra eum experiri: tunc enim hæres præſens, penes quem non eſt facultas inſtrumentorum, & defenſionum, juſtam habet cauſam petendi ut emptor illi priùs denunciet: Et hoc caſu boni judicis eſt arbitrari præſentem non eſſe in mora, ſed cohæredem priùs ſumptu denuntiantis vocandum: & hoc caſu non procedit, ſed limitatur deciſio *d. §. ſi in opere*, per jura allegata ſupra num. 466. quibus adde *l. mora, ſupra de uſur.* ubi an & quando verus debitor ſit in mora, judicis eſt examinare.

476. Ad hoc etiam text. in *l. cum in plures, §. veſtimenta, ſupra locat.* ubi dominus habens directam actionem ex locato cum fullone, qua mero jure, & cum effectu agere poteſt: tamen ſi non minùs agere contra furem, & magis agere quàm pauper fullo, qui induſtriam ſuam litigando perderet, cogitur dominus judicis officio (fullone etiam non carente culpa omiſſo) contra furem agere, & ab eo res ſuas conſequi, & hoc ex illa æquitate, qua habens plures actiones, vel plura remedia cogitur eligere viam minùs oneroſam, & per quam inſpecta utilitate utriuſque partis, negotium commodiùs expeditur, l. 1. & ibi Paul. ſi quis caution. *l. cùm Stichus in fi.* ibi, *quatenus & commodius promiſſorib. ſtipulatoribuſque eſt, inf. de ſolut. l. ſi cum dotem, §. eo autem tempore, verſ. ideoque officium, ſolut. matrim. §. ult. Inſtit. de donation. l. dominus, in fi. ſuprà de condict. indeb.* & eligenda via, per quam multæ quæſtiones faciliùs dirimuntur, *l. 1. §. ſi hæres, ſup. ad Trebell.* facit *l. ſi rem tibi, in princ. de præſcr. verb. l. 1. §. item ſi quid, ſup. de ſepara. bonor.* facit etiam regula, de qua in *l. 1. §. denique*, & ibi Gl. & omnes *ſup. de aqua, plu. arcen. glo. cap.* precariæ, decima, q. 2. Alberic. Paul. *l. fluminum, in fi. de dam. infect.* Jaſ. repe. *l. quominus, col. 14. de flumin.*

477. His explicatis facile eſt ſolvere incidentem illam quæſtionem ſupra nu. 454. in fi. quæſt. 8. in qua breviter dicendum non eſt eſſe (data paritate terminorum) differentiam inter cautionem judicatum ſolvi, & obligationem evictionis, quia in utraque defenſio ipſa (utpote præcedente obligatione alium defendendi) individua eſt: in utraque quemlibet obligatorum vel hæredum tenet in ſolidum ſub eiſdem modificationibus de quibus ſupra nu. 465. in neutra admittitur unus principalium, nec hæredum quidem ad defendendum pro parte ſua tantum, niſi volente actore, in utraque unus hæredum debitoris omnibus vincit, aut vincitur, prout in *l. ſi rem qua, §. 1. ſupra de evictio.* Quod prima facie (ut omnes malè putant) videtur contra text. rotundum in *d. §. Iulianus, l. pœnales: ſupra ad leg. Falcid.* ut ſolent ſcribentes intelligere leges in genere, ſive in abſtracto, quaſi id agentes, ne intelligendo ut nihil intelligant.

478. Quid quòd vulgò reſupinè intelligunt verba, *à parte rei*, in dict. §. *Iulianus*, de ipſomet debitore, ſeu reo principali, contra omnia jura, & eorum praxim. Reus enim principalis ſi per ſe litigat, nullam cautionem dare tenetur, *§. ſed hodie. Inſtit. de ſatiſd.* etiam jure veteri, *Inſt. eod. tit. §. 1. in fin.* Quid ſi litigabat per procuratorem, non ipſe ſatiſdabat judicatum ſolvi, ſed procurator: & quamvis in hoc poſſet dominus ſui procuratoris fidejuſſor eſſe, tamen procurator ipſe principaliter obligabatur judicatum ſolvi, de quo etiam fidejuſſores

dejuſſores pro ſe dare tenebatur, §. *ſi autem, Inſtit. de ſatiſdat.* itaque in toto jure inauditum & inuſitatum quòd reus ipſe principalis promittat judicatum ſolvi, etiamſi per procuratorem litiget, & multò minùs ſi per ſeipſum.

479. Quòd ſi de facto reus ipſe principalis ſe obligaret de judicato ſolvendo (quod niſi certis pignoribus, vel fidejuſſoribus adjectis planè ſupervacuum eſſet) tunc obligatio defendendi inexiſtens (quia non eſt pro alio, ſed pro ſeipſo) non eſſet individua, ſed dividua, niſi interponeretur ſuper individuo, aliàs inter hæredes ejus pro partibus eorum, prout & inſtantia, & res ſubjecta divideretur: quia nullo jure cavetur, nulla ratione probatur defenſionem, quam quis nomine ſuo, & pro ſeipſo facit, eſſe individuam: ergo dividua remanet, per regulam noſtram ſupra num. 200.

Praxis veterum cautionum judicialium. 480. Rejectis ergo indoctorum thematis verum, individuum thema juribus, & praxi conforme ſic trado, incipiendo à parte rei, in qua majus dubium. Actor vendicabat fundum, vel equum, vel poſſeſſorio agebat, vel perſonaliter ad mille ſemel ſolvenda, vel ad reditum perpetuum, vel redditionem rationum, reus miſit procuratorem, qui promiſit, & ſatiſdedit de judicato ſolvendo, vel nemine pro reo comparente, Titius amicus, vel quivis extraneus (ne in poſſeſſionem bonorum abſentis actor mitteretur) defenſioni ſe obtulit promittens, & ſatiſdans de judicato ſolvendo, & ſic admiſſus fuit, § *ſi verò inſt. de ſatiſd. exigendi, C. de procur.* debet etiam invito actore admitti, niſi eſſet potentior cui reus non poſſet cedere, vel cavilloſus litigator (ut pulchrè ait Joa. Fab. *inſtit. de ſatiſd. §. ult. col. 2. & col. pen.* deinde obiit relictis quatuor hæredibus. Pariter actor deceſſit relictis totidem hæredibus. Hunc multiplicem caſum Voluſius Mætianus eadem periodo, brevi reſolutione concluſit, ut expertis facili, ita rerum forenſium expertibus difficili. Ait enim quòd non eadem fidelia omnes dealbantur, quia contingere poteſt ex parte hæredum actoris vincere, alios vinci, & contrà, ſcilicet contradictorio judicio. Et pariter tam ex parte hæredum actoris, quàm hæredum rei promiſſoris quibuſdam defendi, quibuſdam non, & quoſdam defendere, quoſdam non. Notandum tamen quòd text. non loquitur, niſi in caſu victoriæ omnium, vel quorumdam hæredum actoris contra hæredes promiſſoris, ſive ex judicio contradictorio, ſive eremodicio, vel mixtim. Inquantum enim hæredes rei vincunt, vel abſolvuntur, non poteſt in aliquo locus eſſe huic cautioni judicatum ſolvi: quia tantùm intelligitur de judicato contra promittentem, vel eum quem defendit. Si ergo unus hæredum actoris obtineat contra hæredes promiſſoris, ſibi ſoli pro parte ſua, non cohæredibus vincit. Si alius hæredum agat; ſed contra ſe non defenderunt, committitur ei ſtipulatio ex primo capite pro parte ſua tantùm.

§. 1. in l. ſi rem quæ de evict. 481. Nunc antequam ſingulos hic implicatos caſus explicem, nec diſcentium ingenia diutiùs ſuſpenſa retineam in exæquatione, quam dixi, hujus prætoriæ cautionis cum obligatione evictionis, placet priùs excutere ſpeciem ſimilem illi, de qua in *l. ſi rem quæ. §. 1. in fi. ſuprà de evictio.* Retento eodem themate ſuprà eod. n. 480. mortuo Titio ſupervixit actor, qui unum ex hæredibus in jus vocavit, ut litem in ſolidum reſumeret, & defuncti loco defenderet, is dilationem petiit, & obtinuit ad denunciandum cohæredibus, quod fecit, vel ipſemet actor ſumptu ſuo omnes in jus vocavit: unus ſolus comparuit, & totam cauſam reſumentes in ſolidum defendit (ut tenetur) cùm hæc obligatio defendendi individua in ſingulos in ſolidum deſcenderit, ita ut aliis vocatis, & ceſſantibus ſolidum judicium ſolus ſubire teneatur, certè unus iſte, cohæredibus ſuis vincit, aut vincitur ex natura obligationis, & vigore denunciationis, ſeu citationis omnibus factæ. Et ſic vides idem juris eſſe, ut in obligatione evictionis, tam in primo, quam in ſecundo capite.

482. Forte dices hanc deciſionem non probari in *d. §. Julianus, nec in d. l. ſi rem quæ, §. 1.* ſed quòd oppoſitum probatur in hoc text. ibi, *ſed dumtaxat his*, & ibi, *adverſus quos res defenſa non eſſet adverſus eos qui non defendiſſent*, ubi text. apertè præſupponit hanc cautionem non committi contra defendentes, & ſic ſi unus defendit, non poteſt committi contra eum, ſed tantùm contra alios, tantùm abeſt ut contra omnes. Et quòd non probetur in d. §. 1. hoc oſtendit diverſitas caſus: quia in d. §. 1. eſt recurſus evictionis, in quo duplex eſt judicium, duplex inſtantia, duplex cauſa, una à vendicante illata, altera à denunciante: & duplex condemnatio: una ad commodum vendicantis: altera ad commodum emptoris evicti, qui denunciavit, prout duo ſunt actores ſubordinati diverſimodè agentes. At in hoc §. Julianus, unica tantùm eſt lis, una inſtantia, unicus actor uniformiter contra omnes eadem actione ſemel agens: & ſic ex ſeparatis non infertur.

483. Verùm ad primam objectionem reſpondetur primò, per hunc eumdem text. hæc cautio committitur ex duplici capite reſpectu defenſionis: primò ex capite condemnationis in contradictorio judicio: ibi, *adverſus victos*, ſecundò ex capite eremodicii, ſeu non defendendi in eandem rem, vel quantitatem: ut in text. ibi, *non defendiſſent.* Uno ergo hæredum cæteris contumacibus defendente, & victo, etiamſi videatur committi contra defendentem, tanquam victum ex capite ultimo judicatum ſolvi, & contra alios non defendentes ex capite primo, tamen ſatis eſt quòd committitur contra omnes pariter, id eſt, pro portionibus hæreditariis, ut verum ſit victum omnibus vinci, & vincentem omnibus vincere: ut ſit conformitas cum evictione.

484. Secundò clarius reſpondeo, quòd hic text. *d. §. Julianus*, propriè & ſecundum verum ſenſum legum, quæ ad frequenter & non raro contingentia debent adaptari, *l. nam ad ea, ſupra de legib.* non loquitur, quando ſub eodem judicio, & cautione contingit quoſdam hæredum rei vincere, quoſdam vinci: vel quando contingit quoſdam defendere, & quoſdam non; (ut omnes ad hucuſque incautè putaverunt) ſed loquitur quando omnes victi ſunt, vel non defenderunt. patet quia obligatio defendendi, activè ex parte actoris dividua eſt, ſed ex parte reorum paſſivè individua. *l. 4. §. ſi is qui duplam, de verb. oblig.* & ſic quamvis quandoque contingat hæredes actoris non ſimul, ſed ſeorſim agere pro partibus ſuis, & ſic quoſdam vinci, & adverſus quoſdam rem defendi, & adverſus alios non defendi, tamen hoc nunquam, aut rariſſimè contingit reſpectu hæredum promiſſoris: quia ut ſtipulator, vel unicus hæres, vel omnes ejus hæredes concorditer agentes poſſunt unum hæredum promiſſoris cogere ad ſolidam defenſionem ſub iiſdem modificationibus, quas dedimus in materia evictionis ſupra num. 465. cùm ſeq. ita unus hæredum ſtipulatoris ſolus pro ſua, puta quarta parte agens, poteſt quemlibet hæredum promiſſoris cogere ad defendendum pro quarta parte. Et ſic in ſolidum reſpectu ſui, prout etiam idem eſt in materia evictionis.

485. Contrarium eſt in utraque actione in hæredibus promiſſoris, quia non eſt in poteſtate eorum defendere pro partibus hæreditariis, cùm ad hoc teneantur ſinguli in ſolidum: tamen volente actore poſſunt conveniri pro partibus ſuis: ſed hoc eſt tam rarum, ut ferè nunquam uſuveniat, nec in materia evictionis, nec in materia ſimplicis cautionis judicatum ſolvi in primo capite Si tamen de facto contingat, idem eſt in hac cautione, quòd in evictione. Quemadmodum enim ſi emptor uni ſoli hæredum venditoris denunciavit, qui de facto pro parte ſua admiſſus fuit, is etiamſi vincendo pro parte ſua, vincit omnibus in conſequentiam neceſſariam emptoris pro eadem parte abſoluti: tamen ſuccumbendo ſibi ſoli, & non cohæredibus vincitur,

Ita in præfato themate, ſi actor unum hæredum Titii pro ſua tantùm parte reſumere, & defendere faciat, is vincendo vincit omnibus in eadem parte ſua: quia cohæredes non tenebuntur ampliùs defendere pro illa parte, ſed tantùm pro reliquis partibus. Si vero vincatur, ſibi tantùm vincitur, & non aliis qui non fuerunt vocati, & ſunt in integro ſtatu ſe defendendi: & ſic quaquaverſum aſpicias, idem juris eſt in utraque actione, data paritate terminorum, quod ut clariùs laqueat.

486. Dico quòd in hac cautione judicatum ſolvi caſus poteſt eſſe duplex, ſicut & in cauſa evictionis. Fac in themate noſtro ſupra num. 480. quod defenſor ille erat venditor, vel author emptoris abſentis, (ut eſt caſus in *l. qui abſentem emptorem, ſupra de procur.*) pro quo ſponte non mera voluntate, ſed ex debito ſuſcepit defenſionem, & cavit de judicato ſolvendo, ut etiam tenetur venditor denunciatus veniens ad defenſionem emptoris ſui. Nonne hic eſt ſaltem implicata duplex inſtantia, & inſuper cautio judicatum ſolvi? & ſemper per omnia membra idem quod in ſimplici evictione dictum eſt, non repeto. Et ſic non eſt differentia inter cauſam evictionis, & hujus cautionis. Quod enim dicitur ſupra num. 454. in fin. deficiente primo capite evictionis in perſona unius hæredum, omnes pro partibus ſuis eodem judicio teneri: tunc demum verum eſt, quando omnes fuerunt vocati, & neglexerunt: & ſic primum caput virtualiter deficit in perſona omnium, quo caſu idem eſt in ſimplici cauſa hujus cautionis judicatum ſolvi, alias utrobique ſecus eſt. Hic ad majorem præcedentium utilitatem, & ſequentium exonerationem occurrit pulchra & diu controverſa quæſtio.

Quæſt. 10. 487. DECIMO QUÆRO, Pater nomine ſuo vendidit fundum defunctæ primæ uxoris, & obiit relictis filio ex prima, & filia ex ſecunda uxore hæredibus: filius vendicat fundum ab emptore, qui excipit agentem teneri de evictione, & ſic inadmiſſibilem. Et inſuper ei, & ejus ſorori, cuique in ſolidum denunciat, & contra utrumque concludit, ut quilibet in ſolidum tanquam hæres venditoris teneatur facere cum effectu ceſſare vendicationem illam, ſeque in ſolidum defendere ſumptus, & probationes, & productiones facere. Filius inquantum eſt actor, replicat, & inquantum reus, excipit ſe non eſſe hæredem, niſi pro dimidia, pro qua cedit intentioni emptoris, & abſtinet à vendicando, perſiſtens in libello pro alia dimidia tantùm, pro qua non eſt hæres. Emptor reſpectivè triplicat, & replicat filium teneri in ſolidum ſatisfacere dictæ denunciationi, & in ſolidum defendere, & ſic in totum abſtinere à vendicando, nec admiſſibilem eſſe ad defendendum pro parte tantùm. Quid juris? Et prima facie videtur emptor cauſâ ſuperior, quia certum eſt hanc obligationem defendendi individuam eſſe, & præciſam in eo, qui habet facultatem, & quemlibet hæredum obligare in ſolidum, ſaltem quatenus facultatem habet ſolidam defendendi, vel faciendi habere licere pro ſolido, etiamſi eſſent decem hæredes, multò fortiùs cùm iſte actor ſit hæres pro dimidia, & inſuper pro reliquo & ſolido facultatem habens; & ita nonnulli inſignes Doctores cenſuerunt, & in quæſtione concurrenti conſuluerunt: Ita etiam de facto bis judicatum Senis, ut ſe vidiſſe teſtatur Socinus in *l. 4. §. ult. ad fin. de verb. oblig.*

488. In contrarium text. eſt rotundus in *l. cùm à matre, C. de rei vendicat.* ubi filius hæres parentis venditoris non repellitur à vendicando, niſi pro qua parte hæres eſt, per quem textum viſum eſt multis præcellentibus Doctoribus obligationem defendendi etiam in hæredibus venditoris eſſe dividuam: imò etiam actu diviſam, ut ſupra num. 476. aliàs non poſſet hic filius vendicare in aliquo: quia qui tenetur defendere in ſolidum, multò magis tenetur abſtinere ab offendendo in aliquo, & qui tenetur contra alios defendere in ſolidum, multo fortiùs contra ſeipſum, *l. frater à fratre, § porro, de condiction. indeb.* Quid dicendum? Alciat. in *d. §. Cato,* nu. 155. in parvis, alias 178. in magnis, & ibi Lancelot. Galiau. defendendo communem ſententiam quòd obligatio defendendi, maximè in venditione ſit individua, dicunt quòd in *d. l. cùm à matre*, nulla erat obligatio defendendi, nulla obligatio evictionis, quia emptor ſcienter emerat rem alienam: ut expreſsè ait textus ibi, *ſcienter comparaſſe*, & ſic non debetur evictio, *l. ſi fundum ſciens, C. de eviction.* unde non mirum ſi filius hæres pro parte, & ſic ratificans pro parte hæreditaria, & vendicans pro alia parte non repellatur exceptione evictionis, vel defenſionis, quæ eo caſu non debetur.

489. Et ſic cenſent quòd ſi defenſio deberetur, puta ſi emptor ſtipulatus eſſet, ut in *d. l. ſi fundum ſciens & in l. ſi fratres, in princip. C. commu. utri. jud.* vel bona fide emiſſet, quòd tunc filius, vel dominus hæres venditoris in decima, vel minima parte, repelleretur in totum à vendicando, & ſic in effectu teneretur approbare venditionem in ſolidum, & defendere in ſolidum, & ſic quòd bene judicatum fuit Senis contra filium vendicantem pro patre, quia non erat hæres. Et dicunt quòd Soci. in *d. l. ſi is qui duplam. in fin.* & Caro. Rui. in *d. §. Cato*, errant, dum putant dictos judices Senenſes erraſſe.

490. At Maria Soci. Junior in *d. §. Cato, num.* 221. noviſſimos reprehendens (Alciat. intelligit) dominium ſuum, hoc eſt Bartholo. Soc. patruum ſuum, & Carolum Ruinum tuetur, & cenſet malè Senis judicatum per aliam rationem, videlicet quòd obligatio defendendi etiam in venditione dividua eſt: (ut putat) & dicit non obſtare quòd *d. l. cum à matre,* loquatur de emptore ſciente, quia contingentia facti eſt, & habet locum *d. l. etiam in emptore bona fidei ignorante:* ut etiam ibi tenent gl. Bal. Sali. Pau. & in hoc bene dicit, & hæc ſententia valde proclivis eſt, & facilis, tenendo hanc obligationem defendendi eſſe dividuam. Sed tenendo eſſe individuam, magnus labor, ingens difficultas eſt ad reſpondendum *d. l. cùm a matre*, quia reſtringere illam ad contingentiam illam facti de emptore ſciente, nec valente agere de evictione, non congruit menti legum, nec communi ſententiæ.

490. Bartholo. Soci. in *d. l. ſi is qui in duplam,* conatur aliter duobus modis ſolvere. Primò faciendo differentiam inter defenſionem, ad quam ex natura contractus tenetur venditor, & conſequenter ejus hæredes, ut hæc obligatio ſit dividua, & ita procedat *d. l. cùm a matre*, & inter defenſionem ſpecialiter, & expreſsè promiſſam in contractu, ut hæc ſit individua: & ita procedant dictæ ſententiæ bis latæ Senis, per text. in *l. cum ex cauſa, de verb. obligat.* quæ loquitur in defenſione debita ex contractu ſtipulationis, in text. ibi, *duplæ ſtipulationis.* Sed hæc ſolutio non valet, nec probatur in *d. l. cum ex cauſa*, ubi ſtipulatio duplæ non implicat expreſſam, nec novam promiſſionem defenſionis: & tantùm valet tacita obligatio ex natura contractus, quantum expreſſa cautio, *l. cum quid, ſupra de reb. credit.* præſertim in contractibus bonæ fidei *l. quia tantum ſupra de nego. geſt.* Imò hæc evaſio eſt contra textum in *l. ſi rem quæ, §. ſi ei qui ſupra de eviction.* ubi probatur obligationem defendendi eſſe individuam ex ſimplici natura contractus, circumſcripta omni promiſſione evictionis, vel duplæ.

492. Ideò Socinus non perſiſtit in hac evaſione, ſed reprobando dictas ſententias Senenſes, tranſit ad aliam ſolutionem, videlicet, ſtando generaliter & indiſtinctè contrario *d. l. cùm matre*, ut dominus hæres venditoris non impediatur à vendicando, pro qua parte eſt hæres. Et ad objectionem de individuitate defenſionis fatetur illam, ſed ait quòd clauſula, vel obligatio defenſionis venit acceſſoriè ad fortificationem contractus, ſicut ſtipulatio pœnalis, & de evictione, ſicut permittitur filio hæredi in partem venire contra factum defuncti, pro qua parte non eſt hæres: ita per-

mittitur denegare defenſionem pro eadem parte, quemadmodum filius hæres unicus poteſt inofficioſam patris donationem, revocare nonobſtantibus quibuſvis clauſulis pœnæ evictionis, & aliis acceſſoriis, gloſſ. in *l. ſi patronus*, §. *patronum*, verb. Faviana, *ſupra ſi quid in fraud. patro.* & diximus in *l.* 1. §. *quis ita num.* 117. *de verbor. obligatio.* Hæc ſolutio valde plauſibilis eſt, ſed cuncta penitus inſpiciendo, plures incidentes quæſtiones ſimul occurrunt, & illa cum primis excutienda.

493. An in venditione obligatio defendendi ſit acceſſoria? quod videtur, primò quia defenſio non eſt propter ſe, ſed propter retentionem, poſſeſſionem, & fruitionem rei venditæ, quæ principaliter debetur, & dividua eſt, & ſic non mirum ſi obligatione principali diviſa, vel reſciſſa in parte, dividatur & reſcindatur obligatio defenſionis ut acceſſoria: quia non eſt propter ſe, ſed propter aliud. Secundò, quia cedit rei judicatæ, & veritati detectæ, quod etiam pro parte uſuvenire poteſt, ut quotidie contingit tertios vendicantes pro parte vincere, & emptores pro reſiduo abſolvi. In contrarium arguitur quòd obligatio defendendi ſit principalis, imò principalior, quia ut eſt primum caput evictionis, ita eſt primaria obligatio, qua tenetur venditor emptori. Obligatio verò ad intereſſe, & reſtitutionem pretii, cum non ſuccedat niſi in prioris defectum, ſecundaria eſt, & potius videtur acceſſoria. Illa verò principalis ut primaria, imò principalior, ut principaliter intenta, tantum abeſt ut ſit acceſſoria. Secundò quia obligatio defendendi reſpicit traditionem ipſam rei venditæ, & ipſum habere licere, quod eſt principale intentum, & finalis cauſa venditionis & emptionis. Non eſt ergo acceſſoria, ſed principalis, ut non ſecundaria, ſed primaria obligatio. Et hæc veritas. Non obſtant objecta, quia dicere quòd non eſt propter ſe, ſed propter retentionem, non eſt aliud, quàm dicere, quòd non eſt, ut perpetuò lis duret, ſed quàm citius & efficacius fiat, ut emptori pacificè habere liceat, quæ eſt principalis & primaria obligatio, & finalis intentio venditionis *l.* 3. *in princ. ſuprà de action. empt. l. ſi ſervus*, *l. habere licere*, *de evictian. l.* 3. *C. de evictiou* Quod autem ſecundò objicitur cedere rei judicatæ, non eſt aliud quàm ad æſtimationem, vel intereſſe ſubſidiariè reſolvi, quando debitum ipſum principale præſtare nequit, quod non ob id acceſſorium eſt, vel ſubſidiarium, ſed potius è converſo. Non enim defenſio ſubordinatur damnis & intereſſe: ſed potius damna & intereſſe ſubordinantur defenſioni.

494. Et hoc eſt, quod ſupra in princ. nu. 41. docuimus, quaſdam obligationes eſſe non mixtas, nec alternativas, ſed duplices plurium principalium, & ſubordinatorum capitum: ubi poſuimus exempla evictionis num. 41. & redditionis rationum nu. 33. & 43. Sic quando obligationi factæ poſt moram ſuccedit obligatio ad intereſſe accumulativè, & ad electionem actoris ſecundum communem & veram ſententiam, in *l.* 2. §. *item ſi in factor. de verbor. obligat.* quamquam hæ ſubordinatæ ſint diſpares, quia in prima & tertia primum caput eſt principalius: ſed in ſecunda, videlicet redditionis rationum, ſecundum caput, videlicet ſolvendi reliqua, principalius eſt, & nihilominus factum ipſum ratiocinii primatiò & principaliter debetur: ut ibi contra Zaſium diximus.

495. Quorſum ergo ſecunda illa ſolutio Soc. ſupra nu. 491. Certè ſententia ejus vera eſt, ſed per aliam rationem, quæ cuncta rimando dependet à tribus aliis incidentibus quæſtionibus. Prima, an hæc obligatio defendendi ſit præciſa? Secunda, cur ſit individua, cum pro parte fieri poſſit? Tertia de proviſionali executione, & ejus effectu. Et hæc ultima omnibus adusque ſcribentibus penitus ignota fuit. Et omiſſis ambagibus ad primam quæſtionem breviter dicendum, quòd eſt præciſa non abſolutè, ſed ita ſi venditor, vel quivis debitor habet, & quatenus habet facultatem defendendi, ut de actione ex empto ad tradendum tenent glo. Bart. Bald. Paul. in *l.* 1. *in princ. ſupra de action. empt.* Fab. Angel. Areti. Jaſon. §. *actionum*, *inſtit. de action.* quæ facultas intelligitur ex bona fide & æquitate unà cum præceptis civilibus, & prætoriis, *l. bona fides*, *ſuprà depoſit.* ubi tex. eſt in fortiori. Quid enim magis præciſum reſtitutione depoſiti? *l. pen. C. depoſit.* Si igitur temperatur in *d. l.* bona fides, quantò magis actio ex empto. Et nihil tam præciſum, quin recipiat moderationem, *l. licet autem ſupra de arbitr.* Alexander conſilio 80. num. 15. ubi in annotationibus dixi, libro primo, conſilio 36. num. 10. libro quarto. Felinus *cap. ſecundo*, *col.* 8. & ibi Philipp. Deci. num. 7. & Franc. Ripa. ad fin. *extra de reſcript.* Jaſon. *l.* 1. *col.* 2. *ſupra de juriſdict. omnium judic. l. ſtipulatus ſum Damum. l. liber homo*, *in princ. de verbor. obligat.* Poteſt ergo venditor, vel ejus hæres præciſè cogi emptorem defendere: ut etiam nominatum volunt Jaſon, Udalri. Zaſius. §. *ſi is qui duplam* in *l.* 4. *de verbor. obligat.* ſed ita ſi habet facultatem, ut bona fides exigit, ſcilicet ex cauſis veris, & juſtis, & per legitimas probationes, non per mendacia, vel cavillationes: & ita ut liceat agnoſcere bonam fidem, & cedere liti, ſi vendicans juſtè agit, *l. quoties*, §. *ficut*, *ſuprà de adminiſtr. tut. & in emptione* text. in *l. emptorem*, *in princ.* ibi, *ſive defendat ſive non: quia manifeſtum fuit ſuprà de action. empti.* glo. & Doctores in *l. ſi cum quæſtio. C. de evict.* facit text. in *l. nepos Proculo. infra de verbor. ſignificat.* & bonus tex. in *l. hac ſtipulation. infra judic. ſol.* ubi ſtipulatio defendendi reſolvitur & extinguitur ſimul atque defendi debere deſierit. Sed quam primùm cauſa apparet injuſta, deſiit debere defendi, *l. non eſt ignotum*, *juncta l. ult.* §. *omnem*, *C. de admin. tutor.*

496. Ad ſecundam quæſtionem dicendum, quòd eſt individua non ſolùm propter bonam fidem, & quia aliàs non probè defenditur: quæ ratio ſola non concluderet individuitatem: ſed inſuper quia hæc obligatio reſpicit unicam, & integram totius controverſiæ defenſionem, quaſi certam quamdam formam: ut in *l. ſi is qui quadringenta*, §. *quadam*, *ad leg. Falcid.* & ſic quòd non ſit individua ex neceſſitate, ut ſervitus prædialis, ideò recipiat diviſionem abſolutam ex parte actoris: & ex parte rei recipiat modificationes, de quibus ſuprà.

497. Ad tertiam quæſtionem (quia vix intelligitur, niſi ab exercitatis in praxi forenſi) ponam caſum in terminis. Fac hunc filium prætendere jus ex donatione patrui retento uſufructu facta, cui frater ſucceſſit, à quo emptor emit, cùm eſſet nepotis, qui vendicando nondum docet de donatione patrui, ſed indiget teſtibus vel comparatione literarum, aut aliis documentis longioris inquiſitionis. Reus autem emptor promptè docet de venditione, & actorem venditoris hæredem in ſemiſſe obligatum in ſolidum ad totius defenſionem quocumque vendicante, & petit ſaltem proviſionaliter ſuum inſtrumentum exequi, & obſervari, & ſic ſilentium imponi actori, quem hodie conſtat in ſolidum teneri reum defendere, ſed de meditis actoris non conſtat. Videtur ergo actor interim à limine judicii repellendus, & ſic in perpetuum, quia non poteſt docere de jure prætenſo, niſi priùs admittatur ad agendum, à quo proviſionaliter repellitur: Et hæc, & prior quæſtio faceſſunt negotium: quia prima habet ſolutiones ex ſuis modificationibus.

498. Ad omnem ſcrupulum amoliendum, & omnes inveteratas nebulas diſcutiendas, ſex ſimul conſideranda ſunt. Primum quòd hæc obligatio defendendi deſcendens in ſingulos hæredes in ſolidum, non deſcendit in eos, niſi ſub expreſſa contemplatione partium, in quas debet reſolvi, & dividi, text. in *l. in executione*, §. *in ſolidum*. *l. cùm ex cauſa*, *de verb. obligat. l. ſi rem quæ*. §. *infra de eviction.* ita quòd quamvis unus ſolus hæredum comparens teneatur defendere in — Sex conſideranda.

ſolidum, id eſt, totam cauſam: non tamen tenetur defendere tanquam hæres in ſolidum: ſed tanquam hæres in tali parte cum denunciatis cohæredibus pro talibus partibus, ſub ſpe dividendi exitum litis in eaſdem partes, per jura prædicta. Tum in venditione tria ſubordinatè veniunt: primò traditio, ſecundò defenſio, tertio refuſio pretii & intereſſe. Cùm ergo defenſio ſtet inter duo extrema dividua, non eſt tam præcisè individua, quin etiam ex parte debitoris ex bono & æquo dividatur.

499. Secundum quòd creditor non debet eſſe tam oneroſus, ut ab eodem poſt implementum plus exigat, quàm exacturus fuiſſet ante implementum, *l. ſi ſervos, in fi. de pign. action.* & ne durius agatur cum parente, quàm cum nullo modo implente. Sed ſi venditor etiam poſt totum pretium receptum nunquam tradidiſſet, verus dominus ei ſuccedens in ſemiſſe non teneretur ad aliud, quàm ad traditionem dimidiæ partis fundi dumtaxat, & nullo modo ad reliquam partem, pro qua emptor non poſſet agere, niſi contra alterum hæredem, quem filius nullo modo teneretur defendere, nec pro eo quicquam facere, nec ſumptum aut periculum litis in totum, vel in parte ſubire, ſed traditione partis pro ſua parte hereditaria liberatus eſſet in omnibus: igitur non debet eſſe deterioris conditionis, nec cum eo duriùs agi debet ex eo, quod defunctus traditionem rei non ſuæ prærogando, hunc verum dominum maturiùs & poſſeſſione & fructibus ſpoliarit, præſertim cùm hoc ceſſerit commodo emptoris, qui proinde non debet durius, ſed potius mitius cum vero domino damnum paſſo agere.

500. Tertium conſiderandum quòd ſicut unus hæredum venditoris non tenetur in aliquo defendere emptorem in cauſa injuſta, ſive contra verum dominum juſtè vendicantem: ut ſuprà eo. nu. 495. in fi. ita nec contra ſeipſum, in quantum tertius eſt, & extraneus, *l. in vitium*, §. *ex facto*, ibi, *quia in extranei locum ſucceſſit, ſuprà de diver. & tempo. præſcript.* ubi text. loquitur in fortioribus terminis, videlicet in eo, qui eſt hæres in ſolidum, ſed habet jus ab extraneo & non à defuncto, quanto major æquitas in eo qui eſt hæres in parte tantùm, & pro eadem parte confundit jus quod habet aliunde.

501. Quartum, iſte poteſt juſtè dicere emptori, cape confuſionem, ſeu remiſſionem partis meæ pro mea parte hæreditaria, & eſto de me contentus: aut redde mihi totum fundum meum, & accipe reſtitutionem totius pretii & intereſſe, cedendo mihi actiones tuas contra cohæredes meos pro partibus eorum: certum eſt emptorem non poſſe hoc juſtè recuſare: igitur non poteſt quid ulterius exigere, igitur acceptando confuſionem dictæ partis à filio, non poteſt eumdem cogere, ut ſe porrò defendat ab aliis partibus, quas conſtat in effectu ſpectare ad onus aliorum hæredum, & non ad onus actoris, à quo in effectu utrumque exigeret, videlicet traditionem, & evictionem, quod eſt iniquum, debet enim altero contentus eſſe, *l. apud Plautium*, §. *Labeo de dol. ma. except. l. ſi duo*, §. *item ſi duo, ſi quis cautio. l. pater*, §. *ſi mulier, ſuprà de pact. dota.*

502. Quintum, debet eſſe differentia inter hæredem unicum, & inter hæredem in parte, etiam in individuis. Sed ſi dictæ ſententiæ Senenſes haberent locum, verus dominus hæres venditoris in decima parte tantum gravaretur, quantum ſi eſſet ſolus hæres in ſolidum, & tantum ab eo ſolo exigeretur, quantum ab omnibus hæredibus, quod eſt abſurdum: quia jura volunt in effectu hoc oneris inter ſingulos hæredes pro portionibus eorum dividi. Tum palam eſt, quòd hoc caſu emptor non certat de defendendo cauſam juſtam vel dubiam, ſed de lucrando cauſam ſuam injuſtam reſpectu veri domini juſtè agentis, omiſſis cohæredibus pro eorum portionibus, ad quos hoc oneris, & periculi ſpectat,

503. Sextum, hæc ſubtilitas defenſionis individuæ, & proinde à ſingulis hæredibus in ſolidum debitæ, non eſt à jure inventa, nec introducta, niſi ut commodiùs negotium expediatur, & obligationi evictionis citiùs, & meliùs ſatisfiat tam ex parte debitorum, quàm creditoris, *l. cùm Stichus, in fin. de ſolution.* Non autem ut alteruter damnificetur: nec ut emptor aliquem ſupergrediatur, ſed ex bono & æquo: alioqui ſub authoritate juris ſcientiæ contingeret perniciosè errari, *l. ſi ſervum*, §. *ſequitur, in fin. de verb. oblig.* Tum hæc præciſa individuitas in ſingulos hæredes non reperitur à jure introducta, niſi in ea qualitate hæredum, non autem ſi aliunde haberent jus ex perſona ſua, quo caſu aliter ſtatuitur in *d. l. cum à matre, & in l. an vitium* §. *ex facto de diver. & tempor. præſcript. l. rem alienam*, §. *non eſt idem, ſupra de pignor. action.* unde de mente juris rigor defendendi in ſolidum à ſingulis hæredum venditoris, vel alterius ab hoc obligati, procedit in hæredibus, qui non habent aliud jus in re, quàm hæreditarium, & quando adeundo tantum incidunt in eam obligationem, non ſatisfaciendo per hoc obligationi in aliquo: ſecus quatenus unus adeundo hæreditatem ſatisfacit obligationi, ita quòd principium obligandi eſt etiam principium implendæ obligationis in parte, ut in domino hærede in parte.

504. Ex his omnia planiſſima ſunt, ut liqueat ita dicendum, etiam ceſſante *d. l. cum à matre*, circa quam multum erratum fuit propter nebulas illas jam velut cœlo ſuo exinanitas. Nec obſtat ſcrupulus quæſtionis 3. de inſtrumento emptionis garantigio proviſionaliter exequendo: ut enim omittam non eſſe locum ſummariæ & executoriæ proviſioni, quando principale dividi poteſt, *l. uni.* ubi Alberic. C. *de oper. no. nunci. l. hæc autem, in princ. ſupra quibus ex cauſ. in poſſeſſion. eatur*, dico quòd etiamſi principale nondum liquidari poſſit, tamen non habet locum proviſio, quando per eam abſorberetur principale ut hîc, tum nemo tenetur relinquere jus ſuum indefenſum, *l. illud de petition. hæred.* tum diſtinguendæ ſunt qualitates, quæ hîc ſunt ſubſtantiales: actor enim verè eſt hæres pro media tantùm, & extraneus pro alia dimidia. Et hæc ſunt non ſolùm ſeparabilia, imò etiam prorſus ſeparata. Ut ergo pro qua parte eſt hæres, repellitur, ita pro qua parte extraneus eſt, admittitur: nec hoc reſpectu tenetur emptorem defendere, & cùm una pars ſit ab altera prorſus ſeparata, ex ſeparatis non infertur. Tum in quantum eſt hæres non modò proviſionaliter, ſed etiam diffinitivè ſatisfecit cedendo liti pro hac parte, & perdendo dominium & omne jus ſuum pro eadem parte, ex eo ſolo quòd eſt hæres, ſatisfacit, & ſeſe liberat ab omni obligatione qua tenetur ut hæres: & ſic ſolutione ejus quod debetur, ſublata eſt omnis obligatio etiam defendendi inde dependens.

505. Nec obſtat quòd etiamſi in parte tantùm ſit hæres, tenetur defendere totum contra extraneum: ergo contra ſe, in quantum extraneus eſt: quia verum eſt, niſi hic hæres obligationi hæreditariæ ſatisfecerit, & emptor obligationem defendendi diviſerit, imò potius rei perceptione conſumpſerit in ea parte, hæc enim obligatio dividua ex parte creditoris, & ſic non ſolùm liberaliter ab eo pro parte, *vel reſpectu unius hæredum* remitti poteſt: ſed etiam multò fortiùs conſumi in parte, perceptione partis.

506. Aut ergo emptor non vult dividere, nec aliquid percipere, vel retinere pro parte, ſed offert totum fundum reſtituere reddito toto pretio, & intereſſe: & non eſt locus obligationi defenſionis, quæ unà cum contractu principali reſolvitur, ſed locus eſt reſolutioni, in quo poteſt dominus fundi contra cohæredes pro partibus eorum agere, ut refundant pro partibus ſuis, pro quibus nec implent contractum, nec implere poſſunt. Poteſt etiam totum refundere emptori, *Nova diſtinctio analytica.*

qui tunc cedet ei actiones quales contra alios hæredes habet, nec ad aliud tenetur. Aut verò emptor vult uti diviſione actionis, quam facit actor, ſupra nu. 487. & ſibi acceptare, & acquirere confuſionem juris actoris pro parte, quam actor offert, & tunc per neceſſarium conſequens actionem ſuam ex empto, & quicquid inde pendet, vult dividere, ſeu pro hac parte extinguere ejuſdem partis perceptione, & ſibi imputet, quia jam non poterit uti ſua actione, nec aliquo jure inde dependenti contra actorem, cujus reſpectu illam remiſit, diviſit & extinxit, acquirendo novum jus dominii actoris pro qua parte hæres eſt, ſed tantum pro reſiduo contra cohæredem actoris: vel ſi actor habet plures cohæredes, aget emptor contra ſingulos eorum in ſolidum ad defenſionem totius reſidui.

507. Quòd ſi dicas eſſe tertium aliud membrum, videlicet quamdiu dubium eſt, & litigatur de jure actoris, quod jus emptor negat, & tamen nec refutat, nec acceptat confuſionem pro parte hæreditaria actoris, ſed forſan expreſſè proteſtatur, quòd non vult partem fundi, ſed potius à toto contractu diſcedere, & interim vult actorem excludere à toto, quaſi obligatum ad ſolidam defenſionem. Reſpondeo ineſſe tacitam cavillationem, quam per explicationem involucri retego, quia perinde eſt ac ſi emptor explicatè diceret actori: nolo dividere, ſed volo totum fundum retinere, ſi fuerit defuncti, vel totum tibi reddere, ſi tuum ſit, & tamen nolo te admitti ad probandum. Quemadmodum enim expreſsè, vel tacitè acceptando abſolutionem à cauſa, vel inſtantia pro parte, qua actor hæres eſt, eo beneficio quo contingit dominum fieri hæredem venditoris pro ea parte: & ſic dividit (ut tunc dividere tenetur) defenſionem, aliàs in ſolidum ſibi debitam, & admittit actorem ad agendum pro reliquis partibus, pro quibus non eſt hæres: ita refutando abſolutionem partis, & acquiſitionem illam novi juris, admittit actorem ad agendum pro toto: & ſic utroque caſu debet actor admitti ad probandum, nec poteſt in totum repelli, cùm non ſit in totum hæres. Tum omnia jura, & ipſa naturalis juſtitia volunt differentiam eſſe inter hæredem in ſolidum & hæredem pro parte. Et ſic nullus ſcrupulus ſupereſt. Lubentiſſimè caruiſſem hoc prolixo labore, ſi alius præveniſſet. Et quàm hæc ſint utilia, & neceſſaria in doctrina, & praxi, norunt experti.

Retecta cavillatio.

508. Thema referam, de quo ampliſſimus ille conſilio, & probitate inſignis do. Petrus Seguierius in ſupremo Pariſiorum Senatu Præſes integerrimus, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo octavo me conſuluit pro amico emptore domus Pariſiis ſitæ, per ſententiam præſidis Pariſienſis juſſo exire pro parte, qua actor non erat hæres venditoris, & omnes anxietates, & ſubtilitates doctorum proferente pro colore ſuæ appellationis, reſpondi acquieſcendum: quod fecit. Sed cum actor appellare vellet cauſificans ſe non eſſe hæredem fratris venditoris unà cum ſororibus, niſi in prædiis antiquis, ſed ſupereſſe avum communem, qui in omnibus mobilibus, & prædiis noviter quæſitis ſucceſſit, & tenetur debita ſolvere moribus noſtris: ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 125. & proinde ſe non eſſe hæredem, niſi in rebus certis, quaſi legatarium, *l. quoties, C. de hæred. inſtit.* & conſequenter ſolum avum hæredem eſſe, & obligatum ad defenſionem, damna & intereſſe evictionis, contra quem emptor de evictione agere debebat, & nihilominus ad excludendum emptorem à jure retentionis offerebat ei pretium, damna & intereſſe, ſalvo recurſu ſuo contra eos, ad quos ſpectaret: reſpondi ſtandum eſſe judicato. Rationes dixi *in* §. 128. & 140. quò remitto: quia nimis ab hoc tractatu remotum eſt. Et ſic multo melius judicatum fuit Pariſiis in hac materia, quàm Senis.

Thema in praxi.

509. Sed occurrit frequens appoſita quæſtio, & ad majorem elucidationem neceſſaria: Quidam locavit domum ad novem annos, ſed non erat dominus, & paulò poſt obiit, relictis quatuor hæredibus, quorum unus eſt dominus domus, qui agit contra inquilinum, ut pro dodrante exeat, & fortè vivo locatore cœperat agere ad totum; ſed mox factus hæres pro quarta parte, reſtrinxit libellum ſuum ad dodrantem: ut in ſimili, ſuprà num. 407. Reus denunciat ſingulis hæredibus in ſolidum etiam ipſi actori. Certè locator tenetur non ſolum præſtare patientiam utendi fruendi toto tempore locationis: ſed etiam defendere non à ſuis, ſed etiam ab extraneis, ſaltem quos prohibere poteſt, *l. ſi quis domum, in princ. l. ſi in l.* §. *colonus in fi.* & per tot. ſuprà loca. Sed apud nos obligatur facere, ut conductori habere liceat contra quoſvis extraneos, & de evictione indiſtinctè, ut in venditione. Porrò non eſt dubium, quin obligatio illa defendendi ſit individua, & (quicquid aduſque malè putaverint Gloſſ. & Doctores) præciſa & ita practicatur apud nos in tota Gallia, & bene, locator præciſè cogatur ſi poſſit, nec liberetur offerendo damna & intereſſe, niſi in caſibus juris: ut in *l. ade. C. de locat.* Cùm ergo hæc obligatio defendendi, & manutenendi præciſa individua deſcenderit in omnes hæredes, ſequitur actorem in ſolidum teneri, etiam præciſè, cùm facultatem præſtandi habeat.

510. Breviter veritas eſt, quòd non tenetur, niſi pro parte hæreditaria: quia non habet domum jure hæreditario, ſed proprio ut extraneus, & ſic remittendo jus ſuum proprium, & de ſuo proprio implendo pro tota parte hæreditaria ſatisfacit toti obligationi, qua tenetur ut hæres, & conſequenter non tenetur ultra defendere, quemadmodum ſi domus non fuiſſet tradita: & iſte dominus conventus ad tradendum offerret pro parte hæreditaria, non teneretur ad aliud: obligatio enim tradendi dividua eſt (quicquid omnes gl. & Doctores aduſque malè putaverint) extra compactas conditiones individuitatis, de quibus dixi ſupra eo. quæſt. 2. nu. 306. 312. & 314. & ſic iſte tradendo domum ſuam pro parte hæreditaria, ſeipſum evincit pro eadem parte, & omni evictioni ſatisfacit in ea parte conſenſu creditoris eam partem acceptantis, per prædicta, in hoc vel ſimili themate.

Solutio.

511. Quo mutato, aliud eſt. Si quis enim vendidit, vel locavit fundum alienum, nec tradidit, ſed reliquit quatuor hæredes, qui nihil habent juris in ea re, certum eſt quòd unus hæredum non tenetur tradere niſi pro parte, & tradendo partem ſuam, liberatur ab obligatione traditionis: ſed non proinde ſequitur quòd non teneatur defendere, niſi pro ea parte, ſi poſteà emptor, vel conductor ab extraneo impetatur. Hic enim longè alius eſt caſus à quæſtione noſtra: quia hic omnes hæredes ſunt in pari cauſa, nullus habet jus aliunde, & ſic pari jure regulantur, & quiſque tenetur in ſolidum defendere totam rem controverſam, vel partem controverſam ſalvo mutuo recurſu, & modificationibus, de quibus ſupra nu. 465. & defenſio inter eos eſt uniformis, tam reſpectu totius, quam reſpectu partis, & niſi unus totum defendat, non facit ex bona fide: Sed in quæſtione noſtra eſt oppoſitum, in qua hæredes non ſunt in pari cauſa, unus ſolus eſt dominus rei venditæ, vel locatæ jure proprio, qui ſolus adeundo partem quam jure proprio habet, confundit & ſolvit, ſeipſum evincens, quod alii cohæredes non faciunt: Et ſic fieret huic injuria, ſi eadem fidelia, ut alii, dealbaretur, ſi nihil haberet immutatis præ aliis qui adeundo ſe obligant, nec adeundo ſatisfaciunt de ſuo proprio, nec aliquem exonerant, prout iſte, qui eſt dominus, adeundo exonerat alios à defendendo rem illam uſque ad ratam portionis ſuæ hæreditariæ, & uſque ad eamdem ratam transfert jus ſuum proprium in communem adverſarium, & uſque ad eamdem ratam liberat conſortes de ſuo proprio, quod illi non faciunt, & ſic quum ſit magna diſparitas terminorum, debet etiam eſſe diſparitas juris.

512. Prætereà quod dicitur obligationem defenſionis rei dividuæ individuam eſſe, tum demum verum eſt, quando quis alium tenetur defendere contra tertium. Ita loquuntur omnes text. & omnia argumenta de quibus ſupra eod. quæſt. 8. nu. 420. cum multis ſeq. Secus quando quis tenetur defendere ſeipſum ſuper certa re dividua: quia tunc ea obligatio dividua eſt: ut diximus ſupra eod. num. 479. & pari ratione idem, quando quis tenetur defendere contra ſeipſum, quia tunc hæc obligatio defendendi dividua eſt, ſicut obligatio dandi, vel tradendi rem qua de agitur.

513. Sed hæc obligatio defendendi pro toto reſiduo concernente alios hæredes, qui nihil confundunt de ſuo proprio, individua eſt contra eos ad commodum creditoris, & inter eos habet locum regula §. *in ſolidum, in l. in executione, & l. cùm ex cauſa, de verbor. obligat. & §. 1. in l. ſi rem qua, ſupra de evičtion.* ubi aliis vocatis, unus defendens in ſolidum omnibus vincit, & vincitur: quod tamen ſingulariter limitandum eſt, quando unus ex vocatis, ſeu denunciatis, nec defendit, nec contumax eſt: ſed dicit cauſam injuſtam, & offert nunc ſolvere partem ſuam evictionis tanquam ea ſecuta: ſed alius obſtinatus defendit, & litem peragit: Certè tunc iſte ſi vincatur, non vincitur illi; ſibi enim, & obſtinationi ſuæ impenſum ferre debet reſpectu ejus qui initio acquievit, qui non tenetur de impenſis deinceps factis, ſed victus vincitur ſibi, & denunciatis contumacibus.

514. Et in eos pariter exequetur ſententia ex ſecundo capite evictionis lata ad commodum emptoris, videlicet ad pretium & intereſſe. Sententia autem principalis de fundo cum fructibus victori adjudicato exequetur in emptorem, necnon adjudicatio impenſarum litis, & damnorum, ſi quæ ſint factæ victori ſi emptor manſerit in lite. Quòd ſi à lite mancipatus fuerit, exequetur in victum, & ſuos conſortes pro partibus eorum, & in ſubſidium, ſi ſolvendo non ſint, in emptorem, qui eos vocavit. Joannes Faber, *Inſtit. de ſatiſdat. §. ult. col. ult.* Baldus in *l. ultima, in fine, C. ubi in rem action.* & ita debet temperari conſtitutio noſtra regia anni milleſimi quingenteſimi trigeſimi noni, §. vigeſimo.

515. Quòd ſi obſtinatus ille vincat, non ſolùm ſibi & contumacibus, ſed etiam ei qui liti ceſſit, vincit. Quamvis enim unus hæredum venditoris initio malit ſolvere, quam litigare, tamen nihil ſolvit, quamdiu ſupereſt, qui defendit. facit l. 3. §. *penult.* ibi, *ob rem non defenſam ſtipulatio non committitur, quamdiu poterit exiſtere, qui eum defendat, infra judicatum ſolvi,* imò etiamſi venditor ipſe vivat, & denunciatus offerat ſubire condemnationem, tamen emptor poteſt, ſi velit, aleam judicii ſubire, & per ſe defendere, & ſi vincat, proderit authori ſuo, qui liberatus & exoneratus in totum remanebit: quamvis ſi vincatur, non teneatur venditor ultrà quàm initio obtulit: ergo idem reſpectu hæredum venditoris.

516. Nec tenebitur ſubire judicium, qui partem ſuam offert, *l. ex judicatum ſolvi, infra judicatum ſol. l. ſi reus paratus, ſupra de procurator. l. ſi debitori, de judic.* quod tamen reſpectu ejus qui liti cedit in præjudicium alterius, quem defendere tenetur, non eſt generaliter intelligendum: ſed tantum ex bona fide. Si enim probetur quòd habet inſtrumenta, & facultatem defendendi, & veras probationes miniſtrandi, præcisè tenetur, & ad ſummum tenetur ſe purgare juramento, & quandocumque invenietur fefelliſſe, tenebitur, non pro parte hæreditaria, ſed ratione doli ſui ad omnia damna, & intereſſe. Jam de his ſatis, ſuperque. Sed tamen ad multorum jurium novum intellectum, quorum perverſus intellectus multos Labyrinthos in hoc tractatu peperit, neceſſe eſt aliam quæſtionem ſubjicere, quam methodi gratiâ formabo in materia prioribus affini, quaſi eundem filum continuando.

517. UNDECIMO QUÆRO circa intellectum *l. ſi ex duob. & l. ex judicatum, infra, judicat. ſol.* Titius pro reo abſente in centum convento defenſioni ſe obtulit, & ſatiſdedit de judicio ſiſti, & de judicato ſolvendo, datis Seio & Caio fidejuſſoribus: deinde Titius demens, vel abſens factus, vel mortuus, neque judicio ſiſtit, neque defendit, nec alius pro eo, nec pro principali debitore, etiam programmate propoſito. Agit igitur contra Seium ex primo capite ſtipulationis judicatum ſolvi, videlicet, ob rem non defenſam, non ad defendendum, (quia fidejuſſores non tenentur defendere, nec ad hoc interveniunt, *l. jam tamen, §. in hac, infrà judicat. ſol.* & bonus text. in *l. inter artifices, infra de ſolut.*) ſed ad centum, quæ intelliguntur ſtipulata non ſolùm ſi adjudicata ſint, ſed etiamſi non defendatur: Seius offert quinquaginta. Hic primò quæritur an ſufficiat? videtur quòd non, quia fidejuſſores ſimpliciter dati, quotquot ſunt, tenentur ſinguli in ſolidum, quia pro ſecuritate totius ſummæ adhibentur, quam ſinguli fide ſua eſſe jubent. Contrarium verum eſt, ſi Caius ſit præſens, & ſolvendo, ex epiſtola Hadriani, edita ante compilationem Pandectarum etiam à Salvio Juliano primùm factam, cui epiſtolæ non cenſetur in dubio renunciatum: quod etiam oſtendunt text. in *d. l. ſi ex duob. & in d. l. ex judicatum.* Et quòd hujuſmodi fidejuſſores judiciales habeant beneficium diviſionis decidit expreſsè Bart. in *d. l. ſi ex duob.* Non obſtat *l. ult. rem pupill. ſal. fore.* quia ſpecialis ibi caſus eſt, cum ratione ſpeciali expreſſa: quia pupillus non contraxit illam ſtipulationem, ſed in eam incidit: & ideò inter fidejuſſores ejuſdem tutoris pro ejus parte, non habet locum beneficium diviſionis. Sed hic ipſemet actor voluntariè ſtipulatus eſt, ſibique providere potuit. Tum hi fidejuſſores poterant dati eſſe pro partibus: ut ſæpè fit in cautionibus neceſſariis: quia non ſemper invenitur unus idoneus pro toto, & multominùs plures ſinguli pro toto: ſed uſque ad certas ſummas totum conficientes.

518. Secundò quæritur, ſi Seius ſolverit ſua quinquaginta, & ſic totam partem, quam debet inſpecto beneficio diviſionis, & mox ſupervenit Titius, vel ejus hæres defenſionem ſuſcipiens, an Seius repetere poſſit, quod ſolvit? Videtur quòd ſic: quia quamvis jam eſſet commiſſa ſtipulatio ob rem non defenſam, ſcilicet poſtquam actor denunciaverat, an eſſet, qui vellet reum defendere: ut tenet gloſſ. & ibi Bart. & Paul. in *l. 3. §. pen. judicat ſol.* per text. in *l. hac autem, §. non defendi, quib. ex cauſ. in poſſeſſ. eat. & in l. item ait prætor. in fin. cum l. ſeq. ſupra ex quib. cauſ. majo.* tamen illa commiſſio intelligitur facta ſub conditione reſolutiva, niſi ſuperveniat, qui defenſionem ſuſcipiat, quia tunc reſolvitur, etiamſi hoc ſuperveniat poſt litem ex capite rei non defenſi contra hunc fidejuſſorem conteſtatam: igitur repetere poteſt per conditionem ſine cauſa, ex quo cauſa reducta eſt ad non cauſam, text. in *l. 1. in fi. ſupra de condict. ſine cauſ.* fortius probatur per text. in *l. is autem, judicat. ſol.* ubi eo caſu debet fidejuſſor abſolvi per ſententiam: igitur fortius repetere poteſt. Præterea illa commiſſio ſtipulationis ob cauſam non defenſam, non fit momento, ſed [illegible], id eſt recipit extenſionem, & temporis ſpatium: ut eſt text. in *l. prætor ait, in fin ſupra quibus ex cauſ. in poſſeſſ. eat. l. 1. unde legiti.* Et non tam dicitur reſolvi, quàm non extitiſſe contingente defenſione.

519. In contrarium text. eſt rotundus in *l. ſi duobus, eod. tit.* & text. in *l. jam tamen, in princ.* ibi, *cæterum etſi ſolutum fuerit,* eodem tit. ubi gloſſ. malè citat *l. id quod de ſolution* quæ nihil facit, & impertinens eſt, ſed pertinenter citat *l. qui ob rem, ſupra de condict. indebit.* per quam glo. & Doctores ibi, & ubique ita tenent. Bartol. in *l. ſi inſulam, col. 4. quæſt. 3.* & ibi Franciſc. Ripa. col. 18. *de verb. obligat.* & Bart. in *d. l qui ob rem,* confirmat per leg. *ſancimus in fi. C. de fidejuſſor.*

ubi res debita caſu periens infrà tempus purgandi moram, perit periculo debitoris. Doctores in *d. leg. ſi ex duob. in fin. princ.* confirmant per aliam rationem, quia poteſtas purgandi moram non reddit aliquando indebitum, cùm purgatio illa fiat ex mera æquitate, *l. ſi ſervum, §. ſequitur, de verb. obligat.* & ſic non repetitur ſolutum, cujus ſolutio poterat evitari purgando moram. Ita omnes gloſſ. & Doctores ubique tranſeunt, ſed valde errant: & dum citant *d. l. id quod de ſolution.* ſentire videntur quòd in *d. l. ſi ex duobus*, ſolutum ſit loco pœnæ, quod eſt falſum. Paul. Caſtrenſ. ibi intelligit de parte intereſſe: quod etiam falſum eſt, quia eſt pars quantitatis petitæ, vel adjudicandæ in caſum victoriæ, vel æſtimationis rei controverſæ, ut probat text. in *d. l. jam tamen, §. in hac*, ibi, *hi enim in quantitatem, infra judicat. ſolvi.* & text. loquitur ex capite defenſionis omiſſæ.

Novus intellectus l. ſi ex duobus judic. ſolvi.

520. Veritas eſt quod in *d. l. ſi ex duobus*, verba illa *nec tamen is qui ſolverit repetet.* non intelliguntur abſolutè, nec diffinitivè, ſed tantiſper dum defenſio, & diffinitio cauſæ principalis pendet: & ſic verba illa non referuntur ad tempus defenſionis finitæ, & cauſæ judicatæ: ſed ad tempus præſens defenſionis pendentis, & quo res defendi poteſt: prout text. loquitur. Ibi enim non quæritur, an aliquando quocumque caſu repetere poſſit: ſed an in ipſo quòd res incipit defendi, repetere poſſit. Et ratio dubitandi erat, quia tantùm ſolvit ob rem non defenſam, ergo tanquam ceſſante cauſa ſtatim repetere poſſe videbatur. Contrarium dicitur: quia non ſolùm exemptionem à lite, ſed etiam liberationem à debito conſecutus eſt: & ſic ſolutio duos fines reſpicit & aſſequitur: ideò non ſufficit alterum deficere. Sed ſi non ſolùm cœperit res defendi, ſed etiam peragatur judicium, & diffinitivè reus principalis abſolvatur, tunc bene repeti poteſt: ut idem text. in fin. probat. Quòd ſi fidejuſſor ſolverit, etiam ſine cautione, de qua in textu, tamen poteſt defenſionem domini ſuſcipere: & ſi apparuerit eum nihil debere, tunc repetet partim ſolutum ab actore, partim reliquos ſumptus à domino, *d. l. jam tamen, §. in hac, in fine judicat ſol.* Et ſic non obſtat quod mox ſubjicit text. *ſtipulationem pro parte ejuſdem fidejuſſoris peremptam, perinde ac ſi acceptilatum ei foret*: quia verum eſt ejus reſpectu dicere, quòd liberatus eſt ex quo ſolvit quicquid per eventum judicii debere potuiſſet, *l. ex judicatum, in fin. eod. tit.* nec ſequitur quin poſteà repetere poſſit, & debeat, ſi per exitum defenſionis inveniatur indebitum.

521. Imò certum eſt, quòd in caſum, quo reus principalis condemnetur, tunc ab eo repetere poterit actione mandati, quia tunc demùm apparet fidejuſſorem debitum ſolviſſe, & dominum in parte ſoluta jam liberaſſe: ut probat text. in *d. l. ſi ex duobus, in fin.* ubi actor non debet illam partem conſequi à fidejuſſore, & à reo principali, ſed ſemel ab alterutro tantùm. Idem probat text. in *d. l. jam tamen. §. in hac 1. cum quærebatur, §. proinde & ſi fortè, & l. ult. in fin. judic. ſol.* ubi ſemel commiſſa ex capite non defendendi non committitur reſpectu ejuſdem ex capite rei judicatæ, ne bis idem exigatur. Secus ſi ex clauſula doli non concernente ſatisfactionem principalis, quia hoc reſpectu poteſt pluries committi, *l. ſi ſic de verbor. oblig.* Si verò contingat dominum abſolvi, tunc fidejuſſor repetet ab actore condictione ſine cauſa, ut dixi: ſed interim à neutro poteſt repetere: non ab actore, qui ſuum recepiſſe prætendit, nec à reo, qui ſe nihil debere contendit. Sed etiam jam non poteſt ex ullo capite dictæ ſtipulationis inquietari, quaſi acceptilatione liberatus.

522. Et hinc eſt quòd fidejuſſor ob rem non defenſam conventus, qui mavult ſolvere, quàm litigare, non tenetur partem ſuam ſolvere actori, niſi is repromittat dominum, ſeu reum principalem abſolutum iri, vel liberatum pro ea parte: ergo ſi non abſolvat, nec liberet illum, ſive quia nolit, ſive quia reus non velit abſolvi, nec liberari per adverſarium, ſed per judicem ex eo quòd nihil debet, certum eſt quòd reo abſoluto per judicem, actor non ſolùm ſine cauſa recepit, ſed etiam indebitum recepit, nec implevit cauſam & conditionem, ſub qua recepit: & ſic omnino reſtituere debet fidejuſſori, cui dicta cautio operatur probationem cauſæ deficientis, & viam clariorem aperit repetitionis: non enim tenetur reus acceptare abſolutionem ab inſtantia oblatam ab actore: ſi confiſus in jure ſuo velit abſolvi definitivè: & conſequenter non tenetur approbare ſolutionem factam per fidejuſſorem, ſed totum pendet ab eventu, niſi quòd interim fidejuſſor ille redemit quietem.

523. Et hoc eſt quod ait *d. l. ex duob. in fin.* quòd omiſſa dicta cautione fidejuſſor non poteſt repetere à domino actione mandati, ſcilicet donec dominus ſit per illam ſolutionem ab ea parte liberatus, aliàs ſi velit fidejuſſor ſeſe extricare, & habere actionem mandati contra dominum abſentem, vel non defendentem, non debet ſolvere ſine dicta cautione, ſed defenſionem, ut poteſt, ſuſcipere, ſcilicet in ſolidum, *d. l. ſi tamen, §. unus, judicat. ſol.* qui debet ita intelligi per *l. ex clauſula. eod. tit.* ſatiſdando de novo, *d. l. jam tamen, §. nunc videamus*, quod etiam poſtquàm ſolvit, facere poteſt, quia non ſolvit ex cauſa judicati, ſed ob rem non defenſam. Et hic eſt novus noſter & verus intellectus *d. l. ſi ex duobus*, ubi ſummarium Pauli falſum eſt: Hanc do epitomen: *Unus fidejuſſorum ob rem non defenſam conventus partem ſuam ſolvere poteſt, & liberari, ſed non repetet ex eo, quòd dominus cœperit (ut poteſt) defendi, ſed ſolvendo partem ſuam poteſt a recipiente exigere cautionem de reo principali hactenus abſolvendo, alias repellere actorem, etiamſi reus non defendatur, vel defenſionem ſuſcipere. h. d.*

Vera Epitome l. ſi ex duobus.

524. Circa prædicta ad emaculationem *l. ſi ad defendendum, infra judicat. ſol.* occurrit tertia quæſtio, an in hac cautione procurator teneatur nomine ſuo? Mirum eſt hanc quæſtionem fuiſſe controverſam per Cynum & alios in *l. 1. C. de ſatiſdand.* per Alberic. in *l. ſi ante, col. 3. & 4. judic. ſol.* per Bartol. & alios, in *rubr. judicat. ſol.* cùm non ſit quæſtio juris, ſed facti. Aut enim procurator ipſe promiſit, & ſatiſdedit, & quantum ad hoc ipſe eſt verus reus principalis, ut & quicumque alius defenſor. *l. ſi procurator meus, in fin. l. Plautius, in fin. ſupra de procurat.* etiamſi dominus pro eo (ut poteſt) fidejuſſerit. Aut verò dominus ipſe cavit, & hoc poteſt facere inſcio procuratore, & tunc procurator nullo modo tenetur, niſi fortè fidejuſſerit, ut tanquam extraneus poteſt, *l. ſi defunctus. ſupra de procurat.* & ille, qui principaliter promiſit, dicitur reus, *l. 3. §. ſi reus, judicat. ſol.* & reus promittendi, *l. ult. eod. tit.* & quod dicitur dominum poſſe procuratorem relevare ſatiſdando pro eo, quaſi ſit fidejuſſor, niſi fortè accedat procuratori principaliter promittenti, quod non eſt ſolitum, ſed dicitur fidejuſſor impropriè, ut expromiſſor.

525. Ad quod non debet admitti niſi poſſideat immobilia ſufficientia in loco, ſecundum Bartol. in rub. num. 7. *infra judic. ſolv. & in d. l. ſi defunctus, in princ. & ſequitur.* Angel. Aret. §. *ſin autem num. 3. Inſtit. de ſatiſd.* & bene: aliàs fidejuſſores dare deberet, à quibus poſſeſſio immobilium relevat, *l. ſciendum, in princ. ſupra qui ſatiſdand. cogant.* quæ generaliter intelligenda eſt, & non de ſola ſatiſdatione judicio ſiſti, ſed etiam judicati ſolvendi: qui ſatiſdat. cog. generaliter loquitur: quin etiam lex immediatè præcedens *d. l. ſciendum*, loquitur expreſsè de ſola ſatiſdatione judicatum ſolvi: Et pariter *l. de die, §. quidam aiunt, §. ſi fidejuſſor. judic. ſol. & l. Julianus, eod. tit. l. ſi vero pro condemnator. eod. tit.*

L. ſciendū qui ſatiſda. cogant.

526. Ideò in *d. l. ſi ad defendendum* judicat. ſol. non eſt diſtinguendum an procurator doceat de mandato, vel non, omnino enim ſatiſdare jubetur: ſed intelligi-

L. ſi ad defendendum judicat.

tur per ſe, vel alium, & ſic nunquam tenetur nomine ſuo, niſi nomine proprio ſeſe obligaverit, *l. procurator qui pro evictione, ſupra de procurat.* de quo diximus in *rub. de verb. oblig. num. 78. cum ſeq.* Et inſuper etiamſi conſtet procuratorem nomine proprio ſe obligaſſe, adhuc victor poteſt potius in dominum ipſum actionem, vel judicati executionem dirigere, *l. ſi actor malit, de procurat.* Bart. poſt Dyn. in rub. num. 6. & ibi Paul. *infra judic. ſol.*

527. Hic ſuccedit quarta incidens quæſtio, an ſententia condemnatoria poſſit exequi in fidejuſſorem de judicato ſolvendo? Breviter quamvis Bartol. in *l. prima, col. ſecunda, judicat. ſol.* poſt ſatis longam diſputationem dicat, quod non ſententia ipſa, ſed ſtipulatio declarata per ſententiam meretur executionem, ſicut ſententia: & Angel. ibi dicat quòd imò ipſius ſententiæ executio peti debet, ſed addita cauſa, quia fidejuſſor promiſit ſolvere judicatum: quia nullus actus conventionalis habet executionem paratam, *l. 41. in fin. princip. ſupra de minor.* invaluit, & practicatur opinio antiquorum, videlicet gloſſ. penult. in fine. Odofre. & Cyn. in *l. ult. Cod. de uſur. rei judic.* & Guliel. Cunei. in *l. 2. ſuprà qui ſatiſdat. cogan.* quod in fidejuſſorem judicatum ſolvi recta ſit executio ſine novo proceſſu, & ab ipſis in reum principalem: ut etiam ſatis probat text. in *d. l. ult. §. ult.* ibi, *ſtatim pecunias, vel res in condemnationem poſitas exigere.* & in fin. text. de quo non poteſt dubitari, quando ſimul condemnantur victor, & reus principalis ipſis fidejuſſoribus eadem ſententia, ut ſæpè fit: Et quamvis quandoque hoc non exprimatur in ſententia, tamen virtualiter ineſt: quia fidejuſſores judicatum ſolvi recepti apud acta, habent commune judicium cum reo, & actore: ſecus in fidejuſſoribus contractus, ita Bald. in *dict. leg. ult. §. ult. & in leg. 2. C. de edend. in leg. duobus, §. igitur ſi quis, ſupra de jurejur.* idem tenent gloſſ. 2. Joan. Andr. & omnes Canoniſtæ in *cap. unic. de injuriis, & damn. dat. in ſexto.* Petr. Anchar. conſil. 35. Paul. in *l. 1. judicat. ſol. & in d. l. ult. §. ult.* Alexand. conſil. 131. col. 2. lib. 2. Philipp. Cornæus conſil. 211. lib. 3. Guido Pap. deci. 16. Addit Bald. in *d. §. igitur ſi quis*, quod nec ſunt ad ſententiam vocandi.

528. Hîc ſuccedit quinta incidens quæſtio, an hi fidejuſſores habeant beneficium diſcuſſionis? Bald. in *l. cum eorum, C. de ſentent. & interloc. om. jud.* dicit quòd non, tamen non firmat, ſed ſe remittit ad ea, quæ dicet in *d. §. ult.* ubi col. prima, contrarium firmat, quia fidejuſſor non eſt obligatus ante ſententiam, & ſic priùs excipere non potuit, & ſic concludit, quòd poteſt opponi in executione ſententiæ. Ita etiam firmat Carol. Ruin. conſil. 98. quæritur utrum fidejuſſor. lib. 5. ubi male citat Salice. in *d. §. ult.* ubi nil de hoc dicit, & ad text. *d. §. ult.* reſpondet Ruin. quod in hoc loquitur tantùm præſuppoſitivè ſecundum jura ſui temporis. Sed imò text. ille clarè probat quod in fidejuſſorem judicatum ſolvi non ſolum datur judicium: ſed etiam ſtatim fit executio ſine ulla diſcuſſione principalis. Et idem text. in fin. hoc diſertè diſponit poſt lapſum quadrimeſtrem. Et hæc eſt veritas: quia Novel. quarta de fidejuſſoribus non loquitur de fidejuſſoribus judicii, ſed dumtaxat de fidejuſſoribus, & mandatoribus extrajudicialibus. Cùm igitur ſit correctoria juris antiqui, tam ff. quàm C. non debet extendi ad fidejuſſores judiciales, præſertim judicatum ſolvi, in quibus etiam longè alia eſt ratio: & ita etiam ubique practicatur.

529. Quinetiam obſervatur, ut non habeant beneficium diviſionis, quamquam illud ſit de jure, ut in prima quæſt. diximus: ſed uſu obtinuit, quia ſolitum erat numquam eos recipere, niſi cum clauſulis ſolitis renunciationum beneficii diviſionis, & diſcuſſionis: ideò quamvis cœperint ſimpliciter referendo ad morem ſolitum, recipi alio non expreſſo propter occupationes, & celeritatem actuariorum, tamen ſolita apponi habentur pro appoſitis, *l. ult. in fin.* & ibi Bald. *C. de fidejuſſoribus.* Alex. conſil. 27. lib. 2. ubi in annotat. dixi Panorm. Feli. in *cap. cum Marianus Ferrarienſis,* & ibi Franc. Ripa. charta quinta. *extra de conſtitut.* Jaſon. *l. certi condictio, §. ſi nummos, col. quarta, ſupra ſi cert. petat.* & tetigi in reg. Cancel. reg. 17. de infirm. reſignan. num. 414.

530. Nunc incidit ſexta & magis neceſſaria quæſtio, an fidejuſſor judicatum ſolvi liberetur per appellationem à reo principali, vel ab actore interpoſitam, & an teneatur de judicato in cauſa appellationis? Et videtur quòd non, ſed quod liberatus ſit, per text. apertum in *l. cum apud, judica. ſol. & in l. 3. in princ. eod. tit.* ita indiſtinctè quidquid de illa appellatione contigerit, tenent Jacob. de Aren. Oldra. Alberic. Bart. Paul. in *d. l. ult.* ubi Bartol. adducit *l. ſecundam, eodem tit.* & text. in *§. ſi verò. Inſtit. de ſatiſdat.* idem gloſſ. Cyn. Bart. Angel. Paul. Alexand. Jaſon. in *l. 2. C. de procurat. & in l. Julianus, ſupra qui ſatiſdare cogantur.* Joan. Andr. in additionib. ad Specul. *de ſatiſdation. §. expeditio. num.* 6. Bald. *l. ult. col. penult. quaſt.* 10. *C. de contrah. empt. & vend.* vide expreſſiùs *extra in rubr. de appellat. in fin.* Joan Imol. *conſilio* 47. *& conſil.* 89. Ludovic. Rom. *conſilio* 100. *& conſilio* 460. Petr. Anchara. *conſilio* 35. Angel. Aret. *in tract. maleſic. verbo, pro quibus Antonius fidejuſſit, col. ſecunda.* Hyppol. Marſil. *repet. rub. de fidejuſſor. quaſt.* 10. & omnes ferè exceptis Marti. Silyma, & Gulielm. de Cuneo.

Intellectus l. cùm apud judic. ſol.

531. Et ad inconveniens, quòd erit in poteſtate rei appellando facere ne ſtipulatio committatur, reſpondent Jacob. de Aren. & Alberic. in *d. l. ult.* quòd in cauſa appellationis de novo ſatiſdatur, Authent. *generaliter, C. de epiſcop. & cleric.* ſed illa Au h nt. & Novel. 112. *de litigio*, unde ſumitur hoc non dicit, ſed tantùm de judice primæ inſtantiæ loquitur: ut ibi, *conventionales libells*, & ibi, *aliquem convenire*, & adhuc etiam ſi loqueretur de ſecunda & ulteriori inſtantia, non eſt tollere, ſed multiplicare inconveniens, ſi numquam tenentur hi fidejuſſores, niſi ex illa ipſa inſtantia, in quâ interpoſiti ſunt, & non ex ſequenti judicio. Fortius tenet Paul. in dict. l. penult. quòd ad hoc ut hujuſmodi ſtipulatio committatur ex ſententia judicis appellationis, non ſufficit in ſtipulatione addere, vel alterius judicis, qui in ejus locum ſubſtitutus erit: ut d. l. penult. in fin. ſed debet expreſsè fieri mentio etiam de judice appellationis: quod eſt contra illum text. tamen gloriatur Paul. Caſtrenſ. ſe obtinuiſſe, & fidejuſſorem de carcere liberaſſe, quamquam (ut ipſe refert) ſuccubuerit Avenione, ubi Auditores Rotæ maluerunt contra omnes advocatos ſequi opinionem Marti. Silyma. & Gulielmi Cunei.

532. Tenuit autem Martinus Silyma. quòd ſi in ſtipulatione non eſt expreſſum nomen judicis, quòd committitur indiſtinctè ex judicato cauſæ appellationis. Ut Gulielmus diſtinguebat, aut reus qui ſatiſdedit, fuit abſolutus in prima inſtantia, & fidejuſſores ſunt liberati, quamvis actor appellet, & obtineat in cauſa appellationis, ut in dicta leg. penult. Aut verò reus fuit condemnatus, & appellavit, & tunc ſi ſententia confirmetur, tenentur fidejuſſores, ne ſit in poteſtate rei eos liberare. Quæ ſententia literæ, & d. l. penult. veritati propior eſt, nec tamen ſatisfacit, licet etiam in effectu ſequatur. Socin. conſil. 91. lib. 3. Joan. Faber in *l. alia in fin. Inſtit. de ſatiſdat.* hanc quæſtionem tractat, & poſtquam diſtinxit inter appellationem rei principalis, ut in *d. l. penult.* ſecus ſi fidejuſſor ipſe appellaret, quia tunc videretur prorogare ſuam obligationem ad ſententiam judicis appellationis: ſubdit hæc verba: *credo firmiter quod ſi is text.* (ſcilicet d. l. pen.) *fuiſſet gloſſ. non tranſiviſſet ſine reprehenſione.*

533. Veritas eſt quod d. l. pen. loquitur in fidejuſſore, qui

qui ſe arctavit ad perſonam certi judicis: patet in text. ibi, *quid Sempronius judicaſſet*, ut rectè tenuit Jacob. Butrig. in *l. 2. C. de procurat.* Comprobat Do. Joa. Ignæus in *l. propter veneni, §. præſidis num. 52. ſuprà ad Sillanianum*, quæ interpretatio non eſt divinatoria, ſed genuina: utpote quæ probatur non ſolùm verbis diſertis ipſius textus, ſed etiam hiſtoria temporis, quam præfati Gloſſ. & Doctores ignorarunt: non enim apud veteres Romanos obtrudebantur in cauſis civilibus certi judices inviti, nec ordinarii quidem, quorum officium etiam in dandis & cogendis (id eſt, congregandis, & ſi opus eſſet compellendis) judicibus erat, *l. 1. in fin. de juriſd. omnium judic. l. cùm prætor. in princip. ſuprà de judic.* ſortitione deligebantur judices, vel partium conſenſu: ut teſtatur Cicero in oratione pro Aulo Cluentio. *Neminem* (inquit) *voluerunt majores noſtri non modò de exiſtimatione cujuſquam: ſed ne pecuniaria quidem de re eſſe judicem, niſi qui inter adverſarios convenîſſet.* Cujus rei veſtigia quædam ſunt in jure noſtro ſexcentis circiter annis poſt Ciceronem à Juſtiniano primò compilato: ut in *l. apertiſſimi in princip. C. de jud.* ubi ſuſpectos judices recuſare (veteres dicebant rejicere) licet allegata tantùm, nec probata ſuſpicione, *l. ſi pariter, §. quòd ſi adhuc*, ibi, *ſi eum judicem inimicum ſibi eſſe affirmet, ſupra de liber. cauſ.* id eſt, ſola affirmatione citra aliam probationem ſufficiente.

534. Judices autem ſorte, vel conſenſu partium ſelecti, hoc munere fungi cogebantur à Prætore. Blondus triumphant. Romæ lib. 4. Non enim erat poteſtas publica, nec magiſtratus hæc judicandi neceſſitas, ſed munus perſonale, *l. ult. & judicandi quoque infra de muner. & honor.* ſcilicet ut teneatur quis venire ad conſilium judicum, & ibi munere judicandi inter ſelectos judices fungi, teſte Plinio juniore, epiſtolar. lib. 4. qui fuit tempore Trajani, nondum exoleto veteri more, ut nondum penitus exoleverat tempore Marci Philoſophi Imperatoris, ſub quo floruit Serbidius Scævola. Quòd ſi d. l. penult. non hujus ſit, Q. Mutii Scævolæ, hic fuit tempore Ciceronis, ut ex ejus ſcriptis liquet, & teſtatur Pomponius, in *l. 2. §. poſt hos Q. Mutius, ſupra de orig. juris*, quo tempore deplorata erat ejus cauſa, qui Catonem (ſcilicet Uticenſem) aut alium conſpicuæ integritatis detrectabat in judicem, ut apud Ciceron. in lib. de Oratore. Nec dubium eſt veterem illum morem in viridi obſervantia fuiſſe tempore Adriani Imperatoris, ſub quo floruit, & ſcripſit Salvius ille Julianus Pandectarum, & perpetui edicti conditor: ut teſtatur Juſtin. in *l. 2. §. ſed quia divina, C. de veteri jure enuclean.* morem etiam illum judiciorum iudicat. Julian. in *l. duobus, ſupra de liberal. cauſ.* ibi, *eouſque cogi judices donec conſentiant.* Accurſ. intelligit compelli. Ego vero congregari ſæpiùs donec, repetitis deliberationibus major pars in unum conſentiat. Quid quod multis poſteà ſeculis, etiam poſt Romam pluries à Gothis, Vandalis, & Herulis captam & dirutam, ſcribit Platin. in vita Adriani I. Carolo Magno primum Romam appropinquanti honoris gratiâ obviam occurriſſe tria millia judicum, id eſt, juriſperitorum & advocatorum, qui muneris judicandi capaces erant. Quid quod etiamnum in Flandria, & Belgica Gallia, & apud Helvetios veſtigia quædam ſuperſunt veteris Gallorum politiæ de controverſiis dirimendis per homines, quos vocant judicantes, è quibus judices deligebantur à partibus; quod etiam nondum trecenti anni, frequentatum fuiſſe in Gallia Togata apud Inſubres, text. eſt in cap. unico *de controver. feud. apud pares termin. in uſib. feudor.* Et non ita diu in Picardia Galliæ, ut teſtatur Stylus curiæ parlamenti, parte prima §. 13. ubi in annot. dixi. Et ipſe in judiciis ordinariis Helvetiorum (quæ rarò habentur, quia rarò litigant) quandoque adfui, & veſtigia illa priſci laudabilis moris vidi, videlicet cauſa perorata, ſedente

Serbidius. Scævola. Q. Mutius. Scævola.

Carolus Magnus.

Gallia Belgica.

Gallia Togata.

Prætore (quem Majorem, Gallorum voce *le Maire*, vocant) & virgam (baculum Juſtitiæ vocant) in manu tenente, aſſidentibus hinc inde ſenioribus plebis, eos à prætore rogari, ut ſe conſulant, & judicent, quidnam judicari & decerni debeat. Tum illos relicto prætorio ſeorſim deliberatum abire, utque concluſerint Prætorem id pronunciare. Non enim judicat ipſe; ſed quod alii cenſuerunt, eis aſſidentibus pronunciat. Et tantùm poteſt ſolus brevem dilationem, aut aliud cauſæ non præjudicans decernere, nec aliud niſi ex præſcripto dictorum judicum. Et ſic ſinè ulla corruptione & ſuſpicione judicia apud Helvetios procedunt, ut & apud veteres Gallos nondum ſervituti quæſtuariæ ſubjectos. Non eſt mirum leges judiciales non intelligi ab his, qui putant eamdem formam judiciorum tunc fuiſſe, qualem nunc vident, ſicut nec ſacras ſcripturas à Theologaſtris, qui pontificios (quos vident) ritus, putant ab apoſtolis, & eorum diſcipulis manaſſe, cùm etiam Gulielmus Durandus eorum coriphæus in ſuo rationali divinorum (hoc eſt papiſticorum) officiorum fateatur poſteà partim ab Ethnicis, partim à Judæis mutuatos eſſe.

535. Nunc referendo d. l. pen. ad tempus Q. Mutii Scævolæ, fac fidejuſſorem promiſiſſe præſtare quod Cato judex datus judicaviſſet, vel Scævola, vel Gallus Aquilius ejus diſcipulus præcipuæ authoritatis, ut teſtatur Pompon. *l. 2. §. poſt hos Quintus, de origin. jur.* nec minus naturæ, quàm juris conſultus, ut Cicero de Officiis, & de Oratore teſtatur. Nonne liquet fidejuſſorem confidentia integritatis judicis adductum, nec teneri ſi reum à tali judice abſolutum judex appellationis quantumvis competens condemnaverit. Hodie quoque re deducta ad paritatem terminorum, vel rationis idem juris erit. In tanta enim colluvie indignorum judicum à quadraginta annis, & præcipuè ab Henric. II. pecuniæ ſordibus multiplicatorum ſunt adhuc pauci bonæ ſcientiæ, & conſcientiæ, quos ambos ſales Bald. in judicibus requirit: ne defectu primi inſipida, defectu ſecundi diabolica ſit ſententia, Bald. non Ciceronianè, ſed verè & juridicè in *l. hac lege, col. 2. C. de ſentent. ex brevic. reci.* Si igitur cauſa talis judicanda committitur, fidejuſſor apud talem pro amico bonam habente cauſam, judicatum facere facile promittet, non facturus apud alios, de quorum ſcientia, vel conſcientia, vel de utroque dubitat, & meritò diffidit. Sunt etiam plures advocati inſignis tum probitatis, tum experientiæ, de quorum judicio ut boni confident: ita mali ſuffugient.

Duo ſales ſciẽtia & cõſcientia.

536. Summa, aut conſtat ſtipulationem limitatam ad perſonam judicis, & illam non egreditur. Itaque ſive judex mortuus fuerit, vel recuſatus ab adverſario, aut aliter impeditus judicare, ceſſat ſtipulatio. Idem ſi abſolverit, etiamſi actor appellaverit, quicquid poſteà de hoc contingat. *facit l. ſi quis arbitratu, de verbor. oblig. l. ult. C. de contrah. emption. & venditionn.* Sed ſi reum condemnaverit, qui appellauerit, ſive per deſertionem, vel per diffinitivam judicis ad quem, aut aliàs quovis modo ſententia confirmetur, locus eſt ſtipulationi. Aut verò conſtat ſtipulationem non eſſe limitatam, & tunc committitur, ſive per eumdém, ſive per alium judicem, ſive in prima inſtantia, ſive in ſecunda, aut tertia reus condemnetur, etiamſi in prima inſtantia abſolutus fuerit, dummodò ſit eadem inſtantia reſpectu libelli, & juriſdictionis ordinariæ, & eadem res, & non ſit cauſa evocata ad aliud tribunal, de quo non fuit cogitatum, & quod non venit in conſequentiam, & ex natura inſtantiæ, in qua fuit cautum, ut ſi Scholaris, vel alius privilegiatus trahat ad ſuum forum, vel Princeps ad ſe præter formam ordinariæ juriſdictionis evocet, & aliò remittat: quia tunc ſtatim perit ſtipulatio, *l. 3. in princip. judic. ſol.* non tamen

Reſolutio.

tenetur actor admittere cautionem ſic limitatam.

537. Aut eſt dubium, & in dubio præſumitur cautio realis, id eſt, non limitata ad primum judicem, ſed ſecundum naturam ordinariæ juriſdictionis, ut dixi, etiamſi non eſt appoſita clauſula, de qua in fin. dict. l. penult. quia dicta clauſula non eſt utilis niſi ubi eſſet dubium propter nomen judicis non propter ſe, ſed incidenter expreſſum, vel ad tollendum frivolam dubitationem. Non obſtant allegata per Bart. & alios in *d. l. penult. ut d. l. cùm lite mortua, judic. ſol.* quia (ut dixi in annotat. ad Alex. conſil. 209. lib. 7.) loquitur quando inſtantia moritur, hoc eſt ante definitionem negotii extinguitur: ſecus poſt diffinitivam, ſive appellatio deferatur, ſive ſententia per judicem ad quem confirmetur, vel aliter reformetur. Non obſtat §. *ſin autem, in fine, inſtit. de ſatiſdat.* ibi, *niſi fuerit provocatum*, ſcilicet per reum principalem, vel per fidejuſſorem aut alium cujus intereſt. quia illa exceptio refertur ad verba præteriti temporis ejuſdem text. ibi, *omnia dabit fidejuſſor*: quæ verba ſuſpenduntur per appellationem quemadmodum ſententia ſuſpenditur & non alias: & ita practicatur,

538. & in publicis cauſarum actionibus ita judicari vidi in hoc ſupremo Senatu die Jovis quarta menſis Martii, anno domini 1528. Caſus erat apud Rupellam: Duo erant fidejuſſores de judicio ſiſti, & judicato ſolvendo pro reo, qui per primam ſententiam fuit abſolutus, ſed in inſtantia appellationis condemnatus, unde facta fuit executio ad inſtantiam victoris in dictos fidejuſſores, & eorum bona tam pro principali, quàm pro impenſis, qui appellaverunt ad hanc ſupremam Curiam. Pro his oravit famoſus ille Poictius, fundans ſe in præfata communi opinione: Pro victore appellato poſtulavit D. Olivarius *Aligret*, & Areſto cautum quòd executio perficeretur abſque expenſis, damnis & intereſſe, eo quòd hactenus videbantur appellantes juſtam cauſam litigandi habuiſſe, propter præfatam communem, & erroneam ſententiam. Et ita ferè in ſimili judicatum fuit in Senatu Rothomagenſi, die penultima Januarii anno domini 1519. cùm reus, qui fidejuſſorem dederat de judicato ſolvendo, condemnatus fuiſſet, & appellaſſet, ſed appellationem deſeruiſſet, quæ judicata fuit deſerta per dictum Senatum, qui ſapienter judicavit, nihilominus fidejuſſorem teneri facere judicatum.

Areſtum.

Quæſt. 12.

539. DUODECIMO principaliter quæro de ſtipulationibus prætoriis, vel judicialibus an reſpectu commiſſionis pœnæ vel intereſſe differant à ſtipulationibus conventionalibus, de quibus in *d* § *Cato*? Et communis eſt antiquorum, & recentiorum ſententia, quòd differant, ſed uſque adeò in veritate & ratione differentiæ diſcrepant, ut involutiſſimum ſuper hoc, & confuſiſſimum inducant Labyrinthum, cujus clariſſimè revolvendi gratiâ ab ipſa origine incipiemus. Bart. poſt Petr. & antiquos contra finem *d.* §. *Cato.* opponit dictam *l. ſi ſervus*, §. *ſi plurium*, *ſi quis cantion.* Et eſt decima oppo. Bart. numer. 20. Sed dum nituntur elabi ex hac antinomia, in aliam incidunt, videlicet inter contrarium *d.* §. *ſi plurium*, *&* §. *cum ita*, *in l. ſi is ducenta*, *ſuprà de reb. dub.* Text. enim *d.* §. *Cato.* in fin. dicit quod ipſe principalis, qui promiſit ratum habere, nòn poteſt ratificare pro parte. Et intelligunt omnes quod tota pœna committatur, ſi principalis in parte tantùm ratificet, etiam in dividuis, quamvis aliud ſit in ejus hæredibus, & generaliter in omni obligatione facti dividui ſub pœna: quia quod in fin. dict. §. *Cato.* dicitur de promiſſione ratificandi, exemplum eſt, nec reſtringit, contra quod opponunt omnes dict. §. *ſi plurium*, ubi in obligatione facti dividui, puta ſi quis ſub certa pœna promiſit ſiſtere quatuor ſervos, ſive accuſationis, ſive torturæ, ſive teſtimonii cauſa, & in termino ſtitit res, tota pœna mero quidem jure committitur: ſed ope exceptionis promiſſor quartam partem pœnæ ſolvendo liberatur, ergo in effectu promiſſor ipſe pro parte implere poteſt, & pro eadem parte pœnam evitare: quod eſt contra finem *d.* §. *Cato.* Quod ſi dicas, *dict.* §. *Cato.* loqui de conventionalibus, ſed *dict.* §. *ſi plurium*, de judicialibus, vel prætoriis ſtipulationibus, qualis judicio ſiſti, *l.* 1. §. *communes*, *ſupra de prætor. ſtipulat.* mox fortiùs obſtabit *d.* § *cum ita*, qui de eadem ſtipulatione judicio ſiſti loquitur, & tamen etiam in ipſo principali promiſſore idem dicit, quod in *dict.* §. *Cato.* ſcilicet totam pœnam committi, ſi unus ſtatus non ſit, quamvis in parte etiam majore impletum ſit.

540. Solutio prima fuit Martini Silymani tenentis 1. Solutio. indiſtinctè in omnibus obligationibus dandi & facti dividui, quod licet pœna committatur in ſolidum: tamen de æquitate obſtat exceptio, pro qua parte paritum eſt: ut refert gloſſ. magna poſt medium in *d.* §. *ſi plurium*, & ibi Alberic. num. 6. & clariùs Bartol. in *d.* § *Cato.* nu. 20. ita ut *d.* §. *ſi plurium*, in fin. ſit regula limitativa omnium jurium, ſive in faciendo, ut ibi, & *d.* §. *Cato.* ſive in dando, ut in *d.* §. *ſi ſortem*, ſive in judicialibus, ut in dict. §. *ſi plurium*, *&* *in l. qui duos*, *in jus voca. ut eant.* ſive in extrajudicialibus: ut in dict. §. *Cato.* in fine, ſive in communibus, ut dict. §. *cum ita*, ſive in arbitris, ut in dict. § *ſi ſortem*, *in fi.*

541. Hanc ſolutionem reprehendunt omnes: ſed pejus dicunt. Hæc enim ſolutio melior eſt omnibus aliis, de quibus per gloſſ. & Doctores: non enim peccat, niſi in nimia generalitate, præſertim in quantum extenditur ad ſolutionem contrarii *d.* §. *ſi ſortem*, *in l.* 5. *de verbor. obligat.* quæ etiam fuit ſolutio Azo. ibi, ut illic refert Accurſ. in verbo, *committetur*, ſed falſa, & aliter conciliandus eſt, *d.* §. *ſi ſortem*, cum *dict.* §. *Cato.* ut novè docuimus in lectio. Aurel. & ſupra parte 1. num. 62. 63. 78. 87. 88. & 89. Sed Doctores non propterea reprehendunt ſolutionem Martini, ſed ex eo quòd dicunt (præſertim Bart.) ſtultum eſſe dicere, quod *d.* §. *ſi plurium*, qui loquitur in judiciis, & in factis, determinet leges (ut *d.* §. *Cato.*) loquentes in contractibus, & in obligationibus dandi.

542. Secundam ſolutionem dat Accurſ. in *dict.* §. *ſi* 2. Solutio. *plurium*, in gloſſ. magna; verſus finem, quod ſit differentia inter judicialia, & extrajudicialia, ut in illis tota pœna committatur ipſo jure, licet obſtet exceptio pro parte impleta: ſed in contractibus ipſo jure non committatur, niſi pro parte in factis dividuis, & ſic quod regula *dict.* §. *ſi plurium*, determinet tantùm obligationes judiciales, de quibus loquitur, *ut l. qui duos*, *in jus voca. ut eant.* ſed non contractus. Hanc ſolutionem reprehendunt Bart. & omnes ibi, & in *d.* §. *Cato.* duplici ratione: prima, quia mitius agitur in judiciis ad pœnam vitandam, quàm in contractibus, *l. &* *ſi poſt tres*, *ſi quis cantion. l. ſancimus, C. de fideiuſſor.* ergo ſi facienda eſt differentia inter contractus & judicia, fieri debet è converſo, videlicet ut in contractibus tota mero jure committatur, nec obſtet exceptio pro parte impleta: ſed in judiciis ut mero jure non committatur, niſi pro parte non impleta. Secunda, quia quod non committitur ſtipulatio pœnalis niſi pro parte in factis dividuis, hoc locum habet in hæredibus tantùm: non autem in principali promiſſore, contra quem in totum, & cum effectu ſive ope exceptionis committitur, *d.* §. *Cato. in fin.* ut omnes intelligunt. Sed Bald. Novel. in *d.* §. *Cato.* numer. 13. refellit hanc communem opinionem, & differentiam, dicens jure non probari, & quod judicia magis ſtrictè, & de rigore procedunt quàm contractus, etiam circa præparatoria, *l. de die*, *in princip. qui ſatiſd. cogant. l.* 1. *C. ſi plures una ſentent.* Tertiam ſolutionem refert d. gloſſ. magna, §. *ſi plurium*, *in fin.* diſtinguens inter eum qui potuit 3. Solutio. totum implere, & noluit, ut cadat in totam pœnam

cum effectu: & inter eum qui voluit, ſed non potuit, ut hic liberetur beneficio exceptionis pro parte impleta: per *l.* 1. §. *ſi cum duob. de collat. bonor.* Sed hanc ſolutionem, licet fateantur in ſe veram, quia obligationibus facti difficultas ſuperveniens quamvis non excuſet ab obligatione, tamen excuſat à pœnæ commiſſione, *l. ſi vehenda,* §. *idem juris, ad leg. Rhod. de jactu,* nihilominùs ut divinatricem rejiciunt.

4. Solutio. 544. Quarta ſolutio fuit Specul. (cujus nemo meminit præter Joan. Crottum in 2. repetition. *d.* §. *Cato. nu.* 53.) *in tit. de arbitr.* §. *ult. num.* 40. *verſ. ut autem.* Sed ibi Spec. non arguit contra finem *d.* §. *Cato.* ubi de facto dividuo, ſed contra totam bimembrem diſtinctionem Catonis opponit de tertio quodam membro, videlicet in quo nec in ſolidum cum effectu tota pœna committitur: ut in 1. reſp. Catonis: nec pro parte tantùm, ut in 2. reſpon. ſed mixtim: quia mero quidem jure in ſolidum committitur, ſed pro parte tantum ope exceptionis exigitur: ut eſt caſus in *d. l. ſi ſervus,* § *ſi plurium.* Reſpondet Spec. quod illud caſuale eſt (vult dicere particulare, ſeu ſpeciale) propter judicia, quia ſtipulatio habito reſpectu ad judicium continet individuum: quoniam omne judicium eſt individuum, *l. de unoquoque ſuprà de re jud. l. in hoc judicio, ſupra famil. erciſc. c.* 1. *extrà de ſequeſtr. poſſ. & fruct.* Sed habito reſpectu ad ſervos ſiſtendos, factum illud eſt dividuum. Verùm Specul. hanc ſolutionem refellit, quia ſequeretur idem dicendum in quavis obligatione dandi decem, vel quid dividuum: ut habito reſpectu ad ſtipulationem, quæ eſt jus, contineat individuum: habito verò reſpectu ad rem, ſit dividua: Sed alia ratione non valet ſolutio Specul. quia factum ſiſtendi ſervos eſt individuum, niſi in quantum dividitur numero: ut ſtipulatio operarum, *l. in ſtipulat.* §. *oper. de verb. oblig.* Specul. ibid. num. 41. verſic.

5. Solutio. 545. Unde Specul. ibidem tranſit ad aliam conciliationem, quæ quinta eſt, dicens quod ideò in *d.* §. *ſi plurium,* pœna pro parte exigitur ope exceptionis: quia obligatio pendet ex facto alieno, ſicut & aliàs parcitur propter factum alienum, *l. ſancimus, C. de fidejuſſ.* 2. *quæſt.* 3. *can.* Paulum, itaque ſecus in facto proprio, ubi non parcitur: ut in *dict.* §. *Cato.* Sed hæc ſolutio deterior eſt priore: quia *d.* §. *ſi plurium,* loquitur de facto proprio: qui enim non modò ſe, ut in *d. l. & ſi poſt tres,* ſi quis caution. ſed etiam ſi alios ſiſtere promittit, factum proprium, & non alienum promittit, *l. quoties quis alium ſiſti, de verbor. obligat.* deinde non advertit Specul, ad text. *d.* § *cum ita, &* §. *utrum, in l. ſi is qui ducenta, de reb. dub.* ubi eadem eſt ſtipulatio, de qua in *dict.* §. *ſi plurium.* Et tamen ibi non dicitur obſtare exceptionem in parte, ſed ſimpliciter totam committi. Breviter dico quòd bimembris diſtinctio Catonis, ut in primo membro tota pœna committatur ipſo jure & in effectu: in ſecundo verò non committatur ipſo jure, nec in effectu, niſi pro parte, non eſt imperfecta ex eo quod circa primum membrum quandoque contingit obſtare exceptionem in parte, quaſi mixta quædam, ut *l.* 2. *in princip. de verbor. obligat.* & ſunt exempla in *d. l.* 2. *ad fin. & in l. ſeq. juncta gloſſ.* in verbo, *committatur,* & in *d.* §. *ſi plurium.* Cæterum de vera conciliatione *d.* §. *plurium, & d.* §. *cum ita,* ad invicem, in fin. *d.* §. *Cato.* dicemus mox poſt diſpunctas reliquas ſententias Doctorum.

6. Solutio. 546. Sexta ſolutio fuit Petri Pertinaci diſtinguentis, an ſtipulatio contineat unum factum dividuum, an plura. Et quòd *d* §. *Cato.* in fine loquitur quando unum ſolum factum dividuum eſt in obligatione, & ſic nec ipſo jure, nec ope exceptionis dividitur commiſſio pœnæ. Sed *d.* §. *plurium,* & *d.* §. *cum ita,* loquuntur, quando plura facta copulative ſunt in obligatione: quo caſu mero quidem jure tota pœna committitur defectu unius factorum, licet alia impleta ſint, ſed competit exceptio pro parte implementi. Et tenet Petr. quòd *d.* §. *cum ita,* debet intelligi & ſuppleri per *dict.* §. *ſi plurium,* ut obſtet exceptio reſpectu implementi: nec facit differentiam inter contractus & judicia.

547. Bartol. reprobat opinionem Petr. ut cum gloſſ. & antiquis ponat aliquid ſpeciale in judiciis: quia (inquit, & eſt ſeptima opinio) in contractibus, ſi in parte non obſervatur, committitur pœna in totum ſine ope exceptionis, ſive ſit unum factum dividuum, ut in *d.* §. *Cato.* ſive plura copulativè juncta, ut in *d.* §. *cum ita, & dict.* §. *utrum, l. ſi is qui, de reb. dub.* ſed quòd in judiciis mitius agitur in hoc, quòd obſtat exceptio pro qua parte paritum eſt, *d.* §. *ſi plurium.* Quod ultimum Bart. limitat procedere in iis, quæ pertinent ad ordinationem judicii: ſecus in deciſoriis, in quibus idem, quod in contractibus, *l. Celſus, in princip. ſupra de arbitr. l.* 5. §. *ſi ſortem,* in ſecundo reſp. *de verb. obligat.* 7. Solutio.

548. At Bald. Novell. reprobat diſtinctionem Bartol. tenens, (ut nuper dixi) quod ſtrictius ſervatur rigor in judiciis, etiam circa præparatoria, & ordinatoria judiciorum. Cæteri Doctores crebrius non modo dubitant, ſed apertè obſtrepunt opinioni Bart. & tamen cum eo tranſeunt, eo quòd nequeunt aliter ſeſe extricare, nec melius adferre: ut Hieronymus Butigella *dict.* §. *Cato. numer.* 146. dicens poſt longas anguſtias, placet ut non recedas ab opinione Bartol. poſtquàm communiter eam ſequuntur. Idem poſt ſimiles anguſtias facit Lancelot. Galiau. ibi, num. 80. ubi fatetur opinionem Barto. eſſe divinatoriam, ſed quia communis eſt, non recedit ab illa: & ante eum Joan. Crott. in 2. repet. *d.* §. *Cato.* rejectis opinionibus aliorum etiam præceptoris ſui, etiam ſua propria quam tenuerat in priori repet. numer. 101. Tandem in 2. repet. num. 53. in fi. incertior, quàm dudum, ait ſolutionem Bart. minùs periculoſam. Sic Hormanoct. Decus, ibi, num. 404. dicit omnes ſolutiones Doctorum periculoſas, ſed minus periculoſam opinionem Bart. & Maria. Socin. junior. poſt acrem diſputationem ultra quatuor col. tandem ita concludit num. 207. Nihil profectò dici poteſt quod ſit ex omni parte ſecurum: verumtamen poteſt fortè dici quòd illud quod ſentit Bartol. ſit minus periculoſum. At Bartol. Socin. ejus patruus in *dict.* §. *Cato. col.* 17. *num.* 28. dicit quòd opinio Petri continet magnam æquitatem: & in illam inclinat, in quam etiam inclinat Maria. Socin. num. 208. quia inquit ſecundum pulchram, & ſubſtantialem opinionem Petr. ſolùm oportet diſtinguere inter plura facta ſimul promiſſa, & inter unum per ſe.

549. Ego verò dico quòd valde cum Petr. decipiuntur: quia quòd *d.* §. *Cato, in fin.* loquitur de uno facto dividuo, exempli cauſa eſt, quia idem de pluribus factis dividuis, ut mox docebo, ſed *d.* §. *ſi plurium,* §. ſi pluriũ. bene loquitur de pluribus factis ſimul cum copula tacita, vel expreſſa promiſſis: ſed non loquitur de factis dividuis, ſed de factis individuis. Quid enim magis individuum, quàm Stichum vel Erotem ſiſtere? impoſſibile enim eſt hoc fieri, ſeu præſtari pro parte. Et ſic *d.* §. *ſi plurium,* non loquitur de factis dividuis, ſed individuis, & ſic nullo modo quadrat ad oppoſitionem, ad quod nullus adhuc gloſſ. & Doct. animadvertit: ut omittam quòd uterque Imol. in *d.* §. *Cato.* reprehendunt diſtinctionem Petr. quia eadem debuiſſet eſſe ratio in uno facto dividuo, in *d.* §. *Cato. in fi.* quæ eſt in *d.* §. *ſi plurium,* in pluribus copulativè. Et alias aliorum Doctorum rationes, quibus opinionem Petr. impugnant.

550. Octava ſolutio eſt Bald. Novell. in *d.* §. *Cato.* 8. Solutio. *num.* 13. quòd in *d.* §. *Cato.* unica erat unius facti obligatio, quæ non poteſt ſcindi, & ſic per contraventionem in parte, tota pœna cum effectu committitur, ſed in *d.* §. *ſi plurium,* erant plures obligationes: quia tot erant ſtipulationes, quot res diſtinctæ, *l. ſcire*

debemus, de verb. oblig. Et ſi una obligatio debetur, altera non, nulla obligatio ſcinditur, ſed una perfectè impletur, altera omiſſa. Et ſic æquius eſt ut reſpectu obligationis impletæ non petatur pœna: ſed tantùm reſpectu obligationis non impletæ. Et ad ſecundum contrarium, *d. §. cùm ita, & §. utrum in d. l. ſi is qui ducenta.* Reſpondet, quòd ibi pœna non incipiebat ab obligatione, ſed a mera conditione: ita quòd pluralitas factorum non erat in obligatione, ſed tantùm in conditione, quæ conditio cùm ſit una, non poteſt dividi, & ſic ibi tota pœna committitur, ſine ope exceptionis. Et hanc ſolutionem quantum ad concordiam, *d. §. ſi plurium, & §. cum ita.* Jaſ. ſibi tacito authori attribuit in *d. §. Cato. col.* 15. *num.* 39. *in fi.* Hæc opinio in effectu non differt a ſexta, niſi in conciliatione *§. ſi plurium, cum §. cum ita,* quem Petr. ait determinari per § *ſi plurium*, ut obſtet exceptio quod Bald. Novell. negat.

551. Alciatus, in *d. §. Cato. num.* 144. in parvis, & ibi Lancelo. Galiau. hanc ſolutionem reprehendunt: Primò quia quòd aliquid ſit in diſpoſitione, non debet alterare naturam conditionis, quæ non proinde minus eſt individua, quòd à diſpoſitione incipiat, quàm ſi non inciperet à diſpoſitione, nec ob id magis dividitur per legem 12. tab. prout quod eſt in diſpoſitione, non minus eſt in conditione, in ſtipulatione pœnali. Bart. in *d. §. ſi plurium*, & in *d. §. Cato.* oppo. 18. num. 8. ad fin. Secundò quia ſequeretur quòd text. in *d. §. cum ita,* in ult. reſp. non procederet, ſi præceſſiſſet conventio: quod eſt falſum, cùm ſit eadem ratio utroque caſu, ut tenent Bart. Socin. & alii, ibi. Tertiò, quia quando pura conventio præcedit ſtipulationem pœnalem, fortius ligatur promiſſor, *l. ſi ita ſtipulatus*, la grande, *de verb. oblig.* ergo non minus præcisè & ſpecificè impleri debet, & ante eos Hieronym. Butigel. *d. §. Cato. num.* 145. ita in effectu perſtringit opinionem Jaſonis.

552. Ego verò fortius reprehendo: quia ſolutio Bald. Novel. eſt directò contra text. in *d. §. cum ita, & d. §. utrum, quia in d. §. cum ita,* certum eſt quòd ſaltem in 2. reſpon. verſic. idemque, ſtipulatio incipit à præcedenti conventione, in text. ibi, *quas fieri volumus*, ergo conventio. Et iterum ibi, *Stichum, & Damam, & Erotem ſiſti, ſi quis eorum, &c.* ergo ſunt duæ ſtipulationes: una de ſiſtendo, altera ſi quis eorum ſtatus non erit. Tum idem text. ibi, *ut ſtipulationi ſatisfiat*, non dicit, ut conditioni ſatisfiat, & in *d. §. utrum*, text. apertiſſimus ibi, *quæ ut fierent comprehenſa ſunt:* ergo in obligationem præcedentem deducta ut etiam in fine text. ibi, *ſi quis autem plura in ſtipulatum deducat, &c.* Alciat. §. *Cato.* num. 144. & ibi poſt eum Lancelot. Galiaul. Jaſ. diſcipulus, col. 21. num. 79 & Hormanoct. Detus num. 401. dicunt Jaſonem ſequi, ſibique attribuere opinionem Bal. Novel. Contrarium cenſet ibi Hier. Butigel. num. 145. dicens, nec ex mente, nec ex verbis Jaſonis hoc colligi. Sed certè curſim attigi, nec digeſſit, ut queritur Salicet de his, qui ſcripta tantùm diſcurrunt, nec in eis contenta digerunt quos ſilere jubet in *l. ſi ex cautione, col. ult. C. de non num. pecu.* quia in effectu Jaſon ſequitur opinionem Bald. Novel.

9. Solutio, 553. Nona ſolutio fuit Ludov. Bolognin. in *d. §. Cato.* num. 169. ubi dicit quod *d. §. ſi plurium*, loquitur in facto dividuo dependente à facto tertii, quia actus ſiſtendi ſervos non poteſt fieri ſine perſonis eorum: ideo faciliùs promiſſori parcitur, ut in effectu pœna committatur tantùm pro parte, quia non implevit. Sed *d. §. Cato.* in fin. loquitur in facto dividuo, non dependente à poteſtate tertii: ſed à facultate ipſius promittentis: quare non parcitur ei, ſed tota pœna committitur cum effectu ob non implementum in parte. Et multùm gloriatur Bologninus quaſi omnes præ ſe ſcribentes erraverint, & malè intellexerint *d. §. Cato.* in fin. & *d. §. ſi plurium.* Sed idem Bolog. non advertit quod hæc ſua ſolutio recidit in idem cum ultima opinione gloſſ. magnæ in *dict. §. ſi plurium*, de qua ſuprà numero 542. quam idem Bolognin. eodem numero 169. reprobavit.

554. Decima ſolutio fuit Caroli Ruini, in dicto §. 10. Solutio.
Cato. col. 24. cum ſequent. ubi præ aliis omnibus veritati magis acceſſit, ſed aſſequi nequivit: & ait quod in *d. §. ſi plurium*, obſtat exceptio pro parte, quia qui promiſit ſiſtere quatuor ſervos, ſi tres ſtitit, implementum pro parte eſt apud ſtipulatorem, nec cadit repetitio, nec compenſatio cum pœna, & factum infectum fieri non poteſt, ideo ne conſequatur utrumque obſtat exceptio pro parte impleta, *l. reſcriptum, §. ſi pacto, ſuprà de pact.* Sed in *d. §. Cato.* in fin. ſi ſtipulator agit ad pœnam, quia non ratificavit in parte, poteſt, & debet quod conſequutus eſt implemento partis reſtituere, vel cum pœna compenſare, *l. in execut. §. penult. de verbor. obligat.* & ſic tota pœna committitur ex eo quod ceſſat abſurdum, de quo in *d. l. in executione, §. pro parte,* videlicet quod teneatur ſtipulator in diverſis rebus, ſcilicet partim in pœna, partim in principali ſolutione recipere: & in effectu limitat *dict. §. pro parte*, admittendo abſurdum, quando pars recepta non poteſt reſtitui, nec compenſari:

555. & ad tranſverſum contrarium *dict. §. cum ita,* adeo involutè loquitur num. 75. ut vix percipi poſſit quid ſentiat, & ait quod in *dict. §. ſi plurium*, fuit una ſtipulatio ſub una verborum conceptione: ſed in *dict. §. cùm ita,* fuerunt plures ſtipulationes, vel ſaltem plures conditiones, ſi à conditione fuit incœptum. Ideò in dict. §. *ſi plurium*, pœna non committitur in effectu, niſi pro parte, ſed dicto §. *cùm ita,* committitur in totum cum effectu, non obſtante quod ſtipulator conſequatur, & retineat implementum partis: quia in eo implemento non cadit repetitio: tum quia cùm ſunt plures ſtipulationes, conſequitur implementum ex una, & pœnam ſolidam ex defectu alterius: quod probari dicit in *l. prima, §. ult. ſuprà de penult. legat.*

556. Hanc ſolutionem nominatim reprobat Hieronymus Butigella in *d. §. Cato. num.* 145. *ad fin. de verbor. obligat.* dicens quod totum econtrà dici debuit, id eſt, quod faciliùs pœna committitur in ſolidum in *d. §. ſi plurium*, quàm in *d. §. cum ita.* Eamdem ſolutionem fuſius repræhendit Maria. Socin. Junior, in *d. §. Cato. num.* 206. quia quando ſunt plures ſtipulationes, faciliùs pœna dividi debet: & tantùm reſpectu non impletarum committi, & aliàs ſequeretur quod tota pœna pluries (videlicet pro ſingulis) committeretur, contra mentem dict. §. cùm ita. Adde quod dict. §. *cum ita*, loquitur in eodem caſu, quo dict. §. *ſi plurium.* Et quod adducit Rui. de *l.* 1. *in fin. ſuprà de penult. legat.* impertinens eſt, & ſpectat ad alium ſinuoſum Labyrinthum, quem alibi in novis intellec. extricavimus.

557. Undecimam ſolutionem refert Ruinus in dicto loco quorumdam, qui dicebant *d. §. Cato.* in fin. 11. Solutio.
debere intelligi ſecundum dict. §. *ſi plurium*, & pariter dict. §. *cùm ita*, eadem fidelia dealbari: cum omnes hi textus loquantur de pœna adjecta obligationi facti, & ſic loco intereſſe, & conſequenter non committi, niſi quatenus intereſt, & ſic ceſſare pœnam pro rata implementi: ſecus dicentes quando adjicitur dationi, ut tunc committatur in totum, etiamſi impletum ſit in parte, *l.* 5. *§. ſi ſortem, de verb. oblig.* Hanc ſolutionem reprobat Rui. num. 75. quia textus in *d. §. cum ita, in princ.* loquitur quando pœna ſubjecta eſt dationi, quo caſu ſecundum eos, & omnes in ſolidum & cum effectu committitur ſi pro parte tantum non impleatur: & tamen text. idem vult evidentius eſſe, quando ſubjicitur facto. Nos autem dicimus quod in *d. §. ſi ſortem*, alia eſt ratio, quam propter naturam dationis, nec ſpectat ad individuum.

12. Solutio. 558. Duodecima ſolutio fuit Jaſonis in *d.* §. *Cato.* num. 39. in fi. ubi dicit, quod dict. §. *ſi plurium*, clarè, & ad literam loquitur, quando quis purè promiſit plures ſervos ſiſtere ſub pœna: ſed text. in dict. §. *cum ita*, expreſsè loquitur, quando promiſit ſub conditione, ſi Stichum, Erotem & Damam non ſiſtam, promitto pœnam. Unde cum conditio ſit multùm præciſa, & debeat impleri in forma ſpecifica, *lege qui hæredi, & lege Mævius, de condition. & demonſtration.* Præterea conditio dicitur individua, *lege, cui fundus, de condition. & demonſtration.* ſi ſiſtat omnes præter unum, incidit in pœnam in totum, & quod ita loquitur textus *in dict.* §. *cum ita*. Et dicit hanc veram ſolutionem non cavillando hæc jura, prout ſecundùm eum Bartolus cavillatur, & credit iſtam eſſe meram veritatem: cum ſit merè contra dictum §. *cum ita*, & contra dict. §. utrum.

559. Et hanc ſolutionem Jaſonis refert Joannes Crottus in ſecunda repetitione dict. §. *Cato.* num. 54. ubi eam reprobat tanquam divinatoriam, quoniam in dict. §. *ſi plurium*, non ponitur modus per quem ſtipulatio fuerit concepta, & poteſt intelligi in caſu, in quo pœna ſub conditione fuit promiſſa. Tum ſi dicatur, promitto ſiſtere ſervos ſub pœna centum, hæc pœna tacitè ſub conditione promiſſa cenſetur, cum non debeatur, niſi contra factum ſit. Iſtud innuunt verba Bartoli in octaua oppoſitione dict. §. *Cato.* hæc Joan. Crottus. Ego verò dico hanc reprehenſionem eſſe erroneam. Quod enim Crottus ait intellectum Jaſo. ad dict. §. *ſi plurium*, eſſe divinatorium, falſum eſt, quia non ſolum frequentior praxis, & materia ſubjecta prætoriæ cautionis judicio ſiſti, de qua loquitur dictus §. *ſi plurium*, eſt, ut incipiat à diſpoſitione, ſeu promiſſione ſiſtendi: ſed etiam verba text. hoc indicant. Et ſic intellectus Jaſo. in hoc (qui etiam eſt concors intellectus omnium gloſſ.) verus eſt, & genuinus, tantum abeſt ut ſit divinatorius. Sed graviter errat Jaſon dicendo quod in dict. §. *cum ita*, ſtipulatio pœnalis incipiat a præcedenti conditione tantum: hoc enim falſum eſt contra illum text. ut clarè demonſtravimus ſuprà eodem numero 552. Hæc enim opinio in effectu recidit partim in opinionem Petri, partim in opinionem Bald. Novell. ut tetigi ſuprà eodem numero 550. & eiſdem rationibus reprobatur: non repeto. Sed Joannes Crottus in repetitione prima dict. §. *Cato.* num. 100. cum ſequenti, reprobatis deceſſorum etiam præceptoris ſui opinionibus,

13. Solutio. 560. Viſus eſt ſibi novam, (quæ decima tertia eſſet) ſolutionem adferre: dicens numer. 101. verſic. ego autem credo, quòd in *dict.* §. *ſi plurium*, ideò pœna pro parte tantum in effectu committitur, quia una erat ſtipulatio, cum ſervi ſiſtendi non fuiſſent expreſſi, & ponderat text. in *dict.* §. *ſi plurium*, ibi, *una ſtipulatione*: ſed quod in *dict.* §. *cum ita*, plures erant ſtipulationes, quia nomina ſervorum, qui ſiſtendi erant, fuerant expreſſa, *l. ſcire debemus, de verbor. obligat.* Ideo ſi pro parte contrà fiat, pœna integra committitur, addens quod quando ſpecialiter exprimuntur ſervi ſiſtendi, & ſi non ſiſtantur, pœna promittitur, videtur ſtipulator propter iſtam ſpecificam expreſſionem velle quod ſinguli ſiſtantur, & cujuſvis defectu pœna integra committatur. Secus quando non fuit facta ſpecifica expreſſio, ex qua magis enixa voluntas oſtenditur, quàm ex expreſſione in genere, argum. *l. ult.* §. *omnem, C. de adminiſtration. tutor. & gloſſ. in cap. inquiſitores, de hæreti. in 6.* Verum hæc ſolutio non eſt aliud quàm explicatio obſcuræ illius ſolutionis Cato. Rui. ſuprà num. 554. quàm ſuprà reprobavimus, & idem Joan. Crot. in ſecunda repe. num. 53. non perſiſtit in ea, ſed eam cum cæteris omnibus reprobat, tranſiens cum opinione Bart. non quòd vera ſit, ſed quòd minus periculoſa, ut tetigi ſuprà eod. numer. 548.

561. Decima quarta ſolutio eſt And. Alciat. in *d.* 14. Solutio.
§. *Cato.* num. 145. in parvis, quòd in *d.* §. *ſi plurium*, ſtipulatio non erat concepta copulativè, ut in text. ibi, *una ſtipulatione*: aliàs adjecta copula non fuiſſet una ſtipulatio, *ſed plures l. ſcire debemus, de verb. obligat.* Sed in *d.* §. *cum ita*, promiſſor promiſit ſiſtere Stichum, & Damam, & Erotem copulativè: & natura copulæ eſt, ut requirat concurſum omnium copulatorum, *l. ſi hæredi plures, de condition. inſtit.* & ſic ſi omnes ſtati ſint dempto uno, tota pœna committitur abſque ope exceptionis: quia ad finem vitandi pœnam, requiritur concurſus utriuſque copulati *d.* §. *cum ita*, quia proprietas verborum hoc inducit, ad quam præſumuntur partes in dubio accommodare intentionem ſuam, *l. non aliter, de legat.* 3.

562. Sed hæc ſolutio ſophiſtica eſt: quia in *d.* §. Pūctus pro copula.
ſi plurium, neceſſe eſt promiſſionem ſiſtendi factam de ſervis, vel hominibus certis per ſe, vel per relationem ad aliud certum, & ſic dato quòd non fuiſſet expreſſa copula, tamen punctus eſt loco copulæ, text. *in l. triplici, de verbor. ſignif. in l. Paulus, §. Imperatores,* ibi. *Germano, Silvano*: (ſunt enim duo viri) *infrà de legat.* Bart. in *l. cum duobus* §. *in coëunda, ſuprà pro ſoc.* Joan. Imol. *l. Divus Adrianus*, col. 1. & 2. *de re judica.* Alex. in *l. pretia rerum, ad leg. Falcid.* Hanc etiam ſolutionem refellunt Hormanoc. Detus *in d.* §. *Cato.* num. 402. cum ſeq. & Maria. Soci. Junior, num. 204. ubi alias quoque rationes contra Alciatum adducit.

563. Quid dicendum? Certè non eſt mirum, ſi nullus adhuc hæc jura conciliare potuerit, cùm nemo ea rectè intellexerit. Retento enim erroneo intellectu in uno, nihil poteſt validè ſuperædificari, cum ſit error in fundamento, quantominus retento erroneo intellectu in ſingulis textibus. Ut enim prius purgandum eſt ulcus, quàm adhibenda medela: ita prius inveniendus eſt verus intellectus, quàm inquirendæ, & fabricandæ conciliationes. Vera eſt enim proteſtatio Juſtiniani in *l.* 1. *&* 2. *de vete. jur. enuc.* nullum eſſe in juribus noſtris contrarium; ſed ita ſi rectè intelligantur, ut novè docuimus in tract. de [illegible]. Atqui in ſingulis horum jurium gloſſ. & Doctor. aduſque falſum intriverunt, & retinuerunt ſenſum, & intellectum. Quid ergo mirum ſi nunquam ea invicem concordare potuerunt?

564. Quantum ad *d.* §. *Cato* in fine, omnes aduſque intelligunt ſenſum eſſe, quod promiſſor facti dividui ſub pœna, quamvis partem debiti principalis etiam majorem cum effectu impleverit: tamen incidit in totam pœnam cum effectu qui eſt primus horum falſorum intellectuum: nunquam enim text. hoc cogitavit, ſed tantùm in illis verbis videlicet, *quamvis ipſe dominus pro parte habere non poteſt*, obiter indicare voluit in his dividuis ſolutionem particularem non eſſe admittendam à principali debitore, quamvis ſtipulator teneatur eam admittere ab ejus hæredibus pro eorum partibus. Hoc tantum vult incidens illa clauſula ultima *d.* §. *Cato*, & non aliud. Profer exemplum practicum ex eo text. in rem præſentem adductum, oculis, & palpationi manuali ſubjectum. Quidam promiſit ampliùs non agere ad mille prætenſa ſub pœna centum, & ponamus expreſsè vel tacitè actum electionem eſſe promiſſoris non agere, vel pœnam ſolvere (qui eſt proprius, & directus caſus *d.* §. *Cato*) moritur promiſſor, relictis duobus hæredibus, certum eſt quod ſi unus litem reſumat, vel de novo agat, pro media videlicet ad quingenta, offerendo non deducere, ſed ſtatim ſolvere mediam partem pœnæ, ſcilicet quinquaginta, quod poteſt etiam invito adverſario, nec tenetur integram pœnam offerre, ſed tantum pro parte ſua, qua agit, & cohæres, qui non agit, non tenetur in aliquo, etiam ipſo jure, text. *d.* §. *Cato, verſic. & ſi de eo.* Quid ergo ſi promiſſor ipſe ſuperſtes agit contra ſtipulatorem ad

(Margin notes: Verus ſenſus §. Cato. — Vera ſpecies furtis)

quingenta, & offert quinquaginta pro pœna, an poſſit invito reo? Videtur quod ſic, ut idem poſſit duplici ratione: prima, quia ex hypotheſi expreſsè vel tacitè actum fuit electionem eſſe promiſſoris evitare pœnam, abſtinendo ab agendo, vel agere ſolvendo pœnam, ergo ſufficit eum ſolvere pœnam quatenus agit. Secunda, quia deciſio textualis eſt alterum hæredum promiſſoris hoc poſſe facere d. verſi. at ſi de eo. ergo multo fortiùs hoc poteſt principalis ſuperſtes, qui ad minùs eſt ejuſdem juris, & poteſtatis, *l. haredem ejuſdem, de reg. jur.* nec potuit plus juris in hæredem transferre, quam ipſe habuit, *l. nemo plus, de reg. jur.*

565. Sed his non obſtantibus text. *d.* §. *Cato, in ult. clauſula*, contrarium reſpondet, videlicet dominum circa hoc non idem poſſe, quod unus hæredum ejus. Ratio decidendi eſt, licet text. non exprimat, ſed ſatis ex aliis textibus colligitur) quòd ab eodem debitore non admittitur particularis ſolutio, etiam in dividuis: ut latè diſſeruimus ſuprà part. 2.

Contra omnes.

qu. 1. Non eſt ergo verum quod omnes putant dominum cadere in totam pœnam petendo mediam, vel etiam quamlibet partem, ac ſi totum peteret, hoc text. non dicit, nec unquam cogitavit, nec ullus alius text. in jure, ut valde mirandum ſit quonam œſtro perciti Doctores adeò tranſverſum acti ſint, ut verba ultima dict. §. *Cato*, ibi, *dominus pro parte ratum habere non poteſt*, diſtorſerint, id eſt, ſi contrà faciat in parte, cadit in totam pœnam, ſuperſcribendo etiam hanc epitomen, ut Bartol. & omnes faciunt, videlicet, *In facto dividuo pro parte contrà facientis tantummodò, ſed adverſus promiſſorem in ſolidum.*

566. Atqui in contrarium ſic epilogandum erat, *In facto dividuo pro parte haredis contra facientis tantum pœna committitur, & dato quòd unus haredum contravenire poſſit pro parte ſua, offerendo pœnam pro parte ſua tantum: tamen dominus ipſe hoc poteſt pro parte* h. d. Clauſula enim ultima dict. §. & illa antitheſis ponitur ad differentiam hæredum, & refertur ad id quod dicitur de uno ſolo è pluribus hæredibus principali, videlicet ad facultatem, quam habent ſinguli hærednm pro partibus ſuis, quam non h.bet dominus in illis partibus: nec tamen ob id mutatur conditio obligationis in hæredibus, *l. 2. §. ex his de verbor. oblig. l. pratoria, §. incertam, de prator. ſtipulat.* quia ſi unicus hæres, idem in eo quod in domino, & quando ſunt plures hæredes, idem in ſingulis reſpectu portionum eorum: quod in domino.

Vera antitheſis.

567. Hoc ſolum differentiæ eſt quod obligatio dividua in uno ſive principali, ſive hærede, non eſt diviſa, ſed unita, nec invito creditore admittitur particularis ſolutio ab eodem: ſed in pluribus eſt actu diviſa, & ſic ut ſinguli ex parte creditoris partes ſuas, & non plus petere poſſunt: ita ſinguli ex parte debitoris partes ſuas offerre poſſunt. Hoc tantum intendit *d.* §. *Cato*, in fi. Pluribus quàm volebam verbis hæc inculcavi: ſed multo paucioribus præ his qui doctrinam hactenus conturbarunt.

Intellect. §. ſi plurium.

568. Quod autem ad *d.* §. *ſi plurium*, non loquitur de facto dividuo, ſed de individuo: nihil enim magis individuum, quàm certum hominem judicio ſiſtere, vel etiam quandoque extrà judicium, puta ut recognoſcatur, vel operas præſtet; & quemadmodum obligatio plurium operarum dividua eſt numero licet ſingulæ obligationes ſunt individuæ, *l. in ſtipulationibus, §. operarum, de verbor. obligat.* ita dicendum in *d.* §. *ſi plurium, & in d. §. cum ita, & d. §. utrum, in l. ſi is qui, de reb. dub.* & ſic nihil habent commune cum reſponſo 2. & clauſulis ultimis *d.* §. *Cato*, ut perperàm & flagitioſè confinxerint inter hæc jura ἀντινομίαι.

Vera conciliatio.

569. Nunc ulcere veteri purgato, pro vera, & æquabili conciliatione dictorum jurium, aſſumo generalem illam regulam velut clavem, non poſſe quem principale & pœnam ſimul conſequi: ſed altero contentum eſſe debere, de qua ſupra parte 1. num. 55. hæc locum habet in *d.* §. *Cato*, ut etiam text. probat, verſic. *at ſi de eo*, ibi, *qui adverſus ea fecerit*, & ad finem ibi, *ſolus aget à quo fuerit petitum*: intelligitur enim cum effectu: quia ſi vi pacti repellit actorem, non debet ab eo conſequi pœnam: quia actor repulſus, non dicitur cum effectu egiſſe. Ita etiam intelligitur *d.* §. *ſi plurium*. Aut enim actor ſtationem quorumdam ſervorum admittit, quia ſibi utilis eſt, & ea utitur: & tunc non poteſt petere pœnam, niſi pro rata eorum, qui ſtati non ſunt. Aut verò non admittit ſtationem eorum, qui ſiſtuntur, puta inutilem futuram non ſtatis aliis, vel etiam uno deficiente, ut frequenter uſuvenit in inquiſitione furtorum, vel criminum, quæ convinci non poſſunt, niſi per eum qui deeſt, & tunc in totum pœna committitur. Ita etiam intelliguntur *dd.* §§. *cùm ita, & d. §. utrum*, nec iſtud eſt divinare: ſed jura juribus, necnon praxi, commodis & uſibus hominum applicare, ut ad rectam conciliationem leges ipſæ faciendum docent, & jubent, *l. 1. & 2. C. de veter. jur. enucle.* Ita etiam loquitur, & intelligitur text. in *l. in executione, §. penult.* (ubi gloſſ. Paul. & omnes ferè ita illum text. intelligunt) *de verbor. obligat.* & ſic tantùm abeſt ut dicta jura diſſideant in aliquo, ut omnino concordent, tametſi in diverſis caſibus loquantur, videlicet §. *Cato. & §. penult. in d. l. in executione, in dividuis, at d. §. ſi plurium, & §. cùm ita*, utrum in individuis.

570. Rurſus probo per text. in *l. ſi eum, §. qui injuriarum, in d. tit. ſi quis caution.* qui loquitur in eadem ſtipulatione judicio ſiſti, & tamen decidit quòd pœna non committitur, imò pœna jam commiſſa reſolvitur, ſi non interſit, vel intereſſe deſinat judicio ſiſti: Ergo quatenus non intereſt (ut reſpectu eorum qui utiliter ſtati ſunt) pœna non committitur, vel ſaltem obſtat exceptio etiam in individuis, text. in *l. 2. in fi. & l. 3.* juncta gl. in verb. *committatur, de verb. oblig.* prout in *d. ſi §. plurium*, & in *d. §. qui injuriarum*, facta ſunt individua, quamvis unum factum ſit in *d. §. qui injuriarum*, ſed plura in *d. §. ſi plurium*, & *dict. §. cum ita, & §. utrum.*

571. Nec obſtat ſi quis exercitatus in praxi dicat contingere poſſe caſum neutrum, vel medium in dictis duobus membris noſtræ diſtinctionis non enumeratum, puta ſi is qui promiſit ſiſtere quatuor, ſtitit tres, & actor admiſit, quia fecit eos interrogari, vel in jure procedere: fuit ſed poſteà apparuit hoc inutile, & totum dependere à quarto qui fuit ſtatus: An æquum ſit dicere promiſſorem liberatum iri ſolvendo quartam partem pœnæ? Reſpondeo primò hanc quæſtionem non ſpectare ad ſolutionem noſtram, & conciliationem dictorum jurium, quæ (quicquid ſit de hac quæſtione) ſates clarè conciliata manent. Sed hæc quæſtio tantùm ſpectat ad particularem interpretationem *d.* §. *ſi plurium*. Secundò hanc incidentem quæſtionem πρότερον ſolvendo dico pendere à circumſtantiis facti. Si enim negotium, & cura ſiſtendi non ſpectabat ad promiſſorem, qui rogatus hoc officii bona fide præbuit, puta quatuor vocatis, & comparentibus in jus, quum indicto inſtitio, vel dilatione data abituri eſſent data cautione ſe tali die ſiſtendi, Titius forte rogatus promiſit pro eis ſub pœna: certè cum aliàs negotium ad eum non ſpectet, ſi curavit tres ſiſti, ſed de quarto non potuit, vel ſine dolo neglexit, non tenetur niſi ad quartam partem pœnæ, ſive exitus negotii principalis pendebat à comparitione quarti, ſive non, ex quo negotium illud non pertinebat Titio, qui non fuit in dolo, nec aliam culpam præter omiſſionem quarti commiſit.

572. Secus ſi negotium ſpectabat ad Titium, ut in publicano: cujus familia furtum fecit, vel damnum

dedit, qui tenetur illam exhibere, *l. 1. in fi. cum ſeq. l. quanta audacia, ſupra de publican.* Si enim quatuor miniſtri, quorum opera utebatur, comprehenſi ſint, vel in jus adducti, deinde relaxati, vel pendente dilatione, redditi publicano promittenti eos tali die ſiſtere ſub pœna, ſi omnes ſtitit dempto illo, qui furtum fecerat, vel per cujus præſentiam, vel torturam furtum detegi poterat, tenetur ad totam pœnam, etiamſi de alia culpa publicani non apparet. Nec obſtat quòd actor uſus eſt exhibitione trium, quia non eſt uſus cum effectu, propter defectum quarti, à quo tota quæſtio pendebat, & ſic promiſſor hoc caſu ſtatione trium non juvit actorem, nec judicem, ſed magis utrumque oneravit, & impedivit, & ſic exceptio doli, de qua in *d. §. ſi plurium*, ei non competit, ſed in eum retorquetur: quia etiam ſine dicta cautione tenebatur nomine proprio in ſolidum in defectum exhibendi, non ergo vitabit in aliquo pœnam promiſſam, & nihilominus contra eum lis in principali marte ſuo currit: Idem in ſimilibus.

§ ſi ſortem verus ſenſus, & conciliatio.

573. Prædictis, & dictæ regulæ de utroque non exigendo non obſtat §. *ſi ſortem ad l. 5. de verbor. obligat.* quam omnes ad nos uſque perperàm intellexerunt, malè nunc ſimilia, nunc diſſimilia faciendo ambo reſponſa d. §. & ad invicem cæteriſque juribus contraria relinquendo. Veritas eſt quòd in reſponſo utrumque exigitur, non in 2. & in hoc diametraliter differunt: ſed in hoc conveniunt, quod utroque caſu tota pœna exigitur, & in communi & generica ratione decidendi, quòd aliàs (videlicet niſi tota pœna cum effectu committeretur) fieret injuria ſtipulatori, ut patet in §. reſponſo, in quo licet actor nihilominus exigat integram ſortem principalem: tamen pœna uſuram legitimam, vel intereſſe caſuale, aut aliam juſtam compenſationem reſpicit. In ſecundo verò reſponſo ſtipulator non minùs litibus & ſumptibus involvitur per unum hæredum laudo contravenientem, quàm per omnes, & qui parent, non hoc faciunt metu laudi, quia pœnam pro ſua parte ſolvit, & liberas ædes à compromiſſo habent: & ſic non ceſſant à lite, niſi diffiſentia juris: quod non eſt parere ſententiæ arbitri, ſed aliter negotium ſuum agere: ut novè docuimus ſupra parte 1. num. 88.

Novus intellectus l. ſi quis rem de arbitr.

574. Et ſic male Bart. & omnes aduſque intellexerunt, *l. ſi quis rem, ſupra de recept. arbitr.* quaſi ibi pœna petatur cum principali, quod falſum eſt: quamvis gloſſ. Accurſ. Alber. Bald. & omnes ita teneant in *d. l. ſi quis rem*, facientes limitationem ad præfatam regulam, de qua ſuprà num. 569. quando pœna apponitur loco contemptus. Bart. *l. ſi inſulam, col. 4.* & ibi Ang. Rapha. Cuma. Paul. uterque Imol. Jaſon, num. 20. Franc. Ripa. num. 80. & omnes, *de verb. oblig.* & Alciat. in *l. ubi pactum, gloſſ. ult. C. de tranſact. & lib. 1.* Parergōn c. 2. & *d. §. Cato. num. 39.* in parvis, ubi etiam omnes ubique hoc tenent. Sed nimis ſupinè errant, & doctrinam confundunt, quia victore petente & exigente pœnam compromiſſi, licitum eſt victo non parenti, litem per arbitrum deciſam apud judices inſtituere, vel inchoatam ſuo ordine peragere, ut priùs, nonobſtante compromiſſo, & ſic victus, non ſolvit utrumque videlicet pœnam & obedientiam laudi: ſed offerendo pœnam, liber eſt à compromiſſo, & laudo, nec victor habet utrumque, quia recipiendo pœnam, non poteſt ſe juvare compromiſſo vel laudo, nec ullum commodum inde referre: imò idem etiamſi non receperit pœnam, ſed ea oblata ſit, tantùm abeſt ut poſſit cogere victum (etiam inobedientem) ad utrumque.

575. Miror tantum lethargum irrepſiſſe, ut non meminerint quid ſit res, quid principale: ſunt enim idem ſecundum omnes, ſed juxta not. in *l. tranſactionis & in l. cauſas, C. de tranſact.* aliud res, aliud inſtantia; & circa inſtantiam, aliud inſtantia judicii, aliud inſtantia arbitri. Sunt ergo tria præter pœnam, videlicet res, inſtantia judicii, & inſtantia cum laudo arbitri. Nimio ergo veterno laborarunt, qui in d. *l. ſi quis rem putarunt* victorem à non parente laudo conſequi utrumque, videlicet principale & pœnam, ſi pro principali intellexerunt rem ipſam controverſam: puta fundum vel mille: ut ſupra parte 1. num. 57. num. 82. Pariter erravunt, qui pro principali intellexerunt inſtantiam judicialem, quia victor petendo pœnam non evitat, ſed reincidit in illam inſtantiam, text. dict. *l. ſi quis rem, in fin.* Cæterum pro principali intelligendo inſtantiam, vel laudum arbitri, jam mera inſania foret dicere, quòd victor exigendo pœnam, cogat etiam victum ſtare inſtantiæ, & laudo arbitri.

576. Veritas eſt quod in omni diſpoſitione principale eſt id quod principaliter intenditur, & in cujus defectum pœna promittitur: & ſic in compromiſſo principale non eſt res controverſa, nec inſtantia judicii, ſed inſtantia & laudum arbitri, videlicet non adire judicem, ſed ſtare notioni & laudo arbitri, hoc ipſum eſt res, ſeu principale quo de agitur, atqui victor non utrumque conſequitur, ſed alterum tantùm. Igitur malè intellexerunt d. *l. ſi quis rem*, quæ oppoſitum decidit, nempe quod petendo pœnam licet eam ſolventi ſpernere inſtantiam & judicium arbitri, & proſequi vel de novo inſtituere litem coram judice ordinario.

577. Et inſuper dict. *l. ſi quis rem*, (quicquid omnes aduſque dixerint) non vult quod pœna adjecta loco contemptus peti poſſit cum principali: ſed tantùm vult alterum peti poſſe. Fateor jura velle quod pœna ſit appoſita loco contemptus, tunc poteſt peti non obſtante quod non interſit paritum, vel contemptum eſſe vel non, *l. cum pœna ſupra de recept. arbitr.* quæ debet ita intelligi, videlicet quamvis actor non probet ſe damnificatum propter contemptum inſtantiæ, vel ſententiæ arbitri, vel etiam dato quod reus probet non interfuiſſe actoris vincere, vel vinci, vel deſiiſſe intereſſe, ut multis caſibus contingere poteſt: & hoc quando de certa pœna conventum eſt: ut in *d. l. cum pœna*, ſecus quando promiſſum eſt intereſſe, quia hoc ſufficit ut valeat compromiſſum, *l. non autem ſupra de recept. arbitr.* ſed tunc propter contemptum non agetur, niſi interſi, & quatenùs intereſt. l. cum pœna, de arbitr.

578. Verùm (quicquid omnes aduſque dixerint) nullo jure cavetur, quod ubi pœna apponitur loco contemptus, poſſit utrumque peti: imò oppoſitum clarè cavetur in *d. l. ſi quis rem*, & in toto jure non ſunt niſi duo caſus, in quibus utrumque petitur: videlicet quando eſt appoſita clauſula, rato manente pacto, ut in *l. pen. ſuprà de tranſact.* & in *l. cum proponas, C. de tranſact.* quod uſu receptum eſt, & alter caſus in *l. ſi quis major, C. de tranſact.* qui meritò non eſt receptus in uſu, nec apud nos practicatur. l. ubi pacti, C. de tranſact.

579. Non obſtat *l. ubi pactum, C. de tranſact.* quam circa hoc malè vulgo intelligunt: quia exigere pœnam, & repetere quæ contemplatione tranſactionis, cui contravenitur, data ſunt, non eſt exigere rem & pœnam: ſed eſt pœnam tantum exigere, & reliquum dimittere in ſuo priori ſtatu, imo principali ipſi (nempe commodo tranſactionis) renunciare, & redire ad priorem ſtatum.

580. Non obſtat primum reſponſum *dict. § ſi ſortem, & l. in executione, §. penult. de verbor. obligat.* quia ibi, & in juribus ſimilibus ſors debita, vel fundus, non eſt principale reſpectu pœnæ, quia pœna illa non promittitur, nec debetur loco ſortis, vel fundi, ſed loco uſuræ legitimæ, vel intereſſe caſualis, aut alterius juſti lucri ceſſantis, vel damni incurſi, cujus compenſationem reſpicit, & non compenſationem ſortis, vel fundi; aliam enim habet ſortem qui cum

compenſatur, ut dixi *in tract. commerc. & uſurar. qu.* 74. & ſic nec his quidem caſibus utrumque ſimul petitur: quia petendo dictam pœnam neceſſario remittit omnem uſuram, vel intereſſe, lucrum, vel damnum, cujus contemplatione pœna promiſſa erat.

581. Redeundo ad rem dicimus nullam in his juribus (rectè, ut nunc à nobis explicatis) eſſe difficultatem & data paritate terminorum nullam eſſe in judicialibus, & extrajudicialibus, præparatoriis, vel deciſoriis differentiam, prout nec inter obligationem defendendi conventionalem, puta ex empto, vel judicialem, aut prætoriam ut judicatum ſolvi, nove docuimus in quæſtione præcedenti. Hic occurrit alter incidens Labyrinthus ſuper intellect. *c. ſuam, extra de pœnis*, in quo Franc. Ripa, *d. §. Cato, num.* 67. cum ſequent. octo varios intellectus numerat, & novum ſuum addit. Alii aliter ſurſum vorſum volvunt, & revolvunt, ſed quia hujus incidentis diſpunctio, & reſolutio magis ſpectat ad tractat. noſtrum commerc. & uſurar. vel ad priorem Labyrinthum, de eo quod intereſt, & plura alia incidentia, quæ hic Doctores intriverunt, brevitatis cauſa prætermittere cogor: quæ etiam ex prædictis & ſequentibus abſque propria diſpunctione dilui poſſunt. Tertiam principalem hujus Operis partem, totiuſque materiæ reſolutionem (ad quam feſtinandum eſt) aſſumo.

EPITOME TERTIÆ PARTIS PRINCIPALIS

Tractatus Dividui & Individui.

1. Definitio & diviſio obligationum.
2. Diviſio l. 5. de verbor. obligat. juriſdictionem reſpicit: & impertinens eſt ad hunc tractatum.
3. Differentia obligationis primitivæ & ſecundariæ.
4. Quæ in varia membra ſubdividuntur.
5. Multum refert hæredem teneri ſecundaria obligatione ex defuncti, vel proprio facto. 114. 173.
6. QUÆST. I. Quid ſit obligationem eſſe dividuam, vel individuam: & vera nota. 34.
7. Prima clavis, aliud obligationem eſſe dividuam, vel diviſam, individuam vel non diviſam.
8. Diſtingui debent habitus & potentia ab actu. 13. 37.
9. Dividuum ſonat potentiam, individuum verò privationem.
10. Solutio particularis etiam in ſummis non admittitur, niſi poſt obligationem diviſam.
11. Secunda clavis, aliud plures teneri in ſolidum: aliud obligationem eſſe individuam. 13.
12. Qualitas individuitatis realis eſt, correorum verò perſonalis.
14. Officium dividuæ obligationis non eſt poſſe particulariter ſolvere: ſed quòd præſtatio partis liberationem adfert in parte, & quod dividitur inter debitoris hæredes. 15. 16.
17. Dividuum vel individuum eſt parte debitoris.
18. Quicquid eſt dividuum ex parte debitoris, eſt dividuum ex parte actoris, non contra. 19.
20. Termini legibus uſitati.
21. Aliud alio magis dividum vel individuum.
22. Quarta clavis aliud individuitas, aliud incongruitas.
23. Individuitas impropriè ſumpta multiplex, & pluſquàm decuplex.
24. Incongruitas ſolutionis verſatur præcipuè circa particularem, non difformem ſolutionem.
25. Cur pignus non luitur pro parte. 27. 30.
26. Hypothecæ conſtitutio, & luitio dividua eſt, ſed non dividitur à lege 12. tab. 29.
28. Manet indiviſa activè & paſſivè.
29. Non obſtante pacto, vel conſenſu unius hæredum creditoris.
31. Pignoris luitio individua ſecundum quid.
32. Idem de ratificatione, quæ non dividitur invito adverſario.
33. Conditio dividua eſt, ſed lex eam non dividit. 119.
35. Rejiciuntur diviſiones Doctorum de dividuis & individuis, uſque ad num. 46.
36. Et fallentia Bart. & modi per eum dati notitiæ Dividui & Individui. 44. 45.
38. Bald. nunquam auſus eſt hanc materiam attingere.
43. Res animatæ, dividuæ vel individuæ.
44. Punctus Mathematicus eſt mera imaginatio.
46. Individua pro diviſo dicuntur in jure, individua naturaliter. 56.
47. Cur uſusfructus dividuus, & uſus individuus. 48.
49. Dominium dividuum eſt, niſi ſit de re individua.
50. Diviſio phyſica, doctrinalis, civilis.
51. Civilis diviſio eſt, quæ utiliter & commercialiter fieri poteſt.
52. Omne dividuum pro diviſo fortius dividuum eſt pro indiviſo: omne individuum pro indiviſo fortius pro diviſo.
53. Unicus modus cognoſcendi dividuum & individuum.
54. Intellect. l. Stipulationes non dividuntur, de verbor. obligat. 55.
57. Diviſio 1. individuitatis neceſſaria, naturalis, accidentalis.
58. Individuitas naturalis dividitur ex parte creditoris, & ejus hæredum.
59. Accidentalis eſt in re ſui natura dividua, ſed adjecta circunſtantia individua.
60. Quicquid contractu dividuum, poteſt expreſſo pacto dividuum fieri obligatione & ſolutione.
61. Multum refert an quis promiſerit tanquam artifex, vel ut quilibet. 71.
62. Prior obligatio perſonalis eſt, & ad metas artificii limitata, & ad concurſum ſocii: ſi duo artifices ſimpliciter promiſerunt facere. 71. 63.
63. Refert plures teneri ſolidum ex natura rei, &

& inſuper ut correos.

65. Sed obligatio, qua unus, vel duo non ut artifices promittunt facere domum, realis eſt.

66. Authent. hoc ita, C. de duobus reis non habet locum, niſi in mere dividuis. 165. 167.

67. Antinomia l. martius, locat. & l. & ideo. de verbor. obligat. ſolutiones vii. gloſſ. & Doctor. reprobatur. 68. 69. & 70.

71. Vera conciliatio.

72. Intellect. §. 1. in l. tenetur, de act. empt.

73. Non valet argumentum à verbis ennunciativis legis.

74. Verba conditionalia non diſponunt, etiamſi dependeant à facto promittentis.

75. Diviſio ſecunda individuitatis, non per ſpecies, ſed per officia.

76. Non dicitur pars domus facta, priuſquam perfecta ſit.

77. Aliud opera vel fabrica, aliud opus, vel domus.

78. Unus caſus individuæ ſolutionis.

79. Quicquid individuum contractu, eſt individuum per omnes gradus, & quicquid dividuum ſolutione, dividuum per omnes gradus, non contra.

Negatio potentiùs deſtruit, quàm affirmatio affirmet.

80. Tria in individuitate conſideranda.

81. Omnis individuitas modificationes recipit.

82. Hæres per inventarium tenetur in ſolidum ad ſervitutem, ſed non totaliter. 91.

83. Si non poteſt dari major, dabitur minor ſervitus.

84. Duodecim modificationes individuitatis. 87. uſque ad num. 93.

85. Servitutes an ſit in bonis vel extra bona.

86. Diviſionem recipiunt pro modo fundi oneris, & commodi, & veniunt etiam per ſe in judicium familiæ erciſcundæ, vel communi dividundo.

87. Servitus debet exequi minore damno fundi ſervientis, & electio loci, debitoris eſt.

89. Correi etiam ex cauſa lucrativa ſemper invicem habent recurſum contra omnes.

90. Aliud teneri in totum vel totaliter. 104. 107. 109.

92. Ad injuſtum vel impoſſibile nulla obligatio.

93. Sed alter artificum ſi nolit juvare, ad implendum, tenetur.

94. Intellect. & praxis §. ex his in l. 2. de verbor. obligat.

95. In individuis unus hæredum, per quem non ſtat: non poteſt ſolus conſtitui in mora. 99. 109.

96. In quibus ſententia contra jus aliis non nocet.

97. Intellect. §. an ea. in l. hæredes, fam. erciſc. 101.

100. Unus hæredum cui obvenit fundus ſervitutus, tenetur & cogi poteſt in ſolidum ſervitutem imponere.

101. Unus dominorum poteſt de facto imponere, & valet ſi alii tenentur ratificare.

102. Individuitas neceſſaria & naturalis non differunt in debitoribus. 104. 107. 108. & 109.

103. §. Ex his in l. 2. de verbor. obligat. & §. penult. l. 11. de legat. 3. ſymboliſant.

105. Pauperior hæredum poteſt petere, ut ditior priùs conveniatur.

107. Refert inter individua, quæ poſſunt fieri per unum hæredum, vel non niſi per omnes ſimul. 108.

111. In individuis unus poteſt in totum agere.

112. Decem claves.

113. Reprobatur differentia inter obligationes bonæ fidei, & ſtricti juris, & judiciales, prætorias, & extrajudiciales.

114. Aliud plures teneri ex contractu proprio, vel ut hæredes. 115.

115. Obligatio in partes contracta præſumitur, non in ſolidum. 278.

116. Obligatio correorum una eſt re.

117. Aliud eſt obligationem vel debitum multiplicari.

118. Non refert an plures ſint obligati ex teſtamento, vel contractu.

120. Inter plures obligatos in ſolidum in individuis, contraventio unius ſibi tantùm, non alteri nocet. 151.

121. Niſi ſint correi, quia tunc ſinguli etiam ad pœnam obligantur in ſolidum, ſed una ſolutio ſufficiet.

122. Antinomia. l. moral. §. penult. & l. pen. de duobus reis.

113. Omnes ſolutiones reprobantur. 124.

125. Intellect. novus §. ſi duo rei. l. mora, de uſuris.

126. Factum correi nocet conſorti ad conſervandam, non augendam obligationem.

127. Niſi quoad acceſſiones conventas.

129. Nunciatio novi operis eſt in rem.

130. Nec unus hæredum cohæredem obligat.

131. Niſi præcedente obligatione conventa.

132. Verus & novus intellect. l. penult. de oper. no. nunciat. 133. 135. & 136.

Duplex reſtitutio operis: quædam proviſoria, quædam diffinitiva.

133. Proviſio ceſſat quando principale mox definiri poteſt.

134. Nunciatio novi operis ſpernitur, quando notorie conſtat de non jure nunciantis.

136. Lite conteſtata pœnalis proviſio tranſit in hæredem.

137. Pœna commodo creditoris apponitur, qui non impeditur agere contra culpoſum ad totum intereſſe.

138. Sed an contra illum ad totam pœnam agere poſſit? 139.

140. Solutio quòd ſic, contra omnes. 141. 142. 145. 173. & 175.

143. Circuitus vitandi cauſâ datur actio. 144.

146. Plures principales in individuis ſimul contravenientes obligantur ad intereſſe ſinguli in ſolidum. 148. & pariter ad pœnam 149. & 150.

147. Intellect. §. Celſus. in l. ſtipulationes non dividuntur, de verbor. obligat.

151. Aliud plures teneri in ſolidum, aliud eſſe correos: & in dubio non præſumuntur correi. 156. & 159.

152. Etiamſi expreſſum ſit quòd teneantur in ſolidum. Idem in reis credendi. 164.

153. *Si plures obligantur alternativè, non tamen ſunt correi.*

154. *Intellect. novus §. 1. in l. ſi ex toto de legat. 1. 155.*

155. *Intellect. l. ſi Titio aut Seio. de legat. 2.*

157. *Plures conſtituentes ſe ſoluturos, tenentur partibus. 158.*

158. *An ſit acceſſorium? 161. Origo conſtituti obligatorii.*

161. *Intellect. §. quod adjicitur. in l. item illa. de conſtit. pecun.*

163. *Intellect. l. & alterutro. commod. contra gloſſ. & omnes.*

165. *QUÆST. IV. Beneficium diviſionis non competit doloſis. 166. & 167.*

166. *Non eſt differentia inter depoſitarios & tutores, data paritate terminorum.*

168. *QUÆST. V. Fictio tantum operatur, quantum veritas ſex opiniones uſque ad num. 173.*

173. *Unus hæredum contrafaciens tenetur in totum ex perſona ſua.*

174. *Conditionis exiſtentia facit omnes hæredes obligari pro partibus etiam in individuis. 177*

175. *Refert omnes, vel quoſdam in ſolidum peccare verè vel fictè.*

176. *Sed in individuis unus hæredum contraveniens tenetur in ſolidum vi ipſa: ſed in dividuis cauſa vitandi circuitus, niſi principalis obligatio (ut cuſtodia) in ſolidum currat, quia tunc etiam mero jure.*

177. *Intellect. §. ſi ſortem. l. 5. de verb. obligat.*

178. *Fons errorum retegitur, & purgatur. 179.*

180. *Intellect. §. item & ſi in facto. & §. Cato.*

181. *Obligationes individuæ fortiùs & latiùs ligant.*

182. *Intellect. l. Julianus, de verb. obligat. 183.*

184. *Reſtrictio ad certum hæredem poteſt fieri favore ſtipulatoris, vel promiſſoris.*

185. *Intellect. §. Pomponius, in l. quòd ſi nolit. de ædilit. edict.*

186. *Qui non ſunt in culpa, petere poſſunt periculo ſuo culpoſum ad totum conveniri.*

187. *Depulſio errorum.*

188. *Quandoque is cujus facto, vel omiſſo, pœna commiſſa fuit, contra alios recurſum habet.*

189. *Clavis 8. ſi ab uno hæredum promiſſor ſervitutis liberetur, alter habet electionem refundendi, vel exigendi partem æſtimationis.*

190. *Intellect. §. ſi duobus in l. 5. commod. 208. 216. Clavis 9.*

191. *Uſus qui non minuitur, concurſu pervenit ad omnes in ſolidum, aliàs tantùm pro partibus.*

192. *Plures commodatarii, vel locatarii tenentur de cuſtodia, & culpa ſinguli in ſolidum, nec veri correi.*

193. *Diſpunctio intricationum.*

194. *Primaria obligatio duo capita habet: cuſtodiam & reſtitutionem.*

195. *Cuſtodia obligat omnes ſive principales, ſive hæredes in ſolidum, ut individua infrà metas culpæ. 215.*

196. *Venditores & eorum hæredes debent cuſtodiam in ſolidum.*

197. *Idem ſi cuſtodia debetur ex contractu ſtricti juris.*

198. *Dolus, culpa, delicta dividua ſunt. 201.*

199. *Dolus in ſpecie naturaliter individua ſemper dicitur commiſſi in tota re, ſed non in totum.*

200. *Dolus ſemper plures in ſolidum obligat, ſed non culpa. 201. 202.*

203. *Actio de dolo non habet locum, quando alia actione æquè conſulitur. 247.*

204. *Ampliatur l. ſervus quem, §. ſi ſciens, de action. empt.*

205. *Intellect. l. venditor domus de action. empt. 207.*

206. *Obligatio individua dividua acceſſoria non facit facto unius cohæredes teneri.*

207. *Cautio damni infecti dividua eſt.*

208. *Obligatio reſtituendi depoſiti, vel commodati dividua. 211. 216. 232. 246. 256.*

209. *Sed creditor non tenetur accipere partem ſpeciei. 211. 221. 223.*

210. *Facultas reſtituendi intelligitur ſi tutò fieri poſſit. 235.*

211. *Duo depoſitarii vel commodatarii vel locatarii tenentur in ſolidum reſtituere. 212. 213. ſed venditores & donatores pro partibus. 214.*

216. *In obligatione commodati vel depoſiti tria conſideranda.*

217. *Reſtitutio ſimplicis detentionis dividua. 218. & 219.*

219. *Lex generaliter loquens debet generaliter intelligi.*

220. *Leges non debent conciliari penès ſonum verborum, ſed penès effectum. 222.*

223. *Nemo tenetur incidere in communionem.*

227. *Facultas reſtituendi communis cum obligatione obligat in ſolidum, quamdiu adeſt, vel per culpam deeſt.*

229. *Qui accepit æſtimationem rei ſuæ, & eam recuperat, habet electionem vel æſtimationem reſtituendi.*

230. *Intellect. §. hæres. l. 3. commod. 231. 232. 233. & 237.*

233. *Praxis & modus libelli. 257.*

234. *Unus hæredum commodatoris vel locatoris habens facultatem tenetur in ſolidum tradere.*

235. *Hæres habens facultatem totius rei tradendæ, non ut hæres, ſed jure proprio, non cenſetur illam habere.*

236. *Etiam in individuis hæres non cenſetur ratificare factum defuncti ultra partem hæreditariam.*

237. *Dictus §. hæres, habet locum etiamſi actio ſit ſtricti juris, nec rei vendicatio concurret.*

238. *L. ſi plures de vi & vi armat. l. in condictione de condict. furt.*

239. *Unus venditorum poſtquàm perſolutum eſt, poteſt totam ſpeciem tradere. 240. idem in uno hæredis. 242.*

240. *Emptor non cenſetur ſolvere niſi ſpe rei ſtatim recipiendæ.*

241. *Voluntas contrahentium præſumitur conformis juri & rationi.*

243. *Sed in leg. juſtiſſimè de ædil. edict. unus ſociorum redhibitionem recipere tenetur judicis*

officio, non jure actionis.

244. *Aliud remiſſio vel ſolutio quantitatis quæ in partes: aliud reſtitutio inſtrumenti quæ facultatem habentes in ſolidum obligat.*

245. *Intellectus l. ſi duo depoſit.*

246. *Hæredes depoſitarii in dubio tenentur pro partibus tantum etiam quandoque doloſi. 246. & 256.*

248. *Refert communicato conſilio, an ſeorſim furtum factum ſit. 249.*

250. *Dolus & lata culpa obligant hæredes depoſitarii in ſolidum actione depoſiti.*

253. *Intellectus tit. C. plures una ſentent. de quantitate, non autem de ſpecie individua pro diviſo. 253. 254. & 255.*

256. *Error Senatus Burdegalenſis.*

257. *Verba ſententiæ intelliguntur ſecundùm jus & naturam rei.*

258. *Repigneratio individua eſt: & omnes afficit in ſolidum. 260.*

259. *L. petenti. de pignor. action.*

261. *Exhibitio & reſtitutio inſtrumenti individua.*

262. *Hæres venditoris in parte, turbans emptorem, in totum tenetur ex contractu in totum.*

263. *Lex 12. tabul. non dividit obligationes quatenùs conſiſtunt in obſervantia, quæ patrimonium non minuit.*

264. *Hæres in quantum habet jus aliunde, non tenetur de facto defuncti ultra quotam hæreditariam.*

265. *In dividuis unus hæredum contrafaciens ſolus in pœnam cadit, quatenus contrafacit.*

266. *Etiamſi defunctus promiſerit pœnam, vel intereſſe pro facto hæredum.*

267. *Sed in individuis alii obligantur, & in dividuis, quando conditio negativa eſt.*

268. *Clavis 10. Collatio ſervitutum & jurium dominicalium.*

269. *Jus prærogatum furni, torcularis, molendini, non eſt ſervitus dividua, ſed reditus dividuus.*

270. *Per uſum partis tota ſervitus retinetur. 273.*

271. *Etiam in individuis quando contingit peccari in parte, pœna non committitur niſi pro parte, & in peccantem tantùm. 274. 275.*

272. *Pœna non debet excedere delictum etiam in individuis. 286. 287.*

274. *Non licet habere principale & pœnam etiam in individuis. 281. 286.*

276. *In individuis tota pœna per unum contra omnes non committitur, niſi quia in totum contravenitur. 277.*

278. *Si duo ſtipulentur iter ſub pœna ad fundum pro partibus diviſis communem, duæ ſunt ſtipulationes & ſervitutes, ſecus ſi ad communem pro indiviſo. 282.*

279. *Et uni prohibito committitur pœna pro ſua parte tantùm.*

280. *Quamvis tot ſint ſtipulationes, quot res: tamen reſpectu pœnæ vana eſt ſtipulatio, quod limitatur dupliciter.*

283. *Quantum ad commiſſionem pœnæ, non eſt differentia inter promiſſorem & hæredes.*

284. *Verus ſenſus verſic. quamvis, in fin. §. Cato.*

285. *Inter dividua & individua non eſt differentia in commiſſione pœnæ: quia utrobique committitur pro modo contraventionis efficacis tantùm.*

286. *Pœna individua adjecta facto dividuo non committitur, niſi pro parte contraventionis. 287.*

288. *Verus intellect. §. quamvis, in l. 1. ſuprà ſi quid in fraud. patroni.*

289. *In ſervitutibus ſi contingat unum hæredum committere pœnam pro parte tantùm, an hæredes pro partibus ſuis teneantur.*

290. *Quatuor conſideranda. Servitutum prædialium quædam de ſe, quædam ex accidenti dividuæ.*

291. *Quinque ſervitutes, de quibus in §. inter ruſticorum inſtit. de ſervit. & omnes ſimiles ſunt dividuæ.*

292. *Hypotheca reſpectu debitoris individua non impedit diviſionem principalis. 293.*

294. *Obligatio conſuetudinaria dativa, non nativa.*

296. *Servitus arenæ fodiendæ dividua. 297. Debens ſervitutem non tenetur facere, ſed pati.*

297. *Servitus non debet abſorbere fundum ſervientem.*

298. *Uſusfructus poteſt eſſe ſervitus prædialis ſemper dividua manens.*

299. *Limitatio ad locum, vel loci exigentiam non facit individuum: ſed non poſſe præſtari vel remitti pro parte.*

300. *Servitus cretæ eximendæ & ſimilis, poteſt acquiri etiam pro parte indiviſa fundi ſervientis. 302. 307. vel dominantis. 303.*

301. *Jus in re & quaſi poſſeſſio poteſt alii conſtitui: pro parte domini indiviſa limitatur, num. 306.*

302. *Creditor hypothecarius, uſufructuarius, & ſimiles poſſunt agere communi dividundo.*

304. *Intellect. l. veluti. de ſervit. ruſticor. prædior.*

305. *Reditus quando debetur loco vel perſonæ.*

306. *Socius non poteſt faciem rei mutare, invito ſocio non ad uſum deſtinatum. 307.*

307. *[Greek] Græci, ſed Galli Marnam vocant.*

308. *Aliud iter & itio: aliud paries & maceria.*

309. *Aliud ſimplex jus eximendi cretam vel lapidem, aliud cum ſervitute itineris vel machinæ imponendæ. 355. & 356.*

310. *Reditus cuivis cedi poteſt: ſed non ſervitus prædialis. 345.*

311. *An ſervitutes prædiales poſſint pignorari vel hypothecari?*

312. *Differentia communis inter ſervitutes urbanas & ruſticas reprobatur. 313. 314. 315. 316.*

313. *Sed poſſunt ad tempus conſtitui ope exceptionis.*

316. *Verus intellect. l. ſed an via, de pignoribus. 317. 323. 330. 332. 334.*

318. *Bona ratio ſophiſticatur quando ad non ſuum finem trahitur.*

319. *Novus intellect. l. 1. de uſufruct. legat. 321. Vera ſpecies d. l. 1. 320.*

322. *Quatenus res alienari, eatenùs pignorari poteſt.*

323. Sic uſusfructus, & omnis ſervitus. 335.

324. Uſusfructus pignoratio intelligitur in dubio ad vitam creditoris.

325. Uſusfructus conſtitutus vel conſtituendus cedi non poteſt: ſed tantum commoditas.

326. Uſusfructus jure pignoris venditus per creditorem finitur morte emptoris contra communem, niſi actum fuerit quòd tranſeat in ſucceſſores aduſque ſolutionem debiti & tunc in ſingulis eſt novus uſusfructus. 327.

328. Intellect. §. uſusfructus, in l. ſi is qui. de pigno.

329. Diſpoſitio fructuarii, ut valeat, intelligitur de fructibus.

330. Intellect. §. jura prædiorum, in d. l. ſi is qui. 331.

333. Servitus denominatur a loco dominante.

334. Vera ſpecies l. ſed an via, de pignoribus.

335. Sed prædialis conſtituta poteſt domino fundi ſervientis, ſed non tertio hypothecari.

336. Etiam conſenſu ſervientis, ſed eſſet novum diverſum jus vel facultas. 337. 341.

338. Amplio etiamſi non nocetur fundo ſervienti. 342.

339. Etiamſi nihil novi ſit nec immittitur in prædium ſerviens.

340. De aqua fundum meum ingreſſa liberè poſſum diſponere. 341. Limit. 344. 345.

342. Servitute quis uti non poteſt ultra, vel præter formam conſtitutam. 343. 352. 353.

343. Reditus cedi poteſt non ſervitus: quia eſt activè & paſſivè limitata. 354.

345. Antinomia l. ex meo. de ſervit. ruſtic. prædior. & §. illud Labeo... 1. de aqua quotid. & æſtim. diſſolvitur. 346. 351. 352.

347. Aliud fundum ſervire pro ſimplici tranſitu aquæ: aliud etiam pro aqua inibi ſumenda. 348. 351.

349. Idem de ſervitute itineris limitanda ad modum loci dominantis infra quem etiam coloni hoſpites commeare poſſunt. 350.

352. Habens jus aquæductus poteſt canales & fiſtulas (etiamſi nunquam habuit) imponere.

353. Intellect. §. per plurium. in l. cùm eſſent, de ſervit. ruſticor. prædior.

356. Servitus paſcendi vel ad aquam appellendi dividua. 357. 358.

359. An prædium medium non ſerviens impediat ſervitutem?

360. Servitus prædialis ad finem individuum ordinata, individua eſt, ſed ad finem dividuum dividua. 362. 363.

361. Intellect. & conciliatio, l. via, & l. via de ſervit tutor. ruſticor. prædior.

364. Concurſus perſonalis obligationis cum hypotheca impedit diſcuſſionem. 423.

365. Duæ quæſt. incidentes Sol. num. 289.

366. Oppoſitio & conciliatio §. ſi ſortem. in l. 5. & §. item ſi ita in l. 85. & aliorum cum §. Cato. 367. 379. 385.

367. §. Cato loquitur de obligatione negativa, & conditione affirmativa gratiâ exempli. 368. 369.

370. Diſtinctio Benedict. de Plumbino inter conditionem affirmativam & negativam. 372. 373. 375.

371. Negativa habet vim univerſalis. 378. 417.

374. Communis ſolutionis error.

375. Error Caroli Ruini. 376. 377.

376. Etiam principalis contraveniens in parte tantum, non cadit niſi in partem pœnæ. 411.

379. In §. Cato & l. in executione, §. penult. non refert an conditio ſit dandi vel faciendi, affirmativa vel negativa: ſed effectus attenditur. 381. 382.

380. Caſus practici. §. Cato. & §. item ſi ita conveniunt. 381. 387.

382. Nec refert an incipiant à præcedenti obligatione, vel à conditione, & neutrobique exigitur principale cum pœna. 383. 400.

384. Creditor non tenetur recipere partem in principali & partem in pœna etiam ab hæredibus. 392. 406.

384. Collatio §. ſi ſortem, cum §. Cato. & §. item ſi ita. 386. 419.

385. §. Cato. & §. item ſi ita. non differunt inter ſe, niſi ut diſcus rectus & inverſus.

388. Sed differunt à § ſi ſortem, quia in illis pœna eſt loco principalis: ſed in hoc eſt loco uſuræ, vel intereſſe caſualis. 390. 393. 394. 408. 409.

389. Tamen etiam in uſura non propriè recipitur bis idem.

394. Alia obligatio tradendi, alia obligatio tali die tradendi.

395. Aliud pœnam referri ad debitum dividuum, vel ad certum eventum. 397. 400.

396. In dubio refertur ad materiam, & ſic dividitur, niſi pars eſſet inutilis. 398. 399.

401. Reſponſum ii §. ſi ſortem confertur & convenit cum 1. reſponſ. ejuſdem §. & cum §. Cato. & §. item ſi ita. 403. 404. 405.

402. Pœna compromiſſi non refertur ad rem controverſam: ſed ad obſervantiam laudi. 408.

404. Etiam in compromiſſis non exigitur principale & pœna, ſed uno tantùm caſu. 407.

406. Reſponſ. ii. §. ſi ſortem ampliatur in tranſactione. 408. 410. 412.

412. Hæres in parte, peccans in totum an obliget cohæredes in dividuis? 414. 417. 418.

413. Culpa committendo major quàm omittendo. Limit. 416. 417.

414. Hæres non obligatur ex ipſo facto cohæredis, 415. 440.

419. Locator & venditor non tenentur de violentia extranei. 435.

421. Unus hæredum expellens conductorem in totum, tenetur ad totum intereſſe, vel ad totam pœnam, & nihilominus cohæredes pro partibus eorum obligat ad pœnam vel intereſſe ſtipulatum in vim ſpecialis pacti. 422. 424. 429. Fallit ſi habet jus aliter quàm hæres. 432. 433. 436.

425. Etiamſi in pacto non ſit mentio hæredum. Etiam ſtipulationes factorum regulariter tranſeunt ad hæredes.

426. Novus intellect. §. ſi quis alicui.

428. Virtus ſigilli adficit cohæredes.

430. Ad ſucceſſores hærediorum tranſeunt actiones perſonales ea concernentes activè & paſſivè,

quamvis non ſint propriè hæredes. 431.

432. *Morte fructuarii etiam naturalis poſſeſſio ſtatim reconſolidatur.*

433. *Hæres ad quem tota res nomine ſuo ſpectat, non tenetur obligatione hæreditaria niſi pro parte hæreditaria tantum, nec facit cohæredes cadere in pœnam ſi erat poſſeſſor. 434. 436.*

439. *Primaria obligatio habet duo capita naturalia: ſed tertium adventitium. 440. 444. 445. 446. 449.*

Vera conciliatio l. depoſiti. & l. ſeq. cum l. 3. & 4. de verbor. oblig. 441. 447.

441. *Obligatio bonæ fidei ſervandæ duas habet modificationes.*

442. *Verba executiva ſtyli nihil addunt.*

443. *L. 4. in princip. de verbor. obligat. habet locum etiam in dividuis.*

451. *In decidendis quæſtionibus non incipiendum ab argumentis, ſed à reali fundamento rei.*

452. *Correlativa ſæpè differunt ut locatio, & conductio. 453.*

454. *Pœna pro parte contraventionis committitur. 455. 457. 461.*

455. *§. Cato. habet locum etiam omittendo. 465.*

456. *Conditio etiam affirmativa non dividitur: ſed in totum extat vel deficit. fallit duobus concurrentibus, videlicet, quando non poteſt haberi utrumque, & tamen pars recipitur. 459. 460. 461. 462.*

457. *Recipiens partem implendæ conditionis, tenetur id reſtituere, ſi nolit dividere. Aliud eſt implementum, aliud præparatio ad implendum.*

458. *Nec conditio dividitur, nec pars petitur, invito adverſario. 459.*

462. *Clauſula rato manente pacto.*

463. *Figura graphica.*

464. *Pœna propoſita loco principalis ipſo jure non committitur niſi pro rata, quia impletum eſt. 465.*

466. *Promittens pro alio ſolvere ſub pœna, cadit in pœnam pro rata defectus tantum niſi ſuſceperit majus periculum.*

467. *§. ſi ſortem. non habet locum in eo qui promiſit ex liberalitate: quia is non cadit nec ejus, hæres in pœnam, niſi pro rata defectus.*

468. *Si duo compromiſerunt, non poteſt unus hæredum ire ad arbitros pro parte ſua.*

469. *Creditor non tenetur recipere partem: ſed ſi abſolutè recipit, dividit pœnam, niſi alium eventum reſpiceret.*

Stipulatio amplius non agi, quando cum effectu intelligitur:

470. *Regula, quando pœna committatur in totum vel pro parte.*

472. *Reſponſum 1. §. Cato. fallit in ſtipulatione dividua vel ſi utitur ad commoditatem. 473.*

474. *Intellectus l. cum debitore. l. ſi procurator. rem ratam haberi. 489.*

475. *Procurator non ex eo ſolo ſe obligat nomine ſuo: ſecus ſi promittit de rato. 499.*

476. *Quamvis mittus quàm cum domino agi debeat.*

477. *Non tamen liberatur curando quantum poteſt dominum ratum habere.*

478. *Reprobatur 1. ſolutio ad d. l. ſi procurator.*

479. *§. Cato. loquitur in eodem caſu quod. d. l. ſi procurator.*

480. *Verus intellect. verſic. quāvis. in §. Cato. 520.*

481. *Solutio 2. reprobatur.*

482. *Solutio 3. communis reprobatur. 484.*

483. *Pœna & conditio non faciunt individuum.*

484. *Pœna & intereſſe non differunt.*

485. *Solutio 4. reprobatur.*

486. *Solutio 5. reprobatur. 487.*

487. *Cautio rati deciſoria tantum reſpicit. 489.*

488. *Cautio judicio ſiſti ordinatoria concernit.*

490. *Solutio 6. reprobatur. 491. 492. 493.*

494. *Solutio 7. cæteris deterior. 495.*

496. *Solutio 8. adhuc deterior. 497.*

498. *Reus non tenetur admittere probationem mandati per teſtes, quæ non nocet domino.*

500. *Intellect. §. pro parte, qui non debet extendi. 503. 509. 530. 532.*

501. *Procurator qui gratis cavit de rato condicit deliberatione. 502.*

505. *Cautio rati intelligitur ſecundum jus reſpectu procuratoris.*

506. *Solutio 9. deterrima. 511.*

507. *Ludovi. Bologninus facit ſtipulationem rati nec dividuam nec individuam.*

508. *Et malè mutat antiquam & receptam literam.*

509. *Male text. pervertit, & pejus gloriatur. 510. 514. 517.*

512. *Tres tantùm ſtipulationes ſunt in §. Cato. 515. qui tamen de omnibus loquitur. 513.*

515. *Stipulatio inter fieri, & per te non fieri quominus, &c. idem ſunt.*

516. *Verba vel non fieri: non inutiliter poſita in margine; ſed malè addita textui.*

517. *Defenſio communis literæ. 518.*

518. *Pandectæ Florentinæ non ſunt Archetypus Juſtiniani:*

519. *Vera & brevis diviſio §. Cato.*

521. *Concluſio totius Operis.*

522. *Regula cum 16. ampliationibus. ratio expreſſa ampliat & reſtringit.*

523. *Pœna individua non ob id committitur in totum, ſed æſtimatur.*

524. *Pœna commenſurari debet delicto.*

525. *Reprobatur differentia dandi & faciendi. 526.*

527. *Non refert inter pœnam vel intereſſe.*

528. *Ampliationes novem.*

529. *Amp. 16. ſive obligatio ſit in quantitate vel certo corpore.*

530. *Creditor non tenetur recipere partem ſpeciei etiam ab uno hæredum.*

531. *In dubio promittens pro alio ſub pœna, non videtur ſe obligare niſi pro rata.*

533. *Limitationes 3. ad d. regulam.*

534. *QUÆST. I. Creditor recipiendo partem conditionis vel ſortis ſimpliciter an ſibi præjudicet.*

535. *Sententia dividit in viriles.*

536. *Conditio non dividitur. 537.*

538. *Quando agitur de conſequendo beneficio in damnum alterius, pœna vel conditio lucrato-*

ria vel recuperatoria valde differunt. 539.
541. Hæres & legatarius certant de lucro.
542. Solvere plus eſt quàm ſatiſdare, etiam in conditionibus.
543. QVÆST. II. Alter hæredum emphyteutæ ceſſans per triennium, an faciat totum committi?
544. Conflictus opinionum. 545. 546. 547. 548.
549. Jaſ. dividit quæſtionem in duas: & communem ſequitur.
550. Sol. Unus ſolvens partem facit ceſſare commiſſum. 552. quando ſolvitur & recipitur ſub recognitione totius. 554. 555.
551. Pœna non habet locum niſi in caſu expreſſo.
553. Dominus non tenetur etiam ab uno hæredum partem ſuam canonis recipere: & ſi recipiat, poteſt legem vel limitationem apponere. 555.
556. Neganti vel recuſanti non prodeſt ſolutio & recognitio per conſortem facta.
557. Ratificatio ſex caſibus impeditur.
Dominus directus in commiſſo non certat de mero lucro.
558. Emphyteuta propter negationem non cadit in commiſſum.
559. Sed neganti non prodeſt ſolutio per alium facta, etiam à domino recepta, niſi habentibus juſtum intereſſe.
560. Qualitas honoris præponderat quantitati.
561. Lex 12. tabul. non dividit obligationem tributorum & cenſuum.
562. Aliud tributa & cenſus fiſci: & cenſus privatorum.
563. Sed in his quoque pariter prædia tenent.
564. QVÆST. III. biceps de pacto redimendi plurib. venditorib. facto, non tenetur emptor uni revendere niſi pro parte, etiamſi totum pretium offerat. 565. ſed electio eſt emptoris. 568. 576.
566. Alciat. infœliciter reprehendit Soci. qui propius veritati acceſſit. 567.
569. Diſtinctio Alciat. refellitur.
570. Sophiſtica multiplex, veritas ſimplex.
571. Anxia diſputatio Socin. 572. 573. 574.
573. Individuis ex contractu, non eſt locus juri accreſcendi.
574. Jus non decreſcendi quando locum habet. 576.
575. Excluſio quæ fit tempore, fit favore debitoris.
577. Facultas redimendi poſteà ſequens cenſetur, in eadem qualitate puta cuique in ſolidum dari. 579.
578. Quàm atra lues imperitorum & quæſtuariorum judicum.
580. Facultas redimendi ad individuum competit omnibus, & contra omnes in ſolidum.
581. Et tunc poteſt unus duorum remittere vel recuperare ſervitutem toti fundo.
582. In dividuis facultas redimendi non competit niſi pro parte.
583. Sed reus habet electionem totius vel partis actoris redhibendi. 584.
585. Nec opus cautione niſi in mobili, vel data ſuſpicione.
586. Reo non competit dicta electio, concurrente retractu proximitatis. 623.
587. L. cui uſusfructus, de uſufr. lega. malè reſtringitur ad dotem pecuniariam.
588. Verus intellectus d. l. quæ generaliter procedit. 591. 594.
589. Conditio dandi vel reſtituendi fundi dividua eſt, & l. cui fundus, de condit. & demonſtr. locum habet in caſu converſo.
590. Revendere dividuum eſt, contra omnes.
592. Revenditionem dividuam, duo dividi impediunt.
593. L. 12. tab. dividit obligationes bono debitorum, non ut plus graventur, nec ut creditori in alio præjudicetur. 598.
594. Ius retentionis & lucrum fructuum valde differunt. 595. 599.
595. Emptor etiam moroſus debet habere fructus pro rata à tempore particularis ſolutionis. 601.
596. Nec revenditor, nec venditor tenetur partem tradere ſolventi partem. 597. niſi abſolutè ſolvat. 598. 605.
600. Dos favorabilis eſt in principali, ſed non in acceſſoriis lucris. 602.
601. Verus intellect. §. ult. in l. ult. de fund. dota.
603. Legatum accreſcit invito, quando intereſt hæredis, ſed non accreſcit ei qui non poteſt implere onus. 604.
605. Intellect. §. agri plagam in l. uxorem de legat. 3.
606. Novus intellect. §. placet. in l. obligationum fere. de action. & oblig.
607. Aliud tempus eſſe accidens ut partem materiæ debita.
608. Minor 25. annis agens contra contractum jure tunc ſuo veteri utitur: ſed agens ex contractu utitur jure majoris. 609.
609. Verus intellect. §. curator. in l. tutor. de minorib.
610. Curator nomine ſuo obligatur pecuniam in rem minoris verſam eſſe.
611. Si ex duobus venditoribus unus reſtituitur, ſcinditur contractus, invito emptore, niſi vendidiſſent quiſque inſolidum, vel unus nomine communi. 612.
613. Vel niſi reſcindatur in vim contractus.
614. Reſtitutio verò in integrum perſonalis eſt contra Franc. Aret.
615. Aliud contractum reſcindi in vim contractus, vel in vim reſtitutionis aut nullitatis. 616.
617. Emptor patiens evictionem partis à tertio, non ob id reſcindit contractum.
618. Fallit 1. ſi venditor fuit in dolo.
619. Fallit 2. ſi aliter actum eſt, vel ſi res ſit redhibitoria. 620.
620. Duo genera redhibitionis etiam fundorum.
622. Contractus intelligitur ſecundùm conditionem perſonæ.
624. Unus hæredum poteſt invito creditore totum luere.
625. Emptor qui fuit in dolo, non habet facultatem ſupplendi. 626.
626. Venditor dicitur læſus non reſpectu juris ſui: ſed reſpectu juris quod de evictione promittit.

TERTIA PARS PRINCIPALIS

EXTRICATIONIS LABYRINTHI DIVIDUI ET INDIVIDUI.

Περὶ [illegible], ſeu plenam reſolutionem totius hujus tractatus, qui non tam eſt de qualitate, quàm de executione, implemento & effectu obligationum, priùs in expedito habendum quid ſit obligatio, deinde ejus diviſiones.

I. Obligatio. 1. Obligatio eſt juris ſeu naturalis, ſeu civilis (ſub quo prætorium includitur) aut utriuſque vinculum. *Inſtit. de oblig. in princ.* ubi definitio primò formam eſſentialem, ſcilicet juris vinculum: ſecundò materiam, ſcilicet rei debitæ & præſtandæ, continet. 1. Diviſio bimembris. Prima itaque diviſio à cauſa originali, ſeu efficienti: quædam naturalis, quædam civilis, *l.* 1. §. 1. *de novat.* cum vulga. 2. Diviſio quadrimembris. Secunda velut inſtrumentalis à cauſa immediata quadrimembris, quæ ex contractu, vel quaſi, ex maleficio, vel quaſi, cum ſuis ſubdiviſionibus, de quibus *Inſtit. de obligat. l.* 1. *de action. & obligat.* 3. Diviſio trimembris. Aliam trimembrem ponit text in §. *omnis, Inſtit. de verb. obligat.* Quædam pura, quædam in diem, quædam conditionalis. II. Aliam huic affinem quadrimembrem tradit Juriſconſultus in *l. obligationum fere, de action. & obligat.* Sunt aliæ minùs pertinentes ad hunc tractatum, quas conſultò prætereo, ſed tres valde inſignes tradiderunt Jureconſulti III. in *princ. tit. de verbor. obligationib.* Prima materiam concernens, videlicet, quædam in dando, quædam in faciendo, de qua ſatis diximus in *l.* 2. *in princ. ſup. eo. tit.* in lectione Tubingenſi & Dolana, & ſup. in princ. nu. 5. cum ſeq. & de ejus ſubdiviſionibus momentanei, vel ſucceſſivi facti, vel donationis, ſup. 2. 2. q. 6. num. 378. IV. Secunda diviſio executionem, & effectum concernens, V. quædam dividuæ, quædam individuæ. Tertia in *l.* 5. *in princ.* eſt, aliæ judiciales, aliæ prætoriæ, aliæ conventionales, aliæ communes.

I. 2. Sed hæc cum ſua ſubdiviſione, de qua in *l.* 1. *de prætor. ſtipul.* reſpicit juriſdictionalia: & ad hunc tractatum impertinens eſt, non enim quantum ad dividuum vel individuum refert, an ſtipulatio ſit conventionalis, ut teſtamentaria, vel ex delicto, vel judicialis, aut prætoria, nec an præparatoria, vel deciſoria judiciorum concernat: ut ad finem partis præcedentis evicimus. 5. Bimembris. Sed eſt alia valde ad hunc tractatum neceſſaria, videlicet, quædam primitiva, quædam ſecundaria. Tres ergo ſunt huc pertinentes diviſiones: prima dandi & faciendi, circa quam in utroque membro multum erraverunt omnes Glo. & Doctores putantes obligationi faciendi peculiarem eſſe individuitatem, per *d.* §. *item ſi in facto, cum ſeq. & per l. ſtipulationes non dividuntur,* & alia jura malè intellecta, & obligationi dandi peculiarem eſſe conditionis, vel pœnæ individuitatem, per *d.* §. *ſi ſortem*, qui in alia ratione quàm individuitatis fundatur: ut novè docuimus. Circa ſecundam pertinentem ad diviſionem dividuarum & individuarum ſatis ex prædictis liquet omnes toto cœlo erraſſe, nec non circa tertiam & ultimam.

Primaria ſubdiviſio. 3. Primaria obligatio eſt de eo quod principaliter, & per ſe debetur, & intenditur. Secundaria verò de eo quod in defectum principalis debetur: ut in *d.* §. *ſi ſortem.* Obligatio dandi centum promiſſa, vel fundum promiſſum (ut in *l. in executione. pen. eod. tit.*) primaria eſt; obligatio verò pœnæ, ſi ſolutum, vel datum non ſit, ſecundaria eſt: ſic in reſponſo *d.* §. *ſi ſortem,* parere ſententiæ arbitri, & ceſſare à lite judiciali, primaria eſt obligatio compromiſſi: pœna verò niſi paritum ſit ſtipulata, ſecundariæ obligationis eſt. Sic in omnibus obligationibus faciendi vel non faciendi, quod promiſſum eſt, ſeu ipſum facere, vel non facere primariæ obligationis eſt, pœna verò vel intereſſe ad ſecundariam ſpectat, *l.* 2. §. *item ſi in facto, l. ſtipulationes non dividuntur, eod. tit. l. ſi quis ab alio,* §. 1. *de re judicat.* Sic in obligatione evictionis primaria obligatio eſt defendere, & præſtare habere licere: ſecundaria intereſſe vel dupla, *l.* 1. *de action. empt.* & tetigi ſup. in 2. 2. n. 493. cum ſeq.

4. Et advertendum quòd hæc duo membra dividentia non ſunt univoca, ſed varia. Secundaria. Obligatio enim primitiva quædam ſimplex, quædam mixta, quædam alternativa, quædam duplex, ut quando duo æquè principaliter ſubordinatè debentur, ut dixi ſup. in prin. nu. 33. & 43. ubi redditioni rationum, ſolutio reliquorum ſubordinatur non acceſſoriè, ſed æquè principaliter, & æquè primariò: quicquid Zaſi. dixerit. Quandoque ſubordinata obligatio eſt partim acceſſoria, partim æquè principalis: ut ſecundum caput evictionis quantum ad reſtitutionem pretii eſt principale, ſed quantum ad ſumptus, damna & intereſſe acceſſorium eſt. Obligatio verò plurium rerum copulativè expreſſarum, non tam eſt una obligatio duplex, vel multiplex, quàm plures, & tot obligationes, *l. ſcire debemus, de verbor. obligat.* & obligatio primitiva ſemper eſt principalis, & non acceſſoria, ſecundaria verò acceſſoria, niſi quando ſuccedit loco principalis: ut quando principalis obligatio reſolvitur in æſtimationem. Hæc enim ſuccedanea principalis eſt; licet reſpectu primæ ſecundaria dici poſſit, ſtante vero prima quandoque à lege ſecundaria accedit, ut uſura legalis ratione moræ in bonæfidei judiciis, vel favore minoris, *l.* 3. *C. in quib. cauſ. in integ. reſt.* quandoque ab homine, ut pœna, intereſſe, uſura conventa, quandocumque cum principali ſimul exigitur, ut uſura, intereſſe caſuale, quandoque non, quandoque creditoris eſt electio, quandoque debitoris, quandoque incipit à principali debitore, quandoque ab hærede. Et in omnibus & ſingulis prædictis poteſt eſſe dividua, vel individua.

5. Sed multùm refert unum hæredum debitoris teneri ſecundaria obligatione ut hæredem tantum, id eſt ex facto, vel non facto defuncti tantum, an verò ut ipſum, id eſt ex ſuo facto proprio, vel non facto. Quæſtio 1. Primo caſu ſi acceſſio debita dividua eſt, nunquam tenetur niſi pro parte hæreditaria, etiamſi principalis obligatio ſit individua, *d.* §. *item ſi in facto, &* §. *Cato,* in 1. reſp. quia ibi hæres, qui non peccavit, non tenetur ex peccato cohæredis: ſed tenetur ex promiſſione defuncti occaſione peccati cohæredis, per quod conditio obligationis defuncti extitit, quæ obligatio in hæredes cum ſua conditione deſcendit, *l. hæredes,* §. *an ea.* §. *in illa, ſuprà fam. herciſc.* non autem à cohærede deſcendit obligatio in hæredem, ſicut nec deſcendit ex eventu conditionis, ſed occaſione conditionis purificatæ deſcendit obligatio ex præcedenti diſpoſitione. Secundo vero caſu non ſolum tenetur pro parte hæreditaria ipſi creditori, & inſuper cohæredibus ut eos indemnes ſervet, *d.* §. *item ſi in facto, & d. l. hæredes,* §. *in illa, d.* §. *ſi ſortem*, ſed etiam nomine proprio creditori tenetur in ſolidum: ut novè docuimus ſupra parte 1. nu. 20. cum ſeq. & latiùs infrà n. 176. ad quod nullus adhuc animadvertit: & eſt una clavium hujus Labyrinthi.

6. NUNC ALTIUS penetrando, & ad exitum reſerati Labyrinthi feſtinando, Quæro imprimis quid ſit obligationem eſſe dividuam, vel individuam, & quod ſit officium, poteſtas & effectus hujus dividuitatis vel individuitatis? Et conſequenter quæ ſit obligatio dividua, quæ individua? & quæ poteſtas & effectus? Mirum eſt hanc quæſtionem bicipitem à nemine tactam eſſe, ſed neglectam & omiſſam, cum ſit præcipua, & fundamentalis totius materiæ. Et ejus ignoratio,

vel inadvertentia peperit errores, & difficultates omnes diſcuſſas ſuper §. *& harum*, *q.* 1. *cum ſeq.* & in toto fere hoc tractatu. Et hæc alia quæſtio ab illa prima, de qua in parte præced. nu. 258. quæ rationem, non quidditatem, (ut ita loquar) reſpicit, nec ſuperfluit.

7. Breviter quantum ad primum caput hujus quæſtionis, videlicet, quid ſit; Reſpondeo obligationem eſſe dividuam, nihil aliud eſt, quam eſſe diviſibilem. Obligationem autem eſſe individuam nihil aliud eſt quam eſſe indiviſibilem. Ne rideas hanc expoſitionem quaſi grammaticalem, & idem per idem exponentem. Saltem tantiſper riſum contine, donec eventum videas, hæc eſt enim prima clavis profundiſſimæ hujus materiæ, cujus Labyrinthos ſine dicta clavi temerè ingreſſi exitum invenire nequiverunt. Omnes Glo. & Doctores adusque confuderunt dividuum & diviſum, & individuum cùm non diviſo, hoc eſt habitum cum actu, & actum cum potentia.

Prima clavis.

8. Hic eſt primus, ad quem impegerunt, error, initio quidem levis, ſed progreſſu graviſſimus. Nos autem dicimus diſtinguendum eſſe habitum & potentiam ab actu, & è converſo. Alioquin modicus error in principio, maximus eſt in fine, ut experientia docuit. Quam ergo differt potentia ab actu, tam differt dividuum à diviſo: & quam differt neceſſarium à contingenti & privatio ab actu, tam differt individuum ad indiviſo. Ut ergo aliud eſt potentia, aliud actus, ita aliud dividuum, vel dividuitas, & aliud actu diviſum. Et ut differt potentia ab actu: & neceſſarium à contingenti, ita individuum, vel individuitas, aliud eſt ab indiviſo actu. Quare non eſt mirum ſi Doctores omiſſa hac clavi, omnem hinc doctrinam malè tractaverunt, & confuderunt, dum idem eſſe putant, obligationem eſſe dividuam, vel diviſam.

9. Nos autem dicimus quod obligationem eſſe dividuam, non eſt eſſe diviſam, ſed eſt dumtaxat eſſe diviſibilem. Dividuum enim ſonat potentiam, aptitudinem, & ſuſceptibilitatem diviſionis, non autem actu jam diviſum eſſe, quamvis (utpote affirmativum) non excludat actum, ſi aliàs adſit. Individuum autem, quia negativum, ſonat privationem potentiæ habitus, & aptitudinis diviſionis, & conſequenter privationem & incapacitatem neceſſariam actus diviſionis. Non ergo ſequitur, obligatio dividua eſt, ergo diviſa: quia potentia non ponit actum, ſed ejus aptitudinem, & proclivitatem dumtaxat. Sed bene ſequitur, obligatio individua eſt, ſeu indiviſibilis, ergo indiviſa, quia negatio potentiæ & aptitudinis, multò magis negat actum. Contrà, bene ſequitur, obligatio diviſa eſt, ergo dividua, ſeu diviſibilis erat: ſed non ſequitur, obligatio non eſt diviſa, ergo individua, quia contingens non infert neceſſarium, privatio non infert neceſſitatem privationis, nec habitus, aut potentia infert neceſſitatem actus. Sed actus bene infert neceſſitatem potentiæ, vel habitus. Et tamen diverſa ſunt, ut in omni doctrina, & methodo diſtinguenda. Et ne videar plus ſatis philoſophari, dico quòd obligatio poteſt eſſe dividua, ſed nondum diviſa, non autem poteſt eſſe diviſa, quin priùs fuerit, & ſit dividua. Contra, obligatio nequit eſſe individua, quin ſit indiviſa: ſed poteſt eſſe non diviſa, abſque eo quod ſit individua.

Dividuum ſonat potentiam. Individuum privationem.

10. Verbi gratia, obligatio mille nummorum in uno principali debitore, non eſt actu diviſa, ſed unita; dividua tamen eſt, at in ejus hæredibus actu diviſa, eſt legis poteſtate in partes hæreditarias. Multum ergo refert hujuſmodi obligationem eſſe dividuam, vel diviſam. Dividua eſt in principali debitore, diviſa in hæredibus. Et rurſus quælibet diviſa obligatio hæredum, in perſona cujuſque hæredis dividua eſt, ſed in pluribus hæredibus hæredis, actu diviſa, vel ſubdiviſa pro portionib. eorum. Non ergo ſequitur, obligatio mille nummorum dividua eſt, ergo dividenda vel diviſa, ergo ſolutio particulariter, & diviſim fieri poteſt: imò priùs oportet eam actu dividi: quod fit vel conſenſu creditoris particularem ſolutionem voluntariè ſuſcipientis, vel poteſtate legis duodecim tabul. quæ obligationes dividuas dumtaxat, (nondum actu diviſas, & quatenus dividuæ, ſeu diviſibiles ſunt dumtaxat) actu dividit, tam activè quàm paſſivè.

11. Idem in pluribus æquè principaliter in ſolidum & ſine diviſione ad centum, vel fundum obligatis: non enim eorum obligatio individua eſt, ut vulgò malè putant: ſed dividua, quamquam indiviſa, tex. in *l. reos in princ. infra de duob. reis*, ubi creditor poteſt dividere, ſed non tenetur: ergo obligatio dividua, ſed indiviſa: ſic *l. inter eos*, §. *duo rei*, *infra de fidejuſſ.* longè enim aliud eſt (& hæc eſt ſecunda clavis hujus materiæ) plures teneri ad idem in ſolidum, & aliud obligationem eſſe individuam. Correorum enim debēdi obligatio paſſiva, quin etiam correorum credendi obligatio activa, non ob id individua eſt (niſi res debita individua ſit) ſed merè dividua, ut obligationes ſingulorum ad partes ſuàs obligatorum, ſive correi facti ſint ſtipulatione, ſive citra ſtipulationem, ſive teſtamento, vel aliàs, *l. eandem rem, in princ. de duob. reis*, *l. ſi ex toto*, §. 1. *de legat.* 1.

12. Aliud ergo plures teneri, vel pluribus deberi in ſolidum ex natura rei individuæ, quia hæc qualitas realis eſt: unde ad hæredes & in hæredes tranſit, text. *ſup. eo.* §. *ex his*, *l. ea quæ in partes*, *de reg. jur.* etiamſi taliter obligati non ſint correi: ut tenent Bart. in *d.* §. *ex his*, *n.* 7. *& in l.* 2. *n.* 3. *de duob. reis.* Joan. Imol. in *d.* §. *Cato*, *col.* 10. & bene, quicquid dicant Fran. Aret. in *d. l.* 2. *col.* 4. *de duob. reis*, & Joan. Crott. in *d.* §. *Cato*, *lect.* 1. *nu.* 55. ubi falsò Bartolum pro ſe citat. Aliud plures teneri, vel plurib. deberi in ſolidum, vel ex natura vel individuitate rei debitæ: ſed quia correi ſunt, vel quia lex eos in ſolidum obligat, ut ad rei reſtitutionem vel damnum ex dolo, vel delicto, *l. ſi plures*, *ſup. de dolo*, *l.* 1 §. *ſi plures*, *ſup. de eo per quem factum erit*, *l.* 1. *C. de condict. furti*, vel ſententia à qua non eſt appellatum. Hæc enim qualitas non inhæret rei debitæ, ſed perſonalis eſt, ideò inter hæredes activè & paſſivè dividitur, nec eſt modicus differentiæ effectus: quia in verè correis interruptio facta ab uno, & contra unum aliis prodeſt, & nocet, *l. ult. C. de duob. reis*, quod non eſt in aliis in ſolidum obligatis, ſed non correis.

13. Cæterùm in omnibus in ſolidum obligatis indiviſa quidem eſt obligatio, ſed non ſequitur quod ſit dividua. Quod obligatio dividua, eo ipſo eſſet diviſa, vel ſolius debitoris voluntate diviſibilis, jam lex 12. tab. nihil operaretur in obligationibus dividuis, ſed eſſet ſupervacua, prout Alciat. nimis ineptè ſupervacuam in hoc eſſe admittit contra, *l. pacto ſucceſſorum*, *C. de pact.* *l. ea quæ in nominibus*, *C. fam. herciſc.* *l.* 1. *ſi cert. pet.* & contra, *l. tutor*, §. *Lucius*, *de uſuris*, cum ſimilib. ut diximus ſuprà part. 2. q. 1. n. 4. cum ſeq. Sed bene ſequitur: ea obligatio dividua eſt, ergo diviſibilis, & conſequenter caſu contingente actu dividitur, ſive facto hominis, ut ſimplici ſolutione, vel liberatione partis volente creditore facta: ſive ſolo miniſterio legis in caſibus ubi lex 12. tab. operatur obligationem ipſo jure (prout dividua eſt) dividi inter hæredes.

14. Officium ergo, ſeu poteſtas & effectus dividuæ obligationis, etiā omni reſpectu dividuæ, non eſt quod ſtatim pars arbitrio debitoris, invito creditore, ſolvi poſſit, quemadmodum ejus ſubſtantia & definitio non eſt, quòd jam actu ſit ipſo jure diviſa: ſed eſt quòd omnino diviſibilis ſit, & præſtabilis pro parte, ſive ſimplici ſolutione, vel compenſatione partis oppoſita, vel admiſſa ab homine ſive miniſterio legis, ubi lex diviſionem operatur. Quemadmodum officium, poteſtas & effectus potentiæ, non eſt ſtatim ponere actum, ſed aptitudinem, & proclivitatem ad actum. Officium igitur poteſtas & effectus dividuæ obligationis eſt, ut volenti creditori pars ſoluta ſtatim trahat liberationem in ea parte, etiam ante aliam diviſionem actu factam, & quòd diviſione actu facta (ut inter hæredes) poſſit unus invito creditore partem ſolvere, & liberari in parte,

excepto caſu quo ſolutio aliter individua eſt, vel incongrua: ut §. *& harum in fi.* & ſuprà parte 2. n. 30. q. 3. & infra nu. 16. & ſic vides infinitos paralogiſmos, prorſus abolitos facili & apto hujus noſtræ clavis uſu: ut etiam teſtantur prolixi illi ambages, quos novè extricavimus parte præcedenti, qu. 1. 2. & 3. Jam ſatis ad vivum aperuimus primum hujus quæſtionis caput, videlicet, quid ſit obligationem eſſe dividuam vel individuam, deque genuina vi, & energia horum verborum.

15. Supereſt pari filo ſecundum caput explicandum, videlicet quænam ſit obligatio dividua, quæ individua: ſeu cur talis à lege cenſeatur? Breviter (ut etiam tetigi ſuprà in 2. parte nu. 202.) dico dividuam eſſe, & cenſeri in jure, quæ partium præſtationem recipit, id eſt, cujus rei in ea contentæ ſeu deductæ natura eſt, ut poſſit præſtari pro parte. Individuam autem quæ partis præſtationem non recipit, id eſt, cujus rei contentæ, ſeu debitæ ea eſt natura, ut non poſſit præſtari pro parte. Hæc eſt brevis, præjudicata, & clariſſima definitio ſancita à lege, & (ut ita dicam) ſigillata, in *d. §. & harum, & in d. l. ſtipulationes non dividuntur, & in l. in executione, infra eo.* nec poteſt, aut debet dari, vel experi melior, aptior, & facilior. Natura autem hîc accipitur pro aptitudine, & capacitate, quam res de ſe habet ad dividuitatem, vel individuitatem, ſeu præſtationem, vel non præſtationem partis, non phyſicaliter & *μαθηματικῶς*, ſed civiliter, habito reſpectu ad uſus & utilitates hominum, & ad civiles actus: ut dixi ſuprà parte 1. num. 5.

16. Officium autem, poteſtas, & effectus obligationis dividuæ, propriè, breviter & adæquatè eſt, quod ipſo jure actu dividitur inter debitoris hæredes, ut unus ipſo jure non debeat, nec conveniri poſſit, niſi pro ſua parte tantùm etiamſi defunctus erat correus debendi: Et pariter officium, poteſtas, & effectus individuæ obligationis eſt, quòd nec ipſo jure, nec effectu dividitur inter plures hæredes debitoris, ſed tota in ſolidum deſcendit, & obligat quemlibet hæredum, *d. §. ex his, & infra l. in executione de reg. jur. l. ea qua.* & ſic utriuſque eadem converſa ratio, & hæc utriuſque propria, peculiaris, & infallibilis nota.

17. Hujuſmodi enim dividuitas & individuitas certiùs, breviùs & clariùs metitur, & cognoſcitur ex parte debitoris, quàm creditoris. Unde meritò Juriſconſultus ut breviùs & clariùs defungeretur in *d. §. & harũ:* definitionem earum metatus eſt, & ſumpſit, non ex parte creditoris, ſed ex parte debitoris, & ipſius præſtationis, & implementi: tanquam à propria & peculiari nota, eaque perpetua & infallibili; & utrique tam dividuitati, quàm individuitati, pari filo communi. Alioquin ſi quis hæc metiri, & conſiderare vellet ex parte quoque creditoris, & hæredum ejus, non poſſet dari tam brevis, neque uniformis, & perpetua regula.

18. Quia licet quicquid eſt dividuum ex parte debitoris, ſit etiam neceſſariò dividuum ex parte actoris, & valeat hæc conſequentia de debitore ad creditorem: tamen non procedit è converſo: quædam enim ſunt individua ex parte debitoris, quæ non ſunt individua, ſed dividua ex parte creditoris: ut in opera, *l. in ſtipulationibus, §. operarum, infra eo.* Et hinc eſt, quòd quamvis quædam obligatio ſit dividua ex parte creditoris, & individua ex parte debitoris, non ob id dicitur, nec eſt mixta: ſed eſt, & dicitur propriè, & ſimpliciter individua, prout etiam competit ei definitio individuitatis, de qua in *d. §. & harum, & infra l. ſtipulationes non dividuntur, & d. l. in executione*, quamvis non tam extensè, & perfectè individua eſt, ſicut illa, quæ ex parte quoque creditoris individua eſt. Aptiùs igitur & breviùs metimur, & definimus has qualitates ex parte debitoris, quam ex parte creditoris.

19. Quamquam enim actionem quoque afficiant, magis tamen & in pluribus afficiunt, & aſpiciunt executionem, quæ à debitore fieri debet. text. *d. l. in executione in princ.* Contra de priore illa diviſione ſup. in princ. l. 2. n. 4. quæ magis reſpicit, concluſionem, & formam libelli: quare illam ex parte creditoris metati ſumus ſupra in princ. num. 16. & 18.

20. Et ne quis forſan in variis terminis, quibus leges promiſcuè utuntur, hæſitet, notandum quòd partis præſtationem recipere, vel diviſionem admittere, ut in *d. §. & harum*, diviſionem recipere, vel dividi, ut in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, l. 1. §. ſi uſusfructus, ad leg. Falcid.* dividuum eſſe, vel videri, leges pro eodem accipiunt, non dividi, diviſionem non recipere, contra individuum eſſe, ut in *d. § ſi uſusfructus*, dividuitatem non recipere, *l. ſi is qui quadringenta, in fi. ad leg. Falcid. l. 1. §. quamvis, ſi quid in fraud. patro.* in partes ſcindi non poſſe, neceſſe eſſe totum peti, ut in *d. l. in executione*, niſi in ſolidum peccari non poſſe, *d. §. Cato*, pro parte præſtari non poſſe, *l. pen. in fi. ſup. de codicill.* leges pro eodem accipiunt. Non obſtat quòd in *l. ſi ſine, ſup. de admini. tuto.* hæreditas communis quæ non eſt individua, ſed indiviſa, dicitur individua: quia talis ibi non dicitur per ſe, ſed reſpectivè ſecundum quid, quia cohæres idemque curator ſororis, non poterat ipſa pendente curatela, petere diviſionem hæreditatis, ut nec ſoror, & ſic neutrimque dividua erat, ſed utrimque dividua pro eo tempore, vel ſtatu.

21. Non tamen leges æqualiter accipiunt dividuum & individuum. Aliud enim alio magis eſt dividuum, vel individuum, quamvis (ut ſæpè dixi) una ſit nota Dividui & Individui, videlicet an debitum poſſit præſtari pro parte, etiamſi non ſtatim ſequatur liberatio in parte ſoluta, ut quando individuitas ſolutionis obſtat, vel an non poſſit debitum ſolvi pro parte, ut partem faciendo nihil ſolutum dici poſſit, quamvis præparatum dici poſſit, ut *d. l. ſi is qui quadringenta in fi.* Tamen individuitas neceſſaria fortior & intenſior eſt naturali, & naturalis accidentali: quemadmodum individuum contractu, plus eſt quam individuum obligatione tantum, & individuum obligatione plus eſt quam individuum ſolutione tantùm, quod ultimum propriè loquendo non eſt individuitas, ſed incongruitas, quanquam ubi ſolutione partis liberatio non procedit in aliquo, non ineptè dici poteſt individuitas non ſimpliciter, ſed ſolutionis duntaxat: ut in illo ſecundo gradu, qui propriè eſt unicus individuæ ſolutionis, de quo latè diximus ſup. parte 2. 2. qu. n. 210.

22. Porrò (quæ eſt alia clavis hujus materiæ) longè aliud eſt individuitas obligationis, aliud incongruitas ſolutionis, vel implementi: ut etiam tetigi ſup. eod. *l. 1. §. ſed ſi mihi, n.* 89. nec debent hæc confundi, ſed ſecerni: aliàs tota hæc doctrina confundetur. Et ſi ſubtiliter attendas, hæc clavis latet ſub prima, ſed ad ambages ſcribentium clarius, & faciliùs profligandas ſeparatim poſui. Individuitas propriè unius eſt rationis, & definitionis, ut ſæpè (& nuper num. 21.) dixi, prout etiam in toto jure, præſertim in *l. 2. 3. 4. & in l. ſtipulationes non dividuntur, l. in executione, de verb. obligat.* Sed nimium frequenter impropriè ἢ καταχρηστικῶς uſurpatur à Gloſſ. & Doctorib.

23. Et tunc (ut etiam attigi in 2. parte nu. 205. cum ſeq.) non eſt univoca, ſed æquivoca varia, & multiplex individuitas, puta primò luitionis pignoris, ſecundò ratihabitionis, vel approbationis *d. §. Cato, in fin. l. cum quæritur, de admini. tuto.* Tertiò conditionis, ſeu implementi conditionis, Quartò dationis in ſolutum, *l. ſi quis aliam, de ſolution. l. ſi non ſortem, §. ſi centum, de condict. indebit.* Quintò addictionis, *l. quod ſi uno, de in diem addict.* Sexto redhibitionis, *l. cum eiſdem, cum l. ſeq. de ædilit. edict.* Septimò redemptionis. Octavo arbitrii. *l. Pædius de arbitr.* Nonò ſententiæ. *l. hoc judicio, famil. herciſc.* Decimò teſtamenti. His decem exemplis brevitatis cauſa contentus ſum: alioquin tot eſſent impropriæ ſpecies, quot exempla. Impropria Individuitas multiplex.

24. Sed hæc omnia & ſimilia eò ſpectant, vel ne teneatur quis particularem ſolutionem, ſeu præſtationem admittere: ut in 1. 2. 3. vel ne quis in diverſis re-

bus quod ſibi debetur, recipiat: ut in 4. 5. 6. 7. vel ex utroque ſunt mixta: ut ſæpius uſuvenit in ſecunda, vel ſpectant ad integrationem unius negotii, vel actus, ut arbitrium, ſententia, teſtamentum, acceſſorium, & generaliter cujuſcumque rei vel negotii forma, vel appendix. Et ſic tria ultima, & ſimilia exempla prorſus impertinentia ſunt, nec ſpectant ad dividuitatem, vel individuitatem obligationis, de qua tractamus. Priora verò ſeptem exempla, quamvis propriè nihil habeant commune cum individuitate ipſius obligationis, tamen non ſunt extranea à præſenti materia, quia reſpiciunt, & concernunt ipſius ſolutionis implementi, vel præſtationis diviſionem, vel non diviſionem. Et in effectu omnia illa ſeptem exempla, & ſimilia ſpectant ad congruitatem, vel incongruitatem ſolutionis, ſeu præſtationis, vel implementi, quæ verſatur circa duo: videlicet circa particulatem: ut in *l. planè, famil. hercisc.* vel difformem ſolutionem: ut in *d. l. in executione, §. pro parte* particularitas illa ſpectat ad primum, ſed improprium gradum individuæ, ſeu potius non diviſæ ſolutionis. At difformitas ſpectat ad ſecundum, & propriè unicum gradum individuæ ſolutionis: ut latè diximus ſupra parte 2. nu. 241. Non ignoro quin dicta congruitas verſetur etiam circa alias circumſtantias, puta loci, vel temporis: ut in *l. ſolutionis, de ſolution.* Sed quia hîc impertinentes ſunt, eas prætereo.

25. Vides ne hujus noſtræ clavis uſu, (quæ quarta eſt infra num. 108.) rectaque & exacta horum diſcretione, infinitos ferè labyrintos & paralogiſmos diſcuti & evaneſcere? Si nondum ſatis perſpicis, agè diſcurre ſingula ſeptem exempla. Quòd enim debitor, vel unus hæredum ejus, non poteſt partem ſummæ debitæ ſolvendo, vel offerendo, & conſignando luere pignus, etiam in parte ſoluta, vel conſignata, *l. hæredes. §. idem obſervandum. famil. herciſc. l. in executione, ad fi. infrà eod. l. 1. C. de luitio. pigno.* cum ſimilib. ut in primo impropriæ individuitatis exemplo, ſup. eo. n. 23. id non eſt propter ullam individuitatem obligationis, quæ eſt omni reſpectu, etiam ſolutione dividua, ita ut unus hæredum poſſet nihilominus creditorem in mora partis ſuæ oblatæ conſtituere, etiam ad effectum periculi, de quo in *l. qui decem, in princ. de ſolutio.* Nec etiam id eſt ob individuitatem ipſius pignoris, quod poteſt eſſe omnino dividuum. Et ſi ſit in ſe individuum, hoc impertinens eſt quantum ad luitionem, & actum quo de agitur.

Hypothecæ conſtitutio dividua.

26. Nec etiam eſt ex eo quòd ipſa luitio pignoris ſit individua: nihil enim de ſe magis dividuum eſt, quàm hypothecæ conſtitutio, vel ejus luitio: (quicquid vulgò, ſed oſcitanter ſcribant, & doceant,) ut enim poteſt qualibet parte diviſa, vel indiviſa pignoris, *l. ſi conſenſit, §. ult. quib. mod. pig. vel hypoth. ſolvitur*, ita poteſt omnibus modis ſive pacto, ſive ſucceſſione, vel acquiſitione, aut alia confuſione reſolvi, & extingui tam pro parte debiti, ſive in parte remiſſi, ſive integrè ſtantis, quam pro parte pignoris ſive diviſa, ſive indiviſa, *d. l. ſi conſenſit, §. ſi convenerit.* Utque ſola parte debiti ſublata, totum pignus manet obligatum pro reſiduo dumtaxat: ita ſola parte pignoris exempta, reſiduum manet hypothecatum pro toto debito, niſi aliud expreſsè diſponatur: prout diſponere liberum eſt, ut de utroque text. eſt appoſitiſſimus, in *l. rem hæreditariam, ſupra de evictiou.* Sic ergo hypotheca, ejuſque luitio non minus eſt dividua quàm ipſum principale debitum omni reſpectu dividuum.

27. Quæritur an & in quo differant, & cur omnes Gloſſæ & Doctores concorditer aduſque tenuerunt hypothecam eſſe individuam, quantumvis ſors principalis undique dividua ſit, vel etiam diviſa? Reſpondeo, abuſivè loquuti ſunt, idque à ſeipſis, quia nulla lex in toto corpore juris ita loquitur: quæ abuſio initio parva, ſenſim in maximam evaſit.

28. Nos autem propriè & adæquatè loquendo, prout recta doctrina exigit, dicimus hypothecam merè quidem dividuam eſſe tam ex parte creditoris, quam debitoris, ut dictum eſt, ſed non dividi: quia licet lex 12. tabul. ipſo jure tam activè quàm paſſivè dividat nomina, ſeu debitum ſortis principalis, *l. ea. quæ, C. famil. herciſc.* tamen ut non dividit conditiones, *d. §. ſi ſortem, l. cui fundus, de cond. & demonſtr. ſupra parte 2. num. 208. & 386.* ita non dividit pignus, vel hypothecam, ſeu ejus luitionem. Et ſic de ſe remanet indiviſum tam activè, quam paſſivè. Quòd autem paſſivè text. eſt in *d. l. hæredes, §. idem obſervandum, d. l. in executione, ad fin. in l. 1. C. de luit. pignor.* ubi ſi ſunt duo hæredes debitoris, vel etiam ab initio duo debitores ejuſdem ſummæ, & unus offerat, vel ſolvat partem ſuam (prout vel invito creditore poteſt) tamen non poteſt repetere partem mediam pignoris, quantumvis pignus ſit, vel commodè, quin etiam numero diviſibile: ut ſi duo vaſa æqualia pignori data erant, non poteſt ſoluta media parte ſua debiti, petere alterum, ſed creditor utrumque retinebit, & ſi opus ſit, vendet pro reſiduo debiti, donec perſolvatur. Quod autem activè remaneat pignus indiviſum, text. eſt in *l. ſolutum, §. ſi creditori, de pignorat. action.* ubi ſi creditor habet tres hæredes, (idem ſi ab initio ſint tres creditores ſub eadem hypotheca) & debitor uni tertiam ſuam partem ſolvat, poterunt alii duo hæredes totum pignus, vel fundum hypothecatum vendere, non deducto triente, vel alia parte fundi, quamvis debitor contendat beſſem tantum fundi vendi poſſe. Totus tamen fundus non vendetur pro toto, ſed pro reſiduo debito, & ſic pignoris vigor, vinculum & luitio, nec ex parte quidem creditoris dividitur, ſed ejus virtus indiviſa manet, text. optimus in *l. rem hæreditariam*, ibi, *propter indiviſam pignoris cauſam*, ſupra de evictione, non dicit individuam.

29. Amplio, etiamſi debitor uni hæredum ſolvendo partem ſuam cum eo egerit, ut pignus pro ea parte ſit hypothecâ exemptum: quia non valet conventio, ut probat ille text. *d. §. ſi creditori*, ibi, *non debent cæteri hæredes creditoris injuria affici, ſed poſſunt totum, &c.* Amplio ſecundò, etiamſi hæres, cui ſolutum eſt, idem cum debitore contendat, vel intercedat, junctus in lite cum eo, vel cauſam pro eo ſuſcipiens. Cum enim pignus à lege non dividatur inter hæredes creditoris, nec ut eis utile, imo damnoſum dividi, ut ſenſus communis, & text. in *dicto §. oſtendit*, ſequitur quòd unus ſolus non poteſt illud dividere, quia unus ex conſortibus, etiamſi ſocii ſint, non poteſt aliorum conditionem (præter rei qua de agitur naturam) deteriorem facere. Igitur multò minùs ſi non ſint ſocii nullum invicem habentes mandatum, & adhuc minùs contrà nedum præter rei naturam, id eſt, ne dividatur vigor & vinculum pignoris debito principali diviſo, vel in parte etiam majori ſoluto vel extincto.

30. Ratio autem hujus indiviſi ſtatus pignoris evidens eſt, quia tradendo, vel conſtituendo pignus, vel hypothecam, id agi cenſetur ut nec in toto, nec in parte dimittatur, niſi toto debito perſoluto, ſed ut totum retineri, & ſi opus ſit, in totum diſtrahi poſſit pro reſidua parte debiti, id eſt, ne dividatur vigor, & vinculum pignoris, debito principali diviſo, vel in parte etiam majori ſoluto, vel extincto, *d. §. idem obſervandum, l. quamdiu, C. de diſtract. pig.* id etiam ſuadet utilitas communis, quia ſæpe pignorum valor ignoratur, & ut nunc ſciatur, poſteà variatur, & quandoque reperiuntur multò minùs valere debito: quare expedit ut tota retineri, & excuti poſſint pro qualibet parte debiti, donec perſolutum ſit. Idem per omnia de pignore tacito, vel quaſi, *l. Iul. §. offerri de action. empt.* Et hæc quantum ad vinculum, & proprias vires pignoris, quæ ſunt ſecuritas retinendi, & diſtrahendi, non autem quantum ad fructus, quæſtum, vel reditus pignoris, vel quaſi, qui diviſionem recipiunt pro rata ſolutæ, vel oblatæ ſortis: ut dixi in tract. uſur. num. 497. quia fructus

nihil habent commune cum vinculo ipſo pignoris, ſed ejus peculiares vires,& naturam excedunt. Vides quantum referat inter non diviſum, & individuum.

31. Fateor tamen quod pignus, vel aliud non poſſe dividi invito creditore, vel quovis alio reſpectu, individuitatem quamdam habet, non ſimplicem: ſed ſecundum quid, nec veram & propriam, quippe cui non competat individui definitio, ſed impropriam: quemadmodum ſi pactus eſt creditor ne teneatur partem debiti etiam ab uno hæredum debitoris recipere, ut ſuprà parte 2. q. 3. id habet quamdam individuitatem ſolutionis non veram, ſed impropriam, quia nihilominus obligatio diviſa eſt, nedum dividua, inter hæredes. Solutio quoque non minus inter eos dividua eſt, quam erat in principali debitore, prout non minùs affert liberationem partis pro parte ſoluta: ſed tantùm ob pactum manet indiviſa, non autem individua, niſi ſecundum quid abuſivè, & impropriè, alioquin, etiam in ipſo principali debitore merè dividuæ obligationis, individua eſſet ſolutio: quod nimis falſum, & ineptum eſt. Hoc primum exemplum plenius, fervente calamo attigi, ſed juxta deſiderium Jureconſ. in *l. legata. in princ. de liber. legat.* quia materiam habet quotidianam, & malè hactenus explicatam, in reliquis exemplis brevior ero.

32. Idem quod de primo exemplo breviter dicendum de 2. ſuprà n. 23. Quod enim dicitur, principalem non poſſe ratificare in parte *d. §. Cato. inſi.* etiam de ſimplici, & non reciproca ratificatione, id non magis arguit individuitatem aliquam, quàm debitorem non poſſe facere particularem ſolutionem. Ut ergo particularis ſolutio non recuſatur propter ullam individuitatem, ſive obligationis, ſive ſolutionis, ſed propter ſolam incongruitatem, ita non admittitur ab eodem particularis ratificatio, vel approbatio, etiamſi alias ratificabile omni reſpectu dividuum ſit, & per conſequens ratificatio dividua: quia quod ibi dicitur de principali, idem de ejus hærede, qui eadem ratione non poteſt pro parte ſua partim ratificare, invito creditore. Nulla igitur hìc verſatur individuitas, niſi ſecundum quid, æquivocè, impropriè & abuſivè. Et multò minus poteſt eadem perſona pro parte ratificare, ſi obligatio ratificandi reciproca ſit, quia tunc aliud quoque fortius diviſionem impedit, videlicet ne difformis ſolutio ſequatur, *d. §. pro parte,* ita ut tunc inter plures, ſive principales, ſive unius hæredes, non admitteretur variatio, niſi volente adverſario. His paucis diſcutiuntur infinitæ ambages ſuper ſi. *d. §. Cato,* infœliciter glomerati.

33. Idem de tertio exemplo: quia ſi conditio continet dividuum, dividua eſt. Sed lex eam non dividit, niſi is cujus intereſt, eam dividat, ut probavi ſuprà parte 2. q. 7. nu. 388. Sic in quatuor ſequentib. exemplis omnino etiam præſtatione ſeu ſolutione dividuæ ſunt obligationes, ſi res ſubjecta ſit pro parte præſtabilis, & conſequenter pro parte redimibilis: & ſic non eſt verum ineſſe aliquam individuitatem, etiam ſolutionis. non obſtante difformitate pendente, ex quo electiò eſt actoris; tamen exactio ipſa, ſeu redemptio, addictio & ratihabitio non dividuntur etiam inter hæredes, invito adverſario, non ob individuitatem, ſed ne fiat ei injuria ob particularem, & difformem ſolutionem, & quia partem empturus, vel permutaturus non erat, *l. ſi quis aliam de ſolution. l. cum ejuſdem, de ædil. edict. l. quod ſi uno, de in diem addict.* Hinc appoſitiſſimè tex. in *l. cum ex cauſa, de verb. oblig.* non dicit naturam venditionis individuam, vel indiviſibilem eſſe, ſed indiviſam, quod Glo. & Doctores perperàm, rectamque doctrinam perturbando, detorſerunt ad individuitatem, cùm nulla lex dicat has, aut ſimiles obligationes etiam hoc reſpectu eſſe individuas quamvis (ut dixi) reſultet indidem quædam individuitas, ſed ſecundum quid, & impropria, quæ præter id, quod invito adverſario non dividitur, nullum habet individuitatis effectum, & ſic ceſſant infinitæ ſuper his Glo. & Doctorum ambiguitates, & intricationes, quibus, non diviſum, & individuum pro eodem accipiendo & confundendo, omnem doctrinam denſiſſimis tenebris obruerunt, unde infiniti paralogiſmi, & fœdi lapſus in conſulendo, & judicando hactenus emanarunt.

34. Ex prædictis etiam liquet rejiciendos varios, & ſophiſticos modos inducendi, vel cognoſcendi individuum, quos poſt Petr. Perti. meditati ſunt Bart & alii poſt eum in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, nu.* 19. & 26. Udalri. Zaſi in *d. §. Cato,* n. 3. cum ſeq. quos latè confutavimus ſuprà in 2. parte, nu. 261. cum ſeq. unicus eſt enim promptus, & expeditus modus, prout unica definitio ſuprà eo, n. 21. videlicet an partis ſolutionem, ſeu præſtationem recipiat, vel non.

35. Pariter rejiciendæ ſunt omnes, ut ſcrupuloſæ, & phantaſticæ dividuorum & individuorum diviſiones, quas Doctores aduſque variè fabricaverunt. Sunt enim quatuor principales, ad quas reliquæ omnes reducuntur. Prima quam Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, q. 1.* ex commentariis Petri, quem potiſſimum, & in majori parte ſui apparatus ſequitur, concinnavit: quòd quælibet res dicitur dividua, vel individua dupliei modo: Primo ſecundum naturam, ſecundo modo ſecundum juris diſpoſitionem. Primo modo quamlibet rem corporalem dumtaxat dividuam eſſe, ſive homo, equus, veſtis, domus, fundus, &c. ſed res incorporales hoc modo individuas eſſe, quia non poſſunt videri, nec tangi, & per conſequens nec dividi ſecundùm Dynum, in *l. græce. §. illud, de fidejuſſ.* per tex. *Inſtit. de reb. corpor. & incorpor. §. incorporales.* Secundum modum ſubdividit in tres, ut primò ſecundum jus dicatur dividuum, quod recipit partes multiplicativas, id eſt, quotitativas pro indiviſo. Secundò quod recipit partes juridicas, quas alibi vocat integrales, ſcilicet proprietatem & uſumfructum: Tertiò quod recipit partes diſcretas, ſcilicet pro diviſo: ut fundus, lignum. Primo modo unaquæque res ſive corporalis, ſive incorporalis dicatur dividua, *lege, ſervus communis, de ſtipul. ſervor. l. locus de acquir. poſſeſſ. & ff. & C. famil. herciſc. & communi divid.* per tot. Secundo modo quælibet res corporalis, niſi uſu conſumatur, dicitur dividua. Tertio modo quælibet res corporalis regulariter. Diviſio Bart.

36. Quod tamen fallit ſecundum Petr. Pertic. poſt glo. in *l. ult. C. commun. dividund.* quinque modis: primo ratione incommoditatis, *l. 1. 2. C. commu. divid.* Secundò fallit ob prohibitionem legis, *l. ſi pupillorum de rebus eorum.* Tertiò ob prohibitionem teſtatoris. Quartò ratione conventionis, *l. in hoc judicio, §. ſi convenerit, ſupra commu. divid.* Quintò fallit ratione præſcriptionis temporis, *l. 1. §. ad hæc, C. de anna. except.* Verum eſt quòd Bartol. non approbat omnes ejuſmodi fallentias dict. Gloſſ. ſed remittit ad Cyn. in *d. l. ultim. C. commu. divid.* & in *Auth. hoc ita, C. de duob. reis,* ubi Cyn. nihil de hoc dicit, ultimam verò fallentiam nominatim reprobat Jaſon, imò veriùs Alexandr. à cujus vidua Jaſon vellus illud aureum redemit, ut certis argumentis detexi in annotat. ad conſil. Alexand. *Inſtit. de action. §. quadam, col. 4* & reliquas fallentias Bartol. tacitè approbat.

37. Sed omnes prorſus ineptæ ſunt, & impertinentes, quia non eò tendunt, ut res ſit individua, ſed ne dividi debeat. Cùm ergo reg. ſit de habitu, vel potentia, limitationes exquirere de actu, eſt ineptire, & materias intricare, & confundere. Præterea Bartolus à primo ſuæ ſubdiviſionis membro debebat excipere ſervitutes prædiales, item ſervitutem perſonalem, & libertatem à dictis ſervitutibus, quæ nullo modo ſunt dividuæ, nec per quotas partes quidem, *l. pro parte, ſupra de ſervitut. l. duobus, ſupra de liberali cauſ.* A ſecundo verò ſubdiviſionis membro Bart. malè excludit res incorporales: cùm juriſdictionis, reditus annui, & ſimilium incorporalium uſusfructus poſſit eſſe unius, pro-

prietas alterius. Omitto quòd tota illa diviſio res & jura tantùm comprehendit, facta vero non: & ſic manca eſt nedum, ut mox oſtendam, ſupervacua.

38. Licet Imol. manſerit uſque ad Jaſ. qui in *d.* §. *& harum in princ.* meritò negat animum ſibi quieſcere ex dictis Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, & ex variis doctrinis Bald. qui (ut pulchrè ait Roma in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, in fin. de verb. obligat.*) nunquam auſus eſt hanc materiam funditus attingere: ſed aliquantùm ſuperficialiter in *l. pro hereditariis, C. de hered. action. & in l. unica, C de condition. inſer. in l. unica, C. ſi unus ex pluribus*, *in cap. quanto extra de judic.* Ideo Jaſ. novum tradit modum, dicens dividuum tripliciter conſiderari: ſcilicet naturaliter, legaliter, & mixtim. Primo modo res omnes corporeas inanimatas dividi poſſe per partes diſcretas, & ſeparatas: puta veſtem, lignum, fundum, domum. Secundo modo quædam jura, & obligationes pro ratione materiæ ſubjectæ, & res animatæ ſunt dividuæ legaliter. Tertiò ſcilicet mixtim, quantitas, puta quinquaginta, utroque modo tam naturaliter, quàm legaliter dividua eſt. Pariter individuum iiſdem tribus modis ſecundùm eum dicitur. Primo modo res omnes incorporales, ut ſunt jura, obligationes, & actiones. Similiter omnes res corporeæ animatæ ſunt naturaliter individuæ. Secundo modo quædam individua contractu, ut ſervitutes reales: quædam obligatione, & petitione, ut domum ædificari: quædam ſolutione tantùm individua, & iſtud ultimum contingere dupliciter. Primò quando ſolutio partis non tam prodeſt in ea parte, quantum ſolutio totius in toto. Secundò quando poſſet veniri ad inconveniens, quòd ſolutio fieret in diverſis rebus. Tertio principali modo ſervitutes reales eſſe individuas mixtim, id eſt tam naturaliter, quàm legaliter.

Bald. timuit.

Diviſio Jaſ.

39. Et certè diviſio hæc reliquis, tam prioribus, quam poſteà adinventis plauſibilior eſt, ſed peccat in multis. Primò omittendo facta, quæ ſunt principale membrum primæ diviſionis omnium obligationum, ut dictum eſt ſupra, in principio hujus tractatus numer. 5. Secundo in hoc, quòd verba text. de naturali diviſione, quæ civiliter intelliguntur, ut dixi ſupra parte 1. numer. 5. transfert ad diviſionem materialem per ſolutionem continuitatis, quinetiam per deſtructionem ſubjecti, & formæ rei, ut in ſectione veſtis, de qua diviſione, ſeu potiùs deſtructione lex nunquam cogitavit, etiam dum de naturali diviſione meminit. Tertio peccat in hoc, quòd novam ſolutionis individuitatem ſtatuit, ex eo ſolo quòd pars non tantùm valet in parte, quantum cum ſuo toto, cùm de jure non ſit niſi unica ſolutionis individuitas, videlicet quando ſequeretur diſformitas præſtationis invitò creditore, per infra dicta. Quartò generaliter peccat in ſupervacua operoſitate & prolixa ſcrupuloſitate. Lancelot. verò Galiau. Jaſonis diſcipulus, in *dict.* § *& harum, col.* 1. magiſtrum ſuum per ineptam rationem reprehendit, contendens, hominem, equum, & quamlibet rem inanimatam non natura individuam, ſed imò natura dividuam eſſe, ex eo quòd poteſt ſecari in partes: quia de hac gladiatoria ſectione, ſeu ſubjecti deſtructione lex nunquam meminit, dum de naturali diviſione tractavit: ut ſupra ſuo loco dixi.

40. Deinde Alciat. in *d.* §. *& harum in princ.* breviorem aliam diviſionem compoſuit, dicens quòd ſtipulationes individuæ quædam ſunt ex neceſſitate, & hæ etiam contractu, & omni reſpectu ſunt individuæ: quædam ex voluntate, & harum quædam ab expreſſa voluntate tales ſunt, ut fundum tradi, foſſam fodi, & hæ ſunt obligatione & ſolutione, non autem contractu individuæ. Quædam tales ſunt à tacita voluntate: ut quando veriſimiliter ab initio agitur, ut totum ſemel ſolvatur, ut quando homo promittitur in genere, & hæ ſolutione tantùm ſunt individuæ. Sed præter id quòd peccat in exemplo fundum tradi, quòd eſt omni reſpectu & obligatione & ſolutione dividuum: ut infra probabo, rejicienda eſt ea diviſio, tum ex eo quòd obſcurum tradit per obſcurius, cùm voluntatum hominum nulla certa regula dari poſſit. Tum eo quòd ſenſim deducit ad falſam metam, & infert omnes obligationes eſſe ſaltem ſolutione individuas: ſemper enim tacitè in omni debito agitur ut ſimul & non particulatim ſolvatur.

Diviſio Alciati.

41. Poſtremò Udalri. Zaſi. in *d.* §. *Cato, & in d. l. ſtipulationes non dividuntur, in princ.* aliam novam, ſed prolixiorem & ſcrupuloſiorem diviſionem commentus eſt, dicens aliqua dividi legaliter, aliqua realiter. Primum membrum quod dicit eſſe impertinens, magiſque ſeparationem eſſe juridicam, quàm diviſionem, exemplificat in ſeparatione dominii, & uſusfructus ejuſdem rei. Et hoc modo dicit omnem rem corporalem dividi, exceptis quantitatibus, quæ tranſeunt in dominium fructuarii. Secundum membrum ſubdividit in ea quæ dividuntur ad oculum, & alia quæ dividuntur ad intellectum, id eſt, inter diviſionem viſibilium & inviſibilium. Rurſus dividuum dividit, in ea quæ utiliter dividi poſſunt tam pro diviſo, quàm indiviſo: ut pecuniæ, ligna: & in ea, quæ dividi poſſunt utiliter pro indiviſo, ſed non pro diviſo, ut homo, jumentum, equus. Rurſus dividua & individua pari filo tripliciter dividit in ea quæ talia ſunt natura, vel ex ſuppoſito vel ex accidenti. Quædam enim per naturam ſimpliciter, germanè & abſolutè dividua ſunt ut fundus: quædam individua, ut ſervitus prædialis. Ex ſuppoſito autem intelligit ex conventione partium, ut facta, quæ origine ſeu contractu dividua ſunt. At poſtquàm ſic, vel ſic in conventionem ſunt deducta, tunc dividua ſunt ex ſuppoſito, id eſt, ſuppoſita tali conventione, nec poſſunt ampliùs ſcindi, nec pro parte fieri, quia opus non dicitur fieri niſi totum factum ſit, *l. in executione*, §. 2. *eod. titul.* Ex accidenti verò quando res per naturam individua aliquo eventu individuatur, ut in obligatione generis, & hanc tertiam ſpeciem miſtam appellat.

Diviſio Zaſii.

42. Verùm hæc ultima & quarta diviſio paucis verbis mutatis coincidit, & eadem eſt cum diviſione Alciati: quod enim Zaſius dicit, quædam per naturam & abſolutè eſſe individua, non eſt aliud, quàm quòd dixerat Alciat. ex neceſſitate. Quod autem Zaſius dicit ex ſuppoſito, vel conventione, id eſt quod Alciat. dixit, ab expreſſa voluntate. Quod autem Zaſius dixit ab accidenti, idipſum eſt quod dixerat Alciat. ex tacita voluntate. deinde Zaſius in *d.* §. *Cato*, num. 3. cum ſeq. plures ineptos modos colligit cognoſcendi dividuum & individuum, & à num. 7. uſque ad num. 20. novem corrollaria infert, quæ pro majori parte falſa ſunt, & brevitatis causâ feſtinans prætereo.

43. Aliam & quintam diviſionem compegit D. Jo. Coraſi, percelebris nuper jurium profeſſor, & nunc in ampliſſimo Senatu Toloſano digniſſimus Senator, in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, de verb. oblig. & in l. via, ſuprà de ſervit.* dicens dividuum quoddam natura, quoddam lege. Dividuum natura cenſet, quicquid facto hominis ſecari, vel dividi poteſt in partes diſcretas & ſeparatas pro diviſo: ut fundus, homo, veſtis, navis, liber, etiam in ſpecie ſpecialiſſima: ut illa veſtis, ille Stichus, per cap. afferte mihi gladium, extra de præſumption. Et in hoc in *l. via num.* 2. reprehendit Jaſonem, & ſequaces, quòd in *d. l.* 2. §. *& harum*, à dividuis natura excipiant res animatas, quas transferunt ad individua naturâ, & incidit in opinionem Galiaul. quam nuper reprobavimus num. 39. & ſic Coraſ. num. 5. ſtatuit regulam, omnes res corporales natura dividuas eſſe, *l. quod in rerum*, §. *ſi quis poſt, de leg.* 1. *l.* 1. §. *quædam, ſupra de rerum diviſion. l. ſi quis duas*, §. *ſi quis partem, ſupra commun. prædior.* etiamſi ſunt animatæ: ut homo, equus, ſive corpora phyſica, quæ uno ſpiritu continentur: ut homo, lignum, lapis, vel artificialia certâ arte compacta, fuſa, ſculpta, vel texta, ut na-

Diviſio Joan. Coraſi.

vis, lanx, ſtatua, veſtis, *l. rerum mixtura in princ. ſuprà de uſucap.* ex quibus idem ſequitur, etiamſi metum individuum contineant, ut inſtrumentum authenticum ſervitutis prædialis.

Punctus mathemathicus.

44. Itaque Joan. Coraſius poſt Petrum Bella Perticenſem ſolum punctum excipit: cujus pars ſecundum Euclidem Geometram, & alios Mathematicos nulla eſt: nec malè reprehendit eos, qui in *d. § Cato*, ſcripſerunt punctum dividi, cùm magnus eſt: ſed certè punctus μαθηματικὸς non eſt corpus, ſed imaginatio, ut & lineæ, longitudines, & latitudines eorum. Sunt enim termini artis, nec habent eſſe, niſi rationis, non ſunt in bonis patrimonii, nec cadunt in commercium, nec ſpectant ad jus noſtrum civile.

45. Redeo ad Coraſi. qui legale dividuum in *d. l. via, num.* 6. ſubdividit in corporalem ſcilicet pro diviſo, & intellectualem, ſcilicet pro indiviſo. Unde ſecundùm eum homo Stichus natura planè dividuus, tamen legaliter, individuus eſt corporaliter, ſed dividuus intellectualiter, ſcilicet per partes quotas: ſed adhuc dom. Cora. ut res dicatur lege, & intellectualiter dividua, exigit partem quotam tantum utilitatis adferre reſpectu partis, quantum totum in ſuo toto. Contra individuum natura cenſet, quod hominis facto in partes ſeparatas ad oculum dividi non poteſt: ut omnes res incorporales. quæ nec tangi, nec videri poſſunt, *l. 1. §. 1. ſupra de rer. diviſ. § incorporales, Inſtit. de reb. corporalib. & incorpor.* lege verò individuum cenſet, quod non niſi cum incommodo ſectionem admittit, *l. non amplius, §. bonorum. de legat. 1. §. eadem in fin. Inſtit. de offic. judic.*

46. Verùm hæc diviſio manca eſt, eò quòd facta non comprehendit, niſi fortè ea includat ſub naturaliter individuis, eo quòd nec videri, nec tangi poſſunt, quod eſt abſurdum; ſed ea prorſus individua eſſe malè cenſet in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, gloſſ. 1. in fin.* & quòd abſurdius eſt in *d. l. gloſſ.* 3. cenſet facta etiam contractu individua eſſe. Atqui jura non cenſent naturaliter dividi, quæ in partes pro diviſo, ſalvo ſubjecto dividi nequeunt: ut infra num. 56. E. ſic malè hominem, veſtem, navem inter dividua naturaliter collocavit. & pejus infert, omnes res corporales naturaliter dividuas eſſe in jure.

Uſusfructus.

47. Sed adhuc deterius in *d. l ſtipulationes non dividuntur, gloſſ.* 2. cenſet uſumfructum in ſe individuum eſſe, exemplo cæterarum ſervitutum, eo quòd incorporalis ſit, qui nec tangi, nec videri, nec palpari poteſt. Atqui ſequeretur pari ratione jus dominii eſſe individuum, quod eſt falſiſſimum. Ipſum ergo jus uſusfructus in ſe, quod eſt pars dominii, *l. 4. ſuprà de uſufruct.* non minus dividuum eſt, quàm dominium.

Dominiū.

48. Alia ratio eſt ſervitutis uſus: quia non refertur ad fundum, & fructus fundi ut uſusfructus, ſed ad indigentiam perſonæ, quæ individua eſt: Atque ideò ſervitus uſus individua eſt inſpecto fine ſuo propinquo, & immediato, ſeu objecto relationis. Et pariter dominium ſervitutis uſus, ſicut & dominium ipſius ſervitutis prædialis individuum eſt: ut & omne dominium rei individuæ: dominium autem fundi, vel dominium uſusfructus fundi dividuum eſt.

49. Dicitur enim dominium etiam jurium corporalium. Text in *l. qui uſumfructum, in fin. ſupra ſi uſufruct. petat. gloſſ. 3. in l. 2. de hered. vel actio. vend.* text. in *l. ſi ſervit.* ibi, *uſusfructus qui tuus proprius eſt. ſuprà uſusfructus, quemadmod. caveat.* ſic nominum, ſeu Calendarii unius eſt uſusfructus, alterius proprietas, *l. uxori meæ, ſupra de uſufruct. & uſufruct. leg.* dixi in conſuet. Pariſ. §. 1 gloſſ. 1. num. 5. ad hoc quod in fortioribus terminis tradit Panorm. in *cap. 1. extra de confirm. util vel inutil.* nec recepta eſt opinio Bart. in *l. ſi quis vi. §. differentia. num. 3. ſupra de acqui. vel amit. poſſ.* dicentis dominium propriè non cadere in incorporalibus. Sed contraria ejus ſententia in *l. naturaliter, §. nihil commune, num. 1. eodem tit.* quem idem Joan. Coraſ. ibi num. 14. cum ſeq. rectè defendit ab impugnatione, quam Jaſ. ibi num. 30. fecerat, quamvis poſteà idem Coraſ. in *l. non dubito. in fin. ſupra de ſervitut* ſcribat ſe non veritatis, ſed utilitatis gratiâ defendiſſe Bart. in *d. §. nihil commune. col.* 28.

Diviſio triplex.

50. Nos autem ad extricationem, & exitium Labyrinthi prædictarum diviſionum, quas rejicimus, tria veluti Theſei fila damus: primum de diviſione in ſe: ſecundum de intrinſeca ratione Dividui & Individui: tertium duas novas & breves Dividui & Individui diviſiones. Quoad primum, diviſio triplex eſt, phyſicalis, doctrinalis, civilis. Prima non eſt aliud, quàm ſolutio continuitatis ut ſectio chirurgica, macellaria, vel fabrilis, de qua non agitur. Secunda non eſt aliud, quàm apta methodus, & eſt communis omnibus ſcientiis, ut apud Oratores, & Dialecticos, & in *proœmio Inſtit. §. igitur, & l. 1. & 3. ff. de ſtatut. homin.* Tertia juribus, & profeſſioni noſtræ peculiaris eſt, quia non eſt niſi de his, quæ & quatenus in commercium deduci poſſunt. Quæ ergo commercialiter & utiliter dividi poſſunt pro diviſo, hoc eſt etiam per partes diſtinctas, & ſeorſim, dicuntur in jure noſtro naturaliter dividua: quæ verò non poſſunt taliter dividi, dicuntur in jure noſtro individua naturaliter, etiamſi pro indiviſo commodè dividi queant.

51. Civilis ergo noſtra diviſio, ut etiam tetigimus ſupra parte 1. num. 5. eſt, quæ utiliter & commercialiter fieri poteſt: ut etiam diximus in tractatu commerciorum & uſurarum num. 770. & 774. in novo noſtro intellectu, *§ ſi plumbum in l. idem Pomponius, de rei vendic.* Ideo civiliter, in jure noſtro nulla res dicitur diviſibilis, vel ſeparabilis, niſi hoc commodè fieri poſſit, *§ familiæ. §. eadem, inſtit. de officio judic. l. 2. finium regun. l. ad officium, C. communi divid. l. plerumque, l. ædiles, §. cum autem, & §. ſeq. ſupra de ædil' edict. & in l. ſi ſponſus, §. generaliter, de donat. inter vir. & uxor. ad hoc l non amplius, in fin. ſuprà de legat. 1. Inſtit. de offic. jud §. ult. l. ſancimus, §. ne autem.* ibi, *ſpecies dividi ſine ſuo periculo poſſibilis eſt*, & ibi, *partitio utiliter celebrari minime poteſt, C. de donatio.*

52. Civilis autem noſtra diviſio duplex eſt: altera quæ pro diviſo, altera quæ pro indiviſo fieri poteſt, & ſic individua ſunt quædam pro diviſo, ut equus: quædam etiam pro indiviſo, ut ſervitus prædialis, *l. viæ ſupra de ſervit.* & ut libertas, *l. duobus de liber. cauſ.* Porrò quæcumque ſunt dividua pro diviſo, multò magis ſunt dividua pro indiviſo. Pariter omnia individua pro indiviſo, fortius individua ſunt pro diviſo: ut etiam (& hic ſecundum illud filum aſſumo) ratio, & diffinitio ipſa dividui (quæ eſt præſtari poſſe pro parte) & individui (qui eſt non poſſe præſtari pro parte) oſtendit.

53. Ut enim clarè probavimus, ſuprà in parte 2. nu. 201. 269. & 276. unus brevis & expeditus eſt modus cognoſcendi an aliqua ſtipulatio, vel obligatio ſit dividua, vel individua, videlicet an res in eam deducta, partium præſtationem recipiat, vel non: id eſt, an id quod promiſſum, vel debitum eſt, poſſet de ſe (hoc eſt juxta formam & finem obligationis contractæ) pro parte. vel ſimul dumtaxat præſtari, vel impleri: ita diſertè dicunt Cato. Paul. Ulpian. in *d. §. Cato, in d. l. in executione, d. l. ſi is qui quadringenta, §. quadam.* pluribus etiam exemplis adjectis, quo res alioquin communi ſenſui expoſita, & ſimilia negotia tractantibus obvia, & explorata rudibus quoque, & diſcentibus perſpicua ſit, prout eſt, ſi rectè tradatur.

Intellectus l. ſtipulationes non dividuntur.

54. Et hoc eſt, quod innuit text. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, ibi. *horum enim* (ſcilicet hujuſmodi individuorum) *diviſio* (id eſt, partis tantum præſtatio) *corrumpit ſtipulationem*, id eſt, implementum ſtipulationis, quæ nec in parte quidem impletur. Rectè, igitur Bart ibi col. 1. expoſuit verbum, *corrumpit*, id eſt non implet. Sed dum altiùs (vera ſemina non in-

venta ingredi vult) quo magis enixus, & progreſſus eſt, eo magis doctrinam omnem (velut œſtro percitus) confudit. Socin. autem in *d. §. Cato. col. 5.* dum aliter (ut urgentia contraria vitet) exponit dictum verbum *corrumpis*, ſcilicet utilitatem & commoditatem ſtipulationis: hæc ſuppletio mera perverſio eſt, initio levis, ſed progreſſu maxima.

55. Quod enim Bart. poſt Petrum Bellaperticenſem in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, num. 7. & 24.* cum ſeq. (quem Claud. Seyſſellus ibi num. 20. & omnes adusque, & ubique ſequuntur) ait individuum eſſe, quod pro parte præſtitum non adfert tantam utilitatem reſpectu partis, quantam totum reſpectu totius: id inquam tametſi ad pauca advertentes demulceat, falſum eſt, & maximum errorum præcipitium: ut diximus ſupra in parte 2. num. 261. cum ſeq. Certum eſt enim fundi domuſve, imò etiam pecuniæ partem, non tanti eſſe, nec commodare per ſe, quanti cum ſuo toto, *lege Mævius, in fin. Famil. hercisc. l. Mævius, §. in fundo, de legat. 2.* Et tamen hoc non facit rem individuam eſſe. Quid dicemus de his, quæ non recipiunt diviſionem, niſi pro indiviſo, ut homo, equus: negari enim nequit quin pars (utpote indiviſa tradita) nullius prope ſit utilitatis, ſed potiùs incommoda, niſi tota res detur, vel tradatur.

56. Ita ut lex aliàs dicat hujuſmodi eſſe naturaliter indiviſa, *l. non amplius, in fin. de legat. 1.* aliàs neget diviſionem recipere, *l. quod ſi nolit, §. idem ait, de ædilit. edict.* Et niſi pro ſolido (etiam ſpeciem inanimatam, puta lancem) reſtitui poſſe, *l. ſi duo in fin.* Quid quod in id etiam in nummis contingit, ut ſi pecunia ſibi debita quis indiget ad dotem filiæ pridie nuptiarum numerandam, vel pignus diſtractione inſtante luendum, fundumve redimendum, vel proximitatis causâ retrahendum. Sequeretur has, & omnes fere obligationes eſſe individuas: quo nihil abſurdius, juri praxique repugnantius fingi poteſt. Bart. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur num. 20.* aliam ſecundam regulam individuæ obligationis addit, ſi non eſt præciſa, ſed in diverſis rebus ſolutio fieri poſſit, puta partim in re, partim in intereſſe. Sed præter id quòd falſa exempla adducit, adhuc illa ſecunda regula non ſimpliciter procedit, & ubi procedit nullam obligationis parit individuitatem, ſed ſolutionis dumtaxat: quæ potius eſt incongruitas, quam individuitas. Non eſt ergo recedendum ab unica & clara juris regula toties in dictis legibus inculcata.

57. Pro tertio exitus Labyrinthi filo de quo ſuprà num. 50. & jam analyſin noſtram, jurisque πραγματείαν explicando, duaſque tantum breves, & methodicas individuitatis, & individuorum diviſiones facimus:
Prima diviſio. prima nova, noſtræque inventionis originem & ſubſtantiam ipſam concernens. Individuitas quædam neceſſaria, quædam naturalis, quædam accidentalis.
Secunda diviſio. Secunda magis effectum, & executionem reſpiciens, videlicet individuæ obligationes: quædam etiam contractu, quædam obligatione, quædam ſolutione tantùm. Quoad primam de individuitate neceſſaria ſatis diximus ſuprà in ſecunda parte, num. 211. 220. & 270. quod ſemper & omni reſpectu, videlicet obligatione, & ſolutione individua eſt, quia procedit ob individuitatem non modo eſſentialem, ſed neceſſariam, & incommutabilem rei debitæ, vel debendæ, puta ſervitutis prædialis, ſive dandæ: ut ſuprà *l. 2. §. ex his.* ſive redimendæ, reique ſervientis exonerandæ: ut in *l. pro parte de ſervit.* idem in factis hujuſmodi ſervitutes continentibus, ſive negativis, ut non facere quominus eam: ut in d. §. Item ſi in facto, ſive affirmativis, ut oneris ferendi, vel altius tollendi. Porro non eſt dubium quin hæc individuitas naturalis ſit: ſed quia ultra ſimplicem naturalem individuitatem, habet ſuperiorem incommutabilem, & perpetuum gradum præciſæ neceſſitatis, malui brevioris & commodioris methodi gratiâ tertiam quaſi ſpeciem diſtinctam facere, quàm, Ariſtotelico more bimembri ex naturali, & accidentali facta, primum membrum bimembratim ſubdividere in naturalem omnino neceſſariam, & non ſic neceſſariam.

58. Simplex ergo naturalis ea eſt, quæ ex natura, & forma ipſius rei promiſſæ vel debitæ ſtatim ſine alio compacto, & ſine alia impoſititia individuitate oritur. Hæc non eſt tam individua, quin contractu ab initio in ſui ortu, quinetiam deinceps ex parte creditoris, & hæredum ejus diviſionem recipiat: ſed non ex parte debitoris, & hæredum ejus poſt contractum, ut obligatio certam domum ædificandi, certam foſſam fodiendi: dixi ſupra parte 2. num. 262. 272. & 362. cum ſeq. non repeto. Hæc enim obligatio ſtatim in ſui ortu de ſe individua eſt, propter formam futuri operis, abſque adjectione alterius circumſtantiæ individuitatis.

59. At accidentalis individuitas eſt, quando obligatio de ſe, ſuique natura dividua eſt: ſed non eſt ſimpliciter contracta, verùm cum certa circumſtantia individua principaliter intenta, & in obligationem deducta, ut fundum tradi ad torcular erigendum, vel cocleam extruendam: & in aliis uſu communi frequentibus exemplis: ut latè ſuprà in 2. parte num. 312. cum ſeq. in quibus tradere, vel dare partem non prodeſt, nec implet obligationem in aliquo. Et ita neceſſariò intelligitur *d. l. ſtipulationes non dividuntur.* in exemplo fundum tradi, ut in parte præcedenti, num. 306.

60. Sola prima ſpecies individuitatis neceſſariam & perpetuam habet individuitatem in ſe: quia quantum ad emolumentum, & onus, & inde dependentia diviſionem recipit: ut ſuprà in 2. parte, num. 199. & mox latiùs dicemus. Secunda ſpecies individuitatis naturaliter talis eſt, nec indiget auxilio pacti: tamen quicquid contractu dividuum eſt, poteſt expreſſo pacto, dividuũ fieri obligatione & ſolutione. Unde in *l. fideicom. §. pen. de leg. 3.* ſi teſtator juſſiſſet Proculam & Titiam opus facere pro partibus hæreditariis, Procula ſola præſens non potuiſſet conveniri in ſolidum, ſed tantum pro parte: nec potuiſſet condemnari in ſolidum poſt dilationem ad vocandum etiam ſalvo recurſu contra eam: juxta notat. ſuprà in 2. parte, num. 469. & conſequenter idem de hæredibus hæredum: ut non poſſent conveniri, niſi pro partibus ſuis: quia intentio diſponentis fuit obligationem eſſe dividuam, nec propter hoc obligatio eſt inutilis: quemadmodum ſi plures promiſerunt quiſque certam partem domus facere. prodeſt unumquemque conveniri poſſe pro parte ſua, & omnes pro partibus ſuis in idem opus complendum, quamvis obligatio non ſit tam expedita, ſicut quando ſinguli mero jure tenentur in ſolidum. Pariter ſi quis promiſerit domum facere, ſeque & hæredes ſuos pro partibus hæreditariis tantum obligaverit, non erit inutilis obligatio in hæredibus, quamvis non teneantur niſi pro partibus, & obligatio diviſa non ſit tam efficax & expedita, ſicut unita.

61. In quo advertendum multum referre, an quis hoc promiſerit tanquam artifex, & tunc obligatio perſonalis eſt, nec tranſit in hæredes: ut notat. in *l. nemo eſt qui neſciat, infrà de duobus reis in l. inter artifices, infrà de ſolution. in l. ſi non ſortem, §. libertus, ſuprà de condict. indeb.* Alexand. conſil. 106. num. 22. lib. 5. conſil. 132. nu. 7. libro 4. nec de iſto caſu loquimur: quia ſi duo architecti ſimpliciter promittunt certam domum facere ex præſcripta hypotypoſi, vel in totum, aut partim arbitrio peritorum artis, non ſunt correi, nec tenentur in ſolidum tanquam correi, niſi hoc expreſſum ſit: nec etiam tenentur in ſolidum ex natura obligationis, quaſi naturaliter individua ſit, ſed tantùm pro partibus æquis, quia non cenſentur ſinguli promiſiſſe domum conſtruere, ſed operas ſuas ad domum conſtruendam: quod colligitur ex qualitate perſonarum, ſecundùm quam diſpoſitio intelligitur, *l. plenum, §. equitis, ſuprà de uſu & habitat.* Bartol. & Alex. *l. 1. in princip. ſuprà ad leg. Falcid.* Faciunt quæ dixi *ad ſtylum Parlamenti Pariſ. parte 7. arreſto 30.*

62. Sic propriè & adæquatè loquendo, non eſt hic una obligatio, ſed ſunt duæ obligationes individuæ perſonales, quia quiſque tenetur operas ſuas in ſolidum quoad ſe, id eſt, non pro toto opere per ſe ſolum faciendo, ſed integras, & individuas operas ſuas ad opus perficiendum præſtare unà cum operis, & induſtria alterius, & juxta metas dicti artificii, & ſic quando unus ſolus ut artifex, hoc promittit, obligatio quidem individua eſt: ſed habet duas limitationes: Prima, quòd perſonalis eſt, ſecunda, ad metas ſeu naturam artificii: ut infrà, num. 71.

63. Sed quando duo ſimul ſimpliciter (id eſt, non addita clauſula, quiſque in ſolidum) hoc promittunt ut artifices, duæ ſunt obligationes ſub eiſdem duabus limitationibus, & inſuper pro tertia limitatione, videlicet mediante concurſu ſocii, quæ tertia limitatio ceſſat, quando actum eſt, ut eſſent correi, vel quiſque in ſolidum obligati, quemadmodum ſi duo ſimpliciter locaverint operas ſuas ad trahendum navem ad portum, neuter tenetur ſolus funem trahere, & totum opus facere: & tamen uterque tenetur operas ſuas in ſolidum quoad ſe præſtare, ſed non totaliter (ut ita loquar) ſeu de toto opere per ſe: ſed unà cum altero, qui ſimul trahere debet, vel cum alio æquè idoneo loco ejus ſubſtituto. Hæc multùm differunt à quæſtione noſtra, num. 60. in qua unus promittit, vel gravatur teſtamento, vel ſententia non tanquam artifex ad operas, & induſtrias perſonales: ſed realiter ad certum opus cura, ſumptuque ſuo perficiendum, quæ obligatio individua eſt, ſed non eſt de operis, ut nuper dixi: ſed de opere.

64. Ideò ſuprà in 2. parte duas quæſtiones diverſas poſui: unam (quæ tertia eſt) de obligatione operarum, nu. 355. alteram (quæ quarta eſt) num. 361. de obligatione operis, quam nunc in duas ſubdivido, quia quando non promittuntur ſimplices operæ etiam fabriles, ut in d. quæſt. 3. ſed opus faciendum, ſive operæ tranſeuntes in opus ſpecificum permanens, ut in d. quæſt. 4. aut hoc fit tanquam ab artifice, vel ab artificibus: & tunc obligatio perſonalis eſt, nec tranſit in hæredes promiſſoris, niſi quoad perſonales præſtationes jam ceſſas, & dividuas, puta ad reſtitutionem ejus quod defunctus plus recepit de mercede: ut in *l. ſi uno. §. item cum quidam, in l. ea lege, in fin. in l. qui inſulam, §. qui ædem, in l. Martius, leg. ult. ſuprà locat.* vel ad intereſſe, in quod defunctus incidit: quia non fecit, vel indebitè, aut poſt tempus fecit: ut *d. l. ſtipulationes non dividuntur, in fin. l. ſi inſulam, de verbor. obligat.*

65. Aut dicta obligatio fit non ab artifice, ſed ab eo qui promittit, vel aliter ſubit obligationem conſtruendi ſuo ſumptu, cura, & periculo per artifices idoneos domum, navem, vel ſtatuam. Et hæc obligatio multum diſtat à priore, quia realis eſt, & in hæredes tranſit cum ſua individuitate, & ſine aliqua reſtrictione ad metas proprii artificii, *d. §. penult.* & ſi incipit à pluribus, non tamen ob id ſunt correi, ſed ſinguli obligati in ſolidum ſub modificationibus, de quibus in *d. §. penult. & ſuprà in 2. parte, num.* 495.

66. Sed ſi ſe obligaverunt ut correi, jam tenentur in ſolidum quiſque per ſe ſolum ſecundùm naturam correorum, abſque modificatione, ſeu beneficio dilationis ad vocandum conſortem, vel ad priùs conveniendum præſentem magis idoneum: de quibus ſuprà in 2. parte, num. 490. & abſque beneficio diviſionis, de quo in Authent. *hoc ita, C. de duobus reis*, quæ non habet locum in individuis, ſed in merè dividuis, ut dixi in conſuet. Pariſienſ. §. 2. gloſ. 4. num. 40. & tenentur opifices in hoc regno etiam prehenſione, & carceratione corporis.

Antinomia. 67. Ex prædictis fluit novus, & verus intellectus multarum legum, & ſolutio antinomiæ inter *d. l. Martius, ſuprà locat.* & *l. & ideo, de verbor. obligat.* ubi text. ait quòd promiſſor qui partem ædificavit mox incendio conſumptam, tenetur de integro dilatione renovata ædificare. Sed in oppoſitum *d. l. Martius*, ait damnum ejus eſſe cui ædificatur. Prima ſolutio. Prima ſolutio gloſſ. in *d. l. & ideo*, quod ibi conventum erat promiſſoris eſſe periculum, quod non erat conventum in *d. l. Martius.* II. Secunda ſolutio gloſſ. in *d. l. Martius*, quod ibi caſu, vel vitio ſoli cecidit ædificium: ſed in *l. & ideo operis vitio.* Utramque ſolutionem reprobant Bart. & alii ibi: quia divinant: ſed ſecunda eſt etiam contra text. in *d. l. & ideo.* III. Tertia ſolutio fuit, quod in *d. l. & ideo.* caſu contigit culpa promiſſoris, ſive ædificantis, & erat communis ſolutio tempore Bart. ut ipſe teſtatur in *l. ſi ita ſtipulatus eſſem de verb. obligat.* ubi illam reprobat, non quia divinatoria, ſed quia ei qui fuit in culpa, non debet redintegrari tempus.

68. Deinde ad eamdem ſolutionem revertitur, dicendo quòd fuit talis culpa quæ non venit in actione locati, ut culpa leviſſima, ſed venit in actione legis Aquiliæ, quæ non impedit redintegrari dilationem, ex quo talis eſt culpa, quæ non poteſt imputari ex natura contractus. Sed iſtud eſt divinationi divinationem addere, & Jaſ. in *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem. col.* 2. aliter reprobat, quia culpa leviſſima in omittendo non venit in actione legis Aquiliæ, *l. ſi uſuſfructus, §. denique, ſuprà de uſufructu.* Ego verò reprobo, ut divinatoriam, quamvis Udalr. Zaſius in *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem, num.* 12. dicat quod in *d. l. & ideo* ſatis apparet ædificatorem fuiſſe in culpa ſaltem levi: quia incendium præſumitur culpa inhabitantium, *l. ſi vendita. de peric. & commod. reip. vènd.* quia iſtud eſt divinationem per aliam divinationem tollere: non enim ædificator inhabitare ſolet, ſed is cui ædificatur: & ſic hæc evaſio contrarium, & antinomiam auget.

IV. 69. Quartam ſolutionem dat Bartol. quod in utraque lege tenetur promiſſor reædificare de novo renovata dilatione, ſed impenſis ſtipulatoris, quando promiſſor non fuit in culpa, quam ſolutionem ſequitur Paul. Caſtrenſ. in *d. l. Martius*, & in *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem.* & cum Bart. tranſeunt Franc. Aret. in *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem.* & alii Doctores communiter. Sed Jaſ. ibi, col. 3. reprobat: quia neutra lex loquitur de impenſis, dicens quod Bartol. fecit illam diſtinctionem ex æquitate capitis ſui. V. Quinta ſolutio fuit Rapha. Cuma. in *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem, quòd d. l. Martius* loquitur in contractu bonæ fidei: *ſed l. & ideò.* in contractu ſtricti juris. Nec obſtat quod *d. l. & ideò*, per l. præcedentem loquitur actione ex teſtamento, quæ naturam habet bonæ fidei, *l. in minorum, C. in quib. cauſ. in integrum reſtitut.* non eſt neceſſar. quia reſpondet quod actio ex teſtamento non habet naturam bonæ fidei, niſi in duobus, in aliis verò habet naturam ſtricti juris: prout declarat Bartol. in *l. ſi hæres. de eo quod cert. loco.* Hanc ſolutionem Jaſon ibi refellit, quia iſte promiſſor tenetur ad factum individuum, & ſic parte facta, non liberatur in aliquo: quia nihil dicitur feciſſe, ſive contractus ſit ſtricti juris, ſive bonæ fidei.

VI. 70. Quare Jaſon, numer. 14. in fin. dat aliam ſolutionem, quòd *d. l. & ideo*, loquitur in eo, qui ſua impenſa tenebatur totam domum facere, unde ſi partem fecit, quæ caſu periit, tenetur denuò ſua impenſa facere: ſed in dicta *lege Martius*, tenebatur ædificare impenſa domini, utpote ex contractu locationis: & ſic mediante mercede in pecunia. VII. At Udalr. Zaſius, ibi, num. 13. aliam & ſeptimam dat ſolutionem: quod in *l. & ideo*, periculum erat ædificatoris, quia fuerat ei totum opus conductum certa ſumma ſemel ſolvenda: & ſic quod ibi promiſſor erat redemptor: ut in *l. redemptores, ſuprà de rei vendicat. ſed in d. l. Martius*, conductus erat diurna mercede, & ſic periculum eſt domini. Sed quicquid dicat Zaſ. hæc ſolutio planè divinatoria eſt. imò etiam contra text. *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem*, quia hæres gravatus non poteſt dici redemptor.

Vera conciliatio.

71. Nos autem dicimus ſolutionem, & conciliationem eſſe facilem ex prædicta noſtra inventione claré reſultantem, quia in *d. l. Martius*, conductus erat ut artifex: ut probat ille text. & ſic quantumvis obligatus eſſet ad individuum: tamen non tenebatur ultra metas artificii, ergo neque de caſu fortuito, neque de vitio ſoli, quæ ſpectant ad dominum: ſed tantùm de vitio operis, aut ſua culpa tenetur, ut etiam probant omnes leges ejuſdem tit. in *l. opus*, *in l. ea lege in fin. in l. ſi fundus*, *in l. ultima ſupra locati.* quæ loquuntur in eo, qui promittit tanquam artifex. Sed in *d. l. ſi ita ſtipulatus eſſem*, *& l. & ideò.* qui tenebatur ædificare, non ad hoc tenebatur tanquam artifex, nec nomine artificii, ſed abſolutè, & curare ædificari, ut patet in hærede gravato, in *d. l. & ideò.* exemplificatur: & ſic de ſimili exemplo intelligitur: ut etiam paſſim in jure.

Intellect. l. tenetur, §. 1. de actio. empti.

72. Do exemplum quotidianum ex textibus legum more noſtro ſumptum, in *l. tenetur*, § 1. *de action. empti.* Vendidi tibi inſulam certa pecunia: & ut aliam inſulam meam reficeres, teneris reficere abſolutè, & ſi prius relinquis duos hæredes, ſinguli tenentur actione ex vendito ad illam refectionem in ſolidum ſub modificationibus: de quibus ſupra numero 65. & infra numero 87. cum ſequenti; quod eſt verum, etiamſi tu emptor eras artifex, puta latomus, vel architectus, quia natura rei ſubjectæ oſtendit te non promiſiſſe ut artificem, ſed abſolutè, id eſt, non promiſiſſe operas, ſed opus. Idem in tertio exemplo dict. §. ibi, *ſed etſi aream tibi vendidi certo pretio & tradidi, ita ut inſula inædificata dimidiam mihi tradas, &c.* teneris totum ædificare, & ædificati partem retradere, quæ obligatio in hæredes tuos in ſolidum, ut ſuprà deſcendit quantum ad ædificandum, etiamſi tu eras harum rerum artifex. Res enim ſubjecta arguit præciſè de opere, & non de ſimplicibus operis actum, hoc eſt abſolutè & non in ſimplici qualitate artificis contractum.

73. Sed Paul. Caſtren. ibi fruſtrà laborat ad eliciendum ex eo text. (ibi, *ita ut inſula ædificata*, quòd verba conditionalia diſpoſitionem inducant, quando conditio dependet à facto promittentis. Non enim verum eſt, niſi aliter de mente appareat: quia in dict. text. ſunt verba abbreviata, ut in compendioſa recitatione fit, non autem ſunt verba ipſa pacti, & ſic malè arguitur à verbis recitativis facti etiam in lege poſitis Gloſſ. *mag. in l. unica.* verſ. *vel dic tertio.* & ibi Jaſon, col. 8. num. 22. *C. quando non peten. par.* Jaſon. *l. 1. col. 8. ff. de offic. ejus cui mandat. eſt juriſdict.* in *l. qui Romæ*, §. *Calimachus, numero 6. de verb. obligat.* nec ibi conditionaliter recitantur, ut probetur verba conditionalia diſponere. Tum etiamſi verba pacti non eſſent alia: tamen non ſtant per ſe, ſed talia habent adjuncta, ut appareat non conditionaliter, ſed diſpoſitivè, & obligativè (utpote vice partis pretij ſolvendi) eſſe adpoſita, & ſic ad obligandum.

Narrativa l non probante.

Conditionalia non diſponunt.

74. Malè ergo infert Paul. quòd ſi quis extra illa adjuncta, puta ſeorſim, & liberaliter promiſerit mihi dare librum, poſtquam ſcripſerit, vel gratuitum hoſpitium, poſtquàm ædificaverit, quòd poſſum contra eum agere, ut ſcribat, vel ædificet: ut hoc facto det, vel præſtet librum, vel hoſpitium: & malè, quantumvis hoc dependeat à facto promittentis. In ſecundo verò exemplo d. §. ibi, *ſi autem hoc ſolum*, id eſt, per ſe, vel ſeorſim convenerit, ut reficias, text. ſatis arguit, quamvis non ſit venditio, ſed alia obligatio, tamen abſolutam eſſe, ut in *d. l. fideicommiſſa*, §. *penult. de legat.* 3. & in *d. l. & ideo, de verbor. obligat.* niſi aliter ex circumſtantiis appareat: ut cum indigerem latomò ad domum reficiendam, de hoc conveni cum latomo, cenſetur tunc ut artifex promiſiſſe. Idem in infinitis ſimilibus: & maximus eſt differentiæ effectus: quia in dict. §. 1. ſi eſſent duo emptores etiam architecti, ſinguli tenentur in ſolidum ad illam ædificationem, vel fulturam: ita ut venditor non teneatur utrumque interpellare, ſed alterum tantùm, qui habita dilatione ad conſortem vocandum, tenetur ſolùs totum facere juxta *dict. l. fideicommiſſa.* §. *penult.* etiamſi non promiſerunt in ſolidum, quo caſu ut correi nec dilationem quidem haberent, & præcedentes relinquunt omnes hæredes ſuos in ſolidum pariter obligatos. Sed ſi promiſiſſent ut artifices, & ſic non opus, ſed operas tantùm, non relinquerent hæredes obligatos: & inſuper unus offerens ſe paratum, ſatisfacit, & debet actor alterum ſuo ſumptu vocare, vel alterum non minus idoneum ſubrogare: vel ſi ſit opus, quod per unum ſolum tempore duplicato fieri poteſt, poteſt conductor ei offerre integram mercedem, & tempus duplicatum, & altero deficiente non poterit qui præſens eſt conditionem recuſare, niſi ex juſta cauſa, puta ſi jam aliis negotiis implicitus eſt: & ſic valde notanda eſt nova hæc noſtra interpretatio tam in juribus rectè intelligendis, quàm in praxi neceſſaria, & accommoda. Redeundum ad rem.

75. Quoad ſecundam individuitatis divisionem ſupra eodem numero 47. videlicet contractu, obligatione, ſolutione, hæc non propriè ſubſtantiam individuitatis reſpicit, ſed intenſionem, & remiſſionem, quaſi plus vel minus, & in hoc tres quaſi ſtatus vel gradus ſunt, videlicet contractus, obligatio, ſolutio, velut protaſis, epitaſis, & cataſtrophe ipſius obligationis, ſive inducendæ per contractum, vel quaſi, ſive ſtantis, ſeu ferventis, ſive implendæ. Quædam enim ſunt dividuæ vel individuæ contractu, quædam obligatione, quædam ſolutione, hæc non eſt diviſio in ſpecies, ut imperiti putant. Prior quidem diviſio poteſt dici diviſio in ſpecies: Sed hæc poſterior diviſio nihil eſt aliud, quam officiorum ſtatuumque methodica diſtinctio, ad ſecundum ubi plus, aut minus ſit dividuitatis, vel individuitatis. Ea ſunt individua contractu, quæ non poſſunt pro ſui parte in diſpoſitionem, vel obligationem deduci: ut ſervitus prædialis, & hæc individua ſunt intenſiſſimè, utpote neceſſariò abſolutè, omnique reſpectu, *l. pro parte, de ſervit.* impoſſibile eſt enim partem tantum ipſius itineris, vel alterius ſervitutis prædialis cadere in commercium, ſcilicet ſub nomine partis tantum, & limitatim, ſed bene in deſtinatione ad totum vel reſpectu æſtimationis, aut commodi, vel incommodi, & ſic data individuitate primi gradus, id eſt contrahendi, non eſt ulterius de reliquis inquirendum: quia quæcumque ſunt individua contractu, multò magis individua ſunt obligatione, & ſolutione.

Secunda diviſio.

Non per ſpecies, ſed per officia.

76. Ea verò ſunt dividua contractu, ſed individua obligatione, quæ in contractum quidem diviſim, ſeu pro parte deduci poſſunt: ſed ſemel in obligationem deducta nequeunt pro parte verè præſtari: liberum eſt enim initio ſtipulari partem domus, navis, vel foſſæ fieri, ſed poſtquam ſemel domum, vel quid ſimile fieri in obligationem deductum eſt, partem tantùm domus, navis, vel foſſæ faciendo & præſtando, non eſt verum dicere partem domus, navis, vel foſſæ conventæ, ſeu rei debitæ præſtitam eſſe, quoniam domus, foſſa, vel navis, non eſt in rerum natura, priuſquàm indicta, ſeu conventa forma conſummata & perfecta fuerit: ut ſenſus communis oſtendit, & text. expreſſi, in *d. l. ſi is qui quadringenta*, §. *quadam*, ibi, *neque enim ullum balneum, aut ullum theatrum*; ergo nec ullam quidem partem balnei vel theatri feciſſe intelligitur: qui ei propriam formam, quæ ex conſummatione contigerit, id eſt, tunc demum, cùm perfectum fuerit (& non prius) non dederit. Et ſic verbum, *intelligitur*, in eo textu, ſonat veritatem, non fictionem, quod etiam probat præpoſita negativa. Hoc eſt etiam quod innuit text. in *dict. l. in executione*, §. *ſecundo*, ibi, *quia operis* (ſcilicet pacti & determinata)

determinati) *effectus in partes ſcindi non poteſt*, id eſt quod per tale opus intenditur, non poteſt ſcindi, hoc, eſt, diviſim ſeu pro parte præſtari, ad ſolutionem vel implementum obligationis pro ea parte. Et hic non de fictione, ſed de veritate & propria, realique verborum ſignificatione agitur, à qua nec pilum quidem in his ſubtilibus diſcedendum eſt, non quòd hæc ſint adeò ſubtilia, quaſi abſtruſa quædam & *μεταφύσικα* cum nedum ex jure noſtro, ſed etiam ex Philoſophia naturali, ſenſuque communi liqueant: ſed quod in his lubricus ſit lapſus, ſi quis paululum vel in punctuali decidendi ratione, vel in proprio verborum ſenſu paralogiſetur: Penitiùs igitur adverte ad textum, quàm preſsè, quàm exactè in locis ſubtilibus & lubricis veteres noſtri Jureconſulti juris authores locuti ſint: non enim negant opus ipſum in ſe fieri poſſe per partes. Certum eſt enim per partes ſucceſſivas fieri, fiet ergo pro parte realiter, & naturaliter. Et eo nihil verius quantum ad ipſam fabricam, ſeu factionem: Sed ſi illud fieri referas ad effectum, & implementum ſeu præſtationem ejus quod debetur, tunc verum non erit per partes fieri, id eſt, impleri, & ſolvi ſeorſum, quia parte fabricæ facta, non eſt debitor liberatus in ea parte: ſimplex enim fabricatio, vel operatio tranſiens non debetur: ſed opus effectum & permanens, cujus pars non eſt fabricæ pars, cùm nullæ ſint partes domus, quæ nondum eſt, nec ſum ſtipulatus partem domus, nec fabricam, ſeu operationem indeterminatam; ſed fieri domum, id eſt, tale opus, ſub tali forma conſummatum, & perfectum in actu, quod ante perfectionem non ſubſiſtit, nec ullas actu partes habet: ut etiam ex Ariſtotele diximus ſuprà in 2. parte num. 362. Ergo dare partem domus per architectum, qui factum promiſit conſummatum: non eſt dare partem domus, ſeu rei debitæ: ſed dare partem fabricæ.

Atqui non ſum ſtipulatus partem fabricæ, ſeu nudæ operationis, nec domum quidem inchoatam, ſed domum ſimpliciter, & ſic opus perfectum, & conſummatum, ut in *d. §. ſecunda ibi, operis effectus*, id eſt, opus effectum, ſeu conſummatum. Igitur liquet quòd hujuſmodi obligatio non poteſt impleri pro parte, ergo individua, ergo omnes ſive principales, ſive hæredes obligat ſingulos in ſolidum, & cætera individuitatis officia habet. Sic in *d. §. quadam*, ponderandus eſt infinitivus *feciſſe*, qui eſt temporis perfecti, imò etiam pluſquam perfecti, & ad opus conſummatum refertur, ut in *d. l. in executione, § ſecunda*. Similiter ſi quis certam partem domus vel theatri fieri ſtipulatus ſit: tunc quia ea pars eſt totum opus efficiendum, & conſummandum, nec poteſt ſubdiviſim per partes ſeorſim præſtari, quantum ad implementum obligationis in parte, quamvis creditore volente obligationem, & actionem ſuam ſcindere, vel novare, tunc aliud pro alio vel pars fabricæ, aut quidvis aliud pro opere convento ſolvi poſſit, vel per actus fictos partim ſolvi, etiam quandoque invito creditore: ut ſi pars bonorum creditoris publicata debitori quæratur de quo poſteà dicere non gravabimur.

78. De ultimo individuitatis ſtatu, vel gradu ſatis diximus ſuprà in 2. parte num. 241. uſque ad num. 248. propriè unus tantùm caſus individuæ ſolutionis, quando creditor non ſolùm tenetur partem recipere, ſed etiamſi receperit, non procedit, ſed pendet ſolutio in parte ſoluta, quod non eſt reſtringendum ad exemplum generis, vel alternativæ: ut ibi docuimus, num. 254.

79. Accipe duo proportionabilia, quicquid eſt individuum contractu, eſt etiam obligatione, ſolutione, & per omnes gradus, vel ſtatus individuum, ut ſupra num. 62 in fin. Contra quicquid eſt dividuum ſolutione, multò magis omni reſpectu, & per omnes gradus obligationis & contractus, dividuum eſt. Non obſtat §. *in ſolidum* [...] *l. in executione*, quia ibi ſunt duæ diſtinctæ obligationes diverſæ naturæ: ut diximus ſupra in princ. num. 41. & parte 2. num. 494. Sed non ſequitur, individuum ſolutione, ergo in ſuperioribus gradibus individuum, prout non ſequitur dividuum contractu, ergo in inferioribus gradibus dividuum, ut ſenſus communis oſtendit, & ratio topica, quia negatio fortiùs deſtruit, quam affirmativa aſſerat. Deſtruit enim negativa, & negat quicquid inde, ſcilicet à negato ſequitur, vel ſequi poteſt. Sed affirmativa non confeſtim, nec ſemper affirmat, quæ inde ſequuntur. Solùm enim includit quæ neceſſariò, & alio non requiſito, ſequuntur: non autem quæ ſequi poſſunt. Faciunt quæ ſcripſi in annotat. ad Philipp. Deci. *l. 1. numer.* 13. C. *de pact. conſil.* 3. *num.* 4. Hactenus de intentione per gradus, & ſtatus obligationis.

80. Nunc latiùs procedendo dico in individuitate obligationis tria conſideranda. Primum individuitas in ſe. Secundum ejus intenſio vel remiſſio. Tertium ejus modificatio de primo ſatis dictum eſt in prima diviſione ſupra eodem numero 47. cum ſeq. de ſecundo ſufficiunt dicta ſupra eodem numero 72. & pleniùs in 2. parte numero 211. cum ſeq. Tertium autem non verſatur circa individuitatem ſolutionis, quæ brevem habet tractum, & in qua ſufficiunt dicta ſupra in parte 2. numero 241. cum ſeq. Modificatio ergo individuitatis ſolùm conſideranda eſt circa obligationem ipſam ſive neceſſariò, ſive naturaliter, ſive accidentaliter, ſive etiam contractu, ſive obligatione tantùm ſit individua. In quo reſolutivè procedendo dico

81. Nullam obligationem uſque adeò individuam, quin multas modificationes recipiat, in tantum, ut etiam ſervitutis prædialis obligatio quandoque circa ipſum vinculum moderetur, ut non obliget in ſolidum, ſed uſque ad certam quantitatem, vel incertam. Do exemplum quotidianum, ad quod nullus adhuc animadvertit. Hæres debentis talem ſervitutem, confecit ritè inventarium, non tenetur, niſi uſque ad vires hæreditarias, & ſic non tenetur ad dictam ſervitutem in ſolidum, eſt ergo obligatus ad ſervitutem prædialem, & tamen non in ſolidum, quod videtur contra omnes prædictas regulas individuitatis neceſſariæ, & maximè ſervitutum prædialium. Omnis individuitas recipit moderationẽ.

82. Adverte, regulæ ſtant, & manent, quia dico quòd iſte verè obligatus eſt in ſolidum, & ad totum individuum, ſed non totaliter in caſum, quo vires hæreditatis non ſufficiant: ſi enim ſufficiunt, non eſt locus moderationi hoc reſpectu, quia viribus hæreditatis ſufficientibus, perinde eſt ac ſi non eſſet inventarium, ſive ſit unus, ſive plures hæredes ſub beneficio inventarii, de quibus (& quòd non debeant per remotiores adeuntes hæreditatem ſimpliciter excludi, ut pragmatici Galli vulgò malè putant) plenè dixi *in conſuetud. Pariſienſ.* §. *cl.* Si verò non ſufficiunt, aut non ſufficiunt in aliquo, & habet locum *l. nam is, ſupra de dolo.* videlicet quòd mero quidem jure ſubſiſtit obligatio ſolida, & in ſolidum: ſed inanis eſt quantum ad effectum, & executionem propter inopiam debitoris.

83. Aut verò ſufficiunt in aliquo, ſed non in totum, & tunc habet locum *l. ſi tam anguſti, ſuprà de ſervit.* ut ſi poſſit ſervitus anguſtior præſtari, vel in alia minori ſpecie ſervitutis, puta de via ad actum, vel de actu ad iter, hoc fieri debeat conſenſu creditoris, etiam invito debitore, dum tamen non appareat voluntatem diſponentis limitatam fuiſſe, ut non haberet locum in alia, vel minori forma, prout in dubio limitata non præſumitur: ut plenè diximus, in 1. §. *quis ita. num.* 35. *&* 42. *& §. ſed ſi mihi ſupra eod.* Si enim defunctus legavit viam, vel inter vivos donavit per certos fines non ſufficientes: certum eſt locum eſſe *d. l. ſi tam anguſti.* Sed ſi vendidit, vel

permutavit, tunc voluntas eſt lim[illegible], nec dicitur impleri in aliquo, niſi inquantum creditor ex nova voluntate recepit aliud pro alio, vel aliam ſatisfactionem, & hoc quando in hæreditate ſunt prædia, in quibus poteſt executio ſic fieri, vel moderari. Sed ſi defunctus non habebat tale prædium: ſed tenebatur hoc procurare, vel redimere, vel ſi promiſſione facta per fundum ſuum, illud ſine onere alienavit, jam iſta obligatio non eſt de ipſo individuo, ſed de æſtimatione dividua, non ſolùm pro viribus hæreditariis ab uno hærede per inventarium: ſed etiam pro portionibus hæreditariis tantùm à pluribus ſive ſimpliciter, ſive ſub beneficio inventarii hæredibus præſtanda.

XII. Modificationes.
84. Hic jam poſtquàm aptè cecidit liber, omnes individuitatis modificationes volui inventione, & judicio tradere, & ad duodecim (ad quas omnia re-
I. ducuntur) coarctare. Prima (ut ab imis radicibus incipiam) eſt quòd non omnis individuitas eſt homogenea, nec æqualis, ſed aliqua minùs intenſa vel reſolubilior altera: ut ſuprà eod. num. 21. Et hoc modo ſimplex naturalis individuitas modificatior eſt, ſeu levior neceſſaria, & accidentalis reſolutior naturali.
II. Secunda modificatio non penes eſſentiam ipſam individui, ſed penes commodum & incommodum, ſive penes augmentum activum reſpectu eorum quibus debetur: & decrementum paſſivum reſpectu debentium.

Servitus an in bonis, an extra bona.
85. Quantumvis enim ſervitus prædialis non ſit ex bonis, nec extra bona, *l. 1. de uſu & uſufruct. legat.* ubi Bartol. & omnes Panormit. *in c. cum eccleſia* Sutrina. *num.* 48. *extra de cauſ. poſſeſſio. & propriet.* quod eſt verum ſtrictè; quia tale jus non eſt res per ſe ſubſiſtens, & ſic non eſt realis pars patrimonii, ſed qualitas rerum ſubſiſtentium, ſeu prædiorum, quæ ſunt in bonis: & ut pulchrè inquit Celſus Juriſc. in *l. quid aliud, infrà de verbor. ſignif.* ſervitutes prædiales non ſunt aliud, quàm prædia ſic qualificata, ſeu qualiter ſe habentia ſecundum veram lectionem Archetypi Florentini: quamvis Andr. Alci. ibi malit ſequi vulgatam literam, quæ habet æqualiter. Sed Franciſc. noſter Connanus commentar. juris civil. lib. 4. pulchrè vetuſtiorem Florent. literam, quæ in hoc verior eſt, propugnat. Hinc rectè ait Bald. in *Auth. ei qui jurat. col.* 12. *C. de bon. author. judic. poſſeſſ.* quòd libertas eſt quædam naturalis habitudo prædii: ſervitus autem eſt accidentalis habitudo, & extrinſeca qualitas prædii, per *d. l. quid aliud. facit l. penult. ſupra de evictio.* Tamen redeundo ad rem, largè capiendo bona, hæ ſervitutes ſunt in bonis ejus, cui debentur, ex quo ei hac ratione datur actio, vel exceptio, *l. rem in bonis, ſupra de acquir. rer. domin.* Augent enim valorem prædii, cui debentur, & diminuunt valorem prædii, à quo debentur, *l. ſtipulatio iſta, §. ſi quis forte*, ibi, *aliquid minuitur, de verb. oblig.* Bart. *l. 1. num. 3. ſupra de ſervitut.*

86. Et ſic unà cum prædio diviſionem recipiunt. Dominus enim quartæ partis fundi dominantis poteſt ſe dicere dominum quartæ partis ſervitutis ei debitæ: quamvis enim mero jure ſit dominus in ſolidum dictæ ſervitutis ob individuitatem: tamen reſpectu effectus, & emolumenti, non cenſentur dominus; niſi in tanta parte, quantam habet in fundo, & ſic quantumvis neceſſariò individuæ, tamen reſpectu commodi, vel oneris, diviſionem, & contributionem pro partibus recipiunt: ut dixi ſupra in 2. parte num. 199. & 212. & in 2. lectio. ſolemni Dolana ſuper *l. in lege Falcidia hoc. ſup. ad l. Falcid. num.* 21. & 26. cum ſeq. non repeto. Sed do text. cum praxi in *l. arbor. in fi. ſupra commun. divid.* ubi dicitur, quòd ſervitutes prædiales non ſolùm in conſequentiam fundorum (de quo nemo dubitaret) ſed etiam per ſe principaliter veniunt in judicium familiæ herciſcundæ, & in judicium communi dividundo inter plures hæredes ejus, cui competit, vel promiſſa eſt ſervitus, & inter plures, quibus ab initio promiſſa eſt, vel conſtituta, ut etiamſi fundus dominans non dividatur, ſed communis maneat, ſive dividatur, poſſit uſus & commoditas ſervitutis menſuris, vel temporibus dividi, ad hoc etiam text. in *l. 4. §. interval. ſupra de ſervit. in l. Lucio. cum l. ſeq. ſupra de aqua quot. & æſti.* vel etiam dividi pro modo, ſeu portionibus fundi dominantis pluribus æqualiter vel inæqualiter competentis, *l. ſi partem ſupra de ſervit. ruſtic. prædior.* non ſolùm activè, ſed etiam paſſivè contribuendo, vel alternando inter dominos fundi ſervientis, vel debitores alterius individui, *l. mortuo, §. ult. de leg. 2. l. fideicommiſſa. §. penult. de legat.* 3.

87. Tertia modificatio per modum utendi civilem *l. ſi cui, ſupra de ſervit. l. qui ſella. in fi. ſupra de ſervitut. ruſtic. præd. l. ſi venditor. in fin. ſupra communia præd. l. 2. in fin.* ibi, *ſi tamen non ultra modum noceas, ſupra de aqua pluv. arcen.* & ibi Ludov. Roman. num. 3. *l. præſes provinciæ, C. de ſervit. & aqua*: quantumvis enim ſervitus ſit tota in toto, & tota in qualibet parte fundi dominantis activè & ſervientis paſſivè, tamen utendum eſt per locum, & modum quò minùs præjudicatur fundo ſervienti, qui non debet eodem commodo privari, *d. l. præſes provinciæ, facit l. ſi ſervos; ſupra de pignorat. action. l. cùm Stichus, in fin. infrà de ſoluto.* Angel. Aret. *Inſtit. de ſervit. col.* 2. Sed ſi poſſet æquè commodè ire per alium ſuum, vel alienum locum ſervientem, vel non, hoc non eſt in conſideratione: quia plures ſervitutes homogeneas quis habere poteſt, & omnes conſervare, etiamſi una ſufficit, ut etiam plures ad idem actiones. Et hinc eſt quòd electio loci exercendæ ſervitutis non eſt creditoris, ſed debitoris, etiam in teſtamentis, dummodò ſine captione, & civiliter eligat, text. in *l. ſi via, de ſervitute ruſticorum prædior.* & ita tenent Alciat. in d. §. num. 37. Joan. Coraſ. in *l. ſi cui. num. 6. ſupra de ſervit.* & bene, quamvis contrarium teneant Alexand. Areti. Lancelot. Galaul. in *l. 2. §. ex his, col. de verbor. obligat.* per quædam jura, quæ non probant. Tres priores modificationes reſpiciunt rem, ſequentes autem reſpiciunt perſonas. Tertia modificatio. III.

Electio loci debitoris.

88. Quarta, ut quamvis ſinguli hæredum debitoris teneantur in ſolidum, *l. 2. §. ex his, de verbor. obligat.* tamen etiam unicus hæres, ſed per beneficium inventarii, non tenetur ultra vires inventarii, & pariter ſinguli hæredum ſub inventario, quamquam hoc caſu teneantur ſinguli in ſolidum; ſed ſi bona non ſufficiant, temperanda eſt executio ad vires inventarii ritè confecti: ut ſuprà eodem numero 81. cum ſeq. IV.

89. Quinta reſpectu ſimplicis recurſus, cui ſemper locus eſt inter plures obligatos in ſolidum etiam ad individuum, etiamſi non teneantur ut cohæredes, ſed ut plures principaliter obligati, etiamſi ſint obligati ut correi, quo caſu non ſolùm ſinguli tenentur in totum, ſed etiam totaliter reſpectu creditoris, cujus reſpectu nullam nec dilationem quidem conſortes vocandi habere poſſunt, quamvis ſine ulla retardatione litis, vel compulſionis, eos vocare & proſequi poſſit, de quo nihil ad creditorem, ſed tamen inter ſe debent contribuere, ut unus conventus, & coactus totum præſtare, recurſum habeat contra conſortes, etiam ſine ceſſione actionum creditoris: idque indiſtinctè, etiamſi ex cauſa lucrativa obligati ſint: quantumvis ante nos omnes contrarium tenuerint in *l. Titio. aut Seio. de leg. 2. in l. Modeſtinus, de ſolut. in l. in leg. Falc.* hoc eſſe ſervandum, ſuprà *ad l. Falc.* per malum intellectum dictarum legum, quas nuper vero & genuino ſenſui, & praxi reſtituimus in lectionibus Dolanis. lect. 1. & 2. præſertim ſuper *d. l. in lege Falcidia.* hoc eſſe in num. 17. cum ſeq. V.

90. Sexta, quia quando plures ſunt obligati ad in-

dividuum, ſive tanquam plures cohæredes, ſive tanquam plures principales, ſed ſimpliciter, & non ut correi: quamvis teneantur ſinguli in totum, non tamen totaliter, etiam reſpectu creditoris, quo invito unus conventus etiamſi totum præſtare poſſet, tamen etiam creditore invito, dilationem habebit ad vocandum conſortes, ut ſecum pro partibus ſuis contribuant, text. in *l. fideicommiſſa, §. penult. de legat.* 3.
VII. dixi ſuprà in 2. parte numer. 465. & 495. Septima, quia pauperior vel minimus hæredum conventus, juſtè petere poteſt, ut ditior, vel hæres pro majori parte, priùs, vel ſimul conveniatur per creditorem: per ea quæ novè dixi in locis præfatis: quibus adde bonum textum in *l. ult. in fin. ſuprà de action. empti.* ibi, *etiamſi officio judicis, ſuſtinenda eſſet ejus præſtatio, donec præſtari poſſit.*

VIII. 91. Octava, quia etiamſi unus ſolus in ſolidum teneatur: tamen ſi fatetur debitum, & paratus eſt ſatisfacere, ſed non poteſt nunc, vel non tam citò, moderanda eſt executio judicis officio, *l. ſi domus, §. in pecunia, ſuprà de legat.* 1. *d. l. ult. in fin. de action. empti*; ut enim delicatus debitor, ita nec nimium oneroſus creditor audiendus eſt, *l. ſi ſervos, ſuprà de pignorat. action.* & dixi ſuprà in parte 2. numer. 455. cum ſeq. quandoque hæc moderatio venit ex parte, ſeu facto creditoris, ut quando tunc eſſet abuſurus, tunc enim poteſt denegari etiam reſtitutio depoſiti ſive dividui, ſive individui, *l. bona fides, ſuprà depoſit.*

92. Aliam peculiarem modificationem poſui in obligatione defendendi, videlicet quando defenſio eſſet injuſta: ſed hæc propriè non eſt modificatio, ſed defectus obligationis, quia rei injuſtæ, vel impoſſibilis quatenus talis eſt, nulla eſt obligatio, *l. impoſſibilium, infra de regul. jur. l. nepos Proculo. infra de verbor. ſignific. l. perpetuo, ſupra de condict. ob turp. cauſ. l. pacta quæ contra. C. de pact. l. generaliter, cum l. ſeq. de verbor. obligat. l. juriſgentium, §.*
IX. *generaliter, ſupra de pact.* Nonò modificatur, ut quoties reſolvitur obligatio, in æſtimationem ſine nova culpa, fit dividua; ut ſatis dictum eſt in 2. parte num. 219. ſed hæc propriè non eſt modificatio individuitatis: ſed extinctio, ſeu novatio & transfuſio in aliam obligationem merè dividuam: quæ regulariter in ſingulos pro partibus dividitur, *d. l. ſtipulationes non dividuntur, §. Celſus*, quandoque etiam in ſolidum tenet eum, cujus dolo, vel culpa non poteſt principale præſtari, ſed nihilominus omni reſpectu dividua eſt, quod quia multis de cauſis ſæpe contingit, ſpectat ad oſtendendum rigorem individuitatis non eſſe perpetuum.

X. 93. Decima modificatio, quando quis promittit individuum non abſolutè, ſed ut artifex: Hæc enim obligatio perſonalis eſt: nec tam intenſa, ut quando quis promiſit abſolutè: ut novè diximus ſuprà eodem
XI. numero 51. & 61. Undecima, quando ab initio plures obligantur, ſed expreſsè vel tacitè agitur, ut unus non teneatur, niſi cum altero: ut quando duo promittunt facere navem, veſtem vel domum in fundo ſtipulatoris tanquam artifices, juxta not. ſuprà eod. numer. 61. vel etiam non tanquam artifices, ſed abſolutè in fundo, vel re promittentium. Et ſic ab initio prævidetur unum non poſſe præſtare ſine altero, & per conſequens, ut alter tantùm per ſe non conſtituatur in mora, ſed ſimul cum conſorte, niſi ei ſocius ejuſdem peritiæ offeratur, *l. nemo eſt qui neſciat, infra de duob. reis*, vel dilatio cum tota mercede, ſi ſolus duplicato tempore, vel cum ſocio, quam ad manum habet, perficere poſſit, debet enim juvare ad fidem implendam, aliàs eſt in mala fide, quatenus curare poteſt, & ne-
XII. gligit. Duodecima, quando ab initio hoc non agitur nec prævidetur: ſed poſteà in eum caſum recidit, ut quando promiſſor ſervitutis per fundum ſuum, vel conſtituendæ domus in fundo ſuo, relinquit duos vel plures hæredes: quia tunc idem quòd in priore modificatione.

94. Ex prædictis multa clarificantur, & in primis intellect. & vera praxis §. *ex his*, verſicul. *& ideò*, ſuprà l. 2. & nullo negotio tollitur oppoſitio, & controverſa quæſtio Bart. ibi num. 6. ubi contra text. opponit de impoſſibili, & ſolvit, quòd unus plurium hæredum ejus, qui promiſit conſtituere ſervitutem viæ, non conſtituet ſervitutem: quia impoſſibile eſt, *l. pro parte, ſuprà de ſervit.* ſed ſolvet totam æſtimationem. Et mox replicat, quòd quando venitur ad æſtimationem, unus hæredum non tenetur, niſi pro parte hæreditaria. Ad quod reſpondet eſſe verum, quando ab initio formatur actio ad intereſſe, ut tunc non detur, niſi pro parte hæreditaria, *d. l. ſtipulationes non dividuntur*, quam ita reſtringit. Secus ait, quando actum eſt contra unum hæredum ad ſervitutem in ſolidum, qui condemnatur, & tunc in executione, quia non poteſt præſtare ſervitutem, non liberatur, niſi ſolvat æſtimationem totius, & ita intelligit *d. §. ex his.* Et mox ſubdit aliud eſſe in hæredibus ſtipulatoris, quorum unus victor non ſequetur intereſſe, niſi pro parte ſua, etiamſi agere cœperit à petitione ſervitutis. Doctores ſuper his non advertentes ad præfatas noſtras ſextam, octavam, & ultimam modificationes valde intricantur. Videat cui vacat Paul. & Jaſ. ibi, num 15. nec enim ampliùs libet ſingulorum ſenſa ſingulatim diſpungere, ſat eſt in potioribus, & magis neceſſariis hoc feciſſe, ſuprà parte 2.

95. Breviter dico valde hîc peccatum ignorantiâ juris, & praxis, quia etiamſi ad ipſam ſervitutem, & ejus conſtitutionem contra unum ex pluribus, puta quatuor hæredibus, actum ſit, nunquam condemnabitur in totius æſtimationem (ut Bartol. & alii poſt eum malè putarunt) uno ſolo caſu excepto, videlicet quando ex propria culpa, vel dolo tenetur: ut dicam infrà ſuper 7. clavi num. 137. & 146. Aut enim hæres ille conventus in ſolidum ad individuum ipſum præſtandum fatetur debitum, aut negat. Primò caſu ſtatim condemnabitur quoad ſe, ſive per viam præcepti, ut quandoque ab exordio ante litem conteſtatam, ſive per viam ſententiæ, ut poſt litem conteſtatam, juxta not. per Bart. in *l. non fatetur, ſuprà de confeſſ.* gloſſ. in *cap. ex parte* 1. (ubi in annot. marginali dixi) & ibi Panorm. *extra de verbor. ſignif.* Panorm. *cap. ult. col. 9. extra de confeſſ.* Philipp. Franc. *cap. 2. in fi. de in integr. reſt. lib. 6.* Sed non tenetur, nec poteſt condemnari ad æſtimationem etiam pro parte ſua, tantùm abeſt ut teneatur, vel condemnari poſſit in totam æſtimationem. Cùm enim paratus ſit dare viam, vel aquæductum debitum per fundum ſervitutum, ſibi & cohæredibus communem, & interim quoad ſe præſtare patientiam: ut in *l. per fundum, ſupra de ſervit. ruſt. in l. ult. ſupra commun. præd.* ſatisfacit obligationi quoad ſe, & in præſenti, nec tenetur jus debitum, nec in totum, nec pro parte ſua emere, vel commutare, *l. invitum, C. de contrah. emption. l. nec emere, C. de jur. deliberat.*

96. Secundo verò caſu actor incautè facit contra hunc ſolum pergere in lite: debet enim alios quoque hæredes in idem judicium vocare, ut ſententia eis noceat, alioquin non nocebit: ut ſuo loco dicam. Tamen ſi contra hunc ſolum (ut poteſt) inſiſtat, & vincat, habet contra eum omnes ſumptus, & condemnationes perſonales, & executionem ſententiæ, ac patientiæ, & ad realem impoſitionem ſervitutis aliis conſentientibus, vel pariter condemnatis, & non priùs, ut dixi. Non ergo habebit contra hunc ſolum condemnatum executionem ad æſtimationem partis, & multò minùs ad æſtimationem totius; & ſic valde erraverunt Bartol. & ſequaces.

97. Antequàm ulteriùs procedam, neceſſe eſt excutere verum ſenſum, & praxim §. *an ea. in l.*

Intellect. §. an ea in l. hæredes famil. herciſc.

hæredes, ſuprà famil. herciſc. de quo fortiter contra reſolutionem noſtram oppono, quia ibi verſic. *contra ſi promiſſor viæ*, text. ait plures puta quatuor hæredes ejus, qui promiſit conſtituere ſervitutem, non ſolùm ſingulos teneri in ſolidum, ſed etiam ſingulos per ſe poſſe exigi in ſolidum, ita ut teneantur invicem cavere de indemnitate, & præſupponit text. quòd unus ſolus conventus tenetur ſolidum præſtare, vel litis æſtimationem ſolvere, etiamſi aliàs non ſit in culpa, ſed vi obligationis hæreditariæ, ſalvo recurſu ſuo contra cohæredes pro portionibus ſuis. Nec obſtat ſi dicas text. illum loqui in terminis obligationis individuæ, quæ poteſt per unum ſolum hæredum præſtari: ut quando quis promiſit mihi acquirere ſervitutem per fundum alienum, quæ obligatio magis impletur numerando, quàm curando, quo caſu unus ſolus (dilatione tamen data, & lapſa ad conſortes vocandos) compelli poteſt in ſolidum ſalvo recurſu: juxta text. in *l. fideicommiſſa, §. penult. de legat.* 3. ut patet in d. verſic. *contra ſi promiſſor.* ibi, *quoniam viam promittere is poteſt, qui fundum non habet*, quia fateor quòd ille textus tacitè exemplificat in eo, qui promittit ab alio acquirere ſervitutem: ſed exemplum illud (præſertim obiter adjectum) non reſtringit: quia thema text. & ejus ratio generalia ſunt, & ſic etiam in eo qui per fundum proprium ſervitutem dare promiſit, & pluribus hæredibus relictis obiit, procedunt. Si igitur unus ſolus poteſt in effectu conveniri in ſolidum, & ad litis æſtimationem ſolidam præſtandam adigi, ergo unus poteſt in mora conſtitui, etiamſi ſolus individuum ipſum præſtare non poſſit. Idem in exemplo quod idem text. mox ſubjungit ibi, *ſi teſtator viam legaverit*, non enim poteſt reſtringi ad caſum, quo per alienum fundum redimendum legaret: ſed potiùs intelligi debet in legante per fundum ſuum proprium, & tamen ſi habet plures hæredes, unus ex his æquè poteſt in ſolidum conveniri, condemnari, & in mora conſtitui: ut in exemplo præcedenti.

98. Solve, totus ille text. à verſic. *contrà ſi promiſſor*, uſque ad §. *ſi unus*, tractat de obligationibus hæreditariis paſſivis tam individuis, quàm dividuis, ſed non diviſis, & de proſpiciendo mutuæ indemnitati inter eoſdem hæredes: & ſunt ibi quinque exempla, tria individua, duo indiviſa, ſecundum ibi. *idem dicendum*, tertium ibi, *in illa*, quartum ibi, *idem juris*, quintum ibi, *idem obſervatur*, ſextum individuum, & ſeptimum indiviſum ponuntur in § *ſi unus*, immediatè ſequenti, ſed quia illum §. novè declaravi ſupra in parte 2. remitto ad ibi dicta. Cùm ergo dividitur hæreditas inter hæredes, & cuique aſſignantur prædia pro diviſo, nomina paſſiva indiviſa (quamvis dividua) non ob id dividuntur, quia non poſſunt invito creditore, & multò minùs individua. Ideò neceſſe eſt, ut tam pro his quæ nondum apparent, quàm pro apparentibus, ſive conditionalibus, ſive in diem, ſive puris, ſed quorum ſatisfactio nondum petitur, vel quocumque modo nondum ſolutio creditori fit, ut invicem caveant, ſeſe indemnes reddere, ſive de ſatisfaciendo ſimul creditori, ſive de refundendo pro partibus ſuis uni hæredum, qui utiliter ſatisfecerit: ut in 1. 2. & 5. exemplis, ſive de exonerando conſortes à damnis, vel pœnis culpa ſua contingentibus: ut in 3. & 4. exemplis.

99. Et ſic ille text. verſic. igitur, non præſupponit, nec probat quòd unus plurium hæredum eo ipſo quòd eſt hæres, cogi poſſit ſolidam viam conſtituere, vel ſolidam ejus æſtimationem ſolvere, nec quòd ſuper hoc poſſit in mora conſtitui: ſed loquitur conditionaliter: quo caſu unus fuit jam conventus, ſive litem præveniendo in ſolidum ſatisfecerit, ut à cohæredibus etiam ſine ceſſione actionum creditoris repetere poſſit, prout eodem modo conditionaliter loquitur text. in *d. §. ex his, verſic. ſed quo caſu*, ut diximus, parte 1. numer. 15. & ſic neuter text. doctrinæ noſtræ adverſatur, quia multis modis contingere poteſt tam in individuis, quam in dividuis unum hæredum utiliter ſatisfacere in totum, ut quando ex prælegato, vel diviſione habet totum fundum ſervitutum, vel ſi redimenda erat ſervitus à vicino, vel ſi cum creditore utiliter compoſuit, & in reliquis exemplis *d. §. an eat.*

100. Et hìc obiter notandum quòd ſi quis promiſit conſtituere viam, vel aquæductum per certum fundum, & relictis quatuor hæredibus, per diviſionem, ille fundus uni obvenit, is conveniri poteſt ſolus, & in mora conſtitui, & condemnari, imò etiam præcisè compelli, habita tamen dilatione ſi velit ad cohæredes vocandos. Ratio, quia ut in *l. fidei commiſſ. §. penult. de legat.* 3. ita hìc cum obligatione in ſolidum concurrit facultas præſtandi, & ſic cum effectu compellitur. Idem multò fortiùs ſi ſolus habet illum fundum jure prælegati: quia in dubio habet cum illo onere, & ſimilibus oneribus realibus, ſed quamdiu fundus ſerviturus communis eſt, non poteſt unus offerens quod in ſe eſt, in mora conſtitui, nec etiam poteſt ſervitutem conſtituere ſolus, etiam aliis vocatis, & contumacibus, ut dixi ſupra parte 2. num. 164. cum ſeq. reprobata opinione Bartol. Angel. Paul. Roma. Cuma. Socin. Galiau. Alciat. & Duare. ſed judex condemnatis illis ſententiam exequi poteſt.

101. Fateor tamen quòd unus ſolus hæredum aliis abſentibus, vel negligentibus poteſt viam & aquæductum debitum de facto conſtituere tam ſuo, quàm cohæredum nomine, ſive tanquam commune negotium utiliter gerens ad evitandam miſſionem in poſſeſſionem, & ſumptus litis, in qua ſuccumberetur, nec eo nomine cohæredibus tenebitur: ſed illi tenebuntur probè geſtum ratificare. Poteſt enim eis offerre, ut ſumptu communi melius faciant, & aſſignent alium minus nociturum locum ſervituris, ſi queant, quo facto ſumptus quos fecit, perdat: aliàs ut quod fecit, maneat ſumptu communi, & ſic ſi nequeant commodiùs facere, tenebuntur ratum habere vel cum damno ſuo, & ſic creditor manebit in tuto, quamvis interim, id eſt, ante expreſſam, vel tacitam ratificationem verum non ſit ſervitutem meto jure impreſſam: ſed in effectu impreſſa eſt, *l. per fundum, ſupra de ſervitut. ruſticor. prædior. l. ult. ſupra communi. præd.* Sic unus hæredum qui pecuniam hæreditariam numerat ſuo & cohæredum nomine, ne pœna committatur, rectè facit poſtquam debitum eſt, & quia certum eſt cohæredes teneri ratum habere, verè ſolvit, & transfert dominium ſaltem confuſione, vel permixtione ſequente text. in *d. l. hæredes, §. idem juris, ſuprà famil. herciſc.* & ſic quando conſtat de ſpecie debita, poteſt unus hæredum facultatem habens non ſolùm pro parte ſua, ſed etiam in totum tradere, bonam fidem agnoſcendo, & fidem defuncti liberando, ad quod etiam quandoque cogi poteſt: ut dictum eſt ſupra. Et ita temperanda ſunt quæ diximus ſupra parte 2. num. 365. cum ſeq.

102. Nunc ad omnium fere individuorum vim, & *bepraias* retegendam libet exempli vice duo diſparata themata invicem conferre, & ſpeciatim excutere, 2. Themata
ſumpta more noſtro ex textibus legum ad praxim reductis. Primum thema ex *d. §. ex his verſic. & ideò.* Secundum ex *§. penult. in l. fideicommiſſa. de legat.* 3. Primum dandi, ſecundum faciendi. Primum ſpectat ad primam videlicet neceſſariæ individuitatis ſpeciem: ſecundum ad ſecundam, videlicet naturalis individuitatis ſpeciem. Primum etiam contractu individuum, ſecundum verò dividuum contractu, ſed obligatione individuum. Et tamen tantam habent inter ſe *ſympathias* & convenientiam, ut reſpectu debitoris in effectu non differant. Patet omnes caſus diſ- Tres caſus

currendo: Aut enim obligatio ab uno deſcendit in plures, aut obligatio incipit, & ſtat in pluribus ſimpliciter obligatis, aut verò in pluribus obligatis ut correis. Primo caſu incipiat obligatio ab uno, & deſcendat in plures hæredes in alterutro themate, ut in primo. Titius vendidit mihi fundum, ad quem promiſit dare, vel acceſſuram ſervitutem itineris per fundum vicini, ut *l. tenetur, § ſi tibi iter. in fin. ſupra de action. empt.* ſed priùs obiit relictis duobus hæredibus.

103. Hic eſt caſus *dict. §. ex his,* verſicul. *& ideò.* Quamvis enim vulgò intelligant in eo, qui promiſit per fundum ſuum: tamen idem ſi per alienum, nec text. ille diſtinguit. Cape ſecundum thema: teſtator gravavit unicum hæredem de certo opere civitatis faciendo, non tanquam artificem, ſed abſolutè cura, ſumptuque hæredis, qui adita hæreditate obiit relictis duobus hæredibus: hic eſt caſus d. § penult. Quamvis enim text. loquatur de duobus hæredibus initio gravatis, tamen idem eſt ſi unicus hæres, vel ſi plurium hæredum unus, qui ſolus gravatus erat, obierit, relictis duobus hæredibus.

Secundum thema.

104. Nunc confer utrumque thema, & explora ſi reſpectu debitorum in aliquo differant. Certè non differunt: quia in utroque, uterque hæres tenetur in ſolidum, ſcilicet ad totum ipſum individuum: ſed non ſtatim totaliter. Tenetur enim quiſque unà cum cohærede. Et primò poteſt unus in ſolidum conventus cogere creditorem, ut det congruam dilationem, infra quam reus poſſit cohæredem vocare, & compellere ad ſimul emendam, & dandam ſervitutem, vel ad ſimul ædificandum, quia dilatione obtenta, ſi denunciatus venerit, & paratus ſit, ſimul præſtabunt, & ſic quiſque totum, ſed non quiſque totaliter, ſed ſimul & conjunctim. Quòd ſi venerit, ſed non ſit paratus, ſive quia nolit, ſive quia obligationem controvertit, & litem parat, tum perinde eſt ac ſi non veniſſet, & cogitur primò conventus totum præſtare ſalvo recurſu: ut in d. §. penult. & ſic jam non ſolùm ad totum, ſed etiam totaliter reſpectu actoris tenetur, niſi velit, & ſibi integrum ſit jus actoris in dubium revocare: tunc enim debet actor ſententiam contra utrumque, vel ſaltem contra alterum priùs obtinere, quo facto idem erit quod de obligatione contra utrumque, vel contra alterum liquidata.

105. Secundò primus in ſolidum conventus ſi eſt pauper, vel minimus hæredum, puta ſextantis, poteſt excipere, ut actor ditiorem, vel majoris portionis hæredem præſentem conveniat, & compellat, offerendo ſe contributurum cum illo: & ſic hoc caſu in effectu non compellitur ad totum: ſed ad contributionem pro parte ſua ad effectum totius, quemadmodum ditior, vel hæres dextantis ſolus ad totum conventus, non poſſet cohæredem ſextantis compellere ad totum, ſed ad contribuendum pro parte ſua ad effectum to ius, ut ſupra eod. numer. 90. faciunt not. in *l. unde quæritur ſupra commod.* & infra num. 186.

106. Accipio ſecundum caſum, in quo obligatio incœpit, & ſtat in duobus ſimpliciter (non ut correi) obligatis, ut duo promiſerunt dare ſervitutem per fundum vicini, vel teſtator ad hoc gravavit duos hæredes, non enim ſpectat ad primum thema, de quo in d. verſic. *& ideò,* qui quamvis loquatur in pluribus hæredibus unius, tamen idem eſt ſi plures ab initio ſimpliciter promittunt. Certè habent locum omnia quæ nuper diximus. Idem in ſecundo themate, ut ſi teſtator gravet plures hæredes de opere civitati faciendo. Idem ſi de ædificanda, vel reficienda domo in fundo legatarii.

107. Capio tertium caſum, in quo obligatio incœpit à pluribus tanquam à correis, & adhuc idem in utroque themate, quia quemadmodum ſi duo mihi, ut correi promiſerunt emere à vicino, & dare ſervitutem per fundum ejus, ſinguli tenentur non ſolùm ad totum, ſed etiam totaliter, ſalvo recurſu, cujus occaſione nullam tenetur actor dilationem dare, ſed tantùm actiones quales habet, ſolventi cedere: ut dixi in tractat. commercio. & uſurar. quæſt. 46. & in novo intellect. *l. Modeſtinus, de ſolut. in* 1. lectio. Dola. Ita ſi duo tanquam correi promiſerint ædificare, vel fulcire in meo, vel teſtator duos hæredes ut correos ad hoc gravaverit, ut poteſt *l. ſi ex toto §. 1. ſupra de leg. in l. eamdem in princ. infra de duob. reis.* & generaliter prædicta pariter procedunt in omnibus ſimilibus exemplis, in quibus plures tenentur ſimpliciter ad individuum, quod poteſt per unum eorum in totum præſtari, ſive illud ſit neceſſitate, (ut in primo themate) ſive naturâ tantùm individuum, ut in ſecundo themate: & ſic hæc themata quantumvis diſparata, non differunt.

108. Rurſus circa utrumque excutiamus aliud exemplorum genus, in quibus impoſſibile eſt alterum obligatorum, vel hæredum præſtare individuum debitum: ſed neceſſe eſt ab omnibus præſtari, ut & priùs in primo themate, duo promiſerunt per fundum communem dare talem ſervitutem, vel unus promiſit, & duos hæredes (quibus fundus ille communis eſt) reliquit, ut in dicto verſic. *& ideò.*

109. Pro ſecundo themate fac Titium promiſiſſe domum ædificare in fundo ſuo, & duos hæredes reliquiſſe, vel duos initio promiſiſſe mihi domum ædificare in fundo ipſis communi, vel duos hæredes gravatos opus civitati, vel cuivis facere in fundo teſtatoris, vel gravatis communi: ut in d. penult. qui licet loquatur in teſtamento, tamen cæteris paribus idem in contractibus, *l. quæ de legato, de legat.* 1. Confer, & explora utrumque thema in hoc ſecundo genere exemplorum, & videbis reſpectu debentium non differre, quia pariter in utroque themate unus tenetur in ſolidum, videlicet ad ipſum totum: ſed non totaliter, etiam dilatione vocandi conſortis oblata, & lapſa, quam non tenetur accipere.

110. Quia conſtat impoſſibile eſſe hunc per ſe totum præſtare, & ſic non poteſt in aliqua mora conſtitui, quamdiu paratus eſt ſimul cum conſorte implere, & interim quoad ſe patientiam offert: ubi patientia creditori utilis eſt. Et quòd non poſſit unus ſolus in mora conſtitui, ſenſit Bartol. in dict. §. penult. & clariùs Paul. Caſtrenſ. in *l. in executione in princip.* Jaſ. in *dict. §. ex his, num. 5. de verbor. obligat.* ubi malè extendit ad actionem, & Udalr. Zaſius numer. 20. errorem auget dicendo non competere actionem contra ſingulos in ſolidum, priuſquàm ſinguli fuerint in mora conſtituti, quod eſt falſiſſimum: quia ut ſinguli tenentur in ſolidum: ita in ſingulos competit actio in ſolidum, *dict. §. ex his, l. hæredes, §. an ea. ſuprà famil. herciſc.* Sed alia eſt ceſſatio negantis, vel litigantis, qui jam eſt in mora, & ſolus poteſt conveniri & condemnari ad præſtandum cum aliis. Alia eſt ceſſatio ejus, qui fatetur & offert facere quod in ſe eſt, qui non eſt in mora, nec tenetur ſubire judicium: ut ſæpe diximus.

111. Reſpectu verò creditorum adhuc illa duo themata ſupra eod. num. 102. parum differunt: quia quamvis in neceſſariò individuis unus ſolus agere poſſit in ſolidum, & omnibus prodeſſe, *l. loci corpus, §. ſi fundus, ſi ſervit. vendicet.* tamen non ſemper ſolus acquirere poteſt, ut *l. ſi unus, l. unus ex ſociis, de ſervitut. ruſticor. prædior.* quandoque (ut pro re ſubjecta) ſolus poteſt etiam exequi facere, *l. 1. §. præterea, ſuprà de arbor. caden. l. ſemper, §. ſi in ſepulchro, ſuprà quod vi aut clam.* Pariter in individuis natura tantum, quamvis unus ſolus ex pluribus mero jure non agat, niſi pro parte ſua, *l. in ſtipulationibus, §. operarum, de verbor. obligat.* & dixi ſuprà parte 1. *ſuper §. ſi is qui duplam,* tamen ad totum

cum effectu poteſt agere: puta ad totam domum faciendam, vel fulciendam cavendo de rato erga conſortes, *l. 1. §. ſi pecunia, in fin. l. ſi plures, in princip. ſupra depoſit. l. ſi ſtipulatus ſum, §. ſi lancem, infra de ſolutio.* Hic, cum dict. *§ ſi unus*, occurrunt noviter explicandæ *l. altum. comm. prædior. l. ſi fundum, de ſervit. legat. l. exiſtimo, in princip. l. ſi ſub una, § 1. l. pluribus, §. & ſi placeat, de verbor. obligat.* Sed brevitatis causâ ad novos alios intellectus rejicio. Jam ergo modificationibus datis, & per luculenta exempla ſatis explicatis, libet totius hujus materiæ claves ἀνάλογον noſtram accelerando tradere.

I. 112. Prima clavis, aliud obligationem eſſe dividuam: aliud actu diviſam, aliud obligationem nondum eſſe diviſam, vel eſſe individuam. Hæc clavis de ſe valde facilis & parabilis videtur, ſed inventu adeò difficilis præ multitudine intricationum impertinentium, ut multis ſeculis inveniri nequiverit, nec conſequenter ullus exitus hujus Labyrinthi, cujus prima reſeratio fit per hanc clavem: quæ meritò primum locum obtinet: ut ſupra eod. num. 7. cum ſeq. & ſupra in parte 2. num. 258. hujus clavis defectu, quò magis diſcurſum eſt per hunc Labyrinthum, eò magis intricatum & receſſum à vera ſemita exitus: ut ſatis liquet ex diſputationibus præcedentibus, & luculentiùs & detrimentoſiùs liquet ex anxiis & operoſis omnium aduſque ſcriptis.

Prima clavis.

II. Secunda clavis, aliud plures teneri in ſolidum. Aliud teneri ad individuum: ſeu obligationem eſſe individuam, ut ſupra eod. num. 11. cum ſeq. in parte 2. num. 222. cum ſeq.

III. Tertia clavis, aliud unum ex pluribus ſive principalibus, ſive hæredibus poſſe cogi in ſolidum. Aliud obligationem eſſe individuam, ſuprà in parte 2. num. 226. cum ſeq.

IV. Quarta, aliud incongruitas ſolutionis, aliud individuitas ſolutionis, vel obligationis, ſupra eod. num. 22. cum ſeq. in parte 2. num. 207. cum ſeq.

V. Quinta clavis, omnis obligatio etiam facti dividua eſt, niſi quatenus de contrario apparet. ſupra in parte 2. num. 200. cum ſequent. num. 276. & quantumvis conſtet eſſe individuam, tamen dividuatur quatenùs in æſtimationem reſolvitur, ſuprà in parte 2. numer. 219.

VI. Sexta clavis, aliud eſt plures ſive in dividuis, ſive in individuis teneri ex propria obligatione, ſive ex ſuo contractu, vel ex diſpoſitione legis, aliud plures teneri ex cauſa hæreditaria.

VII. Septima clavis, & inter hæredes aliud unum hæredum teneri ut ipſum, vel ex eo ſolo quòd eſt hæres, ſuprà eod. num. 5. & parte 1. num. 20.

VIII. Octava clavis, aliud quem teneri ad totum, aliud totaliter, ſuprà eod. num. 90. & 104. cum ſequent.

IX. Nona clavis, lex 12. tabularum non dividit obligationes etiam dividuas, etiam ſtricti juris quatenus reſpiciunt officium debitum, & bonam fidem: unde obligatio etiam dividua ſive bonæ fidei, ſive ſtricti juris, ad illud officium debitè bonæ fidei obligati omnes in ſolidum concurrente facultate præſtandi, & quatenus concurrit, & quandocumque hoc contingit.

X. Decima clavis, in omnibus ſive dividuis, ſive individuis pœna non committitur, niſi pro parte contraventionis efficacis, nec poteſt exigi cum principali, nec tenetur creditor partem principalis, & partem pœnæ ab uno, vel à pluribus hæredibus recipere.

113. His decem clavibus (quæ abundè ſufficiunt) totius hujus Labyrinthi per tot ſecula inextricabilis, fores undique panduntur, ſeu potiùs ut perfoſſis ſpeluncis & perruptis rupibus reteguntur. Quaſdam aliàs non minùs univerſales theſes poteram clavibus adnumerare, ut quod ſtatuimus non eſſe in hoc tractatu differentiam inter obligationes bonæ fidei vel ſtricti juris. Nec inter judiciales, prætorias, vel extrajudiciales, & alia, quæ potiùs ſpectant ad repurgationem invectorum errorum, quorum nimis immenſus eſſet catalogus. Sed præcipua reſolutionis capita in dictis decem clavibus conſiſtunt. Circa quinque priores non immorabor, earum enim utilitas, & neceſſitas ſatis in præcedentibus declarata eſt, & tollenda manus eſt de tabula hac.

114. Sexta clavis duplex eſt, imò quadruplex, vel quintuplex, reſpicit enim dividua & individua, & obligationes deſcendentes ex contractu proprio, vel ex contractu defuncti, & obligationes legales. Verum quidem eſt quod omnes poſt Bartol. in dict. §. *Cato. oppo.* 4. num. 10. & in 6. opposi. num. 6. tradunt, aliud eſſe factum individuum deſcendere ex cauſa hæreditaria, ubi uno contrafaciente, omnes tenentur, ut ibi, & *d. §. item ſi in facto*, aliud non deſcendere ex cauſa hæreditaria: ut *in l. ult. ſupra de Senatuſconſ. Silla. l. de pupillo, §. ſi plurium, de oper. novi nunciat. l. ſupra iter. §. apud Ferocem, de aqua plu. arcenda.* ubi ſolus contrafaciens tenetur, nec obligat alios. Sed hoc tam curtum eſt, ut multò pluribus contrariis locum relinquat: ut patet apud Bartol. & omnes in *d. §. Cato.* poſt 4. illam oppoſitionem multò plures & graviores generantem. Nos vero quantum fieri poteſt, adunando, & abbreviando materiam, poſuimus dictam ſextam quintuplicem clavem, cujus vim & uſum ſic explicamus.

Circa 6. clavem.

115. Primo in dividuis obligationibus aliud plures teneri ex proprio contractu, aliud ex contractu defuncti. Si enim duo ad diem, vel locum, promiſerunt inferre ſummam ſub pœna, quod fieri poteſt tripliciter: Primo ſimpliciter. Secundo hoc acto, vel adjecto, ut niſi perſolutum ſit integra pœna committatur: Tertio quando promittunt ſinguli in ſolidum ſive tanquam correi, hi tres caſus valde differunt. Primo caſu perinde eſt ac ſi quiſque mediam ſuam ſub media pœna ſeorſim promiſerit, quia in dubio capitur quod minimum eſt, *l. ſemper in ſtipulationibus, l. ſemper in obſcuris, infra de reg. jur.* ut ſic viriliter tantùm quiſque pro ſe promiſiſſe videatur, *l. reos, §. cum in tabulis, infrà de duobus reis.* Facit ratio quintæ clavis. Idem Jacob. de Are. Bartol. Claudi. de Seiſello in *d. §. ſi ſortem.* reprobata gloſſ. ibi, in verſicul. *ſi unus.* Alex. in dict. §. *Cato. col. 5.* Sed ſi plures ad hoc tenerentur ex contractu defuncti, locus eſſet dict. §. *ſi ſortem*, ubi eſt caſus rotundus. Secundo vero caſu & in ipſis principalibus locus eſt, §. *ſi ſortem, in leg. 5. de verbor. obligationib.* quia tunc etiamſi unus virilem ſuam ſolverit, etiamſi ſimpliciter, & ſine proteſtatione recepta fuerit, tamen ſubeſt periculo pœnæ, niſi ipſe ſocius, vel alius pro eo, vel eis perſolvat, aliàs cadit in pœnam pro ſua parte ſcilicet virili, ut & cadit culpoſus, contra quem recurſum habebit, quia aliter fieret injuria ſtipulatori, & ſic habes notabilem ampliationem ad dict. §. *ſi ſortem*, non tam extenſivam, quàm comprehenſivam, ut dixi in annotat. ad Alexandr. conſ. 75. lib. 5. & ad Philipp. Decium, conſ. 244. propter identitatem rationis in fin. dict. §. *expreſſa*, quam latè explicavimus ſuprà parte 1. num. 67. cum ſequent.

116. Tertio vero caſu non eſt locus dict. §. *ſi ſortem*, cujus termini non conveniunt, niſi forte propter implicativam etiam, ſed potius locus eſt *l. 2. & per tot. infrà de duob. reis*, quia quiſque correorum reſpectu creditoris habetur ut unus ſolus ſine conſorte promittens, & ſic niſi dicto die, vel loco perſolutum ſit: omnes & ſinguli hujuſmodi correi (tam is qui partem ſolvit, quàm qui nihil ſolvit,) cadunt in ſolidam pœnam, ſemel tantùm exigendam. Hujuſmodi enim correorum obligatio una eſt re; quamvis in pluribus perſonis quoad vinculum tantum mul-

tiplicata ſit, §. *exhujuſmodi, Inſtit. de duobus reis*, ut dixi *in tractat. commerc. & uſurar. quaſt. 7. numero* 132.

117. Aliud eſt obligationem, vel actionem tantum multiplicari: Aliud etiam debitum ipſum tam activè, quàm paſſivè, ut primo caſu quando plures promittunt ut correi, vel quando pluribus promittitur, ut correis, & tunc non dicitur promittens in plus gravari, vel onerari, ſive hoc fiat copulativè, ut in *l. 3. in fin. l. eadem.* & per tot. *infrà de duob. reis*, ſive ſubjunctivè: ut in *l. ſi duo. ſuprà ut in poſſeſſio. legat. ſen. fideic.* ſive hoc contingat ex poſtfacto, quod tantum in individuis contingere poteſt, puta quando creditor individui plures hæredes relinquit: omnibus enim debetur in ſolidum, & ſinguli habent actionem in ſolidum, *d. § ex his ad fin.* Sed ad unam exactionem tantum. Verùm obligationem vel debitum dividi idem ſunt: quia non dividitur obligatio, quin debitum quoque dividatur.

118. Sed circa primum horum caſuum quæro, quid ſi plures hæres gravati ſunt ſimpliciter ſub pœna? Reſpondeo, tam ex teſtamentis, quàm codicillis tam varii caſus emergere poſſunt, ut vix abſolutè reſponderi queat. Sed reſolutivè procedendo idem dico quod in contractibus, patet collatione caſuum certorum, & analogia incertorum. Aut enim ſic gravatur unus tantum hæres, & locus eſt dict. §. *ſi ſortem*, non ſolum in ejus perſona, ſed etiam in hæredibus ei ſuccedentibus, *l. cui fundus, in princip. & in fi. ſuprà de condit. & demonſtrat.* Aut duo vel plures hæredes ſic gravati ſunt, & tam principalis obligatio, quàm pœna viritim dividitur: ut in *d. l. reos, §. cùm in tabulis, text. in d. l. cui fundus.* In medio hi caſus ſunt certi. Quòd ſi teſtator, vel codicillator gravavit in genere hæredem, vel hæredes, ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato, pendet ab eventu, ſi unus ſolus vel plures hæreditatem adeant. Quòd ſi uni hæredi plures ſubſtituat, vel legatarios ſic gravet, aut cum onere transferat, attenditur principium perſonæ, vel perſonarum, in quibus incipit, & radicatur obligatio: ut in contractibus.

119. Quòd ſi quis cauſificetur hæc exempla non ſpectare ad dividuas, ſed ad individuas obligationes, propter conditionem, quæ individuum facit: Reſpondeo vulgarem eſſe errorem ſatis in præcedentibus, num. 33. confutatum, præſertim in parte 2. qu. 7. num. 387. cum ſeq. non enim conditio facit individuum, quod aliàs non eſt, ſed ſæpiùs dividi impedit, quandoque non impedit. Remitto ad d. qu. 7. Prædicta verò exempla non tendunt ad conſtituendam, ſed potiùs ad excludendam regulam, videlicet, ut de his, qui tenentur ex cauſa hæreditaria, non ſit inferendum ad eos, qui aliter tenentur, & contrà: ſed ſinguli caſus per ſe conſiderandi, poteſt enim in dividuis non negativa, ut ſuprà, ſed affirmativa eſſe conditio: ut ſi duo promiſerunt ampliùs non agere ad fundum ſub pœna, ſi unus pro parte agat, non cadit in pœnam, niſi pro parte, & unus hæredum ejus pro parte partis: ut in *d. §. Cato. verſi. at ſi de eo.* vel ſi quis, aut ſi duo promiſerunt per ſe non fieri, quominùs tali fundo fruar, *l. 3. eod. tit.* Sed hoc magis ſpectat ad decimam clavem.

120. Nunc explicando dictam ſextam clavem, in obligationibus individuis ex contractu, ſi duo, puta venditores, vel locatores ut ſuprà in parte 2. num. 195. promiſerint ſimpliciter per ſe non fieri quominùs emptori, vel conductori per talem emptum vel conductum fundum ire, aut agere liceat ſub pœna, vel abſque pœna, contraventio unius alterum non obligat, nec ad pœnam conventam, nec ad intereſſe, ſive conventum, ſive legale: ſed ſolus contrafaciens in ſolidum tenetur: & ſic jam aliud quàm in hæredibus unius, vel alterius, de quibus in *d. §. item ſi in facto, & d. §. Cato.* in 1. reſp. Quod dixi principales non teneri de facto conſortis.

121. Limito niſi tanquam correi promiſiſſent quiſque in ſolidum: quia tunc ut mora, vel omiſſio unius nocet alteri, ut in exemplo præcedentis membri num. 116. ita factum unius nocet alteri, *l. pen. infrà de duob. reis, l. ult. C. eod. tit.* Et ſic hoc caſu uno impediente, uterque cadit in pœnam, non pro parte ſeu viriliter, ſed quiſque in ſolidum, ſive ad totum intereſſe, ſive ad totam pœnam, & ſic iterum aliud quam in hæredibus unius. Tamen unica ſolutio ſufficiet, & qui non offendit, recurſum habet contra offendentem. Et ita quando plures in dividuum promiſerunt, ut correi, ſentit ſubobſcurè Bartol. in *d. §. Cato.* in 4. & 6. oppo. & communiter tenent Doctores præſertim Maria Socin. Junior ibi, num. 150.

Antinomia.

122. Sed hîc ex tranſverſo ſeſe obtrudit graviſſima antinomia (ad quam Socin. Junior alioquin diligentiſſimus non advertit) inter *l. mora. §. pen. ſed ſi duo rei, ſuprà de uſur. & l. pen. infrà de duob. reis*, quam nullus adhuc Gloſſ. & Doct. ſolvere potuit. Quidam diſtinxerunt inter ſocios, & non ſocios: quos ſecutus eſt Bart. *in l. ex duob.* quæſt. 11. *de duob. reis*, & Angel. de Periglis, in *d. §. Cato. num.* 27. quod per Franc. Aret. ibi, & per Philipp. Dec. *in l. in condemnatione, §. unicuique, de reg. jur.* ut divinatorium merito rejicitur. Franc. Aret. in *d. §. Cato.* col. 7. verſ. tertio adde. in fi. ſolvit, quod ideo dicitur non nocere culpam alterius, quia qui non fuit in culpa, habet recurſum contra culpoſum, *d. l. 2. §. ex his, & §. item ſi in facto.* Sed hoc eſt ridiculum. Quorſum enim vulnus ut medico indigeam? Hieronymus tomo 1. epiſtolarum.

Etiam cõmunis ſolutio reprobatur.

123. Communis evaſio eſt, quod d. §. pen. loquitur de mora in non faciendo, quæ correo non noceat: ſed d. l. pen. de mora in faciendo quæ correo nocet, & ſequuntur Alex. in *d. l. 4. §. Cato.* & ibi Socin. num. 23. Jaſon num. 33. & Lancelo. Galiau. ejus diſcipulus col. 15. *ver. tertia ſit concluſio. de verbor. obligat.* Baſcolet. in arbor. divid. & individ. chart. 27. Sed primo hæc diſtinctio præpoſtera eſt, & potiùs oppoſitum dici debuerat, urgente ratione, & ſenſu communi. Secundo eſt contra text. in *l. ult. C. de duob. reis*, ubi interpellatio facta uni, & ſic mora unius, etiam in non faciendo alteri nocet. Tum alioqui præcedentia ſubverterentur, præſertim num. 116. Fac duos correos promiſiſſe ſub pœna ad primam interpellationem alterius, certè uno interpellato & ceſſante, non ſolùm ille, ſed etiam alter, qui neſcit, in ſolidam pœnam cadit, juxta not. ſuprà num. 116. Franc. Aret. in *d. §. Cato.* col. 7. dicit non poſſe aſſignari bonam rationem diverſitatis, cur mora unius ex correis potiùs alteri noceat faciendo, & quoad periculum interitus: quam non faciendo, & quoad intereſſe; & bene reprobat communem ſolutionem, ſed pejus ſolvit, ut dixi.

Argutus intellectus.

124. Ego quidem olim cuncta rimando cogitabam noviter dici poſſe d. §. pen. debere intelligi de duobus principalibus per ſe diverſis diſpoſitionibus ſe obligantibus, ut duo expromiſſores ſeorſim, non ſimul ut correi accepti. Sunt enim verè duo rei promittendi, quamvis non correi; nec ſequitur, ſunt duo rei, ergo correi. Ut enim in jure paſſim, & propriè reus promittendi vel ſtipulandi dicitur, etiamſi ſolus ſit, & non correus, *l. 1. l. reos, infrà de duob. reis, l. ult. ſuprà ſi cert. pet. l. mora, de verbor. oblig. l. ex perſona, l. ſi teſtamento, §. quæſitum, l. amiſſis, de fidejuſſ.* & paſſim in jure: ita poſſunt dici, & inveniri duo rei ſaltem debendi diſparati, & non correi, ut duo expromiſſores vel fidejuſſores ſeorſim non mutua contemplatione accepti, qui verè ſunt duo rei, ſed non correi, ergo text. *d. §. ſed ſi duo rei*, qui eſt §. pen. non debet reſtringi ad correos, præſertim cùm non ſit

poſitus ſub titulo de duobus reis, ſed ſub titulo de uſuris, & cùm hoc faciendo inducatur antinomia ineluctabilis, ſed potius debet reſtringi ad ſimplices reos, puta expromiſſores non correos.

Novus & verus intellect. §. ſed ſi duo rei, de uſur.

125. Verum quia ſic exponendo text. non ſolum eſſet de indubitabili: ſed etiam contra communem modum loquendi, & intelligendi legum, alium novum & verum dedi intellectum, quem jam ante duodecim annos indicavi in annot. meis ad Philipp. Deci. in *l. in condemnatione*, *§. unicuique*, *infrà de reg. jur.* videlicet quod non eſt differentia, an ſint ſocii, vel non, nec inter facere, vel non facere: ſed quod tam mora quàm factum unius alii nocet ad conſervandam, vel purificandam obligationem, non autem ad eam augendam in vim ſolius moræ vel delicti.

126. Sint duo rei promittendi equi vel domus, & alter (non caſu fortuito, quo tam ipſe quàm alter liberetur) ſed culpa ſua occidit equum, vel combuſſit domum, nocet conſorti, ut teneatur qui non fuit in culpa, nec mora in ſolidum, ſed ad communem æſtimationem tantum, & ſic conſervando, non autem augendo obligationem. Ita ut inſons non conſequatur lucrum ex culpa, vel mora conſortis, contra *l. ſicut aquum, ſupra de action. empti.* ſed etiam ne conſequatur damnum, juxta *dict. §. penult.* Ideò non tenebitur quanti plurimi, nec ad intereſſe extrinſecum, ad quod occiſor, vel culpoſus ille tenetur: ſed ſi non eſſent correi, tunc inſons caſu illo ſibi fortuito liberaretur. Sint duo venditores ſimpliciter & non in ſolidum, alter occidit, vel deſtruxit, inſons ſi non fuit in culpa malæ cuſtodiæ, nec in alia culpa, tanquam caſu fortuito liberatur, & nihilominùs partem ſuam pretii petet. *l. ult. de peric. & commod. rei vendit.* Sed ſi vendidiſſent quiſque in ſolidum, factum unius noceret alteri uſque ad metas, & æſtimationem obligationis principalis etiam in ſolidum, *d. l. penult.* quæ ita debet intelligi: non autem quoad acceſſiones ſive uſurarias, ſive quanti plurimi, vel intereſſe extrinſeci: in hoc, inquam, augmento culpa tenet ſuum authorem, nec nocet correo inſonti, *d. §. penult. in l. mora ſub tit. de uſur.* qui ita debet intelligi.

127. Limito in pœna, uſura, vel intereſſe conventis, & *ſic d. §. ſed ſi duo.* reſtringo ad acceſſionem legalem, quia ſi fuit expreſſim conventa, & ſic ab utroque in ſolidum promiſſa, intelligitur ſive ex communi, ſive ex alterutrius facto, & hoc caſu inſons magis ad pœnam tenetur ex conditione ſtipulationis, quæ extat, tanquam ex cauſa propinqua, & immediata, quàm ex facto conſortis. Juxta text. in *l. inter cohæredes, §. quod ex facto, ſupra famil. erciſcun.* Et ſic eſt verus, æquabilis, & practicabilis intellectus ſtudio noſtro inventus, quem hîc deprompſi, utpote ad hæc jura intelligenda neceſſarius: alioquin ad centurias noſtrorum novorum intellectuum remiſiſſem.

128. Redeundo ad clavem noſtram ſextam duo præcedentia membra ex parte principalium, implicant quid ſit ex parte hæredum. Supereſt quintum membrum de obligatione legali, quæ obligationem ſpecificam non præſupponit: in quo *l. ult. ſupra ad Senatuſconſ. Silla.* impertinenter per Bart. & alios allegatur, quia loquitur in delictis, in quibus hæres delinquens eſt principalis. Sed Jaſon in dict. *§. item ſi in facto, num.* 8. in fin. impertinentius admiſcet *§. ſi ex facto, in l. in commodato, ſupra commodat.* quia ibi obligatio ſecundaria implicita erat obligationi defuncti, quæ in hæredes cum ſua cauſa deſcendit: ut ſuo loco dicam.

129. Solùm ergo pertinenter citantur *d. §. ſi plurium. & §. apud Ferocem, ſupra num.* 114. ubi à defuncto non deſcendit obligatio in hæredem: ideò factum unius indiſtinctè non nocet alteri in aliquo quod procedit non ſolùm inter plures dominos inædificantes, quorum unus ſpreta nunciatione novi operis omnibus dominis, vel uni eorum notificata ſuperædificavit, qui ſolus tenetur ſuis ſumptibus demoliri opus à dicta denunciatione, à ſe factum. Reliqui verò non tenentur, niſi ad patiendum denunciantem demoliri ſuis ſumptibus: ſed etiam procedit in hæredibus unius denunciati, quorum ſi unus ſolus perrexit ædificare, is ſolus tenetur ſuis ſumptibus reſtituere: cohæredes autem non tenentur, niſi ad patientiam, *d. §. ſi plurium, l. competit, in fin. ſupra quod vi aut clam.* nunciatio enim novi operis eſt in rem, *l. operis, ſupra de ope. no. nuncian. l. ſi tertius, §. officium, ſupra de aqua pluv. arcen.*

130. Probatur etiam in d. l. penult. ubi ſi defunctus nunciationi contravenerit faciendo opus ante nunciationem remiſſam, hæres non tenetur deſtruere, vel aliquid dare, vel facere, ſed tantum pati, ut quivis extraneus poſſeſſor. dict. *l. competit. in fin.* ergo multò fortiùs, ſi unus hæredum opus fecerit, cohæres non tenetur in aliquo: quia minus tenetur de facto cohæredis, quàm de facto defuncti, cui ſucceſſit. Idem in terminis aquæ pluviæ arcendæ, *d. l. ſi tertius §. ult.*

131. Secus ſi conſtaret præcedere obligationem, ut quia promiſit nihil innovare contra ſtatum ſervitutis, vel curſum aquæ: quia tunc ſicut ſi ex pluribus promiſſoris hæredibus unus contrafaciat, facit omnes obligari ad intereſſe pro portionibus hæreditariis, *d. § item ſi in facto*, vel ad pœnam, ſi pœna appoſita fuerit, *d. §. Cato.* in 1. reſpond. præter id quod ipſemet in ſolidum tenetur, ut poſteà dicam, & inſuper facit omnes in ſolidum obligari ad operis reſtitutionem, *l. 4. in fin. de verb. oblig.* qui text. etiam in hæredibus locum habet, per *d. §. ex his, in l. 2. de verb. oblig.* & dixi ſuprà parte 1. in fin. Ita tamen ut quantum ad reſtitutionem operis, hæredes, qui non offenderunt, non ſolum habeant recurſum contra offendentem, ut quando exiguntur de parte pœnæ, vel intereſſe: ſed etiam dilationem ad vocandum convenientem: juxta *l. fideicommiſſ. §. penult. de legat. 3.* Pariter ſi è pluribus, qui promiſerunt ſimpliciter, vel in ſolidum, unus contravenerit, dicendum ut nuper diximus, ſuprà eod. numer. 120. cum ſequent. inter obligatos ad individuum. Et ita debent omnia illa jura intelligi, etiamſi nemo adverterit: loquuntur enim de vi meri interdicti, de operis novi nunciatione, vel de aqua pluvia arcenda: non autem de obligatione, ſive contractu, ſive teſtamento, vel ſententia, ad hoc individuum contracta, quæ omnes vires & effectus individuarum obligationum habet: & ſic data paritate terminorum non eſt inter hæc differentia.

Novus & verus intellect. l. pen. de operis no. nũciat.

132. Nec hîc gravabor obiter novum, & verum intellectum d. l. pen. depromere, quam omnes adúſque malè intellexerunt, putantes ibi nunciationem novi operis etiam judicialem, vel in jus deductam reſolvi morte denuntiati, niſi quoad patientiam demoliendi ſumptibus denunciantis, id eſt, dumtaxat quod à defuncto attentatum eſt poſt denunciationem legitimè factam, nec remiſſam: quod eſt falſum, & iniquum, & contra textum in *l. non ſolum, in fi. & l. Prator ait, §. hoc interdictum, ſuprà de oper. no. nunc.* ubi hæc nunciatio tranſit in hæredem denunciati. Cæterùm ad verum intellect. d. l. penult. & jurium ſimilium, ſciendum

Duplex reſtitutio operis.

133. Quòd duplex eſt reſtitutio operis: prima ejus quod contra edictum factum eſt: ſecunda ejus quod contra jus partis factum eſt. De utraque poteſt intelligi *§. ſi is qui duplam, in leg. 4. de verb. oblig.* quia utraque individua, ſed de prima tantum loquitur, & intelligitur d. l. pen. Prima eſt de eo tantum, quod factum eſt poſt nunciationem rite factam, ante

eam

eam remiſſam, vel antequàm ſatiſdatum ſit de opere reſtituendo, *l. 1. in princ. de oper. nov. nuncia.* Hoc enim etiamſi non fiat contra jus partis, qui nullum habet jus denunciandi, vel impediendi, non curatur, ſed deſtruitur, quia contra interdictum Prætoris factum, quod ſufficit ut deſtrui debeat. text. in *dict. l. Prætor ait. §. 1. §. nam Prætor. ſuprà de oper. novi nunci. l. non ſolùm. § ſciendum. eod. tit.* Secunda verò eſt de eo, quod factum eſt etiam ante denunciationem: vel poſtea quandocumque, etiam de eo quod factum eſt etiam ante denunciationem remiſſam, ſi denuncians non fuit uſus remedio, & rigore interdicti.

133. Prima temporaria eſt, & proviſoria. Secunda verò definitiva, & excluſus à prima, non eſt excluſus à ſecunda: quia etiam excluſus ab ipſa denunciatione, non eſt excluſus ab ordinaria actione, *l. ſciendum,* tot titul. Prima ceſſat, ſi ſtatim definitiva ferri poſſit: tum quia non eſt locus proviſioni, quando principale definiri poteſt, *l. hæc autem, in princip. ſuprà quibus ex cauſ. in poſſ. eat.* tum quia ex parte actoris denunciantis ad ejus commodum denegatur reo etiam ſatiſdationem offerenti, permiſſoria proviſio ædificandi, quando actor ſtatim ut infra trimeſtre probationem liquidam offert, *l. unica, C. de oper. no. nunciat.* igitur non minus ad commodum rei denegatur actori demolitio, ſeu reſtitutio proviſoria, ſi reus ſtatim, puta infra idem trimeſtre de jure ſuo probare poſſit, per regulam *l. non debet actori, infrà de regulis jur. l. in ſacris, ad fin. C. de proxim. ſacro. ſcriuio, libr. 12.*

134. Tum quia nunciatio non ligat, & illud interdictum ceſſat, quando certum vel notorium eſt nunciantem non habere jus, tunc enim poteſt ſperni. Bartol. poſt gloſſ. in *l. 1. in princip. col. 2.* & ibi Alex. Jaſon, num. 7. *de oper. no. nunciat.* Specul. de nuncia. oper. novi, *§. nunquid.* Azo. in ſumma, *eodem tit.* gloſſ. Panorm. in *cap. 1. extra eod. tit.* Bartol. conſil. 104. ſuper puncto. num. 1. Joan. Petr. de Ferra. in libello in actio. novi oper. gloſſ. in verb. *quemdam parietem.* Secunda verò perpetua eſt, quia ſi denuncians diffinitivè vincat, perpetuo parendum eſt.

135. Prima magis pœnalis eſt, quàm rei perſecutoria: dict. l. pen. quia ſolus contemptus interdicti attenditur, non autem jure, vel injuria denunciatio facta ſit. Secunda verò merè rei perſecutoria eſt, quæ eſt ratio, cur prima non tranſit in hæredem, qui non tenetur, niſi ut quivis extraneus poſſeſſor: videlicet ad nudam patientiam deſtruendi, ſive ut ait text. in *d. l. prætor ait, § hoc interdictum, in fin. eo. tit.* quatenus ad eum pervenit, ſed non ſequitur quin teneatur etiam ſumptus, & damna refundere, ſi ſuccumbat in definitiva, quia tunc tenetur indiſtinctè, etiamſi defunctus qui ædificavit, obiit ante litem conteſtatam. text. in *l. ſi tertius, in fin. ſuprà de aqua. plu. arcen.*

136. Et ſic d. l. pen. duas habet limitationes. Prima noviter à nobis data, quod tantum loquitur de reſtitutione proviſionali & pœnali. Secunda quando qui attentavit, obiit ante litem conteſtatam: quia ſi obiit poſt litem conteſtatam, proviſio illa pœnalis tranſit in hæredem: ſecundum gloſſ. ult. ibi, & bene per regulam univerſalem in *l. omnes pœnales, ſupra de action. & obligat.* Et ſic valde errant, qui in *d. l. 1. & d. l. non ſoinm, §. morte, in fin.* putant hanc reſtitutionem tranſire in hæredem, quando interpoſita eſt ſatiſdatio de opere demoliendo, vel reſtituendo: quia hæc ſatiſdatio refertur ad definitivam, *l. ſtipulatio. §. habet autem, eod. tit.* quo tempore tenetur hæres victus ex judicato etiam ad damna, citra ullam ſatiſdationem, quæ non interponitur, niſi quò fidejuſſoribus etiam acceptis tutiùs cautum ſit denuncianti.

137. Circa ſeptimam clavem, quæ eſt inventionis noſtræ, quam tradidimus ſuprà eod. numer. 5. & parte 1. *ſuper §. item ſi in facto*, qui, & pleraque alia jura non potuerunt hactenus defectu hujus clavis intelligi, neceſſe eſt practicam unam, & quotidianam diſcutere quæſtionem. Quidam vendito hinnulo equino, quem poſt tres menſes ſub pœna tradere promiſit, duos interim reliquit hæredes, alterius culpâ elapſus equus amiſſus eſt. Certum eſt emptorem ab utroque hæredum exigere poſſe pœnam pro portionibus hæreditariis. Vel & ſecundò omiſſa pœna petere quod ita intereſt à culpoſo in ſolidum actione ex empto, quia pœna nunquam cenſetur in dubio poſita animo novandi, *lege ultima, C. de novation.* etiam jure, ff. ſed commodo creditoris: ut dixi *in tractatu commerciorum, & uſurarum numero 367. & in priore Labyrintho de eo quod intereſt, numero 121. & in Conſuetudine Pariſienſi, §. 55. gloſſa 1. numero 75.* & eſt textus in *l. prædia, ſupra de actione emptionis*, ubi creditor non ſolùm habet electionem agendi ex ſtipulatu ad pœnam, vel ex vendito intereſſe, ſed etiam poſtquam elegerit, & exegerit, poteſt agere altera actione in id, quod pluris eſt. Philippus Cornæus *conſilio* 181. *col.* 22. *lib.* 2.

138. Certum eſt etiam, & tertiò quod contra hæredem, qui in culpa fuit, poteſt emptor in ſolidum agere ad totum intereſſe actione ex empto: ſed quæſtio eſt, an pariter agere poſſit contra eum ad totam pœnam. Hic omnes Gloſſ. & Doctores ubique putant quod non, & hoc pro expedito habent. Sed certè non eſt expeditum, imò utrimque diſputandum, ut appareat quàm latè pateat uſus hujus ſeptimæ clavis tam in dividuis, quàm in individuis.

Quæſtio quotidiana.

Quod ſi quis occidat in lente unguentum. Imo ſub humili themate maximæ quæque res vertuntur.

Nullus hic ſenſus.

Accipe *l. ſi vendita. de pericul. & commod. rei vendit.* maximi pretii recepti inſulam venditor infra ſemeſtre ſub grandi pœna tradere promiſit, duobus interim hæredibus relictis, alterius tantùm culpa combuſta eſt.

139. Quæritur an emptor contrà culpoſum poſſit ad ſolidam pœnam agere? Videtur quod non: primo per text. in fortioribus terminis in *l. 2. §. item ſi in facto, de verbor. obligat. ut & in l. 3. §. ſi iter. de action. empti.* venditor promiſit per ſe non fieri, quominus emptor tali via, itinere vel aquæ ductu utatur, venditor reliquit quatuor hæredes, quorum unus impedit, & facit totam pœnam committi contra omnes pro portionibus hæreditariis, dict. *§. item ſi in facto, & §. Cato, in princip.* ubi omnes tenent hæredem offendentem non teneri ad pœnam ipſi ſtipulatori, niſi pro portione hæreditaria. Idem tenent (& eſt ſecundum arg.) in terminis, *§. ſi ſortem, in l. 5. de verbor obligat. & §. idem juris, in l. hæredes, ſupra famil. erciſcund.* Tertiò probatur, quia hæc obligatio immediatè deſcendit ex facto defuncti occaſione culpæ unius hæredum, tanquam exiſtente conditione, ergò in partes hæreditarias tantum obligat, *l. inter cohæredes, §. quod ex facto, in fin. ſupra famil. erciſcund.* quia obligatio ad quid dividuum non poteſt deſcendere in unum hæredum, niſi pro qua parte eſt hæres, quum pro aliis partibus ſit extraneus, *l. cùm à matre, C. de rei vendicat. l. ult. C. de commun. ſervo manumiſſ.* gloſſ. ultim. ad fin. & omnes in *l. 2. infra de prætor. ſtipul.*

140. In contrarium arguitur primo, quia pœna ſubrogatur loco intereſſe, & eſt intereſſe conventum. *l. ult. infra de prætor. ſtipul. §. ultim. Inſtitut. de verbor. obligationibus:* ergo unum impedit alterum quatenus excedit, *l. ſi quis à ſocio, cum l. ſequent. ſupra pro ſocio, l. prædia, ſupra de action. empt.* Cùm ergo poſſit emptor eligendo intereſſe agere in ſolidum contra hæredem culpoſum: ergo idem poteſt eligendo pœnam loco intereſſe ſubrogatam ex regula vulgari, quod ſubrogatum ſequitur naturam ejus, cui ſubrogatur, *l. ſi eum, §. qui injuriarum, ſupra ſi quis cantion. l. ſi donata res, §. ſi ſponſus, & ibi Bald. ſupra de donation. inter vir. & uxor. l. filiæ, §. Titia, ſupra de condition. & demonſtration.*

141. Secundo, quia etiamſi contra hunc egerit

ad mediam pœnæ tantùm, poteſt contra eumdem agere ad reliquum intereſſe, ſive ad totum ſuum intereſſe, deducendo quod de pœna recepit, juxta notata per Gloſſ. & Doctores in *§. penult. in l. in executione, de verbor. obligationibus.* per Bartolum & alios in dict. *§. ſi ſortem.* & poteſt contra eumdem agere ad reliquum pœnæ, & ſic ad totam pœnam.

142. Tertio, quia conventio de damnis & intereſſe etiam ubi aliàs non debentur, obligat unum hæredum, qui ſolus contra facit in ſolidum: puta, ſi venditor recepto pretio rogat emptorem dilationem ſemeſtrem, infra quam promittit cuſtodiam, damna, & intereſſe etiam de culpa leviſſima ſui, vel hæredum, unus hæredum culpa leviſſima perdens, vel deteriorans tenetur in ſolidum: ergo idem in pœna, quia hæc pœna non magis deſcendit ex contractu defuncti, & ex conditione exiſtente obligationis, quam intereſſe, ad quod tamen culpoſus in ſolidum tenetur.

IV. 143. Quartò ut circuitus evitetur, quia ſi ab altero petatur altera pars pœnæ, repetet ab illo unà cum ſumptibus. Igitur ab initio poteſt emptor totam pœnam ab illo petere, quia circuitus vitandi causâ datur actio, quæ alias non daretur, ſaltem quando hoc benignius & utilius eſt, ut hic, quia minores erunt

V. ſumptus, & citius ſatisfieret ei, cui ſatisfieri debet, *l. dominus, in fine, ſuprà de condiction. indeb.* Quintò omnia jura quæ dicunt facto, vel culpa unius hæredum omnes teneri pro partibus hæreditariis, hoc ſtatuunt favore creditoris, quo plures obligatos habeat, & ne injuriâ afficiatur per minimum hæredum, qui non erit ſolvendo dict. *§. Cato, dict. §. ſi ſortem.* ergo non impeditur agere contra offendentem in ſolidum, ſi is ſolvendo ſit.

VI. 144. Sextò fac eos, qui propter offendentem tenentur, conventos non eſſe ſolvendo, certum eſt quod poſſunt cedere creditori actiones indemnitatis, quas habent contra offenſorem mediante liberatione, vel accepta fide de futura liberatione, poſtquam creditor ab illâ pœnam ſibi debitam exegerit. Quid ergo opus inani circuitu? Cur non licet facere per pauciora, quod licet per plura? *l. ult. C. de donation.*

VII. Septimò dolo facit, qui petit alios priùs conveniri, quibus ſtatim reſtituere tenetur, eoſque indemnes ſervare, *l. dolo facit, ſupra de dol. mal. exception. cap. dolo facit. de reg. juris, in ſexto.* ergo qui ſolus in culpa fuit, ſi excipiat ſe cohæredes habere, replicari poteſt de dolo, quia eiſdem reſtituere tenetur, eoſque indemnes ſervare. Et valde errat Andr. Alciat. in ſua gloſſ. dict. *§. Cato*, verb. *quodammodo.* ubi dicit iſtos cohæredes non habere actiones contra offenſorem, antequam ipſi ſolverint, nec prius eos poſſe aliquas actiones cedere ſtipulatori: quia imo etiam ante offenſam mutuam habent actionem, ut invicem de indemnitate caveatur, *l. hæredes, §. idem juris, ſupra famil. erciſc.* & poſt offenſam ſtatim habent contra offenſorem actionem, ut exonerentur, quam non ſolum ſtipulatori cedere poſſunt, imo etiam cogi poſſunt cedere, ſi nolint, aut nequeant ſolvere.

Solutio. 145. Breviter hæc pars vera eſt, etiam mero jure, cavendo tamen per actorem ſe cohæredes rei ſolventis non inquietaturum. Probo novo & viva ratione quam infrà ſuper clavi nona, num. 195. cum ſequent. detegimus: quia in culpoſo concurrit principalis obligatio in ſolidum ad cuſtodiam ſub pœna, & ſic ut tenebatur in ſolidum cuſtodire, ita in ſolidum verè non fictè peccavit, & recta meroque jure obligatur ad ſolidam pœnam, quantumvis non ſit hæres niſi pro parte. Faciunt quæ dicam infrà numero 175. Non obſtant allegata pro parte prima, quia tantum concludunt ſingulos pro partibus obligari: ſed non concludunt offenſorem ipſum non obligari, niſi pro parte. Quod ut clariùs liqueat, dico quod aut contingit plures hæredes teneri ex mero facto defuncti, hoc eſt ſine facto, culpa, vel mora hæredum, & tunc ſinguli tenentur pro partibus hæreditariis tantùm, ſi res pro parte præſtari queat, nec habent recurſum invicem, niſi unus utiliter in totum ſatis fecerit, *l. hæredes, §. idem juris, §. ſi unus, ſupra famil. erciſc.* Aut vero tenentur non ex mero facto defuncti, ſed etiam ex facto, mora, vel culpa propria, & tunc non ſolùm qui carent culpa, recurſum habent contra culpoſos, ſed etiam culpoſus poteſt omiſſo circuitu, ſolus à creditore conveniri per prædicta. Et pro noſtra clavi, & differentia an hæres conveniatur tantum quia hæres, an vero ut ipſe ex facto ſuo, text. eſt, ad quem nemo advertit, *in l. 2. §. non ſolùm*, ibi, *quia non ideo condemnatur quod hæres eſſet, ſed quod vendiderit, ſupra de hæred. vel act. vend.* & ſic ille: qui ut hæres non tenebatur in aliquo, tenetur in ſolidum ut ipſe.

146. Nunc placet clavem noſtram ſeptimam explorare in individuis, unica ſufficeret quæſtio in hæredibus: ſed intricationes & dubitationes ſcribentium cogunt quatuor præmittere, & ſic quinque quæſtiones facere. Prima in principalibus. Duo ſtipulanti promiſerunt per ſe non fieri quominus eat, vel aquæ ductu utatur per talem fundum, deinde ambo ſimul impediunt, an uterque teneatur in ſolidum ad intereſſe? Hæc quæſtio differt ab his, quæ diximus ſupra numero 120. ubi de unius tantùm facto, vel contraventione, hîc vero gemina, vel conjuncta utriuſque. Bartol. *dict. §. Cato.* oppoſ. 6. nu. 13. cum ſequent. tacitè ſenſit quod ſic. & bene, ut mox liquebit: ſed mirum eſt quanto φιλονεικίας ſtudio Doctores controverterint, & quanto molimine nihil aliud quàm nimium altercando veritatem amiſerunt. Contra Bartol. hîc inſurgunt Alexand. col. 4. Angel. de Periglis num. 28. poſtquàm ſententiam Bartol. epilogavit, quam in hoc articulo rejicit. Idem Carol. Ruin. numer. 58. Joan. Crottus, reper. 1. num. 86. Hieron. Butig. l. numer. 113. multis argutiis frivolis. Potiores tantum ſignabo; prima per primum reſponſ. *§. Cato*, ubi hæredes non tenentur, niſi pro portione ſua, & tamen repræſentant defunctum principalem, ergo idem in pluribus principalibus. Hæc puerilis argutia ridicula eſt, quia hæredes non repræſentant duos, ſed unum, & ſic nihil ad duos principales.

Circa 7. clavem.

Quæſt. 1.

147. Secunda per text. in dict. *l. ſtipulationes non dividuntur, §. Celſus*, generaliter & indiſtinctè capiendo, ut procedat etiam quando plures principales obligati ad factum individuum, contra fecerunt. Atqui text. ille loquitur de intereſſe pretii loco, videlicet quando obligatio ipſa individua reſoluta eſt in æſtimationem, & dicit quod tunc dividua eſt, nec aliud. Nos autem hîc loquimur de intereſſe extrinſeco, præter ipſum individuum quod manet: ut in *l. ſi ſic, de verb. obligat.* Tum adhuc text. ille non dicit dividi, ſed hoc relinquit in aliis juribus. Tum nec æſtimationis quidem obligatio dividitur reſpectu illorum qui in dolo, vel culpa fuerunt. Tamen hæc eſt communis ſententia, ſeu potiùs ignorantia, & Alciat. qui ſingula rimari videtur, diſſimulavit hanc quæſtionem. §. Celſus.

148. Sed Bart. pauci ſequuntur: ut Franc. Aret. Hieron. Tortus. Bartol. Socin. col. 11. numer. 24. Hormanoct. Detus, num. 327. Maria. Socin. Junior (poſtquàm multum vacillavit) numer. 154. in dict. *§. Cato*, & moventur præſertim Aretin. quia mitiùs agitur in judiciis bonæ fidei, quàm ſtricti juris: Sed quando plures principales in contractibus bonæ fidei tenentur ob dolum, vel culpam, omnes in ſolidum tenentur, *l. ſi ut certo. in fin. ſupra commod. l. ſi duob. ſupra depoſ.* ut poſt Bartol. hîc numer. 12. communiter tenent: ergo fortiùs in obligationibus ſtricti juris: quod argumentum futile eſt. Major negatur, & evertitur ab aliis Doctoribus per *l. videamus, §. ſi actionem, l. mora, §. in bonæ fidei, ſupra de uſur.* quia reus durius tenetur ex contractu bonæ fidei. Bart. in *l. qui his idem, de verbor. obligat.* Reliquas ineptas ταυτολογίας miſſas facio. Quorſum tam anxiè pro-

lixas rationes quærere, ubi ſenſus adeſt: Si enim unus ex illis principalibus ſolus prohibens tenetur ad totum intereſſe ſtipulatoris, ergo etiam in contractibus ſtricti juris non debet minus teneri ex eo, quod habet participem culpæ, vel doli; Multitudo peccantium non exonerat, ſed potius aggravat, *l. nunquam plura. in princ. infra de privat. delic.* Hæc unica ſenſus communis demonſtratio ſufficiebat.

Quæſt. 2. 149. Secundam ſuper eodem themate Doctores controverterunt quæſtionem. Si illi promiſerunt ſub pœna, an altero contraveniente is ſolus teneatur ad totam pœnam, vel partem ſuam pœnæ tantùm? Utriſque verò ſimul contravenientibus, an uterque teneatur in ſolidum ad pœnam per ſe, an verò ſinguli in ſolidum ad unam pœnam, an verò ſinguli ad partem ſuam pœnæ? Et iterum in ſingulis particulis, quid juris quando ſimpliciter? Quid quando ut correi promiſerunt? Hæc quæſtio in ſingulis membris, & ſegmentis valde controverſa fuit, & quando alter tantum contravenit, reſoluta eſt ſuprà eod. num. 120. cum ſeq. non recepto. Supereſt quæſtio utroque ſimul contraveniente. Et idem quod de intereſſe cenſuit Bart. in d. §. *Cato*, oppoſit. 6. num. 14. & latiùs Franc. Aretin. pòſt eum, col. 7. Sed Joan. Imol. ibi tenuit eos non incidere in pœnam: niſi pro partibus ſuis, ſeu viriliter, per text. in *dict. §. Cato. & in l. reos, §. cùm in tabulis, de duob. reis.* Sequitur Carol. Ruin. ibi, num. 51. uſque ad num. 55. Bartholom. Soci. *l. ſi is qui ducenta. §. cùm ita.* col. 4 nu. 3. *ſuprà de rebus dub.* Et conformat per *l. cum fundo, ſuprà de ſervit. ruſticor. prædior.* ubi ſecundum Bart. & Bald. ibi ſtipulatio principalis non recipit interpretationem à pœnali. Ludo. Roma. in *l. ſtipulationes non dividuntur. num. 28. de verbor. obligat.*

150. Breviter hæc opinio falſa eſt: & eam pluribus reprobat Andræ. Alciat. in *d. §. Cato.* num. 106. in parvis, aliàs num. 118. in magnis, quem ſequitur Hormanoct. Detus, num. 332 Et quamvis loquantur in obligationibus bonæfidei, tamen idem in ſtricti juris: ut etiam tenet Maria. Socin. Junior in *dict. §. Cato.* numer. 151. uſque ad numer. 154. Punctualis & deciſiva ratio eſt, quia ſi unus ſolus contraveniens cadit in ſolidam pœnam, ergo non minus, ſi habet conſortem ſimul contravenientem, ſive omnes principales ſimul contraveniant: ſive aliqui ex illis, & ſic ſinguli contravenientium tantùm cadunt in ſolidam pœnam: ut dixi ſuprà eod. num. 148. in fin. de intereſſe. Sed unica ſolutio ſufficit, quia unica contraventio licet à pluribus facta, nec eſt pœna legalis, quæ multiplicetur in debito, *l. 1. C. de condict. furt.* ſed conventionalis, quæ tantùm multiplicat in vinculo ut ſuprà eod. num. 117. etiamſi iſti non eſſent correi, quia natura rei ſubjectæ oſtendit actum eſſe, ut omnes principales contravenientes cadant in pœnam in ſolidum, prout etiam obligantur ad intereſſe in ſolidum, & ſic ad pœnam, quæ loco intereſſe ſubrogatur, & eſt intereſſe conventum.

Quæſt. 3. 151. Hîc ſeſe obtrudit alia tertia quæſtio, & intricatio, an in individuis plures principales cenſeantur obligari ut correi? In quo occaſione paucorum incidendentium verb. Bart. hîc in vj. oppoſit. ſylvam magnam invexerunt concluſionum & diſtinctionum ſine fine controverſarum, quas ſingulatim evertere nuſquam eſſet finis. Breviter dico quod qualitas præſertim onerans nunquam præſumitur, & multò minus ſubſtantia nova, ut dixi in notabili caſu in annot. ad Alex. conſil. 60. num. 7. lib. 5. Sed aliquos correos eſſe non tam eſt accidens, vel qualitas, quàm nova ſubſtantia obligationis, quia multiplicatur in ſingulos, in quorum perſonis propria cujuſque ſubſiſtit obligatio, *l. eandem, in fin. l. ſi reus. l. ultim. infrà de duob. reis, l. generaliter, cum l. ſeq. infrà de fidejuſ.* oportet ergo expreſsè conſtare, aut ſaltem certis quamvis tacitis argumentis actum eſſe duos, vel plures eſſe correos, alias remanent in ſimplicibus reis, etiamſi in ſolidum juxta naturam obligationis teneantur etiam eorum hæredes, nec unus principalium ex facto alterius tenebitur, nec agnitio aut interruptio unius etiam hæredum alteri nocebit, vel proderit, ut eſſet in correis, *l. penultim. infrà de duob. reis, l. ultim. C. eod.* Non ergo ſunt correi, niſi hoc actum appareat: & in dubio præſumitur quod eſt minus, *l. ſemper in ſtipulationibus, l. ſemper in obſcuris, de reg. juris.* Sed plus eſt aliquos etiam aliàs in ſolidum obligatos, teneri ut correos, quàm detracta correorum obligatione in ſolidum teneri.

152. Quod ergo tradit Bartol. in dict. l. 2. col. 2. quæſt. 1. in 1. membro diſtinctionis ſuæ, quod ſi ſit dictum quòd plures teneantur in ſolidum, tunc ſatis actum eſſe, quod ſint correi, non eſt ſemper verum, quamvis Bartol. ſequantur, Angel. Imol. Franc. Aret. ibi. Imò ipſemet Bartol. in dict. l. 2. col. 2. num. 41. & in *l. eamdem. in princip.* col. 2. num. 5. in fin. tenet quòd quando plures aliàs tenentur ſinguli in ſolidum, ut in individuis, ſi ſit expreſsè dictum quòd in ſolidum teneantur: non tamen fiunt correi: quia cenſetur expreſſum quod tacitè ineſt, non autem ut aliquid extrinſecus addatur: ut etiam de hoc text. eſt apertus in *l. non recte, in fin. C. de fidejuſſ.* Ideò addit Bartol. quod tunc debet exprimi, quod animo conſtituendi correos ſic promittunt. Et quamvis Franc. Aret. ibi col. 4. reprehendat. Bart. in hoc, & quod eo ipſo ſint correi cenſeat Joan. Crottus in dict. §. *Cato*, repet. 1. numer. 55. ubi falsò ait Bart. idem tenere, tantum verior eſt opinio Bart. per prædicta, quem ſequuntur Ludov. Roman. Joan. Imol. col. 10. in dict. §. *Cato*, & ibi Soci. col. 11. Carol. Ruin. num. 51. Alciat. num. 108. in parvis: aliàs num. 120. Hormanoct. Detus, num. 307. Et eſt communis & vera ſententia rejectis ambagibus quorumdam, præſertim Lancelot. Galiaut. in *dict. §. Cato*, col. 15.

153. Quod autem tradit Bartol. in d. l. 2. in 2. membro diſtinctionis ſuæ, quod quando non eſt actum, ut ſint correi, tamen ſi ſe obligaverint, vel à teſtatore obligati ſint alternativè, ſint correi, falſum eſt, quamvis omnes ibi, & fere ubique eum ſequantur, nec probatur in juribus per eum allegatis: quia primo text. in *l. ſi ex toto*, §. 1. non ſolùm utitur adverbio impropriectatis, *quaſi*; ſed etiam conjunctione conditionali, *ſi*, ibi *quaſi ſi duo rei promittendi in ſolidum obligati fuiſſent.* Sed ſola dictio, *quaſi*, ſufficit ad indicandum, quod non ſint correi, ut idem Bart. tenet in *l. ultim. col. ultim. infra de duob. reis.* ubi meliùs & exactiùs de his loquitur, quàm in d. l. 2. quantò fortiùs concurrentibus dictione, *quaſi*, & dictione, *ſi*. Novus intellect. §. 1. l. ſi ex toto, de leg. 1.

154. Et ſic obiter habes novum & verum intellectum dict. §. 1. in dict. *l. ſi ex toto.* ubi ſi teſtator duobus, vel pluribus hæredibus inſtitutis dicat: *Titius hæres meus: vel Mævius hæres meus decem Seio dato, cum utro velit, Seius aget in ſolidum, quia hæredes illi ſunt gravati ſinguli in ſolidum: non tamen ſunt correi, ſed tantùm tenentur in ſolidum, quaſi correi:* ut inquit textus. Sed in aliis non ſolum non ſunt correi, ſed nec ſimiles correis.

155. Unde factum unius non nocet alteri. Quid enim ſi ſic gravavit eos de dando ſcypho, vel equo ſuo, qui culpa alterius periit, liberatur alter; tantùm abeſt ut remaneat obligatus, prout ſi eſſet correus, teneretur ad communem æſtimationem: ut clarè docuimus ſuprà eod. numer. 126. & ſic valde errarunt omnes Doctores in dict. §. primo, & ubique, dum putant ibi eſſe veros correos. Quid quod etiam in *l. ſi Titio aut Seio, de legat.* 2. text. non abſolutè dicit eſſe ibi duos reos credendi; ſed quòd fieri poſſunt teſtamento, & magis æquiparat, quàm idem eſſe dicat: ut ſuo loco dixi, & aliquid tetigi in 2. ſolemni, lectio. Dola. num. 20. Secundus textus per Bartol. allegatus, videlicet, *l. ſive à certis, infrà de duob. reis*, probat oppoſitum, videlicet indiſtinctè teneri pro partibus ſive virilibus ſive hæreditariis. L. ſi Titio aut Seio, de leg. 2.

156. Pariter tertius textus de Authent. *ſi quando, C. de conſtit. pecun.* potiùs oppoſitum probat, quia ſi per conſtituentem alternativè nominati conſentiant: tenebuntur omnes pro partibus virilibus tantùm, niſi præter id appareat quod conſtituantur ſinguli in ſolidum. Ut ergo conſtituantur duo, vel plures correi debendi, non ſufficit ex natura rei, ut in individuis, vel tacitè, ut in tutoribus, mandatoribus, vel procuratoribus id agi, ut ſinguli in ſolidum teneantur: ſed neceſſe eſt utriuſque aut ſingulorum fidem in ſolidum contemplatam, & ſequutam eſſe circa idem, & ex una, eademque cauſa. text. in *l. eamdem in princ.* ibi, *pariter ùtriuſque fidem in ſolidum ſequutus. infrà de duob. reis.* in *l. cum apparebit ſingulorum in ſolidum intuitum perſonam ita demum, &c. ſuprà locat.* Ita etiam ſentit Bart. in *d. §. Cato, nu. 9. & in l. 2. col. 2. & l. ult. de duob. reis.* & quod *d. l. eamdem, in princ.* ait duos reos promittendi fieri non tantùm ſtipulatione, ſed etiam cæteris contractibus, & teſtamento, debet intelligi intervenientibus iis quæ requiruntur: ut etiam tenet gloſſ. in *d. l. eandem in verb. dato*: Hieronym. Butigel. in *d. §. Cato, num. 68.* Ita etiam intelligitur *l. ſi duob. in princ. ſupra de conſtit. pecun. juxta d. l. cùm apparebit locat.* quia duo conſtituentes ſimpliciter intelliguntur pro partibus: ut tradit Bartol. in *l. eamdem, col. 2. num. 5. ſupra de duobus reis,* niſi conſtituat quiſque in ſolidum, & tunc in dubio duo ſunt conſtituta, non unum duorum correorum, niſi appareat amborum pariter in ſolidum perſonam intuitam, & utriuſque fidem pariter in ſolidum ſequutam.

ἔκβασις. 157. Hic neceſſe ἔκβασιν utilem facere, ne quis nos in longo opere juxta Horatium dormitaſſe putet, propter doctrinam Franc. Aret. non tam ſubtilis, quàm argutuli (quòd ſæpe *ut in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. nu. 27. cum ſeq. & in l. commodiſſimè, num. 8. cum ſeq. ſuprà de lib. & poſthum.* detexi) qui in d. l. eandem reprehendit doctrinam Bartol. de pluribus conſtituentibus, qui tenentur pro parte, quod impugnat Aret. ibi, col. 3. dicens eo ipſo ut fidejuſſores in ſolidum obligari, *per l. ult. C. de conſtitut. pecun.* Sed valde decipitur: quia d. l. non tendit ad augendam obligationem conſtituentium, ſed potius ad minuendam, vel moderandam: ut ſi indigeant beneficio diviſionis, non minùs illud habeant, quam mandatores, & fidejuſſores. Non ergo diſponit conſtituentes eo ipſo obligari in ſolidum, ſive pro ſe, ſive pro alio conſtituant: ſed præſupponit contingere poſſe, & caſu quo contingat, extendit ad eos beneficium diviſionis. Hoc tantum diſponit d. l. ult. quia nulla lex diſponit, niſi de eo, quo de quæritur, & dubitatur: ut dixi *in priore Labyrintho de eo, quod intereſt num. 185. & in conſ. Pariſ. §. 72. num. 81* & in *l. commodiſſimo, num. 14. ſupra de lib. & poſthum.* verum eſt quod Bartol. allegat malam rationem per Authent. *ſi quando, C. de conſtit. pecun.* quæ non probat: quia loquitur de particulari ſpecie: quæ non facit regulam.

L. ult. C. de conſtitut. pecun.

Origo conſtituti.

158. Sed probo primò, quia ut dixi ſuprà in rubric. num. 13. & latiùs in voce, conſtituentes initio non obligabantur in aliquo, poſteà ſtatuerunt prætores, ut obligarentur in his, quæ pondere, numero, vel menſura conſtant. Hoc ſatis erat, ut tenerentur viriliter, non autem ſinguli in ſolidum, prout nullo jure cautum reperitur. Facit *l. tutores qui, §. 1. in fin ſuprà de adminiſtr. tutor. l. tutori. C. de negot. geſt.* Hanc inventionem prætorum ad omnes res extendit Juſtinian. in *l. 2. C. de conſtitut. pecun.* ſed nunquam ſtatuit plures ſimul conſtituentes teneri ſingulos in ſolidum. Secundò probo per text. in *d. §. l. ſi duo in princ. infra eod.* ubi demum cum altero agitur in ſolidum, ſi quaſi duo rei conſtituerint, id eſt, actum ſit ut teneantur in ſolidum, quamvis nondum ſtatim ſint correi: ut dixi. Igitur ſi hoc actum non ſit, non poteſt cum altero agi in ſolidum. Fidejuſſores poſſunt intervenire in viriles, & tunc non indigent beneficio diviſionis, *l. inter eos in princ. de fidejuſſor.* ſed in dubio tenentur ſinguli in ſolidum, & ſic indigent illo beneficio, *§. ſi plures inſtit. de fidejuſſoribus,* quia fidem ſuam ſolemniter interponunt per ſtipulationem quò diligentiùs cautum ſit exactam fore *Inſtit. de fidejuſſor. in princip.* Et ſic uſus antiquorum invaluit, ut teneantur in ſolidum, niſi contrarium appareat: ſed in conſtituentibus receptum non fuit, ideò conſtare debet, *d. l. ſi duo in princip.*

159. Quid quòd etiamſi duo novandi animo pro alio per ſtipulationem promittunt, non tamen in ſolidum, ſed in viriles tantùm tenentur, niſi aliud ſit expreſſum, per regulam *§. cum in tabulis, in l. duos, infra de duobus reis.* text. in *l. ſi paternam, C. ad Velleia.* Pariter ſi duo etiam per ſtipulationem promittunt indemnitatem, non tenentur niſi in partes, niſi aliud actum ſit. Si ergo ſtylus ab antiquo receptus in fidejuſſoribus non extenditur ad alios, etiam per ſtipulationem intercedentes, multò minùs extendi debet ad alios intercedentes ſimplici pacto, ut per conſtitutum: ſed ſtatur regulæ *d. §. cum in tabulis,* niſi ubi limitatio invenitur, qua inventa beneficium diviſionis extenditur d. l. ult.

160. Ludit etiam Aretin. verbo inſolenti, dicens quando plures conſtituunt ſe debere, &c. nullus enim text. in jure ſic loquitur, ſed ſemper conſtituit ſe ſoluturum, vel conſtituunt ſe ſoluturos: ut in *l. 2. l. 3. in princ. & in fin. l. 4. l. 5. in princ. & §. 1. §. Julian. §. item ſi mihi, §. Julian. lib. 11. & § ult. l. ſi vero mihi, l. hactenus, l. ſed ſi quis, l. qui autem, l. item illa, §. 1. l. promiſſor. 1. in princ. & §. ult. l. ubi quis, ſupra de conſtit. pecun. Inſtit. de action. §. de conſtit. l. 1. C. de conſtit. pecun.*

161. Et ſophiſtica eſt ratio Aretin. cui fidejuſſor obligetur in ſolidum fidejubendo cum pluribus, quia (inquit) obligatio acceſſoria eſt, & ſic ſortitur naturam principalis, qui eſt in ſolidum obligatus. Conſtituens verò non venit ita acceſſoriè ſecundùm eum: ſed ergo ſequeretur quòd ſi duo fidejuberent pro hæredibus, quòd non tenetur, niſi in partes, ſicut principales non tenentur, niſi pro partibus: quòd eſt falſum & valde poſt Joan. Imol. errat dicens, quod obligatio fidejuſſoris & mandatoris eſt magis acceſſoria ad obligationem principalem, quam obligatio conſtituentis, per *l. item illa, §. quod adjicitur, de conſtit. pecun. & l. id quod, eod. tit.* ubi obligatio conſtituti non finitur tempore, ſicut obligatio principalis, & poteſt purè conſtitui debitum in diem vel ſub conditione, quæ non habent locum in fidejuſſoribus, *l. græce §. illud, l. ſi quis poſtquam, de fidejuſſ. quia d. §. quod adjicitur, & d. l. id quod* loquuntur in conſtituente pro ſeipſo, quo caſu non eſt acceſſoria, ſed æquè principalis obligatio, tametſi priorem non movet, ſed in ſtatu ſuo relinquat. Sed quando quis pro alio ſoluturum ſe conſtituit, non minùs eſt acceſſoria, quam fidejuſſoris obligatio.

162. Gravius errat Aretin. dum ex capite ſuo nititur expreſſiorem adferre differentiam, quia (inquit) fidejuſſor non poteſt accedere, niſi ſubſiſtente obligatione principali, *l. fidejuſſor. obligat. infra de fidejuſſ.* Sed conſtituens poteſt obligari, etiam non remanente obligatione principali, puta animo novandi, l. ubi quis, ſuprà de conſtit. pecun. quia nec text. ille, nec alius hoc dicit, & jura ibi per gloſſ. & Doctores allegata, loquuntur in ſtipulatione novandi animo facta, nec de jure fieri poteſt novatio per conſtitutum: ſed tantùm per ſtipulationem, *l. 1. & 2. & per tot. infra de novat. §. præterea, Inſtit. quib. mod. tollat. obligat.* ἐκ τῆς ἐκβάσεως redeundo ad correos.

163. Quod diximus ſuprà nu. 151. etiam data obligatione in ſolidum, correos non præſumi: Amplio non ſolùm in reis debendi: ſed etiam in reis ſtipulandi, per eaſdem rationes, de quibus ſuprà & ſic nova & utili ἐκβάσει depromendus eſt novus noſter intellectus *l. & alterutro. ſup. commod.* quam gloſſ. Bart. Bald. & omnes intelligunt de correis, & quod actio furti quæſita duobus commodatariis, vel locatariis tollatur alteri, poſtquàm unus agere cœperit, etiamſi non peregerit: Intellect. l. & alterutro.

ita quòd unius factum tollat actionem alterius, ut in *l. antepen. infra de duob. reis.* Sed hoc falſum eſt, & Bart. in *d. l. ſi ut certo, §. ſi duob. num.* 4. ſibi contradicit, quia poſtquàm faſſus eſt dictionem, *quemodo* eſſe notam improprietatis, nec eos eſſe correos, nec pactum factum, vel moram unius alteri nocere, mox in d. l. *& alterutro*, dicit contrarium.

164. Nec valet, ſi dicas quod text. in priore verſic. loquitur de reis debendi: ſed in poſteriore verſiculo de reis credendi: quia quantum ad hoc eadem eſt ratio in utriſque: Tum ſi non ſunt correi debendi in priore verſi. ubi erat expreſſum ſub improprietatis nota, multò minùs erunt correi credendi in dict. *l. & alterutro*, ubi nullo modo eſt expreſſum; utque non ſequitur, duo in ſolidum debent, ergo ſunt correi debendi: ita non ſequitur, duobus in ſolidum debetur, ergo ſunt correi credendi. Hæc enim adjectio, quæ ſubſtantia magis eſt, quàm accidens, non præſumitur, ut dixi ſuprà eod. num. 151. Hinc, *in l. ſi Titio aut Seio. de leg.* 2. non continuò ſequitur duos eſſe reos credendi: ut tetigi ſuprà num. 155. & latiùs *in lege Falcidia hoc obſervandum, ſuprà ad leg. Falc.* & ſic non poteſt unus in alterius præjudicium novare, & ſic in *d. l. & alterutro*, præveniens non eo ipſo liberat furem reſpectu conſortis etiam litem conteſtando: ſed demum exigendo. Idem in ſimilibus: quod nullus omnium ante nos animadvertit.

Quæſt. 4. 165. Nunc poſt tertiam quæſtionem ſuprà eod. nu. 151 quarta emergit quæſtio: an hi in ſolidum obligati habeant beneficium diviſionis? quod Doctores hîc paſſim admittunt, etiamſi teneantur ratione doli, per tex. *in l. 1. §. ſi apud duos*, ibi, *ſi ambo dolo fecerunt*, ſuprà *depoſit.* ſi tamen præſentes ſint, & ſolvendo exemplo tutorum. Ita Caro. Ruin. hîc, num. 65. Jaſon nu. 19. Hiero. Butigel. num. 108. Hormanoct. Decius num. 334. Maria. Socin. Junior. num. 154. Lancelo. Galiaula, col. 16. poſt Barto. in l. 3. §. 1. *col.* 2. *quæſt.* 2. *infrà de duob. reis.* Sed certè Bart. ibi non loquitur in his, qui ſunt in dolo, in quibus tantùm abeſt ut beneficium diviſionis habeant, ut etiam beneficium cedendarum actionum eis denegetur, *l. 1. §. planè ſi ex dolo, ſupra de tutel. & ration. diſtrahend.* igitur fortius beneficium diviſionis: quia aliàs excluſis beneficio diviſionis, competit beneficium cedendarum, quod facilius conceditur: gloſſ. Alex. Jaſ. col. 3. Philipp. Decius. Alciat. in *l. 1. C. de tranſaction.* & fundamentum communis erroris in dict. §. *ſi apud duos*, ibi, exemplo duorum tutorum. Contra eos retorquetur, quia tutoribus ex dolo communi conventis denegatur beneficium cedendarum, & diviſionis, *d. §. planè.* Igitur & duobus depoſitariis, commodatariis, vel ſimilibus, qui dolum fecerunt, & nihilominus uno totum ſolvente, alter etiam doloſus liberatur exemplo duorum tutorum: licèt enim doli mali ambo rei ſint, tamen ſufficit unum ſatisfacere: ut in duobus commodatariis, depoſitariis, vel mandatariis: ut expreſſim æquiparat text. in l. *ſi ex duobus tutoribus, ſuprà de tutel. & ration. diſtrah.*

166. Et ſic non eſt verum quod in *d. §. ſi apud duos*, fiat æquiparatio tantum quoad effectum, ut unius ſolutio liberet alium, & non quoad alios effectus: ut putat Franc. Aretin. *in l. 3. §. 1. col. 4. verſicul. non obſtat.* text. *infra de duob. reis*, quia data paritate terminorum, manet æquiparatio legis, nec eſt differentia: quandiu enim tutores tenentur, & conveniuntur ad individuum id eſt, ad ratiocinium, non habent beneficium diviſionis, etiam ceſſante omni dolo, vel culpa, ſed tantùm beneficia de quibus ſuprà in parte num. 495. puta ut conventus habeat dilationem ad collegas, vel eorum hæredes vocandos: ut in *l. fideicommiſſa, §. pen. de leg.* 3. utque principaliter conveniatur is, qui habet libros, & monumenta rationum, ut ſuprà eo. modifica. vij. numero 90. Idem de omnibus cæteris obligatis, & conventis ad individuum, quæ modificatio intelligitur concurrente vera, & juſta cauſa: quia ſi ſubterfugiendi cauſâ peteretur hæc dilatio, vel ſi conſtaret fruſtrà peti puta hunc conventum teneri ad exonerandum abſentem, prorſus deneganda eſſet. Hinc uni depoſitariorum vel commodatariorum habenti facultatem rei reſtituendæ (quem bona fides hoc caſu obligat in ſolidum: ut dicemus infrà ſuper nona clavi) non debetur hæc dilatio, quia nec uni quidem hujuſmodi hæredum commodatarii, vel depoſitarii, *l. 3. §. hæres, ſuprà commodat.* Item quatenùs contra unum ex tutoribus vel hæredibus ejus habentem facultatem inſtrumenta hæreditaria reſtituendi. Quando verò tutores tenentur, & conveniuntur ad dividuum, videlicet ad ſolutionem reliquorum, ſi quidem ex dolo communi, nullum habent beneficium, & multò minùs is, qui ex dolo proprio convenitur. Sed citra dolum habent beneficium diviſionis, nedum cedendarum. Idem in ſimilibus. Sed quantum ad primitivam ipſam obligationem, depoſitarii & mandatarii non ſunt ſimiles tutoribus, quia non continuò obligantur ſinguli in ſolidum: ut ſuo loco dicam.

167. Sed Bartol. *in d. l. 3. §. 1. col.* 2. nimis generaliter loquitur dicendo, quod duobus reis factis ex contractu celebrato cum pluribus, quando in obligatione venit aliquid dividuum, competat beneficium diviſionis. Et valde errat communis ſchola poſt eum: quia novella 99. de duob. reis, non loquitur de commodatariis, depoſitariis, vel ſimilibus: ſed de his qui ab initio proprio contractu in ſolidum ſe obligant ad certam quantitatem, vel rem merè dividuam, ut etiam dixi *in Conſuet. Pariſienſ. §. 2. gloſſ. 4. numero* 40. Ita quod non tenerentur in aliquo niſi pro partibus citra pactum adjectum, quod ſinguli teneantur in ſolidum. Hoc tantùm caſu d. novell. dat beneficium diviſionis, & ſic in reliquis manent jura vetera incorrecta. Et verior eſt opinio Jacob. Belviſii, quem Bartol. & alii male reprobant. Nec diſtinguo inter eos, qui obligantur ex neceſſitate, vel ex voluntate propria: ut nove, nec incoloratè diſtinxit Franc. Aretin. in *d. l. 3. §. 1.* col. 4. Sed d. novellam reſtringo ad quantitates, vel res merè dividuas.

168. NUNC SUCCEDIT quinta, & principalis Quæſt. 5.
controverſiſſima quæſtio ſuper clavi ſeptima, quid in hæredibus in individuis, ſi unius promiſſoris hæredes omnes ſimul contraveniant, an ſinguli teneantur in ſolidum? Opinio Bart. Bart. tenet quod ſic in obligationibus bonæfidei, ſive de intereſſe, ſive de pœna agatur: ut in 5. & 6. oppoſit. dict. *§. Cato.* Et movetur per *l. ſi duob. ſupra depoſit.* Sed Rapha. Cuma. ibi, dicit Bart. loqui contra Cuman. textum *dict. §. Cato*, & tenet quod ſive unus, ſive omnes contraveniant, ſive in bonæfidei, ſive in ſtrict. juris judiciis, ſemper teneantur omnes pro partibus hæreditariis tantum: per *dict. §. Cato, & ad dict. l. ſi duo.* reſpondet quod loquitur in obligatione primitiva ad reſtituendum. Et nonnulli ſequuntur, ut Lancelot. Galiau. col. 16. verſicul. ſexta ſit concluſio, quia licèt omnes contraveniant, non tamen plus incommodi conſequitur ſtipulator, quàm ſi unus tantùm contraveniſſet; ergo nec plus conſequi debet reſpectu intereſſe, vel pœnæ, nec vera contraventio plus operatur, quàm ficta: quia non plus nocet. Tum aliàs tantum operatur fictio in caſu ficto, quantum veritas in caſu vero, *l. 1. C. de his qui veniam æta. impetra.* gloſſ. *in §. ſponſalibus, in Authent. de ſanctiſſ. epiſcop.* maximè in his, quæ ſunt juris, ut hîc, in quibus paria ſunt eſſe tale, vel haberi pro tali. Bart. *in l. maritus, §. lege Julian. infrà ad leg. Juliam, de adulter.* Bald. *Inſtit. de hæredit. quæ ab inteſt. deferunt, in princ.*

169. Sed Alexand. in dict. *§. Cato*, & alii crebrius re- Alexand.
probant opinionẽ Cumani: quia plures hæredes ad rem reſtituendam tenentur pro partibus ſuis, & non in ſolidum, *leg. 3. §. hæredes ſupra commod.* & ſic quod dict. *lex ſi duob. verſicul. quòd ſi lancem*, non poteſt intelligi de primitiva, ſed tantùm de ſecundaria obligatione cauſata à dolo, vel culpa, & ſic Alex. diſtinguit inter

contractus bonæ fidei, ut omnes hæredes contrafacientes teneantur in ſolidum, & ad hunc caſum reſtringit opinionem Bart. & inter contractus ſtricti juris, ut omnes hæredes contrafacientes teneantur pro partibus ſuis tantum per *d. §. Cato.* Et ad hunc caſum reſtringit opinionem Cuma. nec diſtinguit inter pœnam, vel intereſſe. Et hæc eſt communis ſententia, quam etiam tandem, (quamvis multum ægrè) ſequuntur Caro. Ruin. num. 162. Alciat. num. 106. in fi. in parvis, aliàs num. 118. Hormanoct. Decius, num. 332. Maria. Socin. Junior. num. 157.

Franc. Aret. 170. Sed Franc. Aret. col. 6. cum tribus ſeqq. valde ſe torquet, ut nudis pedibus ſuper ſpinas ambulans, nullum greſſum firmat, & initio dicit dicta Bart. dubia, maximè per text. ſingularem intelligit, §. *Pomponius, in l. quòd ſi nolit. de ædil. edict.* & poſt 3. col. magis ſingula timando ſuſpenſus incedit, nec per integram col. poteſt ſe extricare ab apparenti contrario *d. §. Pomponius*, ubi probatur quòd is qui contra fecit, tenetur in ſolidum, & tamen in *d. §. Cato, & in hæredes, §. an ea. ſup. fam. herciſc.* non tenetur, niſi pro parte.

Bart. Socin. 171. At Bart. Soc. hîc, nu. 24. col. 12. poſtquàm opinionem Bartol. ferè ἀνατομικῶς ſecuit, extendit eam ad contractus ſtricti juris: Et hæc eſt alia quarta opinio, videlicet quod in individuis ſive bonæ fidei, ſive ſtricti juris, ſi omnes hæredes contrafaciunt, omnes cadunt in pœnam, vel intereſſe, non pro partibus tantum, ſed ſinguli in ſolidum. Verùm omnes ſubſecuti Doctores hanc opinionem reprobant; etiam (quod mirum eſt) Maria Soc. Junior nepos ejus nu. 155. & dicunt Franc. Aretinum idem priùs, quòd Socin. tenuiſſe, ſed falſum eſt, quia ſuſpenſo pede dubius incedens nihil firmat, ut dixi.

172. Rurſus quintam opinionem adferunt alii, differentiam facientes inter intereſſe & pœnam ut quamvis omnes contra facientes obligentur ſinguli ad intereſſe: tamen ad pœnam pro partibus tantum: ut Joan. Imol. Caro. Rui. in *d. §. Cato.* Sed hæc ſpeciali confutatione non indiget, per præcedentia & ſequentia.

Alciatus. And. Alciat. nu. 105. in parvis primò impreſſis, aliàs nu. 117. rejicit opinionem Socin. per plura, præſertim per *d. §. Cato*, cujus ratio (ut inquit) non eſſet concludens, ſi vera eſſet opinio Soc. & per *l. Julianus in princ. eod. tit.* ubi unus contra faciens non tenetur, niſi pro parte, & tamen ſecundùm opinionem Soci. deberet teneri in ſolidum. Sed quis finis, quis tandem exitus hujus Labyrinthi? Quò altius ingredieris, eò plus aberraveris ſine clavi noſtra.

173. Quæ eſt, aliud unum hæredum teneri ut ipſum,
Solutio. aliud ex eo ſolo quòd eſt hæres. Hoc autem omnia jura ſive in individuis, ut *d. §. item ſi in facto, d. §. Cato,* 1. reſp. *l. Julian. in princ. eod. tit. l. hæredes, §. an ea. verſ. contra l. cohæredes, §. quod ex facto, ſupra famil. herciſc.* ſive in dividuis, ut in *d. l. hæred. §. idem juris, & l. 5. §. ſi ſortem, de verb. oblig.* quæ dicunt unius hæredis facto, vel culpa omnes teneri tanquam conditio obligationis hæreditariæ extiterit, d. §. quod ex facto, vel ne injuria creditor afficiatur, *d. §. ſi ſortem*, illa inquam omnia jura non negant ipſum contra facientem ex ſua perſona in ſolidum teneri, ſed hoc in aliis juribus relinquunt, per quæ clarè probatur ſuprà parte 1. num. 20. cum ſeq. & in parte 2. n. 195. & ſuprà ead. parte nu. 5. quòd in individuis unus plurium hæredum (nedum unus principalium, de quo non dubitatur) contraveniens, obligatur non ſolùm pro parte, ut merus hæres: ſed etiam ex facto ſuo ad ſolidum intereſſe, vel ad totam pœnam conventam, & quòd rectà poteſt ad hoc conveniri.

174. Ipſa quidem individuitas juncta exiſtentia conditionis facit, non ſolùm ut cæteri quoque hæredes peccaſſe videantur: ſed etiam ut extet conditio obligationis hæreditariæ, & ſic omnes teneantur. Sed quia non tenentur ad pœnam, vel intereſſe ex facto proprio, ſed tantùm ex facto defuncti, & quia adierunt hæreditatem, quam non adierunt ſinguli in ſolidum, non poſſunt teneri ad pœnam, vel intereſſe, niſi in quantum hæredes, & ſic pro portionibus hæreditariis tantum, ſive ex contractibus bonæ fidei, ſive ſtricti juris. Et generaliter in omnibus obligationibus, quatenùs à ſolo defuncto deſcendunt: ut clarè probavi ſup. eod. nu. 131. cum ſeq. n. 145. Sed quando etiam ex facto proprio (ut quia contravenerunt) tenentur in individuis ſinguli in ſolidum quotquot contravenerunt.

175. Et in quantum dixi quòd ob factum cohæredis non tenentur, niſi pro portionibus hæreditariis, non obſtat quòd in individuis non ſolum omnes peccaſſe videntur unius facto: ſed etiam omnes in ſolidum peccaſſe videntur *dicto §. Cato, verſ. quia quod verſ. differentia*, quia iſtud eſt per fictionem, quæ in aditione hæreditatis, & repræſentatione defuncti, vel qualitate hæreditaria tantum fundatur: quod fundamentum eſt limitatum ad partem: non enim adierunt hæreditatem, niſi pro parte; non repræſentant, niſi pro parte; non ſunt hæredes, niſi pro parte, & conſequenter effectus fictionis inde dependens ad eamdem partem limitatur, quia non poteſt plus eſſe in cauſato, quam in cauſa immediata, Bald. in *l. explicato, C. de rer. permut.* Secus in eo hæredum, qui non fictè, ſed verè peccavit in ſolidum, quia ex ſuo facto, vel culpa tenetur in ſolidum, ſive ad intereſſe, ſive ad pœnam rectà, & vi ipſa in individuis, ut ex natura individuorum (quia concurrit obligatio in ſolidum) expeditum eſt ſupra eodem numero 145. in dividuis autem idem concurrente obligatione principali (puta cuſtodiæ) in ſolidum, ut ſupra eodem num. 157. 138. & 145. ſed nulla obligatione in ſolidum concurrente: ut in *d. §. ſi ſortem*, ubi hæredes nullomodo tenentur ad ſortem, niſi pro partibus, tunc is, cujus culpa tota pœna commiſſa eſt, non tenetur vi ipſa, nec mero jure ad totam pœnam ipſi creditori, ſed tantum pro parte ſua. Verùm cauſâ vitandi circuitus, poteſt ad totam pœnam conveniri, ſi conſtat eum teneri cohæredes ſuos ab ea exonerare: ut probavi ſupra eodem num. 243. cum ſeq.

176. Et quòd in hoc ſit differentia inter dividua & individua, probo, quia in *d. §. ſi ſortem, & d. §. idem juris & in l. in executione, §. pen. de verb. oblig.* ſi ſint plures hæredes, & nullus ſolvit, nullus eorum poteſt in ſolidum conveniri ad pœnam, vel intereſſe: ſed tantum pro parte hæreditaria, nec plus debent: ergo vi ipſa, & mero jure unus eorum, qui ſolus defecerit, non tenetur, nec conveniri poteſt in ſolidum: quia ſi ita eſſet, non deberet minus teneri propter culpam, vel moram aliorum, nec ex eo ſolo relevari, quod habet concurrentes in culpa, vel in mora: tenetur ergo, & compelli poteſt rectà in ſolidum, videlicet ad totum, ſi nihil de pœna vel intereſſe ſolutum ſit, vel ad reſiduum pœnæ, vel intereſſe, deductis partibus eorum qui ſolverunt, non vi ipſa, nec mero jure, ſed vitandi circuitus causâ, concurrente veritate, & æquitate: ut dixi. Idem pari analogia, ſi non omnes, ſed aliquot in culpa, vel mora fuerunt.

177. Fac in dicto *§. ſi ſortem*, quatuor eſſe hæredes, §. ſi ſortem.
duo ſolvunt, vel parent; duo ſunt in mora, vel contumacia, omnes tenentur ad pœnam pro partibus. Et inſuper culpoſi tenentur ad ſolidam pœnam, non ſinguli in ſolidum, nec vi ipſa (quia non ſumus in individuis) ſed ambo ad totam pœnam pro partibus ſuis, causâ vitandi circuitus. Sed in individuis unus ſolus contrafaciens vi ipſa, & mero jure ſive ad ſolidum intereſſe, ſive ad ſolidam pœnam tenetur: ut ſupra probavi. Et inſuper facit, ſeu potius dat occaſionem, ut cohæredes, qui non peccarunt, pro partibus teneantur ſive ad intereſſe, ſive ad pœnam, & conſequenter quotquot hæredum contra venerunt, vel ſi omnes contraveniant in individuis, totidem, vel omnes ad ſolidam pœnam, vel ſolidum intereſſe obligantur, quamvis uno ſolvente, cæteri liberentur.

Socinus. 178. Bart. Soc. *d.* §. *Cato*, *nu.* 24. *ad fin.* primus & ſolus omnium ſuper hoc puncto magis acceſſit veritati, quam tenere non potuit: quia non intellexit in individuis unum plurium hæredum ſolum peccantem teneri in ſolidum, ſed putavit cum communi omnium errore dumtaxat teneri pro parte creditori ipſi, ſeu offenſo; cohæredibus autem judicio familiæ herciſcundæ teneri eos indemnes ſervare erga offenſum, cui non tenetur niſi pro parte.

Fons errorum. 179. Hic eſt fons omnium hujuſmodi errorum, & per quem opinio Bartol. Socin. præambula veritatis ab omnibus, etiam à proprio nepote, acri doctoque refellitur: dicunt enim opinionem Socin. eſſe contra text. *d.* §. *Cato*, ubi ille qui contravenit, non tenetur niſi pro parte, ergo ſi omnes contraveniant, non debent teneri, niſi pro parte. Et dicit Lancelo. Galiaul. col. 16. verſic. ſexta ſit concluſ. num. 60. quòd verè non cadit hoc reale reſponſum.

Solutio. 180. Et verum diceret, ſi *dict.* §. *item ſi in facto*, & epilogus §. *Cato*, facti eſſent ad reſtringendum obligationem individuorum: atqui facti ſunt ad ampliandum: igitur in individuis unus hæredum offendens non minùs tenetur ex facto ſuo, quàm individuis, in quibus tenetur ad totum intereſſe. Hoc etiam oſtendit text. in *d.* §. *item ſi in facto*, ibi, *tenentur quidem & cohæredes*: quia dictio, *&*, implicat caſum minus dubitabilem, videlicet prohibentem ex perſona ſua teneri, & explicat dubitabiliorem, videlicet etiam cohæredes. Ita etiam intelligitur epilogus *d.* §. *Cato*, qui venit in conſequentiam præcedentium, & alioquin inducta ad augmentum (propter prærogativam individuitatis) operarentur diminutionem, contra regulam *l. legata inutiliter*, *ſupra de legat.* 1.

181. Tum obligationes individuæ fortius, & intenſivè & extenſivè ligant, & adſtringunt, quàm obligationes dividuæ, *d.* §. *ex his*, *l. ſtipulationes non dividuntur*, *infra eo*, *l. ea quæ*, *de reg. jur.* Sed dividuæ obligant in ſolidum unum hæredum contravenientem in totum, vel qui eſt in culpa totius contraventionis non ſolùm in bonæ fidei, *l. in commodat.* §. *ſi ex facto*, *ſup. commod.* *l. in depoſiti*, *verſi. ſi verò*, *l. ſi duo*, *depoſ.* *l. quòd ſi nolit*, §. *Pompon. ait*, *de ædilit. edict.* ſed etiam in ſtricti juris judiciis, *l. ſtipulatio*, *iſta habere licere*, *in fi. princ.* *&* §. *ſicut*, *de verb. oblig.* ut ſuo loco declarabimus, ergo multò fortius hoc operantur individuæ obligationes.

Intellect. l. Julianus, de verb. obligat. 182. Non obſtat *l. Julianus in princ. infra eo.* per quam Alciat in *d.* §. *Cato*, *nu.* 105. aliàs 117. præcipuè oppugnat opinionem Bart. Soc. quia dico, quòd ille text. benè ſentit tacitè Titium prohibentem teneri pro parte hæreditaria, ſicut & cohæredes ejus inſontes, quos tenetur exonerare: ſed non negat Titium teneri, & rectà conveniri poſſe ad totum intereſſe, ſi creditor velit (ut poteſt) alios omittere: ſed hunc caſum ut indubitatum relinquit, & tantum Scævola breviter more ſuo caſum dubitabilem decidit, in quo certè major erat ratio dubitandi, quàm in *d.* §. *item ſi in facto*, *& d.* §. *Cato*, ubi certum erat quòd obligatio primitiva individua non prohibendi deſcenderat in omnes hæredes pariter, & in quemlibet in ſolidum, ita quòd ſinguli verè erant in ſolidum obligati non impedire, quare minus ibi dubitabatur alios de facto unius teneri, quam in *d. l. Julian.* ubi obligatio erat limitata ad perſonam promittentis & ad perſonam unius ex ejus hæredibus nominatim, ita quòd in alios hæredes nullo modo deſcendit ea obligatio, ſed liberè prohibere poſſunt, ut nec prohibens, nec alius cohæredum, nec nominatus quidem teneantur in aliquo ad pœnam, vel intereſſe: ut tenet Bart. in *l. continuus*, §. *ult. num.* 11. *de verb. oblig.* quem ſequuntur Rapha. Cuma. Alex. Franc. Aret. Petr. Belv. Jaſ. in *d. l. Julian. in princ.* & Jaſ. in *d.* §. *item ſi in facto*, *nu.* 8. reprobando glo. 1. in *d. l. Julianus*.

183. Quamvis contrarium cum d. gl. tenuerint Dinus, Jacob. Arenar. Alberi. Angel. Peru. Joan. Imol. & Paul. Caſtr. in *d. l. Julian.* in quam ſententiam magis inclinat Alciat. in *d.* §. *Cato*, *nu.* 31. & diſertè tenet Udalr. Zaſi. in *d. l. Julianus*, *& in d. l. continuus*, §. *præterea nu.* 7. & malè, quia ut promiſſionem illam de non impediendo poſſum limitare ad perſonam meam, ita ad perſonam unius hæredum meorum; ſive ſperabam plures cum eo ſimul hæredes futuros, ſive putabam illum ſolum hæredem futurum, rejecta diſtinctione Joa. Imol. ibi, quia ex quo conſtat de intentione limitata, non eſt locus præſumptioni, §. *ult. in l. tale pactum ſupra de pact.* ubi Imol. diſtinctionem ſuam fundare nititur.

184. Nominatio verò certi hæredis poteſt tam favore ſtipulatoris, quàm contra fieri, puta ſi ſtipulator ſibi timet a ſolo Titio potentiori, vel adverſariis conjuncto, aliorum vero gratiam ſe habiturum confidit, contra ſtipulator poteſt velle ſolum Titium onerari in caſu, quo ſit hæres, non autem cohæredes, vel alios hæredes. Quid enim ſi promiſſor dederit fundum hæredi præſumpto, retento uſufructu, deinde promittit vicino liberum tranſitum quoad ſe, & quoad talem donatarium ſuum, locus eſt deciſioni *d. l. Julianus* ut ſiquidem donatarius cum aliis ſit hæres, (qui non tenetur conferre ſive ex prohibitione, vel prælegato, ſive quia collateralis) & impediat, teneatur ſolus ad totum intereſſe ex facto ſuo, & nihilominus in partes cum cohæredibus, quos tenetur indemnes ſervare. Quod ſi non impediat, ſed alii, non eſt locus ſtipulationi ex facto aliorum: ſed tantum ex facto nominati, vel ſi cum poſſit, non curet per alios non impediri, *l. in illa*, *de verb. oblig.*

185. Reſolutioni noſtræ ſupra num. 180. minus obſtat *d.* §. *Pomponius*, *in l. quod ſi nolit*, *de ædil. edict.* In quo Aret. permultum laboravit, nec eluctari potuit, ut ſupra eod. num. 170. Breviter, & verè dico in *d.* §. *Pomponius*, idem juris eſſe, quod in *d.* §. *Cato*, *in princ. & d.* §. *ſi ſortem*, ut ſupra num. 177. & 180. diximus videlicet ut creditor (qui & venditor) poſſit agere contra omnes hæredes emptoris pro partibus hæreditatis, vel ſi malit in ſolidum contra illum hæredem qui damnum dedit, ſeu rem deterioravit. Et ſic non obſtat, ſed concordat: in quantum enim text. ait in ſolidum eum teneri, quamvis poſſit intelligi in effectu, quia damnum in eum recidere debet, ſaltem cohæredibus contra eum recurrentibus: tamen text. ille non debet ad exitum recurſus reſtringi, ſed poteſt rectà intelligi teneri, id eſt conveniri poſſe à venditore: ut etiam Doctores intelligunt. Et tunc neceſſariò debet intelligi, ut Accur. ibi indicavit, re non integra, id eſt, poſtquàm ſervus, vel equus redhibitorius poſt obitum emptoris, qui plures, puta quatuor hæredes reliquit, culpa vel dolo unius hæredum tantum deterioratus fuit, ſive defunctus emptor cœperit agere redhibitoria, ſive non, ſive etiam jam obtinuerat, ſed non erat proceſſum ad executionem ſententiæ, niſi poſt obitum, vel etiam bona fide ſine lite venditor ab hæredibus recepit ſervum, vel equum neſciens deterioratum, & reſtituit eis pretium, mox apparet res deteriorata, certum eſt venditorem poſſe condictione indebiti contra hæredes agere pro partibus ſuis ad æſtimationem damni, vel repetitionem pretii indebitè ſoluti, cujus retentionem juſtam habeat, *l. qui exceptionem*, *l. ſed etſi me præſente*, §. 1. *de condict. indeb.* Et hoc tex. *d.* §. *Pomp.* non negat, ſed per alia jura præſupponit. Intellect. §. Pomponius, in l. quod ſi nolit, de ædilit. edict.

186. Et inſuper addit, quòd ſi conſtat, vel conſtare poſſit cujus dolo, vel culpa res deteriorata ſit, poteſt venditor contra eum ſolum ad totum agere, ſi velit: & judicium ſolidi rectà dandum eſt in illum qui tanquam totius deteriorationis author convenitur, qui etiam alios, ſi convenirentur, exonerare tenetur: ſed non tenetur venditor, nec text. ait, eum ad hoc cogi cùm bonam actionem habeat contra omnes, & ho-

niſi juxta æquitatem, *l. unde quæritur, ſupra commodat.* quia ſi is qui deterioravit, præſens eſt, & ſolvendo, poſſunt alii inſontes petere, ut priùs agat contra deteriorantem periculo eorum, hoc eſt ut ad eos redeat, ſi ab illo ſervare non poſſit. Hoc etiam tacite implicant verba, *æquum eſſe arbitrio judicis*, in *d. §. Pompon.* Pariter re integra, id eſt, ante redhibitionem cohæredes inſontes, qui culpa unius redhibere impediuntur, contra eum dividendo, compenſando, vel aliàs experientur, ut in *d. §. Pomponius, verſ. hoc autem.* Vides text. clariſſimum, & facillimum, nullique parti juris contrarium.

Depulſio errorum.

187. Quorſum ergo ambages Fr. Areti. in *d. § Cato*, & aliorum intricationes invicem ſeſe evertentes, & nullum exitum Labyrinthi invenientes? Aliis tenentibus quòd *d. §. Pomponius*, loquatur in actione redhibitoria, quæ eſt ſtricti juris, ſed quod delinquens non obligetur rectà in ſolidum, ſed tantùm per reflectionem, ſeu viam recurſus contra eum: prout dicitur in *d. §. item ſi in facto, in princ. l. 2. de verb. oblig. & in l. hæredes, §. illa, l. inter cohæredes, §. quod ex facto, ſuprà fam. herc.* quæ opinio ridicula eſt, ut dixi ſup. eo. quamvis poſt Franc. Areti. ita concludit Hieron. Butigel. nu. 103. Aliis verò dicentibus, ut Claud. Seiſell. in *d. §. Cato*, quòd in *d. §. Pomponius*, eſt actio ex empto: licet appelletur redhibitoria, tamen non deſinit eſſe actio bonæ fidei: quia verbum redhibitoria, non eſt nomen actionis, ſed qualitas, ut adjectio de peculio, vel de in rem verſo. Paul. *l. Julian. in princ. ſupra de action. empt.* & dixi *ſuprà de verb. oblig. l. 1. in princ. nu. 43.* Quidam verò dicunt quod *d. §. Pomponius*, loquitur per modum exceptionis: ſed imò loquitur per modum actionis, nec loquitur de redhibitoria contra venditorem: ſed de condictione indebiti venditoris, qui plus debito refudit, contra hæredes emptoris, vel eum qui dolum, vel culpam commiſit, quæ actio ſtricti juris eſt, & tamen textus ille non diſcordat, ſed planè concordat, ut novè docuimus.

188. Nunc adverte quòd ubicumque dictum eſt eum, cujus facto, vel non facto, ſtipulatio pœnæ, vel intereſſe committitur contra omnes, teneri eos indemnes ſervare, ſanè debet intelligi, quando is etiam reſpectu cohæredum, vel conſortum in mora fuit, ut quia ab illis admonitus, ut partem ſuam ſolveret, vel ne prohiberet, vel hoc ſciebat, vel (utpote inſtrumenta, vel adminiſtrationem habens) ſcire debebat: aliàs ſecus: quoniam ſi partem ſuam ideò non ſolvit quòd ignoravit, & fortè nec interpellatus fuit, non tenetur alios etiam qui ſolverunt, indemnes reddere, quinimò petet indemnem ſe ſervari ab his qui ſciverunt, & præſertim quòd adminiſtrabant, totum ſolvere & commune negotium fideliter, & utiliter gerere debuerunt. Et ſic uſuvenire poteſt, ut is cujus facto, vel non facto conditio ſtipulationis extitit, non teneatur alios indemnes reddere, ut quando culpa, vel ignorantia communis eſt. Poteſt etiam accidere, ut indemnis reddi debeat. Poteſt etiam contingere, ut eos eximere damno teneatur, & ita debent *d. §. item ſi in facto, d. §. Cato, §. ſi ſortem*, & ſimilia jura intelligi.

Octava clavis.

189. Octava clavis ſatis declarata eſt ſupra in parte 2. n. 212. & ſuprà eo. nu. 82. 91. Sed quid, ſtipulator ſervitutis reliquit duos hæredes, quorum unus acceptò fecit promiſſori, certum eſt non obeſſe cohæredi, & tamen promiſſorem liberatum eſſe in parte: quam ergo partem debet? Reſpondeo: debet alteri hæredum totam ſervitutem, ſed non totaliter, utporè deducenda æſtimatione dimidiæ partis, *l. cum filius in princ. ſupra de leg. 2. l. lege Falcidia interveniente, ſup. ad leg. Falcid. l. purè §. 1. de dol. mali exceptio.* Sed cujus eſt electio? Multùm hîc diſputare poſſem: Breviter dico electionem creditoris, videlicet alterius hæredis: quia cohæres etiam vendendo, & pretium recipiendo, nocere non potuit, niſi in refuſione pretii, ſi hic hæres noluit jus ſuum vendere. Igitur ille gratis remittendo non poteſt in plus nocere, quàm refuſione partis æſtimationis. Tum hoc caſu debitor certat de lucro, creditor autem de damno vitando, & ſic in dubio potius huic actori, & repetitioni favendum eſt, quam adventitio lucro, *l. non debet, §. in re obſcura, infra de reg. jur.* Cæterum liquet ex prædictis, quàm fœde omnes errarunt in *l. 2. §. ex his, de verb. oblig.* Præſertim Zaſius ibi, num. 5. & 20. dum ignoratione hujus clavis non potuerunt ſecernere inter obligatos ad totum, vel totaliter, & inter individua, quæ poſſunt ab uno præſtari, vel quæ nequeunt præſtari, niſi per omnes ſimul: ut novè docuimus ſupra eodem num. centeſimo tertio, cum ſeq.

Nona clavis.

190. Nona clavis inventionis noſtræ valde neceſſaria, ad aperienda multarum hujus materiæ legum abſtruſa, utque ſtudioſis præripiam occaſionem vagandi in incerto per abſtracta, quod multis etiam, qui ſummi videntur, contigit, reduco nonam hanc noſtram analyſim ad concretum ex ipſis thematiis legum more noſtro ſumptum: ut in *l. ſi ut certo, §. ſi duob. ſupra commod.* Quidam duobus commodavit, vel locavit vehiculum, equum vel lecticam, excutiamus ſingulatim. Primum thema eſt de vehiculo duobus ſimul commodato: Quæſtio eſt, an uterque pro parte, vel in ſolidum teneatur. Et prima facie non videntur in aliquo obligati, niſi quiſque pro parte ſua, ſcilicet utiliter, quia commodatum re contrahitur, *§. item is Inſti. quib. mo. re. contra oblig. l. 1. §. is quoque ſupra de act. & oblig.* Ergo commodatarii non tenentur, niſi quia res commodata pervenit ad eos, & quatenus pervenit, ſed non potuit ad utrumque in ſolidum pervenire, ſed tantum pro parte, igitur non in ſolidum, ſed pro partibus ſuis tantum obligantur. Minor, videlicet quod non pervenit, niſi pro parte, probatur, quia nec dominium, nec poſſeſſio ejuſdem rei poteſt ad duos pervenire in ſolidum, ſed tantùm pro parte, non ſolùm in re dividua pro diviſo, ſed etiam in re dividua tantum pro indiviſo: quia quamvis non poſſit quis eſſe dominus vehiculi, vel ſimilis ſpeciei pro parte corporaliter diviſa, quia jam non eſſet pars vehiculi, quod per diviſionem pro diviſo corrumpitur: tamen poteſt eſſe dominus, & aſſequi dominium partis pro indiviſo: Igitur vehiculum quod non potuit ad ambos pervenire in ſolidum, potuit pervenire, & pervenit pro partibus indiviſis tantùm. Igitur non poterunt obligari re, nec ſunt obligati in ſolidum, ſed tantùm pro partibus ſaltem indiviſis.

Intellect. §. ſi duobus. l. ſi commodat.

191. Nec obſtat quòd duo poſſunt habere uſum balnei, porticus, vel campi in ſolidum, & ſic reſpectu uſus res ad eos pervenit in ſolidum: & quòd in commodato non agitur, ut res perveniat ad commodatarios ratione dominii, vel poſſeſſionis quæ retinentur, *l. rei ſupra commodat.* ſed ratione uſus tantùm, *l. 1. §. is ſupra de action. & obligation. l. 1. l. ult. & per tot. ſupra commodat.* quia major vera eſt in iis, quorum uſus poteſt eſſe plurium in ſolidum, ita ut unus non impediat alterum, ut in exemplis ibi poſitis. Secus in aliis, ut in vehiculo, quod quamvis poſſit duos ferre, non tamen ita commodè: quia vectores nolunt vehi nudi, ut qui lavantur, vel caleſiunt in balneo: ſed cum ſarcinis, quas non ſic poſſunt ſocio admiſſo, nec tam celeriter deferre. Et ſic liquet quòd vehiculi re ipſa, & effectu uſus non pervenit ad ambos in ſolidum, ſed tantùm pro parte: ergo non tenentur niſi pro parte.

192. Quibus non obſtantibus decidit text. utrumque teneri in ſolidum præſtare diligentiam, & cuſtodiam, abſtinere a dolo & culpa etiam leviſſima, ſecundum naturam contractus, *d. l. ſi ut certo, §. nunc videndum, eod. tit.* ita quòd ſi ambo dolum, vel culpam commiſerint, ambo tenentur in ſolidum, quaſi duo rei, nec unus conventus poſteà liberat alterum: ſed demùm ſolutione, quia unica ſolutio ſufficit ab utroque vel altero facta. Ambobus etiam competit actio furti,

furti, id eſt, utrique in ſolidum contra furem, qui vehiculo abacto fecit, ut commodatarii qui fuerunt in culpa ſaltem leviſſima, teneantur ſinguli in ſolidum: ut dictum eſt. Cùm ergo eorum interſit, tametſi non ſunt domini, habent actionem furti, §. *furti autem*, §. *autem ſi fullo. Inſtit. de obligat. quæ ex delict. naſcun.* Vides text. clariſſimum & limpidiſſimum, omnique ſcrupo carentem.

193. Unde ergo tot ſpinæ, & ambages? Reſp. à Doct. qui ut Marti. Silima. Ray. Barto. Bald. Paul ibi, & ubique. Bart. *d.* §. *Cato*, oppoſitione ſexta, n. 12. Bald. in *l. pro hæreditariis*, *C. de hæred. action.* & omnes ubique detorſerunt text. illum clariſſimum, unam tantùm quæſtionem ponentem ad duas, videlicet ad primitivam & ſecundariam obligationem perperam dividentes, & partem argumentorum ibi, *verum*, pro prima deciſione capientes: & verſic. *ſed eſſe verius*, pro alia deciſione ſecundariæ tantùm obligationis, cùm ibi incipiat deciſio de ipſa primitiva obligatione, quam nunquam aduſque intellexerunt.

Primariæ oblig. duo capita.

194. Nos autem dicimus primariam obligationem in iſtis ſpeciebus habere duo capita, utque lectores fideliùs capiant, maneo in eodem concreto vehiculi duobus ſimul commodati. Primum caput eſt cuſtodia diligens: Secundum caput, reſtitutio. Primo impleto, ſupereſt ſecundum, de quo text. ille non loquitur, ſed tantùm de primo, ſcilicet de primaria primariæ obligationis, quæ eſt diligentia, & cuſtodia Et poſt elegantem diſputationem decidit hanc in ſolidum ab utroque deberi, quaſi a duobus reis. Jam docuimus ſupra eodem num. 151. cum ſeq. num. 192. non eſſe correos, quamvis ſinguli teneantur in ſolidum, nec alterius dolum vel culpam alteri, qui inſons fuit, nec præcavere, & impedire potuit, nocere, *l. ſed & de damno. ſupra loca*, *l. ad eos*, ibi, *quæ enim cura aut diligentia*, ſupra commodat. Ergo ſecus ſi cura, aut diligentia: caſum, vel factum alterius impedire poterant, quòd ſi tenerentur in ſolidum ex eo ſolùm quòd correi, hæc obligatio, ſeu qualitas perſonalis eſſet: nec in hæredes cujuſque deſcenderet, ut diximus eo. num. 12. ſed deſcendit in quemque hæredum in ſolidum, *l. in commodato*, §. *ſi ex facto*, *ſupra commodat. l. in depoſiti*, *ſupra depoſ.* ideò ergo deſcendit in ſolidum, quia individua.

195. Cura enim, diligentia & cuſtodia circa hujuſmodi ſpeciem pro diviſo individuam, non poteſt congruè & bona fide præſtari pro parte: ſed tantùm in ſolidum, & ſic obligat non ſolùm plures principales ab initio, ſed etiam plures hæredes unius principalis. Habet etiam diffinitionem individuitatis de qua ſupra eod. num. 53. Et intelligitur hæc obligatio infra metas cuſtodiæ, vel culpæ qua debitor tenetur: ut ex ſequentibus pleniùs liquebit. Et nunc thema illud egredior. Idem enim in duobus legatariis: ut idem text. ſed infra metas culpæ nempe levis, qua tenentur.

196. Idem in duobus venditoribus: quia ut merum periculum eſt emptoris, ita cuſtodia eſt venditoris, donec locator, vel emptor ſit in mora recipiendi: debent ergo interim conductor & venditor præſtare cuſtodiam, *l.* 1. §. *ſed & cuſtodiam*, *l. cuſtodiam*, *de peri. & commo. rei vendit. l. quod ſæpè*, §. *ſi res vendita*, *l. ſi ea res*, *l. venditor domus*, *ſupra de contrah. emption. & vendito*, *l. cùm emptor. ſupra de dam. infect.* nec curandum an debitor habeat nudam detentionem tantùm, ut in commodato, vel depoſito: an verò etiam dominium & poſſeſſionem: ut in venditore, qui quandoque poteſt nudam interim detentionem habere, ut quando nomine emptoris conſtituit ſe poſſidere.

197. Non etiam curatur an obligatio ſit bonæ fidei, ut ſupra: an ſtricti juris, ut in commodato, mutuo ſeu reciproco, *l. ſi rem tibi*, §. 1. *ſupra de præſcr. verb. Inſt. de loca*, §. 1. vel ex quocumque contractu ſtricti juris cuſtodia debeatur, *l.* ſi gratuitam, §. ſi margaritas. *d. l. ſi rem*, §. *ſi cùm mihi* ibi, *utique cuſtodiam*, *ſupra de præſcript. verb.* hæc enim obligatio cuſtodiæ (etiam rei aliàs dividuæ) non dividitur, imò non ſolum indiviſa eſt: ſed naturaliter individua, congruente definitione individuitatis: ut dixi infra metas culpæ, vel curæ debitæ, quia depoſitarii, & eorum hæredes de lata tantum tenentur, *l. ſi duo*, *ſupra, depoſit.* ubi dicemus. Sed venditores, locatarii & eorum hæredes de levi: commodatarii & eorum hæredes de leviſſima: & ad hoc ſinguli in ſolidum.

Delicta dividua contra omnes.

198. Sed ut valde errant Doctores qui putant & inculcant dolum eſſe individuum: & omnia delicta eſſe individua, ita ut *l. 4. in princ. de verb. oblig.* intelligant generaliter, etiamſi de nummis vel granis, aut fundis agatur, ut obligatio ad dolum abſfuturū ſit individua & faciat unius contraventione omnes in pœnam cadere, ſicut in individuis, ut Udalri. Zaſi. in *d.* §. *Cato*, *nu.* 33. *& in l. ſtipulationes non dividuntur*, & paſſim, nec aliquos pudet in confirmationem tam ſolidi erroris citare *l. vulgaris infra de furt.* ibi, *qui autem alicujus tetigit, totum videri tetigiſſe*, quod ibi non dicitur niſi arguendo: quo argumento non obſtante deciditur furem non teneri de toto acervo, vel dolio: ſed in quantum abſtulerit dumtaxat. Dolus ergo dividuus eſt reſpectu materiæ, ut & reſpectu finis prout in delictis eſt plus & minus, ſicut in culpis.

199. Fateor quòd in ſpeciebus, quæ non recipiunt diviſionem pro diviſo, dolus vel culpa in parte (ut ſi quis lædat equum in tibia, vel frangat manicam veſtis, vel ſtatuæ) non dicitur committi in parte ſeparata tantum, quæ non eſt, ſed totam rem offendiſſe, non tamen in totum, ſed in tanto plus, vel minùs: ſed hoc in effectu recidit in offenſionem partis, ſive doloſam, ſive culpoſam. Cæterum nulla lex, nulla ratio vult dolum, vel culpam eſſe individuam, nec habere effectum obligationis individuæ.

200. Sed doloſos quidem ſingulos obligari in ſolidum aduſque metas doli, vel delicti, ut not. in *l. ſi plures ſupra de dolo.* cum vulgat. ſed culpoſos non ſemper vult obligari in ſolidum: ſed tum demum quando culpa dependet ab obligatione individua præviſa, & ſuſcepta: qualis eſt cura, & cuſtodia ſpeciei, corporaliter individuæ, ut equi, navis, lecticæ, veſtis, &c. vel etiam cura rei venditæ, qualiſcumque ſit: niſi genus ſeu quantitas fungibilis væniſſet: ut ſupra in princ. numer. 26.

201. Quòd autem dolus, vel culpa etiam circa eamdem rem poſſit committi pro parte, ſenſus communis oſtendit: quia poteſt deteriorari partim, vel in parte ſive quota, ſive integrali, vel in colore, aut aliquo accidenti valorem diminuente. Sed quantus, vel quantulus dolus, culpave ſit, ſi plures committunt, ſinguli in ſolidum obligantur præcedente obligatione curæ, vel cuſtodiæ, quæ de ſe individua eſt etiam in re aliàs dividua. Secus non præcedente dicta obligatione, quia quamvis dolus unius ſemper obliget doloſos in ſolidum, non tamen dolus præſumptus, nec culpa, hinc ſi duo ſcienter vendiderunt rem aliam, uterque ratione doli tenetur in ſolidum: ſed ſi ignoranter etiam culpa lata non tenentur (circa articulum defenſionis) niſi pro partibus. Quòd ſi alter tantum ſciebat, is ſolus tenetur de dolo in ſolidum; ſed alter tantum pro parte ſua.

202. Idem ſi reticens hypothecam dolo, vel ignoranter, vel alter tantum ſcienter. Qui enim ſcit, contra bonam fidem facit, & improbato more verſatur, celando ſervitutem, vel hypothecam, vel etiam cum alio communem. Idem ex parte emptoris, ſi ſint duo emptores, & alter ſcienter falſis menſuris decepit venditorem, tenetur in ſolidum, ſed alter tantum pro parte ſua actione ex vendito, vel contra, *l. ſi quis à me oleum. ſupra de action. empt.* quòd ſi uterque dolo, uterque tenetur in ſolidum. *Sic in l. in vend. eod. tit.* & in omnibus ſimilibus, & ita debent dicta jura declarari, & interpretari: tametſi nemo advertat.

203. Sub hac tamen moderatione, quòd ſi ambo dolo fecerunt, & ſunt ſolvendo, & facilis conventionis,

non eſt locus actioni de dolo, ſed actioni ex contractu, ex quo per illam æquè cavetur decepto, *l. 1. in fi. l. ſi quis affirmaverit*, *l. arbitr. § ſi dominus*, *§. de eo ſupra de dolo*. Secus ſi alter non ſit ſolvendo, quia tunc locus eſt actioni de dolo in ſolidum contra alterum, *l. ideoque in fi. ſupra de dolo*. Idem ſi alter tantum fuit in dolo, quando plenè ſatisfacit, actio contractus contra præſentes & ſolvendo. Quatenus enim non ſufficit (ut ad extrinſecum intereſſe ultra duplum, ad quod non tenetur qui dolo caret, quamvis culpoſus) tunc recurritur per actionem de dolo contra doloſum, cui non competit beneficium, *l. unica, C. de ſen. quæ pro eo quod inter.* ut ibi in extricat. Labyrint. dixi qu. 9. n. 166. & inſuper quatenus culpoſus eſſet habiturus recurſum contra doloſum, poteſt deceptus rectà contra doloſum agere: per ea quæ diximus ſupra eo. nu. 143. cum ſeq.

L. ſervus quem §. ſi ſciens, de action. empt.

204. Ex quibus infero notabilem ampliationem ad *l. ſervus quem*, *§. ſi ſciens*, *ſupra de action. empt.* Si enim duo vendiderint rem alienam, alter ſcienter, alter ignoranter, ignorans non poteſt ante evictionem conveniri: ſed ſciens poteſt ſtatim non ſolùm pro parte ſua, ſed etiam pro toto: quia quamvis deceptus habeat actionem contra alterum pro parte ejus, actio illa non ſufficit, quia non eſt pura reſpectu ignorantis, ideò locus eſt actioni de dolo contra ſcientem ad totum damnum, non expectata evictione, ad hoc quæ dixi ſupra in princ. num. 28.

L. venditor domus de action. empt.

205. Hic obiter eodem filo libet praxi ſuæ applicare *l. venditor domus*, *ſupra de action. empti.* Fac venditorem interim obiiſſe, relictis duobus hæredibus, unus cavit de damno infecto, alter non: ideò emptor repetit miſſos in poſſeſſionem, an contra utrumque in ſolidum agere poſſit? Videtur quòd ſic: quia cuſtodia & diligentia quam præſtare debent, cujus eſt pars, illa cautio obligat eos in ſolidum, per prædicta nu. 194. Dico contrà: primò quia impoſſibile eſt eum teneri, qui cavit, nec in culpa fuit, & quod diximus hanc obligationem ſingulos tenere in ſolidum, verum eſt: ſed non committitur, niſi contra contrafacientes.

206. Nec obſtat, quòd non ſumus in principalibus, ut in exemplis prædictis num. 195. ſed in hæredibus, in quos deſcendit hæc individua obligatio ab uno defuncto, & ſic quòd contrafactio unius præter id quod obligat illum in ſolidum, debet etiam conſortes inſontes obligare pro portionibus hæreditariis, etiam in contractibus bonæ fidei recurſu ſalvo ut generaliter exemplificavimus, *d. §. item ſi in facto, & §. Cato*, quia verum eſt, quando principale negotium, & principalis obligatio eſt ſuper individuo: ſecus quando eſt de dividuo, quia tunc obligatio acceſſoria pura cuſtodiæ quantumvis individua, regulatur à principali, quantum comite æquitate poteſt. Et ſic non adeò extenditur, ut hæres inſons teneatur de culpa, vel dolo ſontis, quia nullo jure cavetur, & jura rigoroſa de individuis non inveniuntur ſcripta in hac ſpecie ad hunc effectum, nec debent extendi.

207. Secundò quia cautio illa damni infecti dividua eſt, ut dixi ſupra parte 1. nu. 42. cum ſeq. & parte 2. n. 329. Adverte quòd *d. l. vendit.* poteſt aliter, & pulchrius, quàm Bart. & alii faciant, exponi, videlicet non paſſivè, ut illi: ſed activè ibi, *ſtipulationem interponere*, ſcilicet à vicino, cujus domus ruinam minatur. Si enim morte præventus reliquit duos hæredes, quorum unus ſtipulatus eſt de damno infecto, alter vero neglexit: deinde domus empta ruente vicina cecidit, reſponde idem, quod in priori caſu paſſivo: quia non habet actionem ex empto, niſi contra negligentem, & pro parte illius tantum ſufficiente ſibi cautione pro parte diligentis, quæ dividua eſt, nec potuit diligens ultra partem ſuam ſtipulari, nec ampliorem diligentiam facere, *l. plures ſupra de dam. infec.* Sed quid ſi neuter cautionem exegit, ſed alter abſens culpa levi caruit? Reſp. negligens non tenetur, niſi pro parte: & hoc, niſi conſtet quòd potuit emptorem admonere, qui curare potuiſſet abſentem vocari, & ejus quoque nomine cautionem exigere, vel ſi aliter de toto præcavere potuit, & non fecit, *l. ſed & de damno, ſupra loca.* Hæc ſatis de obligatione cuſtodiæ.

208. Secundum caput primariæ obligationis in *d. §. ſi duobus vehiculum*, eſt reſtitutio. Miſerum eſt tot ſeculis, tantis tenebris & intricationibus laboraſſe Doctores ſup. in parte 2. qu. 2. Jam diximus hic erraſſe Doctores qui rationem dubitandi in verſic. *verum* pro deciſione perperàm acceperunt. An ergo reſtitutio commodati plures principales, vel hæredes in ſolidum obliget, non ex hoc textu: ſed ab aliis juribus petendum eſt, ex quibus ut *l. 3. §. hæres, ſupra commodat.* colligitur obligationem eſſe dividuam, & ſupra in parte 2. n. 336. latè contra communem docuimus etiam ſpeciem corporaliter, ſeu naturaliter individuam pro parte præſtari, & etiam quoad nudam detentionem reſtitui poſſe pro parte, & liberationem ſequi in parte, & ſic ſolutione nedum obligatione dividuam eſſe. Sed advertendum primò quòd quamvis hujuſmodi depoſitum, vel commodatum pro parte reſtitui poſſit, ut etiam liberatio ſequatur ipſo jure in ea parte.

209. Tamen non tenetur creditor recipere reſtitutionem, niſi integram: & ita loquitur & intelligitur, *l. ſi duo*, ibi, *& niſi pro ſolido res non poteſt reſtitui*, ſupra depoſiti, & hoc reſpectu poteſt hæc obligatio dici individua, ſeu potiùs indiviſa ſolutione in primo illo, & improprio gradu ſolutionis individuæ, ſeu potiùs indiviſæ, de quo ſupra in parte 2. nu. 241. cum ſeq. ſive ergo unus plurium commodatariorum, vel depoſitariorum offerat reſtituere pro parte ſua, non poteſt ſe exonerare à cuſtodia, nec in toto, nec in parte, invito creditore, qui poteſt juſtè recuſare, & dicere: cuſtodi integram, donec integra reddatur. Secundò talis offerens non purgat moram incurſam, nec impedit incurrendam, ſi habet facultatem totius reſtituendi. L. ſi duo, depoſiti.

210. Tertiò advertendum, ſi habet eam facultatem, poteſt etiam via actionis cogi totam reſtituere, *l. 2. §. hæres, ſupra commo.* etiam jure actionis, ut docuimus ſupra in parte 2. nu. 333. cum ſeq. Et intelligitur facultas non ſolùm ut de facto poſſit, ſed etiam ut tutor: quid enim ſi bona eſſent in manu ejus ſequeſtrata ad petitionem creditorum, vel cohæredum, vel eadem res in repertorio, ut res defuncti deſcripta, & non ut commodata, nec ita liquet de commodato, vel depoſito, niſi his quorum intereſt vocatis, nec actor ſufficientem offert cautionem indemnitatis erga alios puta rei cohæredes aut defuncti creditores, ut in *l. 1. §. ſi pecunia, l. ſi plures, ſupra depoſit.* aliàs nec in mora quidem conſtitui poteſt.

211. Hujuſmodi ergo obligatio, commodatum vel depoſitum reddi, etiamſi conſiſtat in ſpecie naturaliter individua, dividua eſt ut ipſa, & ſimpliciter loquendo, nulla alia circumſtantia obligationem aggravante ſuppoſita, ſolutio tamen indiviſa eſt, niſi volente creditore: ut ſemper dixi. Sed quantum ad obligationem ipſam limito primò in duobus principalibus, qui propter naturam contractus, & rei ſubjectæ, fidemque exuberantem ſtatim alio non requiſito in ſolidum ſuſcepiſſe videntur, & in ſolidum ſinguli conveniri poſſunt cum effectu, quaſi duo, vel plures rei, quamvis non ut correi, *d. §. duob. ad fi. d. l. ſi duo*, ibi, *ac ſi ipſi ſervandum ſuſcepiſſent*, quod ſolùm textus innuit ſufficere, ut in ſolidum conveniri poſſint, text. etiam eſt in *l. 1. §. ſi apud duos ſupra depoſit.*

212. Quamvis glo. Bart. Bal. Paul. in *d. §. ſi duobus*, *& d. §. ſi apud duos*, & in *l. ſi duo depoſit.* intelligant, & reſtringant quando actum fuit ut in ſolidum teneantur, ut aliàs non teneantur, niſi pro partibus quæ interpretatio non ſolùm divinatoria eſt: ut Paul. Caſtren. fatetur in *d. l. ſi duo. in fi. ſupra depoſ.* ſed etiam falſa, probo per dicta jura. Si enim eſſet actum, ut ambo commodatarii, vel depoſitarii tenerentur in ſolidum, tunc ex natura commodati, vel depoſiti, ſatis apparet

tradentem utriuſque fidem intuitum, & in ſolidum ſequutum, & ſic ambo non ſolùm tenerentur in ſolidum; ſed etiam ut correi, *l. cùm apparebit, ſupra loca, l. eamdem, in princ. infra de duob. reis.* Et alioqui ſupradicta pactio nihil operaretur, quia eo ipſo quòd duobus ſimul eadem res commodatur, vel deponitur, & ambo ſimul ſervandam ſuſcipiunt, obligantur ſinguli in ſolidum, tanquam veri correi, text. in *d. §. ſi duobus, d. §. ſi apud duos, in dict. l. ſi duo,* qui non poſſunt cavillari: ipſa etiam naturalis juſtitia, & æquitas ad hoc concurrit.

213. Amplio ut procedat non ſolùm in ſpecie naturaliter individua, ſive mobili, ut ſcyphus, vel ſe movente, ut equus, de qua minus eſt dubium: ſed etiam in re non ſolùm pro indiviſo, ſed etiam pro diviſo dividua, ut pecunia in ſacculo, vel fundus, vel certus numerus pannorum, ſecus ſi conſiſteret in re non ſolùm utroque modo dividua, ſed etiam diviſa: ut in pecunia depoſita ad numerum, *l. ſi duo,* (cujus principium ita poteſt intelligi, ut mox plenius declarabo) ſupra depoſit. Limito ſecundò, ut inter hæredes unius depoſitarii, vel commodatarii, ſi unus habeat facultatem totius rei reſtituendæ, teneatur ad hoc in ſolidum, *l. 3. §. hæres, ſupra commodat.*

214. Sed ad has duas limitationes ſubtiliter adverte, quod non faciunt obligationem ipſam reſtituendi individuam: ſed faciunt illam reſidere in unum, vel in plures in ſolidum. Porrò aliud eſt plures, ſive principales, ſive hæredes, vel quoſdam ex eis obligatos eſſe in ſolidum, etiam ex natura rei, vel actionis in rem ſcriptæ, aliud obligationem eſſe individuam. Sed eadem obligatio reſpectu cuſtodiæ individua eſt: quia cuſtodia rei naturaliter, ſeu pro diviſo individuæ, non poteſt præſtari pro parte, & ſic individua eſt, & omnes ſive principales, ſive hæredes in ſolidum obligat ex natura individuitatis, ſed infra limites culpæ, qua tenentur, ut dixi, quæ modificatio non ſolùm in hæredibus, ſed etiam in principalibus locum habet. Unde ſi duobus ſimul ſit currus, vel equus commodatus, vel locatus, poſſent non ſolum ſimul, ſed etiam ſeorſim uti. Et quamdiu unus utitur, cuſtodia non ſpectat ad alterum, & ſic obligatio cuſtodiæ eum non contingit, ſed utentem tantùm.

215. Niſi in quantum conſtat alterum potuiſſe, & neglexiſſe præcavere, ne ſocius male uteretur, *l. ſed & de damno, ſupra locat.* pariter ſi ſint plures hæredes commodatarii, depoſitarii, conductoris, vel venditoris abſentes, vel juſtè ignorantes, non tenentur de cuſtodia, ſed qui ſciunt, & adſunt tantùm: & ſic obligatio cuſtodiæ quamvis ſit individua, non deſcendit in omnes hæredes indifferenter, ſed in eos tantùm, à quibus bona fides cuſtodiam exigit, & etiam in quemlibet eorum in ſolidum.

216. Utque nova hæc noſtra analyſis clarius liqueat, dico in obligatione, qua commodatarius, vel depoſitarius navis, vehiculi, vel equi tenetur, tria eſſe conſideranda. Primum ſimplex ipſa reſtitutio, vel redditio. Secundum diligentia, & cuſtodia. Tertium facultas ſive reſtituendi, ſive cuſtodiendi. Quod ad primum, dico obligationem, ut ipſa, hoc eſt, de ſe, nec alio ſuppoſito, dividuam eſſe. Probo per locum à fortiori de venditore navis, vehiculi, vel equi in ſpecie, ſeu in individuo. Certum eſt enim eum teneri obligatione dividua, & ſi relinquat plures hæredes, eos non teneri tradere in ſolidum, ſed tantùm pro partibus. Detrahatur ergo dominium, ut quia poſſeſſionem tantum vendidit, & adhuc ita dicendum. Detrahatur etiam poſſeſſio, ut quia conſtituit ſe poſſidere nomine emptoris, ita quod liberatus eſt à traditione dominii & poſſeſſionis, & tantum ſupereſt traditio nudæ, & aſininæ detentionis, adhuc idem dicendum. Nec ex eo quòd debitor tenetur nudam detentionem reddere, vel tradere, obligatio fit magis individua, quàm prius, nec magis aſtringit, quam prius.

Tria conſideranda.

217. Quòd ſi dicas etiam ſupereſſe obligationem ad cuſtodiam, dico quòd iſta non ſuccedit poſt obligationem dominii, vel poſſeſſionis tradendi ſublatam, & obligatione redacta ad nudam detentionem: ſed antecedit, quia venditor, vel ejus hæres non minus obligatus eſt ad cuſtodiam antè, quàm poſt dominii & poſſeſſionis translationem. Obligatio verò cuſtodiæ alia res eſt, peculiarem habens naturam & effectum.

218. Rurſus probo per text. in *l. ſi ſtipulatus ſum, §. item qui Stichum, infra de ſolution.* ubi debitor Stichi, & ſic certi individui poteſt partem ſcilicet indiviſam, quam res illa recipit, ſolvere, & in parte ſoluta liberari ipſo jure: ergo obligatio certæ ſpeciei naturaliter indiviſibilis dividua eſt, non ſolum obligatione, ſed etiam ſolutione: & conſequenter inter hæredes actu dividitur, non ſolum activè, ſed etiam paſſivè: ita quòd unus hæredum debitoris ipſo jure, & in effectu non debet, niſi partem ſuam Stichi, & illam præſtando creditori acceptanti, ipſo jure liberatur. Nec eſt inutilis hæc ſolutio partis indiviſæ: quia jam ſervus poterit communiter ſtipulari, operari, acquirere, non ambobus hæredibus, ſed ſtipulatori, & alteri hæredum, *l. ſervus communis,* & per tot infra *de ſtipu. ſervor.* & idem de parte navis, vel equi: poterit enim communiter locari.

L. ſi ſtipulatus ſum, de ſolutionibus.

219. Porrò text. ille *d. §. item qui Stichum,* generaliter loquitur, nec diſtinguit, an Stichus debeatur ratione dominii, vel poſſeſſionis, vel ſimplicis detentionis, nec an ſit obligatio dandi, vel tradendi, vel reddendi, vel reſtituendi, prout non diſtinguit an debeatur ex cauſa venditionis, locationis, commodati, vel depoſiti, & ſic nec nos diſtinguere debemus, *l. de pretio, ſupra de Publicia in rem act.* ſed generaliter accipi debet, *l. 1. §. generaliter, ſupra de legatis præſtan. l. pluribus, infra de acceptilat.* etiam dato quod major eſſet ratio in illo, quam in alio, *l. 1. §. quod autem, ſupra de aleator. l. in fraudem, in fin. ſupra de teſta. milit.* Philip. Deci. in rub. *ſupra ſi cert. peta. col. 3. lect. 1. & in cap. cum ſit Romana col. 9. extra de appellation.* & utrobique in annotat. tetigi. Dixi etiam *in Regu. Cancella. de veriſimili notitia, num. 24. cum ſeq.* Tertio probo per ea, quæ dixi ſupra in parte 2. quæſt. 2. nu. 336. ubi etiam probavi, & ſenſus communis oſtendit reſtitutionem, vel traditionem hujuſmodi ſpeciei etiam reſpectu ſimplicis detentionis pro parte indiviſa, non eſſe ſemper, nec omnibus inutilem, propter adeptum communem, & promiſcuum uſum.

220. Graviter ergo erravit Barto. in *d. l. ſi duo in fi. ſupra depoſit.* & in *d. §. Cato, & l. ſtipulationes non dividuntur* dum metu contrarii dicti *§. item qui Stichum,* ubi diſertè probatur obligationem ſpeciei dividuam eſſe quoad obligationem, & ſolutionem, ſolvit quòd ibi loquitur quando eſt in obligatione rem dari, ſed quòd *d. l. ſi duob.* loquitur quando eſt in obligatione, rem reſtitui, quia ibi eſt verbum, *data,* hic autem verbum reſtitui. Iſtud non eſt conciliare leges per mentem, praxim & uſum earum, ſed verbis tenus, imò ſuperficiem verborum ad alienum ſenſum trahendo, animum ſemper inquietum relinquere: ut omnes in conſcientia tacitè, & quandoque expreſsè fatentur, & quiritantur.

221. Veritas eſt, ut ſæpè dixi, quòd *d. §. item ſi Stichum,* non dicit, nec diſponit partem Stichi, qui totus debetur, dari poſſe creditori invito, ut teneatur partem recipere, ſed dicit, & diſponit: quod parte data, id eſt, ſi contigerit partem eſſe ſolutam, & receptam, quòd tunc liberatio ſecuta eſt in parte, nec debitor tenetur, niſi in reliquam partem, ſive ſit unus creditor, & unus debitor, ſive duo creditores, & unus debitor, vel contrà: ſive duo hincinde ſive principales, ſive hæredes. Sed *d. l. ſi duob.* ibi, *& niſi pro ſolido,* loquitur invito creditore. Patet dupliciter: primò quia volenti etiam aliud pro alio, & quidvis ſolvi poteſt, igitur fortius pars indiviſa ſpeciei debitæ, *l. manifeſti juris, C. de*

Conciliatio nova & vera.

ſolution. Secundò quia text. in d. l. ſi duob. non intendit eam poteſtatem ſeu facultatem adimere creditori, ſed tantum ipſi debitori, & ejus hæredibus: & ſic non eſt tantum ad hoc facienda differentia, an ſpecies ſit danda, vel tantum reſtituenda, ſicut nec ex qua cauſa venditionis, donationis, locati, vel depoſiti debeatur: ſed an injuria fiat, vel incongrua ſolutio offeratur creditori.

222. Leges non debent conciliari penes ſonum conſonantiæ, vel diſſonantiæ verborum: ſed penes effectum, & convenientiam, vel diſcrepantiam æquitatis. Quòd ergo text. d. §. item qui Stichum, utitur principio, data, & *dict. l. ſi duob.* verbo, *reſtitui*, nihil ad individuitatem de qua tantum agitur: quia etiam in *dict. §. item qui Stichum*, idem eſſet, ſi jam dominium, vel etiam poſſeſſio per conſtitutum, conductionem, vel aliàs legitimè tranſlata eſſent. Spectatur ergo bona fides, & juſtitia implendæ fidei, quæ non læditur, quando volenti, & conſentienti pars ſpeciei datur, vel reſtituitur: ſed læderetur, ſi nolenti obtruderetur.

223. Si enim nemo invitus cogitur ſubire communionem dominii, quod ſolidum eſt, & perpetuum, *l. ſi non ſortem, §. ſi centum, ſupra de condict. indeb.* igitur multò minus tenetur ſubire communionem ſimplicis poſſeſſionis: quæ momentanea eſt, *l. momentanea, C. qui legit. perſo. ſtan. in judi. hab.* & multò minus communionem ſimplicis detentionis, quæ magis lubrica eſt, præſertim rerum mobilium, & adhuc magis ſe moventium, *l. ſi rem mobilem, ſupra de acquir. vel reti. poſſeſſion.* meritò non tenetur creditor ſpeciei mobilis, vel ſe moventis partem tantum oblatam recipere, nec per hoc poteſt debitor offerens purgare moram incurſam, & multò minus creditorem in mora conſtituere. Imò taliter offerre non eſt implere, ſed magis rumpere, vel irridere fidem. Fruſtra ergo debitor ſic offerret: quia non eſſet bona fide fidem implere, nec in parte quidem.

224. Quòd autem creditor non tenetur regulariter recipere partem ſpeciei naturaliter individuæ, hoc non ſpectat ad individuitatem obligationis, nec ſolutionis quidem, ſed tantum ad incongruitatem ſolutionis, ut ſupra in parte 2. numer. 241. cum ſequent. Jam ergo ſi quæras quomodo teneantur duo commodatarii, depoſitarii, vel conductores hujuſmodi, vel ſimilis ſpeciei, dico quòd tenentur in ſolidum etiam reſtituere, nedum cuſtodire, etiam alio non expreſſo: ut nuper dixi: ſecus in duobus venditoribus, permutatoribus, vel donatoribus, qui etiamſi non ſuperſit, niſi obligatio tradendæ nudæ detentionis, quæ ſola ſupereſt, ut nuper: quia propter hoc non ſunt magis obligati in ſolidum ad ipſam traditionem, quàm priùs, ex quo ab initio fuit in partes, ſeu viriliter contracta. Sed in omnibus iſtis ſi quæras an obligatio tradendi, vel reddendi ſit dividua? Reſpondeo dividuam, per prædicta. Ideò talis debitor non relinquit hæredes ſuos obligatos ad tradendum, vel reddendum, niſi pro partibus hæreditariis ſimpliciter loquendo, donec alio concurrente obligentur in ſolidum. Quoad ſecundum de obligatione cuſtodiæ, ſufficiunt quæ nuper diximus.

225. Quoad tertium de facultate, hæc non ſolùm in cuſtodiendo, ſed etiam in reſtituendo verſatur. Et quandocumque concurrit cum obligatione cuſtodiendi, vel reſtituendi, non ſolùm impedit eam dividi, ſed etiam facit eam in ſolidum in ſingulos paſſivè, non activè reſidere. Non tamen facit correos, ſed ſi ſint plures tot quot in ſolidum obligatos eſſe cuſtodire, & reſtituere, quemadmodum enim unus hæredum commodatarii tempore commodati lapſo, & ſic pura, vel purificata obligatione reſtituendi, ſi facultatem habet hoc faciendi, tenetur in ſolidum, *l. 3. §. hæres ſupra commodat.* ita duo, vel plures hæredum, vel omnes, ſi ſinguli habent eam facultatem, ſed hæc facultas non facit ut pluribus hæredibus commodatoris, vel deponentis debeatur reſtitutio in ſolidum, quia non poteſt ei deberi niſi pro partibus.

226. Nec obſtat quòd pluribus commodatoribus, vel deponentibus poteſt deberi ſingulis in ſolidum, quando hoc actum eſt: ut de utroque text. *l. 1. §. ſed ſi duob. ſupra depoſit.* quia tunc ſunt correi credendi, & uni pro toto ſatisfieri ſufficit, quæ qualitas perſonalis eſt, nec ad hæredes deſcendit: ut ſupra eod. num. 12. Quando ergo facultas cuſtodiendi concurrit in eadem perſona cum obligatione ad cuſtodiendum, non eſt dubium quin obliget ad ſolidam totius cuſtodiam, ſive ſit unus principalium, ſive unus hæredum: quia obligatio cuſtodiæ per ſe in ſolidum obligat, tamen intelligitur ex bono, & æquo quatenus facultas adeſt.

227. Quando etiam facultas reſtituendi concurrit cum obligatione ad reſtitutionem, tunc operatur, ut qui aliàs erat obligatus pro parte, jam teneatur in ſolidum, quamdiu facultas ea durat, qua recedente deſinit teneri in ſolidum, ſed tenetur pro parte ſua, ut priùs: (niſi propter moram, vel culpam propriam cœperit obligari in ſolidum) ea verò redeunte, incipit in ſolidum teneri, quia ſi unus hæredum perditam ſine culpa facultatem recuperet, reincipit in ſolidum teneri. Ita intelligitur *d. §. hæres, in d. l. 3. ſupra commodat. & l. 1. §. ult. cum duab. ſeq. ſupra depoſ.* ubi tex. loquens in uno hærede ſub noſtra analogia locum habet in pluribus. Si ergo ignoranter rem defuncto depoſitam, vel commodatam vendiderint, non tenentur niſi ad pretium quod receperunt, vel ad cedendas actiones, ad quod non tenentur niſi pro partibus.

228. Quòd ſi rem redemerunt, & ſic uterque recuperavit facultatem rei reſtituendæ, uterque teneri incipit in ſolidum: ſi etiam incipiant habere notitiam depoſiti, vel commodati: idem ſi redimere, & præſtare poſſunt, nec volunt, quia ſinguli ob dolum ſuum ſeſe obligant in ſolidum *l. in depoſiti. in fin. ſupra depoſ.* Idem ſi alter eorum redemerit, & partem pretii imputavit, vel imputare poteſt cohæredi, & ſic habet facultatem rei reſtituendæ ſolus in ſolidum tenetur: alioqui dolum facit, *l. in bonæ fidei: in fi. ſupra de pecu.* Idem ſi poſſit redimere, vel aliter commodè recuperare, & cohæredi partem imputare, nec velit, quia dolum facit, *l. plane, ſupra depoſ.* nec cohæres abſens vel ignorans, aut aliter dolo vel culpa, qua teneretur carens, obligatur, *l. nec adverſus, ſupra depoſ.* Sed re perempta, vel facultate recuperandi & reſtituendi ſibi perpetuò ablata, & quatenus ablata eſt, liberatur. Qui verò dolum, vel culpam commiſit, ſolus ex dolo, vel culpa ſua obligatus manet.

229. Et quod dixi obligationem ſuſpendi, vel de potentia ad actum reduci recedente, vel redeunte facultate ſatisfaciendi: idem ex parte commodantis vel deponentis. Si enim qui rem recepit, & perdidit, æſtimationem ſolvit, deinde res veniat in poteſtatem commodatoris, vel deponentis, tenentur contrario judicio, & incipit tunc obligari ad pretium, quod recepit, vel rem reſtituendam. Et quia non voluntariè vendidit, meritò habet electionem, etiamſi ſine culpa recipientis, ſed caſu fortuito quod ſuſceperat, perdita erat, *l. in commodato, §. ult.* ubi glo. ult. fruſtrà laborat, *l. ſi ut qui in princ. ſupra comm.* Idem in ſimilibus.

230. Ex his habes clarum, & facilem intellectum Intellectus. § hæres l. 3 commodat.
§. hæres, in d. l. 3. quem Doctores ibi, & ubique & præcipuè in *d. §. Cato*, miſerè diſtorſerunt, & lacerarunt, aliis reſtringentibus ad obligationem ſecundariam, ut Bal. in *l. pro hæreditariis, col. 2. C. de hæredi. action.* aliis intelligentibus de primitiva, ſed reſtringentes ad contractus bonæ fidei, contrarium tenentes in obligationibus ſtricti juris, niſi cum actione ſtricti juris, concurrat rei vendicatio: ut poſt Dyn. in *l. qui fundum, §. ſi tu ex parte, ſupra ad leg. Falcid.* tenent Bart. Bald. in

d. §. hæres. Bartol. & cæteri crebriùs in *d. §. Cato*, ubi Hieronym. Butigel. num. 66. cum ſeq.

233. Rurſus inter eos qui intelligunt d. §. hæres, de ſecundaria obligatione tantùm, aliud acerbius diſſidium: ambo enim Rapha. Fulgoſi. & Cuma. intelligunt de obligatione ſecundaria commiſſa contra defunctum propter ejus dolum: ſed Paul. & Alex. in d. l. ſtipulationes non dividuntur, hoc reprobant, quia (inquiunt) ſecundaria eſt individua: & ſic deberet in omnes hæredes deſcendere in ſolidum, *l. ſi duob. verſ. quod ſi lancem, ſupra depoſ.* & non pro partibus hæreditariis: ut in *d. § hæres.* Verum Bart. Soc. in *d. §. Cato*, ait quod Alex. decipitur, quia *d. l. ſi duo. ver. quod ſi lancem*, loquitur in dolo ipſorum hæredum, aliàs ex dolo defuncti deſcendens obligatio divideretur in parteis hæreditarias, *l. depoſit. eod. tit.* Sed Andræ. Alciat. in *d. §. Cato*, in 3. depoſit. Bart. in 2. concluſ. verſic. tertiò contra, num. 70. vacillat, & ægrè cum aliis torquetur: in queis quidem praxis expertes magis torquentur enitentes ad praxim judiciariam reducere *d. §. hæres.* Alii intelligunt, & fingunt unum hæredum conventum fuiſſe ad reſtituendum pro parte, & poſteà apparuiſſe eum habere facultatem totius rei reſtituendæ, in quo variant, ſi ante litem conteſtatam, vel poſt, vel in executione ſententiæ hoc contigerit. Alii intelligunt unum hæredum conventum in ſolidum, & quòd malè fuit conventus ultra partem, niſi facultatem, &c. Alii, quòd omnes hæredes fuerunt conventi in ſolidum, & malè, niſi reſpectu ejus, qui invenitur habere facultatem totius rei. Alii quod hæredes fuerunt conventi pro partibus, & tamen is qui invenitur habere facultatem non jure actionis, ſed officio judicis condemnatur, & in his labyrinthis involvunt, *l. ſi tibi homo, §. ſi fundus, de le. 1. l. ſi plures, de vi & vi armata. l. 2. ad fin. de prat. ſtipul.* & alia jura non explicata, ſed velut fluctibus obruta. Brevis & clara veritas eſt, quod *d. §. hæres.* loquitur in obligatione primitiva ad reſtituendum commodatum, quæ ut de ſe dividua eſt, ut dixi, deſcendit in hæredes pro portionibus hæreditariis, ita quòd ſi nec de caſu, nec de culpa aliquorum appareat: non habet commodator fundatam in dubio, & jure regulari actionem contra hæredes, niſi pro portionibus hæreditariis ad rem, vel æſtimationem reſtituendam: ut enim non præſumitur caſus fortuitus, ita non præſumitur dolus, vel culpa talis, quæ in ſolidum obliget, ſed præſumitur res temerè confuſa cum reliquis bonis: & ſic prima fronte, & alio non ſuppoſito non habet actor etiam depoſitarius, vel commodatarius intentionem fundatam contra hæredes, niſi pro partibus eorum hæreditariis, vel niſi conſtet eos, vel reum conventum facultatem habere totius reſtituendi, quo caſu (conſtito de commodato, vel depoſito propter not. in *l. ſi quis inficiatus, ſupra depoſ.*) in ſolidum conveniri poteſt: quia niſi interpellatus ſatisfaciat, dolum committit in totum, & ſic etiam jure actionis ex ſuo facto in totum tenetur, *l. in bonæ fidei in fin. ſupra de pecul.* & non ſimplici judicis officio: ut putant, & dixi ſupra in parte 2.

Praxis libelli.

233. Et quantum ad praxim, dico quòd poteſt actor agere ad reſtitutionem contra omnes hæredes pro partibus, & contra omnes in ſolidum in quantum habent vel habebunt, aut quilibet habet, vel habebit facultatem totius rei reſtituendæ. Pariter ſi agat contra unum, niſi dolum, vel culpam alleget, debet agere pro parte hæreditaria, ſed poteſt libello addere clauſulam, & in ſolidum, ſi habeat, vel quandocumque habuerit facultatem totius rei reſtituendæ. Quòd ſi omiſerit hanc clauſulam in libello, poteſt quandocumque etiam poſt litem conteſtatam augere libellum hac clauſula non jam conditionaliter, ſed purè addita, quia contingit, vel detegitur reum habere facultatem, quia etiam judicio finito ſuper primo libello hoc poſſe. text. in *l. ſi vulnerato, ſupra ad leg. Aquil.* Alberic. in tract. ſtatut. parte 2. quæſt. 46. Maria. Socin. in repet. cap. *veniens, col. 19. extra de accuſat. dixi in l. edita. C. de eden. in lect.* Tubingenſi. & ſic *d. §. hæres*, ſive in praxi caret omni ſcrupo.

234. Quem ad ampliorem doctrinam amplio in caſu converſo: Commodator, vel locator equi ante diem traditionis, vel priuſquàm traderet, obiit, relictis quatuor hæredibus, quorum unus habet facultatem totius equi commodati, vel locati tradendi, certè poſtquàm de his conſtat, non erit admiſſibilis dicens ſe non teneri, niſi pro parte, imò tenetur, & conveniri poteſt, & condemnari in ſolidum ad primitivam ipſam obligationem, videlicet ad tradendum ex ea cauſa, idque etiam jure actionis: tum quia commodator & commodatarius cùm ſint correlativa, non debent judicari ad imparia, ſed pari jure, *l. 1. Cod. de cupreſſ. lib. 11.* cum vulgaribus. Quo ergo caſu hæredes commodatarii obligantur in ſolidum ad ſatisfaciendum obligationi liquidæ: ita eodem caſu hæredes commodatoris, vel locatoris: tum quia bona fides ſervanda eſt, & ejus implementum (quando de ipſo principali diſpoſito agitur, & non de ſimplici acceſſione, puta uſurarum) jure actionis debetur, & non ſimplici judicis officio.

235. Et facultatem illam totius rei tradendæ, & fidei implendæ intellige ut nuper num. 209. diximus, quando etiam tuto poteſt, vel ſufficienter de indemnitate cavetur, & etiam quando eam habet ut hæres, quia erat res defuncti: ſecus ſi defunctus promiſerat commodare, vel locare equum, qui non erat ſuus, ſed fratris, quem mox cum ſorore hæredem reliquit: quia quamvis frater habeat facultatem totius equi tradendi, non habet illam jure hæreditario, ſed jure proprio: quo nomine non tenetur, nec conveniri poteſt: & ſic non cenſetur habere facultatem totius rei tradendæ eo nomine, quo ſolo obligatur, & conveniri poteſt, ut in *l. ſi tibi, §. ſi fundus, de legat. 1.* de quo omnes tranſverſim opponunt, & tamen nullus percipit quòd ibi hæres habebat facultatem totius fundi ſui legati tradendi, non quia hæres: ſed jure proprio, quod non eſt in conſideratione.

236. Nec obſtat quòd hæres eo ipſo ratificat actum defuncti, & ſic dicitur commodaſſe, vel locaſſe: quia etiam in individuis, ut in eo qui dedit, vel vendidit ſervitutem prædialem per fundum alienum, quam obligationem in ſingulos hæredes tranſmiſit paſſivè in ſolidum, *l. 2. §. ex his, de verbor. obligatio.* tamen dominus ſuccedens pro parte non cenſetur in effectu ultra partem ſuam ratificare, ut poſteà dicam: igitur multò minus in dividuis (ut hic cenſetur ratificare in totum.)

237. Et ſic obiter vides quam ineptè Doctores poſt Bart. in *d. §. Cato*, metu contrarii *d. l. ſi tibi homo, § ſi fundus*, fabricarunt concluſionem: quòd quando actio perſonalis competens ad rem reſtituendam, vel tradendam eſt ſtricti juris: ut actio ex teſtamento (quæ non habet vim bonæ fidei, niſi quoad certos effectus tantùm: ut in *l. in minorum, C. in quibus cauſ. reſtit. in integr. non eſt neceſſar.*) nec cum ea concurrit rei vendicatio: ut in *d §. ſi fundus*, ubi dominium non tranſivit in legatarium, qui nullo modo vendicare poteſt: tunc hæres habens facultatem totius rei reſtituendæ, non tamen tenetur in ſolidum, ſed tantùm pro parte hæreditaria. Hæc enim concluſio quam Paul. & Ludov. Roma. per quaſdam ineptias controvertunt in *d. §. Cato*, Alex. verò ibi, col. 2. & Bart. Socin. col. 3. Lancelot. Galiaul. col. 13. per quædam futilia defendunt, falſa eſt: ut ipſa juris themata in rem præſentem oculis ſubjecta oſtendunt, *§. 1. in fin. Inſtit. de locat.* & conduct. ubi mutuum ſeu reciprocum commodatum boum alienorum quæ duo coloni invicem commodarunt, nec commodatum eſt, quia non eſt gratuitum: nec locatio, quia non eſt merces in pecunia: ſed eſt contractus ſtricti juris, & neutrimque concurrit rei vendicatio: quia neuter dominus, ſed alieno nomine

poſſident, *l. ſi rem tibi*, §. *ſi communem*, *ſupra de præſcr. verb.* & tamen poſtquàm unus reſtituit bovem ſibi traditum, vel poſtquàm caſu fortuito, vel culpa leviſſima, de qua non tenetur, periit, petat reſtitutionem bovis commodati ab hæredibus adverſarii, quamvis prima fronte non teneantur niſi in partes, tamen ſi omnes, vel aliquis eorum, vel unus habuerit facultatem boves reſtituendi, tenentur in ſolidum etiam jure actionis præſcriptis verbis, quamvis ſtricti juris ſit, nec rei vendicatio concurrat. Hoc non ſolùm regulæ juris, ſed etiam dictamen rationis, & praxis vel ab invitis evincunt. Stat ergo regula, *d. §. hæres*, etiam in ſtricti juris judiciis, etiam vendicatione non concurrente.

L. ſi plures, de vi & vi armata. 238. Ex quibus etiam liquet quàm ineptè Bartol. & ſequaces putaverunt, quod in *l. ſi plures*, *ſupra de vi & vi arma.* ideo competat illud interdictum, quamvis ſit ſtricti juris, contra unum hæredum habentem facultatem rei reſtituendæ, quia unitum eſt cum rei vendicatione: quod Alex. Jaſ. Lancelot. Galiaula, col. 12. & communiter omnes in *d. §. Cato*, reprehendunt, ſed per frivolas rationes. Ratio punctualis d. l. ſi res plures, eſt reg. *d. §. hæres*, & quòd ſucceſſores ſpoliatoris non habent aliam poſſeſſionem in fundo, quàm à ſpoliante: ſic in *l. in condictione furtiva*, *& l. ſi pro fure*, *§. ult. ſuprà de condiction. furtiv.* ratio non eſt, quòd actio illa ſit juncta cum rei vendicatione, ſed ex regula prædicta.

239. Quam extendo etiam ad unum plurium venditorum, etiamſi non vendiderint in ſolidum, & ad plures hæredes unius venditoris, data tamen paritate terminorum ſive rationis deciſivæ, puta: duo vendiderunt equum: alter partem pretii recepit, & abiit, deinde alteri præſenti perſolvitur, vel offertur pro parte ſua, qui offert equum tradere pro parte ſua, videlicet dimidia indiviſa dumtaxat. Reſpondeo cogendum ſimpliciter totum tradere, ſi habet facultatem totum equum tradendi, vel relinquendi emptori, quia conſtat ita fieri debere. Nec obſtat quòd hîc non agitur de traditione nudæ detentionis, ſed de tranſlatione dominii, & poſſeſſionis, quia hæc non minùs debentur, non minùs liquida ſunt, quàm traditio nudæ detentionis, quando illa ſola ſupereſt.

240. Non obſtat quòd agitur etiam de transferenda parte abſentis, & quòd id quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro, ad alium transferri non poteſt, *l. id quod noſtrum de reg. juris*, & text. in propriis terminis, in *l. ſi ex ſtipulatione*, *in fin. ſupra de acquir. vel amit. poſſeſſ.* ubi niſi venditor tradiderit, emptor poſſeſſionem nactus, prædo eſt, quia verum eſt quando pretio non ſoluto, vel contra voluntatem: ut ibi gloſſ. ſufficit autem voluntas tacita, *l. 2. de acquir. vel retin. poſſ.* ſed eo ipſo quòd emptor recipit pretium venditionis puræ, nec aliter ſuſpenſæ, cenſetur conſentire, ut res cum omni jure ſtatim tranſeat in emptorem, alioquin furtum pretii faceret: quia emptor non numerat illud, nec transfert, niſi ſub ea ſpe reciproca, & conventa: igitur per §. *vendita verò res*, (juncto argumento à correlativis) *Inſtit. de rerum diviſ.* & ſic non eſt opus alio procuratorio: & mera cavillatio eſſet, ſi præſens diceret expectandum mandatum abſentis, qui jam pretium recepit, quia tacitum illud mandatum æquipollet expreſſo, *l. cùm quid ſupra ſi cert. petat.* Cenſetur ergo is, qui partem ſuam recepit, permiſiſſe emptori apprehendere quoad ſe, & conſorti ut mox, quam partem ſuam recepiſſet, totum equum traderet, vel capi permitteret emptori.

241. Voluntas enim contrahentium præſumitur conformis juri naturæ, & executioni actus, ut etiam tradit: nec præſumitur animus decipiendi, vel debitum retinendi, *l. meritò*, *ſupra pro ſocio.* Philipp. Dec. conſ. 256. num. 3. ubi in annot. dixi: nec hic tam eſt præſumptio, quàm veritas ipſo geſtu, & juſtitia facti. Idem in pluribus hæredibus unius venditoris.

242. Idem ſi venditor vivens pretium receperit, & rogavit uſum uſque ad menſem, infra quem obiit, ut unus hæredum lapſo menſe non poſſit in aliquo recuſare, ſed integrum tradere teneatur: ita quòd ſi cauſificetur ſe habere cohæredes abſentes, offerens pro parte ſua tantùm tradere, nihilominùs quia ſatis apparet quòd malè gerit negotium, cogetur totum tradere etiam præcisè, etiam jure actionis, niſi res non eſſet liquida, vel eſſent aliæ juſtæ cauſæ abſentes expectandi, vel vocandi, vel cautionem idoneam exigendi, *l. 1. §. ſi pecunia*, *ſupra depoſit.* aliàs qui ſolus præſens eſt, ut tenetur pendente menſe totum equum alere, & bene cuſtodire ad commodum emptoris: ita menſe lapſo, tenetur ei totum tradere, poſtquàm conſtat emptorem omnibus ſatisfeciſſe. Tum iſte præſens habens facultatem, nihil ſolvit, nihil erogat de ſuo pro abſentibus: ſed facit, quòd illi non ſolùm debent, ſed etiam per receptionem pretii partium ſuarum declaraverunt ſe purè debere, & velle fieri.

243. Secus in *l. juſtiſſime*, *de ædil. edict.* ubi datur actio redhibitoria in totum contra unum ex vænalitariis, ſeu mercatoribus venditoribus animalium, habentem majorem, vel æqualem partem in ea negotiatione. L. juſtiſſimè de ædil. edict. Hoc enim ultra partem conventi fit officio judicis, & non mero jure, *l. juſtiſſime*, *§. proponitur*, *ſupra de ædilit. edict.* quæ ita intelligitur, ut dixi ſupra in parte 2. num. 238. cum ſeq. ibi enim non agitur de executione negotii contracti, ut ſupra num. 231. & 233. ſed de novo judicio etiàm pro aliis ſuſcipiendo, & de ſolvendo, ſeu refundendo pretio de propria arca pro aliis, ideò reſpectu aliorum hoc non fit mero jure, nec vi obligationis, in quo Franc. Areti. *l. 2. col. 3. verſic. ſecundò adde*, *infra de duobus reis*, & Franc. Creme. ſing. 165. falluntur, quia hoc fit officio judicis: ut dixi. Utque breves iſtæ lites citiùs finiantur, tum ob præſumptionem communis fraudis talium negotiatorum: ut pungit text. in *d. §. proponitur*, tum per rationem text. in *l. & ancillarum*, *§. ult. ſupra de pecul.* nec Bald. in *l. ſi prædium*, *col. 3. C. de ædilit. action.* dicit hoc fieri mero jure obligationis & actionis, quæ dividuæ ſunt, ait text. in *d. §. proponitur*: nec mero jure competunt contra unum pro aliis, & ad ſolvendum totum de ſuo pro aliis, nec de bonis quidem partis ſuæ hæreditariis, etiamſi ſuperabundant, *l. 1. C. ſi cert. pet.* ſalvis his, quæ novè dixi ſuprà parte 2.

244. Et hoc niſi quatenus certum corpus reſtituendum eſt: *ut in l. ſervum filii*, *§. eum qui chirographum*, *de legat.* 1. Certum eſt enim hæredes non teneri legatario debitoris, niſi pro partibus hæreditariis tantùm & impoſſibile eos debitum remittere ultra partem ſuam. Sed ad ipſum corpus chirographi reſtituendum, unus ſolus habens facultatem, in totum tenetur. Idem in ſimilibus, ut in *l. ſi quis accepto. ſupra de condict. cauſ. dat.* unus hæredum habens facultatem reſtituendi inſtrumentum acceptilationis, & inſtrumentum debiti acceptolati, tenetur ad hoc in ſolidum, ſed ad ſolutionem debiti non tenetur, niſi pro parte hæreditaria. Sic in *l. ſi quis argentum*, *in fin. C. de donatio.* ſi donatio liquida ſit, & agatur de traditione ſpeciei donatæ, vel inſtrumenti, unus hæredum donatoris facultatem habens compelletur in ſolidum. Sed ſi donatio non eſt liquida, non poteſt conveniri, niſi pro parte hæreditaria nominando cohæredes, quos actor ſumptu ſuo, periculo nominantis (ſi is malè nominavit) vocabit, & in libello ſuo poteſt concludere contra omnes pro partibus: & inſuper in ſolidum contra ſingulos habentes, vel qui dolo habere deſierint, facultate ſpeciei extantis reſtituendæ, quamvis hæ conditiones ſint ſtricti juris.

245. Ex prædictis aperitur via ad verum & novum Intellect. l. ſi duo depoſit. noſtrum intellectum, *l. ſi duo ſuprà depoſit.* quæ habet tres partes, ſecunda ibi, *quod ſi lancem*, tertia ibi, *plane*; & ſecundum Bart. & Bald. duæ priores partes loquuntur de obligatione ſecundaria ratione doli in parte, ut in

princ. vel in totum ut in 2. parte, ultima verò de primitiva ad rem reſtituendam: Sed ſecundum Paul. Caſtrenſ. eſt è converſo ut duæ priores de primitiva, ultima verò de ſecundaria. Tandem Paul. oneri cedens quò brevius ſe expediat, tenet totum text. loqui de obligatione ſecundaria. Sed opinio Bart. & Bald. minus à veritate aberrat, quàm opinio Paul. qui eos infœliciter emendare nixus eſt. Nos autem nihil addendo literæ, nec divinatoriè ariolando, ut gloſſ. & Doctores diverſimodè fecerunt, dividemus d. l. per themata in duas partes, prout tractat duo tantùm diverſa themata: primum de depoſito diviſibili etiam pro diviſo: ſecundum ibi, *quod ſi lancem*: de depoſito indiviſibili pro diviſo. Et hanc ſecundam partem in duas ſubdivido; quia primò tractat de ſecundari ob dolum: ſecundò ibi, *plane*: de nuda & ſimplici primitiva.

Diviſio.

246. Capio primam partem: thema eſt de decem millibus depoſitis penes Titium, qui fideliter ſervavit: ſed duos hæredes reliquit, qui dolo interverterunt: quæſitum eſt an ſinguli tenerentur inſolidum: Dicet aliquis verborum quàm ſenſus & ſcopi legum ſtudioſior, text. non format hanc quæſtionem nec ad eam reſpondet. Ego verò qui ſcio ſcientiam legum non conſiſtere in verbis, ſed ἐν τῇ διανοίᾳ in vi, & poteſtate earum, *l. ſcire leges, ſupra de legib.* dico ibi non fuiſſe quæſtionem an tenerentur in partes hæreditarias? Hæc quæſtio indigna erat Jureconſulto, indigna legiſlatione, utpote de indubitabili. Non enim poſſent minùs teneri: quia etiamſi ſine dolo, imò bona fide confudiſſent, ut res hæreditarias, vel in dubio, ſemper tenentur pro partibus, nec poſſent minùs teneri, niſi probato caſu abſque culpa lata. Cum autem ex hypotheſi conſtaret de dolo, & facto omnium hæredum, quis ſanæ mentis dubitaret eos teneri, & conveniri poſſe pro partibus hæreditariis ad reſtitutionem, præter id quod conveniri poſſent etiam ad uſuras? Et inſuper gratias agere deberent, quòd actione furti non conveniuntur, *l. 3. C. depoſ.* Quæſtio ergo erat, nonne ſinguli in ſolidum ad reſtitutionem totius depoſiti conveniri poſſent? Videbatur abſolutè, & indiſtinctè dicendum quòd ſic, ex regula communi, prout Juriſconſ. eam regulam tacitè præſupponit, ibi, *quodam utique caſu*, & forſan à compilatoribus abbreviatus fuit, relictis tantùm magis neceſſariis.

Scientia legum.

247. Tamen reſpondetur non ſemper eos in ſolidum conveniri poſſe, ſed dabilem eſſe caſum, in quo doloſi, imò fures, in partem tantùm teneantur, videlicet quando duo hæredes bonis hæreditariis diviſis, etiam ſummam depoſitam diviſerunt, poſteà ſinguli partem ſuam depoſiti mala fide conſumpſerunt: tunc enim verum eſt utrumque dolo feciſſe, & furem eſſe, & tamen non tenentur, niſi quiſque ad ſuam dimidiam, nec in jus conveniri poſſunt, ſcilicet ad rei reſtitutionem: quia de uſuris, & de actione furti alia quæſtio eſt, de qua non agitur in hac lege. Satis etiam oſtendit text. neutrum conveniri poſſe actione de dolo: quia non intereſt actoris, cùm actione depoſiti plenè ſibi conſultum ſit, utroque exiſtente ſolvendo: ergo ceſſat actio de dolo: per not. ſuprà eod. num. 203. & ſic vides planum & rotundum reſponſum legis, ſive ad actionem depoſiti, ſive ad actionem de dolo: & attento quòd uterque eſt præſens, & ſolvendo, non opus eſt in text. ſubaudire, nec diſtinguere, an dolum commiſerint ſeorſim, vel communicato conſilio. Et ſic clariſſimè & facillimè prima pars hujus legis expedita eſt.

248. Quod ſi extra hanc legem ſcire juvet, an, & quatenus teneantur actione furti? Tunc diſtinguendum an communicato conſilio, vel non, fecerint. Si enim communicato conſilio, mutuam opem præſtiterunt, & tanquam ſocii ejuſdem criminis, tunc ſinguli totius ſummæ, & non partium ſuarum fures ſunt, & nomine totius tenentur actione furti, pœnali, in qua unus ſolvens non liberat alium, & inſuper ſinguli in ſolidum tenentur condictione furtiva rei perſequutoria ad totius ſummæ reſtitutionem, in qua ſolutio unius liberat alium, *l. 1. C. de condict. furt.* & competunt iſtæ actiones in utrumque indiſtinctè, etiamſi uterque ſit præſens, & ſolvendo, & pariter contra alterutrumque competit actio depoſiti in ſolidum ad reſtitutionem totius depoſiti cum uſuris, *dict. leg. 3. Cod. depoſ.*

249. Sed ſi communia diviſiſſent abſque communi conſilio furandi, vel intervertendi depoſitum & poſteà quiſque partem depoſitam ſibi obventam intervertit, duo furta ſunt ſeparata, totidem actiones furti, & condictiones, & actio depoſiti in quemque pro media ſua, nec unus tenetur de facto vel dolo alterius, & ſic prima pars *d. l. ſi duo*, tantum loquitur de primitiva: quia quantitas nummorum aliam æſtimationem non recipit.

250. Secunda verò pars de depoſito lancis, vel ſimilis ſpeciei, & hæc primò loquitur de ſecundaria: quia latiorem diſcuſſionem exigit, videlicet quando duo illi hæredes vas depoſitum conflaverunt, aut ſcienter, vel lata culpa conflari paſſi ſunt, vel aliter dolo interverterunt. Et quamvis hi teneantur ſinguli in ſolidum actione furti pœnali, & condictione furtiva rei perſequutoria: tamen quod attinet ad actionem depoſiti, quia à defuncto non deſcendit in eis, niſi pro partibus, videbantur teneri ad æſtimationem & damnum pro partibus, ut dolus, vel lata culpa ſatis operetur eos non liberari interitu rei, vel actione depoſiti abſque eo quòd ſinguli teneantur in ſolidum. Contrarium deciditur triplici ratione in text. expreſſâ. Prima quòd propter factum ſuum doloſum non minùs teneri debent, quàm ſi ipſimet ab initio depoſitum ſuſcepiſſent: quo caſu ſinguli in ſolidum tenentur, *l. 1. C. ſi apud duos, eod. tit.* Secunda, quia non obſtante interitu, tenetur depoſiti propter dolum, igitur ad limites doli: & ſic quiſque in ſolidum: quia quiſque dolo fecit in ſolidum. Tertia ratio, quia re perempta dolo eorum (& idem de lata culpa) quia non minùs debent teneri, nec facilius liberari, quam ſi res extaret, quo caſu non poſſet ab alterutro eorum reſtitui niſi pro ſolido, quia creditor non tenetur recipere pro parte: imò ſi res extaret, & ambo haberent facultatem ejus reſtituendæ, tenerentur ad hoc ſinguli in ſolidum *l. 3. §. hæres ſupra commod.* cum igitur ambo dolo (& idem ſi lata culpa) deſierint habere facultatem totius rei reſtituendæ, perinde tenentur ambo, ac ſi haberent illam facultatem.

251. Verſ. *Plane*, planus eſt, per ſe ſtans, nec dependens à præcedentibus: loquitur enim de ſimplici primitiva ad reſtitutionem depoſiti: & phraſis verborum ibi, *integra rei*, oſtendit text. loqui non de depoſito nummorum, ſed certi corporis. Hæc autem actio non deſcendit in hæredes, niſi pro partibus ſcilicet prima fronte: ut ſuprà eod. num. 207. & 231. ſed obligatio cuſtodiæ, & pariter obligatio ſemel & integrè reſtituendi deſcendit in eos in ſolidum, ſi & quatenus habeat eam facultatem.

Intellectus tit C ſi plures una ſentent.

252. Unde ſi unus hæredum conventus fuerit ad rem ipſam & condemnatus pro parte hæreditaria: tamen ſi res extat, non liberatur offerendo pro parte, vel quoad ſe, quia non tenetur dominus partem hujuſmodi ſpeciei ſuæ recipere. Non obſtat rub. & per totum, *l. ſi plures una ſententia*, quia loquitur in debito quantitatis omni reſpectu dividuo. Idem ſi ageretur de fundo, vel ſimili corpore tam pro diviſo, quàm pro indiviſo dividuo: ſecus in corporibus individuis pro diviſo, de quibus dicta jura nullo modo loquuntur: & ſic remanemus in regula communi, & natura rei. Faciunt quæ ad limitationem dict. tit. diximus *in conſil. Pariſ. §. 11. num. 25.* & quod tradit Philip. Cornel. *conſ. 71. ſuper primo, col. 2. lib. 1.*

Error Parl. Burdegalenſis.

253. Ex quibus obiter apparet falſam eſſe deciſionem Senatus Burdegalenſis, quam Nicol. Boëri. refert deciſ. 59. de quatuor tutoribus, qui tenentur ſinguli in ſolidum reddere rationem tutelæ, tamen ex quo per

arreſtum ejuſdem Senatus fuit dictum præfatos quatuor tutores teneri reddere rationem, quod ad hoc non tenentur niſi quiſque pro ſua virili parte, per *d. l. 1. & 2. C. ſi plures una ſentent.* ubi condemnati ſimpliciter intelliguntur pro virilibus: licet obligatio & libellus concludant in ſolidum: quia deciſio falſa eſt: quia etiam non præcedente obligatione ſi plures de facto condemnantur reddere rationem cujuſvis adminiſtrationis, tenentur ſinguli in ſolidum: ſub modificationibus tamen de quibus ſuprà in parte 2. num. 495. quantò fortiùs præcedente obligatione, quia ipſum ratiocinium individuum eſt, & obligat quemque in ſolidum, ut ſupra in princ. num. 37. cum ſeq. & aliàs ſequeretur quod in terminis *l. fideicommiſſa. § ſi in opere. de leg.* 3. ſi duo illi hæredes per ſententiam condemnati eſſent opus facere, quòd non tenerentur niſi pro partibus hæreditariis, aut virilibus, quod eſt abſurdum, & contra naturam actus.

254. Porrò *d. l. 1. & 2.* loquuntur in ſententia de re merè dividua, ità quod ſententia vi ipſa non ſolum dividuitatem, ſed etiam diviſionem in viriles importat ex regula, *l. reos, §. cum in tabulis, de duob. reis.* Locus ergo quatenus naturà rei diviſioni reſiſtit, ut ſpecies diviſioni pro diviſo, & fortiùs quando eſt natura individua: ut in d. §. ſi in opere: & adhuc fortiùs quando eſt neceſſitate individua, ut ſi plures condemnentur conſtituere ſervitutem prædialem.

255. Unde *d. l. 2. C. ſi plur. una ſenten.* quæ loquitur de pluribus tutoribus, neceſſario intelligitur, quando ſententia fertur in tutores ex capite dividuo, videlicet ad ſolvenda reliqua. Secus quatenus ex capite individuo, ut reddendi rationes. Ita etiam debet intelligi, *l. ſi mandato, §. Paulus 2. ſupra mandat.* Quamvis enim alias verba ſententiæ non intelligantur ſecundùm libellum: tamen intelliguntur ſecundùm mentem juris, & naturam rei. text. in *l. miles, §. decem, de re judica.* Bald. Paul. *l. 1. C. de negot. geſt.* Bald. in *l. 1. in fin. C. de fruct. & lit. expen. l. 3. col. 1. C. ſi pend. appell. mors.* Alexand. conſil. 46. num. 3. lib. 5. Valde ergo erratum fuit Burdegalæ veriſimile eſt non fuiſſe Senatum, ſed Juvenatum ex inexpertis, parumque doctis pecunia allectis, quorum arreſta nullius aut modicæ ſunt authoritatis, & judicia malè ſelectorum judicum apud Ciceronem, & Titum Livium. Multa in dictis deciſionibus ad augendum librum inſerta ſunt, quæ non ſunt è ſententia Nicolai Boëtii jam ſenio confecti, ſed allegationes juvenum.

256. Redeundo unde digreſſi ſumus ſup. num. 245. caſu quo res non extet, & ad æſtimationem veniendum ſit, non condemnabitur niſi pro parte ſua: quod intellige in eiſdem ſimplicibus terminis, in quibus de depoſito, & debito conſtat; ſed non de caſu ut ſit fundata intentio actoris contra hæredes partibus hæreditariis, tanquam defunctus conſumpſerit, vel in hæreditate ſua confuderit. Quòd ſi de caſu conſtet, ſed depoſitarius periculum ſuſceperat, tum clarum eſt tùm deberi partes æſtimationis viriles inter plures principales. text. in *l. rem mihi, § in exercitu, ſupra commodat.* vel in partes hæreditarias in hæredibus, *l. in depoſiti. ſuprà depoſit.* ſed gloſſ. & Doctores in *d. §. ſi duobus vehiculum.* malè dicunt in *d. §. in exercitu.* actum eſſe ut quilibet pro parte tantùm teneretur. Hæc eſt enim regula generalis quoties dempta circumſtantia obligante reos in ſolidum ſupereſt obligatio, ut in *d. § in exercitu.* ubi non obſtante caſu ſtabat obligatio, quia actum erat periculum eſſe commune: ut text. ibi, *communi periculo*; ſic quando res periit culpa tertii, qui à commodatario, vel depoſitario acceperat, quibus tenetur ad æſtimationem, qui etiam hoc caſu non liberaretur cedendo actiones, quia dominus habet electionem, *l. ult. C. de furt. §. qua de fullone. Inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſc.*

Praxis.

258. Hodie praxis eſt etiam contra unum ex hæredibus depoſitarii concludere ad reſtitutionem ſpeciei depoſitæ, ſi extat, & præciſè, ſi habeat facultatem, & in totius rei æſtimationem in ſolidum, ſi dolo vel culpa lata deſiit habere facultatem reſtituendi, & in omnem eventum, in æſtimationem pro parte hæreditaria. Vides ſenſum & praxim dictæ legis clariſſimum, & lepidiſſimum, & abſtruſos omnes hujus ſinuoſiſſimi Labyrinthi receſſus reſeratos. Multa tamen adhuc ſuperſunt, ſi cuncta ſingulatim vellem everrere, ſufficit pauca è thematiis legum magis quotidianis excutere, & quàm latè pateat utilitas, & praxis præcedentium.

Repignoratio individua.

258. Quæro primò, mutuari volebas à me centum, ego carens pecunia commodavi tibi vas aureum, ut illum pignorares pro centum, quo facto duos hæredes reliquiſti, an contra quemlibet agere poſſim in ſolidum? Vas extat, ſed eſt repignorandum: viderentur teneri tantùm pro partibus ex regula communi: quia quamvis vas extet, nullus defuncti vel hæredum fuit in culpa, nec habet facultatem reſtituendi, niſi refuſa ſumma debita creditori, ad quam refundendam non tenentur niſi pro partibus hæreditariis, quòd ſit æs alienum, *l. 1. ſi cert. peta.* Igitur deeſt circumſtantia obligans in ſolidum, & ſic tantùm pro partibus tenentur. Tum in dubio judicandum pro regula quæ eſt, ut in partes tantùm teneantur. Quid quod etiamſi mihi caviſſem de pœna, caſu quo non redderetur depoſitum, vel commodatum poſt tale tempus, adhuc illa ſtipulatio non committetur in omnes hæredes negligentes, niſi pro portionibus hæreditariis, *l. 5. §. ſi ſortem, de verb. oblig.*

L. petenti de pignor. action.

259. Priùs quàm ſolvam libet pari filo explicare hypotheſim *l. petenti, ſupra de pignor. action.* Titius repetebat centum mutua debitori, qui carens pecunia dedit ei vas aureum, quod penes tertium pro pari ſumma pignoraret, quo facto Titius reliquit duos hæredes, quibus debitor offert centum, & repetit vas: quæritur in ea lege, qua actione? Ego addo pulchriorem quæſtionem, an contra utrumque in ſolidum, vel pro partibus tantùm? Breviter aut Titius, vel ejus hæredes jam luerant, & receperant vas illud, & tenentur ad exhibendum ſinguli in ſolidum, non ſolùm ex natura actus, qui non poteſt fieri pro parte: ſed etiam ex natura hujuſmodi actionis ad exhibendum, quæ eſt in rem ſcripta: & competebat in eum, vel eos qui facultatem habent exhibendi *l. 3. §. ult. l. Celſus, in fi. princ. ſupra exhibend.* Tenentur etiam actione commodati ad rem reſtituendam ſinguli in ſolidum, ſi habent facultatem rei reſtituendæ, vel in ſolidum is qui eam facultatem habet.

Repignoratio individua.

260. Quòd ſi vas ſit adhuc penes tertium, illum tenentur hæredes ſinguli in ſolidum repignorare, & reſtituere: Obligatio enim ad repignorandum eſt facti individui dependentis à voluntate tertii, qui non eſt diviſurus, nec eſt in poteſtate debitoris præſtare pro parte, & hæc individuitas accidentalis obligat in ſolidum: ut ſupra eod. num. 59. & in parte 2. nu. 312. cum ſeq. Hoc etiam bona fides, & neceſſitas ſervandæ fidei, ſed ſub modificationibus prædictis, ſupra nu. 84. cum ſeq. ut non ultra vires inventarii ſi ritè factum ſit, utque priùs conveniatur hæres ditior, & præſens, per quem actor citiùs ſuum conſequetur. Non enim ſpectatur individuitas, quò plus, vel rigidius exigatur: ſed ut efficaciùs meliùs tum ex parte creditorum, quàm debitorum, ut ſupra in parte 2.

L. pignori de pignor. action.

261. Quid ſi pro te pignori dedit? Reſpondeo: ego mandati in ſolidum contra quemque hæredum tuorum. Idem ſi duobus ſimul ad hoc commodavi, vel locavi, ſecundùm prædicta. Sed ſi ſeparatim eſſent duo commodata vel duæ locationes. Sic pariter in *l. pignori ſupra de pignor. action.* ſi creditor reliquerit plures hæredes, ſinguli in ſolidum tenentur exhibere authoritatis inſtrumentum, ſcilicet illi, vel is qui habet facultatem, cujus culpa illum vel illos in ſolidum obligat ad intereſſe, ſed non alios. Sic hæredes tutoris,

vel

vel rationarii tenentur ſinguli in ſolidum rationes reddere ſub modificationibus prædictis ſupra num. 84. cum ſeq. & ſine modificatione, ſed in ſolidum, illi qui dolo ſuo, vel culpa, qua tenentur, deſierunt habere facultatem rationes reddendi, aliàs condemnantur omnes pro partibus.

Quinta practica. 262. Rurſus antequam veniam ad decimam & ultimam clavem examino practicam hanc, & juridicam quæſtionem: Vendito & tradito uſufructu fundi, deceſſit venditor, relictis quatuor hæredibus, unus impedit emptorem in totum, & ex contractu defuncti conventus, offert pati actorem frui pro quarta parte tantùm, & damna & intereſſe turbationis pro quarta parte tantùm, actor inſtat ad totum. Uter jure potior? Videretur reus: quia non tenetur in aliquo actori, niſi quia hæres, nec convenitur, niſi ex contractu defuncti: ſed non eſt hæres, niſi pro quarta parte: cæterùm extraneus, ergo non poteſt conveniri niſi pro parte ſua: quia non deſcendit in eum obligatio, niſi ad ratam, & limitationem quotæ partis, etiamſi aliàs haberet majorem partem emolumenti. *l. 1. C. ſi cert. pet.* igitur cum reus non conveniatur interdicto uti poſſidetis, nec quod vi aut clàm, nec alia actione, qua extraneus conveniri poſſet: ſed tantum ex vi contractus. Contrarium verum eſt reum in utroque membro libelli in ſolidum condemnandum, quia in obligatione primitiva in libello narrata ſunt duo: Primum facti affirmativi, ſcilicet præſtare habere licere uſumfructum. Secundum facti negativi, ſcilicet abſtinere à malo, à nocumento non impedire bonam fidem ſervare. Primum non deſcendit in hæredes, nec eos obligat, niſi pro partibus hæreditariis. Secundum verò obligat eos in ſolidum etiam ſtatim, & antequàm contraveniant: quia quæ ſunt officii debiti, & bonæ fidei, abſtinere à nocendo, curare & cuſtodire quæ de ſe non gravant, nec patrimonium minuunt, non dividuntur à lege 12. tab. ſed deſcendunt in ſingulos hæredes in ſolidum, nec ſolùm non dividuntur, ſed ſingulos in ſolidum obligant. Cùm igitur iſte hæres teneretur in totum abſtinere à nocendo, & impediendo, imò etiam curare ut actor toto fundo liberè fruatur, quem etiam tenebatur in ſolidum defendere contra alios, etiam in parte tantùm hæres, igitur multò fortiùs contra ſe: per not. ſupra in parte 2. num. 488. cùm ergo fecerit contra id, ad quod etiam ultra quotam hæreditariam tenebatur, non ſolùm incidit ex ſuo facto in ſecundariam obligationem ad totum intereſſe totius impedimenti, etiam ultra partem ſuam: ſed condemnari debet ad ceſſandum, & abſtinendum ab omni impedimento in totum, vel ſimpliciter, & non limitatim pro parte hæreditaria tantùm: quia iſtud ultimum deſcendit in ſingulos in ſolidum, ut dixi: Hanc clavem nullus adhuc ſcribentium invenit, unde nec principia quidem hujus Labyrinthi reſerare potuerunt. Hoc etiam viva ipſa æquitas, & naturalis juſtitia infert.

264. Cùm iſte hæres nullum habuerit jus in fundo, nec prætendat niſi ut hæres. Et ſic hæc obligatio ſecundaria, in quam facto ſuo incidit, non fundatur in ſolo primo capite obligationis primariæ, ad quotam hæreditariam limitato: ſed etiam in ſecundo non limitato, niſi metis bonæ fidei. Secus in quantum iſte nomine ſuo proprio poſſet jus prætendere: quia bona fides non patitur, ut jus proprium confundat, vel remittat, niſi pro quota hæreditaria, *l. ſi debitori, C. de pact. l. ſi ab eo. C. de negot. geſt. l. cum à matre, C. de rei vendicat. l. ſi adulta. C. de hæredit. action. l. licet. C. ad leg. Falc. l. ſi uxor. C. de bon. author. jud. poſſid.* de quo ſatis ſupra in parte 2. qu. 10. num. 487. cum ſeq.

265. Amplio deciſionem hujus quæſtionis, etiamſi in contractu nec hæredum, nec pœnæ mentio facta ſit: quia omnino tranſit in hæredes venditoris. Sed quid ſi promiſit habere licere ſub pœna centum, & unus ſolus è quatuor hæredibus impedivit? Breviter omiſſa diſputatione, aut ille pro parte ſua tantùm impedivit, & cadit in pœnam pro parte ſua tantùm, ut actor ſua poſſit eligere intereſſe, ſi malit, & probare poſſit: juxta not. ſupra eod. Sed alii hæredes nullo modo tenentur: quia obligatio dividua eſt, *d. §. Cato.* in 2. reſp. Aut verò impedivit in totum nomine ſuo, vel ſi fecit nomine communi, cohæredes inſontes reprobant, & ſolus tenetur ad totam pœnam. Et ſic in effectu non inſpicitur quota hæreditaria, ſed offenſa, quia quatenus offendit (ut pro media, vel beſſe fundi) eatenùs in pœnam incidit: quia de hujuſmodi pœna judicatur ut de intereſſe: per ea quæ diximus ſupra eod.

266. Quid ſi venditor expreſsè promiſerat per ſe, & hæredem, vel hæredes ſuos habere licere, an ex contraventione quarti hæredum, alii teneantur pro portionibus hæreditariis ſalvo recurſu, ſaltem quando ille in totum, vel ultra quotam hæreditariam peccavit? Hîc ingens diſputationum & diſtinctionum ſylva impenderet, niſi ex præcedentibus ſucciſa eſſet. Mentio enim hæredum non operatur aliud, quàm diſpoſitionem, quæ aliàs perſonalis erat, tranſire ad hæredes: non autem facit obligationem individuam, quæ non eſt, nec eam aliter auget. Et ſic veritas eſt, quòd indiſtinctè in dividuis facto (non dico omiſſo) unius hæredum alii non obligantur, nec ad intereſſe legale, nec ad intereſſe conventum, vel pœnam.

267. Non obſtant *l. 2. §. item ſi in facto, l. Julianus, in princip. de verbor. obligat.* quia loquuntur in individuis: ubi contraventione unius omnes peccaſſe videntur: ſecus in dividuis, ut hîc: nec rigor individuitatis debet extra caſus ſuos extendi: ut dictum eſt ſupra eod. Non obſtat *§. ſi ſortem, in l. 5. l. in executione, §. penult. de verbor. obligat. l. hæredes, §. idem juris, famil. herciſcund.* quia ſunt caſus particulares ſpecialem habentes rationem, ne aliàs fiat injuria creditori: ut novè declaravi ſupra parte 1. & ſic non debent ad alios caſus extendi, & multò minùs ad aliud genus obligationum, vel conditionum. Loquuntur enim in obligatione affirmativa, & conditione negativa, unde non debent extendi ad aliud diſparatum genus obligationum negativarum, & conditionum affirmativarum, ut hîc, in quibus expreſsè cautum eſt in *d. §. Cato. in 2. reſponſ.* quòd peccatum unius hæredum aliis non nocet, præter id quod ſufficiebat non reperiri cautum hoc caſu factum, vel culpam unius alii nocere. Et ſic ſtandum regulæ, *l. factum ſuum, l. non debet alteri, infra de regul. juris.*

268. Capio nunc decimam & ultimam clavem, quæ biceps eſt: utque liqueat quàm ſit neceſſaria, formo duas quæſtiones quotidianas: Prima, Quidam plantavit vineam, vel hortum juxta prædium vicini, muro ſeptem pedum altitudinis, & ſeptuaginta longitudinis clauſum, à quo ſtipulatus eſt non elevari murum ſub pœna centum. Vicinus obiit, relictis quatuor hæredibus, quorum unus quartam partem muri elevat, an committatur pœna contra omnes pro partibus hæreditariis? Videtur quòd ſic ex prærogativa individuitatis, cùm ſervitus prædialis altiùs non tollendi ſit individua, & conſequenter etiam merum factum ejuſdem ſervitutis, ut *l. 2. §. item ſi in facto, de verbor. obligat.* & inſuper videtur contrafaciens teneri recta, & vi ipſa ad totam pœnam: per ea quæ novè diximus ſupra eod. Antequam veniam ad deciſionem, formo ſecundam quæſtionem: Duo caſtellani vicini tranſegerunt ſuper juribus dominicalibus, ita ut alter promitteret non uti furno, torculari, vel molendino bannali (ut vocant) ſub pœna centum; cùm reliquiſſet quatuor hæredes, qui diviſerunt, unus in parte ſua cœpit illo jure uti: an faciat omnes cohæredes cadere in pœnam? Videtur idem quòd in prima quæſtione: cùm iſtud jus ſit

Clavis decima. Duæ quæſtiones.

quædam ſervitus individua, frequens in Gallia Comata & Togata: ut per Petr. Jacobi Gallum in ſuis libellis, in libel. ſuper furno. Joan. Fab. §. *aquæ ſi agat. col.* 8. *Inſtit. de action.* Panorm. Præpoſitus Mediolanenſis in *c. ſignificante, per illum text. extrà de appellat.* Guido Papæ deciſione Delphinali 298. in fin. Jacobus de S. Georgio, in inveſtit. feud. verſic. & cum molendinis, col. 2. verſic. & hanc concluſionem limitabitis. Franc. Balb. in tractat. de præſcriptio. in 4. parte 5. partis princip. qu. 5. num. 3. Nicola. Boer. deciſ. Burdegal. 125. num. 5. Adverte, hęc quæſtio multum differt à priori: quia non licere altius tollere, ſervitus prædialis eſt, *l.* 1. *de ſervit. urban. prædior.* §. *prædiorum. Inſtit. de ſervit.*

269. Sed ſubditos teneri coquere panem, comprimere uvas, vel molere in furno, torculari, vel molendino domini, non eſt ſervitus prædialis: ſed obligatio perſonalis, ut cenſuum vel redituum dominicalium. Et quamvis Doctores in dictis locis vocent ſervitutem, latè, imò abuſivè loquuntur, quemadmodum jura feudalia, & cenſualia vocant ſervitutes, quæ magis ſunt proprietates, ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* §. 33. *&* 55. *gloſſ.* 4. Et ſic hæc jura quæ etiam in commodo, & reditu pecuniario conſiſtunt, non minus dividua ſunt, quam cæteri reditus. Et quod non ſunt ſervitutes, patet, quia ſervitutis eſſe non poteſt, *l.* 1. *de uſu & uſufruct. leg.* ſed poteſt uſusfructus hujuſmodi jurium donari, legari, vel vendi in totum, vel in parte: ergo non ſunt ſervitutes, ſed jura dividua. Et ſic certum eſt hæredem contrafacientem pro parte ſua tantùm non cadere in pœnam, niſi pro parte ſua, cohæredes autem nullo modo teneri in pœnam, *d.* §. *Cato.* in 2. reſpon.

270. Supereſt prima quæſtio, in qua oppoſitum videtur, prout ex hypotheſi ſervitus eſt prædialis ruſtica, quæ debetur vineæ vel horto, tum per uſum partis, tota ſervitus retinetur, *l. ut pomum* §. *ſi prædium, ſup. de ſervit. l. ſi ſtillicidii in fi. cum l. ſeq. ſupra quemad. ſervit. amittat.* & cenſetur in totum uti, *l. arboribus,* §. *de illo, ſupra de uſufruct.* Ergo per contraventionem in parte tota ſervitus offenditur, ſeu turbatur per locum ab eadem diſciplina contrariorum.

271. Contrarium dicendum eſt: quia hæres elevans in parte non peccat, non contravenit niſi in parte: & ſtipulator non prohibetur luce & aſpectu cœli in totum, ſed tantùm in parte, ergo pœna non committitur niſi pro eadem parte contrafacientis tantùm, & non contra alios: per vivam ipſam rationem omnium jurium de rigore individuitatis loquentium: ut in *d.* §. *Cato.* verſ. *ab omnibus*, ibi, *ab omnibus quodammodo factum videtur*, & verſic. differentiæ ibi, *quod in priore caſu omnes commiſiſſe videntur: quod niſi in ſolidum peccari non poterat, & in l. in executione,* §. *quod ſi ſtipulatus*, ibi, *quoniam licet ab uno prohibear, non tamen in totum prohibeor.* Sed hîc in partem tantùm impeditur: ergo ceſſante ratione rigoris, ceſſat rigor: ut ceſſante cauſa legis, ceſſat lex, *l. ita autem in princip. ſuprà de admitt. tutor.* & ceſſante ratione legis, ceſſat ejus diſpoſitio, *l. adigere,* §. *quamvis, ſupra de jure patron.* Et quod operatur propoſitum in propoſito, operatur oppoſitum in oppoſito, & eadem eſt ratio contrariorum, *l. ult. in fi.* ubi Bart. d. *l.* 3. *ſi ex toto in princ. de leg.* 1. *& ſi contra tabulas,* & ibi Bald. Jaſon. *l. ex duobus in fi.* & ibi Pau. *ſuprà de vulg. & pupill.*

272. Et ſic non obſtat quod eſt ſervitus prædialis, quia ſatis eſt quod non peccatur in totum, ſed pro parte, ut pœna contraventioni appoſita, non debeat committi ultra partem, quando contingit in parte tantum contraveniri, ut hîc: nec pœna debet excedere delictum, *l. reſcriptum, l. hæres qui, ſupra de his quib. ut indig.*

273. Minus obſtat quod per uſum partis tota ſervitus retinetur, quia verum eſt quando non contravenitur pro alia parte, & quando utens in parte hoc fecit contemplatione totius: ut ſatis patet in *l. nam ſatis, ſupra quemadm. ſervit. amitt.* Sed iſte hæres elevans non habet intentionem hoc faciendi, nec libertatem acquirendi, niſi pro ſua parte tantùm.

274. Confirmo, quia aliàs ſtipulator haberet utrumque reſpectu hæredum, qui non elevant, ſed obediunt pacto: quia conſtat quod pro eorum partibus ſtipulator non eſt, nec fuit impeditus, ſed fruitur commodo pactionis, ergo pro eorum partibus non poteſt exigere pœnam: contra regulam vulgatam de qua ſuprà parte 1. num. 47. & 56. quæ regula habet locum etiam in individuis: & jura quæ dicunt totam pœnam committi contra omnes in individuis contraventione unius, loquuntur quando per illam contraventionem ſtipulator in totum prohibetur, & toto commodo individui privatur.

275. Ex quibus noviter & verè infero primò, quòd in ipſis exemplis dict. §. *item ſi in facto, d.* §. *Cato. in princip. dict. l. in executione,* §. *quod ſi ſtipulatus.* Si contingeret prohibitionem factam in parte tantùm pœna non eſſet commiſſa, niſi pro ea parte. Fac me ſtipulatum per te non fieri quo minus eam, & agam ad vehendum vindemiam meam; vel meſſes duorum jugerum terræ ſitorum trans fundum tuum, vel ligna ſylvæ cæduæ tempore quo ſcindi ſolet, tu permiſiſti mediam partem vindemiæ, meſſium, vel lignorum advehi per fundum tuum: ſed in reliquo prohibuiſti, vel iter denegaſti, certum eſt non intereſſe niſi in parte, nec me poſſe ipſo jure agere ultra intereſſe dictæ partis. Quod ſi dicas iſtud intereſſe eſſe totum, & ſic agi ad totum quod intereſt, & in ſolidum, & conſequenter ſtipulationem commiſſam in ſolidum, replico iſtud ſolidum non eſſe aliud quàm totam partem contraventionis: quia limitatum eſt ad partem, in qua & quatenus fuit contraventum.

276. Probo, fac me ſtipulatum eſſe pœnam centum, jam dico (quicquid omnes aduſque putaverint) in hac hypotheſi me non poſſe petere centum, ſed quinquaginta dumtaxat: & ſic partem pœnæ, ſeu pœnam pro rata. Probo primò, quia dicta pœna fuit appoſita ſimpliciter, & ſic in caſum totius contraventionis, & vel impedimenti, & conſequenter caſu quo continget in effectu paritum eſſe pro parte, & contraventum pro parte tantum, pœna non erit etiam ipſo jure commiſſa, niſi pro parte. Probo ſecundò, quia omnia illa jura, quæ dicunt contrafactione unius totam pœnam committi, præſupponunt contraventione unius in totum eſſe peccatum, & ſtipulatorem in totum eſſe prohibitum, imò dicta jura deciſionem ſuam de tota pœna in individuis contra omnes committenda, limitant expreſſè ad caſum, in quo ſtipulator per illam contraventionem privatus eſt toto commodo, & toto effectu ſtipulationis, ergo eadem jura nolunt idem, ſed diverſum eſſe, ſi contingat ſtipulatorem non eſſe privatum toto commodo ſtipulationis: ſed in parte effectum illius habere, & retinere.

[illegible]

Prob. 1.

Prob. 2.

277. Probo tertiò, per text. in d. §. *item ſi in facto, in fin.* per locum à correlativis, ex parte ſtipulatoris, ſi enim (eodem themate retento) duos hæredes reliquerit, quorum unus partem ſuam vindemiæ, vel lignorum evexit, alter impeditus fuit, iſte ſolus aget ad intereſſe, vel pœnam pro parte ſua tantùm, videlicet ad dimidiam pœnæ tantùm, vel ad ſolidum ſuum intereſſe, quod ſecundum communiter accidentia non excedit dimidium ejus, quod interfuiſſet utroque prohibito. Si igitur ex parte hæredum ſtipulatoris non committitur ſtipulatio individua niſi pro parte prohibiti, quando contingit unum ſolum reſpectu ſui fuiſſe prohibitum, & non alios: ita ex parte hæredum promiſſoris ſi contingat unum ita prohibere, vel impedire, ut prohibitio ſua nullum Prob. 3.

habeat effectum, niſi reſpectu partis prohibentis, & non reſpectu aliorum, pro quorum partibus ſtipulator liberè fruitur, ſi inquam, hoc contingat, idem juris eſſe debet ex parte hæredum promiſſoris, quod ex parte hæredum ſtipulatoris: quia non debent judicari ad imparia, data terminorum & rationum paritate. Et ſic principium *d. §. item ſi in facto*, debet in hunc eventum limitari, & reſtringi ad caſum, in quo prohibitio unius hæredum tantum nocet, quantum prohibitio omnium, ut expreſsè probant text. in *d. §. Cato. & in d. l. in executione, §. quòd ſi ſtipulatus.*

Quæſtio incidens.

278. Hîc occurrit neceſſaria quæſtio, quid ſi in terminis *d. §. item ſi in facto, & d. §. Cato. in princip.* duo ſtipulati ſint à Titio, ut ibi ſub pœna, Titius alterum tantum impedivit, an utrique ſit commiſſa pœna cum effectu? Videtur quòd ſic, quia ſunt æquè principales, quibus ab initio tota obligatio individua in ſolidum, & æquè principaliter acquiritur: ergo jus totius pœnæ ut acceſſorium, ſequitur principale. Breviter diſtinguo, aut iſti ſtipulantur ad duo prædia, vel ad unum pro partibus ſuis diviſis: (quod idem eſt,) aut ſtipulantur ad unum pro indiviſo commune prædium. Primo caſu ſunt totidem ſervitutes, & totidem diſcretæ ſtipulationes. *l. nam ſatis, ſuprà quemadm. ſervit. amitt.* & una nihil habet commune cum alia. Et hic de commiſſione ſtipulationis ad intereſſe nulla eſt quæſtio.

279. Supereſt gravis quæſtio de pœna, an altero impedito utrique committatur in ſolidum? an utrique pro parte, & cum effectu? an utrique pro parte mero jure, ſed pro parte non prohibiti obſtet exceptio? an verò ſoli prohibito tota in ſolidum? Latus diſputationis campus aperitur, ſed quia in hac tertia parte nolo diſputare, ſed reſolvere feſtinando ad exitum hujus Labyrinthi, dico pœnam pro parte ſcilicet dimidia ipſo jure, & in effectu committi ſoli prohibito, & nullo modo alteri. Ratio deciſiva, quia ſunt duæ ſtipulationes, & duæ ſervitutes, vel facta diſtincta, & ſeparata, & ſic quiſque pro ſe pœnam ſtipulatur: ſed ex forma contractus una tantùm pœna promiſſa eſt, ergo cuique dimidia, ex reg. *l. reos, §. cum in talibus, de duob. reis, & ſupra eod. num.* 115. quod locum habet etiam in individuis: Tum fit interpretatio contra ſtipulatores, qui debuerunt ſingulas pœnas ſtipulari, & non unam, tum in dubio quod minus eſt capitur, *l. ſemper in ſtipulationibus, l. ſemper in obſcuris, de reg. jur.*

280. Non obſtant *l. in executione, §. penultim. de verb. oblig. l. ſi is qui ducenta, §. cùm ita de reb. dub.* & quòd per illa jura tradit Bart. in *l. ſcire debemus, col.* 2. *num.* 4. *de verbor. obligat.* quòd quando ſunt plures res ſtipulatæ ſub una pœna, niſi omnibus ſatisfiat, tota pœna defectu unius rei committitur, quia verum eſt, ut procedat ſub duplici reſtrictione. Prima, quando unus ſolus tibi ipſi plura ſtipulatur ſub pœna, quia quamvis reſpectu rerum ſignificatarum plures, & totidem ſunt ſtipulationes, *d. l. ſcire debemus,* tamen reſpectu pœnæ una eſt ſtipulatio, una conditio, quæ per defectum unius ex copulatis tota extat, *d. l. ſi is qui ducenta, §. cùm ita, de reb. dub.* Sed hîc non ſolùm ſunt duæ ſtipulationes: ſed etiam duo ſtipulatores: & ſic quiſque partem ſuam pœnæ tantùm ſibi ſtipulatus videtur, *d. l. reos, §. cùm in tabulis, de duob. reis.*

281. Secunda reſtrictio, ut non poſſit ſtipulator habere pœnam, & principale nec in totum, nec pro rata partis, ſed debeat quatenus concurrunt, compenſare, vel reputare, aut reſtituere, ſi compenſatio non cadit, gloſſ. magna. Bart. Paul. & omnes in *l. in executione, §. pen. de verb. oblig.* Lancel. Galiaul. in *d. §. Cato. num.* 27. *col.* 8. *in fin.*

282. Redeundo ad quæſtionem & diſtinctionem noſtram ſupra eod. num. 277. in ſecundo membro, quando duo ſtipulati ſunt ſub pœna ad prædium ſibi commune pro indiviſo, tunc unica eſt & ſtipulatio, & ſervitus: & altero impedito de intereſſe, nulla eſt quæſtio. Sed de pœna non ſolùm quadruplex eſt quæſtio: ut ſuprà num. 278. ſed inſuper quid ſi prohibitus ibat pro ſe tantùm? quid ſi nomine communi? & ſi perſonaliter tantùm, an nomine communi prohibitus fuit? Breviter reſolvendo dicendum quòd ſi prohibitio fuit communis, ut quia ire volebat nomine communi, & prohibens ſciebat, vel ſimpliciter prohibuit, perinde eſt ac ſi ambo ſimul prohibiti fuiſſent, & ſic tota pœna commiſſa eſt in ſolidum, ſcilicet in ſe ſemel, & non bis, & ſic cuique dimidia debetur, & non plus. Aut verò prohibitus pro ſe tantùm ibat, & hoc conſtat, & tunc pœna nullo modo committitur alteri, qui prohibitus non fuit, nec ipſo jure quidem, ſed ſoli prohibito, & pro ſua media tantùm, qui ſi pluris damnificatus fuit, poteſt eligere intereſſe cum onere probandi, & liquidandi, vel etiam exacta parte pœnæ, quod ſupereſt intereſſe petere: per not. ſupra eodem num. 137. Redeundo ad not. ſupra eod. num. 274.

283. Infero ſecundò (contrà quàm omnes putarunt) non eſſe quantum ad hoc, differentiam inter promiſſorem, & hæredes. Patet in themate, de quo ſupra num. 274. & 275. ſi promiſſor reliquerit duos hæredes, quorum unus mediam tantùm partem vindemiæ, meſſium, vel lignorum evehi prohibuit, certum eſt per eadem jura pœnam commiſſam ſolùm pro parte. Nec mirum, quia ſi unicus eſſet hæres, qui tantùm in partem (ut in eodem themate) offendiſſet, partem tantùm pœnæ deberet. Malè ergo, & perperàm omnes adusque Doctores intellexerunt finem *d. §. Cato.* & indidem malè collegerunt totam pœnam committi etiam in merè dividuis contra principalem promiſſorem contravenientem pro parte, ut in d. noſtris exemplis.

284. Verus autem ſenſus *d. §. Cato. in fin.* eſt quòd dominus ipſe non poteſt litem reſumere pro parte tantum, vel de eodem negotio per prætenſum procuratorem ſuum finito, agere pro parte ſcilicet invito adverſario. Idem de unico hærede domini. Sed ſi habet plures hæredes, unus poteſt pro parte ſua litem reſumere, vel agere, quamvis cohæredes malint abſtinere, & ratificare pro partibus ſuis. Intellect. §. Cato. in fin.

285. Infero tertiò παραδοξότατος veritatem clavis noſtræ decimæ, videlicet quod inter dividua non eſt differentia quantum ad quantitatem pœnæ committendæ in totum, vel in parte: ſed pariter utrobique committitur pro modo contraventionis efficacis tantum. Certum eſt enim primò, quòd omnia illa exempla individuorum in juribus citatis ſupra num. 271, & 275. loquuntur & intelliguntur de contraventione efficaci tantum. Si enim in *d. §. item ſi in facto, vel d. §. Cato. in princip.* unus hæredum obſtitit, vel iter clauſit: ſed alter viam aperuit, & tranſitum dedit, ita quòd prohibitio alterius effectum non habuit, ſtipulatio non eſt commiſſa, nec ad intereſſe, nec ad pœnam: quia conditio non extitit, ſed defecit. Verba enim intelliguntur cum effectu, & ſic de impedimento efficaci, non autem de impedimento ſtatim ſublato, & inani. Aliud impedimentum impediens, de quo intelligitur ſtipulatio: aliud conatus ad impediendum irritus. Stipulator ergo, qui non fuit in effectu prohibitus, ad neutrum aget, ſcilicet ex ſtipulatione, quæ non eſt commiſſa, ſed contra illum, qui prohibere voluit, niſi mox pœnituerit, agere poteſt vel injuriarum, vel interdicto uti poſſidetis, vel ut dictam obligationem aut jus actoris recognoſcat. παράδοξον

286. Infero quartò quòd in individuis non ſolum habet locum reg. de utroque non exigendo, ſed etiam regula, pœnam non debere delictum excedere, *l. reſcriptum, ſupra de his quibus ut indignis legata*

auferuntur, quamvis Angel. Peruſinus. Joan. Imol. Rapha. Cumanus, Paulus Caſtr. Petrus Bezut. Jaſ. Alciatus, Lancel. Galiaula & communiter alii in *d.* §. *Cato.* ſuper. 1. quæſt. Bartoli, contrarium teneant, & pejus inferant, quòd, ſi facto dividuo accedat pœna individua, unus contrafaciens in parte tenetur in ſolidum ad totam pœnam, non ſolum ipſo jure, ſed etiam in effectu, videlicet ut non poſſit petere ſibi refundi æſtimationem partis conſortis, vel cohæredis, pro qua non eſt peccatum: quod non ſolum erroneum eſt, ſed etiam nimis abſurdum, & inſulſum: quamvis Hormanoct. Detus poſtquàm pro opinione contraria fortiter argumentatus eſt, in communem tamen errorem relabatur, num. quadringenteſimo vigeſimo.

287. Sed prodigioſiùs erravit Bald. Novel. numero decimoquarto ad finem, volens quod hujuſmodi pœna etiam in obligatione, dividua contraventione unius in parte committatur contra quemlibet in ſolidum, & cum effectu: quocum inclinat Alciat. numero centeſimo quinquageſimo tertio in parvis, aliàs numero centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Sed quicquid dicant, vera eſt opinio Ludovici Romani ibi, quòd ſolus contrafaciens teneatur pro parte ſua ad pœnam & non alii, & ſic liberabitur dando partem ſuam æſtimationis pœnæ individuæ, vel ſi poſſit ſervitutem præſtare, refundentur ei reliquæ partes æſtimationis per actorem, qui alias excluderetur, per *l. cum filius in princip. de legat. ſecundo.* Ego verò per prædicta amplio etiamſi pœna individua appoſita ſit facto, vel obligationi individuis, caſu quo contingat contrafieri pro parte tantum, ut ſupra numero 271. 275. & 277. Non obſtat *l. ſed interdum, de aqua pluvia arcenda.* cum aliis allegatis per Alciatum, quia impertinentes ſunt.

288. Excepta *l. prima*, §. *quamvis, ſuprà ſi quid in fraud. patron.* quia rejecta ſolutione Hormanoct. D t. num. 419. vera ſolutio eſt, quòd acquiſitor ſervitutis reliquum æſtimationis ſuper reliquo bonorum habebit, vel minorem ſervitutem, juxta *l. ſi tam anguſti: ſupra de ſervit.* Hoc enim text. *d.* §. *quamvis,* non negat, ſed relinquit in jure communi, prout non diſponit patronum lucrari illam ſervitutem, ſed tantum illa revocata, quod ſuum eſt, conſequi: Species enim facti talis eſt. Libertus unicus habens fundum conſtituit ſervitutem, actus per illum, beſſem parvi fundi excedentem, ita ut patronus hoc ſtante non ſit laturus tertiam: deciditur competere Favianam ad revocandam dictam ſervitutem in ſolidum. Sed quorſum hoc? an ut patronus tollat ultra tertiam? minimè: An ut tertius ille totum perdat? minimè: ſed dumtaxat ut patronus tertiam fundi, ſeu bonorum ſibi debitam habeat & in reſiduo tertius ille ſibi conſulat, prout de jure licet creditoribus lucrativis, quorum nomina hactenus per Favianam reſcinduntur, ut triens bonorum ſalvus ſit patrono. Hic eſt verus intellectus d. §. nimia controvertentium altercatione hactenus offuſcati.

Verus intellectus §. quamvis in l. 1. in ſi quid in frau patro.

289. Ad majorem præcedentium explicationem occurrit quæſtio caſu quo in ſervitutibus contingat, pœnam pro parte tantum committi ab uno hæredum: ut ſuprà eod. num. 283. an etiam omnes hæredes teneantur pro partibus hæreditariis ad illam partem pœnæ? Videtur quòd ſic, ſalvo recurſu contra peccantem, ſaltem quando defunctus promiſit neque per ſe, neque per hæredem ſuum fieri ſub pœna: quia eadem ratio de parte quoad partem, quod de toto quoad totum, *l. quæ de tota, ſupra de rei vendic.* ſed ſi unus in totum offendiſſet, omnes caderent in totam pœnam pro partibus hæreditariis, ergo uno contrafaciente in parte, cadunt in partem pœnæ pro æquis partibus. Antequàm ſolvam,

Quæſtio incidens.

290. Ad pleniorem, & radicalem declarationem totius hujus novæ materiæ clavis decimæ, quatuor ſunt conſideranda: duo circa ſpecialem hypotheſim, de qua ſupra eod. num. 268. videlicet: Primò nonne ſtipulator cauſari poteſt partem muri elevatam præſtare reliquo, ſeu plus nocere, quàm ſi reliquum muri hac parte omiſſa elevaretur? Secundò nonne poteſt ab hæredibus petere, ut in totum omnes abſtineant ab elevando, vel totam pœnam ſolvant, & ædificent omnes, ut voluerint? Rurſus duo alia in genere, videlicet primò quaſdam ſervitutes prædiales eſſe per ſe dividuas; ſecundò etiam ſervitutes prædiales per ſe individuas: tamen dividuari ex accidenti, videlicet ſi referuntur, & ordinantur ad finem, & effectum dividuum, ut in hypotheſi, de qua ſupra eodem num. 272.

Quatuor conſideranda.

291. Primo videamus de ſervitutibus prædialibus de ſe, hoc eſt ſui natura, origine, & effectu dividuis: quod ut [illegible], ita veriſſimum oſtendam, vide §. *inter ruſticorum. Inſtit. de ſervit. ruſticor. prædior. & l. 1. ad fin. ff. eod.* ubi dantur quinque ſpecies ſervitutum realium prædialium, videlicet aquæ hauſtus, pecoris ad aquam appulſus, jus paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ: fremant omnes licet, quia non intellexerunt, nec per ſomnium quidem cogitarunt, dico illas quinque, & ſimiles, ſive ruſticas, ſive urbanas ſervitutes, eſſe naturaliter, originaliter & effectu, & omni reſpectu, puta contractu, obligatione, ſolutione dividuas, non minùs quàm reditus pecuniarii omni reſpectu dividui ſunt.

Servitutes prædiales, dividuæ.

292. Excepta ſola ſuppoſitione, velut hypotheca fundi ſervientis, quæ indiviſa eſt, ſicut de hypotheca diximus ſupra eod. num. 26. cum ſequent. imò non ſolùm manet indiviſa, ſed etiam reſpectu debitoris individua eſt, quatenùs non poteſt dividi invito creditore. Sed ut natura hypothecæ non facit quominùs reditus annuus dividuus ſit, & actu dividatur: ita ſuppoſitio fundi ſervientis non facit quominùs dividua maneat, & actu dividatur ſervitus, quæ per ſe dividua eſt: utque velut in re nova penitius excutiam.

293. Incipiam à faciliori, nempe à reditu centum, conſtituto ſuper certo fundo, ſive datione fundi ad onus dicti reditus, ſive nova impoſitione donato, legato, vel pretio facta, ut de fundiariis & impoſititiis reditibus ſatis dixi in *tract. commerc. & uſura. & in conſuet. Pariſ.* §. 51. *gloſſ.* 1. *num.* 3. *&* 8. §. 57. *num.* 8. quantùm ad præſens non refert, certum eſt de jure quamlibet partem fundi, nedum totum fundum, ſolido reditui hypothecatam, & ſuppoſitam de jure, ut ſupra eod. num. 28. ſed hoc non efficit quin reditus ſit & maneat verè dividuus.

294. Secundò certum eſt de conſuetudine noſtra Pariſienſi, & fere in tota Gallia, poſſeſſorem talis fundi, etiam cujuſlibet partis, & ſingulos quotquot ſunt, ſive æquales, ſive inæquales poſſeſſores, etiam extraneos, qui non ſunt hæredes conſtituentis, etiamſi ſine onere bona fide emerint, & auctor non ſit ſolvendo, teneri tamen & obligari perſonaliter ſingulos in ſolidum (ſalvo mutuo recurſu) dictum reditum integraliter ſolvere, & continuare, dativa non nativa obligatione; ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ.* § 11. *num.* 18. ſcilicet reliqua pro tempore poſſeſſionis ſuæ: præcedentis enim temporis eorum, quorum non ſunt hæredes, reliqua non debent, niſi hypothecariè, & diſcuſſione facta, prout de jure communi: ut ſcripſi *in conſuet. Pariſ* § 70.

Obligatio dativa.

295. Sed non proinde talis reditus individuus, imò omni reſpectu dividuus, quamvis ea hypotheca, & ſuppoſitio conſuetudinaria reſpectu fundi ſuppoſiti poſſeſſorum, & individua ſit, quia non poteſt, niſi volente creditore dividi: ſed hoc propriè non ſpectat ad individuum, ſed ad indiviſum, per primam noſtram clavem, quia præſtatio partis liberationem adfert in parte, ergo etiam paſſivè, id eſt

ex parte debitorum, & poſſeſſorum dividuus eſt reditus, quamvis non poſſint invito creditore ſolvere, vel luere partem: quemadmodum non poſſe particularem ſolutionem facere, non facit obligationem individuam, ſed relinquit illam merè dividuam: hoc enim non ſpectat ad individuum, ſed ad indiviſum, etiamſi particularis ſolutio in pluribus ſive principalibus, ſive hæredibus impediatur pacto, ut ſuprà parte 2. quæſt. 3. num. 30. cum ſeq. vel conſuetudine, ut in hac hypotheſi: & aliud plures teneri in ſolidum, vel obligationem eſſe individuam: ut ſupra in 2. & 3. clavi.

296. Sed idem eſt omnino de jure arenæ fodiendæ in fundo inferiori ad uſum, vel commodum fundi ſuperioris, vel vicini. Aut enim eſt de quantitate certæ quotæ, & frequentiæ, puta ſex modiorum, vel infra annorum, vel de triennio in triennium: & tunc hoc jus non eſt minus dividuum, quàm ſimilis reditus, qui omnino dividuus eſt, quamvis in hac ſervitute non teneatur debitor aliquid facere, nec ſumptum, vel operam præſtare: (quod eſt commune omnium ſervitutum *l. quoties in fin. de ſervit. urban. prædior. l. 1. in fin. de aqua pluv. arcen.*) ſed tantum pati debitam arenam fodi, & auferri: nec minus eſt reditus dividuus, quàm ſi teneatur quis pati tot manipulos frugum, vel tot faſciculos lignorum annuatim, vel per alia intervalla capi, & auferri per ſuperiorem dominum, ut jus decimæ, vel terragii, quod etiam campipartem vocant: ut dixi *in conſuet. Pariſ. tit. 1. in princip.* quæ ſunt jura realia dividua. Aut vero quota arenæ eſt certa: ſed frequentia incerta, quia fodi poteſt, quando & quoties expediet uſui fundi dominantis: & adhuc idem: ut ſi dominus directus retinuit jus capiendi decem manipulos frugum, vel fœni in agro, vel horreo ſubjecto, quoties in caſtrum venerit, iſte reditus fundiarius dividuus eſt: nec minus dividua eſt dicta ſervitus.

297. Aut verò etiam quantitate & frequentia eſt incerta ut quantum, & quoties opus erit pro commoditate fundi dominantis, & adhuc non eſt penitus incerta, utpote limitata ad exigentiam certi fundi: & ſub hac moderatione non ſolum ne fundus ſerviens exhauriatur, aut velut artificiali chaſmate ſubſidat, & pereat, *l. ſi in vendit. in fin. ſupra de pericul. & commod. rei vend. l. forma, §. illam, infra de cenſib.* ſed etiam ne eo commodo careat, *l. præſes provinciæ, C. de ſervit. & aqua.* Et quanquam hoc caſu non tam facile poſſit æſtimari, vel dividi: poteſt tamen, & ſic dividua eſt, ut jus capiendi de fructibus cenſuariorum quantum opus erit, quoties dominus caſtri advenerit: eſt enim hic reditus æſtimabilis, & diviſibilis.

298. Nec obſtat quod hæc ſervitus debetur prædio: quia etiam ſimilis reditus poteſt à prædio deberi caſtro, nec ob id minus dividuus eſt, quin etiam uſusfructus (de cujus dividuitate nemo dubitat) poteſt deberi caſtro, vel ei, qui pro tempore dominus erit caſtri, quemadmodum civitati, vel corpori, *l. an uſusfruct. ſupra de uſufruct.* quamvis tunc poſſit ad centum annos durare: ut ibi, & in *l. ſi uſuſfruct. de uſu & uſufruct. legat.* utque uſusfructus etiam certo corpori, vel loco poteſt acquiri, vel remitti pro parte, ita ea ſervitus arenæ fodiendæ, utque uſusfructus, puta parvæ ſylvæ cæduæ, vel ſtagni legatus, & limitatus ad dominum caſtri eſt ſervitus debita à re rei, ita & jus arenæ fodiendæ: & utraque ſervitus prædialis eſt, & dividua.

299. Non obſtat quod uſusfructus omnes fructus aufert indiſtinctè abſque reſpectu quantum expediat perſonæ, vel corpori cui debetur: ſed ſervitus arenæ fodiendæ, vel cretæ eximendæ eſt limitata ad commoditatem loci dominantis: quia reſtrictio loci dominantis bene operatur diminutionem ſervitutis: ſed non individuitatem: quemadmodum ſi eſt limitata ad certam quantitatem minorem quàm quæ ſufficiat loco dominanti, cui neceſſe eſt reſiduum aliunde comparari, nihilominus valet conſtitutio ſervitutis. Non ergo limitatio ad locum, nec ad loci exigentiam facit individuitatem: ſed an poſſit acquiri, præſtari, exigi, vel remitti pro parte vel non, id demum facit dividuum vel individuum: ut latè diximus ſupra parte 1. & in 2. num. 201. 258. & ſuprà eod. num. 6. & 34. Idem ergo dicendum de ſervitute lapidis eximendi, ſive ex ſimplici fundo, ſive ex lapidicina, vel argillæ, aut cretæ eximendæ, de quibus in *l. ergo*, in *l. veluti, ſuprà de ſervit. ruſtic. prædior.* idem ergo per prædicta dicendum de ſervitute calcis coquendæ, ſcilicet quando fundus eſt jam ad hoc deſtinatus: aliàs unus ex dominis facere non poſſet, ut infrà num. 306.

300. Nec etiam obſtat quod uſusfructus poteſt acquiri, vel remitti non ſolum pro parte diviſa, ſed etiam pro parte indiviſa fundi ſervientis: ſed quod ſervitus arenæ fodiendæ, vel cretæ eximendæ non poteſt acquiri pro parte indiviſa fundi ſervientis, ſed tantùm pro parte diviſa: quo caſu eſt fundus ſeparatus ut etiam ſunt diverſæ ſervitutes ſeparatæ, *l. ſi quis duas, §. ſi quis partem, communia prædior. l. nam ſatis, quemadm. ſervit. amittat.* & ſic quòd hæc ſervitus arenæ fodiendæ, vel lapidis eximendi: hæc inquam una ſervitus non poteſt acquiri pro parte ejuſdem fundi, nec exerceri pro parte ſcilicet indiviſa ejuſdem fundi, & ſic individua eſt, & longè ab uſufructu recedit: ut expreſsè inquit text. in *l. veluti, §. item longè recedit, ſuprà de ſervitutib. ruſtic. prædior.* Quia quantumvis iſtud argumentum aures inexpertorum demulceat, tamen falſum eſt. Probo, imò formulis argumentorum brevitatis ergò omiſſis, per rei evidentiam, & experientiam demonſtro, quia ſi ſum dominus mediæ partis pro indiviſo fundi lapidibus, argilla, vel creta abundantis, poſſum etiam ſocio non vocato eximere lapides, argillam, cretam, quantum volo, & cuivis vendere, vel etiam locare, dummodò non eximam ultra dimidiam habito reſpectu ad totum fundum communem.

301. Poſſum etiam cuivis conſtituere jus in re, in parte dimidia, vel pro indiviſo, ſive hypothecæ, ſive uſusfructus totius dimidiæ, vel minoris partis: poſſum dare, legare, conſtituere, vendere certum reditum ſive temporalem, ſive perpetuum lapidum, cretæ, vel argillæ, & jus in re, & quaſi poſſeſſionem talis reditus etiam per manus creditoris capiendi infrà dimidiam meam.

302. Et quemadmodum creditor poteſt agere communi dividundo, *l. pignor. ſupra famil. erciſc. l. 7. §. ſi debitor, ſupra commun. divid. l. 2. C. de eo.* ita & fructuarius, & habens jus hujuſmodi reditus, *d. l. 7. §. cum de uſufruct. ſupra commun. divid.* & ante diviſionem poteſt de facto eximere lapides, cretam, argillam uſque ad quantitatem juris quæſiti infra metas juris authoris ſui, qui ut hoc jus poteſt perpetuò conſtituere, & transferre ad commodum perſonæ: ita poteſt ad commodum certi prædii ſeu contemplatione prædii tali jure augendi: & ſic erit ſervitus prædialis, utpote à prædio debita prædio, & tamen acquiſita pro parte dominii paſſivè, id eſt, pro certa parte indiviſa fundi ſervientis: igitur hæc non eſt ſervitus individua, de qua loquitur *l. pro parte, ſupra de ſervit.* ſed ſervitus dividua. Porro non abſurdum videri debet dominum pro indiviſo poſſe partem ſuam ſubjicere ſervituti prædiali, ſi pars indiviſa capax ſit talis ſervitutis: ut in prædictis exemplis, quæ etiam diviſione ſequuta in ſolam partem diviſam ejus qui impoſuit, recumbet, *l. communi dividundo, §. ult. ſup. communi divid. l. Julianus, §. idem Celſus, ſup. de action. empti.* quum quod fortius eſt, etiam ædificio, quod nondum incboatum eſt, ſervitus imponi, vel acquiri poſſit, *l. ſi ſervitus,*

§. *futuro, de ſervit. urb. prædior.* Et dominus utilis etiam temporalis, puta emphyteuta, ſuperficiarius, vel conductor ad longum tempus poſſunt ſervitutem prædialem imponere uſque ad vires juris, & dominii ſui, *l.* 1. §. *ſervitutes ubi,* Bar. *ſup. de ſuperficie.* cap. 1. §. *è contrario, de inveſt. de re alien. fact. in uſib. feud.* gloſſ. Floria. de ſancto Petro. in *l.* 3. *ſuprà de ſervit. ruſticor. prædior.* Bald. in *l.* 3. *C. de eo. tit.*

303. Quòd autem poſſit acquiri etiam pro parte dominii activè, id eſt pro parte indiviſa fundi dominantis, oſtendo, quia ſicut poſſum acquirere jus eximendi certam quantitatem arenæ, cretæ, vel argillæ à fundo tuo quotannis, vel quinto quoque anno, & erit ſpecies perpetui reditus, ita poſſum hunc reditum acquirere contemplatione certæ partis indiviſæ, quam habeo in quodam fundo, & alligare ad illam partem dominii, ita ut tranſeat ad quemcumque pars illa dominii tranſibit: & ſic erit ſervitus prædialis, ſed dividua, ſicut quivis reditus dividuus certo fundo, vel ejus parti etiam indiviſæ deſtinatus, & obligatus.

304. Non obſtat *d. l. veluti.* alleg. ſupra eod. num. 300. non enim reſpectu individuitatis: ſed reſpectu commoditatis dicitur ibi jus calcis coquendæ, lapidis eximendi, & arenæ fodiendæ longè recedere ab uſufructu, quia uſufructuarius totam utilitatem aufert, & quod ſibi supereſt, vendere poteſt, ut probat text. ibi, *ſed ſi ut vaſa venirent, figulinæ exercerentur, uſusfruct. erit*, ſcilicet verus, & formalis, non ut Accurſ. ibi, verb. uſusfructus, malè exponit utilitatem quamdam. Si enim dominus figulinarum concedat eas vicino, ut exerceat ad ſui commodum, & vaſa vendat, non eſt aliud quàm dare uſumfructum totius, ſi de toto, partis verò, ſi de parte ut *d. l. verſ. ſed ſi ut vaſa venirent.* Si verò dominus concedit vicino hactenus, ut ibi vaſa faciat, vel etiam capiat pro commoditate fundi ſui, ſive amphoras ad fructus exportandos, ſive tegulas ad ædificia tegenda, ſervitus eſt prædialis, ut *d. l. veluti in princ.* dividua pro quantitate vaſorum, vel tegularum, & longè ab uſufructu recedit, ſcilicet in commoditate, vel duratione. Quòd ſi concedat jus faciendi, vel capiendi, ibi vaſa pro uſu quotidiano, non reſpectu certi fundi dominantis, cui hoc jus ad uſum patrisfamilias inhabitantis attribuatur, conceſſio perſonalis eſt: aliàs ſervitus prædialis, ſi pro uſu perpetuo domus aut villæ vicinæ. Ita intelligitur dict. *l. veluti.*

305. Dum hæc ſcribo, conſultus fui anno 1561. de hac quæſtione, Quidam Trecenſis certum reditum ſuum redimibilem legavit ei qui erat dominus talis ſui feudi, & reliquit hæredes collaterales, quorum uni (ut maſculo quamvis è fœmina) tale feudum obvenit? Reſpond. ad eum ſolum ſpectare reditum, & ejus redemptionem primitivè ad cognatos cohæredes, qui ut feudo, ita hoc reditu excluduntur. Tamen per illa verba non eſt perpetuò, ſed ſemel tantùm domino feudi reditus alligatus, ſeu potiùs perſonæ, quæ tempore legati cedentis videlicet mortis teſtatoris dominus erit feudi.

306. Nunc prædicta de imponenda dicta ſervitute, & ejus quaſi poſſeſſione parti indiviſæ fundi ſerviturі, limito ut procedant, quando fundus eſt ad hujuſmodi lucrum, vel reditum deſtinatus, vel quatenus conſtituens poteſt hoc operis in fundo communi etiam ſocio invito, facere, aliàs ſecus: unde ſi non poteſt arena, vel creta fodi ſine mutatione faciei, vel deſtinationis ſoli, non poteſt ſocius invito ſocio facere, ſed ſtat regula meliorem eſſe cauſam prohibentis, *l. Sabinus, comm. divid.* Et ſic multò minus poteſt alii concedere, quod ipſemet nequiret facere, puta in fundo, vineis, vel ſegetibus deſtinato.

307. Sed ſi in quovis fundo ſit os, ſeu foramen lapidicinæ, vel alicujus metalli, vel illius cretæ, quam Græci Leucargillon vocant, quaſi candidam argillam, qua in agro Megarico utuntur in humida, frigidaque terra, teſte Plinio *naturalis hiſtoriæ lib.* 17. *c.* 7. *& cap.* 8. alterum genus albæ cretæ, argentariam vocat, qua Anglia utitur, necnon ea pars Galliæ, quæ à Sequana in ſeptentrionem vergit, Marnam hodie vocant gallici agricolæ antiquo vocabulo. Plinius enim Margam vocat, aratro (ut etiam Galli faciunt) ſubigendam, *dict. cap.* 8. *in fin.* qua terræ frigidæ, & ſteriles fœlicius, quàm ſtercore locupletantur: ut etiam docet Collumella *de re ruſtica lib.* 2. *cap.* 16. grandem & profundum hujuſmodi puteum oſtendit mihi nobilis & optimus vir Dom. Antonius Sylvius cognatus meus, in territorio ſuo Faveriorum ſuprà Carnutes: Dominus inquam partis indiviſæ fundi in quo puteus eſt, vel os venæ talis cretæ, poteſt alii conſtituere reditum, vel certo fundo ſervitutem, hanc cretam uſque ad certam quantitatem eximendi, infrà tamen vires portionis concedentis, & erit vera ſervitus prædialis, non minùs in ſe dividua, quam ſimplex reditus, ut dixi. Sed ſi vellet dare jus fodiendi in loco non deſtinato, vel novum foramen aperiendi, aut aperto machinam tractoriam infigendi, non poſſet etiam majoris partis dominus ſine conſenſu ſociorum, nec iter quidem determinatum conſtituere ſine omnium conſenſu.

Λευκαργίλλον.

Marna.

308. Non obſtat quod diximus, cedi poſſe jus eximendi per manus ceſſionarii, & conſequenter iter, & acceſſum: quia intelligitur faciendo eum procuratorem in rem ſuam, & quemadmodum colonus, vel miniſter concedentis iret, & caperet, hæc ſimplex itio, longè aliud eſt à jure ſervitutis itineris, ut innuit text. in *l.* 157. *quantum, infrà de verbor. ſignif.* ubi ſemita ponitur pro ſimplici itinere facti: & iter pro jure eundi, quæ differunt, quemadmodum materia, ſtrues lapidum nullo gypſo, calce, aut alio cæmento conglutinata differt à muro, vel pariete, niſi abuſivè loquendo: qui eſt verus ſenſus d. l. quam gl. non intelligit. Imò etiamſi tranſitus ad certum fundum debetur jure obligationis: non tamen continuò eſt ſervitus, *l.* 2. §. *rectè Neratius, ſi ſervit. vendic. l. ult. in princ. de ſervit. urban. prædior.*

309. Multùm ergo differt ſimplex jus eximendi, certam vel incertam quantitatem cretæ, vel lapidum è loco conſueto, & deſtinato cum ſimplici commeatu facti: & jus machinam ponendi, vel jus itineris. Primum nihil novi operatur in fundo, nec corpus ipſum fundi nova ſervitute afficit: ſed tantùm afficit dominium, vel jus concedentis, de quo, vel cujus utilitate tantumdem detrahit, ſicut ſi dominus partis, juris ſui partem alienaret. Secundum vero corpus ipſum fundi nova ſervitute reali afficit. Primum poteſt concedi per dominum partis indiviſæ aduſque vires juris ſui tantùm. Secundum verò non poteſt concedi niſi per dominum totius fundi, vel per omnes condominos ſimul, *l. per fundum, de ſervitutibus ruſticorum prædiorum.* De ſecundo non dubitatur, quin ſit ſervitus prædialis, ſi jure ſervitutis, & non precariæ facultatis conceditur ad utilitatem fundi vicini, eaque individua quantum ad iter, vel machinæ impoſitionem corporalem, ſed dividua quantum ad effectum quantitatis eximendæ, quæ dividua eſt. Primum verò non eſt aliud, quam reditus perſonalis, & hypothecarius, niſi appareat quod ad prædii utilitatem ſit conſtitutus, & limitatus: quo caſu dici poteſt, & eſt ſervitus prædialis: prout text. in dict. §. *inter ruſticorum, in fin.* non diſtinguit an etiam corpus ipſum fundi ſervientis fodiatur, aut alteretur, vel non: & definitio ſervitutis congruit. Poſterior ſervitus nulla ſequenti diviſione fundi ſervientis alterari poteſt: ſecus de priori, ut mox dicam.

310. Multum verò differt dictus reditus à ſervitute: reditus enim cuivis vendi, aut cedi poteſt:

ſed non ſervitus prædialis inſeparabilis à prædio, *l. ergo, in fin. l. ex meo, l. cum eſſent, §. plurium, de ſervitut. ruſticor. prædior.* unde nec locari quidem, *l. locare,* & ibi Bart. Paul. *ſupra locat.* nec pignorari, nec hypothecari, *l. ſi is qui bona, in fin.* cum l. ſeq. ſupra de pignor. Hic extricanda eſt inveterata horum jurium difficultas.

311. An ſervitutes prædiales poſſunt pignori, vel hypothecæ dari? De perſonalibus enim, ut uſusfructus, non dubitant quin poſſint, ſed in realibus vulgo diſtingunt inter urbanas, quæ nequeunt, & ruſticas, quæ poſſunt pignorari. gloſſ. Bart. in *d. l. ſed an via.* Angel. Aret. §. *item Serviana, num.* 10. ubi leviter cum Bart. tranſit *Inſtitut. de action.* Cæpol. in tract. de ſervit. urban. prædior. capital. 12. col. ult. Anton. Neguſan. *in tract. de pignor. in 3. membro, 2. part. num.* 15. Sed Petr. Perticus, quem refert Joan. Fab. in dict. §. *item Serviana, col.* 9. ſubtilius diſtinxit inter cauſalem, ſcilicet nondum conſtitutam, & formalem, ſcilicet jam conſtitutam ſervitutem: ut formalis quidem pignorari non poſſit ſive urbana, ſive ruſtica, ſed in cauſali diſtinguendum ſit inter urbanam & ruſticam: & hanc diſtinctionem authore non laudato ſequitur Bald. in §. *uſusfructus, in dict. l. ſi is qui, de pignor.* Idem etiam tenuit Cynus, qui ſemper Petrum ſequi ſolet. Et eſt etiam de mente Bartol. in *l.* 1 *num.* 5. ubi dicit ſe hoc à Cyno audiviſſe, *ſupra de uſu, & uſufruct. legat.* & expreſſim Anton. Neguſanus loco præallegato, numero decimoquinto, & decimoſexto.

Petr. Pertic.

312. Et ſic communiter tenent differentiam eſſe in hoc, inter urbanas & ruſticas, & rationem poſt gloſſ. in dict. *l. ſed an via, aſſignant*: quia ſi urbanæ pignorari poſſent, ſequeretur demolitio ædificiorum contra jura, quæ obviare volunt, ne urbes ruinis deformentur, *l. ſecunda, §. ſi quis à nemine, & l. ultima, ſupra ne quid in loco publico, l.* 1. *in princip. infra de tigno injunct.* Contra hanc rationem differentiæ, primus omnium inſurrexit Joan. Faber in *d. §. item Serviana, col.* 9. duabus rationibus. Prima, quia ſervitus urbana non minùs poteſt revocabiliter conſtitui, & precariò concedi, quàm ruſtica, text. in *l. veluti, in l. & habet, verſic. precario habere, ſupra de precar.* & ſic tigno precario immiſſo, vel aliud opus, precario revocato demolietur.

Joan. Faber.

313. Secunda ratio, quia ſervitutes omnes etiam urbanæ nedum ruſticæ poſſunt indiſtinctè quamvis non mero jure, tamen in effectu conſtitui ad tempus, *l.* 4. *ſupra de ſervit.* Et ſic ſecundum Joan. Fabr. illa ratio, ne urbs difformetur, non procedit etiam in ſervitute formali, & ſic multò minus in cauſali, verba ſunt methodica artis, ſeu, ἐπιδεικτικά, quæ ſcioli quidam malè rident: ut latè dixi in priore Labyrintho de eo quod intereſt, num. 8.

314. Sed Joan. Faber poſtquam per tres columnas ſeſe torſit, & concluſit de rigore juris nullam ſervitutem poſſe obligari, limitat in ſervitute itineris, actus, aquæductus & aliis ruſticis duobus concurrentibus: primò, quòd creditor habeat fundum vicinum, cui deberi poſſit. Secundò, quod fiat pactio, ut poſſit eam vendere. Et adhuc hanc limitationem cenſet de æquitate tantùm admitti. Nec in hoc facit differentiam inter cauſalem & formalem, niſi quod in formali hypothecanda etiam ſimplici conventione (videlicet dato quod creditor non utatur) exigit ut ea pactio fiat de voluntate domini fundi ſervientis, tamdem miratur, cur non etiam ſervitutes urbanæ pignorari poſſint duobus illis intervenientibus: & reſpondet, quia uſus ruſticæ eſt magis habilis ad proficiendum tertio: & ad transferendum de re ad rem, quàm uſus urbanæ. Sed ergo ſi contingeret eadem habilitas, deberet eſſe idem jus. Quòd autem aliam rationem addit, quia ſervitutes ruſticæ ſunt utiliores, & favorabiliores urbanis, non eſt verum: nec ſi verum eſſet, ſequeretur relaxandum, de regula juris: ſed potiùs oppoſitum.

315. Baldus poſt Cynum in *d. § uſusfruct.* ad primam illam objectionem *l.* 3. *§. de precar.* reſpondet quod precarium raro conceditur: ſed pignoratio frequenter fit: ideò de iſto, & non de illo jura conſtituuntur, *l. ex his, l. nam ad ead. in fin. ſuprà de legib.* Quæ ſolutio locum non habet, niſi fortè apud Arvernos. Et precarii uſum frequentem fuiſſe, ſatis docent tit. integri de precario. ff. & C. Et inſuper adhuc ſupereſt ſecunda illa objectio num 213. ad quam nulla eſt ſolutio. Aliter ſolvere voluit Rainerius de Forolivio, ut refert Nicola. de Neapol. in *d. §. item Serviana, Inſtit. de action. quòd d. l.* 3. *ſuprà de precar.* loquatur in caſu certo, in quo clarè conſtat quem voluiſſe obligare ſervitutem urbanam: ſed quod *d. l. ſi is qui, in fin.* loquatur in dubio, quia non eſt præſumendum quod voluerit obligare ſervitutem urbanam. Sed hæc ſolutio deterior eſt priore, tum quia divinatoria, tum quia text. *dict. l. ſi qui, in fin.* non ſe fundat in veriſimili: ſed in defectu poteſtatis: ibi, *pignori dari non poſſunt*: tum quia text. ibi, cum l. ſeq. loquitur in expreſſa, & aperta conventione, diſtinguendo ſervitutes ruſticas ab urbanis: ideò Jaſ. ſeu potiùs Alex. ibi num. 117. in fine, dictam ſolutionem bene reprobat, ſed non poteſt melius adferre, nec ſeſe extricare: & tamdem cogitandum relinquit.

316. Primus omnium Commentatorum juris Franciſcus Ripa in *l. obligatione*, num. 6. ſuprà de pignor. veritatem attigit, dicens non eſſe differentiam in ruſticis, & urbanis ſive conſtitutis ſive conſtituendis, tenens neutras pignori dari, vel hypothecari poſſe, ſed dumtaxat commoditatem utendi in utriſque. Et quod *d. l. ſed an via*, non loquitur de pignore, vel hypotheca ipſius ſervitutis, ſed de conventione, qua commoditas utendi illis ſervitutibus pignorari poteſt, quæ conventio propter utilitatem contrahentium recepta eſt: quæ ratio militat etiam in urbanis, quas vice verſa *d. l. ſed an via,* extendit, quamvis de ruſticis tantùm (ut cum omnibus putat) loquatur. Franc. Ripa.

317. Et intellectus quidem Franci. Ripæ (quem trecentis annis ante eum Accurſius obiter tradiderat in *l. qui prædium, in fin. C. ſi alien. res pignor. dat. ſit, & in l. qui filios gloſſ. ulti. in fin.* 2. *fallen. C. quæ res pign. oblig. poſſ.* ad quas clauſulas mirum eſt, nec Joan. Fabr. qui omnem lapidem movit, aut alium ſcribentium hactenus advertiſſe) verus eſt in ſe, ſed ad plenam doctrinam non ſufficit. Et primùm quidem fundatur Ripa in ſophiſtica ratione videlicet quod ſervitutes prædiales non ſunt in bonis noſtris, *leg.* 1. *ſuprà de uſu, & uſufruct. legat.* ex quo ſolo concludit eas nullo modo pignori dari poſſe: quia ea tantùm pignori dari poſſunt, quæ in bonis noſtris ſunt, *leg. qua prædium, C. ſi res pignor. dat. ſit l. qui filios, C. quæ res pignor. oblig. poſſeſſ.* in qua ſola ratione putat fundari text. in dict. l. ſi is qui bona, in fin. & per eumdem text. hos extendi ad hypothecam, vel ſimplicem conventionem hypothecæ, vel pignoris.

318. Dices, qui fieri poteſt ſophiſticam eſſe rationem, quæ ab ipſa lege datur, in *d. l.* 1. *de uſufr. leg.* Reſpondeo bona ratio, quatenus non ad proprium, ſed ad alium finem refertur, ſophiſtica eſt. Atqui in d. l. 1. non abſolutè negatur ſervitutes prædiales eſſe in bonis: ſed tantùm reſpectu certæ clauſulæ ſenatuſconſulti, qua cavetur omnium quæ in bonis ſunt, uſumfructum legari poſſe. Ibi enim dictio, *bona,* pro ratione materiæ ſubjectæ, non obſtante univerſali, *omnium,* reſtringitur ad ea bona quæ alienari, vendi vel in alios transferri poſſunt, quorum propriè, & ſtrictè dicitur quis habere dominium, *l. ſi qui vis, §. differentiis, ſuprà de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* ſed ſervitus prædialis non poteſt in alium transferri, ſed eſſet alia ſervitus: & ſic hoc reſpectu, ſcilicet transferendi

in alium non dicitur eſſe in bonis, quamvis non ſit extra bona, ut in *d. l.* 1. imò etiam in bonis latè ſumpto vocabulo, ut diximus ſupra eod. num. 85.

Intellect. l. 1. de uſufr. legat. 319. Et *in Conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſſ.* 5. *num.* 67. & hæc ſecundum communem omnium, ſed falſum, & erroneum intellectum, *d. l.* 1. *de uſu & uſufruct. leg.* Reſpondeo ſecundo, ſecundum novum & verum noſtrum intellectum, quod ratio illa fundamentalis Ripæ non ſolùm ſophiſtica eſt, ſed falſa: nec probatur in *d. l.* 1. quia non loquitur de ſervitute prædiali conſtituta, & alii ſpectanti, qui ſervitutis quam habet in fundo alieno, vult alii legare uſum, vel uſumfructum in abſtracto, id eſt, ipſius ſervitutis per ſe, nihil legando de ſuo fundo dominante, prout omnes gloſſ. & Doctores ibi hactenus intellexerunt. Hoc enim eſſet de indubitabili; quia cùm talis ſervitus ſit limitata ad exigentiam fundi dominantis, non poteſt, nec commoditas quidem alii ſine fundo dominante legari, vel cedi, quia etiam commoditas ipſa alligata eſt fundo dominanti, & ad ejus commodum limitata. Præterea communis ille omnium intellectus repugnat verbis ejuſdem legis à medio ibi, *ſed incerti*, uſque ad finem, quæ ſunt de eodem tex. eadem hypotheſi, eodem authore, nec poſſunt ſeparari, nec ad aliud referri.

Vera ſpecies d. l. 1. 320. Sed in contrarium d. l. loquitur tantùm de eo, qui habet fundum liberum, per quem legare poteſt vicino prædium vicinum habeſtri ſervitutem itineris, actus, viæ, vel aquæductus: ſed non vult hoc jus, nec hanc ſervitutem legare, ſed tantum uſum, vel uſumfructum dictæ ſervitutis, quæ non eſt, ſed eſſe poſſet, legavit. Quæritur an valeat legatum? videbatur quod ſic, maximè ex ſenatuſconſulto quo cavetur uſumfructum de omnibus generaliter legari poſſe, modò de his quæ ſunt in bonis noſtris. Contrarium deciditur per rationem à fortiori: quia ſervitus ſervitutis eſſe non poteſt, igitur multò minus poteſt eſſe ſervitus nullius ſervitutis, vel ejus quæ non eſt. Si enim habens verum iter, actum, viam, vel aquæductum in fundo alieno, non poteſt illius per ſe quaſi in abſtracto uſum, nec uſumfructum, alii dare, vel legare, quia nec ſimplicem quidem commoditatem: ut ſuprà eod. num. 318. multò minùs carens ſervitute, legare poteſt uſum, vel uſumfructum ſervitutis, quæ non eſt. Ad rationem verò in contrarium allegatam reſpondet text. quod in hac hypotheſi ſervitus, cujus uſus, vel uſusfructus legatur, quia non eſt in rerum natura, non eſt ex bonis noſtris, nec extra bona noſtra, nec ad nos, nec ad alium ſpectat, utpotè non ens. Hic eſt verus & γνήσιος intellect. d. l. noviter à nobis detectus. Poſtquàm ergo deciſum eſt non valere legatum, nec uſus, nec uſusfructus ſervitutis, quæ non eſt,

321. quæritur ibi, *ſed incerti*, & eſt ſecunda pars d. l. an ſit prorſus inutile, vel aliquo modo valere poſſit? Reſpondet text. quod quamvis non teneatur hæres dare, nec conſtituere ſervitutem principalem, quæ legata non eſt, nec ſervitutem uſus, vel uſusfructus non entis, quod fieri non poteſt, tamen tenebitur duorum alterum vel concedere legatario facultatem ad ejus viam eundi, agendi, vel aquam ducendi, aliàs conſtituere formalem ſervitutem itineris, actus, viæ, vel aquæductus ſub hac conditione, & accepta cautione de eadem ſervitute reſtituenda, ſeu extinguenda, quamprimùm legatarius naturaliter, vel civiliter deceſſerit, aut alio caſu contingente, quo uſus, vel uſusfructus reſolvetetur. Hic eſt ſincerus & planus intellect. d. l. quæ non loquitur de ſervitute conſtituta, ut omnes malè putaverunt, nec de conſtituenda quidem: ſed de ſervitute, quæ non eſt, nec futura eſt, & quam non tenetur promittens, nec hæres teſtatoris conſtituere. Multum ergo hactenus paralogiſati ſunt ἀνδάκυτοι; non tam enim æquivocarunt de habitu ad actum, quàm de non ente ad ens. Servitus ergo conſtituta, & exiſtens verè eſt in bonis ejus, cui debetur, vel ad quem ſpectat prædium dominans, non autem extra ejus bona: reſpectu verò debitoris eſt extra ejus bona, utpote quid alienatum, vel deciſum de bonis ſuis. Idem de conſtituenda, & debita, quemadmodum hoc nomen verè eſt in bonis, & de bonis creditoris, *l.* 2. *C. de hæredit. vel action. vendit. l. meorum, & tuorum, infra de verbor. ſignif.* ſed & demum ſervitus quæ nec eſt, nec debetur, ſed tantùm eſſe vel deberi poteſt, ea non eſt ex bonis, nec extra bona, ut & de ea tantùm loquitur d. l. 1.

322. Redeundo ad rem accipienda eſt pro vero γνησίῳ. & pertinenti fundamento regulæ, quod quæ alienari poſſunt, etiam pignorari poſſunt, *l. ſed & quod ſupra de pignorat.* ubi verbum, *venditio*, ſtat pro omni genere alienationis, *l. ſicut*, §. *venditionis, quib. mod. pignus vel hypoth. ſol. l. ſtatuliber. à cæteris*, §. *Quintus, de ſtatulib. l. ult. C. de reb. alien. non alien.* & contrà, quæ non poſſunt alienari, nec pignorari quidem poſſunt, ſive ex parte perſonæ, ſive ex parte rei hoc contingat, *l.* 1. *in princip. & in fi. quæ res pign. oblig. non poſſunt*: Hæc regula γνήσιος eſt, ad quem metiri & interpretari debet *dict.* §. *uſusfructus, cum tota l. ſeq.*

323. Quatenus ergo uſusfructus vendi, vel cedi poteſt, eatenus pignori, vel hypothecæ dari poteſt, & non aliàs: ſed ipſum jus uſusfructus poteſt vendi, cedi, & quoquo titulo remitti ipſi proprietario, ergo ipſum jus uſusfructus poteſt eidem pignorari, vel hypothecari: & hoc eſt indubitatum, & tanquam de indubitato, *d.* §. *uſusfructus*, de hoc caſu non loquitur. Pariter in omni alia ſervitute etiam prædiali, ſive conſtituenda, ſive conſtituta, poteſt jus ipſum ſive perſonale, ſive reale vendi, cedi, vel remitti debitori, vel domino fundi ſervientis; & conſequenter eidem pignorari, vel hypothecari, & de hoc tanquam indubitabili caſu non loquitur *d.* §. *jura prædiorum, nec d. l. ſed an via*, ſed ex phraſi d. jurium apparet, quòd loquuntur quando pignoratio, vel hypotheca ſit tertio: quo caſu probabilior eſt materia quæſtionis & diſtinctionis.

324. Et incipiendo ab uſufructu, ſive plenè dominus, ut in l. 1. verſi. *ſed ſi vos, C. ſi pign. pignor. dat. ſit*: ſive uſufructuarius pignoraverit uſumfructum, valet pignus, vel hypotheca: Et quamvis text. in *d.* §. *uſufruct.* non reſpondeat ad primam quæſtionem, utpote de ſe ſatis facilem, ſed tantùm ad ſecundam: tamen in prima pinguior eſt hypotheca, etiamſi plenè dominus non conſtituerit uſumfructum creditori ſuo, nec eum in poſſeſſionem miſerit; ſed niſi ſolvat, creditor, vel is cui creditor jus ſuum ceſſerit, vendicabit per hypothecariam conſtituendum uſumfructum, & etiam tertio vendet. An autem ad vitam debitoris, vel creditoris, vel emptoris, inſpiciendum eſt quid actum ſit tempore conventionis: & in dubio intelligitur ad vitam creditoris, ſeu primi, cui ſit promiſſio, vel pignoratio, qui jus quidem ipſum pignoris cedere poteſt, & rurſus cedi de manu in manum

325. Ipſum verò jus uſusfructus conſtituti, vel conſtituendi ſibi non poteſt cedere, ſed tantum commoditatem, niſi de conſenſu domini de novo cedatur tertio, & tunc erit nova conſtitutio uſusfructus ad perſonam tertii, qui non poteſt alii cedere, niſi commoditatem vita ſua finituram, *l. ſi uſusfruct.* & ibi gloſſ. Bartol. & alii infra *de novatio.* Quandocumque autem debitor proprietarius conſtituit uſumfructum creditori ſuo, vel ejus ceſſionario, vel eum hoc nomine in poſſeſſionem mittit, ut in *l.* 1. *verſicul. ſed ſi vos, C. ſi pign. pigno. dat. ſit*, tum uſusfructus qui erat cauſalis, vel in aptitudine, tranſit in actum, & ſit formalis in perſona ejus, cui debitor conſtituit, à qua

qua (ſine nova conſtitutione proprietarii) non recedit, nec in alium tranſire poteſt, niſi ſimplex commoditas, ut dixi: & tenent Bald. & clarius Salic. quæſt. 5. in dict. l. 1.

326. Circa quam valde errant, qui prætextu paucorum verborum Bald. temerè, & imperfectè ſcriptorum in dict. l. 1. tenent quod vendito uſufructu per creditorem vigore pignoris, vel hypothecæ ſibi in uſufructu conſtitutæ, hoc caſu nunquam uſusfructus revertitur ad proprietatem, nec habet locum deciſio, *§. finitur, Inſtit. de uſufruct. quia dict. §. finitur*, procedit, quando alienatio uſusfructus fit ſine permiſſione legis, vel contrahentium: ſecus quando alienatio fit ex permiſſione legis, vel contrahentium, prout fit, quando creditor, cui fuit obligatus uſusfructus, alienat illum debitore non ſolvente. Ita tenet Anton. Neguſa. in dict. tractat. tertio membro ſecundæ partis, numero decimotertio, & malè, quia dict. *§ finitur*, nullam hic recipit limitationem, nec in caſu dict. *l. 1. C. ſi pignori dat. ſit*, ſicut nec in caſu, *l. uſufructu, ſup. ſoluto matrimonio*, quam citat Bald. in dict. l. 1. cujus brevia verba debent impropriari ſecundùm jura, quæ allegat. Finitur ergo uſusfructus prima morte ejus, qui ſemel ſive per ipſum debitorem, ſive per creditorem conſenſu debitoris conſtitutus fuit: & mox ad proprietatem revertetur.

327. Niſi expreſſim actum fuerit, quòd de hærede in hæredem, vel de ceſſionario in ceſſionarium ſemper tranſeat uſusfructus, donec debitum exhauſtum, & perſolutum ſit: quia tunc in perſonis ſingulorum ſucceſſorum ſunt novi uſusfructus, *l. ſicut in annos in princip. quib. mod. uſusfruct. amittitur.* perſolutione debiti finiturus, & ad proprietatem reverſurus.

328. Redeundo ad ſecundam quæſtionem dict. *§. uſusfructus*, videlicet, quando non proprietarius, ſed fructuarius pignorat, ut ſuprà eodem numero trecenteſimo vigeſimoquarto, non intelligitur de ipſo jure uſusfructus, quod potiùs extinguetur, quàm in aliam perſonam tranſeat, *§. finitur autem uſusfructus verſicul. nam cedendo. Inſtitut. de uſufruct. l. ſi uſusfructus fundi, ſupra de jure dot.* & multò minùs intelligetur de jure vendendi tertio ipſum uſumfructum: ſed tantùm de jure fructus, vel commoditatem percipiendi, vendendi, vel locandi in extenuationem debiti, prout omnia jura, quæ dicunt uſufructuarium poſſe vendere uſumfructum, *l. qui uſumfructum, ſupra de uſufructu, § primo in fine. Inſtitut. de uſu & habitatione*, intelliguntur de commoditate uſusfructus. ita & pignoratio, vel hypotheca facta per uſufructuarium, & in ea commoditate tuendus eſt creditor, vel qui emit ab eo etiam contra proprietarium, quemadmodum quivis emptor, vel conductor, vel cauſam habens ab uſufructuario.

329. Et verba contractus, ut valeat, intelliguntur non de jure ipſo, ſed de commoditate, Bald. Sali. in *l. 1. C. ſi pig. dat. ſit.* Bald. conſ. 335. quædam mulier relicta, lib. 1. Franciſc. Curt. junior conſil. 142. col. pen. Aymo. Craveta conſil. 52. num. 3. Hæc omnia quamdiu ducat jus ipſum uſusfructus, quo reſoluto reſolvuntur, *l. lex vectigali, de pignor. l. neceſſariò, §. ult. ſupra de peric. & commodo rei vendita.*

330. Sic in *d. §. jura prædiorum, in fin. d. l. ſi is qui, & l. ſequent.* poteſt formari duplex illa quæſtio, de qua in princip. *d. §. uſusfructus*, videlicet, An mutuum capiens dare poſſit pignori, vel hypothecæ creditori ſuo novam ſervitutem prædialem ſuper fundo ſuo libero? an verò habens ſervitutem prædialem ſuper fundo alieno poſſit eam pignorare creditori ſuo? Referendo finem text. ad principium duplex ea repetitur quæſtio: ſed ad ſecundam tantùm reſpondetur, tum verba hujus verſiculi ibi, *jura prædiorum*, ſatis oſtendunt non agi de ſervitute futura, quæ non eſt, ſed de jam conſtituta. Et veritas eſt quòd ex dicto verſiculo, nihil poteſt colligi de ſervitute conſtituenda, ſed tantùm de conſtituta.

331. Senſus eſt ergo, quòd ſi quis habeat ſervitutem tigni, vel ſtillicidii, vel fluminis, ſeu rivi immittendi in ædes alienas, vel altiùs non tollendi, aut oneris ferendi, non poteſt illam pignori dare tertio creditori ſuo, niſi in conſequentiam loci dominantis hypothecati, *l. Paulus, §. penult. de pignorib.* infra eodem numero 335. ſed nec ſimplici quidem conventione hypothecare: nec valet pactum, nec hypotheca ullo modo, non ex eo, quòd illa jura non ſint in bonis: ſed ex eo, quòd illa jura, vel eorum commoditas non poteſt alteri cedi, ſupra eodem numero trecenteſimo decimo, nec hypothecari, per regulam, ſupra eodem numero trecenteſimo decimo nono, hoc & non aliud decidit dictus verſicul. *jura prædiorum*, qui pariter locum habet in ſervitutibus ruſticis ejuſdem rationis, videlicet quarum nec commoditas quidem poteſt alteri cedi.

332. Non obſtat quòd *l. ſed an via*, immediatè ſequens loquitur etiam de ſervitute conſtituenda, quia non venit ad contextum dict. *verſ. jura prædiorum*, ſed ad alium interciſum text. qui non extat prout compilatores ff. diligentiores fuerunt in conciſendis, & abbreviandis, quàm in connectendis textibus: ut exactè legentibus paſſim liquet. Itaque *d. l. ſed an via.* non refertur ad text. immediatum, niſi in genere, quia lex præcedens eſt alterius authoris, & alterius libri, videlicet Martiani lib. ſingulari ad formulam hypothecariam. At *l. ſed an via*, eſt Julii Pauli lib. 74. ad edictum, ſcilicet perpetuum à Salvio Juliano compilatum: & ſic illa fragmenta, ſeu centones rarò conveniunt in caſu ſpecifico. Non ignoro Gregor. Haloandrum teſtari in dict. verſic. jura, deeſſe verbum, *urbanorum*, in multis libris, ſed mihi religio eſt, quæ magis placet, à communi, & accepta litera non diſcedere, ſed propter verbum, *urbanorum* (etiamſi ſit in pandectis Florentinis) malè glo. & Doctores collegerunt antitheſin: quaſi d. verſic. *jura*, loquatur tantùm de urbanis, & *l. ſed an via*, de *ruſticis* tantùm. Imò præter id, quòd ſunt centones diſparati, & ſic neuter authorum de antitheſi cogitavit.

333. Conſtat quòd *d. l. ſed an via*, non minus in urbanis, quàm in ruſticis ſervitutibus loquitur, & verificatur, ſervitus enim denominatur à prædio dominante, l. 1. & ibi gloſſ. *de ſervitut. urban. prædior. l. 2. de ſervitut. ruſtic. prædior.* Cæpol. in tract. de ſervit. urba. præd. c. 11. col. 2. De itinere autem & aquæductu non dubitatur quin etiam prædio ruſtico, vel urbano deberi poſſit. Pariter actus & via deberi poſſunt caſtro, vel prætorio magno, & ſic erunt urbanæ ſervitutes, *d. l. ſed an via*, non diſtinguit: & eadem ratio eſt ſive in urbana, ſive in ruſtica exemplificetur. Sed d. l. clarè ſe explicat in ſervitute conſtituenda ſive ruſtica, ſive urbana. Ratio evidens eſt, quia hic ipſum jus, nedum commoditas ſæpè poteſt in alium transferri, ergo eidem pignorari, quod per evidentiam facti demonſtro.

334. Mutuavi tibi centum, & quia cupiebam habere aditum de habitatione mea per cortem tuam, vel hortum tuum ad quemdam locum meum ſuperiorem, inter quem, & prædium tuum media erat via publica, nolui aliud pignus, quàm itineris per cortem vel hortum tuum in viam ſuperiorem ad tranſeundum in prædium meum ſuperius: tu non conſtituiſti ſervitutem, ſed pignoraſti tali lege, ut quamdiu mutuum retineres, poſſem uti dicto itinere: & ſi ultra tempus, vel diu nimis differres ſolvere, tenereris mihi juſto pretio iter illud vendere, & ſic ſervitutem actu conſtituere, vel ut poſſem eam ſcilicet conſtituendam ſervitutem licitationi & auctionibus exponere, ſive mihi ſive alii prædium trans illam viam publicam habenti & plus offerenti adjudicandam, & conſtituendam, & valet pignus & pactio futuræ ſervitutis, ſive pignoratæ ad uſum, ſive hypothecatæ ad vendendum, ſcilicet habentibus fundos vicinos, quibus utilis erit, nec per viam publicam intermediam ſervitus impedietur,

Vera ſpecies. *l. ſed an viæ.*

l. ſervitutes 3. §. *publico loco*, *l. ult. in princ. ſupra de ſervitutibus*. Nec ab initio debitoris intereſt, cui vendatur hæc ſervitus, ſed ejus intereſt pluribus vendi poſſe, quò plures ſint licitatores, & carius vænire poſſit. Hæc eſt vera & propria ſpecies *d. l. ſed an via*, quæ in omnibus ſimilibus exemplis frequentibus & promiſcuis in uſu communi locum habere poteſt non minus in urbana, quàm ruſtica ſervitute, prout prædia ſuperiora tam urbana, quàm ruſtica poſſunt eſſe.

335. Sed de jam conſtituta (de qua d. l. non loquitur, promptum eſt ex præfato gnomone num. 322. judicare. Quatenus enim alienari poſſunt, eatenus hypothecari, vel etiam pignorari, ut domino fundi ſervientis etiam jus ipſum, nedum commoditas, vel ceſſatio uſus. Extraneo verò nullo modo reſpectu quidem commoditatis hypothecari poſſunt, etiam volente debitore, ut tigni immittendi, oneris ferendi. Si enim vicinus, cui hæc ſervitus competit, velit illam hypothecare creditori ſuo, etiam domum conjunctam habenti, non poteſt etiam volente domino domus ſervientis: quamvis ſine ejus conſenſu poſſit hypothecare, vel vendere domum ſuam cum ſervitutibus ad eam pertinentibus, ſed de ſervitute per ſe non poteſt: Et ſi conſenſu debitoris fiat, jam erit creatio novæ ſervitutis. Idem in omnibus aliis ſervitutibus etiam ruſticis ita limitatis, ut nec uſus, nec commoditas alii delegari poſſit, ut ſtillicidii, vel fluminis certi jam impoſiti recipiendi, altiùs tollendi, vel non tollendi & de his non eſt dubium.

336 Sed quid de ſervitute itineris, actus, aquæductus, puta per fundum Titii ad fundum Caii, an Cajus poſſit commoditatem hypothecare Seio æquè vicinum prædium habenti? Certum eſt quòd non invito Titio, qui poteſt omnem alium prohibere; etiamſi Cajus non poſſit, vel nolit uti, *l. ex meo, de ſervit. ruſticor. prædior.* ſed conſentiente Titio, valet pactio quòd tertius (puta creditor Caii) ea ſervitute utatur loco Caii, qui abſtinebit, donec debitum ſolverit: ergo videtur quòd hoc modo, videlicet de conſenſu Titii, poſſit Caius creditori ſuo hypothecare, imò etiam pignori dare dictam commoditatem, vel uſum dictæ ſervitutis Contrarium dico, quia aut eſt pactum quòd tertius primo abſtinente eat, agat, vel ducat jure ſervitutis: & tunc eſt creatio novæ ſervitutis, quamquam modificatæ, ut ultimus utatur primo abſtinente, & primus ultimo abſente, vel abſtinente, & Titius ipſe dicitur hanc novam ſervitutem conſtituere, glo. magna ad fin. & ibi Paul. Caſtr. in *l. cùm eſſent*, §. *per plurium, de ſervitut. ruſticorum prædior.*

337. Aut vero pactum eſt per modum ſimplicis facultatis perſonalis, & eſt nova facultas per ſe, quam Titius poteſt ſolus concedere, vel permittere cuivis ſive ſimpliciter, ſive in eventum & pro tempore, quo Caius abſens, vel impeditus non utetur, vel ſub quavis alia conditione, quæ nihil habet commune cum ſervitute debita Caio, qui etiamſi permittat non uti, quandiu non ſolvet creditori ſuo, non eſt hypothecare ſuam commoditatem, ſed illam omittere, quæ omiſſio de ſe nihil adfert tertio, quia tertius non utetur per ceſſationem Caii, nec inde capit jus, ſicut nec ab eventu conditionis: ſed capit jus à Titio à cujus ſolius conſenſu ea facultas pendet.

338. Amplio etiamſi locus publicus intercederet, ut non intereſſet ſervientis uter vicinorum iret, vel ad quem rivus flueret: quia ex quo debetur uni tantùm, non poteſt alii obligari ſine nova conſtitutione ſervitutis. Non obſtat quod nuper diximus numer. 334. de itinere, quia ibi in ſervitute conſtituemda plus offerenti: ſed hìc loquimur de conſtituta, & limitata. Non obſtat quod etiam in ſervitute conſtituta poteſt tali & taliter cedi commoditas, ſaltem ad tempus, ut non interſit domini fundi ſervientis, & ſic quòd poſſit uſus extendi, dummodò non plùs noceatur ſervienti, *l.* 1. §. *illud Labeo, de aqua quotid. & æſti.* quia ſemper intereſt ſervientis uſum ſervitutis non poſſe ullo modo extendi, nec alterari, quò non ſolum frequentius immunis ſit: ſed etiam citiùs & viliùs redimere poſſit. Et ad *d.* §. *illud Labeo*, infra ſuo loco reſpondebo.

339. Hæc clara ſunt in ſervitutibus, per quarum conſtitutionem & uſum aliquid fit, immittitur, vel exercetur in fundum ſervientem, præter ejus naturam, & deſtinationem. Sed quid de ſervitutibus prædialibus, per quarum uſum nihil prorſus novi fit, vel immittitur in prædium ſerviens præter uſum naturalem, vel deſtinatum, ſed tantùm capitur pars fructuum, vel reditus dividui, ut in ſervitute cretæ eximendæ abſque jure itineris vel machinæ imponendæ, ſuprà eo. num. 109. videtur ergo harum commoditas cedi poſſe, & conſequenter pignorari ſine præjudicio domini ſervientis, ut quando cedens à reliquo abſtinet, nec plus tollit cum ceſſionario, quam non facta ceſſione.

340. Facit quod glo. in *l. ex meo*, *& in l. cùm eſſent*, *in fi. de ſervit. ruſti. præd.* Bart. Paul. & omnes in d. locis, gl. *in l.* 1. §. *illud Labeo*, *verb. veliq. de aqua quot. & æſti.* Bal. in *l. quominùs*, *q.* 14. *n.* 17. *de fluminib.* Bald. *c. cùm omnes*, *col.* 6. *extrà de conſtitutio.* Alex. conſ. 108. col. 2. lib. 2. conſ. 69. num. 1. lib. 5. Cæpol. in tract. de ſervit. ruſti. præ. c. 4. col. 6. & col. 13. verſ. tertius caſus. Philipp. Dec. conſ. 244. num. 3. Franc. Rip. *d. l. quominus* nu. 83. *de fluminib.* Jo. Cora. in l. 1. nu. 125. in *fi. ſupra de ſervit.* & omnes ubique tenent aquam jure ſervitutis fundum meum ſemel ingreſſam meam eſſe, neque poſſe liberè aliò derivare, vel concedere cui volo, non plus gravando fundum ſervientem, *d. l.* 1. §. *illud Labeo*, per quem limitant dictam *l. ex meo*, *& l. cum eſſent*, *in fi. de ſervit. ruſti. præd.*

341. Confirmatur, quia iſtud non eſt dare uſum ſervitutis, nec commoditatem educendi per alienum, vel de alieno: ſed diſponere de aqua mea facta, & intra meum fundum ſine præjudicio alterius, itaut ſi darem fundo inferiori jus extrahendi eam aquam de meo fundo infra modum, quo poſſum corrivare ex fundo mihi ſervienti, & ſine illius præjudicio: iſta non eſſet ſervitus ſervitutis, ſed nova & ſeparata ſervitus fundi mei, nihil habens commune cum priori ſervitute mihi debita: ut ſi concederem jus hauriendi aquam e ciſterna mea, ſive aqua pluvia, vel aquæductu jure ſervitutis ex fundo vicino impleta eſſet. Ergo multò fortiùs habens jus cretæ, vel lapidis eximendi, poteſt non jus ipſum ſervitutis, ſed commoditatem vicino cedere, non plus exempturo, nec plus nocituro fundo ſervienti, quàm ſi dominus fundi dominantis eximeret: aut ſaltem poſtquàm dominus ipſe exemit, & in fundum dominantem tranſvexit, poteſt illam materiam alii cedere, vel etiam vendere ut ſuam, non eximendo ſubinde à fundo ſervienti majorem quantitatem, quàm liceat.

342. Quibus non obſtantibus quantumcumque urgere videantur, contrarium dico: quia fundus ſerviens libertatem habet contra omnes à dominante, & taxata commoditate. Unde ſi dominus loci dominantis vult uti, vel capere etiam pro ſe, & exigentia loci dominantis, etiam non ultra modum, ſed ad alium modum, quàm qui expreſſus fuit, poteſt denegari: & multò magis ſi ad uſum ejuſdem fundi, ſed alterius partis, quàm cui ſervitus data eſt, *d. l. ex eo*, & multò magis ſi ad commodum tertii, & ſi de facto acceperit ut alii, vel in alium uſum, vel locum conferat, repeti poteſt condictione indebiti, vel ſine cauſa: igitur multò fortiùs denegari ceſſionario, vel ab eo condici. Amplio: etiamſi dominus vendiderit uſque ad quantitatem cretæ, vel arenæ, quam tollere poteſt dumtaxat, ut pretium converteret in refectionem, vel aliam commoditatem loci dominantis, quia non quævis commoditas debetur: ſed ea tantum quæ limitata eſt, quæ non ſolùm non poteſt alii cedi, ſed nec commutari

cum alia commoditate. Amplio etiam in commoditate ejuſdem ſpeciei, ut ſi habens jus cretæ vel lapidis eximendi, permutat etiam ſemel pro uno tractu cum vicino, qui meliorem cretam, vel aptiores lapides daturus eſt, nec hoc quidem fieri poteſt invito domino ſerviente: quia quocumque modo dominus ſuperior abſtinet ab utendo pro ipſo loco dominante, dominus ſerviens liber & immunis eſt: ut ſupra eod. numer. 338.

343. Aliud eſt habere reditum ad certum fundum paſſivè limitatum, de quo tetigi *in Conſuetud. Pariſi.* §. 11. *nu.* 15. *& plenius* §. 70. Aliud habere ſimilem ſucceſſivam quantitatem, ſed jure veræ ſervitutis etiam activè ad certum uſum certi loci dominantis limitatam: quia tunc nec uſus, nec commoditas quidem vel momento alii cedi poteſt, niſi cum loco dominante, vel niſi de conſenſu domini ſervientis, ut dixi ſupra eo. n. 336. cum ſeq. ita etiam expreſsè ſentiunt Bart. Bal. Ang. Peruſi. Flor. de ſancto Petro in *d. l. ex meo, de ſervit. ruſtic. præd.* ubi Ang. text. illum ſic epilogat. *Habens ſervitutem ad fundum, eam alteri non concedit, nec ea uti poteſt pro ſe, niſi ſervata forma in conceſſione ſtatuta*, h. d. Addit ibi Bald. quia ſicut mihi ipſi non poſſum uti mutata forma, ita nec alteri concedere. Et ſequitur Carol. Ruin. conſi. 230. lib. 1. Ampliat Bald. in dict. *l. cùm eſſent*, §. *per plur.* per illum text. etiam de conſenſu, & ad commodum unius domini ſervientium prædiorum, niſi alii conſentiant, vel ab initio hoc pactum ſit, quod pactum valet: quia non eſt ſervitus ſervitutis: nec ſervitus fundi proprii, quæ prohibita ſunt: ſed modificatio ſervitutis permiſſa, *l.* 4. §. *modum, ſupra de ſervit.*

Communis ſolutio reprobatur. 344. Non obſtat communis omnium Gloſ. & Doctorum doctrina, per quam dictas leges, & concluſionem præcedentem limitant, ut procedat antè quàm aqua ſit ingreſſa locum, cui ſervitus eſt conſtituta: ſed poſtquàm ſemel ingreſſa eſt, duci poſſit ad alia loca, quibus ſervitus non debetur, & ad quoſvis uſus: per *d.* §. *illud Labeo*, quem ita conciliant cum *d. l. ex meo*, & d. l. cùm eſſent, ut ſuprà num. 340. ſed falſa eſt ea limitatio, & conciliatio.

ἀντινομία. Prima ſolutio. 345. Imò prima fronte gravior eſt antinomia inter *d.* §. *illud Labeo*, & *d. l. ex meo*, quàm putant, & quàm dicta vulgata conciliatione tolli poſſit. Diſertè ait *l. ex meo*, quod aqua jure ſervitutis educta in partem meam fundi, cui debetur, non poſſum uti ad aliam, etiam ejuſdem fundi mei partem, & multò minùs commodare vicino, & ſic text. ille loquitur de aqua jam ingreſſa locum dominantem, cujus oppoſitum ex diametro ait tex. in *d.* §. *illud Labeo*, & ſic ſolutio communis diſtinguens ante, vel poſt aquam ingreſſam, eſt

II. contra tex. *d. l. ex meo.* Longè probabilior fuiſſet ſolutio diſtinguendo, an extendenda, vel derivando aquam ad alium ulteriorem locum noceatur fundo ſervienti, & non liceat, ut *d. l. ex meo.* An verò non noceatur, & liceat, *d.* § *illud Labeo*, qui hanc expreſſim limitationem addit regulæ, per quam limitationem ſuppleri & declarari debet *d. l. ex meo*, per primam conſtit. C. § *quib. & l.* 1. §. *nulla, & l.* 2. §. *cont. C. de veteri jure enucle.* Sed quamvis hæc ſolutio quam nemo tangit, melior erat priore, velut in ipſo text. fundata, & ſigillata; tamen non placet, tum quia *d. l. ex meo*, indiſtinctè loquitur, nec in nocumento, ſed in forma limitata ſervitutis fundatur, tum quia ſemper, & indiſtinctè noceretur fundo ſervienti, cujus ſemper intereſt uſum ſervitutis reſtringi, & diminui: ut nuper diximus nu. 338. Tertia ſolutio dari poſſet, ut *d.* §. *illud Labeo*, corrigeretur per *dict. l. ex meo*, quoniam in d. §. illa opinio Labeonis recitatur, quæ in *d. l. ex meo*, ſimpliciter, & indiſtinctè corrigitur. Verum hæc ſolutio minùs placet. quia primum poſt contrarietatem legum vitanda eſt earum correctio. Quid dicendum?

346. Hîc rurſus novorum noſtrorum intellectuum ſcrinia ſunt aperienda, è quibus depromo duo antitheta. Primum, aliud eſſe prædium ſerviens tranſitum dumtaxat debere ſive itineris, ſive actus, vel viæ vel aquæductus: aliud etiam materiam, vel aquam propriam debere præſtare. Secundum anthitheton, aliud aquam naturaliter è ſuperiore in inferiorem fundum fluere, vel è cœlo cadere: aliud aquam jure ſervitutis ex fundo, vel fundis alienis in noſtrum derivari. In utroque priore membro utriuſque antitheti, locum habere poteſt vulgaris illa doctrina, de qua ſuprà num. 140. aquam fundum meum ſemel ingreſſam meam eſſe, & ad liberam mei diſpoſitionem: ſed non poteſt ſubſiſtere in poſteriore membro primi antitheti: in poſteriore verò membro ſecundi antitheti ſumenda eſt diſtinctio totius prioris antitheti. Et hæc eſt nova, & vera horum jurium conciliatio. Duo antitheta.

347. Declaro vivis demonſtrationibus rem ipſam oculis ſubjiciendo. Ex flumine non navigabili, vel lacu viciniæ communi per noviſſimum annum rivo facto per agrum medium Titii aquam duxi in fundum meum inferius, & anno ſequenti alium agrum meo confinem emi, in quem incipio per eumdem rivum aquam immittere, Titius me impedit, ago contra eum interdicto de aqua quotidiana & æſtiva, an bene; Videbatur quòd non: quia non duxi per annum in noviter emptum: ſed nunc primùm ex veteri fundo cœpi in agrum nuper emptum eamdem aquam effundere: igitur ab hac nova extenſione prohiberi poſſum, nec eo interdicto juvari. Contrarium deciditur in dict. §. *illud*, argumento ſumpto à ſervitute itineris, vel actus. Novus intellectus, l. de meo, & §. illud.

348. Vult dicere tex. quòd ſicut is, qui nihil habet, niſi merum tranſitum per fundum Titii, ad fundum ſuum, cùm eò pervenerit, poteſt quocumque voluerit digredi: ita ſi utatur dicto itinere non ut ad fundum ſuum tantùm perveniat, ſed ut inde in viciniam, vel quocumque locorum proficiſcatur, jure facit, nec poteſt per Titium prohiberi pariter habens è publico aquæductum per fundum Titii in fundum ſuum, poſtquam eò pervenerit aqua, poteſt ea uti, ut voluerit, etiam ad utilitatem aliorum fundorum etiam noviter acquiſitorum: quia ex quo non ſumitur aqua de fundo Titii, ſed de alieno, & Titius nudum tranſitum præſtat ad fundum Caii, hæc ſervitus non habet aliam formam, nec aliam limitationem, quam de termino ad quem, videlicet à capite fundi Titii ducendi, vel trahendi ad terminum ad quem, videlicet ad caput fundi Titii contiguum fini ſervientis, & ſic ſi Cajus inde longiùs, vel in alia prædia aquam illam deducat, nihil facit contra formam, vel limitationem ſervitutis, quæ in mero tranſitu conſiſtit: ſicut habens iter, vel actum, ſi poſtquam tranſivit, & ad fundum ſuum pervenit, pergat ulterius, *πλείονάτο* vel quocumque locorum, nihil facit contra formam & limitationem ſervitutis.

349. Addit tex. optimam æquitatis limitationem, niſi prorogando aquam ad alium agrum, vel alia loca noceretur fundo ſervienti, id eſt, ita ut fiat durior conditio ſervitutis, quæ ratio luculentiùs explicatur in *l. hoc jure*, §. *is qui, de aqua quot. & æſti. & in l. Quintus Mutius, de ſervit. ruſt. præd.* & utriuſque ſervitutis exemplo convenit, puta ſi acquiſivi ſervitutem itineris per fundum tuum ad vineam meam unius jugeri, juxta aquam poſtea acquiſivi multas alias vineas, prata, vel alia prædia, ad quæ volo occaſione primæ vineæ per fundum tuum commeare, tu potes impedire, & me reſtringere ad modum eundi, qui foret pro illo vineæ jugero tantùm. Idem de ſervitute actus, qua licet etiam armenta, & vehicula ducere, *l. inter actum, de ſervit. ruſt. præd.*

350. Hujuſmodi enim ſervitutes, etiam colonis, hoſpitibus, ſervis vel amicis dominantis commeatum præſtant, *l.* 1. §. *is cujus, l.* 3. §. *uti videmur, de itin. actuque privato.* Sed intelligitur ad modum, & exigentiam

loci dominantis dumtaxat, quæ erat tempore conſtitutæ ſervitutis: non autem ut poſſit notabiliter augeri, & multominùs extendi ad villas, latifundia poſteà quæſita, & annexa per dominantem. Quamvis enim ad illa nolit ſervitutem ipſam extendere, nec prætendat auctum commeatum jure ſervitutis: ſed occaſione primi loci dominantis tantùm, tamen non poteſt ea occaſione duriorem ſervitutis conditionem facere: ideò reduci debet ad modum initio prævíſum, & impoſitum. Certum eſt enim quòd quatuor vinitores, vel quatuor jugerum operarii, plus gravabunt agrum ſervientem, quàm tranſitus unius, aut duorum operariorum unius jugeri. Et alioquin de itinere privato ad unum jugerum, vel tugurium poſſet ſenſim fieri via vicinalis, & tandem de vicinali via militaris, vel publica, quod non eſt admittendum.

351. Sed ſi Cajus ingreditur fundum Titii, non ut tranſeat ad locum dominantem tantum, vel ut ibi quid faciat: ſed indè peregrè profecturus non poteſt prohiberi, ex quo per illum tranſitum, licet fiat ad alium finem quam loci dominantis, non fit frequentior, nec durior commeatus per fundum Titii. Sic de exemplo dicti aquæductus. Si Cajus receptam aquam porroteron deducat, non poteſt Titius prohibere, quandiu rivus non fit grandior, nec magis gravat fundum ſuum: ſecus quatenus propter majorem, vel frequentiorem extractionem aquæ rivus depreſſior aut latior, & grandioribus ſeptis, vel incilibus indigeret, *l. 1. §. ſepta. ſupra de rivis.*

352. Cæteroquin non plus gravando fundum ſervientem poteſt novum canalem, vel fiſtulam in rivo collocare, ubi nunquam id habuerat, *d. l. Quintus Mutius, de ſervit. ruſtico. prædio l. hoc jure, §. is qui, de aqua quotidia. & æſtiva. l. 3. §. ſi quis novam, ſupra de rivis.* Hic eſt novus, & verus ſcopus, & conciliatio dictarum legum. *Lex ex meo, de ſervit. ruſti. præd.* loquitur in eo, qui non nudum tranſitum aquæ, ſed etiam aquam dat de ſuo fundo manantem, ſimilis ei qui dat jus cretæ, arenæ, vel lapidis è ſuo eximendi ad commodum certi loci dominantis, cujus dominus ut non poteſt ad alium uſum uti creta, vel lapide exemptis, ita nec aqua quantumvis fundum ſuum ingreſſa, ut ſuprà eod. nu. 342. ſine conſenſu domini ſervientis, in cujus fundo oritur, etiamſi aliàs ei non noceret: quia ſatis eſt quòd non tenetur aquam ſuam vel materiam miniſtrare præter formam, vel uſum limitatum.

Intellectus, §. per plurium. 353. Secus reſpectu ejus, qui nudum tranſitum miniſtrat: ut in dict. *l. cùm eſſent, §. per plurium, de ſervit. ruſtic. præd.* Emi à te jus aquæductus in fundo tuo ad ſtagnum meum, à quo tria jugera terræ habebam uſque ad fundum tuum, per quem & per terram meam cœpi ducere rivum cadentem in ſtagnum, poſteà vendidi Titio jugerum dictæ terræ meæ cum onere aquæductus, deinde alterum Seio cum eodem onere, poſteà Titius ſubinde & Sejus rogarunt à me hauſtum aquæ è rivo per loca empta tranſeunte: decidit text. quod non ſolùm non poſſum extraneo vicino hoc concedere, ſed nec cuivis eorum, per quorum prædia rivus tranſit, ſine conſenſu tuo, in cujus fundo aqua naſcitur, vel niſi id ab initio tecum pactum ſit. Non enim Titius & Sejus ſunt conſortes ejuſdem ſervitutis, ſed diverſæ, etiamſi ab initio erant domini fundorum mediorum, & eorum conſenſu ſervitus eodem inſtanti fuerit impoſita. Dominus enim fundi, in quo aqua oritur, non ſolùm tranſitum dat per partem fundi ſui, ſed etiam ſubſtantiam aquæ dat: Domini verò fundorum mediorum nudum dant tranſitum, & nihil habent in aqua etiam poſtquàm intravit, quandiu decurrit per eorum prædia: quia non pro eis, ſed pro me decurrit, & jure ſervitutis, quam mihi debent: & quantitas & ſubſtantia aquæ nihil ad eos pertinet, ſed dumtaxat ad dominum originis, cujus ſolius intereſt ad alium uſum non duci, nec converti. Idem in ſimilibus. Et ita debet *d. §. per plurium* intelligi.

354. Summa; nulla ſervitus prædialis etiam dividua cedi poteſt, & ſic nec pignorari, nec commoditas quidem, niſi domino fundi ſervientis, vel niſi de ejus conſenſu: quò ultimo caſu jam alia res eſt, ut ſupra num. 336. cum ſeq. rejectis diſtinctionibus Petr. & Joann. Fabr. de quibus ſuprà numero 311. cum ſeq. Reſolutio

355. Ex prædictis etiam liquet ſervitutem arenæ, cretæ, lapidis eximendi, & ſimilium, (ut ſumendi pedamenta vel ridicas è ſylva tua in vineam meam *l. veluti, verſ. item ſylvæ, de ſervit. ruſticor. præd.*) de ſe merè dividuam eſſe. Quòd ſi etiam iter, rota, vel machina jure ſervitutis addatur, tunc reſpectu hujus adjectionis individua eſt: ſed quia non judicatur à ſuo acceſſorio, ſed à principali dividuo, dividua eſt pariter ſervitus calcis coquendæ, ſiquidem fundus ſerviens non indigebat foſſionibus, ſed tempore ſervitutis impoſitæ jam erat ad hoc præparatus, & deſtinatus, palam eſt quòd impoſitio ſervitutis non eſt, niſi impoſitio reditus, nec in alio conſiſtit, quàm in tot doliis calcis eò loci conquendis ad uſum certi loci dominantis, & ſic eſt merè dividua.

356. Sed in quantum nova foſſa facienda eſſet, vel etiam vetus retinenda, ut repleri, & ad aream reduci non poſſet per dominum fundi ſervientis, hoc reſpectu ſervitus eſt individua: ſed eſt acceſſoria tantùm individuitas, quæ non mutat naturam principalis. Idem in ſervitute paſcendi, quæ eſt antepenultima in *d. §. inter ruſticorum.* Si enim Cajus habet jus paſcendi unum gregem villæ in fundo Titii, grex dividuus eſt. Idem ſi plures greges, vel quotquot villa ſua capiet, iſtud enim jus tam activè, quam paſſivè dividuum eſt, & tamen eſt ſervitus prædialis. Quòd ſi Titius etiam iter debeat ad paſcua ſua: iter illud de ſe individuum eſt: ſed quia acceſſorium juris dividui, & quia tendit ad finem dividuum, pro dividuo habetur.

357. Quòd ſi quis cavilletur non poſſe gregem admitti, ſi pars gregis, vel minima impediatur, & ſic individuam eſſe admiſſionem, vel excluſionem gregis: Hoc non minus ſophiſticum eſt, quam ſi quis argueretur decem non eſſe ſoluta ſi nummus unus deſit, ergo ſolutio decem individua. Quid quòd etiamſi per modum conditionis hoc expreſſum ſit, adhuc hæc conditio non eſt individua, ſed indiviſa: ut diximus ſupra eodem num. 33. & in parte 2. quæſt. 7. Idem de appulſu pecoris ad aquam quæ eſt in fundo Titii, niſi fortè eſſet jus paſcuæ, vel appulſus unius equi, tunc enim hæc ſervitus ad unum animal, vel unicam pecudem limitata individua eſt, ex definitione quæ ſupra eodem numer. 53. Idem de aquæ hauſtu: quia cùm ea ſervitus referatur ad quantitatem aquæ dividuam, dividua eſt.

358. Sunt ergo hæ & ſimiles ſervitutes de ſe & originaliter dividuæ: tametſi poſſint habere acceſſoriam ſervitutem, puta itineris, vel affixæ rotæ de ſe individuam, quæ quantum fieri poteſt ſecundum principale dividuum regulari debet, *l. cùm principalis de reg. jur.* Poteſt autem iter ad id haberi non jure ſervitutis, ſed jure facultatis ſive publicæ, ſive privatæ, vel perſonalis obligationis, ſive perpetuæ, ſive temporalis: ut ſuprà eod. num. 308.

359. Nec eſt vera glo. penu. in *l. ſi mihi eodem, in fine, de ſervit. ruſticor. prædior.* & opinio eorum, qui putant prædium medium ſerviens impedire conſtitutionem ſervitutis: quia *l. qui ſella. in fin.* in qua fundantur, non loquitur de conſtitutione ſervitutis: ſed de exercitio, quod impeditur per medium prædium non ſerviens, cujus dominus prohibere poteſt, ſed quatenus permittit, etiam ſimplici promiſcua facultate non impeditur. Idem ſi per alium locum, ſive publicum, ſive privatum etiam cum circuitu poſſet uſus ſervitutis haberi, *l. ult. de ſervit. ruſtic. præd. l. & ideò, cùm l. ſeq. ſi ſervitus vendi. l. Martius, in fi. de acqui. rer. dom.* Bar. Paul. Floria. in *d. l. qui ſella. §. ult.* Bart. in *l. ſervitutes, 3. §. publico, ſupra de ſervit. & in l. in tradendis, in fin. commu. prædio.*

360. Ex his pari filo tacitè expeditum eſt quartum conſiderabile, de quo ſuprà num. 290. videlicet ſervitutes prædiales originaliter, eſſentialiter, & per ſe individuas: tamen pro dividuis haberi quando, & quatenus ordinantur ad finem & effectum dividuum. Nihil enim magis individuum quàm ſervitus itineris, non tam propter formam, & deſignationem loci à partibus conſtituendam, *l. itinere, de ſervit. ruſti. prædior.* quàm quod non poteſt exerceri pro parte. Impoſſibile eſt enim quem pro parte ire, & pro parte non ire. Idem de ſervitute viæ, vel actus: quia impoſſibile eſt vehiculum, vel quadrigam pro parte duci, & pro parte non.

Conciliatio l. via & l.via, de ſervitut.ruſtic.præd.

361. Formam conventam ſignanter dixi, magis quàm à jure ſtatutam, ad vitandam falſam antinomiam. *l. via, & l. via, in princip. de ſervit. ruſticor. prædior.* in qua poſt Floria. & alios laboravit Joann. Coraſ. in *l. 1. num. 115. ſuprà de ſervitut. ruſtic. præd.* ſed fruſtrà, quia *dict. l. via:* non loquitur de ſervitute, ſed de via publica, quæ nullius privati eſt, ſed populi, *l. 2. ſuprà de via publ.* quæ debet habere octo pedes latitudinis, niſi in anfractu, ubi latitudo duplatur. Sed *d. l. via in princ.* non de publica, ſed de privata tantùm via loquitur, & de vera ſervitute prædiali, quæ privati juris eſt, & in patrimonio privatorum: ut nuper dixi, numer. 319. cum ſeq. Et ſic dictæ leges nullo modo concurrunt, nec adverſari poſſunt: in quo Accur. in *d. l. via,* & omnes poſt eum falſi ſunt.

362. Hæc ergo ſervitus individua, ſi non ordinetur ad alium finem, quàm meri tranſitus ad jus, vel opus loci dominantis, individua eſt, & manet. Idem ſi eſt limitata ad uſum, vel effectum individuum, puta ſi conſtituatur ſervitus itineris, vel actus non generaliter & indiſtinctè, ſed dumtaxat ad petendum nundinas tempore ſuo, vel forum judiciale, vel ſynodum, vel eccleſiam Chriſtianam, ubi concio evangelica, & adminiſtratio ſacramentorum ſecundùm purum verbum Dei, vel contrà, videlicet quando locus dominans non eſt terminus à quo, ſed terminus ad quem, puta ad evacuandum ſtagnum piſcationis causâ: quamvis enim poſſit retibus piſcari pro parte: tamen quando per evacuationem aquæ piſcatur, non poteſt fieri pro parte. Et ſic tranſitus, vel commeatus ad hunc finem non ſolùm eſt individuus in ſe, ſed etiam limitatus ad finem individuum. Idem ſi ſtipulatus ſum à te tranſitum per fundum tuum pro fabris, & materiis ad reficiendum molendinum meum: habet enim hoc opus certam individuam formam, *l. in executione, §. ſecunda ſpecies, de verbor. oblig.* & latè ſuprà in parte 2. quæſt. 4. Idem in ſimilibus.

363. Sed quando hæc individua ſervitus limitata eſt ad certum finem, & effectum dividuum, puta ad avehendum meſſes, vindemias, vel ad tranſitum fructuum fundi mei ſuperioris, ut ſupra eod. nu. 26. nu. 275. hæc ſervitus viæ ſeu tranſitus, de ſe individua, dividuatur ex accidenti, videlicet ex fine dividuo principaliter intento, & ordinato, & conſequenter poteſt in parte pateri, & in parte contraveniri, & ſtipulatio ad pœnam, vel intereſſe pro parte vel rata tantùm committi: ut claré & nové demonſtravi, ſupra eod. numero 271. cum ſeq. 275. num. 286. cum ſeq. & ſic apparet ſolutio quæſtionis incidentis, ſupra eod. nu. 289. quòd eo caſu unus hæredum promiſſoris impediens pro parte ſua tantùm, ſolus pro ea parte cadit in pœnam, nec cohæredes ejus obligantur: quia cùm hæc obligatio incipiens ab individuo ſit effectu dividua, non debet judicari ſecundùm regulam individuorum: de quibus in *d. §. item ſi in facto. & in d. §. Cato, in 1. reſponſo.* ſed ſecundum regulam dividuorum, de qua in *dict. §. Cato, in 2. reſponſo.* Et nihilominus eadem ratio de parte quoad partem, quæ de toto quoad totum ſecundùm modum dividuorum, qui eſt, ut omnes contravenientes teneantur in totum ad totum intereſſe, vel totam pœnam. Ita unus hæredum pec-

Solutio quæſtionis incidentis, num. 289.

cans in parte ſolus pro ea parte tenetur: cohæredes verò, qui non contraveniunt, nullo modo obligantur.

364. Sed tantùm hypothecariè tenebuntur hæreditariorum bonorum nomine, ſi ea defunctus hypothecavit, diſcuſſione priùs facta contra offendentem: quia quoad perſonalem attinet, non agitur primitiva, ſed ſecundaria, quæ incœpit à ſolo contraveniente, qui ſolus tenetur, nec cohæredes obligat: & ſic eorum reſpectu perſonalis & hypothecaria non concurrunt, nec locus eſt deciſioni: de qua per gloſſ. 1. Doctor. in *l. mulier. qui pot. in pign. habet.* cujus verum intellectum, & praxim explicavi in conſuetud. Pariſ. §. 71. quò remitto, ne nimis frequentes ἐκβάσεις faciam.

365. Redeundo ad rem, ea incidens quæſtio latiùs patet etiam in dividuis. Quidam locavit, & tradidit domum, vel fundum, & promiſit habere licere ad quatuor annos ſub pœna centum, interim habet duos hæredes, quorum unus pro dimidia ſua conductorem expellit. Vel venditor domus, vel fundi promiſit poſſeſſionem vacuam relinquere infra trimeſtre ſub pœna centum, interim habet duos hæredes, unus exit, & dat quoad ſe vacuam poſſeſſionem, alter remanet. Sequitur eadem ratione in his, & omnibus ſimilibus pœnam pro parte tantùm committi contra peccantem tantùm, & non contra parentem: ſi enim ita eſt in individuis, quæ dividuum habent effectum ut tranſitum dari ad evehendas meſſes, quanto magis in merè dividuis, ut in ultimis exemplis. Hæc non novi initio ſupra num. 268. 283. & 289. quia (præſertim in tam ampla materia) non poſſunt omnia dici ſimul. Ideo à numero 290. hucuſque, multa quæ ante totius materiæ reſolutionem diſpungenda erant, explicavi, ut locus purior, & planior relinqueretur univerſali reſolutioni, ad quam nunc accingor.

366. Et primo contra dictarum incidentium quæſtionum reſolutionem, eiſdem thematiis retentis fortiter oppono quod ſi cohæres, vel cohæredes non teneantur perſonaliter ad pœnam, vel intereſſe pro portionibus hæreditariis per primum, & multominùs per ſecundum reſponſum Catonis: tamen teneri debent, per text. in *§. ſi ſortem, in l. 5. & §. item ſi ita, in l. in executione eod. tit. & §. idem juris, in l. hæredes famil. herciſc.* quæ de dividuis loquuntur, & tamen ſtatuunt contraventione unius hæredum promiſſoris, omnes pro partibus hæreditariis ad pœnam obligari. Hic eſt alter Gordius nodus, & alia abyſſus hujus Labyrinthi, quam nemo adhuc diſſolvere, nec exhaurire potuit, nec brevitatis causâ libet catalogum, & diſpunctionem ſingularum ſuper hoc opinionum & diſtinctionum deſcribere, ne ſub exitum Labyrinthi, ad ejus ſinuoſos anfractus regredi videar: & ex præcedentibus, maximè in parte 2. quæſt. 2. 8. & 12. ſatis apparet nos eorum ſcripta perluſtraſſe: quare puncta reſolutionis capiendo, & abbreviando deinceps abundè ſufficiet text. ipſos ad vivum perluſtrare, non pro illa incidenti quæſtione de qua ſupra num. 289. ſed generaliter pro reſolutione univerſali totius materiæ.

Gordius nodus.

367. Prima facie tria illa jura nuper objectivè allegata, non videntur συν ἴχνος, quippe quæ loquuntur in diverſis terminis, & caſibus ſeparatis, & ſic non concurrunt, & multominus opponuntur ad invicem, nec *d. §. Cato*, patet text. ipſos & ſingulorum vim, & ἐνέργειαν perſcrutando: dictus enim *§. Cato.* in omnibus ſuis membris & exemplis, loquitur in pœna promiſſa ſub conditione affirmativa: reliqui verò text. omnes loquuntur in pœna promiſſa ſub conditione negativa dumtaxat: (excepto ſolo ſecundo reſponſo *d. §. ſi ſortem:* quod etiam in affirmativa verificari poteſt: ſed ad illud dabimus ſpeciale reſponſum, ut etiam dedimus ſupra parte 1. num. 81. cum ſequent.) Jam ergo hæc jura non opponuntur *§. Cato*, cùm in caſib s diſparatis loquantur. Multum enim refert inter condi-

§. Cato.

tionem affirmativam, de qua in *d.* § *Cato*, & negativam, de qua in aliis juribus: ut mox oſtendam.

368. Quòd autem totus §. *Cato*, loquatur de conditione affirmativa, quæ faciendo, & non omittendo committitur, patet primò in princip. ibi *ſi quid aliter factum ſit.* Secundo ibi, *contra quam cautum ſit, feceris.* Tertiò ibi, *ab omnibus factum videtur*: ubi de ipſa contraventione, & eventu conditionis loquitur, ergo in faciendo, non in omittendo. Quartò ibi, *hæredem, qui adverſus ea fecerit.* Quintò ibi, *omnes commiſiſſe*, non dicit omiſiſſe. Nec obſtat quòd ea verba interdum fingi poſſunt etiam omittendo *l. qui non facit, de regul. juris*, & diximus ſupra in princ. nu. 6. quia verum eſt, niſi ex adjunctis ſubjectaque materia aliter appareat, ut hîc. Primò quum tam crebro mentionem faciat conditionis, & contraventionis, tamen ſemper, & perpetuo loquitur de conditione, & contraventione affirmativa, & non de negativa, ſeu de ea, quæ fit omittendo, videtur ſeriosiùs & cum ſpeciali miniſterio dictum, per ea quæ ſcripſi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 3. num. 6. Secundo ibi, *amplius non agi*, ubi text. neceſſario loquitur de obligatione affirmativa, & conſequenter de conditione affirmativa.

369. Non obſtat, quod exemplificativè loquitur: quia ut exempla non reſtringant, tamen declarant, *l. ultim. in fin. de juris & fact. ignor.* gloſſ. ſecunda ad fin. in *l. ſecunda, de privat. delic.* Lancelot. Deci. *l. prima, ſupra de juriſdictione omnium judicum.* Jaſ. *l. ſicut autem, num. 2. de re judicat.* Facit quod appoſitiſſimè ait Bald. conſil. trecenteſimo quinquageſimo ſeptimo, nulla mulier, col. 2. lib. primi ultimæ impreſſionis: quod exempla ſicut digitus, rem oſtendunt, & tactui quodammodo ſubjiciunt. Tertio ibi, *ut in illa ſtipulatione, per te non fieri*, per quæ verba declaratur primum exemplum text. ibi, *iter fieri*, ut intelligatur, id eſt, non prohiberi: & ſic text. loquitur de obligatione negativa, & conditione affirmativa. Quarto ibi, *à quo fuerit petitum*: ergo obligatio ſatisficandi tendebat ad non petendum, cui contraventio ſit petendo, & ſic per totum contextum conditio eſt affirmativa: nihil ergo commune habet *d.* § *Cato, cum* §. *ſi ſortem, & d.* §. *pen. & d.* §. *idem juris*, qui clarè loquuntur in obligatione affirmativa, & conditione negativa, & ſic in terminis prorſus diſparatis.

Exempla declarant.

370. Adverte, his duabus velut Dedaleis alis conditionis affirmativæ & negativæ, facilius eſt, quàm infinitis aliis Doctorum artificiis hos Labyrinthos tranſvolare. Quæ fuit inventio antiqui Doctoris Benedicti de Plumbino in loco peregrino, *l. ſi ita fuerit ſervis duobus in princ. ſupra de manumiſ. teſtam.* quam Thomas Doctius Senenſis authore tacito ſibi attribuebat: ut teſtatur Bartol. Socin. Doctii diſcipulus in *d.* §. *Cato, numer.* 25. *in fin.* Benedictus autem ſic diſtinguebat. Aliquando ſtipulatio pœnalis venit committenda ſub conditione negativa, & tunc ſive conſiſtat in non dando, ſive in non faciendo, uno hæredum contrafaciente committitur ſtipulatio pœnalis in totum contra omnes hæredes: & ita procedit text. in *d.* §. *ſi ſortem.* qui loquitur in dividuis, ſed multò fortiùs idem in individuis, per primum reſponſum Catonis. Aliquando ſtipulatio pœnalis venit committenda ſub conditione affirmativa, & tunc ſi conſiſtat in facto dividuo, ſolùm pro parte hæredis contrafacientis committitur: & ita procedit ſecundum reſponſum Catonis. Ratio ſecundùm eum, quia primo caſu licet pro parte impleatur, tamen quia aliquid deficit, conſtat conditionem in totum eveniſſe.

Benedict. de Plumbino.

371. Quia cùm oratio negativa ſumitur in univerſo, ſi quid deficit, verum eſt dicere quòd tota oratio univerſalis falſificatur: & ſic conditionem in totum eveniſſe. Si enim promiſi pœnam, ſi decem non darem, quamdiu non do integra decem, verum eſt dicere me decem non dediſſe: ſicut ſi tot homines ſiſtere promiſi ſub pœna, tota committitur, ſi omnes ſtati ſunt præter unum, *l. ſi ſervus*, §. *ſi plurium, ſupra ſi quis caution. l. ſi is qui ducenta*, §. 1. *verſic. veniſt propius accedamus, de rebus dubiis.* Secundo verò caſu per petitionem partis falſum eſt quòd illa conditio, ſi petiero decem, in totum dicatur impleta, & purificata: tamen quia qui promiſit non agere ad decem, cenſetur etiam promiſiſſe non agere ad aliquam partem de decem, *l. ſi unus*, §. *ſi cum mihi, ſupra de pact.* uno hæredum petente partem, extat conditio in parte, & ideo quatenus eſt impleta, tantùm committitur pœna. Et quia ſua diſtinctio videbatur contra fin. *d.* §. *Cato*, in exemplo ſtipulationis rem ratam haberi, in quo ſtipulatio pœnalis venit committenda ſub conditione negativa, ſi ratum non habuerit, & tamen non committitur in totum, ſed pro parte:

372. Reſpondet Benedic. duobus modis: primò, quòd ſtipulatio rem ratam haberi eſt prætoria, *l. 1. de prætor. ſtipul.* ideò committitur tantùm pro parte contrafacientis, *l. pœnales.* §. *Julianus, ſupra ad leg. Falcid.* ſed quia hæc reſponſio literæ non applaudit, ideo reſpondet ſecundo modo quod *d.* § *Cato, in fin.* loquitur quando quis non habet ratum petendo, vel per factum contrarium: ut probatur ibi, *& ſolus aget, à quo fuerit petitum, &c.* & ſic intelligitur ſi ratum non habuero petendo, id eſt, ſi petiero, & per conſequens loquitur de conditione affirmativa: quamvis verba concepta ſint negativè, quod attendi non debet, *l. inter ſtipulantem, in princip. & in l. hujuſmodi, infra eodem*, non autem loquitur text. de eo, qui non habuit ratum per non factum. Hæc Benedic. ex cujus dictis Bart. Socin. in *d.* §. *Cato, num.* 26. colligit tres notabiles limitationes. Bart. Socin.

373. Prima ad ſecundum reſponſum §. *Cato*, ut procedat niſi ſtipulatio pœnalis adjecta facto dividuo veniret committenda ſub conditione negativa, ut tunc contraventio in parte non ſolùm per promiſſorem, ſed etiam per unum hæredum ejus, faceret totam pœnam contra omnes committi. Secunda limitatio ad §. *ſi ſortem*: ut non procedat, ſi pœna eſſet adjecta dationi, & veniret committenda ſub conditione affirmativa, ut ſi tibi promitterem non dare decem Titio, & ſi darem, promiſi tantum nomine pœnæ, ut tunc ſi idem Titio quinque, non committatur pœna in totum, (ut certum eſt) nec in nihilum, ut videbatur per *d.* §. *ſi ſortem*, & per *l. ſi is qui ducenta*, §. *utrum de reb. dub.* ſed committatur pro rata, ut hoc caſu, propter conditionem affirmativam ſit locus ſecundo reſponſo Catonis: non autem aliis juribus: quia loquuntur de conditione negativa, in qua eſt oppoſita ratio. Tertia limitatio ad finem *d.* §. *Cato*, in exemplo ſtipulationis, rem ratam haberi, ut non procedat, quando committeretur per non approbationem, & ſic per factum negativum.

374. Quæ omnia fatetur Socinus notanda & ſubtilia: ſed quia concoquere nequit, relabitur in opinionem Bart. & communem errorem, ut totum ſecundum reſponſum Catonis procedat, quando factum promiſſum dividuum venit explicandum per ipſum facere: ſecus ſi per donationem explicaretur: quia tunc uno hæredum non dante contra omnes committitur ſtipulatio pœnalis, ſicut committeretur in obligatione dandi, quod poſt Angel. Paul. & alios hîc confirmat per ſecundum reſponſum *dict.* §. *ſi ſortem*: ubi ita voluit ſingulariter Angel. per text. quem dicit eſſe ſingularem in *d. l. ſequent. in fin.* vel idemque ubi in prima obligatione erat promiſſio de ſtando ſententiæ arbitri quæ in facto conſiſtit. Et tamen illud factum, ſcilicet ſtare, & parere ſententiæ arbitri, quia explicabatur per dationem (cùm pars eſſet ad dandum condemnata per laudum) ſi unus ex hæredibus non paret, quia non ſolvit, committitur contra omnes: licet eſſet adjecta facto dividuo, quod erat explicandum per dationem, & ut error errorem trahit, infert quòd ſi agatur ad pœnam ex eo, quia non paruit ſententiæ arbitri, poteſt agi tantùm pro parte contra

unum hæredum contra facientem: per ſecundum reſponſum *d.* §. *Cato.* Sed ſi agatur ad pœnam ex capite, quia non dedit: tunc agitur contra omnes per ſecundum reſponſum *d.* § *ſi ſortem.*

375. Ego vero dico (utcumque ſibi blandiantur) quòd iſtud non eſt declarare, ſed ſophiſticare, & intricare leges. Cùm autem Benedict. de Plomb. ante plura ſecula meliùs hac in re cæteris ſcripſerit: & veritati propiùs acceſſerit, mirum eſt adeò neglectum fuiſſe, ut in tam vaſta turba ſcribentium, à duobus tantùm citetur, videlicet à Socin. & Carol. Ruino. Et à priore quidem deſeratur, à poſteriore verò reprobetur. Ruinus in *dict.* §. *Cato,* numero ſexageſimo ſexto, reprobat primò ſententiam Benedict. de qua ſupra eodem num. trecenteſimo ſexageſimo nono, & trecenteſimo ſeptuageſimo primo, quaſi violantem text. & malè: quia in ipſo text. clarè fundatur & probatur, ibi, *&* *ſolus aget, à quo fuerit petitum.* Cùm autem ſit unum & idem exemplum, neceſſe eſt eum, qui non habet ratum, hoc facere petendo. Et ſic Ruin. non tam contra Benedictum, quàm contra textum ipſum ruit.

Carol. Ruin.

376. Secundò, quia ratio Benedicti de conditione affirmativa, quæ extat in parte, & facit contra unum hæredum petentem partem committi pœnam pro parte tantùm, concludit idem eſſe in principali promiſſore, ut ſi petat partem tantùm, & non extet conditio, nec committatur pœna niſi pro parte tantùm. Quod Ruinus dicit eſſe contra text. *d.* §. *Cato, in fin.* ſed quamvis omnes ferè ita putent, graviter errant, nec in hoc differentia eſt inter principalem & plures hæredes, & multò minùs inter principalem, & unicum hæredem: ut ſatis colligitur ex his quæ dixi ſupra parte 1. num. 39. cum ſequenti, & in parte 2. num. 565. cum ſequenti. Tertiò malè ſophiſticat conditionem, ſi non dederis decem *d.* §. *ſi ſortem,* quem exponit, id eſt, ſi fueris in mora: vult tacitè dicere, quatenus fueris in mora. Atqui conditio non refertur ad moram, ſed ad eventum, ſi contigerit non eſſe perſolutum. Non enim dictæ conditionis ſenſus eſt, ut pœna tum demum committatur, ſi nihil ſolutum fuerit: ut patet in *d.* §. *ſi ſortem,* in *dict.* §. *ſi ita,* & in *dict.* §. *idem juris.*

377. Quartò ex ea concluſione, quòd qui promiſit non petere centum, videtur etiam de parte non petenda promiſiſſe *d. l. ſi unus,* § *ſi cum mihi, ſupra de pact.* Ruinus malè infert conditionem, ſi centum petiero, debere intelligi non ſolùm de toto, ſed etiam de qualibet parte totius, ut ſit ſenſus, quòd ſi petiero centum, vel quamlibet partem, incidam in totam pœnam. Sed hæc ſophiſtica cavillatio, & contra ſenſum communem, quia petens decem, non petit centum. Cùm ergo non extet conditio de centum, non poteſt eſſe locus toti pœnæ, ſed bene pro rata, niſi quando conſtat intentionem limitatam ad majoritatem ipſam ſummæ: ut in ſimili dixi ſupra eod. tit. l. 1. §. *ſi ſtipulanti. num.* 43. *cum ſeq.* Deinde Ruino. num. 67. (ut & aliis paſſim) contigit, ut deterius ruat, dum fingit duo ſpecialia: (quorum tamen primum eſt de jure communi) quorum concurſu fieri putat, ut in *d.* §. *ſi ſortem, &* *d.* §. *item ſi ita,* implementum conditionis non dividatur, & malè contra communem cenſet *d.* §. *item ſi ita,* non poſſe procedere, quando diſpoſitio incœpit à præcedenti conditione.

378. Reliquos propè infinitos omnium errores non perſequar, ſed dico primo ſententiam & conciliationem Benedicti quinque rationibus fulciri. Prima, quia negativa ſumitur ex univerſo, id eſt, habet vim univerſalis: quia abſolutè negat. Secunda, quia negativa potentius negat, quàm affirmatio affirmet, *l. ſi ſic ſtipulatus,* ubi Jaſ. col. 1. *infra eod.* Jaſ. l. decem, col. 4. eod. tit. Philipp. Dec. l. 1. num. 13. (uti in annotation. dixi) C. de pact. & ſupra eod. num. 79. Tertia, quia in dubio conditio, ſi non ſolveris centum, reſpicit eventum, vel effectum perſolutionis, etiamſi de alio non appareat. Sed conditio, ſi petieris, vel exegeris centum, reſpicit materiam, & quantitatem pro rata, non autem *vis à vis*, niſi conſtet, ut dix. *ſupra eod. tit. l.* 1. §. *ſi ſtipulanti. num.* 43. Quarta, quia in obligatione affirmativa regulariter unus poteſt ſolvere pro alio: Sed in obligatione negativa unus non poteſt impedire alium, ſeu contraventionem alterius: & ſic durius agitur. Quinta, quia in dividuis proclivius eſt dividere obligationes, & conditiones affirmativas, quam negativas. Et in conditionibus affirmativis tacita mens eſt, ut facilè dividantur: ſecus in negativis. Et hæ quinque rationes ad duas reduci poſſunt: quia prima, ſecunda, tertia, & quinta in idem recidunt.

379. Secundo dico nec hanc quidem Benedicti conciliationem poſſe ſubſiſtere: quia ut non eſt vis in *dict.* §. *Cato, &* §. *ſi ſortem,* & ſimilibus, an obligatio, vel conditio ſit dandi, vel faciendi, ut contra communem docui ſuprà in princip. num. 51. ita non eſt vis an obligatio, vel conditio ſit affirmativa, vel negativa: ut etiam tetigi ſuprà in princip. num. 50. Sed tota vis, in effectu, dividuitate, vel individuitate, & executione obligationis conſiſtit: ut tetigi ſuprà parte 1. num. 52. & 69. Probo primo, imo demonſtro collatione jurium *d.* §. *Cato,* in toto ſecundo reſponſo, & *d.* §. *item ſi ita, in d. l. in executione:* ubi promiſſio pœnæ non differt penès affirmativam, vel negativam formulam: ſed penès effectum, qui verſatur in duobus. Primo in hoc quod ſtipulator pœnæ non debet ſimul pœnam & principale habere. Secundo in hoc quod non tenetur capere partem principalis, & partem pœnæ, ſive à principali promiſſore, ſive ab unico ejus hærede (quod idem eſt) ſive à pluribus hæredibus. Et ſic quantum ad effectum non refert an pœna ſit affirmativè, vel negativè concepta.

380. Patet conferendo ſecundum reſponſum dict. §. *Cato,* ubi pœna eſt concepta affirmativè, ſeu debetur ſub conditione affirmativa, cum *dict.* § *ſi ita,* ubi pœna eſt concepta negativè, ſeu debetur ſub conditione negativa, & videbis utrobique idem in effectu eſſe. Caius volens acquirere, & retinere certum fundum, qui eſt Titii. Et cujus poſſeſſionem, vel detentionem, jam ſive precariò, ſive ex conducto, vel aliàs nactus eſt: ſtipulatur à Titio fundum non repeti ſub pœna centum. Et Titius promittit non repetere, vel non agere ſub ea pœna. Hic eſt caſus *dict.* §. *Cato.* Sed ſi Caius nondum erat ingreſſus fundum, ideo ſtipulatur Titio ſibi dari, vel tradi ſub pœna centum, quæ Titius promittit niſi fundum dederit, aut tradiderit, hic eſt caſus *dict.* §. *item ſi ita.* Sed uterque in idem recidit, & eumdem habet effectum realem. Igitur in effectu conditio affirmativa, vel negativa, nec obligationis nec conditionis pœnalis, nec acquiſitionis rei differentiam facit.

Caſus §. Cato.

Caſus §. item ſi ita.

381. Ut enim primo caſu ſi Titius repetat partem fundi tantùm cum effectu, non debet, niſi talem partem pœnæ, ut contra omnes probavi: utque ſi Titius reliquerit duos hæredes, quorum unus partem ſuam tantùm repetit, ſolus ille debet talem partem pœnæ, ut omnes fateri coguntur: ita omnino contingit in *dict.* §. *item ſi ita.* Si enim Titius dederit partem fundi tantùm cum effectu, ſcilicet capiendo, & retinendo per Caium partem illam: & etiam retinendo per Titium reliquas partes fundi, & ſic cum tali, imò eodem effectu, de quo in caſu *d.* §. *Cato,* certum eſt Titium non totam pœnam debere: ſed tantùm pro parte fundi retenti, quemadmodum in priore caſu non debet pœnam, niſi pro rata fundi repetiti. Pariter ſi Titius reliquerit duos cohæredes, quorum unus non vult ſolvere, ſed retinere partem ſuam fundi, alter verò ſolvit, & tradit partem ſuam tantùm, idque cum effectu: quia Caius capit, & acquirit hanc partem fundi, certum eſt eum non poſſe petere pœnam, niſi

pro parte contrafacientis, ut etiam gloſſ. Paul. & communiter Doctores tenent in *d.* § *item ſi ita.* Et ſic utrobique idem jus, & idem omnino effectus tam in themate obligationis negativæ & conditionis affirmativæ quam in themate obligationis affirmativæ & conditionis negativæ.

382. Et hæc quando contractus incipit à præcedenti expreſſa, vel tacita obligatione. Idem ſi uterque contractus incipit à mera conditione, etiam nulla obligatione ſive ex nunc, ſive ex intervallo præcedente, vel ſubſiſtente: quia etiam in meris conditionibus non intelligitur in dubio, quòd ſtipulator debeat habere utrumque, ſcilicet implementum conditionis & pœnæ. Ergo quatenus exigit pœnam, debet carere implemento conditionis: & contra idem reſpectu hæredum, ſi plures relinquat, ergo in individuis commiſſio & acquiſitio pœnæ ſemper in effectu non ſolùm dividua eſt, ſed actu dividitur, nec in effectu refert an affirmativè, an negativè concepta ſit, nec an obligatio vel conditio conſiſtat in dando, vel faciendo, mox probabo.

383. Et hæc brevi compendio aperit decima clavis noſtra ſupra num. ducenteſimo ſexageſimo octavo, quòd generaliter pœna non committatur, niſi pro parte contraventionis efficacis etiam in individuis, quando in illis contingit pro parte peccari: ut novè probavimus ſuprà numero ducenteſimo ſeptuageſimo primo, & numero ducenteſimo ſeptuageſimo quinto. Et multo fortiùs in dividuis, ſive conditio ſit affirmativa vel negativa: ſive conſiſtat in dando, faciendo, vel non faciendo. Quatenus enim contraventio non eſt efficax, id eſt, quatenus ſtipulator pœnæ retinet, vel habet implementum conditionis ad ſui commodum, non poteſt petere pœnam, quia non debet habere utrumque commodum.

384. Sed ſi in *d.* § *item ſi ita.* (ut incipiam à faciliori) Caius diceret Titio, vel uni ejus hæredum partem fundi Titiani offerenti, ego nolo partem, ſed da totum, vel petam totam pœnam: tunc niſi totus fundus detur, tota pœna committetur. Item ſi Caius recipiat partem fundi ſpe reliquum recipiendi, & non aliàs, vel vice pignoris, ut niſi perſolvatur in fundo, totam pœnam petat reſtituendo, vel deducendo id quod recepit. Sed ſi velit cum effectu recipere, & retinere partem fundi oblatam, eo ipſo dividit neceſſariò ſtipulationem pœnæ, & pœnam debitam, prout etiam divid[u]a eſt naturaliter vel per æſtimationem: ſed dividere non tenetur, ut etiam oſtendit ultima pars dictæ noſtræ clavis. Idem in ſecundo reſponſo Catonis, ſi Titius, vel ejus hæres repetit partem fundi tantum: poteſt enim etiam ſi electio ſit Titii excipere, pete, vel repete totum fundum, & da totam pœnam, aut abſtine à toto fundo, & liber ſis à tota pœna. Eamdem exceptionem habet contra quemlibet hæredum Titii partem ſuam fundi petentem: cui poteſt offerre totum fundum reſtituere, tota pœna recepta, nec tenetur eumdem contractum, quamvis aliàs dividuum dividere, *l. tutor. § curator. ſupra de minoribus. l. ſi quis alium infra de ſolution. l. Julianus, §. ſi quis colludente, ſupra de action. empt. l. quod ſi nolit. §. Marcellus, ſupra de ædilit. edict.* quæ eſt ultima pars clavis noſtræ, per quam hæc omnia jura aperiuntur, & conciliantur tam in theoria, quàm in praxi. Sed ſi quæras quid ſi in dictis textibus actum eſſet utrumque exigi poſſe? Reſpondi ita eſt notabilis mutatio facti, quæ non ſpectat ad dict. §. *Cato*, nec ad *d.* §. *item ſi ita.* quia non loquitur hoc caſu, ſed recurrendum ad alia jura, ut mox dicam.

Quæſt. exorbitans.

Differentia §. ſi ſortem cum §. Cato. & §. item ſi ita.

385. Nunc conferamus, §. *ſi ſortem.* cum ſecundo reſponſo Catonis, & cum *dict.* §. *item ſi ita.* hæc collatio valde difformis eſt, quia §. *ſi ſortem,* habet duo reſponſa valde invicem differentia, & rurſus utraque valde differunt, & prorſus diſparata ſunt ad § *Cato,* *& à dict.* §. *item ſi ita.* tamen quia vulgò malè opponuntur & confunduntur, expedit ad radicalem diſcuſſionem ſingulatim explicare in quibus differant, vel conveniant. Primum reſponſum *dict.* §. *ſi ſortem* longè diverſum caſum habens à §. *Cato*, convenit cum eo in ſola dividuitate materiæ ſubjectæ, & conſequenter obligationis: ſed differt in quatuor. Primò in conditione negativa, quæ in §. *Cato*, eſt affirmativa. Secundò, quia hic debitor pœnæ, reus eſt: ſed in *d.* §. *Cato*, eſt actor. ſed hæ duæ differentiæ in eamdem recidunt: quia ut in negativa conditione obligatio affirmativa eſt: ita in affirmativa obligatione conditio negativa eſt. Tertiò differunt, quia hic unius culpa facit omnes hæredes cadere in pœnam: ſecus in *d.* §. *Cato*. Quartò, in hoc, quòd hic ſtipulator pœnæ exigit utrumque: ſed in *d.* §. *Cato*, alterum tantùm. Summa in uno tantum convenit cum §. *Cato*, ſed in tribus differt.

386. Contra reſpectu *d.* §. *item ſi ita*, cui in uno tantùm differt: ſed in tribus convenit. Primò in materia & obligatione dividua. Secundò, convenit in conditione negativa. Tertiò, quòd culpa unius hæredum omnes in culpam cadunt. In eo autem ſolo differt, quod hic utrumque, ſed ibi alterum tantùm exigitur: ut in ſecundo reſponſo Catonis.

387. Et certe preſſius inſpiciendo, §. *Cato*, *&* §. *item ſi ita*, quantumvis in diſparatis caſibus loqui videantur, tamen non differunt, niſi ſicut idem diſcus nunc rectus, nunc inverſus. Ut enim diſcus rectus alveolum offert deſtinatum recipere: ita diſcus inverſus obtuſum dorſum offert deſtinatum in oppoſitum. Ita in *d.* §. *item ſi ita*, creditor ſtipulator pœnæ ſemper paratus eſt recipere ut diſcus rectus: utque tota pœna ſibi committatur, & quæratur, nihil habet agere, ſed fundatam habet intentionem in tota pœna, niſi promiſſor, vel ejus hæredes, aut unus eorum totum veluti diſcum impleverint, id eſt, totam ſortem, vel totum principale intulerint. Cujus oppoſitum eſt in *d.* §. *Cato*, ubi ſtipulator creditor pœnæ (tanquam diſcus inverſus) non eſt deſtinatus recipere, ſed retinere quod habet, & eo contentus eſſe. Et ſic nullam habet intentionem fundatam in pœnam, niſi quatenus impetitur: utque tota pœna committatur, non ſufficit culpa, mora, vel ceſſatio promiſſoris, quæ impertinens eſt, imò nec etiam ejus factum ſufficeret, niſi etiam concurrat factum ſtipulatoris; non ſolùm enim non ſufficeret, quod patiatur à ſe peti: ſed etiam requiritur ejus factum, tradendo, vel reſtituendo quod habet. Cùm igitur requiratur factum ſtipulatoris, ut ſibi committatur pœna, non poteſt committi, niſi quatenus facit id quod pœnæ commiſſionem concernit. Cùm autem non ſit veriſimile ſtipulatorem pœnæ conventum ad partem principalis, velle à toto principali quod habet, diſcedere ex ſola contrafactione principalis in parte, ideò non imminet, nec ſpectatur commiſſio pœnæ niſi pro ea parte. Quamvis enim contingere poſſit tam pœnam committi, ſi contingat totum reſtitui, & ſic in effectu totum repeti, tamen initio non eſt veriſimile, nec poteſt contingere, niſi per circuitum & novum inopinatum factum ſtipulatoris: unde non eſt de ſe in conſideratione. Rectè igitur, & appoſitè Juriſconſulti in d. ſecundo reſponſo Catonis: regulam ſtatuerunt pœnam pro parte, ſeu pro rata committi: ſed in *d.* §. *item ſi ita*, in totum committi, quamvis in effectu, & inſpecto exitu, idem juris ſit in utroque textu.

§. Cato & § item ſi ita ut diſcus rectus & inverſus.

388. Ab utroque verò in eo propriè differt *d.* §. *ſi ſortem*, quòd hic utrumque: ſed in illis alterum tantum exigitur. Cujus ratio eſt, quia in ſecundo reſponſo Catonis, & in *d.* §. *item ſi ita*, pœna eſt loco principalis, & ſic non exigitur cum eo, ſed in hoc §. *ſi ſortem*, pœna non eſt loco principalis, ſed loco uſuræ, vel intereſſe caſualis: ut novè declaravi ſupra parte prima, num. 64. cum ſeq. numero 68. cum ſeq. & ſic exigitur ſimul cum principali: & hæc *vera* & potiſſima

Vera differentia.

ſima ratio differentiæ tum facti tum juris.

389. Non obſtat quod ſubtiliter perpendendo, ut diximus in tract. uſurar. num. 26 & 530. etiam in uſura ad aſſem completa non recipitur bis idem, nec utrumque ſimul: quia acceſſio habet aliam ſortem, ſcilicet interuſurium medii temporis. Et idem de vero intereſſe caſuali: quia iſtud interuſurium, vel intereſſe ſubtilius eſt, quàm videri aut palpari poſſit, quare non ſolet pro ſubjecto ſubſiſtente computari, ſed bene παράδειγμα. pro ratione juſtificante perceptionem utriuſque. Et libenter communem loquendi modum ſequor, quando non præjudicat veritati: ut non præjudicat in primo reſponſo *d. §. ſi ſortem*, ubi utrumque exigitur, ſed non in *d. §. Cato*, nec in *d. §. item ſi ita*, quia in illis pœna eſt loco principalis.

390. Qua ratione converſa, & jus & factum convertuntur. Fac in *d. §. item ſi ita*, pœnam non eſſe loco principalis, certè jam erit alius non tam diverſus, quàm oppoſitus caſus ſpectans non ad §. *Cato*, nec ad §. *item ſi ita*, ſed ad §. *ſi ſortem, in princ.* placet uno paradigmate hos textus oculis ſimul ſubjicere. Et incipiendo à §. *item ſi ita*, *quem διδάσκων* gratiâ diſco recto comparavi, fac domum locatam & promiſſam tradi titulo locati ſub pœna centum, locator præmoritur relictis duobus hæredibus, unus offert pro parte ſua, alter impedit: tota pœna contra utrumque pro parte hæreditaria committitur, ſalvo recurſu parere volentis contra alterum. Hic eſt caſus §. *item ſi ita*. Amplio etiamſi conductor capit partem oblatam, ſed ſub ſpe recipiendi reliquum, ut nuper dixi numero 383.

Solutio q. ſupra num. 365. 391. Fac locatorem tradidiſſe, & promiſiſſe etiamſi pro uſu ſuo indigeat, non expellere ſub pœna, deinde relinquit duos hæredes, quorum unus ingreditur pro media parte tantùm pro uſu ſuo, juxta *l. æde. C. de locato*, certè ſi conductor nolit penitus exire, ſed quantum poteſt retinere, & ſic altera parte fruitur, non poteſt petere pœnam, niſi pro media parte contra hæredem cum effectu petentem. Hic eſt caſus reſponſi ſecundi Catonis, non ineptè diſco inverſo collati. Quid ſi conductor malit à tota domo diſcedere, & totam pœnam petere? Reſpondeo poteſt, adeò ut uno hæredum parente, alterum mediam tantùm petentem poſſit excludere*, niſi totam domum capiat, & conductorem in totum exoneret à conductione ſequentis temporis, totamque pœnam inferat ſalvo tali recurſu, quem contra cohæredem habere poterit, ſi commune negotium utiliter geſſerit, vel ſibi retinendo commodum locationis.

392. Jam iſtud eſt velut inverſum diſcum revolvere, & redire ad hypotheſim *d. §. item ſi ita*, ubi eſt pœna loco principalis, quod ſtipulator non habet: ſed in §. *Cato*, pœna eſt loco principalis, quod ſtipulator, vel alius loco ſui habet, ut quando quis ſtipulatus eſt non peti a fidejuſſore, emptore, vel conductore ſuo. Ex his apparet facillima ſolutio duarum incidentium quæſtionum ſuprà eod. num. 365. & hæc quando pœna eſt loco principalis.

393. Fac nunc domum locatam & promiſſam integrè vacuam dari pridie Natalis Domini ſub pœna viginti, & expreſsè, vel tacitè actum pœnam non eſſe loco principalis locationis: quæ nihilominus ſtabit, ſed loco caſualis intereſſe conductoris, ſi non poſſit ea die liberè ingredi quæ eſt juſta, & frequens conventio: forſan enim pluris intereſt conductoris ingreſſum non remorari. Fortè debuerat ingredi ante tres menſes, & quia locator tardavit, conductor ſibi cavit de pœna, caſu, quo longiùs tardaretur. Tunc ſive locator, vel unus hæredum ejus partem vacuam dicta die tradat conductori, qui cum effectu capiat: nihilominus tota pœna committitur: ut in *d. §. ſi ſortem*, quia hoc caſu iſta pœna non eſt loco principalis, ſed loco alterius eventus.

394. Nec obſtat quòd locator, vel unus hæredum die conventa ſatisfacit pro media, quam conductor cum effectu recepit, & ſic vel debet reſtituere, vel cum pœna pro rata compenſare: ut per gloſſ. & Doctores in *d. §. item ſi ita*, quia hoc eſt verum, ſi pœna eſt appoſita loco principalis: ſed hîc conſtat eſſe appoſitam loco alterius eventus. Aliud eſt enim obligatio principalis tradendi titulo locati, aliud obligatio incidens tradendi certa die, *l. Celſus, §. 1. ſupra, de arbitris*. Primum ſpectat ad §. item ſi ita, ſecundum verò ſpectat ad materiam §. *ſi ſortem*, qui quamvis non loquatur de ſpeciebus, vel fundis, ſed de quantitate, ſeu ſorte fungibili: tamen adaptari poteſt quoties pœna non eſt loco principalis, ſed propter aliam juſtam cauſam, ut nihilominus primum principale debeatur, petatur, & retineatur.

395. Sed etiam extenſio *d. §. ſi ſortem*, fieri debet una cum ratione ibidem expreſſa, videlicet quia aliter fieret injuria ſtipulatori, ideò in ultimo themate diligenter advertendum quid actum ſit: Si enim tantum actum ſit dicta die vacuam domum tradi, & niſi ea die factum eſſet talem pœnam: tunc ſi mediam vacuam dicta die oblatam acceptat conductor, & ingreditur, remittit mediam pœnam, quia cùm pœna referatur ad materiam dividuam, intelligitur in dubio pro rata, cùm poſſit pro rata rectè committi, ideò in themate poſui integram, ad deſignandum actum fuiſſe, quòd niſi tota, & integra ea die traderetur, tota pœna deberetur, quare ſtandum conventioni, niſi pœna eſſet nimis exceſſiva, contra rationem *l. unic. C. de ſentent. quæ pro eo quod inter.* Quo caſu moderanda eſſet.

396. Quòd ſi forte conventione teſtibus probata dubium ſit an conditio referatur ad materiam ipſam, an verò ad eventum integrè non tradendi dicta die, quantitas pœnæ præcipua eſt circumſtantiarum ad hoc diſcernendum, gloſſ. in *l. 1. §. 1. verb. agendo, ſupra de ſuperficiebus*, quam Bald. ſingularem fecit in *cap. 3. extra de dilatio.* Sed ſimilis in *l. 1. C. de jur. emphyt.* dixi in annotat. ad Alex. conſil. 3. lib. 1. & in conſuetud. Pariſ. §. 53. gloſſ. 3. in fin. Altera circumſtantia eſt, quando principale aliunde debetur, & pœna nihil operaretur, vel ſi principale non debetur aliunde, ut infra numero 399.

397. Quòd ſi pœna ſimpliciter erat appoſita, ſed non ſolam materiam futuram concernebat, ſeu implementum futurum: ſed etiam damnum præteritum, puta moræ trium menſium, quod conductor remiſit, dummodò fieret traditio vacua tali die: tunc niſi integrè ea die tradatur, tota pœna indiſtinctè committitur, quia alioquin fieret injuria ſtipulatori, qui aliàs præteritum intereſſe non ſic remiſiſſet, & hoc niſi pœna notabiliter excederet non ſolùm præſens, ſed etiam præteritum intereſſe, quo caſu recurrendum eſſet ad ea, quæ dixi in priori Labyrintho, de eo quod intereſt, quæſt. 10. num. 159. primæ, & num. 172. ſecundæ & ultimæ editionis.

398. Et quod dixi in dubio, pœnam reſpicere materiam, & dividi, limito procedere cum effectu, ſcilicet quando conductor partem unius hæredis recipit, & acceptat cum effectu, ita quod ſibi prodeſt pro media: ſecus ſi non eſſet utilis pro media, ſed inutilis ad uſum principalem, & tamen recipit vice partis pignoris pro futuro tempore, ne forſan alius ingrediatur, utque faciliùs conductio impleri poſſit, quia tunc tota pœna committitur: per ea quæ in ſimili dixi ſuper novo intellect. §. *ſi plurium, in l. ſi ſervus, ſupra ſi quis cautio. ſupra in parte 2. num. 569.*

399. Addo explicationis gratia aliud quotidianum exemplum: Promiſiſti dare Titio centum pannos, vel centum dolia vini, aut modios frumenti in tali portu, vel talibus nundinis, dediſti inſtitori Titii mediam tantùm: refert an inſtitor receperit & negotiatus fuerit domino ſuo, & media tantùm pœna debetur: ſecus ſi contigerit, non potuiſſe de illa media negotiari, ſed illam fuiſſe inutilem ſine reliquo: quia tunc παράδειγμα.

tota pœna committitur, reſtituendo tamen mercem receptam.

400. Nec refert (ut ſæpè dixi) an ſtipulatio incipiat à conditione, an verò à concomitanti, vel præcedenti diſpoſitione, ut hîc, niſi in hoc quòd ſi à mera conditione incipiat: tunc etiamſi conditio non ad materiam, ſed ad eventum perſolutionis referatur, (quo caſu pœna nunquam pro parte, ſed ſemel tantum committitur) tamen ſtipulator nunquam retinebit utrumque; ſed quod receperit, in pœnam imputabit, vel reſtituet. Quando verò incœpit à præcedenti diſpoſitione, tunc ſi eſt concepta in eventum, quo non ſit perſolutum, tota pœna committitur cum effectu, niſi ſua die perſolutum ſit, & quod ſupereſt de principali petetur, tantum abeſt ut receptum deducatur, quia aliunde ſine ſtipulatione pœnali debetur. Ut emptor pannorum, vel domus ſtipulatus decem, niſi illa die traditio facta fuerit, ex modicitate enim pœnæ, & aliis circumſtantiis apparet pœnam non eſſe loco principalis: & ſine expreſſione clauſulæ, rato manente pacto, peti poſſe ſimul cum principali, quia ex diverſis cauſis petuntur & adjectio pœnæ nihil aliud operaretur, ſive in parte tantum committatur, ut quando pars utiliter, & cum effectu ſoluta fuit in termino: ſive in totum, ut quando nihil ſolutum fuit in termino, vel quando pœna concepta fuit in eventum perſolutionis non factæ in termino. Clauſula verò rato manente pacto, tunc demum utiliter apponitur, quando dubium eſt an pœna ſit loco principalis, vel non.

401. Supereſt explicandum, & emendandum ſecundum reſponſum dicti §. *ſi ſortem*, quod continet caſum valde diverſum à caſibus ſecundi reſponſi Catonis, & dicti §. *item ſi ita*, utque omittam quod in tribus convenit & in uno differt à primo reſponſo *d.* §. *ſi ſortem*, ut dixi ſupra parte prima num. 87. cum ſeq. Addo quod etiam in alio differt: quia in ſecundo reſponſo §. *ſi ſortem*, obligatio poteſt eſſe affirmativa, vel negativa, & pariter conditio negativa, vel affirmativa, & creditor pœnæ, poſſeſſor, vel actor in principali: quia tria in unum recidunt in effectu: cujus oppoſitum eſt in principio *dicti* §. Cæterum quamvis eamdem habeant rationem decidendi, in fin. text. expreſſam, verum eſt in genere: ſed in ſpecie alia eſt injuria in princ. & alia in fin. *d.* §. *ſi ſortem*, & inſuper poteſt compromiſſum eſſe de re individua, & pariter pœna: ſed hæc tam rara ſunt, ut curioſum nimis ſit eum text. ita exemplificare, quamvis fieri poſſit, hoc facto eadem ſit deciſio, & ratio etiam in individuis: ut dixi ſupra parte 1. numero 87. Ex quibus colligitur alia major differentia hujus 2. reſponſ. § *ſi ſortem ad* 1. reſponſum ejuſdem, & ad *d.* §. *Cato*, & §. *item ſi ita*: quia non ſolùm hic tam conditio quàm obligatio poteſt eſſe affirmativa, vel negativa, & creditor pœnæ actor vel reus: ſed etiam ſubjectum principale (nedum pœna) poteſt eſſe dividuum, vel individuum. Item pœna loco principalis, & non loco principalis etiam in hoc ultimo ſimul & reſpectivè; quia pœna non eſt loco principalis, de quo fiebat compromiſſum: ſed eſt loco obſervantiæ compromiſſi.

Secundum reſponſum §. ſi ſortem.

402. Verùm omiſſis peripheriis, veniendo ad centrum ipſum, ſcopum, & punctum deciſionis, iſtud ultimum, videlicet obſervantia compromiſſi, ſeu parere ſententiæ arbitri: eſt principale immediatum, ſeu propriè ſolum & unicum principale, quia litigantes, vel litigaturi de prædio, ſummâ, vel alia re compromittentes ſub pœna, in hoc compromiſſo, principalis obligatio non eſt de re controverſa, ſed de parendo ſententiæ arbitri: ut etiam diximus ſupra parte 2. nu. 574. Aliud eſt res controverſa, jus antiquum, vel prætenſum, vel actio, aut defenſio prior: Aliud jus novum quærendum ex compromiſſo, vel ex ſententia arbitri, ſeu nova obligatio ad illam obſervandam. Pœna compromiſſi non reſpicit primum, ſed ſecundum duntaxat.

402. Et ſic ſubtiliter & ad amuſſim perpendendo, iſtud ſecundum reſponſum convenit in effectu cum primo reſponſo ejuſdem §. & cum *d.* §. *item ſi ita*, nec ullo modo contrariatur ſecundo reſponſo Catonis. Probo, imò demonſtro, quia cum *d.* §. *Cato*, convenit verſo, vel adaptato caſu: ſive enim petens pœnam poſſideat, ſive non, ſive actor, ſive reus, ſemper caſus recta quidem ſpectat ad §. *item ſi ita*, & etiam ad 2. reſponſum Catonis vertendo diſcum vel caſum, ut fecimus ſupra eod. num. 390. Fac reo per arbitros damnato tradere fundum, vel ſolvere mille, unum hæredum ejus parendo ſententiæ tradere vel ſolvere partem ſuam altero denegante, litique veteri ſe offerente, & pœnam pro parte ſua offerente: poteſt victor dividere, ſi velit, nec hoc caſu voluntariæ diviſionis loquitur 2. reſponſum §. *ſi ſortem*, ſed caſu quo non vult dividere, ſed integram pœnam habere, quod poteſt etiam contra eum, qui paret ſententiæ: & in hoc recta convenit cum *d.* §. *item ſi ita*, & cum 1. reſponſo, §. *ſi ſortem*, ſed tunc quatenus in vim ſententiæ quod accepit, debet ei reddere ſine præjudicio litis veteris contra eum, ut contra cohæredem intentandæ, vel continuandæ. Quòd ſi ille qui paruit, vel offert parere ſententiæ, malit in hoc perſiſtere, quàm veterem litem ſubire, apparet quòd hoc non facit metu pœnæ, (quam nihilominus ſolvit ſolvo recurſu contra cohæredem) ſed quòd hoc facit diffidentia juris: quod non tam eſt parere ſententiæ, quàm ſibi conſulere, & proprium negotium agere: ut novè docuimus ſuprà parte 1. num. 88.

404. Contrà converſo caſu, fac reo abſoluto unum hæredum actoris agere, vel veterem litem reſumere pro parte ſua: tota pœna contra omnes hæredes pro partibus hæreditariis committitur: per rationem *d.* §. *item ſi ita*, & *d.* §. *Cato*, non recta, ſed diſco verſo, ut ſupra latè docuimus: ſed etiam neceſſariò intelligendum, quòd petens pœnam ab aliis, qui non agunt, permittit eis agere, ſi velint, non obſtante compromiſſo & ſententia: quia non poſſet eos repellere (etiam in terminis *l.* 4. & 5. *C. de arbitr.* quibus ſublatis reditum eſt ad jus antiquum per Authent. *decernimus eod. tit.*) & pœnam petere, nec utrumque conſequi etiam in compromiſſis, non obſtante *l. ſi quis rem*, *ff. de arbitr.* malè aduſque intellecta, ut novè docuimus ſupra in parte 2. num. 573. cum ſeq. repeto.

405. Et ſic data paritate terminorum non eſt differentia inter §. *Cato*, & *d.* §. *item ſi ita*, & reſponſum ſecundum, *d.* §. *ſi ſortem*, imò nec etiam inter primum reſponſum, § *ſi ſortem*, ſubtiliter, & ad vivum reſecando: quia ut in ſecundo reſponſo, §. *ſi ſortem*, res controverſa non eſt principale ipſum, ſed obſervantia arbitrii, ut etiam novè docuimus in parte 2. num. 574. & 580. ita in primo reſponſo pecunia vel alia quantitas non eſt ſors principalis reſpectu pœnæ, ſed uſura, vel intereſſe caſuale eſt principale, & quodammodo ſors reſpectu pœnæ: ut nuper tetigi num. 389. & latiùs parte 1. num. 74. cum ſeq. multæ quidem & variæ ſunt differentiæ pro variis circumſtantiis facti, ſed in effectu unitas juris & æquitatis.

406. Quod ergo dicitur in 2. reſponſo, §. *ſi ſortem*, de pœna compromiſſi, non eſt in hoc ſpeciale: ſed idem generaliter data paritate rationis, & injuriæ aliàs incurrendæ, videlicet ubicumque aliquod jus verum, vel prætenſum præcedit ſuper quo ſit novatio certis conditionibus: vel tranſactio, quæ promittitur ſervari ſub pœna, ſi plurium alterius hæredum unus contravenit, is cui contravenitur, poteſt dividere, ſi velit, ab iſto pœnam, ab altero obſervantiam novi pacti capiendo: verum non tenetur dividere, ut *d.* §. *ſi ſortem, in fin.* & juribus allegatis ſupra eod. num. 384. ſed poteſt ab omnibus pro partibus ſuis totam pœnam exigere, redeundo ad jus, & ſtatum priſtinum, ſi ſit actor, vel

permittendo omnibus redire, veteribuſque actionibus experiri ſi ſit reus. Unus ergo hæredum contraveniens non facit cohæredes cadere in pœnam pro partibus ſuis, eo quod ſervare compromiſſum, vel laudum, & ſervare tranſactionem ſit quid individuum: ut putat Angel. Peruſi. in *d.* §. *Cato*, & alii, præſertim Udalr. Zaſ. num. 70. per *d.* §. *ſi ſortem*. Sed ad vitandam injuriam, quæ fieret ſtipulatori, ſi cogeretur partem veterem litem ſubire: partim non, & pro parte pœnam habere, pro parte non: ut probat ille text. qui in neutro reſponſo fundat ſe in aliqua individuitate. Cæterùm nemo adhuc intellexit, quòd in d. ſecundo reſponſo, & ſimilibus, petens pœnam ab omnibus pro partibus eorum, remittit eis obſervantiam ejus, cujus reſpectu promiſſa eſt pœna; quemadmodum in 1. reſponſo, *d.* §. *ſi ſortem*, remiſſa fuit uſura, & omne aliud interuſurium remittitur: ſed hoc eſt, quia utrumque eodem reſpectu non eſt exigendum.

407. Propriè enim, & preſsè loquendo nullus eſt caſus in jure, in quo utrumque eodem reſpectu exigatur, niſi unicus, videlicet quando oppoſita eſt clauſula, rato manente pacto, & alter caſus qui exolevit, dixi ſupra in parte 2. num. 589. Sed quid ſi in prædictis caſibus non ſunt plures hæredes alterius tranſigentium, vel compromittentium: ſed plures tranſigentes, vel compromittentes? Breviter rejecta gloſſ. Accurſ. in *d.* §. *ſi ſortem*, *verb. ſi unus*, dicendum quòd pœna dividitur, niſi in ſolidum obligati ſint, ut dixi ſuprà in 6. & 7. clavi. num. 120. & 146.

Contra Franc. Connan.

408. Ex quibus facile liquet quàm incautè deliravit dom. Franc. Connanus Commentario Juris civil. lib. 6. fol. 303. ubi in enarratione §. *Cato*, exemplificat ſecundum reſponſum in tranſactione firmata pœnali ſtipulatione, quo nihil eſſe poteſt magis præpoſterum. Hoc enim exemplum neutri reſponſo *d.* §. *Cato*, convenit: ſed tantùm ſecundo reſponſo, *dict.* §. *ſi ſortem*. Ut enim in primo reſponſo Catonis principale immediatum ſtipulationis pœnalis eſt factum, vel jus individuum: ita in ſecundo reſponſo Catonis principale immediatum eſt ſumma, vel aliares individua, non petenda per promiſſorem. Longè aliud eſt in ſecundo reſponſo, §. *ſi ſortem*, ubi res controverſa ſive dividua ſive individua, non eſt principale ipſum, ſed obſervantia ſententiæ arbitralis: & idem de obſervantia tranſactionis, quæ compromiſſo æquiparatur, ut not. in Authent. *ſi verò contigerit*, *C. de judic.* dixi in annotat. ad Alexand. *conſ.* 22. *num.* 3. *lib.* 1. & ad Philipp. Deci. *conſil.* 108. *num.* 4.

409. Quamvis autem hæc jura conveniant conſonantiæ æquitatis quantum ad exitum & finalem effectum, ut nuper diximus, num. 405. tamen ab initio, & quantum ad proprias hypotheſes multum differunt, ut locatio & venditio paribus paſſibus ambulant, iiſdemque juris regulis conſiſtunt, leg. 2. ſupra locat. verum eſt in genere, & quantum ad conſonantiam boni, & æqui, utque in nullo repugnent: ſed in ſpecie, & particulari ſuo multum differunt, utque locatio & venditio non debent invicem confundi: ita hypotheſes §. *Cato*, *&* §. *ſi ſortem*, non debent invicem confundi, ſed ſecerni: vide quàm longè differant, quia in ſimplici hypotheſi §. Cato: unus hæredum promiſſoris petens pro parte ſua, ſolus in pœnam pro parte ſua tantùm cadit, ſcilicet ſi admittitur ad partem petendam cum effectu: cohæredes verò nullo modo tenentur, niſi pariter petant, & contraveniant, nec injuria afficitur ſtipulator.

Differentia § Cato, & § ſi ſortem.

410. Etiamſi non ſua, ſed promiſſoris, & hæredum ejus ſit electio, utpote cùm non ſubſiſtat aliud, quàm ſimplex promiſſio non petendi rem dividuam, vel non utendi actione dividua, quæ inter hæredes dividitur. Sed in ſecunda hypotheſi, & reſponſo §. *ſi ſortem*: ultra rem controverſam, quæ jam eſt ſubjectum remotum: intervenit compromiſſum, & ſententia arbitralis, vel ſeria tranſactio, quæ in idem recidit, & quæ tranſactio vel arbitrium eſt ſubjectum immediatum ſtipulationis pœnalis, in quo non minùs poteſt vexari ſtipulator, ſi ab uno hæredum adverſarii rurſus inquietetur ſuper priori lite, compromiſſo, vel tranſactione ſopita: quàm ſi ab omnibus. Quòd ſi detur aliquantò minus ab uno vexari: non parum utplurimum abeſt, quin æquè, & ad ſummum non tenetur reus, vel cui contravenitur dividere. Ideò niſi dividere malit, tota pœna committi debet, ſive unus hæredum, ſive principalis ipſe pro parte litem reſumat, aliàs fieret injuria ſtipulatori, quod inconveniens, quæ injuria non habet locum in ſimplici hypotheſi Catonis, in qua nullum eſt intermedium compromiſſum, tranſactio: ſed ſimplex promiſſio de non petendo ſub pœna, in qua minus eſt ab uno litem intentari, quàm ab omnibus: ut etiam fatetur Conna. fol. 393. quam rationem malè & incautè aſſuit in caſu tranſactionis intermediæ, quia tunc idem eſt veterem litem revocari ab uno, quàm ab omnibus: per not. ſuprà parte 1. num. 88. & ſuprà eodem num. 403. non repeto.

411. Rurſus eodem loci litera A. & litera B. fallitur Conna. putans ſtipulationem amplius non peti, & ſtipulationem non ratam haberi, de quibus in 2. reſponſo Catonis eſſe individuas in perſona principalis promiſſoris: ſed dividuas in perſonis hæredum ejus. Factum enim non petendi, vel ratificari rem dividuam, non minus eſt dividuum quoad principalem, quam quoad ejus hæredes, individuitas realis eſt, & tranſit in hæredes, & dicere contrarium eſt error in fundamentis: ut ſupra eod. nu. 12. & quicquid cum communi errore dicat, principalis pro parte agens non tenetur niſi ad partem pœnæ. Aut enim ab initio repellitur, & ceſſat pœna: aut admittitur in ea parte, & ſolùm in parte committitur. Non obſtat ultima clauſula §. *Cato*, quia ſatis operatur quòd rectà poteſt impediri, & cogi totum petere, vel à toto abſtinere, quod non poteſt fieri in hæredibus, niſi per circuitum: de quo ſuprà num. 384. & 406. & data juſta cauſa.

412. Ex his omnia quoad explicationem, & conciliationem omnium textuum ſunt expedita: ſed adhuc in hac ampliſſima materia ſupereſt unus ſcrupus: videlicet in dividuis vel etiam individuis natura, ſed dividuis effectu, ſi unus plurium hæredum in totum offendat, an faciat etiam cohæredes cadere in pœnam, vel intereſſe pro partibus hæreditariis? Nullus enim de hoc text. eſt in jure: omnia enim jura vel loquuntur in individuis, in quibus non niſi in totum etiam ab uno hæredum peccatur, *d.* §. *Cato in princ. d. l. in executione*, §. *quòd ſi ſtipulatus*, vel loquuntur in dividuis, & quando unus pro parte ſua tantùm peccat: ut in 2. reſpon. Catonis, & in utroque reſponſo *d.* §. *ſi ſortem*, *&* *d.* §. *item ſi ita*. Atqui contingere poteſt etiam in dividuis, ut unus hæredum non pro parte hæreditaria tantùm, ſed in totum de facto contraveniat, & tunc neceſſariò pro plena explicatione materiæ videndum eſt quid juris, videlicet an cohæredes quoque pro partibus eorum obliget? Ut arguendo tetigi in quæſtione præcedenti ſupra eod. num. 289. dices hoc eſſe expeditum in *d.* §. *ſi ſortem*, in utroque reſponſo: & in *d.* §. *item ſi ita*, per locum à fortiori: ſi enim unus hæredum peccans pro parte hæreditaria tantum in dividuis facit omnes ſalvo recurſu contra ſe, cadere in pœnam vel intereſſe, quando aliàs fieret injuria ſtipulatori, ut ibi: quantomagis quando de facto ultra partem ſuam hæreditariã offendit in totum, & ſtipulator injuria afficitur in totum.

Unus hæredum peccans in totum in dividuis an obliget cohæredes.

413. Secundò major eſt culpa committendo quàm omittendo, gloſſ. & Doctores in *ſi mora. ſupra ſolut. matr.* Philip. Deci. in *l. actione*, *in fin. C. de tranſact.* in *l. contractus num.* 29. (ubi in annot. tetigi) *de regul. juris*: ergo fortiùs debet obligare cohæredes faciendo quàm non faciendo. Tertiò, quia omittendo, non omittit niſi pro parte ſua: ſed faciendo poteſt peccare in totum, ut ſupponitur in facto: ergo ſaltem non minus hoc caſu quàm priore cohæredes obligat. Verùm

hæ rationes non ſolùm per alias convelli poſſunt: ſed etiam per multos rotundos text.

414. In contrarium. ut in *l. depoſiti, ſuprà depoſit.* depoſitarius veſtis reliquit quatuor hæredes, unus veſtem rupit, vel intervertit, tenetur obligatione defuncti non pro parte hæreditaria, ſed in ſolidum propter concurſum facti ſui, vel culpæ ſuæ, ut in *l. incommodato. §. ex facto ſupra commodat.* & latè diximus ſupra eod. in ſexta clavi. nu. 113. & 140. cum ſeq. & ſolus tenetur: cohæredes verò, qui vacant culpa, non tenentur in aliquo, quamvis creditor vel ſtipulator ſit damnificatus in totum, & offendens non ſit ſolvendo. text. in *l. nec adverſus, ſupra depoſiti.*

415. Tolle aliud exemplum ex textibus juris in *l. ſi quis fundum, §. ſi colonis, ſupra locat.* ubi locator pro locatario ponitur, dominus ſtipulatus eſt innocentem ignem haberi, ſi plures ſint coloni. is ſolus tenebitur, cujus culpâ incendium contigit, & conſequenter ſi ejuſdem coloni ſint plures hæredes. is ſolus tenebitur, cujus culpâ incendium contigerit. Nex text. ille diſtinguit an dominus ſtipulatus ſit intereſſe tantùm expreſsè, vel tacitè, an certam ſummam expreſſam, vel pœnam; & ſic nec nos diſtinguere debemus, ut etiam ſupra eod. diximus, uno hæredum venditoris rem venditam perimente, eum ſolum in ſolidum obligari, cæteros verò velut caſu fortuito liberari. Et tamen his omnibus, & ſimilibus caſibus unus hæredum in totum offendit, & ſtipulator injuriam pro toto patitur, & tamen innocentes non tenentur: quia nullo jure cavetur, ſed potiùs oppoſitum.

416. Et ad text. *d. §. ſi ſortem. d. §. item ſi ita. d. §. idem juris*: in *l. hæredes, ſupra famil. herſc.* qui dicunt unius hæredum contraventione etiam in parte omnes teneri, reſponderi poteſt primò quòd loquuntur in omittendo: ſecus ſi faciendo peccatur: quia culpam omiſſionis alii poſſunt ſupplere vel occurrere faciendo, & ſolvendo totum; ſed malefactum unius non ſic alii poſſunt impedire, nec ſemper vacat occurrere occidenti equum venditum, laceranti veſtem depoſitam, commodatam, vel locatam, vel ſupponenti ignem.

417. Secundò, quia culpa omiſſionis eſt negativa & omnes alligat, quia ſi unus in parte ſua vel in parte partis ſuæ defecerit, verum eſt omnes defeciſſe non ſolvendo, & neminem debitum ſolviſſe, vel feciſſe. Facit Soc. conſ. 170. n. 3. cum ſeq l. 4. Tum negativa vim univerſalis habet, & plus deſtruit quàm affirmativa conſtruat, & ſic purificat conditionem in omnibus, & ſingulis etiam qui pro partibus ſuis ſatisfecerunt, ſuprà eod. num. 371. *l. ult. ſup. in jus voc. ut eat. l. 1. §. ſi cum duobus de col. bo.* cujus oppoſitum eſt in culpa commiſſionis: quia non extat, nec verificatur niſi in eo qui commiſit, & verum eſt eos, qui abſtinuerunt à malè faciendo, vacare omni culpa vera, & ficta, ſed in conditione negativa, qui ſatisfecerunt pro parte ſua, non carent culpa ſaltem ficta, quamdiù non eſt perſolutum, & ſic argumentum de culpa committendo ad omiſſionem, quod fortiſſimum retorquetur in oppoſitum.

418. Rurſus pro prima parte fortiter urget text. in *d. §. ſi ſortem. in 2. reſponſo.* quod non minùs loquitur in contraventione, faciendo, quàm ceſſando: & tamen indifferenter contraventione unius hæredum omnes pro partibus obligantur. Porro uno hæredum ultra partem ſuam de facto in totum contraveniente, non minor ſit injuria ſtipulatori, quàm in *d. §. ſi ſortem in fin.* igitur idem jus eſſe debet. Tum in 2. reſponſo Catonis, conventus ab uno hæredum ejus, qui promiſerat ampliùs non agere ſub pœna, ſi voluntariè cedit in totum liti & cauſæ omnibus hæredibus, habet pœnam integram contra omnes pro partibus, ut novè demonſtravimus, ſup. eod. num. 387. igitur multò fortiùs quando invitus ſine ullo facto ſuo ſpoliatur, & privatur tota re per unum hæredum: quia volenti & conſentienti non ſit injuria, ſed invito. *l. nemo videtur fraudare, infra de reg. jur. cap. ſcienti. eod. in 6.*

Quid dicendum? Antequam altiùs ingrediar, libet quæſtionem unam quotidianam, & practicam in ſuo con- Quæſtio practic.
credo diſputare: ut ingenia diſcentium ſublevem.

419. Quidam locavit domum, & promiſit non obſtante indigentia uſus ſui, vel ſuorum, habere licere uſque ad quatuor annos ſub pœna centum, vel ſimpliciter in propriis terminis, *l. quæro, §. 1. ſupra locat.* Sed interim reliquit quatuor hæredes, quorum unus inquilinum expellit à tota domo, an tota pœna committatur? Et ſi ſic: an cohæredes qui non fuerunt in culpa, teneantur ad pœnam pro partibus ſuis? Ad primam quæſtionem videtur quòd non: ſed quòd tantùm ſit commiſſa pro parte hæreditaria expellentis: quia pro quarta parte tantùm eſt hæres: quoad cæteras partes merè extraneus, ut ſuprà in parte 2. nu. 505 cum ſeq. ergo non expulit tanquam hæres, niſi pro quarta parte: in reſiduo verò perinde eſt ac ſi alius extraneus expuliſſet, quo caſu pœna non committitur quia de violentia facta per tertium, vel extraneum non tenetur locator, nec venditor, *l. ſi fundus, l. perinde, ſuprà locat. l. expulſos, C. de action. empt.* Ergo impoſſibile eſt hæredes, qui non offenderunt, teneri in aliquo: quia expellens non fecit tanquam hæres, niſi pro quarta parte tantùm, pro qua ſolus tenetur, & non alii: cùm ſimus in dividuis. Sed ultra dictam partem non potuit expulſor hoc facere, niſi tanquam extraneus, & ſic ſolus tanquam extraneus, tenetur, videlicet ut teneretur quivis extraneus; cohæredes autem nullo modo, niſi ad remiſſionem mercedis pro rata, *l. ſi fundus, ſupra locat.*

420. Et alioquin ſequeretur quod in caſu ſecundi reſponſi Catonis, ſi hæres promiſſoris pro quarta parte tantùm peteret totum de facto contraveniendo in totum ſtipulationi, quòd tota pœna committeretur etiam contra hæredes non peccantes pro partibus eorum, ſalvo recurſu: quod eſt abſurdum, & contra mentem d. text. & omnium gloſſ. & Doctor. Confirmatur per tex. optimum in *l. procurator. 2. infra rem ratam hab.* ubi procurator qui promiſit, & ſatiſdedit ampliùs non peti, ſi poſteà alius etiam tanquam procurator ejuſdem domini petat, ſi tamen non eſt verus procurator, contraventio ſua tanquam extranei non facit ſtipulationem, non pœnam in aliquo committi, & conſequenter ſi inveniatur quod ille procurator non erat procurator, niſi in parte, vel unius hæredum promiſſoris tantùm, non facit ſtipulationem committi, niſi pro parte qua verus eſt procurator, & non quatenus ultra eam partem contravenit, vel impetit reum.

421. Breviter dicendum in prædicta ſpecie totam pœnam commiſſam, & offenſorem non ſolùm ad totum intereſſe conveniri poſſe (de quo non eſt dubium propter concurſum facti ſui cum obligatione indiviſa, qua tenebatur in ſolidum abſtinere à nocendo: ut novè diximus ſupra eodem num. 192. 195. & 211. & per jura nuper allegata *l. in commodato. §. ſi ex facto, ſupra commod. l. in depoſiti, ſupra depoſiti.*) ſed etiam ad totam pœnam, idque recta & mero jure, & non cauſa vitandi circuitus: juxta not. ſuprà eod. num. 173. & 176. quia ſolus hoc faciendo peccavit in totum. Amplio etiam ſi pœna ſit ſimpliciter promiſſa, nec ſit ulla mentio hæredum facta. Solutio.

422. Ad ſecundam quæſtionem vera eſt pars affirmativa de qua ſuprà num. 412. & ultra quinque rationes in eam rem arguendo inductas num. 412. & 418. Sexto confirmo, quia ex perſona hæredum conditio obligationis non debet immutari, *l. 2. §. ex his ſuprà eod.* qui loquitur in dividuis: ergo nec ex perſona unius hæredum: quia text. loquitur, quando ſunt plures hæredes: ſed ſi defunctus ita peccaſſet, omnes hæredes obligati eſſent in pœnam, & tota hæreditas obligata: igitur uno hæredum contraveniente in totum, idem debet eſſe ſtatus obligationis, videlicet ut omnes teneantur, & tota hæreditas afficiatur. Solutio quæſt. princip.

423. Septimò, fac defunctum hypothecam bono-

rum addidiſſe, certum eſt quod per contraventionem unius hæredum contrafacientis in totum non ſuo proprio, ſed ea occaſione quod eſt hæres, vel ultra partem ſuam, extat conditio hypothecæ conditionalis reſpectu pœnæ: Hypotheca enim pura in principali, conditionalis eſt reſpectu reliquorum, vel uſurarum, *l. Lucius, ſupra qui pot. in pign. hab.* Soci. conſil. 41. col. 1. lib. 4. ita & reſpectu pœnæ, vel intereſſe. Et ſic uno hæredum in totum contraveniente, non ſolùm portio ſua, ſed etiam portiones cohæredum purè hypothecantur, ad totum intereſſe, vel totam pœnam. Ut ergo conditio hypothecæ purificatur contra omnes, ita conditio obligationis perſonalis extare debet, & purificari contra omnes pro partibus ſuis, alioqui pro partibus quorumdam ſubſiſteret hypotheca ſine principali, quod hoc caſu abſurdum eſt. Tum hypotheca illa pro portionibus eorum, qui non peccarunt, parum utilis eſſet ſtipulatori, qui non poſſet contra eos agere hypothecaria, niſi diſcuſſo offenſore: quia pro partibus eorum, qui non peccarunt, non concurrit perſonalis cum hypotheca: & ſic diſcuſſionem non impedit, ut ſupra eodem num. 364.

424. Octavò, fac promiſſorem etiam fidejuſſores adjeciſſe in omnem cauſam, ut in *d. l. quæro in princip. ſup. locati.* videlicet etiamſi pœna vel intereſſe, jam uno hæredum ultra partem ſuam, & in totum contraveniente: Aut dices fidejuſſores teneri in pœnam pro parte hæreditaria contrafacientis tantum, & hoc eſt abſurdum cùm contrafaciens teneatur ex capite ſuo in totum: ut expeditum eſt ex his quæ diximus ſupra eod. nu. 173. Tum eſt contra mentem contrahentium, & deciperetur ſtipulator: Aut dices fidejuſſores teneri in totum (ut verum eſt) ergo reliqui cohæredes debent teneri pro partibus ſuis: quia ſi conditio extat reſpectu perſonalis obligationis contra omnes fidejuſſores in ſolidum, multò magis debet extare contra omnes hæredes principales pro partibus ſuis.

425. Hanc concluſionem amplia ut priorem, etiam ſi nec in principali, nec in pœna facta ſit mentio hæredum, dummodo pactio non ſit perſonalis, ſeu limitata ad perſonam promiſſoris: ut in *l. ſtipulatio iſta, §. ſi quis ita infra eod.* quem text. Alex. §. *Cato, col. pen.* poſt alios, & ibi Alciat. num. 8. malè generaliter extendunt contra regulam *l. veteris, C. de contrah. & committend. ſtipulat.* quia ſtipulationes factorum non ſunt perſonales, niſi ex materia ſubjecta, ut uſusfructus, vel ſi nullo jure nulla cauſa præcedente detur permiſſio eundi, quia tunc videtur facultas perſonalis, idem ſi aliàs appareat ex qualitate perſonarum: ut in *leg. penult. ſupra de ſervit. ruſtic. præd. & in l. penult. de ſervit. legat.*

426. Ad quod Doctores ubique malè citant §. *ſi quis alieni, in l. apud Julianum, de legat.* 1. quem malè extendunt ad ſtipulationes, quæ multò faciliùs tranſmittuntur ad hæredes quàm legata: & malè reſtringunt *d. §. ſi quis alieni,* ad factum indeterminatum: quia idem eſſet ibi in determinato, ſed non loquitur in facto, imò in datione, & verus intellectus d. §. eſt, quia in teſtamentis legatum ſucceſſivum, ſive annuum, ſive menſtruum, ſive in dando per manus hæredis, ut in *l. ſi Stichum aut Pamphilum, de verb. oblig.* ſive in dando, ſive capiendo per manus legatarii: ut in *d. §. ſi quis alieni,* temporale eſt, & non perpetuum, & morte legatarii finitur, niſi aliter expreſſum ſit, qui eſt novus noſter, & verus intellectus *d. §. ſi quis alieni:* qui non loquitur in facto (ut Bart. & omnes ibi. in *d. §. Cato,* & in *l. ſi ſic. 2. de verb. oblig.* malè putant) ſed in datione. text. eſt in *l. qui ſaxum, ſuprà de donat.* eaque ſucceſſiva inſtar reditus per manum, & ſumptum legatarii percipiendis ſi enim de actu momentaneo, ut de una exemptione lapidum ſenſiſſet teſtator, tunc ut legatum purum tranſiret in hæredem legatarii poſt diem ceſſum ante exemptionem morientis ut in aliis legatis. Fateor quod poteſt eſſe legatum nudi facti etiam ſucceſſivi, quod etiam

Intellect. novus §. ſi quis alieni.

in dubio non tranſit ad hæredem, nec ad alium ſucceſſorem: ſed tunc non eſt caſus d. §. *ſi quis alieni.* ſed eſt caſus *l. pater filiæ, in princ. ſupra de ſervit. legat. & l. Lucius Tit. ſupra de ſervit. ruſtic. prædio.* Sed jam nimis efferor: & hæc ſpectant ad alium tractatum, quò remitto.

427. Redeundo ad rem, concluſionem affirmativam utriuſque quæſtionis ruſſus amplio etiam in fundo locato, vel vendito, ne quis fortè putet locationem domus vel apothecæ individuam eſſe: idem in venditione fundi, vel uſusfructus ſi unus hæredum venditoris emptorem, vel fructuarium injuſtè ſpoliaverit. Et præter id quod omnes obligantur, ut dixi.

428. Effectus eſt magnus etiam in prima quæſtione, quia ſi unus hæredum contraveniens ultra partem hæreditariam non teneretur in vim contractus, niſi pro parte hæreditaria, & in reliquo non tenebitur niſi ut quivis extraneus, ſequeretur primo quod bona hæreditaria non eſſent hypothecata pro contraventione, & damnificatione facta ultra partem hæreditariam offenſoris, ſicut nec pro damno dato à quovis extraneo: quod eſſet valde iniquum, & abſurdum. Secundo quod privilegia, & compulſiones contractus facti ſub ſigillo prærogatæ authoritatis, puta incipiendi ab executione, & pignoratione bonorum, vel perſonæ hæredis: ut per Bart. Alex. & alios in *l. poſtulante, in princ. infra ad Trebell.* & remotum beneficium appellationis, vel interceſſionis, vel certi fori dati in vim ſigilli, non haberent locum, niſi uſque ad partem hæreditariam, & non pro aliquo exceſſu: quod eſſet abſurdiſſimum, & provocare hæredem ſemunciarium procacem ad turbandum in totum ſine metu dictarum compulſionum, & privilegiorum: niſi pro 24. parte.

429. Redeundo ad concluſionem utriuſque quæſtionis amplio tertio etiamſi hæres ille expuliſſet diviſione facta, & poſtquàm ea res ad ſuam partem integra venit, *l. pacto ſucceſſorum, C. de pact.* Amplio quarto etiamſi haberet illa præcipuam ex prælegato defuncti, *l. 1. C. ſi cert. pet.* Et propterea in diviſione fiunt mutuæ cautiones indemnitatis, *l. hæredes, §. idem juris, l. in judicio, ſupra fam. hercisc.* Amplio quinto etiam ſi unus hæredum, puta ſenior jure majoritatis habeat integram illam domum, vel fundum, utpote feudalem in vim conſuetudinis de qua dixi in Conſuet Pariſienſ. §. 8. cum ſeq. videlicet quo ad hoc, ut nihilominus extet conditio obligationis contra omnes hæredes. Sed tunc non habent locum quæ ſcripſi in conſuet. §. 11. nu. 13. imo iſte tum quia totum fert commodum, tum quia hoc facto ſuo contigit, debet cohæredes indemnes reddere. Amplio ſexto etiamſi in linea & ſucceſſione collaterali maſculus à ſe, & manu ſua, non à cohæredibus fœminis capiat totam illam rem feudalem, quia nihilominus extat conditio contra omnes pro partibus hæreditariis: ſed iſte tenetur eos reddere indemnes.

430. Amplio ſeptimo etiam in ſucceſſione diverſarum linearum, puta paternorum & maternorum, ſi res illa ſit paterna, quare paterni lateris hæres eam ſuo jure capit, & contra dictum ſpeciale pactum conductorem expellit, extat conditio contra omnes, quos tenetur indemnes ſervare. Nec obſtat quod actiones etiam perſonales hæredia concernentes reputantur immobiles, & tranſeunt pro tempore futuro activè & paſſivè ad hæredem hærediorum ſui lateris, ſive in æquali, ſive in remotiori gradu ſit, ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. tit. 13. §. 45. quia verum eſt quantùm ad primaria capita obligationis naturalis, de quibus ſtatim dicam num. 459. Secùs quoad tertium adventitium caput ſpecialis promiſſionis pœnæ vel intereſſe quo de agitur: quia tali caſu ſtipulator voluit ſibi conſultum iri contra omnes hæredes, & omnia bona defuncti, & non contra unum ex illis contravenientem, vel ad quem ſolum res perveniret: ideo injuriâ afficeretur, niſi conditione extante committeretur ſtipulatio etiam contra omnes alios hæredes pro partibus ſuis, ſalvo eorum recurſu, *d. §. ſi ſortem.*

Succeſſores hærediorum.

431. Minus obſtat quod hæres in hærediis ſui lateris ſi eſt remotior in gradu, aliis proximioribus in univerſo ſuccedentibus non eſt hæres, nec tenetur ſolvere debita, niſi in ſubſidium, ſed debet exonerari per hæredes univerſorum proximiores, ut pulchrè Paul. Caſtr. in *l. hinc quæris. §. 3. ſupra de peculio.* Et tetigi in annotat. ad Alex conſil. 31. lib. 1. & plenè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 150. quia iſte ſaltem eſt tanquam legatarius ad onus, vel ſaltem tanquam emptor, vel extraneus ſucceſſor ad hoc oneris, & ſic ſemper tenetur hæredes indemnes reddere, etiamſi non committeretur obligatio ex facto ſuo dummodo non culpa eorum. Debet ergo ſive ab hypothecaria, ſive à perſonali eos exonerare. Dictam autem 7. ampliationem limito, ut procedat quando illi paterni & materni ſunt ejuſdem gradus, & ſic hæredes, quamvis inæquales quantum ad commoda: juxta *l. ex facto, ſupra de hæred. inſtit. l. 1. Cod. ſi cert. pet.* Secus ſi offenſor quidam eſſet proximior in gradu, & ſic verus hæres, alii vero remotiores, quamvis alia prædia dictæ hypothecæ obnoxia, vi legati conſuetudinarii capiant, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 150. quia tunc quum iſti remotiores non ſint hæredes, nec obligationes perſonales hæreditariæ in eos deſcendant, nullo modo perſonaliter tenentur, nec ad pœnam, nec ad intereſſe: ſed ad tantum hypothecariæ diſcuſſione priùs facta, ut tertius legatarius vel emptor.

432. Utriuſque quæſtionis concluſionem ſic ampliatam limito ut procedat, quando hæres in parte non habebat jus aliud, quam hæreditarium: etiamſi prætendebat aliud jus, quod non habebat: ſecus ſi verè habebat jus nomine ſuo, puta uſufructuarius fecit locationem ſimpliciter tanquam dominus, eo mortuo omne jus & naturalis poſſeſſio hujus uſufructuarii reſoluta fuit, & conſolidata ipſo jure proprietario: ut latè probavi *in Conſuet. Pariſ.* §. 30. quæſt. 50. *num.* 154. Quibus adde Carol. Ruinum *conſi.* 67. *num.* 12. *lib.* 1. Tunc ſi dominus, qui expellit conductorem, ſit hæres locatoris pro quarta parte, incidit in pœnam pro quarta parte tantùm, quia pro aliis partibus juſtam habuit cauſam ingrediendi, & conductorem expellendi non ut hæres, ſed jure proprio: & propterea non dicitur contraveniſſe contractui defuncti, niſi pro qua parte eſt hæres tantum: in reſiduo vero nihil dicitur feciſſe ut hæres, ſed ut ipſe ſive ut extraneus: quia aliam juſtam cauſam, aliud jus habebat, quàm hæreditarium. Tum quia gerendo ſe hæredem pro quarta parte, tunc de ſuo proprio & de novo approbavit locationem pro quarta parte tantùm:

433. Quia hæres habens jus aliunde proprio nomine ſuccedens venditori vel locatori in parte, gerit duas perſonas: unam hæredis limitatam ad partem hæreditariam: alteram extranei domini, vel poſſeſſoris, cujus alterius perſonæ reſpectu non tenetur implere contractum defuncti, nec de evictione, nec de pœna, ſicut nec merè extraneus: ut clarè convicimus ſuprà in parte 2. quæſt. 10. num. 505. & 511. & multò minùs tenetur ad pœnam vel intereſſe ratione obligationis hæreditariæ, ita quod ſi iſte verè dominus & poſſeſſor non expuliſſet conductorem niſi pro dodrante, non caderet in aliquam pœnam, nec teneretur in aliquo: quia non tenetur tradere, nec pati, nec ſtare contractui de ſuo proprio, niſi pro quarta parte tantùm: ergo ſi in totum expulit, non tenetur ad reſtitutionem fundi, nec ad fructus, nec ad pœnam, nec ad intereſſe, nec in aliquo niſi reſpectu quartæ partis tantùm:

434. Secùs ſi tantùm erat dominus, & non poſſeſſor, & ſic tantùm habebat rei vendicationem: quia tunc non poterat à cohæredibus, nec à conductore, niſi vendicare dodrantem, non autem de facto occupare, & ſic quoad poſſeſſionem & occupationem facti, non habebat jus nomine ſuo, & ſic ceſſat ratio fallentiæ, & remanemus in regula concluſionis noſtræ, quod cadat facto ſuo in obligationem totius intereſſe, vel totius pœnæ, & reſtitutionis totius rei cum fructibus: quia hoc reſpectu non habet jus aliunde, nec poteſt prætendere poſſeſſionem niſi tanquàm hæres. Et quamvis non ſit hæres niſi pro parte, tamen facto ſuo contraveniendo in totum vel ultra partem hæreditariam obligatur in totum, vel quatenus offendit: reſpectu verò cohæredum facit eos quoque cadere in pœnam pro partibus ſuis, tanquam extante conditione ſtipulationis adventitiæ, ſi ea ſit appoſita, de qua *infra num.* 440.

435. Sed quid ſi expellens non ſit hæres in aliquo, ſed merè extraneus? Sol. refert an nullum jus habeat expellendi: ſed meram vim inferat: & tunc cohæredes non tenentur ad dictam pœnam, nec ad aliud, quàm ad remiſſionem mercedis, niſi expellentem prohibere, vel impedire poſſent, & ſcientes, vel moniti non faciunt: tunc enim etiam ad intereſſe tenentur, *l. ſi fundus, l. ſed & de damno. ſupra locati,* & inſuper etiam præciſè facere ut conductori frui liceat, ſi hanc facultatem habeat: ut ſupra in parte 2. num. 509. etiam ſinguli in ſolidum quatenus habent hanc facultatem, vel dolum circa hoc commiſerunt: per ea quæ latè & novè diximus ſupra in 9. clavi, non repetam.

436. Sed ſi expellens jure ſuo fecit, ut quia verus poſſeſſor, jam propriè non agitur de violentia externa de qua in *l. expulſos C. de action. empt.* & per Alex. conſil. 191. in fi. lib. 6. Nico. Boër. deciſ. Burdegal. 67. ſed agitur de defectu juris ipſius defuncti, & de obligatione evictionis, qua hæredes tenentur, ut ſupra in parte 2. quæſt. 10. & qua dominus pro parte ſuccedens, pro eadem parte juri ſuo cedendo ſeſe liberat: ut ſupra in parte 2. n. 505. cum ſeq. Cohæredes autem pro reſiduo tenentur utroque capite evictionis, videlicet ad defendendum totum reſiduum ſinguli in ſolidum: ſi tamen defenſioni juſtæ locus eſſe poſſet: ut ſupra in parte 2. num. 500. pro partibus hæreditariis ad pretium, vel æſtimationem fructus, ſumptus, damna & intereſſe pro illo reſiduo.

437. Poteſt etiam iſte partim expulſus totius contractus reſolutionem eligere, ſeque indemnem ſervare, *l. tutor. l. intra utiles in fi. ſupra de minor. l. ſi quis aliam, infra de ſolution.* Sed ſi qui non impedierunt conventi, docerent ſe ſolos hæredes, & impedientem non eſſe hæredem, tunc ceſſaret pœna, & rediretur ad primum membrum hujus ultimi ſegmenti ſupra num. 435.

438. Supereſt diluere allegata in contrarium: & primo ad *l. nec adverſus, ſupra depoſit.* de qua ſupra nu. 419. Bart. *d.* §. *Cato*, in 5. oppoſito (quamvis hanc difficultatem non attingat) dicit quòd ibi loquitur in actione & obligatione bonæ fidei, in qua ſolus hæres contrafaciens tenetur, & non alii cohæredes etiam in facto omnino individuo, & omnes fere ibi & ubique ſequuntur: quia nequeunt aliter evadere, & ſic reſtringunt *d.* §. *item ſi in facto*, cum duabus legibus. ſeq. & §. *Cato, & in l. in executione*, §. *quod ſi ſtipulatus, eodem tit. &* §. *in ea. in l. hæredes, ſup. fam. herciſc.* & omnia ſimilia jura, ut procedant in contractib. obligationibus, vel actionibus ſtricti juris tantùm. Sed iſtud non eſt interpretari, imo pervertere leges, & earum uſum, & praxim. Non minùs enim in contractibus, & obligationibus bonæ fidei, imo frequentiùs in illo verificari, & exemplificari poſſunt, quàm in obligationibus ſtricti juris: ut etiam exemplificavi ſupra in parte 2. num. 195. Præterea quid ſtultius, quàm minus eſſe conſultum creditori per bonæ fidei, quàm per ſtricti juris obligationem? hoc certè in toto jure præpoſterum, & ineptum eſt, & jam ſæpius (ut ſupra eod. num. 113. & 197.) ſatis docuimus nullam eſſe circa hæc inter bonæ fidei, & ſtricti juris obligationes differentiam.

439. Vera ſolutio eſt, quod primaria obligatio habet duo capita naturalia: Primum dandi, vel faciendi Vera ſolutio.
dividuum vel individuum ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ. Secundum bonæ fidei obſervandæ, & doli non admittendi, & iſtud ſecundum caput etiam in dividuis non dividitur per legem duodecim tabul. ſed quemlibet etiam plurium hæredum obligat in ſolidum quate-

nus, & quando eum contingit, & pro modo bonæ fidei: ut latè & novè diximus in parte 2. ſuper nona clavi, num. 194. cum multis ſequentibus, non repeto. Hinc plurium hæredum depoſitarii, commodatarii, conductoris, emptoris, is qui culpam (qua ex natura obligationis tenetur) vel dolum commiſit, ſolus in totum obligatur, inſontes vero nullomodo his capitibus tenentur ex facto culpoſi vel doloſi. Amplio etiam in pœna legali, quia plurium hæredum is ſolus in eam pœnam incidet, qui dolum, vel culpam committit, quem lex vel ſtatutum punire vult. text. *Inſtit. de action.* §. *rei perſequendæ*, verſic. *planè ſi depoſiti*, ibi, *aut cum hærede ejus de dolo ipſius*; & in *l.* 1. §. 1. *ſupra depoſit.* ibi, *quod ipſius*, ſcilicet hæredis, vel unius hæredum, qui tumultus, incendii, ruinæ, vel naufragii depoſitum factum intervertit, qui ſolus tenetur in duplum, cohæredes autem inſontes nullo modo. Ita etiam intelligitur, §. *ſed furti quidem. Inſtit. de action.* verſic. *& interdum depoſiti*, ubi text. *in depoſito*, non debet reſtringi ad caſum inficiationis: (ut vulgo putant) quia quocumque modo talis depoſitarius, vel unus hæredum ejus etiam citra negationem dolum committat, puta fruſtrando & invito domino ſcienter retinendo, cadit in pœnam dupli. Et falſa eſt gloſſ. Accur. in d. verſic. *planè*, verb. *in duplum*, quæ reſtringit ad caſum quo reus in jus vocatus inficietur: quia *d. l.* 1. §. generaliter in omni dolo loquitur, ut interim feſtinans omittam quod talis hæres etiam actione furti merè pœnali in duplum obligatur, §. *furtum autem fit. Inſtit. de obligation. quæ ex deli. naſc.*

Emendatur, §. ſed furti Inſtit. de act.

Tria capita primitivæ obligationis.

440. Eſt unum aliud tertium primarium etiam ſed adventitium caput, de quo non meminimus in dict. 9. clavi, quia non erat opus, nec omnia ſimul dici poſſunt, videlicet ex ſpeciali proviſione hominis, & quando deponens, commodator, locator ſtipulatur pœnam, niſi res dum petita fuerit, vel tali die reſtituatur. Certum eſt enim quod hæc ſtipulatio in hæredes utrimque tranſit. Si ergo unus plurium hæredum depoſitarii dolo, vel culpa lata, qua ex natura contractus tenetur, vel culpà levi ex caſibus, ubi culpa levis in depoſito venit, rem perdiderit, tenetur ipſe in ſolidum in vim dictæ ſecundæ primariæ obligationis, in quam facto ſuo incidit: ſed ex illa obligatione cohæredes nullo modo tenentur. Ita loquitur *l. nec adverſus, ſupra depoſiti, l.* 1. §. 1. *eo. ti.* & ſimilia jura. Sed ex dicta cautione, & ſpeciali proviſione hominis tenentur omnes hæredes pro portionibus hæreditariis, non immediatè ex facto, vel culpa doloſi, ſed ejus occaſione tanquam ex eventu conditionis tenentur immediatè ex obligatione defuncti, quæ in eos & ſingulos eorum pro partibus ſuis ſub ea conditione deſcendit, *l. inter cohæredes*, §. *ex facto*, ibi, *quaſi conditio ſtipulationis hæreditariæ extiterit, ſupra fam. herciſc.* qui tex. non minùs de dividuis, quàm de individuis loquitur. Idem pari analogia de hæredibus commodatarii, vel conductoris.

441. Idem de hæredibus locatoris, ut in themate ſupra eo. n. 419. Si enim ſimpliciter ad quatuor annos locaverat ſine dicta pœnali clauſula, duæ ex natura contractus obligationes primitivæ deſcenderunt in ejus hæredes. Prima ut frui patiantur per dictum tempus: quæ obligatio dividua eſt, quantumvis conductor propter reciprocationem contractus non teneatur actu dividere: ut ſupra eod. num. trecenteſimo octuageſimo quarto. Secunda obligatio ne circa hæc dolum vel culpam levem committant, quæ obligatio non ſolùm non dividitur, ſed ſingulos prout eos contingit, (ut novè docuimus ſupra eod. num. 294.) in ſolidum obligat. Sed quia in obſervantia bonæ fidei, & officio debito conſiſtit & non in certo præciſo vinculo obligationis ſpecialiter facto, duas implicat modificationes ab eadem bona fide dependentes: prima, quod unus non obligat alios inſontes, hoc enim rigori magis quàm æquitati bonæ fidei congruit, & ſic procederent, quæ objiciuntur ſupra num. 415. Secunda modificatio quod eum in quem deſcendit, non obligat ultra metas juris, inter quas hæc eſt quod verus dominus ſuccedens pro parte venditori, vel creditor debitori, non tenetur, nec debet jus proprium confundere, vel amittere ultra partem hæreditariam, pro qua ſuccedit, *l. debit. C. de pact. l. ſi ab eo. C. de nego. geſt. l. ſi adulta, C. de hæreditariis actionibus, l. cum à matre, C. de rei vendit. l. licet, C. ad leg. Falcid. l. ſi uxor, C. de bon. auth. jud. poſſ.* Cùm enim talis obligatio ſolo reſpectu bonæ fidei ſubſiſtat, & quatenus quemque contingat, ut ſupra eod. num. 195. non poteſt ligare eum, qui jure ſuo utens nemini facit injuriam, *l. nullus videtur ſolo, infra de reg. jur.* Sed bene eum hæredem, qui ſive infra, ſive ultra ratam partis ſuæ injuriam fecit, à qua tenebatur abſtinere.

442. Amplio etiamſi in fine contractus, & verbis executivis (ut aſſolet) adjecta eſſet clauſula vulgaris, promittentes non ire in contrarium ſub omnibus damnis, impenſis, & intereſſe: quia nihil novi addit, cùm ſit ex ſtylo communi ad confirmandum tantùm ſecundum materiam ſubjectam, & ejus limites, & non ad aliquid novi diſponendum: ut de executivis clauſulis ſæpe diximus in Conſuetud. Pariſienſ. §. 18. num. 16. Sed data in verbis diſpoſitivis ſtipulatione ſpeciali ſub certa conditione: jam non ampliùs inquiritur, niſi an conditio extiterit vel non, quæ non poteſt ex facto unius ſolius hæredum exiſtere, tex. in *d.* §. *quod ex facto.* Idem ſi idem in verbis diſpoſitivis alter ab altero utrimque ſtipulatus fuerit dolum malum abfuturum, & ab hærede ſuo, quia tunc non ſumus in nudis terminis *d. l. nec adverſus, ſup. depoſit.* & jurium ſimilium: ſed in terminis ſpecificis *d.* §. *quod ex facto, & l.* 4. *in princip. de verb. oblig.*

443. Quæ l. 4. quamvis propriè de individuis loquatur in conſequentiam legum quibus ſubnectitur, tamen etiam in dividuis tam bonæ fidei, quàm ſtricti juris verificari poteſt, quantum ad effectum committendæ ſtipulationis per exiſtentiam conditionis quæ facto unius hæredum extare poteſt, prout ea ſtipulatio verbis diſpoſitivis adjecta hoc addit, aliàs ſuperflueret, & nihil operaretur: quod de diſpoſitivis non eſt dicendum. Idem ergo ſi in verbis diſpoſitivis addatur clauſula, qua alter promittit omnia damna, & intereſſe ſi per ſe, vel hæredem ſuum in aliquo peccetur. Poteſt enim peccato unius hæredum tota conditio contra omnes extare. Porro non eſt dubium quin contra eum, qui in cauſa eſt, extet in totum; ſed contra alios non poteſt extare, niſi pro partibus eorum, & ſi contra eos, ſaltem pro partibus non extaret, fieret injuria ſtipulatori, qui ſibi contra omnem hæredem, & totam ſucceſſionem promittentis conſulere voluit. Cæterùm cùm teſtator poſſit unum ſolum ex hæredibus gravare ad unam ſolidam pœnam, ſi quid faciat vel omittat, non eſt dubium quin hoc facere poſſit inter vivos non ſolùm expreſsè, ſed etiam tacitè, quia concurrit factum dicti hæredis. Sed aliàs ceſſante dicto pacto, remanet obligatio in terminis ſuis naturalibus, qui duo tantum capita includunt, de quibus nuper nu. 439. diximus.

444. Et ſic patet ſolutio ad ſecundum objectum, ſupra num. 415. quia ſi in *d.* §. *ſi colonus*, dominus ſtipulatus fuiſſet pœnam certam vel incertam, vel damna & intereſſe caſu quo per colonos, vel unum eorum (ſi plures ſint) vel per colonum aut hæredes ejus, nocens ignis habitus eſſet, tunc facto unius tanquam extante conditione omnes tenerentur. Sed quia ſimpliciter cavit nocentem ignem non haberi, hoc intelligitur ſecundum naturam communem obligationis, ut ſic unus de culpa alterius non teneretur, & multo minus de caſu fortuito. Et ita intelligenda & temperanda ſunt quæ de hæredibus venditoris diximus ſupra in parte 2. in 9. clavi.

L. quamvis de pignor. act.

445. Tolle aliud quotidianum exemplum cum praxi text. in *l. quamvis, in fin. ſupra de pignorat. action.* fac creditorem non vendidiſſe, ſed reliquiſſe quatuor

hæredes, quorum unus totum fundum vendidit, ut poteſt, ſolus pignoratitia actione tenetur, ſi malè vendidit, etiamſi contra pactum vendiderit. Sed ſi debitor ſtipulatus erat pœnam, vel damna & intereſſe, caſu quo creditor ante annum, vel aliter vendiderit, quàm cautum ſit, tenentur, non ſolum is in ſolidum ex facto ſuo, ſed etiam omnes pro partibus ſuis, non in vim ſimplicis pignoratitiæ, ſed in vim ſpecialis ſtipulationis, cujus conditio extitit.

L. ſi is qui rem, de furt. 446. Rurſus placet aliud exemplum petere à loco peregrino, videlicet in *l. ſi is qui rem in fin. infra de furt.* ſtipulatus ſum per te non fieri quominus Stichus intra calendas Julias mihi detur: Certum eſt hanc ſtipulationem tranſire in hæredes, & ſi quod per unum hæredum promiſſoris ſtet, & non per alios, ille ſolus, & non alii, tenetur. Sed quid ſi addidero pœnam, niſi intra id temporis mihi datus fuerit, & unius ſolus hæredum tuorum dolo vel culpa factum eſt, ne daretur? Ille quidem tenetur in ſolidum ex natura primitivæ naturalis obligationis adventitiæ, cujus conditio extitit, omnes pro partibus hæreditariis tenentur, ſalvo recurſu contra eum qui dolum, vel culpàm admiſit. Et hoc etiam exemplo vides non eſſe (quantum ad effectum) faciendam differentiam an obligatio ſit affirmativa, vel negativa.

447. Hanc ſolutionem inter *d. l. in depoſiti*, cum l. ſeq. *ſupra depoſit.* & in *l. in commodato*, §. *ſi ex facto*, *ſupra commodat.* & inter *l. 4. in princ. de verb. oblig.* primus omnium (rejecta reſolutione & differentia Barto. & communi inter obligationes bonæ fidei, & ſtricti juris) Paul. Caſtr. invenit in *dict.* §. *Cato*, col. num. 5. ubi dicit, quod in *d. l. in depoſiti*, cum l. ſeq. & *d.* §. *ſi ex facto*, non agebatur ad intereſſe ex promiſſione defuncti: quia obligatio depoſiti vel commodati contrahitur ſolùm ad rem reſtituendam, non autem contrahitur, ut dolus abſit, ſed hoc venit ex diſpoſitione legis, quæ doloſum tantum & non inſontes obligat. Sed in d. l. 4. in princ. quia expreſsè promiſſum eſt dolum non committi in depoſito, nunc obligatio doli deſcendit in hæredes ex promiſſione defuncti. Et ſic uno dolum committente, committitur obligatio ad pœnam, vel intereſſe contra omnes hæredes, quia tunc de directo venitur contra promiſſa defuncti.

448. Hæc Paul. qui non intellexit etiam hoc caſu eum qui dolum commiſit, teneri ſuo nomine in ſolidum, & multò minùs intellexit radices & capita fundamentalia primitivarum obligationum naturalium, & accidentalium, quas primi reteximus ſupra eod. numer. 194. & 439. cum ſeq. Sed eam ſolutionem Pauli multùm coloratam dicit Franc. Areti. in *d.* §. *Cato*, *col.* 9. ubi eam quibuſdam argutiis tuetur: tamen vacillat recidens in communem errorem, prout etiam Lancelot. Galiaul. ibi col. 13. ſuper 5. depoſitio. Bart. nec ipſe Paul. ſatis ſibi conſtat, quia in loco præallegato numero 5. ſtatim ſubjicit quòd ſi omnes hæredes commodatarii, vel depoſitarii committerent dolum in non reſtituendo, quilibet teneretur pro parte, quod eſt falſum, & contra text. in *l. 5.* §. *ſi duobus vehiculum*, *ſupra commodat.* & *in l. ſi duo*, *ſupra depoſ.* ut clarè explicavimus ſupra eod. num. 190. cum ſeq. num. 245. cum ſeq. Sed ex noſtris inventione, & analyſi habes veram multorum jurium intellectum, & conciliationem latiſſimè patentem, & per multa legum exempla ad vivum, & velut palpabiliter explicatam.

449. Ad tertium & quartum objectum ſupra num. 416. cum ſeq. ea procedunt in terminis ſimplicis obligationis, non autem quando addita eſt ſtipulatio ſpecialis in caſum contraventionis per principalem, vel hæredem, quia conditione impleta per unum hæredum ſatis eſt, nec requiritur illam impleri per omnes hæredes. Ad quintum objectum num. 419. ſatis reſponſum eſt ſupra eo. num. 421. & alioqui locus eſſet fraudibus, & occaſio illudendi ſtipulatori per minimum hæredum: ut ſupra num. 428. in fin. ſed ut fraudis occaſio vitetur, etiam ſit extenſio ſi opus ſit, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. num. 10. & in annotation. ad Philipp. Deci. conſi. 277.

450. Ad ſextum ſupra num. 420. hoc contingere non poteſt in terminis *d.* §. *Cato*, niſi voluntate & facto rei conventi: ut ſupra eo. num. 387. & tunc non petit pœnam ab abſtinentibus, ſed ab agente, cui totum reſtituit. Porrò ad *d. l. procurator*, prompta eſt ſolutio quòd quatenus ille novus procurator non docet de mandato, falſus eſt, & minùs quàm merè extraneus, quatenus verò docet de mandato, inſpicienda eſt perſona mandantis, qui propriè dicitur facere, *lege certè*, §. *ſi procurator*, *ſupra de precario.* Et ſic ſi ille mandator ſit verus hæres, ſive contraveniat, aut contravenire faciat infrà, vel ultra partem ſuam, ſolutio patet ex prædictis numero 421. cum ſeq. Quòd ſi ponatur in facto circa 2. reſponſum *dict.* §. *Cato*, illam ſtipulationem amplius non agi, ad equum, veſtem, vel aliam rem, tam extra judicium, quàm in judicio conceptam eſſe, & unus plurium hæredum promiſſoris de facto ſtipulatorem tota re ſpoliaverit, tunc hæres ille ſolus ad totam pœnam tenetur, & alii nullo modo niſi præter ſimplicem illam ſtipulationem de qua in 2. reſponſo Catonis, cautum fuiſſet pœnam committi, etiamſi unus hæredum contravenerit, & rem repeteret, vel auferret, nec ſufficeret promitti ampliùs non repeti per actorem, vel ejus hæredem in judicio vel extra ſub pœna, quia in dubio verba intelliguntur ſecundum naturam actus, & materiæ ſubjectæ: per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 30. num. 109. & §. 22. num. 4. ideò neceſſe eſt verba ſtipulationis ita clarè concepta eſſe, ut neceſſariò inferant de tota pœna cautum eſſe, etiamſi per unum hæredum tota res de facto auferatur, & ſic nihil ſupereſt quod obſit.

451. Sed ad pleniorem doctrinam libet oculis ſubjicere converſum caſum dictæ quæſtionis ſupra num. 419. de qua in *d.* §. *inter locatorem*, *in d. l. quæro*, videlicet ſi conductor promiſit centum nomine pœnæ, ſi infra tempora locationis diſcederet, interim reliquit quatuor hæredes, unus ſtatim diſcedit, & abdicat conductionem, an cadat in totam pœnam, & inſuper faciat cohæredes ad illam pro partibus ſuis obligari? Videtur quod ſic per locum à correlativis. Breviter dico non eſſe idem, utque primus in jure ſæpe docui in deciſione ſingularum quæſtionum occurrentium in facto, non eſt incipiendum ab argumentis præſertim remotis, & acceſſitis, velut à telis, & jaculis in armamentario reconditis: ſed ab ipſo concreto materiali, & naturali juſtitia totius negotii; & ſi id non ſufficit, tum demùm argumenta, ſed proximiora, & aptiora quæque inducenda ſunt.

452. Vide quàm diametralis ſit differentia inter hæc alioquin correlativa: unus hæredum locatoris poteſt conductorem de facto tanquam hæres in totum expellere: ut ſupra eod. num. 419. ſed unus hæredum conductoris non poteſt in totum à conductione diſcedere: ſed tantùm pro parte ſua. Quod ſi dicas eum poſſe de facto cogere cohæredes ſuos exire, vel eos expellere: Primò negatur, quia etiamſi poſſit ſemel eos turbare, tamen ſtatim dominus & poſſeſſor poteſt eis præſtare patientiam: Secundò non poteſt iſte turbator hoc facere, ut pro ſe retineat: cùm faciat animo relinquendi, & multò minùs poteſt in totum contravenire conductioni ut hæres.

453. Præterea locator non tenetur niſi ad factum regulariter dividuum: ut contra communem docuimus ſupra in parte 2. quæſt. 6. num. 378. patet in locatione ſylvæ cæduæ, vel pratorum, vel etiam agri, text. in *l. uxorem*, §. *agriplagam*, *ſupra de leg.* 3. Conductor verò & hæredes tenentur ad dandum. Obligatio enim mercedis quæ principalis eſt, merè dividua eſt, obligatio verò cuſtodiæ, & tempeſtivæ culturæ, ut in *l. ſi merces*, §. *conductor*,

§. *Conductor. ſuprà locati.* quamquam individua ſit ſecundùm ea quæ ſuprà diximus, tamen venit in conſequentiam, etiamſi dictum non ſit *dict. §. conductor.*

Solutio. 454. Aut ergo alii hæredes remanent in conductione, & tenentur nomine ſuo vacantem ſocii partem curare, & ſic totam mercedem ſolvere, & conſequenter non eſt locus pœnæ in totum, nec in parte, idque non eo jure accreſcendi, de quo in *l. fundus ille, ſuprà, de contrah. empt.* & in *l. ſi mihi & Titio. infrà de verb. oblig.* ſed in conſequentiam obligationis cuſtodiæ, & culturæ idoneæ, quæ ſingulos in ſolidum obligat, ſecundùm ea quæ novè diximus ſuprà eodem num. 195. cum ſeq. Tùm eà ratione quà dominus poteſt eos & ſingulos eorum cogere, ut partem relictam ſimul teneant, vel totam conditionem relinquant: per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 1. quæſt. 6. num. 52. Aut verò nec alii quidem hæredes remanent in conductione: & committitur contra omnes pro partibus eorum. Idem ſi uni hæredum tota conditio ex diviſione, vel legato defuncti obveniſſet, & totam relinqueret.

455. Quod ſi contigeret conductionem ſive à principali vel unico hærede, vel inter plures hæredes conductoris partim continuari cum effectu, & in parte deſeri, patiente domino (quia eo invito non poſſet contractus dividi) tunc pœna pro parte committeretur: per text. in ſecundo reſponſo Catonis, quod habet locum non ſolùm committendo, ſed etiam omittendo, & ſi non quota hæreditaria, ſed alia pars fundi relinqueretur, putà quando locati ſunt plures fundi, & unus relinquitur, tunc pro rata & æſtimatione dicti fundi (collatione factâ cum aliis) pœna committeretur: ut ſuprà diximus de parte muri elevati.

456. Nec obſtat quòd conditio præſertim negativa, ut in *d. §. ſi ſortem. & § item ſi ita.* in *l. 85. in exceptione de verb. oblig.* non poteſt pro parte extare, vel deficere: ſed vel in totum extat, vel in totum deficit, quia idem eſt in affirmativa, *l. cui fundus in p. inc. de condit & demonſtr.* & eſt natura & regula omnium conditionum. Sed fallit duobus concurrentibus: primò, quando non debet haberi vel retineri utrumque. Secundò, quando de facto pars recipitur, vel retinetur cum effectu, tunc enim neceſſariò pœna communi tacito conſenſu vel dividitur ipſo jure, vel per viam exceptionis aut actionis dividitur in effectu. Probo in *d. l. cui fundus.* fac legatarium dediſſe quinque hæredi, certum eſt quòd hæres non tenetur dare partem fundi, nec tenetur conditionem dividere, poteſt ejus rigorem, & regulam ſervare, ſi velit.

Duobus concurrentibus omnis conditio dividitur.

L. cui fundus de condit. & demonſt.

457. Fac legatarium decedere antequàm reliqua quinque det, legatum caducum eſt in totum, quia de rigore tota conditio pendebat, nec in aliquo impleta erat: quod enim legatarius dedit, de rigore non eſt implementum conditionis in aliquo, ſed præparatio ad implementum, & poteſt, ſi velit hæres, hunc rigorem ſervare, totum legatum in perpetuum denegare, totum fundum ſibi retinere. Hæc eſt regula, ſed ſi ea velit uti, tenebitur hæres quinque recepta per conditionem ſine cauſa hæredi legatarii reſtituere, niſi malit illa quinque retinendo partem legati dare: & idem vivo legatario facultatibus lapſo, vel indigente pecuniâ ad alia magis neceſſaria, & dicente hæredi; Cedo legato, non poſſum implere conditionem, nec dare reliqua quinque, vel non libet, reſtitue mihi quinque jam data: certè hæres tenebitur, niſi malit partem legati dare. Et ſic vides quòd conditio primordiali naturâ individua eſt, ſeu potiùs indiviſa, quia parte invitâ non poteſt dividi, tamen ex accidenti conſenſu partium non ſolùm expreſſo, ſed etiam tacito dividitur in effectu, ne contingat alterum ab altero ſuperlucrari, quæ eſt regula juris divini. 1. Theſſal. 4. & naturalis & civilis, *l. nam hoc natura. de condict. indebiti. l. 2. nihil refert. ſuprà de condict. ſine cauſa.*

458. Rurſus concluſionem de qua ſuprà numero 456. probo in ſecundo reſponſo Catonis, ubi non minus conditio de ſe indiviſa eſt. Poteſt enim reus actorem repellere, & ſic non extabit conditio in aliquo, etiamſi actor habeat electionem agendi pœnam inferendo, quia reus poteſt dicere, Tu quidem habes electionem non agendi, & non ſolvendi pœnam: vel agendi ſolvendo pœnam: ſed tu non divides me invito, nolo dividi: itaque aut pete totum ſoluta prius tota pœna, aut nihil pete. Hæc eſt primordialis natura conditionis, imò etiam circa ſtipulationem pœnalem, & conditionum, intereſt rei non fatigari pluribus litibus pro eadem re, ideò poteſt repellere actorem agentem pro parte, niſi renunciet reſiduo, vel declaret ſe non habere jus in reliquo, text. in *l. in commodato. §. duabus.* & ibi Bart. Bald. ſuprà *commodat.* Imol. Alexand. *l. ſi mihi & Titio, in princ. ſuprà de legat.* 1. Matth. Matheſila. ſingulari 116. in *l. quidam exiſtimaverunt in fin. ſuprà, ſi cert. petat.* quamvis Alciat. ibi, & in *l. 2. §. & harum, num. 10. de verborum obligat.* contrarium teneat, & malè, ut etiam dixi ſuprà, parte 2. numero 6. cum ſequentibus.

459. Sed ſi de facto reus admittat petentem pro parte tantùm, & ſic conſentit diviſioni, tunc commiſſio & petitio pœnæ ex parte rei dividitur, quia poteſt petere pœnam pro illa parte, & non plus & pari modo dividitur ex parte actoris, quia non poteſt dicere conditio nondum extat, quia non peto fundum, vel ſortem: ſed peto partem tantùm, & ſic non extat conditio in aliquo, nihil ſolvam de pœna: quoniam ex quo facto ſuo dividit conditionem pœnæ, eodem medio dividit pœnam in conſequentiam neceſſariam, neceſſitate in quantum iniquitatis vitandæ, tum quia tacito pacto communique conſenſu partium hoc contingit. Sed ibi non eſt iniquum utrumque haberi, imò expreſsè vel tacitè actum, ut utrumque habeatur, tunc rigor, & regula conditionis ſervatur, imò alias fieret injuria *d. §. ſi ſortem.*

460. Et ſic patet facilis & prona ſolutio quæſtionis primæ & ſecundæ de quatuor quæſtionibus ſuprà eod. num. 290. quia cum pœna centum ſi murus elevetur, ſit loco principalis, nec ſimul haberi debeat, ut & in 2. Reſp. Catonis, ſi ſecundum quoque concurrat, videlicet, quod ſtipulator nolit pati reliquos hæredes elevare, vel unum eorum totum murum elevare: ſed malit dividere pœnam, quàm totum murum elevari: certum eſt pœnam pro rata dividendam, ſive contraveniens dolosè fecerit, ſive non; dolus enim diviſionem recipit, & poteſt fieri pro toto, vel pro parte extenſivè: vel intenſivè, ut contra communem probavi ſuprà eodem num. 198. & 201.

Solutio quæſtio. ſuprà num. 290.

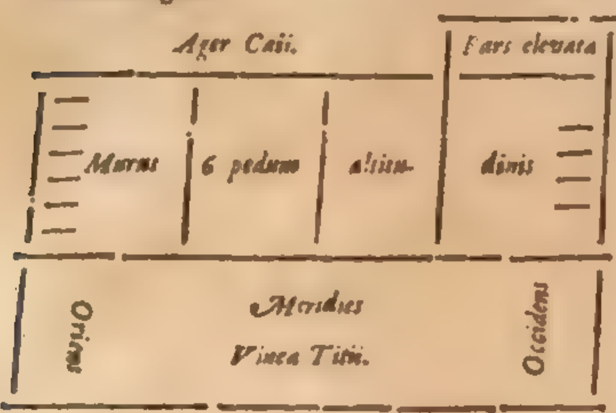
461. Quid ergo ſi hæres quadrantis non pro quarta longitudinis, ſed pluris elevat, vel ſi tantum pro quarta ſpatii ſui: tamen ea pars pro ſtatu loci, & cæli plus nocet, quàm dimidia? Reſpondeo tunc non pro quota hæreditaria, ſed pro modo æſtimationis ſervitutis læſæ ſeu contraventionis damnoſæ debet portio pœnæ æſtimari. Porrò non eſt dubium quin contrafaciens teneatur ad totam illam partem pœnæ, vel ad totum intereſſe, ſi hoc malit actor eligere: ſed quæritur an cæteri quoque hæredes pro portionibus hæreditariis teneantur? Breviter quia Typographus (qui hucuſque exaravit) urget, dico quod non, ut ſatis liquet per prædicta, niſi ſpecialis ea cautio adjecta ſit, de qua ſuprà eod. num. 421. Omnis enim obligatio in dubio ſecundùm dividuas judicatur: ut ſuprà eod. clavi 5. & in parte 2. num. 200. cum ſeq.

462. Et quod dixi de diviſione pœnæ in hæredibus promiſſoris, idem in ipſo promiſſore in effectu: quia ſi partem muri elevavit, & ſtipulator non agat ad de-

moliendum (quo caſu remitteret pœnam) ſed malit petere pœnam, ſiquidem totam (ut poteſt) debet permittere reo conſtruere totum ſi velit, vel quando voluerit: aliàs ſi velit impedire in reliquo (ut poteſt) jam nequibit exigere pœnam, niſi pro rata, ut dixi. Sed quid ſi ſubeſt clauſula, rato manente pacto? Reſpondeo: ea clauſula non operatur ut pœna in plus committatur, quàm jam ſit commiſſa, nec ut plus exigatur, quàm exigi poterat: ſed addit, ut poſſit actor cum tota pœna, vel parte pœnæ ſecundùm prædicta, cogere reum ad demoliendum quod fecit. Et ſemper operatur, ut certum ſit conditionem à diſpoſitione incipere, ubi aliàs non appareret, vel dubium eſſet.

Clauſula rato manente pacto.

Σύγγραμμα. 463. Nunc placet oculis ſubjicere figuram dictæ quæſtionis, ſupra eod. num. 268. utpote dividuis & individuis congruentem, Meridie ſurſum verſo contrà quam Geometræ & Aſtronomi ſolent: quia nec de Topographia quidem, ſed de nudo exemplo practico & forenſi agitur.

Vides vineam Titii contiguam verſus Meridiem agro Caii, qui murum medium conſtruxit ſex pedum altitudinis. Convenit ne Caius altius elevaret ſub pœna centum, Caius reliquit quatuor hæredes dividentes æqualiter agrum, deinde ultimus partem ſuam muri elevavit, ſi Titius non agat ad demoliendum (ut multis actionibus poteſt, *l. & ſi fortè*, § *ſciendum*, & per totum ſupra *ſi ſervit. vendic.*) quadruplex oritur quæſtio: Prima, an aliqua pœna ſit commiſſa. Dubium facit quòd conditio in totum non extat: ut ſupra eod. num. 456. Et ſi ſic, ſuccedit ſecunda quæſtio, an tota, an pars? Et ſi pars, ſurgit tertia quæſtio, an pro quota hæreditaria contra facientis: an verò pro modo contrafactionis? Quarta quæſtio, an contra ſolum contra facientem, an etiam contra cohæredes pro partibus hæreditariis? Solutiones patent ex prædictis: non repeto. Vides etiam quòd ſi primus hæres, id eſt à latere Orientali, ſolus partem ſuam elevaſſet, longè plus lucis & caloris auferret quàm ultimus: ſecundus autem ſi ſolus partem ſuam elevaſſet, adhuc plus cæteris vineam incommodaret. Unica hac figura exempli, brevitatiſque causâ contentus fui.

464. Ex prædictis infinitæ quæſtiones in praxi quotidiana facile, & juridicè deciduntur. Promiſiſti mihi ſub pœna viginti, ſolvere Titio, ſive prærogare pro me centum quæ ei debeo, ſolviſti quinquaginta tantùm, an tota pœna commiſſa ſit? Dicerent omnes ante nos adusque quod ſic, per dict. §. *ſi ſortem*, & per dict. §. *item ſi ita. in dict. l. in executione*. Sed non eſt ita: cùm enim ea ſolutio mihi ſit utilis in quinquaginta, de quibus ſum liberatus, quæ utilitas mihi remanet: impoſſibile eſt mihi pœnam committi, niſi pro rata. Non obſtat §. *ſi ſortem*, quia hîc non eſt appoſita loco uſuræ, vel alterius intereſſe, ſed loco principalis: quatenus ergo habeo principale per implementum debitoris, impoſſibile eſt pœnam vel ipſo jure committi, niſi pro rata reſidui.

465. Idem ſi de ſolvendis tot jugeribus terræ, vel redimendo reditu, vel fundo redimibili, actum fuiſſet. Amplio etiam ſi erat dies & pœna. Amplio ſecundò etiamſi promiſſor ante moram duos hæredes reliquerit, quorum unus pro parte ſua ſatisfacit, cùm enim utiliter fecerit, & commodum ſentiam & retineam, & ſimus in dividuis, liberatus fuit in totùm. Hæres autem qui non implevit, ſolus pro parte ſua cadit in pœnam, vel ſi ſatisfecit in aliquo, cadit in pœnam pro rata reſidui partis ſuæ: per ſecundum reſponſum Catonis: quia etiam in dubio quod minus eſt, capitur. Nec refert inter dare, vel facere, committere vel omittere: per not. ſupra eod. num. 455.

466. Secundò quæro, quid ſi teneor centum mutuare Titio ſub pœna, quod tu promiſiſti pro me pariter ſub pœna facere? Reſpondi quamvis me liberaveris à parte ſoluta, tamen in totam pœnam incidis, quemamodum ego incido verſus Titium, ex quo hoc promiſſum fuit: & à te ſuſceptum, non per *d.* §. *ſi ſortem*, ſed quia conventio illa implicat promiſſionem indemnitatis. Si ergo incido in totam pœnam parte ſortis ſoluta, (ut quia pœna reſpicit certum intereſſe caſuale tali die vel periſtaſi quod non fuit evitatum in aliquo numeratione partis) tu incidis in eamdem, non per aliquam rationem Dividui & Individui, ad quem non eſt opus recurrere: ſed quia teneris me reddere indemnem, etiamſi hoc liberaliter promiſeris: quia à periculo eximere me ſuſcepiſti: Secus ſi hoc ignoraſti, & ſic non ſuſcepiſti, ſed ſimpliciter promiſiſti, ſub pœna, quia intelligitur ſecundùm naturam dividuæ materiæ ſubjectæ, & in dubio ad minimum, *l. ult. de praet. ſtipul. l. ſemper in ſtipulationibus. de de reg. jur.*

467. Tertiò quæro quid ſi liberaliter promiſeris mihi ipſi mutuare, vel donare centum ſub pœna? mox duos hæredes reliquiſti, quorum unus ſatisfacit pro parte ſua tantùm? Reſpondeo illum pœna vacare & alterum tantum in mediam pœnæ cadere, vel ſi ſatisfecit in aliquo non cadere in pœnam, niſi pro rata defectus. Non obſtat *d.* §. *ſi ſortem*, quia non loquitur, nec intelligi debet de promiſſione ex cauſa liberali facta: ſed de ſorte aliàs debita. Secus ſi deberi inciperet ex cauſa donationis. Et moveor, quia in his non venit nec uſura, nec pœna: quoniam liberalitatis ſuæ non debet quis pœnam ſuſtinere. *l. liberalitatis ſupra de uſuris*, *l. eum qui. ſuprà de donation.* Et quamvis ſit appoſita pœna, tamen quia eſt contra naturam actus, ſufficit quod de aliquo vel modico operetur. *l. ſi uno. in princ.* ſuprà *locat.* & conſequenter non intelligitur committi niſi pro rata ſive in hæredibus, ſive in ipſo principali promiſſore. Ex quo habes novam & ſingularem limitationem ad regulam *d.* §. *ſi ſortem.*

468. Quartò quæro, duo compromiſerunt ſub pœna, antequam iretur ad arbitros, reus obit relictis duobus hæredibus, unus offert ire, alter non? Reſpondeo totam pœnam committi contra utrumque pro partibus ſuis, ſalvo parenti contra conſortem recurſu, quia in totum non itur: non enim poteſt unus pro parte ſua etiam integra, nec actor tenetur dividere. Idem in caſu converſo reſpectu rei, actore vel altero hæredum ejus detrectante: nec habet utrumque etiam in parte, quia in totum privatur via compromiſſi, & ſic ſemper ſtat clavis noſtra decima ſuprà eod. num. 268. Secus ſi creditor vel actor (& idem ex parte rei) admitteret alterum hæredum coràm arbitris pro parte ſua tantùm, quia tunc ab eo nihil nomine pœnæ petere poſſet. A detrectante verò ſolùm pro ejus parte, quia facto ſuo diviſit negotium & pœnam.

469. Sic ſi debens equum ſub pœna habet duos hæredes, unus offert quoad ſe, nihil agit quoad pœnam vitandam: quia creditor non tenetur dividere, nec recipere partem. Imò ſi eam recipiat, nondum dividit, ſi non recipit pro ſoluto, & abſoluto, ſed ſub ſpe reliqui, reſtituturus exacta pœna, niſi perſolvatur. Secus ſi creditor abſolutè recepiſſet partem:

quia tunc neceſſario pœnam dividit, niſi adpoſita eſſet non principali, ſed certo eventui, puta caſu quo non eſſet perſolutum tali die, vel loco, vel rato manente pacto: ut ſuprà num. 462. diximus. Pariter
Amplius non agi. ſi ſtipulatio ampliùs non agi, de qua in 2. reſponſo Catonis, non reſpiceret effectum & exactionem (ut in dubio reſpicit) ſed tantum reſpiceret controverſiam non fieri, vel litem non reſumi, committeretur litis conteſtatione, vel reſumptione litis conteſtatæ, & per primum actum ad merita cauſæ, etiamſi actor non exigat, vel etiamſi ſuccumbat, text. in *l. amplius, infrà rem ratam haberi*, quæ ita debet intelligi: & multò magis committeretur exactione: ut ibi. Præſumitur autem apponi ſuper lite, & non ſuper exactione tantum, quando non interponitur ſuper liquido: ſed ſuper controverſo, vel ſuper conſervatione tranſactionis.

Regula. 470. Et generaliter, ubicumque creditor non tenetur dividere, nec etiam dividit, nec capit partem implementi: vel etiam ubi de facto dividit, & partem capit, ſed poteſt utrumque habere: ut in *d. §. ſi ſortem, in princ.* vel ubi pœna reſpicit alium (quam principale) juſtum finem qui defecit, tota pœna committitur, & exigitur, alias tantum pro rata.

471. Quintò quæro, dedi tibi centum ne altius tolleres murum, alias redderes centum viginti, habes quatuor hæredes, unus altius tollit, certum eſt quod centum principalis, & viginti pœnæ, petere poſſim à ſingulis hæredum pro partibus ſuis, ſed an à ſolo contrafaciente? Reſpond. ſic ſi velim, per prædictum ſi peterem partes ab aliis, recurſum haberent contra iſtum, & ſic omiſſo circuitu, conveniri poteſt in totum, etiamſi partem ſuam tantum elevavit, ſi tamen etiam aliis libertatem permittam, ut nuper dixi. Cæterum utile eſt omnes teneri pro partibus ſuis etiam reſpectu æſtimationis pretii, vel ſortis principalis, nedum reſpectu pœnæ: aliàs fieri poſſet fraus, vel injuria creditori per hæredem in uncia, vel ſemiunciatantum.

472. Sextò quæro, uſufructuarius conſtituit mihi pro centum dictam, vel aliam prædialem ſervitutem, & promiſit proprietarium ratum habiturum ſub pœna centum: proprietarius habet quatuor hæredes, qui ratificant, excepto uno? Reſpond. hîc facit fructuarium, vel ejus hæredes teneri ad ſolidam pœnam, & ſi fructuarius habet plures hæredes, tenentur ſinguli pro partibus ſuis ad totam pœnam: ut in princ. §. *Cato.* quam etiam exigendo teneor deſiſtere in totum a ſervitute, aliàs ſi eſſet ſervitus in ſe dividua, ut cretæ fodiendæ, juxta not. ſuprà eod. num. 296. ſi vellem dividere, tunc neceſſariò pœna quoque divideretur.

473. Idem ſi ſervitus non eſſet dividua, ſed vellem percipere partem commoditatis, vel uſus à ratificantibus: quia tunc pœna quoque, vel ejus exactio deberet pro rata dividi, & ſic latiſſimè patet clavem noſtram decimam etiam in merè individuis locum habere. Jam hæc omnia ſunt (ſed poſt longos labores noſtros, & explicationem noſtram) clariſſima & facillima.

474. Verum adhuc circumſpectans video abſtruſum alium receſſum, qui noſtra rurſus analyſi, ut Theſei filo indiget: videlicet *l. cum debitore, l. ſi procurator.*
L. ſi procurat. infra rem ratam haberi. *infra, rem ratam haberi*, quæ leges per ſe quidem clariſſimæ ſunt, ſed à gloſſ. & Doctoribus miſerè diſtortæ & obſcuratæ. Præcipua contentio eſt in ſecundo reſponſo *dict. l. ſi procurator.* ibi, *nam & ſi ipſe dominus*, quod contrarium faciunt fini *dict* §. *Cato.* Variæ, & invicem pugnantes dantur ſolutiones, ſed nulla valet. Nemo adusque intellexit. Prima ſolutio fuit Accurſ. in *dict. l. ſi procurator*, quòd ibi procurator ipſe promiſit
Prima ſolutio. ratum habiturum, & agitur contra procuratorem vel ejus hæredem, ſed in *dicto* §. *Cato*, dominus ipſe promiſit, & agit contra dominum, vel ejus hæredes ex ſtipulatione rogata ab ipſo domino, cui promiſit ſe, hæredemque ſuum ratum habiturum. Hanc ſolutionem reprobat Bart. in *dicto* §. *Cato. num* 19. oppoſito. 9. ſed pejus ſolvit. & malè dicit eam falſam, per *l. quoties quis, in fin. princip. de verbor. obligat.* quæ non concludit.

475. Fateor enim quòd procurator qui promittit dominum ratum habiturum, facit duo. Primò, ſe offert tanquam procuratorem, & hoc modo non ſe obligat nomine ſuo, niſi ut doceat ſe verum procuratorem fuiſſe: aliàs etiam furti, vel falſi tenetur, ut ait Bald. in *l. falſus C. de furtis.* Cætera non tenetur nomine ſuo: Abeti. Ange. Peruſ. in *l. procurator qui pro evictione, ſupra de procurat.* Philipp. Dec. conſ. 510. ubi in annotat. dixi, vide quæ ſcripſi ſupra eod. & in eod. tit. l. 1. §. 1. vel cavendo de rato, ſeſe proprio nomine obligat, quo tenetur vel ad pœnam, vel ad intereſſe, domino contraveniente, quamvis doceat ſe procuratorem, & offerat dare inſtrumenta mandati, & cedere actiones: hoc enim priore caſu ſufficeret: ſed non in iſto, ſicut ne fidejuſſoribus quidem ſufficeret.

476. Procurator ergo qui non vult nomine ſuo teneri, det dominum, vel alios fidejuſſores, ut *Inſtit. de ſatiſdat.* §. *fin autem*, verùm quamvis teneatur nomine ſuo, quando cavit ipſemet de rato, tamen juſtum eſt ut mitiùs cum eo, quàm cum domino agatur, ut tradit hîc Jaſ. §. *Cato.* col. 14. num. 37. per leg. *& ſi poſt tres, ſupra ſi quis c utio.* juncta *l. ſancimus, C. de fidejuſſ.* Tum eſt in facultate domini habere ratum in totum ſi velit: ſed non in facultate procuratoris, qui tantùm peccat omittendo: ſed dominus etiam committendo: & ſic non debent ad paria judicari, ut etiam apertè ſentit Maria. Socin. Junior hîc, num. 187.

477. Hanc conſiderationem oppugnat Franc. Ripa, col. 22. num. 56. ſed gravius errat, dicens ideò ſe hoc reprobare, quia ſi procurator qui promiſit de rato, curavit quantum potuit, ut dominus ratum haberet, excuſatur à pœna, quod eſt falſum: quia nec à pœna, nec ab intereſſe excuſatur. Ea enim promiſſio intelligitur cum effectu: ut ſuo loco dicam. Et quamvis quidam ſequantur eam primam ſolutionem, in quam etiam inclinat Maria. Socin. Junior hîc, numero 187.

478. Ego aliis rationibus reprobo: Prima quia quantum ad id quo de agitur, non refert, an quis de ſe ipſo promittat ſe, hæredemque ſuum: vel an alium ratum habiturum, ut probat text. in *l. inter cohæredes, §. ſi quis ſtipulatus, ſuprà famil. hereiſc.* quem text. gloſſ. & Doctores ibi promiſcuè in utroque caſu intelligunt, & benè. Secunda, quia ut hæc ſolutio quadrat literæ *d. l. ſi procurator* ita non quadrat literæ *d.* §. *Cato.* patet ibi in illa ſtipulatione, Titium hæredemque ejus ratum habiturum. Titius ponitur in tertia perſona, nec eſt is à quo, ſed de quo ſtipulatur.

479 ſic *d.* §. *Cato.* loquitur in eo, qui promittit alium hæredemque ejus ratum habiturum, & ſic eſt idem omnino caſus, qui eſt in *d. l. ſi procurator.* Rurſus patet, quia ſi text. §. *Cato.* intelligeret Titium eſſe promiſſorem ipſum à quo ſtipulatur, poſuiſſet illum in ſecunda perſona, prout in præcedentibus exemplis fecit, dum loquitur de promittente de ſe, ibi, *per te non fieri, neque per hæredem tuum.* Itaque ſi in ſtipulatione rati intellexiſſet illam fieri à promittente de ſe, & hærede ſuo, pariter dixiſſet, te, hæredemque tuum ratum habiturum. Cum ergo non ita fecerit, ſed tertiam perſonam expreſſerit, apparet quòd text. loquitur de ſtipulatione facta ab aliquo promittente alium, hæredemque ejus ratum habiturum, igitur hîc eſt idem thema numero, quod & in *d. l. ſi procurator.* Nec obſtat quòd tex. paulò poſt loquitur de hæredibus ipſius promiſſoris ibi, *& ſolus tenebitur qui non habuerit ratum*: quia verum eſt, patet continuando

idem thema de procuratore, qui promiſit dominum ratum habiturum, & duos hæredes reliquit, hæres enim qui impetrat à domino ratum haberi, ſatisfacit pro parte ſua, nec incidit ad pœnam: ſed alter hæredum, qui hoc non impetrat, non ſatisfacit, ideo dicitur non habere, ſeu non præſtare, ratum, & cadit in pœnam pro parte ſua tantum. Et ſic iſte text. optimè quadrat cum *d. l. ſi procurator.*

480. Nec obſtat finis §. *Cato.* quia adverſativa, *quamvis*, oſtendit caſum mutari, & hanc eſſe differentiam inter dominum ipſum promiſſorem, qui non poteſt rectà dividere, ſicut nec ejus hæres pro parte ſua divideret: & inter procuratorem promittentem, qui non habet dominum, nec ejus hæredes in poteſtate: ideò, uno hæredum domini ratificante, altero verò non ratificante, procurator dicitur pro parte ſatisfacere, & pro parte non; prò parte in pœnam cadere, pro parte non: ut in *d. §. Cato. in fin.* & pariter ſi dominus ipſe qui non promiſit, habeat ratum in parte tantum: procurator qui de rato ſub pœna promiſit, cadit in pœnam pro alia parte: ut in *d. l. ſi procurator*, quæ ſic optimè convenit, nec contradicit §. *Cato.* rejectis omnibus omnium gloſſ. & Doctor. ſolutionibus. Et hæc argumentando velut (ut ait Bald. in *l. precibus, C. de impub. & ali. ſubſtitut.*) ferro viam aperiendo, dixi.

Secunda ſolutio.

481. Secunda ſolutio gloſſ. in *d. l. ſi procurator.* eſt quòd §. *Cato. in fi.* debet reſtringi ad negotium tale, quod pro parte poterat ratum haberi ab hærede, non à defuncto, *ſed l. ſi procurator.* loquitur in negotio, quod tam à principali, quàm ab hæredibus ratificari poteſt in parte, Bart. & omnes hanc ſolutionem reprobant, ut divinatoriam. Ego verò etiam reprobo, quia nullum eſt tale negotium, nullum tale exemplum in jure. Non obſtat *l. legatarius, de leg.* 1. quia non loquitur de ratificando aliquo negotio ſuo nomine geſto: ſed de acceptando legato, vel non.

482. Tertia & ultima ſolutio d. gloſſ. eſt quòd §. *Cato.* loquitur quando pœna fuit adpoſita, in qua non conſideratur quantum interſit, modò aliquid interſit, ſecundum Bar. Sed *d. l. ſi procurat.* quando pœna non fuit adpoſita, ſed tantùm agitur ad intereſſe, quod non poterit eſſe plus, quàm interſit, & hanc 3. ſolutionem ſequuntur Bar. *d. §. Cato. num.* 19. Angel. Peruſ. Alex. Imol. Angelus de Periglis, num. 38. Joan. Crottus, lectu. 2. num. 49. Hieronym. Butigella, num. 137. Lancelot. Galiau. col. 19. conclu. 2. Udalri. Zaſi. num. 82. & omnes fere ubique, & eſt communis ſolutio.

Tertia ſolutio.

483. Et moventur non ſolum per dict. rationem Bart. ſed etiam quia (ut vulgò dicunt) pœna facit factum individuum, & facit etiam conditionem, quæ etiam regulariter individua eſt. Sed ea ratio falſa eſt, & ſatis in præcedentibus confutata: non repeto. Tum hæc ratio partim convenit etiam ceſſante pœna, quia intereſſe debetur ſub conditione, quæ facit actum individuum ſecundum eos: Itaque ſibi non conſtant, & in ſecreto ſuæ conſcientiæ. Vera ratio, cur hanc potiùs 3. ſolutionem ſequuntur, eſt quod ſit plauſibilior, nec commodiùs ſibi videntur hanc antinomiam vitare.

484. Quod autem quidam (ut Lancel. Galiaula col. 19.) aliam rationem differentiæ inter pœnam & intereſſe, tradunt, quia in facto dividuo non poteſt intereſſe, niſi pro parte, pro qua contra fit: ſed in pœna non conſideratur quantum interſit. Hæc ratio fallit, quia ſæpe uſuvenit etiam in dividuis defectu partis, in totum intereſſe, vel in majori parte. Et quod in dividuis inter pœnam & intereſſe non ſit differentia quantum ad commiſſionem, ſatis probat totum ſecundum reſponſum Catonis, quod procedit etiam in pœna incerta, qualis eſt intereſſe. Et ſic falſa eſt ea tertia ſolutio, in qua nec ſequaces conquieſcere poſſunt, ſed ſubinde vacillant, aut limitant, ut Alex. col. 4. Lancel. Galiaula. col. 21. concluſio 2. in fin. limitant concluſionem Bart. & communem. ut procedat quando promiſſio de rato eſt circa deciſoria judicii: ſecus ſi circa præparatoria, quia tunc etiam pœna dividitur ſaltem ope exceptionis, quæ ſecundum eos competit pro qua parte habetur ratum.

Quarta ſolutio.

485. Quartam ſolutionem dedit Petr. Pertic. diſtinguens, aut quis vult habere ratum pro parte, ut habeat actionem etiam ad partem, & non poteſt, *l. cum quæritur, ſupra de adminiſtr. tutor.* & ita intelligitur *d. §. Cato. in fi.* cui membro addere potes regulam, *l. Julianus, §. offerri, ſuprà de action. empt. & reg. l. cuj fundus ſupra de condition. & demonſtrat.* Aut vero quis vult habere ratum pro parte tantum, ut evitet pœnæ vel intereſſe commiſſionem: & hoc poteſt ſecundum Petr. qui ita intelligit, *d. l. ſi procurator.* Sed hæc diſtinctio confunditur per *d. §. Cato.* ubi licet habere ratum pro parte, ut pœna evitetur pro parte, quamvis promiſſor ipſe non poſſit dividere.

Quinta ſolutio.

486. Quintam ſolutionem incidenter tradunt Angel. Alex. Joan. Imol. Paul. Caſtr. & alii crebriùs hic ſuper 10. oppoſitio. Bartol. quam cæteri poſteà ſuper 9. oppoſitione Bart. ſequuti ſunt, ut Lancel. Galiaul. conſ 2 in fin. col. 20. Hormanoct. Detus concluſ. 2. num. 367. diſtinguentes inter cautionem rem ratam haberi extrajudicialem, de qua in §. *Cato.* & judicialem, præparatoria, vel ordinatoria judicii concernentem, de qua loquitur *d. l. ſi procurator*, quam ita reſtringunt: tenent enim poſt Bart. quod idem ſit de ſtipulatione judiciali deciſoria concernente, quod in ſtipulatione extrajudiciali, per 2. reſponſum *d. §. ſi ſortem, l. 5. de verbor. obligat.* Sed hæc non eſt ſolutio, ſed pudenda evaſio, in qua Carol. Ruinus hîc, deinde Maria. Socin. Junior. num. 194. uſque ad num. 200. ægrè laborantes, & differentiam Bart. & communem inter præparatoria, & deciſoria in oppoſitum revolventes, emergere nequeunt, nec aliquid certi ſtatuere.

487. Sed quàm hæc miſera & prolixa ingeniorum carnificina, & in verbis & in rebus erronea ſit, oſtendo: exemplum enim cautionis rati præparatoria tantùm judicii concernentis tradunt in *l. 1. C. de procurat.* atqui illa cautio non concernit præparatoria, ſed deciſoria: nec minus ſuper ipſis deciſoriis interponitur quàm ſtipulatio de parendo ſententiæ arbitri, de qua in 2. reſponſo *d. § ſi ſortem*, quem Bartol. & omnes dicunt deciſoria concernere, quamvis utraque debeat, & ſoleat ante judicium, vel arbitrium interponi. Quod autem ſtipulatio judicialis, & prætoria rem ratam haberi, non minùs concernat deciſoria, quàm ſtipulatio de parendo ſententiæ arbitri, probo, imo vel palpabiliter demonſtro: quoniam ea prætoria cautio rati, de qua loquitur *d. l. ſi procurator, & l. 1. C. de procurator.* non interponitur,

Cautio rati.

488. niſi ex parte actoris, qui non cavet de judicio ſiſti, etiamſi per procuratorem litiget: ſed tantum de ratificandis geſtis cum procuratore, per quem agit. Reus autem etiamſi per ſe litiget, cavet de judicio ſiſti, §. *ſed hodie. Inſtit. de ſatiſdat.* quæ cautio bene concernit præparatoria, & ordinatoria, ſicut & illa, de qua in *l. ſi ſervus, §. ſi plurium, ſuprà ſi quis cantion.* quam cautionem non minùs præſtat reus per procuratorem litigans: quia cavet de judicato ſolvendo, quæ implicat clauſulam de defendendo, & ſic de judicio ſiſti. Præcipuum vero caput dictæ integræ cautionis judicatum ſolvi, deciſoria tantum concernit, *l. 6. judicatum ſolvi, infrà judica. ſol.*

489. Cautio ergo de rato quam præſtat actor, deciſoria tantum concernit. Quis ergo lethargus: imo quæ inſania eſt reſtringere *d. l. ſi procurator.* ad cautionem concernentem præparatoria, & ordinatoria ju-

dicii tantum, & non deciſoria? Cùm d. lex non loquatur de cautione judicatum ſolvi, quæ unam clauſulam habet ordinatoria concernentem, ſed tantum de cautione rati ex parte actoris, quæ tantum deciſoria concernit. Imo *d. l. ſi procurator*, expreſsè ſeſe exemplificat in deciſoriis, ibi, *quod damnatus ſolvit*, ſcilicet reus, qui ſtipulatus erat de rato: ut omittam quod eam differentiam inter deciſoria & præparatoria clarè reprobavimus ſupra in parte 2. Veritas eſt ergo quod *d. l. ſi procurator*, loquitur in deciſoriis. Et quamvis loquitur in judicialibus, tamen idem eſt in cautione rati interpoſita in extrajudicialibus, ut titul. *ille rem ratam haberi*, promiſcuè in utriſque loquitur, ut patet in l. interdum ex conventione, cum duabus legibus ſeq. *l. commiſſ. in fin. l. ſi indebitum, l. non ſolùm, l. ſi ſine judice, infrà rem ratam haberi.*

6. Solutio. 490. Aliam & ſextam ſolutionem adducit Maria. Socin. Junior in *d. §. Cato, num.* 189. quod finis *d. §. verſi. quamvis*, debet limitari, ut tunc demum procedat, quando dominus ſive promiſſor contrafecit ipſimet ſtipulationi; non ratificando, ſed agendo contra ſtipulatorem viventem, ad quem ſolum totum negotium ſpectabat. Tunc enim ſecundùm eum promiſſor pro parte contraveniens, vel in parte non ratificans, nihilominus incidit in totam pœnam; ſecus ubi ſtipulator jam deceſſiſſet: quia tunc inter hæredes ejus negotium illud, & totum jus diviſum eſt, & ſic aliud juris eſt; ita quod promiſſor agendo contra unum tantum ex hæredibus, & ſic pro parte non ratificans, non incidit in totam pœnam: ſed tantum pro parte illius contrà quem agit, & non pro partibus aliorum, quibus implevit, & quorum nec in minimo quidem intereſt, ſi pro eorum partibus integre ratificavit.

491. Idem voluit Marian. in 10. notab. num. 60. ubi rationem diverſitatis reddit inter principalem & ejus hæredes, quia obligatio in perſona principalis quamdiu vivit, dicitur unica & indiviſa, quæ eo mortuo inter hæredes pro rata dividitur (perperàm addit, multiplicatur, contraria enim ſunt multiplicari & dividi) mox addit quod uni ex hæredibus qui pro tota parte ſua implevit, & ſic ſuæ obligationi ſatisfecit, nihil nec in pœna, nec in intereſſe imputari poteſt, ſi pro parte cohæredis (quæ jam eſt diviſa, & aliena obligatio) non ſatis fiat: ſed ipſi principali, qui totum debet, eſt quod imputetur, niſi totum ſolverit, & ſic pro parte debiti ſui implendo nullatenus à pœna excuſatur.

492. Et ut error errorem trahit, ut Cæcias nubes, infert Maria. ultra anteceſſores ſuos, quod ſi promiſſor reliquerit plures, puta duos hæredes, quorum unus contrafacit non pro dimidia, ſeu pro tota parte ſua, ſed pro parte partis, puta pro quarta, ſexta vel decima: quod nihilominus incidit in pœnam pro tota parte ſua hæreditaria, videlicet pro dimidia, analogia ducta à principali. d. num. 60. in fin. Et contra ſi ſtipulator deceſſerit relictis pluribus; puta duobus hæredibus, infert Marian. d. num. 189. in fin. eadem analogia, quod ſi promiſſor conveniat uni hæredum non ratificando, puta agendo contra eum, non pro tota parte d. hæredis, ſed pro parte partis, puta pro ſexta, vel decima parte, quod nihilominus incidet in pœnam pro tota illius rata hæreditaria, & ſic pro dimidia: addens quod cum jam talis hæredis in aliquo cœperit intereſſe: hoc ſufficit ut pœna in favorem ejus in totum hoc eſt pro tota ſua rata committatur, ut de principali in offenſo tradunt Bartol. & communiter Doctores.

7. Solutio. 493. Tandem Maria. Socin. poſtquam omnem lapidem enixè volvit, & revolvit, cogitandum relinquit. Et ſua ſolutio quantumvis laborioſè compacta, eſt contra d. l. ſi procurator, ubi ipſimet ſtipulatori contra fit in parte, & tamen ſtipulatio non committitur, niſi pro parte, nec diſtinguit text. partes quotas contravenientis, vel ejus, cui contravenitur: ſed tantùm realiter & materialiter partem ipſius contravenientis reſpicit. Et ipſe Maria. Soc. Junior, num. 60. inanem reddit communem ſolutionem & ſententiam, dicens quod in caſibus, in quibus contraveniens in parte incidit in totam pœnam, tamen non ſolvet eam totam, ſed tantùm pro parte contraventionis: quia implementum partis imputabit in pœnam, vel ſoluta tota pœna illud repetet, & ſic in effectu tollit differentiam inter pœnam & intereſſe, totamque communem doctrinam, & ſuas elaboratas diſtinctiones uno verbo evertit.

494. Septima ſolutio fuit Andreæ Alciat. num. 128. in parvis, aliàs num. 156. in magnis. (quæ ordine temporis antecedit priorem, quæ ſola feſtinatione calami antecedit; nec mihi tempus nec facultas ſuppetit retexendi pagellas, quæ mox ut ſcriptæ ſunt per curſores evolant ad Typographum, quòd prima & tertia ſolutio gloſſ. in *d. l. ſi procurator*, debeant ſimul jungi, quam videtur ſequi Maria. Soci. Junior, num. 187. ſed nec ſic quidem Maria. ſibi conſtare poteſt, & cogitandum relinquit. Iſta etiam ſolutio aliquantum lenit & reſtringit, ſed non tollit contrarium, nec communem errorem. Senſus enim eſt quòd uno tantum è pluribus caſibus, contraventione partis tota ſtipulatio committitur, videlicet duobus concurrentibus: Primò, quando adjecta fuit pœna, ſecundò, quando ipſemet dominus qui promiſit ſub pœna, contravenit. Quia etiamſi non contraveniat niſi in parte, tamen contra ipſum tota pœna committitur, & ſic primò aliud dicendum, quando hæres ejus pro parte ſua tantum contravenit, & ſecundò aliud, quando dominus ipſe contravenit, in parte, ſed non promiſerat ſub pœna: & rurſus aliud tertiò, quando non dominus ipſe, ſed procurator promiſerat, quia tunc, ſive ſub certa pœna, ſive ſimpliciter promiſerit, non committitur pœna contraventione partis, niſi pro parte *dict. l. ſi procurator*, ut ſic de quatuor caſibus in uno ſolo ſervetur communis intellectus §. *Cato. verſic. quamvis.*

495. Atque iſtud non eſt ſolvere, ſed augere contraria, & facere, dictum §. *Cato.* contrarium ſibi ipſi. Patet, fac dominum ipſum promiſiſſe ratum habere ſub pœna, deinde ſtipulatorem relinquere duos hæredes, à quorum altero promiſſor petit partem ejus tantum, deberet cadere in totam pœnam per *d. verſic. quamvis*, & per rationem hujus ſeptimæ ſolutionis, quia dominus eſt, qui contravenit, & idem ipſe qui promiſerat ſub pœna: & tamen tex. *d. §. Cato.* decidit pœnam committi pro parte tantum. In tex. ibi, *& ſolus aget, a quo fuerit petitum*, ergo alter à quo non petitur, non agit, igitur pœna non committitur niſi pro parte contraventionis, etiamſi illa duo ſimul concurrant, & ſic erronea eſt ſolutio quantumvis colorata.

496. Quid quod nec Alciat. ipſe hujus ſolutionis inventor in ea perſiſtit, ſed mox aliorſum velut ventorum & undarum impetu ſurſum vorſum raptus trahitur, aliamque (quæ octava eſt) pari quidem curſu, ſed longè diverſo filo comminiſcitur ſolutionem, ſeu potius diverticulum, non jam differentiam faciens inter pœnam & intereſſe, ſed inter dubium quantitatis vel ſpeciei, & inter promiſſionem domini, vel procuratoris, ut ſi quidem duo concurrant, videlicet promiſſionem ſive ſub pœna, ſive non factam eſſe primò per procuratorem: ſecundò de certa ſpecie, cui procurator renunciavit, vel nigrum ſententiæ calculum tulit, tunc etiamſi dominus non niſi pro parte contraveniat, tamen tota ſtipulatio committatur ad totam pœnam, vel intereſſe, non ſolum contra ipſum procuratorem: ſed etiam contra ejus hæredes pro partibus eorum: idque non ſolùm per finem *dict. §. Cato* ſed etiam per principium: quaſi hoc 8. Solutio.

caſu ubi de ſpecie agitur, obligatio ſit individua, ne teneatur ſtipulator vel ejus hæres partem habere in ſpecie, & partem in intereſſe vel pœna, contra §. *pro parte.* in *l. in execut. de verb. obligat.* aliàs ſi debebatur quantitas, ſive dominus, ſive procurator promiſerit, ſive ſub pœna, ſive non locus ſit *dict. l. ſi procurator.* ut non committatur ſtipulatio, niſi pro parte, quando contravenitur tantùm pro parte. Idem ſi debebatur ſpecies, ſed dominus (qui poterit exceptione repelli) & non procurator promiſit.

497. Sed hæc tranſverſa & præceps ſolutio deterior eſt priore: utpote contra utrumque text. quia dict. *l. ſi procurator.* non loquitur in debito quantitatis, ad quod tamen Alciat. eam reſtringit, nec finis, *dict. §. Cato.* loquitur in debito ſpeciei, ad quod tamen Alciat. eum reſtringit. Imò uterque text. de omni re aliàs dividua loquitur, ſive quantitatis, ſive ſpeciei in genere, vel certi corporis, cujus etiam obligatio dividua eſt contractu, obligatione & ſolutione, text. in lege ſi ſtipulatus ſum. vertic. Item qui Stichum, infrà de ſolution. & latè ſuprà in ſecunda ſecundæ.

498. Non obſtat inconveniens dict. §. *pro parte,* cujus metu Alciat. in tot præcipitia tranſverſum ductus quia breviter dico, primò quòd aut procurator ille vel ejus hæres docet de mandato, aut non. Primo caſu ſtipulator habet exceptionem contra agentem, nec eſt in periculo retinendi partem ſpeciei, & partem æſtimationis, niſi velit, & intellige: ſive inſtrumento, ſive teſtibus probetur, dummodò quoad teſtes ſint producti & auditi vocato actore, quia ſi procurator ut admitteretur ad agendum vel petendum probavit cum reo ſe procuratorem per teſtes abſente domino, nec ea probatio non nocet domino, nec eam reus tenebatur admittere, ut per Alexand. in lege prima, *in fin. C. de procurat.* Dominic de ſancto Geminiano, *cap.* 1. §. 1 *in fin. de elect. in* 6. Et nihilominus iterum domino non habente ratum, tenetur procurator adverſus dominum docere de mandato, aliàs dicendum, ut in membro ſequenti.

499. Aut ergo procurator non docet de mandato, & ſic dominus iterum agit & exigit cum effectu, & tenetur procurator ad omnia damna & intereſſe, etiamſi non caverit de rato per not. ſuprà eodem numero 475. quod ſi reus ſtipulatus fuerit pœnam, ſi contentus non ſit ea, vel ejus parte (quando pro parte non ratificatur,) poteſt agere ad intereſſe deducendo pœnam, vel quod de eo recepit: per not. in *l. prædia. ſuprà de action. empti.* & ſuprà eodem numero 137. Et ſic ceſſat inconveniens *d. §. pro parte.*

Intellect. §. pro parte.

500. Dico ſecundò quòd d. §. pro parte, non eſt ad propoſitum, nec reſpectu domini qui non contraxit, nec obligatus eſt, nec etiam reſpectu procuratoris in ſpecie, in qua loquitur Alcia. ſuprà eodem numero 496. Aut enim Alciat. concluſionem quam ponit, & repetit numero 128. aliàs 151. reſtringit ad hypotheſim quam tradit de procuratore qui renuntiavit certæ ſpeciei, & promiſit de rato, & peſſimè loquitur. Aut verò generaliter intelligit & tunc pejus miſcet, eademque fidelia dealbat caſus diametraliter oppoſitos Quàm enim differt lucrum à damno, nigrum ab albo: tàm differt procuratorem malè inſtructum remiſiſſe debitum, vel bonam cauſam amiſiſſe, ut in *l. pactum curatoris. C. de pact.* vel quantitatem, aut ſpeciem debitam recepiſſe: ut *l. ſi quis offerenti, infra de ſolution* Priore caſu reus de lucro, eoque injuſto certat, ſecundo verò caſu de damno injuſto.

501. Priore caſu procurator condictione ſine cauſa repetet cautionem, ſeu liberationem ab ea, *l. prima l.* 3. ſuprà, *de condiction. ſine cauſa.* tantum abeſt ut exigi poſſit, & quin exceptionem habeat, ſufficere debet hujuſmodi reo prioris litis impendia lucrari, niſi quod nunc ſi detegatur ejus dolus, & mala fides, eo nominè mulctandus erit: nec hoc caſu procederet, ſed limitanda eſt dicta, *l. ſi procurator. rem ratam haberi.* Secundo verò caſu quo reus cogitur iterum ſolvere dictum inconveniens, *dict. §. pro parte.* minus [illegible], ſed actiones ſuas habent contra prætenſum procuratorem, ut nuper dixi.

502. Quod ſi dicas priori caſu ſæpe contingere factum dubium eſſe, ut ſi reo abſoluto, vel ex cauſa probabili debito remiſſo per prætenſum procuratorem, qui cavit de rato, nunc autem eo defuncto hæres ejus, qui cauſas defenſionum ignorat, impetitur de integro per dominum? Reſpondeo quòd ſi procurator primo congreſſu remiſit, nec in aliquem ſumptum induxit reum, nec aliquid ab eo recepit, & ſic ſine cauſa cavit, poteſt cautionem condicere. Aut verò litem inſtituit, & peregit, & eſt propriè caſus, *d. l. ſi procurator.* in quo inconveniens, *d. §. pro parte* [illegible]: quocumque enim circumſtantias facti verſaveris, non reſpondebit ad chordam.

503. Et ad ſummam fac procuratore agente ad certam domum reum fuiſſe diffinitivè abſolutum, ſive à perſonali, ſive ab hypothecaria, vel à rei vendicatione: nunc eo mortuo hæredem ejus impeti ab altero domini hærede pro media, & vinci, & ſic tradere vel relinquere dimidiam & indiviſam domus & reliqua retenta, loco partis evictæ cogi capere partem pœnæ, vel intereſſe à procuratore qui non potuit obtinere ratificationem ab utroque hærede domini: ſed ab altero tantùm? Reſpondeo tantò minùs læditur reus, tantò minùs conqueri poteſt, quàm ſi tota res evinceretur. Et ſic d. § *pro parte*, nihil ad rhombum.

504. Tum *d. §. pro parte.* loquitur reſpectu ejuſdem, & inter eoſdem contrahentes: non autem reſpectu diverſorum: Tum non loquitur niſi in debitore generis, vel alternativæ, qui detractat in eadem re ſolvere cum poſſit, ideò remanet in mora: quia non tenetur creditor eam diviſionem admittere: Præterea non debet ille text. extra ſuum caſum extendi: ut etiam tradunt Joan. Crot. Marian. Socin. *in d. §. Cato.* Præterea & ad ſummum fateor *quòd d. §. pro parte.* poteſt extendi ultrà obligationem generis, & alternativæ, ubicumque agitur de eodem negotio dividendo, ſive reciproco, de quo nemo dubitat. ut l. *quod ſi nolit. §. ſi plures. de ædil. edict. l. ſi non ſortem. §. ſi certum, ſuprà de condictio. indebi. l. quòd ſi uno, de in diem dict. l. ſi quis aliam, infrà de ſolutio.* ſive etiam ſimplici, ut in *d. §. pro parte.* non poteſt debitor, vel unus hæredum ejus invito creditore, vel altera parte, dividere, nec actor vel ejus hæres invito reo. Et hoc eſt quod decidit Bald. conſilio 32. præſupponitur in facto. & conſil. 34. in cauſa iſta. lib. 2. impreſſorum Lugduni, quòd venditio plurium rerum facta uno pretio non poteſt ratificari quantùm ad unam rem tantùm, ſed debet in totum ratificari, vel reprobari. Nam non unam rem (inquit) erat empturus, quod eſt verum inter eaſdem partes, vel repræſentantes: ut quando tutor vendidit rem duorum pupillorum, ut loquitur Bald. in d. conſi. 32. Et eſt text. in *l. tutor. §. curator. ſuprà de minorib.* Item ſi duo ab initio ſimul vendant unico pretio. *d. §. curator. l. quòd autem. cum duabus ll. ſequent. de in diem addictio.* quia unicum eſt negotium, non propriè, quia individuum (ut incautè cum communi errore loquitur Bal.) hæc enim procedunt etiam in rebus dividuis: ſed quia iſtud idem negotium eſt & manet indiviſum. *l. cùm ex cauſa. de verborum obligat.* ſcilicet inter eoſdem contrahentes, vel eorum hæredes, non autem reſpectu tertii, ut dixi, & adhuc inter eoſdem contrahentes, vel eorum hæredes, ſi unus implementum vel ratificationem partis tantùm acceptat, eo ipſo negotium dividit, prout eo caſu expreſſo, vel tacito conſenſu non ſolùm in principali, ſed & in acceſſoriis quoque pro rata dividitur, ut dixi. Et ita generaliter (ſed ſecundùm analogiam rationis in eodem textu expreſſæ) *d. §. pro parte,* debet intelligi.

Intellect. § pro parte.

505. Non obſtat quòd promittens de rato reſpectu certæ ſpeciei promittit in effectu habere licere, & quòd

inter procuratorem & reum verſatur ea obligatio, quam non tenetur reus dividere; quia verum eſt, quando eſſet in poteſtate procuratoris debitoris ſui hoc præſtare, aliàs neceſſe eſt venire ad æſtimationem. Tum impoſſibile eſt omni caſu pœnam peti poſſe pro toto, cùm reus retineat alteram partem. Nec obſtat ſi dicas, quod quamvis reus non poſſit reliquam partem obtrudere actori quem non habet obligatum: tamen poteſt illam obtrudere procuratori, quem habet obligatum ad hoc, ut totam pœnam inferat: quia procurator ad hoc obligatus non eſt. Hujuſmodi enim cautio rati intelligitur ſecundum jura de ea loquentia, ut videlicet non obliget ad pœnam in dividuis, niſi pro qua parte non ſequitur ratificatio ſine præjudicio intereſſe, quod poteſt reus eligere cum onere probandi, ſeu liquidandi ut dixi. Sed reſpectu ipſius domini ſi caviſſet de rato, locum haberet quod reus poſſet impedire diviſionem offerendo totum reſtituere, ut diximus ſuprà eodem numero 387. facit quod ſcripſi *in Conſuetud. Pariſ.* § 13. *gloſſ.* 1. *quæſt.* 7. *numero* 54. *cum ſeq.* quod reſpectu tertii idem contractus dividitur: poteſt enim tertius, puta dominus directus feudalis vel cenſualis eumdem emptorem ejuſdem contractus partim inveſtire, partim excludere, utendo jure retractus dominicalis, quando plura feuda, vel res cenſuales etiam eodem pretio ſimul venditæ ſunt non ſolum à diverſis dominis, ſed etiamſi ab eodem domino directo moveantur, cui (quicquid ſcripſerit Guid. Pap. deciſi. Delphin. 508) licitum eſt circa eaſdem res ejuſdem contractus variare: quod non licet contrahentibus, nec eorum hæredibus.

Nona ſolutio. 506. Ecce dum velut his omnibus longis & variis certaminibus defunctus jam velut Jani portas claudere repente, tranſverſum occurrit alia nova (quæ nona erit, tametſi ordine temporis ſextam præcedebat) conciliatio ut cæteris audacior ita prodigioſior, videlicet ſtipulationem hanc, rem ratam haberi quinetiam ſtipulationem per te non fieri quominùs ire agere liceat, neque dividuas, neque individuas eſſe: ſed tertiam ſpeciem, ut in elementis quidam fingunt quintam eſſentiam. Ita tenet Philipp. Marian. Rubeus in *dict.* §. *Cato*, charta 22. & charta 28. qui tamen non fuit author hujus tam prodigioſæ opinionis. Sed inventor fuit Ludovic. Bologninus ſuper dict. §. *Cato*, numero 8. col. 18. & numero 54. col. 30. & latiùs numero 74. col. 34. & de hoc ſuo novo intellectu magis gloriatur, quàm olim Alex. ille Macedo de gordio implicatiſſimo & indiſſolubili nodo enſis ictu unico repente ſecto. Poſtquam enim numer. 5. ſecuit text. dict. §. *Cato*, in novem particulas, deinde in ſex partes: dicit in eo tractari de quinque ſtipulationibus, ſecundùm vulgatam & communem literam ob interjectitiam clauſulam, vel non fieri: ſed ſecundum ſuam & originalem Florentinam de quatuor ſtipulationibus.

Errores Bologníni. 507. Quarum unicam tantùm cenſet eſſe individuam, ſcilicet ſtipulationem iter fieri, quæ prima eſt in text. Et pariter unicam tantùm cenſet eſſe dividuam, ſcilicet ſtipulationem ampliùs non agi, quæ ſecunda eſt in text. Reliquas verò ſcilicet illam ſtipulationem, per te non fieri, quominus mihi ire agere liceat, & illam Titium hæredemque ejus ratam habiturum, cenſet neque dividuas neque individuas eſſe. Sed de quadam tertia ſpecie, atque ideò ambas ſimiles eſſe, & aſſimilari in text. ibi, *ſed magis idem*, & ibi, *hac ſtipulatione*.

508. Et ad ſuum novum intellectum accommodat text. quem ope Angeli Politiani habuit ex Archetypo Florentino, ibi, *illam ſtipulationem per te non fieri*, &c. Quæ verba aſſumit tanquam novam propoſitionem nihil habentem commune cum præcedentibus: nec in continuatione, nec in ratione decidendi, ſed planè dicit eſſe novum dictum cum interrogatione ſequenti, legit enim verſ. *ſed videamus*, uſque ad verbum *nam*, interrogativè, itaque cenſet ab illa clauſula illam ſtipulationem per te non fieri, &c. eſſe deciſionem penitùs contrariam, difformem, & alienam: ita infert num. 8. col. 16. Et ſic cenſet ſtipulationem per te non fieri quominus mihi ire agere liceat, dici per eumdem text. diſſimilem ab utraque præcedenti ſtipulatione, tam ab individua, quam à dividua, per text. ibi, *necnon idem hic ſit*, & ſimilem dici ſtipulationi, Titium hæredemque ejus ratum habiturum, quæ nec dividua nec individua eſt: ſed tertiæ ſpeciei, quæ contra unum plurium hæredum contrafacientem committitur in ſolidum: ſed etiam contra ipſum tantùm, & non contra alios cohæredes, contra quos nullo modo ex facto unius vel aliorum committitur pœna, vel intereſſe, ſed contra contrafacientem tantùm in ſolidum in utraque ſtipulatione, tam per te non fieri quominùs ire agere liceat, quàm ratum haberi.

509. Et ita intelligit text. ibi, *ſolus tenebitur qui non habuerit ratum*. Intelligit enim illa verba, necnon verba, *& ſolus aget à quo fuerit petitum*, non de principali, nec de pluribus principalibus, ſed de pluribus hæredibus promiſſoris vel ſtipulatoris, ut unus plurium hæredum promiſſoris impediens ſtipulatorem ire agere, vel unum hæredum ſtipulatoris ſolus impediens (& non cohæredes) teneatur in ſolidum ad totam pœnam vel intereſſe ſoli prohibito & non aliis. Et idem in ſtipulatione Titium, hæredemque ejus ratum habiturum, ut è pluribus hæredibus ſtipulatorem ſi unus ſolus pro parte ſua ratum non habet (etiam aliis ratum habentibus) ſolus ille teneatur ad ſolidam pœnam, vel ſolidum intereſſe, cohæredes autem nullo modo, & conſequenter ex parte hæredum ſtipulatoris, ille ſolus cui non habetur ratum, aget ad ſolidam pœnam, ſive contra principalem, ſive contra illum ſolum ex ejus hæredibus, qui non habet ratum. Verbum, etiam ſolus exponit, id eſt in ſolidum, *per l. cùm ſolus, juncta gloſſ.* 1. *ſup. de uſucapio.* & ita etiam intelligit text. §. *inter cohæredes.* §. *ſi quis ſtipulatus ſup. famil. erciſc.* ut ibi verbum ſolum, non tantùm ad perſonam, ſed etiam ad materiam referatur, ut ille & ſolus & in ſolidum teneatur, & iſte & ſolus & in ſolidum agat.

510. Et verſicul. quamvis in fin ejuſdem text. intelligit non adverſativè (ut omnes uſque ad Bologninum intellexerunt) ſed augmentativè & implicativè, loco adverbii, quoniam vel adverbiorum, nam & aut, ſicut & quemadmodum impropriè capi dicit in l. tutor. § contrariam. ſuprà de pignorat. actio. ita ſcribit num. 8. ad fin. col. 19. & col. 34. ubi fatetur intellectum ſuum eſſe ſtupendum, & mirabilem, quod ut verum eſt, ita minimè verum omnes alios præ ipſo ambulaſſe in tenebris: & quod cæci cæcos ducebant, nec à fovea reſurgere poterant uſque ad ſe, qui noctem in diem, & tenebras in lucem mutavit, ut paſſim jactat.

511. Sed interim gravius & prodigioſius cæteris erravit. Quid enim magis ſtupendum, & ab omnibus textibus legum alienum, quàm ſtipulationem per te non fieri quominùs mihi ire agere liceat, non eſſe individuam, ſed dividuam, aut aliam tertiam ſpeciem dividuis magis ſimilem: ut in obligationibus dividuis ex depoſito, commodato, empto, locato, & ſimilibus certum eſt unum hæredum offendentem, etiam, in totum teneri ſolum, nec obligare cohæredes, ut ſuprà, eod. num. 441. Et ne forſan putes quòd Bologni. loquatur in ſtipulatione fructuaria, vel ſimili dividua, videlicet de non impediendo fructuario ire agere pro commodo ſui uſusfructus, vide quæ ſcripſit, & invenies quod diſerte loquitur in ſervitute prædiali. Ita enim format ſuum caſum num. 8. col. 17. in ſervitute prædiali conſtituta, deinde conſtituens promiſit domino fundi dominantis per ſe non fieri quominus illi ire agere liceret, ſub pœna: deinde reliquit plures hæredes, quorum unus ſolus impedit, quæritur an pœna

poſſit exigi ab illo ſolo, an verò etiam à cohæredibus ejus? Et pro ratione dubitandi videbatur quod ab omnibus peti poſſet, per text. in *l. ſecunda*, §. *item ſi in facto ſup. eod.* in verſic. *omnes teneri*, &c. & per text. in *l. in executione*, §. *quod ſi ſtipulatus*, *infra eod.* in verſ. *teneri*, &c. Quibus non obſtantibus dicit Bologni. contrarium decidi in hoc text. ſcilicet ut ſolus contrafaciens teneatur, ut in ſtipulatione de rato. Idem dicit in col. ſequent. & ſæpè repetit, nec abs re ejus verba recitavi: niſi enim expreſſa legiſſem, nunquam credidiſſem tam manifeſtaneum, & projectum errorem vel in tyronem juris cadere potuiſſe, contra omnes text. juris etiam in individuo.

512. Quia hæc ſtipulatio, *per te non fieri*, illa eadem eſt num. de qua text. in dict. § *item ſi in facto.* & in dict. §. *quod ſi ſtipulatus.* & in *l. heredes.* §. *in illa.* in lege *inter cohæredes.* §. *quòd ex facto*, in ſecundo exemplo, *ſup. familia erciſcund.* eſt ne hoc interpretari §. *Cato.* an verò violenter depravare, & contrarium facere omnibus aliis juribus? nec minus pudendus, & verè ſtupendus error ſic interpretari in ſtipulatione rati, ut unus plurium hæredum promiſſoris aliis ratificantibus non ratificans pro parte ſua, & ſic in re, & obligatione dividua ad totam pœnam obligetur contra rationem, imò etiam contra deciſionem verſicul. *at ſi de eod. in eod.* §. quandoquidem promittere ampliùs non agi poſt actionem prætenſi procuratoris qui ſuccubuit, vel promittere habere ratum geſtum cum eo procuratore, ſolo verborum ſono differunt; prorſus enim idem ſunt: quorſum ergo diverſum jus ſtatuere? & ad hoc text. legum non ſolùm contra ſeipſos, ſed etiam contra alias leges trahere, ut contra *l. inter cohæredes.* §. *ſi quis ſtipulat. ſuprà familia erciſc.* ubi partificantur hæredes ſtipulatoris & promiſſoris: ſed unus hæredum ſtipulatoris non poteſt agere ad pœnam, niſi pro parte ſua: ergo ex eadem ſtipulatione unus hæredum promiſſoris non habens ratum pro parte ſua non cadit in totam pœnam, ſed tantùm pro parte ſua: ergo planè idem in d. §. *Cato.*

513. Expoſitio autem ſolus, id eſt, eſt in ſolidum, falſa eſt in hæredibus ſtipulatoris, ergo falſa eſt in hæredibus promiſſoris. Præterea in d. verſic. at ſi de eod. non eſt verum quòd text. tractet de unica ſtipulatione ampliùs non agi; nec enim de ea loquitur, niſi obiter exempli vice, ibi, *veluti*: tractat ergo de omnibus dividuis, ergo & de ſtipulatione rati facta ſuper re dividua: quemadmodum verſicul. ab omnibus: non tractat. de unica ſtipulatione iter fieri, ſed de omnibus individuis ſub exemplo ibi ad hunc finem poſito.

514. Et in verſicul. quamvis. pudenda contorſio eſt, exponere illam adverſativam pro continuativa: ut ſuprà eod. num. 510. & *d. l. tutor.* quam citat. dictio *quamvis*, non ſtat per ſe, ſed cum copula, & quæ mutat naturam adverſativæ in continuativam. *l. ſed & ha in princ. ſuprà de procurat.* nullum ergo Bologninus citat exemplum improprietatis, & ſi quod citaret, non eſt ſequendum, ſed vitandum, ut dixi. Verum eſt ergo quod initio num. 1, dixi Bologninum in hac materia, non ſolùm minus cæteris intellexiſſe: ſed etiam deploratiùs erraſſe.

515. Hic poſtquam in textualem repurgationem incidi, placet breviter dicere ne poſteà fuſiùs tractandum ſit, tria tantùm ſtipulationum exempla dantur in d. §. *Cato.* Primum iter fieri. verba ſunt brevia & fortaſſe ſtudiosè decurtata: non enim recitantur ad longum verba Catonis, ſed epiloguntur, ut patet in princ. ubi, *ſcribit*, *differentiam hanc eſſe* (ſcilicet ſcribit.) Et ſic Julius Paulus tantùm epilogat, cujus iterum verba forſan abbreviata ſunt à compilatoribus. Verba ergo, *iter fieri.* comprehendunt omnem ſtipulationem ſuper ea ſervitute prædiali, vel conſtituenda, vel conſtituta conſervanda, vel de ejus uſu, aut quaſi poſſeſſione, & ſub eo exemplo omnes obligationes individuæ (quatenus in eamdem rationem & quæſtionem incidunt) continentur. Et conſequenter ſtipulatio per te non fieri, quominus mihi ire agere liceat, quæ ponitur in verſicul. *differentiæ.* continetur ſub illa, & eſt omnino eadem ſtipulatio numero, de qua ſuprà eod *l. 2.* §. *item ſi in facto.* & *l. in executione.* §. *quod ſi ſtipulatus. infrà eodem*; & de his verbis abbreviatis loquutus eſt Cato in verſicul. *ab omnibus.* ut patet per geminas rationes decidendi in text. & ibi. *ut in illa ſtipulatione*, *&c.* & ſic prius de ea loquutus fuerat, quod non poteſt eſſe, niſi in verbis iter fieri.

516. Verba enim, vel non fieri, è margine deſultarunt in text. errore Librariorum, quæ (quicquid dixerit Bologni. num. 7. ad fin.) non mutant text. nec variant, ſed erat utilis notula ſcolaſtica, ſi manſiſſet in terminis gloſſulæ, ad ſignificandum primum illud exemplum implicare ſtipulationem, per te non fieri, de quo in verſic. differentiæ, vel ſtipulationem non utendi ſervitute, ut exponit Franc. Art. hîc quem Bologni. malè reprehendit.

517. Sed quod Bologni. legit, *illam ſtipulationem*, &c. ut non ſit exemplum, nec continuatio ejuſdem ſermonis, ſed nova diſpoſitio non dependens à priori, non eſt emendare, ſed pervertere literam textualem. nec eſt credendum Bolognino, qui dicit eſſe archetypum Juſtiniani, nec Lælio Taurello elegantiſſimo, qui in Gallum & legem Velleiam in princip. cenſet omnes noſtros libros ab illo dimanaſſe, affectu magis quàm judicio loquitur, utpote Florentinus. Defenſio communis literæ.

518. Et res ipſa oſtendit multos eſſe vetuſtiſſimos, (quos etiam vidi) Pandectarum libros manu ſcriptos, quod non eſt veriſimile tranſcriptos ex illo Florentino, nec illi in vetuſtate cedere, ut magis credendum ſit Andreæ Alciato, qui diſpunct. lib. tertio, capitul 12. & in dict. §. *Cato.* in gloſſ. *verſicul. Paulus reſpondit.* & Gregor. Holoandro, in epiſtola, Pandect. Oldendorpio, Anton. Auguſtino, emendat. lib. primo, capitulo primo, Franc. Duareno. anniverſa. quæſt. lib. ſecundo, capit. 14. & 15. qui omnes teſtantur librum illum Florentinum olim Piſanum multis poſt obitum Juſtiniani ſeculis ſcriptum fuiſſe. Et cum Alciato retinendam cenſeo veterem & communem literam in illis verbis, ut in illa ſtipulatione, ut ſit continuatio præcedentium, & ejuſdem orationis: ut explicavi ſuprà, parte 1. num. 30. cum ſequent. non repeto. Sed addo non eſſe textum in minutula fruſta ſecandum, ut fecit Bologninus.

519. Ego in duo membra divido: primum uſque ad verſicul. ſed videamus, continet epilogum doctrinæ Catonis in duobus reſponſis, ſcilicet individuorum ibi, *aut ab omnibus*, & dividuorum ibi, *etſi de eo.* & exaggerationem differentiæ utriuſque reſponſi in verbo differentiæ. Secundum membrum ibi, *ſed videamus* reducit latiùs ad praxim eam differentiam, addito exemplo dividuo ſtipulationis rati, & differentia inter promiſſorem principalem & hæredes procuratoris, qui de ratificatione domini promiſit, ut clarè & perſpicuè oſtendi ſuprà eod. num. 387. Epitomen noſtram, *d.* §. *Cato.* vide ſuprà in parte 2. num. 566. Diviſio §. Cato.

520. Redeundo ad rem, quid tandem ad illam antinomiam d. ver. quamvis & d. *l. ſi procurator. ſuprà eod.* num. 474. dicendum? Reſpondeo, ut in ſimili diximus ſuprà in parte 2. num. 563. prius purgandum eſt ulcus pravi intellectus. Omnes turpiter erraruht ſuper d. verſi. *quamvis.* ſubaudientes de ſuo capite ad textum, quin dominus cadat in totam pœnam, quæ ſubauditio tam falſa eſt, quam commentitia & addititi: ut corrigendo falſam epitomen *d.* §. *Cato.* diximus ſuprà in parte 2. num. 566. Senſus eſt ergo planus, rotondus, & ſine ulla ſubauditione, quod dominus ipſe non poteſt pro parte ratificare invito adverſario per quem cogi poteſt in totum ratificare, vel nihil, prout etiam in ſtipulatione amplius non agi, diximus ſuprà eo num. 387. quamvis hoc non poſſit obtrudi procuratori, qui non habet dominum in poteſtate, ut nuper Verſi quamvis §. Cato.

diximus

diximus, nu. 505. Et ſic dictus verſic. *quamvis* opponitur procuratori, qui cavit Titium dominum ſuum ratum habiturum, ut ex ipſo textu probavimus, ſupra eo. nu. 480. Et ſic nulla *ἀπορία*, nullus ſcrupus: ſed clara, & expedita conſonantia eſt in his juribus. Ego quidem paucioribus defungi poteram: ſed novam & veram doctrinam profeſſus, malui per medium profundum decurrere horum labyrinthorum, qui nunc omnes Dei gratia per longum laborem noſtrum evoluti ſunt.

Conclusio operis.

521. Ex his jam nulla obſcuritas, nulla contradictio relinquitur in dictis juribus: ſed omnia ſufficienter & novè explicata luci ſuæ, uſibus hominum, & praxi judiciali tam in conſulendo, quam in judicando reſtituta: & hæc univerſa materia dividui & individui extricata & abſoluta, etiamſi plures ſcribentium ambages ſpeciatim non attigero, quod nuſquam eſſet finis. Sed ſi quis ad manum habuerit duodecim illas modificationes ſuprà eod. nu. 81. cum ſeq. & decem illas noſtras claves, ſuprà eod. n. 112. cum ſeq. & tria illa primitivarum obligationum capita, ſuprà nu. 439. cum ſeq. is exitum hujus labyrinthi, & reſolutionem totius materiæ facile nactus erit, & infinito labore defunctus ſingulos labyrinthorum hujuſmodi receſſus facile perluſtrare & ſuperare poterit, quod experti (ſi noſtra legerint) vel conſcientia teſte fatebuntur. Novitii vero & nondum experti, ſi noſtra cum aliorum ſcriptis contulerint, (niſi ſenſu careant) ita judicabunt: hìc locus erat inſerendi diſpunctionem, quam olim fecimus ad ſingulas oppoſitiones, quæſtiones, & concluſiones Barthol. tam ſuper hoc § *Cato*, quàm ſuper *l. ſtipulationes non dividuntur*, & præcipuorum ſcriptorum, qui ſuper ejus velut incudem fabricarunt, ſed tum brevitatis cauſa, ut urgerem Typographos, tum quod ſtudioſi, quibus vacuum erit, libros ſuos ex præcedentibus facile diſpungere poterunt, & aliò alia negotia me vocant, prætermiſi.

Epilogus.

522. Sed epilogando materiam, & plenius oſtendendo praxim, & uſum clavis noſtræ decimæ, facio regulam cum viginti quinque ampliationibus. Pœna committitur pro parte contraventionis tantum. Amplio primò etiam in individuis, quando & quoties contingit pro parte contraveniri, & creditorem pro parte commodum habere, & retinere: ut ſuprà num. 268. 271. 257. & 382. novè diximus. Nec eſt contra primum reſponſum *d. §. Cato*, tum quia in individuis raò contingit pro parte peccari, unde merito in illis Cato ſtatuit regulam ſecundum id, quod ut plurimum: juxta *l. 3.* cum *l. ſeq. ſupra de legibus.* Exceptio vero non falſificat, ſed præſupponit, & firmat regulam ut not. in rubr. de reg. jur. Tum ſecundo quia Cato regulæ ſuæ rationem exprimit, ſecundum quam dictum debet intelligi, & reſtringi, *l. regula, §. penult. ſupra de jur. & fact. ignor. l. cum pater §. dulciſſimis ſupra de leg. 2.* Alex. conſil. lix. num. 3. (ubi in annotation. dixi) lib. 3. Barbat. inter conſil. Alexand. conſil. 52. num. 10. lib. 4.

523. Amplio ſecundo etiamſi pœna ſit individua: tunc enim venietur ad æſtimationem juxta *l. cùm filius, in fin. princ. ſupra de leg. 2. l. purè §. 1. de doli mali & met. except. l. lege Falcidia interveniente, ſupra ad leg. Falcid.* & dixi ſuprà eod. nu. 286. cum ſequent. Et ſic vera eſt opinio Pet. Pertici, quem Bart. Lud. Rom. Franc. Aret. Alex. Lancelo. Galiau. in d. §. *Cato*, col. 25. ſequuntur

Opinio Petri.

quamvis Angelus, Imol. Paul. Rapha. Cuma. Jaſ. Carol. Ruin. teneant contravenientes teneri ad totam hujuſmodi pœnam cum effectu, & malè: ſed peiùs tenet Bal. Novel. in d. §. *Cato*, pœnam totam individuam committi contra omnes in ſolidum, ſalvo recurſu: quem ſequitur Andr. Alciat. in d. §. *Cato*, num. 153. in parvis, alias num. 177. in magnis.

524. Sed quicquid dicant, vera eſt opinio Petri quadruplici ratione. Prima, quia cum principalis obligatio dividua ſit, & actu diviſa inter hæredes, pœna commenſurari debet delicto, non illud excedere, *l. reſcriptum, l. hæres qui tacitam ſupra de his, quib. ut indig.* latè Jaſ. *l. ex facto, §. Julian. de vulg. & pupilla. ſubſtitut.* Secunda quia cùm pœnalis ſit acceſſoria, regulari debet ſecundum naturam principalis, *l. cum principalis, infra de reg. jur. cap. acceſſorium, eod. tit. in 6.* Tertia quia nullo jure cavetur pœnam totam committi ex eo ſolo, quod pœna de ſe ſit individua, etiamſi aliter ſentiat Franc. Conna. commentario. jur. civil. lib 6. fol. 391. f. Quarta, quia jure cavetur ad æſtimationem individui veniendum, quando obligatio individua reſcinditur in parte, ſive ipſo jure, ſive ope exceptionis, dict. *l. cùm filius, in princip. de leg. 2.* & conſequenter à fortiori amplio, etiamſi pœna non in quantitate, ſed in certa ſpecie, vel corpore conſiſtat? Quamvis contrarium velit Barthol. Socin. num. 2. & 7.

525. Amplio tertiò, ſive pœna incipit à mera conditione, ſive à præcedenti, ſive à concomitanti obligatione, ut ſuprà eod. nu. 382. Amplio quartò, ſive conditio ſit negativa, vel affirmativa: ut ſuprà eod. nu. 379. cum ſeq. Amplio quintò, ſive obligatio principalis conſiſtat in dando ſive in faciendo, rejecta diſtinctione, & conciliatione gloſſ. Accur. in d. § *Cato, in ver. ſolum*, quam Bart. ibi, & d. §. *ſi fortem*, poſt omnes antiquos ſequitur: ſed rationes differentiæ ab eis datas reprobat: & dat aliam differentiæ rationem inter dationem & factum, quia (inquit) facilius eſt dare, quàm facere pro alio, quod nititur Bartol. ſuſtinere etiam in danda ſpecie hæreditaria, ut unus hæredum poſſit equum, vel fundum debitum ſolus ſine conſenſu cohæredum ſolvere, & dare, & Barth. ſequitur Angel. *d. §. Cato*, Paul. §. *ſi fortem*, & in *l. ſi ſervus, §. ſi plurium, ſupra ſi quis cautio.* Joan. Crottus in d. §. Cato, & latè Udalri. Zaſi. nu. 74. cum multis ſeq. ubi nu. 76. non erubeſcit citare text. directò contra ſe facientes, ut § *ſi incerto. in l. hæredes, ſupra famil. erciſc.* ideò contra hanc ſolutionem, & deciſionem Bart. tenent Rapha. Fulgo. in d. §. *ſi plurium*. Rapha. Cuma. Rom. Bald. Novel. num. 7. Alexand. Franci. Aretin. in d. §. *Cato*, & ibi Angel. de Periglis, nu. 32. & in hoc bene, ut ſatis convicimus, ſuprà parte 2. num. 766. cum ſeq.

526. Sed tamen quamvis omnes impugnent rationes differentiæ, tamen omnes fere ubique ſequuntur dictam differentiam, & ſolutionem Accurſ. & ſine ratione inferunt conditionem dandi eſſe individuam, licet datio dividua ſit: ut etiam latè Joan. Crottus, d. §. *Cato*, repet. 1. nu. 88. cum ſeq. Udalr. Zaſi. in ſuo gloſſemate *d. §. Cato*, verbo, *ſolum*, ubi mirum eſt eum nihil aliud, quàm verba Accurſ. tranſcribere: & ad ineptiorem ſolutionem tranſire: videlicet quod *d. §. ſi fortem*, non procedat niſi mero jure: ſed quod obſtat exceptio in parte, quod eſt abſurdum & contra text. & rationem textus d. §. *ſi fortem*, qui dicit quod niſi per peccatum partis tota pœna committeretur, fieret injuria creditori: item contra text. ibi, *nihil prodeſt ad pœnam evitandam partem ſuam ſolvere, in d. §. idem juris, in l. hæredes, famil. erciſc.* ergo nec ad excipiendum quidem prodeſt, & in l. 85. *in exceptione §. penult.* ibi, *nec pro parte prodeſt:* & ibi, *quemadmodum non prodeſt*, de verb. oblig. Veritas eſt, ut ſuprà parte 1. nu. 51. docuimus, non eſſe in hoc differentiam inter obligationem dandi, vel faciendi: ut etiam tenet Andreas Alciat. in ſuo gloſſemate *dict. §. Cato*, verb. *amplius non agi.* & ante eum Bald. Novell num. 7. ſed punctum attigit, remitto ad præcedentia.

527. Amplio ſexto, ſive pœna ſit certa, vel incerta, vel ſi intereſſe ſimpliciter promiſſum ſit loco pœnæ, vel tacitè debeatur. Et non eſſe in hoc differentiam inter pœnam & intereſſe probat text. in *d. §. item ſi in facto, & l. Julianus, in princ. de verb. oblig.* Et tenet Alex. in d. §. *Cato*, poſt Imol. col. 7. quamvis Jaſ. ibi col. 19 reprehendat, & malè.

528. Amplio ſeptimo, ſive pœna ſit iterabilis, vel non: ut *d. §. item ſi in facto, & l. ſi ſic. 2. de verb. oblig.* momentanea, vel ſucceſſiva, quod quando ſit, tetigi in Conſuet. Pariſ. §. 62. nu. 15. Amplio octavo, ſive in obligationibus bonæ fidei, vel ſtricti juris: ut ſuprà eod.

n. 115.197.&438. Amplio nono, ſive concurrat rei verdicatio, ſive non, ſuprà eod. Amplio decimo, ſive in contractibus, ſive in teſtamentis, ſive in judiciis, vel eorum præparatoriis, vel prætoriis ſtipulationibus: ſuprà in parte 2. Amplio undecimo, ſive electio ſit promiſſoris, vel ſtipulatoris. Amplio duodecimo, ſive utrumque poſſit exigi, vel non, etiamſi ſit clauſula, rato manente pacto: quia non ſequitur pœnam committi ultra quàm aliàs committeretur: ut nuper nu. 461. dictum eſt. Amplio decimo tertio primum reſponſum Catonis, ſive de conſtituenda, ſive de conſtituta ſervitute agatur. Amplio decimo quarto ſecundum reſponſum & finem §. *Cato ſive* dominus vel procurator promiſerit, ſive dominus ipſe, vel hæres, contraveniat quamvis omnes in hoc contrarium teneant per *fin. d. §. Cato*, malè aduſque intellectum, ut ſuprà eod. nu. 420. nu. 520. Amplio decimoquinto etiam in arbitris, ut in ſecundo reſponſo §. *ſi ſortem*, ut dixi ſuprà in parte 2 num. 574. in novo intellectu, *l. ſi. rem ſupra de arbitr.*

529. Amplio decimo ſexto ſecundum reſponſum Catonis, ſive debitum principale conſiſtat in quantitate, ſive in certa ſpecie, vel corpore: eſt enim obligatio dividua etiam ſolutione: ut ſatis ſuprà convicimus, num. 246. & text. in *l. ſtipulatus ſum*, 1. verſic. *item ſi Stichum, infra de ſolut.* quamvis Bart. in *l. ſtipulationes non dividuntur*, quæſt. 3. num. 27. reſtringat ſecundum reſponſum Catonis, ut procedant in obligationibus quantitatis tantum: & dicat obligationem reſtituendi certam ſpeciem eſſe facti individui: & quidam ſequuntur ut Bart. Socin. in *d. §. Cato*, notabil. 2. nu. 2. & notabil. 7. nu. 7. ſed Maria. Socin. ejus nepos, & diſcipulus eum reprobat in *d. §. Cato*, num. 53. nu. 55. Ego verò amplio non ſolum in quantitate, ſed etiam in ſpecie non ſolum danda, ſed etiam reſtituenda.

Intellect. §. pro parte. 530. Non obſtat §. *pro parte*, in *l. in executione de verbor. oblig.* quia aut agitur de facto ipſorum contrahentium & creditor niſi velit, non tenetur accipere partem debitæ ſpeciei ab unico debitore, nec ab uno plurium hæredum, nec moram quidem quoad ſe purgabit, vel impediet oblatione partis: imo ſi creditor recipiat partem, non cenſetur abſolute recipere, ſed potius vice pignoris ſub ſpe recipiendi in eadem re: ut ſuprà parte 2. aut vero agitur de facto extranei, tunc inſpiciendum quid actum ſit.

531. Sed in dubio non videtur quis pro facto tertii ſe obligaſſe, niſi pro rata. Quidam promiſit tertium ratum habiturum ſub pœna, vel promiſit centum ſi tertius vendicaret domum: tertius ratum habet pro parte tantum vel partem domus vendicat, non committitur pœna, niſi pro parte, etiamſi ſtipulator cogatur parte domus carere, & pro eadem parte tantum pœnam petere à promiſſore: qui non tenebitur totam domum, ſeu reſiduum capere ut totam pœnam ſolvat, quia hoc nec expreſsè nec tacitè actum fuit: & ſic in dubio intelligitur, ut propter factum tertii, quem non habet in poteſtate, teneatur tantum pro rata: quemadmodum in dubio intelligitur actum, ut vel modica parte per tertium evicta, teneatur pro rata ad pœnam, non autem quod nullo modo teneatur niſi tertius totam domum evinceret, vel in totum ceſſaret: vel in totum contraveniret.

532. Secus ſi appareat pœnam in eum eventum tantum limitatam, & promiſſam: & ſic ut ſæpè dixi d. §. *pro parte* etiamſi poſſit extra ſuos terminos obligationis genericæ, vel alternativæ extendi, (quod Carol. Ruin. in dict. §. *Cato*, & ibi Maria. Socin. Junior numer. 52. negant.) non tamen poteſt extendi ad factum tertii, ſive quando non agitur de facto, vel culpa ipſius debitoris tantum. Minus obſtat §. *item ſi ita, in dict. l. in executione*, quia ibi ſi creditor nolit contentari parte pœnæ pro rata fundi, debet partem pœnæ reſtituere, vel ſi conſentiat, debitor compenſare, ſecundum gloſſ. Barthol. Paul. Lancelot. Galiau. *in d. §. Cato*, col. 8. in fin. & ibi Maria. Junior, num. 62. & regula noſtra intelligitur cum effectu, ut dixi.

533. Regula ſic ampliata fallit primò in l. 5. §. *ſi ſortem, de verb. oblig.* Sed ibi propriè non habetur utrumque aut dixi ſupra eod. num. 389. item generaliter quoties pœna alium juſtum eventum, vel aliud reſpicit, quàm compenſationem, vel ſubrogationem principalis, ut ſuprà eod. nu. 469. Fallit ſecundò data clauſula, rato manente pacto, vel aliàs expreſsè cautum: ut ſuprà eod. nu. 462. Fallit tertiò in pœna ceſſationis beneficii, vel conceſſionis: ut Auth. *qui rem, C. de ſacroſanct. eccleſ.* Sed hæc propriè non eſt pœna ut dicam infrà. Et ſic preſsè loquendo non eſt niſi unica, videlicet ſecunda limitatio. Nunc ut uberius liqueat, quàm hæc materia Dividui & Individui ſic à nobis noviter explicata utilis ſit, & neceſſaria in praxi, placet ante gloſſema noſtrum novum in leges hujus materiæ aliquot quotidianas quæſtiones excutere.

534. Primò quæro, quatuor hæredes mercatoris obærati per arbitros, vel præfectos collegii mercatorum juxta *l. ult. C. de juriſd. omn. judicum.* damnati ſunt ſolvere mille Alovilio, itaut ſi infrà menſem dederint fidejuſſores, habeant dilationem in biennium, & bonorum menſæ & apothecæ relaxationem. Tres ex illis dederunt fidejuſſores infrà menſem pro partibus ſuis, quartus hæres non dedit. Creditor vult res pignoratas diſtrahi pro toto debito. Non eſt dubium de parte non ſatiſdantis, ſed non leve dubium eſt pro partibus eorum, qui ſatiſdederunt. Videtur enim eos non debere duplici incommodo affici, videlicet conquiſitione & præſtatione fidejuſſorum, & amiſſione induciarum, quæ ſaltem pro partibus eorum qui ſatisfecerunt, ſtare debent. Clauſula enim illa ſententiæ, qua de agitur, non eſt appoſita in gravamen, ſed in favorem eorum: igitur non debet eos relinquere in novo gravamine, quod eſſet, ſi perderent inducias ſententiæ, poſtquàm illius prætextu & fiducia conquiſierunt, & realiter præſtarunt fidejuſſores: maximè & ſecundò cùm creditor eos receperit pro partibus eorum, inſequendo dictam ultimam clauſulam ſententiæ inducias continentem, & ſic videtur illas inducias pro partibus ſatiſdantium approbaſſe. Facit quod ſecundùm Placentinum, antiquum Doctorem æquitatis & perſpicuitatis ſtudioſum, dominum accipiendo, & recipiendo partem, ſibi præjudicat, etiam in revocatione rei, nedum in mera pœna, niſi ut Accur. addit, dicat ſalvo jure ſuo, *gloſſ. 2. in fin. ſuprà communi divid.* Quæſt. 1.

535. Tum tertiò videretur alioquin creditor ejuſdem reſpectu utrumque exigere, videlicet ſervitutem fidejuſſorum, & promptam executionem ſententiæ contra eoſdem, & mentem ejuſdem ſententiæ, in qua unum alterum excludit. Præterea & quartò, condemnatio incipit à pluribus, & fertur in plures ſimpliciter, & ſic viriliter, *l. 1. C. ſi plures una ſententia* non ſolùm ſit dividua, ſed etiam actu diviſa in principali, videtur etiam diviſa in acceſſoriis. Quintò, quia conditio appoſita pluribus, dividitur etiam ad finem lucri pro parte implentis altero ſpernente, igitur conſequenter & ad finem quærendæ actionis, *l. cui fundus, verſic. diſſimilis ſupra de condition. & demonſtrat.* Igitur multo fortius ad finem quærendæ exceptionis: ut *hic l. 1.* verſicul. *planè ſuprà de ſuperficieb.*

536. Hanc quæſtionem in propriis terminis tractat Barth. Soc. conſi. 107. lib. 4. & contrarium latè decidit, & fundatur primo in hoc, quia licet conditio apponatur pluribus, tamen apponitur ſuper certa ſumma, & ſic non poteſt dividi, quia licet aliqui dederint fidejuſſores pro ſua rata, tamen non eſt verum dicere, fidejuſſores datos pro dicta ſumma: quia in oppoſitum verum eſt dicere non eſſe datos pro dicta ſumma. Text. *l. ſi is qui ducenta, §. cùm ita, §. utrum de reb. dub.* Secundò quia conditionem ſcindi inter plures, non eſt ex verbis ſed ex mente conſiderata à jure Bart. dict. *l. cui fundus de condition. & demonſtration.* quam mentem mercatores, qui tulerunt ſententiam, non conſiderant: ſed tantum groſſo modo, quatenus verba ſonant. Sed certè Socin.

Bart. in dict. *l. qui fundus*, num. 1. non hoc refert ad mentem legis, ſed ad mentem teſtatoris, & ipſius diſponentis. Deinde Socin. ſubdit, *quòd d. l. cui fundus*, loquitur in ultimis voluntatibus, in quibus fit lata interpretatio, nec procedit in ſententiis quæ pertinent ad deciſionem, in quibus idem ſervatur, quod in contractibus. Bart. in *d.* §. *Cato*, in 10. oppoſition. nu. 20. in fin. nu. 21. Sed hanc differentiam inter deciſoria & ordinatoria refellit Bald. Novel. in d.§. *Cato*, nu.13.& nos ſuprà in parte 2. latè rejecimus.

537. Tamdem Soc. nu.11.dicit conditionem cenſeri appoſitam uni,& non pluribus: quia eo ipſo quod apponitur tanquam hæredibus, videtur apponi tanquam corpori hæreditario: & ſic uni,quare non debet ſcindi, *d. l. qui fundus*, ſed hæc ratio ſophiſtica eſt. Soc.nu.8. confugit ad aliud, dicens quod judices non ſolum apposuerunt conditionem, ſed dicti hæredes dederunt fidejuſſores, ſed etiamſi quiſque eorum pro integra ſumma. Sed tunc nullum eſſet dubium, nec diſputandum de mente judicum, cùm verba eſſent expreſsè limitata in caſum ſatiſdationis de tota ſumma: prout in præcedentibus diximus de pœna in caſum, quo perſolutum non fuerit expreſſim appoſita.

538. Sed hac circumſtantia facti ceſſante, quæ caſum indubitatum reddit, adhuc dico Soci. bene conſuluiſſe, non per rationes ſuas: ſed quia agitur de conſequendo beneficio in damnum alterius, ideò ſtrictè interpretatur. Porro quantum refert inter lucrum & damnum, tantum refert inter pœnam, novum lucrum afferentem creditori ultra ſortem, vel rem principalem: & inter pœnam recuperatoriam, ſeu per quam creditor vel actor jus vel ſtatum priſtinum tantum recuperat. Hæc autem diametraliter differunt, & conſequenter tanto intervallo, & tanta differentia rationis & juris, nempe diametrali diſcrepant conditiones ad priorem & poſteriorem partem ſpectantes.

Pœna lucratoria. Recuperatoria.

539. Quare ut ſæpè docui, non debent hæ quæſtiones per argutias verborum, nec per apices legum in abſtracto ſumptorum decidi, ſed per veritatem ipſam materialem & realem, ſeu per rerum ipſarum ſubſtantialem & intrinſecam æquitatem. Intuere ipſum thema quæſtionis ne evageris in argutiis, quæ utrimque facilè, nullo fine accerſiri poſſunt.

540. Sed retento gnomone noſtro diligenter rem ipſam intuere, & videbis ex hypotheſi creditorem in damno verſari per dictam conditionem: quia debitum jam diu dilatum, rurſus ſuſpenditur in biennium. Contra per conditionis defectum nihil lucratur, ſed in ſuo priſtino jure adhuc poſt dilationem menſtruam relinquitur: debitores ergo qui certant de novo beneficio aſſequendo in præjudicium creditoris, debent integrè conditionem implere, aliàs non conſequentur hoc beneficium in totum, nec in parte, nec fit injuria debitoribus denegando omnibus hoc beneficium, quia non paruerunt conditioni. Sed fieret injuria creditori etiam de novo; ſi cogeretur in parte dilationem biennii pati, conditione defecta. Fateor quod hi qui fidejuſſores dederunt plus gravantur negligentes, ſed hoc propter defuncti, & eorum moram contingit: eiſque non creditori debet imputari. Nec creditor percipit utrumque reſpectu eorum, qui fidejuſſores dederunt, quia promptam illam executionem jure ſuo habebat, nec capit, ſed non dat beneficium, quod non tenetur dare detecta conditione. Non obſtat quartum, quia procedit, niſi in acceſſorio ſit diverſa ratio, ut hic: quia dilatio eſt gratia, quæ datur non purè, ſed ſub certa forma, quam oportet omnino impleri, aliàs remanemus in jure communi.

541. Ad quintum verum eſt quod legatarius eſt actor, & certat de lucro: ſed etiam hæres regulariter æquè certat de lucro: per not. *in leg. mulier*, §. *ſi hæres, ad Trebell.* per Joan. Fabr. Angel. Aretin. in §. *ſi res legata. Inſtit. de legat.* Alexand. poſt Battol. in *l. cùm res*, §. *culpa ſuprà de leg.* 1. Pyrrhum in rep. *l. contractus, col. antepenult. de reg. jur.* Et ſic habes hanc quæſtionem per novam & vivam rationem reſolutam. Idem ſi non induciæ datæ, ſed pars ſortis remiſſa: ut in dicto themate & conſilio tradit Socin. nu.4. puta, duo hæredes condemnati in mille, ita ut liberarentur ſolvendo octingenta infra menſem ſi unus ſtatim ſolvit quadringenta, niſi ipſe, vel cohæres, vel alius pro eis infra menſem alia quadringenta perſolvat, tenetur centum ſolvere, & cohæres quingenta. Nec refert, an ea conditio expreſſa ſit per dictionem *ſi*, vel per gerundium ſolvendo, quod non minus conditionem importet, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 3. *gloſſ. 2. num. 1. cum ſeq. & §. 13. gloſſ. 7. num. 1. cum. ſeq.*

542. Sed ſi in primo themate unus ſolverit partem ſuam infrà terminum, alii dederunt fidejuſſores departibus ſuis, fruuntur dictis induciis: quia ſolvens plus facit, quàm ſatiſdans: & ſatis eſt ſatiſdari de eo quod debiti ſupereſt. Idem ſi dando fidejuſſores infrà menſem pars debiti remitteretur: quia ſi unus ſolvat partem ſuam deducta parte remittenda, & alii ſatiſdant infrà menſem de reſiduo, ſatisfactum eſt. Nec dici poteſt quod creditor cogatur partem recipere in fidejuſſione, partem in ſolutione: quia imò capit infrà terminum fidejuſſores pro toto; quia non plus debetur in termino. Idem ſi primo fidejuſſores de parte dentur, deinde reſiduum ſolvatur infrà eumdem terminum.

543. Secundò quæro, Emphyteuta reliquit duos hæredes, unus ſolvit, vel obtulit canonem pro parte ſua, alter nihil ſolvit, nec obtulit per totum triennium, an uterq; ceciderit in pœnam commiſſi, & tota res revertatur ad dominum? An vero pro parte ceſſantis tantum? Hæc eſt quæſt. gl. magnæ in *l. communi dividundo, ſuprà commu. dividund.* quæ decidit totum committi, poſteà limitat ut procedat, ſi dominus non recepit ſimpliciter, ſed ſalvo jure ſuo, ut concordet cum opinione Placentini. Sed tam multæ & variæ antiquorum, mediorum & recentiorũ hac in re ſunt opiniones invicem ſeſe evertentes, ut in vetuſtam illam legum penuriam rediiſſe videantur, cui ante annos mille triginta infinitorum librorum conciſione niſus eſt occurrere Juſtinianus in prima conſtitutione Digeſtorum, §. *nos vero tantum.*

544. Et incipiendo ab antiquioribus Tancret. ut refert & ſequitur Batthol. Brixienſis, quæſt. dominicali 45. tenuit ſolum ceſſante parte ſua tantum privari: per *l. fraudati*, §. *ſed ſi unus ſuprà de publicat.* refert pro ultima opinione, & ſic ſequi videtur Speculat. in tit. *de emphyteuſi*, §. *nunc aliqua, verſic.* 71. *nu.* 92. *in fin.* poſtquam recitavit opinionem Jacob. ſcilicet Ravennatis, ut teſtatur Alberic. in d. *l. communi dividundo.*) quod uterque poteſt expelli, totumque cadere in commiſſum: *per l. heredes*, §. *in ea, famil. erciſcund. l.* 5. §. *ſi ſortem, de verb. oblig.* Et quamvis Guido de Suza. dixerit primam opinionem propter æquitatem ſequendam, tamen Joan. And. in additionibus ad Specul. eo loci concludit pro ſecunda opinione, videlicet per lapſum triennii, in quo non eſt facta integra ſolutio canonis per illud triennium debiti, totam emphyteuſim amiſſam, & non minus hæredes qui ſolverunt, privatos in perpetuum, quàm eos, qui non ſolverunt.

Opinio prima benigna.

Opinio ſecunda rigoroſa.

545. Primam opinionem, quæ etiam fuit Placentini, ſequitur Petr. Perticus in *l. ſi plures, Cod. de condit. inſertis* in quam Dyn. inclinat: ut teſtatur Alberic. in d. *l. communi dividundo, in fin.* col. 1. ubi in eandem inclinat, dicens eſſe æquiorem & communiorem, & erat tempore ſuo: ſed poſteà contraria & ſecunda illa opinio Joan. Andreæ ſtatim invaluit, & crebrior facta eſt, ut mox liquebit: quam etiam ex antiquis tenuit Hoſtienſis in ſumma de locato, §. ult. verſic. *quòd ſi ex pluribus*, & Ubert. de Bobio. *in l. 2. Cod. de jur. emphyt.* ut ibi refert Alberic. *nu.* 15. *quamvis*, idem Hoſtienſis primam opinionem tenuerit in feudis, ut in ſumma, de feudis, §. *quibus modis*, verſicul. *quid ſi quis facit cenſum*, & poſteà omnes ferè ſecuti ſunt, ut Bald. *l. ſi neceſſarias*, §. *ſi unus ſuprà de pign. action.* & in rub. in *C. de contrah. empt.*

quæſt. 10. & in *l. etiam C. ad leg. Falcid.* Paul. *l. in executione*, §. *pro parte de verb. oblig.* Soci in *d.* §. *Cato*, n. 20. & ibi Joan. Crott. in rep. 1. nu. 68. & ibi Franc. Ripa, nu. 44. & omnes ferè. Lanfranc. de Oria. in tra. de arbitr. col. 35.

Opinio 3. diſtinguẽs. 546. Tertia fuit opinio diſtinguens ex qua cauſa non ſolventes ceſſaverint, ut ſi propter paupertatem, committatur ſolum pro partibus non ſolutis, vel non ſolventium, ſive verò propter contumaciam, tunc tota emphyteuſis committatur, quæ diſtinctio fuit Speculatoris loquentis in ipſo uno emphyteuta, vel unico hærede, in quo ita diſtinguit in d. titu. de emphyt. §. *nunc aliqua*, verſic. 29. *nu.* 40. per pulchrum text. in l. 1. §. *ſi cum duobus ſuprà de collat. bonor. facit*, *l. ſi conſtante*, §. *quoties*, *ſolut. matrimonio*, & mox ſubdit, quod propter paupertatem excuſatur in totum: ſi ſolvere integrè ſit paratus. Facit *l. etiam ſi patris ſuprà de leg.* 1. *juncta l. ab adminiſtratione*, *C. de leg.* quam diſtinctionem Guliel. Cuneus in *d. l. ſi neceſſarias.* §. *ſi unus ſuprà de pig. action.* transfert ad plures hæredes unius: ut refert Joan. Andreas in addition. ad Spec. loco præallegato: & tangit Alberi. in *d.* §. *ſi unus*: quæ opinio multos deinde ſequentes habuit, niſi Lud. Rom. qui in *l. fraudati, de publica*, illam ſequitur in prima limitatione, dicens quod pars ceſſantis ob paupertatem ſolùm committitur, nec præjudicat conſocio ſolventi, ſed certè cohæres dives non minus debet occurrere paupertati, quàm contumaciæ ſocii, & reſpectu ſui nihil refert an ſocius ſit pauper impeditus, vel contumax: & ſic hæc diſtinctio parum habet ſaporis in hæredibus.

Opinio quarta diſtinguens. 547. Quarta fuit opinio dicti Guliel. Cunei in d. §. *ſi unus* diſtinguentis, quod ſi plurium hæredum quorum aliqui nihil ſolverunt per triennium continuum, aliqui partes ſuas tantùm ſolverunt: quod illæ partes ſimul unitæ facerent ſummam penſionis unius anni, tunc nondum locus eſt commiſſo in aliqua parte: quia verum eſt non eſſe ceſſatum per triennium integrum, ſed per biennium integrum tantum puta, ut refert Joan. Andre. in loco præallegato: (παράδειγμα) tres erant fratres, & penſio duodecim denariorum, & duo triennio non ſolverunt: tertius quolibet anno ſolvit quatuor denarios, & ſic dominus habuit integram unius anni penſionem, res nondum incidet in commiſſum: quia non eſt ceſſatum per triennium, vel ut refert Alberic. in d. §. *ſi unus*, quinque erant hæredes, & penſio erat quinque librarum, unus ſolvit quolibet anno ſolidos viginti, & ſic in tribus annis faciunt tres libras, & penſio tota eſt quinque, certè tunc ceſſatum eſt per triennium, & ideo tota res committitur, vel ut refert Bartol. in *l. fraudati ſuprà de publica*, duo erant hæredes, quilibet debet ſolvere duos denarios annuatim, unus ſolvit duobus annis duos denarios, alius ceſſavit, videtur pro uno anno ſoluta penſio integra, ſcilicet quatuor denariorum, & ſic res non incidit in commiſſum, quaſi ſolutio cedat in cauſam graviorem, *l.* 1. *cum l. ſeq. infrà de ſolut.*

548. Et quanquàm hanc diſtinctionem Joan. Andre. reprobet, tenens ſecundam duram opinionem, quam communis ſchola deinde ſecuta eſt: tamen Alberic. cum illa ultima diſtinctione, tranſit in d. §. *ſi unus*: & ſequitur expreſſè Bar. in *d. l. fraudati*, & ibi Joan. Imol. limitans, niſi qui partem ſuam ſolverit, expreſſerit ſe ſolvere pro parte ſua tantum, tamen idem Imol. quaſi ſibi contrarius, tenet non ſolum in feudis, ſed etiam in emphyteuſi primam opinionem, ut utrobique pro parte non ſolventis, tantum committatur, in c. *potuit col.* 39. *extrà de locat.* ſed loquitur in terris eccleſiæ, & de jure canonico tantum, & ſeq. Alber. Brunus conſi. 41. col. 6. & ſic Imo. in *d. l. fraudati*, loquitur ſecundum jus civile. Eamdem diſtinctionem ſequuntur Andr. Sicul. in §. *ex parte*, *col.* 7. *extrà de feud.* Joann. Firmia. vulgò Bertachinus in tract. de gabell. in fin. Anto. Corſet. in ſingulari verb. emphytheuſis 3.

Jaſon facit duas quæſtiones. 549. Jaſon in l. 2. *C. de jur. emphy.* facit duas quæſt. unam, num. 54. in ipſo unico principali emphyteuta, qui per triennium partem tantùm penſionis ſolvit, & in parte ceſſavit: in qua breviter concludit eum in totius rei commiſſum cecidiſſe, & dicit eſſe communem ſententiam. Secundam vero quæſtionem, nu. 57. format, in pluribus hæredibus, quorum unus ſemper ſolvit partem ſuam: alter vero per tres annos continuos ceſſavit. Et poſtquàm per unam col. diſputavit, concludit pro communi opinione, quòd omnes hæredes cadant in commiſſum, & poſt Bartol. & Ludo. Rom. in d. *l. fraudati ſuprà de publica*, ponit tres limitationes, quarum primam (quæ recidit in quartam opinionem) de qua ſuprà nu. 547. & ultimam (quæ recidit in tertiam opinionem, ſuprà n. 546.) reprobat retenta ſola ſecunda limitatione, videlicet quando ab initio duo receperunt in emphyteuſim ſimpliciter: quia videtur diviſa viriliter, & ceſſatio unius ſibi tantum nocet in parte ſua, *l. reos*, §. *cùm in tabulis de duob. reis.*

550. Ego vero dico omnes erraſſe, & neminem in pœnam cecidiſſe, niſi contigerit ab omnibus per triennium continuum in tota triennii continui penſione ceſſaſſe: id eſt pro toto illo triennio nihil penitus ſolutum fuiſſe. Multum enim refert pœnam eſſe conceptam in caſum, quo quis non ſolverit, vel non perſolverit: ut in *l. quinta*, §. *ſi ſortem*, *de verbor. obligationib. in l. in executione*, §. *item ſi ita*, *eodem titul.* an vero in caſum, quo nihil ſolutum fuerit, ut in *l.* 2. *C. de jur. emphyteutic.* ibi, *ſed per totum triennium neque pecunias ſolverit, neque apochas domino tributorum reddiderit*, oportet ergo per totum triennium (ſcilicet continuum, ut per omnes gl. & Doctores ibi Philippus Decius, *l. ſi idem cum eodem in principio ſupra de juriſdictione omnium judicum*) nullam partem canonis ſolutam: nec dominium recognitum fuiſſe: ſi ergo pars ſoluta fuerit ſive ab uno emphyteuta, ſive ab uno plurium hæredum intra triennium nihil ſolutum, nec dominum recognitum. Solutio.

551. Et ſic ceſſantibus verbis legis, ceſſat ejus diſpoſitio, *l. ita autem in princ. ſuprà de admini. tuto. l.* 1. §. *ſequitur*, *de aqua quoti. & æſti. l. ſi ſervum*, §. *non dixit ſuprà de acquir. vel, amit. hæredit. l. at ſi quis*, §. *& generaliter ſuprà de religion. & ſumpt. funer.* præſertim lex pœnalis, in qua etiam facienda eſſet interpretatio contra pœnam, *l. in pœnis infrà de pœnis*, facit gloſ. penult. in fin. in cap. ultim. ubi Panor. *extra de jurepatron.* dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 54. n. 3. & *in annotat. ad* Alex. *conſil.* 113. *nu.* 15. *lib.* 1. non ergo individuitas hoc facit, vel impedit (ut omnes malè putant) ſed forma pacti vel diſpoſitionis pœnalis.

552. Non obſtat quod ſecundum hoc etiam unus & idem emphyteuta, ſolvendo ſingulis annis, vel de triennio in triennium aliquam partem penſionis debitæ, nunquam caderet in pœnam commiſſi, nec in totum, nec in parte, quod viſum eſt abſurdum Joann. Andr. in addition. ad Specul. *titul. de emphyteuſi*, §. *nunc aliqua.* verſicul. 71. ubi propter hoc reprobat opinionem Guliel. Cun. Et propter idem abſurdum Jaſ. in dict. l. 2. nu. 57. *C. de jure emphyteut.* reprobat opinionem Bartol. in dict. *l. fraudati*, quia nego abſurdum eſſe pœnas legum (quibus debemus eſſe contenti, *l. ſi ita ſtipulation. de verbor. obligat.*) intra limites ſuos reſtringere. Sed abſurdum dico eas ulteriùs extendere, prout aliquantum fecerunt Guliel. Cune. & Bartol. ſed abſurdius Joann. And. & Jaſ. qui eos reprehendunt.

553. Sed bene verum eſt, quod dominus non tenetur ab uno emphyteuta particularem ſolutionem recipere, ita ut emphyteuta offerens etiam totum recognoſcere, ſed non ſolvens, niſi partem, remanet in mora totius: & in periculo commiſſi lapſo triennio, niſi dominus ei gratiam faciat. Idem dico in pluribus hæredibus unius emphyteutæ, quia non tenetur ab uno partem etiam virilem recipere: & ſic niſi omnes, vel unus eorum totum ſolvat, periculum imminet commiſſi totius lapſo triennio. Longè aliud dominum partem recipere, quæ totius emphyteuſis recognitionem implicat: aliud dominum nolle hanc gratiam facere, ſed emphyteutam,

vel ejus heredes (etiam offerentem partem ſuam) in mora totius relinquere, etiamſi hæredes inter ſe diviſerunt fundum emphyteuticum : quia non poſſunt in præjudicium domini : ut dixi *in Conſuetud. Pariſ.* §. 55. *colu.* 4. *nu.* 28. *cum ſeq.*

554. Quod autem dixi ſolutionem partis etiam ab uno hæredum factam, ſive integram partem ſuam, ſive partem partis ſuæ ſolverit, jus omnium conſervare : Limito primo, ut procedat duobus concurrentibus : videlicet primo, quando ſolutio fit tanquam de parte integri canonis, & ſub denominatione, vel recognitione totius emphyteuſis. Secundo, quando ſub eadem expreſſa vel tacita commemoratione, & abſque alia limitatione recipitur, etiamſi non per dominum ipſum, ſed per tutorem, vel procuratorem, etiam generalem recipitur:per ea quæ ſcripſi in *Conſuetud. Pariſ.* §. 14. *num.* 10. *&* §. 62. *num.* 12. nihil enim deperit domino ex eo ſolo quod impeditur acquiſitio commiſſi.

555. Quæ non impeditur deficiente primo, vel ſecundo, ſive concurrente ipſius domini, vel ipſius emphyteutæ limitatione expreſſa : puta ſi emphyteuta ideò tantum ſolvit partem, quia dicit ſe partem tantum fundi diviſam, vel indiviſam tenere in emphyteuſim : reliquam vero allodialem, vel moveri ab alio, quia emphyteuta ſibi debet imputare, quod ſolutionem & recognitionem ſuam limitavit, quæ ſibi prodeſſe non poteſt pro qua parte, nec ſolvere, nec recognoſcere voluit, quæ conſequenter in commiſſum cadit lapſo ſub eadem mora triennio. Quod ſi dominus partem oblatam recipere noluit, expeditum eſt jam committi. Idem ſi recipit partem oblatam : ſed cum proteſtatione facta ipſi ſolventi, quod recipit ſine præjudicio commiſſi futuri : niſi integrè penſio ſolvatur. Cùm enim non teneatur partem recipere, poteſt receptioni partis legem, quam vult opponere, & ita eam limitare, ut ſolutio non plus valeat, quàm conſignatio, & depoſitio ſolemniter ad recuſationem domini facta : quam palam eſt non prodeſſe, ſi imperfectè facta ſit, *l.* 2. *in fin. C. de jure emphyt.*

556. Limito ſecundo reſpectu plurium hæredum, ſi conſtat quod aliqui nolunt ſolvere, nec recognoſcere dominum, quia tunc eis propter ſuam contumaciam non prodeſt ſolutio partis facta per conſortes, qui partes ſuas ſolverunt, & ſic emphyteuſis committitur non pro parte ſolventium, ſed pro parte eorum, qui contumaciter ceſſant per triennium. Amplio etiamſi conſortes totum ſolviſſent, etiamſi expreſſiſſent facere partim nomine contumacis, cui non prodeſt ad impediendum futurum partis ſuæ commiſſum.

557. Quo ſequuto non poteſt amplius ratificare:tum quia poſt tempus quo actus geri potuit, & quo jam non amplius mora purgari poſſet, *l. magnam, C. de contrahen. & commit. ſtipulat.* & inſuper & quinto poſt ſuperventum defectum juris, *l. pen. l. ult. infrà rem rat. habe.* Tum quia propter dolum ſuum, tum quod non dicitur certare de damno vitando : prout in ſimili dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 30. num. 87. dominum feudi non habere omnino cauſam lucrativam in commiſſo feudali : quod eſt pœna recuperatoria, & non lucratoria : quæ valde differunt, ut diximus ſuprà eod. num. 538. cum ſeq. quod dico, ne obſtent, quæ dixi in novis intellect. ſuper d. *l. pen. & ult.* de quo tetigi in Conſuetud. Pariſi. §. 54. numer. 13. tum ſextò quia reprobatio intercedens tanquam actus contrarius intermedius impedit ratificationem, *l. diſpenſatorem, in fin. infra de ſolut.* Pet. Ancha. Phil. Franc. *c. tùm quis de ſenten. excom. in* 6. Jaſon *l. Pomponius*, §. *quæſitum, col.* 1. *ſupra de acquir. vel amitt. poſſ.*

558. Quamvis enim ſimplex negatio non facit emphyteutam cadere in commiſſum, ut faceret vaſallum, §. *vaſallus, ſi de feud. defunct. contr.* ſit inter dominum & agnat. in uſibus feudorum ut Bald. ibi col. 2. verſicul. *extra quære*, & communiter feudiſtæ tenent, non extendi ad emphyteutam, & ſequitur Phil. Deci. conſ. 28. col. 3. Franciſc. Purpura, in l. 2. *in fin. princ. ſuprà ſi cert. peta. & l.* 1. *nu.* 81. *C. de tranſac.*

559. Tamen negatio facit, ut non proſit ſolutio per alium etiam expreſſim negantis nomine facta : ubi alias prodeſſet, videlicet domino recipiente, ut per Bald. *l. ſi ſolemnibus, C. de rei vendicat.* & latè dixi in Conſuet. Pariſ. 22. qu. 46. nu. 152. dominus enim non tenetur ab alio carente mandato recipere canonem emphyteuticum, vel cenſum, quia non agitur de ſimplici quantitate : ſed de recognitione, & honore : quæ qualitas longè præponderat quantitati : ut per Bald. in *l. ade. col.* 1. *C. de locat. in l. acceptam, col. ult. quæſt.* 23. & ibi Salice. in fin. *C. de uſuris*, & dixi in Conſuet. Pariſ. §. 55. gl. 4. nu. 30. §. 62. nu. 80. quanquam ergo dominus totum receperit ab alio, (quod indubitanter prodeſſet ceſſanti :) tamen non prodeſt neganti, niſi in hoc quòd dominus tantùm commiſſum reſpectu negantis petet, non autem reliqua præteriti temporis, quæ recepit.

560. Limito niſi ſolvens non ſolveret ſimplici nomine negantis, vel contumacis : ſed etiam pro ſuo juſto intereſſe. ut in ſimili dixi in Conſ. Pariſ. §. 18. nu. 13. & §. 17. nu. 98. cum ſeq. Eſt enim ſpecies alienationis in fraudem creditorum, quando debitor ignorat necem, tenuit dominum agnoſcere, vel canonem emphyteuticum ſolvere.

561. Porrò his quæ nuper dixi nu. 553. non obſtat quòd canon conſiſtit in nominibus, & quantitate, quæ ipſo jure dividitur inter hæredes : per legem duodecim tabular. *l. ea qua, C. fami. ercis. l.* 1. *C. ſi certum petat. l.* 3. *C. de heredi. Action. l.* 1. *C. de exception.* ita ut unus hæredum poſſet partem ſuam tantùm offerre, & creditorem in mora conſtituere, ut ſuprà parte 1. quia lex duodecim tabul. non habet locum in cenſibus, nec in tabulis, vel eorum reliquiis, tex. in *l. Imperatores, ſuprà de publica, in l. cùm poſſeſſor, in l. forma, infra de cenſib. l.* 1. *& per tot. C. ſine cenſu vel reliq.* imò nunquam habere locum potuit, quia tempore legis 12. tab. hujuſmodi tributa & cenſus ignota erant Romanis, utpote anno conditæ urbis Romæ trecenteſimo, quo nondum ullam Romani provinciam extra Italiam ſubegerant, imò nondum militibus ſuis ſtipendia dare cœperant, quod primùm illis anno trecenteſimo quadrageſimo nono contigit : ut patet apud Titum Livium lib. 3. & lib. 5. primæ Decados.

562. Verum eſt quod aliud ſunt tributa & cenſus fiſcales, de quibus in juribus noviſſimè citatis, & in *l. comperit. C. de praſcri. trig. vel quadrag. anno.* & cenſus privatorum, de quo in *l.* 1. *& per tot. ſuprà ſi ager. vectigal. vel emphyteut.* ut dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 102. *nu.* 54. & latius *in d. tractatu de munerib. & honori.* Sed ut Jaſ. *l. ſi domus*, §. *ult. nu.* 29. de legat. 1. extendit d. *l. Imperatores, & tit. C. ſine cenſ.* vel reliq. ad tributa, vel cenſus civitatum, vel municipiorum, per *l. ſed & hi.* §. *præterea, ſuprà de publica*, quæ non probat : quia poteſt intelligi de cenſibus, vel tributis fiſcalibus, quæ civitas colligit, & vicem exactorum, per æquatorum & hujuſmodi officialium nimis oneroſorum ſubit, ut quandoque olim factitatum eſſe docui in tractatu meo analytico, de muneribus & honoribus mihi à quodam perfido diſcipulo Montbelgardenſi, tempore captivitatis meæ ſubtracto, & in quibuſdam locis hujus regni fit.

563. Sed uſus ulteriùs adhuc extendit ad cenſus privatorum fundiarios & dominicales : de quibus dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 2. in rub. nu. 8. nu. 20. In his enim receptum eſt ut prædia ipſa debere & convenire dicantur, juxta d. *l. Imperatores, ſupra de publica.* & ſic non veniant appellatione nominum, ſed rerum immobilium, nec propriè reſpectu domini creditoris dividuntur, ſed reſpectu mutui recurſus inter ipſos poſſeſſores: ut in ſimili ſuprà eod. nu. 294. nu. 305. & 423.

564. Tertio quæro de famigerata illa diuque ardua quæſt. Duo fratres habentes fundum communem pro indiviſo, vendiderunt illum Titio ſimpliciter, ſub pacto redimendi intra decem annos : circa medium termini, Quæſtio 38

uni s eorum altero imparato vel nolente, vult redimere, an poſſit, & quo modo? Hæc quæſtio biceps eſt. Primum caput eſt, quando unus pro parte ſua tantum vult redimere. Secundum caput, quando paratus eſt redimere totum, ſi emptor velit, & in hoc offert totum pretium. Primum tantum caput attingit Barto. in conſ. 145. Angelotus, in *l. ſi quis aliam*, *infrà de ſolut.* & in *l. cui uſusfructus*, & ibi Lancelot. Deci. *de uſu & uſufr. legat.* Bal. in *l. 2. ad fin. C. de pact. int. empt. & vendito.* Fabia. de monte Sancti Savi. in tract. *de empt. & vendit. q. 7. princip. col. 1.* & tenent actorem inadmiſſibilem, & emptorem non teneri revendere pro parte, quod omnes alii ſequuntur: & etiam in hoc primo capite nulla gravis eſt difficultas in ſe, ſed ſolùm in fundamentis, & rationibus Doctorum quorum nullus (quod mirum eſt) veram decidendi rationem tetigit, nec intellexit, licet quamplurimas, ſed partim impertinentes, partim falſas decidendi rationes cumulaverint.

565. Secundum caput primus movit Rapha. Fulgo. in *l. quod ſi nolit. §. idem Marcellus, de ædili. edict.* ubi per illum text. tenet, quod etiam toto precio oblato, & refuſo, non tenetur emptor uni venditorum revendere totam rem: ſed tantum partem actorem contingentem. Deinde hanc quæſt. tractat Paulus Caſtren. in *l. ſi quis aliam, de ſolution.* ubi tenet ſive unus velit totum, ſive partem redimere, quod non auditur: quia emptor non eſt obligatus, niſi utrique, & licet alter nolit nunc luere, forte in futurum volet. Poſt à eamdem quæſtionem tractavit Soci. in *l. 1. §. ſed & quoties, ad Treb.* ubi dicit ſe conſuluiſſe, & etiam hanc quæſt. latiſſimè per 6. col. explicaſſe in d. *l. ſtipulationes non dividuntur*, quam lect. non vidi, quia non eſt impreſſa, ſaltem non pervenit ad me, ſed vidi d. conſi. 16. lib. 4. Poſt Soci. tractat. Jaſ. in d. *l. ſtipulationes non dividuntur, num. 20. & 21.*

566. Et noviſſimè Andræas Alciat. dict. §. *Cato*, à num. 57. uſque ad nu. 67. ubi nu. 58. arguit Socin. quod in d. conſil. 16. lib. 4. pauca bona dixerit, licet multa verba nempe ultra decem col. effuderit. Nec eſſet mala, & inepta reprehenſio, ſi ipſe Alciat. meliora vel aptiora adduxiſſet: atqui deterius loquitur, & longius à veritate aberrat.

567. Quia Socin. ibi omnem quantum poteſt lapidem movet, & tamen valde titubanti, ſuſpenſoque gradu ad deciſionem procedit. Et licet inclinet pro agentibus ad redemptionem: tamen non firmat, an debeat admitti ad totum propter diſſenſum matris, quæ non vult redimere, an vero quaſi ſinguli in ſolidum contraxerint: an vero quaſi is qui non vult redimere, ſit jure ſuo excluſus, & actoribus accreverit, vel tanquam in individuis non decreverit, an vero ratione juramenti reus præcisè teneatur. Sed omnia Socin. (forenſium advocatorum more) cumulat, tanquam in periclitante cauſa, & ad ultimum magis æquitate facti (quia reus induxerat matrem actorum ad ſibi faciendum inſtrumentum liberationis contra filios) ſe ſuſtentat, quam ſolido jure.

Opinio Soci.

568. Illud tamen clarè ſentit, quod emptor cogi nequit ad revendendum partem tantum præcisè: ſed bene ad partem, vel totum ad ſui electionem, & adhuc dummodo ſi eligat revendere totum, poſſit hoc tuto facere cum actore, nec remaneat obligatus. Hæc ſententia quæ ferè recidit in opinionem Pauli, veritati & æquitati vicinior eſt: ut mox dicemus. Non autem tenuit Socin. ſimpliciter; quod emptor ab uno totum pretium offerente compellitur revendere totum: ut Alciat. ei adſcribit.

569. Sententia autem Alciat. nihil habet commune cum æquitate, & mente juris, nec cum ſenſu communi: ſed in quadam commentitia formula fundatur, & in ſumma diſtinguit, aut emptor eſt obligatus ad transferendum dominium, ut quia conſtat quod res erat venditorum, & tunc non tenetur revendere uni tantùm, nec partem, nec totum, etiam toto pretio oblato. Aut vero emptor tenetur ad tradendum totum; quia emit à non dominis, & tunc poteſt unus in totum redimere, & movetur, ut ex ejus ſcriptis apparet, quia priore caſu cùm obligatio ſit dandi, dividua eſt: & ſic non competit jus, nec actio uni venditorum, niſi pro parte ſua tantum, ad quam tamen non poteſt cogi emptor, quia non erat pro parte empturus. Poſteriore vero caſu, cum ſecundùm hactenus receptam ſententiam obligatio ſit meri facti, & individua, locus eſt præoccupationi, & poteſt unus in ſolidum agere.

570. Atqui ſecundum hoc poteſt emptor jus redimendi (ut priore caſu) in totum eludere, ita & in poſteriore: quia cum ſit obligatio rem tradi, non erit præciſa: ſed ſuccedet obligatio in id quod intereſt, ſecundùm eamdem male hactenus receptam ſententiam. Et ſic habes quatuor ferè opiniones, quarum ultima magis ab æquitate & communi ſenſu degenerat: licet in eiſdem ſophiſticis Doctorum commentis fundetur, quæ quàm ſibi minimè conſtare poſſint, & quàm cothurni more in omnem partem verſatilia ſint, jam cum maxima ingeniorum carnificina docuit experientia. Contra verò ſimplex eſt & ſolida veritatis oratio: nec enim tota hæc quæſtio de ſe tanto molimine indiget, ſed facile paucis ex bono & æquo verbis diſſolvi poteſt, ſi quis veram decidendi rationem teneat.

571. Sed prius ad vivum excutiendæ ſunt rationes Doctorum, accipe ſpeciem illam, in qua uſque adeò ſeſe torſit Socinus conſilio decimo ſexto libro quarto, pater, mater & Matthias, & Antonius eorum filii, & quilibet eorum jure dominii vendiderunt Sempronio tertiam partem pro indiviſo certi prædii cum domibus, & faſſi recepiſſe pretium: Poſtridiè Sempronius dedit dictis venditoribus facultatem redimendi infrà quadriennium, quo finiente, Matthias (patre interim mortuo) nomine ſuæ matris & fratris egit ad redimendum, offerens & deponens pretium. Frater Antonius ratificavit, ſed non mater. Sempronius vero produxit inſtrumentum, in quo dicta mater teſtatur libellum non eſſe datum de ſua voluntate, ſed contra ſuam voluntatem, & quod non vult redimere, Matthias & Antonius conſilio Bartholomæi Socini, ut ipſe refert in *l. 1. §. ſed & quoties nu. 4. ſuprà ad Trebellianum*, obtulerunt ſe paratos redimere totam rem venditam, & refundere integrum pretium nomine ſuo, quod matris quoque nomine fuerat depoſitum, reus perſiſtit ad finem abſolutionis: quæſitum fuit an actores recte agerent ad totum, vel ſaltem ad tres quartas, videlicet ad viriles ſuas, & patris, cujus ſunt hæredes. Thema.

572. Et primò ait Socin. quod ſi diceret reum nullo modo teneri, non eſſet reprehendendus omnino, quia non tenetur revendere, niſi totum revendat: ad quod non tenetur niſi omnibus ſimul conſentientibus, cum ſit obligatio facti, & ſic individua: ut ait num. 3. & 4. addit, quod iſtud factum revendendi eſt in conditione, & talis promiſſio conditionalis, ſi venditores reemere voluerint (quæ conditio individua eſt) debet prius in totum impleri, tum quia reus non eſt obligatus totum revendere actoribus, quod etiam cenſet impoſſibile, ſive dicamus primò hanc obligationem omnino dividuam ſive & ſecundo, dicamus eam dividuam obligatione: ſed individuam ſolutione: ſive & tertio dicamus eam omnino individuam, ſcilicet obligatione & ſolutione. Circa primum nu. 7. quia tunc non competit actoribus obligatio & actio, niſi pro tribus quartis, & ſic quoad quartam maternam agunt ſine actione, ſunt etiam parte non opponente repellendi.

573. Quia in dividuis in contractibus non eſt locus juri accreſcendi. Bartol. & omnes in *l. ſi mihi & Titio, de verbor. obligationib.* & in *l. re conjuncti, de legat. 3.* Bald. Ludov. Roman. *l. 1. C. quando non petent partes*, & ſic nec volentes reemere partem, nec totum, ſunt admittendi, & ſic ſecundo caſu minus admittendi, quia ſi obligatio individua ſit ſolutione, non tenetur reus revendere, niſi omnibus conſentientibus: nec poſſunt

actores allegare jus accreſcendi, cùm obligatio ſit dividua, & ex contractu.

574. Nec jus non decreſcendi, quia in perſona matris tale jus non defecit ipſo jure, ut prærequiritur, per gloſſ. Bart. & omnes in *l. ſi duo patroni in princip. ſupra de jurejurand.* & nu. 11. probat non defeciſſe omni jure in perſona matris, quia tantùm fuit excluſa tempore, quod non tollit obligationem ipſo jure, ſed ope exceptionis, *l. obligationum ferè. §. placet, de actionibus & obligat. l. cum qui ita §. qui ita, de verbor. obligationib.* Tertio verò caſu nu. 12. cenſet minus admittendos, quia qui tenetur præſtare unam rem individuam pluribus, non tenetur, niſi omnes conſentiant, *l. ult. ſupra commun. prædior.* Et quod etiamſi nunc mater compareret cum actoribus, & conſentiret, reus poſſet ei dicere, tibi non teneor: quia tempore excluſa es ope exceptionis, quo fit ut nec hoc proſit actoribus, præſertim cum ſumus in perſonalibus.

575. Tum quod excluſio quæ fit tempore, fit in favorem debitoris, cui debet prodeſſe, per *l. 2. §. ſi duob. de collat. bonor. l. pen. C. de legat. l. fideicommiſſa, §. interdum, de legat. tertio*, & rejicit opinionem Rapha. Fulgo. in d. *l. quòd ſi nolit. §. idem Marcellus, de ædil. edict.* quia (inquit Socin.) Sempronius non tenetur tradere partem individui, nec debet ſolidum dare ſingulis: quia non tenetur niſi omnibus ſimul: & eſt unus (ſcilicet mater) cui non tenetur, & ſic nulli, nec totum, nec partem debet. Tandem nu. 17. ſubdit, quod etiam prædictis omnibus ceſſantibus, liberaretur reus præſtando intereſſe, quippe in obligatione facti, in qua quis non cogitur præciſè, d. *l. ſtipulationes non dividuntur, §. Celſus*, quem ita cum communi ſchola intelligit.

576. Poſteà Socin. col. 4. ſe revolvens pro parte actorum dicit, quod ſive obligatio rem tradi ſit individua obligatione & ſolutione, ut fuit opinio Dyni, quem ſequutus eſt Bartol. in d. *l. ſtipulationes non dividuntur*, & ſequitur Socin. in dict. conſil. 16. lib. 4. & tunc concludit reum condemnandum in totum: quia jus matris accrevit filiis, quia utpotè individuis etiam jus non decreſcendi locum habet, etiam in contractibus, & in quo non eſt neceſſe quod pars deficiat omni jure, prout in jure accreſcendi, de quo glo. in d. *l. ſi duo patroni*, & in individuis quilibet admittitur proprio jure ſive obligatio rem tradi ſit dividua obligatione, ſed individua ſolutione, ut poſt Petr. & Cyn. tenent Paul. & Ludov. Rom. & tunc concludit quod reus non cogitur retrovendere totum, ſi non vult: nec tres quartas, ſi non vult: ſed habet electionem revendendi tres quartas, vel totum, & poteſt agentes excludere à tribus quartis, offerendo tradere totum, vel nihil: ſive obligatio rem tradi ſit omnino dividua: adhuc actores magis admittendi pro partibus ſuis, ſaltem quando parati ſunt redimere totum.

577. Reliqua dicta Soci. cui vacuum erit, legat, facile ex ſcriptis noſtris de ſingulis judicabit, & quæ trium illarum opinionum, quas retulit Socin. verior ſit, ſatis diſpunximus ſuprà in parte 2. quæſt. ſecunda. Sed dico ſupervacuò ſeſe torſiſſe Socin. quia ex hypotheſi, venditio facta fuerat à ſingulis in ſolidum, & ſic pactum redimendi poſtridiè factum, cenſetur factum in eadem qualitate virtute relationis ad contractum præcedentem. Cùm igitur facultas redimendi cuique data eſſet: ſaltem implicitè, & relativè (quod ſufficit) etiam unus ſolus ad totum mero jure præciſè agere poterat invitis omnibus. Facit quod ſi plures in ſolidum vendiderint, vel emerint, tunc aliis non vocatis à ſingulis in ſolidum, & ſingulis in ſolidum redhibere licet, *l. quòd ſi nolit, § ſi venditori, ſupra, de ædil. edict.*

578. Quod autem Soci. in tam bona cauſa, & omni diſputatione ſuperiore obtinere non potuit, ut ipſe in d. *l. 1. nu. 4. ad Trebel.* fatetur, imperitia aut malitia fuit Quæſtuariorum judicum, ut tangit Hormanoct. Detus in d. §. *Cato nu.* 181. ad fi. de quibus in Italia ſua valde queſtus eſt Hyppolytus Marſilius in rep. rubr. *de fidejuſſor. ad fin.* vehementer dolens opera ſua prodiiſſe tam iniqua labe temporum, eradicata per judices quæſtuarios juſtitia, quibus non opus eſt legibus, nec eruditis viris, rationi ſubrogata voluntate cæca & burſali (ut ait) alium judicem in eos, & ſuperiores eos tolerantes vindictam clamante innocentum ſanguine, & ob id ab inani legum ſtudio dehortatur, ea mala expertus. Vix minus conqueri poteſt Gallia à tempore Franciſci primi, præſertim poſt malè tractatum, & infœliciùs expulſum nobiliſſimum illum, & valentiſſimum Carolum Borbonium, cujus antiquæ & viriles virtutes ambitionibus, & libidinibus novorum hominum fœdis artibus regium favorem nactorum obſtruebant. Jam enim quadraginta annis quæſtuariæ venalitati turpiter proſtitutæ jacent dignitates ipſæ judiciales, etiam plebeculæ deſpicabiles. Nullus enim tam vilis cerdo, vel coquus, qui non ſperet ſe filiumve ſuum etiam Senatorem, vel Præſidem Parlamenteum fieri, Abbatem vel Epiſcopum, ſi pecunias undecumque corraſas numerare poſſit. Quis dubitet ruituram, aut potius collapſam Rempublicam in qua quod virtute fieri debet, id non tentatur, (quod execrabatur Cicero) ſed illico fit pecunia. Quæſtuarii iſti judices ſuſpectos, imò odio habent doctos, & innocentes viros, & eos potiſſimum, quos vident gratis de literis, & Republica bene meritos, quorum virtutem ſuam exiſtimant ignominiam: ſciunt ſe à populo non amari, nec ex animo revereri, ſed timeri: expertus loquor, quantum authoritatis nactus eram erga antiquos illos probos, & innocentes judices, tantùm mihi etiam creſcentibus annis, & benemeritis decrevit apud iſtos juvenes inexpertos emptitios. Scio etiam quàm magna multitudo cauſarum ante triginta annos recto, & innocenti advocatorum judicio, modicoque ſumptu componebatur, quæ nunc nequiter per Præſidiales (quos vocant) diſcerpuntur plus quàm manifeſtario abuſu: Primo anno Henrici II. illum adii zelo juſtitiæ, & his tam tetris malis obviandi oblato libro gallico eidem hac intentione dicato, & in aula Fontisbelæi die decima ſexta Novembris palàm monui & rogavi, ut in fine dicti libri habetur: addens minimè timendum quicquam deceſſurum ſubſidiis Regiis. Singulas enim provincias quibus facultas dabitur ſuos judices ſub authoritate Regia eligendi nominatoribus uſque ad quinquaginta annos de culpis judicum obligatis lubentiſſimè plus oblaturas Regi, quàm ex nundinatione officiorum corradere poſſet. Conneſtabilis ipſe, & plures adhuc viventes aderant: quid poſtea, docuit hiſtoria: vide quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſ. §. 52. gl. 1. n.* 184.

579. Ut ad rem redeam, etiam ceſſantibus verbis in quiſque vel cuique in ſolidum, non opus erat tam operoſa, & anxia diſputatione. Patet ex his, quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſ. §. 13. glo. 1. quæſt. 6. nu. 51. cum ſeq.* ubi in ſimili themate nullum prorſus fundamentum feci in dividuitate, vel individuitate, nec in aliis argutiis, & inconvenientibus remotis, imò prorſus ſeparatis, in quibus ſine fine torquentur Doctores. Sed in ipſa rerum ſubſtantia, naturali & civili juſtitia, videlicet in ipſa mente tacita, vel expreſſa contrahentium, & in ipſa qualitate materiæ ſubjectæ, quæ ſunt duo intrinſeca, & radicalia fundamenta omnium contractuum, & diſpoſitionum. Et breviter analyſin noſtram explicando incipiendo à materia, quæ eſt principium principiorum in rebus phyſicis, & humanis.

580. Aut agitur de re individua, puta duo vendiderunt ſervitutem aquæductus, vel itineris duobus, ſub pacto redimendi eodem inſtanti, vel poſteà interpoſito, & res eſt expedita, quod ſinguli venditorum in ſolidum habent actionem efficacem ad redimendum non partem, ſed totum, *l. 2. §. ex his de verb. oblig.* Idem dico ex parte emptorum quod ſinguli in ſolidum ad totum conveniri poſſunt, prout etiam ſinguli in ſolidum tenentur: & non omnes ſimul: quicquid dicat Socin. & alii, quia obligatio individua ligat omnes diſtribu-

Reſolutio.

tivè, & non collectivè: ut ſæpè dixi d. §. *ex his, l. ea quæ in partes infrà de reg. jur.*

581. Nec obſtat quod unus emptorum, vel dominorum fundi dominantis non poteſt remittere ſervitutem, nec acquirere libertatem, *l. ſi unus, l. per fundum ſupra de ſervitutib. ruſticorum prædiorum, l. ult. communia prædior.* quia verum eſt ab initio non præcedente alia communi diſpoſitione: ſecus ubi omnes promiſerant: quia tunc conſtat ex materia ſubjecta, quod omnes mutuo conſenſu ſimul promiſerunt, vel acceptarunt in ſolidum. Et ſic illud primum membrum abſque alia diſputatione, vel diſtinctione tranſit, niſi quod in pluribus hæredibus unus agens, vel defendens debet etiam concurſum, vel conſenſum cohæredum habere juxta d. *l. per fundum, & d. l. ult. tum quia voluntas finitur morte, l. 4. ſuprà locat.* tum quia hæredes poſſunt ignorare quæ, & qualiter à deceſſore geſtum ſit.

582. Aut materia individua eſt, ut fundus, domus, & in omnibus thematiis *prædictis*, & tunc aut contraxerunt quiſque inſolidum, & idem: per ea quæ nuper dixi, nu. 577. Aut contraxerunt ſimpliciter, & tunc aut ſunt plures hæredes unius venditoris, aut plures venditores. Primo caſu dico, quod mero jure non poteſt unus petere redemptionem niſi partis ſuæ virilis, vel pro parte ſua contingenti, ſi habebant partes ſuas inæquales: quia ut in dubio non cenſentur vendidiſſe niſi pro viribus, *l. reos, §. cùm in tabulis, de duob. reis.* Ita ſi partes ſuas non expreſſerint, cenſentur pro virilibus vendidiſſe. Cùm autem obligatio ſit dividua, ut non acquiritur ad pretium, niſi pro parte contingenti: ita non acquiritur ad redimendum, & idem de aliis dependentibus, niſi pro eadem parte contingenti.

583. Et ſic etiamſi unus totum pretium offerat, non tamen poteſt cogere emptorem revendere, niſi pro parte ſua, ad quod non poteſt eum cogere, niſi toto quoque pretio oblato, ut reus habeat electionem revendendi partem, vel totum, ut à contractu diſcedat indèmnis, *l. intra utile, in fin. l. tutor. §. curator ſuprà de minorib. l. quod ſi nolit, §. idem Marcellus ſuprà de ædilit. edict.* ut ibi primus omnium tenuit Raphaël Fulgo. quæ eſt vera, & æquiſſima ſententia: ut probavi *in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 1. quæſt. 6. n. 51. cum ſeq.* quamvis Andreas Tiraq. *in tractat. de retract. convention. §. 1. gl. 6. n. 34.* dixerit illam omnium iniquiſſimam & ſe neſcire alium, qui hoc ſequatur. Imò Soci. in *d. conſi. 16. col. 7. nu. 41.* diſertè ſequitur, & veriſſimam demonſtrat Jaſ. clariſſimè in *l. ſtipulationes non dividuntur, col. 12. nu. 21. de verbor. obligat.* idem Carol. Ruin. *conſi. 82. lib.* Hiero. Cagnol. *rep. l. 2. qu. 20. C. de pact. inter empt. & vendi.* Hotmanoct. Detus *in d. §. Cato, num. 181.*

584. Aut ſunt plures hæredes unius venditoris, & adhuc omnino idem dico: quamvis enim iſte non poſſit petere, niſi partem, tamen ne ſibi ſit obligatio ſua inutilis, cohæredibus ceſſantibus, aut diſſimulantibus, & fortè colludentibus cum emptore cauſificante ſe non teneri revendere partem, nec teneri ad totum niſi omnibus: toto enim pretio oblato, & electione ſibi relicta, non habet juſtum intereſſe, etiamſi cohæredes actoris excluſi eſſent vel tempore: quia unus ſolus infrà tempus redimendi venit, vel ſi expreſsè renuntiaſſent, vel ceſſiſſent ſua jura reo, nihilominus tenetur partem contingentem revendere actori, vel revendere eidem totum toto pretio recepto.

585. Nec opus eſt cautione in prædio immobili: cùm hæc actio ſit in rem ſcripta, ut dixi in annotation. ad Alexandrum, conſi. 10. lib. 1. niſi forte notoriè conſtaret, vel cohæredes intercederent, & docerent actorem nimis potentem, & ſuſpectum de nunquam reſtituendo, ſeque adhuc eſſe infrà tempus redimendi. Sed in re mobili opus eſt ſatiſdatione: juxta *l. 1. §. ſi pecunia ſuprà depoſit.* quod etiam probo veriſimili mente contrahentium. Si enim duo vendiderint ſimpliciter ſub pacto redimendi, veriſimile eſt quandoquidem malunt ſe habere, quàm emptorem, ſi pretium refundere queant, ut ſaltem per alterum negligentem, vel nolentem redimere, iniqua conditio conſorti non afferatur, *l. non debet alteri, de reg. jur.* & multò fortius inter cohæredes ejuſdem.

586. Plus dico, quod concurrente alio jure, puta ſi alias de conſuetudine res eſſet ſubjecta retractui proximitatis, electio non eſt rei, ſed præcisè cogetur totum revendere: tantum abeſt, ut proviſio hominis tendens ad retrahendum, faciat ceſſare proviſionem conſuetudinis, ut potius illam juvet, & extendat, quoniam illa conſuetudo retractus eſt jus commune loci, ut dixi *in Conſuet. Pariſ. tit. 16. §. 184.* Et ſic quando contractum eſt ſimpliciter, unam tantum facio concluſionem.

587. Et inquantum dixi reum non teneri uni principalium vel hæredum revendere partem tantum non obſtat *l. cui uſusfructus ſuprà de uſu & uſusfruct. legat.* quia ibi nec de reſolutione actus, nec de jure retentionis agitur: ſed de novo lucro, vel pœna acquirenda, quæ neceſſario limitatur ad metas moræ, vel cauſæ finalis. Et ſic eſt caſus non ſolum diverſus, ſed diverſam habens rationem a themate quæſt. noſtræ. Tamen Bartol. ibi, & omnes poſt eum, ut Lancelot. Decius ibi Bartol. Socin. in conſil. 16. lib. 4. & omnes ubique qui malè d. *l. cui uſusfructus*, contrariam faciunt, pejus ſolvunt, dicentes, quod d. l. loquitur quando conditio eſt dividua, & apponitur ad reſolutionem alicujus dividui: puta, quando dos conſiſtit in certa quantitate pecuniæ: ſic reſtringentes d. l. & oppoſitum cenſentes, ſi dos conſiſteret in fundo, & ſic ſi dos conſiſteret in centum jugeribus terræ, & maritus legaſſet uxori uſumfructum latifundii ſui, vel dimidiæ bonorum ſuorum, vel mille aureorum, vel certi reditus: donec dos reſtituta eſſet, & relictis duobus hæredibus, unus mediam partem dotis reſtitueret, quod nihilominus vidua totum illum uſumfructum habet, donec tota dos reſtituta eſſet.

588. Sed hoc primo iniquum & injuſtum eſt. Secundo, contra veriſimilem mentem teſtantis. Tertio contra illum tex. qui generaliter loquitur, nec diſtinguit an dos conſiſtat in prædiis, vel in pecunia. Fateor quod prima facie text. ille videtur præſupponere dotem eſſe in pecunia, vel ſaltem in mobilibus ſibi *ſatisfieret*, & ibi, *ſatis dediſſet*, quia pro immobilibus non ſolet ſatiſdari. Sed dico quod etiam de immobilibus integrè & idoneè reſtituendis ſatiſdari ſolet, *l. poſtquàm, §. Imperator, ut legatorum ſeu fideicommiſ. nomi. cave.* & maximè quando maritus de facto hypothecaverat, vel in alium tranſtulerat, & ſic dict. l. non debet reſtringi ad dotem pecuniariam. Dico ſecundo quod dos ſæpè conſiſtit in ſpeciebus mobilibus, quarum reſtitutio non minus eſt individua ſecundum Bartol. & omnes, quàm reſtitutio fundi, & verba, *ſatis dediſſet*, non minus congruunt doti conſiſtenti in ſpeciebus, quàm in pecunia numerata tantum, & ſic malè diſtorquent illum tex. Quarto Bartolus, & alii ſibi non conſtant, qui communiter tenent obligationem rem reſtitui dividuam, in dict. §. *Cato, & in dict. l. ſtipulationes non dividuntur.* Quinto eſt facere textum illum contrarium aliis potioribus regulis juris, præſertim illi, quod quis non debet habere utrumque: ut ſuprà parte 1. nu. 55. Fac unum hæredum reſtituiſſe mediam partem dotis in prædiis, vel ſpeciebus mobilibus, aut ſe moventibus conſiſtentis, & omnino in totum pro parte ſua reſtituiſſe cum effectu, quis ferat viduam dimidia dotis, ſeu patrimonii ſui fruentem. nihilominus velle totum illum uſumfructum lucrari, & ſic utrumque habere reſpectu hujus hæredis, & dotem & uſumfructum loco fruitionis dotis ſubrogatum, & ſic communis omnium intellectus falſus eſt, & intolerandus.

589. Sexto falſum eſt quod dicunt conditionem dandi vel reſtituendi fundi individuam, quod eſt contrà text. in *l. cui fundus, verſicul. diſſimilis. ſuprà de condition. & demonſtration.* & quæ diximus ſuprà in parte 2. quæſt. 7. non repeto. Sed addo quod dict. *l. cui fundus*, quæ loquitur de legato fundi ſub conditione dandi decem, locum habet etiam in caſu converſo, videlicet

legati decem, ſi fundus datus ſit: eſt enim omnino eadem ratio, igitur ſi decem legata ſint duobus ſi fundum dederunt, unus dando mediam partem fundi, ſtatim quinque conſequetur.

590. Quod autem Bartolus, & omnes adusque poſt eum tradunt revendere non eſſe quid dividuum, ſed individuum, quia continet rem tradi, quod eſt individuum, nos falſum eſſe clarè convicimus ſuprà in parte 2. qu. 2. Et pariter alteram rationem, quam adferunt cognoſcendi individuum ex eo quod res non adfert tantam utilitatem in parte, quantam in toto, quod falſum docuimus, ſuprà in parte 2. nu. 316. cum ſeq. non repeto.

Verus intellect. l. cui uſusfructus de uſufruct. legat.

591. Sed dico penitius inſpiciendo quod d. *l. cui uſusfructus, in princip.* habet duo reſponſa, quorum primum nullo modo obſtare poteſt reſolutioni noſtræ, ſuprà eod. nu. 587. ſed tantum ſecundum ibi, *idem fieri*, ubi dicitur quod etiam invita muliere, poteſt alter hæredum partem ſuam dotis ſolvere, vel offerre, & mulierem in mora conſtituere, eamque à dicto uſufructu pro parte ſua excludere. Et ſic videtur quod alter hæredum ejus, cui data erat redimendi facultas, vel qui vendendo, aut permutando eam retinuerat, poſſit pro parte ſua offerendo, conſtituere emptorem, vel debitorem in mora, & exinde fructus lucrari, & conſequenter cogere ad redemptionem dimidiæ partis. Atqui nimis hæc diſſimilia ſunt, nec minus diſcrepant, quàm mutuum vel commodatum addere, aut aliud purum dividuum non reciprocum, ſed ſimplex debitum ſolvere: ut in d. *l. cui uſusfructus*, & permutare, reſcindere, vel revendere, ut hic.

592. In revenditione duo concurrunt, quæ diviſionem negotii aliàs diviſibilis impediunt. Primum, quia agitur ad reſolutionem unius, & ejuſdem negotii reciproci, quem quis non tenetur pati pro parte ſi in totum diſcedere malit, *l. tutor.* §. *curator. de minor.* & ſuprà eod. num. 583. jus enim redimendi etiamſi emptum ſit, nedum gratis acceptum, non eſt de parte, ſed de uno toto: & ſic qui partem petit, aliud petit, aut ſaltem plus petit cauſa, & duriorem facit conditionem obligationis.

Lex. 12. tab.

593. Nec obſtat quod fatemur hanc obligationem eſſe dividuam, & quod lex 12. tab. ipſo jure dividit obligationes dividuas, quia verum eſt commodo debitorum, & ſine notabili damno creditorum, ut ubi creditor non habet aliud præjudicium, quàm ſimplicis particularis ſolutionis: ut ſuprà parte 1. quæſt. 1. & probat text. in *l. fiſtulas*, §. *qui fundum, ſupra de contrah. emption. & vendition.* non autem ad onus debitorum, ſive duriorem faciendo conditionem obligationis, unde ſi cui debetur plauſtrum lignorum avehendorum domi ſuæ, relinquat duos hæredes, diviſa quidem eſt obligatio, ſed non exactio, in quantum durior eſſet conditio debitoris, ita quod non poteſt alter hæredum partem ſuam ſeorſum petere, niſi indemnem reddat debitorem, quia alioquin duobus aut pluribus vecturis pro una gravaretur. Sed qui tenetur revendere fundum, reditum, vel quidvis aliud, plus gravatur notabiliter revendendo particulatim, quam ſemel. Ergo non poteſt particulatim cogi, imò etiam in primitiva venditione hæres gravatus vendere, etiamſi legatarius poſt obitum teſtatoris reliquerit plures hæredes, non tenetur ſingulis partes vendere, ſed totum omnibus, vel uni totum pro omnibus, vel loco omnium.

594. Secundum quod in revenditione concurrit, eſt jus retentionis; quemadmodum enim venditor habet jus retentionis totius rei etiam dividuæ, donec pretium ſolutum fuerit, ita quod etiamſi unus hæredum venditoris partem ſuam pretii non ſolum obtulerit: ſed etiam recipienti venditori ſolverit, non poteſt eum cogere partem ſe contingentem tradere, quia vice pignoris retinere poteſt, donec perſolutum ſit. text. rotundus in dict. *l. fiſtulas*, §. *qui fundum, ſuprà de contrahenda emption. & vendition.* ergo idem eodem jure poteſt emptor, qui ad revendendum convenitur: quia eſt revenditor, & is qui vendere tenetur.

595. Non obſtat quod ſoluto pretio pro parte, currunt fructus ſolventi pro eadem parte, quia non debet quis habere ſimul fruitionem, & commodum utriuſque, ſcilicet partis pretii, & partis fundi, ut notant omnes Doctores in *l. curabit, C. de action. empt. per textum in l. ultimâ, in fine ſuprà de jur. dot.* quia fateor, & dico aliud eſſe venditorem, qui partem pretii recepit, rationatium eſſe fructuum pro parte pretii recepti, ut verum eſt: aliud, quod eam partem fundi tradere teneatur, nec habet in ea jus retentionis, quod verum non eſt: ergo ſemper manet jus retentionis.

596. Et inſuper in eo, qui tenetur revendere, concurrit aliud, quia nondum revendidit: ſed tantum tenetur ad reſolutionem negotii, quam non tenetur ſubire pro parte, nec eſt obligatus ad partem, ut dixi, & ſic oblata refuſione partis pretii, nullatenus conſtituitur in mora, ſi paratus eſt totum revendere: & dato quod primitivo venditori poſſit unus hæredum emptoris partem ſuam pretii offerre abſolutè, non exigendo traditionem antequàm à ſe, vel cohæredibus perſolutum ſit: non tamen ſequitur idem eſſe in caſum revenditionis, ſeu reſolutionis: imò etiamſi eam verbo, & mutuo conſenſu revendiderat, tamen non tenetur exequi pro parte.

597. Sed nec primitivus quidem venditor, vel emptor tenetur implere, nec implementum quidem recipere pro parte, etiamſi debitum purum & liquidum ſit, quod etiam verè dividuum eſt, imò etiam divitum inter hæredes quoad jus ipſum obligationis: ſed non quoad ſolutionem vel exequutionem, quæ non dividitur à lege 12. tabul. ubicumque aliud præjudicium verſatur, quàm ſumptus particularis ſolutionis, ut ibi jus retentionis, vel quaſi tolleretur, ut in obligationibus reciprocis contingit, ſive in uno principali contrahente, text. in *l. Julianus*, §. *offerri ſuprà de action. empt.* ſive in pluribus principalibus, text. *l. quòd ſi nolit.* §. *idem Marcellus, de ædilitio edict.* ſive in pluribus ejuſdem principalis hæredibus: text. d. *l. fiſtulas*, §. *qui fundum.*

598. Et intellige non dividi ſolutionem reſpectu ejus, vel in præjudicium ejus, cui tolleretur aliquod jus, vel qui in alio gravaretur ſi cogeretur particularem ſolutionem facere, vel quandoque etiam recipere, ut ſi quid debetur ad finem certi operis faciendi, vel certum onus luendi, gravaretur enim interim cuſtodia, probatur *per text. in d.* §. *qui fundum, in fin.* qui debet ſic intelligi, ibi, *quoniam taliter contractum æs alienum dividi non potuit*: non enim loquitur de pretio, nec dubitatur quin unus hæredum emptoris poſſit partem ſuam pretii offerre, & ſolvere abſolutè, non exigendo tunc traditionem: ſed loquitur de obligatione, qua tenetur venditor, quæ in ære alieno conſiſtere dicitur, quamvis in fundo, ut fideicommiſſum dicitur æs alienum etiamſi in fundo conſiſtat: quamvis enim teneatur cuique hæredum emptoris pro parte diviſa obligatione ipſo jure: tamen executio non dividitur, ſed differtur, donec totum pretium ſit perſolutum.

599. Aliud eſt jus pignoris, vel quaſi, quod non dividitur, invito eo, cui competit, d. §. *qui fundum, d.* §. *offerri, d.* §. *idem Marcellus.* Aliud reſolutio actus, quæ non dividitur invito eo, à quo petitur, *l. tutor.* §. *ſi curator, ſuprà de minoribus, l. ſi quis aliam, infrà de ſolution.* Aliud lucrum fructuum, quod ſtatim pro rata implementi ſcinditur, ut tradunt omnes Doctores in *l. curabit, C. de action. empt. per l. ultim. in fin. ſuprà de fundo dota.* idem de pœna loco principalis: ut no. in *l. in executione*, §. *penult. de verbor. obligat.* idem de uſufructu, vel alio lucro dato, quamdiu non ſolvetur, quia ipſo jure ceſſat, quatenus impletum eſt, d. *l. cui uſusfructus, de uſufru. leg.*

600. Ubi ſingulariter hoc ampliatur, etiamſi dictum ſit, donec totius debiti ſatisfactum ſit, ſi enim hoc procedit etiam in reſtitutione dotis, longè favorabili, *l. 1.*

ſuprà ſolut. matri. l. in ambiguis, infrà de regu. jur. quanto magis in aliis debitis. Quod etiam intellige, quando verba ſubdubia ſunt, ut ibi, *donec ei totius dotis ſatisfieret.* Dubium eſt enim an teſtator (vel potiùs tabellio de cujus imperitia vehementer conqueruntur Baldus conſilio 5. viſo teſtamento Bartholutii, lib. 2. Jaſ. *l. filius a patre, de liber. & poſthu.* Socin. *conſil. 12. lib. 3.* Steph. Bertrand. conſil. 37. lib. 2.) expenderit vim verbi totius, & ſic quantumvis cauſa dotis ſit favorabilis, ſcilicet in ſe, non tamen in acceſſoriis, & multominus in ſuperlucro, nec debet in dubio extendi ad adventitium lucrum, per text. ſing. in d. *l. cui uſusfructus,* ſed ſi teſtator diſertè expreſſiſſet ſe velle uxorem totũ uſumfructum habere, quamdiu aliqui vel modicum reſtaret de dotis reſtitutione, ſervandum eſſet, nec fœnus eſſet: per ea quæ ſcripſi in tracta. commercio. & uſur. quæſt. 37.

Vetus intellectus, §. ulti. in l. ult. de fund. dot.

601. Sed circa lucrum fructuum pro rata, quando emptor partem tantum ſolvit, Barth. & omnes in locis præfatis ampliant, etiamſi emptor ſit in mora reliqui pretii ſolvendi, ut perſolvendo debeant ei reſtitui fructus pro rata particularium ſolutionum à tempore earum, vel deduci ſuper reliquo pretii per tex. in d. *l. ulti. §. ulti. de fundo dotali.* Adverte quod ille tex. nullo modo probat: quia non loquitur, nec intelligi poteſt de fructibus portionis, cujus æſtimatio debebat refundi per mulierem, quos vir proculdubio lucratur & retinet, per illum tex. Sed tantum quærit, & decidit de fructibus portionis, quæ merè dotalis erat, & purè ſine aliqua refuſione pretii reſtituenda, & dicitur indiſtinctè, quod hi ſunt mulieri reſtituendi, etiam non obſtante pacto, quo tempore contracti matrimonii, vel fundi cum alio communis in dotem dati pactum erat, ut ſi maritus ſocio refunderet æſtimationem partis ejus: tunc prius teneretur mulier, vel ejus hæres ſoluto matrimonio refundere, & tunc demum totum fundum recipere: in quo pacto fundabatur Labeo, cenſens omnes fructus adusque refuſionem etiam poſt matrimonium divortio ſolutum eſſe mariti. Contrarium deciditur, quia pactum illud ſecuritatem tantum, ſeu pignus, & jus retentionis reſpicit, non autem lucrum fructuum, quod etiam ratio pignoris, vel quaſi excludit, *l. 1.* & per tot. *C. de pignor. action.*

602. Tamen dicta communis ſententia ſuprà eod. nu. 595. vera eſt, per aliam juris regulam, ſcilicet, ne quis utrumque ſive commodum utriuſque habeat: ut dixi in tract. commercior. & uſura. num. 577. & nu. 559. cum ſeq. & ſic obiter habes verum intellect. d. §. ult. qui debet intelligi ſecundum thema *l. cum in fundo, §. ſi fundus communis, verſicul. quod ſi marito, ſupra de jure dot.* quem Accurſi. d. §. ulti. corrupte citat, videlicet de fundo alii communi in dotem dato, qui conſtante matrimonio adjudicatus, eſt marito, qui æſtimationem dimidiæ ſocio refudit ex cauſa adjudicationis diviſoriæ neceſſaria, & ſic ſoluto matrimonio vir poteſt cogi a muliere, vel ejus hærede, totum fundum reſtituere refuſa d. dimidia æſtimationis, prout etiam mulier, vel ejus hæres cogi poteſt refundere, & totum fundum recuperare, tex. in d. *verſic. quòd ſi marito, facit l. Iulianus, §. idem Celſus ſupra de action. empt. & d. §. ult.* ubi tex. indicat ita pactum fuiſſe dando fundum communem in dotem, & contigit divortio matrimonium ſolvi, & virum obtuliſſe mulieri totum fundum reſtituere, recepta d. media æſtimationis, vel non obtuliſſe, ſed muliere ceſſante, totum fundum poſſediſſe: tamdem mulier offerens repetit totum fundum cum fructibus à die divortii. Labeo cenſebat omnes fructus eſſe mariti propter moram mulieris, & pactum quo vir poterat totum fundum retinere uſque ad dictam reſolutionem: ſed deciditur fructus eſſe viri pro parte tantum, cujus æſtimatio refundenda erat: altera enim pars non fuit interim, niſi jure pignoris retenta, ſola vero ratio pignoris non quærit, ſed reputat fructus.

603. Concluſioni noſtræ non obſtat, *l. ſi quis legata, §. ult. l. pen. §. 1. de conditio. & demonſtra.* quas ut contrarias inducit Barth. in d. *l. cui uſusfructus,* & in dict. conſi. 195. & omnes poſt eum, & noviſſimè Do. Andreas Tiraquell. *in tract. de retract. proximi, §. 23. gloſ. 1. nu. 6.* & ſolvunt, quòd leges loquuntur in conditionibus in datione mera conſiſtentibus: hic autem in dando & faciendo. Sed hic an obligatio revendendi ſit faciendi ſimpliciter, vel mixta in dando & faciendo, remitto ad ea quæ diximus ſuprà in princip. num. 65. Cæterum d. *l. leges viis majc ens, tex. §. duobus, in d. l. ſi quis legata,* eſt idem cum 2. reſponſo, d. *l. cui fundus, eod tit.* de qua ſatis dictum eſt ſuprà eod. nu. 589. & latiùs in parte 2. quæſt. 7. num. 389. ſed advertendum quod in utroque textu quamvis alter legatariorum habeat intentionem fundatam ad petendum partem ſuam oblata parte, nec plus petere poſſit, quamdiu non conſtat de caducitate, vel repudiatione alterius: tamen poſtquam de hoc conſtat cogi poteſt (ſi velit hæres) totam rem capere, & totam ſummam inferre, quia cùm ſit idem legatum, & alias volenti accreſcat, accreſcet invito volente hærede, ſi ſua quoque interſit legatum non dividi, ut ſæpè uſuvenire poteſt in ſpecie, vel domo legata non commodè diviſibili. Et ſic dictæ leges tametſi in diverſo caſu loquantur: non diſſonant, ſed conſonant.

Quando accreſcit invito.

604. Minus obſtat *l. penul. §. item ſi Symphoro, eo. tit.* quia ibi nihil dandum erat nec implendum hæredi, qui etiam partem caducam lucratur ibi, quia non poteſt legatarius pro ea parte onus implere, ſine quo non eſt legatum, igitur per not. in *l. demonſtratio, §. quod autem, in l. cùm tale, §. falſam, eo. tit.* & tetigimus ſuprà *l. 1. ſed ſi mihi, nu. 9. de verbor. obligat.* Ex his habes multa jura ſuæ luci reſtituta, multis ſeculis plus quam cimmeriis tenebris devoluta.

Intellect. §. agri plagam in l. uxor. de leg. 3.

605. Andreas Tiraquel. *in tract. de retract. conventio. §. 1. glo. 6. nu. 30.* pro contraria ſententia inducit *l. uxorem, §. agri plagam, de legat. 3.* ubi hæres gravatus vendere fundum duobus, uno nolente emere, tenetur alteri partem vendere, & infert ad quæſt. quod ſtante ſtatuto quòd locator non poſſit vendere rem locatam, niſi priùs denunciaverit conductori an emere velit, ſi ſint duo conductores, & alter nolit emere: poterit tamen alter pro ſua portione emere: ut per illum tex. decidit Alex. conſ. 126. lib. 5. ſed Alex. ibi non attingit, an locator poſſit eum cogere ad totum emendum: vel nihil emendum in quo dicendum eſt quod ſic, ut ante viginti annos dixi in annota. meis ad d. conſil. per not in hac quæſt. quam jam tunc deſtinabam in hunc tractatum. Ita etiam intelligendus eſt d. §. agri plagam, ubi nullo modo quæritur, an hæres poſſit cogere alterum legatarium totum emere, & de toto ad Sciam non perventuro cavere: ſed tantum ibi quærebatur an unus legatarius eſſet admittendus ad petitionem partis ſuæ de quo dubium erat propter onus concernens totum fundum, & quamlibet ejus partem: dum autem quæritur, an hæres cogere poſſit actorem, cui aliàs totum accreſcit, ut totum capiat, non eſt ad d. §. *agri plagam,* ſed ad alia prædicta jura incurrendum, per ea quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 62. nu. 81. & in *l. commodiſſimè, ſupra de liber. & poſthum.* in tract. quinque legum.

606. Feſtinando & abbreviando prætereſtam gravem quemdam errorem in quo reſedit Socin. in d. conſ. 16. nu. 11. & 29. ubi tenet, quod qui tenetur revendere ad tempus, tempore lapſo non eſt liberatus ipſo jure, ſed tantum ope exceptionis: per *l. obligationum fere. §. placet, ſuprà de action. & oblig.* in quam rem multa cumulat Andræ. Tiraquel. *in tract. de retract. conventio. §. 1. gl. 2. n. 39.* ſed hoc nimis erroneum eſt, quoniam ea obligatio propriè non extinguitur: ſed finitur tempore, & curſu ſuo nativo. Ut enim locatio ad tempus eo finito, finitur ipſo jure, *l. ſi cùm Hermes, C. de locat.* ita obligatio revendendi uſque ad tempus originaliter appoſitum eo lapſo, ut morte ſua naturali ipſo jure finitur, & velut implemento, qui enim promiſit revendere uſque ad quinque annos eo ipſo quod tempore medio non debite requiſitus fuit, eo lapſo promiſſum implevit.

Novus intellect. §. placet in l. obligationum fere. de act. & oblig.

607. Non obſtat d. §. *placet*, quia quamvis loquatur de tempore ab initio appoſito : tamen tempus illud eſt accidens materiæ, vel ſummæ ſemel exigendæ : ſed quando tempus non eſt accidens, ſed pars intrinſeca materiæ, ut uſuſfructus, vel locatio, vel facultas redimendi tot annorum : tunc lapſo tempore extincta eſt materia obligationis, & conſequenter obligatio, quia poſt tempus jam alia eſt materia, alia res, ut alius uſusfructus, alia patientia ſeu locatio, alia facultas, aliæ operæ, *l. ſi non ſortem*, §. *libertus, de condict. indebit. l.* 4. ubi gloſ. Batt. & alii, infrà *de novat*.

608. Jam hæc omnia ſunt clarè extricata. Sed adhuc unus ſcrupus ſupereſt propter §. *curator. in l. tutor. ſupra, de minor.* qui obſtare videtur novæ, & veræ noſtræ reſolutioni quam diſtinguendo fecimus ſuprà eo. n. 583. inter principales obligatos, qui parte invita non poſſunt dividere, d. §. *Cato*, in fin. & inter eos, qui pro aliis tenentur, vel aliena culpa laborant, qui regulariter non tenentur, niſi pro rata : quia in d. §. curator. duæ erant perſonæ, ſcilicet curator nomine ſuo, & idem curator nomine pupilli vel pupillorum, qui per reſtitutionem in integrum obligatione eximuntur, & tamen etiam reſpectu curatoris qui in totum quoad ſe vult implere, reſcinditur venditio, cum propriè ſint diverſæ perſonæ, & totidem venditiones, jam ſunt factæ ſimpliciter, & abſque clauſula in ſolidum. Solve eo ipſo quod minor eximitur obligatione, perinde eſt, ac ſi non contraxiſſet. Non etiam agit ex contractu : ſed eo veteri jure quod habebat ante contractum, & ſic ſive curator ſimpliciter, ſive cum clauſula in ſolidum vendiderit, nihil ad minorem vendicantem, qui liberè vendicat, etiamſi totum contractum non reſolvat : ſed quoad ſe tantum, etiamſi pro parte curatoris nihil reſcindat : ſed pro parte ſua tantum, & quatenus apparet in rem ſuam verſum.

Intellect. verus §. curator, in l. tutor. de minoribus.

609. Quod autem ait tex. d. §. *curator* emptore volente totum contractum reſcindi, non dicitur limitando jus minoris : quaſi non poſſit avocare partem ſuam fundi, niſi ſimul accipiat partem curatoris, qui non vult contractum reſcindere : ſed hoc dicitur reſpectu curatoris tantum, vel ejus hæredis contra quem emptor habet actionem velut redhibitoriam, de quo nihil omnino ad minorem, cujus reſpectu totus contractus pro infecto habetur : unde ſi minor ageret ex contractu, puta ex facultate redimendi conventa, idem omnino eſſet quod in majore : quia volente emptore totum redimi, non eſſet admiſſibilis minor, niſi totum pretium refunderet, totam rem capiendo. Idem dico ſi aliàs ageret ad reſolutionem contractus : ſed non beneficio minoris, quod facit contractum quoad ſe pro infecto haberi : ſed ſolo beneficio majoris : putà intentando dumtaxat remedium *l. 2. C. de reſcinden. vendit.* quia tunc ſi emptor eligeret diſcedere à contractu, teneretur minor totum pretium reſtituere, niſi accumularet (ut poteſt) beneficium minoris ætatis reſtitutioni in integrum.

610. Et ſic habens verum, & novum intellect. d. §. *curator*, ubi glo. verbo teneri valde errat : quia imò hæres curatoris non ſolum tenetur refundere pretium pro parte defuncti : ſed etiam in totum, ex quo curator totum recepit, & ſic eo caſu emptor volens à toto contractu diſcedere, habet actionem, & fundatam intentionem contra curatorem & ejus hæredem ad totum pretium, ſalvo curatori recurſu contra minorem, ſi utiliter impendit. Nec hoc caſu tenetur emptor (qui non cum ſolo minore, ſeu cum curatore negotium geſſit) ſollicitus eſſe contra minorem, ſi curator eſt ſolvendo. Idem ſi nolit à toto diſcedere, quia ad mediam pretii & intereſſe, paratam habet actionem contra curatorem, vel ejus hæredem, etiamſi curator non cum clauſula in ſolidum, ſed ſimpliciter vendiderit : quia auctor fuit contractus, & totũ pretium recedit, & proprio nomine (etiamſi non ſit expreſſum) tenetur de in rem verſo minoris ſui.

611. Secus ſi duo nominibus propriis ſimpliciter vendant, poſteà unus docet ſe minorem fuiſſe, vel alia quavis de cauſa vincat in reſtitutione in integrum, quia non tenetur totum reſolvere : ſed pro parte ſua tantum : nec alter qui nomine ſuo tantum contraxit, nec aliter probatur fuiſſe in culpa, cogi poteſt ad reſcindendum contractum ex parte ſua, quia nihil ad eum de jure vel parte conſortis, quia non nomine communi, ſed pro ſe tantum contraxit, & tunc procedit quod nuper nu. 608. dicebam eſſe duas perſonas, duos contractus, duas venditiones, quia quiſque pro ſe (quamvis ſimul) partem ſuam vendit, & de ſe tantum promittit, *l. reos*, §. *cùm in tabulis, de duob. reis.*

612. Secus ſi venderet quiſque in ſolidum, vel ſi unus venderet nomine communi, quia connexio qualitatum in eodem contrahente facit præſumi tacitè actum ut unus ſit contractus, nec emptor aliàs eſſet contracturus. Idem ſi duo vel plures ſimul vendunt, ſed hoc expreſſo, ut una ſit venditio, & quod emptor non erat aliter contracturus. Secus quando ſimpliciter vendunt, & vitium non eſt commune, ſed cauſâ reſciſſionis alterum tantum contingit, quia tunc nihil ad alium, de cujus culpa, vitio, vel defectu juris partis ſuæ non agitur, nec fuit in aliquo obligatus, nec de evictione quidem, niſi reſpectu partis ſuæ.

613. Et ſic erravit Franc. Areti. conſ. 129. licet dubia, ubi dicit, quod quando res communis pluribus, venditur ſimul ab eis, tunc ſi ab initio valeat contractus : ſed reſcinditur vel ex pacto partium, vel ex beneficio ſpeciali alterius contrahentium, redundat in omnes, quia contractus in totum reſcinditur, hoc enim bene verum eſt priore caſu, videlicet quando reſcinditur ex pacto communi, putà facultate redimendi communiter reſervata, quia intelligitur reſervata ſemel, & pro toto, non autem pro parte, nec pro partibus, quia eſſet major, gravior, & durior reſervatio. Ideò ſi unus velit uti, alter non, debet offerre totum redimere, ut emptorem reddat indemnem, quod emptor non poterit recuſare, nec ſophiſticè cavillari, ut ſupra diximus. Idem ſi alter velit reſcindere, ex *l. 2. C. de reſc. venditio.* quod alter non vult, iſte non poteſt uti hoc remedio, emptore eligente non ſupplementum pretii, ſed reſolutionem contractus, niſi actor offerat totum reſcindere, totamque rem recipere : quia iſtud eſt remedium commune ex eodem contractu communiter tacite natum, & eadem vis taciti & expreſſi, *l. cùm quid ſupra ſi certum petatur.*

614. Poſteriore vero caſu defecit ingenium ſubtilis Areti. quia beneficium reſtitutionis perſonale eſt, adventitium & extrinſecum, nec concernit niſi alteram perſonam tantum, & eſt prorſus extra contractum, & ſic nihil ad alterum quantumvis contractus ab initio mero jure reſpectu utriuſque tenuerit, quia non tenuit æqualiter, niſi reſpectu remedii, quod ex eodem contractu expreſsè vel tacitè naſcitur : ſed inæqualiter propter privilegium perſonale alterius, quod nihil cum altero, nec cum communi contractu commune habet.

Contra Franc. Areti.

615. Sed ſi minor venit non per viam reſtitutionis : ſed per viam nullitatis, ut quia vendicat partem ſuam fundi ſine decreto venditi cum ſocio majore, tunc bene dicit Areti. quod minore vendicante partem ſuam, non poteſt emptor reſcindere contractum quantum ad alium, ſed quicquid dicat, non eſt hoc reſpectu, differentia inter nullitatem, vel reſtitutionem, inter revocationem quæ ſit ipſo jure, vel per viam reſtitutionis in integrum : ſed eſt differentia an alter contrahentium contraveniat vigore contractus, vel facultatis communis ex contractu etiam ex intervallo data, an verò jure proprio extrinſeco, nec dependente à contractu communi, etiamſi remedium illud erat, commune aliàs, quàm in vim contractus cum utroque facti.

616. Unde ſi ſint duo minores ſimul vendentes, utrique læſi ſint, vel totus contractus nullus : ſi unus vult reſtitui, alter non, unus vendicare, alter comprobare ; hoc poſſunt invito emptore, qui non poteſt cogere alterum diſcedere à contractu, nec propterea excludere

actorem in parte ſua : ſed tantum poteſt alterum majorem factum cogere, ut approbet, vel reprobet quoad ſe, juxta not. in *l. Iulianus*, §. *ſi quis colludente ſuprà de action. empt.*

617. Pariter quod in d. conſi. decidit Aret. ſi unus vendidit fundum, deinde pars evincitur à tertio, quod tenetur de evictione partis tantum, non autem cogitur contractum reſolvere per tex. in *l. ult. C. de commu. rer. aliena.* in *l. 1. ſuprà de eviction.* quamvis aliud ſit in datione in ſolutum, quæ in hoc differt à venditione, per tex. in *l. ſi quis aliam*, & ibi. Barth. *infrà de ſolution.* in hoc rectè loquitur Areti. facit *l. incivile*, *C. de rei vendicat.* & eſt regula, quam tripliciter

618. Limito, Primò, ſi venditor fuerit in dolo, ſciens partem alienam, vel aliter evincibilem, & reticuit : tunc enim non ſolum etiam ante evictionem poteſt emptor agere de evictione, *l. ſervus quem*, §. *ſi ſciens ſuprà de action. empt.* gl. in *l. 3. C. de eviction.* quam Bald. ibi malè reprehendit : ſed etiam poteſt, ſi velit, agere ad reſolutionem: tum quia dolus inficit contractum bonæ fidei, *l. eleganter ſuprà de dolo.* tum quia doloſus ullum inde commodum referre debet, & ſic nec hoc quidem, ut emptor bonæ fidei maneat invitus illaqueatus : ad hoc faciunt quæ dixi ſuprà in prin. num. 18. hinc ſi duo ſimpliciter vendiderunt, & unus ſcienter reticuit ſocium minorem eſſe, vel ſcienter induxit ad contrahendum cum eo qui nullum jus vel reſolubile habebat : tunc propter dolum cogi poterit ad contractus reſolutionem etiam pro parte ſua.

619. Secundò limito, ſi eſt actum inter partes, ut evicta parte liceat à toto diſcedere, vel ſi actum ſit quod pretio non ſoluto contractus reſolvatur, vel ſi conſtet fundum emptum contemplatione certæ rei, quæ deficit, vel non cernatur, tex. in *l. 1. cum te*, *C. de pact. inter empt. & vendito.* Idem ſi præcisè pactum ſit dominium transferri, tunc enim apparet quod emptor non ſolum non erat aliàs empturus apud ſe, ſed etiam hoc tranſivit in pactum tacitum, vel expreſſum : tunc enim locus eſt reſolutioni, ſeu condictioni ob cauſam in totum, tex. eſt in *l. ult.* quæ ita ſimpliciter, & ſine ſophiſtica divinatione intelligenda eſt, *ſuprà de condict. ob cauſ.* & dictum eſt ſuprà in princ. nu. 18.

620. Tertiò limito, ſi res redhibitoria ſit, quod non ſolum in mobilibus, & ſe moventibus: ſed etiam in prædiis locum habet, *l. ſi prædium*, *C. de ædil. action.* ubi duo genera redhibitionis fundorum pulchrè exprimuntur, & diſtinguuntur. Primum genus in princ. de redhibitione procedente ex conventione partium. Secundum genus in ſecundo reſponſo ibi, *idem obſervatur*, ex natura rei, videlicet quando fundus fuit emptus ad certum uſum, vel contemplatione certi finis, qui deficit : ut ſi quis emit agrum paſcuum, & fert quidem herbas, ſed peſtibulas, hoc eſt lethiferas, utroque caſu locus eſt redhibitioni. Verbum autem redhibere, generale eſt, *l. redhibere*, *in princip. ſuprà de ædilit. edict.*

Duo genera redhibitionis.

621. Et per prædicta obtinui pro quibuſdam, ſed ingratis mercatoribus Lugdunenſibus, qui domum ibi emerant, quæ poſteà ſubſtitutioni ſubjecta apparuit, egerunt ad reſolutionem : emptor excepit quod malè per *l. incivili*, *C. de rei vendicat.* Tum quod præmaturè cùm liceret eis pacificè habere licere, nemine controverſiam faciente, *l. 3. C. de eviction. l. ſi plus*, §. *mota ſuprà eodem.* Tum quod eſſet ſolvendo, & inſuper prædibus & prædiis caviſſet. Et verò dixi primò venditorem affirmaſſe domum nulli ſubſtitutioni obnoxiam, & hac affirmatione induxiſſe emptores, quod ſibi prodeſſe non debet. Secundò emptores eſſe mercatores indigentes domo pro menſa, & officina mercatili & domicilio certo conſtituendo, & ſic ex qualitate perſonarum, quam venditor ſciebat, ſatis conſtat nunquam empturos fuiſſe, nec ſubituros periculum mutandæ menſæ, officinæ, & domicilii.

622. Qualitas autem & conditio perſonæ nota, & cognita, diſpoſitionem extendit, vel reſtringit textus in *l. plenum*, §. *equitii*, & ibi Bart. Bal. *ſuprà de uſu & habitat.* in *l. fortiſſimis*, & ibi gl. Bart. *C. de militar. veſte, lib. 12.* in *l. ſi quis filio exhæredato*, §. *ſed & ſi quis ſuprà de injuſto rupto & irrito teſt.* Lud. Rom. conſ. 18. Fr. Curt. Senior. conſ. 66. Anthon. Corſet. in ſingu. verb. conditio perſonæ, addebam redhibitoriam eſſe domum ſubſtitutionis morbo laborantem, & ita per ſententiam præfecti libellorum Palatii Pariſienſis obtinui, confirmatam arreſto ſupremi Senatus noſtri.

623. Quod autem ſupra num. 596. dixi actorem non poſſe ab uno hæredum cogi ad redemptionem partis : Limito primo, niſi concurrente favore conſuetudinis, puta retractus proximitatis: ut tetigi ſupra eod. nu. 586. Hoc enim jus datur à conſuetudine cuique in ſolidum. Hinc decidit Paul. Caſtr. conſil. 221. in hoc paſſu, lib. 1. quod ſtante ſtatuto, quod conſors teneatur vendere domum habenti murum communem, ſi ſint duo vel plures in muro communi, poteſt volens alienari cogi à quolibet eorum in totum, nec poteſt offerre omnibus ſimul, nec actori pro parte ſua tantùm. Vera ratio eſt, quod ſtatutum hoc juris dat cuique in ſolidum, non autem quod jus revendendi, & rem tradi, ſit individuum : ut malè poſt Bartol. tradit ibi Paul.

624. Limito ſecundo ſi ſit notabilis præſumptio contractum eſſe pignoratitium, de quo ſatis ſcripſi *in tract. commer. & uſura. q. 56.* Si enim ſimplex eſt hypotheca, unus hæredum, qui non agit contra emptorem, ſed contra creditorem : ut non poteſt partem luere : ita invito creditore poteſt totum luere. Idem dico ſi reus contendat ſe non creditorem ; ſed dominum, ſed apparet de vilitate pretii & pacto redimendi, tunc unus hæredum venditoris poteſt totum redimere, etiamſi reus offerat ei redemptionem pati pro parte, & moveor per regulam juris, quod in dubio magis favendum eſt repetitioni, quàm adventitio lucro, *l. non debet actori*, §. *in re obſcura*, *infra de regul. jur.* Uno ergo hæredum certante de repetendo, & conſervando, jam liquet reum non certare niſi de lucro, eoque iniquo & exceſſivo propter vilitatem pretii : & ſic dato quod non ſint ſufficientes præſumptiones ad judicandum contractum pignoratitium: tamen ſatis eſt quod in dubio potiùs favendum ſit actori, etiamſi non habeat jus, niſi in parte: quamquam enim nunc non habeat jus, niſi in parte, tamen aptitudine habet in totum, cùm poſſit ſibi totum accreſcere, & ad ſummum minimus hæredum ſortem integram refundens longè favorabilior extraneo emptore, qui tantùm de lucro, eoque nimio certat.

625. Per prædicta hodie decidi quæſtionem hujuſmodi. Anno 1492. data eſt terra duobus fratribus naturalibus, & poſt eorum obitum filiis eorum legitimis, ita ut ſi filii decederent ſine filiis, revertatur ad hæredes donatoris : fratres indigentes anno 1517. vendiderunt cuidam Theſaurario vili pretio, qui priùs accepit ad certum reditum, quem poſtridie emit pro centum quinquaginta, cùm valeret ultra trecenta viginti, & ei tradiderunt omnia inſtrumenta, præſertim dictæ donationis : ſeque abſolutè obligarunt quiſque in ſolidum de evictione : anno ſequenti emptor vult expellere colonum, pro quo dicti fratres coguntur litem ſuſcipere, & reſcriptum regium impetrare ad finem reſcindendi, juxta *l. 2. C. de reſcind. vendi.* Et probant prædium ultra trecenta viginti valere tempore contractus, reus excipit multo minùs valere propter periculum ſubſtitutionis conventionalis, & quia contrahentes non habent jus niſi ad vitam, & vicit omnino per ſententiam Caſtelleti Pariſienſis ann. 1528. latam dictis fratribus etiam à dicto reſcripto excluſis. Reſpondi malè judicatum, & inſuper quod appellantes poſſunt revocare oblatam facultatem ſupplendi.

626. Non obſtat quod habent jus tantùm ad vitam, quia promiſerunt de evictione perpetua, & adhuc ſinguli in ſolidum. Et ſic non debet inſpici jus quod habebant : ſed jus quod vendiderunt : & pro quo de evictione caverunt, & conſequenter læſio eſt multo ultra di-

midiam & ultra hoc concurrunt primo ſcientia actoris, qui ſciebat venditores prohibitos alienare, & hoc obtentu vili pretio emit, & nihilominus ſcienter ſtipulatus eſt (& veriſimiliter extorſit) ab eis obligationem evictionis perpetuæ, & liberæ proprietatis. Sed *d. l. ſecunda*, loquitur in emptore bonæ fidei, & quando non contingit læſio, niſi re ipſa, tunc enim datur ei electio, & facultas ſupplendi, quæ non debetur, nec dari debet ſcienter decipienti, per prædicta. Rurſus aliud accedit, quia ſi emptor admitteretur ad ſupplendum, non eſſet purgare, ſed continuare vitium, quia venditores non poſſunt præſtare evictionem illam juris, quod non habent. Et ſi emptor velit eligere ſupplementum ſibi periculoſum, apparet quod hoc facit ut torqueat dictos venditores, utque in eorum necem abutatur promiſſione evictionis, quam indebitè exegit, vel novam ſatiſdationem ab eis exigat, aut reddat remedium dictæ *l. 2. inutile*: quibus conſideratis dixi appellantes poſſe revocare clauſulam ſupplementi, & præcisè ad reſciſſionem concludere. Et à doctis & peritis judicibus ita judicandum eſſe.

627. Sed jam nimium in alia mea negotia pecco, ſit hîc tandem finis cùm prædicta abundè ſufficiant ad inveteratorum Labyrinthorum extricationem. Candidatus olim juris putabam hæc intelligere, provectus ſenſi nihil ſcire, & per Doctorum commentaria fugientem veritatem aſſiduè ſequens, nihil niſi aliàs ſuper aliàs intricationes inveni, donec poſt longam rerum experientiam, theoriæ & praxis exercitationem ſenſim hos Labyrinthos partim perfodere & retegere cœpi, & tandem aſſiduè obluctatus (Deo dante) ſuperavi. Sciunt experti quantis, & quàm longis laboribus id mihi conſtiterit, Hiſtoria docet quanta ingratitudine. Sed à morte Ludovici duodecimi, populi patris, juſtitiæ cultoris, quale regnum fuit? Imò quæ vaſtitas, quæ præpoſteratio, quæ pernicies omnis honeſti? Nunc autem mihi videre videor illud Sapientiæ, ibi, *Neque herba, neque malagma ſanavit eos: ſed tuus Domine ſermo qui ſanat omnia.* Verbum Dei vera medicina.

EXTRICATIO LABYRINTHI SEXDECIM LEGUM, VIDELICET,

L. pro parte II. de ſervitut. l. ſi unus, l. itinere, de ſervitut. ruſtic. prædior. l. proprium, l. ult. commun. prædior. l. nam ſatis, quemadm. ſervit. amitt. l. ſi dominus, de uſufruct. l. ſi ſervo hæreditario. quib. modis uſusfruct. amitt. l. cùm filius, §. ſervus, de leg. 2. l. ſi fundum, l. & ſi maximè, de ſervitut. legat. l. fundi, §. item ſi amicus, de acquir. vel amitt. poſſeſſ. l. exiſtimo. in princ. l. ſi ſub una, §. 1. l. pluribus, §. etſi placeat, de verb. oblig. l. uſusfructus, de ſtipul. ſervor.

Cum nova, & Analytica ſingularum Legum, & totius materiæ explicatione tam in theoria, quàm in praxi.

Authore Dom. CAROLO MOLINÆO, Franciæ & Germaniæ Juriſconſulto, Illuſtriſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliario, Libellorumque ſupplicum in eorum Regia Magiſtro, & in ſupremo Pariſiorum Senatu antiquo Advocato conſultiſſimo.

EPITOME TERTII LABYRINTHI SEXDECIM LEGUM.

1. Reteguntur duodecim errores Gloſſ. & Doctorum.

Primus in hoc, quòd tenent non valere ſtipulationem ſervitutis factam per unum ex ſociis, ut omnes tenent: ſed an convaleſcat per conſenſum ſociorum controvertunt. 2.

3. Error 2. quia tenent non valere legatum ab uno ex pluribus dominis. 70.

Error 3. quia tenent ſtipulationem ſervitutis prorſus annullari, ſi ante eam conſtitutam ſtipulator alienet fundum, vel partem indiviſam.

4. Error 4. quòd prædictos duos errores extendunt ad ſtipulationẽ domus, vel inſulæ ædificandæ.

5. Error 5. quia tenent, quòd ſi alter promittat, alter leget, pereant legatum & ceſſio ex ſtipulatione, niſi ceſſio fiat eodem momento, quo dies legati cedit. 70.

6. Error 6. quòd omnia diverſorum legata pereunt, niſi ſimul omnium adeatur hæreditas. 70.

7. Error 7. quòd ſi uterque fundum legatum acceptet, perit legatum viæ alteri ad eumdem fundum factum. 70.

8. Error 8. perire legatum viæ, ſi prius cedat, quam legatum totius fundi 70.

9. Error 9. quòd pariter perit, ſi prius decedat teſtator, quàm cedat legatum factum alteri ſociorum 70. 150.

10. Error 10. non poſſe ab uno redimi ſervitutem.

11. Error 11. in totum vitiari legatum ſervitutis pluribus factum, uno ſolo repudiante.

Error 12. in totum vitiari actum, etiam ſtipulationem, & legatum, ſi deveniat ad caſum, à quo incipere non poteſt.

12. Sed præſuppono quòd carens fundo poteſt promittere viam, vel ſtipulari.

13. Ergo ſi unus ex ſociis ſtipulatur, valet ſtipulatio: quemadmodum ſi promittas, valet ſtipulatio, nec pendent quantum ad ſui eſſentiam, & obligationem perſonalem, ſed ſolùm quantum ad executionem. 15. 17. 20. 26. 30. 36. 47. 134.

14. In ſtipulatione ſervitutis conſtituendæ, non eſt differentia inter habentem, vel non habentem fundum, contra omnes. 47. 52.

16. Etiamſi condomini repudiant; valet ſtipulatio. 26. 32.

18. L. ſi unus. de ſervit. ruſtic. præd. *dividitur in tres partes.*

19. Stipulans ad totum fundum communem, cenſetur nomine communi ſtipulari. 24.

20. Duo ſunt caſus in princ. d. l. ſi unus.

21. Iuriſconſultus omnes hypotheſes decidere voluit.

22. *Verus & novus intellectus d. l. ſi unus. 26. 29. 140.*
23. *Socius poteſt ſtipulari ſociis, vel rei communi.*
25. *Dictum Jureconſulti à cauſa, & ratione ſua reſtringitur.*
27. *Aliud obligatio perſonalis, aliud ceſſio. 32.*
28. *Leges in ſuo concreto, & caſu practico debent intelligi.*
29. *Vera ſpecies* d. l. ſi unus, *ſecundùm primum, & ſecundum caſum.* 31.
32. *Intellectus*, l. proprium, communia prædio. l. pluribus, §. etſi placeat. *de verbor. oblig.* 132.
34. *Singuli hæredum, vel ſtipulatorum poſſunt agere ad ſervitutem dandam, non ſibi ſoli, ſed omnibus.*
35. *Sed dominus partis ſtipulatus, non poteſt ſic agere.*
37. *Obligatio perſonalis ſervitutis conſtituendæ tranſit ad hæredem particularem, ad quem fundus tranſit.*
38. *Servus non acquirit ſervitutem dominis pro rata dominii ſervi: ſed reſpectu fundi dominaturi.*
39. *Servus non quærit domino legatum ſervitutis prædialis, niſi legetur contemplatione domini, vel fundi.* 40.
40. *Intellectus novus* l. etſi maximè de ſervit. legat.
41. *Defenſio communis literæ.*
42. *Intellect. novus* l. pro parte, de ſervitutib. l. exiſtimo, l. ſi ſub una §. ſi quis viam, de verb. obligat.
43. *Nemo præſumitur jactare ſuum vel donare.*
44. *Promiſſor viæ an poſſit cogi à ſocio redimere?*
Promittere, niſi de jure ſuo in dubio non cenſetur quis.
45. *Actio ad ſervitutem an cedi poſſit? 46.*
48. *Poteſt cedi indiſtinctè ita, ne fiat durior conditio obligationis.* 49. 61. 62. 63.
50. *Servitus prædialis etiamſi pluribus in ſolidum debeatur, non tamen multiplicatur.* 51.
51. *Modus utendi ſervitute liquidandus, ſi petatur.*
53. *Servitus legata licet tranſeat ipſo jure: tamen utilis eſt actio ex teſtamento, quæ durat 30. annis.*
54. *Rei hæredis nec dominium nec ſervitus tranſit ipſo jure.*
55. *Non valet donatio nec legatum ſervitutis à non habente fundum non habenti.*
56. *Quamvis valeat legatum rei alienæ ſcienter factum.*
57. *Acceſſorium non confirmat, & multominùs creat principale.*
58. *Niſi de principali aliàs conſtet.*
59. *Quando conditio tacita impedit tranſmiſſionem legati.*
60. *Sed tranſmittitur in contractibus.*
64. *Dies legati quadrupliciter cedit.*
64. *Quòd non tranſit ante aditam hæreditatem.*
66. *Etiam legatum in diem certum non trahitur retrò, niſi dies adpoſita ſit favore legatarii.*
67. *Legatum retrotrahi non pendet ab aditione hæreditatis: ſed à voluntate teſtatoris.*
68. *Dominium rectà tranſit in legatarium, etiam ſervitutis prædialis: & dies cedit à morte teſtatoris.*
69. *Quod favore legatariorum introductum eſt.*
71. *Verus & novus intellect. l. ult.* communia prædior. *& leg. 3.* de ſervit. legat. *videlicet quòd ad ipſam impreſſionem ſervitutis reſpiciunt: & non ortum, nec tranſmiſſionem actionis.*
72. *Ut in transferendo dominio non ſufficit titulus ſine traditione, vel quaſi in fundis, ita nec in ſervitutibus.*
73. *Servitus inter plures non niſi ab omnibus, & omnibus ſimul quæritur: quia nequit conſtitui pro parte.*
74. *Intellect.* l. itinere, de ſervitut. ruſtic. præd.
75. *Antinomia diſſoluta.*
76. *Quæſtio trium legum cornuta radicitus examinata.*
Cur in ultimis voluntatibus aliud, quàm in contractibus.
78. *Non eſt inter ea differentia, ſed inter ceſſionem hominis, quæ ſucceſſionem admittit, & ceſſionem legis quæ non admittit.* 79.
80. *Nec eſt differentia inter feudum & ſervitutem, data paritate terminorum.* 85. 86. 87.
81. *Lex, quæ vult dominium rectà tranſire in legatarium, de omni re loquitur, ſuppoſita capacitate extremorum.* 138.
82. *Et niſi die cedente tranſeat, nunquam rectà tranſibit.* 83. 138. 148. 149.
84. *Duæ fictiones circa idem concurrunt.*
Interpretatio paſſiva in omni diſpoſitione locum habet.
90. *Novus intellectus diviſio, & ſubdiviſio. l. ultim.* comm. præd. 150. 151.
91. *Emendatio literæ.*
92. *Nova Epitome: & Gloſſa d. l. ult.*
93. *An ceſſio ſervitutis facta uni dominorum tranſeat in hæredem?* 99. 107.
94. *Obligatio perſonalis non ſequitur fundum.* 96.
95. *Qui non poteſt acquirere jus ſervitutis, non poteſt ejus quaſi poſſeſſionem acquirere.* 97.
98. *Voluntas morte finitur.* 101. 107. 178.
99. *Ceſſio etiam non incipiens ab obligatione: ſed merè liberalis tranſit in hæredes, & contra hæredes: nec revocabilis eſt quatenus proceſſit.* 103. 104. 107.
100. *Sed ſola venditio non ſufficit, ut emptor ſervitutis uti poſſit.*
101. *Ceſſante domini voluntate, dominium non transfertur.* 104.
102. *Intellect.* §. item ſi amicus, in l. fundi, de acquir. vel amit. poſſeſſ. 116.

103. Dominium, quod non tranſit per primam traditionem, nova traditione indiget. 107.

108. Ceſſio ſervitutis quatenus mutatione perſonæ renovanda?

109. Duæ limitationes ad regulam, l. ult. commun. præd.

110. Legato relato ad ceſſionem condominorum ſemper utiliter cedit.

111. Emphyteuta, & ſimiles poſſunt conſtituere ſervitutem pro modo juris ſui.

112. Sed poſſeſſor partis fundi tantùm, non poteſt quaſi poſſeſſionem ſervitutis conſtituere in toto, vel in parte.

113. Ceſſionarius unius dominorum etiam qui cœpit ſervitute uti, non agit interdicto poſſeſſorio, nec prohibitorio: ſed mera perſonali obligatione. Idem generaliter quamdiu conſtat non eſſe creatam ſervitutem. 114.

115. Minor eſt defectus cauſæ agentis, quàm patientis.

117. Mandatum junctum contractui irrevocabili, eſt irrevocabile, nec morte finitur, nec eſt priè mandatum. 118.

119. Procurator irrevocabilis conſtitui poteſt ad transferendum dominium, vel ſervitutem ſub conditione.

120. Extremitates Bart. & Oldra. reprobantur.

121. Quid de ſervitute legata tribus dominis, uno repudiante, an rectà tranſeat? Et an unus poſſit in necem aliorum repudiare? 122. 123.

123. Repudiatio minus eſt, quam pactum.

124. Repudiatio legati trahitur retro etiam in præjudicium tertii. 130.

125. Et ſi fiat poſt aditam hæreditatem. 126.

127. In individuis obligatio & actio ſingulis, & in ſingulos in ſolidum competit.

128. Aliud in ſolidum, aliud totaliter debere, vel deberi. 131. 137.

129. Etiam in individuis, & inter correos ex cauſa lucrativa, qui totum præcepit, vel ſolvit, reputat aliis. 131.

130. Etiam jus accreſcendi locum habet in individuis. 133. 135. 136.

134. *Intellectus l.* nam ſatis, quemadm. ſervitut. amit.

136. Omne individuum reſpectu commodi, vel oneris dividitur.

139. Dividentes cenſentur habere cauſam non à ſeipſis, ſed ab authore communi.

141. Aliud diem cedere, aliud utiliter cedere. 141. 148.

142. *Conciliatio l.* decem in princ. de leg. 2. & §. ex contrario, inſtit. de leg.

143. *Verus intellectus l.* ſi domus; de uſufruct. *144. 145. 147.*

145. Quomodo intelligitur legatum uſusfructus non cedere, niſi ab adita hæreditate.

146. Teſtator non cenſetur legare; niſi jus quod habet, vel ſperat de præſenti.

151. Quomodo intelligitur actus defunctorum non ita ſuſpendi.

152. *Verus intellect. l.* cùm filius, §. ſi ſervus, de leg. 2. 153.

153. Tolerabilius verba ſuperfluere, quàm abſurda eſſe.

154. *Verus, & novus intellect. l.* ſi fundum de ſervitut. legat.

155. *Intellect. l.* exiſtimo, l. pluribus, §. & ſi placeat. de verbor. obligat.

156. *Novus, & verus intellect. l.* ſi ſub una, §. 1. de verb. oblig.

157. *Intellect. l.* exiſtimo. de verb. obligat.

158. *Antinomia l. ultim.* in fin. communia prædior. *& l.* uſufruct. de ſtipul. ſervor.

159. Quinque ſolutiones reprobantur.

160. Novus intellectus & vera ſolutio. 161. 165. *Vera ſpecies leg.* uſusfructus, de ſtipulat. ſervorum.

162. *Intellect. l.* ſi ſervo hæreditario, quibus mod. uſusfruct. amitt. 164.

163. Hæreditas gerit vicem perſonæ defuncti, non hæredis.

167. Differentia uſus, & uſusfruct.

168. Nova ceſſione ſervitutis opus eſt, quando factum, vel quaſi poſſeſſio permanet. 169.

170. Tacita ratihabitio ſufficit.

171. *Nova gloſſa l.* pro parte, de ſervitut.

162. *Gloſſa nova l.* ſi unus, de ſervitut. ruſticor. præd.

173. *Gloſſa nova l.* ſi fundum, de ſervitut. legat.

174. *Gloſſa nova leg.* uſusfructus de ſtipulat. ſervorum.

VALDE erraverunt omnes Gloſſ. & Doctores multarum legum verba, ſed non mentem omnium tenentes: nec legalem ipſam quantitatem aſpicientes, ſed nec cogitantes quidem: quo factum eſt ut in multos errores, magnaſque non ferendas abſurditates inciderint, alioſque induxerint, inextricabilibus Labyrinthis relictis. Ad quod amoliendum neceſſariam judicabunt, & probabunt novam hanc noſtram interpretationem ἢ ἀνάλυσιν, quotquot antiquorum, & recentiorum, noſtraque ſcripta cum judicio, omnique malo affectu remoto, legerint, & contulerint. Sufficiat autem præcipua errorum capita (ex quibus reliqua colligi poterunt) retegere, & evincere: deinde nova quædam brevia, dilucida, & excuſa ſcholia non ſingulis dictis legibus addere: ſed quibus magis congruat ad reliquarum, & omnium perſpicuum, & ſincerum intellectum.

1. Scripſerunt omnes, & aduſque opinati ſunt: Primò, non valere prorſus ſtipulationem ſervitutis prædialis factam per unum ex pluribus dominis, etiam ſociis ad fundum communem: patet per omnes Gloſſ. & Doctores in *d. l. unus, & d. l. pluribus,* §. *etſi placeat,* & in *l. 2.* §. *ex his*, & ibi etiam noviſſimè Udalric. Zaſi. num. 6. *de verb. obligat.* & Joan. Coraſi. *l. 2. nu. 8. de ſervit.* Et licet Paul. in *l. ſtipulationes non dividuntur, col. 2.* & ibi Imol. *col. 4.* & Alex. *col. 2. & rurſus* Imol. in *d.* §. *etſi placeat*, circa princip. limitent, niſi ſequatur ſtipulatio aliorum condominorum, vel conſenſus, aut ratihabitio aliorum ſociorum: ut tunc convalidetur prima ſtipulatio, ſicut & conſtitutio ſervitutis, de qua in *l. ultima commun. prædio.* (quia ſecundum Paul. in *d. l. ſtipulationes non dividuntur, num. 6. col. 2.* verſic. *unde poterit*, eadem ratio eſt in ſtipulatione quæ in conſtitutione.) Tamen hoc non ſequuto, omnes in locis prædictis, & ubicumque de hoc loquuntur, tenent omnino non valere ſtipulationem.

2. Quin

2. Quin Paul. ipſe ſibi contrarius, tenet expreſsè in *dicto* §. *ex his*, ad finem, quod dicta ſtipulatio ſit ab initio prorſus nulla: itaut non convaleſcat per ſubſequentes ſtipulationes, vel conſenſus conſortum, per *d. l. ſi unus. de ſervitut. ruſtic. prædio.* & *l. proprium commun. prædio.* quia (inquit) ſtipulatio non poteſt eſſe in ſuſpenſo. *l. uſusfructus, infra, de ſtipul. ſervo.* licèt ſecus dicat in aliis contractibus. *d. l. ult. in fin. commun. prædio.* & iſtud verius eſſe cenſet, & ſequitur Claudi. de Seyſel. in *dicta l. ſtipulationes non dividuntur. num.* 2. & inducit gloſſ. magnam Accurſii in *dicto* §. *etſi placeat. circa princ.* ad probandum eſſe rationem diverſitatis inter conſtitutionem ſervitutis, & ſtipulationem de ea conſtituenda, & ſic falſum eſſe fundamentum opinionis Paul. Imol. Alexand in *dict. l. ſtipulationes non dividuntur.*

Secundus. 3. Secundò cenſent omnes Doctores non tenere legatum ſervitutis factum ab uno ex pluribus dominis: ut expreſsè Joan. Coraſ. in *d. l. pro parte.* verſicul. *pro parte.* (quem ita intelligit) *de ſervitutibus.* Tertius. Tertiò, ſtipulationem viæ, aut alterius ſervitutis prorſus annullari, ſi ante ſervitutis conſtitutionem ſtipulator alienet fundum ſuum, vel ejus quamlibet partem indiviſam, ut tenet Dyn. in capit. *factum legitimè, num.* 5. *de regul. jur. in ſexto.* Joan. Imol. in *l. ſtipulationes non dividuntur. de verb. oblig.* & omnes ibi, & ubique, & noviſſimè Joan. Coraſ. in *l. pro parte, num.* 3. & 10. & latius in *l. via. num.* 19. *de ſervit.* & omnes in *d. l. ſi ſub una.* §. 1. ubi poſt Accurſ. nonnulli limitant, niſi ſtipulator ei in quem alienat, cedat actionem ad ſervitutem, in quo an & quando cedi poſſit. Paul. & Imol. illic multùm laborant, & controvertunt: & poſt eos Joan. Coraſ. in *d. l. via. num.* 20. *cum ſeq.*

Quartus. 4. Quartò, quod abſurdius eſt, prædictos duos errores extendunt ad ſtipulationem domum ædificandi. Bart. enim in *d. l. ſtipulationes non dividuntur. col.* 2. *oppoſitione* 6. Alexand. *col.* 2. & 3. Jaſ. *col.* 3. Paul. in *l.* 2. §. *ex his in fin. eod. tit.* tenent, quod unus ex dominis non poteſt ſtipulari domum, vel inſulam ædificari in fundo communi, & quod nulla eſt ſtipulatio: nec convaleſcit ſuperveniente ſociorum ſtipulatione, vel conſenſu, imò quòd hujuſmodi ſtipulatio facta plenè per dominum, extinguitur, ſi partem fundi alienet.

Quintus. 5. Quintò, ſi duorum dominorum alter promittat tertio ſervitutem, alter eamdem eidem leget in teſtamento, tenent, quod prorſus annullatur legatum, ſi priùs dies legati cedat, vel etiam teſtatoris hæreditas priùs adeatur, quàm alter ſocius ſervitutem ceſſerit: & conſequenter quod etiam ceſſio, & ſic utrumque annulletur, niſi ceſſio realis ex ſtipulatione fiat ſimul eodem ipſo momento, quo cedat dies legati: ita tenent omnes in *d. l. ultima.*

Sextus. 6. Sextò, ſi plures ſocii ejuſdem fundi legant alicui in teſtamento ſervitutem eamdem ſuper fundo ſuo: quod niſi ſimul eorum omnium adeatur hæreditas, corruunt omnia illa legata etiam eidem, ſuper eodem fundo, & ad eumdem fundum facta: ut etiam tenent in *dict. l. ultima.*

Septimus. 7. Septimò, ſi duobus legetur idem fundus, & alteri eorum via ad eumdem fundum, quod perimitur legatum viæ, ſi uterque fundum legatum acceptet; per *d. l. fundum.* Mævio, infà *de ſervitut. lega.*

Octavus. 8. Octavo, ſi eidem legetur fundus ſub conditione, vel partim purè, partim ſub conditione, & via ad eumdem fundum purè, vel etiam in diem, aut ſub conditione: ſi contingat priùs cedere legatum viæ, quàm legatum totius fundi, prorſus interire legatum viæ: per *d. l. ſi fundum.*

Nonus. 9. Nono, ſi ad fundum duobus communem legetur via, alteri purè, alteri ſub conditione, quâ pendente, decedat teſtator, totum legatum perimi, & idem generaliter quoties in ipſo momento legatæ ſervitutis cedentis, non poſſet ipſa tota ſervitus acquiri legatario, & ejus fundo.

10. Decimò, legatum ſervitutis factum duobus dominis fundi communis, non poſſe alteri adimi, nec ad emptionem valere, ut tradit Joan. Coraſ. in *dicta lege pro parte. in fin. de ſervitut.* quem verſicul. ille ita intelligit. Decimus.

11. Undecimò, legatum ſervitutis factum fundo pluribus communi, vel pluribus etiam omnibus dominis fundi perire in totum, uno ſolo dominorum repudiante: de quo infra eod. num. 121. Undecimus

12. Duodècimo, generaliter dum in materia ſervitutum colligunt pro regula, in totum vitiari actum nondum conſummatum, etiam ab initio legitimè factum, ſi deveniat ad eum caſum, à quo incipere non poteſt: quod extendunt ad annullationem ſtipulationis, vel legati. Quæ omnia, etiam ſingula, & ab his dependentia, non ſolùm omni bono naturali judicio repugnant: ſed etiam rationi civili, veræque legum menti: ut hîc rectiſſimè quadret, quod in ſimili inquit Modeſtinus, in *l. ſcire oportet.* §. *aliud autem, de excuſa. tutor.* quod etſi maximè verba dictarum legum hunc haberent intellectum, quem omnes gloſſ. & Doctores adùſque eiſdem tribuunt, tamen mens Legiſlatoris aliud vult, ut ſtatim clariſſimè oſtendemus: quod ut breviori, & faciliori methodo fiat, longis utrimque diſputationibus omiſſis, Duodecimus.

13. Præſuppono primò circa contractus, quod etiam is qui fundum non habet, poteſt promittere viam, vel aliam ſervitutem prædialem, & ad eam in fundo, de quo expreſsè, vel tacitè actum fuit, conſtituendam, vel conſtitui faciendum efficaciter obligari: text. in *l. heredes.* §. *an ea.* verſic. *cùm viam, infra famil. herciſc.* Et è converſo, qui non habet fundum, ſed habere ſperat, poteſt ſtipulari quamlibet ſervitutem prædialem. text. rotundus in *l. exiſtimo. in princ. de verbor. obligat.* facit text. in *l. ſi ſervitus.* §. *futuro. ſup. de ſervitut. urban. prædio.* ubi futuro ædificio, quod nondum eſt in rerum natura, poteſt imponi, vel acquiri ſervitus conſtituenda: quia futurum fore ſperatur beneficium, quod non eſt. Igitur idem de ædificio, vel prædio: quod eſt, alienum tamen, ſed ſperatur acquiri per ſtipulationem: quia ſatis eſt, quod vel ſua intereſt ſtipulari, vel ſperatur intereſſe in futurum. text. *l. ei fundo. ſuprà de ſervit. Labeo. de ſervit. ruſt. præd. l. ult. ſi ſervit. vend.* Novum axioma.

14. Hinc neceſſariò colligitur, quòd unus ex ſociis fundi communis, poteſt ſtipulari ſervitutem ad fundum communem, & valet ſtipulatio, quemadmodum ſi unus ex ſociis promittat tertio ſervitutem ſuper fundo communi, valet & obligat ſtipulatio: text. in *l. per fundum. de ſervit. ruſtico. prædio.* & in l. ultima infra, *commun. præd.* ita quod ſi promiſſio ſit pura, nec aliter expreſsè, vel tacitè ſuſpenſa, vel dilata, ſtatim obligat promittentem non ſolùm ad cedendum de facto, & patiendum uti de præſenti, ut in *dict. l. per fundum.* ſed etiam ad plenam ceſſionem, conſtitutionem, & tranſlationem juris formati, & actualis in re, & quaſi poſſeſſionis ipſius ſervitutis ſequentibus, vel concurrentibus ceſſionibus condominorum, vel ſociorum, donec ſervitus impreſſa ſit, & realiter ſubſiſtat, & ſic promiſſio ſit impleta. text. in *dict. l. ultima.* Senſus communis.

15. Quinetiam vel ceſſantibus legibus, communis ſenſus non ſolùm oſtendit nullam eſſe bonam rationem differentiæ inter ſtipulationem ſervitutis conſtituendæ factam per non habentem fundum, vel à non habente fundum: & inter factam ab habente, vel habenti communionem in fundo dominaturo, vel ſervituro: ut etiam ſentit Paulus Caſtrenſis, in *dicta lege, ſtipulationes non dividuntur. col.* 2. ſed etiam, quod major eſt ratio, ut valeat ſtipulatio in hoc ultimo caſu: ut nimium deliret Claud. Seyſellus qui in dicta lege, *ſtipulationes non dividuntur*, reprehendens Paul. ſophiſticam quamdam differentiam, comminiſcitur, dicens, quòd quando promittens non habet prædium, ſtat per eum quominùs impleat quod promiſit: ſed quan-

do ſtipulator non habet, tunc ſtat per ipſum ſtipulatorem : unde nunquam poteſt committi ſtipulatio. *l. ſi ſub una.* §. 1. *de verborum obligationibus* : quo quid frigidius ? imò quid puerilius ? Quis enim neſcit eum qui ſtipulaturus eſt, ſervitutem prædio futuro, non poſſe exigere, donec prædium nactus ſit, quamvis interim ſtipulatio pura ſit.

16. Non igitur pendet hæc ſtipulatio quantùm ad ſui eſſentiam, & perſonalem obligationem : ſed ſolùm pendet quoad perfectam ſui executionem, quæ non fit, nec impletur, donec ab omnibus dominis fundi dominantis, vel omnibus dominis fundi ſervientis impoſita ſit : ut etiam expreſſim declarant Bartolus, Baldus, & alii in dicta lege ultima. Idem ergo ſi ab uno domino fundi ſerviturı promittatur, vel cedatur ſervitus uni ex dominis alterius fundi, de quo etiam text. eſt rotundus in dicta lege ultima. verſi. *idem juris.* Valde ergo erratum fuit circa dictam legem *ſi unus.* & ſimiles.

17. Verum eſt quod Paulus & Joannes Imola, col. 4. Alexander. col. 2. Jal. col. 2. in dicta lege *ſtipulationes non dividuntur.* reprobando gloſſam ibi, infrà *de verborum obligationibus* Paulus Imola, dict. leg. *ſi ſub una.* §. 1. Imola, in d. §. *etſi placeat. col.* 1. *de verborum obligationibus*, tenent valere ſtipulationem ſervitutis per unum ex ſociis fundo communi, dummodò cæteri ſocii ſimul, vel poſteà ſtatu non mutato, conſentiant imponi : ſed ego dico, quòd etiamſi nolint, ſed repudient acquiſitionem ſervitutis, tamen ſtipulatio non eſt in ſe inutilis, nec evaneſcit, quia ſtipulator poterit compellere ſocios ad diviſionem, deinde ad partem ſibi pro indiviſo adjudicatam facere conſtitui ſervitutem promiſſam, vel ad totum fundum, ſi totus ſibi adjudicetur, aut alio quocumque modo illum, vel ejus partem indiviſam acquirat, aut quoties mutato propoſito ſocii conſentiant imponi.

17. Non obſtat dict. lex *ſi unus.* ibi, *inutilis eſt ſtipulatio.* quia debet intelligi quantùm ad ipſius ſervitutis præſentem petitionem, ſeu perſecutionem, exactionem, & conſtitutionem. quæ non poteſt peti per talem ſocium, qui ſolus ſtipulatus eſt : quia nec ei dare poteſt, ut inquit textus. Non autem quòd ſtipulatio quoad alia ſit inutilis. Et pro pleniore intellectu dictæ legis *ſi unus.* & faciliori methodo ſequentium,

18. Seco eam in tres partes, prima loquitur, quando ſtipulatio facta eſt ab uno ſolo ex pluribus : ſecunda ibi, *ſed ſi omnes.* quando ſtipulatio facta eſt ab omnibus ſimul, vel à ſervo communi omnium.
Diviſio l. ſi unus. Tertia ibi, *ſi ſtipulator*, quando ſtipulatio facta eſt ab uno domino in ſolidum, qui ante inſtitutionem reliquit plures hæredes. Quantùm ad primam dico, caſus omnes veſtigando, & perſtringendo : quod dupliciter, aut ad ſummùm tripliciter accidiſſe poteſt hunc ſocium fuiſſe ſtipulatum. Primò, nomine ſuo ſolo, & pro parte ſua tantùm. Secundò, nomine ſuo : ſed ad totum fundum communem, & non pro parte ſua tantùm. Tertiò ad totum fundum communem & pro ſe, & ſociis, ſeu ſuo, ſociorumque nomine. Sed certè duos ultimos caſus non diſtinxi, niſi pro rudibus, & ad penitiorem declarationem : quia ineffectu concidunt, & non ſunt, niſi unum.

19. Quoniam eo ipſo quòd ſtipulatur ad totum fundum communem, & non pro ſe, vel parte ſua tantùm : ſed etiam pro partibus aliorum, cenſetur nomine communi ſive pro ſe, & ſociis ſtipulari, etiamſi ſolum nomen ſuum in formula ſtipulationis expreſſerit, ſive verba obligativa ad ſuam tantùm perſonam retulerit : quia ex quo verba executiva referuntur ad totum fundum, abſque expreſſa, vel tacitâ limitatione partis : & ſic ad utilitatem totius fundi, & ex conſequenti neceſſario omnium ſociorum, ſequitur ſtipulationem eſſe factam nomine communi in effectu; ſive tantùm dixerit ſe ſtipulatori pro ſe, vel ſibi, ſive ſibi & ſociis : quia non eſt facienda vis in formula verborum obligativorum : ſed inſpiciendus effectus à quo reguntur, & interpretantur : ut probat text. in *l. ſtipulation. ita,* §. *ſi quis inſulam,* & §. *ſi quis ergo. de verborum obligationibus*, ubi dixi. Et ita etiam tenent Baldus in *l. ſi abſentis. C. ſi certum petatur.* Paulus *l. proprium. ſupra commun. prædior.* Lancelotus Galiaula, *l. ſtipulationes non dividuntur,* col. 4. infrà *de verborum obligationibus.* Philippus Decius conſilio 282. col. 2. dixi in annot. ad Philippum Decium *in l. quo tutela.* §. *nec paciſcendo.* infrà *de regulis juris.*

20. Et ſic in principio hujus legis duo tantùm in effectu poſſunt eſſe caſus. Primus ſi ſtipuletur pro ſe, & parte ſua tantùm. Secundus, ſi pro toto communi fundo, ſeu nomine communi : & utroque caſu ſtipulatio inutilis eſt ſuo modo, ſed non pariter : quia primo caſu ſtipulatio ipſius ſervitutis (de qua tantùm quærit hæc lex) abſolutè inutilis eſt, quia (inquit text.) ſtipulatori dari non poteſt. Quin etiam quia nec dari poſſe ſperatur, (cùm nunquam dari poſſit parti indiviſæ, ad quam ſtipulatio limitata fuit *l. pro parte, de ſervitutibus.*) hæc ſtipulatio eſt prorſus, & perpetuò inutilis quoad ipſum jus ſervitutis. An autem ſit inutilis etiam quoad conceſſionem perſonalem, ſeu ſimplicem patientiam eundi, vel utendi præſtandam ſtipulatori ? voluntatis, ſeu facti quæſtio eſt, pendens à circumſtantiis : de quo ſatis infrà num. 44. Secundo caſu ſtipulatio etiam quoad ipſum jus ſervitutis non eſt prorſus inutilis : ut probat text. in *l. ultima. verſic. idem juris eſt. communia prædio.* & etiam ſine lege viva ipſa ratio, & æquitas. Priuſquam hunc ſecundum, & potiorem caſum excutiam,

21. Fateor, quòd referendo ad hypotheſim, Jureconſultus de uno tantùm caſu ſenſit, licèt duos expreſſerim, quod feci tum plenioris lucis, & declarationis gratiâ, tum ad omnem ſcrupum undique amoliendum, ut vel curioſis ſatisfaciam, tum quod verba legis ad utrumque caſum accommodari poſſunt, ſicut & utrique deciſio ſuo modo quadrat, & referendo ad theſim (ut nec malè fieri poteſt) Jureconſultus omnem caſum vel hypotheſim, cui hujus legis theſis convenit, eodem verborum breviculo, pari jure decidere voluit. Primo caſui alludunt verba, *ſi unus ſtipuletur*, ut ſic non ſit intelligendum aliam perſonam inelle. *l. ſi ita ſtipulatus.* §. *Chryſogonus. in fin. de verb. oblig.* magis eludent verba, *nec ei dari*, ſed verba, *ad communem fundum*, eſſent reſtringenda pro parte ſpectante ſtipulatori, in eo fundo cum alio, vel aliis communi. Si cui forſan ita accipere libuerit, habet reſponſum legis ſatis jam ſupra explicatum, ſine ullo alio ſcrupo.

22. Ego puto veram legis ſpeciem, & ſenſum Verus ſenſus l. ſi unus.
eſſe de hypotheſi hujus ſecundi caſûs tantùm, ut nihil improprietur, vel ſuppleatur ad literam : ſed ſtet prout jacet. & ſic verba, *ad communem*, ſonant ſtipulationem eſſe factam ad utilitatem fundi communis, ſeu totius fundi, non autem partis ſtipulatoris tantùm. Cur ergo, & quatenus ſtipulatio inutilis eſt ? text. ipſe brevi & arguto reſponſo perſtringit, ſi rectè expendatur. Ut ergo (partibus noſtris fungendo) quod Jureconſultus tantùm perſtrinxit, pleniùs ſingula excutiendo, & ſenſa medullitùs eruendo, explicemus, quæro an eò forſan inutilis ſit quod etiam unus ſociorum non poſſit ſociis, vel ſocietati ſtipulari : ut poſt Odofred. & Nicol. Matarel. tenet Bald. in *l. ſi abſentis. col.* 2. *verſic. modò hic revocatur in dubium. C. ſi cert. peta.* quod etiam in individuis videtur habere locum, per text. *in l. proprium. in fin. communia prædio. in l. unus: hoc eod. tit. in l. pro parte,* ſupra *de ſervitutibus.* Breviter Jureconſultus ad hanc rationem non attendit, & etiam ſecundùm eam ſtipulatio ſervitutis eſſet prorſus, & perpetuò inutilis.

& eſſet omninò dicendum, ut nuper de primo caſu diximus.

Socius poteſt ſtipulari Societati. 23. Sed quanquam Jaſon cum dicta ſententia Bald. tranſire videatur *in l. ſtipulationes non dividuntur.* numero 9. *in fin. de verborum obligationibus.* eam prorſus falſam cenſeo: quia eo ipſo quod ſocii ſunt, cujuſque ſociorum intereſt ſocietatem augeri, ejuſque meliorem conditionem fieri, ut vel communis ſenſus oſtendit. Ad hoc quæ ſuper novo intellectu §. *mulier.* in *l. vir uxor. ad Velleian.* ſcripſi in tractatu uſurar. quæſt. 38. num. 290. & ſuprà eod. num. 19. in fin. Ergo ſimpliciter, & ſtatim per ſe valet ſtipulatio. dict. leg. *ſtipulatio ita.* §. *ſi quis inſulam.* & §. *ſi quis ergo.* & ita contra Bal. in addition. ad eum dicta lege *ſi abſentis.* tenet Alexand. Non obſtant dicta lex proprium, & ſimilia jura: quia debent ſanè intelligi: ut novè dicemus infrà numero 32. Et quod dico de veris ſociis, idem per eadem jura, & eadem ratione, ſi non ſint propriè ſocii, ſed tantùm habeant fundum, vel rem incidenter communem, ſaltem quando reputatio unius non ſolum eſt utilis omnibus: ſed nec etiam poteſt effectus acquiri ſtipulatori, niſi omnibus quoque acquiratur, ut in iſtis ſervitutibus prædialibus individuis: tunc enim ſtipulatio unius etiam non ſociorum bonorum, vel rei, ſed in hoc fundo incidenter communi, omnibus conſortibus facta valet.

24. Præterea etiamſi verè eſſet dicta opinio Bal. ut nec verus quidem ſocius ſtipulari poſſit, vel ſi habens rem communem ſtipularetur in eam rem quid dividuum, quod ſibi ſoli pro parte quæri, & prodeſſe poſſet, quo ultimo caſu fatemur vigere regulam, alteri ſtipulari non poſſe: tamen utroque caſu ſi ſtipulator non ſe reſtringat ad perſonam, vel partem ſuam, eo ipſo quod ſtipulatur rei communi, vel pro re communi, cenſetur etiam pro conſortibus ſtipulari, & ſic eorum quoque nomine, & conſequenter ſi ſtipulatio ſtatim valet, ſaltem valere poterit in totum, non ut aliis placuerit, prout ratificare poterunt, ſecundùm communem & veram ſententiam, in *l. ſtipulatio iſta.* §. *alteri. de verborum obligationibus.* & tenet Pau. in dicta lege proprium. *comm. prad.* quamvis Lancelot. Galiaul. in dicta lege *ſtipulationes non dividuntur.* col. 4. cogitandum relinquat. Atqui ex prædictis ſequitur ſtipulationem hanc non eſſe inutilem, ſed utilem etiam in terminis hujus legis, quæ diſertè contradicit.

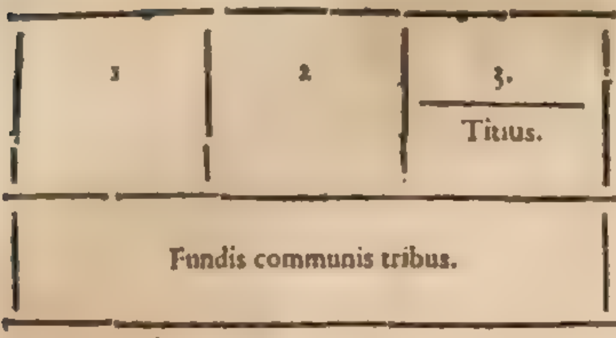
25. Solve, reſponſum Jureconſulti intelligitur, & modificatur ſecundùm rationem ab eo expreſſam, præſertim immediatè ſubjunctam, & tanto magis quantò ſubjungitur per dictionem nedum cauſalem, (ut Grammatici dicunt) ſed etiam reſtrictivam vim habentem, ut hoc adverbium, *quia*, cujus innumera ſunt in jure exempla, quæ quod paſſim occurrunt, & ut properem, prætereo. Non eſt ergo hæc ſtipulatio prorſus inutilis, tum quia text. non dicit eſſe prorſus inutilem: tum quia contrarium clarè per alia jura probatur. *l. ult. verſ. idem juris. commun. prad.* tum quia æquitas, & communis hominum, & commerciorum utilitas (cujus utilitatis gratiâ finguntur leges) repugnant: tum quia textus non hue, quòd prorſus inutilis ſit, ſed aliò reſpicit, videlicet ad id quod mox ſubjungit, dicens, *quia nec ei dari poteſt.*

26. Eſt ergo inutilis, in quantum, & quamdiù ſtipulatori dari nequit: ſeu quatenus, & quamdiu ſtipulator eſt incapax, non aliàs. Ea enim verba, *quia nec ei dari poteſt*, propriè, & de ſe non ſubſtantiam obligationis: ſed ejus tantùm executionem reſpiciunt, quod etiam ex ſimilibus verbis ejuſdem legis probatur in fine ſecundæ partis, ibi, *quia ita dari eis poteſt*, quæ reſpiciunt metam facultatem, ſeu capacitatem executionis. Igitur idem de ſimilibus verbis in prima particula, ne eadem, aut paria verba in eadem lege difformi ſenſu accipiantur, contra *l. jam hoc jure.* *infrà de vulg. & pu pil.* Senſus ergo eſt clarus & nitidus, quod hæc ſtipulatio dandæ ſervitutis inutilis eſt quantùm ad effectum aſſequendæ rei ſtipulatæ, ſi aliud non superveniat, quia ſtipulatori dari non poteſt, & ſic quantùm ad hoc, & in principali ſui fine, & ſcopo inutilis eſt tantiſper, dum ſuperveniat conſenſus ſociorum, vel contingat ſtipulatorem dominum totius fundi fieri, vel diviſione factâ partem fundi habere pro diviſo, & ſic ei res ſtipulata dari poſſit, ut obiter tetigi ſuprà, eod. num. 16.

27. Et adhuc interim non eſt inutilis quantùm ad effectus, quorum interim ſtipulator capax eſt, quique ei præſtari poſſunt, & debent, niſi aliter actum ſit, videlicet, ut teneatur promiſſor ſinere, nec impedire ſtipulatorem ire. *l. per fundum. ſuprà eod. circa.* quod Lancelo. Deci. ſingulariter. in *l. ſtipulationes non dividuntur.* col. 5. *de verb. oblig.* limitat ultimum reſponſum *dictæ legis per fundum.* ut procedat demum facta reali ceſſione: ſecus in ſimplici promiſſione, & ſtipulatione. Et verò aliud eſt ceſſio, aliud ſimplex ſtipulatio, vel obligatio perſonalis: ut clarè probat *l. ultima commun. prad.* & in *l. ſi quis per fundum.* ibi, *vendiderit, & ceſſerit.* infrà *de evict.* copula ſignat diverſa: tamen limitatio Lanceloti eò ſolùm tendit, ut ante ceſſionem facti, vel permiſſionem utendi, ſeu primam patientiam de facto exhibitam, non liceat ſtipulatori propriâ authoritate invito domino ingredi, & jus ſibi dicere: teneretur enim de vi turbativa interdicto uti poſſidetis. *l. ſi ex ſtipulatione. de acquirenda vel amittenda poſſeſſio.* tamen ſatis eſt quod ſtipulatio ſtatim eſt efficax in hoc, ut promiſſor cogi poſſit viâ actionis, & condemnari ad dictam patientiam, *dict. l. per fundum*, utque ea ſemel, vel tacitè præſtita, juxta *l. 2. C. de acquir. & retinen. poſſeſſio.* ſtipulator eundo non ampliùs vim faciat, nec teneatur aliquo interdicto, quum jure ſuo (licèt nondum jus in re habeat) utatur.

28. Et ne fortè hic noſter intellectus veriſſimus τοῖς γνωσίμοις rerum imperitiæ jejunior, aut exilior videatur, quàm Jureconſultum in media Rep. negotiorumque communium, præſertim frequentiùs accidentium deciſione verſantem deceat, quaſi rarò uſuvenire poſſit hanc ſtipulationem (eo ſolo reſpectu quo dicimus) eſſe inutilem. eo quod reliqui ſocii veriſimiliter nunquam communem utilitatem præſertim oblatam objicient, ſed mox amplectentur, & ſic ſtipulatio mox effectum habere poterit, veréque & cum effectu ſervitus ſtipulata ipſi ſtipulatori dari poterit, prout omnibus mox conſentientibus, & ſic ſingulis in ſolidum dari poteſt. Subjiciam facti ſpeciem (eamque communiorem, & frequentiorem) quam etiam Jureconſultus hic præſupponit. Non enim (prout vulgò Gloſſatores aduſque nimis reſupinè neglexerunt) exiſtimanda hic eſt ſtipulatio in abſtracto, vel à juſta cauſa nuda, quæ non valeret. *l. 2. §. circa, de doli mali excep.* nec etiam divinandum eſt eam factam ex cauſa lucrativa donationis, quod rarius eſt, nec præſumendum, niſi clarè appareat, ut infra numero 45. Adaptanda igitur & aſſumenda facti ſpecies, quæ ſæpiùs occurrit, puta venditionis, tranſactionis, aut alterius oneroſæ compenſationis, & huc potiùs referenda hujus legis deciſio.

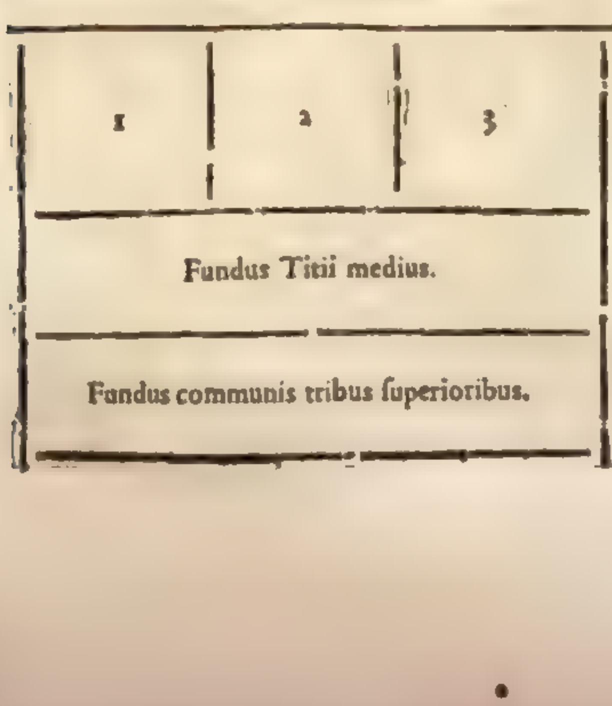
29. Fac igitur (exemplificando ſecundùm primum caſum, de quo ſuprà, numero 2.) ex tribus ſociis, ſive bonorum, ſive fundi illius tantùm, quem fortè ſine vera ſocietate communem habent (prout ſæpè in jure verbum, ſocius, καταχρηστικῶς uſurpatur) ex tribus ſociis duos habere proprios fundos, ab una parte contiguos fundo communi, & ſic non indigere aliquâ ſervitute itineris: tertium autem non habere fundum proprium, vel habere, ſed diſtantem, fundo Titii medio, quare redimere ſibi à Titio jus itineris ad ſuperiorem fundum ſibi cum aliis communem: ut in ſubjecta figura. Vera ſpecies. l. ſi unus.

Clarum eſt ex hypotheſi, quod emptor ſibi tantùm, & non pro ſociis emit, & quod Titius intendit vendere ſoli tertio, & ad uſum tertii tantùm, & non alterius. An ergo inutilis ſit ſtipulatio? ſolebant enim ſtipulationes in omnibus negotiis apponi *l. veteris. C. de contrah. & commit. ſtipulat.* & reſpondetur inutilem eſſe, ſcilicet quantùm ad ipſum formale jus ſervitutis, quia dari non poteſt ſtipulatori. Sed non proinde erit inutilis quantùm ad conceſſionem perſonalem, & patientiam: quæ de præſenti (niſi aliter actum ſit) deberetur, ut valeat ſtipulatio eo modo, quo valere poteſt, intra limites intentionis contrahentium. *l. ſi tam anguſti. ſuprà de ſervitutibus.*

30. Quod ſi emptor poſteà dominus fiat totius fundi ſuperioris, vel partis diviſæ, an ſtipulatio incipiat eſſe efficax ad ipſum jus ſervitutis? facti magis quæſtio eſt. Si enim contrahentes tantùm egerunt de perſonali conceſſione, ſive ad vitam emptoris, ſive perpetuâ, & hac contemplatione, quod in fundo venditoris non conſtitueretur jus in re, ſed quod dumtaxat quædam perſonæ uti poſſent, venditor inductus eſt ad vendendum, non aliàs, nec plus juris venditurus, & hinc pretium tantò minus fuit, non proderit ſtipulatori dominum etiam totius ſuperioris fundi fieri. quia non eſt venditum jus in re, nec propriè ad commodum fundi: ſed jus perſonale ad commoditatem certæ perſonæ, vel perſonarum. Si autem intendebant etiam verum jus ſervitutis vendere, & emere, ſi vel quando ſubſiſtere poſſet, incipiet ad hoc efficax eſſe ſtipulatio quamprimùm fieri poterit, putà ſi emptor vendat partem ſuam ſociis, eiſque cedat actionem ad ſervitutem, nec cautum ſit cedi non poſſe, & ſic relinquitur in jure communi. *l. ultima. C. de hered. vel actio. vend.* ita tamen ut ceſſionarii non poſſint pro majori modo uti, quàm cedens potuiſſet, & quàm prævisum fuit, ut dicam infrà, numero 49. cum ſeq. not. Cyn. Alberic. Bald. & omnes in *l. non modus. C. de ſervit. & aqua.* Cæpol. *de ſervit. ruſtico. prædior. cap.* 50. dixi *in annot. ad Philip. Dec. conſi.* 335.

31. Nunc exemplificando juxta ſecundum caſum ſuprà num. 19. & 22. fac quod ſervitus erat omnibus ſociis neceſſaria vel utilis, ut quod nullus haberet aditum, ſaltem ita commodum, ut per fundum Titii, qui cum conſuetudinem forte habens unus ſociorum, emit ab eo jus ſervitutis ad communem fundum, & ſic ad communem utilitatem, ut in ſubjecta figura.

Sed alii queruntur de exceſſu pretii, nec volunt tanti redimere, vel tertius iſte negotium aliud tranſigens cum Titio, adjecit ſtipulationem dictæ ſervitutis, ſed ſocii nolunt contribuere in onere reciproco pro rata dictæ ſervitutis, vel aliàs etiam ex cauſa lucrativa oblatam reſpuunt, nec habent ratum: & reſpondetur ut ſuprà. Non enim poteſt ſtipulatio (nomine communi expreſsè, vel tacitè) facta conſolidari in perſonam ſtipulatoris (prout aliàs fieret. *l. proprium, communia prædio. l. fundus ille. de contrahenda emptione, l. ſi abſentis C. ſi certum petatur.*) quamdiù & quatenus nequit ei dari, & ſic hactenus tantiſper ſtipulatio inutilis eſt: ut inquit textus.

32. Ita etiam debeat intelligi *d. l. proprium. in fin. l. pluribus. §. etſi placeat. de verborum obligationibus*, ubi dicitur ſocium non poſſe ſtipulari hujuſmodi ſervitutem ad fundum communem. fundantur enim ea jura in natura individua harum ſervitutum, quæ non poſſunt acquiri, nec imponi pro parte, vel partibus, ſed in ſolidum dumtaxat. Sive igitur unus ex pluribus, ſive omnes omiſſo uno ſtipulentur: nil dum agitur quantùm ad ipſum jus ſtipulatum, donec omnes conſentiant. Et huc conformiter ad juris regulas dicta jura reſpiciunt, dum ſignanter loquuntur de ſocio. Id enim notat alios eſſe, qui non ſtipulentur, nec dum ratum habeant: non igitur reſpiciunt ad ſubſtantiam perſonalis obligationis, & actionis in ſe: nec ad exercitium, & executionem, quantùm ad ceſſionem, & patientiam perſonalem tantùm, citra impreſſionem juris in re, ut probat dicta lex, per fundum; ſed reſpiciunt duo, tum exercitium actionis, tum executionem reſpectu perſecutionis, & impoſitionis ipſius formalis ſervitutis, ad quam (alio non ſuperveniente) nequit ſtipulator lege agere, quia (& hic adverte) ſtipulatio non poteſt in uno, vel etiam pluribus ſociorum, uno omiſſo, incipere efficax eſſe ad perſequendum ſolidum jus ſervitutis, cujus unus aut plures, omiſſo uno, non ſunt capaces, nec in totum, nec pro parte: & ſic non poſſunt ad ipſum jus lege agere, nec in ſolidum, nec pro parte, ut in principio dictæ legis, ſi unus, ſed poſtquam ſtipulatio ſemel radicata fuit in uno in ſolidum domino, vel in omnibus dominis, & ſic ſemel efficax fuit ad perſequendum, ſolidum jus manet efficax in ſingulis ſociorum, vel hæredum. *d. l. ſi unus.* in ſecundo & ultimo reſponſo: ita ut quilibet ſine alio, vel aliis agere poſſit. *l. 2. §. ex his de verborum obligationibus.* quamvis in ipſa reali executione, & quaſi traditione, debeant omnes ſimul conſentire, vel in conſenſu perſeverare. *l. itinere. de ſervitute ruſticorum prædiorum. l. ultima. communia prædio.* Et ad hæc etiam duo ultima, videlicet ad perſequendum, & imprimis faciendum jus ipſum ſervitutis, directò reſpicit dicta lex *proprium* in fine: dum de altero ſolo ex ſociis loquens, negat eum efficere poſſe ut alter fundus per eum ſolum venditus, ſerviat, utque fundo communi retento ſervitus acquiratur. Non tamen interim negat alios effectus perſonalis obligationis, quorum ſocius capax eſt per ſe ex contractu ſuo, ſed eos relinquit in aliis juribus, ut in dicta lege, *per fundum* in fine. L. proprium communia præd. l. pluribus §. etſi placeat.

33. Ex prædictis deciditur quæſtio quotidiana, Quæſtio quotidiana. poſſeſſor fundi tanquam in ſolidum dominus emit ſervitutem, poſteà invenitur habere cohæredem, vel ſocium, ſecundùm communem errorem obligatio & acquiſitio ſervitutis fieret prorſus inutilis, ſed non eſt ita. Aut enim nondum erat ceſſa, ſeu quaſi tradita ſervitus: & dicendum ut ſuper dictum eſt. Aut verò jam erat de facto conſtituta, & manet actio ad cedendum de integro ſervitutem ſocii conſenſu, quæ ſecunda ceſſio impenſis ſocii fieri debebit: vel ad cedendum de novo ipſimet emptori impenſis ſuis, ſi poſt ceſſionem primam factus dominus in ſolidum, de integro cedi petat, quamquam ſupervacuum ſit, cum ſemel conſtitutus fuerit in quaſi poſſeſſione ſervi-

tutis, quâ uti ſufficit. argument. *l. quâ ratione. §. interdum, de acquirendo rerum dominio.* Sed nihilominus interim poterit emptor ſolus (non ſocius, vel cohæres qui acceptare contribuendo non vult) uti. Idem in ſimilibus.

Pars 2. l. ſi unus.

34. Capio ſecundam partem dictæ legis, *ſi unus,* ibi, *ſed ſi omnes.* ſuprà dixit quid juris, quando ſtipulatio incipit ab uno ex ſociis, hic verò quando ab omnibus, vel ſervo omnium communi, & decidit ſtatim utilem, & efficacem eſſe, adeò ut ſinguli ſtatim ſibi dari petere poſſint: & reddit rationem, *quia ita eis dari poteſt.* quod intelligendum eſt eodem ſtatu manente: eſt enim eadem ratio, quæ in prima parte ponitur, ubi pariter intelligitur non poſſe dari, ſcilicet eodem ſtatu manente, & niſi aliud aptum ſupervenerit. Ita & hic intelligitur, niſi quid contrarium superveniat. Et ſic quum cœperit omnibus ad ſolidum jus competere, ſinguli ſine aliis per ſe petere poſſunt ſibi dari prout ſingulis ſolida debetur: ut *hic, & l. heredes. §. an ea.* infrà *famil. erciſcund. l. 2. §. ex his. de verborum obligationibus. l. via.* ſuprà *de ſervitutibus.* Non obſtat quòd non poteſt dari ſingulis: quia verum eſt diviſim, & excluſivè ad alios, ſeu ſine aliis: & etiam textus non dicit poſſe dari uni, vel ſingulis per ſe, ſed eis, id eſt, omnibus ſimul: idem ſi ſucceſſivè, dummodò quando ultimo ceditur, nihil ſit mutatum in prioribus, ut plures ceſſiones in unam eodem momento concurrere poſſint. lege ultimâ. §. *idem juris. communia prædiorum.* quod etiam text. dicit, ſingulos petere poſſe ſibi dari, non intendit quod poſſint petere dari ſibi diviſim, hoc eſt ſingulis pro parte ſua indiviſa fundi dominaturi, quia ſic fieri nequit. Sed vult dicere quòd quilibet eorum petere poteſt promiſſorem condemnari ergà ſe in ſolidum, id eſt, ad conſtituendam actori ſolidam ſervitutem, non tamen ſoli portioni actoris, ſed toti fundo dominaturo, quia non datur, nec accedit perſonæ, ſed prædio. *l. pecoris. l. ſi mihi. in fin. l. unus. eodem titulo.*

L. 2. §. ex his, de verb. obl.

35. Quamvis autem ſinguli per ſe nomine proprio agere poſſint in ſolidum, non tamen ſingulis per ſe dari poteſt. *l. pro parte. ſuprà de ſervitute, d. l. 2. §. ex his.* ſed ea difficultas non eſt in conſideratione, nec impedit experiri actione tam radicatâ, ſufficit enim unum vincere, & quòd cæteri conſentiant executioni, & conſtitutioni ſervitutis, prout veriſimile eſt conſenſuros, ſeu perſeveraturos, ex quo ſemel omnes per ſe, vel ſervum communem omnibus ſtipulando, vel uni ſtipulatori totius domino ſuccedendo conſenſerunt. Et ſic hæc difficultas tanquam modica, nec concernens ſubſtantiam obligationis, & actionis, ſed modum dumtaxat executionis, & quaſi tradendæ ſervitutis, non impedit obligationem, nec judicium, nec ſententiam, & ita debet intelligi dictus §. *ex his.* ſecus quando obligatio non incœpit ab omnibus, nec aliàs in omnibus eſt radicata: ſed in uno ſolo ex pluribus, ut in principio legis, quia tunc ille ſolus non habet legis actionem ad conſtitutionem ſervitutis, quia non poteſt deberi uni ſoli ex pluribus dominis pro indiviſo, & conſequenter nec ei, ſcilicet ſoli, vel pro ſe ſolo, dari poteſt. Et ſic inutilis eſt talis ſtipulatio ſub eo ſtatu, non ſolùm ad executionem conſtituendi jus in re: ſed etiam ad agendum in judicio ad hunc finem.

36. Non ignoro promitti poſſe viam ei qui nondum habet fundum: ſicut è contra. *l. heredes. verſiculo quoniam viam. famil. erciſcund.* igitur & habenti partem indiviſam fundi, jamque ſæpius dixi eam eſſe vel de præſenti ad multos effectus utilem, ſed quantùm ad effectum dationis, & impreſſionis ſervitutis conditionalis eſt, ſi ſtipulator fundum, vel reliquas partes fundi dominaturi, de quo actum eſt, redimat, vel conſortes conſentire faciat, ſeu ratum habere, & ſic actionem hactenus ſibi propriam omnibus communicari: igitur interim (utpote pendente conditione) inutilis eſt, tùm ad agendum, tùm ad exequendum, quantùm ad hunc effectum ſervitutis dandæ & imprimendæ, de quo ſolo in tota hac lege quæritur.

37. Et eodem ſtilo declarata eſt tertia pars dictæ legis *ſi unus.* videlicet, quòd ſinguli hæredes in ſolidum, & per ſe habent legis actionem, ex quo ſemel obligatio fuit efficaciter quæſita ad ſolidum jus defuncto, cujus obitu non perit, ſed manet utilis in ſingulis hæredum, ſecundùm prædicta: quod eſt intelligendum, quando omnes hæredes ſuccedunt in fundo dominaturo, ſive æqualiter, ſive inæqualiter: ſecus ſi unus in paternis, alter in maternis: quia tunc ſi fundus dominaturus ſit paternus, ſpectat obligatio & actio ad hæredem, vel hæredes paternos tantùm, idque ipſo jure ſine aliqua ceſſione, quia fit poteſtate legis, vel conſuetudinis, ut diximus in extricat. Labyrinthi Dividui & Individui, parte tertiâ, numero 100. & 294. & in Conſuetudine Pariſienſi, §. 150. adde bonum textum in leg. 1. *ſi ſervit. vendic.* ita actiones de ſervitutibus ruſticis, ſive urbanis, eorum ſunt, quorum prædia ſunt. Tertia pars l. ſi unus.

38. Quod autem hæc lex in ſecunda parte dixit de ſervo communi, locum habet ſive ſit æqualiter, vel inæqualiter communis, dummodò ſinguli domini fundi dominaturi habeant partem aliquam dominii in illo ſervo, ut per eum quærere poſſint, etiamſi non ſit in ſolidum eorum ſervus, ſed partim ſpectet ad extraneum, quia ſtipulatio ſervitutis facta per ſervum pluribus communem, non acquiritur dominis pro parte dominica ſervi, ſed dumtaxat domino, vel dominis fundi dominaturi, ut probat hæc lex, & leg. 1. *§. communis ſervus. leg. proinde. in fin. leg. ſi ſervus communis meus & tuus, de ſtipulatione ſervorum,* quæ ita debent intelligi. Quod enim dicitur in dicta l. ſi communis ſervus meus quod acquirit in ſolidum ſingulis fundis ſingulorum dominorum, debet intelligi, quando contemplatione utriuſque fundi facta eſt ſtipulatio, & promiſſio, & tunc ſunt duæ diſtinctæ ſervitutes, & in effectu duæ ſtipulationes in eadem oratione. *leg. ſcire debemus, de verborum obligationibus:* aliàs ſecus: quia ſervitus non poteſt multiplicari, nec extendi in præjudicium promiſſoris, vel ſervientis fundi, leg. *non modus. Cod. de ſervitutibus & aqua.* unde ſi de uno tantùm fundo dominanti agatur, qui ſit alterius dominorum tantùm, illi ſoli quæritur. *dict. leg. proinde. in fin. leg. item ſi ſervus, §. ſed ſi ſtipulatus,* infrà *de ſtipulatione ſervorum.* ſi vero communis ſit fundus, ſed inæqualiter, ſolidum cuique quæritur quantùm ad jus ipſum individuum: ſed quantùm ad emolumentum, quod dividuum eſt, ut dixi in tractatu Dividui & Individui, parte tertiâ, num. 86. numero 90. quæritur pro rata fundi dominaturi: quod ſpectat ad materiam leg. *Lucio. cum leg. ſequenti. infra de aqua quotidiana & æſtivali.* Servus communis.

39. Porrò, licèt ſervus poſſit hujuſmodi ſervitutem quærere domino ex contractu, non tamen ex teſtamento: quia regula juris civilis eſt, id demùm ſervo alieno legari poſſe, quod ipſe liber factus caperet. leg. *debitor. §. ſervo alieno. de leg. 1.* ideò ſi via legetur ſervo ad fundum domini, prorſus nullum eſt legatum: quia ſi die legati cedente ſervus liber inveniretur, non poſſet id legati capere, cùm non haberet fundum, & ſic nec domino quidem prodeſt.

40. Leg. *etſi. maximè. de ſervitut. legat.* & ita omnes intelligunt. Ego verò intelligo & limito procedere, quando ipſius ſervi contemplatione legatur, ſaltem principaliter contemplatione ſervi, prout videntur legata effectu legatariorum fieri. leg. *nec adjecit. pro ſoc.* putà ſervus colonus domini ſui diligebatur à Titio domino fundi Mævii, per quem legavit ei viam, vel iter ad fundum domini, non valet legatum jure ſervitutis. Sed quicquid omnes Gloſſ. & Doctores dicant, dico valere jure facultatis facti perſonalis. §. *ſed cum factum. Inſtitut. de ſtipulatione ſervorum.* nec Intellect. novus l. etſi maximè, de ſerv. leg.

eſt in hoc differentia inter contractus, & ultimas voluntates: quidquid omnes adusque dixerint. Si ergo teſtator legavit contemplatione domini, valet jure ſervitutis, quia tunc domino indiſtinctè quæreretur, etiamſi die legati cedente ſervus eſſet mortuus, in aliumve tranſlatus, vel liber. Idem ſi teſtator non noverat dominum, vel dominos: ſed legavit contemplatione fundi dominaturi. Et ſic differentia eſt voluntatis, non autem in æqualitate diſpoſitionis.

Defenſio literæ communis.

41. Et ſic in tota hac *l. ſi unus.* nulla ſupereſt difficultas, niſi quod nuper Gregorius Holoander valde pervertit literam communem ad finem, ubi in fine ſecundæ partis primò interponit tria monoſyllaba, a, te, ne, puncto ſolido adjecto poſt ſecundum. Secundò legit inutilis, ubi communiter legitur utilis. Tertiò in ultimo verbo legit *fiat*, ubi communis litera habet *fiet.* Sed hæc interpoſitio & immutatio rejicienda eſt, & tenenda communis, & Pariſienſis litera, ut infrà ſubjiciemus: quam etiam ſequitur Alciatus in lege ſecunda, §. *ex his.* num. 37. *de verborum obligationibus.* & literæ communi conformes inveni multos libros antiquos manuſcriptos.

42. Nunc reliqua jura μεθοδικῶς proſequendo vidimus in fine dictæ legis *ſi unus.* & in dict. §. *etſi placeat, de verborum obligat.* quòd ſi fundus dominaturus poſteà dividatur inter plures hæredes repræſentantes ſtipulatorem etiam per partes indiviſas, quod non ſit inutilis ſtipulatio. Quid ſi hoc contingat facto hominis in ſingulares ſucceſſores, ut ſi ſtipulator vendat, & tradat partem, vel partes dicti fundi pro indiviſo uni, vel pluribus? & videretur prorſus perimi ſtipulationem, per text. apertos *in leg. pro parte. de ſervitutibus*, ibi, *corrumpit ſtipulationem l. exiſtimo.* §. *ſed ſi fundi.* ibi, *evaneſcit l. ſi ſub una.* §. *ſi quis viam.* ibi, *evaneſcit ſtipulatio. de verborum obligationibus*, ubi & ubique ita tenent omnes Gloſſæ & Doctores. & Joannes Imola in dicto §. *ſi quis viam, in fin* reddit rationem, quia ſtipulator bene poteſt facto ſuo ſibi præjudicare, & favori ſuo renuntiare, unde perimitur ſtipulatio ipſo alienante totum, vel partem: ſecus ex parte promiſſoris, qui facto ſuo non poteſt creditori præjudicare. Ego verò dico quòd ſtipulator alienando partem, ſive pro diviſo, ſive pro indiviſo, non cenſetur ſtipulationi renuntiare, nec hoc infertur ex actu alienationis, quia ſtipulatio poteſt adhuc eſſe utilis ipſi ſtipulatori, etiam indiviſâ parte retentâ, tam in præſenti ob debitam patientiam, quam in futurum ob ſpem diviſionis, vel adjudicationis fundi, quinetiam ad conſtituendam ſervitutem de præſenti poteſt utilis eſſe tam ſtipulatori, quàm novo ejus conſorti conſentienti (ut veriſimile eſt) ſervitutem dari.

L. pro parte. de ſervitutib. l. exiſtimo. l. ſi ſub una. §. de ver. oblig.

Donatio non præſumitur.

43. Cæterùm nunquam præſumitur quis jactare ſuum leg. *cùm de indebito. de probationibus*, ſed potiùs quævis etiam frivola, aut fatua præſumptio aſſumitur: ut tradit Bart. & alii in leg. *ſi cum aurum. de ſolution.* Baldus Salicetus in leg. *generaliter. Cod. de non numera. pecunia.* & ſic dictus §. *ſi quis viam.* ibi, *evaneſcit. & dict. l. pro parte* ibi, *corrumpit.* debent intelligi, ſicut *dicta l. ſi unus.* in principio non repeto. Plus dico quòd quando alienavit partem pro diviſo, non ſolùm poteſt cogere promiſſorem ad conſtituendam ſervitutem ad partem ſibi retentam, de quo non eſt dubium, ſi ea pars ſit contigua, vel non magis incommoda promiſſori, leg. *ad certam. de ſervitutibus.* ſed etiam ad conſtituendum ad totum veterem fundum, etiam ad partem alienatam, conſentiente partis acquiſitore, cui etiam poterit ad hoc cedere, ſeu potiùs communicare actiones ſuas, etiam poſt alienationem, licèt per eam non ſit fundus communicatus, eoquòd non indiviſa, ſed diviſa pars alienata ſit, non faciendo tamen duriorem ſervitutis conditionem.

44. Hîc in mentem venit quæſtio ex parte promiſſoris, quid ſi ſervitus eſt promiſſa per unum ex pluribus dominis pro indiviſo, an poſſit cogi ad provocandum ſocios ad diviſionem, ut in parte ſibi diviſim adjudicata ſervitutem imponere poſſit? Reſpondeo, attendi debet quid actum ſit: ſi enim actum eſt quod omnino ſervitutem dare teneatur, etiam fundum ſerviturum ſi opus ſit redimendo, tunc tenetur, nec liberatur offerendo conſtituere de aliorum conſenſu, & interim pati, ſeu non impedire, & quantùm ad ſe ſpectat cedere. Si verò actum ſit, quòd teneretur ſolùm quantùm ad ſe, & reſpectu juris ſui, tunc non tenetur ad aliud, quam ad patientiam, donec alii conſentiant imponi in tantum, ut non in plus teneatur, etiamſi poſteà totius fundi dominium acquirat, quia non promiſit, niſi pro modo juris quod habebat tempore promiſſionis, ideò poteſt denegare pro jure poſteà quæſito, ſicut poterant authores, vel pleniorem ſatisfactionem exigere, ſicut illi poterant. Quid autem ceſſante expreſsâ declaratione tacitè actum præſumatur? facile eſt ex ſpecie, vel circumſtantiis facti diſcernere. Si quis enim jus ipſum conſtituendum vendiderit, recepto pretio æſtimationis ſolidæ ſervitutis, clarum eſt non de jure quod nunc habet tantùm: ſed de toto ſolido jure convento præſtando actum. Idem in ſimilibus, alioquin ſi quis tanquam jus habens in fundo pro indiviſo, ſive ſub hac qualitate, ſcilicet domini partis indiviſæ expreſſa, ſive inter ſcientes tacitè ſubintellecta, & maximè ex cauſa lucrativa, certam ſervitutem vicino promittat. & in dubio non cenſetur promittere, niſi de jure ſuo, & in quantum ad ſe ſpectat. *l. ſemper in obſcuris de reg. juris. l. ſemper in ſtipulationibus. eodem tit.* Phil. Dec. 282. col. 2.

45. Sed quia nuper ſenſim attigeramus materiam ceſſionis horum jurium ex parte ſtipulatoris, ut breviter & deciſivè habeas id in quo Doctores multùm ſudant & variant, diſtingue, Aut agitur de ſimplici facultate perſonali ex parte ejus cui debetur, id eſt, ad vitam creditoris, ut in *l. Lucius. de ſervit. ruſti. præd. apud Julianum.* §. *ſi quis alieni de leg.* 1. *l. Aquilius.* & ibi Paul. *de donation.* & cùm non tranſeat ad ejus hæredem, multò minùs ad ceſſionarium, *l. ex pluribus.* & ibi Bart. *de adminiſtr. tuto.* Jaſon. *l. ſi conſtante. in fin. ſoluto matrimonio, in leg. cùm ſecundum. C. de fideicommiſſ.* Philipp. Dec. *l. ſi maritus, in fin.* ubi in annotat. dixi, *C. de Collat.* Aut agitur de obligatione perſonali ex parte promiſſoris tantùm, id eſt, ad vitam promittentis, & hæc cedi poteſt, modò ſine promiſſoris injuria, ne durior fiat conditio obligationis: per regulam *l. ultima. Cod. de hæredi. vel act. vendi.* & dummodò non ſit ita limitata ut ceſſio excederet. Idem generaliter ſub eadem modificatione de omni perſonali actione, ſcilicet ut cedi poſſit quatenus ad perſonam, vel alias non eſt limitata. Aut agitur de obligatione ad veram ſervitutem prædialem, ſed contemplatione certæ perſonæ tantùm: ut in *l. penultima, de ſervit. legat.* & non poteſt cedi, nec extraneo communicari, etiam poſt eam conſtitutam, multò minùs ante eam conſtitutam.

An cedi poſſit.

46. Aut verò agitur de obligatione, & actione perſonali ad plenam ſervitutem conſtituendam, de qua manifeſtè loquuntur leges noſtræ: (de conſtituta enim non eſt quæſtio, cùm ſequatur prædium) & tunc tenent Albericus, Bartolus, Angelus, Paulus, in *d.* §. *ſi quis viam.* Angelus, Paulus, *in leg. ſtipulationes non dividuntur, de verborum obligationibus.* quòd non poteſt cedi, niſi tempore alienationis, non ante, nec poſt: niſi quis ſtipulatus ſit ſervitutem pro ſe & quibus dederit, vel niſi vendiderit fundum cum jure dictæ ſervitutis: prout in ſimili tradunt omnes Gloſſ. & Doctores in *l. Modeſtinus.*

infrà de ſolutio. quod poſt ſolutionem jam non poſſunt amplius actiones extinctæ cedi, niſi ſaltem tempore ſolutionis hoc pactum ſit. Et moventur Bartolus & alii, quia ante alienationem non poteſt cedi hæc actio ei qui non habet illum fundum, cuique non poteſt conſtitui poſt alienationem, verùm ſtipulatio jam extincta eſt.

47. Sed eſt falſa ratio, & caput errorum, ex perverſo intellectu harum legum, quæ non de vi, & ſubſtantia ipſius obligationis perſonalis, ſive ex contractu, ſive ex legato debeatur: ſed de ejus executione, & de reali ipſius ſervitutis conſtitutione duntaxat loquuntur: inter quæ eſt maxima & aperta differentia; quia conſtitutio ipſa & datio non poteſt fieri, niſi per dominum in ſolidum, domino in ſolidum prædiorum de quibus agitur. At promiſſio ipſa & obligatio poteſt fieri, incipere, & ſtare, etiam à non habente prædium, & non habenti, ſperanti tamen ſe habiturum, ut ſuprà clarè docuimus. Unde ſolus Joannes Imol. in *d.* §. *ſi quis viam.* diſcedit (& rectè) ab opinione Bartoli & communi: ſed verum & plenum intellectum non attingit.

Nova concluſio.

48. Hanc igitur veram & novam concluſionem ſtatuimus, quòd obligatio & actio ad plenum jus ſervitutis conſtituendum cedi poteſt, non ſolùm tempore alienationis: ſed etiam tam ante, quàm poſt alienationem, ſive totius, ſive partis diviſæ, vel indiviſæ fundi, cui ſervitus debebat conſtitui, ſive alienatio facta ſit cum jure ſervitutis, ita quòd interſit alienantis, ſive non, ſive alienatio facta ſit titulo oneroſo, ſive lucrativo, putà donationis: ſive debeatur ex contractu, ſive ex ultima voluntate. Ratio eſt, quia cum competat actio, & nullo jure cedi prohibeatur, locus eſt regulæ univerſali. *d. l. ult. C. de hæreditate vel actione vendita,* ut cedi poſſit, ſcilicet qualis eſt, & ita ut non fiat durior obligationis conditio.

49. Et quod dixi uni cedi poſſe, idem ſi pluribus, quamvis aliud dicant Paulus & Alexander in *d. l. ſtipulationes non dividuntur.* & malè, quia eadem ratione ſequeretur quòd non tranſiret ad plures ſtipulatoris hæredes, ſed ad unum tantùm, quod eſt falſum: ſemper autem intelligitur (& ipſi obligationi ab initio tacitè ineſt) quòd non fiat durior promiſſoris conditio, ſive perveniat per obitum ſtipulatoris ad plures ejus hæredes: ſive per ejus ceſſionem, aut aliàs, ad plures ceſſionarios: non enim plus erit quantùm ad executionem, & effectum, ſive ad dationem ipſam ſervitutis prædialis conſideremus, ſive uſum: quia non plus juris dabitur pluribus, quàm uni:

50. Nec erunt plures ſervitutes, ſed unica, quicquid omnes ſcribentes adusque dixerint: quod enim dicitur pluribus hæredibus vel dominis fundi dominantis, vel dominaturi, deberi, vel competere ſervitutem in ſolidum, hoc non ideò eſt quod ſervitus in ſe multiplicetur, ut putant Doctores in leg. 4. §. *Cato. de verborum obligationibus.* Imol. in *d.* §. *ſi quis viam.* & alibi paſſim, quod reprobamus in *d.* §. *Cato.* ſeq. quia ſive ante conſtitutionem, non poteſt uni deberi pro parte, nec poſt conſtitutionem poteſt unus uti pro parte, unde ſingulis una tantùm eadem debetur in ſolidum, & à ſingulis ſolida, ſed eadem petitur, & ſinguli in ſolidum, ſed eadem utuntur.

Cato, ut habetur in tractatu divid. & individ. part. 3. num. 127.

51. Similiter quantùm ad uſum, quia ex quo non ad utilitatem perſonarum, niſi ſecundario, & in conſequentiam fundi, ſed primario ad utilitatem fundi, non potuerunt plures magis, nec in plus uti, quàm unus, videlicet quantùm ſatis eſt ad eam utilitatem fundi dominantis, quæ præviſa fuit, & intenta tempore contractûs, vel diſpoſitionis, itaut nec ex diviſione, vel augmento fundi, nec ex multiplicatione dominorum fundi augeri poſſit, vel durior fieri modus, vel uſus ſervitutis, quàm eſſet ab initio, *l. non modus. C. de ſervitute & aqua.* non enim ex facto vel caſu contingente in perſonam creditoris fieri debet durior conditio debitoris. *l. non debet alteri. D. de regulis jur.* hinc ab initio poteſt debens ſervitutem adverſarium cogere, & ab eo viciſſim cogi, ad liquidandum, & determinandum modum illum, & uſum ſervitutis vulgar. *l. certo,* §. *cùm totus, de ſervitute ruſticorum prædiorum.* & plenè dixi ſuper Conſuetudine Pariſienſi. §. 80.

52. Non prædictis obſtat, ſi dicatur abſurdum eſſe quod cedatur ſervitus prædialis non habenti fundum, quia verum eſt, ſi ageretur de ceſſione reali, ſive conſtitutione ſervitutis: ſecus in ceſſione perſonalis actionis ad ſervitutem conſtituendam, quia quemadmodùm poteſt promiſſio fieri non habenti, ſed ſperanti fundum: ita ceſſio juris ex promiſſione quæſiti fieri poteſt ei qui capax eſt promiſſionis, igitur & capax hujuſmodi ceſſionis. An autem hypothecari poſſit, materia eſt *l. ſed an via.* nimis remotæ, & quæ peculiarem explicationem exigit. dixi *in tract. Dividui & individui. parte 3. numero 321. uſque ad numerum* 340.

53. Et ne abſurdum videatur quod obiter attexui de ceſſione legatæ ſervitutis, ac ſi etiam in legato non agatur de conſtituta ipſo jure, ſed de conſtituenda ſervitute, contra *l. ſi partem ad finem. quemadmodum ſervi. amittat.* dico, quòd licèt ſervitus tranſeat ipſo jure: tamen utilis eſt actio ex teſtamento per ſe principaliter ſubſiſtens, & remanens, donec de facto conſtituatur, & legatarius in quaſi poſſeſſionem ſervitutis inducatur: & eſt magnus effectus, quia licèt longo tempore præſcribatur confeſſoriæ, & ipſi ſervituti; tamen non præſcribetur actioni ex teſtamento minori tempore triginta annis, ut clarè & nove docui in novo intellectu *l. corruptionem. numero* 101. *de uſufructu.*

54. Præterea ſunt multi caſus, in quibus etiam ex teſtamento, & puro legato, non tranſit ſervitus ipſo jure: ſed opus eſt reali conſtitutione. textus in *lege ultima, ad finem commun. prædio. l. 3. de ſervitute legat.* ſecundùm verum noſtrum intellectum, vel quando legatur per fundum hæredis, vel per alienum ſcienter, quibus caſibus ementi fundum à legatario neceſſaria & utilis eſt ceſſio actionis ex teſtamento ad ſervitutem conſtituendam. Non obſtat *l. Modeſtinus. infrà de ſolut.* de qua ſuprà, eodem numero 46. quia dicta lex malè & præpoſterè ab omnibus intelligitur, & pejus à quibuſdam laceratur in textu, & proprio ſuo novo intellectu indiget, quem Deo dante, dabimus loco ſuo.

55. Reſtat alius ſcrupulus, quia tametſi veritati & æquitati conſentaneum ſit quod nove diximus, valere donationem, vel legatum ſervitutis factum ab eo qui habet partem in fundo, ei qui partem habet in alio vicino fundo, tam reſpectu obligationis & patientiæ de præſenti, quàm realis ceſſionis futuræ cæteris dominis conſentientibus: tamen abſurdum videtur dicere quòd ullo modo valeat donatio, vel legatum factum ab eo, vel ei qui nullum habet fundum, ut præcedentia generaliter accepta innuere videntur. Reſpondeo non eſſe cavillanda, nec indiſtinctè aſſumenda, cùm non dicantur eâ mente: ſed ut oſtendatur prædictam communem, & erroneam ſententiam non obſtare. Cæterùm præſuppono reliqua neceſſaria adeſſe, nec aliud impedire, juxta *l. qui teſtamento. infra de teſtamentis.* Philippus Decius in *l. ſi pater. col.* 2. *& in l. ultima, col.* 1. *C. de inſtitutione & ſubſtitutione.* Igitur cujuſque caſus ſpecies & æquitas conſideranda eſt. *l. bona fides, ſuprà depoſiti.* exempli causâ, ſi hujuſmodi donatio, vel legatum factum ſit ab ignorante fundum, in quo legat, eſſe alienum, vel fundum ad quem legat, eſſe alterius, nullo modo valet, quia error impedit conſenſum. Et ſic non naſcitur obligatio & actio, nec eſt quod cedi poſſit: quia veriſimiliter alterutro extremorum omninò deficiente, nunquam erat legaturus: ſecus ſi habeat partem etiam indiviſam, & alter partem

Loco. Hodie extat in l. ſolemni lectione Dolana

tantùm, quia etiamſi diſponens per errorem putet ſe & alterum dominum in ſolidum, puto actum valere ſecundùm prædicta, eoquòd qui voluit facere actum plenum, cenſetur etiam voluiſſe facere minùs plenum, & ſaltem inquantum & quatenus facere poteſt. Si verò ſciat utrumque fundum alienum eſſe, puto actum in dubio non valere, ſed negatorium cenſeri, ita ut etiam corruat legatum, nec cenſeatur teſtator voluiſſe redimi, aut æſtimationem præſtari, licèt probetur ſciens.

56. Non obſtat quod etiam legatum proprietatis totius rei alienæ (quod majus eſt) à ſciente factum valet, & cenſetur hæres gravatus redimere, vel æſtimationem dare, §. *non ſolum. Inſtitut. de legat. l. cùm rem alienam. C. eodem.* quia aliud eſt in ſervitute ad rem alienam, patet, quia non intereſt legatarii, imò prorſus nequit habere ſervitutem ad utilitatem fundi alieni: ſed bene poteſt, & utile eſt acquirere rem alienam: tùm quia legatum rei alienæ eſt legatum ſubſtantiæ, quæ per ſe utilis eſt, & acquiri poteſt: ſed legatum ſervitutis eſt legatum qualitatis à fundo, niſi re pereunte inſeparabilis *l. quid aliud. de verborum ſignificatione. l. 1. communia prædior.* Sed fundus ille non eſt legatus, & ſic legatum ſervitutis hujuſmodi per ſe directò prorſus inutile & impoſſibile eſt, & de re quæ non eſt, nec ſui natura, nec ex natura rei cui accederet, eſſe ſperatur in rerum natura, & ſic ab initio non valet. §. *ea quoque res. Inſtitutio. de legat.*

57. Unde idem dico, etiamſi teſtator legaverit ſervitutem ad fundum ſuum per fundum alienum, ſive ſcienter, ſive ignoranter, vel etiam per alium fundum ejuſdem teſtatoris, nec cenſetur per hoc tacite legaſſe fundum ad quem legat ſervitutem, quamvis ſciat non legato fundo, legatum ſervitutis ſubſiſtere non poſſe: quia ſi acceſſorium non poteſt confirmare principale, multò minùs illud creare, vel inducere de novo, *l. ex pupillari, de vulgari & pupillari.* & licèt acceſſorium tacitè cedat principali. *l. etſi non ſunt. §. pervenianius. l. ſi quando. de auro & argento legato*, non tamen principali acceſſorio, præſertim cùm hujuſmodi acceſſorium non ſit, nec tendat, ut ſit in rerum natura, nec aliud adeſt, unde ſufficienter appareat de mente ad legatum fundi. faciunt quæ de legato certi annui reditus ſcienter facto ſuper fundo alieno ſcripſi *in Conſuetudine Pariſienſi*, §. 97.

58. Præfatum caſum, vel exemplum limito, niſi adſint aliæ circumſtantiæ ex quibus colligi poſſit actum eſſe ſerium, & relatum ad tacitam conditionem, vel certum veriſimilem eventum in quo valere poſſit, putà ſi probetur quod Caius & Titius acquiſituri erant (fortè ex futuro jam tractari cœpto contractu) illa duo prædia contigua, & multò fortiùs ſi ex contractu præterito jam erant eis debita, vel ſi ex legato, vel ſubſtitutione conditionali ſperabant, tunc ſi alter alteri leget, vel donet ſervitutem in prædio ad prædium viciſſim ſperatum, puto (hoc probato etiamſi non ſit expreſſum) tacite ſubintelligi conditionem in caſum extantis ſubſtitutionis, vel alterius acquiſitionis eorumdem prædiorum.

59. Quæ conditio (etiam licèt quoad verborum formulam totius teſtamenti tacita ſit) tamen faciet diſpoſitionem conditionalem, etiam ad impediendum tranſmiſſionem legati ante conditionis eventum. Non obſtat *l. conditiones extrinſecus. de condit. & demonſtrat.* quia per Bartol. Paul. Imol. ibi, *loquitur de conditionibus*, quæ non veniunt ex teſtamento, nec ex alia tacita, vel expreſſa teſtatione mentis teſtatoris: ſed ex diſpoſitione legis, vel ex natura rei, & hæ non impediunt tranſmiſſionem: ſecus de his quæ veniunt tacitè, non à natura rei, vel jure communi, ſed ex mente teſtatoris, quia impediunt tranſmiſſionem, ut illæ quæ reſultant ex tacita, ſeu præſumpta repetitione. *l. duos. de condition. & demonſtrat.* & ut in hoc exemplo.

60. Quod autem dixi de legato, idem eiſdem rationibus, & cæteris paribus in donatione; niſi quod in ea conditionis ſpes tranſmittitur, ut ſi donet, vel promittat ſervitutem ad fundum ſuum per fundum alienum, vel contra ad alienum per fundum ſuum, vel ad fundum ſuum per alium fundum ſuum, non valeat tanquam negatoria, niſi fundus ad cujus utilitatem donatur, debeatur purè, vel in diem, aut ſub conditione donatario, ut veriſimiliter donatio in illum eventum quo fundus ille donatarii erit, collata ſit: quia tunc conditione extante ſi promiſſio erat facta per fundum donantis, agi poteſt ad conſtitutionem ſervitutis: ſi verò per fundum alienum, ſi quidem ignoranter non tenetur, per prædicta: ſi verò ſciens nihilominùs promiſit, puto teneri ad redemptionem, vel æſtimationem ſervitutis, quia ita tacitè videtur actum, & ceſſat impoſſibilitas præcedentis casûs, quia hic donatarius eſt capax, & ei dari poteſt, licèt non immediatè ab ipſo promiſſore: & idem in legato, per prædicta.

61. In eo autem qui venderet, vel ex cauſa onerosa principaliter promitteret habenti, vel ſperanti fundum, clarum eſt quod vel pretium ei condici, vel quod intereſt peti poteſt, niſi efficiat ut promiſſa ſervitus conſtituatur, quæ actio ei qui habet, vel habiturus eſt dictum fundum, cedi poteſt, ſicut & in præcedentibus, ubi dictum eſt obligationem valere. Quibus autem caſibus dixi non valere, nec domino quidem prædii cui deſtinabatur, ſervitus cedi poteſt, cùm non ſubſit aliquid ceſſibile.

62. Item quod dixi, ubi obligatio valet, cedi poſſe, debet intelligi, quando debetur ſervitus ad certum fundum, qui competit vel competere ſperatur ceſſionario: ſecus ſi ad fundum incertum, ſed aliunde certificandum: putà ſi habens latifundium, donet, vendat, vel leget ſervitutem viæ, vel aquæ ductus Titio ad fundum vicinum, ſi quem (uſque ad tot, putà decem jugera) acquirat, infra tot, putà decem annos, valet enim actus, ſed quia ineſt conditio quæ non poteſt per ceſſionarium ſecundùm mentem diſponentis impleri, non poteſt cedi niſi impletâ conditione, & tunc Titius cum fundo actionem perſonalem ad ſervitutem cedere poterit, alioquin (niſi ipſe acquirat) fruſtrà ceſſurus ſpem, deficiente conditione perituram: poteſt tamen (niſi in legato) ſpes illa tranſire in hæredem, & per eum impleri, licèt non per ceſſionarium: faciunt quæ ſcripſi ſuper *Conſuetud. Pariſienſ.* §. 10. *num.* 30.

63. Sed quid ſi liberaliter promiſſa, vel legata ſit ſervitus ad certum fundum donatarii vel legatarii, qui ante conſtitutionem fundum totum alienavit? Reſpondeo nihilominùs etiam ex intervallo poteſt donatarius etiam donatario ſuo fundi cedere actionem ſuam perſonalem ad ſervitutem. In legatario autem diſtinguo; aut vivo teſtatore alienat, & nihil unquam poterit cedere, ſed caducum eſt legatum, ſicut ſi legatarius eſſet præmortuus, quia tempore mortis nullo modo invenitur capax talis legati, quod non poteſt ei utile eſſe. Idem ſi poſt mortem, ſed antequam ceſſerit, & orta ſit obligatio & actio ad legatum, putà ad diem incertum vel ſub conditione factum, quâ pendente, deſiit eſſe dominus fundi ad quem legatum erat limitatum: poſtquam autem ceſſerit, etiam ante aditam hæreditatem, tunc ſemel orta & acquiſita actio, vel quæ ſecutâ additione retrò fingitur à die obitûs teſtatoris orta, non petit etiamſi non tranſivit ſervitus, ut quia legatarius non erat dominus niſi partis indiviſæ, ſed etiam poſt alienationem poteſt cedi. Et hæc obiter dixi non tam ad occurrendum cavillis ſciolorum, quos parum moror, quàm ut rebus ipſis oſtendam quàm latè pateat utilitas interpretationis noſtræ.

64. Nunc ad extricandas reliquas hujus materiæ leges, quæ legata concernunt, præſuppono ex ſententia

Bart.

Bart. & aliorum in *l. unica in princ.* ubi Philip. Cor. in *fin. ed. l. 2. C. de cad. tollen.* quod quadruplici reſpectu dicitur cedere dies legati. Primo quoad tranſmiſſionem, videlicet ut ex tunc, moriente poſteà legatario tranſmittatur ad ejus hæredem, ut infrà *quando dies legat. ced.* per tot. quod eſt à morte teſtatoris in legatis puris, vel in diem certum, vel omnino vivo legatario extiturum, alioquin die vel conditione extante dumtaxat cedit. Et hæc eſt frequentior in jure acceptio, non tamen ita accipitur hìc. Secundo quoad ortum obligationis, & actionis, ut in ſimili in *l. cedere diem, in princip. de verborum ſignificat.* quod non poteſt verè eſſe ante aditam hæreditatem, ex eo quod antè nulla ſubeſt perſona, quæ ex quaſi contractu aditionis obligari poſſit legatariis, *§. hæres quoque, Inſtitut. de oblígat. quæ ex quaſi contract. naſc. l. apud Julianum, in fin. quibus ex cauſ. in poſſeſſ. ea.* Et hoc etiam modo non capitur hìc. Tertio quantum ad dominii tranſlationem. Quarto quantum ad exactionem, ſeu petitionem, & executionem realem: & quoad iſtud ultimum non poteſt cedere priùs quàm ſit adita hæreditas, & tunc ſtatim ut legatum eſt purum, vel purificandum.

Quadrupliciter cedit dies legati.

65. Sed quoad tertium, videlicet quantum ad dominii tranſlationem ipſo jure, in terminis juris ſcripti, ut etiam dixi in Conſuetudine Pariſienſi §.132. tenenda eſt communis & vera ſententia, quod veritate inſpecta cedit dies, & tranſit dominium ab adita hæreditate, & [illegible]ante, *leg. ſi tibi homo, §. cùm ſervus de leg. 1. l. legatum ita de leg. 2.* etiamſi legatum ſit purum, vel purificatum: Si autem ſit in diem, vel ſub conditione, non tranſit antequàm peti & exigi poſſit, quantumvis ſit dies certa: text. in *l. Sempronius Attalus, & ibi gloſſ. de uſu & uſufruct. leg. gloſſ. in l. ſi ita ſcriptum, §. ſi ſub conditione de leg. 2.* cùm ſit quædam legis executio. Bald. *l. 1. de legat.* 1. quæ fieri non poteſt priuſquàm voluerit teſtator: cùm lex ſequatur mentem, & voluntatem teſtatoris quantum poteſt, l. 1. ubi Bald. *C. de latí. libert. tollend.*

66. Unde in legatis ſub conditione, vel etiam in diem certum, ceſſio iſta executionis non trahitur retro, quia noluit teſtator, niſi ſit dies favore legatarii appoſita: quia tunc præſumitur voluiſſe trahi retro, & ſtatim valere quatenus eſt utilitas legatarii, *l. ſi ita relictum, §. Pegaſus, de legatis 2.* Et hinc eſt quod quando legatum eſt purum, ideo trahitur retro hæc ceſſio, & dominii tranſlatio, ut fingatur rectà à morte teſtatoris tranſiviſſe in legatarium, *leg. à Titio, de furtis, l. ſed ſi damnum, §. ſed & creditor. de pecul.* etiam ignorantem, *l. cùm pater, §. ſurdo, de leg. 2.*

67. Ratio quia teſtator omnimodo, & ſtatim ad legatarium pertinere voluit, *l. 1. §. ſi enim teſtator, C. communia de legat.* quæ eſt vera, & punctualis ratio menti legum, & reali æquitati congruens, & in qua etiam leges nominatim fundantur, ut in *d. l. 1. & 2. C. communia de legat.* non autem eſt propriè, & adæquatè ratio illa quam putant Doctores, ex eo quod aditio hæredis retrotrahitur, *l. hæres quoque de acquir. vel amitt. hæredit.* non enim ut pretio, ita vis & effectus legatorum ab aditione hæreditatis incipit, ut omnes gloſ. & Doctores aduſque errando, & multifariam impingendo ex ignoratione elenchi, & æquitatis legalis putaverunt: quod alibi deteximus.

68. Quod autem dictum eſt, dominium rei teſtatoris legatæ tranſire recta via, idem in dominio, vel jure ſervitutis purè legatæ per fundum teſtatoris. text. in *l. ſi partem, in fin. quemadmod. ſervit. amitt.* & omnes Doctores ubique (maximè in *l. 1. infra de leg. 1.*) ſequuntur in ſervitute prædiali, de qua loquimur. In perſonali autem ut uſusfructus, quidam controvertunt, de quo remitto ad ea quæ dixi in novo intellectu *l. ſi partem, & l. corruptionem infra:* unde in legato ſervitutis prædialis, tenent Dyn. Alber. Bart. & omnes Doctores concorditer reprobata gloſſ. Accurſ. in *l. ult. de ſervit. leg.* & in *l. 2. quando dies legat. ced.* & ubique, & bene, quod dies cedit à morte teſtatoris, ſicut in legato aliarum rerum corporalium, videlicet quantum ad tranſmiſſionem in hæredem, & factam juris tranſlationem à morte teſtatoris: quantum autem ad veram juris tranſlationem, & obligationis, & actionis ortum cedit ab adita hæreditate, dummodo etiam res ſubjecta ſit teſtatori, & in ejus hæreditate tempore mortis, ut ſupponitur.

69. Et hic diligenter notandum, quod dicitur dominium, vel jus recta tranſire in legatarium, vel fideicommiſſarium, id ſpecialiter à lege inductum eſſe favore ultimarum voluntatum, ut citiùs & pleniùs impleantur, unde nullo modo retorqueri debet in odium earum, nec in præjudicium legatariorum, per regul. *leg. nulla juris ratio, ſupra de legibus, leg. quod favore, C. de legibus:* hinc rectè volunt Gloſſ. & Doctores in *l. certi condictio. in princ. infra ſi certum petat.* quod iſta civilis acquiſitio dominii, non nocet legatariis, quominus certi condictione (quæ domino non datur, *§. ſi itaque Inſtit. de actio.*) agere poſſint, nec alibi in toto jure reperitur quod eis ullo modo noceat. Non obſtat *d. l. ſi partem, §. 1. quemadmod. ſervit. amitt.* quia rectè debet intelligi ſecundùm quod ibi diximus.

70. Nunc ad leges noſtras dico, quod hæc recta conſideratio, & diſtinctio ceſſionis diei, verum & γνήσιον intellectum aperit, omnemque duritiem, perverſitatem, & abſurdum intellectum excludit ab hac *l. ult. commun. prædio.* & ab hac *l. ſi fundum, de ſervit. legat.* & ſimilibus, ut valde demirer neminem adhuc extitiſſe qui ad hanc diſtinctionem adverterit in interpretatione harum legum, cùm aliter nec mens, nec verba earum intelligi queant, ipſaque legum verba quæ de ceſſione diei legati loquuntur, ſatis quaſi crebra, perpetuaque voce interpellent ad conſiderandum quid ſit, & qualiter hìc accipi debeat, *diem legati cedere.* Viden' in quanta abſurda, & iniqua judicia ſcopo ignorato velut amiſſo clavo tempeſtatibus acti præcipites ruerint, dum omnes ubique etiam antiquiſſimi, ut Azo in ſumma, *C. de ſervitut. & aqua, col. 4. verſic. ſi autem* & noviſſimi, ut Berthol. Cæpol. in tract. *de ſervitut. urba. præd. cap. 15. per dict. l. ultim.* cenſent extingui legatum ſervitutis factum ab uno ex dominis fundi ſerrituri ſi condominus non ceſſerit, vel conſtituerit ex parte ſua eamdem ſervitutem priuſquam hæres teſtatoris ejus ſucceſſionem adierit, ita quod non proſit ſubſequens ceſſio condomini, ſed ſubvertat legatum, hoc enim per ſe iniquiſſimum eſſe conſtat: ſequeretur enim priùs quod hæres accelerando aditionem, dum videt alium cedere velle, liberabit ſe à legato. Sequeretur ſecundo quod ſpecialitas illa quod dominium, vel jus legatum recta via cedat, favore ultimarum voluntatum & legatariorum dumtaxat introducta, in eorum odium retorquebitur, ita ut ob eam ipſam cauſam favorabiliter inductam, legatum pereat, nec poſſit hæres cogi ad cedendum, etiam alio ſimul cedere parato: quo quid iniquius, quid abſurdius cogitari poteſt? Rurſus ſi plures domini in teſtamentis ſuis eamdem eidem ſervitutem legaverint, cenſent quòd ſive ſimul, ſive ſucceſſive decedant, peribunt illa omnia legata, niſi omnium ſimul eodem momento adeatur hæreditas, & ſic erit in poteſtate non ſolum omnium hæredum & debitorum, ſed etiam cujuſlibet eorum, vel aliis invitis legatum, eludere. Rurſus ſi duobus conjunctim, vel diviſim (eadem enim ratio) legetur fundus, & alteri ſervitus ſuper alio teſtatoris fundo, cenſent perire legatum ſervitutis, ſi uterque agnoſcat legatum, per *d. l. ſi fundum:* & ſic de aliis ſuprà eodem in princip. quorum vix quicquam abſurdius, aut iniquius cogitari poteſt: & tamen ita concorditer omnes aduſque tanquam ex oraculo dictarum legum prodiderunt, & tenuerunt, ſequendo videlicet nudam earum literam omiſſo ſpiritu,

Reteguntur errores.

Ex quibus intemperiis ultrix Nemeſis iſtos agat literarios, ſpiritus legum, æquitatiſque legalis expertes & negligentes.

Verus intellectus, l. ult. communia prædior. l. 3. de ſervit. leg.

71. Dicamus ergo legalem ipſam æquitatem, & mentem, ſimul (more noſtro) cum litera conciliando, quod d. duæ ll. loquuntur de ceſſione quoad acquiſitionem & impreſſionem ipſius ſervitutis dumtaxat: & ſic tertio modo quo ſupra num. 65. Probo per principium, medium, & totum contextum dict. l. ult. quia dum in principio tractat. de pluribus cedentibus, clarum eſt quòd non loquitur de promittentibus: nec de vi aut efficacia promiſſionis vel obligationis tantum: ſed de cedentibus de facto per actus aliàs ſufficientes ad transferendum ſervitutem, ſive quaſi dominium & poſſeſſionem ſervitutis, ſive ad illud jus realiter imprimendum tam activè quàm paſſivè in fundo dominante & ſerviente; aliàs ſi actus ille etiam à veris dominis factus, ad hoc non ſufficeret, ceſſaret quæſtio, fruſtra quæreretur de ceſſione, quæ alio defectu laboraret. Hic enim dumtaxat quæritur de facienda tali ceſſione per plures dominos, vel pluribus dominis, ſive quando non eſt unus dominus fundi, ſed plures.

72. Illud autem ante omnia præſupponitur, quod ut in transferendo dominio rerum corporalium, non ſufficit contractus: ſed requiritur traditio, vel æquipollens, *l. traditionibus, C. de pactis, §. per traditionem, §. interdum, de re diviſ.* ita in corporalibus (dempta ceſſione actionum & hypotheca) non ſufficit promiſſio, donatio, venditio, vel alius contractus: ſed requiritur ceſſio realis, vel actus quaſi traditionis, vel patientiæ idoneus: & jam ſupra eodem numer. 27. diximus aliud eſſe obligationem, & ceſſionem. Ceſſio autem de qua in *l. quoties. 2. ſupra de ſervitut.* non intelligitur de nuda ceſſione actionis, aut verbali, niſi reſpectu ejus qui jam eſſet in quaſi poſſeſſione, juxta not. in *l. qua ratione, §. interdum, infra de acquirendo rerum dominio*; ſed de patientia veri domini, & veri poſſeſſoris fundi ſervituti conjuncta cum uſu ſervitutis qua de agitur per ipſum dominum fundi dominaturi, vel ejus procuratorem in fundo, puta fodiendo, & ducendo rivum, pro conſtituenda ſervitute aquæductus, lege ſi partem, in principio, quemadmodum ſervitus amittatur, vel præſtando ingreſſum, & tranſitum pro ſervitute itineris vel actus, & ſic de ſimilibus, *dicta lege quoties. 2. leg. 1. in fin. de ſervitute ruſticorum prædiorum, l. ſi ego. §. 1. de Publiciana in rem actio. l. 3. de uſufructu.*

73. Alioquin etiamſi omnes domini dominantis fundi ſimul promitterent, vel omnes domini ſervientis ſimul acceptarent, ſine actu realis conſtitutionis in fundo: tamen nullum jus in re conſtitueretur, nec inter vivos quidem transferretur etiam ex contractu nominato venditionis, & traditionis ipſius fundi, textus in *lege ſi partem, in principio*, quemadmodum ſervitutes amittantur, in *lege ſi quis per fundum, de evictione*, & in ſumma idem in iſtis ſervitutibus, etiam prædialibus, quod in prædiis ipſis, excepto quòd prædia (ut ſunt dividua) cedi vel transferri poſſint pro partibus diviſis, vel indiviſis, & ſeorſim, & diverſis temporibus. Hæ verò ſervitutes (quia prorſus individuæ) nequeunt pro parte conſtitui vel cedi, & conſequenter niſi in ſolidum ſimul & ſemel, ſive per unum, ſive per plures dominos: quare quando ſunt plures domini, neceſſe eſt eos ſimul cedere, vel ſimul concurrere: aliàs hæc ſervitus non poſſet creari, nec imprimi. Hoc ſolum vult tota hæc lex ultima communium prædiorum & verſiculo, & ideo; infert quod ex pluribus dominis fundi ſervituri ſi is qui primus ceſſit, obierit, vel in alterius poteſtatem tranſierit, vel alienaverit partem ſuam, ſeu quoquo modo dominium, vel jus adminiſtrandi amiſerit, antequam ſocii ceſſiſſent, quod hi etiam ſimul cedendo nihil agunt, niſi novus dominus, vel novus curator, aut legitimus adminiſtrator, de novo ſimul cedat, & textus addit rationem, quia impreſſio ſervitutis non fit niſi tempore ultimæ ceſſionis, & ut ex nunc quaſi omnibus ſimul cedentibus, non autem ut ex tunc, quia ante ultimum illum omnium cedentium concurſum nihil factum eſt, ſcilicet quantum ad creationem, & translationem ipſius ſervitutis prædialis, quia non poteſt pro parte dari, nec acquiri, *dicta lege pro parte, l. 2. l. via, eodem titulo de ſervitut.* & ſic non poteſt niſi ab omnibus ſimul, & per omnes ſimul (quando plures ſunt domini ſervientis fundi) dari, & acquiri. text. in *dicta l. 2.* & in *l. itinere* (ad quam nemo advertit) *ſupra de ſervitute ruſticorum prædiorum.*

74. Ubi text. eſt brevis, clarus & rotundus, per quem omnia hæc jura explicantur, & determinantur. Duo enim dicit: primo quod ſervitus non acquiritur niſi per omnes ſimul: ſecundo quod interim non perit, idque non ſolùm in contractibus, ſed etiam in legatis: loquitur enim in legato, & ait quod ſervitus legata interim non acquiritur, nec deperit; ergo nihilominus dies legati quoad ortum obligationis & actionis, & ejus tranſmiſſionem cedit. Non obſtat quod dicta lex *itinere*, non loquitur, niſi quando unus legat pluribus, vel prædio communi duorum: & ſic unum tantùm decidit exemplum, quia idem eadem ratione intelligitur in exemplo converſo, videlicet, quando unus ex pluribus dominis, vel plures domino fundi ſervituri, legant uni domino fundi dominaturi, prout utraque exempla conjunguntur, & pacificantur in dicta *lege ultima, communia prædiorum*, verſiculo, *idem juris*, verſiculo *ergo & ex diverſor.* & verſiculo, *nam ſi omnes:* igitur quemadmodum dicta *lege ſi fundum, de ſervitute legali* (quæ diſertè loquitur, quando pluribus legatur eadem ſervitus (determinatur, & (ut ita loquar) gloſſatur per dictam leg. itinere, ut verba illa, *interiturum fore legatum via, in dict. l. ſi fundum:* non debeant intelligi de ſubſtantia legati, nec de tranſmiſſione, nec de actione quæ nihilominus manet, quinetiam tranſmittitur: ſed tantùm debeant intelligi reſpectu executionis, & tranſlationis juris, & inſpecto ſtatu præſenti tantùm: Ita pariter gloſſantur verba dictæ legis ultimæ, ibi, *interiiter dies legati cedit:* ut probat text. *d. l. itinere*, quæ diſertè negat legatum perire.

Intellect. l. itinere de ſervit. ruſt. præd.

75. Ergo non perit in *d. l. ult.* nec etiam in *d. l. ſi fundum:* etiam in verſic. *ut reſponſum eſt:* ubi nominatim, & in individuo fit extenſio ad eumdem ipſum caſum, & ad idem exemplum numero, de quo *d. l. itinere.* loquitur: ita ut aliàs ſtante communi, imo concordi omnium Gloſſ. & Doctorum intellectu, nulla eſſet gravior, nec expreſſior ἀντινομία in toto jure: de qua tamen nullus ante nos advertit, ſed omnes in gravibus illis, & iniquis erroribus, de quibus ſupra eod. in princ. & num. 70. aduſque delituerint, quibus detectis & profligatis.

ἀντινομία diſſoluta.

76. Supereſt quæſt. (eodem themate *d. l. itinere, & dict. l. ultim. juris, & d. l. ſi fundum, verſic. quam quam:* & verſic. *ut reſponſum eſt*, retento) ſi hæres uni legatariorum acceptanti ceſſerit, vel de facto determinaverit iter, vel viam legatam, juxta legem, certo §. *ſi totus, de ſervitutibus ruſticorum prædiorum:* ſed ante deceſſerit hæres quàm alteri pariter ceſſerit, vel is cui ceſſit, priùs ſine hærede obiit quàm conſorti cederetur, an ſi non pereat legatum (ut novè contra omnes evicimus) ſaltem de integro debeat omnibus, vel novo domino cedi? Videtur quod ſic, per textum apertum: in dicta leg. ultima, ibi, *eodem tempore omnes*, & ibi, *pendebit, donec novus ſocius cedat:* & ibi, *non poteſt uni, vel unus cedere:* non enim parvum operæ pretium eſt gravem illam iniquitatem de interitu legati ſuſtuliſſe, quo ſervato non eſt abſurdum formulis legum etiam in ſubtilitate magis quàm in utilitate conſiſtentibus ſatisfacere; & conſequenter ſi unus dederit, vel uni datum ſit, etiam de facto per ceſſionem realem in

Quæſtio radicitus excuſſa.

fundo, ſi decedat antequam alii hoc modo ceſſerint (etſi priùs vel ſimul promiſerint) vel antequàm aliis (etiam quibus pariter promiſſum eſt) eodem modo ceſſum ſit, requiritur quòd de integro hæres defuncti omnibus cedat, vel quòd de integro ei ab omnibus hæredibus defuncti cedatur, perſeverante aliorum ceſſione, vel conſenſu, ut omnium ſimul fiat concurſus eodem modo quo fieret per adventum noviſſimæ ceſſionis, ſtatuto non mutato, & tunc conſtituitur jus reale ſervitutis, & non priùs, quia nec priùs poteſt.

77. Hoc autem inter vivos fieri poteſt ſucceſſive diverſis temporibus, dummodo omnes ceſſiones ſimul concurrere, & jungi poſſint ſtatu non variato in eamdem individuam conſtitutionem, vel ceſſionem. At in ultimis voluntatibus ceſſiones quæ jure ſpeciali ipſo jure fiunt, & tranſeunt, non poſſunt fieri diverſo tempore: ſed debent ſimul eodem momento cedere legatorum omnium dies in individuis, in quibus hoc ſpeciale cenſent omnes Doctores, alioquin omnium dies inutiliter cedit, ut etiam perpetuo totum legatum perimatur ſecundum omnes. Sed ſecundum nos dies non cedit inutiliter, niſi quantum ad hunc effectum transferendi ſervitutem ipſo jure. Cæteroquin nullum jus reale ipſius ſervitutis legatæ tranſibit, nec per primam ceſſionem unius legati, nec per noviſſimam quidem: ſed opus erit reali, & actuali ceſſione: ſicut in ſervitute ex quacumque alia obligatione debita, per dictam leg. ult.

78. Adverte ad hanc quæſtionem bicornem, quia circa primum caput nullum eſt in toto jure exemplum de legato ſervitutis ab uno domino pluribus purè, vel uniformiter facto. Et *l. 3. in fine de ſervitut. legat.* loquitur, quando pluribus, uni purè, alii ſub conditione legatur, quod multum differt a themate quæſt. noſtræ ſuprà numero 76. Quantum vero ad ſecundum caput nullum pariter exemplum eſt de ceſſione hominis per hæredem factæ in legato ſervitutis: ſed tantùm de ceſſione legali abſque nullo miniſterio hominis, quæ valde differunt: & ſic videtur hæc quæſtio captioſè, & inſidioſè poſita ut cornuta. Sed non eſt ita, quia eam ad radicalem diſpunctionem, omnia evertendo poſui. Et ad primum objectum dico, quod legato pluribus facto pure, vel non pure, ſed uniformiter, puta ſub eadem die, vel conditione, pariter cedit dies legati quoad omnia, nec indiget ceſſione hominis, niſi quantum ad uſum, & quaſi poſſeſſionem facti, de qua hic non quæritur, nec diſputatur.

79. Ad ſecundum objectum dico, quod ſi de ceſſione hominis agatur, non eſt differentia inter contractus & ultimas voluntates: & hæc eſt potiſſima clavis hujus Labyrinthi, ad quam nullus Gloſſ. & Doctor animadvertit: ſed tantùm eſt differentia inter ceſſionem hominis quæ pluribus, & à pluribus tam activè, quàm paſſive fieri poteſt ſucceſſivè eodem ſtatu manente: & interceſſionem legalem, quæ non poteſt pendere, nec fieri ſucceſſive, ſed ſimul & ſemel tantùm, quod prima facie videtur abſurdum: quia lex ſemper loquitur, in quo diſpoſitioni hominis præſtat, *l. Arriani, C. de hæretic.* ergo minus adſtringenda eſt ad unicum momentum: ſed mox verum eſſe oſtendemus.

80. Rurſus preſſiùs conſiderando non eſt differentia inter fundum & ſervitutem prædialem, quia data paritate terminorum, idem erit.

81. Lex enim quæ ſancit dominium, vel jus legatum recta tranſire in legatarium, non magis de fundo, quam de ſervitute loquitur, prout non magis de mobili, vel ſe movente, quàm de immobili, vel contra, nec de corporali magis quàm de incorporali: ſed indiſtinctè de omni re legata, & interim præſupponit capacitatem extremorum tam perſonæ, quàm rei, ut res ſit idonea transferri, & perſona habilis ad acquirendum, & tunc ſtatuit transferri recta, ſcilicet vere à die aditæ hæreditatis, & fictè ab obitu teſtatoris, ſi tamen etiam dies legati ceſſerit, & non priùs:

82. Quod ſi die legati cedente, & adita hæreditate (ſive ante, ſive poſt eam aditam dies cedat) legatum rectà tranſire non poſſit, nunquam tranſibit eo beneficio, & poteſtate legis: quia non tranſiret rectà, ſeu ſtatim quo dies cedit, & adita eſt hæreditas: ſed ex intervallo, & alio circuitu deficiente: ergo diſpoſitione legis remanet tale legatum in terminis aliarum diſpoſitionum, ut indigeat traditione: vel quaſi *l. traditionibus,* Hypotheſis.
C. de pactis, ſupra eod. num. 72. Puta, quidam legavit fundum Titio & hæredibus ejus, poſt mortem inſtituti ſine liberis, Titius pendente conditione legat illum Caio, & poſt aditam hæreditatem Titii extat conditio, an Caius vendicare poſſit? Videretur quòd ſic, quia legatum ita dominium rei legatarii facit, ut hæreditas hæredis res ſingulas, *l. legatum, de legat.* 2. ſed exiſtentia dictæ conditionis facit fundum eſſe hæredis: ergo (ſuppoſito legato ultimi defuncti) eumdem fundum eſſe ultimi legatarii, tanquam nunquam factum hæredi.

83. Contrarium verum eſt, quia fundus iſte nunquam fuit ultimi defuncti, & ſic dominium quod fuit in ejus, hæreditate non tranſit recta in legatarium, text. in *dicta l. legatum.*, ibi, *dominium quod hæreditatis fuit*: ſed iſtud nunquam fuit nec verè (ut certum eſt) nec fictè, quia dicta conditio non trahitur retro, nec operatur niſi ex nunc, quamvis retro in contrarium facta reſolvantur, *l. 2. C. communia de legat.* imò legatum iſtud in perſona Titii caducum fuit, & incœpit à perſona hæredis ejus, & ſic nunquam fuit hæreditarium, ſed quia conditio non extitit in vita Titii, non valet ultimum legatum, tanquam de re teſtatoris: ſed tanquam de re hæredis, *l. unum, § ſi rem, de leg.* 2. quod nunquam recta tranſit in legatarium defectu primi extremi, *l. ſi quis inquilinos*, §. 1. *de legat.* 1. *ſuprà eodem num.* 54.

84. Secus ſi res erat in hæreditate, ſed die legati cedente Caius erat captivus hoſtium, deinde rediit poſtliminiò, quia lex fingit eum retro civem fuiſſe, & ſic retro dominium recta in eum tranſiviſſe. Nec eſt inconveniens duas fictiones concurrere circa idem, quia una poſita, venit alia in conſequentiam, & per interpretationem paſſivam, quæ in omni diſpoſitione etiam pœnali & odioſi locum habet, ut dixi in tracta. Reg. Cancellar. Idem econtra ſi die legati cedente, res erat in poteſtate hoſtium, poſteà recuperata, eſt enim rerum quoque poſtliminium nedum perſonarum.

85. Idem in legato ſervitutis prædialis, ſi enim tempore mortis teſtatoris, fundus ſerviturus non erat in dominio defuncti, & ſic nec in ejus hæreditate, non tranſibit rectà in legatarium, nec tunc, quia eſt impoſſibile: nec poſteà, quia lex non dicit, niſi fundus etiam vivo teſtatore ab hoſtibus captus quandocumque poſtliminiò redierit, ut nuper dixi: aliàs inutiliter dies cedit quoad tranſmiſſionem legalem juris ſervitutis: non tamen irritum fit legatum, ut omnes malè putaverunt: ſed competit actio ex teſtamento: ſicut de ſervitute promiſſa per fundum alienum, ſupra eodem num. 12. Idem reſpectu fundi dominaturi ſi non erat legatarii, tempore diei cedentis, impoſſibile eſt ſervitutem recta tranſire, & ſic nunquam transferetur poteſtate legis, etiamſi mox legatarius fieret dominus dicti fundi, niſi ex cauſa, quæ poteſtate legis retro quoad omnia trahatur, ut quia fundum ſuum ab hoſtibus occupatum recuperavit.

86. Lex ergo illa de legato recta via transferendo nullam facit differentiam inter prædia, & ſervitutes legatas: ſed æquè omnia reſpicit. Nec etiam invenitur differentia inter fundum & ſervitutem, ſi ſervitus

integra tranſire poſſit, ut quando à domino totius fundi legatur tota, vel ſimpliciter, domino totius fundi; ſecus ſi alterum extremorum ſit inhabile. Non eſt ergo (quantum ad hoc) differentia inter fundum & ſervitutem ſimpliciter loquendo, ſed ſecundum quid: videlicet inter partem indiviſam fundi, quæ per ſe ſubſiſtit, per ſe legari, dari & acquiri poteſt: & inter partem indiviſam ſervitutis, quæ nihil eſt: & conſequenter in hoc quod legatum fundi poteſt cedere pro parte indiviſa tantùm, & hoc ſive propter defectum juris in legante, qui non habet niſi partem indiviſam, ſive propter incapacitatem legatarii, qui non poteſt capere niſi partem, *l. ſi is qui de vulgar & pupilla, leg. 2. C. de naturali, lib.*

87. Ex quibus neceſſario conſequitur tertium, videlicet quod beneficium legis de legato rectà transferendo poteſt adaptari, & vim ſuam exequi in legato fundi, reſpectu partis etiam indiviſæ: ſed non in legato ſervitutis prædialis in parte tantùm. Et ſic quoad hoc eſt inutile legatum ſervitutis, quamvis utile ſit legatum partis etiam indiviſæ fundi: id eſt, legatum ſervitutis, hoc caſu quo tota tranſire nequit, non habet hanc utilitatem perfectam, quam habet legatum fundi: non tamen quoad alia inutile eſt legatum ſervitutis. ſed multum utile: ut ſupra eod. prout ſimili modo loquendi utuntur jura in *l. decem, de leg. 1. in l. cùm pluſ, §. ſervus pure de leg. 2. in l. ſi dominus, de uſufruct.* cùm ergo lex de ſe non faciat differentiam, ſed operetur ſecundùm diſpoſitionem materiæ,

88. Supereſt videre quæ ſit differentia inter ceſſionem hominis, & ceſſionem legis, de qua in *d. l. ultima in fine* Reſpondeo quia dicta generalis regula juris limitata eſt (ut dixi) ad tempus legati cedentis, & aditæ hæreditatis, ſive ante, ſive poſt eam aditam cedat, ut tunc, & non aliàs operetur. Quia ſi tunc non operetur, nunquam poſteà hoc fiet per legem, niſi ex alia fictione legis, quæ retrotrahatur, ut nuper de poſtliminio diximus. Si ergo ex duobus dominis fundi ſervituri unus cedat, alter leget ſervitutem, ſi ille ceſſerit de facto, animo transferendi jus, & eo adhuc vivente, nec revocante, cedat dies legati, utiliter cedit, & imprimitur ſervitus. Si vero decedat ante obitum teſtatoris vel per obitum, ſed ante diem legati, ſi erat in diem, vel ſi erat purum, vel purificatum, decedat ante aditam hæreditatem vel apertè revocet, non tranſibit, nec imprimetur ſervitus: quia hoc pro parte fieri nequit, ita ut ad hunc effectum non poſſit poſteà ſupervenire, vel concurrere utriuſque conſenſus, ſed uterque debet imponere de facto ſervitutem per actus reales, vel communis patientiæ in contractibus requiſitos, ad hoc ut jus ipſum imprimatur, ſed ſi is qui revocaret, vel ejus hæres iterum cedat ante diem legati cedentem, ſaltem ante aditam hæreditatem, ſi dies priùs ceſſerit, tunc in puncto aditionis hæreditatis, vel diei poſteà cedentis, lex operatur effectum ſuum, & impreſſionem ſervitutis, quia ſimul eodem puncto concurrit, & ſtat ceſſio hominis in reliqua parte fundi non comprehenſa in legato, vel in bonis legantis.

89. Ceſſio hominis etiam quæ nondum jus impreſſit, poteſt habere tractum, & expectare concurſum aliorum cedentium ex regula juris communis: ſed ceſſio legis quæ ſine traditione, vel quaſi, ſine uſu, vel patientia, ſine ullo miniſterio hominis, ſed ſolo beneficio legis rectà jus transfert, non habet hunc tractum: quia hoc ſpeciale beneficium non eſt datum niſi in puncto diei cedentis poſt aditam hæreditatem, vel dum aditur, ſi tunc materia ſubjecta ſit labilis, ut rectà jus tranſeat, alias non tranſibit beneficio legis, ſed relinquetur in jure communi.

Novus intellectus, l. ult. communia prædior.

Diviſio & ſubdiviſio.

90. Hic eſt novus & verus noſter intellect. *d. l. ult.* quam divido in tres partes principales. Secunda ibi, *idemque.* Tertia ibi, *nam ſi omnes.* Prima loquitur de ceſſione hominis tantùm: ſecunda loquitur de ceſſione partim hominis, partim legis: tertia de ceſſione legis tantùm. Rurſus prima pars ſecatur in ſex particulas. In principio ponit regulam uniformem tam ex parte cedentium, quàm eorum quibus ceditur. In ſecunda particula, ibi, *& ideo* exemplificat ex parte cedentium. In tertia particula ibi *cùm enim*, dat rationem decidendi tam activè, quam paſſivè. In quarta particula ibi, *idem juris*, exemplificat ex parte eorum quibus ceditur. In quinta particula ibi, *ergo*, redit ad ſecundam particulam. In ſexta particula ibi, *tantùm enim*, uſque ad verſic. *idemque* redit ad communem rationem decidendi.

91. Accipe text. à nobis repurgatum cum novo noſtro, & analytico gloſſemate. Ego quidem tenaciſſimus literæ vulgaris, & conſuetæ, quam religioſiùs omnium obſervo, ut ſcripta mea paſſim teſtantur *in tract. uſura. num. 102. 785. 786. & in 1. Labyrintho de eo quod intereſt, num. 10. & 100. & in 2. Labyrintho Dividui & Individui, & in ſolemnibus lectionibus Dolanis, & ſupra eodem num.* 41. tamen in hac lege magna ratione urgente, text. literalem coactus ſum emendare, non tamen in deciſivis, ſed ſervata ſententia in paucis verbis temere additis. & multo juſtiore ratione, quàm Gregorius Haloander verbum *poſſunt,* ad finem primæ partis rect: detraxit. Majori enim & longè neceſſaria ratione detrahenda fuerunt in verſic. *idem juris*, hæc tria verba, *in perſona ſocii*, quæ attentis, & perſpicacibus ſatis apparente ſcholio literali, vel gloſſula interlineari deſultaſſe in textum, eo tempore, quo puellæ quædam picturam ſcriptionis tantùm edoctæ, libros, & textus legum ab hæredibus defunctorum Doctorum, qui illos privatæ memoriæ ſuæ causâ annotarant, redemptos, quæſtum præcipuè præ oculis habentes, tranſcribebant, ut juvenis olim ab antiquariis accepi. Ea enim tria verba, non ſolùm ſuperflua ſunt, ſed etiam fluidum tractum abrumpunt, & ſenſum obſcurant: amphibola enim relatio eſt an ad ſocium dominorum ſervituri, vel dominaturi prædii referantur, quibus verbis detractis fluidus eſt tractus ſermonis, ut legimus, *deinde aliquid horum acciderit*, quæ lectio ſic abbreviata nihil habet ſuperflui, leviùs fluit, ſenſum habet clarum & expeditum, relationem non amphibolam, ſed certam ad præcedentia certa. Et mox in verſ. ego detraho negativam; totius enim legis textura neceſſario oſtendit ſenſum eſſe affirmativum, & negativam illam ibi, *ſi ei qui non ceſſit*, neceſſario improprandam, non modo ſupervacuam, ſed contextum ipſum, & ſenſum ſine ullo fructu turbantem.

92. Legamus igitur ut ſequitur ſub emendatione, & ſcholiis noſtris.

FF. COMMUNIA PRÆDIORUM, tam urbanorum, quàm ruſticorum.

Servitus non poteſt niſi tota ſimul ab homine, vel lege imponi, tamen à pluribus diverſo tempore cedi poteſt, vel acquiri, dummodo tempore ultimi actus (ad quem priores trahuntur) perſeverent, vel renoventur priores actus. Sed in legatis fruſtrà dies cedit, niſi eo tempore cedat, quo tota ſervitus ſimul imponitur. C. M.

Paulus lib. 1. manualium.

Receptum eſt, ut plures domini, *a* & non pariter *b* cedentes, *c* ſervitutes imponant, vel acquirant: ut tamen ex noviſſimo actu, etiam ſuperiores confirmentur: perindeque ſit atque ſi eodem tempore *d* omnes ceſſiſſent. Et ideò ſi is, qui primus ceſſit, vel defunctus ſit, vel alio modo partem ſuam alienaverit: poſt deinde ſocius ceſſerit, nihil agetur. *e* Cùm enim *f* poſtremus cedit, non retro acquiri ſervitus videtur: ſed perinde habetur, ac *g* cùm poſtremus cedit, omnes ceſſiſſent. Igitur rurſus hic actus pendebit, donec novus ſocius cedat: Idem juris eſt etſi uni ex dominis cedatur: deinde aliquid horum acciderit. Ergo & ex diverſo, ſi ei qui ceſſit, *h* aliquid eorum contigerit: ex integro omnes cedere debebunt. Tantum enim tempus eis remiſſum eſt, quo dare facere, vel diverſis temporibus poſſint: & ideò non poteſt uni vel unus cedere. Idemque dicendum eſt, ſi alter cedat, alter leget *i* ſervitutem. Nam ſi omnes ſocii legent ſervitutem, & pariter eorum adeatur hæreditas: poteſt dici utile *l* eſſe legatum. Si diverſis temporibus inutiliter *m* dies legati cedit. Neque enim ſicut viventium, ita & defunctorum actus *n* ſuſpendi receptum eſt.

a *Domini*, ſcilicet ejuſdem fundi pro indiviſo.
b *Non pariter* id eſt, non ſimul, quia ad tempus refertur, non ad modum, *ut infra verſ. idemque.*
c *Cedentes*, ſcilicet per actum realem concernentem uſum ſervitutis, & quia tex. in hoc principio ſimul loquitur tam de pluribus dominis fundi ſuperioris, quam de plurib. dominis fundi ſervituri, ſub hoc verbo *ceſſionis*, ſive quaſi traditionis, implicatur acceptatio, ſive quaſi apprehenſio, *ut infra eod. verſ. l. idem juris*, tamen renovatio tam ſcrupuloſè exigitur ex parte requirentium (in quibus facilius præſumitur durare conſenſus) quam ex parte imponentium.
d *Eodem tempore*, ut ſervitus individua non poteſt dari niſi tota & ſolida: ita nec dari niſi eodem momento, & ſic neceſſe eſt priores ceſſiones trahi ad noviſſimam, quum non poſſunt poſteriores tradi ad priorem, vel *eadem l. verſic. cùm enim*, niſi ubi ratihabitioni locus eſſe poteſt, vel fictioni legis Corneliæ.
e *Nihil agetur*, ſcilicet quantum ad ipſam ſervitutis creationem, de qua ſolùm agitur in tota lege: interim tamen is qui ceſſit, vel cui eſt ceſſum, neque hæres ejus prohibere, vel prohiberi poteſt, ut l. *per fund*[illegible] *ur.* 1.

f *Quum enim* ratio & probatio dicti præcedentis uſque adverſi idem juris.
g *Igitur rurſus*, id eſt, quando ſunt duo ſocii fundi ſervituri, qui diverſo tempore cedent, quemadmodum prima ceſſio pendet quantum ad ipſam ſervitutis impreſſionem donec ſecunda priore manente facta ſit: ita ſi tempore medio antequàm ſecunda fiat, qui prior ceſſit, decedat vel alienatione, aut aliàs dominus eſſe deſinat, ut expreſsè revocet, deinde fiat ceſſio: rurſus hæc tanquam prima pendebit, donec novus ſocius cedat: vel prior revocata renovetur: quia ex quo prior ceſſio evanuerat quantum ad vim juris in re conſtituendi, hæc ſecunda invenitur prima.
h *Qui ceſſit*: omnia exemplaria habebant non ceſſit, ſed totus contextus reclamat & omnino ſentiendum, ergo & legendum affirmativè Sic ſupra proximi verſ. verba, in perſona ſocii, in omnibus exemplaribus minùs propriè ſtant pro eodem, & tamen aliter capi non poſſunt, niſi per majorem ſubauditionem, & clarum eſt eſſe additiva, & melius detrahenda, quamquam alioquin & difficultas ſermonis non officiat claro ſenſui, quo in ceſſione hominis hoc ſolum remittitur, ut non ſit neceſſe omnes ceſſiones actu fieri eodem temporis momento: & ſic reliqua omnia exiguntur, videlicet, quòd omnes illi qui cedunt, vel quibus ceditur, vivant & domini maneant, ſive habiles ſint ad cedendum tempore noviſſimæ ceſſionis, quo actus perfici debet: alioquin nihil perficitur, ſed omnia manent in pendenti, donec apud ſucceſſores eorum quibus fuerat ceſſum, ceſſione renovata, ſi alterius ceſſio non deſideratur, vel ea ſequuta, tunc demum perficiatur impreſſio ſervitutis ab omnibus dominis ſimul, juris interpretatione, & effectu, licet ceſſiones reales ſeparatim, & diverſo tempore factæ ſint: nulla autem requiritur ex parte ejus qui ceſſit, & vivit, ideò negativa illa neceſſariò à nobis expungenda fuit.
i *Alter leget*, ſcilicet ceſſio priùs facta eſt in pendenti donec alterius ſocii qui legavit, adeatur hæreditas: & tunc ſtatim impoſita eſt ſervitus: quia ex legato tranſit ipſo jure ſi aliud non impediat, *l. ſi partem in fin. infra quemadmodum ſervit. amittat.* Unde ſi nondum alter ſocius ceſſerat, vel etiamſi dudum ceſſerat: ſed tempore aditæ hæreditatis ſocii, jam deſierat, vel partem ſuam alienaverat, inutiliter cedit dies legati, quantum ad impreſſionem ſervitutis ipſo jure, ut ſequitur, & neceſſaria erat omnium tam dicti alterius ſocii, vel ejus ſucceſſorum, quàm teſtatoris hæredum realis ceſſio, ſola temporis intercapedine ſeparabilis: ut in priore parte legis.
l *Utile*, id eſt, efficax ad ipſam ſervitutis impreſſionem, (de qua ſola agitur) ſine alia ceſſione, *d. l. ſi partem in fin.* quemadmodum enim in uno teſtatore ſolido domino fundi ſervituri, die legati cedente, & veniente, tranſit ſervitus ipſo jure ſi aliud (puta quòd legatarius non ſit dominus, niſi pro parte indiviſa, ut in *l. ſi fundum infra de ſervit. legat.*) non impediat: ita in pluribus ſociis eamdem ſervitutem legantibus, ſi ſimul eorum, (ſive ab uno communi omnium hærede, ſive à pluribus hæredibus inſtitutis adeatur hæreditas, nihil, ceſſante alio extrinſeco) impedit operationem legis ipſo jure transferentis jus ſervitutis, quia tempore aditionis verè ſit, ut in ſolidum fieri poteſt, ſive teſtatores ſimul ſive diverſo tempore deceſſerint, dummodo ſimul hæreditas omnium adeatur. Si diverſo tempore adeatur, tunc nec tempore primæ aditionis, poteſt hæc operatio fieri, cùm non ſit diviſibilis, nec etiam tempore ſecundæ aditionis, & ſic de ſingulis, nec etiam poteſt eſſe in pendenti, quia lex non vult juſtum operari, niſi ſimul & perfectè, & ſic quantum ad hunc legalem effectum, inutiliter dies cedit, ut ſequitur in text.
m *Inutiliter*, ſcilicet quantum ad executionem legis, quæ nec temporis quidem diviſionem patitur.
n *Actus*, id eſt, licet ceſſio, quæ ſit ab homine ex quacumque cauſa, ſive contractus, ſive legati, poſſit eſſe in pendenti: tamen ceſſio quæ ipſo jure ſit à lege non pendet, ſed ſtatim ſit cum effectu, vel omnino ceſſat, & expectanda eſt ceſſio hominis.

93. Ad majorem prædictorum confirmationem, & uſum in praxi, libet ἀναλυτικῶς duas principales excutere quæſtiones: unam in contractibus, alteram in teſtamentis. Prima quæſt. Quidam per fundum ſuum ſervitutem itineris, vel aquæductus vendidit pro centum, habenti prædium vicinum emptor moritur, relictis duobus hæredibus, primus ſolvit partem ſuam pretii venditori, qui ceſſit ei jus tranſeundi, & de facto admiſit eum tranſeuntem per fundum ſuum. Deinde primus ille moritur relicto hærede, qui tranſitu prohibetur à venditore. An rectè? Videtur quod non primo, quia venditor non poteſt pœnitere, etiamſi nihil recepit de pretio: ſed debet agere ad pretium, *l. incivile, C. de rei vend.* quanto fortius, quando partem pretii recepit, & multo magis reſpectu ejus à quo totũ debitũ pretium recepit. Secundo, quia conſtituit defunctũ in quaſi poſſeſſione: igitur non poteſt impedire ejus hæredem, ſicut non poterat impedire defunctum, quod maximè procedere videtur in locis (quæ jã ſunt major pars Europæ) ubi conſuetudine, vel ſtatuto poſſeſſio, vel quaſi tranſmittitur in hæredem. Tertio, quia ſaltẽ data eſt facultas defuncto in vim contractus etiam oneroſi, & ad hæredes tranſmiſſorii, ergo ad hæredes tranſmittitur hoc caſu, etiãſi in *l. per fundum de ſervit. ruſt. præd.* non tranſmitteretur, ſed p[e]rſonalis eſſet ea facultas, vel ſimplex ceſſio, non a cõtractu, nec à præcedenti obligatione, ſed a ſeſe incipiens.

94. Nunc in contrarium arguitur primo quia venditor non recepit integrum pretium, ſed partem pretii tantum, ergo nec partem quidem rei venditæ tradere tenetur, ſed totã poteſt denegare: habet enim jus retentio-

nis, donec totum perſolvatur, *l. fiſtulas*, *§. qui fundum, de contrah. empt. l. Iulian. §. offerri, de action. empt.* Secundò quia revera fundus ſuus liber eſt, & poteſt illum alienare ſine onere ſervitutis cuivis acquirenti, qui nullum tenebitur dare nec pati tranſitum, quia obligatio perſonalis non ſequitur fundum, *l. ult. in p. de contrah. empt. & vendit.* Tertiò, quia etiamſi de novo cederet huic hæredi, nihil ageret, niſi etiam alii ſecundo hæredi emptoris cederet: imò nec illi ſecundo hæredi cedere ſufficeret, niſi iterum hæredi primi cedat: quia in hærede unius cui facta erat ceſſio, renovanda ceſſio eſt, donec omnibus in eodem ſtatu manentibus ceſſum ſit, *d. l. ult. verſic. idem juris*, & ibi Accurſ. verbo, *acciderit*, quem omnes ſequuntur.

95. Non obſtat de quaſi poſſeſſione data, quia dominus partis fundi pro indiviſo non eſt capax ſervitutis acquirendæ, *l. pro parte, de ſervitutib. l. ſi quis duas, §. ſi quis partem, communia prædior.* ergo nec quaſi poſſeſſionis ejuſdem juris, quæ à jure & titulo magis dependet, quàm poſſeſſio rerum corporalium, *l. penult. de aqua quotidiana, & æſtiva. l. ulti. de itine. quorum bono.* Antequam decidamus, placet hanc quæſtionem converſo caſu paucis excutere.

96. Fac ergo non emptorem, ſed venditorem præmortuum relictis duobus hæredibus Caio & Seio. Caius accepta parte ſua pretii ceſſit emptori, eumque ad tranſitum admiſit: ſed priùs obiit quàm cohæres idem faceret. Non dubitatur Seium prohibere poſſe emptorem: ſed an idem poſſit hæres Caii? Videtur quod ſic: quia totus fundus liber eſt, nullum jus tranſit in emptorem, imo non ſufficeret conſenſus, vel realis ceſſio Seii, niſi etiam hæres Caii ſimul de integro cedat: ut tenent omnes Gloſ. & Doctores *in d. l. ult.* imò etiam text. eſt ibi rotundus in princip. qui loquitur, quando ex parte cedentis mutatio contingit, puta ejus morte, & decidit nihil agi etiam per conſortes actualiter cedentes, niſi per hæredem novum dominum ceſſio renovetur.

97. Non obſtat ceſſio facta per defunctum: quia illa quaſi traditio licet mediante reali actu facta, non fuit vera quaſi traditio, eo quod nihil juris tranſtulit, quum hujuſmodi jus non poſſit niſi ſolidum transferri: ſed fuit potiùs præparatio ad ſolidam, & veram quaſi traditionem & ceſſionem, ſtrictè & adæquatè loquendo, quam vera quaſi traditio & ceſſio, & ſic in veritate in his individuis nil dum erat factum, quandiu aliquid reſtabat ad agendum.

98. Tum illa imperfecta quaſi traditio defuncti ſuſtentabatur non aliquo jure reali impreſſo in fundo: ſed in voluntate, & conſenſu, qui in vita perſeverare præſumitur, l. eum qui, de probationibus, ſed morte interrumpitur, *l. 4. infrà. locat.* & conſequenter illa quaſi traditio & patientia ceſſat & abrumpitur: quum ergo neceſſe ſit jus ſervitutis ſimul per omnes dominos pro tempore exiſtentes conſtitui, in quo vere datur, & confertur jus à præſenti, non à præterito domino: nec etiam poſſit ſervitus ſolo contrahentis, vel conſentientis conſenſu conſtitui, neceſſe eſt hunc novum dominum non ſolùm conſentire, ſed etiam per actum realem ad hoc aptum conſtituere, vel quaſi tradere, vel ſimul cum aliis, vel ſeparatim ſive per ſe, ſive per idoneum procuratorem.

99. Quibus non obſtantibus dicendum hæredem cedentis non poſſe prohibere, ſicut nec cedens potuiſſet, & hoc indubitatum eſt in ea ſpecie, quæ incipit ab obligatione præcedenti, per not. ſuprà nu. 93. Amplio etiamſi non incœpiſſet à contractu: ſed à ſimplici ceſſione velut a quaſi traditione etiam liberali, quia ex quo facta eſt ſeriò, & animo conſtituendæ ſervitutis perpetuæ, quamvis aliàs non obliget de evictione contra tertium, *l. 1. C. de dotis promiſſion.* tamen obligat ad non contraveniendum, quæ obligatio deſcendit in hæredes, & contra hæredes, in caſu *l. per fundum, de ſervit. ruſti. prædio. l. qui per certum, l. ult. comm. prædio.* niſi appareat ceſſio perſonalis *l. pecoris, l. Lucius, de ſervit. ruſticorum prædi. l. penult. de ſervit. legat.* Non obſtat quod illa ceſſio nullum tranſtulit jus in re, quia ſufficit obligatio perſonalis unà cum prima quaſi traditione, ut ceſſionarius invito cedente, vel ejus hærede, uti poſſit, & eos cogere ad patiendum, *d. l. per fundum, in fine.*

100. Idem dicendum in priore converſa ſpecie ſuprà nu. 93. ubi non obſtat de jure retentionis: ſuprà nu. 94. quia venditor cedendo de facto uni, renunciavit quoad hunc juri retentionis, aliàs quamvis ſimplex promiſſio, vel etiam venditio non ſufficeret, etiam ut emptor ſolo pretio uti poſſit abſque ceſſione, vel quaſi traditione, *l. fundi in princ. l. ſi ex ſtipulatione, infra de acquir. vel amit. poſſeſ.* & per not. ſuprà eod. nu. 72. Lancelot. Galiau. in *l. ſtipulationes non dividuntur, col. 5. de verb. oblig.* tamen ſecus poſtquam ſemel facta eſt ceſſio, quæ eſt irrevocabilis, *d. l. per fundum*, in fin.

101. Nec obſtat quod non ſolùm revocabilis eſt, ſed etiam reſolubilis, & finitura morte, vel alienatione cedentis, ſuprà nu. 97. text. *l. commu. præd.* ergo multò fortius reſolubilis revocatione expreſſa: quia verum eſt quantum ad tranſlationem ipſius juris ſervitutis, quod jus ſicut & dominium non tranſit nec ſeparatur à nobis revocata voluntate, vel revocato mandato, aut morte finito, *l. ejus qui, §. quas actiones, ff. ſi cert. pet. l. 2. §. ſed ſi quis, de donationib. l. ſi ego, §. ſi res,* (per locum à ſpeciali) *de jure dot.* ſed nec favore quidem libertatis, *l. ſi pater, de manu vend.* ſecus quoad alia, videlicet quantum ad obligandum cedentem, vel ejus hæredem.

102. Hic incurrit alius intricatus, & ſinuoſus locus ſuper intellectu, *§. item ſi amicus, in l. fundi, de acquir. vel amitten. poſſeſſ.* in quo Philip. Deci. & Pet. Stella communem ſententiam malè reprehendunt: ut tetigi in annotation. ad Deci. in d. *l. ejus, §. quas vero, in ſi.* ſed quia non propriè ſpectat ad hunc Labyrinthum, & propriam diſcutionem exigit, relinquo loco ſuo, in novo noſtro intellectu, *d. §. item ſi amicus, & l. Papin. de publ. in rem act.* nec attingam hîc, niſi quatenus erit neceſſarium. Dico ergo primò, neceſſaria tantum tradendo quod

103. Ceſſio ſemel facta non eſt revocabilis quatenus proceſſit, ſed tantum quatenus non proceſſit, nec tunc dicitur revocari, ſed deficere, vel ceſſare. Dico ſecundo quod ſicut dominium quod non tranſit ſine traditione, ſi per primam traditionem non ſit tranſlatum, quamvis jus ſuperveniat actori: tamen non tranſit ſine nova traditione: ita in ſervitutibus, faciunt not. ſuprà eod. nu. 72. Et in utriſque non curo an ceſſio, vel traditio incipiat à præcedenti obligatione, vel non.

104. Declaro primum, quia ſi dominus & poſſeſſor totius fundi ceſſit vicino jus tranſeundi contemplatione perſonæ tantum, ut l. penult. *de ſervi. legat.* non poteſt revocari neque per cedentem, neque per ejus hæredem ad vitam ceſſionarii, quo mortuo non indiget revocatione, ſed ceſſat, quia erat conceſſio perſonalis, nec ultra tranſivit: ſed ſi ceſſit ad utilitatem perpetuam fundi, perpetuò & irrevocabiliter durat, etiam in tertios poſſeſſores, quia proceſſit aduſque jus perpetuum ſervitutis impreſſum. Sed hoc ultimo caſu ſi cedens non erat dominus niſi in parte, ceſſio quidem irrevocabilis eſt, tranſit in hæredes, & contra hæredes, ut ſuprà eo. n. 99. ſcilicet quatenus proceſſit: ſed nondum proceſſit ultra perſonalem obligationem: ergo ea tantum manet mortuo, vel alienante, vel revocante cedente, *d. l. per fundum*, & tunc ſi agatur de transferenda ipſa ſervitute, non ſufficit alios condominos illam conſtituere, vel cedere, niſi ad perſonalem cedentium obligationem: ſed neceſſe eſt ut novus ille dominus, ſive hæres, ſive emptor, vel idem qui revocavit, de novo cedat.

105. Quemadmodum ſi poſſeſſor tradiderit fundum

ſive ex cauſa venditionis, vel donationis præteritæ, vel præſentis, non curo, ſed animo transferendi dominium, quod non habebat tunc: ſed poſteà illud acquiſivit, vel vero domino ſucceſſit, non tranſit dominium in emptorem, donatarium, vel ſimilem non habentem privilegium acquirendi dominium ipſo jure ſine traditione, ut *l.* penult. *C. de ſacroſan. eccl.* ſed opus eſt nova traditione, text. in *l. ſi alienam,* & ibi gl. Bar. Pau. & omnes, de action. empt. Bart. in *l. cùm vir. col. 2. nu. 6. de uſucapion.* niſi is vel ejus hæres, aut ſucceſſor cui debetur traditio, ſit in poſſeſſione, quia tunc ſatis eſt ei cedere jus dominii superventum, ſine alio actu facti, per *l. qua ratione, §. interdum, de acquir. rerum domi. §. interdum. Inſtit. de rerum divis.*

106. Sic in leg. *ſi fundum, infrà de fundo dotali, ſi* quis de facto animo transferendi dominium induxerit in fundum ab alio poſſeſſum, ſi erat dominus, tranſtulit dominium ſine poſſeſſione, ſecundum Glo. & omnes Doctores, per illum textum ſingularem, & dixi *in Conſuet. Pariſi. §. 55. gloſſ. 3. nu.* 13. tamen ſi tunc non erat dominus quamvis poſteà dominus fiat, non tranſit dominium, etiamſi is qui tradidit, maximè velit: ſed nova integra traditione opus eſt, niſi is cui debetur traditio, eſſet in poſſeſſione: quia tunc ſufficit ei acceptanti cedere.

107. Ita & hîc in terminis hujus quæſtionis, & *dicta lege ultima in principio* is qui primò ceſſit, etiamſi jure ſervitutis introduxerit, & uſum præſtiterit: tamen quia non erat in ſolidum dominus, non potuit creare, nec transferre jus ſervitutis, & quoad hoc nihil egit: & quia etiam non erat in ſolidum poſſeſſor, non potuit creare, nec transferre quaſi poſſeſſionem ſervitutis & quoad hoc nil dum egit, ceſſio ſua non proceſſit ultra fines obligationis perpetuæ perſonalis, ideò quando ſocii poſteà cedunt, debet ipſe quoque ſimul cedere, ut omnes ſimul cedant: tamen ſi dum reliqui omnes cedunt, vel dum noviſſimus cedit, ille, vel illi qui jam ceſſerunt, vivunt, & domini manent, nec ceciderunt à dominio & poſſeſſione priſtinis, cenſetur eorum ceſſio perſeverare, & ſic tempore ultimæ ceſſionis concurrere: & hoc eſt quod text. d. l. ult. ait, tantum in ceſſionibus quæ fiunt ab homine, tempus remitti, ut videlicet ſucceſſivè fieri queant: ita tamen ut maneant, & perſeverent ad hoc, ut inveniatur concurſus ceſſionum, vel conſenſuum.

108. Si igitur interim unus eorum qui ceſſit, obierit, non prodeſt ejus ceſſio, niſi ad cogendum ejus hæredem cujus novus conſenſus cum aliis requiritur. Idem de conſenſu novi domini, vel novi poſſeſſoris vel ejus tutoris, aut curatoris, ſi portio illius qui ceſſit, prius in manus alterius majoris, vel minoris devenerit, cujus de integro conſenſus, vel ceſſio requiritur, ut concurſu omnium dominorum ſimul imprimatur ſervitus. Pariter ſi unus eorum qui ceſſerat prius manifeſtè revocet, quàm cæteri cedant: debet iterum cùm eis cedere, aliàs nil fit in re, nec in quaſi poſſeſſione, niſi cogatur à judice, vel eo audito, & contumace judex decernat, vel per executionem ſuam conſtitui cum aliis faciat, ut cauſa cognita poteſt.

Quæſtio incidens. 109. Sed hîc incidit neceſſaria quæſtio eodem themate retento, ſuprà eodem, nu. 107. Quid ſi unus ſociorum qui ceſſit, non moritur, nec revocat, ſed vendit partem ſuã, ad onus tamen expreſſum dictæ ſervitutis? Et videretur exigi nova ceſſio emptoris, per tex. gloſſ. & omnes, in d. l. ult. Contrarium dico, quia ex quo expreſſim ad hoc oneris emit, ſatis apparet de continuatione conſenſus expreſſi novi ſucceſſoris, ideò ſi noviſſimus poſt dictam venditionem cedat, perficitur impreſſio ſervitutis, nec poteſt amplius emptor (ſicut nec unus aliorum) revocare, ſecus ſi re integra (hoc eſt, ante noviſſimam ceſſionem) revocaſſet, aut alii ſine onere vendidiſſet, vel alium hæredem reliquiſſet, ſcilicet ab inteſtato. vel dicto onere non expreſſo: ſecus ſi hæredem inſtituerit ad onus dictæ ſervitutis jam ceſſæ, vel ceſſionis illius, quia reſpectu taliter inſtituti non requiritur nova ceſſio. Et ſic jam habes duas limitationes ad regulam d. l. ult. in princ. Primam in emptore, vel alio ſucceſſore inter vivos, cum hoc onere: Secundam in hærede inſtituto cum hoc onere.

110. Sed in hoc etiam ultimo plus eſt in vim legati, & ultimæ voluntatis, quia non poteſt inſtitutus pœnitere etiam antequàm noviſſimus cedat. Non obſtat quod nondum impreſſa eſt ſervitus, & ſic re integra pœnitere poteſt: ſervitus enim quæ non tranſivit tempore aditæ hæreditatis, nequit amplius tranſire ſine ceſſione hominis ſuprà eod. num. 82. cum ſeq. quia reſpondeo, multum refert inter legatum ſervitutis per ſe ſtans, de quo in dicta *l. tertia de ſervit. legat.* & in d. l. ult. & inter legatum relatum ad executionem ceſſionis, quia primum legatum utpote abſolutum, ſtatim adita hæreditate cedit, ideò tunc, & non poſteà lex operatur. Secundum verò legatum eſt in diem, quia refertur ad tempus, quo condomini cedent: & ſic ſemper utiliter cedit, quia noviſſimo cedente, cedit dies legati quantum ad executionem legis qua de agitur: & tunc ſolo miniſterio legis, privilegio ultimarum voluntatum tranſit & imprimitur ſervitus, ſive velit, ſive nolit hæres gravatus. Satis eſt enim ceſſionem legis eodem tempore concurrere cum ceſſione noviſſimi. Et ſicut aliàs invito hærede tranſit ſervitus legata à ſolido domino: ita legata à domino partis fundi, quando ante aditam hæreditatem condomini ceſſerunt, & in hoc perſeverant, dict. l. ulti. Et quod dixi de inſtituto ad onus ſervitutis ceſſæ, idem de legato fundi ſervituri ad onus ſervitutis ceſſæ. Nec obſtat ſervitutes non conſtitui ex tempore, *l. 4. de ſervitut.* quia ſatis eſt ante tempus obſtare exceptionem, *d. l.* 4. & ſic ſuſtineri hanc legis exceptionem, ut ſuprà eodem.

111. His quæ dixi non poſſe unum, vel plures majorem partem habentes cedere quoad ſe in aliquo jure ſervitutis, vel quaſi poſſeſſionis, non obſtat quod emphyteuta, ſuperficiarius, uſufructuarius, & ſimiles, qui non ſunt propriè domini fundi, poſſunt tamen quoad ſe imponere ſervitutem prædialem, & ejus quaſi poſſeſſionem transferre pro modo juris ſui, & cum eo reſolubilem, ut tradunt glo. Bar. Bal. Paul. Floria. de ſancto Petro, & omnes *in l. tertia, ſuprà de ſervitut.* Joan. Faber, Areti. Jaſ. in *§. item Serviana Inſtitut. de action.* Salicet, *l. ultim.* & ibi Jaſ. *C. de jure emphyt.* Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 181. facit *l. grege, §. & in ſuperficiariis, l. ſi ab eo. infra de pignoribus.*

112. Quia hoc verum eſt, quando ille, vel illi totum fundum ſervitutum habent, & poſſident: ſecus ſi partem indiviſam tantùm, quia pro ea parte impoſſibile eſt hujuſmodi ſervitutem, vel ejus quaſi poſſeſſionem creari, vel imponi, quamvis impoſita retineri poſſit pro parte indiviſa, *l. tria prædia, l. ſi communi. l. unus, de ſervitut. ruſt. prædi. l. ſi cum ſervitus, quemadmodum ſervit. amit.*

112. Et ſic etiam is qui emit, & ceſſionem etiam realem habuit ab uno dominorum, & poſſeſſorum pro partibus indiviſis, etiamſi cœperit per aliquot menſes uti, non poteſt contra impedientem agere nec interdicto quidem prohibitorio de itinere actuque privato, nedum interdicto utili poſſeſſorio uti poſſidetis: quia non competit niſi ei qui jure ſervitutis uſus fuit l. ult. *de itinere actuque privato,* ſed iſte non fuit uſus, nec potuit uti jure ſervitutis, quæ non eſt, & quam ſciebat non eſſe in rerum natura: ſed tantùm jure ſervitutis debitæ, quæ non eſt, tametſi ab uno dominorum, vel poſſeſſorum debeatur, etiamſi ſcientibus, & patientibus condominis uſus fuit: ſi tamen illi jure vicinitatis & amicitiæ connivendo (ut aſſolet) uſi ſunt, & non jure ſervitutis.

114. Luculentius exemplum eſt in legato ſervitutis per fundum minoris, qui eſt hæres, & interim dum decretum judicis expectatur, tutores vel adminiſtratores minoris permittunt legatarium uti, quia hoc fit contemplatione ſervitutis non impoſitæ, ſed debitæ,

cujus creatio per decretum futurum expectatur, & ſic legatarius ſi interim impeditur, nullam habet confeſſoriam, aut realem actionem, nullum poſſeſſorium, nec prohibitorium interdictum, ſed perſonalem actionem tantùm: quamvis debitor totius ſervitutis, & cedens, vel patiens uti, ſi etiam dominus, & poſſeſſor totius fundi ſervituri, ſed alia incapacitas impedit, ut quia prohibitus eſt alienare. Idem ſi defectus juris vel poſſeſſionis impediat, ut dixi numer. 112.

115. Quò d ſi dominus & poſſeſſor partis indiviſæ non eſt capax acquirendæ quaſi poſſeſſionis ſervitutis, ut numero 95. dictum eſt: multò minus capax eſt eam creandi, & conſtituendi dominus & poſſeſſor partis indiviſæ fundi ſervituri tantum, quia ultra incapacitatem materiæ, quæ tam in acquirente quàm in alienante concurrit, majus eſt impedimentum in alienante, videlicet quod ſocius prohibetur conditionem rei communis facere deteriorem, & melior eſt conditio prohibentis, non ſolùm ſi de læſione proprietatis, ſed etiam ſi de læſione Poſſeſſionis, vel quaſi agatur, *l. Sabinus, in princip. commun. divid.* & major eſt defectus cauſæ agentis, quàm patientis. Sed in conſtitutione novi juris agens is eſt qui conſtituit, vel alienat.

Quæſt. incidens. 116. Hic incidit neceſſaria quæſtio quomodo conſuletur emptori, qui emit à pluribus dominis fundi ſervituri vel à ſolido domino, qui mox ante ceſſionem moritur relictis pluribus hæredibus, quorum unus peregrè profecturus vult habere partem ſuam pretii, & quoad ſe cedere emptori, qui mavult hoc facere, quàm uti retentione totius pretii, ut poſſet donec omnes pariter ceſſiſſent, dum tamen ſibi tutò conſulatur. Timet enim ne ille moriatur relicto extero vel longinquo hærede, vel de facto revocet, aut in tertium vel potentiorem alienet. Reſpon. promptum eſt remedium, ut cedens conſtituat procuratorem irrevocabilem ad cedendum in favorem emptoris, & conſentiendum ſervitutem creari, & imponi ſimul cum conſortibus: hoc enim facto res in tuto erit, niſi fortè procurator ille præmoreretur, aut voluntatem mutaret.

117. Sed præſentius remedium eſt, ut cedens conſtituat ipſum ceſſionarium, & ejus hæredem, vel ſucceſſorem procuratorem in rem ſuam ad hoc ipſum. Hoc enim fieri poteſt, & tale mandatum validum & irrevocabile erit, per text. *in l. illam C. de donationibus, in l. aliud, infra de ſolutionibus.* Mandatum enim dependens à contractu irrevocabili ſtipulatum ab eo cui debetur, & quod tranſivit in contractum, non poteſt morte nec alio caſu revocari, nec eſt propriè mandatum, ſed compactum.

118. Mandatum enim proprium de quo crebrius jura noſtra intelligunt, eſt illud quod eadem jura dicunt eſſe ſolius mandantis gratiâ, & ab eo liberè & indiſtinctè revocari poſſe, & ſola morte revocari, niſi poſt mortem collatum ſit, *l. ſi verò non remunerandi, in fin.* cum l. ſequenti, *manda. l. mortis cauſa capimus, §. Titia. de mor. cauſ. dona.* quod etiam additur non valere conventionem in contrarium, *l. cum precario, infrà de precar.* verum eſt de vero illo, & ſimplici mandato, quod ſolius mandantis favore fit, vel quatenus ejus tantum favore fit. Idem ſi fiat favore alterius, cujus reſpectu actus pendet: quia cum eo non eſt de hoc inita pactio irrevocabilis: ſecus ſi non ſolùm fit favore alterius, ſed etiam tranſit in compactum cum eo factum: quia tunc non poteſt amplius ullo modo revocari.

119. Ut autem poſſum dominium vel poſſeſſionem transferre ſub conditione, *l. qui abſenti, §. 1. de acquirenda vel amitten. poſſeſſ.* ita poſſum procuratorem conſtituere ad transferendum ſervitutem ſub illa conditione, & ſi is cujus favore hoc fit, ſtipulatus ſit hoc à me, vel a dicto procuratore meo, non poſſum amplius revocare, *l. aliud infra de ſolution.* tetigi in annot. ad Philip. Dec. conſ. 521. col. ulti. & latius in *l. 1. §. ſed ſi mihi.* nu. 87. *de verborum obligationibus.*

120. Et hoc medio utramque extremitatem reprobo, alteram Barto. in *d. l. cum precario*, ubi per eum text. tenet, quod etiam in contractu ultro citroque obligatorio non valet conventio per quam conſtituitur procurator cum pacto de non revocando, quam ſequuntur Angel. Peruſ. Joan. Imol. in *l. Stichum, aut Pamphilum, §. uſumfructum, de ſolution.* Anto. Butr. in cap. penult. *de offi. vica.* poſt Joan. And. in cap. *quod ſemel, de regulis jur. in ſexto,* in mercuria. Paul. conſ. 391. lib. 1. Alex. conſ. 48. lib. 1. Alteram extremitatem Alberic. in *l. ſi procuratorem, col. penult. ſuprà de procurat.* ubi dicit ſe obtinuiſſe clauſulam non revocandi valere etiam in mandato ſimplici, & per ſe ſtante; & idem tenet Rota addito juramento ſub tit. *de procurat.* in antiq. quod etiam falſum eſt. Jam ipſis rerum fundamentis radicitùs apertis facilis eſt exitus Labyrinthi rurſus perfodiendi circa ultimas voluntates.

121. Secundò principaliter quæro, legata eſt ſervitus hujuſmodi fundo tribus communi, vel tribus dominis fundi pro indiviſo: unus repudiat, an totum legatum perimatur? Et ſecundum opinionem omnium ad nos uſque pro oraculo habitam vitiatur in totum prout ſecundum communem errorem legatum uni dominorum, & ſtipulatio ab uno ex ſociis facta non valent, nec convaleſcunt, imò factæ à ſolidis dominis vitiantur, ſi ad hunc caſum devenerint, ut ſuprà eod. num. 3. num. 11 Nunc autem inveteratis erroribus profligatis, liquet legatum non perire ſive ab initio legetur ſervitus uni ex pluribus dominis, ſive legata erat omnibus, ſed aliqui repudiant. Quæritur igitur tantum de effectu hujus repudiationis in quæſtione propoſita? Et primò videretur non valere repudiationem in præjudicium conſortum, ſed repudiantis tantum: ut is propter repudiationem non poſſit uti, ſed prohiberi, per locum à correlativis, & eadem oppoſitorum diſciplina, *in l. per fundum, in fin. de ſervitut. ruſtic. præd.* juncta l. ulti. *in fi. de legat.* 3. & ſic alii poſſunt vendicare. Secunda quæſt principalis.

122. Certum eſt enim quod adita hæreditate, rectà tranſivit ſervitus in legatarios, & acquiſita eſt eorum fundo, *l. ſi partem, §. ſi per fundum, quemadmodum ſervitut. amittan.* igitur unus eorum poſteà repudians nihil agit, ſcilicet quantum ad interitum ſervitutis in totum, vel in parte, & in præjudicium ſociorum, quorum unus ſervitutem quæſitam remittens nihil agit, etiamſi cum pacto expreſſo faciat, *l. unus in fi. de ſervitut. ruſtico. præd.* Igitur multò minus ſimplici repudiatione, quamvis repudiando per pactum poſſit parare exceptionem contra ſe, argu. *d. l. per fundum*, & ſimplex repudiatio longè minùs eſt quàm pactio, *l. 1. C. de pact.* glo. & omnes in *l. ſi ita ſcriptum, §. 1. de leg.* 1. tum unus ſociorum non poteſt deteriorem facere conditionem rei communis, *l. Sabinus. comm. divi.*

123. Confirmatur per *l. ſi partem, part. 2. quemadmodum ſervit. amit.* ſi enim ibi legatarius dominus totius fundi, cui legata ſervitus, antequam ſciret ſibi legatam ſervitutem, non totum fundum, ſed partem fundi vendiderit, ad emptorem via pertinet, & in eum tranſit in ſolidum, *l. loci corpus, §. ſi fundus, ſi ſervit. vendic. l. 1. eod. tit.* pro modo tamen partis ſuæ, *l. Lucio, cum l. ſequent. infra de aqua quot. & æſti. l. arbor. in fi. commun. divi.* Igitur multò fortius ſi legatarius vendidit partem poſtquàm ſcivit ſervitutem ad ſe pertinere, ex quo vendidit non excepta ſervitute, ſed uti eſt, ſive vendiderit partem pro diviſo, ſive pro indiviſo, poſtquàm jam erat ſervitus quæſita, *l. nam ſatis, §. Celſus, quemad. ſervit. amitt.*

124. In contrarium arguitur, quia prædicta procederent in ſervitute quæſita de jure gentium aut ſaltem jure communi: ſecus in quæſita ſpeciali beneficio ultimarum voluntatum, & nudo miniſterio legis, quia hæc acquiſitio dependet à conditione, ſi acceptetur, & repudiatio ſequens trahitur retro etiam in præjudicium tertii, ut dixi in novo intellectu *d. l. ſi partem, & l. corruptionem, C. de uſufru.* nu. 58. nu. ſequenti, & aliquid ſuprà eodem nu. 53. ſed iſte repudians repudiavit antequam

quam acceptaret, & ſic retro non videtur ei legatum. *c. nam ſicut. ad legem Aquiliam, l. proinde. ſi certum petat. l. ſervum filii. §. prin. l. ſi tibi homo, §. cum ſervus. de legatis primo.* ergo perinde eſt ac ſi initio duobus tantum ſeu reliquis dominis legatum fuiſſet, quo caſu etiamſi ſuſtineatur legatum ſecundum nos, & novam noſtram & veram ſententiam: tamen non tranſit, nec tranſire poteſt ſervitus ipſo jure, ſed tantùm competit actio perſonalis ex teſtamento, non ad ſibi dandum ſervitutem ex nunc, ſed ut permittantur uti, & eis detur, cum erunt capaces, videlicet cùm diviſione facta partes ſuas pro diviſo poſſidebunt: ut ſuprà eod. non repeto. Confirmo, quia ſi domus pars legetur duobus, tranſit in eos dominium pro virilibus portionibus: ſed ſi poſteà unus repudiet, fingitur nunquam ei legatum, nunquam in eum tranſiviſſe dominium, ſed fingitur res relata ſoli acceptanti, & in eum ſolum rectà tranſiviſſe ab obitu teſtatoris.

125. Quid dicendum? Et videretur diſtinguendum: Aut iſte repudiat ante aditam hæreditatem, aut poſt. Primo caſu locus ſit ſecundæ affirmativæ parti, ut impediatur acquiſitio ſervitutis nondum facta, quia in veritate tempore repudiationis nondum tranſierat ſervitus. *l. ſi tibi homo. §. cum ſervus, de legat.* 1. Secundo verò caſu locus ſit primæ parti negativæ, ut non impediatur, nec reſolvatur acquiſitio ſervitutis jam ipſo jure facta, fundoque impreſſa. Sed hæc ſolutio non placet, quia ſequuta repudiatione retro fingitur non tranſiſſe ſervitus: ut nuper dictum eſt, & ſuprà num. 53. Et in individuis quæ non acquiruntur perſonæ, ſed fundo, non ſufficit acceptatio etiam majoris partis dominorum fundi pro indiviſo, & lex quæ dat beneficium tranſitus recta via, præſupponit reliqua habilia: imò datur ſub conditione reſolubili, ſi deſit requiſita acceptatio.

Solutio. 126. Ideò concludo veriorem eſſe ſecundam partem, quod repudiatione unius ſolius indiſtinctè, non ſolùm ante aditam hæreditatem impeditur: ſed etiam poſt aditam reſolvitur beneficium legis de recto tranſitu ſervitutis, quia non imponitur, niſi dominis omnibus conſentientibus, & lex habilitatem extremorum præſupponit, imò non niſi ſub conditione reſolubili beneficium illud concedit. Supereſt ergo perſonalis actio, quæ ſola acceptantibus accreſcit.

127. Adverte, quia prima facie videbatur hîc nec reſpectu quidem perſonalis actionis locum eſſe juri accreſcendi, ſed juri non decreſcendi: quia in iſtis individuis etiam perſonalis actio ſingulis inſolidum quæritur. Si enim plures debeant, ſinguli ſolidum debent: etſi pluribus debeatur, ſingulis inſolidum debetur. *l. infrà §. ex his. de verborum obligationibus. l. ea quæ, de regulis juris.* Solve in his individuis duo hîc conſideranda: primum obligatio in ſe: & ejus effectus in commodo vel incommodo. Secundum jus accreſcendi vel non decreſcendi: Quoad primum ſciendum ut nuper dixi in tract. Divid. & Individ. qui nuper ante hunc Labyrinthum prior in lucem exivit, part. 3. num. 81. cum ſeq.

128. Aliud eſt in ſolidum alicui ſervitutem prædialem, vel quid individuum deberi: aliud eidem hoc deberi ſoli, vel totaliter. Quando enim à cui perſonaliter tantum debetur (puta Titius) ſolus eſt creditor, debetur ei in ſolidum, & totaliter, etiamſi non ſit in ſolidum dominus fundi dominaturi. Sed quando habet ſocios, nihilominus ſaltem reſpectu perſonalis obligationis debetur ei in ſolidum, id eſt quid ſolidum & individuum, ſed non pro ſolido, ſeu non totaliter: quia non ei ſoli, ſed ſimul cum ſociis debetur. Et iſtud eſt magni effectus: quia quando debetur uni ſoli, unus ſolus poteſt de ſolido & totaliter diſponere. Sed quando debetur pluribus, unus ſolus quoad ſe tantum diſponere poteſt, ſed non in præjudicum ſociorum, neque reſpectu partium fundi eos contingentium. Et hæc conſideratio tam activè, quàm paſſive procedit, ut mox oſtendimus.

129. Et quod dixi unum plurium creditorum etiam in iſtis individuis non poſſe diſponere in præjudicium conſortum; Amplio primò, ſive ſint creditores ex contractu, ſive ex teſtamento, ſive ex re judicata, vel aliàs. Amplio ſecundo etiamſi ſint correi credendi, niſi ad percipiendum, & liberandum debitorem ſine fraude l. 2. & 3. in fin. de duobus reis. Amplio tertio non ſolùm ſi debeatur ex cauſa oneroſa, ſed etiam ſi ex cauſa lucrativa: quod ultimum contra erroneam omnium ad nos uſque ſententiam. Amplio quarto etiamſi ſint correi debendi ex cauſa lucrativa, etiamſi non ſint ſocii ut hîc: quia unus præoccupando præjudicare nequit conſortibus, quibus indiſtinctè communicare, vel reputare tenetur: ut novè docui ſuper novo intellectu *l. in lege Falcidia hoc eſſe obſervandum. numer. 9. & ſequen. ad legem Falcidiam* in ſecunda ſolemni lectione Dolana, quò remitto. Si igitur non poteſt alius præjudicare etiam præveniendo ex cauſa oneroſa, videlicet recipiendo & liberando: igitur multo minus præjudicare poteſt repudiando.

130. Quod ultimum videtur contra concluſionem noſtram ſuprà numer. 126. Solus etiam repudiando non præjudicat collegatariis: quia illis accreſcit, ut mox explicabo. Non poſſunt omnia ſimul nec uno verbo dici in tam ubere, & nondum exculta materia. Quod autem præjudicat in eo quod ſervitus tunc rectà non tranſit, nec imprimitur ipſo jure: hoc præjudicium non venit facto repudiantis, ſed ejus occaſione propter indiſpoſitionem materiæ, & defectum conditionis à lege requiſitæ, ſcilicet, quia tunc cæteri legatarij non inveniuntur domini totius fundi dominaturi, & ſic non poteſt tranſire ſervitus, quia non poteſt imprimi pro partibus indiviſis: ſecus non deficiente, ſed nihilominus concurrente capacitate materiæ: ut ſi teſtator legavit Titio, Caio & Seio domum: deinde in codicillis legavit eiſdem iter per alium fundum ſuum: ſi Seius tantùm repudiat ſecundum legatum, habent locum quæ nuper dixi. Sed ſi repudiat utrumque legatum, accreſcit utrumque Titio & Caio, non ſolum quoad tranſitum dominii domus: ſed etiam quoad tranſitum ſervitutis, quæ fictè quidem tranſit à die obitus teſtatoris: verè autem non ab adita hæreditate hoc caſu, ſed à dicta repudiatione. Idem ſi utrumque legatum ſit in eodem teſtamento, vel codicillo. Idem ſi prædia erant diverſorum, & domus legata ab uno, ſervitus ab alio eiſdem: ſed priùs ceſſit legatum domus, poſteà Seius utrique legato, vel tantùm legato ſervitutis renuntiat. Idem his caſibus, ſi ſolum legatum domus repudiet ſcienter, quia eo ipſo abnegat legatum ſervitutis, quod non minus accreſcit ex hac tacita, quàm ex expreſſa repudiatione. Ius accreſcendi.

131. Aliud ergo hujuſmodi ſervitutem alicui deberi inſolidum: aliud etiam ei ſoli deberi activè. Et pariter aliud quem debere, & ſic in ſolidum teneri: aliud etiam totaliter teneri: hoc eſt, etiamſi ſolus ſit, & per ſe cum pleno effectu. Ut ſi promiſſor vel teſtator unum reliquerit hæredem, is non ſolum tenetur in ſolidum, ſed etiam totaliter: quia ſolus, nec habet concurrentem, ſed ſi ſint plures hæredes, unus, vel minimus eorum in ſolidum quidem tenetur. *l. 2. §. ex his, de verborum obligationibus.* ſed non totaliter: quia habet paſſivè concurrentes quos cogere poteſt contribuere: & ad hoc dilationem congruam habere. *l. fideicommiſſa. §. ſi in opere de legatis* 3. & ſi ſolus pro ſolido ſatisfecerit, recurſum habet contra conſortes. text. in dicto §. *ex his in fin.* etiam ex cauſa lucrativa obligatos: ut novè dixi in d. lect. 1. Dolana ſuper *l. in lege Falcidia hoc eſſe obſervandum.* n. 25. Quandoque unus tenetur totaliter reſpectu creditoris, ſed pro parte reſpectu conſortum ut in correis debendi, qui non habent beneficium diviſionis, vel ei renunciarunt: quamvis ceſſio actionum ſolventi pro partibus conſortum debeatur. ut dixi in tract. commerc. & uſur. quæſt. 49. & 89.

L. proprium, communia prædio.

132. Totum autem individuum alicui debere plus eſſe quàm deberi in ſolidum, probat pulcher text. in *l. proprium, communia prædio.* ibi, *ita ut tota ſervitus*, ubi tota, id eſt, totaliter ſine concurrente. quam legem quidam malè intelligunt in duabus ſervitutibus, quæ ſi venditor duas ſervitutes reſervaverit: unam ſibi pro fundo ſuo, alteram vicino pro fundo vicini, quos licet non referat, ſequitur Ioan. Coraſius, in *l. 1. §. ſed ſi mihi*, numer. 10. *de verborum obligatio.* Quia (inquit) facta ad duas perſonas relatione, duæ erant ſervitutes numero. Sed hoc falſum: tum quia ſervitutes dicuntur plures numero non relatione plurium perſonarum, ſed plurium prædiorum, *l. 1. communia prædio. l. nam ſatis, quemad. ſervitu. amitt.* tum quia ſi eſſent duæ, & deſtinatæ ſervitutes, textus non loqueretur de unica, ibi, *tota ſervitus*, tum quia ſi eſſent plures ſervitutes, ipſi venditori nihil adcreſceret, nec decreſceret in ſua ſervitute, quod eſt contra τὸ ῥητὸν ϗ τὴν διάνοιαν d. text. ibi, *ita ut tota ſervitus ad eum qui receperit, pertineat.* Vnde meritò eam interpretationem, ſeu potius perverſionem text. refellit And. Alciat. in dicto §. *ſed ſi mihi*, num. 21. tenens cum communi, quod *d. l. proprium*, loquitur de unica ſervitute.

L. proprium.

L. nam ſatis quemadmod. ſervit. amit.

133. Sed errat cum communi, dicens quod ibi venditor totam habet per jus non decreſcendi: quia imò (ut etiam phraſis text. innuit) habet per jus adcreſcendi: quia totum jus, totum emolumentum ſervitutis ſibi ſoli conſolidatur, quod non eſt non decreſcere, ſed adcreſcere: ut mox dicam. Prius enim obiter extricabo *d. l. proprium*, poſtquàm huc incidit, duos implicat caſus. Primus quando venditor proprium: ſecundus quando commune ſibi & tertio ſolum vendit, &c. Primus caſus propriè intelligitur quando venditor reſervat ſervitutem non fundo ſibi vicinoque communi, ſed fundo ſibi proprio, & inſuper alteri fundo vicini, quo caſu quamvis ſubtili jure duæ ſint ſervitutes propriæ cujuſque fundi dominaturi. *l. nam ſatis. §. primo. §. cæterum, quemadmodum ſervit. amittan.*

134. Tamen reſpectu originis & limitationis dicitur una, *d. l. nam ſatis. §. ſi verò*, verſ. *quoniam unum.* Et ſi fons eſt in fundo vendito, de quo paciſcitur venditor certum aquæductum, puta tot menſurarum, vel dierum pro ſuo fundo, & pro fundo vicini, valet pactio: ſed alio non concurrente, tota ea ſervitus ſoli venditori pertinet: non enim potuit ſtipulari alteri. Et inſuper etiamſi ſtipulari potuiſſet, tamen nullum jus ſervitutis acquiritur vicino, niſi acceptet. Et ſic interim venditor fundatam habet intentionem ad ſolidum jus ſervitutis, quæ niſi aliud superveniat, vel appareat, ſibi ſoli conſolidatur. Poteſt etiam primus ille caſus intelligi, quando venditor reſervat non proprio, ſed communi fundo ſibi & vicino, & tunc ſpectat ad ſecundum caſum, & reſponſum, quando partem diviſam fundi communis vendidit, reſervata ſervitute ſibi & ſocio, hoc eſt pro reliqua diviſa parte ſibi & ſocio communi, & tunc decidit text. quòd ſervitus nondum ſubſiſtit, quia per unum ſolum è ſociis non poteſt ſervitus acquiri, niſi appareat de conſenſu ſocii. Non tamen vitiatur ſtipulatio, vel reſervatio adjectione ſocii: ut ibi gloſſ. ultim. & Doctores malè putant. imò valida eſt & efficax ſtipulatio, & reſervatio tam ad agendum, quàm excipiendum, quia emptor ſtatim tenetur pati. *l. per fundum, in fi. de ſervit. ruſti. prædio.* ſed jus ipſum reale ſervitutis non acquiritur, nec imprimitur niſi concurſu conſenſus omnium dominorum, ſi fundus plurium ſit *l. pro parte*, ſuprà *de ſervit. l. ultim. communia prædiorum tam urban. quàm ruſtic.*

135. Capio ſecundum articulum de quo ſuprà numer. 127. in quo breviter dico quod in his individuis non ſolum reperitur jus non adcreſcendi (ut omnes ubique fatentur) ſed etiam adcreſcendi, ut omnes poſt Barthol. in *l. proprium, communia prædior. & in l. re conjuncti. in 6. quæſt principali. de leg. 3.* falluntur dum (imò preſſiùs quàm Mar. ut Angel. Paul. Caſtr. Floria. de ſancto Petro in *d. l. proprium*, & omnes in *l. 2. §. ex his, & in l. ſi mihi & Titio. de verborum obligationibus*) putant in individuis non cadere jus adcreſcendi, ſed non decreſcendi. Frequentius enim & utilius etiam in his cadit jus adcreſcendi, quàm non decreſcendi: cui tantum locus eſt reſpectu ipſius vinculi, ſeu obligationis & actionis.

139. In omnibus enim individuis, quæ in bonis noſtris eſſe poſſunt, ipſa tantum eſſentia obligationis & actio individua ſunt activè & paſſivè: ſed commodum & onus, utilitas & effectus tam activè quàm paſſivè dividuntur, & cadunt in judicium familiæ erciſcun. & communi divid. *l. arbor. §. primo. communi divid. l. Lucio. cum l. ſequent. de aqua quotid. & æſtiva.* & latè dixi in extricatione Labyrinthi Dividui & Individui. * Quamvis ergo reſpectu ipſius vinculi & actionis non dicatur individuum adcreſcere, ſed non decreſcere: tamen effectu qui longè latiùs patet, invenitur adcreſcere. Cæterùm de conjectione verbali, reali, duplici, & earum effectibus, remitto ad proprium ſyntagma.

Ubi habetur in parte 2. nu. 197. nu. 199 & parte 3. n. 82. & 89.

137. Sed in themate d. q. 2. ſuprà numer. 121. quid ſi teſtator non legavit omnibus, ſed uni dominorum, qui ſocios ad diviſionem provocavit, ſed fundus ille fuit aliis adjudicatus? Reſpon. actio ad ſervitutem non ſolùm iſti competit in ſolidum, ſed etiam totaliter, ut ſuprà eodem numer. 128. quia ſibi ſoli legata fuit. Itaque ſolus poteſt liberè diſponere, vel repudiare, ſive cum hærede teſtatoris decidere, vel negotiari. Nec obſtat *l. ſi partem, §. quod ſi intrà, quemadmodum ſervit. amitt.* tum quia ibi ſervitus ipſo jure tranſierat, & impreſſa erat fundo, quando venditus fuit; ſed hic ſervitus nullo modo tranſire potuit, nec acquiri fundo: quia legatarius non erat dominus niſi pro parte indiviſa. Amplio: etiamſi conſtaret quòd iſte legatarius ante diviſionem jam acceptaverat legatum, quia cùm nullum jus reale rectà tranſire potuerit hoc caſu, *l. pro parte, de ſervitut. ruſtico. prædiorum.*

138. Legatum illud remanſit in terminis, & viribus ſimplicis actionis perſonalis, de qua is cui competit, poteſt ſemper facere & diſponere prout vult. Imò etiam ſi poſt mortem teſtatoris, & aditam ejus hæreditatem diviſiſſet cum ſociis, & totum fundum vel partem ejus prò diviſo obtinuiſſet, adhuc ſervitus non tranſibit rectà beneficio legis, ſed opus erit quaſi traditione vel ceſſione hominis, ex quo die legati cedente non tranſivit: ut ſuprà eodem numero 82. cum ſeq. idem ſi poſt mortem teſtatoris ante aditam hæreditatem diviſerit: quia non poteſt fingi retro fuiſſe legatarii ab obitu teſtatoris, niſi fuiſſet ei fundus vel pars diviſa adjudicata, vel quæſita ante obitum teſtatoris, & ſic ceſſat diſpoſitio legis de tranſitu ipſo jure.

139. Prætereà dividentes, quibus adjudicatus eſt fundus, non propriè cenſentur habere cauſam à conſortibus, ſed magis à ſeipſis tanquam à mutua diſtributione partium etiam reſpectu ejus cui pecuniam æſtimationis partis refuderint, quia illa non eſt voluntaria, ſed neceſſaria alienatio legis, vel judicis magis quàm hominis, per ea quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſienſi, §. 22. numero 69.* ſaltem non cenſentur habere cauſam à conſorte, niſi ſub relatione limitata ad jus relictum à defuncto, cujus ſunt hæredes, & ad ſtatum qui erat tempore mortis ejus, vel tempore quo rem communiter acquiſiverunt, nec habent propriè novam, ſed veterem cauſam. Unde legatum augmentativum poſteà factum uni ſociorum ejus ſolius favore non poteſt aliis, quantumvis ſociis, prodeſſe, cùm non ſint ſocij omnium bonorum, *l. coiri. cum ſeq. infra pro ſocio.* Reliqua de materia *d. l. ſi partem*, remitto ad noſtrum novum intellect. ſuper eadem lege.

140. Ex prædictis habes illuſtrationem veritatis, & praxim novi noſtri intellectus ad *d. l. ſi unus de ſervit. ruſtic. præd. & l. ultim. communia prædio. & l. ſi fundum, de ſervitut. lega.* videlicet quod dictæ leges

dum volunt diem legati ſervitutis in caſibus ſuis inutiliter cedere, loquuntur quoad tranſmiſſionem juris ipſo jure: quia dictis caſibus materia ſubjecta non eſt ad hoc diſpoſita, non autem dicunt inutiliter cedere quoad omnia, legatumque perimi, ut omnes aduſque malè putaverunt.

141. Verba etiam dd. legum diligenter expendenda ſunt, non enim prorſus negant diem cedere, ſed utiliter cedere, in quo adverbio, *utiliter* vel *inutiliter*, in materia ceſſionis legatorum ineſt emphaſis, ut faciat intelligi de ceſſione legati ſtatim utili, & efficaci, vel inutili & inefficaci, quantum ad utilitatem ipſo jure transferendam. Et ſi bene omnium quæ de hoc loquuntur legum verba & mentem ſolidam & plenam (non quæ ex nuda unius ſolius legis ſuperficie ad pauca aſpicientibus videtur) inſpicias, invenies hanc eſſe peculiarem ἰδιάζοντα modum loquendi Jureconſultorum, nondum aduſque à quoquam animadverſum, ut hic *d. l. ſi unus*, & in *l. cùm filius*, §. *ſervus de legat*. 2. ubi per ſimilia verba textus non intendit tollere omnem ſpem, nec omnem ceſſionem legati. Patet, quia non ſolùm ex hypotheſi hoc eſſet iniquum, ſed etiam contra alios textus, ut in *l. edictum, in fin. de quæſtio.* ubi in eadem hypotheſi ait textus, ſpem retineri: ſolùm ergo excludit effectum illum utilitatis ipſo jure transferendæ, ut latius infra eodem.

142. Eadem phraſi utitur text. in *l. decem, in princ. de legat.* 2. ibi, *ſufficit quòd utiliter dies ceſſit*: & ibi: *inutile efficit legatum*, utrumque enim antitheton reſpectivè & ſecundùm quid accipitur: non autem ad ſolidam utilitatem, vel inutilitatem refertur. Legatum enim debiti factum à debitore, creditori cedit utiliter quoad actionem ex teſtamento, hypothecas, uſuras, & favores teſtamentorum: ſed inutiliter quoad alia & ſic ille text. non corrigitur per §. *ex contrario. Inſtit. de legat.* ſed concordat, facit, *l.* 5. *ſupra ad legem Falcid.* Eadem phraſi utitur text. in *l. unus de ſervit. ruſtic. præd. in princ. & in l. unus*, ibi, *nihil agit*, ſcilicet quantum ad imprimendum de præſenti ſervitutem: ut ibi novè docuimus.

Verus intellectus, leg. ſi dominus de uſufruct.

143. Et pariter in *l. ſi dominus, in fin. ſupra de uſufruct.* ubi illa verba, *utiliter diem cedere*, eamdem habent emphaſim, ut ceſſio utilitatem ſuam legati ipſo jure tranſeuntis ſecum trahere intelligatur, ut patet per illum text. rectè & planè intelligendo, quem Accurſ. ibi pervertit, & Alberi. poſt Jacob. Ravennatem in primo reſponſo rectè, ſed in ſecundo perperàm exponit. Verus autem & clarus ſenſus eſt, quod ſi dominus nudæ proprietatis uſumfructum ſimpliciter legaverit, ſi vivo teſtatore, vel ante aditam hæreditatem, vetus uſusfructus reſolvatur, & proprietati accedat, tunc dum aditur hæreditas (nec enim priùs poteſt, *l.* 2. *l. ſi uſusfructus, quando dies legat. ced.*) ſtatim novus & recenter legatus uſusfructus conſtituitur, & ipſo jure tranſit, & ad legatarium pertinet, ut inquit text. quem Accurſ. miſerè pervertit, dicendo quod debet ſuppleri ad textum, quando legatus eſt ſub conditione reſolutionis prioris uſusfructus: alioquin ſi purè legatus eſſet, quod prorſus non valeat legatum, ſi teſtator erat ignorans, ſi vero ſciebat alium habere uſumfructum, valeat quantum ad æſtimationem dumtaxat. Sed quis has ineptiſſimas perverſiones ferat?

144. Dico ergo ἢ κατὰ τὸ ῥητὸν, ἢ κατὰ τὴν διάνοιαν dicti textus indiſtinctè legatum valere, ſciat vel non teſtator, uſumfructum eſſe alienum, vel non, reconſolidatum, vel non, & quod ipſo jure tranſit uſusfructus, & quod hæres tenetur præcisè tradere, & patientiã præſtare. Cenſetur enim teſtator legaſſe ſpem, ſive jus quod erat in potentia, ut ibi rectè dicit Albericus poſt Jacob. Raven. & Ludovic. Roma. conſilio 306. incipiente pro habenda, & hæc de primo reſponſo. Si vero vetus uſusfructus non reſolvatur, niſi poſt aditam hæreditatem, nihilominus valet legatum quandocumque vetus uſusfructus finiatur vivo legatario: & tunc, ſcilicet tempore quo finitur vetus uſusfructus, cedit dies legati & cedit utiliter, quia ſtatim ipſo jure ad legatarium uſusfructus pertinet, & ad hoc ultimum de ſecundo reſponſo *d. l. ſi dominus.*

145. Non obſtat quod legatum uſusfructus debet cedere ab adita hæreditate, *l.* 2. *infra quando dies legat. ced.* quia ſenſus *d. l.* 2. eſt quod non cedit prius, quantumcumque purè relinquatur, quoniam fruſtrà prius cederet, cùm nunquam tranſmittitur ad hæredem legatarii, & ſic ceſſio primo modo ſumpta, videlicet tranſmiſſionis, non ſpectat ad uſumfructum, & cætera legata perſonalia: ſed bene ceſſio legati ſumpta ſecundo, tertio, vel quarto modo, ſcilicet quoad actionem & executionem, ſupra eodem numero 64. & his ultimis modis, non ſolùm tempore aditæ hæreditatis, ſed etiam poſteà quandocumque vivo legatario cedere poteſt legatum uſusfructus, extante die vel conditione tacita vel expreſſa, ut patet in *d. l.* 2. & latius in *l. unica, ſupra quando dies uſusfruct. legat. ced.*

146. Et quia in dubio teſtator ſive ſciens, ſive ignorans, non cenſetur legare, niſi jus quod habet de præſenti, vel habere ſperat in re, *l. ſervi electione*, §. *ultimo*, *l. ſervum filii, in princip. l. ſi domus*, §. *ultimo, de legat.* 1. *l. uxor patrui, C. de legat.* ideo in caſu *d. l. ſi dominus*, ineſt dies incertus, vel conditio, quando vetus uſusfructus finietur, & in his Jacob. Ravennas, & Alberi. ibi delirant, dum dicunt eam ſpem eſſe infallibilem, quia imo æque ſe habet ad eſſe, vel non eſſe, cùm legatarius non ſit tranſmiſſurus, & tam prædecedere, quàm ſupereſſe poſſit, & ſic tunc demum cùm prior uſusfructus finitur, cedit dies hujus legati, & non priùs, & conſequenter cum tunc uſusfructus ſit reverſus ad teſtatorem, vel ad ejus hæreditatem, ipſo jure tranſit in legatarium, & ſic obiter habes *d. l. ſi dominus*, ſuæ puritati reſtitutam.

147. Et hæc etiam faciendo duo tantum reſponſa in *d. l. ſi dominus*, ut vulgo: ſecundum ibi: *plus admittit.* Ego vero penitus inſpiciendo dico tria eſſe reſponſa. Secundum ibi, *etſi fortè*. Tertium ibi, *plus*. In primo reſponſo deciditur abſolutè legatum uſusfructus eſſe bonum & validum, quamvis teſtator nunc non haberet illum, ſed eſſet alienus: quia non cenſetur legaſſe uſumfructum alienum ſive incipiendum etiam vivo præſenti fructuario: ſed uſumfructum futurum ſive inchoandum finito, vel reſoluto uſufructu præſentis fructuarii, qui re vera erit alius uſusfructus, *l. ſi duobus quibus modis uſusfruct. amittat. l.* 4. *de novat.* Valet ergo legatum, ſicut & legatum fructuum futurorum. In ſecundo reſponſo deciditur, quod rectà tranſit ad legatarium, ſi vivo teſtatore prior uſusfructus reſolutus fuerit, vel etiam eo mortuo, ſed ante aditam hæreditatem. In tertio reſponſo decidit idem eſſe etiamſi poſt aditam hæreditatem quandocumque reſolvatur prior uſusfructus vivo legatario, & conſequenter quandocumque cedet dies hujus legati, ſemper utiliter cedet, & ipſo jure tranſibit, ex quo proprietas erat teſtatoris, & relicta in ejus hæreditate, huic oneri affixa: & ſic habes *d. l. ſi dominus*, penitiſſime explicatam, ſuæque luci reſtitutam.

148. Redeundo unde ſenſim digreſſi ſumus, videlicet ad legem ultimam, *communia prædiorum*, ubi ſi plures ſocii in teſtamentis ſuis legaverint ſervitutem in fundo communi, ſi unus prior decedat, etiamſi ejus adeatur hæreditas, lex nihil operatur ad tranſlationem juris ſervitutis ipſo jure, ſed inutiliter quantum ad hoc dies legati cedit. Idem ſi ſucceſſivè decedant in eadem voluntate cæteri teſtatores, & eorum omnium adeatur hæreditas, non ſimul; ſed ſucceſſivè, ſaltem una aditio fit ſeorſim, cùm enim nulla harum aditionum per ſe ſufficiat, ut tranſeat legatum ipſo jure nec in totum, nec in parte, nec omnes quidem ſufficiunt, ex quo non ſimul, ſed ſeorſim factæ ſunt, & ſic ad hunc effectum individuum, & à lege limitatum conjungi non poſſunt. Secùs dicerem ſi ſingulorum priùs decedentium hære-

des ſimul, vel ſeorſim, & ſucceſſivè quoad ſe de facto cederent, deinde noviſſimè decedentis aditetur hæreditas, quia tunc non expectata ultimi ceſſione, ſtatim impreſſa eſſet ſervitus, per text. *d. l. ultim. verſic. idemque dicendum.* Ratio, quia tunc lex poteſt ſtatim cum effectu operari, nec manebit ejus operatio in pendenti.

149. Cæterum deficientibus ceſſionibus hominis vel facti ex quo in ſingulis prioribus ceſſionibus juris lex nihil circa hoc quo de agitur operata fuit: nihil etiam amplius operatur tempore ceſſionis ultimæ. Poteſt autem lex ſpeciali conceſſioni ſuæ modum quem vult imponere: & qualitercumque verba legis deficiunt, ſemper deficit diſpoſitio, *l. 1. habet itaque* (uti pulchrè Ang. Peru. docens illum tex. ad hoc eſſe meliorem de jure,) *infrà ſi quis teſtam. liber eſſe juſſ. fuer.* & ſic hoc caſu & ſimili ceſſabit illud ſpeciale, quod jus tranſeat recta via, non tamen in reſiduo perimitur legatum, ſed tenebuntur hæredes, & cogi poterunt actione ex teſtamento ſimul cedere, & conſtituere, vel ſucceſſivè vel in priore parte legis, & ſicut fit in obligationibus inter vivos: quamvis enim lex non ſemper, & ubique ſpecialem det favorem ultimis voluntatibus;

150. Non tamen uſquam vult poſt teſtamentum aliàs validum, & morte & aditione confirmatum minorem & vim & efficaciam concedit quam obligationibus contractuum. Quæ eſt ergo iniquitas, quæ intemperies dicere, quod ſi contingat hæredes plurium dominorum nolle ſimul, ſed diverſo tempore adire hæreditatem, quod pereat legatum & hæredes liberentur? & pariter quod ſi duorum dominorum alter leget ſervitutem, quod peremptum ſit legatum, etiamſi poſt aditam hæreditatem alter ſocius paratus ſit cedere, & cedat eamdem ſervitutem, & quod ſaltem non poſſint cogi ad implendam teſtatorum voluntatem? Nihil enim ſupereſt quo Gloſſ. & Doctores excuſari poſſint: nec litera quidem & ſuperficies hujus legis. Si enim vel meram literam ſequi voluerunt, cur non ſequuntur integrè & bona fide? Cur difformiter eadem verba in eadem lege ſine ratione, imò contra rationem accipiunt? Intelligunt enim verba *d. l. ulti. ad fi.* ibi, *inutiliter dies legati cedit*, non de aliquo ex prædictis tribus, vel quatuor modis ceſſionis legati, ſed de ipſa ſubſtantia legati, quaſi lex velit dicere, quod legatum prorſus nullum ſit. Et tamen per totum principium & medium ejuſdem legis, apparet quod non loquitur de ſubſtantia & validitate obligationis ad ſervitutem: ſed dumtaxat de ipſa conſtitutione & impreſſione ſervitutis, ut cenſeatur realiter impoſita & acquiſita: ut manifeſtè appareat de hoc ſolo diſputari in tota *d. l. ultim.* quin quod Barthol. Bald. & alii, per *d. l. juncta l. per fundum, de ſervitut. ruſtic. præd.* fateri coguntur, quod principium & medium *d. l. dicens*, ceſſionem eſſe in pendenti, non loquitur de ipſa obligatione, quæ non pendet, ſed eſt in vigore ſuo, etiamſi ab altero ſociorum tantum promiſſa eſt ſervitus, ſed quod loquitur de ipſa executione & creatione ſervitutis tantum, quæ ſola eſt in pendenti, donec alii ceſſerint. Cur ergo non eodem modo conformiter intelligunt verba *ultim. de l.* ibi, *inutiliter dies cedit* (prout debent intelligi) ſcilicet quantum ad executionem & tranſlationem realis ſervitutis ipſo jure, præſertim cùm hæc interpretatio ſit æquiſſima, totiuſque legis phraſi, reliquiſque partibus juris congruens. Cumque hoc modo lex non ſit ſupervacua, nec otioſa, ſed inde colligatur utilis limitatio, ſeu declaratio ad ſpecialem illam prærogativam legatorum, quod tranſeant recta via, ut non procedat, niſi die legati cedente & veniente, illa executio, ſi fieri poſſit, alioquin non ſit legis diſpoſitio quantum ad hoc in pendenti, ſed ceſſet, & recurrendum ſit ad jus commune.

151. Ultimo quod *d. l. ulti.* in fin. dicit, actus defunctorum non ita ſuſpendi, non loquitur de ſubſtantia legati, nec de actu defuncti, ſed de actu legis circa actus defunctorum, videlicet de illa ſpeciali operatione legis transferentis dominium recta via, & dicit quod ille legalis actus non ſuſpenditur, ſed omittitur, & ſic omnia ſunt clara, plana, æquitati & menti totius juris conſentanea. Malè ergo inferunt Gloſ. & Doctores minus ſuſpendi ultimas voluntates, quàm contractus, contra notiſſimas juris regulas. Et ut error in errorem mittit, pejus inferunt quod ex quo ceſſit legatum, ſemper ſtatim valeat, aut non. Si tamen iſtud intelligerent quantum ad ipſam executionem, id eſt, quod ſtatim lex transferat dominium, vel non transferat, ſuſtineri poſſet. Sed ipſi intelligunt quantum ad ſubſtantiam legati, ut ſit ſenſus, quod niſi die legati cedente in totum valeat, etiam reſpectu executionis, ut recta via tranſeat, quod in totum prorſus non valet. Et ſic peſſimè inferunt extingui legatum, quod non modò falſum, ſed iniquiſſimum eſt, & contra omnia alia jura, ut quando die legati cedente legatarius eſt captivus apud hoſtes.

152. Imò etiam in legibus ipſis quas pro ſe adducunt, ut in *l. cùm filius*, *§. ſervus*, *de leg.* 2. ubi perverſiſſimè omnes Gloſ. & Doctores illa verba, *quia dies inutiliter cedit*, exponunt de ſubſtantia legati, ita quod legatum purè relictum ſervo in teſtamento manumiſſo, ſi quocumque juris impedimento poſt aditam hæreditatem libertas differatur, ſit nullum: quem intellectum per ſe iniquum, cenſeo per prædicta falſum, & contra mentem legum. Sed vide quod turpiter impegerit Bald. in *d. §. ſervus*, ubi cenſet etiam libertatis legatum vitiari, contra text. apertum in *l. edictum*, *in fi. de quæſt.* ubi text. dicit quod ſpem ſuam retinet, & in *l. proſpexit* (alioquin etiam perquàm dura) *infra qui & à quibus manum.* ubi text. §. *Sextus*, & in *l. quod ſi ultra eodem tit.* propter quæſtionem habendam adulterii dominæ, non vult libertatem adimi, ſed dumtaxat per ſexaginta dies differri, id quod fraudis vitandæ cauſa generaliter accipitur, ut nec excipiatur ſervus qui in agro, vel provincia extra miniſterium mulieris fuit, & tamen *d. l.* hoc reputat perquam durum: qua fronte ergo dicetur quod eadem lex voluit cætera legata cum libertate purè data adimi, ſi tam durum putet libertatem (ex cauſa juſta, & Reipublicæ utili) ad tam modicum tempus differri: nonne durius & iniquius eſt quæſtione habita, & detecta innocentia ſervi, eoque vel juris rigore libero facto, legatum adimi, & inſontem ſuſpicioneque delicti alieni afflictum, jure ſibi debito, imò etiam bene meritorum remuneratorio privari? Abſit à legibus earumque analytico interprete tanta iniquitas.

Verus intellect. l. cùm filius, §. ſervus, de leg. 3.

153. Nos ergo dicimus quod verba ultima *d. §. ſervus*, debent ſecundùm prædicta intelligi, videlicet quantum ad ipſam executionem legis, ut legatum non cedat quantum ad tranſlationem dominii recta via. Verum eſt quod tunc *d. §. ſervus* eſt de indubitabili, ſed hoc non eſt novum in legibus, ut infinita exempla paſſim colligi poſſunt, & tolerabilius eſt legem nihil operari, quam ad abſurdum deduci: ut ſcripſi ſuper Conſuetu. Pariſ. §. 13. gloſ. 1. nu. 5. latè Petr. Anchar. repet. *cap. 1. col. 9. 74. de conſtitut.* text. *l. 1.* & ibi Bald. *C. de pact. pign.* Soci. conſil. 73. col. 4. lib. 1. Jaſ. *non dubium, num.* 35. *&* 40. *C. de legibus.* Alexand. conſil. 33. lib. 1. Philipp. Deci. Authent. *ex teſtamento*, *col. 1. C. de collat.* Et ſic concludo, quod in dicto §. *ſervus*, non vitiatur legatum, ſed differtur, donec ſublato juris impedimento, per lapſum temporis a lege præfixi, & cognita innocentia ſervi, competat libertas cum legato: nulla enim lex negat legatum competere tempore illo lapſo, & detecta innocentia: Imò habemus text. in *d. l. edictum*, *in fin. de quæſtion.* qui ſimpliciter dicit talem ſervum interim retinere ſpem ſuam, quod ut generaliter profertur: ita (cum ſemper adſit æquitas) generaliter debet intelligi de omni ſpe aliàs licita, honeſta & debita, & ſic tam libertatis quàm legati: niſi enim ſpes in tantum conſervetur, quantum per impedimentum differtur, non eſſet ſimpliciter verum ſpem retineri, & teſte Accurſ. in dicto §. *ſervus*, hæc fuit ſen-

tentia Roger. & Azo. æquiſſima & veriſſima, licet Accurſ. & omnes poſt eum aduſque reprobent. Interim autem ideò dicitur inutiliter cedere dies legati, quia tempore aditæ hæreditatis nullo modo cedit, nec quamdiu durat impedimentum. Eodem modo verbum *ſperare*, in eodem text. intelligitur cum ſua qualitate ibidem expreſſa, ſcilicet, ſi vellet ſperare purè ab adita hæreditate, quod dumtaxat ibi negatur.

Intellect. l. ſi fundum, de ſervit. legat.

154. Eodem modo, & eiſdem rationibus intelligenda eſt *d. l. ſi fundum, de ſervit. legat.* ut non loquatur, niſi de ceſſione legati tertio modo ſumpta, pro executione, & tranſlatione ſervitutis legatæ. Duriora tamen illic ſunt verba circà medium, ibi, *interiturum fore via legatum*. Sed dicendum, quod ne ſequatur iniquitas, & abſurditas, debent intelligi quantum ad effectum transferendi juris in vim ſolius legati & ceſſionis diei, quia ille effectus perit, remanente tamen ſubſtantia & effectu legati in reliquis, ſecundum prædicta: & ita in docendo, & conſulendo, & judicando tenendum.

L. exiſtimo l. pluribus, §. etſi placeat, de verb. oblig.

155. Nunc ex prædictis apparet quomodo ſanè intelligendum ſit, quod vulgò paſſim traditur, corrumpi, vel extingui ſtipulationem, etiam ab initio rectè conſiſtentem, ſi ad eum caſum reciderit, à quo incipere, vel conſiſtere non poterat, ut in *d. l. pro parte de ſervit. l. exiſtimo. in fin. princ. l. pluribus, §. etſi placeat, de verborum obligationibus*; non enim debet intelligi quod ſit regula juris, habens vim juris ſaltem regulariter, ut omnes fere putaverunt: nunquam enim hujuſmodi dictum, hac intentione legibus incertum fuit: patet in *d. l. exiſtimo.* ubi non recitatur pro regula, nec pro ſententia approbata, ſed pro quorumdam opinione, quæ illic per tria exempla reprobatur, hactenus ſcilicet ut non poſſit ad deciſionem juris induci, ut in dicto §. *etſi placeat.* Non eſt ergo lex, nec regula juris per ſe, licet quandoque illud dictum ſit inſertum certæ deciſioni legis, ſecundum quam neceſſariò debet intelligi, nec ad aliud extendi: ut in *d. l. pro parte*: ubi ſatis apparet per totam legem non agi (ut ſuprà probatum eſt) de viribus & ſubſtantia ſtipulationis: ſed ſolùm de conſtitutione, vel remotione ſervitutis in ſtipulationem deductæ, & ſic indidem malè collegerunt Gloſſ. & Doctores vitiari actum etiam rectè cœptum, ſi ante conſummationem deveniat ad caſum à quo incipere non poteſt: quod nec ibi, nec alibi in toto jure probatur: ſed debebant colligere impediri, ſive ſuſpendi dumtaxat, quod probatur per *l. per fundum, de ſervit. prædior. & l. ult. communia prædior.*

156. Non obſtat quod *d. l. pro parte*, utitur hoc verbo *corrumpit ſtipulationem*: quia debet intelligi non quod annullet, ſed quod impediat ejus implementum, & executionem, ut in ſimili dixi in *l. ſtipulationes non dividuntur, de verborum obligationibus.* Non obſtat quod *d. l. ſi ſub una §. 1. de verborum obligationibus*, dicit evaneſcere ſtipulationem: quia eodem modo debet intelligi quantum ad ſuſpenſionem executionis, & implementi, & illo ſtatu durante, quod per aliàs leges, & per ipſam legalem æquitatem ſufficienter probatur. Nec eſt novum Jureconſultos non ſemper ſingulorum verborum proprietatem obſervare, imò qui nimis ubique ad amuſſim (ut inquit ille) obſervare vellet, ſycophanta efficeretur, vel cavillator, aut captator, ut inquit Jureconſultus in *l. penult. ad exhibend.* & in *l. 2. §. tractari, ad Tertullian.* magis igitur qua mente dicantur animadvertendum, quæ mens non ex una lege, ſed ex omnibus illius ſaltem materiæ, & in ſumma ex tota legali æquitate colligenda eſt ſecundum prædicta. Quod autem Gloſſ. 2. *in d. l. ſi ſub una.* ampliat ad partem pro indiviſo, Joan. Imol. ibi, & omnes ubique reſtringunt ad partem pro indiviſo, limitantes, *d §* primum ſi pars pro diviſo alienata ſit, per *l. ad certam, de ſervit.* Nos vero dicimus, quod etiam ſi partem indiviſam alienaverit, tamen utilis & efficax erit ſtipulatio, diviſione poſteà ſequuta: ſi tamen fundus, vel ejus pars pro diviſo ſibi obvenerit in qua poſſit petere ſtipulationis executionem: quod ſi totus fundus aliis adjudicatus fuerit, non tranſit ad illos ſtipulatio, ſed poteſt ſtipulator illam eis cedere, vel de illa cum eis, aut cum promiſſore decidere, vel negotiari: tantum abeſt, ut ob id ſtipulatio ipſa in ſe evaneſcat, ut omnes hactenus malè putaverunt.

In tractat. Divid. & Individ in parte 2. nu. 306. cum ſeq.

Novus & verus intellect. l. ſi ſub una §. primo de verb. oblig.

L. exiſtimo.

157. Ex quibus etiam habes dictam *l. exiſtimo. de verborum obligationibus* nativæ ſuæ puritati, & perſpicuæ facilitati reſtitutam remotis operoſis & prolixis Paul. Alexand. maximè Franc. Aretin. col. 2. Jaſ. & omnium ferè Doctorum ibi perverſionibus, qui dictam legem neceſſariò intelligendam cenſent de ſtipulatione viæ conditionali, cùm melius (prout loquitur) intelligi debeat de pura.

Antinomia l. ult. in fin. comm prædior. & l. uſusfruct. de ſtipul. ſervor.

158. Sed contra ultima verba d. l. ultim. communia prædior. quæ vult actus inter vivos, ſed non defunctorum ſuſpendi poſſe, fortiter oppono *d. l. uſusfructus, de ſtipulation. ſervor.* ubi contrarium ex diametro habetur, quod ſtipulatio ſuſpendi non poteſt, ſed legatum ſic, etiamſi ſtipulatio conditionalis ſit. Illa eſt atrox antinomia. Variæ dantur ſolutiones. Prima Alberic. & antiquorum in *d. l. uſusfructus*, quod illa lex loquitur in ſtipulatione nulla ab initio ex defectu perſonæ, & ſic poſteà non confirmatur. Sed primò hæc ſolutio non eſt generaliter vera, quia facta ex defectu perſonæ procuratoris poteſt ratificari, & ſic interim pendet. Secundò, non tollit contrarium, quia utraque lex generaliter & contradictoriè apponitur, nec ſe adſtringit ad ſtipulationem nullam ex defectu perſonæ. Tertiò, quia etiam in *d. l. uſusfructus*, ſubeſt perſona repræſentata, quia hæreditas jacens gerit vicem perſonæ, & poteſt acquirere, *l. hæreditas 1. & 2. de acquir. rerum domin.*

I Solutio: Reprobatur.

& 2.

159. Secundam ſolutionem poſt Jacob. de Aren. & Ray. tradit Alberic. in *d. l. uſusfructus, in fin.* quòd ſtipulatio quantum ad vim agendi, poteſt pendere: ſed non quoad obligationis ſubſtantiam. Sed hæc ſolutio minus valet, utpote contra *dict. l. ultim.* ubi contractus quoad ſubſtantiam, & ſui perfectionem pendet. noviſſimo enim conſenſu capit ſubſtantiam, quæ priùs pendebat, & erat in fieri. Quamvis hanc ſolutionem recitet & ſequatur Barthol. in *d. l. uſusfructus*, numero 3. ad contrarium, *l. ſi ſervus communis.* Gloſſ. 3. in *fin. in l. uſusfructus*, aliter ſolvit: quod ibi ſit ſpeciale. Sed eſt refugium miſerorum, ut idem Accurſ. teſtatur in *l. filium quem.* gloſſ. 3. *C. famil. erciſc.* text. & gloſſ. in *cap. neceſſe 29. diſtinct.* Quarto alii ſubdiſtinguunt, ut actus viventium poſſint ſuſpendi: ut ex aliorum arbitrio confirmentur, *l. ſi quis arbitratu, de verborum obligationibus*, actus vero morientium non poſſunt ex alieno arbitrio pendere, *leg. in illa, de hæred. inſtituend.* ſed hæc evaſio non reſpicit mentem dictarum legum. Quinto Barthol. ſolvit in *d. l. uſusfructus*, num. 2. in fi. diſtinguens, quod antequàm cedat dies legati, poteſt magis pendere legatum, quàm contractus: ſed poſtquam ceſſit, poteſt magis pendere contractus quàm ultima voluntas. Sed hæc ſolutio tantum demulcet aures, nec tollit contrarium, quod non eſt in comparatione, ſed in contradictione. Quid dicendum?

& 3.

& 4.

& 5.

Novus intellect. & vera ſolut: Vera ſpecies, l. uſusfruct.

160. Breviter iſta lex uſusfructus minus fuit intellecta quàm *d. l. ultim.* quia nihil abſurdius, aut iniquius non intellecta veteri formula, ad quam d. lex collimat. Age, ſubjice illam oculis. Servus uſurarum loco, vel aliàs, ſive ex cauſa lucrativa, vel oneroſa ſtipulatus eſt uſumfructum domus vel fundi: ſed tunc dominus erat mortuus, & jacebat hæreditas: ecce ex eo ſolo deciditur contractum nullum, nec convaleſcere adita poſteà hæreditate: quia non fuit conceptus ſub conditione, qua pendente, poterat adiri hæreditas, ſed purè: & ſic non poteſt ſuſpendi, ſed ſtatim & in perpetuum non valet. Contrarium decidit, ſi talis uſusfructus legatus ſit eidem ſervo, ut valeat legatum: quia dies ejus non ſtatim cedit, ſed pendet, donec adeatur hæreditas. Et

hæc in primo reſponſo *d. l. mox in ſecundo*, ibi, *quid ergo ſi ſub conditione ſtipuletur*; videbatur ſaltem hoc caſu valere, ſi ante conditionis eventum adiretur hæreditas, & interim contractus conditionalis penderet: nihilominus contrarium deciditur, ut nec hoc quidem caſu valeat, nec convaleſcat. Et ſic augetur ἀνωμαλία & iniquitas, & commerciorum libertas, & utilitas impeditur, contra *l. penult. in fin. C. pro ſocio. leg. unica. in fin. C. ut action. ab hær. & cont. hær. incip. l. veteris, C. de contrahen. & committ. ſtipulat.* Rurſus aliam vide Gloſſarum & Doctorum cæcitatem, quod enim *d. l.* ait diem talis legati non ſtatim cedere, referunt ad *l. 1. ff. quando dies legat. ced.* & ad *legem unic. C. de caduc. tollen.* ut videlicet non cedat, niſi adita hæreditate ipſius teſtatoris legantis, quod tam longè eſt à mente *dict. l. uſusfructus*, quàm *l. qui Romæ, de verborum obligationibus*. ut mox oſtendam.

161. Veritas eſt quod *dict. l. uſusfructus*, non negat ſtipulationem, vel alium contractum ſuſpendi niſi incidenter, & in conſequentiam prioris caſus, in quo loquitur, & ad differentiam legati. Sciendum, & hic ponderandum, quod uſusfructus, utpote ſervitus perſonalis, ut non poterat ſubſiſtere ſine re fructili per locum à definitione, *l. prima & ſecunda, de uſufruct. Inſtitut. eodem in princip.* ita nec ſine perſona fructuaria à qua non poteſt recedere, cui cohæret, & qui cum extinguitur, *l. ſicut in annos, §. ultimo, quibus modis uſusfructus amitt.* hinc ait *l. hæreditas in multis, in fin. de acquiren. rerum domin.* uſusfructus qui ſine perſona conſtitui non poteſt, hæreditati per ſervum non acquiritur, *ff. de acquiren. rerum domin.* Quamdiu ergo jacebat hæreditas, fruſtrà ſervus hæreditarius ſtipulabatur uſumfructum, cùm nulla ſubeſſet perſona uſufructuarii, *d. l. hæreditas in fin. d. l. uſusfructus.*

Intellect. l. ſi ſervo hæreditario. quibus mod. uſusfruct. amitt. 162. Sed non fruſtra legabatur ſervo hæreditario, quia legatum incipiebat ab adita hæreditate, & eo uſque pendebat. Textus in *l. ſi ſervo hæreditario, quibus modis uſusfruct. amitt.* Sed cur non eo modo differebatur effectus ſtipulationis? Quid ſi ſervus hæreditarius ſtipulatus erat in diem, vel conditionem adeundæ hæreditatis noviſſimi domini ſui, quem ſciebat obiiſſe: certè de hac dilatione vel conditione non puto Jureconſultum ſenſiſſe, ſed de alia conditione fortuita. Sed nonne injuſtum eſt contractum honeſtum eſſe nullum, nec convaleſcere, ceſſante cauſa impedimenti?

Hæreditas gerit vicem defuncti. 163. Præſertim cùm hæreditas jacens gerat vicem perſonæ, *l. ſi ante, ff. de interrog. action. l. cum hæreditas, C. depoſ.* ſed hæc ratio in contrarium retorquetur: & hæc eſt vera ratio decidendi, quia non gerit vicem hæredis futuri, nec unius perſonæ in genere, ſed ſpecificè gerit & continuat vicem ultimi domini defuncti, *l. hæreditas enim, de acquirend. rerum domin. l. mortuo. ff. de fidejuſſ. l. novation. in fin. de novat. d. l. cùm hæreditas, C. depoſ.* & paſſim in toto jure: & ſic ſervus hæreditarius ſtipulans uſumfructum, videtur ſtipulari domino defuncto, & ſic conferre in perſonam, qui cum extinguitur: ſecus in legato, quia teſtator legans uſumfructum ſervo, quem ſcit ſingulis diebus mutare poſſe dominum, cum etiam tacitè diſpoſitionem ſuam conferat in eventum mortis ſuæ, & inſuper in eventum ſuæ hæreditatis aditæ, cenſetur expreſsè legare perſonæ incertæ, ſed per futurum eventum certificandæ, videlicet ei in cujus dominio continget eſſe ſervum tempore hæreditatis ſuæ adeundæ: meritò valet legatum, quia expreſſum habet tractum ad futurum tempus, & ad perſonam futuram.

164. Unde ſi poſt obitum teſtatoris, & quo aditur ejus hæreditas ſervus ille ſit in nullius dominio, ut pote jacente domini ſui hæreditate, ſuſpenditur adhuc ceſſio legati, & differtur, donec ſit adita illa alia hæreditas, & tunc demum incipit utiliter cedere dies legati, & rectà tranſire uſusfructus in dominium ſervi. Text. in *l. ſi ſervo hæreditario, quibus modis uſusfruct. amitt.* ibi, *ad te tranſire*, & ibi, *quia nec dies ante ceſſerit quàm tu hæres extiteris*, & videtur caſus ſingulariſſimus, in quo quamvis die legati cedente tempore aditæ hæreditatis non tranſeat legatum ipſo jure, tamen tranſit poſteà: quod videtur eſſe contra id quod diximus ſuprà eodem numero 82. cum ſequenti. ſed non eſt ita: quia, ut dixi, legatum iſtud refertur ad futurum tempus, & ad perſonam nunc incertam, ſed tunc certificandam; & ſic habet tacitam conditionem intrinſecam, & ſuſpenſivam poſtquàm illa perſona certificata fuerit, vel extiterit, & ſic non priùs cedit dies, quia (ut nuper diximus numer. 145.) lex quæ dixit diem legati uſusfructus cedere à die aditæ hæreditatis teſtatoris, intelligitur quod nunquam priùs cedit, ſed bene poſt.

165. Hæc eſt vera ratio differentiæ, & intelligentiæ *d. l. uſusfructus*, & per quam conciliatur cum *leg. ult. commun. præd.* quæ loquitur in genere, ſed *d. l. uſusfructus* in caſu particulari: cujus ſpecialem rationem liquidò doceo, quia vendens, vel promittens uſumfructum ſervo, non cogitat de vita ſervi, ſed de vita domini ſervi ad quam ſe limitat: & ſic impoſſibile eſt ſubſiſtere obligationem uſusfructus, cùm referatur, & limitetur ad perſonam, in qua finitur. Si enim non valet uſusfructus datus alicui cùm morietur, multo minus jam mortuo, *l. Titio cum morietur, de uſufruct.* quod habet locum etiam in teſtamentis, *d. l. Titio*: & ſic non fit in *d. l. uſusfructus*, differentia inter contractus & teſtamenta, propter favorem diſpoſitionum ipſarum: ſed propter voluntatem limitatam, & relatam ad perſonam, quæ tunc eſt, vel eſſe putatur in contractibus, extenſam vero ad perſonam futuram in teſtamentis, & ſic nulla repugnantia, ſed mera concinnitas. Nulla etiam remanet iniquitas in contractibus, imò iniquum eſſet ſtare contractui, quia promiſſor deciperetur, qui intellexit de perſona tunc vivente, & incideret in aliam perſonam novi junioris hæredis, quod eſſet iniquum: quod enim in *d. l. uſusfructus*, ſervus dicitur hæreditarius, circumſtantia facti eſt, quæ quæſtionem fecit, non enim ait text. uſumfructum promiſſum eſſe ſcienter ſervo hæreditario, & in ea qualitate: tunc enim non eſſet abſolutè reſpondendum: ſed priùs inquirendum quid actum eſſet: ſed dicit text. quod contigit tempore contractus dominum ſervi obiiſſe, & hæreditatem jacere.

166. Hæc eſt nova & analytica mea interpretatio, & conciliatio, quam nemo attingere potuit: & jam à triginta annis ſcripta mea docent me primum fuiſſe, qui jura noſtra ad veram ipſam politicam, praxim & uſum hominum cum clara æquitate perduxerim. Hiſtoria etiam & ſcripta mea docent minimè per me ſtetiſſe: ſed per ingratitudinem, & oppreſſionem tyrannorum, quominus [illegible] (cujus jam ultra duodecim ſpicimina edidi) perfecerim.

167. Nunc vetuſtis tenebris & ambagibus diſcuſſis ad pleniorem doctrinam, ſupradicta de ſervitutibus prædialibus, ampliantur ad ſervitutem uſus, niſi quod ex parte ejus cui debetur, vel ejus hæredum, non eſt quærendus, nec expectandus conſenſus ſociorum, cùm perſonæ conſtituatur, non prædio. Limitantur autem ut non procedant in uſufructu, qui non ſolum ab uno ex pluribus dominis, ſed per eum qui ſolus dominus eſt, etiam pro parte ſui indiviſa conſtitui, vel adimi poteſt, quum ſit dividuus, *l. 5. ſupra de uſufruct. l. uſus pars, de uſu & habit. l. 1. §. ſi uſusfruct. ad legem Falcidiam.*

168. Quod autem dictum eſt ceſſiones debere fieri, & renovari per actus reales, intelligendum eſt quatenus quaſi traditio neceſſaria eſt, ut quando aliquid de novo debet fieri, vel immitti in fundum ſerviturum, & ſemel factum vel immiſſum ab altero ex ſociis non eſt permanens, ſed tranſiens, ut in ſervitute viæ. Cæpol. in tractat. *de ſervitut.* Secus quando illud factum eſt permanens, ut ſi jam erat factus rivus pro ſervitute aquæductus, vel ſi jam tignum erat immiſſum, vel columna erecta erat, & oneri ferendo ſuppoſita. Item ſe-

ſecus quando nihil eſt faciendum, ut in ſervitute altius non tollendi, vel luminibus non officiendi, & ſimilibus negativis, in quibus quaſi poſſeſſio ſolo conſenſu transferri & acquiri poteſt, ſine actu prohibitionis.

169. Et idem generaliter quoties is cui debet conſtitui, jam erat in quaſi poſſeſſione ſervitutis, arg. *l. qua ratione, § interdum, de acquir. rer. dom.* item ſecus ſi prima ceſſio facta eſt ab uno ex ſociis nomine communi, vel uni ſociorum nomine communi incipiente uti, quia tunc ſufficit ratihabitio aliorum: quo caſu noviſſimi ratihabitio facit omnes trahi ad primam ceſſionem ratificatam, *l. licet, de judic. l. ultim. C. ad Macedon.* dummodo qui ceſſit nomine communi adhuc vivat, nec partem ſuam alienavit, & ſocii quorum nomine ceſſum eſt, non alienaverint partes ſuas, quoniam reſpectu eorum quorum nomine ceſſum eſt, vel hæredum, non requiritur aliud quàm ratihabitio.

170. Sed quid ſi ſocius qui ceſſit, vel cui ceſſum eſt, cedit partem ſuam ſocio, puta, ſunt duo ſocii fundi ſerv ituri, alter cedit ſervitutem non communi, ſed ſuo tantum nomine, deinde alter ei ſuccedit, vel partem illius acquirit, vel contrà? Reſpond. adhuc pendet prior ceſſio, donec rurſus cedatur. argum. *l. ſi ager, ſupra de rei vendicat.* vel donec factus in ſolidum dominus, ſcienter patiatur dominum fundi ſuperioris uti jure ſervitutis ex priore titulo, vel aliàs tacitè gratum habeat: quia hoc pro ceſſione, ſeu quaſi traditione eſt, *l. quoties, ſuprà de ſervitut.* idem è converſo, ſi uni ex duobus ſociis conceſſum ſit, qui ſocio ſuccedit, vel contrà. Hæc ſufficiant. Accipe novum & excuſſum gloſſema quarumdam ex dd. legibus, quæ magis indigent ultra præmiſſum gloſſema *l. receptum*, ſuprà numer. 92. Reliquum lector non negligens per ſe facile ſupplebit.

* Sequitur *l. pro parte, ff. De ſervitutibus.*

Servitus prædialis non poteſt pro parte ſui, vel ejuſdem fundi: ſed totaliter & a toto fundo tolli, vel imponi, unde is cujus fundo debetur ſervitus, parte indiviſa fundi ante conſtitutionem amiſſa, non poteſt eam exigere. C. M.

Haren. Modeſti. lib. 6. differentiarum.

PRo parte dominii *a* ſervitutem acquiri non poſſe, vulgò traditur. *b* Et ideò ſi quis fundum habens, viam ſtipuletur, & partem *c* fundi ſui poſteà alienet: corrumpit *d* ſtipulationem, in eum caſum deducendo, à quo ſtipulatio *e* incipere non poſſit. Pro parte *f* quoque neque legari, neque adimi via poteſt: etſi id factum eſt, neque legatum, neque ademptio valet.

a Dominii) ſcilicet indiviſa fundi dominantis, vel ſervientis.

d Corrumpit) id eſt, impedit effectum & executionem quam ſtipulator habebat ad manum, nunc cogitur implorare conſenſum conſortis.

a *Dominii*, hoc verbo ἐμφάσεως gratia utitur, poterat enim propriè dicere pro parte fundi, ſed non tam aptè: tum quia ipſi proprietati, ſeu vero dominio fundi ſervitus imponitur, & acquiritur, ideò non poteſt conſtitui, niſi domino, & per dominum: tum quia iſtud jus reale individuum ejuſmodi eſt, ut non poſſit conſtitui niſi totum & integrum, ſimul *l. una eſt via, l. ſi unus infrà de ſervit. ruſtic. prædior.* & non niſi domino talis fundi dominaturi, & ab habente dominium in ſolidum fundi ſerv ituri *l. ſi communi, l. unus de ſervit. ruſtic. præd.* ut & regula hujus text. intendit. Unde major & ſignificantior horum expreſſio fit, dicendo pro parte dominii, quàm pro parte fundi, & intelligitur de parte indiviſa, puta de quota pro indiviſo, alioquin pars diviſa, ſeu pro diviſo, non eſt pars dominii vel fundi, ſed fundus, ſolidumque fundi dominium. *l. ſi quis duas, § ſi quis partem infrà communia prædior. l. nam ſatis, §. 1 quemadmodum ſervit. amitt. l. planè in fin. de leg.* 1. & verba text. tam activè quam paſſivè intelliguntur, id eſt, tam de fundo dominante, quàm ſerviente, ut *infrà de ſervit. ruſtic. præd. l. ſi unus, l. unus.*

b *Traditur* ſcilicet pro regula, quæ non conſtituit jus novum, ſed ex jure conſtituto colligitur, veluti ſumma plurium ſententiarum, non illas facit, ſed ex illis fit, *l. 1. infrà de reg. jur.* & ſecundum illas debet intelligi. ſic regula ſecundum jura, ex quibus depromitur, ut in *l. ſi mihi & tibi §. regular. de legat.* 1. unde cùm hæc regula decidatur ex *l. 2. ſuprà eod. l. ſi unus, l. unus infrà de ſervitut. ruſtic. prædio. l. ſi quis duas, §. ſi quis partem infrà communia prædio.* cum ſimilibus quæ clarè loquuntur de ipſo jure ſervitutis conſtituendo, conſequens eſt hanc regulam intelligi ubi de ipſa ſervitutis eſſentia conſtituenda agitur, id quod ipſa quoque regulæ verba propriè dumtaxat important, ipſaque viva ratio, & mens legum conſonat.

c *Partem.* Indiviſam, alioquin ſi pro diviſo nemo dubitat, quin in parte jure ſolidi dominii retenta ſtipulatio vires effectumque (etiam alio non accedente) habere poſſit, *l. ad certam, ſupra eod.* quæ ita ſecundum Accurſ. & communem rectè intelligitur, quicquid Coraſ. ibi dixerit.

d *Corrumpit ſtipulationem*, id eſt effectum, vel executionem ſtipulationis impedit, hoc enim facto fruſtrà peteret ſervitutem, quæ ſibi dari nequit, rebus ſcilicet ſic ſtantibus. Quid enim ſi emptor hujus partis pro indiviſo, ſolo ſtipulatore agente, conſentiat ſervitutem toti fundo conſtitui? Quid ſi emptor, vel ſolus ceſſit ſibi actionibus, & conſentiente ſtipulatore, vel ſimul cum eo agat? Et ad extremum ſi emptor, aut quivis ſingularis ſucceſſor nolit ſervitutem acquirere, num poterit ſtipulator cogere eum ad diviſionem, qua facta ſtipulationem exequi in portione ſibi diviſim adjudicata, vel etiam in toto, ſi fortè totum ſibi penſatione ſocio facta, adjudicatum ſit.

e *Stipulatio.* id eſt ſervitus in ſtipulationem deducta.

f *Pro parte* ſcilicet, ipſius viæ, ut *l. via infrà eod.* hic ponitur alia regula reſpiciens directò ſubſtantiam ipſius ſervitutis, ſicut ſuperior primariò reſpicit ejus ſubjectum tam ſerviens quàm dominans: quod enim hic dicitur de legato, idem in acceptilatione, & generaliter in omni diſpoſitione, *l. & per jusjurandum §. 1. de acceptilatio.* vel hic ponitur poſterior pars regulæ, qua hujuſmodi ſervitus nequit pro parte acquiri vel amitti.

* Sequitur l. ſi unus, ff. De ſervitut. ruſticorum prædiorum.

Paulus lib. 6. ad Sabinum. L. XIX.

SI unus *a* ex ſociis ſtipuletur iter ad communem fundum, inutilis *b* eſt ſtipulatio: quia nec ei *c* dari poteſt. Sed ſi omnes ſtipulentur, ſive communis ſervus, ſinguli *d* ex ſociis ſibi dari oportere petere poſſunt: quia dari eis *e* poteſt: ſi ſtipulator viæ plures hæredes reliquerit: utilis ſtipulatio fiet. *f*

b Inutilis.] quantum ad exigendam ſervitutem dari ſoli ſtipulatori.

d Singuli.] quia actio radicata in ſingulis in ſolidum ideò ſinguli experiri poſſunt, *l. via ſuprà de ſervit. l. 2. §. ex his, de verbor. obligat.*

a *L. Si unus.* in tres partes, ſeu in tria reſponſa dividitur. In princip. loquitur quando ſtipulatio facta eſt ab uno ex pluribus. Secunda pars ibi, ſed ſi loquitur quando eſt facta ab omnibus ſimul, vel à ſervo communi omnium. Tertia ibi, ſi ſtipulator, loquitur quando ſtipulatio facta eſt ab uno domino in ſolidum, qui ante conſtitutionem relinquit plures hæredes.

b *Inutilis.* id eſt, inefficax ſcilicet quantum ad executionem, vel (ut ita loquar) quantum ad eſſentiam dandæ ſervitutis. non autem debet intelligi quòd ſtipulatio ſit nulla, prout in caſu converſo, ſi quis ad fundum proprium ſtipuletur iter ab uno ex dominis fundi ſervituri, non eſt nulla, ſed valida ſtipulatio. *l. per fundum ſuprà eod.* nec eſt in pendenti quantum ad eſſentiam & vim pacti, imò ſtatim habet tantum effectum, quantus contra promiſſorem haberi poteſt. Sed ſolum ipſa executio, ſive datio ſervitutis pendet, donec omnes domini fundi ſervituri cedant, & conſtituant. *d. l. per fundum l. ult. infrà communia prædio.* & nihil impedit quin idem ſit in caſu noſtro. Tum hic eadem oppoſitorum eſt ratio. Secundò etiam in individuo quòd idem ſit in caſu noſtro, text. eſt rotundus in dicta *lege ultima. verſic. idem juris eſt.* Tertiò probant verba hujus legis & ratio in ea expreſſa, ſecundum quam dictum intelligi debet, ibi, *quia nec ei dari poteſt*, quæ ſolam executionem reſpiciunt, & ſic intelligunt quatenus & quamdiu ei dari non poteſt, ut hoc demum reſpectu inutilis ſit ſtipulatio: & meritò, quia ſtante hoc ſtatu, datio & impletio ſtipulationis impoſſibilis eſt, ut etiam text. ait. Cæterùm non ſequitur quin interim ſtipulator ire poſſit, vel agere, ut ſibi liceat, quod attinet ad promiſſorem, qui nequit impedire, ſed tenetur pati, argum. à fortiori in *d. l. per fundum.* tantum abeſt ut ſtipulatio in ſe inutilis, aut nulla ſit.

c *Nec ei.* ſcilicet ſoli, vel parti dominii ſui indiviſi: ſed neceſſe eſt toti fundo conſtitui & acquiri, vel nulli ejus parti. l. *pro parte ſuprà de ſervit.* ſive igitur reliqui ſocii conſentiant toti fundo conſtitui, ſive ſtipulator acquirat omnes portiones eorum, ſive diviſione factà incipiat portionem ſuam poſſidere pro diviſo, tunc ceſſante ratione hic expreſſa, ceſſabit illa inutilitas, ſeu potius difficultas quæ in dicta ratione fundatur: & cogetur promiſſor dare, etiamſi ex intervallo aliquid horum acciderit: quia ſtipulatio ab initio non erat in ſe nulla, ut dixi, ſed reſpectu dationis & perfectionis ſuæ in pendenti, donec dari poſſet. *d. l. ult. infrà communia prædiorum.*

d *Singuli* ſcilicet in ſolidum: quia in ſingulos radicata eſt integra actio ad ſolidam ſervitutem. *l. via infrà de ſervit l. 2. §. ex his, de verborum obligationibus.* quamquam uno vincente, executio conſenſu omnium fieri debeat. *l. ult. infrà communia prædiorum,* & unus ſolus agens non debet concludere, ut ſibi ſoli, ſed ut toti fundo conſtituatur ſervitus; unde reus offerens de conſenſu omnium parere, ſatisfacit inſtantiæ.

e *Dare eis.* non ſingulis ſeorſim, ſed omnibus & ſimul ſaltem ſimultaneo perſeverante conſenſu. Idem in pluribus dominis fundi ſervientis *l. per fundum, ſupra eodem.*

f *Fiet.* id eſt, manet efficax prout in proximo reſponſo.

* Sequitur *l. ſi fundum, ff. De ſervitute legata.*

Hanc legem divido in quatuor partes. In prima, rebus ſic ſtantibus utrique ſtatim quæritur legatũ fundi: ſed via neutri Non tamen perit, ſed ceſſio petenda eſt, utrique ſimul facienda. In ſecunda parte ibi, *etſi priùs* Quòd ſi ſuperveniat legatarium mundi fundi repudiare, utrumque legatum ipſo jure accreſcit Mævio: quia repudiatio Titii trahitur retro. In tertia parte, ibi, *quamquam* perit beneficium tranſitus legati ipſo jure quantũ ad viam, quia non poteſt ſolida tranſire tempore quo dies legati cedit, ſed petetur ab hærede, & in quarta parte, ibi, *ut reſponſum*, non poteſt ipſo jure vendicari: ſed petetur ab hærede conſtitui. C. M.

Marcellus. L. III.

SI fundum Mævio, & ad eum viam per alium *a* fundum, & eumdem *b* fundum ſine via Titio *c* legaſſet: ſi uterque fundum vendicaſſet, ſine via fundum ceſſurum *d*: quia neque adquiri per partem *e* ſervitus poſſit. Et ſi priùs Mævius fundum vendicaret, altero deliberante, poſſe dubitari an ſi poſteà Titius omiſiſſet *f*: viæ legatum ſalvum eſſet. Et hoc magis videbatur *g*. Quamquam ſi ſub conditione quis fundum legaſſet, viam purè: aut pro parte fundum purè, pro parte ſub conditione, & viam ſine conditione: ſi pendente *h* ea, legati *i* dies ceſſiſſet *k*, interiturum *l* foret viæ legatum: ut reſponſum *m* eſt: cùm alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam ſub conditione, alteri purè legaſſet: & pendente conditione deceſſiſſet *n*: quia alterius *o* legatarii perſona impedimento eſſet *p*, quominus ſolidus *q* fundus cum via vendicaretur.

a Alium.] retentum.
b Eundem] quem Mævio legaverat.
c Ceſſurum.] id eſt, uterque poteſt vendicare fundum, ſed neuter ſervitutem vendicat, debetur tamen ſoli Mævio patientia. l. per fundum. in fine. ſupra de ſervitut. ruſtic. prædior.
f Omiſiſſet.] legatum fundi.
g Videbatur.] ſcilicet Mævium non ſolùm totum fundum, ſed etiam viam ipſo jure habiturum.
h Pendente] ſcilicet conditione legati fundi.
i Legati.] ſcilicet puri viæ.
k Ceſſiſſet.] ſcilicet adita hæreditate, ut in *l. ultim. ſuprà communia prædio.*
l Interiturum.] quantum ad plenam ceſſionem & tranſitum ipſo jure dumtaxat.
n Deceſſiſſet] Teſtator, & ſtatim adita hæreditas.
o Alterius.] ſcilicet cui ſub conditione legata via eſt.
p Eſſet.] quia eſt dominus partis indiviſæ, & ſic impedit ſocio cedere legatum purum viæ, quantum ad impreſſionem juris in re.
q Solidus.] id eſt, fundo communi ſolida via: ita ut etiam ſublato impedimento conditionis alterius, eaque poſt aditam hæreditatem purificata, petenda ſit ſolidæ viæ ceſſio de manu hæredis.

---

c Titio. & ſic in fundo faciunt partes concurſu *l. ſi pluribus. l. planè, §. ſi conjunctim, ſuprà de legat. 3.* idem multò fortius ſi ab initio facerent partes.

d *Ceſſurum*, id eſt, legatum fundi ceſſurum & acquirendum fore ipſo jure utrique pro virili ſua, ſed neutri ceſſurum ipſo jure legatum viæ.

e *Per partem*, ſcilicet fundi indiviſi.

g *Videbatur*, ſcilicet legatum viæ tunc ipſo jure cedere, & fundum totum unà cum jure ſervitutis acquiri Mævio.

k *Dies ceſſiſſet*, ſcilicet viæ, quod eſt verè ab adita hæreditate: ſed fictè, vel quantum ad tranſmiſſionem tantum à morte teſtatoris, ut in elencho. num. 6. & quia hic agitur de ceſſione quantum ad executionem legis transferentis jus, dies aditæ hæreditatis attenditur, ut in *l. ult. ſuprà commun. præd.*

l *Interitum*, ſcilicet quantum ad illam ceſſionem, & executionem legalem, quia lex non operatur tranſitum ipſo jure, niſi tunc cùm dies cedit, & venit; quod ſi tunc non operetur, nec unquam poſteà operabitur: quia amplius non cedit dies legati viæ, ex quo ſemel ceſſit, & venit, licet inutiliter quantum ad dictam executionem legis. Unde licet poſteà cedat legatum fundi, tamen non poteſt ampliùs cedere legatum viæ, quod dudum ceſſit, & ſic licet ceſſet impedimentum, quod erat tempore ceſſionis viæ, non tamen tranſit via ipſo jure: ſed opus eſt ceſſione & facto hominis, ad quam hæres tenetur, & poteſt cogi. non autem nec interim quidẽ interit viæ legatum, etiam pendente conditione legati fundi, quantum ad obligationem perſonalem. qua debetur ſervitus etiam ei qui nullum habet, ſed habere ſperat fundum. *l. exiſtimo. infrà de verborum obligationibus, l. ſi ſervitus, §. futuro. de ſervitutib.* quinetiam ſi legatarius poſt aditam hæreditatem, pendente adhuc conditione legati fundi, fiat quoque alio modo dominus ejuſdem fundi, poteſt ſtatim cogere hæredem ad cedendum & conſtituendum jus ipſum ſervitutis legatæ. Quia ſi tempore aditæ hæreditatis, ipſe legatarius inveniretur dominus fundi legati alio jure quàm legati pendentis, ſtatim ab adita hæreditate plenè cederet legatum viæ, quæ tranſiret ipſo jure, quia nihil impediret hanc opinionem legis.

m *Ut reſponſum eſt.* In exemplo ſequenti.

o *Deceſſiſſet*, ſcilicet teſtator & ſtatim ejus adita hæreditas, & ſic alterius legatũ ſtatim cedit, alterius pendet, & ideò legatũ purũ inutiliter cedit quantũ ad illam executionẽ legis: quia non poteſt ſervitus acquiri uni ſoli ex dominis *l. ult. ſuprà commun. præd.* legatum autem conditionale dum poſteà extante conditione æquè inutiliter quantũ ad hoc cedit, ſicut quando plurium ſociorum ejuſdem fundi qui ſuper eo eamdem ſervitutẽ etiam purè legaverant, hæreditates diverſo tẽpore adeuntur. *d. l. ult. ad fi.* non

enim

enim hæc operatio legis tranſlativa juris die legati cedente, & veniente, poteſt eſſe in præcedenti, ſed vel ſtatim operatur, vel perpetuò deficit, ut in elencho, num. 82. 138 148. cum ſequenti.

p *Eſſet.* qui quum ſit dominus partis indiviſæ fundi communis ad quem legata via eſt, impedit interim ſocio cedere legatum purum viæ quantùm ad conſtitutionem ſervitutis quæ non fit pro parte. *l. pro parte, ſuprà de ſervit.*

q *Solidus.* id eſt, fundo communi ſolida via. & ſic nota quòd illud impedimentum non impedit niſi impreſſionem & vendicationem ipſius ſervitutis, non autem alios effectus. Et notandum quòd quamdiù non aditur hæreditas, illud impedimentum hoc non impedit: quia per aliud ſatis impeditur realis tranſitus juris ipſo jure, qui fieri non poteſt ante aditam hæreditatem. Quia ſi conditio extet tempore aditæ hæreditatis, nullum impedimentum eſt, itaut ſtatim uterque ſocius & legatarius confeſſoria vendicare poſſit. Si verò pendeat cùm aditur hæreditas, perpetuò impediet ipſo jure tranſire, & confeſſoria agi poſſe ſine ceſſione de manu hæredis. Sed nos alios effectus, unde etiam pendente conditone, ſocius, cujus legatum purum eſt, poteſt agere actione ex teſtamento ad patientiam eundi. *l. per fundum. in fin. ſuprà communia prædiorum.* & purificatâ conditione uterque ſocius vel quilibet eorum agere poterit actione ex teſtamento, ut conſtituatur ſervitus per hæredem.

Sequitur gloſſa nova l. uſusfructus. De ſtipul. ſervorum.

Paulus L. XXVI.

Ususfructus ſine perſona *a* eſſe non poteſt, & ideò ſervus hæreditarius *b* inutiliter uſumfructum ſtipulatur. Legari autem ei *c* poſſe uſumfructum dicitur, quia dies ejus ſtatim *d* non cedit: ſtipulatio autem pura *e* ſuſpendi non poteſt *f* quid ergo ſi ſub conditione *g* ſtipuletur? nec hoc caſu valet ſtipulatio: quia ex præſenti *h* vires accepit ſtipulatio, quamvis ex ea petitio ſuſpenſa ſit.

a *Perſona*, ſcilicet fructuaria, cui adhæret, & qui cùm finitur. *l. ſicut in fin. quib. modis uſusfructus amit.* ſicut nec ſine re fructili. 1. & 2. *ſuprà de uſufruct. l. penul. quib. mo. uſusfruct. amit.*

b *Hæreditarius.* Mors domini ignorabatur, ideò non valet contractus, tùm quia alius eſſet uſusfructus, de quo non eſt cogitatum: tùm quia contrahens deciperetur, ut in *l. domum ſuprà. de contrah. empt. & vendit.*

c *Ei.* ſive teſtator putet dominum ejus vivere, ſive non, quia tale legatum refertur ad vitam perſonæ, quæ invenietur eſſe domina ſervi tempore legati cedentis.

d *Statim*, nec ab adita quidem hæreditate teſtatoris, niſi tunc ſervus ille habeat dominum, aliàs ſi tunc ſit hæreditarius, expectatur, donec certum dominum habeat. Legatum enim hujuſmodi in hunc eventum certæ perſonæ fructuariæ ſuſpenſum eſt.

e *Pura.* hic non eſt vis, ut ſequitur in 2. reſponſo text.

f *Non poteſt.* quia limitata eſt ad præſentem uſumfructum præſentis domini, qui putatur.

g *Conditione.* fortuita, & extrinſeca, ut vox intelligi ſolet, non enim ſtipulatus eſt in diem, vel eventum adeundæ hæreditatis, quia tunc videndum prius eſſet, quid foret actum.

h *Præſenti* quia limitatur ad vitam præſentis, qui putatur domini, & certi præſentis uſusfructus qui non eſt, nec eſſe poteſt, at ſic fruſtrà expectaretur conditio, ideò non pendet, quia ſtatim nulla eſt, aliàs pendet. *l. ſi rem meam, de verb. obligationibus. §. ex conditionali Inſtit. eod.* C. M.

Finis tertii Labyrinthi.

Τῷ Θεῷ δόξα.

NOVUS ET ANALYTICUS INTELLECTUS QUATUOR LEGUM

VIDELICET,

L. Si communi. l. unus de ſervitutibus ruſticorum prædiorum. l. ſi quis ædes. §. itaque ſi prædia. de ſervit. urba. præd. & l. ſi quis duas. item ſi duo communia prædiorum.

Authore Dom. Carolo Molinæo. J. V. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſulto, Illuſtriſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliario, Libellorumque ſupplicum in eorum Regia Magiſtro, & antiquo Advocato in ſupremo Pariſiorum Senatu.

EPITOME IN TRACTATUM QUATUOR LEGUM.

1. *Primus & communis intellectus.*
2. *Sophiſtica differentia redemptionis & communicationis.*
3. *Evaſio Alberici rejicitur.*
4. *Intellectus ſingularis Paul. reprobatur.*
5. *Tres intellect. novi & commentitii, reprobantur. 9. 10. 11.*
6. *Servitutes non imponuntur, niſi interſit.*
7. *Utilitas non tollitur communione inæquali. 11.*
8. *Exemplum practicum.*
9. *Non poteſt quis facere quod ſibi non prodeſt, & aliis nocet.*
12. *Quartus novus intellect. reprobatur. 13.*
14. *Quintus novus intellect. rejicitur. 20.*
15. *Servitus conſtituta non debetur perſonæ, ſed fundo.*
16. *Simplex communio non repugnat ſervituti.*
17. *Interpretatio commodior, & aptior aſſumenda.*
18. *Alodium quomodò inter hæredes dividatur.*
19. *Unio & confuſio fundorum non præſumitur.*
21. *Sextus intellect. novè quoque inventus reprobatur. 22.*
23. *Septimus novus & verus intellect.*
24. *Servitutes faciliùs tolluntur, quàm conſtruuntur, 50. ſtant, pereunt, ceſſant. 27.*
25. *Dominus directus jure feudi retrahens non tenetur conſolidare.*
26. *Vaſſallus non poteſt expreſſè, nec tacitè deteriorem facere conditionem domini.*
27. *Intellect.* l. Papinianus. *de ſervit. Servitus confuſa ex cauſa neceſſaria commutabili dormit: ſed in reſtitutione voluntaria nova creatur ſervitus, 28.*
29. *Hypotheca acquiſitione incommutabili extinguitur: ſed ſub commutabili ſopitur.*
30. *Confuſio an fiat in perſonis plurium.*
31. *Simplex communicatio non eſt incompatibilis ſervituti.*
32. *Duplex limitatio ad regulam, res ſua nemini ſervit.*
33. *Exemplum practicum.*
34. *Intellect.* §. itaque ſi prædia. in l. ſi quis ædes. de ſervit. urban. præd.
35. *Servitus tota in toto: ſic hypotheca.*
36. *Sed hypotheca dividitur.*
37. *Accurſ. tenuit ſervitutem extingui in parte pro indiviſo quæſita, 38.*
39. *Sed communis ſententia defenditur per l.* tria prædia. de ſervitut. ruſtic. præd. 40. 41. 53.

40. *Etiam in parte pro diviſo quæſita remanet ſervitus*, 41.
42. *Servitus eſſentialiter & neceſſariò individua eſt: hypotheca autem ex voluntate. Quæcumque diviſa ſunt contractu, poſſunt omnibus aliis modis eſſe dividua.*
43. *Character phantaſticus.*
44. *Reprobatur differentia inter pactum & præſcriptionem.*
45. *Intellect.* l. unus. *verſ.* & ideò de ſervit. ruſtic. præd.
46. *Socii communi conſenſu ſervitutem remittere poſſunt.*
47. *Intellect.* l. ſi quis duas. *verſic.* ſi tamen. & l. ſed ſi inter. de ſervitut. urban præd. 48.
49. *Summa reſolutionis.*
50. *Facilior eſt remiſſio quàm impoſitio ſervitutis.*
51. *Unus, vel plures domini eorumdem fundorum non poſſunt imponere ſervitutem, ſed bene deſtinationem.*
52. L. ſi unus. *ampliatur.*
54. *Opinio Ange. reprobatur.* 55.
56. *Intellect.* §. ſi ex tribus. in l. hoc quod dictum. de ſervitut. urban. præd.
57. *Gloſſa nova l.* ſi communi. de ſervit. ruſt. præd.
58. *Gloſſa nova l.* unus. eod. tit.

QUONIAM non ſatis eſt nobis verum dicere, niſi probemus, nec inventionem noſtram adferre, niſi veram & utilem, imò neceſſariam evincamus: priùs communis, & alii ſingulares horum jurium intellectus ſunt excutiendi, receptique adúſque errores retegendi, & expungendi.

Primus & communis intellect.

1. Communis intellectus eſt, quod in dict. *l. ſi communi, & l. unus.* ſunt caſus diverſi: & quod *d. l. communi* loquitur in redemptione: ſed *d. l. unus.* in communicatione: ut ſic mutua communicatio prædii dominantis & ſervientis non perimat ſervitutem: ut in *d. l. unus.* ſed bene redemptio fundi ſervientis in commune. *d. l. ſi communi.* ita ſolvit Accurſ. in *d. l. unus.* & omnes Doctores ſequuntur, excepto Pau. Caſtr. qui nil melius adfert, ut mox oſtendam. Rationem differentiæ reddunt omnes poſt Accurſ. in dicta *l. unus ad finem.* quia in redemptione duo emptores habentur loco unius. *l. dolia.* §. *eum qui. de contrahen. empt. l. cui fundus. de condit. & demonſt.* ſed plures invicem communicantes non unius, ſed plurium perſonas neceſſariò repræſentant. *l. ut ſit infrà pro ſocio.* & ſic inferunt quòd ſicut uno redimente fundum ſibi ſervientem, extinguitur ſervitus: ita ſi plures redimant fundum ſibi ſervientem, extinguitur: ſecus per mutuam prædiorum communicationem.

Sophiſtica differentia redemptionis & communicationis.

2. Ego vero dico hanc conciliationem, & differentiæ rationem inanem eſſe, meréque ſophiſticam. Primò, quia verbalis & non realis, ſed utrobique idem effectus. Secundò, eſt contra mentem, & intentionem harum legum. Tertiò, falſo fundamento innixa. Patet, quia fundatur in eo, quod plures ementes, aut vendentes ſint loco unius, quod falſum eſſe probatur, etiam legibus quas pro ſe adducunt, quæ bene volunt plures hæredes unius perſonæ principalis haberi pro uno: ſed principales ipſi pro pluribus habentur. *d. l. cui fundus. l. ſi mihi & Titio. in princ. de verborum obligationibus.* tùm hæc *l. ſi communi*, non fundatur in redemptione, nec in ea facit vim aliquam, ſed fundatur in eo ſolo, quod utriuſque domini in utroque fundo par ejus eſſe incipit: quæ ratio æquè adæquatè locum habet in mutua communicatione, ſicut in communi redemptione à tertio: quia ſicut duo ſocii fundi dominantis, communiter acquirendo ſervientem à tertio, incipiunt par, & ſimile jus, hoc eſt, pares & æquales dominii partes habere in utroque fundo: ita ſi dominus fundi dominantis & dominus fundi ſervientis invicem eadem prædia communicent, neceſſario & eodem modo incipiunt habere par jus, ſive pares, & æquales dominii partes in utroque fundo.

Evaſio Alberici.

3. Nec obſtat quod Alberi. in *l.* unus ad finem dicit, quod plures redimentes dicuntur habere par jus, quoniam pariter habent cauſam ab eodem venditore: ſed in communicatione non habemus jus æquale, quia tu habes cauſam à me in una parte, & ego à te in alia. Hæc enim evaſio majorem & evidentiorem habet ſophiſticam, & vanitatem, quàm ipſa ſolutio: quia imò in communicatione æquali, de qua loquimur, omnia ſunt magis paria & æqualia, quàm in redemptione, propter identitatem correlationis & cauſæ quæ neceſſariò eſt inter omnes communicantes: quamquam in text. *d. l. ſi communi.* agitur de paritate juris realis dominii dumtaxat: non autem de paritate ejuſdem mutuæ relationis omnium contrahentium, vel alterius cujuſcumque qualitatis cauſæ acquiſitionis, quantum ad id de quo quæritur in *d. l. ſi communi.* videlicet, quantùm ad confuſionem ſervitutis, in quo ſola par confuſio dominii, vel juris realis eſt pertinens, & in conſideratione: nec eſt opus referre duas alias ſolutiones, vel differentias, quas Accurſ. & Alberi. in *d. l. ſi unus.* referunt, & ab eis diſcedunt, & meritò, cùm ſint merè verbales, & frivolæ.

2. Intellect. ſingularis Pauli.

4. Paulus autem Caſtren. in *d. l. ſi communi.* ſentiens non eſſe faciendam vim in verbis redemptionis & communion. ſed in effectu inde reſultante diſtinguit, an dominus vel domini prædii dominantis, efficiantur domini in ſolidum prædii ſervientis: & tunc extinguatur ſervitus, quia non ſupereſt in quo poſſit remanere, ut in *d. l. ſi communi.* an verò efficiantur domini non in ſolidum, ſed pro parte tantùm: & tunc non extinguatur, quia ſupereſt altera pars, in qua ſervitus poteſt ſubſiſtere. Sed certè hæc ſolutio tametſi videatur magis accedere veritati, & realitati, tamen cæteris deterior eſt: non enim conciliat, ſed magis irritat & auget repugnantiam horum textuum. Et in prædictis verbis Paul. Caſtren. adverbium *in ſolidum*, refertur ad rem ſeu prædium: non autem ad perſonas: eſſet enim impoſſibile quod plures efficiantur domini in ſolidum alicujus fundi. *l. ſi ut certo.* §. *ſi duobus infrà commod. l. tertia.* §. *ex contrario, infra de acquirenda poſſeſ.* nec Pau. Caſtr. hoc intendit, ſed vult dicere quòd efficiantur domini in totum, ſive totius fundi pro partibus ſuis indiviſis, ſed tunc illud non eſt ſolvere, ſed ſimpliciter adhærere illi *l. ſi communi.* hanc verò *l. unus.* deſtruere: ubi plures efficiuntur domini totius fundi dominantis, & totius fundi ſervientis pro ſuis portionibus indiviſis, & tamen non perit, ſed remanet tota ſervitus, licèt nullam partem in fundo reperiat, quin in ea ſingulorum dominorum dominia concurrant. Rurſus ſi huic *l. unus.* & legibus ſimilibus adhæreas, deſtrues *d. l. ſi communi.* & ſic hæ duæ leges directò, & ex diametro repugnant, ut mirum ſit tam multos ſtudioſos indagatores τῶν ἀντινομιῶν hanc tam apertam, & nondum uſquam diſſolutam antinomiam omiſiſſe.

Reprobatur.

5. Quid dicendum? jam neceſſe eſt ut de noſtro aliquid afferamus. Circumſpicienti plures & variæ interpretationes menti occurrunt, ſed eas tantùm ſcribam, quæ diſcuſſione ſui lucem aliquam, aut utilitatem citra nimiam prolixitatem adferent: reliquas cogitationes & ratiocinationes meas (ne præ confuſione aut prolixitate nimis oneroſæ ſint) libenter perire ſinens. Et primò occurrebat una ſatis plauſibilis conciliatio, ſi diceremus quòd *l. ſi communi.* loquitur de

1. Intellect. novus commentarius.

communicatione quæ fit æquis partibus, ibi, *quia par, &c.* ad *l. unus.* de communicatione quæ fit partibus inæqualibus. Quod ſi dicas eſſe divinationem ad l. *unus.* facile eſt reſpondere non eſſe divinationem commentitiam, ſed ſuppletionem, atque interpretationem legalem, nempe ex verbis prioris legis, ſcilicet, *d. l. ſi communi.* deſumptam non noſtra, ſed legum ipſarum authoritate, juxta *l. non eſt novum.* cum duabus ſequent. *ſuprà de legibus.* ſecundùm quas, legibus leges concordare promptum eſt, ut inquit text. in *l. unica. C. de inoffic. ioſis donationibus.* & ſuadetur ex quo dicta *l. ſi communi.* fundat confuſionem ſervitutis, in eo quod par ſit jus utriuſque domini in utroque fundo, & ſic innuit quod debeant habere partes æquales, alioquin non eſſet eorum jus par, ſed impar. Rurſus confirmatur, quia quando communicatione æqualiter factâ, habent partes æquales utriuſque fundi: tunc eorum non intereſt ſervitutem, vel ſervitutes priores conſervari, cùm ipſi ſint æquales in facultate utendi & diſponendi de eiſdem prædiis, & quaelibet eorum parte, idque jure æqualis dominii: quo ſit ut ſupervacuum ſit eos habere, vel retinere invicem jura ſervitutum, quæ ſunt adinventa pro non dominis, qui aliter non poſſent capere utilitatem ſibi neceſſariam in quibuſvis alienis ſuprà de ſervitut. per tot.

6. Unde non poſſunt ſervitutes imponi ſi nihil intereſt. *l. quoties.* 1. *ſupra de ſervit.* nec de eo quod alias jure communi licet. *l. ſicuti.* §. *ult. infrà, ſi ſervit. vendic.* Non obſtat quod non poſſunt tolli pro parte. *l. pro parte, ſuprà de ſervit.* & quod hoc caſu, ſcilicet communicationis æqualis alter dominus fundi dominantis non eſt ſecutus dominium totius fundi ſervientis, ſed ſolùm pro dimidia indiviſa, & ſic quod tota ſervitus remanet. *l. ut pomum.* §. *ſi prædium, ſuprà de ſervit. l. ſi quis ædes.* §. *ſi partem, ſupra de ſervit. urbanor. prædiorum.* quia hoc eſſet verum, ſi tantùm hoc ſupervenisset, quod dominus fundi dominantis eſſet factus dominus partis fundi ſervientis, ut in dd. juribus. ſed ex quo aliud accidit, videlicet quod dominus fundi ſervientis reciprocè factus eſt dominus fundi dominantis pro eadem parte, & ultrà quando ſimul accidit eos habere paria jura, & eſſe dominos utriuſque fundi pro æquis portionibus, in *d. l. ſi communi.* tunc debet ſervitus, vel etiam ſervitutes ſi fuerint plures, etiam mutuæ & reſpectivæ (cùm ſit eadem ratio) confundi: tùm quia nedum uterque eſt æqualiter dominus utriuſque fundi pro indiviſo: ſed etiam uterque eſt æqualiter, & reſpectu ejuſdem, creditor & debitor ſervitutis, prout æqualiter quiſque dominus eſt dominantis & ſervientis fundi. Et ſic confuſio, quæ proculdubiò habet locum in eadem perſona. *l. 1. infrà quemadmodum ſervit. amittan.* habet etiam locum in duabus perſonis, ſaltem datâ iſtâ paritate & æqualitate juris & dominii, & ex quo in quolibet earum jus ſervitutis tam activè, quàm paſſivè æqualiter invenitur, & conſequenter eadem & æqualis utrobique ratio repugnantiæ actionis & paſſionis, confuſionem operatur. *l. debitori. infrà ad Trebellianum. lege, debitori. C. de pactis.* ſaltem quando cum hoc ceſſat finis ſervitutis, ſive utilitas & neceſſitas cujus gratiâ ſervitus inducitur. *d. l. quoties.* 1. ut hic, ubi ſufficit jus æqualis dominii, ut dictum eſt, quod tanquam principale facit ceſſare ſervitutem quæ eſt acceſſorium. *l. ſervitutes.* 3. *in princ. ſuprà de ſervit.* tùm quia ſi quam ſervitus conſervata utilitatem adferre poſſet alterutri dominorum, tantumdem eidem neceſſariò detrimenti adfert, ex neceſſaria conſequentia æqualis communionis, ut de communi pariete in ſimili dicit Juriſconſul. quod quantùm quis vicino præſtat, tantùm ab eo conſequitur, in *l. inter quos, in princip. infrà de damno infect.* & ſic neutri videtur ullius utilitatis eſſe poſſe.

7. Secus ſi communicatio prædiorum non æqualiter fiat, ſed pro partibus inæqualibus: putà, ſi actum ſit inter Titium & Caium, quòd ambo prædia eorum ſint invicem communia; Titio pro duabus partibus, Caio pro tertia parte, vel contrà: tunc enim licèt uterque in qualibet parte utriuſque prædii habeat partem dominii: tamen duo ex prædictis quæ ſunt potiora, deficiunt. Primum, quod uterque non cenſetur æqualiter creditor nec æqualiter debitor ſervitutis, ex quo non habent æquale jus in re dominante & ſerviente, & ſic non eſt æquum totam ſervitutem æqualiter confundi, ac tantumdem de jure ſervitutis auferri vel confundi ei qui habet minimam, ſicut ei qui habet majorem partem in eiſdem prædiis. Si igitur non ſit æquum ſervitutem in totum confundi, ſuccedit regula, quod in totum conſervatur ratione ſeu occaſione partis, quam confundi non eſt æquum. *d. l. ut pomum.* §. 2. *ſi prædium. d. l. quis ædes.* §. *ſi partem.* cum vulg. Secundum, quia datâ communicatione inæquali, non ceſſat, ſed durat (ſaltem in parte) finis & utilitas propter quam ſervitus introducta eſt, quoniam ejus qui minorem habet partem in proprietate, & cui jure dominii non licet æqualiter uti & frui, quandoque, quinetiam plerumque intereſſe poteſt jure ſervitutis aliquid facere vel conſequi poſſe quod alias non poſſet (ſaltem ita plenè) jure dominii, in quo à ſocio propter majorem partem potentiore ſuperatur. Sufficit autem in ſervitute quod aliquando intereſſe ſubeſſe poſſit, licet non ſemper interſit: ut no. in *d. l. quoties. l. ei fundo, ſuprà de ſervit.*

8. Tolle exemplum, habeo pratum ſub fundo παράδειγμα
tuo, à-quo eidem prato debetur ſervitus aquæ vernalis à ſuperiore rivo per unum menſem ducendæ per triginta vel quadraginta ſulcos ad irrigandum pratum meum, communicavimus prædia inæqualiter, putà, ut tu duas partes, ego verò tertiam dumtaxat partem in utroque prædio haberem, magnitudine forte prædii tui ſuperioris, inæqualitatem partis meæ compenſante, modò tempore verno non vis pati tot præfatos ſulcos fieri per prædium ſuperius, ex quo (forte frumento illic ſato) plus commodi ſperas, quam ex prato, vel alia de cauſa, certè non poſſum te cogere alio jure quàm antiquæ ſervitutis per confeſſoriam, vel interdictum de aqua quotidiana & æſtiv. quoniam judicium communi dividundo ad hoc non competit, cùm hoc non ſit de natura communionis: & ſi agam ad diviſionem, diviſio futura non erit utilis ad facultatem irrigandi pratum, propter modicitatem partis mihi adjudicandæ, niſi reliquæ partes maneant ſervæ. Et ſic communicatio inæqualis utriuſque prædii, etiamſi quod ad alia, ſit unica, & uniformis, non tollit utilitatem ſervitutis.

9. Sed adverte, vix enim poterit tueri iſtud exem- Reprobatur intel-
plum alio non addito, quoniam aut uſus dictæ ſervitu- lectus.
tis propter incommodum inferendum fundo ſuperiori, majus detrimentum veriſimiliter adferet ſocietati, & utrique parti, quàm ſit lucrum quod indidem ſeparatur ex prato irrigando, & tunc etiam ſi maximè duret ſervitus, non licet eâ uti in damnum ſocietatis, ſed prohiberi poteſt, quamdiù durat ſocietas, quæ tanquam noviſſima diſpoſitio magis attenditur. Imo etiamſi conſtet quòd alterius ſociorum privatim magis interſit, non tantùm id, ſed quod ſocietati expedit, ſive quod in commune utile eſt, ſpectatur. *l. actione.* §. *Labeo infrà pro ſocio. l. in re communi. in fin. ſupra titulo primo.* quantò fortiùs quando nedum non prodeſſet, ſed etiam noceret facienti, ut hîc. Imò etiam ceſſante ſocietate, non poteſt quis facere in ſuo proprio quod ſibi non prodeſt, & alteri nociturum eſt. *l. 1.* §. *denique, infra de aqua pluvia arcenda.* not. doct. in *l. altius. C. de ſervitut. & aq.* Paul. in *l. fluminum. in fin. infra de damno infecto.* Joan. Fab. *Inſtit. de leg. fuſ. ca. tol.* §. *primo.* Jaſon, in repetitione, *l. quominus. col. quartâ. col.* 14. *infrà de flumin.* quantò minus ubi facienti etiam nociturum eſt, & inter ſocios.

Aut verò illud factum non eſt nociturum ſocietati; putà, quia illo anno fundus ſuperior non erat ſeminatus, ſed ceſſabat, & tunc quum ſit utrique profuturum, quippe nulli parti fundi prodeſſe poſſit, quin utrique ſocio pro parte ſua proſit, nec mutetur debitus uſus rei, poteſt fieri per alterutrum, etiam altero invito jure ſimplicis communionis, ut etiam ad hoc agi poſſit communi dividundo, vel interdicto uti poſſideris circumſcriptâ omni ſervitute. text. in *l. ſi ædes. infrà commu. divid. l. ſi ædibus. infrà de damno infecto.* Igitur ſocietas ceſſare facit omnem utilitatem ſervitutis, imò penitùs videtur ceſſare, & prohibitum eſſe omne ejus exercitium. text. in *l. in re communi, ſupra de ſervit. urbanor. prædiorum. l. an unus. infrà ſi ſervit. vendi.* ubi in re communi nullus ſociorum quicquam facere aut prohibere poteſt jure ſervitutis, ſed judicio communi dividundo experiri debet.

10. Et ſic vides quòd ſive communio ſit æqualis, ſive inæqualis, non licet uti ſervitute in re communi: ex quo ſufficit jus communionis, quod eſt potentius, & nobilius: & ſic ſemper, & indiſtinctè videtur debere confundi ſervitus per communionem, ſive æqualem, ſive inæqualem, ſaltem quantùm ad hoc non eſt bona ratio differentiæ inter æqualem vel inæqualem communionem: tùm quia deinceps ſervitus erit æquè inutilis, tum quia eadem invenitur repugnantia, quando partes communionis ſunt inæquales, ſicut quando ſunt æquales: quod enim alter habeat inæqualem & majorem partem, nihil ad rhumbum, nec ad conſervandam utilitatem ſervitutis, ut nuper oſtenſum eſt, nec ad evitandam repugnantiam. Patet, quia licèt habeat majorem partem, tamen ex quo eſt indiviſa, tantumdem habet in fundo dominante, quantùm in ſerviente, & contrà: & ſic eodem ſui ipſius reſpectu, eſt æqualiter creditor & debitor ejuſdem ſervitutis, ergo neceſſariò confunditur. Nec minor, ſed omninò eadem eſt confuſionis ratio, in eo qui habet minorem, ſicut in eo qui habet majorem, & ſicut inter eos qui habent æquales partes in ſocietate, ut patet rectè conferendo, vel calculando ad regulas proportionis Arithmeticæ.

11. Præterea iſte intellectus quantumvis primâ ſpecie coloratus, non congruit verbis nec menti harum legum: patet de d. l. ſi communi, quæ non ſe fundat in eo quod habeant partes æquales, ſeu in æquali dominio, ſed in eo quod habeant par jus in utroque fundo. Porrò etiamſi habeant partes inæquales, putà unus beſſem, alter trientem: tamen ex quo eaſdem partes in utroque fundo habent uniformiter, dicuntur verè habere par utriuſque dominii jus in utroque fundo, & eſſe pares reſpectu utriuſque fundi, licèt non ſint pares inter ſe: & ſic verba & mens *d. l. æque.* verificantur in ſocietate inæquali (dummodò pari & uniformi reſpectu utriuſque fundi) ſicut in æquali: & eſſet nimia divinatio reſtringere *d. l. ſi communi.* ad æqualitatem, ſeu paritatem juris reſpectu perſonarum: quinimò eſſet diſtortio: quia *d. l. in quantum* loquitur de paritate, ad jus in utroque fundo competens, igitur non debet hoc omiſſo detorqueri ad æqualitatem partium, de qua non loquitur. Pariter reſtringere *d. l. unus.* ad communicationem factam partibus inæqualibus duntaxat, excluſâ communicatione quæ fit ad partes æquales, non ſolùm aperta divinatio eſt, ſed etiam contorſio, & vim inferre literæ & rationi expreſſæ dictæ l. ibi, *pro parte retinere.* quæ ratio non minùs quadrat in communicatione æquali, quàm in inæquali. Igitur nec iſte quidem intellectus ſtare poteſt. Et per quamcumque ſervitutis ſpeciem exemplificare volueris, ſemper eadem ratio invenitur, quæ in exemplo præcedenti, quod etiam diligenter excuſſi. *Bene video quòd ſi præfato exemplo aliud adderetur, putà conventum fuiſſe, quod pro primis duobus annis omnes fructus prati ſpectarent ad prio*rem dominum, proprietate nihilominus interim communicata, tunc multùm utilis eſſe poſſet conſervatio ſervitutis. Idem ſi contingeret dominium tantùm communicari, reſervato utrimque, vel ab altera tantùm parte uſufructu: quæ miſſa facio, quia nimis divinatorium, & ineptum eſſet reſtringere dictam l. *unus.* ad communicationem factam ſub reſervatione uſusfructûs, vel fructuum, vel ad alias remotas & acceſſitas circumſtantias.

12. Secundò occurrebat alius intellectus, ut *d. l. ſi communi.* loquatur in communicatione facta æquis, vel inæquis partibus, eadem tamen proportione utriuſque fundi, putà, ſive domini habent partes æquales, ſive alter quincuncem, beſſem, vel dodrantem: alter verò ſeptuncem, trientem, vel quadrantem: & ſic pari proportione in utroque fundo. at dicta *l. unus* loquatur quando communicatio eſſet facta partibus difformibus: putà ſi duo æqualiter domini fundi dominantis, redemerint in commune totum fundum ſervientem, ita ut unus eorum (quia forte beſſem pretii numeravit) haberet beſſem fundi empti, alter verò trientem. Et hic intellectus planiſſimus & aptiſſimus videtur, quippe qui reſpectu dictæ *l. ſi communi.* prorſus conveniat verbis & menti legis: reſpectu verò l. unus. nec verba, nec mens repugnare videntur. Et licet verba reſtringantur, non eſt inconveniens, quia *d. l. unus* non loquitur de omni communicatione, ſed indefinitè: imò nihil ſtatuit de conſervandis ſervitutibus poſt communicationem: ſed præſupponit eas in caſu ſuo fuiſſe conſervatas, & ſic quum de jure quædam communicatio confundat ſervitutes, ut in *d. l. ſi communi,* debet neceſſariò *d. l. unus.* intelligi de tali communicatione, per quam ſervitutes non extinguuntur, ſed manent, prout manent, communicatione utriuſque prædii facta partibus difformibus, quia tunc non eſt par, ſed diſpar, & difforme jus utriuſque domini in utroque fundo, & ſic nec dicta l. *ſi communi.* nec quævis alia lex in toto corpore juris inducit tunc confuſionem ſervitutum, nec etiam ulla ratio hoc ſuadet. Sed ratio aperta non ſolùm ſuadet, ſed cogit fateri hoc caſu ſervitutes conſervari, niſi aliter expreſsè remittantur. Patet, quia hoc caſu propter difformitatem partium, multùm & notabiliter intereſt ejus qui habet majorem partem in fundo dominanti, & minorem in ſervienti, ſervitutes conſervari. Igitur conſervantur, cùm talis communicatio nullo modo repugnet conſervationi ſervitutis, nec ejus utilitatem & neceſſitatem tollat, nulloque jure caveatur confundi hoc caſu ſervitutes, ſed potiùs contrarium cavetur per multa jura: ut per *l. ut pomum. §. ſi prædium. ſupra de ſervitutibus. l. ſi quis ædes. §. itaque, ſuprà titulo primo.* Ex quibus videtur hic intellectus non ſolùm planiſſimus, & commodiſſimus, ſed etiam veriſſimus: quia veritatem certiſſimam continet in utroque ſubmembro. 4 Intellect. novus.

13 Sed breviter hunc quoque rejicio, quia licèt in utroque ſuo extremo verus ſit, & reſpectu *d. l. ſi communi,* aptiſſimus, tamen non congruit dictæ *l. unus.* quia hæc *l. unus.* expreſſe loquitur in terminis communicationis utriuſque prædii ſimul, non alterius tantùm per ſe, at in præfato quarto intellectu, in ſecundo membro concernente dictam *l unus.* non fit communicatio utriuſque fundi ſimul, quamvis fundus ſerviens communicetur inter ipſos acquirentes, quod non ſufficit ad dictam *l. unus.* quæ diſertè loquitur, quando ambo prædia communicantur: & ſic ſemper manet eadem antinomia. Nec juvat dicere quòd dicta *l unus* poteſt & debet intelligi non de omni communicatione: ſed de tali, per quam ſervitutes conſervantur: ut ſuprà num. 12. quia fateor hoc verum eſſe, modò detur talis communicatio quæ conveniat verbis hujus legis. *Sed iſta difformis* non congruit, quia *jam non eſſet una communicatio,* utriuſque fundi, ſed plures, videlicet propria & ſeparata cujuſque fundi, Reprobatur.

quoniam eadem ſocietas, vel communio non poteſt in ſeipſa eſſe difformis: & ſic non eſſet verum ambo prædia eſſe communicata, prout *d. lex* præſupponit: ſed quod unumquodque prædium eſſet ſeorſim per ſe, difformiterque communicatum, quod eſt alienum & verbis & phraſi d. legis, quæ conſequenter ad hunc emendicatum & accerſitum ſenſum non debet coarctari.

5. Intellect novus. 14. Tertiò cogitavi de alio intellectu, videlicet, quod *d. l. ſi communi.* loquatur non ſolùm de communione, ſed etiam de unione & confuſione prædiorum in unum eumdem fundum: dicta verò *l. unus.* in ſimplici communione inter dominos utriuſque prædii. Hic intellectus procedit abſque ſcrupulo reſpectu *d. l. unus.* quæ clarè de ſimplici plurium fundorum communione loquitur, nullo addito quod ad unionem vergat; quinetiam idem tex. ſeſe exponens clarè oſtendit prædia manere ibi diſtincta, dum in verſiculo, quamvis, reſpondet cuidam tacitæ objectioni, quæ talis eſt, videlicet, quod in pluribus ſociis fundi dominantis, cuique eorum ſervitus debetur in ſolidum, perinde ac ſi quiſque ſolus dominus eſſet: ergo confunditur ſervitus, prout confunderetur, ſi unius ſolus dominus eſſet: quoniam repugnans videtur quod eadem perſona cui in ſolidum ſervitus debetur, eamdem ſibi ipſi debeat in ſolidum. Cui objectioni reſpondet Papinianus ibi, *quod non perſonæ, ſed prædio hæc ſervitus prædialis debetur.* Et ſic ſatis apertè innuit quod ibi remanent ambo prædia diſtincta, & ſeparata per ſe, non unita nec confuſa: ſed quòd quodlibet prædium per ſe potiùs conſiderari debet, quàm perſonæ ſociorum.

15. Tùm quia propriè ſervitus conſtituta non debetur perſonis, ſed fundo, nec in perſonis ſubſiſtit, ſed in fundis. *l. qui aliena. in fin. de negotiis geſtis. l. via. §. quacumque. de ſervit. ruſticorum prædiorum. l. 1. ſi ſervitus vendicet, l. ſed & loci. §. ſi alter. fini regund.* Alberi. in ſecunda par. ſtatu. quæſt. 88. tùm quia quod plures ſocii fundi dominantis habeant ſinguli in ſolidum jus ſervitutis activè: ſicut quod plures ſocii fundi ſervientis debeant illud ſinguli in ſolidum paſſivè: hoc inquam, non eſt ratione ipſarum perſonarum, ſed per accidens, videlicet, ne ſervitus in ſe corrumpatur. tùm propter eſſentialem & intrinſecam individuitatem ipſius ſervitutis, quæ reſpectu ipſarum perſonarum eſt quid eis extrinſecum, & accidentale. Quod ergo pluribus perſonis competat in ſolidum, hoc ex neceſſitate inductum eſt, ne ſervitus perimatur, ſed conſervetur: ergo in ejus peremptionem & extinctionem retorqueri non debet *l. legata inutiliter infra de legat.* 1. & è converſo, *l. legata inutiliter, infrà de adimen. leg.* cum vulgaribus. Cæterum ex eo quod in veritate non ſunt domini fundorum in ſolidum, ſed ſolum pro partibus, non eſt neceſſe ſervitutes confundi, ex quo fundi non confunduntur, ſed diſtincti manent, licèt inter eoſdem dominos communicentur: quia occaſione partis vel partium ſervitus tota & totaliter retineri poteſt.

16. Nec hîc dicas, quod ſequeretur ſervitutem prædialem poſſe remanere utroque fundo ad eumdem dominum pervento, dummodò ſeparatim tanquam plures fundi ab eo poſſiderentur, quia quando unus eſt dominus, tunc nulla pars fundorum relinquitur in qua ſervitus, vel ejus correlatio ſervari, & ſubſiſtere poſſit, cùm nulla pars ſit aliena, & ſic tota confunditur. *l. 1. infrà, quemadmodùm ſervit. amit.* quia nulla ſupereſt pars cujus occaſione remanere poſſit. Communione autem factâ citra unionem prædiorum, ſemper cujuſque fundi una pars eſt unius, alia alterius, & ſic nihil mirum ſi per plures partes retineri poſſit una ſervitus, vel plures ſervitutes. ſicut per unam partem, vel ejus occaſione. *l. ut pomum. §. 1. ſuprà, de ſervitutibus.* ſecus quando uterque fundus unitur, ita quod neuter remanet per ſe, quod clariſſimum eſt voluntate &

Simplex communio non repugnat ſervituti.

deſtinatione dominorum fieri poſſe. *l. quod in rerum natura. §. 1. de legat. 1. l. locus, infrà, de verborum ſignificatione.* quia tunc neceſſariò par fit conditio utriuſque fundi, imò non remanent plures fundi, ſed ex toto ſimul confuſo fit unicus fundus. Idem in duabus domibus, quarum altera alteri, vel ambæ mutuò ſerviunt, ſi à dominis ſuis mutuò communicentur, manent ipſo quidem jure ſervitutes: quamvis interim interpellari, ſeu ceſſare dicantur, ut in ſimili in *l. in tradendis. in fin. communia prædiorum.* ſecus ſi ulterius procedant ſublato pariete, uniendo ambas domos, & reducendo ad unam. His enim caſibus ſuccedit regula, quod eidem fundo à ſeipſo ſervitus deberi non poteſt, & ſic tunc prorſus perimitur, quamquam ſint plures perſonæ diſtinctæ dominorum: ſicut enim prædia ipſa confunduntur, ita & jura eis accedentia, ut ſunt ſervitutes. *l. ſervitutes* 3. *in principio, ſupra, de ſervitutibus. l. quid aliud, infrà, de verborum ſignificatione. l. cùm principalis. infra, de regulis juris.*

17. Igitur ita commodè videtur intelligi dicta *l. ſi communi.* Fateor quod ejus verba magis ſonant de ſimplici & pari communione fundi redempti inter redimentes, quàm de prædiorum unione: ſed dici poteſt quòd non unius ſolius legis verba debent attendi: ſed etiam aliarum ſimul jungi, & ex omnibus ſimul cum æquitate plena & ſincera mens colligi. Poſtremò ſicubi verba partim deficere aut pugnare videantur, ſumenda eſt interpretatio commodior, & quæ rei ſubjectæ, præfatæque menti, & æquitati legali aptior ſit. *l. in ambigua. ſuprà de legibus. l. quoties nihil, de regulis juris.* et ad hoc vel occaſionem accipere liceat. *l. capienda. infrà de regulis juris.* ſaltem cùm ſignificatio verborum non repugnet, & voluntas congruat. *l. ab omnibus. in fin. princip. de legat.* 1. *l. talem. in fin. de hæredibus inſtituendis.* Quòd autem voluntas congruat, liquet, quia hic intellectus uſque adeò juri conformis eſt, ut ſit de indubitabili quantum ad dictam *l. ſi communi.* Quòd autem verba non repugnent, liquet, quia etiam ubi maximè repugnare videbantur, videlicet in illo verbo, *in utroque fundo eſſe incipit*, adhuc nullo modo repugnant, quia ea mentio utriuſque fundi, non refertur ad tempus poſt communicationem: ſed ante initium, ſive ad tempus præcedens communicationem. Et ſic verba nullo modo negant unionem fundorum, nec ponunt manere utrumque fundum diſtinctum, ſive duos fundos ſeparatos poſt eam communicationem perfectam. Quinimò reliqua verba, *d. l. ſi communi.* magis congruunt unioni fundorum, quàm excluſioni unionis. Patet, quia plures domini multò pleniùs & intenſiùs dicentur habere par jus in fundis in unum unitis & confuſis ſub denominatione unius fundi, quam in fundis ſeparatis, & diverſo jure (licet communiter) poſſeſſis. Quare commodè ſuppleri & juvari poſſunt verba *d. l. ſi communi.* ut non de ſimplici communione, ſed etiam de fundorum conjunctione, & unione loquatur, ut ſic intelligatur de paritate abſoluta, & in ſummo gradu. Igitur tenenda eſt hæc conciliatio, præſertim cùm non ſit verbalis, & abſque ratione (qualis eſt communis ſolutio) ſed realis, & in evidenti ratione & æquitate fundata, nulli omnium legum repugnans, nec à verbis ullius abhorrens. Et maximè cùm hujus conſiderationis utilitas ad multa alia etiam in praxi, & uſu quotidiano pateat, ut ſcripſi ſuper Conſuet. Pariſienſi: ſecundùm quam in §. 46.

Quæ interpretatio aſſumenda.

18. Alaudium à quo dependent cenſus, vel juriſdictio, partitur inter hæredes ut feudum, alioquin ſicut hæredium paganicum. Pone Titium habere alaudium à quo dependent prædia cenſualia poſſeſſa per Caium, fac eos invicem communicare prædia, deinde vita cedere: quomodò inter hæredes partientur? Solutio patet ex prædictis, quia aut ſimpliciter communicaverunt, non uniendo prædia in unum, ſed ea per ſe in communi poſſidendo, & ſuccedunt hæredes

Alaudium.

in alaudio more feudi, in cenſualibus more paganico: quoniam per ſimplicem communionem, ſeu acquiſitionem, non fit harum qualitatum confuſio, niſi prædia ſimul tanquam idem fundus uniantur & confundantur.

Unio non præſumitur.

19. Et in dubio non præſumitur facta unio, ut latiùs dixi *ſuper d. Conſuet.* §. 32. *numero* 47. Verum eſt quod in iſtis quæ ſunt magis dominia ſubordinata, quàm ſervitutes, uti dixi *ſuper eadem Conſuet.* §. *primo*, *gloſ.* 5. etiam in perſona ejuſdem in dubio, niſi appareat de unione & incorporatione, non fit confuſio horum dominiorum, nec incorporatio præſumitur, *ut in dicta Conſuet. Pariſ.* §. *decimo-tertio*, *gloſſ. primâ*, *quæſtione decima-tertiâ*, §. *vigeſimo-tertio. quæſtione decimâ-tertiâ*, *numero* 47. quia poteſt domini, ſeu poſſeſſoris intereſſe non confundi: ſecus in meris ſervitutibus prædialibus, quas unius incommutabilis domini utriuſque totius fundi non intereſt conſervari, nec tunc conſervari poſſent, cùm prorſus deficiat eorum correlatio ſubſtantialis & definitio: nec etiam intereſt plurium dominorum ſociorum factâ utriuſque prædii unione, & confuſione, quo caſu etiam deficit ſubſtantialis correlatio ſervitutis. Sed quando plures poſſident utrumque fundum tanquam fundum ſeparatum, licèt communiter, poteſt quandoque alterutrius intereſſe non confundi ſervitutem, ut quando ex pacto alterutrius fundi fructus uſque ad aliquot annos percipere debet, vel quando de proximo ſperatur diviſio, aut alterius fundi permutatio cum alieno, quæ ſunt procliviora in fundis diſtinctis, licèt communibus, quàm in unitis.

20. Et ad ſummum licèt rarò interſit ſervitutes conſervari, quamdiù durat communio: tamen ſatis eſt quod ſimplex communio non repugnat ſubſtantiæ, & conſervationi ſervitutum, & quod leges nolunt propter ſimplicem communionem confundi in aliquo: verumtamen quantumvis hic intellectus à nobis elaboratus, ſit in ſe verus, & commodus, non placet, quia accerſitus & divinatorius videtur ad dictam l. *ſi communi.* in qua nullum verbum de unione vel confuſione fundorum, ſed de ſimplici acquiſitione fundi ſervientis in commune, id eſt, ut ſit communis emptoribus: tum ea unio & confuſio fundorum, non tam eſſet communicatio quàm conſolidatio, de qua conſolidatione nullum verbum in dicta l. *ſi communi.*

VI. Intellectus novus.

21. Cogitabam quartò aliter hæc jura conciliari poſſe unius verbi impropriatione, in dicta l. *ſi communi.* videlicet, exponendo verbum, *extinguitur*, id eſt, interpellatur, ſeu ceſſat ejus operatio, utilitas & virtus, tantiſper, dùm durat ſocietas ſive communio, ut fere in ſimili inquit text. in l. *in tradendis. in fin. infrà commu. præd. l. etſi forte, in principio, infrà ſi ſervit. vendicet. l. ſi quis ex fundo.* junctâ glo. *quemadmo. ſervit. amittan. facit. l. in re communi. ſup. titulo primo. l. tria prædia. hoc eodem tit. l. an unus, infra, ſi ſervit. vendicet.* cum ſimilibus, quæ ſuperveniente communione non debent ita præfractè intelligi, quod communio prædiorum ipſo jure extinguat mutuas, vel alias ſervitutes, ut clarè probatur per d. l. *unus.* & in l. *ſi quis ædes.* §. *itaque ſi prædia ſuprà, titulo primo.* Sed debent intelligi quod interim dormit, ſive interpellatur ſervitus, & ejus effectus, ita quod tantiſper dùm communio durat, neutri minorum liceat quicquam jure ſervitutis facere, aut prohibere, cedente videlicet interim acceſſorio, & impoſititio jure ſervitutis, nobiliori & principali titulo dominii, non quod interim ſervitus in ſe ipſo jure, & perpetuo perimatur, ſed prout in ſimili ait text. in l. *qui res.*

Obligatio quandoque ceſſat.

§. *aream. de ſolutionibus.* quod quandoque uſuvenit obligationem nec actu ſubſiſtere, nec extinctam eſſe, ſed ceſſare, quæ interpretatio ex conjunctione plurium legum reſultans, non temerè nec abſurdè adaptari poſſe videtur huic l. *ſi communi.* præſertim cùm ſit in ſe æqua, mentique & verbis reliquarum legum congruens, nullamque aliam abſurditatem inducens.

22. Sed tamen minimè placet, quia vim infert literæ d. l. *ſi communi.* idque non ſolùm in dicto verbo, *extinguitur*, ſed in verbo, *manebit*, quod in antitheto ſeu adverſativo verſiculo poſitum, ſignificat ſervitutem non manere in oppoſito præcedenti verſiculo, & videtur ibi Julian. idem velle in duabus perſonis, quod in eadem perſona voluit idem Salvius Julia in *d. l. ſi quis ædes, in principio, ſuprà titulo primo.* nempe ſublatam confuſamque ſervitutem, ut ſi rurſus vendere velint, nominatim imponenda ſit ſervitus, alioquin liberè væneant, ut ſic hæc lex ſit ampliatio ad primum reſponſum dictæ l. *ſi quis ædes.* quod etiam verum eſt.

Septimus novus & verus intellectus.

23. Tandem omnibus penitiſſimè diſcuſſis, cenſeo *d. l. ſi communi.* plenè intelligendam prout jacet, nullo addito nec detracto, ſed in ſua propria ſpecie, cum omnibus ſuis modis, qualitatibus & numeris ſimul, videlicet in communicatione ſpecifica parique, quæ fit de utroque toto fundo, facto hominis ad hoc expreſſim intento, etiamſi non uniantur hi fundi, nec confundantur in eumdem fundum, quia ut eſſet indubitatum, ita eſſet addere textui, contra quod notavi *in Conſuet. Pariſienſi*, §. *primo*, *glo.* 4. *nu.* 9. & §. 13. *glo* 1. *num.* 25. & *in Reg. Cancellar. reg. de publicand. num.* 340. dicta verò *l. unus.* loquitur in genere, videlicet de communicatione ſive generali, ſive particulari, ſive principaliter, ſive incidenter, ſive facto hominis, lege, vel ſtatuto, aut aliter inducta: nec de novo ſtatuit communicationem aliquam non confundere ſervitutes: ſed præſupponit ſaltem aliquam eſſe communicationem utriuſque prædii, quæ ſimplices, vel mutuas ſervitutes non tollat. Igitur nec præſuppoſitio quidem *d. l. unus.* ullo modo adverſatur dictæ l. *ſi communi.* quæ loquitur in ſpecie, ſive in certo caſu individuo paris & ſpecificæ communicationis utriuſque fundi facto hominis principaliter ad hoc intento introducta. Sed locum ſibi latè vendicat præſuppoſitio *d. l. unus.* per omnes caſus communicationum, in quibus ſpecialiter non apparet, nec cautum reperitur confuſionem ſervitutis fieri. Hic eſt verus, rotundus, & *vivus* intellectus, & planiſſima conciliatio dictarum legum, nullo uſquam ſive in litera, ſive in mente, ſive intrinſecus, ſive extrinſecus remanente ſcrupo. Quod autem dicta *l. ſi communi.* loquatur in caſu individuo, in quo eſt par & ſpecifica communicatio utriuſque totiuſque fundi, facto hominis ad hoc expreſſim intento, id nullâ probatione indiget, tantùm lege verba integra dictæ legis: ſeſe enim oſtendunt per totam legem, ut in princip. ibi, *ſi communi.* & ſic jam emptores habebant fundum dominantem ſibi in totum communem: & ibi, *eumdem*, etſi totum fundum ſervientem ſimul redemerunt, & ibi, *in commune*, & ſic ut totus fundus ſerviens eſſet eis pari communione communis, ergo redemerunt ſimul totum ſervientem fundum, & ad hoc ut eſſet inter eos pariter communis, hoc eſt eadem communione, ſive pari jure, & eiſdem partibus quibus fundus dominans erat inter eos communis, ſive aliàs partes eſſent æquales, ſive inæquales inter perſonas: ſed reſpectu fundorum erunt ſimiles & pares in utroque fundo: ibi, *par utriuſque domini jus in utroque*: ſecus ſi partes eſſent reſpectu fundorum difformes, ut ſuprà num. 13. quia tunc alia & alia eſſet communicatio cujuſque fundi, non una utriuſque. Item ſecus ſi non totus uterque fundus intraret communionem, ſed certa pars indiviſa cujuſque fundi, ut in *l. ſi quis ædes.* §. *itaque ſi prædia, ſuprà titulo primo*, & *infra num.* 30. Hæc noſtra conciliatio tam eſt ſincera & aperta, ut nullâ aliâ confirmatione indigeat quàm ſui ipſius, nempe veritatis & ſenſûs communis. Ne tamen reliqua omnia quæ hæc meditando & excutiendo in regiſtris meis elaboravi, rodegique, pereant, ſeligam ex eis & promam quàm

brevius, quæ ad pleniorem prædictarum & multarum hujus materiæ legum utilia videntur.

24. Notandum quòd quamvis ſervitutes prædiales pluribus modis amittantur, quàm inducantur, ut in genere ſuo favorabilior, facilior & proclivior videatur earum deſtructio, quàm conſtructio: tamen quod ad confuſionem attinet, quæ eſt una (ex pluribus) ſpecies tacitæ extinctionis, ea non continuò, nec ſemper fit, quoties invenitur concurſus dominii utriuſque etiam totius & dominantis, & ſervientis fundi in eadem perſona, & adhuc minus, quando non adeſt hic concurſus niſi in pluribus perſonis: hæc enim ſervitus in jure quandoque ſtat actu, quandoque extinguitur, quandoque ceſſat, ſeu jacet, ſeu (ut inquit Jureconſul.) interpellatur. Quando igitur ille concurſus reperitur in eadem perſona, ſiquidem æquè principaliter & incommutabiliter, tunc confunduntur. *l. 1. quemadmodum ſervit. amittan. l. ſi quis ades, in principio, ſuprà titulo primo, d. l. ſi communi. l. quicquid infrà, communia prædiorum*, cum ſimilibus: quæ ita loquuntur, & intelliguntur.

Servitus ſtat, perit, ceſſat.

Concluſio in perſona una.

25. Unde ſi domino feudario præter jura feudi debetur ſervitus prædialis ſuper feudo, quod à vaſſallo venditum, feudarius (quem dominum vocant) jure feudi retrahit, non continuò confunditur ſervitus prædialis, tametſi interim interpelletur, quia dominus directus non tenetur venire & conſolidare, ſed poteſt tenere in veteri qualitate feudi, vel ſubfeudi, per ea quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſien. in locis citatis ſuprà num. 19. Unde quemadmodùm qualitas fundi retracti ſive feudalis, ſive cenſualis, non extinguitur, ſed ſuſpenditur: ità dicta ſervitus prædialis non extinguitur, ſed eſt *in* ſuſpenſo, quia dominium fundi ſervientis non concurrit cum dominio dominantis æquè principaliter, ſed ſubordinatè & diverſo jure. Quamdiù enim remanent qualitates & veſtigia prioris ſtatûs, confuſio impeditur: ſed ſi dominus directus fundum illum ſive feudalem, ſive cenſualem uniat, & confundat cum fundo ſuperiori à quo dependebat, confunditur illa ſervitus prædialis, ſicut & omne jus feudi, vel cenſus confunditur. Incipit enim eodem jure, & æquè principaliter poſſidere, & aboletur qualitas, & ſubordinatio, quæ confuſionem remorabatur.

Feudarius retrahens non tenetur conſolidare.

26. Pariter ſi à fundo alaudiali Titii, debetur hujuſmodi ſervitus feudo Caii, qui tenet illum cum jure dictæ ſervitutis in feudum à Seio, poſteà Titius acquirit illud feudum, non confunditur ſervitus prædialis, licèt interim ejus uſus ceſſet, tum quia fieret præjudicium Seio domino feudali, tum quia Titius non poteſt unire & conflare in unum hos duos fundos, quum diverſo jure teneantur. Nec obſtat quòd Titius eſt dominus utriuſque fundi ſervientis jure proprio alaudiali, fundi verò dominantis dominus eſt utilis jure feudi. Idem ſi feudi dominantis ſit tantùm dominus utilis: ſatis eſt enim ad impediendum confuſionem, quòd non eſt plenè & liberè dominus fundi ſervientis, & quòd alterius intereſt non confundi in cujus præjudicium non poteſt conditionem deteriorem facere etiam expreſsè, ergo nec tacitè. *l. ult. de uſu. & habita.* & in uſib. feudo. *de inveſtit. de re alien. fact. §. quid ergo. §. è contrario.*

27. Pariter ſi dominus fundi dominantis ſit hæres domini fundi ſervientis, ſed gravatus legato, vel fideicommiſſo fundi ſervientis in diem, vel ſub conditione, interim dùm pendet dies, vel conditio, magis ceſſat, vel interpellatur ſervitus, quam prorſus extinguatur. Non obſtat quòd die vel conditione poſteà exiſtente, compellitur legatarius ſervitutem interim confuſam rurſus imponere, & è converſo. *l. Papinianus, ſuprà de ſervitutibus*, cum ſimilibus: quia debet ſanè intelligi quod cogitur rurſus imponere quantùm ad renovandum titulum, tùm ad renovandam quaſi poſſeſſionem ſervitutis, interim quaſi, ſed non prorſus confuſæ: tùm quia non renovatur in nova, vel ut nunc primum conſtituta, ſed ut antiqua, manent enim & hypothecæ & cautiones antiquæ & prioritatis: tùm quia non merè perſonalis actio ad hoc competit: ſed in rem ſcripta, ſi forte ante diei vel conditionis eventum hæres, vel ante renovationem legatarius, fundum qui actu olim ſerviebat, alienaſſet. Debetur enim hæc renovatio ex cauſa veteri & neceſſaria, ut alibi fuſiùs dixi.

L. Papinian.

28. Secus ſi debetur ex cauſa nova & voluntaria, tacita vel expreſſa, ut ſi tanquam hæres factus dominus incommutabilis, poſteà venderet hæreditatem, & ſic deberent ei reſtitui ſervitutes ex tacito pacto, tunc enim reſtituuntur ut ex nunc, & mera actio perſonalis ad hoc competit, ſi traditio facta eſt, omiſſâ retentione ſervitutis. *l. 2. §. ultimo, de hæredit. vel act. vendit.* & tunc ſervitus reſtituta eſt merè nova, licèt ad inſtar antiquæ: item ſi quis emit fundum ſibi ſervientem, & dominus factus, poſteà revendat ſub pacto eamdem imponendi ſervitutem, ut in dicta l. *ſi quis ades, in principio.* eſt enim propriè loquendo nova & ſimilis: non eadem numero, quia prior quæ fuerat, ſemel extincta eſt, & reſtitutio ſequens voluntaria eſt, quia non fit ex neceſſitate cauſæ antiquæ: ſecùs ſi emptor, iſte antequam dominus fieret per apprehenſionem realem, cederet jus ſuum hujus emptionis tertio, quia tunc ſervitus non extinguitur, ſed continuatur, etiam ſi per actum fictum emptor eſſet factus dominus, putà vi clauſulæ conſtituti, quæ non debet in ejus præjudicium retorqueri, quamdiù res tam integra eſt, ut liceat ab emptione diſcedere: de quo plenè ſcripſi *in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. quæſt. 1. & §. 22. qu. 2. & 3.* & alioquin eſſet magna captio cedentis, quia minoris emit fundum tanquam ſervientem: & tamen cederet liberum eodem, & ſic nimis vili pretio. Idem ut conſervetur vetus ſervitus, ſi emptor iſte poſtquam jure gentium dominus & poſſeſſor factus eſt, jure retractus proximitatis evincitur: hæc enim evictio venit ex veteri & neceſſaria cauſa præexiſtenti acquiſitioni, quæ ab initio ſtatum ad hoc habuit implicitum, ut not. Alex. & Jaſon. in ſimili. in *l. ultima, ſi ex noxali cauſa agat.* & ita debent hæc jura intelligi. Et not. hanc novam & utilem differentiam inter venditorem, qui factus erat dominus incommutabilis utriuſque fundi, & ſic meram confuſionem paſſus: & hæredem gravatum, nec factum dominum, niſi commutabiliter, & ſic non meram confuſionem, ſed commutabilem paſſum.

29. Similiter hypotheca confunditur per acquiſitionem dominii incommutabilis rei hypothecatæ, *leg. ſi rem alienam. de pignorat. act.* ſed per acquiſitionem dominii commutabilis, tantùm interim ſopitur, non autem prorſus confunditur. *l. ex ſextante. §. Latinus. de except. rei judicat. l. debitor. ad Trebellianum, l. in rebus. C. de jur. dot. l. 1. C. ſi antiquior credit.* Et hæc conſideratio ad multa alia utilis eſt, videlicet, quod emens domum ſervientem quam ſperat vendere, vel donare, poteſt eam tenere ut ſeparatam, aut ſequeſtratam, ut quandocumque eam ſeorſim alienaverit, prout acquiſivit, non opus ſit de integro novam ſervitutem conſtituere: ſed antiqua cum prærogativa antiquæ maneat. Quid enim ſi ante acquiſitionem factum erat, vel poſteà latum fuit ſtatutum prohibens novas hujuſmodi ſervitutes conſtitui, reſervatis antiquis dumtaxat? Dùm eſſem Tubingæ primarius legum profeſſor legem rogavi ſalubritatis urbis causâ, ne ſaltem deinceps liceret ſervitutem cloacæ vicino conſtituere, aut communem facere. Sed ut ſinguli patresfamiliàs domi ſuæ facerent, & purgarent, & plures alias, quæ latæ non ſunt, eoquòd nequirem populo Germanicè loqui, & perſuadere: Collegæ verò negligebant, & invidebant, ut exeunti mihi unuſcivium, & profeſſorum faſſus eſt.

Tubingæ.

30. Quando verò (redeundo ad rem, ſuprà eodem num. 23. & 28.) invenitur ille concurſus in pluribus perſonis, num-

Confuſio an in perſonis pluribus.

perſonis, quibus uterque fundus eſt communis, adhuc tatius (ut dixi) fit mera confuſio. Quid enim ſi dominus fundi dominantis & dominus ſervientis contrahant ſocietatem omnium bonorum etiam proprietatis, & ſic eadem prædia cum univerſitate communicentur, an confundatur ſervitus, vel ſervitutes mutuæ? Reſpondeo non, quia nec expreſsè, nec tacitè id agitur, & ſperatur obitu vel diſſenſu finis ſocietatis, quæ non poteſt ita firmari, quin ſit commutabilis. Porro licet communicatio prædiorum faciat interim ſilere nomen & uſum ſervitutis quæ interpellatur, ut tantiſper cedat titulo nobiliori, & pleniori communionis: tamen non prorſus tollit ſubſtantialia, & correlationes eſſentiales ſervitutis, quia ſemper pars aliqua hincinde actu aliena invenitur, in qua jus ſervitutis tum dominantis, tum ſervientis reſidere, conſervarique poteſt, donec in actum exeat, & priſtinas vires exuat, ſublata communione velut impedimento ſublato, ut in *l. tria prædia, eodem titulo. l. in tradendis, in fine, communia prædiorum.* idem dico, ſi dominus prædii dominantis, & dominus ſervientis relinquant eoſdem omnes hæredes, puta, ille inſtituit Titium & Seium quos iſte pariter inſtituit: & inſtituti ambas adeunt hæreditates. idem ab inteſtato ſi duo fratres habentes fundos mutuo ſervientes relinquant duos nepotes præmortui fratris hæredes: interpellabitur enim, ſed non continuo perimetur ſervitus. poſſunt enim dividere, ſive ut unus unam, alter alteram habeat hæreditatem: ſive hæreditatibus confuſis, ut unus hæc, alter illa prædia habeat, quæ cum ſuis veteribus juribus hæreditariis ipſo jure cenſentur aſſignari.

31. Plus dico, quod in terminis *d. l. ſi communi*, poſſunt emptores agere ne extinguatur ſervitus, non ſolùm expreſsè, ſed etiam tacite, puta ſi redimunt (quamvis in commune, ſeu communiter) non ut ſibi in commune habeant, ſed ut alter eorum tantùm habeat, vel ut mox in alium transferant. tunc enim etiamſi expreſſe non caveant de conſervandis ſervitutibus: tamen ſatis taciè, cautum intelligitur, ex quo non intendunt retinere in commune ſimul cum fundo dominanti. Et ad ſummum ſatis eſt quòd non apparet de confuſione, nec expreſsè, nec in neceſſariam conſequentiam: & ſic in dubio ſtatus rei conſervatur, cum ſimplex communicatio non ſit incompatibilis cum conſervatione veteris ſervitutis, ut probat text. rotundus in *d. l. unus.* & ſuprà ſatis viva ratione oſtendimus. ideò ſignanter expreſſit Jureconſult. in dicta *l. ſi communi*, non ſolùm quod ambo redemerunt: ſed etiam quod in commune redemerunt: nec hoc ſolùm, ſed etiam addidit, quòd par utriuſque domini jus in utroque fundo eſſe cœpit, nihil enim in illis verbis eſt otioſum, ſed omnia ſimul juncta oſtendunt quod in ſpecie, vel hypotheſi dictæ l. redemptio erat facta fundi ſervientis, ut ſimul haberetur pari jure æqualis & incommutabilis dominii, ſicut fundus dominans: ex quibus (etiamſi non ſit expreſſa) ſequeretur in neceſſariam conſequentiam confuſio ſervitutis, aliàs ſecus eſſet. Et ſic jam plenè & dilucidè dicta jura & his affinia, eorumque energiam & conſonantiam intelligis.

Summa. 32. Summa, cauſa hujus tacitæ confuſionis eſt regula juris, quod res ſua nemini ſervit. *l. in re communi.* ſuprà *titulo primo. quicquid, infrà titulo primo.* quæ regula limitatur dupliciter. Primò, ut procedat ſi res efficitur abſolutè & incommutabiliter ſua: tunc enim propriè perit ſubſtantia, & definitio ſervitutis, quæ eſt jus in re aliena. *l. uti frui, ſupra ſi uſusfructus petatur.* ſecus inquantum commutabiliter per prædicta. Secundò, ut procedat dummodò fiat ſua in totum, vel reſpectu partis diviſæ quæ fit ſua in totum, quia cenſetur fundus ſeparatus. *l. nam ſatis.* infrà *quemadmodum ſervit. amitt.* ſecus ſi pars tantum indiviſa fit ſua, quia ratione etiam decimæ, vel centeſimæ partis quæ remanet aliena, conſervatur tota ſervitus. Et ratio cur ob partem indiviſam vel minimam alienam conſervatur tota ſervitus, eſt ejus omnimoda individuitas, quia non poteſt pro parte poni, vel adimi. *l. pro parte. ſuprà de ſervit.*

33. Sit ergo Titius dominus fundi dominantis, Caius ſervientis, nunc ſi Titius acquirat dominium fundi Caii pro ſemiſſe, vel beſſe, vel deunce indiviſo, vel contrà, in nullo confunditur ſervitus, nec pro parte quidem Titio vel Caio quæſita, ſed tota remanet ut priùs ſuper toto fundo qui fuit Caii vel Titii, & in qualibet ejus parte. *l. ut pomum, §. ſi prædium, ſupra de ſervit.* Quid ergo ſi Caius tantam partem acquirat fundi Titii, quantam Titius de fundo Caii, & ſic invicem ſive æqualiter, ſive inæqualiter communicent, puta alter alterius mediam, & contrà: vel alter alterius beſſem, & contrà? diſtingue aut ea mutua communicatio fit de totis fundis, ut in hoc ultimo exemplo: & habent locum prædicta: non enim continuò ſequitur tacite confuſas ſervitutes, ſed ita demum ſi concurrant omnia quæ in dicta *l. ſi communi.* ut ſuprà num. 20. vel ſi expreſſim confundant. Exemplum. Diſtinctio.

34. Aut verò communicatio non fit de toto utroque fundo, ſed ſolùm de parte utriuſque, & nullo modo tacitè confunditur ſervitus. caſus eſt in *l. ſi quis ædes. verſic. itaque ſi prædia.* ſuprà *titulo primo*, qui ita propriè debet intelligi. Loquitur enim de mutua communicatione partium indiviſarum unius & alterius: quia eſt illativa ampliatio verſiculi immediate præcedentis, qui loquitur de parte indiviſa alterius tantùm fundi. Mentio autem partis in dicto verſiculo, *itaque*, bis repetita, ſive reſpectu utriuſque fundi expreſſa, ſtat ad differentiam excluſivam totius, & ſic præſupponit non totos fundos fuiſſe hinc inde communicatos, vel cadere in communionem, ſed partes tantùm: quod facile & quotidie uſuvenire poteſt, ut ſi Titius fiat dominus quartæ partis indiviſi fundi Caii, & contrà: tunc enim cujuſque fundi per ſe quadrans, & utriuſque ſimul quadrans dumtaxat communis eſt, nec integri fundi intrant communionem. ita propriè loquitur d. verſic. *itaque*, ſive partes ſint æquales, ut nuper dixi, ſive inæquales, ut ſi Titius communicet quadrantem fundi ſui: Caius verò trientem, vel ſextantem. Idem ſi ab una parte totus fundus communicetur, ab altera parte pars tantum, ut ſi Titius det Caio mediam ſui fundi indiviſam, Caius vero det Titio partem fundi ſui indiviſam ſemiſſe minorem. Ex quibus liquet veritas, claritas & utilitas novi noſtri intellectus anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo primo, ampliſſimo & conſultiſſimo viro Domino Franciſ. Montolon. inter alia communicanti, ut ſcripſi in epiſtola liminari *tracta. de donat. inoffic.* editi anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo primo. qui ſumma cum admiratione laudavit. Doctiſſimus deinde Franciſcus Connanus in ea antinomia multum ſeſe torſit Commentario juris civilis lib. 4. cap. 9. Nec aliud potuit quam Paul. Caſtren. conciliationem amplecti, quam veriſſimam ſibi videri ſcripſit pag. 261. At nos eam ſupra numer. 4. reprobavimus. Ex prædictis etiam fluit verus & planus ſine ullo ſcrupo intellectus *d. l. unus.* Intelle §. itaque ſi prædia, in leg. ſi quis ædes.

35. Nunc ad penitiorem declarationem, contra id quod diximus, ratione partis etiam minimè pro indiviſo totam ſervitutem in totum remanere, opponitur, quia licet ſervitus ſit tota in toto, & qualibet ejus parte, tam activè, ut in dicta *l. via, §. quacumque*, quàm paſſivè, ut in dicta *l. certo, §. ſi totus. eodem titulo.* tamen hujuſmodi individuitas ſolum videtur inferre quod remaneat tota & ſolida in reſidua parte, quæ pro indiviſo remanet aliena, ut in parte quæ remanet Caio in primo exemplo ſuprà nu. 27. non autem neceſſariò inferat quòd remaneat tota etiam in cæteris portionibus utriuſque prædii ad eumdem dominum pertinentibus, puto etiam in dimidia Titio acquiſita in dicto exemplo. imo pro rata illarum portionum videtur ſervitus neceſſariò confundi, quemadmodum pro rata earumdem Servitus tota in toto.

portionum invenitur illa repugnantia oppoſitarum qualitatum actionis & paſſionis in eadem perſona, quæ confuſionem & extinctionem earum operatur. Sicut videmus in hypotheca quæ eſt individua: quia eſt tota in toto & tota in qualibet parte: ita quod etiam diviſa obligatione perſonali, puta in plures hæredes debitoris non dividitur etiam ſoluta majore parte debiti, donec totum perſolutum fuerit. *l. hæredes* §. *idem obſervandum familiæ erciſcundæ. l. ſi neceſſarias*, §. *ſi unus. de pignor. actio. l. quandiu. C. de diſtract. pignor.* tam paſſivè. ut in dd. juribus, quàm activè, ut in pluribus hæredibus unius creditoris. *l. ſolutum*, §. *ſi creditori de pigno. actio.*

Hypotheca dividitur.

36. Et tamen ſi pars, puta dimidia pro indiviſo pignoris, vel rei hypothecatæ transfeat irrevocabiliter in dominium creditoris, extinguitur hypotheca in parte creditori acquiſita. Et quamvis hypotheca remaneat pro toto in reliqua dimidia parte, etiam cum effectu (extra caſus contributionis & ceſſionis actionum, de quibus tetigi *in tracta. uſura. quæſt.* 89. *numero* 680. *& ſuper Conſuet. Pariſ.*) tamen ipſo jure non remanet in parte ſive diviſa ſive pro indiviſo creditori quæſita, ſed quoad illam partem prorſus extinguitur.

37. Eodem modo dicendum videtur in ſervitute: finge Caium dominum prædii dominantis, communicare illud Titio domino ſervientis, certum eſt quod totum prædium Titio remanet ſervum ut priùs: ſed nonne abſurdum eſt idem nunc dicere de fundo dominante, videlicet quod toti & cuilibet parti debeatur ſervitus ut priùs? Quid enim abſurdius quàm dicere quòd ipſi Titio ſolido domino fundi ſervientis, debeatur ſervitus in re ſua, videlicet in dimidia partis indiviſæ fundi dominantis ſibi acquiſita. non enim poterit uti in re propria jure ſervitutis, & res ſua nemini ſervit *lege uti frui ſupra ſi uſuſfructus petatur* & nemo ipſe ſibi ſervitutem debet. l. quicquid infrà communia prædiorum. quod ſi in re communi non poteſt ſocius uti jure ſervitutis. *l. in re communi.* ſuprà titulo primo, quantominus pro ſolido dominus in re ſibi ſoli propria, puta, Titius in fundo ſerviente quod ſuum eſt in totum. & ſic videtur quod pro parte quam Titius acquiſivit in fundo dominanti, non habeat aliquod jus ſervitutis, ſed pro illa parte eidem acquiſita extinguatur, quatenus ſcilicet in eadem perſona concurrit dominium utriuſque fundi, & repugnantia extremorum: alioquin Titius haberet in ſolidum jus ſervitutis in re ſua: quia ſi occaſione partis acquiſitæ illud habeat, habet in ſolidum. videtur ergo quod tunc ſolus Caius retineat ipſum ſolidumque jus ſervitutis ratione partis ſuæ indiviſæ in fundo dominante retentæ, in quo nulla eſt repugnantia, nec abſurditas. E diverſo ſi ſolus Titius communicet fundum ſervientem Caio, ſolidam quidem ſervitutem retinet Caius, ſed videtur quod pro parte indiviſa Titio remanente duntaxat retineat, & quod pars Caio quæſita ſit exempta & libera à jure ſervitutis: & ſic retineatur ſervitus per partes, hoc eſt in partibus, in quibus, vel pro quibus ſubſiſtere & exerceri poteſt, ut velle videntur omnia jura in hac materia. *l. ut pomum.* §. *primo ſuprà de ſervit. l. ſi quis ædes.* §. *primo* ſuprà titulo primo.

Accurſ.

38. Et in hac ſententia nominatim fuit Accurſ. in dicta *l. unus.* ubi reprobat opinionem eorum qui exponunt occaſione partis fundi ſervitutis totaliter retineri. & pro Accurſ. optimè facit text. in *l. ſi cùm ſervitus. infrà quemadmodum ſervit. amittan.* ubi dicitur, quod toties ſervitus confunditur, quoties uti ea is ad quem pertinet, non poteſt. Sed hîc priore caſu Titius nullo modo uti poteſt jure ſervitutis: poſteriore caſu Caius non poteſt uti reſpectu partis ſibi acquiſitæ, ſed ſolùm reſpectu partis à Titio retentæ, ergo pro qua parte non poteſt uti, confunditur. Et ſic bene quidem remanet ſervitus tota in ſe, ſed non totaliter reſpectu prædii, ſed ſolùm pro parte prædii. ad hoc etiam urget text. in *d. l. quicquid. in fin.* ubi innuit quòd in fundo medio (per eum cui per plures contiguos fundos debetur ſervitus itineris) acquiſito, non conſiſtit, nec debetur iter: ſed ſolùm per reliqua prædia, quæ remanent aliena, & hæc ſententia multùm plauſibilis eſt.

Communis ſententia.

39. Sed contrarium tenet Alberic. poſt Jacob. Ravennatem, in dicta *l. unus.* col. ultima. Barthol. in *l. pro parte.* ſupr. *de ſervit.* ſequendo opinionem quam reprobat Accurſ. in dicta *l. unus.* ſcilicet quod non præciſè per partes fundi indiviſas tantùm, ſed occaſione partium retineatur ſervitus totaliter per totum fundum ut priùs: & ſequuntur communiter Doctores excepto Paul in dicta *l. unus in fin.* princip. ubi inclinat in opinion. Accurſ. dicens, quod magis applaudit textibus. Sed verior eſt hæc, & communis ſententia, & ſic ſtat concluſio, quod res in qua quis habet partem pro indiviſo, tota ſervire poteſt, & quod pro toto (ſcilicet fundo) retinetur ſervitus, quam ponit Bartol. in dicta *l. pro parte.* Cæpol. in tract. de ſervitu. urbanorum prædiorum. cap. 24. & alia concluſio è converſo, quod toti fundo in quo habeo partem pro indiviſo, poſſum ſervitutem debere. quæ ſententia non probatur neceſſariò in dicta *l. pro parte.* nec in hac *l. unus.* nec in aliis per doctores allegatis, nec per rationes quas breviter, & acutè deducit Angel. in dicta *l. pro parte. & in l. certo* §. *ſi totus. hoc tit. de ſervit. ruſticorum prædiorum.* quæ etiam non procedunt, niſi quando agitur de ſervitute ab initio conſtituenda: non autem quando agitur de ſervitute ſemel conſtituta conſervanda.

Probatur per l. tria prædia.

40. Sed eam probo, primò per text. in *l. tria prædia eodem titulo.* ubi cum tria prædia contigua ad diverſos ſpectarent, dominus infimi acquiſivit ſervitutem aquæ ducendæ à ſuperiore prædio per medium, ad ſuum: deinde ſuperius prædium emit, poſteà infimum fundum ſimpliciter vendidit, quæſtio fuit, an tranſiſſet ad emptorem cum jure ejuſdem ſervitutis? Quæ quæſtio dependet ab alia, an illud jus ſervitutis fuerit amiſſum, vel confuſum, quando venditor emit, & acquiſivit ſuperius prædium? quod videbatur, cùm utraque prædia tam ſerviens quam dominans facta eſſent ejuſdem domini, & ipſa ſibi ſervire non potuiſſent: quo non obſtante deciditur ſervitutem amiſſam non eſſe, & conſequenter ad emptorem tranſiiſſe ipſo jure nec nova conſtitutione opus eſſe, eo quod prædium medium manſiſſet alienum, ex quo text. habes caſum rotundum ad hoc, quod acquiſitio unius ex pluribus prædiis ſervientibus non ſolùm non facit ſervitutem ipſam confundi, vel amitti, ut inquit text. in *l. ſi cùm ſervitus infra quemadmodum ſervit. amittan.* ſed etiam quod non confunditur in prædio acquiſito, imò quod etiam prædium acquiſitum remanet eidem ſervituti ſervum, & obnoxium ut priùs, idque etiamſi illud prædium acquiſitum ſit pro diviſo & pro ſolido, & ſit fundus ſeparatus per ſe.

41. Hinc neceſſariò ſequitur quod in media parte fundi ſervientis acquiſita pro indiviſo à domino fundi dominantis non ſolùm remanet ipſum jus ſervitutis in reliqua parte non acquiſita, ſed etiam remanet ipſo jure in parte pro indiviſo acquiſita, quia longè faciliùs eſt ſervitutem conſervari, & retineri, & non confundi in parte pro indiviſo acquiſita, quàm in acquiſita pro diviſo. text. in *l. ſi quis duas.* §. *ſi quis partem, infrà communia prædiorum.* & in *l. nam ſatis.* per totum, *infrà quemadmodum ſervit. amittan.* Si igitur ſervitus uſque adeò non poteſt tolli, adimi, vel confundi pro parte. ut potius remaneat in ſolidum & totaliter in parte pro diviſo acquiſita, quàm quod extinguatur in parte: multo fortius acquiſitione facta pro indiviſo, remanebit ipſo jure tam in parte non acquiſita, quàm in acquiſita: & ſic vera eſt in hoc opinio Barto. & communis contra Accurſ. cujus ſupina negligentia in profeſſione ſua vel

Inde convincitur, quod non ponderaverit leges etiam in eodem ſitas titulo.

42. Ad objectionem autem ſupradictam individuæ hypothecæ, Reſpondeo quod aliuſmodi eſt individuitas ſervitutis prædialis, quæ (ut ita loquar) eſſentialiter, & ex neceſſitate individua eſt, quibuſdam exceptis, de quibus dixi in tractatu Dividui & Individui, parte 3. hypotheca autem non eſt individua eſſentialiter, nec neceſſariò: ſed ex tacita voluntate diſponentis, quia cenſetur in hoc conſtitui, ut niſi toto debito perſoluto, pignus in aliquo non diſſolvatur, ſed quod totum pro reſiduo debiti capi, & vendi poſſit, unde contrarium agi poteſt, & valebit pactum prout hypotheca poteſt pro parte tam indiviſa, quàm diviſa, tam in teſtamento, quam inter vivos, vel præſcriptione aut aliàs remitti, vel tolli. Eſt enim dividua contractu: quæcunque autem dividua ſunt contractu, poſſunt omnibus aliis modis eſſe dividua utriuſque partis conſenſu, ut diximus in tractat. Divid. & Individui, part. 2. & 3. ſecus in hac ſervitute prædiali, quæ nec in teſtamento, nec inter vivos, nec præſcriptione, aut alio modo pro parte conſervari, tolli, vel adimi poteſt: ſed eſt ſemper omni reſpectu, & neceſſario in ſe individua, *l. pro parte, ſuprà de ſervitutibus.* Ratio, quia hujuſmodi ſervitus concernit certum uſum fundi ſervientis, ad certam utilitatem fundi dominantis, qui quidem uſus individuus eſt tam reſpectu dominantis, quàm ſervientis fundi: patet, quia impoſſibile eſt hac ſervitute uti in quacumque parte fundi ſervientis indiviſa, quinetiam tangatur alia pars indiviſa. Et ſic inter partes indiviſas impoſſibile eſſet exercere hanc ſervitutem in parte ſerviente, quinetiam exerceretur in parte libera, & non ſerviente, ſi poſſibile eſſet partem indiviſam hujuſmodi ſervituti ſubjici, vel ab ea liberari, & ſic liquet eſſe impoſſibile. Patet etiam in ipſa originali conſtitutione ſervitutis, quæ debet fieri per actum, vel opus reale in fundo ſervienti, concernente uſum ejuſdem ſervitutis, cooperante, vel patiente domino ſervientis fundi. Sed cùm hic ſit actus corporalis, & realis, non poteſt fieri in una parte indiviſa, quinetiam fiat in reliquis partibus: ſecus in hypotheca, cujus individuitas non eſt ita eſſentialis & neceſſaria, ſed dependet à tacita voluntate, ut dixi. Effectus etiam & uſus hypothecæ concernit reditùs æſtimationem, detentionem & dominium rei hypothecatæ, quæ pro parte etiam pro indiviſo detineri, poſſideri, diſtrahi & adjudicari poteſt. Hinc & in fructu eſt pignori dare licere *l. ultim. de uſur.* atqui fructus omnis etiam individui dividuus eſt, ut dixi in tract. Divid. & Individ. in parte 2. in principio. Ex his habes excuſſam & clarificatam veram, vivamque decidendi rationem *d. l. unus*, & reliquarum id genus.

43. Solùm circa text. d. l. unus, reſtat excutere quid ſibi velit dum dicit ab altero ſociorum ſervitutem alteri remitti non poſſe, in quo Barthol. & cæteri communiter, maximè Paul. in dicta l. unus, intelligunt quòd ambo ſocii mutuo pacto vel conſenſu non poſſunt tollere, nec remittere ſervitutem, vel ſervitutes prædiorum communium. Et inferunt magnum eſſe effectum, videlicet quod diſſoluta communione, remanent ſervitutes non obſtante remiſſione tempore communionis facta. Et pariter quod ſi unus fundorum vendatur, emptor poterit uti, vel venditores in eum uti priore ſervitute: Et adducunt hanc rationem, quod in conſtitutione ſervitutis imprimitur quidam character rei (ut tradit Barthol. & alii in *l. 4. §. Cato, in l. ſtipulationes non dividuntur, infra de verborum obligationibus,*) quæ eſt figura loquendi phantaſtica, fortè à canoniſtis, & theologaſtris mutuata. quia revera nihil aliud eſt, quàm ipſum jus ſervitutis quod non poteſt tolli, nec induci in re aliena in toto, vel in parte, ſed ſolùm ab eo qui eſt dominus in ſolidum: quodque ſicut unus ex ſociis non poteſt acquirere jus ſervitutis prædio communi, *l. ſi unus, ſupra eodem*, ita nec remittere, pro

Character phantaſticus.

qua ſententia fortiter facit text. in *l. ſi quis duas, §. item ſi duob. in fi. infra communia prædiorum*, ubi dicitur quòd non poſſunt acquirere, vel imponere ſervitutem à communibus ædibus propriis, nec a propriis communibus: ſi igitur ille tex. prohibet inductionem ſervitutis, etiam omnium habentium dominium conſenſu interveniente, eo quod non poſſet quis rei ſuæ in toto, vel in parte acquirere, vel imponere ſervitutem: ſequitur ut contrariorum eadem ſit diſciplina, quòd non poterit ſervitutem remittere in re partim pro indiviſo ſua, etiam omnium condominorum concurrente conſenſu.

44. Dicunt tamen unam ad hæc eſſe limitationem, ut procedant quando ſervitus imponeretur, vel remitteretur pacto: ſecus ſi tempore & præſcriptione, per *l. ſed ſi inter in princip.* (quæ parum facit) *ſupra de ſervitut. urbanorum prædiorum*, ubi ita tenet Accurſ. & in *l. proprium* gloſſ. ult. *infra communia prædiorum*, & ſequuntur Alberi. Barthol. & cæteri communiter in dicta *l. ſed ſi inter*, excepto Ange. ibi, qui aliter & melius ſentit: & cum Angel. tenet Paul. ibi, & in *l. ſi quis ædes, in fin. eodem titulo, & in l. ſi communi, de ſervitut. ruſticorum prædiorum*, ſed idem Angel. in hac *l. ſi communi*, & in dicta *l. ſi quis duas, in fin.* ſentit cum Accurſio, & communi, ſimiliter Franc. Aret. *l. 4. §. Cato*, col. quarta, verſiculo ſecundo, ſcias, infrà de verborum obligationibus, ſed præfata opinio quod ſervitus rei communis non poſſit remitti pacto omnium dominorum utriuſque fundi, manifeſte irrationabilis eſt.

45. Quare aliter dico, quòd hæc *l. unus*, ibi, *ab altero ſervitus alteri remitti non poteſt*, debet intelligi non de mutua remiſſione: ſed quando alter vult remittere partem ſervitutis contingentem partem indiviſam fundi ſpectantem ad ſocium dumtaxat, non autem vult remittere ſervitutem pro toto fundo ſerviente, & dominante: vel ſi hoc vult, ſocius non vult, ſed tantùm intendit acceptare remiſſionem pro parte indiviſa ſpectante ad ſocium dumtaxat: quia hoc non valet, cùm fieri non poſſit, ut ſervitus pro parte ſui, vel fundi indiviſi remittatur; & hoc eſt quod vult dicere hic text. patet per præcedentia & ſequentia, totumque ſuum contextum, ubi non ſit mentio niſi de remiſſione & retentione partis, vel pro parte indiviſa dumtaxat: ſecus ſi omnes ſocii conveniant non de remiſſione ſervitutis pro parte unius eorum dumtaxat: ſed pro partibus omnium ſimul, & in extinctione totalis ſervitutis, quia valet pactum & remiſſio, quoniam non eſt partis, ſed totius ſervitutis, per omnes qui habent totum utriuſque fundi dominium: & ſic extinguitur tota ſervitus.

Intellectus l. unus verſ. & ideo.

46. Quicquid ergo velint Barto. & alii in dicta *leg. unus*, & ubique, poſſunt ambo, vel omnes domini ſi plures ſint fundorum ſuorum etiam hincinde pro indiviſo communium, non ſolùm ſimplices, ſed etiam mutuas ſervitutes, vel etiam reciprocas invicem remittere, & fundos ſuos utrimque liberos in totum facere, ſi hoc expreſsè, vel etiam tacitè (modò ſufficienter conſtet) agant. Imò alterum tantum communium fundorum liberum communi conſenſu facere poſſunt, remanente ſervitute alterius, vel ſi plures ſint ſervitutes, remittere aliis remanentibus. Nec obſtat clauſula dict. leg. *unus*, ibi, *ab altero ſervitus alteri remitti non poteſt*, quia refertur ad verba immediatè præcedentia, videlicet, quando pro parte tantùm fieret remiſſio: ut ſi fundo ſerviente communicatio mihi pro parte indiviſa vellem partem indiviſam mihi quæſitam, eſſe liberam à ſervitute, altera parte indiviſa mihi non quæſita remanente ſerva, non poſſum: ſed remanet prior ſtatus ſervitutis in toto illo fundo, quamvis communicato: ſecus ſi conſtet voluntatem non eſſe limitatam: ſed animum eſſe totam ſervitutem in ſe abſolute remiſſam eſſe. Angelus Peruſinus poſtquam multum, diuque vacillavit in *d. l. ſi communi*, & in *l. ſi quis duas, in fin.*

verſic. ſi tamen, *de ſervit. urbanorum prædiorum*, tandem in dicta *l. ſi unus*, differentiam facit inter ſimplicem remiſſionem, & pactum liberationis, hoc modo complanare volens text. illum, & tacitæ abſurditati obviam ire, ſed illa differentia non valet. Non refert inter remiſſionem, vel liberationem, ſed inter anguſtam & plenam voluntatem, & propriùs loquendo inter diſpoſitionem plenam quæ valet, & limitatam ad partem, quæ non valet in his individuis. Quod etiam dico de remiſſione, intellige de tranſeunte in pactum: aliàs ſi non eſt acceptata nihil operatur. Omnis autem ſcrupus dictæ clauſulæ facile tollitur referendo ad verba proxima, ibi, *pro parte*, ut dixi.

47. Sed Angelus in dicta *l. ſi communi*, & *d. l. ſi unus*, & in dicta *l. ſi quis duas*, *communia prædiorum*, non reſpondet ad *verſic. ſi tamen*, in dicta *l. ſi quis duas*, ſed ego dico, quod *d. verſi. ſi tamen*, eodem modo debet intelligi, videlicet, quando ego ſolus vellem conſtituere ſervitutem ad commodum fundi proprii, in fundo mihi cum vicino communi: vel contrà ad commodum fundi communis ſuper fundo proprio: quia ſolus non poſſum, vel cum uno ex ſociis, ſi fundus communis ſit communis pluribus quàm duobus, ſed omnibus habentibus jus, & dominium in fundo proprio & communi conſentientibus & diſponentibus, poteſt prædicta ſervitutis conſtitui, vel conſtituta remitti: ita etiam ſenſit Paul. in *d. l. ſi communi, ad fin.* & bene, & ſic falſa eſt præfata communis differentia inter præſcriptionem & pactum. Ex his habes obiter ſuæ luci reſtitutam *l. ſed ſi inter, in principio, de ſervitut. urbanorum prædiorum*, & *l. ſi quis duas*, *communia prædiorum*, *§. ultimo*.

L. ſed ſi inter, de ſervit. urb. præ. L. ſi quis duas, §. ſi commun. præd.

48. Ubi *verſ. ſi tamen*. Gregor. Halban. veterem & communem literam malè pervertit, legendo, *non poſſe*, ubi vetus & communis litera, præſertim Pariſienſis habet, me poſſe. Secundum Noricam Haloandri literam ſenſus eſt, quòd ſi ſint duæ domus contiguæ, altera mihi propria, altera tibi & mihi pro indiviſo communis, quòd nos ſimul conſentientes facere non poſſumus quòd altera alteri ſerviat. Secundum Pariſienſem verò, communemque literam ſenſus eſt, quod alter noſtrum ſolus non poteſt alteri domino alteram ſervitutem imponere, vel acquirere: tantum enim negat me poſſe, non nos ambo ſimul poſſe. Nihil autem abſurdius & iniquius Norica litera, quæ etiam abſolutè ſumpta negaret etiam à tertio conſenſu dominorum acquiri poſſe. Contra nihil verius, juſtius & æquius ſenſu, quem reddit communis litera, quæ proculdubio tenenda eſt, quam etiam Antonius Auguſti, emendationum libro 4. probat & Archetypo Florentino conformem teſtatur, & pariter explicandus eſt §. *duas autem*, in eadem, *l. ſi quis duas*, quia debet intelligi, quando ſolus tradens vellet imponere, vel melius quando tradendo alteram domum uni, ſine conſenſu illius, vellet imponere, vel acquirere ſervitutem ad alteram domum, quam alii tradit, alioquin de conſenſu tradentis & amborum, quibus traditur: non eſt dubium fieri poſſe per principium ejuſdem l. & per *l. duorum eodem titulo*.

Defenſio literæ communis.

§. duas l. ſi quis duas. commun. præd. intellectus.

Summa.

49. Sed ad rem redeundo ne obſcurus fiam dum brevis eſſe laboro, diverſos caſus cumulando, dico quod aut agitur de unico fundo, vel domo pluribus communi pro indiviſo, & tunc ceſſat *d. l. unus*, & omnis ejus materia, quia ejuſdem fundi partes indiviſæ etiam ad diverſos ſpectantes non poſſunt invicem ſervire, & ſic non poteſt hic quæri de ſervitute alterutri quærenda, vel remittenda, etiam omnium conſenſu. Aut agitur de pluribus fundis, & tunc quamdiu pertinent in ſolidum ad eumdem, idem dicendum *l. 1. quemadmodum ſervitut. amitt.* & in hoc quaſi loquitur *d. l. ſi quis duas*, §. *ſi quis partem*, *in principio*, infra titulo 1. ubi ſi ejuſdem fundi vel domus pars indiviſa alienatur, non poteſt ſervitus imponi alterutri partium: quod debet intelligi etiam conſenſu utriuſque tam alienantis quàm recipientis: tum quia parti ſoli indiviſæ imponi non poteſt: tum quia eadem res ſibiipſi etiam reſpectu diverſarum indiviſarum partium ſervire non poteſt, ideo hic etiam omnium conſenſus nihil facit. Unde ſi duo fundi duorum dominorum communi conſenſu perpetuò uniantur in eumdem communem fundum, non poteſt confuſio mutuarum ſervitutum etiam communi expreſſo conſenſu impediri, quamvis aliud eſſet per ſimplicem communicationem etiam in terminis *d. l. ſi communi.* Aut pertinent ſinguli ſolidi fundi ad ſingulos dominos, & res eſt plana: aut ſpectant ad plures in communi pro indiviſo, ut in caſu *d. l. unus*, & tunc poteſt ſervitus ante communionem alterutri fundo, vel utrique mutuo conſtituto remanere, & per partes retineri, *dict. l. ſi unus*, poteſt etiam omnium dominorum vel ſociorum conſenſu remitti, ut contra communem dixi, ſupra numer. 43.

50. Et hîc adverte, quia ut contrariorum eadem ſit diſciplina, videretur quod ſicut inter ſocios in communi dominos pro indiviſo utriuſque fundi, poteſt ſervitus communi conſenſu remitti vel adimi in totum: ita quod poſſit ſervitus conſtitui ſolida in toto altero fundo communi, ad totum alterum fundum communem: nec videtur efficere communio fundorum, ex quo in ſe non ſunt confuſi, ſed diſtincti: & quod ſervitus prædialis non acquiritur perſonæ, ſed fundo. Sed tamen non puto hoc verum, quia ſequeretur quod aliquis ſibiipſi rem ſuam poſſet ſervituti ſubjicere, & ab altero fundo ſuo, alteri fundo ſuo, etiam in quantum eſt ſuus (propter communionis indiviſæ inſeparabilitatem) acquirere, quod eſt abſurdum, & contra notiſſimas regulas juris: tum ſtante hac communione reſpectu fundorum uniformi, ſervitus erit inutilis: & ſic contra alias regulas juris, ſupra numero 6. 9. ſecus ſi eſſet difformis, quia tunc eſſet alia & alia communio, & ſervitus poſſet eſſe utilis. Cæterùm non eſt hîc ſimile de remiſſione, tum quia remiſſio ad nullum inconveniens tendit, nec ullam repugnantiam includit: tum quia per eam fit recurſus ad priorem rei ſtatum: tum quia ſolo verbo, & animo poteſt hujuſmodi ſervitus remitti, licet ad ejus inductionem requiratur factum reale, *l. ſi partem in principio*, *infra*, *quemadmodum ſervit. amitt.* tum favore liberationis, & libertatis: & ſic cùm non ſit eadem ratio, non procedit illud argumentum de eadem contrariorum diſciplina.

51. Bene tamen fateor quod plures domini in communi plurium fundorum, licet non poſſint invicem jus ſervitutis conſtituere, & imponere: tamen poſſunt deſtinare ad certos maturos uſus per actus reales, & permanentes, qui ſicut in uno plurium fundorum domino inducunt deſtinationem, ita in pluribus dominis, vel patribusfamiliàs poſſunt eam inducere, de cujus deſtinationis materia, & effectu non eſt hic locus, ſed potius in *l. in vendendo*, *infra de contrahen. emption. & vendit.* & plenè dixi ſuper Conſuetud. Pariſienſ. §. 91. ubi remitto. Aut vero alter fundus eſt proprius unius, alter vero eſt eidem cum aliis communis pro indiviſo, & tunc nihil prohibet non ſolùm remitti, ſed etiam de novo conſtitui, & imponi ſervitutem, non pro parte fundi, indiviſi tantùm, ſed de altero toto fundo ad alterum, conſenſu tamen & diſpoſitione omnium habentium jus & dominium in utroque fundo: ſecus ab uno vel aliquibus ex dominis ſine alio, *d. l. ſi quis duas*, verſic. *ſi tamen*, qui ita debet intelligi reprobata differentia gloſſ. & Doctorum inter præſcriptionem & pactum.

Deſtinatio patrisfamilias.

52. Cæterum *d. l. ſi communi*, quæ loquitur in caſu ſimplici æquè locum habet in caſu duplici, videlicet, ſi uterque fundus mutuò ſerviebat, qui non eſt caſus mixtus, ſed duplex, per quæ novè dicam in l. ſecunda in principio, de verborum obligationibus, & pariter *d. l. ſi unus*, verſic. *& ideo*, quæ loquitur in caſu

L. ſi unus, ampliatur.

duplici, æquè locum habet in ſimplici, ſi alterum prædium tantùm ſerviret, ut in dicta *leg. ſi communi*, & *l. ſi quis ædes*, §. *ſi partem*, *de ſervitut. urbanorum prædiorum*, & non ſervirent, ut *d. l. ſi unus*, verſic. *& ideò*, *d. l. ſi quis ædes*, §. *itaque ſi prædia.* Rurſus amplia *d. l. ſi communi*, ſive fiat communicatio partibus æqualibus, ſive inæqualibus, ſemper enim remanet ſervitus tam activè, quàm paſſivè :* non modò ſolida in ſe, ſed etiam totaliter, & in toto ſuo fundo, & qualibet ejus parte, ut priùs, quia niſi confundatur in totum, in nihil confunditur : ſed non poteſt confundi pro indiviſa parte fundi, nec remitti, ſicut nec adimi, prout nec etiam in ſua parte indiviſa fundi ſubſiſtere poteſt quantum ad ipſum jus reale, de quo ſolo loquimur hîc : quamvis quantum ad jus ſimplicis perſonalis obligationis, & ſimplicis patientiæ facti unius ex ſociis fundi indiviſi poſſit perſonaliter ex contractu ſuo obligari ad non prohibendum, vel poſſit habere obligationem, & etiam actionem, nec prohibeatur *l. per fundum*, *eodem titulo*, & latius diximus in novo intellectu leg. *ſi unus.*

53. Et hæc in tantum quod licet poſſit confundi, præſcribi, vel aliàs amitti pro certa parte fundi diviſa, *leg. nam ſatis*, per totum, *infra quemadmod. ſervitut. amittan.* hoc eſt verum, ſi illa pars fundi diviſa non ſit neceſſaria ad retentionem ſervitutis in reliquis partibus, vel fundis: ſecus ſi ſit neceſſaria, quia tunc etiamſi ſint fundi ab initio ſeparati, non poteſt amitti, vel præſcribi in uno, quin amittatur in reliquo. Cæterùm potiùs ipſo jure ſubſiſtit in uno ex fundis diviſo, & pro ſolido acquiſito à domino totius loci dominantis, quàm quòd remaneat pro parte etiam diviſa, in qua ſola non poteſt ſubſiſtere, text. in dict. *leg. tria prædia*, *de ſervitut. ruſticorum prædiorum*, quæ ita debet conciliari ad dictam *l. nam ſatis.* Non enim *d. l. tria prædia*, loquitur de redemptione partis pro indiviſo, ſed de redemptione, vel acquiſitione integra primi, & potioris ex fundis ſervientibus. Idem de redemptione, vel acquiſitione partis pro diviſo in caſu *d. l.* ut ſuo loco dixi.

54. Reſtat alius ſcrupulus circa hæc. Angel. in leg. hoc quod dictum, §. *ſi ex tribus*, *ſupra de ſervit. urbanorum prædiorum*, per illum text. limitat regulam hujus *leg. unus*, in principio & in *lege* 2. *ſupra de ſervitutib.* quod ſocius non poteſt conſtituere ſervitutem in re communi ſine ſocii conſenſu, ut procedat expreſsè & ſpecialiter, ſecus in conſequentiam. Unde ſi habens domum mediam propriam, habentem parietem communem pro indiviſo cum domo inferiori, conſtituat ſuperiori domui ſervitutem altiùs non tollendi : non tantum domus media ſervituti ſubjicitur, ſed etiam dictus paries pro indiviſo communis, non tamen in præjudicium ſocii domini domus inferioris, ſed ſolùm pro parte indiviſa ſpectante ad dominum domus mediæ, ut vult Angel. in dicto §. *ſi ex tribus*, dicens quod hæc ſervitus parietis communis tranſit in conſequentiam ſub univerſo pertinente ad conſtituentem, & ſequitur Franc. Areti. in *l. quarta*, §. *Cato*, *col. quarta*, *verſic. a Ide infra de verborum obligationib.* Cæpol. in tracta. *de ſervitut. urbanorum prædiorum cap.* 40. *de pariete*, *col.* 12.

55. Sed iſta opinio eſt falſa, & in duobus à regulis ſervitutum ſine lege exorbitat. Primo dum vult quòd unus ex ſociis ſolus poteſt huic rei communi ſervitutem imponere ſine conſenſu ſocii, contra hanc *l. unus*, & *l.* 2. *ſupra de ſervitutib.* Secundo, dum vult, quod poſſit imponi dimidiæ parti pro indiviſo contra regulam *leg. pro parte ſupra de ſervitut.* cum vulg. ubi etiamſi omnes domini vellent, non poteſt imponi, nec acquiri pro parte indiviſa, & tamen Angel. ponit ſimul in eodem duo ſpecialia contra duas regulas ſervitutum, ſine ulla lege.

Contra Ang & ſequaces.

56. Quia dictus §. *ſi ex tribus*, non probat propter duo : primo non dicit illum parietem eſſe communem pro indiviſo, ſed ſimpliciter communem. Nec obſtat quod propriè res non dicitur communis niſi pro indiviſo, quia verum eſt propriè & ſtrictè : ſed ſecundum communem uſum loquendi, res dicitur communis ex eo quod non eſt ejus facta diviſio, licet ſpectet diviſim ad plures pro ſua cujuſque regione, ut arbor, vel lapis in confinio *l. arbor. in princip. infra commu. divid. l. binas ſupra de ſervitut. urbanorum prædiorum*, quemadmodum in *l. adeò*, §. *inſula*, *infra de acquirend. rerum domi.* inſula lata in flumine dicitur communis eorum, qui ab utraque parte fluminis, prædia poſſident, licet non ſit communis pro indiviſo, & ut tradit Bart. in *l. inter quos*, *col. prima*, *infra de damno infect.* & potius verba d. §. debent exaudiri ſecundùm dictum noſtrum uſum, & ſecundùm quod regulariter accidit de natura hujuſmodi parietum, domos ad diverſos ſpectantes ſeparantium, ut ſint eis communes pro diviſo, ut per Bartolum in dicta *l. inter quos.* Philipp. Cornæus conſil. 74. & conſil. 213. col. prima, libro quarto, & latius dixi ſuper Conſuetudin. Pariſienſ. §. 82. & ſecundùm hoc ſenſus dicti §. *ſi ex tribus*, erit, quod dimidia parietis verſus domum ſervientem cujus pars eſt, ſervit, altera autem dimidia nullo modo ſervit, & ita ibi tenuit Alberic. in fin. Secundo etiamſi dictus §. loqueretur (ut vult Angel.) de pariete concratitio, & communi pro indiviſo, ut in *l. cum duobus*, §. *item Mela. infra pro ſoci.* adhuc non dicit eſſe impoſitam ſervitutem, prout nulla imponi potuit, prout tunc nulla pars muri verè ſervit: ſed tamen qui impoſuit, non poterit elevare contra pactum, ſed prohiberi poterit, *l. per fundum*, *eodem tit.* & tenet Alberic. in dicto §. *ſi ex tribus*, & bene. Sed inferior dominus non poteſt prohiberi à ſuperiore, cum quo habet commune, & cui nullam ſervitutem debet : ſed ſi indebitè ſuperædificet, vel ad uſum non deſtinatum, prohiberi poterit à domino mediæ domus ſocio ſuo, non aliàs. Ex his habes novam & dilucidam interpretationem multarum legum.

Intellect. §. ſi ex tribus, in l. hoc quod dictum de ſervit. urb. præd.

57. Sequitur tex. cum claris & brevibus ſcholiis duarum legum de quibus principaliter agitur.

L. ſi communi, ff. De ſervitutibus ruſticorum prædiorum.

Julianus lib. 7. Digeſtorum.

SI communi fundo meo & tuo ſerviat fundus Sempronianus, & eumdem in commune *a* redemerimus : ſervitus extinguitur *b* quia par utriuſque domini jus in utroque fundo eſſe incipit. At ſi proprio fundo meo, & proprio tuo idem ſerviat, manebit ſervitus : quia proprio fundo per communem ſervitus deberi *c* poteſt.

a *Commune*, & ſic ad hunc finem, ut haberent communem pari communione cum priori fundo.

b *Extinguitur*, tacito conſenſu reſultante ex hoc facto hominis : ſecus in alia communicatione, *l. unus infra eodem.*

c *Deberi*, & novo conſtitui conſenſu utriuſque, non unius tantum, *l. ſi quis duas*, *in fin. infra commu. prædio.*

58 * Sequitur l. unus.
ff. De ſervitu. ruſtic. prædio.

Papinianus lib. 7. quæſtionum.

VNus ex ſociis fundi communis permittendo, JUS ESSE IRE AGERE, nihil agit *a*. Et ideò ſi duo prædia quæ mutuo ſerviebant, inter eoſdem fuerint communicata *b* : (quoniam ſervitutes per partes *c* retineri placet) ab altero *d* ſervitus alteri remitti non poteſt. Quamvis unuſquiſque ſociorum ſolus ſit *e*, cui ſervitus debetur : tamen quoniam non perſonæ, ſed prædio debetur : neque acquiri libertas, neque remitti ſervitus pro parte poterit.

a *Nihil agit*, quantum ad imprimendum jus in re : ſed bene ſe obligat perſonaliter, *l. per fundum, ſupra eodem.*

b *Communicata.* Non ſpecifico facto hominis ad confuſionem ſervitutis expreſsè vel tacitè diſpoſito, ut *ſupra eod. l. ſi communi.*

c *Partes*, id eſt, occaſione partis indiviſæ in totum, & per totum *l. ut pomum, §. ſi prædium, ſupra de ſervit. l. ſi quis ædes, §. ſi partem, ſupra tit. 1. l. tria prædia, ſupra eod.*

d *Altero*, ſolo, vel pro parte ſua tantùm, ſed bene tota cum conſenſu.

e *Solus ſit*, id eſt, cuique debetur per ſe ſolida.

Τέλος. Θεῷ δόξα.

EPITOME D. L. SI PARTEM,
d. l. corruptionem, & legum annexarum.

1. *Quatuor, vel quinque priùs diſcutienda.*
2. *Servitus rectà tranſit etiam ex fideicommiſſo particulari.*
3. *Legata & fideicommiſſa mutuo ſunt exæquata.*
4. *L. 1. de leg. 1.* à compilatoribus ff. ſecta.
5. *Differentia inter legatum & fideicommiſſum libertatis manet.*
6. *Uſusfructus legatus tranſit ipſo jure. 7. 8.*
7. *Tamen hæres tenetur actione ex teſtamento transferre poſſeſſionem.*
9. *Verbum vendicare, generale eſt.*
10. *Sophiſteia plus 500. annis regnavit.*
11. *Prima opinio Bart. quòd obligatio conſtituendæ ſervitutis ſit dandi & faciendi. 32. quæ eſt communis. 33.*
12. *Secunda quòd ſit dandi. 95.*
13. *Tertia Baldi diſtinguens.*
14. *Quarta Pauli Caſtren. phantaſtica.*
15. *Quinta Zaſii quod ſit obligatio faciendi.*
16. *Duplex radix errorum.*
17. *Obligatio judicatur dandi, faciendi, vel mixta ab eo quod principaliter debetur. 27. 28. 34.*
18. *Obligatio uſusfructus, itineris, vel aquæductus eſt ſimplex dandi. 35.*
19. *Pertinacia extremorum ruit in hyperbolas.*
20. *In obligatione dandi traditio vel quaſi debetur jure actionis.*
21. *In confeſſoria venit patientia jure actionis. Sic omnia acceſſoria contractuum, & non modo judicis officio. 22.*
23. *In rei vendicatione reſtitutio venit jure actionis.*
24. *Modus executionis officio judicis.*
25. *Re data ſi quid ſuperſit, manet vetus action. 26.*
26. *Etiam poſt dominium & poſſeſſionem conſtituto tranſlatam. 32. 42.*
27. *Obligatio momentanea, ſucceſſiva, interpellata, multiplicativa.*
28. *Obligatio ſecundaria ſucceſſiva afficit hæredem ex propria vel alterius perſona. 29. 31. 36.*
30. *Officio judicis petitur declarari actionem, vel exceptionem competituram.*
34. *Quamvis detur obligatio mixta dandi & faciendi, tamen nulla eſt ſimul momentanea & ſucceſſiva.*
37. *Etiam legatarius non poteſt uti ſervitute ante ceſſionem, niſi in merè negativa.*
38. *Aliud ceſſio, vel ſimplex promiſſio.*
39. *Obligatio ſecundaria tollitur cum principali. 40. 96.*
40. *Stipulatio ſequitur naturam rei principalis.*
41. *L. ſi partem, dividitur in duas partes. Secunda ſubdividitur.*
42. *Servitute non plenè conſtituta, ſupereſt actio perſonalis durans. 30. annis :* alias non. 43. 96.*
43. *Quamvis legata ſervitus tranſeat in legatarium : tamen actio ex teſtamento durat 30. annis, & hypothecaria 40. annis. 46.*
44. *Et nihilominus ad jus ſervitutis tempore breviori amiſſum competit ignoranti reſtitutio, & minori indiſtinctè. 46.*
45. *An ad poſſeſſorium detur reſtitutio in integrum.*
47. *Venditor repudians legatum an noceat emptori. 49. 65. 66.*
48. *Legatum tacitum non tranſit ipſo jure.*
50. *Servitus prædii fundi eſt non perſona. 58.*
51. *Venditor tenetur cedere actiones quas habet, limita. 60.*
52. *Tenetur quis pati in ſuo quod ſibi non nocet, & alii prodeſt.*
53. *Is poteſt repudiare qui poteſt acceptare.*
54. *Emptori cedit omne incrementum rei.*
55. *Hæres legatarii repudians non nocet ſecundo legatario.*
57. *Solius legatarii favore eſt quod legatum tranſit rectà via. 58. 63. 99. Nec tranſit verum dominium de jure gentium. 64.*
58. *Repudiatio legati retrotrahit etiam reſpectu tertii. 60.*
59. *Favore inductum non debet adferre damnum. 98.*
61. *Præfertur is qui certat de damno vitando.*
62. *Legatarius poteſt repudiare in fraudem creditorum & patroni ſui : fallit. 70.*
65. *Etiam ſervitutem poſtquam fundum vendidit.*

66. Sed ſi repudians capit pretium, emptor fundi præferetur.
67. Si emptor cœpit uti, venditor etiam qui abfuit, non poteſt amplius repudiare. 68. 69.
71. Hæres legatarii non poteſt legatum repudiare in præjudicium alterius.
72. Etiam ad commodum ſuum reprobata communi ſententia. 74. 76.
73. Verus intellectus l. liberto. 74. 75.
77. Reprobatur ſolutio Socin. & Jaſonis. 78.
79. Nec valet evaſio Dy. & Alberi.
80. Antinomia l. ſi mihi & tibi. de legat. 1. & l. liberto. de bon. libertor.
Hæres per inventarium habetur procurator vel cuſtos.
81. Solutio limitando l. liberto. per legem, ſi mihi & tibi. 82.
83. Vera ſolutio limitando l. ſi mihi & tibi. per l. liberto.
Intellect. l. ſi mihi & tibi de leg. 1.
84. Intellectus §. ſi Titius in l. ſi fundum ſub conditione, de legatis 1.
Deciſio geminæ quæſt. in praxi.
85. Valet argumentum à correlativis.
86. Nova remedia pro venditoribus deceptis.
Ut emptor habet actionem quanto minoris, ita venditor quanto pluris. 88.
87. Intellectus l. habitationum, de periculo & commod. rei vend.
89. Non eſt certus numerus actionum, ſed dantur uti juſtum eſt.
90. Differentia inter l. 2. C. de reſcind. vend. & inter l. domum. de contrahend. empt. & l. Julianus l. qui pendentem, de act. empt.
91. Tempus conſtitutum ſervitutum amittendarum prorogatum eſt in C.
92. L. corruptionem. C. de uſufruct. dividitur & ſubdividitur.
93. Summa d. l.
94. Errorum diſpunctio uſque ad num. 101.
101. Verus intellectus l. corruptionem.
102. Triennio præſcribitur uſufructui rei mobilis ut dominio.
103. Antinomia l. in numerationibus, de ſolution. & l. ſi hæres teſtamento de action. empt. ſolvitur 107.
104. Conflictus opinionum. 105. 106. 111.
108. Hæres gravatus locare, locando non liberatur actione ex teſtamento, niſi quatenus implet. 110.
109. Alternativa legis eſt copula electionis.
112. Obligatio & ſententia intelliguntur cum effectu propinquo non de remoto. 113. 115. 116.
114. Gravatus vendere qui bona fide implevit, non tenetur ex teſtamento ad evictionem, ſed ex vendito tantum. 116.
115. Intellectus novus l. inter Caſtellianum, de arbitr.
117. Intellectus l. qui pendentem de action. empt.
118. Stipulatio, ut habere liceat, eſt nova principalis obligatio.
119. Evictioni ante ejus eventum non præſcribitur.
120. Gloſſa nova l. corruptionem.

a *L. Si unus.* In tres partes, ſeu in tria reſponſa dividitur. In princip. loquitur quando ſtipulatio facta eſt ab uno ex pluribus. Secunda pars ibi, ſed ſi loquitur quando eſt facta ab omnibus ſimul, vel à ſervo communi omnium. Tertia ibi, ſi ſtipulator. loquitur quando ſtipulatio facta eſt ab uno domino in ſolidum, qui ante conſtitutionem relinquit plures hæredes.
b *Inutilis.* id eſt, inefficax ſcilicet quantum ad executionem, vel (ut ita loquar) quantum ad eſſentiam dandæ ſervitutis. non autem debet intelligi quòd ſtipulatio ſit nulla, prout in caſu converſo, ſi quis ad fundum proprium ſtipuletur iter, ab uno ex dominis fundi ſervituri, non eſt nulla, ſed valida ſtipulatio. *L. per fundum ſuprà eod.* nec eſt in pendenti quantum ad eſſentiam & vim pacti, imò ſtatim habet tantum effectum, quantus contra promiſſorem haberi poteſt. Sed ſolum ipſa executio, ſive datio ſervitutis pendet, donec omnes domini fundi ſervituri cedant, & conſtituant. *d. l. per fundum l. ult. infrà communia prædio.* & nihil impedit quin idem ſit in caſu noſtro. Tum hic eadem oppoſitorum eſt ratio. Secundò etiam in individuo quòd idem ſit in caſu noſtro. text eſt rotundus in dicta *lege ultima. verſic. idem juris eſt.* Tertiò probant verba hujus legis & ratio in ea expreſſa, ſecundum quam dictum intelligi debet, ibi, *quia nec ei dari poteſt*, quæ ſolam executionem reſpiciunt, & ſic intelligunt quatenus & quamdiu ei dari non poteſt, ut hoc demum reſpectu inutilis ſit ſtipulatio: & meritò, quia ſtante hoc ſtatu, datio & impletio ſtipulationis impoſſibilis eſt, ut etiam text. ait. Cæterùm non ſequitur quin interim ſtipulator ire poſſit, vel agere, ut ſibi liceat, quod attinet ad promiſſorem, qui nequit impedire, ſed tenetur pati, argum. à fortiori in *d. l. per fundum.* tantum abeſt ut ſtipulatio in ſe inutilis, aut nulla ſit.

c *Nec ei.* ſcilicet ſoli, vel parti dominii ſui indiviſi: ſed neceſſe eſt toti fundo conſtitui & acquiri, vel nulli ejus parti. *l. pro parte ſuprà de ſervit.* ſive igitur reliqui ſocii conſentiant toti fundo conſtitui, ſive ſtipulator acquirat omnes portiones eorum, ſive diviſione factâ incipiat portionem ſuam poſſidere pro diviſo, tunc ceſſante ratione hìc expreſſa, ceſſabit illa inutilitas, ſeu potius difficultas quæ in dicta ratione fundatur: & cogetur promiſſor dare, etiamſi ex intervallo aliquid horum acciderit: quia ſtipulatio ab initio non erat in ſe nulla, ut dixi, ſed reſpectu dationis & perfectionis ſuæ in pendenti, donec dari poſſet. *d. l. ult. infrà communia prædiorum.*

d *Singuli* ſcilicet in ſolidum: quia in ſingulos radicata eſt integra actio ad ſolidam ſervitutem. *l. via infrà de ſervit l. 2. § ex his. de verborum obligationibus.* quamquam uno vincente, executio conſenſu omnium fieri debeat. *l. ultim. infrà communia prædiorum,* & unus ſolus agens non debet concludere, ut ſibi ſoli, ſed ut toti fundo conſtituatur ſervitus: unde reus offerens de conſenſu omnium parere, ſatisfacit inſtantiæ.

e *Dare eis.* non ſingulis ſeorſim, ſed omnibus & ſimul ſaltem ſimultaneo perſeverante conſenſu. Idem in pluribus dominis fundi ſervientis *l. per fundum, ſuprà eodem.*

f *Fiet.* id eſt, manet efficax prout in proximo reſponſo.

* Sequitur *l. ſi fundum, ff. De ſervitute legata.*

Hanc legem divido in quatuor partes. In prima, rebus ſic ſtantibus utrique ſtatim quæritur legatū fundi: ſed via neutri Non tamen perit, ſed ceſſio petenda eſt, utrique ſimul facienda. In ſecunda parte ibi, *niſi priùs* Quòd ſi ſuperveniat legatarium mundi fundi repudiare, utrumque legatum ipſo jure accreſcit Mævio: quia repudiatio Titii trahitur retro. In tertia parte, ibi, *quamquam* perit beneficium tranſitus legati ipſo jure quantū ad viam, quia non poteſt ſolida tranſire tempore quo dies legati cedit, ſed petetur ab hærede, & in quarta parte, ibi, *ut reſponſum*, non poteſt ipſo jure vendicari: ſed petetur ab hærede conſtitui. C. M.

Marcellus. L. III.

SI fundum Mævio, & ad eum viam per alium *a* fundum, & eumdem *b* fundum ſine via Titio *c* legaſſet: ſi uterque fundum vendicaſſet, ſine via fundum ceſſurum *d*: quia neque ad quiri per partem *e* ſervitus poſſit. Et ſi priùs Mævius fundum vendicaret, altero deliberante, poſſe dubitari an ſi poſteà Titius omiſiſſet *f*: viæ legatum ſalvum eſſet. Et hoc magis videbatur *g*. Quamquam ſi ſub conditione quis fundum legaſſet, viam purè: aut pro parte fundum purè, pro parte ſub conditione, & viam ſine conditione: ſi pendente *h* ea, legati *i* dies ceſſiſſet *k*, interiturum *l* foret viæ legatum: ut reſponſum *m* eſt: cùm alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam ſub conditione, alteri purè legaſſet: & pendente conditione deceſſiſſet *n*: quia alterius *o* legatarii perſonâ impedimento eſſet *p*, quominus ſolidus *q* fundus cum via vendicaretur.

a Alium.] retentum.
b Eundem] quem Mævio legaverat.
c Ceſſurum.] id eſt, uterque poteſt vendicare fundum, ſed neuter ſervitutem vendicat, debetur tamen ſoli Mævio patientia. l per fundum. in fine. ſupra de ſervitut. ruſtic. prædior.
f Omiſiſſet.] legatum fundi.
g Videbatur.] ſcilicet Mævium non ſolùm totum fundum, ſed etiam viam ipſo jure habiturum.
h Pendente] ſcilicet conditione legati fundi.
i Legati.] ſcilicet puri viæ.
k Ceſſiſſet.] ſcilicet adita hæreditate, ut in *l. ultim. ſuprà communia prædio.*
l Interiturum.] quantum ad plenam ceſſionem & tranſitum ipſo jure dumtaxat.
n Deceſſiſſet] Teſtator, & ſtatim adita hæreditas.
o Alterius.] ſcilicet cui ſub conditione legata via eſt.
p Eſſet.] quia eſt dominus partis indiviſæ, & ſic impedit ſocio cedere legatum purum viæ, quantum ad impreſſionem juris in re.
q Solidus.] id eſt, fundo communi ſolida via: ita ut etiam ſublato impedimento conditionis alterius, eaque poſt aditam hæreditatem purificata, petenda ſit ſolidæ viæ ceſſio de manu hæredis.

---

c *Titio.* & ſic in fundo faciunt partes concurſu *l. ſi pluribus. l. planè, §. ſi conjunctim, ſuprà de legat. 3.* idem multò fortius ſi ab initio facerent partes.
d *Ceſſurum*, id eſt, legatum fundi ceſſurum & acquirendum fore ipſo jure utrique pro virili ſua, ſed neutri ceſſurum ipſo jure legatum viæ.
e *Per partem*, ſcilicet fundi indiviſi.
g *Videbatur*, ſcilicet legatum viæ tunc ipſo jure cedere, & fundum totum unà cum jure ſervitutis acquiri Mævio.
k *Dies ceſſiſſet*, ſcilicet viæ, quod eſt verè ab adita hæreditate: ſed fictè, vel quantum ad tranſmiſſionem tantum à morte teſtatoris, ut in elencho. num. 6. & quia hìc agitur de ceſſione quantum ad executionem legis transferentis jus, dies aditæ hæreditatis attenditur, ut in *l. ult. ſuprà commun. præd.*
l *Interitum*, ſcilicet quantum ad illam ceſſionem, & executionem legalem, quia lex non operatur tranſitum ipſo jure, niſi tunc cùm dies cedit, & venit; quod ſi tunc non operetur, nec unquam poſteà operabitur: quia amplius non cedit dies legati viæ, ex quo ſemel ceſſit, & venit, licet inutiliter quantum ad dictam executionem legis. Unde licet poſteà cedat legatum fundi, tamen non poteſt ampliùs cedere legatum viæ, quod dudum ceſſit, & ſic licet ceſſet impedimentum, quod erat tempore ceſſionis viæ, non tamen tranſit via ipſo jure: ſed opus eſt ceſſione & facto hominis, ad quam hæres tenetur, & poteſt cogi. non autem nec interim quidē interit viæ legatum, etiàm pendente conditione legati fundi, quantum ad obligationem perſonalem. qua debetur ſervitus etiam ei qui nullum habet, ſed habere ſperat fundum. *L. exiſtimo. infrà de verborum obligationibus, l. & ſervitus, §. futuro. de ſervitutib.* quinetiam ſi legatarius poſt aditam hæreditatem, pendente adhuc conditione legati fundi, fiat quoque alio modo dominus ejuſdem fundi, poteſt ſtatim cogere hæredem ad cedendum & conſtituendum jus ipſum ſervitutis legatæ. Quia ſi tempore aditæ hæreditatis, ipſe legatarius inveniretur dominus fundi legati alio jure quàm legati pendentis, ſtatim ab adita hæreditate plenè cederet legatum viæ, quæ tranſiret ipſo jure, quia nihil impediret hanc opinionem legis.
m *Ut reſponſum eſt.* In exemplo ſequenti.
o *Deceſſiſſet*, ſcilicet teſtator & ſtatim ejus adita hæreditas, & ſic alterius legatū ſtatim cedit, alterius pendet, & ideò legatū purū inutiliter cedit quantū ad illam executionē legis: quia non poteſt ſervitus acquiri uni ſoli ex dominis *l. ult. ſuprà commun. præd.* legatum autem conditionale dum poſteà extante conditione æquè inutiliter quantū ad hoc cedit, ſicut quando plurium ſociorum ejuſdem fundi qui ſuper eo eamdem ſervitutē etiam purè legaverant, hæreditates diverſo tēpore adeuntur. *d. l. ult. ad ſi.* non

enim

enim hæc operatio legis tranſlativa juris die legati cedente, & veniente, poteſt eſſe in præcedenti, ſed vel ſtatim operatur, vel perpetuò deficit, ut in elencho, num. 82. 138 148. cum ſequenti.

p *Eſt.* qui quum ſit dominus partis indiviſæ fundi communis ad quem legata via eſt, impedit interim ſocio cedere legatum purum viæ quantùm ad conſtitutionem ſervitutis quæ non fit pro parte. *l. pro parte, ſuprà de ſervit.*

q *Sekus.* ideſt, fundo communi ſolida via. & ſic nota quòd illud impedimentum non impedit niſi impreſſionem & vendicationem ipſius ſervitutis, non autem alios effectus. Et notandum quòd quamdiù non aditur hæreditas, illud impedimentum hoc non impedit: quia per aliud ſatis impeditur realis tranſitus juris ipſo jure, qui fieri non poteſt ante aditam hæreditatem. Quia ſi conditio extet tempore aditæ hæreditatis, nullum impedimentum eſt, itaut ſtatim utérque ſocius & legatarius confeſſoria vendicare poſſit. Si verò pendeat cùm aditur hæreditas, perpetuò impediet ipſo jure tranſire, & confeſſoria agi poſſe ſine ceſſione de manu hæredis. Sed non alios effectus, unde etiam pendente conditone, ſocius, cujus legatum purum eſt, poteſt agere actione ex teſtamento ad patientiam eundi. *l. per fundum. in fin. ſuprà communia prædiorum.* & purificatà conditione uterque ſocius vel quilibet eorum agere poterit actione ex teſtamento, ut conſtituatur ſervitus per hæredem.

Sequitur gloſſa nova l. uſusfructus. De ſtipul. ſervorum.

Paulus L. XXVI.

Ususfructus ſine perſona *a* eſſe non poteſt, & ideò ſervus hæreditarius *b* inutiliter uſumfructum ſtipulatur. Legari autem ei *c* poſſe uſumfructum dicitur, quia dies ejus ſtatim *d* non cedit: ſtipulatio autem pura *e* ſuſpendi non poteſt *f* quid ergo ſi ſub conditione *g* ſtipuletur? nec hoc caſu valet ſtipulatio: quia ex præſenti *h* vires accepit ſtipulatio, quamvis ex ea petitio ſuſpenſa ſit.

a *Perſona*, ſcilicet fructuaria, cui adhæret, & qui cùm finitur. *l. ſicut in fin. quib. modis uſusfructus amit.* ſicut nec ſine re fructili. *l. & 2. ſuprà de uſufruct. l. penul. quib. mo. uſusfruct. amit.*

b *Hæreditarius.* Mors domini ignorabatur, ideò non valet contractus, tùm quia alius eſſet uſusfructus, de quo non eſt cogitatum: tùm quia contrahens deciperetur, ut in *l. domum ſuprà. de contrah. empt. & vendit.*

c *Ei.* ſive teſtator putet dominum ejus vivere, ſive non, quia tale legatum refertur ad vitam perſonæ, quæ invenietur eſſe domina ſervi tempore legati cedentis.

d *Statim*, nec ab adita quidem hæreditate teſtatoris, niſi tunc ſervus ille habeat dominum, aliàs ſi tunc ſit hæreditarius, expectatur, donec certum dominum habeat. Legatum enim hujuſmodi in hunc eventum certæ perſonæ fructuariæ ſuſpenſum eſt.

e *Pura.* hic non eſt vis, ut ſequitur in 2. reſponſo text.

f *Non poteſt.* quia limitata eſt ad præſentem uſumfructum præſentis domini, qui putatur.

g *Conditione.* fortuita, & extrinſeca, ut vox intelligi ſolet, non enim ſtipulatus eſt in diem, vel eventum adeundæ hæreditatis, quia tunc videndum prius eſſet, quid foret actum.

h *Præſenti* quia limitatur ad vitam præſentis, qui putatur domini, & certi præſentis uſusfructus qui non eſt, nec eſſe poteſt, at ſic fruſtrà expectaretur conditio, ideò non pendet, quia ſtatim nulla eſt, aliàs pendet. *l. ſi rem meam, de verb. obligationibus, §. ex conditionali Inſtit. eod,* C. M.

Finis tertii Labyrinthi.

Τῷ Θεῷ δόξα.

NOVUS ET ANALYTICUS INTELLECTUS QUATUOR LEGUM.

VIDELICET,

L. Si communi. l. unus de ſervitutibus ruſticorum prædiorum. l. ſi quis ædes. §. itaque ſi prædia. de ſervit. urba. præd. & l. ſi quis duas. item ſi duo communia prædiorum.

Authore Dom. Carolo Molinæo. J. V. D Franciæ & Germaniæ Juriſconſulto, Illuſtriſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliario, Libellorumque ſupplicum in eorum Regia Magiſtro, & antiquo Advocato in ſupremo Pariſiorum Senatu.

EPITOME IN TRACTATUM QUATUOR LEGUM.

1. *Primus & communis intellectus.*
2. *Sophiſtica differentia redemptionis & communicationis.*
3. *Evaſio Alberici rejicitur.*
4. *Intellectus ſingularis Paul. reprobatur.*
5. *Tres intellect. novi & commentitii, reprobantur. 9. 10. 11.*
6. *Servitutes non imponuntur, niſi interſit.*
7. *Utilitas non tollitur communione inæquali. 11.*
8. *Exemplum practicum.*
9. *Non poteſt quis facere quod ſibi non prodeſt, & aliis nocet.*
12. *Quartus novus intellect. reprobatur. 13.*
14. *Quintus novus intellect. rejicitur. 20.*
15. *Servitus conſtituta non debetur perſonæ; ſed fundo.*
16. *Simplex communio non repugnat ſervituti.*
17. *Interpretatio commodior, & aptior aſſumenda.*
18. *Alodium quomodò inter hæredes dividatur.*
19. *Unio & confuſio fundorum non præſumitur.*
21. *Sextus intellect. novè quoque inventus reprobatur. 22.*
23. *Septimus novus & verus intellect.*
24. *Servitutes faciliùs tolluntur, quàm conſtruuntur, 50. ſtant, pereunt, ceſſant. 27.*
25. *Dominus directus jure feudi retrahens non tenetur conſolidare.*
26. *Vaſſallus non poteſt expreſſè, nec tacitè deteriorem facere conditionem domini.*
27. *Intellect.* l. Papinianus. *de ſervit. Servitus confuſa ex cauſa neceſſaria commutabili dormit: ſed in reſtitutione voluntaria nova creatur ſervitus, 28.*
29. *Hypotheca acquiſitione incommutabili extinguitur: ſed ſub commutabili ſopitur.*
30. *Confuſio an fiat in perſonis plurium.*
31. *Simplex communicatio non eſt incompatibilis ſervituti.*
32. *Duplex limitatio ad regulam, res ſua nemini ſervit.*
33. *Exemplum practicum.*
34. *Intellect.* §. itaque ſi prædia. in l. ſi quis ædes. de ſervit. urban. præd.
35. *Servitus tota in toto: ſic hypotheca.*
36. *Sed hypotheca dividitur.*
37. *Accurſ. tenuit ſervitutem extingui in parte pro indiviſo quæſita, 38.*
39. *Sed communis ſententia defenditur per l.* tria prædia. de ſervitut. ruſtic. præd. 40. 41. 53.

40. *Etiam in parte pro diviſo quæſita remanet ſervitus*, 41.
42. *Servitus eſſentialiter & neceſſariò individua eſt: hypotheca autem ex voluntate. Quæcumque diviſa ſunt contractu, poſſunt omnibus aliis modis eſſe dividua.*
43. *Character phantaſticus.*
44. *Reprobatur differentia inter pactum & præſcriptionem.*
45. *Intellect.* l. unus. *verſ.* & ideò de ſervit. ruſtic. præd.
46. *Socii communi conſenſu ſervitutem remittere poſſunt.*
47. *Intellect.* l. ſi quis duas. *verſic.* ſi tamen. & l. ſed ſi inter. de ſervitut. urban præd. 48.
49. *Summa reſolutionis.*
50. *Facilior eſt remiſſio quàm impoſitio ſervitutis.*
51. *Unus, vel plures domini eorumdem fundorum non poſſunt imponere ſervitutem, ſed bene deſtinationem.*
52. L. ſi unus. *ampliatur.*
54. *Opinio Ange. reprobatur.* 55.
56. *Intellect.* §. ſi ex tribus. in l. hoc quod dictum. de ſervitut. urban. præd.
57. *Gloſſa nova l.* ſi communi. de ſervit. ruſt. præd.
58. *Gloſſa nova l.* unus. eod. tit.

QUONIAM non ſatis eſt nobis verum dicere, niſi probemus, nec inventionem noſtram adferre, niſi veram & utilem, imò neceſſariam evincamus: priùs communis, & alii ſingulares horum jurium intellectus ſunt excutiendi, receptique aduſque errores retegendi, & expungendi.

Primus & communis intellect.

1. Communis intellectus eſt, quod in dict. *l. ſi communi, & l. unus.* ſunt caſus diverſi: & quod *d. l. communi* loquitur in redemptione: ſed *d. l. unus.* in communicatione: ut ſic mutua communicatio prædii dominantis & ſervientis non perimat ſervitutem: ut in *d. l. unus.* ſed bene redemptio fundi ſervientis in commune. *d. l. ſi communi.* ita ſolvit Accurſ. in *d. l. unus.* & omnes Doctores ſequuntur, excepto Pau. Caſtr. qui nil melius adfert, ut mox oſtendam. Rationem differentiæ reddunt omnes poſt Accurſ. in dicta *l. unus ad finem.* quia in redemptione duo emptores habentur loco unius. *l. dolia.* §. *cum qui. de contrahen. empt. l. cui fundus. de condit. & demonſt.* ſed plures invicem communicantes non unius, ſed plurium perſonas neceſſariò repræſentant. *l. ut ſit infrà pro ſocio.* & ſic inferunt quòd ſicut uno redimente fundum ſibi ſervientem, extinguitur ſervitus: ita ſi plures redimant fundum ſibi ſervientem, extinguitur: ſecus per mutuam prædiorum communicationem.

Sophiſtica differentia redemptionis & communicationis.

2. Ego vero dico hanc conciliationem, & differentiæ rationem inanem eſſe, meréque ſophiſticam. Primò, quia verbalis & non realis, ſed utrobique idem effectus. Secundò, eſt contra mentem, & intentionem harum legum. Tertiò, falſo fundamento innixa. Patet, quia fundatur in eo, quod plures ementes, aut vendentes ſint loco unius, quod falſum eſſe probatur, etiam legibus quas pro ſe adducunt, quæ bene volunt plures hæredes unius perſonæ principalis haberi pro uno: ſed principales ipſi pro pluribus habentur. *d. l. cui fundus. l. ſi mihi & Titio. in princ. de verborum obligationibus.* tùm hæc *l. ſi communi*, non fundatur in redemptione, nec in ea facit vim aliquam, ſed fundatur in eo ſolo. quod utriuſque domini in utroque fundo par ejus eſſe incipit: quæ ratio æquè adæquatè locum habet in mutua communicatione, ſicut in communi redemptione à tertio: quia ſicut duo ſocii fundi dominantis, communiter acquirendo ſervientem à tertio, incipiunt par, & ſimile jus, hoc eſt, pares & æquales dominii partes habere in utroque fundo: ita ſi dominus fundi dominantis & dominus fundi ſervientis invicem eadem prædia communicent, neceſſario & eodem modo incipiunt habere par jus, ſive pares, & æquales dominii partes in utroque fundo.

Evaſio Alberici.

3. Nec obſtat quod Alberi. in l. unus ad finem dicit, quod plures redimentes dicuntur habere par jus, quoniam pariter habent cauſam ab eodem venditore: ſed in communicatione non habemus jus æquale, quia tu habes cauſam à me in una parte, & ego à te in alia. Hæc enim evaſio majorem & evidentiorem habet ſophiſticam, & vanitatem, quàm ipſa ſolutio: quia imò in communicatione æquali, de qua loquimur, omnia ſunt magis paria & æqualia, quàm in redemptione, propter identitatem correlationis & cauſæ quæ neceſſariò eſt inter omnes communicantes: quamquam in text. *d. l. ſi communi.* agitur de paritate juris realis dominii dumtaxat: non autem de paritate ejuſdem mutuæ relationis omnium contrahentium, vel alterius cujuſcumque qualitatis cauſæ acquiſitionis, quantum ad id de quo quæritur in *d. l. ſi communi.* videlicet, quantùm ad confuſionem ſervitutis, in quo ſola par confuſio dominii, vel juris realis eſt pertinens, & in conſideratione: nec eſt opus referre duas alias ſolutiones, vel differentias, quas Accurſ. & Alberi. in *d. l. ſi unus.* referunt, & ab eis diſcedunt, & meritò, cùm ſint merè verbales, & frivolæ.

4. Paulus autem Caſtren. in *d. l. ſi communi.* ſentiens non eſſe faciendam vim in verbis redemptionis & communion. ſed in effectu inde reſultante diſtinguit, an dominus vel domini prædii dominantis, efficiantur domini in ſolidum prædii ſervientis: & tunc extinguatur ſervitus, quia non ſupereſt in quo poſſit remanere, ut in *d. l. ſi communi.* an verò efficiantur domini non in ſolidum, ſed pro parte tantùm: & tunc non extinguatur, quia ſupereſt altera pars, in qua ſervitus poteſt ſubſiſtere. Sed certè hæc ſolutio tametſi videatur magis accedere veritati, & realitati, tamen cæteris deterior eſt: non enim conciliat, ſed magis irritat & auget repugnantiam horum textuum. Et in prædictis verbis Paul. Caſtren. adverbium *in ſolidum*, refertur ad rem ſeu prædium: non autem ad perſonas: eſſet enim impoſſibile quod plures efficiantur domini in ſolidum alicujus fundi. *l. ſi ut certo.* §. *ſi duobus infrà commod. l. tertia.* §. *ex contrario, infra de acquirenda poſſeſſ.* nec Pau. Caſtr. hoc intendit, ſed vult dicere quòd efficiantur domini in totum, ſive totius fundi pro partibus ſuis indiviſis, ſed tunc iſtud non eſt ſolvere, ſed ſimpliciter adhærere illi *l. ſi communi.* hanc verò *l. unus.* deſtruere: ubi plures efficiuntur domini totius fundi dominantis, & totius fundi ſervientis pro ſuis portionibus indiviſis, & tamen non perit, ſed remanet tota ſervitus, licèt nullam partem in fundo reperiat, quin in ea ſingulorum dominorum dominia concurrant. Rurſus ſi huic *l. unus.* & legibus ſimilibus adhæreas, deſtrues *d. l. ſi communi.* & ſic hæ duæ leges directò, & ex diametro repugnant, ut mirum ſit tam multos ſtudioſos indagatores τῶν [illegible] hanc tam apertam, & nondum uſquam diſſolutam antinomiam omiſiſſe.

1. Intellect. ſingularis Pauli.

Reprobatur.

5. Quid dicendum? jam neceſſe eſt ut de noſtro aliquid afferamus. Circumſpicienti plures & variæ interpretationes menti occurrunt, ſed eas tantùm ſcribam, quæ diſcuſſione ſui lucem aliquam, aut utilitatem citra nimiam prolixitatem adferent: reliquas cogitationes & ratiocinationes meas (ne præ confuſione aut prolixitate nimis onerosæ ſint) libenter perire ſinens. Et primò occurrebat una ſatis plauſibilis conciliatio, ſi diceremus quòd *l. ſi communi.* loquitur de

1. Intellect. novus commentitius.

communicatione quæ ſit æquis partibus, ibi, *quia par, &c.* at *l. unus.* de communicatione quæ ſit partibus inæqualibus. Quod ſi dicas eſſe divinationem ad *l. unus.* facile eſt reſpondere non eſſe divinationem commentitiam, ſed ſuppletionem, atque interpretationem legalem, nempe ex verbis prioris legis, ſcilicet, *d. l. ſi communi.* deſumptam non noſtra, ſed legum ipſarum authoritate, juxta *l. non eſt novum.* cum duabus ſequent. *ſuprà de legibus.* ſecundùm quas, legibus leges concordare promptum eſt, ut inquit text. in *l. unica. C. de inofficioſis donationibus.* & ſuadetur ex quo dicta *l. ſi communi.* fundat confuſionem ſervitutis, in eo quod par ſit jus utriuſque domini in utroque fundo, & ſic innuit quod debeant habere partes æquales, alioquin non eſſet eorum jus par, ſed impar. Rurſus confirmatur, quia quando communicatione æqualiter factà, habent partes æquales utriuſque fundi: tunc eorum non intereſt ſervitutem, vel ſervitutes priores conſervari, cùm ipſi ſint æquales in facultate utendi & diſponendi de eiſdem prædiis, & qualibet eorum parte, idque jure æqualis dominii: quo ſit ut ſupervacuum ſit eos habere, vel retinere invicem jura ſervitutum, quæ ſunt adinventa pro non dominis, qui aliter non poſſent capere utilitatem ſibi neceſſariam in [fundi]bus alienis ſuprà de ſervitut. per tot.

6. Unde non poſſunt ſervitutes imponi ſi nihil intereſt. *l. quoties.* 1. *ſupra de ſervit.* nec de eo quod aliàs jure communi licet. *l. ſicuti.* §. *ult. infrà, ſi ſervit. vendic.* Non obſtat quod non poſſunt tolli pro parte. *l. pro parte, ſuprà de ſervit.* & quod hoc caſu, ſcilicet communicationis æqualis alter dominus fundi dominantis non eſt aſſecutus dominium totius fundi ſervientis, ſed ſolùm pro dimidia indiviſa, & ſic quod tota ſervitus remanet. *l. ut pomum.* §. *ſi prædium, ſuprà de ſervit. l. ſi quis ædes.* §. *ſi partem, ſupra de ſervit. urbanor. prædiorum.* quia hoc eſſet verum, ſi tantùm hoc ſuperveniſſet, quod dominus fundi dominantis eſſet factus dominus partis fundi ſervientis, ut in dd. juribus. ſed ex quo aliud accidit, videlicet quod dominus fundi ſervientis reciprocè factus eſt dominus fundi dominantis pro eadem parte, & ultrà quando ſimul accidit eos habere paria jura, & eſſe dominos utriuſque fundi pro æquis portionibus, in *d. l. ſi communi.* tunc debet ſervitus, vel etiam ſervitutes ſi fuerint plures, etiam mutuæ & reſpectivæ (cùm ſit eadem ratio) confundi: tùm quia nedum uterque eſt æqualiter dominus utriuſque fundi pro indiviſo: ſed etiam uterque eſt æqualiter, & reſpectu ejuſdem, creditor & debitor ſervitutis, prout æqualiter quiſque dominus eſt dominantis & ſervientis fundi. Et ſic confuſio, quæ proculdubiò habet locum in eadem perſona. *l. 1. infrà quemadmodum ſervit. amittan.* habet etiam locum in duabus perſonis, ſaltem datâ iſtâ paritate & æqualitate juris & dominii, & ex quo in quolibet earum jus ſervitutis tam activè, quàm paſſivè æqualiter invenitur, & conſequenter eadem & æqualis utrobique ratio repugnantiæ actionis & paſſionis, confuſionem operatur. *l. debitori. infrà ad Trebellianum. lege, debitori. C. de pactis.* ſaltem quando cum hoc ceſſat finis ſervitutis, ſive utilitas & neceſſitas cujus gratiâ ſervitus inducitur. *d. l. quoties.* 1. ut hic, ubi ſufficit jus æqualis dominii, ut dictum eſt, quod tanquam principale facit ceſſare ſervitutem quæ eſt acceſſorium. *l. ſervitutes.* 3. *in princ. ſuprà de ſervit.* tùm quia ſi quam ſervitus conſervata utilitatem adferre poſſet alterutri dominorum, tantumdem eidem neceſſariò detrimenti adferet, ex neceſſaria conſequentia æqualis communionis, ut de communi pariete in ſimili dicit Juriſconſul. quod quantùm quis vicino præſtat, tantùm ab eo conſequitur, in *l. inter quos, in princip. infrà de damno infect.* & ſic neutri videtur ullius utilitatis eſſe poſſe.

7. Secus ſi communicatio prædiorum non æqualiter fiat, ſed pro partibus inæqualibus: putà, ſi actum ſit inter Titium & Caium, quòd ambo prædia eorum ſint invicem communia; Titio pro duabus partibus, Caio pro tertia parte, vel contrà: tunc enim licèt uterque in qualibet parte utriuſque prædii habeat partem dominii: tamen duo ex prædictis quæ ſunt potiora, deficiunt. Primum, quod uterque non cenſetur æqualiter creditor nec æqualiter debitor ſervitutis, ex quo non habent æquale jus in re dominante & ſerviente, & ſic non eſt æquum totam ſervitutem æqualiter confundi, ac tantumdem de jure ſervitutis auferri vel confundi ei qui habet minimam, ſicut ei qui habet majorem partem in eiſdem prædiis. Si igitur non ſit æquum ſervitutem in totum confundi, ſuccedit regula, quod in totum conſervatur ratione ſeu occaſione partis, quam confundi non eſt æquum. *d. l. ut pomum.* §. 2. *ſi prædium. d. l. quis ædes.* §. *ſi partem.* cum vulg. Secundum, quia datâ communicatione inæquali, non ceſſat, ſed durat (ſaltem in parte) finis & utilitas propter quam ſervitus introducta eſt, quoniam ejus qui minorem habet partem in proprietate, & cui jure dominii non licet æqualiter uti & frui, quandoque, quinetiam plerumque intereſſe poteſt jure ſervitutis aliquid facere vel conſequi poſſe quod aliàs non poſſet (ſaltem ita plenè) jure dominii, in quo à ſocio propter majorem partem potentiore ſuperatur. Sufficit autem in ſervitute quod aliquando intereſſe ſubeſſe poſſit, licet non ſemper interſit: ut no. in *d. l. quoties. l. ei fundo, ſuprà de ſervit.*

8. Tolle exemplum, habeo pratum ſub fundo tuo, à quo eidem prato debetur ſervitus aquæ vernalis à ſuperiore rivo per unum menſem ducendæ per triginta vel quadraginta ſulcos ad irrigandum pratum meum, communicavimus prædia inæqualiter, putà, ut tu duas partes, ego verò tertiam duntaxat partem in utroque prædio haberem, magnitudine forte prædii tui ſuperioris, inæqualitatem partis meæ compenſante, modò tempore verno non vis pati tot præfatos ſulcos fieri per prædium ſuperius, ex quo (forte frumento illìc ſato) plus commodi ſperas, quam ex prato, vel alia de cauſa, certè non poſſum te cogere alio jure quàm antiquæ ſervitutis per confeſſoriam, vel interdictum de aqua quotidiana & æſtiv. quoniam judicium communi dividundo ad hoc non competit, cùm hoc non ſit de natura communionis: & ſi agam ad diviſionem, diviſio futura non erit utilis ad facultatem irrigandi pratum, propter modicitatem partis mihi adjudicandæ, niſi reliquæ partes maneant ſervæ. Et ſic communicatio inæqualis utriuſque prædii, etiamſi quod ad alia ſit unica, & uniformis, non tollit utilitatem ſervitutis. παράδειγμα.

9. Sed adverte, vix enim poterit tueri iſtud exemplum alio non addito, quoniam aut uſus dictæ ſervitutis propter incommodum inferendum fundo ſuperiori, majus detrimentum veriſimiliter adferet ſocietati, & utrique parti, quàm ſit lucrum quod indidem ſeparatur ex prato irrigando, & tunc etiam ſi maximè duret ſervitus, non licet eâ uti in damnum ſocietatis, ſed prohiberi poteſt, quamdiù durat ſocietas, quæ tanquam noviſſima diſpoſitio magis attenditur. Imo etiamſi conſtet quòd alterius ſociorum privatim magis interſit, non tantùm id, ſed quod ſocietati expedit, ſive quod in commune utile eſt, ſpectatur. *l. actione.* §. *Labeo infrà pro ſocio. l. in re communi. in fin. ſupra titulo primo.* quantò fortiùs quando nedum non prodeſſet, ſed etiam noceret facienti, ut hîc. Imò etiam ceſſante ſocietate, non poteſt quis facere in ſuo proprio quod ſibi non prodeſt, & alteri nociturum eſt. *l. 1.* §. *denique, infra de aqua pluvia arcenda.* not. doct. in *l. altius. C. de ſervitut. & aq.* Paul. in *l. fluminum. in fin. infra de damno infecto.* Joan. Fab. *Inſtit. de leg. fuſ. ca. tol.* §. *primo.* Jaſon, in repetitione, *l. quominus. col. quarta. col. 14. infrà de flumin.* quantò minus ubi facienti etiam nociturum eſt, & inter ſocios. Reprobatur intellectus.

Aut verò illud factum non eſt nociturum ſocietati; putà, quia illo anno fundus ſuperior non erat ſeminatus, ſed ceſſabat, & tunc quum ſit utrique profuturum, quippe nulli parti fundi prodeſſe poſſit, quin utrique ſocio pro parte ſua proſit, nec mutetur debitus uſus rei, poteſt fieri per alterutrum, etiam altero invito jure ſimplicis communionis, ut etiam ad hoc agi poſſit communi dividundo, vel interdicto uti poſſidetis circumſcriptâ omni ſervitute. text. in *l. ſi ædes. infrà commu. divid. l. ſi ædibus. infrà de damno infecto.* Igitur ſocietas ceſſare facit omnem utilitatem ſervitutis, imò penitùs videtur ceſſare, & prohibitum eſſe omne ejus exercitium. text. in *l. in re communi, ſupra de ſervit. urbanor. prædiorum. l. an unus. infrà ſi ſervit. vendi.* ubi in re communi nullus ſociorum quicquam facere aut prohibere poteſt jure ſervitutis, ſed judicio communi dividundo experiri debet.

10. Et ſic vides quòd ſive communio ſit æqualis, ſive inæqualis, non licet uti ſervitute in re communi: ex quo ſufficit jus communionis, quod eſt potentius, & nobilius: & ſic ſemper, & indiſtinctè videtur debere confundi ſervitus per communionem, ſive æqualem, ſive inæqualem, ſaltem quantum ad hoc non eſt bona ratio differentiæ inter æqualem vel inæqualem communionem: tum quia deinceps ſervitus erit æquè inutilis, tùm quia eadem invenitur repugnantia, quando partes communionis ſunt inæquales, ſicut quando ſunt æquales: quod enim alter habeat inæqualem & majorem partem, nihil ad rhumbum, nec ad conſervandam utilitatem ſervitutis, ut nuper oſtenſum eſt, nec ad evitandam repugnantiam. Patet, quia licèt habeat majorem partem, tamen ex quo eſt indiviſa, tantumdem habet in fundo dominante, quantùm in ſerviente, & contrà: & ſic eodem ſui ipſius reſpectu, eſt æqualiter creditor & debitor ejuſdem ſervitutis, ergo neceſſariò confunditur. Nec minor, ſed omninò eadem eſt confuſionis ratio, in eo qui habet minorem, ſicut in eo qui habet majorem, & ſicut inter eos qui habent æquales partes in ſocietate, ut patet rectè conferendo, vel calculando ad regulas proportionis Arithmeticæ.

11. Præterea iſte intellectus quantumvis primâ ſpecie coloratus, non congruit verbis nec menti harum legum: patet de d. l. ſi communi, quæ non ſe fundat in eo quod habeant partes æquales, ſeu in æquali dominio, ſed in eo quod habeant par jus in utroque fundo. Porrò etiamſi habeant partes inæquales, putà unus beſſem, alter trientem: tamen ex quo eaſdem partes in utroque fundo habent uniformiter, dicuntur verè habere par utriuſque dominii jus in utroque fundo, & eſſe pares reſpectu utriuſque fundi, licèt non ſint pares inter ſe: & ſic verba & mens *d. l. æquè.* verificantur in ſocietate inæquali (dummodo pari & uniformi reſpectu utriuſque fundi) ſicut in æquali: & eſſet nimia divinatio reſtringere *d. l. ſi communi.* ad æqualitatem, ſeu paritatem juris reſpectu perſonarum: quinimò eſſet diſtortio: quia *d. l. in quantum* loquitur de paritate, ad jus in utroque fundo competens, igitur non debet hoc omiſſo detorqueri ad æqualitatem partium, de qua non loquitur. Pariter reſtringere *d. l. unus.* ad communicationem factam partibus inæqualibus dumtaxat, excluſâ communicatione quæ ſit ad partes æquales, non ſolùm aperta divinatio eſt, ſed etiam contorſio, & vim inferre literæ & rationi expreſſæ dictæ l. ibi, *pro parte retineri.* quæ ratio non minùs quadrat in communicatione æquali, quàm in inæquali. Igitur nec iſte quidem intellectus ſtare poteſt. Et per quamcumque ſervitutis ſpeciem exemplificare volueris, ſemper eadem ratio invenitur, quæ in exemplo præcedenti, quod etiam diligenter excuſſi. Bene video quòd ſi præfato exemplo aliud adderetur, putà conventum fuiſſe, quod pro primis duobus annis omnes fructus prati ſpectarent ad priorem dominum, proprietate nihilominus interim communicata, tunc multùm utilis eſſe poſſet conſervatio ſervitutis. Idem ſi contingeret dominium tantum communicari, reſervato utrimque, vel ab altera tantùm parte uſufructu: quæ miſſa facio, quia nimis divinatorium, & ineptum eſſet reſtringere dictam l. *unus.* ad communicationem factam ſub reſervatione uſusfructùs, vel fructuum, vel ad alias remotas & acceſſitas circumſtantias.

12. Secundò occurrebat alius intellectus, ut *d. l. ſi communi.* loquatur in communicatione facta æquis, vel inæquis partibus, eadem tamen proportione utriuſque fundi, putà, ſive domini habent partes æquales, ſive alter quincuncem, beſſem, vel dodrantem: alter verò ſeptuncem, trientem, vel quadrantem: & ſic pari proportione in utroque fundo. at dicta *l. unus* loquatur quando communicatio eſſet facta partibus difformibus: putà ſi duo æqualiter domini fundi dominantis, redemerint in commune totum fundum ſervientem, ita ut unus eorum (quia forte beſſem pretii numeravit) haberet beſſem fundi empti, alter verò trientem. Et hic intellectus planiſſimus & aptiſſimus videtur, quippe qui reſpectu dictæ *l. ſi communi.* prorſus conveniat verbis & menti legis: reſpectu verò l. unus. nec verba, nec mens repugnare videntur. Et licèt verba reſtringantur, non eſt inconveniens, quia *d. l. unus* non loquitur de omni communicatione, ſed indefinitè: imò nihil ſtatuit de conſervandis ſervitutibus poſt communicationem: ſed præſupponit eas in caſu ſuo fuiſſe conſervatas, & ſic quum de jure quædam communicatio confundat ſervitutes, ut in *d. l. ſi communi.* debet neceſſariò *d. l. unus.* intelligi de tali communicatione, per quam ſervitutes non extinguuntur, ſed manent, prout manent, communicatione utriuſque prædii facta partibus difformibus, quia tunc non eſt par, ſed diſpar, & difforme jus utriuſque domini in utroque fundo, & ſic nec dicta l. *ſi communi.* nec quævis alia lex in toto corpore juris inducit tunc confuſionem ſervitutum, nec etiam ulla ratio hoc ſuadet. Sed ratio aperta non ſolùm ſuadet, ſed cogit fateri hoc caſu ſervitutes conſervari, niſi aliter expreſsè remittantur. Patet, quia hoc caſu propter difformitatem partium, multùm & notabiliter intereſt ejus qui habet majorem partem in fundo dominanti, & minorem in ſervienti, ſervitutes conſervari. Igitur conſervantur, cùm talis communicatio nullo modo repugnet conſervationi ſervitutis, nec ejus utilitatem & neceſſitatem tollat, nulloque jure caveatur confundi hoc caſu ſervitutes, ſed potiùs contrarium cavetur per multa jura: ut per *l. ut pomum. §. ſi prædium. ſupra de ſervitutibus. l. ſi quis ædes. §. itaque, ſuprà titulo primo.* Ex quibus videtur hic intellectus non ſolùm planiſſimus, & commodiſſimus, ſed etiam veriſſimus: quia veritatem certiſſimam continet in utroque ſubmembro. 4 Intellect. novus.

13 Sed breviter hunc quoque rejicio, quia licèt in utroque ſuo extremo verus ſit, & reſpectu *d. l. ſi communi,* aptiſſimus, tamen non congruit dictæ *l. unus.* quia hæc *l. unus.* expreſsè loquitur in terminis communicationis utriuſque prædii ſimul, non alterius tantùm per ſe, at in præfato quarto intellectu, in ſecundo membro concernente dictam *l. unus.* non ſit communicatio utriuſque fundi ſimul, quamvis fundus ſerviens communicetur inter ipſos acquirentes, quod non ſufficit ad dictam *l. unus.* quæ diſertè loquitur, quando ambo prædia communicantur: & ſic ſemper manet eadem antinomia. Nec juvat dicere quòd dicta *l. unus* poteſt & debet intelligi non de omni communicatione: ſed de tali, per quam ſervitutes conſervantur: ut ſuprà num. 12. quia fateor hoc verum eſſe, modò detur talis communicatio quæ conveniat verbis hujus legis. Sed iſta difformis non congruit, quia jam non eſſet una communicatio utriuſque fundi, ſed plures, videlicet propria & ſeparata cujuſque fundi, Reprobatur.

quoniam eadem ſocietas, vel communio non poteſt in ſeipſa eſſe difformis: & ſic non eſſet verum ambo prædia eſſe communicata, prout *d. lex* præſupponit: ſed quod unumquodque prædium eſſet ſeorſim per ſe, difformiterque communicatum, quod eſt alienum & verbis & phraſi d. legis, quæ conſequenter ad hunc emendicatum & accerſitum ſenſum non debet coarctari.

5. Intel-lect. novus. 14. Tertiò cogitavi de alio intellectu, videlicet, quod *d. l. ſi communi.* loquatur non ſolùm de communione, ſed etiam de unione & confuſione prædiorum in unum eumdem fundum: dicta verò *l. unus.* in ſimplici communione inter dominos utriuſque prædii. Hic intellectus procedit abſque ſcrupulo reſpectu *d. l. unus.* quæ claré de ſimplici plurium fundorum communione loquitur, nullo addito quod ad unionem vergat; quinetiam idem tex. ſeſe exponens claré oſtendit prædia manere ibi diſtincta, dum in verſiculo, quamvis, reſpondet cuidam tacitæ objectioni, quæ talis eſt, videlicet, quod in pluribus ſociis fundi dominantis, cuique eorum ſervitus debetur in ſolidum, perinde ac ſi quiſque ſolus dominus eſſet: ergo confunditur ſervitus, prout confunderetur, ſi unus ſolus dominus eſſet: quoniam repugnans videtur quod eadem perſona cui in ſolidum ſervitus debetur, eamdem ſibi ipſi debeat in ſolidum. Cui objectioni reſpondet Papinianus ibi, *quod non perſonæ, ſed prædio hæc ſervitus prædialis debetur.* Et ſic ſatis apertè innuit quod ibi remanent ambo prædia diſtincta, & ſeparata per ſe, non unita nec confuſa: ſed quòd quodlibet prædium per ſe potiùs conſiderari debet, quam perſonæ ſociorum.

15. Tùm quia propriè ſervitus conſtituta non debetur perſonis, ſed fundo, nec in perſonis ſubſiſtit, ſed in fundis. *l. qui aliena. in fin. de negotiis geſtis. l. via. §. quæcumque. de ſervit. ruſticorum prædiorum. l. 1. ſi ſervitus vendicet, l. ſed & loci. §. ſi alter. fini regund.* Alberi. in ſecunda par. ſtatu. quæſt. 88. tùm quia quod plures ſocii fundi dominantis habeant ſinguli in ſolidum jus ſervitutis activè: ſicut quod plures ſocii fundi ſervientis debeant illud ſinguli in ſolidum paſſivè: hoc inquam, non eſt ratione ipſarum perſonarum, ſed per accidens, videlicet, ne ſervitus in ſe corrumpatur. tùm propter eſſentialem & intrinſecam individuitatem ipſius ſervitutis, quæ reſpectu ipſarum perſonarum eſt quid eis extrinſecum, & accidentale. Quod ergo pluribus perſonis competat in ſolidum, hoc ex neceſſitate inductum eſt, ne ſervitus perimatur, ſed conſervetur: ergo in ejus peremptionem & extinctionem retorqueri non debet *l. legata inutiliter infrà de legat.* 1. & è converſo, *l. legata inutiliter, infrà de adimen. leg.* cum vulgaribus. Cæterum ex eo quod in veritate non ſunt domini fundorum in ſolidum, ſed ſolum pro partibus, non eſt neceſſe ſervitutes confundi, ex quo fundi non confunduntur, ſed diſtincti manent, licèt inter eoſdem dominos communicentur: quia occaſione partis vel partium ſervitus tota & totaliter retineri poteſt.

16. Nec hîc dicas, quod ſequeretur ſervitutem prædialem poſſe remanere utroque fundo ad eumdem dominum pervento, dummodò ſeparatim tanquam plure fundi ab eo poſſiderentur, quia quando unus eſt dominus, tunc nulla pars fundorum relinquitur in qua ſervitus. vel ejus correlatio ſervari, & ſubſiſtere poſſit, cùm nulla pars ſit aliena, & ſic tota confunditur. *l. 1. infrà, quemadmodùm ſervit. amit.* quia nulla ſupereſt pars cujus occaſione remanere poſſit. Communione autem factâ citra unionem prædiorum, ſemper cujuſque fundi una pars eſt unius, alia alterius, & ſic nihil mirum ſi per plures partes retineri poſſit una ſervitus, vel plures ſervitutes, ſicut per unam partem, vel ejus occaſione. *l. ut pomum. §. 1. ſuprà, de ſervitutibus.* ſecus quando uterque fundus unitur, ita quod neuter remanet per ſe, quod clariſſimum eſt voluntate & deſtinatione dominorum fieri poſſe. *l. quod in rerum natura. §. 1. de legat. 1. l. locus, infrà, de verborum ſignificatione.* quia tunc neceſſariò par fit conditio utriuſque fundi, imò non remanent plures fundi, ſed ex toto ſimul confuſo fit unicus fundus. Idem in duabus domibus, quarum altera alteri, vel ambæ mutuò ſerviunt, ſi à dominis ſuis mutuò communicentur, manent ipſo quidem jure ſervitutes: quamvis interim interpellari, ſeu ceſſare dicantur, ut in ſimili in *l. in tradendis. in fin. communia prædiorum.* ſecus ſi ulterius procedant ſublato pariete, uniendo ambas domos, & reducendo ad unam. His enim caſibus ſuccedit regula, quod eidem fundo à ſeipſo ſervitus deberi non poteſt, & ſic tunc prorſus perimitur, quamquam ſint plures perſonæ diſtinctæ dominorum: ſicut enim prædia ipſa confunduntur, ita & jura eis accedentia, ut ſunt ſervitutes. *l. ſervitutes 3. in principio, ſuprà, de ſervitutibus. l. quid aliud, infrà, de verborum ſignificatione. l. cùm principalis. infra, de regulis juris.*

Simplex communio non repugnat ſervituti.

17. Igitur ita commodè videtur intelligi dicta *l. ſi communi.* Fateor quod ejus verba magis ſonant de ſimplici & pari communione fundi redempti inter redimentes, quàm de prædiorum unione: ſed dici poteſt quòd non unius ſolius legis verba debent attendi: ſed etiam aliarum ſimul jungi, & ex omnibus ſimul cum æquitate plena & ſincera mens colligi. Poſtremò ſicubi verba partim deficere aut pugnare videantur, ſumenda eſt interpretatio commodior, & quæ rei ſubjectæ, præfatæque menti, & æquitati legali aptior ſit. Quæ interpretatio aſſumenda. *l. in ambigua. ſuprà de legibus. l. quoties nihil, de regulis juris.* ut ad hoc vel occaſionem accipere liceat. *l. capienda. infrà de regulis juris.* ſaltem cùm ſignificatio verborum non repugnet, & voluntas congruat. *l. ab omnibus. in fin. princip. de legat. 1. l. talem. in fin. de hæredibus inſtituendis.* Quòd autem voluntas congruat, liquet, quia hic intellectus uſque adeò juri conformis eſt, ut ſit de indubitabili quantum ad dictam *l. ſi communi.* Quòd autem verba non repugnent, liquet, quia etiam ubi maximè repugnare videbantur, videlicet in illo verbo, *in utroque fundo eſſe incipit*, adhuc nullo modo repugnant, quia ea mentio utriuſque fundi, non refertur ad tempus poſt communicationem: ſed ante initium, ſive ad tempus præcedens communicationem. Et ſic verba nullo modo negant unionem fundorum, nec ponunt manere utrumque fundum diſtinctum, ſive duos fundos ſeparatos poſt eam communicationem perfectam. Quinimò reliqua verba, *d. l. ſi communi.* magis congruunt unioni fundorum, quàm excluſioni unionis. Patet, quia plures domini multò pleniùs & intenſiùs dicentur habere par jus in fundis in unum unitis & confuſis ſub denominatione unius fundi, quam in fundis ſeparatis, & diverſo jure (licet communiter) poſſeſſis. Quare commodè ſuppleri & juvari poſſunt verba *d. l. ſi communi.* ut non de ſimplici communione, ſed etiam de fundorum conjunctione, & unione loquatur, ut ſic intelligatur de paritate abſoluta, & in ſummo gradu. Igitur tenenda eſt hæc conciliatio, præſertim cùm non ſit verbalis, & abſque ratione (qualis eſt communis ſolutio) ſed realis, & in evidenti ratione & æquitate fundata, nulli omnium legum repugnans, nec à verbis ullius abhorrens. Et maximè cùm hujus conſiderationis utilitas ad multa alia etiam in praxi, & uſu quotidiano pateat, ut ſcripſi ſuper Conſuet. Pariſienſi: ſecundùm quam in §. 46.

18. Alaudium à quo dependent cenſus, vel juriſdictio, partitur inter hæredes ut feudum, alioquin ſicut hæredium paganicum. Pone Titium habere alaudium à quo dependent prædia cenſualia poſſeſſa per Caium, fac eos invicem communicare prædia, deinde vita cedere: quomodò inter hæredes partiuntur? Solutio patet ex prædictis, quia aut ſimpliciter communicaverunt, non uniendo prædia in unum, ſed ea per ſe in communi poſſidendo, & ſuccedunt hæredes Alaudium.

in alaudio more feudi, in cenſualibus more paganico: quoniam per ſimplicem communionem, ſeu acquiſitionem, non fit harum qualitatum confuſio, niſi prædia ſimul tanquam idem fundus uniantur & confundantur.

Unio non præſumitur.

19. Et in dubio non præſumitur facta unio, ut latiùs dixi *ſuper d. Conſuet.* §. 32. *numero* 47. Verum eſt quod in iſtis quæ ſunt magis dominia ſubordinata, quàm ſervitutes, uti dixi *ſuper eadem Conſuet.* §. *primo, gloſ.* 5. etiam in perſona ejuſdem in dubio, niſi appareat de unione & incorporatione, non fit confuſio horum dominiorum, nec incorporatio præſumitur, *ut in dicta Conſuet. Pariſ.* §. *decimo-tertio, gloſſ. primâ, quæſtione decima-tertiâ*, §. *vigeſimo-tertio, quæſtione decimâ-tertiâ, numero* 47. quia poteſt domini, ſeu poſſeſſoris intereſſe non confundi: ſecus in meris ſervitutibus prædialibus, quas unius incommutabilis domini utriuſque totius fundi non intereſt conſervari, nec tunc conſervari poſſent, cùm prorſus deficiat eorum correlatio ſubſtantialis & definitio: nec etiam intereſt plurium dominorum ſociorum factâ utriuſque prædii unione, & confuſione, quo caſu etiam deficit ſubſtantialis correlatio ſervitutis Sed quando plures poſſident utrumque fundum tanquam fundum ſeparatum, licèt communiter, poteſt quandoque alterutrius intereſſe non confundi ſervitutem, ut quando ex pacto alterutrius fundi fructus uſque ad aliquot annos percipere debet, vel quando de proximo ſperatur diviſio, aut alterius fundi permutatio cum alieno, quæ ſunt procliviora in fundis diſtinctis, licèt communibus, quàm in unitis.

20. Et ad ſummum licèt rarò interſit ſervitutes conſervari, quamdiù durat communio: tamen ſatis eſt quod ſimplex communio non repugnat ſubſtantiæ, & conſervationi ſervitutum, & quod leges nolunt propter ſimplicem communionem confundi in aliquo: verumtamen quantumvis hic intellectus à nobis elaboratus, ſit in ſe verus, & commodus, non placet, quia accerſitus & divinatorius videtur ad dictam l. *ſi communi.* in qua nullum verbum de unione vel confuſione fundorum, ſed de ſimplici acquiſitione fundi ſervientis in commune, id eſt, ut ſit communis emptoribus: tum ea unio & confuſio fundorum, non tam eſſet communicatio quàm conſolidatio, de qua conſolidatione nullum verbum in dicta l. *ſi communi.*

VI. Intellectus novus.

21. Cogitabam quartò aliter hæc jura conciliari poſſe unius verbi impropriatione, in dicta l. *ſi communi.* videlicet, exponendo verbum, *extinguitur*, id eſt, interpellatur, ſeu ceſſat ejus operatio, utilitas & virtus, tantiſper, dùm durat ſocietas ſive communio, ut fere in ſimili inquit text. in l. *in tradendis. in fin. infrà commu. præd. l. etſi forte, in principio, infrà ſi ſervit. vindicet. l. ſi quis ex fundo.* junctâ glo. *quemadmo. ſervit. amittan. facit l. in re communi. ſup. titulo primo. l. tria prædia. hoc eodem tit. l. an unus, infra, ſi ſervit. vendicet.* cum ſimilibus, quæ ſuperveniente communione non debent ita præfractè intelligi, quod communio prædiorum ipſo jure extinguat mutuas, vel alias ſervitutes, ut clarè probatur per d. l. *unus.* & in l. *ſi quis ædes.* §. *itaque ſi prædia ſuprà, titulo primo.* Sed debent intelligi quod interim dormit, ſive interpellatur ſervitus, & ejus effectus, ita quod tantiſper dùm communio durat, neutri minorum liceat quicquam jure ſervitutis facere, aut prohibere, cedente videlicet interim acceſſorio, & impoſititio jure ſervitutis, nobiliori & principali titulo dominii, non quod interim ſervitus in ſe ipſo jure, & perpetuo perimatur, ſed prout in ſimili ait text. in l. *qui res.* §. *aream. de ſolutionibus.* quod quandoque uſuvenit obligationem nec actu ſubſiſtere, nec extinctam eſſe, ſed ceſſare, quæ interpretatio ex conjunctione plurium legum reſultans, non temerè nec abſurdè adaptari poſſe videtur huic l. *ſi communi.* præſertim cùm

Obligatio quandoque ceſſat.

ſit in ſe æqua, mentique & verbis reliquarum legum congruens, nullamque aliam abſurditatem inducens.

22. Sed tamen minimè placet, quia vim infert literæ d. l. *ſi communi.* idque non ſolùm in dicto verbo, *extinguitur*, ſed in verbo, *manebit*, quod in antitheto ſeu adverſativo verſiculo poſitum, ſignificat ſervitutem non manere in oppoſito præcedenti verſiculo, & videtur ibi Julian. idem velle in duabus perſonis, quod in eadem perſona voluit idem Salvius Julia in *d. l. ſi quis ædes, in principio, ſuprà titulo primo.* nempe ſublatam confuſamque ſervitutem, ut ſi rurſus vendere velint, nominatim imponenda ſit ſervitus, alioquin liberè væneant, ut ſic hæc lex ſit ampliatio ad primum reſponſum dictæ l. *ſi quis ædes.* quod etiam verum eſt.

23. Tandem omnibus peniſſimè diſcuſſis, cenſeo *d. l. ſi communi.* plenè intelligendam prout jacet, nullo addito nec detractò, ſed in ſua propria ſpecie, cum omnibus ſuis modis, qualitatibus & numeris ſimul, videlicet in communicatione ſpecifica parique, quæ fit de utroque toto fundo, facto hominis ad hoc expreſſim intento, etiamſi non uniantur hi fundi, nec confundantur in eumdem fundum, quia ut eſſet indubitatum, ita eſſet addere textui, contra quod notavi *in Conſuet. Pariſienſi*, §. *primo, glo.* 4. *nu.* 9. & §. 13. *glo* 1. *num.* 25. & *in Reg. Cancellar. reg. de publicand. num.* 340. dicta verò *l. unus.* loquitur in genere, videlicet de communicatione ſive generali, ſive particulari, ſive principaliter, ſive incidenter, ſive facto hominis, lege, vel ſtatuto, aut aliter inducta: nec de novo ſtatuit communicationem aliquam non confundere ſervitutes: ſed præſupponit ſaltem aliquam eſſe communicationem utriuſque prædii, quæ ſimplices, vel mutuas ſervitutes non tollat. Igitur nec præſuppoſitio quidem *d. l. unus.* ullo modo adverſatur dictæ l. *ſi communi.* quæ loquitur in ſpecie, ſive in certo caſu individuo paris & ſpecificæ communicationis utriuſque fundi facto hominis principaliter ad hoc intento introducta. Sed locum ſibi latè vendicat præſuppoſitio *d. l. unus.* per omnes caſus communicationum, in quibus ſpecialiter non apparet, nec cautum reperitur confuſionem ſervitutis fieri. Hic eſt verus, rotundus, & *verus* intellectus, & planiſſima conciliatio dictarum legum, nullo uſquam ſive in litera, ſive in mente, ſive intrinſecus, ſive extrinſecus remanente ſcrupo. Quod autem dicta *l. ſi communi.* loquatur in caſu individuo, in quo eſt par & ſpecifica communicatio utriuſque totiuſque fundi, facto hominis ad hoc expreſſim intento, id nullâ probatione indiget, tantùm lege verba integra dictæ legis: ſeſe enim oſtendunt per totam legem, ut in princip. ibi, *ſi communi.* & ſic jam emptores habebant fundum dominantem ſibi in totum communem: & ibi, *eumdem*, etſi totum fundum ſervientem ſimul redemerunt, & ibi, *in commune*, & ſic ut totus fundus ſerviens eſſet eis pari communione communis, ergo redemerunt ſimul totum ſervientem fundum, & ad hoc ut eſſet inter eos pariter communis, hoc eſt eadem communione, ſive pari jure, & eiſdem partibus quibus fundus dominans erat inter eos communis, ſive aliàs partes eſſent æquales, ſive inæquales inter perſonas: ſed reſpectu fundorum erunt ſimiles & pares in utroque fundo: ibi, *par utriuſque domini jus in utroque*: ſecus ſi partes eſſent reſpectu fundorum difformes, ut ſuprà num. 13. quia tunc alia & alia eſſet communicatio cujuſque fundi, non una utriuſque. Item ſecus ſi non totus uterque fundus intraret communionem, ſed certa pars indiviſa cujuſque fundi, ut in *l. ſi quis ædes.* §. *itaque ſi prædia, ſuprà titulo primo*, & *infra num.* 30. Hæc noſtra conciliatio tam eſt ſincera & aperta, ut nullâ aliâ confirmatione indigeat quàm ſui ipſius, nempe veritatis & ſenſûs communis. Ne tamen reliqua omnia quæ hæc meditando & excutiendo in regeſtis meis elaboravi, recondidique, pereant, ſeligam ex eis & promam quàm

Septimus novus & verus intellectus.

brevius, quæ ad pleniorem prædictarum & multarum hujus materiæ legum utilia videntur.

24. Notandum quòd quamvis ſervitutes prædiales pluribus modis amittantur, quàm inducantur, ut in genere ſuo favorabilior, facilior & proclivior videatur earum deſtructio, quàm conſtructio: tamen quod ad confuſionem attinet, quæ eſt una (ex pluribus) ſpecies tacitæ extinctionis, ea non continuò, nec ſemper fit, quoties invenitur concurſus dominii utriuſque etiam totius & dominantis, & ſervientis fundi in eadem perſona, & adhuc minus, quando non adeſt hic concurſus niſi in pluribus perſonis: hæc enim ſervitus in jure quandoque ſtat actu, quandoque extinguitur, quandoque ceſſat, ſeu jacet, ſeu (ut inquit Jureconſul.) interpellatur. Quando igitur ille concurſus reperitur in eadem perſona, ſiquidem æquè principaliter & incommutabiliter, tunc confunduntur. *l. 1. quemadmodum ſervit. amittan. l. ſi quis ades, in principio, ſuprà titulo primo, d. l. ſi communi. l. quicquid infrà, communia prædiorum*, cum ſimilibus: quæ ita loquuntur, & intelliguntur.

Servitus ſtat, perit, ceſſat.

Concluſio in perſona una.

25. Unde ſi domino feudario præter jura feudi debetur ſervitus prædialis ſuper feudo, quod à vaſallo venditum, feudarius (quem dominum vocant) jure feudi retrahit, non continuò confunditur ſervitus prædialis, tametſi interim interpelletur, quia dominus directus non tenetur venire & conſolidare, ſed poteſt tenere in veteri qualitate feudi, vel ſubfeudi, per ea quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſien. in locis citatis ſuprà num. 19. Unde quemadmodùm qualitas fundi retracti ſive feudalis, ſive cenſualis, non extinguitur, ſed ſuſpenditur: ità dicta ſervitus prædialis non extinguitur, ſed eſt in ſuſpenſo, quia dominium fundi ſervientis non concurrit cum dominio dominantis æquè principaliter, ſed ſubordinatè & diverſo jure. Quamdiù enim remanent qualitates & veſtigia prioris ſtatûs, confuſio impeditur: ſed ſi dominus directus fundum illum ſive feudalem, ſive cenſualem uniat, & confundat cum fundo ſuperiori à quo dependebat, confunditur illa ſervitus prædialis, ſicut & omne jus feudi, vel cenſus confunditur. Incipit enim eodem jure, & æquè principaliter poſſidere, & aboletur qualitas, & ſubordinatio, quæ confuſionem remorabatur.

Feudarius retrahens non tenetur conſolidare.

26. Pariter ſi à fundo alaudiali Titii, debetur hujuſmodi ſervitus feudo Caii, qui tenet illum cum jure dictæ ſervitutis in feudum à Seio, poſteà Titius acquirit illud feudum, non confunditur ſervitus prædialis, licèt interim ejus uſus ceſſet, tum quia fieret præjudicium Seio domino feudali, tum quia Titius non poteſt unire & conflare in unum hos duos fundos, quum diverſo jure teneantur. Nec obſtat quòd Titius eſt dominus utriuſque fundi ſervientis jure proprio alaudiali, fundi verò dominantis dominus eſt utilis jure feudi. Idem ſi feudi dominantis ſit tantùm dominus utilis: ſatis eſt enim ad impediendum confuſionem, quòd non eſt plenè & liberè dominus fundi ſervientis, & quòd alterius intereſt non confundi in cujus præjudicium non poteſt conditionem deteriorem facere etiam expreſsè, ergo nec tacitè. *l. ult. de uſu. & habita.* & in uſib. feudo. *de inveſtit. de re alien. fact. §. quid ergo. §. è contrario.*

27. Pariter ſi dominus fundi dominantis ſit hæres domini fundi ſervientis, ſed gravatus legato, vel fideicommiſſo fundi ſervientis in diem, vel ſub conditione, interim dùm pendet dies, vel conditio, magis ceſſat, vel interpellatur ſervitus, quam prorſus extinguatur. Non obſtat quòd die vel conditione poſteà exiſtente, compellitur legatarius ſervitutem interim confuſam rurſus imponere, & è converſo. *l. Papinianus, ſuprà de ſervitutibus*, cum ſimilibus: quia debet ſanè intelligi quod cogitur rurſus imponere quantùm ad renovandum titulum, tùm ad renovandam quaſi poſſeſſionem ſervitutis, interim quaſi, ſed non prorſus confuſæ: tùm quia non renovatur in nova, vel ut nunc primum conſtituta, ſed ut antiqua, manent enim & hypothecæ & cautiones antiquæ & prioritatis: tùm quia non merè perſonalis actio ad hoc competit: ſed in rem ſcripta, ſi forte ante diei vel conditionis eventum hæres, vel ante renovationem legatarius, fundum qui actu olim ſerviebat, alienaſſet. Debetur enim hæc renovatio ex cauſa veteri & neceſſaria, ut alibi fuſiùs dixi.

L. Papinian.

28. Secus ſi debetur ex cauſa nova & voluntaria, tacita vel expreſſa, ut ſi tanquam hæres factus dominus incommutabilis, poſteà venderet hæreditatem, & ſic deberent ei reſtitui ſervitutes ex tacito pacto, tunc enim reſtituuntur ut ex nunc, & mera actio perſonalis ad hoc competit, ſi traditio facta eſt, omiſſa retentione ſervitutis. *l. 2. §. ultimo, de hæredit. vel act. vendit.* & tunc ſervitus reſtituta eſt merè nova, licèt ad inſtar antiquæ: item ſi quis emit fundum ſibi ſervientem, & dominus factus, poſteà revendat ſub pacto eamdem imponendi ſervitutem, ut in dicta *l. ſi quis ades, in principio.* eſt enim propriè loquendo nova & ſimilis: non eadem numero, quia prior quæ fuerat, ſemel extincta eſt, & reſtitutio ſequens voluntaria eſt, quia non fit ex neceſſitate cauſæ antiquæ: ſecùs ſi emptor, iſte antequam dominus fieret per apprehenſionem realem, cederet jus ſuum hujus emptionis tertio, quia tunc ſervitus non extinguitur, ſed continuatur, etiam ſi per actum fictum emptor eſſet factus dominus, putà vi clauſulæ conſtituti, quæ non debet in ejus præjudicium retorqueri, quamdiù res tam integra eſt, ut liceat ab emptione diſcedere: de quo plenè ſcripſi *in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. quæſt. 1. & §. 22. qu. 2. & 3.* & alioquin eſſet magna captio cedentis, quia minoris emit fundum tanquam ſervientem: & tamen cederet liberum eodem, & ſic nimis vili pretio. Idem ut conſervetur vetus ſervitus, ſi emptor iſte poſtquam jure gentium dominus & poſſeſſor factus eſt, jure retractus proximitatis evincitur: hæc enim evictio venit ex veteri & neceſſaria cauſa præexiſtenti acquiſitioni, quæ ab initio ſtatum ad hoc habuit implicitum, ut not. Alex. & Jaſon. in ſimili. in *l. ultima, ſi ex noxali cauſa agat.* & ita debent hæc jura intelligi. Et not. hanc novam & utilem differentiam inter venditorem, qui factus erat dominus incommutabilis utriuſque fundi, & ſic meram confuſionem paſſus: & hæredem gravatum, nec factum dominum, niſi commutabiliter, & ſic non meram confuſionem, ſed commutabilem paſſum.

29. Similiter hypotheca confunditur per acquiſitionem dominii incommutabilis rei hypothecatæ, *leg. ſi rem alienam. de pignorat. act.* ſed per acquiſitionem dominii commutabilis, tantùm interim ſopitur, non autem prorſus confunditur. *l. ex ſextante. §. Lucius. de except. rei judicat. l. debitor. ad Trebellianum, l. in rebus. C. de jur. dot. l. 1. C. ſi antiquior credit.* Et hæc conſideratio ad multa alia utilis eſt, videlicet, quod emens domum ſervientem quam ſperat vendere, vel donare, poteſt eam tenere ut ſeparatam, aut ſequeſtratam, ut quandocumque eam ſeorſim alienaverit, prout acquiſivit, non opus ſit de integro novam ſervitutem conſtituere: ſed antiqua cum prærogativa antiquæ maneat. Quid enim ſi ante acquiſitionem factum erat, vel poſteà latum fuit ſtatutum prohibens novas hujuſmodi ſervitutes conſtitui, reſervatis antiquis dumtaxat? Dùm eſſem Tubingæ primarius legum profeſſor legem rogavi ſalubritatis urbis cauſâ, ne ſaltem deinceps liceret ſervitutem cloacæ vicino conſtituere, aut communem facere. Sed ut ſinguli patresfamiliàs domi ſuæ facerent, & purgarent, & plures alias, quæ latæ non ſunt, eoquòd nequirem populo Germanicè loqui, & perſuadere: Collegæ verò negligebant, & invidebant, ut exeunti mihi unuſcivium, & profeſſorum faſſus eſt.

Tubingæ.

30. Quando verò (redeundo ad rem, ſuprà eodem num. 23. & 28.) invenitur ille concurſus in pluribus perſonis,

Confuſio an in perſonis pluri-

perſonis, quibus uterque fundus eſt communis, adhuc rarius (ut dixi) fit mera confuſio. Quid enim ſi dominus fundi dominantis & dominus ſervientis contrahant ſocietatem omnium bonorum etiam proprietatis, & ſic eadem prædia cum univerſitate communicentur, an confundatur ſervitus, vel ſervitutes mutuæ? Reſpondeo non, quia nec expreſsè, nec tacitè id agitur, & ſperatur obitu vel diſſenſu finis ſocietatis, quæ non poteſt ita firmari, quin ſit commutabilis. Porro licet communicatio prædiorum faciat interim ſilere nomen & uſum ſervitutis quæ interpellatur, ut tantiſper cedat titulo nobiliori, & plenioti communionis: tamen non prorſus tollit ſubſtantialia, & correlationes eſſentiales ſervitutis, quia ſemper pars aliqua hincinde actu aliena invenitur, in qua jus ſervitutis tum dominantis, tum ſervientis reſidere, conſervarique poteſt, donec in actum exeat, & priſtinas vires exuat, ſublata communione velut impedimento ſublato, ut in *l. tria prædia, eodem titulo. l. in tradendis, in fine, communia prædiorum.* idem dico, ſi dominus prædii dominantis, & dominus ſervientis relinquant eoſdem omnes hæredes, puta, ille inſtituit Titium & Seium quos iſte pariter inſtituit: & inſtituti ambas adeunt hæreditates. idem ab inteſtato ſi duo fratres habentes fundos mutuo ſervientes relinquant duos nepotes præmortui fratris hæredes: interpellabitur enim, ſed non continuo perimetur ſervitus. poſſunt enim dividere, ſive ut unus unam, alter alteram habeat hæreditatem: ſive hæreditatibus confuſis, ut unus hæc, alter illa prædia habeat, quæ cum ſuis veteribus juribus hæreditariis ipſo jure cenſentur aſſignari.

31. Plus dico, quod in terminis *d. l. ſi communi,* poſſunt emptores agere ne extinguatur ſervitus, non ſolùm expreſsè, ſed etiam tacite, puta ſi redimunt (quamvis in commune, ſeu communiter) non ut ſibi in commune habeant, ſed ut alter eorum tantùm habeat, vel ut mox in alium transferant. tunc enim etiamſi expreſse non caveant de conſervandis ſervitutibus: tamen ſatis taciè, cautum intelligitur, ex quo non intendunt retinere in commune ſimul cum fundo dominanti. Et ad ſummum ſatis eſt quòd non apparet de confuſione, nec expreſsè, nec in neceſſariam conſequentiam: & ſic in dubio ſtatus rei conſervatur, cum ſimplex communicatio non ſit incompatibilis cum conſervatione veteris ſervitutis, ut probat text. rotundus in *d. l. unus.* & ſuprà ſatis viva ratione oſtendimus. ideò ſignanter expreſſit Jureconſult. in dicta *l. ſi communi.* non ſolùm quod ambo redemerunt: ſed etiam quod in commune redemerunt: nec hoc ſolùm, ſed etiam addidit, quòd par utriuſque domini jus in utroque fundo eſſe cœpit, nihil enim in illis verbis eſt otioſum, ſed omnia ſimul juncta oſtendunt quod in ſpecie, vel hypotheſi dictæ l. redemptio erat facta fundi ſervientis, ut ſimul haberetur pari jure æqualis & incommutabilis dominii, ſicut fundus dominans: ex quibus (etiamſi non ſit expreſſa) ſequeretur in neceſſariam conſequentiam confuſio ſervitutis, aliàs ſecus eſſet. Et ſic jam plenè & dilucidè dicta jura & his affinia, eorumque energiam & conſonantiam intelligis.

Summa. 32. Summa, cauſa hujus tacitæ confuſionis eſt regula juris, quod res ſua nemini ſervit. *l. in re communi. ſuprà titulo primo. quicquid, infrà titulo primo.* quæ regula limitatur dupliciter. Primò, ut procedat ſi res efficitur abſolutè & incommutabiliter ſua: tunc enim propriè perit ſubſtantia, & definitio ſervitutis, quæ eſt jus in re aliena. *l. uti frui, ſupra ſi uſuſfructus petatur.* ſecus inquantum commutabiliter per prædicta. Secundò, ut procedat dummodò fiat ſua in totum, vel reſpectu partis diviſæ quæ fit ſua in totum, quia cenſetur fundus ſeparatus. *l. nam ſatis. infrà quemadmodum ſervit. amit.* ſecus ſi pars tantum indiviſa fit ſua, quia ratione etiam decimæ, vel centeſimæ partis quæ remanet aliena, conſervatur tota ſervitus. Et ratio cur ob partem indiviſam vel minimam alienam conſervatur tota ſervitus, eſt ejus omnimoda individuitas, quia non poteſt pro parte poni, vel adimi. *l. pro parte. ſuprà de ſervit.*

33. Sit ergo Titius dominus fundi dominantis, Caius ſervientis, nunc ſi Titius acquirat dominium fundi Caii pro ſemiſſe, vel beſſe, vel deunce indiviſo, vel contrà, in nullo confunditur ſervitus, nec pro parte quidem Titio vel Caio quæſita, ſed tota remanet ut prius ſuper toto fundo qui fuit Caii vel Titii, & in qualibet ejus parte. *l. ut pomum, §. ſi prædium, ſupra de ſervit.* Quid ergo ſi Caius tantam partem acquirat fundi Titii, quantam Titius de fundo Caii, & ſic invicem ſive æqualiter, ſive inæqualiter communicent, puta alter alterius mediam, & contrà: vel alter alterius beſſem, & contrà? diſtingue aut ea mutua communicatio fit de totis fundis, ut in hoc ultimo exemplo: & habent locum prædicta: non enim continuò ſequitur tacite confuſas ſervitutes, ſed ita demum ſi concurrant omnia quæ in dicta *l. ſi communi.* ut ſuprà num. 20. vel ſi expreſſim confundant. Exemplum. Diſtinctio.

34. Aut verò communicatio non fit de toto utroque fundo, ſed ſolùm de parte utriuſque, & nullo modo tacitè confunditur ſervitus. caſus eſt in *l. ſi quis ædes. verſic. itaque ſi prædia.* ſuprà *titulo primo,* qui ita propriè debet intelligi. Loquitur enim de mutua communicatione partium indiviſarum unius & alterius: quia eſt illativa ampliatio verſiculi immediate præcedentis, qui loquitur de parte indiviſa alterius tantùm fundi. Mentio autem partis in dicto verſiculo, *itaque,* bis repetita, ſive reſpectu utriuſque fundi expreſſa, ſtat ad differentiam excluſivam totius, & ſic præſupponit non totos fundos fuiſſe hinc inde communicatos, vel cadere in communionem, ſed partes tantùm: quod facile & quotidie uſuvenire poteſt, ut ſi Titius fiat dominus quartæ partis indiviſi fundi Caii, & contrà: tunc enim cujuſque fundi per ſe quadrans, & utriuſque ſimul quadrans dumtaxat communis eſt, nec integri fundi intrant communionem. ita propriè loquitur d. verſic. *itaque,* ſive partes ſint æquales, ut nuper dixi, ſive inæquales, ut ſi Titius communicet quadrantem fundi ſui: Caius verò trientem, vel ſextantem. Idem ſi ab una parte totus fundus communicetur, ab altera parte pars tantum, ut ſi Titius det Caio mediam ſui fundi indiviſam, Caius vero det Titio partem fundi ſui indiviſam ſemiſſe minorem. Ex quibus liquet veritas, claritas & utilitas novi noſtri intellectus anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo primo, ampliſſimo & conſultiſſimo viro Domino Franciſ. Montolon. inter alia communicanti, ut ſcripſi in epiſtola liminari *tracta. de donat. inoffic.* editi anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo primo. qui ſumma cum admiratione laudavit. Doctiſſimus deinde Franciſcus Connanus in ea antinomia multum ſeſe torſit Commentario juris civilis lib. 4. cap. 9. Nec aliud potuit quam Paul. Caſtren. conciliationem amplecti, quam veriſſimam ſibi videri ſcripſit pag. 261. At nos eam ſupra numer. 4. reprobavimus. Ex prædictis etiam fluit verus & planus ſine ullo ſcrupo intellectus *d. l. unus.* Intelle. §. itaque ſi prædia, in leg. ſi quis ædes.

35. Nunc ad penitiorem declarationem, contra id quod diximus, ratione partis etiam minimè pro indiviſo totam ſervitutem in totum remanere, opponitur, quia licet ſervitus ſit tota in toto, & qualibet ejus parte, tam activè, ut in dicta *l. via, §. quæcumque,* quàm paſſivè, ut in dicta *l. certo, §. ſi totus. eodem titulo.* tamen hujuſmodi individuitas ſolum videtur inferre quod remaneat tota & ſolida in reſidua parte, quæ pro indiviſo remanet aliena, ut in parte quæ remanet Caio in primo exemplo ſuprà nu. 27. non autem neceſſariò inferret quòd remaneat tota etiam in cæteris portionibus utriuſque prædii ad eumdem dominum pertinentibus, puto etiam in dimidia Titio acquiſita in dicto exemplo. imo pro rata illarum portionum videtur ſervitus neceſſariò confundi, quemadmodum pro rata earumdem Servitus tota in toto.

portionum invenitur illa repugnantia oppoſitarum qualitatum actionis & paſſionis in eadem perſona, quæ confuſionem & extinctionem earum operatur. Sicut videmus in hypotheca quæ eſt individua: quia eſt tota in toto & tota in qualibet parte: ita quod etiam diviſa obligatione perſonali, puta in plures hæredes debitoris non dividitur etiam ſoluta majore parte debiti, donec totum perſolutum fuerit. *l. hæredes §. idem obſervandum familiæ erciſcundæ. l. ſi neceſſarias, §. ſi unus. de pignor. actio. l. quandiu. C. de diſtract. pignor.* tam paſſivè, ut in dd. juribus, quàm activè, ut in pluribus hæredibus unius creditoris. *l. ſolutum, §. ſi creditori de pigno. actio.*

Hypotheca dividitur.

36. Et tamen ſi pars, puta dimidia pro indiviſo pignoris, vel rei hypothecatæ tranſeat irrevocabiliter in dominium creditoris, extinguitur hypotheca in parte creditori acquiſita. Et quamvis hypotheca remaneat pro toto in reliqua dimidia parte, etiam cum effectu (extra caſus contributionis & ceſſionis actionum, de quibus tetigi *in tracta. uſura. quæſt.* 89. *numero* 680. *& ſuper Conſuet. Pariſ.*) tamen ipſo jure non remanet in parte ſive diviſa ſive pro indiviſo creditori quæſita, ſed quoad illam partem protſus extinguitur.

37. Eodem modo dicendum videtur in ſervitute: finge Caium dominum prædii dominantis, communicare illud Titio domino ſervientis, certum eſt quod totum prædium Titio remanet ſervum ut priùs: ſed nonne abſurdum eſt idem nunc dicere de fundo dominante, videlicet quod toti & cuilibet parti debeatur ſervitus ut priùs? Quid enim abſurdius quàm dicere quòd ipſi Titio ſolido domino fundi ſervientis, debeatur ſervitus in re ſua, videlicet in dimidia partis indiviſæ fundi dominantis ſibi acquiſita. non enim poterit uti in re propria jure ſervitutis, & res ſua nemini ſervit *lege uti frui ſuprà ſi uſusfructus petatur* & nemo ipſe ſibi ſervitutem debet. l. quicquid infrà communia prædiorum. quod ſi in re communi non poteſt ſocius uti jure ſervitutis. *l. in re communi.* ſuprà titulo primo, quantominus pro ſolido dominus in re ſibi ſoli propria, puta, Titius in fundo ſerviente quod ſuum eſt in totum. & ſic videtur quod pro parte quam Titius acquiſivit in fundo dominanti, non habeat aliquod jus ſervitutis, ſed pro illa parte eidem acquiſita extinguatur, quatenus ſcilicet in eadem perſona concurrit dominium utriuſque fundi, & repugnantia extremorum: alioquin Titius haberet in ſolidum jus ſervitutis in re ſua: quia ſi occaſione partis acquiſitæ illud habeat, habet in ſolidum. videtur ergo quod tunc ſolus Caius retineat ipſum ſolidumque jus ſervitutis ratione partis ſuæ indiviſæ in fundo dominante retentæ, in quo nulla eſt repugnantia, nec abſurditas. E diverſo ſi ſolus Titius communicet fundum ſervientem Caio, ſolidam quidem ſervitutem retinet Caius, ſed videtur quod pro parte indiviſa Titio remanente duntaxat retineat, & quod pars Caio quæſita ſit exempta & libera à jure ſervitutis: & ſic retineatur ſervitus per partes, hoc eſt in partibus, in quibus, vel pro quibus ſubſiſtere & exerceri poteſt, ut velle videntur omnia jura in hac materia. *l. ut pomum. §. primo ſuprà de ſervit. l. ſi quis ades. §. primo* ſuprà titulo primo.

Accurſ.

38. Et in hac ſententia nominatim fuit Accurſ. in dicta *l. unus.* ubi reprobat opinionem eorum qui exponunt occaſione partis fundi ſervitutis totaliter retineri. & pro Accurſ. optimè facit text. in *l. ſi cùm ſervitus. infrà quemadmodum ſervit. amittan.* ubi dicitur, quod toties ſervitus confunditur, quoties uti ea is ad quem pertinet, non poteſt. Sed hîc priore caſu Titius nullo modo uti poteſt jure ſervitutis: poſteriore caſu Caius non poteſt uti reſpectu partis ſibi acquiſitæ, ſed ſolùm reſpectu partis à Titio retentæ, ergo pro qua parte non poteſt uti, confunditur. Et ſic bene quidem remanet ſervitus tota in ſe, ſed non totaliter reſpectu prædii, ſed ſolùm pro parte prædii. ad hoc etiam urget text. in *d. l. quicquid. in fin.* ubi innuit quòd in fundo medio (per eum cui per plures contiguos fundos debetur ſervitus itineris) acquiſito, non conſiſtit, nec debetur iter: ſed ſolùm per reliqua prædia, quæ remanent aliena, & hæc ſententia multùm plauſibilis eſt.

39. Sed contrarium tenet Alberic. poſt Jacob. Ravennatem, in dicta *l. unus.* col. ultima. Barthol. in *l. pro parte.* ſupr. *de ſervit.* ſequendo opinionem quam reprobat Accurſ. in dicta *l. unus.* ſcilicet quod non præcisè per partes fundi indiviſas tantùm, ſed occaſione partium retineatur ſervitus totaliter per totum fundum ut priùs: & ſequuntur communiter Doctores excepto Paul in dicta *l. unus in fin.* princip. ubi inclinat in opinion. Accurſ. dicens, quod magis applaudit textibus. Sed verior eſt hæc, & communis ſententia, & ſic ſtat concluſio, quod res in qua quis habet partem pro indiviſo, tota ſervire poteſt, & quod pro toto (ſcilicet fundo) retinetur ſervitus, quam ponit Bartol. in dicta *l. pro parte.* Cæpol. in tract. de ſervitu. urbanorum prædiorum. cap. 24. & alia concluſio è converſo, quod toti fundo in quo habeo partem pro indiviſo, poſſum ſervitutem debere. quæ ſententia non probatur neceſſariò in dicta *l. pro parte.* nec in hac *l. unus.* nec in aliis per doctores allegatis, nec per rationes quas breviter, & acutè deducit Angel. in dicta *l. pro parte. & in l. certo §. ſi totus. hoc tit. de ſervit. ruſticorum prædiorum.* quæ etiam non procedunt, niſi quando agitur de ſervitute ab initio conſtituenda: non autem quando agitur de ſervitute ſemel conſtituta conſervanda. Communis ſententia.

40. Sed eam probo, primò per text. in *l. tria prædia eodem titulo.* ubi cum tria prædia contigua ad diverſos ſpectarent, dominus infimi acquiſivit ſervitutem aquæ ducendæ à ſuperiore prædio per medium, ad ſuum: deinde ſuperius prædium emit, poſteà infimum fundum ſimpliciter vendidit, quæſtio fuit, an tranſiſſet ad emptorem cum jure ejuſdem ſervitutis? Quæ quæſtio dependet ab alia, an illud jus ſervitutis fuerit amiſſum, vel confuſum, quando venditor emit, & acquiſivit ſuperius prædium? quod videbatur, cùm utraque prædia tam ſerviens quam dominans facta eſſent ejuſdem domini, & ipſa ſibi ſervire non potuiſſent: quo non obſtante decidítur ſervitutem amiſſam non eſſe, & conſequenter ad emptorem tranſiſſe ipſo jure nec nova conſtitutione opus eſſe, eo quod prædium medium manſiſſet alienum, ex quo text. habes caſum rotundum ad hoc, quod acquiſitio unius ex pluribus prædiis ſervientibus non ſolùm non facit ſervitutem ipſam confundi, vel amitti, ut inquit text. in *l. ſi cùm ſervitus infra quemadmodum ſervit. amittan.* ſed etiam quod non confunditur in prædio acquiſito, imò quod etiam prædium acquiſitum remanet eidem ſervituti ſervum, & obnoxium ut priùs, idque etiamſi illud prædium acquiſitum ſit pro diviſo & pro ſolido, & ſit fundus ſeparatus per ſe. Probatur per l. tria prædia.

41. Hinc neceſſariò ſequitur quod in media parte fundi ſervientis acquiſita pro indiviſo à domino fundi dominantis non ſolùm remanet ipſum jus ſervitutis in reliqua parte non acquiſita, ſed etiam remanet ipſo jure in parte pro indiviſo acquiſita, quia longè facilius eſt ſervitutem conſervari, & retineri, & non confundi in parte pro indiviſo acquiſita, quàm in acquiſita pro diviſo. text. in *l. ſi quis duas. §. ſi quis partem, infrà communia prædiorum.* & in *l. nam ſatis.* per totum, *infrà quemadmodum ſervit. amittan.* Si igitur ſervitus uſque adeò non poteſt tolli, adimi, vel confundi pro parte, ut potius remaneat in ſolidum & totaliter in parte pro diviſo acquiſita, quàm quod extinguatur in parte: multo fortius acquiſitione facta pro indiviſo, remanebit ipſo jure tam in parte non acquiſita, quàm in acquiſita: & ſic vera eſt in hoc opinio Barto. & communis contra Accurſ. cujus ſupina negligentia in profeſſione ſua vel

Inde convincitur, quod non ponderaverit leges etiam in eodem ſitas titulo.

42. Ad objectionem autem ſupradictam individuæ hypothecæ, Reſpondeo quod aliuſmodi eſt individuitas ſervitutis prædialis, quæ (ut ita loquar) eſſentialiter, & ex neceſſitate individua eſt, quibuſdam exceptis, de quibus dixi in tractatu Dividui & Individui, parte 3. hypotheca autem non eſt individua eſſentialiter, nec neceſſariò: ſed ex tacita voluntate diſponentis, quia cenſetur in hoc conſtitui, ut niſi toto debito perſoluto, pignus in aliquo non diſſolvatur, ſed quod totum pro reſiduo debiti capi, & vendi poſſit, unde contrarium agi poteſt, & valebit pactum prout hypotheca poteſt pro parte tam indiviſa, quàm diviſa, tam in teſtamento, quam inter vivos, vel præſcriptione aut alias remitti, vel tolli. Eſt enim dividua contractu: quæcunque autem dividua ſunt contractu, poſſunt omnibus aliis modis eſſe dividua utriuſque partis conſenſu, ut diximus in tractat. Divid. & Individui, part. 2. & 3. ſecus in hac ſervitute prædiali, quæ nec in teſtamento, nec inter vivos, nec præſcriptione, aut alio modo pro parte conſervari, tolli, vel adimi poteſt: ſed eſt ſemper omni reſpectu, & neceſſario in ſe individua, *l. pro parte, ſuprà de ſervitutibus.* Ratio, quia hujuſmodi ſervitus concernit certum uſum fundi ſervientis, ad certam utilitatem fundi dominantis, qui quidem uſus individuus eſt tam reſpectu dominantis, quàm ſervientis fundi: patet, quia impoſſibile eſt hac ſervitute uti in quacumque parte fundi ſervientis indiviſa, quinetiam tangatur alia pars indiviſa. Et ſic inter partes indiviſas impoſſibile eſſet exercere hanc ſervitutem in parte ſerviente, quinetiam exerceretur in parte libera, & non ſerviente, ſi poſſibile eſſet partem indiviſam hujuſmodi ſervituti ſubjici, vel ab ea liberari, & ſic liquet eſſe impoſſibile. Patet etiam in ipſa originali conſtitutione ſervitutis, quæ debet fieri per actum, vel opus reale in fundo ſervienti, concernente uſum ejuſdem ſervitutis, cooperante, vel patiente domino ſervientis fundi. Sed cùm hic ſit actus corporalis, & realis, non poteſt fieri in una parte indiviſa, quinetiam fiat in reliquis partibus: ſecus in hypotheca, cujus individuitas non eſt ita eſſentialis & neceſſaria, ſed dependet à tacita voluntate, ut dixi. Effectus etiam & uſus hypothecæ concernit reditùs æſtimationem, detentionem & dominium rei hypothecatæ, quæ pro parte etiam pro indiviſo detineri, poſſideri, diſtrahi & adjudicari poteſt. Hinc & in fructu eſt pignori dare licere *l. ultim. de uſur.* atqui fructus omnis etiam individui dividuus eſt, ut dixi in tract. Divid. & Individ. in parte 2. in principio. Ex his habes excuſſam & clarificatam veram, vivamque decidendi rationem *d. l. unus*, & reliquarum id genus.

43. Solùm circa text. d. l. unus, reſtat excutere quid ſibi velit dum dicit ab altero ſociorum ſervitutem alteri remitti non poſſe, in quo Barthol. & cæteri communiter, maximè Paul. in dicta l. unus, intelligunt quòd ambo ſocii mutuo pacto vel conſenſu non poſſunt tollere, nec remittere ſervitutem, vel ſervitutes prædiorum communium. Et inferunt magnum eſſe effectum, videlicet quod diſſoluta communione, remanent ſervitutes non obſtante remiſſione tempore communionis facta. Et pariter quod ſi unus fundorum vendatur, emptor poterit uti, vel venditores in eum uti priore ſervitute: Et adducunt hanc rationem, quod in conſtitutione ſervitutis imprimitur quidam character rei (ut tradit Barthol. & alii in *l. 4. §. Cato, in l. ſtipulationes non dividuntur, infra de verborum obligationibus,*) quæ eſt figura loquendi phantaſtica, fortè à canoniſtis, & theologaſtris mutuata. quia revera nihil aliud eſt, quàm ipſum jus ſervitutis quod non poteſt tolli, nec induci in re aliena in toto, vel in parte, ſed ſolùm ab eo qui eſt dominus in ſolidum: quodque ſicut unus ex ſociis non poteſt acquirere jus ſervitutis prædio communi, *l. ſi unus, ſupra eodem*, ita nec remittere, pro

Character phantaſticus.

qua ſententia fortiter facit text. in *l. ſi quis duas, §. item ſi duob. in fi. infrà communia prædiorum*, ubi dicitur quòd non poſſunt acquirere, vel imponere ſervitutem à communibus ædibus propriis, nec a propriis communibus: ſi igitur ille tex. prohibet inductionem ſervitutis, etiam omnium habentium dominium conſenſu interveniente, eo quod non poſſet quis rei ſuæ in toto, vel in parte acquirere, vel imponere ſervitutem: ſequitur ut contrariorum eadem ſit diſciplina, quòd non poterit ſervitutem remittere in re partim pro indiviſo ſua, etiam omnium condominorum concurrente conſenſu.

44. Dicunt tamen unam ad hæc eſſe limitationem, ut procedant quando ſervitus imponeretur, vel remitteretur pacto: ſecus ſi tempore & præſcriptione, per *l. ſed ſi inter in princip.* (quæ parum facit) *ſupra de ſervitut. urbanorum prædiorum*, ubi ita tenet Accurſ. & in *l. proprium* gloſſ. ult. *infra communia prædiorum*, & ſequuntur Alberi. Barthol. & cæteri communiter in dicta *l. ſed ſi inter*, excepto Ange. ibi, qui aliter & melius ſentit: & cum Angel. tenet Paul. ibi, & in *l. ſi quis ædes, in fin. eodem titulo, & in l. ſi communi, de ſervitut. ruſticorum prædiorum*, ſed idem Angel. in hac *l. ſi communi*, & in dicta *l. ſi quis duas, in fin.* ſentit cum Accurſio, & communi, ſimiliter Franc. Aret. *l. 4. §. Cato*, col. quarta, verſiculo ſecundo, ſcias, infrà de verborum obligationibus, ſed præfata opinio quod ſervitus rei communis non poſſit remitti pacto omnium dominorum utriuſque fundi, manifeſte irrationabilis eſt.

45. Quare aliter dico, quòd hæc *l. unus*, ibi, *ab altero ſervitus alteri remitti non poteſt*, debet intelligi non de mutua remiſſione: ſed quando alter vult remittere partem ſervitutis contingentem partem indiviſam fundi ſpectantem ad ſocium dumtaxat, non autem vult remittere ſervitutem pro toto fundo ſerviente, & dominante: vel ſi hoc vult, ſocius non vult, ſed tantùm intendit acceptare remiſſionem pro parte indiviſa ſpectante ad ſocium dumtaxat: quia hoc non valet, cùm fieri non poſſit, ut ſervitus pro parte ſui, vel fundi indiviſi remittatur; & hoc eſt quod vult dicere hic text. patet per præcedentia & ſequentia, totumque ſuum contextum, ubi non ſit mentio niſi de remiſſione & retentione partis, vel pro parte indiviſa dumtaxat: ſecus ſi omnes ſocii conveniant non de remiſſione ſervitutis pro parte unius eorum dumtaxat: ſed pro partibus omnium ſimul, & in extinctione totalis ſervitutis, quia valet pactum & remiſſio, quoniam non eſt partis, ſed totius ſervitutis, per omnes qui habent totum utriuſque fundi dominium: & ſic extinguitur tota ſervitus.

Intellectus, l. unus verſ. & ideo.

46. Quicquid ergo velint Barto. & alii in dicta *leg. unus*, & ubique, poſſunt ambo, vel omnes domini ſi plures ſint fundorum ſuorum etiam hincinde pro indiviſo communium, non ſolùm ſimplices, ſed etiam mutuas ſervitutes, vel etiam reciprocas invicem remittere, & fundos ſuos utrimque liberos in totum facere, ſi hoc expreſsè, vel etiam tacitè (modò ſufficienter conſtet) agant. Imò alterum tantum communium fundorum liberum communi conſenſu facere poſſunt, remanente ſervitute alterius, vel ſi plures ſint ſervitutes, remittere aliis remanentibus. Nec obſtat clauſula dict. leg. *unus*, ibi, *ab altero ſervitus alteri remitti non poteſt*, quia refertur ad verba immediatè præcedentia, videlicet, quando pro parte tantùm fieret remiſſio: ut ſi fundo ſerviente communicatio mihi pro parte indiviſa vellem partem indiviſam mihi quæſitam, eſſe liberam à ſervitute, altera parte indiviſa mihi non quæſita remanente ſerva, non poſſum: ſed remanet prior ſtatus ſervitutis in toto illo fundo, quamvis communicato: ſecus ſi conſtet voluntatem non eſſe limitatam: ſed animum eſſe totam ſervitutem in ſe abſolute remiſſam eſſe. Angelus Peruſinus poſtquam multum, diuque vacillavit in *d. l. ſi communi*, & in *l. ſi quis duas, in fin.*

verſic. ſi tamen, de ſervit. urbanorum prædiorum, tandem in dicta *l. ſi unus*, differentiam facit inter ſimplicem remiſſionem, & pactum liberationis, hoc modo complanare volens text. illum, & tacitæ abſurditati obviam ire, ſed illa differentia non valet. Non refert inter remiſſionem, vel liberationem, ſed inter anguſtam & plenam voluntatem, & propriùs loquendo inter diſpoſitionem plenam quæ valet, & limitatam ad partem, quæ non valet in his individuis. Quod etiam dico de remiſſione, intellige de tranſeunte in pactum: aliàs ſi non eſt acceptata nihil operatur. Omnis autem ſcrupus dictæ clauſulæ facile tollitur referendo ad verba proxima, ibi, *pro parte*, ut dixi.

47. Sed Angelus in dicta *l. ſi communi*, & *d. l. ſi unus*, & in dicta *l. ſi quis duas, communia prædiorum*, non reſpondet ad *verſic. ſi tamen*, in dicta *l. ſi quis duas*, ſed ego dico, quod *d. verſi. ſi tamen*, eodem modo debet intelligi, videlicet, quando ego ſolus vellem conſtituere ſervitutem ad commodum fundi proprii, in fundo mihi cum vicino communi: vel contrà ad commodum fundi communis ſuper fundo proprio: quia ſolus non poſſum, vel cum uno ex ſociis, ſi fundus communis ſit communis pluribus quàm duobus, ſed omnibus habentibus jus, & dominium in fundo proprio & communi conſentientibus & diſponentibus, poteſt prædicta ſervitutis conſtitui, vel conſtituta remitti: ita etiam ſenſit Paul. in *d. l. ſi communi, ad fin.* & bene, & ſic falſa eſt præfata communis differentia inter præſcriptionem & pactum. Ex his habes obiter ſuæ luci reſtitutam *l. ſed ſi inter, in principio, de ſervitut. urbanorum prædiorum, & l. ſi quis duas, communia prædiorum, §. ultimo.*

L. ſed ſi inter, de ſervit. urb. præ. L. ſi quis duas, §. fi. commun. præd.

48. Ubi *verſ. ſi tamen.* Gregor. Haloan. veterem & communem literam malè pervertit, legendo, *non poſſe*, ubi vetus & communis litera, præſertim Pariſienſis habet, me poſſe. Secundum Noricam Haloandri literam ſenſus eſt, quòd ſi ſint duæ domus contiguæ, altera mihi propria, altera tibi & mihi pro indiviſo communis, quòd nos ſimul conſentientes facere non poſſumus quòd altera alteri ſerviat. Secundum Pariſienſem verò, communemque literam ſenſus eſt, quod alter noſtrum ſolus non poteſt alteri domino alteram ſervitutem imponere, vel acquirere: tantum enim negat me poſſe, non nos ambo ſimul poſſe. Nihil autem abſurdius & iniquius Norica litera, quæ etiam abſolutè ſumpta negaret etiam à tertio conſenſu dominorum acquiri poſſe. Contra nihil verius, juſtius & æquius ſenſu, quem reddit communis litera, quæ proculdubio tenenda eſt, quam etiam Antonius Auguſti, emendationum libro 4. probat & Archetypo Florentino conformem teſtatur, & pariter explicandus eſt §. *duas autem*, in eadem, *l. ſi quis duas*, quia debet intelligi, quando ſolus tradens vellet imponere, vel melius quando tradendo alteram domum uni, ſine conſenſu illius, vellet imponere, vel acquirere ſervitutem ad alteram domum, quam alii tradit, alioquin de conſenſu tradentis & amborum, quibus traditur: non eſt dubium fieri poſſe per principium ejuſdem l. & per *l. duorum eodem titulo.*

Defenſio literæ communis.

§. duas l. ſi quis duas, commun. præd. intellectus.

Summa.

49. Sed ad rem redeundo ne obſcurus fiam dum brevis eſſe laboro, diverſos caſus cumulando, dico quod aut agitur de unico fundo, vel domo pluribus communi pro indiviſo, & tunc ceſſat *d. l. unus*, & omnis ejus materia, quia ejuſdem fundi partes indiviſæ etiam ad diverſos ſpectantes non poſſunt invicem ſervire, & ſic non poteſt hic quæri de ſervitute alterutri quærenda, vel remittenda, etiam omnium conſenſu. Aut agitur de pluribus fundis, & tunc quamdiu pertinent in ſolidum ad eumdem, idem dicendum *l. 1. quemadmodum ſervitut. amitt.* & in hoc quaſi loquitur *d. l. ſi quis duas, §. ſi quis partem, in principio*, infra titulo 1. ubi ſi ejuſdem fundi vel domus pars indiviſa alienatur, non poteſt ſervitus imponi alterutri partium: quod debet intelligi etiam conſenſu utriuſque tam alienantis quàm recipientis: tum quia parti ſoli indiviſæ imponi non poteſt: tum quia eadem res ſibiipſi etiam reſpectu diverſarum indiviſarum partium ſervire non poteſt, ideo hic etiam omnium conſenſus nihil facit. Unde ſi duo fundi duorum dominorum communi conſenſu perpetuò uniantur in eumdem communem fundum, non poteſt confuſio mutuarum ſervitutum etiam communi expreſſo conſenſu impediri, quamvis aliud eſſet per ſimplicem communicationem etiam in terminis *d. l. ſi communi.* Aut pertinent ſinguli ſolidi fundi ad ſingulos dominos, & res eſt plana: aut ſpectant ad plures in communi pro indiviſo, ut in caſu *d. l. unus*, & tunc poteſt ſervitus ante communionem alterutri fundo, vel utrique mutuo conſtituto remanere, & per partes retineri, *dict. l. ſi unus*, poteſt etiam omnium dominorum vel ſociorum conſenſu remitti, ut contra communem dixi, ſupra numer. 43.

50. Et hîc adverte, quia ut contrariorum eadem ſit diſciplina, videretur quod ſicut inter ſocios in communi dominos pro indiviſo utriuſque fundi, poteſt ſervitus communi conſenſu remitti vel adimi in totum: ita quod poſſit ſervitus conſtitui ſolida in toto altero fundo communi, ad totum alterum fundum communem: nec videtur efficere communio fundorum, ex quo in ſe non ſunt confuſi, ſed diſtincti: & quod ſervitus prædialis non acquiritur perſonæ, ſed fundo. Sed tamen non puto hoc verum, quia ſequeretur quod aliquis ſibiipſi rem ſuam poſſet ſervituti ſubjicere, & ab altero fundo ſuo, alteri fundo ſuo, etiam in quantum eſt ſuus (propter communionis indiviſæ inſeparabilitatem) acquirere, quod eſt abſurdum, & contra notiſſimas regulas juris: tum ſtante hac communione reſpectu fundorum uniformi, ſervitus erit inutilis: & ſic contra alias regulas juris, ſupra numero 6. 9. ſecus ſi eſſet difformis, quia tunc eſſet alia & alia communio, & ſervitus poſſet eſſe utilis. Cæterùm non eſt hîc ſimile de remiſſione, tum quia remiſſio ad nullum inconveniens tendit, nec ullam repugnantiam includit: tum quia per eam fit recurſus ad priorem rei ſtatum: tum quia ſolo verbo, & animo poteſt hujuſmodi ſervitus remitti, licet ad ejus inductionem requiratur factum reale, *l. ſi partem in principio, infra, quemadmodum ſervit. amitt.* tum favore liberationis, & libertatis: & ſic cùm non ſit eadem ratio, non procedit illud argumentum de eadem contrariorum diſciplina.

51. Bene tamen fateor quod plures domini in communi plurium fundorum, licet non poſſint invicem jus ſervitutis conſtituere, & imponere: tamen poſſunt deſtinare ad certos maturos uſus per actus reales, & permanentes, qui ſicut in uno plurium fundorum domino inducunt deſtinationem, ita in pluribus dominis, vel patribusfamiliàs poſſunt eam inducere, de cujus deſtinationis materia, & effectu non eſt hic locus, ſed potius in *l. in vendendo, infra de contrahen. emption. & vendit.* & plenè dixi ſuper Conſuetud. Pariſienſ. §. 91. ubi remitto. Aut vero alter fundus eſt proprius unius, alter vero eſt eidem cum aliis communis pro indiviſo, & tunc nihil prohibet non ſolùm remitti, ſed etiam de novo conſtitui, & imponi ſervitutem, non pro parte fundi, indiviſi tantùm, ſed de altero toto fundo ad alterum, conſenſu tamen & diſpoſitione omnium habentium jus & dominium in utroque fundo: ſecus ab uno vel aliquibus ex dominis ſine alio, *d. l. ſi quis duas*, verſic. *ſi tamen*, qui ita debet intelligi reprobata differentia gloſſ. & Doctorum inter præſcriptionem & pactum.

Deſtinatio patrisfamilias.

52. Cæterum *d. l. ſi communi*, quæ loquitur in caſu ſimplici æquè locum habet in caſu duplici, videlicet, ſi uterque fundus mutuò ſerviebat, qui non eſt caſus mixtus, ſed duplex, per quæ novè dicam in l. ſecunda in principio, de verborum obligationibus, & pariter *d. l. ſi unus*, verſic. *& ideo*, quæ loquitur in caſu

L. ſi unus, ampliatur.

duplici, æquè locum habet in ſimplici, ſi alterum prædium tantùm ſerviret, ut in dicta *leg. ſi communi*, & *l. ſi quis ædes*, §. *ſi partem*, *de ſervitut. urbanorum prædiorum*, & non ſervirent, ut *d. l. ſi unus*, verſic. *& idèò*, *d. l. ſi quis ædes*, §. *itaque ſi prædia*. Rurſus amplia *d. l. ſi communi*, ſive fiat communicatio partibus æqualibus, ſive inæqualibus, ſemper enim remanet ſervitus tam activè, quàm paſſivè : non modò ſolida in ſe, ſed etiam totaliter, & in toto ſuo fundo, & qualibet ejus parte, ut priùs, quia niſi confundatur in totum, in nihil confunditur : ſed non poteſt confundi pro indiviſa parte fundi, nec remitti, ſicut nec adimi, prout nec etiam in ſua parte indiviſa fundi ſubſiſtere poteſt quantum ad ipſum jus reale, de quo ſolo loquimur hîc : quamvis quantum ad jus ſimplicis perſonalis obligationis, & ſimplicis patientiæ facti unius ex ſociis fundi indiviſi poſſit perſonaliter ex contractu ſuo obligari ad non prohibendum, vel poſſit habere obligationem, & etiam actionem, nec prohibeatur *l. per fundum*, *eodem titulo*, & latius diximus in novo intellectu leg. *ſi unus*.

53. Et hæc in tantum quod licet poſſit confundi, præſcribi, vel aliàs amitti pro certa parte fundi diviſa, *leg. nam ſatis*, per totum, *infra quemadmod. ſervitut. amittan.* hoc eſt verum, ſi illa pars fundi diviſa non ſit neceſſaria ad retentionem ſervitutis in reliquis partibus, vel fundis: ſecus ſi ſit neceſſaria, quia tunc etiamſi ſint fundi ab initio ſeparati, non poteſt amitti, vel præſcribi in uno, quin amittatur in reliquo. Cæterùm potiùs ipſo jure ſubſiſtit in uno ex fundis diviſo, & pro ſolido acquiſito à domino totius loci dominantis, quàm quòd remaneat pro parte etiam diviſa, in qua ſola non poteſt ſubſiſtere, text. in dict. *leg. tria prædia*, *de ſervitut. ruſticorum prædiorum*, quæ ita debet conciliari ad dictam *l. nam ſatis*. Non enim *d. l. tria prædia*, loquitur de redemptione partis pro indiviſo, ſed de redemptione, vel acquiſitione integra primi, & potioris ex fundis ſervientibus. Idem de redemptione, vel acquiſitione partis pro diviſo in caſu *d. l.* ut ſuo loco dixi.

54. Reſtat alius ſcrupulus circa hæc. Angel. in leg. hoc quod dictum, §. *ſi ex tribus*, *ſupra de ſervit. urbanorum prædiorum*, per illum text. limitat regulam hujus *leg. unus*, in principio & in *lege* 2. *ſupra de ſervitutib.* quod ſocius non poteſt conſtituere ſervitutem in re communi ſine ſocii conſenſu, ut procedat expreſsè & ſpecialiter, ſecus in conſequentiam. Unde ſi habens domum mediam propriam, habentem parietem communem pro indiviſo cum domo inferiori, conſtituat ſuperiori domui ſervitutem altiùs non tollendi: non tantum domus media ſervituti ſubjicitur, ſed etiam dictus paries pro indiviſo communis, non tamen in præjudicium ſocii domini domus inferioris, ſed ſolùm pro parte indiviſa ſpectante ad dominum domus mediæ, ut vult Angel. in dicto §. *ſi ex tribus*, dicens quod hæc ſervitus parietis communis tranſit in conſequentiam ſub univerſo pertinente ad conſtituentem, & ſequitur Franc. Areti. in *l. quarta*, §. *Cato*, *col. quarta*, *verſic. a ide infra de verborum obligationib.* Cæpol. in tracta. *de ſervitut. urbanorum prædiorum cap.* 40. *de pariete*, *col.* 12.

55. Sed iſta opinio eſt falſa, & in duobus à regulis ſervitutum ſine lege exorbitat. Primo dum vult quòd unus ex ſociis ſolus poteſt huic rei communi ſervitutem imponere ſine conſenſu ſocii, contra hanc *l. unus*, & *l.* 2. *ſupra de ſervitutib.* Secundo, dum vult, quod poſſit imponi dimidiæ parti pro indiviſo contra regulam *leg. pro parte ſupra de ſervitut.* cum vulg. ubi etiamſi omnes domini vellent, non poteſt imponi, nec acquiri pro parte indiviſa, & tamen Angel. ponit ſimul in eodem duo ſpecialia contra duas regulas ſervitutum, ſine ulla lege.

Contra Ang & ſe[c]quaces.

56. Quia dictus §. *ſi ex tribus*, non probat propter duo: primo non dicit illum parietem eſſe communem pro indiviſo, ſed ſimpliciter communem. Nec obſtat quod propriè res non dicitur communis niſi pro indiviſo, quia verum eſt propriè & strictè : ſed ſecundum communem uſum loquendi, res dicitur communis ex eo quod non eſt ejus facta diviſio, licet ſpectet diviſim ad plures pro ſua cujuſque regione, ut arbor, vel lapis in confinio *l. arbor. in princip. infra commu. divid. l. binas ſupra de ſervitut. urbanorum prædiorum*, quemadmodum in *l. adeò*, §. *inſula*, *infra de acquirend. rerum domi.* inſula lata in flumine dicitur communis eorum, qui ab utraque parte fluminis, prædia poſſident, licet non ſit communis pro indiviſo, & ut tradit Bart. in *l. inter quos*, *col. prima*, *infra de damno infect.* & potius verba d. §. debent exaudiri ſecundùm dictum noſtrum uſum, & ſecundùm quod regulariter accidit de natura hujuſmodi parietum, domos ad diverſos ſpectantes ſeparantium, ut ſint eis communes pro diviſo, ut per Bartolum in dicta *l. inter quos*. Philipp. Cornæus conſil. 74. & conſil. 213. col. prima, libro quarto, & latius dixi ſuper Conſuetudin. Pariſienſ. §. 82. & ſecundùm hoc ſenſus dicti §. *ſi ex tribus*, erit, quod dimidia parietis verſus domum ſervientem cujus pars eſt, ſervit, altera autem dimidia nullo modo ſervit, & ita ibi tenuit Alberic. in fin. Secundo etiamſi dictus §. loqueretur (ut vult Angel.) de pariete concratitio, & communi pro indiviſo, ut in *l. cum duobus*, §. *ĩtem Mela. infra pro ſoci.* adhuc non dicit eſſe impoſitam ſervitutem, prout nulla imponi potuit, prout tunc nulla pars muri verè ſervit: ſed tamen qui impoſuit, non poterit elevare contra pactum, ſed prohiberi poterit, *l. per fundum*, *eodem tit.* & tenet Alberic. in dicto §. *ſi ex tribus*, & bene. Sed inferior dominus non poteſt prohiberi à ſuperiore, cum quo habet commune, & cui nullam ſervitutem debet : ſed ſi indebitè ſuperædificet, vel ad uſum non deſtinatum, prohiberi poterit à domino mediæ domus ſocio ſuo, non aliàs. Ex his habes novam & dilucidam interpretationem multarum legum.

Intellect. §. ſi ex tribus, in l. hoc quod dictum de ſervit. urb. præd.

57. Sequitur tex. cum claris & brevibus ſcholiis duarum legum de quibus principaliter agitur.

L. ſi communi, ff. De ſervitutibus ruſticorum prædiorum.

Julianus lib. 7. Digeſtorum.

SI communi fundo meo & tuo ſerviat fundus Sempronianus, & eundem in commune *a* redemerimus : ſervitus extinguitur *b* quia par utriuſque domini jus in utroque fundo eſſe incipit. At ſi proprio fundo meo, & proprio tuo idem ſerviat, manebit ſervitus : quia proprio fundo per communem ſervitus deberi *c* poteſt.

a *Commune*, & ſic ad hunc finem, ut haberent communem pari communione cum priori fundo.

b *Extinguitur*, tacito conſenſu reſultante ex hoc facto hominis : ſecus in alia communicatione, *l. unus infra eodem.*

c *Deberi*, & novo conſtitui conſenſu utriuſque, non unius tantum, *l. ſi quis duas*, *in fin. infra commu. prædio.*

58 * Sequitur l. unus.
ff De ſervitu. ruſtic. prædio.

Papinianus lib. 7. quæſtionum.

VNus ex ſociis fundi communis permittendo, JUS ESSE IRE AGERE, nihil agit *a*. Et ideò ſi duo prædia quæ mutuo ſerviebant, inter eoſdem fuerint communicata *b*: (quoniam ſervitutes per partes *c* retineri placet) ab altero *d* ſervitus alteri remitti non poteſt. Quamvis unuſquiſque ſociorum ſolus ſit *e*, cui ſervitus debetur: tamen quoniam non perſonæ, ſed prædio debetur: neque acquiri libertas, neque remitti ſervitus pro parte poterit.

a *Nihil agit*, quantum ad imprimendum jus in re: ſed bene ſe obligat perſonaliter, *l. per fundum, ſupra eodem.*

b *Communicata.* Non ſpecifico facto hominis ad confuſionem ſervitutis expreſsè vel tacitè diſpoſito, ut *ſupra eod. l. ſi communi.*

c *Partes*, id eſt, occaſione partis indiviſæ in totum, & per totum *l. ut pomum, §. ſi prædium, ſupra de ſervit. l. ſi quis ædes, §. ſi partem, ſupra tit. 1. l. tria prædia, ſupra eod.*

d *Altero*, ſolo, vel pro parte ſua tantùm, ſed bene tota cum conſenſu.

e *Solus ſit*, id eſt, cuique debetur per ſe ſolida.

Τέλος. Θεῷ δόξα.

EPITOME D. L. SI PARTEM,
d. l. corruptionem, & legum annexarum.

1. Quatuor, vel quinque priùs diſcutienda.
2. Servitus rectà tranſit etiam ex fideicommiſſo particulari.
3. Legata & fideicommiſſa mutuo ſunt exæquata.
4. *L. 1. de leg. 1.* à compilatoribus ff. ſecta.
5. Differentia inter legatum & fideicommiſſum libertatis manet.
6. Uſusfructus legatus tranſit ipſo jure. 7. 8.
7. Tamen hæres tenetur actione ex teſtamento transferre poſſeſſionem.
9. Verbum vendicare, generale eſt.
10. Sophiſteia plus 500. annis regnavit.
11. Prima opinio Bart. quòd obligatio conſtituendæ ſervitutis ſit dandi & faciendi. 32. quæ eſt communis. 33.
12. Secunda quòd ſit dandi. 95.
13. Tertia Baldi diſtinguens.
14. Quarta Pauli Caſtren. phantaſtica.
15. Quinta Zaſii quòd ſit obligatio faciendi.
16. Duplex radix errorum.
17. Obligatio judicatur dandi, faciendi, vel mixta ab eo quod principaliter debetur. 27. 28. 34.
18. Obligatio uſusfructus, itineris, vel aquæductus eſt ſimplex dandi. 35.
19. Pertinacia extremorum ruit in hyperbolas.
20. In obligatione dandi traditio vel quaſi debetur jure actionis.
21. In confeſſoria venit patientia jure actionis. Sic omnia acceſſoria contractuum, & non modo judicis officio. 22.
23. In rei vendicatione reſtitutio venit jure actionis.
24. Modus executionis officio judicis.
25. Re data ſi quid ſuperſit, manet vetus action. 26.
26. Etiam poſt dominium & poſſeſſionem conſtituto tranſlatam. 32. 42.
27. Obligatio momentanea, ſucceſſiva, interpellata, multiplicativa.
28. Obligatio ſecundaria ſucceſſiva afficit hæredem ex propria vel alterius perſona. 29. 31. 36.
30. Officio judicis petitur declarari actionem, vel exceptionem competituram.
34. Quamvis detur obligatio mixta dandi & faciendi, tamen nulla eſt ſimul momentanea & ſucceſſiva.
37. Etiam legatarius non poteſt uti ſervitute ante ceſſionem, niſi in merè negativa.
38. Aliud ceſſio, vel ſimplex promiſſio.
39. Obligatio ſecundaria tollitur cum principali. 40. 96.
40. Stipulatio ſequitur naturam rei principalis.
41. L. ſi partem, dividitur in duas partes. Secunda ſubdividitur.
42. Servitute non plenè conſtituta, ſupereſt actio perſonalis durans. 30. annis : alias non. 43. 96.
43. Quamvis legata ſervitus tranſeat in legatarium: tamen actio ex teſtamento durat 30. annis, & hypothecaria 40. annis. 46.
44. Et nihilominus ad jus ſervitutis tempore breviori amiſſum competit ignoranti reſtitutio, & minori indiſtinctè. 46.
45. An ad poſſeſſorium detur reſtitutio in integrum.
47. Venditor repudians legatum an noceat emptori. 49. 65. 66.
48. Legatum tacitum non tranſit ipſo jure.
50. Servitus prædii fundi eſt non perſona. 58.
51. Venditor tenetur cedere actiones quas habet, limita. 60.
52. Tenetur quis pati in ſuo quod ſibi non nocet, & alii prodeſt.
53. Is poteſt repudiare qui poteſt acceptare.
54. Emptori cedit omne incrementum rei.
55. Hæres legatarii repudians non nocet ſecundo legatario.
57. Solius legatarii favore eſt quod legatum tranſit rectà via. 58. 63. 99. Nec tranſit verum dominium de jure gentium. 64.
58. Repudiatio legati retrotrahit etiam reſpectu tertii. 60.
59. Favore inductum non debet adferre damnum. 98.
61. Præfertur is qui certat de damno vitando.
62. Legatarius poteſt repudiare in fraudem creditorum & patroni ſui: fallit. 70.
65. Etiam ſervitutem poſtquam fundum vendidit.

66. *Sed ſi repudians capit pretium, emptor fundi præfertur.*
67. *Si emptor cœpit uti, venditor etiam qui abfuit, non poteſt amplius repudiare. 68. 69.*
71. *Hæres legatarii non poteſt legatum repudiare in præjudicium alterius.*
72. *Etiam ad commodum ſuum reprobata communi ſententia. 74. 76.*
73. *Verus intellectus l. liberto. 74. 75.*
77. *Reprobatur ſolutio Socin. & Jaſonis. 78.*
79. *Nec valet evaſio Dy. & Alberi.*
80. *Antinomia* l. ſi mihi & tibi. de legat. 1. & l. liberto. de bon. libertor.
Hæres per inventarium habetur procurator vel cuſtos.
81. *Solutio limitando l. liberto. per legem,* ſi mihi & tibi. *82.*
83. *Vera ſolutio limitando* l. ſi mihi & tibi. *per* l. liberto.
Intellect. l. ſi mihi & tibi de leg. 1.
84. *Intellectus* §. ſi Titius in l. ſi fundum ſub conditione, de legatis 1.
Deciſio gemina quæſt. in praxi.
85. *Valet argumentum à correlativis.*
86. *Nova remedia pro venditoribus deceptis. Ut emptor habet actionem quanto minoris, ita venditor quanto pluris. 88.*
87. *Intellectus l. habitationum, de periculo & commod. rei vend.*
89. *Non eſt certus numerus actionum, ſed dantur uti juſtum eſt.*
90. *Differentia inter* l. 2. C. de reſcind. vend. *& inter* l. domum. de contrahend. empt. & l. Julianus l. qui pendentem, de act. empt.
91. *Tempus conſtitutum ſervitutum amittendarum prorogatum eſt in C.*
92. L. corruptionem. *C. de uſufruct. dividitur & ſubdividitur.*
93. *Summa d. l.*
94. *Errorum diſpunctio uſque ad num. 101.*
101. *Verus intellectus l. corruptionem.*
102. *Triennio præſcribitur uſufructui rei mobilis ut dominio.*
103. *Antinomia* l. in numerationibus, de ſolution. & l. ſi hæres teſtamento de action. empt. ſolvitur 107.
104. *Conflictus opinionum. 105. 106. 111.*
108. *Hæres gravatus locare, locando non liberatur actione ex teſtamento, niſi quatenus implet. 110.*
109. *Alternativa legis eſt copula electionis.*
112. *Obligatio & ſententia intelliguntur cum effectu propinquo non de remoto. 113. 115. 116.*
114. *Gravatus vendere qui bona fide implevit, non tenetur ex teſtamento ad evictionem, ſed ex vendito tantum. 116.*
115. *Intellectus novus* l. inter Caſtellianum, de arbitr.
117. *Intellectus* l. qui pendentem de action. empt.
118. *Stipulatio, ut habere liceat, eſt nova principalis obligatio.*
119. *Evictioni ante ejus eventum non præſcribitur.*
120. *Gloſſa nova* l. corruptionem.

INTELLECTUS

NOVUS ET ANALYTICUS

L. SI PARTEM, QUEMADMOD. SERVIT. AMITTANTUR. L. Corruptionem, C. de Uuſufruct. nova conciliatio, L. ſi hæres teſtament. de action. empt. & L. in numerationibus de ſolut. novus intellect. L. inter Caſtellianum. de arbitr. L. domum. de contrahend. empt. & vend. L. Julianus qui pendentem, de action. empt.

Authore Dom. Carolo Molinæo, I. V. D. Franciæ & Germaniæ Juriſconſulto. Illuſtriſſimorum Principum Regis & Reginæ Navarræ Conſiliario, Libellorumque ſupplicum in eorum Regia Magiſtro, & antiquo Advocato in ſupremo Pariſiorum Senatu.

HÆ duæ primæ leges per ſe clarum, facilem, & expoſitum habent intellectum: ſed ambagibus quas Gloſſ. & Doctores ex ſeipſis invenerunt, intricatiſſimæ factæ ſunt: & ut Cynus, Baldus & alii in princip. *dict. l. corruptionem*, præfantur, de apicibus juris. Ut autem nativæ ſuæ luci, genuinoque ſenſui cunctis erroribus expunctis, reſtituantur,

1. Quatuor vel quinque paucis & analyticè diſcutienda ſunt. Primò, an ſicut ex legato, ita ex particulari fideicommiſſo ſervitus tranſeat ipſo jure in fideicommiſſarium. Secundò, an idem in legato uſusfructus, vel alterius perſonalis ſervitutis. Tertiò, an obligatio conſtituendæ ſervitutis ſive prædialis, ſive perſonalis, ſive miſtæ, ſit obligatio dandi ſeu momentanea, an verò faciendi, ſive miſta dandi & faciendi, ſeu ſucceſſivè. Etſi ſit obligatio, an tollatur in legatis vel fideicommiſſis, ex eo quod jus legatum tranſit ipſo jure. Quintum addi poteſt, quid requiratur ad quaſi traditionem ſervitutis vel uſusfructus. Sed quia non eſt impræſentiarum neceſſarium, remitto ad ea quæ dixi ſuper §. *primo. in leg. ſi ego, de public. in rem action.* in novis intellectibus, & ſuper Conſuetud. Pariſienſ. §. 87.

Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

2. Quantum ad primum, tradit Bart. in *l. 1. col 2. de legatis primo*, tranſitoriè, & velut indubitatum, quod immediatè transfertur ſive per legatum, ſive per fideicommiſſum. Et rectè loquitur: quia ſi jus ſervitutis rectà tranſit ex legato particulari, text. *d. l. ſi partem.* ergo pariter ex fideicommiſſo particulari, per regulam *d. l. 1.* quæ vel ſola ad hoc ſufficit, ex quo nullo jure reperitur exceptum, vel diverſum hoc caſu ſtatutum in fideicommiſſo.

3. Quod autem Bartol. Paulus, Lancelot. Decius & communiter Doctores, ibi, & Paul. in *l. 1. C. commun. de legat.* argutantur legata dumtaxat fideicommiſſis adæquari, non è converſo, & ſic per *d. l. 1.* vim & effectum fideicommiſſorum tantùm legatis tribui non contra: nimis audax commentum eſt, contra mentem etiam enixam, & propriam verborum ſignificationem *d. l. 1.* Non enim eſt exæquatio, niſi utriuſque extremi æqualis ſit poteſtas, & conditio. Patet ex vi verbi & correlationis, & per text. rotundum *Inſtitut. de legat.* §. *ſed non uſque.* ubi hoc ita exponitur, & in *l. ſecunda, C. communia de legat.* unde *d. §. ſed non uſque* tranſſumptus eſt: quanto magis addita univerſali tam affirmativa, in *d. l. 1. & d. l. 2.* quam negativa, in *d. §. ſed non uſque.* ibi, *nulla differentia.*

Exæquatio.

4. Sed multo magis involvuntur dum *dict. l. 1.* cum reliquis legibus ff. variè conciliare laborant: aliis quod crebrius eſt diſtinguentibus tempora inter jus antiquum, antiquius, & novum, modo tria, modo quatuor, ut Bartol. modo ſex tempora, ut Paul. aliis vero ſuſpicantibus Ulpianum authorem d. legis, à cæteris Jureconſultis diſſenſiſſe: cujus opinio (quæ tandem Juſtiniano placuerit) ibi ponatur, & huc inclinat ibi Franc. Ripa. col. quarta, aliis vero ſuſpicantibus d. l. truncatam eſſe à compilatoribus ff. & detracta. eſſe quædam verba, ut id quod remaneret cum legibus Juſtiniani & novo juri conveniret, quod verius eſt: id enim ſæpius in his, ff. factum eſſe juxta *l. 2. §. tanta. C. de veter. jur. enucl.* manifeſtum eſt: ut etiam ait Alex. in *l. 1. ſi mihi & tibi, in principio. col. fin. de legatis primo.* Et hæc utpote ultima videtur eſſe ſententia Accurſ. in dict. *l. prima*; alii cenſent *d. l. 1.* malè Ulpiano tribui: ut ſenſiſſe videtur Gregorius Haloand. qui titulum d. l. detraxit. Quod conſtanter aſſerit Franciſc. Duarenus in *l. juriſgentium, §. & ideo. de pactis* dicens Tribonianum ea verba ex *l. 2. C. communia. de leg.* illic tranſtuliſſe, ſeque inveniſſe in bibliotheca Bituricenſi Digeſtorum volumen manu ſcriptum ubi *d. l. 1.* nullius Jureconſulti nomen, ſed dictio *Imperator* majuſculis literis ſuperſcribitur. Sed hoc puto à privato quodam inſcriptum. Anton. autem Auguſt. emendat. libro 3. in fin. reprehendit Haloandrum quod vulgarem inſcriptionem detraxerit: aitque in Archetypo Florentino ſic haberi. Ulpianus libro 67. ad edictum. At cæteris audacior Claud. Cantiuncula in Paraph. *Inſtit. de legat. §. ſed non uſque. & tit. de fideicommiſſ. hæred. §. præterea intellatus.* negat *d. l.* eſſe legem: & ait eſſe verba quædam non à Jureconſulto, nec à compilatoribus, ſed ab alio quopiam adjecta.

L. 1 de leg. 1.

5. Sed his omiſſis, quandoquidem per *d. §. ſed non uſque, l. 1. & 2. C. communia de legat.* conſtat hodie in omnibus

nibus exæquata eſſe legata & fideicommiſſa: in omnibus dico quæ generaliter aut ſimpliciter in alterutrorum favorem à jure ſtatuta reperiuntur, non ſi quid ſpecialiter in certæ rei legato, vel fideicommiſſo differenter ſtatuatur, ut in libertate, ubi ſpecialem rationem differentiæ facit alia & alia voluntas teſtatoris &

Libertas.

diverſitas effectus. Quoniam in libertate directò legata teſtator vult facere Orcinum, & proprium libertum, ſed in relicta per fideicommiſſum, vult facere libertum hæredis vel alterius. §. *qui autem Inſtitut. de ſingul. rebus per fideicommiſſ. relict. l. hi quibus. C. de fideicommiſſ. libert.* Merito hæc ſpecialis differentia non tollitur per generalem adæquationem: quia tam hæc generalis adæquatio quàm illa ſpecialis differentia in tacita mente teſtatorum fundantur, ut in dicta *l. prima & ſecunda. C. communia de legat.* & in dicto §. *qui autem.* quum igitur nulla ſit ſpecialis differentia inter legatum & fideicommiſſum ſervitutis, nec uſquam diverſum inveniatur ſtatutum in fideicommiſſo ſervitutis, quæſtio hæc eſt de indubitabili, nec etiam tetigiſſem niſi id utile juvenibus duxiſſem, ne fortè authori-

Contra Iaſ.

tate Iaſ. decipiantur, qui ſolus in dicta *l.* prima col. decima, numer. 54. & col. decimatertia, numer. 76. contrarium firmat: ſed in hoc ex proprio ſenſu loquitur. In quo non tam pollet quàm in dictis alienis facili fuſaque methodo colligendis. His ſcriptis, re-

Iacob. Nigri.

peri quod Jacobus de Nigris in repetitior. d. *l.* 1. reprehendit hanc ſententiam Iaſ. & cenſet æquè tranſire ipſo jure dominium vel jus ſervitutis, ex quo fideicommiſſum eſt particulare ſicut ex legato particulari, & bene.

6. Quantùm ad ſecundum clarum eſt per prædicta idem eſſe in legato vel fideicommiſſo uſusfructus, aut alterius ſimilis mixtæ ſervitutis, ut ipſo jure rectà tranſeat ab adita hæreditate. d. l. 1. & 2. ex quo nullo jure diverſum reperitur ſpecialiter ſtatutum, vel exceptum in hujuſmodi legato, & ita tenent omnes gloſſ. & Doctores in *dict. l. corruptionem. C. de uſu-*

Uſusfructus.

fruct. & ubique. Quinetiam major eſt ratio quod uſusfructus ipſo jure tranſeat, quàm ſervitus prædialis: tum quia uſusfructus eſt pars dominii, quod rectà tranſit *leg.* 4. *ſupra de uſufruct.* tum quia in uſufructu qui ſemper expeditus eſt, non requiritur novum opus fieri in fundo, prout ſæpe in traditione ſervitutis prædialis. *l. via conſtitui. l. itinere. de ſervit. ruſtic. præd. l. ſi partem. in princ. quemadmod. ſervit. amit.* Cæpol. in tracta. *de ſervit. ruſtic. prædior.* & ita tenendum quicquid dicat Franc. Aret. in dicta *l. prima.* ubi tamen col. antepenultima, relinquit cogitandum, & quicquid ſcripſerit Jaſon in dicta *l. prima. num.* 64. 65. ubi tamen ſibiipſi non conſtat: quia in eadem l. nu. 76. non facit differentiam inter legatum uſusfructus, vel ſervitutis prædialis: ſed inter legatum & fideicommiſſum: & utrobique perperàm.

Contra Iaſ.

7. Licet Udalr. Zaſ. in qu. quando conjuncti faciant partes poſt *l. triplici. col.* 3. teneat non tranſire uſumfructum ipſo jure: ſed debere conſtitui per hæredem, allegat *l.* 3. *de uſufruct. l.* 2. *quandodies leg. ced.* citat etiam Bart. in *l.* 1. *de ſervit. leg.* ubi hoc non dicit nec alibi. dicta vero l. tertia loquitur de plena datione cum tranſlatione poſſeſſionis ad quam hæres tenetur actione ex teſtamento nec negat ipſum jus rectà tranſire. dicta *l. ſecunda*, nihil penitus facit, per ea quæ dixi in novo intellect. *l. ſi pendentes. in princip.* & in *l. ſi uſusfructus legatus. de uſufruct.*

8. His ſcriptis noviſſivè exierunt in lucem commentarij do. Ioan. Coraſij, in tit. ff. de ſervit. ubi *l. tertia, num.* 19. firmat non tranſire, prius quàm ab hærede conſtituatur. per *l.* 2. *ſi uſusfruct. petatur.* quæ licet dudum titubare fecerit Franc. Aret.) nil obſtat, tum quia loquitur præſuppoſitivè & conditionaliter ſi hoc vel illud ab hærede factum ſit, & ſic non diſponit id fieri potuiſſe abſolutè: ſed præſupponit caſum quo fieri potuit, tum quia loquitur quatenus ſive de jure, ſive de facto factum nocuit, puta vineas fodiendo, vel quid demoliendo, aut adverſarium in quaſi poſſeſſione conſtituendo: ut plenius dixi in novo intellect. *d. l.* 2. Quod autem uſusfructus legatus ipſo jure tranſeat, eſt textus apertus in *l. is qui fundum ad finem. de uſufruct. legat.* qui non ſolet allegari, & de quo Jaſ. Zaſ. & Coraſ. non fuerunt recordati.

9. Optimè facit *l. ſi Titio fundus. de uſufruct. legat.* ubi legatum fundi & legatum uſusfructus quantum ad poteſtatem vendicandi æquiparantur, & eodem verbo determinantur. ſed ille text. per ſe neceſſariò non probat: quia ſæpe in jure verbum vendicare latè & promiſcuè pro juſta petitione ex quavis actione accipitur. ut in *l.* 3. §. *uti frui. de vi & vi armata.* ubi Gloſſ. in verbo, *vendicare*, non debuit reſtringere ad legata: ſed promiſcuam appellationem verbi indicare, prout ille text. generaliter loquitur. qua ratione nolo adducere reliqua jura quæ paſſim verbo vendicandi utuntur. ſed optimè pro nobis facit *l. ſi domus ſupra de uſufructu.* ſecundum verum & γνήσιον intellectum, quem obiter declaravimus ſupra. facit etiam *l. ſi ſub conditione. quibus modis uſusfructus amitt.*

10. Quantum ad tertium, hoc opus, hic labor, non quod difficultas inſit legibus, vel rebus ipſis: Res enim per ſe plana & facilis adeo ut vel ſenſui communi perſpicua & expoſita ſit, ut merito legiſlatores & Iureconſulti non fuerint hac de re ſoliciti. Difficultatem

Sophiſtica.

ergo facit ἀπειρία, ne dicam imperitia aut affectata ſophiſtica, vel utrumque, ſubſecutorum interpretum uſque adeo poſt Gothicam barbariem, vitia illa invaluerunt, & in omnes bonas diſciplinas jam plus quingentis annis tenebricoſam ſuam tyrannidem exercuerunt. hîc mihi vide quiſquis ingenij perſpicacitate judicio polles, & animi candore brevem veritatis orationem amas, operoſamque ſophiſticam odis? quorſum tamdiu altercando res evaſerit, quid tandem tam multis aliorum ſuper alios commentariis aduſque effectum ſit, nempe ut juxta Comicum res eſſet in ſe certior quàm dudum, adeo ut verè dixerit Alciat. in dicto §. *& harum, numer.* 39. *in fin.* quod ſi opiniones enumeremus, redditur dubium quæ ſit magis communis.

Conflictus opinionum.

11. Bartolus enim ibi, quem ſequuntur Angelus Imol. Ludovicus Romanus, Alexand. Socinus, Iaſon, tenuit obligationem ſervitutis eſſe dandi & faciendi. idem tenet Bartol. Bald. Salic. in dicta *l. corruptionem.* Accurſ. in *l. datio.* §. *ſi tres.* & ibi Paul. de actio. empti. Lancelot. Galiaul. in dicto §. *& harum. & l. ſeptima.* ubi dicit hanc eſſe communem. & hæc fuit perpetua opinio Bartol. quicquid dicant Iaſ. *num.* 31. & Alciat. *num.* 38. §. *& harum.* quia Bartol. in repetitione *l. ſi is pro emptore. qui n.* 17. *in titulo, de uſucapionibus & in l. ſtipulationes non dividuntur. num.* 30. *in fin. de verborum obligationibus.* tantum negat ſervitutes eſſe ri facti, & ait continere jus & dationem: ſed non addit taxativam, nec negat continere factum, & ſic non eſt ſibi contrarius.

Secunda dandi.

12. Contrarium quod ſit ſimplex obligatio dandi tenent Iacob. Ravennas, Petrus Perticus, Cynus, Alberic. & Paul. ſibi contrarius in dicta *l. corrupt.* Alberic. Chriſtopho. de Caſtellio. Raphaël. Cum. Petr. Beſutius, Jacob. Puteus, Franciſc. Aret. in dicto, §. *& harum.* & in hanc poſteà deſultavit Lancelot. Salic. in *leg. ſtipulationes non dividuntur. columna ſecunda, verſ. vel melius dic. de verborum obligationibus.* & hanc firmat Alciat in ſuo Gloſſemate *dict.* §. *& harum.* & in commentario Avenionenſi, num. 38.

Tertia Bald. diſtinguens.

13. Bald. autem in dicto §. *& harum.* voluit diſtinguere ut ex parte debitoris ſit obligatio faciendi, ex parte vero creditoris obligatio dandi, quod eſt falſum & ineptum, licet Iaſ. ibi *num.* 31. in fin. hoc commendet: ſed merito reprobatur per Alciat. ibi, *num.* 44.

quod ſit obligatio dandi & non faciendi, & tamen fatetur quòd non habet cauſam inſtantaneam, ſed ſucceſſivam, ſcilicet obligationem patientiæ: & quòd per conſtitutionem & primam patientiam non tollitur, ſed remanet obligatio, & actio perſonalis non tamen ad iterum tradendum, nec ad patientiam: ſed ad ipſam ſervitutem, quaſi ſit perfectè tradita quoties prohibetur, vel impeditur uſus, & interpellatur patientia, ut in *l. tertia*, §. *ſi reddita commod.* ſed hæc opinio phantaſtica eſt, & in primam Bart. ſententiam recidit, utcumque formula verborum inani in diverſam ab utriſque ſententiam ire videatur.

Zaſij. Quinta

15. His ſcriptis, venit in manus meas lectura Vdalric. Zaſij in titulum *de verb. oblig.* ubi *l. 2. in princ. nu.* 2. *&* 33. tenet, quod ſervitutes prædiales ſunt facti, & inter obligationem faciendi connumerantur. idem nu. 24. tenet in uſufructu, & quod in his omnibus obligatio faciendi ſit potentior: ſed quia tamdem num. 38. recidit in communem ſententiam, quod ſint jura mixta, non numero pro opinione ſeparata licet in aliud extremorum ſolus nimis vergat.

16. Nunc tantum ſupereſt inter primam & ſecundam utra vera ſit excutere, non emendicatis à ſuperficie quarumdam legum argutiolis, aut ſcrupuloſis & confictis inductionibus, ut hactenus Doctores ſed viva ratione, ipſiſque rerum fundamentis ἀναλογικῶς eruutis.

Radix erroris duplex.

Radix autem (ad quam gloſſ. & Doctores non advertunt) tam inveteratæ difficultatis (quæ non verbalis, ſed realis eſt, multaſque tenebras & labes in doctrina juris invexit, ut jamdudum experientia nimium docuit) duplex eſt. Prima de propria ſubſtantia & finibus obligationis dandi, & an in ea traditio vel quaſi ſit in obligatione. Secunda, quæ ſit propriè obligatio momentanea, quæ ſucceſſiva? & an obligatio ſervitutis prædialis vel mixtæ ſit momentanea, vel ſucceſſiva? an autem per primam quaſi traditionem vel patientiam debitæ ſervitutis ſublata ſit obligatio, & actio perſonalis tamquam ſolutione ejus quod debetur, an vero ſuperſit, quaſi non ſit plenè traditum nec ſatisfactum donec contraveniri poſſit? non eſt tertia radix difficultatis, ſed ipſamet realis controverſia inter Bartol. & Petr.

Prima.

17. Quantum ad primam, an obligatio ſit ſimplex dandi vel faciendi, cognoſcitur ab eo quod principaliter debetur: non enim dicitur obligatio mixta dandi & faciendi, niſi quando utrumque, videlicet datio & factum æquè principaliter eſt in obligatione, ut dixi in *l. ſecunda in principio. num.* 11. *de verborum obligationib.* quod ſi alterum tantum principaliter debeatur, ab eo denominatur, & acceſſorium cedit principali. *l. etſi non ſunt in fine de auro & argento legat.* & in individuo probant, *l. traditionibus: C. de pactis. l. ex empto. in princip. de action. empt. l. ubi autem non apparet, in fin. de verborum obligationibus*, cum ſimilibus. ubi obligatus dare fundum vel pecuniam, præcisè tenetur ad traditionem vel numerationem realem, quæ de ſe ſunt meri facti: tamen tota obligatio dicitur ſimplex dandi, quia id facti, propter dationem eſt, & ad illam ordinatur, facit cum Bartol. in *l. naturalis. §. etſi quidem. de præſcriptis verbis.* contra obligatio fulciendi vel conſtruendi inſulam, tota faciendi eſt, licet debitor aliquid materiæ conferre dareque debeat. *l. ſtipulationes non dividuntur. l. inſulam. de verborum obligationibus.*

Solutio.

18. Sequitur ergo obligationem dandi, ut conſtituendi uſusfructus, itineris, vel aquæductus, eſſe ſimplicem obligationem dandi, non autem mixtam dandi & faciendi, quia principaliter venit dare, ſive tale jus in re conſtituere & transferre. factum autem præſtationis & patientiæ, non venit æquè principaliter, ſed conſecutivè & propter dationem: nec abludit ratio quam tradit Lancelot. Galiau. in *l. ſtipulationes non dividuntur. col. ſecunda, verſic. vel melius dic.* ubi melius cogitans ſequitur hanc partem, quia verba debent per prius intelligi, non autem per poſterius; ſed ſtipulatus ſervitutem licet dicatur ſtipulari conſtitutionem & patientiam: tamen per prius dicitur ſtipulari ipſam conſtitutionem ſervitutis, ideo ſimpliciter dominatur ſtipulatio dandi, ſeu juris, non autem facti.

19. Ut autem ſequaces opinionis Bart. nimis pertinaciter altercando in plures incidunt hyperbolas: ita ſequaces Iacobi Ravennatis & Petri, dum ſibi metuunt, & undique tuti eſſe nituntur, in multo plures incidunt hyperbolas. Timentes enim ineptè ne ob aliquid facti in obligatione admiſſi, dicatur obligatio mixta, & non ſimplex, negaverunt prorſus & generaliter in omni obligatione traditionem vel quaſi venire jure obligationis & actionis, ſed nudo judicis officio venire contendunt. ſic enim tradunt Paul. & alij in *d.* §. *harum.* & ibi Zaſius nu. 35. & Alcia. in comment. Avenionenſi. nu. 39. ita etiam ibi, col. 5. tenet Lancelot. Galiaul. licet in opinionem Bart. inclinet, utque ſemel admiſſus error errorem trudit, multis ob id legibus vim faciunt, & in plurima alia abſurda & ſpinoſas ſcrupuloſitates incidunt. Et ne in ſingulis ſingulatim expungendis remorer,

20. Dico breviter quod in omni obligatione dandi, traditio vel quaſi, non nudo judicis officio, ſed jure actionis & obligationis debetur & venit, non tamen per ſe & principaliter (ſicut in obligatione rem tradi vel reſtitui) ſed propter dationem principaliter debitam, & ſic nihilominus remanet ſimplex obligatio dandi. Et ita ſentit Barto. in dicto §. *& harum in fin. col. prima.* & hoc ipſe communis ſenſus & intentio diſponentium (ut in eo qui promittit fundum vel uſumfructum dare) ſatis oſtendunt. & eſt text. rotundus in *l. ſi quis argentum. §. primo.* ibi, *neceſſe habere fundos tradere.* & §. ſeq. ibi, *ſervos tradere. &* §. *ſin autem* ibi, *neceſſitatem ei imponi etiam tradere* & per totum. *C. de donationibus.* ergo factum præcisè realis traditionis in obligatione eſt, & jure obligationis & actionis debetur, etiam in mera & ſimplici obligatione dandi; nulla eſt enim in toto jure meracior, magiſque pura, & puta dandi obligatio, quam ea de qua in *d. l. ſi quis argentum.* & per totum *C. de donationibus.* nimium ergo & inepta fuit hæc prima Doctorum dubitatio, cùm non poſſit quis obligari ad dandum, quin ſimul obligetur ad factum neceſſarium per quod pervenitur ad dationem, imo ad realem & corporalem etiam traditionem, licet donatione jam ſecuta. *d.* §. *ſin autem* ibi, *pleniſſimam*, & ibi *traditionis effectus ſequatur* & loquitur (ne quis cavilletur) in donatione plena, ut quando fit à poſſidente. Si quis enim donet rem ſuam ab alio occupatam, evictionem, aut aliud promittat, non intelligitur ex ſubjecta materia ad aliud obligari quàm ad ceſſionem juris & actionis: quæ ceſſio etiam jure actionis debetur.

21. Plus dico (ut eodem filo hæc expediam) quicquid velint Bartol. & omnes Doctores in dicto §. *& harum.* quod etiam in confeſſoria quæ merè realis eſt, patientia ſucceſſiva etiam jure actionis debetur, peti & adjudicari poteſt & debet. & non nudo judicis officio. & ſicut omnia jura paſſim dicunt quod quæ rebus venditis, locatis, depoſitis vel commodatis accedunt, jure actionis peti poſſunt. & ſunt in obligatione acceſſoriè: ita quod eorum præſtatio jure ejuſdem principalis actionis debetur, licet non ſint vendita, locata, depoſita vel commodata, ſcilicet principaliter & per ſe, ſed rei principali accedant, ut veſtes vel ornamenta hominis, vel equi, pullus equæ venditæ vel commodatæ. *l. ut ſi certo*, §. *uſque adeo commodat. l. 1. §. quæ depoſitis. §. ſi ciſta. ff. depoſit.* ſic dolia, præla, molæ & reliqua fructuum inſtrumenta in locatione fundi. *l. ſed addes*, §. *illud locati:* ſic in emptione, jure actionis ex empto debentur quæ accedunt rei venditæ, licet non dicantur ſcilicet principaliter empta & vendita. *l. ædiles 2. §. vendendi. de ædil. edict. l. emptorem.*

§. ſi quis rem. de action. empti. l. eum qui. de uſucap. l. nave, §. ſi prægnans. l. vacca, de evictione.

22. Et contra jure actionis ex vendito non ſolum petitur dari pretium, factumque numerationis dandi cauſâ. *l. ex empto in principio, de actio. empt.* ſed etiam principaliter quodcumque factum, ex natura negotii veniens, puta quod emptor tollat res emptas, locumque vacuum relinquat. *l. ſi quis lapides. eodem tit.* quæ probat jure actionis hoc peti, & non officio judicis; ita & in confeſſoria, non ſolùm jure actionis venit declaratio juris (quod eſt principale) ſed etiam patientia, ſive condemnatio patientiam ſucceſſivam tanquam conſequens. Imò etiam truncatio vel ſublatio arboris impendentis, aut alterius impedimenti viæ vel ſervitutis debitæ, venit jure actionis. text. rotundus in *l. loci corpus, § ſi qui mihi. ſi ſervit. vendicet* ubi ſi quis nullam faciat controverſiam ſervitutis quam etiam fateatur, ſed non patiatur reficere, vel ſternere, aut aliud ad uſum ſervitutis neceſſarium fieri, vel quodlibet aliud impedimentum removeri, competit actio confeſſoria.

23. Idem dico in rei vendicatione, quicquid Alciat. in dicto §. *& harum. num.* 39. ut non modo declaratio dominii, quod eſt principale, ſed etiam reſtitutio rei jure actionis veniat, peti & fieri debeat. nec Bart. contrarium dicit in locis per Alciat. allegatis, niſi in *l. naturaliter, §. nihil commune, col. quarta, de acquir. vel amittenda poſſeſ.* ubi etiam hoc non diſcutit, ſed tranſitoriè loquitur, nec cæteri ſequuntur. Nec obſtat *l. qui reſtituere in princip. de rei vendicatione.* quia nec ibi nec alibi in toto jure dicitur, quod rei reſtitutio debeatur, vel fiat judicis officio: ſed quod modus exequendi & cogendi ad reſtitutionem, puta per manum militarem, ſpectat ad officium judicis, ad quem ſpectat diſpicere, & arbitrari an & quatenus militari manu opus ſit, quæ ſit commodior via ad executionem maturandam. Ipſa ergo rei reſtitutio ſicut & fructuum liquidatio & reſtitutio mero jure actionis debetur & petitur: ſed modus in invitum exequendi, & ad illam compellendi, cum poteſtate publica exercenda eſt, puta captione pignorum, aut multis, aut incarceratione contumacis, vel manu militari judicis officio implorari debet.

24. Eodem modo reſpondeo ad *legem primam in fin. de ſervitut. ruſticorum prædiorum.* quia nec ille textus aut alius in toto jure negat traditionem, vel quaſi, ſeu patientiam deberi jure actionis. nec iſte text. vel alius dicit, quod officio judicis debeantur: ſed quod traditio & patientia inducit officium prætoris, id eſt, facit ut ſi partes tempore conſtitutionis, diſcordent de loco, modo, quantitate, tempore, & aliis circumſtantiis uſus vel exercitij ſervitutis, ſi hoc aliter non fuerit determinatum, ſpectet determinatio ad boni prudentiſque judicis officium, ut inquit text. in *l. certo, §. ſi totus* verſic. *igitur arbiter de ſervitutibus ruſticorum prædiorum.* & ita ſentit Soci. in dicto *§. & harum. col. pen. in fin.*

25. Et hinc eſt quod quemadmodum in obligationibus dandi, etiam re data & tradita ſi quod jus deſit, puta ſi res non ſit libera, nec plene tradita, remanet actio prima, donec plenè & liberè tradatur. *l. Julianus, §. qui fundum. de verborum obligationibus. lege ſi rem meam. lege ſi quis aliam. de ſolutio.* quod non eſſet niſi illud quod ex mente diſponentium, vel natura actus accedit jure obligationis & actionis deberetur: ita in obligationibus dandi ſi jure ſpeciali & beneficio legis, jus vel dominium dandum tranſeat ipſo jure, ut in legatis, nihilominus remanet actio ad rei petitionem, dationem & traditionem, ut not. Bart. & omnes in *l. certi condictio. in princ. ſi certum petatur in l. 1. de legat. 1. l. 2. C. communia de legat.* text. & ibi Doctores in *§. poſtea autem Inſtit. de legat.* quod oſtendit ipſam perfectam & realem traditionem etiam jure actionis & obligationis deberi, & peti poſſe.

Idem dicendum ſi legatus ſit uſus fructus vel alia ſervitus.

26. Idem dico etiamſi facto hominis puta conductione vel conſtituto tranſlatum jam ſit dominium & omnis poſſeſſio, ut adhuc remaneat prior actio & obligatio ad perfectam, realem & vacuam traditionem. quod etiam tenuit Bald. in *l. 1. C. de reſcindenda vendit.* Paul. *l. Julianus, §. ex vendito. de actio. empt.* Alex. in *l. ab emptione de pact.* quicquid Matth. Matheſi. in nota 171. & alij ut plenius dixi in annota. ad conſilia Alexand. conſil. 92. libro 1. ubi videas. unde dum in *l. quiſquis.* & in *l. ſi quis argentum, § ſed ſi quidem, C. de donationibus* dicitur per retentionem uſusfructus traditionem ante factam intelligi, debet intelligi quantum ad vim transferendi veri dominij, utque res finito uſufructu vendicari vel apprehendi aut poſſeſſorio impedito peti poſſit. Non autem quoad liberationem ab actione perſonali condictionis ex lege, & quin finito uſufructu res, ſive ejus realis & vacua traditio condici poſſit contra donantem vel ejus hæredem, ſine ullo præſcriptionis obſtaculo quamdiu uſusfructus ſtetit; etiamſi donatarius poſſeſſionem per dictam clauſulam quæſitam poſt mortem donatoris culpâ ſuâ, vel aliàs amiſerit. probat etiam *l. tenetur, §. 1. in fin. de actio. empt.* ubi dicitur manere actionem quamdiu aliquid ex re vendita apud te ſupereſt, ergo quamdiu reſtat vacua traditio, licet per conſtitutum, vel ſimilem clauſulam dominium tranſlatum ſit.

27. Quantum ad ſecundam difficultatum radicem obligationem voco momentaneam, quæ ſemel poteſt tota impleri, ſive uno momento, non phyſico & mathematico imperceptibili: ſed morali & civili, videlicet uno actu ſimultaneo. Succeſſivam voco quæ non poteſt impleri niſi per ſucceſſivum temporis lapſum, ut locatio fundi, text. in *l. ſi in lege, §. colonus loca.* quædam etiam interpellata, ut in *l. ult. in princ. C. de ſervitut.* quædam multiplicativa, ut in *l. ſi Stichum, §. ſtipulatio, de verborum obligationib.* de quibus non eſt hîc tractandi locus, dicam in *l. 2. in princ. de verborum obligationib.* ut neceſſaria tantum hîc tradam. Ut autem in priori diviſione ſupra num. 17. diximus obligationem judicari & denominari ab eo quod principaliter diſponitur, & debetur: ita & hîc. Dicitur ergo obligatio momentanea, quando id quod principaliter debetur & diſponitur, momento impleri poteſt, licet quandoque contingat per vices vel intervalla, ſeu particulares ſolutiones conſenſu creditoris, vel aliàs impleri, ut obligatio dandi centum vel fundum.

II. Radix. Obligatio momentanea.

Succeſſiva.

Interpellata. Multiplicativa.

28. Et licet quandoque remaneat quidam effectus permanens, continuus & ſucceſſivus, ut in dicta obligatione fundi, ubi ſolutione facta, remanet qui fuit debitor adſtrictus ad nunquam contraveniendum, qui eſt effectus perpetuus & ſucceſſivus, etiam in hæredes tranſiens & parmanens, *l. cum à matre. C. de rei vend. l. etſi is de diſtract. pigno. l. vendicantem de evictio.* & tamen ob id non dicitur obligatio ſucceſſiva: ſed manet momentanea: quia ſatis eſt quod id quod principaliter diſponitur, & in obligationem deducitur, momento impleri poſſit, puta datio, vel vacuæ poſſeſſionis fundi traditio. Alioquin nulla obligatio diceretur momentanea, nullaque ſolutio plenam pareret liberationem, niſi in rebus fungibilibus (& in his adhuc demum poſt immixtionem vel confuſionem, ut in *l. ſi alienum nummi de ſolutio.* vel in factis tranſeuntibus, ut in operis, quæ non permanent, nec poſt ſolutionem relinquunt effectum illum perpetuum adſtrictivum ad non cōtraveniendum, quod eſt abſurdum, ſequeretur enim quod omniũ rerum vel jurium permanentium obligationes eſſent ſucceſſivæ. Nec enim in his regulariter dabilis eſt ulla obligatio uſque adeo momentanea, quin ſecum trahat & relinquat effectum illum perpetuum & ſucceſſivum, qui ſolutione quantumvis perfecta non abolextur, ſed magis incaleſcit & confirmatur, obligatus enim ad fundum ex venditione, donatione, vel permutatione,

Effectus ſucceſſivus.

etiam citra evictionem, non ſolum obligatio ad ſolutionem (quæ momentanea eſt) ſed etiam (ut dixi) ad non contraveniendum poſtquam ſolverit, quod ſucceſſivum eſt & perpetuum, & ſolutione rei debitæ magis invaleſcit. Hic multa occurrunt.

29. Et hic effectus eſt magni ponderis, non ſolum enim hæredem afficit ex hæreditaria cauſa, ut dixi: ſed etiam ex ſua vel alterius perſona: & ex quacumque cauſa *l. ſi non ſortem, §. ſi filiusfamilias, de condict. indebit. lege etſi 11. de diſtract. pigno.* intantum quod accipiens (quondam creditor) ſive poſtea agendo, ſive excipiendo, contra authorem (quondam debitorem) qui ſolvendo tradidit, vel contra ejus hæredem, non habet opus de alio probare, quàm de authoritate (ut utar verbo Scævolæ, in *l. ult. in princ. de pignor. act.*) id eſt de titulo, quamvis aliud ſit ſi contra alium agat vel excipiat.

Petitur declarari exceptionem competere. 30. Plus dico quod ad hunc effectum conſervandum (ſi non ſint inde confecta, vel ſi ſint amiſſa inſtrumenta) poteſt implorari officium judicis, authentica conficiantur, vel renoventur, vel ut exceptio competere declaretur. per not. in *l. Aurelius, §. certum de liberat. legat. l. ſi contendat. de fidejuſſoribus* per Bartol. in *l. ſi finita, §. eleganter de damno infecto.* Alexand. in conſil. 70. numero 2. libro ſeptimo, ubi dixi in annotation. meis; vel etiam ut declaretur vel conditionaliter hypothecæ, vel ſubſtitutioni ſubjecta. Sed certè licet iſte effectus ſit quoddam vinculum, ut patet ad ſenſum, tamen reſpectu exceptionis vel defenſionis, non eſt propriè obligatio, cùm non expectet futuram aliquam ſolutionem, ſed magis eam ſequatur argument. *Inſtit. de obligatio. in princip.* nec eſt actio, nec primaria, nec ſecundaria: ſed eſt merum jus expediendi, prout non conſiſtit in agendo, ſed in excipiendo, ne contravenire liceat, ut in locis præallegatis, ſalvo quòd evictione ſecutâ oritur actio de evictione, ex veteri cauſa, ſi evictione implicat.

31. Unde prædictus effectus non facit quin obligatio principalis ſit momentanea, & quin ipſo jure ſolutione tollatur, alioquin nulla ſolutio plenam liberationem pareret niſi in rebus fungibilibus, vel transeuntibus, ut dixi. Hinc ergo ſucceſſivus effectus licet ex eadem cauſa emanare videatur, tamen neceſſariò diſtinguendus eſt ab obligatione principali, in quæſtione qua quæritur an ſit momentanea, & an obligatio & actio ſolutione perimantur, non enim propriè tollitur dictus effectus ſi actio præſcriptione, acceptilatione vel aliàs quam ſolutione tollatur: ſed potius non naſcitur, quia non immediatè ex contractu, ſed ex ſolutione & implemento oritur, & ſic illic incipit, ubi obligatio & actio per implementum deſinit. Et hæc in ſolutione vel traditione abſoluta: hoc eſt quando nihil remaneret penes ſolventem.

32. Sed quando aliquid retinet in re tradita, puta directum dominium, ut in conceſſione in feudum vel emphyteuſim, & multo magis quando rem non tradit, ſed ſolum jus in re conſtituit puta, uſumfructum vel ſervitutem prædialem, tunc poſt ſolutionem longè major & potentior eſt qui remanet effectus, quippe non in ſolo jure excipiendi, ſed etiam in jure agendi & Obligatio facti ſucceſſivi. obligationis quandoque reciprocæ conſiſtens. Et ſic *videtur vera opinio Bartol. quia conſtituto & quaſi tradito jure ſervitutis vel uſusfructus, remanet obligatio ſucceſſiva & efficax, quoniam conſtituens tenetur, & via actionis cogi poteſt pati, utque habere liceat. Et ſic obligatio ſucceſſiva remanens eſt facti, igitur obligatio conſtituendi uſusfructus, vel ſervitutis mixta eſt dandi & faciendi. Hæc eſt vera mens & ratio Bartol. in dicto ; §. & harum. in fin. prima, ubi licet expreſsè non meminerit de obligatione momentanea & ſucceſſiva, tamen ex dictis ſuis (ſi ſubtiliter expendantur) ſenſit hanc ſervitutis obligationem eſſe momentaneam in quantum continet jus: ſucceſſivam vero inquantum continet factum. Non* tamen ibi, nec alibi dicit eam eſſe mixtam dandi & faciendi: ſed tantum dicit, quod etiam factum ſucceſſivum debitæ patientiæ continet, & non merum jus ſeu dationem tantum, nec dicit quomodo, ſcilicet an æquè principaliter, an alterum acceſſoriè: an una obligatione numero, an duabus. & ſic Bartol. magis imperfectè & conciſè (more ſuo) quàm perperam locutus eſt. Nec tam in Bartol. vitium eſt quam in ſubſecuta interpretum turba, qui ut antagoniſtas ſuos authoritate Bartoli gremerent, novum commentum ſuum de obligatione ſervitutis mixta Bartolo attribuerunt, quem de hac mixtura nec per ſomnium quidem cogitaſſe reor, prout nec ex ejus verbis neceſſariò duci poteſt.

33. Cæterùm non faciendo vim in verb. *mixtura*, nec aliàs litigando de verbis, ſed effectu & communi ſenſu inſpecto, multum prima facie probabilis videtur communis opinio, cùm ſit in confeſſo debitorem hujuſmodi ſervitutis conſtituendæ, teneri diſtinctè dare & facere: ſcilicet dare & quaſi tradere ſemel, & pati ſucceſſivè. Qui enim, verbi gratiâ, promittit uſumfructum, eo ipſo non modò traditionem naturalis poſſeſſionis fundi ad fruendum & ipſum jus fruendi, ſed etiam patientiam fruitionis ad vitam recipientis, ſaltem quamdiu jus ipſum duraturum eſt, promittit: utrumque enim ipſa promiſſio oſtendit, præſertim nulla lege vel ratione in diverſum impellente, imò omnibus legibus quæ de his loquuntur adſtipulantibus, ut dict. *l. corruptionem. & l. fin.* ibi, *dare facereque.* communia prædio. *l. 3. §. ſi iter de actio. empt.* ubi etiam tenetur cavere de non impediendo uti, ergo ad hunc effectum ſucceſſivum tenetur non modo jure exceptionis vel officio judicis: ſed jure obligationis & actionis. Errant tamen primò dum cenſent utrumque eſſe in obligatione æquè principaliter, quod nulla lex nec Bart. quidem dixit. Secundò dum addunt unam & mixtam eſſe obligationem, & jam non contra Bart. (quem falſo hujus ſuæ de mixtura hæreſeos authorem & ducem ſibi fingunt) ſed contra communem errorem litigo. Communis opinio. Refellitur.

34. Et dico, primo quod licet poſſit eſſe aliqua obligatio mixta dandi & faciendi, ut in *l. cum ſervus. de conditio. & demonſtratio.* tamen nulla poteſt eſſe ſimul momentanea, & ſucceſſiva, ſive mixta dationis vel facti momentanei. & facti ſucceſſivi: ſed neceſſariò erunt duæ diſtinctæ obligationes, & non mixtæ, ex quo momentanea ſtatim impleri poteſt, & debet, & ſic jam eſt actu ſublata ſolutione, dum ſucceſſiva obligatio adhuc integra perſtat. Quod ſi quis putet in *d. l. cum ſervus.* obligationem reddendi rationes eſſe ſucceſſivam, labitur, ut dixi in *l. 2. in princ. de verbor. obligat.* quo remitto, 1. ut properem. Et ſic impoſſibile eſt hujuſmodi obligationem ſervitutis eſſe unam (utque volunt) mixtam, ſcilicet dandi & facti ſucceſſivi. Dico ſecundo quod ad hoc ut aliqua obligatio ſit mixta, neceſſe eſt utrumque mixtorum æquè principaliter & primariò eſſe in obligatione, ut in *d. l. cùm ſervus. de conditio. & demonſtrat.* aliàs ſi unum inſit principaliter, alterum ſecundario, denominabitur obligatio à principali, & ſic erit ſimplex: ut & ſuprà num. 17. Obligatio mixta. 1. Remitto. Nunc habetur in tracta. Divid. & Individ. in pr. num. 35

35. Nunc quis non videt in obligatione conſtituendæ ſervitutis, ipſam dationem & primam patientiam ad conſtituendum jus ſtipulatum in re, & ejus quaſi poſſeſſionem requiſitam, hæc, inquam, eſſe principaliter in obligatione, & primario intendi & ſtipulari, unoque actu vel ſimul impleri & perfici poſſe. Futuram autem deinceps utendi patientiam, non deduci in diſpoſitionem & obligationem principaliter, ſaltem æquè principaliter, ſed tantum ſecundariò, & in conſequentiam, nec unquam perſolvi poſſe, ſed ſemper impendere quamdiu jus ipſum, & idem ſtatus durat. Solutio.

36. Ergo ſecundaria hæc conſecutiva & ſucceſſiva obligatio, non impedit obligationem ipſam conſtituendæ ſervitutis (de qua quæritur) eſſe momentaneam, Secundaria obligatio.

meramque & ſimplicem dandi obligationem, prout eſt, utraque enim diſtincta eſt & ſuam ſibi quæque peculiarem naturam ſervat. Hæc autem ſecundaria, non tam eſt acceſſoria primæ, quàm juris & quaſi poſſeſſionis conſtitutæ, & ejus velut umbra. Et quamvis tacitè inſit principali obligationi, ſicut obligationi vendendi & tradendi tacitè ineſt ut hoc facto habere liceat, tamen non ineſt formaliter, ſive ex forma ipſius obligationis, & actu; ſed ſolùm potentialiter, inſpecto videlicet futuro & prævifo effectu. Et etiam propriè non incipit, nec exit in actum, niſi demum ſervitute, & ejus quaſi poſſeſſione conſtitutæ, principali autem primariaque obligatione, ſolutione ejus quod debetur, ſublata, tunc demum & non priùs hæc ſecundaria ſucceſſiva incipit, prout de effectu illo ſucceſſivo ad non contraveniendum in traditione abſoluta, diximus ſuprà num. 28. & pleniùs diximus in tractat. Dividui & Individui.

Actûs potentia.

37. Patet etiam quia antequam conſtituta vel ceſſa ſit, ſeu quaſi tradita ſervitus, non licet ſtipulatori uti *l. ſi ex ſtipulatione de acquirendâ vel amittenda poſſeſſ.* ſed nec legatario quidem, *l. non eſt dubium*, *C. de legat.* niſi in merè negativa, ut altiùs non tollendi. Verum eſt quòd ſecuta quaſi traditione, vel ceſſione, etiam de facto, ſtipulator uti poteſt, nec amplius prohiberi per cedentem, *l. per fundum de ſervitut. ruſticor. prædiorum.* ſecus in terminis ſimplicis promiſſionis, vel obligationis, ut rectè ſentit Lancelot. Galiaula in *l. ſtipulationes non dividuntur*, *col. quinta*, *de verborum obligationibus.*

38. Aliud eſt enim ceſſio, ſeu quaſi traditio: aliud ſimplex promiſſio & obligatio: ut etiam probat *lex ult. ff. communia prædior. l. 3. verſic. dare de uſufructu.* niſi in ſervitute altiùs non tollendi putè conſtituta, in qua non requiritur aliud factum quaſi traditionis, quia dominus promittens de præſenti, & ſic ſolo verbo conſtituens, jam pati incipit: jam enim jure ſervitutis ceſſat, ſeu ceſſare incipit ab altiùs tollendo. Idem ſi is cui de præſenti datur uſusfructus, detineret fundum, ut tradit Lancelot. Decius in *l. cui uſusfructus*, *§. colono*, *de uſu & uſufruct. leg.* aliàs in terminis ſimplicis promiſſionis & obligationis principalis non licet uti, nec competunt interdicta: nec oritur hæc ſecundaria obligatio, ſed oriri incipit: & pariter interdicta poſſeſſoria, poſt ſervitutem realiter conſtitutam, & ſic poſt principalem obligationem ſolutione ſublatam.

39. Unde quemadmodum principalis ipſa obligatio ante ſolutionem realem triginta annis durat, & hypothecaria ei accedens quadraginta annis: ita hæc ſecundaria obligatio acceſſoria juris in re conſtituti, inde dependens, & in eo, ejuſque quaſi poſſeſſione recumbens tamdiu durat, quamdiu jus ipſum, & ejus quaſi poſſeſſio durant. quemadmodum etiam actio confeſſoria, Publiciana, & interdicta poſſeſſoria quæ inde dependent, tamdiu & non plus durant, ſed ſimul omnibus eiſdem modis quibus & principale, tolluntur text. in *l. 1. quibus modis uſusfruct. amitt.* probatur etiam in *l. corruptionem*, ut ibi dicam, *C. de uſufruct.*

40. Confirmo, quia iſta tacita ſecundaria, & ſucceſſiva obligatio, non eſt fortior expreſſa ſtipulatione, ſeu cautione de non prohibendo, nec impediendo, ſed de ſinendo uti frui, *l. harum*, *l. egi. ſi ſervit. vend.* quæ tamen & hypotheca ſive generalis, ſive ſpecialis eidem accedens tollitur, & ipſo jure finitur omnibus modis quibus finitur uſusfructus, vel aliud jus ſuper quo interponitur, quoniam ſtipulatio regulatur, & intelligitur ſecundùm naturam rei ſuper qua interponitur, *l. id quod in princip. de conſtitut. pecun. l. ſi ſtipulatus*, *§. verum de uſuris*, *l. ſi legati*, *de legat.* 1. bonus text. in *l. 1. §. ſi quis ſub conditione*, *ut legato. vel fideicom. nomin. cavea.* ubi dicitur hujuſmodi ſtipulationi eaſdem cauſas & conditionem ineſſe, ut pariter evaneſcat. Igitur hæc ſecundaria actio ſucceſſiva, ſicut & expreſſa ſtipulatio, habet tacitam conditionem, ſi & quamdiu uſusfructus, vel res ſuper qua interponitur, durabit. His noviter ad legalis æquitatis amuſſim excuſſis, prompta planaque eſt via ad perſpicuum intellectum dictæ *leg. ſi partem*, *& l. corruptionem*, & omnium legum his aſſinium. Sed ei quod dixi ſuprà num. 12. & 27. per primam traditionem ſequi liberationem, ſentio imminere famigeratam illam antinomiam, *leg. ſi heres teſtamento de action. empt. & leg. in numerationibus*, *in fin. de ſolutio.* quam reſervare malo poſt enarrationem dict. *l. ſi partem*, *& l. corruptionem.*

41. Enarro text. *l. ſi partem*, quæ in duas partes dividitur, prout habet duos caſus. Prima loquitur in contractibus, ut quando partem fundi mei vendidi, retento aquæductu ad reliquum fundum. Secunda in teſtamentis, ibi, *ſi per fundum*, & ſubdividitur, ſecunda ſecundæ ibi, *etſi intra.* decidit quid juris ſi legatarius ſervitutis fundum ſuum intra tempus ad amittendas per non uſum ſervitutes ſtatutum vendiderit. Primo caſu primæ partis ſi venditor ſimpliciter tradiderit partem (& intellige pro diviſo, venditam, non facto rivo, nec aliter inchoato uſu ſervitutis retentæ, & ita ſteterit per tempus ad ſervitutes amittendas conſtitutum, puta per decennium inter præſentes, ſi actum erat de aqua quotidiana, vel per vicennium inter abſentes, vel indiſtinctè ſi erat actum de aqua æſtiva, ut in *l. ſi ſic*, *ſuprà eodem*, *l. ult. C. de ſervitut.* dubitabatur an amiſiſſet jus ſuum, videlicet actionem ex vendito ad conſtituendam ſervitutem? Et reſpondetur quòd non.

Diviſio L. partem.

42. Ratio in promptu eſt, quia in illa non eſt ſervitus, ſed actio perſonalis, quæ triginta annis durat. Si verò ſemel rivum fecerit cum effectu & uſus fuerit, deinde per conſtitutum tempus ceſſaverit uti, amittit jus ſuum in totum: quia quod attinet ad obligationem & actionem ad ſervitutem conſtituendam ea jamdudum conſtitutione, tanquam vera ſolutione, ſublata fuit deinde ſervitus legitimo tempore: & ſic iſte text. ſanè debet intelligi, quando ſervitus fuit plenè conſtituta, prout conventum fuit: ita quod ea obligatione liberatus fuit emptor: ſecus ſi tantum rivus cœpiſſet effodi, vel duci: deinde ante perfectam executionem ceſſatum fuiſſet per præfatum tempus, quoniam licet dici poſſit per principium patientiæ & uſus ipſo jure acquiſitam ſervitutem, & quaſi poſſeſſionem: ut ſuprà num. 38. tamen cùm nondum fuerit integrè impletum, remanſit prima obligatio, & actio ad perfectam executionem & conſtitutionem: dummodò venditor non acceperit in ſolutum imperfectam executionem, nec aliter remiſſa vel ſublata ſit actio perſonalis, alioquin utcumque ſervitus ſemel acquiſita, & ejus quaſi poſſeſſio tempore ſtatuto tollatur, tamen non tollitur perſonalis, niſi tempore longiſſimo, ex tempore noviſſimæ actualis patientiæ computando, per not. in *l. cum notiſſimi §. imò & illud proculdubio*, *C. de præſcript.* 30. vel 40. *anno.* & tunc idem eſſet dicendum quod in caſu ſequenti.

43. In ſecunda parte legis, *de legato via*, ſi enim à tempore aditæ hæreditatis, quo verè acquiſita fuit, legatarius ſciens, vel ignorans per ſtatutum tempus uſus non fuerit, viam amiſit, ut inquit text. quod ſane intelligendum eſt de ipſa ſervitute ipſo jure quæſita: non autem de actione perſonali ex teſtamento ad ſervitutem realiter conſtituendam & tradendam, quæ nullo modo fuit ob id ſublata, quod ſpeciali legis beneficio ſervitus ipſo jure quæritur: & ſic ſuo tempore durat, videlicet triginta annis: quinetiam hypothecaria quadraginta annis: imo etiamſi hæres cœperit tradere ſervitutem, puta aquæductus, ſed non perfecit plenam traditionem, adhuc ex illo tempore durant perſonalis & hypothecaria temporibus ſuis.

44. Præter id quod etiam ad illud ſpecialiter in re quæ

ſitum jus interim amiſſum, reſtitui poterit legatarius etiam major ignorans, *l. & Attilicinus de ſervitut. ruſtic. prædior.* vel minor indiſtinctè: & quamvis non ſit reſtitutio neceſſaria propter remanentem perſonalem, poteſt tamen in caſu eſſe utilis, puta ſi nunc perſonalis actio revocetur in dubium, & altiori diſcuſſione indigeat: conſtet autem quòd prius fuerat legatarius facto, vel patientia hæredis conſtitutus in quaſi poſſeſſione ſervitutis, quod nunc cauſatur hæres ſe feciſſe per errorem, allegans, & probare volens nullitatem, vel revocationem teſtamenti. Tunc enim pendente quæſtione, prodeſt reſtitui ad amiſſam ſervitutem, non quæ prætenditur ipſo jure quæſita ex legato quod controvertitur: ſed quam conſtat hæredem de facto impoſuiſſe, & tradidiſſe. Quamvis enim legatum ſit nullum, tamen traditio, vel quaſi à domino facta non eſt nulla, tametſi detecto errore ſit revocanda, interim verò niſi probatio in continenti offeratur, manere debet, per not. *l. unica, Cod. in integr. reſtitut. poſtulat. ne quid no.*

45. Nec obſtat quòd non datur in integrum reſtitutio ad ſimplicem poſſeſſionem, ut ſcripſi ad Conſuetud. Pariſienſ. titulo tertio §.64. quia verum eſt ad agendum ex nunc interdicto uti poſſidetis, quod præſentem, non recuperandam poſſeſſionem præſupponit. Sed benè datur reſtitutio ad recuperandam poſſeſſionem amiſſam, ut per Gloſſ. & Doctores in *l. unica, C. ſi de momenta. poſſeſ. appellat. ſit.*

46. Quid ſi poſt aditam hæreditatem legatarius ignorans legatum viæ vendidit, & tradidit fundum ſuum? Reſpondeo quod jus viæ ſemel ipſo jure fundo quæſitum, tranſit ad emptorem: quia rem ſequitur: unde poſthac non debet attendi negligentia legatarii, ſed emptoris cui, & non legatario fieri debet quaſi traditio, & præſtari patientia utendi: & ſic licet legatarius nunquam uſus fuerit; ſi tamen ante lapſum ſtatutum tempus emptor patiente hærede, cœperit uti, retinet ſervitutem: ſi vero nec legatarius, nec emptor per idem conſtitutum tempus ab adita hæreditate uſi fuerint, amiſſa eſt via, ſcilicet quæ ipſo jure tranſierat: ita tamen ut emptor ignorans reſtitui poſſit, etiamſi ſciens, niſi minor annis, juxta not. per Bartol. Paul. in *l. & Attilicinus, de ſervitut. ruſticorum prædiorum*, in *l. ſi ſic. quemadmodum ſervit. amittan.* Cæpol. in tractat. *de ſervit. urbano. præd. cap.* 24. Cæterum tam perſonalis actio ex teſtamento ad plenam conſtitutionem, quàm hypothecaria ſuis temporibus durant, quum non ſit facta plena conſtitutio, ut in prima parte hujus legis dictum eſt.

Quæſt. incidens. 47. Sed quid, eodem themate retento, ſi legatarius poſtquam fundum ſuum alienavit, deinde ante ſtatutum tempus ab adita hæreditate computando habuit notitiam legati: videns autem quod jam fundum ſuum alienaverat, repudiavit legatum, an hoc emptori noceat? Cenſent omnes quod non, & moventur, quia jam ipſo jure quæſita erat ſervitus fundo, qui emptoris factus eſt, & conſequenter jus acceptandi vel repudiandi deſiit ſpectare ad hæredem veterem dominum, & ſpectat ad emptorem novum dominum, quamdiu eſt dominus fundi: ut tenet Bald. Paul. Floria. & omnes hîc. Idem ſecundum eos de quovis deinceps ſingulari ſucceſſore legatarii.

48. Quid ergo ſi plures domini fundi communis legaverint ſervitutem: ſed diverſis temporibus adita eſt eorum hæreditas, ut in *l. ult. ad fin. §. communia prædio.* & ſic quamvis legatum non pereat (ut contra omnes Gloſſ. & Doctores docuimus) tamen jus recta non tranſit, ſecundùm verum noſtrum intellect. *d. l. ult.* vel fac legatum eſſe tacitum, & ſic non tranſire recta via. *l. ſervum filii in fine.* (ubi Paul. Alex. Jaſ.) *de legat.* 1. an retento themate dictæ quæſtionis poſſit legatarius poſtquàm vendidit repudiare legatum in præjudicium emptoris? Omnes dicerent quod ſic, per defectum rationis ſuæ, & oppoſitam contrariorum diſciplinam, quia non erat, nec eſt acquiſita ſervitus fundo emptoris. Sed tunc ſuccederet alia quæſtio, an hæres legatarii, ſeu venditoris poſſet repudiare in præjudicium emptoris? In quo Doctores valde controvertunt in *l. ſi mihi & tibi in princ. de leg.* 1.

49. Adverte, iſta deciſio non eſt expedita, nec vera eſt ratio, in qua fundatur: quamtumvis etiam peritorum aures demulceat. Poſſem multis hinc inde diſputare: & latè ad multa jura patet hæc quæſtio: ſed quò brevior, & ſolidior ſit nova noſtra deciſio, primum ſubjicio rem ipſam oculis, & ſenſui communi: Titius legavit Seio Thema. vicinio jus itineris in fotum, vel jus proximum per cortem, vel hortum ſuum, & obiit, & poſt aditam ejus hæreditatem Seius legati neſcius fundum ſuum vendidit, & tradidit Caio, deinde cognito teſtamento legatum repudiat, Caius nihilominus eam ſervitutem vendicat. omnes Doctores, ut dixi, pro indubitato habent eum rectè agere.

50. Quod confirmari poteſt primo per *leg. à tutore, ſupra de rei vendicat:* ubi theſaurus in re empta inventus emptoris eſt non venditoris. Aliud in pecunia deperdita, quæ venditori, vel domino ſuo reddenda eſt. Igitur hæc ſervitus inopinatè inventa in fundo, quia ipſius fundi eſt, *l. unus, de ſervitut. ruſtic. præd. l. qui aliena, §. ult. ſuprà de negotiis geſtis, l. ſed & loci, §. ſi alter. in fin. infra fin. regund.* domino fundi remanere debet, nec poteſt à venditore auferri.

51. Confirmatur ſecundo à fortiori, quia etiamſi emptor non eſſet dominus hujus ſervitutis, quæ nondum tranſiviſſet, ut in caſibus quos nuper tetigi, num. 48. tamen adhuc poſſet venditorem ſuum cogere ad ſibi cedendum actiones quas ad illam ſervitutem habet: tenetur enim venditor ei cedere actiones quas ſine diſpendio ſuo cedere poteſt. text. *l. in creditore, infrà de evictionib.* quanto magis actiones, alioqui ſibi inutiles. Faciunt quæ not. Bart. Alex. Jaſ. in *l. 2. in fin. princ. infrà ſolut. matrimon.* Philip. Deci. in *l. ſi pater. C. de collationib.*

52. Confirmatur tertio, quia tenetur quis etiam in ſuo pati fieri quod ſibi non nocet, & alii prodeſt *l. in ſumma, §. item Varrus, infra de aqua pluvia. arcend.* Joan. Faber. *Inſtitut. de l. Fuſia can. tollen.* & ad hoc etiam competit actio *d. §. item Varrus, d. l. in creditore.* igitur multo magis retentio. emptor enim reſpectu venditoris excipit, & retinet, nec audiendus eſt venditor contra propria commoda mulierum more laborans, *l. filia, C. de inofficioſo teſtamento, l. pater. in fin. C. de ſponſal.* quanto enim res vendita erit auctior jure à ſe profecto, tanto minus de evictione & ad ſummum text. in *d. l. ſi partem in fin.*

53. Confirmatur quarto, quia is demum poteſt repudiare, qui poteſt ſibi acquirere, *l. is poteſt, l. is qui, infrà de acquirenda vel amitt. hered. l. ſi ita ſcriptum ſit, §. primo de legat. 2. l. pater Severinam, de condit. & demonſtr. l. ejus eſt nolle, de regulis juris.* at Caius non poteſt ſibi hanc ſervitutem acquirere, igitur nec eam repudiare.

54. Confirmatur quinto, quia omne incrementum rei cedit emptori, ut domino rei, ſive latens ut alluvio, ſive apparens, *l. adeò, §. primò, §. ſecundò verſ. planè de acquirendo rerum domin.* faciunt quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſienſ. §. primo, gloſſ. 5. num. 67. 69. & 102. cum ſeq.* igitur & hæc ſervitus, quam Bald. *l. 1. qu. 8. ſuprà de rerum diviſion.* vocat acceſſionem concretam.

55. Confirmatur ſexto, per gloſſ. Bartolum, Baldum & omnes in *l. ſi fundum ſub conditione §. ſi Titius, de legat.* 1. ubi ſi dominus legavit Stichum Titio, qui (priùs quàm ſciret per obitum domini ad ſe ſpectare) legavit eum Seio, Seius ſecundus legatarius poteſt vendicare Stichum, etiamſi hæres Titii primi legatarii legatum repudiet, quia non poteſt illud repudiare in præjudicium ſecundi legatarii, qui tamen prætendit cauſam lucrativam: igitur multominus poſſet repudiare in præjudicium emptoris, ut hîc, qui prætendit cauſam onéroſam,

aut ſaltem magis lucrativam quàm legatarius. Quid, fac Titium ignarum legati ſibi facti à domino defuncto non legaſſe Stichum Seio, ſed eidem vendidiſſe (ut res aliena vendi poteſt) poſteà hæredem Titii repudiare legatum Titio factum, an poſſit? Dicendum eſt quod non, etiamſi malit ſolvere Titio condemnationem totius evictionis, & ſolvendo ſit: cum enim habeat facultatem præſtandi Titium emptorem dominum eſſe, tenetur ad hoc præcisè, ut latè probavi in extricatione Labyrinthi de eo quod intereſt, num. 230. & hoc veriſſimum eſt, niſi Seius decepiſſet Titium, & induxiſſet illum ad ſibi vendendum vili pretio, de quo nihil in themate quæſtionis noſtræ, & ſic omnino videtur judicandum pro emptore: pro quo etiam text. eſt rotundus in dicta *l. ſi partem in fin.* facit quod hujuſmodi ſervitus non eſt in bonis, nec extra bona, *l. 1. de ſervitut. legat.* ſed eſt qualitas prædii ab illo inſeparabilis ſine corruptione ſui. Bald. in Authentica, *ei qui jurat.* col. duodecima, & ibi Ange. C. de bon. author. judic. poſſi l. text. in *l. quid aliud infra de verborum ſignificat.* ubi legendum qualiter non æqualiter: quicquid ibi dicat And. Alciat.

56. Nunc in contrarium arguitur Seium liberè poſſe purè, vel aliquo ab hærede accepto legatum repudiare, hoc enim juris habebat ante venditionem, imò etiam poſt venditionem ante traditionem fundi, ut etiam omnes per rationem in qua ſe fundant, fatentur: igitur idem juris habet etiam poſt traditionem; non enim vendidit hanc ſervitutem, nec tacitè quidem ſub clauſulis generalibus, quum eam prorſus ignoraret, *l. mater ſuprà de inofficioſo teſtamento.*

57. Secundo quod rectà tranſit, id favore legatarii introductum eſt, igitur ipſe ſolus huic favori pro ſe introducto poteſt renunciare, *l. penult. C. de pactis, l. ſi judex ſuprà de minorib.* ubi habens beneficium ex perſona alterius, non poteſt contra eum eo invito uti *l. ſi mulier quod. ad Senatuſconſult. Velleianum.*

58. Nec obſtat quod non ſolum ipſi legatario, vel ignoranti, jus quæritur, *l. cùm pater. §. ſurdo. de legat. 2.* ſed etiam ipſi fundo, *leg. ſi partem, l. unus, in fin. princip. de ſervitut. ruſticorum prædiorum, l. 2. §. 1. in fin. ſi ſervit. vend.* quia hoc ita demum verum eſt, ſi legatarius ipſe dum ſciverit, & poſt aditam hæreditatem acceptare velit, & niſi repudiet. Sub hac enim conditione reſolubili rectà jus tranſit, eo enim repudiante omne jus miniſterio legis quæſitum reſolvitur: imo etiam ipſum legatum, & quicquid inde ſequutum eſt retro pro non facto habetur, ac ſi nunquam ſequutum fuiſſet. text. in *l. ſervum filii. §. 1.* ibi, *retro videtur res repudiata fuiſſe hæredis, de legat. 1. l. ſi tibi homo, §. cum ſervus,* ibi, *nam ſi legatarius repulerit à ſe legatum, nunquam ejus fuiſſe videbitur,* de leg. 1. text. in *l. quia retro. l. nam ſicut. ff. ad l. Aquil.* etiam reſpectu negotii interim geſti cum tertio, *l. proinde, ff. ſi cert. petatur,* ubi pecuniam in ſpecie, puta in arca legata fuit, quam hæres mutuò dedit, non eſt mutua, nec fit recipientis: quia non erat dantis: quoniam poteſtate legis legatarius quantumvis ignorans erat verè dominus ex die aditæ hæreditatis, & etiam fictè ex die mortis teſtatoris: tamen ſi legatarius repudiet legatum, confirmatur illud mutuum ab hærede factum, non ut ex nunc, ſed retro ex die aditæ hæreditatis videntur nummi hæredis fuiſſe, *d. l. proinde,* & nunquam videntur fuiſſe legatarii. text. d. §. *cum ſervus:* & ſic lex omnem operationem ſuam (ut poteſt) pro infecta habet, cùm ergo in propoſita ſpecie Seius repudiet legatum, non ſolum jus, vel dominium rei legatæ revertitur ipſo jure ad hæredem: ſed etiam retro fingitur penès eum, & in hæreditate à tempore mortis teſtatoris ſemper fuiſſe, quicquid interim etiam cum tertio geſtum fuerit.

59. Quarto cùm jus, vel dominium rectà tranſire favore legatarii introductum ſit, nullo modo debet, nec poteſt in ejus odium vel damnum retorqueri, *l. nulla juris ratio ſuprà* de legib. *l. quod favore, C. eod.* quod eſſet, ſi non poſſet in præjudicium venditoris repudiare legatum: hoc enim ex hypotheſi mero lucro extranei emptoris cederet, de quo lex non cogitavit, & legatarius privaretur commodo repudiandi in favorem hæredis aliquo ab eo accepto, vel aliter negotiandi de beneficio ſibi dato à lege, & omni emolumento legati, quo non privaretur, ſi jus rectà non tranſiviſſet. & ſic quod ſolo ſuo favore introductum eſt, non ſolùm alii, de quo lex non cogitavit, prodeſſet: ſed etiam ei cujus favore datum eſt, noceret: quod hoc paradigmate illuſtratur.

60. Fac quem emiſſe ſervitutem fundo ſuo, quem παράδειγμα. hæres ignorans vendidit, certum eſt quod non tenetur emptori jus illud ad ſervitutem cedere: ſed poteſt de illa negotiari cum venditore, vel ejus hærede. Vel ſi defunctus dono acceperat cum donatore, vel ejus hærede. Cur ergo non idem ſi teſtamento, vel codicillis donata fuerit? Omnes fatentur idem, quando jus rectà non tranſivit, ut ſuprà eod. nu. 48. & in exemplis ſimilibus. Sed cur non idem, quando ſolo favore legatarii tranſivit, nudoque legis miniſterio, quod pro infecto, & non ſequuto ab eadem lege habetur, ſi legatarius uti noluerit, *d. l. ſi tibi, §. cum ſervus, de legat. 1. d. l. proinde, de rebus credit. l. nam ſicut,* ibi, *perinde ac ſi legatum non eſſet, ad legem Aquil. l. 1. §. utrum,* ibi, *cum repudiatur retro noſtrum non fuiſſe palam eſt infrà ſi quid in fraudem patroni.*

61. Tum & quinto in dubio etiam repetitioni plus favetur, quàm adventitio lucro, *l. non debet actori. §. in re obſcura infrà de regulis juris:* ſed in hac ſpecie emptor certat de mero, inopino & adventitio lucro: venditor autem de damno vitando: ſi enim ſciviſſet tantam dictæ ſervitutis commoditatem, forſan domum illam non vendidiſſet, aut omnino carius vendidiſſet, igitur potius ei ſubveniendum etiamſi non poſſit venditionem reſcindere, ex *l. 2. C. de reſcindenda vendit.* niſi probaretur quod tunc res juncta dicta ſervitute duplo pretii ſupervalebat.

62. Fortius & ſextò probo, quia legatarius poteſt repudiare, & retro annullare legatum, in fraudem creditorum ſuorum, etiamſi hoc faciendo, remanet non ſolvendo. text. in *l. qui autem, §. 1. §. ſed & illud infra quæ in fraud. cred.* ſi igitur hoc poteſt in præjudicium juſtorum creditorum, quibus etiam ex cauſa oneroſa tenetur, & etiam in fraudem patroni ſui, à quo tam inæſtimabile libertatis, & civitatis beneficium recipit: quanto magis in præjudicium hujus emptoris, cui nihil debet, & qui de novo, inopino meroque lucro certat: hîc enim repudians quamvis ceſſerit dies legati ipſo jure quæſiti, tamen non dicitur quicquam alienare vel perdere: ſed tantum non acquirere.

63. Illa ergo acquiſitio facta poteſtate legis magis eſt inchoata quam perfecta, utpote pendens à voluntate legatarii, & eo nolente retro reſolubilis, quam conditionem reſolubilitatis ab initio implicitam habet, & Reſolutio. ſic reſolutione ſequuta, nihil omnino mutatur, nihil decidit de ſtatu, & jure rei, quæ in ſuo integro priore ſtatu manet. text. in *l. ult.* ubi latè Alex. *ſupra ſi ex nox. cau. agat.*

64. Confirmatur ſeptimò, quia jus accreſcendi non habet locum poſt legatum acquiſitum, ut notant omnes in *l. re conjuncti. de legat. 3.* niſi in uſufructu, in quo ſpeciale eſt *l. 1. §. interdum, verſic. ſed in uſufructu hoc plus eſt, ſuprà de uſufruct. accreſcen.* & nihilominus habet locum etiam poſtquàm dies omni reſpectu ceſſit, & poſtquàm adita hæreditate, legatum rei defuncti rectà tranſivit in legatarium, quia nondum dicitur in effectu acquiſitum: quamdiu repudiatione retro pro infecto haberi poteſt. text. in *l. ſi mihi & tibi, in princip.* ubi Bartol. & omnes, *de legat. 1.* in *l. ſi mihi & Titio.* ibi gloſſ. & omnes, *de legat. 2.* textus in *l. unica §. ubi autem, C. de cadu. tollen.* Confirmatur octavò, quia illa acquiſitio quæ fit nudo beneficio, & poteſtate legis, non impedit certi condictionem, ut eſt text. in *l. certi cond.*

dictio. in principio, de rebus credi. & tamen ea actio non datur domino, quia nemo condicit rem ſuam, niſi adverſus furem, *l. ult. ſupra uſufruct. quemadmod. caveat. §. ſic itaque, Inſtit. de actio.* & rationem reddunt Bart. Paul. Alexand. Jaſ. in *d. l. certi condictio. in princ.* quia legatarius ante traditionem non eſt propriè dominus jure gentium: ſed tantum fictione, ſeu privilegio quodam juris civilis ſpeciali ſui favore dato.

65. Quid dicendum? Omiſſis his quæ alterutrimque replicando jaculare poſſem, omnes enim in hac quæſtione ſuprà eodem numero 47. & 49. nimis incautè pro negativa ſimpliciter reſponderunt, nec eorum opinio probatur in *dicta lege ſi partem, in fin.* (ut putant) quia text. non loquitur in ſimplici emptore domino fundi facto: ſed in emptore, qui etiam ante repudiationem venditoris cœpit uti. Nunc analyſim noſtram explicans dico, quòd aut emptor ille nondum cœpit uti dicta ſervitute, nec aliam ceſſionem, vel quaſi traditionem habuit, & venditor poteſt legatum repudiare & retro habebitur pro infecto, per not. ſupra eodem nu. 58.60.62. nec injuriam facit emptori, cui dicere poteſt illud Matth.20. *Tolle quod tuum eſt & vade.* Non enim ei ſervitutem vendidit, nec in aliquo ei hoc nomine tenetur.

66. Si tamen venditor nolit ſimpliciter repudiare, ſed negotiari, & mediante pretio hoc legatum remittere hæredi: juxta *l. fuit quæſtionis, infra de acquirenda vel amittenda hereditat.* poterit emptor intercedere ut pro eodem pretio præferatur. Et moveor primo, quia quamvis teſtator legaverit contemplatione legatarii, ut præſumitur, *l. nec adjecit, infra pro ſocio.* tamen non legavit ad tempus, ut in *l. penultima, infra de ſervitut. legat.* ſed ad perpetuam commoditatem illius fundi, quòd nunc ſpectat emptori. Secundò, quia habet jus in re, ſed hæc ſecunda ratio fragilis eſt, & etiam prior: quia iſtud jus eſt reſolubile pendens à voluntate primi legatarii, tamen cùm emptor habeat tacitam voluntatem teſtatoris, & quia jam liquet quod legatarius primus non vult purè repudiare, ſed negotiari, quod non eſt de mente teſtatoris, puto emptorem præferendum (ut dixi) tum quia illud magis eſt de voluntate teſtatoris, tum quia æquius eſt.

67. Aut verò emptor iſte jam cœperat uti ſervitute, ſciente venditore, & tunc clarum eſt non poſſe legatarium ampliùs repudiare: & hic eſt proprius caſus *d. l. ſi partem in fin.* ubi hujus deciſionis duplex exprimitur ratio. Prima quæ κυρία eſt, quia emptor ipſe uſus fuerat, & ſic jam non ſumus in nudis terminis legis, quæ beneficium legati rectà tranſeuntis dat legatario, niſi repudiet: ſed ſumus in terminis ſervitutis non modo conſtitutæ teſtamento, vel codicillis morte & aditione confirmatis, ſed etiam realiter traditæ per actus reales, & naturales uſus infrà prædium ſerviens, ſciente & patiente ejus domino, idque titulo, jure & nomine ſervitutis, ita quòd etiam jure gentiū factus eſt emptor dominus & poſſeſſor, vel quaſi hujus ſervitutis. Cùm igitur ad eum penitus tranſierit, & deſierit re & de jure & de facto integra eſſe, non poteſt ampliùs legatarius, qui non eſt amplius legatarius, ſed fuit, & tanquam perſolutione ejus quod debetur, deſiit eſſe creditor & legatarius, non poteſt amplius repudiare debitum jam alii legitimè ſolutum, & præſtitum.

68. Secunda ratio expreſſa in fin. text. ibi, *cùm ad te fundus non pertineat*, per ſe non ſufficeret: ſed debet jungi cum præcedentibus in eodem text. ibi *cœperas*, quod eſt præteritum pluſquàm perfectum, & ſenſus eſt, quod fuit non eſt. Tu fuiſti legatarius, dominus vel quaſi, ſervitutis & fundi dominantis: jam vero poſtquàm non ſolùm vendidiſti, & tradidiſti: ſed etiam emptor ea ſervitute uti cœpit, nihil habes nec in ſervitute, nec in fundo, nec in legato, & ſic jam ampliùs illud repudiare non potes, nec de illo diſponere.

69. Sed quid ſi emptor cœpit uti ſervitute, ſed ignorante venditore peregrè profecto, qui reverſus cognito teſtamento, & his quæ facta erant, non habet grata, ſed repudiat, an poſſit? Non parum multis rurſus diſputare poſſem, at non libet: vixeſſet finis, dico quod non, non primò per hunc text. qui generaliter, & indiſtinctè loquitur, nec requirit ſcientiam venditoris. Secundo, quia ipſa realis traditio, vel quaſi ſervitutis, & naturalis conſtitutio, non erit facienda, nec fieri poterat per legatarium, qui eam nunquam habuerat, ſed per hæredem, dominum & poſſeſſorem fundi ſervientis, qui legitimè ceſſit, & tradidit emptori & poſſeſſori fundi dominantis, & ſic quod legitimè factum eſt, retractari non debet, nec amplius legatarius repudiare poteſt, nec hæres repudiationem acceptare, vel colludere in præjudicium emptoris veri, legitimi & naturalis domini, & quaſi poſſeſſoris hujus ſervitutis. Et ſic habes novam & veram reſolutionem ad multarum legum, & quæſtionum intellectum neceſſariam, & latè patentem.

70. Quod autem num.62. dixi debitorem repudiare poſſe legata, etiam in præjudicium ſuorum creditorum, vel quorumcumque: Limita primo, niſi expreſsè vel tacitè appareat ei facta favore creditorum, vel ſaltem hac contemplatione, ut citiùs vel faciliùs debitis exoneretur; tunc enim non poteſt in eorum præjudicium repudiare, per *l. ſervo legato. §. ſi teſtator. de legat. 1. l. fideicommiſſa. §. interdum. §. cùm eſſet de legat.3.* Philipp. Deci. *conſ.122. col. 2.*

71. Limito ſecundo ut procedat in ipſo primo legatario: ſecus in ejus hærede, ad quem ut jus ſuum hæreditarium tranſmiſit, quia hæres non poteſt in præjudicium (qui certat de quaſi lucro, ut quaſi creditor per not. in *l. 2. C de juris & fac. ignor.*) nec etiam ſimplicium legatariorum, qui merum lucrum prætendunt, repudiare. facit *l. ſi ego. § ſi jus, de jure del.* & quæ not. in *l. qui Romæ, §. Flavius Hermes, de verbor. obligat.* ſed do text. rotundum in *l. liberto octoginta. in fin. de bon. liberto.* igitur multominus in præjudicium creditorum, qui certant de mero damno vitando.

72. Verum eſt quod Bart. in *l. ſi mihi & Titio. in princ. de leg. 1.* & ibi Paul. Alex. item Paul. in *l. ſi fundum ſub conditione, §. ſi Titius, eo. tit.* Alex. *conſil. 113. lib. 3.* & omnes ferè ubique limitant *d. l. liberto.* ut procedat, quando hæres ad ſuum & alienum incommodum vult repudiare, aut ſaltem ad incommodum alienum tantùm, & ſine commodo ſuo, ut tunc non poſſit: ſecus ſi hoc facit ad commodum ſuum, quia tunc poteſt, quamvis alii noceat, per *d. l. ſi mihi & tibi. in principio.* quam ita intelligunt, & per quam limitant *d. l. liberto.*

73. Sed hæc ſolutio & conciliatio falſa eſt, & ad multas, abſurdas & iniquas deciſiones deducit, ut anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, docui in annotation. ad Alexand. conſil. 113. lib. tertio. Et quicquid multo molimine volvat & revolvat Alex. in *dicta l. ſi mihi & tibi.* & in dicto conſilio, hæc ſolutio eſt contra text. in *dicta l. liberto.* ubi magnum erat, & præſens commodum hæredis repudiare legatum, & tamen non poteſt, nec in præjudicium patroni, nec in præjudicium legatariorum: patet, quia jure Digeſtorum libertus minor centenario, liberè teſtari poterat, & tunc nihil debebatur patrono, text. in *l. ſi libertus, de jure patronatus*, ſi vero centenarius erat: tunc etiamſi teſtamentum conderet, dimidia pars bonorum debebatur patrono, *l. 2. ad fin. de bon. liberto.* nunc applica *dictam l. liberto. octoginta habenti*, cui fundus valens quadraginta, legatus eſt, quæ eſt vera lectio (& ita Accurſ. ibi legit. & Alexand. in *dicta l. ſi mihi & tibi, in principio*, & conſilio 112. ad finem, libro primo, & dicto conſilio 113. in fine, libro tertio, & omnes veteres) quod enim quidam libri habent quinquaginta, mendum eſt. Tamen de hac, vel illa lectione non refert, ut docui in ultima annotat. ad d. conſil. 113. libro tertio. Mortuo liberto poſt diem ceſſum legati non aliter acceptati, ſi hæres liberti accepter: tantum abeſt ut lucretur, ut

Intellect. l. liberto. de bon. libert.

ſexaginta

ſexaginta dare debeat patrono: & ſexaginta tantùm retineat, ſuper quibus legata ſolvet. Si verò repudiat legatum, & hoc ſibi liceat, tunc retinebit integra octoginta, patrono penitus excluſo, utpote liberto centum in bonis non habente, & tamen quamvis tam luculentum ſit commodum hæredis repudiare: decidit text. quòd non poteſt in præjudicium patroni, & inſuper quòd nec in præjudicium legatariorum, ita quòd legatum (invito hærede legatarii) non ſolùm imputabitur aſſi hæreditatis, ut faciat locum patrono: ſed etiam imputabitur in quartam reſpectu & favore legatariorum ad minuendam vel excludendam falcidiam.

74. Fruſtrà verò Alexand. & aliqui poſt eum in dicta l. *ſi mihi & tibi, in principio*, col. ultimâ, recurrit ad taxam novorum jurium, quæ portionem patroni, de dimidia reduxerunt ad tertiam. §. *ſed noſtra. inſtitut. de ſucceſſ. liberto.* quia quamvis compilatores Pandectarum eas quandoque ſecundùm jura nova attemperaverint, vel emendaverint, ut eis permiſſum erat in *l. 1. & 2. C. de vet. jure enucl.* tamen non eſt veriſimile hoc eos feciſſe: nec ad hoc reſpexiſſe in dicta l. *liberto.* quia potiùs id feciſſent in *l. ſecunda, eod. titul.* ubi tamen veterem formam intactam reliquerunt, ut & in toto eo titulo.

75. Sed eſto, fac in themate dictæ legis, legitimam patroni non eſſe niſi tertiam, tunc fateor quòd hæres repudiare poſſet legatum, noceret patrono, quem hoc modo excluderet: ſed acceptando legatum prodeſt patrono, nec ſe incommodat ejus reſpectu, quia non plus dat patrono, quam ſibi accedat ex legato & reſpectu patroni ſemper retinebit octoginta. Sed iſta evaſio non eſt ſolutio, quia quòd legatum erat quadraginta, contingentia facti eſt, poterat eſſe viginti, & tunc hæres repudiando legatum, multùm lucraretur, quia excluderet patronum, & retineret tota octoginta, ſed acceptando legatum non retineret niſi ſexaginta tria, cum triente unius.

76. Et tamen æquè non licet hæredi, nec reſpectu patroni, nec reſpectu legatariorum repudiare, quamvis id liberto licuiſſet reſpectu omnium, *l. 1. §. utrum ſi quid in fraud. patro. l. qui autem, §. ſed & illud, quæ in fraud. credito.* & ſic ſolutio Bartol. Pauli, Alex. & communis non poteſt ſuſtineri. Rapha. Cuma. fate-
Rapha. Cum. tur contrarium, & quod in dicta l. *liberto.* hæres non poteſt etiam ad ſuum commodum repudiare, ſi hoc alteri noceat, ſed antinomiæ dictæ l. *ſi mihi & tibi.* non reſpondet.

Socin. 77. Bartol. Socin. in d. l. *ſi mihi & tibi*, in princip. col. ſecundâ, nititur aliter ſolvere, videlicet quod repudiatio tenet in præjudicium repudiantis, ſed non in præjudicium patroni: cui repudians tenetur ad intereſſe: ſed iſtud non eſt tollere, ſed augere contrarium. Tandem poſtquam niſus eſt reprobare differentiam inter legatarium ipſum, & ejus hæredem, aliam comminiſcitur ſolutionem, dicens quòd in l. *liberto.* quæritur de legitima patroni, quæ judicatur ſecundùm æſtimationem hæreditatis quæ eſt tempore mortis liberti. *l. ſi patronum ex debita. §. ſi ex bonis quæ mortis tempore, infra de bonis liberto.* licèt poſteà augeatur vel minuatur. *l. in ratione. 2. in princip. ad legem Falcidiam. d. l. ſi patronum ex debita. in fine*, ponderat textum in dicta l. *liberto.* ibi, *videri defunctum mortis tempore ampliorem habuiſſe rem centum*, quia ſi ante aditionem hæreditas jacens vænum expoſita fuiſſet, vænire poterat plus centum, cùm propter legatum valeret centum viginti. Verùm iſta ſolutio quantumvis arguta & ſubtilis, non eſt aliud quàm prior evaſio ejuſdem Socini, videlicet quod hæres reſpectu ſui renunciare poteſt, ut poterat defunctus: ſed quod tenetur patronum indemnem ſervare.

Jaſon. 78. Jaſon *d. l. ſi mihi & tibi, in princ. col. ultimâ*, reprobatâ communi ſolutione, refert ſolutionem Socini, deinde num. 23. dat alium intellectum, videlicet quod *d. l. liberto.* loquatur in repudiatione quæ fit in fraudem legis: & ſic eſt ipſo jure nulla: ſecùs ſi fieret in fraudem hominis, *leg. ſi libertus, de jure patro.* quam noviter explicavi in tract. meo analytico de *inoff. donat. & teſta.* ſed iſta ſolutio [illegible], non tangit ſcopum: quæritur enim differentia inter legatarium, & ejus hæredem quam non adfert, imò tollit evaſio Jaſonis, quia ſecundùm eum nec ipſius liberti repudiatio valeret contra patronum: ſed ipſo jure nulla foret, quia repudiando faceret ſe minorem centenario, ſaltem ſi moriens in extremis repudiaret, cujus oppoſitum vult *l. 1. §. utrùm, infrà ſi quid in fraud. patro.* Prætereà Jaſon ibi reprobat gloſſam, & omnium intellectum in *l. ſi fundum ſub conditione, §. ſi Titius, de leg. 1.* & dicit eſſe contra illum textum. Idem dicit in d. §. *ſi Titius*, & ad d. l. *liberto.* reſpondet quòd valet repudiatio, & tenet in præjudicium hæredis repudiantis: ſed non in præjudicium ſecundi legatarii, vel alterius, quem tenetur indemnem ſervare, & ei tantumdem, vel æſtimationem præſtare: ſed interim diſſimulat antinomiam dictæ l. *ſi mihi & tibi, in princ.* quam non diſſolvit, ſed auget. Quid dicendum?

79. Invenio quod antiqui de quibus mirum eſt neminem in tam anxia & diuturna controverſia mentionem feciſſe, videlicet Dyn. & Albetic. poſt eum in d. l. *ſi mihi & tibi*, in fine principii, qui ſolvunt quod ibi hæres legatarii nihil repudiavit, tametſi ex una tantùm cauſa id totum agat, ut poteſt: nec tenetur exprimere, cùm non interſit adverſarii. Atqui hæc non eſt ſolutio, ſed evaſio, in praxi quidem (niſi reus de ſuo intereſſe doceat) admiſſibilis, juxta l. *quod ſi dubitet, de acquirenda vel omittenda hæredit.* ubi incertitudo non obeſt: quando in utramvis partem jus eſt. Sed in theoria & intellectu legum non ſufficit.

80 Semper enim text. *d. l. ſi mihi & tibi*, ibi, *liberum mihi eſſe.* clamat liberum eſſe hæredi legatarii repudiare, & ex alia cauſa totum legatum ſibi acquirere: cui conſonat text. in d. §. *ſi Titius, in l. ſi fundum ſub conditione, eodem tit.* quibus exclamat text. *d. l. liberto.* dicens non poſſe (etiamſi tibi proſit) repudiare. Porrò in d. l. *ſi mihi & tibi.* negari nequit diminui jus, & æſtimationem hæreditatis cum effectu, ſaltem reſpectu legatariorum & fideicommiſſariorum: ſi hæres totum hoc legatum proprio nomine ſuum faciat: imò etiam reſpectu creditorum hæreditariorum, ſi inventarium conficiat: & ſic liberum ſibi ſit legatum illud ex inventario detrahere, ut vult d. l. *ſi mihi & tibi*, quod d. l. *liberto.* negat. Quorsùm ergo hanc antinomiam evademus? Juvenis olim in theoriis meis privatis ſtatuebam regulam, juxta *d. l. liberto.* poſt differentiam legatarii & ejus hæredis: ut videlicet legatarius ipſe poſſit indiſtinctè repudiare: ſed hæres ejus non poſſit in præjudicium alterius, ſive creditoris hæreditarii, ſive legatarii, vel fideicommiſſarii, ſive alterius habentis legitimam, vel aliud jus ſuper hæreditate, vel bonis defuncti, & multominùs ſi ſit hæres legatarii ſub beneficio inventarii: tunc enim minùs diſpergere poteſt: minorem habet licentiam & magis conſervare tenetur jura dictæ hæreditatis, quam nondum plenè adivit, & quodammodò adhuc deliberat, & quaſi pro curatore vel depoſitario habetur, ut ſcripſi *in Conſuet. Pariſ.* §. 150.

81. Hanc regulam limitabam in caſu *d. l. ſi mihi & tibi, in princ.* videlicet quando hæres repudians non eſt ſimplex, merus, purus hæres legatarii ut in d. l. *liberto.* teſtator enim legando eandem rem duob. conjunctim, legat alterutri in ſolidum, ex utravis parte legatum deficiat: & ſic eo ipſo cenſetur eos invicem vulgariter ſubſtituere. Facit quod teſtator ſubſtituens hæredi neceſſario, cenſetur ei dare facultatem abſtinendi, & quod iſte ſuperſtes facit in hæreditate collegatario, idem è converſo facere potuiſſet collegatarius defunctus, ſi huic ſupervixiſſet: fac duobus fratribus, vel duobus ſociis domum legatam, & ſic neutrobique timenda læſio, cum alterutri eadem ſors contingere potuiſſet;

ex quo neutri læſio contingere poſſe videtur, *l. de fideicomm. C. de tranſact. l. ſi pater. C. de inoff. teſtam.* ubi omnes Doctores no. Phil. Dec. conſi. 111. nu. 10. ubi in annot. dixi.

82. Sed poſtquam maturius cogitavi, hæc meæ juventutis conciliatio tametſi cæteris argutior mihi diſplicuit; quia ſive veriſimilem mentem teſtatoris attendamus, voluit utrique legatario pariter conſultum eſſe: quam mentem iſte antevertit, vel potiùs evertit, totum ad ſeſe trahendo: ſive attendamus veriſimilem mentem legatarii defuncti, qui multa legata fecit, vel obæratus erat, aut fideicommiſſo gravavit, hæres iſte, repudiando, ut ſibi nomine ſuo accreſcat. non facit quod veriſimiliter is quem repræſentat facturus erat: ſed oppoſitum: nec caret conſilio vel ſuſpicione fraudis in damnum eorum quibus defunctus tenebatur, vel quibus defunctus conſultum voluit.

Vera conciliatio.

83. Itaque cenſui *d. l. liberto.* non eſſe limitandam, per *d. l. ſi mihi & tibi*, in princip. ſed potiùs *d. l. ſi mihi & tibi*, limitandam, per *d. l. liberto.* cujus regula ut æquior & juſtior, indiſtinctè ſtare debet, ut clarè ante viginti annos oſtendi in annotation. ad Alex. conſilio decimo-tertio, libro tertio, & pro novo, vero & ſincero intellect. d. l. *ſi mihi & tibi*, in princip. dico, quòd verus ſcopus & punctus quæſtionis, ibi eſt, an jus accreſcendi tollatur per tranſmiſſionem legati, ſaltem quando dominium rectà tranſivit: & deciditur quod non, ſed quod remanet jus accreſcendi etiamſi poſt tranſmiſſionem pars tranſmiſſa, & jure dominii quæſita deficiat. Dubium non leve faciebat quod pars ſemel quæſita non ampliùs accreſcit, niſi in uſufructu, & quod in hac hypotheſi, dominium non ſolùm fuit tranſlatum in legatarium, ſed etiam ab illo in alium. Ratio decidendi eſt, quia iſta acquiſitio & tranſlatio merè civilis eſt, & implicitum ſtatum reſolubilitatis habens, ut nuper diximus num. 6. non autem ibi dicitur, quòd accreſcat invitis his quorum intereſt, nec quòd hæres legatarii poſſit repudiare, & juri accreſcendi locum facere, invitis his quorum intereſt, ſed quòd ſi nihil aliud impediat, accreſcit, non ſolùm ſi in perſona legatarii, ſed etiam ſi in perſona ejus hæredis deficiat.

Intellect. l. ſi mihi & tibi.

84. Prout per repudiationem hæredis deficere poteſt etiam legatum lucroſum, ſi non eſt nec creditor, nec legatarius defuncti, qui hanc repudiationem impediat: quo caſu non ſolùm non impediretur tranſmiſſio, ſed nec dominii tranſlatio. text. 1. *ſi fundum ſub conditione.* §. *ſi Titius, de leg.* 1. ubi (quicquid Jaſon dicat) vera eſt expoſitio glo. ulti. & omnium Doctorum ibi quæ probatur per *d. l. liberto.* ſed liberè repudiare poteſt reſpectu ejus cui nec ſuo, nec defuncti nomine tenetur, ſuprà nu. 70. Hæc nova noſtra & analytica doctrina valde utilis & neceſſaria eſt, ad evitanda & confutanda multa falſa & iniqua conſilia & judicia primâ facie etiam doctis accidentia, ut in hac ſpecie. Teſtator legavit fundum uxori, & hæredem inſtituit filium, qui poſteà ſucceſſit matri ſuæ, quam videns reliquiſſe multos creditores, repudiavit legatum fundi factum matri ſuæ, ut creditores ejus excluderet à dicto legato: quæſitum fuit an filius hoc facere poſſet? Conſultus Pau. Caſtr. reſpondit quòd ſic, quia hoc facit ad commodum ſuum, ut ſibi fundum tanquam hæres patris non obnoxium creditoribus maternis retineat: quod referunt & ſequuntur Alex. col. 2. Jaſ. nu. 20. in dicta l. *ſi mihi & tibi*, in princip. per quam dicunt limitari regulam *d. l. liberto.* Idem de facto conſuluit Alex. in alio ferè ſimili caſu, ſed ab inteſtato. Quidam Mantuanus reliquit impuberem hæredem, qui obiit relictâ matre & patruo, qui per ſtatutum Mantuæ excludit matrem ſalvâ legitimâ, patruus ut ad ſuum commodum excludat matrem ultimi defuncti etiam à legitima, vult abſtinere ab hæreditate fratris ex perſona impuberis, cujus eſt hæres, ut illam & totam fraternam hæreditatem habeat ex capite ſuo, tanquam frater, & ſic mater nihil habeat pro legitima: quia in hæreditate filii non erat aliud quàm hæreditas paterna, ut uſuvenire ſolet in infantibus morientibus paulò poſt patrem ſuperſtite matre: & reſpondit Alex quòd poteſt: quia ſibi commodum eſt, conſil. 113. lib. 3. & ſequitur Jaſ. in *d. l. ſi mihi & tibi*, ſed peſſimè conſuluerunt tam in via teſtati, ut Pau. quàm inteſtati, ut Alex. & deinceps judicandum & conſulendum eſt, ut dixi in annotat. meis ad d. conſi. Alexan. 113. lib. 3. & latiùs in præcedentibus.

Intellect. a §. ſi Titius, in l. ſi fundum, de leg. 1.

Error Paul. in teſtamentis.

Error Alex. ab inteſtato.

85. Quod autem dixi num. 67. non poſſe repudiari poſtquam emptor etiam ignorante legatario traditionem ſervitutis habuit, vel cœpit uti, nòn obſtat quod dictum eſt, hoc eſſe durum, nec tamen competere remedium, *l. 2. C. de reſcinden. vend.* quia dico quòd aliud eſt duplex remedium, & adverte quia nondum à quoquam detectum, primum per l. *domum, de contrahen. emption. verſic. ſin verò.* per locum à correlativis validiſſimum in jure de emptore ad venditorem etiam in pœnalibus, *l. 1. C. de cupreſſ. lib.* 11. Dec. *l. 1. col.* 2. *C. de in jus voc.* Jo. Amic. conſi. 5. & multò fortiùs in civilibus, & nominatim in reſciſione, text. in l. *cùm emptor. ff. de reſcind. vend. l. ult. de acceptil.*

L. domum, de contrah. empt.

86. Sicut ergo emptor habet actionem ex empto ad diminutionem pretii, quando res vendita erat minor in ſe quàm putabatur: ita venditor habet actionem ex vendito ad augmentum pretii, quando res erat cultior in ſe, quàm tempore contractus putaretur, putà ſi domus fuerat combuſta, & talis putabatur tempore contractûs, ſed jam refecta erat per geſtores venditoris, competit actio ex vendito ad augendum pretium pro rata. Igitur idem ſi magna quædam ſervitus erat acquiſita, vel etiam extincta, quod tempore contractûs venditor ignorabat.

87. Ita etiam intelligitur *l. habitationem, in princ. de periculo & commo. rei vendi.* quando domus vendita eſt ad onus habitationis, vel uſusfructus, qui paulò poſt citiùs quàm putaretur finitus eſt, non tenetur emptor augere pretium, quia omne lucrum vel damnum ſuperveniens ad eum ſpectat. Sed ſi tempore contractus extinctus erat, quod venditor ignorabat, ideò minoris vendidit, habet actionem ex vendito quantò pluris vendidiſſet, id eſt, arbitrio boni viri vendere potuiſſet, & debuiſſet, etiamſi emptor quoque ignoraſſet, quia in ſciente non eſſet dubium.

Intellect. l. habitationum.

88. Secundum remedium, *per l. Julianus, in principio, de action. empt.* per eumdem locum à correlativis. Si enim vendidit fundum tanquam feudalem, propterea minoris vendidit, ſed erat allodialis: idem ſi vendidit ſervum tanquam mediatinum, quem ignorabat eſſe excellentem artificem.

L. Julianus. de act. empt.

89. Nec obſtat quòd in toto jure nulla mentio reperitur de actione ex vendito quantò pluris, quoniam actionum non eſt limitatus numerus: ſed concurrente æquitate & juſtitiâ ſupplentur in eo quod legi deeſt, inquit pulcher text. in *l. quia actionum, ff. de præſcriptis verbis*, quod enim legibus omiſſum eſt, non eſt omittendum religione judicantium, inquit Papinianus in l. *quæſitum de teſtibus.* Ergo certè à triginta annis multa in foro & correxi & supplevi in praxi, nec minùs præſtiti in toto jure noſtro, ut ſcripta mea docent.

90. Summa, quemadmodum *tit. C. de reſcinden. vendition.* qui de ſola venditione reſcindenda loquitur, æquè locum habet in emptione, & *l. 2. eodem tit.* quæ tantùm loquitur de venditore decepto, non minùs habet locum in emptore decepto, ut rectè tenent omnes Gloſſ. & Doctores ibi, & dixi in tractat. commercio & uſura, quæſt. 14. ita *d. l. domum*, & *d. l. Julianus*, quæ loquuntur in emptore decepto, non minus vice verſa locum habent in venditore decepto. Porrò *l. 2. C. de reſcind. vendition.* loquitur, quando non prætenditur error in ſubſtãtia vel qualitate intrinſeca rei

L. Julian. de act. empt.

tempore contractûs: ſed tantum in valore extrinſeco, ut rectè tenent Bald. Salic. in d. l. ſecunda, & ibi Panthal. de Crem. in repetit. col. vigeſimâ ſextâ, limitatione 12. ſed *d. l. domum. & d. l. Julianus*, loquuntur quando eſt læſio & error in ſubſtantia, vel qualitate intrinſeca, velut in ipſo corpore, vel ejus parte, quo caſu etiam ut vel infra dimidiam datur emptori actio quanto minoris, ita venditori actio quantò pluris. Confirmatur per canonem illum divini & naturalis juris 1. Theſſal. 4. Ne quis ſupergrediatur in negotio fratrem ſuum. Ex his obiter habes plurium jurium novum & verum intellectum, non minùs in praxi, quàm in theoria neceſſarium.

91. Sed circa brevem nòſtram explicationem *l. ſi partem*, ſuprà eodem, numero 31. advertendum ad duo. Primò in quantùm ſuprà nu. 41 tempus conſtitutum dixi decennium, vel duplum, hoc feci conformiter ut debui, ad emendationem codic. juriſque Juſtinianæi, juxta ejuſdem mandatum in *l. 2. §. tanta autem. C. de veter. jur. enucle.* & compilatores ff. imitando, qui in hac l. & ſimilibus in totis ff. nullum veſtigium reliquerunt de anno illo, vel biennio, quod tempore veterum Juriſconſultorum erat tempus conſtitutum: ſed tanquam nimis breve & captioſum emendatum fuit, & prorogatum per Juſtinian. in *l. ſicut, & l. ſequ. C. de ſervit. & aqua.* Secundò, quòd hæ leges Juſtiniani, & leges ff. de hoc jure perdendo per tempus conſtitutum, non debent Judaïcè & indiſtinctè intelligi: ſed demum poſtquam præſcriptioni temporis locus eſt. Nec enim ſemper mox à primo ſimplici non uſu incipit præſertim quantùm ad eum qui conſtituit, vel cavit, de quo quia propriam exigit diſcuſſionem ab harum legum extricatione ſeparatam, remitto ad locum ſuum, dixi in Conſuet. Pariſ. §. 87.

92. Capio *l. corruptionem*, quæ in ſe clariſſima eſt, & facillima, duas habens partes principales. Prima præfatur, ſecunda per tria reſponſa decidit, ibi, *ſed nos.* Prima habet prooemium, mentem, ſcopumque totius legis oſtendens, & continet tria, in quæ ſubdividitur, videlicet, primò jus antiquum; ſecundò ibi, *ſed de uſufructu*, concordem veterum ſententiam. tertiò ibi, *de perſonali*, veterum dubitationem & diſcordiam. Jus antiquum erat, quòd uſusfructus non ſolùm morte, ſed etiam minimâ capitis diminutione, vel non utendo per annum, vel biennium, & aliis certis modis peribat. Concors ſententia veterum erat, hoc indubitatum eſſe per omnia in ipſo jure uſufructu jam conſtituto. In perſonali autem actione, ſive ex contractu, ſive ex teſtamento competente ad uſumfructum conſtituendum, idem cenſebant in caſum mortis, vel capitis diminutionis: ſed altercabantur an eadem perſonalis actio tolleretur anno vel biennio: aliis affirmantibus, aliis negantibus. Secunda pars habet tria reſponſa, ſecundum ibi, *ſed uſumfructum*, tertium ibi, *ſed nec per omnem.*

93. In primo reſponſo brevi compendio jus illud antiquum, veterumque ſententiam corrigit, & altercationem ſolvit, ſanciens quod non utendo, vel non petendo per annum, vel biennium, non ſolùm non tollatur actio perſonalis competens ad uſumfructum, ſed nec ipſe uſusfructus: ſed quod tam perſonalis actio ad uſumfructum conſtituendum, quàm uſusfructus jam conſtitutus tollantur morte fructuarii, ſeu creditoris uſusfructus, vel ipſius rei interitu dumtaxat. In ſequentibus autem reſponſis nil omnino dicit de actione perſonali: ſed tantùm pergit pleniùs explicare quod novè ſub involucro ſanxit, ſuper ipſo uſufructu, partim ampliando, partim limitando, ut in ſecundo reſponſo ubi pulchram rationem reddit cur uſusfructus ſemel quæſitus non debeat ante obitum tolli quantocumque tempore quis poſſeſſione amiſsâ non utatur, nec proſequatur, duritiem veteris juris reprobando: unicâ additâ limitatione, videlicet niſi talis eſſet temporis præſcriptio, quæ verum etiam dominum excluderet. Pariter in tertio reſponſo confirmat quod ſanxit de capitis diminutione, rationem reddendo, deinde limitando in maxima, vel media capitis diminutione. Hæc dicit & intendit tota hæc lex clariſſima & facillima, nullum habens ex ſe vel alia parte juris ſcrupum, vel contrarium.

Primus error Accurſ.

94. Unde igitur tot apices, intricationes, opinionum pugnæ & ingeniorum cruces, de quibus hîc per Accurſ. & Doctores nunc palam eſt eos tot ambages ſibi ipſis intriviſſe, nec diſſolviſſe. Primus error fuit Accurſii hîc, quem Joan. Faber, & Paul. ſequuntur, qui offendens ad imaginarium contrarium dictæ *l. ſi partem*, §. 1. intellexit totam hanc l. loqui de uſufructu jam acquiſito. Aut enim (inquit) traditus eſt, & cùm ſolutione ſublata ſit actio perſonalis, fruſtrà quæritur in hac l. an tollatur tempore. Aut non eſt traditus, & tempore non amittitur uſusfructus, qui nondum eſt, & ſic neutro caſu conſtat hæc lex. Ad hoc dilemma reſpondet Accurſ. quod tota hæc lex loquitur de uſufructu tradito, & acquiſito, negans quod per traditionem tollatur perſonalis actio, quia competit etiam ad patientiam, & factum ſucceſſivum, quod durante vitâ non perſolvitur. Et huic intellectui congruere videntur verba legis, quæ nunquam loquuntur de creditore vel ſtipulatore: ſed ſemper de uſufructuario, quod non congruit ſimplici creditori, vel ſtipulatori, ſed ei cui jam conſtitutus vel acquiſitus eſt uſusfructus.

Secundus gravior.

95. Contra glo. acriter inſurgit Jacobus Ravennas, & potiſſimùm litigat cum ea, in quantùm glo. dicit promittentem uſumfructum, promittere patientiam ſeu factum. Inſit Jacobus quod gloſſa ſophiſtica argumentatione decipitur hîc & alibi, quia ſequeretur quod promittens dare fundum, obligaretur ad faciendum, ſcilicet ad tradendum, oportet enim tradere fundum, cenſet autem Jacob. quòd utrobique eſt obligatio dandi: licèt non poſſit dari, niſi per actum: & in hoc bene dicit, per not. ſuprà, numero 17. & 18. ſed dum alium & verum legis ſenſum dare putat, longius à vero recedit quàm Accurſ. dum dicit quòd tota hæc lex loquitur non ſolùm de conſtituto, ſed etiam de conſtituendo uſufructu: in tantum quod non ſolùm in primo reſponſo, ſed in omnibus quoque reſponſis, etiam in verſic. *niſi talis exceptio*: de perſonali quoque ad conſtituendum uſumfructum actione decidat, ut ſit ſenſus quòd ſicut uſusfructus conſtitutus longo tempore, tollitur: ita etiam actio perſonalis ad conſtituendum uſumfructum, ut col. ult. verſic. *ego quæro à te*: ubi expreſsè format quæſtionem ſuper actione perſonali pro uſufructu nondum conſtituto, & decidit reprobando contrariam ſententiam, quod ubi purè debetur, tollitur tanto tempore, quanto uſusfructus conſtitutus, ne ſit melior conditio uſumfructum nondum habentis, quàm jam habentis, citat *l. Sempronius Attalus, de uſufruct. legat. l. Lucius. quibus ad libert. proclam. non licet*, quæ non probant ut hîc per Cynum: ad regulam autem de triennali vita perſonalium actionum, reſpondet eſſe veram, niſi contrarium inducat cauſa rei debitæ: ita etiam tenuit Azo in ſumma, & ſequitur Alber. hîc, & in l. 1. in fin. col. 1. infrà *de annal. except.* idem firmat Bart. hîc.

Jacob. Raven.

Confutatio.

96. Sed hi gravius errant quàm Accurſ. Senſus enim quem Accurſ. inducit, non eſt falſus in ſe, quia ſuprà nu. 39. expeditum eſt ſecundariam illam & ſucceſſivam obligationem, quæ poſt traditionem ſupereſt, ſimul cum ipſo jure uſusfructus, eiſdemque modis interire: ſed hi ſenſum manifeſtè falſum invehunt, ſcilicet quod primaria perſonalis actio longo tempore tollatur, quod eſt directè contra *d. l. ſi partem.* & contra *l. 1. quemadmodum uſusfructus amit.* nec interim advertunt ſe recidere in eam partem veteris altercationis, quæ hîc reprobatur, videlicet in opinionem eorum qui ante hanc legem putabant quòd perſonalis actio ad uſumfructum

ſive ex ſtipulatu, ſive ex teſtamento, caderet eodem tempore quo uſusfructus jam conſtitutus, quod reprobatur hic in primo reſponſo, ubi confirmatur opinio contraria, quod non tollitur, niſi ſicut cæteræ perſonales actiones. Præterea viden' in quæ, & quanta collabantur in commoda: mox enim impingunt in dictam l. *ſi partem.* in princ. ubi clarè probatur quòd actio perſonalis ad ſervitutem, non tollitur tempore conſtituto ad ſervitutis amiſſionem, mirum quantus in hoc ſophiſtico hujus legis contrario ſtupor, nec inveniunt aliud quàm miſerorum effugium ut dicant hic eſſe ſpeciale in uſufructu, ut perſonalis actio competens ad illum conſtituendum, tollatur non agendo longo tempore, ſicut ipſe uſusfructus per non uſum. Nam (ut aiunt) ſi hoc eſt in uſufructu conſtituto, ubi jam habetur jus in re, quod eſt potentius jure ad rem, multò fortius in uſufructu tradendo, vel conſtituendo. Idem quoque ſentiunt in cæteris ſervitutibus perſonalibus, & reſtringunt d. l. *ſi partem.* ut loquatur in prædialibus, quæ naturâ ſui ſunt perpetuæ, nec cum perſona extinguntur. Atqui huic commento non ſolùm reſiſtit hæc lex, quæ ſimpliciter & abſolutè corrigit veterum ſententiam, & tollit eorum altercationem ſuper actione perſonali, quam indiſtinctè relinquit in natura & vita perſonalium, niſi creditoris vel rei interitus ſuperveniat, ſed etiam reſiſtit *l. 1. ff. quibus mod. uſusfruct. amit.* ubi faciliùs perit uſusfructus jam conſtitutus, quàm conſtituendus per actionem perſonalem.

Tertius error. 97. Alii, ut Cy. Bal. Sal. hic ſentientes abſurdum eſſe quod actio merè perſonalis tollatur minori tempore triginta annis contra notiſſimas juris regulas, dicunt quòd hæc lex non loquitur in uſufructu promiſſo inter vivos, ſed quod procedit in duobus caſibus. Primò in uſufructu legato, quia ſine traditione, vel quaſi tranſit ab adita hæreditate. Secundò in uſufructu conſtituto inter vivos, quando promiſſio ſtatim impleta eſt, vel incœpit à conſtitutione, vel ſimpliciter, poſtquam uſusfructus eſt conſtitutus. Et in ſumma volunt dicere quòd hæc lex non loquitur in mera perſonali actione: ſed in perſonali mixta cum jure reali uſusfructus, ſive per uſum & patientiam ab homine conſtituti, ſive per legem ipſo jure acquiſiti, & formati. Et hinc ſingulare quoddam colligunt, multumque celebrant corollarium, per hanc legem (ut putant) noviter introductum, videlicet quòd ubi actio perſonalis juncta eſt cum reali, tunc ratione unionis uno & eodem tempore abſorbentur. Sed iſti recidunt in Scyl-

Confutatur. lam cupientes vitare Charybdim: multò enim plura inconvenientia ſequuntur, quàm eſſent priùs. Dùm enim putant ſe vitare contrarium primi reſponſi *d. l. ſi partem*, impingunt in notiſſimas juris regulas, *l. nulla æquitatis, de legibus, l. quod favore. C. eodem, & inducunt perverſum intellectum ad eamdem l. ſi partem. verſic. ſi per fundum*, videlicet quod legatarius viæ poſt aditam hæreditatem per decem annos non agens, nec utens legato, amittat nedum viam, ſed etiam actionem ex teſtamento ad illius dationem per traditionem, ita quod nec reſtitui quidem poſſit in alterutra actione, ſi fuerit major annis & ſciens. Idem volunt in uſufructu legato: quod eſt iniquum, nec probatur ex verbis, nec ex mente hujus legis, nec d. l. *ſi partem*, nec alterius cujuſcumque, & dicta l. *ſi partem*, tantùm dicit viam amitti, & nihil dicit de actione perſonali ex teſtamento.

98. Hæc etiam opinio manifeſtam habet iniquitatem: quia quòd jura induxerunt ut legata (etiam ſervitutum) rectà tranſeant, hoc ſtatuerunt merè in favorem legatorum, utque pleniùs & citiùs impleantur, & fortiùs conſerventur, nec impediantur, quavis alienatione poſt obitum teſtatoris facta, ſed poſſeſſorem ſequantur, & res cum ſua cauſa ad quoſcumque tranſeat: ergo nullo modo retorqueri debet in præjudicium, ut citiùs tollatur eorum actio. Nimiſque plurifariàm detorquent, & reſtringunt clara verba hujus legis, quæ diſertè & ſimpliciter loquitur de ipſa perſonali actione quæ ſuper uſufructu naſcitur, & cùm uſusfructus deductus eſt in contractum, vel ex ſtipulatu debetur. Et tamen ſecundùm eos deberet exponi, id eſt, ſuper uſufructu acquiſito ex ſtipulatione, vel alia obligatione, ſolutione ſublatâ, quæ eſt mera perverſio verborum & mentis legis. Item lex generaliter & indiſtinctè loquitur, & diſponit non ſolùm de uſufructu legato, ſed etiam de perſonali actione ex teſtamento ad illum: & tamen ſecundùm eos, reſtringi deberet & intelligi, quando fundus cujus relictus eſt uſusfructus, eſſet teſtatoris tempore mortis, ſecus ſi hæredis, quia tunc non tranſiret rectà in legatarium, nec perſonalis concurreret cum reali confeſſoria: quod non congruit verbis legis, maximè in prooemio & præfatione, & adhuc implicat iniquitatem, & abſurditatem maximam, videlicet, quod melioris conditionis erit legatarius, quando res eſt hæredis, vel alterius, & generaliter quando jus rectà non tranſit: quàm ſi res eſſet teſtatoris, & rectà tranſiret. Multa alia abſurda & perplexa inſurgunt, quæ brevitatis cauſâ nolo proſequi.

99. Sed conſtanter dico quòd hæc lex etiam in exemplo teſtamenti, non loquitur de aliqua obligatione acceſſoria, vel ſucceſſiva ad continuandam patientiam uſusfructus conſtituti: ſed loquitur de vera primordiali & principali obligatione ad uſumfructum conſtituendum: tùm quia non poteſt ſine manifeſta tergiverſatione negari, quin in priore exemplo ſtipulationis loquatur de ſtipulatione ad uſumfructum non acquiſitum, ſed dandum, & conſtituendum, ergo dubitatio & altercatio antiquorum quæ ibi recitatur: deinde in primo reſponſo deciditur, quæ verſabatur ſuper perſonali actione, non erat de perſonali uſusfructus conſtituti: (ut interim omittam quod hoc repugnantiam implicaret per prædicta) ſed erat de perſonali ad uſumfructum conſtituendum. Minùs obſtat quòd text. non loquitur diſtinctè de morte, vel capitis diminutione ejus cui debetur uſusfructus: ſed ſolùm & uniformiter de morte uſusfructuarii, quia reſpectu actionis perſonalis debet intelligi de eo cui debetur uſusfructus, ſive jam ipſo jure ſit acquiſitus, ſive non: quod ultimum neceſſe eſt intelligere reſpectu ſtipulationis uſusfructûs, de qua in textu. Minimùm obſtat quòd text. in primo reſponſo non loquitur niſi de non uſu, quod non congruit niſi uſuifructui quæſito, imò etiam tradito, quia dico quòd ſub verbo non uti, venit non petere reſpectu perſonalis actionis, idque neceſſariò ut reſponſum legis congruat præcedentibus, ubi quæſtio mota fuit expreſsè non ſolùm de non utente jure quæſito, ſed etiam de non petente debitum & ſtipulatum: nec erat tam inepta veterum ante hanc legem dubitatio ſuper ipſa principali & perſonali actione, quàm ſubſecutorum interpretum ſuper ſecundaria & ſucceſſiva obligatione ad faciendum, & non impediendum.

100. Quartò alii tantùm faciunt differentiam inter actionem perſonalem ad conſtituendum, vel traden- Quartus intellect.
dum uſumfructum, ut non tollatur niſi triginta annis: & confeſſoriam, ſeu actionem pro uſufructu formato, ut tollatur longo tempore: nec diſtinguunt, an illa perſonalis concurrat cum confeſſoria vel non, & ita ſentire videtur Paul. in *l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ita, in principio, de verborum obligationibus.* & clariùs Jaſon in *§. æque ſi agat. numero 39. Inſtit. de actionibus.* Franc. Bald. *tractat. praſcriptio. 3. parte 4 partis principalis, quæſt. 5.* & apertiùs Angelus in *l. 1. col. 3. C. de annal. except.* ubi loquitur in actione perſonali ex teſtamento, quam vult ſtare triginta annis, licèt concurrat, vel concurrere poſſit cum reali, & benè. Sed nec hi plenum legis intellectum aſſequuntur: ſequuntur enim communem omnium errorem, quod uſusfructus ipſe acquiſitus, vel conſtitutus, non utendo decem annis inter præſentes, aut viginti inter abſentes

cadat, alio non requiſito, quod eſt erroneum, aliorumque errorum germinativum.

101. Nos ergo dicimus hanc legem non ſolùm corrigere ſententiam, & dubitationem veterum ſuper actione perſonali ad conſtituendum, vel realiter tradendum uſumfructum, quæ relinquitur in vim perſonalium actionum: ſed etiam hoc novum & ſingulare inducit in ipſo jure uſusfructus, ut nullo ſimplici non uſu tollatur, niſi cum non uſu concurrant alia quæ ſufficerent ad excludendum verum dominum. Non ergo ſufficit quivis ſimplex lapſus temporis, ſed requiritur quod volens uſufructui præſcribere, debeat contra ipſum fructuarium titulum juſtum & bonam fidem: vel ſaltem quod poſt interverſam fructuarii poſſeſſionem, fundum tanquam liberum triginta annis ſine interruptione poſſederit, ita quod etiam dominum vendicantem excluderet. Alioquin ſicut dominus non excluderetur, ita nec fructuarius, quamdiù vivit. Et hoc eſt quod hæc lex principaliter & peculiariter de novo ſtatuere voluit in verſicul. *ſed uſumfructum*, & hæc eſt ſingularis, nova & præcipua deciſio hujus legis, quam repurgatam nativæ ſuæ luci reſtituimus. Idem cenſeo in cæteris ſervitutibus perſonalibus, ſeu mixtis, per l. ult. *in fi.* infrà *de præſcrip. longi temporis*, ſecus in prædialibus, ubi ſufficit non uſus longi vel dupli temporis, poſtquam tamen præſcriptio currere cœperit, ut alibi declaravimus. Non obſtat lex ſicut, infra titulo primo: quia ibi æquiparatio non cenſetur fieri niſi in temporis ſpatio, de quo tantùm ibi agitur, non autem quoad alia ibi non expreſſa, ne reliquorum jurium correctio inducatur, niſi quatenùs exprimitur, aut neceſſariò colligitur. *l. præcipimus, infra de appellationibus.*

Verus & plenus Intellectus.

102. Ex quibus etiam refellitur alius error nimis ſupinus de uſufructu rei mobilis, vel ſe moventis, quem Accurſius hîc in verb. excludere, tenet non tolli triennio, quia rei immobili (inquit) comparatur: quæ eſt inepta & falſa ratio, niſi cùm eſt uſusfructus rei immobilis, tamen Jacobus Ravennas hîc in fin. ſequitur, & latiùs firmat Cynus, hîc per *l. uſucap.* infrà *de pignorib. l.* 1. §. *cùm prædium. ff. eod.* dicunt enim ſi uſucapio non tollit jus pignoris, ergo nec jus uſusfructus, & ſic tenent quod non tollitur niſi longo tempore decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes. Ex quo reſupino lapſu liquet quam malè adverterint ad tex. hujus legis, verſ. niſi talis, qui indiſtinctè omnem temporis præſcriptionem excludit, quæ dominium non excluderet, admiſſâ eâ quæ dominum excludit. Dico ergo quòd ſi res mobilis à tertio cum juſto titulo & bona fide triennio ſine interruptione poſſidetur: ſicut excludit vel excluderet dominum vendicantem, ita & uſufructuarium, non aliàs.

103. Jam nihil ſupereſt, niſi conciliatio cujuſdam controverſæ antinomiæ quam ſuprà num. 29. in fin. huc rejecimus, videlicet inter legem, in numerationibus, in fine, de ſolutio. quæ dicit hæredem vendere gravatum, vendendo liberari ab obligatione legati, & ab actione ex teſtamento, quod congruit his quæ diximus ſuprà, num. 12. 27. & inter *l. ſi hæres. teſtamento. de actio. empt.* quæ dicit hæredem etiam poſtquam vendiderit, adhuc teneri actione ex teſtamento, & non eſſe ſic liberatum vendendo, quod ſupradictis repugnare videtur, cùm ſit obligatio momentanea. Hæc eſt quæſt. quam Doctores poſt Bartol. movent & mirum in modum controvertunt, & ſeſe confundunt in *l. ſi fidejuſſor*, §. *meminiſſe, de legat.* 1. de eo qui tenetur vendere vel locare.

Opinio prima affirmativa.

104. An per ſimplicem venditionem vel locationem liberetur: ubi Barto. tenet quod ſic, quem Bald. Ang. Pau. Rapha. cum Alexan. ibi ſequuntur: idem Bartol. in conſil. 81. arbiter. idem latè Franc. Areti. conſi. 28. Philip. Deci. in l. *ſingularia*, numero 18. & ibi Purpurat. num. 48. *ſi certum petatur*. Phil. Deci. *l. cùm fundus.* §. *ſervum*, num. 3. *ſi certum petatur*, & conſilio 646. col. ſecundâ. At contrarium quod non liberetur, niſi per implementum venditionis, vel totius locationis, tenet Nicol. de Neap. & Joan. Imol. ibi. Fabia. de monte ſancti Sav. in *tract. de emption. & vendit.* in tertia quæſtione principali, qu. 36. Jaſon verò in *dicto* §. *meminiſſe*, num. 12. dubitat, & magis ſentit contra Bartol. licet nu. 14. dicat opinionem Bartol. eſſe communem, nec ab ea recedendum in praxi.

Secunda negativa.

Tertia diſtinguens.

105. Baldus autem in *leg. ulti. ad finem, de pactis inter empt. & vendit.* diſtinguit inter contractus ubi ſtatim liberatur leg. *in numerationibus, de ſolutio.* & ultimas voluntates ubi latior fit interpretatio, & non liberatur niſi maneat effectus. *l. ſi hæres teſtamento. de action. empt.* quod ſequitur Franc. Aret. dicto conſil. 6. num. 5. Socin. conſil. 133. col. ſecundâ, libro primo, quod eſt repetitum conſil. 134. libro ſecundo. Ludovic. de Gozadinis, conſil. 38. num. 10. ubi dicit ſe latiùs ſcripſiſſe ſuper l. 2. *C. de pactis inter empt. & vendit.* & videtur ſequi Deci. dicto conſil. 645. numero 11. ſed hæc diſtinctio falſa eſt, & contra tex. apertum *d. l. in numerationibus*, quæ loquitur in teſtamento, & tamen dicit quod ſtatim liberatur.

106. Ideò olim ſtudio privato viam commodiorem meditans ſic diſtinguebam, aut ille contractus qui in obligationem ſeu diſpoſitionem deducitur, poteſt incipere à traditione, ſeu ſemel impleri, ut promiſſio venditionis puræ, & tunc non intelligatur de ſimplici contractu conſensûs verbalis vel ſcripti, ſed etiam de executione & implemento actûs. Aut ille contractus non poteſt, aut non debet ſtatim impleri, idque vel de ſe (ut promittens ſe obligare ad indemnitatem) vel eo modo quo in diſpoſitionem deducitur, ut ſi quis gravet hæredem, vel promittat facere inſtrumentum contractûs venditionis conditionalis, vel in diem, & tunc de ſimplici contractu valido intelligatur, non autem de ejus effectu, quantùm ad illam primam obligationem quæ contractu vel inſtrumento facto impletur, & tollitur tanquam ſolutione debiti. Sed licèt hæc diſtinctio primâ ſpecie demulceat, & multùm plauſibilis videatur, multiſque in regeſtis meis congeſtis firmari poſſit, quæ prætereo: tamen maturiùs cogitanti diſplicet in ſecundo membro, quod extimo verborum quam intimo mentis ſolidæque rationie ſenſui magis arridet.

Vera ſolutio.

107. Dico ergo nullam in his eſſe differentiam inter contractus & ultimas voluntates: ſed quod *d. l. in numerationibus*, debet intelligi ſecundùm *d. l. ſi hæres*: nulla eſt enim contrarietas, ſed diverſitas casûs, patet quia *d. l. ſi heres*, loquitur in contractu non executo, vel quatenus non eſt facta executio: dicta verò *l. in numerationibus* in contractu executo vel quatenùs facta eſt executio. Nihil hîc divino, nec commentitium quicquam aſſero, ſed hanc noſtram conciliationem ex verbis, phraſi & exemplis earumdem legum, & ex rubricis quibus ſubſunt, aſſumo: dicta enim *l. ſi hæres*, loquitur in venditione facta ſimplici contractu, vel etiam ſecutâ traditione, ſed non plenâ: unde ad ea quæ implenda reſtant, ſive ad traditionem, ſive circa acceſſoria venditionis, non ſolùm ex empto agi poteſt ex contractu conſenſu perfecto: ſed etiam ex teſtamento ad id quod implendum & perfectè exequendum reſtat. Et in ſumma quatenus venditio non eſt plenè impleta, ſive quatenùs non eſt plenè & cum effectu ſatisfactum legato de vendendo: hoc enim conſonat tum verbis, tum menti, tum reliquis omnibus exemplis dictæ l. (quæ brevitatis causâ ſpeciatim urgere nolo) tum rubricæ ſub qua ſita eſt, quæ præſupponit non eſſe impletum, vel reſtare implendum, & intereſſe actionem empti: dicta verò lex *in numerationibus*, ad fin. loquitur in venditione non ſolum contracta, ſed etiam realiter executa & conſummata, & in ſumma quatenus ſolutionis implemento ſublata eſt obligatio & actio ex teſtamento, ut patet in omnibus

exemplis *d. l.* quæ perpetuò loquuntur de actu reali: unde in primo exemplo *d. l.* ibi, vendiderit creditori, neceſſariò intelligendum conſtat & tradiderit, aliàs non eſſet ſublata actio ex vendito. Igitur ultima exempla *d. l.* ibi, *nam vendendo vel locando*, debent intelligi & tradendo, vel quatenùs traditur: ut ejuſdem l. verba & exempla non difformiter, ſed uniformiter accipiantur, *l. jam hoc jure, de vulg. & pup.* quod & rubricæ conſonat, quæ eſt de ſolutionibus, & ſic de implemento ſeu executione.

108. Porrò licèt plura exempla eodem contextu ibi conjungantur, non tamen continuò intelligendum quod in omnibus & per omnia ſint ſimilia: ſed ſolùm quatenùs & in quantum ratio & determinatio legis eis convenit & adaptatur. Fac hæredem de locanda domo in quinquennium rogatum legaſſe in quinquennium: & tradidiſſe domum utendam, an ſit liberatus ex teſtamento? Reſpondeo ſic quantum ad actum locandi & tradendi domum utendam: & in ſumma quatenus implevit, & ſatisfecit voluntati teſtatoris, eodemque actu quo ſe liberavit, conductorem ſibi obligavit: & hoc eſt totum quod d. l. intendit, quòd dictus hæres ſtatim prorſus & in perpetuum liberetur ex teſtamento: ſed ſolùm quatenùs implet & paret voluntati teſtatoris. Locando enim cum effectu & parendo liberatur, quia cùm præſtet quod debet, non poteſt etiam pendente conductione, nec ex teſtamento nec ex conducto conveniri, licèt hæ actiones nondum ſint ſublatæ: ut probat text. in dicta l. *ſi hæres.* in ſecundo reſponſo, ibi, *cum eo ex empto agi non poſſe.* & ſic ſatis interim dicitur in effectu liberatus ex teſtamento, & ſatis verificantur verba dict. l. *in numerationibus*, quæ non debent captari, ſed quâ mente dicantur attendi. *l. penult. ad exhibend.* ergo inſpecto effectu, & prout bonum & æquum exigit, eodemque ſtatu manente juxta alias regulas juris. Si igitur hæres primo anno paruit, ſecundo non paruit, converſo rei ſtatu, convertitur jus, quia tunc pro tempore futuro vel quo non paret, nec legatarium ſibi in effectu obligat ad mercedem, ſed obligatio ex conducto & ex teſtamento.

Alternativa legis eſt copula actionis.

109. Alternativa enim quæ eſt in primo reſponſo dictæ l. *ſi hæres.* non eſt dubitationis vel incertitudinis (quod eſſet contra naturam legum) ſed habet vim copulæ remediorum, ad electionem actoris, juxta *l. 3. de eo quod certo loco.* Simile in l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. & alibi paſſim.

110. Et quod tunc ſit efficax etiam actio ex teſtamento, ultra d. l. *ſi hæres.* probo vivâ ratione, quia aliàs ſequeretur quòd per primam locationem & patientiam ſublata eſſet in perpetuum hypotheca teſtamenti, quod eſt falſum: quia ex quo per l. 1. *C. communia de legat.* orta eſt & quæſita hypotheca cum effectu, & ſic ad effectualem locationem totius dicti temporis, non extinguitur patientia ſub implemento primi anni tantùm, niſi pro rata temporis: ergo remanet perſonalis actio ex teſtamento, quia ſi initio prorſus tolleretur tanquam ſolutione ejus quod debetur, non poſſet hypothecaria ſubſiſtere, ſed neceſſariò prorſus tolleretur. *l. ſolvitur. in princ. & §. primo. quibus modis pign. vel hypoth. ſolvitur*, tum in dicta l. *in numerationibus.* gerundium locando, non intelligitur de ſimplici contractu, ſicut nec gerundium vendendo, ſed ſicut gerundium vendendo (quod eſt de obligatione momentanea) intelligitur cum effectu: ita gerundium locando (quod eſt de obligatione ſucceſſiva, *l. ſi in lege. § colonus, ff. locati.*) intelligitur cum effectu, hoc eſt locationi parendo, ſeu quatenus paretur. Patet etiam per adjectum correlativum, quia non obligat ſibi legatarium ad mercedem, niſi quamdiù paret locationi: igitur correlativa liberatio ab actione ex teſtamento pariter & neceſſariò debet intelligi, quamdiù paret locationi: tum verba (præſertim teſtatorum) debent intelligi cum effectu, & ſic ſicut

Hypotheca.

Gerundium.

Correlativum.

gravatur de vendendo, intelligitur cum effectu, ita & cùm quis gravatur de locando, & ſic vera eſt ſecunda opinio Bart. ſuprà num. 104.

111. Et rejicienda ſolutio Bart. in dicto §. *meminiſſe, in fin.* licèt Bald. Alexand. & alii ibi ſequantur, quia ſecundùm eam ſequeretur quod contractu verbis tenus facto, re non traditâ, non poſſet agi ex teſtamento, vel ſimili priori obligatione ad traditionem rei principalis, & tamen eadem priori actione poſſet agi ad traditionem, vel præſtationem acceſſoriam rei venditæ vel locatæ, quod eſt ineptum, ſuperſtitioſum & ſine ratione. Noſter autem intellectus & verbis & menti totiuſque juris æquitati, & communi ſenſui congruit, Idem in ſimilibus.

112. Unde ſi arbiter condemnavit quemdam ad locandum in quinquennium, & is tantùm locavit nec ſtetit, locus eſt pœnæ compromiſſi, quicquid dicant Barto. in dicto §. *meminiſſe.* & in dicto conſilio 81. & ſequaces: quia verba cum effectu debent accipi, quia non ſolùm locatio verbalis, ſed etiam ejus obſervantia venit ex propria vi & ſignificatione verborum ſententiæ cum effectu ſumptorum, & ſic in executione dictæ ſententiæ includitur. Sed ſi locaſſet ad longius tempus quàm dicat ſententia, ceſſabit virtus & effectus ſententiæ pro tempore longiori: item ſecus ſi pœna laudi referatur & limitetur ad actum contractûs vel inſtrumenti conficiendi, putà, ſi dicat quòd locabit & conficiet inſtrumentum locationis quinquennalis infrà menſem, vel ratificabit infrà menſem ſub tali pœna: debet enim ante omnia ſubjectæ materiæ ratio, & quid actum ſit attendi.

113. Et generaliter ſecus de effectu remoto, qui non venit neceſſariò, nec ex propinqua & intenta executione actûs promiſſi, vel per ſententiam adjudicati, ſed expectat aliam novam diſpoſitionem à priori neceſſariò non dependentem, nec in eam incluſam: ut ſi quis promittat, vel in teſtamento gravetur compromittere; quamprimum enim validè compromiſit, liberatus eſt à priori obligatione: nec propriè tenetur parere ſententiæ ex teſtamento, vel priori promiſſioni: ſed ex compromiſſo. Sententia enim arbitrorum non eſt nuda executio compromiſſi (quia compromiſſum non continet formam ſpecificam futuræ ſententiæ) ſed eſt principalis diſpoſitio per ſe, quamvis ſemper remaneant quædam reliquiæ primæ diſpoſitionis quæ cauſam dedit. Ex his etiam rejicienda eſt diſtinctio, quam metitur Alexan. in dicto §. *meminiſſe, in fin.* an explicando actum promiſſum quis incidat in novum contractum producentem novam obligationem, vel non: confunditur enim per d. l. *ſi hæres.* ubi faciendo contractum venditionis, incidit in novam obligationem, & tamen ſupereſt vetus actio ex teſtamento. Solùm ergo debet diſtingui inter effectum propinquum qui venit in executione actûs promiſſi, tanquam principaliter intentus, ſive veniat per viam novæ vel accumulatæ obligationis, ſive non: & inter effectum remotum.

Contra Alex.

114. Unde ſi gravatus vendere ſimul perfectè vendiderit & tradiderit, ita ut jure non poſſit poſſeſſio avocari. *l. 3. in princip. de action. empt.* ſublata eſt prior obligatio, quia plenè ſatisfactum eſt: unde evictio poſteà ſequens, quæ eſt quid remotum, non petetur actione ex teſtamento, vel alia remota jam ſublata: ſed actione ex empto, ex evictione (tanquam purificata conditione) orta *l. non dubitatur. C. de eviction.* & in hoc exemplo rectè ſenſit Bartol. in dicto §. *meminiſſe.*

Evictio.

115. Sed errat circa *l. inter Caſtellanum, de arbitris.* quam intelligit in cauſa ſucceſſiva, & malè, quia loquitur in cauſa momentanea, videlicet in quæſtione de finibus determinandis, & terminis ponendis: arbiter per ſententiam partibus præſentibus fines determinavit, quos poſteà ſententiam exequendo, fixit & poſuit, una partium abſente, quæ non paruit, quæſitum eſt an ſit pœna commiſſa: & ſic agebatur ibi de prima exe-

L. inter Caſtellanum, de arbit.

tione, terminorumque fixione, & de prima obedientia, non autem de ſucceſſiva. Et decidit Scævola, quòd ſi arbiter exequendo, terminoſque figendo, non exceſſit id quod partibus præſentibus pronuntiavit, pœna committitur ſi non paretur, quamvis executio abſente parte, facta ſit: cui tamen debitè notificatum fuiſſe intelligendum eſt, aliàs non diceretur contravenire executioni, ſi juſtam haberet cauſam ignorantiæ. Si autem arbiter exceſſit id quod partibus præſentibus pronunciavit, & in eo quod exceſſit, non ſit paritum, decidit pœnam non eſſe commiſſam: hoc tantùm intendit & probat *d. l. inter Caſtellianum.* Quòd ſi Caſtellianus primùm paruerit cum effectu, poſteà ex intervallo contravenerit, an incidat in pœnam compromiſſi, non ex dicta l. ſed ex aliis legibus petendum eſt. Et quicquid dicant Bart. & omnes aduſque, puto pœnam non committi, ex quo ſemel paritum fuit cum effectu & plenè, quia actus momentaneus eſt, ſicut indiviſio vel traditio fundi, niſi dictum fuerit pœnam committi quandocumque contraveniretur, aliàs de prima & plena executione intelligitur. *l. boves. §. hoc ſermone, de verborum ſignificat.* quemadmodum etiam ſemel commiſſa pœna compromiſſa ampliùs non committitur, niſi expreſſim actum ſit toties committi quoties contravenietur *l. ſi duo. §. ſemel de recep. arbitr.*

Pœna compromiſſi.

116. Quod autem dictum eſt liberationem ſequi per traditionem perfectam in momentanea obligatione, putà vendendi, limitandum ut procedat (ut nuper tetigi num. 114) quando traditio non ſolùm facta eſt de vacua poſſeſſione cum effectu tempore traditionis: ſed etiam una cum cauſa bonorum, id eſt, una cum tranſlatione dominii, vel conditionis uſucapiendi, cum omni commodo poſſeſſionis & fructuum deinceps percipiendorum, utque ſtipulator vacuâ poſſeſſione habitâ, potior ſit deinceps in lite poſſeſſionis, itaut ea jure avocari non poſſit: ut ſunt pulchri text. in *l. 2. §. vacua in l. 3. in principio*, ibi, *traditio poſſeſſionis quæ a venditore fieri debet, talis eſt: ut ſi quis eam poſſeſſionem jure avocaverit, tradita poſſeſſio non intelligatur. ff. de action. empti.* & in l. *ex empto. §. idem Neratius ait*, ibi, *debere præſtare emptori, ut in lite de poſſeſſione potior ſit. eod. tit.* & dixi in extricatione Labyrinthi, de eo quod intereſt nu. 230. item limito ut procedat quatenus bonâ fide ſemel impletum eſt, aliud ſi doloſè: ut ſi priùs alii vendiderat vel donaverat retento uſufructu: quia tunc etiamſi ex longo intervallo ſequatur turbatio, res non videtur retrò tradita: ſed durat primitiva actio, quia traditio doloſè facta, non fuit probè facta nec ut debetur. Adhuc ſi traditio vacua ſit bonâ fide facta: ſed infrà breve tempus ſine culpa emptoris ablata vel turbata non videtur traditio plenè facta niſi venditor eam cum effectu defendat, tempus autem iſtum pragmatici Galli intelligunt unius anni & diei, intra quod tertius qui erat poſſeſſor, poteſt agere interdicto uti poſſidetis, & poſſeſſionem turbare, quo tempore lapſo non tenetur venditor de defenſione vel evictione poſſeſſionis, quia deinceps cenſetur emptor eam culpâ perdere, ut dixi in *Conſuet. Pariſ. tit. 3. §. 64.* Item ſecus etiamſi ex intervallo contraveniatur, ſed per ipſummet obligatum quis tradidit, quia tunc quod attinet ad præjudicium contravenientis facto ſuo, non videtur impletum, adeo ut pœnæ locus ſit, necnon veteri actioni, tum perſonali ex contractu, tum reali, tum poſſeſſoriæ, ſi qua ex traditione, vel quaſi ſemel facta orta ſit. argumen. not. in l. *ſi ventri, in fin. §. de privileg. credit. l. 3. de divortiis.* cum ſimilibus: & eſt text. in individuo in l. *ſi quaſi recepturus, de pignor. act.* quem ad hoc expreſſim not. Alberi. Bald. Imol. Paul. in l. *Titio centum de condition. & demonſtration.* Pau. Roma Alex. Jaſon. in l. *ſed etſi poſſeſſori. in princ. de jurejur.* Areti. in l. *ſi fidejuſſor. §. meminiſſe, col. ultimâ, de legatis primo.* Vide latè & utrimque per dominum Andr. Tiraq. in repetitione l. *ſi unquam, verſic. ſuſceperit liberos.* num. 147. & 154. *C. de revoc. donation.*

117. Et ita debet intelligi *l. qui pendentem de action. empt.* ubi poſt traditam ſive lectam vindemiam emptam, ſi emptor calcare vel evehere prohibeatur, ad exhibendum, vel injuriarum agere poteſt, ſicut pro qualibet alia re ſua: hoc enim intelligendum contra omnes alios à venditore vel obligato. ſed ſi impedimentum fiat à venditore, vel ejus mandato, tunc non ſolùm illis actionibus, ſed etiam perſonali ex empto uti poterit: quia cùm ab eodem fiat impedimentum & incontinenti, vel antequam traditio plenum habuerit effectum, non videtur traditum. *d. l. ſi quaſi.*

L. qui pendentem. de action. empt.

118. Sed quid ſi promittens uſumfructum, addat facere ut habere fruique liceat? Reſpondeo, non eſt ob id obligatio mixta, ſed ſunt duæ obligationes conventæ, prima dandi, ſecunda facti ſucceſſivè, quemadmodum ſi reditui limitato ad certum fundum, addatur promiſſio faciendi reditum fore continuum & integrum, ſunt duæ obligationes, ut dixi in tractatu uſurar. num. 135. & in extrication. Labyrinthi Divid. & Individ. Secunda autem illa intelligitur niſi fructuarius culpâ ſuâ uſumfructum amittat abutendo, vel patiendo præſcribi à tertio.

119. Sed ſi quis uſumfructum conſtituerit & vendiderit fundum malâ fide, ſine onere uſusfructus, tertio qui præſcripſit, tenebitur venditor etiam ceſſante dictâ ſecundâ obligatione ad damna & intereſſe, uſque ad triginta annos etiam à die præſcriptionis completæ per illum tertium, quaſi tunc demum evictione ſecutâ & conſummatâ facto & culpa venditoris, quæ eſt nova actio evictionis, quæ tanquam conditione purificatâ oritur ex potentia veteris cauſæ, & conſtitutionis uſusfructus, cui etiamſi aliàs fiebat ex cauſa lucrativa, inerat hujuſmodi obligatione evictionis ratione doli. *l. Ariſto. in fin. de donationibus*, ut tetigi in tractat de quæſt. 61. num. 410. Ex his habes inveteratas intricationes longè latéque profligatas, & has omnes leges nativæ ſuæ luci novè reſtitutas.

120. Accipe novam epitomem, & brevia analytica ſcolia noſtra ſuper *l. corruptionem.* dumtaxat, in reliquis interim (donec Deo dante [illegible] edamus) per te ſupplebis.

EPITOME.

Perſonalis actio ad uſumfructum conſtituendum non tollitur, niſi morte fructuarii, vel rei interitu. Uſusfructus autem quæſitus non tollitur, niſi dictis modis, vel tali præſcriptione quæ dominum excluderet, vel maximâ aut mediâ capitis diminutione.

Imp. Iuſtinianus. A. Iuliano. Præfect. Prætor.

CORRUPTIONEM uſusfructûs multiplicem eſſe veteribus placuit, vel morte vſufructuarii, vel capitis diminutione *a*, vel non utendo *b*, vel aliis quibuſdam non ignoratis modis. Sed de uſufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de perſonali autem actione quæ ſuper uſufructu *c* naſcitur, ſive in ſtipulatione uſusfructus deductus, ſive ex teſtamento relictus eſt, dubitabatur. Morte quidem uſufructuarii & capitis diminutione eam tolli omnibus concedentibus: non utendo *d* autem, ſi per annum vel biennium forſitan eumdem uſumfructum non petierit uſufructuarius, et ſic perſonalis actio tollatur altercantibus. Sed nos hoc decidentes ſancimus, non ſolùm actionem quæ pro uſufructu *e* naſcitur: ſed nec ipſum uſumfructum *f* non utendo *g* cadere, niſi tantummodò morte uſufructuarii, & ipſius rei interitu: ſed uſumfructum quem ſibi aliquis acquiſivit, hunc habeat dum vivit intactum: cum multæ & innumerabiles cauſæ rebus incidunt mortalibus, per quas homines jugiter detinere quod habent, non poſſunt. Et eſt ſatis durum per hujuſmodi difficultates amittere quod ſemel poſſeſſum eſt: niſi talis exceptio *h* uſufructuario opponatur: quæ etiamſi dominium vendicabat, poterat eum præſentem vel abſentem excludere. Sed nec per omnem capitis diminutionem hujuſmodi detrimentum imminere noſtris patimur ſubjectis. Quare enim ſi filius familiàs fuerit is qui uſumfructum habet: forte ex caſtrenſi peculio (ubi nec uſusfructus patri acquiritur) ei poſſeſſum *i*, per emancipationem eum amittat? ſed ſecundùm quod diffinitum eſt, tunc eum tantummodò deſinere, cùm uſufructuarius vel res pereat: vel *l* tantummodò eum cum anima vel rei ſubſtantia expirare niſi prædictæ exceptionis *m* vigor reclamaverit. Exceptâ videlicet tali capitis diminutione: quæ vel libertatem vel civitatem Romanam poſſit adimere, tunc etenim uſusfructus omni modo ereptus ad ſuam revertatur proprietatem.

a *Diminutione.* Etiam minima quod infrà corrigitur.

b *Non utendo*, anno in mobili, biennio in immobili. *Inſtit. de uſucap. in princ.* Pli. epiſt. 1 lib. 5.

c *Uſufructu.* realiter conſtituendo.

d *Non utendo*, id eſt, non agendo: ut ſtatim declarat.

e *Uſufructu.* Conſtituendo, vel realiter tradendo

f *Uſumfructum* conſtitutum & plene acquiſitum.

g *Non utendo.* vel non petendo quantum ad perſonalem actionem. *l. ſi partem in princip. quemadmod. ſervit. amit. l. 1. in princ. quemadmod. uſusfruct. amit.*

h *Exceptio.* putà longiſſimi temporis, vel cum juſto titulo & bona fide longi in re immobili, vel triennii in mobili.

i *Poſſeſſum.* vel debitum.

l *Vel* [Greek] Juſtiniano familiaris exponens præcedentia

m *Exceptionis.* quia etiam dominus dominio excluderetur.

EJUSDEM

EJUSDEM AUCTORIS NOVUS ET ANALYTICUS INTELLECTUS

IN §. FINITO. IN L. TRIBUS, ET IN TOTAM D. L. ff. DE USUFRUCT. EARUM RERUM quæ uſu conſumuntur.

EPITOME.

1. Falſa eſt omnium opinio hæredem fidejubere gravatum, non poſſe, ſi ſolverit, repetere. 3. 7.
2. Legatum cenſetur quod minus eſt, ne videatur hæres duplici onere gravari.
4. Hæres gravatus fidejubere pro legatario, nihilominus contra eum actionem habet. 8. 9.
5. Lex debet intelligi ſecundùm rationem quam allegat.
6. Moroſus non debet melioris eſſe conditionis ſolvente.
Lex debet interpretari ut careat abſurdo & iniquo.
8. Actio negotiorum geſtorum datur etiam gerenti ex neceſſitate.
10. Diviſio l. tribus in ſeptem partes.
11. Satiſdatio de utendo & fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti.
12. Satiſdatio non poteſt remitti, nec in hæredem revolvi in uſufructu pecunia. 20. 21. 26. aliàs ſecùs. 23.
13. Intellect. l. tribus. 15.
14. Satiſdatio non eſt de ſubſtantia legati uſusfructus, niſi in pecunia.
16. Legatum ſatiſdandi dividuum. 17. 18. 33.
18. Gravati fidejubere an teneantur in ſolidum. Appellatione rei de tota intelligitur.
21. Non poteſt quis mandare fidejuberi erga ſeipſum.
22. Teſtator nequit privare hæredem beneficio legis. 23.
24. Onus de reſtituendo hærede caducum eſt in hærede hæredis.
25. Legatarius ad tempus tenetur ſatiſdare, niſi in mutuo.
26. Etiam in pecunia legatum proprietatis efficacius eſt legato uſusfructus. 29.
27. In fungibilibus eſt quaſi uſusfructus, mediante ſatiſdatione. 30.
28. In quo teſtator gravans hæredem ſatiſdare, non ideò tranſit ad legatum proprietatis.
29. Finito uſufructu, etiam poſſeſſio naturalis ipſo jure redit ad proprietarium.
31. Fidejuſſio quando renovanda? Intellect. l. 3. de fidejuſſ. 32.
34. Singuli hæredes poſſunt ſcorſim pro legatis à cohæredibus gravari ſatiſdare.
35. Non eſt fraus quoties per alium modum, licet tantumdem, ferre.
36. Aliud plures teneri in ſolidum: aliud obligationem eſſe individuam.
37. Nova epitome & gloſſa l. tribus.

NON tantùm, inquam.

1. Sed falſam comperi interpretationem Accurſ. Albe. Bald. & omnium in d. §. *finito.* ubi per illum text. tenent quòd hæres in teſtamento gravatus ad fidejubendum, ſi poſteà vel coactus ex ea cauſa fidejuſſoria ſolverit, nullo modo repetere poſſit. Idem tenent Bald. Bartol. Paul. Alexand. Jaſon, & & omnes in l. *ſi fidejuſſor. in principio, de legat.* 1. Angel. in l. *ſi quis mandato, de negotiis geſtis.* Ludovic. Roma. ſingul. 796. Alexand. in conſil. 58. ad finem. Jaſ. l. *quod dictum*, num. 10. *de pactis.* Petr. Gerar. ſingul. 65. ſed iſtud nullatenus probatur in d. §. *finito.* ubi ſolùm negatur actionem mandati competere contra eùm pro quo ſatiſdatum & ſolutum fuit: atqui

non proinde ſequitur quin actiones aliæ competant, quod vel unicum ſufficit ad refellendam communem, imò perpetuam omnium fere ſententiam, ſed erroneam, quamvis adusque (ſed in ſcholis dumtaxat) receptam. Quare ut rebus novis exigit. Ulpianus in *l. 2. de conſtitut. princip.* tantò altiùs & evidentiùs quàm ſit falſa oſtendam.

2. Primò, quia regula eſt quod in dubio cenſetur legatum quod eſt minus. *l. apud Julianum*, §. *ſcio. de leg. infrà.* & in dubio nunquam videtur voluiſſe teſtator gravare hæredem duplici onere vel præſtatione. *l. Titia*, §. *qui invita. de legatis ſecundo.* maximè quando legatum adhuc remanet utile, & verba legati hanc de minori interpretationem patiuntur, ut not. omnes in *l. uxor patrui*, *C. de leg.* in *l. ſervi electione*, §. *ult. l. ſervum filii, in princ. l. ſi domus*, §. *fin. de lega. primo.* Jaſ. in *l. hujuſmodi*, §. *cùm pater*, col. infra, *de leg. primo*: plenè dixi ſuper Conſuet. Pariſ. §. xcij. cùm igitur verba hujus legati non importent niſi nudum onus ſatiſdandi, & non onus ſolvendi de ſuo: ſequitur hoc legatum non debere extendi ad aliud & gravius onus, contra regulas juris præter mentem & verba teſtatoris.

3. Imò hoc eſſet contra verba & mentem legis, quia ſequeretur quod teſtator in caſu d. l. *tribus.* non nudum uſumfructum, ſed etiam proprietatem pecuniæ in effectu legaſſet: ſolutione ſequutâ, quod eſt oppoſitum legato uſusfructus, quem dumtaxat teſtator legare voluit. Secundo per text. ejuſdem l. in fin. ubi Juriſconſultus declarat quale, & cujus effectus ſit legatum ſatiſdandi, dicens effectum eſſe ne legatarius cogeretur ſuo periculo (hoc eſt ſumptu & labore proprio) fidejuſſores idoneos ſecundùm Senatuſconſultum quærere, antequam poſſet frui legato, quod exinde poſſet diù retardare: cui detrimento voluit teſtator proſpicere & obviam ire, gravando quoſdam ex hæredibus ad legatum ſatiſdandi: igitur ſatis eodem textu probatur quod iſtud legatum non cenſetur factum ad aliam diverſam utilitatem, ut videlicet hæredes ſatiſdare gravati teneantur etiam de ſuo ſolvere, vel quod non poſſint ſolutum repetere.

4. Tertiò probo in eodem textu verſic. illud. ubi dicitur quod non obſtante legato ſatiſdationis, tenetur legatarius promittere pecuniam, ſcilicet univerſam, finito uſufructu reſtituere, ergo (quia verba text. generalia ſunt & abſoluta) tenetur idem promittere etiam hæredibus gravatis, interim pro eo ſatiſdare. Igitur manifeſta eſt intentio legis quod legatarius finito uſufructu, vel ejus hæres tenetur totam ſummam reſtituere etiam illis qui ſatiſdederunt pro portionibus ſuis, & quod ad hoc ab eiſdem efficaciter cogi poterit, etiamſi forte per errorem non promiſerit, quia condici ei potuit ut promitteret. *l. ſi quis accepto*, *de condict. cauſ. dat. l. ſed etſi me putem* §. *primo*, *de condiction. indebiti.* & conſequenter finito uſufructu, ut ſolvat, tenebiturque hæres vi ſatiſdationis à cohæredibus exigens cedere eis actionem quam ex dicta promiſſione vel condictione habet contra fructuarium, vel ejus hæredem per aliam juris regulam, de qua in l. *Modeſtinus*, *infrà de ſolution.* cui non cenſetur hîc in aliquo derogatum, ſed tacitè ineſt.

5. Quartò, vel ipſa phraſis & ratio d. §. oſtendit quod non loquitur de ipſa repetitione vel jure repetendi à legatario: ſed formula actionis dumtaxat, quia tantùm negat eos mandati acturos. Et reddit rationem: quia hæredes ſatiſdantes non ſuſceperunt de hoc aliquod mandatum à legatario: ſed hoc fecerunt ex neceſſitate, & parendo voluntati teſtatoris: quæ ratio non excludit repetitionem, ſed actionem mandati ad repetendum dumtaxat: lex autem debet intelligi ſecundùm rationem quam adducit, & in qua fundatur: quod autem cauſificantur Doctores quòd mandans ſatiſdari videtur mandare ut ſolvatur, *l. indebitam*, *de condiction. indebit.* frivolum eſt: quia non videtur mandari ut quis ſolvat nomine proprio, ſed nomine debitoris, & animo ab eo repetendi, etiamſi aliàs erat indebitum, ut inquit text. in dicta l. *indebitam.*

6. Quintò, per locum ab abſurdo & iniquo: quid enim iniquius quàm legatario quem teſtator proprietatem habere noluit: tamen præpoſtera communi interpretatione tria in damnum hæredum concedi, primò uſumfructum, ſecundò revelationem à ſatiſdando, tertiò proprietatem ipſam, ſi hi qui ſatiſdederint, ſolverint: quartò deterioris eſſe conditionis hæredes bonæ fidei qui ſine mora reſtituerint, quam hæredes fraudatores & detrectatores obligationis defuncti: contra §. *ult. Inſtitut. de donationibus:* quintò, ut moroſis & fraudantibus ſua mora, ſua fraus proſit: pudorem verò ſuum ſervantibus bona fides ipſa noceat contra l. *Servius. quod vi. aut clam.* contra l. *mora*, infrà *de regul. jur.* contra l. *Quintus*, infra *mandat.* & generaliter contra quam omnis lex ſic debet interpretari ut careat abſurdo & iniquo. *l. nam abſurdum*, *de bo. liberto. l. Salvius*, *de lega. præſtan. l. qui duos*, §. 1. *de mann. teſtamen. dixi in Conjunct. Pariſ.* §. 8. *gloſſ.* 1. *cum ſeq.*

7. Ut manifeſtarem ſic communem hunc inveteratum errorem eſſe non ſolùm contra verba & mentem legis, non ſolùm contra alia omnia jura & regulas juris, ſed etiam contra ſenſum communem: ut etiam Bald. ipſe imprudens teſtatur in d. l. *tribus*, *in fin.* dicens ſe de hoc puncto promovendo in Prolytam, vel ad Docturam interrogaſſe in examine privato, qui contrarium reſpondit: contra caſum (ut Bald. ait) hujus text. ſed Bald. ipſe cenſorem merebatur malè dicens contra eumdem text. Vides quàm grave peccatum fuerit in cenſoribus illis.

8. Concludamus itaque quod etiam illi qui ſatiſdederunt, & ſolverunt, poſſunt repetere portionem cohæredi ſolutam non ſolùm in actionibus ceſſis à cohærede, ſed etiam ceſſante ceſſione, actione ex teſtamento: ſicut in re ad tempus legata, vel etiam negotiorum geſtorum actione, quæ ex neceſſitate gerenti competit l. 3. §. *hac actione. l. atqui natura*, §. *ſi vero*, *de negotiis geſtis*, ut clarè probavi in tract. Dividui & Individui.

9. Iniquitas autem communis ſententiæ ſatis ex prædictis ſe oſtendit. Omnis autem lex debet ſic interpretari ut ſit bona & æqua, ut ſuprà eod. num. 6. Et invenio quod Jacob Raven. (ut refert Alberi. in d. l. *tribus.* ſententiam noſtram tenuit. Cy. etiam & Bald. in l. *unica*, §. *ne autem*, col. 2. *in fin. C. de cadu. tollend.* allegante Petr. qui illîc de hoc non loquitur: ſed ibi Saly. & Phil. Cor. dicunt recurrendum ad conjecturas, ſed conſtanter dico (niſi de contraria teſtantis voluntate manifeſtè appareat) non eſſe ad aliud recurrendum, ſed omninò locum eſſe repetitioni ſecundùm prædicta. Et per aliam certiſſimam juris regulam, quia legatarius iſte certat de novo & adventitio lucro: igitur magis favendum repetitioni. l. *non debet actori*, §. *in re obſcura*, *de regulis juris.*

10. Nunc eodem filo placet totam hanc le. explicare, Diviſio l. tribus in ſeptem partes quam divido in ſeptem partes: ſecunda, ibi, *placebat*: tertia ibi, *uſumfructum itaque*: quarta ibi, *cum vero*: quinta, ibi, *illum etiam*: ſexta, ibi, *finito*: ſeptima, ibi, *de illo*. In prima parte ponitur thema ex quo reſultat quæſtio, an valeat diſpoſitio teſtatoris quâ juſſit duos ex tribus hæredes ſatiſdare pro Titio cui legaverat uſumfructum pecuniæ. Magna & urgens eſt ratio dubitandi, quia pecunia quæ ipſo uſu conſumitur & abit in creditum, neque naturali, neque civili ratione recipit uſumfructum: ſed bene quaſi uſumfructum, & adhuc non niſi mediante ſatiſdatione de tanta pecunia reſtituenda per fructuarium ſi moriatur, aut capite minuatur. *l. 1. & 2. eod. tit. l.* §. *conſtituitur Inſtitut. de uſufructu.*

11. Et quamvis in rebus quæ uſu non conſumuntur, in quibus cadit verus uſusfructus, remitti poſſit

ſatiſdatio de reſtituendo finito uſufructu, tamen ſatiſdatio de utendo & fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti. text. in *l. ſcire debetis. C. ut in poſſeſſion. legato.* & quamvis Petrus & Cynus in *l. prima. C. de uſufructu*, tenuerint in his quæ uſu conſumuntur ſatiſdationem remitti poſſe, quia legatarius non poteſt delinquere circa uſum & fruitionem dictarum rerum, quæ ſuæ factæ ſunt: quod ſequitur Petr. Anchara. capitulo ultimo de pignoribus: tamen communis eſt opinio in contrarium: ut etiam tenent Raymund. Bald. Salicet. Pulgoſ. in dicta l. prima. Joan. Imol. in *dicto capitulo ultimo, in fin. de pignoribus.* pulchrè Paul. conſilio ducenteſimo vigeſimo primo, libro ſecundo. Alex. in *l. quod de bonis §. frater, ad legem Falcidiam.* & conſilio quingenteſimo octavo, num. 9. (ubi in annotationibus tetigi) libro tertio, Jaſ. conſilio quadrageſimo, libro primo, Philip. Deci. capitulo, in præſentia, col. primâ, de probationibus, & pulchrè conſilio quingenteſimo ſexageſimo quinto: Carol. Ruin. conſilio ducenteſimo ſecundo, libro ſecundo. Aymo Graveta, conſilio centeſimo octuageſimo ſeptimo, in fin. & probat text. rotundus in dicta *l. prima*, & alioquin in uſufructu pecuniæ, rerumque fungibilium, in quibus majus imminet etiam ſubſtantiæ periculum, nulla eſſet ſatiſdatio quæ remitti non poſſet ab ipſo teſtatore.

12. Quod ſi remitti non poſſet, ergo multominùs hæredes ipſi (quibus debetur ſatiſdatio) de ſatiſdando gravari poſſunt, hoc enim longè plus eſt quàm ſatiſdationem prohibere, & magis eſt contra mentem *d. l. 1. de uſufructu earum rerum quæ uſu conſumuntur:* & *l. 1. C. de uſufructu.*

13. Sed tamen contrarium decidit Papinianus in ſecunda parte l. noſtræ, ibi, *placebat.* dicens duo eſſe legata, unum uſusfructus certum, utpote limitatum ad certam pecuniam (ut ſic non obſtet *l. ubi autem, §. certi, de verb. obligat.*) alterum incertum, ſcilicet ſatiſdandi propter incertitudinem intereſſe, & quia in faciendo conſiſtit dicta l. *ubi autem, §. qui id quod.* Ratio decidendi quod iſtud quoque ſecundum legatum valet, eſt quia non fit contra Senatuſconſultum ex quo, undecumque vel à quocumque ſatiſdatur l. *ſi legatarii:* ubi text. in ſimili. infrà *ut legat. ſeu fideicom. no. caveat.*

14. Tum ſatiſdatio non eſt de ſubſtantia legati uſusfructus, ſed de natura, ut tenent Glo. Bald. Angel. Peruſ. in *§. l. ſup. de uſufructu.* & omnes in *l. prima. C. eodem*, etiam in pecunia & rebus fungibilibus, ut not. text. in *l. hoc Senatuſconſultum, §. primo, eodem tit.* tùm iſte text. ſanè intelligitur, ut ſingulis hæredibus pro partibus ſuis priùs ab aliquo ſit idoneè ſatiſdatum, quàm tradere teneatur, ut mox dicam.

15. In tertia parte ibi, *uſusfruct.* pergit ad effectus hujus ſecundi legati: quia aliàs non tenetur hæres tradere, quin ſi omiſsâ ſatiſdatione tradiderit, condicere poteſt ut demum ſatiſdatione receptâ præſtet, dicta *l. hoc Senatuſconſultum, §. 1.* & per jura citata ſuprà, eod. num. 4. Sed ſi vel unus gravatorum hæredum ſatiſdaret, ſiquidem in ſolidum, id eſt pro partibus integris conſortum, tunc hoc facto legatarius habet actionem efficacem ex primo legato contra duos illos hæredes, quibus eſt ſatiſdatum, vel oblata ſatiſdatio ad ſolutionem integri legati pro partibus eorum, videlicet ut uterque det ſua quinque millia fruenda, habet etiam aliam actionem ex ſecundo legato contra alterum ſatiſdare gravatum, ut is quoque ſatiſdet erga eum qui utrique ſatiſdedit, ut hoc facto contra eum agat ex primo legato.

16. Sed inquantum? Videretur ad totum reſiduum primi legati. Sed non eſt ita, quia neuter gravatus erat ſolus, nec in ſolidum, ſed ambo ſimpliciter, & ſic pro partibus, & ille plus ſatiſdedit, & quo ſermo ſit expeditior, ſint Caius, Seius, Celſus hæredes inſtituti ſimpliciter gravati Titio quindecim millia fruenda dare, & Caius & Seius ſimpliciter gravati pro Titio ſatiſdare, ut primum legatum dividuum ſingulos tres hæredes pro virilibus obligat, receptâ priùs ſatiſdatione: ita ſecundum legatum (quod etiam diviſum eſt) Caium & Seium ſimpliciter gravatos pro virilibus obligat. Si igitur Caius cohæredibus ſuis in ſolidum, id eſt, pro partibus integris eorum ſatiſdederit, fecit plus duplo quàm debuit.

17. Unde ſi Seius offerat Caio & Celſo ſatiſdare pro dimidia eorum, id eſt, cuique in bis mille quingenta, non tenetur in plus: hæc enim ſatiſdatio dividua eſt. *l. 1. §. qui minorem. ut legato. ſeu fideicommiſſ. no. caveat.* & conſequenter non obligat gravatos, niſi viriliter: quia teſtator non expreſſit in ſolidum, nec alternativam implicantem, ut in *l. ſi ex toto, §. 1. de legat. 1.* & hoc facto ſi Caius non ſatiſdederit, nec obtulerit, legatarius non poteſt ex primo legato petere à Caio & Celſo, niſi 2500. à ſingulis, quatenus ſcilicet eſt ei ſatiſdatum vel oblatum: ſed ex ſecundo legato aget contra Caium ut ſatiſdet.

18. Sed nonne poteſt petere à Caio & Seio ut ſinguli, vel ſaltem ambo ſimul ſatiſdent erga Celſum in totam ejus partem, & adinvicem in partes ſuas? Videtur quòd ſic: primo quia teſtator juſſit ut ſatiſdaret pro legato, ergo in totum, quia appellatione rei tota intelligitur *l. rei. appellat. de verb. ſignific.* ita intelligitur, ut ſcripſi in Conſ. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. nu. 14. maximè in diſpoſitione hominis, ut hic *l. de pupillo, §. qui nunciat.* ubi Bart. Ange. *de ope. novi nunciatione. l. legat. uxori. l. Titia cum teſtamento, §. Lucius, de Legatis 2.* in Conſ. Pariſ. §. 2. gloſſ. 4 num. 26. quibus adde Alexand. in conſilio centeſimo quingenteſimo quinto, libro ſexto, & ſic cùm voluntas teſtatoris pro lege habetur *Authen. de nuptiis, §. diſponat. l. in conditionibus. ff. de condition. & demonſtration.* tum ſecundo ex natura legati, quia natura fidejuſſorum eſt ut ſinguli promittant in ſolidum. *§. ſi plures. Inſtit. de fidejuſſ.* & ſic ſi teſtator gravaverit hæredes ut mutuent 15000. Titio, vel fidejubeant pro eo erga mercatorem, vel alium mutuantem, non poſſunt ſe exonerare offerendo fidejubere pro partibus, ſi reperitur creditor volens acceptare fidejuſſionem amborum in ſolidum, & non pro partibus, quia hæc eſt natura fidejuſſionis & uſus regionis, ſecundùm quam legatum intelligitur *l. ſi ſervus plurium, in fine, de legatis primo.* igitur & hîc tenentur Caius & Seius ſinguli in ſolidum invicem, & erga Celſum fidejubere, ſaltem ita agere ut legatarius defectu ſatiſdationis non impediatur legatum integrum exigere; aliàs non ſatisfit intentioni teſtatoris: certè hæ duæ rationes ſimul junctæ ſunt fortiſſimæ.

19. Tamen veritatis excutiendæ gratiâ in contrarium arguitur: primò quia hæc obligatio dividua eſt, ut nuper probavi num. 17. ergo non obligat niſi pro partibus. Secundò, quia hæc obligatio eſt in conſequentia primæ & ejus acceſſoria: ſed prima & principalis dividua eſt, imò etiam actu diviſa, ut ſuprà eodem num. 16. igitur & hæc acceſſoria: nec plùs aut efficaciùs teneri debent acceſſoriâ iſtâ ſatiſdandi obligatione, quàm primaria & principali quæ viriliter dividitur. Tertiò, quia intelligo quòd plures ſatiſdare ſimpliciter gravati teneantur viriliter, non eſt inutile legatum, ſed multùm operatur, ergo in reſiduo reſtringi debet ut hæres minùs gravetur, per not. ſuprà cod. numero 2. Quartò, quia ſi teſtator voluiſſet ambos ad hoc in ſolidum gravare, facilè expreſſiſſet, aut ſaltem alternativam loco copulæ adpoſuiſſet, ut infrà eodem num. 27. quod cùm non expreſſerit, noluiſſe videtur. *l. unica, §. ne autem. C. de caduc. tollendis.*

20. Quid dicendum? Certè duæ rationes prioris partis prævalent iſtis quatuor. Sed alia ratio pactum reformat & duas illas evertit, aut ſaltem reſtringit, videlicet quatenùs eſt defectus poteſtatis: per legem primam, *C. de uſufructu.* ubi teſtator non poteſt re-

mittere hanc ſatiſdationem in legato uſusfructus pecuniæ, ergo multominùs gravare hæredes de ſatiſdando, ut ſuprà eodem numero 12. ergo ſaltem in hac hypotheſi, ſuprà numero 16. Caius & Seius non tenentur, nec cogi poſſunt invicem fidejubere pro partibus, pro quibus ſunt hæredes, & pro quibus ad primum principale legatum tenentur, & pro quibus lex dat eis beneficium ſatiſdationis exigendæ, ergo nequit ab eis auferri per teſtatorem, & adhuc minùs in eos retrudi. Antequam hanc non minùs ad intellectum multarum legum neceſſariam & duplicem quæſtionem, quàm à nemine tactam, decidamus, placet eam priùs examinare & decidere in ſimplici, deinde veniemus ad noſtrum compoſitum caſum, ut ratio noſtræ Analyſeos ab imis radicibus cuncta evertens exigit.

21. Fac ergo teſtatorem unum tantùm ex tribus hæredibus de hoc onere ſatiſdandi gravaſſe: breviter omiſsâ diſputatione, dico quòd iſte non cenſetur gravatus fidejuſſores quærere, nec ſatiſdare pro parte ſua, ſcilicet erga ſe, duplici ratione: Prima quia abſurdum eſt quod quis apud eumdem, & ejus mandato fidejubeat. Alia enim debet eſſe perſona mandantis fidejubere, videlicet debitoris, vel ejus amici, & alia perſona ejus apud quem fidejubetur, ſcilicet creditoris, aliàs non minor eſſet repugnantia quàm quæ in *l. hæres à debitore*, §. *ſervo tuo*, & §. *quòd ſi ſtipulator.* & in *l. Uranius*, *infrà de fidejuſſoribus*: quantum enim fidejuſſor obligaretur huic hæredi roganti: tantùm & inſuper per prius & principalius iſte rogans obligaretur fidejuſſori: quod eſſet nugatorium.

22. Secunda, quia in effectu eſſet legare ab aliquo uſumfructum, & tamen eum privare beneficio ſatiſdationis introducto à lege, quod teſtator non poteſt tollere. *l. 1. C. de uſufructu.* adhuc quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. § 8. glo. 3. num. 22. hæredem non teneri de facto defuncti quod tendit ad eum fraudandum beneficio legis, *text. in l. 2. C. quid in fraud. patr.* & in Authent. *de nuptiis*, §. *ſed hæc quidem.* & ſic non obſtat ratio illa ſuprà num. 18. de voluntate teſtatoris, quia non tollit beneficium legis datum hæredi, d. l. 2. ſed cedit diſpoſitioni legis *l. nemo poteſt, de legatis prim. l. teſtandi causâ, C. de teſt.*

23. Non obſtat quod teſtator poterat legare Titio eadem 15000. ad onus illa vel tantumdem reſtituendi poſt mortem ſuam hæredi teſtatoris, & nihilominùs Titio ſatiſdationem remittere: quia jam nulla eſt hîc cautio de utendo & fruendo (quum ſit legata proprietas) ſed ſimplex cautio de reſtituendo, quam teſtator remittere poterat. *l. pen. C. ut in poſſeſſ. legat. vel fideicommiſſ. l. 1. in principio, ff. eodem. l. licet. l. ult. ut legat. ſeu fideicommiſſ. no. caveat.* ergo idem in ſpecie hujus legis tribus: aliàs eſſet imponere legem verbis, cum legare 15000. ad vitam, vel ad onus reſtituendi poſt obitum, vel eorum uſumfructum paria ſint in effectu. facit *l. cum ita legat. de uſu & uſufruct. legat.*

24. Et ne dicas hoc genus legati nimis eſſe diſſimile, quia legatum uſusfructus ſemper revertitur ad quemcumque hæredem: ſed in legato proprietatis onus reſtituendi fit caducum morte primi hæredis teſtatoris, ut tex. ſingularis in *l. in cauſæ cognitione. 2. §. Pomponius de minorib.* qui tamen debet intelligi, ut dixi in annotationibus ad Alexand. conſilio centeſimo ſeptuageſimo tertio, num. 2. lib. 5. & in annotation. ad Philip. Dec. conſ. 417. fac Titium gravatum eſſe de reſtituendo hæredi vel hæredibus & ſucceſſoribus quibuſcumque teſtatoris.

25. Non eſt dubium quin Titius debeat hæredibus ſolventibus ſatiſdare: ita etiam tenet Stephanus Bertrandus, conſilio centeſimo nonageſimo octavo. Viſo caſu libro ſecundo, in primò impreſſis per Simonem Vincentium, de quo etiam ſunt text. aperti in *l. is qui, §. conſtitutio, & §. ſi Titio. infrà, ut in poſſeſſionem legator. ſeu fideicommiſſ.* nec obſtat *l. fideicommiſſa, §. ſi hæres, de legatis 3.* de quo Bertrand. in dicto conſilio centeſimo nonageſimo octavo, non advertit: quia loquitur in legato mutuandi, quod poteſt non expectatâ morte legatarii mutuarii repeti ad voluntatem hæredis mutuantis poſt aliquod probabile tempus, vel citiùs ſi legatarius incipiat malè verſari, aut labi facultatibus: ſecùs in legato reſtituendi poſt obitum: quod nullo modo repeti poteſt, niſi conditione extante, & ſic interim ſatiſdandum eſt, quæ ſatiſdatio remitti poteſt per dicta jura: ergo remitti poteſt in hac ſpecie, cùm paria ſint legare ad vitam, vel legare uſumfructum.

26. Solve, non eſt ſimile: quia legatum proprietatis etiam ad tempus aut vitam limitatum, longè plenius eſt legato uſusfructus ad idem tempus limitato: & legans uſumfructum, ſeu limitans legatum ſuum ad uſumfructum, cenſetur eo ipſo limitare ad diſpoſitiones legum circa legatum uſusfructus: ſed in pecunia non poteſt legari nec conſtitui, niſi quaſi uſusfructus.

27. Et mediante ſatiſdatione, quæ eſt loco conſervationis & retentionis ſubſtantiæ rei, quæ eſt de eſſentia ipſa & definitione uſusfructus. *l. 1. ſuprà de uſufruct.* & ſic ceſſante hac ſatiſdatione non ſolùm non erit uſusfructus in pecunia, ſed nec quaſi uſusfructus: itaque ſatiſdatio remitti non poteſt, quia in legato uſusfructus pecuniæ & rerum fungibilium, ſatiſdatio hæc eſt de ſubſtantia uſusfructûs, ſeu quaſi uſusfructus, qui non eſt aliter introductus per Senatuſconſultum, de quo in §. *conſtituitur. Inſtit. de uſufruct.*

28. Quòd ſi dicas teſtatorem remittentem hoc caſu ſatiſdationem, eo ipſo velle tranſire ad legatum proprietatis, hoc non eſt ſemper verum, ut eſt text. rotundus in *l. 1. C. de uſufructu.* verum quidem id eſſe fateor quando manifeſtiſſimus eſt ſenſus teſtatoris, ut ex multis etiam circumſtantiis propinquis colligi poſſet, aliàs ſtandum regulis & diſpoſitioni juris *d. l. 1.*

29. Tum aliàs pluſquàm manifeſta differentia eſt legare fundum ad vitam legatarii, vel ſub onere reſtituendi hæredi, & legare ejuſdem fundi uſumfructum, quia priore caſu hæres remanet dominus, ſecundo non. Priore caſu poteſt hæres vendere vel hypothecare proprietatem, ſecundo caſu non. Priore caſu conditione reverſionis extante tantùm actionem habet: ſecundo verò caſu etiam plenam poſſeſſionem: quia finito uſufructu, omne jus & poſſeſſio naturalis fructuarii non ſolùm reſolvuntur, ſed etiam ipſo jure redeunt & conſolidantur proprietati. Bald. *l. 1. q. 49. de re. diviſ. capitulo, quæ in Eccleſiarum, col. 7. extra de conſtitution.* plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. num. 175.

30. Hæc omnia imagine quadam non inefficaci conſervantur, ſeu repræſentatur per ſatiſdationem in rebus fungibilibus, in quibus non poteſt aliter nec quaſi uſuſfructus conſtitui. Non enim cenſetur interim proprietas perire, ſed conſervari, ex quo non ſolùm fructuarius, ſed alii quoque obligati ſunt: quas obligationes & ſervitutes vice proprietatis penes ſe habet, & retinet quaſi proprietarius, & ſine quibus non ſubſiſteret ille quaſi uſusfructus. tex. in d. §. *conſtituitur. Inſtit. de uſufructu.*

31. In tantum ut ſi ſatiſdationes pereant, putà morte fidejuſſorum, ſine hærede, vel lapſis facultatibus renovandæ ſint, vel uſusfructus ut finitus repetendus per locum à fortiori in *l. ſi ab arbitrio, l. de die, §. ſi fidejuſſor*, ſuprà, *qui ſatiſdare cogantur. l. ſi quo tempore, de petitione hæreditatis. l. prætoriæ. 1. de prætor. ſtipulat. l. prætor ait. §. hoc autem, de oper. novi nunciatione. l. planè, ut in poſſeſſionem legator, ſeu fideicommiſſ.* Non obſtat *l. 3. infrà de fidejuſſ.* quia loquitur in ſatiſdatione voluntariâ & momentaneâ quæ per primam fidejuſſionem validam conſumitur: at Bart. ibi diſtinguit inter fidejuſſionem quæ debetur jure actionis quæ non eſt repetenda. & inter fidejuſſionem vel ſatiſdationem judicis tantùm officio debitam, quæ causâ cognitâ repeti ſeu renovari debet: & ſequitur Franciſcus Areti. conſilio centeſimo trigeſimo tertio: ſed hoc non valet, Intellect. l. 3. de fidejuſſ.

quia in omnibus nuper allegatis exemplis ſatiſdatio debetur, nunc jure actionis in factum, nunc jure actionis ex teſtamento, & tamen repetitur. Hyppolytus autem Marſilius in repetitione rubricæ de fidejuſſ. qu. 4. num. 74. extendit illud de officio judicis ad omnes ſtipulationes prætorias: & bene per d. l. *prætoriæ, infrà de prætor. ſtipul.*

32. Sed non ſufficit. Ego extendo primò ubicumque ſatiſdatio debetur ex natura rei: quamdiù enim natura rei poſtulat, renovanda eſt, ſi illa lapſa ſit. Secundò in actu ſucceſſivo, cujus cauſa adhuc durat. Unde ſi mutuavi tibi ſub uſuris acceptâ ſatiſdatione cum pacto, ne cogaris ſortem reddere, quamdiù ſolves uſuras, ut *l. Labeo, ſuprà de pactis.* ſi fidejuſſores labantur facultatibus cogam te non obſtante pacto ad ſortis reſtitutionem, niſi ſatiſdationem idoneam renoves.

33. Concludimus ergo in hac quæſtione incidenti ſuprà num. 21. quod in terminis uſusfructus pecuniæ legati, ſi unus ex pluribus hæredibus gravatus eſt ſatiſdare pro legatario, non valet hoc legatum prò parte gravati, ſed tantùm pro partibus cohæredum: & in quæſtione hujus legis, ſuprà num. 4. Caius & Seius tenentur invicem quiſque pro parte qua alter eſt hæres, ſed non pro parte qua ipſemet eſt hæres, & ita debet intelligi & modificari hæc lex, in qua ſi eſſet unicus hæres ita gravatus, ſecundùm legatum non valeret per prædicta, maximè per *l. 1. C. de uſufructu.*

34. Sed ſi legata non eſſent communia, ſed ſingularia, putà unus gravatus dare mille Titio, alter tantumdem gravatus eidem vel alii, & ſic de tertio hærede, & eſſent gravati invicem ſatiſdare pro legatario, vel legatariis, valerent integraliter hæc ſecunda legata, quia nihil repugnaret.

35. Nec obſtat quòd hoc modo fieret fraus. *l. 1. C. de uſufr.* quia imò non eſt fraus, ex quo poterat teſtator ſub alia forma graviùs onerare hæredes, & ſic inter plures formas permiſſas poteſt eam quam vult eligere, ut in ſimili dixi in Conſuet. Pariſ. §. 23 nullam fieri fraudem domino feudali, ſi inter formas licitas contrahendi vaſſallus elegit illam (quamvis in idem recidentem) ex qua nullum commodum quæretur domino feudario, dummodò verè & non ſimulatè faciat.

36. Dum autem duo ſimul reperiuntur gravati ſatiſdare, non eſt intelligendum quod quiſque in ſolidum, ſatis eſt quòd idoneè caveatur cum effectu etiam pro partibus. Non obſtat quod ſuprà num. 18. dictum eſt, quia tunc demum procedit quando aliter non poteſt legatum habere effectum: ſecùs ſi creditor contentatur, vel cogi poſſit contentari, ut hîc. Nec ob id quod quandoque ſinguli in ſolidum ſatiſdare teneantur, obligatio individua eſt: quia aliud eſt obligationem eſſe individuam: aliud plures obligatos eſſe, vel obligari debere in ſolidum, ut plenè diximus in tract. Dividui & Individui, parte 3.

37. Accipe novam noſtram & Analyticam Epitomen & gloſſam in totam d. l. *tribus.*

EPITOME.

Quando ex pluribus hæredibus aliqui gravantur ſatiſdare pro legatario uſusfructus, duo ſunt legata: & ex primo legatarius agit ad traditionem contra eos qui ſatiſdationem receperunt, & ex ſecundo contra non ſatiſdantem. Solventibus autem & ſatiſdantibus promittere tenetur reſtituere, vel indemnitatem finito uſufructu: quo finito, ſi unus hæredum ex cauſa illa fidejuſſoria ſolverit cohæredi, non habet actionem mandati contra hæredes fructuarii: quia non fidejuſſit ex mandato, ſed ex neceſſitate legati favore legatarii facti. C. M.

Papinianus, lib. 16. Quæſtionum.

TRIBUS *a* hæredibus inſtitutis uſumfructum quindecim millium Titio legavit, & duos *b* ex hæredibus juſſit pro legatario ſatiſdare: placebat utile eſſe cautionis *c* quoque legatum. Nec refragari Senatuſconſultum, quia cautio non impeditur *d* & eſſe alterum legatum veluti certi *e*, alterum incerti *f*. Uſusfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam *g* ab eo qui ſatis accepit à cohærede, incertique cum eo agendùm ſi ſatis non dediſſet. Eum verò qui ſatis non præſtitit *h*, ac propter moram cohæredis non ſatis accepit: neque uſusfructûs nomine interim tenere propter Senatuſconſultum, nec actione incerti, quia cohæredi ſatiſdedit. Illud etiam nobis placebat legatarium cogendum promittere *i*. Finito autem uſufructu, ſi cohæredes ex cauſa fidejuſſoria convenirentur, eos mandati *l* non acturos. Non enim ſuſcepiſſe mandatum, ſed voluntati *m* paruiſſe: denique cautionis legato liberatos *n* de illo, nec diù tractandum fuit ſecundùm legatum, id eſt cautionis non hæredum *o* videri: ſed ejus cui pecuniæ uſusfructus relictus eſt, cuique teſtator proſpicere voluit, & cujus intereſſe credidit fidejuſſores non ſuo periculo *p* quærere.

a *Tribus.* Caio, Seio, Celſo.

b *Duos.* ſcilicet viriliter, putà Caium & Seium erga Celſum & invicem, ſed non erga ſeipſos: & conſequenter Titius tenebitur Caio & Seio ſatiſdare cuique in 2250 & ab eiſdem liberari debet à reliquo ſatiſdationis.

c *Cautionis.* non obſtante *l. 1. C. de uſufructu.* quia valet pro partibus pro quibus Caius & Seius non ſunt hæredes, ſed ſi non eſſent gravati primo legato, valeret ſimpliciter.

d *Impediretur.* ſufficit undecumque & à quocumque ſatiſdari, ut neceſſe eſt in hoc quaſi uſufructu, in quo ſatiſdatio eſt loco proprietatis. *l. 2. ſuprà eod.* §. *conſtituitur. Inſtit. de uſufruct.*

e *Certi.* quia ſumma legata certa eſt.

f *Incerti.* quia incertum, an & quantùm hæredes legatario ſolvendo erunt, vel non.

g *Petendam* ex primo legato.

h *Satis præſtitit.* & ſic hoc ſecundum legatum dividuum ut primum.

i *Promittere.* hæredi ſolventi de reſtituendo, & ſatiſdanti de indemnitate.

l *Mandati.* ſed bene ex dicta promiſſione, verſic. illud. vel actione negotiorum geſtorum, quæ etiam gerenti ex neceſſitate datur *l. 3* §. *hac actione, l. atqui natura.* §. *ſi vero, de negot. geſt.* vel actione ex teſtamento in conſequentiam fidejuſſionis teſtamentariæ.

m *Voluntati.* ſcilicet teſtatoris abſque mandato legatarii, etiamſi ab eo tanquam debitor interpellatus vel coactus fuit.

n *Liberatos.* id eſt perfunctos ſatiſdando & ſolvendo ex ſatiſdatione, & ſic non eſt locus actioni mandati.

o *Non hæredum* ſcilicet contemplatione, ſed Titii.

p *Periculo.* quia interim perderent uſum legati, & forſan præmium darent fidejuſſoribus. *l. hoc jure.* §. *1. de don.*

ſitum jus interim amiſſum, reſtitui poterit legatarius etiam major ignorans, *l. & Attilicinus de ſervitut. ruſticor. prædior.* vel minor indiſtinctè: & quamvis non ſit reſtitutio neceſſaria propter remanentem perſonalem, poteſt tamen in caſu eſſe utilis, puta ſi nunc perſonalis actio revocetur in dubium, & altiori diſcuſſione indigeat: conſtet autem quòd prius fuerat legatarius facto, vel patientia hæredis conſtitutus in quaſi poſſeſſione ſervitutis, quod nunc cauſatur hæres ſe feciſſe per errorem, allegans, & probare volens nullitatem, vel revocationem teſtamenti. Tunc enim pendente quæſtione, prodeſt reſtitui ad amiſſam ſervitutem, non quæ prætenditur ipſo jure quæſita ex legato quod controvertitur: ſed quam conſtat hæredem de facto impoſuiſſe, & tradidiſſe. Quamvis enim legatum ſit nullum, tamen traditio, vel quaſi à domino facta non eſt nulla, tametſi detecto errore ſit revocanda, interim verò niſi probatio in continenti offeratur, manere debet, per not. *l. unica, Cod. in integr. reſtitut. poſtulat. ne quid no.*

45. Nec obſtat quòd non datur in integrum reſtitutio ad ſimplicem poſſeſſionem. ut ſcripſi ad Conſuetud. Pariſienſ. titulo tertio §. 64. quia verum eſt ad agendum ex nunc interdicto uti poſſidetis, quod præſentem, non recuperandam poſſeſſionem præſupponit. Sed bene datur reſtitutio ad recuperandam poſſeſſionem amiſſam, ut per Gloſſ. & Doctores in *l. unica, C. ſi de momenta. poſſeſ. appellat. ſit.*

46. Quid ſi poſt aditam hæreditatem legatarius ignorans legatum viæ vendidit, & tradidit fundum ſuum? Reſpondeo quod jus viæ ſemel ipſo jure fundo quæſitum, tranſit ad emptorem: quia rem ſequitur: unde poſthac non debet attendi negligentia legatarii, ſed emptoris cui, & non legatario fieri debet quaſi traditio, & præſtari patientia utendi: & ſic licet legatarius nunquam uſus fuerit; ſi tamen ante lapſum ſtatutum tempus emptor patiente hærede, cœperit uti, retinet ſervitutem: ſi vero nec legatarius, nec emptor per idem conſtitutum tempus ab adita hæreditate uſi fuerint, amiſſa eſt via, ſcilicet quæ ipſo jure tranſierat: ita tamen ut emptor ignorans reſtitui poſſit, etiamſi ſciens, niſi minor annis, juxta not. per Bartol. Paul. in *l. & Attilicinus, de ſervitut. ruſticorum prædiorum*, in *l. ſi ſic. quemadmodum ſervit. amittan.* Cæpol. in tractat. *de ſervit. urbano. præd. cap.* 24. Cæterùm tam perſonalis actio ex teſtamento ad plenam conſtitutionem, quàm hypothecaria ſuis temporibus durant, quum non ſit facta plena conſtitutio, ut in prima parte hujus legis dictum eſt.

Quæſt. incident. 47. Sed quid, eodem themate retento, ſi legatarius poſtquam fundum ſuum alienavit, deinde ante ſtatutum tempus ab adita hæreditate computando habuit notitiam legati: videns autem quod jam fundum ſuum alienaverat, repudiavit legatum, an hoc emptori noceat? Cenſent omnes quod non, & moventur, quia jam ipſo jure quæſita erat ſervitus fundo, qui emptoris factus eſt, & conſequenter jus acceptandi vel repudiandi deſiit ſpectare ad hæredem veterem dominum, & ſpectat ad emptorem novum dominum, quamdiu eſt dominus fundi: ut tenet Bald. Paul. Floria. & omnes hìc. Idem ſecundum eos de quovis deinceps ſingulari ſucceſſore legatarii.

48. Quid ergo ſi plures domini fundi communis legaverint ſervitutem: ſed diverſis temporibus adita eſt eorum hæreditas, ut in *l. ult. ad fin. §. communia prædio.* & ſic quamvis legatum non pereat (ut contra omnes Gloſſ. & Doctores docuimus) tamen jus recta non tranſit, ſecundùm verum noſtrum intellect. *d. l. ult.* vel fac legatum eſſe tacitum, & ſic non tranſire recta via. *l. ſervum filii in fine.* (ubi Paul. Alex. Jaſ.) *de legat.* 1. an retento themate dictæ quæſtionis poſſit legatarius poſtquàm vendidit repudiare legatum in præjudicium emptoris? Omnes dicerent quod ſic, per defectum rationis ſuæ, & oppoſitam contrariorum diſciplinam, quia non erat, nec eſt acquiſita ſervitus fundo emptoris. Sed tunc ſuccederet alia quæſtio, an hæres legatarii, ſeu venditoris poſſet repudiare in præjudicium emptoris? In quo Doctores valde controvertunt in *l. ſi mihi & tibi in princ. de leg.* 1.

49. Adverte, iſta deciſio non eſt expedita, nec vera eſt ratio, in qua fundatur: quamtumvis etiam peritorum aures demulceat. Poſſem multis hinc inde diſputare: & latè ad multa jura patet hæc quæſtio: ſed quò brevior, & ſolidior ſit nova noſtra deciſio, primum ſubjicio rem ipſam oculis, & ſenſui communi: Titius legavit Seio Thema.
vicinio jus itineris in foſſum, vel jus proximum per cortem, vel hortum ſuum, & obiit, & poſt aditam ejus hæreditatem Seius legati neſcius fundum ſuum vendidit, & tradidit Caio, deinde cognito teſtamento legatum repudiat, Caius nihilominus eam ſervitutem vendicat. omnes Doctores, ut dixi, pro indubitato habent eum rectè agere.

50. Quod confirmari poteſt primo per *leg. à tutore, ſupra de rei vendicat:* ubi theſaurus in re empta inventus emptoris eſt non venditoris. Aliud in pecunia deperdita, quæ venditori, vel domino ſuo reddenda eſt. Igitur hæc ſervitus inopinatè inventa in fundo, quia ipſius fundi eſt, *l. unus, de ſervitut. ruſtic. præd. l. qui aliena, §. ult. ſuprà de negotiis geſtis, l. ſed & loci, §. ſi alter. in fin. infra fin. regund.* domino fundi remanere debet, nec poteſt a venditore auferri.

51. Confirmatur ſecundo à fortiori, quia etiamſi emptor non eſſet dominus hujus ſervitutis, quæ nondum tranſiviſſet, ut in caſibus quos nuper tetigi, num. 48. tamen adhuc poſſet venditorem ſuum cogere ad ſibi cedendum actiones quas ad illam ſervitutem habet: tenetur enim venditor ei cedere actiones quas ſine diſpendio ſuo cedere poteſt. text. *l. in creditore, infrà de evictionib.* quanto magis actiones, alioqui ſibi inutiles. Faciunt quæ not. Bart. Alex. Jaſ. in *l. 2. in fin. princ. infrà ſolut. matrimon.* Philip. Deci. in *l. ſi pater. C. de collationib.*

52. Confirmatur tertio, quia tenetur quis etiam in ſuo pati fieri quod ſibi non nocet, & alii prodeſt *l. in ſumma, §. item Varrus, infra de aqua pluvia. arcend.* Joan. Faber. *Inſtitut. de l. Fuſia can. tollen.* & ad hoc etiam competit actio *d. §. item Varrus, d. l. in creditore.* igitur multo magis retentio. emptor enim reſpectu venditoris excipit, & retinet, nec audiendus eſt venditor contra propria commoda mulierum more laborans, *l. filia, C. de inofficioſo teſtamento, l. pater. in fin. C. de ſponſal.* quanto enim res vendita erit auctior jure à ſe profecto, tanto minus de evictione & ad ſummum text. in *d. l. ſi partem in fin.*

53. Confirmatur quarto, quia is demum poteſt repudiare, qui poteſt ſibi acquirere, *l. is poteſt, l. is qui, infrà de acquirenda vel amitt. hered. l. ſi ita ſcriptum ſit, §. primo de legat. 2. l. pater Severinam, de condit. & demonſtr. l. ejus eſt nolle, de regulis juris.* at Caius non poteſt ſibi hanc ſervitutem acquirere, igitur nec eam repudiare.

54. Confirmatur quinto, quia omne incrementum rei cedit emptori, ut domino rei, ſive latens ut alluvio, ſive apparens, *l. adeò, §. primò, §. ſecundò verſ. planè de acquirendo rerum domin.* faciunt quæ ſcripſi *in Conſuet. Pariſienſ. §. primo, gloſſ. 5. num. 67. 69. & 102. cum ſeq.* igitur & hæc ſervitus, quam Bald. *l. 1. qu. 8. ſuprà de rerum diviſion.* vocat acceſſionem concretam.

55. Confirmatur ſexto, per gloſſ. Bartolum, Baldum & omnes in *l. ſi fundum ſub conditione §. ſi Titius, de legat.* 1. ubi ſi dominus legavit Stichum Titio, qui (priùs quàm ſciret per obitum domini ad ſe ſpectare) legavit eum Seio, Seius ſecundus legatarius poteſt vendicare Stichum, etiamſi hæres Titii primi legatarii legatum repudiet, quia non poteſt illud repudiare in præjudicium ſecundi legatarii, qui tamen prætendit cauſam lucrativam: igitur multominus poſſet repudiare in præjudicium emptoris, ut hic, qui prætendit cauſam oneroſam,

aut ſaltem magis lucrativam quàm legatarius. Quid, fac Titium ignarum legati ſibi facti à domino defuncto non legaſſe Stichum Seio, ſed eidem vendidiſſe (ut res aliena vendi poteſt) poſteà hæredem Titii repudiare legatum Titio factum, an poſſit? Dicendum eſt quod non, etiamſi malit ſolvere Titio condemnationem totius evictionis, & ſolvendo ſit: cum enim habeat facultatem præſtandi Titium emptorem dominum eſſe, tenetur ad hoc præcisè, ut latè probavi in extricatione Labyrinthi de eo quod intereſt, num. 230. & hoc veriſſimum eſt, niſi Seius decepiſſet Titium, & induxiſſet illum ad ſibi vendendum vili pretio, de quo nihil in themate quæſtionis noſtræ, & ſic omnino videtur judicandum pro emptore: pro quo etiam text. eſt rotundus in dicta *l. ſi partem in fin.* facit quod hujuſmodi ſervitus non eſt in bonis, nec extra bona, *l. 1. de ſervitut. legat.* ſed eſt qualitas prædii ab illo inſeparabilis ſine corruptione ſui. Bald. in Authentica, *ei qui jurat.* col. duodecima, & ibi Ange. C. de bon. author. judic. poſſi l. text. in *l. quid aliud infra de verborum ſignificat.* ubi legendum qualiter non æqualiter: quicquid ibi dicat And. Alciat.

56. Nunc in contrarium arguitur Seium liberè poſſe purè, vel aliquo ab hærede accepto legatum repudiare, hoc enim juris habebat ante venditionem, imò etiam poſt venditionem ante traditionem fundi, ut etiam omnes per rationem in qua ſe fundant, fatentur: igitur idem juris habet etiam poſt traditionem; non enim vendidit hanc ſervitutem, nec tacitè quidem ſub clauſulis generalibus, quum eam prorſus ignoraret, *l. mater ſuprà de inofficioſo teſtamento.*

57. Secundo quod rectà tranſit, id favore legatarii introductum eſt, igitur ipſe ſolus huic favori pro ſe introducto poteſt renunciare, *l. penult. C. de pactis, l. ſi judex ſuprà de minorib.* ubi habens beneficium ex perſona alterius, non poteſt contra eum eo invito uti *l. ſi mulier quod, ad Senatuſconſult. Velleianum.*

58. Nec obſtat quod non ſolum ipſi legatario, vel ignoranti, jus quæritur, *l. cùm pater. §. ſurdo. de legat. 2.* ſed etiam ipſi fundo, *leg. ſi partem, l. unus, in fin. princip. de ſervitut. ruſticorum prædiorum, l. 2. § 1. in fin. ſi ſervit. vend.* quia hoc ita demum verum eſt, ſi legatarius ipſe dum ſciverit, & poſt aditam hæreditatem acceptare velit, & niſi repudiet. Sub hac enim conditione reſolubili rectà jus tranſit, eo enim repudiante omne jus miniſterio legis quæſitum reſolvitur: imo etiam ipſum legatum, & quicquid inde ſequutum eſt retro pro non facto habetur, ac ſi nunquam ſequutum fuiſſet. text. in *l. ſervum filii. §. 1.* ibi, *retro videtur res repudiata fuiſſe hæredis, de legat. 1. l ſi tibi homo, §. cum ſervus,* ibi, *nam ſi legatarius repulerit à ſe legatum, nunquam ejus fuiſſe videbitur,* de leg. 1. text. in *l. quia retro. l. nam ficut. ff. ad l. Aquil.* etiam reſpectu negotii interim geſti cum tertio, *l. proinde, ff. ſi cert. petatur,* ubi pecuniam in ſpecie, puta in arca legata fuit, quam hæres mutuò dedit, non eſt mutua, nec fit recipientis: quia non erat dantis: quoniam poteſtate legis legatarius quantumvis ignorans erat verè dominus ex die aditæ hæreditatis, & etiam fictè ex die mortis teſtatoris: tamen ſi legatarius repudiet legatum, confirmatur illud mutuum ab hærede factum, non ut ex nunc, ſed retro ex die aditæ hæreditatis videntur nummi hæredis fuiſſe, *d. l. proinde,* & nunquam videntur fuiſſe legatarii. text. d. §. *cum ſervus:* & ſic lex omnem operationem ſuam (ut poteſt) pro infecta habet, cùm ergo in propoſita ſpecie Seius repudiet legatum, non ſolum jus, vel dominium rei legatæ revertitur ipſo jure ad hæredem: ſed etiam retro fingitur penès eum, & in hæreditate à tempore mortis teſtatoris ſemper fuiſſe, quicquid interim etiam cum tertio geſtum fuerit.

59. Quarto cùm jus, vel dominium rectà tranſire favore legatarii introductum ſit, nullo modo debet, nec poteſt in ejus odium vel damnum retorqueri, *l. nulla juris ratio ſuprà* de legib. *l. quod favore, C. eod.* quod eſſet, ſi non poſſet in præjudicium venditoris repudiare legatum: hoc enim ex hypotheſi mero lucro extranei emptoris cederet, de quo lex non cogitavit, & legatarius privaretur commodo repudiandi in favorem hæredis aliquo ab eo accepto, vel aliter negotiandi de beneficio ſibi dato à lege, & omni emolumento legati, quo non privaretur, ſi jus recta non tranſiviſſet. & ſic quod ſolo ſuo favore introductum eſt, non ſolùm alii, de quo lex non cogitavit, prodeſſet: ſed etiam ei cujus favore datum eſt, noceret: quod hoc paradigmate illuſtratur.

60. Fac quem emiſſe ſervitutem fundo ſuo, quem hæres ignorans vendidit, certum eſt quod non tenetur emptori jus illud ad ſervitutem cedere: ſed poteſt de illa negotiari cum venditore, vel ejus hærede. Vel ſi defunctus dono acceperat cum donatore, vel ejus hærede. Cur ergo non idem ſi teſtamento, vel codicillis donata fuerit? Omnes fatentur idem, quando jus rectà non tranſivit, ut ſuprà eod. nu. 48. & in exemplis ſimilibus. Sed cur non idem, quando ſolo favore legatarii tranſivit, nudoque legis miniſterio, quod pro infecto, & non ſequuto ab eadem lege habetur, ſi legatarius uti noluerit, *d. l. ſi tibi, §. cum ſervus, de legat. 1. d. l. proinde, de rebus credit. l. nam ficut,* ibi, *perinde ac ſi legatum non eſſet, ad legem Aquil. l. 1. §. utrum,* ibi, *cum repudiatur retro noſtrum non fuiſſe palam eſt infrà ſi quid in fraudem patroni.* [illegible]

61. Tum & quinto in dubio etiam repetitioni plus favetur, quàm adventitio lucro, *l. non debet actori. §. in re obſcura infrà de regulis juris:* ſed in hac ſpecie emptor certat de mero, inopino & adventitio lucro: venditor autem de damno vitando: ſi enim ſciviſſet tantam dictæ ſervitutis commoditatem, forſan domum illam non vendidiſſet, aut omnino carius vendidiſſet, igitur potius ei ſubveniendum etiamſi non poſſit venditionem reſcindere, ex *l. 2. C. de reſcindenda vendit.* niſi probaretur quod tunc res juncta dicta ſervitute duplo pretii ſupervalebat.

62. Fortius & ſextò probo, quia legatarius poteſt repudiare, & retro annullare legatum, in fraudem creditorum ſuorum, etiamſi hoc faciendo, remanet non ſolvendo. text. in *l. qui autem, §. 1. §. ſed & illud infra quæ in fraud. cred.* ſi igitur hoc poteſt in præjudicium juſtorum creditorum, quibus etiam ex cauſa oneroſa tenetur, & etiam in fraudem patroni ſui, à quo tam inæſtimabile libertatis, & civitatis beneficium recipit: quanto magis in præjudicium hujus emptoris, cui nihil debet, & qui de novo, inopino meroque lucro certat: hîc enim repudians quamvis ceſſerit dies legati ipſo jure quæſiti, tamen non dicitur quicquam alienare vel perdere: ſed tantum non acquirere.

63. Illa ergo acquiſitio facta poteſtate legis magis eſt inchoata quam perfecta, utpote pendens à voluntate legatarii, & eo nolente retro reſolubilis, quam conditionem reſolubilitatis ab initio implicitam habet, & ſic reſolutione ſequuta, nihil omnino mutatur, nihil decidit de ſtatu & jure rei, quæ in ſuo integro priore ſtatu manet. text. in *l. ult.* ubi latè Alex. *ſuprà ſi ex nox. cau. agat.* Reſolutio.

64. Confirmatur ſi primò, quia jus accreſcendi non habet locum poſt legatum acquiſitum, ut notant omnes in *l. re conjuncti. de legat. 3.* niſi in uſufructu, in quo ſpeciale eſt *l. 1. §. interdum, verſic. ſed in uſufructu hoc plus eſt, ſuprà de uſufruct. accreſcen.* & nihilominus habet locum etiam poſtquàm dies omni reſpectu ceſſit, & poſtquàm adita hæreditate, legatum rei defuncti rectà tranſivit in legatarium, quia nondum dicitur in effectu acquiſitum: quamdiu repudiatione retro pro infecto haberi poteſt. text. in *l. ſi mihi & tibi, in princip.* ubi Bartol. & omnes, *de legat. 1.* in *l. ſi mihi & Titio.* ubi gloſſ. & omnes, *de legat. 2.* textus in *l. unica §. ubi autem, C. de cadu tollen.* Confirmatur octavò, quia illa acquiſitio quę fit nudo beneficio, & poteſtate legis, non impedit certi condictionem, ut eſt text. in *l. certi con-*

dictio. in principio, de rebus credi. & tamen ea actio non datur domino, quia nemo condicit rem ſuam, niſi adverſus furem, *l. ult. ſupra uſufruct. quemadmod. caveat.* §. *ſic itaque, Inſtit. de actio.* & rationem reddunt Bart. Paul. Alexand. Jaſ. in *d. l. certi condictio. in princ.* quia legatarius ante traditionem non eſt propriè dominus jure gentium: ſed tantum fictione, ſeu privilegio quodam juris civilis ſpeciali ſui favore dato.

65. Quid dicendum? Omiſſis his quæ alteruttimque replicando jaculare poſſem, omnes enim in hac quæſtione ſuprà eodem numero 47. & 49. nimis incautè pro negativa ſimpliciter reſponderunt, nec eorum opinio probatur in *dicta lege ſi partem, in fin.* (ut putant) quia text. non loquitur in ſimplici emptore domino fundi facto: ſed in emptore, qui etiam ante repudiationem venditoris cœpit uti. Nunc analyſim noſtram explicans dico, quòd aut emptor ille nondum cœpit uti dicta ſervitute, nec aliam ceſſionem, vel quaſi traditionem habuit, & venditor poteſt legatum repudiare & retro habebitur pro infecto, per not. ſupra eodem nu. 58. 60. 62. nec injuriam facit emptori, cui dicere poteſt illud Matth. 20. *Tolle quod tuum eſt & vade.* Non enim ei ſervitutem vendidit, nec in aliquo ei hoc nomine tenetur.

66. Si tamen venditor nolit ſimpliciter repudiare, ſed negotiari, & mediante pretio hoc legatum remittere hæredi: juxta *l. fuit quæſtionis, infra de acquirenda vel amittenda hereditat.* poterit emptor intercedere ut pro eodem pretio præferatur. Et moveor primo, quia quamvis teſtator legaverit contemplatione legatarii, ut præſumitur, *l. nec adjecit, infra pro ſocio.* tamen non legavit ad tempus, ut in *l. penultima, infra de ſervitut. legat.* ſed ad perpetuam commoditatem illius fundi, quòd nunc ſpectat emptori. Secundò, quia habet jus in re, ſed hæc ſecunda ratio fragilis eſt, & etiam prior: quia iſtud jus eſt reſolubile pendens à voluntate primi legatarii, tamen cùm emptor habeat tacitam voluntatem teſtatoris, & quia jam liquet quod legatarius primus non vult purè repudiare, ſed negotiari, quod non eſt de mente teſtatoris, puto emptorem præferendum (ut dixi) tum quia illud magis eſt de voluntate teſtatoris, tum quia æquius eſt.

67. Aut verò emptor iſte jam cœperat uti ſervitute, ſciente venditore, & tunc clarum eſt non poſſe legatarium ampliùs repudiare: & hic eſt proprius caſus *d. l. ſi partem in fin.* ubi hujus deciſionis duplex exprimitur ratio. Prima quæ κύρια eſt, quia emptor ipſe uſus fuerat, & ſic jam non ſumus in nudis terminis legis, quæ beneficium legati rectà tranſeuntis dat legatario, niſi repudiet: ſed ſumus in terminis ſervitutis non modo conſtitutæ teſtamento, vel codicillis morte & aditione confirmatis, ſed etiam realiter traditæ per actus reales, & naturales uſus infrà prædium ſerviens, ſciente & patiente ejus domino, idque titulo, jure & nomine ſervitutis, ita quòd etiam jure gentiū factus eſt emptor dominus & poſſeſſor, vel quaſi hujus ſervitutis. Cùm igitur ad eum penitus tranſierit, & deſierit res & de jure & de facto integra eſſe, non poteſt ampliùs legatarius, qui non eſt amplius legatarius, ſed fuit, & tanquam perſolutione ejus quod debetur, deſiit eſſe creditor & legatarius, non poteſt amplius repudiare debitum jam alii legitimè ſolutum, & præſtitum.

68. Secunda ratio expreſſa in fin. text. ibi, *cùm ad te fundus non pertineat,* per ſe non ſufficeret: ſed debet jungi cum præcedentibus in eodem text. ibi *cœperat,* quod eſt præteritum pluſquàm perfectum, & ſenſus eſt, quod fuit non eſt. Tu fuiſti legatarius, dominus vel quaſi, ſervitutis & fundi dominantis: jam vero poſtquàm non ſolùm vendidiſti, & tradidiſti: ſed etiam emptor ea ſervitute uti cœpit, nihil habes nec in ſervitute, nec in fundo, nec in legato, & ſic jam ampliùs illud repudiare non potes, nec de illo diſponere.

69. Sed quid ſi emptor cœpit uti ſervitute, ſed ignorante venditore peregrè profecto, qui reverſus cognito teſtamento, & his quæ facta erant, non habet grata, ſed repudiat, an poſſit? Non parum multis rurſus diſputare poſſem, at non libet: vixeſſet finis, dico quod non, non primò per hunc text. qui generaliter, & indiſtinctè loquitur, nec requirit ſcientiam venditoris. Secundo, quia ipſa realis traditio, vel quaſi ſervitutis, & naturalis conſtitutio, non erit facienda, nec fieri poterat per legatarium, qui eam nunquam habuerat, ſed per hæredem, dominum & poſſeſſorem fundi ſervientis, qui legitimè ceſſit, & tradidit emptori & poſſeſſori fundi dominantis, & ſic quod legitimè factum eſt, retractari non debet, nec amplius legatarius repudiare poteſt, nec hæres repudiationem acceptare, vel colludere in præjudicium emptoris veri, legitimi & naturalis domini, & quaſi poſſeſſoris hujus ſervitutis. Et ſic habes novam & veram reſolutionem ad multarum legum, & quæſtionum intellectum neceſſariam, & latè patentem.

70. Quod autem num. 62. dixi debitorem repudiare poſſe legata, etiam in præjudicium ſuorum creditorum, vel quorumcumque: Limita primo, niſi expreſsè vel tacitè appareat ei facta favore creditorum, vel ſaltem hac contemplatione, ut citiùs vel faciliùs debitis exoneretur; tunc enim non poteſt in eorum præjudicium repudiare, per *l. ſervo legato.* §. *ſi teſtator. de legat.* 1. *l. fideicommiſſa.* §. *interdum.* §. *cùm eſſet de legat.* 3. Philipp. Deci. *conſ.* 122. *col.* 2.

71. Limito ſecundo ut procedat in ipſo primo legatario: ſecus in ejus hærede, ad quem ut jus ſuum hæreditarium tranſmiſit, quia hæres non poteſt in præjudicium (qui certat de quaſi lucro, ut quaſi creditor per not. in *l.* 2. *C de juris & fac. ignor.*) nec etiam ſimplicium legatariorum, qui merum lucrum prætendunt, repudiare. facit *l. ſi ego.* §. *ſi jus, de jure dot.* & quæ not. in *l. qui Romæ,* §. *Flavius Hermes, de verbor. obligat.* ſed do text. rotundum in *l. liberto octoginta. in fin. de bon. liberto.* igitur multominus in præjudicium creditorum, qui certant de mero damno vitando.

72. Verum eſt quod Bart. in *l. ſi mihi & Titio. in princ. de leg.* 1. & ibi Paul. Alex. item Paul. in *l. ſi fundum ſub conditione,* §. *ſi Titius, eo. tit.* Alex. *conſil.* 113. *lib.* 3. & omnes fere ubique limitant *d. l. liberto.* ut procedat, quando hæres ad ſuum & alienum incommodum vult repudiare, aut ſaltem ad incommodum alienum tantùm, & ſine commodo ſuo, ut tunc non poſſit: ſecus ſi hoc facit ad commodum ſuum, quia tunc poteſt, quamvis alii noceat, per *d. l. ſi mihi & tibi. in principio.* quam ita intelligunt, & per quam limitant *d. l. liberto.*

73. Sed hæc ſolutio & conciliatio falſa eſt, & ad multas, abſurdas & iniquas deciſiones deducit, ut anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, docui in annotation. ad Alexand. conſil. 113. lib. tertio. Et quicquid multo molimine volvat & revolvat Alex. in *dicta l. ſi mihi & tibi.* & in dicto conſilio, hæc ſolutio eſt contra text. in *dicta l. liberto.* ubi magnum erat, & præſens commodum hæredis repudiare legatum, & tamen non poteſt, nec in præjudicium patroni, nec in præjudicium legatariorum: patet, quia jure Digeſtorum libertus minor centenario, liberè teſtari poterat, & tunc nihil debebatur patrono, text. in *l. ſi libertus, de jure patronatus,* ſi vero centenarius erat: tunc etiamſi teſtamentum conderet, dimidia pars bonorum debebatur patrono, *l.* 2. *ad fin. de bon. liberto.* nunc applica *dictam l. liberto. octoginta habenti,* cui fundus valens quadraginta, legatus eſt, quæ eſt vera lectio (& ita Accurſ. ibi legit. & Alexand. in *dicta l. ſi mihi & tibi, in principio,* & conſilio 112. ad finem, libro primo, & dicto conſilio 113. in fine, libro tertio, & omnes veteres) quod enim quidam libri habent quinquaginta, mendum eſt. Tamen de hac, vel illa lectione non refert, ut docui in ultima annotat. ad d. conſil. 113. libro tertio. Mortuo liberto poſt diem ceſſum legati non aliter acceptati, ſi hæres liberti acceptet: tantum abeſt ut lucretur, ut

Intellect. l. liberto de bon. libert.

ſexaginta

ſexaginta dare debeat patrono : & ſexaginta tantùm retineat, ſuper quibus legata ſolvet. Si verò repudiat legatum, & hoc ſibi liceat, tunc retinebit integra octoginta, patrono penitus excluſo, utpote liberto centum in bonis non habente, & tamen quamvis tam luculentum ſit commodum hæredis repudiare: decidit text. quòd non poteſt in præjudicium patroni, & inſuper quòd nec in præjudicium legatariorum, ita quòd legatum (invito hærede legatarii) non ſolùm imputabitur aſſi hæreditatis, ut faciat locum patrono: ſed etiam imputabitur in quartam reſpectu & favore legatariorum ad minuendam vel excludendam falcidiam.

74. Fruſtrà verò Alexand. & aliqui poſt eum in dicta l. *ſi mihi & tibi, in principio*, col. ultimâ, recurrit ad taxam novorum jurium, quæ portionem patroni, de dimidia reduxerunt ad tertiam. §. *ſed noſtra. inſtitut. de ſucceſſ. liberto.* quia quamvis compilatores Pandectarum eas quandoque ſecundùm jura nova attemperaverint, vel emendaverint, ut eis permiſſum erat in *l. 1. & 2. C. de vet. jure enucl.* tamen non eſt veriſimile hoc eos feciſſe: nec ad hoc reſpexiſſe in dicta l. *liberto.* quia potiùs id feciſſent in *l. ſecunda, eod. titul.* ubi tamen veterem formam intactam reliquerunt, ut & in toto eo titulo.

75. Sed eſto, fac in themate dictæ legis, legitimam patroni non eſſe niſi tertiam, tunc fateor quod hæres repudiare poſſet legatum, noceret patrono, quem hoc modo excluderet: ſed acceptando legatum prodeſt patrono, nec ſe incommodat ejus reſpectu, quia non plus dat patrono, quam ſibi accedat ex legato & reſpectu patroni ſemper retinebit octoginta. Sed iſta evaſio non eſt ſolutio, quia quòd legatum erat quadraginta, contingentia facti eſt, poterat eſſe viginti, & tunc hæres repudiando legatum, multùm lucraretur, quia excluderet patronum, & retineret tota octoginta, ſed acceptando legatum non retineret niſi ſexaginta tria, cum triente unius.

76. Et tamen æquè non licet hæredi, nec reſpectu patroni, nec reſpectu legatariorum repudiare, quamvis id liberto licuiſſet reſpectu omnium, *l. 1. §. utrum ſi quid in fraud. patro. l. qui autem, §. ſed & illud, quæ in fraud. credito.* & ſic ſolutio Bartol. Pauli, Alex. & communis non poteſt ſuſtineri. Rapha. Cuma. fatetur contrarium, & quod in dicta l. *liberto.* hæres non poteſt etiam ad ſuum commodum repudiare, ſi hoc alteri noceat, ſed antinomiæ dictæ l. *ſi mihi & tibi.* non reſpondet.

Rapha. Com.

77. Bartol. Socin. in d. l. *ſi mihi & tibi*, in princip. col. ſecundâ, nititur aliter ſolvere, videlicet quod repudiatio tenet in præjudicium repudiantis, ſed non in præjudicium patroni: cui repudians tenetur ad intereſſe: ſed iſtud non eſt tollere, ſed augere contrarium. Tandem poſtquam niſus eſt reprobare differentiam inter legatarium ipſum, & ejus hæredem, aliam comminiſcitur ſolutionem, dicens quòd in l. *liberto.* quæritur de legitima patroni, quæ judicatur ſecundùm æſtimationem hæreditatis quæ eſt tempore mortis liberti. *l. ſi patronum ex debita. §. ſi ex bonis quæ mortis tempore, infra de bonis liberto.* licèt poſteà augeatur vel minuatur. *l. in ratione. 2. in princip. ad legem Falcidiam. d. l. ſi patronum ex debita. in fine*, ponderat textum in dicta l. *liberto.* ibi, *videri defunctum mortis tempore ampliorem habuiſſe rem centum*, quia ſi ante aditionem hæreditas jacens vænum expoſita fuiſſet, vænire poterat plus centum, cùm propter legatum valeret centum viginti. Verùm iſta ſolutio quantumvis arguta & ſubtilis, non eſt aliud quàm prior evaſio ejuſdem Socini, videlicet quod hæres reſpectu ſui renunciare poteſt, ut poterat defunctus: ſed quod tenetur patronum indemnem ſervare.

Socin.

78. Jaſon *d. l. ſi mihi & tibi, in princ. col. ultimâ*, reprobatâ communi ſolutione, refert ſolutionem Socini, deinde num. 23. dat alium intellectum, videlicet quod *d. l. liberto.* loquatur in repudiatione quæ fit in fraudem legis: & ſic eſt ipſo jure nulla: ſecùs ſi fieret in fraudem hominis, *leg. ſi libertas, de jure patro.* quam noviter explicavi in tract. meo analytico de *inoff. donat. & teſta.* ſed iſta ſolutio [illegible], non tangit ſcopum: quæritur enim differentia inter legatarium, & ejus hæredem quam non adfert, imò tollit evaſio Jaſonis, quia ſecundùm eum nec ipſius liberti repudiatio valeret contra patronum: ſed ipſo jure nulla foret, quia repudiando faceret ſe minorem centenario, ſaltem ſi moriens in extremis repudiaret, cujus oppoſitum vult *l. 1. §. utrùm, infrà ſi quid in fraud. patro.* Prætereà Jaſon ibi reprobat gloſſam, & omnium intellectum in *l. ſi fundum ſub conditione, §. ſi Titius, de leg. 1.* & dicit eſſe contra illum textum. Idem dicit in d. §. *ſi Titius*, & ad d. l. *liberto.* reſpondet quòd valet repudiatio, & tenet in præjudicium hæredis repudiantis: ſed non in præjudicium ſecundi legatarii, vel alterius, quem tenetur indemnem ſervare, & ei tantumdem, vel æſtimationem præſtare: ſed interim diſſimulat antinomiam dictæ l. *ſi mihi & tibi, in princ.* quam non diſſolvit, ſed auget. Quid dicendum?

Jaſon.

79. Invenio quod antiqui de quibus mirum eſt neminem in tam anxia & diuturna controverſia mentionem feciſſe, videlicet Dyn. & Alberic. poſt eum in d. l. *ſi mihi & tibi*, in fine principii, qui ſolvunt quod ibi hæres legatarii nihil repudiavit, tametſi ex una tantùm cauſa id totum agat, ut poteſt: nec tenetur exprimere, cùm non interſit adverſarii. Atqui hæc non eſt ſolutio, ſed evaſio, in praxi quidem (niſi reus de ſuo intereſſe doceat) admiſſibilis, juxta l. *quod ſi dubites, de acquirenda vel omittenda hæredit.* ubi incertitudo non obeſt: quando in utramvis partem jus eſt. Sed in theoria & intellectu legum non ſufficit.

80. Semper enim text. *d. l. ſi mihi & tibi*, ibi, *liberum mihi eſſe.* clamat liberum eſſe hæredi legatarii repudiare, & ex alia cauſa totum legatum ſibi acquirere: cui conſonat text. in d. §. *ſi Titius, in l. ſi fundum ſub conditione, eodem tit.* quibus exclamat text. *d. l. liberto.* dicens non poſſe (etiamſi tibi proſit) repudiare. Porrò in d. l. *ſi mihi & tibi.* negari nequit diminui jus, & æſtimationem hæreditatis cum effectu, ſaltem reſpectu legatariorum & fideicommiſſariorum: ſi hæres totum hoc legatum proprio nomine ſuum faciat: imò etiam reſpectu creditorum hæreditariorum, ſi inventarium conficiat: & ſic liberum ſibi ſit legatum illud ex inventario detrahere, ut vult d. l. *ſi mihi & tibi*, quod d. l. *liberto.* negat. Quorsùm ergo hanc antinomiam evademus? Juvenis olim in theoriis meis privatis ſtatuebam regulam, juxta *d. l. liberto.* poſt differentiam legatarii & ejus hæredis: ut videlicet legatarius ipſe poſſit indiſtinctè repudiare: ſed hæres ejus non poſſit in præjudicium alterius, ſive creditoris hæreditarii, ſive legatarii, vel fideicommiſſarii, ſive alterius habentis legitimam, vel aliud jus ſuper hæreditate, vel bonis defuncti, & multominùs ſi ſit hæres legatarii ſub beneficio inventarii: tunc enim minùs diſpergere poteſt: minorem habet licentiam & magis conſervare tenetur jura dictæ hæreditatis, quam nondum plenè adivit, & quodammodò adhuc deliberat, & quaſi pro curatore vel depoſitario habetur, ut ſcripſi *in Conſuet. Pariſ.* §. 150.

81. Hanc regulam limitabam in caſu *d. l. ſi mihi & tibi, in princ.* videlicet quando hæres repudians non eſt ſimplex, merus, purus hæres legatarii ut in d. l. *liberto.* teſtator enim legando eandem rem duob. conjunctim, legat alterutri in ſolidum, ex utravis parte legatum deficiat: & ſic eo ipſo cenſetur eos invicem vulgariter ſubſtituere. Facit quod teſtator ſubſtituens hæredi neceſſario, cenſetur ei dare facultatem abſtinendi, & quod iſte ſuperſtes facit in hæreditate collegatario, idem è converſo facere potuiſſet collegatarius defunctus, ſi huic ſupervixiſſet: fac duobus fratribus, vel duobus ſociis domum legatam, & ſic neutrobique timenda læſio, cum alterutri eadem ſors contingere potuiſſet;

ex quo neutri læſio contingere poſſe videtur, *l. de fideicomm. C. de tranſact. l. ſi pater. C. de inoff. teſtam.* ubi omnes Doctores no. Phil. Dec. conſi. 111. nu. 10. ubi in annot. dixi.

82. Sed poſtquam maturius cogitavi, hæc meæ juventutis conciliatio tametſi cæteris argutior mihi diſplicuit; quia ſive veriſimilem mentem teſtatoris attendamus, voluit utrique legatario pariter conſultum eſſe: quam mentem iſte antevertit, vel potiùs evertit, totum ad ſeſe trahendo: ſive attendamus veriſimilem mentem legatarii defuncti, qui multa legata fecit, vel obæratus erat, aut fideicommiſſo gravavit, hæres iſte, repudiando, ut ſibi nomine ſuo accreſcat. non facit quod veriſimiliter is quem repræſentat facturus erat: ſed oppoſitum: nec caret conſilio vel ſuſpicione fraudis in damnum eorum quibus defunctus tenebatur, vel quibus defunctus conſultum voluit.

Vera conciliatio.

83. Itaque cenſui *d. l. liberto.* non eſſe limitandam, per *d. l. ſi mihi & tibi*, in princip. ſed potiùs *d. l. ſi mihi & tibi*, limitandam, per *d. l. liberto.* cujus regula ut æquior & juſtior, indiſtinctè ſtare debet, ut clarè ante viginti annos oſtendi in annotation. ad Alex. conſilio decimo-tertio, libro tertio, & pro novo, vero & ſincero intellect. d. l. *ſi mihi & tibi*, in princip. dico, quòd verus ſcopus & punctus quæſtionis, ibi eſt, an jus accreſcendi tollatur per tranſmiſſionem legati, ſaltem quando dominium rectà tranſivit: & deciditur quod non, ſed quod remanet jus accreſcendi etiamſi poſt tranſmiſſionem pars tranſmiſſa, & jure dominii quæſita deficiat. Dubium non leve faciebat quod pars ſemel quæſita non ampliùs accreſcit, niſi in uſufructu, & quod in hac hypotheſi, dominium non ſolùm fuit tranſlatum in legatarium, ſed etiam ab illo in alium. Ratio decidendi eſt, quia iſta acquiſitio & tranſlatio merè civilis eſt, & implicitum ſtatum reſolubilitatis habens, ut nuper diximus num. 6. non autem ibi dicitur, quòd accreſcat invitis his quorum intereſt, nec quòd hæres legatarii poſſit repudiare, & juri accreſcendi locum facere, invitis his quorum intereſt, ſed quòd ſi nihil aliud impediat, accreſcit, non ſolùm ſi in perſona legatarii, ſed etiam ſi in perſona ejus hæredis deficiat.

Intellect. l. ſi mihi & tibi.

84. Prout per repudiationem hæredis deficere poteſt etiam legatum lucroſum, ſi non eſt nec creditor, nec legatarius defuncti, qui hanc repudiationem impediat: quo caſu non ſolùm non impediretur tranſmiſſio, ſed nec dominii tranſlatio. text. 1. *ſi fundum ſub conditione. §. ſi Titius, de leg.* 1. ubi (quicquid Jaſon dicat) vera eſt expoſitio glo. ulti. & omnium Doctorum ibi quæ probatur per *d. l. liberto.* ſed liberè repudiare poteſt reſpectu ejus cui nec ſuo, nec defuncti nomine tenetur, ſuprà nu. 70. Hæc nova noſtra & analytica doctrina valde utilis & neceſſaria eſt, ad evitanda & confutanda multa falſa & iniqua conſilia & judicia primâ facie etiam doctis accidentia, ut in hac ſpecie. Teſtator legavit fundum uxori, & hæredem inſtituit filium, qui poſteà ſucceſſit matri ſuæ, quam videns reliquiſſe multos creditore, repudiavit legatum fundi factum matri ſuæ, ut creditores ejus excluderet à dicto legato: quæſitum fuit an filius hoc facere poſſet? Conſultus Pau. Caſtr. reſpondit quòd ſic, quia hoc facit ad commodum ſuum, ut ſibi fundum tanquam hæres patris non obnoxium creditoribus maternis retineat: quod referunt & ſequuntur Alex. col. 2. Jaſ. nu. 20. in dicta l. *ſi mihi & tibi*, in princip. per quam dicunt limitari regulam *d. l. liberto.* Idem de facto conſuluit Alex. in alio ferè ſimili caſu, ſed ab inteſtato. Quidam Mantuanus reliquit impuberem hæredem, qui obiit relictâ matre & patruo, qui per ſtatutum Mantuæ excludit matrem ſalvâ legitimâ, patruus ut ad ſuum commodum excludat matrem ultimi defuncti etiam à legitima, vult abſtinere ab hæreditate fratris ex perſona impuberis, cujus eſt hæres, ut illam & totam fraternam hæreditatem habeat ex capite ſuo, tanquam frater, & ſic mater nihil habeat pro legitima: quia in hæreditate filii non erat aliud quàm hæreditas paterna, ut uſuvenire ſolet in infantibus morientibus paulò poſt patrem ſuperſtite matre: & reſpondit Alex quòd poteſt: quia ſibi commodum eſt, conſil. 113. lib. 3. & ſequitur Jaſ. in *d. l. ſi mihi & tibi*, ſed peſſimè conſuluerunt tam in via teſtati, ut Pau. quàm inteſtati, ut Alex. & deinceps judicandum & conſulendum eſt, ut dixi in annotat. meis ad d. conſi. Alexan. 113. lib. 3. & latiùs in præcedentibus,

Intellect. l. §. ſi Titius, in l. ſi fundum, de leg. 1.

Error Paul. in teſtamentis.

Error Alex. ab inteſtato.

85. Quod autem dixi num. 67. non poſſe repudiari poſtquam emptor etiam ignorante legatario traditionem ſervitutis habuit, vel cœpit uti, non obſtat quod dictum eſt, hoc eſſe durum, nec tamen competere remedium, *l. 2. C. de reſcinden. vend.* quia dico quòd aliud eſt duplex remedium, & adverte quia nondum à quoquam detectum, primum per l. *domum, de contrahen. emption. verſic. ſin verò.* per locum à correlativis validiſſimum in jure de emptore ad venditorem etiam in pœnalibus, *l. 1. C. de expreſſ. lib.* 11. Dec. *l. 1. col.* 2. *C. de in jus voc.* Jo. Amic. conſi. 5. & multò fortiùs in civilibus, & nominatim in reſciſione, text. in *l. cùm emptor. ff. de reſcind. vend. l. ult. de acceptil.*

L. domum, de contrah. empt.

86. Sicut ergo emptor habet actionem ex empto ad diminutionem pretii, quando res vendita erat minor in ſe quàm putabatur: ita venditor habet actionem ex vendito ad augmentum pretii, quando res erat cultior in ſe, quàm tempore contractus putaretur, putà ſi domus fuerat combuſta, & talis putabatur tempore contractûs, ſed jam refecta erat per geſtores venditoris, competit actio ex vendito ad augendum pretium pro rata. Igitur idem ſi magna quædam ſervitus erat acquiſita, vel etiam extincta, quod tempore contractûs venditor ignorabat.

87. Ita etiam intelligitur *l. habitationem, in princ. de periculo & commo. rei vendi.* quando domus vendita eſt ad onus habitationis, vel uſusfructus, qui paulò poſt citiùs quàm putaretur finitus eſt, non tenetur emptor augere pretium, quia omne lucrum vel damnum ſuperveniens ad eum ſpectat. Sed ſi tempore contractus extinctus erat, quod venditor ignorabat, ideò minoris vendidit, habet actionem ex vendito quantò pluris vendidiſſet, id eſt, arbitrio boni viri vendere potuiſſet, & debuiſſet, etiamſi emptor quoque ignoraſſet, quia in ſciente non eſſet dubium.

Intellect. l. habitationem.

88. Secundum remedium, *per l. Julianus, in principio, de action. empt.* per eumdem locum à correlativis. Si enim vendidit fundum tanquam feudalem, proptereà minoris vendidit, ſed erat allodialis: idem ſi vendidit ſervum tanquam mediatinum, quem ignorabat eſſe excellentem artificem.

L. Julianus. de act. empt.

89. Nec obſtat quòd in toto jure nulla mentio reperitur de actione ex vendito quantò pluris, quoniam actionum non eſt limitatus numerus: ſed concurrente æquitate & juſtitiâ ſupplentur in eo quod legi deeſt, inquit pulcher text. in l. *quia actionum, ff. de præſcriptis verbis*, quod enim legibus omiſſum eſt, non eſt omittendum religione judicantium, inquit Papinianus in l. *quæſitum de teſtibus.* Ergo certè à triginta annis multa in foro & correxi & ſupplevi in praxi, nec minùs præſtiti in toto jure noſtro, ut ſcripta mea docent.

90. Summa, quemadmodum *tit. C. de reſcinden. vendition.* qui de ſola venditione reſcindenda loquitur, æquè locum habet in emptione, & *l. 2. eodem tit.* quæ tantùm loquitur de venditore decepto, non minùs habet locum in emptore decepto, ut rectè tenent omnes Gloſſ. & Doctores ibi, & dixi in tractat. commercio & uſura, quæſt. 14. ita *d. l. domum*, & *d. l. Julianus*, quæ loquuntur in emptore decepto, non minus vice verſa locum habent in venditore decepto. Porrò *l. 2. C. de reſcind. vendition.* loquitur, quando non prætenditur error in ſubſtãtia vel qualitate intrinſeca rei

L. Julian. de act. empt.

tempore contractûs: ſed tantum in valore extrinſeco, ut rectè tenent Bald. Salic. in d. l. ſecunda, & ibi Panthal. de Crem. in repetit. col. vigeſimâ ſextâ, limitatione 12. ſed *d. l. domum. & d. l. Julianus*, loquuntur quando eſt læſio & error in ſubſtantia, vel qualitate intrinſeca, velut in ipſo corpore, vel ejus parte, quo caſu etiam ut vel infra dimidiam datur emptori actio quanto minoris, ita venditori actio quantò pluris. Confirmatur per canonem illum divini & naturalis juris 1. Theſſal. 4. Ne quis ſupergrediatur in negotio fratrem ſuum. Ex his obiter habes plurium jurium novum & verum intellectum, non minùs in praxi, quàm in theoria neceſſarium.

91. Sed circa brevem noſtram explicationem *l. ſi partem*, ſuprà eodem, numero 31. advertendum ad duo. Primò in quantùm ſuprà nu. 41. tempus conſtitutum dixi decennium, vel duplum, hoc feci conformiter ut debui, ad emendationem codic. juriſque Juſtinianæi, juxta ejuſdem mandatum in *l. 2. § tanta autem. C. de veter. jur. enucle.* & compilatores ff. imitando, qui in hac l. & ſimilibus in totis ff. nullum veſtigium reliquerunt de anno illo, vel biennio, quod tempore veterum Juriſconſultorum erat tempus conſtitutum: ſed tanquam nimis breve & captioſum emendatum fuit, & prorogatum per Juſtinian. in *l. ſicut, & l. ſequ. C. de ſervit. & aqua.* Secundò, quòd hæ leges Juſtinianı̄, & leges ff. de hoc jure perdendo per tempus conſtitutum, non debent Judaïcè & indiſtinctè intelligi: ſed demum poſtquam præſcriptioni temporis locus eſt. Nec enim ſemper mox à primo ſimplici non uſu incipit præſertim quantùm ad eum qui conſtituit, vel cavit, de quo quia propriam exigit diſcuſſionem ab harum legum extricatione ſeparatam, remitto ad locum ſuum, dixi in Conſuet. Pariſ. §. 87.

92. Capio *l. corruptionem*, quæ in ſe clariſſima eſt, & facillima, duas habens partes principales. Prima præfatur, ſecunda per tria reſponſa decidit, ibi, *ſed nos.* Prima habet prooemium, mentem, ſcopumque totius legis oſtendens, & continet tria, in quæ ſubdividitur, videlicet, primò jus antiquum; ſecundò ibi, *ſed de uſufructu*, concordem veterum ſententiam. tertiò ibi, *de perſonali*, veterum dubitationem & diſcordiam. Jus antiquum erat, quòd uſusfructus non ſolùm morte, ſed etiam minimâ capitis diminutione, vel non utendo per annum, vel biennium, & aliis certis modis peribat. Concors ſententia veterum erat, hoc indubitatum eſſe per omnia in ipſo jure uſufructu jam conſtituto. In perſonali autem actione, ſive ex contractu, ſive ex teſtamento competente ad uſumfructum conſtituendum, idem cenſebant in caſum mortis, vel capitis diminutionis: ſed altercabantur an eadem perſonalis actio tolleretur anno vel biennio: aliis affirmantibus, aliis negantibus. Secunda pars habet tria reſponſa, ſecundum ibi, *ſed uſumfructum*, tertium ibi, *ſed nec per omnem.*

93. In primo reſponſo brevi compendio jus illud antiquum, veterumque ſententiam corrigit, & altercationem ſolvit, ſanciens quod non utendo, vel non petendo per annum, vel biennium, non ſolùm non tollatur actio perſonalis competens ad uſumfructum, ſed nec ipſe uſusfructus: ſed quod tam perſonalis actio ad uſumfructum conſtituendum, quàm uſusfructus jam conſtitutus tollantur morte fructuarii, ſeu creditoris uſusfructus, vel ipſius rei interitu dumtaxat. In ſequentibus autem reſponſis nil omnino dicit de actione perſonali: ſed tantùm pergit pleniùs explicare quod novè ſub involucro ſanxit, ſuper ipſo uſufructu, partim ampliando, partim limitando, ut in ſecundo reſponſo ubi pulchram rationem reddit cur uſusfructus ſemel quæſitus non debeat ante obitum tolli quantocumque tempore quis poſſeſſione amiſsâ non utatur, nec proſequatur, duritiem veteris juris reprobando: unicâ additâ limitatione, videlicet niſi talis eſſet temporis præſcriptio, quæ verum etiam dominum excluderet. Pariter in tertio reſponſo confirmat quod ſanxit de capitis diminutione, rationem reddendo, deinde limitando in maxima, vel media capitis diminutione. Hæc dicit & intendit tota hæc lex clariſſima & facillima, nullum habens ex ſe vel alia parte juris ſcrupum, vel contrarium.

94. Unde igitur tot apices, intricationes, opinionum pugnæ & ingeniorum cruces, de quibus hîc per Accurſ. & Doctores nunc palam eſt eos tot ambages ſibi ipſis intriviſſe, nec diſſolviſſe. Primus error fuit Accurſii hîc, quem Joan. Faber, & Paul. ſequuntur, qui offendens ad imaginarium contrarium dictæ *l. ſi partem*, §. 1. intellexit totam hanc l. loqui de uſufructu jam acquiſito. Aut enim (inquit) traditus eſt, & cùm ſolutione ſublata ſit actio perſonalis, fruſtrà quæritur in hac l. an tollatur tempore. Aut non eſt traditus, & tempore non amittitur uſusfructus, qui nondum eſt, & ſic neutro caſu conſtat hæc lex. Ad hoc dilemna reſpondet Accurſ. quod tota hæc lex loquitur de uſufructu tradito, & acquiſito, negans quod per traditionem tollatur perſonalis actio, quia competit etiam ad patientiam, & factum ſucceſſivum, quod durante vitâ non perſolvitur. Et huic intellectui congruere videntur verba legis, quæ nunquam loquuntur de creditore vel ſtipulatore: ſed ſemper de uſufructuario, quod non congruit ſimplici creditori, vel ſtipulatori, ſed ei cui jam conſtitutus vel acquiſitus eſt uſusfructus. — *Primus error Accurſ.*

95. Contra glo. acriter inſurgit Jacobus Ravennas, & potiſſimum litigat cum ea, in quantùm glo. dicit promittentem uſumfructum, promittere patientiam ſeu factum. Inſiſt Jacobus quod gloſſa ſophiſtica argumentatione decipitur hîc & alibi, quia ſequeretur quod promittens dare fundum, obligaretur ad faciendum, ſcilicet ad tradendum, oportet enim tradere fundum, cenſet autem Jacob. quòd utrobique eſt obligatio dandi: licèt non poſſit dari, niſi per actum: & in hoc bene dicit, per not. ſuprà, numero 17. & 18. ſed dum alium & verum legis ſenſum dare putat, longius à vero recedit quàm Accurſ. dum dicit quòd tota hæc lex loquitur non ſolùm de conſtituto, ſed etiam de conſtituendo uſufructu: in tantum quod non ſolùm in primo reſponſo, ſed in omnibus quoque reſponſis, etiam in verſic. *niſi talis exceptio*: de perſonali quoque ad conſtituendum uſumfructum actione decidat, ut ſit ſenſus quòd ſicut uſusfructus conſtitutus longo tempore, tollitur: ita etiam actio perſonalis ad conſtituendum uſumfructum, ut col. ult. verſic. *ego quæro à te*: ubi expreſsè format quæſtionem ſuper actione perſonali pro uſufructu nondum conſtituto, & decidit reprobando contrariam ſententiam, quod ubi purè debetur, tollitur tanto tempore, quanto uſusfructus conſtitutus, ne ſit melior conditio uſumfructum nondum habentis, quàm jam habentis, citat *l. Sempronius Attalus, de uſufruct. legat. l. Lucius. quibus ad libert. proclam. non licet.* quæ non probant ut hîc per Cynum: ad regulam autem de triennali vita perſonalium actionum, reſpondet eſſe veram, niſi contrarium inducat cauſa rei debitæ: ita etiam tenuit Azo in ſumma, & ſequitur Alber. hîc, & in l. 1. in fin. col. 1. infrà *de annal. except.* idem firmat Bart. hîc. — *Secundus gravior.* — *Jacob. Raven.*

96. Sed hi gravius errant quàm Accurſ. Senſus enim quem Accurſ. inducit, non eſt falſus in ſe, quia ſuprà nu. 39. expeditum eſt ſecundariam illam & ſucceſſivam obligationem, quæ poſt traditionem ſupereſt, ſimul cum ipſo jure uſusfructus, iiſdemque modis interire: ſed hi ſenſum manifeſtè falſum invehunt, ſcilicet quod primaria perſonalis actio longo tempore tollatur, quod eſt directè contra *d. l. ſi partem.* & contra *l. 1. quemadmodùm uſusfructus amit.* nec interim advertunt ſe recidere in eam partem veteris altercationis, quæ hîc reprobatur, videlicet in opinionem eorum qui ante hanc legem putabant quòd perſonalis actio ad uſumfructum — *Confutatio.*

ſive ex ſtipulatu, ſive ex teſtamento, caderet eodem tempore quo uſusfructus jam conſtitutus, quod reprobatur hîc in primo reſponſo, ubi confirmatur opinio contraria, quod non tollitur, niſi ſicut cæteræ perſonales actiones. Præterea viden' in quæ, & quanta collabantur incommoda: mox enim impingunt in dictam l. *ſi partem.* in princ. ubi clarè probatur quòd actio perſonalis ad ſervitutem, non tollitur tempore conſtituto ad ſervitutis amiſſionem, mirum quantus in hoc ſophiſtico hujus legis contrario ſtupor, nec inveniunt aliud quàm miſerorum effugium ut dicant hîc eſſe ſpeciale in uſufructu, ut perſonalis actio competens ad illum conſtituendum, tollatur non agendo longo tempore, ſicut ipſe uſusfructus per non uſum. Nam (ut aiunt) ſi hoc eſt in uſufructu conſtituto, ubi jam habetur jus in re, quod eſt potentius jure ad rem, multò fortius in uſufructu tradendo, vel conſtituendo. Idem quoque ſentiunt in cæteris ſervitutibus perſonalibus, & reſtringunt d. l. *ſi partem.* ut loquatur in prædialibus, quæ naturâ ſui ſunt perpetuæ, nec cum perſona extinguntur. Atqui huic commento non ſolùm reſiſtit hæc lex, quæ ſimpliciter & abſolutè corrigit veterum ſententiam, & tollit eorum altercationem ſuper actione perſonali, quam indiſtinctè relinquit in natura & vita perſonalium, niſi creditoris vel rei interitus ſuperveniat, ſed etiam reſiſtit *l. 1. ff. quibus mod. uſusfruct. amit.* ubi faciliùs perit uſusfructus jam conſtitutus, quàm conſtituendus per actionem perſonalem.

Tertius error. 97. Alii, ut Cy. Bal. Sal. hîc ſentientes abſurdum eſſe quod actio merè perſonalis tollatur minori tempore triginta annis contra notiſſimas juris regulas, dicunt quòd hæc lex non loquitur in uſufructu promiſſo inter vivos, ſed quod procedit in duobus caſibus. Primò in uſufructu legato, quia ſine traditione, vel quaſi tranſit ab adita hæreditate. Secundò in uſufructu conſtituto inter vivos, quando promiſſio ſtatim impleta eſt, vel incœpit à conſtitutione, vel ſimpliciter, poſtquam uſusfructus eſt conſtitutus. Et in ſumma volunt dicere quòd hæc lex non loquitur in mera perſonali actione: ſed in perſonali mixta cum jure reali uſusfructus, ſive per uſum & patientiam ab homine conſtituti, ſive per legem ipſo jure acquiſiti, & formati. Et hinc ſingulare quoddam colligunt, multumque celebrant corollarium, per hanc legem (ut putant) noviter introductum, videlicet quòd ubi actio perſonalis juncta eſt cum reali, tunc ratione unionis uno & eodem tempore abſorbentur. Sed iſti recidunt in Scyllam cupientes vitare Charybdim: multò enim plura

Confutatur. inconvenientia ſequuntur, quàm eſſent priùs. Dùm enim putant ſe vitare contrarium primi reſponſi *d. l. ſi partem*, impingunt in notiſſimas juris regulas, *l. nulla æquitatis, de legibus, l. quod favore. C. eodem,* & inducunt perverſum intellectum ad eamdem l. *ſi partem. verſic. ſi per fundum*, videlicet quod legatarius vix poſt aditam hæreditatem per decem annos non agens, nec utens legato, amittat nedum viam, ſed etiam actionem ex teſtamento ad illius dationem per traditionem, ita quod nec reſtitui quidem poſſit in alterutra actione, ſi fuerit major annis & ſciens. Idem volunt in uſufructu legato: quod eſt iniquum, nec probatur ex verbis, nec ex mente hujus legis, nec d. *l. ſi partem*, nec alterius cujuſcumque, & dicta l. *ſi partem*, tantùm dicit viam amitti, & nihil dicit de actione perſonali ex teſtamento.

98. Hæc etiam opinio manifeſtam habet iniquitatem: quia quòd jura induxerunt ut legata (etiam ſervitutum) rectà tranſeant, hoc ſtatuerunt merè in favorem legatorum, utque pleniùs & citiùs impleantur, & fortiùs conſerventur, nec impediantur, quavis alienatione poſt obitum teſtatoris facta, ſed poſſeſſorem ſequantur, & res cum ſua cauſa ad quoſcumque tranſeat: ergo nullo modo retorqueri debet in præjudicium, ut citiùs tollatur eorum actio. Nuniſque pluriſariàm detorquent, & reſtringunt clara verba hujus legis, quæ diſertè & ſimpliciter loquitur de ipſa perſonali actione quæ ſuper uſufructu naſcitur, & cùm uſusfructus deductus eſt in contractum, vel ex ſtipulatu debetur. Et tamen ſecundùm eos deberet exponi, id eſt, ſuper uſufructu acquiſito ex ſtipulatione, vel alia obligatione, ſolutione ſublatâ, quæ eſt mera perverſio verborum & mentis legis. Item lex generaliter & indiſtinctè loquitur, & diſponit non ſolùm de uſufructu legato, ſed etiam de perſonali actione ex teſtamento ad illum: & tamen ſecundùm eos, reſtringi deberet & intelligi, quando fundus cujus relictus eſt uſusfructus, eſſet teſtatoris tempore mortis, ſecus ſi hæredis, quia tunc non tranſiret rectà in legatarium, nec perſonalis concurreret cum reali confeſſoria: quod non congruit verbis legis, maximè in prooemio & præfatione, & adhuc implicat iniquitatem, & abſurditatem maximam, videlicet, quod melioris conditionis erit legatarius, quando res eſt hæredis, vel alterius, & generaliter quando jus rectà non tranſit: quàm ſi res eſſet teſtatoris, & rectà tranſiret. Multa alia abſurda & perplexa inſurgunt, quæ brevitatis cauſâ nolo proſequi.

99. Sed conſtanter dico quòd hæc lex etiàm in exemplo teſtamenti, non loquitur de aliqua obligatione acceſſoria, vel ſucceſſiva ad continuandam patientiam uſusfructus conſtituti: ſed loquitur de vera primordiali & principali obligatione ad uſumfructum conſtituendum: tùm quia non poteſt ſine manifeſta tergiverſatione negari, quin in priore exemplo ſtipulationis loquatur de ſtipulatione ad uſumfructum non acquiſitum, ſed dandum, & conſtituendum, ergo dubitatio & altercatio antiquorum quæ ibi recitatur: deinde in primo reſponſo deciditur, quæ verſabatur ſuper perſonali actione, non erat de perſonali uſusfructus conſtituti: (ut interim omittam quod hoc repugnantiam implicaret per prædicta) ſed erat de perſonali ad uſumfructum conſtituendum. Minùs obſtat quòd text. non loquitur diſtinctè de morte, vel capitis diminutione ejus cui debetur uſusfructus: ſed ſolùm & uniformiter de morte uſusfructuarii, quia reſpectu actionis perſonalis debet intelligi de eo cui debetur uſusfructus, ſive jam ipſo jure ſit acquiſitus, ſive non: quod ultimum neceſſe eſt intelligere reſpectu ſtipulationis uſusfructûs, de qua in textu. Minimùm obſtat quòd text. in primo reſponſo non loquitur niſi de non uſu, quod non congruit niſi uſuifructui quæſito, imò etiam tradito, quia dico quòd ſub verbo non uti, venit non petere reſpectu perſonalis actionis, idque neceſſariò ut reſponſum legis congruat præcedentibus, ubi quæſtio mota fuit expreſsè non ſolùm de non utente jure quæſito, ſed etiam de non petente debitum & ſtipulatum: nec erat tam inepta veterum ante hanc legem dubitatio ſuper ipſa principali & perſonali actione, quàm ſubſecutorum interpretum ſuper ſecundaria & ſucceſſiva obligatione ad faciendum, & non impediendum.

100. Quartò alii tantùm faciunt differentiam inter actionem perſonalem ad conſtituendum, vel tradendum uſumfructum, ut non tollatur niſi triginta annis: & confeſſoriam, ſeu actionem pro uſufructu formato, ut tollatur longo tempore: nec diſtinguunt, an illa perſonalis concurrat cum confeſſoria vel non, & ita ſentire videtur Paul. in l. *ſtipulatio iſta.* §. *ſi quis ita, in principio, de verborum obligationibus.* & clariùs Jaſon in §. *æquè ſi agat. numero* 39. *Inſtit. de actionibus.* Franc. Bald. *tractat. præſcriptio.* 3. *parte* 4 *partis principalis, quæſt.* 5. & apertiùs Angelus in *l.* 1. *col.* 3. *C. de annal. except.* ubi loquitur in actione perſonali ex teſtamento, quam vult ſtare triginta annis, licèt concurrat, vel concurrere poſſit cum reali, & benè. Sed nec hi plenum legis intellectum aſſequuntur: ſequuntur enim communem omnium errorem, quod uſusfructus ipſe acquiſitus, vel conſtitutus, non utendo decem annis inter præſentes, aut viginti inter abſentes Quartus intellect.

cadat, alio non requiſito, quod eſt erroneum, aliorumque errorum germinativum.

Verus & plenus Intellectus.

101. Nos ergo dicimus hanc legem non ſolùm corrigere ſententiam, & dubitationem veterum ſuper actione perſonali ad conſtituendum, vel realiter tradendum uſumfructum, quæ relinquitur in vim perſonalium actionum: ſed etiam hoc novum & ſingulare *inducit in ipſo jure uſusfructus*, ut nullo ſimplici non uſu tollatur, niſi cum non uſu concurrant alia quæ ſufficerent ad excludendum verum dominum. Non ergo ſufficit quivis ſimplex lapſus temporis, ſed requiritur quod volens uſufructui præſcribere, debeat contra ipſum fructuarium titulum juſtum & bonam fidem: vel ſaltem quod poſt interverſam fructuarii poſſeſſionem, fundum tanquam liberum triginta annis ſine interruptione poſſederit, ita quod etiam dominum vendicantem excluderet. Alioquin ſicut dominus non excluderetur, ita nec fructuarius, quamdiù vivit. Et hoc eſt quod hæc lex principaliter & peculiariter de novo ſtatuere voluit in verſicul. *ſed uſumfructum*, & hæc eſt ſingularis, nova & præcipua deciſio hujus legis, quam repurgatam nativæ ſuæ luci reſtituimus. Idem cenſeo in cæteris ſervitutibus perſonalibus, ſeu mixtis, per *l. ult. in fi.* infrà *de præſcrip. longi temporis*, ſecus in prædialibus, ubi ſufficit non uſus longi vel dupli temporis, poſtquam tamen præſcriptio currere cœperit, ut alibi declaravimus. Non obſtat lex ſicut, infra titulo primo: quia ibi æquiparatio non cenſetur fieri niſi in temporis ſpatio, de quo tantùm ibi agitur, non autem quoad alia ibi non expreſſa, ne reliquorum jurium correctio inducatur, niſi quatenùs exprimitur, aut neceſſariò colligitur. *l. præcipimus, infra de appellationibus.*

102. Ex quibus etiam refellitur alius error nimis ſupinus de uſufructu rei mobilis, vel ſe moventis, quem Accurſius hîc in verb. excludere, tenet non tolli triennio, quia rei immobili (inquit) comparatur: quæ eſt inepta & falſa ratio, niſi cùm eſt uſusfructus rei immobilis, tamen Jacobus Ravennas hîc in fin. ſequitur, & latiùs firmat Cynus, hîc per *l. uſucap.* infrà *de pignorib. l. 1. §. cùm prædium. ff. eod.* dicunt enim ſi uſucapio non tollit jus pignoris, ergo nec jus uſusfructus, & ſic tenent quod non tollitur niſi longo tempore decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes. Ex quo reſupino lapſu liquet quam male adverterint ad tex. hujus legis, verſ. niſi talis, qui indiſtinctè omnem temporis præſcriptionem excludit, quæ dominium non excluderet, admiſsâ eâ quæ dominum excludit. Dico ergo quòd ſi res mobilis à tertio cum juſto titulo & bona fide triennio ſine interruptione poſſidetur: ſicut excludit vel excluderet dominum vendicantem, ita & uſufructuarium, non aliàs.

103. Jam nihil ſupereſt, niſi conciliatio cujuſdam controverſæ antinomiæ quam ſuprà num. 29. in fin. huc rejecimus, videlicet inter legem, in numerationibus, in fine, de ſolutio. quæ dicit hæredem vendere gravatum, vendendo liberari ab obligatione legati, & ab actione ex teſtamento, quod congruit his quæ diximus ſuprà, num. 12. 27. & inter *l. ſi hæres. teſtamento. de actio. empt.* quæ dicit hæredem etiam poſtquam vendiderit, adhuc teneri actione ex teſtamento, & non eſſe ſic liberatum vendendo, quod ſupradictis repugnare videtur, cùm ſit obligatio momentanea. Hæc eſt quæſt. quam Doctores poſt Bartol. movent & mirum in modum controvertunt, & ſeſe confundunt in *l. ſi fidejuſſor, §. meminiſſe, de legat.* 1. de eo qui tenetur vendere vel locare.

Opinio prima affirmativa.

104. An per ſimplicem venditionem vel locationem liberetur: ubi Barto. tenet quod ſic, quem Bald. Ang. Pau. Rapha. cum Alexan. ibi ſequuntur: idem Bartol. in conſil. 81. arbiter. idem latè Franc. Areti. conſi. 28. Philip. Deci. in l. *ſingularia*, numero 18. & ibi Purpurat. num. 48. *ſi certum petatur*. Phil. Deci. *l. cùm fundus. §. ſervum*, num. 3. *ſi certum petatur*, & conſilio 646. col. ſecundâ. At contrarium quod non liberetur, niſi per implementum venditionis, vel totius locationis, tenet Nicol. de Neap. & Joan. Imol. ibi. Fabia. de monte ſancti Sav. in *tract. de emption. & vendit.* in tertia quæſtione principali, qu. 36. Jaſon verò in *dicto §. meminiſſe*, num. 12. dubitat, & magis ſentit contra Bartol. licet nu. 14. dicat opinionem Bartol. eſſe communem, nec ab ea recedendum in praxi.

Secunda negativa.

Tertia diſtinguens.

105. Baldus autem in leg. *ulti. ad finem, de pactis inter empt. & vendit.* diſtinguit inter contractus ubi ſtatim liberatur leg. *in numerationibus, de ſolutio.* & ultimas voluntates ubi latior ſit interpretatio, & non liberatur niſi maneat effectus. *l. ſi hæres teſtamento de action. empt.* quod ſequitur Franc. Aret. dicto conſil. 6. num. 5. Socin. conſil. 133. col. ſecundâ, libro primo, quod eſt repetitum conſil. 134. libro ſecundo. Ludovic. de Gozadinis, conſil. 38. num. 10. ubi dicit ſe latiùs ſcripſiſſe ſuper l. 2. *C. de pactis inter empt. & vendit.* & videtur ſequi Deci. dicto conſil. 645. numero 11. ſed hæc diſtinctio falſa eſt, & contra tex. apertum *d. l. in numerationibus*, quæ loquitur in teſtamento, & tamen dicit quod ſtatim liberatur.

106. Ideò olim ſtudio privato viam commodiorem meditans ſic diſtinguebam, aut ille contractus qui in obligationem ſeu diſpoſitionem deducitur, poteſt incipere à traditione, ſeu ſemel impleri, ut promiſſio venditionis puræ, & tunc non intelligatur de ſimplici contractu conſensûs verbalis vel ſcripti, ſed etiam de executione & implemento actûs. Aut ille contractus non poteſt, aut non debet ſtatim impleri, idque vel de ſe (ut promittens ſe obligare ad indemnitatem) vel eo modo quo in diſpoſitionem deducitur, ut ſi quis gravet hæredem, vel promittat facere inſtrumentum contractûs venditionis conditionalis, vel in diem, & tunc de ſimplici contractu valido intelligatur, non autem de ejus effectu, quantùm ad illam primam obligationem quæ contractu vel inſtrumento facto impletur, & tollitur tanquam ſolutione debiti. Sed licèt hæc diſtinctio primâ ſpecie demulceat, & multùm plauſibilis videatur, multiſque in regeſtis meis congeſtis firmari poſſit, quæ prætereo: tamen maturiùs cogitanti diſplicet in ſecundo membro, quod extimo verborum quam intimo mentis ſolidæque rationie ſenſui magis arridet.

Vera ſolutio.

107. Dico ergo nullam in his eſſe differentiam inter contractus & ultimas voluntates: ſed quod *d. l. in numerationibus*, debet intelligi ſecundùm *d. l. ſi hæres*: nulla eſt enim contrarietas, ſed diverſitas casûs, patet quia *d. l. ſi heres*, loquitur in contractu non executo, vel quatenus non eſt facta executio: dicta verò *l. in numerationibus* in contractu executo vel quatenùs facta eſt executio. Nihil hîc divino, nec commentitium quicquam aſſero, ſed hanc noſtram conciliationem ex verbis, phraſi & exemplis earumdem legum, & ex rubricis quibus ſubſunt, aſſumo: dicta enim *l. ſi hæres*, loquitur in venditione facta ſimplici contractu, vel etiam ſecutâ traditione, ſed non plenâ: unde ad ea quæ implenda reſtant, ſive ad traditionem, ſive circa acceſſoria venditionis, non ſolùm ex empto agi poteſt ex contractu conſenſu perfecto: ſed etiam ex teſtamento ad id quod implendum & perfectè exequendum reſtat. Et in ſumma quatenus venditio non eſt plenè impleta, ſive quatenùs non eſt plenè & cum effectu ſatisfactum legato de vendendo: hoc enim conſonat tum verbis, tum menti, tum reliquis omnibus exemplis dictæ l. (quæ brevitatis causâ ſpeciatim urgere nolo) tum rubricæ ſub qua ſita eſt, quæ præſupponit non eſſe impletum, vel reſtare implendum, & ſupereſſe actionem empti: dicta verò lex *in numerationibus*, ad fin. loquitur in venditione non ſolum contracta, ſed etiam realiter executa & conſummata, & in ſumma quatenus ſolutionis implemento ſublata eſt obligatio & actio ex teſtamento, ut patet in omnibus

exemplis *d. l.* quæ perpetuò loquuntur de actu reali: unde in primo exemplo *d. l.* ibi, vendiderit creditori, neceſſariò intelligendum conſtat & tradiderit, aliàs non eſſet ſublata actio ex vendito. Igitur ultima exempla *d. l.* ibi, *nam vendendo vel locando*, debent intelligi & tradendò, vel quatenùs traditur: ut ejuſdem l. verba & exempla non difformiter, ſed uniformiter accipiantur, *l. jam hoc jure, de vulg. & pup.* quod & rubricæ conſonat, quæ eſt de ſolutionibus, & ſic de implemento ſeu executione.

108. Porrò licèt plura exempla eodem contextu ibi conjungantur, non tamen continuò intelligendum quod in omnibus & per omnia ſint ſimilia: ſed ſolùm quatenùs & in quantum ratio & determinatio legis eis convenit & adaptatur. Fac hæredem de locanda domo in quinquennium rogatum legaſſe in quinquennium: & tradidiſſe domum utendam, an ſit liberatus ex teſtamento? Reſpondeo ſic quantum ad actum locandi & tradendi domum utendam: & in ſumma quatenus implevit, & ſatisfecit voluntati teſtatoris, eodemque actu quo ſe liberavit, conductorem ſibi obligavit: & hoc eſt totum quod d. l. intendit, quòd dictus hæres ſtatim prorſus & in perpetuum liberetur ex teſtamento: ſed ſolùm quatenùs implet & paret voluntati teſtatoris. Locando enim cum effectu & parendo liberatur, quia cùm præſtet quod debet, non poteſt etiam pendente conductione, nec ex teſtamento nec ex conducto conveniri, licèt hæ actiones nondum ſint ſublatæ: ut probat text. in dicta l. *ſi hæres.* in ſecundo reſponſo, ibi, *cum eo ex empto agi non poſſe.* & ſic ſatis interim dicitur in effectu liberatus ex teſtamento, & ſatis verificantur verba dict. l. *in numerationibus*, quæ non debent captari, ſed quâ mente dicantur attendi. *l. penult. ad exhibend.* ergo inſpecto effectu, & prout bonum & æquum exigit, eodemque ſtatu manente juxta alias regulas juris. Si igitur hæres primo anno paruit, ſecundo non paruit, converſo rei ſtatu, convertitur jus, quia tunc pro tempore futuro vel quo non paret, nec legatarium ſibi in effectu obligat ad mercedem, ſed obligatio ex conducto & ex teſtamento.

Alternativa legis eſt copula actionis. 109. Alternativa enim quæ eſt in primo reſponſo dictæ l. *ſi hæres.* non eſt dubitationis vel incertitudinis (quod eſſet contra naturam legum) ſed habet vim copulæ remediorum, ad electionem actoris, juxta *l. 3. de eo quod certo loco.* Simile in l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. & alibi paſſim.

110. Et quod tunc ſit efficax etiam actio ex teſtamento, ultra d. l. *ſi hæres.* probo vivâ ratione, quia aliàs ſequeretur quòd per primam locationem & patientiam ſublata eſſet in perpetuum hypotheca teſtamenti, quod eſt falſum: quia ex quo per l. 1. *C. communia de legat.* orta eſt & quæſita hypotheca cum effectu; & ſic ad effectualem locationem totius dicti temporis, non extinguitur patientia ſub implemento primi anni tantùm, niſi pro rata temporis: ergo remanet perſonalis actio ex teſtamento, quia ſi initio prorſus tolleretur tanquam ſolutione ejus quod debetur, non poſſet hypothecaria ſubſiſtere, ſed neceſſariò prorſus tolleretur. *l. ſolvitur. in princ. & §. primo. quibus modis pign. vel hypoth. ſolvitur*, tum in dicta l. *in numerationibus.* gerundium locando, non intelligitur de ſimplici contractu, ſicut nec gerundium vendendo, ſed ſicut gerundium vendendo (quod eſt de obligatione momentanea) intelligitur cum effectu: ita gerundium locando (quod eſt de obligatione ſucceſſiva, *l. ſi in lege. § colonus, ff. locati.*) intelligitur cum effectu, hoc eſt locationi parendo, ſeu quatenus paretur. Patet etiam per adjectum correlativum, quia non obligat ſibi legatarium ad mercedem, niſi quamdiù paret locationi: igitur correlativa liberatio ab actione ex teſtamento pariter & neceſſariò debet intelligi, quamdiù paret locationi: tum verba (præſertim teſtatorum) debent intelligi cum effectu, & ſic ſicut

Hypotheca.

Gerundium.

Correlativum.

gravatur de vendendo, intelligitur cum effectu, ita & cùm quis gravatur de locando, & ſic vera eſt ſecunda opinio Bart. ſuprà num. 104.

111. Et rejicienda ſolutio Bart. in dicto §. *meminiſſe, in fin.* licèt Bald. Alexand. & alii ibi ſequantur, quia ſecundùm eam ſequeretur quod contractu verbis tenus facto, re non traditâ, non poſſet agi ex teſtamento, vel ſimili priori obligatione ad traditionem rei principalis, & tamen eadem priori actione poſſet agi ad traditionem, vel præſtationem acceſſoriam rei venditæ vel locatæ, quod eſt ineptum, ſuperſtitioſum & ſine ratione. Noſter autem intellectus & verbis & menti totiuſque juris æquitati, & communi ſenſui congruit, Idem in ſimilibus.

112. Unde ſi arbiter condemnavit quemdam ad locandum in quinquennium, & is tantùm locavit nec ſtetit, locus eſt pœnæ compromiſſi, quicquid dicant Barto. in dicto §. *meminiſſe.* & in dicto conſilio 81. & ſequaces: quia verba cum effectu debent accipi, quia non ſolùm locatio verbalis, ſed etiam ejus obſervantia venit ex propria vi & ſignificatione verborum ſententiæ cum effectu ſumptorum, & ſic in executione dictæ ſententiæ includitur. Sed ſi locaſſet ad longius tempus quàm dicat ſententia, ceſſabit virtus & effectus ſententiæ pro tempore longiori: item ſecus ſi pœna laudi referatur & limitetur ad actum contractûs vel inſtrumenti conficiendi, putà, ſi dicat quòd locabit & conficiet inſtrumentum locationis quinquennalis infrà menſem, vel ratificabit infrà menſem ſub tali pœna: debet enim ante omnia ſubjectæ materiæ ratio, & quid actum ſit attendi.

113. Et generaliter ſecus de effectu remoto, qui non venit neceſſariò, nec ex propinqua & intenta executione actûs promiſſi, vel per ſententiam adjudicati, ſed expectat aliam novam diſpoſitionem à priori neceſſariò non dependentem, nec in eam incluſam: ut ſi quis promittat, vel in teſtamento gravetur compromittere; quamprimum enim validè compromiſit, liberatus eſt à priori obligatione: nec propriè tenetur parere ſententiæ ex teſtamento, vel priori promiſſioni: ſed ex compromiſſo. Sententia enim arbitrorum non eſt nuda executio compromiſſi (quia compromiſſum non continet formam ſpecificam futuræ ſententiæ) ſed eſt principalis diſpoſitio per ſe, quamvis ſemper remaneant quædam reliquiæ primæ diſpoſitionis quæ cauſam dedit. Ex his etiam rejicienda eſt diſtinctio, quam metitur Alexan. in dicto §. *meminiſſe, in fin.* an explicando actum promiſſum quis incidat in novum contractum producentem novam obligationem, vel non: Contra Alex.
confunditur enim per d. l. *ſi hæres.* ubi faciendo contractum venditionis, incidit in novam obligationem, & tamen ſupereſt vetus actio ex teſtamento. Solùm ergo debet diſtingui inter effectum propinquum qui venit in executione actûs promiſſi, tanquam principaliter intentus, ſive veniat per viam novæ vel accumulatæ obligationis, ſive non: & inter effectum remotum.

114. Unde ſi gravatus vendere ſimul perfectè vendiderit & tradiderit, ita ut jure non poſſit poſſeſſio avocari. *l. 3. in princip. de action. empt.* ſublata eſt prior obligatio, quia plenè ſatisfactum eſt: unde evictio poſtea ſequens, quæ eſt quid remotum, non petetur actione ex teſtamento, vel alia remota jam ſublata: ſed actione ex empto, ex evictione (tanquam purificata conditione) orta *l. non dubitatur. C. de evict.* & in hoc exemplo rectè ſenſit Bartol. in dicto *§. meminiſſe.* Evictio.

115. Sed errat circa *l. inter Caſtellanum, de arbitris.* quam intelligit in cauſa ſucceſſiva, & malè, quia loquitur in cauſa momentanea, videlicet in quæſtione de finibus determinandis, & terminis ponendis: arbiter per ſententiam partibus præſentibus fines determinavit, quos poſteà ſententiam exequendo, fixit & poſuit, una partium abſente, quæ non paruit, quæſitum eſt an ſit pœna commiſſa: & ſic agebatur ibi de prima exe- L. inter Caſtellanum, de arbit.

tione, terminorumque fixione, & de prima obedientia, non autem de ſucceſſiva. Et decidit Scævola, quòd ſi arbiter exequendo, terminoſque figendo, non exceſſit id quod partibus præſentibus pronuntiavit, pœna committitur ſi non paretur, quamvis executio abſente parte, facta ſit: cui tamen debitè notificatum fuiſſe intelligendum eſt, aliàs non diceretur contravenire executioni, ſi juſtam haberet cauſam ignorantiæ. Si autem arbiter exceſſit id quod partibus præſentibus pronunciavit, & in eo quod exceſſit, non ſit paritum, decidit pœnam non eſſe commiſſam: hoc tantùm intendit & probat *d. l. inter Caſtellianum*. Quòd ſi Caſtellianus primùm paruerit cum effectu, poſteà ex intervallo contravenerit, an incidat in pœnam compromiſſi, non ex dicta l. ſed ex aliis legibus petendum eſt. Et quicquid dicant Bart. & omnes aduſque, puto pœnam non committi, ex quo ſemel paritum fuit cum effectu & plenè, quia actus momentaneus eſt, ſicut indiviſio vel traditio fundi, niſi dictum fuerit pœnam committi quandocumque contraveniretur, aliàs de prima & plena executione intelligitur. *l. boves. §. hoc ſermone, de verborum ſignificat.* quemadmodum etiam ſemel commiſſa pœna compromiſſa ampliùs non committitur, niſi expreſſim actum ſit toties committi quoties contravenietur *l. ſi duo. §. ſemel de recep. arbitr.*

Pœna compromiſſi.

116. Quod autem dictum eſt liberationem ſequi per traditionem perfectam in momentanea obligatione, putà vendendi, limitandum ut procedat (ut nuper tetigi num. 114) quando traditio non ſolùm facta eſt de vacua poſſeſſione cum effectu tempore traditionis: ſed etiam una cum cauſa bonorum, id eſt, una cum tranſlatione dominii, vel conditionis uſucapiendi, cum omni commodo poſſeſſionis & fructuum deinceps percipiendorum, utque ſtipulator vacuâ poſſeſſione habitâ, potior ſit deinceps in lite poſſeſſionis, itaut ea jure avocari non poſſit: ut ſunt pulchri text. in *l. 2. §. vacua in l. 3. in principio*, ibi, *traditio poſſeſſionis qua a venditore fieri debet, talis eſt: ut ſi quis eam poſſeſſionem jure avocaverit, tradita poſſeſſio non intelligatur. ff. de action. empti.* & in l. *exempto. §. idem Neratius ait*, ibi, *debere præſtare emptori, ut in lite de poſſeſſione potior ſit. eod. tit.* & dixi in extricatione Labyrinthi, de eo quod intereſt nu. 230. item limito ut procedat quatenus bonâ fide ſemel impletum eſt, aliud ſi doloſè: ut ſi priùs alii vendiderat vel donaverat retento uſufructu: quia tunc etiamſi ex longo intervallo ſequatur turbatio, res non videtur retrò tradita: ſed durat primitiva actio, quia traditio doloſè facta, non fuit probè facta nec ut debetur. Adhuc ſi traditio vacua ſit bonâ fide facta: ſed infrà breve tempus ſine culpa emptoris ablata vel turbata non videtur traditio plenè facta niſi venditor eam cum effectu defendat, tempus autem iſtum pragmatici Galli intelligunt unius anni & diei, intra quod tertius qui erat poſſeſſor, poteſt agere interdicto uti poſſidetis, & poſſeſſionem turbare, quo tempore lapſo non tenetur venditor de defenſione vel evictione poſſeſſionis, quia deinceps cenſetur emptor eam culpâ perdere, ut dixi in *Conſuet. Pariſ. tit. 3. §. 64.* Item ſecus etiamſi ex intervallo contraveniatur, ſed per ipſummet obligatum quis tradidit, quia tunc quod attinet ad præjudicium contravenientis facto ſuo, non videtur impletum, adeo ut pœnæ locus ſit, necnon veteri actioni, tum perſonali ex contractu, tum reali, tum poſſeſſoriæ, ſi qua ex traditione, vel quaſi ſemel facta orta ſit. argumen. not. in l. *ſi ventri, in fin. §. de privileg. credit. l. 3. de divortiis.* cum ſimilibus: & eſt text. in individuo in l. *ſi quaſi recepturus, de pignor. act.* quem ad hoc expreſſim not. Alberi. Bald. Imol. Paul. in l. *Titio centum de condition. & demonſtration.* Pau. Roma Alex. Jaſon. in l. *ſed etſi poſſeſſori. in princ. de jurejur.* Areti. in l. *ſi fidejuſſor. §. meminiſſe, col. ultimà, de legatis primo.* Vide latè & utrimque per dominum Andr. Tiraq. in repetitione l. *ſi unquam, verſic. ſuſceperit liberos.* num. 147. & 154. *C. de revoc. donation.*

117. Et ita debet intelligi *l. qui pendentem de action. empt.* ubi poſt traditam ſive lectam vindemiam emptam, ſi emptor calcare vel evehere prohibeatur, ad exhibendum, vel injuriarum agere poteſt, ſicut pro qualibet alia re ſua: hoc enim intelligendum contra omnes alios à venditore vel obligato. ſed ſi impedimentum fiat à venditore, vel ejus mandato, tunc non ſolùm illis actionibus, ſed etiam perſonali ex empto uti poterit: quia cùm ab eodem fiat impedimentum & incontinenti, vel antequam traditio plenum habuerit effectum, non videtur traditum. *d. l. ſi quaſi.*

L. qui pendentem. de action. empt.

118. Sed quid ſi promittens uſumfructum, addat facere ut habere fruique liceat? Reſpondeo, non eſt ob id obligatio mixta, ſed ſunt duæ obligationes conventæ, prima dandi, ſecunda facti ſucceſſivè, quemadmodum ſi reditui limitato ad certum fundum, addatur promiſſio faciendi reditum fore continuum & integrum, ſunt duæ obligationes, ut dixi in tractatu uſurar. num. 135. & in extrication. Labyrinthi Divid. & Individ. Secunda autem illa intelligitur niſi fructuarius culpâ ſuâ uſumfructum amittat abutendo, vel patiendo præſcribi à tertio.

119. Sed ſi quis uſumfructum conſtituerit & vendiderit fundum malâ fide, ſine onere uſusfructus, tertio qui præſcripſit, tenebitur venditor etiam ceſſante dictâ ſecundâ obligatione ad damna & intereſſe, uſque ad triginta annos etiam à die præſcriptionis completæ per illum tertium, quaſi tunc demum evictione ſecutâ & conſummatâ facto & culpa venditoris, quæ eſt nova actio evictionis, quæ tanquam conditione purificatâ oritur ex potentia veteris cauſæ, & conſtitutionis uſusfructus, cui etiamſi alià fiebat ex cauſa lucrativa, inerat hujuſmodi obligatione evictionis ratione doli. *l. Ariſto. in fin. de donationibus*, ut tetigi in tractat de quæſt. 61. num. 410. Ex his habes inveteratas intricationes longè latéque profligatas, & has omnes leges nativæ ſuæ luci novè reſtitutas.

120. Accipe novam epitomem, & brevia analytica ſcolia noſtra ſuper *l. corruptionem.* dumtaxat, in reliquis interim (donec Deo dante τὸ ἐπανόρθωμα τῶ τομῶ edamus) per te ſupplebis.

EPITOME.

Perſonalis actio ad uſumfructum conſtituendum non tollitur, niſi morte fructuarii, vel rei interitu. Uſusfructus autem quæſitus non tollitur, niſi dictis modis, vel tali præſcriptione quæ dominum excluderet, vel maximâ aut mediâ capitis diminutione.

Imp. Iuſtinianus. A. Iuliano. Præfect. Pretor.

CORRUPTIONEM uſusfructûs multiplicem eſſe veteribus placuit, vel morte vſufructuarii, vel capitis diminutione *a*, vel non utendo *b*, vel aliis quibuſdam non ignoratis modis. Sed de uſufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de perſonali autem actione quæ ſuper uſufructu *c* naſcitur, ſive in ſtipulatione uſusfructus deductus, ſive ex teſtamento relictus eſt, dubitabatur. Morte quidem uſufructuarii & capitis diminutione eam tolli omnibus concedentibus: non utendo *d* autem, ſi per annum vel biennium forſitan eumdem uſumfructum non petierit uſufructuarius, et ſic perſonalis actio tollatur altercantibus. Sed nos hoc decidentes ſancimus, non ſolùm actionem quæ pro uſufructu *e* naſcitur: ſed nec ipſum uſumfructum *f* non utendo *g* cadere, niſi tantummodò morte uſufructuarii, & ipſius rei interitu: ſed uſumfructum quem ſibi aliquis acquiſivit, hunc habeat dum vivit intactum: cum multæ & innumerabiles cauſæ rebus incidunt mortalibus, per quas homines jugiter detinere quod habent, non poſſunt. Et eſt ſatis durum per hujuſmodi difficultates amittere quod ſemel poſſeſſum eſt: niſi talis exceptio *h* uſufructuario opponatur: quæ etiamſi dominium vendicabat, poterat eum præſentem vel abſentem excludere. Sed nec per omnem capitis diminutionem hujuſmodi detrimentum imminere noſtris patimur ſubjectis. Quare enim ſi filius familiàs fuerit is qui uſumfructum habet: forte ex caſtrenſi peculio (ubi nec uſusfructus patri acquiritur) ei poſſeſſum *i*, per emancipationem eum amittat? ſed ſecundùm quod diffinitum eſt, tunc eum tantummodò deſinere, cùm uſufructuarius vel res pereat: vel *l* tantummodò eum cum anima vel rei ſubſtantia expirare niſi prædictæ exceptionis *m* vigor reclamaverit. Exceptâ videlicet tali capitis diminutione: quæ vel libertatem vel civitatem Romanam poſſit adimere, tunc etenim uſusfructus omni modo ereptus ad ſuam revertatur proprietatem.

a *Diminutione.* Etiam minima quod infrà corrigitur.

b *Non utendo*, anno in mobili, biennio in immobili. *Inſtit. de uſucap. in princ.* Pli. epiſt. 1 lib. 5.

c *Uſufructu.* realiter conſtituendo.

d *Non utendo*, id eſt, non agendo: ut ſtatim declarat.

e *Uſufructu.* Conſtituendo, vel realiter tradendo

f *Uſumfructum* conſtitutum & plene acquiſitum.

g *Non utendo.* vel non petendo quantum ad perſonalem actionem. *l. ſi partem in princip. quemadmod. ſervit. amit. l. 1. in princ. quemadmod. uſusfruct. amitt.*

h *Exceptio.* putà longiſſimi temporis, vel cum juſto titulo & bona fide longi in re immobili, vel triennii in mobili.

i *Poſſeſſum.* vel debitum.

l *Vel* [illegible] Juſtiniano familiaris exponens præcedentia.

m *Exceptionis.* quia etiam dominus dominio excluderetur.

EJUSDEM

EJUSDEM AUCTORIS NOVUS ET ANALYTICUS INTELLECTUS

IN §. FINITO. IN L. TRIBUS, ET IN TOTAM D. L. ff. DE USUFRUCT. EARUM RERUM quæ uſu conſumuntur.

EPITOME.

1. Falſa eſt omnium opinio hæredem fidejubere gravatum, non poſſe, ſi ſolverit, repetere. 3. 7.

2. Legatum cenſetur quod minus eſt, ne videatur hæres duplici onere gravari.

4. Hæres gravatus fidejubere pro legatario, nihilominus contra eum actionem habet. 8. 9.

5. Lex debet intelligi ſecundùm rationem quam allegat.

6. Moroſus non debet melioris eſſe conditionis ſolvente.

Lex debet interpretari ut careat abſurdo & iniquo.

8. Actio negotiorum geſtorum datur etiam gerenti ex neceſſitate.

10. Diviſio l. tribus in ſeptem partes.

11. Satiſdatio de utendo & fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti.

12. Satiſdatio non poteſt remitti, nec in hæredem revolvi in uſufructu pecuniæ. 20. 21. 26. aliàs ſecùs. 23.

13. Intellect. l. tribus. 15.

14. Satiſdatio non eſt de ſubſtantia legati uſusfructus, niſi in pecunia.

16. Legatum ſatiſdandi dividuum. 17. 18. 33.

18. Gravati fidejubere an teneantur in ſolidum.

Appellatione rei de tota intelligitur.

21. Non poteſt quis mandare fidejuberi erga ſeipſum.

22. Teſtator nequit privare hæredem beneficio legis. 23.

24. Onus de reſtituendo hærede caducum eſt in hærede hæredis.

25. Legatarius ad tempus tenetur ſatiſdare, niſi in mutuo.

26. Etiam in pecunia legatum proprietatis efficacius eſt legato uſusfructus. 29.

27. In fungibilibus eſt quaſi uſusfructus, mediante ſatiſdatione. 30.

28. In quo teſtator gravans hæredem ſatiſdare, non ideò tranſit ad legatum proprietatis.

29. Finito uſufructu, etiam poſſeſſio naturalis ipſo jure redit ad proprietarium.

31. Fidejuſſio quando renovanda?

Intellect. l. 3. de fidejuſſ. 32.

34. Singuli hæredes poſſunt ſcorſim pro legatis à cohæredibus gravari ſatiſdare.

35. Non eſt fraus quoties per alium modum, licet tantumdem, ferre.

36. Aliud plures teneri in ſolidum: aliud obligationem eſſe individuam.

37. Nova epitome & gloſſa l. tribus.

NON tantùm, inquam.

1. Sed falſam comperi interpretationem Accurſ. Albe. Bald. & omnium in d. §. *finito.* ubi per illum text. tenent quòd hæres in teſtamento gravatus ad fidejubendum, ſi poſteà vel coactus ex ea cauſa fidejuſſoria ſolverit, nullo modo repĕtere poſſit. Idem tenent Bald. Bartol. Paul. Alexand. Jaſon, & & omnes in l. *ſi fidejuſſor. in principio, de legat.* 1. Angel. in l. *ſi quis mandato, de negotiis geſtis.* Ludovic. Roma. ſingul. 796. Alexand. in conſil. 58. ad finem. Jaſ. l. *quod dictum*, num. 10. *de pactis.* Petr. Gerar. ſingul. 65. ſed iſtud nullatenus probatur in d. §. *finito.* ubi ſolùm negatur actionem mandati competere contra eùm pro quo ſatiſdatum & ſolutum fuit: atqui

non proinde ſequitur quin actiones aliæ competant, quod vel unicum ſufficit ad refellendam communem, imò perpetuam omnium fere ſententiam, ſed erroneam, quamvis adusque (ſed in ſcholis dumtaxat) receptam. Quare ut rebus novis exigit. Ulpianus in *l. 2. de conſtitut. princip.* tanto altius & evidentiùs quàm ſit falſa oſtendam.

2. Primò, quia regula eſt quod in dubio cenſetur legatum quod eſt minus. *l. apud Julianum, §. ſcio. de leg. infrà.* & in dubio nunquam videtur voluiſſe teſtator gravare hæredem duplici onere vel præſtatione. *l. Titia, §. qui invita. de legatis ſecundo.* maximè quàndo legatum adhuc remanet utile, & verba legati hanc de minori interpretationem patiuntur, ut not. omnes in *l. uxor patrui, C. de leg.* in *l. ſervi electione, §. ult. l. ſertum filii, in princ. l. ſi domus, § fin. de lega. primo.* Jaſ. in *l. hujuſmodi, §. cùm pater*, col. infra, *de leg. primo*: plenè dixi ſuper Conſuet. Pariſ. §. xcij cùm igitur verba hujus legati non importent niſi nudum onus ſatiſdandi, & non onus ſolvendi de ſuo: ſequitur hoc legatum non debere extendi ad aliud & gravius onus, contra regulas juris præter mentem & verba teſtatoris.

3. Imò hoc eſſet contra verba & mentem legis, quia ſequeretur quod teſtator in caſu d. l. *tribus.* non nudum uſumfructum, ſed etiam proprietatem pecuniæ in effectu legaſſet: ſolutione ſequutâ, quod eſt oppoſitum legato uſusfructus, quem dumtaxat teſtator legare voluit. Secundo per text. ejuſdem l. in fin. ubi Juriſconſultus declarat quale, & cujus effectus ſit legatum ſatiſdandi, dicens effectum eſſe ne legatarius cogeretur ſuo periculo (hoc eſt ſumptu & labore proprio) fidejuſſores idoneos ſecundùm Senatuſconſultum quærere, antequam poſſet frui legato, quod exinde poſſet diù retardare: cui detrimento voluit teſtator proſpicere & obviam ire, gravando quoſdam ex hæredibus ad legatum ſatiſdandi: igitur ſatis eodem textu probatur quod iſtud legatum non cenſetur factum ad aliam diverſam utilitatem, ut videlicet hæredes ſatiſdare gravati teneantur etiam de ſuo ſolvere, vel quod non poſſint ſolutum repetere.

4. Tertiò probo in eodem textu verſic. illud. ubi dicitur quod non obſtante legato ſatiſdationis, tenetur legatarius promittere pecuniam, ſcilicet univerſam, finito uſufructu reſtituere, ergo (quia verba text. generalia ſunt & abſoluta) tenetur idem promittere etiam hæredibus gravatis, interim pro eo ſatiſdare. Igitur manifeſta eſt intentio legis quod legatarius finito uſufructu, vel ejus hæres tenetur totam ſummam reſtituere etiam illis qui ſatiſdederunt pro portionibus ſuis, & quod ad hoc ab eiſdem efficaciter cogi poterit, etiamſi forte per errorem non promiſerit, quia condici ei potuit ut promitteret. *l. ſi quis accepto, de condict. cauſ. dat. l. ſed etſi me putem. §. primo, de condiction. indebiti.* & conſequenter finito uſufructu, ut ſolvat, tenebiturque hæres vi ſatiſdationis à cohæredibus exigens cedere eis actionem quam ex dicta promiſſione vel condictione habet contra fructuarium, vel ejus hæredem per aliam juris regulam, de qua in *l. Modeſtinus, infrà de ſolution.* cui non cenſetur hîc in aliquo derogatum, ſed tacitè ineſt.

5. Quartò, vel ipſa phraſis & ratio d. §. oſtendit quod non loquitur de ipſa repetitione vel jure repetendi à legatario: ſed formula actionis dumtaxat, quia tantùm negat eos mandati acturos. Et reddit rationem: quia hæredes ſatiſdantes non ſuſceperunt de hoc aliquod mandatum à legatario: ſed hoc fecerunt ex neceſſitate, & parendo voluntati teſtatoris: quæ ratio non excludit repetitionem, ſed actionem mandati ad repetendum dumtaxat: lex autem debet intelligi ſecundùm rationem quam adducit, & in qua fundatur: quod autem cauſificantur Doctores quod mandans ſatiſdari videtur mandare ut ſolvatur, *l. indebitam, de condiction. indebit.* frivolum eſt: quia non videtur mandari ut quis ſolvat nomine proprio, ſed nomine debitoris, & animo ab eo repetendi, etiamſi aliàs erat indebitum, ut inquit text. in dicta l. *indebitam.*

6. Quintò, per locum ab abſurdo & iniquo: quid enim iniquius quàm legatario quem teſtator proprietatem habere noluit: tamen præpoſtera communi interpretatione tria in damnum hæredum concedi, primò uſumfructum, ſecundò revelationem à ſatiſdando, tertiò proprietatem ipſam, ſi hi qui ſatiſdederint, ſolverint: quartò deterioris eſſe conditionis hæredes bonæ fidei qui ſine mora reſtituerint, quàm hæredes fraudatores & detrectatios obligationis defuncti: contra *§. ult. Inſtitut. de donationibus:* quintò, ut moroſis & fraudantibus ſua mora, ſua fraus proſit: pudorem verò ſuum ſervantibus bona fides ipſa noceat contra *l. Servius. quod vi. aut clam.* contra *l. mora*, infrà *de regul. jur.* contra *l. Quintus*, infrà *mandat.* & generaliter contra quam omnis lex ſic debet interpretari ut careat abſurdo & iniquo. *l. nam abſurdum, de bo. liberto. l. Salvius, de lega. præſtan. l. qui duos, §. 1. de manu. teſtamen.* dixi in *Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 1. cum ſeq.*

7. Ut manifeſtarem ſic communem hunc inveteratum errorem eſſe non ſolùm contra verba & mentem legis, non ſolùm contra alia omnia jura & regulas juris, ſed etiam contra ſenſum communem: ut etiam Bald. ipſe imprudens teſtatur in d. l. *tribus, in fin.* dicens ſe de hoc puncto promovendo in Prolytam, vel ad Docturam interrogaſſe in examine privato, qui contrarium reſpondit: contra caſum (ut Bald. ait) hujus text. ſed Bald. ipſe cenſorem merebatur malè dicens contra eumdem text. Vides quàm grave peccatum fuerit in cenſoribus illis.

8. Concludamus itaque quod etiam illi qui ſatiſdederunt, & ſolverunt, poſſunt repetere portionem cohæredi ſolutam non ſolùm in actionibus ceſſis à cohærede, ſed etiam ceſſante ceſſione, actione ex teſtamento: ſicut in re ad tempus legata, vel etiam negotiorum geſtorum actione, quæ ex neceſſitate gerenti competit *l. 3. §. hac actione. l. atqui natura, §. ſi vero, de negotiis geſtis*, ut clarè probavi in tract. Dividui & Individui.

9. Iniquitas autem communis ſententiæ ſatis ex prædictis ſe oſtendit. Omnis autem lex debet ſic interpretari ut ſit bona & æqua, ut ſuprà eod. num. 6. Et invenio quod Jacob Raven. (ut refert Alberi. in d. l. *tribus.* ſententiam noſtram tenuit. Cy. etiam & Bald. in *l. unica, §. ne autem*, col. 2. *in fin. C. de cadu. tollend.* allegante Petr. qui illic de hoc non loquitur: ſed ibi Saly. & Phil. Cor. dicunt recurrendum ad conjecturas, ſed conſtanter dico (niſi de contraria teſtantis voluntate manifeſtè appareat) non eſſe ad aliud recurrendum, ſed omninò locum eſſe repetitioni ſecundùm prædicta. Et per aliam certiſſimam juris regulam, quia legatarius iſte certat de novo & adventitio lucro: igitur magis favendum repetitioni. *l. non debet actori, §. in re obſcura, de regulis juris.*

10. Nunc eodem filo placet totam hanc le. explicare, quam divido in ſeptem partes: ſecunda, ibi, *placebat*: tertia ibi, *uſumfructum itaque*: quarta ibi, *cum vero*: quinta, ibi, *illum etiam*: ſexta, ibi, *finito*: ſeptima, ibi, *de illo.* In prima parte ponitur thema ex quo reſultat quæſtio, an valeat diſpoſitio teſtatoris quâ juſſit duos ex tribus hæredes ſatiſdare pro Titio cui legaverat uſumfructum pecuniæ. Magna & urgens eſt ratio dubitandi, quia pecunia quæ ipſo uſu conſumitur & abit in creditum, neque naturali, neque civili ratione recipit uſumfructum: ſed bene quaſi uſumfructum, & adhuc non niſi mediante ſatiſdatione de tanta pecunia reſtituenda per fructuarium ſi moriatur, aut capite minuatur. *l. 1. & 2. eod. titul. §. conſtituitur Inſtitut. de uſufructu.* Diviſio l. tribus in ſeptem partes.

11. Et quamvis in rebus quæ uſu non conſumuntur, in quibus cadit verus uſusfructus, remitti poſſit

ſatiſdatio de reſtituendo finito uſuſructu, tamen ſatiſdatio de utendo & fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti. text. in *l. ſcire debetis. C. ut in poſſeſſion. legato.* & quamvis Petrus & Cynus in *l. prima. C. de uſufructu*, tenuerint in his quæ uſu conſumuntur ſatiſdationem remitti poſſe, quia legatarius non poteſt delinquere circa uſum & fruitionem dictarum rerum, quæ ſuæ factæ ſunt: quod ſequitur Petr. Anchara. capitulo ultimo de pignoribus: tamen communis eſt opinio in contrarium: ut etiam tenent Raymund. Bald. Salicet. Pulgoſ. in dicta l. prima. Joän. Imol. in *dicto capitulo ultimo, in ſin. de pignoribus.* pulchrè Paul. conſilio ducenteſimo vigeſimo primo, libro ſecundo. Alex. in *l. quod de bonis §. frater, ad legem Falcidiam.* & conſilio quingenteſimo octavo, num. 9. (ubi in annotationibus tetigi) libro tertio, Jaſ. conſilio quadrageſimo, libro primo, Philip. Deci. capitulo, in præſentia, col. primâ, de probationibus, & pulchrè conſilio quingenteſimo ſexageſimo quinto: Carol. Ruin. conſilio ducenteſimo ſecundo, libro ſecundo. Aymo Graveta, conſilio centeſimo octuageſimo ſeptimo, in fin. & probat text. rotundus in dicta *l. prima*, & alioquin in uſuſructu pecuniæ, rerumque fungibilium, in quibus majus imminet etiam ſubſtantiæ periculum, nulla eſſet ſatiſdatio quæ remitti non poſſet ab ipſo teſtatore.

12. Quod ſi remitti non poſſet, ergo multominùs hæredes ipſi (quibus debetur ſatiſdatio) de ſatiſdando gravari poſſunt, hoc enim longè plus eſt quàm ſatiſdationem prohibere, & magis eſt contra mentem *d. l. 1. de uſuſructu earum rerum quæ uſu conſumuntur*: & *l. 1. C. de uſufructu.*

13. Sed tamen contrarium decidit Papinianus in ſecunda parte l. noſtræ, ibi, *placebat.* dicens duo eſſe legata, unum uſuſructus certum, utpote limitatum ad certam pecuniam (ut ſic non obſtet *l. ubi autem*, *§. certi, de verb. obligat.*) alterum incertum, ſcilicet ſatiſdandi propter incertitudinem intereſſe, & quia in faciendo conſiſtit dicta l. *ubi autem, §. qui id quod.* Ratio decidendi quod iſtud quoque ſecundum legatum valet, eſt quia non fit contra Senatuſconſultum ex quo, undecumque vel à quocumque ſatiſdatur l. *ſi legatarii*: ubi text. in ſimuli. infrà *ut legat. ſeu fideicom. no. caveat.*

14. Tum ſatiſdatio non eſt de ſubſtantia legati uſuſructus, ſed de natura, ut tenent Glo. Bald. Angel. Peruſ. in *l. 1. ſup. de uſufructu.* & omnes in *l. prima. C. eodem*, etiam in pecunia & rebus fungibilibus, ut not. text. in *l. hoc Senatuſconſultum, §. primo, eodem tit.* tùm iſte text. ſanè intelligitur, ut ſingulis hæredibus pro partibus ſuis priùs ab aliquo ſit idoneè ſatiſdatum, quàm tradere teneatur, ut mox dicam.

15. In tertia parte ibi, *uſusfruct.* pergit ad effectus hujus ſecundi legati: quia aliàs non tenetur hæres tradere, quin ſi omiſsâ ſatiſdatione tradiderit, condicere poteſt ut demum ſatiſdatione receptâ præſtet, dicta *l. hoc Senatuſconſultum, §. 1.* & per jura citata ſuprà, eod. num. 4. Sed ſi vel unus gravatorum hæredum ſatiſdaret, ſiquidem in ſolidum, id eſt pro partibus integris conſortum, tunc hoc facto legatarius habet actionem efficacem ex primo legato contra duos illos hæredes, quibus eſt ſatiſdatum, vel oblata ſatiſdatio ad ſolutionem integri legati pro partibus eorum, videlicet ut uterque det ſua quinque millia fruenda, habet etiam aliam actionem ex ſecundo legato contra alterum ſatiſdare gravatum, ut is quoque ſatiſdet erga eum qui utrique ſatiſdedit, ut hoc facto contra eum agat ex primo legato.

16. Sed inquantum? Videretur ad totum reſiduum primi legati. Sed non eſt ita, quia neuter gravatus erat ſolus, nec in ſolidum, ſed ambo ſimpliciter, & ſic pro partibus, & ille plus ſatiſdedit, & quo ſermo ſit expeditior, ſint Caius, Seius, Celſus hæredes inſtituti ſimpliciter gravati Titio quindecim millia fruenda dare, & Caius & Seius ſimpliciter gravati pro Titio ſatiſdare, ut primum legatum dividuum ſingulos tres hæredes pro virilibus obligat, receptâ priùs ſatiſdatione: ita ſecundum legatum (quod etiam diviſum eſt) Caium & Seium ſimpliciter gravatos pro virilibus obligat. Si igitur Caius cohæredibus ſuis in ſolidum, id eſt, pro partibus integris eorum ſatiſdederit, fecit plus duplo quàm debuit.

17. Unde ſi Seius offerat Caio & Celſo ſatiſdare pro dimidia eorum, id eſt, cuique in bis mille quingenta, non tenetur in plus: hæc enim ſatiſdatio dividua eſt. *l. 1. §. qui minorem. ut legato. ſeu fideicommiſſ. no. cavaet.* & conſequenter non obligat gravatos, niſi viriliter: quia teſtator non expreſſit in ſolidum, nec alternativam implicantem, ut in *l. ſi ex toto, §. 1. de legat. 1.* & hoc facto ſi Caius non ſatiſdederit, nec obtulerit, legatarius non poteſt ex primo legato petere à Caio & Celſo, niſi 2500. à ſingulis, quatenus ſcilicet eſt ei ſatiſdatum vel oblatum: ſed ex ſecundo legato aget contra Caium ut ſatiſdet.

18. Sed nonne poteſt petere à Caio & Seio ut ſinguli, vel ſaltem ambo ſimul ſatiſdent erga Celſum in totam ejus partem, & adinvicem in partes ſuas? Videtur quòd ſic: primo quia teſtator juſſit ut ſatiſdaret pro legato, ergo in totum, quia appellatione rei tota intelligitur *l. rei. appellat. de verb. ſignific.* ita intelligitur, ut ſcripſi in Conſ. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. nu. 14. maximè in diſpoſitione hominis, ut hic *l. de pupillo, §. qui nunciat.* ubi Bart. Ange. *de ope. novi nunciatione. l. legat. uxori. l. Titia cum teſtamento, §. Lucius, de Legatis 2.* in Conſ. Pariſ. §. 2. gloſſ. 4 num. 26. quibus adde Alexand. in conſilio centeſimo quingenteſimo quinto, libro ſexto, & ſic cùm voluntas teſtatoris pro lege habetur *Authen. de nuptiis, §. diſponat. l. in conditionibus. ff. de condition. & demonſtration.* tum ſecundo ex natura legati, quia natura fidejuſſorum eſt ut ſinguli promittant in ſolidum. *§. ſi plures. Inſtit. de fidejuſſ.* & ſic ſi teſtator gravaverit hæredes ut mutuent 15000. Titio, vel fidejubeant pro eo erga mercatorem, vel alium mutuantem, non poſſunt ſe exonerare offerendo fidejubere pro partibus, ſi reperitur creditor volens acceptare fidejuſſionem amborum in ſolidum, & non pro partibus, quia hæc eſt natura fidejuſſionis & uſus regionis, ſecundùm quam legatum intelligitur *l. ſi ſervus plurium, in fine, de legatis primo.* igitur & hîc tenentur Caius & Seius ſinguli in ſolidum invicem, & erga Celſum fidejubere, ſaltem ita agere ut legatarius defectu ſatiſdationis non impediatur legatum integrum exigere; aliàs non ſatisfit intentioni teſtatoris: certè hæ duæ rationes ſimul junctæ ſunt fortiſſimæ.

19. Tamen veritatis excutiendæ gratiâ in contrarium arguitur: primò quia hæc obligatio dividua eſt, ut nuper probavi num. 17. ergo non obligat niſi pro partibus. Secundò, quia hæc obligatio eſt in conſequentia primæ & ejus acceſſoria: ſed prima & principalis dividua eſt, imò etiam actu diviſa, ut ſuprà eodem num. 16. igitur & hæc acceſſoria: nec plùs aut efficaciùs teneri debent acceſſoriâ iſtâ ſatiſdandi obligatione, quam primaria & principali quæ viriliter dividitur. Tertiò, quia intelligo quòd plures ſatiſdare ſimpliciter gravati teneantur viriliter, non eſt inutile legatum, ſed multùm operatur, ergo in reſiduo reſtringi debet ut hæres minùs gravetur, per not. ſuprà eod. numero 2. Quartò, quia ſi teſtator voluiſſet ambos ad hoc in ſolidum gravare, facilè expreſſiſſet, aut ſaltem alternativam loco copulæ adpoſuiſſet, ut infrà eodem num. 27. quod cùm non expreſſerit, noluiſſe videtur. *l. unica, §. ne autem. C. de caduc. tollendis.*

20. Quid dicendum? Certè duæ rationes prioris partis prævalent iſtis quatuor. Sed alia ratio pactum reformat & duas illas evertit, aut ſaltem reſtringit, videlicet quatenùs eſt defectus poteſtatis: per legem primam, *C. de uſufructu.* ubi teſtator non poteſt re-

mittere hanc ſatiſdationem in legato uſusfructus pecuniæ, ergo multominùs gravare hæredes de ſatiſdando, ut ſuprà eodem numero 12. ergo ſaltem in hac hypotheſi, ſuprà numero 16. Caius & Seius non tenentur, nec cogi poſſunt invicem fidejubere pro partibus, pro quibus ſunt hæredes, & pro quibus ad primum principale legatum tenentur, & pro quibus lex dat eis beneficium ſatiſdationis exigendæ, ergo nequit ab eis auferri per teſtatorem, & adhuc minùs in eos retrudi. Antequam hanc non minùs ad intellectum multarum legum neceſſariam & duplicem quæſtionem, quam à nemine tactam, decidamus, placet eam priùs examinare & decidere in ſimplici, deinde veniemus ad noſtrum compoſitum caſum, ut ratio noſtræ Analyſeos ab imis radicibus cuncta evertens exigit.

21. Fac ergo teſtatorem unum tantùm ex tribus hæredibus de hoc onere ſatiſdandi gravaſſe: breviter omiſsâ diſputatione, dico quòd iſte non cenſetur gravatus fidejuſſores quærere, nec ſatiſdare pro parte ſua, ſcilicet erga ſe, duplici ratione: Prima quia abſurdum eſt quod quis apud eumdem, & ejus mandato fidejubeat. Alia enim debet eſſe perſona mandantis fidejubere, videlicet debitoris, vel ejus amici, & alia perſona ejus apud quem fidejubetur, ſcilicet creditoris, aliàs non minor eſſet repugnantia quàm quæ in *l. hæres à debitore*, *§. ſervo tuo*, *& §. quòd ſi ſtipulator.* & in *l. Vranius*, *infrà de fidejuſſoribus*: quantùm enim fidejuſſor obligaretur huic hæredi roganti: tantùm & inſuper per prius & principalius iſte rogans obligaretur fidejuſſori: quod eſſet nugatorium.

22. Secunda, quia in effectu eſſet legare ab aliquo uſumfructum, & tamen eum privare beneficio ſatiſdationis introducto à lege, quod teſtator non poteſt tollere. *l. 1. C. de uſufructu.* adhuc quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. § 8. glo. 3. num. 22. hæredem non teneri de facto defuncti quod tendit ad eum fraudandum beneficio legis, *text. in l. 2. C. quod in fraud. patr.* & in Authent. *de nu. tus*, §. *ſed hac quidem.* & ſic non obſtat ratio illa ſuprà num. 18. de voluntate teſtatoris, quia non tollit beneficium legis datum hæredi, d. l. 2. ſed cedit diſpoſitioni legis *l. nemo poteſt*, *de legatis prim. l. teſtandi causâ*, *C. de teſt.*

23. Non obſtat quod teſtator poterat legare Titio eadem 15000. ad onus illa vel tantumdem reſtituendi poſt mortem ſuam hæredi teſtatoris, & nihilominùs Titio ſatiſdationem remittere: quia jam nulla eſt hîc cautio de utendo & fruendo (quum ſit legata proprietas) ſed ſimplex cautio de reſtituendo, quam teſtator remittere poterat. *l. pen. C. ut in poſſeſſ. legat. vel fideicommiſſ. l. 1. in principio*, *ff. eodem. l. licet. l. ult. ut legat. ſeu fideicommiſſ. no. caveat.* ergo idem in ſpecie hujus legis tribus: aliàs eſſet imponere legem verbis, cum legare 15000. ad vitam, vel ad onus reſtituendi poſt obitum, vel eorum uſumfructum paria ſint in effectu. facit *l. cum ita legat. de uſu & uſufruct. legat.*

24. Et ne dicas hoc genus legati nimis eſſe diſſimile, quia legatum uſusfructus ſemper revertitur ad quemcumque hæredem: ſed in legato proprietatis onus reſtituendi fit caducum morte primi hæredis teſtatoris, ut tex. ſingularis in *l. in cauſa cognitione. 2. §. Pomponius de minorib.* qui tamen debet intelligi, ut dixi in annotationibus ad Alexand. conſilio centeſimo ſeptuageſimo tertio, num. 2. lib. 5. & in annotation. ad Philip. Dec. conſ. 417. fac Titium gravatum eſſe de reſtituendo hæredi vel hæredibus & ſucceſſoribus quibuſcumque teſtatoris.

25. Non eſt dubium quin Titius debeat hæredibus ſolventibus ſatiſdare: ita etiam tenet Stephanus Bertrandus, conſilio centeſimo nonageſimo octavo. Viſo caſu libro ſecundo, in primò impreſſis per Simonem Vincentium, de quo etiam ſunt text. aperti in *l. is qui*, *§. conſtitutio*, *& §. ſi Titio. infrà*, *ut in poſſeſſionem legator. ſeu fideicommiſſ.* nec obſtat *l. fideicommiſſa*, *§. ſi hæres*, *de legatis 3.* de quo Bertrand. in dicto conſilio centeſimo nonageſimo octavo, non advertit: quia loquitur in legato mutuandi, quod poteſt non expectatâ morte legatarii mutuarii repeti ad voluntatem hæredis mutuantis poſt aliquod probabile tempus, vel citiùs ſi legatarius incipiat male verſari, aut labi facultatibus: ſecùs in legato reſtituendi poſt obitum: quod nullo modo repeti poteſt, niſi conditione extante, & ſic interim ſatiſdandum eſt, quæ ſatiſdatio remitti poteſt per dicta jura: ergo remitti poteſt in hac ſpecie, cùm paria ſint legare ad vitam, vel legare uſumfructum.

26. Solve, non eſt ſimile: quia legatum proprietatis etiam ad tempus aut vitam limitatum, longè plenius eſt legato uſusfructus ad idem tempus limitato: & legans uſumfructum, ſeu limitans legatum ſuum ad uſumfructum, cenſetur eo ipſo limitare ad diſpoſitiones legum circa legatum uſusfructus: ſed in pecunia non poteſt legari nec conſtitui, niſi quaſi uſusfructus.

27. Et mediante ſatiſdatione, quæ eſt loco conſervationis & retentionis ſubſtantiæ rei, quæ eſt de eſſentia ipſa & definitione uſusfructus. *l. 1. ſuprà de uſufruct.* & ſic ceſſante hac ſatiſdatione non ſolùm non erit uſusfructus in pecunia, ſed nec quaſi uſusfructus: itaque ſatiſdatio remitti non poteſt, quia in legato uſusfructus pecuniæ & rerum fungibilium, ſatiſdatio hæc eſt de ſubſtantia uſusfructûs, ſeu quaſi uſusfructus, qui non eſt aliter introductus per Senatuſconſultum, de quo in *§. conſtituitur. Inſtit. de uſufruct.*

28. Quòd ſi dicas teſtatorem remittentem hoc caſu ſatiſdationem, eo ipſo velle tranſire ad legatum proprietatis, hoc non eſt ſemper verum, ut eſt text. rotundus in *l. 1. C. de uſufructu.* verum quidem id eſſe fateor quando manifeſtiſſimus eſt ſenſus teſtatoris, ut ex multis etiam circumſtantiis propinquis colligi poſſet, aliàs ſtandum regulis & diſpoſitioni juris *d. l. 1.*

29. Tum aliàs pluſquàm manifeſta differentia eſt legare fundum ad vitam legatarii, vel ſub onere reſtituendi hæredi, & legare ejuſdem fundi uſumfructum, quia priore caſu hæres remanet dominus, ſecundo non. Priore caſu poteſt hæres vendere vel hypothecare proprietatem, ſecundo caſu non. Priore caſu conditione reverſionis extante tantùm actionem habet: ſecundo verò caſu etiam plenam poſſeſſionem: quia finito uſufructu, omne jus & poſſeſſio naturalis fructuarii non ſolùm reſolvuntur, ſed etiam ipſo jure redeunt & conſolidantur proprietati. Bald. *l. 1. q. 49. de re. diviſ. capitulo*, *quæ in Eccleſiarum*, *col. 7. extra de conſtitution.* plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. num. 173.

30. Hæc omnia imagine quadam non inefficaci conſervantur, ſeu repræſentatur per ſatiſdationem in rebus fungibilibus, in quibus non poteſt aliter nec quaſi uſusfructus conſtitui. Non enim cenſetur interim proprietas perire, ſed conſervari, ex quo non ſolùm fructuarius, ſed alii quoque obligati ſunt: quas obligationes & ſervitutes vice proprietatis penes ſe habet, & retinet quaſi proprietarius, & ſine quibus non ſubſiſteret ille quaſi uſusfructus. tex. in d. *§. conſtituitur. Inſtit. de uſufructu.*

31. In tantum ut ſi ſatiſdationes pereant, putà morte fidejuſſorum, ſine hærede, vel lapſis facultatibus renovandæ ſint, vel uſusfructus ut finitus repetendus per locum à fortiori in *l. ſi ab arbitrio*, *l. de die*, *§. ſi fidejuſſor*, ſuprà, *qui ſatiſdare cogantur. l. ſi quo tempore*, *de petitione hæreditatis. l. prætoriæ. 1. de prætor. ſtipulat. l. prætor ait. §. hoc autem*, *de oper. novi nunciatione. l. planè*, *ut in poſſeſſionem legator*, *ſeu fideicommiſſ.* Non obſtat *l. 3. infrà de fidejuſſ.* quia loquitur in ſatiſdatione voluntariâ & momentaneâ quæ per primam fidejuſſionem validam conſumitur: at Bart. ibi diſtinguit inter fidejuſſionem quæ debetur jure actionis quæ non eſt repetenda. & inter fidejuſſionem vel ſatiſdationem judicis tantùm officio debitam, quæ causâ cognitâ repeti ſeu renovari debet: & ſequitur Franciſcus Areti. conſilio centeſimo trigeſimo tertio: ſed hoc non valet, Intellect. l. 3. de fidejuſſ.

quia in omnibus nuper allegatis exemplis ſatiſdatio debetur, nunc jure actionis in factum, nunc jure actionis ex teſtamento, & tamen repetitur. Hyppolytus autem Marſilius in repetitione rubricæ de fidejuſſ. qu. 4. num. 74. extendit illud de officio judicis ad omnes ſtipulationes prætorias: & bene per d. l. *prætoriæ, infrà de prætor. ſtipul.*

32. Sed non ſufficit. Ego extendo primò ubicumque ſatiſdatio debetur ex natura rei: quamdiù enim natura rei poſtulat, renovanda eſt, ſi illa lapſa ſit. Secundò in actu ſucceſſivo, cujus cauſa adhuc durat. Unde ſi mutuavi tibi ſub uſuris acceptâ ſatiſdatione cum pacto, ne cogaris ſortem reddere, quamdiù ſolves uſuras, ut *l. Labeo, ſuprà de pactis.* ſi fidejuſſores labantur facultatibus cogam te non obſtante pacto ad ſortis reſtitutionem, niſi ſatiſdationem idoneam renoves.

33. Concludimus ergo in hac quæſtione incidenti ſuprà num. 21. quod in terminis uſusfructus pecuniæ legati, ſi unus ex pluribus hæredibus gravatus eſt ſatiſdare pro legatario, non valet hoc legatum pró parte gravati, ſed tantùm pro partibus cohæredum: & in quæſtione hujus legis, ſuprà num. 4. Caius & Seius tenentur invicem quiſque pro parte qua alter eſt hæres, ſed non pro parte qua ipſemet eſt hæres, & ita debet intelligi & modificari hæc lex, in qua ſi eſſet unicus hæres ita gravatus, ſecundùm legatum non valeret per prædicta, maximè per *l. 1. C. de uſufructu.*

34. Sed ſi legata non eſſent communia, ſed ſingularia, putà unus gravatus dare mille Titio, alter tantumdem gravatus eidem vel alii, & ſic de tertio hærede, & eſſent gravati invicem ſatiſdare pro legatario, vel legatariis, valerent integraliter hæc ſecunda legata, quia nihil repugnaret.

35. Nec obſtat quòd hoc modo fieret fraus. *l. 1. C. de uſufr.* quia imò non eſt fraus, ex quo poterat teſtator ſub alia forma graviùs onerare hæredes, & ſic inter plures formas permiſſas poteſt eam quam vult eligere, ut in ſimili dixi in Conſuet. Pariſ. §. 23. nullam fieri fraudem domino feudali, ſi inter formas licitas contrahendi vaſſallus elegit illam (quamvis in idem recidentem) ex qua nullum commodum quæretur domino feudario, dummodò verè & non ſimulatè faciat.

36. Dum autem duo ſimul reperiuntur gravati ſatiſdare, non eſt intelligendum quod quiſque in ſolidum, ſatis eſt quòd idoneè caveatur cum effectu etiam pro partibus. Non obſtat quod ſuprà num. 18. dictum eſt, quia tunc demum procedit quando aliter non poteſt legatum habere effectum: ſecùs ſi creditor contentatur, vel cogi poſſit contentari, ut hîc. Nec ob id quod quandoque ſinguli in ſolidum ſatiſdare teneantur, obligatio individua eſt: quia aliud eſt obligationem eſſe individuam: aliud plures obligatos eſſe, vel obligari debere in ſolidum, ut plenè diximus in tract. Dividui & Individui, parte 3.

37. Accipe novam noſtram & Analyticam Epitomen & gloſſam in totam d. l. *tribus.*

EPITOME.

Quando ex pluribus hæredibus aliqui gravantur ſatiſdare pro legatario uſusfructus, duo ſunt legata: & ex primo legatarius agit ad traditionem contra eos qui ſatiſdationem receperunt, & ex ſecundo contra non ſatiſdantem. Solventibus autem & ſatiſdantibus promittere tenetur reſtituere, vel indemnitatem finito uſufructu: quo finito, ſi unus hæredum ex cauſa illa fidejuſſoria ſolverit cohæredi, non habet actionem mandati contra hæredes fructuarii: quia non fidejuſſit ex mandato, ſed ex neceſſitate legati favore legatarii facti. C. M.

Papinianus, lib. 16. Quæſtionum.

TRIBUS *a* hæredibus inſtitutis uſumfructum quindecim millium Titio legavit, & duos *b* ex hæredibus juſſit pro legatario ſatiſdare: placebat utile eſſe cautionis *c* quoque legatum. Nec refragari Senatuſconſultum, quia cautio non impediretur *d* & eſſe alterum legatum veluti certi *e*, alterum incerti *f*. Uſusfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam *g* ab eo qui ſatis accepit à cohærede, incertique cum eo agendum ſi ſatis non dediſſet. Eum verò qui ſatis non præſtitit *h*, ac propter moram cohæredis non ſatis accepit: neque uſusfructûs nomine interim tenere propter Senatuſconſultum, nec actione incerti, quia cohæredi ſatiſdedit. Illud etiam nobis placebat legatarium cogendum promittere *i*. Finito autem uſufructu, ſi cohæredes ex cauſa fidejuſſoria convenirentur, eos mandati *l* non acturos. Non enim ſuſcepiſſe mandatum, ſed voluntati *m* paruiſſe: denique cautionis legato liberatos *n* de illo, nec diù tractandum fuit ſecundùm legatum, id eſt cautionis non hæredum *o* videri: ſed ejus cui pecuniæ uſusfructus relictus eſt, cuique teſtator proſpicere voluit, & cujus intereſſe credidit fidejuſſores non ſuo periculo *p* quærere.

a *Tribus.* Caio, Seio, Celſo.

b *Duos.* ſcilicet viriliter, putà Caium & Seium erga Celſum & invicem, ſed non erga ſeipſos: & conſequenter Titius tenebitur Caio & Seio ſatiſdare cuique in 2450. & ab eiſdem liberari debet à reliquo ſatiſdationis.

c *Cautionis* non obſtante *l. 1. C. de uſufructu.* quia valet pro partibus pro quibus Caius & Seius non ſunt hæredes, ſed ſi non eſſent gravati primo legato, valeret ſimpliciter.

d *Impediretur* ſufficit undecumque & à quocumque ſatiſdari, ut neceſſe eſt in hoc quaſi uſufructu, in quo ſatiſdatio eſt loco proprietatis. *l. 2. ſuprà eod. §. conſtituitur. Inſtit. de uſufruct.*

e *Certi.* quia ſumma legata certa eſt.

f *Incerti.* quia incertum, an & quantùm hæredes legatario ſolvendo erunt, vel non.

g *Petendam.* ex primo legato.

h *Satis præſtitit.* & ſic hoc ſecundum legatum dividuum ut primum.

i *Promittere.* hæredi ſolventi de reſtituendo, & ſatiſdanti de indemnitate.

l *Mandati.* ſed bene ex dicta promiſſione, verſic. illud. vel actione negotiorum geſtorum, quæ etiam gerenti ex neceſſitate datur *l. 3. §. hac actione, l. atqui natura. §. ſi verò, de negot. geſt.* vel actione ex teſtamento in conſequentiam fidejuſſionis teſtamentariæ.

m *Voluntati* ſcilicet teſtatoris abſque mandato legatarii, etiamſi ab eo tanquam debitor interpellatus vel coactus fuit.

n *Liberatos.* id eſt perfunctos ſatiſdando & ſolvendo ex ſatiſdatione, & ſic non eſt locus actioni mandati.

o *Non hæredum* ſcilicet contemplatione, ſed Titii.

p *Periculo.* quia interim perderent uſum legati, & forſan præmium darent fidejuſſoribus. *l. hoc jure. §. 1. de don.*

EJUSDEM AUCTORIS NOVUS ET ANALYTICUS INTELLECTUS

L. SI USUSFRUCTUS, DE JUR. DOT.

VERSIC. NAM CEDENDO, IN §. FINITUR, de Uſufruct.

EPITOME.

1. Malè putant omnes quòd uſufructuarius cedendo uſumfructum extranee perdat & redeat ad proprietatem.
2. Imò non valet ceſſio ipſius juris quod cedenti remanet. 5.
3. Inſtitutiones civiles ſuppleri negant & intelligi per Pandectas.
4. Ceſſione tunc perimitur uſusfructus, quando ceſſio fit proprietario.
6. Cedere extraneo non eſt modus amittendi uſumfructum.
7. Sed transfertur commoditas.
8. Ceſſio quæ nõ quæritur ei cui fit, remanet cedẽti.
9. Differentia ceſſionis & extinctionis.

OMNES Gloſſ. & Doctores intelligunt

1. Quòd uſufructuarius cedendo ipſum uſumfructum extraneo, ſive alii quàm proprietario ipſo facto illum amittat, & revertatur conſolideturque proprietati. Et exponunt illa verba, cedendo extraneo nihil agit, ſcilicet quoad perſonam extranei, cui nihil eâ ceſſione quæritur: agitur tamen aliquid, quia extinguitur uſusfructus, & ad dominum redit. Sed hæc eſt mera perverſio nedum æquitati, ſed verbis mentique juris contraria. Utcumque autem videatur applaudere ſuperficiei literæ d. verſ. nam cedendo tamen ibi nullo modo probatur, quia non ſequitur: cedendo extraneo nihil agitur, ergo uſusfructus amittitur, & ad proprietatem redit.

2. Imò magis hoc ſequitur, quod in extraneum non transfertur, nec amittitur: ſed quod non valet ceſſio ſeu renunciatio: quod etiam ſenſit Franc. Aret. (licèt non explicet) in *l. qui Romæ*, §. *duo fratres*, *col. ult. verſ. & ego replico*, *de verb. oblig.* ubi Franc. Ripa. col. 20. malè eum reprehendit: & ſic omnes, etiam novus Latinus Paraphraſtes Claudius Cantiuncula, in d. §. *finitur.* tenent cum Accurſ.

3. Sed demiror qui ut ſit tamdiù cæcutiant in claris verbis d. l. *uſusfruct.* quam etiam pro ſe inducunt, cùm eorum commentum manifeſtè deſtruat. Ut enim epitome Inſtitutionum è Pandectis deſumpta eſt § *igitur. in Proœm. Inſtitut.* itaque ibi breviter, & quandoque conconcisè nimis dicuntur, ex pandectarum legibus ſuppleri, & declarari debent: at dictus verſic. *nam cedendo*, eſt dictum conciſum inter duo correlativa reſponſa obiter emiſſum, non ad exprimendum novum vel diverſum modum finiendi uſusfructus.

4. Sed ad declarandum & limitandum præcedentem modum finiendi uſusfructus per ceſſionem, ut ita demum finiatur ex ceſſione, ſi illa ceſſio fiat ipſi proprietario, & ad ejus commodum quod patet vel ex ſola phraſi d. text. illum attentè legendo, qui tam clarus eſt in hoc ſuo genuino ſenſu: ut nullâ interpretatione vel ſuppletione indigeat, etſi indigebat, debebat ſuppleri & declarari per d. l. *ſi uſusfructus*. cujus ſimplicia verba ut jacent, & ſine ulla contorſione ſufficiebat adducere pro fideli ἐξηγήσει Gloſſemate d. verſ. *nam cedendo*. patet, quia verba d. l. ſunt hæc, etſi extraneo cedatur, id eſt, ei qui proprietatem non habebat, nihil ad eum tranſire: ſed ad dominum proprietatis reverſurum uſumfructum. Hîc vides quomodò exponenda ſunt verba *d. verſic. nam cedendo*, ibi nihil agitur, id eſt, id eſt, in extraneum ſeu ceſſionarium non transfertur uſusfructus.

5. Sic enim diſertè explicat d. l. quæ etiam non dicit per hujuſmodi ceſſionem uſumfructum extingui & ad dominum reverti : ſed ad dominum reverſurum, & ſic in futurum, morte videlicet cedentis, vel aliàs ſecundùm naturam uſusfructûs : non autem ex illa ceſſione, nec ex perſona vel obitu ceſſionarii : & invenio quòd vetus Græcus Paraphraſtes Theophilus Doctor Conſtantinopolitanus qui temporibus Juſtiniani ejus Inſtitutiones Græcè παραφραστικῶς enarravit, d. verſic. *nam cedendo extraneo nihil agitur*, id eſt, ineſſicax eſt ceſſio, quæ eſt vera & propriiſſima expoſitio.

6. Quinetiam multis ante Theophilum ſeculis Julius Paulus ampliſſimus ille Jureconſultus, quem Juſtinianus in procem ff. §. *pro reſponſis*, prudentiſſimum vocat, & quem meritò Angel. Politianus à cæteris πανυγεγραφότα dicit, ſententiarum receptarum lib. 3. tit. de uſufruc. qui eſt titul. 9 ita ſe intelligere ſatis oſtendit, dum dicit uſumfructum finiri quinque modis, capitis minutione, rei mutatione, non utendo, in jure ceſſione, dominii comparatione: deinde exponit quid ſit in jure, ceſſione amitti uſumfructum, videlicet quoties domino proprietatis fructuarius in jure ceſſerit uſumfructum, quibus ex verbis ſatis innuit quod cedere extraneo non eſt modus amittendi uſumfructum, ſed quod illâ ceſſione nihil agitur quoad amiſſionem uſusfructûs.

7. Et hoc eſt & non aliud quod clarè intendit d. verſ. *nam cedendo.* Non enim ſequitur quin aliquid agatur quantùm ad alios effectus, quàm tranſlationis vel amiſſionis uſusfructus : niſi enim contrarium actum fuerit, cenſetur in dubio cedi vel transferri commoditas ſeu perceptio fructuum retento ipſo jure uſusfructûs : quod cedi non poteſt, ut eſt text. in d. l. *ſi uſusfruct. ad fin.* & in l. *neceſſariò.* §. *ult. de pericul. & commod. rei. vend.* & in l. 73. *cui uſusfruct. ſupra de uſufruct.* & ita quod ſit facienda interpretatio de commoditate ut actus valeat, tenent Bald. conſ. 335. quædam mulier relicta, lib. 1. Franc. Curt. junior conſ. 142. col. penult. Udalri. Zazi. conſ. 12. num. 12. & 30. Aymo Graveta, conſ. 52. num. 5. Vulgata autem perverſio non ſolùm eſt ſpecificè contra dicta jura & omnem æquitatem;

8. Sed etiam contra notiſſimas juris regulas, quæ volunt, ut ſi jus quod ceditur, vel transfertur in aliquem, ei non acquiratur : remaneat penes eum à quo ceditur vel transfertur. *l. ſi quis vi*, §. *differentia, de acquir. vel amitt. poſſeſſ. l. nec utilem, ex quibus cauſis majo. l. cùm quis*, §. *ſi debitorem, de ſolut.* ex quibus etiam confirmatur ὡς ἀληθῶς manet concluſio illa Bart. in d. §. duos fratres, qu. 10. quem communiter ſequuntur, quod renunciatio emphyteuſis vel alterius juris non nocet renuntianti, ſi ei, cujus favore fit, non acquiritur, nec prodeſt tertio etiam domino directo, quia hoc etiam agitur & actus agentium ultra intentionem eorum non operantur. *l. non omnis, in princ. ſi cert. petat.*

9. Quando verò hujuſmodi renunciatio fit ipſi proprietario, an habeat vim ceſſionis, an verò ſimplicis extinctionis, dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 72. hæc enim multùm differunt, quia in ceſſione dominus habet cauſam ab uſufructuario, & poteſt ejus creditoribus teneri : ſecùs in extinctione, de quo etiam ſcripſi *in Conſuet. Pariſ.* §. 30. *quæſt. ult.* & pleniùs dixi ſuper *d. Conſuet.* §. 123.

Τῷ Θεῷ Νέᾳ

NOVUS INTELLECTUS QUINQUE LEGUM

L. SI ITA SCRIPTUM, ff. DE LIBERIS ET POSTHUMIS.

NOVE ET ANALYTICE EXPLICATA JURIDICIS ET MATHEMATICIS rationibus ad vivum collatis per eumdem Auctorem, quam in exitu Dolæ Auditoribus ſuis caligatus & petaſatus cum aliquot ejuſdem tituli legibus, delineaverat die Lunæ 15. Decembris, anno Χριστογονίας ſequimilleſimo quinquageſimo ſexto.

EPITOME L. SI ITA SCRIPTUM.

1. *Gloſſ. & Doctores malè putant in his ll. ſub ſimplicibus includi miſtum.*
2. *L.* Si ita ſcriptum, *nec in ſpeciali favore inſtitutionis, nec in generali favore teſtamenti, ſed in ſola humanitate fundatur. 12. 14.*
3. *Diſpoſitio facta in caſibus ſeparatis non porrigitur ad eoſdem junctos, contra omnes.*
4. *In l.* Si ita ſcriptum, *uterque natorum, non ex ſola humanitate, ſed mero jure eſt inſtitutus. 16. 17. 18. 21. 35. 50. 103.*
5. *Verba ultima & diſpoſitiva l.* Si ita ſcriptum, *ad proxima dumtaxat referuntur, videlicet ad uxorem de cujus ſolius inſtitutione & parte dubitabatur. 6. 8. 91.*
7. *Tres rationes dubitandi ad l.* Si ita ſcriptum, *& tres teſtamenti rumpendi. 10.*
6. *Quatuor dubia ex themate d. l. oriuntur.*
12. *Potiſſima ratio dubitandi quia uxor non eſt data cohæres duobus, ſed uni. 26. 33. 34. 38. 50. 118.*
13. *Si non eſſet data cohæres alterutri, ſed alteri tantùm, penitùs excluderetur.*
14. *Sed extraneus indiſtinctè. 104. 119.*
15. *Aliud aliquem eſſe expreſſè inſtitutum ſine parte: vel tacitè in inſtitutione, etiam inæquali comprehendi. 23.*
16. *L.* Si ita ſcriptum, *12. argumentis expugnatur uſque an num. 37.*
18. *Inſtitutio poſthumi trahitur ad omnes poſthumos.*
19. *Inſtitutus in reſiduo nihil habet aſſe repleto, tanquam inſtitutus ſub conditione quæ defecit. 20. 21. 23. 51. 52. 53. 60. 67. 88.*
22. *Diſtributio Julian. præpoſtera. 24. 25. 27. 28. 29. 30. 31. 35. 36. 37: 106. nec ſuſtineri poteſt. 55. 71. 77. 79. 81. 83.*
23. *Aliud quem eſſe inſtitutum ſine parte, vel in reſiduo. 34. 59. 60. 87.*
25. *Julia. male confert filium cum matre, & matrem cum filia: ſed filius & filia debent invicem conferri. 26. 27. 29. 30. 31. 57.*
31. *Eadem vis taciti & expreſſi.*
32. *Non valet argumentum à ſenſu diviſo ad compoſitum. 33. 86.*
36. *L.* Si ita ſcriptum. *hodie correcta. 37. 44. 45. 50. 58. 61. 62.*
37. *Propter ſex rationes tempore Juliani viguit. 38. 39. 41. 42. 43. 44. 55.*
39. *Fallacia petitionis principii. 93.*
40. *Nullum eſt exemplum in jure, quo dictio* uterque *ſtet pro* alterutro.
41. *Olim deterior erat conditio filiarum. 55.*
43. *Proportio geometrica. 44. 98. 99.*
47. *An hodie in caſu hujus l. mater admitti poſſit ſupplendo legitimam filiæ. 47. Reſp. num. 50. 51.*
49. *Ad ſupplendam legitimam omnes contribuunt. 101. 102.*
54. *Pater non cenſetur reſpicere ad quotam, ſed ad quantitatem filiæ relictam. 94.*
60. *Teſtator in dubio non cenſetur velle tranſire ad dupondium.*
62. *Tria capital.* Si ita ſcriptum.
63. *Intricationum expunctio. 64. 65. 66. 68.*
64. *Natura adverſativa. 65. 68. 116.*
69. *Q. 1. etiamſi uxor principaliter inſtituta ſit in caſu*

in caſu. l. Si ita ſcriptum, *tamen excluditur. 71. 105. fallit quando æqualiter inſtituta. 72. vel in majorem partem. 77.*

70. *Jacob Faber Stapulenſis.*

72. *Dictio* vel, *ſæpe ſtat pro conjuncta.*

73. *Quamvis quandoque disjuncta extendatur ad conjunctam: animo tamen ultra terminos disjuncta.*

74. *In caſu l.* Si ita ſcriptum, *duo maſculi excludunt matrem, ſed non duæ fœminæ. 75. 76.*

Extraneus pluribus natis ſemper excluditur. 104.

76. *Summa reſolutionis.*

78 *Uxor ſola in majorem partem inſtituta etiam cum duobus maſculis inopinatè natis concurrit.*

79. *Uxor in minimam partem inſtituta, etiam duabus filiabus natis penitùs excluditur.*

80. *Uxor principaliter inſtituta inæqualiter cum inæqualibus, utroque nato, capiet reſiduum, ſi quod ſit. 81. 82. etiam tribus filiabus natis. 83. vel duobus filiis & filia. 84. vel tribus filiis. 85.*

86. *Error Fabri Stapulenſis. 89, 93. 94. 95. 96.*

90. *Regula Fabri non procedit, niſi ubi ſimplici calculatione opus eſt. 91. 92.*

91. *Caſus in quo l.* Si ita ſcriptum *hodie locum habere poteſt. 100.*

92. *Tota arithmetica non judicat niſi de ſolo numero, & geometrica de ſimplici proportione.*

93. *Prima figura Arithmetica.*

94. *Secunda figura Geometrica.*

97. *Leges non debent explicari arithmeticè vel geometricè, ſed hæ legibus, quibus ancillantur.*

98. *Differentia proportionis arithmeticæ & geometricæ. 99.*

99. *Exemplum juridicum & practicum proportionis arithmeticæ.*

100. *Q. 1. Quando teſtator expreſſit ſe alligare ad illam mathematicam computationem. 111. 112.*

101. *Legitima ſuppletur ab extraneis pro rata ſolidi, ſed à filiis vel aſcendentibus pro rata ejus quod habet ultra legitimam. 102.*

103. *Q. iij. An ſit dabilis caſus, in quo deciſio Julia. locum in utroque capite habeat? Reſponſio, ſic: quando mater eſt ſoror teſtatoris. 107. 108.*

109. *Idem ſi habens unicam filiam prægnantem, ea inſtituta in dote teſtatur, ut hic.*

110. *Q. 4. Si quis inſtituit partum filiæ vel neptis ſuæ in certa parte, ſive unus, ſive plures naſcantur, non plus habent: nati verò ex alio ſive priori, ſive poſteriori parte nihil habent.*

111. *Q. 5. Si in caſu l.* Si ita ſcriptum, *mater filias pariat, haberet ſemiſſem tempore Juliæ. ſed hodie trientem.*

112. *Q. 6. Secus ſi mater eſt extranea teſtatori.*

113. *Q. 7. Quid ſi teſtator habet filios ex pluribus uxoribus?*

114. *Q. 8. Filius difformiter gravatus in caſum filiorum vel filiarum non tenetur, ſi filium & filiam relinquat, niſi in legatis juridicis. 120. 121.*

115. *Uxor etiam per nepotes excluditur.*

117. *Si naſcatur filius, fiat hoſpitale puerorum, ſi filia hoſpitale puellarum, utroque nato, nihil fiet. 118.*

122. *L.* Si ita ſcriptum *non loquitur in caſu mixto, ſed duplici*

123. *Deciſio controverſiæ. q. 124. 125.*

Error glo. & doct.

AMANTISSIMI & ferventiſſimi auditores!

1. Multipliciter erraverunt glo. & omnes ſcribentes ſuper intellect. l. *ſi ita ſcriptum, de liber. & poſthum.* & l. *ſi ita facta, de injuſt. rupt. & irrit. facto teſtamento.* & multarum aliarum legum, in quibus probari putant ſub ſimplicibus includi mixtum, alii ex benignitate, ut in d. l. *ſi ita ſcriptum.* alii etiam ex rigore, ut in d. l. *ſi ita facta.* Alii ex ſententia vel mente, & non ex verbis, ut in l. *quid ergo*, §. *ſi alterius*, *de his qui notantur infa.* Cùm tamen illa jura non loquantur de caſibus mixtis, ſed vel de caſibus duplicibus, vel de prorſus diſparatis, ut noviſſimis lectionibus dixi in princ. *l. 2. ad fin. de verbor. obligat.* ubi Doctores has leges impertinenter tractant, ſed pejus exponunt: itaut novâ noſtrâ analyſi & peculiari interpretatione indigeant, quam nunc vobis liberaliter (quamquam militari juſſu ſine atione præter ſpem emigrare cogar) in his privatis ædibus, ſcholis publicis direptis tradam.

2. Et ſpecialiter ſuper l. *ſi ita ſcriptum*, errant omnes dicendo quòd loquitur favore inſtitutionis, ut *non procedat in fideicommiſſis.* Alii territi metu d. l. *ſi ita facta.* tenent quod loquitur favore teſtamenti ſuſtinendi, ſive de inſtitutione, ut in l. *ſi ita ſcriptum*, ſive de exhæredatione, ut in l. *ſi ita facta*, agatur, quod (ut omnes fatentur) non congruit d. l. *ſi ita ſcriptum*, *in fin.* quæ fundatur in humanitate, & minus congruit. *l. cùm quidam, de liber. & poſthum.* quæ ait inſtitutiones benignè extendendas, exhæredationes autem reſtringendas, nec eſſe parem, ſed contrariam utriuſque regulam.

3. Malè etiam Bart. Paul. uterque Imol. Franc. Areti. Jaſ. & omnes, ex particulari deciſione, *l. ſi ita ſcriptum*, colligunt regulam generalem, quod diſpoſitio facta in caſibus ſeparatis, porrigatur ad eoſdem ſimul conjunctos: quod non eſt verum, niſi ubi conſtat eamdem eſſe vel fortiorem rationem, ut dixi in noviſſimis lectionibus *d. l. 2. in princ. de verbor. obligat.* non repeto. Nec minùs errant circa l. *ſi ita facta*, corrumpendo text. ut dicam infrà. Intellect. l. Si ita ſcriptum.

4. Et ne diù nimis ſuſpenſos vos teneam, verus & novus noſter (ſeu potiùs poſt multa ſæcula à nobis detectus) intellectus l. *ſi ita ſcriptum*, non eſt quod inſtitutio utriuſque nati valeat ex ſola humanitate contra regulas juris, ut omnes aduſque putaverunt: ſed mero jure, uterque natorum eſt inſtitutus. Patet primò, quia in ſimili caſu factâ exhæredatione uterque eſſet exhæredatus, idque non ex interpretatione vel diſpenſatione humanitatis, quæ non habet locum in exhæredatione odioſa *l. cùm quidam, eod. tit.* ergo mero jure uterque inſtitutus, idque multò magis quàm quod in d. l. *ſi ita facta*, uterque mero jure eſt exhæredatus.

5. Probatur ſecundò per text. in l. *Clemens, de hered. inſtitut.* quia in l. *ſi ita ſcriptum*, detrahitur mentio uxoris vel alterius extraneæ perſonæ (ut detrahitur in d. l. *Clemens*) & videbitur utrumque mero jure & communi ſenſu inſtitutum, *d. l. Clemens.* ubi

tantùm de portionibus quæritur, & teſtamentum mero jure validum, & omnes natos mero jure inſtitutos præſupponitur, ſicut & utrumque natorum mero jure exhæredatum in d. l. *ſi ita facta*. Et conſequenter tota principalis dubitatio & Epitaſis in *d. l. ſi ita ſcriptum*, fuit propter tertiam extraneam perſonam admiſtam: tamen quia illa perſona eſt conjunctiſſima, deinde quod teſtator voluit illam utroque caſu ſive filium, ſive filiam pareret, aliquid hăbere, fit interpretatio, & Geometrica diſtributio, de qua ibi.

6. Et ſic verba ult. text. ibi ideò ad ejuſmodi ſententiam *humanitate ſuggerente, &c.* referuntur ad proxima dumtaxat, videlicet ad uxorem, ne penitùs excluderetur, ſed aliquid haberet, etiam in duplici caſu, quæ aliquid habitura erat in utroque ſimplici. Tum liquet quòd ſolius uxoris favor verſatur, & non favor liberorum: quia rupto teſtamento, habituri erant ſolidum.

7. Quod autem ait text. licèt ſubtilis juris regulæ, conveniebat ruptum, &c. In illis verbis brevi compendio notantur tres rationes dubitandi, prima in veritate & vi verborum: unus enim ſolus natorûm nempe alteruter fuit inſtitutus, & alter merâ vi verborum vel ſcripturæ præteritus, & ſic de ſubtilitate & verborum rigore teſtamentum ruptum nativitate duorum; non quidem nativitate primi, ſive maſculus, ſive fœmina prior natus ſit, nec propriè nativitate utriuſque, quia non eſt verum quod uterque operetur rupturam: Sed propriè & adæquatè nativitate ſecundi, qui ſolus rumpit, ut ſolus præteritus invenitur, priore jam inſtituto, prout jamjam implevit conditionem inſtitutionis unius natorum vel naſcendorum, quamvis interim teſtamentum tenuerit. Secunda, quia hoc caſu non erat utilitas natorum ut eſſent inſtituti, cùm in caſum præteritionis majorem partem laturi eſſent, & ſic utriuſque favore teſtamentum debet rumpi. Tertia ex mente veriſimili, quia teſtator non inſtituit uxorem niſi cum uno filio, vel cum una filia tantùm, nec inſtituit eam in caſum quo eſſent duo liberi, & ſic licèt eam voluerit facere ſociam unici filii: tamen noluit facere ſociam duorum, & veriſimiliter noluit illam admittere, quando eſſent duo è ſuis liberis ſuccedentes, ut in l. *in conditionibus*, §. *ſi a primo*, *de condit. & demonſtrat.*

8. Cùm ergo iſtæ rationes, præſertim ultima, valde urgeant, & contra verba teſtamenti, & contra mentem veriſimilem, non eſt mirum, ſi Julianus dicat humanitate ſuggerente, videlicet favore & pietate uxoris & matris, eò decurſum, & ſic quæſtio erat non de admiſſione utriuſque nati ad ſucceſſionem: ſupervacua enim fuiſſet ſollicitudo, an filius & filia eſſent ſimul admittendi ad ſucceſſionem paternam, ſive enim ab inteſtato, & erant ambo ſui hæredes, ſive ex teſtamento, ambo erant inſtituti etiam mero jure per text. in l. *Clemens de hæredib. inſtit.* & per text. à fortiori in d. l. *ſi ita facta*. Sed tota dubitatio erat de admiſſione uxoris in hunc caſum, in quo uxor vi verborum non fuit inſtituta, quia non fuit inſtituta cum duobus, ſed cum uno tantùm, nec in eventum nativitatis duorum, ſed unius ſolius, & ſic eo caſu, quo poſteritas teſtatoris minùs læderetur. Et ſic quamvis non dubitaretur de ſucceſſione filiorum,

9. Tamen etiam de viribus teſtamenti ad excluſionem uxoris dubitabatur multipliciter.

I. Primò, an teſtamentum rumperetur, & ſoli filius II. & filia ab inteſtato æqualiter ſuccederent? Secundo III. ſtante teſtamento, an uxor rejiceretur? Tertio, an eâ rejectâ, filius & filia admitterentur æqualiter, an pro partibus & quibus? quod dubium ſolos filios concernens non tractatur, nec attingitur hîc, ubi de ſola matre quæritur. Quarto dubitatur ſi uxor admitteretur, quænam eſſet ejus portio? an velut inſtituta ſine portione, vel ad incertitudinem redacta ſuccederet æqualiter, *l. quoties*, §. *hæredes. cum §. ſequent. de hæred. inſtit. l. ſi alterius, eodem tit.* An verò pro rata ei decreſceret. *l. interdum*, §. *ſed ſi alter*, *de hæred. inſtit.*

10. Ad primum dubium videbatur teſtamentum ruptum tripliciter. Primò quia ex natis, unus ſolus & is incertus fuit inſtitutus, ut dictum eſt merito I. præteritione alterius rumpitur, ſupra eodem numero 7. Secundò, quia teſtator diviſit totam ſuam hæ- II. reditatem in duos hæredes tantùm, & tamen nunc ſtante teſtamento cogeretur habere tres: neuter enim natorum repelli poteſt, quin teſtamentum rumpatur; nec etiam videtur uxor ſola repelli poſſe ſtante teſtamento, quia inſtitutio ipſa, quæ eſt forma & fundamentum teſtamenti, non poteſt dividi, ſed in totum valere debet, vel in totum nulla eſſe. Tertiò, III. quia hæc inſtitutio limitata eſt ad certas quotas in teſtamento expreſſas, quæ duobus natis jam non poſſunt congruere, nec verificari, & ſic nec diſpoſitio *l. 4* §. *toties*, *de dam. infect. l. ita autem*, *in princ. de adminiſtrat. tutor.* Et conſequenter teſtamentum corruit, quia inſtituti non poſſunt habere eas partes quas teſtator voluit & expreſſit, neque alias partes, quia teſtator alias partes non ſcripſit, nec diſpoſuit, & ſic totum corruit, & limitata cauſa limitatum habet effectum, *l. quoties*, *in principio*, *de hæredib. inſtituend. l. in ambiguo*, *de reb. dub. l. Labeo*, §. *cæterùm*, *de ſupellectili legat.* quibus rationibus periclitabatur teſtamentum.

11. Et hoc eſt quod ait text. quod ſubtilis juris regulæ conveniebat eſſe ruptum, & ſic uxorem ab omni commodo penitùs excluſam; totum enim periculum recidebat in eam, & non in natos, qui ſemper omni caſu erant in tuto. Imò plus laturi erant teſtamento rupto, quàm eo ſtante, & nihil hîc ad commodum eorum deciditur, ſed dumtaxat ad commodum uxoris. Ex quo clariùs apparet verum eſſe quod dixi totam quæſtionem, dubitationem & deciſionem in hac lege fuiſſe, an & quatenùs uxor admitteretur? videbatur autem repelli etiam teſtamento ſtante, quaſi inſtituta in caſum quo unus tantùm naſceretur & ſuccederet. Non enim teſtator dedit eam cohæredem, duobus naſcentibus & ſuccedentibus, ſed uni tantùm: igitur *l. in conditionibus*, *in fin. de condit. & demonſtrat.*

12. Et hæc erat potiſſima & κύρια ratio dubitandi. quamquam in hoc textu non expreſſa, & ad quam ſolam Juriſconſult. hîc rectè collimans reſpondet, & duas rationes decidendi opponit ſimul junctas, quia unâ deficiente, altera non ſufficit. Prima, quod I. teſtator utroque nato voluit eam aliquid habere. Se- II. cunda, ex qualitate & dilectione perſonæ, quippe uxor & mater communis utriuſque nati. Et adhuc has III. duas rationes ſimul concurrentes fatetur Juriſconſultus mero jure non concludere, ideò fundat concluſionem ſuam in humanitate, quaſi rationes illæ ſuadeant, non cogant. Prima enim non concludit, niſi diviſim, vel in ſenſu diviſo, ut etiam docet Accurſ. hîc, in verbo, *utroque*. Non enim ex verbis teſtamenti apparet quod voluerit uxorem aliquid habere, ſi contingat duos naſci & ſuccedere. Ideò in effectu relinquitur ſola ratio humanitatis.

13. Quamquam prima ratio non ſit otioſa, eſt enim cauſa ſine qua non. Si enim teſtator dixiſſet: ſi filius naſcetur, ſit hæres (non dato ei cohærede.) Si verò filia, ſit hæres cum matre: filio & filia natis, mater nihil haberet, quia non apparet teſtatorem voluiſſe illam aliquid habere utroque caſu, nec diviſo quidem, & ſic multominùs in caſu duplici & conjuncto: ſi enim unus ſolus filius eam in totum excludit, ergo multomagis filius & filia ſimul, hoc vel ſenſus communis, in quo hæ leges fundatæ ſunt, docet. Cur enim filius qui ſolus ſolidum erat habiturus, concurrente ex inopinato ſorore quam ad partem admittere oportet, novo adventitio onere gravabitur, quod etiam ei ſoli pater imponere noluit? Prima ergo ratio eſt cauſa

ſine qua non, ſive quâ ceſſante, non eſt locus conjecturæ & extenſioni voluntatis, de qua non aliter conſtat, imò potiùs de ejus defectu conſtat.

14. Secunda verò ratio eſt deciſionis effectiva quæ ut uxorem & matrem communem admittit, ita extraneam, vel quemvis extraneum non, ſic conjunctum excludit. An autem hoc ultimò caſu filia inopinè nata, vel contra, rumpat teſtamentum vel non, vel pro qua parte admittatur? dicemus hoc loco ſuo poſtquam objecta & dubia jam mota & pendentia, ſuprà num. 10. diſſolverimus. Ad primum ergo dubium de rupto teſtamento Jureconſult. non immoratur, ſed præſupponit illud ſtare, quod verum eſt per locum à fortiori ſtantis exhæredationis, *l. ſi ita facta, de injuſt. rupt. & irrit. teſta.* Saltem per text. ſimilis imparitatis, in l. *Clemens, de hæred. inſtit.*

15. Non obſtat primum quod unus ſolus incertus fuit inſtitutus; quia imò non fuit intentio teſtatoris aliquem incertum de pluribus inſtituere, nec aliquem ex naſcituris excludere, ſed ideò uſus eſt ſingulari, quia unum tantùm putabat naſciturum, non gemellos: & hujuſmodi ſingularitas extenditur ad pluralitatem text. in l. *ſi quis ita*, §. *ſi quis filio, de teſtam. tut. in l. cùm inter veteres, C. de fideicommiſſar. liberta. fa. l. in uſu juris, de verbor. ſignificat. gloſſ. 1. in c. ſi compromiſſarius, de elect. in 6. gloſſ. 1. in c. duobus. de reſcript. in vi.* & utrobique per Gemi. & Philipp. Francum. Et ſic non obſtat ſecundum de diviſione in duos & limitatione partium, quia non eſt facta in caſu quo plures, ſed caſu quo unus tantùm (ut teſtator putabat) naſceretur, & ſic voluntas non fuit limitata ad caſum quo unus tantùm naſceretur. Quamvis verba deficere videntur quæ Jureconſult. hîc ſupplet & pleniorem mentem interpretatur, inſuper & portiones metitur quàm proximè ad veriſimilem mentem & conſonantia & aliorum jurium, quia non eſt facta inſtitutio ſine partibus, & ſic l. *quoties*, §. *heredes.* cum concord. glo. ibi. l. *item quod, eod. titul.* & ſimila jura quæ ſupplent æqualiter, vel in reſiduo non congruunt hîc, quæ eſt ſolutio ad tertium. Sed bene congruunt jura quæ volunt decreſcere pariter: id eſt, pro rata ut l. *interdum*, §. *ſed ſi alter, de heredibus inſtituendis.* cenſet itaque Julia geometrica proportione ſingulis portionibus detrahendum ut hîc prout ferè in ſimili poſteà fecerunt, Africa in l. *ſi ita ſcriptum. l. 1. §. 1. eod. tit.* & Julius Paul. in l. *Clemens, de heredib. inſtituend.* Ex his lex nativo ἐκ τοῦ γνησίου ſuo ſenſui reſtituta eſt, & omnia textualia noviter explicata. Hæç ergo ad verum quidem & proprium legis ſenſum ſufficiunt quę etiam nemo ante nos attigit.

16. Sed ad majorem totius materiæ, quæ certe latiùs patet quam primâ facie videatur, diſcuſſionem, jam aliud pelagus & minùs à quoquam tentatum velis expanſis ingredior, & velificationem hanc in quatuor partes methodi causâ divido; In prima duodecim argumentis contra hanc leg argumentabor uſque ad num. 37. In ſecunda, à num. 37. uſque ad num. 63. novam noſtram & analyticam reſolutionem dabo. In tertia, à num. 63. uſque ad num. 69. intricationes in hanc l. invectas repugnabo. In quarta parte, à numero 69. uſque ad finem, tanquam in planitie mundata diſcurrens, reliquum materiæ per quæſtiones explicabo. Quod ad primum duodecupliciter oppono contra principalem diſpoſitionem hujus *l.* Primò igitur probo quod in ejus ſpecie, videlicet utroque nato mater nihil debeat habere: non per d. l. *in conditionibus, in fin. de condit. & demonſtrat.* nec per alia ſuprà adducta nihil repetendo, ſed novo argumento: aut enim ab inteſtato, & certum eſt matrem nihil habere poſſe; aut ex illo ipſo teſtamento, & adhuc minus. Probo ſeptupliciter: quia primo certum eſt quod uterque natus (videlicet filius & filia) inſtitutus eſt, ut etiam hîc probatur. Et iterùm à fortiori per *l. ſi ita facta, infrà de injuſt. rupt. & irrit. fact. teſt.* Et

1. Oppoſitio.

tertio per l. *Clemens, infrà, de hæred. inſtit.* ut dictum eſt ſuprà, num. 14.

17. Et quarto etiam per locum à fortiori l. *ſi mater, C. de inoffi. teſt.* ubi tertio loco etiam ex longo intervallo natus, de quo nunquam nec in genere quidem fuerat cogitatum, & qui nec conditionaliter, nec alternatim, ſed nullo modo erat inſtitutus, nec ejus ulla mentio facta in teſtamento: tamen cum duobus priùs natis & inſtitutis concurrit, ex eo quod mater in puerperio mortua non potuit tunc (licèt priùs prægnans facta potuerit & neglexerit) mutare teſtamentum. Ergo iſte qui eodem partu naſcitur, & de quo quo ſubalternatim facta eſt mentio in eodem teſtamento, concurrit jure inſtitutionis. Quintò probatur per locum à neceſſitate eo ipſo quod hîc dicitur teſtamentum ſubſiſtere, ergo neceſſe eſt utrumque eſſe & manere inſtitutum, ne agnatione ſui hæredis rumpatur.

18. Sextò quia inſtitutio poſthumi trahitur ad omnes poſthumos quotquot ſint, text. in l. *utrùm, in princ. infrà de rebus dubiis*, in *l. placet.* & ibi Jaſon. num. 7. & 19. *ſuprà eodem.* Ergo fortiùs inſtitutio maſculi vel fœminæ poſthumorum trahitur ad ambos. Septimò per locum à fortiori, l. *Titius & Seius de hæred. inſtit.* ubi etamſi merè extranei per rationem alterutrum invitantem inſtituti ſint, ſi uterque ſuperſit, uterque eſt hæres etiam mero jure, ergo multò magis liberi teſtatoris per rationem alterutrum vocantem, ut hîc etiam mero jure inſtituti ſunt, ſi uterque naſcatur, & ſuperſit. Si ergo uterque natus inſtitutus eſt ſimul, ut ſextupliciter & abundè probavi, igitur mater nihil habet.

19. Probo quia ex hypotheſi hujus legis non eſt inſtituta, niſi in reſiduo, ſed utroque nato nihil eſt reſiduum, ergo nihil habet per text rotundum, imò etiam à fortiori in l. *item quod Sabinus*, §. *ſed ſi aſſe expleto, verſ. aliter atque, de hæredib. inſtituend.* Minorem probo ex eadem hypotheſi hujus legis, ubi certum eſt filium, ſi naſcatur, inſtitutum in beſſe, filiam vero inſtitutam in triente, & utrumque eſſe inſtitutum, ſi uterque naſcatur per ſex fundamenta prædicta, ergo totum aſſem impletum ſi contingat utrumque naſci: igitur mater eo caſu nihil habet, quia non eſt vocata nec inſtituta niſi in reſiduo vel reliqua parte, & ſic in nihilo, caſu quo nihil reſiduum eſt hîc.

20. Secundo principaliter oppono contra hanc legem, quia hîc ſumus in multo fortioribus terminis quàm in d. l. *item quod*, §. *ſed ſi aſſe.* ubi as erat præcisè expletus, & tamen poſteà ſine parte inſtitutus videtur in alium aſſem, hoc eſt ſemiſſem totius vocari: ſed inſtitutus ex reliqua parte penitùs excluditur: ergo multo magis excluditur, quando ab initio poterat eſſe aliquid reliqui, ſed poſteà contigit nihil reliquum eſſe, quia tunc iſte non videtur illud judicio teſtatoris, ſed caſu, quem æquiori animo ferre debet.

2. Oppoſitio.

21. Subjice rem oculis, vide text. ipſum, nihil addo nec detraho: nonne conſtat filium ſi naſcatur, in beſſe inſtitutum eſſe: filiam quoque ſi naſcatur in triente? ſive diviſim, ſive conjunctim, hoc eſt ſi alter tantùm naſcatur, is eſt in parte ſibi diſtributa formaliter inſtitutus. Idem utroque nato, quia uterque in eadem ſua parte formaliter, & mero jure reperitur inſtitutus, ut patet poſt utrumque natum matre ante teſtatorem mortuâ (non enim ob id quicquam accreſcit natis) ſed nihil eis decreviſſe, ergo uterque mero jure eſt ad partem ſibi deſignatam vocatus & inſtitutus: igitur matre cum duobus natis ſuperſtite nihil ei debetur, quia non eſt vocata ſine portione, nec ad alium aſſem, nec præciſè & abſolutè, ſed ad partem reſiduam, ergo caſu quo aliquid reſiduum eſſet, videlicet ſolo filio, vel ſolâ filiâ natis, ut teſtator intendebat, quibus caſibus contingit aliquid eſſe reſidui, altero caſu plus, altero minus. Utroque vero nato contingit nihil eſſe reſidui, ſed totum aſſem expletum: ergo eo caſu in nullo inſtituta eſt uxor. Quorsùm ergo deciſio Juliani?

22. Tertiò principaliter oppugno per rei evidentiam. Veniamus in rem præſentem ad praxim ipſam in ipſo eod. themate ad uſum redacto, fac hæreditatem eſſe centum, filius ergo inſtitutus eſt in $66\frac{2}{3}$ filia verò in $33\frac{1}{3}$ toto aſſe ſic inter eos ab ipſomet teſtatore tacitè diſtributo ſi ambos naſci contingat. Nunc dum Julianus utroque nato nihilominus adjungit uxorem, & eam ſub duplam filio, duplam tamen facit ad filiam, unde quorsùm res evadet, nempe ut filia quæ inſtituta erat à patre in $33\frac{1}{3}$ non capiat niſi $14\frac{2}{7}$ & ſic multò minùs habeat dimidia ſuæ inſtitutionis. Nonne evidens abſurditas eſt filiam ad tam modicam partem redigi, quæ tamen ad certam & plus duplo majorem partem vocata erat; uxor verò non fuit vocata niſi ad incertam & ſub conditione, ſeu in caſum & eventum quo quid eſſet reſidui, & in illud reſiduum dumtaxat.

23. Quartò principaliter oppugno deciſionem hanc Juliani: quia aliud eſt quem eſſe ſimpliciter inſtitutum vel præcisè, ſive in certa parte excedendo aſſem, ſive ſine parte: aliud quem non eſſe inſtitutum ſimpliciter, ſed in reſiduo tantùm: quia priore caſu portionibus aliorum etiam certis detrahitur, ut detur huic ſimpliciter inſtituto etiam tranſeundo ad dupondium vel tripondium, ut probant text. in l. *interdum, in fin. in l. Julianus. l. item quod de heredib. inſtituend. & inſtit. eod. tit. §. ſi plures, & §. videamus.* Secundo verò caſu nunquam detrahitur partibus aliorum ut quid detur inſtituto in reſiduo, ſed ſi nihil ſit reſidui, penitùs excluditur. *d. l. item quòd, §. ſed ſi aſſe, verſ. aliter atque, l. qui non militabat, in fin. eod. tit. de hæredib. inſtituend.* Sed hîc ex hypotheſi uxor non eſt in priore, ſed in ſecundo caſu, igitur

5. Oppoſitio Diſtributio Julian. artificialis præpoſtera.

24. Quintò principaliter oppugno, quia nec ipſa quidem diſtributio Juliani quantumvis artificioſa, congruit numeris aut proportioni arithmeticæ vel geometricæ. Patet ineundo calculos ipſos arithmeticos adhibitâ etiam proportione, quam Ariſtot. Ethicorum. 5. c. 3. à Mathematicis Geometricam vocari dicit, & brevitatis causâ retento exemplo, de quo ſuprà eod. num. 21. de aſſe. c.

Bes in quo ſolus filius inſtitutus fuit, eſt	$66\frac{2}{3}$
Triens in quo ſola filia fuit inſtituta, eſt	$33\frac{1}{3}$
Quadrans & ſolida legitima tempore Julia.	$8\frac{1}{3}$
Seſcuncia.	$11\frac{1}{9}$
Septima pars totius aſſis.	$14\frac{2}{7}$

Jam ad oculum vides quòd pater inſtituendo filiam, & magis honorando uxorem reſpectu filiæ: tamen noluit filiam ſuam redigi ad ſimplicem neceſſariam legitimam: Sed ſeſquiquartâ portione illam auxit: videlicet addendo tertiam partem legitimæ augendæ, ſive quartam partem totius aucti. Tertia enim pars de 25. ſunt $8\frac{1}{3}$ quæ ſuperaddita ſunt quarta totius ſummæ auctæ de $33\frac{1}{3}$ quæ trientem facit. In quo filia fuit inſtituta, ergo pater voluit filiam habere ultra legitimam ſolidam in proportione ſequiquarta, & tamen ſecundùm diſtributionem Juliani, qui eam redigit ad unam ſeptimam totius, non haberet ultra legitimam in proportione ſeſquiquarta, ſed vix in proportione ſeſquiſeptima. In caſu enim Julia, nempe utroque nato legitimæ filiæ eſt $11\frac{1}{9}$ & ſic ſervatâ proportione augmenti legitimæ facto per partem deberet capere $16\frac{2}{3}$ & tamen ſecundùm Julia. non capit niſi $14\frac{2}{7}$ ergo diſtributio Juliani nec arithmeticæ, nec geometricæ proportioni congruit, nec etiam proportioni augmenti legitimæ ipſi filiæ à patre parco taxatæ & diſpoſitæ. Ut interim omittam hujuſmodi veterum mathematicas computationes, quaſi ſuperfluas & contrarias voluntati teſtatorum, etiam ſtomachabundè rejici à Juſtiniano in l. *cum quæſtio, in princ. C. de legat.* ubi cenſet alia via voluntatem teſtatoris æſtimandam.

6. Oppoſitio.

25. Sextò, principaliter oppugno & probo quòd dicta mathematica diſtributio Juliani non quadrat, ſed gravi inæqualitate peccat, quia in themate & quæſtione ſubjecta filius eſt tantùm duplus ad filiam, & filia tantùm ſubdupla ad fratrem. Patet, quia filius eſt inſtitutus in beſſe, filia verò in triente, ergo debet manere ſubdupla fratri per exitum rectæ computationis, ſi recta ſit & æqualis computatio. Atqui per computationem Juliani non remanet ſubdupla, ſed ſubquadrupla fratri, qui fit quadruplus, ubi tantùm erat duplus ad ſororem, & capit quatuor, filia verò unum tantùm: ubi filia capiebat dimidium reſpectu fratris, quæ eſt intoleranda inæqualitas. Hîc adverte ut nihil eorum quæ pro Juliano facere poſſunt, omittam.

26. Forſan enim argutulus quiſpiam reſpondebit quòd hæc ſexta oppoſitio, tametſi aures demulceat, fallaciam multiplicat, quia non debet filius conferri cum filia, nec filia cum eo, quia pater non cogitabat utrumque inſtituere, nec utrumque naſciturum & concurſurum, quamquam ſi hoc ſciviſſet, utrumque inſtituiſſet. Sed putans alterutrum tantùm oppoſitè quidem, ſive excluſivè inter ſe, ſed ſimul cum uxore diverſimodè inſtituit. Et ſic tantùm filius debet conferri cum matre & contra: & mater cum filia & contra, quia pater cogitavit duos illos tantùm, vel has duas tantùm concurſuras. Non autem conferri debent filius & filia ad invicem, quos pater nunquam cogitavit concurſuros. Et ſic quod reſpectu terminorum conferendorum rectè & philoſophicè procedit Julianus.

27. Nonne hæc reſponſio plauſibilis videtur? atqui ego dico nihil magis deciſionem Juliani evertere, quia ſi pater non cogitavit uxorem concurſuram cum utroque, ſed cum altero tantùm: ergo non intendit eam inſtituere cum utroque, ſed cum altero tantùm; & ſic utroque nato & concurrente, mater nihil habere debet, quia & verbis & mente teſtamenti hoc caſu deſtituitur: militat ergo hæc ſexta objectio, & ubi non militaret adhuc aliis rationibus Julia. male colligit per præcedentes quinque oppoſitiones quæ militant.

28. Confirmo quia veri & immediati termini conferendi ſunt filius & filia. Tùm quia ſunt primi ex debito inſtituendi, *ſi filius, ergo hæres, ad Galat.* 4. Tùm ex hypotheſi horum primitùs facta eſt mentio, deinde verò uxoris. Ordo ergo ſcripturæ & naturalis ratio dictat filii & filiæ priùs habendam rationem. Cùm ergo uterque natus ſit, priùs curandum eſt de utriuſque portione, & cum eis quibus magis debetur, quique abſolutè inſtituti ſunt, proviſum fuerit; tunc demum de portione uxoris quæ in reſiduo tantùm inſtituta eſt, videndum erit. fac. text. in naturali ratione & ſenſu communi fundatus in Authen. de trien. & ſemiſſe, §. 1. *verſic. & natura primò curata, &c.* Cùm uterque natorum neceſſariò ſuccedere debet, & mero jure ſuccedit, ut probatum eſt ſuprà num. 16. cum ſeq. & ſecùs de uxore, quæ etiam hoc caſu verbis excluſa, & humanitate tantùm admitti poteſt.

29. Juſtior ergo & æquior erat proportio filium & filiam invicem conferri, & ſi quid humanitatis intuitu pro uxore detrahendum ſit, ita fieri ut filius & filia, in eadem proportione maneant, videlicet filius duplus filiæ, filia ſubdupla filio, putà dando filio ſemiſſem, filiæ quadrantem, matri verò reliquum quadrantem. Si enim oporteat matrem ad partem admittere: hæc noſtra eſt omnium æquiſſima & aptiſſima diſtributio, ut res ipſa oſtendit, & extremorum principalium collatione oſtendo. Hoc enim modo ſecundùm voluntatem teſtantis filius duplo habebit filia: & filia ſubduplo, & non minus, quemadmodum pater duplo tantùm & non pluris præhonoravit filium filiæ. Nec obſtat quod ex hypotheſi hujus legis uxor eſt ſubdupla filio, & dupla ad filiam, quod in noſtra proportione non invenitur, in qua licèt uxor ſit dupla filio ſecundùm mentem teſtatoris: tamen non eſt dupla ad filiam, ſed æqualis filiæ contra mentem ejuſdem.

Proportio naturalis.

30. Quoniam reſpondeo quòd marito in caſu qui inopinatò contigit, non debet hoc (ſcilicet quod uxor

ſit dupla ad filiam) recipi triplici ratione. Prima, quia uxor non fuit in hoc caſu inſtituta. Secunda, quia cùm proportio æqualis non poſſit fieri reſpectu trium terminorum ſimul (quia teſtator de duobus ſimul tantùm diſpoſuit) præſtat eam fieri ſecundùm duos principales & magis neceſſarios terminos (ut nos facimus) quàm inæqualitatem in terminis principalibus conſtituere, ut facit Julianus. Tertia, quia ſi peccandum ſit, eligenda via per quam minùs peccetur, & per quam ſingulis minore damno conſulatur, ut not. in l. 1. *ſi quis cautio*. Sed ſecundùm noſtram proportionem minùs peccatur, ut ſenſus communis oſtendit. Patet quia in diſtributione Juliani filia fit ſubquadrupla fratri, & fere ad nihilum reducitur. Nos autem utrique natorum portionis à patre diſtributæ quartam tantùm partem demetimur, ut portio fiat matris, quæ tam congrua manet, ut nemo de notabili diminutione queri debeat. Non enim detrahimus matri octavam partem ejus quod ei attribuit Julianus, qui longè plus, idque duriſſimè detrahit filiæ, quàm nos detrahamus uxori teſtantis. Præcellit ergo hæc nova noſtra diſtributio.

31. Rursùs & ſeptimò deciſionem Juliani oppugno, quia ſi teſtator ſic dixerit, *ſi filius ſolus naſcatur, ſit hæres in beſſe, uxor in reliquo; ſi filia ſola naſcatur, ſit hæres in triente, uxor in reliquo*, nemo dubitat utroque nato uxorem penitùs excludi, quia expreſsè non fuit inſtituta, niſi in caſum quo unicus naſceretur: ergo idem quando tacitè non fuit inſtituta, niſi in caſum quo unus naſceretur, ut hîc, quia non eſt inſtituta cum utroque, ſed cum alterutro tantùm. & etiam teſtator non cogitabat niſi unum naſciturum, videlicet ſolum filium, vel ſolam filiam. Ergo quamvis non expreſſerit dictionem, *ſolus*, idem eſt ex quo tacitè intelligitur, & eadem vis taciti & expreſſi l. *his ſolis*, *C. de revocand. don. l. gallus*, § *quid ſi is*, *de lib. & poſth.* not. Doctores in l. *cùm quid. ſi cert. pet.* etiam in teſtamentis. *l. cùm proponeretur*, *de legat.* 2. Imò potiſſimè in teſtamentis hæc regula procedit, ut apud Franciſc. Curt. ſeniorem, conſ. 73. n. 13. & Franc. Curtium juniorem, conſ. 73. nu. 15. & in iſtis propriis terminis quod hæc verba, *ſi filius naſcatur*, tantùm valeant quantùm ſi additum eſſet *ſolus* & non *filia*, tenet Paul. Caſt. in d. l. *ſi ita ſcriptum*, & omnes ſequuntur.

8. Oppo. 32. Octavò oppugno, quia Julianus arguit à ſenſu diviſo ad compoſitum, quod eſt paralogiſari non datâ eadem vel majori ratione, ut hîc ſenſus communis oſtendit patrem non æquè daturum extraneam etiam uxorem, cohæredem duobus liberis, ſicut uni ſoli. Igitur ex eo quod pater voluit ſoli filio vel ſoli filiæ, & ſic diviſim uxorem dare cohæredem, malè colligitur utroque ſimul præter ſpem patris nato cohæredem datam, ut ſuprà nu. 26. Ratio ergo Juliani ibi: attamen cum & utroque nato teſtator voluerit uxorem aliquid habere, vera quidem eſt in ſenſu diviſo, ut ibi exponit Accurſ. ſed non in ſenſu compoſito, ad quem malè infert Julianus.

9. Oppo. 33. Nonò oppugno hoc dilemmate ex ipſa hypotheſi textuali ſumpto: aut enim verba *ex reliqua parte uxor hæres eſto*, referuntur ad utrumque natum conjunctim: aut ad alterum tantùm, ſeu diviſim. Sed primo caſu nihil eſt reſidui, & ſic in nihilum eſt inſtituta: Secundo verò caſu inſtitutioni uxoris ineſt adverſativa, & conditio *ſi alter tantùm naſcatur*, quæ utroque nato deficit, & ſic excludit inſtitutionem uxoris. Adhuc certum eſt, quod ea verba de inſtitutione uxoris, non referuntur ad utrumque conjunctim, ſed ad alterum tantùm & diviſim. Ergo pariter certum eſt in caſu conjuncto uxoris inſtitutionem ceſſare & excludi.

10. Oppo. 34. Decimò alio dilemmate. Aut adverſativa: *ſi vero*, ponitur inter perſonas, aut inter portiones. Vel aut adverſatur perſonis ſeu inſtitutioni: aut adverſatur portionibus, ſeu diſtributioni portionum. Primo caſu utroque nato prior natus ſolus invenitur inſtitutus, poſteriore teſtamentum rumpente, ut ſuprà nu. 7. & veniunt ab inteſtato æqualiter. Secundo caſu uterque natus eſt inſtitutus æqualiter, utpote deficiente conditione diſtributionis partium quæ eſt facta in alterum tantùm, & non in utrumque caſum, & ſic neutro caſu, ſive quaquaversùm caſus conjunctus accipiatur, quicquam ſupereſt uxori, & nihil ei relinquitur, ſed potiùs aufertur. 11. Oppo.

35. Undecimò oppugno tertio dilemmate aut teſtator utroque ſimul nato: & ſic in caſum quo nihil erit reſidui, noluit uxorem aliquid habere, ut in dubio hodie præſumitur. Aut adhuc voluit eam aliquid habere (ut præſupponit Julianus) ſed dubitatur quantùm: primo caſu expeditum eſt uxorem prorsùs excluſam eſſe, & filium in beſſe, filiam in triente ſolos & mero jure ſuccedere. Secundo caſu adhuc certum eſt utrumque natum ad eamdem ſibi deſtinatam partem mero jure vocatum, ut ſuprà nu. 4. nu. 16. Sed partem voluiſſe portioni cujuſque aliquid quod daretur uxori detrahi. Si ergo (ut liquet) uxor advenit per modum detractionis portionibus primitùs inſtitutorum: ergo portioni cujuſque debet pro rata detrahere. *l. interdum*, §. *ſed ſi alter*, *de hæredib. inſtit.* Ergo etiamſi maximè conſtet aliquid eſſe pro uxore detrahendum, id non ſecundùm computationem Juliani (quæ præpoſtera eſt) fieri debet: ſed ſecundùm novam noſtram proportionem, ſuprà num. 29. ſecundùm quam filio inſtituto in octo unciis detrahuntur, duæ filiæ vero inſtitutæ in quatuor unciis detrahitur una, quæ eſt temperatiſſima proportio, ut ſuprà num. 29. tum juri, tum veriſimili menti conformior. Ergo in omnem eventum non computatio Juliani, ſed noſtra ſequenda eſt, quod ſequenti demonſtratione oculari in ſubjecta figura oſtendo, retentâ eadem hypotheſi hujus legis. Sint in hæreditate ſeptingenta.

As	700	Secundùm computationem		Secundùm proportionem noſtram	
Semis	350	Julia. filius capit	400	Filius capit	350
Bes	466 2/3	Uxor	200	Uxor	175
Triens	233 1/3	Filia	100	Filia	175
Quadrans	175				
Sextans	116 2/3				
Uncia	58 1/3				

Utra melior, judicare.

36. Rursùs duodecimò & ultimò deciſionem Juliani oppugno, quia voto naturæ omnia liberis noſtris paramus, & talis eſt præſumptio, & naturæ, & legis poſitivæ, *l. nihil intereſt, de bon. libertor. l. ſcripto. unde liberi.* ergo non eſt præſumptio quòd pater qui non inſtituit filiam in minus quàm in triente, voluerit eam propter uxorem ita depauperare, ut infrà ſextantem redigatur. Diſtributio ergo Juliani cum voto & natura patris & præſumptione legis pugnat: præſertim cum ſuo tempore mater non teneretur liberis prioris matrimonii quicquam reſervare: ſed etiam ſecundo viro omnia donare poſſet: annis enim ferè ducentis poſt Julianum facta eſt *l. fœminæ*, *C. de ſecund. nupt.* Quid quod Accurſ. *in l. cùm quæſtio.* in gloſſ. magna. in princip. *C. de legat. & inſtit. de hæredib. inſtituend.* §. *etſi plures.* in glo. magna. in fin. dubitavit hanc legem *ſi ita ſcriptum*, eſſe correctam per d. l. *cùm quæſtio.* quod ibi Raphaël Fulgoſ. affirmavit. 12. Oppoſitio.

37. Jam quâ viâ ex hoc Labyrintho evademus? legem enim ipſam corrigere piaculum eſt. Et tamen jam certum eſt hanc legem & diſtributionem Juliani ſuſtineri non poſſe. An dicemus Juliani deciſionem utcumque præpoſteram, vel perquàm duram, ſervandam tamen, quia ſcripta eſt ut in l. *proſpexit*, *in princ. qui & à quib. manu. lib.* Atqui à tempore Juliani multa ſupervenerunt etiam in mutatione morum & legum, in quibus ſi Julianus vixiſſet, aliter forſan cenſuiſſet. Jam ergo ſecundam diſcuſſionis noſtræ partem, de qua ſuprà nu. 16. videlicet reſolutionem ingrediendo, dico quod (ut initio dixi) hæc Juliani ſententia in ſola humanitate fundata eſt, & in geminæ pietatis videlicet conjugalis & maternæ intuitu, & in uſum olim pro lege receptâ ſextuplici ratione ſimul tempore ſuo concurrente. 2. Pars.

38. Prima, quia teſtator noluit futuram filiam æqua- 1. Ratio.

lem eſſe maſculo, imò nec uxori matri futuræ, ſed voluit uxorem habere duplo plus quàm filiam. Hæc eſt prima ratio ſpecialiter à Juliano ſignata, ſed quæ verſatilis eſt, nec concludens: quia teſtator non diſpoſuit uxorem habere plus filia, niſi quando filia eſſet ſola nata & hæres. Ideo ſi urgeatur quod teſtator non ſolùm volebat uxorem aliquid habere, ſed habere plus duplo quàm filiam, & ſic abſurdum eſſe filiam minus dilectam habere ſolidam inſtitutionem partis ſuæ ſine ulla diminutione in vim ejuſdem teſtamenti: uxorem verò in hac eadem diſpoſitione, ubi magis dilecta eſt, penitùs excludi contra regul. *l. Publius*, § 1. *de condit. & demonſt. l. ſi viva. C. de bo. mater.* eodem modo per idem retortum teſtamentum, reſpondebitur quòd uxor non fuit inſtituta niſi nato uno filio, vel natâ unâ filiâ, & ſic utroque nato & ſuccedente, deficit tacita conditio ſuæ inſtitutionis, *l. in conditionibus, in fin. de condit. & demonſtrat.*

2. Ratio. 39. Secunda ratio, quia teſtator expreſſam mentionem fecit de filio naſcituro, vel filia naſcitura: & utroque caſu (utque ſtringit Julia.) utroque nato voluit uxorem aliquid habere, hæc eſt ſecunda ratio ſpecialiter à Juliano ſignata: ſed minùs concludit priore & implicat fallaciam quam Dialectici vocant petitionem principii. (Petitio principii.) Quod enim magis dubium erat & caput totius quæſt. & ante omnia probandum, videlicet an teſtator utroque ſimul nato, voluerit uxorem aliquid habere vel non, arripit pro expedito. Quod ſentiens Accurſ. hîc ſuper verbo *utroque*, exponit illud diſjunctim pro *alterutro*. Sed illud eſt text. ipſum corrigere, & pro albo nigrum ſupponere. Nec enim minùs pugnant utroque nato, & alterutro nato: quam utroque nato, & quodam eorum non nato, quam repugnantiam Dialectici contradictoriam vocant.

40. Et quicquid Accurſ. hîc & paſſim in jure dicat, nullum eſt exemplum in toto jure in quo dictio *utraque* ſtet pro *alterutro*, & text. quem ad hoc corruptè citat in *l. ult. C. de bonis quæ lib.* ſi vult allegare. §. *ſin autem in ſecunda in fin.* ille text. contrarium probat: quia ibi dictio *utroque* ſtat propriè & conjunctim, non disjunctim pro alterutro tantùm, quanquam ibi uterque caſus non poſſit ſimul conjungere, proût hîc. Si autem Accurſius vult allegare §. *ipſum autem*, dico quod ibi verba ex utraque parte debent legi per modum parentheſis, referendo ad totam deciſionem vel ad verbum imperaverunt, non autem ad nomen, *inopia*. Minùs obſtant jura quæ Accurſ. ad idem citat in *d.* §. *ipſum autem.* & in *l. ſi ita*, ſuprà *de injuſto rupto & irrito fact. teſt.* & in *l. reſcriptum*, §. *ſi pactio*, ſupra *de pactis*, & in *l. ſed Celſus*, §. 1. *in fine, de contrah. emptione.* quia imò in d. §. *in fin.* ſtet. propriè & conjunctim. Idem in d. §. *ſi pactor. habitu inſpecto.* quia verè utraque via ſimul competit, quamvis in executione altera ſufficiat, reliqua jura per eum citata impertinentia ſunt, niſi ad torquenda ingenia. Dico tamen quod ea ſecunda ratio, ſuprà nu. 39. ἐν πλάτει ſalvari poteſt ex præſumptione tacitæ voluntatis ex omnibus circumſtantiis ſimul junctis, quæ Juliano concludebant, eo maximè quod uxor non præſumitur minùs dilecta & vocata duos quam unum patiens.

3. Ratio. 41. Concurrebat ergo alia tertia ratio in text. non expreſſa, quia tempore Juliani fervebat regula de qua in *l. in multis, de ſtat. homi.* videlicet quod longè deterior conditio fœminarum, quod maximè procedebat in ſucceſſionibus. (Olim deterrima conditio filiarum.) Teſtatores autem cenſentur ſe conformare intentioni legum & moribus ſui temporis, ut per Bart. in *l. uxorem*, §. *teſtamen*, *de legat.* 3. Jaſon. *l. 1. col. 9. de vulga. & pupill.* Alexander conſ. 55. nu. 2. lib 4. ubi in annot. dixi. Paul. *l. ult. C. de verbor. ſignific.* Philipp. Deci. conſil. 257. col. 2. ubi tetigi. Præſumitur enim voluntas particularium talis eſſe, qualis eſſe ſolet majoris partis. ca. *prudentiam, in princip. de offic. delegat.* capite ultimo, *de ſponſa duor.* & nondum prodita erat lex, *maximum vitium*, (quæ poſt quadringentos annos à Juſtiniano lata eſt) *C. de libe. præt.* & multò minùs legitima aucta. Quid quod etiam hodie quædam ſunt loca, in quibus ex communi loquendi uſu appellatione liberorum vel infantium non intelliguntur fœminæ, niſi dicatur & uſque adeò negliguntur: ut etiam quandoque patres jubere ſoleant proprias filias dotari, & reliqua omnia bona ſua ad remotos agnationis ſuæ collaterales devolvi: ut vidi in quorumdam teſtamentis patriæ quam vocant juris ſcripti.

42. Rurſus concurrebat alia quarta ratio ex eadem lege reſultans, quia per hanc legem filia non privabatur ſuâ legitimâ, quàm lex contentatur ei relinqui, quia ſeptima pars totius, eſt plus quàm ſeſcuncia totius. Sed tempore Juliani, legitima hujus filiæ hoc caſu fuiſſet ſeſcuncia dumtaxat, ut ſuprà num. 23. quia ſolida legitima erat quadrans ſeu triuncium. 4. Ratio.

43. Quinta ratio qui in hypotheſi hujus legis *ſi ita ſcriptum*, tempore ſuo quadrare poterat, & fieri diſtributio æqualis per proportionem geometricam, videlicet ut quemadmodum in caſu ſcripto in teſtamento filius erat in quota hæreditaria duplus ad matrem, & mater dupla ad filiam, ſine læſione legitimæ & juris communis; ita in caſu ſupervento factâ hac diſtributione reperiuntur in ſimili proportionis æqualitate, ſine læſione legitimæ & juris communis, & ſic ea diſtributio videbatur fieri ſecundùm voluntatem teſtatoris, ut inquit text. hic, & in *l. ſi ita ſcriptum* 1. *infrà de hæred. inſtit.* & in *l. Clement. eod. tit.* ſecùs ſi talis diſtributio non quadrabat ad eamdem proportionem: quia tunc non videbatur fieri ſecundùm mentem & metas teſtamenti. (5. Ratio. Proportio Geometrica.)

44. Sexta ratio quam ultimo loco tangit Julianus ubi humanitate ſuggerente, & in qua magis reſidere videtur, videlicet propter duplicem favorem, ſimul in eadem de qua quæritur perſona concurrentem quæ ſimul & conjux & mater natorum eſt, quæ ratio per ſe multùm urget & ſuadet. Et ſic omnibus iſtis ſex ſimul concurrentibus, videlicet filiæ in hac ſpecie minùs dilectæ quàm uxor, & quod uxor in alterutrumque caſum vocata eſt: & generale odium ſeu neglectus filiarum, & quòd jus commune non offenditur: & eadem proportio à teſtatore facta conſervatur, & invenitur geminus favor uxoris & matris: tunc ergo demum propriè procedebat, & tolerabilis fuit interpretatio & computatio Juliani in caſu individuo hujus legis. 6. Ratio.

45. Sed quorſùm hæc? nempe ut priuſquàm aliorum inveterata ſcripta convellam, omnem lapidem moveam & ἀναλυτικῶς cuncta expediam, juxta *l. 2. de conſtit. principum.* videtur enim hæc lex hodie à tempore novellæ 18. de triente & ſemiſſe, in ſua ſpecie penitùs correcta, cùm hodie nec geometrica, nec arithmetica diſtributio poſſit adaptari: quia fieri nequit hodie ut in ea ſpecie filia unam tantùm de ſeptem partibus habeat, ut voluit Julianus: quoniam notabiliter & de ſexta parte minùs haberet legitima, quod non eſt ferendum: nec Julianus ipſe unquam ita cenſuiſſet ſi per talem diſtributionem contigiſſet filiam habere minùs legitima, quam lex contemptim vocat minuſculam. *l. ſi quis in ſuo, in princ. C. de inofficioſo teſtament.* & minimam in *l. ult. C. quando & à quib. quart. pars lib.* 10. Ceſſant ergo hodie in ea ipſa ſpecie præcipuæ rationes deciſivæ hujus legis, de matre utroque nato admittenda, quæ conſequenter penitùs excludetur relicta in communi regula, de qua in *l. item quod, verſic. aliter atque, de hæred. inſtit. l. qui non militabat*, §. *Seius, eod. tit. in l. in conditionibus, in fin. de condition. & demonſt.* ſolis filio & filia in partibus ſibi diviſim aſſignatis concurrentibus per alia jura & rationes de quibus ſuprà eod. num. 16. cum ſequen. æquitate hujus legis, nec aliâ lege quadrante vel ſuffragante matri.

46. Hæc enim lex eſt unica in toto jure de perſona in reſidua unius aſſis parte inſtituta, nihilominus ineventum quod idem as expletus inveniatur, admittenda, aliorum etiam principaliter inſtitutorum portionibus proportionaliter detrahendo, contra alias om-

nes juris regulas quæ facile vires ſuas recuperant.

47. Sed hîc antequam ad ulteriora procedam, ſeſe offert ad pleniorem horum demonſtrationem valde neceſſaria quæſtio, quid ſi hodie, videlicet poſt novellas contingat caſus, de quo in hac lege, *ſi ita ſcriptum*, & mater offerat filiæ ſupplementum legitimæ an poſſit?
I. Videtur quod ſic, primò quia hoc modo ceſſat abſurdum & iniquitas illa quòd filia privetur, vel minùs habeat legitima. Secundò ut evitetur odioſa correctio legum, favorabile eſt ut ſublatâ cauſâ correctionis, ceſſet correctio. Tertiò quia concurrit voluntas patris etiam in fortiori. Patet, quia hodie pater voluit filiam etiam unicam & ſolam contentari legitimâ, in qua ſola eam inſtituit, & ſupra legitimam prætulit ei uxorem ſuam & ejuſdem filiæ matrem, ut etiam novercam: & quamvis extraneam ei præferre poterat, quantò favorabiliùs cùm præhonoravit illi matrem ejuſdem, cui ſuccedere poterit. Si ergo mater ſuppleat illi uſque ad legitimam, ſatisfactum eſt & voluptati patris, & neceſſitati juris communis reſpectu filiæ, cujus occaſione teſtamentum vel inſtitutio uxoris periclitatur: ergo valida permanet ſupplendo legitimam, quo facto non ſolùm voluntas, ſed etiam poteſtas teſtatoris concurrunt & permiſſio legis.

IV. 48. Quartò per alium locum à fortiori, quia filia concurſu maſculi non eſt favorabilior in concurſu & portione hæreditatis quàm ſi ſola eſſet: Sed potiùs minùs debet capere, maſculo partem faciente: Ergo ſtante & concurrente maſculo, non debet capere ultra legitimam propriam, cùm ſi ſola eſſet, non caperet ultra legitimam propriam, ſed in reliquo redderet matri, ergo matre ſupplente legitimam propriæ filiæ ſatisfactum eſt illi, & teſtatori & legi, unde ſaltem reſiduum illud debet eſſe matris. Quintò odioſum eſt matri nocere fœliciorem partum, & ob id quod duos peperit, penitùs excludi, cùm plus oneris ſit habitura duos alendi, ſaltem lactandi in infantia, & adhuc ſola & viduata marito: ſat ergo ſi minùs capiat, nec in totum
VI. excludi debet. Tùm ſextò hîc ceſſat inconveniens, de quo ſup. n. 21. quod pater voluit filiam habere ultra legitimam portionem, ſeſquiquartam, quia hîc nihil eam habere voluit ultra legitimam, etſi eſſet ſola, ergo minùs debet capere ultra legitimam, concurrente maſculo.

49. Et hac parte ſtante, emergit quæſtio, an etiam filius contribuere deberet cum matre ad ſupplendam legitimam ſororis? In quo primâ facie videretur quòd non, quia habet hodie fundatam intentionem ad excluſionem matris, cujus ſolius gratiâ & commodo fieret hoc ſupplementum, ergo ejus ſolius ſit onus ſupplendi. Sed breviter dicendum eſſet quòd ſic, Tum primo, quia illud eſt onus aliorum inſtitutorum, idque reale quod de portionibus pro rata detrahitur, imò aliorum proportiones ſtatim ipſo jure pro rata minuit. *l. quoniam in prioribus*, *C. de inoff. teſta.* & quæ dixi in tractatu de inoffic. numero 9. An autem ad ſupplementum legitimæ non ſolùm directò inſtituti, ſed etiam fideicommiſſarii, & legatarii contribuere debeant, dixi in Conſ. Pariſ. §. 113. Tum ſecundo, quia hac contributione factâ pro rata, filius ſemper manebat duplus ad matrem, ut voluit teſtator, nec jus impedit, quamvis uxor non remaneat dupla ad filiam: quia jus hoc impedit propter neceſſitatem legitimæ ſupplendæ.

50. Prædictis non obſtantibus, quantumvis urgere videantur, dico matrem hoc caſu non eſſe admiſſibilem ad ſupplendum etiam de ſuo tantùm legitimam filiæ, ut reſiduum quid habeat. Ratio deciſiva (& hæc prima probatio hujus noſtræ novæ & incidentis concluſionis) quia hoc caſu mater non eſt inſtituta, nec reſpectu perſonarum, nec reſpectu portionis: reſpectu perſonarum, patet quia non fuerunt tres perſonæ inſtitutæ, ſed duæ tantùm. Porrò filius & filia manent ſimul inſtituti in portionibus ſibi diviſim ſeu ſeorſum aſſignatis, idque etiam mero jure nihil eis ex perſona matris accreſcente, ut ſuprà eod. num. 16. cum ſequent. Ergo mater inter perſonas inſtitutas locum non habet, nec etiam fuit inſtituta in caſum duorum vel plurium maſculorum; ſed in caſum unius naſcituri tantùm, & ipſe communis ſenſus oſtendit partem longè difficiliùs duorum liberis quàm uni ſoli ſocium in hæreditate additurum: ut etiam probat text. in l. *ſi mater*, *in fin. de inoffic. teſt.* ubi filius inopinatè prætеritus extraneo prioribus fratribus adjuncto, teſtamentum rumpit, ſaltem per querelam quæ ibi non contra mentem, ſed veriſimili mente datur.

51. Reſpectu verò portionum etiam quod nuper dixi, patet, quia uxor non fuit inſtituta in certa determinata parte: ſed ex reliqua parte tantùm, & ſic in eventum, quo pars aliqua vacaret: ſed hîc nulla vacat, nullaque reliqua eſt, quia filius mero jure in beſſe, filia mero jure in triente inſtituta eſt, nec mater vocata eſt ad detrahendum aliquid portioni inſtitutionis, ſive filii, ſive filiæ: ſed tantùm ad partem reliquam & vacantem ſi qua ſit. Hæc autem longè differunt, nec minùs diſtant quàm inſtitutio pura & inſtitutio conditionalis, & quam poſſe portioni alterius detrahere, vel vacantem portionem occupare, quæ longiſſimè differunt.

52. Secundò principaliter probo concluſionem meam ſuprà num. 49. per locum à fortiori, & text. in l. *qui non militabat*, §. *Seius*, *in fin. de hæredibus inſtituend.* Fac carentem liberis inſtituere Mævium ex parte, quam per legem capere poſſit, ex reliqua verò uxorem ſuam. Clarum eſt quòd ſi contingat Mævium, fortè naturalem tantùm aut ſpurium, ex conſuetudine loci, vel lege municipali quartam vel mediam capere poſſe, tunc in eam tantùm partem illum inſtitutum eſſe, uxorem verò in dodrante vel ſemiſſe inſtitutam eſſe. Si verò contingat Mævium totum capere poſſe: tunc uxorem non cenſeri in aliquo inſtitutam. text. eſt in d. §. *Seius*. qui eiſdem omninò verbis utitur, ubi ex reliqua Titium, quibus & d. l. *ſi ita ſcriptum*, ibi *ex reliqua parte uxor*. Igitur quemadmodum Titius dicitur ſub conditione & in aliquem eventum inſtitutus in §. *Seius*. Ita & uxor in d. l. *ſi ita ſcriptum*. Quòd ſi uxor taliter inſtituta, etiam per unicum mere extraneum, etiam minùs honeſtam perſonam, quæ tamen totum capere poteſt, penitùs excluderetur, igitur multò fortiùs excluderetur per ipſius teſtatoris proprios liberos legitimos, qui non ſolùm totum capere poſſunt, ſed ipſo jure totum capiunt.

53. Tum ſi quis filium in ſemiſſe, & Mævium ex qua parte capere poterit, hæredem inſtituerit, & ex reliqua uxorem: ſi contingat moriente teſtatore Mævium ſemiſſem capere poſſe, uxor in totum excludetur d. §. *Seius*. & nihil detrahere poterit à filio, nec ab extraneo, etiam unico taliter inſtituto, ut num præcedenti. Ergo minùs hic ab ambobus liberis detrahere poterit. Non obſtant allegata pro parte affirmativa Et ad 1. 2. 5. 6. reſpondetur matrem non eſſe hoc caſu vocatam, nec inſtitutam. Quod rurſus fortiùs probo, quia ex hypotheſi hujus legis, inſtitutio uxoris refertur ad utramque principalium & ſimplicium inſtitutionum per ſe, & in utraque videtur repetita. Et omnino hoc caſu perinde eſt, ac ſi ad longum eſſet ita ſcriptum: *Si mihi filius natus fuerit, ex beſſe hæres eſto, ex reliqua parte uxor hæres eſto. Si verò filia, ex triente hæres eſto, ex reliqua parte uxor hæres eſto.* Quo caſu nemo non videt primò filium eſſe principaliter inſtitutum, & pariter filiam: uxorem verò in reliqua tantùm. Secundò quòd inſtitutio filii non eſt facta ad excluſionem filiæ, nec inſtitutio filiæ ad excluſionem, nec diminutionem filii. Et quòd teſtator non cogitavit, nec voluit alterum natorum per alterum à ſua inſtitutione excludi. Tertiò quod voluit filium eſſe duplum ad filiam, & non quadruplum, filiam verò ſubduplam dumtaxat fore maſculo, & non ſub quadruplam. Et conſequenter quod utroque nato & ſic aſſe

impleto, non intenderet uxori aliquid dare, niſi aliter appareat.

54. Ad tertium reſpondeo quòd pater veriſimiliter non tam habet reſpectum ad quotam ipſam legitimæ, quàm ad quantitatem relictam: voluit enim ad minus filiam honeſtè & decenter elocari. Cùm ergo bona ſua aſcenderent duodecim millia, æſtimavit aliam ſatis congruè dotari poſſe quatuor millibus, ſenſus autem communis oſtendit quòd puella quæ cum dote IIII. M. poteſt decentem ſponſum ſortiri, non poterit eo cum dote dimidiò minore pertingere. Cæterùm etiam concurſu maſculi ſatis honorati, non eſt veriſimile patrem voluiſſe detrahere ſummæ quam ſemel pro dote filiæ neceſſariam & congruam judicavit, quæ eſt ſolutio ad 5. & ſic omnia ſoluta ſunt.

55. Tùm ea interpretatio Juliani præcipuè fundatur & juſtificatur in moribus & obſervantia ſui temporis, ut ſuprà eod. nu. 37. 40. 43. Ex qua colligitur adaptatio voluntatis teſtantis: moribus autem & legibus mutatis, ceſſat illa præſumpta voluntas, & conſequenter omne fundamentum uxoris. Cœpit ergo exemplum & decretum hujus legis odioſum eſſe ſub Juſtiniano, tempore Codicis: imò vitio dari. *l. maximum vitium, C. de liber. præt. vel exhæredatis*: & tandem correctum per novellam de triente & ſemiſſe.

56. Confirmo, quia etiam tempore Juliani, non ſufficiebat ſola illa proportio geometrica ſine aliis requiſitis ſup. eod. nu. 43. præſertim ut ceſſaret abſurdum de filia per patrem ſuum privata legitimâ. Pater, fac tempore Juliani teſtatum eſſe orbum, niſi quod uxorem haberet prægnantem, ſicque teſtatum eſſe ſi filius naſcatur, ex dodrante ſit hæres, ſi filia ex quadrante, in reliquo uxor. Utriſque natis an dices locum eſſe dictæ ſententiæ Juliani? minimè, quia ſic faciendæ eſſent tredecim partes totius hæreditatis, quarum filius novem, uxor tres, filia unicam haberet. Ita enim fieret ut filius eſſet triplus ad matrem, & mater tripla ad filiam, quod dictæ mathematicæ proportioni arridet non conferendo filium cum filia, vel contra (ut novè adinveni ſuprà num. 28. 29.) ſed dumtaxat filium cum matre, vel contrà, & matrem cum filia, vel contrà, ut facit Julianus. Ego verò puto Julianum ipſum, ſi tempore ſuo caſus iſte contigiſſet & conſultus fuiſſet, reſponſurum fuiſſe, minimè huic ſuæ diſtributioni locum fore per quam filia (quam teſtator nunquam cogitavit privare legitimâ) vix dimidium legitimæ & portionis minuſculæ conſequeretur etiam inſpecto tempore Juliani, quo legitima erat valde modica.

57. Ex his ſatis ſuperque liquet hanc legem in ſua ſpecie hodie correctam eſſe, & adhuc quod etiam tempore Juliani diſtributio ſua præpoſtera erat: non enim à collatione alterius natorum & uxoris incipiendum erat, ut cenſuit Julianus, ſed à collatione utriuſque nati, ut nuper & novè docui nu. 28. prout etiam ſenſus communis oſtendit minus durum & minus inæquale eſſe, uxorem filiæ teſtatoris æqualem fieri, quàm filiam ſub quadruplam fratri, & major eſt & æquitas & congruitas in proportione noſtra.

Quæſt. incidens.

58. Rursùs ad majorem horum elucidationem quæro, num interpretioni hujus legis hodie locus ſit, ubi ea diſtributio Juliani tolerari poteſt & juris diſpoſitio non offenditur: ut ſi quis ſive filius, ſive filia naſcatur, illam vel illam cum uxore eorum matre æqualiter inſtituit: tunc enim utroque nato & matre ſuperſtite, erunt omnes æqualiter inſtituti, quilibet in triente per hanc legem in hoc æquiſſimam. Hanc enim interpretationem patiuntur verba & diſtributio facta à teſtatore & ejus veriſimilis mens & eadem hujus legis ratio concurrit, nec jus repugnat, ſed ceſſat illud abſurdum, quod filia privaretur, imò etiam per proprium patrem privari videretur legitimâ, ut ſuprà, & dote ſeu quantitate congruâ, ut ſuprà num. 53. Et hoc quidem in ſe verum eſt, ut dicam infrà num. 72.

59. Breviter reſponde, non eſt caſus hujus legis, imò longè differt, quia in hac lege uxor eſt tantùm inſtituta in reſiduo, & ſic in eventum, quo aliquid ſuperſit & vacet, & conſequenter omninò excluſa in caſum quo nihil ſupererit, prout contingit utroque nato, & ſic deciſio hujus legis non ſolùm ſingularis eſt quæ alibi non reperitur, ſed valde exorbitans: quia uxor non fuit vocata in caſum aſſis completi, ſed in caſum aſſis incompleti, & in partem unius & ejuſdem aſſis reſiduam & vacantem.

60. Tum in dubio teſtator nunquam cenſetur velle tranſire ad dupondium vel alium aſſem. *l. qui non militabat*, §. *filiis*, *de hæred. inſtit. l. cum quæſt.* & ibi glo. & Doctores, *C. de legat.* gloſſ. magna, in fin. in §. *idemque erit.* ubi Joan. Faber. Ang. Aret. *inſtit. de hæred. inſtit.* nec etiam uxor fuit inſtituta ſimpliciter & ſine parte: ita ut verba & materia ſubjecta ferre poſſint tranſitum ad dupondium. Sed fuit limitatim inſtituta ad reſiduum unius & ejuſdem aſſis, & in caſum dicti reſidui prout teſtator putabat reſiduum fore. Cùm ergo nulla pars vacet, & ambo nati mero jure ſint inſtituti per jura prædicta, ſup. eod. num. 16. cùm ſequent. non debet uxor admitti præter verba & mentem teſtatoris, & in caſum, in quo non fuit vocata & multò minùs in caſum oppoſitum vocationis ſuæ limitatæ.

61. Ex quibus omnibus concludo hodie hanc legem correctam eſſe non per d. l. *cùm quæſtio, in princ. C. de legat.* quæ non quadrat ad ſpeciem hujus legis, quicquid Doctores communiter ſcribant in d. l. *cùm quæſtio, & in d. §. videamus. Inſtit. de hæred. inſtit* de quo remitto ad novam noſtram extricationem d. l. *cùm quæſtio.* ne nimis multa accumulando legentium ingenia obtundam. Sed correctam dico ſuperventu novorum morum & jurium, tum *l. maximum vitium, C. de libe. præt & d. l. cum quæſtio.* Tum præcipuè per legitimam filiorum auctam in novell. de triente & ſemiſſe. Quo fit ut diſtributio geometrica Juliani ampliùs quadrare non poſſit, ſine juris offenſione & repugnantia de privatione legitimæ, ut ſuprà eodem.

Cõcluſio l. cùm quæſtio, C. de legat.

62. In ſumma, ex hac noſtra prolixiore quam vellem, ſed in rebus novis neceſſaria diſpunctione habes hujus legis tria ad ſummum eſſe capita. Primum de validitate teſtamenti. Secundum (ſuppoſito quod teſtamentum valeat) de amiſſione uxoris. Tertium de ejus portione. Et in primo quidem capite, hanc legem ſtare in viridi obſervantia. Sed in duobus poſterioribus hodie correctam eſſe, quin dici poteſt hanc legem ſingularem in totum correctam eſſe, quia primum illud caput propriè non deciditur in hac lege, ſed per alia jura deciſum præſupponitur: prout eſt per l. *Titius & Seius*, & per l. *Clemens*, *de hæred. inſtituend.* tum in hac lege non eſt propriè mota quæſtio de primo capite, ſed tantùm de duobus poſtremis, videlicet de admiſſione uxoris, & caſu quo admittenda eſſet de ejus portione. Sed in utroque, & conſequenter in totum hæc lex correcta eſt, ut de 1. cap. videlicet uxorem hoc caſu non admittendam, patet per not. in præcedentibus, præſertim nu. 12. 16. cum ſequent. & de 2. cap. per not. ſuprà nu. 22. cum ſequent. Ita quod etiam ſtante priore capite, non tamen ſtaret ſecundum. Si enim conſtaret patrem omninò voluiſſe etiam utroque nato, uxorem etiam matrem communem aliquid habere: tamen non deberet habere portionem de qua hîc nec ſequenda eſſet phantaſtica & præpoſtera hæc diſtributio Juliani, ſed nova noſtra, de qua ſuprà num. 28. & 29.

3. Hujus legis capita.

63. Jam ergo velut ab imis ipſis rerum fundamentis erutâ veritate & latè propugnatâ, tertiam diſcuſſionis noſtræ partem ingredior, profligando inveteratas intricationes huc à Gloſſ. & Doctoribus perperam invectas: in quo utpote jam luce veritatis inventâ, brevior ero; ut enim voce in ultimis lectionibus Dolanis docui, hæc lex non ſolùm aliorsùm ad

3. pars.

Intricationes repurgantur.

materiam miſtorum ſub ſimplicibus contentorum impertinenter trahebatur: ſed infinitis ferè & ſupervacuis intricationibus & ambagibus in hoc tex. & extra tex. obſcurabatur ut in princip. text. ibi, *ſi verò filia*, quia doctores vim faciebant in adverſativa *verò* & præcipuè Franc. Aret. hîc notab. 2. dicens quod per iſta verba, *Si verò filia*, teſtator ſignificat quod in inſtitutione præcedenti facta de filio non comprehenditur niſi filius maſculus, & in ſequente non niſi fœmina, ut poſt Barthol. & Bal. volunt Paul. Caſtren. hic in prin. & Jaſon. not. 2. Idem ſentiunt, ſi teſtator dixerit, *Si filia*, vel, *ſi autem filia*, vel ſimili adverſativa uſus ſit. ad quem lapidem offendit Andr. Alciat in *l. 2. in prin. nu. 21. de verb. oblig.*

64. Secus ait Areti. hic ſi dictio adverſativa jungatur cum copula, ut ſi teſtator dixerit, *Sed & ſi filia mihi nata eſt, &c.* ſignificat enim talis adverſativa temperata per copulam, idem juris in caſu ſequenti quod in præcedenti. *l. ſed etſi lege. in princip. de petitio. heredi.* & ſic neutrum excludi, ſed utrumque natum inſtitutum eſſe, quaſi priore caſu teſtamentum mero jure nullum ſit utroque nato, & veniant æqualiter ab inteſtato: ſed ex ſpeciali humanitate, & favore teſtamenti videantur ambo cum matre inſtituti, & pro portionibus de quibus hic: Poſteriore vero caſu etiam mero jure ſint inſtituti, aut ſaltem ambo nati, mater verò ex humanitate.

65. Sed quorſum hæc formularis ſubtilitas apiculis verbulorum hærens & illis legem imponens? Legem inquam, de qua neque qui dictabat, neque notarius cogitavit. Viden' quam hæc interpretatio abſurda ſit & inepta. Primum enim deciſionem hujus text. evertit: ſi enim ſtante adverſativa ut in text. in prima inſtitutione filius dumtaxat, & in ſecunda inſtitutione filia dumtaxat continetur, ergo uxor non fuit vocata, niſi alterutro dumtaxat nato, & ſic nihil habebit, imò nulla facta eſſet inſtitutio in caſum utriuſque nati, quia adverſativa inter inſtitutiones adverſatur ſecundùm eum. Hæc eſt etiam communis ſententia (ſeu potius ignorantia) quod hic, nec aliquis ſit inſtitutus, nec teſtamentum valeat mero jure, ſed tantum ex humanitate. Nos autem ſuprà numer. 16. cum ſequen. convicimus utrumque natum mero jure inſtitutum, & teſtamentum mero jure validum: ſed uxorem tempore illo ex humanitate tantum admiſſam.

66. Et ulterius dicimus nullam hic vim eſſe in adverſativa, nihilque referre ſive apponatur per ſe, ſive cum copula, ſive adverſativa, vel copula, vel utrumque deficiant, ſive illæ inſtitutiones fiant in eadem oratione, ſive in diverſis orationibus conjunctis, ut hæc lex; ſive in diverſis orationibus & longis intervallis ſeparatis. Sed eumdem ſenſum, idem jus eſſe indifferenter, materia ſubjecta hoc indicante. Primo enim etiam tempore Juliani non referebat quoad inſtitutionem ipſam natorum: ſive enim teſtator dixerit ut in text. formaliter habetur, ſive dixerit, *Si filius mihi naſcatur, ex beſſe, heres eſto*, ſed *ſi filia*, vel *ſi autem filia, ex triente heres eſto*, ſive dixerit, *ſed & ſi filia, &c.* ſemper uterque natorum eſt inſtitutus etiam mero jure, ut ſuprà probavi. Fateor quod hoc tertio & ultimo caſu etiam ſecundum tempora Juliani facilius poterat in totum excludi uxor utroque nato, quia teſtator cogitavit filiam quoque ſimul poſſe naſci, & tamen non inſtituit uxorem niſi in reſiduo, & ſic in nihilo, ſi uterque naſceretur.

67. Sed cum hodie ſingularis hæc deciſio Juliani nec in admiſſione uxoris, nec in tali diſtributione procedat, & melius ſit ſtare communi regulæ de inſtituto in reſiduo, ut ſuprà num. 19. cum ſeq. non ſolum hoc tertio & ultimo caſu, quem ponit hic Aretin. ſed etiam quarto caſu, quando ſine copula & adverſativa dixit teſtator, *Si naſcatur filius, ſit heres in beſſe; ſi naſcatur filia, ſit heres in triente, uxor in reſiduo.* Et aliàs generaliter excluditur uxor utroque nato, quoties inſtituta eſt in reſiduo, & nati aſſem complent, & fortius quando excedunt, ut ſi dixerit, *Si filius naſcatur ex dodrante, ſi filia ex beſſe, uxor ex reliqua parte heres eſto.* Et generaliter vocatus in reſiduum non eſt admiſſibilis ad detrahendum partibus aliorum, ſed tantum ad id quod vacans reperitur. Dico tamen quod excludit jus accreſcendi, quia ſi uterque natus ſit, ſed alter abſtinet, vocatus in reſiduum capiet partem abſtinentis, *l. 2. C. de hered. inſt.* Jaſon conſilio 129. lib. 4.

68. Alia intricatio ſuper eodem textu fuit, an dictio, *vero*, referatur ad perſonas tantùm: an verò ad portiones tantùm ut quidam ἐνίχεσιν Franc. Aretin. putaverunt, quaſi filius & filia ſunt ſine adverſativa, & ſimpliciter inſtituti ſine partibus, diſtributio verò partium facta ſit in caſum quo alter tantum naſceretur. Sed iſtud eſt contra text. & ejus mentem, & contra intentionem teſtatoris, quia filia concurrendo cum maſculo non debet plus habere, quàm concurrendo cum ſola matre. Et in veritate dictio *vero*, hic ad utrumque caput refertur, & perſonarum & portionum, & inſtitutionis & diſtributionis: ſed ut dixi numero 66. non habet hic vim adverſativæ, ſed disjunctivæ. Alia intricatio major de contrario *l. commodiſſimè.* ſuprà *eo. tit. de libe. & poſthum.* Sed quia indiget nona noſtra analyſi, dicam ſuper *d. l. infrà.*

69. Nunc quartam & ultimam partem diſcuſſionis noſtræ de qua ſuprà num. 16. ingrediens; Quæro primò, fac uxorem prægnantem eſſe inſtitutam in triente cum maſculo ſi naſcatur, vel in beſſe cum filia ſi naſcatur, vel ut caſum hujus legis *ſi ita ſcriptum.* deformat dominus Jacobus Faber Stapulenſis in 5. Ethico. Ariſtot. cap. 3. Quidam ſine liberis moriens, niſi quod uxorem habet gravidam, ei ſi maſculum parit, tertiam bonorum ſuorum partem, filio duas: parienti verò fœminam duas bonorum ſuorum partes, filiæ unam jure inſtitutionis relinquit. Mortuo teſtatore naſcuntur filius & filia, & ait Faber diſtributionem eſſe faciendam, ut Juriſconſulti dicunt in hac lege, per geometricam ſuam comparationem, quam æquitatis & juſtitiæ normam appellat. Et ita prima facie videtur, quia tota fere vis & moles argumentorum contra deciſionem Juliani præcipuè verſatur in hoc quod uxor erat inſtituta in reliquo dumtaxat, vel in eo quod ſupereſſe contingeret, ut ſuprà num. 50. 51. 52. 53. Sed hic non in reſiduo, ſed in certa quota & æque principaliter inſtituta eſt. Secundo per id quod diximus ſuprà numero 58. 59. 60. uxorem æquè principaliter inſtitutam non indigere beneficio Juliani, etiam utroque nato, ex humanitate, ſed mero jure in ſucceſſione concurrere.

70. Tertiò non eſt levis authoritas Do. Jacobi Fabri Stapulenſis celeberrimi Theologiæ Doctoris hujus Academiæ Pariſienſis, ſummi & Philoſophi & Theologi, qui primus omnium à plus trecentis annis cœpit eruditionem linguarum cum Philoſophia & Theologia conjungere, & omnia purius docere & ſplendori priſtino reſtituere, è cujus elegantiſſimis & doctiſſimis ſcriptis, multa multi etiam Germani mutuarunt. Jacob. Faber Stapulenſis.

71. Sed iis non obſtantibus, dicendum eſt matrem penitus excluſam, niſi aliter plenius conſtet teſtatorem voluiſſe etiam utroque nato illam admitti, & adhuc caſu, quo de hoc conſtet, non eſt ſervanda diſtributio phantaſtica Juliani: ſed nova noſtra de qua ſuprà num. 28. 29. Ratio evidens, quia uxor non eſt in aliquo inſtituta, niſi in caſum unius vel nullius naſcituri, non autem in caſum duorum naſcendorum & ſuccedentium, quia teſtator non cogitavit duos naſcituros, ſed unum tantum: & ſi cogitaſſet non eſt veriſimile quod duobus natis addidiſſet tertium cohæredem, nec tam facile feciſſet. Ergo non aſſiſtente pari ratione, ſed potius deficiente, non eſt ſupplendum;

quod non fecit. & adhuc ſi hoc cogitaſſet & expreſſe diſpoſuiſſet, non eſt veriſimile quod ad hanc mathematicam computationem ſe retulerit, nec quod de ea cogitaverit, ſed potius de noſtra naturali proportione, per quam maſculus manet duplus ad filiam, & filia ei ſubdupla, prout circa eos diſpoſuit pater, ita ut meritò rejicienda ſit illa diſproportio Juliani, per quam filia ſit ſubquadrupla filio, quod pater nunquam cogitavit. Non obſtat quod hoc caſu ceſſant omnia illa fortiſſima argumenta de inſtituto in reſiduo dumtaxat, quia ſuperſunt alia quæ ſufficiunt, ut & ſuprà. Quin rationes quæ tempore ſuo Julianum moverunt, hodie ceſſant, ut latè ſuprà docuimus.

72. Nec etiam obſtat quod ſuprà nu. 58. percunctando diximus, quia ibi quatuor ſimul concurrunt, ex quibus veriſimilis mens de matre ab utroque nato admittenda ſatis colligitur. Primò, quia principaliter inſtituta. Secundo in eadem ratione. Tertio pariformiter & æqualiter utrique. Quarto per conjunctionem *vel*, quæ ſæpe pro conjuncta ſeu copula, &, accipitur ut in *lege ſi ita facta*, & ibi not. Bart. infrà *de injuſt. rupt. & irrit. facto teſtam. l. Clemens.* & ibi not. Joan. Imo. infrà *de her. inſtituend.* text. in rub. & per tot. ff. *quod vi aut clam.* id eſt, vi & clam. tex. *in rub. & per to. de eo qui ſibi vel here. ſib. ſuis maſcu. in uſib. feudo.* Ludo. Roman. ſingulari 66. Felin. *cap. inter cæteras col. 5. de reſcrip.* text. etiam ubi Bart. Alciat. & omnes notant in *l. ſæpe.* in *hæc verba, ille aut ille. de verbor. ſignific.* & in individuo in terminis inſtitutionis quod dictio *vel* ſtet pro copula, & text. eſt rotundus in *l. cum quidam. C. de verbor. ſignific.* & alias text. (qui non ſolet allegari) in *l. ult. C. de poſt. heredib. inſtit.* ubi dictio *vel* implicat copulam ſi pluralitas contingat. Quæ omnia primo excepto hîc deficiunt. Unde quamvis hic non ſit inſtituta in reſiduo, ſed in aliqua quota: tamen hoc ſolum non ſufficit: ut appareat de mente utrique nato eam admittendi, ex quo non fuit æquata utrique, ſed vocata ad partem, nunc majorem nunc minorem ab eventu alterutrius pendentem.

73. Et adhuc non ſolum hoc caſu, utroque ſimul præter ſpem nato penitus excluditur: ſed etiam in ſuperiore exemplo ſuprà numer. 58. ſi tres naſcantur, quia licet ſit facta æqualis duobus disjunctim, ex quo cum aliis conjecturis ſit extenſio ut ſit æqualis conjunctim, non tamen ulterius extendi poteſt, ut tribus natis concurrat. Quia duorum quidem mentio facta eſt disjunctim, ſed trium nulla mentio facta eſt, nec conjunctim nec disjunctim: & dato quod aliquo caſu disjuncta poſſit extendi ad conjunctam: non tamen ultra terminos disjunctæ. Unde quamvis omnes nati etiam ex teſtamento ſuccedant. *l. Clemens. infra de hered. inſtituend. l. 3. C. de inoffi. teſtam.* tamen extraneus adjunctus excluditur, quia non eſt in hunc caſum inſtitutus.

74. Et adhuc quando duorum disjunctim mentio facta eſt, ſed cum diſcretione ſexus, ut in hac lege, & duo ejuſdem ſexus naſcuntur, ſed ſi quidem maſculi, mater adjuncta penitus excluditur, etiam ubi alias æqualiter & tanquam principaliter inſtituta concurreret, ut ſupra numer. 58. Si vero ambo fœminæ, tunc mater adjuncta fortius ex veriſimili mente admitteretur, ſed extraneus adjunctus ſemper excluderetur: unde in hypotheſi hujus legis, ſi ita ſcriptum, ſi duo maſculi naſcantur, mater etiam tempore Juliani penitus excluderetur: quia de duobus maſculis nulla nec conjunctim, nec disjunctim facta eſt mentio: ſed ſi duæ filiæ naſcerentur, ſatis eſt quod ſingulæ habeant ſuum trientem, matre reliquum ſcilicet trientem capiente, prout hoc caſu capiet, quanquam ſit inſtituta in reliquo tantùm, quia filia habens ſororem concurrentem, non debet ob id plus capere quàm ſi ſola eſſet, & ſic supereſt aliquid reliqui. Sed quando naſcuntur duo maſculi, nihil in dicta hypotheſi ſupereſt reliqui. Ideo mater etiam tempore Juliani excluderetur, ſecùs ſi quid reliqui ſuperſit.

75. Unde ſi dixit, *Si naſcatur filius, ſit heres in triente vel quincunce, ſi verò filia, in quadrante vel triente, uxor in reliquo* etiam duobus filiis natis quiſque trientem vel quicuncem capiet, uxor verò reliquum etiam hodie & multo magis duabus filiabus natis. Et pariter filio & filia natis, ille trientem, vel quicuncem, ſed iſta trientem vel quadrantem ſuum, uxor reliquum tantum capiet, rejecta artificiali & ſophiſtica diſtributione Juliani. Quæ ultima exempla procedunt, etiam ſi mater principaliter inſtituta ſit, & non in reſiduo tantum.

76. In ſumma, ſi unius tantum naſcituri ſit mentio, Summa.
pluribus natis mater etiam principaliter inſtituta excluditur indiſtinctè, quia de pluribus nulla nec conjunctim nec disjunctim mentio facta eſt. Si vero plurium naſciturorum facta eſt mentio disjunctim, & plures naſcuntur, tunc aut mater fuit inſtituta in reſiduo & nil habet per not. ſuprà num. 19. ſingulari ſententia Juliani hodie correcta. Fallit ſi nati non implent aſſem, quia reſiduum mater capiet, & non plus, ut nuper dixi numer 74. & infrà numer. 78. in fin. Aut verò mater fuit principaliter inſtituta, & tunc aut pariformiter & æqualiter & viriliter concurrit, ut ſuprà numer. 58. fallit ſi duos maſculos pariat, quia tunc penitus excluditur, quoniam pater de filio, & filia disjunctim cogitavit. At de duobus maſculis nec disjunctim nec conjunctim cogitavit, ſed cum duabus fœminis mater æqualiter concurreret, ut & cum filio & filia: ſi enim hoc caſu disjuncta extenditur ad filium & filiam, igitur fortius extenditur ad duas filias. ſed non æquè ad duos filios.

77. Aut mater fuit inſtituta inæqualiter, & tunc aut ſola in majorem partem, aut ſola in minorem partem, aut inæqualiter cum inæqualibus. Primò caſu, ut ſi dixit, *Sive filius ſive filia naſcatur, in triente, uxor in beſſe heres ſit*, utroque nato mater concurret, ſed pro qua parte? Et ſecundum diſtributionem Juliani ſinguli natorum caperent quadrantem, uxor ſemiſſem, quia teſtator voluit uxorem altero tanto capere quàm filium vel filiam. Sed hoc verum eſt in ſenſu diviſo, non autem in compoſito. Ideo rejecta diſtributione Juliani, dico quod hoc caſu mater capiet trientem tantum, ut ſinguli natorum habeant ſuum trientem, uxor reliquum, quod capiet etiamſi tantum eſſet inſtituta in reſiduo. Idem ſi duas filias pareret, ſecus ſi tres etiam fœminas.

78. Qnid [illegible] duos maſculos? videretur penitus excludi: quia facta eſt diſcretio ſexus, ut & ſuprà nu. 74. 75. Contrarium dico, quia non eſt facta diſcretio inæqualis, nec unus ſexus præhonoratus altero, ſed hæc ratio hîc non ſufficit per not. nu. 76. in fin. Ideò addo aliam concludentem rationem, quia alter maſculorum non debet majorem portionem capere, ex eo quòd habet concurrentem maſculum, ut in ſimili dixi ſuprà nu. 74. in fin. Imò ſibi gratulari debet, quod per noſtram interpretationem non minus capit quàm ſi unicus filius eſſet. Cum ergo inveniatur aliquid reſidui, idem juris eſt etiam ſi uxor in reſiduo tantum inſtituta fuiſſet.

79. Secundo caſu quando uxor inſtituta eſt ſola in minorem partem, ut quando teſtator dixit, *Sive filius, ſive filia naſcatur, in beſſe, uxor in triente heres eſto*, utroque nato nihil habet indiſtinctè: tum quia nihil eſt reſidui, quia as non ſolùm completur, ſed exceditur à natis qui jure teſtamenti totum capiunt æqualiter. Tum quia vel unicam filiam naſcituram prædilexit & præhonoravit uxori, ergo fortius gemellos, quare dico quod etiam duabus filiabus natis penitus excluditur, illis etiam jure teſtamenti totum æqualiter capientibus. Et quamvis uxor non fuerit inſtituta in reſiduo, ſed principaliter in certa quota: tamen

quia inſtituta eſt in parte minore reſpectu alterutrius, non eſt veriſimile quod data ſit cohæres reſpectu duorum. Et ſic non eſt recurrendum ad ſophiſticam diſtributionem Juliani, ſecundùm quam faciendæ eſſent quinque partes, è quibus ſinguli natorum caperent duas, & uxor unam. Sed imò uxor penitus hoc caſu & indiſtinctè excludetur, niſi aliter & ſufficienter de contraria mente appareat.

80. Tertio caſu, quando uxor eſt principaliter quidem inſtituta, ſed inæqualiter cum inæqualibus: tunc utroque nato & aſſem implente, nihil capiet uxor, ſed bene veniet in reſiduum; quatenus nati non implent aſſem, ſed aliquid ſupereſt, quod ad majorem præcedentium comprobationem libet per vivas demonſtrationes oculis ſubjicere per aliquot exempla: ut primo ſi dictum ſit, *Si filius natus ſit, ſit heres in ſemiſſe: ſi verò filia, in quadrante; uxor in reliquo.* Vel, *uxor ſit hæres in ſemiſſe ſi filium, & in beſſe ſi filiam pariat: filius autem in ſemiſſe, vel filia in triente hæres eſto.* utroque nato, videlicet filio & filia, uxor capiet ſextantem, & non plus: quod ſi duas filias peperit, ſingulæ quadrantem capient, uxor ſemiſſem. Si verò duos filios, quiſque capiet ſemiſſem, uxor nihil. Tolle aliud exemplum juxta portiones, ſed quibus in *l. ſi ita ſcriptum ſit*, ut, *Si naſcatur filius, in beſſe hæres ſit, uxor in triente: ſi verò filia, in triente hæres ſit, uxor in beſſe*, tunc filio & filia natis, nihil habebit, ut ſæpe diximus. Idem multò fortius duobus filiis natis, ſed duabus filiabus natis, trientem capiet.

3. Exemplum. 81. Accipe tertium exemplum: *Si filius naſcatur in dodrante ſit heres, uxor in quadrante. Si verò filia in quadrante ſit heres, uxor in dodrante.* Uterque natus deſtinatam ſibi partem capit, matre excluſa. Secundum novam & veram noſtram ſententiam rejecta diſtributione Juliani ſecundùm quam viginti & una partes faciendæ eſſent, ut & alibi decidit text. Africani in *l. ſi ita ſcriptum. 1. verſic. ideo ſi poſthumus. infra de hæred. inſtituen.* (de cujus intellectu & an ſit correctus per *l. cum quæſtio.*(*.de legat.* dicam in extricatione *d. l. cum quæſtio*, & ad id genus legum) è quibus viginti & una partibus, filius novem, uxor novem, filia tres dumtaxat acciperet, ut juxta voluntatem teſtantis, qualem imaginabatur Julianus, filius & uxor ſint æquales, quemadmodum teſtator eos æquavit reſpectu filiæ, & ut filius ſit triplus ad ſororem, & pariter mater tripla ad filiam, quemadmodum in ſingulis voluit & diſpoſuit teſtator. Sed certè ut latè & clarè convicimus quod pater diſpoſuit in ſingulis disjunctim: non diſpoſuit & veriſimiliter noluit in omnibus conjunctim. Viden' in quantam iniquitatem hæc inepta mathematica diſtributio exeat, nempe ut filia in ſolida legitima inſtituta, & quam pater noluit nec cogitavit minus ſolida legitima capere, vix capiet dimidiam ſuæ legitimæ etiam quamvis minuſcula erat Digeſtorum tempore & vix tertiam partem ſuæ legitimæ ſecundùm novellas.

82. Tenenda ergo eſt & ſententia & proportio noſtra, & prædictum tertium exemplum. ſupra numer. 81. continuando dico, quod ſi duo filii naſcantur, totum æqualiter divident matre excluſa. Si duæ filiæ, ſingulæ ſuum quadrantem habent, uxor ſemiſſem. Quid ſi tres filias pariat? dicam numer. ſequent. Idem proportionabiliter in quarto ſequenti exemplo, ſi portione ſint magis diſformes, ut *Si filius naſcatur in beſſe, ſit heres, uxor in triente. Si verò filia in quadrante, uxor in dodrante.* Sed tunc quia etiam utriſque natis eſt aliquid reſidui, uxor illud capiet. Quod ſi hoc ultimo caſu uxor naſcente filia ſit tantum in beſſe, vel ſemiſſe inſtituta, reſiduum inter eas pro rata portione dividetur, & ut pars vacans accreſcet, puta uxor vocata ad ſemiſſem, quadrantis vacantis duas uncias capiet, filia unam. (4. Exemplum.)

83. Sed quid ſi in caſu tertii & quarti exempli tres filiæ naſcantur? & videretur uxor excluſa, quia de tribus naſcituris nec disjunctim nec conjunctim facta eſt mentio, & disjuncta non debet ultra terminos ſuos ad conjunctam extendi, ut ſuprà numer. 73. Contrarium dico, videlicet quòd cum filiabus æqualiter ex teſtamento ſuccedit, ſingulæ enim capient ſuum quadrantem integrum ſecundùm ſententiam noſtram tam veram quàm æquam, rejecta ſophiſtica diſtributione Juliani, ſecundum quam in caſu quarti exempli ſex ad minus partes eſſent faciendæ, è quibus uxor tres filiæ ſingulas acciperent. Non obſtat quod ſuprà numer. 73. dixi matrem hujuſmodi per tres filias excludi: quia tunc demum verum eſt quando filiæ implent aſſem capiendo ſingulatim partem uni filiæ aſſignatam: ſecùs ſi quid adhuc reſidui ſuperſit, hoc enim cedet matri per clariſſimam illam demonſtrationem de qua ſuprà numer. 74. 78. quod una filia ſorores habens concurrentes non debet plus capere, quàm ſi ſola eſſet.

84. Et per eamdem rationem, idem dicendum fuiſſet tempore ff. & C. ſi duos filios & filiam peperiſſet caſu quo teſtator dixiſſet, uxor ſit hæres in beſſe, ſi filium pariat, filius verò in triente. At ſi filiam, ea ſit hæres in quadrante, uxor in dodrante: duobus enim filiis cum filia natis, illi ſingulos trientes, filia quadrantem, uxor verò unciam caperet, rejecta computatione Juliani, ſecundùm quam ſeptem partes faciendæ eſſent, quarum mater tres ſinguli filii unam cum dimidia, filia verò unam caperet. Et quamvis hoc caſu filia non fraudetur legitima, ſed capiat ferè duplam legitimam, ut patet in figura ſuprà num. 35. in fin. fac. aſſem 700. tribus natis legitima filiæ eſt uncia in 58. $\frac{1}{3}$ tantum, & tamen capit centum, ſinguli verò filii 150. & ſic fere triplam legitimam, uxor verò 300. tantum, & ſic fere ſemiſſem, & dupla eſt ad ſingulos ſuos filios, quemadmodum tripla ad filiam, prout ſecundum Julian. voluit teſtator: & ſic quamvis in hoc exemplo magis arrideat computatio, & ſententia Juliani, quàm in exemplo, ſuper quo reſpondit in hac lege, ſi ita ſcriptum. & multò plauſibilius congruant omnia, quæ ſuprà, num. 12. cum ſeq. num. 37. cum ſeq. pro ſententia Juliani adduximus, vel adduci poſſunt: tamen nova noſtra proportio, & opinio potiùs tenenda fuiſſet, etiam tempore digeſtorum, & multò fortiùs poſt novellas.

85. Rurſus per eamdem noſtram rationem, de qua ſuprà, numer. 83. in fine. Idem etiam digeſtorum tempore dicendum fuiſſet, ſi tres maſculi nati eſſent caſu quo teſtator uxorem in dodrante, filium autem, vel filiam in quadrante inſtituiſſet: ut videlicet uxor ſecundùm æquiſſimam noſtram proportionem, eſſet æqualis ſingulis filiis, non autem tripla ad ſingulos eorum, quam in finem ſex partes aſſis faciendę eſſent, quarum mater tres, filii ſingulas caperent. Et quamvis hoc videretur ut juſtius, ita plauſibilius quàm in exemplo Juliani, in hac lege, ſi ita ſcriptum. quia mater eſt tantum æqualis omnibus & tripla ſingulis, qui tantum abeſt ut lædantur in legitima, ut eam duplam ſuam ſinguli capiant, quamvis teſtator unicum filium ad nudam præciſam legitimam limitaſſet. Tamen etiam in hoc noviſſimo exemplo juſtior & æquior eſt noſtra proportio, & cum neceſſario evicta fuerit in themate hujus legis, tanquam proportione Juliani abrogata & ſemel in caſu & ortu ſuo profligata, ceſſare debet in omnibus etiam in quibus non eſſet tanta iniquitas, nec tanta diſproportio. Proportio ergo noſtra generaliter obſervanda eſt.

86. Redeundo ad quæſt. noſtram ſuprà num. 69. deciſioni noſtræ, ſuprà numer. 71. non obſtat authoritas Fabri Stapulenſis, & multo minus rationes ejus mathematicæ. Tripliciter enim erravit. Primo in hoc, quod thema ſuum, ſuprà num. 69. putavit eſſe veram hypotheſim *d. l. ſi ita ſcriptum*. Secundò (Error Fabri.)

in hoc quod putavit ſententiam Juliani de uxore in dicto caſu admittenda, etiam hodie, ut juſtam & de mente teſtatoris obſervari debere. Tertio in hoc quòd affirmat diſtributionem Juliani conformem eſſe veritati & juſtitiæ, idque neceſſario demonſtrari per ſcripta Ariſtotel. Ethico. 5. cap. 3. & per 8 ſecundi elementorum arithmetices Jordani. Duo prima juris ſunt: nec tam ſunt errata Fabri, quàm Juriſconſultorum quos recitat & ſequitur.

87. Et quoad primum etiam gloſſ. & doct. noſtri muſſant. Nemo enim ante nos diſertè explicavit differentiam inter inſtitutionem factam de reliquo, & inſtitutionem factam de certa parte, quæ tamen non verbalis eſt, ſed realis: non formulare imaginarium, ſed eſſentiale habens diſcrimen, ut probant tex. in *l. item quod Sabinus.* §. *ſed ſi aſſe expleto. de hæredib. inſtit. l. qui non militabat*, §. *Sejus. eod. titu.* Et re vera aliud eſt quem eſſe abſolutè inſtitutum: aliud quem eſſe inſtitutum occaſionaliter. Aliud quem eſſe purè inſtitutum; aliud ſub conditione. Item aliud quem inſtitui cohæredem in certa quota vel parte non pendente ab alio incerto eventu: aliud quem eſſe inſtitutum in reſiduo, ſaltem quando non eſt reſiduum liquidum & tutum, ſed incertum non ſolùm in quota, ſed etiam in ſubſtantia: ut quia contingere poteſt nihil fore reliqui. Et ſi contingat ſupereſſe adhuc incertum eſt pro qua parte vel ſumma ut in *d. l. ſi ita ſcriptum*, quæ (ut dixi ſuprà numer. 59.) multum differt à themate quod ei dom. Faber attribuit.

88. Quoad ſecundum ſatis evicimus hodie in dicto themate inſtitutionem uxoris conditionalem eſſe, non ſolùm reſpectu portionis, ſed etiam reſpectu ipſius inſtitutionis, non ſolum in themate Juliani, ſed etiam in themate Fabri ſuprà numer. 69. quia etiamſi uxorem & futuram matrem æquè principaliter inſtituit, non ſufficit, ut utroque nato videatur inſtituta, quamvis id facilius hoc caſu præſumi poſſit, quam ubi in reliquo tantum inſtituta eſt.

89. In tertio verò dom. Faber imis paralogiſatus eſt. Quid enim iniquius quam ita calculum inire ut filia inveniatur notabiliter læſa in ſua legitima, & adhuc inveniatur multo minus dimidio habere portione ſibi per patrem aſſignata pro dote, atque rurſus inveniatur ſubquadrupla fratri, quem tamen noluit pater eſſe quadruplum, ſed duplum tantum reſpectu ſororis. Ubi ergo illa veritas & juſtitia infallibilis? ubi demonſtratio neceſſaria quam jactat Faber?

90. Fateor quod ibi tota difficultas verſatur in ſolo numero, nec agitur niſi de ſolo calculo & ejus proportione invenienda, id eſt, ubi cætera omnia conſtant, ut quando Primo conſtat teſtatorem voluiſſe uxorem eſſe non ſolum uni, ſed etiam duobus natis cohæredem. Secundo quando conſtat pro qua parte voluit illam concurrere. Tertio quando conſtat de proportione ſecundum quam voluit hæreditatem inter eos inæqualiter dividi, & quod expreſſè voluit etiam duobus natis & ſuccedentibus uxorem concurrere cum utroque ſimul in eadem proportione, in qua fuit inſtituta cum altero tantum, ita ut ſit & maneat ſubdupla filio, & dupla ad filiam in caſu duplici, ſicut fuiſſet in caſu ſimplici, quantumvis contingat filium inveniri quadruplum filiæ, & filiam ei ſubquadruplam, & quod ad hanc mathematicam proportionem teſtator reſpexerit & ſeſe alligaverit, ut imaginabatur Julianus. Imo quod conſtet teſtatorem de proportione dupli & ſubdupli (quam inter filium & filiam ſtatuerat) voluiſſe in caſum utriuſque naſcentis & concurrentis deſu tare ad aliam duplo remotiorem quadrupli & ſubquadrupli proportionem.

91. Hôc, inquam, conſtito & inſuper dato quod per leges hoc facere liceat, nec alia ratio impediat, ita ut nullo amplius opus ſit niſi nudo calculo, ut jam nec teſtibus aut inſtrumentis, nec juriſconſultis aut judicibus opus ſit, ſed ſola ſupereſt opera zygoſtatæ vel calculatoris, tunc demum regula illa quam ex Ariſtotele & Jordano colligit Faber non eſt norma veritatis & juſtitiæ, ſed ſolius numeri dumtaxat, id eſt, veri numeri ſeu juſti numeri.

92. Tota enim arithmetica non indicat niſi de ſimplici numero, & geometria de ſimplici proportione: idque in abſtracto potius, quam in concreto, ut mathematicorum verbis utar. Atqui neceſſe eſt prius numerandum ipſum vel proportionabili tale eſſe & ſtare, quale per methodum arithmetices aut geometriæ detegi & indicari debet. ſcientia enim non eſt niſi verorum, id eſt quæ jam talia ſunt. Scientia nullam addit eſſentiam, ſed notitiam. Itaque ſuper falſo proportionabili dominus Faber minimos perſonarum numeros & eorum aggregatum & diſtributionem applicavit in præfato themate ſuo, quod ſuprà num. 69. dict. *l. ſi ita ſcriptum* attribuit.

93. Hic penitioris diſcuſſionis gratiâ ſubjiciam oculis illud thema Fabri.

Summa diſtribuenda, ſeu totus as. 42000. Prima figura geometrica.

Aggregatum, vel ſumma numerorũ particularium. 7.

perſonæ inſtitutæ.	quotæ inſtitutionis.	quot partes à 7. quæque perſona habet.	quantum cuique obvenit.
Filius	duplum	4	24000
Mater	duplum	2	12000
Filia	ſubduplum	1	6000
1. cellula.	2. cellula.	3. cellula.	

Nónne mathematica hæc figura & geometrica proportio (quæ etiam ex Ariſtot. in 5. Ethic. cap. 3. in fine colligi poteſt) maximè arridet, imo neceſſaria demonſtratione (ut omnes adusque crediderunt) concludit pro præfato in d. l. ſi ita ſcriptum, ſententia Juliani, qui cum omnes & mathematici & juriſconſulti adusque unanimiter conſentiunt. Atqui paralogiſmis ſcatet in ſingulis penè cellulis. Prima impingit in fallaciam petitionis principii, ut ſuprà numer. 39. quia non tres fuerunt inſtituti, ſed duo tantùm, videlicet filius cum matre, vel mater cum filia. Unicus enim tantum naſciturus putabatur ex hypotheſi, utriſque verò natis illi duo tantum reperiuntur inſtituti matre excluſa, ut clarè & novè probatum eſt ſuprà numer. 16. cum ſequen. Idque non ſolum matre in ſolo reſiduo inſtituta (ut thema ponit Julian.) ſed etiamſi ſit æquè principaliter in certa quotâ inſtituta, ut thema ponit Faber & probatum ſupra numer. 69. Secunda verò cellula de proportione ſimplici ſeu diviſa, deſultat ad duplicem ſeu compoſitam, quaſi ad hanc mathematicam diſtributionem teſtator ſe adſtrinxerit etiam in ſenſu conjuncto, de quo non cogitavit, & quaſi teſtator velut otioſus mathematicus abſtractum magis quàm concretum, & diſtributionem caſu contingentem, magis quàm quantitatem pro dote filiæ ſemel arbitratam conſideraverit, quod eſt abſurdiſſimum, ut ſuprà num. 54.

94. Plura alia ſuæ mathematices exempla in loco prææallegato tradit dom. Faber quæ conſultò prætereo: ſed quia unum aliud in materia teſtamentaria & juridica proprio marte confinxit & indicare attentavit, placet ſub incudem noſtram illud revocare, quod tale eſt. Teſtator habens 1360. in bonis, inſtituit hæredes uxorem, filium, & filiam, & nepotem ex filio præmortuo, & neptem ex filia præmortua, & filio quidem duplum ad matrem, matri duplum ad filiam, filiæ triplum ad

nepotem, nepoti ſeſquialterum ad neptem diſtribui voluit: hic pro diviſione Faber applicat nudam præfatam regulam Jordani quæ talis eſt: Minimos numeros perſonarum quære, quæſitos aggrega, & per aggregatum partire diſtribuendum: quod autem provenerit auge per primi numerum & de primo. Illud idem auge per ſecundi numerum, & de ſecundo, & ſic deinceps. Ego brevius & clarius ſic dico: Divide totum aſſem in tot partes æquales parti ejus cui minus datur, & ſic dicta hæreditas in eo themate dividetur in 34. partes, ſive in 40 trigeſies & quater multiplicata, & tunc datis 40. minimo, in promptu eſt videre quantum aſcendendo diſtribuendum ſit reliquis, quia quot numeros unaquæque perſona habet, totidem partes ei dantur. Ergo vera eſt diſtributio, quia quæ proportio numeri ad perſonas, eadem diſtributi ad eaſdem, ut liquet in ſubjecta figura.

Secunda figura geometrica.

Summa diſtribuenda, ſeu totus as 11360

Aggregatum numerorum portionum particularium 34

Perſonæ inſtitutæ.	Quota inſtitutionis.	Quot portiones è 34. quæque perſona capit.	Quantum cuique obvenit.
Filius	duplum	18	720
Mater	duplum	19	360
Filia	triplum	1	180
Nepos	ſeſqualte-	42	60
Neptis	rum	1	40.
	ſubſeſqual-	12	
	terum	1	

Tabella juridica.
As 1360.
Triens 453 $\frac{1}{3}$
Quadrãs 340
Uncia 113 $\frac{1}{3}$
4. quadrantis 85
32. Aſſis 42 $\frac{1}{2}$

95. Atqui impoſſibile eſt omni jure & veteri & novo hanc diſtributionem ſubſiſtere, qua media pars liberorum inſtitutorum fraudatur ſua legitima, quoad jura non patiuntur, patet ſenſibiliter etiam ſolo intuitu tabellæ noſtræ juridicæ è regione adſcriptæ, de quo dominus Faber (utpote juris expers) nunquam cogitavit: nepos enim vix dimidium habet legitimæ ſibi per novellas debitæ, utpote cui fere ſemis ſuæ legitimæ (quæ totius aſſis uncia eſt) detrahitur. Quod ſi vetera ff. jura inſpicias, adhuc longè plus quarta parte fraudatur veteris & minuſculæ legitimæ quæ eſt 85. & non capit niſi 60. neptis autem redigitur multo infrà dimidium portionis legitimæ, etiam per vetera correcta jura taxatæ, & vix capit quartam partem unius unciæ ſeu legitimæ ſuæ ſibi per novellas debitæ. Non enim ſecundum hanc diſtributionem capit niſi trigeſimamquartam partem aſſis, cum debeat ad minus capere duodecimam ſolidam: tantum enim ei diſtribuuntur 40. cum ei ferè triplum debeatur, videlicet 113 $\frac{1}{3}$ Neceſſe eſt ergo hanc Fabri diſtributionem prorſus corruere, quin hæc poſterior Fabri figura marte ejus compoſita utcumque artificioſè & ex veritate mathematices fabrefacta videatur, longè majori diſproportione & graviori iniquitate laborat ſuperiore figura, quam ex *d. l. ſi ita ſcriptum*, decerpſit: quia in illa tantum abeſt ut filia lædatur in legitima ſibi ſecundum tempora d. l. debita, ut etiam notabiliter habeat ultra legitimam, videlicet ſeptingenta & quinquaginta, quia legitima ſibi per ff. debita non erat niſi 5250. & tamen capit 6000. & ſic habet 750. ultra ſuam legitimam. Et quanquam jure novellarum quadringentis fere annis poſt *d. l. ſi ita ſcriptum.* ſupervento, lædatur aliquantum in legitima: tamen non læditur niſi in ſeptima parte. At in hac poſteriore figura & nepos & neptis enormiſſimè non ſolùm ſecundum novellas: ſed etiam ſecundum ff. in legitima ſua læduntur. Viden' ut error ſemel admiſſus longiùs ſerpat, & modicus initio maximus ſit in fine.

96. Plures tamen numero ſunt errores in prima figura quàm in ſecunda, quia Faber in hac, erravit tantum in jure, niſi quod (ſcholaſticorum docto more) etiam caſum effinxit ab uſu & commercio hominum remotiſſimum, & qui nunquam contigit, nec veriſimiliter unquam eveniet. Sed in prima erravit & in facto & in jure, & deſultando de una ſpecie proportionis ad aliam. Putavit enim uxorem in caſu ſimplici vocatam, etiam in geminato concurrere, & adhuc putavit teſtatorem voluiſſe mathematicam illam computationem in familia erciſcunda etiam in caſu gemino obſervari, quæ ut ſunt aliena à communibus moribus hominum: ita & à ſenſu legum *l. jura conſtitui*; *l. ex his, l. nam ad ea ff. de leg.*

97. Primam illam figuram ſuprà numero 93. coactus examinare, ſecundam hanc numer. 94. penitioris doctrinæ gratiâ, utque diſcant mathematici (quod aiunt) non ultra crepidam: non debent leges applicari arithmeticæ, vel geometriæ: ſed illæ ut ancillares applicari legibus, ſeu earum praxi quibus ſubſunt. Proverb. 9. ibi, *Miſit ancillas ſuas, ut vocarent ad arcem, &c.* & decenter adaptatæ inſignem in conſulendo & judicando habent uſum, præſertim in finibus regundis, alluvionibus, & quæſtionibus urbanarum & ruſticarum ſervitutum dirimendis, ut latè oſtendi in conſuetudine Pariſ. tit 6.

Mathematicæ legum ancillæ.

98. Et quia ſæpe locuti ſumus de arithmetica & geometrica proportione, illa eſt de ſimplici numero, hæc de proportione plurium. In illa medium æquè diſtat à majori & minori extremo ut 1.2.3. vel 3.5.7. vel 10. 6. 2. vel 12.7.2. medium in primo exemplo diſtat ab utroque extremo unitate, in ſecundo diſtat binario, in tertio diſtat quaternario, in ultimo diſtat quinario. Contra in geometria, intervalla non ſunt paria numero, ſed paritas eſt in proportione, ut liquet in duabus prædictis figuris. Item in illa medium duplicatum implet ſummam utriuſque extremi, ut in noviſſimis exemplis: ſed non implet in geometrica ut in prædictis figuris. Itaque geometrica non tantum verſatur circa perſonas, in quibus vis ejus ſplendidiùs elucet, ut apud Ariſtotelem hîc. & lib. 5. cap. 3. non ſolum in comparatione univerſi ad ſingulos, ut tetigi *in tract. commerc. & uſur. quæſt.* 14. *in prin.* ſed etiam circa res quando non de una re agitur: ſed de pluribus diſparatis ἀναλογικῶς conferendis.

Differentia utriuſque proportionis.

99. Do exemplum juridicum in praxi proportionis arithmeticæ, teſtator legavit decem modios annuos frumenti, & niſi hæres ſingulis annis ſolverit, vult eum teneri ad æſtimationem non quanti plurimi vel crebrius valuit quolibet anno: ſed ad ad mediam ſui cujuſque anni æſtimationem. Tunc debet notari ſumma ejus anni caritas, puta 60. & ſumma vilitas, puta 10. quo caſu media æſtimatio eſt 35. hæc enim æqualiter diſtat ab utroque extremo nempe vicenario: quî-

nimo & duplicata complet ſummam utriuſque extremi: nam bis 35. ſunt 70. hæc eſt ſimplex proportio arithmetica, quia de unius menſura vel numero agitur, ſed ubi non eſt de ſimplici numero, ſed de plurium numeratorum vel non numerabilium collatione agitur, vocatur proportio geometrica, ſive in rebus, perſonis, muneribus aut moribus. Hæc habes novè & facillimè explicata unà cum mathematices & juriſprudentiæ vera conſonantia, ut verum non ſit quod indocti putant, mathematicas diſciplinas juriſprudentiæ aſſequendæ officere niſi nimia ætate in illis conſumpta, ut rectè ſcribit Joan. Faber in procœmio Inſtitut. longè enim majoris moliminis eſt juriſprudentia.

Quæſt. 2. 100. Rurſus ad perfectionem doctrinæ, quæro ſecundo quid ſi de facto contigerit & conſtet teſtatorem forte mathematicum in terminis ſecundæ figuræ ſuprà num. 94. vel in terminis primæ teſtatum, hoc expreſſo, quod utroque nato voluit uxorem taliter admitti ut eſſet dupla ad filiam, ſubdupla filio, quadrupla ſorori, quomodo calculum inibimus? Omnes enim prædictas etiam aduſque receptas diſtributiones confutavimus? An dicemus rem ad inteſtatum redigi? Reſpond. non, etiam ceſſante clauſula codicillari. non enim cenſetur conditionaliter teſtatum eſſe, & ad mathematicam illam computationem ſe alligaſſe ad evertendum teſtamentum ſuum, *leg. 3. de milit. teſtat.* Alex. conſ. 53. num. 5. lib. 7. ubi in annot. dixi, Ludov. de Gozadi conſil. 3. num. 10. cum ſequent. Sed ut ſubſiſtat ſua diſpoſitio quatenus poteſt, tum ut dixi in tract. de inoffic. nu. 6. etiamſi inſtitutio unius filiorum ſit limitata ad aliquid quod invenitur infra legitimam, etiamſi adjectum ſit quòd plus capere non poſſit, tamen non vitiatur teſtamentum: ſed illa limitatio rejicitur hactenus ut legitima ſuppleatur *l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. teſtam.*

101. An ergo defectus legitimæ ſuppleri debeat à cæteris omnibus pro rata ejus quod capiunt? Quod videtur per not. ſuprà num. 49. contrarium dico in prædictis figuris, & ubicumque admixta eſt extranea perſona cui non debetur legitima: quia tunc illa patitur detractionem pro rata ſolidi ſibi relicti à defuncto, filii verò deducunt legitimam de qua non patiantur Falcidiam, ſed tantum pro rata reſidui. Itaque in prima figura ſuprà num. 63. mille quæ deſunt filiæ pro legitima, non debent proportione numerorum ſuppleri à matre & filia, ut filius 666. $\frac{2}{3}$ mater 333 $\frac{1}{3}$ contribuat: ſed quaſi filius deducta legitima ſua capiat à patre 1700. dumtaxat, debet contribuere pro rata 1700. tantum, mater verò pro rata 12000. Et ſic debent mille dividi in viginti novem partes, è quibus filius ſorori ſupplebit ſeptemdecim, mater vero duodecim. Et hæc veritas, quamquam adhuc à nemine ſit animadverſa. Idem pati analogia in caſu ſecundæ figuræ.

102. Idem aſcendentibus cum extraneis inſtitutis: non minus enim debetur aſcendentibus (etiamſi ſoli ſunt) legitima, ut in Authent. *de trient. & ſemiſſ. §. ſi verò nitrà. verſ. hoc obſervando*, ut ergo dixi annot. ad Alexand. conſil. 140 lib 1. conſ. 160. & 108 lib. 7. Sed quando ſoli quibus debetur legitima, ſunt inſtituti, tunc ſinguli pariter ſupplent æqualitatem non quantitatis, ſed proportionis quæ geometrica vocatur: quia jam non de uno numero inveniendo agitur, ſed de pluribus numeratis conferendis.

Quæſt. 3. 103. Tertio principaliter quæro. Sit ne dabilis caſus aliquis in quo hæc deciſio Juliani locum hodie integrè (hoc eſt in utroque capite) habere poſſit, videlicet tam in admiſſione matris utriuſque nati, quàm in portionibus eis per Julianum diſtributis? Et videtur quod ſic: puta ſi quis mulierem quamdam prægnantem cum ſuo partu ſecundùm formam in hac *l. ſi ita ſcriptum*, expreſſam inſtituat, hic rurſus latiſſimus ſeſe campus aperit: ſed brevitatis causâ vela contraham & diſputationibus omiſſis, duo tantum themata proponam, ex quibus promptum erit & veritatem intueri, & reliqua exempla decidere. Primum thema: cœlebs carens liberis, ſed habens uxorem fratris præmortui ex eo prægnantem, ſic teſtatur: *Si vidua illa pariat filium, filius ex beſſe heres eſto: Si vero filiam, filia ex triente heres eſto; ex reliqua parte vidua heres eſto.* Mortuo teſtatore qui non poteſt amplius voluntatem declarare, illa filium & filiam parit: breviter dico primo quod utrique nati quamvis non ſint de liberis teſtatoris, nec eis debeatur legitima, tamen ſunt ambo inſtituti per locum à fortiori de merè extraneis alternatim inſtitutis *l. Titius & Seius, de hæredibus inſtituend.* & ſuprà num. 4. & 16. cum ſequent. Primum thema.

104. Sed an mater cum eis concurrat? Videtur quod ſic, etiam ſecundùm præfatam diſtributionem Juliani, quia ceſſant rationes meæ, quod pater non æquè daturus erat cohæredem duobus liberis ut & uni ſoli. Hic enim teſtator non eſt eorum pater, nec illi ſunt de ejus liberis, & liberè poterat teſtator nihil eis relinquere, & matrem eorum in totum inſtituere, ergo in parte ut voluit illam partem habere: contrarium puto propter duo ſimul concurrentia, videlicet forma inſtitutionis, & ratione ſanguinis & affectionis, quæ utraque ſimul militant pro nepotibus tantum, & repugnant matri. De primo patet quia non ſolum non eſt inſtituta niſi in caſum unius naſcituri: ſed etiam eſt in reliquo dumtaxat, & ſic ſub conditione ſi quid ſit reliqui. De ſecundo liquet, quia ipſa eſt extranea teſtatori, nepotes autem ſunt de ejus ſanguine & agnatione, & ſic inſtitutio perſonæ extraneæ reſtricta ad reliquum, & in caſum reliqui, non debet extendi ad caſum in quo nihil eſt reliqui, contra conjunctos & de ſanguine teſtatoris quibus potius bona parantur & veriſimiliùs relinquitur, ſed ſi utroque nato partem ſibi nominatim aſſignatam capiente, aliquid ſupereſſet, mater illud caperet. Ut ſi filia fuiſſet inſtituta in quadrante tantùm, mater caperet unciam ſuperfluam, vel aliud reliquum: ut in exemplis ſuprà num. 76. cum ſequent. Solutio.

105. Secùs puto ſi vidua non ſit inſtituta in reliquo, ſed æquè principaliter. Ut quia teſtator incipit ab inſtitutione uxoris dicens: *Inſtituo illam cum partu, itaut ſi naſcatur maſculus, illa capiat trientem, hic beſſem*, & contrà. *ſi naſcatur fœmina*, vel ut ſuprà nu. 64. & ratio quia quamvis ſola formulæ æquè principalis inſtitutionis, ſed inæqualis non ſufficiat ad admittendam matrem contra filios ipſius teſtatoris per notata ſuprà nu. 69. 71. tamen bene ſufficit contra nepotes ex fratre teſtatoris, & proclivius eſt quem admitti, quando pauca, quàm quando multa obſtant.

106. Sed an hoc caſu dividenda ſit hæreditas ſecundum computationem Juliani? Videtur quod ſic, quia ceſſat abſurdum quod filia privaretur legitima vel congrua dote debita, cum teſtator huic nihil deberet. Contrarium puto, & obſervandam proportionem noſtram, de qua ſuprà num. 28. cum ſequent. & moveor, quia veriſimiliter major eſt affectus ad fratrem & nepotes ex eo, quàm ad ejus viduam extraneam. Tum teſtator videtur reſpexiſſe ad dotem futuram neptis ex fratre: & diſtributio Juliani nimis inæqualis eſt, ea veriſſimili mente remota reſpectu perſonarum, in quibus cadit naturalis & civilis & major affectio quàm in eorum matre, fiet ergo hoc caſu diviſio, ut depinxi & oculis ſubjeci ſuprà num 35.

107. Secundum thema, Carens liberis habens ſororem prægnantem viduam, ſi pariat maſculum, eum in beſſe: ſi vero fœminam, illam in triente, ſororem in reliquo inſtituit: mortuo teſtatore, maſculum & fœminam parit. Quid juris? Breviter hoc caſu dico etiam hodie ſervandam deciſionem illam Juliani. Ratio: quia hoc caſu nepotes non ſunt conjuncti teſtatori niſi per matrem eorum dumtaxat, quæ ut proxi- 2. Thema.

mior & conjunctior, ita & jure communi & affectu naturali favorabilior eſt. Et ſic ei non obſtat, quod ſit inſtituta in reliquo, quia cum ſit favorabilior inſtitutis ipſis, & verba patiantur eam omnino etiam utroque nato inſtitutam, & mens ſeu voluntas teſtatoris congruat juxta *leg. ab omnibus, in fin. princ. de legat.* 1. & nullus potior favor impediat, ſed potius juvet matrem natura & jure communi potiorem, facile pro æquè principaliter inſtituta habetur, ergo concurrit.

108. Deinde in hoc themate ceſſat ratio fundamentalis & novæ noſtræ naturalis proportionis de qua ſupra num. 29. quia iſti nati non ſunt filii teſtatoris, ſed remotiores ſua matre, nec teſtatori attinent, niſi per illam & beneficio illius, eiſque nihil in dicta hæreditate debebatur, & ſic naturalis ratio dictat quod iſtorum non eſt prius habenda ratio quàm matris *l. ſi viva, §. in nepotibus, C. de bon. mater.* Imo poſterius, & ſic hoc caſu veri & immediati termini conferendi non ſunt hic maſculus & hæc fœmina: Ergo non ſunt invicem conferendi in præjudicium matris, quæ conjunctior eſt defuncto, ſed veri termini conferendi ſunt filius & mater, mater & filia. Et ſic hoc caſu proportio geometrica Juliani ambulat unà cum inſtinctu & ratione naturali & civili. Hoc ergo demum caſu hodie ſervari poteſt in praxi, tametſi non in hunc caſum ſcripta ſit.

109. Cur autem tam variè conſtituamus inter utrumque thema, tametſi in utroque hi nati ſint pariter nepotes teſtatoris in linea collaterali. Ratio in promptu eſt, quia in priore themate mater eſt extranea teſtatori, & ſoli nepotes ſunt ei per patrem præmortuum conjuncti. Cujus oppoſitum eſt in ſecundo hoc themate in quo mater eſt ſoror & proximior, ita ut nepotes per ſe non conſiderentur, matre eos præcedente. Dico tamen quod non ſolùm hoc ultimo caſu lineæ collateralis locus eſſe poteſt deciſioni Juliani in utroque capite, ſed etiam eadem data ratione in linea directa: ut ſi quis habens unicam filiam prægnantem, illam in dote particulariter inſtituat, deinde quoad univerſam hæreditatem, ſi pariat maſculum, eum hæredem facit in beſſe, ſi fœminam, in triente, filiam in reliquo. Quamquam hic caſus rariſſimè uſu venire poſſit, tamen contingere poteſt, & tunc utriſque natis dico ſervandam deciſionem & diſtributionem Juliani in hac lege. Quamvis enim ſunt liberi & nepotes teſtatoris in linea directa, nihil tamen eis utpote ſtante matre debetur. Quid ſi contingat matrem præmori teſtatori, vel abſtinere? Reſpon. non eſt dubium maſculum beſſem, & fœminam trientem videlicet & ſolidam partem ſibi cuique deſtinatam capere: & notanter dixi filiam inſtitutam in aliquo particulariter: aliàs duobus natis, (quia nihil eſſet reliqui) rumperet teſtamentum ut inſtituta ſub conditione non poteſtativa quæ etiam defecit, & ſic nec ſub conditione quidem inſtituta, *l. commodiſſimè, in fin. ſupra eod.*

Quæſt. 4. 110. Quarto quæro ad pleniorem multarum legum intellectum & juridicam praxim, ſumpto legali themate de quo in *l. Titius, §. Lucius, hoc eod. tit. de liber. & poſthum.* Lucius civis Romanus condens teſtamentum Romæ, habens ex filia præmortua neptem prægnantem ruri vel in municipio agentem, ſcripſit id quod in utero haberet ex parte hæredem, puta ex quadrante, & neptem ex beſſe, & omiſſa quæſtione de qua ibi (quæ dubio caret per ea quæ dicemus ſuper *l. commodiſſimè, eod. titul.*) fac neptem duos enixam, an ſinguli habebunt trientem? Reſpon. non: ſed omnes ſimul quotquot ſunt eo partu editi unicum quadrantem habebunt inter ſe viriliter partiendum, nati verò poſtea, ex alio vel aliis ſequentibus partubus etiam vivo teſtatore, nihil habent ex teſtamento, quia non ſunt in eo vocati, etiamſi ex conceptu qui erat vel eſſe ſuſpicabatur tempore dicti teſtamenti nihil natum ſit unum, quia etiam prius nati nihil habent, quoniam non ſunt vocati; nec his ſtante matre quidquam debetur, idem ſi quis inſtituit partum filiæ prægnantis. Ideo de his judicandum hoc reſpectu ut de extraneis inſtitutis.

111. Quinto quæro ad clariorem horum explicationem. Quæſt. 5. Fac adhuc nos eſſe ſub tempore & moribus Juliani, & teſtamentum ut in forma hujus legis factum, ſed vidua duas filias peperit. Reſpon. illo tempore, mero jure valeret teſtamentum tanquam filiabus æqualiter inter ſe inſtitutis, ſed inæqualiter cum matre, & fieri deberent quatuor partes, ut uxor duas, ſingulæ filiæ unam caperent, id eſt uxor ſemiſſem, ſingulæ filiæ quadrantem, ut juxta text. uxor altero tantò amplius habeat quàm filia: ſcilicet una ſingulariter, ut ferè in ſimili decidit pulchrè gloſſ. in *l. Clemens gloſſ. 2. infrà de heredib. inſtituen.* non autem quam filiæ pluraliter, hoc eſt ut uxor beſſem, ambæ filiæ trientem, ſive ſingulæ ſextantem quod eſſet iniquum, nec Julianus etiam tempore ſuo ita cenſuiſſet, & teſtator qui bene voluit uxorem eſſe duplam ad unicam filiam, non tamen voluit nec diſpoſuit fore duplam ad duas ſimul conjunctim, ſed bene ad ſingulas ſeparatim tempore illo, quo filiæ longè deterioris erant conditionis. Hodie verò in omnibus locis quæ jure ſcripto Romano reguntur, filiæ in dicta ſpecie debent ſingulæ habere ſuum trientem, uxor vero ſeu mater reliquum tantum, rejecta generaliter hodie Juliani diſtributione, niſi in ſecundo præcedenti themate ſuprà num. 107. vel in ſimili.

112. Sexto ad pleniorem & lucidiorem praxim, Quæſt. 6. quæro: Quidam habens fratrem & tres ſorores divites, & unum fratrem pauperem, officioſum, dilectum, quem ſolum hæredem inſtituit, quo præmortuo relicta uxore prægnante, teſtator videns prius teſtamentum ruptum, condidit aliud, inſtituens filium qui ex vidua dicti fratris naſcetur in beſſe, ſi vero filia naſcatur in triente, viduam in reliquo. Mortuo teſtatore, vel adhuc eo vivo, nec aliud declarante, vidua parit maſculum & fœminam. Quid juris? Certè non expediret eis venire ab inteſtato: quia nihil caperent, niſi quintam partem per repræſentationem, & ſic valde modicum; quippe ſinguli tantum decimam partem, patruo & amitis ſingulas quintas partes capientibus. Solutio per primum thema quæſtionis præcedentis num. 103. viduam nihil habere, filio ſuo beſſe & filia triente ſolidum aſſem implentibus. Fallit ſi appareat viduam æquè principaliter inſtitutam, vel quod teſtator voluit eam etiam utroque nato, aliquid habere, quo caſu adhuc nullo modo ſequenda eſt hujuſmodi diſtributio Juliani: ſed nova noſtra de qua ſuprà numero 28. niſi fortè conſtet quod teſtator voluit etiam mathematicam illam formam obſervari, ut dixi ſuprà numero 100.

113. Septimo principaliter quæro redeundo ad Quæſt. 7. lineam directam: Pater ex priore uxore quatuor habens liberos, & ſecundam uxorem prægnantem, inſtituit priores in ſemiſſe. Deinde alterum ſemiſſem ſic diviſit, ut ſi maſculus naſceretur, eſſet hæres in triente: ſi vero filia, in ſextante: uxor in reliquo, quæ filium & filiam peperit. Quid fiet? Certè non expedit poſthumis venire ab inteſtato, nec etiam eſt cauſa teſtamentum rumpendi; ſed poſthumus trientem, poſthuma ſextantem capient, matre penitus excluſa: cum nihil ſit reliqui, etiamſi fuiſſet æquè principaliter non in reliquo inſtituta, quia hoc non ſufficit contra filios ipſius teſtatoris in partibus ſibi ab eodem aſſignatis aſſem implentes. Quod ſi inſuper conſtaret patrem omnino voluiſſe uxorem utroque nato concurrere: Adhuc non diſtributio Juliani, ſed noſtra obſervanda erit ſuprà num. 29. niſi etiam conſtet patrem ſcienter alligaſſe ad mathematicam illam Juliani diſtributionem, quo caſu ſervanda erit, ſalva tamen hoc ultimo & peregrino caſu poſthumæ legitima, & collatione ad eam ſupplendam facienda ſecundum ea

quæ novè dixi ſuprà numer. 101. Et ſic omnia ſunt expeditiſſimè explanata, niſi quædam quæſtiones circa fideicommiſſa & legata quæ de ſe impertinentes ſunt. Tamen quia quidam doct. attingunt, non gravabor diſcutere.

Quæſt. 8. 114. Octavo igitur quæro de quæſtione quam Bartol. in *l. cum avus, in fin. de condition. & demonſtrat.* cujus liber corruptè etiam per Alexand. & Socin. ibi numero 77. legitur: ſed Jaſon. *l. 2. ad fin. princip. numero 9. de verbor. obligat.* rectè ſic reſtituit, Teſtator filio inſtituto, hoc modo ſubſtituit: *Si filius meus moriatur ſine maſculis, relictis fœminis, reſtituat hæreditatem Titio. Si verò habeat maſculos, det centum eidem Titio.* Poſteà filius moritur relictis maſculis & fœminis: an debeantur centum? Bartol. decidit quod non; & bene, hoc enim eſt indubitatum, nec propriè ſpectat ad materiam hujus legis, quia proponentes quæſtionem non dubitant quin aliquo relicto in caſu maſculorum, & alio relicto in caſu fœminarum utrumque deficiat relictis utriſque. Sed in illa quæſtione dubitatio erat an in ſecundo membro intelligeretur repetita taxativa converſionis antitheti, ſcilicet ſine fœminis? In quo abſque dubio dicendum eſt quod ſic rejectis ſophiſticationibus Rapha. Cu. in *d. l. cum avus*, quem nemo ſequitur, nec hujus quæſtionis ut tam indubiæ quàm impertinentis meminiſſem, niſi Jaſon hic num. 4. tetigiſſet, faciendo limitationem impertinentem. Sed diligenter adverte quod hæc deciſio procedit quando gravatus numeroſam prolem utriuſque ſexus reliquit, alioquin ſi unicum filium cum unica filia reliquit, illa centum debentur Titio. Si enim duo maſculi non impediunt hoc legatum, ergo multò minus unica filia cum uno maſculo per regulam quam dedimus ſuprà num. 74. ad finem.

115. Sed ex his infero quod ſi dixerit, quandocumque filius hæres morietur ſine liberis reſtituat hæreditatem matri, quod ſi relinquat filium, reſtituat matri trientem, ſi vero filiam beſſem, ſi relinquat filium & filiam, nihil matri ſuperſtiti debetur, nec locus eſt huic legi *ſi ita ſcriptum*, quamquam illi ſint nepotes, & non filii teſtatoris. Ex quo patet quam parum hæc lex ſi ita ſcriptum, æqua ſit in filiis. Plus dico quod etiamſi fideicommiſſum in favorem uxoris teſtatoris & matris inſtituti, ita ſit conceptum, ſi filius ſuperſtite matre moriatur, tunc etiamſi filium vel filiam reliquerit, reſtituat matri ſemiſſem, tamen ſi utrumque, ſcilicet filium & filiam reliquerit, ceſſat fideicommiſſum. Et multo fortius ſi inæqualiter reliquerit & gravaverit filium, puta de triente ſi relinquat nepotem, & de beſſe ſi reliquerit neptem: nec locum eſſe huic legi ſi ita ſcriptum nec ejus diſtributioni.

116. Amplio ſive in prædictis exemplis teſtator uſus fuerit dictione. *Si vero,* ſive non, quamvis plerique ut Bart. hîc Andr. Alciat. in *l. 2. in princ. num. 21. de verb. oblig.* faciant vim in dicta adverſativa, & malè: ut dixi ſuprà num. 64. cum ſequent. ſolent enim defunctoriè, vel promiſcuè à notariis apponi, vel omitti.

117. Rurſus prædicta amplio in legatis, ut ſi uxori parienti maſculum leget 500. parienti vero fœminam mille, vel priore caſu uſumfructum, poſteriore proprietatem domus, utroque nato neutrum legatum habebit, ſed utrumque deficiet, unius enim onus adimit in caſum alterius nati, ergo utroque nato, utriuſque onus adimit. Plus dico quod ſi duos filios vel duas filias pariat, utrumque hujuſmodi legatum deficiet. Amplio etiamſi eſſet ad pias cauſas, ut ſi habens uxorem prægnantem ſic dicat: *Si parit filium, fiat hoſpitale puerorum, ſi filiam, fiat hoſpitale puellarum*, utroque nato utrumque deficit. Idem, ſi eſt idem legatum, ut, *Nato filio lego domum hoſpitali virorum: nata filia lego eamdem domum hoſpitali mulierum*, utroque nato: vel ſi duo filii, aut duæ filiæ naſcantur nihil debetur: & intelligo ſemper quando teſtator non cogitavit niſi unum naſciturum, & legatum eſt magnum, ſecus de parva eleemoſyna.

118. Quod ſi argumenteris ex regula demonſtrationis ſuprà numero 74. quod aliquis habens cohæredem non debet ob id melioris conditionis eſſe: quàm ſi ſolus eſſet. Ergo quod noviſſimo caſu filius debet in parte ſua domus videlicet in dimidia, pati matrem habere uſumfructum, & filia pati matrem capere plenam proprietatem partis ſuæ ſeu alterius dimidiæ dictæ domus. Solve dupliciter: primo quod argumentum non procedit, quia neuter eſt gravatus quando ambo concurrunt, & gravamen non eſt impoſitum, niſi uno tantum nato, nec habenti ſocium, qui ideo facilius gravatur, & alioquin ſequeretur quod in priore exemplo mater caperet 250. à filio, 500. à filia, quod eſt abſurdum. Secunda preſſior ſolutio, quod objectio procedit in eo qui eſt limitatus ad certam quotam vel ſummam, quam vult excedere ex eo quod habet cohæredem in alia quota, quod non poteſt: ſed hîc filius vel filia vocatus erat ad ſolidam hæreditatem. Sed concurſu cohæredis dimidium amittit, & ſic etiam ſublato legato vel fideicommiſſo non fit melioris conditionis, quàm ſi ſolus eſſet.

119. His accedit pulchra quæſtio, Teſtator habens uxorem gravidam & fratrem ſic ait: *Si naſcatur filius, eum hæredem inſtituo, & fratri lego mille: ſi naſcatur filia, fratrem meum hæredem inſtituo, & filiæ lego mille in quibus eam hæredem inſtituo.* Utroque nato, quid juris? Reſpon. filium loco fratris teſtatoris hæredem univerſalem fore, filiam vero dicti patrui locum tenere tanquam legatariam & hæredem particularem in mille, ad quæ limitata fuit etiam, ſi ſola nata eſſet: nec plus habere poteſt contra fratrem quàm contra patrem: legatum vero fratri factum caducum, quia factum in caſu quo ſolus filius naſceretur, & non etiam filia dotanda. Idem ſi loco dicti fratris hoſpitale pauperum ſic eſſet honoratum.

120. Prædicta ampliata in legatis ſupra numer. 117. limito ut non procedant in legato cujuſdam ornamenti vel rei modicæ, de quo veriſimiliter teſtator non retraheretur pluribus natis, quia tunc utroque nato legatarius debet utrumque habere, præſertim uxor legitimam, tantùm abeſt ut partu plurium, parvo hujuſmodi legato in caſu unius nati concepto, privetur. Unde ſi teſtator dixerit, *Si pariat filium, lego ei torquem, vel meum unionem*: debet habere, etiamſi pariat duos maſculos, vel maſculum & fœminam, etiamſi fortè fœmina prior nata ſit. Quod ſi parienti maſculum reliquerit vas aureum, & parienti filiam, vas argenteum, utriſque natis utrumque habebit: nec opus eſt multarum legum nomenclatione, abundè ſufficit ſenſum communem oſtendere talem eſſe mentem.

121. Ex his etiam rectè deciditur quæſtio: Pater in teſtamento reliquit filio libros medicinæ ſi eſſet medicus, & libros legales ſi eſſet juriſperitus, in qua poſt Bald. in *l. ult. col. 2. C. commun. de legat.* Jaſ. hîc Alex. in *l. Titia textores, ad fin. princip. de legat.* 1. Joan. Andr. Alciat. *l. 2. in princip. num. 21. de verb. oblig.* nimis indiſtinctè dicunt quod utrumque legatum habere debet ſi in utraque ſcientia profecerit, quia debet intelligi dummodo legatum ſit modicum reſpectu facultatum patris, & qualitatis perſonarum: aliàs filius debet eligere alterum, unde ſi filio ligaverit domum juxta prætorium, ſi eſſet advocatus, vel domum juxta ſcholas, ſi eſſet actu profeſſor in ſcholis, ſi utrumque officium exerceat, non debet utramque domum habere, ſed alteram eligere.

122. Ceterum impertinenter omnes doctores trahunt hanc legem *ſi ita ſcriptum*, ad caſus mixtos, cum non loquatur de caſu vel eventu mixto, ſed de duplici, prout illa exempla non ſunt mixta, ſed duplicia. Velut ſi quid legatum ſit hæredi Titii, & aliud legatum hæredi Seii, & Caius ſit hæres utriuſque, non eſt caſus mixtus, ſed duplex, prout non eſt una mixta hæreditas ſed duæ: & nimis doctrinam conturbarunt doctores, impro-

priè

priè & abuſivè loquendo citra utilitatem & neceſſitatem, ut etiam dixi in *l. 2. in princip. de verb. oblig.* in lection. Dolana.

123. Ultimò non videtur prætereunda quæſtio quam Alexand. & Jaſ. hîc tractant. Si vendidi tibi equam prægnantem hoc pacto, quòd ſi pareret pullum maſculum, ſpectaret ad me, ſi verò fœminam ad te, & peperit utrumque. In qua minutula quæſtione mirum eſt doctores tantopere ac in re gravi ambigere & digladiari. Aliis tenentibus (quæ crebrior eſt ſententia) inſpiciendum quis primo naſcatur, ut ſiquidem maſculus prior naſcatur, ſit venditoris, alioquin totum ſit emptoris, quæ opinio ſophiſtica eſt, quia contrahentes non habuerunt reſpectum ad ordinem naſcendi, ſed ad rem & materiam ipſam tantùm. Aliis diſtinguentibus ut in dubio, ſi dubitatur uter prior natus ſit, debeant ex æquitate dividi inter emptorem & venditorem: ut poſt Gulielm. Cu. tenent Bart. Alberic. Bald. Salicet. in *l. ſi extraneus, de condict. cauſ. da.* Aliis verò tenentibus ut utroque nato ſit caſus mixtus, & indiſtinctè emptor totum habeat, & nihil ſit venditoris, ut poſt Jacob. de Raven. tenent Roman. Fulgoſ. & Alexand. in *l. ſi extraneus, de condict. cauſa dd.* cum quibus ibi tranſit Jaſ. Sed hæc opinio cæteris eſt deterior: miſeret me tantæ etiam in parvis ſophiſtiæ.

124. Brevis veritas eſt quod non de æquitate, ſed mero jure fœtus maſculus eſt venditoris, fœmineus emptoris juxta compactum, ſive conſtet uter prior natus ſit, ſive non: quia pactum illud nihil aliud eſt quàm reſervatio certi fœtus vel fructus. Ideo ſufficit naſci ut ſpectet ad eum qui reſervavit, nec attenditur prioritas nativitatis prorſus impertinens, & minimè conſiderata, & per hanc rationem, quam nemo adhuc attigit, tollitur fundamentum commune erroris nec non opinio Alex. qui fundatur in hoc, quòd jure communi fundata ſit intentio emptoris, hoc enim verum eſt re abſolutè vendita: ſecus quatenus aliquid reſervatum fuit.

125. Tum non debet emptor plus lucrari ex eo quod equa præter ſpem parit utrumque: quam ſi maſculum tantum pareret & contrà, & ſic etiam ipſo jure fit illa diviſio, non ſimpliciter æquitate dumtaxat, idque vel ſenſus communis ſine lege demonſtrat, ſed ſi pareret duos maſculos, tunc prior editus eſſet venditoris, & ſi non conſtaret uter prior natus ſit, ſorte dirimendum eſſet, per ea quæ dixi *in conſuet. Pariſ.* §. 8. *gloſſ. 1. quæſt.* 1. Arduam verò illam & famigeratam quæſtionem quam poſt Bartol. doctores hîc impertinenter tractant de poteſtate legitimandi adulterinos & incœſtuoſos: An extendatur ad laborantes utroque vitio, plenè tractavi in *l. 2. in princ.* (ubi melius quadrat) *de verb. oblig.* in lectionibus Dolanis, quas luculentiùs Deo favente edere intendo. Et hîc finis novæ noſtræ & analyticæ diſpunctionis hujus legis.

NOVA ET ANALYTICA

EXPLICATIO L. COMMODISSIME,

& l. Filius à Patre, ff. de liberis & poſthum. per eumdem Auctorem, quas in exitu Dolæ auditoribus ſuis caligatus & petaſatus delineaverat die Lunæ 15. Novembris, Anno χριστογονίας ſeſquimilleſimo quinquageſimo ſexto.

Epitome l. commodiſſimè, & l. filius à patre, de liberis & poſthumis.

1. Idem eſt dicere d. l. loquitur de rigore, hæc de æquitate, vel, illa per hanc corrigitur.
3. Rejiciuntur omnes ſolutiones doctorum inter hanc legem & l. ultim. C. de poſthum. hæredit.
4. Vera conciliatio quod l. commodiſſimè, præſupponit certam, ſed d. l. ultim. dubiam omiſſionem.
5. Hic conſtabat alterum caſum penitus verbis & mente omiſſum.
6. Hæc lex loquitur in genere, illa in ſpecie: hic datur conſilium futuris inſtitutionibus tutiſſime faciendis, ibi certi præteriti caſus ſit deciſio. 7.
8. Sophiſteia Franciſc. Aretin. 9.
10. Accidentia non conſtituunt differentiam ſpecificam.
11. Poſthumus, ſive ante ſive poſt obitum teſtatoris natus, non eſt alius.
Jura ponderantur ſecundùm ſenſum bene organizati & ſubtiliter intuentis.
12. Novus intellectus l. commodiſſime.
13. Etiam tempore Digeſtorum valebat inſtitutio in caſu l. ultim. C. de poſthum. 15.
14. Lex non debet trahi ad aliud quam quod in ea principaliter quæritur & deciditur.
16. Natus poſt decem menſes ſuſpectus eſt.
17. Verba appoſita ad excluſionem prolis ſuſpectæ, non nocent proli indubitatæ.
18. L. ultim. C. de poſth. non ſolùm in moribundo, ſed etiam in ſano & indiſtinctè procedit.
19. Inſtitutio & vulgaris ſubſtitutio de uno caſu ad alium, & de certa re ad totum, & de perſona ad perſonam alternatim vel disjunctim expreſſam extenditur.
20. Diſpoſitio expreſſe limitata non extenditur etiam in favorabilibus.
21. Verba in dubio videntur addita potius causâ demonſtrationis, quàm limitationis.
22. Quoties verba poſſunt habere alium ſenſum quam excluſionis filiorum legitimorum, ille aſſumi debet.
23. Oppoſ. Bart. de l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. teſtamento.
24. Vera ſolutio, quòd loquitur in caſu diſparato, nec vetera jura corrigit. 26.
25. Quod etiam jure C. inſtitutio filii etiam emancipati ſub conditione fortuita vel miſta teſtamentum nullum reddit. 27. 29. 38.
28. Inſtitutus in re certa legatarius eſt.
30. Jure noviſſimo valet inſtitutio filiifamiliàs conditionalis & de re certa, & conditio uſque ad legitimam detrahitur. 54.
31. Amplio: etiamſi dicta res in defectum dictæ conditionis adimatur.
32. Fallit ſi limitatio inſtitutionis, vel ademptio fiat per modum exhæredationis expreſſâ causâ.
33. Exhæredatio poteſt fieri in defectum conditionis, ſub qua filiusfamiliàs inſtitutus fuit.
34. Dummodo ſit cohæres purè datus, & conditio vivo filio *extet, vel deficiat. 36.*
35. Novus intellectus l. filius à patre, de liberis & poſthum. 36. 37. 39. 40.
38. Filiusfamiliàs debet inſtitui vel exhæredari pro forma teſtamenti. 41. 42.
39. Inſtitutio conditionalis cohæredis cujus effectus.
41. Intellectus legis ſi quis ita. 3. de hæredibus inſtit. 42.
43. Hodie filiusfamiliàs poteſt ſub quavis conditione, vel modo cauſa expreſſa, exhæredari. 47.
44. Portio exhæredati nec pro rata quidem legitima cæteris filiis accreſcit, niſi parens velit. 46. 47. 48.
45. Filii inſtituti quando poſſunt eſſe teſtes ingratitudinis fratris exhæredati.
46. Reprobatur opinio Dyni & communis. 47. 49.

48. Quod aufertur propter offenſam factam certæ perſonæ, eidem applicatur.
49. Pater filios naturales addicendo curiæ, legitimat.
50. Et tenetur eis dodrantem relinquere, & portio recuſantis accreſcit volentibus curiales fieri.
51. Filius exhæredatus pro mortuo habetur.
52. Multum refert filiam in genere, vel certam perſonam ſub conditione inſtitui. 53.
54. Aliud eſt inſtitutionem conditionalem fieri de perſona certa vel incerta. 57.
55. Conditio monachiſmi nunquam arbitraria eſt contra Paul.
56. Reprobatur conſilium 28. Bartoli. 57. 58.

HÆc lex, *commodiſsimè*, de ſe plana & perſpicua eſt, nullos habens ambages, niſi quos gloſſat. & Doctores invexerunt.

1. Hæc adventitia obſcuritas partim ex eo proceſſit, quod gloſſ. & doctores aduſque text. ejus ruditer acceperunt, abſque collatione aliarum ejuſdem materiæ legum, ut conferri & ſuppleri jubet legiſlator in prima *conſtitutione, ff. & in prima conſtitutione, Cod. §. quibus, & in leg. tanta, §. contrarium, Cod. de veteri jure enucleat.* Partim ex eo quòd leges collatas malè intellexerunt, & primo opponunt *l. ſi ita ſcriptum, infrà eodem tit.* & ſolvunt quod ibi ambo nati ſunt inſtituti ex benignitate, quod non eſt aliud, quàm hanc legem commodiſſimè corrigere. Dicere enim, *hæc lex de rigore, illa de æquitate loquitur*, idem eſt ac dicere priorem l. correctam eſſe, ut tradunt gloſſ. Bartol. & Paul. & omnes in *lege, cotem, §. qui maximos, de publica.* Franciſcus Curtius conſ. 1. col. 4. conſil. 83. col. 3. Jaſon. in l. 4. §. *Cato, num. 15. de verbor. obligat.*

2. Nos autem in dict. *lege ſi ita ſcriptum.* num. 4. num. 16. clarè probavimus utrumque natum mero jure inſtitutum eſſe, & eſt text. à fortiori in *l. Clemens, infrà de hæredib. inſtituend.* ubi de tertio nato, nulla neque conjunctim, neque disjunctim facta erat mentio, & tamen in inſtitutione mero jure includitur. Fateor quod in dict. *leg. ſi ita ſcriptum*, reſpectu uxoris illa ex quadam humanitate admittebatur, ut text. ille in fin. exprimit, qui, ut novè diximus, hodie non procedit niſi in ea matre cui magis debetur hæreditas quàm natis, ut ibi num. 91. Reſpectu verò filiorum nullam dant ſolutionem, nec ad dictam *leg. ſi ita ſcriptum:* nec ad dictam *leg. Clemens:* nec ad *leg. ſi mater, C. de inofficioſo teſtamento:* nos infrà ſimul ad omnia dabimus.

3. Secundò principaliter & fortiùs opponunt dict. *l. ultim. C. de poſthum. hæredib. inſtituend. vel exhæred.* quam ἀ..., ferè ineluctabilem putant, varias & divinatorias dant ſolutiones: quas brevitatis ergò non referam. Plauſibilior & aptior omnium eſt Chriſtophor. de Caſtellio. in hac leg. quam ſibi uſurpat Raphael Fulgor. in dict. l. ultim. & ſequitur Jaſon hîc, & ibi eſt quod ibi erant plura teſtatoris verba & expreſſa eo modo quo tacitè inerant, & ſic ad jus commune referuntur, & non faciunt conditionem, ſed declarationem: putà, *Si filius vel poſthumus intra decem menſium ſpatium poſt mortem meam natus ſit, vel poſthumus qui intra decem menſes proximos mortis meæ naſcetur, hæres eſto:* proprius enim poſthumus teſtatoris, & non alienus, is eſt qui naſcitur intra ſpatium decem menſium poſt mortem teſtatoris *l. inteſtato, §. ultim. de ſuis & legitim. hæredibus.*) Sed quod in hac l. fuerunt pauca verba & aliter expreſſa, quàm tacitè ineſſent. Et ſic non poſſunt cenſeri appoſita niſi ut faciant conditionem, ut quia tantùm dixit: *Si poſthumus naſcatur poſt mortem meam, hæres eſto:* vel, *Si filius naſcatur me vivo, hæres eſto.* Quia in inſtitutione filii naſcituri vel poſthumi non ineſt tacitè quod debeat tantum in vita, vel tantum poſt mortem naſci, ſed quandocumque, *leg. placet, cum lege ſequent. ſuprà eodem:* & ſic inſtitutio facta non ſimpliciter, ſed cum adjectione, & tali quæ tacitè non ineſt, conditionem facit ſpecificam quæ à jure non ſuppletur, ſed in forma ſpecifica impleri debet ſecundum eos. Et ſic qui altero caſu naſcitur, nullo modo reperitur hæres ſcriptus, & rumpit teſtamentum, ut hîc.

4. Sed hæc utcumque laborioſa & verboſa, punctum veræ ſolutionis & conciliationis non attingunt: quæ talis eſt, quod lex *commodiſsimè*, verſicul. *Si alteruter*, non loquitur de omiſſione præſumptiva vel dubia, ſed clara & liquida. Contrà in dict. *leg. ult.* non liquebat de omiſſione, ſed dubium erat an alter caſus, de quo quærebatur, eſſet omiſſus vel non, ideo in dubio judicatur incluſus in favorabilibus ut favorabilis eſt inſtitutio & ſtabilitas teſtamenti. Et hoc etiam erat de mente, ff. ut patet in *l. placet*, cum *l. ſequent. ſuprà eod.* in *l. Clemens, infrà de hæred. inſtit.* Et ſecundùm illam juridicam mentem Juſtin. in dict. *l. ultim.* certum occurrentem caſum rectè decidit. Vera conciliatio.

5. Quod autem hæc lex *commodiſsimè*, non loquatur de omiſſione dubia, ſed certa & liquida, probo tripliciter per eumdem text. Primo ibi, *Si alteruter caſus omiſſus.* Secundo ibi, *Eo caſu qui omiſſus*, quæ eſt duplex geminata conditio quæ præſupponit clarè & liquidè conſtare de omiſſione & limitatione in alterum caſum, ſive de inſtitutione limitata ad caſum expreſſum dumtaxat, itaut alter caſus non nudis verbis, ſed mente quoque omiſſus ſit. Tertio probo per eumdem textum in fin. ibi, *qui in hunc caſum naſcitur*, qui non eſt in teſtamento comprehenſus. Ergo text. manifeſtè præſupponit caſum qui contigit, fuiſſe penitus omiſſum & nec mente nec verbis comprehenſum. Ergo loquitur de omiſſione liquida, & conſequenter, de inſtitutione ad caſum expreſſum aperte limitata. Patet neceſſario, quia ex quo text. negat alterum caſum teſtamento comprehenſum, ait penitus omiſſum: loquitur ergo in caſu in quo non eſt dubium de omiſſione caſus omiſſi, & de limitatione ad caſum expreſſum.

6. Quarto probo per collationem utriuſque legis adinvicem. Aperi ſimul eodemque intuitu confer utrumque text. & ſenſiliter videbis, quod nemo gloſſatorum & doctorum ante nos animadvertit, videlicet hanc legem loqui in genere, illam verò *lege ultim.* in ſpecie: hîc brevem doctrinam in genere datam, contrà illic certum occurentem caſum fuiſſe deciſum, hîc conſilium juridicum ad futura dari quo commodiſſimè, id eſt tutiſſimè omni diſputandi occaſione præciſa, poſſit fieri inſtitutio naſcituri firmiſſima & incavillabilis, indicando caſus quibus ſubverti poſſet, ut teſtator ſibi præcaveat: Illic autem certa, præteriti facti quod contigerat ſpecies deciditur. Patet in eo text. ibi, *quidam cum teſtamentum faciebat*, & ibi, *his verbis uſus eſt*, quæ certum præteritum factum ſonant ſuper quo quærebatur quid juris, & deciſio illius præteriti caſus merito in legem ſimilium redacta fuit. L. commodiſſimè l. ult. C. de poſthum. concurrũt.

7. Minus ergo aduſque hallucinati ſunt qui has leges ut contrarias ex adverſo commiſerunt cum nec concurrant, nec concurrere poſſint: hæc enim lex conſilium dat in genere, ut & in *lege Gall. infra eod.* illa certam particularem facti ſpeciem decidit: hæc providet factioni futurorum teſtamentorum, & Nulla ἀντινομία.

indicat aliquos caſus quibus everti aut cavillari poſſunt, & modum oſtendit tutiſſimum & omni cavillatione & dubitatione ſuperiorem, hoc tantum hæc lex *commodiſſime*, agit: Illa vero certi præteriti teſtamenti dubium in certa facti hypotheſi decidit: hæc autem longè diſſimilia ſunt & nihil minus quàm ex adverſo concurrunt.

8. Quorſum ergo ἀνωμάλας hîc affingere? More eorumqui vel monſtra ſibi fingunt quæ devincant, vel ſtudioſe forſan intricant. De Accurſio quæritur Paul. in *l. juriſgentium de pact.* Quorſum tot novas diſtinctiones fabricare tam ab æquitate & praxi quàm à ſenſu communi & legum remotas? Quorſum σοφίσματα Franciſci Aretin. (quem principem ſubtilitatum vocant) qui hîc, *col.* 2. verſic. *unde intelligendo*, facit duas ſpecies poſthumorum, prima eorum qui naſcuntur poſt mortem teſtatoris Secunda eorum qui inopinatè naſcuntur in vita teſtatoris, ſed poſt teſtamentum *l.* 3. §. *poſthumo.* infrà *de injuſto rupto & irrito teſtament.* Unde infert, ſi teſtator qui inſtituit poſthumum quem ſciebat eſſe in ventre uxoris ſuæ, uſus ſit his verbis *qui naſcetur poſt mortem*, & contingat eumdem poſthumum naſci in vita teſtatoris: quod eſt alia perſona ab inſtituto, & non ille qui inſtitutus fuit, quia is qui erat inſtitutus, erat ſub alia ſpecie filiorum ſeu poſthumorum; ſed iſte qui natus eſt, eſt ſub alia ſpecie filiorum ſeu poſthumorum, de quibus teſtator loquutus non eſt, & ſic ut præteritus rumpit teſtamentum.

Sophiſtica Aretini.

9. Quis unquam audivit artificioſiorem ſophiſticationem a principe ſubtilitatum? Sed qui tanti acuminis fuit, ut in *l. qui patre col.* 2. infrà *de acquir. vel omitten. hered.* exclamaverit, maledictam eſſe hanc ſcientiam juris, & eos ſæpe ac ſæpius decipi qui in ea memoriæ confidunt. Quod ut ego verum eſſe fateor in tot Labyrinthis infinita ſophiſticorum commentariorum mole obrutis: ita verum eſſe nego in vera ipſa juris ſcientia quæ finita eſt l. 2 de juris & facti ignorant. & ut ars boni & æqui in punctis rationis, & non in opinionibus fundata, cujus τὸ ἐπιτήδευμα quantò magis molimur, tantò per ingratitudinem temporum impedimur..

10. Dico ergo falſam eſſe dictam poſthumorum per ſpecies diviſionem: naſci enim poſt teſtamentum vel poſt obitum, non eſt differentia ſpecifica, & multominùs differentia perſonæ vel individui, cum hæc cadere poſſint in eadem perſona & idemtifico individuo vel ſubjecto: Non eſt ergo ſpecies, ſed accidens, ut ſenſus communis & recta logica demonſtrant. Nonne qui natus eſt, idem corpus eſt, eadem perſona, idem ſubjectum numero, quod erat in utero antequam naſceretur, & de quo loquutus fuit teſtator, & cui contingere poterat ante vel poſt obitum patris naſci. Ergo utrumlibet contingat eadem ſemper eſt perſona, ut idem corpus numero. Nimis ergo dum ſubtilis videri certat, deſipit Franciſcus Aretinus.

11. Tum etiam ſi ſua diſtinctio vera eſſet (quod eſſe non poteſt) an putas teſtatorem ad eas novas & imaginarias quidditates & novarum ſpecierum formas advertiſſe? Sciebat enim ex hypotheſi aliquem poſthumum eſſe in ventre ſuæ uxoris, ergo de certo corpore & certa perſona cogitabat, quæ etiam pro nata habebatur ad ſui commodum *l. qui in utero.* ſuprà *de ſtatu hominum.* Quorſum ergo fingere aliam eſſe perſonam alterius etiam generis vel ſpeciei? An hæc cadunt in ſenſum communem, vel in ſenſum bene organizati & ſubtiliter intuentis, ſecundùm quem jura noſtra per puncta rationis facta ponderantur, ut ait Antonius Butrius in cap. *inter corporalia. col.* 5. *extrà de tranſlat. epiſc.* Igitur ea diſtinctio non minus hîc aliena eſt à ſenſu legum, quam à ſenſu communi & teſtatorum.

12. Breviter omiſſis his & ſimilibus infinitis aliarum ſuper alias intricationibus, dico quod hæc lex *commodiſſimè* ſenſum habet clariſſimum, communi hominum ſenſu & cæteris legibus (quarum nulla repugnat) conſentaneum. Cujus (ut dixi) caput & ſcopus eſt dare juridicum conſilium inſtituendi nondum natum commodiſſimè, id eſt tutiſſimè, & extra omnem dubitationis vel diſputationis aleam, & brevi compendio duas oſtendit vias: priorem omnes caſus ſpecificando, poſteriorem ſimpliciter inſtituendo nullo caſu vel tempore expreſſo. Ut enim priore caſu certum eſt includi omnes caſus enumeratos: ita & poſteriore caſu, quia ſimpliciter dictum generaliter intelligitur. Hoc principaliter diſponit hæc lex & nullum in toto jure contrarium habet.

Novus intellectus l. commodiſſimè.

13. Quod autem ſubjicit verſicul. *Si alteruter.* uſque ad fin. non tam eſt nova per ſe diſpoſitio, quàm illatum à præcedenti diſpoſitione exceptum, & in jure communi relictum. Non enim præciſe diſponit, alterutro caſu quoque modo omiſſo rumpi teſtamentum, in caſu quoquo modo omiſſo: ſed oſtendit fieri poſſe ut rumpatur teſtamentum, quia inſtitutio non eſt facta commodiſſimè, hoc eſt omni caſu tuta, hoc tantum vult & diſponit hæc lex, unde non ſequitur quod tempore ff. in ſpecie de qua in dicta lege ult. *C. de poſthu. hered. inſtit.* rumperetur teſtamentum poſthumo ante obitum teſtatoris nato, nec etiam ſequitur quin commodè facta eſſet inſtitutio in caſu dict. *l. ult.* Sed bene ſequitur quod tempore ff. non erat facta commodiſſimè, hoc eſt ſuprà omnem dubitationis aleam, ut etiam probat text. in dict. l. ult. Quod ergo ibi deciditur commodam & validam inſtitutionem, non eſt contra hanc legem, quæ tantum negat commodiſſimè factam, ut etiam probat dicta *l. ſed non negat commode*: imò hoc relinquit in circumſtantiis facti & ratione juris.

14. Non enim debet lex trahi ad aliud quàm de quo in ea principaliter agitur & quæritur. *l. furioſum. in fin. C. qui teſtament. facere poſſ. l. qui teſtamento. in princip. ſupra de teſt.* dixi in extricat. Labyrinthi de eo quod intereſt, numer. 185. & in conſuet. Pariſien. §. 62. num. 81. At in hac l. tantum agitur de forma commodiſſimæ, hoc eſt, tutiſſimæ & infrangibilis inſtitutionis, & ſic extra illam formam nihil inferri poteſt, niſi inſtitutionem non eſſe indubitabilem, ſed rumpi aut ſuſtineri poſſe ſecundùm materiam ſubjectam.

15. Malè ergo adusque gloſſæ & doctores ex hoc textu collegerunt ea tutiſſima forma omiſſa in caſu non expreſſo, prorſus rumpi teſtamentum. Fateor colligi poſſe in caſu penitùs omiſſo rumpi teſtamentum, ſed hoc non eſt contrà *d. l. ultim.* ubi etſi videretur omiſſus verbis, non tamen omiſſus erat mente, quod etiam ex verbis colligi poterat, ergo etiam jure ff. ſufficiens erat. *l. Gallus.* §. *quidam recte. infra eod. l. ab omnibus, in fin.* 3. *de legat.* 1. ibi cum & ſignificatio verborum non repugnet huic ſententiæ, & voluntas teſtatoris congruat. Per quæ jura debuit inſtitutio ſtare in caſu dictæ *l. ultim.* prout ſtetit & ſententia principali definitum fuit, quam ſuperfluum non fuit in formam legis reducere in dicta l. ultima ad jurgia & diſputationes tollendas.

16. Certum eſt enim & communis ſenſus indicat, quod teſtator dicens, *Si filius, vel filia intra decem menſium ſpatium poſt mortem fuerint editi, vel qui intra decem menſes proximos mortis meæ naſcentur, heredes ſunto*, non intendit excludere, ſi naſcatur ſe vivo: ſed tantum intendit excludere ſi naſcatur poſt decem menſes ab ejus morte numerandos. Tunc enim ſecundùm communem opinionem & experientiam hominum, non cenſentur à teſtatore generati, ſed ab alio, qui cum vidua poſt teſtatoris obitum, vel ſub ejus moribúdi

obitum rem habuit, *l. inteſtato*, §. *poſt decem menſes infra de ſuis & legitim. hæredi.* in Authen. *de reſtitut. fideicommiſſ. & ea qua undecimo menſe.* Imò etiamſi vidua cum nullo concubuit, facilius poteſt intra decem menſes obitus, quam in vita viri, falſum partum ſupponere, cujus rei luculentum habes exemplum in capit. *officii, extra de pœnit. & remiſſio.*

17. Horum ergo excluſio legibus ſancita, & moribus hominum probata, & crebriori naturæ experientia, non eſt aliud quàm incluſio notorum in vita. Conſtat enim ea verba ad excluſionem extraneæ, vel ſaltem, ſuſpectæ ſobolis appoſita, non autem ad excluſionem certæ, indubitatæ & legitimæ ſobolis, ſed in ejus favorem, ergo in ejuſdem odium retorqueri nequit, nec poſſunt aut debent ea verba ad exoticum & ſophiſticum ſenſum trahi, nec aliter exponi quàm è ſenſu cadente in homine qui communi ſenſu fruitur.

18. Unde dico (quidquid Bartol. hîc & ibi & cæteri crebrius dicant) quod dict. l. ultim. non ſolùm procedit in moribundo: ſed etiam in ſano etiam nondum habente uxorem gravidam: quia cum ultima verba inſtitutionis referantur ad excluſionem eorum, qui de jure & communi eventu naturæ non ſunt filii. ſequitur veros & indubitatos filios includi, non ſolùm in vita, ſed etiam multo fortius in vita, quàm infrà decimum obitus menſem natos. Et ſic nulla ſupereſt in his legibus diſcrepantia aut difficultas. Non eſt ergo hæc lex in aliquo correcta per d. *l. ultim.* ſed certus caſus qui per hanc legem erat relictus in ratione & diſputatione juris, fuit per d. l. ultim. deciſus & in ſua ſpecie deinceps redactus ad formam commodiſſimæ inſtitutionis, utpote juri incorporatæ. Unde tantò fortius arguere licet in favorem inſtitutionis.

19. Confirmo, quia ea eſt natura inſtitutionis ſive primariæ ſive ſecundariæ (puta ſubſtitutionis vulgaris) ut de uno caſu ad alium, & de una re ad totum ſi opus ſit extendatur *l. 1. §. ſi ex fundo, de hæredib. inſtituend. l. Gallus §. & quid ſi tantum, §. quid ſi is, de liber. & poſth.* & de perſona ad perſonam alternatim expreſſam in *l. Titius & Sejus de hæredib. inſtituend.* vel etiam disjunctim, quia disjuncta pro copula habetur in inſtitutione *l. cum quidam C. de verbo. ſignificat.* Imò etiam ad perſonam ſimilis qualitatis & affectionis quàm perſonæ expreſſæ *l. Clemens de hæredibus inſtituend. l. mater. C. de inofficioſ. teſtamen.* de qua dicam infrà.

20. Sed quoties apparet & certo conſtat de voluntate limitata in unum caſum, tunc demum non poteſt fieri interpretatio extenſiva ad alium caſum, etiam in favorabilibus, quia deeſt ſubſtantia & fundamentum principale voluntatis, & ita propriè loquitur hæc lex commodiſſimè, ut probavimus ſuprà numero 15. diſpoſitio enim apertè limitata non recipit extenſionem. *l. in agris, infrà de acquiren. rerum dom.* & interpretationes æquitatis de quibus in *l. ſi ita ſcriptum. infra eod. & in l. ſi mater. C. de inofficioſ. teſtament.* locum habent, concurrentibus conjecturis de mente veriſimili, ut ibi patet: ſecus illis deficientibus: quia in incertis non certis locus eſt conjecturis. *l. continuus. §. cum ita. de verb. obligat.* Porrò niſi appareat inſtitutio limitata in certum caſum tantum ut in d. l. *commodiſſimè*, quæ hoc præſupponit, admittitur faciliter interpretatio favorabilis: ita loquitur dict. l. ultim. quando videlicet verba pati poſſunt & mens congruit dict. l. ab omnibus. ſuprà numero 15. ut in dict. l. ultim. verba (quæ limitare videbantur) pati poſſunt hunc intellectum, imò neceſſario patiuntur, per ea quæ dixi ſuprà num. 17.

21. Tum quia in dubio verba videntur potiùs addita gratiâ demonſtrationis, quàm diſpoſitionis limitandæ *l. ultim. §. Titia. in fin. deliberat. legat. l. juriſgentium. §. pactorum quædam verſicul. plerumque. de pact.* Bartol. in l. *Centurio col. 9. verſic. ſed quid ſi dixi. & col. pen. verſic. quæro juxta. de vulgar. & pupil.* ubi latè Jaſon col. 20. dixi *in conſuetud. Pariſien.* §. 6. *gloſſ. 2. num.* 3. & eſt tex. in hac eadem materia in *l. Titius. infrà eod.* ubi verba, *Id quod in utero haberet*, ſtant demonſtrativè, non autem taxativè: ideo verificantur in partu jam edito.

22. Tum quoties verba poſſunt habere alium ſenſum quàm excluſionis filiorum legitimorum & naturalium, ille debet aſſumi ut pote conſentiens & naturæ & juri *l. nam etſi parentibus ſuprà de inofficio. teſtam. l. nihil intereſt. infra de bon. liber. l. ſcripto. unde liberi l. quoties idem ſermo. de reg. jur. l. in ambigua. de legibus.* ſed apertè docuimus verba dict. l. ult. C. *de poſthum.* alium non accerſitum, ſed innatum, & conſuetum habere ſenſum, quam taxationis ad excluſionem filiorum. Igitur, nullo modo huic legi contrariatur.

23. Bartol. hîc opponit contra hanc legem *l. quoniam in prioribus. C. de inofficio. teſtamen.* & eſt arguta & ſubtilis oppoſitio, & ſoluit diſtinguendo quod quædam eſt conditio, quæ apponitur inſtitutioni factæ de perſona certa, & loquitur lex contraria, quædam eſt conditio quæ apponitur inſtitutioni factæ de perſona incerta, & ſic habet non ſolum vim conditionis. ſed demonſtrationis: & tunc, ea deficiente, tali perſona nec ſub conditione quidem videtur inſtituta, ut hac l. in fine. hæc ſolutio valde plauſibilis eſt; ſed, ut mox oſtendam, parvus error initio maximus eſt in fine, & mirandum eſt omnes fere doctores cum Bartolo, ab anteceſſoribus ejus deſciviſſe, quanquam etiam anteceſſores illi errabant dicendo (ut docto. hic & in *l. ſi pater C. de inſtitutio. & ſubſtitutio.* referunt) quod dict. *l. quoniam in prioribus.* loquitur, quando filius erat exhæredatus, quæ divinatio eſt & nimia reſtrictio.

24. Vera ſolutio eſt (ut etiam ſentit Bald. in d l. ſi pater. col. 1. quod d. *l. quoniam in prioribus.* non eſt contraria, ſed diſparata. Non enim in caſu oppoſito, ſed potius in diſparato vel impertinenti loquitur. Nam in hac *l. commodiſſimè*, quæritur quomodo conſulatur ſubſtantiæ teſtamenti, nec ab initio nullum ſit vel ex poſt facto ipſo jure rumpatur: ſed in dict. *l. quoniam in prioribus* hoc non agitur, ſed diverſum: præſupponitur enim teſtamentum validum nec poſſe rumpi ipſo jure, ſed tamen aliàs reſcindi poſſe per querelam inofficioſi, contra quam querelam ibi providetur in favorem ſtabilitatis teſtamentorum, ut dixi in tracta. de inoffic. teſtam. n. 15. cum ſeq. & ideo dict. *l. quoniam* cum duabus legib. immediate præcedentibus videlicet *l. omnimodo. l. qua nuper.*) ad quarum ampliationem venit) *rectè locata eſt ſub titulo C. de inofficioſ. teſtam.* & alioquin (ſi, prout malè putat. Bar. acciperetur) locanda fuiſſet non ibi, ſed ſub *titulo de liberis præteritis vel exhæredat. l. 6. C.* Ita etiam ſenſit Guliel. Cuneus in d. *l. quoniam* & Rayn. Forlivianus præceptor Bartol. Porrò non ſolùm circa d. *l. quoniam* & circa §. *cum autem* in *l. ſcimus. C. de inofficio teſt.* erraverunt doctores à tempore Bartoli: ſed etiam circa *l. poſthum.* infrà *eod. de lib. & poſthu.* circa *l. ſuus quoque infrà de hæredib inſtituend. d. l. ſi pater C. de inſtitut. & ſubſtitutio*, & ſimiles quas correctas putaverunt per dict. *l. quoniam.* ſaltem per dict. §. *Cum autem* & male.

25. Quia quemadmodum jure ff. inſtitutio filiifamiliàs facta ſub conditione non voluntaria ſed fortuita vel mixta, nulla eſt, & teſtamentum ipſo jure non valet, *l. ſuus quoque de hæred inſtituend.* Ita etiam jure Codicis, idque poſt primam compilationem Codicis in qua edita eſt dict. *l. omnimodo.* quia de ea fit mentio *inſtitutionib. de inofficioſ teſtament. §. ſed hæc ita:* ſed etiam poſt ſecundam compilationem Codicis, in qua edita fuit dict. *l. quoniam in prioribus*, cujus idcirco nulla fieri potuit mentio in Inſtitutionibus civilibus. Quid quod etiam per eam ſecundam compilationem in qua edita fuit *l. maximum vitium C. de liber. præter. vel exhæred.* tantum abeſt ut jura antiqua ff. Inſtit. & C. in hoc correcta ſint: ut etiam ad filios emancipatos & alios à linea paterna deſcendentes extenſa fuerit, ut dixi in d. tractatu de inofficioſ. teſtament. nu. 8. debebant enim dicti deſ-

cendentes è linea paterna maſculi vel fœminæ, non minus quàm filiifamiliàs & ſui hæredes inſtitui vel exhæredari. Si ergo contingebat illos non purè aut ſub voluntaria conditione inſtitui, nec purè aut in defectum dictæ conditionis exhæredari, ipſo jure nullum erat teſtamentum, nec opus erat querela, nec tenebatur præteritus ſupplementum legitimæ accipere, imo etiam ſi ultra legitimam habebat, poterat plenam & integram virilem ſuam ab inteſtato accipere.

26. Eſt ergo impoſſibile & ridiculum dictam *l. maximum vitium.* quæ ultima eſt, & in libr. 6. C. corrigi per priores leges, ſcilicet *l. quoniam l. ſcimus §. cum autem quæ ſunt in eodem C. ſcilicet lib.* 3. Imò potius illa ab iſta corrigeretur. Nimis ergo deſipiunt doctores ad ipſam legum originem & radicem non aſpicientes. Et quamvis primus omnium Bart. in *d. l. ſi pater.* Salicet. *in d. l. quoniam* Paul. in d. *l. ſuus quoque,* Jal. in d. *l. ſi pater.* col. 11. dicant pro ſuo & communi errore textum eſſe inevitabilem *in l. ſcimus §. cum autem C. de inoffícioſ. teſtament.* qui nihil penitus facit. Loquitur enim dumtaxat in filio qui non habet jus dicendi teſtamentum nullum; puta ſi filiusfamiliàs fuit exhæredatus, vel ſi erat emancipatus ante ſecundam editionem C. prout etiam neceſſario loquuntur omnes.

27. Leges ejuſdem tituli, ſed poſt *l. maximum vitium* dictus §. *cum autem* non poteſt exemplificari niſi in exhæredato, vel in deſcendente ex filia. Non eſt ergo verum quod putant etiam jure C. valere teſtamentum in quo filiusfamiliàs eſt inſtitutus ſub conditione caſuali vel mixta (ut loquuntur) rejecta tali conditione uſque ad legitimam, etiam ſi in defectum conditionis non fuerit exhæredatus quamvis; Guilielm. Benedicti. in *c. Raynutius* in verbo, *reliquit*, num. 2. *extra. de teſta.* & omnes fere ubique turmatim ſequantur: & gravius errant, dum putant eodem jure talem inſtitutionem voluiſſe in re certa etiam conditionalem & dato alio hærede univerſali.

28. Certum eſt enim talem filium pro legatario haberi & non pro hærede inſtitui. *l. quoties. C. de hæredib. inſtituend.* etiam ſi eſſet puer inſtitutus in re certa. Ergo non eſt ſatisfactum formæ requiſitæ à lege, quæ vult filiumfamiliàs hæredem inſtitui vel exhæredari, alioquin teſtamentum ſit ab initio nullum: quod etiam probatur per locum à definitione, quia hæres eſt ſucceſſor juris univerſi. *l. quoties §. hæredes de hæred. inſtituend. l. hæreditatis appellatio in l. nihil. de verb. ſignificat. l. hæreditas, de regul. jur.* Ergo qui nullam habet partem hæreditatis, vel qui non ſuccedit in aliquod jus univerſum, non eſt hæres *l. quamvis. ſi quis omiſſa cauſa teſta.* Sed à quo removetur definitio, removetur & definitum.

29. Primum ergo membrum diſtinctionis Bart. ſuprà n. 23. falſum præſupponit. Quia imò filiofamiliàs inſtituto etiam univerſaliter, ſed ſub conditione non voluntaria, ſeu arbitraria: non rejicitur conditio inſtitutionis in aliquo nec pro rata quidem legitimæ, quia nullo jure ff. vel C. cavetur, ſed bene cavetur nullum eſſe teſtamentum. Pater non poteſt facere quin filio non ingrato legitima integra ſtatim, & pure debeatur, etiam ipſo jure ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato *l. ſcimus. in princip. C. de inofficioſ. teſtam.* Sed bene poteſt facere ut nullo modo ſit, vel minus rite inſtitutus. Aliud ſtante teſtamento omnem conditionem, vel onus ipſo jure uſque ad ſupplementum vel concurſum legitimæ rejici, ut non ſit opus reſcindere teſtamentum per querelam inofficioſi: aliud detrahi conditionem de forma inſtitutionis, ne teſtamentum defectu formæ ſubſtantialis non deducatur de non eſſe ad eſſe: in quo dictæ leges non diſpenſant, & de hoc non loquuntur, quicquid dicat Paul. in *l. ſuus quoque. in princip. col. 2. de hæred. inſtit.*

30. Sed opinio doctorum quæ etiam in uſu recepta eſt in utroque articulo, ſimul tam de filiofamiliàs ſub conditione fortuita, quàm in re certa inſtituto, alio univerſali hærede dato ut valeat detracta omni conditione uſque ad ratam legitimæ in ſolo jure noviſſimo probatur novella 115. *ut cum de appellation. cognoſ. ad fin. §. cæterum.* Et quamvis ille text. non loquatur de inſtituto in re certa, ſed de inſtituto in jure vel quota univerſali, deinde juſſo certis rebus contentari: Tamen rationabiliter extenſum eſt, etiam ſi pater ab initio filiumfamiliàs inſtituat, in re certa tantum, quia inſtituere filium univerſaliter & jubere eum re certa contentari, id eſt verum jus hæredis & inſtitutionis univerſalis detrahere ut accreſcat cohæredi, qui ſolus remanet univerſalis & verus hæres, idem eſt ac ſi filium nunquam univerſaliter, ſed tantùm particulariter inſtituiſſet, prout legatum ademptum nunquam videtur datum; & quamvis *d. §. cæterum.* non loquatur de inſtitutione ſub conditione fortuita, tamen ſi ſub ea conditione rem certam reliquit filio, quem in hoc inſtituit, quia ipſo jure etiam invito teſtatore, rejicitur conditio uſque ad ratam legitimæ per *l. quoniam in prioribus & l. ſcimus.* ad quas Juſtinian. in d. §. *cæterum.* ſe refert, ſequitur quod valet hujuſmodi inſtitutio, & pura eſt uſque ad concurſum legitimæ per d. §. *cæterum.* junctis dictis legibus ad quas dict. §. ſe refert.

31. Prædicta de filiofamiliàs in re certa ſub conditione fortuita inſtituto amplio etiam ſi in defectum dictæ conditionis vel ſub quavis alia conditione tota res ei ſit adempta: probo per text. in d. *l. quoniam in prioribus.* ibi. *Ipſa conditio, vel dilatio, vel alia diſpoſitio.* Hæc enim ultima verba omnem diſpoſitionem quocumque modo derogantem vel gravantem includunt. Et ſic ſi pater quidquid relinquit filio, ſub quavis conditione penitus adimat, quamvis eo caſu videatur nihil penitus reliquiſſe, & locum eſſe veteribus juribus de teſtamenti nullitate vel reſciſſione. *l. omnimodo. §. ſin verò, vel præterierint. C. de inoffícioſ. teſtamen.* Tamen prædictam *l. quoniam* illa ademptio pro non ſcripta habetur aduſque legitimam. Quod nullus ante nos animadvertit. Cum ergo *d. §. cæterum* ad *d. l. quoniam,* ſe referat, habet locum etiam in ademptione vel revocatione inſtitutionis.

32. Limito ſi hæc ademptio fiat per modum exhæredationis expreſſa una de quatuordecim cauſis in dicta novella deſcriptis: Tunc enim in nullo rejicitur, nec habet locum *d. l. quoniam.* quæ etiam in caſu vel cauſa exhæredationis non loquitur, ſed habent locum jura de exhæredatione loquentia.

33. Nec prædictis ſuprà numero 30. obſtat quod exhæredatio fieri debet purè & non ſub conditione. *l. 3. §. purè ſuprà eod. titul.* Alioquin nullius eſt momenti *l. ſi quis Sempronio in fin. infrà de hæredib. inſtituend. l. ſub conditione. in princip. de bonor. poſſeſſ. contra tabul.* quia ea eſt regula quæ ſingulariter limitatur, ut non procedat, quando filius etiam in poteſtate inſtituitur ſub conditione etiam non voluntaria, & in ejus defectum exhæredatur. hoc enim de jure toleratur ut ſunt text. *in l. jam dubitari. de hæredib. inſtituend. in l. ſi pater. C. de inſtitutio. & ſubſtitutio. in l. filius à patre hoc eod. titu.* & intellige tolerari ſimpliciter quidem jure ff. & C. Sed jure noviſſimo dummodò in eodem teſtamento ſit adjecta cauſa exhæredationem demerens, ut ſuprà numero 32. novè dixi. Adhuc ſuper his multa hactenus obſcura jura obiter & novè elucidando.

34. Advertendum ad duo, primo quod illa toleratio ſanè intelligitur, nempe concurrentibus etiam aliis de jure requiſitis, videlicet quod eſſet alius cohæres purè datus, cujus aditione poſſet teſtamentum & dicta exhæredatio confirmari, quæ alioquin etiamſi eſſet pura, nec aliud obſtaret, nullius eſſet momenti, & ſic multominus ſi non ſit pura, ſed conditionalis text. in *l. ſi ita ſcriptum. §. ultim. in l. Gallus §. in omnibus hoc eodem titul. de liber. & poſthum. in l. filium, §. ſed cum exhæredatio. de bonor. poſſeſſ. contra tabul.* & ita neceſſario quod *d. l. ſi pater in princip.* præſupponit, debet intelligi, videlicet quando datus erat cohæres puer inſtitutus, vel cujus inſtitutio tempore mortis teſtatoris

teſtatoris purificata erat, alioquin teſtamentum nullum.

35. Ita etiam debet intelligi dict. *l. filius à patre.* quamvis in eis nec de ſubſtituto, nec de cohærede fiat mentio: ſuppletur enim ab aliis juribus. Et ſic reprobo caſum & intellectum Accurſii in dict. *l. filius à patre*, quem Alexander & communiter doctores ſequuntur & legem plenam & facilem more ſuo reddunt difficillimam: affingunt etiam donatoriam hypotheſim ad verſiculi *hæres autem. in dict. l. filiusfam.*

36. Ego vero nihil affingo, nihil literæ textuali legis, niſi ex aliis legibus ſuppleo, & dico quod dict. *l. filius. in princip.* continet ſingulare reſponſum æquitatis plenum, videlicet pulchram & dilucidam limitationem, quam nemo omnium à Gothicis legum noſtrarum incendiis ad nos uſque vidit, ad illud quod receptum fuit filiumfamil. poſſe ſub quavis conditione inſtitui, dummodo in defectum ejus exhæredetur, ut illud procedat, ſi ſe vivo, conditio extet vel deficiat: ut verum ſit dicere illum eſſe hæredem ex teſtamento, vel exhæredatum. Secus ſi poſt obitum patris moriatur pendente conditione, tam inſtitutionis, quàm exhæredationis. Tunc enim modus ille inſtituendi vel exhæredandi non toleratur, quia verum eſt dicere ſuum hæredem fuiſſe, & ſupervixiſſe: & tamen nunquam in vita ſua fuiſſe neque inſtitutum hæredem, neque exhæredatum.

37. Et ſic rupto teſtamento tanquam ſuus hæres ab inteſtato tranſmittit hæreditatem ad quoſcumque, hic eſt unicus, verus, liquidus & ſincerus intellectus *d. l. filius à patre* tam genuinus & dilucidus quàm brevis, nec aliud ille textus (ſuæ luci à nobis poſt multa ſecula reſtitutus) intendit: & hoc etiam in ſe eſt æquiſſimum: ſatis enim durè, & præter communes regulas modus ille bicipitis conditionis inventus & receptus fuerat: unde meritò reſtrictus & limitatus fuit per illum pulcherrimum & clariſſimum textum.

38. Regula eſt juris antiqui, quæ etiam Codicis, Inſtitutionũ, & Novellarum viget, filium qui eſt in poteſtate teſtatoris tempore teſtamenti debere hæredem inſtitui, vel nominatim exhæredari pro forma teſtamenti, quod alioquin ab initio prorſus nullum eſt, & manet, ita ut nec de æquitate quidem prætoria convaleſcere poſſit, etiam dicto filio ante patrem teſtatorem ſine liberis viriliter vel naturaliter mortuo vel emancipato. text. *inſtitu. de exhæred. liberorum. in princip. ff. de liber. & poſthum.* per tot. *C. de liberis præter. vel exhæred.* cum titulo ſequenti per totum. Item alia regula quod filiusfamiliàs debet purè inſtitui non ſub conditione, niſi ab ejus pendeat poteſtate, alioqui teſtamentum nullum, *l. ſuus quoque, de hæredib. inſtituend.* item alia regula quod filiusfamilias debet exhæredari purè, aliàs teſtamentum nullum. *l. 3. §. purè. de liber. & poſthum.* Quod ergo contra omnes has regulas receptum fuit, non in caſu ſimplici, ſed in mixto & compoſito, ut filius familiàs poſſit ſub conditione etiam fortuita inſtitui & in ejus defectum exhæredari: tanquam exorbitans reſtrictum fuit, ut non procedat, ſi contingat filium poſt obitum patris pendente conditione (& ſic nec hæredem nec exhæredem) mori.

39. Quod autem in dict. *l. filius à patre poſt princip.* ſequitur in ſecundo reſponſo ibi, *hærede autem*, non eſt caſus oppoſitus, quaſi in priori caſu non eſſet datus cohæres filio, ſed bene in poſteriori, ut gloſſ. & communiter doctores malè & divinatoriè putant, ſed eſt caſus diſparatus à primo, qui cum nihil habet commune, cujus ſecundi reſponſi non eſt alius ſenſus ab eo quem verba indicent, videlicet quod filio in aliqua parte hæreditatis inſtituto poteſt extraneus poſt mortem filii inſtitui: & valet teſtamentum, & inſtitutio extranei caſu contingente, videlicet quod extraneus ſuperſtes ſit filio, & tunc aut eſt ſuperſtes in vita teſtatoris & ſuccedit in totum, niſi nepotibus ex filio relictis nec inſtitutis ruptum ſit teſtamentum: quo caſu extraneus nihil habet. Aut vero ſuperſtes eſt poſt obitum teſtatoris, & ſuccedit in parte reliqua, in qua inſtitutus fuit, filio partem ſuam cum omnibus fructibus ſui temporis ad hæredes ſuos tranſmittente, quia inſtitutio conditionalis ſtante cohærede purè inſtituto; non trahitur retrò quoad fructus vel commoda medii temporis.

40. Sed circa princip. dict. *l. filius à patre.* quæro quid ſi filius ante patrem ſine liberis deceſſerit: Hæc quæſtio magis neceſſaria erat quam prolixa, & impertinentia doctorum commenta. Reſpondi, quia teſtamentum ab initio valuit, ſi datus eſt cohæres ſuperſtes cui accreſcit, remanet teſtamentum validum, quia non ſupervenit cauſa infirmans: niſi fortè filius reliquerit nepotes in poteſtate præteritos, non obſervato conſilio Galli Aquilii de quo in *l. Gallus. eod. titul.* Hactenus de *vero* intellectu dict. *l. filius à patre.*

41. In tantum autem filiusfamiliàs debet pro forma teſtamenti inſtitui vel nominatim exhæredari, ut etiam terminis *l. ſi quis ita hæres. de hæred. inſtit.* Si teſtator dicat: *Si filius nolit eſſe hæres, inſtituo Titium*, non valet teſtamentum, etiam filiofamiliàs abſtinente jure ff. ſed hæreditas devolvitur ad venientes ab inteſtato. Idem jure C. per d. *l. maximum vitium.* Si pater ita dixerit de filio emancipato quamvis contrarium voluerit Bart. in *d. l. ſi quis ita.* per illum text. & in *l. Gall. in princ. col. 2. de lib. & poſthu.* quem nonnulli ſequuntur: quamvis noviſſimè Fortu. Garti. in d *l. Gall.* verborum artificio conetur Bart. defendere, & malè. Non obſtat *d. l. quis ita hæres.* quia debet intelligi de legitimo non ſuo, quem non eſt neceſſe inſtituere vel nominatim exhæredare.

42. Cum enim in ſuo requiſita ſit ſpecialis forma: *d. l.* loquens in genere, non extenditur ad ſuum hæredem, in quo eſt ſpecialis forma *l. cohæredi. §. qui patrem, de vulgar. & pupill. l. cum in teſtamen. de hæred. inſtit.* unde ſi pater dicat, *ſi filius meus me vivo moriatur, nepos ſit hæres:* non valet teſtamentum, etiamſi filiusfamilias tunc vivus moriatur ante patrem relicto nepote. Quia inſtitutio vel exhæredatio eſt de forma teſtamenti. Idem ſi dicat, *Si contingat me mori ſine liberis, Titium inſtit.* non aliter inſtitutis vel exhæredatis filiis in poteſtate, quidquid Bart. & ſequaces dicant in *d. l. Gallus.* in princip. & contra Bart. tenent ibi Bald. Angel Alex. & latè Jaſ. ibi lectura 2. nu. 44. & eſt vera communis ſententia pro qua text. eſt ſpecificus in *l. ſi quis eum in fin. de vulga. & pupilla.*

43. Redeundo ad notat. ſuprà num. 33. in fin. advertendum, ſecundò quod cùm hodie jure noviſſimo non poſſit fieri exhæredatio quorumvis naturalium & legitimorum liberorum ex arbitrio, ſed tantum ex gravi cauſa ingratitudinis in teſtamento exprimenda, & ab hærede probanda, hodie poteſt ea exhæredatio fieri ſub quavis conditione, vel modo. Nec juvat dicere quod filiusfamiliàs inſtitutus ſub conditione fortuita & ea pendente mortuus, nec eſt inſtitutus, nec exhæredatus maximè quando non fuit inſtitutus ſub ea conditione: & in ejus defectum exhæredatus cauſa expreſſa, & potiſſimum poſt patrem moritur pendente conditione, ut in *d. l. filius à patre.* Quia jure noviſſimo novellæ 115. & aliud quoque licitum eſt præterire ingratum, adjecta una ex cauſis in d. novella expreſſis, quo caſu nulla eſt neceſſitas inſtitutionis aut exhæredationis, quia de cauſa expreſſa quæ vera ſit & ab hærede probetur, planè præterire licet.

44. Et hic ſingulariter nota quòd nemo adhuc animadvertit, quod portio hujus ingrati taliter præteriti vel exhæredati, ne pro rata quidem legitimæ accreſcit cæteris filiis, niſi parens velit. Fac patrem trium filiorum ab uno gravem ingratitudinem paſſum, illum cauſa expreſſa exhæredare vel præterire, puta quia non utitur verbis, *Inſtituo in nummo*, vel *exhæredo*, ſed ait: *Tertium filium ſuprà non nominatum non agnoſco pro filio, vel hærede, vel nihil eum capere volo, quia mihi manus intulit, vel vitæ inſidiatus eſt.* Si aliud non addat, pars in-

grati accreſcit duobus: ſed poteſt pater loco ingrati tertium extraneum inſtituere, vel extraneo portionem ejus legare, ſi cauſam illam ingratitudinis probaverit, vel ſimpliciter & tunc ab omnibus cauſa probanda eſt, ſive onus probandi commune eſt.

45. Quandoque tamen expedit tertium inſtitutum, vel legatarium hac probatione onerare, ſi dictæ ingratitudinis non ſint alii teſtes quam domeſtici, vel fortè reliqui tantum filii, qui eo caſu teſtes eſſe poterunt juncto judicio patris, & cum emolumentum ad eos non redeat, ſed ad tertium, nec plus laturi ſint, quàm ſi ingratus ille planè ſuccederet.

46. Quo etiam caſu, poteſt pater filios inſtitutos gravare uſque ad eorum legitimam, non modo ſolidam, ſed etiam deducta parte ingrati, videlicet ſingulis eorum tertiam trientis, nec hoc caſu contra voluntatem patris deducere poterunt ſolidum trientem, ſed ſolùm partes ſuas viriles trientis, quamvis poſt Dinum in *l. planè §. ſi duobus, de legatis primo.* ubi latè Jaſon. col. 4. contrarium communiter teneant doctores & in Authent. noviſſima. *C. de inofficioſ. teſtamento.*

47. Et moveor duabus rationibus, ad quas nullus adhuc animadvertit. Prima quæ ex præcedentibus colligitur, quòd hæc præteritio vel exhæredatio pendet à voluntate prætereuntis vel exhæredantis. Ergo poteſt in parte exhæredare, & quatenus voluerit admittere, & conſequenter omnem portionem ejus extraneo legare vel quoviſmodo dare, & quam voluerit legem apponere.

48. Secunda, quia quoties indignitas vel privatio alicujus ſit contemplatione certæ perſonæ, & maximè propter offenſam ei factam, applicatur eidem perſonæ: nec cedit aliorum lucro, ſed lucro, vel diſpoſitioni perſonæ offenſæ, & contemplatione cujus ille privatur. tex. in l. penult. *C. de legat. j. l. 2. §. penultim. ff. de collat. bonorum in l. ſi defunctus. C. de ſuis & legitimis heredibus* & in *l. unica ad finem* ibi, *civitati quam læſerint. C. de ratiociniis operum publicorum l.* ultim. *in fi. ff. de litigioſis l. poſt legatum §. amittere. in fin. de his quibus ut indignis.* Joannes Andreas in additio. Ad Spec. in rubr. de ſucceſſ. ab inteſtat. col. 2. Ludovic. Roman. conſil. 411. quatuor ſunt in fin. & ſingulari 692. regula eſt. Debet ergo quod aufertur juſtè & ritè prætento, cedere lucro vel exonerationi parentis offenſi, ut liberè, ſi velit, de toto jure quod competiiſſet ingrato, diſponere poſſit Si ad has rationes advertiſſent doctores, non tam prolixè & laborioſè ſuper hoc ſe involuiſſent in d. Authent. noviſſima. & in d. §. *ſi duobus.*

49. Non obſtant argumenta Dyni quem Albericus Roſates, qui eum ſequitur, refert in *d. l. planè. §. ſi duobus. de legatis ſecundo.* & ibi magis diſtinctè Jaſon numero 21. cum ſequenti. Primo per §. *ſi quis autem legitimos.* verſic. *ſi vero aliqui quidem eligant.* in Auth. *de naturalib. liberis in curia deputandis*, quæ eſt vera & antiqua Rubrica, quam refert Alberic. in *d. §. ſi duobus.* pro qua in vulgatis noſtris authenticis habetur rubrica quibus modis naturales efficiantur ſui. Sed ille text. nihil penitus facit. Non enim loquitur in legitimis, ſed de naturalibus tantùm, quos favore publicorum civitatis munerum conceditur patri eos hæredes inſtituere ſub honore curiæ, hoc eſt tanquam curiales futuros, ſive cum onere, ut perſonaliter addicti ſint ordini decurionum civitatis, & hoc licet patri naturali in teſtamento facere ſine alia legitimatione principis, & ſine alia oblatione facta inter vivos, idque favore curiarum civilium, quo etiam favore tenetur eis dodrantem hæreditatis ſuæ (nec minus) relinquere. Non tamen coguntur ſic inſtituti curiæ nexibus ſe obſtringere inviti, ſed qui renuerint, nihil proſus habebunt in bonis parentis, ſed remanebunt prorſus incapaces & à republica alieni. ut ſunt de jure prorſus incogniti: ut novè dixi in *l. Lucius Titius* numero 11. cum ſequenti. *de vulga. & pupill.* in tertia ſolemni lectione Dolan. & plenius in tract. de muneribus & honoribus mihi ſubſtracto menſe Januario Anno 1555. à nativitate Domini, à quodam amanuenſi meo perfido Montbelgardenſi, dum ab impio Comite ejus loci odio literarum & juſtitiæ captivarer, ut lux, quam mihi dedit Deus, ſub modio abſconderetur & extingueretur.

50. Portio autem detrectantis in dicto dodrante accreſcit volentibus curiales fieri. quod ſi omnes renuerint, novem illæ unciæ ad curiam, cujus contemplatione pater ita teſtatus erat, veniunt, gloſſ. ibi. quæ citat. *l. 1. C. quando non petent. partes.* ſatis indicat textum illum non concludere. Admitto tamen quod eo caſu non poterat pater unius refutantis partem aliis donare. tenetur enim filiis, quos hoc modo legitimat, ſive uni, ſive pluribus, ſolidum dodrantem relinquere, quo facilius poſſint oneribus curiæ ſufficere. Specialis ergo caſus ille contrarium oſtendit eſſe jus commune. *l. 1. ad municipalem.* & ſic magis facit pro ſententia noſtra.

51. Secundo allegat Dynus quod filius juſtè & rite exhæredatus vel præteritus, pro mortuo habeatur. *l. 1. §. ſi pater emancipatus. de conjungendis cum emancipat. liberis.* Sed hoc verum eſt quoad ſe, utque locum relinquat aliis, quaſi non eſſet in rerum natura: ſi tamen pater ingratitudinem paſſus aliter non diſpoſuerit per prædicta. Reliqui text. in §. *ſi noſtra. inſtit. de ſucceſſ. libertorum. &* in §. *ingratitudinem. in Authen. de nuptiis.* nihil penitus concludunt. Et in ſumma nullus eſt text. nulla ratio in jure, quæ tollat parenti facultatem liberè diſponendi de tota portione juſtè præteriti vel exhæredati. Et de his ſatis, in queis tanquam utilibus & neceſſariis, etſi πάρεργως libenter calamo indulſi.

52. Redeundo ad rem capio quæſt. Bartol. hîc mirum in modum & doctoribus controverſam. Breviter ut eam firmem Bartol. hic numero 3. & in *l. ſi pater.* numero 4. *C. de inſtitutio. & ſubſtitutio. ſub condit. factis*, deciſio Bartoli ſuſtineri poteſt, & vera eſt, inventa limitatione & explicatione Pauli hîc & ibi. Bartol. enim in dictis lecturis loquitur in quæſtione de patre qui inſtituit filiam quæ ſibi naſcetur, & ſic quandocumque & ex quacumque uxore & matrimonium contrahet, in mille, filiam verò quæ ſibi naſcetur & monaſterium ingredietur, in quingentis. Contingit poſteà filiam naſci quæ nec nupſit nec monaſterium ingreſſa eſt, decidit Barto. illam eſſe præteritam & rupto teſtamento ab inteſtato ſuccedere, quia nullo modo fuit inſtituta, nec ſub conditione quidem & multò minus exhæredata.

53. Et intelligit Paul. hic & ibi in d. *l. ſi pater.* quando teſtator non habuit reſpectum ad certam perſonam vel certam poſthumam, ut quia uxor non erat prægnans, vel teſtator ignorabat & ſe referebat ad quamcumque naſcituram: ſecus ait Paul. ſi teſtator ſe referebat ad id quod tunc erat in utero, quia cum tunc conſtet de certa perſona inſtituta, illa omnino inſtituta eſt, quamvis ſub conditione, quæ conditio ad ratam legitimæ rejicitur, non propriè: per *d. l. quoniam in prioribus.* ſed per novellam 115. relatam ad *d. l. quoniam. ut ſuprà, eod.* nu. xxx.

54. Et quia quicquid Alex. Franciſc. Aret. Jaſ. hic & ibi improbent & involuant, hæc eſt mera & nitida veritas, & veriſſima eſt diſtinctio Bart. hic num. 2. de qua ſuprà num. 23. videlicet quod aut conditio apponitur inſtitutioni factæ de certa perſona, & valet etiam in filio familias quia per d. novellam 115. extenſivam *d. l. quoniam in prioribus.* rejicitur conditio etiam de ipſa inſtitutione, quæ remanet pura ipſo jure uſque ad concurſum legitimæ. Aut vero conditio apponitur inſtitutioni factæ de perſona incerta, & tunc non ſolum habet vim conditionis, ſed etiam demonſtrationis, qua deficiente, deficit perſona quæ nullo modo; nec ſub conditione quidem eſt inſtituta, & ſic agnatione poſthumi teſtamentum rumpitur. Alia eſt enim conditio reſpiciens eſſentiam, quidditatem, deſignationem aut certificationem perſonæ cadens in alia atque alia perſona non-

dum

dum certa. Aliuſmodi eſt conditio reſpiciens qualitatem vel eventum in certa perſona. priore caſu perſona incerta eſt nedum inſtitutio, ſecundo verò caſu ſola inſtitutio, incerta eſt.

55. Tantum hîc peccat Paulus ſeſe intricans an conditio ingreſſûs religionis ficticiæ, certæ vel incertæ, arbitraria ſit, fortuita, vel miſta. Certum eſt enim quod in poſthumo & impubere fortuita eſt, in pubere verò etiam poſt annum probationis adhuc mixta eſt: ſemper enim ab arbitrio & voluntate alterius pendet.

56. Cæterum ſomnolentè labitur Jaſon hic in fin. dicens Bartol. in hac eadem quæſtione ita conſuluiſſe conſil. 28. in quæſt. prædicta. Barto. enim hîc & in *l. ſi pater.* format quæſtionem in genere, & ſic commodè juxta ſuam diſtinctionem debet (ut Paulus Caſtrenſis fecit) interpretari. At in d. conſil. 28. loquitur in ſpecie, non ad ſecundum ſuæ diſtinctionis membrum ſpectante, ut hic & in *d. l. ſi pater.* ſed in ſpecie ſpectante ad primum membrum videlicet inſtitutionis certæ perſonæ. Loquitur enim in d. conſilio de patre qui habebat quatuor liberos, quorum maſculos univerſaliter, fœminas verò particulariter inſtituit: habebat autem uxorem prægnantem, & ventrem uxoris, ſi maſculus naſceretur, æqualiter cum aliis maſculis inſtituit: ſi verò naſceretur fœmina, & contingeret eam ingredi monaſterium, in centum, ſed ſi contingeret eam nubere, in quadringentis inſtituit. Contigit filiam naſci, quæ nec nupſit, nec monachiſmum profeſſa eſt: conſuluit. Bartol. teſtamentum nullum, & ſic quod filia ſucceſſit ab inteſtato in quinta parte omnium bonorum, quam ad ſuos tranſmiſit, cum eſſent quinque liberi.

57. Et movetur duplici ratione. Prima, quia filiafamiliàs non poteſt inſtitui ſub conditione fortuita vel mixta, & quod in hoc non diſpenſatur per *l. quoniam in prior. C. de inoffic. teſtament.* quidquid gloſſ. & doctores dicant in *l. ſuus quoque de hæred. inſtit.* Et hoc quidem verum eſt in ſe, ut diximus ſuprà nu. 24. & 25. Sed contra hoc jure noviſſimo novellæ 115. diſpenſatur, ut diximus ſuprà eod. num. 30. cum ſequenti. Secunda ratio quia in hac filia nulla dictarum conditionum extitit, & ſic nullo modo fuit inſtituta. Sed hæc ratio falſa eſt, quia jam perſona quæ inſtituebatur, erat in rerum natura, & ſic demonſtratio perſonæ non erat conditionalis nec ſuſpenſa, quæ poſſet in futurum ſe habere ad eſſe vel non eſſe, ſed cadebat ſuper certo in rerum natura, & ſic per primum membrum diſtinctionis; Bartol. ſuprà num. 23. ſola inſtitutio erat conditionalis; & ſic per jus novellarum detracta fuit conditio ad ratam legitimæ: & conſequenter valuit teſtamentum.

58. Et Bartol. malè conſulit & in ipſo eodem themate contrarium & melius conſuluit Raynerius Forolivianus præceptor Bartoli, quem Barto. in *d. l. ſi pater.* numero 4. in fine malè reprehendit, ut hic & ibi rectè ait Paul. Confirmo, quia in dubio melius eſt favere teſtamento & voluntati patris intra metas ei agere permiſſas, quàm ſucceſſioni ab inteſtato text. in *l. omnimodo. C. de inoffic. teſtament.* & dixi in tractatu de inofficioſis numero 6. Ex quibus explicatæ, ſuæque loci reſtitutæ ſunt hæ leges.

L. SI ITA FACTA

ff. DE INJUSTO RUPTO ET IRRITO FACTO TESTAMENTO.

Novè & Analyticè per eumdem auctorem explicata, cum novo & vero intellectu, §. Sed nec nominatim. & §. ſeq. Inſtit. de exhæredat. liberor.

Quæ ſuprà in *l. ſi ita ſcriptum* attigi de hac lege admonent ne eam præteream, quanquam opera noſtra minimè indigeret, niſi à gloſſ. & doctoribus mirum in modum intricata eſſet. Quos valdè mirarer in hac l. non minus dilucida quàm brevi adeò impegiſſe, niſi id illis in majori fere parte juris contigiſſet.

1. Et quia textus ipſe per ſe ſatis ſeſe explicat, accipe textum:

EPITOME. I. Si ita facta.

1. Nova epitome text. & ratio dubitandi, odium exhæredationis.
2. Ratio decidendi propter disjunctivas habentes vim conjunctivæ. 5.
3. Libera facultas exhæredandi heredes tempore Digeſtorum; tamen ſæpe non mala mente. 3.
4. Maius eſt odium exhæredationis quàm favor teſtamenti.
6. Non valet exhæredatio, niſi nominatim, explicatè & de toto purè facta. 7.
8. Punctus eſt pro copula.
10. Non agitur hic de caſu mixto, ſed de duplici, contra omnes.
11. Indefinita æquipollet univerſali in inſtitutione, ſed non in exhæredatione. 25.
12. Inſtitutio poſthumi, vel ventris uxoris, trahitur ad omnes poſtea quandocumque natos.
13. Inſtitutio filiorum trahitur ad eos, quos teſtator ignorat, ſecus de exhæredatione. 25.
14. Exhæredatio omnium filiorum non trahitur ad poſthumos, niſi etiam de naſcituris dictum ſit.
15. Et hic non eſt differentia inter verb. filios & liberos, contra omnes. 16.
16. Filiorum appellatione ſtricta, non veniunt nepotes.
17. Quando dicatur exhæredatio inter cæteros. 19. 20. 21.
18. Verba generalia addito ſigno univerſali, non minus ſunt certa & explicata quam ſpecialia.
19. Non refert inſtitutionem vel exhæredationem fieri in ima vel ſecunda cera.
20. Novus intellectus §. ſed nec nominatim, & §. ſequen. Inſtit. de exhæredat. liberor. 21.
21. Vox cæteri, *non eſt univerſalis, ſed indefinita quæ non æquipollet.*
22. Conditio ſi filius vel alius inſtitutus naſcitur vel ſuperſtes ſit, non ſuſpendit.
24. Qui in utero eſt, nullo caſu habetur pro nato, niſi naſcatur.

EPITOME.

Disjuncta quæ vim quoque conjunctivæ habet, facit ut non ſolùm in ſimplici, ſed etiam in conjuncto caſu locum habeat diſpoſitio. h. d. C. M.

PAULUS.

Si ita facta ſit exhæredatio, *Si filius natus, natave filia ſit, exhæres eſto*: utriſque natis, non rumpitur teſtamentum.

Ratio dubitandi unica eſt: quia exhæredatio odioſa non juvanda, ſed reſtringenda, *l. cùm quidam ſuprà de lib. & poſthum.* Cum ergo exhæredatio ſingulariter facta ſit, & de alterutro, non autem expreſſè de duobus: non debet extendi ad duos, ſed corruere, & teſtamentum rumpi utriſque natis. Sic quamvis inſtitutio poſthumi indefinita trahatur ad omnem poſthumum *leg. placet* cum l. ſequent. ſuprà *de lib. & poſthum.* ſecus in exhæredatione. ut ibi per Paul. Imolam & per And. Tiraquellum in præfat. *legis, ſi unquam.* numero 106. *C. de revocand. donat.* Et ſi

quis filium ſuum vel poſthumum exhæredet, & plures ſint filii vel poſthumi nullus eſt exhæredatus, *l. 2. de lib. & poſth.*

2. Ratio decidendi κυρία unica fuit, quia exhæredatio facta erat ſub disjunctiva, quæ vim conjunctæ habet, & ſic tam in conjuncto vel duplici quam in disjuncto, vel ſimplici operatur. Accedit libera facultas illius temporis etiam infantes vel nondum natos exhæredandi. ita ut mero jure valeret teſtamentum: imo inde vires acciperet etiam in effectu. ſi legitima quoquo titulo relicta erat, ne teſtamentum validum per querelam inofficioſi rumpi poſſet, *l. Papinianus. §. quoniam autem quarta. de inofficioſo teſtamento. l. cum quæritur. C. de inoffi. teſtamen. §. ultim. Inſtit. eod. titulo.* & dixi in tract. de inofficioſis, num. 5. Inſuper in caſu hujus legis ſi ita, veriſimilitudo voluntatis præſupponitur, ut & reliqua omnia quæ aliàs de jure requiruntur. ſed tamen unica κυρία eſt ratio decidendi quam dixi, qua ceſſante, hæc lex non diſponit, ſed nec loquitur quidem, data autem dicta ratione locus eſt huic legi: ut ſi teſtator dixerit, *Sive filius ſive filia naſcatur, exheres eſto.* Idem de dictione *ſeu*, hæ enim dictiones non ſunt ſimplices disjunctivæ, quia habent etiam vim conjunctæ, text. in *l. cum quis, §. ultim. de lega. 3. in l. ſi quis ita legaverit.* & ibi Barto. *de auro & argento legato.* Philippus Decius, cap. *inter cæteras, numer.* 7. & ibi Franciſcus de Ripa num. 44. extra de reſcriptis. Alexand. conſil. 194. num. 4. lib. 2. ubi in annota. dixi. Idem de dictione, *aut*, & de dictione, *vel*, *l. cum quidam. in principio. C. de verborum ſignificatione.* Et ſic hæc lex ut breviſſima, ita facillima, nullumque in jure ff. & primæ editionis C. & inſtitutionum contrarium habet.

3. Quod autem dixi de libera facultate exhæredandi juris veteris, non eſt ruditer intelligendum. Tum quia filiis exhæredatis vel etiam à matre præteritis, competebat querela inofficioſi, probando ſe gratos, ſi tempore teſtamenti in ea erant ætate ut potuiſſent peccare. *l. liberi* (quæ debet ſic intelligi) *C. de inofficioſo teſtamen.* vel ſi erant in inferiori ætate, etiam nullo probato, etiam ſi odio patris eſſent exhæredati vel præteriti *l. ſi quis in ſuo* §. 1. (qui ſic intelligi debet) *C. de inofficioſo teſtam.* ut dixi in tract. de inoffici num. 10. in fin. Tum quia ſecundùm mores illius temporis, exhæredatio filiorum vel filiarum ſæpe fiebat, non mala mente, nec animo nocendi, ſed conſulendi eis, apponendo formam exhæredationis, ne teſtamentum corrueret, text. in *l. multi non nota.* ſuprà, *de liber. & poſthum. l. ſi patronus in teſtamento. §. ſi quis non mala. l. Paulus, in principio de bonis libertorum.*

4. Errant ergo Paulus, & Alexand. in *l. 2. in princip.* & alii *de verbor. obligat.* dicentes ſpeciale hîc eſſe favore teſtamenti conſervandi, & hanc eſſe rationem decidendi, quod falſum eſt: quia majus eſt exhæredationis odium quàm favor teſtamenti. text. in *l. cum quidam. ſupra de liber. & poſthum.*

5. Vera ergo, & unica ratio decidendi eſt, quia teſtator fecit mentionem de utroque, & utrumque conjunxit per conjunctionem disjunctivam, quæ ſæpe in jure habet vim conjunctivæ, ut dixi in *l. ſi ita ſcriptum*, num. 72. *ſupra de liber. & poſthum.* & ſuprà eod. num. 2. in fin. & ultra ibi allegata de text. in *l. Lucius Titius, in princip. infrà de hæredibus inſtituendis, in l. generaliter. in princip. C. de inſtitut. & ſubſtit. ſub condit. fact.* & ibi Guido Pap. not. 1. no. doct. in *l. eas cauſas, de condition. & demonſtration.* Et ſic non ſolum videtur alterutrum disjunctè, ſed etiam utrumque conjunctè etiam nominatim vel per deſignationem nomini æquipollentem exhæredaſſe, ut fieri debet *l. nominatim de liber. & poſthu. l. certum, de rebus credit.* Ideo extra terminos hujus legis, & ubicumque exhæredatio non eſt tum nominatim expreſsè, ſed magis obſcurè facta, non extenditur, ſed reſtringitur.

6. Et ſtandum regulæ, quod non valet exhæredatio, niſi nominatim & explicatim, & de toto aſſe, & ſimpliciter purè facta *l. 2. l. 3. cum quidam. ſuprà de lib. & poſthu.* unde ſi in terminis hujus legis duo filii vel poſthumi etiam eodem tunc imminenti partu naſcerentur, neuter eſſet exhæredatus, quia neuter nominatim & explicatim exhæredatur: adhuc, ſi conſtaret alterum nominatim exhæredatum, ut ſi dixiſſet, *Primum naſciturum exhæredo*, rumperetur teſtamentum per ſecundum prorſus præteritum. Sed quando ſimpliciter dixit, *Filium naſciturum exhæredo*, & plures naſcuntur, omnes ſunt præteriti, quia nullus eorum nominatim eſt exhæredatus, *l. 2.* ſuprà *de liber. & poſthu. l. 1. §. ſed etſi incertum. verſic. quare ſi ita.* infra *de ventre in poſſeſ. mittendo.* Et filio naſcituro exhæredato, ſi non filius, ſed filia naſcatur, illa eſt planè præterita, & teſtamentum corruit. gloſ. 2. & Joan. Imol. hîc, idem ſi naſcantur filius & filia text. in *d. verſicul. quare ſi ita.*

7. Quid ergo ſi in terminis hujus legis non filius & filia, ſed duæ filiæ naſcantur? videretur validum teſtamentum, quia ſi voluit exhæredare filium naſciturum, multo magis filiam. Sed hæc ratio non valet, duplici ratione. Prima eſt, quia eſt contra textum rotundum in *d. l. 1. verſic. quare ſi ita*, ibi, *quia filia naſci poteſt, de ventre in poſſeſ. mittendo.* Secunda, quia non ſatis conſtat patrem idem voluiſſe de duabus filiabus. & ſi conſtaret, adhuc non ſufficit voluiſſe niſi diſpoſuerit *l. quidam cum filiofamilias de hæredibus inſtituendis*, ſed non diſpoſuit, nec meminit de duabus filiabus. Imo etiamſi diſpoſuiſſet & meminiſſet de duabus vel pluribus filiabus, non ſufficit niſi nominatim & explicatim eas, ſive quotquot naſcerentur, exhæredaverit.

8. Quid ergo ſi teſtator ita dixit, *Si filius naſcatur exheres eſto, ſi filia naſcatur exheres eſto*? Reſpondi, punctus eſt pro copula Bart. *l. cum duobus. §. ſi in coëunda pro ſocio.* Joan. Imola in *l. D. Adrianus, col.* 1. 2. *de re judicata.* Alexand. in *l. pretia rerum, ad legem Falcid.* vel melius, ut jura noſtra loquuntur, oratio ſoluta ſæpe pro conjuncta ſeu copulata accipitur in *l. ſæpe de verborum ſignificat l. Paulus* 1. §. 1. ibi, Germano, Silvano, ubi ſubauditur copula, &, in medio, quia duo viri ſunt ff. *de lega.* Et hoc niſi aliter de mente teſtatoris appareat quod noluit duos, ſed unum tantum exhęredare, quantumvis enim verba ſint diſerta & explicata, ſi tamen conſtat aliam eſſe mentem, non eſt exhæredatio, & contrà, etiamſi de mente conſtet, niſi expreſſerit idque nominatim explicatè & purè, aliàs non valet exhæredatio de cujus forma eſt, ut nominatim & purè fiat *l. 1. l. 3. de liber. & poſthum.*

9. Valdè ergo præpoſterus eſt primus intellectus quem Bart. hic poſt gloſ. huic legi adfingit: accipiendo vocem utriuſque diviſim & ſeparatim, id eſt, quod uno filio nato, teſtamentum non rumpitur, & pariter unica filia nata, ſed una filia & filio natis rumpatur. Hoc enim non ſolum eſt hanc legem reſtringere ad caſum indubitabilem contra not. in *l. quod Labeo.* & ibi gloſ. 1. Alberi. Bart. *de Carboniano edicto.* Dynus conſi. 32. col. 2. Panorm. *cap. cum ad ſedem, col. 8. de reſtit. ſpoliat.* Ludovic. Roma. in ſingu. 741. ſed etiam & verba & mentem contorquere. Nullum eſt etiam exemplum in jure in quo pronomen *uterque* accipiatur pro *alterutro* & non propriè pro utroque, ut ſuprà in l. ſi ita ſcriptum, de liberis & poſthumis, nu. 40. & iſtud non eſt exponere, ſed perimere, *capit. cum dilecti. extra de accuſat.*

10. Multùm autem erraverunt doctores hîc & in d. *l. ſi ita ſcriptum*, & in *l. 2. in principio infrà de verb. obliga.* Alciat. in lib. 3. de verb. ſignifi. trahentes hanc legem ad caſus mixtos, & elicientes regulam, quod etiam in odioſis & reſtringibilibus de ſimplicibus ſit extenſio ad mixta. hæc enim lex non loquitur de mixto: ſed de duplici vel gemino, inter quæ non levis eſt differentia, ut plenè & novè docui in d. *l. 2. in princip.* in lectione Dolana, quò remitto: tetigi etiam ante quinde-

cim annos in annot. ad Alexand. conſi 141. num 13. ubi dixi quod in toto hoc textu non agitur de certo quodam mixto, ſed de duobus ſimplicibus per ſe ſtantibus & ſeparatis: & hîc deciditur quod oratio hypothetica de qua in hoc textu, comprehendit utrumque, quod etiam ipſa ſermonis proprietas & mens oſtendit.

11. Nunc urgendo rationem dubitandi, de qua ſuprà eod. num. 1. in fin. dico quod in inſtitutione quidem indefinita bene æquipollet univerſali, unde inſtitutio filiorum trahitur ad omnes etiam fœminas, inſtitutio poſthumi ad omnem poſthumum. *l. placet.* cum l. ſequen. *de lib. & poſthum.* gloſ. 1. Joan. Faber. Joan. Plateanus, Ange. Aretin. in §. *poſthumi. inſtit. de exheredat. libero.* facit *l. cum inter veteres, in fi. C. de fideicom. liberta.*

12. Idem ſi quis inſtituit ventrem uxoris ſimpliciter, quia ſive tunc, ſive poſteà uxor plures habeat liberos diverſis temporibus, omnes ſunt inſtituti, etiam ex quocumque matrimonio vel partu, ex quo non eſt facta reſtrictio ad certum partum vel certam uxorem. ut fit in *l. filius a patre. §. ſi quis, de lib. & poſthu.* gloſ. in *l. ideoque eo. titu.* quia inſtituere ventrem vel inſtituere poſthumum idem ſunt, *l. poſthum. §. nominatim, de injuſto rupto & irrito facto teſtamento.* Et ita decidit Joannes Andreas, in addition. ad Specu. in rubric. de teſtament. col. penu. verſi. occurrit aliâ quæſtio. Et ita in magna quæſtion. cum Comes Ventadorius vadens ad bellum condidiſſet teſtamentum in quo poſthumum inſtituit ſi uxor eſſet prægnans, quæ non erat, ſed eo poſteà reverſo plures ſucceſſivè habuit filios, & Comes non facto alio teſtamento, deceſſit: deciſum fuit in ſenatu Burdegalenſi quod inſtitutio illius poſthumi trahitur ad omnem poſthumum & liberos poſtea natos, ut refert Nicola. Boer. in deciſion. Burdegalenſ. 148. Et dictam opinionem Joannes And. confirmat, Alexand. in *l. placet*. col. 1. & ibi Socin. col. 2. nu. 4. de liber. & poſthum. Gulielm. Benedict. in repet. c. *Raynutius* in verſi. *& ſobolem quam geſtabat in utero, numer.* 14. *de teſtam.* idem Bald. in conſi. 24. quidam nomine Jacobus lib. 3. & conſ. 134. lib. 4. ſecundùm novam impreſſionem Lugdunenſem.

13. Sed prædicta non procedunt in exhæredatione. Pariter dico quod quamvis inſtitutio trahatur ad eos quos teſtator ignorat ſe habere, *l. Titius. §. 1. ſupra de liber. & poſthum. l. Clemens, infra de hæredib. inſtituendis l. 3. C. de inofficioſo teſtamento.* ſecus de exhæredatione *d. l. Titius in princip.*

14. Ubi gloſ. 1. valde errat dicens in exhæredatione filiorum & filiarum comprehendi poſthumos & poſthumas, quia falſum eſt etiam adjecto ſigno univerſali, niſi etiam de naſcituris mentio fiat, ut in *l. poſthumi, §. nominatim*, ibi, *quicumque mihi naſcentur, ſupra eod. & inſtit. de exhæred. liberorum §. poſthumi quoque in fin.* Ita etiam contra d. gloſ. primam in *d. l. Titius*, tenent ibi Franciſc. Areti. col. 1. & communiter doctores.

15. Sed errant Bart. Bald. Imol. Paul. Areti. Alexand. Jaſon. & omnes in *d. l. Titius*, poſt gloſ. 2. *d. l. in princip.* & ubique facientes in hoc differentiam inter verb. *filios* & verb. *liberos*, ut ſi teſtator dixerit, *Omnes filios meos exhæredo*, dicatur exhæredatio nominatim facta & valeat: ſed ſi dixerit, *Omnes liberos meos exhæredo*, non valeat, quia tunc dicatur exhæredatio facta inter cæteros, id eſt inter multos plurium graduum liberos, ſive teſtator filios tantum primi gradus habeat, ſive etiam ulteriores: Et ita intelligunt §. *ſed nec nominatim, & §. nominatim, Inſtit. de exhæred. liberorum*, reprobantes gloſſam ibi, in verb. non extet, quæ non facit differentiam inter verb. *liberos* vel *filios*.

16. Et ut hanc (poſtquam huc incidi) labem ſemel penitus repurgem, adverte: gloſſa & doctores in d. *l. Titius*, non faciunt vim in verb. *cæteri*, ſed ſolum differentiam faciunt inter verb. *filios*, quod eſt nomen ſpeciei, & tantum exiſtentes in primo gradu de ſtricta ſignificatione comprehendi (aliter enim filii, aliter nepotes appellantur: *l. quod ſi nepotes, de teſtamen. tutel. §. ultim. inſti. qui tutor. teſtam. da. poſſ.*) & inter verbum *liberos*, quod eſt nomen generis, & omnes omnium hæredum deſcendentes comprehendit.

17. Ideò cenſent exhæredationem factam per verbum, *liberos* etiam adjecto ſigno univerſali *omnes*, eſſe factam inter cæteros, nec valere etiamſi non haberet niſi filios vel unicum filium, niſi verbum, *liberos* reſtrinxerit ad ſpeciem, dicendo, *Liberos primi gradus vel ex meo corpore genitos*, qui eſt ineptus & ſuperſtitioſus, imò etiam pudendus error.

18. Quia verba generalia adjecto ſigno univerſali, non minus ſunt certa & explicata quàm verba ſpecialia, tex. in *l. poſthumi. §. nominatim, hoc eod. titu. in §. poſthumi quoque, in fine inſtit. de exhæred. liberorum l. Gallus. §. inſtituens.* ibi, atque etiamſi generaliter quidquid ſibi liberorum. ſuprà *de liber. & poſthum.* & univerſalis falſa in uno, falſa eſt in totum *l. ſi is qui ducenta. §. utrum, de rebus dubiis.*

19. Dicitur autem exhæredatio fieri inter cæteros, non magis quando per nomen generale, quàm quando per nomen ſpeciale fit, contra quam omnes Doctores adusque putaverunt, non autem tunc demum quando à ſecundo gradu vel in ima vel ſecunda cera, in qua cæteri, id eſt ſubſtituti & legatarii deſcribuntur, ut ex Suetonio Tranquillo ariolatus eſt Alciat. παρεργ. lib. 4. cap. 6. ſed contra textum apertum in *l. 3. §. filius per tot. l. ſi à primo, de liberis & poſthumis.* ubi valet exhæredatio facta à ſecundo gradu, dummodo non ſit limitata ad gradum vel perſonam: ſed ad totum aſſem referatur: nec refert in prima, ſecunda, vel ima cera, nec in qua parte teſtamenti fiat exhæredatio, dummodò purè & à toto aſſe fiat, ſicut & hæredis inſtitutio non minùs in medio & fine quàm in principio teſtamenti geri poteſt.

20. Tunc autem dicitur exhæredatio fieri inter cæteros, quando fit indefinitè: probo primo per antitheta ipſa in jure poſita. Opponitur enim nominatim exhæredatus exhæredato inter cæteros in d. *verſicul. ſed nec nominatim, cum §. ſequenti. inſtit. de exhæredat. lib.* Porro dicitur nominatim exhæredatus, non ſolùm cujus nomen proprium expreſſum eſt: ſed etiam qui indubitabili ſive neceſſario concludendi ſigno demonſtratus eſt, ſive unus, ſive plures, *l. quoties, §. ſi quis nomen*, infrà, *de hæredib. inſtituend. l. Titius, in princip. ſuprà de liber. & poſthumis, l. ſi nominatim*, infrà *de condition. & demonſtration. l. nominatim*. infrà *de manu. teſtam. l. certum*, ſuprà *de reb. credit.* Sequitur ergo quod exhæredatus inter cæteros is demum dicitur qui non eſt nominatim vel explicatè ſaltem in genere neceſſario concludenti exhæredatus, ſed indefinitè. Ut ſi quis dicat: *Filium meum exhæredo*, cum habeat duos, vel *Filios meos exhæredo*, cum habeat ultra duos, *l. 2. de liber. & poſthumis, l. poſthumi. §. nominatim, in fine de injuſto, rupto & irrito facto teſtamento l. 1. §. ſed & ſi incertum*, verſic. *quare ſi ita de ventre in poſſeſſ. mitt.*

21. Probo ſecundo authoritate Theophili anteceſſoris antiqui Græci, qui in ſua Græca paraphr. inſtitution. *d. §. nominatim, de exhæredat. libero.* exponit exhæredare inter cæteros, hoc eſt, ἀορίστως ſive indefinitè: Ita quod ſermo neceſſariò non concludat, aliàs regulam univerſalem. ſubdi. quod ſermo omnis & locutio dilucidè explicans perſonam de qua quis loquitur, exhæredationem nominatim perficit, & cum hæc authoritas probetur juribus prædictis, eamdem vim jurium habet.

22. Illud autem nimis erroneum eſt, quod aliorum erroribus addit Jaſon. in *d. l. Titius in princip. num. 2. de liber. & poſthu.* dictionem *cæteri*, eſſe univerſalem, per *l. cæterorum appellatione, infrà de verbor. ſignificat. l. 2. C. de hæredib. inſtituend.* quæ non probant niſi ex regula generali quòd dictio generalis vel indefinita æquipollet univerſali. *l. ſi pluribus, in princip. de legat. 2. l. in uſu. de verbor. ſignification.* quæ regula, ut planè procedit in favorabilibus, ita minus procedit in odioſis,

quia nequit in his quidem quæ ſunt ſtricti juris ut in probatione, dixi in annota. ad Philippum Deci. conſilio 221. numero 9. & omnino in hac materia qua de loquimur favore inſtitutionis, *l. placet cum l. ſequent. de libe. & poſthum.* ſed non in exhæredatione *l. 2. de libe. & poſthum.* etiam adjecta dictione, *cæteri*: niſi ſignum quoque univerſale adjectum ſit. *d. l. Titius, in princip. de liber. & poſthum.* Vera eſt ergo interpretatio noſtra de exhæredatione inter cæteros.

23. Cæterùm ei quod ſuprà numero 2. in fine dixi nullum eſſe contrarium, non obſtat oppoſitio gloſ. 1. hîc, quod exhæredatio ſub conditione fieri non poteſt, quia ut eadem gloſ. Albericus, Baldus, Imola hic ſentiunt, conditio, ſi filius vel alius qui inſtituitur, naſcatur, non eſt conditio ſuſpendens, ſed demonſtrans quod neceſſario ineſt, perinde atque ſi quis dicat. *Filium meum vel quemlibet inſtituo, ſi mihi ſit ſuperſtes*, iſta non eſt conditio.

24. Quod uſque adeo verum eſt, & ſi quis decedat relicta uxore proxima partui non inſtituto nec exhæredato, quanquam aliàs qui in utero eſt, habeatur pro nato ad ſui commodum, *l. qui in utero, de ſtatu hominum*, hoc intelligitur dummodo poſtea in lucem edatur, alias nec retrò quidem conceptus fuiſſe videtur. *l. qui mortui.* infrà *de verbor. ſignificationib.* adeò ut etiam interim neque ad rumpendum teſtamentum, neque ad aperiendum aut obſtruendum locum ſubſtitutioni ex teſtamento, neque ad ſuccedendum jure ſuitatis, vel aliàs tranſmittendum ab inteſtato pro nato habetur, niſi unius ad orbem totus proceſſerit, ad nullum declinans monſtrum vel prodigium, ut in partu naturali, *l. penultim. C. de poſthum. hæredib. inſtituend.* ſine ſecto ventre matris *l. quod dicitur* ſuprà *de liber. & poſthum.* alioquin nec pro concepto quidem habetur, l. ſi poſthumus, *l. Gallus, ſuprà. de liber. & poſthumis*, nec ad ſui vel aliorum ſive commodum. ſive impedimentum, text. *inſtit. de exhæreda. liberor. §. poſthumi quoque*, verſic. *ideoque, & in l. cum quidam. §. 1.* ibi, *ſi fuerit editus, infrà de acquirenda vel omit. hæreditate. l. 3. §. ex his, verſic. hi ſi naſcuntur, hoc titulo, de injuſto, rupto & irrito facto teſtamento.* quod etiam in locis qui conſuetudine reguntur, procedit, ut dixi *in conſuetu. Pariſienſi*, §. 128. ubi tractavi quæſtionem illam ſæpius noſtra ætate agitatam de partu per rerum naturam non victuro: vel è ventre matris extracto, & ſtatim mortuo.

25. Dum hæc celeriter perſcripta excudenda mitterem, incidi in commentaria juris civilis optimæ memoræ domini Franciſci Connani lib. 10. cap. 3. elegantiſſima quidem illa, ſed multum à nobis in prædictis diſſidentia, re verò iterum perſpecta magis in ſententia mea confirmatus ſum. nimis enim incautè in princip. *d.* c. 4. ſuprà hac l. ſi ita. ſcripſit teſtatorem hac formula voluiſſe quicũque ſibi naſcerentur, id eſt quodcumque, eſſe exhæredes. Hoc enim falſum eſt; tantum enim de duobus locutus eſt, ergo binarium numerum excedere non poteſt, adhuc non in eodem, ſed in diverſo ſæpè, ut diximus ſup. eod. num. 6. 7. quanquam enim disjuncta quandoque extendatur ad conjunctam, nunquam tamen extra terminos ſuæ disjunctæ, ut probavimus in *l. ſi ita ſcriptum*, nu. 73. *de lib. & poſthu.* ſed gravius errat dum ſubdit his verbis, *Poſthu. aut qui mihi naſcetur, exhæres eſto*: arbitratur filiam & omnes omnino qui naſcentur, ritè exhæredatos, quod perſpicuum eſſe ait Ulpianus in *l. 3. §. nominatim, hoc tit. de injuſt. rup. & irrit. fact. teſt.* & in *l. 1. verſic. quare ſi ita. de ven. in poſſ. mitt.* ſed fallitur, quia in *d. §. nominatim.* Ulpian. non loquitur de pluribus, ſed de uno & maſculo tamen, unde ſi naſcitur fœmina etiam ſola, rumpit teſtamentum, ut præterita. Ita disertè ait Ulpian. in d. verſic. *quare ſi ita.* & ſi plures poſthumi naſcantur, rumpunt ſi eodem partu edantur; ſi vero pluribus, poſterior rumpit: numerus enim ſingularis non includit pluralem in exhæredatione, text. in *l. 2. de lib. & poſth.* ſed nec in inſtitutione, quidem quando ſit de præſentibus ſeu jam nato, magis autem erroneum eſt quod ſubdit poſthumo exhæredato poſthumam quaſi exhæredatam eſſe: hoc enim eſt apertè contra ipſum textum quem interpretandum ſuſcepit in d. verſic. *quare ſi ita.* ibi, *quia filia naſci poteſt.* text. non dixit, *quia etiam filia*: & ſic etiam ſi una tantum filia naſcatur rumpit teſtamentum in quo dictum eſt. *Si filius unus naſcatur, exhæres eſto*, quod autem addit detracto taxativo illo uno definitam, *Si filius naſcetur*: æquipollere univerſali *quiſquis* mihi naſcetur: in exhæredatione nimis falſum eſt & ſatis ſuprà confutatum. Standum eſt igitur his quæ diximus ſuprà n. 6. cum ſeq. n. 11. & 13. cum ſequen.

NOVA, ET ANALYTICA
EXPLICATIO L. SI MATER, C. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Recens deſumpta ex uberrimo penu novorum intellectuum & repurgationis τῶ νομίμων. Ejuſdem Auctoris.

Epitome in l. 3. Si mater. C. de inofficioſo teſtamento.

1. Thema & diviſio legis.
2. Hæc lex trahitur ad præterita.
3. Pendente querela inoffiuioſi, ſcriptus hæres poſſidet. 6.
4. Bonorum poſſeſſiones prætorum non ſpectant ad teſtamenta fœminarum.
5. Iure veteri cadens à ſyllaba, cadebat à cauſa.
7. Ratio decidendi hujus legis.
8. Hæc lex non eſt correcta per §. aliud in Authent. ut cum de appellat. cognoſc.
9. Poſthumus non obſtante hac l. poteſt intentare querelam inofficioſi. Et hodie habet electionem veniendi ex teſtamento vel ab inteſtato, ipſo jure. 10. ſed non poteſt eligere quod ſibi non prodeſt & aliis nocet. 14. 26.
11. Beneficium hujus legis non minuit legata, niſi per Falcidiam: ſecus de beneficio Novell. 115. per viam inteſtati, & in utroque competit petitio hæreditatis directa.
12. Reprobatur proportio Paul. 13.
13. Præteritus non debet plus habere quàm inſtitutus.
15. Hæc lex non habet locum, conſtito de contraria mente matris.
16. L. mater. ff. eod. tit. hodie correcta eſt: & l. filio præterito. de injuſto rupto & irrito facto teſtamento, hodie ad teſtamenta matrum & aſcendentium extenſa eſt. 18.
18. Si filius præteritus non penitus abſtinet, non poteſt ejus conſenſu teſtamentum validari, ſed unus ſolus aliis invitis reducet, ad cauſam inteſtati. 19.
20. Defenditur communis ſententia contra Alcia. & Vigilium.
21. Omnes leges de teſtamento agnatione poſthumi rumpendo, in paterna tantùm linea loquuntur.
22. Sed jure novellarum habent locum etiam in linea materna in qua conſilium Galli Aquilii hodie neceſſarium eſt.
23. Nova ampliatio l. Si mater. ad nepotes filii inſtituti præmortui.
24. Tacita voluntas, quando pro expreſſa habetur in ultimis voluntatibus.
25. Teſtator cenſetur velle quod lex vult.
27. Novum gloſſema l. Si mater.

QUUM in nova noſtra analyſi in *l. ſi ita ſcriptum. ff. de liberis & poſthumis*, hujus quoque legis meminerimus, neceſſe eſt hanc etiam eodem filo luci ſuæ genuinæ reſtituere. Ut enim hæc lex aduſque viſa eſt à gloſſ. & Doctoribus non minus rectè tractata, quàm *d. lex ſi ita ſcriptum.* ita non minus hîc, imo magis quàm in illa aberrarunt. Et quia lex eſt de ſe non minùs facilis & plana quàm æqua, non à confutatione errorum, ſed ab analytica noſtra explicatione incipiemus.

1. Thema ſeu ſpeciem facti ſine ulla divinatione in potiori & frequentiori contingentia ſic adaptamus. Vidua duos habens filios iterum nubit, teſtamento ſive ante has nuptias (quod veriſimilius eſt) ſive poſteà facto, in quo dictos duos primi viri filios, quos ſolos habebat hæredes, æqualiter in aſſem inſtituit, hoc teſtamento facto concepit: & ſentiens ſe prægnantem, mutare vel revocare teſtamentum, & partum quoque futurum inſtituere neglexit, & in puerperio filium enixa periit, ſub imperio Severi & Baſſiani ſeu Antonini Caracallæ per patrem in conſortium Imperii aſſumpti, quibus anno imperii illorum quarto, nativitatis vero Chriſti Domini noſtri 198. ut ſubſcriptio Conſulum arguit, maritus ſuper his ſupplicavit. Et à conſilio Juriſconſultorum imperatoriæ majeſtati aſſiſtentium hoc reſponſum habuit, quod in quatuor partes dividitur: in prima, pars facti cum jure antiquo recitatur, in 2. ibi, *ſed cum eam*, ratio novi juris ſeu novæ proviſionis imperialis tangitur, in 3. ibi. *Quare. reſponſum in caſu quo ſoli filii fuerant inſtituti*, datur; in 4. parte ibi, *ſui autem*, datur reſponſum in caſu quo extranei fuiſſent inſtituti.

2. Sed quare ſuperſtes iſte recurrit ad majeſtatem imperialem cum ab ea etiam poſt ſucceſſionem delatam, nedum poſt teſtamentum novam proviſionem

habuit cum jus antiquum ſufficeret? cur jus hoc novum etiam ad præterita extenſum fuit & in neceſſitatem legis generalis præterita quæque ligantis redactum contra *l. leges* & conſtitutiones ſuprà *de legib.* & *l. penult.* infrà *de uſuris*? Reſponde, magna fuit ratio & æquitas quæ ex eadem l. § ἐν τοῖς ἄλλαις ... juris reſultat. in nudis enim terminis juris antiqui ſine nova proviſione hujus legis, ſoli filii, primi matrimonii erant hæredes: illis ſolis licebat univerſa bona, mobilia & immobilia, jura & nomina juris defunctæ occupare & poſſidere, etiam ſine inventario, excluſo penitus poſthumo fratre uterino infante: verum eſt quod jure antiquo competebat illi querela inofficioſi teſtamenti, quo per patrem ſuum tutorem vel adminiſtratorem legitimum intentari poterat.

3. Sed interim ſoli filii primi matrimonii univerſam hæreditatem jure & nomine proprio poſſidebant. Hoc enim regulare eſt niſi duobus concurrentibus, Primo quod agens querela ſit in poſſeſſione. Secundo quod in continenti de inofficioſitate probare poſſit, quo caſu conventus petitione hæreditatis ab hærede teſtamentario poterit excipere de querela & inofficioſitate probationis *leg. Papinianus* §. *ſi filius. ff. eod. titul.* aliàs ſcriptus hæres mitteretur in poſſeſſionem ex *lege ultim. C. de edicto divi Adrian. tol.* Et ita intelligitur *d.* §. *ſi filius.* Cæterum querela mota quam multa contingere poſſunt ut eum non capias? non enim huic infanti ſuppetunt ſumptus ad eam inſtituendam, & minus ad proſequendam: qui tamen prorogandi ſunt, nec poſſunt ab hæredibus ſcriptis peti, nec alimenta quidem, niſi in cauſa appellationis, teſtamento inofficioſo judicato, & hæredibus ſcriptis appellantibus *lege ſi inſtituta.* §. *de inofficioſo. ff. de inofficioſo teſtamento.* cui proviſioni locus non eſt ſi agens de inofficioſo ſuccubuerit & appellaverit, ut contingere poteſt. Ad hæc eo jure querela nunquam tranſmittebatur, niſi præparata *l. poſthumus, in fine, l. ſequenti, de inofficioſo teſtamento.* adhuc etiam præparata, ſi erat intermiſſa non tranſmittebatur *l. nam etſi parentibus,* §. 1. *ff. eod. tit.* inſuper quinquennio extinguebatur.

4. Nec obſtat ſi quis dicat, quod petere poterat bonorum poſſeſſionem cauſâ litis agnoſcendæ, quæ perpetuationem & tranſmiſſionem operatur *d. l. poſthumus,* §. *ult.* Ita quod petere poteſt bonorum poſſeſſiones contra tabulas; quia iſtæ bonorum poſſeſſiones, & dicta, & remedia ejuſmodi prætorum non ſpectant ad teſtamenta fœminarum, text. in *l. illud.* §. *ad teſtamenta ff. de bonorum poſſeſſion. contra tabulas,* nec ad querelam inofficioſi, quæ eſt de jure civili. Itaque ſola querela multis captionibus & inſidiis expoſita huic infanti ſupereſt, ut etiam text. iſte deſignat.

5. Et adhuc hæc querela rite intentata, nec interrupta, levis cujuſdam formulæ defectu corruere poterat: Qui enim cadebat à ſyllaba formulæ, cadebat a cauſa, non ſolum teſte Cicerone in ſecundo Rhetoricorum dicens: Ita jus civile hactenus conſtitutum, ut cauſa cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit. Idem in Oratione pro Murena: ſed etiam Suetonio Tranquillo (qui ultra duodecim Cæſares vixit) in Claudio, & rubrica *& l. 1. & 2. de formulis & impetrati. actio. ſublatis* & tempore hujus legis nondum natus erat Conſtantius qui ultimus filiorum & hæredum Conſtantini Magni ſuperſtes plus centum viginti annis poſt obitum Severi Pertinacis, primus inſidiatrices illas formulas in bonorum poſſeſſionibus agnoſcendis lege lata ſuſtulit in l. ultim. infrà *qui admit.* deinde illas in univerſum ſuſtulit in *l. 1. ſupra de formul. & impetrat. action. ſublatis.*

6. Merito angebatur pater infantis non habentis unde ſumptus prorogaret, cuique nulla proviſio competebat, niſi poſt victoriam d. l. ſi inſtituta & quæ multis caſibus periclitabatur, cum etiam lite pendente pater mori poſſet, & infans utroque parente orbatus in tutelæ adminiſtrationem recidere. Quid quod etiam ſi pater diu ſuperviveret, in quanta putas anguſtia illum prolapſum repentè uxore privatum: infante onerato: ne dum prædiis paraphernis uxoris (quæ adminiſtrabat & colebat) cum filiolo (qui cohæres eſſe debebat) ſubito exigeret: adminiſtratione & uſufructu in portione filii ſibi debito ſpoliari, ſed etiam laribus & domo filii, & inſuper dotem de ſuo integram reſtituere, quibus forte ſolvendo non erat: tantum abeſt ut ſumptus ad inſtituendam & ritè proſequendam querelam inofficioſi præſtari poſſint; quod ſi poſſit, tamen forſan verebitur ditiores & potentiores prioris matrimonii filios (quibus præſertim poſſeſſoribus par eſſe non poterit. *l. quia etiam, in princip. de alien. judicii mutandi cauſa facta*) irritare; ne etiam cum pulviſculo, omnia corradant & exigant, cum etiam raro ſoleant officioſi eſſe vitricis ſuis & natis ex eo.

7. Ratio novi hujus juris condendi fuit, quia infans iſte non minus eſt filius legitimus matris, quàm ſeniores: illic ratio extenſionis ejuſdem novi juris ad præterita fuit, quia mater omnes filios, quos tempore teſtamenti habuit, hæredes inſtituit: Ideo ſi hunc habuiſſet, pariter eum hæredem inſtituiſſet. Et quamvis prægnans inſtituere potuerit & neglexerit, hoc nec negligentiæ, nec defectui voluntatis adſcribitur; ſed partim impedimentis & oneribus uteri geſtandi, partim expectationi temporis opportuni: non enim putabat ſe perituram in puerperio, ſupervivente partu, ſed potius ſe ſupervicturam, & tunc demum opportunum fore ſuper teſtamenti reformatione deliberare. Interim enim ignorabat an maſculum, an fœminam, an unum vel plures pareret, an vero abortivum faceret, merito teſtamentum reformare differebat: qua congrua opportunitate repentino & inopinato in ipſo puerperio obitu contra ſpem privata fuit, quare lex ſuccurrit ut infans iſte perinde virilem portiorem ex teſtamento materno ipſo jure petere, & ſimul poſſeſſionem quoque per tutorem apprehendere poſſit, ac ſi mater omnes filios natos & naſcituros inſtituiſſet: nec neceſſe habeat intentare querelam inofficioſi & dubium litis eventum expectare, & interim de cauſa multis caſibus amittenda, vel non tranſmittenda periclitari, præter prærogationem ſumptuum, incurſam, & poſſeſſionis commodum interim amiſſum. Quòd ſi mater filiis præteritis extraneos inſtituiſſet, tunc omnibus filiis, impenſis & periculis communibus inofficioſi teſtamenti, querela ſupereſt. Hæc dicit iſta lex æquiſſima & jam clariſſima malè à glo. & doctoribus intricata teſte rei evidentia, ſi eorum cum noſtris ſcripta conferas.

8. Nunc oritur neceſſaria quæſtio, quam nemo tangit, niſi ſolius Salycet. col. 1. in fin. 2. oppoſitio. ubi cogitandum relinquit, an hæc lex hodie jure noviſſimo novellarum ſit correcta, ſaltem ſupervacua? utpote nativitate poſthumi nec inſtituti nec ritè exhæredati, teſtamento rupto. Et ſic eodem poſthumo ipſo jure ad ſucceſſionem concurrente, ſive ſoli filii, ſive ſoli extranei, ſive miſtim æqualiter vel inæqualiter erant inſtituti. Cum ergo remedium juris noviſſimi pleniùs & latiùs provideat, facit ceſſare beneficium hujus legis. Contrarium dico, quia in caſu hujus legis poſthumus, ſpeciali diſpoſitione legis includitur in inſtitutione. Unde ſicut *l. ſi ita ſcriptum, de liber. & poſthum. & l. Clemens, de heredibus inſtituendis,* includentes plures natus in inſtitutione, non ſunt correctæ, per dictam Novell. 115. ita nec hæc lex.

9. Dico tamen quod hæc lex ſpecialiſſimam & merè legalem incluſionem continens (utpote in teſtamento nullam de poſthumo vel aliquo naſcituro mentionem faciente) non habet locum, niſi volente poſthumo, vel ejus tutore, qui jure C. poterat eligere querelam inofficioſi, ſi uberior erat ſpes ſucceſſionis inteſtati

(rupto per querelam teſtamento) quam jus inſtitutionis virilis de præſenti, putà ſi tam multa erant legata & fideicommiſſa, ut rectà veniendo ex teſtamento vix liberi legitimam habituri eſſent. Hæc enim lex ſpecialiter ſancita eſt favore ſolius poſthumi, ut omiſſo circuitu, ſumptibus & periculis litis querelæ poſſit ipſo jure ſuccedere, ut ſuprà numero 7. Ergo non retorquetur in ejus odium, ut ei vetus & juris communis remedium querelæ denegetur, ſi eo malit uti, ut quandoque utile eſt, *l. quod favore*, *ſupra de legib. l. nulla juris ratio ff. eodem* Philippus Decius conſil. 457. col. ultima. Tum beneficium ſpeciale non tollit beneficium juris communis ordinarium. Tum hæc lex venit augendo, non autem reſtringendo jura & commoda filiorum, ut patet in text. ibi *viriliter*. & in fin. Ubi extraneis inſtitutis, non diſponit: ſed relinquit in jure communi quærelæ, quæ tunc etiam eſt utilior, ergo non operatur diminutionem vel derogationem remedii communis, *l. legata inutiliter. de legatis* 1.

10. Et ſic multo minus hodie obſtruit novo generali beneficio novellæ 115. quo ſi poſthumus malit uti, poteſt etiam ſolis fratribus inſtitutis, & tanquam nullo teſtamento, venire ab inteſtato. Sunt enim diverſa beneficia: unum providet per viam ſucceſſionis ex teſtamento ut hic; aliud per viam ſucceſſionis ab inteſtato ut in Authen. ut cum de appellat. cognoſci. §. *aliud*, & ſic unum non tollit aliud, niſi electione. Eſt ergo præteriti vel ſui tutoris electio. ut autem jure C. competebant duo tantum beneficia, videlicet, querelæ, vel hujus legis ad erectionem poſthumi: ita hodie jure noviſſimo duo tantum, & non tria, videlicet teſtamenti per hanc legem, vel inteſtati per novell. & non querelæ per d. novell. 115. prorſus in linea directa ſublata, uno ſolo caſu exhæredationis ritè factæ, excepto ut dixi in tracta. de inoffici. num. 9.

11. Et multum differunt hæc duo remedia, quia hujus quidem legis beneficium nihil minuit de legatis & fideicommiſſis, niſi quatenus jure Falcidiæ minuerentur: ſed beneficium novellæ inteſtati, quamvis conſervet legata & fideicommiſſa, tamen intelligendum primò dummodò non ſit facta odio vel animo exhæredandi abſque juſta cauſa, ut dixi in annotat. ad Philippum Decium conſilio 86. Secundo dummodo etiam non excedant virilem unius per *l. Salvius, eod. titul. de legat. præſtan.* ut dixi in d. tracta. de inofficio. numero 9. in fin. Ex quibus ferè ſupervacuæ ſunt omnes dubitationes gloſſæ & Doctorum hîc, ſi filii eſſent inſtituti ex diſparibus partibus, vel cum extraneis.

12. Tamen quia ut diximus (& ſolus Paulus Caſtrenſis hîc ſentit) non eſt hodie ſublatum remedium hujus legis, ſi præteritus malit includi & venire ex teſtamento: tunc ſi filii erant inſtituti ex diſparibus partibus, tenent gloſſ. Bartol. Bald. Paul. & omnes hic, (excepto ſolo Salicet. hic qui colo. 2. dubitat) nihilominus poſthumum in virilem totius hæreditatis ſuccedere. Ita quod ſi unus erat inſtitutus in beſſe, alter in triente, hic poſthumus habeat ſolidum trientem totius hæreditatis, reſiduo beſſe dividendo inter prius natos per proportionem dupli & ſubdupli, de qua in *l. ſi ita ſcriptum de liber. & poſthum.* ut videlicet inſtitutus in beſſe capiat beſſem reſidui: videlicet uncias quinque & trientem unciæ, ut ſit duplus ad cohæredem, qui capiet duas uncias & beſſem unciæ. Ita ſpeciatim Paulus Caſtrenſis, hic col. 1. in fin. Ego vero dico primo hanc computationem eſſe valde erroneam & contra textum in dicta lege *ſi ita ſcriptum* 1. *& l. Clemens de hæredibus inſtituend.* ubi jura neminem volunt partem ſuam ſolidam præripere: ſed omnes in contributionem ſub eadem uniformi proportione venire.

13. Secundo dico quod in dicta hypotheſi longè alia diſtributio facienda eſſet per dictas leges, id eſt dividendo aſſem in quatuor partes, & inſtituto in beſſe dando duas, reliquis cuique unam: ut ſic ille caperet ſemiſſem, reliqui vero ſinguli quadrantem: non enim veriſimile eſt quod mater voluerit nondum conceptum, & prorſus incognitum, & præſertim fœminam plus habere, quàm is qui fuit in minori parte inſtitutus, ceſſante cauſa & pœna ingratitudinis. Et multo minus veriſimile eſt quod voluerit illum plus habere. *l. maximum vitium.* verſicul. *quod fuiſſet. C. de liber. præter. vel exhæred.* Dico tertio, quod dictæ leges non poſſunt ad hanc hypotheſim adaptari, omnes enim hæ leges loquuntur in eo qui de naſcituris meminit & providit, ſed hic nullo modo cogitavit nec providit de naſcituris, ſed de certis individuis dumtaxat. Et ſic non eſt locus dictis legibus. Dico quarto, quod hoc caſu non eſt hodie locus huic legi, niſi fortè quatenus utilius eſſet poſthumo: Et tunc ſervanda eſſet noſtra proportio, quam dixi, & non proportio doctorum.

14. Quod autem ſuprà numero 10. dixi electionem eſſe poſthumi præteriti: verum eſt contra extraneos indiſtinctè, nec non contra fratres vel ſorores, dummodo eis abſque ſui commodo non noceat; nec enim ferendus eſt eligens viam ſibi & fratribus minus utilem, omiſſa utiliori utriſque, nec hæc lex facta eſt ad eum finem, quod ſi ſors utraque via ſibi ſit indifferens: tamen cogi poteſt eligere viam fratribus utiliorem, ut per gloſſ. & doctores in *l.* 1. §. *denique de aqua plu. arcen.* Joan. Fab. *Inſtituta de lege Furia Caninii tollenda.* Jaſon. *l. quominùs col.* 14. *ff. de flumi.* conſilio 32. lib. 1.

15. Cæterùm non eſt dubium, quin ſi conſtet de contraria mente matris, locus non ſit huic legi, quæ non in præſumptione juris & de jure, ſed in conjectura ſeu præſumpta mente fundatur: ut tenent Bartol. Bald. Salicet. Paul. hîc, ſed pudendus eſt error Gulielm. Cunei, hic quem Bart. ſequitur quod huic poſthumo competat actio ex teſtamento, quæ legatariis datur, imo ſecundum Odofred. Bald. Salicet. Paul. hîc competit directa petitio hæreditatis ut vero hæredi, nec non beneficium, *l. edicto.* ſuprà *de edict. divi Adrian. toll.* ſecundum Bald. Paul. hic conſtito de nativitate & bene, necnon beneficium conſuetudinis vel ſtatuti loci de poſſeſſione ipſo facto continuata in hæredem.

16. Ex prædictis etiam liquet, famoſam illam *l. mater. ff. eod. titul.* hodie non ſolum ſupervacuam, ſed correctam eſſe per d. novell. quum in *d. l. mater.* filia præterita jam nata eſſet, & ſic teſtamentum funditus nullum. Imò etiamſi dicta filia nata eſſet diu poſt teſtamentum, matre in ejus partu moriente, ut hîc, adhuc ruptum eſſet teſtamentum per d. novell. nec locus eſſet electioni beneficii hujus legis, quum extraneus eſſet inſtitutus in dodrante, & altera filia in quadrante, ita quod ſi hæc poſthuma præterita poſſet & vellet venire ex teſtamento per hanc legem, tertia facienda eſſet diſtributio, ut nuper numero 12. diximus, videlicet faciendo quinque partes totius hæreditatis, quarum extraneus tres, ſingulæ filiæ unam caperent, non autem ut nimis inſulsè, Paulus Caſtrenſis hic detrahendo priùs partem extranei, & reliquum inter filias dividendo. Quanquam enim hoc modo filiæ ſuam præcisè caperent legitimam jure ff. & C. videlicet ſingulæ octavam partem: tamen non fuit intentio matris ita filiam inſtitutam reſtringere, nec veriſimile eſt quod ſocium in tam magna parte duabus dediſſet, ut uni dedit. Et ſic ſaltem ſecundùm noſtram proportionem debebant capere ſingulæ quintam partem aſſis ad minus.

L. mater ff. eod. tit.

17. Sed hodie jure noviſſimo nec hoc ſufficeret ad legitimam, quia per novell. 18. de triente & ſemiſſe debent ſingulæ ſextam partem aſſis capere pro legitima. Et ſic præterita (etiamſi maximè vellet) non poteſt eligere viam teſtati in præjudicium legitimæ ſororis inſtitutæ, quæ invita ſorore poterit venire ab inteſtato, cũ illi non noceat, ſed potius proſit per no. ſuprà nu. 14. beneficium

ficium enim novell. §. *aliud*, quanquam occaſione præteriti, tamen omnibus liberis datum eſt & competit.

18. Et hoc eſt indubitatum ex quo præteritus bonis parentis non abſtinet, textus in *l. filio præterito. ff. de injuſto, rupto, & irrito facto teſtamento.* Jaſon in ſortioribus terminis in l. *poſthumo. col.* 2. *& col.* 10. *C. de bonor. poſſeſ. contra tabulas*, Gulielm. Benedict. in repetit. *c. Raynutius. in ver. in eodem teſtamento relinquens.* 1. *extra de teſtament.* Philippus Decius in *d. l. poſthumo col. ulti. in l. ſicut certi. col.* 1. *C. de teſtam. milita.* Ex quibus etiam liquet quod *d. l. filio præterito*, quæ tempore ſuo non habebat locum niſi in teſtamento paterno, vel avito, & de filio vel nepote in ſua poteſtate, hodie habet locum non ſolum in emancipato, ſed etiam in teſtamento matris avi vel aviæ maternæ: ut rectè pluries deciſum fuit in ſenatu Gratianopolitano, ut teſtatur & ſequitur Guid. Papæ *deciſio. Delph.* 426. & 596.

19. Ex prædictis habes quod ſi ſint etiam ſex filii, & unus ſolus præteritus, forte unus plurium nepotum præmortuæ filiæ quando non inſtituit natos ex filia (quo caſu indefinitum omne includeret in inſtitutione, ſed non in exhæredatione: ut latè probavimus in *l. ſi ita facta, de injuſto, rupto & irrito facto teſtamento.*) ſed eos particulariter & perſonaliter inſtituit, tamen unius oblitus fuit: Tunc quamvis omnes liberi velint ratum eſſe teſtamentum, excepto uno, ille ſolus etiamſi ultra legitimam inſtitutus: ſed non in quantum caperet ab inteſtato, poteſt adire ut legitimus hæres ab inteſtato.

20. Prædictis non obſtat quod Vigilius Zuichæmus in rubr. *Inſt. de inofficioſo teſtamen.* Et Alciat. *παρέργων* lib. 4. cap. 9. generaliter tenent teſtamenta non eſſe nulla per d. §. *eſt & aliud.* ſed per querelam inofficioſi reſcindenda, quia quidquid dixerint, vera eſt communis ſententia, quam propugnavi in tract. de inoffic. num. 10. Nec etiam obſtat ſi ſubtilius dicatur, quod quamvis vera ſit communis ſententia, tamen intelligenda ſit de filiis ſeu liberis tunc natis, & primum ſucceſſionis gradum verè vel repræſentativè tenentibus, ut dicta novella 115. quæ ſimpliciter loquitur, & in hoc ſatis operatur, non extendatur ad poſthumos ſeu poſtea genitos: ſed reſtringatur ad præſentes ut minùs corrigatur jus commune ſaltem noviſſimum, de quo in *l. maximum vitium. C. de liber. præter.* juncto etiam favore conſervandi teſtamenti materni rite & ſolemniter facti.

21. Omnes enim leges quæ loquuntur de teſtamento rumpendo vel irritando agnatione filii vel poſthumi, loquuntur dumtaxat in linea paterna, in qua ſola eſt agnatio, & jus patriæ poteſtatis & ſuitatis: non autem in linea materna, in qua nullum eſt, neque eſſe poteſt jus agnationis, ſed ſimplicis cognationis, nullum jus ſuorum, ſed dumtaxat extraneorum hæredum, quia in linea materna omnes hæredes ſunt extranei *inſtitu. de hæredum qualit. & differen. in princip. & §. cæteri. & per totum.* Unde in linea materna nulla eſt nullitas teſtamenti ratione alicujus præteritionis. §. *ultim. inſtitut. de exhæredat. lib.* & ſic nec per ſupervenientem nativitatem ſive filiorum, ſive poſthumorum, ſive eorum qui poſthumorum loco (puta nepotes filio præmoriente) habentur. §. *poſthumorum autem loco. inſtitu. de exhæreda. lib.* & patet per totum illum titul. & in *l. Gallus. l. ſi poſthumus, l. poſthuma. & per totum ff. de liberis & poſthumis.* & *ff. de injuſto rupto & irrito teſtamento* per tot. Atqui novell. 115. in Authentica *ut cum de appellation. cognoſcitur.* non loquitur nec diſponit de teſtamento ex poſtfacto rumpendo: ſed de forma & validitate teſtamenti ab initio, ſive tempore quo conditur teſtamentum, & patet per ſeriem totius illius novellæ, & ſic ruptura vel irritatio teſtamenti ex cauſa poſteà ſuperveniente, relinquitur in ſtatu ſuo & in terminis juris antiqui Digeſtorum. Inſtitutio. & C. quæ hoc caſu non mutantur nec corriguntur expreſſim, & ſic remanent *l. præcipimus. C. de appella. l. ſancimus. C. de teſtamen.*

22. Sed quantumvis hæc plauſibilia videantur, teneo agnatione poſthumi etiam in linea materna rumpi teſtamentum etiam maternum, niſi poſthumus ille in aliquo inſtitutus fuerit, juxta d. novell. exhæredari enim nullomodo potuit etiam jure C. *l. ſi quis in ſuo §. legis C. de inofficioſo teſtament.* & ſic per interpretationem paſſivam d. novell. 115. conſilium Galli Aquilii, de quo in *l. Gallus de liberis & poſthumis* hodie in omni linea deſcendenti neceſſarium eſt. Et moveor quia omne teſtamentum refertur ad tempus obitus, & quæcumque dependent ex eod. Tum text. novellæ refertur ad liberos vel parentes qui extant capaces tempore mortis, & conſequenter exigitur ut legitimi deſcendentes, qui tunc ſunt, vel illis deficientibus, parentes aſcendentes ſint (ſi mereantur) ex cauſa expreſſa exhæredati, vel inſtituti. Alioquin non ex teſtamento, ſed ab inteſtato ſuccedetur defuncto. Ita etiam practicatur & bene, ut omnis injuria natorum & naſcendorum excludatur: ut juxta conſilium Galli facile eſt.

23. Nunc accipe pulchram horum limitationem, & ampliationem ad hanc *leg. ſi mater.* Conſultus fui Dolæ de hac quæſtione: Claudia mulier Burgunda condidit teſtamentum, anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo primo, in quo filios, filias & maritum ſecundum certis portionibus inſtituit, quo facto unus filiorum Martinus nomine relictis nepotibus obiit, deinde teſtatrix tam ſubito obiit, ut vix filium mortuum reſciverit, tantùm abeſt ut facultatem reformandi teſtamenti habuerit. Quæſitum eſt de validitate teſtamenti: Videtur enim ruptum eventu nepotum non inſtitutorum per prædicta num. 22. Conſultus Dolæ dum jura ibi profiterer, contrarium reſpondi per hanc legem: quamvis enim hæc lex ſit ſpecialis, ut per omnes doctores hîc, per Paul. in *l. commodiſſimè in fin. de liberis & poſthumis.* Per Vincent. Hercula. in diſputa. incip. Peruſinus. quæſtion. 4. col. 95. tamen impræſentiarùm fortior eſt ratio & conjectura pietatis maternæ, quàm in hac *l. ſi mater.* quia in hac l. tertius filius dudum poſt teſtamentum natus nullomodo fuerat inſtitutus, nec alius pro eo quem repræſentat: ſed hîc nepotes in perſona patris quem repræſentat, videntur inſtituti. Secundò, ſi tempore teſtamenti Martinus ipſe fuiſſet mortuus, relictis his nepotibus, ſatis certum eſt quod avia eorum cum patruis in eamdem portionem inſtituiſſet in qua Martinum inſtituit. Tertiò & fortiùs habemus hîc non nudam conjecturam, ſed diſpoſitionem maternæ pietatis, deinde conjecturam fortiorem ea, de qua in hac *l. ſi mater.* patet quia Martinus pater iſtorum nepotum inſtitutus fuit hæres, ecce diſpoſitionem expreſſam. Certum eſt autem quòd ſi Martinus præmortuus fuiſſet relictis nepotibus mater illos in eamdem loco patris portionem inſtituiſſet. Ergo jam iſta non eſt ſimplex conjectura, ſed certa voluntas quamvis tacita, ut nepotes eſſent in locum patris ſui.

24. Sed in ultimis voluntatibus tacita voluntas ſemper pro expreſſa habetur, quando eſt veriſimilis & diſpoſitioni juris communis conformis. l. ultim. *C. de poſthum. hæredib. inſtitut. l. cum in teſtamento. ff. de rebus dubiis, l. Titius. §. Lucius.* & ibi Alexander Jaſon. *ff. de liberis & poſthumis.* Alexander conſil. 130. libr. 2. ubi in annot. dixi: quinimo idem etiam in contractibus *l. tale pactum in fine ff. de pactis.* Alexand. conſil. 24. num. 34. lib. 2. ubi in annotat. dixi. Quòd autem hæc veriſimilitudo & juris communis conformitas concurrat nemini dubium eſſe poteſt, præſertim cùm Martinus eſſet inſtitutus non diſpariter, ſed æqualiter & viriliter prout jura diſponunt, & nepotes de jure vocentur ad repræſentationem patris in eandem portionem, & ſic ſumus in fortioribus terminis quàm in *d. l. ſi mater.*

25. Tum teſtator cenſetur voluiſſe id quod lex ordinat *l. ſi duo. ff. de acquirend. hæredita.* Bartol. & omnes in *l. hæredes mei.* §. *cum ita ff. ad Trebellia.* Bal. in tracta. de ſubſtitutio. col. 6. & in *l. precibus. charta nitim. C. de impub. & aliis ſubſtitut.* Alexander, conſilio 55. num. 3. lib. 4. ubi in annota. dixi. Jaſon. *l. 1. col. 9. de vulgar. & pupilla. in l. 3. col. 3. de legat. 1. l. cum filiofamil. col. 6. eod. titulo.* conſil. 44. col. 1. lib. 1. item Philippus Decius conſilio 257. col. 2. Et quæ ibi in annota. dixi.

29. Et ita ut conſuli, obtinui: & non hanc ſingularem ampliationem quam non habes alibi. Sublimita ut ſi interſit nepotem ab inteſtato ſuccedere, fortè vitrico in magna portione inſtituto, hæc poſſint per prædicta num. 14. quia hæc lex non eſt prodita ad eorum incommodum, ut novè diximus.

27. Nunc accipe text. legis cum novo & brevi gloſſemate noſtro.

EPITOME.

POſthumus præteritus à matre, quæ poſtea in puerperio moriens non habuit teſtamenti mutandi facultatem: poteſt cum prioribus filiis æqualiter inſtitutis, quaſi perinde viriliter inſtitutus, ſuccedere, nec indiget querela: ſecus extraneis inſtitutis. C. M.

Imp. Severus, & Anto. AA. Januario.

SI mater filiis duobus *a* hæredibus inſtitutis, *b* tertio poſt teſtamentum ſuſcepto, cùm mutare idem teſtamentum potuiſſet, hoc facere neglexiſſet: meritò, utpote non juſtis rationibus neglectis de inofficioſo querelam inſtituere poterat. *c* Sed cùm eam in puerperio vitam exceſſiſſe proponas: repentini caſus iniquitas, *d* per conjecturam *e* maternæ pietatis emendanda eſt. Quare filio tuo, *f* cui nihil præter maternum factum imputari poteſt, perinde virilem *g* portionem tribuendam eſſe cenſemus, ac ſi omnes filios hæredes inſtituiſſet. Sin autem hæredes ſcripti, extranei *h* erant, tunc de inofficioſo teſtamento actionem inſtituere non prohibetur P. P. 8. Calendas Jul. Laterano & Rufino Coſs.

a Duobus] nominatim ut phraſis text. oſtendit. idem ſi in genere. ſed nec hoc quidem caſu naſcituri includuntur, niſi de illis mentio facta ſit. § *poſthumi quoque inſti. de exhæreda. libero.*

b Inſtitutis] viriliter ut infrà.

c Poterat] nec aliud, quia non rumpebat teſtamentum *inſtit. et exhæreda. lib. §. mater.* ſed hodie jure noviſſimo novel. 115. non minus etiam juſta cauſa adjecta exhæredari, vel inſtitui debet quam à parte ſuus hæres, aliàs teſtamentum ipſo jure nullum, ut dixi in tract. de inofficio. num. 9 & in *l. commodiſſimè ff. de libe. & poſthum.*

d Iniquitas] durities erga infantem & erga virum ſuperſtitem, qua filii primi matrimonii, ſuique poſſent abuti, ut dixi in comment. num. 3. 4. & 5.

e Conjecturam] non ſufficiebat mens tacita & ratio, niſi etiam in legem redacta eſſet, & conſtito de contraria mente, ceſſat hæc lex.

f Filio tuo] hæc ſonant alios filios fuiſſe ex priori viro ut ſpeciem facti poſui in comment. tamen idem puto ſi omnes erant ex eodem matrimonio: quamvis enim non ſit tanta occaſio iniquitatis, tamen adeſt principalis & κύρια illa ratio, ſuper qua lex fundatur ſcilicet conjectura maternæ pietatis.

g Perinde virilem.] & ſic text. præſupponit quod filii erant æqualiter inſtituti.

h Extranei.] ſcilicet ſoli, & tunc ſola querela ſupereſt: quia non poteſt plus conjici pro naſcituro, quàm pro natis. Sed ſi ſint extranei ſimul cum filiis inſtituti, vel ſoli filii, ſed inæqualiter, adhuc locus eſt huic l. ſi ejus beneficium ſit utilius poſthumo, alias etiam eo invito, cæteri filii poſſunt jure venire ab inteſtato per novell. 115. C. M.

Finis novæ & analyticæ explicationis Quinque legum, ad ampliſſimum & digniſſimum Archiepiſcopum Dom. Carolum Marilliacum Primatem Viennenſem, ſacratioris & intimioris Franciæ Regis Conſilii βουλαῖον fideliſſimum & integerrimum.

QUINQUE SOLENNES LECTIONES DOLANÆ.

PRIMA LECTIO DOLANA EJUSDEM AUCTORIS habita in ampliſſimo Magnifici Rectoris, ſupremæ Curiæ Senatorum, totiúſque Academiæ & urbis ordinum cœtu.

IN QUA

Novus, ſincerus & analyticus intellectus l. Modeſtinus ff. de ſolutio. & l. 1. de contrar. judic. tut. Haloandri communis textus emendatione expuncta, huic Scholæ & univerſæ Reipublicæ donatus eſt.

EPITOME.

1. Antiquitas & virtus Burgundionum.
2. Leges non in ſcholis, ſed in palatiis & conſiliis publicis natæ.
3. Quinque hujus extricationis partes.
4. Comunis omnium intellectus in leg. Modeſtinus.
5. Iniquitas & error detegitur. 31.
Tutor contra contutorem directam habet negotiorum geſtorum ex capite ſuo. 7. 39.
6. Intellectus l. 1. §. nunc tractemus. de tutel. & rationibus diſtrah. 7.
8. Solvens videtur tantùm ſuo nomine ſolvere. 16.
10. Etiam in correis propria ſingulorum eſt obligatio.
11. Solutio Baldi refellitur, & Barth. communis, 12. 14. 17.
13. Qui ſint pariter vel diſpariter obligati.
18. Jus cedendum parit condictionem indebiti, & ſic impedit liberationem.
19. Verus intellectus l. Modeſtinus, non in contutore, ſed in extraneo pro eo ſolvente. 20. 24. 27. 29.
21. L. nulla. C. de ſolutio. per hanc l. limitatur. 22.
23. Habens jus cedendarum ſimpliciter ſolvens, cenſetur ſub reſervatione ceſſionis. 28.
25. Uni debitorum ceſſio fit pro partibus aliorum tantùm.
26. Gregor. Haloander malè communem textus literam corrigit.
30. Creditor volens obligatione eximere, non tenetur cedere. 42.
33. Novus & verus intellectus l. 1. de contrar. judicio tutelæ. 34. 36. 38.
35. Creditor non tenetur cedere actiones poſtea à ſe quæſitas, niſi ei qui earum contemplatione fidejuſſit. 37. 43.
38. Quo officio quis cogitur ſolvere, eodem cogit eum pro quo ſolvit.
39. Quando tranſit actio ſine ceſſione.
40. Quando ex traditione inſtrumentorum præſumitur ceſſio. 41.

LECTIO I.

MAGNIFICE & doctiſſime hujus inclytæ Academiæ Dolanæ Rector Nicolae Faucheri, ſupremi Senatus Dolani graviſſimi & æquiſſimi Senatores, Generoſiſſime verò Claudi Montfortie, ampliſſimi Senatus eques primarie, prudentiſſimi & fideliſſimi Decuriones, diſciplinarum omnium doctores & profeſſores eruditiſſimi, cæterique ſtudioſiſſimi Auditores, præſertim Legum ſcientiæ cupidi.

1. Vix dicere queam quantum veſter honos veſtra in me magnifica gratitudo, quibus me prævenistis, animum meum politici ordinis & bonorum ſtudiorum amantiſſimum in veſtri amorem & ſtudium bene de vobis merendi accenderit. Sed nunc dum vos inſpicio, & dignitas, & ſplendor tam ornatiſſimi & venerandi cœtus in mentem revocat, & velut in rem præſentem ob oculos ponit, ſplendorem illum regni & gentis Burgundicæ, utque temporaria externa omittam, Burgundi vel in hoc præſtant Francis & Gallis, quinetiam Germani, quod primi, non privato motu, nec unius Principis exemplo vel juſſu: ſed communi conſilio, & totius gentis decreto anteceſſores veſtri fidem & doctrinam Chriſtianam, rejecto idolorum & falſorum deorum cultu amplexi ſunt, ut eccleſiaſtica antiqua hiſtoria, quam tripartitam vocant, etiam a Græcis ſcripta libr. 12. c. 4. teſtatur: idque 65. annis ante Francos: Franci certè Burgundos non ſolùm ut majores & priores in fide revereri debent: ſed etiam quod unius Burgundicæ & regiæ fœminæ Glotildis doctrina & ſuaſu, tantum per Dei gratiam publicè fidem ſuſceperunt; &

profeſſi ſunt : Adeo illa patienter & conſtanter perſeveravit, ut maritum ſuum Clodoveum hujus nominis primum Francorum Regem ab idolis & Ethniciſmo averterit, & ad fidem Chriſti tamdem & Baptiſmum adduxerit. Et utinam, vos etiam vereri, vobiſque gratias olim agere debeant, quod ex hac Academia & urbe Dolana, legalis ſapientiæ theſauros, quin conſuetudinum quoque ſuarum interpretationes hoc tempore accipiant, prout ea omnia propediem hîc vobis, & per vos ad honorem & commodum totius Reipublicæ Chriſtianæ effundere cupio : faxit Deus Opt. Maxim. quem unum per Chriſtum Dominum noſtrum invocamus, Patrem luminum à quo omne donum perfectum. Jacobi. 1.

2. Porrò quòd nova eaque ſolida & explorata, non è ſolo umbratili ſtudio profiteor, Bald. ipſe Perufinus ante annos 250. cauſam expreſſit in *l. Æmilius. de minorib.* dicens *leges in ſcholis deglutiuntur, ſed in palatiis digeruntur.* Non enim e ſcholis, ſed e palatiis in ipſis publicis conſiliis rebuſque gerendis ortæ ſunt : nec meliùs, nec dexteriùs, quàm ex eiſdem originis ſuæ cauſis interpretari queunt, in quibus ultra tres & triginta annos aſſiduè verſatus & exercitatus ſum, cujus rei ſpecimen & experimentum in præfatione & corpore tract. uſurarum & commerciorum, & labyrinthi de eo quod intereſt, & alia plures edidi, & tunc impræſentiarùm luculenter edam.

INCIPIENDO à leg. *Modeſtinus.*

1. Primò communem, imò perpetuum omnium & gloſſarum & doctorum intellectum hactenùs inconcuſſum exponam. Secundò contrariа explicando illum ut erroneum, iniquum & ab omnibus juribus diſſonum confutabo. Tertiò novum, verum & ſolidum intellectum dabo, literæ mentique legis, æquitati & omnibus juribus conſonum, praxi & uſui hominum accommodatiſſimum. Quartò hunc noſtrum intellectum vehementer impugnabo, omnem movendo lapidem, ne quid novi ſine evidenti & undequaque propugnata æquitate & utilitate conſtituere videar, & ne quis forſan exemplo meo abuſus ab eo jure quod vel quatenus diu æquum viſum eſt, temerè recedere audeat contra *l. in rebus. de conſtit. princip.* Quintò & ultimò objectis omnibus diſſolutis, rejectam quæ multis ſæculis latuit, veritatem perſpicuam & ſolidè defenſam, velut in ſedem ſuam tam in ſchola quàm in foro Deo dante reſtituam.

4. Ad primum ſumma hujus *l. Modeſtinus:* ſecundùm Bartholum, Angelum, Joan. Imol. hîc talis eſt. Ceſſio facta poſt ſolutionem contra pariter obligatos nulla eſt, niſi pactum cedendi præceſſerit : ſed bene valet contra diſpariter obligatos. hoc dicit, & omnes ubique ſequuntur, Species facti ſecundum omnes talis eſt. Duo tutores communiter adminiſtraverunt. poſteà aliter totius tutelæ reliqua inſolidùm ſolvit : deinde ut partem repeteret à collega contra quem (qui forte à tempore ſuſceptæ tutelæ bona alienaverat vel hypothecaverat) indigebat uſu, prioritate, & privilegio tutelarium actionum, rogavit & obtinuit à quondam pupillo ſibi cedi. Quæritur an valeat ceſſio, & illis actionibus uti poſſit? Videbatur quòd ſic: quia ſolus perſolvit antiquum debitum, quare æquum eſt & juſtum eum in jus illud antiquum ſubrogari, ne in damno iniquo verſetur. Contrarium decidunt per hunc textum. Ratio decidendi eſt, quia ſolutione ejus quod debetur, tollitur omnis obligatio. *Inſt. quibus mod. toll. obl.* à quocumque ſolutum ſit, ſive ab uno ex correis in ſolidum obligatis ut hîc, & *l. 3. in fin. de duobus reis,* ſive à mere extraneo, *l. ſolvere. de ſolut. l. ſolvendo de negot. geſt.* Cùm igitur nulla obligatio, nulla actio ſuperfuerit, nihil ea ceſſione actum eſt. Secùs ſubdit textus, ſi ante ſolutionem ceſſio facta eſt, & ſic re integra, vel ſaltem tempore ſolutionis pepigiſſet, ut ſibi mandarentur actiones, quo ultimo caſu ratio erat dubitandi: quia videbatur pactum nudum, aut ſaltem in tempus inhabile collectum. Ratio decidendi eſt : quia pactum illud implicat venditionem : habet enim rem, pretium certum, & conſenſum mutuum, & ſic omnia ſubſtantialia. *Inſt. de emptio. & vendit. in princip. l. 1. de contrahend. emptio.* Et ſic ſolutionem ſub hoc pacto perfectam eſſe non nocet, ſed magis prodeſt, ſicut pretium empti nominis jam ſolutum & ſequutum eſſe. Ideo ceſſio ſeu traditio nominis ceſſi quandocumque etiam ex intervallo fieri poteſt. Et hoc clariſſimum : nulla enim difficultas eſt à ſecundo reſponſo hujus legis ibi, *Quod ſi ante &c.*

5. Sed in primo & principali tantùm reſponſo in quo (& hîc incipio ſecùndam partem noſtræ extricationis) primùm occurrit durities, imò iniquitas, quòd is qui bona fide totum ſolvit per leges ad id coactus, non habeat à legibus ullum remedium ad ſuum, videlicet pro parte collegæ vel collegarum (ut plures eſſe poſſunt) conſequendum. Porrò non dubitatur quin habeat actionem negotiorum geſtorum etiam directam nomine ſuo ex ſuo geſtu communi, quamvis totum ex neceſſitate ſolverit : ut eſt textus in *l. 3.* §. penulti. & *l. ex facto. de negotiis geſt.* quicquid Petrus Pertic. Alexander & alii dicant in *l. tertia C. de negotii. geſt.* ut dixi in tractatu dividui & individui, numero. 77. Sed de hoc hîc non quæritur, ſed quia hæc actio tantùm perſonalis eſt, l. penultima. *C. de negotiis geſt.* abſque ullo privilegio perſonali & jure reali, inanis eſt, ſi debitor non eſt ſolvendo. *l. nam inanis. de dol. mal.* Actio verò tutelæ antiqua habens privilegia & hypothecam etiam anteriorem, efficax eſſet : & de hac hîc quæritur, & denegatur : ad quam duritiem reſpondebunt, Jus civile vigilantibus ſcriptum eſſe, *l. pupillus. in fine quæ in fraudem creditor.* & ſolventi imputandum quòd non vigilaverit, ut tempore congruo ſibi de ceſſione caveret.

6. Secundò obſtat *l. 1. §. nunc tractemus de tut. & rat. diſtr.* & *l. ſecunda in fine C. de contr. jud. tut.* ubi uni tutorum inſolidùm exactio competit ipſo jure utilis actio tutelæ contra collegas, etiamſi nihil actum ſit de ceſſione: ergo non eſt verum nullam ſupereſſe actionem, quod eſt directò contra dictam *l. Modeſtinus.* imò ſupereſſe & à lege ipſo jure competere utilem plus eſt, quàm directam mandari, vel cedi poſſe: utilis enim ejuſdem eſt poteſtatis, eumdemque habet effectum ut directa. *l. actio. de negot. geſt.* verum eſt quod Accurſius ubique intelligit de utili negotiorum geſt. & non tutelæ, gloſſa magna in *l. ex facto. de negotiis geſt.* & in dicto §. *nunc tractemus.* & in gloſſa ultima in *l. ad litem. C. de in lit. dand. tuto.* & in dicta *l. ſecunda C. de contr. jud. tut.* Sed ita elabi nitentes valde errare probo. Primò per textum in dicto §. *nunc tractemus.* In vim ἀντιθέτων ſeu potius relativorum : utilis enim opponitur directæ, ſeu ad illam refertur, & utriuſque in eadem etiam oratione fit expreſſa mentio, §. *nunc tractemus.* ibi, *Nec ei mandata ſunt actiones,* ſcilicet directæ tutelares. Ergo in eadem oratione ibi, *utilem dandam.* intelligitur de utili tutelæ, cujus directa mandata non fuit: quia non eſt bona relatio, niſi in eadem ſpecie, & talis ſemper intelligitur. *l. Iulianus.* & ibi Baldus, Angelus, Imol. *de hæredib. inſt.* Bartolus *l. ſecunda. C. mandat.* Probo ſecundò eodem argumen. per textum in dicta *l. ſecunda in fin. C. de contr. jud. tut.* Probo tertiò per locum à titulis vel rubricis ſub quibus dicta duo jura ſita ſunt. Ergo intelliguntur de judicio ſeu actione tutelæ, de qua ſola rubricæ loquuntur: Et nota omnes, in *l. prima. ſi certum petat.* & clarè probavi in tractat. de inoffic. num. 23.

l.1. §. nunc tractemus de tutel. & ration. diſtrah.

7. Probo quartò & neceſſariò : quia tutor contra contutorem non habet utilem negotiorum geſtorum, ſed directam, ut nuper dixi, numero 5. & cam

habet non beneficio legis, ſed à ſe ex proprio geſtu & ex edicto prætoris de quo in *l. prima & per totum titulum de negotiis geſt.* & ſic nova conſtitutio Antonii pii, Severi & Caracallæ, de qua in dict. §. *nunc tractemus.* quæ novum beneficium dare intendit, non poteſt intelligi de actione utili negotiorum geſtorum: ſed de utili tutelæ. Præterea illud edictum de negotiis geſtis fuit à prætoribus conditum ante tempora Impp. ſaltem ante tempus Antonii Pii, ut ſatis patet in *l. Neſennius, ad fin.* ibi, *etiam in ipſum pupillum, &c. de negotiis geſtis.* & clarius in *l. debitor.* in *l. Proculus*, *l. nam & ſervitus. eod. titu.* ubi ſuper interpretatione dicti edicti citantur Jureconſulti, qui non ſolùm ante Pium fuerunt, ut Julianus: ſed etiam ante Auguſtum, ut Servius, ut dixi in tract. de dignit. & magiſtrat. Roman. & ſic intelligere dict. conſtitu. de utili negotiorum geſtorum, non ſolùm eſt eam conſtitutionem reddere ſupervacuam, ſed etiam ridiculam: quia utilis minoris eſt dignitatis directa, quæ jam competebat. Tum conſtitutio dat utilem in locum & defectum directæ tutelaris non mandatæ; ergo intelligit de utili tutelari. & ita etiam tenuit Azo, ut refert gloſſa ultima in dicta *lege ſecunda C. de contr. jud. tut.* Stat ergo contrarium ineluctabile.

8. Tertiò obſtat §. *ſi mandato.* in *l. Stichum aut Pamphilum, infrà eodem.* Quartò obſtat *l. Si minoris. in fin. de admit. tut.* Quintò obſtat *l. ſi res obligata, in fi. ſuprà de legatis* 1. Sextò obſtat *l. dominus Sticho. in princip. de pecul. leg.* Septimò obſtat *l. Papinianus.* aliàs *Pomponius* (ut Accurſius legit in hac *l. Modeſtinus.* & in *l. cum alter. C. de fidejuſſor.*) ſuprà *mandat.* Ad hæc quinque expreſſa & ultima contraria quæ voce induxi, gloſſ. hic nunc ariolando reſpondet, ibi tempore ſolutionis actum fuit de cedendo: quæ ſolutio tanquàm divinatoria eſt rejicienda. l. ultima C. *de contrahen. empt. & vendit. l. ſi putator. ad legem Aquil. capitulo primo extra ut Eccleſ. benefic. fine ull. diminut. conf.* Aliàs gloſſ. reſpondet, quod ibi tutor, mandator vel ſimilis ſolvit ſuo nomine pro ſua ipſius obligatione tantum. quam ſolutionem ultimo loco tradit gloſ. dict. *l. Stichum.* §. *Si mandato.* & in dicta *l. Papinianus. in fin. mand.* Sed hæc ſolutio deterior eſt priore: quia eadem ratione idem eſſet hîc dicendum, quod in hac *l. Modeſtinus.* tutor ſolviſſet ſuo nomine pro ſua obligatione tantum, quia in ſolidum tenebatur. *l. prima & ſecunda C. de dividenda tut.* & non pro obligatione collegæ: prout etiam de jure ſolvens videtur ſuo tantum nomine ſolvere. *l. & magis, ſupra eodem titulo l. prima ſuprà quod quiſque juris. l. frater à fratre.* & ibi Jaſon col. 5. *de cond. indeb. l. Si negotia, mand. l. cum hæreditas, l. quoties tutor,* §. *idem ſi temporali. de adminiſt. tut. l. ſi filius famil. de in rem verſo*, & ſic ſemper ſtat implacabilis repugnantia.

9. Gloſſ. in dicto §. *ſi mandato.* dat aliam tertiam ſolutionem, quod *l. Modeſtinus.* loquitur quando una ſola eſt actio, ut qua omnes tutores conveniuntur: ideo una ſolutione unica illa actio penitus tollitur, ſed in contrariis erant plures & diverſæ actiones, & ſic dicta *l. Modeſtinus,* locum haberet etiam in duobus vel pluribus correis debendi, & in omnibus aliis eadem actione æquè principaliter obligatis, licet non eſſent correi. Et hæc ſolutio omnibus à gloſſ. & doctor. datis prima fronte plauſibilior eſt, eò quòd difficilius & abſurdius videtur poſt ſolutionem ſolidi, nihilominus retineri ſupereſſe, & cedi poſſe unicam & eamdem, quam diverſam actionem: ſed tamen hæc ſolutio falſa eſt. Primò, quia non eſt novum unica ſolutione duas vel plures etiam diverſas origine, ſpecie, & nomine diſtinctas obligationes & actiones tolli, & funditùs perimi. *l. numerationibus, de ſolut.*

10. Secundò, quoties ſunt plures perſonaliter, ab initio, maximè ex eodem contractu obligati in ſolidum, quamvis reſpectu materiæ & unius rei vel ſummæ debitæ dicatur una obligatio & actio. *l. tertia in fin.* quæ ita debet intelligi de duobus reis. l. ultima C. *eodem titulo*, *l. ſi plures. ff. de pactis.* Tamen nihilominus formaliter in cujuſque perſona propria ſingulorum conſiſtit obligatio. *l. eamdem, in fine de duobus reis.* Sic etiam in duobus reis ſtipulandi, adeò ut unius obligatio valida eſſe poſſit, alterius, verò nulla. *l. Si duo rei, de verborum obligation.* Tum aliàs reorum promittendi ſuccedens alteri non inciperet duas obligationes ſuſtinere, prout duas ſuſtinet. text. apertus in *l. ſi reus. de duobus reis.* Nec dicitur altera obligatio alteri obligationi accedere: ut in *l. Si duo. de ſolut.* Quæ quatuor noviſſimæ leges loquuntur in veris correis debendi: ergo multo magis in tutoribus, qui non ſunt vere correi. & ſic poteſt ſupereſſe & cedi actio contra alterum tutorem qui non ſolvit, quemadmodum etiam in veris correis debendi poteſt obligatio unius perimi, perſeverante obligatione alterius cum effectu, cum omnibus ſuis acceſſionibus. textus in *l. Vranius* §. *ſed cum duo. de fidejuſſ.* & ſic ea ſolutio non poteſt ſubſiſtere.

11. Baldus autem in dicta *l. Papinianus. in fin. gloſ.* quam ſequitur, dat quartam ſolutionem, diſtinguens inter æquè principaliter obligatos, inter vel contra quos non fit ceſſio poſt ſolutionem, ut ita loquatur *l. Modeſtinus.* & inter acceſſoriè obligatos, inter vel contra quos ceſſio valet etiam ex intervallo, ut in contrariis juribus. Sed hæc ſolutio falſa eſt, & contra textum apertum in dicta *l. Si minoris. in fin. de adminiſtra. tuto.* ubi curatores non erant acceſſoriè, ſed æquè principaliter obligati, ut tutores: & tamen eis etiam ex intervallo fit ceſſio contra tutores. Secundò, in dict. § *Si mandato.* in ſecundo exemplo tutoris & debitoris pupilli, qui ſunt ambo principaliter obligati, & tamen tutori qui perſolvit, ceduntur ex intervallo actiones contra debitorem pupilli. Tertiò contra tertium in *l. dominus Sticho. de pecul. legat.* Quia geſtor non minùs per ſe principaliter tenebatur, quàm debitor. Præterea omnes præfatæ ſolutiones laborant iniquitate, de qua ſuprà numero 2. & infrà numero 15.

12. Quintam ſolutionem quoad corticem & ſuperficiem legum plauſibiliorem tradit Bartolus in dict. *l. Modeſtinus*, diſtinguens inter plures pariter obligatos, & tunc procedat *l. Modeſtinus.* ſive ſint correi, ſive non: & inter plures diſpariter obligatos, ſive alii ſint acceſſorii aliorum, ſive non: ut in iis procedant contraria, & poſſit ceſſio peti ex intervallo. Idem cenſet in caſu *legis ſi filiusfamiliàs, de in rem verſo.* & Angelus & Imol. in dicta *lege Modeſtinus.* & omnes ubique ſequuntur. Idem Philippus Deci. conſil. 446. Sed certè hæc ſolutio nunquam fuit de mente legum, & eſt magis verbalis evaſio.

13. Et ut juniores intelligant, illi ſunt pariter obligati, qui eadem ſpecie obligationis homogeneæ tenentur: ut plures tutores, vel plures curatores ejuſdem minoris vel furioſi: plures correi debendi, plures venditores vel emptores vel conductores in ſolidum. Singulorum enim obligatio par eſt & homogenea, & ſic pariter ad idem tenentur. Diſpariter autem obligati ſunt, qui licet teneantur ad idem, tamen non eadem ſed diverſa ſpecie obligationis: ut debitor principalis & ſuus fidejuſſor vel mandator, vel conſtituens. Non ſolùm enim numero, ſed ſpecie, prout & origine differt eorum heterogenea obligatio: imo quandoque toto genere, ut quandoque principalis non verbis, ſed re, aliàs tenetur, fidejuſſor autem verbis: ſic diſpariter ad idem tenentur tutor, curator vel geſtor, & tertius debitor qui horum culpâ non fuit exactus. Et magis diſpariter debitor qui perſonaliter & poſſeſſor qui hypothecariè tenentur. *l. Si res obligata. in fin. ff. de legatis primo.* Plures autem fidejuſſores ſimul dati, ſunt pariter, tum inter ſe, tum reſpectu creditoris obligati: ſed reſpectu debitoris diſpariter, ut nuper dixi.

14. Atqui hæc communis concordia non ſolùm commentitia eſt, ſed iniquitatem implicans & aliis ju-

ribus repugnans. Primò contra textum in *l. cùm is. de fidejuſſor.* ubi erant plures fidejuſſores, quorum unus totum ſolvit, & tamen ſunt ei cedendæ actiones, non ſolùm contra reum, ſed etiam contra confidejuſſores, qui ſunt pariter tam inter ſe, quàm reſpectu creditoris obligati: quia dicta *l. non diſtinguit*: imo non poteſt aliter dici, niſi violando literam dict. *l. cum is.* ut Bartolus ipſe hîc & paſſim fatetur. Ergo per illum textum falſa eſt differentia inter pariter vel diſpariter obligatos. Secundo contra textum *l. cum poſſeſſor. de cenſib.* ubi poſſeſſores illi ſunt pariter ad tributum vel canonem non ſolum paribus homogeneis obligationibus: ſed etiam unica numero, actione & obligatione ad illud prædium limitata obligati. Et tamen ſi unus totum ſolverit, poteſt & debet etiam ex intervallo ei cedi actio. Præterea & tertio, quanto magis plures correi vel fidejuſſores pariter & ſimul ſe obligaverunt: tanto magis hoc mutui oneris contemplatione fecerunt & ſic minus debent à mutuo recurſu excludi: ut not. per Albericum, Bartol. Angel. & alios in *l. ſi plures. in princip.* in *l. ſi ſtipulatus*, §. *ſi ex duobus. de fidejuſſo.* Potiùs ergo fieri debet ceſſio inter pariter obligatos, qui etiam magis habent ſymbolum: unde facilior eſt tranſitus. Valde ergo abſurda eſt hæc communis diſtinctio.

15. Quarto, quia ſequeretur minus ſubveniendum eſſe ei, qui ſe æquè principaliter, quàm ei, qui ſe tantùm acceſſoriè obligavit: & quod fidejuſſor, qui ſe conſtituit æquè principalem debitorem: ut in *l. ſi non ſinguli. C. ſi certum petatur*, & conſequenter, qui plus gratiæ fecit debitori, & majus periculum ſubiit, minus haberet recurſus contra eumdem quam nudus fidejuſſor, quod eſt iniquum. Quæ abſurditas & iniquitas adhuc evidentior & palpabilior eſt in cauſa hujus *l. Modeſtinus.* in qua ſecundùm omnium aduſque intellectum, uni nudo fidejuſſori unius tutorum fieri poſſet quandocumque & ex quantocumque intervallo ceſſio integra & in totum tutelarium omnium & perſonalium & realium cum ſuis privilegiis actionum, & contra omnes, & tamen non poſſet fieri tutori ipſi qui probè geſſit, & totum ſolvit, nec contra contutorem quidem qui reliquator & in culpa fuit: nec in totum, nec pro parte quidem dicti contutoris, nec etiam contra aliquem ex ejus fidejuſſoribus, nec pignorum quidem ratione ab eo datorum, quâ ἀνωμίᾳ quid inæqualius & iniquius?

16. Quintò, ratio legalis in *l. ſi quid poſſeſſor. in principio de petition. hæreditat.* quòd ſolvens cenſetur in dubio, ſuo nomine pro ſua obligatione, & non pro alterius exoneratione ſolvere: ita ut nihilominus remaneant obligati, æquè habet locum, ſive ſolvens ſit unus de principalibus correis, ſive unus ſit de acceſſoriis, aut diſpariter obligatis: ut in *l. Papinianus mandat.* Et errat Angelus Aretinus faciendo circa hæc differentiam inter fidejuſſorem & mandatorem. *Inſtit. de fidejuſſor. in principio. num.* 4.

17. Sexto, in propriis terminis hujus *l. Modeſtinus*, communis ſolutio facit hanc legem repugnare *legi.* 1. §. *nunc tractemus. de tut. & rat. diſtrah.* Ubi poſt ſolutionem ab uno tutorum ſimpliciter factam, ſupereſt etiam ex intervallo primitiva actio, ut ſupra numer. 4. Si ergo primitiva utilis nedum ſupereſt, ſed etiam ipſo jure competit. ergo unus tutorum qui totum ſolvit, & habet ipſo jure utilem tutelæ, poteſt cogere quondam pupillum, & invitum, ut det ipſa inſtrumenta creationis & obligationis tutelaris: quod idem eſt ac ſi ex intervallo cogerentur cedere: & minus frivola eſt evaſio Bartoli hîc numero ſecundo, quem omnes ſequuntur, dicentis, concedo oppoſitionem, quod utilem habet à lege, non autem ſibi poteſt cedi à creditore: tum quia ipſi disertè fatentur aliquid ſupereſſe contra hanc legem: quæ in ipſo eodem caſu ait nihil ſupereſſe, tum cùm ſuperſit actio, qua pupillus vel adultus tenetur omnia inſtrumenta originalia tanquàm ceſſionario vel procuratori in rem ſuam dare, idem eſt ac ſi cogeretur ex intervallo cedere: & ſic ſolutio & concordia verbalis: ἀντινομία verò & repugnantia realis remanet.

18. Septimò quia ſolutio quæ repeti poteſt, non parit liberationem. textus *l. cùm is* §. 1. & *ſi fidejuſſor. de condictio. indebit. l. alius in fin. de trib. act. l. qui hominem. in fin. l. ſi quis aliam. de ſolut.* Sed habens exceptionem cedendarum, & ſimpliciter ſolvens per errorem juris vel facti, poteſt ſolutum repetere per condictionem indebiti, ut retentionem habeat, donec ſibi reddantur actiones: ergo per hujuſmodi ſolutionem non tollitur, ſed ſupereſt actio quæ cedi poſſet & debeat, quod eſt directò contra textum hujus *l. Modeſtinus.* ut omnes aduſque intellexerunt. Ergo inveteratus & præjudicatus omnium intellectus nullo modo ſtare poteſt. Probatur minor per textum in *l. ſed & ſi me putem*, §. *primo de condict. indebit. l. qui exceptionem*, §. *ſi pars eodem titulo.* Ubi habens retentionem ſervitutis, vel impenſarum, vel alterius juris, ſi ſimpliciter ſolvat, condicit: ergo idem de habente beneficium cedendarum: habet enim retentionem totius debiti, donec actiones ſibi cedantur, & ita in individuo, quod iſte ſimpliciter ſolvens condicere poſſit, tenet gloſſ. magna in *l. cùm is.* quam Bartolus & omnes ſequuntur, de fidejuſſor. ad hoc bon. textus in *l. hæres cùm debuerat. ad Trebellianum.*

19. Quid dicendum? Solutio clariſſima (& nunc tertiam partem ingredior) nihil addendum nec detrahendum literæ textuali hujus legis. Malè ergo omnes aduſque de ſuo capite addiderunt, quod loquatur in contutore ſolvente pro collega, de quo nihil in tex. lex autem ſimpliciter vel generaliter loquens non debet extendi ad caſus habentes in jure ſpecialem ſuam proviſionem contra *l. doli. clauſula de verborum obligation. l. qui cohæredi.* §. *qui patrem. de vulgar. & pupil.* & contra not. in *l. ſciendum qui ſatisda. cogan.* Cùm ergo hæc *lex Modeſtinus* ſimpliciter loquatur, debebat primò intelligi extra caſus habentes in jure ſpecialem diſpoſitionem ceſſionis debitæ vel faciendæ, & ſic nihil addo, nihil divino: ſed primo hanc legem ſecundùm alias determino, juxta mandatum ipſarum legum, quas Azo in ſum. titul. de legib. vocat leges legum. in *lege ſecunda*, §. *contrarium C. de veter. jur. enucl. & in lege unica. C. de inofficioſo donat.* Ut ergo jura juribus concordare promptum eſt, dico ſecundo quod hæc lex nihil aliud eſt quàm vera concordia cum *lege nulla. C. eodem titulo de ſolut.* cui duas pulchras limitationes, ſaltem unam neceſſariam addit concurrente clara & ſincera omnium etiam aliarum legum conſonantia & concordia.

20. Vera ergo, neceſſaria & plana hujus legis ſpecies eſt, non in contutore, de quo textus non loquitur ſed in ejus amico, conſanguineo, vel quovis extraneo ſolvente pro tutore vel ejus hærede. Iſte enim cùm ſit extraneus, cui cùm nullum cum creditore negotium geſtum eſt, & cui nulla ceſſio debetur, nec ante ſolutionem, nec in ipſa ſolutione, nec poſt ſolutionem. *l. nulla, C. de ſolut.* & latè dixi *in tractatu commerciorum, & uſurarum quæſt. 46. cum ſequen.* ſi ſimpliciter ſolverit, quamvis eum pro quo ſolvit, liberaverit: tamen actionem veterem, qua debitor creditori tenebatur, non acquiſivit, ſed penitus extinxit, adeò ut non ſit in poteſtate creditoris poſteà illam (quæ amplius non ſupereſt) cedere: & ſi cedat, nihil agit: quoniam illa jam evanuit, ut inquit text. in *d. l. nulla.*

21. Quæ per hanc l. limitatur dupliciter. Primò in ſecundo reſponſo hujus l. ibi, *quod ſi ante.* Si ante ſolutionem vel in ea, vel incontinenti ceſſio facta eſt. Secundò in ſecundo reſponſo, ibi, *ſed cum*, ſi eodem tempore de ceſſione facienda conventum ſit: tunc enim iſte extraneus non tam cenſetur ſimpliciter debitum alienum ſolvere voluiſſe, quàm illud emere voluiſſe, & volente creditore emiſſe: ut inquit hæc lex in

fin. cujus principium nihil aliud eſt, quàm exemplum unum ſpecificum deciſionis dict. *l. nulla.* quæ loquitur in extraneo ſolvente, & in alieno creditore. Secundùm autem & tertium hujus l. reſponſum nihil aliud ſunt, quàm limitationes deciſionis generalis dict. *l. nulla.* Et ſic *l. Modeſtinus.* clariſſima eſt, facillima & æquiſſima, nihil addendo nec detrahendo textui, ut omnes adusque fecerunt jura non exponendo, ſed conturbando, & quamplurimas leges contrarias, imò abſurdas faciendo. Sed ſecundum novum noſtrum & ſyncerum intellectum hæc lex habet omnem æquitatem, & omnem naturalem & civilem juſtitiam, & expeditam cum reliquis juribus omnibus conſonantiam. Itaque neceſſariò ſtandum declarationi noſtræ, etiam alio non adducto.

22. Quam tamen multifariàm corroboro & probo. Primò per collationem dict. *l. nulla.* juxta mandatum Imperatoris in *l. ſecunda. §. contrarium. C. de veter. jur. enucleando*, & juxta *l. unicam C. de inoffic. donationib.* Sed dict. *l. nulla.* quæ (hic proprie gloſſatur, ſeu latiùs tractatur) diſertè loquitur in ſolvente alieno creditori: & ſic in merè extraneo ſolvente: ergo jura juribus conferendo & adaptando, ut leges ipſæ præcipiunt, & ita ſeſe debere intelligi volunt, & præſtatur in dicta l. ſecunda & dicta *l. unica*, hæc *l. Modeſtinus*, ita pariter debet intelligi. Præterea ſequentibus argumentis per ipſummet ejuſdem legis textum. Probatur ſecundo in illa univerſali negativa, *ſine ullo pacto*: ergo tacito vel expreſſo: quæ falſa in uno, eſſet falſa in totum. *l. ſi is qui ducenta. §. utrum. de rebus dub.* præſertim quum etiam ſimplex negatio potiùs neget, quam affirmatio affirmet, *l. hoc genus.* & ibi gloſſ. Bartolus, Paulus de conditionibus & demonſtrat. Philippus Deci. *l. prima* numero 13. ubi in annot. dixi. *C. de pactis.*

23. Sed quoties qui ſolvit, eſt obligatus ſive æquè principaliter, ſive acceſſoriè, ſive diſpariter, ſive impariter: tamen eo ipſo quod habet jus petendi ceſſionem actionum primitivarum, vel de hoc excipiendi, ſolvendo ſimpliciter, cenſetur tacitè paciſci de omni alio jure ſuo reſervando ſeu ſine præjudicio juris ſui in aliis, id eſt, reſervato jure ceſſionis. & ſic ſemper ineſt tacitum pactum, cùm hoc ſit de natura actus: cui nunquam etiam per expreſſas generales renuntiationes cenſetur renunciari: ut nominatim in exceptione edendarum tradit Ludovicus Roma. conſide. 472. in eo quod. Alexand. conſil. 196. numero 9. ubi in annot. dixi lib. 6. Sed tantum valet tacitum pactum, quantum expreſſum. *l. cùm quid. ſi certum petat.*

24. Et tamen hæc lex loquitur dumtaxat, ſeipſam reſtringit in caſu, in quo nullum tale pactum intervenit: ergo nec tacitum quidem & ſic non poteſt loqui, nec intelligi in caſu quo debetur ceſſio. Et ſic neceſſariò relinquitur quòd tantùm loquitur in extraneo ſolvente, juxta *l. ſolvere. ſup. eod. l. ſolvendo. de negotiis geſt.* Qui benè habet negotiorum geſtorum actionem recentem ex nova ſua geſtione l. *cum pecuniam. l. qua mulier. in fin. l. ult. in fin. de negot. geſt.* & ſuprà numero quinto. Sed nullo modo habet primitivam & antiquam actionem, qua debitor ipſe tenebatur, niſi expreſſim & voluntariè ceſſam & venditam à creditore, ut hic, & in *l. nulla. C. eod.* ad quod creditor non tenetur: quia nemo tenetur vendere, ergo nec cedere *l. nec emere. C. de jur. delib.* & eſſet aperta via qua quivis quemlibet creditorem cogere poſſet ſibi vendere, & creditores in horas etiam debitoribus & creditoribus invitis mutari, quod etiam iniquiſſimum & abſurdiſſimum eſſet.

25. Tertiò probo per eumdem textum ibi. *in omnes quod ex cauſſa tutelæ debebatur.* ubi apparet ceſſionem factam de ſolido & integro debito: ergo non erat facta collegæ vel contutori, ſed extraneo: quia condebitori vel collegæ non poteſt ceſſio fieri in totum, ſed pro partibus aliorum dumtaxat: ut tenet Accurſius in hac *l. Modeſtinus.* quam Bartolus & omnes in effectu ſequuntur, & ſunt text. in tutoribus in *l. ſi plures.* ibi, *pro parte ſcil. præſtare. de adminiſtratio. tuto.* in *l. cum pupillus. de in & ra. diſtra.* idem in aliis. *l. quaſitum. §. primo de pecul. l. cum poſſeſſor. de cenſ.* hoc enim regulare eſt, & pro parte contingenti, niſi (quod rarum eſt) contingat, totum negotium ad alium ſpectare. *l. ſi non ſinguli. C. ſi certum petatur. l. propter mutuam. C. de duobus reis*, vel propter ſolam alterius culpam ſolvatur *d. l. ſi plures.* Ergo perperàm caſum finxerunt in uno debitorum, cui verba textus non congruunt, imò diſconveniunt, cùm optimè quadrant in extraneo.

26. Verum eſt, quòd Gregorius Haloander hic contra fidem veterum & omnium ferè librorum corrigit literam, & mutat conſtructionem textualem hujus legis, quem ſecundùm antiquam & novam anni 1540. literam Pariſienſem & Lugdunenſem tam veterem quàm recentem. 1521. Et uniformiter ſecundum omnes ante editionem Holoandri ſic legitur & punctuatur. *Si poſt ſolutionem ſine ullo pacto. in omne quod ex cauſſa tutelæ debeatur, actiones poſt aliquod intervallum ceſſæ ſunt.* hactenus vetus & communis lectio. Primus autem Holoander primò detraxit è textu præpoſitionem *in*. ſecundò *comma*, quod erat poſt verbum *pacto*, retraxit poſt verbum *omne*, transferendo univerſalem *omne*, de ſequenti clauſula in priorem. Utque omittam factam mutationem de verb. *debeatur*, in verb. *debebatur*, quia ſenſum non variat: tamen præcedens duplex & detractionis & tranſpoſitionis mutatio multum variat ſenſum in verbis diſpoſitivis immediatè ſequentibus, quæ remanent incerta, in quid, vel in quantum ceſſio facta ſit. Adhuc per illam mutationem textus non medetur iniquitati & abſurditati hujus legis, ſecundùm communem intellectum, nec emendatur; ſed relinquitur communis error, & aliarum legum repugnantia, adeo infelix fuit Holoander in mutanda & temere corrigenda communi recepta littera, dum putat commenem intellectum, quem veriorem exiſtimat, plauſibiliorem vel minus reprehenſibilem reddere, captivando literam ad ſuum & aliorum ſenſum, & ſæpè docui *in tractatu Uſura. numero* 103. *numero* 108. *Et in extrica. labyrinthi. quod in ter. numero* 10. *numero* 100. *& alibi fuſius probavi.* Standum ergo communi & antiquæ literæ, in ſcholis & judiciis adusque receptæ, quæ veriſſima eſt & aptiùs congruit.

27. Redeundo ad intellectum noſtrum quartò probatur per eumdem textum ibi, *cùm nulla actio ſuperfuerit*, vel (ut inquit textus in dicta *l. nulla.*) evanuerit. Ergo hæc lex non loquitur in caſibus in quibus ſolvens eſt debitor, & coactus ſolvit, vel cogi poterat, quod idem eſt *l. Noviſſimè. quòd fal. tut. author.* & in quibus lex quandoque dicit ipſo jure tranſire utilem actionem, ut in uno ex tutoribus dict. *§. non tranſimus, in fin.* Nec etiam ubicumque aliàs lex ait, ſupereſſe actionem, ad quam cedendam creditor tenetur. ut in *l. cùm is de fidejuſ. l. Papinianus nuda. l. Stichum & Pamphilum §. ſi mandato.* ibi, *quanquam pecunia ſoluta ſit. de ſolut.* in *l. ſi minoris.* ibi, *quod tamen ſi jam fecerunt judicatum curatores, de adminiſtra. tuto. l. ſi res obligata. in fin.* ibi. *quod quamquam ſuo tempore non fecerit: tamen, &c. de legat.* 1. in *l. ſi dominus Sticho. in principio.* ibi, *ſummas reddidit.* & ibi, *in quibus pecuniam intulit. de pecu. lega.* in *l. cum poſſeſſor. in principio.* ibi, *tametſi fiſcus pecuniam ſuam recuperaverit. de cenſib.* ubi fiſcus etiam ex intervallo tenetur, nedum privatus. ergo neceſſariò hæc lex loquitur in caſu quo ſtatim evaneſcit actio: ut in dicta *l. Nulla.* & in quo nulla ſupereſt, ut hic. & ſic in extraneo, qui jus cedendarum non habet.

28. Quintò probo per eumdem hujus l. textum ibi: *vel cùm conveniſſet ut mandarentur.* ergo idem, ſi tacitè conventum ſit per prædicta numero 23. prout ſemper ita tacitè actum videtur, quoties natura actus

talis eſt. *l. ſi uno. in principio locati.* & etiam probat textus in dicta *l. cùm poſſeſſor*, *l. Papinianus. l. cùm ii.* & aliis præallegatis, ubi habens jus cedendarum, præſumitur ſolvere animo ceſſionis habendæ, & nominis emendi. ergò intellectus noſter non ſolùm æquus, ſed etiam neceſſarius, nec ſolùm ex aliarum legum collatione, ſed etiam ex verbis ejuſdem legis colligitur juxta, *l. Gallus.* §. *quidam rectè, de liber. & poſthumis.* Sexto, probo per *l. In fraudem*, §. *qui alio. de jur. fiſc.* ubi qui fiſco urgente pro alio perſolvit, poteſt etiam ex intervallo petere à fiſco perſecutionem bonorum ejus, pro quo ſolvit: ergo ceſſionem jurium fiſcalium. Septimò confirmo: quia ſi pactum privati extranei de cedendo ſufficit ad conſervandam actionem, & ad ceſſionem ex intervallo faciendam, ut hic: ergo multò fortius hoc poteſt pactum tacitum, & obligatio legis, per quam non minus creditor obligatur ad cedendum actiones, quàm per pactum expreſſum extranei. Octavò, quia ſive contutor vel alter correus principalis, ſive confidejuſſor, vel alter correus acceſſorius interveniant: eo ipſo cenſentur ab initio tacitè paciſci de omni remedio juris ſibi ſemper ſalvo, & ſic de cedendis actionibus. Ergò in omnibus iſtis ſive pariter, ſive diſpariter obligatis nunquam deficere poteſt, quia ſemper ab initio præcedit & ſubeſt pactum cedendi & mandandi actiones. Ergo, &c. Item, ſimpliciter ſolvens non liberaretur, ſed condicere poſſet, ut ſuprà numero 18.

29. Nonò, quia manifeſta differentia eſt inter extraneum, & inter ſive perſonaliter, ſive realiter obligatum ſolventem. Primùs enim ſponte & voluntariè ſolvit: ideò eſt quod ſibi imputet, ſi ibi non cavit de conſenſu creditoris, qui non eſt obligatus ei cedere: ſicut nec iſte obligatus eidem ſolvere. ſecus in eo qui eidem creditori ſive perſonaliter, ſive realiter tenetur, & ab eo ſive nunc, ſive poſteà cogi poteſt. tunc enim cum ſolvat ex neceſſitate, ſive præciſa, ſive cauſativa, & habeat jus cedendarum, non cenſetur illud remittere, ſed reſervare, etiamſi de hoc in ſolutione nulla mentio facta ſit: quia in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit *l. Rem legatam, de adimen. legat.* Tum extraneus non admittitur ad ſolvendum pro alio niſi humanitatis ratione, ut ei benefaciat, non autem ut inde negotietur, jus antiquum crediti adquirendo, ſed tantùm ut alienam vel inviti & ignorantis conditionem meliorem, non autem deteriorem vel proprium negotium facere poſſit. *l. Solvendo. de negot. geſt.*

30. Ei autem, qui pro alio tenetur, tanquam alieno morbo laboranti, faciliùs ſubvenitur, ut non ſolùm creditori invito (qui non omninò alienus eſt) offerre poſſit, ſed & ceſſionem exigere. quod adhuc cum temperamento æquitatis accipiendum eſt. ſi enim creditor velit eum indemnem reddere, eximendo illum gratis ab obligatione & hypotheca, non tenebitur ei cedere. Quid enim ſi ſponte ad ceſſionem exigendam venit, ut principalem debitorem mergat, & ejus bona diſtrahat, nonne creditor poteſt eum excludere, eximendo eum ab obligatione, oblata forſan à debitore alia nova cautione, dixi in tractatu de commerciis & uſur. & in tract. dividui & individ. numero 116. quò remitto. Ergo neceſſariò hæc lex intelligenda eſt in extraneo ſolvente, qui cum nullum negotium geſtum eſt, cui ceſſio non debetur.

31. Nec iſta ſunt inania, aut rarò contingentia, ſed cotidiana & maximi effectus in praxi. Primò, quia ut in tutela actio primitiva & antiqua habet non ſolùm privilegium perſonalis actionis: ſed etiam jus reale antiquæ hypothecæ, quibus nova & recens actio negotiorum geſtorum caret, nec eſt plus quàm merè chirographaria. & ſic inutilis contra conſortem vel principalem, qui interim decoxit vel aliis hypothecavit. Secundò, quia antiqua illa actio poteſt habere vim promptæ & paratæ executionis, vel aliud utile privilegium ex ſtatuto & conſuetudine loci, ubi ex negotio geſto, ſimplici & ordinaria actione expectandum eſſet: & iſta quotidie uſuveniunt, & plures caſus uſitatos complectuntur. Vides ergo novum noſtrum intellectum non ſolùm clariſſimum & æquiſſimum, ſed etiam in jure & praxi neceſſarium. Præterea etiamſi actiones ſint coæquævæ, nec una plus habens privilegii alterà: tamen noſtra intereſt plures ad idem habere actiones. *l. non eſt novum: de act. empt.* tum quandoque reus magis ab altero timebit & urgebitur: ut in *l. ſi venditor*, §. *ſi Titius. de furt.* ubi habens actionem mandati coæquævam, poteſt petere ſibi cedi condictionem furtivam, quæ veriſimiliter magis timebitur. Poteſt autem etiam ex intervallo cedi ſaltem condictione indebiti, ut ſuprà numero 18.

32. At nunc his laboratis, cauſsâ penitioris diſcuſſionis quartam partem aggredior, contra novum hunc intellectum pro communi omnium & antiquorum fortiſſima, & tripliciter argumentor. Primò de text. rotundo ejuſdem Modeſtini in *l. ut fidejuſſ. ſup. de fidejuſſ.* Qui expreſsè ait, quod ut fidejuſſor adverſus confidejuſſorem ſuum agat, actio danda non eſt. deinde infert text. quòd ſi è duobus fidejuſſoribus ejuſdem quantitatis, alter coactus à creditore totum ſolverit, nec ei ceſſæ ſint actiones, quod nullo modo poteſt confidejuſſorem convenire: ſed ille ſit liberatus, adeo ut nec à creditore, cui ſolutum eſt, nec à fidejuſſore, qui ſolvit, conveniri poſſit. Secundò data *l. cùm alter. C. eodem titulo.* Ubi in eodem themate ſic ait textus, *Actio ei qui una fidejuſſit non competit: potuiſti ſanè cum ſolveres deſiderare ut jus pigneris in te transferretur, & ſi hoc ita factum eſt, ceſſis actionibus uti poteris.* hactenùs textus. Ergo ſibi imputet, ſi non exigit ceſſionem, vel de ea non pepigit tempore ſolutionis: ut hîc. Et ſic non poteſt ſtare novus noſter intellectus, quia iſte ſolvens habebat exceptionem cedendarum, & illius etiam contemplatione fidejuſſerat.

33. Tertiò fortiùs & in propriis terminis hujus legis, d. l. prima. *C. de contra. judi. tute.* quæ expreſſim loquitur in contutore ſimpliciter ſolvente pro contutore ſuo condemnato: & tamen dicit quòd ei qui ſolvit, nulla actio competit contra quondam pupillum, ut cedat actiones, niſi ſolvens pactus fuerit de nomine emendo & ſibi cedendo, ut hîc. Ergo antiquus omnium intellectus, quod hæc *l. Modeſtinus.* loquatur in contutore ſolvente pro contutore, veriſſimus eſt, imò neceſſarius, quia directè probatur in text. aperto & caſu rotundo dict. l. primæ, quæ tamquàm Achilles Homericus ſtat pro communi, imò præjudicata omnium ſententia. Quid ergo dicemus: præſertim cùm non ſit facile recedendum ab eo quod diu æquum viſum eſt. *l. in rebus novis, de conſtitut. princip.* Ut prætercam, quæ pro communi opinione allegari ſolent. Nec hic agitur de communi, ſed de antiqua & perpetua omnium convellenda. Reſpondeo, evidentem habeo juſtitiam contra apertam iniquitatem, & evidentem utilitatem cum uſu praxis, quæ per ſe ſufficerent dict. *l. in rebus novis.* utque probationes jam factas non repetam.

34. Ad dict. l. 1. quæ fortiùs & inluctabiliùs urgere videtur, reſpondeo nihil penitùs obſtare. Non enim loquitur de deleganda vel cedenda actione primigenia & antiqua actione tutelæ, de qua hactenus loquuti ſumus, & de qua tantùm loquitur dict. *l. Modeſtinus*, ſed expreſsè loquitur de deleganda & cedenda nova pinguiori & præjudicata actione judicati recenter quæſita ex nova induſtria, novoque ſumptu ipſius quondam pupilli, ut patet per textum dict. l. primæ, quæ de illa dumtaxat, & de nulla altera actione loquitur. Reliquæ ergo actiones remanent in jure communi, & in ſua deciſione expreſſa dict. *l. ſi minoris. in fin. de adminiſtrat. tuto.* & aliorum prædictorum jurium

tium, non repeto: ſed addo neceſſariò ita intelligendum, non ſolùm ex verbis ejuſdem l. quæ de ſola actione judicati loquitur, de qua tantùm ibi quærebatur: non ſolùm ex aliis legibus ff. ſed etiam ex l. immediatè in eodem titulo ſequenti. Ubi dicitur quòd habet utilem jure ſuo etiam ſine ceſſione: ergo danda & edenda ſunt inſtrumenta tutelaria etiam ex intervallo, de quibus non loquitur dict. l. prim. quæ ſolùm loquitur de inſtrumentis & coërcitionibus rei judicatæ noviter creatis. Et ſi (ut omnes putant) intelligeretur, etiam de veteri actione tutelæ, eſſet contra verba ejuſdem l. primæ, & contra l. immediatè ſequentem.

35. Et quamvis hæc ſolutio non emendicata, nec accerſita, ſed in ipſo textu objecto apertè fundata, alio adminiculo non egeat: tamen quintoplicitèr confirmtur. Primò quia ex poſtfacto non debet augeri obligatio: ſed obligatio quam creditor cedere tenetur, concepta fuit & limitata ad primigeniam tutelæ: ergo ſic eſt, quod eam cedat, nec tenetur invitus cedere actionem judicati, quæ alia & diverſa eſt, ſuo ſumptu & opera ſine facto & auxilio petentis ceſſionem quæſita. Quod oſtendo exemplo juridico & practico in fortioribus terminis. Creditor mutuavit mille ſub fidejuſſore: poſteà expromiſſores accepit; noviſſimè fidejuſſor totum ſolvit; tenetur creditor ei cedere actiones contra principalem, ſed non contra expromiſſores: quia hæ poſteà quæſitæ ſunt, nec earum contemplatione fidejuſſor interceſſit per l. *ſi plures, in princip. l. ſi ſtipulatus, §. ſi ex duobus.* & ibi gloſſ. Barto. Angelus, & alii de fidejuſſ. *l. Si Titius & Seia*, ibi, *ſi poſteà minor interceſſit.* & ibi Dinus, Oldradus, Albericus, Angelus de fidejuſſor. Ergo multò minùs tenetur cedere actionem judicati contra principalem vel unum fidejuſſorum optantem. Quid enim ſi debitor (ut fit) novam dilationem novo fidejuſſore dato obtinuit: deinde vetus fidejuſſor ſolvit? tenetur ei creditor cedere actiones contra principalem & confidejuſſores ſolventis, ſi qui ſint: ſed non contra novum fidejuſſorem, quem etiam poterat ante ſolutionem obligatione eximere, priore manente in integra obligatione, niſi creditor non gratis, ſed aliquo accepto novum fidejuſſorem liberaverit: quicquid enim recepit, tenetur tam debitori quàm fidejuſſoribus etiam prioribus deducere. text. in dict. l. *Si ſtipulatus, §. ſi ex duobus.* & dixi in tract. uſurarum, quæſt. 34. Primus enim non habet beneficium cedendarum, nec diviſionis contra ſecundum ſui contemplatione non datum, per prædicta: & pari ratione nec beneficium cedendarum novarum actionum, non ſuâ contemplatione vel interventu quæſitarum.

36. Secundò confirmatur, quia ſtandum regulæ, neminem teneri jura ſua cedere aut vendere, niſi quatenùs jure cavetur. *l. nec emere, C. de jure delib.* Nec obſtat æquitas *l. in creditore, de evict.* loquitur enim in actione antiqua, cujus proinde talis qualis eſt ceſſio debetur: quamvis creditor, qui jure creditoris pignus vendidit, de evictione non teneatur. *l. 1. & per tot. C. creditorem evict. non deb.* Tertiò, quia per ſententiam potuit alter damnari ſub gravi pœna æris vel perſonæ, forſan carceris, de quibus initio non fuit cogitatum: unde obligatio cedendi non debet extendi ultra limites, qui erant tempore contractûs: *l. Rutilia, Polla. de contrah. empt.*

37. Ideò ſecus in fidejuſſoribus de judicato ſolvendo, quibus actio judicati cedi debet, etiam in ſecunda vel tertia inſtantia obtenta: ut dixi in novo intellect. *l. cùm apud Sempronium, ff. judi. ſol.* & in annot. ad Alexan. conſ. 209. libro 7. unde ſi tempore fidejuſſoris conventionalis accepti tractatum & actum fuit, quòd creditor faceret reum principalem, condemnari debebit futura actio judicati, cujus contemplatione interceſſit, cedi: & multò magis, ſi in id in quod damnaretur, debitor fidejuſſit.

38. Quartò facit quod iſte ſolvens non poteſt aliàs exigi nec gravari per illam ſententiam contra ſe non latam, nec illius timore ſolvit: ergo non poteſt illius ceſſionem exigere etiam ab initio, invito creditore, nec ei debetur. fa. *l. cum vendente, C. ubi cauſſ. fiſc.* ubi Salice. Paul. & text. in *l. minor 25. annis, in principio, de evict.* ubi quo officio quis cogitur ſolvere, eodem cogit eum pro quo ſolvit. Felin. c. cùm oporteat, *in fin. de Accu.* Jo. Amicus *conſil. 34. in fin. col. primâ*, Jaſon l. *debitoribus, in fin. de re judic.* Ergo non cogit eum eo remedio quo non cogitur: ſed iſte non poteſt cogi per illam ſententiam: ergo nec ejus ceſſionem petere poteſt. Quintò, victor non tenetur uti ſententiâ, ſed poteſt eam omittere, ſi velit. *l. evidenter, de except. rei judi.* ergo non tenetur cedere, quia cedendo utitur: per notat. Paul. in l. *ſi actionem, C. de pact.* Et ſic tutor non condemnatus, ſed ſolvens ex ſimplici obligatione tutelæ, & non in vim ſententiæ, non poteſt nec ante ſolutionem, neque ſolvendo, neque poſt petere ceſſionem ſententiæ. Et ita debet intelligi dict. l. 1. *C. de contrah. judi tut.*

39. Ad l. *ut fidejuſſor. & l. cùm alter*, ſuprà num. 32. pariter reſpondeo, quòd in utraque non eſt quæſtio, an ex intervallo cedi poſſit, ſed an principalis actio ſine ceſſione competat: & deciditur quod non. Fallit primò, ſi ob latitationem vel contumaciam debentis cedere quis mittatur in poſſeſſionem nominis, & ei per proviſionem agere permittatur. *l. Fulcinius, & per tot. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſſ. eat.* quo caſu directas inſtar curatoris exercet. Fallit ſecundò, ſi judex ex ſecundo decreto vel aliàs adjudicet nomen: tunc enim utilis perpetuo tranſit: factum enim judicis cauſa cognita non minùs pollet, quàm factum partis. *l. prima, C. ſi in cauſ. judi. pig. capt. ſit: l. ſi ob cauſſam, C. de evict. l. profectitia dos, in princ. de jur. dot.* Fallit tertiò in contutore. *l. 1. §. nunc tractemus, de tut. & rat. diſtrah. l. ſecunda, C. de contrah. jud. tut.* Unus ergo tutorum qui perſolvit ſtatim contra contutores utili tutelæ cum omni privilegio dictæ actionis agit.

40. Et fundatam habet intentionem ex ſimplici apocha, etiamſi nec alleget nec doceat ceſſionem; ſed fidejuſſori non ſufficit apocha perſolutionis, ſed debet etiam allegare & probare ceſſionem, niſi ſimul oſtendat inſtrumenta originalia, eaque ſibi tradita à creditore, quæ traditio vel permiſſio ut maneant penes eum, ſi aliàs habet vim ceſſionis, vel mandati ex conjunctione perſonarum ſine cautione rati. *l. ult. C. de pact. convent.* Multò magis ſubſiſtente ſeu concurrente obligatione ejuſmodi jura cedendi, ut hìc, ita quod ſufficit quod ſciente & permittente eo qui cedere tenetur, habeat & utatur inſtrumentis: cenſetur enim tradita ex præcedenti titulo & obligatione cedendi: & ſic videtur actualis ceſſio facta. *l. 2. C. de acquir. vel amit. poſſeſ.* gloſſ. ultim. Angelus & alii in l. *quædam mulier, de rei vendicat. l. Si voluntate, in princip. C. de fideicom. liberta.* quia fideicommiſſaria libertas non competit niſi ſecutâ manumiſſione. *l. ſi ſervus, C. eod.* unde fit libertus manumittentis. *l. in quibus, C. eod.* tamen ſi gerat ſe pro libero conſenſu, ejus qui manumittere debet, dicitur ab eo manumiſſus. *l. cùm quaſi, in fin. ff. eod. tit.* Facit *l. Labeo, in fin. de pact.* ubi tacitum pactum non petendi probatur ex traditione cautionis vel inſtrumenti per ipſum creditorem facta debitori. Facit etiam l. 1. *C. de donat.* ubi præcedente obligatione tradens inſtrumenta videtur ſolvere quod debet: ergo cedere jura & actiones in eis contentas, quando ad eas cedendas tenetur ut hìc, facit etiam quod notat Lud. Roma. ſing. 637. & conſil. 446. Bald. Feli. & alii c. coram, de offic. & poteſta. jud. deleg.

41. Hinc infero in praxi, quòd ſi iſte fidejuſſor contra principalem vel conſidejuſſorem agens, cumulando forſan omnes actiones pertinentes (quod po eſt, ut dixi

in l. *edita, C. de eden.* in lectura Tubingenſi) ſive mandati, ſive negotiorum geſtorum, ſive primitivas, allegans ceſſionem, & producens inſtrumentum principalis obligationis. Sic eſt concluſum in cauſa & actori neceſſarium niti, primitiva principali ceſſa, ſive quia in illis incœpit à quadam executione, vel pignoratione bonorum, ſive ut excludat tertios opponentes, vel alios creditores non debet cadere cauſa, quamvis non produxerit inſtrumentum actualis ceſſionis, ſed vincere, dummodò appareat inſtrumenta principalis obligationis ſibi ſimpliciter tradita de conſenſu expreſſo vel tacito ipſius creditoris, qui cedere & tradere tenebatur: ſecùs ſi per ſe hæc inſtrumenta de novo levaret à notario, vel ſi non appareat ſibi tradita ab eo qui ſolvit, vel ejus mandato: quia tunc procedit. *l. ut fidejuſſor. de fidejuſſor. & l. cùm alter, C. de fidejuſſ.* non enim tranſeunt actiones ipſo jure, niſi in caſibus jure expreſſis.

42. Et in hoc verſatur magna æquitas & utilitas: poteſt enim eſſe caſus, in quo non debetur ceſſio. *l. ſi ſtipulatus eſſes, §. 1. de fidejuſſor.* vel non debetur huic, vel non tam cito. Et interim iſte, qui fortè non eſt ſolvendo, poſſet abuti, ut quando ſolvit ante dilationem reo conceſſam, vel interim dum creditor pignoraverat nomen debitori hypothecario debitoris ſui, vel aliàs; & creditor, de cujus ceſſione & mandato non conſtat, non tenetur de evictione, & reus indebitè vexaretur ante tempus, vel pendente aliâ exceptione, per eum qui non eſt ſolvendo, nec daret inſtrumenta ſufficientia ad recurſum contra creditorem. Item creditor qui promiſit non exigere debitorem ad tempus, quamvis non poſſit exigere fidejuſſorem, qui non renunciavit omnibus exceptionibus: tamen poteſt ab illo ſponte ſolvente recipere. Nec facit contra conventionem, niſi cedat actiones ſimpliciter, quas etiam non debet ante tempus nec inciviliter cedere. Hujus captionis metus ceſſat inter ipſos contutores: & quamvis ceſſet, vel etiam ceſſare conſtet inter alios principales correos: tamen non tranſit utilis ſine ceſſione, quia non eſt jure cautum, & multominùs in fidejuſſorem tutoris, vel unius tutorum, quia privilegium d. §. *Nunc tractemus.* ſpeciale eſt, nec debet extendi.

43. Ex hac noſtra analyſi novo & ſincero intellectu ſtat concluſio. Quòd quamvis ceſſio ex intervallo facta extraneo, vel ei cui non debetur, quique de ea non eſt re integrâ pactus, non valeat ut hîc: tamen facta ei cui debebatur, valet indiſtinctè, ſive contra correum, vel non correum pariter vel diſpariter obligatum per omnia alia jura, quæ videbantur huic Legi & vero intellectui contraria: quæ tunc pulchrè ſine ulla ſophiſtica diminutione & contortione cum ſumma æquitate uſibus hominum praxique accommoda conveniunt. Amplia etiamſi is cui debetur ceſſio, non intervenerit initio obligationis, nec ſit correus, ſed ex poſtfacto, contemplatione tamen illâ ſupervenerit: ut in l. *ſi minoris, de adminiſt. tut. vel cur. l. alterius, in fin. de tut. & rationib. diſtra.* Limito ut procedat in ipſa primitiva obligatione, vel in ea cujus contemplatione is cui debetur ceſſio, acceſſit: ſecùs de nova obligatione quam creditor poſteà ſeorsùm ſuo facto quæſivit: ut enim hac uti non tenetur, ita nec eam cedere: l. 1. *C. de contrah. jud. tut.* quæ ita debet novè & verè intelligi. Et hoc niſi quatenùs petens ceſſionem etiam contemplatione hujus futuræ obligationis interceſſerit, ut ſuprà n. 37. Et ſentit Bartol. in l. *ſi ſtipulatus eſſes, §. ſi ex duobus, de fidejuſſ.* Et hæc procedunt in creditore, qui in conſequentiam ſolutionis cedere debet: ſecùs in eo qui principaliter cedere tenetur, non ſimplicem formulam actionum vel remediorum, quorum ſortem recipit, ſed rem ipſam: quia iſte non dicitur creditor ſed debitor, ſive ſit obligatus de evictione: ut in l. *cùm vir, de uſucap.* ſive non: ut in l. *ſi heres pecuniam, ad Trebell.* quæ, quia nimis excedunt materiam noſtram, ſuis locis reſervo.

SECUNDA LECTIO DOLANA

EJUSDEM AUCTORIS, NUNCQUE Profeſſoris Dolani Juris, praxiſque conſultiſſimi in alma Dolana Academia, die 22 Novembris, anno 1555. habita in frequentiſſimo Magnifici Dom Rectoris, ſupremæ Curiæ Senatorum, totiuſque Academiæ & urbis Ordinum cœtu.

IN QUA

Novus, ſincerus & analyticus intellectus l. In Lege Falcidia hoc eſſe ſervandum ff. ad leg. Falcid. huic Scholæ & univerſæ Reipublicæ donatus eſt, & l. ſi Titio aut Seio, de legat. 2. emaculata.

EPITOME.

1. Errores omnium doct. circa dictas duas leges. 16. 17.

2. Duo cardinales errores, unde quinque alii fluunt. 5. 6. 7. 9.

3. Species d. l. in lege Falcidia, duplex.

10. Cauſſæ errorum.

11. Verus intellectus l. in lege Falcidia hoc eſſe ſervandum num. 12. 13.

14. Cautio vel ſatiſdatio ſi cui pluſquàm per leg. Falc.

15. Intellectus l. 1. §. ſi hæres. ad Treb.

18. Plurium correorum debitor dicitur communis, etiamſi non ſint ſocii contra gloſſ. & doct.

19. Et qui totum exegit, debet partem indiſtinctè dare conſorti, etiam in individuis. 21. 22. 23.

20. Intellectus legis ſi Titio aut Seio, de leg. 2.

24. Et in correis debendi indiſtinctè totum ſolvens contra conſortem ex ſuo capite agit.

25. Unus etiam ſociorum poteſt altero uti ad uſum deſtinatum.

26. Eſſeceſſionem ex intervallo petere poteſt.

27. Rei debendi invicem ſidejubent.

LECTIO II.

MAGNIFICE Domine Rector, ampliſſimi Ordinis graviſſimi & æquiſſimi Senatores, fideliſſimi & prudentiſſimi Decuriones, ferventiſſimi auditores! Etſi priore lectione nonnulla ſciens præterierim ut latiorem campum *l. Lucius*, relinquerem:

1. Tamen quia Bart. in d. l. *Modeſtinus*, & omnes poſt eum nominatim tractant. *l in lege Falcidia hoc obſervandum, ad leg. Falc.* & peſſimè interpretantur, etiamſi eos omnes ubique & canoniſtæ & legiſtæ contra mentem & textus legum, & contra manifeſtam æquitatem ſequantur, nobis eadem analyſi explicanda eſt, ſuæque luci & veræ praxi reſtituenda hæc l. *in lege Falcidia*, & ſimul emaculanda. *l. ſi Titio aut Seio, de leg.* 2. quæ ab omnibus glo. & Doct. eodem errore implicatur. Omnes enim nedum antiquiores, ut Accurſ. Dyn. Jacobus de Arenis, Pet. Pertic. Albe. in *d. l. ſi Titio aut Seio, de leg.* 2. Guliel. Cuneus, & alii in *d. l. Modeſtinus.* Jaco. de Beluiſ. in Auth. *de duobus reis.* Joan. And. in addit. ad Specul. *de action. & oblig.* ſed etiam antiqui, ut Bar. Arge. Paul. Alex. in *d. l. in lege Falcidia.* Bartho. & Bal. in *d. l. Si Titio & Seio.* Bar. in *l. reos, quæſt.* 8. *in l. ex duob. reis, & in l. Vraninus, de fidejuſſ.* & in *d. l. Modeſtinus, de ſolut.* Bald. in *l.* 1. *C. de duobus reis.* Paul. *l. ſi ex toto, §. fin. in fi. de leg.* 1. Barth. Bald. Ange. Paul. Alex. in *l. ſi unus, in princip. de pact.* Denique Jaſ. cæterique recentiores, & omnes ibi & ubique dictas duas leges diſtorſerunt.

2. Primò antiquiores reſtringunt d. l. *in lege Falcidia.* ut loquatur & intelligatur dumtaxat in obligatione correorum verbis contracta: ut Alber. Dyn. Jacob. de Raven. ibi, quos Ange. facile ſequitur: ubi dicunt illum caſum non eſſe alibi. Bart. autem quem cæteri

communiter ſecuti ſunt, videns hanc reſtrictionem primò non ſolùm eſſe divinatoriam, ſed etiam cæteris aliiſque legibus diſſonam, nimioque contrariam, aliter & ſubtiliùs reſtringit: dicens quòd loquitur & intelligitur dumtaxat in duobus correis, ex cauſſa lucrativa. Secundò intelligunt quòd niſi iſti ſint ſocii, lucrum eſt præoccupantis inter creditores, & damnum ſolventis, vel in ſolidum exacti inter debitores: itaut neuter alteri teneatur aliquis contribuere, nec activè, nec paſſivè, id eſt, nec de recepto, nec de ſoluto. Hi ſunt duo cardinales errores, ſive principales, à quibus reliqui fluunt. Tertius infra num. 5. Quartus infra num. 6. Quintus intra num. 7. Sextus infra num. 8. Septimus infra num. 9.

Species 3. facti d. l. *in lege Falcidia*, talis eſt & duplex. Primò, duo correi debentes mille, uni præmorienti alter ſuccedit, qui contra legatarios & fidejuſſores defuncti vult uti lege Falcidiâ, & in ea primò deducere tota mille tanquam debitum hæreditarium, ut de reſiduo quarta ſua detracta, tantò minùs ſolvat legatariis: qui dicunt hæredem non poſſe deducere, ſed ſibi nomine proprio tota mille imputare: quia in veritate, proprio nomine obligatus eſt ad tota mille. Secundo & caſu converſo, duo correi debendi in mille, alter alteri ſuccedit, qui in ratione falcidiæ non vult dicta mille computare in bonis hæreditariis in totum nec in parte, dicens ea in ſolidum ſibi nomine proprio deberi: quod etiam verum eſt. Text. brevi compendio in utroque caſu diſtinguit: aut hi correi erant ſocii, & debet ſive activè, ſive paſſivè dividi: aut nulla inter eos fuit ſocietas, & in pendenti eſt in utrius bonis computabitur ſumma debita activè, vel ex cujus bonis detrahetur, aut ſolvetur paſſivè.

4. In primo membro diſtinctionis nulla eſt obſcuritas, nec æquitatis repugnantia. In ſecundo verò membro obſcuritas eſt penes glo. & Doctores ibi, *in pendenti*, &c. Et omnes aduſque intellexerunt, pendere à futura ſolutione vel exactione, quam omnes concorditer ponunt in electione ipſius hæredis, ſive ſit debitor, ſive creditor: qui eſt peſſimus error, de quo nunquam textus cogitavit. Sed priùs ob oculos ponamus ipſum Doctorum ſenſum.

5. Dicunt enim inter correos debendi, quòd iſte hæres poteſt eligere, an ſolvat totum ut hæres, an verò ut ipſe, & ſic in totum debitum imputet hæreditati, & de illa priùs deducat, ſolvendo priùs illa mille de bonis hæreditariis, deinde de reliquo quartam, & ſuper reſiduo legatariis, pro rata reſidui dumtaxat, ſatisfaciat: an verò tota mille ſolvat de ſuo, nihil propter hoc imputando, nec detrahendo legatariis; & quod ab iſto eventu ſolutionis futuræ Falcidia pendeat.

6. Pariter è converſo, dicunt inter correos credendi, quod iſte hæres poteſt eligere, an velit tota mille à debitore exigere nomine hæreditario tanquam hæres, & tunc augeatur hæreditas, & conſequenter proſit ad tollendam vel minuendam falcidiam ad commodum legatorum: an verò velit ea exigere nomine proprio, & tunc tantò hæreditas minuatur, falcidia verò augeatur, & legatariis & fideicommiſſariis noceat: & quod hoc pendet ab eventu futuræ exactionis: qui ſunt duo graves errores, à prioribus manantes.

7. Et ut error ſemel admiſſus, alium trahit, inferunt, & hic eſt quintus error, tantò prodigioſior quantò & à litera & à mente legis remotior. Quod ſi iſte habet plures etiam decem vel centum cohæredes: tamen quod ipſe ſolus hac in re vincit omnes alios cohæredes, tanquàm majorem ſive activè, ſive paſſivè, partem habens, *l. majorem, de pact.* habet enim vel debet ſolidum ex capite ſuo. Et rurſus concurrit cum hæredibus in aliqua quantula etiam minima parte hæreditaria, & ſic ſemper potior eſt & præferendus in electione.

8. Sextò perniciosiùs & iniquiùs errant, tenendo quod in his correis debendi, non ſolùm unus totum ſolvens vel in ſolidum exactus, non habet contra conſortem recurſum ullum ex capite ſuo, ut in ſecundo errore: ſed nec ex capite cedendarum actionum: quia in nullo debetur ceſſio. Et ſic quod non ſolùm poſt ſolutionem facta ceſſio in nullo valeat ex generali erronea regula, quâ ita tenent, ubique etiam ubi alias debetur ceſſio, per falſum intellectum. *l. Modeſtinus, de ſolu.* Sed etiam quod tempore ſolutionis vel incontinenti facta vel pacta ceſſio non valebit: hoc caſu in quo nulla debetur ceſſio, & quæ in nihilo facienda eſt per hanc *l. in lege falcidia*, quam ad hoc ſingularem dicunt: ita decidit Bartho. in d. l. *Modeſtinus*, in qu. 2. quart. q. principalis, num. 11. ubi omnes tam præcedentes Bartol. ut Guli. Cun. Dyn. Alber. ibi, quàm poſteà ſequuti, ut Ang. Imol. ibi, & cæteri ubique ſequuntur.

9. Septimò, quia idem inferunt in correis ex teſtamento: nec hoc ſolum, ſed etiamſi duobus alternativè ſit idem legatum, puta Titio aut Seio, utri hæres velit, quòd ſi hæres non elegerit, alter legatarius non ſolùm poteſt ſolidum exigere, ſed non tenetur partem conſorti facere. Et reprobant gloſſ. 2. ibi, in d. l. *Si Titio aut Seio, de leg. 2. adſi.* tanquam falſam, in quantum ad text. referretur, per hanc ſingularem *l. in lege falcidia hoc eſſe obſervandum.* quod eſt iniquum, nec per hanc legem ullo modo probatur. Errori

10. Sed quænam (malum!) intemperies tranſverſos egit tot ſeculis, tot Doctores, ut tam fœdè aberraverint, idque in re adeò plana & facili, ut vel ex legibus in eod. tit. ſatis apertè declaretur, ut mox dicemus. Primò ... computandæ & tractandæ falcidiæ inexperientia legumque & titulorum: infrà ſi cui plus quàm per legem falci. quæ ſunt jura merè practica. Secundò multarum legum præſertim practicarum concursus, quas dum malè intelligendo ab antinomiis apparentibus ſeſe aliter extricare non poſſent, coacti ſunt in his anguſtiis, more ſuo, ſomnia fabricare, ad verbis tenùs elabendum idonea: ſed non ad verum ſenſum, & multominùs ad æquitatem & legitimam praxim. Et ne ſuper concurſu d. ll. & l. 1. *C. de duob. reis.* nimis remorer, breviter dico, quòd verba,

11. *In pendenti eſſe*, in hac l. non reſpiciunt, nec reſpicere poſſunt electionem ſolvendi in qualitate hæreditaria vel propria: ut aduſque omnes putaverunt, qui hanc electionem ad ſua ſomnia exaggeranda finxerunt, & commenti ſunt: ſed reſpiciunt jus ipſum obligationis, quâ de agitur, videlicet in cujus bonis & pro qua parte imputari debeat: quando hoc per certam ſocietatem, quæ non eſt, vel de qua non apparet, liquidari non poteſt. Et tunc non dicit text. quod hæres ipſe habeat jus eligendi vel declarandi, imò hoc repugnat: quia tunc nihil ſtaret in pendenti: ſed ſtatim quod ſibi commodius videretur, eligeret aut declararet. Verum dicit text. quod donec de incerto portionum, vel mutui recurſus inquiſitum ſeu liquidatum ſit: falcidia ſuper hoc articulo manet in pendenti, hoc eſt partium jura integra & in ſtatu ſuo: & ſic interim locus eſt cautioni ex edicto prætoris, de quo in l. 1. §. *ſi annos. ad l. falci. & latiùs in l. 1. & per tot. Si cui plus quam per l. falcidiam.* Verus intellectus l. in lege falcidia hoc eſſe obſervandum.

12. Probo: quia hæc l. nihil aliud quàm praxim & uſum legis falcidiæ docet: ut patet in princ. text. ibi, *hoc eſſe ſervandum.* Et primo ſuper themate de quo ſuprà num. 3. Jureconſul. in text. ibi, *Si quidem* incipit reſpondere per unicum exemplum methodicum, quod cum ſui ratione ad omnia id genus ſufficit. *l. non poſſunt.* ibi, *Sed cùm in aliquo caſu ſententia eorum manifeſta eſt*, cum l. ſeq. de legib. dicit ergo quòd ſi conſtat defunctum & hæredem fuiſſe in hoc nomine ſocios: tunc expeditum eſt: quia diviſio omninò fieri debet ſecundùm partes ſocietatis, ſi de par-

tibus conſtet : quod ſi de ſocietate conſtat : ſed non de partibus : tunc eo ipſo conſtat illas æquales eſſe text. in l. *ſi non fuerint*, *in princ. pro ſocio.* Et hoc eſt quod dicit iſte text. ibi, *atque ſi ſinguli partem pecuniæ*, ſcilicet pro parte ſocietatis, ſi de partibus conſtat, aliàs partem virilem ; ſi verò nulla fuit ſocietas, vel de nulla conſtat, quod idem eſt : *l. duo ſunt Titii, de teſta. tutel.* tunc ratio falcidiæ tam activè quam paſſivè pendet. Hæc eſt brevis ſed ampliſſima reſponſio : quamvis enim quæſtio ſit latior exemplo dato in reſponſo, quod valde conciſum eſt, & forſan à compilatoribus abbreviatum, ſed non ita quin ſententia manifeſta ſit, & conſequenter ad ambitum totius quæſtionis extenditur. *d. l. non poſſunt.* Si ergo conſtet nomen ſpectare ad alterum tantùm, vel commune fuiſſe, ſive pro ſocio, ſive incidenter, & partibus communionis, ratio falcidiæ in promptu eſt, pro eiſdem partibus, perinde atque ſi ipſum nomen vel ejus inſtrumentum de eiſdem portionibus eſſet diviſim conceptum. Alias ſi conſtat verè ſocios fuiſſe, ſed pro partibus inæqualibus, de quibus conſtat, ſubductio falcidiæ pendet.

13. Idem ſi non erant ſocii, ſed dubitatur ad quem ſpectabat nomen, vel ſi erat de re vel negotio communi, dubitatur pro qua parte, adhuc eſt in pendenti.

14. Et ſic habent locum remedia introducta à jure, quando vel quatenùs ratio falcidiæ pendet, hoc eſt, probabiliter dubia eſt : ut ſi legatum quod petitur, purum eſt liquidum : ſed eſt alienum, vel aliud legatum, cujus prætextu hæres, cauſatur locum eſſe falcidiæ, eſt conditionale, vel aliàs dubium & incertum : ita tamen, ut ſit probabile dubium, an nunc ſit, vel tandem locus futurus ſit falcidiæ : tunc hæres acceptâ idoneâ cautione, quatenùs ultrà falcidiam poſteà apparebit ſolviſſe, tenetur legatum liquidum ſolvere : *l. is qui fideicommiſſum, ad l. falcid. l. 1. & per tot. ſi cui plus quàm per leg. falcid.* aliàs ſi cauſificatio hæredis non eſſet probabilis, cogeretur ſine cautione ſolvere. *l. hac autem, in princ. ſi cui. plus quàm per leg. falcid. adjecta* quali volet proteſtatione. Anto. Rub. *l. non ſolùm, §. morte. in repe.* num. 620. *de ope novi nuntia.* hæc intellige de cautione cum fidejuſſoribus, quæ propriè ſatiſdatio vocatur. *d. l. 1. & l. hac autem, in princ.* quià ſi hæres eſſet contentus nudâ cautione per ſtipulationem, de qua in l. *ſancimus, C. de verbor. ſignific.* quæ crebro in jure repromiſſio vocatur, hanc legatarius non poſſet recuſare, ſicut nec bonæ fidei recognitionem. Sed nec etiam hoc prætextu poſſet hæres ludificari procuratorem abſentis : quamvis per hanc vel nudam cautionem plus obligetur legatarius quàm per condictionem indebiti, quâ aliàs tenetur. *l. 2. ad fin. de condict. indebit.* ut novè dicam in l. 1. *in princ. de verb. oblig.*

15. Hic eſt ipſiſſimus ſenſus d. l. & dictæ clauſulæ *in pendenti, &c.* literæ menti æquitati omnium legum ſenſui communi praxiſque conſonus. Et rursùs ex abundanti probo per alia jura ejuſdem tituli. *l. ſi propter, eo.* ibi, *pendet legis falcidiæ ratio.* i. ſuſpeditur, differtur donec liquidum ſit. In l. *is cui fideicommiſſum.* ibi, *veluti cùm propter conditionem aliorum fideicommiſſorum vel legatorum legis falcidiæ cauſſa pendebit.* niſi cùm partes conſentiant incertum nominis vendi cautionibus res temperabitur. *l. in lege falcidia, in fin. eod. tit.* quæ ita debet intelligi ut & textus in l. 1. §. *ſi hæres.* ibi, *ſed æſtimandum fundum quanti valeat ſine hac cautione. infrà ad Trebell.* debet intelligi ſi utraque pars conſentiat, aliàs non tenentur aleam captioſam ſubire, ut ſuo loco pleniùs dicam.

Intellectus l. 1. §. ſi hæres ad Trebel.

16. Sed intelligere, ut putant Doctores eſſe in pendenti, propter electionem competentem hæredi : & donec eligat ſuo vel hæreditario nomine totum ſolvere vel totum exigere etiam lippis & tonſoribus : juxta Horatium & glo. *l. quidam cùm filium, verbor. oblig.* paret eſſe ridiculum, etiamſi hi arbitri ad falcidiam ſubducendam dati eſſent : ſi enim hæres habet electionem, nonne expeditum eſt : quid enim erit in pendenti ſi per eum ſtet ? quis vel literarum, ed non rerum expers iſtas velut aniles ſcrupuloſitates non irrideret ? Intellectus ergo inveteratus tam à vero legis quàm à communi ſenſu & praxi abhorret, quorsùm ergo hanc legem reſtringere ad ſocios, cùm de ſociis non meminerit, niſi cauſsâ exempli quod non reſtringit. *l. damni infecti, in fin. de damn. infect. l. 1. § quod vulgò, de vi & vi armata.* Sed quæ dementia abſque lege & ulla ratione colligere, quòd obligatio correorum verbis contracta inter non ſocios imputatur activè lucro ſolius exigentis, & paſſivè damno ſolius ſolventis : neque ille conſorti teneatur, neque iſte contra conſortem agat. ut Alberic. Dyn. Jacob. de Arenis ſomniant. *d. l. in lege falcidia h. c. eſſe ſervandum.* quod eſt contra caſum rotundum in l. 1. *C. de duob. reis.*

17. Plauſibilius quidem Guiliel. Cuneus, & poſt eum Bart. & omnes qui deinceps ſcripſerunt, an obligatio ſit verbis contracta, vel non, ſed tantùm an ſit ex cauſſâ lucrativa : ſed adhuc hæc reſtrictio primùm divinatoria eſt. Secundò, hæc lex quæ vice exempli loquitur, talem reſtrictionem non patitur. Tertiò, nullo jure probatur, ſed commentitia eſt & voluntaria. Quartò, iniqua. Et quamquam hæc ſufficerent ad nihil temerè innovandum, ſed relinquendum in aliis regulis communibus ; tamen & quintò ſpecialiter probo eam deciſionem falſam eſſe, per text. in l. *ſi rem aliquam*, §. *ſi duo, de novat.* ubi in correis non diſtinguendo an cauſa ſit lucrativa vel non : ſed indiſtinctè dicitur, jus ſtipulationis eſſe inter eos commune & debitor communis : & in l. *qui hominem*, §. *ſi duo, de ſolut.* dicitur obligatio eſſe inter eos communis.

18. Verum eſt quod Accurſ. in utraque lege reſtringit & ſupplet ſi ſint ſocii. Sed hæc ſubauditio utcumque Bart. & alii ſequantur, tam falſa eſt quàm nullo jure probatur : leges enim illæ indiſtinctè loquuntur : ergo diſtinguere non debemus. *l. de pretio de publ. in rem act.* cum vulg. Cùm ergo probatum ſit inter eos obligationem eſſe communem, & jus ſtipulandi ſeu crediti commune, & debitorem communem : ergo ſi deficiat actio pro ſocio, quando non erant ſocii, ſaltem locum habet actio communi dividundo contra eum qui (ut ex forma & natura obligationis poterat) totum recepit, vel accepto tulit. *l. 1. & per tot. commun. divid. l. anteſe. l. pe. C. de neg. geſt.* niſi ad eum commodum vel incommodum totum obligationis communis redundare debebat : ut in l. *ſi non ſinguli, C. ſi cert. pet. l. propter mutuam, C. de duob. reis.*

19. Stat ergo nova noſtra & veriſſima doctrina, quòd ſi unus correorum credendi totum recipiat, tenetur partem dare conſorti. Amplio primò etiamſi non ſit ſocius : quia ſaltem communi dividundo, vel negotiorum geſtorum tenetur. Amplio ſecundò, contra omnes etiamſi debebatur ex cauſa merè lucrativa. Amplio tertiò, etiamſi debebatur ex teſtamento in quo poſſunt correi fieri, ſi hoc teſtator intendat & agat, ſive debendi : ut l. *ſi ex toto*, §. 1. & ibi gl. Bart. & omnes d. l. 1. *eamdem in princ. de duobus reis, ſive credendi, l. ſi Titio aut Seio, in fin. d. l. 2.* Sed in dubio non cenſetur velle facere correos. *l. ſive à certis, de duobus reis.*

20. Huic tertiæ ampliationi non obſtat *d. l. ſi Titio aut Seio.* ibi, *uterque petere perinde poteſt, ſi ipſi ſoli legatum foret.* Tùm quia text. non dicit quòd ſolidum poſſit lucrari & retinere, ſed quòd eſt habilis ad petendum ſolidum nomine ſuo, quod ut verum eſt, ita hæc duo multùm differunt. Tùm quia æquiparat duobus correis, quorum ſinguli habiles ſunt ad totum nomine ſuo exigendum, quaſi quantùm ad hoc quilibet eſſet ſolus creditor : nec tamen ſequitur quin debeat rationem partis reddere correo,

& ſic non plus eſt in tali collegatario, cùm non debeat plus eſſe in æquiparato, quàm in æquiparante. *leg. 1. ubi omnes notant, de leg. 1.* Tùm tertiò, quia ſimilis eſt textus in correis credendi ex ſtipulatione in *leg. ſi rem aliquam*, §. *ſi duo.* ibi, *ac ſi ſolus ſtipulatus eſſet.* denovat. Et tamen probavimus locum eſſe actioni negotiorum geſtorum, vel communi dividundo, etiam in contractu lucrativo: ergo & hîc in legato. Tùm quartò, quia non debet fieri differentia inter contractus & teſtamenta in dubio: ſed de uno ad aliud arguere licet. *l. ſervus filii* §. *cum qui chirographum. l. quæ de legato, de leg.* 1. Prætereà *d. l. ſi Titio aut Seio.* longè aliter quam hactenùs interpretanda eſt, quòd in alia opportuna lectione reſervo: nec enim poſſum, nec decet omnia ſimul & ſemel effundere.

Amplio 21. quartò, etiam in individuis, quatenùs tamen adaptari poteſt, videlicet quoties contingere poteſt uni correorum totum individuum dari poſſe, & datum eſſe. Quod quamvis latiùs quam primâ fronte videtur, pateat, uno aut altero exemplo (ad alia feſtinans) contentus ero: ut ex *l. Lucius, de ſerv. ruſt. præ.* Si quis jus perſonale certi aquæductus dederit unius digiti vel alterius menſuræ aquæ, idque non uni Caio, ſed Caio & Proculo, & cuique eorum in ſolidùm non duas menſuras, ſed unicam, ut duobus correis ejuſdem rei. Si enim Caius ſolus prævenerit, ſibique ut poteſt, exegerit conſtitutionem dicti digiti & aquæductûs, quo facto promiſſor ipſo jure liberatus eſt ab utroque. *l. 2. & 3. in fin. de duob. reis.* tamen tenebitur Caius Proculum in partem admittere per prædicta, nec dicere poteſt ſe præventione lucratum eſſe, ex eo quòd promiſſio facta ſit ex cauſa lucrativa, in quo Doctores non contradicunt, ſed conſentiunt ſi promiſſio facta eſſet ſimpliciter, non tanquam correis, quamquam ex natura rei utrique deberet in ſolidum. *l. 2. §. ex his, de verb. oblig.*

22. Ego verò dico quod etiamſi ſint formaliter veri correi, tamen cùm Caius ſcierit obligationem ſibi fuiſſe cum Proculo communem, debuit nomine communi aut animo communicandi exigere. *l. in hoc judicium, in princ. commu. divi.* & ſic etiam jure actionis tenetur communicare. Verbum autem, *ſocium habere*, in d. l. intelligitur de quavis communione, etiam ſine ſocietate, ſecundùm Bart. & omnes ibi, & eſt text. *l. 2. eod. tit.* imò text. in ſpecie in *l. arbor*, §. *aquarum iter, eod. tit.* & in *l. Lucio, de aqua. quot. & æſti.* Tùm omnes fatentur locum eſſe recurſui & contributioni, etiamſi ſingulis debeatur in ſolidum, etiamſi ex cauſa lucrativa, etiamſi non ſint ſocii, dummodò non ſint correi. Sed cur aliud juris eſt, ſi ſunt correi? Quorſùm nullo jure differentiam ſtatuere non ſolùm contra omnes juris regulas, ſed etiam contra evidentem æquitatem & juſtitiam?

23. Jam quo res ſit clarior & in praxi frequentior, fac ex mera liberalitate eiſdem tanquam correis promiſſum certum aquæductum in uſum futuri molendini, Caius non tractavit cum Proculo, de erigendo communi molendino, vel fortè non convenerunt; ideò ipſe conſtruxit in ſuo, & exegit ut potuit illum aquæductum ſibi tradi & conſtitui ad agitandam rotam ſui molendini, an ſolus lucrari debeat commodum dictæ ſtipulationis, vel legati lucrativi? Ita dicerent & conſulerent omnes ex ſua erronea & iniqua doctrina. Nos verò contradicimus, non quod per ſe individuum eſt, dividi debeat: ſed prout dicunt jura, ut communis ſenſus & praxis oſtendit, dividendum uſum vel per tempora, putà dies, aut horas, vel per menſuras aquæ, ſi Proculus quoque vicinum molendinum habeat, & aqua utrique ſufficiat. *l. arbor, §. aquarum communi divid. l. Lucio, de aq. quot. & æſtiva.* aliàs, ſive non poſſit fieri hæc uſus diviſio, ſive poſſit, ſed non commodè, quod idem eſt: per text. in *l. idem Pomponius, §. plumbum, de rei vend.* ſecundùm novum noſtrum & verum intellectum, quem defendendo literam communem, dedimus in tractatu uſurarum, numero 774. Sive commodè poſſit, ſed Proculus non habet vicinum molendinum, nec forſan expediret, uno in ea vicinia ſufficiente, tunc ſuccedit adjudicatio mediæ partis communis æſtimationis non molendini nec moletrinæ, ſed dicti aquæductûs, ſicut ſi vendi aut de novo adquiri deberet dictâ parte æſtimationis per Caium Proculo danda *l. cùm filius, in fin. princ. de leg. 2. lege Falcidiâ interveniente ad leg. Fal. l. pure. §. ſi cui legata, de dol. exception. l. 1. C. commun. divi.*

24. Nec audietur Proculus dicens eam aquam ſufficere pratis vicinis utriuſque irrigandis, ideò in prata utriuſque dividendam: quia cùm fuerit promiſſa & deſtinata uſui molendini, potuit Caius ſolus in uſum deſtinatum Proculo non vocato, vel etiam eo invito, impendere, etiamſi eſſent ſocii. *l. cum duobus, §. item Mela, pro ſoc.* Igitur quantò magis cùm non ſunt ſocii, ſed correi, ut hîc gloſſ. & Doctores in *l. Sabinus, communi divid.* dixi contra Philip. Dec. in annot. ad eum, conſil. 249. ubi malè conſuluit.

25. Nunc è converſo, ſimilem concluſionem facio in correis debendi: ut ſi unus totum præſtiterit, repetere poſſit à correo partem contingentem, vel æſtimationem partis. Amplio omnibus modis quibus præcedentem concluſionem ampliavi. Et ultrà amplio hanc ſecundam concluſionem quintò etiamſi non habeat jura ceſſa, quia ex capite ſuo agit. *l. 2. §. ex his, verſ. ſed quo caſu, de verbor. oblig. l. heredes, §. idem juris. l. inter cohæredes, in fin. famil. erciſc.* vel ſaltem agit negotiorum geſtorum, ut ſup. nu. 19. quinetiam condictione. *l. ſi & me & Titium, ſi certum pet.*

26. Amplio ſexto contra omnes & nedum ſibi poſſunt & debeant cedi actiones tempore ſolutionis: ſed etiamſi ſimpliciter ſolverit, poſſunt ex intervallo cedi: imò etiam condictione indebiti, cogi poſſit vetus creditor cedere: ut nuper novè diximus contra omnes interpret. *l. Modeſti. de ſol.* nu. 18. Fallit utraque concluſio in quantum negotium ad ſe & non ad correum ſpectaret, ut ſuprà num. 16. in fin. quod etiam in cauſa lucrativa viri verificari poteſt ex parte promittentium: ut ſi Titius volens ex cauſa donationis promittere centum tertio, roget Caium quo res ſit tutior ſecum æquè principaliter tanquam duos reos promittere.

27. Reſpectu enim tertii uterque ex mea donatione tenetur: ſed inter ſe alter fidejubet, quod ſæpè uſuvenit, quando is qui dotare non tenetur nomine dotis promittit, & alium ſecum æquè principaliter obligari facit: reſpectu enim mulieris mera donatio eſt, licèt non reſpectu ſponſi. *l. ult. in princ. C. de jur. dot. l. unic. §. accedit, C. de rei uxor. act. l. ex morte, §. ſimilique modo, C. de pact. convent.* Et dixi in tract. de donat. fact. in tract. matrim. n. 75. 76. Ex quib. videtis quàm latè pateat veritas, evidens æquitas & utilitas, imò etiam neceſſitas novæ noſtræ doctrinæ, & quàm neceſſarium fuerit tam in jure quàm in praxi, tam in ſchola quàm in foro inveteratos errores aboleri, in quo multos jam annos majore rei familiaris damno laboravi, invidorum etiam factionibus ſæpè à ſtudiis deturbatus.

TERTIA LECTIO DOLANA

EJUSDEM DOCTORIS, EODEM MENSE Novembris 1555. habita in eodem ampliſſimo Univerſitatis, & ſummæ Curiæ Senatorum, & Ordinum urbis conſeſſu.

IN QUA

Lex Lucius Titius, ff. de vulg. & pupill. ſubſtit. nativæ ſuæ luci & perſpicuitati contrariis omnibus ſublatis, poſt multa tandem ſæcula reſtituta eſt.

EPITOME.

1. Caſus ſecundùm communem. 2. 3.
4. Refellitur. 5. 6. 7. 9. 24. 27.
5. Duo ineluctabilia contraria. 8.
6. Incapax inſtitutionis, eſt incapax ſubſtitutionis.
8. Cohæres extraneus impedit tranſmiſſionem ſuitatis. 36.
9. L. ſi infanti. C. de jure deliberandi, l. unica. C. de his qui ante apert. tabul.
10. L. 2. de natural. liber. 11.
11. Naturales tantùm filii jure veteri Romano prorsùs incogniti. 20.
12. Quibus modicum quid concedere cœperunt Valentin. & Grat.
13. Conſtantinus magnus nullâ erga eos uſus eſt miſericordiâ, licet ipſe ſpurius eſſet. 14.
15. Fabuloſa Chronica Angliæ.
16. Conſtantius Conſtantini pater non potuiſſet Helenam tabernariam habere uxorem.
17. Primus Conſtantinus fecit l. de legitimatione per ſubſequens matrimonium, quæ fuit revocata per Zenonem ſeu Juſtinian. 19.
18. Legitimatio per arrogationem ſublata.
20. Vulgata noſtra authentica partim ab ipſo Juſtiniano edita, partim ex prototypis eo vivo vel paulò poſt verſa. 23.
21. Gregorii magni præſtantia & virtus.
22. Leges civiles Epiſcopos & Sacerdotes coram ſecularibus judicibus ſiſtere defendebant.
25. Verus intellectus l. Lucius.
26. Caſus ſingularis hic matrem etiam teſtatori extraneam, per pupillarem excludi.
28. Naturalis filius pro juſto: legitimus autem pro adoptivo in jure accipi.
29. Sic pater, avus, parens, familiæ naturalis ad differentiam adoptivæ.
30. Adoptatus ſumebat nomen patris cum diminutione ſtante naturali.
31. Infantes adoptari poſſunt, & pro ſuis habentur.
32. Ut ſit locus pupillaris reciprocæ ſat eſt ambôs eſſe impuberes, licet alter ſenior vivo teſtatore, pubeſcat.
33. Ubi de interpretatione voluntatis agitur, ſemper tempus teſtamenti inſpicitur: aliàs tempus conditionis extantis.
34. Ut pubertate iſtius emancipatione alterius non extinguitur in altero contra Bart. & communem.
35. Declaratio diſpoſitoria fieri non poteſt ſine nova ſolemnitate.

LECTIO III.

HÆc Lex *Lucius*, in ſe facillima & clariſſima eſt, nec in toto hoc titul. ulla clarior aut dilucidior, ſive ſeriem textus attendas, ſive mentem & deciſionem.

1. Et tamen neſcio quo œſtro perciti gloſſ. & Doctores omnes adusque tam præpoſterè & violenter interpretati ſunt, ut nulla ſit in toto hoc libro, nedum in hoc arduo titulo, confragoſior in textu, & difficilior in mente, & deciſione, propter contraria etiam Doctorum teſtimonia irrefragabilia. Sic autem exponunt & intelligunt. Lucius Titius ex ſcorto vel concubina Titium naturalem filium ſuſcepit: poſteà con-

& ſic non plus eſt in tali collegatario, cùm non debeat plus eſſe in æquiparato, quàm in æquiparante. *leg.* 1. *ubi omnes notant, de leg.* 1. Tùm tertiò, quia ſimilis eſt textus in correis credendi ex ſtipulatione in *leg. ſi rem aliquam*, §. *ſi duo.* ibi, *ac ſi ſolus ſtipulatus eſſet.* denovat. Et tamen probavimus locum eſſe actioni negotiorum geſtorum, vel communi dividundo, etiam in contractu lucrativo: ergo & hic in legato. Tùm quartò, quia non debet fieri differentia inter contractus & teſtamenta in dubio: ſed de uno ad aliud arguere licet. *l. ſervus filii* §. *eum qui chirographum. l. quæ de legato, de leg.* 1. Præterea *d. l. ſi Titio aut Seio.* longè aliter quam hactenùs interpretanda eſt, quòd in alia opportuna lectione reſervo: nec enim poſſum, nec decet omnia ſimul & ſemel effundere.

Amplio 21. quartò, etiam in individuis, quatenùs tamen adaptari poteſt, videlicet quoties contingere poteſt uni correorum totum individuum dari poſſe, & datum eſſe. Quod quamvis latiùs quam primâ fronte videtur, pateat, uno aut altero exemplo (ad alia feſtinans) contentus ero: ut ex *l. Lucius, de ſerv. ruſt. præ.* Si quis jus perſonale certi aquæductus dederit unius digiti vel alterius menſuræ aquæ, idque non uni Caio, ſed Caio & Proculo, & cuique eorum in ſolidum non duas menſuras, ſed unicam, ut duobus correis ejuſdem rei. Si enim Caius ſolus prævenerit, ſibique ut poteſt, exegerit conſtitutionem dicti digiti & aquæductûs, quo facto promiſſor ipſo jure liberatus eſt ab utroque. *l.* 2. *&* 3. *in fin. de duob. reis.* tamen tenebitur Caius Proculum in partem admittere per prædicta, nec dicere poteſt ſe præventione lucratum eſſe, ex eo quòd promiſſio facta ſit ex cauſa lucrativa, in quo Doctores non contradicunt, ſed conſentiunt ſi promiſſio facta eſſet ſimpliciter, non tanquam correis, quamquam ex natura rei utrique deberet in ſolidum. *l.* 2. §. *ex his, de verb. oblig.*

22. Ego verò dico quòd etiamſi ſint formaliter veri correi, tamen cùm Caius ſcierit obligationem ſibi fuiſſe cum Proculo communem, debuit nomine communi aut animo communicandi exigere. *l. in hoc judicium, in princ. commun. divi.* & ſic etiam jure actionis tenetur communicare. Verbum autem, *ſocium habere*, in d. l. intelligitur de quavis communione, etiam ſine ſocietate, ſecundùm Bart. & omnes ibi, & eſt text. *l.* 2. *eod. tit.* imò text. in ſpecie in *l. arbor*, §. *aquarum iter, eod. tit.* & in *l. Lucio, de aqua. quot. & æſti.* Tùm omnes fatentur locum eſſe recurſui & contributioni, etiamſi ſingulis debeatur in ſolidum, etiamſi ex cauſa lucrativa, etiamſi non ſint ſocii, dummodò non ſint correi. Sed cur aliud juris eſt, ſi ſunt correi? Quorsùm nullo jure differentiam ſtatuere non ſolùm contra omnes juris regulas, ſed etiam contra evidentem æquitatem & juſtitiam?

23. Jam quo res ſit clarior & in praxi frequentior, fac ex mera liberalitate eiſdem tanquam correis promiſſum certum aquæductum in uſum futuri molendini, Caius non tractavit cum Proculo, de erigendo communi molendino, vel fortè non convenerunt; ideò ipſe conſtruxit in ſuo, & exegit ut potuit illum aquæductum ſibi tradi & conſtitui ad agitandam rotam ſui molendini, an ſolus lucrari debeat commodum dictæ ſtipulationis, vel legati lucrativi? Ita dicerent & conſulerent omnes ex ſua erronea & iniqua doctrina. Nos verò contradicimus, non quod per ſe individuum eſt, dividi debeat: ſed prout dicunt jura, ut communis ſenſus & praxis oſtendit, dividendum uſum vel per tempora, putà dies, aut horas, vel per menſuras aquæ, ſi Proculus quoque vicinum molendinum habeat, & aqua utrique ſufficiat. *l. arbor*, §. *aquarum communi divid. l. Lucio, de aq. quot. & æſtiva.* aliàs, ſive non poſſit fieri hæc uſus diviſio, ſive poſſit, ſed non commodè, quod idem eſt: per text. in l. *idem Pomponius*, §. *plumbum, de rei vend.* ſecundùm novum noſtrum & verum intellectum, quem defendendo literam communem, dedimus in tractatu uſurarum, numero 774. Sive commodè poſſit, ſed Proculus non habet vicinum molendinum, nec forſan expediret, uno in ea vicinia ſufficiente, tunc ſuccedit adjudicatio mediæ partis communis æſtimationis non molendini nec moleturæ, ſed dicti aquæductûs, ſicut ſi vendi aut de novo adquiri deberet dictâ parte æſtimationis per Caium Proculo danda l. *cùm filius, in fin. princ. de leg.* 2. *lege Falcidiâ interveniente ad leg. Fal. l. pure.* §. *ſi cui legata, de dol. exception. l.* 1. *C. commun. divi.*

24. Nec audietur Proculus dicens eam aquam ſufficere pratis vicinis utriuſque irrigandis, ideò in prata utriuſque dividendam: quia cùm fuerit promiſſa & deſtinata uſui molendini, potuit Caius ſolus in uſum deſtinatum Proculo non vocato, vel etiam eo invito, impendere, etiamſi eſſent ſocii. *l. cum duobus*, §. *item Mela. pro ſoc.* Igitur quantò magis cum non ſunt ſocii, ſed correi, ut hìc gloſſ. & Doctores in *l. Sabinus, communi divid.* dixi contra Philip. Dec. in annot. ad eum, conſil. 249. ubi malè conſuluit.

25. Nunc è converſo, ſimilem concluſionem facio in correis debendi: ut ſi unus totum præſtiterit, repetere poſſit à correo partem contingentem, vel æſtimationem partis. Amplio omnibus modis quibus præcedentem concluſionem ampliavi. Et ultrà amplio hanc ſecundam concluſionem quintò etiamſi non habeat jura ceſſa, quia ex capite ſuo agit. *l.* 2. §. *ex his, verſ. ſed quo caſu, de verbor. oblig. l. heredes*, §. *idem juris. l. inter coheredes, in fin. famil. erciſc.* vel ſaltem agit negotiorum geſtorum, ut ſup. nu. 19. quinetiam condictione. *l. ſi & me & Titium, ſi certum pet.*

26. Amplio ſextò contra omnes & nedum ſibi poſſunt & debeant cedi actiones tempore ſolutionis: ſed etiamſi ſimpliciter ſolverit, poſſunt ex intervallo cedi: imò etiam condictione indebiti, cogi poſſit vetus creditor cedere: ut nuper novè diximus contra omnes interpret. *l. Modeſti. de ſolut.* nu. 18. Fallit utraque concluſio in quantum negotium ad ſe & non ad correum ſpectaret, ut ſuprà num. 16. in fin. quod etiam in cauſa lucrativa viri verificari poteſt ex parte promittentium: ut ſi Titius volens ex cauſa donationis promittere centum tertio, roget Caium quo res ſit tutior ſecum æquè principaliter tanquam duos reos promittere.

27. Reſpectu enim tertii uterque ex mea donatione tenetur: ſed inter ſe alter fidejubet, quod ſæpè uſuvenit, quando is qui dotare non tenetur nomine dotis promittit, & alium ſecum æquè principaliter obligari facit: reſpectu enim mulieris mera donatio eſt, licèt non reſpectu ſponſi. *l. ult. in princ. C. de jur. dot. l. unic.* §. *accedit, C. de rei uxor. act. l. ex morte*, §. *ſimiliquemodo, C. de pact. convent.* Et dixi in tract. de donat. fact. in tract. matrim. n. 75. 76. Ex quib. videtis quàm latè pateat veritas, evidens æquitas & utilitas, imò etiam neceſſitas novæ noſtræ doctrinæ, & quàm neceſſarium fuerit tam in jure quàm in praxi, tam in ſchola quàm in foro inveteratos errores aboleri, in quo multos jam annos majore rei familiaris damno laboravi, invidorum etiam factionibus ſæpè à ſtudiis deturbatus.

TERTIA LECTIO DOLANA

EJUSDEM DOCTORIS, EODEM MENSE Novembris 1555. habita in eodem ampliſſimo Univerſitatis, & ſummæ Curiæ Senatorum, & Ordinum urbis conſeſſu.

IN QUA

Lex Lucius Titius, ff. de vulg. & pupill. ſubſtit. nativæ ſuæ luci & perſpicuitati contrariis omnibus ſublatis, poſt multa tandem ſæcula reſtituta eſt.

EPITOME.

1. Caſus ſecundùm communem. 2. 3.
4. Refellitur. 5. 6. 7. 9. 24. 27.
5. Duo ineluctabilia contraria. 8.
6. Incapax inſtitutionis, eſt incapax ſubſtitutionis.
8. Cohæres extraneus impedit tranſmiſſionem ſuitatis. 36.
9. L. ſi infanti. C. de jure deliberandi, l. unica. C. de his qui ante apert. tabul.
10. L. 2. de natural. liber. 11.
11. Naturales tantùm filii jure veteri Romano prorsùs incogniti. 20.
12. Quibus modicum quid concedere cœperunt Valentin. & Grat.
13. Conſtantinus magnus nullâ erga eos uſus eſt miſericordiâ, licet ipſe ſpurius eſſet. 14.
15. Fabuloſæ Chronicæ Angliæ.
16. Conſtantius Conſtantini pater non potuiſſet Helenam tabernariam habere uxorem.
17. Primus Conſtantinus fecit l. de legitimatione per ſubſequens matrimonium, quæ fuit revocata per Zenonem ſeu Juſtinian. 19.
18. Legitimatio per arrogationem ſublata.
20. Vulgata noſtra authentica partim ab ipſo Juſtiniano edita, partim ex prototypis eo vivo vel paulò poſt verſa. 23.
21. Gregorii magni præſtantia & virtus.
22. Leges civiles Epiſcopos & Sacerdotes coram ſæcularibus judicibus ſiſtere defendebant.
25. Verus intellectus l. Lucius.
26. Caſus ſingularis hic matrem etiam teſtatori extraneam, per pupillarem excludi.
28. Naturalis filius pro juſto: legitimus autem pro adoptivo in jure accipi.
29. Sic pater, avus, parens, familiæ naturalis ad differentiam adoptivæ.
30. Adoptatus ſumebat nomen patris cum diminutione ſtante naturali.
31. Infantes adoptari poſſunt, & pro ſuis habentur.
32. Ut ſit locus pupillaris reciproca ſat eſt ambòs eſſe impuberes, licet alter ſenior vivo teſtatore, pubeſcat.
33. Ubi de interpretatione voluntatis agitur, ſemper tempus teſtamenti inſpicitur: aliàs tempus conditionis extantis.
34. Ut pubertate iſtius emancipatione alterius non extinguitur in altero contra Bart. & communem.
35. Declaratio diſpoſitoria fieri non poteſt ſine nova ſolemnitate.

LECTIO III.

HÆc Lex *Lucius*, in ſe facillima & clariſſima eſt, nec in toto hoc titul. ulla clarior aut dilucidior, ſive ſeriem textus attendas, ſive mentem & deciſionem.

1. Et tamen neſcio quo œſtro perciti gloſſ. & Doctores omnes aduſque tam præpoſterè & violenter interpretati ſunt, ut nulla ſit in toto hoc libro, nedum in hoc arduo titulo, confragoſior in textu, & difficilior in mente, & deciſione, propter contraria etiam Doctorum teſtimonia irrefragabilia. Sic autem exponunt & intelligunt. Lucius Titius ex ſcorto vel concubina Titium naturalem filium ſuſcepit: poſteà con-

traxit matrimonium cum legitima uxore ex qua ſuſcepit Titianum, & obiit condito teſtamento, in quo ambos filios, videlicet naturalem tantùm natu majorem, & legitimum & naturalem quem anniculum reliquit, hæredes inſtituit, eoſque invicem inſtituit. Contigit paulò poſt obitum teſtatoris, anniculum illum naturalem & legitimum mori impuberem, ſuperſtite matre ſuâ viduâ patris ſui, & ſuperſtite Titio fratre notho & naturali tantùm, quem ex paterno teſtamento cohæredem habebat. Quæſtio fuit de portione ſeu hæreditate Titiani legitimi filii noviſſimè mortui, an ad Titium naturalem tantùm fratrem, non ab inteſtato, ſed ex cauſa ſubſtitutionis teſtamentariæ pertineat, an verò ad matrem ab inteſtato. Pro ſpurio vel naturali fratre militat ſubſtitutio teſtamentaria, cui quamdiù locus eſſe poteſt, nullus poteſt locus patere matri, *l. quamdiù, de acquir. hæred. l. quamdiu, de reg. jur.* Ea autem ſuſtitutio duplex eſt, cùm ſit reciproca & breviloqua: nempe hincinde vulgaris & pupillaris. Aut ergo Titianus naturalis & legitimus filius paulò poſt patrem mortuus, non fuit hæres. Et certum eſt Titium ex capite vulgaris reliquum, & ſic ſolidum hæreditatis paternæ obtinere. Aut verò Titianus hæres fuit quocumque modo, ſive ratione ſuitatis, ſive aditionis factæ per tutorem: & tunc quia impubes obiit, Titius æquè ad partem illius ex pupillari vocatus eſt, & ſic in utrumque caſum, & cauſa inteſtati, & mater excluditur.

2. Ad hæc I. C. ibi reſpondendo decidit: hanc ſubſtitutionem nunquam fuiſſe pupillarem. Quia in perſona Titii naturalis filii non potuit ſubſiſtere pupillaris, & ſic nec in perſona legitimi filii, per rationem legis jam hoc jure: ſuprà eodem & ſic concludit, quòd ad matrem legitimi filii, hæreditas liberè ab inteſtato pertinet. Fatetur Juriſc. quòd ea ſubſtitutio ab-initio vulgarem utrimque continebat, nec ad hoc reſpondet: quia dubium erat tantùm propter pupillarem, non autem propter vulgarem, quam certum eſt defeciſſe ex eo quod legitimus (qui erat in poteſtate) fuit ſuus hæres, & ſic defecit conditio vulgaris, eo ipſo quod ſucceſſionem ipſo jure quæſitam (*l. in ſuis, ſuprà de liber. & poſthum.*) ad quodcumque tranſmiſit. Et quamvis ſeries textus innuat, quòd ideò hîc ſubſtitutio reciproca non extenditur ad pupillarem, quia Titius tempore teſtamenti pubes erat: tamen gloſſæ & Doctores de hoc non curant, ſive Titius eſſet pubes, ſive impubes. Sed dicunt ideò ceſſare pupillarem utrimque, quia Titius non erat in poteſtate patris, cùm eſſet naturalis tantùm, & ſic ſubſtitutio non poterat in eo verificari in ſecundo caſu, videlicet pupillari, ſed tantùm in primo vulgari.

3. In text. ibi, *Aliter*. Gloſſ. & omnes Doctores exponunt de novo & diverſo caſu à priore: putant enim quod Juriſconſul. hîc tranſeat ad alias perſonas, & ad aliam ſpeciem facti, in qua duo impuberes naturales & legitimi erant inſtituti & invicem ſubſtituti. Et ſic cùm ab initio pupillaris utrimque fuerit comprehenſa, uno poſt obitum patris intra pupillaria quantumvis ſuo hærede defuncto, mater per alterum in vim pupillaris excluditur.

4. Iſte eſt inveteratus & perpetuus intellectus omnium. Sed primum incipiendo ab ultimo dictis, occurrit abſurditas, quod ſub eodem filo & tenore ejuſdem text. ſtatim deſultatio fiat ad alium caſum & ad alias perſonas, contra quàm ſeries & verba oſtendunt ibi, *aliter*, quod adverbium ſui natura in eodem caſu adverſatur, & præcedentia repetit, niſi quatenùs mutantur: ſed ſub hac clauſula nihil mutatur, niſi ſi prædicti filii eſſent ejuſdem ætatis, ſcilicet pupillaris tempore teſtamenti. Tùm in text. ibi, *fuiſſent*, hoc verbum præſupponit loqui de eiſdem liberis Titio & Titiano, de quibus in principio ejuſdem text. Quod ſi ita eſt, impoſſibile eſt intellectum omnium ſtare tam in primo quàm in ſecundo reſponſo: quoniam aliâ quàm ætatis ratione ſubſtitutio pupillaris ſubſiſtere non poſſet in perſona filii naturalis tantùm, videlicet cùm non eſſet in poteſtate, & ſic neutro caſu in perſona defuncti impuberis ſubſtitiſſet, ſed in utroque & per totam legem mater ſucceſſiſſet. Verùm Doctores fingunt fieri repente ſaltum ad alium caſum, & alias perſonas, in verſic. *aliter*. quod tolerandum non negamus, ſi omni alio exitu deficiente, ad hoc cogeret neceſſitas, quam ceſſare mox oſtendemus.

5. Sed ad principalem deciſionem legis, ſecundùm inveteratum omnium intellectum, duo ſunt ineluctabilia contraria, quæ Doctores non re, ſed intricatione verborum & multiplicatione abſurdorum ſuffugiunt. Primum contrarium. Si Titius erat naturalis tantùm, quomodò potuit æqualiter inſtitui, cum etiam novis legibus plus centum ſexaginta quatuor annis poſt obitum Julii Pauli Authoris hujus *l. Lucius.* latis non liceret ei relinquere ultra unicam unciam *l. 2. C. de natur. liber.* quæ eſt Arcad. & Honor. qui mortuo Theodoſio primo patre ſuo, regnare cœperunt ann. Do. 399. Paulus autem ſub Alexandro Severo, vel paulò poſt obiit. Alexan. autem anno Dom. 237. à Maximino tyranno cæſus eſt.

6. Quòd ſi dicatur inſtitutionem non valuiſſe, ſed ſubſtitutionem de qua tantùm hîc quæritur, non eſt ſolvere, ſed tribus aliis inſolubilibus objectionibus locum aperire. Prima, quia quatenùs quis eſt incapax inſtitutionis, eſt etiam ſubſtitutionis incapax in eiſdem bonis, *l. ſi is qui, ſuprà eod.* facit quòd pater non poteſt filio ſuo facere neceſſarios hæredes, niſi quos ſibi quoque neceſſarios facere poſſet. *l. ſed ſi plures, §. 1. l. ſi ſervus communis, in princ. hoc eodem tit.* & ſic non poteſt voluntarios facere filio ſuo, niſi quos ſibi quoque voluntarios facere poſſet, ſaltem in eiſdem bonis.

7. Secunda & fortior objectio, quia textus noſter diſertè ait quòd iſte naturalis fuit vulgariter ſubſtitutus, quòd potuit vulgariter ſubſtitui: quamvis conditio vulgaris defecerit, ergo potuit validè inſtitui: quia ſubſtitutio vulgaris nihil aliud eſt quàm directa ſecunda inſtitutio, etiam in ſolidum ipſi eidem teſtatori, *Inſtit. de vulg. & pup. in princ.*

8. Tertia idem text. præſupponit apertè quòd Titianus erat validè ſubſtitutus vulgariter Titio, eamque ſubſtitutionem efficacem fuiſſe, ſi caſus contigiſſet. Ergo Titius non ſolùm erat directè inſtitutus, ſed etiam validè & efficaciter, aliàs non potuiſſet illi vulgariter & validè ſubſtitui, ut text. vult. Secundum principale contrarium eſt, quia etiamſi per advocatos matris ſecundùm caput, quod eſt pupillaris ſubſtitutionis, revocetur in dubium, eo quòd Titio naturalis tantùm, cùm non eſſet in poteſtate patris, non poterat pupillariter ſubſtitui, & conſequenter quòd ſubſtitutio illa reciproca, quæ ex parte Titii non poterat pupillariter valere, nec ex parte quoque Titiani, quamquam impuberis & in poteſtate patris exiſtentis valere poterat, quòd ea ſit natura reciprocæ ſubſtitutionis, ut utrimque æqualiter valere debeat, vel neutrimque *l. jam hoc jure, ſuprà eod. l. quamvis, C. de impub. & aliis ſubſt.* Tamen ſaltem in caſum vulgaris valere debet ſubſtitutio: cùm anniculus ille hæreditatem non adierit, nec alius pro eo. Et ſic ſemper ſive per unum, ſive per alterum caput mater excluditur. Nec obſtat privilegium ſuitatis, quo Titianus ipſo jure etiam invitus eſt hæres, & ſic ad matrem tranſmiſit: quia non habet locum dato cohærede extraneo, ut hîc datus eſt: per text. in l. *apud Julianum, §. idem Julianus ad Senatuſconſul. Trebell.* & ibi Bartolus, Angel. Alexand. & omnes, & eſt communis ſententia ibi, & in hac l. *Lucius*, & in l. *ſi filius qui patri, ſup. eod.* & ubique, quamvis teneant Doctores non impediri effectum ſuitatis per cohæredem, qui ipſe quoque ſuus eſt hæres: per text. in l. *in ſuis, de liberis & poſthumis.* Sed iſte cohæres extraneus eſt, ergo ſuitas priori

loco

loco defuncti non prodeſt, nec effectum vulgaris impedit, & conſequenter ſemper omni caſu mater excluditur, quod eſt contra hunc textum.

9. Nec prodeſt *lex ſi infanti. C. de jure deliberandi.* quia primò illa l. eſt Theodoſij junioris & Valentiniani tertij plus 220. annis lata poſt obitum Pauli authoris hujus legis, qui ſub Alexandro Severo obiit, nec de dict. *l. ſi infanti.* unquam cogitare potuit, quæ etiam ad præteritarum legum caſum exponendum trahi non poſſet. Secundò dict. l. non juvat niſi aſcendentes per lineam paternam, ad quos dumtaxat infans hæreditatem ſibi delatam nec aditam tranſmittere poteſt, non autem ad matrem, nec alios; & ſic etiam jure noviſſimo mater excluderetur. Minus proderit ſi hunc textum ſalvare nitantur per *l. unicam C. de his qui ante apert. tab.* quia illa l. non inducit tranſmiſſionem, niſi ad deſcendentes, non autem ad aſcendentes etiam paternos, & multominus ad matrem, quæ nec per illam *l. unica*, nec per dict. *l. ſi infanti.* juvatur. Jaſon dict. *l. ſi infanti.* col. 1. Bartolus, Baldus Salice. Philipp. Corn. in dict. *l. unica* & in conſil. 225. in princip. lib. tertio, & eſt communis ſententia præter id quod dicta *l. unic.* quæ eſt eorumdem Imperatorum, non poteſt præteritis legibus ante 220. annos latis ullo modo applicari.

10. Ad primum principale contrarium Gloſſ. & Doctores omnes adusque ariolando ſolvunt, & in hoc Andabatarum more voluntariè clauſis oculis acquieſcunt, dicentes, quod *d. l.* 2. eſt jus novum, & hoc bene. Sed quod non eſt promiſſoria, ſed prohibitoria, non concedit quod erat licitum, ſed prohibet quod erat licitum, corrigendo jus priſtinum, quo filij naturales tantum poterant in totum vel ſaltem æqualiter cum legitimis & naturalibus inſtitui, & reſtringendo naturales quotquot ſunt (incluſa ſimul eorum matre) ad unam dumtaxat unciam quoquo relicti titulo ſtantibus legitimis, vel unico legitimo cujuſcumque gradus vel ſexus. Hæc eſt ſolutio gloſſ. & omnium Doctorum hîc & ubique.

11. Sed adeò pudenda ut nihil putidius. Primò contra textum apertum novellarum, & citabo vulgatum & in ſcholis & foro, omnibuſque tribunalibus ab antiquo receptum, qui certè fidelior, & tutior eſt eleganti verſione Greg. Haloandri, ut ſæpè dixi & probavi in tract. uſurarum. q. 1. num. 67. ſic habet ad verbum vetus & communis tranſlatio in Auth. *quib. mod. nat. effic. ſui* *Naturalium nomen Romanæ legiſlationi dudum non erat in ſtudium, nec qualibet circa hoc fuerat humanitas: ſed tanquam alienigenum aliquid & omnino alienum à rep. putabatur. A Conſtantini verò piæ memoriæ temporibus in conſtitutionum ſcriptum eſt libris. Deinde paulatim in mediocritatem clementemque ſententiam Imperatores tranſeuntes leges poſuerunt: alij quidem & dari & relinqui aliquid eis à patribus concedentes, &c.* & ibidem. § oportet ibi, *& quomodo quidem vetuſtas uſa eſt his amare: quomodo nos humane.* Non eſt ergo verum per d. l. 2. jura naturalium fuiſſe reſtricta: ſed tum demum inchoatum fuiſſe aliquid eis miſericorditer concedi per Arcad. & Honor. poſt annum Dom. 399. plus quinquaginta annis poſt obitum Conſtantini primi.

12. Hîc quamvis non ſit ad deciſionem neceſſarium, tamen ad pleniorem doctrinam jucundum eſſe ſcire: tametſi in corpore juris noſtri non contineatur, quod Arcad. & Honor. non fuerunt primi, qui cœperunt aliquid humanum agere circa naturales, ſed ante eorum Imperium annis quinque & viginti, primi omnium fuerunt Valentinianus, qui teſte Ammiano Marcellino tunc vivente & ſcribente lib. 26. & 27. Valentem fratrem Nicomediæ ſtatim Cal. Martij ſtabuli ſui tribunum fecit & mox Conſtantinopoli Calen. Aprilis Auguſtum, quanquam in modum apparitoris morigerum. Deinde filium quoque ſuum Gratianum in Imperium aſſociavit. Hi tres anno Dom. 374. temperando rigorem legis Conſtantini magni, ſtatuerunt ut habens filios legitimos, vel patrem, vel matrem ſupervenientes ſibi, poſſet unam tantùm unciam naturalibus vel eorum matri dare vel relinquere, vel ſemiunciam concubinæ, ſi ſola ſit, dummodò non fuerit cum legitima uxore habita. Si quis verò ſine deſcendentibus legitimis & ſine patre & matre decedat, poſſit naturalibus eorum matre comprehensâ, uſque ad tres uncias tantùm donare vel relinquere : ut teſtatur Juſtinian. in *novella* 89. *de natur. lib.* ſive in Auth. *quib. mod. natural. effic. ſui*, §. *diſcreti.* & legitur (ſcilicet non tam plenè, ſed partim truncatè) in Cod. Theodoſ. lib. 4. tit. 6. Cui Codici utpotè per Alaricum Regem Gothorum truncato ac mutilato, & per Juſtinianum noſtrum in 1. Conſtitutione ſui Codicis abrogato, plenam fidem non adhibeo, nec in ea quidem lege, niſi expreſsè recitaretur à Juſtiniano, qui addit quod hoc filii Theodoſii ſenioris, ſcilicet Arcad. & Honor. licet non perfectè, ſanciverunt, ut patet in d. *de natural. liber.*

Conſtantinus.

13. Conſtantinus ergo Magnus nullâ unquam miſericordiâ proſecutus eſt naturales tantùm, quamvis non legitimus, ſed naturalis tantùm fuiſſet, duobus legitimis fratribus, ſed junioribus poſthabitis favore militum, paternum Imperium in Galliis occupavit, & manſuetudinem paternam, qui Chriſtianos tolerabat, nec proſcriptionibus inhiabat, non ſolùm imitatus, ſed ſenſim ſupergreſſus, apertè favendo Chriſtianis, tres conſortes Imperii Chriſtianæ religionis inimicos dejecit, & ſolus rerum potitus eſt: tamen nec naturalis quidem erat ſtrictè ſumpto vocabulo, ſed ſpurius: quia non ex unica in ſchemate concubinæ retenta, & qui cùm licitum eſſet matrimonium; ſed ex quadam ſtabularia Helena, fortuito tranſitu compreſſa filia unius cauponis ſeu ſtabularii apud Drepanium Bithyniæ promontorium, & portum maris longiùs in propontidem protenſum: ubi Conſtantius Chlorus legatus à Diocletiano Imperatore ad Perſas & Parthos pacificandos in tranſitu dictam Helenam filiam hoſpitis ſui compreſſit. Et jam per aliam viam è legatione reverſus uxorem duxerat Theodoram privignam Maximiani Herculei in Imperio per Diocletianum aſſociati.

Helena.

14. Et ipſe Conſtantius factus erat Cæſar, priùs quàm ſciret puerum eſſe natum ex dicto concubitu, quem infantiam excedentem ex Drepano Romam advocavit, ſed metuens ne quid ſiniſtri ei accideret à Theodora uxore ſua miſit illum Nicomediam ad Diocletianum, qui ibi regiam ſuam habebat in Oriente, ubi nutritus eſt in palatio Imperatoris: ut teſtatur Nicephorus in hiſtoria Eccleſiaſtica, lib. 7. cap. 18. & lib. 8. cap. 2. & vocatus eſt Conſtantinus diminutivo nomine à paterno, eoquòd non eſſet legitimus, ſed naturalis; imò propriè nothus & ſpurius ſecundùm leges Romanas. Quin beatus Ambroſius, qui tempore dicti Conſtantini vixit, in oratione funebri de obitu Theodoſii, præſente Honorio Imperatore, die 40. obitûs, tomo 3. operum; dicit illam Helenam à Conſtantino ſeniore cognitam, fuiſſe ſtabulariam, & eam concubinam vocat Blondus, lib. 3. Romæ triumphantis.

Ambroſius.

Falſæ Chronicæ Angliæ.

15. Et fabuloſæ ſunt Chronicæ Angliæ & falsò ab Anglis confictæ, quòd ea Helena fuerit filia cujuſdam Regis Anglici, ibi nata & clàm educata, donec dictus Conſtantius Rex Angliæ eam duxit uxorem, & ibi genuit Conſtantinum: imò genitus fuit, ut diximus, in portu marino Aſiæ minoris, quem Conſtantinus rerum potitus vocavit Helenopolim, in honorem matris: nec erant, nec eſſe poterant tum Reges in Anglia, ſicut nec in Cypro, quæ jam aliquot ſæculis erant provinciæ Romanæ, ut omnes Hiſtorici illius temporis teſtantur, juraque noſtra de Anglia. Ulp. in l. 2. §. *prius.* ibi, *Ad virum Lupum Britanniæ præſidem, de vulg. & pupil.* Tunc enim tempore Ulpiani, circiter ſexaginta annos ante nativitatem

Conſtantini magni Anglia Britannia vocabatur, non autem Armorica noſtra, niſi diù poſt.

16. Nec potuiſſet Conſtantius dictam Helenam habere uxorem, tum quod aliam legitimam haberet. Et ſi non habuiſſet: tamen cùm eſſet Senator Romanus, & ab antiquis Senatoribus paternis & à nepte Claudij ſecundi optimi Imperatoris oriundus, ut teſtatur Eutropius *Rer. Rom. lib.* 11. non poterat contrahere matrimonium cum tam humili & abjecta. *l. Julian. de Ritu nupt. l. humilem. C. de inceſt. & inutil. nupt.* ubi in fin. tabernaria & tabernarij filia prohibetur Senatoribus, quantominus licuiſſet Cæſari facto. Imò Conſtantius magnus, tantùm abeſt ut naturalibus tantum faverit, ut eos etiam magis aggravaverit, & ſub pœna infamiæ & civitatis Romanæ perdendæ, vetuerit Senatores & alios in dignitate conſtitutos uxores habere tabernarias, tabernariorum filias, vel alias humiles & abjectas perſonas, vel ſuſceptos ex illis filios pro legitimis, aut aliquid quovis titulo directè vel indiſtinctè, vel per interpoſitam perſonam eis relinquere: ſed ut certis legitimis perſonis vel fiſco applicetur, & inſuper derogaverit imperialibus reſcriptis in contrarium obtinendis: ut patet in l. 1. C. *de natur. lib.*

Legitimatio per ſubſequens matrimonium.

17. Tum nondum facta erat lex de legitimatione per ſubſequens matrimonium: & primus quidem Conſtantinus fecit legem, ut per ſubſequens matrimonium liberi jam nati legitimarentur, dummodò mulier ingenua eſſet, non de abjectis & vetitis in prima ſua Conſtitutione d. l. 1. C. *de natu. lib.* & nulla ſubeſſet proles ex aliquo juſto matrimonio: ſed nihil aliud ſtatuit in favorem naturalium, & multominus ſpuriorum. Adhuc illa lex legitimationis per ſubſequens matrimonium, fuit poſteà correcta & revocata per Zenonem Imperatorem, & vetus jus pro tempore futuro reſtitutum. tex. in *l. divi Conſtantini. C. de natur. lib.*

Per arrogationem.

18. Cùm autem Anaſtaſius ſucceſſor immediatus dicti Zenonis ſtatuiſſet naturales nullis legitimis exiſtentibus liberis, poſſe per arrogationem legitimari *l. Jubemus. C. de naturalib.* Juſtinus immediatus ejus ſucceſſor hoc correxit & revocavit pro tempore futuro. *l. legem C. eo tit.* & Juſtinianus eam avunculi ſui & patris adoptivi legem ſimpliciter confirmavit *in Authen. quibus modis nat. effic. legiti.* §. *& nos non latuit.* & in Auth. *quib. mod. nat. effic. ſui.* §. *ſicut enim Anaſtaſii,* §. *adoptionis.*

19. Juſtinianus autem de novo & plenè ſtatuit natos ex muliere cum qua non erant legibus interdictæ nuptiæ, per ſubſequens matrimonium legitimari: dummodò dotalia inſtrumenta conficiantur. *l. cùm quis l. nuper C. de natur. liber. Inſt. de hæredit. quæ ab inteſt. defer.* §. 2. in Auth. *de trien. & ſemiſſe.* §. *ult.* in Auth. *quib. mod. natur. effic. legit in prin.* in Auth. *quib. mod. nat. effic. ſui.* §. *reliquum. igitur* ut dicit ſuum eſſe inventum & expreſsè addit etiam ſtantibus filiis legitimis.

20. Solutio ergo omnium Doctorum ſuprà num. 6. prorſus falſa & deplorata eſt, nec ſolum perantiqua, ſed etiam per noviſſima jura, talis oſtenditur. Et ulteriùs ponderanda ſunt verba d. novellæ. 89. *in princ.* in antigrapho Græco ibi, ἀλλὰ ὡς ἐπεισακτόν τι, ϗ παντελῶς ἀλλότριον τῆς πολιτείας. ad verbum, ſed tanquam alienigenum quid & omninò alienum à rep. ut habet vetus communis & fidelis tranſlatio, quæ etiam à vero prototypo tempore Juſtiniani vel paulò poſt ſumpta eſt, κατὰ πόδας, id eſt verbum verbo reddendo, ut transferre permittit Juſtinianus in *l.* 2. §. *hoc autem quod ab initio. C. de vet. jur. enucl.* utque omittam quod Paul. in *Auth. hoc ampliùs.* & ibi Philip. Cor. *C. de fideic.* dicunt hunc eſſe partum legitimum Juſtiniani, & quòd in contrarium Alciat. παρέργων lib. 2. c. 6. aliam eſſe legitimam & breviorem verſionem factam à Juliano patritio, & exconſule, quamvis à noſtris Doctoribus & uſu

Communis editio auth. vera eſt.

communi rejectam, iſtam verò noſtram communem dicit eſſe barbaram, imò notham, & tempore Bulgari, qui fuit tempore Accurſij, factam.

21. Ego cito & profero ſcripta Gregorij magni, qui plus ſeptingentis & viginti annis ante Accurſium & Bulgarum factus eſt Epiſcopus Romanus, anno viceſimo tertio ab obitu Juſtiniani magni, cujus tempore vixit. Et ut erat patritius Romanus nobilis, dives & doctus, legum quoque Romanarum ſtudioſus fuit: quin etiam rerum in civili & eccleſiaſtica polititia gerendarum peritus, quippe qui ante Pontificatum Prætor & Judex ordinarius urbis Romæ fuerit: ut de ſe in libris epiſtolarum teſtatur. deinde legationes Conſtantinopoli ad Imperatorem Mauritium (cui valde charus factus eſt) obivit. Romanorum Epiſcopus factus eos contra violentiam Longobardorum defendit etiam ab Imperatore Romanis irato in annali obſidione deſtitutus. Gregor. magnus.

22. Sacerdotes & Epiſcopos in cauſſis etiam criminalibus coràm Judicibus ſecularibus laborantes conſiliis & ſcriptis ſuis juvabat, leges pandectarum noſtrarum, & Codicis Juſtinianei citans, quin etiam novellarum, ut patet epiſt. lib. 11. epiſt. 50. & epiſt. 54. ubi in cauſſa criminali tam cujuſdam Presbyteri quàm Januarij Epiſcopi Malachitani pendente in Hiſpania coram Comitiolo præfecto ſeculari, contendit quòd Epiſcopus dicti Presbyteri debuit primum adiri, ſicut novella conſtitutio manifeſtat, quæ loquitur de ſanctiſſimis & Deo amabilibus ac reverendiſſimis Epiſcopis, Clericis & Monachis, unde textum citat ad verbum: ut in vulgatis noſtris Authenticis adhuc hodie habetur, præmiſſo etiam eodem titulo, qui in noſtris habetur. *Imperator* (ait) *Juſtinianus Auguſtus Petro glorioſiſſimo præfecto prætorio. Si quis contra aliquem Clericum aut Monachum, aut Diaconiſſam aut Monaſtriam, aut Aſiſtriam habeat aliquam actionem, adeat priùs ſanctiſſimum Epiſcopum, &c.* proſequitur enim de verbo ad verbum textum d. novellæ prout in vulgatis & antiquis libris noſtris habetur, nullo nec apice quidem variato, niſi ibi, *executioni perfecta contradi.* ubi Gregor. legit *mandari, &c.* vitio enim ſcriptorum (cùm etiam per tot ſecula puellæ jura noſtra ſcriberent ut pretium ſcriptionis in dotem darent) aliqua contigit variari, ut loco mandari ſuppoſitum contradi, & quædam alia quæ in annotationibus in novellis oſtendi. Addit Gregor. ne verò objiciatur, quod de Clerico hîc loquitur (ſcilicet *d.* §. *ſi quis contra*) non de Presbytero, ſciendum eſt quod in eadem conſtitutione libr. C. primo, legitur appellatione Clericorum & Presbyteros, & Diaconos contineri. verba autem legis iſta ſunt. *Presbyteros & Diaconos & Subdiaconos, cantores & lectores, quos omnes Clericos appellamus.*

23. Hæc ad verbum Gregor. qui non ſolum textum noſtratum Authenticarum de verbo ad verbum, ut in vulgatis habemus, citat. in *d.* §. *Presbyteros autem de ſanctiſſim. Epiſcop.* ſed etiam citat Authenticam Presbyteros & Diaconos, inde tranſumptam & lib. primo C. inſertam. Ergo liquet quod jam tempore ſuo paulò poſt Juſtinianum, vix triginta annis ab ejus obitu, Authenticæ illæ è vulgatis noſtris ſumptæ, quæ ſunt in C. Juſtinianeo, fuerunt ex tunc eidem Codici inſertæ: ut vehementer errent Doctores noſtri qui illam Auth. inſertionem attribuunt Irnerio, cum plus ſexcentis annis ante natum Irnerium inſertæ fuerint Codici, ut patet ex ſcriptis Gregor. magni, qui etiam in cauſſa præfati Januarij Epiſcopi criminaliter coram d. præfecto accuſati multas alias leges è pandectis C. & novellis conformiter ad authenticas noſtras vulgatas citat: ut etiam habetur in rapſodia Gratiani ſeu decreto magno 2. q. 1. c. in primis, ad quod nemo ſcribentium adhuc animadvertit.

24. Redeundo ad rem ſuprà num. 6. & num. 7. Satis ſuperque profligata eſt ſolutio, imò evaſio glo. &

Doctorum ad leges & jura communi omnium intellectui d. l. *Lucius*, ex diametro repugnantia in primo principali contrario: itaut etiam non attentis juribus ſecundi principalis contrarii, ſuprà num. 8. 9. etiamſi non obeſſent, & illis brevioris methodi cauſsâ impræſentiarum diſſimulatis, neceſſe ſit hunc intellectum inveteratum ruere, non ſolùm per aliarum antiquarum & novarum legum repugnantiam: ſed etiam per contextum ejuſdem l. *Lucius*, quam ſibi ipſi repugnantem & variantem, & impertinentibus rationibus ſubnixam faciunt: itaut exceptâ perſonâ teſtatoris, omnes perſonæ in primo & ſecundo reſponſo varientur, videlicet ut primum reſponſum loquatur de fratribus diverſi generis uno naturali tantùm, altero naturali & legitimo genitis ex diverſis matribus, alterâ legitimâ uxore teſtatoris, alterâ concubinâ. Et quòd iſtud primum reſponſum non loquatur de matre legitima uxore teſtatoris, ſed de matre concubina, quæ non erat uxor teſtatoris. Contrà in ſecundo reſponſo ibi, *aliter*, quòd loquatur de fratribus germanis ejuſdem generis naturalibus & legitimis, & de eadem communi matre legitima teſtatoris uxore: & quòd imparitas ætatis (quam tamen ſolam ut deciſivam textus adducit) impertinens ſit. Sed quòd imparitas natalium, de qua tamen textus nullo modo meminit, diverſitatem faciat in utroque reſponſo, eamdem legem præpoſterando & diſtorquendo, & totam juris hiſtoriam invertendo, multarum legum vero ſenſu obruto.

25. Nos autem diximus hanc legem reliquis juris partibus conſonam, & conformiter ſine ulla deſultatione caſus & perſonarum pari filo ita planè & nitidè intelligendam in duobus filiis in poteſtate patris conſtitutis: quorum alter pubes naturalis & legitimus nomine Titius, alter anniculus adoptivus nomine Titianus pariter inſtitutis & invicem ſubſtitutis: quorum mortuo teſtatore, Titianus impubes deceſſit, ſuperſtite matre ſuâ naturali & legitimâ, & Titio cohærede. Unica quæſtio fuit de hæreditate Titiani ultimò defuncti, an ſpectaret ad cohæredem ſuum ex ſubſtitutione, an verò ad matrem ſuam ab inteſtato? Et Juriſc. brevi compendio rationem reddens ſolvit eam ſubſtitutionem reciproce factam in paribus ætate nunquam ſpectaſſe ad pupillarem, cujus caſus extitit *l. jam hoc jure, ſupra eod.* ſed tantùm ad vulgarem, cujus caſus defecit: quia adoptivus hæres fuit, & ſic utroque ſubſtitutionis capite deficiente, hæreditatem filii ad matrem ab inteſtato pertinere. Addit Juriſc. verſ. *aliter.* velut corollarium aliud eſſe, ſi ambo filii fuiſſent impuberes: quia tunc etiam in caſum pupillaris potuiſſet valere ſubſtitutio in perſona utriuſque: & ſic caſu pupillaris in perſona hujus adoptivi contingente, ejus hæreditas matre excluſâ ad ſubſtitutum pupillarem pertinuiſſet.

26. Et hic eſt caſus expreſſus in jure, quod pupillaris expreſſa ſaltem verbis generalibus excludit matrem, non ſolùm viduam teſtatoris, ut paſſim in jure *l. Papin. §. ſed nec impuberis, de inoffic. teſtam.* Sed etiam prorsùs teſtatori extraneam, quâ etiam inconſultâ & invitâ, filius ejus ab alio adoptatus eſt, vel arrogatus: & quamvis hoc ſatis clarum eſt generali jure, tamen caſus in individuo non eſt alibi, niſi in hac l. *Lucius.* ſecundùm novum noſtrum clariſſimum intellectum, nullum patientem contrarium.

27. Quòd ſi quis ad repentinum hunc inſperatæ lucis ſplendorem cæcutiens dicat me divinare, vel literæ textuali addere. Ad primum reſpondeo primò impoſſibile eſſe hunc textum aliter intelligi, ut patet ſuprà num. 4. cum ſeq. Secundò intellectum noſtrum nativum eſſe: aliorum verò divinatorium & falsò accerſitum. Ad ſecundum nego me quicquam addere: ſed illi perperàm de ſuo capite per totam legem addiderunt: ut ſuper verb. *legitimus*, verbum & naturalis, & ſuper verbo naturalis, taxativam dumtaxat, quæ additiones prorsùs rejiciendæ ſunt, ut falsæ & incompatibiles, & inducentes repugnantiam hujus legis ad omnia jura & vetera & noviſſima.

28. Verùm hæc l. planè ut jacet ſine ullis additionibus intelligenda eſt conformiter ad ſuum proprium & communem modum loquendi in jure noſtro, in quo filius naturalis de juſto filio intelligitur, id eſt naturali & legitimo, qualis definitur in l. *filium eum definimus ſup. de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* merus enim naturalis pro nihilo habebatur, ut ſuprà num. 11. filius autem legitimus hac ſolâ legali appellatione connotatus, de legali intelligitur, videlicet adoptato vel arrogato ut hîc. Quod autem filii ſeu liberi naturales in jure intelliguntur naturales & legitimi tantùm, non autem etiam naturales tantùm. Textus ſunt creberrimi: ut in l. *Senatoris filium, in princ. in l. liberos Senatorum. ff. de Senatoribus, in l. ſive libertus, §. naturales, de jur. patr. in l. 1. §. liberos. §. ſi quis filium, ſi tab. teſt. nulla ex tab. l. 2. unde liber. l. ſi filium naturalem, de grad. & ad fin. §. tam autem naturales. Inſt. de inoff. te. § 1. in fin. inſt. de hæred. quæ ab inteſt. deferunt.* ibi, *nec intereſt utrùm naturales ſive liberi an adoptivi. §. adoptivi liberi. Inſt. de exhær. liber.* Et generaliter quoties in jure naturalis & legitimus exponuntur, vel mentio fit naturalis ad differentiam legitimi, ut in d. juribus, & in hac l. *Lucius*, quæ ſecundùm illa pariter loquitur & intelligitur.

29. Sic pater naturalis dicitur ad differentiam patris adoptivi, & intelligitur de naturali & legitimo dumtaxat, text. in l. *cauſſa cognita, ſupra eod. t. t. de vulg. & pupil. in l. 1. §. hæc autem, unde cognati. Inſtit. de adopt. §. ſed hodie. Inſtit. de exhær. liber. §. adoptivi. l. pen.* & per totum *C. de adop.* ſic quando lex loquitur de avo naturali, intelligitur de naturali & legitimo, ad differentiam ſimpliciter legitimi vel adoptivi. *l. ſi emancipatus. §. ſi filius. §. plane, de bon. poſſeſſ. contra tab.* Sic familia naturalis intelligitur ſimul & legitima ad differentiam familiæ adoptivæ: nulla enim jure eſt familia naturalis tantùm *l. 1. §. hac autem, ff. unde cognati:* ſic parentes naturales in jure intelliguntur ſimul & legitimi *d. l. ſi emancipatus, §. plane, de bon. poſſ. contra tab. §. adoptivi, verſ. quâ ratione. Inſt. de exhær. lib.* Quinetiam hæc phraſis ſermonis non ſolùm frequens eſt in jure noſtro, ſed etiam in cæteris Authoribus & Hiſtoricis veteribus Jureconſultis ϭυγχρόνοις ut Valerius Maximus, lib. 7. de teſtam. quæ reſciſſa ſunt, patrem naturalem vocat, qui ſimul legitimus, ad differentiam legitimi ſimpliciter adoptivi.

30. Confirmo, quia juſtus filius, ſcilicet naturalis & legitimus ſolebat plenum nomen patris ferre, ut hic naturalis vocatur Titius; adoptivi autem nomen adoptantis capiebant: ſed cum quadam diminutione ſtantibus naturalibus. Ideò legitimus iſte ſeu legalis filius vocatur Titianus voce diminutivâ: fac. ſuprà num. 14. Titius autem in textu bis aptè dicitur naturalis frater: non tam reſpectu patris, quia frater ad fratrem non ad patrem refertur, quam reſpectu originis: quia nativus eſt, & in poteſtate retentus. *l. ſi filium naturalem, in princ. de grad. & ad fini. §. inter eas, ad fin. Inſtit. de nupt.* Titianus autem frater legitimus ſeu legalis eſt: quia præter naturam civili artificio accerſitum dic. l. *ſi filium naturalem, in fin.*

31. Porrò non eſt dubium quin anniculus adoptari poſſit, *l. etiam infantes. de adopt.* & ei inſtituto etiam pupillariter ſubſtitui. *l. 2. §. ſed ſi extraneum, ſup. eod. de vulg. & pupil. §. adoptivi.* ibi, *ejuſdem juris habentur, cujus ſunt juſtis nuptiis quæſiti. Inſtit. de exhæred. liber.* æque teſtamentum ipſo jure rumpunt agnatione. *Inſt. quib. mod. teſt. infir. in princ.* æquè per querelam inoff. *inſt. de inoffic. teſta. in princ.*

32. Sed in reciproca non intelligitur cogitatum de pupillari, niſi quando utrique congruere poterat: ut hîc, *& l. jam hoc jure, ſupra eod. l. quamvis, C. eod.* ut quando uterque erat ejuſdem ætatis, ut in textu verſ. *aliter.* quod intelligitur non de numero annorum:

ſed de ætate capaci ſubſtitutionis pupillaris, ut materia ſubjecta oſtendit, id eſt, ſi uterque erat impubes, quamvis alter anniculus, alter tredecim annorum: ſunt enim ejuſdē ætatis, ut Accurſ. & omnes hic rectè tenent.

33. Nec obeſt ſi vivo teſtatore alter pubeſcat, & ſic in eo extinguatur pupillaris: quia non ob id extinguitur in altero, qui remanet infans, ut eſt communis & vera ſententia: ſed non exprimunt veram & radicalem rationem, quæ eſt, quod an reciproca pupillarem excludat, non pendet ab aliquo futuro eventu, ſed ab interpretatione voluntatis teſtatoris. text. d. l. *jam hoc jure*, *in princ.* ibi, *intelligatur*, *& ad fin.* ibi, *voluntatis quæſtionem*, & ibi, *ſi voluntas parentis non refragetur*, ſuprà eod. *l. quamvis.* ibi, *ſi modo non contrariam, C. de impub. & aliis ſubſt.* ſed quoties agitur de interpretatione voluntatis teſtatoris, an aliquid includat vel non neceſſariò tempus teſtamenti ſeu diſpoſitionis dumtaxat, incipiendum eſt: *l. ſi ita legatur. l. ult. in princ. de aur. & arg. legat.* ubi hoc non eſt propter pronomen, *meum*, quod vulgò putant, ut novè dixi *in Conſuet. Pariſ.* §. 1. *gloſſ.* 5. *num.* 19. aliàs tempus diei vel conditionis extantis bene inſpicitur l. *ſi poſt mortem*, *in princ. de legat.* 1. *l. quæ legata*, *de reg. jur.* cujus arg. decet ita reſtringi.

34. Sed quid ſi non natura & tempore contingat priùs in altero extingui pupillarem, ſed facto teſtatoris, qui alterum ex impuberibus emancipavit: Doctores controvertunt. Guliel. Cun. Bald. *l. in teſtam. C. de teſt. militis.* Uldari. Zazius in tract. ſubſtit. tenent indiſtinctè extingui pupillarem in utroque. Bart. in d. l. *Lucius*, *num.* 10. diſtinguit: aut emancipatio eſt merè voluntaria & pupillaris, utrimque extinguitur: aut pater ex aliqua cauſa coactus fuit emancipare, & remaneat reſpectu retenti in poteſtate ad commodum emancipati: & hanc communiter ſequuntur Doctores hîc & in d. l. *& in teſtam.* ſed Jaſ. hîc num. 19. tenet indiſtinctè remanere ſubſtitutionem in altero, & eſt veritas, quia ab initio adfuit: ſequens autem eventus non adfuit, nec concernit utrumque, ſed emancipatum tantùm: nec tollit in eo ſubſtitutionem hanc per modum diſpoſitionis: quia nec poteſt, nec ad hoc de ſe tendit, ſed tantùm per alterationem ſeu immutationem materiæ, quemadmodum pubertas ſuperveniens. Et ſic non tollit, niſi in perſona facta inhabili: aliam autem relinquit in ſuo ſtatu.

35. Nec eſt verum quod Bart. hîc num. 11. dicit, teſtatorem ex quovis intervallo, & ſine nova ſolemnitate poſſe revocare hanc ſubſtitutionem pupillarem, quæ ab initio continetur in brevicola, quia (inquit) quod continetur in brevicola, eſt quædam declaratio hujus generalitatis: ſed declaratio fieri poteſt ſine nova ſolennitate: *l. hæres palàm*, §. *ſed etſi notavi*, *de teſtam.* d. enim §. procedit in declaratione circumſtantiarum diſpoſitionis obſcuræ, in qua non jus, ſed probatio deficit, ut tradit ipſemet Bart. in d. l. *hæredes palam*, §. 1. num. 4. & modò non agatur de ſubſtantia actûs. Joan. Anania, conſ. 84. videndum eſt, col. 2. Jaſ. hac l. *Lucius*, col. 6. ſed hic conſtabat dictam ſubſtitutionem includi, nec jus, nec probatio deficiebat, nec aliquid declarandum ſupererat, & revocatio ſubſtitutionis fundata in voluntate revocante, non eſt declaratio unius circumſtantiæ, ſed contraria ſubſtit. & revocatio ſubſtantiæ & diſpoſitionis certæ & perfectæ: in qua omnia de integro fieri exigeretur. *d. l. hæredes palam*, §. 1.

36. Et hæc ſufficiunt pro nova reſtitutione & textuali explicatione hujus legis, in qua omnes nimis aberrârunt, præcipuè Aug. Peru. dicens, ſed peſſimè, hîc eſſe caſum, quòd jure digeſtorum pater poteſt filium baſtardum cum legitimo & naturali inſtituere, & eos invicem, etiam directò & pupillariter ſubſtituere: item hîc eſſe caſum, quòd datio vulgaris ſubſtituti non impedit tranſmiſſionem hæreditatis non aditæ, contra text. & communem doctrinam in l. *ſi filius hæres*, *de lib. & poſthum.* de quo tamen hæc lex nunquam cogitavit, nec ad hoc, ſed ad aliud tendit. Tertiò ait Aug. hîc eſſe caſum, quòd datio cohæredis extranei impedit exiſtentiam ſuitatis quoad confirmationem tabularum pupillarium: quod meliùs probari dicit in l. *apud Julianum*, §. 1. *ad Trebell.* Sed ille §. longè alium habet ſenſum, ut ſuo loco dicam, & clarè demonſtravimus in hac l. non eſſe extraneos, ſed fratres in poteſtate ejuſdem patris: & ſic objecta ſecundi principalis contrarii ſuprà num. 8. 9. non ſunt ad propoſitum in vero & neceſſario caſu legis per nos reſtituto. Et quamvis objecta illa novâ indigeant examinatione, & multa alia quæ ſe offerunt in materia ſubſtitutionum: tamen quia tempus non patitur, & peculiarem ſuum analyticum tractatum exigunt, remitto ad tractatum meum ſubſtitutionum.

QUARTA LECTIO DOLANA

EJUSDEM AUCTORIS, NONA MENSIS Januarii, eodem anno, in ampliſſimo Univerſitatis, & ſupremæ Curiæ Senatorum, Decurionum, & Ordinum urbis conſeſſu.

IN QUA

Lex *ex parte*, ff. *famil. erciſc.* vero & nativo ſuo ſenſui reſtituta eſt, inveteratis erroribus profligatis, & contra recentem mutilationem redintegrata.

EPITOME.

1. *Vetus omnium intellectus.* 2.
3. *Refellitur.*
4. *Novus & verus intellectus.* 5. 7. 10.
6. *Text. malè truncatus ab Holoandro.* 26.
7. *Minores & abſentes excuſantur à non vita, nece deceſſoris.* 27.
8. *Expenſæ reales perſonales.* 10.
9. *Hæc L. de perſonalibus non realibus impenſis, tamen in utriſque ſolùm attendi, an negotium ſit commune, vel non.* 11. 15. 16.
11. *Verba ſecundùm materiam ſubjectam.*
12. *Ultio legalis non eſt prohibita per Evangelium.* 14. *ſed privata.* 13.
17. *Quando deducantur expenſæ, quas aliàs, vel quas feciſſet domi, vel pro ſe.*
18. *In re communi non curatur, quòd alter tantùm erat impenſurus pro parte ſua tantùm.* 25.
20. *Conſilium volatile, officioſum, laborioſum.*
21. *Pater filio advocato non poteſt donare pro conſilio obſequiali.* 22.
23. *Contra eum cui debetur obſequium, non taxatur conſilium facile & officioſum.*
24. *Rejicitur diſtinctio Bart. & in ratione ſumptuum venit opera & induſtria.*
28. *Scævola conciſe reſpondebat.*

LECTIO IV.

Falſum thema.

HÆc lex peſſimè fuit hactenus intellecta, & noviſſimè à quodam Alemanno truncata.

1. Secundùm glo. & omnes caſus talis eſt. Titius & Seius hæredes conventi fuerunt, à tertio in petitione hæreditatis. Titius forte poſſeſſioni incumbens, totam cauſſam ſolus ſumptibus ſuis defendit, & obtinuit. Poſteà Seius partem ſuam hæreditatis diviſim petiit judicio familiæ erciſcundæ, nec volebat ſumptus pro parte reſtituere, vel deducere. Dubitatum fuit an Titius poſſet Seium actorem repellere. Et reſpondetur, ſecundùm ſenſum & intellectum ad uſque omnium, quod poteſt excipere & etiam agere ad partem ſumptuum, quatenus tamen de ſuo plus impendit & erogavit, ex eo quòd totam hæreditatem, & ſic partem Seii quoque defendit. Secus ſi propter partem cohæredis non plus expendit, ſeu quando pro parte ſua defendenda (ſi pro ſua tantùm parte in jus tractus fuiſſet) tantumdem expendiſſet. Et ideò quia cauſſa pariformiter communis erat; non plus expendit quàm ſi partem tantùm defendiſſet.

2. Ratio decidendi ſecundùm eos eſt: quia propter conſortem non plus expendit: tantumdem enim erat pro ſe, vel pro parte ſua tantùm expenſurus, & ſic nihil ei abeſt propter conſortem. Et ita per hanc legem decidunt Ludo. Rom. ſing. 647. expendens. Jo. Calderi. conſil. 2. de ſolution. Jaſ. conſil. 2. in fin. lib. 1. Alci. l. *ſi quis nec cauſſam, ſi cert. peta.* & omnes ubique. Seius quatenus ſibi propter conſortem abeſt, ut quando viceſima litis exigebatur, & quando pro majori lite majores erant ſportulæ.

3. Sed cum ex hypotheſi totam cauſſam communem ſolus & de ſuo defenderit viriliter & neceſſariò, & victoria ſit communis, lucrum & commodum, cur non ſunt ſumptus communes? Ergo hic intellectus eſt iniquus. Fortiùs probo, quia cùm Titius poſſeſſioni incumberet, & poſſet defendere de communi, & fuiſſent ei ſumptus pro rata imputati, & pro accepto lati.

ſi ergo fideliùs, imò liberaliùs faciendo totam hæreditatem intactam relinquendo, & de ſuo erogando totum defendit & vicit: cur deterioris eſt conditionis? cur meliùs agitur cum eo qui minùs benignè egit? cur non gaudet beneficio, imò penſatione juris communis, ſive ratione geſtionis rei communis: *l. qui aliena, in fin. ſuprà de neg. geſt.* ſive ratione communis: *l. cum duobus, §. quidam. infrà pro ſocio*, ſive ratione alterius diviſim: ſive ratione utriuſque cauſſæ ſimul concurrentis conjunctim? Sed ut error ſemel admiſſus vires ut mala fama acquirit eundo, extendunt ad omnia communia negotia, & omnes bonas leges limitant, imò vitiant. Quin-etiam ad conſilia Doctorum & Advocatorum ſive in communi, ſive etiam in non communi, ſed propria tantùm cauſſa extendunt.

Verum thema. 4. Secundum nos autem & novum noſtrum verum intellectum thema tale eſt. Titius & Seius inſtituti hæredes æqualiter non proſecuti ſunt necem & interfectores teſtatoris, quod fuit delatum fiſco, qui cœpit petere bona univerſa in ærarium redigi ob inultam mortem defuncti. Titius qui magis diffamatus erat, de neglecta ultione mortis defuncti, totius litis & omnium bonorum defenſionem ſuſcepit, & abſolutus fuit: quo facto, & hæreditate pacificata, Seius cœpit agere familiæ erciſcundæ contra Titium qui volebat dimidiam partem ſumptuũ in ea lite factorum ſibi reddi vel deduci. Seius nihil agnoſcere nec deducere volebat. Titius conſuluit Scævolam qui ad propoſita reſpondet, ut in text. videlicet, quòd ſiquidem Titius aliquid erogavit ratione culpæ vel cauſſæ ipſius Seij, habetur ratio ſumptuum: ſi verò tantùm propter ſuam cauſſam periclitatus eſt & expendit, nihil repetit nec deducit.

5. Hic eſt unicus nativus, verus & ſincerus intellectus hujus textus literæ textuali conformis, nec non æquitati, praxi & uſui hominum accommodus, nullum habens in jure contrarium. Contra communis & inveteratus omnium intellectus, manifeſtam habet iniquitatem, necnon literæ textuali repugnat, & omnibus aliis juribus ſimilis materiæ. Et probo noſtrum intellectum per ipſummet textum. Primò, ibi, *de totis bonis*, non dicit de hæreditate vel ejus quota, ſed de bonis. Aliud autem propriè ſunt bona, aliud hæreditas. *l. 1. C. de vi publ. & privat. l. cum autem parr. de leg. 2.* Secundò in textu ibi, *ob inultam mortem.* Ergo fiſcus agebat: ergo non dicebat ſe hæredem, nec agebat petitione hæreditatis, ſed volebat auferre bona tanquam ab ingratis, quia teſtator trucidatus fuerat, & ipſi non fuerant ulti mortem.

Hæc l. malè mutilata. 6. Malè ergo & flagitioſè verba legis ibi, *ob inultam mortem*, ab Haloandro contra publicam antiquorum & recentium librorum fidem detracta ſunt: ille tamen non dolo, ſed errore fecit, communi intellectui more ſuo inſerviens: quia verba illa, *communem intellectum*, qui eſt de impenſis realibus, deſtruunt, & oſtendunt totam legem loqui de perſonalibus ex perſonali culpa venientibus, & ſic ad cohæredis onus, niſi de ejus culpa vel periculo communi conſtet minimè pertinentibus. Attamen ultra quadringentos annos nemo omnium qui communem errorem ſequebantur, auſus fuerat textuali literæ manus inferre: Grande præ multis aliis quæ ſuo loco collegi exemplum, non eſſe literam antiquam receptam mutandam, ſed religioſè obſervandam.

7. Tertiò probatur in text. ibi, *quod ipſius quoque cauſſa*, ſcilicet adverſarij agentis familiæ erciſcundæ. Ergo ex narratione facti Scævola non intelligebat Seium fuiſſe in culpa, nec periclitatum erga fiſcum. Poterat enim ſolus Titius fuiſſe culpabilis, vel ſolus ſuſpectus, & ſolus, ſive juſtè, ſive injuſtè accuſabilis, ut quia ſolus major. Seius autem minor vel ſolus præſens tempore necis defuncti. Titius autem ſemper abſens, & ſic ad Seium non ſpectabat ſollicitudo vindicandæ necis, ſed ad ſolum Titium, *l. minoribus. l. ſi ideò. l. cum fratrem. C. de his quib. ut indig.* quo caſu Titius nihil repetit, nec deducit de talibus impenſis.

8. Quamvis enim factæ fuerunt ad defenſionem omnium bonorum communium: tamen non ſunt factæ propter jus bonorum, & ſic non ſunt expenſæ reales, ſed perſonales, nec ſunt factæ propter culpam communem, vel ad proſequendam juſtam vindictam quæ erat onus commune: nec ad alius onus commune: ſed propter culpam ſolius Titij, vel propter onus & ſuſpicionem ſolius Titii, & ſic non ſunt communes: nec propter onus aut periculum commune, ſed propter onus aut periculum perſonale ſolius Titii: meritò nihil ad Seium.

9. Secùs quatenùs etiam propter culpam vel ſuſpicionem perſonarum ipſius Seii, qui etiam major, nec omninò abſens fuerat, laboratum & periclitatum fuit, ita quod Titius expenſis & laboribus ſuis ſolus defendit cauſſam, & diluit objecta & ſuſpiciones quibus etiam Seius gravari potuiſſet, & portio ſua à fiſco peti: quia tunc etiamſi ſolus Titius delatus vel accuſatus fuerat: & non Seius, qui in eadem vel forte majori damnatione exiſtens, citò ſe poſt necem defuncti ſubduxerat, tamen tenetur in ſumptibus contribuere, quatenùs ipſius quoque cauſſa defenſa eſt, ſive quatenùs ad ſe quoque & ſuum periculum hoc negotium pertinebat: in quibus ſumptibus non ſolùm veniunt pecuniæ erogatæ: ſed etiam labores, ſolicitudines & diſtractio è negotiis propriis, ut in conſi. meo huc ſubjecto num. 24. Hæc ſunt clariſſima & æquiſſima.

10. Valde ergo omnes aduſque aberrârunt, qui hanc legem intellexerunt de ſumptibus realibus factis pro jure ipſius totius hæreditatis vel rei communis ab uno ex ſociis vel conſortibus: quia etiamſi ſint perſonales, videlicet occaſione prætenſi delicti, vel culpæ perſonæ facti: tamen quatenùs culpa vel periculum commune erat, & alter, vel ejus portio exonerata fuit, debent eſſe communes per eamdem legem: ergo multò magis impenſæ reales, id eſt, pro jure rei communis factæ: ut per omnia alia jura in toto jure cavetur. *l. qui aliena, in fin. ſuprà de neg. geſt. l. cum duob. §. quidam, infrà pro ſocio. l. filia, in fin. C. famil. erciſc.* quæ debent ſimpliciter, ut loquuntur, & ipſa æquitas ſuggerit, intelligi, nec diſtingui aut reſtringi per hanc l. *ex parte.* quæ de culpa vel periculo perſonali loquitur, & tunc demùm non vult conſortem teneri, quando non erat cauſſa ipſius, ſed ſolius erogantis: tunc autem teneri quando cauſſa erat communis ibi, *quod ipſius quoque cauſſa.* Ergo quando negat teneri, præſupponit nullo modo ipſius, ſed ſolius erogantis fuiſſe culpam vel cauſſam & periculum.

11. Non obſtat adverbium *amplius*, quia jura vulgata in *l. ſi uno, in princ. locat. l. inſulam, de praſc. verb.* & gl. in *l. eas cauſſas, verb. eas verò, de cond. & demonſtr.* Bald. *l. 3. in fin. de act. empt.* Lud. Roma. conſil. 376. col. 3. Alex. conſil. 22. num. 5. lib. 1. debet ſecundùm materiam ſubjectam accipi. Sed in hac lege ex parte non agebatur de quãtitate ſumptuum minore vel majore, quæ ſpectat ad arbitros & calculum executionis: ſed de articulo juris, an hæres contribuere deberet in illis ſumptibus, vel non. In quo dicitur quòd non, niſi quatenùs cauſſa illa (quæ ex hypotheſi perſonalis erat) communis fuiſſet. Ideò adverbia illa non ad quantitatem, de qua non quærebatur, ſed ad cauſſam referri debent: prout & adverbium *idcircò*, refertur ad cauſſam erogationis. Ideò adverbium *ampliùs*, non debet referri ad quantitatem, ſed ad numerum perſonarum, videlicet ſi in effectu ſumptus non ſint facti pro ſola perſona tunc defendente, ſed etiam ampliùs, id eſt, etiam pro conſorte vel conſortibus, qui in eadem conditione erant, & eodem periculo laboraſſent. Nec eſt novum, ſed frequentiſſimum in jure verba ſecundùm materiam ſubjectam inflecti, præſertim ut cæteris verbis in eadem oratione conjunctis conformentur: ut hîc.

12. Porrò hæc lex & tit. ff. & *C. de his quibus ut indig.*

non ſunt contra Evangelium, ut olim Theologaſtri quidam & hodie quidam indocti cavillantur: ut enim poſt antiquos & catholicos Doctores ſcribens præcipuè contra Anabaptiſtas docui *in tract. commerc. & uſurar. quæſt. 2. num. 87. cum ſeq. & in epitome Gallica, num. 32. cum ſeq.* ultio civilis non eſt per Evangelium prohibita: ſed relicta in legibus & bonis moribus civilibus, quemadmodum reliquæ leges ſucceſſionum, contractuum, delictorum, judiciorum. Et intelligo ultionem generaliter, ſive criminalem accuſationem, ut ex publicis judiciis, ſive civilem perſecutionem, ut ex lege Aquilia, ſive etiam de extrajudiciali privatis à lege ex cauſſa permiſſa, ut *C. quando licet unicuique ſine jud. ſe vindic.* per totum. Iſte enim non ſuâ temeritate gladium arripit, ſed à lege communi dato utitur. *c. Ille gladium accipit.* 23. *q.* 4.

13. Alioquin ultio privata vetita eſt, non ſolùm humanis, ſed etiam divinis legibus. Quinetiam Chriſtus in Evangelio Matth. 5. 6. legem declarans docet, eorum quæ à lege prohibita ſunt, non ſolùm actus, ſed etiam affectus: non ſolùm externa, ſed etiam interna prohibita eſſe. Sed ut Evangelium non abolet bonas leges, ita nec earum uſum: manent ergo etiam inter Chriſtianos, & in foro conſcientiæ leges noſtræ de publicis & privatis judiciis & pœnis, *ff. & C. de his quibus ut indignis.* Et quod l. *portiones, ff. eod. tit.* ait, omnes hæredes, vel eos qui loco hæredis ſunt, officiosè agere circa defuncti vindictam convenit. Et quod l. 1. *C. eod.* id vocat debitum pietatis officium, & in ſimili laudabilis fidei exemplum in l. 1. *C. de precib. imp. offer.*

14. Et intelligitur de injuſtè cæſo, præſertim per inſidias: ut etiam ſanctæ leges noſtræ loquuntur & intelligunt. Et generaliter quod leges nolunt lucrum pecuniarium honeſtæ vindictæ præferri. *l. miles, §. ſocer. de adulter. l. reprehendenda, C. de inſtit. & ſubſtitut.* Nec eſt laudanda, ſed vituperanda; ſive charitas, ſive miſericordia, quæ fit in præjudicium alienum, vel boni publici *Inſt. de lege Aquil. in fin.* etſi fiat contra officium ſuſceptum, dolo proxima eſt. *l. ſi hominem, in princ. ff. depoſiti.* Et injuſtam miſericordiam vocat beatus Ambr. lib. 1. Officiorum, latè beatus Auguſt. contra Manichæos, Donatiſtas, & alios Hæreticos ſui temporis: *ut 23. q. 4. c. minimum, cum multis ſeq.* Unde meritò apud Helvetios depoſitus fuit ſuperſtitioſulus quidam & indoctus parochus, qui latronem ad furcas, jubente magiſtratu, ſocios criminum nominare audebat, ſcrupulo conſcientiæ injecto prohibere.

15. Cæterùm, quamvis hæc *l. ex parte.* loquatur propriè in reo contra fiſcum de ſuo defendente ibi, *patientes*: tamen idem in agente datâ eadem ratione, ut ſi ex quavis ſeipſum conveniente cauſa, agat vel defendat: ut ſi unus hæredum vendicat à poſſeſſore fundum hæreditarium, reus forte inſtrumentis repertis de re aliena convictus, præſcriptione temporis nondùm completa uti non valens, negat actorem eſſe hæredem, tanquam incapacem, vel propter teſtamentum in articulo iſtius nullum, vel revocatum, vel ejus renunciationem, actor vincit & fundum avocat (ut unus hæredum aliis abſentibus poteſt) poſteà cohæres abſens reverſus vult partem fundi, nec partem ſumptuum vult agnoſcere. Deciſio eſt in hac l. non teneri ſumptus agnoſcere: ſunt enim facti ſuper cauſſa & controverſia non communi, ſed jus proprium & perſonam victoris tantùm concernente: & ſic non ſunt communes, nec in rem communem facti.

16. Et hoc niſi quatenùs conſtaret, etiam teſtamentum commune (non codicillos hunc tantùm concernentes) revocatum fuiſſe in dubium, ita quòd etiam inſtitutio abſentis poterat ſaltem quali quali præjudicio periclitari: ut not in *l. ſi ſententia, de appellat.* tunc enim hoc reſpectu ſumptus ſunt communes, & pro parte hæreditaria, vel rei defenſæ agnoſci debent: ut *in fin. hujus l.* Idem ſi ab uno hæredum vendicabatur fundus hæreditarius, & reus negabatur hæres ex cauſa illum ſolum & non cohæres concernente: ſi cùm abſolutus ſit, rem ſuam propriam & negotium ſuum tantùm egit, & nihil ab aliis repetiit: ſecùs quatenùs utiliter totam cauſſam communem vel articulum unum communem defendit. Hactenùs enim debet eſſe commune indiſtinctè.

17. Gloſſ. & Doctores tàm in jure Pontificio, ut in *c. cum pro cauſſa, gl. ult. in princ. de procur.* quàm in jure civili, ut in *l. inter cauſas, § non omnia. verb. mandato, in princ. ff. mandati*, inducunt parum pertinenter hanc legem ad probandum detractionem impenſarum quas procurator vel negotiorum geſtor feciſſet domui ſuæ, vel aliàs, quamvis non ſpectet ad hanc legem: tamen hoc quidem in ſe verum eſt, hæc enim nihil habet commune cum mercede vel ſalario, de quo hîc non quæritur, ſed de ſola repetitione impenſarum: hactenus enim non ſunt factæ in re domini. Sed quatenus ſunt factæ in re domini, debent in totum, vel quatenùs in communi pro parte ſocii repeti, etiamſi pro parte ſua tantùm, fuiſſet tantumdem impenſurus. Aliud enim eſt impendere in re ſua tantùm, aliud in re aliena tantùm, aliud in re vel articulo communi. Et ut ſocius in re communi laborans, non debet lucrari ſuper ſocium ſuum: ita nec alter ſocius qui non laborat, imò potiùs iſte deberet minùs lucrari ſuper altero.

18. Ut ergo qui laborat in re communi, non poteſt ſumptum rejicere in quieſcentem, etiamſi aliàs quieſcens tantumdem fuiſſet pro ſola parte ſua impenſurus: ita quieſcens non poteſt laboranti objicere quod tantumdem fuiſſet pro ſola parte ſua expenſurus. Sed illud dictum gloſſarum loquitur de gerente prorſùs alienum, & impendente in prorſùs alienum: quamvis interim minùs ob id impendat domui ſuæ, vel ſimul impendat in negotium ſuum, quod nullo modo commune eſt cum negotio domini. Et ſic tantùm ſpectat ad diminutionem impenſæ factæ in rem prorſùs alienam: non pertinet, nec propriè probatur in hac lege quæ loquitur, non de gerente vel impendente in merè alienum, ſed de gerente & erogante in ſuum tantùm, vel in rem cum alio communem.

19. Ecce omnia dilucidè in theoria & praxi explicata, & hanc legem ſuæ luci, æquitati, praxi & integritati contra vetuſtum errorem & recentem truncationem reſtitutam. Nunc plenioris doctrinæ gratiâ ſubjiciam conſilium nuper in hac materiâ à me redditum, detracta prolixitate thematis: cujus ſumma talis erat.

Quidam Doctor & inſignis Advocatus in ampliſſima Thema.
Imperiali curia Spirenſi communem hæreditatem cum quodam mercatore Germano habebat in eadem curia controverſam, quam ſuis ſollicitudine, conſiliis & ferè nummis, ſolus nomine communi agebat: conſorte in mercibus propriis tantùm negotiante, nec ſolùm negligente partem ſumptuum in dicta cauſſa ſuppetere, ſed jactante ſe non refuſurum etiam impenſas erogatas & erogandas per hanc legem, ex parte: eoquòd Advocatus ille pro ſua ſola parte perſequenda tantumdem eſſet impenſurus, & multominùs ſe recompenſaturum ſollicitudinem negotiorum, diſtractionem & conſultationes, etiam ſcripturas juridicas & forenſes, quas advocatus ille in cauſſa communi faciebat: idque per doctrinam Bart. in l. *ſtipulatus es opus. de fidejuſſ.* ad cujus conſultationem præcipuè ſuper conſilio & ſcripturis forenſibus, de quibus magis dubitabat, reſpondi ut ſequitur.

20. Chriſti unici redemptoris nomine invocato. Conſilium volatile.
Aliud eſt conſilium volatile, de quo Gloſſ. & Doctores quod non oblig. Glo. Alber. & alii in l. *à princ. de poſtul.* Bar. l. 1. *de prævaric.* Paris de Puteo in tract. ſyndicat. tit. de exceſſib. advocat. in fin. Alcia. in l. *prævaricatores, de verb. ſignific.* Alia ſpecies conſilii quod in ſpeciem officii obſequialis cadit. Primæ ſpeciei Officioſum

opponitur conſilium ſerium quod obligat etiamſi ſit momentaneum & facile. Secundæ verò ſpeciei opponitur conſilium laborioſum: ſive magis in ſpeciem artificii vel operæ, quàm in ſpeciem nudi officii vel obſequii cadens, ſive detineat operas & avocationem perſonæ ab aliis ſuis negotiis, de quo non eſſet dubium: ſive non multùm avocet ab aliis negotiis propter inſignem induſtriam & eminentem ſcientiam advocati vel Doctoris, quæ non debent ad menſuram vel operæ aliorum reduci, ſeu limitati, ut de hoc ult. Joan. Andræas in addition. ad Spec. tit. *de Advocat.* Ut autem non loquar de volatili,

Laborioſum.

21. Quantùm ad ſpeciem conſilii, quod magis ad formam officii vel obſequialis operæ vergit, quamvis etiam non promiſſum ſalarium exigere poſſit ab extraneo: tamen ab eo cui obſequium vel officium debetur, ut à conſorte vel cohærede, à parentibus vel conjunctis perſonis, aut quibus mutuo officio devinctus eſt, non poteſt exigi niſi ex pacto, quod quandoque incivile eſſet, adeò ut quamvis pater à filio advocato in remunerationem conſilii dare poſſit, ut ſit donatio adventitia non ſubjecta collationi, verum eſt quatenùs non præcedunt conſilia non modò ſeria, ſed quæ perſonam avocant, vel laborem exigunt, & quatenùs donatio non excedit probabilem & conſuetam compenſationem hujuſmodi laboris & induſtriæ:

22. Secùs quatenùs donatio fieret propter nuda & momentanea conſilia, quæ magis ſpectant ad obſequia, quæ filius debet patri. *ff. de obſequiis parent. & patro. per tot & l. ſi non ſortem, §. libertus.* & ibi gloſſ. Bart. & omnes *de condict. indeb.* quia hoc reſpectu donatio non eſſet in parente remuneratoria, ſed liberalis & conferenda, etiamſi merita narrarentur in genere. Oldr. qu. 5. ſic etiam in profectitiorum adminiſtratione habetur ratio operarum & induſtriæ filiifamiliàs, quæ tamen in obſequium non cadit, juxta not. Bart. Bald. in l. *cùm oportet, in princ. C. de bonis quæ liber.* & tetigi in annot. ad Philip. Decium, in l. *illud, num.* 10. *C. de collat.*

23. Sic in propoſito dico, quòd ſalarium in hac communi & hæreditaria cauſſa debetur etiam non promiſſum, ſed non debet in totum ita taxari ſicut inter extraneos: ſed debet deduci pars conſilii quæ ſpectat ad officium & obſequium conſortibus & cohæredibus debitum in re communi, reliquum autem æſtimari & pro parte cohæredum rependi. Non ignoro Bart. in *l. ſtipulatus es opus, de fide uſſ.* diſtinguere in quæſtione ſimili: ut tanquàm intereſſe (hoc eſt ad limites damni quod incurrit: quia impeditus non potuit lucrari ab aliis) peti poſſit: non autem tanquam proprium ſalarium, hoc eſt ratione propriæ induſtriæ, ſive alio adventitio damno extrinſeco, per l. ult. *C. de fruct. & litium expenſ.* quæ non probat & Bartolum in d. l. *ſtipulatus es opus.* Paul. Caſtr. & quidam alii ſequuntur.

Contra Bart.

24. Sed ea diſtinctio non eſt vera, imò dico induſtriæ & conſilii (quod non cadit in ſpeciem ſimplicis obſequii ejus cui obſequium debetur) rationem habendam. Ita etiam ſentit Bald. in d. l. ult. in fin. dicens quòd cui debentur ſumptus litis, debetur hoc ſuum proprium ſalarium. Sed cohæres cohæredi refundere debet partem ſumptuum litis. *l. ex parte famil. erciſc.* Ergo & hujuſmodi ſalarium pro rata: cadit enim in ſumptus litis pro quibus non ſolùm exceptio & jus retentionis, ſed etiam actio datur. *d. l. ex parte, in fin. princ.* Et quod in quantitate ſumptuum taxanda veniat æſtimatio operæ & induſtriæ, etiam in ruſticis & mechanicis: tenet Ang. Peruſ. in l. *ſi a domino, in fin. de petit. hæred.* & dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. nu. 86. Ergo non minùs in doctoribus & advocatis, quorum longè ſumptuoſior & pretioſior eſt opera & induſtria.

25. Verum eſt quòd d. l. *ex parte*, ſecundùm Bart. & omnes adusque videtur hoc limitare, quatenus pro cauſſa propria erat tantumdem expenſurus, ut non poſſit retineri nec repeti, niſi quatenùs ratione officii oportuit plus expendere, vel (ut in propoſito) plus conſilii & induſtriæ adhibere. Sed iſte intellectus eſt directò contrarius & repugnans text. rotundo in l. *qui aliena, §. ult. de neg. geſt.* ubi etiam actio datur uni ſociorum, vel etiam ſine ſocietate uni conſortium pro ſumptibus neceſſariis & probabilibus in re vel lite, etiam ſine ſocietate communi factis: nec reſtringitur ad illud demum quod oportuit plus expendere propter conſortes, & quod non erat aliàs pro ſe expenſurus. Satis eſt enim quod in re vel occaſione rei communis *l. cum duobus, §. quidam ſagariam, pro ſoc.* Quis autem dubitat conſilium excedens rationem obſequii cadere in rationem ſumptus probabilis?

26. Sed Bart. & alii malè intelligunt d. l. *ex parte:* cujus tamen ſolutio ex eodem textu, imò ex ipſa hypotheſi legis colligitur ibi, *ob inultam mortem:* quæ verba Greg. Holoander malè detraxit, ut more literatorum, qui jura deguſtarunt, parum fœlix fuit in jure interpretando, & audacia cognitionis bonarum literarum infœlicior fuit in communi & recepta litera malè varianda & corrigenda, ut ſæpè docui, cujus luculentum exemplum hic dedit. Ea enim verba quæ ſunt pars principalis thematis, ſuper quo conſulebatur Scævola, juſtè moverunt eum, ut præter communes regulas, de quibus in d. §. ult. & in §. *quidam*, propter ſingularem circumſtantiam hypotheſeos, ſingularem reſtrictionem adjiceret ſuo reſponſo ibi, *ſi ideircò amplius, &c.*

27. Non enim erat expreſſum ſi ille hæres reus conſultor ob culpam ſuam propriam tantùm, an verò ob culpam utriuſque à fiſco impetitus eſſet, an ipſe ſolus impeti potuerat: quia ſolus præſens major & ſciens, & non alii erant minores abſentes vel ignorantes. *l. minoribus, l. ſi ideo. l. cum fraterni, C. de his quib. ut indig. l. hæredem qui ſciens, ff. eod.* an verò dubium eſſet an reliqui hæredes eſſent tales, an verò certum: aut probari poſſet omnes fuiſſe in pari cauſſa.

28. Propterea Scævola qui, more ſuo non interrogabat conſultores de circumſtantiis non expreſſis, ſed abruptè & conciſè ad propoſita dumtaxat reſpondebat, quandoque expreſſim ſe limitando ſecundùm ea quæ proponebantur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. gloſſ. 2. numero 5. paſſim in jure: ut quandoque conditionaliter reſpondendo, ſi ſuſpicabatur ampliùs eſſe in facto, ut hîc. Ideò prudenter & ſcitè excepit, ſi quid conſultor non propter communem, ſed propter propriam ipſius culpam in non ulciſcendo erogavit. Et ita cenſeo. In quorum fidem propriâ manu ſubſcripſi, & gentilitiam σφραγῖδα impreſſi. Datum Montbeligardi Nonis Decembr. anno virginei partûs 1555. C. M.

Mos Scævol.

MAGNIFICIS, PRUDENTISSIMIS ET INTEGERRIMIS

SENATORIBUS ET RECTORIBUS

IMPERIALIS ET ANTIQUISSIMÆ CIVITATIS ET LIBERÆ REIPUBLICÆ VESUNTINÆ,

CAROLUS MOLINÆUS

I. V. D. ANTIQUUS IN SENATU PARIS. ADVOCATUS, Galliæ & Germaniæ Juriſconſultus.

εὖ πράττειν.

QUUM in rebus humanis, Senatores ampliſſimi! nihil ſit admirabilius, nihil amabilius virtute, hoc ſibi præ cæteris juſtitia meritò vendicat, utpote omnes in ſeſe virtutes continens: loquor autem de legali illa & politica, quâ ut philoſophorum vertex teſtatur, οὔτε φωσφόρος, οὔτε ἕσπερος, οὔτε θαυμαστός, quo factum eſt ut cùm à quinque noviſſimis annis multas civitates & urbes viderim, nullam magis admiratus ſum, nullamque magis dilexi quàm inclytam veſtram & omnem eloquendi facultatem exuperantem civitatem & rempublicam Veſuntinam. Ut enim antiquitatem ejus prætercam, omnem initii memoriam excedentem: ut magnitudinem quæ non à ruſtici vomeris ſulco, ut cæteræ: quin etiam Roma orta & conſtituta eſt, ſed nec ab aliquo artificiali, verum à naturali velut circino, teſte non ſolùm Caio Julio Cæſare in libro primo de bello Gallico, ſed etiam ipſa rerum naturâ & permanente exiſtentiâ, & reliquas ſingulares & præcellentes dotes, hoc habet peculiariter admirandum & amabiliſſimum: quòd cùm Imperialis civitas ſit, libera eſt reſpublica, cùm cives ſui juris ſint: tamen pulcherrimo & optimo tam Democratiæ quàm Ariſtocratiæ temperamento ita prudenter conſtituta eſt & regitur, ut in ſumma & perenni tranquillitate immota & quamquam ampliſſima & omnibus legitimis ordinibus Eccleſiaſticorum nobilium & plebeiorum populoſa magna & externa pace, & rerum omnium ubertate paucis admodum Rebuſpub. & civitatibus contigit, hæc omnia ſimul aſſequi, & tamdiù tot ſæculis in integro ſuo ſtatu perenniter durare: ſed hoc veri rerum æſtimatores mirari deſinent, cùm ſcierint aut experti fuerint apud vos id (quod etiam publicè dixi) verum eſſe: ſanctitas, pietas, fides, publica bona ſunt: & verè, inquam, publica, non ut in tragœdia tyranni privata, quæ tamen non de Imperio generali, nec de ampliſſimo juſto regno, ſed de regulis quibuſdam, ut quorum ſunt tragœdiæ illæ, loquitur, hac pace, ſecuritate, tranquillitate liberæ veſtræ & politiſſimæ Reipublicæ nihil honeſtis ſtudiis optabilius & utilius. Porrò quanti

illa faciatis in me honoribus & beneficiis veſtris prævenientes oſtendiſtis, & abundè expertus ſum, ampliùs experturus, ſi per inclementiam mortis licuiſſet, quâ fideliſſima conjuncta mea Ludovica Beldona (dùm apud vos ſtudiis ſolitis incumbo) abrepta eſt, caſtiſſima, prudentiſſima, amantiſſima, quæ me è longis & iniquis Lutheranorum carceribus omni alio humano auxilio deſtitutum eripuit: ſed nec repentinus caſus acerbitas obſtitit, quominùs tres ſaltem ſolemnes lectiones in ampliſſimis Granvellanis ſcholis darem plura facturus, niſi liberorum pupillorum neceſſitas coëgiſſet, & Dei verbum ore beati Pauli Apoſtoli pronunciatum, qui ſanorum curam non habet, fidem negaſſe & infideli deteriorem eſſe. Itaque facile, quanquam ægrè, exoravi à vobis, ut cum bona gratia veſtra perpetuò manente illis conſulerem, nunquam gratitudinem veſtram, nec meam erga vos veſtramque civitatem & Rempublicam obſervantiam & amorem obliturus, vel hac ἀναλύσεως noſtra in l. qui pro donato, ff. pro donato, *arrha publica, quæ majora expectat, teſte. Pergite itaque noſtri memores eſſe, bonoſque omnes amare & fovere, Senatores ampliſſimi, graviſſimi & æquiſſimi: Deus, Optimus, Maximus in omnibus conſiliis & factis vobis dexter adſit, voſque & veſtram liberam Rempublicam perenniter in omni fœlicitate conſervet & proſperet. Veſuntii 5. Idus Januarii, anno virginei partûs ſequimilleſimo quinquageſimo ſexto, more Gallico.*

MAGNIFICOS, POTENTES SIMUL AC metuendos Viros civitatis Imperialis Veſuntinenſis, in Caroli Molinæi *Pariſienſis juriſprudentiæ noſtri ſæculi vindicis, repurgatoris facilè primi eamdem in civitatem adventum Ferrutius Iuliotus Civis Veſuntinus obſequentiſsimus hac Præfatiunculâ modeſtè ſalutat.*

Commendabilis illa vetuſtas, Magnifici proceres, cum diverſis & propemodùm innumeris gravium virorum ſententiis, ut & neceſſariam ita & utilem politicem celebraverit, eam non deſiderandam, ſed ſummâ ope perquirendam, amplectendam, & zelo zelantis animi obſervandam inducit: imò magis hortatur, præmonet, & ſuadet ſatagentium mediatrix hominum æquitas. Eam ſiquidem politicem (quam civilem diſciplinam, ſeu Reipublicæ moderatricem dicunt) ſi ab hominum rationabilium conſortio ademptam effinxeritis, non homines, ſed feras effectas; non rerum ordinem, ſed everſionem; non quietem, ſed exoſum ac vanum laborem nullo fine terminandum comperietis. Quam autem ſi ſuo ſolio ſedentem juſtitiæ propugnaculis conſervetis obſeſſam, non homines tantùm, ſed ſemideos enaſcentes pacificâ vegetatione permanſuros; non ærumnas, ſed indefeſſam quietem; non rixas, ſed optatum amorem non utilem pauperiem, ſed ingenuam ingenuis animis deſideratam libertatem: & poſt extraneos anhelitus nomen veſtrum immortalitati conſecratum indubiè ſperetis: quod Romanis rerum dominis, ſcopus fuit unicus. Sed quid ego quaſi vagiens infans in cunabulis, hæc aggredi, tanta loqui, ſeu olfacere enitor? Quæ Carolus ille Molinæus jurium ſolidiſſimus inſtaurator, & profeſſor diſertiſſimus, nudiuſtertius hanc inclytam Veſuntinam civitatem ingreſſus, vobis coram pro tribunali audientiæ Senatoriarum cauſſarum hora ſolito more ſedentibus, venuſtâ oratione genuina vernacula lingua diſſeruit? Quem cùm orantem audiviſſem clientulorum meorum patrocinatione miſſa facta, vigiles oculos, arrectas aures, memorem memoriam non tantùm, ſed me totum illi, ut illum audirem dedidi. Non tamen ut ejus eloquentiam, gravitatem, aut ſermonis mundiciem referre autumarem: ſed quo veſtri, & civitatis patriæ honoris deſideratiſſimus aliquid poſteritati enumerandum decerperem. Qui (ſi rectè meminerim) ſtatim orare exorſus, à ſummo Deo (ut omnium principe) eloqui cœpit inquiens; cæteras inter gratias & benedictiones à ſupremo Deo hoc in terreſtri mundo hominibus conceſſa, civilem inſtitutionem, hoc eſt politicem unam fuiſſe præ cæteris, & inter πολιτείας Romanam præcelluiſſe aſſeveraverit: eamque permanſiſſe, quamdiù privatæ utilitati, publica prælata extitit: magno quidem non ſine incremento, quouſque nimis effrenatâ cupiditate (quam Scipio Naſica, Romanorum ſui temporis prudentiſſimus fruſtrà cohibendam monuit) tandem mole ſuâ nutans bellis civilibus corruit. Hæc dum perloqueretur doctus ille Molinæus, hanc politis verbis civitatem complexus: illam ut verè, ita & honorificè & disertè ante cæteras antiquitate conſpicuas civitates ſublimavit Cæſareo teſtimonio fretus libri ſui primi de bello Gallico, in qua quippe qui civitate

pluribus in locis inſignia ſpectacula, vetuſtiſſima ædificia, ſtatuæ mirâ arte effictæ emineant. Quorum veſtigia non omninò diruta adhuc hodiernis temporibus hanc ipſam civitatem Romæ non diſſimilem comprobant. Sed multò magis quòd antiquiſſimæ libertatis Impetialis re ipsâ titulum ac nomen hucuſque retinuerit. Quam quidem Civitatem idcircò accedere velut azylum tutiſſimum, ac in ea permanere viri graves moribus, doctrinâ & prudentiâ conſpicui undique alliciuntur non tantùm, ſed inducuntur & trahuntur. In qua ſincero congreſſu ſanctitatem, pietatem & fidem (quæ verè publica bona ſunt) circumſpiciunt. Reipublicæ ſiquidem intereſt fidem, juſtitiam (quæ ſancta eſt) & pietatem aſſervare. Eaque omnia claſſicorum authorum variis cenſuris & dogmatibus non minùs eruditè quàm prudenter bonus ille Molinæus illuſtravit & comprobavit. Quæ ſi memoriâ tenerem, & ſuo valerem ordine comminiſci, cum Marone illo cavendum eſſet. Ante diem clauſo componeret veſper olympo. Sed nec unum quod primum, ita & commendabile omittendum putavi, eumdem ſcilicet Molinæum ſpontaneo motu ac vultu promptiſſimo ſe vobis, & civitati quamdiù victurus eſſet addictiſſimum & ampliſſimum declaraviſſe: imò (quod eſt obviis ulnis acceptandum & amplectendum) quintæ ſuæ lectionis librum in Academia Dolana, dum jura profiteretur, collectum propediem typis excudendum, Nomini veſtro, totique civitati aſcribendum ac dicandum liberaliter enunciavit. Quo vobis & civitati convenientius vel commen‹abilius aliquid aliud nihil offerri potuit, ut poſteris immortales relinquamini. Viri enimverò tanti, virtutibus & doctrinâ immortalis aſcriptione ejus operis eulogium immunitatis candidæ famæ ubiq; dilatandum vobis comparatum foret: vos, inquam, forſan hactenus alioquin diverſis in locis ignotos inauditos propalaturum. Hoc igitur tanto pro munere (proceres Senatorio ordine venerabiles) hanc ita commendatam politicem pro viribus confoventes & obſervantes, viro doctiſſimo Molinæo, non quantas debemus, ſed quantas poſſumus, referamus gratias: illum colamus, amemus & quamdiù nos inter ſe victurum dederit, ingenuis excipiamus obſequiis, ut civitatem hanc verè civium unitatem dicant. Et civiles nos cives ubi d ſuos remeant, fideli teſtimonio profiteantur.

IN IPSIUS
CAROLI MOLINÆI
VESUNTIN. INGRESSUM,

ejuſdem Ferrutii Julioti Veſuntini elegiaca concitatio.

Martia ſignifero ſe jactat Roma Camillo,
Qui valida retulit ſigna redempta manu.
Hectorem memorat robur Neptunia Troia:
Quo fuit expulſo ſæpiùs hoſte potens.
Gratia magnanimum victrix commendat Achillem:
Exitium per quem Troja perempta tulit.
Exuvias horum, ſed nobis longa vetuſtas,
Quas modò facta viris talibus orba refert?
Nil niſi mærentem compuncto corde dolorem.
Ergo juvat tantos quid memorare viros?
Carolus eſt verum Molinæus jure triumphum:
Vivus in immenſum ſæpè ferendus ovans.
Francigenæ primum celebrant hunc, gloria cujus
Nunc ad inauditas curſitaturque vias.
Jure quidem meritò, cum juris lumina læſi
Hic tenebroſa novo lumine clara facit.
O fælix dextro nunc es Veſuntio Marte!
Te Molinæus adit, hunc retinere ſtude.
Nunc tamen ſi longos non ſeries ſola per annos
In modico refert tempore multa tibi.

NIHIL IN PRÆCIPITI
F. Juliotus.

annos poſſit illum vendicare in ſervum, niſi forte per totos viginti annos pacificè & bonâ fide, ſine interpellatione manſerit in ea quaſi poſſeſſione libertatis: juxta l. ſecunda, *C. de præſcript. longi tempo.* quæ pro libertat. quam ita intelligunt & communiter ampliant, etiam in caſu hujus l. *qui pro donato*, quamvis ille manumiſſus, non ſolùm bonam fidem & poſſeſſionem pacificam, ſed etiam juſtum titulum magnis fortè meritis acquiſitum habuerit. Et fundantur omnes in hoc, quòd textus ait, uſucapionem interruptam: Et rationem interruptionis addit, propter amiſſam poſſeſſionem, unde colligunt interruptionem eſſe naturalem, & in omnibus, & quoad omnes prorsùs & retrò nocere, juxta notat. in l. *naturaliter*, ſuprà *de uſucapion.* talis eſt & fuit intellectus omnium.

3. Hîc primùm rogo vos perpendite an hoc æquum ſit? num iniquum & præpoſterum? non enim ſufficit leges in ſuperficie ſeu in abſtracto quadrare & æquas videri, ſed (ut perpetuò doceo) æquitas examinanda eſt penes uſum in effectu practico, in concreto, ut ita loquar. Veniamus in rem præſentem praxis & experientiæ realis: Sequitur enim ex hujuſmodi intellectu malè agi cum benemerito, contra benè cum malemerito, & purè manumiſſum deterioris fore conditionis, quam ſi propter demerita ſua venditus vel legatus eſſet cum onere, ne infra biennium vel triennium manumitti poſſet: quod ſervandum eſt, lege *ſervus hac lege*, ſuprà *de manumiſſionibus*, lege *contra voluntatem*, *C. de teſtamentaria manumiſſione*. *lege ſecundâ*, *C. qui non poſſunt ad libertatem pervenire.* Hîc enim quia manumiſſione dilatâ uſucapio completur, fiet liber, & nunquam ab ullo hominum de ſtatu ſuo inquietari poterit: ille verò benemeritus beneficio meritæ libertatis privabitur, etiamſi penultimâ die dicti triennii finiente manumiſſus fuerit, itaut per viginti ſequentes annos poſſit à veteri domino vinci & abduci. Minùs ergo favebitur libertati, quàm extraneo emptori, qui die penultimâ triennii emendo, mox completa uſucapione dominus incommutabilis ſervi factus fuiſſet, manumiſſio verò nulla funditus.

4. Nec hoc ſolùm, ſed etiam ſpes libertatis præciſa & amiſſa: quoniam manumiſſor utpote amiſsâ poſſeſſione, & ſic uſucapione perpetuò interruptâ, nunquam poſſet fieri dominus, & conſequenter nunquam poſſet, etiamſi maximè vellet, ſive ſtatim, ſive poſt completum triennium, ſive aliàs quandocumque manumittere. Pariter qui teſtamento directam libertatem meruit, non fiet liber, nec poterit manumitti, aut alio quovis modo ab hærede ad libertatem perduci, etiamſi paulò poſt obitum teſtatoris triennium fuerit completum: quoniam aditio hæredis trahitur retrò, & ſic directò liber eſſe juſſus invenitur manumiſſus à non domino, & tamen poſſeſſio à poſſeſſore amiſſa, ut ſic liber fieri non poſſit: tamen ſtatu liber vel prohibitus manumitti uſque ad tempus plenam libertatem & civitatem Romanam conſequetur: quia tardiùs ad eam vocatus fuit. Quis non videat hæc eſſe abſurda & iniqua melioris conditionis eſſe malè quàm bene meritum? & cum cui magis quàm cui minùs conſulebatur, beneficium anticipale manumiſſionis verti in excluſionem libertatis, plus faveri extraneo emptori, qui utitur acceſſione authoris, *lege ſecundâ*, *§. acceſſione venditoris*, *lege ſecundâ*, *§. penultimo pro empt. quàm libertati, qua non utitur.* ſecundùm gloſſ. ſecundam, & omnes in hac lege & ubique: contra quam regula juris ait, libertas omnibus rebus favorabilior eſt. *ff. de regulis jur.* ut etiam ejus favore multa contra regulas juris communis introducta ſint. *Inſtit. de donation. in fin.* & in regulis juris communis non uteretur, ſed vili rei patrimoniali poſtponeretur.

5. Dicetis quid ad nos de his quæ exoleverunt? quanquam hoc ſit fugere & non ſolvere, ſed fruſtrà: adeſt enim in portis eadem iniquitas & abſurditas, & trahitur ad ea quæ ſunt in frequenti & forenſi uſu: ſequitur enim eodem errore, ſi præſcribens fundum penultimo die decennii dedicaverit, quod antiquus dominus ſemper ſaltem uſque ad alios triginta vel quadraginta annos vendicare poterit, ubi ſi præſcribens vendidiſſet vel donaſſet profano, unâ die præſcriptum fuiſſet: locus enim vel dominus profanus acceſſione uſus fuiſſet, ſed non ſacer: quia dedicando nihil actum eſt, & tamen dedicans poſſidere deſiit, nec alius poſſidere cœpit: quia res facta eſt nullius, extra omne commercium hominum, *l. 1. l. intantum*, *§. ſacra*, *ff. de rer. diviſ.* & ſic præſcriptio interrupta, idque naturaliter, & deterioris conditionis locus erit ſacer quam ſcenicus & prophanus. Quod ſi quis dicat hunc caſum eſſe rarum, quamquam non ita ſit, dabo frequentiùs & ad multa protritum exemplum.

6. Quidam pro mille ducentis conſtituit centum annui & perpetui reditus. Creditore mortuo, putativus hæres & poſſeſſor alienæ hæreditatis ceſſit jus reditus Titio, qui hoc titulo contra verum creditorem tam in perſonali quàm hypothecaria cœpit totum jus reditus uſucapere decennio inter præſentes: ſed paulò ante finem decennii Titius remittit reditum officioſo debitori. Nunc ſi intellectus omnium ad *l. qui pro donato*, verus ſit, ſequitur non ſolùm nihil actum, ſed etiam quod vetus creditor poterit uſque ad alios triginta vel quadraginta annos exigere, & ſic debitori nocebit ſua officioſitas & anticipatio liberalitatis uno fortè die vel una hora prærogata. Idem ſi forte ſolutâ à poſſeſſore vel quaſi bona fide redemerit, & tamen proderit extraneo ſive emptori, ſive donatario, qui utetur acceſſione, debitor autem non utetur: quia putativus creditor & quaſi poſſeſſor poſſidere deſiit, & debitor poſſidere contra ſe non cœpit, ſed ea poſſeſſio vel quaſi extincta & ſuppreſſa fuit, *l. debitori*, *C. de pact. l. ſi tibi*, *quib. modis uſusfruct. amit. l. ſi quis ædes de ſervit. urbano. prædiorum*, *l. quicquid*, *ſuprà commun. præd.* & conſequenter omnis præſcriptio interrupta reſpectu omnium, imò etiam ſpes ſublata novæ præſcriptionis longi temporis, ſed res redacta ad novem, triginta vel quadraginta annos.

7. Item quid ſi Titius in teſtamento hunc reditum legaverit debitori & Caio, & obierit paulò ante finem dicti decennii? Certum eſt Caium uti acceſſione, debitor autem neutiquam ex communi errore: quia confuſo in eum jure interrupta eſt quaſi poſſeſſio, & ſic præſcriptio. Igitur ut ſuprà: Sed cur idem legatum diverſo jure cenſebitur contra l. *eum qui in fin. de uſucap.* tum aut debitor eſt capax hujuſmodi legati, & debet uti acceſſione tam ex perſona teſtatoris quàm ex perſona hæredis, *l. Pomponius*, *§. ſed & legatario*, *ſuprà de acquirenda vel amittenda poſſeſſione*: aut eſt incapax, & debet portio ſua accreſcere Caio, *l. unic. §. in primo*, *de cad. tollend.* Sed conſtat debitorem non eſſe incapacem ſaltem quoad fructus & reliqua, imò nec in principali, quia ſua intereſt ſibi confundi, & ſic cùm non repudiaverit, nihil poteſt accreſcere Caio. Quod autem legatum factum debitori proſit extraneo vero creditori (de quo nunquam cogitavit teſtator) tam eſt abſurdum, quam contra ejus intentionem. Crebra ſunt multa alia abſurditatis exempla, quæ ne vos ſuſpenſos teneam, & propter anguſtiam temporis prætereo.

8. Et analyſim noſtram explicans dico malè adusque intellectam, quod prorſus ceſſet & interrupta ſit uſucapio in hac l. *qui pro donato*, quæ nec hoc dicit, ſed nec rectè (ut decet perpendo) dicere videtur quicquid gloſſ. 2. hic & omnes ubique dicant. Non enim quæſitum fuit à Scævola an prorsùs omnis uſucapio interrupta ſit: ſed an ille manumiſſor uſucapere deſierit: ſcilicet ſibiipſi ſervum ipſum ad acquirendum plenum dominium & proprietatem ſervi, prout incœperat & continuabat. Videbatur enim quod non deſineret, ſed eodem modo ut priùs continuaret: quia manumit-

tendo nihil egit, & quod nullum eſt, præſtat, non præſtat impedimentum, *l. ſi dari ſtipuler, de verbor. obligation. c. non præſtat.* & ibi Joan. Andre. in Mercuriali, *de reg. jur. in 6.* Jaſ. l. *ſcire debemus*, §. 1. *col.* 3. *de verb. obligat.* & hæc pro ratione dubitandi.

9. Contrarium reſpondet Scævola per aliam rationem: quia manumittens etiam de facto tantùm, tamen poſſeſſionem ſervi manumiſſi amiſit: ergo deſinit dominium ejus uſucapione quærere, nec poteſt triennio completo illum vendicare ut ſervum ſuum. Hoc tantùm dicit Scævola, qui nunquam ſolebat ultra articulum de quo rogabatur, reſpondere: ſed ſuper quæſito puncto dumtaxat, & adhuc breviter & conciſè reliqua in aliis legibus relinquendo: ut tetigi in l. *ex parte, in fin. ſuprà famil. erciſc.* quod etiam ſolemne erat aliorum omnium Juriſconſultorum, ut eorum reſponſa ad punctum interrogationis reſtringerentur, nec ultrà extenderentur, *l. Fulcinius*, §. *Celſus autem, quib. ex cauſ. in poſſ. eatur, ibi, hic annotandum eſt Celſum conſultum non de latitante, ſed de abſente:* quod etiam generale eſt in aliis reſponſionibus, *l. ſi defenſor*, § *qui interrogatus. in fin. de interrogator. action.* §. *præterea, inſt. de inutil. ſtipulat.*

10. Nihil ergo ibi deciditur de confirmatione libertatis & juriſpatronatus, quæ eſt alia quæſtio, de qua non interrogabatur Scævola, & ad quam non reſpondit, quicquid omnes putaverint, ut patet per ipſam literam textualem, cui nihil addendum, nec detrahendum ibi, *qui pro donato cœpit uſucapere.* & ſic agebatur de acquirendo dominio & proprietate ipſius ſervi per uſucapionem, & in text. ibi, *quia nec dominium nactus*, videlicet eo quod nondum completa erat uſucapio. Ergo in text immediatè ſequenti ubi, *quæſitum eſt an uſucapere deſierit?* tota quæſtio erat de eadem uſucapione tantùm, videlicet de acquiſitione ejuſdem dominii & proprietatis ſervi per uſucapionem: ergo reſponſio eſt de eodem quæſito tantùm, & non de alio, videlicet quod per tempus poſteà lapſum manumiſſor non acquiſivit dominium, quia poſſidere deſierat: & ſic illa uſucapio interrupta erat. Non obſtat quod manumiſſio ipſo jure nulla fuit: ergo nullum præſtat impedimentum uſucapioni continuandæ: quia per actum ipſo jure nullum poſſeſſio quæ facti eſt, bene amittitur l. 1. §. *ſi vir uxori, ſuprà de acq. vel amit. poſſ.*

11. Confirmatio verò libertatis & juris patronatus alia & ſeparata eſt quæſtio à dominio & proprietate ſervi non mota in hac l. *qui pro donato*, in qua non minus verè quàm novè dico, quòd ſervus qui per manumiſſionem nullam bonæ fidei poſſeſſoris incipit acquirere quaſi poſſeſſionem libertatis, poteſt & debet uti acceſſione temporis ſui authoris, quemadmodum emptor ſervi uteretur ad finem acquirendi in ſervitutem dominium & proprietatem, ergo multò fortiùs debet eſſe locus acceſſioni ad acquirendam libertatem, quæ eſt omnibus rebus favorabilior. Reſpectu verò manumittentis dico quod manumittendo non prorsùs nec omni reſpectu deſiit poſſidere: quia ut erat in poſſeſſione bonæ fidei dominii & proprietatis ipſius ſervi: ita bonâ fide manumittendo acquiſivit, quaſi poſſeſſionem juriſpatronatus poſſeſſione dominii mutatâ in quaſi poſſeſſionem juriſpatronatûs, quæ ſunt reliquiæ prioris dominii.

12. Unde ſervus manumiſſus dicitur adhuc ſuus & in rebus vel juribus manumiſſoris reſpectu juriſpatronatûs, text. in l. *talem, in fin. de hæred. inſtit.* etiam in implemento conditionis quæ in forma ſpecifica debet impleri. *l. Mævius, de cond. & demonſt.* ut probatur d. l. *talem, in fin.* ubi hæc conditio: Stichus ſi meus erit cum moriar, verificatur in jurepatronatus retento in eodem ſervo per teſtatorem vivum manumiſſo. Nam, ut inquit textus, quamvis ſervus ejus non eſt: attamen rectè libertus eſt. Quod autem proinde dicatur adhuc ſuus, vel de rebus & juribus patroni decidit Baldus in *c. quanto, ext. de judiciis, in cap. ſignificavit, in fin. text. de teſtib.* Bald. Philip. Cornæus in l. 3. *C. de fideic.* Jaſ. l. *Stichum qui meus erit, col.* 5. *de leg.* 1.

13. Et ſic quemadmodum poſſeſſor manumittendo ante completum triennium, quæſiviſſet plenum dominium ſervi lapſo reſiduo triennii: ita præveniendo in manumiſſione ſtatim acquiſiviſſet veram quaſi poſſeſſionem juriſpatronatus, & completo deinde eodem triennio, acquirit verum & ſolidum jus patronatus quod cenſetur pars vel reliquiæ pleni dominii quod ceſſante manumiſſione, acquiſiviſſet. Et pari ratione, & in conſequentiam neceſſariam, ſervus per viri poſſeſſoris manumiſſionem bonâ fide utriſque factam acquiſivit, quaſi poſſeſſionem libertatis non ingenuæ, ſed libertinæ, tanquam libertus manumiſſoris, & completo reſiduo dicti triennii, acquiſivit veram & ſolidam libertatem & libertinitatem: factus verò libertus bonæ fidei manumiſſoris, quemadmodum idem manumiſſor factus eſt verus & ſolidus patronus, proprietate dicti juris junctâ incommutabiliter cum quaſi poſſeſſione patronatus juſte & juſto titulo quæſita, & loco pleni dominii alias quærendi ſubrogata, tanquàm pars ſeu reliquiæ dicti dominii. Sicut ergo ceſſante manumiſſione, acquiſiviſſet totum, ita ſecutâ manumiſſione acquirit nihilominus partem, quæ per eamdem manumiſſionem non impeditur, ſed inducitur, continuatur & confirmatur l. *qua de tota, de rei vendic.* cum vulgaribus.

14. Quod etiam probatur ſeu confirmatur per rationem deciſivam hujus l. *qui pro donato*, ſubtiliter expendendo: tota enim deciſio fundatur in expreſſa ratione poſſeſſionis amiſſæ: ergo quatenus eſt amiſſa, dictum enim ampliatur & reſtringitur ſecundùm rationem etiam tacitam: ergo multò magis ſecundùm limites rationis expreſſæ. l. ult. §. *ſi quis in jus*, & ibi Bart. *de juris & facti ignor. l. cùm pater* §. *dulciſſimis, de leg.* 2. *l. adigere*, §. *quamvis, de jur. patron.* Dominic. de ſancto Geminiano, conſil. 39. conſil. 40. nu. 5. Ergo deciſio hujus l. quòd uſucapio interrupta ſit, intelligitur & limitatur neceſſariò ſecundùm rationem expreſſam in eadem l. oratione & deciſione, videlicet quatenùs poſſeſſio amiſſa eſt.

15. Sed bonæ fidei poſſeſſor ſervi, manumittendo non amittit omnem poſſeſſionem: retinet enim veram & juſtam quaſi poſſeſſionem juriſpatronatus: ergo per eamdem l. ut uſucapio manumiſſoris interrumpitur quantùm ad poſſeſſionem & acquiſitionem dominii & proprietatis ſervi, quæ poſſeſſio amiſſa ita uſucapio continuatur, quantum ad quaſi poſſeſſionem juris patronatus retentam, & ad effectum acquiſitionis veri patronatûs retenti, & per dictam manumiſſionem non abdicati, ſed potiùs introducti, tanquam reliquias & partem dominii, & conſequenter eadem uſucapio continuatur, & prodeſt manumiſſo ad acquirendam veram libertatem, tanquam liberti manumiſſoris.

16. In quo procul dubio habet cauſſam, & verum & juſtum titulum à manumiſſore bonæ fidei. Cùm ergo ipſe quoque cum bona fide ſit in ea quaſi poſſeſſione conſtitutus, poteſt & debet uti acceſſione authoris ſui, idque etiam principaliter ex capite ſuo, ut patet, ſi manumiſſor ſine hæredibus mortuus eſſet ante fidem dicti triennii, & ſic nullus eſſet in quaſi poſſeſſione juriſpatronatus, eâ poſſeſſione extinctâ, & cum quaſi poſſeſſione libertatis manumiſſi conſolidata. Ergo multò magis in neceſſariam conſequentiam manumiſſoris ſupervenientis, vel hæredem relinquentis, cui verum & ſolidum jus patronatus in eumdem manumiſſum noviſſima die dicti triennii quæritur, quæ dies pro completa habetur. l. *in uſucapione, in princ. de diverſ. & temp. præſcript.*

17. Ex quibus habetis unam magnam & neceſſariam declarationem ad d. l. 2. *C. de long. temp. præſc.* quæ pro libert. ut nunquam ſit opus vicennio, quando ſervus titulum libertatis accipit ab illo qui uſucapiebat,

capiebat,

capiebat, ſed ſufficiat reſiduum temporis inchoatæ uſucapionis, etiamſi una dies vel una hora tantùm ſupererat. Malè ergo gloſſ. & Doctores ibi exemplificant in ſervo manumiſſo, ab eo qui poterat uſucapere. Cæterùm quod aliqui ibi dicunt requiri & ſufficere, decennium inter præſentes à die manumiſſionis, falſum eſt. Aut enim poterat uti acceſſione (ut novè docuimus) & ſufficit triennium vel reſiduum triennii: aut non poterat uti acceſſione, ſive quia manumittens erat in mala fide, ſive eſſet bonæ fidei; ſed ſervus furtivus & inuſucapibilis, ſive quia nemo manumiſit, ſed putabat ſervus libertatem ſibi legatam in teſtamento & in omnibus his caſibus non ſufficiunt decem anni, etiam inter præſentes, ſed viginti requiruntur ſtando taxationi d. l. 2. quia deeſt titulus idoneus ad uſucapionem & ad acceſſionem.

18. Ex quibus etiam patet uſus hujus l. in praxi, & deciſiones æquiſſimæ omnium prædictarum ſuprà n. 5. 6. 7. & ſimilium quæſtionum. Non ergo interrumpitur præſcriptio per dedicationem, ſed conſtituitur ad finem confirmandæ & conſervandæ uſucapionis & jus patronatûs retenti. Idem ſi non ſit retentum per nuper dicta num. 6. pariter in debitore reditus perpetui liberato continuatur præſcriptio, & poterit uti acceſſione liberantis ad finem confirmandæ ſuæ liberationis: facit quòd liberatio non eſt minus, imò magis favorabilis quàm ceſſio facta novo creditori, qui tamen ad excludendum verum creditorem acceſſione ſui cedentis uteretur: ergo & debitor ad excludendum eumdem verum creditorem, ſive cedens teneatur ei de evictione, ſive non. Nec debet verus creditor eſſe melioris conditionis, ſi donatur reditus debitori ipſi, quàm ſi donaretur tertio.

19. Et hæc l. ita declarata non ampliùs rectis conſulentium & judicantium definitionibus inſinuabitur, ut conquerebatur Juſtinianus in 2. Conſtitutione, §. *ſed cùm ſit neceſſarium*, & analyticam noſtram in his & ſimilibus juris interpretationem comprobat, & neceſſariam eſſe teſtatur Juriſconſul. Pomponius in l. 2. §. *poſt originem*, *ſuprà de orig. jur.* Primi enim à veteribus jureconſultis juris noſtri authoribus poſt largiſſimam rerum experientiam, aurea ineſſe quæ in manibus erat relicta, & oblatis etiam magnis dignitatibus poſthabitis omnem operam & induſtriam publicitùs & diù exploratam in hoc adhibuimus.

20. Item ſi quis ſimul duos ſervos ab hærede putativo emit, & in fine triennii moritur facto teſtamento, in quo alterum valde benemeritum jubet eſſe ſtatim liberum, alterum autem minùs benemeritum jubet eſſe liberum ſub conditione, vel poſtquam duos annos ſervierit, ſequeretur ſecundùm communem errorem, quòd benemeritus privaretur libertate, & vendicaretur à veteri ſuo domino, niſi ceſſaret per alios viginti annos, ſed malè meritus aſſequeretur libertatem paulò poſt extante conditione, vel poſt biennium, quia completa eſſet uſucapio per hæredem teſtatoris, ſed prorsùs interrupta reſpectu benemeriti & purè manumiſſi. Et quod durius eſt, ſi ſervus in fine triennii ſeipſum à poſſeſſore uſucapiente redemerit, pretio ab amico vel cognato, fortè à filio vel parente dato, deterioris eſſet conditionis quàm barbarus emptor. Quæ omnia abſurda per noſtram doctrinam tolluntur. Pariter ſi ſervus à poſſeſſore exiſtente in conditione uſucapiendi inſtituatur hæres, cenſetur in jure ſervitutis (illam ſibi confundendo) ſuccedere, & utetur acceſſione pro ſua libertate, nec indigebit aliis 20. annis, idem ſi pro derelicto habeatur à tali poſſeſſore.

21. Idem ſi debitor reditus annui inſtituatur hæres à putativo creditore poſſidente & præſcribente: quia utetur acceſſione ad finem liberationis, quod eſt valde notandum. Quia debitor ipſe vel ejus hæres ex propria perſona vel capite ſuo nunquam poteſt præſcribere, niſi tempore longiſſimo contra perſonalem, vel quadraginta annis contra hypothecariam adhuc deducto tempore malæ fidei vel ſcientiæ: ut de his reditibus dixi in Conſ. Pariſ. §. 67. ſed ex capite putativi creditoris qui erat in conditione uſucapiendi, ſive ab eo ceſſionem actionum, de quo dixi in tract. commer. & uſur. num. 336. ſive ſimplicem liberationem habuerit, ſive ei ex teſtamento vel ab inteſtato ſucceſſerit, poteſt longo tempore & perſonali & hypothecaria præſcribere: prout author vel prædeceſſor ſuus poterat vel perficere inchoatam præſcriptionem, dummodò ſit in bona fide, putans illum fuiſſe verum creditorem, alioquin non poſſet etiam ex eo capite vel alterius perſona, ſive inchoare, ſive perficere præſcriptionem, tametſi perfecta uti poſſet. Et hæc omnia procedunt, non quando ſupervenit jus authori ex nova cauſa, ut in l. *cùm vir*, *ſuprà de uſucap.* ſed quando ex veteri tit. completur tempus uſucap. inchoatæ: ſed de jure ſuperveniente authori ex cauſa prorsùs nova, alia quæſtio eſt, propriam diſcuſſionem requirens, de qua ſuo loco dicam.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΦΡΑΓΚΙΑΝ, ΠΕΡΙ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΜΟΛΙΝΑΙΟΥ

τῶν νομικῶν τῶν νῦν ῥαδίως ἡγεμόνος Ιω. ὁ Ματθαῖος Γολιγρῖνος νομικός.

Παύεο τοῖς ἄλλοις νομικοῖσιν ἐν ἀνδράσι χαίρειν,
  Φραγκία, ὅσσα πολὺς νῦν τε ἴν ὄχλος ἔφυ.
Ἠ στερεὴ μᾶλλον δόξη χρονίη τε τεὴ ἤδη
  Ἔσσεται, εἰ παρ' ἄλλων τὸν Μολιναῖον ἔχεις.
Πολλοὶ γὰρ λαοί γε νόμους παιδεύειν ἔχουσι
  Πόλλ' ἀναλυτικὰ σοῖς ἐνδελεχῶς ἃ γράφει
Πούσω ταῦτα δικαιοτέροις πρότιμον ἐπειδὴ
  Ὅπως τῷ πρώτῳ, Φραγκία, θεῖσο τόπῳ.
Ἢν δὲ τἀληθὲς ἐν ἀμφιβόλῳ ταραχθέντι φθονήσεις;
  Τοῦδε κρίσιν γενεῆς ὑστερότητα ποιῇ.

Ad Franciam de Carolo Molinæo Jureconſultorum hujus ætatis facile principe, Græco Joan. Matthæi Jureconſult. Jo. Faulcherus Dolanus.

Ceſsa aliis legum nunc te jactare peritis,
  Francia, tam multos quos tua regna ferunt.
Unus ſi tibi ſit Molinæus, præmia laudis
  Præ reliquis longè ſolidioris habes.
Nam quantò meliùs quæ ſcripta analytica profert,
  Nam multa aſſiduè jura docere ſciunt,
Æquius hæc quanto? quantoque hæc certius? hunc hunc
  (Primus ut eſt) primo, Francia! pone loco.
Si dubitas vivorum oculos, ſi livor obrumpat,
  Judicium melius poſteritatis erit.

LITERÆ TESTIMONIALES MAGNIFICI RECTORIS Collegii, Doctorum, & almæ Univerſitatis Dolanæ.

NOS Thomas Palnat, in præclara Artium Facultate magiſtrali laurea inſignitus, almæ Univerſitatis Dolanæ Rector, venerandumque Collegium ejuſdem Univerſitatis; univerſis, & ſingulis præſentes Literas inſpecturis & audituris, ſalutem in Domino. Bonis omnibus viris amica cùm ſit doctrina, non minùs eruditio, ſed amica magis habeatur veritas, cùm ſancta ſit & penitùs divina, imò verò Deus ipſe veritas ſit, Deique ſimus filii, veritatem ſuper omnia amemus, colamus & veneremur oportet. Quod ut profiteamur, ab ea ne ungue quidem tranſverſo duximus abſcedendum, verùm ei perpetuò adhærendum decrevimus. Cùm itaque ad nos ab Academia & urbe vocatus acceſſerit Carolus Molinæus juris utriuſque peritiſſimus & exercitatiſſimus Profeſſor, & doctiſſimè quatuor vel circiter menſes frequentiſſimo non modo ſcholaſticorum, ſed etiam civium, Doctorum, & nonnunquam Senatorum auditorio jus civile ſit interpretatus, quonamque pacto eo utendum eſſet, ſed & interim Chriſtianiſſimè, necnon ut ſanctiſſimè præcipiunt Catholicæ Eccleſiæ conſtitutiones vixerit, nec quidquam egerit quod cuiquam diſplicere debeat vel poſſit; quippequi neminem unquam offenderit, neque quidem in offenſionis venerit ſuſpicionem. Teſtamur enim ipſum Molinæum Dolana ab Academia no alia ratione præſidii fuiſſe dimiſſum juſſu Præfecti, ſuo vel timentis honori vel dedecori, ſi quid non ab eo quod credimus, cùm aliud tractet nihil, nec curet quidem quàm bonarum literarum ſtudium; nec verſetur, niſi cum doctis & verè Burgundis ſiniſtri verbi ſibi commiſſi contingeret, vel quod ei forſan à principe fuiſſet imperatum. Quod certè non modò civium, ſed etiam ſcholaſticorum omnium, & Academiæ Profeſſorum magno factum eſt dolore, ne dicamus incommodo, ſed magnatum & principum maturo nobis & occultè parendum fuit mandato. Quæ omnia ut fateamur, ſigillo parvo noſtræ Academiæ adjecto, teſtamur. Datum Dolæ 16. Decembris Kalend. anno Jeſu milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſexto.

Ex mandato D. Domini Rectoris,
& venerandi Collegii.

Signatum, C. DUGOYS, *generalis & Bidellus primus Univerſitatis Dolanæ.*

ELEGIACUM CARMEN STEPHANI STRATII,

QUO IMMATURUM ET TRISTEM DISCESSUM D. CAROLI MOLINÆI, quantùm pro temporis anguſtia licuit, vere atque ex animo deplorat, eis etiam invitis, qui falsò & impudenter jactant in vulgus Stratium eſſe authorem dejectionis.

Ergo ne diſcedet qui nil molitur ineptè
Ingenii fretus dexteritate ſui?
Et procul ignotas ibit velut exul in oras
Maxima ſive fori gloria, ſive ſcholæ.
Primus inacceſſi nodoſa cacumina juris
Præpetibus pennis auſus adire fuit.
Caderet ut legum diù inextricabilis error
Quas per ſe planas omnibus eſſe decet.
Nec metuit fluctus, tempeſtateſque forenſes,
Eſſet ut ars uſu clarior aucta ſuo.
Ars etenim minimum ſi deficit, actio prodeſt:
Et ſocia vires uſus ab arte capit.
Magnum opus, & multa digni mercede labores:
Carolè, ſors ſtudiis ſi foret æqua tuis.
Finibus expulſum patriis, Germania nuper
Ceperat in proprio blanda favore ſinu.
Et poterat fælix Germania tota videri,
Hoſpite ſi Gallo diutiùs uſa foret.
Aut graviter violata dolet (pro Jupiter!) ipſe
Carolus hoſpitii jura fidemque dati.
Quem ſi non variis jactatum Dola procellis
Hoſpitis adventu Dola ſuperba novi.
Juſſiſſes duris opponere pectora rebus,
Ac meliore virum conditione frui.
Omnibus erraſſet juriſprudentia terris,
Et ſedes ullas non habuiſſet inops.
Sed tibi Dola parum pia mens & grata voluntas
Profuit, officiis invidioſa tuis.
Nam tuus ecce novis agitatus fluctibus hoſpes:
Atque alias ſedes quærere juſſus abit.
Flete ſenes, plorate viri, Dolanaque pubes,
Lugeat amiſſo, non habitura parem.
Tu verò, MOLINÆE, graves tot volvere caſus
Quandoquidem te jam numina læva ſinunt.
Perfer, & infractis obdura viribus uſque,
Dùm veniat pulsâ nube, ſerena dies.
Denique præteritos ſine fine & honore labores:
Sera licet tamen & gratia larga manet.
Poſteritas etenim cum fœnore cuncta rependet,
Invidia cineres non comitante tuos.

D. STRATII PRIMARII ORDINARII JUSSU per Templa & compita Dolæ affixum Dominicâ 15. Decemb. 1556.

IN

CAROLI MOLINÆI

PARISIENSIS UTRIUSQUE CENSURÆ ANALYTICI vindicis acerrimi primæ Lectionis apud inclytam Veſuntionem, Eulogium Ferrucii Julyoti Veſuntinenſ.

ELEGIACUM.

FUlgida cærulei qui volvit ſydera celi,
Fluctivagaſque ſuo littore ſiſtit aquas.
Evolet empireis ſpirando ſedibus unus:
Ut Molynæa levi flumine cymba natet.
Nunc tumidum Juris Molinæus Gallicus Æquor:
Carolus immotâ mente natare parat.
Hactenus indubiè dubitarunt plurima plures,
Ingenio facili quæ Molinæus agit.
Gallia quæ patrios Molinæi condidit ortus:
Ipſius eloquiis ecce renata viget.
Nec patriis tantùm celebratur doctus in oris:
Sed volat ignotas notus aduſque vias.
Maxima ſe celebrem jactet Veſuntio primam:
Quam decoras dictis, ô Molinæe! tuis.
Non tua comperiet gravitas gravitate ſecundos,
Obſequioſa tamen Gens tibi noſtra foret.
Hanc modò pro ſolito ſi formes more venuſtis
Dogmatibus, ſaltem dogmate major eris.
Currite jam greſſu ſitientes jura veloci:
Juriſluas fundet nam Molinæus aquas.

In quondam Magnificentiſſimi D. D. à Gravella,
hujus aulæ literariæ Inſtauratoris,
commendationem.

Atria ſignatis ſtruxerunt vana metallis
Romani, pompis ſed data ſola ſuis.
Non ita doctiſonas finxis Gravella per ædes:
Has populis ſtruxit, non tamen ille ſibi.

Hæc Julyotus.

Affixa die 7. Januarii 1556. valvis aulæ literariæ
D. à Gravella Veſuntii.

TRACTATUS DE EO QUOD INTEREST.

D. Gaſparis Gaballini Iuriſconſulti clariſſimi.

IMP. JUSTINIANUS A. JOANNI P. P.

CUM pro eo, quod intereſt, [a] dubitationes [b] antiquæ in infinitum productæ eſſent, melius nobis viſum eſt, hujuſmodi prolixitatem, prout poſſibile [c] eſt, in anguſtum coarctare. Sancimus itaque in omnibus caſibus, [d] qui certam habent quantitatem, [e] vel naturam, [f] velut in venditionibus & locationibus, & omnibus contractibus, [g] hoc, quod intereſt, [h] dupli [i] quantitatem minimè excedere. In aliis [l] autem caſibus, qui incerti eſſe videntur, judices qui cauſas [m] dirimendas ſuſcipiunt, per ſuam ſubtilitatem requirere, ut hoc quod reverà [n] inducitur, damnum hoc reddatur, & non ex quibuſdam machinationibus & immodicis perverſionibus in circuitus inextricabiles redigitur: ne dum in infinitum computatio reducitur, pro ſua impoſſibilitate cadat, cùm ſciamus eſſe naturæ congruum, eas tantummodò pœnas [o] exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur, vel à legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur. Et hoc non ſolùm in damno, ſed etiam in lucro noſtra amplectitur conſtitutio, quia & ex eo veteres [p] id quod intereſt, ſtatuerunt. Et ſic omnibus, ſecundùm quod dictum eſt, finis antiquæ prolixitatis hujus Conſtitutionis recitatur.

TRACTATUS

DE EO QUOD INTEREST.

EPITOME.

QUOD extrinſecùs intereſt, ſive damni, ſive lucri, non debet in caſibus certis excedere duplum: nec aliàs quod ex veris juſtis & propinquis cauſis intereſt, pœnæ quoque conventionales congruum modum excedere non debent, hoc dicit.

a Intereſt) refert ad titul. id eſt, ſuper taxatione, vel liquidatione intereſſe. Et hanc legem divide in quinque partes, ut infrà num 2.

b Dubitationes) tam ex infinitis confiſcationibus, & controverſiis litigatorum, quàm perplexitate judicum, tam ſuper admiſſibilitate, vel probabilitate damnorum, quæ particulatim prætenduntur, & impugnantur, quàm ſuper moderatione totius ſummæ articulorum alioquin admiſſibilium. An in totum taxari debeant, an verò certam metam excedere nequeant, & qualem & quibus caſibus.

c Poſſibile) quia abſolutè definiri non poſſunt, cùm in facto conſiſtant *l. quatenus, ff. de reg. jur.* & in circumſtantiis ſui cujuſque ſubjecti caſus. *l. de acceſſionibus, ff. de diverſis tempor. praſ. l. Mævia, §. uxore, ff. de an. leg.*

d Caſibus) ſcilicet intereſſe, præſupponit enim hæc lex intereſſe deberi, & tunc ſtatuit, quòd ſi caſus, in quo debetur, certam habet, &c.

e Quantitatem) in pondere, numero & menſura.

f Naturam) hîc certa natura ſtat pro re certis finibus ita concluſa, ut initio prævideri poſſit quantum ſit, vel futurum ſit id quod principaliter debetur, ut vicem certi exempli gerere poſſit, ſive ſit certum corpus in ſpecie vel in genere, ut in venditione equi, in ſpecie vel in genere: ſive certum etiam ſucceſſivum vel tranſiens, ut in locatione domûs vel operarum, ut infrà num. 43. 75.

g Contractibus) idem in quaſi contractibus: ſed in delictis vel quaſi, etiam ceſſante dolo, non conveniunt verba & ratio, & ſic nec diſpoſitio hujus primi reſponſi, ut in verb. *dupli*, & infrà qu. 8.

h Intereſt) ſcilicet extrinſecus, & ſic præter debitum principale, quod nullo modo hîc taxatur: nec etiam quod ex re ipſa producitur & percipitur, conſiſtens in mera rei perſecutione, ut fructus & partus à moratore percepti. Non enim ſpectant ad hanc l. ſed ad l. *videamus.* 2. *ff. de uſur.* & ſimiles, ut infrà nu. 10. etiamſi non ut fructus, ſed ut intereſſe petantur, ut in judiciis ſtricti juris dixi infrà num. 213. quia hîc ſolum extrinſecum intereſſe taxatur quod dicitur pœna in *l. fi. ff. de eo quod cer. lo.* & ſatis innuit hic text. in tota ſui ſerie, & verſ. cùm ſimus.

i Dupli) in quo ineſt ſimplum. *l. cùm & ſorte, ff. de act. empt.* Et ſic iſtud primum reſp. manifeſtè requirit primò debitum principale certum præexiſtere, ſive certum quoddam totum communiter æſtimabile & duplabile. Secundò, quod (puta) ob moram vel culpam accedat, vel debeatur intereſſe extrinſecum. Tertiò, quòd iſte caſus intereſſe ſit & maneat certus, prout in text. deſignatur, quod eſt quando obligatio ad intereſſe, ſine cauſa ex qua oritur, non reſpicit aliud ſpecificum objectum, quàm rem illam principalem certam, ut in *l. emptori, ff. de evict.* & ſic veriſimiliter non cogitavit, nec prævidit debitor ſe teneri ultra duplum, quæ eſt punctualis ratio primi hujus reſponſi. Quod ideò locum habet etiam ſi principale non debeatur jure, ſed deberi putabatur, ut in *l. ſi ſterilis, §. quamvis, ff. de act. empt.* infrà numero 46. Sed ſi quoddam aliud periculum tacitè vel expreſsè prævиſum eſt & ſuſceptum, ut *l. tenetur, §. ſed ſi vas, l. Julianus, §. quid tamen, ff. de act. emption. l. Sed addes, §. 1. ff. loc.* tunc tenetur ad limites periculi prævиſi & ſuſcepti, infrà num. 60.

l Aliis) quibus non congruunt verba, ratio & limitatio reſponſi præcedentis.

m Cauſas) ſcilicet intereſſe liquidandi, & æſtimandi, ut ſæpe in praxi.

n Reverà) id eſt, verum, juſtum, propinquum, rejectis frivolis allegationibus, & quæ nimis à remotis. Et ſic moderatio generalis eſt, & habet locum etiam in caſibus certis; ſed in illis alia major fit reſtrictio, videlicet, ad duplum, etiamſi pluris intereſſe probetur ex veris, juſtis, & propinquis cauſis, niſi conſtet de dolo malo, quo in damno inde procedente amittitur beneficium legis, ut infrà num. 155.

o Pœnas) & ſic pœnæ conventionales etiam ceſſante fraude uſurarum, quatenùs notabiliter excedunt ſummam rei, vel negotii principalis, vel nimis civiles ſunt, debent à judicibus reſcindi, ut infrà q. 9. Et meritò hæc lex de his cavet, quia pœnæ loco intereſſe ſubrogantur, *l. fi. ff. de præt. ſtip. §. fi. Inſt. de verb. oblig.* & ſic ſi effrenis eſſet licentia, fieret de facili fraus huic ſanctioni, præſertim cùm plerique vulgò ſoleant eſſe proclives ad quantamlibet pœnam promittendam, cujus conditionem non ſperent evenire, ſed prævenire.

p Veteres) ut in l. 3. *in fin. de eo quod cer. lo. l. ſi fundus, in fin. loca. l. commiſſa. rem ra. hab. ſuprà arb. tut. l. quicquid*, nullam priorum legum corrigit, nec ullo caſu ampliat, ſed bene reſtringit obligationem intereſſe, liteſque de eo, & involutiones, quantùm poteſt, abbreviat & reſtringit.

SUMMARIUM.

1. Errorum cauſa, potiſſima eſt praxis ignorantia. 37. 38.
Octo genera intricationum.
2. Intereſſe multipliciter capitur, ſed ſpecialiter hic pro extrinſeco. 8. 9.
Diviſio legis in quinque partes.
3. Caſus intereſſe, quid. 41.
4. Thema ex l. Julianus de act. empt.
Actio quanto minoris, quando locum habet.
5. Dolus & objectum periculi aliarum rerum facit incertum.
6. Hæc lex non ampliat caſus, in quibus debetur intereſſe.
7. Definitio Jureconſulti defenditur, rejectis additionibus gloſſ. & Doctorum.
Hæc definitio facti & non juris eſt.
Rejiciuntur frivolæ diviſiones.
8. Intereſſe convertitur cum verb. utilitas.
9. Remittens damnum & intereſſe, non remittit principale.
10. Acceſſio, cauſa, hac rei appellatione venit.
12. Duæ tantùm diviſiones intereſſe.
13. Non dicitur intereſſe intrinſecum, ſed rejicitur ea diviſio.
14. Et pariter diviſio communis ſingularis conventi. 15. 17.
16. Intereſſe ſingulare quomodo communiter à Doctoribus accipitur. 32. 35.
17. Omne intereſſe extrinſecum, ſingulare eſt.
18. Rejicitur vulgata ſubauditio verb. ſingulariter, ad hanc l.
19. Miſeræ intricationes ſuper §. ſed ſi vas, & aliis ll. 31.
20. Intricationes ad quid duplandum.
21. Intricatio caſuum certorum & incertorum, & omnes ſuper hoc Doctorum opiniones ad duocim reducuntur, uſque ad num. 31.
32. Intricatio quod ſingulare intereſſe. 33. 34. 35. 36.
39. Recentiorum Scriptorum irriti inniſus. 40.
42. Quid certa quantitas, vel natura. 75.
43. Certum quoddam totum integrum duplabile. 75.
44. Tria in hac l. requiruntur ut ſit caſus certus.
47. Caſus eſt incertus, quoties ſola indemnitas detur.
48. Idem quoties ineſt ſuſceptum prævisi aliarum rerum periculi. 78. 79. 181.
49. Verus intellectus §. ſed ſi vas, & l. ſi addes, §. 1. loca. 54. 55. 77.
50. Leges debent congruere uſibus hominum.
51. Non eſt ſpeciale in vaſis.
56. Intellectus l. cùm in plures, §. ſervum meum mulionem loco.
Quæſtio 1. de rationibus decidendi hujus l.
59. Ratio l. cum & ſorte, de act. empt. non generalis.
60. Analogia caſuum incertorum ad certos. 61. 62. 63. 64. 65.
Specialis ratio decidendi hujus l. 73. 103.
64. Non habetur ratio damni, quod vitari potuit.
66. Quæſtio 2. Quod ſit ſimplum, cujus duplum non debit excedi. 92.
Emptor de evictione non agit ad alium fundum, vel ad rem, ſed ad pretium.
67. Sive de evictione totius, ſive partis diviſæ, vel indiviſæ agatur. 120.
68. Actio ex empto habet duo capita.
Primum ad pretium.
Secundum ad id quod intereſt.
In primo convenit cum ſtipulatione, in ſecundo differt. 105. 106.
69. Quando jura dicunt agi de evictione, in dubio intelligitur de actione ex empto ad pretium tantum, niſi aliud addatur.
Etiam re factâ inutili, de evictione agitur ad pretium ſolidum. 83.
71. Pretium eſt ſimplum: etiamſi ſit læſio ultra dimidiam, ſimplum non recipit augmentum, nec diminutionem.
72. Attenditur æſtimatio, quæ eſt tempore, quo venit dies, & peti poteſt.
73. Caſus incertus non ſit certus per adjectionem certæ correlativæ obligationis. 76. 80.
74. Nec ſufficit, quod certam communem æſtimationem habeat. 80.
75. Sed oportet, quod totum unum integrum duplabile.
81. Novus intellectus l. ſi jactum retis, de act. empt.
84. L. quemadmodum, §. plane, ad l. Aquil.
85. In duplo ejus quod intereſt, computatur omne intereſſe particulare.
87. Intellectus l. ex empto, §. ex empto, & §. idem Neratius, de act. empt.
88. Dolus in uno articulo tantùm, non excludit beneficium l. in aliis.
89. Si res pluries evincitur & retraditur, dicitur nova conditio voluntaria, & novum ſimplum.
90. Secùs ſi venditor ſimul tradit, & ſolvit intereſſe dilatæ traditionis, deinde res evincitur. 91.
92. Caſus intereſſe regulariter non habet locum ex parte venditoris, vel alterius, cui debetur pretium, vel pecunia.
Differentia inter debitum pecuniæ & ſpecierum vel corporum.
93. Nihil hic ſpeciale, in contractu venditionis.
Æquitas conſiſtit in æqualitate non obligationis, ſed adpretiationis.
94. Intereſſe extrinſecum non venit in nummis, nec facile in aliis fungibilibus, ubi venit æſtimatio quanti plurimi. 97. 98.
95. Nec eſt ſpeciale in mutuo. & in l. frumenti, C. de uſu.
96. Verus intellectus §. cùm per venditorem, in l. ſi ſterilis, de act. empt.

99. Omnis

99. *Omnis acceſſio extrinſeca, eſt tamen quædam circa rem.*
100. *Litera communis d.* §. cùm per venditorem, *defenditur.*
101. *Q. 3. an æſtimatio quanti plurimi ſubſit duplo? Reſp. ſic.*
102. *In fine quantiplurimi duplatur, ſed non in l.* Aquilia *contra negantem. 158.*
103. *Differentia augmenti deducendi inter conventum de evictione, & conventum ad tradendum.*
104. *Q. 4. An quod extrinſecùs intereſt, dupletur ad totum ſimplum, etiamſi pars tantùm evicta ſit.*
Argumentum de toto ad partem, quando procedit. 107.
105. *Stipulatio duplæ non committitur, niſi pro rata.*
106. *Tamen actio ex empto, 2. capite in totum, & excedit.*
108. *In quibus conveniunt ſtipulatio duplæ, & actio ex empto.*
109. *Intellect. l.* ex mille, de evictione. *113. 115. 133.*
110. *Non curatur de cauſa & jure, ſed de effectu evictionis.*
114. *Non valet pars tantùm per ſe, quantùm cum toto.*
Venditor villæ non dicitur læſus ex eo quod ſingula loca vel jugera ſingula potuiſſent cariùs vendi.
118. *Si diſtributo pretio plures fundi vaenierint, plura ſunt ſimpla.*
119. *Emptor habet electionem duplæ, vel actionis ex empto.*
120. *Multùm refert de intereſſe paciſci principaliter, vel pænaliter. 121.*
122. *Stipulatio duplæ non committitur evicto partu, ſervitute domûs, vel parte hominis, ſed bene action. ex empto. 123. 148.*
124. *Q. 5. Evictio an committatur in totum pro re temporali evicta in fine temporis? ſolutio. 132.*
125. *Argumentum de re ad tempus.*
127. *Venditor non tenetur emptorem dominum facere. 131. 200.*
128. *Uſufructuarius venit appellatione domini.*
129. *Interuſurium pretii excedit fructus fundi, ſed exceditur à fructibus rei temporalis.*
134. *Inquilinus etiamſi ultimo anno turbatur, ſimplum eſt totius mercedis.*
135. *Q. 6. An augmentum debeatur & dupletur. Reſp. ſic. 136.*
137. *Intellectus l.* venditor hominis.
140. *Intellectus l.* pretia rerum, ad l. Falcidiam.
141. *Jus adeundi verè eſt in bonis, & facit locupletiorem. 142.*
143. *Intellectus l.* ſi cùm venditor, §. diviſione. *147.*
144. *Diviſio non erronea condicitur.*
145. *Diviſio non obligat ad evictionem, niſi in parte pretii tantùm.*
146. *Solutio. ſ. quæſtionis.*
148. *Intellectus* §. ſi prægnans, de evict.
149. *Quando ſolus partus evincitur, locus eſt actioni ex empto, ex ſecundo tantùm capite.*
150. *Quæſtio ſeptima. De evictione fructuum? Reſp. non ſubſunt duplò, nec etiam impenſæ litis.*
151. *Quid ſi emptor per ſe litem ſuſtinuit?*
152. *Non tenetur emptor jus ſuum linquere indiſcuſſum.*
154. *Q. 8. An taxatio dupli habeat locum in delictis?*
155. *Reſp. non, nec ubicumque dolus malus. 156.*
157. *Sed bene in quaſi contractibus.*
158. *Pœna pro modo culpæ moderanda.*
159. *Q. 9. An pœnæ conventionales duplum excedere poſſint.*
Solutio. num. 170.
161. *Intellectus* §. alteri in l. ſtipulatio iſta, de verb. obl. 163.
164. *De mente juris pœnæ converſæ non debent excedere duplum. 165.*
166. *Intellectus l. ſi. C.* de ſponſ.
167. *Novus intellectus l.* ſi dictum, in princ. de evict.
168. *Lex non diſponit, niſi de eo quod in ea quæritur.*
169. *Oportet certum juſtum periculum ſubeſſe, ut duplum excedatur.*
171. *Rejicitur diſtinctio contemptûs, & non implementi.*
172. *Intellectus l.* Sed & ſi quis, in fin. ſi quis cau.
173. *Verba quanti ea res eſt.*
175. *Cautio prætoria ad id quod intereſt, reducitur.*
176. *Q. 10. locans rem alienam ignoranter, ad quid tenetur?*
177. *Damnum domûs combuſtæ rei perſecutio eſt.*
178. *Nec tamen venit, quod extrinſecus intereſt.*
179. *Factum creditoris non aggravat obligationem.*
Intereſſe remotum non venit etiam doloſo.
180. *Intellectus l.* in lege Aquilia, *ad l. Aquil.*
182. *Leviſſima culpa venit pro ſubjecta materia, ut in procuratione ad litem, vel quatenùs res ſubeſt periculo. 183. 184.*
184. *Furtum levi culpâ accidere præſumitur.*
185. *Spondens tanquàm artifex tenetur de omni culpa artis.*
186. *Artifices præcisè ad factum coguntur.*
Etiam latomus tenetur ad damna rerum præviſa.
187. *Etiam non præviſa, ſi ſit in dolo.*
Secùs ſi ab alio, vel caſu impeditur, nec prævoveri potuit.
188. *An ſtabularius teneatur de vitio ædificii. 189.*
190. *Intellectus l.* & ita, §. at hoc edicto. nau. caup. & ſtab.
191. *Promittens alteri mutuare, non debet teneri ultra legitimum modum uſurarum. 193.*

194. *Extrinſecum intereſſe venit in contractibus ſtricti juris.*
195. *Intellectus l.* ſi fundum certâ die, de verb. oblig.
196. *Diſpunctio errorum. 197.*
198. *Intellectus l.* ſi rem tradi, de verb. obl.
199. *Intellectus l.* In conventionalibus, §. ſi quis vacuam, de verb. obl.
200. *Vacua poſſeſſio, cauſa bonorum.*
201. *Antinomia diſſoluta. 204.*
202. *Intellectus l.* ſi filiusfamiliâs, §. cùm fundum, de verb. oblig. 205.
203. *Stipulatio non extenditur ultrà quàm verbis concipi poſſit.*
206. *L. 1.* §. belliſſime. *ut lega. vel fideicommiſſo. nom. caveatur.*
207. *Fidejuſſor tenetur in omnem caſum, niſi dictum ſit.*
208. *Tres limitationes ad l.* videamus, §. actionem, de uſu, 211.
209. *Nullum intereſſe juſtius quàm fructuum. 210.*
210. *Prohibitum una via, quando alia conceditur.*
211. *Differentia judiciorum bonæ fidei & ſtricti juris.*
212. *Actio quatenùs eſt arbitraria (quod eſt etiam citra diem & locum) eatenùs habet naturam bonæ fidei. 213.*
215. *Acceſſio quantiplurimi non congruit in fundis, ſed in fungibilibus & promercalibus.*
216. *An fructus veniant ut fructus, an ut intereſſe, non refert, rejecta diſtinct. Bart. Acceſſio non acceſſionis eſt.*
217. *Ubi ſtricto jure civili non datur actio, ſupplet prætor.*
218. *Intereſſe quando veniat jure actionis, vel officio judicis.*
219. *Licet fructus veniant ut intereſſe, tamen non ſubſunt duplo.*

HANC l. *omnium* qui plus quingentis annis hanc legalem philoſophiam profeſſi ſunt, in eave ſcripſerunt, non tam judicio, quàm operoſo labore difficillimam & intricatiſſimam eſſe, nativo germanoque ſuo ſenſui, luci & perſpicuitati, necnon æquiſſimæ cum cæteris omnibus ejuſdem materiæ legibus conſonantiæ, poſtremò dignitati, auctoritati, virtutique ſuæ, nempe obſervantiæ, efficaciæ, praxique uſibus hominum forenſibuſque cauſis rectè dijudicandis accommodatiſſimæ, velut in ſuum regnum, ſedemque patriam, poſt infinitos multorum ſæculorum errores, quaſi longiſſimo poſtliminio, Deo duce, reſtitutum, operæ pretium duximus non inventionem noſtram judiciumque noſtrum dumtaxat promere, diſpunctione totius materiæ, & eorum quæ ab anteceſſoribus noſtris tradita ſcriptaque ſunt, excuſſione omiſſâ (quod plerique recentiores fecerunt) ſed analyticè (utcumque laborioſum ſit) cuncta retexere & reſolvere, omnibuſque in apertum deductis, & erroribus penitiſſimè revulſis, claram deinceps, excuſſam, & expeditam veritatem, & æquitatem ſtatuere. Et ne forſan nimiâ rerum mole aut confuſione priùs obruantur, aut defatigentur diſcere cupientium ingenia, quàm doceantur, hac methodo (velut Theſei filo) ſinuoſiſſimum hunc labyrinthum ingrediemur, & commodè penetrabimus. Primò errorum cauſas præcipuas, veluti hujus labyrinthi meandros ſinuoſiſſimos, paucis indicabimus. Mox ſcopum ſtatim petendo verum & legitimum hujus l. ſenſum, quaſi quâ egrediendum, & quo conſiſtendum ſit, breviter oſtendemus. Deinde cunctas hujus tractatûs partes ſingulatim diſpungendo, non hujus l. ſolùm, ſed omnium quæ ad id quod intereſt, ſpectant, veram mentem & conciliationem, theoriam & praxim ſemel excuſſam & expeditam relinquemus.

1. Quantùm ad primum, ex multis quas olim congeſſi, præcipua in hac materia errorum causâ, velut cipiorum ſcopus, fuit rerum & judiciorum inexperientia praxiſque, & legalis æquitatis ignorantia. Omnes enim leges de eo quod intereſt, ut præ cæteris maxime in facto conſiſtunt ac verſantur, l. *quatenùs*, *de reg. jur.* ita præ cæteris maximè ſunt practicæ, ſed harum omnium magis practica eſt hæc l. *unica*, quippe (ut rub. oſtendit) judicibus ipſis, & pragmaticis æſtimandi taxandique id quod intereſt, modum praximque præſcribit. Quare cùm hucuſque non ad ſcholas modò, privatumque ſtudium, etiam ad pulpitum publicamque legum profeſſionem & interpretationem certatim itum ſit, ſine negociorum forique experientia, minus mirum eſt ſi leges de eo quod intereſt, hactenùs non explicatæ, ſed magis ac magis intricatæ fuerint. Præcipua autem errorum & involutionum in hanc legem invectarum genera reduco ad octo. Prima intricatio fuit ſuper variis definitionibus & diviſionibus intereſſe, quibus acceſſerunt ineptiſſimæ anxietates de ejus origine & inventione, & an à Principe tolli poſſit? Secunda major dubitatio fuit, an quoddam intereſſe in primo hujus legis reſponſo taxetur, an commune (ut vocant) quicquid intereſt, an quod ſingulariter tantùm? Tertia dubitatio, quid ſit ſimplum illud quod hîc duplatur? Quarta omnium controverſiſſima, qui dicantur caſus certi, qui verò incerti? Quinta, an obligatio ad factum ſit caſus certus? Sexta, quid in hac l. appellatione caſus intelligatur? Septima, variæ & controverſiſſimæ legum hujus materiæ conciliationes, imò contorſiones. Octava, aliarum ſuper alias impertinentiũ materiarum coacervatio. Quæ enim & veteres & recentiores hîc cumulaverunt de intereſſe affectionis, & ejus effectu, de juramento in litem, & materia legis *ſi quando*. *C. unde vi*, de probatione communis valoris rei, de mora, de fructibus, de obligatione facti non præciſa, vel præciſa, prorsùs impertinentia ſunt, & rem alioquin nimis intricatam & oneratam magis confundunt.

2. Quantùm ad ſecundum (ut ſuſpensâ paulisper errorum diſpunctione) hujus l. ſcopum & ſenſum breviter oſtendamus, intereſſe in jure propriè ſumpto vocabulo quandoque generaliter accipitur pro omni eo quod ad noſtram utilitatem pertinet, & ita non capitur hîc: quandoque ſpecialiter ad differentiam rei ſeu debiti principalis, videlicet pro acceſſione extrinſecùs ob damnum acceptum, vel lucrum amiſſum accedente, & ita accipitur hîc, probatur infra, numero 9. Non enim hic agitur de obligando ad intereſſe, nec de probando an vel quantùm interſit, præſuppoſitâ obligatione & probatione ejus, quod extrinſecùs intereſt, quæritur hic quouſque taxari poſſit & debeat. Hic eſt ſcopus hujus legis, quam in quinque partes divido. Prima, uſque ad verbum, *ſancimus*, prooemiatur de finali l. cauſa, quæ eſt, quantùm poſſibile eſt, reſtringere taxationem intereſſe, & infinitas veterum dubitationes, hoc eſt, immenſas & exorbitantes quæſtiones prætextu ejus quod intereſt, tam in exceſſiva quantitate nimis ſortem principalem excedente, quàm in quibuſvis tùm remotis, tum impertinentibus occaſionibus amputare: hic eſt ſcopus, hæc finalis cauſa totius hujus l. quæ ad

nullam ſlorum legem corrigendam (ut vulgò malè putaverunt) ſpectat.

2. Secunda à verbo ſancimus, uſque ad verb. in aliis ſtatuit certam generalem metam taxationis ejus quod intereſt in caſibus certis, videlicet dupli, & ſic comprehenſo ſimplo, ut ſcilicet, id quod extrinſecus nomine intereſſe accedit vel taxatur, non poſſit excedere debitum principale (quod eſt verum ſimplum) vel ejus æſtimationem.

3. Hîc autem per caſus non intelligit omnes contractus, vel quælibet facta ſeu negotia, ex quibus obligationes oriantur in genere; vel aliquos certos nudos contractus in ſpecie, nec res deductas in contractum, prout omnes hucuſque malè putaverunt, quod eſt initium errorum in hac l. ſed intelligit contractum vel negotium cum ſua circumſtantiâ, ex quo oritur obligatio ad intereſſe. Patet, quia text. iſte non loquitur de quibuſlibet caſibus, ſed de caſibus intereſſe, ſive de his dumtaxat caſibus, in quibus de facto verſatur, & debetur intereſſe, ſive ex quibus verè orta eſt obligatio ad intereſſe, alias prorsùs impertinentes eſſent ad hanc l. ut ejus verba, & mens & ſenſus communis oſtendit. Non ergo venditio vel emptio continuò vel de ſe caſus eſt, de quo hîc agitur, nec text. hoc dicit: non enim continuò intereſſe debetur, nec deberi poteſt, ſed demùm poſt moram vel culpam, & adhuc non ſemper; ſed demum ſi ob id ex veris & juſtis cauſis de facto jure interſit, alioquin ſæpè accidit ut etiam circa moram vel culpam nihil extrinſecus præter pretium vel principale debitum interſit. Et ſic nec tunc quidem erit caſus intereſſe, de quo dumtaxat hîc agitur, nec etiam hic text. dicit venditiones & locationes, & omnes contractus eſſe caſus intereſſe, ſed tantùm probat quòd in venditionibus, locationibus, & omnibus contractibus poteſt verſari, & inveniri caſus intereſſe. Non ergo quivis contractus eſt caſus, de quo hîc agitur, ſed quivis contractus, cui acceſſit obligatio ad intereſſe. Et ſic contractus cum ſua circumſtantia, ex qua ea acceſſoria obligatio orta eſt, quæ obligatio non eſt nec vocatur caſus, ſed id ex quo obligatio ad intereſſe producitur, & oritur, dicitur hic caſus, nec abs re pluribus verbis iſtud inculco, utpote principium, ſubjectum & fundamentum totius hujus l. & materiæ, & cujus inconſideratio omnes hucuſque & gloſſ. & Doctores errare fecit: nec id ſimpliciter, ſed de erroribus in errores præcipites ruere, & inextricabilibus tenebris involvi, ut res ipſa oſtendit. Et verificatum eſt dictum Philoſophi, minimum errorem initio, maximum eſſe in fine. Quamquam non eſt modicus, ſed maximus error, quæ eſt in ſubjecto vel prædicamento, ut hîc. Cùm non intelligerent, nec exactè adverterent, quid ſit caſus, de quo hic text. in princ. verborum diſpoſitivorum incipit loqui, & ſtatuere, & ſuper quo omnem ſuam ſanctionem fundat, quî fieri potuiſſet, ut intelligerent caſus certos & incertos? impoſſibile eſt enim accidens intelligere ſine ſubjecto, *l. ejus qui, ad fin. ff. ſi cer. pet. l. ſi ſervuus mihi*, §. 1. *ff. de act. empt.* Cùm ergo vocem primam, ſeu fundamentalem text. non intelligerent, nec rectè expenderent, non eſt mirum ſi graviſſimè impegerint, & paralogizati ſint etiam circa text. apertiſſimum, & ſeſe quam clariſſimè exponentem. Quid enim clarius, quid apertius dici poteſt, quàm caſus certos eſſe, qui certam quantitatem vel naturam, hoc eſt, certam æſtimationem, quæ vice certi fungi poſſit, contra verò incertos, qui nec quantitatem, nec naturam ita certam habent? Sed tamen hoc quantumvis graficè deſcriptum, nullo modo intelligi poteſt, niſi priùs ſciatur, & exactè teneatur, quod per caſum in hac l. intelligitur. Nunc quò res ſit dilucidior, ſubjicio rem exemplo: & quamquam obvium quodvis exemplum minori labore poſſem tradere, tamen plenioris doctrinæ gratiâ, utque ſimul obiter aliæ leges vero & nativo ſenſui reſtituantur, placet ex ipſis legibus deligere exempla, quæ non minùs latè patent, & in communi uſu verſantur.

4. Ut in l. Julianus, in princ. ff. de act. empt. Vendidiſti mihi certa tigna, hic eſt caſus intereſſe, ſtrictè ſeu ſpecialiter ſumpti, de quo hic agitur, quia nondùm extrinſecus intereſt, nec ad aliquod hujuſmodi intereſſe nata eſt obligatio, & ſic nihil ad hanc l. Fac ergo tradita mihi à te bonâ fide hæc tigna, quæ quod vitioſa eſſent, domus mea quam inde fulcieram vel contignaveram, corruit, certum eſt multùm re verâ meà intereſſe idonea væniiſſe, & tradita eſſe, & tamen nondùm eſt caſus ſpectans ad hanc l. quia cum non aſſeveraveris eſſe idonea ad domum fulciendam vel conſtruendam, nec tanquam talia, nec ad occurrendum certo imminenti domûs meæ periculo, ſed ſimpliciter & bonâ fide vendideris, & tradideris, non teneris ad hoc intereſſe, cùm vaces omni culpâ, & morâ, & ſic cùm iſtud intereſſe non ſit conſiderabile, nec debitum, non dicitur de jure mea intereſſe, prout in l. *ſi is qui in fi. ff. de furt.* negatur ejus intereſſe, qui lucrum facturus erat caſu quo lucri ratio non habetur, & ſic nihil ad caſum hujus l. tamen quia re ipsâ deceptus fui, pluris emendo tigna vitioſa, ſupereſt mihi jure communi actio quantò minoris, quæ ſola practicabitur, quia tigna rupta aut deteriorata redhiberi non poſſunt, alioquin ſi te conveniam, quantò minoris petere poſſes redhiberi, vel qualia ſunt, ſi majus offertem pretium, & ita debet intelligi d. l. *Julianus, in princ.* in hoc articulo, *bonæ fidei venditoris*, licet nullus hucuſque ſic declaraverit. Rursùs autem fac te pretio recepto vel oblato, tigna non tradidiſſe, tunc ſiquidem nihil ob id amiſi præter rem ipſam principalem quæ adeſt, vel ejus æſtimationem, nihil ad caſum hujus l. cùm extrinſecùs meà non interſit. Si quod vero præter rem principalem ob tuam moram vel culpam damnum paſſus ſum, vel amiſi: & ſic meà extrinſecùs interſit, ſpectat ad caſum & taxationem hujus l. ſumus enim in caſu intereſſe. Cùm autem proxima, quam vulgò immediatam dicunt, ex qua obligatio ad intereſſe orta eſt, non haberet aliud ſpecificum objectum quam dicta tigna, eorum hanc traditionem, quæ certam & limitatam habent naturam, & ſic caſus ſeu cauſa hujuſmodi intereſſe verſetur circa certum, locus eſt primo hujus l. reſponſo, ut non debeat cum ſimplo excedere duplum, hoc eſt, eorumdem tignorum, ſive objecti ſui æſtimationem, etiamſi pluris meà propter moram vel culpam tuam interfuiſſe conſtet.

5. Quòd ſi dolo ceſſaveris, & hoc conſtet, hoc eſt, machinatione ſtudiosâ ad mihi nocendum, & damnificandum in hac periſtaſi, cùm ſcires iſtud periculum domûs meæ mihi imminere, & mora & dùm fidem tuam ſequor, conſtat dolo malò tuo ad hoc machinato me ſic interceptum, caſus eſt intereſſe debiti, ſed incertus, tùm ratione doli, ut infrà quæſtione 8 tùm quia dolus ille, ſive cauſa, ex qua oritur hæc obligatio ad intereſſe, non reſpicit tigna, ſed reſpicit, & pro objecto habet ſpecificum iſtud detrimentum domûs meæ, rerumque mearum, & ſic caſus eſt incertus, cùm ejus objectum non verſetur in re habente certam quantitatem vel naturam limitatam, ſed circa aliarum rerum detrimenta, quorum nulla præexiſtit certa quantitas, vel natura, ſed ex eventu, & diligenti inquiſitione apparebit, & ſic non habet locum primum, ſed ſecundum reſponſum in tertia parte hujus l. Rursùs fac te bonâ fide mihi tradidiſſe, ſed mox evicta eſſe, & inde me extrinſecus damnificatum, caſus eſt hujus l. in quantum actio ex empto non ad pretium dumtaxat, ſed ad id quod intereſt, competit. *L. evicta* 2. *ff. de evict.* Et quia iſtud intereſſe verſatur circa rem venditam vel evictam, nec habet aliud ſpecificum & præviſum objectum quàm dicta tigna, quæ certam naturam habent, caſus iſte hujus intereſſe certus dicitur, & ſpectat ad primum

l. *reſponſum*, ut non debeat duplum ad ſummum excedere, licet minùs taxari poſſit, ſi minùs interſit. Ultimò fac te bonâ quidem ſide dicta tigna vendidiſſe & tradidiſſe, ſed cùm eſſes faber materiarius, harum rerum peritiam profitens, aſſeruiſti eſſe idonea ad fulciendam, vel conſtruendam domum meam, in quam promptè indigebam, cujus ruinam & detrimentum propter vitium eorumdem tignorum paſſus ſum, teneris in id quod meâ intereſt idoneè væniiſſe, eſt tua affirmatio expreſſa, vel etiam tacita reſultans ex profeſſione tua, & quod ſcienter vendebas ad finem fulturæ, & contignationis domus, & in imminenti periculo, & periſtaſi. Cauſa ergo proxima, ex qua hoc caſu obligatis ad intereſſe, non reſpicit tigna ipſa tantùm, imò directè & ſpecificè reſpicit præſens prævisum, & expreſsè, vel tacitè ſuſceptum periculum domûs meæ, rerumque mearum, & ſic eſt incertus, utpotè reſpiciens, & pro objecto ſpecifico habens incertum futurum periculum aliarum rerum ab his quæ in contractum venditionis deductæ ſunt, quæ etiamſi alioquin per ſe certæ eſſent, dicuntur incertæ, quia incertum eſt tempore contractûs, an & quota pars domûs peritura ſit. Et hujus obligationis objectum non ad certam partem & qualitatem refertur, ſed ad tantam quantam periiſſe & intereſſe eventus declarabit, & ſic caſus hujus obligationis ad intereſſe incertus eſt, futurum incertum tempore contractûs habet objectum. Et ſic non ſpectat ad primum, ſed ad ſecundum hujus legis reſponſum, ut veniat omne juſtum, verum, propinquum, non remotum detrimentum. Quod etiam probatur in d. l. *Julianus*, *in princip.* verſ. *quod tamen.* Et ita debet d. l. & ſimiles intelligi. Et ſic tantùm abeſt ut diſcordent, ut optimè quadrent & verbis & menti hujus legis, ipſique legali æquitati, naturalique juſtitiæ. Et hoc modo (nunc primum à nobis detecto) uſibus hominum rectæque praxi ſunt accommodatiſſimæ, & invicem conſonantiſſimæ. Ex his tertia pars legis, à verbo *aliis*, uſque ad verbum *cùm ſcimus*, ſatis eſt declarata.

6. Quarta ibi, *cùm ſcimus*, vult pœnas (etiam conventionales, ut infrà qu. 9. declarabo) competenter moderari, & indicat nimium exceſſum legibus diſplicere, nec eſſe à judicibus in praxi recipiendum. Quinta pars ibi, *non ſolùm*, declarat prædictam limitationem, & moderationem locum habere, ſive de damno incurſo, ſive de lucro ceſſante æſtimando agatur, ſive in quacumque ſpecie juſti intereſſe: non autem vult ampliare caſus, in quibus lucri habetur ratio, ſed hoc relinquit in aliis juribus. Hæc enim lex non tendit ad conſtituendam vel augendam obligationem intereſſe, ſed legitimâ obligatione præſuppoſitâ, ad ejus æſtimationem ſive taxationem congruè moderandam, nec in his incertis certiorem & æquiorem moderationem definire potuiſſet Juſtin. qui diligentiſſimum, æquiſſimum & clariſſimum hac in re Legiſlatorem præſtitit: multas enim ſcrupuloſas ambiguitates, prolixas, & infinitas clauſificationes in taxatione ejus quod intereſt, amputat hæc lex, dùm in certis vetat duplum excedi. Et rursùs dùm tam in certis quàm in incertis caſibus, qui certæ perpetuæ metæ præfinitionem non recipiunt, abſcindit immodicas perverſiones & circuitus inextricabiles, prout videmus quotidie in praxi fieri, & prætendi immodicè & infinitè ab his qui declarationes prætenſorum damnorum, & intereſſe taxandas tradunt, & jubet hæc l. nullam haberi rationem ſinuoſarum, & immodicarum cauſificationum, ſed ejus tantùm, quod re verâ, hoc eſt, ex veris, juſtis, propinquis, & efficacibus cauſis, non autem ex fictis vel remotis intereſſe probatur. Nec etiam hæc l. ullam obſcuritatem aut difficultatem in ſe continet, nec ullam omninò diſſonantiam cum reliquis juribus. Quas autem innumeras ambiguitates & contrarietates invenerunt hucuſque glo. & Doctores non in legibus ipſis invenerunt: ſed ex ſeſe invexerunt cùm ex ignorantia legalis æquitatis, tùm praxis rerumque præſertim judicialium inexperientiâ. Ex hoc novo brevique veritatis ſermone patet hydram illam hactenus invictam, quæ omnium Doctorum ingenia tot ſæculis torſit, ut uno capite ſublato plurima renaſcerentur, prorsùs enecatam & abolitam, diſcentiumque ingenia miſeriis illis intricatiſſimorum commentariorum cymmeris (quibus olim ipſe quoque plus duodecim annis laboravi) hac in re liberata. Sed quo novæ hujus noſtræ interpretationis neceſſitas & utilitas ſit illuſtrior, & velut per ipſam rerum experientiam explorata certior, non gravabor ſinuoſiſſimum & pluſquam Dedalæum labyrinthum veſtigare, potioraque errorum capita (quæ ſuprà num. 1. tanguntur) radicitus evellere, ſimulque reliquarum legum hujus materiæ genuinum ſenſum aperiendo.

7. Super primo extricando parùm immorabor, meræ enim logomachiæ loquaces, anxiæque contentiones, quæ Doctores de variis definitionibus intereſſe tamdiù controverterunt, ut olim Græculi illi de definitione oratoris, quos Craſſus apud Cic. de orat. dialogo 1. contentionis cupidioris quàm veritatis convincit. Res eſt enim in propatulo communique ſenſui expoſita utpote facti non juris, ut nec meliùs & preſſiùs deſcribi aut definiri unquam potuerit, quam per juriſc. in l. *ſi commiſſa*, *ff. rem ra. hab.* Quantum mihi abeſt, quantùmque lucrari potui, ut tanto verior ſit cæteris, quantò & ipſius definitioni ſubſtantiæ, & Juriſconſulti deſcriptioni conformior definitio Accur. hîc dicentis eſſe damnum emergens, & lucrum ceſſans. Etiamſi omnes ferè & veteres, & recentiores (paucis exceptis) ineptè irrideant. Intereſſe. n. (verè realiterque loquendo) nihil aliud eſt quam ipſa jactura. l. *ſi tutor*. *ff. de aut. tu.* ut delirent omnes qui æſtimationem eſſe multis anxiè variéque additis definiunt, & in eo directè retorquetur quod objiciunt, aliud eſſe rem, aliud pretium, l. *ſi non ſortem*, *§. libertus*, *verſ. & interdùm*, *ff. de condict. ind.* tantumque abeſſe à damno ad ejus æſtimationem, quantùm à pretio ad mercem. Hinc enim ſequitur omnes eorum definitiones tantumdem abeſſe à veritate, & definitionem verò Accurſ. eò magis accedere, & congruere veritati, & definito, quando æſtimatio non eſt ipſum intereſſe, ſed ejus indicatura, vel adpretiatio, ſeu taxatio. Et jura paſſim diſertè aiunt, damnum vel jacturam peti, conſequi, reſtitui, præſtari, reddi, ut hac l. verſiculo, *in aliis*, l. *de illo*, *in fin. ff. pro ſoc.* *leg. ſi ſervum*, *ad legem Aquiliam*, l. prima *de ædil. edic.* dicta leg. *ſi tutor.* *l. poſt venditionem*, *de aqua plu. arc.* ſcilicet ut ſarciatur, prout exponunt ll. ſecunda & tertia *C. ad l. Aquil.* Magis autem ridiculi ſunt Neoterici quidam, qui novas & operoſas hîc definitiones ad dialecticorum regulas compingere ſatagunt.

Sed qui de ejus inventione diſputant, non minus ridiculum eſt, quam ſi quis diſputet quo jure inventa ſit egeſtas in genere, vel incendium domus in ſpecie. His ineptiis omiſſis, retinendam cenſemus definitionem ipſius l. & Jurecon. in d. l. *ſi commiſſa*, quam ſic breviſſimè finivit. Ut ſit damnum & lucrum amiſſum. Rejicimus autem non tanquam falſam, ſed tanquam ſupervacuam, quæ Accurſ. Bar. & ſequaces hîc (quamquam conciſè) & quæ aliis pleniùs, ut Sali. hîc col. 1. in fin. addunt ex facto, vel commiſſo, quod fieri vel omitti non debuit, & quæ nuperrimè adhuc fuſiùs (quamquam eodem ſenſu, ſed elegantioribus dumtaxat verbis) addiderunt Gabri. Cacia. Pet. Loriot. Mentio enim facti, vel omiſſionis injuſtæ non ſpectat ad ſubſtantiam intereſſe, ſed ad cauſam obligationis ad illud, & pariter mentio culpæ: quinimò etiam citra culpam & moram non ſolùm committi, & ſubſiſtere, ſed etiam efficaciter intereſſe deberi poteſt, ut ſi tertius indemnitatem, quo-

cumque caſu interfuerit, promiſerit. Sed rejicio, quod Eguinar. Baro. lib. 4. dividui & individui, c. 3. cenſuit, definitionem ejus quod intereſt, eſſe juris, quamquam eum in hoc ſequatur Loriot in hoc tractatu in l. *quatenus*, *ff. de reg. jur.* Non enim magis eſt quàm definitio hominis, equi, arboris, vel lapidis, & hujuſmodi, de quibus ſæpe in jure. Imò cùm omnium ferè rerum abſurdiſſimum eſt, & contra ſenſum cõmunem. Fateor omnium terminorum, non ſolùm de rebus quæ à jure introductæ ſunt, ut adoptionis & ſtipulationis, ſed etiam quæ priùs introductæ in juris poteſtate ſunt, & à jure tolli, vel impediri, aut aliter in ſubſtantia modificari poſſunt, ut contractuum, juriſgentium, teſtamenti, & ſimilium definitiones juris eſſe, quod de aliis propriè dici nequit. Multum etiam inſanitum eſt in abſurdis & ſupervacuis diviſionibus, quas ad unam, & viginti, videlicet octo, ſecundùm ſubſtantiam, reliquas ſecundùm accidens, cumulavit ſuper hac l. Jacob. Renal. videat qui volet, nec enim relatu, nec aliâ confutatione dignas puto.

8. Neceſſe tamen eſt pauca de acceptione vocabuli ex puris juris fontibus depromere, quam vocem etiam in ſubſtantivo Latinam eſſe primus contra Alciatum oſtendit Ant. Fumeus hîc, per l. *quod ſæpe*, *in fin. ff. de cont. empt. l. debitor. de leg.* 2. Ut autem ea vox eſt verbum, paſſim in jure accipitur pro diverſum, vel oppoſitum eſſe, ſeu differentiam eſſe, ut in l. *ſi bene*, *in fin. ff. de uſu. l. domum*, *in princ. de cont. empt. l. quamvis*, *§. ſi convenerit*, *ad Vell. l. Padius*, *de incen. rui. & nauf.* quæ ſignificatio in hoc tractatu impertinens eſt. Quandoque capitur pro ad nos quoquo modo ſpectare, etiam citra veram utilitatem, ob affectionem, l. *ſi in emptionem*, *ff. de mino. l. cùm ſervus*, *mand. l.* 1. *§. ſed ſi jam.* Si quid in frau. pa. l. *libertus qui ſolvendo*, *de bon. lib.* Rursùs latius quoquo modo, vel ratione officii vel oneris ad nos quid ſpectet, ut in l. 2. *in fin. C. de ſport.* Rariſſimè verò (ut minùs propriè) quoad damnum etiam & obligationem ſpectare ut in uno ſingulari loco. l. *propemodum*, *in fin. C. de jud.* Ut autem eſt ſubſtantivum, non invenio in jure accipi niſi pro eo quod ad noſtram utilitatem ſpectat, ut in d. l. *quod ſæpe*, *in fin.* Omiſſis autem impertinentibus ſignificationibus, breviter dico quòd quàm largiſſimè queat accipiendo, duobus modis noſtrâ intereſſe dicitur in jure, ſcilicet, propriè propter utilitatem juſtam, & debitam; ſt. impropriè verò, vel propter ſolam affectionem, ut in l. *ſervus*, *ea lege*, *de ſer. exp.* vel propter utilitatem injuſtam & indebitam, quod etiam non eſt conſiderabile, *l. is cui. l. qui re*, *§. nam licet*, *ff. de fur.* Rursùs primo, & proprio modo dupliciter in jure accipi quod intereſt. Primò largè, & indefinitè. Secundò reſpectivè, ut ſuprà num. 2. in princ. Et utroque modo paſſim in jure dicitur utilitas: itaque Jureconſul. verbo utilitatis pro eo quod intereſt promiſcuè utuntur. Et hi termini convertuntur, ſive de toto intereſſe vel utilitate agatur, ut in l. penult. *ff. ſi quis cau. l. pretia rerum*, *ad l. Falcid. in princ. l.* 3. *cum qui*, *l. ſi vendidero*, *§.* 1. *de fur.* ſive de extrinſeca tantùm, & à re principali diſtincta, ut in l. 2. l. 3. *in fin. de eo quod cer. lo. l. emptorem*, *§. ibidem*, *l. ſi ſterilis*, *§. cùm per venditorem*, *de act. empt.* Et priore quidem modo comprehendit quicquid ad noſtram utilitatem pertinet, text. *in l. cum qui*, *de fur.* ubi Ulpia. eleganter exponit ibi, cujus interfuit, ad cujus utilitatem pertinebat. Et ſic longè & indefinitè capiendo comprehendit nedum rem principalem, ſed etiam omnem cauſam & acceſſionem, ſive productam ex re, ſive extrinſecùs emergentem: & hoc modo non accipitur in hac l. *nec aliàs*, ita frequenter in jure, ſicut ſecundo modo. Porrò ſubjecta cujuſque caſus materia ſatis oſtendit qualiter accipitur ut priore modo pro toto capi, oſtenditur, in l. 1. *in princ. l. ſervum quem*, *§. ſi ſciens*, *l. ſi ſterilis*, *§. quamvis*, *de act. empt. l. naturalis*, *§. & ſi quidem*, *de praſ. ver. l.* 1. *ſuprà de his qui à non dom. ma. l. empti actio*, *in fin. l. cùm ſucceſſiones*, *in princ. l. ſi tibi liberam*, *l. ſi permutationis*, *infrà de eviction. l.* 1. *ſuprà de re permu. l. ſi fratres*, *ſuprà communia utr. jud.* vel pro parte, vel æſtimatione intrinſeca partis principalis reſtantis. l. 3. §. *ſi reddita*, *ff. com. l. Labeo*, *de cont. empt.* Hoc etiam generali & indefinito modo dicitur in l. 2. *de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* quod dominorum intereſt (id eſt, eis utile eſt) ne ſervis ſuis auxilium contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam deneget. Sic in l. *nam Reipubl. intereſt*, *l. de pupillo*, *§. ſi quis rivos*, *de oper. nov. nun.* cum ſimil. nolo proſequi.

9. Quia hæc l. de privata tantùm & extrinſeca utilitate loquitur, ſcilicet de intereſſe dicto ſecundo modo, & ſtricto relativè, ſive differenter ad rem principalem, & ejus cauſam, ſumpto videlicet pro eo, quod extrinſecus accedit, vel potiùs decedit in damno emergente, lucrove ceſſante, & ita frequentiùs in jure reperitur, ut in l. *emptorem*, *§. ibidem*, *l. Julianus*, *in princ. l. Titius*, *ad fin. de act. empt. l. ſicut ſuprà eod. l. ſuprà de ædil. edict. l. ſi in venditione*, *l. emptori*, *l. evictâ re.* 2. *de evict. l. ſi uno*, *§. ubicumque. loc. l.* 1. *§ conſiderandum*, *de tut. l. tertius*, *§. officium*, *de aqu. plu. arc. l. ſi calendis*, *de re jud. l. in interdicto*, *de vi & vi arm. l.* 2. *§. in hac actione. l. antep. §. hæc autem actio. vi. bon. rapt. l. in furti. de fur. l. hæc verba quanti*, *de verbor. ſig.* quamquam in hac ultima poteſt intelligi, ut accipiatur pro toto, ut priori modo. Sed jura ſunt protrita de hac ſecunda & ſtricta acceptione, ut non ſit opus prolixius citare. Et ſic quod intereſt ſtrictè, ſeu potiùs reſpectivè non comprehendit rem principalem, nec ejus pretium vel æſtimationem ſive principalem ipſam utilitatem, ſed nec acceſſionem naturalem vel quaſi, quæ in jure cauſa rei paſſivè dicitur (ſi tamen per ſe ſpecialiter accedit & debetur, non autem ſub nomine generali damnorum, & in eorum conſequentiâm tantùm, ut infrà num. 150.) ſed tantùm comprehendit damnum vel lucrum occaſione culpæ vel moræ emergens, vel ceſſans extrinſecùs, ſcilicet præter rem principalem & ejus cauſam, ut infrà latiùs probabitur. Ubicumque tamen venit quod extrinſecus intereſt, multò magis acceſſio naturalis & cauſa rei venire intelligitur, non ſolùm per locum à fortiori, ſed etiam appellatione rei principalis, ut infrà, nu. 11. Ubi autem in jure quod amiſſum eſt extrinſecùs, propriè dicitur intereſſe, ita res ipſa principalis per ſe ſpeciali nomine ſuo, ut in l. 1. *in princ. de act. empt.* pariter nec fructus ſeu cauſa rei. Unde remittens damna & intereſſe, non cenſetur remittere rem principalem. Alex. conſil. 168. lib. 2. facit à fortiori *c. in noſtra*, *de inju.* nec fructus, Bal. *de pace Conſtan. ver. poſſeſſiones*, licet Dec. hîc in fin. rub. aliter ſentiat.

10. Eſt autem acceſſio non magiſtrale (ut hîc poſt Nicol. Mat. Alb. num. 17. & Renal. char. 27.) ſed legale verbum, ut eſt text. in *rub. ff. de uſu.* Mod. tract. uſur. numero 512. utque generalior eſt quàm quod intereſt, prædicto reſpectivo modo ſumptum, ſed minùs generalis quàm quod intereſt largè ſumptum: iſtud enim omnem utilitatem, ſive principalem, ſive acceſſoriam continet, ut dictum eſt. Hæc autem quicquid accedit, ſive cauſam rei, ſive uſuras, ſive quod extrinſecùs intereſt, aut quodvis aliud incrementum acceſſorium. Cauſa autem (prout capitur pro acceſſione rei in d. *rub. de uſur. & inf. tit. de pact. pig.* & omni cauſa, ut paſſim in jure) dupliciter accipitur. Primò ſtrictè & paſſivè, & dicitur omnis utilitas, quæ è re ipſa cauſatur, & producitur non ſolùm naturaliter, ſed etiam quaſi naturaliter, puta, ex uſu ad quem res conditione ſui deſtinata eſt, unde nedum fructus naturales & immediatos includit, ſed etiam partus & penſiones, ſive commoda prædiorum urbanorum, & operas ſervorum, vel equorum, & vecturas navium, & generaliter quicquid actor habiturus eſſet, ſi tempore debito res ſoluta fuiſſet. Et intel-

ligo habiturum ex ipſa re, vel ejus natura, aut conſueto uſu, ut ſatis liquet conferendo text. de hoc verbo loquentes, in l. *Julianus*, §. 1. *l. præterea*, §. *ſi navis, de rei vend. l. fructuario, in princ. ſi uſusfr. pet. l. cùm fundus, in princ. ſi cert. pet. l. videamus.* 2. §. *ſi actionem, de uſur. l. reſtituere, de verb. ſig.* cum ſimil. Et hoc modo in jure frequentiùs capitur. Secundò (ſed rariùs) pro omni acceſſione etiam intereſſe cauſalis & intrinſeci, ut eſt text. ſing. in l. *pecuniam, ff. de comp.* quam Haloander nimis depravavit, legendo quanti Titii, pro quanti ſua: non ſolùm contra communem & receptam literam, non ſolùm contra fidem plurimorum veterum exemplarium quæ excuſſi, non ſolùm contra veterem literam, d. Accurſ. teſtis in hoc locupletiſſimus teſtificatur, ſed etiam contra phraſim text. & thema in eo propoſitum. Adde text. non vulgatum in l. *liber homo.* 2. § *ſi quadrupes, ad l. Aquil.* ubi vocat cauſam rei, utilitatem illam (ſcilicet liberationis damni ab eâdem re dati) quæ à ratione ipſius rei pro noxa cauſari poteſt. Et ſic verbum cauſa, eſt terminus multùm generalis. Quandoque etiam accipitur pro ſtatu & qualitatibus rei vel perſonæ, ut in l. *ſi quis quemquam ff. ſi quis caut.* quod quia ab inſtituto noſtro alienum eſt, omitto, prout & quando pro toto negotio controverſo, ut in l. *cauſas, ſupra de tranſ.*

11. Cauſa autem primo modo, cùm ex re ipſa vel ex rei potentia producatur & cauſetur, quodam modo eſt pars, ſaltem naturalis ſequela ipſius rei, cujus etiam appellatione venit, *l. rei appellatio, ff. de verb. ſig.* largè ſumpto vocabulo: non autem ſtrictè, cùm ſit corpus ſeparatum. l. *Quintus, de action. empt.* Si enim rei ipſi inexiſteret, ut fructus pendentes, non eſſet acceſſio, ſed eſſentialis pars rei principalis. *l. fructus, de rei vend. l. ſi quis in fran. cred. l. Quintus, de act. empt.* Mod. in tractatu de uſu, num. 512. Quod autem intereſt ſtrictè, ut hîc ſumptum, non eſt pars nec naturalis ſequela rei, ſed extrinſecùs emergit, & nullo modo à re debita cauſatur vel producitur, ſed occaſione moræ vel culpæ in non ſolvendo, vel minùs idoneè ſolvendo commiſſæ emergit. Hoc eſt (ut omnibus anſam cavillandi reſecem) ab ipſa mora vel culpa immediatè cauſatur. Hinc patet quàm longè aberraverint gl. & Doctores confundentes hos terminos: & dùm loquuntur de acceſſione accidentali extra rem, faciunt quoddam intereſſe intrinſecum, & quoddam extrinſecum, per tex. ab eis malè intellectum: & perverſum in d. l. *ſi ſterilis*, §. *cùm per venditorem*, ibi, circa rem, quod exponunt, id eſt, intra rem, quæ eſt mera perverſio, ut infrà num. 98. Nos autem dicimus quòd quicquid intereſt ſtrictè ſumptum, de quo in hac l. & paſſim in jure ſemper eſt extra rem ſive extrinſecum. Imò nedum extra rem, ſed etiam extra ejus cauſam propriè & ſtrictè ſumpto vocabulo, cùm à re non cauſetur, ſed extrinſecus propter moram vel culpam, ſive omittendo, ſive committendo admiſſam, veniat. Et ſic vides quòd cauſa rei ſtrictè & paſſivè ſumpta, ut dixi, nullo modo hic taxatur, & à Juſtin. legitimum augmentum vocatur in l. *fi. ver. ſi ipſe, ſuprà de pet. hær.* Nec hujus l. taxatio ad id ſpectat ſicut nec ad uſuras, quæ ſunt acceſſio meræ civilis. Unde quando de fructibus vel ſimili cauſa rei agitur, non ad hanc l. *ſpectandum*, ſed ad l. *cùm fundus, in princ. l. videamus.* 2. *ff. de uſuris*, & ſimiles recurrendum eſt. Quemadmodùm ſi quæritur an & quatenùs uſuræ de jure civili adjudicandæ ſunt, non ad hanc l. ſed ad l. *eos, ſuprà de uſur.* & ad ceteras leges uſurarias recurrendum eſt. Ita quando quæritur quatenùs id quod intereſt adjudicandum ſit, ad hanc potiſſimùm l. aſpiciendum eſt, ſanè ut ſuprà intellectam.

12. Ex quibus liquet quàm ad legum ſenſum & praxim ſint inutiles anxiæ illæ Doctorum rixæ, de multiplici definitione, diviſione, unitate, vel multiplicitate intereſſe: an ſit unum vel triplex vel tripliciter æſtimatum, ut inani ſubtilitate (quantumvis Cy. eam admitetur hic, qu. 2.) diſſerit Dy. in tract. de intereſſe, impreſſo poſt enarrationem ſuam & arborem actionum, & in *c. mora, de reg. jur. in* 6. Duas autem methodicas dumtaxat hujus intereſſe diviſiones facio. Primam internam, ſive (ut ita loquar) eſſentialem, aut materialem quoddam damni incurſi, quoddam lucri amiſſi, quam diſertè tradunt jura, ut hac l. *in fin. l. quicquid, ſuprà arb. tut. l. 2. in fin. de eo quod cer. loc. l. ſi fundus, loca, l. ſi commiſſa, rem rat. hab.* Secundam verò externam, ſive accidentalem, quoddam propinquum, quoddam remotum, quod eſt de aperta mente legum, ut hic in 2. reſponſo & in dicta lege *ſi ſterilis*, §. *cùm per venditorem.* Modeſtinus in tract. *uſu. d. num.* 512. *& in Conſuet. Pariſ.* §. 6. *gloſſ. 7. num.* 18. ubi practica quædam exempla tradit. Cæteras autem omnes gloſſ. & Doctorum diviſiones, ut partim ineptas, partim ſupervacuas & ad doctrinam inutiles rejicio. Quod ne forſan illotis manibus, aut ob rei difficultatem quorumdam more, facere videar, qui quod viribus ingenii extricare nequeunt, conniventibus oculis prætereunt, aut uno verbo contemptim abjiciunt, velut Alexander ille Macedo Gordium nodum enſe ſecantes, quod arte manibuſque ſolvere nequeunt; libet ſaltem potiores eorum diviſiones quàm breviùs & dilucidiùs excutere, quæ duæ ſunt, ut famigeratiſſimæ, ita intricatiſſimæ & controverſiſſimæ. Prima, quoddam intrinſecum, quoddam extrinſecum. Secunda, intereſſe commune ſingulare, conventum. Sed tantùm abeſt ut hæ diviſiones lucem huic doctrinæ attulerint, ut jam prorsùs confuderint, & diſcere cupientium ingenia nullo fructu obruerint.

13. Quantùm ad primam quam non ignoro, Doctores præſertim veteres poſtponere ſecundæ: ſed ideò hic præpoſui, quòd nuper dictis magis continuatur. Hæc autem præter id quod ſine l. à gl. & Doctoribus conficta eſt, ut per Soc & alios *hic*, quàm latè & turbulenter digladientur Doctores, non ſolùm ſuper definitionibus membrorum diviſorum, ſed etiam ſuper effectibus & exemplis eorum. plures autem leges in medio non intellectæ, ſed dilaceratæ relinquuntur, ut *l. ſterilis*, §. *cum per venditorem, ff. de act. empt.* de quo infrà num. 97. l. *venditor hominis, de evict.* ubi hæreditatem ſervo empto & evicto relictam, quidam, quæ eſt crebrior poſt Bar. ſententia, ad intereſſe intrinſecum referunt, ut ſic in totum veniat, nec reſtringatur ad duplum per hanc l. Alii contra poſt Accur. ad extrinſecum intereſſe trahunt, nec minor eſt controverſia de ſervitutibus & aliis exemplis. Aliis diſtinctionibus quibuſdam minùs ineptis quàm anxiè machinatis incerta hæc, & phantaſtica conciliare, aut commodè inde evadere nituntur, omnia ſine fructu & ullo ſano legum ſenſu, ſed cum multiplici ingeniorum obſcuritate, quod Cy. hic col. 7. ingenuè faſſus eſt, dicens etiam ad ſciendum diſcrimen intereſſe intrinſeci & extrinſeci, eundum eſſe per profundum pelagi. Meritò igitur hanc diviſionem cum omnibus ſuis ambagibus, & intricationibus rejicimus, idque pluribus ſolidis clariſque rationibus. Prima, quia primum dividens membrum ſine l. à gloſſ. & Doctoribus confictum eſt, quod Alcia. hic c. 7. dicit de utroque membro. Sed cùm verbum *intereſſe* ſubſtantivum, & verbum *extrinſecus* reperiantur in jure, non ita abhorret dicere & colligere intereſſe extrinſecum, quod etiam eſt ſubjectum diſpoſitionis multarum legum de eo quod intereſt loquentium, & diſponentium, ut hac l. & l. *evicta, l. ſi in venditione, de evict.* cum ſimil. ſup. num. 9. At nullibi in toto jure id quod intra rem vel intrinſecus intereſt, dicitur, vel nominatur intereſſe, nec eſt ſpecialiter & per ſe ſubjectum alicujus l. *de eo quod intereſt loquentis & diſponentis*: imò illud diſertè jura ſeparant ab eo quod intereſt, ut l. *inter hæc verba, de verb. ſig.* cum aliis ſuprà nu. 8. Nec hoc poteſt elici ex antitheto extrinſe-

eas, quia licèt non negem legem recipi, & dici poſſe intereſſe intrinſecum, eſt tamen de genere & prædicamento acceſſionis, ut ſuprà nu. 10. ſub quo genere res ipſa principalis cum ſit de alio genere, ſed continetur utilitas circa rem de qua in d. §. *cùm per venditorem*, ad cujus differentiam, quod extrinſecùs intereſt, non inſulsè dici poteſt intereſſe intrinſecum, ſed non ſequitur rem principalem, imò nec ejus cauſam dici poſſe intereſſe intrinſecum. Quamquam enim ſint partes totius intereſſe largè ſumpto vocabulo, ut ſuprà num. 8. non tamen ſunt ejus ſpecies, ut rectè Baro: de Divid. & indiv. lib. 4. c. 2. Secundò, prædictam diviſionem rejicimus, quia etiamſi ſuſtineri poſſet, manca eſt: tùm ejus occaſione Doctores corrumpunt text. in d. §. *cùm per venditorem*, ibi, *circa rem, quod exponunt*, id eſt, intra rem quæ eſt mera & violenta perverſio. Prætereà cùm ad claram & abſolutam doctrinam ſufficiant termini à jure introducti, videlicet res principalis, ſeu ejus æſtimatio, item cauſa rei, quæ eſt acceſſio naturalis vel quaſi, ut ſuprà numero 11. utilitas circa rem, quæ eſt æſtimatio quanti plurimi à tempore moræ, ut in d. §. *cùm per venditorem*, & intereſſe ſpecialiter ſumptum, quod eſt damnum extrinſecùs incurſum; vel lucrum amiſſum, ut in l. *ſi commiſſa rem rat. hab.* & in hac l. Quorsùm attinet prædictam diviſionem novis & inſolentibus conſictis vocibus obtrudere, niſi ad doctrinam obfuſcandam, & litium & intricationum materiem ſubminiſtrandam, non ſolùm in ſchola, ſed etiam in foro, ut res ipſa & experientia notorium fecit.

14. Quantùm ad ſecundam, quia cæteris potior eſt, & plauſibilior & receptior fuit, libet paucis ad eam (ſi commune poſſit) tuendam argumentari. Videtur enim protritam illam diviſionem communis, ſingularis & contenti, quam communis ſchola finxit & probavit, non eſſe penitùs rejiciendam, ſed ſolùm ad conceptum menti faciliùs & promptiùs exprimendum accommodam retinendam, imò & ad genus ipſum in ſpecies methodicas aptè deducendum. Patet accipiendo verbum generale, *utilitas*: omnis enim utilitas poteſt tripliciter in ſpecie conſiderari vel æſtimari. Primò communiter & ſic aptè dici poteſt quædam utilitas communis, ut in l. *ſi ſervum*, *ff. ad l. Aquil. l. pretia rerum*, *ad l. Fal.* Secundò ſingulariter, hoc eſt, ex ſingularibus cauſis vel effectibus exprimebatur utilitati conjunctis, & ſic aptè dici poteſt quædam utilitas ſingularis, ut in l. *ſi cui*, *in fin. de leg.* 2. Tertiò, ex conventione ſeu taxatione vel æſtimatione partium, ut in l. *fi. de præt. ſtip.* & ſic æquè dici poteſt utilitas conventa. Sed intereſſe largè & propriè ſumptum convertitur cum verb. utilitas, ut ſuprà num. 8. ergo eodem modo in ſpecies dividi poteſt. Nec obſtat quòd veteres Jureconſ. non invenientur uſi his vocibus, intereſſe commune, intereſſe ſingulare, intereſſe conventum, ſed quòd hæ voces à noſtris ſcholaſticis interpretibus confictæ ſunt, ut poſt Fulg. in l. 1. *de act. empt.* Pungit hìc Alcia. cap. 4. ad fin. quod recentiores Fumeus, Baro, Loriotus largiùs urgent & exagitant. His enim facile reſponderi poteſt. Primò, non ſolùm intolerabilem, ſed etiam in omni diſciplina ſæpe neceſſariam, parcam, & aptam novarum quarumdam vocum inſtitutionem, ut multis exemplis (niſi prolixitatem vererer) oſtenderem. Secundò, quicquid ſcripſerit Alc. & ſequiores, dici poteſt has voces non eſſe penitùs inſolentes, ſed tùm verbis, tùm menti legum conſonas, & indidem erutas. De verbis legum liquet, quamquam enim leges non utantur his vocibus, utilitas, vel intereſſe commune, intereſſe ſingulare, intereſſe conventum conjunctim, utuntur tamen diviſim, ut omnibus notum eſt. Igitur tùm doctrinæ, tùm facilioris intelligentiæ cauſâ conjungi poſſunt. Nec iſtud eſt novas voces, ſicut nec novas res fingere, ſed jam factas & receptas voces conjungere, hiſque doctrinæ cauſâ, uti ad res faciliùs diſcernendas, & diſtinctiùs exprimendas. De mente verò legum liquet, quoniam apertè diſtingunt id quod communiter, ab eo quod ſingulariter intereſt. Lex enim disertè ait, quod intereſt æſtimandum communiter, non ex ſingularibus utilitatis cauſis, vel ſingulorum affectibus, l. *ſi ſervum*, *ad l. Aquiliam.* ergo ſatis apertè oſtendit eſſe quoddam intereſſe commune, hujuſque rationem habendam: quoddam verò ſingulare, quod regulariter ſpernendum ſit. Cùm igitur l. loquatur de eo quod communiter ad differentiam ejus quod ſingulariter, ſive ex ſingularibus cauſis, vel affectibus (quod idem eſt) intereſt, cur non ex verbis & mente legum faciliuſque docendi & intelligendi cauſâ dici queat, quoddam intereſſe commune, quoddam ſingulare? Rursùs cùm leges nominatim conſulant de certa contenta ſumma paciſci loco ejus quod intererit, ad validandam difficultatem probationis, eamque conventionem (moderatam tamen, ut infrà quæſt. 9.) autorentur. §. *fi. inſt. de verbor. oblig. l. fin. de præt. ſtip. l. procurator*, *ad exhib.* §. *fin. rem rat. hab.* cur non ea quantitas conventum intereſſe dici poterit? Idque juridicè, utpote jure rem ipſam, necnon voces conventionis, & intereſſe approbante.

15. Nec obeſt quòd jura paſſim hanc vocant pœnam: eſt enim pœna in jure terminus generalis, utpote quæ etiam uſura nuncupetur, ut in l. *qui ſine*. *ff. de neg. geſt. l. lecta*, *ſi cert. peta. l. Cains*, *de uſu*, *l. fin. de nau. fœn.* necnon intereſſe incertum & non conventum, ut in l. *final. de eo quod cert. loc.* Quamquam autem certa quantitas loco ejus, quod intererit conventa, magis accedat pœnæ ſpecialiter & ſtrictè ſumptæ, quam uſura, vel intereſſe non conventum, ut l. *ſtipulatio iſta*, §. *alteri*, *de verborum obligat.* Tamen cùm id fiat lege conſulente & approbante, & nominatim eam ſummam conventam loco ejus, quod intereſt, ſubrogante: cur non aptè & juridicè dici queat intereſſe conventum? eſt enim intereſſe (cùm illud includat) & idem conventum, ergo, &c. Non igitur ea vulgaris ſcholæ communis diviſio penitùs rejicienda, ſed (non ut Doctores plerùmque malè, ſed ſanè, ut nuper explicuimus, intellecta) commodè retineri poteſt, etiamſi recentiores quidam non tam in ſenſu legum acuti, quàm in verbis moroſi, & ſuperſtitioſuli malè eam irrideant. Quod enim nimis confidenter aiunt, intereſſe, conventum eſſe, & vocari pœnam in jure, & non intereſſe, falſum eſt: & in hoc fœdè paralogizantur. Multùm enim (ad quod non advertunt) refert de certa ſumma paciſci loco intereſſe principaliter & abſolutè, & tunc non eſt pœna, ſed intereſſe conventum & limitatum: an verò per viam pœnæ, quo caſu non ſit novatio, nec limitatio intereſſe communis, ſed remanet, & poteſt creditor omiſsâ pœnâ illud petere, vel etiam ea exacta redire ad id quod pluris intereſt, ut tangam infra num. 120. & ſeq. Omnium verò minimè obſtat quòd objiciunt id quod per commune intereſſe in ea diviſione intelligitur commune rei pretium eſſe d. l. *Aquil. l. pretia rerum*, *ad l. Falcid.* vel quanti ea res eſt, hoc autem non eſſe intereſſe, ſed ab eo disertè in jure ſeparari, ut in l. *emptorem*, *verſ. ibid. de act. empt. l. 1.* §. *conſiderandum*, *de tut. & rat. diſt. l. inter hæc verba*, *l. hac verba quanti*, *de verb. ſig.* cum ſimili, ſuprà num. 9. Quia præfata diviſio debet (prout dixi) intelligi de intereſſe largè ſumpto, & ſic rectè quadrat quicquid Neoterici dicant. Et in ea diviſione ſub primo membro intereſſe communis includitur cauſa rei, quæ etiam venit appellatione rei, ut ſuprà num. 10. cum ſeq. ſpectat enim omninò ad id quod cujuſque æquè, vel communiter intereſt. Si verò intereſſe accipiatur ſtrictè pro eo quod extrinſecùs accedit vel decedit, ut in hac l. & ſup. nu. 9. tunc ea diviſio non bene quadrat, ſed unum tantùm eſt, nempe cauſale.

16. Invenio tamen multùm me olim laboraſſe

ad eam communem diviſionem defendendam, etiam in hoc intereſſe extrinſeco: & dicebam quòd intereſſe extrinſecum poteſt metiri, primò ex propinquis & juſtis cauſis, ſive damni, ſive lucri communiter incurſi, vel communiter ceſſantis, hoc eſt, æquè uni vel alteri ejuſdem conditionis contingentis, ut tunc dicatur commune ad differentiam ſingularis & conventi. Secundò ex propinquis & juſtis cauſis, ſed ſingularibus, hoc eſt, ob certam qualitatem damni ad alium non tranſmiſſibilem, & quâ communiter alii non læderentur, ut tunc dicatur ſingulare ad differentiam communis. Tertiò propter conventionem ſuper limitatione extrinſeci intereſſe tantùm factam: putà, ſi emptor in caſum evictionis, vel non traditionis certam ſummam pro intereſſe, ultra pretium ſtipulatus ſit, ut iſtud eſſet intereſſe extrinſecum conventum ad differentiam communis & ſingularis. Nec hæc diſtinctio primâ fronte videtur verbalis, aut inanis, ſed utilis, & habens diſtinctum juris effectum, prout dari poſſunt exempla communis & ſingularis intereſſe, & intereà diverſa ratio: putà, ſi emptor emerit domum, quæ evincitur, unde damnificatur: ſiquidem ex eo quòd erat mercator, & ibi ſedem & apothecam ſuam conſtituerat, unde patitur damnum non ſolùm in migrando, & bonis aliò devehendis, ſed etiam in mercaturæ exercitio iſtud intereſſe extrinſecum dicetur commune, quia communiter æquè contigiſſet cuilibet emptori ejuſdem conditionis. Sed ſi eſſet obligatus ſub pœna, niſi Titium recepiſſet hoſpitio in eadem domo, vel ſi pœnam hoc modo poterat evitare, quam nunc incurrit, iſtud extrinſecum intereſſe dicitur ſingulare reſpectu prioris communis. Nec hæc conſideratio videtur levis ponderis, quod intereſſe conventum tutius eſt, & firmius. d. l. *fin. de prat. ſtip.* non conventum verò fugacius, & ad exiguam ſummam deducitur d. l. *fin.* Et rursùs in non convento longè rariùs & ægriùs eſt habenda ratio ejus quod ſingulariter, quàm quod communiter intereſt, arg. l. *ſi in emptionem domino, l. libertus qui ſolvendo, de bon. lib. l. ſi ſterilis, §. cùm per venditorem, de act. empt.* facit l. *ex his, l. nam ad ea, de legib.* Prout etiam pauca & rariſſima ejus quod ſingulariter ſecundùm hanc conſiderationem intererit, exempla repetiuntur in jure: putà, in l. *ſi cui, in fin. de leg.* 2. propter vicinitatem & confinia fundorum in l. *ſi in emptionem, de minor. in l. libertus, de bon. lib.* ex eo quòd res fuit majorum. Et rursùs in utriſque, ſcilicet ſingulari & communi major regulariter ejus habenda ratio, quod in damno, quam quod in lucro amiſſo conſiſtit arg. l. *Proculus, de dam. infrà l. fi. ſuprà de condic.*

17. Sed poſtquam maturiùs cogitavi hanc vulgarem diviſionem prorsùs rejiciendam cenſeo, etiam in intereſſe generaliter & largè ſumpto, non ſolùm ob nimiam & ſupervacuam curioſitatem, ſed maximè ob confuſionem doctrinæ, & inextricabiles labyrinthos, qui inde oriuntur: notum eſt enim quàm miſerè & anxiè Doctores ſeſe involvant, & controvertant ſuper ſingulis membris dictæ diviſionis. Alii enim primum diviſionis membrum referunt ad rem principalem, & ejus cauſam dumtaxat. Alii hoc excluſo, referunt ad id quod extrinſecus communiter cujuſque ejuſdem conditionis intereſſe ſolet. Secundum autem membrum alii referunt ad ſingularem utilitatem, quæ alii non contigiſſet. Alii ad affectionem. Rursùs neutri factioni ſibi in exemplis communis, vel ſingularis intereſſe conveniunt, ſed ſine fine digladiantur, ſingulos legum ejus quod intereſt caſus, putà, l. *Julianus, in princ. de act. empt.* modò ad commune, modò ad ſingulare intereſſe trahentes, modò ſubjicientes, modò ſubtrahentes hujus l. ſanctioni, ut ſic leges omnes hujus materiæ non intellectæ, ſed intricatæ & obrutæ relinquantur: ut in eorum commentariis videre licet. Quòd ſi ea diviſio rejicienda eſt in intereſſe generaliter ſumpto, multò magis in ſpecialiter accepto, ut in hac l. quia iſtud extrinſecum intereſſe unius eſt ſuæ ſpeciei, ſcilicet caſualis. Modeſt. in tract. uſur. num. 479. & 512. Et moveor quia quamquam ſit quædam ſubtilis differentia inter caſus qui frequenter & communiter, & inter caſus qui rarò vel ſingulariter accidunt, tamen leviores quam ut ſint inde conſtituendæ diverſæ ſpecies & ingenia oneranda in re ſatis alioquin per ſe implicita. Tùm rectè conſiderando omne hujuſmodi intrinſecum intereſſe, ſive ex cauſis communibus & frequentiùs, ſive ex cauſis rariùs vel ſingulariter accidentibus ſemper eſt caſuale & ſingulare ipſi damnificato, & ab eo ſpecialiter & particulariter ex cauſis ſuis & circumſtantiis particularibus, quæ ſemper ſingulares ſunt, probandum. Nec in hoc attenditur quod communiter cujuſque ejuſdem conditionis intereſt, ſalvo ob veriſimilitudinem quando de damnificatione certò conſtat, & in defectum claræ probationis de quantitate debet per judicem arbitrari, de quo aliàs, ſed dumtaxat quid, & quantùm ſingulorum intereſſe probatur, & ſic ſemper eſt cujuſque ſingulare ſuum intereſſe. Multa enim contingere poſſunt, quod non interſit, vel minus interſit, vel damnificatus damnum aliter vitare potuerit. Unde quoties jura loquuntur de hujuſmodi intereſſe extrinſeco, vel caſuali, utuntur ſigno diſtributivo cujuſque, vel ſi nulli, quod ad ſingulos refertur, & ad caſualem & ſingularem cujuſque utilitatem, ut in l. *antep. §. fin. de oper. no. nun. l.* 3. *§. ſi ad plures, de ſepul. viol.* Porrò etiamſi iſtud extrinſecum intereſſe ſit conventum, ut fieri poteſt, adhuc non conſtituit aliam ſpeciem, nec æqualem, nec ſubalternam. Aut enim eſt conventum ſeu promiſſum in genere, & nil novi eſt: quia nihilominùs eſt caſuale, ſingulare, & probandum. Aut eſt taxatum ad certam ſummam conventam, & dicitur pœna, ut in §. *fi. inſt. de verb. obl.* quæ etiam eſt ſubrogata loco intereſſe caſualis ſeu ſingularis, & ſic ejuſdem ſemper ſpeciei cenſetur. Concludo ergo, quòd ea vulgaris diviſio impertinens eſt & rejicienda. Nec aliæ diviſiones exquitendæ præ illis duabus quas dedi ſuprà num. 13. Ex quibus ſatis extricata eſt & reſoluta prima pars, & intricatio hujus labyrinthi.

18. Nunc penetremus ſecundam, ſcilicet quodnam intereſſe in primo hujus l. reſp. taxetur? An totum, an ſingulare tantùm? Quæ dubitatio jam ex prædictis abolita eſt, cùm in hac lege totum intereſſe intrinſecum taxetur. Sed ut breviter digito oſtendamus quantis hìc tenebris, & ingeniorum obſcuritatibus anteceſſores vexati fuerint, ſumma tantùm capita perſequar eorum quæ ante aliquot annos magno molimine ad confutandam communem gloſſ. & Doctorum ſubauditionem & reſtrictionem ad id quod ſingulariter intereſt, laboravi: quæ eò libentius partim omittam, partim decurtabo, quòd jam pluribus quoque eruditis viris eam reſtrictivam ſubauditionem diſplicere videam: eſt enim numeris omnibus abſurdiſſima & falſiſſima. Primò non ſolùm eſt ſine lege, quando in toto jure nulla ſit mentio, nominatim de eo quod ſingulariter interſit, ſed etiam contra verba, mentem & totam ſeriem hujus legis, quæ ſimpliciter & abſolutè vetat id quod intereſt, duplum excedere. Igitur, cùm maximè in legibus indefinita æquipolleat univerſali, non de eo quod ſingulariter tantùm, ſed omni eo, quod ultra ſimplum quoquo modo intereſt. Secundò, expendo univerſalem negativam ibi, *minimè*. Tertiò, procœmium hujus legis unde finalis intentio, *l. fi. de bar. inſt.* Quartò, quòd hæc lex non ad paucas, ſed ad infinitas dubitationes reſcindendas prolata, non patitur reſtrictionem ad paucum, & quòd ratio accidit contra ſui procœmium & contra l. *ex his, l. nam ad ea, de legibus.* Quintò, omnes fatentur totum reliquum contextum legis de toto eo quod intereſt, loqui. Cur ergo in hoc ſolo verſ. *tam variè!* Hìc neceſſe eſt omnes Doctores fateri

præfatam

præfatam ſubauditionem ſuam non ab hac l nec ab ulla alia parte juris aſſumptam, ſed merè commentitiam, & à ſe ipſis diſtortè accerſitam, dum aliter ſeſe à reliquis juribus, quæ repugnare videntur, extricare nequeunt. Et ſi ſingulorum in hac re uſque ad Alcia. ſcripta legas, præſertim eorum, qui fuſius, & elaboratius ſcripſerunt Jacob. Raven. Pet. Bart. Bal. Sali. Soc. Dec. Franc. Cur. Junioris, Jo. Ignei, Alcia. Jacob. Renal. hic, invenies eos nutantes, vacillantes, modò conciſionem, modò brevitatem, aut obſcuritatem text. conquerentes, ſicut parturientes nondum valentes eniti, totoque tortuoſæ, & ægerrimæ commentationis habitu conſcientiam ſuam prodentes, quod non ſit is, quem dant l. ſenſus, ſed quòd ſcienter, & ſtudioſè vim inferant literæ, hoc eſt re vera meram controverſionem, & perverſionem: unicum illud interim (quod eos à fraude, & periculo dumtaxat liberet) effugium habentes, quòd commodius defungi nequeant. Nec aliter pro ſuſcepti ſemel inſtituto leges legibus concordare, contrariaque *d. l. Iulianus in princ. de act. empt. & l. ſed addes* §. 1 *loca. l. venditor hominis, de evic.* & ſimilium quadamtenus invicem pugnantium, & rurſus velut juncta acie huic l. repugnantiam citra correctionem diſſolvere.

19. Sed ut ſemel admiſſus error multo plures quemadmodum Cæcias nubes attrahit, nec in hoc diſtorto, & ſubdititio intellectu quieſcere, ſibique conſtare poſſunt. Alii ad d. *l. ſed addes*, §. 1. *& l. tenetur. ſed ſi vas. de act. empt.* (quas objectiones cornutas eſſe ſolutioneque difficillimas, ait Cy. hic opp. 3.) reſpondent (& eſt crebrior evaſio) ſpeciale eſſe in vaſis vitioſis, ut Barto. Salic. Pau. in d. *l. Iulianus. in prin. & in d.* §. 1. quod Ful. ibi impugnat. Et meritò, quia ratione caret, & eſt refugium miſerorum, ut in ſimili inquit Accurſ. in *l. filium quem. in verb. hæreditaria famil. erc.* poſt princ. ſuprà ad hoc text. cum glo. fi. in *c. nec neceſſe.* 29. *diſt. Bald. c.* 1. §. *ſi enim domino, ad fin. quid ſi invet. in uſib. feud.* Nicol. Everard. in loco à ſpeciali. Alii aliud etiam contra propria ſcripta comminiſcuntur, ut Jac. Rau. hic col. 6. quod in dictis juribus dicitur de ovibus morbidis, & vaſis vitioſis, & de ſervo hærede inſtituto refert, & relegat ad intereſſe commune, quod totum venit, nec taxatur per hanc l. Sed hoc non quadrat, nec dictis quidem ſuis, quia accipit intereſſe commune pro communi rei æſtimatione, quæ ea damna non includit, quia vinum & ejus æſtimatio aliud eſt à dolio, & communi ejus æſtimatione. Alii, ut Alb. hic. col. 12. poſt Nicol. Math. intelligunt illic ſic eſſe, quia venditor, vel locator aſſeruit vas integrum. Sed nec evaſio valet, quia contra textum rotundum in d. §. *ſed ſi vas.* Alii verò ſolvunt, aliud in venditione vaſis, aliud in locatione, aut aliter cothurni more variando, ut illic Albe. quod pariter rejiciendum eſt, & contra eadem jura. Quid ergo? An ſtatuemus differentiam inter contractus, in quibus transfertur dominium, vel uſucapiendi conditio, & alius contractus in genere, ut voluit Bart. hic. col. 5. in *l. in rebus*, §. *item qui ſciens, commod.* variando ab his, quæ ſcripſit in d. *l. Iulianus in princip.* Non, quia hoc eſt abſque ratione, ſicut & præcedentes ſolutiones. An verò faciemus differentiam inter res animatas & inanimatas, ut Barto. hic. col. 5. Sed nec hoc valet, quia ratione caret: imò eſt contra ſenſum communem. An ergo dicemus, quod dictæ leges ſimul cum lege *Iulianus*, corrigantur, ut nonnulli cenſuerunt? Nequaquam, imò hujuſmodi ſolutio cæteris eſt deterior, cum Doctorum leges ſint fundatæ in magna & aperta æquitate. An ergo tandem cogemur dicere, quod dictæ leges loquuntur de eo, quod communiter intereſt, hæc autem l. de eo dumtaxat, quod ſingulariter? ut poſt Barto. hic. col. 2. oppoſi. & in d. *l. Iulianus.* in princi. col. 2. aſſumendo ea verba eorum ſenſu, ut ſuprà num. 14. Sed hoc commentitivè eſt, contra rationem & mentem apertam hujus l. & ſatis ſuprà confutatum. An diſtinguemus inter malè tradentem, & non tradentem, vel culpam in faciendo, & non faciendo, ut Accur. Barto. & communiter omnes in d. *l. Iulianus in princ.* & hic, & ubique? Nec hoc, quia etiam in non faciente, aut non tradente, habent locum dictæ leges data paritate terminorum, ut dicemus infrà. An igitur dicemus ſpeciale eſſe in vaſis vinariis propter frequentiam contractus, ut in ſimili in *l. certi condictio*, §. *quoniam. ſi cert. pet.* vel quia homines, utplurimùm affectant bonum vinum. Et ideo veriſimile eſt, quod habeant (hoc eſt habere debeant) majorem diligentiam circa intelligentiam (hoc eſt ſcientiam) bonitatis ſupple, vitii vaſis hujuſmodi quàm aliarum rerum, ut ſunt verba & ſolutio Curt. Jun. hic numero 28, ubi ita reſidet, dicens ſe non videre aliud poſſe dici. Sed hæc ſolutio æquè commentitia eſt, ut præcedentes, & contra text. in d. §. *ſed ſi vas*, qui non loquitur ſpecialiter de doliis, ut vaſis vinariis, ſed generaliter de omni vaſe. Alcia. autem hic cap. 9. incip. Tertia qu. col. penult. cum quo tranſit Jacob. Renal. diſtinguit, an res ſit penitus inutilis propter vitium, ut tunc procedat d. §. *ſed ſi vas* & d. *l. ſed addes*, §. 1. an verò non ſit penitus inutilis, ſed minoris valoris, tunc procedat d. *l. Iulianus in princ.* Quæ conciliatio, ut eſt cæteris acutior, ſic veritati & æquitati viginior. Sed nec evaſio valet, quia ſufficit vas non eſſe integrum, vel minus utile ad uſum, ad quem venditur, vel locatur, ut procedant dicta jura, ut infrà numero 49. Quid ergo? An ſolutione deſperati dicemus has oppoſitiones cornutas eſſe, ut inter antiquiores Cy. hic col. 5. Abſit. An verò deſperatione irritati culpam rejiciemus in auctorem hujus legis quaſi melius in arbitrio judicis, & veteribus legibus totum hoc reliquiſſet, quàm l. hanc minus æquam, & æquioribus legibus implacabiliter obſtrepentem condere, ut inter neotericos. Steph. Forcat. in necyoma. dial. 41. Minimè omnium.

20. Nos dicimus hanc l. non ſolum in ſe æquiſſimam, ſed etiam cum omnibus prædictis ll. facillimè convenire, ut novè docemus infrà n. 42. Sed ut priùs reliquos hujus labyrinthi ſinus ſemel penetremus & profligemus, viden' quàm infœliciter communis ſchola hujus l. ſanctionem de eo quod ſingulariter dumtaxat intereſt (prout vulgo ea verba accipiunt) loqui finxerit? Ut enim hanc diſtortam ſubauditionem admittamus, tantùm abeſt ut hoc inconvenienti admiſſo cætera tollantur, ut non minus quàm ſi Excerta res eſſet, major indidem dubiorum, & conflictationum confuſio oriatur. Agè fac omnino ita eſſe, & text. ipſum expreſſim loqui de eo quod ſingulariter intereſt, jam uno dubio text. ſublato, tria aut plura, velut Hydræ capita, vel ex ipſo text. orientur, præter infinita, quæ extrinſecùs ex aliarum legum collatione excutiuntur. Incipiet enim dubitari primo, quid ſit illud ſimplum, ad quod intereſſe ſingulare refertur & duplatur. Secundò, qui ſint caſus certi, & qui incerti. Tertiò, an obligatio facti etiam ſucceſſivi ſemper computetur inter caſus certos, quoties adjunctam habet correlativam obligationem certæ quantitatis. Quartò, an obligatio facti ſaltem momentanei poſſit aliquando computari inter caſus certos, etiam deficiente correlativa obligatione certæ quantitatis, vel ſpeciei, & ſic ſenſim compendii gratiâ ingredior, & extrico reliquos hujus labyrinthi receſſus. Circa primum mirum quam ſint variantiſſimæ opiniones. Alii tenent pretium (quod antiqui ineptè vocant intereſſe conventum) duplandum, ut Plac. de quo[…]or. Igneum hic, col. 30. dicere, quod a nemine approbetur, quia Sali. hic col. 8. opp. 13. tenet conventum tantùm duplari, ſeu quantum eſt adpreciatum indiſtinctè, ſive majus, ſive minus ſit communi æſtimatione. Et ſic idem quod Plac. ſequutus eſt Cur. Jun. hic n. 59. Secundi tenent duplari illud quod compenſationi correſpondet, ut Petrus hîc: quæ opinio recidit cum ſententia Pla. & Sali. Tertii tenent communem æſtimationem (quam antiqui vocant intereſſe commune) duplari, ut Bulg. quem ſequitur Acc. in *l. 3. §. fin. verb. legitimum de eo quod cert. loc. & l. 1. in prim. & lege cum & ſorte. de act.*

empt. ſequitur Jacob de Rau. hîc col. 6. & Jun. in *c. ſacros. de ſent. excom.* Spec. tit. §. *de fruct. & int.* §. *viſo. nu.* 3. Jo. Fab. hîc. col. 3. Bart. hîc Pet. de Ferra. in for. lib. act. real. gloſſ. verb. & in florenis col. 3. & crebrior ſchola. Tenet etiam Bar. hîc col. 2. n. 3. quoties reperitur intereſſe commune, illud duplandũ: ubi verò non reperitur intereſſe commune, ſed conventum, tunc illud duplandum. Quarti tenent duplari quod majus eſt de communi, vel convento, ut Accurſ. hoc in verb. *dupli*, & ſequitur Bal. col. 3. in fin. Quinti tenent ex diametro contra tertios, videlicet, non duplandam communem æſtimationem, ſed pretium, ubicumque æſtimatio à partibus facta eſt, ut Igneus in *d. l. quatenus* col. 17. & ibi Pyrrhus, Alcia. hîc. *c. aut lex*, *ad fin.* quod tamen limitavit Igneus in d. *l. quatenus* col. 17. & 18. & col. fi. niſi pretio convento eſſet deceptio ultra dimidiam juſti pretij, in quo labitur, ut infr. n. 71.

21. Circa ſecundum qui ſint caſus certi, & qui incerti (& hîc incipio quartam illam, & confuſiorem intricationem diſpungere) multo major adhuc tumultus, & inextricabilior labyrinthus præ confuſione, & varietate aliarum ſuper alias opinionum mutuò ſe ſe perpetuò collidentium, nec tamen unquam punctum & mentem hujus tex. aſſequentium, quas initio prolixitatem veritùs præterire ſtatueram: ſed rei gravitas, & utilitas prolixitatem compenſans aliud poſtulat. Tum ne fortè de re tot ſeculis inter ſummos juriſprudentiæ vortices controverſiſſima, & hucuſque latenti & incerta, certam ſententiam otiosè, & defunctoriè proferre videar, & non omnibus & ſingulis peritiſſimè & exactiſſimè more meo perſcrutatis & excuſſis. Breviter igitur perſtringam omnium hac in re ſententias, quas (licet ſi animoſitatem, & ſtilum ſcribentium attendas, prope innumeræ ſint, & tot, quot capita) ad duodecim tantùm, confuſis reliquis, quæ in earum aliquam recidunt, reduco. Prima fuit, quòd contractus certi, ſint contractus nominati, ut Cy. & Alb. hic referunt, & rectè confutant: quia contractus innominatus non minus invenitur habere certam quantitatem, vel naturam, quàm nominatus. Ideò hæc ſententia tanquam nimis ſtupida, nullos certos legitur habuiſſe aſſertores. Secunda, quod caſus certi ſunt contractus, qui certam habent ſubſtantiam, qualitatem, & in ſumma in quibus continetur certum, ſecundùm formulam *l. certum, ſi cert. pet. & l. ubi autem non apparet. de verb. oblig.* ita quod certi condictione agi poſſit ſecundùm ſententiam eorum qui tenent quod non competit niſi ad merè certum, quæ ſententiam verior eſt Mod. in tract. uſur. n. 698. & ad Dec. in *l. certi condict. in prin.* n. 16. *ſi cert. pet.* Omnes autem alij incerti. Sed hæc opinio non valet, quia ſecundùm eam quoties debetur ſervus, vel equus in genere, vel fundus certæ menſuræ in genere, caſus eſſet incertus, quod eſt contra hanc l. cũ certam habeant naturam. & ſic verbum, *natura*, ſuperflueret in tex. imò eradendum eſſet. Unde meritò Accurſ. hic ab hac opinione diſcedit, quæ etiam paucos aſſertores habit, licet nuper Igneus in *l. quatenus* col. 12. & col. 15. *ad fi. de reg. jur.* ſecutus fuerit, & hoc etiam ſenſerit Curt. hic. Sed mirum quàm Doctores ſeſe hîc pueriliter exagitent ſuper differentia, & ſignificatione verbi, *quantitas* in ſubſtantivo, & *quantus* in adjectivo.

22. Tertia, quod illi caſus dicantur habere certam quantitatem, quando contractus ſunt certi ſecundùm formulam d. *l. certum*, & d. *l. ubi autem*, ita quod hîc appellatione quantitatis ſpecies ſive corpus certum veniat, certam verò naturam, quando res debita certos fines habet, licet debeatur in genere, ut ſervus, equus, vel bos in genere. Incerti verò quando nec quantitas, nec natura rei in diſpoſitionem deductæ certa eſt, nec in ſpecie, nec in genere, ut quando non verſatur datio, ſed factũ in obligatione. Hæc opinio multos habuit aſſertores: ita enim tenent Accurſ. Odof. Cy. & Alb. hîc qui col. 9. in fi. dicit hanc communiter teneri per Doctor. & advocatos in judicio, & ſequitur Jo. Fab. hic col. 3. Innoc. *c. ſacro. col. 3. de ſent. excom.* Hoſt. in Sum. *de ſent. exco.* §. *quis ſit effectus*, verſ. *Aliud ſingulare.* Specul. *tit. de fruct. & inter* §. *viſo. verſ. hoc autem.* Unde errat Renal. hîc, qui quartam aliam opinionem attribuit Inn. Hoſt. & Specul. cùm idem omnino teneant quod Accurſ. hîc in hac 3. opin. Et rurſùs ſupinè magis errat idem Renal. dum novam à cæteris diverſam opinionem attribuit Odof. qui tamen idem omnino tenet quod Accurſ. hîc. Sed nec hæc opinio poteſt ſtare ob exemplum locationis, quia non continet niſi factũ, ſcilicet, patientiam fruendi, & tamen inter certos caſus connumeratur in tex. Sed ſtupidum quàm turbulenter Doctor. hîc digladientur de obligatione ſervitutis, an contineat mixtum, vel merum factum, & an venditor ſi poſſit tradere præcisè, cogi poſſit vel non. Rurſùs Renal. hîc chart. 120. defunctoriè, & temerè pro alia & quinta opinione recenſet ſententiam Jacobi de Are. qui in princ. hujus l. tenuit, quod ſint caſus certi, quãdo debetur certa quantitas vel natura, videlicet, quantitas, hoc eſt, res habens certos limitatos fines ab homine taxata ſeu conventa, vel certa ſpecies; vel corpus habens certos fines definitione hominis, puta, certus fundus, vel certa domus. Certa verò natura, quando debetur res in ſpecie, vel in individuo certos habens fines non ab homine, ſed à natura, ut Stichus, vel talis bos, vel equus. Incerti verò, quando res nec ab homine, nec à natura certos habet determinatos fines, ut homo vel equus in genere. Referunt etiam Jacob. Butr. hîc col. 2. Alb. hîc col. 7. n. 10. & Bald. col. 3. Sed certè hæc opinio, quanquam pluribus aliis verbis ſupervacua & ſophiſtica anxietate concinnata, ſophiſticè exponendo verbũ, *quantitas*, & verbum *natura*, tamen eadem eſt omnino cum prædicta ſecunda opinione, quam Accurſ. hîc breviùs & clariùs explicat pro prima, & meritò rejicit: quare non eſt pro nova opinione computanda, ut fecit Cy. & noviſſimè Renal. ſed cum illa ſecunda rejicienda.

23. Quartæ principalis opinionis auctor fuit Jacob. Raven. hîc col. 5. dicens caſum certum eſſe, quo continetur id quod communem recipit æſtimationem, etiamſi ſit factum communiter æſtimabile, ut certæ domus vel parietis conſtructio, incertum verò, in quo non cadit communis æſtimatio, ut judicio ſiſti, vel ire Romã. Quam opinionem primus omnium impugnavit Petr. dicens primò quòd eſt ſine l. nec lege probatur. Secundò quòd ſequeretur omnia facta eſſe caſus certos, cum non ſit factum, cujus æſtimatio non ſit certa, ſaltem in rerum natura. Reliqui omnes ferè poſt Petr. communiter impugnant. Sed certe Petr. malè & infeliciter eum reprehendit, & magis ſine l. præter mentem loquitur, ut in ſua opinione proximè ſequent. Nec cæteri fœliciùs impugnaverunt, ſed longiùs aberraverunt, nulluſque, hucuſque quàm Jacob. ille Raven. propiùs veritati & menti hujus l. acceſſit, ſive in explicando qui ſint caſus certi & incerti, & quo viciniora æquitati & ſenſui communi tradidit, ſive in explicando, quodnam intereſſe in primo hujus l. reſponſo taxetur (quæ ſunt duæ potiſſimæ hujus l. difficultates) in quo cenſuit non ſingulare dumtaxat (ut omnes fere) ſed totum id, quod extrinſecùs intereſt hîc ad duplum taxari in caſibus certis, quod eſt veriſſimum. Et ſic nullus propiùs veritati acceſſit Jacob. Raven. qui fuit antiquus doctor Gallus: ſcripſit enim ante ducentos ſexaginta annos & ſecundùm Cy. in *l. 1. in fi. C. de patr. qui fil. diſt.* fuit omnis Philoſophiæ ſummus magiſter hunc etiam ſacræ paginæ profeſſorem fuiſſe ſcripſit Abbas Spanthera: eum quoque Epiſcopum Verdunenſem in Lotaregia fuiſſe refert Joannes Bap. Caccia. in lib. de modo ſtud. juris.

24. Verum hæc opinio Jacob. Rau. tametſi cæteris, qui hucuſque aliter ſenſerunt verior, quàm nuperrimi quidam, authore tacito (quem & non viderunt) ut ſuam tradunt, non poteſt ſubſiſtere. Tum quòd plurimas æquiſſimas ll. digeſtorum contrarias, & correctas perperam reddit. Tum quòd ad eumdem lapidem impingit

in quo omnes impegerunt. exagitat enim & expendit qualitatem, & naturam contractus, non autem tangit factum, ſcilicet, caſum intereſſe, de quo non de contractibus hæc l. diſponit, in quo omnes hallucinati ſunt. Quintam opinionem hic metatus eſt Petr. dicens, quod illi contractus continent certam quantitatem vel naturam, qui habent mutuam recompenſationem, id eſt, quibus ultro citroque oritur obligatio ut venditio, locatio. Incerti verò qui non ſunt reciproci, ut ſtipulatio, qui non ſunt propriè contractus, ſive conſiſtant in dando, ſive in faciendo *l. Labeo, de verbor. ſig.* Et hanc ſequitur Jacob. Butr. hic col. 2. eãdem refert Alb. hic, n. 11. qui tamen non ſequitur, prout etiam communiter reprobatur, & meritò, cum ſit phantaſtica, & à mente legis & ſenſu communi prorſus aliena. poteſt. enim eſſe contractus reciprocus, & tamen incertus, ut ſi dem tibi centum ut geras negotia mea. Et rurſus ſimplex ſtipulatio certa, ut ſi ſtipuler vel Stichum dare quæ eſt certa ſecundum omnes, etiam ſecundùm formulam *d. l. ubi autem*, & tunc ſecundum Petr. dicendum eſſet oppoſitum in utroque, quod nimis abſurdum eſt.

25. Sextam opinionem machinatus eſt Nicol. Matharel. dicens caſus eſſe certos, qui ſunt certi reſpectu obligationis & actionis, *l. certum, l. certi condictio. ſi cer. pet. d. l. ubi autem*, vel reſpectu confeſſionis. *l. certum. de confeſſ.* aut ſententiæ. §. *curare. Inſtit. de act.* Incertos autem qui neque reſpectu obligationis & actionis, nec reſpectu confeſſionis & ſententiæ certi ſunt, ut cum ab initio principaliter id quod intereſt, in obligatione verſatur, puta cum quis promiſit, quanti ea res erit, & ſic incertam ſummam, text. in *l. non autem intereſt. de arbr.* ut colligere licet ex his, quæ refert Alb. col. 8 cum quatuor ſequ. ubi latè deducit dictam Mathar. cujus opinionem dicit Alb. hic col. fin. ſibi magis videri conformem & amicam legib. quàm opiniones aliorum. Verum adhuc Mathar. ſatis confunditur per hunc text. verſ. in aliis, ubi in caſibus incertis vult certã ferri ſententiam, igitur ad hoc ut caſus in hac materia certus dicatur non ſufficit certitudo illa à poſteriori, quæ habetur per ſententiam, ſed requiritur prius caſum in ſe certum eſſe per certam quantitatem vel certam naturam ab initio inexiſtentem. Præterea nedum Mathar. facit omnia maleficia incerta, & omnes caſus, in quibus principaliter promittitur indemnitas, vel quod intererit, vel in quib. quis tenetur propter dolum, ſed etiam in quibus quis tenetur propter vitium in contrahendo commiſſum, vel etiam ratione ſimplicis moræ poſt contractum admiſſæ, & violenter detorquet text. in *l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. de act. empt.* dum (ut apud Alb. col. 12.) conatur oſtendere quod illic venditor non fuerit in mora, quo illum text. contra ejus verba & mentem ad ſuum trahat commentum, plus voluit (ut hic per Alb. col. 9. n. 13.) d. *l. Julianus, in princ. §. 1. §. item qui furem l. ſi quis ſervum. de act. empt. l. nummis. de in lit. jur.* & ſimiles corrigi & determinari per hanc l. quod eſt iniquum & falſum eſt. Et ſic ſatis manifeſtum quòd opinio Mathar. irrationabilis eſt, nec poteſt ſtare.

26. Septimam opinionem commentus & hîc Bart. dicens caſus eſſe certos, qui certam quantitatem vel naturam reſpectu ſui vel adjuncti habent, incertos verò qui neutram certam habent reſpectu ſui, nec reſpectu adjuncti, puta, pretii vel compenſationis. Et ſequitur in effectu Bal. hic, quamquam verboſius philoſophando ſuper quantitate continua vel diſcreta, ſequitur Saly. hic & communiter Doctores. Et hæc opinio cæteris omnibus conformior eſt opinioni Jacobi Raven. ſed paulò plenior. Addit enim quando res alioquin incerta, certa eſt per adpretiationem conventam, vel communem æſtimationem rei ſecum commutandæ. Sed nec hæc opinio valet eiſdem rationibus quibus nuper, 3. & 4. opinionem reprobavi.

27. Octavam opinionem commentus eſt hic Cur. Jun. col. 15. 16. verſ. tertiò adverte, ſcilicet, quod omnes contractus ſunt certi, quia ſemper (inquit) certam habent quantitatem vel naturam, etiamſi merum factum, vel quod intereſt ſit promiſſum. Et in quantum objicitur quòd *l. ubi autem §. qui id quod, de ver. obl.* vocat obligationes factorum incertas: reſpondet quod ſatis eſt, quod poſſunt certificari, quando petitur intereſſe judicis officio certificandum, & ſic quod habent certam quantitatem vel naturam, ex quo tunc (ſecundum communem & malè, ut tetigi ſuprà n. 21.) datur certi condictio, quæ non competit niſi ad certum, ut not. in *l. certi condictio. in princ. ſi cer. pet.* inducit etiam. *l. ſtipulationes non dividuntur §. Celſus*, ibi, juxta æſtimationem facti dandam eſſe petitionem, *de verb. obl. & l. ſi quis ab alio. §. fin. ibi. in pecuniam numeratam condemnatur. de re jud.* & quod not. Bar. in d. *l. ſtipulationes*, col. 8. dum dicit, quòd lex curavit, ne obligationes faciendi eſſent incertæ, & ideo ſubrogavit obligationem ad intereſſe juxta æſtimationem facti. Tunc autem ſecundum Cur. dicitur caſus incertus, quando nulla præcedit obligatio, ex contractu, nihilque promiſſum eſt, ſed alias datur aliquod damnum, ut in omnibus delictis, & quaſi. Dicit. enim quòd tale factum, cum nulla contractus obligatio præcedit, non dicitur habere certam quantitatem, vel naturam. Et hanc opinionem attribuit Nic. Mathar. quem ſcribit dicere quod etiam quando in contractu à principio promiſſum eſt intereſſe, dicitur cõtractus habere certam quantitatem, vel naturam, ſecùs ubi nihil eſt promiſſum, ſed datur aliquod damnum. Atqui nunquam hæc fuit opinio Math. ſed oppoſita, ut nuper dixi.

28. Ex quibus apparet Curt. aliorum ſcripta negle ctim, & perfunctoriè tranſcurriſſe, & novam hanc opinionem ex capite proprio fabricaſſe, quam initio dicit ſe putare hanc eſſe meram veritatem, quæque formaliter applaudat verbis hujus l. ibi, *& in omnibus contractibus.* Et pariter n. 52. 53. tenet quòd omnia maleficia dicantur habere quantitatem vel naturam incertam, & ſic quod in his peti poſſit totum quod intereſt ſine taxatione hujus l. Sed certè, ut hæc opinio cæteris omnibus prima facie demulcet aures propter illam univerſalem, in omnibus contractibus, in text. cui videtur cæteris conformior, ita minimè omnium ſtare poteſt, nec cum reliquis digeſtorum æquiſſimis legibus conformari, imò nec cum aliis dictis autoris ſui in hac eadem l. manifeſtam implicat abſurditatem. Sequeretur enim quòd ſi quis promiſit ſtare certo loco, & tempore ad curanda, vel gerenda negotia mea non certa nec ſpecifica, ſed in genere quæcumque occurrent, quòd eſſet caſus certus, quod eſt abſurdum, cum nullum hic appareat certum ſimplum. Eadem ſententia directò pugnat adverſus ea quæ idem Curt. hic n. 41. tenet, quòd ſi promittis te mihi crediturum certam pecuniam, contractus eſt incertus, per text. rotundum in *l. ſi pœnam de verb. oblig.* Et ſimiliter ſi promittis mihi dare decem Titio, contractus eſt incertus, per text. in *l. liber homo, in fin. cod. titul.* ergo non omnes contractus ſunt certi. Et ibidem n. 42. dum aliter ſeſe extricare nequit, aliam (quæ nona erit) comminiſcitur opinionem, dicens (ſed vim faciendo literæ) quòd ad hoc ut contractus ſint certi, non ſolum debent continere certam quantitatem, ſed etiam certam naturam copulativè. Et quòd licet in d. *lege ſi pœnam, & l. liber homo, in fin.* contractus habeat certam quantitatem: tamen quia habet incertam naturam, eò quòd non continet directam dationem, ſed factum dicitur incertum. Deinde videns hoc non poſſe ſtare propter alternativam vel in hoc text. in tertiam (quæ decima erit) deſultat opinionem dicens, quòd ſi incipias à natura, ſufficit quod contractus habeat certam naturam, ut contractus ſit certus, ut in homine promiſſo in genere, quia talis contractus habet hanc naturam, ut debeatur homo mediocris, & ſic dicitur certus, ut hic per Bart. ſed ſi incipias à quantitate, non ſufficit quod habeat certam quantitatem ut dicatur certus, ſed etiam requiritur quòd habeat certam naturam. Poſtremò ſentiens

commentum ſuum ratione carere, ne menti juris congrueret, prudenter tandem poſt multam anxietatem otioſum ſuſpendit judicium, & relinquit cogitandum.

29. Alciat. autem hîc, c. 2. poſtquam profeſſus eſt ſe Bar. & communem opinionem ſequi, ſuam tamen tacitè aſſuit (quæ erit undecima) cenſens non eſſe in hac materia differentiam in obligatione dandi vel faciendi. ſed an protinus vel de facili probari poſſit, tunc ſit caſus certus, aliàs incertus, nec hæc ſententia caret ratione, ſed privatur ſenſu communi: quoniam in his, de quorum certa æſtimatione vel de facili liquere poteſt, certum ſimplum prævideri, vel ultra cujus duplum veriſimiliter noluerunt contrahentes obligari. arg. *l. cum & forte, de act. empt.* Sed ubi non conſtat, nec de facili conſtare poteſt, ceſſat veriſimilis conſideratio & limitatio certi ſimpli. Sed nec adhuc Alciat. punctum attigit, licet diligenter omnem ad hoc lapidem moverit. Jacobus autem Renal. in ſuo confuſaneo de his tractatib. jactat ſe novam opinionem afferre, ſed inani prolixæ ineptæ verboſitatis fumo, nihil. enim prorſus novi adfert, ſed poſt multam inanem elocutionem in Bart. & communem opinionem ſeſe revolvit, & nihil addit, niſi quòd confuſionem auget.

30. Sed novam (quæ duodecima, & hucuſque ultima eſt) opinionem adfert D. Pet. Rebuffus in repet. hujus l. in gloſ. verb. *quantitatem*, num. 27. per quantitatem intelligens quod conſiſtit in pondere, numero, vel menſura: per naturam verò res animatas dumtaxat, eò quòd his certam naturam Deus indiderit, ut cognoſcerentur. Nec ſecundùm eum obſtat quòd res inanimatæ, puta, ſervitutes, & aliæ res dicuntur in jure habere naturam, quia fatetur, ſed negat res inanimatas habere certam naturam à Deo inditam, de qua hîc credit Juſtinianum loqui. In quo ſenſum communem deſidero: rem enim principalem animatam, vel inanimatam eſſe nihil refert hîc. Tum aliàs ſequeretur quod emptio fundi Tuſculani (utpotè inanimati) eſſet caſus incertus, contra leg. *ubi autem non apparet, §. fi. de verb. obl.* Sed hîc forſan nonnulli mirabuntur quòd etiam hodie hanc opinionem Rebuf. numerem pro ultima, cum poſt eum, quàmplurium ſcripta in hanc l. in lucem exierint, horumque plures ore aperto profiteantur ſe ab omnibus, qui ante ſe ſcripſerunt, diſcedere, ſuamque propriam inventionem, & novam lucem adferre. Verùm qui horum quoque ſcripta excuſſerit, mecum ſentiet, & ita eſſe experietur. Quamquam enim hi noviſſimi cultiore dialecto, nec minus animosè, quam quiſquam veterum ſcripſerint, nullus tamen eorum (quanquam id ſibi criſtis ſublatis arrogent) novam inventionem, aut opinionem qualemcumque proferre potuit. circa potiſſimam hanc hujus l. difficultatem ſcilicet intellectus, & diſcriminis certorum, & incertorum caſuum, ſed omnes (licet inter ſe non minus quàm priores illi digladientur) in aliquam ex prædictis priorum opinionibus relabuntur. Ut tamen hos noviſſimos merita ſua laude non defraudem, in hoc multum eos laudo, quòd communi ſenſu ducti, conveniunt omnes in hoc, ut in primo hujus l. reſpon. non ſingulare tantùm (ut priores illi vulgò accipiunt) ſed totum extrinſecum intereſſe taxetur. In cæteris autem (præter cultiorem ſermonem, nihil à veterum intricationibus differunt.

31. Sed priuſquam hos ſingulatim excutiam, videſne quam miserè lacerentur, & intrincentur hæ leges ex priorum commentariis, ſeu potiùs labyrinthis, uſque ad Rebuf. incluſivè, quot quantiſque difficultatibus, & tenebris obruatur hic textus alioquin clariſſimus? dum unicum illud adverbium, *ſingulariter*, additur, & ſubauditur. Nec tamen aliarum, & plurimarum legum contraria bona fide diſſolvi queant. Dum enim occurrit *l. Julianus, in princ.* & d. §. *ſed ſi vas*, & ſimiles, in caſibus in quibus ſecundùm prędictas ſolutiones venditor vel locator tenentur ad omne ſolidumque, quod intereſt. Reſpondent communiter poſt Accurſum. in *d. l. 3. §. final. ver. legitimam, de eo quod cert. loc.* in *d. l. Julianus, in princ.* gloſſ. mag. in fin. & hîc in ver. *dupl.* verſ. *tu dic*, Bart. hîc col. 2. in 2. oppo. & in *d. l. Julianus*, in princ. col. 2. dictas ll. & ſimiles, loqui de intereſſe communi (ut vocant) quod ſemper integrum venit, nec per hanc l. limitatur. Hanc autem l. in hac 2. particula dumtaxat loqui de intereſſe ſingulari, quod ſolum & non commune hîc taxari cenſent. Idem reſpondent, dum opponitur d. *l. proinde, in fin. l. inde Neratius, in princ. l. ſi ſervum, ad l. Aquil. d. l. inficiendo. §. 1. de fur. l. 3. de condict. fur. d. l. premia, ad l. Falc.* ut ſcilicet loquantur de intereſſe communi, quod hîc non taxatur, ſed ſingulare dumtaxat. Bar. Sali. hîc col. 47. & cæteri crebrius. Et breviter eodem ſemper modo reſpondent ad omnes leges, quæ adduci poſſunt, quas taliter hæc eadem commentitia fidelia dealbant, ſeu verius obſcurant, atque ita evadunt omnes, in eóque ſolo repugnante conſcientia, bellè conveniunt, in cæteris invicem nullo fine controverſiſſimi. Quinetiam Curt. Jun. hîc numer. 47. communem traditionem ſeptem rationibus fortiter oppugnat, & contrarium (ut eſt) verius putat. Sed quia nequicquam oculos præſtringentem veritatem retinere, cæteriſque legibus commodè conciliare nequit, licet in oppoſitum adductis minimè reſpondeat, in communem relabitur ſententiam, ut quod communiter intereſt, totum peti poſſit, etiam in certis, etiamſi duplum excedat.

32. Et benè dixi quòd in hoc ſolo articulo, ſcilicet, quod hæc l. de ſingulari intereſſe dumtaxat loquatur, & illud ſolum limitet, conveniunt? quoniam etiam in ipſo ſingulari intereſſe diſſentiunt. Quidam enim tenent hanc legem non loqui ſimpliciter de quocumque intereſſe ſingulari, ſed ſolùm de ſingulari concernente meram affectionem. Si verò concernat utilitatem & pecuniarium commodum, tunc etiam totum ſingulare veniat, nec limitetur per hanc l. ita diſertè tenuit. Paul. in lege 1. *in princ. col. 1. de act. empt.* & ſentit Accurſ. hîc in gloſſ. 1. Specul. *de fruct. & inter. §. viſo, in princip.* Et ſecundùm hoc non eſſet ſatis ſupplere ad hunc text. illud verbum *ſingulariter*, ſed adhuc ſupplenda eſſent duo alia verba, videlicet, ſecundum affectionem. Alii autem (quæ eſt crebrior & minus abſurda ſententia) tenent hanc l. non de intereſſe affectionis loqui, ſed de intereſſe utilitatem concernente, & ſic non eſſe ſupplendum ad textum niſi unicum illud adverbium *ſingulariter*: Imò ſi preſſius eos inſpicias, invenies communem ſententiam velle ſupplendum eſſe ad text. hæc verba, ibi *id intereſt*, ſcilicet, ex ſingulari utilitate. At diſſentiunt in deffinitione etiam ejus, quod ſingulariter intereſt, nedum ab invicem, ſed etiam à ſemetipſis, ut Curt. hic, qui modò accipit, quòd ſingulariter intereſt, pro eo, quod accedit ultrà communem rei æſtimationem, in *leg. nummis, de in lit. jur.* modò pro ſingulari utilitate, modò & ſæpius pro eo, quod ſecundum affectionem intereſt, ut Curt. Jun. hîc col. 4. in fin. numero 3. Alii ut Spe. tit. de fruct. & intereſſe §. viſo, in princ. definiunt eſſe æſtimationem, quæ venit ex ſpeciali affectu, ut ſenſit Accur. in gloſſ. 1. Alii aliter, ut cogantur ſubdividere; aliud ſingularis affectionis, aliud ſingularis utilitatis, ut Petr. de Ferra. in for. lib. act. realis glo. verb. & in Florentinis. col. 7. Sóc. Dec. hic in rub. Alci. autem hic in c. 6. incip. hæc l. verba, cenſet intereſſe ſingulare eſſe ſpeciem intereſſe affectionis. Et adhuc in hoc ultimo membro, quæ dicitur ſingularis utilitas prodigiosè, & implicitè diſſidens. Alii enim reſtringunt ad utilitatem extrinſecùs accidentem propter qualitatem perſonæ inhærentem ad alium non tranſmiſſibilem, & exemplificant in idiographo, vel libro manu propria correcto, vel ratione vicinitatis prædiorum, aut ex eo

quòd res fuit majorum, ut tria exempla refert hìc Socin. in rub. num. 53. plura refert Jacobus Renaldus charta 38. Et hæc eſt ſententia Odof. *Matharel* Alberici, Bartoli, Saliceti, hìc, & communis.

33. Et iſtud eſt magni effectus, quòd ſecundùm hanc ſententiam, quæ crebrior eſt, exempla quæ ponit Jureconſ. *in l. nummis, in fin. de in lit. jur.* & in *l. Julianus, in princ.* cum ſimil. *de act. empt.* non ſunt ſub ſingulari, ſed ſub communi intereſſe. Et ſic in totum æſtimantur, nec reſtringuntur ad duplum per hanc l. & ita communiter tenent gloſſ. & Doctores. Alii verò latius tenent ſingulare intereſſe, quando res, de qua agitur, plus valet mihi, quàm valeat communiter omnibus propter aliquam cauſam ſeu qualitatem, quæ venit extrinſecus, ſive illa qualitas poſſit in alium tranſire. Et ſecundùm hoc exempla propoſita in *d. l. nummis*, in fin. & in *d. l. Julianus, in princ.* & ſimil. non ſunt ſub communi, ſed ſub ſingulari intereſſe. Et ſic in eiſdem, & ſimilibus exemplis recipiunt limitationem ad duplum communis valoris rei per hanc l. & ita decidit Soc. hìc in rub. num. 64. cum ſeq. poſtquàm per 4. col. miſerè ſe torſit: & ita ante eum voluit Per. de Ferra. (quem non allegat) in for. lib. in act. reali, verb. *&* *in florenis*, col. fin. Alii antiquiores, ut Jacob. Raven. col. 2. & 3. & Jacob. Butr. col. 3. quorum ſententia veritati, & menti hujus l. in hoc vicinior eſt, plenius accipiunt ſingulare intereſſe, videlicet, per relationem ad perſonam agentis cujus intereſt, quaſi id, quod ipſius, non quod alterius intereſt, & ſic fit unum tantùm non affectionis, ſed ſingularis (ſcilicet ipſius actoris) utilitatis dumtaxat, continens omne damnum, vel lucrum, ſive quicquid ultra communem rei æſtimationem, & pretium conventum intereſt. Et ita clarè ſentit Sali. hìc col. 15. & eſt veritas. Et in hanc ſententiam Renal. hìc char. 29. falsò advocat Bal. & Sal. in *l. ſi traditio*, ſuprà *de act. empt.* ubi hoc non dicunt. Sed hæc ſententia per Cyp. hìc poſt Dy. *in c. mora. de regul. jur. in 6.* & à poſterioribus, ut latè per Renal. hìc char. 39. communiter reprobatur, & nimio altercationum multiloquio veritas apud eos obruitur, quia hoc modo (inquiunt) ſingulare intereſſe non eſſet ſpecies ejus quod intereſt, ſed totum ſolidumque, id quod præter rem principalem intereſſet, contra vim verbi, *ſingulariter*, prout accipiunt.

34. Rurſus etiamſi communem Bart. ſententiam teneas de ſingulari intereſſe, ſecundùm communem accepto, vel etiam ſecundum quod Soc. accipit, major indidem dubitationum procella oritur: videlicet, An id quod ſub intereſſe communi remanet, ſemper totum veniat, ſaltem extra caſum *leg. Titius, in fine cum lege ſequenti de actionibus empti*, extrà quem caſum non invenitur per hanc, nec per aliam legem taxatum ad duplum, vel aliam quantitatem. Hìc nullus Proteus paria fecerit, adeò in varias diſtinctiones gloſſa & Doctores ſeſe vertunt, & controvertunt. An extra rem, an intra rem interſit, an quia non traditur, an quia malè aut vitioſè traditur, aut in contractibus, an in delictis, quas implicitas varietates, & anxias, & elaboratas diſtinctionum conſarcinationes dum penitus inſpicio, nihil invenio, niſi futiles caſuum legum diverſificationes, nudæ ſuperficies verborum, imò commentitiis ſubauditionibus inhærentes, ad leges utcumque verbis tenùs ſuperficialiter concordandum, at nullas veras ſolutiones, nullam conciliationem menti & æquitati legali conſentaneam.

36. Et in ſumma, nulla eſt omnium hucuſque opinio, quæ hanc legem cum cæteris legibus rectè conciliare poſſit, quamcumque eligere velis, imò nec cum ſeipſa. Age experiamur ſi bonus aliquis ſenſus in praxi elici poterit, ſaltem ex communi, & omnium fere intellectu, quòd hæc *lex in primo reſponſo* loquatur de ſingulari, & utili intereſſe, accipiendo hos terminos, prout ipſi communiter accipiunt, ut ſuprà numero 16. 32. in fine. Hinc autem ſequitur quòd ſi vendidiſti mihi, vel locaſti rem, qua frui præter id quod communiter intereſt, multum etiam ſingulariter interſit, puta, domunculam intra latera majoris domus meæ, vel ante proſpectum, aut lumina ſitam, & mora tua, vel culpa non tradideris, ſequitur, inquam, quòd nedum teneris ad ſolidum intereſſe commune, hoc eſt, quantum etiam cujuſlibet ejuſdem conditionis communiter intereſſet, quod etiam rei pretium egredi poteſt, inquit textus in *leg. prima, in principio de actionibus empti.* ſed etiam teneris ad id, quod ſingulariter meà intereſt propter contiguitatem locorum, puta, propter amiſſum commodum proſpectus, vel luminum, vel libertatis inhabitandi, vel putei aut fontis illic fodiendi, vel effoſſi. Illud autem, quod ſingulariter intereſt, æquè poteſt egredi pretium rei, puta domunculæ, vel prædioli, & pariter egredi quicquid communiter intereſt. Finge, rei pretium conventum, vel mercedem eſſe centum, quod autem communiter intereſt (ut præſertim ſæpè inter mercatores uſu-venire poteſt) aſcendere ducentum, quod verò ſingulariter, æquè ducentum. Secundùm conciliationes, & intellectum gl. & Doctorum quòd poſſum petere ducenta pro intereſſe communi, & rurſus ducenta pro intereſſe ſingulari, ſecundùm opinionem Accurſ. hìc in verb. *dupli*, Bald. col. tertia, in fine, & ſequiorum qui tenent ſingulare intereſſe ſecundùm illud, quod majus eſt, duplari, vel metiri, videlicet ſecundùm pretium (quod ineptè dicunt intereſſe conventum) ſi pretium ſit majus quam communiter interſit, aliàs ſecundùm commune intereſſe, ſi majus ſit, ut hìc. Secundùm alios verò (quæ crebrior eſt, & veritati vicinior opinio) qui tenent ſemper trahendum reſpectum ad pretium conventum, ſi de eo conſtat, vel eo deficiente tunc ad communem rei æſtimationem, quod eſt verum ſimplum, quod dumtaxat duplatur, ut per Saly. hìc col. 8. Curt. num. 59. Pyrrhum & Alciat. hìc. Quodque intereſſe ſingulare limitatum eſt per hanc l. ad duplum, in quo illud ſimplum ineſt, ut ſic non poſſit communem rei principalis æſtimationem, vel pretium conventum excedere. Secundùm hos pro ſingulari intereſſe non poſſum petere ſeu obtinere, niſi centum præter ducenta quæ habeo pro communi intereſſe, quod hìc non limitatur ſecundùm eos omnes videlicet, uſque ad Rebuff. incluſivè, ſolo antiquo Jacobo Raven. excepto.

36. Et ſic ſecundùm quoſdam habeo in totum quadringenta, ſecundùm communem, & æquiorem trecenta, cum principale non valeat niſi centum. Et ſic in effectu ipſum principale non duplatur, ſed ſecundùm quoſdam quadruplatur, aut ad minus triplicatur: adhuc ſalvo niſi communiter interſit in triplo, vel quadruplo, quia illud non diminuetur: & nihilominus veniet. quod ſingulariter intereſt uſque ad quantitatem principalis. Hìc vide lector! quorſum res evadat, quam miſerabiles anxietates, & abſurditates operoſa illa, & diſtorta commenta pariant. Fortè dices quod Alc. hìc c. ait lex, in fin. infert ad hujuſmodi deciſionem. Si vendidi tibi domum centum ſeſtertiis, nec tradidi, unde damnificatum te probas in trecenta, non condemnabor, niſi in eo, ne duplum excedatur, per hanc l. Si verò te damnificatum in quinquaginta tantùm probes, in ea damnabor, quod ſimpliciter acceptum conformatur ſententiæ noſtræ mentique legis. Reſpōdeo. Aut Alciat. iſtud intelligit de toto eo quod intereſt etiam communiter, & ſibi-ipſi contradicit, quia in fin. cap. præcedentis diſertè tenuit cum communi, videlicet, de eo ſolum hìc agi, quod ſingulariter intereſt. Aut verò intelligit, prius de toto eo quod communiter intereſt ſatisfieri, deinde id quod ſingulariter tantùm infra duplum redigi. Et res ad ſupradicta abſurda revolvitur. Prætereà etiamſi Alciat. hìc corrigeret, quod dixit in fi. d. c. præce. & recederet à communi, & inveterato errore (quod non facit) adhuc multum deficeret in vera ratione, & differentia caſuum certorum. Prætereà quòd ſcripſit Alciat. in *d. c. ait l. in*

fin. ſeriò poſtea corrigit eodem tract. cap. tertii q. col. 3. in ſuo eleganti gloſſemate. in *l. cum prætor. de verbor. ſignific.* ubi generaliter concludit, non ſolùm ejus, quod intra rem, ſed etiam ſimul ejus, quod extra rem noſtrâ intereſt rationem habendam, excepto conditionis, & emptionis contractu, in quo ſpecialiter aſſerit inductum ne venditor propter moram teneatur de eo, quod extra rem, ſed ſolùm de eo, quod intrinſecùs intereſt. *l. ſi ſterilis, §. cum per venditorem, de act. empt.* Quemadmodum emptor ſi in pretio ſolvendo moram fecerit, uſuras dumtaxat præſtat, non autem tenetur in id quod intrinſecus venditoris intereſt, etiamſi venditor negotiator fuerit, *l. fin. de peric. & com. rei vend.* eo quod ſint correlativa: quare ſimili jure cenſeri debent, nec alter altero plus gravari.

37. Hic eſt novus, & argutus intellectus Alciat. ad *d. l. fin.* & dictum §. *cum per venditorem*, ſed non eſt verus, ut infrà, ſuo loco dicam, num. 93. Non tamen hæc ſcribuntur in injuriam, aut traductionem D. Alciat. viri magnæ eruditionis, & ingenii, deque noſtro jure civili quamoptimè meriti, cujus excultis lucubrationibus juvenis melior, & ad recta ſtudia ardentior factus ſum. Nullus certe ante eum, nec alius quiſquam poſt, infr. 25. ann. poſt ejus commentarium de hac re editum, diligentius, & ſubtilius conſcripſit ſuper hac l. Sed inextricabile negotium ei faceſſerunt gloſſ. & Doctorum involutiſſimæ commentationes, imò diſtorſiones prædictæ, deerantque ei (ſicut & his, qui ſecuti ſunt) notitia praxis & experientia legalis æquitatis, ſine quib. prorſus non eſt rectum in his concipere judicium. In hocque præcipuè falſus fuit, quod incerta eorum dicta, præcipuè Bart. certa ratione, explicare, ex eiſque certum verum ſenſum, & concordiam legum elicere voluit, in quo nervis omnibus uſque adeo ſeſe torſit, ut nec ſibi quidem conſtare potuerit, cujus meditationes neoterici quidam libris ſuper hac l. editis velut ex profeſſo redarguere niſi ſunt. Sed longè infœlicius: nihil enim de ſuo afferentes, nil aliud (velut aſſiduè Siſyphi ſaxum volvendo) quàm centones infarcierunt.

38. At ego cum ſuprà quindecim annos huic l. cum apparatu Bart. & Bal. ſcholaſtico more ſtuduiſſem, pulchrè mihi videbar materiam hanc totam intelligere, eo quòd gloſſ. & Doctorum definitiones memoriter tenerem, certamque ex eis velut deciſionum ideam mente concepiſſem. At poſtquam aliquot annis praxi forenſique palæſtra exercitatus fui, ſenſi me aut nondum intellexiſſe, aut gloſſ. & Doctorum commenta falſa eſſe. Utrumque verum eſſe deprehendi. Pertinax ille veritatis inquirendæ affectus mihi innatus me pepulit, ut rurſus commenta Bart. Bal. ſub incudem revocarem, nec non Cyp. Alb. Jo. Fab. Sali. Soc. Dec. Cur. Jun. Ignei, Pyrrhi, Alciat. Jac. Renal. Rebuf. & quotquot tunc invenire potui antiquorum, & recentiorum, quæ tum mihi viſa ſunt ſicut pictæ parietibus tabulæ, & puerilia figmenta, quæ quò numeroſiora, eo minus ademerunt, ſed magis auxerunt (quod hic char. pen. quæſtus eſt Cyp.) dubitationem. Tandem jugi meditatione, praxiſque cum theoria collatione & exercitatione, inveni verum & æquum intellectum hujus l. ut ſuprà n. 4. & multarum ejuſdem materiæ, verbis mentique juris, & rectæ praxi conſentaneum, ipſeque experientiâ didici, hanc eſſe rerum magiſtram. §. *pen. inſtit. de ſatiſd.* Et minimè vanum eſſe, quod inquit Bal. in rep. l. *Æmilius*, col. 7. *de minor.* practicam eſſe ſcientiam digeſtivam. Et ut uſib. feud. *de feud. ſine cul. non amitt.* c. 1. hanc eſſe veram legum intellectricem. Et quod per Salic. in l. *per hanc.* col. 1. infrà. *de temp. & repar. appet.* ſcripſit, qui Doctorum per practicam ll. veritas ſplendeſcit. Idem ſenſit Joan. Fab. Inſtit. de leg. §. *ſed non uſque ad fin.* dicens, quòd hæc juris ſcientia parum proficit, niſi bene, & frequenter negotiis applicetur. Hoc autem non ſit per nudam circumforaneam praxim, ut gloriari nequeant meri pragmatici, quorum ut ſcopus eſt quæſtus, & faſtus, & imperitæ plebis aura: Ita his ſinibus omnia metiuntur, ſeque ſine altiori judicio & delectu accommodant foro (quod aiunt) uti, & quacumque occaſione, vel errore quid in medium forum irrepſerit imitari. Mod. in tractat. uſur. num. 195. & 466. iſtud enim non eſt juris ſcientiam negotiis applicare (ut vult Joan. Fab.) ſed ſcenæ inſervire. At juris theorias diligenter noſſe, & excutere, ſimulque negotiorum & praxis circumſtantias, varietates, & effectus exactè expendere, & utraque invicem conferendo omnibus expenſis legalem æquitatem, ipſumque bonum & æquum aſſequi, & profiteri, hoc demum munus eſt, & opus non meri doctoris ſcholaſtici, nec meri pragmatici, ſed veri Jureconſulti.

39. His ſcriptis, venerunt in manus meas plurium doctiſſimorum virorum commentarii de eadem re editi: imprimis Ant. Fumei, qui c. 4. ſcitè cenſet ea l. verba, *quantitatem & naturam*, non eſſe ad contractum ſeu certitudinem contractus, ſed ad rem in contractum deductam referenda, remque certam habere quantitatem, quæ habet certitudinem, de qua in *l. ubi autem non apparet. de verb. oblig.* & ſic ſub quantitate contineri ſpeciem. Rem autem certam habere naturam, quæ ex ſeipſa abſque alia excuſſione certa eſt. Et ſic ad caſus incertos relegat omnia facta, uſumfructum & ſimilia. Et ſic quanquam multis verbis occupetur in explicanda, & diſtinguenda ſubſtantia, lege, & natura contractus, tamen in effectu ſe conformat opinioni Accurſ. hîc, quæ tertio ordine locatur ſuprà num. 12. ſalvo, quod ab hac conſtitutione malè ſubducit contractus ſtricti juris, niſi fortè (inquit) adhuc in illis deducatur certa quantitas, vel ſpecies. Conſequenter hæc ſententia nihilomagis ſtare poteſt, quàm dicta tertia opinio. Succeſſit Berengarius à Paulliaco, qui ſuper verbo, vel natura cenſet caſus certos, quoties res, cujus nomine intereſt, certam æſtimationem recipit, ſive dari, ſive fieri, ſit in obligatione. Et ſic omnino confirmatur opin. Jac. Rau. quam quarto loco poſui ſuprà; num. 23. Deinde Gabriel Caria, c. 11. licet omnium ſententias procul à veritate abeſſe contendat, novumque & verum intellectum profiteatur, utcumque multo prolixoque verborum artificio nitatur, tamen in effectu opinioni Bar. communi, quam ſuprà 7. ordine locavimus, conformatur, nihilque circa hæc addit, niſi novos errores, dum cenſet ob ſolam moram deberi quicquid etiam extra rem intereſt abſque hujus l. taxatione, quod per ſe iniquum eſt, & totam fere hanc l. eluſoriam reddit, novaſque quarumdam legum diſtortiones, quæ in ſeq. extricantur. Mox Eguinar. Baro. divid. & indiv. lib. 4. c. 4. Deinde Stephanus Fortaculus in elegantiſſima, & feſtiviſſima ſua Necromantia, dialogo 28. poſt multam Latiniſſimam quidem, & operoſam ſuper hoc diſputationem, nil aliud tandem concludunt, quàm quod dudum ante cenſuit Alc. ut ſuprà in opin. 9.

40. Sexto, & ultimo loco inter nuperrimos, quorum ſcripta extant, Pet. Loriot. in l. *quatenus. de reg. jur.* cenſet caſum certum vel incertum, juxt. formul. *d. l. ubi autem non apparet* & acriter reprehendit omnes, qui tenent aliter hic in intereſſe. aliter in obligationibus, & actionibus, certum accipi, & ſic omnino recidit in prædictam ſecundam opinionem quæ ab Accurſ. & omnibus communiter meritò damnatur, & adhuc errorem augendo cenſet etiam certi fundi, puta, Tuſculani venditionem, incertum caſum eſſe, ſi venditor rei tradendæ poteſtatem non habeat. Quamquam autem noviſſimi iſti in varios anteceſſorum errores relabantur, in hoc tamen ſolo rectè conveniunt, ut in hac l. totum, quod extrinſecus intereſt, taxetur. Cæterum non minus ſeſe hujus labyrinthi erroribus involvunt, nec minorem ll. intricationem relinquunt, quam priores fecerint. Quinetiam ſæpe dùm velut plagas aliquot nimium patulas conſuere nituntur, plures, & graviores infligunt, adeo ut ſint qui deſpera-

ratione irritati (ut Forcatulus dialogo 41.) audeant & l. huic , & legiſlatori obſtrepere , tanquam à cœlo Gigantes audacia deturbaturi , & abrogaturi. Quid enim aliud eſt bonum, & æquum duplo Juſtiniani diſtrahere (ut non minori dementia quàm audacia Forcat.) quàm hanc conſtitutionem antiquare , & obliterare velle ?

41. Nunc poſtquam intimos hujus labyrinthi receſſus ſatis perambulavimus , & penetravimus , omnúmque ſenſum tanquam ſemitas exploravimus, tempus eſt , ut diu latentem veritatem velut labyrinthi exitum oſtendamus. Hujus l. verba Jacob. Raven. Cy. col. 9. & alii fatentur eſſe plana & clariſſima ; ſed ſententiam queruntur eſſe obſcuriſſimam , nec eſſe in mundo ſtatutum obſcurius. Recentiores quoque ſingula certatim negant unquam fuiſſe à quoquam alio intellecta. Nos contrà dicimus hanc l. non minus in ſenſu , quàm in verbis clariſſimam , reliquiſque legibus facile conſentientem. Quas autem gl. & Doctores omnes hucuſque patiuntur tenebras , non ex hac l. aliiſve legibus , ſed in ſeipſis & à ſe inveniſſe & invexiſſe, hiſque non abſimile accidiſſe , quod imperitis textoribus , qui principio ſeu capite fili amiſſo , quo magis penſum volvunt , aut revolvunt , eò magis intricant. Principium autem , ſive primus terminus ſubſtantivus , à quo incipit , & de quo diſponit hæc l. eſt caſus , non quilibet , ſed caſus intereſſe, ſive ex quo debetur , vel orta eſt obligatio ad intereſſe , ut ſuprà. num. 3. iſte demum caſus eſt, qui dicitur in hac l. quandoque habere certam quantitatem , vel naturam , & ſic eſſe certus , alioquin incertus , & in hoc iſte text. eſt clariſſimus , omnique cavillatione ſuperior. Non enim diſponit de contractibus , vel rebus in eis deductis habentibus certam quantitatem , vel naturam , ſed in primo reſponſo diſponit de caſibus intereſſe certam quantitatem, vel naturam habentibus, in quibus vetat duplum excedi.

42. Hæc verba quamquam brevia , clariſſima tamen ſunt , & expedita , rectè ſingula expendentibus. Quid enim aliud eſt certa quantitas , quàm res conſiſtens in certo , hoc eſt, determinato pondere , numero , vel menſura ? Quid aliud certa natura , quàm res certis ſuis finibus taliter determinata , ut certum quoddam totum , vel integrum efficiat , certam etiam communem æſtimationem recipiens , ut duplari , vel adpretiari , certumque ſimplum dici poſſit ? quod text. indicat , mox loquens de duplo. Et ſic neceſſariò præſupponit duo. Primò ſubeſſe rem certam , utpote , certæ quantitatis, vel naturæ , tanquam principaliter debitam. Secundò , quòd intereſt aliud eſſe ab illo ſimplo , & tamen illi accedere , & ad illud referri ; idque habere pro objecto , quod reſpiciat , cuique accedat , ut tunc cum taxatur , non debeat ad ſummum accedere ſimplum ſuum , ſive duplum , in quo ſimplum ineſt. Hic eſt ſenſus apertus hujus reſponſo verbis mentique l. & æquitati conſentaneus , nullum in ſe nec cum cæteris legibus habens ſcriptum , ut mox docebimus. Et ſic omnia verba text. propriè , nitidè , ſimpliciter & ſine ulla ſophiſtica , aut commentitia ſubauditione , & diſtortione intelligo , videlicet , verbum caſus , pro caſu intereſſe , quod ipſa rub. totiúſque l. phraſis , ſubjectaque materia, & deciſio probat , quæ eſt de , & ſuper caſibus intereſſe dumtaxat. Item ſequentem determinationem , qui certam habent quantitatem , vel naturam, expono , id eſt, qui habent objectum ſeu principale debitum certæ quantitatis , vel naturæ.

43. Scio quorſum glo. & Doctores referant, videlicet , ad contractum , ſeu potius ad rem ipſam principaliter debitam , in quo non peccant relatione , ſed relationis limitatione, quia non intelligunt text. cum myſterio loqui non de omnnibus caſibus intereſſe, ſed de his qui habent certam, &c. id eſt, pro objecto habent rem principalem certam dumtaxat. Item verbum certa quantitas , non poteſt propriùs , & ſimpliciùs exponi , quàm certum pondus , numerus , vel menſura , nec melius verbum, *certa natura* , quàm res certos fines habens , taliter ut ſaltem civiliter quoddam totum , vel integrum , & certum dici poſſit , ut ſic gerat vim ſimpli certi communiter æſtimabilis, & duplicabilis. Et ſic clarius eſt (niſi quis cornicari , & cavillari velit) quòd verbum *natura* , hic (ut ex adjunctis apparet) non capitur phyſicaliter , videlicet , pro certo corpore individuo, aut certa ſpecie dumtaxat , ſed *ἐν πλάτει*, & civiliter , ut dixi. Unde non ſolum ſi principaliter debetur Stichus , vel fundus Tuſculanus , ſed etiam ſi ejus uſusfructus , vel factum limitatum , ut certum fundum tradi , vel certam domum , vel parietem ædificari, vel certas operas, habet locum hic text. ex quo certum ſimplum communem habens æſtimationem reperitur , quod duplari poteſt. Verbum ergo, natura, non ſtat hic præcisè pro aliqua ſubſtantia in ſpecie , vel in genere , ſed tamen denotat neceſſariò aliquod limitatum eſſe , vel fieri , ita quòd initio videri poſſit quantum ſit vel futurum ſit , velut certum quoddam integrum communiter æſtimabile & duplabile , ut dixi. Non ergo requiritur certitudo mathematica, nec phyſicalis quidem , ſed ſufficit civilis : ut valde erraverint qui ſcripſerint obligationem alternativam eſſe in hac materia incertam, etiamſi utraque ejus pars per ſe certa eſſet : quia etiamſi ſit electio debitoris , non definit quod intereſt certæ naturæ , vel quantitatis objectum habere, videlicet, illud in quo (ſive creditoris ſit ſive debitoris electio) fit tandem obligationis executio.

44. Ut ergo locus ſit huic primo reſponſo tria requiruntur, quæ text. præſupponit, & requirit. Primò, quod ſubſit debitum principale certum , hoc eſt , certum quoddam totum communiter æſtimabile , & duplabile efficiens. Secundò, quod incidat caſus intereſſe, hoc eſt, intereſſe extrinſecùs accedat quòd multis caſibus in omni principali obligatione contingere poteſt. Quod autem dico intereſſe extrinſecum , & ad illud hoc reſponſum reſtringo , non eſt commentitium , ſed neceſſariò colligitur ex ipſo text. qui diſertè id , quod intereſt, à re, vel debito principali diſcernit, & ſic intereſſe dumtaxat extrinſecùs accedens taxat, ſimplo principali præpoſito, & integro manente. Tertiò (ad quod nullus adhuc animadvertit , licet ſit potiſſimum , & in quo tota epitaſis verſatur) requirit , quod caſus hujus extrinſeci intereſſe (id eſt, contingentia ipſa , ex qua oritur , & debetur hoc intereſſe) reſpiciat rem illam certam principalem tantùm , nec habeat aliud ſpecificum objectum : alioquin caſus iſte non diceretur certam quantitatem , vel naturam habere , vel reſpicere, nec in hoc conſiſtere , ſed aliam ſuam ſpecialem diſpoſitionem habere. Ut quando debitor non ſimpliciter promiſit certum principale, ſed etiam in periſtaſi ſuſcepit , & prævidit ſpecialiter quoddam periculum aliarum rerum, ut infrà num. 48. Prædictis ergo tribus concurrentibus loquitur , & diſponit hoc primum reſponſum : aliàs ceſſat , & recurrendum eſt ad ſequens reſponſum , vel ad alia jura. Et hoc modo ſedulò textum tractando , nulla obſcuritas, nulla iniquitas, aut inconcinnitas , nullum ad aliàs leges antilogium reſultat. Interim tamen non nego quin verbum *caſus* in text. poſſit accipi pro toto negotio , ſeu complexo ex debito principali , & intereſſe acceſſorio , dummodò tria illa, quæ text. requirit, aptè diſtinguantur , & expendantur, ut dixi. & ſic res in idem recidit. Quod autem text. exemplificando interſerit nominatim de certis contractibus in ſpecie , deinde generatim , & univerſaliter, non intelligit omnes contractus indifferenter quaſi ſingulos generum , ſed nec certos quoſdam ex his quaſi ex generibus ſingulorum , eſſe exempla certorum caſuum , vel certos illos caſus , de quibus diſpo-

nit, ſed quòd in omnibus contractibus accidere poteſt, eſſe caſus intereſſe certos, vel horum exempla reperiri.

45. Erraverunt ergo gl. & Doctores primò in hoc, quod non diligenter expenderunt, & diſtinxerunt caſum intereſſe, & contractum remque principalem ab invicem. Secundò & potiſſimùm in hoc, quod non ſatis adverterunt, quorſum referantur, & tendant ea verba, quæ certam habent quantitatem, &c. in quibus tota epitaſis verſatur. Non ſolùm enim ſtant ad deſignandum præexiſtere certam principalem obligationem certæ quantitatis, vel naturæ, ſed etiam ad deſignandum quòd iſte caſus intereſſe circa eam verſatur, nec aliud ſpecificum objectum habeat, unde meritò ad ſummum non debeat principale ſuum, vel objectum egredi. Caſus enim intereſſe in ſe, puta, mora, culpa, contraventio, evictio, vel alius eventus, ex quo obligatio ad intereſſe oritur & committitur, nullam de ſe habet certam quantitatem, vel naturam, cum de ſe incertus ſit, & in incerto conſiſtat. *§. fi. Inſt. de verb. obl. l. fi. ſi quis in jus vo. non ier.* unde à probationibus & circumſtantiis facti pendet; *l. fi. de præt. ſtip. l. quatenus de reg. jur.* Sed ſi accedit rei certam quantitatem, vel naturam habenti, nec aliud objectum reſpiciat, dicitur habere certam quantitatem, vel naturam reſpectu objecti, & ſui principalis, ſecundùm quod regulatur: alioquin uno ex prædictis tribus deficientibus, ut non verificantur, nec conveniunt verba hujus primi reſponſi ita nec ejus diſpoſitio, & ſic ſpectabit ad caſus incertos, ſive ſolùm intereſſe per ſe principaliter debeatur, deficiente principali obligatione certæ quantitatis, vel naturæ, num. 47. ſive principalis obligatio non habeat certam quantitatem nec naturam, ſive habeat, ſed caſus intereſſe non id ſolùm, ſed etiam ſpecificè reſpicit aliud incertum objectum, puta, ſuſceptionem periculi aliarum rerum.

46. Concluſionem noſtram, circa illud primum hujus primi reſponſi requiſitum, videlicet; quod ſubſit debitum principale certum, declaro primò, ut procedat etiamſi contractus ſit nullus culpa debitoris non doloſi, qui tenetur ad intereſſe, ut in *lege ſi ſterilis §. quamvis de act. empt.* Ubi ſi vendidiſti mihi menſam quaſi citream, cum non eſſet, non valet venditio, & teneris quanti meâ intereſt deceptum non eſſe, licet propter nullitatem contractus ſolùm intereſſe ſit obligatione: tamen quia conventum fuerat de re certam naturam habente, & non fuiſti in dolo, non debet illud intereſſe ad ſummum excedere rem venditam, vel ejus pretium conventum, cum iſte caſus intereſſe non habeat aliud objectum, quàm illud de quo conventum fuit, quod certum eſt, & gerit vicem certi ſimpli. Et ſic verba, & mens hujus tex. ſatis concurrunt. Et iſtud poteſt eſſe utile, cum poſſit pluris meâ intereſſe ob ſumptus vehendi, & revehendi, & aliam menſam majore diſpendio comparandi. Sed obiter quæro, quid in eadem *l. ſi ſterilis §. ſi tibi*, ubi conventio valet, & ſolùm intereſſe remanet in obligatione. Ut ſi emptor promiſit nulli alij quàm mihi vendere, quod non fecit? Reſpondeo, caſus iſte prorſus eſt incertus, quia principale diſpoſitum ſeu debitum (videlicet alij non vendere) nullam habet certam quantitatem nec naturam, non enim reſolvitur niſi in id quod intererit, quod tempore pacti prorsùs eſt incertum, cum accidere poſſit, ut non interſit, poterit plus, vel minùs intereſſe, & ſic ſpectat ad caſus incertos. Quamquam non erit timendum quod excedat rem venditam: hæc enim perſonalis prælatio emendi, præſertim citra jus in re, multò minùs intereſſe ſecum trahet, quàm ſit res ipſa vendenda, ut ſenſus communis oſtendit. Et ſic multum errant illi qui putant hoc caſu, omnino ad rei æſtimationem agi poſſe, etiamſi non interſit, ut Paul. in *l. C. de pac. int. empt. & vend.* quod eſt ſine l. imo contra l. quæ in *l. ſi ita quis § eâ lege de verb. oblig.* ſolùm dicit agi in id quod intereſt. Declaro ſecundò, ut hæc taxatio non ut ipſa, ſed ex interpretationis æquitate locum habere debeat quadam proportione & analogia etiam in caſibus incertis, ſaltem in contractibus, vel quaſi, & contra non doloſum, prout dicemus infra, numero 60.

47. Et hoc ampliando diſputationem hujus primi reſponſi quæ limitatur primò ex defectu primi requiſiti, ut non procedat, quoties indemnitas principaliter & abſolute debetur, nec eſt aliud ſimplum eidem debitum: ceſſant enim termini & diſpoſitio hujus taxationis, ut patet in actione depoſiti, vel mandati contraria, quando occaſione depoſiti, vel mandati damnificatus fuit depoſitarius vel mandatarius: in id enim tenetur deponens, vel mandans, etiam ultra rei principalis æſtimationem, l. *ſi ſervus communis §. idque evidentius de fur.* ubi probat tex. quod ratio, & objectum hujus obligationis ad intereſſe, non eſt res principalis, ſed illa æquitas, nec cui gratuitum ſuum officium ſit damnoſum. Et ſic taxatio hujus tex. non poteſt, nec debet adaptari ad eum caſum, in quo tamen ſecundùm Bart. in d. *l. ſi ſervus communis*, & in *l. quod Nerva, col. 10. depoſ.* intelligendum eſt, aliquam ſaltem leviſſimam culpam ſubeſſe deponentis, vel mandantis: aliàs ex mero fortuito caſu non tenentur in aliquo. Sunt enim in omnibus his exemplis duæ quæſtiones. Prima, an debeatur intereſſe, quæ non ſpectat ad hanc materiam, ſed præſupponitur. Secunda ſuper ejus moderatione quæ ſpectat ad primum, vel ſecundum reſponſ. hujus l. in directa autem actione depoſiti bene poteſt eſſe locus primo hujus l. reſp. ſi ejus verba, & mens conveniant. Ut ſi depoſitarius citra dolum malum lata culpa amiſit depoſitum certarum rerum, & contingat deponentem ultra earum æſtimationem multum damnificari, tenetur depoſitarius primo ad rei æſtimationem, quæ in rei perſecutione conſiſtit, nec ſpectat ad hanc l. Secundò in id; quod præterea intereſt extrinſecus, quod per hanc l. non debet ad ſummum, communem rei principalis æſtimationem egredi, quæ tempore depoſiti ſuſcepti erat, per no. infra numero 179. Secus ſi depoſitarius dolo malo hoc damnum dediſſet, quia tunc etiam in litem juraretur, ut in *lege nummis, de in lit. jur.* quæ ita debet cum hac l. & aliis legibus concordari. Sed directa actio mandati cùm non competat niſi ad ipſum intereſſe, & quatenus intereſt, quod ſolùm & principaliter debetur, *lege ſi procuratorem. §. mandati actio, mand.* non ſpectat ad primum, ſed ad ſecundum reſpon. niſi quandoque ex ea proportione & analogia, de qua infra, numero 60. Vide aliud exemplum, in quo ſola indemnitas debetur, in *lege ſi pœnam, in fin. de verb. oblig.* ut infra numero 191.

48. Rurſus ad pleniorem intelligentiam praximque noſtri intellectus, ſelectiora quædam exempla, præter ea quæ ſupra, num. 2. oculis ſubjiciamus, ut in *l. ſi in vend. l. empt. l. 2. l. evicta, 2. de evict.* Vendidiſti mihi fundum, vel ſervum, nec tradidiſti, vel traditus evictus eſt: teneris ex empto ultra ſimplum pretij, vel reſtitutionem rei in id quod extrinſecus ob moram, vel evictionem intereſt. Vides utrumque caſum intereſſe non habere aliud objectum ſpecificum, quàm rem non traditam, vel evictam, quæ certam habeat naturam, & ſic habet locum hæc ſanctio, ut non debeat duplum excedi, etiamſi pluris intereſſe probetur, ſed ſi caſus haberet aliud ſpecificum objectum extrinſecum, puta, ſuſceptionem periculi prævisi alterius rei, vel rerum eſſet incertus, & tunc ceſſaret hujus primi reſpon. diſpoſitio. Tum quia quod loquatur in caſibus qui referuntur ad rem principalem certæ quantitatis, vel naturæ tantùm, non congruit, nec adaptatur ad caſus, qui ſpecificè referuntur ad aliud, & habent implicitam ſuſceptionem periculi aliarum

rerum

plicitam ſuſceptionem periculi aliarum rerum. Tùm etiamſi hic text. loqueretur indefinitè, nec ſatis ſe reſtringeret per illa verba, quæ certam habent quantitatem vel naturam: tamen non debet referri ad caſus qui certam habent diſpoſitionem, & in quibus ſpecialiter apparet aliarum rerum periculum ſuſceptum, quia ſatis operatur in intereſſe informi, nec aliter ſpecialiter præviſo & ſuſcepto, argum. l. *doli clauſula, de verbor. oblig. leg. cohæredi*, §. *qui patrem, de vulg. & pup. ſubſt.*

49. Et ultra incertorum exempla, ſuprà numero 45. habes l. *tenetur*, §. *ſed ſi vas, de act. empt.* l. *ſed addes*, §. 1. *locati.* Ubi vaſcularius, vel faber doliaris vendidit, vel locavit vaſa vel dolia deſtinata ad recipiendum & ſervandum unguentum, vinum, vel alium liquorem, qui vitio vaſis effluxit, tenetur præter remiſſionem vel reſtitutionem pretii, vel mercedis, ad æſtimationem ejus quod inde perditum eſt, etiamſi decuplo vel tricecuplo excedat pretium aut mercedem vaſis, etiamſi venditor vel locator non fuerit in dolo, ſed ignorans: etiamſi aliter expreſsè non affirmaverit vas integrum. Scis quantùm gloſſ. & Doctores hîc ſudaverint, & fruſtrà ſursùm deorsùm ſeſe jactaverint, ut ſuprà numero 19. Breviter dicimus non contractus, vel res principaliter debitas, incertas eſſe, cùm certam naturam habeant; ſed hos caſus intereſſe, qui acciderunt in d. §. *ſed ſi vas*, & in lege, *ſed addes*, §. 1. incertos eſſe, nec ſpectare ad primum reſponſum, ſed ad ſecundum, & ad alia jura de his ſpecificè facta patet. Attende cauſam ex qua vaſcularius obligatur ad intereſſe totius effuſi liquoris: eſt enim culpa hujuſmodi, quæ non reſpicit ipſum ſolum corpus principaliter in diſpoſitionem deductum, ſed expreſsè ab initio præviſum aliarum rerum periculum. Cùm enim vaſculariam profiteatur, ſive vaſa cudat, ſive ab aliis facta vendat, & ſic hanc artem vel negotiationem exercendo, ſi non ſemper expreſsè, ſaltem ſemper tacitè ipſo facto, & ex profeſſo affirmat vaſa ad uſum, ad quem proſtant, væneunt, vel elocantur, idonea, integra eſſe. Si igitur vitioſa ſint, culpa eſt valde notabilis. l. *Julianus*, §. *qui tamen, de act. empt.* & tantò notabilior & perniculoſior, quantò magis publica, & in arte & profeſſione ſua, de qua publicè confitendum eſt. l. *illicitas*, §. *ſicuti, de off. præſ.* l. *idem juris, in fin. ad l. Aquil.* leg. *ſi quis fundum*, §. *Celſus. loca.* Tùm ea culpa non reſpicit nudum corpus vel uſum vaſis, ſed periculum liquoris infundendi. ſcit enim vaſcularius, vel ſcire debet fore ut cum vaſe (ſi vitioſum ſit) liquor pereat, ſuaque expreſsâ vel tacitâ affirmatione ſecum contrahentem in illud periculum inducit. Hoc ergo periculum (non corpus vaſis dumtaxat) eſt verum, proprium & ſpecificum objectum dictæ culpæ, & incertum, non ſolùm an eveniat, ſed etiam in quantitate & qualitate futuri eventûs. Et ſic iſte caſus intereſſe cùm non habeat initio pro objecto rem certam principaliter in contractum deductam, ſed periculum incertum, ſpectat ad caſus incertos. Tùm quia ſpecifica (ſive expreſſa, ſive tacita) ſuſceptio hujus periculi facit, ut totum hoc periculum veniat, nec ſit locus taxationi hujus primi reſponſi; quod non loquitur niſi in intereſſe informi, quod non habet aliud ſpecificum objectum, quàm rem principalem certæ naturæ. Idem in fabro doliari, & aliis ſimilibus, & ſic ea jura optimè cum hac lege cum ſenſu communi, legali æquitate, praxique conveniunt.

50. Quòd ſi quis cupidus cauſetur ea jura non diſtinguere à quo vaſa vendantur vel locentur, ſed loqui indiſtinctè, quapropter non debere à me reſtringi ad artificem, vel negotiatorem qui vendat vel locet ſpectantia ad artem vel negotiationem ſuam: Reſpondeo hanc objectionem non fore hominis cordati, ſed rerum imperiti, ad legum ſtudia (teſte Ariſtotele) inepti, vel ſophiſtæ, nuda legum verba captantis, non autem quâ mente dicantur animadvertens, contra lege penult. *ad exhib.* leges autem non ſunt ad ſophiſticum deducendæ, nec tanquam magica quædam carmina ex ſolo verborum præſcripto tanquam ex nudo cortice tractandæ, ſed ex communi ſenſu, uſibus & commodis hominum accommodæ, & ex totius negotii æquitate, l. *bona fides depoſ.* Et maximè leges practicæ, & harum illæ præſertim, quæ de eo quod extrinſecùs intereſt, loquuntur: cùm iſtæ omnium maximè ſint practicæ, & à circumſtantiis facti dependentes, §. *fin. de verb. oblig. l. quatenùs, de reg. jur.* ergo d. §. *ſed ſi vas*, & d. l. *ſed addes*, §. 1. debent referri ad utilitatem communis promiſcui uſûs, in quem finem latæ ſunt, & ad id quod frequentiùs accidit. l. *nam ad ea, de legib.* & ad æquitatem ſenſus communis, l. *in omnibus, de reg. jur.* l. *quòd ſi Epheſi, in fin. de eo quod cert. lo.* Sed frequentiùs accidit hujuſmodi dolia vendi & locari ab his qui eam artem vel negotiationem profitentur, & ipsâ profeſſione ſatis ipſo facto afferunt ea eſſe integra & idonea ad uſum deſtinatum, ad quem proſtant. Etiam utilitas promiſcui, & Reipublicæ exigit, ut teneantur, ſi vel ignoranter peccent in arte vel profeſſione ſua, alios damnificando, quod etiam ipſa naturalis juſtitia dictat, præſertim cùm hæc non ſoleant emi, vel conduci niſi in periſtaſi, & imminenti periculo liquoris amittendi, quod periculum prævidetur & tacitè ſuſcipitur à ſic vendente vel locante.

51. Et ſic non eſt ſpeciale in vaſis, ſed idem in omnibus in quibus eadem eſt ratio. Unde ſi faber materiarius vendat vel locet tigna tanquam idonea ad fulciendum, vel conſtruendum domos, quod ex eo ipſo quòd artem vel negotiationem talium tignorum exercet, tenebitur etiam ignorans de detrimento ruinæ domûs vitio tigni ſecutæ, & ſic datâ paritate terminorum, erit idem quod in vaſis: fuit enim in culpa errando in arte & profeſſione ſua, & alios decipiendo, quæ culpa cum directò reſpiciat hujuſmodi periculum incertum, ſpectat ad caſus incertos, & ſic hoc caſu vel ſimili habebit locum l. *Julianus, in princ. de act. empt.* Contrà ſecùs erit his ceſſantibus: putà, ſi forte vaſa argentea, vel alterius materiæ, vendantur, non tanquam vaſa, ſed tanquam materia: vel ſi quis diſſoluta dolia tanquam materiam vendat. Tunc enim ceſſant dicta jura, nec tenebitur venditor ſi emptor utendo damnum ſentiat, & hoc communis ſenſus oſtendit, quia non vendidit tanquam vaſa ad hunc uſum idonea, & ſic nec expreſsè, nec tacitè affirmavit idoneitatem ad certum uſum, nec cenſetur periculum uſus in ſe ſuſcepiſſe. Vides ergo quòd dicta jura non debeant ruditer, ſed ſanè & congruè intelligi. Tolle aliud diverſitatis exemplum, ſi quis paterfamiliâs non tanquam ejus profeſſionis, ſed tanquam hæres, vel alio caſu dominus mobilium exiſtentium in certa domo, in quibus quæ vaſa habentur, ea vendat. Cùm enim nullam profiteatur horum induſtriam, ſed incidenter, ut res indifferentes vendat, non tenetur de idoneitate, niſi quantò minoris, juxtà d. leg. *Julianus, in princ.* non autem in id quod extrinſecùs intereſt, niſi ſciens reticuerit, & ſic fuerit in dolo, vel niſi expreſsè affirmaverit, ut in d. l. *Julianus.*

52. Rursùs argutius exemplum, ſac tempore vendemiarum cum fœliciori proventu doliis meis impletis reſtaret, vinum rogavi te, ut de doliis tuis, quæ uſûs tui cauſa advexeras, tot quot indigerem, eodem quo emeras pretio, vecturis etiam pro rata refuſis mihi dares, annuiſti: ſed doliorum vitio vinum infuſum amiſi. An poſſim à te petere, quod meà interfuit dolia non eſſe vitioſa? Reſpondeo non. Amplio non ſolùm ſi è tuis elegero quæ vellem, te permittente, ſed etiam ſi tu elegeris, & quod tibi placuit pro eodem, quo comparaveras pretio, tradidiſti, dummodò bonâ fide

feceris, nec conſtet te doloſè quid feciſſe, aut ſcienter reticuiſſe: ſi enim tunc ſenſeris te in quibuſdam vitioſis vaſis deceptum, & illa mihi tradideris reticendo vitium, teneberis ratione doli ad omne detrimentum per dd. jura, & d. legem *Julianus*, *in princ.* Quia tametſi ab alio paſſus ſis injuriam, non tamen alii injurioſus eſſe debes. l. *ſi te bonis*, & ibi gloſſ. & Bald. ſuprà, *de jur. delib.* Flor. in lege, *ſi filia*, *in princ. fam. erciſc.* Cæterùm, ſi non fueris in dolo, nullo modo teneris in id quod intereſt, ſed dumtaxat quantò minoris, ut d. l. *Julianus*, *in princ.* Ratio eſt, quia licet vendideris parata in uſum vini recipiendi, & ſervandi, tamen non ſuſcepiſti in te periſtaſim, nec periculum, quia hoc non fuit actum, nec aliquam induſtriam profeſſus fuiſti.: imò potiùs tacitè actum fuit, quod dumtaxat in illis doliis loco tui me ſurrogares, refuſo pretio cum vecturis.

53. Teneris tamen mihi cedere actiones tuas contrà fabrum doliarem, qui tibi vendidit, ſi quas habeas, & quales habes: niſi malis contra illum agere, & mihi, quod meà intereſt, præſtari curare, d. l. *Julianus*, §. *penul. l. cùm in plures*, §. *meſſem*, *loca. l. quod debetur*, *de pecul.* Neque enim debet faber culpabilis ex eo relevari, quod non emptor ſuus, neque ejus hæres, ſed tertius cauſam habens, etiamſi eſſet donatarius, damnificatus fuit. Et notanter dixi quas & quales actiones habes, per not. Alb. in l. *Stichum*, *aut Pamphilum*, § penult. *de ſolut.* & Mod. in tract. uſur. num. 672. Quid enim ſi non emeras principaliter, ſed ſimul cum univerſitate bonorum, vel ex ſucceſſione habueras? Quid ſi non emeras de novo, ſed erant ex doliis tuis antiquis, quæ pro uſu tuo religaveras? Adhuc non teneris in id quod intereſt propter vitium, etiamſi perfuſoriè proba affirmaveris, quia ſunt verba temerè, bonaque & ſimplici mente dicta, non animo ſuſcipiendi in te periculum, nec me circumveniendi, aut provocandi ad ea emenda, ſed potiùs animo mihi bonâ fide commendandi: unde lubricum linguæ temerè emiſſum, non facile ad obligationem & conſequentiam inopinatam trahendum eſt. l. *famoſi*, ad l. *Julianus majeſt.* Sufficit ergo quòd pro communi natura actionis reddas pretium doliis redhibitis, vel ſi redhiberi nequeant, quantò minoris emiſſem, d. l. *Julianus*, *in princ.*

54. Ubi exempla pecoris morboſi, vel tigni vitioſi pariter debent intelligi, videlicet quando vendidit indifferenter non magis ad unum uſum quàm ad alium, non autem ex ſpeciali profeſſione artis, vel negotiationis implicantis aſſertionem idoneitatis certi uſus ad quem vendebatur, quia periculum imminebat, quod prævidebatur. Unde etiamſi faber materiarius vendat tigna non tanquam deſtinata, & idonea ad domos fulciendas, ſed tanquàm nudam materiam, vel ad ſecandum aſſeres, vel aliud ad quod erat apta, vel unde tam grande non imminebat periculum, & emptor poſteà, ad domum fulciendam converterit, ſibi debet imputare, nec tenetur faber, ſecùs ſi tanquam ad fulciendas domos idonea. Pariter vendens bonâ fide pecus morboſum, licet tacitè vel expreſsè profiteatur eſſe ſanum, ea aſſertio de ſe non reſpicit aliud ſubjectum periculum, vel detrimentum, quàm ipſius pecoris venditi, ideò non venit intereſſe extrinſecum, etſi veniat, non excedit duplum pretio computato per hanc legem: non enim venditur magis ad uſum paſcendi, quàm macelli, vel alium uſum. Secùs ſi de facto accideret pecus expreſsè vendi, vel locari tanquam idoneum ad certum determinatum uſum, in quo ſi non ſit idoneum, imminet quoddam aliarum rerum periculum, quia tunc idem dicendum eſſet, quod in doliis vel tignis ad vina vel ædificia idoneis diximus.

55. Quoniam autem vaſis & doliis frequentiùs accidit imminere ſpecificum periculum extrinſecum aliarum rerum, & ea in periſtaſi ab artificibus vel negociatoribus computari quàm pecudes vel tigna: ideò ut prædictæ leges ad ea quæ frequentiùs accidunt, potiſſimùm adaptantur, ita in vaſis & doliis aliter quam in pecudibus vel tignis loquuntur, quod non tam ſpectat ad diverſitatem juris quàm facti, & ejus quod frequentiùs accidit. Et ſic habes claram & expeditam rationem (quam nullus adhuc animadvertere potuit) cur text. in dict. l. *ſed addes*, §. 1. aliter in doliis, aliter in paſcuis loquatur, quando locatio ſaltus paſcui ad profeſſionem alicujus artificii vel negotiationis, ſed ad ſimplicem adminiſtrationem patrimonii, nec militibus quidem prohibitam, Mod. in tractatu uſur. numero 440. & ſic non implicat ſuſceptionem periculi malæ herbæ. Tùm periculum illud non minùs a conducente quàm à locante prævideri poteſt & debet, cujus oppoſitum eſt in mercibus negotiatorum & artificum, quorum fraudibus obviam iri non poſſet, niſi tenerentur de periculo improbitatis mercium ſuarum, præſertim quando aliarum rerum periculum imminet. Idem in ſimilibus eodem æquitatis gnomone dicendum eſt.

56. Ex his non habes novum practicum & germanum intellectum non ſolùm prædictorum, ſed etiam multorum id genus jurium, ut lege *cùm in plures*, §. *ſervum meum loca.* Ubi ſi ſervum meum mulionem tibi locavi, cujus negligentiâ mulus tuus periit, non ſtatim pronunciat Jureconſultus me teneri de damno muli, ſed tantùm dicit me dolum & culpam præſtare debere, ſcilicet, levem ſecundùm naturam contractûs. An autem ſaltem ſim in levi culpa, id à facto & circumſtantiis pendet: ſi enim expreſsè affirmavi peritum ejus artis & diligentem, ſum in culpa. Idem ſi locator profitebatur negotiationem peritorum mulionum. l. *ſi ſervus ſervum*. §. *ſi quis*, *ſervum*, *in fin. ad l. Aquil.* Ceſſante autem expreſsâ, vel tacitâ affirmatione, ſi locavit hunc ſervum tanquam quemlibet, imperitia, vel negligentia ſervi non imputatur locatori, niſi aliud appareat. Si autem apparet conductum mulionem in genere, & locator elegit, & dedit quem voluit, ſatis apparet ſpecialiter actum & affirmatum de peritia: & ſic imputatur locatori, qui pro perito & diligenti, *imperitum* vel ebrioſum, vel deſidem elegit, & tradidit: ſecùs ſi is quem elegit, erat ad hoc peritus & idoneus: ſed mox caſu mores mutavit, quia inopinatum illud non imputatur culpæ: ſicut nec fuga ſervorum, qui cuſtodiri non ſolent, l. *ſi à bonæ fidei*, *de rei vendic. l. contractus*, *de regul. jur.* Quoties ergo culpa habet expreſſam vel tacitam ſuſceptionem prævîſi periculi, non habet locum hujus reſponſi generalis taxatio per prædicta, & ob defectum tertii requiſiti, ut dixi. Et in his exemplis quando ineſt expreſſa vel tacita ſuſceptio aliarum rerum periculi, paulò prolixior fui, tùm quòd res ſit quotidiana, & ab aliis non explicata, tùm quòd nova hujus interpretationis utilitas (quæ evidens eſſe debet) ità exigebat. Plura alia exempla multarum legum, neceſſariam diſcuſſionem novumque intellectum rejicio ad finem ultimæ quæſtionis hujus tractatûs, ne doctrinæ methodus nimis vexetur, & interrumpatur. Ut ergo reliquum uberrimæ hujus materiæ faciliùs & diſtinctiùs per quæſtiones methodicè abſolvatur,

57. Quæro primò de ratione decidendi hujus l. Reſpondeo multiplex eſt. Prima, ne pœna culpam excedat contra l. *reſcriptum*, *de his quibus*, *ut ind.* eſſe autem extrinſecùs vocatur pœna. l. *final. de eo quod cert. loc.* prout eſt pœna reſpectu debitoris, & rei principaliter debitæ. Secunda, ne acceſſorium principale ſupergrediatur. Tertia, quia utraque acceſſio, videlicet uſurarum civilium, & hujus intereſſe caſualis, eſt accidentalis, & extra rem. Mod. tractat. uſur. numero 578. Cùm igitur uſuræ civiles non debeant excedere duplum, l. *ſi non ſortem*, *in princip. verſ. ſuprà duplum*, *de condict. indeb. l. uſura*, *C. de uſur.*

Modeſtinus eod. tract. de uſur. num. 46 cum ſeq. Æquum eſt ut intereſſe quoque caſuale, & extrinſecum duplum non excedat, ſaltem ubi ad certum ſimplum refertur, videlicet ad objectum certæ quantitatis vel naturæ. Quarta, per rationem l. *cùm & forte*, *de act. empt.* ubi etiam videtur caſus. Quinta, quia videtur æquum, ne plus damni nobis extrinſecùs accidat propter certam rem: putà, venditam, aut bonâ fide promiſſàm, quàm quanti ipſa res ſit, arg. *inſtit. de noxal. act. in fin. princip. l. ſi ſervus communis*, §. *idque evidentius*, *de furt. l. prætor ait*, §. *hoc edictum*, *de dam. infecto*. Sexta, quia non ſolùm ex contractibus, ſed ex omni fere ratione civilis vitæ frequenter incidunt cauſæ intereſſe: quare tantò magis neceſſarium fuit, ſaltem aliquo competenti moderamine occurrere, quo hujuſmodi litium frequentia, quantùm commode fieri poſſet, reſtringeretur, & abbreviaretur, quod non potuit meliùs & exactiùs in communi fieri, quàm per hanc legem. Septima, quia communis vitæ ſocietas pleraque habet incommoda, quæ communia eſſe debent, & invicem congruè ſupportari & tolerari, quemadmodùm & commoda ejuſdem ſocietatis conſortibus communia ſunt. Cùm igitur ex neceſſaria communicationis præſertim contractuum frequentia ſæpe accidat alteri tempeſtivè non implere, vel damnum aliquod inferre, ſive dolo malo, ſed præter præpoſitum, quadam ſive culpâ, ſive oblivione humanitùs obrepente, vel eorum quorum quis opera utitur dolo, vel culpâ, vel etiam fortuito, & inopinato caſu in ſuam perſonam contingente, nec ſit æquum ad vivum reſecare, ut ſemper teneatur ad omne alterius damnum, quod poteſt longè rem principalem, & quicquid prævideri potuit, tranſcendere. Nec rursùs juſtum ſit, quòd in nihilum de culpa ſua, vel caſu ex parte ſua contingente teneatur, nec detur incentivum negligentiæ, & fraudationi, bonum & decens fuit, hanc legem quæ ſummam habet mediocritatem & æquitatem, ſtatuere. Poſtrema & octava, quòd extrinſecùs intereſt multis nominibus odioſum & reſtringendum eſt, tùm quia pœna eſt ex parte debentis, tùm propter nimiam prolixitatem & multiplicitatem reſtringendam.

58. Ex quibus patet hanc legem æquiſſimam eſſe, & optimis rationibus fundatam, non otioſam, nec incongruam, ut temerè carpſit Forcat. dial. quadrageſimo primo: ſed congruentiſſimam & valde neceſſariam, cum nulla digeſtorum lege ita generaliter & exactè cautum eſſet. Sed non minùs ridiculum quàm temerarium & falſum eſt, quòd Forcat. dict. dial. 41. cauſas intereſſe faciliùs ad bonum & æquum perduci cenſet, ex reſponſ. Celſi in l. *in fundo*, *ff. de rei vendic.* quàm ex iſto duplo Juſtiniani. Quia dico quòd in dicta lege *in fundo*, *actor* evincens non tenetur reo, & poſſeſſori victo in id quod ejus intereſt, etiam ob impenſas in re factas, & ſic nullus ibi caſus, nulla obligatio intereſſe vertitur, & ſic dicta lex non eſt ad propoſitum in hac materia, in qua ſemper præſupponitur obligatio ad verum, juſtum & debitum intereſſe, de quo conſtat, de quo nihil habetur in dicta lege, *in fundo*, ſed ibi tantùm dicitur, quòd ut victor non debet damno affici facto poſſeſſoris prætextu impenſarum per eum detrahendarum, ita non debet lucrum facere cum ejus injuria. Ideò ibi pulchrè & practicè expenduntur exempli vice quædam cauſę & circumſtantiæ, ex quibus colligi poſſit, an victor damnum paſſurus ſit, ſi impenſæ detrahantur, an lucraturus, ſi non detrahantur, ut mendaciis & fraudationi alterutrimque obvietur, ut utrique parti quantùm ſine alterius injuria fieri poteſt, conſulatur: cæterùm nihil ibi de intereſſe debito moderando. Verum eſt, quòd inquantùm victus non poteſt ſervari ab evincente, ſi habeat auctorem ſibi obligatum ad damna & intereſſe, contra eum experiri poterit, & tunc dicta lex *in fundo*, non loquitur, ſed l. *ſi in venditione*, *lex evicta*, 2. *de evict.* & ſimiles leges intereſſe, & tunc eſt materia hujus legis: nec obſtat quòd eo caſu videtur duplum ſatis taxatum & limitatum per leg. *Titius*, in fin. cum l. ſeq. *de act. empt.* ut ſic non eſſet opus hac noſtra lege.

59. Quia dict. l. *cùm & forte*, non loquitur generaliter, nec in omni ſumptu vel damno, ſed ſolùm de ſumptu veriſimiliter non prævifo a contrahentibus, ſed præter opinionem ſuperveniente, idque ex facto voluntario emptoris, & in ipſa re empta, cujus factum non debet exceſſivè onerare venditorem ſaltem ultra duplum. Et ſic moderatio dict. l. *cùm & fortè*, non haberet locum de ſe in cæteris caſibus vel damnis, ubi ceſſat d. ratio, niſi aliâ l. cautum fuiſſet, ut hìc. Non omitto, quod Curt. Jun. hîc num. 50. ſubtiliter ampliat dict. l. Titius, in fin. ut habeat locum quocumque modo etiam ſine facto & ſumptu emptoris valor rei interim, ſcilicet à tempore venditionis uſque ad evictionem creverit, putà, propter auctam hujuſmodi rerum caritatem proceſſu temporis. Et movetur optima ratione, quia, inquit, ſi dict. l. *Titius*, reſtringit quod intereſt ad duplum, quando emptor propria opera & impenſa rem melioravit, & tractat de damno vitando, quantò fortiùs ea limitatio fieri debet, quando valor rei ſine facto emptoris crevit, quo caſu tractatur de lucro captando. Et quamquam Jacob Rau. hìc, col. 6. in fin. ſentiat hoc caſu totum ſine limitatione deberi, tamen veriſſima eſt ampliatio Curtii, ita ut procedat etiam citra hanc l. ex ſolo jure, ff. *d. l. Titius*, per locum à fortiori, ut infrà nu. 138. ſed multæ ſunt aliæ juſtæ cauſæ intereſſe non in lucro, ſed in damno, non ex facto emptoris, vel damnum paſſi, ſed ex aliis infinitis cauſis. Tùm propria & adæquata ratio d. l. *Titius*, *in fin.* non eſt ex eo quòd emptor certet de damno incurſo magis quàm de ceſſante lucro. Sed ex eo quòd damnum illud provenit ex facto voluntario & inopinato emptoris, quod non debet in immenſum gravare venditorem, ut diſertè explicat text. d. l. *Titius*, ad fin. Undè non continuò ſequitur eamdem moderationem locum habere cæteris caſibus, ubi ſive in damno, ſive in lucro, non ob emptoris factum intereſt.

60. Et licet præfuſæ quinque priores decidendi rationes magis reſpiciant primum quàm ſecundum legis reſponſum, tamen etiam ſecundo reſponſo quadam analogia conveniunt. Ut enim quando caſus intereſſe ſpecificum habet objectùm certæ quantitatis vel naturæ, non debet illud excedere, ita quando habet objectum incertæ naturæ (non dico nullum vel dubium) ſed cujus initio non eſt determinata, nec perceptibilis certa quantitas vel natura, adhuc etiam in his caſibus incertis non debet quod extrinſecùs intereſt, excedere fines objecti, qui veriſimiliter apparebant tempore contractûs, ſive limites periculi, vel caſus prævifi, & tacitè ſuſcepti non debent excedi. Ut enim ratio decidendi totius legis eſt odium immenſitatis, & perplexi circuitus quæſtionum & tricarum infinitarum ejus quod intereſt, ita particularis ratio limitationis in caſibus certis eſt, quia veriſimiliter non fuit prævifum, nec cogitatum de ſuſcipiendo majori damno vel periculo ultra rem principalem, quàm ſit res ipſa principalis. Hæc autem ratio quandoque etiam in caſibus incertis quadamtenùs reperitur. Unde tunc eatenùs in illis eadem moderatio ſervanda eſt ex æquitate & mente hujus legis. Unde ſi faber non determinavit, nec venditioni expoſuit quædam dolia ad vinum ſuſcipiendum, ſed pomatium, vel zithum, & emptor vinum infundit, quo dolia non ſat firma rupta ſunt, nec tenetur faber de damno vini, quia non ad hoc opus deſtinavit, & vendidit, & ſic periculum tacitè non ſuſcepit, ſed liquoris deſtinati & prævifi tantùm.

61. Sed an teneatur ad intereſſe ſaltem uſque ad æſtimationem tantumdem pomatii, vel zithi. Breviter dico aut dolia erant idonea ad pomatium, vel zithum, licet non ad vinum, & non tenetur venditor in aliquo, quia rem integram, ut debuit, tradidit, ſed ſolus emptor fuit in culpa, & ſibi imputet. Aut verò nec ad pomatium quidem & zithum erant idonea, ſed æquè fracta fuiſſent, & tunc quamquam non ſint fracta ex cauſa tacitè ſuſcepta, ſed ex alia, & fuerit emptor in culpa, & licet dici poſſit non intereſſe emptoris dolia fuiſſe valida ad pomatium, qualia eſſe debebant, quia nihilominùs ex *vino* immiſſo diſcuſſa fuiſſent, tamen ex quo emptor eſt damnificatus ignorantiâ vitii vaſis, quemadmodùm ob culpam emptoris non debet obligatio venditoris aggravari; ita ob culpam emptoris non purgatur culpa venditoris, nec debet ejus fieri melior nec deterior conditio, & ſic uſque ad æſtimationem periculi prævisi & tacitè ſuſcepti, licèt non illud, ſed aliud non prorsùs remotum acciderit, videlicet uſque ad æſtimationem tantumdem pomatii dumtaxat damnum vini ſarciri debet, nec meliùs aut æquabiliùs decerniri poteſt, quod no. quia quotidianum eſt & nondum à quoquam tactum.

62. Addo aliud illuſtrius exemplum. Duas habens domos, alteram modici, alteram magni valoris emit à fabro tigna ad reficiendam aut fulciendam domunculam: faber eâ, ut aſſolet, inſpectâ, & ratione operis cognitâ, tradidit octo vel decem tigna tanquam integra valida, & probè electa, quæ tamen erant vitioſa, nec ſufficientia ad opus domunculæ. Dominus autem, mutato propoſito, applicuit domui majori, in qua fortè reperiit celeriori opus eſſe remedio, & propter vitium tignorum tota domus corruit, quæ ſtetiſſet, ſi tigna talia fuiſſent qualia tradita & aſſerta ſunt. An teneatur faber de detrimento majoris domûs in totum, vel nullo modo, aut quatenùs? Et dicendum quòd tenetur uſque ad fines & limites damni, quod veriſimiliter ſequutum fuiſſet in domuncula, quia ſolum illud damnum fuit ſpecialiter præcogitatum, & illud ſolum tacitè ſuſceptum. Et licèt dominus mutaverit uſum, quia tamen ad uſum ſimilem, & ejuſdem ſpeciei, non relevatur faber, nec oneratur, ſed nihilominus tenetur ad limites prævisi periculi tempore contractûs, reliquum ſibi dominus imputet: & hoc eſt æquiſſimum. Si enim eadem tigna pro domo majori petiiſſent, fortaſſe faber, ut veriſimile eſt, & aſſolet cautiùs agi ubi *magis verſatur* periculum, diligentiùs, & magis ſollicitè caviſſet, integra tigna, & ſelectiora in eam rem tradi, ne tantum & tam grave detrimentum in ejus caput recideret. Nunc autem cùm nonniſi de domuncula cogitaverit, non debet teneri quatenus eſt majus detrimentum domûs majoris, niſi æquè actum fuiſſet tam de majori quàm de minori domo, & faber eadem tigna ad utramvis æquè idonea dediſſet.

63. Rurſus finge me habuiſſe in eadem domo dùm inædificaretur aut fulciretur, magnam vim auri aut rerum pretioſarum abſconditam, quæ ſimul cum ruina in totum vel in parte perierunt. Vel finge repoſita ibi totius patrimonii & multorum nominum inſtrumenta, quæ perierunt, ut multò plus in illis quàm in ruina & demolitione domûs amiſerim, quæ omnia ſervata fuiſſent, ſi tigna fuiſſent idonea, qualia vendita & aſſerta ſunt, an horum nomine teneatur faber? Et non eſt dubium culpam fabri eſſe in cauſa ſine qua non accidiſſent tot damna. Verumtamen eum puto non teneri, niſi ad damnum ruinæ & demolitionis domûs, quam ſecum immediatè traxit, & effecit vitioſitas tignorum; non autem tenetur ad damna pecuniarum, mercium, inſtrumentorum, vel quorumcumque mobilium in domo repoſitorum, & ibi tempore periculi apparentis inconſultè derelictorum. Et moveor primò, quia erronea iſta aſſertio non tendit directò & de ſe, niſi ad damnum domûs, non autem ad damnum rerum in ea exiſtentium, niſi per accidens. Verùm hæc ſola ratio non ſufficit, quia bene concludit quòd primariò & magis tenetur de damno domûs, quàm de damno mobilium in ea repoſitorum, ſicut major habenda eſt ratio ejus quod immediatè, quàm quod per conſequentiam à remotis venit. Sed non concludit quin teneatur etiam de damno mobilium: quia eorum damnum non venit omninò à remotis, ſed in neceſſariam ſaltem propinquam, vel conjunctam conſequentiam ruinæ domûs, in qua eodem tempore erant. Hinc eſt quòd faber latomus, qui fulcit domum meam, ſed malè & imperitè, ut poſtea bonis meis illatis corruerit, & reliquum ædificii cum illatis perierit, tenetur non ſolùm de damno totius ædificii, ſed etiam rerum amiſſarum.

64. Secundò moveor, quia faber non habuit prævidere damnum pecuniæ, inſtrumentorum, mercium in domo tunc temporis repoſitarum; ſed ſolum damnum corporis ipſius ædificii, & ſic de hoc ſolùm tenetur, prout hoc ſolum damnum tacitè ſuſcepiſſe videtur. Tertiò, quia ipſemet in culpa fuit, non auferendo mobilia, quæ auferri poſſunt è domo ruinoſa, in qua inædificatur aut fulcitur, prout ſolitum eſt fieri; & ſic mihi ipſi imputare debeo, qui potui, & debui præveniendo, & totius mobilia collocando, eorum vitare periculum, non ſic autem potui vitare periculum ipſius ædificii domûs, ſed illud recubuit in fidelitate, & diligentia fabrorum, præſertim illius qui tigna in eam vitioſa tanquam idonea tradidit. Quare meritò tenetur de damno totius ædificii, rerumque illi adhærentium, ut in l. *funes & labra*, cum ll. præced. & ſeq. *de act. empt.* non autem rerum quæ ſeponi ſolitæ ſunt & debuerunt. Et hoc per has duas ultimas rationes, quæ ſimul junctæ claiè concludunt. Unde apparet quæ ſit ratio differentiæ in fabro latomo qui tigna imperitè contignavit. Deinde cùm res eſſent illatæ, ponderi cedens mala contignatio, ruinam domûs ſecum traxit. *Hic enim* nedum tenetur de damno totius ædificii, ſed etiam rerum hac efficaci occaſione deperditarum, quoniam totum hoc damnum, tam domûs, quàm bonorum poſteà inferendorum latomus prævidere debuit, & in hunc uſum ſuas operas locavit, & tanquam *peritus* hoc opus *rectè* conficiendum ſuſcepit. Et ſic propriè non eſt diverſitas deciſionis, ſed diverſificatio caſuum. Unde quatenùs eadem concurrit ratio, idem dicendum eſt in fabro qui vendidit tigna tanquam idonea ad ædificandum, vel fulciendum, ad finem, ut hoc facto ibi tutò habitari, bonaque reponi poſſint. Quia ſi tigna non erant prorsùs inutilia, nec ita vitioſa quin vacuam domum ad tempus ſuſtinerent, ſed hactenùs vitioſa, quod domum inſtructam & habitatam ferre non poterant, & ſic rebus illatis domus corruit, tenetur faber non ſolùm de damno ædificii collapſi, ſed etiam rerum hac efficaci occaſione amiſſarum, quia totum hoc tam domus quàm rerum periculum prævidit, & in eum tamen caſum, & uſum tigna minùs idonea tanquam idonea tradidit, idem in ſimilibus pariter.

65. Si mandatarius non implevit, vel malè implevit mandatum, culpa quâ tenetur in id quod intereſt, quamvis iſte caſus de ſe indiſtinctè ſpectet ad caſus incertos, ut dictum eſt ſuprà num. 47. tamen ſi culpa non eſt commiſſa niſi circa rem certæ quantitatis, vel naturæ: putà, equi vel fundi emendi, & non agatur de dolo malo, vel delicto, bonus judex eadem analogiâ & æquitate, & de mente hujus legis non debet taxando id quod intereſt, præter reſtitutionem pretii, vel rerum, ſi quid mandatarius receperit à mandante, excedere æſtimationem rei, circa quam verſatur, & commiſſa eſt culpa, ex qua hæc obligatio ad intereſſe oritur, ſive mandatum ſit particulare, ut in hoc ultimo exemplo, ſive generale: ſed culpa non eſt commiſſa, niſi circa unum negotium, vel unam rem, certam quantitatem, vel naturam habentem. Faciunt priores quinque rationes decidendi ſuprà, numero 57.

Et hoc niſi in ea re vel negotio in quo commiſſa eſt culpa, fuiſſet initio prævisum, & tacitè ſuſceptum aliarum rerum periculum: putà, ſi quis mercator forte maturiùs petens nundinas, promiſit alteri conducto retinere tabernam idoneam uſque ad decem annos mercedis: quod cùm curare potuiſſet, omiſit, & ille cum mercibus veniens loco idoneo non invento, multa damna ſubiit: non enim debent reſtringi ad decem aureos præter ſummæ prærogatæ reſtitutionem, nec ad aliam communem æſtimationem conductionis unius tabernæ. Sed totum verum damnum etiam decuplo dictam conductionem excedens, putà, commodi totius negotiationis ob id amiſſi dare debet mandatarius, qui totum hoc damnum prævidit, & tacitè (ſi per ſe ſtabat) ſuſcepit. Idem in ſimilibus.

66. Secundò quæro, quod ſimplum illud, cujus duplum non debet excedi in caſibus certis? Breviter dico rem ipſam principaliter debitam, vel in diſpoſitionem deductam certæ quantitatis, vel naturæ, cui accedit extrinſecùs obligatio ad intereſſe. Probat hic text. in quo duplum neceſſariò ad illam refertur, eamque implicat. Hæc autem quæſtio in qua Doctores olim miſerè involuti ſunt, ut ſuprà, num. 20. ſatis in ſe ex prædictis expedita eſt, ſed hìc ponitur ut quædam ſuper eo principaliter conſideranda ſuo ordine diſcutiantur. Primò enim conſiderandum quòd in venditione in qua tota res vendita certo ſuo toto pretio communi conſenſu appretiatur, pretium ipſum dicitur in effectu ſimplum, ſeu propiùs & preſſiùs loquendo, ipſa res vendita, quæ eſt verum ſimplum, omninò cenſetur tanti eſſe quanti vendita eſt, ita quod pretium ex parte emptoris etiam ad intereſſe agentis vocatur, & in effectu eſt ſimplum: text. eſt rotundus in leg. *cùm & fortè, de act. imp.* in leg. *ſi in vendit. de evict.* & hoc etiam ſenſus communis oſtendit. Amplio, ſive res fuerit vendita æquali, ſive inæquali pretio. Ut enim ſi emptor domum tunc valentem mille, emerit quingentis tantùm, re non traditâ, vel evictâ, non poteſt pro ſimplo petere niſi quingenta quæ ſolvit. Ita ſi eamdem rem duobus millibus emerit & ſolverit re non traditâ vel evictâ, verum ſimplum erunt duo millia, & ultrà ſenſum communem, hoc probant omnia jura in materia evictionis, quæ diſertè aiunt non ad rem agi, ſed ad pretium, ſcilicet, conventum & ſolutum. text. in l. *Titius in fin. verſ. non enim, de act. empt. l. ſi fundo, in princ. l. ſi in venditione, l. evictâ re. l. ſi plus, in princ. de evict. l. ſuper empt. C. eod.* ut nulla ſit lex in toto jure, quæ dicat de evictione agi ad rem, ſed ad pretium, & in id quod intereſt, & tunc largè accipitur, & ſimplum ſuum comprehendit. Non obſtat lex *cùm ſucceſſores, in fin. C. de evict.* quia concordat, ut ibi gloſſ. & Doctores rectè exponunt. Non obſtat lex *quòd ſi nulla, in princ. de hered. & action. vend.* ut dicam infrà num. 69. Quòd autem quidam pragmatici opinantur, evicto fundo empto, agi poſſe ad alium fundum æqualis æſtimationis, falſum eſt, & rectè confutatum per And. Tiraq. de retract. proxi. §. 31. num. 1. Et hoc niſi non certus fundus in ſpecie venditus eſſet, ſed certa quantitas jugerum, ex his fortè quæ venditor habet in tali regione, ut alibi ſuo loco tradam. Quamquam autem certo fundo vendito & evicto, non teneatur venditor niſi ad pretium, & id quod intereſt, tamen offerendo rem per evictionem non deterioratam, liberabitur à pretio. Et ſi omninò ſufficit quod rem, & quod intereſt offerat: quo facto non ſupereſt ampliùs judicium, niſi ſuper extrinſeco intereſſe æſtimando: caſus eſt in leg. *fidejuſſor, de doli mali metu & except.* qui ita planè debet intelligi, rejectis intricationibus & ſophiſticationibus Accurſ. & Doctorum in leg. *ſi inſulam, de verbor. obligat.* quam claram & facilem verboſiſſimis & ſpinoſiſſimis ſuis commentariis obſcuriſſimam & difficillimam reddunt, & ibi Jaſ. num. 21. circa hunc articulum graviùs cæteris erravit, dicens in dicta lege *fidejuſſor*, ſpeciale eſt in fidejuſſore, cum quo (tanquam morbo alieno laborante) mitiùs agitur, ſecùs aſſerens in ipſo principali venditore. Hoc enim non ſolùm eſt contra text. æquitatem, & dictamen ſensûs communis, ſed etiam text. rotundum in leg. *emptori, de evict.* ubi patet idem eſſe in ipſo venditore.

67. Redeundo ad rem, prædicta, ſcilicet, non ad rem, ſed ad pretium re evictâ agi, plana ſunt, quando tota res evincitur: ſed ſi pars tantùm ſiquidem pro indiviſo idem eſt, quia agitur ad pretium, pro rata partis evictæ. text. in leg. 1. *de evict.* Si verò pro diviſo adhuc in effectu idem, quia bonitas loci evicti debet æſtimari, dict. leg. 1. Quod ultimum intelligendum eſt procedere ſub duplici conſideratione. Primò non habitâ ratione ad valorem, qui eſt tempore evictionis vel actionis aut ſententiæ, ſed ad valorem qui erat venditionis tempore, text. in leg. *bonitatis, de evict.* quæ procedit & debet intelligi ſecundùm veriorem ſententiam, non ſolùm quãdo ex ſtipulatione duplæ, ſed etiam quando ex empto agitur. Item ſecundò non ad finem faciendæ & exigendæ æſtimationis, quæ erat tempore contractûs, ſed ſolùm ad finem diſtributionis pretii conventi, & ſolùm inter partem evictam & non evictam pro rata valoris illarum partium, qui fuit tempore contractûs, quia videtur tunc ex mente partium quamlibet rei partem reſpexiſſe, & adpretiaſſe pro rata valoris qui tunc erat, & ſic mutatio valoris ſequens tanquam in hoc impertinens non attenditur. Igitur æſtimatio partis rei evictæ repetitur habitâ ratione bonitatis, quæ fuit tempore contractûs, quoad partem pro diviſo evictam tantùm: & hic eſt verus & plenus intellectus dictæ legis 1. Sed meritò aliquis objiciet quòd imò ex actione ex empto attenditur augmentum ſecutum acceſſionis, aut valoris, aut meliorationis poſt contractum ad augendum actionem evictionis. *l. Titius, ad fin. de act. empt. l. venditor hominis, l. ſed ſi quid, l. evicta, 1. in princ. & §. fin. l. ſi cùm venditor, in fin. de evict.* quemadmodùm in eadem actione ex empto attenditur ſubſecuta diminutio vel deterioratio ad diminuendam actionem evictionis, *l. evicta 1. in fin. eod. tit.* quamquam aliud ſit in actione ex ſtipulatu ad duplum, quæ non recipit augmentum nec diminutionem ob diminutionem vel deterationem rei, ſaltem ſecutâ evictione totius l. *ex mille, §. ſi totus, de evict.* quam Accurſ. Sali. ibi, & omnes ubique ita prædicta jura intelligunt, fatendo contrarium, de ſolvendo ſimpliciter, aliud in actione ex ſtipulatu, aliud in actione ex empto.

68. Sed iſtud obiter poſtquam hìc ſermo incidit, expediam. Dico quòd gloſſ. & Doctores ſuperficiem tantùm, non intimum ſenſum, nec niſi verboſitatem horum jurium attingunt. Dicendum pro brevi & plana conciliatione, quòd actio ex empto de evictione præter prævium & præambulum caput ad defendendum, quod ſpectat ad tractatum dividui & individui, ubi Mod. Pariſ. part. 2. quæſt. 8. cum ſequent. habet duo capita, quæ ſpectant ad hunc tractatum. Unum perpetuum ſcilicet, ad pretium, non autem ad rem, ut dixi ſuprà, nu. 66. Secundum caſuale, ſcilicet in id quod intereſt præter pretium. Et hæc duo capita apertè diſtinguuntur in *l. emptorem, §. fi.* in *l. Titius, ad fin. de act. empt.* in l. *ſi in venditione, l. evicta 2. l. ſi plus, de evict.* & alibi paſſim in jure. Quantùm autem ad primum caput, quo actio ex empto competit ad pretium, vel pro rata pretii, ſemper quoties pro parte committitur, fit relatio ad bonitatem, quæ erat tempore contractûs tantùm, & ſecundùm eam metitur, juxta l. 1. & l. *bonitatis, de evict.* quæ non ſolùm habent locum in ſtipulatione duplæ, ſed etiam pariter in actione ex empto, prout, utpote bonæ fidei, & uberior, non ſolùm committi poteſt pro parte in omnibus caſibus in quibus ſtipulatio duplæ pro parte committi poteſt, ſed etiam ubi ſtipulatio duplæ ob ſtrictam ſui naturam non poteſt committi pro par-

te, ut in l. *ſi dictum*, §. *in ſtipulatione, de evict.* tamen committi poteſt actio ex empto, ut infrà, qu. 4. ad fin. Quantùm autem ad ſecundum caput, ſcilicet ad intereſſe, recipit augmentum & diminutionem modò plus, quandoque minus, quandoque nihil præter pretium intereſt. Et de hoc ſecundo capite intelliguntur reliqua jura, quæ videbantur contraria dict. l. prima, & leg. *bonitatis*, ut in fin. num. præced. Et hæc conſideratio nondum à quoquam tacta, non ſolùm ad multorum jurium verum & ſincerum intellectum neceſſaria eſt, ſed etiam in quotidiano uſu praxique ad rectè judicandum & conſulendum.

69. Quoties enim jura dicunt agi evictionis nomine, ſi aliud non exprimatur, nec ex materia ſubjecta colligatur, non intelligitur de ſtipulatione duplæ, ſed de actione ex empto, quæ eſt naturalis & perpetua actio evictionis: ſtipulatio verò accidentalis & caſualis eſt. Et rursùs quando exprimitur, vel tacitè (ut in dubio) intelligitur agi ex empto, niſi aliud addatur, vel ſuppleatur in facto, non ſequitur agi niſi ad pretium, vel pro rata pretii, ut probat lex *quòd ſi nulla, in fine*, cum lege ſequenti *de hæreditate vel actione vendita*: quia intereſſe non venit niſi interſit, & adhuc niſi probetur quòd à facto & probationibus pendet: & adhuc etiamſi conſtet intereſſe, quandoque non agitur niſi ad pretium, ut quando pactum eſt de evictione non agi. *l. emptorem*, §. *fin. de action. empt.* His ergo caſibus cùm ad pretium tantùm, vel pro rata pretii parte evicta agitur, non inſpicitur ſecutum augmentum vel decrementum, ſed ſtatus qui erat tempore contractûs, & adpretiatio tunc facta, juxta l. 1. & l. *bonitatis*, *de evict.* Et hoc etiam ipſa naturalis juſtitia ſenſuſque communis dictant. Si enim fundum à te emi mille, deinde cum negligentia mea vel caſu dimidio deterior factus in totum evictus eſt, nec apparet de alio extrinſeco intereſſe, cur actio ex empto evictionis nomine limitabitur ad dimidium pretii, videlicet, ad quingenta, & omnes gloſſ. & Doctores hucuſque malè ſentiunt? Cur tu cùm non eſſes dominus, nilque juris haberes, lucraberis dimidiam partem pecuniæ meæ cum jactura mea, prætextu deteriorationis etiam caſualis? Cur qui non dominus & alium decipit, verſabitur in lucro, deceptus verò in damno? Cur non potiùs tanquàm totâ re evictâ, totum pretium repetam ſine alio intereſſe, quia pluris non intereſt? ut nos ex vero ſenſu legum, & vivâ æquitate ſentimus & evincimus. Pariter ſi rem venditam non tradis, quamquam ſi pluris valeat, vel pluris interſit quàm empta ſit, ad id agere. l. *quòd ſi nulla*, cum l. ſeq. *de hæred. vel act. vend. l.* 1. *de act. empt.* Tamen ſi minùs valeat, nec præterea non interſit, ſive tempore contractûs minoris valeat, ſive poſteà caſu etiam, ſive tua culpa minoris eſſe cœperit, non ad id coarctor, ſi totum pretium prærogavero, ſed totum ſimplum ad minus repetam, nec tu qui non imples, cum jactura mea locupletari debes. Et ſic non obſtat d. l. *quòd ſi nulla*, *in princ.* ubi ſi hæreditas vendita ad venditorem non ſpectat, debet æſtimari, ut ſic ad æſtimationem agatur, quia (ut in ſimili dicam, d. l. 1. *de act. empt. in princ.* infrà nu. 83.) hoc ibi dicitur ad finem augendi actionem, ut ſive pretium nondum ſit ſolutum, exigatur quod ſupervalet pretio, ſive pretium ſolutum ſit, exigatur major æſtimatio, non autem ad finem reſtringendæ actionis, ſi fortè ea hæreditas minoris æſtimetur quàm empta ſit, ſed hunc totum ſolutum pretium ad minus repetet: imò etiamſi quid præterea juſtè interſit, nec ſuperfluum pretii cedet lucro non implentis quaſi verè impleviſſet. Ex his habes obiter novum & verum intellectum plurium jurium, & hac brevi facilique interpretatione defungi licet à multis ſophiſticis & anxiis intricationibus Dd. in dictis locis.

70. E ſemita in viam redeundo, quod in venditione pretium ſit verum ſimplum, ſive aliàs tempore contractûs, vel poſteà rei ſit æquale, ſive non per prædicta, hoc ſolus Igneus in dict. l. *quatenùs*, col. 17. 18. & ſin. limitat ſi ſit læſio ultra dimidiam juſti pretii, quo caſu cenſet non debere attendi pretium ut erroneum & injuſtum, ſed communem rei æſtimationem, eamque ſimplum eſſe, & duplandum eſſe. Sed non advertens ad praxim, nec quorsùm res evadat, judicio lapſus eſt: ſequeretur enim melioris conditionis eſſe decipientem quàm deceptum: Patet, quia emptor qui fundum valentem mille communi verâ æſtimatione, non emiſſet niſi quadringentis, poſſet ſecutâ evictione, probando tanti ſuâ intereſſe conſequi non duplum modò, ſed fere quadruplum, quia primò haberet pretium quadringentorum, deinde extrinſecum intereſſe uſque ad mille, & ſic fere quadruplum, utpote mille quadringenta, cùm non numeraverit niſi quadringenta. Contrà, ſi res non valebat niſi quadringenta, & emiſſet pro mille, quæ numeraſſet, non poſſet nomine ejus quod intereſt, conſequi ultra quadringenta, & ſic longè infrà dimidiam pretii numerati. Hoc autem non ſolùm eſſet contra medium hujus text. ſed in ſe abſurdiſſimum, & contra ſenſum communem. Quomodò enim reus evictionis, qui pluris vendidit, allegare poterit contra factum ſuum rem minoris valere, cùm ipſe tanti emptorem invenerit, cum tanto pretio fruitus fuerit? Quomodò in actorem rejicere poterit culpam, vel læſionem, cujus non ſolùm ipſe auctor eſt, ſed etiam lucrum ſenſit, *l. cùm in fundo*, §. *quòd ſi mulier*, *de jur. dot.* Rursùs ſi actor viliſſimo emerat, quomodò contra factum ſuum cauſari queat rem pluris contra eumdem? Quomodò culpam cujus auctor eſt, & lucrum ſenſit, in alium rejicere? Et ſic dict. lex 2. *Cod. de reſcind. vend.* protsùs impræſentiarum impertinens eſt. Præterea ut veriſimilè eſſet vili vendentem noluiſſe de eo quod intererit, ultrà duplum pretii teneri, *dict. leg. Titius*, §. *in fin.* cum leg. ſeq. *de action. empt.* Ita ſi pluris vendat, eo ipſo ſeſe obligat, ut teneri poſſit de eo quod intererit uſque ad duplum pretii.

71. Ex quibus liquet ampliandum concluſionem noſtram, quòd pretium ſit verum ſimplum, etiamſi læſio fuerit ultra dimidiam rei vel pretii; & hoc in venditione: In permutatione autem & aliis contractibus, res quam quis ob moram vel evictionem paſſus habere debet, vel ejus communis æſtimatio tempore contractûs inſpecto, eſt verum ſimplum, ceſſante verò partium æſtimatione, quòd ipſum ſimplum referendum ſit ad valorem & æſtimationem quæ erat tempore contractûs, eſt text. rotundus (licet non ſoleat citari in l. *Titia*, *in fin. de jur. dot.* Unde circa hæc diligenter advertendum quòd iſtud ſimplum non recipit ex poſtfacto augmentationem, nec diminutionem reſpectu ejus quod per hanc legem taxandum eſt. Et ratio eſt manifeſta, quia hoc ſimplum non eſt aliud quàm illa certa quantitas, vel natura in diſpoſitionem, vel obligationem principalem deducta: ſed non poteſt habere certam & ſtatutam naturam, niſi per reſpectum ad tempus diſpoſitionis, vel contractæ obligationis principalis, ad quod tempus diſpoſitio (ſi eſt conditionalis, vel in diem) refertur. Et ſic certitudo, quæ tunc invenitur, taxat hoc ſimplum, nec attenditur mutatio ſequens l. Rutilia, de contrah. empt. & alioquin cùm omnia humana in perpetuo motu conſiſtant, ut in Auth. *de non alien. aut permu.* §. *ut autem*, nihil eſſe certum niſi per eam relationem. Tunc punctualis ratio decidendi hujus taxationis, quæ eſt quòd non cenſetur quis velle, nec æquum eſt periclitari, ultra quàm ſit principale, non refertur niſi ad tempus, & principium contractæ obligationis principalis.

72. Ex quibus deciditur incidens quæſtio. Quædam domus legata eſt ſub conditione, quâ pendente, crevit, vel decrevit ejus æſtimatio. Cujus temporis valor attendetur in taxatione ejus quod propter moram, vel culpam hæredis non tradentis intereſt, vel ob evictionem, ſi teſtator omninò voluit hæredem te-

neri de evictione, & ſi vendidiſſet. Quod dico quia aliàs in dubio teſtator etiam expreſsè obligans hæredem de evictione, non cenſetur cogitare niſi de pretio; non autem de damno & intereſſe, ut alibi dixi. faciunt not. infrà numero 145. Quæritur ergo, an tempus diſpoſitionis, ſive teſtamenti, an mortis, an conditionis, extantis, vel moræ, aut culpæ commiſſæ. Reſp. quòd conditionis extantis legatique cedentis. Unde ſi legatum eſt purum, vel teſtatore vivo, purificatum, non tempus teſtamenti, ſed tempus mortis teſtatoris inſpicitur. Sed quid ſi in diem certum etiam adhuc tempore mortis pendentem? Et primâ facie videtur idem, quia non impedit ceſſionem, & certi ſimpli determinationem. facit l. *ſi filiusfamilias, in princ. de verb. oblig. l. quæ legata, de reg. jur.* cum ſimilibus: contrarium dico, quia non poteſt inſpici æſtimatio rei, antequam efficaciter debeatur, & peti poſſit. Itaque quantùm ad hoc non inſpicitur valor, vel æſtimatio quę eſt tempore diſpoſitionis, vel etiam obligationis cedentis; ſed quæ eſt tempore quo non ſolùm ceſſit, ſed venit dies, & peti poteſt. text. rotundus in l. *quoties*, cum l. ſeq. *de verb. oblig.* ſecundùm verum & ſincerum intellectum: idem in ultimis voluntatibus. Non obſtat d. l. *ſi filiusfam.* cum ſimil. quia loquuntur quantùm ad ipſam acquiſitionem juris & obligationis, quia tunc eſt differentia inter contractus, in quibus tempus contractûs inſpicitur, etiamſi eſt conditionalis, & ultimas voluntates, in quibus dies legati cedentis. Et hoc ad ſciendum cui acquirunt jus: ſed ad ſciendum quantùm ſit illud jus, & quanti debeat æſtimari, non poteſt attendi tempus antequam efficaciter debeatur, & peti poſſit. facit l. *cùm quis, de act. & oblig.*

73. Secundò ſuper hoc ſimplo diligenter eſt advertendum, falſum eſſe & commentitium, quod Doctores communiter poſt Petr. & Bart. cenſuerunt, caſum incertum fieri certum, & ad certum ſimplum reduci per adjectionem certi pretii vel mercedis, vel alterius certæ correlativæ obligationis. Et ideò contractum locationis inter cæteros ex parte locatoris caſum certum putant, quod ratione certæ mercedis adjunctæ factum incertum certificetur, & velut adpretietur. Sed hi ſeſe non intelligere produnt mentem hujus legis, & quorsùm reſpiciat, dùm caſus certos deſcribit, nec ad quid caſus aliqui dicantur in hac materia certi. Reſpicit autem hæc lex ad æquabilem illam rationem veteris juriſprudentiæ, de qua in l. *Titius, ad fin. cum l. ſeq. de act. empt.* videlicet, quòd ſi res vel obligatio principalis certos & determinatos fines, & limites habeat, certamque communem æſtimationem, non cenſetur æquum, quòd ratione acceſſorii caſualis intereſſe, nec aliter in ſpecie prævisi, quis involvatur ultrà duplum. Nec veriſimile eſt quòd obligatus ad rem, vel factùm certæ æſtimationis, velit aut cogitet ſuſcipere periculum intereſſe ultra duplum ob meram evictionem, culpam, vel caſum in ſe humanitùs contingentem. Hæc eſt punctualis & ſpecifica ratio decidendi hujus legis in qua caſus dicuntur certi, non quòd certi condictione agi poſſit, ut in l. 1. ubi ante non apparet, *de verb. oblig.* ſed quòd (ut inquit text.) certam habeant quantitatem vel naturam, hoc eſt (ut etiam colligitur ex text.) certum ſimplum, & ſic certam initio habens, vel communiter recipiens æſtimationem. Unde obligatio facti, quamvis in terminis d. l. ubi autem non apparet, ſit penitùs incerta, tamen in terminis hujus l. certa eſt, ſi initio tùm certos fines habeat, ut communem recipiat æſtimationem, ut in individuo probat textus, in exemplo locationis, in qua non verſatur obligatio, niſi ad merum factum, tamen poteſt (ut ſæpe) putà, in locatione domûs, vel operarum tot dierum certam communem æſtimationem de ſe recipere, & ſic certam (civiliter loquendo) habere naturam.

74. Oportet ergo factum initio per ſe certum eſſe, ut faciat caſum certum, nec ſufficit quòd habeat adjunctam certam mercedem, vel aliam correlativam obligationem certam. Patet, quia ſequeretur primò, quòd mandatum generale gerendi negotia, vel inſtitoris aut exercitoris inſtitutio adjectâ qualibet certâ mercede, vel ſtipendio, efficeretur caſus certus, quod eſt falſum, abſurdum & iniquum: falſitas & abſurditas liquent, quia talis obligatio nullam certam quantitatem nec naturam continet: iniquitas adhuc notior eſt. Quid enim iniquius quàm mandatarium ſuſcepto mandato, vel inſtitorem aut exercitorem ſecurè negligere poſſe officium, & omni ſatisfactione culpæ, & intereſſe defungi ſolvendo, quantum eſt merces, vel ſtipendium? Secundò ſequeretur, quòd venditio vaſis vel dolii etiam ab artifice & in periſtaſi caſus eſſet certus, & quòd artifex impoſtor liberari poſſet ab omni damno, reddendo duplum pretii recepti, contra l. *tenetur*, §. *ſed ſi vas*, cum ſimilibus. Plus dico, quòd ad hoc ut caſus ſit certus in hac materia, non ſufficit quòd res in diſpoſitionem reducta certam communem recipiat æſtimationem, ut primus omnium ſenſit hîc Jacob Raven. col. 5. & omnes fere poſt eum; alioqui omnes obligationes contractuum, vel quaſi (exceptâ actione injuriarum & contumeliæ) eſſent caſus certi, cùm ſint pecuniâ æſtimabiles. l. *ſi ita fidejuſſorem, de fidejuſſ. l. propemodum, de verb. ſignific.* prout & ceſſibiles, & vendibiles. *l. final. C. de hered. vel action. vend.* Ea autem verba text. *certam quantitatem vel naturam*, ſtrictiora ſunt, quàm res æſtimabiles etiam communiter.

75. Dico ergo quòd res dicatur continere certam naturam (quantitas enim per ſe liquet) quando non ſolùm recipit certam communem ſui æſtimationem ut corpus, quod Phyſici vocant ens abſolutum, vel certam communem penſationem facti vel induſtriæ, ut certum factum, vel opera, ſed etiam tam certos limites habet, ut certum quoddam totum vel integrum conficere, vel repræſentare poſſit: non tamen requiritur quòd conſiſtat in certo corpore ſive phyſico, ut equus, ſive artificiali, ut domus, ſive ex diſtantibus capitibus, ut grex, ſive in genere, ſive in ſpecie, ſed (etiamſi conſtat in facto ſucceſſivo & tranſeunte, unde etiam nullum opus permanens remaneat) ſufficit quod per determinationem ſubjecti, & temporis, aliarumque circumſtantiarum ita limitatum & concluſum ſit, ut initio appareat quantum & quale futurum ſit, velut certum quoddam futurum totum, vel integrum, ut ſic vicem unius ſimpli gerere poſſit. Id neceſſariò probat hic text. exemplificans in locatione, in qua verſatur obligatio facti ſucceſſivi. Modeſt. tract. uſur. num. 442. Probo etiam per rationem, & ſenſum communem. Si enim certa domus unum totum eſt, & certum ſimplum, ergo ejuſdem domus uſusfructus uſque ad certum tempus erit ſaltem civiliter quoddam totum vel integrum, & certum, utpote pars totius certi: igitur eadem ratione locatio ejuſdem uſusfructûs, vel ipſius domûs ad tantumdem temporis. Et rursùs ut uſusfructus certæ domûs uſque ad certum tempus eſt per ſe in hac materia caſus certus (ſive venditus ſit, vel locatus, vel gratis conceſſus) ita & conceſſio ſimplicis habitationis, vel uſus certæ domûs ad certum tempus, ſive pretium, ſive merces interveniant, ſive non. Non igitur caſus certus ſit talis per adjectionem certi, vel per correlativam obligationem certam, ſed debet per ſe initio certus eſſe per prædicta.

76. Et contrà caſus incertus nullo modo fit certus per adjectionem certi pretii, vel mercedis, vel concurſum certæ obligationis correlativæ, ut neceſſariò probat d. l. *tenetur*, §. *ſed ſi vas*, cum ſimil. & ſenſus communis, & prædicta ratio deciſiva primi reſponſi hujus legis oſtendunt. Accipe caſum incertum, ut geſtionis univerſalis negociorum: adde certam mercedem vel ſalarium. An hæc adjectio facit geſtorem minus teneri de periculo, vel minùs cogitare ſe teneri de damnis culpâ datis, vel dandis deinceps, niſi uſque ad

ratam mercedis vel ſalarii, cùm priùs teneretur in totum? Certè ſenſus communis repugnat, & potiùs arguit magis teneri, ergo remanet caſus incertus ut prius; nec rationibus opus eſt, cùm ſenſus ſufficiat, quamquam etiam rationes abundent. Ut cum artifici datur vel legatur certum ſalarium, ut fideliùs abſolvat vaſa, vel dolia, vel aliud opus implicans tacitam periculi ſuſceptionem, ut fabro fulturo, vel refecturo domum alioquin ruituram. Hi enim caſus ſive in venditione, ſive in locatione, quamquam reſpectu certi corporis venditi, vel operis præſtandi (ſi hoc ſolum eſſet) eſſent certi: tamen quia propter adjunctam periſtaſim, & expreſſam vel tacitam ſuſceptionem imminentis aliarum rerum periculi non percipitur ab initio quanta ſit, vel futura ſit obligatio principalis; ſed hoc incertum eſt propter incertum eventum periculi, & quantitatis dicti periculi, quod eadem obligatione æquè principaliter ſuſcipitur. Nec poteſt dici quòd hæc tota principalis obligatio faciat initio unum totum vel integrum certum, ſed incertum, & ſic re & nomine eſt caſus incertus, nec certificatur per adjectionem certæ mercedis, idem in ſimilibus.

77. Sunt etiam infinita hujuſmodi exempla in vita communi, in quibus licet modici nummi ſint magnum & juſtum pretium induſtriæ, tamen operam vel induſtriam præſtans eo ipſo ſuſcipit imminens preciosarum rerum periculum, ſi imperitè & neglectim verſetur, ut in hic locante operas periti mulionis. §. *mulionem*, *Inſtit. ad l. Aquil.* vel in fullone ad poliendum veſtem pretioſam. l. *idem quæritur*, §. *ſi fullo. loca.* vel in latomo ad fulciendam domum ruentem, vel in locante brevem operam ad columnam pretioſam & friabilem transferendam, l. *ſi merces*, §. *qui col. locat.* Hujuſmodi enim omnia facta quamquam concurrente certâ prævisâ & ſuſceptâ periſtaſi, implicent ſuſceptionem incerti periculi ob culpam vel moram futuri: tamen certam æſtimationem vel compenſationem recipiunt, ut eſt notum: & eſt text. in l. *ſtipulationes non dividuntur*, *in fin.* prin. ibi *jux. æſtimationem*, *de verb. oblig.* in l. *ſed addes*, §. 1. *loca.* ubi in doliis locatis in periſtaſi merces debet eſſe certa, licet longè majus ſuſcipiatur periculum. Idem in operis, ſi præſtentur in certa periſtaſi: recipiunt enim indiſtinctè certam æſtimationem non ſolùm præteritæ l. *ſi non ſortem*, §. *libertus*, *de condict. ind.* ſed etiam futuræ l. *in ſtipulationibus*, *in fin.* ibi ſi *æſtimationem operæ malit libertus offerre*, *de verb. obl.* detractâ verò periſtaſi, & ſuſceptione ſpecifici prævisi periculi, ut obligatio operarum indifferentium, eſt caſus certus: idem in ſimilibus ſimplicibus factis.

78. Quòd ſi quis contentioſus objiciat, etiam venditionem vel obligationem fundi vel domûs fore hoc modo indiſtinctè caſum incertum, quia ſemper implicat obligationem habere vel frui totâ re licere, quæ in caſum evictionis implicat obligationem in id quod emptoris vel conductoris intererit, quod incertum eſt in ſui eventu & quantitate, & tamen hæc obligatio conditionalis expreſsè vel tacite ab initio ineſt principali obligationi tradendi fundi vel domûs, ergo pariter efficiet caſum incertum. Reſpondeo primò, quòd periculum iſtud nullum aliud habet objectum quàm ipſius fundi vel domûs fruitionem, & ſic rem principalem certam, conſequenter non deſinit ob id eſſe certus caſus: etiamſi forte in limine contractus evictio immineret. Itaque veriſimiliter cogitare poteſt vendens vel locans ſeſe ad ſummum ob id obligatum non iri ultra rem principalem, ſive ejus adpretiationem, vel mercedem conventam; & ſic ſemper remanet ratio & effectus caſûs certi. Secùs quando periculum impendet, & habet objectum alterius rei, vel rerum, præter id quod principaliter debetur. Et illud periculum ſimul in ſpecie prævidetur & ſuſcipitur, ut in venditione d. §. *ſed ſi vas*, & in locatione d. l. *ſed addes*, §. 1. & rurſùs in locatione tabernæ tempore nundinarum, ut ſuprà, num. 65. & ſic apparet realis & magna ratio differentiæ.

79. Secundò reſpondeo quòd ſi etiam in his caſibus, ubi periculum aliarum rerum impendens ſuſcipitur, nihilominùs dicatur caſus certus, eo quòd in unitate id quod principaliter & primariò deducitur in diſpoſitionem, certam habet non ſolùm æſtimationem communem (quod non ſufficeret, ut dixi) ſed etiam naturam, quia in ſe certum unum totum & integrum conficit ab initio, circumſcriptâ illâ conditionali & incertâ obligatione periculi quantumcumque imminentis prævisi & ſuſcepti, prout ſeparari poteſt, & ſeorsùm conſiderari: tunc dico quòd hoc modo accipiendo limitandus eſt hic text. in primo reſp. ut non procedat reſpectu periculi alterius rei, vel rerum prævisi, & ſpecialiter ſuſcepti. Quæ limitatio juſtas, graves & manifeſtas cauſas habebit, tùm quia hoc caſu ceſſat prædicta punctualis ratio decidendi ſup. nu. 60. 73. Et contraria ratio ſubeſt. Tùm quia diſpoſitio generalis hujus primi reſp. de intereſſe informi & indifferenti non debet habere locum ubi apparet de ſpeciali prævisione & obligatione intereſſe ex certa prævisa, & in ſpecie ſuſcepta cauſa, arg. l. *duæ clauſulæ*, *de verb. oblig.* & ſup. num. 48. in fin. facit l. *quæ libertatis*, *in princ.* & quod ibi not. gloſſ. & Doctores *de evict.* Et ſic utrovis modo accipias, idem erit effectus, & eadem doctrinæ noſtræ ſinceritas & ſtabilitas: nec erit diverſitas niſi in modo loquendi, qui brevior quidem & expeditior eſt per limitationem, nec tamen minùs apta (licet paulò prolixior) per ſelegationem ad caſus incertos, concurrente periſtaſi & ſuſceptione ſpecifici aliarum rerum periculi ſecundùm prædicta, quæ paulò verboſiùs explicari oportuit, non tam ad evidentiam & confirmationem novę noſtrę interpretationis, quàm ad obviandum ericicorum aut vitilitigatorum cavillis.

80. Ex his ſatis ſuperque liquet falſum eſſe vulgatum multorum errorem, quòd dicatur caſus certus, quando communem recipit æſtimationem: hoc enim ſolum non ſufficit, quia quivis certam communem ſaltem largo modo recipit æſtimationem, non continuò certum unum totum & integrum efficit, & ſic non continuò certi habet naturam, quamquam hic error minùs cæteris à veritate abſit, ut dixi ſup. nu. 23. quoniam vis eſt aliquid non habere certam naturam (prout hic natura taxatur) quando certam communem recipit æſtimationem, ſed quod vix fit. tamen quandoque fit ut ſup. num. 74. l. *vix certis*, *de jud.* ſed longe falſius eſt commentum illud, quòd caſus incertus fiat certus per concurſum ſive certæ compenſationis, vel correlativæ obligationis, ut loquitur Petr. Perticen. ſive pretii vel mercedis, vel alterius certi adjuncti, ut loquitur Bart. & ſequiores: caſus enim incertus nunquam per alterius rei concurſum vel adjectionem fit certus, qui non deſinit incertam habere naturam, nec deſinit ſubeſſe eadem ratio decidendi. Sed caſus certus per ſpecialem adjectionem incertam bene fit incertus: & recipit incertam naturam, toto negotio ſemel inſpecto, vel ſaltem recipit limitationem à regula ob ſpecialem ſuſceptionem obligationis incertæ alterius objecti ſecundùm prædicta. Et ſic habes omnium errorum cauſas radicitùs evulſas, & confuſiſſimum labyrinthum ſuper eis conſtructum funditùs everſum & deletum.

81. Tertiò principaliter circa hæc occurrit extricanda lex, *ſi jactum retis*, *de act. empt.* omnes enim intelligunt ibi in primo caſu eſſe exemplum caſus incerti, in ſecundo verò exemplum caſus certi, de quo in hac lege, ſed omnes multùm in hoc falluntur, quia dicta lex non loquitur de intereſſe extrinſeco, ſed dumtaxat de principali debito, & ejus communi æſtimatione, quæ in ea rei perſecutione conſiſtit. Et ſic d. l. nullo modo ſpectat ad caſus intereſſe, ſed ad ſimplum debiti principalis dumtaxat, quod eſt expeditum in ſecundo caſu. d. l. quando venditor rete fecit & piſces contraxit. Sed idem in primo quoque caſu, quando rete jactare

noluit. Quòd enim tunc l. ait *incertum æſtimare*, quid aliud eſt quàm rem ipſam emptam, ſeu ſimplum rei emptæ tantùm? videlicet, ſpem aut aleam æſtimari, *l. nec emptio, de contrahend. empt. l. non hoc modo, de hæred. vel actio. vendit*, non tamen dico quòd nunquam debeatur, nec æſtimetur niſi ſimplum, ſed quòd *d. lex, ſi jactum*, non loquitur niſi de ſimplo, videlicet, de hoc ipſo incerto quod emptum eſt æſtimando, quod deciſio ſatis oſtendit. Nec etiam regulariter præſumendum eſt extrinſecùs intereſſe præter ſimplum. *l. quod ſi nulla: in fi. cum l. ſeq. de hæred. vel act. vend.* nec hoc in dubio ſomniandum, nec addendum eſt literæ textuali, facit quod dixi ſup. num 4. Sed hîc quiſpiam quæret, ſi hîc ad ſimplum tantum agitur, ad quid recurritur ad aliam æſtimationem quàm pretij conventi, quo ſimplum illud ſemel adpretiatum eſt, cuique ſtandum indiſtinctè diximus ſup. n. 66.70. Reſp. quod ibi diximus, non ſpectat ad exactionem ſimpli, ſed ad limites intereſſe extrinſeci, quod non debet præter ſimplum regulariter pretium conventum excedere. Cùm autem ad ipſum ſimplum, & rem emptam agitur, non ſemper quantitas pretij ſpectatur, quoniam perfecta venditione periculum, commodum, & incommodum ſpectat ad emptorem, ut ſi pluris eſſe cœperit, lucrum ſit emptoris: ſi minoris, damnum. Quod ſi hoc locum habet in corporibus emptis, multò magis in alea, quæ majorem mutationem recipit, & ad hoc reſpicit, tex. dum dicit, incertum hujus rei, ſcilicet, intranſitivè, hoc eſt, rem emptam, videlicet aleam (quæ incerta eſt) æſtimandam, non autem præcisè pretium dumtaxat ſpectandum, quando fieri poteſt, ut eâ die, quâ rete jactari debebat, contigerit fœliciſſimam fuiſſe piſcationem; unde meritò pluris æſtimabitur. Contra fieri poteſt, ut tunc contigerit infœlicem fuiſſe piſcationem, ut ſic minoris, ſaltem non ultra pretium conventum æſtimetur.

82. Et hîc advertendum, aut ipſe venditor non implevit, nec jecit rete, quia non potuit, & pretium ei non debetur ſi ſolutum non ſit: ſolutum verò repetitur tanquam reſoluta venditione, quia id actum omnino cenſetur, ut priùs jactaret rete. Non enim propriè factum jactationis retis emptum eſt, ſed captus piſcium, vel ſpes jacto priùs reti, ut l. *nec emptio, de contrab. emp. l. nam hoc modo, de hæred. vel act. vend.* Aut venditor non fecit, quia noluit, & ſic per eum ſtetit; & tunc non continuò locus eſt extrinſeco intereſſe, prout nec etiam in dubio præſumetur in aliquo, præter ſimplum debitum intereſſe, & ſic tantùm agitur ad ſimplum, vel ejus æſtimationem, quæ hoc caſu, quo per eum ſtat, non erit minor quàm pretium conventum, ſed poterit eſſe major, ſi eâ die fœliciſſima fuerit piſcatio, ut dixi, & ob id, inquit text. incertum æſtimandum. Si verò bonâ fide jactaverit, & nil captum ſit, nulla eſt contra eum actio, & tamen ei debetur pretium d. l. nec emptio. Quod ſi quid ceperit, illud quale, quantumque eſt debetur, ut hic. Quòd ſi contingat, & probetur emptoris etiam extrinſecus intereſſe, ſive venditor per dolum, vel culpam noluit, vel quòd ceperit reddere, tunc de hoc non loquitur d. *l. jactum*. Sed quamquam in his modicis, & aleatoriis non ſit de facili curandum de prætenſo intereſſe extrinſeco, tamen in quantum opus eſſet, per alia jura de eo quod intereſt, decidendum eſſet. In quo breviter dicerem etiam in utroque capite *d. l. ſi jactum*, propriè ceſſare primum reſponſ. hujus l. Juſtiniani, quia initio res empta non habet certos fines, qui prævideri poſſint, totumque unum integrum & certum conficere. Et ſic utrumque caput ſive piſcator jactaret rete, ſive quod ceperit, reddere noluerit, ſpectat ad caſum incertum, prout caſus incertus in hac l. Juſtiniani deſcribitur. Nec obſtat quod in hoc ſecundo capite poſtquam piſces capti ſunt, quòd certi ſint, & verè res vendita. *d. l. nec emptio, de contrab. empt.* ergo caſus certus. Quia præmiſſis admiſſis ad ſequelam dico, quod quantumvis nunc habeant certam quantitatem & naturam, illud eſt ex poſtfacto, quod non ſufficit: quia caſus certus debet ab initio certum ſimplum habere per ſe, vel per relationem ad aliud, ut deinceps non recipiat augmentum, nec diminutionem, ut ſuprà numero 71. quod eſſe nequit, cum mera alea empta eſt. Unde contrahentes cenſeri nequeunt certum quoddam ſimplum prævidiſſe, aut certum periculum ſuſcepiſſe: & ſic ceſſat ratio primi reſponſ. hujus l. niſi in quantum per quamdam analogiam (quæ etiam in incertis locum habet, ut ſuprà num. 60.) non debet ad ſummum duplum pretij in primo capite, nec duplum piſcium extractorum in ſecundo capite excedi.

83. Nec ei quod dixi in *d. l. ſi jactum ad ſimplum agi*, obſtat *l. 1. in princ. de act. empt.* Ubi dicitur ſi res vendita non tradatur, in id, quod emptoris intereſt, agi. Non enim debet ille tex. ruditer intelligi ad limitandam actionem ex empto, quaſi ſi contingat non intereſſe emptoris rem habere, nullo modo agere poſſit. Non enim d. l. hoc intendit, ſed potiùs actionem ex empto ampliare, ut non ad rem vel pretium repetendum dumtaxat competat, ſed etiam in id, quod pluris intereſt, ut tex. ibi declarat. Alioquin ſæpè contingere poteſt nullo modo intereſſe emptoris rem habere vel amittere, & tamen ad ſimplum, hoc eſt, ad pretium agi. Puta: vendidiſti ſervitutem per fundum tuum ad fundum, quem putabam meum eſſe, inventus eſt alienus, vel reſtitutioni ſubjectus ex fideicommiſſo, cujus conditio extitit, & ſic meâ non intereſt ſervitutem conſtitui, nec quidem mihi prodeſt. Si tamen prærogavi pretium, agam ad illam tanquam ad ſimplum repetendum, etiamſi conſtituere paratus ſis. Idem ſi priuſquam conſtitueres, fundus meus caſmate perierit: quia cum fundum tuum liberum retineas, non debes habere rem & pretium. Pariter re vendita evicta, etiamſi meâ non interſit habere, vel evictam eſſe, tamen ex empto ex primo tantùm capite, videlicet ad ſolum pretium agam, ut ſuprà num. 69.

84. Circa *d. l. ſi jactum*, reſtat obiter conciliare *l. quemad. §. ſi planè, ad l. Aquil.* Ubi ſi culpa nautarum navis inciderit in retia piſcatorum, tenentur lege Aquilia ob retia rupta, non autem ob piſces non captos, nec æſtimatur incertum piſcium. Solutio facilis eſt, quod in *d. l. ſi jactum*, captus piſcium (licet incertus) eſt pluſquam intereſſe propinquum, quia eſt res ipſa principaliter debita, & in diſpoſitionem deducta: ideo omnino debet æſtimari, cùm etiam fuerit æſtimatus in contractu. Unde nunquã poteſt æſtimari minus quam ſit pretium conventum, etiamſi minus valeat: ex quo non agitur niſi contra piſcatorem venditorem, qui eſt in dolo vel culpa contra fidem datam. Sed in *d. §. plane* non fuit cogitatum de piſcibus, nec præceſſit obligatio nec fuit niſi intereſſe remotum, quia damnum non eſt proximè datum niſi in retia, & adhuc præter propoſitũ. Omitto quòd veriſimile eſt Ulpia. dictæ legis, auctorem de his loqui, quæ accidere ſolent in littoribus Italiæ, ubi piſcatio non eſt tam aſſidua, ut in Oceano; ſed rarior & incertior, ita ut in quibuſdam locis, ut mari Liguſtico, defectu piſcium nullus ſit uſus piſcationis, quæ tamen uberrima & optima eſt in littore Galliæ Narbonenſis maris Mediterranei, præcipue ad aquas Sextias, & Rhodani mari illabentis oſtia, ubi inſignis ille venatus Mugilum auxilio Delphinorum, cujus pulchrè meminit Plinius *Natural. hiſt. lib. 9. c. 17.* Sed ad rem dico, quòd etiam in loco ubi eſt frequens uſus piſcaturæ, ſi tamen ea die incerta erat, idem adhuc dicendum quantum ad l. Aquiliam, quia eſt intereſſe incertum, & remotum, & conſequenter improbabile. Et quòd ita debeat intelligi, probat idem tex. dum expreſsè loquitur quando tunc incertum erat an caperent; dumque conjungit exempla venatorum & aucupum, qui ſæpiùs eluduntur quàm capiant: ſecùs ſi conſtat, quòd tunc piſcatura imminebat, item ſecùs in mari

Oceano, tempore (ut ſæpe) quo piſcatio aſſidua eſt, nec ſolet fallere, quia tunc amiſſio captus piſcium eſt intereſſe propinquum, & æſtimari debet, *l. ait lex, in fi.* cum lege ſeq. ad *leg. Aquiliam*. Non tamen etiam contra negantem duplari per id, quod novè dicam in nu. 101. Non tamen debet fieri æſtimatio niſi piſcationis tunc ſemel amiſſæ, non autem deinceps ex intervallo prætextu retium fractorum, quia damnum paſſus poterat ſtatim alia retia emere, vel conducere, prout in littoribus proſtant & abundant. Et de his parergis ſatis. Quòd ſi cui interim videar minutula hæc ſcrupuloſiùs perſequi, ſciat me nec aviditate ſcriptionis, nec inconſultè facere, ſed neceſſitate claræ, & plenæ doctrinæ, in qua notiſſimum eſt quorumdam minutulorum hæſitationem, vel contemptum maximis negotium faceſſere.

85. Quartò principaliter ſuper dicto ſimplo advertendum, quod ejus duplum non poteſt excedi in caſibus certis, ſive ſimul & ſemel, ſive pluries & particulariter ad intereſſe agatur, quod ut ſit dilucidius formo aliquot quotidianas quæſtiones in praxi. Prima: domus væniit mille, deinde ſervitutes aliquot evictæ, hujuſque evictionis nomine laudatus venditor ſolvit quadringenta. Et nihilominus vel caſu & ſucceſſu temporis (ut fit) vel melioratione emptoris auctus eſt valor domus, etiam deductis ſervitutibus valeat mille vel ſeſquimille. Et tunc tota evincitur, unde emptor præter valorem domus ultra mille, damnificatur. Utrum poſſit evictionis nomine conſequi duo millia? Videtur quod ſic, cùm verum ſimplum domus ſint mille, etiam contractu inſpecto. Contrarium dicendum, videlicet, quòd illa quadringenta deducenda ſunt, nec poteſt fieri condemnatio niſi in mille ſexcenta, per text. optimum in *l. ex empto §. idem Neratius, de act. empt.* Ubi receptum ob particulare intereſſe deduci debet de toto tex. eſt etiam in propriis terminis in *l. cùm fundus uti optimus, de evict.* facit *l. emptorem §. Caſsius de action. empt.* probat etiam hic tex. limitans totam evictionem ad duplum, ergo receptum ex cauſa particularis evictionis deducendum eſt, aliàs duplum excedetur. Quemadmodum etiam ſi pars quota pro diviſo vel indiviſo eſſet prius evicta, deinde totum, non dubitaretur quod ob priorem evictionem præſtitam eſt deducendum, vel in duplo computandum: quatenus tamen non pro impenſis litis, nec ob fructus ablatos, ſed ob æſtimationem ipſius juris evicti & intereſſe extrinſecum ſolutum eſt, idem ſi ob cautionem quamdam non præſtitam, vel aliud ejuſdem contractus non impletum; totum enim computari debet ne ampliùs dupla emptor quanti emit conſequatur, per tex. in d. *l. cum fundus*, & in d. *§. idem Neratius* quem glo. & Doctores in verſ. *idem rectè*, male intelligunt & obſcurant. Debet enim ille verſ. *idem rectè*, intelligi planè, prout loquitur, videlicet, quando omnia impleta ſunt uno ſolo omiſſo, propter quod agitur, tunc enim ſimpliciter fit condemnatio nulla imminente deductione, cùm nihil priùs nomine intereſſe ſolutum ſit, quod deduci poſſit, ut ſuo loco pleniùs explicui: aliàs ſecùs per prædicta & *leg. quia dicitur, de evictio.*

89. Rursùs gloſſa & Doctores diminutè intelligunt d. *§. idem Neratius*: putant enim id quod particulare intereſſe ſolutum eſt, indiſtinctè & ſimpliciter de toto deducendum: ſed non eſt verum, quia tex. tantùm vetat, quod plurimum eſt excedi, & in illud vult deduci quod priùs particulariter præſtitum eſt, quoniam ſatis eſt (inquit) omnibus deductis, quod plurimum eſt præſtari. Plurimum autem nihil aliud eſt quàm totius pretij duplum, per *d. legem cum fundus de evict.* & *d. §. Caſsius* in d. *leg. emptorem*. Non obſtat *lex ſi dictum, in principio de evict.* ut dicam infra, num. 167. Unde ſi poſtea ſtipulatio duplæ in totum committatur, debebit illud deduci, idem ſi ex empto agatur ad intereſſe, & probetur ultra duplum, vel uſque ad duplum. Sed ſi minus interſit, non debet illud particulare intereſſe deduci, niſi quatenus in ſumma duplum excederetur. Pariter gloſ. & Doctores obſcurant. *§. ex empto in d. leg. emptorem, verſ. ſatis autem non dantem, quanti plurimi actorem periclitari oportet.* Qui tex. eſt clariſſimus, nec vult aliud dicere quàm reum damnandum in verum & plurimũ ſive ſummum intereſſe actoris. Non enim loquitur de ſimplici repromiſſione duplæ, quia ſatis per actionem ex empto ſuppletur. *lege 2. leg. emptori duplum. de evict.* Sed de ſatiſdatione promiſſa nec præſtita, ſive promiſſa ſit de evictione totius rei, ſive certæ qualitatis, puta, vitij vel ſervitutis: ſive de ſimplo, ſive de duplo. Et dicit quòd non ſatiſdans, uti promiſit, debet damnari quanti plurimi actor inde periclitatur. Ait autem, periclitari oportet. Quæ verba (nempè Ulpiani viri ſcientiſſimi & elegantiſſimi) habent magnam & elegantem emphaſim: non ſolùm enim præſens, ſed etiam futurum tempus reſpiciunt, perinde ac ſi circumlocutivè dixiſſet, condemnandũ in id quod ob id intereſt, & intererit actoris. Hoc dumtaxat vult ille tex. dicere, nec potuiſſet melius. Quia intereſſe ſatiſdationis non præſtitæ non momentaneum eſt, ſed ſucceſſivum. Cæterum de taxatione, & exactione hujus intereſſe nihil dicitur in d. verſ. ſed hoc in aliis juribus, & æquitati ſubjectivi negotij relinquitur.

87. Et ſic rejicienda eſt anxia intricatio Accurſ. ibi, nec non operoſa diſtinctio Bar. Pau. & doctorum ibi non minus falſa quàm commentitia. Quod enim dicunt, ceſſantem ſatiſdare per dolum, ſtatim in duplum condemnandum & exigendum, ut nec reddat, ſi periculum, vel evictio non ſequatur, per *l. de evict. l. locum, § condemnatio, de tab. exhib.* & idem vult Bart. in *d. l. 2.* falſum eſt, quia in d. *§. condemnatio*, pœna eſt ſpecialis in illo edicto ſpecialiter facto contra non exhibentes tabulas teſtamentarias dumtaxat, qua in re non ſolùm privata, ſed etiam publica verſatur utilitas, *l. vel negare, quemad. eſt. aper.* Ideò ea pœna non poteſt ad diverſum caſum, ubi eſt alia, & minor ratio, trahi. Dicta verò *l. 2. de evict.* nullo modo dicit, nec ſentit ſtatim duplum exigendum, ſed condemnandum ad ſolvendum duplum, quando caſus eveniet, perinde ac ſi per ſtipulationem cautum fuiſſet. Patet, quia condemnatio de qua ibi, refertur ad actionem; actio autem ad promiſſionem ſcilicet per ſtipulationem faciendã, quia actum fuerat de dupla, vel id rei qualitas & conſuetudo exigebat, *l. emptori duplam de evict.* Ergo ſententia non poteſt intelligi plus continere quam actio vel ſtipulatio, & ita debet ille tex. planè, ſimpliciter, & ſine ulla ſophiſtia intelligi, rejectis anxiis, & ſupervacuis intricationibus Accurſ. Bar. & aliorum ibi.

88. Redeundo ad d. verſ. *ſatis autem*, fateor quòd ſi emptor omnino non erat empturus ſine ſatiſdatione, & hoc actum fuit expreſsè, vel tacitè, ſciente videlicet venditore (aliàs propoſitum emptoris in mente retentum non faceret duriorem obligationem venditoris, *l. ſi repetendi, C. de condict. ob cauſam*) & poteſt ſi velit emptor agere ad redhibendum, vel reſolvendum contractum arg *leg. arboribus, l. ſed Celſus § 1. de contrah. empt.* & tunc non loquitur de verſ. ſed loquitur, *d. l. arboribus, & l. ſi venditor. de ædil. edic* & ſimiles quæ de redhibitione, vel reſolutione loquuntur. Sed ſi emptor nolit, vel non poſſit agere ad redhibendum, loquitur d. verſ. Et ſic etiam contra dolo ceſſantem non poterit totum ſtatim exigi, quia nec duplum, nec ſimplum quidem totius ob id venit, ſed tantùm quod ob id intereſt, & intererit, nec priuſquàm interſit, taxari, vel exigi poterit. Nec tamen non differet doloſus à non doloſo, quia non doloſo quod eo nomine ſolverit, deducetur poſtea de totius ſimpli, vel dupli condemnatione, ſi caſus accidat, ut dictum eſt *d. §. idem Neratius*, non autem in doloſo, quia per dolum ſuum ſe reddit indignum hoc l. beneficio & temperamento per not. in quæſt. etiamſi dolum nõn commiſerit niſi in ceſſando à promiſſa ſatiſdatione, & tunc

(niſi dolum ſemel commiſiſſet circa totam rem, puta, ſcienter alienam ignoranti vendendo) in eo ſolo articulo, in quo dolum commiſit, privabitur hac legali moderatione, arg. *l. reſcripeum, de his quib. ut indign.* idem in ſimilibus.

89. Redeundo ad thema dictæ quartæ principalis conſiderationis ſuprà num. 58. Quæro quid ſi pluries tota res evincatur, ut ſi primò tota domo evicta emptoris extrinſecùs interfuit in mille vel quingentis, quæ venditor ſolvit, & loco pretij domum redemit ab evincente, & reſtituit, quæ poſteà rursùs ab alio evincitur, unde rursùs damnificatur emptor in aliis mille. Utrùm debeant compenſari vel deduci priora mille & vel quingenta? Videretur quod ſi per prædicta, cum dicta reſtitutio domus non fuerit nova venditio, ſed prioris impletio, & ſic ſemper ex eadem cauſa unius venditionis agitur, & eadem vetere actione ex empto. Igitur ne duplum excedatur debet, dicta compenſatio vel deductio fieri; aliàs non ſolùm duplum, ſed etiam ſimplũ, vel quadruplum eodem actu ſubinde repetito poſſet excedi. Sed his non obſtantibus, contrarium puto, quia aliàs ſequeretur quod emptor poſſet impunè inquietari, nec ampliùs ageret ad intereſſe. Non obſtant prædicta, quia hîc nova voluntaria traditio, & ſic novum factum venditoris intervenit, ex quo de novo ad evictionem obligatur, quæ obligatio non debet eſſe eluſoria. Tum venditor contra eum vel eos & ſingulos, à quibus ſucceſſivè redemit, habet novum & diſtinctum recurſum evictionis, quo ſibi ſubinde conſulere poteſt, & quem ad minimum cedere tenetur.

90. Sed circa hæc occurrit alia neceſſaria quæſtio. Venditor fundi vel domus recepto pretio fuit, primum in mora tradendi: unde damnatus ad fructus vel mercedes moræ, & in id quod extrinſecùs emptoris ob eam moram interfuit, quod probatum fuit aſcendere ad ducenta, quæ ſolvit re traditâ, ſed poſteà evincitur, & emptor multò magis extrinſecùs damnificatur. Utrum in æſtimatione, & intereſſe evictionis debeant in duplo computari illa ducenta ob præteritam moram non tradendi ſoluta? Videtur quod nõ, quia mora illa precedens nihil habet commune cum cauſa, & damnis evictionis, ſed diverſæ ſunt obligationes. Prima ad tradendum, & præciſa, quæ eſt primitiva. Secunda verò conditionalis, & oritur ex nova cauſa, videlicet, evictionis: nec competit ad rem, ſed ad pretium, & intereſſe, ut ſuprà n. 66. Et ſic videtur quælibet obligatio ſuum, & diverſum ſimplum habere, quia primæ ſimplum eſt res ipſa empta, ſecundæ verò ſimplum eſt pretium: quod repetitur, *l. ſi in vendit. de evict.* igitur quælibet ſuam taxationem ad ſimplum ſuum habere poterit. Quibus non obſtantibus, dico illa ducenta deducenda, vel in duplo computanda, non autem quod nomine dictorum fructuum, vel mercedum perceptum eſt, & hoc per tex. in *d. l. ex empt. §. idem Neratius*, qui continuatur ad §. *præcedentem*, qui loquitur de cautione habere licere, quæ concernit evictionem: loquitur etiam de intereſſe ob non traditionem, vel moram tradendi, & tamen ſubjungit clauſulam generalem: deducto eo quod præſtitum eſt litem æſtimandam, ut ſufficiat propter hæc omnia quod plurimum eſt, id eſt, ſummum (quod per hanc legem duplum eſt in omnibus certis) præſtari. Et ſic eſt ibi caſus rotundus, quod etiam in cauſa evictionis deducitur quod priùs ob veterem moram tradendi nomine intereſſe, ſcilicet extrinſeci, ſolutum eſt.

91. Non obſtat quod diximus in ultima præcedenti quæſtione, quia ibi poſt rem evictã & retraditionem redemptæ eſt nova venditio, quia eſt merè voluntaria, nec fit ex neceſſitate prioris contractus, ex quo ſufficiebat pretium cum intereſſe, quod ad ſummum non poterat pretium excedere, & ſic cùm fiat ex nova voluntate, novus eſt contractus, conſequenter nova cauſa, & novum ſimplum. At in hac quæſtione traditio rei, & purgatio veteris moræ non eſt novus contractus, ſed neceſſaria impletio prioris: nec fit ex libera voluntate, ſed ex neceſſitate, & ſic eſt merum implementum neceſſarium primæ & unicæ venditionis, conſequenter unum & idem ſimplum, quod ab eo quod extrinſecus intereſt, ſive ſimul ſive particulariter excedi nequit. Et ſic taxatio hujus primi reſp. ampliatur. Primò, ſive ſimul, ſive pluries particulariter interſit. Secundò, etiam in pœna loco ejus ſubrogata, ut infrà n. 170. Tertiò, non ſolùm in actione ex empto, ſed etiam in ſtipulatione duplæ, *d. l. ex empt. §. idem Neratius d. l. cum fundus, de evict.* Fallit primò ex nova venditione, ut nuper dixi. Secundò ſi dolus malus arguitur, ut infrà quæſt. 8.

92. Quintò circa iſtud ſimplum principaliter advertendum, in quantum dixi pretium eſſe verum ſimplum ex parte emptoris, hoc intelligendum eſt in effectu ob adpretiationem, & limitatam æſtimationem rei emptæ & debitæ, tamen in veritate proprie, & adęquate loquendo, ipſi emptori verum ſuum ſimplum non eſt pretium, quod ipſe debet, ſed res empta, quæ ſibi debetur, vel etiam debebatur evictione ſecuta. Quemadmodum ex parte venditoris qui tradidit, cuique non ſolvitur, non res vendita quam debebat, & tradidit, ſed pretiũ ſibi debitum, & in quo ſit mora. Et hæc conſideratio non eſt otioſa, ſed magni effectus, quoniam quanquam in utroque ſimplo poſſit quandoque verificari hæc lex, prout æquè ſuper utroque ſtatuit, tamen non æquè, nec tam faciliter contingit caſum juſti intereſſe caſualis verificari, & admitti in uno, ut in altero, videlicet, in pretio ut in domo, vel alia re vendita. Et ratio eſt manifeſta non ſolùm paſſim in jure, ſed etiam in ſenſu communi. Pretium enim conſiſtit in nummis, in quibus primò non cadit affectio: recipiunt enim functionem omnimodam cum aliis nummis, etiam diverſæ ſpeciei, *l. quæ extrinſecùs, de verb. obl.* Modeſtin. in tract. uſur. n. 700. cum ſeq. Secundò in eis cadunt uſuræ, quæ non cadunt in ſpeciebus, *l. 3. in fin. de uſur.* Contrà in ſpeciebus cadit intereſſe extrinſecùs, *l. 1. de act. empt. l. emptori, de evict.* quod regulariter non cadit in nummis, *l. in nummis, de in lit. jur.* Tertiò ut ſit parabile commodumque nummorum commercium reipublicæ neceſſarium, neceſſe fuit in eis primò certum uſurarum modum concedere. Secundò ne modus excederetur, & ad vitandum tenuiorum expilationem, & infinitos abuſus, neceſſe fuit certos limites præfigere, & diſtrictis ſanctionibus præcidere, *l. eos C. de uſuris.* Tertiò ne his ſanctionibus fraus fieret, neceſſe fuit omnem vagi, & caſualis intereſſe prętextum, & cauſationem ſemel amputare & excludere, ut l. fin. *de per. & com. rei vend.* Modeſt. in eod. tract. uſur. n. 534. Et ſic maxima, & diametralis ratio differentiæ eſt inter ſpecies, & nummos. Ex hujus rei præſertim uſurariæ ignorantia aberraverunt omnes Doctores, dum putant ſaltem in juſto mercatore rationem intereſſe caſualis extrinſeci habendam in debito pecuniæ, & d. l. fi. *de per. & com. rei vend.* reſtringant alij ad eum, qui ignorabat venditorem eſſe negotiatorem, ut Joan. Fab. hîc. Alij (quæ eſt communis traditio) quando certò non conſtat de lucro mercantiæ amiſſo, quorum pernicioſos errores nove plenèque confutat Mod. d. tractatu uſur. n. 502. cum ſequenti. Beſſis enim uſura à jure civili taxatur tanquam juſta & ſufficiens penſatio intereſſe mercatilis in pecuniis.

93. Et propius in terminis noſtris valde erravit Alciatus hîc c. 9. & in l. *cum prætor. de verb. ſign.* dum aliter non valens leges primo aſpectu pugnantes conciliare, cenſet in contractu venditionis non venire intereſſe extrinſecum ex parte venditoris, idque in eo contractu ſpeciale eſſe, ut ſervetur æqualitas, quia ex parte emptoris non veniunt niſi uſuræ: non autem quod aliter intereſt. Atqui nihil hîc ſpeciale eſt in contractu venditionis: quod autem extrinſecùs intereſt ex parte venditoris, venire omnia jura clamant *de evict. ff. & C. per*

tot. & ſenſus communis dictat. Nec quicquam ſpeciale eſt in emptore, ut ad uſuras teneatur tantùm, ſed eſt jus commune, & regula generalis, ut dixi. Nec ob id eſt inæqualitas inter emptorem & venditorem, quia eam differentiam operatur non diverſitas juris propriè, ſed diverſitas circumſtantiarum, & facti, quæ eſt inter ſpecies & nummos, inter rem venditam, & pretium, ut nuper dixi. Æqualitas autem quæ debet eſſe inter emptorem & venditorem non conſiſtit in quantitate, vel extenſione obligationis, ſed in æqualitate adpretiationis ſeu juſtitiæ commutationis, quæ non exigitur mathematicè, ſed civiliter. Modeſt. d. tract. uſur. q. 14. Alioquin multæ ſunt obligationis differentiæ tranſcendentes, quæ tamen eam communicationis, & juris æqualitatem non lædunt, ut cum ex parte emptoris obligatio eſt ad dandum, non autem ex parte venditoris, *l. ex empt. in princ. de act. empt.* & aliæ id genus differentiæ, quæ ex diverſa natura rei, & pretij procedunt. Pariter in locante dolia, vel cupas tempore vindemiarum, *l. ſed addes, loca.* Ubi viliſſima merces eſt juſta æqualitas, licet conductori non immineant niſi ſimplices, & ferè nullæ uſuræ, cum locatori impendeat graviſſimum periculum, non ſolùm ſi tradat vitioſa, ſed etiam ex ſimplici mora fallendo tempore conſtituto, & in periſtaſi prævisa, ut ſup. num. 49. Eadem cauſa prædictæ ignorantiæ lapſus eſt hîc Curt. Jun. num. 21. 24. generaliter concludens ex ſola mora non venire quod extrinſecus intereſt, ſed tantùm uſuras æſtimationem quanti plurimi in ſpeciebus, per §. *cum per venditorem, l. ſi ſterilis, de act. empt.* & ſequitur Pet. Loriot. *in l. quatenus de reg. jur.*

94. Ut autem obiter eam quæſt. poſtquam hic ſermo incidit, explicemus, omiſſis ſophiſticis aliorum perverſionibus rectum ſcopum petentes, dicimus quod ſicut in pecuniâ ſtrictè ſumpta regulariter non admittitur, quod extrinſecùs intereſſe prætenditur, ſed uſura legitima dumtaxat, per jura & rationes prædictas, ita in reliquis ſpeciebus, quæ in pondere, numero, menſura-ve conſiſtunt, & appellatione pecuniæ largè ſumptæ veniunt, non habetur regulariter ratio ejus, quod extrinſecùs intereſſe prætenditur, ſed æſtimationis quanti plurimi, vel uſurarum ſi de his conventum ſit. *l. oleo. C. de uſur.* etiam quandoque nudo pacto, ut in frumento & hordeo, *l. frumenti C. de uſur.* Et ratio eſt manifeſta, quia in iſtis cum recipiant functionem in genere ſuo, non ita cadit affectio, aut electio: faciliùs etiam ſolent aliunde (ſi quis prompte egeat) comparari quam reliquæ ſpecies, quæ non recipiunt functionem, ut domus, vel equus. Quare longè minus in his fungibilibus acceſſio juſti intereſſe extrinſeci congruit, quàm in aliis, quæ functionem non recipiunt. Idque vel ſenſus communis oſtendit, & ipſa communis utilitas promiſcui uſus exigit, præſertim frequentiæ commerciorum hujuſmodi fungibilium, in quibus ſi ratio caſualis, & extrinſeci intereſſe paſſim admitteretur, non eſſet finis litium falſorum prætextu & fraudationum. Quoniam autem paulò major & juſtior eſt ratio intereſſe, vel interuſurarij in his fungibilibus, quàm in meris nummis, quæ ſi quis promptè non recipiat ab uno, poteſt ab alio ſaltem ſub legitimis uſuris, *leg. non exiſtimo, de admi. tut.* promptius recuperare, quam reliqua non fungibilia. Ideo in his ſpeciebus fungibilium non ſolùm ob ſimplicem moram venit acceſſio quanti plurimi, ſed etiam de certis uſuris infra legitimum modum paciſci ſcilicet, quandoque etiam nudo pacto, *ut in l. frumenti C. de uſur.*

Quam 95. legem mirum eſt, ut Doctores ſophiſtia nimia imbuti, & dementati non intelligentes civilem, & politicam rationem laceraverint, aliis negantibus eam l. & *l. oleo*, non loqui de uſuris, ſed de tranſactione incerti futuri valoris, ut in *l. ſi ea leg. C. de uſu.* quæ eſt communis ſententia gl. & doctorum ibi, & in lege *quāvis eodem titulo* ubi Salic. & in l. *ſingularia* ubi Alex. col. 5. *ſi cer. pet.* & in l. *rogaſti* ubi Jaſ. §. *ſi ſibi* col. 3. *eod. tit.* Aliis verò cauſificantibus ſpeciale eſſe in *d. l. frumenti*, in frumento & hordeo, eo quod in iſtis non ita de facili contingat fieri fraudem ut in aliis, ita Franc. Purp. in *d. l. ſingularia*, nu. 53. Aliis audaciori ſacrilegio impietatem & legi & auctori impingentibus, ut tanquam ex l. nulla & reproba, nec naturalis, nec civilis obligatio naſcatur, ut Fort. Gorgias in *c. 1. de pact.* quorum delirium confutat Mod. in tract. uſur. n. 128. cum ſequenti. Nos dicimus *d. l. frumenti*, & ſimiles de vera & propria uſura loqui, quamquàm (ex mente juris) non merè lucratoria, ſed promiſcui interuſurij, vel alterius intereſſe compenſatoria: quod autem in frumento & hordeo etiam ex nudo pacto accedit uſura, id propter majorem horum neceſſitatem, & juſtiorem rationem intereſſe, & promiſcui uſus, utque minus impune fallere liceat in his victui quotidiano neceſſariis ſpecialiter inductum eſt. Quare licet *d. l. frumenti*, loquatur in mutuo, multo fortius idem eſt ſi ex emptione, vel alia juſta obligatione debeatur. Cæterum, ut in nummis, ita in iſtis publica utilitas, & ratio commerciorum exigit non admitti cauſationes alterius caſualis & extrinſeci intereſſe.

96. Ad has autem politicas & practicas rationes, & dictamen ſenſus communis reſpicit Juriſconſ. in d. §. *cum per venditorem.* Ideo & prudentiſſimè negat in his rationem extrinſecæ utilitatis haberi, quod tamen non eſt abſolute, velut pro præciſa & perpetua prohibitione accipiendum, ſed utplurimū regulariter & civiliter, ut etiam ſatis indicat phraſis d. §. ubi ponuntur exempla inopinati dubij, nec veriſimilis intereſſe dumtaxat, ut ſint potius vanæ, & remotæ cauſationes, quam juſti & veri caſus intereſſi itaque ſi exempla attendas, magis excludetur remotum, & frivolum intereſſe, quàm verum & propinquum, licet merè extrinſecum, ſi tale probaretur. Et ſic facile ſi contendere vellem, defendere poſſim, etiam quod extrinſecùs intereſt in his venire, modò ex veris & propinquis cauſis probetur. Sed quia brevem & ſimplicem veritatem amamus, & ipſum tantùm bonum, & æquum proſequimur, dicimus quod inquantum textus d. §. non ſolum dicta remota, & frivola exempla excludit; ſed etiam eam tantum utilitatem admittit, quæ eſt circa rem, videlicet, intereſſe quanti plurimi, ſatis oſtendit debere regulariter in his excludi rationem intereſſe merè extrinſeci. facit quòd in iſtis poteſt eſſe locus legitimæ uſuræ, ut dixi, & ſic non debet admitti acceſſio extrinſeca excedens legitimum modum uſurarum; æſtimatio autem quanti plurimi eò quòd ſi tam conjuncta rei, ut ejus pars fuerit, non poteſt cenſeri uſura, nec in fraudem uſuræ.

97. Poſt tamen contingere caſus cum tot juſtis circumſtantiis, ut etiam in iſtis fungibilibus intereſſe merè extrinſecum debeatur. Ut ſi inter mercatores & negotiatores frumentum certo die & loco: puta, tali portu promiſſum ſit, quo tempore, & loco prævidebant contrahentes creditoris intereſſe, & cum alioquin damna paſſurum, & tamen debitor per moram, vel culpam etiam circa dolum malum fefellit. Ipſa enim æquitas & communis commerciorum utilitas, & fides hoc caſu exigit, non ſolùm æſtimationem quanti plurimi ſi qua ſit, ſed etiam extrinſecum intereſſe (veruntamen propinquum & efficax præſtari) quod etiam jura apertè volunt, dum hoc caſu faciunt actionem arbitrariam, ut videlicet detur judici judicaturo arbitrium & poteſtas, non ſolùm ſuper principali & æſtimatione quanti plurimi, quæ videtur pars rei, ſed etiam ſuper adjudicatione, & taxatione hujus intereſſe *l. 3. in fi. l. aut ſi mutua, & per tot. de eo quod cer. lo.* Mod. in tract. uſur. n. 514. Et de prædicto exemplo frumenti ſua die & loco non ſoluti, habes pulchrum thema, & deciſionem Ang. conſi. 219. arbitror, in fi. Et tunc proculdubio locus erit huic l. ut non debeat illud quod extrinſecùs intereſt, duplum excedere. Et adhuc hæc exempla intereſſe extrinſeci in ſpeciebus, fungibilibus non

debent frequenter admitti, nec ad conſequentiam ordinariam trahi ob fraudes vitandas, ſed tantum ubi ſaltem in genere prævisum, & ſuſceptum fuit, & de eo cogitatum, & juſtæ cauſæ interveniant, ut locus ſit de jure actioni arbitrariæ. Sed multominus, imo minimè in nummis, propter rationes prædictas, quæ multo preſſiùs ſtringunt in nummis quàm in reliquis fungibilibus: quo ſit, ut vix unquam accidere poſſit opus eſſe taxatione hujus legis ubi nummi debentur. Si enim vix eſt in aliis rebus fungibilibus, quantominus in nummis quibus ob prodictas rationes longè minus accedere poteſt extrinſecum intereſſe? & præſertim ſi ex mutuo debeantur. Mod. tract. uſur. nu. 521. Tamen hæc lex aptiſſimè ſcripta eſt, etiam in habentibus certam quantitatem, ubi debitum nummorum verſatur, non quòd frequenter in nummis debitis hanc legem verificari contingat, ſed ne excluderetur caſus, in quo quandoque (licet rariſſimè) contingere poteſt extrinſecum intereſſe jure accedere: puta, tam multis ſimul concurrentibus, ut juſtum & æquum ſit deberi, quod extrinſecùs intereſt, non tamen in fraudem, aut conſequentiam trahi poſſit, ut in caſu etiam mutui, in quo ſeptem conditionibus ſimul concurrentibus hoc admittunt. Mod. d. tract. uſur. num. 513. cum ſequenti. non tamen video, quin ſemper ſit longè infra duplum: ſi tamen caſus contingere poſſet, ut excederet duplum (nec eſſet verum periculum ſpecificè prævisum & ſuſceptum) locus eſſet huic legi.

98. Ex quibus liquet non tam erroneam quàm faneticam eſſe communem illam opinionem, quod in rebus, vel ſpeciebus, quibus accedere poteſt æſtimatio quantiplurimi, non veniat intereſſe extrinſecum, ſed tantùm veniat in nummis non aliâ ratione, quàm quòd in nummis non cadit acceſſio quantiplurimi, per *d. l. nummis*, quam ita Bar. & omnes fere illic & ubique ſic intelligunt, quem errorem obiter perſtrinxerunt Mod. in d. tract. uſur. nu. 31. & 512. in fin. Nihil enim præpoſterum magis unquam dici aut cogitari poteſt, cum minimè omnium in nummis hæc extrinſeca acceſſio cadere poſſit, ſed dicendum è converſo per prædicta. Non obſtat *d. l. nummis, de in lit. jur.* quia probat regulariter non venire extrinſecum intereſſe in nummis: Quod autem ſubdit, niſi fortè &c. licet verbum fortè in legibus non excludat tacitam affirmationem, excludit tamen frequentiam, & regulam, & oſtendit id, ad quod refertur rarum, & fortuitum eſſe ſi materia ſubjecta ad hoc apta ſit, ut in exemplis ibi poſitis, quæ adhuc reſtringuntur in caſum doli, non cujuſvis, ſed doli cum perfidia inſigni debitoris, videlicet, abnegata: quo caſu caſus eſt incertus, ut infra q. 8. Non obſtat quod omnes Doctores exponunt verba *d. §. cum per venditorem*, ibi, *circa rem*, id eſt, intra rem: quia (ut ſæpe dixi) mera perverſio eſt, perperàm inventa ad fulciendum falſum illud, & præpoſterum commentum de intereſſe extrinſeco paſſim admittendo in nummis ob moram (*per d. l. nummis*, quæ non probat, & contra *l. fin. de peric. & com. rei vendit.* & alia jura quæ pariter contrarium probant) deque eo intereſſe extrinſeco excludendo in aliis ſpeciebus, per *d. §. cum per venditorem*, qui non probat niſi in fungibilibus, & adhuc tacitè, ut dixi & contra *l. 1. in princip. de act. empt.* & alia jura paſſim, quæ contrarium probant & etiam contra dictamen rectæ rationis, & ſenſum communem, ut olim Ful. in d. l. 1. & *l. nummis*, tetigit, licet expugnare auſus non fuerit.

69. Nos autem dicimus quod non ſolum omne intereſſe ſtrictè ſumptum de quo agitur, extrinſecum, ſed etiam omnis acceſſio (quæ tamen acceſſio manet, ut in tot. tit. de uſur. nec incorporatur. ut augmentum alluvionis, vel augmentum ſervi, vel equi de minori ad mediocrem ætatem) extra rem eſt, ſive extrinſeca, quanquam quandoque intrinſecus accedat, id eſt, ex ipſa re, ut *l. item veniunt. §. non ſolum, de petit. hær.* quam Mod. in tract. uſur. numero 578. naturalem vocant. Quandoque verò extrinſecus. quam ibidem accidentalem compendij ſermonis gratiâ vocant. Hæc autem accidentalis acceſſio quantiplurimi, non quæ nunc eſt (quia eſſet verus, & præſens valor) ſed quæ à tempore moræ fuit, & deſiit, ut in *d. §. cum per venditorem*, cujus verba ſimpliciter, ut jacent, ſine ulla ſophiſticatione, & diſtortione capienda contendo, ut ſemper obſervavi. Quædam verò penitùs extra rem, ut uſura. & intereſſe caſuale, & ſic omnia plana ſunt, legalique æquitati conſona, & uſibus hominum accommoda. Rejiciendæque omnes operoſæ, & intricatæ perverſiones Doctorum ad *d. §.* tam veterum (ut Nicol. Mat. qui ut refert Alb. hic col. 12. violenter invertit verba, & ſenſum *d. §.* quem exponit de ſimplici bonitate rei, & de tempore ante moram) quam mediorum, & recentiorum, ut Cur. Jun. & Petrus Loriot. qui putant nunquam deberi quod extrinſecus intereſt, ex ſimplici mora.

100. Ultimò, quia nec vetus quidem communis litera *d. §.* nuperis adverſariis caret, ut hanc pro officio moréque noſtro vindicemus. In quantum Greg. Haloan. ibi. *quamvis æſtimatio creſcat*, detrahit verbum, *æſtimatio*, quamvis hanc detractionem ſummè probet Petr. Loriot. in tract. de eo quod int. Axio. 64. veriſſimam tamen puto & retinendam communem noſtramque lectionem, quæ etiam optimè quadrat prin. ejuſdem §. & cæteris legibus. Eſt autem frivolum, imò falſiſſimum quod Loriot. de ſuo ad truncationem Haloandri probanda addit. verbum, *augere*, ad id quod extrinſecus contigit referri, *creſcere* verò ad id, quod circa rem, *l. 1. de in lit. jur.* quia cum *d. lex 1.* dicat condemnationem creſcere ultra pretium, idque non ex re, ſed ex contumacia, palam eſt verbum *creſcere* referri ad id quod extrinſecus accedit, per *d. l. item veniunt. §. item non ſolum, de pet. hered.* Sicut & cum legati dicunt quaſdam actiones inficiatione creſcere, *Inſt. de obligat.* ex qua, contr. *§. fin. l. ea qua. C. de condict. inde. d. l. item veniunt. §. cum prædiximus*, & paſſim jura dicunt uſuras creſcere. *l. lecta, verſi igitur ſi certum pet. l. cum quidem, in fin. princ. de uſur.* & uſurarum incrementum, *l. 1. §. belliſſimè, ut leg. & fideicomm. nomine cave.* quanquam omnino veniant extrinſecùs, *l. uſura. de verb. ſign.* De verbo autem *augere*. nihil notius, & frequentius in jure, quàm pro his, quæ etiam intrinſecus accedunt capi, ut leges paſſim dicunt fructus, & partus augere hæreditatem, *d. l. item veniunt. §. item non ſolum*, ſimiliter & dotem. Sed ne adhuc ea truncatio commenta Dd. juvat, prout nec fulcit novam quandam, ſed falſam opinionem Loriot. quòd hæc acceſſio quantiplurimi jure actionis, & obligationis, non autem ſolo officio judicis debeatur, de quo aliàs loco ſuo dicemus. Nec aliter ea truncatio variat ſenſum *d. §.* ſed tam ſacra eſt littera legis, ut nec ſenſu quidem ſervato, lædi debeat. In quantum autem Haloa. loco horum verborum, ſine non, quoniam legit, quoniam verò dedit. Hæc quidem eſt ſimplicis, veteris, & receptæ literæ modica mutatio, quia ſenſum nullatenus attentat, nec in aliquo mutat. Communis autem lectio non ſolum brevior eſt, & expeditior, ſed paulò concinnior, nec ullatenùs deviat ab elegantia, & ſtylo Juriſconſulti. Quare eam retinendam, & lectioni Haloandri præferendam cenſeo, præſertim cum vetuſtiſſimis exemplaribus diligenter manu ſcriptis, quæ conſului, conſentiat. Ex his habes obiter *d. §. cum per venditorem*, in ſenſu, & litera emaculatum, nativæque ſuæ luci reſtitutum.

101. Tertio principaliter quæro. An ea æſtimatio quantiplurimi ſubſit taxationi dupli hujus? Videtur quòd non. Primò quia plus eſt, ſaltem non minùs quàm cauſa rei, quæ tamen duplo non ſubeſt, ut ſuprà, numero 11. Secundò, hujuſmodi acceſſio magis accedit parti rei, cujus pars fuit, quam nudæ acceſſioni. Mod.

tractat. de uſur. num. 512. Tertio tex. in *d. §. cum per venditorem, in princip.* vocat hanc utilitatem ſive intereſſe circa rem, & ipſius rei æſtimationem. At hic extrinſecum tantum taxatur. Quarto, quia ſpecialiter jure, & nominatim cautum eſt, hanc acceſſionem omnino deberi: igitur ſpecialis hæc diſpoſitio in generali diſpoſitione hujus l. non includitur, arg. *l. doli clauſula, de verbor. oblig.* Quinto, quia rem quanto plurimi valebat, tenebatur venditor, vel alius debitor omnino dare: igitur ſi eo perſeverante in mora decreverit non debet moratori prodeſſe, nec moram paſſo nocere, quod innuit tex. in *d. §. cum per venditorem, in fin.* & ita ſenſit Bar. hic num. 25. & communiter veteres. Sextò confirmo, quia de jure hujuſmodi acceſſio non dicitur intereſſe extrinſecum, ſed res ipſa, vel pars ſimpli, per text. in *l. in furti actione, de fur.* ubi tantùm verum pretium rei duplatur, non autem quod intereſt: & tamen quanti plurimi fuit, duplatur, non autem quod intereſt, *l. inficiando, §. infans, de fur.* Facit quod in l. Aquilia contra negantem non ſolum corpus ipſum, ſed etiam quanti plurimi fuit infra annum, vel triginta dies duplatur, imo etiam omne intereſſe, ſecundum Accurſ. quem omnes hucuſque ſequuntur in *l. inde Neratius, §. hac actio, ad l. Aquil.* in *l. contra negantem. C. eo.* Septimo confirmatur, quia alioquin ſequeretur non magis puniri moratorem, quam eum qui non eſt in mora, quod eſt abſurdum. Fieri enim poteſt, ut ſervus venditus, vel aliàs debitus fieri incipiat magni pretij: puta, ob hæreditatem relictam, & antequam tradatur, citrà moram venditoris evinci, ita ut deſinat venditor habere facultatem tradendi: quo caſu licet in eo quod intereſt, veniat hæreditas etiam non adita, ſed delata, tamen non debet excedere duplum, ut dicam infra nu. 136. Igitur ſi venditor fuerit in mora tradendi, unde amiſſa ſit ea hæreditas, debet in totum teneri quantiplurimi valuit ſine reſtitutione ad duplum. Sed certè hoc ultimum minus reliquis concludit, utpote de præſenti valore, quia longè facilius venit, cum adhæreat rei, & ejus pars ſit ad valorem præteritum, & deſitum, qui longè minoris eſt æſtimationis.

102 Sed quod ſubſit duplo tenuit Bulga. quem ſequitur Accurſius hic in verbo, *dupli.* & nuper Berenga. in ver. *hoc quod intereſt.* & nuperrimè Eguin. Baro. tract. divi. & individ. lib. 4. c. 5. & c. ſi. Et breviter hanc partem regulariter veram puto. Fallit primo ſi conſtat debitorem intùs habere dictam æſtimationem; puta, ſi pendente morâ etiam ſine dolo, plus duplo juſto, & communi tunc temporis pretio vendiderit, vel permutaverit, tempore vero ſolutionis pretium valde imminutum ſit: tenebitur enim ſupplere quanti vendidit, etiamſi id plus duplo excedat ſimplum temporis purificatæ obligationis, etiamſi illa puritas momentanea fuerit, & breviſſimo tempore duraverit, ſi aliàs juſto tunc pretio vendidit: quia ſi injuſto, non erit in conſideratione, cum teneatur ſecundò emptori, vel ab eo ſcienter emente remiſſum ſit, vel ex ſingulari induſtria non ex re habeat, puta, pœnam interim exactam a fure, vel ſimile. Fallit ſecundo, ſi conſtet de dolo debitoris in non ſolvendo, cum poſſet, per not. in quæſt. 8. Ad ſextum autem pro prima parte adductum reſpondetur, quod ibi res plurimi furtum tunc fiebat: meritò quantiplurimi duplatur, ut probant dicta jura. Minus obſtat quod obiter dictum eſt de lege Aquilia, in quo graviter hucuſque ab Accurſ. & Doctoribus peccatur, quia contra negantem verum eſt corpus ipſum amiſſum, vel deteriorem rationem corporis duplari quantiplurimi fuit ab anno, vel 30. diebus retro. Sed non eſt verum reliquum intereſſe duplari, ut omnes falsò putant, ſuperficialiter tantùm. non autem analyticè jus noſtrum tactantes. Patet, quia in l. Aquilia non duplatur niſi ſimplum ejus quod per eamdem l. venit. Sed per eam legem non venit niſi æſtimatio corporis, vel deteriorationis quantiplurimi fuerit, ut dixi, quod intelligitur de communi æſtimatione ipſius rei, *lege ſi ſervum, ad l. Aquiliam.* reliquum autem intereſſe, quod eſt extra ipſius rei communem æſtimationem, puta hæreditatis inde amiſſæ, vel pœnæ incurſæ, vel reliquatum rerum depretiatarum. ut in *l. ait lex. §. ſed utrum corpus*, cum duabus ſequentib. *ad l. Aquil.* non venit nec ex verbis, nec ex mente, vel tenore l. Aquiliæ, ſed ex interpretatione prudentum, tex. (ad quem nullus hucuſque animadvertit) *Inſt. de l. Aquil. §. illud non ex verbis.* Igitur etiam contra negantem non duplabitur, quia l. Aquilia ſtatuens pœnam dupli, non loquitur niſi de ſuo ſimplo ex verbis ejuſdem l. debito, & de quo ipſa l. loquitur, & diſponit tantum. Quod not. ad ſincerum, & analyticum multorum jurium intellectum. Redeundo ad rem: Non obſtant reliqua in prin. hujus 3. quæſt. pro parte negativa adducta, ad quæ brevitatis cauſâ ſolutio colligi poteſt ex præcedentibus & ſequentibus.

103. Et advertendum quòd hæc æſtimatio quantiplurimi nunquam habet locum, niſi contra moratorem ſolvendi, vel tradendi, prout his tantùm caſibus jura de eo loquuntur, non autem in materia evictionis, in qua reus non tenetur ad rem, ſed ad pretium, & id, quod intereſt, in quo computatur præſens augmentum rei evictæ infra duplum, ut infra quæſt. 6. non autem quantiplurimi intenta fuit *l. evicta. 2. in fin. de evict.* & meritò, quia non ſolùm interim non erat venditor in mora, ſed etiam periculum ad emptorem ſpectabat. Et ſic vides quæ ſit ratio differentiæ, cur conventus de evictione non tenetur ad præſens augmentum ultra metas dupli ſcilicet, tempore contractus inſpecto, & adhuc omni alio intereſſe deducto, & tamen is qui nondum ſolvit, nec tradidit, non poteſt deducere præſens ſuperventum augmentum, etiamſi plus, vel triplo excedat æſtimationem, quæ erat tempore contractæ obligationis, etiam ceſſante omni mora de culpa. Quia ut periculum deteriorationis ſpectat ad emptorem, ita & commodum augmenti rei debitæ. ſed quia obligatus ad evictionem non tenetur ad rem principalem, ſed ad pretium, & id quod intereſt, ut ſupra, numero 66. in fine, ideo augmentum rei evictæ hoc caſu non cadit in rei perſecutionem, ſed in id quod intereſt: unde meritò ſubeſt duplo. At in obligatione principali augmentum præſens etiam à tempore contractus ſine debitoris mora ſuperventum eſt verè pars rei debitæ, & ſic contra obligatum tradere in veram rei perſecutionem, nec ſubeſſe poterit ulli limitatio, in mod. tract. uſur. numero 517.

104. Quarto principaliter quæro, An quod extrinſecùs intereſt, ſemper taxetur infra illud ſimplum integrum, etiamſi totũ ſimplum non deficiat, ſed pars tantùm. An verò taxetur ad partem pro rata partis ſimpli deficientis tantùm, puta ſi rei venditæ pars non traditur, vel evincitur? Hæcque quamquam nullus adhuc attigerit, non tam quotidiana quàm neceſſaria eſt, altior & profundior in initio, & in receſſu uberior, & utilior quàm prima fronte videatur. Utque clarior ſit noſtra diſputatio certo particulari themate ſuppoſito, fac fundum mille venditum, & traditũ, poſtea mediam partem evinci, & ex certis juſtis cauſis extrinſecùs intereſſe emptoris ultra quingenta, puta in mille. Agit ergo de evictione præter pretium in id quod intereſt, venditor offert pretium pro rata partis evictæ, videlicet quingenta, non ultra: emptor verò contendit taxandum quantum ſuâ intereſſe probabitur, uſque ad mille. Quæritur quid juris? Et primo pro reo ſeu venditore facit, quod acceſſorium debet regulari ſecundùm principale, per jura vulgata, nec pœna culpam excedere, *l. reſcriptum, de his quibus, ut ind.* Sed cum recurſus evictionis, ſive actio ex empto de evictione duo habeat capita. Primum ad pretium non autem ad rem, ut dixi ſupra, numero 68. Secundum ad id quod præterea intereſt, quæ duo capita apertè diſtinguuntur in jure, in *l. emptorem. §. fin. l. Titius, ad fin. de act. emp. l. ſi in vendi-*

tione, *l. emptor*, *l. evicta. 2. l. ſi plus*, *de evict.* Primum autem caput ſit principale, & perpetuum, & mera rei perſecutio. Secundùm vero caſuale, incidens, & acceſſorium, & etiam quædam pœna, ut ſuprà, numero 57. ſequitur quòd non debet excedere principale, & ſic pretium partis evictæ, quod ſolum principaliter debetur. Cùm etiam venditor præſtet habere licere pro dimidia, ſequitur quòd intereſſe extrinſecum non debet ad ſummum dictam partem excedere, ne culpam excedat. Secundò per locum *l. quæ de tota*, *de rei vindic.* quæ in omni fere materia procedit, ut per Everard. in locis legalibus loco 80. Apoſt. ad Alex. conſ. 194. in fin. lib. 2. Cum igitur hæc lex ſimpliciter ſanciat duplum non excedi, recipit interpretationem à *d. l. quæ de tota*, ut intelligatur duplum pro rata ſimpli deficientis ad quod refertur. Si igitur tota re evicta, lex non vult duplum totius excedi, ergo ſi tantùm pars ſit evicta, non vult duplum partis excedi, ſeu pretium, quod eam partem concernit, juxta *l. 1. de evict.* & dixi ſuprà, n. 67. aliàs ſequeretur quòd in tantùm puniretur venditor qui in decima, vel alia modica parte fefellit, & decepit emptorem quantum ſi in totum decepiſſet, & rem alienam prorſùs vendidiſſet; quod eſt abſurdum, & contra mentem legum & ſenſum communem.

105. Tertiò, quia ſtipulatio duplæ fuit uſu, & conſuetudine aſſidua hominum, juxt. conſilium & approbationem legum, in *l. final. de præt. ſtip.* in *§. fin. Inſt. de ver. oblig.* ſubrogata loco actionis ob difficultatem probationis intereſſe. Sed clarum eſt, & indubitatum quòd ſtipulatio duplæ parte rei evicta, non committitur niſi pro ea parte, & ſic emptor evictionem partis paſſus non poteſt conſequi niſi duplum dumtaxat partis evictæ, ſive pretii dictæ partis, æſtimatione, & diſtributione facta ſecundùm tempus contractus, juxta *l. 1. l. bonitatis*, *de evict.* text. eſt rotundus, in *l. ex mille*, *eodem titul.* Igitur idem intelligendum in actione ex empto, cujus loco ſtipulatio duplæ ſubrogari ſolita eſt, & ſic ejus naturam cenſetur imitari, *l. ſi eum. §. quòd injuriarum*, *ſi quis caut.* Quartò, quia ſequeretur aliud abſurdum: ſi enim emptor iſte ſuà probet intereſſe in mille, quæ præter ratam ſortis exigat, deinde contingat totum reliquum evinci, & rurſus emptoris interſit ultrà alia mille, tamen non poſſet pro hac ſecunda totius evictione agere ad intereſſe, ſed ad reſiduum pretii tantum, quia intereſſe particulare prius exactum deducendum eſt de duplo: cùm autem ſimplum æquet, nihil ſupereſt, ſed totum etiam futurum quodcunque abſorptum eſt, & ſic poterit emptor impune deinceps evinci, quod videtur abſurdum. Et intenditur abſurditas primò, ſi pars prius evicta non erat media, ſed longè minor, & tamen conſumpſerit evictionem reſidui. Secundò, eo quod poſſet emptor, & ſucceſſores ſui deinceps in perpetuum qua in re, quaque injuria, à quovis inquietari, ſecuro venditore (forſan occultè colludente) ab omni evictione, niſi reſidui pretii tantum.

106. Sed his non obſtantibus, quantumcumque urgere videantur, concludo pro actore ſeu emptore, quia in hac lege non taxatur, quod extrinſecus intereſt ad quantitatem ſimpli, & omnino non exæquatur ſimplo, nec è diverſo, ſed dumtaxat meta ſuprema conſtituitur in caſibus certis, ut non debeat ſimplum excedere. Igitur ſive totum principale, ſive pars quota vel integralis evincatur, hoc ſufficit, ut adjudicetur quicquid aliàs verè, & legitimè extrinſecùs intereſt, dummodò non excedat totum principale. Confirmatur primò per rationem punctualem & deciſivam hujus primi reſponſi, quæ eſt quod venditor, vel alius non cenſetur voluiſſe illigari periculo propter ſimplicem culpam, vel moram (citra dolum malum) ultra duplum, hoc eſt, ultra quam ſit ſumma totius rei principalis. Sive ergo commiſſa ſit culpa, vel mora (citra dolum malum) in toto vel in parte, unde debeatur intereſſe, ſufficit quod non excedat rem principalem. Quanquam enim hîc duplum dicatur reſpectu & per relationem ad ſimplum, tamen ſimplum non dicitur, vel intelligitur per relationem ad duplum, ſed per differentiam & reſpectum ejus quod præterea accedit, quodcumque ſit, ſive minus, ſive majus, ſive æquale ſuo principali, text. in *l. qui ſervum*, *in fin. de act. & oblig.* Non obſtat primum, quia licet iſtud intereſſe ſit acceſſorium, non tamen ſequitur quin poſſit excedere principale, ut in *l. etſi non ſunt. §. fin. de an. & arg. leg. §. ſi tamen alienum. Inſt. de re. diviſ.* Unde etiamſi in themate dicitur non accedere toti obligationi contractus; ſed parti evictæ tantum, tamen non inconvenit quòd eam excedat. Et in terminis quòd intereſſe extrinſecum poſſit rem principalem excedere, text. eſt in *l. 1. de act. empt.* & in *l. in interdicto*, *de vi & vi arm.* Scio facile eſſe hæc ultima jura elidere, quia intelligitur quòd excedatur; ſed ſufficiunt priora.

107. Non obſtat quòd pœna non debet excedere culpam, quia nunquam dicitur eam excedere, ex quo culpa tantum damni dedit, licet res circa quam committitur, minor ſit. Imo ſufficit dare occaſionem, *l. qui occidit. §. in hoc ad l. Aquil.* Licet ergo venditor, qui erat dominus in parte, non fuerit in culpa niſi pro parte, quæ erat aliena, ſaltem in dividuis ut hîc: tamen ſatis eſt quòd hæc culpa dedit cauſam totius damni emptoris, ut totum damnum etiam partem evictam excedens reddi debeat. Moderatio autem hujus l. & ejus punctualis ratio in primo reſponſo non reſpicit niſi unicam metam, ſcilicet, totius ſimpli integri, & ſic dummodò ea totius meta non excedatur: ſtat regula & merum jus de toto eo, quod intereſt, refundendo, & ſic non obſtat regula dictæ leg. *quæ de tota*, quia quod intereſt, non exæquatur ſimplo, nec contra: ſed dumtaxat ſtatuitur, ne id, quod ſive particulariter ſive in totum intereſt, excedat principale. Conſequenter non habet hîc locum hæc ratio commenſurationis, vel proportionis de toto ad partem, quo ſolo caſu procederet regula *d. l. quæ de toto.* Non obſtat *d. l. ex mille*, quia non loquitur in actione ex empto, de qua hîc agitur, ſed de ſtipulatione duplæ, quæ habent ſe ut excedentia, & exceſſa: in quibuſdam enim conveniunt, in aliis differunt. Quæ quia glo. & Doctores non explicant, magnam obſcuritatem & intricationem ſuper d. leg. (quæ aliàs de ſe clariſſima eſt) relinquunt. Cùm autem d. lex non ſit aliena à materia noſtra, imò ad plenam horum intelligentiam explicatu neceſſaria, non gravabor analyſim noſtram ſuper ea depromere. Dico ergo, quòd ſtipulatio duplæ, & actio ex empto, quantum ad præſentem materiam conveniunt in duobus, & differunt in alio.

108. Primò in hoc conveniunt, quòd ſicut ſtipulatio habet duplex ſimplum, ſive ſimplum duplum, videlicet, primum loco rei vel pretii, ſecundum loco intereſſe ſubrogatum & adjectum jure conſulente, & approbante. *§. fi. Inſt. de ver. obl. leg. fi. de præt. ſtip.* Ita actio ex empto habet duplex caput, ut ſup. n. 68. & 101. non repeto. Secundò conveniunt reſpectu primi ſimpli, vel capitis: utraque enim actio quantum ad hoc, habet ſe uniformiter, idque ratione ejuſdem ſubjecti. Ut ergo ſtipulatio ſemper committitur pro rata pretii, ſive totius, ſive veræ partis rei evictæ, ita & actio ex empto quantum ad primum caput quod pretium reſpicit. Unde quæcumque dicuntur in *d. l. ex mille*, de ſtipulatione duplæ, habent etiam locum in actione ex empto, quantum ad ſimplum pretii: puta, ſi ſimpliciter renunciatum eſt evictioni, ut non poſſit niſi ad pretium agi. *l. emptorem. §. fin. de act. empt.* vel ſi non eſt renunciatum, ſed ſolùm ageretur de repetitione pretii. Differunt autem quantum ad ſecundum ſimplum, vel caput, quia in ſtipulatione duplæ alterum hoc ſimplum, quod loco intereſſe ſubrogatur, ſemper eſt æquè uniforme, quia de uniformi duplo pretii, ſive totius rei, ſive partis evin-

vendæ tranſactum eſt cum incerto caſualis intereſſe, quod aliàs poſſet eſſe in jus, vel minus pretio. Itaque ſtipulatio iſta nullatenus concernit intereſſe, nec ab eo pendet, quanquam loco ejus ſubrogetur, ut dixi, ſed ſolum concernit factum evictionis, tanquam eventum conditionis, ſub qua concepta eſt, & à qua pendet, ſive aliàs interſit, vel non aut pluris, vel minoris interſit, & ſic totâ re evictâ, ſine alia diſtinctione committitur in totum, parte verò evicta, pro rata partis tantùm. Secus in actione ex empto, quæ ex primo quidem capite, quo competit ad pretium, ſemper habet certam uniformem quantitatem pro rata rei evictæ, ſed non ex ſecundo capite, quod competit ad verum, & juſtum intereſſe caſuale. Sed etiam quædam aliæ harum actionum differentiæ, quas reſervo poſt hanc *l. ex mille*, diſcuſſam.

109. Accipio ergo primum reſponſum l. ubi Titius erat dominus quartæ partis indiviſæ mille jugerum ab alio venditorum, poſtea flumen abſtulit ducenta pro diviſo: noviſſimè Titius evicit ducenta indiviſa reſidui, & ſic pro rata quartæ partis ſuæ indiviſæ, quæſitum fuit quatenùs commiſſa eſſet ſtipulatio duplæ? Et videbatur pro quarta parte. Primò, quia evictio facta eſt jure, & nomine quartæ partis verè ſpectantis ad Titium, & ſic cum quarta pars totius verè aliena vendicata & ablata fuerit, juſtum, & æquum videtur committi ſtipulationem pro eadem quarta parte: ſive facias vim in verbis, quia evictio eſt facta jure, & nomine quartæ partis, ſive facias vim in æquitate, quia non videtur fieri injuria venditori, ſi urgetur pro rata quartæ partis totius, ex quo ea pars erat prorſus aliena: nec debet venditor lucrum facere de alieno, ſaltem poſtquam emptor toto alieno caret, ut hic. Tum etiam aliâ ratione videretur injuria fieri emptori, cui licèt per evictionem non abſit, niſi quinta totius, tamen ceſſante evictione ſpes erat, quòd amiſſum per alluvionem in totum rediret per alluvionem, quam ſpem perpetuo pro quarta parte amittit, evictâ quartâ parte reſidui, & ſic partim re, partim ſpe videtur in effectu quarta pars totius evicta. Quibus non obſtantibus decidit Papin. non committi, niſi pro quinta parte, & rationem breviſſimam, & efficaciſſimam reddit. Nam quod periit (inquit) damno emptoris eſt, non venditoris. Vult dicere, quòd ſicut id, quod per evictionem (quâ tenetur venditor) infertur, damno eſt venditoris, ita quod per flumen, vel alium caſum (quo non tenetur venditor) aufertur, damno emptoris cadit. Hæc autem concludit non ſolum in ſtipulatione, ſed etiam in actione ex empto, quatenùs ex primo capite (quod ad ratam rei pretiique refertur) competit: quia tunc neceſſe eſt quod ad ratam rei evictæ limitetur & ſtipulatio. Sed quia ſtipulatio in totum, & undique reſpicit evictionis, ſicut conditionis eventum, neceſſariò in totum limitatur ad ratam evictionis.

110. Non obſtat prima ratio dubitandi, quia in materia evictionis non curatur de majori juris titulo, aut qualitate evincentis, ſed de eventu, & executione evictionis, *l. habere licere de eviction.* Unde ſi Titius habuiſſet dimidiæ dominium, vel etiam totius; ſi tamen quintam tantùm partem evicit, non debetur evictio niſi pro quinta parte, quocumque modo ſive per interceſſionem venditoris, ſive per caſum etiam fortuitum impediatur evincere. Nec ſpes illa, quòd poſſit tanta ſequi alluvio quanta fuit eluvio (& ſic quòd pars quæ nunc evincetur, poſtea augenda erat) conſiderabilis eſt, tum quia incerta, tum quia inutilis, jure abjicienda, cum etiam oppoſitum, videlicet, major rurſus diluvio contingere poſſit. Porrò licet per judicium ſit evicta quarta pars, inſpecto ſtatu præſenti, videlicet, reſidui, tamen hic ſtatus non debet attendi, ſed quantitas quæ erat tempore contractus, cujus in veritate non evicta quarta, ſed quinta tantùm. Et ſic ſtipulatio duplæ ipſo jure non poteſt committi ad duplum, niſi pro quinta parte totius, quod erat tempore contractus, ad quod refertur. Et idem neceſſariò in actione ex empto ex primo capite, videlicet, quo committitur ad ſimplum quintæ partis pretij. Ejus autem quod ablatum eſt per diluvionem quia ſpectat ad periculum emptoris, vel domini non autem venditoris, nulla debetur evictio, nec ex ſtipulatione, nec actione ex empto. Nec analytica hæc noſtra diſcuſſio otioſa eſt, ſed ad multa utilis, non ſolum ad plenam lucem, & intellectum l. ſed in praxi, ut ſcias quanti in conſulendo, & judicando referat emptorem ſibi caviſſe de dupla, vel natura contractus contentum eſſe. Fac mille jugera væniiſſe decem millibus, & ſic quartam fundi bis mille quingentis, quintam verò bis mille correſpondere. Si agatur dupla ratione quintæ partis evictæ, quæ eſt ducentorum jugerum, habebit actor 4000. nec minus, etiamſi nihil præter ratam ſimpli pretij interſit, nec plus etiam ſi pluris interſit. Agendo verò ex empto conſequitur 2000. tantum pro rata pretij ex primo capite. Ex ſecundo verò capite nihil, ſi nihil præterea juſtè intereſſe probetur. Quòd ſi extrinſecùs interſit ultra 2000. puta in quinque vel ſex millibus (quamquam rarò contingere poſſit) poteſt tamen id conſequi, ex quo non excedit totum principale, ita tamen, ut ſi poſtea ob reſidui evictionem interſit, debeat primum illud intereſſe computari in duplo. Et ſic non obſtat quartum: quia nullum eſt abſurdum, dummodò venditor non fuerit in dolo tempore contractus, vel poſtea colludendo, aut aliàs, quo caſu ceſſat hæc taxatio dupli.

111. Nunc conſequenter expedit reliquas quoque partes *d. l. ex mille*, perſequi: ſequitur ergo §. *ſi totus*. Ubi non pars fundi, ſed totus fundus, poſtquam flumen partem abſtulit, evictus eſt. Quæritur quatenùs commiſſa ſit ſtipulatio duplæ: Et primâ facie videbatur non in totum commiſſa, ſed ſolum pro rata reſidui, quod per evictionem judicialem evictum eſt, deducto eo, quod prius flumen abſtulit. Primò probatur, quia hæc ſtipulatio non committitur, niſi quatenus ſit evictio per judicium, *leg. non tamen de evict.* Secundò, quia diluvionis periculum non præſtat venditor, ſed quod perit, emptori perit, ut in principio hujus l. ſi igitur prius dimidia, vel alia pars flumine, caſmate, vel alio caſu perierit, reſiduo per judicium evicto, non tenetur venditor, niſi pro rata partis per judicium evictæ. Quibus non obſtantibus decidit Papin. in totum committi, quod duobus claris argumentis probat. Sed in hoc decipiuntur gloſ. & Doctores, quòd eas putant eſſe non ſolum rationes decidendi, ſed etiam rationes differentiæ prioris, & hujus reſponſi, ad quas minimè quadrat. Nullam enim oſtendunt rationis differentiam, quinimo utrique reſponſo pariter congruunt, unde ad pauca advertens multis ſeſe tenebris involvunt. Prior enim ratio, quæ in *d.* §. *ſi totus*, adducitur, quòd obligatio evictionis non minuitur nec augetur, ſive res evicta deterior, aut melior facta ſit, non ſolum procedit ſi totum evincatur, ſed etiam ſi pars, ſive pro indiviſo, ut in princ. *d. l. ex mille*, ſive pro diviſo, ut in fine ejuſdem *l. quia adhuc bonitas*, quæ erat tempore contractus, utrobique attenditur, ad ſciendum quantum reſpondeat pretio. *l. 1. l. bonitatis de evict.* Et ſic non concludit aliud, ſed idem debere dici, tam in primo quàm in ſecundo reſpon. Pariter ratio expreſſa in primo reſpon. & per totam ferè leg. quòd portio flumine ſublata non cadit in evictionem, ſed cadit damno emptoris, arguit idem juris eſſe debere in ſecundo reſpon. ut ſtipulatio non committatur pro toto, ſed ſolum pro reſiduo verè evicto. Tum videtur hic peculiariter eadem ratio in toto, quæ in parte, cum hæc ſtipulatio uniformiter commenſuretur ad duplum pretij rei evictæ, ſive totius, ſive partis, igitur, &c. per *d. l. quæ de tota*. Quod erit luculentius, ſi totus fundus flumine, vel caſmate perierit, dempta decima parte, quæ pòſt evincatur. Si enim pro toto

committitur ſtipulatio duplæ, ut in §. *ſi totus*, damnum, quod caſu contingit, non ſpectabit ad emptorem, ſed ad venditorem, quod tenebitur longè ultra quàm pro parte evicta, contrà prædicta jura, & contrà *l. ſi ſervus*, *&* *l. non tamen de evict.*

112. Hæc ſunt quæ reddunt d. l. obſcuram, in quo gloſſ. & doctores dum eluctari nituntur, magis intricant. Accurſ. enim verb. *damnum*, ſentiens hanc repugnantiam reſp. primi & ſecundi, ſolvit primò, poſt Azo. quòd parte evicta poſt eluvionem, ſpes eſt id quod amiſſum eſt, rediturum per alluvionem, & ſic non debet committi ſtipulatio, nec agi ob id quod flumen abſtulit, ſecùs quando totum reſiduum eſt evictum, quia tunc omnis ſpes acceſſionis adempta eſt emptori,& ſic in totum etiam pro eo quod flumen abſtulit,agi poteſt,& hanc tenet Accurſ. Sed Jacob. Rau. ut hic refert Alb. rectè ſubtiliterque reprobat, quia ſecundùm hoc deberet committi ſtipulatio pro rata partis totius fundi, quæ ſpectabat ad evincentem, videlicet, ut in prin. l. pro quarta parte totius, quia certum eſt ſpem alluvionis pro tanta parte ademptam emptori,&tranſlatam in evincentem. Et ſic hæc ratio ſubverteret primum reſponſum text.& faceret indiſtinctè locum eſſe ſecundo reſp. ut non pro rata reſidui per evictionem ablati, ſed pro rata juris evincentis committeretur ſtipulatio, & hic pro rata juris dico propter not. infrà n. 117. Secundò ſolvit Accurſ. quòd in §. *ſi totus*, etiamſi flumen nihil abſtuliſſet, tamen totum fuiſſet evictum, ſed hunc meritò reprobat, quam in primo reſp. conſtat, quod quarta pars totius fuiſſet evicta, & ſic ſemper eadem utrobique ratio eſt de toto ad partem, & è diverſo. Alb. col. 2. aliis verbis conatur elabi, dicendo quod in primo reſp. non eſt aliquid diſputatum de parte ablata per flumen, an eſſet venditoris, vel non. Sed hoc præter id, quod divinat, non quadrat. Niſi diceretur quod pars pro diviſo reſidui vendicabatur, vel quod pars per flumen ablata erat fundus ſeparatus, in quo evincens nihil habebat. Sed utrumque eſt contra tex. qui loquitur de parte ejuſdem fundi per flumen prius ablata, deinde de quarta parte reſidui pro indiviſo evicta. Et ſic neceſſariò niſi diluvio præveniſſet, fuiſſet evicta quarta pars totius. Jacob. autem Rau. aliter reddit rationem dicens, quod ubi tota res evincitur, ſpectat damnum d. diluvionis ad venditorem, ſed ubi pars ſpectat ad emptorem, exemplo emphyteutæ, *l. 1. C. de ju. emphy.* Sed certè hæc ratio, præter id, quod deviat à regulis communibus venditionis, *l. neceſſario, in princ. de per. & com. rei vend.* inepta eſt, utpote eadem cum dicto, cujus rationem quærimus. Tum in *d. l. 1.* tantùm caſus acciderat, & de ſolo caſu quærebatur; hic autem poſt caſum evictio, nec directò de caſu, ſed de ſola evictione facta ſub nomine quotæ indiviſæ, vel totius quæritur, & ſic *d. l. 1.* non eſt ad propoſitum.

113. Quid dicendum? Ego dico, quod in §. *ſi totus*, verſ. *non magis*. non ponitur propriè ratio decidendi, ſed confirmatio per locum à fortiori, & ab oppoſitis. Si enim totus fundus injuria, & ſic culpa emptoris deterior factus ſit, & tamen non diminuitur evictionis obligatio, ſed æque ad duplum agi poteſt. Igitur multò magis, aut ſaltem non minus, ſi non culpa emptoris, ſed caſu fortuito deteriorem & diminutum eſſe contigerit. Et rurſus per locum ab eadem contrariorū diſciplina. Si enim fundus melior, & auctior fuerit factus caſu, non augetur quantitas evictionis, igitur ſi caſu diminutus fuerit, aut vilior factus, non minuitur evictio. Dices quòd eadem argumenta concludunt non debere diminui evictionem in primo reſp. ſicut nec etiam augetur propter alluvionem, ut in tertio reſp. Reſpondeo hoc verum eſſe, quia etiam in primo reſp. non diminuitur evictio in parte evicta propter caſum. Unde ſi fundus erat deterioratus, & viliſſimi pretij factus, ſive incuriâ, ſive caſu, non minus committetur ſtipulatio pro parte verè evicta, quæ eſt quinta totius. Sed ibi meritò negatur committi ultra partem, quæ per evictionem aufertur, quia quod ideo per evictionem non aufertur, quia prius flumen abſtulit, non debet venditoris, ſed emptoris damno cedere, per regulas caſus generales, & noviſſimas in contractu emptionis & venditionis, ut in *l. neceſſario, &* per tot. *de per. comm. & rei vend.* In his igitur ſingulis reſp. tradit Papin. optimam, & concludentem rationem decidendi ſui cujuſque reſ. Rationem autem indifferentiæ inter primum & ſecundum reſp. non exprimit, ſed præſupponit. & in aliis juribus relinquit, unde & ex materia ſubjecta petenda eſt. Ratio autem differentiæ & conciliationis eſt duplex. Prima, quia parte etiam indiviſa reſidui evicta, non verificantur verba ſtipulationis niſi pro parte reſidui, & ſic non poteſt committi, niſi pro ea parte, ſcilicet reſidui tantùm, non autem totius: quia ejus quod periit, nihil per evictionem aufertur. Et ex quo formula ſtipulationis ſemel limitatur ad partem, neceſſe eſt, ut limitetur ad partem realiter & per evictionem ablatā, toto vero reſiduo jure & nomine totius evicto, verba ſtipulationis verificantur in toto, quia totum reſiduum eſt totus fundus, & totus evincitur: igitur in totum ſtipulatio committitur, non deducto quod prius periit.

114. Non ignoro hac formula non præſcindi occaſionem cavillandi, referendo ad tempus contractus, quo reſpectu totum illud reſiduum, non eſt totus fundus qui erat tempore contractus, ſed ejus pars. Unde do aliam duplicem rationem omni cavillatione ſuperiorem, nec minus in ſenſu communi quàm in ratione civili fundatam, videlicet: Primò, quod totum valet plus quàm minus ſingulares partes per ſe, nec tantùm valent partes fundi ſeorsùm conſideratæ, quantū totus fundus ſimul, *l. Mævius, §. fi. fam. ercif. l. Mævius. §. in fundo, de leg.* 1. gloſ. & Doctores in *l. 1. C. de communi divid.* Bart. in *l. uxorem. §. agri plagam, in fi. de leg.* 3. Salic. in *l. fi. C. de ju. dot.* Nec obſtat quòd non rarò (ut vidi) uſuvenit pluris diverſis vendi ſingula jugera per ſe, quam ſimul eidem cum tota villa, vel ſyntheſi prædiorum. Tum quia illud caſuale eſt, & procedit ob ſingulares quaſdam circumſtantias, puta affectionis, aut vicinitatis ſingulorum emptorum; non autem perpetuò, nec communiter, & ſic non eſt in conſideratione. Tum quia communiter illi, qui eſſent empturi ſingula jugera, non eſſent accepturi totum. Nec empturus totum, eſſet empturus ſingula, nec inveniunt in fundis tot ſingulorum jugerum emptores, ut totum minutatim eodem tempore, vel anno vendi poſſit. Unde de facto conſultus reſpondi, quòd in materia *l. 2. C. de reſc. vend.* venditor villæ, vel ſyntheſis prædiorum non erat admiſſibilis ad prætendendum læſionem ex eo quòd de facto tempore venditionis ſingula jugera fuiſſent eo in loco multò pluris vendita ſingulis, ibi vicina prædia habentibus, ex quo totum non poterat communiter multo plus vendi, quam væniiſſet. Præterea ſatis eſt, quod uni poſſeſſori totum utilius, & commodius eſt communiter, quam ſingulis ſingula jugera, ſingulari utilitate, vel affectione remota. Secundò dico, quod ut plurimum plus valet modicum reſiduum totius villæ ob reliquias plenioris poſſeſſionis, & alia quædam commoda, quàm ſimplex adjectio, vel detractio tantumdem ſpatij. Et conſequenter plus læditur & damnificatur cæteris paribus, à quo totum reſiduum aufertur quàm à quo ſingulæ partes, donec aliquid reſtat. Unde ſi primo dimidia aufertur, deinde reliquum, dicitur nunc plus auferri & evinci quàm prius, quia totum aufertur. Et hoc ſenſus communis (utplurimum) oſtendit, quia ſæpe pluris intereſt reliquum reſiduum non evinci, quàm interfuerit prius dimidiam partem ſublatam fuiſſe. Ex multis enim cauſis ſæpe noſtrà intereſt prædia habere in diverſis locis, quod luculentum eſt in prædiis urbanis. Poteſt etiam uſuvenire ſæpe (licet non æquè frequenter) in ruſticis: meritò tota re jure totius evicta, committitur ſtipulatio in totum, quia verum

eſt dicere totam rem evictam. Nec tam juſta ratio ſubeſt limitandi ad partem, quæ non eſt, nec ulla remaner emptori, & ſic apparet non eſſe eamdem rationem in toto & in parte, & ſic non obſtat *d. l. quæ de tota.* Et ſic §. *ſi totus*, cum tota reliqua l. rectè conciliatur.

115. Et ſic reliqua plana ſunt, ut in §. quod ſi modò, ubi ponitur caſus ſuperioribus oppoſitus, videlicet, quando fundus non eſt diminutus, ſed auctus, per alluvionem, poſteà pars pro indiviſo evincitur, & ſic tam de antiquo quàm de augmento, & ibi deciditur non committi ſtipulationem niſi pro rata antiqui ſtatus fundi, non autem pro rata augmenti. Et optima ratio decidendi datur. Quia alluvionis periculum (id eſt evictionem, ſeu habere licere) non præſtat venditor, hoc eſt, non tenetur de evictione augmenti. Et eſt idem, quod dixit in fin. *d.* §. *ſi totus*, non augeri quantitatem evictionis, ſi res melior facta ſit. Unde ſi quinta pars fundi venditi indiviſa erat Titij, deinde per alluvionem quinta pars augendi, quæ eſt ſexta totius aucti (ut Mod. in tract. uſur. n. 32. ex theorematis Arithmetices declarat) acceſſerit, poſtremo Titius evincat, quintam totius aucti, non in plus committitur ſtipulatio duplæ, quàm ſi ceſſante alluvione, ſola vetus quinta pars evicta fuiſſet.

116. Sum nunc in 4. par. *l.* §. *quæſitum*, ubi ponitur caſus ex ſuperioribus, ſcilicet, diluvione & alluvione miſtus, videlicet, quando ex dictis mille jugeribus, quorum quinta pars indiviſa ſpectabat ad Titium, primò flumen 200. abſtulit, mox per aliam partem ducenta retulit, noviſſimè Titius quintam ſuam partem indiviſam, de toto quod invenitur, & ſic. 200. evincit. Quæritur pro qua parte committatur ſtipulatio duplæ? Et aliis quidem multum probabiliter videbatur committi pro quinta parte. Tum quia verè, realiter, & effectualiter, & per judicium evincitur quinta pars fundi, utroque etiam tempore & contractus, & evictionis inſpecto. Tam quia ex quo tantùm attulit alluvio quantum abſtulit eluvio, videtur prioris ſtatus ejuſdem fundi redintegratio. Facit, quod incrementum alluvionis non eſt novus ager, ſed pars primi, *l. adeo* §. 1. *de acq. rer. domi.* omnino fit ſimile ei cui accedit, *l. ſi ego* §. *idem ait*, *de pub. in rem act.* & per omnia unionem identificam operatur. Mod. in conſ. Pariſ. §. 1. gl. 5. n. 99. cum ſeq. Et tanto fortius quanto eſt reciprocatio ſeu viciſſitudo prioris eluvionis, cujus loco ſubrogatur & incorporatur, ut hic. Sed forſan nec hoc quidem huic emptori ſufficiebat contendente committi pro quarta parte, ex eo quod illud quod evincitur, aſcendit ad quartam partem reſidui poſt diluvionem, nec alluvionem ſequutam prodeſſe venditori, Papinianus ſcitè, & ingenioſè ex ſuperiori, colligit nec pro quinta, nec pro quarta parte mille jugerum committi ſtipulationem, ſed ſolum pro quinta parte 800. ſive reſidui poſt diluvionem. Quia quod noviſſima alluvione reſtitutum eſt, habetur pro nova regione, ſeu nova acquiſitione, quæ non fuit vendita, quæque ad hanc evictionem non pertinet, in qua ſolùm conſideratur quod per judicium de eo quod venditum & traditum fuit, evincitur. Cùm autem de his 200. quæ nunc vendicantur à Titio, 40. evellantur de alluvione, non ſunt illa 40. jugera in conſideratione, ſed ſolùm 160. quæ de 800. illis reſiduis eorum quæ vendita, & tradita ſunt, evelluntur. Cõſequenter non committitur ſtipulatio niſi pro rata 160. tantùm, & ſic nec pro quarta, nec pro quinta parte, ſed paulò plus ſexta parte rei venditæ tantùm. Hæc autem clariſſimè, & neceſſariò colliguntur ex ſuperioribus, quia quod non committitur pro eo, quod evellitur ex eo, quod acceſſit per alluvionem, eſt caſus in *d.* §. *quæſitum*; quod autem reſiduum, videlicet 160. jugera non debeatur ad reſiduum 800. (quorum eſſet quinta pars) caſus eſt in princip. ejuſdem legis cujus reliquum per ſe patet, nec expoſitione noſtra indiget.

117. At poſtquam euſque progreſſi ſumus, libet prædictos quatuor caſus d. l. in ſubjecti quadri figura oculis ſubjicere, quo facilius uno mentis intuitu cenſeri, & dijudicari queant.

1000. jugera vendita pro 10000. ſub cautione duplæ.

Prin. l.	§. Si totus.
4. pars indiviſa aliena.	Totus fundus alienus,
Diluvio aufert 5. partem.	Diluvio aufert partem.
Evincitur 4. indiviſa reſidui.	Totum reſiduum evincitur.
Committitur ſtipulatio pro 5. parte.	Committitur ſtipulatio in totum.

§. *quod ſi modo.*	§. *quæſitum.*
5. pars indiviſa aliena.	5. pars indiviſa aliena.
Alluvio 200. addit.	Diluvio demit 200. de toto.
Evincitur 240.	Alluvio addit 200.
Remanent 960.	Aucta evincuntur.
Committitur ſtipulatio pro 5. parte.	Committitur ſtipulatio pro rata 160. jugerum.

Jam vides omnia plana pulchrè invicem, & cum cæteris legibus conſonantia, nec minus æquitatis quàm ſubtilitatis luce conſpicua, & in ſumma Papiniano auctore digna. Quod autem dicitur de ſtipulatione duplæ, idem in ſingulis intelligendum eſt de actione ex empto, quantum ad primum caput ad pretium, non autem quantum ad ſecundum, ut dixi. Sed ad majorem hujus quotidianæ materiæ declarationem circa *d.* §. *ſi totus*, qui loquitur in diluvione, idem dico ſi vi fluminis, vel caſmate, aut alio quocumque caſu pars perierit. Idem in grege, ſi parte perempta quod ſupereſt evincatur, ut ibi tenet Accurſ. Salic. & bene. Et nota quod debet fieri jus in verbo, *totus*, ut limitetur procedere tex. quando jure & nomine totius reſiduum evincitur, ex eo, videlicet, quod res eſſet in totum aliena, vel in totum hypothecata (ſi per Salvianum vel hypothecariam fiat evictio) & in ſumma in totum evincibilis cum effectu ſecuto, ita quod ſi quod perierat ſubſtitiſſet, pariter evinci potuiſſet. Secùs ſi pars non erat evincibilis, etiam ſi ea tota perierit, puta, ſi pars pro diviſo ſpectabat ad venditorem, quæ tota vi fluminis vel caſmate perierit; deinde reliquum evincatur, quia tunc non committitur ſtipulatio in totum, ſed duntaxat pro rata partis per evictionem ablatæ, quæ debet æſtimari habito reſpectu ad tempus contractus, ut in fin. *l.* 1. *de evict.* & ſup. n. 67. Idem ſi gregis quædam capita ſpectabant ad venditorem quæ poſtea perierint, deinde totum reliquum evictum ſit, committitur ſtipulatio pro rata evictorum capitum tantùm facta diſtributione ſecundùm æſtimationem, quæ erat tempore contractus.

118. Quid ergo ſi duo ſeparati fundi, quorum unus (forte minor & vilior) venditoris erat, alter in totum alienus, uno confuſo pretio venierint, deinde pars fundi evincibilis (fortè major) perierit, deinde reliquum jure totius evictum ſit? Reſp. cùm totum confuſo pretio vænierit, & ſtipulatio duplæ reſpiciat confuſè cõplexim evictionem utriuſque fundi, non committitur ſtipulatio niſi pro rata partis evictæ, & non erit locus §. *ſi totus*, ſed prin. l. & ita determinari debet *l. cum plures*, *de evict.* facit *l. cum ejuſdem*, *cum duobus l. ſeq. de ædil. edict.* Secùs ſi duo fundi vel equi ſimul diſtributo pretio vænierint, quia tunc, ac ſi eſſent ſingulæ venditiones, ſingulorum evictio & pretium per ſe conſideratur, text. in *l. ſi duos ſervos, de evict.* quæ ita debet intelligi. Dicit enim duos ſervos, quinis emptos, id eſt, quemlibet quinque, & ſic diſtributo ſingulatim pretio (non autem his quinque, ſive decem & in globo, ut ibi malè & inſcitè Accurſ.) Et decidit quod altero evicto, rectè agitur ex empto ejus nomine, ſcilicet ad quinque ſeu totum ejus pretium, quamvis alter decem, & ſic utriuſque pretio dignus ſit. Et cõſequenter quod extrinſecùs intereſt, poterit aſcendere ad alia quinque, non ultra, per *l. Titius, in fi. de act. empt.* Et ſic (ut in-

qui text. non refert ſingulos ſeparatim emi, an ſimul ſed diſtributo pretio ſingulatim, ut in caſu *d. l. ſi duos* idem in ſimilibus. Summa, ſi plures fundi, vel aliæ res ſimul confuſo pretio vendantur, unum eſt totius pretij ſimplum, vel minima re evicta, meta intereſſe ſit totius pretium, prout de parte evicta diximus. Si verò ſeparatim vænierint, vel ſimul, diſtributo tamen pretio, tunc ſingularum rerum ſingula ſunt pretia, & ſingula diſtincta ſimpla.

119. Circa quæſitum ibi, per aliam partem. Quid ſi per eamdem? Reſp. idem, ſi modo ex intervallo: quod enim in continenti redit, non videtur ablatum, ſed inundatum, *l. adeo §. novus autem, de acq. re. do. Inſt. de rer. diviſ. §. quod ſi natural. verſ. quod ſi poſt aliquod tempus*, ubi ſignanter tex. facit vim in intervallo, ut ſpatium occupatum dicatur publicum factum, nec ſi poſtea deſeratur à flumine, redeat ad priorem dominũ, ſed eorum fiat qui propè ripam prædia poſſederint, tanquam nova juris gentium acquiſitio. Sed circa prædicta oritur neceſſaria quæſtio. An ſtipulatione duplæ commiſſa electio ſit emptoris agere, vel ex empto. Et an una electa, redire poſſit ad aliam, ſaltem quatenus in ea plus eſt? Breviter dico quod ſic, per text. in ſimili in *l. præd. de act. emp.* in *l. ſi quis à ſocio, com. l. ſi pro ſoc.* facit *l. ſi empt. duplam, ad fi. de evict.* Nihil aliud enim eſt ea ſtipulatio quam quædam pœna loco probationis intereſſe appoſita, ut in *§. fin. Inſt. de verb. obl* cum vulg. ubi tamen non intelligitur excludi actio vetus ad intereſſe. Nec alioquin in dubio cenſetur ſtipulatio ſive æquè principalis, ſive pœnalis novandi causâ interponi, *l. fin. C. de nova.* ſed ſimpliciter favore creditoris, faciunt no. in *l. quamvis de pign. act* Mod. in tract. uſu. n. 367. Apoſt. ad Dec conſ. 12. facit *l. ſi ſervus l. non tamen, de evict.* & omnes ſimiles, quæ probant per hanc ſtipulationem non eſſe ſublatam actionem ex empto; ſed hanc efficacem eſſe, ubi ſtipulatio ob ſtrictam ſui naturam deficit.

120. Sed hîc oboritur alia ſubtilior, & magis neceſſaria quæſtio: utque themate ſubjecto d lucidior fiat, fac domum vænîſſe mille, & in caſum evictionis promiſſum ſeſquiplum. Utrum evictione ſecuta locum prædicta habeant, videlicet, ut actor eligere poſſit utra actione agat, vel ex empto ad totum intereſſe non ultra duplum, ſubeundo onus probandi, vel ex ſtipulatu ad ſeſquiplum ſine onere probandi. Et ſi alterutra agit, an ad alteram in eo, quod plus eſt in ea, redire poſſit. Prima facie videtur indubitatum, quòd ſic per prædicta. Primò quia ea ſtipulatio non impedit, nec excludit actionem ex empto, *l. ſi ſervus, l. non tamen de evict.* Secundò quia variatio duplæ ſolidæ ad ſeſquiplum non debet in aliis inducere variationem juris. Tertiò quia alioquin tacitè induceretur novatio ſi ſtipulatio ſeſquipli excluderet, vel impediret effectum actionis ex empto, quod eſt contra jus non ſolùm novum. C. ſed etiam vetus forum, in propriis illis terminis, *d. l. ſi ſervus, d. l non tamen.* Quartò, quia iſtud eſt contra regulam *l. prædia de act. empt. l. ſi quis à ſocio, pro ſoc.* Quintò contra aliam regulam, quòd hæc ſtipulatio favore ſtipulantis interpoſita non debet contra eum retorqueri, ſed omittere poteſt ſi velit, & aliis remediis uti, *l. quamvis de pign act.* Quibus non obſtantibus dicendum quòd emptor hoc caſu non poteſt exigere ultra ſeſquiplum, cui ineſt ſimplum, quantumcumque emiſſa ſtipulatione velit ex empto agere, & onus probandi ſubire. Et moveor, quia paciſcendo ſive nudo pacto, ſive per ſtipulationem de certa quantitate evictionis, cenſetur majori renuntiatum, & de majori incerta cum certa minori tranſactum. Probatur per tex in fortiori, in *l. emptori duplam. §. ſimplum, de evict.* Ubi ſi ſimplam pro dupla ſtipulatus ſit emptor, ita demum ſupereſt ei actio ex empto quanto minus ſtipulatus eſt, ſi per errorem ſimplam prò dupla ſtipulatus ſit. Servus igitur ſi ſcienter, & ſic ſtipulatio ſimplæ ſcienter interpoſita, cenſetur facta causâ limitationis. Quod eſt intelligendum quando eſt interpoſita cum ipſo principali, & pro ipſa evictione, vel ejus quantitate, vel in caſum evictionis, & ſic tanquam principalis conventio, nec appareat de alia diverſa mente contrahentium. Secùs ſi adjectum ſit ſine præjudicio damnorum majorũ & intereſſe, vel ſi nihilominus promiſſa ſint damna & intereſſe. Item ſecùs ſi ita ſtipulatus ſit à fidejuſſore, quia tunc operatur quòd non fidejubet in omnem cauſam, ſed uſque ad ſummam expreſſam tantũ. Secùs etiamſi ſint plures venditores, & emptor ab uno ſimpliciter ſtipulatur ſimplũ, quia etiamſi de aliis nil ſit dictum, remanent obligati jure cõmuni ſecundũ naturam actionis ex empto pro partibus ſuis. Is autem à quo ſimplũ ſtipulatum eſt (niſi relatio ſit facta ad pretium cõventum, vel quantitas expreſſa) non tenetur de toto pretio, ſed pro parte ſui pretij, quæ reſpectu ejus eſt ſimplum. Item ſecùs ſi venditor erat in dolo, vel ſi poſtea ex nova culpa venditoris evictio ſecuta eſt, unde orta ſit alia obligatio cum intereſſe. Item ſecùs ſi ſtipulatio non ſit interpoſita principaliter vel ſimpliciter, ſed nomine pœnæ, ut mox dicam, & idem in pacto cæteris paribus. Ad prædicta verò quinque objecta brevitatis causâ facile ſolutio colligi poterit ex ſequentibus.

121 Quid ergo in præfato themate ſi ſeſquiplum illud ſit promiſſum nomine pœnæ? Et prima facie videretur idem dicendum, quaſi eo ipſo, quòd partes conveniunt de certa ſumma pœnali loco ejus quod intereſt, ut hîc, ubi pœna (puta ſeſquipli) probabilior excedit ſimplum, cenſetur non cogitare de majori intereſſe, ſed præſertim promiſſor non velle ſubire periculum ultra eam ſummam. facit *l. Titius, in fi. de act. empt.* Mod. tract. uſur. num. 55. Nec huic conſiderationi obſtare videtur *d. l. prædia*, cum ſimil. quæ dicunt ad aliam actionem redire poſſe in eo quod plus continet. Quia partim loquuntur in actionibus legalibus, quæ non veniunt ex expreſſa proviſione hominis, ut in *l. 1. 60. vi rapt. l. 1. arb. fur. caſa.* Quæ autem de pœna provenientе ex ſtipulatione, ut *d. l. prædia*, & *l. quòd ſi ex ſtipulatu, pro ſoc.* loquuntur contra eum, qui ex ſua mora, vel culpa convenitur. Nos autem loquimur in venditore bonæ fidei, qui tradidit & implevit, & ſic non fuit in mora vel culpa, qui ſi re evicta convenitur de evictione, hoc non eſt ob moram vel culpam, ſed ex natura contractus, & ſic favorabilior eſt quàm morator, vel culpabilis, & mitius cum eo agi poteſt, & ſic ſuccedere videtur conſideratio prædicta. Nec obſtare etiam actionem principalem non novari per pœnalem, quia hîc nulla ſit novatio, nec impediretur actio ex empto per modũ novationis, ſed tantùm per modum tacitæ limitationis, ex conſideratione prædicta. Breviter oppoſitum dicendum eſt, quia pœna ſemper cenſetur in favorem ſolius ſtipulantis accedere. Et ſic quoties de aliquo paciſcitur nomine pœnæ, non ſolùm non cenſetur etiam ſucceſſor regulariter fieri cauſa novationis, ſed nec cauſa limitationis: nec poteſt retorqueri in eum cujus ſolius favore imponitur, qui poterit ea omiſſa, jure communi uti. Et ſic multum refert an loco intereſſe paciſcatur de certa ſumma ſimpli. Et tunc videtur fieri cauſa limitationis & tranſactionis cum incerto. Nec obſtant prædicta quinque ſup. n. 120. quia hîc non eſt pœna, nec novatio, ſed principalis moderatio utriuſque partis favore facta. An verò de certa sũma paciſcatur nomine pœnæ, ſive in modũ pœnę: & tũc non ſolũ non ſit novatio, ſed nec limitatio principalis obligationis, niſi aliud appareat, quia in dubio cẽſetur merè favore ſtipulantis interponi. Si igitur in noſtro themate ſtipulatus fuiſſet ſeſquiplum nomine pœnæ, nihil impediret quominus eo evicto, agere poſſet ex empto in id quod pluris intereſſe probaretur infra duplum, juxtà *d. l. prædia, l. quod ſi ex ſtipulatu*, vel quominùs actio ex empto ad hunc finem ſimulari poſſet. Quòd enim ſtipulatio pœnalis limitata eſt ad ſeſquiplum, operatur ut couſque dumtaxat ſtipulator defunga-

tur onere probandi, an & quantùm ſuâ interſit, non autem ut excludatur ab eo quod jure communi petere poteſt, probando ſuâ intereſſe. Quando verò ſtipulatio ſimpliciter interpoſita fuit, & ſic principaliter, tunc excludit à reliquo non vi novationis (quæ nulla eſt) ſed vi limitationis. Nec erit inutile infra limites conventos concurrere actionem ex empto, ut videlicet, infra eos utilis ſit, ſi contingat partem evinci, puta quintam indiviſam d. domus, unde domus fere inutilis fieret emptori, qui fortè ultra ſexcenta damnificatur. Si enim agat ex ſtipulatu, non conſequentur niſi ſeſquiplum quintæ partis domus, & ſic ex hypotheſi trecenta tantùm, ideo utile eſt ex empto agi poſſe, ut probando tanti intereſſe conſequatur uſque ad ſexcenta, deducendo quod ex ſtipulatione exegit, ſi quid exegerit: ita tamen ut poſtea ſi rurſus pro eo quod intereſt agatur, deducendum ſit, quod priùs ſolutum erit, ita ut meta non excedatur, per not. ſup. n. 85. Ex his habes multarum legum germanum & practicum ſenſum novè detectum, & omnem hanc materiam analyticè excuſſam. Cui ne quid deſit, libet paucis perſequi reliquas potiores differentias ſtipulationis duplę & actionis ex empto.

122. Prima ergo differentia præter prædictas, eſt quod ad hoc ut committatur hæc ſtipulatio, requiritur rem ipſam per judicium evinci, vel ejus partem, quæ verè & propriè veniat appellatione partis. puta quota indiviſa, vel portio diviſa, vel uſusfructus, ut in *l. nave. l. ſi ab emptore, de evict.* quia uſusfructus eſt pars rei & dominij, *l. 4. de uſufr.* ſecus ſi evincatur quod poſt venditionem natum eſt ex re: puta, partus, vel fœtus, *l. ſi prægnans, l. vacca. de evict. l. non quacumque §. Iulianus, de leg. 1.* In tantum quòd ſi ancilla etiam jam prægnans vendita ſit ſub conditione duplæ, ſi poſtea decedat relicto partu, qui poſtquam adolevit, & eſt magni valoris, evincitur, ex eo quod ipſa ancilla non ſpectabat ad vendentem, ſed ad evincentem, licet partus videatur ſubrogatus loco matris, eamque eodem jure repræſentare, prout eodem jure ex defectu juris in matre evincitur, & ſic ſatis dicatur ancilla evinci in partu, & inſpecta cauſa evictionis quodque ſi ancilla viveret, pariter evinceretur, tamen non committitur ſtipulatio duplæ nec in totum, nec in parte, nec pro rata quidem partus, vel embrionis, tempore contractus inſpecto quia non erat propriè pars quota, vel integralis ancillæ, & ſic remanet ſola actio ex empto. Pariter ſi membra quædam navis venditæ, puta velum, gubernaculum: vel membra domus, ut quædam cæmenta, vel tabulæ evincantur, non committitur ſtipulatio duplæ in aliquo, nec in totũ, nec pro parte rei evictæ, quia non eſt res empta, nec ejus pars homogenea, cui competat appellatio rei emptæ. Ideo ceſſat ſtipulatio, quæ ad ipſam rem emptam concepta eſt, ſed locus eſt ſimplici actioni ex empto, *l. emptorem, l. ſi quis rem, de act. empt. l. nave, l. ſcapham, de evict.*

123. Pariter ſi quælibet ſervitus alia ab uſufructu evicta ſit, ceſſat ſtipulatio, quia non dicitur res nec pars homogenea rei evictæ, ſed tantum locus eſt actioni ex empto, *l. cùm fundus de evict.* Rurſus etiam ſi pars quota, puta dimidia pro indiviſo ſervi venditi evincatur, nondum in aliquo committitur ſtipulatio duplæ, *l. ſi dictam, §. in ſtipulatione, de evict.* niſi per diviſionem alter adjudicetur, *l. ſi mancipium, §. ſi communi dividundo, de evict.* tamen ſtatim committitur actio ex empto pro rata partis. Et quamvis Cy. & Alb. qui eum tranſcribit in l. 2. col. fi. *C. de evict.* poſt Petr. ibi multum ſuper hoc involvantur, quia aliàs ſtipulatio duplæ etiam pro parte committitur, non ſolùm in fundis, ut *l. ex mille, de evict.* ſed etiam in rebus animatis, *l. vacca, eodem tit.* verior & expeditior eſt ſolutio Joa. quem Jacob. Butr. Alb. Bart. Bald. Sal. ſequuntur in *l. 1. de evict.* ſpeciale eſſe in homine, qui non cenſetur tam facile dividi poſſe, prout nec aliis rebus accedere, *l. juſtiſsimè, de ædil. edict.* Quæ ſcrupuloſitates, & differentiæ procedunt propter odioſitatem ſtrictamque naturam ſtipulationis duplæ, quæ ſtricti juris eſt, contra quam etiam in dubio fit interpretatio, *l. ſtipulatio iſta, habere licere, §. in ſtipulationibus, de verb. oblig.* Contra verò actio ex empto bonæ fidei eſt, & etiam favorabilis, cum non competat ad veram pœnam, ſed ſubſiſtere & probari oportet, verum & juſtum intereſſe, meritò in ea plenior fit interpretatio. Hinc eſt etiam, quod ſtipulatio duplæ non committitur niſi habere non liceat propter ipſam evictionem, *l. ſi ſervus de evict.* ſecùs ſi emptor ſuccedat domino rei, quia licet hoc probare velit, non tamen poſt agere ad duplum, *l. ſi vendideris, de evict.* ſed bene poterit agere ex empto, *d. l. ſi vendideris, l. ſi ei cui inf. de evict.* Quod eſt intelligendum, quatenùs defunctus tempore obitus poterat vendicare, vel aliter evincere, vel is à quo emptior etiam ex cauſa merè lucrativa (non tamen contemplatione venditoris) verum jus acquirit, *l. Julianus, §. ſi fundum, de act. empt.* Item ſi aliter res quàm in judicio evincatur, *l. non tamen de evict.* Et de his ſatis.

124. Quintò principaliter circa prædicta ſuccedit neceſſaria quæſtio. Servus venditus & traditus, diù poſt ſenio fere confectus evincitur, tumque plurimum emptoris intereſt, fortè ob pœnam vitandam vel acquirendam, ſi eam rem haberet, vel dare poſſet, aut & quòd per eum ſervum adminiſtraverat tutelam quorumdam, quibus mox reddendæ erunt rationes quæ ſervo abducto, conturbantur. Quæritur an committatur evictio in totum, ſive in ſtipulatione duplæ (ſi ea interpoſita ſit) ſive in actione ex empto, ad quod ſimplum referri debeat taxatio intereſſe? Hæc quæſtio videtur otioſa, eò quòd hodie non ſunt hujuſmodi ſervi. Sed imò valde neceſſaria eſt non ſolùm ad intellectum multorum jurium, ſed etiam in praxi, ut ſciatur quid juris in venditione equi & aliarum rerum vel jurium temporalium in ſimili. Et prima facie videtur ceſſare omnis quęſtio utpote deciſa in *d. l. ex mille §. ſi totus*, ubi eſt tex. nominatim loquens in ſervo vendito, & tradito deinde deteriore facto, & ibi caſus iſte ęquiparatur fundo vendito, & deciditur, quòd ſive caſu, ſive injuriâ deterior factus ſit, non diminuitur obligatio evictionis, & ſic nulla eſt quęſtio *l. ancillæ, C. de fur. l. illam, C. de coll.* Confirmatur, quia toto tit. *ff. de evict.* ubicumque de ſervo evicto, vel re ſimili fit mentio, ſemper indiſtinctè dicitur commiſſam eſſe ſtipulationem duplę ad duplum, vel actionem ex empto ad pretium, & id quod intereſt: nec diſtinguitur, an ſervus ſenio vel aliàs deterior factus ſit, niſi quòd in actione ex empto dicitur in *l. evict. 2. eod. tit.* damnum eſſe emptoris, ſi res tum minor aut deterior facta ſit, quod ſup. n. 108. novè docuimus intelligendum quoad ſecundũ caput de intereſſe dumtaxat, quia minus intereſſe ſolet rem deterioratam evinci, non autem quoad primum caput de pretio, quod ſemper totum repetitur, ex quo tota res evincitur. Hæc videntur ineluctabilia.

125. Sed audi quæ exacta, & analytica diſcuſſio in contrarium adferat. Hæc enim procedunt ſi res perpetua, puta ſoli, vel jus perpetuum vendatur, ſecùs ſi jus temporale. Quid enim ſi ſuis vendiderit ſuam emphyteuſim temporalem, vel fructus 20. annorum, vel uſumfructum, & ultimo anno fit evictio, quæ non trahitur ad tempus præteritum, nec ad fructus præteritos (aliàs totum videretur evictum) ſed ad ultimum annum tantùm. Finge multum intereſſe emptoris. An æquum eſt perinde teneri venditorem, ac ſi totum jus, vel tempus eſſet evictum? Palam eſt quòd non, ſed potiùs pro rata rei evictæ, quia in effectu non tota res vendita, ſed ſolùm quædam viliſſima portio evicta eſt, ex quo res erat temporalis naturâ ſui finienda, & & propè finem tantùm evicta. Facit argumentum de re ad tempus, *l. miles ita, in princ. de mil. teſtam.* Jaſ. in in *l. in diem, de cond. indign.* Item alloquin inveniretur emptor habere rem, & fructus ſeu commoda rei totius

in effectu preprietatis, & nihilominus totum pretium repeteret cum omni extrinſeco intereſſe, uſque ad limites totius pretij, quod eſſet abſurdum, & iniquum. Nunc ad hæc abſurda ex una parte, & contrariũ *d. §. ſi totus* ex alia parte vitanda, & conicilanda quædam.

126. Occurrit probabilis differentia inter venditionem ſervi, vel equi, & venditionem uſusfructus, vel emphyteuſis temporalis. Quia primo caſu tota res, & plena proprietas tota venditur, & ſimul transferri debet. Secundo verò caſu non tota res venditur, nec agitur, ut in perpetuum transferatur, ſed ſolum ad tempus, & temporalis commoditas, & ſic hoc caſu, venditio non reſpicit abſolutè totam rem, ſed ſolum temporale jus, & ſucceſſivam habet obligationem, & traditraditionem. Cum ergo venditio uſusfructus directò referatur ad temporis durationem. & res vendita non aliud, quàm temporalis commoditas, videtur eadem ratio, quantum ad hoc, ut in locatione, ut meritò debeat tempore menſurari. Secus in ſervo, vel equo vendito, ubi ſubjectum venditionis eſt plena, totaque proprietas abſolutè conſiderata, quæque una momentanea traditione ſemel in totam transfertur, ut in traditione fundi, meritò quantum ad hoc text. *d. §. ſi totus*, æquiparat venditionem ſervi venditioni fundi. Sed certè nec hæc differentia (quæ ad pauca advertentibus facile probaretur) mihi ſatisfacit: ſemper enim manet & urget illa abſurditas, & iniquitas, quod emptor qui toto ſervo, vel equo plen., & pacificè toto fere vitæ tempore fruitus eſt, poſſit prætextu evictionis circa finem vitæ, quæ retrò non trahitur, & ſic toto fructu retento, totum tamen pretium repetere.

127. Confirmo hanc ſecundam partem civili quoque ratione, quia venditor non tenetur emptorem dominum facere totius vel partis, ſed tantùm vacuam rem tradere & facere ut emptori frui haberéque liceat. *l. 3. l. ex empto, in prin. de act. emp.* Sed ex hypotheſi venditor hoc præſtitit, idque cum effectu in tota re fere per totam prævisæ rei durationem. Tum cum non venderetur res ſoli nec perpetuò durabilis, ſed quæ ultra certum tempus vivere, & uſui eſſe non poſſet, certum eſt non eſſe actum, nec cogitatum, ut frui, & habere liceret perpetuò, ſed ſolum ad tempus vitæ, quod veriſimiliter prævisum, & æſtimatum fuit, & ad veriſimilem durationem majus vel minus definitum pretium. Igitur hoc caſu pretium conventum non eſt pretium perpetuæ durationis, & fruitionis vitæ veriſimiliter expenſæ, & appreciatæ. Cum ergo toto fere tempore vitæ prævisæ fruitus ſit emptor, nec per evictionem, abſit niſi modicum, & fere inutile tempus, non poteſt totum pretium repetere, cùm intus habeat totum fere commodum & fructum prævisæ fruitionis & uſus.

128. Porro licèt videatur quædam ſubtilis differentia inter venditionem ſervi, & venditionem uſusfructûs fundi, quaſi priore caſu tota res abſolutè transferatur, poſteriore vero tantùm temporalis duratio. Tamen ſubtilius conſiderando, hæc differentia magis verbalis eſt quàm effectualis. patet, quia etiam uſusfructus eſt in ſe quoddam totum, & integrum, & quædam ſeparata proprietas, text. in *l. qui uſumfructum. in fin. ſi uſusfr. pet.* unde uſufructuarius venit appellatione domini in genere, *l. in venditione, de bon. auct. jud. poſſ.* verificatur enim in dominio ipſius uſusfructûs, Mod. in conſ. Pariſ. §. 1. gloſſ. 1. nu. 5. idem de emphyteuſi temporali. Et ſic, his venditis verum eſt dicere quoddam totum venditum. Et tamen ſi evictio non ſequatur niſi pro ultimis annis, nemo dixerit totum pretium repeti poſſe, cum emptor totam fere rem habeat, & retineat. Igitur idem in ſervo vendito, quia utcumque ſimul totus vendatur, tamen ex natura rei ſubjectæ quæ tempore finitur, conſtat non minus in eo durationem vitæ veriſimiliter conſideratam, & adpreciatam, quàm in venditione uſusfructûs, vel emphyteuſis temporalis. Uterque ergo caſus temporis commenſurationem, & adpretiationem recipit, videlicet, prior ſaltem tacitè, poſterior vero ſemper expreſsè, utpotè, vel ſola nominis rei expreſſione, nec minus operatur tacitum quàm expreſſum, *l. cum quid, ſi cert. pet.* Apparet ergo in hoc articulo magnam eſſe rationem differentiæ fundi, & ſervi, vel equi.

129. Confirmo, quia in venditione fundi interuſurium pretij æquipollet fructibus fundi, imo ſolet eos notabiliter excedere: debent enim hi caſus, prout & leges, ad id quod ut plurimum, & aliàs legitimè fit, referri. Crebrius autem juſtumque fundorum ruſticorum pretium eſt ad rationem triginta pro uno reditus annui. Et adhuc multo majus eſt pretium domorum urbanarum. Mod. in tract. uſur. nu. 113.116. At de jure communi interuſurium pecuniæ (ubi uſuris locus eſſe poteſt) eſt ad rationem ſemiſſis centeſimæ, & ſic fere duplo excedit reditus fundi, & fere triplo reditus domûs urbanæ. Conſequenter licèt poſt annos 30. fere evincatur fundus, & evictionis nomine damnetur debitor reddere ſolidum pretium ex ſolo primo capite evictionis, non habitâ ratione quòd emptor per 30. annos, vel diutiùs pacificè fruitus eſt, & fructus intùs habet, tamen nulla abſurditas reſultat, nulla iniquitas fit venditori, quia venditor interim pretium habuit, cujus interuſurium multò majus, & pinguius eſt, quàm ſint fructus quos habuit emptor, qui licèt interim fruitus ſit, tamen caruit pretio, cujus interuſurium dictos fructus excedit. Contrà verò accidit in venditione ſervi, equi, vel alterius rei, vel juris temporalis, quia quantò minus durabilior eſt, tantò pretium comparatione fructuum minus eſt, & tantò fructus vel commoda uſus excedunt commune interuſurium pretij, quod interuſurium nunquam debet reddi, & tamen res empta tempore finitur, per ea quæ latè, & novè dicunt Mod. in tract. uſur. q. 17. in materia redituum temporalium. Si igitur in fine hujus juris vel rei temporalis contingat evictio ſine reſtitutione fructuum præteriti temporis, fit injuria venditori, ſi cogatur ex primo capite evictionis totum pretium reſtituere, quia interim emptor pro modico pretio magnos fructus percepit contemplatione juris tempore finiendi. Et tamen cum ſub finem res evincitur, integrum pretium perpetuò reciperet, & ſic haberet totum pretium, & adhuc fere totam rem ſeu omnem ejus utilitatem, & inſuper quod extrinſecùs intereſt, uſque ad metas ſolidi pretij. Venditor autem, quia interim caruit totâ re, & ejus magnis fructibus, careret etiam pecuniâ. Et licèt ejus interuſuriũ interim habuerit, tamen quia modicum eſt, & fere nullum, præ fructibus ab emptore perceptis, non poteſt cum illis compenſari, & ſic relinqueretur ſemper magna inæqualitas, & iniquitas: quæ etiam augetur in eo quòd contingere poteſt venditorem initio pluries laudatum fuiſſe ob imminentes evictiones, eaſque dato pretio ſemper obſtruxiſſe uſque ad ultimam quam redimere non potuit. Et tamen emptor nec ſuper extrinſeco intereſſe quidem deduceret, quod venditor aliis vendicare volentibus ſolvit, ut eos averteret, quia emptor id non recipit, & ſic non eſt locus *l. empto. §. fin. de act. empt. ſupra numero* 67.

130. Quid dicemus? vides enim hanc æquitatem hîc remorari ſolâ ratione aut dubitatione ſtricti juris in *d. §. ſi totus*, qui jam ſolus obſtat, ſi ruditer accipiatur. Videtur igitur juſtis decretis res temperanda juxta *l. in ambiguis, in fine de reg. jur.* Hic primâ facie occurrit admodum plauſibile temperamentum diſtinguendo. Aut res evincitur ex defectu totius juris venditoris: puta quod tota res ab initio eſſet aliena, & tunc procedat prima pars. Aut verò evincitur ex defectu juris à tempore evictionis tantùm: puta, quia erat reſtitutioni ſubjecta ſub conditione quæ extitit ſub finem temporis tantùm, & tunc procedat ſecunda pars, ut non debeatur evictio niſi pro rata temporis evicti. Hæc diſtinctio in ſe æquabiliſſima eſt: ut enim æquum eſt cum qui habuit verum jus, & verum dominium (quamquam

ſub conditione reſolubile) non teneri de evictione niſi pro rata temporis evicti, reliqui verò temporis (quo verum jus, & veram fruitionem præſtitit) commoda retinere. Ita æquum eſt eum qui nullum jus ab initio habuit, ad ſolidam evictionem teneri, totumque pretium reſtituere, ne de alieno lucretur: quòd autem extrinſecum intereſſe dependere cogitur, partim interuſurio pretij qualicumque, partim ſibi factove ſuo (unde convenitur) imputare debet. Et ſecundum hæc eadem diſtinctio adhibenda eſſet in locatione fundi, vel domus ad decem, vel viginti annos, in qua in ultimis annis fit evictio, quia eadem omnino, quantum ad id, de quo diſſerimus, eſt ratio, & jam videtur probata per ea quæ dicta ſunt in quæſt. præced. num. 117.

131. Verùm dum penitius inſpicio, video præfatam diſtinctionem æquitatem quidem aliquam habere, ſed mancam, & imperfectam, quia etiam ſuppoſita re ab initio in totum aliena, non eſt æquum hujuſmodi bonæ fidei venditorem, de quo loquimur, omni commodo poſſeſſionis, quod ad eum ſpectare debeat, privari & ad emptorem vel conductorem, qui etiam nullum jus (niſi à venditore ſuo habuit) transferri: neutro enim domino exiſtente, juſtius & æquius eſt priori, qui bonâ fide poſſidebat (unde de jure ad effectum commodi fructuum pro domino habetur, *l. bona fides, de acq. rer. dom.*) commodum ſuæ poſſeſſionis antiquæ ſervari, quam ad cauſam habentem ab eo transferri, ſaltem pro rata, vel tempore pro prior ille implevit, & liberam & efficacem fruitionem (quam ſolam debebat) præſtitit: debet igitur retinere pretium, vel mercedes pro rata. Et præſertim ſi venditor iſte vel locator prius verè emerat, vel juſtum alioquin, & oneroſum titulum in re habebat. Præterea quid ad hunc emptorem, vel conductorem attinet, autorem fuiſſe dominum, cum non teneretur ad dominium transferendum, ſed ad ſolá fruitionem? Et ſic quantum ad hunc recurſum impertinens eſt an autor fuerit dominus, nec ne, præſertim cum ob bonam fidem de jure loco domini haberetur, *d. l. bona fidei. de acq. rer. dom.* Hanc ergo diſtinctionem, quamquam auribus applaudentem, ut minus juridicam, nec ſolidâ ratione ſubnixam rejicimus.

132. Et ſolvendo pro ſecunda parte concludimus. Utque ſolutio, & ejus ratio clarior ſit, dicimus quòd ſtipulatio duplæ mero quidem jure in totum committitur, ſive tota res ex defectu totius juris venditoris evincatur, ſive ex jure nuper ſoluto, per textum appoſitiſſimú in *l. ſi mancipium. § de ev.* Ubi licèt ſervus emptus evincatur ex defectu juris venditoris in parte tantùm, quia ſervus erat cum alio communis: tamen quia totum adjudicari contingit adverſario, committitur in totum duplæ ſtipulatio, quia (inquit tex.) non intereſt quo genere judicij extet conditio evictionis, ut totum ipſum habere non liceat. Sed tamen advertendum quòd licet hæc ſtipulatio ob ſtrictam ſui naturam, & formulam mero jure committatur in totum, obſtat exceptio in parte: & in effectu non committitur, niſi pro parte quæ erat aliena, ratione cujus facta eſt evictio. Cogitur enim emptor vel pro illa tantùm parte agere, vel ſi pro toto agat, computare, & deducere pretium partis ſuæ, quod ab evincente habuit, vel habere debuit, quod in idem recidit ac ſi pro parte ageret: obſtat enim doli exceptio ſi totum petat, & exigere bis idem certat. *leg. bona fides. de reg. jur.* Ita dicendum eſt in propoſito, licet mero jure in totum committatur ſtipulatio duplæ, etiá quando ſervus diu poſt venditionem, jam ſenex factus evincitur, & deinceps per evictionem totum habere non licet, & ſic extat formula conditionis, ſub qua concepta eſt ſtipulatio, ſive totus ſervus evincatur ex antiquo defectu totius juris venditoris, vel ſi ex jure nuper reſoluto. tamen ex quo evictio non trahitur retro, & ſic emptor totum fere rei, & proprietatis, & emptionis emolumentum retinet, & intus habet, obſtat exceptio ſi pro toto evictionem petat, ne bis idem conſequatur, contra *leg. bona fides. de regul. jur.* non ergo aget in effectu niſi pro rata reliqui emolumenti ablatio. Et ſic in effectu totum hoc caſu relabitur in actionem exempto, quæ ex primo quidem capite competit ad pretium pro rata rei effectualiter evictæ: ex ſecundo verò capite quantum juſtè intereſſe probabitur, dummodo non excedat pretium, vel ſummam rei principalis, & imputet, ſi quid prius nomine extrinſeci intereſſe exactum ſit ab auctore per not. in quæſtione præcedenti

133. Nunc ſolum ſupereſt reſpondere ad *d. § ſi totus.* Sed nullo modo obſtat, tum quia ille ſervus non debet intelligi ſimpliciter, & per omnia æquiparari fundo in materia evictionis, ſed ſolùm quoad pretium, & ubi eſt eadem ratio quæ in fundo: alias non. patet, quia fundo pro parte evicto, committitur ſtipulatio duplæ pro parte, ut in eadem *l. ex mille. in princip.* & tamen ſervo evicto pro parte, non committitur ſtipulatio duplæ in aliquo, *l. ſi dictum. §. in ſtipulatione, de evict.* Tum quia *§. ſi totus,* non loquitur quando fundus, vel ſervus evincitur pro parte, ſive corporali, ſive effectuali, ſed hoc relinquitur in aliis juribus: d. Authent. *§. ſi totus,* loquitur præciſè, & dumtaxat quando tota res eſt evicta, & tunc hoc poſito, dicit quòd non attenditur in caſu fortuito, cura, vel incuria, melior, vel deterior facta ſit: ſemper tamen exigit totum ſervum evinci, ut ſtipulatio dupli ob ſervum evictum committatur in totum. Loquitur etiam ille textus, quando in effectu totum evincitur, & in effectu in totum ſtipulatio committitur, non mero jure tantùm. Ergo exemplum ſervi (præſertim cum illic obiter interſeratur) debet intelligi ſecundùm aliud exemplum principale fundi, cui jungitur; & ſic quando eſt eadem ratio & efficacia evictionis in ſervo quæ in fundo, ut ſi ſervus infra annum venditionis caſu, vel culpa mutilatus, vel in moribus corruptus, aut aliter deterioratus evincatur; Sed etiam tunc emptor non retinet, nec intus habet notabile emolumentum operarum ſervi, quas non percipit, meritò ſtipulatio duplæ in totum cum effectu committitur, & ita intelligendum in *d. § ſi totus.* Si verò emptor plenè & pacificè ſervo diu frueretur, quia tandem natura ſolitoque curſu temporis virtus & fere conſumptus evinceretur, tunc non loquitur ille textus nec ad hunc caſum trahendus eſt, in quo evictio quæ non trahitur retro ad commoda præterita, non concernit totum ſervum effectu, ſed tantum ejus minimam partem, cum ſit res temporalis. Unde quemadmodum ſi uſusfructus ſervi evinceretur, non totus ſervus, ſed pars eſſet evicta; ita ſi emptor toto fere tempore vitæ ſervi uſus eſt, tandem ſequatur evictio quæ non trahatur retro. etiamſi fiat ex defectu totius juris, non dicitur totus evinci inſpecto effectu, quamvis fundus (quo perpetuò durat) diceretur etiam ex magno intervallo totus evinci per prædicta.

134 Ex quibus liquet quid dicendum in locatione. Fac domum centum annis locatam in novem annos, quæ ultimo tantùm anno evincitur, locus eſſe actioni ex conducto ob hanc evictionem ex duplici capite, videlicet ex primo ad remiſſionem, vel (ſi prorogata ſit) ad reſtitutionem mercedis dicti anni dumtaxat; ex ſecundo vero, quantum juſtè ob id intereſſe probabitur, cujus ſuprema meta non eſt merces dicti ultimi anni, vel noviſſimi temporis: puta ſemeſtris, vel trimeſtris, quo ſolo facta eſſet evictio (& etiam ridiculum eſſet omne intereſſe ad modicam trimeſtris forte, vel bimeſtris mercedem limitari,) ſed meta eſt merces integra totius temporis, juncta etiam ſumma ſi qua (ut quandoque fit) initio data fuerit locatori in partem compenſationis: totum enim illud eſt ſimplum, per not. ſupra quæſt. 2. ita tamen, ut interuſurium temporis diſtributarum ſolutionum mercedis deduci debeat, ut dicunt Mod. in tract. uſur. quæſt. 74. num. 497. Et ſic difficile eſt quod contingat inquilini ante tempus expulſi tantum intereſſe, quantum eſt ea meta, quando locatio eſt facta ad plures annos, ſed facile

uſuque venire poteſt, ſi facta ſit ad paucos annos, vel intra annum, & tamen locus eſt taxationi hujus legis niſi locatio eſſet facta cum expreſſa, vel tacita ſuſceptione certi imminentis, & præviſi periculi, ut ſupra numerò 48. & infrà, numero 181.

135. Sexto principaliter quæro, utrum augmentum caſuale veniat in rationem intereſſe, ex duplo ſubjiciatur? Hæc quæ biceps eſt & perquàm neceſſaria, utque clarior ſit diſcuſſio, placet ſubjicere idoneam facti ſpeciem. Domus vendita eſt mille, nec tunc plus valebat, poſtea infra aliquot annos cōtigit prædia urbana eo loco in triplum valoris augeri. Domus ergo ſi aucta nūc evincitur, nec emptoris præter pretium intereſt in alio quàm ratione hujus fortuiti augmenti. Utrum debeat haberi ratio, ſaltem infra duplum, ut ſic debeat venditor condemnari in bis mille? Videtur quod non. quia perfecta venditione, & multo magis re tradita, ut hic, omne periculum, damnum, & commodum ſpectat ad emptorem, non autem ad venditorem, *l. neceſſario. de per. & com. rei vend.* Si igitur non tenetur venditor de damno, vel decremento contingente caſu fortuito, in quo emptor magis videbatur certare de damno: igitur multo minus tenetur de incremento fortuito, in quo emptor videbatur non de damno, ſed de lucro certare. Tum videtur tex. rotundus in l. *ex mille. §. quod ſi modo de evict.* ubi loquendo in materia evictionis, decidit venditorem non teneri de evictione augmenti, quod per alluvionem acceſſerat: igitur nec de hujuſmodi augmento, quod æque fortuitò eſt. Et ſic videtur venditorem non teneri hic niſi ad pretium. Breviter dico, quod tenetur etiam in id, quod extrinſecus intereſt ratione hujus augmenti, non tamen ultra duplum, & ſic non ultra bis mille, quæ moderatio indubitata eſt per not. ſupra numero 56.

136. Quod autem veniat in conſiderationem hujuſmodi formatum intereſſe habens certum à caſu, probat tex. *l. venditor hominis, de ev.* ubi in cauſa evictionis habetur ratio ejus quod per ſervum emptum acquiſitum fuiſſet emptori, ceſſante evictione, ut ſi ſervus emptus poſtea fuit ab aliquo hæres inſtitutus non contemplatione emptoris, ſed quacumque ratione, vel caſu, quod augmentum non minus caſuale quam illud de quo in themate. Tum etiam ſine lege ſpecifica ſufficerent theſes generales de eo, quod intereſt præſtando præter pretium, *lege ſi in venditione, l. emptori, de eviction.* Quodque negari nequit iſtud eſſe juſtum & propinquum intereſſe formato & jam acquiſito privaretur. Quia niſi hanc domum emiſſet, veriſimiliter utiliùs pecuniam collocaſſet, quam utilitatem amiſit culpa venditoris, qui rem alienam vendidit. Non obſtat, quod venditor non tenetur de caſu fortuito, quia verum eſt non ſolum de lucro quod per caſum aufertur; ſed etiam de damno quod caſu infligitur, ſecus ſi damnum infertur, vel lucrum aufertur non caſu, ſed per evictionem, ex defectu juris venditoris, quia tunc etiamſi illud lucrum quod nunc per evictionem aufertur, fuerit caſu quæſitum, tamen venit ex evictione, & rependi debet. textus eſt in *d. l. venditor hominis.* Non obſtat *d. l. ex mille.* quia loquitur in ſtipulatione duplæ. Fateor etiam quod d. lex ex mille, poteſt procedere in actione ex empto ex primo capite ad pretium, ut ſupra plenè quæ. 4. Secùs in ſecundo capite actionis ex empto, in quo venit juſtum intereſſe etiam caſuale. *d. l. venditor.* ita quod iſtud ſecundum caput modo in minus competit, prout plus, & minus juſtè intereſſe poteſt, & probatur *l. ſi cum venditor. §. diviſione. l. evicta, 2. de evict.*

137. Nunc tempus eſt *d. l. venditor hominis,* ab implicatiſſimis errorum mæandris vindicare, & extricare. Mirum eſt quàm glo. & Doctores cum veteres tum recentiores ſeſe ſuper ea l. miſerè torſerint & extricaverint, modò aientes hæreditatem, quam ſervus emptus poſtea evictus adierat, ſpectare ad intereſſe extrinſecum, ut poſt Petr. cenſent Alb. Bar. Bal. in d. *l. venditor.* reprobando gl. ibi, idem Igneus in rep. *l. quatenus, col. 5. de reg. jur.* modo negantes, & contendentes eſſe intereſſe intrinſecum, quod tamen res ubique committetur, ut idem [illegible] ite. hic col. 6. & cæteri communiter. Omnes autem in hoc, conveniunt ſibique cōnſtant, ut in *d. l. venditor,* indiſtinctè veniat æſtimatio totius hæreditatis ſine ulla limitatione dupli hujus legis à qua variis commentitiarum ſolutionum, imò depravationum diverticulis nituntur elabi, quæ referre non libet. Noviſſimè autem Alciat. tract. iſto c. 9. & Ant. Fumeus. c. 3. perplexas illas & prolixas contentiones fœdere diſtinctionis ſedare nituntur, dicentes ſpectare ad intereſſe intrinſecum, quando eſt adita, & non prius: ad intereſſe verò extrinſecum, quando eſt delata, ſed non adita, & in hoc brevius & commodius cæteris elabuntur. Ego verò, ut omiſſis aliorum tricis, & rixis ineptis de diviſione, definitione & ſubdiviſione intereſſe intrinſeci vel extrinſeci, rem ipſam acu tangam:

138. Dico omnes ſimul graviter erraſſe, dum putant in *d. l. venditor,* totius hæreditatis aditæ, vel partus editi æſtimationem integrè venire: hoc enim ipſo produnt ſeſe non ſolum leges de eo quod intereſt non intelligere, ſed nec leges nec regulas evictionis, duoque ejus capita, quæ novè perſtrinxi. ſupr. n. 68. non repeto. Dicta verò *l. venditor.* non loquitur de primo capite, de quo ſatis in l. 1. *eo. tit.* & aliis legibus paſſim, ſed ſolum de ſecundo capite, in quo non venit quodlibet prætenſum intereſſe, ſed juſtum, verum, & propinquum dumtaxat. Hujuſmodi autem juſti, & legitimi intereſſe, *d. l. venditor.* duo clara, & quotidiana tradit exempla, nihilque aliud decidit quàm ea, & ſimilia cedere in juſto, & legitimo intereſſe in ſpem vendita, vel ex ſimili cauſa oneroſa debito. Cæterùm de moderatione, & an tale intereſſe etiam in caſibus dictorum exemplorum ſubjaceat alicui moderationi, an verò ſine ulla moderatione integrum exigi poſſit *d. l. venditor.* nihil dicit, & ſic recurrendum eſt ad alia jura, & per ea neceſſariò ſupplendum & determinandum. Clarum eſt autem jure for. circumſcripta hac l. Juſtiniani, quòd ea exempla, & ſimilia in caſu venditionis, & evictionis, in quo loquitur *d. l. venditor.* non poterant excedere pretium ſive duplum pretij, cui ineſt ſimplum, quia caſus eſt in fortioribus terminis in *leg. Tuius, cum lege C. de act. empt.* ubi augmentum ſecutum ſumptu, & induſtria emptoris coarctatur ad duplum, cui ineſt ſimplum, ne venditor ſubeat periculum ultra duplum. Igitur multo magis idem dicendum de augmento vel acceſſione caſuali, quæ venit ſine ſumptu emptoris, ut fœcunditas, & partus ancillæ emptæ, hæreditas ſervo empto relicta, & per eum acquiſita.

139. Quamquam enim partus hominis non ſit in fructu. *l. vetus de uſuf. Inſt. de re div. §. in pecudum,* pariter nec hæreditas. *§. de his, Inſt. per quas per no. acq. l. liber homo. l. fructuario. de acq. rer. domi.* ſpectant tamen ad cauſam, & augmentum rei. Unde quemadmodum augmentum alluvionis, vel alia acceſſio venit in actione ex empto ex ſecundo capite evictionis. *l. ſed ſi quid* cum l. ſeq. *de evict.* (quæ ita debet intelligi) ita & augmentum partus, vel hæreditatis, licet non ſint in fructu, ſed omnia infra duplum adverſus bonæ fidei venditorem, ne ultra duplum inopinatè gravetur, & ne emptor amplius dupla quam emerit ab eo exigat, contra regulam generalem *l. cum fundus de evict.* ſub eadem etiam moderatione debet intelligi *l. ſuper imprudentiam. §. pen. eo. tit.* & omnes ll. id genus, etiam circumſcripta hac l. Juſtiniani, quæ in hoc primo reſp. ad reliquos caſus certos tandem extendit ſeu moderationem prius jure for. expreſsè inductam in caſu venditionis. Summa *d. l. venditor.* aut ancilla vendita erat prægnans, vel ſervus jam hæres inſtitutus & tunc tanto magis æſtimatus, & adpretiatus eſt, & conſequenter in quantum partus poſtea editus vel hæreditas poſtea acquiſita reddebant eum meliorem, & majoris pretij,

in tantum ex nunc fuerunt pars ſimpli. In quantum verò, partus poſtea editus, & auctus fuit, vel hereditas quæſita majus emolumentum adjecit, in tantum tam partus quàm hæreditas non fuerunt pars ſimpli, nec pars rei acquiſita venditionis tempore, vel contractæ obligationis, quod ad ſimplum metiendum conſiderari debet, ut ſupra num. 71. ſed fuerunt acceſſio & augmentum legitimum & conſiderabile, cadens in juſtum intereſſe, ſub dicta moderatione dupli. Idem in ſimilibus, & ſic omnia ſunt clara & expedita.

140. Occurrunt tamen circa hæc quædam aliæ leges, quas utile eſt priuſquam ad alia tranſeam, eodem contextu ad omnem ſcrupulum amoliendum explicare, nativæque ſuæ perſpicuitati reſtituere. Et in primis *l. pretia rerum. ad l. Falcid.* quæ de ſe facillima eſt, niſi quòd aliqui malè tractando obſcurant, dum ineptè colligunt non eſſe intereſſe conſiderabile ex hæreditate delata quamdiu non eſt adita, ex eo quod in *d. l. pretia rerum.* dicitur non eſſe quem inde locupletiorem antequàm adita & acquiſita ſit, quæ conſequentia falſiſſima eſt, ut mox liquebit, Laudo tamen Alciat. circa *d. l. pretia.* in duobus. Primo, quòd in tractat. c. 9. primus omnium vulgo corruptiſſimum tex. *d. l. pretia.* ex antiquis codicibus reſtituit in duobus verbis, ibi antequam ad eam, quam emendationem poſtea Haloand. ſecutus eſt. Secundo in hoc quod propiùs omnibus verum ſenſum, & rationem decidendi *d. l. pretia.* attigit, dicendo quod loquitur ergà legatarios, qui lucrum ſpectant, ſecùs ubi quis de damno vitando ageret. Sed iſtud non plenè ſatisfacit, nec punctum abſolvit, quoniam idem eſt etiam adverſùs veteres creditores, etiam ex cauſa oneroſa, déque damno vitando certantes. *l. qui autem.* §. 1. *quæ in fraud. cred.*

141. Dico ergo rem ipſam acu tangendo, quod jus adeundi hæreditatem delatam verè eſt in bonis, præſertim cum ſit tranſmiſſibile, & ſic vere dicitur quis quoad ſe inde locupletior quàm eſſet priuſquam jus haberet etſi facto alterius injuſto illud amittat, dicitur verum, & conſiderabile damnum pati. *leg. inde Neratius ad leg. Aquil. leg. ſed etſi hæreditas, ad exhib.* Tamen quia iſtud jus eſt mera facultas adeundi, non debet cuiquam (ſaltem libero) hæc facultas auferri, & ſic diceretur ei fieri injuria, ſi adire cogeretur, & ea facultas auferretur. Conſequenter reſpectu alterius, ſive de damno vitando, ſive de lucro certantis, indiſtinctè non dicitur locupletior, ne dicta facultas ſibi auferatur. Et ſic legitimè colligitur Jureconſul. in *d. lege pretia,* quòd reſpectu alterius, non ſum locupletior ex hæreditate mihi delata, antequam adeam, multo minus eodem reſpectu locupletior ſum ob hæreditatem ſervo meo delatam, antequàm juſſu meo adeat. Ex quo infero quod quamvis *d. l. pretia.* loquatur in ſervo hæreditario poſt mortem teſtatoris (quia multa legata feci) hærede ab alio inſtituto, qui caſus eſt indubitatus, etiam aditâ hæreditate per ſervum, quia in lege Falcidia non inſpicitur incrementum ſecutum poſt mortem teſtatoris; ſed ſtatus & valor bonorũ, qui erat tempore mortis dumtaxat, *l. in quantitate. in princ. ad legem Falcid.* Tamen idem eſt ſi vivo dicto teſtatore ſervus ille jam erat ab alio hæres inſtitutus, quinetiam ſi ea hæreditas jam erat ſervo delata. Quia ſi non dicitur ob id locupletior etiam reſpectu creditorum vetuſtiorum, & oneroſam cauſam prætendentium, igitur multo minus reſpectu legatariorum futurorum, & lucrativam cauſam ſpectantium. In tantum quòd mortuo teſtatore, minimè opus eſt quod hæres differat jubere ſervum adire priuſquam cum legatariis tranſigat, quamvis id Alciat. ſentiat, ſed incautè, quia augmentum ſequens obitum teſtatoris non impedit nec minuit legem Falcidiam.

142. Si tamen facto vel culpâ alterius, ex quo aliàs oritur obligatio ad intereſſe, perdat quis hoc jus adeundi, dicitur verè damnificari, & agere poterit ad intereſſe, in quo venit æſtimatio illius juris adeundi, ſive hæreditatis, ita tamen ut ſi ſit caſus certus (ut quia reliqua duo concurrant, quæ hîc text. requirit, ut ſupra numero 44.) non poſſit hæc eſtimatio cum omni alio intereſſe extrinſeco ſimplum ſuum excedere: alioquin ſi nulla principalis obligatio ſubſiſtit certam quantitatem habens, vel naturam, poterit integra æſtimatio venire, etiamſi non agatur de dolo malo, ut in *l. inde Neratius ad l. Aq. ſed. & ſi hæreditas. ad exh.* ita tamen Judex ob modicitatem vel qualitatem culpæ condemnationem moderari poſſit, ut ſup. nu. 120. & inf. num. 158. quæ reſtrictio judici arbitraria, ut nuper dixi, ceſſat, ubi de dolo malo, vel delicto dolo facto agitur, quia tunc venit pretium totius hæreditatis, *l. in interdicto. de vi arm. l. ſi quis uxori. §. pen. de fur. l. 3. de condict. fur.* Itaque concludo quòd in *d. l. venditor hominis,* non eſt facienda vis, an hæreditas eſſet jam adita vel non, ad hoc, ut veniat, & debeatur hoc intereſſe, ut recentiores putaverunt: ſicut nec an partus eſſet editus, an verò ancilla adhuc prægnans quando evicta eſt, ſed ſolum quantum ad majorem æſtimationem vel quantitatem intereſſe. quod regulariter majus & firmius eſt partu fœliciter edito, & hæreditate aditâ quam prius. Summa, vis facienda eſt ob augmentum partûs, vel hæreditatis, vel aliud ſimile augmentum ob evictionem amiſſum, & in qualitate, proximitate, certitudine, æſtimatióne, & præſertim præviſione augmenti.

143. Secundò circa hæc occurrit §. *diviſione. l. ſi cum venditor. de ev.* circa quem ſæpe vidi graviſſimè peccari, non tam in ſchola, ubi negligitur & raro teritur, quàm in foro & judiciis ubi frequenter ille caſus occurrit. Cauſa autem erroris duplex eſt. Prima, intricationes illæ & perverſiones hujus materiæ, quæ hucuſque regnum ſeu potius tyrannidem obtinuerunt ſuprà detectæ, & profligatæ. Secunda, quòd hunc tex. vulgò ruditer accipiunt, non aſpiciendo ad ipſum bonum, & æquum, nec eum ad legalis æquitatis gnomen excutiendo. Vide quorſum res evadat, ſi text. illum ruditer (ut uſque neglectim Andabatarum more factum eſt) capias: quocumque enim enim ſurſum deorſum verſus, nullum poteris congruum ſanumque ſenſum elicere. Sive enim verbum *intereſt* in eo tex. largè ſumas, ut pretium, & omne aliud intereſſe concludat, prout vulgò putant, exiſtimantes continue idem eſſe quod in venditore, vel in emptore evictionem paſſo per illum tex. & per *l. 1. C. communia utriuſque judic.* Ubi diviſio venditioni ſimpliciter æquiparatur. Hinc ſequitur abſurditas maxima ut quondam cohæres, & ſocius evictionem portionis ſuæ paſſus poſſit integram illius æſtimationem petere, ſi non crevit, nec decrevit, quinetiam omnem acceſſionem augmenti: ſi interim res melior facta ſit, quo nil iniquius dici poteſt. Hujuſmodi enim evictio non ſolum fit de jure quondam ſocii, qui de evictione convenitur, ſed pariter de jure, & antiqua portione evictionem paſſi. Quippe qui non totam diviſam partem habet à quondam ſcio, ſed partim à [illegible]. ut not. gloſ. & Doctores in *l. qui Romæ. §. fin. de verbor. obligat. l. cum putarem, famil. erciſc. l. cum ſolus, de uſucap. l. ſi familiæ. C. famil. erciſ.* & pulcher tex. qui non ſolet allegari in *l. & hæc diſtinctio §. cum fundum. loca.*

144. Sed hîc dices *d. §. diviſione* & hujuſmodi actionem evictionis non intelligi de tota re evicta. ſed ſolum pro rata portionis acceptæ ab eo, contra quem de evictione agitur, ut volunt Doctores in locis præfatis. Verùm nec iſtud ſimpliciter procedit, cum enim evictio detexit rem evictam non fuiſſe de hæreditate, vel communione, ſed perperàm diviſam, nulla juſta cauſa eſt agendi contra cohæredem, vel ſocium pro parte quæ putabatur ab eo accepta, ſicut contra venditorem partis ageretur. Patet, quia ſi tota res ſpectabat ad unum ex dividentibus, poterit ipſe condicere, & evincere, nec tamen tenebitur de evictione

partis, quam ipſe in alium tranſtuliſſe videbatur, ſed ſimpliciter condicet. text. in l. *cùm putarem*, *in fi. fam. ercisc.* Igitur ſi ipſemet evincens non tenetur de evictione in aliquo, quia alioquin repelleretur exceptione. l. *vendicantem*, *de evict.* igitur multò minùs de evictione tenetur etiam partis à ſe tranſlatæ quovis extraneo evincente. Utque loco prolixioris diſputationis rem ipſam in rem præſentem adducamus facti ſpecie oculis ſubjecta, fac duas domus in hæreditate Titio & Caio obventa relictas, dividendo placuit, vel forte obtigit, ut Titius unam, Caius alteram haberent, poſteà Titius domo ſua multò forte meliore facta, evincitur. Quid iniquius quàm dicere Caium teneri de evictione ſaltem dimidiæ partis evictæ domus, ut teneatur ad dimidiam æſtimationis, etiamſi excedat pretium, quo diviſionis tempore fuit æſtimata? Cur tenebitur Caius alio evincente, ad quod non tenetur, ſi ipſe jure proprio, quod priùs ignoraſſet, evinceret?

145. Non obſtat quòd diviſio prædiorum permutationi ſimilis eſt, l. *cùm pater*, §. *hæredit.* 2. *de leg.* 2. & emptioni. *l.* 1. *C. communia, utr. jud.* Quia verum eſt quoad quædam. ſed in recurſu evictionis multùm differt. Vendens enim aut permutans totam rem ſuam aſſerit: etſi ſit aliena, ſolus in totum alterum decipit, & tenetur ad ſolidam evictionem actione ex empto vel præſcriptis verbis, *l. ſi in venditione*, *de evict.* l. 1. & 4. *C. de rer. permu.* cujus oppoſitum eſt inter dividentes prædia, quæ putant communia: neuter enim magis aſſerit aut decipit quam alter. Unde ſi res vendita ſit aliena, reſtitutioni ſubjecta, neuter dicitur in culpa. Imò dicitur evinci facto vel culpa communi, ex quo fit facto, vel defectu juris defecti, cujus factum cenſetur factum hæredum, l. 1. *ſi tertius*, §. *fin. de aq. plu. ar.* in *Authen. de jurejur. à mor. praſt.* Et ſic nulla debet eſſe inter eos obligatio in id quòd extrinſecùs intereſt, ſed in mutuo compenſent, quamvis infinitis modis contingere poſſit etiam pluris, quàm res ſit intereſſe. Amplia, quantumcumque mutuò caverint expreſsè de evictione, quia ea clauſula intelligitur ſecundùm naturam actûs, l. *fi. C. de non num. pecu.* Moder. in Conſ. Parif. §. 30. nu. 109. Et hæc prima differentia. Secunda, quia hic evictionem paſſus non debet cogi pretium accipere, ſicut in emptione, ſed ſi opus ſit etiam ad novam diviſionem admitti, ut partem ſuam habeat in corporibus hæreditariis: alioquin cogeretur vendere, vel pretium partis ſuæ accipere, quod eſt iniquum, ſi commode rursùs dividi poſſit, *l. nec emere*, *C. de jur. delib. l.* 1. *C. de re perm.* Sed jam ſentio me nimis efferri.

146. Hic enim (ſi nodos huc incidentes radicitus excutere pergam) quinque arduæ qq. ſimul ſeſe offerunt. Prima, an ratione partis evictæ, vel inæqualitatis poſſit tota diviſio reſcindi, & prorsùs ad novam diviſionem agi? Secunda, an in diviſione poſſit agi de evictione vel condictione ob cauſam ante rem evictam? Tertia, ſi tota res quæ evinci poterat, priùs caſu fortuito, putà caſmate, perierit quàm evinceretur. An nihilominùs de evictione, vel condictione ob cauſam, vel ſaltem ad ſupplementum agi poſſit, tanquam eo ipſo partem majorem, vel inæqualem habuerit? Quarta, ſi non poſſit agi pro re, quæ priùs tota periit. An ſi tantùm pars rei priùs periit, deinde totum reſiduum evictum fuit, poſſit agi etiam ratione partis, quæ priùs caſu periit quàm evinceretur: Quinta, ſi quondam cohæres, qui nunc convenitur de evictione, vel ad ſuplementum poſſit deducere, quod ſibi interim de rebus in ſuam partem adjudicatis caſu fortuitò deperiit, ut ſic licet non poſſit agere de caſu fortuito, poſſit tamen excipere? Verùm quia hæ qq. ab hujus tractatûs materia nimis excedunt, earumque altior diſcuſſio quorumdam jurium ab eodem tractatu remotorum novum intellectum implicant, malo in alium tractatum earum diſcuſſionem rejicere, quod ne forte metu laboris, aut hæſitatione judicii: non autem ſolius prolixitatis & confuſionis materiarum vitandæ causâ facere videar; Ad primam dico quòd non propriè & regulariter. Ad ſecundam quòd non, niſi etiam res tempore diviſionis eſſet ab extraneo poſſeſſa, ut in re commodata vel conducta. Ad tertiam dico, quòd non regulariter, & ceſſante dolo. Ad quartam quòd ſic, per l. *ex mille*, §. *ſitus*, *de evict.* qui etiam in materia diviſionis locum habet. Ad quintam quòd ſic ne ad ſummum in plus teneatur quàm ad novam de integro diviſionem.

147. Redeundo igitur ad d. §. *diviſione*: liquet quod non poteſt ſtare ruditer (ut vulgò) intelligendo. Quòd ſi verbum, *intereſt*, in eo text. referas ad intereſſe ſtrictè ſumptum quod videlicet, extrinſecùs tantum, adhuc minùs ſtare poterit, tùm per prædicta, tum quia ſimplum excederet contra l. *Titius*, *in fin.* cum lege ſeq. *de act. empt.* Sive intelligas ibi prædia regionibus æquis utrique adjudicata, ſive ſoli evictionem paſſa. Sive verbum, *cauſa*, in eod. text. legas in ablativo caſu, ſive in nominativo, & hoc modo ſive referas ad acceſſionem naturalem, putà fructus, ſive ad totum negotium, ſeu litem ipſam, ut in l. *cauſas*, *C. de tranſ.* Quid ergo? Solve, ille tex. neceſſariò debet intelligi de evictione ſecuta non facto vel defectu juris defuncti (quo caſu non agitur ad intereſſe extrinſecum, ſed ad ſimplum dumtaxat, & pro parte conventi, ut dixi) ſed facto vel culpa cohæredis qui convenitur, quo caſu non ſolùm ad ſimplum pro parte ſua convenitur, ſed etiam in omne id quod extrinſecùs intereſt, infra tamen duplum ceſſante dolo. Et ſic rectè quadrat caſus ſecundùm l. *ſi fratres*, *C. communia*, *utr. jud.* Ubi cohæres priùs hypotecavit creditoribus ſuis, deinde diviſit, & tacuit, unde alter qui evictionem patitur ob hujus factum, aget contra eum non ſolùm ad ſimplum; ſed etiam ad omne intereſſe, etiamſi diviſio facta erat cum procuratore, eo ignorante, ſed poſt diviſionem ratum habuit ſimpliciter non amovendo nec deducendo hypothecam a ſe factam, ut in d. §. *diviſione*. Cúmque ſit in dolo, non fieret cum ejus hærede exiſtente in bona fide, quia tunc non debet teneri ultra metas dupli per hanc l. Pariter ſi culpa hujus in cauſa evictionis laudari noluit, vel neglexit edere inſtrumenta quæ penès ſe erant, unde evictio ſecuta eſt, habet locum d. §. *diviſione*, qui debet intelligi de ſolo intereſſe extrinſeco, quod tantò minùs eſt, quantò res tunc vilior & deterior eſt, ut in l. *evicta.* 2. *in fi. eod. tit.* Cæterùm, ſimplæ evictionis obligatio ob rei deteriorationem non minuitur, l. *ex mille*, §. *ſi totus*, *de evict.*

148. Tertiò circa hanc 6. qu. principalem occurrit l. *ſi prægnans*, *eod. tit.* quæ negat ſolo partu evicto, venditorem teneri de evictione. Solutio facilior eſt, quam rectè tradunt gl. & Doctores, quod ea lex loquitur non de actione ex empto, ſed de actione ex ſtipulatu ad duplum, quæ competit ad duplum rei, vel partis evictæ, etiamſi non interſit niſi in ſimplo evictio. Quæ ſolutio non à remotis colligitur, ſed primò ex eadem lege, ex ratione decidendi in ea expreſſa, quia partus (inquit) venditus non eſt: quæ ratio meram contractûs & verborum formulam ſtrictam reſpicit, & ſic non congruit actioni ex empto, in qua (utpote bonæ fidei & favorabili) magis effectus attenditur, ſed ſolùm actioni ex ſtipulatione duplæ, quæ ſtricti juris eſt & odioſa. Secundò ex l. *vacca*, quæ mox ad prioris declarationem ſubtexitur. Quamvis enim etiam uſusfructus ſit pars rei, ut poſſit inde committi ſtipulatio duplæ, tamen partus non dicitur pars rei, in quantum res eſt ſimpliciter vendita, etiamſi tempore venditionis ancilla prægnans erat, & ob id carius vendita. Quemadmodum ob quamlibet aliam acceſſionem tempore contractûs inexiſtentem, quæ non ob id dicitur pars rei venditæ, ſed

acceſſio. Sicut in ſimili quæ commodatis vel depoſitis rebus accedunt, non dicuntur ſimpliciter commodata, vel depoſita, ſed eorum acceſſiones, licet etiam pro eis competat actio commodati vel depoſiti, leg. *ſi ut certo*, §. *uſque*, *commo. lege* 1. *quæ depoſita*, *depo.* Sic etiam competit actio ex empto, *leg. emptori*, §. *ſi quis rem*, *leg. Julianus*, §. *in his*, *de act. empt.* in quo advertendum inquantùm hæc acceſſio inerat actu tempore contractûs, eſt pars rei, & ſic pro parte rei habetur quantùm ad actionem ex empto. In quantum autem hæc acceſſio tunc non inerat actu, ſed poſteà ſupervenit, vel aucta eſt, non eſt pars rei nec ſimpli, ſed velut augmentum (ſi non cadit in fructus) ut partus hominis, vel hæreditas, & ſic computatur cum reliquo intereſſe extrinſeco duplando, ut dixi ſuper d. l. *venditor*: ſi verò cadit in fructus, ut fœtus vaccæ, non computatur intereſſe duplando, ſed compenſatur cum interuſurio, putà, quod habet venditor, ut dixi ſuprà, numero 129.

149. Sed ſuboritur alia quæſtio neceſſaria ad prædicta. Quid in caſu d. l. *venditor*, ſi ancilla vendita, & tradita erat aliena, ſed priùs obiit quàm evinceretur, relicto pretioſo partu qui evincitur? Reſponſ. ſtipulationi duplæ locum non eſſe, ſed tantùm actioni ex empto, non ex primo, ſed ex ſecundo capite dumtaxat, veniet ergo partus tanquam intereſſe. Et ſic hoc caſu venditor (qui tamen non fuit in dolo) non tenebitur niſi uſque ad ſimplum, videlicet uſque ad metas pretii tantùm, ne quod intereſt, illud excedat, & ne venditor per obliquum teneatur de caſu ancillæ. quæ emptori periit, ad quem caſus ſpectat, l. *neceſſariò*, & per tot. *de peri. & com. rei vend. l. ex mille*, *de evict.* Idem ſi ancilla vivit, ſed non evincitur, ſive quia dominus abdicat, ſive quia venditor redemit à domina, aut aliter facit, ut eam amittat, quia ſatis eſt eam non evinci, ſed emptori (ſi ea vivit) relinqui. Secùs ſi non relinquitur ei, licet de facto non evincatur, eo quòd in fuga ſit, ſed declaratur ſpectare ad evincentem, & condemnatur emptor ad reſtitutionem, ſi in ſuam poteſtatem venerit: tunc enim ſatis dicitur evicta, etiam ad ſtipulationem duplæ. l. *evictus*, *de evict.* Non obſtat quòd partus eſt cauſa rei, ut fructus, & ſic non debet computari in intereſſe extrinſeco, ne duplo ſubſit, ſed in totum venire, ut ſuprà, numero 11. quia ſolutio mox liquebit in quæſtione ſequenti.

150. Septimò, circa eamdem materiam evictionis quæro. Emptor fundi conventus à domino laudat autorem, liteque diù protracta, vel agitata tandem evincitur, & in omnes fructus à lite conteſtata damnatur, eique venditor eodem forte (ut fit) judicio evictionis nomine damnatur. Certum eſt in condemnationem evictionis venire dictos fructus, quos emptor debet reſtituere victori: ſed an in totum per ſe, an verò intra duplum? primò quòd indiſtinctè ſubdantur duplo: facit quod nuper dictum eſt de partu, qui non minùs eſt cauſa rei, & acceſſio naturalis & favorabilis: nec minùs in rei perſecutione conſiſtit quàm fructus, & tamen in cauſa evictionis ſubeſt duplo, ut ibi dictum eſt, *ergo & hi fructus.* Non obſtant quæ latè ſuprà, num. 10. & ſequenti dicta ſunt de cauſa rei non duplanda, ſed in totum per ſe exigenda, quia illud procedit in fructibus, vel partibus, quos ipſe venditor, & debitor poſt moram regularem vel irregularem percipit, aut percipere debuit, & ſic non poteſt duplo imputare, ſed omnes (cùm etiam conſiſtant in rei perſecutione) reſtituere tenetur: alioquin ex mora ſua continua continuum perciperet commodum, & meliorem ſuam conditionem faceret: quod eſt abſurdum: facit l. *inficiando*, § *infans*, *de fur.* Sed hîc loquimur de fructibus, quos venditor nullo modo percepit, & ſic contra cum non dicuntur, rei perſecutio, ſed intereſſe, ſicut quodlibet etiam intrinſecum, & permanens rei augmentum, quod in cauſa evictionis duplo ſubjicitur, ut ſuprà, numero 103. igitur multò magis hi fructus. In contrarium videtur quòd indiſtinctè per ſe in totum veniant, nec ſubſint duplo etiam hoc caſu, quia ex quo emptor retrò à tempore reſtitutionis fructuum evincitur, debet venditor eodem modo evinci, & non ſolùm pretium, ſed etiam dictos fructus reſtituere emptori, vel eos pro eo ſolvere, ut evictio æqualis, vel tota recidat in autorem qui eam præſtare debet. Confirmatùr, quia interim habuit pretium penès ſe, & ejus interuſurium, quod ſibi ipſi debet compenſare cum dictis fructibus, præſertim cùm eos regulariter excedat, ut ſuprà, numero 126. Breviter hæc eſt veritas in themate propoſito, quo emptor initio venditorem laudavit. Non obſtat quod nuper dictum eſt de partu, & alio etiam intrinſeco augmento, quia verum eſt quando provenit caſu, vel naturâ rei, ut in l. *venditor hominis*, *de evict.* vel ſolo facto & induſtria emptoris, ut in leg. *Titius*, *in fine*, *de act. empt.* Secùs ſi facto, vel mandato venditoris, ut hic, ubi litem ſuſcepit, vel mandavit ſuſcepta ab emptore, & ſic ipſo facto ſeſe obligavit ad eventum litis, & judicatum ſolvendum: puta, fructus & impenſas, quæ eſt nova obligatio à veteri ſeparata ex novo quaſi contractu, & negotio ſuper conteſtationem litis. *l. 3. §. idem ſcribit*, *de pecul.* Ideò non ſubeſt taxationi hujus l. quia eſt nova principalis obligatio, & idem in expenſis litis, non ſolùm factis ab emptore, ſed etiam quas emptor tenetur refundere victori, & ita obſervatur in praxi, quamvis Bereng. hîc in verb. *hoc quod intereſt*, qu. 10. contrarium velit, & malè.

151. Sed quid ſi emptor non laudavit venditorem, ſed per ſe litem ſuſtinuit, & ſuccubuit, poſteà via actionis egit contra venditorem, juxta not. in l *emptorem*, *in princ. de act. empt.* Mod. in conſ. Pariſ. §. 44. nu. 25. & in tract. uſur. nu. 675. faciunt l. *ſi vendideris*, *l. non tamen*, *de evict.* Apoſt. ad Alex. conſi. 63. lib. 6. Reſp. Aut venditor impedivit ne laudaretur, vel contumax fuit, & idem, ut ſuprà, l. *Servius*, *quod vi aut clam*; Aut non impedivit, & tunc aut emptor diligentiam fecit laudandi venditorem, vel ejus hæredem, & non potuit: vel erat hæres emptoris habens juſtam cauſam ignorantiæ, & tunc veniant dicti fructus & impenſæ litis in damnis & intereſſe, cum omni alio extrinſeco intereſſe, ſed infrà duplum, quia venditor non laudatus non tenetur ad hæc ex aliqua nova obligatione, ſed ex veteri tantùm; & ſic non aliter, quàm per viam juſti intereſſe, conſequenter non ultra duplum, per not. ſuprà, num. 130. 150. Nec eſt injuſtum hoc caſu recurſum evictionis per viam actionis dari non ſolùm ex primo capite ad pretium, ſed etiam ex ſecundo in id quod intereſt, ſub moderatione legali huic emptori, qui non potuit laudare, ſed ſolus litem probabilem ſuſtinuit, quam non tenebatur linquere indiſcuſſam. l. *illud*, *de pet. hered.* imò potuiſſet eſſe in culpa erga venditorem, ſi defenſionem juſtam, cui locus erat, deſeruiſſet. Non obſtat quòd venditor habuit interim pretium, & ejus interuſurium, & ſic, quòd venditor indiſtinctè & integrè debeat exonerare emptorem reſtitutione fructuum: tùm quia ſolum interuſurium non obligat ſine aliqua mora vel culpa, tùm quia ſæpe contingit nullam eſſe, vel nullius utilitatis interuſurium.

152. Sed ſi emptor laudavit in fine litis. Quid de fructibus & impenſis temporis medii? Reſp. tunc abſolutè reſponderi non poſſe, ſed hoc in circumſtantiis cujuſque casûs ſubjecti conſiſtit, ut in l. *de acceſſionibus*, *de divi. & temp. præſ. l. Mævia*, §. *pen. de annu. leg.* Poteſt enim eſſe emptorem prudenter feciſſe, quod venditor facturus erat, & tunc idem quod primo caſu, quod eſt indubitatum, ſi venditor quod tempore medio factum eſt ab emptore, ratum habeat. Sed ſi improbet, & cauſetur initio cedendum liti fuiſſe, non continuò aliud dicendum eique credendum, ſed boni viri arbitrio totius negotii circumſtantiæ expendendæ. Quid enim ſi conſtet venditorem non

potuiſſe tempore medio prudentiùs facere ? Et adhuc idem, quia tunc præſumitur venditor hoc jactare, & fingere in fraudem emptoris, & recurſus evictionis.

153. Quid ſi emptor initio notitiam habuit juris agentis, & tamen litigare maluit, & eventum tentare, ut veriſimile ſit eum diſtuliſſe venditorem laudare, ne forte is cedendum liti ſuaderet ? Tunc juſtum eſt venditorem, qui ſtatim bonam fidem agnoſcit, de augmento præterito non teneri, ſed imputari emptori, qui debuit bonam fidem agnoſcere, cùm ab initio veritatis notitiam habuerit, vel venditorem confeſtim laudare. Quid ſi venditor initio laudatus vult liti cedere, & condemnari de evictione, emptor autem vult litem experiri, quod ut poteſt, fecit, & tandem ſuccubuit ? Reſpon. Si emptor nullam juſtam cauſam habuerit cedendi, quam à diffidentia venditoris, ut quia nondum liquebat de jure agentis, non ei prorsùs imputandum, ſi experiri voluit, l. *ſciendum*, *de uſur.* non enim tenebatur jus ſuum relinquere indiſcuſſum, l. *illud de petit. hered.* præſertim cùm juſtam cauſam habeat cedendi dominium, idque ab ipſo venditore, & ejus facto. Quare dico quòd fructus & impendia, donec apparuerit clarè de jure actoris, veniunt in damna & intereſſe infra duplum, ut dixi in ſecundo caſu.

154. Octavò principaliter quæro, An taxatio hujus l. habeat locum in delictis ? Accurſ. hìc ver. *in omnibus*, & in ver. *in contractib.* tenet quòd ſic, & expreſſim comprobat Bar. hìc col. 7. num. 26. Saly. opp. 4. col. 4. & opp. 7. col. 6. in fin. & eſt crebrior ſententia. Idem Igneus in l. *quatenùs*, col. 13. *de reg. jur.* & nuper Bereng. hìc, verb. *quod intereſt*, qu. 5. & nuperrimè Baro, tract. div. & indiv. lib. 4. cap. 5. in duobus locis, facit l. *ſi. de calum.* expreſſiùs, l. *dominus*, *C. eo.* Sed hac ſententiâ nihil abſurdius : ſequeretur enim quòd ſi in contractibus, ſive in delictis doloſus non tenetur in id quod verè intereſt, ſive ad verum damnum dolo datum ultra duplum, & ſic, quòd l. *Julianus*, in verſ. *ſi verò ſciens*, *de act. empt.* cum ſimil. eſſet correcta vel taxata per hanc l. quod Bar. & Sal. hìc expreſsè tradunt, & eadem via l. *in interdicto*, *de vi & vi arm.* loquens in violento expulſore pariter l. *ait lex*, *in fin. cum l. ſeq. l. inde Neratius*, & per to. d. l. *Aquil.* etiamſi ſervus ille inſtitutus dolo ſit occiſus pariter l. 1. *de condict. fur.* l. *inficiando*, §. 4. l. *ſi quis uxori*. §. *pen.* (qui de eadem condictione loquitur ſecundùm verum intellectum) *de fur.* & omnia jura ſimilia. Quare laudo Alcia. hìc col. penul. qui primus clarè tenuit hanc l. in contractibus ſolis loqui, delicta verò ratione doli incerta eſſe, & ad ſecundum hujus l. caſum ſpectare, & ſequitur Loriot in l. *quatenus*, *de reg. jur.* ita etiam ſubobſcurè ſenſit Jo. Fab. hìc col. 4. Sed hæc ſententia manca eſt : quamquam enim aliqui teneant totum intererelle etiam extrinſecum deberi in delictis, etiam culpa vel leviſſima commiſſis, tamen in contractibus communiter tenent locum eſſe taxationi dupli hujus l. etiamſi de dolo malo conſtet. Et ita tenent omnes ubique in non facto per dolum ; ſed in malè facto per dolum, ut cùm quis ſcienter tradit rem vitioſam, vel alienam, tenent communiter omnes poſt Bar. totum intereſſe deberi. Sed Alcia. hìc c. 9. incip. tertiâ qu. col. 3. tenet non deberi ultra duplum per hanc l. in quo peſſimè loquitur, & pejus dum etiam contra ſenſum communem, ſententiam communem evertens, cenſet non malè facere ſcienter etiam ignoranti rem alienam vendens.

155. Breviter longiore diſputatione omiſsâ, concludo quòd ubicumque dolus malus probatur, ſive in faciendo, ſive in omittendo, etiam in contractibus, vel quaſi, ceſſat beneficium primi reſp. hujus l. Tum quia non eſt facta ad fovendum delicta, nec ad indulgendum malitiis, ſed potiùs ad obviandum eis, leg. *in fundo*, *de rei vend.* Tum quia per dolum quis indignus redditur, & privatur omni legum auxilio & beneficio, l. *auxilium* ibi, *neque in delictis*, *nec calumniatoribus ſuccurrere oportet*, *de mino.* l. *verum*, § *hæc quoque*, *pro ſoc.* l. *ſed hoc ita*, *in fin. de re jud. leg. pen. in fin. de jur. dot.* cum vulg. Tum quia alioquin hæc l. invitaret ad delinquendum ſpe minoris pœnæ, quod eſt contra bonos mores, l. *convenire*, *de pact. dot.* & ſic non debet hoc caſu intelligi, nec debet minùs quam ante hanc legem puniri, qui hac ſpe audacior factus eſt. lege 1. §. *hæc autem*, & ibi Bar. Ang. *ſi quis teſta. lib. eſſe juſſus fue.*

156. Ex his non accipio dolum largè, ex eo ſolo, quòd quis negligit ſuo loco & tempore id implere, ad quod ſcit ſe obligatum, & ceſſante quocumque impedimento, aut aliâ levi, aut perfunctoria cauſatione, quæ alioquin à dolo excuſare poſſet, jux. not. in l. *igitur*, §. *poteſt*, *de lib. cau. in l. plagii*, *C. ad Flam. de plag.* quomodò in genere accipitur in l. *dolus eſt*, *manda.* ſed pro dolo in ſpecie, vel deſtinata malitia, ſcilicet pro machinatione ſtudioſa ad alium circumveniendum, fallendum, vel damnificandum adhibita ; quomodò definitur in l. 1. §. 1. *de dol. mal.* Si igitur etiam debitor quantitatis ſciens creditorem valde indigere debito, ideò provocatus fuerit ad fallendum, ut eum damnificaret, vel aliter ex malitia, & de induſtria id egerit, ne ſolvere poſſet, vel ne debitum perveniret ad creditorem gravi & inopina forte periſtaſi circumventum, & hoc conſtet : puto quòd ob malitiam illam affectatam teneatur præter debitum ad omnia damna, & detrimenta per creditorem incurſa ex defectu ſolutionis tempore & loco debitis, etiamſi in duplo, triplo, vel quadruplo excedant quantitatem debiti. Et moveor, tùm quia hujuſmodi non tam videtur dare cauſam, vel occationem efficacem damni propter malitiam ad hoc intentatam & ordinatam cum effectu ſubſecuto, tum quia dolus malus ſtudioſè adhibitus ſemper in jure eſt delictum, ſive nominatim, ſive innominatim : non eſt autem facta hæc l. ad fovendum delicta, ut ſuprà dixi : tum ex hujuſmodi dolo, ut ex delicto ſeparato oritur nova & ſeparata obligatio ad omne intereſſe reſarciendum, quæ eſt una ſeparata & principalis obligatio incerta. Fateor tamen quòd in faciendo faciliùs apparet dolus quàm in non faciendo : illìc enim probatio ſcientiæ ſatis arguit dolum, ut cum quis vendit rem tanquam ſuam, vel tanquam ad certum requiſitum uſum idoneum, quam ſcit alienam vel vitioſam, probata ſcientia nil aliud requiritur ad probandum dolum malum, ut in l. 1. §. 1. l. *Julianus*, §. 1. §. *ſi Titius*, l. *emptorem*, §. *denique ver. qui autem alienam ſciens vendiderit dolo*, inquit, *non caret*, in l. *idemque*, verſ. *quòd ſi emptor*, *de act. empt.* Sed ſi quis non tradit, aut non ſolvit, cùm ſciat ſe debere, & creditorem valde egere, non auſim continuò dicere conſtare de dolo malo, & ſtudioſa malitia probata hac ſcientia, niſi ex aliis perſpicuis indiciis (ut in l. *dolum*, *C. de dol.*) de malitioſo ſtudio nocendi probaretur. Non tamen debuerunt gloſſ. & Doctores dicere, dolum in omittendo non excludere moderationem dupli hujus legis.

157. Cæterùm, dolo malo ceſſante, hæc taxatio locum habet non ſolùm in contractibus, ſed etiam in quaſi contractibus, dummodò concurrant illa tria quæ ex primo reſponſo colliguntur, ut ſup. num. 44. videlicet, quòd ſubſit principale debitum certum, ſive faciens certum, ſive ſimplum, cui accedat obligatio intereſſe extrinſeci ſimpliciter, hoc eſt, ſine alia ſpeciali obligatione periculi præviſi aliarum rerum, ut ſuprà, num. 49. Et exemplum hujus l. primi reſp. in quaſi contractu eſt, ſi hæres conveniatur in id quod intereſt propter moram vel culpam commiſſam circa legatum rei certam quantitatem vel naturam habentis : reliqua vide ſuprà, num. 42. In delictis autem vel quaſi etiam ceſſante dolo, ut ſæpe in l. Aquilia ceſſat hæc taxatio dupli, tùm quia non verificantur

termini hujus primi reſponſi, tùm quia ceſſat ejus punctualis ratio, de qua ſup. num. 60. videlicet quòd quis non cogitet, aut non debeat periculo implicari ultrà quàm ſit debitum principale: patet in ſervo culpa occiſo: non enim alia eſt obligatio corporis ſervi, alia pœnæ per veterem dominum incurrendæ, vel hæreditatis amiſſæ, ſed totius damni unica obligatio eſt.

158. Dico tamen, ut tetigi ſuprà, num. 102. etiam in l. Aquiliæ, & ſimilibus delictis, condemnationem ſimplicis culpæ pro modo culpæ moderandam, quia non debet culpoſus æquè teneri ac doloſus, l. *tùm autem*, §. *excipitur*, *de adil.* l. *ex facto*, *ad fin. de vulg. & pup.* l. *reſcriptum*, *de his quibus*, *ut ind.* alioquin abſurdiſſimum eſſet ab eo qui vilem ſervum conduxit, in nimis forte onerando, vel incautè per culpam ducendo, vel etiam à quovis fortuitè juxta eum tranſeunte, & dejiciente ſolicitudinem exigi nedum corporis & æſtimationis ipſius ſervi, ſed etiam hæreditatis per eum adeundæ, vel pœnæ incurrendæ, aut alterius cujuſcumque qualitatis occultæ. Confirmo primò, quia etiam in injuria quæ dolo, utpote animo injuriandi, committitur. l. 1. *de inju.* non imputatur qualitas occulta, ita quòd injurians virginem ancillari veſte veſtitam, non tenetur niſi de injuria ancillæ. l. *item apud Labeonem*, §. *ſi quis virgines*, *de inju.* Confirmo ſecundò per id quod ſuprà dixi, nu. 60. etiam primum hujus l. reſp. quadam analogiâ caſus incertos ſpectare, ut non excedantur fines veriſimiliter prævisi. Et ſic l. *aut lex*, cum duabus ll. ſequen. *ad leg. Aquil.* & ſimiles, debent intelligi de ſervo per dolum occiſo, aliàs ſi culpa, condemnatio pro modo culpæ moderanda eſt. Non obſtat l. fin. *de calum.* quia debet intelligi ex regulari taxatione legis, etiamſi non conſtet de calum. accuſatoris, etiamſi juſtam cauſam accuſandi habeat: ſecùs ſi arguatur & probetur ejus calumnia, quia tunc ceſſet taxatio dupli, ut clarè probat d. l. ſi quæ facit pro ſententia noſtra. Non obſtat l. *dominus*, *C. de cal.* quia debet intelligi quamdiù non conſtat de calumnia, ſecùs ſi conſtat d. l. ſi.

159. Nonò principaliter quæro an intereſſe conventum ſubſit taxationi hujus l. & quis ſit modus pœnarum conventionalium, an poſſint excedere duplum vel quadruplum? Hæc quæſtio antiquis & neotericis multùm ambagioſa eſt, & malè diſcuſſa: quare quàm facillimo brevique ſtilo, ſed exacto eam reſolvemus. Ex antiquioribus eorum quos legere potui, Azo in ſi. hujus l. refert primùm ſeveriores & ſtrictiores quoſdam dicere, quod non poſſunt egredi duplum, arg. hujus text. ſed quod his obviat l. ſi. in ſi. ſuprà, *de ſponſ.* l. *ſi dictum*, *in princ. de evict.* Secundò alios laxiores, quòd uſque ad quadruplum, & non ultrà, arg. §. *omnes Inſt. de act.* Tertiò alios his latiores diſtinguere, ſi promiſſor ſciat id quod pœnæ nomine promittit, poſſe egredi quadruplum, & tunc in totum teneatur: ſi verò ignoret, non teneatur ultra quadruplum, arg. l. *ſed & ſi quis*, §. *ſi.* §. *ſi quis caut.* Quartò ſententiam ſuam promit Azo omnium latiſſimam, ut conventionalis quantacumque ſit, exigi poſſit, utque competens moderamen non ſit aliud quàm quod placitum eſt, & inter partes convenit. Quam ſententiam fundat in §. *alteri*, *Inſtit. de inu. ſtip.* l. *ſtipulatio iſta habere licere*, §. *alteri*, *de verb. oblig.* ubi text. dicunt, in pœna non quod intereſt inſpici, ſed quæ ſit quantitas ſtipulationis. Et intelligit Azo ut velint dicere, quòd tota quantitas conventa præſtetur alio non diſcuſſo. En ad l. *mulier*, *in fin. ſup. de ſpon.* ubi vetatur excedi quadruplum, reſpondet eſſe ſpeciale favore libertatis matrimonium, ne pœnarum vinculis ampliùs obſtringantur, ut & in l. *Titia*, *in princ. de verbor. oblig.*

160. Ego verò dico hanc ſententiam omnium eſſe deterrimam, & contra verba & mentem hujus text. qui clarè eadem periodo, & conventionales & legales pœnas quadamtenùs diſtinctas ſub moderationis & limitationis fræno claudit. Has quidem legales ſub certo fine, utpote ſuæ cujuſque leg. cùm jus, ſcilicet, ſcriptum, & certum, & finitum ſit. l. *leges*, *ſup. de legibus*, l. 2. *de jur. & fac. igno.* illas, ſcilicet, conventionales ſub competenti demùm moderamine proferri vult. Patet per illam taxativam, *tantummodò*, & per illud demonſtrativum, *eas*, quod non modicam habet emphaſim, & manifeſtò implicat excluſionem aliarum magis exceſſivarum pœnarum. Deinde per illa verba, *competenti moderamine*, quæ ſunt duo temperativa ſimul juncta. Tùm per limitatum ſtatum alterius partis alternativæ. Poſtremò, per totius emphaſim, & ſeriem. Ex quibus tot geminatis limitationibus neceſſariò colligitur quòd hic text. non vult merum placitum aut voluntatem contrahentium pro competenti moderamine haberi, quódque contrarium dicendo non ſolùm manifeſta l. mens violatur, ſed etiam literæ vis infertur. Verba enim, *competenti moderamine*, nedum eſſent ſuperflua, ſed etiam ad extraneum ſenſum detorta. Verba autem *tantummodò* (quæ quia ad utramque partem alternativè referuntur, neceſſariò quaſdam conventas pœnas excludunt) corrigerentur. Non igitur ſufficit, ita ſemel contrahentibus placuiſſe, viſumque fuiſſe, ſed etiam aliud competens moderamen requiritur, ſcilicet, reſpectu ipſius pœnæ in ſe, ut non ſit exceſſiva, nec quanta ſemel contrahentibus libuerit, ſed ad quantitatem moderatam reſtricta.

161. Non obſtat §. *alteri*, quia intellectus Azo. quantumvis primâ facie arridere videatur, non poteſt ſtare propter hanc l. ut dixi. Quinetiam circumſcripta hac l. non probatur neceſſariò ex d. §. *alteri.* Patet rectè expendendo non unam voculam aut particulam; quod captioſum & civile. l. *incivile*, *de juſt. & jur.* l. *pen. ad exhib.* l. 2. §. *tractari*, *ad Tertul.* Sed totum d. §. Statuit enim primò regulam, quòd alteri ſtipulari nemo poteſt, dehinc ſubjicit rationem regulæ, videlicet, quòd ad validitatem & efficaciam ſtipulationis inſpicitur an interſit, mox ſubdit fallentiam in ſtipulatione pœnali, & dicit quòd in illa non inſpicitur quid interſit ipſius ſtipulatoris, ſed quæ ſit quantitas, quæque conditio ſtipulaaionis. Hic vides idem verbum in eadem hypothetica oratione pariter determinare verba quid interſit, quantitas, & conditio; & ſic cùm hæc tria verba ſimul ſub eodem verbo ponantur, debent uniformiter ſtare & accipi. l. *ſi.* & ibi Bar. Sal. Paul. *ſup. de ſent. & interlocut. om. jud.* l. *jam hoc jure*, *de vulg. & pup.* Sed verbum, *quod intereſt*, ibi non refertur ad exactionem ſive executionem, ſed ad validitatem & efficaciam ſtipulationis. Igitur & verbum, *quantitas*, *& conditio*, ad idem referuntur, & eodem modo accipiuntur, prout verbum inſpicitur à quo pariter reguntur, reſpicit validitatem ſtipulationis ad quam directò refertur. Tùm in toto d. §. non agitur, nec diſputatur, an & quatenùs ſtipulatio debeat, vel poſſit exequi, ſed ſolùm an ſit in ſe valida & efficax. Et ſic ſenſus eſt quoad validitatem & efficaciam ſtipulationis pœnalis inſpicitur quæ ſit, quemadmodum & quæ ſit conditio, ut ſi impoſſibilis vel turpis, non valeat ſtipulatio, ut pariter ſi immoderata ſit quantitas, eatenùs non valeat ſtipulatio.

162. Eſt autem frivola cauſatio Pla. & Azo, ne dicam cavillatio in verbulo quæ dum dicunt, non quantitatis nec qualitatis, ſed ſubſtantiæ deſignationem eſſe. Quia verum eſt dum reſpicit ſubſtantiam, ſecùs dum jungitur quantitati, ut in d. §. ex proprietate latini ſermonis neceſſariò verbum, quæ quantitas, exponitur, id eſt, quanta quantitas: ſicut verbum, & quæ conditio, id eſt, qualis conditio. Et ſic quantùm ad hoc nulla vis eſt in verbo *quæ*, quia certum eſt quod ibi non deſignat niſi quantitatem vel qualitatem, in quo etiam non eſt jus. Sed quæſtio eſt, an verbum quantitas reſpiciat executionem dumtaxat, ut vult Azo, an verò validitatem & efficaciam ſtipulationis, ut dici-

mus, in quo Pla. Azo, & ſequiores nihil pro ſua ſententia ex illis text. nec aliunde adferre poſſunt: ſed illi text. magis pro ſententia noſtra militant. Tùm de natura hujus conjunctionis, *ſed*, eſt adverſari præcedentibus, ut not. in l. 2. §. *ſed & fortiùs, ne quis eum, qui in jus vocat, eſt.* l. *qui uſumfructum, de verb. oblig.* Sed non poteſt adverſari niſi circa idem, & reſpectu ejuſdem. Cùm igitur præcedentia reſpiciant validitatem ſtipulationis in ſe, & non exactionem, ſequitur quod adverſativè ſubjuncta non exactionem, ſed validitatem ipſam, & ſubſtantiam ſtipulationis reſpiciunt.

163. Omiſſis his argutiolis, quæ verborum apices magis urgent quàm mentem, dico quòd ſive in d. §. *alteri*, verba reſpiciant executionem, ſive ſubſtantiam ſtipulationis, non concludunt ſententiam Azo. Fateor enim verum ſenſum eſſe in ſtipulatione pœnali non attendi, an vel quantùm ſtipulantis interſit, ſed de quanta ſumma, & ſub qua conditione convenit: ſed proinde ſequitur quantamcumque ſummam deberi poſſe, ſicut nec ſub qualicumque conditione, ita & ſub moderata qualitate, quod in aliis juribus relinquitur, quibus ut impoſſibilis & probroſa conditio non toleratur, ut in l. *non ſolùm, de action. & oblig.* ita nec immodica quantitas, ut in hac l. Quare repudianda eſt diſtinctio Accurſ. hîc, & in d. §. *alteri*, quæ eſt quinta opinio, diſtinguens inter verba quotitativa ſeu multiplicativa, ut tunc non valeat ultra quadruplum, & verba ſimplicia, ut tunc valeat in infinitum, licet Dy. §. *omnes*, col. fin. & ibi Job. de Pla. Ange. Jaſ. col. 4. *Inſtit. de act.* Alb. hîc nu. 22. Bart. Saly. hîc col. pen. Saly. in l. *ſi dictum*, *in princ. de evict.* & plures numero, non tamen pariformiter ſecuti ſunt, à qua tanquam verbali poſt Pet. rectè diſcedit Bal. hîc oppo. 10. idem Bal. col. fi. ſentit hujuſmodi pœnas poſſe aſcendere uſque ad quadruplum, ſed non ultrà indiſtinctè, quod ſequuntur uterque Imo. in d. l. *ſtipulatio iſta*, §. *alteri, ad fin. de verb. obl.* Curt. hîc, n. 32. in fin. Et eſt prædicta ſexta opinio. Sed nec hoc placet, fruſtra verò deliberaverunt Doctores in conſtituenda certa hujuſmodi pœnarum meta, quod nec Juſtinianus ipſe facere tentavit, ſed ſtudioſè & prudentiſſimè omiſit, prout in ſimili. Scævola in l. *Mævia*, §. *pen. de annu. leg.* & in l. *de acceſſionibus, de div. & temp. præſcrip.* Modus igitur harum pœnarum in unoquoque ſubjecto caſu ex totius cauſæ circumſtantiis, & legali æquitate ſimilibus, & rationibus ſubnixa metiendus eſt (& iſtud eſt propriè competens moderamen, de quo hæc l.) non à certa quadam perpetua & uniformi regula. Sic & Marcus philoſophus conquerentem de exceſſu ſtipulationis remiſit ad Præſidem provinciæ, ad quem ſine alia determinatione ſcripſit, ut cauſa cognita ſtipulationis iniquitatem admodum juſtæ exactionis (id eſt ad competens moderamen) redigeret. l. *cùm quidem, in princ. de uſur.*

164. Puto tamen de mente juris eſſe, quòd pœna conventionalis non debeat regulariter excedere duplum, niſi ex circumſtantiis caſus ſubjecti appareat de juſta cauſa ſtipulandi, & promittendi pœnam ultra duplum rei principalis. Quod oſtendo primò per ſeriem & phraſim hujus text. quia hæc clauſula cùm ſcimus, venit confirmativè ad præcedentem moderationem ejus quod intereſt. Et hîc ut confirmatio congruat, tacitè datur intelligi, quòd competens pœnarum modus non debet ſaltem in multo excedere præcedentem moderationem, & ſic in certis non deberet excedere duplum, in incertis non debet excedere quod ad ſummum veriſimiliter intereſſe poſſet. Hoc etiam naturali æquitati (quam hæc l. citat) congruum eſt, ſimul & politico regimini, vitæque civili, & communi hominum ſocietati utile, & accommodum. Quare hæc mihi vera mens hujus l. eſſe videtur, quam contentus fuit Juſtinianus indicare, prudenter abſtinens à certa & abſoluta hujuſmodi definitione, eo quòd prævideret hanc æquitatem in facto magis eſſe poſitam, & uſuvenire poſſe etiam in caſibus certis, tales adeſſe circumſtantias, ut juſtum & expediens ſit majores pœnas apponi, & tolerari, quibus ceſſantibus puto tenendum regulariter, ut dixi. Secundò probo forti vivaque ratione, quia ſi in incertis id quod verè noſtrà intereſt, etiam de quo conſtat, limitatur ad duplum, quantò fortiùs pœna cenſeri debet ad duplum limitata in certis: quia pœna conventa venit etiamſi non conſtet, quod vel quanti interſit, imò etiamſi non interfuiſſe conſtet: unde tunc eſt verum lucrum, & in dubio cenſetur haberi ex cauſa lucrativa, ut tradit Dec. in l. *in eo quod, de reg. jur.* Et ſic juſtiùs limitandæ ſunt hæ pœnæ, quàm verum damnum, quod abeſt arg. leg. fin. ſuprà *de codic.* cum vulg.

165. Tertiò hæc moderatio utrique parti utilis eſt, & neutri facit injuriam, & ſic amplectenda l. 1. & ibi Paul. *ſi quis caut.* l. *ſi cùm dotem*, §. *eo tempore, verſ. ideoque officium, ſol. ma.* Patet, ſtipulanti, cujus non intereſt, vel non tanti, palàm eſt nullam fieri injuriam hac moderatione, & nihilominùs ex ſtipulatione remanet ei duplex lucrum: unum dum relevatur ob onere probandi, alterum in conſequendo, uſque ad duplum: debitor autem non inciviliter, nec ultra legitimum modum gravatur. Quartò bene facit, quod pœnæ loco ejus quod intereſt, ſubrogantur. §. fi. *Inſt. de verb. oblig.* l. *fin. ſi quis in jus vo. non ier.* l. *fin. de Præt. ſtip.* igitur ejus naturam imitari debent, nec illud notabiliter ſuperexcedere. Quinto facit communis, & regularis legum conſenſus in duplo non excedendo, ſive in uſuris l. *ſi non ſortem*, §. *ſup. duplum, de condict. ind.* ſive in intereſſe: & in hoc ſive ex conventione, l. *quod ſi nolit*, §. *quia aſſidua, de ædil. edic.* Sive citrà certam conventionem, *l. Titius*, cum l. ſeq. *de act. empt.* Imò non ſolùm leges probant conſuetudinem dupli non excedendi, d. §. *quia aſſidua*, ſed etiam diligenter cavent ne excedatur, ſed ut omnes etiam ex particularibus cauſis, vel antiquis exacta huic duplo imputentur. l. *ex empto*, §. *inde Neratius*, l. *emptorem*, §. *Caſſius, de act. empt.* l. *cùm fundus, de evict.* & alibi paſſim, ut l. *fin. de calum.* l. *dominus*, *C. eod.* l. *ſi poſtulaverit, in princ. & in fin. de adult.* Nonne hæc clarè oſtendunt ſuprà duplum paciſci inſolens, & exorbitans eſſe de jure. Igitur, &c. præſertim in pœnis conventionalibus regulariter, & tacitè per hanc l. verſ. *cùm ſcimus.*

166. Non obſtat l. fi. *C. de ſpon.* quia totus ejus tenor oſtendit ſtudium l. eſſe coarctare ad duplum. Quod autem circa fin. permittit paciſci de arris in quadruplum, cui ſimplum ineſt, reſtituendis, non tam in vim conventionis hoc permittit, quàm in vim quarumdam legum anteriorum, quæ etiam ſine pacto hanc pœnam imponebant renunciantibus ſponſalia ſine juſta cauſa, quas abrogat, niſi ſpecialiter ita placuerit contrahentibus. Et ſic dico primò quòd d. l. fi. non loquitur propriè de pœna conventionali, ſed de pœna legali, in qua plus licere debet legi communi, quàm privatorum affectibus ſæpiùs inconſultis, & temerariis. Patet, quia primò ſine juſta cauſa rumpenti ſponſalia inter perſonas legitimæ ætatis contracta, pœnam duplicatas arras reddendi duntaxat imponit, & ſic eſt pœna merè legalis ad duplum limitata: deinde abrogat veteres leges quæ ſtatuebant quadruplatas reddi, & hoc niſi ſpecialiter ita convenerit, quo caſu veteres leges in hoc non abrogantur, & ſic magis eſt pœna legalis, per conventionem conſervata, quàm pœna merè conventionalis. Secundò dico, ibi caſum ſpecialem in arris ſponſaliorum ritè inter perſonas legitimæ ætatis contractorum, & ſine juſta cauſa ruptorum, omni etiam alio intereſſe, vel pœna ceſſante. Tertiò dico, quòd ibi nec infrà in duplum quidem, etiam expreſſa conventione permittitur pœna reſpectu principalium conventionum dotis vel donationis propter nuptias, ſed reſpectu arrarum tantùm, quæ ſolent eſſe modicæ, longéque minores, quàm ſimplum

principalium conventionum, & ſic d. l. rectè expenſa fortiter ſtat à ſententia noſtra.

167. Reſtat una ſola l. quæ hucuſque turbavit intellectum gloſſ. & Doctorum in hac materia, videlicet l. *ſi dictum*, *in princ. de evict.* ubi text. rotundus videtur, quòd pœna conventionalis æquè indiſcriminatim poſſit aſcendere uſque ad triplum vel quadruplum, ſi contrahentibus libuerit, ſicut ad duplum vel inf. Accurſ. ibi, & hîc miſerè ſe ſe torquet, nec qui ſecuti ſunt meliùs, nullum enim adhuc legi, nec audivi, qui rectè intelligere aut ſolvere potuerit, ſed omnes dant manus, & victi cedunt contrario. Saly. ibi, & hîc col. penult. dicit ideò ſic eſſe, quia pœna refertur ad certum quid de præſenti, & ſic toleratur cuivis exceſſio ex eo quòd promiſſio ſcienter ſit facta, idem volunt cæteri, & idem Ludo. Rom. conſ. 510. col. 3. & col. 7. verſ. dico tamen, ait ſe ſic intelligere d. l. *ſi dictum*, & addit eſſe caſum ſingularem ad hoc in l. *ſed & ſi quis*, §. *fi. ſi quis caut.* quòd ſi quis ſcienter ultrà quàm interſit, promittat, poteſt in totum efficaciter conveniri, ſibique imputari debet, quòd in tantùm ſe obligaverit. Quid dicemus? Video ex omnium ferè utriuſque juris profeſſorum ſcriptis, necnon quorumdam ex Theologorum ſcholaſticorum familia, quos quæſtionarios aut ſummiſtas vulgò vocant, quod ſi non fuiſſet text. d. l. *ſi dictum*, in eam facile ſententiam omnes conveniſſent, ut pœna conventionalis non debeat excedere duplum, nec tanto noſtro inveniendi & interpretandi labore opus fuiſſet. Oſtendo igitur d. l. *ſi dictum*, minimè obſtare: non enim dicit, nec diſponit, quod ſemper & indiſcriminatim, prout libitum fuerit, liceat cum effectu triplum aut quadruplum in caſum evictionis ſtipulari. Sed ibi dum in venditione actum eſſet de certa ſumma, puta ſimpla, vel alia majori promittenda, & præſtanda in caſum evictionis: quæſitum fuit, an venditor etiam ſatiſdare eo nomine teneretur, prout vulgus opinabatur? Et reſp. quòd non, ſed nudam repromiſſionem, ſcilicet ſtipulationem ſolemnem coràm publica perſona factam ſufficere, non autem fidejuſſores exigi, niſi & de his præſtandis actum ſit.

168. Hoc d. l. in princip. agit & intendit, nec diſponit quòd paſſim & indiſcriminatim liceat etiam emptori uſque ad quadruplum in caſum evictionis ſtipulari, nec hoc illic quæritur nec agitur, & ſic ad hoc non poteſt induci. Quia l. non diſponit, niſi de eo de quo in ea quæritur & dubitatur: cæteris vel idonea præſupponit, vel in cæteris legibus relinquit, l. *furioſum, in fin. C. qui teſt. fac. poſ. l. qui teſtamento, in princ.* ibi, *ſi aliud eum non impediat, de teſt.* Gem. Conſ. 75. col. 1. Jaſ. in l. *ſi pater impuberis, l. qui duos, de vulg. & pup.* Cæterùm, licet ibi non diſponatur, licere regulariter triplum vel quadruplum ſtipulari, tamen illa exempla non ſunt otioſa, ſed ſtant ad tollendam majorem dubitationem. Cùm enim non ſoleat triplum vel quadruplum promitti, niſi propter majus aliquod inſuetum periculum tunc imminens, & ſuſceptum, vel aliam juſtam cauſam: ſi Jureconſ. non fuiſſet locutus niſi de duplo, reſtaſſet apud vulgares dubitatio in caſu, quo ex juſta cauſa actum eſſet de triplo vel quadruplo, ubi propter majus periculum cautiùs videtur agendum. Et ſic d. l. *ſi dictum* nullo modo probat licere paſſim ſtipulari triplum vel quadruplum, & aſſiduam, & regulariter permiſſam duplam recidere, nec de hoc diſponit, ſed ſola ſatiſdatione.

169. Fateor tamen quòd tacitè præſupponit accedere poſſe ut triplum, vel etiam quadruplum ſtipulari poſſit: quod eſt verum ubi ſpecialiter ſubeſt quædam juſta cauſa, ut ſi vendens vel locans equum mercatori, recipit ſe præſtaturum idoneum ſub tempus nundinarum ſub pœna tripli vel quadrupli pretii, vel mercedis. Vel ſi quis vendit aream, & promittit dare, vel juſto pretio vendere juxta eam tantum ſpatii terræ, quantum ad puteum fodiendum, vel ſcalam cochlidem conſtruendum ſufficiet, quando emptor in ea area ædificare voluerit, idque ſub pœna tripli vel quadrupli quam ſit nudum pretium dicti ſpatii terræ. His enim & ſimilibus caſibus ſuſceptum ſpecificum periculum, vel circumſtantia ſpecialis adjecta, & prævīſa, facit caſum incertum. Et ſufficit pœnam probabilem modum totius illius negotii non excedere, licet in triplo vel quadruplo excedat pretium vel mercedem. Ex his demum caſibus, vel alia ſimili juſta cauſa ſuppoſita debet intelligi d. l. *ſi dictum*, in quantum obiter & enunciativè de triplo vel quadruplo loquitur; non autem illud enunciatum debet pro deciſione abſoluta præcipitanter & generaliter accipi: hoc enim eſſet legum verba captare & calumniari, non autem obſervare quâ mente dicantur, contra l. pen. *ad exhib.* quòd autem ibi obiter tripli vel quadrupli ſit mentio, id non fit ut ſtatuatur regulariter licere, ſed ſolùm ut generaliter ſtatuatur de quæſtione ſatiſdationis, de qua ſolùm ibi agitur.

170. Concludendo totam quæſtionem dico: Aut conventum eſt de intereſſe ſarciendo in genere, certa ſumma non expreſſa, & tunc abſque dubio generalis conventio refertur ad jus, & hujus l. & aliarum legum interpretationem recipit. Aut verò de certa ſumma vel pœna convenit juxta conſilium l. fin. *de Præt. ſtip.* & nihilominùs ſubeſt congruæ moderationi per hanc l. & quinque rationes prædictas. Hæc enim lex intelligitur dare conſilium vel auxilium ſuum exorbitanti pœnæ, quam non ſolùm averſatur, ſed etiam expreſſim ad congruum modum, & competens moderamen jubet reduci, ut hac l. verſ. *cùm ſcimus*: igitur hanc legum voluntatem tenetur imitari earum miniſter, ſcilicet, judex ad quem etiam nominatim hæc l. dirigitur. In caſibus igitur certis ſi pœna non multùm excedat duplum, poterit judex tolerare, dummodò tamen caſus non recidat in fraudem uſurarum, per not. ſup. num. 94. Mod. latè in tract. uſur. num. 35. & q. 80. Si verò extra materiam, & fraudem uſurarum notabiliter excedat duplum, nec appareat de alia ſpecifica juſta cauſa tantæ pœnæ, judex debet eam reducere ad modum legitimum, videlicet duplum, ſpreto exceſſu ſupergreſſivo, & ſine cauſa facto, l. *illicitas in princ. de off. præſ.* In incertis autem ut tolerari poteſt ſi non excedat probabilem ſummam negotii principalis, & ejus quod veriſimiliter in talibus intereſſe poteſt, not. ſup. num. 60. nec bonos, & conſuetos civitatis mores, ita ſi notabiliter ea excedat, debet incivilem, & ſic iniquum exceſſum præcidere, nec in his fidelior & ſpecialior doctrina dari poteſt.

171. Et prædictam concluſionem ſic modificatam generaliter intelligo, ſive pœna apponatur ratione contemptus, ſive ratione non implementi, ſive totius, ſive particularis. Et ſic rejicio infinitos ſcrupos, & operoſos commentitiarum diſtinctionum mæandros, quos Doctores in locis prædictis, & Rom. d. conſ. 510. inſcriptis comminiſcuntur, utpote penitùs inutiles, niſi ad contemptionem, & ingenia obtruenda. Tùm vulgaris eorum differentia inter pœnam loco contemptùs, vel ejus quod intereſt oppoſitam, ut illa quantacumque veniat, hæc duplum vel modum non excedat, non ſolùm verbalis eſt merè commentitia, ſine lege, & abſque ulla neceſſitate excogitata, ſed etiam præpoſtera. Major eſt enim ratio limitandi pœnas ratione ſolius contemptûs, quàm loco ejus quod intereſt, oppoſitus, cùm illæ ſint merè lucrativæ, hæ verò rei perſecutoriæ. In illis invenitur ſimplex ceſſatio vel contemptus, in iſtis ſimul cum ceſſatione & contemptu invenitur damnum inde ſecutum, & datum: & ſic prorsùs irrationabilis eſt eorum diſtinctio.

172. Sed quia Rom. in d. conſ. magnam facit vim in d. l. *ſed & ſi quis caut.* Breviter dico quòd debet intelligi, dummodò tanti interſit, vel ſaltem dummodò

pœna illa appoſita ſtipulationi de judicio ſiſti non excedat ſummam principalis. Et moveor nedum per hanc noſtram l. ſed quia in prætoriis & judicialibus maximè æquitas ſpectanda eſt, leg. *in omnibus, de regulis juris*, unde illæ non committantur ſi non interſit. l. 3. in fin. & ibi Bartol. Angel. *ſi quis in jus voca. non ierit.* Jaſ. in l. 2. §. *item ſi in facto*, col. 5. *de verb. oblig.* & ſic non ſuprà modum quamveriſimiliter interſit, vel quanti ea res ſit. Ut autem quod ſentio meliùs intelligatur, neceſſe eſt plures leges obiter (clariùs quàm à gloſſ. & Doctoribus) hactenùs declarare, quandoquidem plurium ejuſdem materiæ vix una ſine alia rectè intelligi queat. Notandum ergo, quòd valet ſtipulatio, quia fidejuſſor aliquem judicio ſiſti promittit, etiam nulla ſumma expreſſa, ſed de ſiſtendo ſimpliciter, text. rotundus in l. penult. *ſi quis caut.* l. *quoties, de verbor. oblig.* Et tunc in hac ſtipulatione venit quanti ea res eſt, text. in l. 1. §. fin. in princ. *qui ſatiſd. cog.*

173. Verba autem, *quanti ea res eſt*, referuntur ad quantitatem in judicio deductam, ſi quantitas petatur, text. in lege, *ſive in duplum, eod. tit.* Pariter ſi pœna tantùm taxatur, & debetur, ad illam referuntur. *leg. un. fin. ſi quis jus dic. non obtemp.* Si verò aliud quàm certa quantitas, vel aliàs regulariter referuntur ad veram & communem rei petitæ æſtimationem, tex. in l. *inter hæc verba, de verb. ſig.* in l. *Prætor ait.* 2. §. *hæc autem actio, vi bon. rap.* Non autem ea verba referuntur etiam ad id quod præter veram rei petitæ æſtimationem extrinſecùs intereſt, aut interierit, text. in l. *hæc verba quanti, de verb. ſign. l. 1. de in lit. ju.* quæ ita debet intelligi, ut ſuo loco dicatur. Longè aliud eſt, quando dicitur, quanti ea res ab actore æſtimata fuerit, vel quanti in litem innuerit: quia tunc ea verba non referuntur ad veritatem, ſeu veram rei æſtimationem, ſed ad æſtimationem actoris, l. *qui reſtituere, de rei vend.* l. *ſi per aliam*, §. 1. *ne quis eum qui in jus voc.* in qua poteſt comprehendere etiam, quod ſuà extrinſecùs intereſt, ut de toto ſtetur ejus ſacramento, ſub taxatione a judice pro veriſimilitudine & quantitate negotii moderanda: meritò illud incrementum non debet augere obligationem fidejuſſoris. l. 1. *de in li. ju.* Cæterùm, pro ratione materiæ ſubjectæ verba, *quanti ea res eſt*, non ſolùm rem principalem, ſed etiam quicquid juſtè intereſt, ſimul cum principali comprehendunt, ut in l. fin. *ſi quis caut. l. arbitrio, de dol. l. ſi quis ſervum, in fin. l. Neratius, de ſervo corrup. l. in bonæ fidei, de pecul. l. 4. §. in eum, de dam. inf. l. quoties quis, in fin. de verb. obl. l fin. de Præt. ſtip. l. Procurator ad exhibendum, rem ra. hab.* Rurſus in eadem materia verbum, *quod intereſt* ad eamdem ſtipulationem vel obligationem relatum, non intelligitur de eo quod etiam extrinſecùs intereſt, ſed ſolùm de vera quantitate & æſtimatione rei in judicium deductæ, l. *ſi quis in jus vo. non ier.* ubi gloſſ. & Doctores non declarant quòd ſit illud intereſſe, ſed quòd ibi intelligatur, ut dixi: Et tantùm valeant dicta verba, *quanti ea res eſt*, per text. ejuſdem materiæ, in d. l. 2. §. fin. *qui ſatiſd. cog* cum l. ſeq. & per text. in l. pen. *ſi quis caut.* in d. l. *quoties quis*, §. 1. *de verb. oblig.*

174. Verùm quia ſæpe hujuſmodi fidejuſſores nolebant ſimpliciter obligari, ſed ſolùm uſque ad certam ſummam, vel ſub certa pœna, quod in idem recidit, quandoque ſub duplo minore ſumma quàm peteretur, ut in l. fi. §. fi *de eo per quem fa. erit.* cœperunt hujuſmodi fidejuſſores frequentiùs uſque ad certam taxatam quantitatem quam ſimpliciter recipi, prout hucuſque aſſolet, cœptum eſt conſequenter ab initio litis conſtitui in quantam ſummam fidejuſſores reciperentur: quo facto ſi contingat fidejuſſorem in majorem ſummam intercedere, ſuccedit clara deciſio, d. l. *ſed & ſi quis, in fin. ſi quis caut.* quod ſiquidem per errorem, dum putat pluris eſſe conſtitutum, & promittendum, habet exceptionem in eo quòd plus per ignorantiam promiſit. Si verò ex certa ſcientia, ſive ex nova conventione aut conſtitutione ſcienter pluris promiſerit, non habet exceptionem: quia ſi excipit de priore conſtitutione, ea exceptio non pacti ſcienter conventi replicatione infirmatur. Hoc clarè ſolùm vult ille text. ex quo Rom. & alii (ſed peſſime) colligunt, illic eſſe caſum ſingularem, quòd qui ſcienter pœnam promittit in plus quòd interſit, in totum indiſtinctè tenetur, vel in immenſum. Atqui text. hoc non intendit, quòd ſcilicet, fidejuſſor in immenſum ultra quod victoris interſit, obligetur: nec hoc illic agitur, nec diſponitur, ſed ſolùm agitur, & deciditur, quòd propter ſcientiam non habet exceptionem prioris ſtatuti, quam haberet ignorans. Patet in contextu, & in adverſativa: ſin autem, quæ dictis in præcedenti clauſula adverſatur, ut ſic non competat exceptio ignorantiæ, priorisque ſtatuti, de quo in priore clauſula. Et ſic non ſequitur quin non competant aliæ legitimæ exceptiones, quia à ſublatione exceptionis prioris ſtatuti (de qua ſolùm ibi agitur) reſiduum ſtipulationis relinquitur in jure communi.

175. Quòd autem hujuſmodi cautio fidejuſſoria facta ſub magna ſumma vel pœna, ſive nullo ſtatuto, vel conventione de alia ſumma præcedente, vel præcedenti quidem, ſed de minori ſumma, fidejuſſione verò ſcienter facta, nihilominùs debeat reduci ad id quod actoris intereſt, & non poſſit illud excedere. Probo, quia ut notum eſt per l. fin. *de Præt. ſtit.* expreſſio certæ ſummæ vel pœnæ in hujuſmodi ſtipulatione ſubrogatur loco ejus quod actoris intereſt, & veniret in ſtipulationem ſimpliciter factam. d. l. 2. §. fin. & ad hoc commodum utriuſque partis, ſed principaliter & primariò fidejuſſoris, ut ſatis innuit tex. d. §. fin. Quid enim ſi non interſit actoris, ut quia calumniator eſt, vel aliter de ſolutione, aut non jure docet fidejuſſor, clarum eſt eum abſolvendum. Speciale eſt enim in eo qui exemit, ut nec ad hoc allegandum vel probandum admittatur, l. penul. §. 1. & ibi Ang. *ne quis eum qui in jus voc. eſt.* Igitur fidejuſſor non debet teneri ultrà quàm actoris interſit, quantamcumque ſummam promiſerit: ſed benè poteſt minùs teneri, ſi in minorem quantitatem fidejuſſerit, quam ſit id quod actoris vere intereſt. Fateor quòd adjectio certæ ſummæ poteſt prodeſſe actori in duobus, etiam in hac prætoria cautione. Primò, ut in dubio præſumatur, quòd tanti ſuà interſit, *d. l. fin. de Præt. ſtip.* Secundò, ut ſi in veritate quantitas petita, vel æſtimatio rei petitæ ſit minor, tunc poſſit ultra hoc conſequi quod ſuà extrinſecùs verè & juſte intereſt, tam propter impenſas quàm propter alia juſta damna quæ aliàs non veniebant in eam ſtipulationem. l. *hæc verba quanti, de verb. ſig. l. 1. de in lit. jur.* & hoc uſque ad limites cautionis, quia ita tacitè actum videtur, & tranſactum. Sed nunquam cenſetur actum quòd actor ultrà quàm ſuà interſit, conſequatur hac ſtipulatione prætoriâ, & à fidejuſſore. Et ſic tantùm abeſt ut hæc ſtipulatio poſſit excedere duplum, & ſummam ſaltem veriſimilem totius rei, & ejus quod intereſt, excedere non debeat. Ex his extricata eſt & novè reſoluta univerſa materia, & quicquid ad doctrinam ſpectat hujus tractatûs, omiſſis impertinentibus: putà, de natura obligationis facti, de probatione intereſſe per teſtes, inſtrumenta vel juramentum in litem, quæ ſuis locis reſervanda ſunt.

176. Decimò & ultimò, ut pleniùs conſtet quàm latè pateat analyticæ hujus noſtræ diſpunctionis neceſſitas & utilitas ad omnium hujus farraginis legum verum intellectum cum praxi ſimul, & in numerato habendum, libet quotidiana quædam exempla, præſertim *in locat. ff.* (quæ ſupra, numero 58. ne doctrinæ methodus nimiâ prolixitate vexaretur, huc rejeci) paucis excutere. Et primùm occurrit l. *ſi tibi*

alienam, cum l. ſeq. locati ubi emolumentum majoris relocationis à conductore ob evictionem amiſſum, majorem efficit condemnationem ejus quod intereſt, quod per prædicta debet intelligi, ut cum omni alio extrinſeco intereſſe non excedat duplum, in quo ineſt ſimplum per hanc l. ſimplum autem ex parte conductoris eſt tota merces conductionis evictæ, ſecundùm not. ſup. num. 130. quæ ſi prorogata fuerit, debet pro rata reſtitui, alias remitti præter id quod extrinſecùs intereſt. Et circa hoc valde errant Accurſ. Bar. Saly. in l. *ſi quis domum*, in princ. in l. *ſi fundus*, in fin. locat. ubi dicta jura reſtringunt ad ſcienter locantem domum alienam, & tenet quòd locans ignoranter ſecutâ evictione, non tenetur in id quod emptoris intereſt, ſed ſolùm ad remiſſionem mercedis pro rata, quod eſt falſum, & contra text. rotundum in l. *ſi uno*, §. *ubicumque*, *in fin. eod. tit.* & contra text. ſatis apertum, in d. l. *ſi quis domum*, *in princ.* quæ loquitur de eo, qui bonâ fide fundum, vel domum emit, & mihi locavit: plus addit text. quod res locata ſine dolo, culpa locatoris evicta eſt, ergo bonâ fide, & ignorans alienam locaverat. Et ſic Accurſ. & ſequiores pervertunt illum text. dum ſupplent, cùm ſciret alienam, quia tunc fuiſſet in dolo, quod text. negat, & expreſsè loquitur in eo qui eſt in bona fide, quem vult tamen teneri ad intereſſe, quod eſt juſtum ſub hujus l. moderatione, ut dixi, ex quo defectu juris locantis evincitur. Et alioquin locatio non iiſdem juris regulis uteretur, quibus & venditio, contra text. in l. 2. *loca. Inſtit. eod. in princ.* & ita contra gloſſ. tenet Paul. in d. l. *ſi quis domum*, & in d. §. *ubicumque*. Secùs ſi non evincitur ex defectu juris locantis, ſed per vim de facto illatam ab alio, quam locator prohibere non poteſt, quia tunc ſat eſt mercedem pro rata reddere, vel remittere, l. *ſi fundus*, *in fin. eod. tit.* quæ ita clarè loquitur, & ita debet intelligi. Et hoc niſi procedat ob inimicitias culpâ locatoris contractas, vel aliam ejus culpam, l. *ſi merces*, §. *culpa*, *loca.* ſuper quo vide apoſt. ad Alexan. in conſi. 168. in fin. lib. 2. quia nolo in ſingulis occurrentibus immorari.

177. Secundò occurrit l. *ſi quis fundum*, §. 1. l. *videamus*, § 1. §. *fin. loca.* ubi dicitur colonum vel inquilinum teneri præſtare periculum, vel damnum villæ, vel domûs ſuâ culpâ combuſtæ. Advertendum quòd hic caſus multùm differt à priori, in quo agitur etiam de intereſſe extrinſeco, & ſic totum non debet excedere duplum ſui ſimpli, cùm ſimus in caſu certo. Sed hic hæc jura non loquuntur de intereſſe extrinſeco, ſed ſolùm de detrimento villæ, vel domûs combuſtæ, & ſic de ſuperficiei combuſtæ æſtimatione, quæ eſt vera rei perſecutio, & principale debitum. Ideò licet poſſit ſubeſſe moderationi ſecundi reſp. hujus l. ut remotis ambagibus, & frivolis cauſationibus, fiat juſta æſtimatio ſecundùm exactam rei veritatem, tamen nullo modo ſubeſt moderationi primi reſp. ſed integrè venit. Quod clariſſima demonſtratione probatur, fac hanc domum gratis conceſſam, vel commodatam Titio, nonne reſtitutio domûs eſt ſimplum & principale debitum? quòd ſi culpa Titii combuſta ſit, nonne ejus æſtimatio eſt vera rei perſecutio principaliter debita? Ergo ſi conceſſioni merces addita ſit, quamquam merces in ſe principaliter debeatur, tamen domus ſine ejus cuſtodia, & reſtitutio non deſinit principaliter deberi, quamquam minùs intensè, quia priore caſu tenebatur Titius de culpa leviſſima, poſteriore verò mercede, vel compenſatione relevatur in alio, ut non teneatur niſi de levi culpa, l. ſi. *ut certo*, §. *nunc videndum*, *commod.* nec ob id tamen minùs principaliter debetur. Sicut in creditore, qui in cuſtodia pignoris non tenetur, niſi de levi. *Inſt. quibus mod. re contrah. obl.* §. *fin.* l. *ſi cùm venderet*, *in fin.* cum l. ſeq. *de pig. act.* d. §. *nunc videndum*: tamen ea eſt principalis obligatio directæ pignoratitiæ, quamquam autem contractus & obligatio pignoris ſit quod actu numeroque ſeparatum à contractu & obligatione principali, obligatio verò domûs cuſtodiendæ, & reſtituendæ, & obligatio mercedis ſucceſſivæ habitationis ſint ex uno eodemque contractu, tamen ſunt diverſæ obligationes principales, velut diverſa ſimpla ſeparata. Obligatio enim cuſtodiæ non eſt pars mercedis, ſed obligatio ſeparata, quia tota merces datur pro fruitione, quemadmodùm nauta, fullo, ſarcinator non pro cuſtodia, ſed pro opera mercedem accipiunt, & tamen cuſtodiæ nomine tenentur, l. *nauta, nau. caup. ſtab.* Hoc ergo pro conſtanti firmato quòd æſtimatio ſuperficiei domûs combuſtæ ſit mera rei perſecutio, & verum ſimplum per ſe, fatuum eſſet imaginari, quòd non debeat excedere cumulum mercedum, imò præter mercedes uſque ad tempus combuſtionis ſolvendas; in totum principaliter venit, & debetur, ceſſante taxatione hujus l. quæ hoc caſu non limitatur, ſed prorſùs ceſſat.

178. Sed hîc emergit neceſſaria quæſtio, An conductor teneatur in id quod præter ſimplicem æſtimationem ſuperficiei combuſtæ domûs extrinſecùs intereſt? Breviter, puto quòd non. Tùm quia ſatis culpa punitur in eo quod tenetur ad omne detrimentum proximè vulgò immediatè per ignem vel culpam datum, ſcilicet, ad æſtimationem totius ſuperficiei combuſtæ, & rerum locatoris inde amiſſarum vel deterioratarum, quæ poſſunt ultra centuplum vel millecuplum ſummam totius conductionis, vel mercedem excedere. Tùm quia ratio, per quam conductor ad hoc detrimentum obligatus eſt, quoniam proſpicere debet ne in aliquo vel jus rei, vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur, d. l. *videamus*, §. 1. in fin. Sed hæc ratio non reſpicit niſi ipſam rem conductam: ergo datur intelligi, quòd conductor non tenetur eſſe ſolicitus de utilitate, vel intereſſe extrinſeco, eò quòd de hoc non tenetur. Tùm tertiò, quia aliàs capi poſſet, vel circumveniri conductor conducens domum primo aſpectu vilem, ſi nihilominùs adhuc teneretur in id quod extrinſecùs forte ob pœnam per locatorem vitandam, vel acquirendam locatoris intereſſet, in quo duplex eſſet captio. Prima, quia conductor tacite eo ipſo ſuſcipiens cuſtodiam, non cenſetur ſuſcipere niſi de domo qualis tunc eſt, & apparet, nec cenſetur velle illigari majori periculo, quàm quanti eam rem eſſe tunc apparet, & ſic non ultra ſuperficiei (in qua ſola periculum & cuſtodia verſantur) communem æſtimationem. Non igitur debet teneri in id quod præterea ob ſingulares quaſdam cauſas locatoris intereſt, quia forſan non conduxiſſet, nec ſe tanto periculo ſubjeciſſet.

179. Secunda captio, quia non ſolùm ex facto locatoris præterito, ſed etiam ex ejus facto poſt contractum ſecuto poſſet ad longè majus quàm prævIderat, vel cogitaverat, periculum obligari. Putà, ſi locator ſub finem locationis vendidiſſet domum 4000. mediâ parte pretii receptâ, & promiſiſſet claves tradere in fine anni, ſub pœna, aliàs contractus reſolveretur, & receptum pretium ſtatim reſtituere cogeretur, rato manente pacto pœnæ. Eſſet autem nova major abſurditas, ſi facto locatoris durior fieret obligatio conductoris, cujus forte levi culpa domus in fine anni conflagravit, ſatis eſt ergo ſimplum dictæ æſtimationis præſtari. Quartò probo à ſimili artificis qui gemmam inſculpendam ſuſcepit, & imperitia fregit, vel fullonis aut ſarcinatoris qui veſtimentum culpa amiſit: ſatis eſt enim eos teneri ad æſtimationem gemmæ, vel veſtimenti, etiamſi ultra centuplum mercedem excedat, ut in l. *item quæritur*, §. *ſi gemma*, §. *ſi fullo*, *l. ſi merces*, *in fin. loca.* Non autem dicendum eſt eos teneri ad aliud ſingulare locatoris intereſſe per prædicta. Igitur idem in colono, vel inquilino, quia eadem ratio. Secùs ſi dolo malo ignem immiſiſſet, quia tunc non ſolùm ad

omne

omne etiam extrinſecum, & inopinatum intereſſe teneretur, ſed etiam criminaliter puniretur. Et adhuc in doloſo intelligitur venire omne detrimentum tunc datum & proximè ex igne ſecutum, non autem damnum poſtea ſuccedens ex novo caſu, etiam occaſione dictæ combuſtionis, ſine qua non contigiſſet, quia illud eſt damnum remotum, quod non eſt in conſideratione per hanc l. verſic. *in aliis*, & per text. in l. *Neratius, in princip. de ſer. corrupt.* Sed quid ſi lata culpa? Reſpond. abſolutè reſponderi non poſſe: poteſt enim eſſe tanta condemnatio domûs combuſtæ, ut conductor hinc ad pauperiem redactus ſatis puniatur. Contra poteſt ſuperficies combuſta tam vilis eſſe, damnum verò extrinſecum locatoris tam magnum, & culpa tam diſſoluta, ut parum abſit à dolo, meritóque condemnatio augenda ſit, ne pro vilis ſuperficiei æſtimatione liceat majus damnum impune inferre: quare neceſſe eſt arbitrio judicis relinquere. facit quod ſupr. num. 158. dixi, modum culpæ perpendendum facit *l. Pedius. ad fin. de incend. ruin. & naufrag. l. reſpiciendum, de pœn.*

180. In quantum autem dixi non teneri colonum, vel inquilinum de culpa leviſſima, videtur obſtare quod ſaltem l. Aquilia tenetur, in qua venit leviſſima culpa. *l. in l. Aquilia, ad l. Aquil.* quod omnes gloſſ. & Doctores ubique generaliter fatentur, ſi culpa eſt in faciendo. Sed multum errant: ſequeretur enim quod fere ubicumque quis ex vi contractus non tenetur de leviſſima, vel nec etiam de levi, ſed ſolum de lata, teneretur tamen l. Aquilia etiam de leviſſima, ſi culpa eſſet in faciendo, quod eſt abſurdum. Ego dico quòd *d. l. in l. Aquilia.* non debet capi pro regula univerſali, nec generaliter: ſed ſolùm pro capacitate actionis, videlicet, quòd actio legis Aquiliæ competere poteſt ob leviſſimam culpam, dummodò tamen materia ſubjecta ſit ad hoc diſpoſita. Secùs in caſu, in quo alias non teneretur quis niſi de lata, vel levi: quia tunc nullâ actione tenetur de minori culpa etiam in faciendo, quidquid in contrarium conſuluerit Aymo conſ. 97. ubi decidit quemdam peniſicem teneri ad omnia damna, & intereſſe colluctatoris leviſſima quadam culpa colluctando occiſi, per *d. l. in l. Aquilia*, & malè: ſed ſolum pro modo culpæ puniri debet. Verum eſt quòd actio l. Aquiliæ concurrere poteſt cum qualibet alia actione, ſi quæ ex præexiſtenti negotio competat, unde concurrit cum actione ex locato, *l. qui in inſulam. §. qui mulas, l. ſi merces, §. culpa. l. ſi vulneraveris. locat. l. ſi ſervus ſervum, §. Proculus. §. fin. l. qua actione ad fin. ad l. Aquil.* Et cum actione pignoratitia. *l. ſed etſi is, ad l. Aquil.* Et cum actione pro ſocio, *l. ſed ſi ex cauſa*, cum l. ſeq. *pro ſoc.* Et cum actione communi dividundo. *l. ſed etſi communem, ad l. Aquil. l. & ſi non; §. venit, com. div.* Et cum actione depoſiti. *l. quàm tabulas, ad l. Aquil.* Et cum actione injuriarum. *l. etſi quemcumque, ad l. Aquil. l. qui ſervum, de act. & obl.* Et cum actione arborum furtim cæſarum, *l. 1. arb. furt. cæſ.* Et vi bonorum raptorum, *l. Prætor ait. §. ſi publicanus, §. rerum raptarum, vi bonor. rapt.* Idem in aliis. Et hoc dummodò unificentur termini legis Aquiliæ ex primo, vel tertio capite, & detur damnum malè faciendo, vel minus rectè faciendo, ut in *l. ſi ſervus ſervum, §. ſi fornicarius, §. ſi ex plauſtro, ad l. Aquil.* non autem ex mera ceſſatione *l. ſi uſusfruct. §. denique, de uſuf.* Item dummodò etiam ſequatur damnum ex eo facto, vel minus rectè facto, ſecùs ſi ex cauſa remota, quia tunc ceſſat Aquilia. Poteſt tamen alia actio competere ex negotio ſubjecto, ut *d. §. denique, & l. qui domum loca.* ubi gl. in verbo, *locatoris.* malè invertit, id eſt, conductoris, imò ſtandum eſt literæ textuali. Sed ſive actio l. Aq. cum alia concurrat, ſive non, non competit pro leviſſima culpa, niſi res ſubjecta exigat quem teneri etiam de leviſſima culpa, ut dixi. Cæterùm plura occurrũt, quæ nolim ingredi, quatenus ad alium tractatum ſpectant, vide ſi vacat ap. ad Alex. conſ. 50. l. 1.

181. Prædicta abunde ſufficiunt pro omnibus reliquis legibus de eo quod intereſt, quas propterea deſinam ſpeciatim perſequi. Non minus tamen utile quam jucundum erit paucas è quotidiano, & promiſcuo uſu ſubjicere hypotheſes, theoriam ſimul & praxim conferendo, & exsequendo. Paterfamilias domum ſuam quà parte minabatur ruinam, celerique fulturâ & refectione indigebat, oſtendit cæmentario cuidam, ſeu materiario latomo, qui certa conventa mercede, promiſit intra tres dies probè fulcire, & infra menſem locum probè refectum, & mundatum relinquere; ceſſavit, & fortè tigna quædam, & materiam invexit, ſed dum imperite fulcit, vel luto fulcire nimium tardat, domus corruit, & maximum damnum paſſus eſt paterfamilias: cum enim poſſit refici fortè pro decem aureis, vix poteſt pro quingentis. An teneatur latomus ad integrum damnum? Dicendum quòd ſic. Non obſtat, quòd ſumus in locatione, & quòd opera promiſſa certam conventam & communem æſtimationem habet, quaſi quod intereſt, debeat illa excedere, quia non nuda opera promiſſa fuit, ſed opus in tempore, & periſtaſi, & ab artifice peritiam, fidelitatem, & diligentiam profitente, quâ omne damnum amolitetur, cujus in hoc fidem ſecutus eſt paterfamilias qui cum alio contraxiſſet, niſi latomus ille totum opus infra tempus opportunum ſe effecturum ſuſcepiſſet. Cùm igitur hic caſus ob ſuſceptam periſtaſim incertus ſit, vel ob periculum in ſpecie præviſum, & tacitè ſuſceptum ceſſat generalis taxatio primi reſponſ. hujus legis, ut dixi ſupr. nu. 48. tenetur latomus ad omne detrimentum.

182. Declaro primò, ut procedat etiamſi non ceſſaverit per dolum, ſed ex culpa aut negligentia. Et hoc propter materiam ſubjectam, & neceſſitatem imminentis periculi, quod præviſum erat, dico omnem culpam deberi etiam leviſſimam per text. apertum in *l. ſi merces. § qui columnam, locat.* ibi, ſi omnia facta ſunt, quæ diligentiſſimus quiſque obſervaturus fuiſſet. Et erat opinio Mart. teſte Accurſ. ibi, licèt eum malè reprehendat. Idem pulchre tenet Paul. Caſt. ibi, & Ang. Aret. *Inſtit. de locat. §. pen.* facit *l. à procuratore. ſupra mand.* ubi a procuratore ad lites exigitur omnis culpa etiam leviſſima ſecundum gloſſ. Alb Jo. Fab. Bart. Bald. Saly. Paul. & omnes ibi, idem Phil. Fran. Dyn. in *c. contractus, de regul. jur. in 6.* Bart. in *l. quod Nerva, col. pen. depo. l. eum qui. §. fi. de fur.* Bald. *l. qua fortuitus.* col. pen. ſup. *de pign. act.* Paul. in *l. in rebus. in princ. mand.* Alex. conſ. 41. col. penult. lib. 3. Lancel. Dec. *in l. cum res legata. §. itaque ſi Stichus*, col. fin. *de leg. 1.* Phil. Dec. in *l. contractus*, num. 28. *de regul. jur.* Et eſt ratio, quia in iſtis minima negligentia poteſt eſſe cauſa maximi periculi. unde ſufficit quod opus quod ſuſcipitur, appareat exigere diligentiam exactiſſimam, quo caſu non requiritur quòd quis locaverit operas ſuas tanquam artifex, ut requirere videntur Paul. Ang. in locis prææallegatis. patet in *d. §. qui columnam*, ubi agitur de ſimplici tranſportatione rerum, in qua non requiritur artificium, & tamen venit leviſſima culpa.

183. Quod obiter modifico, ut procedat quatenùs res, vel negotium periculoſius eſt, & exactiori cura, diligentia, & cuſtodia indigens, quàm cæteræ res, ſive ut procedat in articulis concernentibus artem, vel periculum rei, in quibus apparet non mediocri, ſed majori, vel ſumma diligentia opus eſſe: aliàs ſecùs, ut patet in columna ſtriata, vel cava cum ſpera, & epiſtylio, maximè ſi non ſit brevior Jonica, vel Corinthia, quæ in altitudine novies excedit imam ſui craſſitudinem, ut inquit Plin. *nat. hiſt. lib. 36. c. 23.* Hæc inquam cum tollendo, portando, & reclinando de facili frangi, aut lædi poſſit, requirit exactiſſimam diligentiam, ſcilicet quantum ad illos actus tollendi, portandi, & reclinandi: meritò qui deferendam ſuſcepit, niſi in illis actibus omnia fecerit, quæ diligentiſſimus quiſque juxta naturam & qualitatem rei obſervaturus fuiſſet, tenebitur

& ruſticorum equos excipere in ſtabulo ad hoc ibi domino ſciente, & permittente deſtinato. Cum autem menſe Februario colonus ille ejuſdem quadrigarij quatuor equos more ſolito (ſæviente inſolito & urgentiſſimo gelu) excepiſſet, accidit ea nocte; frigoris rigore paululum remiſſo mutilum, cui trabs contignationem, & ſolarium ſtabuli ferens innitebatur, ſubſidere, cadente videlicet, aut diffluente cæmento marcidi ædificij. Tunc cadens trabs unum ex dictis equis oppreſſit, cujus æſtimationem cum damnis, & intereſſe petit quadrigarius, & nomine filij ſcholaris, cui eam actionem ceſſit, proſequitur. Videbatur reus teneri, quia nauta, caupo, ſtabularius tenentur de ſuſceptis, etiamſi ſine culpa eorum perierunt, niſi ſi quid damno fatali, aut vi majore contigerit, *l. & ita. §. hoc edicto. nau. caup. & ſtab.* Sed hic non poteſt dici vis major, nec damnum fatale. Conſtat enim damnum iſtud accidiſſe vitio ſtabuli, vel ædificij vetuſti, & marcidi, alioquin reliqua quoque ædificia ejuſdem loci pariter corruiſſent. Præterea eo ipſo, quòd iſte ſtabulariam profitetur, cenſetur aſſerere idoneum eſſe ſtabulum, & ſuſcipere omne periculum proveniens ex vitio ſtabuli, & ſic ex ipſa tacita aſſertione, & profeſſione ſatis eſt in culpa, quocunque modo ſtabulum eſſet vitioſum, & minus tutum. arg. *l. tenetur. §. ſed ſi vas, l. Julianus, §. quid tamen. de act. empt. l. ſi quis fundum. §. Celſus. locat.* facit *l. ſed & ſi quilibet, eo tit.* ubi colonus tenetur de caſu, ſi culpa præcedit. Sed hic præceſſit culpa coloni, qui ſciebat, aut ſcire debebat, murum eſſe marcidum, & huic ruinæ obnoxium, ideò reficere debuerat, vel curare refici per dominum, & interim à ſtabulando abſtinere. Ultimo etiamſi conſtaret omnem aliam hujus coloni culpam ceſſare, nihilominus tenetur, ex quo nec fato, nec vi majore, ſed vitio ædificij damnum datum eſt, text. *d. l. & ita. §. at hoc edicto*, rejecta erronea depravatione gloſſ. & & Doctorum ibi, & mox obiter dicam.

189. Breviter reſpon. quod ſi ante illud gelu paries ille, vel pila lapidea, aut lignea, vel cæmentitia ferens mutilum, & tignum, apparebat habere periculum tam imminens, ut nec ad paucos quidem dies tutum eſſet ibi ſtabulari, vel habitare. Tunc licèt ſuperveniens gelu materiam interim obduraverit, & tantiſper non timeretur ruina, tamen non purgatur culpa ſemel commiſſa in non reparando, vel tutè fulciendo. Ideò caſus imputabitur colono ſtabulario, qui non habebat recurſum contra dominum, niſi ad intereſſe lucri amiſſi, ac ſi culpa domini non reficientis abſtinuiſſet à ſtabulando, quando prætextu hujus exercitij pluries conduxit. Quod enim colonus, etiamſi dominum admonuerit, & in mora conſtituerit, non deſtitit, ut prius periculosè ſtabulari, ſuæ culpæ imputare debet, ſicut ſupra, numero 60. dictum eſt de eo, qui damnum, vel tantum damnum vitare potuit, & non fecit. Si verò ædificium non erat ita marcidum, quin adhuc ad annum, vel medium annum tutò ſic habitari poſſet, ſed ob tam acre gelu ſuperventum tempore inſolito & inopinato caſus acceleratus fuit, puto cum nondum culpa præceſſerit, fato (ut cum noſtris Jureconſultis loquar) imputandum, & ſic neminem teneri, nec colonum, nec dominum fundi. Quòd autem hoc caſu in ſtabulario exigo culpam præcedere, non eſt contra d. legem *& ita.* quia iſte caſus qui accidit, non reſpicit fidelitatem cuſtodiæ, ſed caſum. Et ſic ceſſant rationes fraudum, & cum furibus coeundi, propter quas ſtatutum eſt illud edictum, ut daretur actio etiam ſine culpa caventi.

190. Cæterùm (ut poſtquam ſermo incidit, obiter expediam) Accurſ. in *d. l. & ita. §. at hoc edicto. verſi. ſi ſine culpa*, exponit leviſſima tamen culpa interveniente, & ſequuntur Doctores. Sed ea gloſſ. tex. evertit, qui directè vult hos teneri, etiamſi ſine culpa eorum qui conveniantur, res perierit. Quid enim ſi damnum datum, vel furtum factum eſt culpa mediaſtini, vel famuli bonæ opinionis, qui numquam ſolitus erat furari, vel imperitè, aut neglectim verſari, & ſic ceſſet omnis culpa nautæ, vel ſtabularij. *l. ſi à bona fidei, de rei vendit. l. argentum, commod. l. contractus. de regul. jur.* Et Bald. ibi loquens in pandochæo, qui in hoſpitio utebatur opera hominum bonæ famæ, nec ſolitorum talia committere, ſi quid ſurripuerint, tenet pandocheum non teneri, eo quod omni culpa vacet. *d. l. argentum*, & ſic ſequitur Accurſ. ſed valde errat: deterius autem errat Bartol. ibi qui errorem gloſſ. augendo, ſentit etiam levem culpam exigi, nec de leviſſima teneri. Nos verò & mentem & verba l. ſequendo, dicimus teneri etiam ſine ulla culpa. Cum enim publicè profiteatur cuſtodiam rerum, quas ſuſcepit, licèt mercedem pro cuſtodia ipſa non accipiat, tamen ſeſe obligat ad præſtandum factum & culpam eorum, quorum ad hoc opera utitur, ſive ipſe in culpa ſit, ſive non, & hoc publicæ utilitatis, & neceſſitatis cauſâ ſtatutum eſt. Tum quia paſſim neceſſe eſt eorum fidem ſequi, reſque eorum cuſtodiæ committere. Tum ut abſcindatur occaſio cùm furibus colludendi, ut inquit text. in *l. 1. in princip. naut. caup. ſtab.* quod not. ad verum & ſanum intellectum dicti tituli. Sed quia ſupra nu. 47. in fin. & rurſus num. 56. in fin. fragmentum quoddam multarum legum (quæ in hac materia à gloſſ. & Doctoribus miserè dilacerantur, & intricantur) novam, & neceſſariam extricationem continens reſecui, ne nimiâ prolixitate methodum abrumpant, & ad calcem hujus vltimæ quæſt. rejeci: nunc accipe neceſſarium dumtaxat illud fragmentum, quod tale eſt, ut ſequitur.

191. Adde aliud exemplum quando ſola indemnitas debetur in *l. ſi pœnam. in fin. de verb. obl.* quando promiſiſti certam ſummam pecuniæ mutuare, nec feciſtis non enim tota pecunia eſt ſimplum, cùm non eſſet debita, ſed ejus uſus, qui incertus eſt, & ſic tantùm, quod intereſt debetur. unde merito ea obligatio incerta eſt, non ſolùm quantum ad formulam certi condictionis, quæ tunc non competit, ſed ex ſtipulatu, vel incert. Mod. apoſt. ad Dec. in *l. certi condictio. in princ. ſi cert. pet.* & in tract. uſur. nu. 698. ſed etiam quantum ad materiam hujus l. non tamen eſt intelligendum quod intereſſe poſſit eam excedere ad ſummum, imò quod nec eam æquare poſſit, quia non erat debita proprietas; ſed uſus temporarius, cujus ſumma minor eſt proprietate; nec debet excedi etiam in incertis per analogiam, de qua ſup. nu. 60. cum ſeq. Et dico quod de jure ſimpliciter, & alia circumſtantia periculi tempore ſtipulationis non apparente, non debet excedere rationem legitimarum uſurarum ejus ſummæ temporiſque, quo ſtipulator mutuo, & uſu æris alieni indigebat, vel ad quod mutuum ſtipulabatur, quoniam hæ uſuræ ſunt legitima taxatio ejus interuſurij, vel intereſſe. Tum veſimile eſt quòd ab alio ſub legitimis uſuris invenire potuiſſet, *leg. non exiſtimo. de adm. tut.* nec tamen ob id caſus iſte certus erit, licèt uſuræ habeant certam taxationem, quia non habent uniformem: forſan enim ſtipulator potuit ab alio fœnerari ſemiſſibus communibus, forſan non potuit promptè fœnerari niſi ceſſis à mercatore, vel argentario, & ſic ſemper remanet caſus incertus, licèt prædictam analogiam de jure regulariter non habeat. Nec obſtat quod illa legitima taxatio interuſurij, non autem accipientis, quem jura præſupponunt, ſuperlucraturum, & ſic pluris quam ſit uſura ſua, intereſt, ut dicunt Mod. in tract. uſur. numero 504.

192. Quia dico, quod is qui liberaliter mutuum promittit, non debet regulariter ultra rationem legitimam uſurarum prætextu æris, quod intereſt, teneri. Tum ne nimium liberalitatis ſuæ pœnam patiatur, *l. ad res donatas. de ædil. edict.* Tum quia videtur in dubio alio non apparente, hęc liberalis promiſſio facta, ut ſtipulator liberaretur ab uſuris, quas fœnori capiendo ſolvere

debeat. Et ſic ſatis eſt uſque ad legitimum modum uſurarum, quod intereſt æſtimari, quia veriſimiliter aliud intereſſe, vel periculum non fuit, nec tacitè ſuſceptum. Secùs ſi appareat hanc promiſſionem factam in periſtaſi, præſertim die locoque certo præſtituto. Et hanc fidem ſecutus ſtipulator alios omiſit, & in magnum damnum incidit: tunc Judex arbitrabitur juxta hanc legem verſ. *in aliis*, ut etiam quod veriſimiliter damni prævisum fuit, non excedatur per noſtram analogiam, ſupra n. 60. Ex quibus patet exemplum pœnæ per ſtipulatorem alij debitæ, quod gloſ. & doctores omnes dant in l. *ſi pœn.* non eſſe temerè, nec regulariter admittendum niſi ea pœna prævideatur. Et adhuc ſi ſtipulator aliter ſibi conſulere potuerit, (præſertim congruo remedio à promiſſore indicato) nec curaverit, ei imputabitur per not. ſupra numero 64. & numero 189. Non obſtat *l. liber homo*, 2. §. *fin. de verbor. oblig.* ubi præſupponit intereſſe pœnæ incurſæ peti poſſe, quia text. hoc non diſponit principaliter decidendo, ſed obiter exemplificando. Et ſic per not. ſupra numero 68. debet ſanè intelligi, quando intereſſe dictæ pœnæ debitæ, & ea pœna non excedebat legitimum modum uſurarum, & tunc etiamſi nihil inde ſcivit, nec prævidit, debetur per prædicta. Nec obſtat quod obligationi ſtricti juris non accedit uſura ex mora, quia verum eſt tanquam uſura ex ſola mora, alio non probato, ſed tamen venit tanquam intereſſe probato tali damno, & quando æquitas caſus ſubjecti exigit damnum præſtari, ut in *l. ideo*, *l. quod ſi Epheſi*, *de eo quod cer. loc.*

193. Et adverte quod licet in *d. l. liber homo* 2. §. *fi. in fin.* eſt caſus certus, quia hic præcedit contra obligatio certi definiti ſimpli, quod dico propter intellectum terminorum, quia hoc caſu modica eſt differentia inter caſum certum & incertum: quia ſicut in *d. l. liber homo* §. *fi.* quod extrinſecùs intereſt. ex eo quod non fuit ſolutum Titio prout elegi & interpellavi, non debet ad ſummum excedere duplum, in quo ineſt ſimplum, per hanc l. in primo reſponſ. Ita in *d. l. ſi pœnam in fi.* licet ſi caſus incertus, tamen in dubio minus poteſt excedere ſummam uſus pecuniæ promiſſæ per dictam noſtram analogiam. Ex his habes obiter hæc jura emaculata, & genuino ſuo ſenſui reſtituta. Quod enim Fumeus hoc tract. c. 3. cenſet in d. §. fin. non agi ad intereſſe, ſed quia ſic Titio ſolvi intereſt, agi incerti contra promiſſorem, ut Titio ſolvat dumtaxat. Id nec literæ text. nec rationi congruit. Tum quia ſi ad decem dumtaxat ageretur, non incerti (ut tex. ait) ſed in certi conditione agendum eſſet. Tum quia (quicquid nonnulli dicant) etiam in contractibus ſtricti juris ad intereſſe extrinſecum ob moram, vel fidem ruptam agitur, & contrarium dicere non ſolùm manifeſtam implicat iniquitatem, ſed etiam eſt contra text. rotundum in *l. ſi fundum certa die*, *de verb. oblig.* & contra tot. *tit. de eo quod cer. loc.* quem tit. Fumeus malè cum vulgari errore reſtringit, quando certus locus, vel dies ſolutioni præſtitutus eſt, quem licet inveteratum errorem ſatis Moder. confutant in tract. uſur. n. 514. Dicendum ergo quòd non minus in ſtricti juris, quam in bonæ fidei contractibus venit, quod extrinſecùs intereſt, ut in *d.* §. *fi.* & in *d. l. ſi fundum certa die.*

194. Recordor tamen quod Curt. hic aliter intelligit *d.* §. *fin.* videlicet, quod ibi non ſit caſus certus, ſed incertus, & quòd non agatur, nec poſſit agi ad decem danda Titio (quia alteri ſtipulari nemo poteſt, niſi quatenus intereſt) ſed quod ſolùm poſſit agi ad id, quod etiam extrinſecùs intereſt ſolutum fuiſſe Titio, & ſequitur Loriot. in *l. quatenus de reg. jur.* Quæ expoſitio prima facie literæ, d. §. applaudit, qui dicit agi incerti. Sed non eſt vera, quia ex quo meà intereſt alteri dari, poſſum utiliter ſtipulari dari ei, tuncque diſertè lex ait, quod poſſum agere, ut ei fundus, vel ſumma promiſſa detur text. in leg. *ſtipulatio iſta*, §. *ſi quis inſulam*, *de verbor. oblig.* Dicendum ergo agi ad decem, & in id quod extrinſecùs intereſt, vel ſimpliciter ad id quod intereſt, quod comprehendit ſuum ſimplum, & ſic erit caſus certus, ut dixi. Et ſimul rejicimus alium vulgatum errorem illorum tenentium certi condictione agi ad intereſſe, quod eſt falſum. Mod. apoſt. ad Dec. in *d. l. certi condictione*, *in princ. num.* 16.

195. Pariter, poſtquam ſermo incidit, emaculanda eſt *d. l. ſi fundum certa die*, quæ in ſe quidem clariſſima, ſed gl. & doctores ſomnia intricatiſſima reddiderunt. Vulgò enim huic leg. contrarium faciunt §. *cum fundum in l. ſi filiusfam. eod. titul.* ſimul & *l.* 3. §. *ſi emptor*, *de act. empt.* & pleraque alia jura quæ miſcent, quorumdam inſcitia legalis æquitatis veram rationem non attingunt, ad frigidas quaſdam, & malè cohærentes ſolutiones divertunt. Communis autem ſolutio gloſſ. & Doctorum eſt, quod hæc, *l. ſi fundum*, loquitur in obligatione facti, ſcilicet, fundum præſtari, in qua poſt moram ſuccedit obligatio ad intereſſe, in quo habetur ratio fructuum à tempore moræ, non ut fructuum, ſed ut intereſſe; ſed quod *d.* §. *cum fundum*, loquitur in obligatione dandi, ſcilicet, fundum dari, in qua non ſuccedit obligatio ad intereſſe, & ſic non poſſunt venire fructus, ut intereſſe, nec etiam per ſe ex natura actionis, cum ſit ſtricti juris, niſi poſt litem conteſtatam, ut in *l. cum fundus*, *in princip. ſi certum pet.* ita Bartol. Ange. Paul. Alexand. & quotquot hucuſque ſcripſerunt in *d.* §. *cum fundum*, & in *d. lege ſi fundum.* Sed hanc commentitiam ſolutionem velut dentes Cadmi longè major, & implacabilior contrariorum ſeges excipit: obſtat enim *l.* 3. §. *ſi emptor*, *de act. empt.* quæ negat in ſtipulatione fundi tradi, fructuum rationem haberi, cujus oppoſitum ex diametro vult *lex*, *ſi ſtipulatus*, *de uſur.* & vix eſt in toto jure durior, implacabilior antinomia. Gloſſ. & Doctores hic in varias ſeſe formas Prothei more verſant, nolo brevitatis cauſa ſingulas referre.

196. Communis ſolutio, ſeu potiùs evaſio eſt, quòd in §. *ſi emptor*, eſt tantùm facti, videlicet, tradendi ſtipulatio fundi, vel vacuæ poſſeſſionis, ſed quod in dicta *leg. ſi ſtipulatus*, eſt ſtipulatio dandi, & faciendi ſimul. Quare in hac à tempore moræ veniunt fructus ex vi verborum, & actionis, ut vult *d. l. ſi ſtipulatus*, non autem in prima, niſi in quantum veniunt ſub eo quod intereſt. Sed hæc evaſio ſuſtineri nequit. Primò, quia *d. l. ſi ſtipulatus*, nullam quantùm ad hoc vim facit in ſtipulatione rem dari, in qua etiam negat fructum, & partum venire, ſed dumtaxat vim facit in inferioribus verbis, vacuam poſſeſſionem tradi, & dicit ſtipulationem hanc committi ratione fructuum, & partus. Et ſic cum ſtipulatio rem dari primò ſit ad hoc impertinens, ſecundò ſecundùm naturam venditionis intelligatur, ut expreſsè vult *d. l. ſi ſtipulatus*, verſ. *verum.* Et ſic cum reſolvatur in ſtipulationem partus, & fructuum ejus tradendi, ea ſtipulatio non eſt duplex dandi & faciendi, ſed faciendi tantùm. Et apertè vult ille text. ſimplicem ſtipulationem faciendi, ſcilicet vacuam poſſeſſionem tradi, fructus & partus etiam in eorum verborum includere. Et ſic reſtat ſemper contrarium ex diametro in *d.* §. *ſi emptor*, ubi text. vult oppoſitum, ſive in ſtipulatione fundum tradi, ſive in ſtipulatione vacuam poſſeſſionem tradi, quas exæquat, & equipollere probat. Scio quod licet Fumeus in d. c. 3. communem ſolutionem ſequatur, ſcilicet, quòd in *d.* §. *ſi ſtipulatus*, ſit ſtipulatio rem dari, vacuamque poſſeſſionem tradi, & ſic de utroque, tamen (ſentiens opinor, hoc non ſatisfacere) ſtatim tranſit ad aliam conciliationem, dicens quod ille §. *ſi emptor*, loquitur de fructibus perceptis ante ſtipulationem, videlicet, medio tempore inter emptionem, & hanc ſtipulationem, ſed *d. l. ſi ſtipulatus*, de fructibus ſecutis poſt ſti-

pulationem. Sed hæc prima ſolutio Accurſ. in *d. l. ſi ſtipulatus*, quam nulli probant, nec Accurſ. quidem, & meritò, quia notorium eſt nullos fructus, nullam acceſſionem venire ante contractum, etiam bonæ fidei, ideo hæc evaſio cæteris deterior eſt.

197. Alciat. autem hoc tract. c. 8. Doctores in hac re miros ſophiſtas vocat, eorumque diſtinctiones, & diluriones, & ſubtiles quaſdam argutias, quæ nulla lege probantur, non immerito rejicit, ſed mox in eadem vitia incidit, dum ſuam doctrinam afferre molitur, majoremque ſe præſtat ſophiſtam. Quod enim initio dicit, eum qui fundum ſibi tradi ſtipulatur, in dubio non videri cauſam bonorum complecti, ſed de hujuſmodi traditione intelligere, ex qua fructus non debeantur, nec eos re tradita ſuos faciat, *l. ſi rem tradi, de verbor. obligat.* Non eſt inventum Alciat. ſed Paul. de Caſtr. à quo ſe accepiſſe diſſimulat, quique primus diſertè tenuit, ea ſtipulatione non contineri tranſlationem dominij, nec poſſeſſionis quidem, ſed nudæ & aſininæ detentionis. Dum autem Alcia. hoc transfert ad intellectum *d. l. ſi fundum*, ut etiam poſt moram, nec poſt litem quidem conteſtatam fructus veniunt, nec intereſſe, quia non intereſt ſtipulatoris habere fructus, quos reſtituere domino teneretur, addens *d. l. ſi fundum*, accipiendam in eo, qui in mala fide eſſet, & idcirco fructus ſuos non faceret. Hæc, inquam, merè ſophiſtica ſunt & longius à veritate, ſenſuque legum recedunt, quam communis doctorum traditio. Quid dicendum? Breviter (quod alibi reſervabam) pleraque jura hic obiter nove explicanda ſunt, nativoque ſuo ſenſui reſtituenda, utque compendij gratiâ incipiamus à noviſſimis,

198. Intellectus *d. l. ſi rem tradi*, eſt propriæ ſtrictæque ſignificationis extenſio, ut præcipuè in ſtipulationibus fit, *l. quicquid aſtringenda, l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, de verb. oblig.* accipiendo in dubio, quod minus eſt, contra ſtipulantem, *l. ſi ſtipulatio iſta, §. in ſtipulationibus eodem tit.* ita tamen in primis, ut ſubjecta materia attendatur, ſecundùm quam ſtipulatio intelligitur, *l. ſi ſtipulatus de uſur. leg. ſervi legati, de leg. 1.* Modeſtin. in tract. numero 82. Si igitur futurus uſufructuarius ſtipuletur fundum tradi, intelligitur ad fruendum, & naturaliter poſſidendum. Si colonus, vel conductor, intelligitur ad ſimplicem detentionem & fruitionem conductionis. Si emptor, intelligitur etiam vacuam poſſeſſionem debere tradi, cauſamque bonorum, ut in *l. 2. §. ſi emptor* (qui ita debet intelligi) *de act. empt.* Cæterum non eſt verum, quod *d. l. ſi rem tradi*, debet in dubio intelligi de nuda, & aſinina detentione: ut primum voluit Pau. ibi: deinde Alcia. hic: quia imo in dubio ſi de alio non appareat, puta de titulo commodati, vel conducti, ſtipulatio rem tradi, intelligitur, jure & nomine accipientis, & ſic ut poſſideat, prout in dubio detinens poſſidere præſumitur, ut not. in *l. ſtipulatio iſta, §. hoc quoque, de verbor. oblig.* Et ſic verus eſt communis intellectus, quod ea verba in dubio, & præſumptivè includant poſſeſſionem, ſed non proprietatem, nec præſumptivè quidem. Non obſtat quod ea ſtipulatio nudum factum continet, ut probat text. in *l. in conventionalibus d. l. fin. de verb. oblig.* quia non ſequitur reſtringendam eſſe ad nudam detentionem, quoniam etiam poſſeſſio facti eſt, *lege 1. §. ſi vir uxori, de acq. poſſ.*

199. Nunc ſuccedit *d. l. conventionalibus, §. fin.* ubi dicitur, quod ſi dictæ ſtipulationi verba, *vacuam poſſeſſionem* addantur, tunc ea ſtipulatio non nudum factum continebit, ſed cauſam bonorum: quod gloſſ. & Doctores communiter intelligunt, id eſt, dominij tranſlationem, præcedente tamen cauſa hoc habiti, ut per Bart. Imol. Paul. Alex. Iaſ. in d. §. fin. ubi Iaſ. infert quòd in conditione dicta verba operantur, ut venditor teneatur dominium transferre: quod eſt contra text. rotundum in *d. l. ſi ſtipulatus, de uſur.* ubi (quod fortius eſt) etiam verbum *dari* impropriatur ſecundùm naturam venditionis, & pro traditione exponitur. Doctores etiam in d. §. ingenuè fatentur ſuam interpretationem extortam eſſe, nec bene reliqua conciliare, ſed ſe melius afferre non poſſe. Jacob. autem Renald. hic char. 73. cum decem ſequent. multa involvens effundit: & tandem concludit, inter ſtipulationem rem tradi, & ſtipulationem vacuam poſſeſſionem tradi, nullam eſſe differentiam, quod cæteris deterius eſt. Breviter nos dicimus, verbum, *vacua poſſeſſio*, & verbum, *cauſa bonorum*, eſſe peculiaria veterum Juriſconſultorum, eorum tempore protrita, & provulgata. Cauſa autem bonorum, quid in jure ſignificet, ſatis apertè traditur in *l. præterea, de rei venditione, l. cum fundus, ſi cer. pet. & in l. reſtituere, de verbor. ſign.* adde text. ad quem vulgò non advertunt in *l. is cui, §. qui in poſſeſſione*, & in *§. bonorum, ut in poſſeſſione legati, ſeu fideic.* Ubi res dicuntur eſſe in cauſa hæreditaria, vel hæreditariæ, quæ de hæreditate verè non ſunt, ſed alienæ, tamen jure proprio à defuncto poſſeſſæ: ut res bona fide empta, non autem res ei depoſita, commodata, vel locata. Quamquam quandoque in odium furis, vel raptoris, etiam hæ res commodatæ, vel locatæ dicuntur eſſe ex bonis, *§. fin. Inſt. vi bon. rapt. l. 1. §. hac act. ſi quis teſtam. lib. eſſe juſ. fue.* quod omitto, ut nimis remotum à propoſito noſtro. Ex his liquet, quod clauſula, *vacuam poſſeſſionem tradi* (cum cauſam bonorum contineat) multo majorem habet energiam, quam verbum, *rem tradi*, & quàm grammaticulis verborum ſignificatio importet, ut probat *d. l. in conventionalibus, §. fin. l. junctis noviſſimis juribus.*

200. Unde hæc clauſula non ſolebat apponi, niſi in contractibus, vel caſibus, ubi non nudum, vel momentaneum traditionis factum, ſed cauſa bonorum verſatur: id eſt effectualis traditio, & tranſlatio vacuæ poſſeſſionis, necnon dominij, vel conditionis uſucapiendi, cum omni commodo poſſeſſionis, & fructuum deinceps percipiendorum: utque ſtipulator, vacua poſſeſſione habita, potius ſit deinceps in lite poſſeſſionis, arg. *l. emptorem, §. 1. de act. empt.* qui loquitur in venditore, qui non tenetur ad nudam traditionem, *l. 3. de actio. emptor.* Hæc enim omnia hujus clauſulæ vis, & poteſtas de jure includit, quamquam ſimplex clauſula *rem tradi*, ſolùm nudum factum momentaneæ traditionis contineat, *d. l. ſi rem tradi.* Et ſic ea jura utriuſque clauſulæ vim & poteſtatem humanam pulchrè & dilucidè explicant, & ad hoc in Pandectarum noſtrarum centonibus relicta ſunt. Non tamen ſemper, & ubique propria vis, & poteſtas verborum exigenda; ſed ſæpe prout ſubjectæ materiæ congruit, amplianda aut reſtringenda. Unde ſtipulatio rem tradi, in venditione non nudæ momentaneæ traditionis factum, ſed vacuam quoque poſſeſſionem complectitur: non de ſe, ſed ex materia ſubjecta, quæ hoc importat, *l. 3. §. ſi emptor, de action. empt.* quæ ſic debet intelligi: & contra, ſi ſtipulatio vacuam poſſeſſionem tradi apponatur in locatione, non continebit cauſam bonorum (quia hoc non agitur) ſed nudum factum traditionis & patientiæ dumtaxat: & ſic de aliis ſecundùm naturam & capacitatem actus vel perſonarum, *l. ſtipulatio iſta, §. hi quoque, de verb. oblig.*

201. Sed tamen cum hæc clauſula in contractu venditionis non includat fructus, ut probatur in *d. §. ſi emptor*, cujus oppoſitum ex diametro, etiam vi eorumdem verborum, vult text. in *l. ſi ſtipulatus, de uſur.* quomodo tam acris antinomia conciliabitur? Uterque enim text. loquitur in eadem ſtipulatione, iiſdem verbis concepta: uterque in emptore, uterque in eadem materia, eodem modo diſpoſita: videlicet, quando fructus aliàs ex natura contractus actione ex empto de-

bebantur, & omnino (ut ſummatim dicam) in eodem caſu& eiſdem circumſtantiis. Cur ergo in *d.§.ſi emptor*, negat competere actionem ex ſtipulatu ad fructus, ſed in *d. l. ſi ſtipulatus*, affirmat ? Reſpon. hoc antilogum ex reliquiis eſſe ſcrupuloſitatis veterum Romanorum in formulis, in quibus fuerunt ſuperſtitioſiſſimi : ut dicunt Mode. in tractat. uſur. numero 699. ſenſim tamen Prætorum æquitate, & Juteſconſultorum interpretatione cicurari, & emendari hæc vitia cœperunt. Alij tamen aliis plerumque cordatiores, rerumque & effectuum, quàm formularum inanium ſtudioſiores fuerunt, ut liquet ex his, quæ in Pandectis noſtris ſuperſunt fragmentis ex eorum ſcriptis, inter quos præ cæteris emicuit noſter Papinianus, cujus eſt *d. l. ſi ſtipulatus*, ſecundùm literam Noricam, & veteres libros manuſcriptos quos conſului. Quod etiam indicat *l. cum de in rem verſo*, paulò poſt ſequens ibi, *Imperator quoque noſter Severus*. deinde Ulpianus vir prudentiſſimus, & multiſciens, ut dicunt Modeſt. in tractatu uſurarum numero ſeptingenteſimo ſeptuageſimo quinto, cujus eſt *dicta l. in conventionalibus*, ſecundùm veteres & recentiores Codices, & *l. 1. ut leg. ſeu fid. nomine cau.* de qua infra, n. 106.

202. Advertendum autem quod quantumcumque ſtipulatio vacuam poſſeſſionem tradi, pleniòr ſit, quàm ſtipulatio rem tradi, cauſamque bonorum contineat.

Tamen vi ſua non continet fructus, vel partus à tempore moræ, ſed tantùm à die litis conteſtatæ, ob ſtricti juris judicij naturam. Primò patet, quia ſtipulatio, certum fundum dari, potentior eſt, *l. ubi autem non apparet in fin. de verb. oblig.* & tamen in ea (niſi lite conteſtata) non veniunt fructus ex vi ſolius judicij ſtricti juris, niſi aliud accedat : puta quod res fuit mea, ut in *l. videamus, 2. de uſur.* Secundò, quia nec fructus quidem veniunt, qui tempore ſtipulationis pendebant, *l. ſi filiusfam. §. cum fundum, de verb. oblig.* niſi lis conteſtetur, eiſdem adhuc fructibus pendentibus, *l. cum fundus, in princip. ſi cert. pet.* Et ratio eſt, quia fructus interim ſeparati etiamſi tempore ſtipulationis pendebant, non ſunt amplius pars fundi, nec fundus minus eſt integer, & in eo citra fructus præteritos verificantur, & implentur verba ſtipulationis, tempore quo agitur, & lis conteſtatur : & ſic non veniunt fructus præteriti vi ſtipulationis ob ſtrictam ejus naturam, igitur nec venient in ſtipulatione vacuam poſſeſſionem tradi. Quod enim adjectio vacuę poſſeſſionis continet cauſam bonorum, id majorem quidem, & ampliorem facit obligationem : non autem naturam ſtricti judicij in reliquis immutat Facit ergo ut promiſſor teneatur, non ad nudum factum momentaneæ traditionis, ſed ad tranſlationem vacuæ, & effectualis poſſeſſionis, omniumque ejus commodorum & conditionis, uſucapiendi, ut ſupra numero 199. ſed non facit ut veniant commoda medii temporis ante traditionem vacuæ poſſeſſionis, vel litem ſuper hoc conteſtatam : nec fructus interim ſeparati, etiamſi tempore ſtipulationis pendebant. Quandocumque enim traditur vacua poſſeſſio, implentur verba ſtipulationis, & ſic fructus vel commoda prædicta non veniunt ſtricto iure actionis, nec etiam officio iudicis, quod non exuberat in ſtricti iuris judiciis, ſed quantitati ſeu formulæ contractus ſervit, *l. 3. §. nunc de officio, de eo quod cert. loc.* Quod autem veniant à tempore litis conteſtatæ, non eſt ex vi ſtipulationis, ſeu ex vi litis conteſtationis, in qua ad hunc finem quaſi contrahitur, *l. 3. §. idem ſcribit, de pecul.*

203. Et ſecundùm hanc ſtrictam naturam ſtipulationis, & iudicii ſtricti iuris, loquitur præcisè Pomponius in *dict. §. emptor*, ubi prorsùs negat venire fructus in actione ex ſtipulatu, ſive ſtipulatum ſit rem dari, ſive etiam vacuam poſſeſſionem tradi, ſed omnino ad actionem ex empto revertendum. Papin. autem in *d. l. ſi ſtipulatus, de uſur.* non omnino reſpicit ad hanc formulam, ſed partim ad meritum cauſæ materiamque ſubiectam : partim ad verborum latitudinem reſpicit, ad verborum quidem ſtrictam formulam, ſtrictique iudicii naturam, dum ſubindicat non venire fructus & partus, ſi ſtipulatum ſit rem tradi etiam ab emptore : ſed hoc relinquit in regula communi, ut in *dict. §. ſi emptor.* Ad ſubiectam autem materiam, & pleniorem verborum formulam reſpicit dum decidit, in ſtipulatione vacuam poſſeſſionem tradi facta ab emptore, venire fructus & partus, à tempore puræ ſtipulationis : pro natis autem ante ſtipulationem, nonniſi ex empto agi poſſe : niſi fortè ſtipulatio etiam pro iam natis, vel perceptis nominatim interpoſita ſit. Nec eſt mirum ſi Papinian. partim facit vim in verbis : quia ob pleniorem verborum formam ſubiecta iuvante materia, facilius in natura ſtricti iudicii diſpenſatur, quàm cum verba ſtricta ſunt : quia ſtipulationis ſubſtantia in verbis conſiſtit *l. 1. de verbor. oblig.* Et ſic neceſſe eſt id quod extenditur, ſaltem ex verbis concipi poſſe, *l. Gallus, §. quidam recte, de liber. & poſthum.* Adiectio autem vacuæ poſſeſſionis facit omnem rem, & poteſtatem actionis ex empto, ſtipulatione concludi, cum venditor non teneatur ulterius, *l. 2. & 3. de act. empt.* Duo ergo requiruntur in *d. l. ſi ſtipulatus*, ut recedatur à regula *l. videamus, §. ſi actionem, de uſur.* Primùm, quòd alioquin ſubiecta materia fructus attrahat : puta cum ſubeſt iudicium bonæ fidei, & mora regularis, vel irregularis. Secundo, quod ſtipulatio rem tradi, habeat annexam clauſulam vacuæ poſſeſſionis, vel æquipollentem, puta contractum impleri, non autem tantùm rem tradi, & tunc etiamſi ex ſtipulatu tantùm agatur, fiet condemnatio etiam ipſorum fructuum à tempore moræ : ita intelligitur *d. l. ſi ſtipulatio*, cui tanquam æquiori, & rigorem quadamtenus temperanti ſtandum eſt, non autem *d. l. 3. §. ſi emptor*, licet poſteriori, ſi authorem Pomp. ſpectes, qui in *d. §. ſi emptor*, innititur rigori formulæ, quæ quadamtenus temperatur, in *l. ſi ſtipulatus.*

204. Sed ſi quæras, cur ergo hoc antilogium non correxerunt compilatores Pandectarum, expungendo reſponſum Pomp. in *dict. §. ſi emptor*, Reſponſio in promptu duplex eſt. Primò, quia ſatis conciliari poteſt diſtinguendo rigorem regulæ, de quo in *d. §. ſi emptor*, his ex æquitate interpretationibus, de qua in *d. l. ſi ſtipulatus.* Secundò, quia hæc antinomia non conſiſtit in effectu & deciſione rerum, ſed in mera formula actionis ex ſtipulatu, ſemper enim ex empto peti poſſunt illi fructus. Unde compilatores gravioribus occupati (ne dicam in gravioribus peccantes) hanc antinomiam verbalem magis quàm realem, nec veritati, & deciſioni cauſarum præjudicantem, facile contempſerunt. Sed interim queri non debes, hanc novam & exactiſſimam conciliationem operoſiorem eſſe, quàm ſit ipſa ſuperficialis contrarietas, minùs frivola, utpote in meris & vanis formulis (quæ penitùs hodie ſublatæ ſunt. *Cod. de for. & impetrat. act. ſublatis*) conſiſtens, quia nihilominus hæc nova noſtra conciliatio neceſſaria eſt, nempe paucis clariſque verbis, magnas inveteratas, & perplexas contentiones ſedat, quæ gravioribus negotium faceſſebant, & hactenus non tam ingenia remorabantur quàm excruciabant, ut gloſ. & doctores commenta oſtendunt : quibus commodè ſedatis, maturantur ingenia, multoque labore defunguntur, & ad reliqua jura clare intelligenda via planior aperitur. Ad *l. ſi filiusfam, §. cum fundum, de verb. oblig.* qui facillimus eſt, licet Pau. Caſ. ibi, precatus ſit eum §. continere materiam difficilem, & peſſimè declaratam, ſed ipſe quoque priùs cæteris intricat, vide apud eos ſi vacat, nolo ſingula referre.

205. Reſectis igitur ineptis & anxiis gl. & Doctorum commentis in locis præfatis, & in *l. vinum, ſi cert. pet.* & ubicumque de hoc loquitur d. §. cùm fundum debet planè & ſanè intelligi per nuper dicta n. 102. non per præciſam excluſionem fructuum, ut quidam opinati ſunt nullo modo venire, ſed prorsùs excludi fructus tempore ſtipulationis pendentes, etiamſi tempore conteſtatæ litis adhuc pendeant, quod eſt fatuum & ridiculum: ſed debet intelligi, ut ſit ampliatio ad regulam *d. l. videamus*, *§. ſi action.* videlicet, ut non veniant fructus in ſtricti juris judiciis ante litem conteſtatam, etiamſi tempore ſtipulationis pendebant, & erant pars rei, ut dixi. Ex quibus vides, quod hic §. *cùm fundum*, nihil habet commune, nec in aliquo contrariatur, *l. ſi fundum, certa die, eod. tit.* etiamſi *d. l. ſi fundum*, diceret fructus ipſos venire à tempore moræ, ut in jure gl. & Doctores hæc jura contraria finxerunt, & diſcentium ingenia multis ſæculis fruſtra torſerunt. Porrò nec hæc *l. ſi fundum*, contrariatur, *d. §. ſi action.* hæc enim l. non loquitur de fructibus, ſed de eo quod intereſt. Et ſic, licet in in ſtricti juris judiciis non veniant fructus, ut fructus à tempore moræ, *d. §. ſi actionem*, tamen veniunt in id quod intereſt moram factam non eſſe, per hanc *l. ſi fundum*, quæ eſt pulchra, & efficaciſſima limitatio, primùm ab Ulp. noſtro tradita ad rigorem & formulam regulæ, *d. §. ſi actionem.*

206. Adde aliam ex eodem Ulp. in *l. 1. §. belliſſimè, ut leg. ſeu fid. no. caveatur*, ubi quæſitum fuit, an in ſtipulatione ſervandi, & reſtituendi legati, vel fideicommiſſi conditionalis, die vel conditione extante, veniant fructus & uſuræ: Et reſpondet, quòd ſic ex mora, ut id quod juſtum eſt, comprehendat: & ſic ea ſtipulatio (utcumque ſtricti juris) incrementum fructuum, & uſurarum recipit, ſicut actio ex teſtamento. Ratio hujus limitationis eſt eadem, quæ apud Papin. in ſimili in *d. l. ſi ſtipulatus.* Duo enim hîc pariter concurrunt: primùm, quòd hîc alioquin ſubjecta materia, fructus, vel uſuras attrahit: ſupponitur enim mora regularis, ſi legatarius eſt major; vel irregularis, ſi ſit minor annis, quandiu durat minor ætas, *l. Titia Seio, §. uſuras, de legat.* 1. Secundùm, plenitudo verborum ſtipulationis, quæ non eſt ſtrictè concepta, puta talem certam rem, quæ legata ſit: ſufficit enim quòd ex verbis (puta ex mentione legati, vel relatione facta ad legatum, vel teſtamentum) colligi poſſit, totam vim, & poteſtatem legati, vel actionis ex teſtamento deductam eſſe in hanc ſtipulationem. Et ſic eo caſu, quo actio ex teſtamento competet ad fructus & uſuras, pariter & actio ex ſtipulatione, etiam ad ipſos fructus vel uſuras formaliter competet, nec erit neceſſe petitionem inflectere ad id quod ob moram intereſt, ut in *d. l. ſi fundum certa die, de verbor. obligat.*

207. Advertendum tamen, quod iſtud & *d. §. belliſſimè*, debet intelligi in quantum contra hæredem, ſeu principaliter obligatum, & moratorem agitur, ſecùs ſi contra datos fidejuſſores, quorum obligatio ex mora principalis non augetur, *l. centum Capuæ, l. fin. de eo quod cert. loc.* niſi expreſsè in omnem cauſam fidejuſſerint, *l. quæro. in princip. loca.* Et (quicquid dicant Paulin. conſil. 23. col. 3. lib. 1. Alexand. conſil. 34. lib. 2. Aymo conſil. 45. num. 6.) ſimpliciter fidejubens non videtur fidejubere in omnem cauſam, niſi infra quantitatem rei principalis dumtaxat, *l. ſi quis pro eo. §. ſi nummos*, (quæ ita debet intelligi) *de fidejuſſ.* ad hæc *l. cum quis, de action. & obligat.* Franc. Pur. in *l. unum, num. 62. ſi cer. pet.*

208. Et ſic habes etiam in pandectis expenſas duas limitationes ad regulam *d. §. ſi actionem*, Primò in qua fructus etiam formaliter peti poſſunt, quando ex verbis ſtipulationis colligi poteſt totam vim, & poteſtatem actionis bonæ fidei in eam deductam, ut per Pap. in *d. ſi ſtipulatus*, & per Ulp. in *d. §. belliſſimè*, quæ jura non faciunt niſi unam limitationem, utpote per eamdem decidendi rationem, ut novè dixi. Idem generaliter in ſimilibus. Secunda limitatio, ut etiamſi formaliter peti non poſſint fructus, ſaltem uti intereſſe ob moram injuſtam peti poſſint, *d. l. ſi fundum certa die.* Adde tertiam, quæ reſultat ex generalibus conſtitutionibus Conſtantini & Theodoſij. *C. de form. ſubl.* quæ plus centum annis poſt Papin. & Ulp. latæ ſunt, ut hodie, etiamſi formaliter petiti ſint fructus à tempore moræ, procedat libellus & judicium, dummodò narratum ſit, ex quo fructus, vel intereſſe veniant. Aut enim ex facto narrato ſubeſt actio bonæ fidei, & ex ea cenſetur agi, vel ea cumulari, etiamſi actor ex ſtipulatu ſe agere dicat. Aut non ſubeſt actio bonæ fidei, ſed tantùm ſtricti juris, & fructus non cenſentur petiti in ſpecie præcisè, ſed ſaltem ut intereſſe: vel eorum æſtimatio, quod eſt ejuſdem effectus, ut dixi. Ex quibus obiter liquet ſupervacuum eſſe, & inutilem operoſam quamdam & ſpinoſiſſimam diſtinctionem & ſubdiſtinctionem Bart. in *l. 1. §. hæc actio, ſi quis teſtam. lib. eſſe juſ. fue.* An ſtipulatio ſubrogetur per modum ſuppletionis, an per modum ſubſtitutionis. Super qua ſcholaſtici ſcriptores more ſuo ſeſe involvunt in *l. certi condiction. in princip. ſi cert. petatur*, ut lector non obeſæ naris facile colligere poterit ex prædictis, ne in ſingulis ſigillatim extricandis remoret.

209. Reſtat diſſolvere unicum ſcrupulum, in quo fundatur error communis ſcholæ. Dicunt enim quod ſi fructus à tempore moræ peti poſſunt, ut intereſſe, tunc id una via concederetur, quod alia denegaretur, contra regulam *c. cum quid, de reg. jur. in 6.* & quòd lex in *d. §. ſi actionem*, eſſet impoſita verbis, quod (licet omnes fere turmatim ſequantur) prorsùs frivolum, & ineptum eſt. Primùm enim contra eos fortius retorqueo; niſi enim in *l. fundum*, fructus æſtimentur in eo quod intereſt, erit hæc æquiſſima lex impoſita verbis, & evanida. Quia ſi quod juſtum, ſi quod propinquum, & legitimum eſt intereſſe, maximè eſt intereſſe fructuum rei debitæ ob moram injuſtam amiſſorum, & per moratorem perceptorum. Nullum enim intimius, nullum juſtius intereſſe, cum ſit cauſa rei, quæ omnibus aliis acceſſionibus juſtior, & favorabilior eſt. Si igitur non venit tam juſtum intereſſe, multo minus veniet aliud remotius, & minus juſtum, & ſic hæc l. erit inutilis. Plus dico, quòd iſtud intereſſe fructuum eſt plus quàm nudum intereſſe, quia eſt rei perſecutio, cum ex hypotheſi ſint percepti à moratore, qui eos percepit, & intus habet, idque ratione moræ ſuæ. Ergo ſi non tenetur ad illud intereſſe, utcumque rei perſecutorium, multo minus tenebitur ad intereſſe remotius, quod non ceſſerit lucro debitoris: ſed ejus reſpectu eſt pœna, ut in l. finali *de eo quod cert. loc.*

210. Secundò argumentum in ſe nullo modo obſtat, quia ut omittam non eſſe hic allegandas regulas juris pontificij, quæ in civilibus non conferunt: dico quod regula d. c. *cum quid*, ſecundùm gloſ. & omnes ibi, & ubique, loquitur quando quid abſolutè, principaliter, & per ſe prohibetur, non habito reſpectu ad viam, vel modum, quo prohibetur: ſecùs ſi prohibitio principaliter ſe habet ad viam, vel modum, non ad rem, quæ eſt optima & naturalis declaratio, quam nominatim probat Joan. Gerſon in tract. de contract. propoſ. 15. Sed in ſtricti juris judiciis (ut mox oſtendam) non prohibentur venire fructus ante litem conteſtatam propter ſe, ſed propter modum, & viam petendi: videlicet ob ſtrictam formulam actionis, quæ eſt ſtricti juris. Non ergo in hac actione excluduntur fructus ex defectu æquitatis, nec quin juſtum ſit eos debere peti, adjudicari, & reſtitui, ut mox dicam. Tum quia alioquin *d. l. ſi fundum*, eſſet multò iniquior, ut nuper dixi. Sed dumtaxat excluduntur ob ſtri-

ctam naturam judicij, quod quantitati contractus ſervit, ut ſupra n. 123. & 211. infrà. Et ſic quocumque modò aperitur via petendi, ſufficit. Tertiò dico, quòd hęc l. æquior, utpotè fundata in naturali juſtitia, necnon in omnibus aliis civilibus regulis, & præceptis, ne videlicet alteri per alterum iniqua conditio afferatur, *l. non debet, de reg. jur.* utque moratori ſua mora, non autem ei cui injuria fit, noceat, *l. mora de verb. oblig. l. in condemnatione, §. unicuique, de reg. jur.* idque multo magis, ubi de fructibus à moratore perceptis agitur. Tum ne cum jactura aliena locupletetur, contra *l. non hoc natura, de condict. in d. l. iur. natura, de reg. iur.* tum ne ex dolo ſuo, vel culpa, lucretur, contra *l. ex dolo, de dol. l. nemo fraudetur, §. nemo, de reg. iur.* Igitur rigor formulæ *d. §. ſi actionem*, cedere debet hujus l. & reliquarum omnium æquitati, *l. in omnibus, de reg. iur. l. placuit. C. de iud.*

211. Quartò pleniùs excutiendo veram rationem d. *§. ſi actionem*, quam nullus adhuc explicuit: dico, quod loquitur ſecundùm ſtrictam vim & naturam judicij, vel actionis ſtricti juris, cujus natura eſt ut id tantùm, quod principaliter, & merojure in obligatione eſt, veniat. Et ſic in his actionibus officium iudicis ſtrictum eſt: ſervit enim quantitati contractus, vel obligationis, nec recipit augmentum & diminutionem, tex. eſt in *l. 3. §. nunc de officio, de eo quod cert. loc.* ibi, *an quantitate contractus debeat ſervire*, id eſt, an officium iudicis debeat eſſe ſtrictum, & quantitati, vel rei principali (quæ mero ſtrictoque iure in obligatione eſt) alligatum. Contra in iudiciis & actionibus bonæ fidei, iudicis officium non eſt ita ſtrictum & alligatum, ſed exuberat ad omne quod alterum alteri ex bono & æquo præſtare oportet, *§. in bonæ fidei, Inſt. de act. l. conſenſu, de act. & oblig.* ſive diminuendo, puta ob compenſationem d. *§. in bona fidei*, ſive augendo, puta in fructibus, uſuris, & aliis cauſis, & acceſſionibus. Et hæc quidem differentia in iure pervulgata eſt, ſed in puncto de quo loquimur, malè hactenus intellecta, quæ differentia longè ferventior, rigidior, & efficacior erat olim ante formulas & impetrationes actionum ſublatas, in quibus veteres Romani nervoſiſſimi, & ſuperſtitioſiſſimi fuerunt, ut dicunt Mod. tract. de uſur. n. 609. culpa, & tyrannide præcipuè pontificum ſuorum, qui commiſſa ſibi tanquam ſanctioribus à populo poteſtate curaque actiones ſingulas decernendi & interpretandi abutebantur, in latenti apud ſe retinendo, donec Cneus Flavius ſubreptum formularum librum evulgavit, ut refert Pompon. in *d. l. 2. §. omnium tamen, de orig. iur.* & etiam *Cicero in Orat. lib.* 1. palam traducens veteres illos, qui huic ſcientiæ præfecti obtinendæ, atque augendæ potentiæ ſuæ causâ pervulgari artem ſuam noluerunt. Sed poſteà ſtudiis præſertim philoſophiæ moralis, ipſiſque rerum experimentis, creſcente ſenſim æquitatis pleniore notitia, barbaries ea forenſis paulatim cicurari cœpit; multa etiam tum Prætores, tum alii Judices, tum Jureconſulti ſupplendo, addendo, & commodè interpretando emendaverunt. Et primùm circa id quod intereſt, apparuit magna frequens, & pernicioſa iniquitas ex eo, quod in ſtricti iuris non haberetur ratio, nec redderetur ius de eo, quod ratione moræ intereſt, præſertim ubi certo die, & loco quid dari fierive conſueverat, ſed ſolùm de principali ſtricto iure debito, ad quod judicis poteſtas limitata erat, in tantùm, quod ſi formula ſtipulationis, vel contractus ſtricti iuris relata erat ad certum locum, non poterat alibi agi vel peti, quia [illegible] formulæ, quæ ſtricti iuris erat, & à qua recedi non poterat, non congruebat, atque ita fiebat ut etiam principale debitum periclitaretur, & inane fieret, non ſolùm ſi quo caſu creditor ad eum locum accedere non poterat, ſed etiam ſi debitor nollet accedere, quod erat perquam iniquum, ut probatur in *l. 1. de eo quod cert. loc.*

212. Ideo etiam dum adhuc ſervaretur ſtylus impetrandæ legitimæ actionis, ſcilicet, certæ & ſolemnis, ut in leg. ſecunda, *§. deinde ex his, de origine juris*, neceſſitas ipſa effecit ut in ſtricti juris judiciis daretur formula actionis non ſimplex, & ſtricta, ſed eo adjecto, ut judex, quod juſtum eſſet, arbitrari poſſet ſuper eo quod alterutrius partium ſua die, & loco ſatisfactum eſſe, vel ſatisfieri intereſſet: & tum demum judicis arbitrio ex bono & æquo ſuper hoc jus reddebatur, *l. quod ſi Epheſi, in fin. de eo, quod cert. loc.* tamen ob id efficiebatur actio bonæ fidei, tum quia in reliquis retinebat ſuam naturam primitivam ſtricti juris, tum quia in actionibus bonæ fidei non opus erat ſpecialiter arbitrium, vel poteſtatem dare judici ſuper aliqua acceſſione: ſed ſemper inerat lata poteſtas, & plenum arbitrium ſuper omnibus ex ea veteribus uſitata clauſula, ex fide bona, quæ ſemper, vel tacitè inerat in judiciis bonæ fidei: ut pulchrè declarat Franc. Duar. in tract. pact. & in tract. de in lit. jur. In judiciis autem ſtricti juris, neceſſe erat ante impetrationes actionum ſublatas, arbitrium ſuper his ſpecialiter dare judici, quod adhuc, ut plurimùm non generaliter, ſed limitatim ad certam expreſſam cauſam dabatur: hinc actio accipiebat nomen, ſeu potiùs qualitatem & cognomen arbitrariæ, *l. 2. de eo quod cert. loc. l. ult. C. ubi conven. qui cert. loc. da. promiſit*, quod ſupervacuum erat in actionibus bonæ fidei, *l. in bonæ fidei, de eo quod cert. loc.* habebat tamen actio arbitraria in eo, in quo arbitrium datum erat, naturam bonæ fidei, ut probat text. in *d. l. quod ſi Epheſi in fi.* Non tamen intelligendum, quod numquam daretur hoc arbitrium, nec eſſet locus actioni arbitrariæ, niſi aliàs principale deperiret, ut in *l. 1. de eo quod cert. loc.* vel quando ratione certæ diei, locique appoſiti intererat, ut in reliquis exemplis d. titul. prout vulgò putant, ſed etiam quoties juſta cauſa intereſſe arbitrandi ſuberat, ut dicunt Mod. in tractat. uſurar. n. 514.

213. Exoleſcentibus deinde captioſis illis formulis, & eadem generali ſanctione ubique ſublatis, *l. 1. & 2. C. de for. & imp. ſubl.* quod erat in formula impetrandæ actionis, vel arbitrij, in judiciis ſtricti juris, remanſit in apta narratione & explicatione facti, & in juſta cauſa, *d. l. 2. C. de formul.* non autem per prædictam formularum antiquationem aliquid mutatum eſt in reliquis de natura, & differentia actionis bonæ fidei, & ſtricti juris. His jam (prout priùs neceſſe erat) nunc diſpunctis, liquet quòd *d. §. ſi actionem*, loquitur ſecundùm ſtrictam vim, & naturam ſtricti juris, ut dixi, in qua non venit quicquid eſt æquum, ſed id tantum, quod formula principali obligationis continetur: adeo ut nec etiam fructus à tempore veræ moræ veniant, & multo minus reliquæ acceſſiones minus juſtæ & favorabiles, ut quòd extrinſecùs intereſt. Dicta verò *l. ſi fundum certa die*, loquitur ſive prout tempore formularum ex præfato neceſſario æquitatis ſupplemento ſuper eo quod extrinſecùs intererat, dandum erat arbitrium, certa juſta cauſa expreſſa, ſive hodie prout ipſo jure judex habet arbitrium juſta cauſa expreſſa & probata, & in ſumma prout actio eſt arbitraria, qualis eſt ubicumque in judiciis ſtricti juris juſta ſpecifica cauſa ſubeſt, ut dicunt Mod. in tractat. uſurar. n. 514. Nec facio differentiam, an in ſtipulatione ſit datio, vel factum, ſed an ſubſit juſta cauſa.

214. Ex his multorum iurium clarus, & germanus intellectus, & ſinceriſſima conciliatio aperitur, & infiniti, non minus noxii quàm inveterati, errores convelluntur. Quod enim putant omnes poſt Bart. in *d. l. ſi ſtipulatus de uſur.* & in *d. §. cum fundum*, & ubique, in obligatione dandi ſtricti iuris non venire id, quod extrinſecùs intereſt, etiam prætextu fructuum poſt iniuſtam moram à moratore perceptorum, perquàm iniquum eſt. Si enim venit in obligatione tradendi *d. l. ſi fundũ*, cur non minus, imò magis potens ſit, nec minus

minus ſubſit æquitas & neceſſitas actionis ſaltem utilis dandæ, ut in *l. 1. in fin. de eo quod cert. loc.* ubi Jureconſ. pulchrè vocat hanc actionem utilem, id eſt, utilitatis etiam publicæ causâ extenſam, ſive arbitrariam, quia directo & mero, diſtrictoque veteri jure civili non competeret. Pariter rejicienda opinio Bart. Alex. & communis in *d. l. ſi filiusfam, §. cum fundum*, ubi tenuit in ſtipulatione fundum dari, venire fructus ſub æſtimatione quantiplurimi à tempore moræ, quæ priùs fuit opinio Joa. Fab. *de act. §. actionum, col. 2.* Tum quia venirent fructus niſi ſemel, ſcilicet eo ſolo anno, quo fundus ob fructus plurimi fuit, & ſic non ſatisfieret damno moram paſſi, nec occurreretur iniquitati moratoris, qui multorum annorum fructus poſt moram injuſtam percepit: unde ad omne intereſſe teneri debet *d. l. ſi fundum certa die.*

215. Tum quia dicta æſtimatio quantiplurimi non fuit de jure introducta, nec congruit niſi in rebus fungibilibus & mobilibus promercalibus quorum pretio ſæpe notabiliter augentur vel minuuntur. Secùs in fundis, quorum ſtabilior eſt æſtimatio & vix mutatur, præſertim infra tempus moræ paucorum annorum. Sed multò gravius errant Imo. Paul. in d. *§. cum fundum.* Fulg. in *d. §. ſi actionem.* Dec. in *l. vinum*, n. 10. in *l. cum fundus, in princ. ſi cer. pet.* Rainal. & Catia. in tract. de eo quod intereſt, dum abſolutè negant venire fructus etiam per viam intereſſe poſt moram. Alc. autem in *d. l. cum fundus*, in princ. cenſet in *d. l. ſi fundum certa die*, etiam fructus formaliter deberi & peti poſſe. Sed tum falſo innititur fundamento, dicens moram ex diei lapſu incurſam, ſimilem ei, quæ per litis conteſtationem committitur, quod eſt falſiſſimum. Tum ſuperſtitiosè facit vim in verbis; & appoſitione diei: aliàs enim die non appoſita in ſtipulatione, cenſet moratorem de fructibus poſt moram injuſtam à ſe perceptis non teneri ullo modo, etiam nec per viam intereſſe, quod iniquum eſt & rejiciendum, ut dixi. Sive enim per diei lapſum, ſive per interpellationem mora cõmittatur, eadem eſt neceſſitas dandæ utilis actionis, ſive arbitrariæ in id quod intereſt, *d. l. 1. de eo quod. cer. lo.*

216. Cæterùm differentiam quam metitur Bart. in *d. §. cum fundum*, & in *d. l. ſi ſtipulatus.* An fructus veniant, ut fructus, an verò ut intereſſe, confingens exemplum ruſtici & Doctoris: pariter hoc antitheton rejicio. Et dico quod quantùm ad reale commodum, in effectu non eſt differentia niſi in hoc, quod quatenùs fructus extant, poſſunt præcisè peti, ut dentur judiciis bonæ fidei: vel aliàs ubi fructus ipſi debentur, petive poſſunt. Quando verò ut intereſſe (ut d. l. ſi fundum) non poteſt peti niſi æſtimatio, etiamſi ſi extant: nec enim in hoc intereſſe venit, ſi quid creditor, forte mercator, ex negotiatione fructuum, vel pretij potuit ſuperlucrari, ſed tantùm æſtimatio fructuum: quia non datur acceſſio acceſſionis, *l. nec eorum, de uſur.* Salvo quod ſi non de ſimplici ceſſatione, ſed mora doloſa conſtet, fiet æſtimatio fructuum, non communis, ſed quantiplurimi ſuo quoque anno dumtaxat valuerunt. Mod. in tract. uſur. n. 222. Et futilis eſt differentia Ruſtici & Doctoris, vel Patricij: quia etiam Patricius per operarios, vel partiarios colonos colere poteſt. Præterea ſi ruſticus, quia agricola, ideo plures fructus percepit, quàm alius, non tamen cenſetur plus percipere ex fundo ipſo, quia non ſolùm impenſæ, ſed etiam pretium operæ, induſtriæ, fructuum quærendorum & ſervandorum causâ, deduci debet de fructibus, & eos ipſo jure minuit. Mod. in conſ. Pariſ. § 1. gloſ. n. 86. Cæterùm naturalis ipſe proventus, & fœcunditas agri omnibus per ſe æqualis eſt, & ſic fructus rectè, & per ſe peti poſſent, ut in bonæ fidei judiciis.

217. Nec eſt abſurdum, prout minimè abſurdum eſt, id quod ſtricto jure civili negatur, non minus plenè remedio Prætoris obtineri, quam ſi mero jure peti poſſit. Quemadmodum hæreditas, quæ mero jure civili haberi non poteſt, ſed ſolo auxilio prætoris habetur, *Inſt. de bon. poſſ.* per to. & tamen bonorum poſſeſſor prætoris vicem legitimi hæredis habet. *l. 2. de bon. poſſ.* Sic alibi paſſim in jure, ubi civilis actio deficit, ſed ſubeſt naturalis æquitas, dat & ſupplet Prætor actionem, *l. 1. §. hac autem actio in fructum, ſi quis teſt. lib. eſſ. fue.* Sic per arbitrariam adjectionem ſuppletur actio ſtricti juris. *to. tit. de eo quod cert. loc.* & *d. l. ſi fundum certa die.* Ex quibus patet quàm ſit ſit noxia veræque doctrinæ, ſenſuſque legum perverſiva communis illa traditio, & conciliatio de qua ſup. n. 195. ex qua tot errores legúmque diſtortiones promanant. Et rurſus multifariàm falſa, & inepta eſt ratio, in qua ſe fundant omnes, videlicet quod in obligatione dandi non ſuccedit obligatio ad intereſſe, ſed bene in obligatione faciendi, & in hac etiam jure actionis. Et intelligunt, quod in *d. l. ſi fundum*, non poſſit debitor cogi tradere, ſed liberetur dando intereſſe.

218. Quod enim cenſent in obligatione facti ſuccedere obligationem ad intereſſe, eo modo quo intelligunt, ſcilicet ne quis præcisè teneatur, falſum eſt, ut plenè Mod. Pariſ. in tract. divid. & individ. Quod etiam putant intereſſe in *d. l. ſi fundum*, venire jure actionis, licet in judiciis bonæ fidei fructus veniant officio judicis, pariter erroneum eſt. Multùm enim refert an intereſſe ſuccedat in locum principalis obligationis tanquam ejus æſtimatio, ut quando res, vel factum ampliùs præſtari nequit, vel tempus præteriit, ut in *l. ſtipulationes non dividuntur, l. ſi ſervus, §. effectus, de verb. oblig.* & tunc venit jure actionis, ut ibi. An verò intereſſe non ſuccedat loco rei, ſed accedat, ut in *d. l. ſi fundum*, ubi nihilominus fundi traditio peti & exigi poteſt, licet ſimul petatur, quod intereſt moram non eſſe factam, & tunc illud intereſſe eſt vera acceſſio, & venit officio judicis, prout in reliquis actionibus arbitrariis venit intereſſe officio judicis, text. eſt in *l. 3. §. nunc de officio, in l. tantùm Capua, de eo quod cer. loc.* Quemadmodum etiam in bonæ fidei judiciis veniunt fructus uſuræ, & quod extrinſecùs intereſt, vel æſtimatio quantiplurimi, & reliquæ acceſſiones officio judicis, quia non ſunt in obligatione, ſcilicet principali; ſed ei accedunt ex juſta causa, quod judex æſtimare & arbitrari debet, an, & quantum accedere debeat *l. qui per collationem, in fin. de act. empt.*

219. Nunc recordor quod Jac. Butr. ſuper hac *lege unica col. 4.* tenet, quod in actionibus ſtricti juris veniunt fructus poſt moram, ut intereſſe, ſed quod non excedunt duplum. Verùm in hoc ultimo malè dicit, quia licet fructus ob formulam ſtricti iudicii non veniant directò, ſed utiliter, ut intereſſe: non tamen ſunt intereſſe extrinſecum, quod ſolùm hîc taxatur, ſed vera cauſa rei ſtrictè ſumpta, inde non ſubſunt limitationi dupli hujus l. per not. ſuprà num. 11. Cum enim morator ipſe perciperet, aut percipere debuerit, nullo modo ſunt pœna, ſed mera rei perſecutio: facit quod dixi ſuprà n. 102. ſic intereſſe quantiplurimi, non reſtringendo ad duplum, quando debitor ipſe percepit: ſecùs ſi nullo modo cadunt in rei perſecutionem, ſed tantùm in id, quod intereſt: quia tunc etiam in bonæ fidei iudiciis ſubſunt duplo, ut ſuprà, n. 103. 105. Sed jam tempus eſt manum tollere de tabula, & reliqua, quæ plura occurrunt, ſuis locis reſervando, finem huic ſyntagmati imponere.

EXPLANATIO L. SI TOTAS C. DE INOFF. DONAT.

IN QVA

DE INOFFICIOSIS TESTAMENTIS, DONAT. ET DOTIBUS AGITUR,

cum multorum jurium enucleatione.

Imper. Diocletian. & Max. AA. Cattabæo.

a SI totas *a* facultates tuas per donationes vacuas effeciſti, quas in emancipatos *b* con-
b tuliſti, id quod ad ſummovendas inofficioſi teſtamenti querelas, non ingratis liberis
c relinqui neceſſe *c* eſt: ex factis donationibus detractum, ut filij, *d* vel nepotes, qui poſteà
d ex quocumque matrimonio nati ſunt, debitum bonorum ſubſidium conſequantur ad patri-
e monium tuum revertitur. *e*

EPITOME.

Donatio initio valida, nec re, nec conſilio inofficioſa: ſed ex poſtfacto re tantùm per ſupervenientiam filiorum inofficioſa revocatur, uſque ad legitimam, donatore invito.

GLOSSEMA AD CONTEXTUM.

TOTAS) quas tunc habebat pater.

Filios) puta duos, quos ſolos habebat, nec alios futuros ſperabat: utque firmior eſſet bonorum ſuorum (quæ vivus eis prærogabat) diviſio, fecit eam per formam donationis inter vivos eis ad hoc emancipatis,

Neceſſe) etiam invito patre donatore. Liquet ergo quòd in tota hac l. non agitur, nec diſponitur de revocatione, quæ fit ex voluntate tacita, vel expreſſa donatoris: ſed dumtaxat de detractione, quæ ex neceſſitate juris, & ſic etiam invito donatore. Pater enim poſt dictam donationem, mortua prima uxore, noluit ſecundam ducere in damnum filiorum primi matrimonij, nec eos contriſtari. Itaque volebat donationem præteritorum bonorum ſtare, & immotam manere, non obſtante nativitate ſecuta, vel futura filiorum ſecundæ uxoris. Et ſuper hoc, videlicet an & quatenus eo invito, non ex voluntate patris, ſed ex neceſſitate juris revocari poſſet donatio per filios poſtea natos, conſulti fuerunt Imperatores per patrem, vel filios primi matrimonij nomine patris, & reſponſum ut hîc, videlicet quòd etiamſi maximè pater velit donationi ſtare, filios vero deinde natos bona poſtea quæſita dumtaxat habere: tamen facere nequit, quia poſteà nati poſſint etiam de bonis antiquis, ſeu donatis (ſi opus ſit) legitimam detrahere. Et hic eſt verus & germanus ſenſus legis, literæ, tituloque, & reliquis ejuſdem tit. legibus conformis: utpote ſub tit. de inoff. dona. id eſt, quæ ut tales contra volun-

tatem donatoris revocantur, vel moderantur. Si autem quæſitum fuiſſet de revocatione hominis ex voluntate & pœnitentia ipſius patris donatoris, fieret de hoc mentio in textu l. quæ etiam non ſub hoc tit. ſed ſub tit. de revo. don. ſita fuiſſet, ut compilatoribus C. injunctum fuit, ſuprà, in prima conſt. *Cod. §. quibus, & in l. 1. §. 1. in fin. de emend. Cod.* præter id quod eſſet trahere hanc l. ad ſenſum iniquum, multiſque bonis legibus inſidioſum & contrarium, ut infra num. 33. & 40.

Fili) id eſt hactenus, ut filij, &c. quia hæc revocatio per viam querelæ inofficioſi hujus tituli non eſt ſimilis ei, quæ fit ſecundùm voluntatem, & ſic mero jure plenè ad integram inteſtati portionem, ut in *l. ſi unquam infrà, de revoc. dona.* Sed eſt limitata ad fines regulares querelæ inofficioſæ donationis, videlicet ad ſupplementum legitimæ. Ita quod ſi ex bonis poſteà per patrem quæſitis & relictis, filij poſteriores habeant quantum eſt eorum legitima portio, inſpecto bonorum donatorum, & relictorum cumulo: tunc non poſſunt queri, nec per *l. ſi unquam*, quia deſtituti ſunt judicio patris, nec per hanc l. & querelam inofficioſæ donat. quia habent legitimam. Si verò deductis ære alieno, & funeris impenſis nihil ſupereſt, tunc detrahent integram portionem legitimæ. Si verò aliquid, ſed minus ſufficiens ſuperſit: detrahent quantum relinqui neceſſe eſt ad ſupplementum legitimæ, quæ ſecundùm tempora hujus l. erat quarta portionis inteſtati, *l. ſi mater infrà eo*, ſed per interpretationem paſſivam noviſſimi juris eſt triens, vel ſemis, pro numero liberorum tempore mortis patris ſuperſtitum, vel repræſentantium.

Revertitur) non ipſo jure, ſed per viam querelæ poſt obitum patris tantùm. Et meritò ad patrimonium reverti (id eſt in illud hactenus revocari) ait, quia legitima ſumenda eſt de patrimonio, tempore mortis in ſucceſſione relicto. *l. Papinian. §. quarta. de inoffic. teſtam.* Igitur per viam querelæ bona donata meritò hactenus, id eſt, ad ſupplementum legitimæ ad patrimonium reverti dicuntur. Et eſt caſus ſingularis in quo donatio ab initio valida. ut *leg. 1. ſupr. eo.* & nullo modo, nec re, nec conſilio inofficioſa: ſed ex poſtfacto re tantum inofficioſa, tamen etiam invito donatore uſque ad legitimam, ut ſimplex inofficioſa revocatur.

SUMMARIUM.

1. *Differentia querelarum inofficioſi teſtamenti, & donationis. 2.*
3. *Querela inofficioſi teſtamenti à populo Romano inventa.*
Deinde querela inofficioſæ donat. ab Imperatoribus.
4. *Sufficit ſimilitudo ejus reſpectu, de quo agitur.*
5. L. omnimodò. C. de inoff. teſt. *non eſt facta ad commodum filiorum, ſed teſtatorum, & ad reſtrictionem querelæ. 6. 55.*
7. *Condictio ex lege ſemper, perpetua, & tranſmiſſibilis eſt, ſed querela quinquennalis.*
8. L. maximum vitium. C. de lib. præt. *reſtringit uſum querelæ inofficioſi teſtamenti.*
9. *Sed per* §. eſt & aliud, *in Auth.* ut cum de appel. cog. *magis reſtringitur.*
Legata particularia quæ conſervantur teſtamento reſciſſo.
10. *Contra Viglium & Alciat.*
11. *Antinomia* §. Imperator. & l. ſi liqueat, *urgetur. 32.*
12. *Quinque opiniones. Prima anonyma, quod querela inofficioſæ donationis in totum revocatur. Secunda Azo. qui tantum ad legitimam, vim faciendo litera d. §. Imperator. Tertia Ugolini diſtinguentis.*
13. *Opinio Dyni eadem eſt cum opinione Ugolini.*
14. *L. ſi unquam. nihil habet commune cum querela inofficioſa donationis.*
15. *Nec limitatur per* l. ſi totas, *in quo omnes erraverunt, num. 44. & 64.*
16. *Quarta opinio Petri diſtinguentis inter fratres, & extraneos, num. 42.*
17. *Quem ſequitur Sal. in l. 1. C. eo. licèt dicat ſe aliud tradere.*
18. *Quinta & ultima opinio Bar. addentis, an quid ſit relictum, vel non. 19.*
20. *Diſcuſſio & confutatio omnium opinionum. 21. 22. 26. & 27.*
23. *Pravus intellectus* l. ſi totas, *omnia turbaverit. 32. 47. 69. 70.*
24. *Facilius eſt revocare juxta voluntatem, quàm contra voluntatem.*
25. *Vanus eſt Doctor. metus à* l. ſi libertus, de ju. patro *quia patronus non plus revocat, quando alienatio nulla eſt ipſo jure, quàm quando via actionis revocatur. 26.*
28. *Novus & verus intellectus* l. ſi libertus. *30.*
29. *Non refert filio an extraneo datum ſit. 32.*
Non dicitur fieri fraus, niſi ſupra permiſſum. 31.
33. *Novus & verus intellectus* l. ſi totas. *36.*
34. *Leges debent intelligi ſecundum titulos, ſub quibus ſitæ ſunt.*
35. *Argumentum ab antitheſi.*
37. *Vera ſpecies* l. ſi totas.
38. *Rationes dubitandi.*
39. *Ratio decidendi. 40. 42.*
40. *Intellectus* l. ſi quis in ſuo. §. legis. C. de inoff. teſtamento.
43. *Abſurditates intellectus omnium ad l. ſi totas.*
44. *Argumentum à ſenſu communi, & à neceſſario.*
45. *Inæqualitas odioſior inter fratres, quàm inter extraneos.*
46. *Faciliùs revocatur donatio ab eo qui ſperatur ſolus hæres, quàm ab extraneo.*
49. *Concluſio* d. l. ſi unquam, & l. ſi totas.
50. *Revocatio à patre facta, uno filio nato, prodeſt omnibus.*
51. *Concordia* §. Imperator, & l. ſi liqueat. *53.*

52. *Verba debent ante omnia ex conſuetudine loquentis intelligi.*
54. *Neceſſitas intellectus noſtri.*
55. *Intellectus.* §. Lucius.
56. L. à patre. *C.* de inoff. donat.
57. *Æquitas ſcripta, rigori ſcripto præfertur.*
58. *Laus Alexandri Severi.*
59. *Proportio utriuſque querelæ in ſe, & ad l. omni modo. 62.*
60. *Eadem ratio de toto quoad totum, ut de parte quoad partem.*
61. *Utriuſque querelæ proportio ad* l. ſi libertus. de jure pat.
Et quando dicatur alienatum in fraudem legis.
62. L. omnimodò. *C.* de inoff. teſtam. *intelligitur de relicto utili.*
64. *Ratio* l. ſi libertus, *æquè in patre habet locum.*
65. *Nudum nomen hæredis non eſt conſiderabile.*
66. *Ex contractu nullo non tranſit poſſeſſio per actum fictum. 68.*
Donatio in fraudem legis, & conſuetudinis eſt.
67. *Non eſt indulgendum corruptis, vel perturbatis affectibus.*
Querela inofficioſæ donationis revocat in totum, quando donatio eſt inofficioſa re, conſilio, & in totum. Idem ſi facta turpi perſonæ. 71.
69. *Can. ult. 17. q. 4. emaculatur. 70.*
71. *Concluſio hujus tractatus.*
Ingratis nulla competit querela.
72. *Areſtum Cæſaris Auguſti.*
73. *L. unica. C. de inoff. dot.*
74. *Diſpunctio intricationum. 75.*
76. *Caſus quartus d. l. unicæ.*
77. *Simplex conſenſus filiorum non facit ceſſare l. hâc edictali.*
78. *Qualiter intelligendum non computari in legitima, quod per l. hâc edictali revocatur.*
79. *Non refert querela inofficioſæ donationis, vel dotis agatur.*

QUONIAM inofficioſarum donationum, & dotium materies valde frequens eſt, libet in gratiam ſtudioſorum, plenioriſque doctrinæ gratiâ cenſuram noſtram analyticam ſuper his edere, ſcitu dumtaxat utilis, & ad legum ſincerum intellectum, deciſionempue cauſarum neceſſaria, ſuperfluis omiſſis, depromendo.

1. Primum ſcire oportet, cur in quibus querela inofficioſæ donationis ſimilis eſſe dicatur, & ad inſtar querelæ inofficioſi teſtamenti, ut inquit text in *l.* 1. 2. *& per tot. C. de inoff. donat. & de inoff. dot.* Videntur enim origine, ſtatu, & effectu plurimum vel ex diametro differre. Querela enim inofficioſi teſtamenti numquam oritur, nec competit, niſi ſtante valido teſtamento, & contra hæredem ſcriptum, & in cauſa teſtati, & adita hæreditate ex eo teſtamento per hæredem ſcriptum, qui ex hac querela convenitur, *l. Papinianus, §. ſi conditioni, de inoff. teſtam.* quæ eſt lex Ulpiani, quam nominatim citat, & adprobat Juſt. in *l. ſcimus. §. aliud. C. eo.* Contra querela inofficioſæ donationis, utplurimum competit ab inteſtato, & ipſi hæredi ab inteſtato, *l. precibus, hoc tit.* Poteſt etiam competere ipſi filio hæredi ex teſtamento, quando pater in fraudem Falcidiæ, & legitimæ inter vivos donaverat. Illa verò, ſcilicet inofficioſi teſtamenti, nunquam competit hæredi, ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato, ſed contra verum hæredem ex teſtamento, ejuſve ſucceſſorem, vel fideicommiſſarium univerſalem, *l. 1. C. de inoff. teſtam.* & ei qui certat reſcindere obſtaculum teſtamenti, ut ſit hæres ab inteſtato.

2. Hæc autem, ſcilicet, inofficioſæ donationis, regulariter non competit, niſi vero hæredi, quique hæreditatem donantis, ſive ab inteſtato, utplurimum, ſive etiam quandoque ex teſtamento adivit, excepto caſu, quem novè tradam infrà, numer. 9. & contra verum donatarium inter vivos tantùm; ſed nunquam contra hæredem ſcriptum legatarium, fideicommiſſarium, vel donatarium causâ mortis, ut infrà, num. 9. Quandoque hæc querela competit ei, qui non eſt hæres; puta filio inſtituto in modica re particulari contra donatarium omnium fere bonorum, vel filiæ, quæ renunciavit futuræ ſucceſſioni patris, ſalvâ legitima, vel ſimpliciter, ſed conſuetudo loci ſervat ei legitimam. Rurſus illa quandoque antecedit, & aperit viam querelæ inofficioſæ donationis: hæc autem nunquam præcedit, nec aperit viam querelæ inofficioſi teſtamenti, licèt quandoque eam ſequatur. Illa ſemper reſcindit ipſo jure teſtamentum, & penitus reducit ad cauſam inteſtati, *l. Papinianus, in fin. de inoff. teſtam.* ut nihil ex eo valeat, *l. cum mater. in fin. eod. titul.* Ita ut nec quidem per clauſulam codicillorum jure fori ſuſtineatur, *l. Titia. eod. tit.* etiamſi mota ſit per eum, cui ab inteſtato in parte tantùm, vel nullo modo competit, ſi tamen ad ſolidam querelam admiſſus ſit, *l. poſthumus, §. ſi quis ex his eod. titul.* Secùs ſi quis egerit pro parte ſibi ab inteſtato competente, quia tunc pro parte ſua tantùm rumpit, *leg. Papinianus, §. quoniam. l. filio, in princip. eod. titul.* Similiter ſi plures ſint ſcripti hæredes pro parte victi, rumpit tantùm, *l. nam etſi parentibus in fin. l. circa eod. titul.* hæc verò nunquam revocat, niſi uſque ad legitimam tantùm, *l. 1. & per tot. hoc titul.* uno ſolo caſu excepto, videlicet, quando donatio ſit conſilio fraudandi, & nil penitus relinquitur, ut infrà novè declarabo. Igitur malè dicitur hanc eſſe ad inſtar prioris, eique ſimilem.

3. Solve, querela inofficioſi teſtamenti primùm uſu populi Romani inventa, & recepta eſt linea directa tantùm; tam parentum, quàm filiorum reſpectu, deinde conſtitutionibus Imperatorum in primo gradu lineæ collateralis ad fratres, & ſorores germanos dumtaxat, vel ſaltem conſanguineos extenſa, §. *Inſtitution. de inoffic. teſtam.* Cum autem cœptum eſſet huic querelæ fraudem fieri per donationes, vel dotes inter vivos, ſtatuerunt Imperatores querelas inofficioſarum donationum, & dotium, uſque ad portionem conſtitutam, ſeu legitimam regulariter, idque ad ſimilitudinem, & exemplum querelæ inofficioſi teſtamenti. Et meritò dicitur ad ejus exemplum. Primò, quia ſubrogatur, & velut ſubcenturiatur priori querelæ deficienti. Secundò, quia cum utraque ad occurrendum inofficioſis voluntatibus introducta ſit: illa quidem primariò, hæc autem ſecundariò, & ſic ad prioris inſtar, & ubi prior deficit, vel non ſufficit ad conſtitutam portionem ſervandum, ut quando pater impensè donavit, deinde filium exhæredavit, donatario, vel quovis inſtituto extra:

neo. Primum enim locus eſt querelæ inofficioſi teſtamenti, quo rupto, quia prior illa querela non ſufficit ad obtinendum legitimam, nec poteſt rumpere donationes inter vivos, ſuccurrit hæc poſterior. Utque etiam illa jure veteri ceſſat relictâ portione conſtituta: ita & hæc tantùm portionem conſtitutam, vel quod deeſt, revocat, eademque temporis, videlicet quinquennis, præſcriptione tollitur, *leg. ultim. hoc titul.* Utque illa non datur filio arrogato, nec patrono, ut not. in *leg. Papinian. §. ſi quis impubes, de inofficioſ. teſtament.* ita nec querela inofficioſæ donationis, ſed alia remedia, ut in *l. ſi arrogator, de adoption. l. ultim. ſi quis in fraud. patr.* Bart. in *leg. non uſque, ſi quis a par. manum. fuer.* Alexand. in conſil. 55. col. 1. lib. 1.

4. Non tamen ſequitur quòd in omnibus ſimiles eſſe debeant, ſed ſufficit ſimilitudo eo reſpectu, de quo agitur, *l. ultim. C. de collat. c. conſtituit.* & ibi Abbas, numer. 3. *de appellat.* Adhuc proprie non eſt diſſimilitudo, niſi in ultimo, de quo ſuprà, nume. 2. in fine quod parum eſt, quia magna ibi ratio differentiæ hoc efficit, cum difficilius ſit in totum rumpere donationem inter vivos perfectam, quàm teſtamentum ſemper ad obitum uſque pendens, prout etiam facilius amittitur legatum, quàm donatio inter vivos, *leg. etiam, de inofficioſ. teſtam.* Et ſic non tollitur nativa ſimilitudo, licèt hæc poſterior querela regulariter non revocet, niſi uſque ad legitimam. Tum quando primum inſtituta eſt, non erat introducta condictio ex lege ad ſupplementum legitimæ: nondum enim lata erat, *l. omnimodo. C. de inoffi. teſt.* patet in *l. 1. hoc tit.* quæ eſt Philippi Imperatoris, qui trecentis fere annis præceſſit Juſtinianum autorem, *d. l. omnimodo.*

5. Cæterum in *dict. leg. omnimodo*, ſupervacuum erat agere ad ſupplementum legitimæ contra diſpoſitionem ultimæ voluntatis. Aut enim filius (& idem è contra de parente) habebat partem integram, & nihil erat ei ſupplendum, & omnino ceſſabat querela, quum quarta relicta quoque relicti titulo, liberum eſſet de bonis ſuis diſponere. Aut verò non habebat quartam integram, & tunc aut teſtator juſſerat ſuppleri, & idem, ut innuit text. in §. *ſed hæc ita, in fin. Inſtit. de inofficioſ. teſtam.* & in *d. l. omnimodo, in princip.* ibi, *ſive adjiciatur.* quia eo ipſo, quod jubet ſuppleri, ſi quid deſit, cenſetur expreſſe legare integram partem, vel quod deeſt. Et ſic verè dicitur ſolida quarta relicta judicio teſtatoris, & competit actio ex teſtamento, quæ perpetua eſt ad triginta annos, & indiſtinctè tranſmiſſoria, non quinquennalis, ut querela. Aut verò teſtator nihil reliquit, vel minus quarta, nec juſſerat ſuppleri, & tunc etiamſi quid modicum deeſſet, locus erat querelæ inofficioſi cum effectu, totumque teſtamentum ad irritum, & cauſam inteſtati ruebat, ut nec legata quidem particularia per clauſulam codicillarem conſervarentur, *d. l. Titia*, & ſic nihil minus expediebat quàm agere ad ſupplementum.

6. Et hoc eſt, quod Juſtinian. in *d. §. ſed hæc ita, in princip.* non dicit, ſe ad commodum filiorum, vel aliorum, qui de inofficioſo agere poſſunt, novam ſuam conſtitutionem leg. omnimodo (quæ eſt prima ex multis, quas in hac materia ſanxit) introduxiſſe, ſed ad verecundiam naturæ, id eſt, propter reverentiam naturaliter debitam, præſertim parentibus à filiis, qui tametſi impiè præteriti ſint, tamen, ut inquit Viglius vir doctiſſimus in *dict. §. ſed hæc ita*, non poſſunt non impudenter videri parentum convellere judicia. Et apud Valerium Maximum libro 8. capite 7. laudatur modeſtia & reverentia Aphronicæ, quæ præterita teſtamentum matris patientia honorare, quàm judicio convellere ſanctius eſſe duxit. Eſt igitur verecundum, & propè impudens ob modicum aliquid de integra legitima deficiens, totum & univerſum parentis judicium velut inofficioſum evertere. Hanc irreverentiam, vel impudentiam avertere cupiens Juſtinianus, & ſimul conſervationi teſtamentorum conſulere, dictam legem ſanxit, quæ locum habet generaliter non ſolùm in teſtamentis patris, & aſcendentium per lineam paternam, ſed etiam matris & aſcendentium per lineam maternam, quia generaliter loquitur, & eadem utrimque ratio verecundiæ, *leg. 1. de obſeq.* & ſic à tempore dict. l. non eſt locus querelæ inofficioſi, niſi quando prorſus inofficioſum eſt, & nihil omnino relictum: aliàs ſi quid relictum ſit, etiamſi teſtator non caverit ſuppleri, hoc à lege ſuppletur. Imò etiamſi expreſſim, etiam ſcienter limitavit, & prohibuit ſuppleri, nihilominus ex verbis & mente *dict. leg. ſuppletur*, & querela excluditur. Quia etiam per *leg. quoniam in prioribus, eod. titul.* ejuſdem Juſtiniani ampliativam dict. leg. omnimodo, hæc limitatio, & prohibitio habetur pro non ſcripta. Et ſic habet unam ampliationem ad *dict. leg. omnimodo.* Amplia ſecundo, etiamſi pater expreſsè exhæredaverit, & hoc quando bonâ mente exhæredaverit, ut in *leg. multi non nota.* cum concord. gloſſ. ibi, *de liber. & poſthum.* & aliquid reliquit etiam non jure inſtitutionis, jure C. ſecùs ſi exhæredavit malâ mente, id eſt, tanquam ingratum, quia etiamſi quid reliquerit, habet locum querela etiam jure C. ad totum teſtamentum rumpendum, ceſſante hoc caſu, *leg. omnimodo*, ſed filij debent probare ſe gratos, *leg. liberos. C. eod.* quo facto præſumitur pater deceptus, vel animo alienatus, & integram filij habent partem ab inteſtato. Et ſic melioris eſt conditionis malâ mente, ſed injuſtè, quàm bonâ mente exhæredatus, quia hîc reſtringitur ad legitimam, quæ etiam ſemper ei ſuppletur, ſed malâ mente exhæredato nihil uſquam ſuppletur, nec datur, niſi probet ſe gratum, quo caſu ſolidam portionem habet. Eſt advertendum quod ſi tempore teſtamenti eſſent impuberes, vel tales qui veriſimiliter non poſſent commiſiſſe ingratitudinem, tunc non tenentur probare ſe gratos, etiam jure C. quia *dict. leg. liberos* loquitur in his, qui tempore teſtamenti & antè tales erant, ut potuiſſent in parentem peccare. Et *dict. leg. omnimodo*, ſic ampliata fallit, ſi petens ſupplementum probetur ingratus, quia tunc ei denegatur jure C. ſed non jure Novell. niſi ſervata forma *§. eſt & aliud, inf. num. 9.*

7. Condictio autem ex *dict. leg. omnimodo*, ad ſupplementum non minus perpetua, & tranſmiſſibilis eſt, quàm actio ex teſtamento, quando teſtator ſuppleri juſſit. Hac via praxis hujus querelæ, quæ olim etiam tempore Ulpiniani frequens erat, ut in *leg. 1. de inofficioſ. teſtament.* valde tempore Juſtiniani reſtricta eſt, & ſic in effectu ſublata una diſſimilitudo harum querelarum de qua ſuprà, num. 2. in fin. In quo enim prior querela excludebat vires poſterioris, videlicet, ut totum revocaret, ſi quid de integra legitima deeſſet, in totum ſublata eſt, & aliud remedium ad ſupplementum dumtaxat datum. Nunc ergo de jure C. prior querela non revocat in totum, niſi ubi etiam poſterior in totum revocat, videlicet, quando is, qui conſequeretur, fuit inofficioſè in totum excluſus, *leg. Titia. §. Imperator, de leg. 2.* ſecundum verum, & germanum ſuum intellectum, quem mox noviter aperiemus. Ubi autem aliquid relictum eſt, ceſſat quidem omnino in cauſa teſtati prior querela, ſed contra donatarium reſtat poſterior querela ad ſupplementum, ſicut in cauſa teſtati condictio ex *l. omnimodo.* Non tamen nec hoc quidem ultimo

caſu querela inofficioſæ donationis æquiparatur condictioni ex lege, quæ multis poſteà ſeculis per ſe, non autem ad inſtar hujus querelæ ſequuta eſt. Sed condictio ex lege æquiparatur actioni ex teſtamento, ubi teſtator aliquid reliquit, vel ſupplendum cavit. Querela autem inofficioſæ donationis manet ſemper ad exemplum, & inſtar prioris querelæ & quinquennalis, ut ſic actio actioni, & querela æquiparetur.

8. Rursùs per eumdem Juſtinianum frequentia, & neceſſitas praxis dictæ prioris querelæ relicta eſt in favorem filiorum emancipatorum, filiarum nepotum ex maſculis, vel poſthumorum à patre, vel aſcendente per lineam paternam, vel non minus debeant inſtitui, vel nominatim exhæredari, quàm ſui, aliàs æquè dicere poſſent teſtamentum nullum ac ſui, *l. maximum vitium, C. de lib. præt.* quæ fuit magna & utilis reſtrictio querelæ, quæ, jure C. non ampliùs neceſſaria eſt liberis deſcendentibus ex linea paterna, niſi in caſum exhæredationis, ubi aliàs multis caſibus etiam poſt *l. omnimodo*, neceſſaria erat. Et quòd *d. l. maximum*, loquatur tantùm in deſcendentibus à patre, vel linea paterna, non autem materna, patet per ſeriem d. l. per ſubtilitates inter ſuos, vel non ſuos, vel emancipatos, quas tollit, & clarius per text. §. *pen. Inſt. de exhær. lib.* idem author ſeſe exponit, & epilogat *d. l. maximum*, deinde addit de matre, vel avo materno tanquam non comprehenſus in *d. l. maximum.* Jure ergo Codic. extra caſum exhæredationis nominatim factæ non eſt opus querela deſcendentibus per virilem ſexum maſculis, vel fœminis ſuis, vel emancipatis, ſed ipſo jure eſt teſtamentum nullum, & perpetuò ab inteſtato ſuccedere, liberéque tranſmittere poſſunt, quod multò utilius eſt querelâ, quia per viam petitionis veniendum erat, & interim ſcriptus hæres poſſidebat, nec expelli poterat *l. 2. C. de inoff. teſtam.* & intra quinquennium ab hæreditate per hæredem ſcriptum adita omnino intentanda erat, nec adhuc tranſmittebatur non præparata iuxta illud quinquennium, niſi ſecundùm aliam l. reſtrictam ad liberos tantùm, *l. ſi quis filium, C. de inoff. teſtam.* Et ſic non modicam utilitatem deſcendentibus agnatis attulit, *d. l. maximum vitium*. ſed tamen eodem jure Codic. deſcendentes cognati, ſcilicet per lineam maternam, ſeu à matre, & aſcendentibus maternis, nedum in totum exhæredati, ſed etiam in totum præteriti indigebant querela inofficioſi teſtamenti, *Inſt. de exhæred. liber.* §. *fin.*

9. Noviſſimè Juſtin. in authent. *ut cum de appell. cog.* §. *eſt & aliud*, magis adhuc reſtrinxit praxim, & uſum d. querelæ, prohibendo parentibus & liberis mutuam exhæredationem, niſi expreſſa cauſa ibi deſcripta, ſed titulo inſtitutionis relinqui. Et ſic in tota linea directa ſemel omnem locum, & uſum querelæ inofficioſi teſtamenti ſuſtulit, uno ſolo caſu excepto, ſi ritè exhæredatus queratur cauſam exhæredationis falſam, vel vivo teſtatore remiſſam: tunc enim neceſſe eſt ei dictam querelam proponere, quæ hoc ſolo caſu locum habet in linea directa. Patet ſingulos caſus diſcurrendo, quia extra hunc caſum. Aut inſtitutus eſt univerſaliter, vel in quota ſufficienti non minori ſua legitima, ſed legatis, vel fideicommiſſis, ſive univerſalibus, ſive particularibus gravatus, & tunc onera ipſo jure ad integram legitimam reſecantur, & pro non ſcriptis habentur. *l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. teſtam.* Idem ſi inſtitutus eſt in re particulari, vel certo genere bonorum ſufficienti ad legitimam, ſed gravatus. Aut verò inſtitutus eſt in quota univerſali, vel certo genere bonorum, vel re certa non ſufficienti per ſe ad legitimam, & tunc condictione ex *d. l. omnimodo*, poteſt & debet ad ſupplementum agere, remota, & interdicta querela. Et hîc obiter ne putes ſimplicem actionem ex teſtamento, vel condictionem ex *d. l. omnimodo*, competere, ut malè putat Curt. Sen. Conſ. 13. quia imò ipſo jure, & non obſtante quavis clauſula, vel prohibitione ſup. eod. n. 6. in fin. competit etiam petitio hæreditatis, & judicium familiæ erciſcundæ. eſt text. in fortiori, in l. 2. §. *ſi quarta famil. erciſc.* quinetiam in locis ubi de conſuetudine hæres eſt in poſſeſſione, in hæredem competit interdictum uti poſſidetis, alias non habet ipſo jure plenam legitimam, ut jura volunt, quia minus dicitur non ſolùm ratione conditionis, vel dilationis, ut in dicta leg. *quoniam in prioribus*, ſed etiam ratione poſſeſſionis, ſed ad rem. Aut nihil habet jure inſtitutionis, & teſtamentum funditùs nullum eſt, & ab inteſtato ipſo jure ſuccedit, nec eget querela, quamvis particularia legata (quæ ceſſante odio & animo exhæredandi veriſimiliter fuiſſent facta) conſervantur, velut per codicillos ab inteſtato Mod. apoſt. ad Dec. conſ. 86. dummodò etiam non excedant virilem unius, *l. Salvius, & per tot. de leg. præſt.*

10. Et hæc quòd teſtamentum ſit nullum, communis eſt ſententia & veritas, quantumvis magno verborum molimine contrarium contendat Viglius in *rub. Inſt. de inoff. teſtam.* ubi teſtamentum ob id non eſſe nullum, ſed reſcindi debere per querelam ſecundùm jura antiqua, fruſtra verò conjecturas allegat ex Baſilico Græco Interprete, & ineptius urget verba quædam Novell. diſſimulatis aliis quæ ſtringunt, & neceſſariò concludunt nullitatem teſtamenti, ut ſunt illa: Nullam virtutem hujuſmodi teſtamentum habere ſancimus. Hæc univerſalis negativa non poteſt, nec in parte quidem eſſe falſa, *l. ſi is qui ducenta*, §. *utrum de reb. dub.* Accedunt alia verba ibi, *teſtamento evacuato*, & ibi, *tanquam ab inteſtato ex æqua parte*, verbum enim *tanquam*, in lege veritatem ſignificat. Tenenda igitur communis ſententia, quæ etiam uſu recepta eſt & practicatur. Eſt etiam reipublicæ & in jure dicendo utilior ad vitandum circuitus, multaſque perplexitates litibus tantùm intricandis & cavillationibus idoneas reſcindendum. Quamvis etiam Alciat. libr. 4. c. 9. Parerg. eamdem ſententiam eiſdem penè verbis & ratiunculis teneat, ut ſuſpicari poſſit à Viglio, qui decem annis ante Parerga Alciati commentarium ſuum in Inſtitutiones ediderat, ſubripuiſſe, prout certum eſt novitium quendam ab utroque tacitis autoribus ſubtraxiſſe. Sed jure C. ſalvari poteſt opinio Viglij per *l. ſi quis in ſuo* §. 1. *C. de inof. teſt.* Amplio noſtram, & communem ſententiam etiam in liberis poſthumis, ut jure novo non indigeat querela inoff. quamvis contrarium teneant Fulg. & Paul. in *l. ſi quis in ſuo*, §. *legis. C. de inoff. teſtam.* & Dec in *l.* 1. *C. de bon. poſſ. contra tab.* Alciat. Parerg. lib. 4. c. 10. quia verba Novell. *ut cum de appell. cog.* §. *aliud*, ſunt generalia, nec poſſunt reſtringi per *d.* §. *legis*, qui factus eſt in commodum poſthumorum. Et fallax eſt nova ratio Alciati, dicentis ſingulariter olim jure veteri conceſſum poſthumos ſine cauſa exhæredari poſſe: hoc enim nullo jure probatur, ſed tantùm poterant, ut cæteri quoque exhæredari, §. *poſthumi quoque Inſt. de exhær. lib.* Imò ea ratio Alciat. eſt contra text. in *l. poſthumi. in princip. de injuſt. rup. & irrit. fac. teſtam.* ibi, *idem in poſthumo, quod & in filio ſervandum*: nec ratio diverſitatis reddi poteſt. Non obſtat d. §. legis, quem vulgò malè intelligunt loqui in poſthumo, quia imò loquitur in omni infante cujuſvis ætatis, & tantum ille text. corrigit exceptionem additam olim per Julium Paulum regulæ de non exheredando infante ſuo per matrem, ſcilicet, in effectu, quin ſit locus querelæ, ut hoc non procedat quando mater juſto patris odio moveretur, quod per Juſtinianum emendatur, ut ſcilicet, nihilominus querelam habeat, & ea regula generaliter procedat, qui eſt verus intellectus dicti §. ſed ad rem. Habes breviter & deciſivè, cur & in quibus querelæ inofficioſi, vel teſtamenti, vel dona-

tionis conveniant, & differant ab invicem, & à condictione ex *d. l. omnimodo*.

11. Hìc occurrit neceſſaria quæſtio. Si querela inofficioſæ donationis revocat uſque ad legitimam tantùm, quæ legitimè etiam jure antiquo querelam inofficioſi teſtamenti excludebat, quid ſibi voluit Alexander Severus, qui Paulo Emilio referente in *l. Titia Seio. §. Imperator*, *de leg.* 2. de jure & ratione cenſuit donationem univerſalem alteri ex duobus nepotibus per aviam factam pro media, & ſic in totum (utpote in virilem) revocari, cum non eſſet facta extraneo, ſed fratri, in quo major & juſtior videtur licentia gratificandi, & præhonorandi, ut ſunt text. aperti in leg. *ſi mater*. in leg. *ſi liqueat. hoc titul.* Aut ſaltem quid mentis habuerunt compilatores digeſtorum, ut ſententiam illam Alexandri tot legibus contrariam Pandectis nedum infererent, ſed etiam integram, & illibatam relinquerent, contra quam mandatum à Juſtiniano acceperant, ut in proœmio digeſtorum & in prima conſtitut. C. & frequenter alioquin Pandectarum legis dicti mandati autoritate, nunc ſecando, nunc addendo, reliquo totius juris corpori aptare ſoliti ſunt, ut patet in fin. Hîc omnes gloſſ. & Doct. anxiè ſeſe torſerunt multarumque legum verum ſenſum & uſum ſurſum deorſumque vertendo obruerunt. Tandem ex eorum conflictu cum initio quinque, vel ſex fuerint opiniones, ut per Cy. & Saly in *l.* 1. *hoc tit.* duæ tantùm hodie ſuperſunt, videlicet Azo. prior, ſed minus communis, & Bart. poſterior, ſeu crebrior, reliquis velut rotarum concurſu attritis, & obrutis.

12. Ut autem ſemel plenè diſcuſſum habeas, libet ſingulas breviter, & ordinariè referre. Doctores enim confusè & truncatim eas referunt, aliorumque & ſuam ipſorum doctrinam confundunt. Prima fuit anonyma, quod donatio inofficioſa in totum revocetur, quam refert Accurſ. in *d. §. Imperator*, verſ. *alii dicunt*, & Bald. & alij in *d. l.* 1. Sed hanc nullus ſcribentium, quorum libri extent, ſecutus eſt, intelligendo, prout eam Bald. Salic. & alij in d. l. 1. referunt, ſcilicet, quòd velit ſemper in totum revocari, etiamſi re tantum inofficioſa ſit, quia ſi reſtringeretur ad caſum *d. § Imperator*, videlicet, quando eſt re & conſilio inofficioſa, eſſet opinio Vgol. & ſequacium, quæ etiam vera eſſet, addendo quòd filio revocanti nil eſſet datum, vel relictum, ut poſtea dicemus. Secunda priori ex diametro contraria fuit Azonis, quòd uſque ad legitimam tantum indiſtinctè ſive filio, ſive extraneo donatum ſit, rejecta diſtinctione eorum qui diſtinguebant; an re tantum, an verò re & conſilio ſit inofficioſa, quam diſtinctionem refellit per *l. ſi liqueat*, *hoc tit.* & ad *d. §. Imperator*, reſpondet debere intelligi, non de media bonorum donatorum, ſed de dimidia quarta eorum, ut apud Azo. in ſumm. ver. *ſed certè melius*. Tertia Vgolini, qui conciliando prædictas duas opiniones diſtinguit ſimpliciter. Aut donatio fuit inofficioſa re & conſilio, & revocatur in totum. ſeu pro virili, ubi ſunt plures filij. Aut re tantum inofficioſa, & tunc uſque ad legimam tantùm, nec facit differentiam inter fratres & extraneos, videlicet an extraneo, an uni filiorum datum ſit.

13. Et hoc dico, quia Cy. in d. l. 1. col. 2. referendo opinionem Ugol. mendoſus eſt, pluresque cæteros libros Cy. manuſcriptos conſului, qui etiam ibi mendoſi ſunt, ut patet, non ſolùm, ut Alb. Bart. in *d. §. Imperator*, Alb. Joa. Fab. & Salic. in *d. l.* 1. *hoc tit.* referunt, ſed etiam per eoſdem libros. Cy. qui aliàs ſibi ipſi contradiceret, quia paulò poſt recitando opinionem Dy. quando donatio facta eſt poſt nativitatem filiorum revocare volentium, dicit (& bene) quod Dyn. ſequitur ſimpliciter diſtinctionem Ugol. & quòd ita à Dy. viva voce audivit. Deinde poſt recitatam opinionem Petr. à qua diſcedit, dicit quòd Dy. non diſtinguit inter fratres & extraneos. Quam opinionem Cy. æquiorem putat, quia æquè poteſt eſſe fraus in donatione facta fratri revocantis, ſicut in facta extraneo, & in hoc Cy. bene loquitur, ut mox liquebit, ſed malè (prout etiam Bart. in *d. §. Imperator*, Bal. & Sal. in d. l. 1.) tradit opinionem Dy. pro alia & diverſa ab opinione Ugol. cum Dy. idem omnino tenet. Quòd enim Dy. incipit diſtinctionem ſuam à donatione, quæ fit ante nativitatem filiorum, primò id impertinens eſt quantùm ad quæſtionem noſtram, quæ eſt de donatione inofficioſa tantùm, quatenùs revocatur per querelam inofficioſæ donationis, de qua tantùm quærimus, & quæ longè differt à condictione, *l. ſi unquam*, *C. de revoc. dona.* Et ſic quamvis Dy. in ſuis annot. Inform. utramque quæſtionem una periodo (compendij ſermonis gratià) junxerit, tamen hîc utraque quæſt. impertinenter cumulatur, ubi de altera tantùm quæritur & diſputatur. Secundò, quantùm ad primam partem diſtinctionis Dy. quæ eſt de donatione ante natos filios facta per *l. ſi unquam*, revocanda, non ſunt numerandæ opiniones, quia licet olim pauci tenuerint *d. l. ſi unquam*, tantùm procedere in liberto, tamen jamdudum ea opinio à ſchola & foro exploſa eſt, & ubique vicit & invaluit vera ſententia, quod *d. l. ſi unquam*, habet locum in omni alio filio, vel deſcendente legitimo.

15. Verum eſt quod omnes aduſque putaverunt, & putant *d. l. ſi unquam*, limitari per *d. l. ſi totas*, male aduſque intellectam, videlicet quod ſi donatum ſit filio, filii deinde nati revocent uſque ad legitimam tantùm, per *d. l. ſi totas*, aliàs in totum, ſi extraneo datum ſit, *l. ſi unquam* Et ſic verbalis eſt reprehenſio, qua Bartol. in *d. §. Imperator reprehendit*, Dyn. in primo membro. In quantùm autem Bartol. & Salic. reprehendunt primam partem ſecundi membri diſtinctionis Dyn. per legem, *ſi liqueat*, in qua dicunt eſſe caſum contra Ugol. & Dy. Hæc impugnatio facta eſt priùs per Azo. qui (ut dixi) primus hac ratione improbavit diſtinctionem quam Ugol. amplexus eſt: tamen Ugol. purè & ſimpliciter ſequuntur Dy. & Alb. in *d. §. Imperator*, & idem ſenſit Fulg. in *d. l.* 1. idque æquius viſum eſt Cy. in *d. l.* 1. col. 2. ut dixi.

16. Succedit quarta opinio Petri, qui tribus præcedentibus partim convenit, partim adverſatur. Et primò diſtinguit, an ſint plures donationes, an una inofficiosè facta. Primo caſu dicit revocari ultimam, per quam apparet inofficioſitas *l. ſi libertus in ſi. de jur. patr.* quod intelligit Cyn. hic col. 2. quando præcedentes donationes validæ ſunt ubi initio, ſecùs ſi indigeant confirmatione per mortem, quia tunc idem in eis, quod in legatis, *l. ſi mortis*, *l. in donationib. C. ad l. Falc.* Sed iſtud primum membrum diſtinctionis Petri non diſcutio hic, quia quæſtio noſtra eſt de una donatione inofficioſa, in qua ſubdiſtinguit Pet. Aut eſt facta in filium, & tunc indiſtinctè non revocatur, niſi uſque ad legitimam, etiamſi eſſet inofficioſa in totum re & conſilio. Et movetur Pet. quia non eſt ita aſperè procedendum contra fratrem. Aut vero facta eſt extraneo, & tunc ſequitur diſtinctionem Ugol. ut ſi ſit inofficioſa re & conſilio, revocetur in totum, aliàs uſque ad legitimam tantùm. Et ſic Petrus in effectu ſequitur opinionem Ugol. niſi donatio ſit facta filio.

17. Et idem omnino tenet Bartol. in d. l. 1. col. ultim. verſic. *reaſſume*, *hoc titul.* ubi in hac quæſtione de una donatione inofficioſa eodem modo, ut Petrus (eo non citato) ſolvit & diſtinguit, nullo addito, vel detracto. Jam etiam tandem poſt prolixam intricationem tenet Salic. in d. l. 1. col. 4. cum ſequentib. quamvis enim dicat ſe aliter diſtinguere, & quaſi novi aliquid afferre. Et quamvis in ultimo membro, quando donatum eſt extraneo, faciat duas ſubdiſtinctiones, unam

quando filio nihil eſt relictum, alteram quando filio fuit aliquid relictum, tamen in utraque eodem modo in effectu ſubdiſtinguit, videlicet inter inofficioſam re & conſilio, quæ in totum revocatur, & inofficioſam re tantùm, quæ uſque ad legitimam tantùm. Cyn autem in *d. l.* 1. poſt rejectam opinionem Petr. recitat aliam Alb. quæ recidit in opinionem Azo. & noviſſimè aliam quorumdam, qui putaverunt, *l. ſi umquam*, loqui in liberto tantùm, quæ inepta eſt & impertinens.

18. Supereſt igitur quinta & noviſſima opinio, quæ eſt Bartol. in *d.* §. *Imperator*, ubi poſtquam decidit revocationem, quæ fit ex tacita voluntate donantis, ut in *l. ſi umquam*, propter liberos ſupervenientes ipſo jure fieri in totum, ſi collata eſt in extraneum; ſi verò in filium, tunc uſque ad legimam tantum, *d. l. ſi totas*, & ita abſolutè ſentit. Bartol. etiamſi nihil ſuperſit, nihil relictum ſit, ſed totum donatum fuerit. Quantùm autem ad quæſtionem noſtram de revocatione, quæ fit contra voluntatem donantis non ipſo jure, ſed per viam querelæ, diſtinguit. Aut eſt donatum uni ex liberis, & revocatur uſque ad legitimam tantùm, etiamſi fuit inofficioſa re & conſilio, *d. l. ſi liqueat*, etiamſi prorsùs omnia donata ſint, nihilque ſuperſit, nihilque revocanti relictum ſit. Aut vero extraneo, & hîc ſubdiſtinguit. Aut filio querelanti fuit aliquid relictum, & aget ad ſup; l-mentum legitimæ tantùm, l. 1. *hoc titul.* quæ hæc expreſsè non dicit, ut ibi declarat Paulin. ſed bene innuit. Aut non fuit aliquid relictum, & rursùs ſubdiſtinguit. Aut donatio fuit inofficioſa re & conſilio, & revocatur in totum, *l. ſi libertus*, §. *penult. de jur patr.* Aut inofficioſa re tantum, & tunc uſque ad legitimam tantùm, l. 1. 2. 3. & *l. cum donationibus hoc titul.* Et hanc opinionem Bartol. ſequitur Imo in *d.* §. *Imperator*, & in c. ſi. & ibi Abb. n. 5. *de donat.* Pet. de Fera in libel. pro donat. verbo irrevocabiliter, col. 2. & generaliter communis ſchola, tam in ſcripturis, quàm in conſiliis.

19. Sed certè poſt opinionem Azo. nulla eſt rigidior & iniquior filiis, imò hæc opinio Bartol. quantumvis in varia membra, & minuta artificioſe ſubdiviſa & diſſecta, non eſt aliud quàm opinio Azo. unica ſolo caſu rariſſimè contingente limitata. Bartol. enim nullo caſu filios admittit ad revocationem inofficioſæ donationis in totum, vel in virilem, niſi tribus ſimul copulative concurrentibus. Primò, quod ſit facta extraneo. Secundò, quòd inofficioſa re & conſilio. Tertiò, quòd nihil omninò relictum ſit filio. Ideò ſufficiebat ponere concluſionem Azo. cum unica limitatione. Nunc fideliter enumeratis, ſuiſque locis collocatis ſingulis opinionibus, rationes vireſque earum priùs conferamus & expendamus, quàm noſtra proferamus, ne quid innovare, niſi ex evidenti utilitate & æquitate, cum ſumma & exactiſſima diſcuſſione videamur.

20. Prima tantùm fundari poteſt in tribus, vel in *d.* §. *Imperator*, vel in exemplo querelæ inofficioſi teſtamenti, vel in exemplo patroni, *l. ſi libertus*, *de jur. pat.* Sed primùm loquitur tantùm de inofficioſa re & conſilio, & ſic malè colligitur donationem inofficioſam, hoc eſt dodrantem, vel hodie beſſem, aut ſemiſſem excedentem, in totum revocari generaliter, etiamſi non conſtet de fraude ſeu conſilio intervertendi querelam inofficioſi. Debebat igitur reſtringi ad caſum fraudis, quod eſſet recidere in opinionem Ugol. Secundum minus valet, quia licet hæc querela æquiparetur querelæ inofficioſi, *l. ſi. hoc titul.* non tamen in omnibus, & præſertim in extenſione revocationis, ut patet per l. 2. cum ſequent. *hoc titul.* ubi non datur niſi ad quartum vel ejus ſupplementum. Tertium autem magis facit pro ſequenti contradictoria opi. Azo. Imo. ſi comparatio patroni procederet, filius nunquam revocaret, niſi probando de dolo & fraude patris, ſeu de conſilio fraudis, & ſic donationem eſſe re conſilioque inofficioſam, & adhuc uſque ad legitimam tantùm, ſicut patronus, *l.* 1. *C. ſi in fraud. par. l.* 1. *ff. eo.* Et ſic durius ageretur cum filiis, quàm ſecundùm opinionem Azo. quæ eis omnium duriſſima eſt.

21. Secundam & ſuam opinionem fundat Azo. in *d. l. ſi liqueat*, ubi donatio facta eſt filio inofficioſa re & conſilio, & tamen non revocatur, niſi uſque ad legitimam, ergo multò minus ſi re tantùm inofficioſa, ut in l. noſtra, vel ſi extraneo facta. Et ad §. *Imperator*, reſpondet ut ſuprà numero 12. quæ ſolutio ſi tolerabilis eſſet (ut nonnullis videtur) ſaltem ſi ceſſaret *d.* §. *Imperator*, facile eſſet in diſputatione juris hanc opinionem tueri, quæ ſemper inſignes quoſdam ſectatores habuit, ut Accurſ. in Auth. *unde ſi parens*, & in *l.* 1. *hoc titul.* & ibi Guil. Cun. Bald. Franc. Aret. conſ. 47. viſis, per totum. Jaſ. in Auth. *unde ſi parens in ſi.* Sed cum ea ſolutio ſit mera, & intoleranda contorſio, neceſſe eſt hanc opinionem ruere, quia text. *d.* §. *Imperator*, ineluctabiliter probat, quod donatio re conſilioque inofficioſa, etiam alteri filiorum vel nepotum facta in totum revocatur, & ad *l. ſi liqueat*, novè reſpondebo infrà n. 45.

22. Rursùs adverte quod quamvis Azo expreſſim non fundet ſe, niſi in *d. ſi liqueat*, tamen ſubtiliter & penitùs inſpiciendo, fundatur præcipuè in falſo omnium intellectu *d. l. noſtra*, quo ceſſante, vel brevius ſi hæc *l. ſi totas*, non extaret, facile (& idem de aliis Doctoribus) *d. l. ſi liqueat*, cum *d.* §. *Imperator*, conciliaſſent, vel ad ſummum ſi conciliare nequiſſent, & neceſſe fuiſſet alterum alteri cedere, facilius æquitatem *d.* §. *Imperator*, quam duritiem *d. l. ſi liqueat* (quæ monadica eſt) amplexi eſſent. Sed cum per hanc l. noſtram, *ſi totas*, ut omnes intelligunt, non fiat revocatio donationis quantumvis immenſæ filio factæ, niſi uſque ad legitimam, etiam in terminis *l. ſi unquam*, videlicet quando etiam ex tacita mente donantis ob ſupervenientes liberos revocatur, & ſic multominus ultra eamdem legitimam revocari poſſet per filium jam tempore donationis natum, & contra voluntatem donantis, ſequitur nullam conciliationem fieri poſſe, quin per locum à fortiori hujus l. *ſi totas*, evertatur. Et ſic cum aliter ſeſe extricare nequirent, ſed neceſſe eſſet alterum text. alteri cedere. Imò cum propter concurſum hujus *l. ſi totas*, ſic intellectæ, cum *l. ſi liqueat*, nec electio quidem libera eſſet, non ſolùm congruentius, ſed etiam neceſſarium exiſtimamus unicum, §. ff. duabus legibus C. cedere, præſertim cum hujus C. editio poſterior ſit, quæ eſt eſt vera & arcana ratio, cur omnes gloſ. & Doctores aduſque tam obſtinatè & concorditer diſtorſerunt literam *d.* §. *Imperator*, unde multi quoque alij errores emanaverunt.

23. Tertiæ opinionis fundamentum ſecundùm Bartol. in *d.* §. *Imperator*, occaſionale eſt, videlicet occaſione *l. ſi libertus*, §. *planè*, *de jur. patr.* prout etiam omnes aduſque d. l. perperàm intelligunt. Videns enin Ugol. quod plus juris habet in bonis filius quàm patronus, ut not. in *l. ſi quis legatum*, §. *ult. de fal.* & ibi gloſ. verſ. *non poſſe*. Et tamen, quod patronus in fraudem ſui alienata revocat in totum, ut putant per *d. l. ſi libertus*. Ideò Ugol. ad vitandum abſurdum ne filius deterioris conditionis eſſet, minuſque juris haberet, diſceſſit ab opinione Azo. & cenſuit, ut ſuprà numero 12. in fin. quæ ſententia magnam habet æquitatem, & optimè conciliat §. *Imperator*, qui loquitur in inofficioſa re & conſilio, cum *l. hac ſi totas*, quæ loquitur in

inoffi-

in inofficioſa re tantùm. Sed relinquit *l. ſi liqueat*, primo membro ſuæ diſtinctionis repugnantem, nec reſtrictionem admittentem propter hanc *l. ſi totas*.

24. Quæ licet loquatur in inofficioſa re tantùm, tamen ejus inofficioſitas non eſt ab initio, ſed ſupervenit ex poſtfacto, non reſpicit quantitatem bonorum, cum omnia data eſſent, ibi, *ſi totas*, ſed eventum inopinatum poſtea præter intentionem donantis ſequutum, ideo majorem, & fortiorem habet rationem revocandi, quam inofficioſitas ab initio etiam re & conſilio inexiſtens, quia facilius eſt revocare juxta voluntatem, quam contra voluntatem donantis, etiamſi voluntas revocandi ex intervallo ſola donatoris pœnitentia ſupervenerit, text. in *l. Titia Seio. §. Lucius*, *de leg.* 2. quanto magis revocare facilius eſt ex tacita conditione & voluntate revocandi ab initio inexiſtente; & tamen filio ſi donatum ſit, non revocatur per filios poſtea ſupervenientes, niſi uſque ad legitimam hac *leg. ſi totas*, ſecundùm perpetuum omnium ad uſque intellectum. Igitur multo minus ultra eamdem legitimam revocatus per filium jam natum, quem donator excludere voluit, & conſequenter opinio Ugol. ſtare nequit.

25. Vanus autem & frivolus erat metus *d. l. ſi libertus*, quia patronus non plus lucratur, nec adſequitur, quando ipſo jure revocat, quam quando per viam Favianæ, & Calviſianæ actionis, ut patet in *d. l. ſi libertus*, quæ evertit diſtinctionem Ugol. quia utroque caſu patronus ſemper uniformiter conſequitur portionem conſtitutam dumtaxat. Fruſtra igitur verberatur, ne filius minus haberet quam patronus, imò ſi æquiparatio patroni procederet, ſtandum eſſet opinioni Azo. Etſi præpoſterè nimium diſceſſit ab opinione Azo. per d. l. *ſi libertus*, quia per eamdem l. debebat magis cum Azo. ſentire.

26. Quarta igitur opinio in primo membro, quando donatum eſt filio, ſentit cum Azo. metu hujus *l. ſi totas*, in ſecundo verò membro quando datum eſt extraneo, adſumit diſtinctionem Ugol. quam fundat Petrus in *d. l. libertus*, ſed eſt fundamentum præpoſterum, & impertinens, tum quia in *l. ſi libertus*, non loquitur de fraudatione facta re tantum, ſed re & conſilio, & nunquam ſubvenitur patrono, niſi probet dolum, & fraudem conſilij, & adhuc hoc probato, non revocat, niſi quatenus legitima pars diminuta eſt dumtaxat, *l. 1. C. ſi in fraud. pat. l. 1. & per tot. ff. eo.* Et idem de quinta, & noviſſima opinione Bar. qui omnino ſequitur præcedentem opinionem Per. niſi quod ad ultimum membrum addit de ſuo novam ſubdiſtinctionem, videlicet, an filio revocanti fuit aliquid relictum, an vero nihil ei fuerit relictum. In quo laudo diligentiam, & ingenium, Bar. quia eſt optima ſubdiſtinctio, nõ ſolũm in evidenti æquitate, ſed etiam in ratione juridica, & in bonis, & pertinentibus legibus fundata, quas allegat, videlicet, in *l. omnimodo. C. de inofficioſ. teſtam.* & l. 1. & ultim. *hoc titul.*

27. Vult enim dicere (& bene) quod dict. l. omnimod. quæ loquitur in inofficioſo teſtamento, debet extendi ad donationem inofficioſam per paſſivam interpretationem d. l. 1. & l. fin. *hoc tit.* & in hoc ſuo invento bene dicit, ſed dum Petr. & alios ſequitur multis cum illis erroribus involvitur. Cum omnibus enim malè limitat *l. ſi unquam*, per hanc *l. ſi totas*, malè intellectam. & malè conſentit diſtorſioni *d. §. Imperator*. At cum Ugolin. & Petr. malè fundat diſtinctionem inter inofficioſam re, & conſilio, vel re tantùm in *d. l. ſi libertus.* malè cum Petr. & aliis putat in *d. leg. ſi libertas*, donationem eſſe collatam in extraneum, atque adeo per dict. legem eſſe hoc caſu (& non quando filio datum eſt) ſubdiſtinguendum. Malè aduſque communis ſchola regulam, quæ habet querelam inofficioſæ donationis ad legitimam tantùm revocare, limitat quando donatum eſt extraneo, idque unico, *d. l. ſi libertus*, præſidio tantùm, nullum enim aliud habent in jure ſuæ inter filium, & extraneum differentiæ fundamentum.

28. Sed omnes aduſque falſi ſunt, quia *d. l. ſi libertus*, non magis loquitur in donatione per libertum facta extraneo, quàm filio, imo potiùs loquitur in donatione facta proprio filio emancipato. Probo per ipſum text. & ipſam legum hiſtoriam, quia d. *l. ſi libertus*, facta eſt ab Ulpiano ſuper interpretatione *legis Papia Poppea*, quando libertus in fraudem d. l. alienat, quod nec Accurſ. ignoravit, ſed in ſua gloſ. ſuper verb. *legis* exponit, ſcilicet, Papiæ remittendo ad *§. poſtea, Inſt. de ſucceſſ. libert.* Tota enim d. l. lata eſt ſuper fraud. de centenariis, quod non convenit, niſi legi Papiæ *d. §. poſtea.* Et dicit *d. l. ſi libertus* in fraudem fecerit ſe minorem centenario, ſcilicet, ſeſtertiorum, de quibus loquitur Ulpian hoc eſt, centum millium ſeſtertiorum, quod idem eſt, ut probat Budæus in lib. de Aſſe. quod centenarium Juſtin. poſtea minuit quantum ad hoc, & ad centum aureos reduxit. *§. ſed noſtra, Inſtit. de ſucceſ. lib.* tunc (inquam) dicitur feciſſe in fraudem legis, nedum patroni. Et ſic alienatio ipſo jure nulla eſt, & in totum ipſo jure revocatur. Si vero centenarius manens quædam inter vivos alienaverit in fraudem, non dicitur feciſſe in fraudem legis, quæ adhuc etiam ſtante alienatione locum habet, ſed in fraudem ſolius patroni, qui alienatione ſtante, minorem partem habiturus eſt. Et ſic alienatio non eſt nulla ipſo jure, nec in totum revocatur, ſed ſolum pro parte patroni per viam actionis Favianæ & Calviſianæ, ut ibi, & in l. 1. *in fin. C. ſi in fraud. patr.*

29. Quod enim Ulpianus ait, revocabuntur ea, quæ per fraudem ſunt alienata, hæc verba ſignificant, quatenus per fraudem ſunt alienata, & ſic uſque ad portionem conſtitutam, quâ ſalvâ, fraus fieri dici non poteſt, *l. 1. §. quod autem l. ſi patronus, in fin. ſi quid in fraudem patr. l. qui autem. §. ſi ſervum, ſi qua in fraud. cred.* Hæc eſt ſumma dict. l. quæ non diſtinguit, an libertus filio ſuo, an vero extraneo donaverit, ſed in utroque idem juris eſt. Et ſic malè Doctores indidem colligunt, donationem re, & conſilio inofficioſam tunc demum in totum revocari quando extraneo facta eſt, ſecùs ſi filio donantis, quinimo idem ſi filio, per illam l. Imo veriſimilius eſt in d. l. donationem factam filio quàm extraneo, quia d. l. neceſſariò præſupponit libertum habere, & relinquere unum, vel duos filios, quia loquitur in terminis l. Papiæ, augentis jura patroni, quando libertus habet unum, vel duos filios tantùm. Loquitur ergo in liberto habente unum, vel duos ad ſummum liberos, quorum favore cupiebat patronum in totum, vel in partem fraudare. Et ſic proclivius eſt, quod alteri filio emancipato, quàm merè extraneo donaverit, idque vel ſenſus communis convincit. Sola enim lex Papia introduxit illud centenarium, & patronum cum filiis liberti centenarij, etiam teſtamento facto in virilem vocavit, ut expeditum eſt in jure.

30. Vera ergo & germana ſpecies facti *dict. l. ſi libertus* talis eſt. Libertus habens 150. in bonis, & duos filios: videns patronum per l. Papiam vocari in virilem. & ſic ad 50. volens filios (patrono penitus excluſo) omnia bona ſua adſequi, cum per viam teſtamenti nullo modo poſſet, alteri filiorum emancipato 75. dedit, & alterum inſtituit, & ſic moriens invenitur minor centenario. quare filius inſtitutus vult patronum in totum excludere, cum non ſint niſi 75. in bonis defuncti. Et ſi patronus velit concurrere æqualiter cum unico hærede, & hærede 37. cum dimidio, repellitur, quia in hereditate non ſunt centum, & multo minus quando vult habere 50. quia quod fuit inter vivos alienatum, non eſt in bonis. Conſultus Ulpianus decidit donationem ipſo jure nullam, & in totum ipſo jure revocari, & ſic patronum integram virilem, videlicet 50. habiturũ. Præſupponit enim quod filius donatarius videns donationem nullam, veniet

diviſionem præveniens, & in hoc ſtaretur dicto, & declarationi patris. Et ſic donatio non revocaretur pro rata legitimæ tantùm, ſed viriliter, & ſic in totum, per text. in *leg. tale pactum. §. fin. de pac.* Decimo, per locum ab abſurdo & iniquitate, ut infra, num. 43. quia phraſis hujus legis & natura tituli neceſſario hoc oſtendit, ſcilicet patrem quæſiviſſe, an & quatenus poſſet donatio ex neceſſitate revocari, & de hoc tantùm reſponſum fuiſſe.

37. Undecimò hoc oſtendit viva ipſa, & integra totius legis ſpecies. Pater habens duos tantùm filios, nec alios habere ſperans, voluit vivens (ut quandoque ſolent) eis conferre, & dividere bona ſua: quod ut firmius eſſet, eos emancipavit, dehinc eis omnia, dedit, & diſtribuit. Poſtea mortua eorum matre, cum non poſſet commodè carere uxore, quæ curam ejus, & familiæ geretet, nollet tamen in eorum (quos enixè diligebat) præjudicium novercam inducere, & commune fortè judicium prioris uxoris, cum qua dictam donationem, & diviſionem liberis communibus fecerat eludere, vel forſan (ut non rarò uſuvenit) metuens eos contriſtare, & minus gratos habere, dubitavit, & quæſivit, an & quatenus filij ſecundi matrimonij, ſi quos fortè ſuſciperet, donationem illam inofficioſitatis arguere, & revocare poſſet? Et primò videtur, quod etiam in totum & ad viriles, per reſcriptum Alex. Severi *d. §. Imperator*, aut ſaltem per aliud diverſum remedium. *l. ſi unquam, infra de rep. don.* In contrarium quod nullo modo revocare poſſunt, quia conſtat quod ea donatio ab initio fuit valida & perfecta, & nullo modo, nec re, nec conſilio inofficioſa, cum eſſet æqualis inter omnes filios qui tunc erant, nec ſperarentur alij futuri.

38. Cum ergo nullo modo fuerit inofficioſa, ſed ab initio perfecta, & valida, ſequitur primò, quod non ſpectat ad titulum, & conſtitutiones de inofficioſis donationibus, quæ inventæ, & ſancitæ ſunt adverſus conſilia & calliditates eorum, qui leges de inofficioſis teſtamentis prævenire, & eludere volunt. Secundò, quòd ex quo donatio illa ſemel fuit valida, perfecta & conſummata, non vitiatur in aliquo, etiamſi ad eum caſum deventum ſit à quo non potuiſſet plenum, & incommutabilem effectum ſortiri, ut tradit Bar. & omnes in *l. pluribus. §. & ſi placeat. de verb. oblig.* Tum nullo jure cautum erat donationem, quæ ab initio valida, nec re, nec conſilio inofficioſa fuit, poſtea inofficioſam dici poſſe. Et ſic ſtandum regulæ *l. perfecta. C. de donat. quæ ſub mod.* Non obſtat *d. §. Imperator.* quia loquitur in ea, quæ ab initio vitioſa fuit, utpote re & conſilio, & in totum inofficioſa. Minus obſtat *d. l. ſi unquam* quia præter id, quòd non fuit lata, niſi plus triginta trib. annis poſt imperium à Diocl. & Maxi. authorib. hujus *l. ſi totas*, abdicatum, *d. l. ſi unquam* impertinens eſt ab hac quæſtione, in qua non quæritur de revocatione facienda per ipſum donantem ex ejus voluntate, ſed de revocatione facienda contra ejus voluntatem per alios filios.

39. Quibus non obſtantibus, deciditur hic, quòd etiamſi maximè velit pater in priore judicio perſeverare, tamen neceſſe eſt legitimam portionem ſervari filiis ſecundi, vel cujuſcumque legitimi matrimonij, non ſolum habitâ ratione bonorum à patre quæſitorum, & relictorum poſt d. donationem, ſed etiam reſpectu bonorum prioribus filiis (etiam antequam poſteriores nati eſſent, vel ante ſecundum matrimonium) donatorum. Et quantum ad hoc (ſive hoc tantum reſpectu) bona per patrem ante horum filiorum nativitatem donata, cenſentur reverti vel adhuc eſſe in ejus patrimonio, ad hoc, videlicet, ut de eis quoque hæc legitima (quæ de vero patrimonio in ſucceſſione derelicto ſumenda eſt) metiri poſſit. Hæc dicit hæc l. ad hoc æqua, ſingularis, & neceſſaria, quia nulla alia lege cavetur, querelam inofficioſæ donationis, quæ contra voluntatem donantis competit, extendi ad immenſas donationes factas ante nativitatem filiorum; præſertim ſi factæ ſunt æqualiter omnibus filiis, qui tunc erant, ut ab initio, nec re, nec conſilio inofficioſa fuerit, ſed perfecta, valida & conſummata. Et ceſſante hac l. & donatore præſentante, neceſſe habuiſſent filii ſecundi matrimonij contentari bonis poſtea per patrem quæſitis, prout etiam alias citra donationem, & judicium patris quorumdam locorum Conſuetudinibus ſtatutum, & obſervatum fuit, & dicunt Mod. in Conſuet. Pariſ. §. 10. q. 8.

40. Non obſtat ſi dicatur, quòd hæc querela eſt introducta ad inſtar inofficioſi teſtamenti. *l. ultim. hoc tit.* & quòd filiis etiam poſthumis, vel poſt teſtamentum conceptis exhæredatis, vel præteritis, competit querela inofficioſi teſtamenti, ergo hæc etiam querela citra hanc l. Quia imò poſthumi, vel poſtea non teſtamentum ipſo jure rumpunt, niſi fuerint nominatim exheredati, *l. poſthumi, de injuſt. rupt. & irrit. teſt.* Quemadmodum filij, quos teſtator ignorat ſe habere, rumpunt teſtamentum, ſive pagani, ſive etiam militis, *l. ſicut certi. C. de teſt. mil.* Et ſic non habent querelam inofficioſi teſtamenti, niſi tempore ipſius teſtamenti ſubſit inofficioſitas contra filios natos, vel teſtamentum ipſum expreſſam contineat inofficioſitatem per exhæredationem poſthumorum, vel futurorum liberorum, qui etiam jure C. paratam habent, & fundatam querelam abſque fundatione gratitudinis, *l. ſi quis in ſuo. § fin. C. de inoff. teſt.* quæ ita debet intelligi, in quantum dicit poſthumos non poſſe exhæredari, id eſt, non tenentur gratitudinem probare prout jam nati tenentur jure C. non quia eodem jure opus habeant querela, ut per Fulg. Paul. in d. §. *fin. Dec. l. 2. C. de contra tab* Vigl. in *rub. de inofficioſ. teſtament.* Sed hîc tempore donationis non erant alij liberi, nec de eis cogitatum fuit, & ſic nulla omnino fuit inofficioſitas. Et licet hi filij poſtea nati ruperint teſtamentum, quia ſemper uſque ad obitum pendet, non tamen rumpunt donationem ſemel perfectam & validam.

41. Itaque filiis poſtea natis neceſſaria fuit providentia hujus l. quæ ampliat materiam querelæ inoffic. donationis, & de novo ſtatuit & declarat, quòd filiis poſt donationem perfectam, & conſummatam natis æquè competit hæc querela, ac ſi tempore donationis nati fuiſſent, quamvis donatio initio valida fuerit, nec re, nec conſilio inofficioſa, & adhuc hodie quoque nullo modo inofficioſa ſit conſilio, ſed re tantùm, propter caſum ex inopinato ſupervenientem, & etiam non obſtante, quòd aliàs ſi donatio efficiatur ex poſtfacto re tantum inofficioſa: puta caſu vel clade bonorum conſervatorum, non detur querela filiis, ſive jam tempore donationis, ſive poſtea natis, ut omnes gloſſ. & Doct. tenent in *leg. 1. hoc tit.*

42. Hæc enim ultima concluſio ſingulariter limitatur per hanc l. ſi fiat ex poſtfacto re tantum inofficioſa per aliorum filiorum nativitatem. Alioquin citra hanc l. quantum ad hanc l. querelam attinet, ſtaretur regulæ, quam gloſſ. & Doct. ibi tradunt, videlicet, quòd donatio, quæ ab initio fuit legitimè facta, nec re, nec conſilio inofficioſa, non retractatur in aliquo propter caſum, vel eventum contingentem ex poſtfacto. Hic ergo vetus eſt, planus, & ſincerus hujus l. ſenſus, licèt à nobis novè detectus, non divinatorius, quia non aliunde acceſſitus, ſed ex verbis ejuſdem l. & congruentia tituli, cui ſubjecta eſt, elicitus, æquitati, ſubjectæque materiæ, cæteriſque juris partibus, & legibus conſentaneus.

43. Contra communis intellectus primò iniquitatem habet manifeſtam. Secundò l. hanc transfert ad caſum, & deciſionem à materia tituli ſui legumque eidem ſubjectarum diverſam. Tertiò l. hanc efficit, non ſolum à proprio titulo, & connexis legibus, ſed etiam ab aliis partibus juris, ut à *d. l. ſi unquam*, & à *§. Imperator*, & *§. Lucius. in d. leg. Titia Seio. de leg. 2.* & à

tale pactum, § *fi. de pact.* diſſonam, imò repugnantem. Quartò aliarum etiam legum, quin etiam canonum (*ut c. quicumque*, 17. *q.* 4. æquitati & aperto ſenſui captioſus eſt, imò tandem cogit clariſſimum, & æquiſſimum text. iniquè, & flagitioſè corrumpere, ut d. §. *Imperator*, nec ſiquidem finem eſſe, ſed magnam intricationem diſſidentium opinionum relinquit. De primo liquet. Intuere vivam ipſam & nudam l. ſpeciem. Pater cùm duos tantùm filios haberet, eos emancipavit, eiſque totas facultates ſuas donavit. Deinde ex eodem, vel ſecundo, aut ulteriori matrimonio alios filios ſuſcepit.

44. Nunc ſenſum communem ipſumque bonum, & æquum conſule, an veriſimile eſt patrem id feciſſe, ſi cogitaſſet futuros ſibi alios filios? nemo ſanæ mentis non negabit. Inerat igitur tacita conditio, ut & in d. l. *ſi unquam*. Quòd ſi quis hebetioris ingenii hæreat, nondumque ſentiat conſequentiam noſtram eſſe veram & neceſſariam, aut quiſpiam tetrici ingenii reluctetur, oſtendo neceſſariò concludere. Conſtat, quòd pater nolebat tunc alios filios, ſi quos poſteà ſuſciperet, excludere. Hoc ſi quis argutiolus putet eſſe petitionem principii, de qua in paralogiſmis Dialecticorum, oſtendo non eſſe accerſitum, ſed ipſi ſpeciei l. inſitum. Aut enim volebat, aut nolebat, aut non cogitabat patrimonii filiorum à bonis ſuis excluſionem. Sed primùm dicere non potes, & hanc l. eo reſtringere impoſſibile eſt, cùm generaliter & indefinitè loquatur. Imò potiùs debet ad ſenſum naturæ conformem, & hominibus congruum, & pluribus aſſuetum reduci, etſi opus ſit, reſtringi. Hoc enim non eſt reſtringere, & multò minus eſt divinare, ſed ſecundùm naturam, & proprios fines ſuos intelligere. Aliorsùm autem deflectere divinare eſt, & diſtorquere, l. *nam ad ea*, *de legibus.* Jam ergo neceſſe eſt dicere hanc l. propriè loqui, intelligi, & adaptari, quando pater nolebat, aut ſaltem non cogitabat filios futuros excludere. Sed ſi non cogitabat, ergo non valebat, ergo noſtrum naturale argumentum à veriſimili, eſt argumentum à neceſſario, & omninò concludit in hac philoſophia morali, & interpretatione legum.

45. Si ergo in eodem themate de revocatione donationis ex voluntate patris quæratur, eadem omninò erit hîc ratio, quæ & in d. l. *ſi unquam*, quia eadem tacita veriſimilis (imò etiam ſecundùm naturales inſitos & conſuetos affectus neceſſaria) conditio. Et ſic communis intellectus facit hanc l. d. l. *ſi unquam*, æquiſſimè repugnantem. Scio vulgarem evaſionem, videlicet, quòd illa l. limitetur per iſtam. Sed hac non effugient: quæ eſt enim ratio commentitiæ hujus limitationis? Certè nulla eſt niſi quam ſomniavit Petr. in l. 1. ſup. eo. dicens non ita aſperè procedendum eſſe contra fratrem. Quam rationem meritò Cy. ibi col. 3. reprobat, quia ſic (inquit) poteſt eſſe fraus in donatione facta fratri, ſicut quando fit extraneo. Tùm quia propter invidiam & altercationem vitandam inter fratres magis inter eos debet æqualitas obſervari, l. *cùm oportet*, §. 1. *ibi vel ad fratres ſuos*, quod etiam gravius, & §. *ſin autem*, ibi, *ne altercationis cujuſdam maximè inter fratres oriatur occaſio*, infrà, *de bon. quæ lib.* Imò ratio Petr. in eumdem retorquetur. Si enim ſecundùm eum non conſideratur poſſeſſio & præventio donatarii, ſed ſola fraternitas, æquè ſunt invicem fratres. Et ſic ſenior, cui quòd ſolus eſſet, totum donatum eſt, non poteſt poſteà nato recuſare virile, nec eum reſtringere ad partem legitimæ. Cùm enim poſteà natus pro ſe habeat intentionem legis, & patris, non malè tractat fratrem donatarium revocando eum ad virile, ſed donatarius ſolus aſperè agit de negando virilem fratri contra intentionem legis & patris.

46. Igitur quà æquitate filius poſteà natus revocat totum ab extraneo, eadem, imò à fortiori revocat virilem à fratre ſeniore. Tùm merè extraneus, qui non erat ſucceſſurus, ut in d. l. *ſi unquam*, *non* habuit donationem tanquam futurus hæres, ſed tanquam ipſe: Et nihilominùs totum ab ipſo revocatur. Sed filius unicus, vel duo ſoli filii, qui aliàs ſoli ſperabantur ſucceſſuri, non habuerunt donationem, ut ipſe tantùm, ſed magis eâ contemplatione, quod alioquin futuri erant hæredes. Atqui faciliùs & procliviùs revocatur ab eo cui donatum eſt tanquam futuro hæredi, vel tacitè ea contemplatione, quod alioquin foret hæres, quàm ab eo, cui ut ipſi, meréque extraneo donatum eſt, ut probat text. in l. *tale pactum*, *in fin. de pact.* faciunt quæ dicam infrà in quæſt. num. 61. Quin etiamſi ceſſaret, vel abolita eſſet d. l. *ſi unquam*, adhuc circumſcripta omni lege, communis intellectus manifeſtam haberet iniquitatem, nedum duritiem.

47. Quid enim pater iſte duos tantùm habens filios, eis emancipatis, omnia bona ſua conferens aliud facere cenſetur, quàm obitum præveniendo futuriſque litibus occurrendo, vivens bona ſua vel ſuorum hæredum prærogatus arbiter divideret, ut in l. *quoties*, l. *inter omnes*, *inf. fam. erciſc.* & cogitatione futuræ ſucceſſionis, ut inquit pulcher text. in l. *ſi cogitatione*, *eod. tit.* Si igitur poſteà ex inopinato ſupervenerint alii filii, nonne ratio ſuadet, imò cogit eos ad viriles partes admitti, ſaltem ſi pater expreſsè velit: nonne iniquiſſimum eſt, & ab omni recto ſenſu alienum, primos & donatarios, etiam patre invito, virilem poſteà natis denegare, eoſque ad partem legitimæ tantùm coarctare? Si enim tunc fuiſſent nati, pater ad viriles iſtos æquè admiſiſſet, ſicut primos, cùm ſoli eſſent, nec alios futuros ſperaret. Et tamen communis intellectus ad hæc abſurda & nequiſſima hanc l. trahit. Nec non & ad alia errorum portenta impellit, de quibus inf. in q. nu. 61. verſ. *at quàm iniquus*, in quæ non incidiſſent.

48. Viden' quorsùm res evaſura ſecundùm ea tempora, ſi patri poſteà ſupervéniſſent quatuor filii: eveniſſet enim ſingulos horum quatuor ſemiunciam duntaxat habere, duos autem donatarios ſolidum dextantem (nec quicquam reclamante patre) retinere. Nec tantis abſurditatibus gloſſ. & Doctores moti ſunt, ſed prætextu erronei intellectûs hujus ſolius l. alia jura æquiſſima diſtorſerunt, & ut admiſſus error alium trudit, in multos alios errores ob unum inciderunt. Atqui cùm lex talis eſſe debeat, & ita temperari, ut non poſſit à ſapiente reprehendi, l. *Salvius Ariſto. de lega. præſt.* & erubeſcenda ſit lex male poſita, *l. un. in princ.* ubi Bal. col. 1. *C. de cad. toll.* quantò magis commentitius intellectus Interpretum quantumvis inveteratus. Neceſſe eſt igitur iniquitatem continentem, rubricæ ſuæ diſſonum, & cum aliis legibus pugnantem, cedere noſtro vero genuino ſenſui æquiſſimo, rubricæ ſuæ cæteriſque juribus conſonantiſſimo. Alioquin adhuc deterius res evaſura fuerit. Quod enim hîc dicitur de duobus filiis donatariis omnium bonorum, idem in unico, imò etiam in unica filia, quæ ſola, & invito patre contra quinque vel plures poſteà natos fratres habere novem uncias cum dimidia, & ſinguli fratrum ſemiunciam tantùm, vel minùs. Itaut ſtante erroneo quantumvis omnium inveterato intellectu, hæc l. *ſi totas*, tanquam reprehenſibilis d. l. *Salvius*, & erubeſcenda d. l. *uni*, *inf. de cad. tol.* & uſibus hominum incommoda eſſet contraria conſuetudine, vel ſtatuto abroganda.

49. Stat igitur nova noſtra vera & æquiſſima concluſio quòd ſicut l. *ſi unquam*, habet locum in extraneo ad totum, ita locum habet in filio ad virilem revocandum, per comparationem & æquitatem ejuſdem l. *ſi unquam.* Amplia hanc l. *ſi totas*, etiamſi pater filiæ in dotem, vel filio propter nuptias omnia dederit per no. inf. in q. Amplia ſecundò quantumvis pater promiſiſſet de evictione, tum quòd hæc clauſula acceſſoria eiſdem tacitis conditionibus ſubeſt, tum quòd hæc promiſſio in quantum adderet, nova donatio eſſet.

50. Et not. quòd ſi pater poſt filiam natam declaraverit ſimpliciter præcedentem donationem ſibi diſ-

plicere eam revocando, cenſetur illam revocaſſe, non ſolùm in favorem filii nuper nati, ſed etiam in favorem omnium filiorum vel filiarum poſteà legitimè naſciturorum. Itaque alii poſteà deinceps nati, vel naſcentes ipſo jure de novo revocabunt ad novas viriles filiorum extantium. Et ſic deinceps novis liberis naſcentibus & parenti ſuperſtitibus, vel ſtirpem ſuperſtitem relinquentibus, ſine alia nova declaratione & revocatione, niſi parens aliter ſuam revocationem limitaret, & poteſt. Et quemadmodum in caſu l. *ſi unquam*, ſi pater dedit extraneo, nolitque revocare, ſed expreſsè confirmet donationem, tamen non poteſt facere quin filii etiam poſteà nati legitimam integram ab extraneo per querelam avocent, ita ſi dederit filio, vel filiis, non poteſt facere quin filii poſteà nati partem ſuam legitimæ per querelam inofficioſæ donationis avocare queant, quam eis relinqui neceſſe eſt, ut inquit text. hujus l. *ſi totas*, quæ ita in terminis ſimplicis querelæ inofficioſæ contra voluntatem patris debet intelligi, non autem patre ipſo revocante ut in terminis l. *ſi unquam*, à toto hoc titulo abhorrente.

51. Nunc radicitus evulſo inveterato obſtaculo mali & pernicioſi intellectûs hujus l. *ſi totas*, quod prædictos inveteratos conflictus opinionum ciebat, & irritabat, omnia undique plana ſunt. Quamquam enim l. *ſi liqueat*, videatur ad corticem diametraliter adverſari d. §. *Imperator*, tamen nunc prompta eſt, & facilis conciliatio: ſubtiliter enim diverſitatis rationes, vel occultè poſitas excutiendo, juxta præceptum & doctrinam ipſius Juſtiniani in l. 2. §. *contrarium*, *ſup. de vet. jur. enucl.* inveniemus nullam hîc eſſe antinomiam, ſed pulcherrimam, æquiſſimam, cæteriſque legibus congruentem conſonantiam. Breviter l. *ſi liqueat*, intelligitur quando patrimonium exhauſtum quidem eſt, at non in totum, ſed aliquid relictum. Dictus autem §. *Imperator*, quando nullo relicto prorsùs exinanitum eſt. Hæc ratio diverſitatis, licet primâ facie occulta ſit, ut inquit text. in d. §. *contrarium*, tamen in ſe aptiſſima eſt, magnamque rationem & æquitatem tam apertam habet, ut nulla probatione indigeat, ſeſe enim oſtendit, ut in l. 1. *de minor.* nec alio adminiculo indiget, l. 2. *C. ſi ma. ab hære. ſe abſt.* Solum igitur ſupereſt ut probem utrique text. congruentem eſſe, vel ad ſummam neceſſariam.

52. Ego verò utrumque probo. Primum ſic, quia verborum ſignificatio ante omnia ex conſuetudine, & modo loquendi ipſius proferentis intelligenda eſt, text. in l. *ſi ſervus plurium.* §. *ult.* ibi ante *omnia ipſius patrisfam. conſuetudo de leg.* 1. *l.* 3. *in fin. de ſupel. leg.* ubi de modo loquendi Imperatorum, licet erroneo, qui facit jus. Sed per duas leges immediatè præcedentes, d. l. *ſi liqueat*, quæ ſunt eorumdem authorum Diocl. & Maxim. apparet quòd facultates dicuntur exhauſtæ, patrimonium exhauſtum, quando quod ſupereſt non ſufficit ad aliorum filiorum legitimam, etiamſi filiæ filiove conquerenti ſit aliquid notabile donatum, vel relictum, quod tamen minus eſt portione legitimæ: patet in l. *cum donationibus*, *hoc tit.* ubi pater filiæ dotem dederat, & ultra dotem centum fideicommiſſum eidem reliquerat. Et nihilominus, quia tam dos, quàm fideicommiſſum ſunt infrà portionem legitimæ, dicuntur ibi facultates patris eſſe exhauſtæ eo ipſo, quòd bona filio data in tantum exhauriunt, ut filiæ non ſuperſit integra legitima. Pariter in l. *immediate ſeq. inc.* ſi mater, quamvis mater plures donationes feciſſet uni ex duobus filiis, tamen quia non ſufficiebant ad portionem legitimæ, dicit ibi text. patrimonium matris exhauſtum donatione facta alteri filio. Igitur in l. *ſi liqueat*, immediatè ſeq. quamvis ibi mater dicatur patrimonium donationibus in unum filiũ collatis exhauſiſſe, non tamen ſequitur quod in totũ exhauſerit, & quin aliquid etiam non contemnendum alteri filio, vel filiis reliquerit, etiam non donando, ſed in hæreditate relinquendo: ſed dicitur exhauſtum, propterea quòd portio relicta non ſufficit ad ratam legitimæ, prout etiam disertè dicitur in leg. immediatè præcedent. quæ eorumdem autorum eſt.

53. Poteſt ergo, & debet commodè d. *l. ſi liqueat*, quæ tertio loco duas prædictas leges ſequitur & ab eiſdem legiſlatoribus intelligi ſecundum duas leges immediatè præcedentes, maximè cùm ſint conditæ ab eiſdem autoribus, qui clariſſimè proqantur ita loquuti, ſolitique eſſe in eadem materia uſurpare verbum, *exhauſiſſe*, etiamſi non in totum, ſe immoderatè exhauſtum ſit. De Alex. verò nihil invenitur, & multominus de Jureconſultis, quorum, vel Laurentio Valla teſte, peculiaris eſt proprietatis ſermonis obſervatio. Et ſic in dict. §. *Imperator*, verbum *exinaniſſe*, ſtare debet in ſua propria, & præciſa ſignificatione, videlicet, quando totum eſt exinanitum donationibus in alterum nepotum factis, & ſic alteri nepoti nihil relictum, alioquin propriè loquendo non dicitur ſimpliciter exinanitum per dictas donationes, ut interim omittam quòd verbum, *exinanio*, majorem, imò geminatam habent emphaſim ad totum abſorbendum, quàm verbum *exhaurio*, quia haurire ſimplex non ſignificat rem abſorbere, prout inanire ſignificat. Igitur compoſitum exinanire adhuc plus, & efficacius ſignificat. Sed non eſt opus diutius de emphaſi, vel exacta vi verborum diſquirere, cum conſtet de modo loquendi, & intelligendi etiam in materia autorum. *d.* l *ſi liqueat.*

54. Secundum probo, quia nulla alia ratione poſſibile eſt, dicta jura commodè, & cum æquitate, & ſine textuum corruptione. Et quanquam non ſit opus ad triarios neceſſitatis confugere, cum abunde ſufficiat præcedens ratio legibus ipſis fundata: tamen ut omnem lapidem moveam, cunctiſque vel moroſis oſtendam, dico quòd text. *d.* §. *Imperator*, tam clarus eſt, ut non poſſit abſque manifeſta tergiverſatione, & ſacrilega corruptione aliter intelligi, ait enim; Ratio depoſcit id, quod donatum eſt, pro media parte revocari. Si dixiſſet ſimpliciter pro parte revocari, quamvis juris intellectu veniret media ejus, quod donatum eſt, appellatione partis ſimpliciter prolatæ, *l. nomen filiarum.* §. *portionis*, *de verb. ſignif.* tamen faciliùs eſſet ſubauditionem admittere de octava, vel alia parte. Sed text. disertè exprimit de certa præciſa parte, ſcilicet, de dimidia. Et quamvis hoc ſufficeret ad præciſam dimidiam totius patrimonij donati, ad quod neceſſariò pars illa refertur, tamen quo res abſque relatione ſit præciſior & expreſſior, repetit expreſſim id, quod donatum eſt, & in eadem oratione, ſub eodem verbo dicit pro media parte ejus, quod donatum eſt, revocationem fieri, ſeu quidquid donatum eſt, ſeu totam, & ſolidam donationem (hæc enim ſingula idem omnino ſignificant) pro media parte revocari. Et ſic non pro quarta, vel octava, vel alia parte, ſed præciſè pro media totius ejus, quod donatum fuit, & ſic viriliter revocari. Igitur niſi violenter, imo violentiſſimè claram literam corrumpendo, impoſſibile eſt exponere pro octava parte, & æquè impoſſibile refert mediam illam partem non ad totum id, quod donatum eſt, ad quartam totius, quia non ſolum nulla fuit mentio de quarta, ſed relatio mediæ partis expreſsè fit ad id, quod donatum. Et ſic niſi ſit media totius ejus, quod donatum eſt, litera ipſa falſa eſt.

55. Rurſus idem neceſſariò probat text. §. *Lucius*, qui immediatè ſequitur ibi, contra voluntatem donantis ea quæ donata ſunt revocari præcipit. Ergo non quartam, nec pro ratione quartæ, ſed idipſum, quod donatum eſt. Et ſic ille text. optimè declarat, *d.* §. *Imperator*, ut videlicet, quòd in eo dicitur de revocatione dimidiæ, non reſpiciat limitationem revocationis ipſius donationis, ſed revocationis effectum referendo ad id quod

parte. Major eſt autem injuria in inofficioſitate præfata reſpectu totius, quàm in inofficioſitate reſpectu patris. Et huic ſuccedit alia juris regula, pœnam proportionandam culpæ, *l. reſcriptum, de his quibus ut indign. l. ex facto, in fi. de vulg. ſubſtit.*

61. Sexto confirmo per *l. ſi libertus, §. planè de jure patr.* ubi Ulp. pulchrám & accommodam tradit diſtinctionem. Aut alienatio facta eſt in fraudem legis, & tunc ipſo jure, & ſic in totum nulla, text. ibi, non valet quod factum eſt, & ibi omnium rerum alienatio facta nullius momenti ſit. Aut verò non eſt facta in fraudem legis, ſed hominis, puta patroni, & tunc alienatio tenet, ſed jure actionis revocatur, non totum, ſed tantùm id quod proportionem conſtitutam minuit. Quando autem dicatur alienatio facta in fraudem legis, idem text. pulchre explicat, videlicet quando taliter fit, ut ea alienatione ſtante, nil prorsùs habeat is cui lex certam legitimam portionem tribuit. Et ſic legis præceptum evertitur, & prorsùs inane redditur. Tunc autem dicitur in fraudem hominis tantum, quando ſupereſt, in quo providentia legis poſſit habere locum, ut non plenè, ſed diminutè. Et tunc tota alienatio non revocatur, niſi ut quod deeſt ſuppleatur.

62. Sic ergo dicendum in propoſito, cum enim filius plus juris in bonis patris habeat, quam patronus in bonis liberti, non poteſt filius eſſe deterioris conditionis, ſed bene melioris quam patronus, ut not. in *l. ſi legatum, in fin. de fal.* Si igitur donatio uſque adeo ſit inofficioſa, ut nihil ſit relictum, & ſic legis præceptum de legitima ſtante donatione prorsùs evertatur, hæc in totum revocanda eſt donatio, & ad nihilum reducenda. Si verò aliquid ſit relictum, in quo providentia legis de legitima incipiat agere, tunc quia non eſt præcluſum legi, quin aliquid inveniat in quo operetur, etiam ſtante donatione, non eſt tanta odioſitas, diciturque donatio in fraudem hominis magis quam legis facta. Itaque petere ſupplementum ſufficiet, & intelligo de relicto utili & conſiderabili, quia ſi eſſet viliſſimum & ridiculum (quod bonus vir arbitrabitur) non minueret, ſed augeret fraudem & inofficioſitatem; quem in finem non eſt ſancita *d. l. omnimodo C. de inoff. teſt.* Sed ut ignorantiæ vel ſimplicitati teſtatorum ſubveniam, non ut fraus, iniquumve odium foveantur.

63. Adverte tamen quod Accurſ. in d. l. 3. in gloſſ. magna quæſt. 10. ſentit, quod hæc diſtinctio *l. ſi libertus*, non habeat locum in legitima filij, ſed tantùm in portione debita patrono, & idem clarius Paul. ibi col. fin. & latè Franciſ. Aret. conſ. 47. viſis, tenent quod etiamſi pater nullo relicto, omnia donet in fraudem filij, non dicitur fraus in fraudem legis, ſed hominis tantum. Et moventur, quia ſive plus, ſive minus ſit in bonis, ſemper legitima debetur filio, & ſic pater non poteſt facere, nec facit, quia debeatur legitima, & conſequenter non dicitur facere in fraudem legis, ſed in fraudem hominis, ut minus habeat de legitima; patrono vero non debetur, niſi libertus ſit maior centenario, & ſic faciendo ſe minorem centenario, fraudem legi facit, & eſt ſubtilis conſideratio. Ego verò ſubtilius dico, quod ratio & diſtinctio d. *l. ſi libertus*, cadit etiam in legitima filij per locum a fortiori.

64. In hoc autem eſt differentia, quod facilius cadere poteſt in liberto, quàm in patre, quia libertus ſi habet centum & decem in bonis, alienando undecim, vel ſi habeat centum alienando unum, ſtatim fraudem facit legi. Pater autem tantumdem habens in bonis, & tantumdem, imò triplum, quadruplum, vel ſextuplum alienans, non faciet fraudem, nec legi, nec homini, quia ſemper quod reſtat, ſufficit ad legitimam. Et ſi non ſufficiat, dicitur fraus fieri filio, ſeu homini tantum, ſed non legi. Et ſic fateor quod difficilius & rarius cadere poteſt in patre. Sed tamen non idcirco minus convenit quando accidit, ut ſi pater conſilio prorsùs fraudandi filium, & excludendi ab omni parte legitimæ, omnia nullo relicto alienat: tunc enim verba & mens d. *l. ſi libertus*, de fraude l. non minus conveniunt, quàm liberto minorem ſe facientem centenario. Ut enim libertus faciens ſe minorem centenario prorsùs evertit præceptum legis, eique præcidit & viam præcludit, & hac ratione dicitur facere fraudem legi. Minuens autem bona in eo quod excedit centenarium, ideò dicitur facere fraudem homini tantum, & non legi, quia non excludit legem in toto, ſed à tanto: ſive non facit, quia lex de legitima patroni, vel tantillum operetur, ſed ſolùm facit, ut minor ſit portio patroni. Ita pater omnia in fraudem exinaniens, nihilque relinquens in totum excludit, & prorsùs inanem facit legem de legitima loquentem, facitque ut lex nihil inveniat, in quo operetur, ſed omnino fraudetur.

65. Nec valet ſi dicas, quod ſaltem relinquit nudum nomen hæredis, quod ſine ullo corpore hæreditario ſubſiſtit, *l. hæreditas in princip. de pet. hæred.* libertus autem faciens ſe minorem centenario, nec nomen quidem relinquat patrono, ſed eum incapacem faciat. Tum quia legitima non eſt quota hæreditatis, ſed quota bonorum, ut not. in *l. 1. de acq. hær.* Tum quia nudum nomen hæredis nocere non debet, nec fraudi eſſe mihi hæredi filij *l. 2. § liberti ad Tert.* igitur multò minus filio. Si autem pater aliquid relinquit pro legitima, vel in quo diſpoſitio legis agere poſſit, licet non ſit ſufficiens inſpectis bonis quæ erunt ante alienationem, non dicitur facere fraudem legi, ſed homini. Hoc ergo ultimo caſu tenet alienatio, nec poteſt reſcindi in totum, ſed tantum via querelæ, vel condictione ex lege ad ſupplementum. Priore vero caſu ipſo jure non tenet, nec uſque ad legitimam tantum, ſed in totum revocatur, & eſt communis, æqua & vera ſententia.

66. Rursùs adverte ad id quod dictum eſt, alienationem nullam eſſe ipſo jure, quia ſanè intelligendum eſt de jure, vel quando in alienatione facta per actum inter vivos alienans in poſſeſſione remanſit, vel per conſtitutum, aut ſimilem actum fictum, poſſeſſionem, & dominium transferre voluit. Sed ſi ad realem traditionem proceſſiſſet, non eſſet nulla quantum ad poſſeſſionis tranſlationem, nec poſſet expelli poſſeſſor, niſi via actionis, & ita practicatur. Sic aliàs in quadam cauſa gravi & memorabilili judicata fuit. Vidua quædam habens tres filias, ſed prædiligens unam nuptam, à genero pellecta dedit ei, & uxori ejus filiæ ſuæ pro ipſis & liberis communibus eorum terram quamdam ſuam, & omnia quæ acquiſierat in eodem loco, retento uſufructu, & quingentis aureis ad facultatem teſtandi: quarto abhinc menſe poſt factam donationem, mortua donatrice, Juſtina altera filiarum cum ejus viro, ut hæres matris cum beneficio inventarij movet interdictum retinendæ poſſeſſionis contra donatarios ratione dictæ terræ, quæ erat reſiduum omnium bonorum donatricis, & vincit per ſententiam primi judicij, ſalvis & reſervatis donatariis actionibus ſuis ratione ſucceſſionis donatricis, ſi illius voluerint eſſe hæredes: quæ ſententia confirmata fuit per judicem appellationis, quia licet actor ratione uxoris partem dotis olim habuiſſet à ſocris, & licet donatio facta eſſet de certis rebus, tamen quia abſorbebat reliqua omnia bona donatricis, & ex aliis circumſtantiis materiæ ſubjectæ, & perſonarum, anus blanditiis ſeducta, apparuit eſſe inofficioſa re & conſilio, & in totum, imò non ſolùm legis ſcriptæ & hominis, ſed etiam legis conſuetudinariæ, quæ vult poſſeſſionem in legitimos hæredes continuari.

67. Et conſequenter licet facta fuerit uni filiarum, tamen una aliarum conquerente judicata, fuit ipſo jure nulla, & rectè, ſanctéque per prædicta, maximè per *d. §. Imperator*: quod enim ibi dicitur, pro media parte revocari, id eſt pro virili, præſupponit donata-

rium hæredem fore, & aditurum hæreditatem aviæ. Alioquin ſi hæres eſſe nollet, nec virilem quidem ſuam jure donationis retinere poſſet, quia donatio propter nimiam & ſummam inofficioſitatem (qua etiam fraus legi ſit) nulla eſt ipſo jure, & in totum nullius momenti, per text. in d. *l. ſi libertus*, ibi, *ea alienatio nullius momenti eſt*, quæ l. fortius locum habere debet ad commodum filij fraudati, quam ad commodum patroni. Et ſic hoc caſu, rursùs quando donatio inofficioſa facta eſt turpi perſonæ, ut num. 71. querela inofficioſæ donationis æquè pollet, ac querela inofficioſi teſtamenti. Et meritò, quia non eſt indulgendum malis ſaltem indiſcretis, & forſan ſuadelis cupidi donatarij incantatis affectibus, niſi de juſta cauſa ingratitudinis probetur, ut in authent. *de immen. donat. ad fin.* etiamſi dolus, & fraus donatarij (juxtà not. per Cyn. Sal. in l. fin. *C. ſi quis ali. teſtari prohib.* Bal. imo. in *l. captatorias, de hæred. inſt.* Imo. Abb. in c. 2. de pecul. cler.) probari non poſſet, prout rarò accidit, ita probari poſſe.

68. Et iſtud eſt maximi effectus propter judicia poſſeſſoria & realia petitionis hæreditatis, & rei vendicationis quibus locus aperitur, quando ſcilicet per defunctum donatorem non eſt facta traditio, vel facta eſt per actum civilem tantum, qui ſimul cum contractu corruit, & ut in caſu ſententiæ ſupra relatæ, ut not. in *l. 1. §. ſi vir uxori de acq. poſſ.* Tum etiam quia ut in *l. poſthumus, § ſi quis ex his, de inoff. teſtam.* victoria unius prodeſt aliis. Ita ut vi dictæ ſententiæ tertia filia, quæ non fuit in lite, poteſt, contribuendo in expenſis, juxta *l. in parte fam. erciſ.* participare de victoria, & etiam ſe poſſeſſorem dicere pro ſua virili. Quin etiam adeundo hæreditatem ſimpliciter victores excludere, niſi beneficium inventarij omittant, ut ſecundùm laudabilem uſum Galliæ ſervatur.

69. Sed jam fervente calamo efferor: occurrit nunc c. ult. 17. q. 4. cui pravus intellectus hujus *l. ſi totas*, uſque adeo inſidiatus eſt, ut vel tranſverſam egerit communem ſcholam omnium ferè Canoniſtarum, & Legiſtarum ad limitandum d. c. contra quam æquum ſit, & contrà ſenſum text. apertiſſimum, videlicet ut non procedat, niſi quoad legitimam tantum. Ita enim gloſ. & Aret. in d. c. ult. & omnes ferè Canoniſtæ in c. ult. *de donat.* Bart. in d. §. *Imperator*, qui tamen contrarium ſentire videtur in rep. *l. n. 29. ſupra de ſacroſ. eccleſ.* Bald. Paul. Salic. in *l. 1. ſupra hoc tit.* tamen idem Bald. contrarium ſuo more conſuluit conſ. 215. punctus, lib. 5. Sed crebrior ſententia invaluit in favorem monaſterij vel eccleſiæ, ut latè per Tiraquel. in repet. *l. ſi unquam*, verb. *libertis*, n. 56. cum ſeq. primæ edit. ſed in 2. edit. n. 82. & ibidem in prima edit. n. 67. incip. & hæc poſterior, quæ videtur eſſe in 2. edit. n. 83. diſertè ait, quod hæc communis ſententia hac ratione fulcitur. Quòd donatio facta filio non revocatur per nativitatem liberorum, niſi uſque ad legitimam, per hanc *l. ſi totas.* Unde conſequens eſt, ut nec donatio facta eccleſiæ. Et quamvis Tiraquel. non probet hanc conſequentiam (prout nec vera eſt) tamen pulchrè rem acu tetigit, videlicet communem ſententiam fundari ſuper hac *l. ſi totas.* Nullum enim aliud habet probabile fundamentum, ut patet per glo. in d. c. ult. quæ à falſo intellectu hujus *l. ſi totas*, incipit, & pergit tex. d. c. ult. invertere, prout & ſequaces omnes.

70. Quinimo ſunt aliqui præcellentes Doctores quòd licet itent cum perverſo ſenſu hujus *l. ſi totas*, quando donatum filio, tamen nolunt hoc extendi ad eccleſiam vel monaſterium, ſed in eccleſia vel monaſterio ſimpliciter, & ſine ulla alia diſtinctione tenent locum eſſe *l. ſi unquam*; ut Maria Socy. tract. oblat. lib. 5. in fin. Fortun. Garz. in lib. de ult. fin. ju. n. 193. Idem ſentit, Dec. in *l. licet* not. 3. ſupra *de pact.* limitans niſi eſſet pro reſtitutione malè ablatorum, quæ cenſetur eſſe æs alienum. Quæ limitatio ſi eſſet vera, non procederet ſi donator non erat ſolitus alios defraudare, ſed erat innocentis vitæ, præſertim ſi monachi habuerint penès ſe formulam donationis, antequam in mundum redigeretur, quia tunc cenſentur dictam clauſulam extorſiſſe, vel in fraudem appoſuiſſe, ſeu procuraſſe quo ſibi magis cautum eſſet. Et ſic liquet quod ceſſante primo intellectu *l. ſi totas*, omnes ſimpliciter & concorditer tenent d. *l. ſi unquam*, æquè habere locum in monaſterio & eccleſia, prout etiam ſimpliciter decidit text. in d. c. ult. ubi B. Auguſtinus ſummè laudat exemplum S. Aurelij Carthaginenſis Epiſcopi. Et ita poſt hanc *l. ſi totas*, legitimæ ſuæ interpretationi reſtitutam, ſimpliciter deinceps tenendum eſt, rejecta captioſa diſtinctione Rip. in d. *leg. ſi unquam, q. 49. ad fin.* Si enim d. *l. ſi unquam*, locum habet etiamſi donatum ſit filio, ut clarè evicimus, quanto magis ſi eccleſiæ vel monaſterio, quod Auguſt. in his meritò poſtponit filiis in totum. Ceſſet igitur violenta diſtorſio d. c. ult. ſicut d. §. *Imperator*, unà cum erroneo intellectu & iniquo hujus *l. ſi totas.*

71. Summa *l. ſi unquam*, non eſt limitanda, ſed ampliánda; etiamſi donatum ſit filio vel eccleſiæ. Pariter in donatione inoff. (id eſt, quæ tanquam talis vel invito donante revocatur) non refert an facta ſit filio extraneo, vel monaſterio, ut patet per d. §. *Imperator*, d. c. ult. 17. q. 4. *l. ſi libertus, de jure patr.* Sed an inofficioſa re tantum? Et tunc non in totum, ſed uſque ad legitimam tantum revocatur *l. 2. l. hæc ſi totas, l. cum donationibus, l. ſi mater, hoc tit.* ſub limitationibus factis, & ſeq. diſputatione n. 19. cum duobus ſequent. Aut verò inofficioſa re & conſilio, & tunc aut aliquid relictum non contemnendum, ſed infrà debitum, & agitur ad ſupplementum legitimæ *l. ſi liqueat, hoc tit. l. omnimodò. C. de inoff. teſt.* juncta *l. ult. hoc tit.* Limito ut in totum repellatur actor ſi ingratus ſit, prout in totum repellitur nullo relicto, ſi probetur juſta cauſa ingratitudinis, ut in auth. *de immen. don. in fin.* quod intelligo etiamſi non ſit ſpeciatim expreſſa in donatione, imo etiamſi nec ingratitudinis mentio facta fuerit, ſicut etiam in *l. ſi. C. de ſecun. nup.* quia non requiritur expreſſio cauſæ, niſi pro forma teſtamenti, ut in auth. *ut cum de appel. cog. §. ſive igitur.* Idque jure novo, ſed jure C. nec mentio quidem ingratitudinis requiritur, niſi ut filius vel filia per teſtamentum excludatur in totum, vel in parte, etiam legitimæ, ſive ab inſtituto, ſive à legatario, *d. l. omnimodo*, ubi gl. verb. dixerit malè loquitur, quia jure C. non requiritur ſpecifica mentio cauſæ. Item limito ut in totum revocetur, ſi eſt facta turpi perſonæ, omiſſo deſcendenti honeſto, nec ingrato, per tex. in *l. Pantonius in princ. ſi quis à par. manu. fuer.* Dec. conſ. 530. n. 11. Si enim hoc juſtè conceditur patri in bonis filij, ergo multò magis ſaltem æquè filio in bonis patris, vel matris, quod ut novum nota. Si verò nihil relictum ſit, in totum revocatur, d. § *Imperator.*

72. Quòd ſi nec aliquid relictum ſit, nec quid ſuperſit, habet filius intentionem fundatam, factam eſſe in ſui necem vel fraudem legis, & tantò magis ſi donatum ſit extraneo. Quamvis enim aliàs citiùs præſumatur fraus inter conjunctos, *l. data. C. de dona.* ſcilicet quando ſuſpicio eſt tertij fraudandi, tamen quando fraudandi proprij ſanguinis ſuſpicio eſt, ea magis augetur, quando totum datur extraneo, etiam colore adhibito. ſi tamen conjecturæ præpondetent, ut apud Valer. Max. lib. 7. c. 4. Septitia Thracalorum mater filiis irata, in contumeliam eorum jam effœta Publio ſeni nupſit, eique bona addixit, ut videlicet cum pacto lucrandi, & utrumque filium teſtamento præteriit. Quod factum poſt obitum Septitiæ Octavius Cæſar Auguſtus improbans nedum teſtamentum, ſed dotalia pacta etiam ad irritum reduxit, filioſque liberam & integram matris hæreditatem habere juſſit, vitricum autem omni lucro dotis privavit. Hîc occurrit quæſtio, an & quatenùs hæc querela inofficioſæ donationis

nis locum habeat in fratribus? Et an jure novo in nepotibus fratre, vel ſorore utrimque junctis? Sed quia prædicta ad novum, plenum, & ſincerum jurium prædictorum intellectum ſufficiunt, reliquos ſuis locis reſervo, tradunt Mod. in conſu. Pariſ. §. 98.

73. Capio *l. unicam, C. de inoff. dotibus*, quæ tam clara quàm brevis eſt, ſed gloſſ. & Doctorum intricationibus operoſa & obſcura. Breviter hæc l. quæ loquitur de matre ad literam, poteſt intelligi tam de matre ſecundo viro nubente, & omnia bona cum pacto lucrandi addicente, quàm de elocante filiam cum dote immodica. Prior autem caſus magis quadrat literæ, præſertim cum in Codice Theodoſiano duæ leges Conſtant. Magni ſub hoc tit. ſitæ eſſent, quarum altera de matre rurſus nubente loquitur, & quæ compilatores C. Juſtinianei in hanc unam conflarunt. Et ſecundum hunc ſenſum, quæ fuit originalis ſpecies hujus l. quidam malè dicunt hanc l. hodie correctam eſſe per *l. hac edictali*, quæ circiter poſt centum triginta annos à Leone, & Anthemio lata eſt, *infra de ſecun. nupt.* Aliud eſt enim legem non neceſſariam ſeu otioſam, aliud correctam eſſe. Priùs autem intricant & confundunt alij, dicentes hanc l. concurrere cum d. *l. hac edictali*, & utriuſque l. remedium ſimul filiis competere. Quia aliud eſt ſimul concurrere, aliud alterum ab altero abſorberi.

74. Jacob, autem Rau. invenit viam, qua hæc l. non corrigeretur, nec ad. d. *l. hac edictali*, abſorberetur, ſed utraque ſuum haberet effectum diſtinguendo perſonas, videlicet in filiis diverſi thori ejuſdem matris, quæ contrahendo ſecundas nuptias, omnia dederat ſecundo viro cum pacto de lucrando, & obiit relicto ſecundo viro & uno filio ex primo, & altero ex ſecundo viro, quia filio primi matrimonii competit remedium *l. hac edictali*, non autem querela hujus l. filio verò ſecundi matrimonij competit hæc querela, non autem remedium *l. hac edictali*, & videntur ſequi Cin. & Alb. Atqui hæc l. non fuit facta, & multò minus in hunc C. inſerta pro filiis illius, videlicet ſecundi matrimonii, quibus ſponſalitiæ largitates, & omnia ejuſdem matrimonij lucra ſunt affecta, & reſervata legibus ejuſdem C. *l. cum aliis*, *l. generaliter*, infrà *de ſecun. nupt.* Et ſic hic intellectus præpoſterus eſt, nec ſtare poteſt. faciunt quæ dicam infrà 12. q. n. 75.

75. Bart. autem non diſtinguit inter perſonas, ſed inter remedia, cenſet quod eidem perſonæ, vel in perſonis filij, filiorumve primi patrimonij utraque competant, ſed ad diverſa, quaſi (ut eum exponit Salic. hic) ſeſe habeant ut excedentia & exceſſa. Quia (inquit Bart. quem alii in hoc ſequuntur) quòd revocatur per *l. hac edictali*, non computatur filiis in legitimam, ſed præcipuum habent, & tamen legitimam petunt, vel ejus ſupplementum per hanc l. Et ſic quod ſunt remedia ſeparata eidem cum effectu competentia, quia ad diverſa tendunt, nec unum pendet ex altero. Et ita etiam tandem poſt longum multiloquium reſidet Bal. hic. Sed certè licet in ſe verum ſit id quod per d. *l. hac edictali*, revocatur non imputari in legitimam, ſalvo tamen ſi filii ſecundi matrimonii non haberent legitimam, tamen impertinenter & oſcitanter nimis hic infarcitur, & nihil aliud quàm utriuſque l. materiam perperàm miſcent & confundunt. Quam confuſionem Paul. Caſtr. hic ingreſſus exaggerat, & contra morem ſuum novam invenit intricationem de ordine horum remediorum, utrum præcedat, & à quô priùs incipiendum ſit. Et primò dicit hunc eſſe ordinem, ut filii primi matrimonii primò petant legitimam per querelam hujus l. deinde reſiduum per *l. hac edictali*. Mox autem ſubdit (quod Salic. in d. *l. hac edictali*, contrariū tenet, videlicet primò incipiendum eſſe à revocatione, quæ fit auctoritate *l. hac edictali*. Et iis prolixis magis quàm extenſis altercationibus utriuſque l. ſenſus confunditur. Quod tamen nuper ex Salic. relatum eſt, probabilius eſt, ex quo non debet computari in legitima, ſed ut præcipuum priùs evelli.

76. Secundùm autem principalem hujus *l. unica*, caſum, videlicet de matre filiam immodicè dotante, Doctores communiter impugnant reſpectu filiæ, quia quoad eam donatum eſt, *l. ſi. quæ in fraud. cred.* *L. Mævio, §. fundus, ſol. mat.* Et ſic cum habeat cauſam lucrativam, non competit contra eam hæc querela inofficioſæ dotis, ſed querela inofficioſæ donationis, de qua hoc tit. Reſpectu verò mariti hanc querelam admittunt, ut per omnes ſcribentes hic, Jo. Campeg. tract. de dote, par. 1. qu. 55. cum ſeq. Tandem utrumque caſum in duos ſecant, ut ſint quatuor caſus. Primus, quando unicum eſt matrimonium, ſed mater in dotem omnia dederat, & addixerat patri. Secundus, quando mater habens filios primi viri, nubens ſecundo facit ſimiliter. Tertius, quando filiam ſuam. Quartus, quando extraneam immenſe dotat. Sed (ut nuper tetigi) primus per Authen. *neque virum*, unde extracta eſt Authen. uxore mortua. *C. de ſecun. nup.* impertinens, & niſi quantum ad uſumfructum pro rata legitimæ, in qua omnis dilatio removetur, *l. quoniam in prioribus. C. de inoff. teſtam.* quæ non eſt correcta per d. Authen. in locis Authen. in quibus d. Authen. correcta eſſet, hæc lex ſuccurreret, ut dicam infrà 12. qu. num. 11.

77. Secundus eſt originalis & nativus hujus legis caſus, quæ hodie (ut rectè ait Azo) ceſſat, ſeu otioſa eſt, per *leg. hac edictali*, quæ diù poſt ſupervenit, plenius providendo, non autem (ut quidam malè dixerunt) corrigit hanc legem quia imò virtus ejus durat, & utilis eſt etiam hodie ubi ceſſat d. *l. hac edictali*. puta quando mater nupſit conſilio filiorum, non tacito (ut quidam malè putant) ſed nec expreſſo cuidam ſimplici, verum conſentiendo pactis, & renuntiando in ætate majori. Apoſt. ad Deci. in *rubri. col. final. de ſecun. nupt.* tutius quando poſt obitum matris renuntiaverunt *l. hac edictali*, quia quantumcumque generalis ſit renunciatio, ſupereſt remedium huius querelæ, niſi ſpecialiter huic legitimæ, vel querelæ renuntiatum ſit, *l. ſi quando, §. & generaliter. C. de inoff. teſtam.* & etiam in locis in quibus *l. hac edictali*, & ſimiles abrogatæ ſunt, ut dicam infrà 2. q. num. 26. ut per ſtatuta in multis locis Italiæ, propter incontinentiam viduarum vitæ filiorum ut retrahant inſidiantium, ut refert Signoral. Homod. conſ. 37. ubi proptereà laudat dicta ſtatuta. Sed ubi utuntur *l. hac edictali*, neceſſariò ceſſat, & abſorbetur remedium huius querelæ, ut tam ineptè, quàm ſupervacuò dixerit Bartol. & ſequaces, utrumque remedium eiſdem competere, ſed ad diverſa. Impertinentius etiam dixerunt, id quod revocatur per *leg. hac edictali*, non computari in legitimam, & ab uno remedio magis quàm ab alio incipiendum. De iis enim nullo modo quærendum reſpectu vitrici, vel novercæ ſupervenientis, contra quos tantùm hîc agitur. Et ſic non eſt ea intricatio miſcenda, nec aliquid habet commune cum intellectu, & praxi hujus l. quæ caſu converſo in immodica donatione propter nuptias locum habet.

78. Bene verum eſt quòd in judicio famil. erciſcun. agitando inter ipſoſmet filios primi matrimonii, vel etiam inter eos & filios ſecundi matrimonii concurrentes in ſucceſſione communis parentis, tunc multum refert, & neceſſarium eſt querere, an illud per *l. hac edictali*, revocatum imputetur in legitimam ipſis revocantibus. In quo dicendum eſt quod non, quia non capiunt à defuncto ſive ab eius providentia, ſed contra eam beneficio, & ex providentia legis, quæ etiam ſolis filiis primi matrimonii hoc addicit privativè ad filios poſterioris matrimonii, d. *l. hac edictali*, & Authent. ad eos ſolos, tit. quod durum eſt. Et in hoc conſtitutio prior Juſtiniani in *l. quoniam præterita, eod. titul.* æquior erat novella, & effectus eſt quod ſi inter filios primi patrimonii alii ſunt inſtituti in legitima vel ſuprà, alii infrà legitimam, priùs & ante omnia por-

tiones legitimæ deficientium ſupplebuntur etiam de eo quod per *l. hac edictali*, revocatur, quoniam legitima prior, antiquior, & potior eſt lucro & beneficio d. *l. hac edictali.* Deinde reſiduum ejus, quod per *leg. hac edict.* revocatum eſt inter eos, viritim dividetur. Tertius caſus rectè congruit, & etiam quartus, in quo 79. quamvis non inſubtiliter dicatur reſpectu filiæ eſſe querelam inofficioſæ donationis, reſpectu verò mariti querelam inofficioſæ dotis, tamen in ſenſu, praxi, & effectu hujus l. ea differentia vana eſt. Idem enim effectus poſt mortem dotantis, ſive filii eius agant contra ſororem dotatam, ſive contra ſororium eius maritum. Statim enim ab utroque vel ab alterutro, etiam conſtante eorum matrimonio, poſſunt legitimam vel eius ſupplementum revocare, ut rectè tradit Paulinus in hac *l. unic. ad fin.* quamvis contrarium aliquando iudicatum fuerit in conſilio Neapolitano; ut refert Matth. de Afflict. deciſ. 86. Nec obſtat quod citra pactum de lucrando, ſaltem conſtante matrimonio maritus habet in dote cauſam oneroſam. Quia utcumque hoc verum ſit reſpectu uxoris, tamen reſpectu inofficiosè & immodicè dotantis cauſam habet lucrativam, quatenùs dos excedit, ut infrà 12. quæſt. num. 51. Tum eſt, quod imputatur marito, qui debuit ſcire cum quibus contrahebat, *l. quicum alio, de reg. jur.* & fieri non poſſe, quin leges in ſuo actu locum habeant, *l. nemo poteſt, de legat.* 1. Satiſque abunde lucratur in hoc, quod quamdiù dotans vivit, fructus ſuos facit, totumque ſi alii filii prædecedant, habiturus eſt. Ex iis habes prædictas omnes leges novè tam in iure, quàm in praxi declaratas, ſuoque genuino ſenſui reſtitutas.

DE DONATIONIBUS
IN CONTRACTU MATRIMONII FACTIS.

QUÆSTIO IURIS.

SI donatio facta ſit in ipſo contractu matrimonij principaliter, & ejus contemplatione, an revocetur per ſupervenientiam liberorum, juxtà l. ſi unquam C. de revoc. donat.

SUMMARIUM.

1 *Quæſtio in quatuor principales caſus dividitur.*
2 *Et jam de primo caſu plures Doctores dubitant.*
Pactum de lucro dotis habet cauſam oneroſam. 18.
3 *Tamen negativa crebrior.*
L. unica, C. ſi dos conſt. matr. non diſponit in caſum, l. ſi unquam.
4 *Socin. malam adfert rationem.*
5 *Solutio diſtinguens inter filios ejuſdem, vel poſterioris matrimonij.*
6 *Duæ rationes communes.*
7 *Ratio punctualis, quia lucra nuptialia ſpectant ad filios ejuſdem matrimonij, qui proinde non egent, l. ſi unquam. 11.*
Hypotheſis.
Cur confuſa ſit doctrina juris.
Sponſalitia largitas.
9 *Quando donatio dicetur ob cauſam. 18. 75.*
10 *Pacta matrimonalia, an ſint favorabilia.*
12 *Primum tempus d. hypotheſis.*
Secundum tempus.
13 *Donatio facta ſuperſtiti, non eſt affecta filiis, ſi donatarius præmoritur.*
14 *Donatio nuptialis abſoluta reſervatur filiis, etiamſi donatarius præmoritur. 15.*
15 *Idem eſt de ſponſo, vel ſponſa donante.*
Refert patrem habere uſufructum jure pacti, vel patriæ poteſtatis.
17 *Non eſt locus querelæ contra patrem fruentem jure patriæ poteſtatis, numero 21.*
18 *Lucrum conſuetum & moderatum dotis, eſt titulus oneroſus.*
19 *Qui non ſuccedit, nec legitimam petere poteſt, non agit querela.*
20 *Pater donatarius non tenetur querela, ſi alium deſarciri poteſt legitima, quia tempus mortis inſpicitur.*
21 *In legitimam maternam imputatur quod pater jure patriæ poteſtatis percipit, quia ipſe filiusfamilias percipere cenſetur.*
22 *Filiis poſterioris matrimonij prodeſt l. ſi unquam contra hæredes prioris uxoris donatariæ patris.*
Etiamſi nati ſunt filii ex priore uxore, ſed matri ſuæ præmortui.
23 *Sponſalitia largitas eget inſinuatione.*
Non decipiuntur qui ſciunt ineſſe conditionem reſolubilem. 57. 80.
24 *Donatio facta ſpe futurorum liberorum ex ea uxore, qui deficiunt, facilius revocatur per l. ſi unquam.*
25 *Etiamſi ea uxor prædeceſſerit natis ex eodem viro, ſed præmortuis filiis, vel relictis filiis ex priore viro, niſi quatenùs donatio compenſatoria eſſet.*
26 *An l. ſi unquam, proderat liberis communibus ante l. fœminæ.*
27 *Solutio quod non, quadruplici ratione.*
Matrimonium contrahitur ſpe futurorum liberorum ejuſdem matrimonij.
28 *L. ſi unquam habet quatuor rationes differentiæ ad donationem factam matri communi.*
29 *Tamen ſi per ſtatutum loci ſolus maſculus ſuccedit, & donator filias tantum reliquit, ſi donataria ſuperſtes habet maſculos ex poſteriore viro, locus eſt l. ſi unquam quamvis filiæ petere poſſent, legitimam vel alimenta.*

30 *Libertus tenetur patronum, & filios ejus alere.*
31 *L. ſi unquam eſt ratio ſpecialis in liberto, ſed nullo magis procedit in alio.*
32 *Fallit ſi primogenitus ille lædit parum.*
33 *L. ſi unquam regulariter non poteſt renunciari.*
34 *Quod ſuprà num. 29. dictum eſt, habet locum, etiamſi tempore donationis donatarius habet filios ex priore matrimonio, quia perinde locus erit l. ſi unquam, ut illis datum eſſet.*
35 *Epilogus primi caſus principalis.*
36 *Secundus principalis caſus de filia donante patri vel fratri.*
Hypotheſis rationes dubitandi.
37 *Rationes decidendi.*
Nubes non cenſetur cogitare de liberis hujus matrimonii in ſpecie.
L. ſi umquam, non habet locum in quærendis, & in quibus quis per legem privatur.
38 *Filia renuncians in favorem cenſetur adire.*
39 *Excluſio conventionalis, de qua in c. quamvis de pact. in 6. non limitatur, nec tollitur per ſtatutum loci excluſivum filiarum.*
40 *Contra Phil. Corn.*
Non nocet evictionis promiſſio.
41 *Dos data à patre quatenus cenſetur de bonis patris vel matris?*
Renuntiatio facta in contractu matrimonii, non ob id ſolùm dicitur ob cauſam compenſatoriam.
42. *Nec diſcordat Soc. conſilio 53. libro quarto.*
43 *Quamvis conſi. 147. lib. 1. contrarium nominibus mutatis conſuluerit.*
44 *Et tamen Alexand. Cor. Soc. rectè conſuluerunt.*
45 *Tertius caſus principalis.*
Ceſſat l. ſi unquam, ſi dotare obligatus dotat exceſſivè.
46. *Hypotheſis Iaſ. conſil. 171. lib. 4.*
47 *Contra Iaſ. arguitur ab abſurdo, ne maſculi fraudentur.*
48 *Æquitas nuda non concludit.*
49 *Filia habet dotem titulo lucrativo.*
50 *Idem de marito quantum dos congruum modum exceſſit.*
Idem de donatione ob cauſam, quatenùs excedit.
51. *Sive de præſenti, ut in viliùs vendente vel emente.*
52. *L. ſi unquam, fortior & favorabilior etiam eſt querela.*
53 *Filiæ dos non eſt merum lucrum, quantum modum non excedit.*
Dos non minor legitima, non eſt incongrua.
54 *L. ult. §. ſi à ſocero, in fin. fallit quatenus dos excedit.*
55 *Impiæ cauſſificationes imperitorum.*
56 *Jus commune, ſenſus communis.*
57 *Repellitur conſ. Iaſ.*
58 *Defenditur Paul. de querela contra maritum, conſtante matrimonio.*
Reprobatur deciſio Neapol.
59 *Repelluntur abſurda.*
Concluſio.
60 *L. tale pactum, §. ult. de pact.*
61 *Ibi frater non ut hæres, ſed nomine ſuo ageret.*
62 *Temp. Papin. lex ſi unquam, non exorbitat.*
63 *Quartus caſus principalis ſecatur in duos.*
64 *Alex. conſ. 71. lib. 4. ſequitur Iaſ. & alii communiter.*
65 *Idem Stepha. Bertrand. bis.*
66 *Conſilia Stephan. Bertrand. magnæ auctoritatis.*
67 *Dos eſt titulus oneroſus marito, etiamſi detur ab eo, qui dotare non tenetur.*
68 *Quia cenſetur donata mulieri, non marito.*
69 *Contra in donatione propter nuptias.*
70 *Ideò non revocatur, niſi ſoluto matrimonio, & ad onus ſecuritatis dotis, ſed donator habet recurſum contra virum & ejus hæredes, at luat donata.* 71.
72 *Secùs in donatione abſoluta favore, vel contemplatione matrimonii, quia etiam eo conſtante, revocatur.*
73 *Quod dictum eſt de dote, vel donatione ob nuptias, ſublimito primò, ſi eſt exceſſiva, ſublimito ſecundò per viam querelæ inoffic.*
74 *Contemplatio matrimonii cauſa eſt impulſiva.*
75 *Dotans vel dans propter nuptias alienas duplex negotium gerit.*
76 *Secùs in donante abſolutè favore alieni matrimonii.*
77. *Sic in l. ut mihi donares, l. purè §. ſi cùm duplex eſt negotium.* 78.
79 *Differentiæ rationes.*
80 *Idem in donatione facta ante contractum matrimonium.*

1. HÆc quæſtio dividitur in quatuor principales cauſas. Aut enim donatio fit ab uno ex futuris conjugibus, aut ab alio. Si ab uno ex illis, tunc aut futuro proprio cōjugi. Et hic ſit primus caſus. Aut fit alij, puta in favorem donantis, vel cujuſvis alterius. Et hic ſit ſecundus caſus. Si verò donatio non fit ab ipſo contrahente matrimonium, ſed ab alio, tunc aut fit ab eo qui tenetur dotare. Et hic eſt tertius caſus. Aut fit ab extraneo, qui neque dotare, neque donare propter nuptias tenetur. Et hic eſt quartus & ultimus caſus hujus quæſtionis. In qua licèt quātum ad primum, ſecundum, & tertium caſum fuerint opiniones, tamen quantum ad quartum caſum, nullus unquam dubitavit quin ſit locus, *l. ſi unquam. C. de rev. don.* Et ſpeciatim ſingula diſcutiendo, quantum

2. Ad primum caſum, licèt aliqui tenuerint non eſſe locum d. *l. ſi unquam*, ut refert Soc. in *l. 2. col. 1. ſol. matr. per l. unic. C. ſi dos, conſt. matr. ſol. fuer.* tamen Socin. ibi vacillat, & Franc. Rip. in repet. d. *l. ſi unquam.* q. 22. & q. 48. contrarium firmat, quia d. *l. ſi unquam*, generaliter loquitur. Et ex quo donatio illa non erat debita, dicitur lucrativa; & licèt fiat à contrahente matrimonium, non tamen dicitur expreſſè cogitaſſe de liberis. Non obſtat d. *l. unic. C. ſi dos conſt. matr.* Tum quia ſecundùm Accurſium, & omnes ibi, loquitur in pacto de lucro dotis, quod habet cauſam oneroſam, & dicitur tale lucrum haberi ex cauſa oneroſa, *l. 1. §. lucrativus, C. de imp. lucr. deſcript. libr. 10.* Tum quia illud lucrum debet reſervari filiis. Et ſic non dicuntur multum lædi, meritò non habet locum d. *l. ſi unquam.* Secùs in aliis magnis donationibus factis à futuro conjuge ſuæ futuræ conjugi in contractu matrimonij, ut ibi tenet Rip. quem Taurin. ſequitur in d. *l. 2. ſol. matr.*

3. Adverte in hoc primo caſu quòd Doctores confuſi ſunt & manci, quia nec varietatem caſuum & circumſtantiarum diſtinguunt, nec textuum, quos pro ſe citant, radicales rationes eruunt. Rursùs alij longius aberrantes aliorum dicta confundunt, dum ea perperàm de donationibus inter conjuges conſtante matrimonio factis intelligunt. Quod eſt ineptum. Cæterùm qui partem negativam (quæ crebrior eſt) tenent, fundantur in d. *l. unica*, juncta ſuppletione Accurſ. ibi, & in §. *dotes*, in Authent. *de nupt.* Sed ea jura nihil ad rem faciunt, quia nec dicunt, nec præſupponunt pactum lucri dotis (de quo ibi) non poſſe revocari per *leg. ſi unquam*, ſed tamen diſponunt de effectibus & viribus pacti. Et ſic caſu quo, & quatenus pactum aliàs ſtare debeat, præſuppoſita ſcilicet habilitate, reſpectu cujuſvis alterius defectus, *leg. qui in teſtamento, de teſtament. leg. ſi mulier, ad Trebell.* Dec. in *leg. ſi pater, numero 1. C. de inſtitut. & ſubſtit.* in *cap. cum omnes*, lect. 2. col. 1. *de apoſt. de conſtitut.* Et ſic impertinenter citantur ad deciſionem dubij, *leg. ſi unquam*, ad quam nullo modo tendunt, nec reſpiciunt.

4. Quod autem Soc. in dict. *leg. 2. numero 4. in fin. ſolut. matrimon.* ait, quod ideò in dictis juribus non habet locum *l. ſi unquam*, quia uxor donatrix erat mortua, nec declaraverat nolle pactum vel donationem valere, oſcitanter & ineptè dictum, quia pactum erat factum ſuperſtiti, & ſic erat conditionale. Igitur pendente conditione, cum æquè vir præmori poſſit, non eſt tempus declarandi vel revocandi, nec tunc ex defectu revocationis excluditur beneficium, *leg. ſi unquam*, ſi aliàs ei locus eſſe debeat.

5. Ego verò breviter diſtinguo inter filios communes dicti, & filios poſterioris matrimonij ipſius donantis. Et dico quòd de jure primi non indigent, nec eis quadrat, ſecundis verò prodeſt *l. ſi unquam*, Utque quod perſtrinxi, latius explicem. Quantum ad filios communes cenſeo in terminis juris numquam nulloque modo locum eſſe d. *l. ſi unquam.* Tametſi quandoque locus eſſe poſſit querelæ dotis, vel donationis inofficioſæ. Et ita, videlicet, quod hic ceſſet *lex ſi unquam*, tenet Alexand. conſil. 162. libr. 6. ſentit Soc. in d. *leg. 2. col. 1.* & ibi Vincent. Hercul. *ſolut. matrimon.* Andr. Tiraquell. in repet. d. *l. ſi unquam, in princip. numer. 67. cum ſequent. & ver. donatione largitas.* numer. 190. quæſt. 10. Corn. conſil. 194. col. 1. lib. 3. Verum eſt, quod apud Corn. multa alia revocationem impedientia ſimul concurrunt, ſed ego hoc caſu ſimpliciter & abſolutè teneo ceſſare *l. ſi unquam.*

6. Ratio quam communiter tradunt, duplex eſt. Prima, quia matrimonium contrahitur ſpe futurorum communium liberorum. Ergo illud contrahens cenſetur cogitare de ipſis liberis ex eodem matrimonio futuris. Cùm ergo nihilominus donet futuro conjugi, ſi poſtea ſuperveniant communes liberi, nihil inopinatum ſupervenit, ſi ceſſant & verba, & mens d. *l. ſi unquam.* Secunda, quia ceſſat fraudatio filiorum, quia cum non minus ſint filij donatarij quàm donatoris, & utrique pariter æquè ſucceſſuri, non refert ab alterutro parente capiant, ſed quantum ad intereſſe eorum res æquè, & eodem ſtatu ſe habet. At in *l. ſi unquam*, niſi revocaretur, filij erant prorſus & in omnem eventum perpetuò, & inopinatò eâ ſpe fruſtrandi, quod erat perquàm iniquum.

7. Atqui prima ratio parum tuta eſt in jure: præſupponit enim renuntiari poſſe dictæ *l. ſi unquam*, quod non eſt in jure expeditum, ſed adeo controverſum, ut plures doctiores cenſeant renuntiari non poſſe, ut latè tradit Franc. Curt. Senior. conſil. 1. Secunda verò ratio, citra novellas, minus tuta eſt in facto, quia ante *l. fœmina. C. de ſecund. nupt.* donatarius ſuperſtes, etiam nuptias iterans liberè de rebus donatis diſponere poterat. Poſt autem *leg. fœmina*, & ſecundùm jura C. poteſt non iterando nuptias in extraneos transferre, & ſic omnino fraudantur filij, niſi *l. ſi unquam*, ſubveniat. Ratio igitur punctualis eſt (quàm vulgò non tradunt) quia per novellam conſtit. in Authent. *neque virum quod*, &c. mox alterutro parente mortuo, res donatæ pertinent indiſtinctè ad filium vel filios dicti matrimonij. Utque rem oculis & praxi ſubjiciam, diſcurre per ſingula tempora ſtatus & eventus quotidianæ hujus hypotheſis.

8. Sponſus in contractu matrimonij donat ſponſæ (& idem è contra) ampliſſimum prædium, vel omnia fortè prædia ſua, deinde ex eodem matrimonio habet liberos, an ſit revocata donatio? Sic enim libet ſuper certo, & ad uſum deciſivè applicando diſputare, non ut plerumque Doctores ſolent in confuſo & in abſtracto, qui etiam ad vivum non reſecant, nec veras & radicales decidendi rationes eruunt. Vnde fit, magnam confuſionem & perturbationem relinqui in eorum doctrina, nec finem uſquam eſſe. Sed ad rem, nō loquimur in dote quæ reditura eſt, nec interim diſcedit à proprietate mulieris, *l. in rebus. C. de jur. dot.* nec etiam in donatione propter nuptias, de qua etiam eadem ratione non dubitatur, nec in pacto de lucro dotis, vel donationis propter nuptias, quod conditionale eſt, & ob cauſam, & ſolet reciprocum eſſe, ſed in ſponſalitia largitate, eaque non vulgari, ſed ampliſſima, nec etiam ſuppoſita alia inæqualitate inter futuros conjuges, ne fortè quis ad cauſationem illam reſpiciat, de qua per gl. & Bar. & alios in *l. ſi voluntate. C. de dot. prom.* jam diximus non revocari.

9. Sed quædam eſt punctualis decidendi ratio, vulgo dicta, eo quod donatio ſit ob cauſam. Sed non eſt ita, quantumvis enim facta ſit ob cauſam & favorem matrimonij, quod aliàs ſecutum non fuiſſet, ipſumque matrimonium ſit maxima, graviſſima & probabilis cauſa, tamen matrimonia non debent eſſe venalia, *l. 2. de donat. inter vir. & uxor.* Ideo nec matrimo-

nium in ſe, nec conjugalis amor aliquam hujuſmodi compenſationem, vel æſtimationem recipit, *l. reprehendenda. C. de inſtitut.& ſubſtitut.* Unde quemadmodum cauſa probabilis non facit donationem eſſe ob cauſam (alioquin omnis donatio, niſi inhoneſta, vel fatua, ob cauſam eſſet) ſed cauſa compenſatoria reſpiciens commodum reciprocum, aliàs non debitum ipſius donantis, ut not. in *l.ultim. C. de jur. dot.* ita hujuſmodi ſponſalitia largitas quantum ad hoc, dicitur donatio ſimplex, ſeu vera & propria donatio, ſaltem quatenus excedit probabilem & conſuetum modum dotis vel donationis propter nuptias, pactique de lucrando aliarumque conventionum nuptialium, *l. ſi quis venditionis, de contrahend. empt. l.ſi ſponſus, §. circa. de donat. inter vir. & uxor. ff.* cum iis quæ congerit Tiraquel. in d. verb. *donatione largitus*, num. 176. cum ſeq.

10. Et quamvis aliàs pacta matrimonialia ſint valde favorabilia, verum eſt, ſi ſint probabilia, temperata, & decentia. Cæterum ſi exceſſiva & inſolentia ſint, odioſa ſunt: imò nedum odioſa, ſed Reipublicæ & conſervationi familiarum inſidioſa & periculoſa. Unde non ab re plurium regionum conſuetudinibus facultas donandi in contractibus matrimonii certis limitibus coercetur, licèt aliàs vel ſine cauſa effusè permittatur, & juſtæ ſunt & rationabiles hujuſmodi conſuetudines, ut probant Moder. in Conſ. Pariſ. §. 156. Hinc eſt, quòd Rip. in repet. d. *l. ſi unquam*, q. 22. tenet in lucro quidem dotis vel donationis propter nuptias ceſſare l. *ſi unquam*, ſed habere locum in aliis donationibus, pactiſque lucrativis in ipſo contractu matrimonij, & ejus favore factis, quia hic nihilominus eſt donatio ſimplex, ſed ibi ob cauſam. Et rectè diceret ſi non eſſet hic alia cauſa (ad quam non advertit) excludens d. *l. ſi unquam*, prout.

11. Duplex alia cauſa concurrit. Prima, quia hic principaliter cogitatur de futuris liberis hujus matrimonij. Secunda, quia durities illa & iniquitas (ad quam emendandam ſancita eſt dicta *l. ſi unquam*) ceſſat hic omnino. Vel preſſius loquendo, utraque cauſa in unam conflatur, videlicet, quòd in terminis juris ſcripti, de quo loquimur, hæc lucra ſunt affecta filiis ejuſdem matrimonij, per l. *fæmina. C. de ſecund. nupt.* & fortius per *legem, cum aliis. C. eodem titulo* & fortiſſimè & inevitabiliter per novell. in Authent. *neque virum quod*, &c. Et ſic prorſus hic vacat *l. ſi unquam*, non ob id quod limitetur dict. l. hoc caſu, ut vulgò imperiti putant, ſed ob id quod ſuperfluit, & ejus materia deficit hoc caſu, quia non aufertur, ſed magis datur ipſis filijs, quibus etiam res donatæ patrimoniales efficiuntur è linea donantis, text. in *l. cum aliis*, & *l. generaliter. C. de ſecund. nupt.* & eis pinguius, & ſolidius per dicta jura, & per d. Authent. *neque virum quod*, &c. providetur, quàm per d. *l. ſi unquam.*

13. Nunc diſcurre per ſingula tempora, vel ſtatus dictæ hypotheſis. Sive etiam conſideres primum tempus, videlicet, poſtquam filius natus eſt, & utroque parente adhuc vivo, clarum eſt quod non habet locum *l. ſi unquam*, etiamſi eſſemus ante tempus *l. fæminæ, C. de ſecund. nupt.* per prædicta. Nec etiam locum habet querela inofficioſæ donationis vel dotis, quia huic, ſicut nec querelæ inofficioſi teſtamenti, locus eſſe nequit, niſi poſt obitum donantis, *l.* 1. ibi, *dum ageret in rebus humanis l. fin. per tot. C. de inoff. donat.* Bart. in d. *l.* 1. *col. penult.* & omnes ubique. Sed & iſtud eſt ſecundum tempus, ſi pater, qui dedit, prædecedat, relictis liberis communibus, tunc adhuc ceſſat *l. ſi unquam*, ſed locus eſt querelæ inofficioſæ donationis, ut revocetur uſque . legitimam tantum. Et ſic filij ſtatim avocabunt à matre legitimam, tanquam ex ſucceſſione, vel capite defuncti patris donantis, ſeu potius uſumfructum legitimæ, propter Novell. d. Authent. *neque virum quod*, &c.

13. Si verò mater donataria præmoriatur relicto viro, & liberis communibus, tunc nullo caſu nec *l. ſi unquam*, nec querelæ inofficioſæ donationis locus eſſe poteſt, ſcilicet, reſpectu horum filiorum, de quibus loquitur. de filiis autem prioris vel poſterioris matrimonij donantis liquebit infrà numero 22. Aut enim donatio illa facta eſt ſuperſtiti, ſive in hunc caſum quo uxor ſupervivat, prout jura C. & Novell. intelligunt, hæc pacta de lucrando concepta eſſe in caſum quo is, qui lucraturus eſt, donatori ſupervivat, ut patet in d. *l. generaliter. in princ. C. de ſecund. nupt.* in Auth. *neque virum quod*, &c, Et tunc, cum præmoriente donatario condictio deficiat, bona donata liberè revertuntur ad donatorem, nec ullum jus in eis habent filij, ſed tantum ſpem ſucceſſionis hæreditariæ.

14. Aut verò donatio facta ex nunc abſolutè, ſive ſponſa præmoriatur, ſive ſupervivat, ut infrà numero 26. tunc verba quidem legum tam C. quàm Novell. deficiunt quia non prævidèrunt hunc caſum tunc temporis inſolitum: tamen cum conſtet virum noluiſſe ad ſe etiam ſuperſtitem reverti; [redacted] uxori etiam præmorienti & ſuis lucro eſſe, puto ex earumdem legum mente & ejuſdem, imò fortioris rationis æquitate, lucrum illud acquiri filiis ejuſdem matrimonij, ſi qui ſuperſint. Si enim lex voluit ſuperſtitem etiam nuptias non iterantem hoc lucrum nuptiale filiis communibus omnino reſervare, ut etiam eo vivo proprietas dictis filiis mox acquiratur, ita, ut habeant à lege, etiamſi neutrius parentis hæredes ſint, multo magis acquiri voluit eiſdem filiis, donatario præmoriente donatori, qui etiam in hunc caſum dedit, nec ad ſe redire voluit.

15. Patet, quia lex vult lucra nuptialia filiis ex eiſdem nuptiis ſuperſtitibus affecta eſſe, d. *lege cum aliis*; adeo ut lucranti ſuperſtiti proprietatem mox auferat, eique uſumfructum tantum relinquat, ut lucrans ſuperſtes nec inter vivos alienare, nec in alios hæredes transferre queat, d. Authent. *neque virum quod*, &c, excepta virili, ſi nuptias non iteret, ut in Auth. *ut frat. fil. §. quia vero.* Donatario verò nihil aufert, ſed etiam nonnihil de novo addit. Si ergo dederit ſuperſtiti, ut exempla legum loquuntur, & ipſe donator ſuperſtes ſit, deficiente donationis condictione, ſuum ſibi liberè priſtinoque jure habet. Si verò donaverit abſolutè, nec etiam ad ſe ſuperſtitem redire voluit, tunc cùm etiam donatario præmoriente nihilominùs ſubſiſtat, ut maneat donatio nuptialis, non redit ad ſuperſtitem, quia donator eſt, & manet, & in hunc caſum dedit. Donataria verò moriens non indiget uſufructu, nec poteſt ſtantibus filiis dicti matrimonij, in eorum præjudicium diſponere, nec in alios etiam hæredes transferre, & ſic dictis filiis ſuperſtitibus omnino acquiritur. Et nihilominus patrimonium paternum eis cenſetur per dicta jura C. ut plenè Mod. in Conſuetudin. Pariſienſ. §. 137. Atque ita quocumque caſu ſe res vertat, ſuperſtite donatore, nec *leg. ſi unquam*, nec querelæ inofficioſæ donationis, utpote earum materia deficiente, locus eſſe poteſt. Quamvis hoc ultimo caſu pater ſuperſtes eoſdem filios in poteſtate habens, eorumdem bonorum habeat uſumfructum jure patriæ poteſtatis, *leg. quicumque, C. de bon. quæ liber.*

16. Quæ autem diximus in ſponſo, ceteriſque paribus, locum etiam omnino habent in ſponſa donante, patet per ſingulos caſus diſcurrendo. Si enim ſponſa pactum fecit lucrandæ totius vel minoris partis dotis, & prædecedat ſuperſtite viro, & liberis communibus, mox lucrum illud eorumdem liberorum proprium fit indiſtinctè. d. Auth. *neque virum quod*, &c. ſolo uſufructu patri reſervato. Quæ reſervatio multum operatur, quia eâ mediante, acquirit pater ſolidum uſumfructum, etiamſi filios non habeat in poteſtate, ubi aliàs teneretur filiis fructuum rationem reddere ut tutor

vel adminiſtrator legitimus. Quòd ſi tunc habeat filios in poteſtate, ſed poſtea emancipet, non admittit medium d. uſusfructus, ut in *l. cum oportet, §. cum autem, C. de bon. quæ lib.* ſed ſolidum uſumfructum retinet, quia non habet illum jure patriæ poteſtatis, ſed jure pacti vel donationis uxoriæ.

17. Quamdiu autem habet filios in poteſtate, impoſſibile eſt locum eſſe querelæ inofficioſæ donationis ob legitimam filiorum ex capite materno, quia tamdiu jure poteſt retinere ſolidum uſumfructum, non tantùm jure donationis uxoriæ in rebus ab ea profectis, ſed etiam jure proprio patriæ poteſtatis in omnibus quibuſcumque adventitiis filiorumfamiliàs, quod jus datum à lege nulli querelæ ſubeſſe poteſt. Quamdiù ergo ſunt in poteſtate, utrumque jus in patre concurrit, filiis autem ſui juris effectis, tempus diſtinguendum eſt. Aut enim ſui juris effecti ſunt ante obitum matris, aut poſt obitum matris. Primo caſu pater nullam partem uſusfructus retinere poteſt in d. lucro, niſi virtute donationis uxoriæ, ſeu ejus quod ſibi a lege de dicta donatione reſervatur, & conſequenter virtute & titulo d. donationis habere cenſetur. Ideo poteſt locus eſſe querelæ inofficioſæ dotis uſque ad uſumfructum legitimæ maternæ filiis tam in uſufructu, quam in proprietate, etiam contra alterutrum ſuperſtitem parentem debitæ, ut in Authent. *de triens. & ſemiſſ. §. prohibemus.*

18. Et ſuper hoc advertendum eſt ad tria. Primò quod deducenda eſt quantitas lucri conſueti & moderati, quia cenſetur haberi titulo oneroſo, nec habet rationem donationis. Puta ſi mater omnia bona dedit in dotem in loco, in quo conſuetum eſt facere pactum de tota vel quantacumque parte dotis lucranda prædecedente muliere ſine liberis, & de tertia vel quarta parte, ſtantibus liberis. Hæc ultima pars conſueti, & moderati lucri debet tanquam æs alienum deduci, & de reſiduo tantum immenſi lucri (quod lucrativum cenſetur) vel pro rata dicti reſidui legitima deduci. Unde ſi omnia in dotem data ſint 12. & conſuetum lucrum 3. legitima erit triens, vel ſemis de 9. ſecundùm numerum filiorum.

19. Secundò advertendum quod filij non poſſunt agere hac querela, niſi prout ſunt habiles ad ſuccedendum vel legitimæ ſupplementum, puta ſi ſint hæredes matris, vel in re certa inſtituti, & ſic ſupplementum legitimæ petere poſſunt, ſecùs ſi qui juſtè exhæredarentur, aut voluntariè a delata hæreditate abſtinet. Unde ſi horum filiorum communium alii ſint inſtituti univerſaliter à matre, alii particulariter, æquè habent dict. querelam. Quod ſi unus eorum delatam hæreditatem repudiet, nihilominus retinet proprietatem ſuæ partis virilis ſibi quæſitæ à lege, etiamſi non ſit hæres, etiamſi pater non contrahat alias nuptias. Sed nullam habet querelam inofficioſæ dotis, prout etiam contra fratrem hæredem matris univerſalem nullum remedium habet ad proſecutionem, & ſuppletionem legitimæ, qua repudiando ſeipſum prorsùs excludit, unde ejus reſpectu pater integrum uſumfructum retinebit. Si verò cum his filiis communibus concurrunt alii ejuſdem matris filii prioris vel poſterioris matrimonii, tunc alia eſt quæſtio, quæ limites noſtræ hypotheſis egreditur, ſed ex infra ſuo loco dicendis reſolvetur.

20. Tertiò advertendum quod ſi mater reliquit alia bona, ex quibus poſſit ſuppleri legitima, non debet pater inquietari, nec pati uſusfructus diminutionem. Tum cum ſit tanquam tertius titulum particularem lucrativum bonâ fide habens, qui non debet urgeri, niſi in ſubſidium. Tum quod bona poſtea quæſita tollunt vel minuunt inofficioſitatem: tempus enim mortis inſpicitur *l. cum quæritur. C. de inoffic. teſtament. l. fin. C. de inoffic. donat.* Et eadem intelligenda ſunt in priore caſu, quando vir dedit mulieri ob limitationem eorum ſuprà numero 12. Redeundo ad ultimum ſubdiſtinctionis caput, videlicet, quando filij ſunt effecti ſui juris poſt obitum matris, puta emancipatione.

21. Et tunc totum quidem uſumfructum retinere poteſt vi donationis uxoriæ, ſed in hac qualitate ſubjacebit querelæ vel ſuppletioni legitimæ, ut nuper dictum eſt. Et rurſus mediam partem uſusfructus earumdem rerum retinere poteſt jure ſuo proprio, virtute recentis patriæ poteſtatis, *l. cum oportet, §. cum autem. C. de bon. quæ lib.* & in hac qualitate nulli ſubeſt querelæ, nec ſuppletioni legitimæ, ut ſuprà dixi numero 17. & ſic dico quòd pro media parte poterit ſubjacere querelæ, & non pro alia dimidia parte. Et nihilominus pars non ſubjacens querelæ debet non ſolum reſpectu proprietatis, ſed etiam reſpectu uſusfructûs (quem jure patriæ poteſtatis retinet pater) in legitimam maternam querelantis imputari, id etiam quod pater percipit ratione patriæ poteſtatis filiifamilias, ipſemet filius percipere cenſetur, *l. ſi paterfamilias de hæred. inſt.* & eadem perſona cenſetur, *l. fin. in fin. C. de impub. & aliis ſubſt.* Ecce omnia minutatim ad pulviſculum uſque indagata & excuſſa. Et hæc exacta analyſis in terminis juris ſcripti elaborata, ad multa alia in terminis Conſuetudinum, & ſtatutorum utilis eſt, viamque aperit, puta quid juris ante tempus *leg. femina. C. de ſecund. nupt.* vel in locis ubi d. lex cum ſuis ſequelis abrogata eſt, & ſtantibus filiis plurium matrimoniorum, quæ prius ingredi nolo, quàm in terminis ejuſdem juris ſcripti alteram partem principalis diſtinctionis, de qua ſuprà num. 5. abſolvero.

22. Capio ergo ſecundum ejus membrum, videlicet, quantum ad filios poſterioris matrimonii ipſius donantis. Ex his dico utilem eſſe & opitulari *l. ſi unquam*, puta, vir in contractu matrimonii primæ uxoris dedit ei, & ſuis omnia fere prædia ſua, ſed filios non habuit ex ea, quâ mortuâ, ſecundam dùxit uxorem, ex qua liberos habet, an ſit revocata prior donatio? Hanc quæſtionem vidi de facto multis imperitis ambagioſam, ſed doctiores mecum cenſuerunt eſſe revocatam. Tota ratio dubitandi vertebatur in hoc, quod donatio facta erat primæ uxori tunc futuræ ſponſæ, ut eſſet ei ſuiſque hæredibus ſui lateris & lineæ proprium hæredium, cauſamque ab eis habentibus. Et ita cautum in ipſo contractu matrimonii ejuſque contemplatione, quod aliàs ſecutum non fuiſſet, & ſic erat donatio ob cauſam, eamque graviſſimam, & quæ irrevocabiliter ſecuta erat. Urgebatur etiam peculiaris pactorum matrimonii favor, & quòd contrahentes matrimonium non debent decipi, & ultimò quòd donator ex natura actus cogitabat de futuris liberis, & nihilominus ſic donabat, quas ob res non videbatur eſſe locum d. *l. ſi unquam.* Quibus non obſtantibus mecum à doctioribus concluſum fuit locum eſſe d. *l. ſi unquam.*

23. Non obſtat primum per not. ſuprà numero 6. quia hîc non loquitur de vera donatione propter nuptias quæ receptæ doti proportionatur, & dicitur antipherna, leg. ultim. cum author. ibi adjectis, *C. de donat. ad nupt.* Authent. *æqualitas*, cum ſequent. *C. de pact. conv.* Sed loquitur in mera ſponſalitia largitate, quæ vera donatio eſt, & de jure inſinuationem exigit. Non obſtat ſecundùm per ea quæ dixi ſuprà n. 9. debuit enim prior uxor, & ejus parentes cogitare hanc tam grandem & liberalem donationem ſubeſſe diſpoſitioni juris, & ineſſe tacitam conditionem d. *l. ſi unquam*, & ſic non decipiuntur, ſed jure communi utuntur. Minus obſtat ultimum, quia fortiſſimè retorquetur, & juvat ſententiam noſtram.

24. Nihil enim verius quòd contrahens matrimonium, id facit ſpe futurorum liberorum, ſed æquè etiam verum eſt, quod non contrahit ſpe futurorum, quorumcũque liberorum, ſed dumtaxat ſpe futurorum ex eo matrimonio. Si igitur illi, de quibus dumtaxat cogi-

tabatur deficiant, & poſtea donator ex alia conjuge ſuſcipiat alios liberos, tantum abeſt ut prior cogitatio liberorum impediat revocationem, ut novam etiam revocandi cauſam pariat. Si enim tempore donationis nullo modo cogitaſſet de liberis, tunc, vel ſolâ inopinatâ ſupervenientiâ eorum locum faceret, *l. ſi unquam*, ſed quia cogitavit de liberis, non quibuſlibet, ſed de iis, quos ſperabat ex ea, cui donabat, & quos in rebus donantis (etiam tanquam paternis, *l. cum aliis, l. ſeq. C. de ſec. nupt.*) ſucceſſuros putabat. Tunc etiam aliâ ratione ultra d. leg. ſi unquam, revocanda eſt donatio, utpote veriſimiliter facta eâ ſpe, quòd filij donantis (ſi quos ſuſciperet) in eiſdem rebus (etiam ut paternis) ſuccederent. Cum autem rerum ſtatu mutato, contrarium ex inopinato contingat, non levis ratio ſuadet, etiam circumſcripta d. *l. ſi unquam*, revocari donationem, tanquam veriſimili, & finali causâ ceſſante vel mutata, *leg. tale pactum, in fin. de pact.* leg. *is qui, in fin. de jur. cod.* leg. *Titius. in princ. de lib. & poſth.* Ipſe quoque ſenſus communis oſtendit quòd donator reſpiciens ad futuros liberos ex ſponſa cui donabat, nec alios liberos aliamve uxorem ſperans, propter illam ipſam cogitationem provocatus fuit, & inductus ad non habendam rationem immenſitatis ſuæ donationis, quam etiam cogitabat recaſuram in liberos, quos habere ſperabat, vel ſi quos haberet, & ſic multo juſtior & fortior cauſa revocandi hic adeſt, quàm in ſimplicibus terminis dictæ *legis ſi unquam*.

25. Amplio non ſolùm ſi prior illa uxor mox liberis non ſuſceptis ex eo viro juvene relicto, deceſſerit, ſed etiam ſi diu ſtetit matrimonium natis, ſed præmortuis filiis, deinde eorum matre mortuâ, pater alios ex ſecunda ſuſceperit, ut acciderat in ſupra relata ſpecie. Amplio etiamſi prior illa uxor habebat filios ex alio priore viro, quos hæredes reliquit, ſive non, etiamſi in ipſo contractu matrimonij, & ejus favore, donatio facta fuerit nominatim filiis ſponſæ ex priore viro, quia ſemper filij ſuperviventes donatori reperiunt bona donata extraneis: & ſic verificantur verba & mens *legis ſi unquam*, limito quatenus illa donatio eſſet compenſatoria dotis per virum receptæ, nec redditæ, vel etiam uſque ad lucra & commoda conſueta.

26. Nunc totâ quæſtione abſolutâ in terminis juris Juſtinianei jucundum eſt, & valde etiam ubique locorum utile, circa priorem diſtinctionis noſtræ partem (ut n. 21. in fin. promiſi) diſquirere, quid ante tempus *l. fœminæ, & l. cum aliis. C. de ſecund. nupt.* Nec enim neceſſarium eſt in locis ubi dictæ leges abrogatæ ſunt, ut ſub ſtatutis Civitatis Aſtenſis, quæ refert Signor. Homod. conſil. 37. col. 1. ubi vidua poteſt de dote & quæſitis à priore viro diſponere, etiam in favorem ſecundi viri in præjudicium filiorum primi matrimonij. Et quamvis (diſputatione causâ brevitatis omiſſâ) videretur diſtinguendum inter tempus, *l. fœmina*, uſque ad *leg. cum aliis*, quod eſt circiter 30. annorum, & tempus ante leg. fœminæ. retro uſque ad *leg. ſi unquam*, à Conſtante & Conſtantio fratribus edita circa ann. Dom. 345. Quia licèt poſt tempus l. fœminæ, quæ circa annum Domini 305. à Grat. Valent. & Theod. Auguſtis lata eſt, quamdiu ſuperſtes non tranſibat ad alias nuptias, liberè diſponere poterat de bonis ſibi donatis à viro, nec teneretur filiis communibus relinquere, ſatis adhuc rationabile fuerit non dari remedium, *l. ſi unquam* dictis filiis contra matrem, quantumvis donatio immenſa fuerit, ſaltem quando mater non habet filios ex priori matrimonio. Cum enim hi filij communes, futuri ſint ſoli hæredes matris, non cenſentur habere magnum præjudicium, nec tale de quo in *l. ſi unquam*, cum *leg. de matre in viduitate manente* confidat. Quamprimum autem ſecundas init nuptias, proprietas dictorum bonorum ab ea evellitur, & quæritur dictis filiis, quorum proinde nihil, vel minus probabiliter intereſt, tamen ante tempus, *l. fœminæ*. cum mulier poſſet etiam ſecundo viro dicta bona dare, magnum impendet filiis præjudicium, & ſic æquum videtur locum eſſe. *l. ſi unquam*.

27. Et conſequenter hodie, ubi d. *l. fœmina*, abrogata eſt, nihilominus adhuc verius puto ceſſare d. *l. ſi unquam*, ſive poſt, ſive antè *l. fœminæ*, ſive ſub dictis ſtatutis, ſive mater habeat filios ex priore viro, ſive non, ſive natus nubat, ſive non, ſive ſimul habeat filios ex primo viro, & nubat tertio. Et moveor, quia certum eſt ex natura actus ſubjecti d. donationi, quod donans cogitabat de liberis, non ſolum in genere, ſed etiam in ſpecie, videlicet, de iſtis, qui nunc per *l. ſi unquam*, revocare ſatagunt. Matrimonium enim contrahitur ſpe futurorum ejuſdem matrimonij. Ergo contrahens cenſetur cogitare de iis ipſius liberis ex eodem matrimonio futuri, *l. dotem filiofam.* ibi, *dos autem matrimonio cohærens, oneribus ejus ac liberis communibus*, &c. *de caſtr. pecul.* Cum ergo nihilominus donet futuro conjugi, ſi poſtea ſupervenerint communes liberi, nihil inopinatum, nihil præter intentionem donantis ſupervenit, & ſic ceſſant verba, & mens d. l. g. *ſi unquam*, quæ non videtur iſtis liberis communibus, de quibus in ſpecie cogitatum fuit, magis prodeſſe, quam liberis prioribus donantis ex præcedenti matrimonio jam natis, quibus nullo modo prodeſt. Secundò, quia facta eſt ob cauſam & favorem matrimonij, quod cum effectu ſecutum fuit.

28. Tertiò, quia d. *l. ſi unquam*, loquitur in caſu omnino diverſo, & ſimul concurrentibus juſtis cauſis, quæ nondum hic deficiunt, ſed oppoſitæ inveniuntur. Primò, donatio ibi fiebat à carente liberis, & qui non cogitabat, nec ſperabat habere liberos, qui poſtea ex inopinato ſibi ſupervenerunt. Sed hîc donatio fit non ſolum à cogitante, ſed etiam à ſperante habere hos ipſos liberos, qui nunc revocare volunt. Secundò, lex illa lata eſt ex neceſſaria æquitate, & ſubventione filiorum adverſus extraneum a qua alioquin perpetuò ſine ſpe ulla quicquam recuperandi excludebātur. Sed hæc donatio non eſt facta extraneo, ſed matri, qua nequit eſſe proximior & favorabilior, & cui idem filij ſucceſſuri ſunt, & omninò legitimam in omnibus bonis matris, & etiam in bonis patris donantis habituri ſunt. Igitur d. *l. ſi unquam*, non videtur extendenda ad hunc caſum. Quartò, quia hi filij ſtatim à morte patris ſaltem, & ad minus legitimam ſuam paternam per querelam inofficioſæ donationis à rebus matri donatis evellunt, tanquam ex ſucceſſione, vel ex capite patris. Et rurſus adhuc de reliquo donatorum mihi, & aliis bonis maternis habebunt ad minus aliam legitimam maternam. Poterunt etiam fratribus uterinis, ſi omnes ſine prole decedant, ſuccedere. Et ſic reliquum rerum donatarum non ad extraneos, ſed ad cognatos devolvitur, quibus aliquando ſucceſſibiles ſunt, & in terminis juris communis ante *l. fœminæ*.

29. Secùs ſi non ſolum per ſtatutum vel conſuetudinem loci reducerentur ad illud tempus, ſed etiam deterius, vel ex accidenti cum eis ageretur, ut ſi ſoli maſculi vel (ut in multis locis) ſolus primogenitus ſuccedat, & contingat donatorem filias tantum ſuſcipere ex uxore donataria, quæ ſuperſtes ex poſteriore viro filium habuit: hic enim ſolus matri ſuccederet, & ſic omnes filiæ donantis, etiamſi eſſent quinque, ſex, vel plures, excluderentur, & æquè læderentur, ac ſi bona donata eſſent extraneo, ut in *l. ſi unquam*. Non obſtat quòd dictæ filiæ poſſunt evellere legitimam ſuam paternam per querelam inofficioſi teſtamenti, quia non ſufficit. Pater in dict. leg. *ſi unquam*, ubi filij poſtea nati poterunt per jura antiqua, puta per *l. ſi totas. C. de inoff. don.* quæ etiam in fortioribus terminis lata eſt à Diocl. & Max. Imperatoribus circiter quinquaginta annos ante d. *l. ſi unquam*, & per jura digeſtorum

longè

longè antiquiora evincere legitimam ſuam paternam ex capite patris, & tamen hoc non obſtantes poſſunt totam donationem revocare per d. *l. ſi unquam.*

30. Minus obſtat quod, primogenitus tenebitur ſororibus ad alimenta, vel dotem loco alimentorum, quia hoc nullo modo ſufficit ad excludendam *l. ſi unquam*, ut patet ex hypotheſi d. *l. ſi unquam*, ubi donatio facta erat à patrono propriis libertis, qui non ſunt extranei à familia donantis, ſed ſub illa veniunt, *l. veniunt. C. de verb. ſign.* & adhuc tenentur etiam ſinguli eorum alere patronum, & liberos ejus egentes, *l. ſi quis à liberis, §. utrum autem de lib. agnoſc.* etiamſi nullam aliam donationem acceperint, alioquin in ſervitutem rediguntur, *l. alimenta, de lib. agn.* Et tamen iſtud tantum onus præter onus legitimæ paternæ (quæ prius evellitur) nõ impedit quin locus ſit d. *l. ſi unquam*, in toto reſiduo, quanto magis ſi donatio fiat extraneo, vel recidat in extraneum, qui ad alimenta non tenetur.

31. Quamvis enim ſpecies d. *l. ſi unquam*, edita ſit in liberto, tamen contingentia facti eſt, quæ rationem & deciſionem d. l. nedum non reſtringit, quinimò ampliat, quia minor eſt ratio in totum revocandi à liberto, qui cenſetur de familia donantis, & eum ejuſque liberos alere tenetur, quàm ab extraneo, qui ad hoc non tenetur, & tamen ibi deciditur, per ſupervenientiam liberorum in totum revocari, & non uſque ad rationem alimentorum tantum. Igitur multò magis ſi extraneo facta ſit, ut planè deſipuerint, qui d. leg. ad libertos reſtringere voluerunt, idque præpoſterè, non advertentes non minorem, ſed potius majorem eſſe cauſam revocandi ab extraneo, quos ſatis à communi ſchola, judiciorumque obſervantia exploſos prætereo. Et brevi diverticulo rediens in viam, cum naturalibus tantum, qui à jure inter liberos non computantur, debeantur alimenta, quinetiam ſpuriis ex æquitate canonica. *c. cum haberet, de eo qui dux. in matr. quam pol.* non debent filiæ naturales, & legitimæ in ordinem naturalium tantum, & multominus ſpuriarum redigi.

32. Et ſic concludo hoc in caſu exceptivè poſito ſupr. n. 20. locum eſſe d. *l. ſi unquam*, niſi primogenitus ille patiatur ea bona viritim dividi ſecundùm terminos juris communis, ut non plus lædat filias donatoris quàm ſecundum terminos juris ante leg. fœminæ, læderentur, ſaltem non plus notabiliter.

33. Non obſtat prima principalis caſus deciſiva ratio, de qua ſuprà n. 27. Tum quia illa ratio retorquetur contra filium ſecundi matrimonii, & militat pro filiabus donatoris, per not. ſup. n. 27. Si enim donator hoc prævidiſſet, videlicet liberos ſui matrimonij per prolem uxoris ex ſecundo viro prorſus vel nec minus quàm per extraneum donatarium excludi, non donaſſet, vel ſaltem caviſſet bona ſua communibus liberis reſervari. Tum quia prima illa ratio per ſe ſola non concludit. Sola enim concluderet, ſi expeditum eſſet *l. ſi unquam*, renunciari poſſe, ſed cum (ut crebrior & ſanior eſt ſententia) regulariter non valet renuntiatio d. leg. ut ſuo loco dicam. Dicta prima ratio ſola non concludit, nec etiam ſecunda, per not. ſuprà num. 7. & 9. Tertia verò ratio per ſe ſatis concludit, ſed hic deficit, quia caſus inopinatus contigit, per quem filiæ donatoris non minus læduntur per patrem uterinum poſterioris matrimonij, quàm per extraneum donatarium.

34. Sed quid ſi jam tempore donationis mulier habebat maſculos ex priore viro, & ſecundus vir donator tam illorum quàm dictæ Conſuetudinis notitiam habebat? ſecùs videretur propter eventum prævisum. Tamen adhuc idem puto, tum quia eventus ille non eſt certus: poſſunt enim filii primi matrimonii uxoris præmori: & ſi non præmoriantur, multa fieri & tractari poſſunt, ut bona ſerventur liberis donatoris, & ſic ſatis eſt, ſi poſtea contingat liberos donatoris ſupervenire, ſupereſſe, & per extraneam donati perſonam, fraudari, ut debeat eis ſubveniri, per *l. ſi unquam*, ad hunc finem ſancitam. Quamvis hic non ſint tot rationes, ut abundent in caſu præcedenti. Tum quia hoc caſu ad ſummum idem eſt, ac ſi contrahens donaſſet filiis ipſis futuræ uxoris ex ejus priore viro, quo caſu abſque dubio locus eſt d. *l. ſi unquam*, per prædicta. igitur & hic, quia eadem ratio eſt in obliquo ſicut in directo.

35. Ex quibus liquet, quòd *l. ſi unquam*, æquè cæteris paribus, locum habet in donationibus factis in ipſo contractu matrimonij, & ejus favore, etiam per ſponſum futurum futuræ ſponſæ, ſive agatur de liberis ejuſdem, ſive poſterioris matrimonij, cæteris tamen paribus, id eſt, quatenus donatio lucrativa eſt, ut ſuprà numero 9. & 23. & de gravi filiorum præjudicio agatur. De filiis autem prioris matrimonij ipſius donatoris, & ſic jam ei natis, quorumque habet notitiam, nihil dixi, quia tales non ſpectant ad hanc l. quæ de ſupervenientibus loquitur; ſed ſpectant ad l. 1. & per totum, *C. de inoff. donat.* Et ſic plenissime tam de jure veteri, quam de jure C. & noviſſimo, nec non in terminis ſtatutorum, & Conſuetudine locorum expeditus eſt primus caſus principalis hujus quæſtionis, unde reliqui videntur indubitabiles. Breviter tamen eos perſtringamus.

36. Capiò igitur ſecundum principalem caſum, videlicet, quando donatio in ipſo quidem contractu matrimonij, & ejus favore ſit, & per contrahentem illud matrimonium, non tamen futuro conjugi, ſed alii, puta patri, fratri, vel patruo dotanti, vel ejus filiis, ut frequenter uſuvenit in filiabus, quæ nuptui dantur. Accipe caſum in quo Doctores Peruſ. & Alex. Imol. conſuluerunt. Pater habens plures filios ex ſecunda uxore, & unicam tantum filiam ex prima: dedit filiæ octingentos florenos in dotem, & in ipſo contractu matrimonij filia conſenſu patris donavit fratribus conſanguineis omnia bona & jura, quæ habebat vel habere ſperabat in bonis patris viventis & matris dudum defunctæ, & per ſtatutum loci (videlicet Senis) tales donationes approbantur, ut valeant pleno jure, & filiæ à patre dotatæ, ſtantibus maſculis excluduntur à ſucceſſione patris & matris. Poſtea ex dicto matrimonio filia ſuſcepit liberos: dubitatum fuit, an iſta donatio revocata eſſet per *l. ſi unquam*, videbatur quòd non. Primò, eò quòd filia cogitaſſet de liberis, utpote juvenis, viripotens, deſponſata, & mox habitura filios, prout contigit. At *l. ſi unquam*, loquitur de eo, qui nec habet, nec habere ſperat filios. Secundo, quia congruè dotabatur à patre, inſpectis bonis paternis, quo caſu ſtatutum excludit filiam etiam à ſucceſſione matris, etiamſi nihil contemplatione bonorum matris habuerit, & ſic hæc filia non tam videtur renuntiare, quàm uti jure communi ſtatuti, ejuſque menti ſe conformare. Tertiò, quia in d. hypotheſi filia non adivit hæreditatem matris, & habebat fratrem germanum hæredem matris, & ſic nihil, vel modicum videtur renunciaſſe bonis matris.

37. Quibus non obſtantibus, cenſuerunt Doctores Peruſini revocatam eſſe per *l. ſi unquam*; & ad filiam bona materna pertinere, ut apud Cor. conſ. 30. lib. 4. quos ſequitur Alex. conſ. 162. l. 6. Non obſtat primum, quia imò etiam nubens nõ videtur cogitare de liberis, nec ſequitur quòd in ſpecie cogitaverit, & in dubio non præſumitur in eum caſum donaſſe, ut per Bart. in *l. Titia. §. Imperator* (quem omnes ſequuntur) *de leg. 2.* niſi expreſſum ſit. Et hoc habet locum etiam in ipſo matrimonium contrahente ſecundum, eos & bene, præſertim in virgine non experta ſtimulos, & affectus filiorum. Non obſtat ſecundum, quia procederet, ſi mater tunc viveret. Et ſic tunc ageretur de hæreditate futura, & quærenda, à qua ſtatutum faciliùs excludit. Hic autem agitur de ſucceſſione jam debita, de qua non loquitur ſtatutum, & ſic remanemus in jure communi. Addo quòd ſtatutum meliùs conſidit de patre

vivente matre, quàm eâ mortuâ & ſtante novercâ, & filiis maſculis ex ea, ut hic. Cum igitur dos non fuerit exceſſiva, etiam ſolis bonis paternis inſpectis, & ſucceſſio jam eſſet quæſita, nec deberet eam perdere per ſtatutum, & nihilominus de bonis patris dotari deberet, *l. fin. de dot. prom.* ſequitur, quod gratis renunciavit, & ſic lucrativè. Conſequenter cum poſtea liberos ſuſceperit, locus eſt *l. ſi unquam.* Non obſtat tertium, quia licèt moriente matre, habuerit ſororem, & fratrem germanos, tamen ambo poſtea deceſſerunt ſine liberis, & ſic totum huic filiæ accrevit, modico excepto, in quo pater juxta Authent. *defuncto. C. ad Tertull.* ſucceſſit filiæ filioque defunctis unà cum filio ſuperſtite. Quod adhuc non eſt in conſideratione, quia ex quo pater nuptias iteravit, tenetur omnino huic filiæ reſervare, *l. fœmina. C. de ſecund. nupt.*

38. Filia autem renunciando in favorem fratrum conſanguineorum tantum, eo ipſo adivit hæreditatem matris, ſororis, & fratris. Moder. in conſuet. Pariſ. §. 9. gl. 4. n. 4. & Alex. conſ. 40. n. 5. l. 7. Et quia renunciatio eſt in rem, non ſolum de hæreditate, ſed etiam de omnibus bonis, quæ fuerunt matris, intelligitur. Non obſtat quòd tales contractus ibi frequentantur, & approbantur per ſtatutum, ut valeant pleno jure, quia etiam valent pleno jure, id eſt, tam in proprietate, quàm in uſufructu, etiam facti à minoribus 25. annis, ſublatâ nullitate, & in integrum reſtitutione virtute ſtatuti, quod in his ſatis efficaciter operatur; ſed non ſequitur quin revocari poſſit ex alia nova cauſa de communi jure ſuperveniente, ut in caſu, *l. ſi unquam*, de qua non loquitur ſtatutum, & ſic relinquitur in diſpoſitione juris communis. Iſtud conſilium juſtum eſt, & æquum, ut dicunt etiam Moder. apoſt. ad d. conſil. Alex.

39. Cæterum quoad bona patris præſupponunt præfati Doctores nullum competere remedium, & bene, duplici ratione. Prima, quia cum patre vivo ab eo dotaretur, excluſa eſt per ſtatutum etiam abſque renuntiatione, *l. ſi unquam*, præter id quòd d. l. non loquitur in quærendis, ſed in quæſitis, non habet locum niſi in bonis quibus carens filiis ſeſe privat per proprium factum donationis, non autem ſi per alium factum compenſativum & multominus ſi per legem. Secunda, quia etiam citrà ſtatutum locale excludebatur per generalem Conſuetudinem juxta *c. quamvis de pact.* & in 6. & fortius, quàm per illud ſtatutum, quod excludebat ſucceſſivè quamdiu eſſent maſculi, & etiam abſque alia expreſſa renunciatione; ſed expreſſa, & conventionalis renunciatio, de qua in d. cap. *quamvis*, excludit abſolutè & ubique in multis locis Italiæ & alibi. Nec ea conventionalis renunciatio ſublata eſt per ſtatutum, quod tendit ad excludendum miniſterio legis intra territorium ſuum tantum. Et ſic non tollit aliam excluſionem præcedentem miniſterio hominis, & d. c. *quamvis*. Unde huic renunciationi conventæ non ineſt ſuſpenſiva modificatio ſtatuti, niſi referatur ad ſtatutum loci. Non eſt ergo hìc locus *l. ſi unquam*, quoad bona paterna, ſed quoad materna tantum.

40. Unde ſuperflua eſt diſputatio quam facit Cor. conſ. 206. lib. 5. de filia quæ nubendo mediate dote renunciavit bonis matris præſentis, & conſentientis, & poſtea ſuſcepit liberos, quia d. c. *quamvis*, non minus habet locum in matre quàm in patre cæteris paribus, in vita communis, & politicæ obſervantiæ. Et quod diximus locum eſſe *l. ſi unquam*, in renunciatione hæreditatis quæſitæ, etiam in contractu matrimonii facta, amplio etiamſi filia ſit major annis 25. & quantumvis pluries etiam vir ejus ratificaverint, & promiſerint non contravenire, quia intelligitur ſub conditione, quæ de jure ineſt, videlicet ſi naſcantur liberi, & ſic omni alio remedio ſublato, non eſt ſublata d. *l. ſi unquam*. nec promiſſio evictionis eo caſu locum habet, & plenè per Corn. conſ. 12. lib. 5. & quod dixi in filia cæteris paribus locum habet in maſculo.

41. Rurſus advertendum, quod ſi dos data à patre, puta 800. excederet modum dotandi, facultatibus paternis tantum inſpectis, ut in *l. quæro. de jur. dot.* tunc hoc caſu illud quod excedit, debet imputari bonis maternis, non per ſe, vel directò, non obſtat. *l. fin. C. de dot. promiſ.* ſed propter renuntiationem quam pater à filia fieri voluit, cujus occaſione dotem auxit, & dicta imputatione facta, niſi bona materna tantum excedant, ut notabilis ſit donatio facta per d. filiam, non habet locum *l. ſi unquam*, verbi gratiâ, Si facultatibus & dignitate patris, numeroque liberorum inſpectis, congrua dos à patre detur, danda erant 400. tunc reliqua 400. cenſetur dediſſe contemplatione bonorum matris. Unde ſi bona matris non valebant niſi 400. certũ eſt ceſſare *l. ſi unquam*. quia non eſſet donatio, ſed venditio. Item ſi valebant 450. vel 500. quia pro modico non datur remedium *l. ſi unquam*, ſecùs ſi valebant 600. vel plus, quia tunc locus eſt *l. ſi unquam*, ad revocandum bona materna, deducendo tamen vel imputando, ſi quid excedat congruum dotandi modum reſpectu patris, & facultatum ſuarum tantum, prout in d. conſilio nihil præſupponunt excedere, ſed gratis bonis maternis filiam renunciaſſe. Quantumvis enim in contractu matrimonii. & ejus favore facta ſit renunciatio, non ob id dicitur, ob cauſam, ſcilicet compenſatoriam facta, ſed liberalis & lucrativa, niſi quatenus debita, vel aliter compenſata, idque apud omnes Doctores pro expedito habetur, & bene per not. ſup. num. ſeq.

42. Nec prædictis conſiliis diſcordat Soc. conſil. 53. lib. 4. quia ibi multa concurrebant ſubtrahentia materiam *l. ſi unquam*. Quia donatio facta per Catharinam matrem filiis & filiabus naſcituris erat de ſumma modica, non excedente 172. & ſic portio Philippæ ſponſæ erat modica ob numerum liberorum, nec illa donatio matris fuerat acceptata per Philippam, quæ d. donationi in favorem Bonamij fratris germani renunciavit autore patre, & ob id dotem augente. Alioquin ſi renunciatio Philippæ ſimpliciter donationem rei vel ſummæ notabilis, aliunde non compenſatam, ſentit ibi Soc. & ejus rationes concludunt, quòd eſſet locus *l. ſi unquam*, poſtea natis liberis Philippæ, licet nubendo taliter contraxiſſet, & omne aliud remedium deficeret. Et ita ſentiunt omnes Doctores ubique tam in lecturis quàm in conſiliis, nec diſcrepant, niſi ob diverſitatem caſus ſubjecti.

43. Unde quamvis in hac ipſa hypotheſi, de qua ſup. num. 37. videatur prima facie Soc. conſ. 147. viſa facti contingentia, lib. 1. contrariũ ex diametro, nominibus mutatis, conſuluiſſe, quæ enim hîc vocatur Baptiſt. videtur ea, quam Soc. vocat Marianam, & mater quam Alexan. vocat Elizabetham, Soc. Diamentem, tum reliqua omnia convenire videntur, utrobique eadem civitas Senenſis, idem articulus ſtatuti, filia orbata matre, quæ fratrem germanum habuit, qui poſtea deceſſit ſine liberis, autore patre, fratribus ex alia matre, & jam deſponſata renunciat, eodem dos 820. florenorum, niſi quod Soc. dicit eſſe 850. eadem fere argumenta, niſi quòd Socin. addit, & urget, quòd filia renunciavit filiis ex patre & noverca natis, & naſcituris, & filiis naſcituris ex eis, & ſupervacuè quamdiu maſculi deſcendentes extarent. Unde col. 5. colligit filiam cogitaſſe de futuris propriis liberis. Sed hoc (ut dictum eſt) non concludit, & nimis frigidum eſt in puella ſtimulos & affectus filiorum experta, poteſtatique & reverentiæ patris maſculos ex noverca habenti ſubjecta. Soc. etiam in d. conſil. col. 1. exactè quidem computat dotem & ſucceſſionem matris, quam punctualiter reducit ad 300. florenos pro bonis maternis hujus filiæ, ſed clientulo inſerviens, non bona fide computat, quia diſſimulat id quod per Authent. defuncto, detrahit pro patre, qui viriliter cum ea ſucceſſit alteri filiæ filioque primi matrimonii

debere huic filiæ reſervari per *l. fœmina, C. de ſecund. nupt.*. Et ſic in effectu nihil eſt detrahendum, ſed tota materna ſucceſſio ſpectat ad hanc filiam.

44. Utcumque ſit, etiamſi mutatis nominibus idem thema fuerit, tamen omnes rectè conſuluerunt propter manifeſtam diverſitatem deciſivæ circumſtantiæ facti, quia apud Corn. & Alex. 800. floreni dati à patre non excedebant congruam dotem dandam à patre, inſpectis ejus facultatibus & numero liberorum, & ſic filia bonis maternis ad ſe ſolam ſpectantibus gratis renuntiavit. Sed apud Soc. ut in ſuo conſ. col. fi. diligenter ſupputat facultates patris, & invenit ex facto ſibi narrato legitimam hujus filiæ in bonis paternis non aſcendere ad florenos 350. Et tamen pater dedit ei florenos 850. Et ſic exceſſus dotis ſecundùm eum, non ſolum æquabat, ſed etiam excedebat bona materna ferè de 200. florenis. Et ſic ſecundum ejus calculum filia nil dedit, ſed ſuperlucrata eſt 200. Quamvis autem ſecundùm noſtrum calculum, videlicet non deducendo quod patri quæſitum eſt, per Authent. defuncto (prout per l. fœminæ, non debet deduci) tunc exceſſus dotis paternæ non æquat bona materna, non tamen deeſt ſexta pars bonorum maternorum, quin compenſetur, præter uſufructum ſpectantem ad patrem, & attento d. uſufructu pater apud Soc. plus ultrà debitum dotandi officium dedit filiæ, quam eſſent bona materna, quibus filia renuntiavit. Et ſic Soc. in terminis ſuis bene conſuluit, & pariter Corn. & Alexand. in eorum terminis rectè conſuluerunt. Ex quibus exactè per nos diſcuſſis facile colligere potes quid in aliis ſimilibus vel diſſimilibus dicendum ſit. Et ſic expeditus eſt ſecundus articulus. Et indubitatum locum eſſe *l. ſi unquam*, etiamſi per contrahentem matrimonium in ipſo contractu fiat tertiò donatio notabilis juris quæſiti.

45. Tranſeo ad tertium articulum noſtræ quæſtionis, videlicet quando donatio non fit ab ipſo contrahente matrimonium, ſed à tertio uni, vel utrique nubentium, & in ipſo contractu nuptiali. Et quando fit ab eo qui tenetur dotare, vel donare propter nuptias, puta pater habens unicam filiam dat ei omnia fere hæredia ſua in dotem, poſteà ſuſcepit alios liberos naturales & legitimos, an ſit locus *l. ſi unquam*. Communiter tenent quod non, ut imol. *cap. ux. col.* 3. *de don.* Iaſ. conſ. 171. lib. 4. quos refert & ſequitur Tiraq. in d. *l. ſi unquam*, ver. donatione largitus n. 196. tenent tamen revocari uſque ad legitimam dumtaxat, & adhuc filiam illam immensè dotatam facere eis partem in legitima, *l. ſi totas*, *l. ſi mater. C. de inoff. don.* quas ll. omnes gloſ. & Doctores malè adusque intellexerunt. Utque rem omnem oculis ſubjiciamus, accipe inſignem illã hypotheſim, in qua conſuluit Jaſ. in d. conſ.

46. Pater habens unicam filiam non ſperans amplius ſe habiturum filios, elocat eam, & genero in dotem dat mille aureos, & omnia bona ſua reſervato ſibi uſufructu, & mille aureis teſtandi causâ. Deinde cum mortua uxore aliam duxiſſet, plures filios maſculos procreavit. Reſpondit Jaſ. non eſſe locum *l. ſi unquam*, ſed tantum poſſe revocari uſque ad legitimam per *l. ſi totas*, *l. ſi liqueat. C. de revoc. donat.* quia maritus habet cauſam oneroſam, & ſic non ſumus in terminis meræ & ſimplicis donationis, de qua tantùm loquitur *l. ſi unquam*. Idem ſentit ſi donatio facta fuiſſet ipſi filiæ, & non genero, quia donatio (inquit num. 2) omnium bonorum facta filiæfamilias ex cauſa dotis, non eſt propria & ſimplex donatio, ſed ob cauſam, & titulus dotis non eſt titulus donationis, *l. cum multa*, & ibi Bald. *C. de donat. ante nupt.* etiamſi apponatur pactum de lucrando, gloſ. *l. ſi donaturus*, §. *fi. de condict. ob cau.*

47. Sed videamus ne hoc perquam iniquum ſit. Quid enim ſi ex ſecunda uxore tres maſculi ſint, & ſic continget omnia bona patris in alienam transferri familiam: filios autem in quibus nomen & ſplendor familiæ conſervatur omnibus, fere bonis nonſolum præter, imò etiam contra intentionem patris fraudari & ex aſſe non ferre ultra quadrantem ſecundùm Doctor. leges, quia filia etiamſi ſit hæres, tamen faciet partem in legitima, quæ quantumvis novo jure ſit aucta, tamen filij non tollent niſi unciam, cum ſola filia ferat dodrantem. Quòd ſi ſint quatuor vel quinque filij, non minus plectuntur ſinguli concurrente ſorore in legitima. Nonne inopinati hujus eventus iniquitas, vel per conjecturam paternæ pietatis emendanda eſt, etiamſi pater tacuiſſet, *l. ſi mater, C. de inoff. teſt.* Quanto magis patre expreſsè ob inopinatam maſculorum ſupervenientium (juxtà *l. ſi unquam*) revocante, & ad viriles & æquales partes reducente.

48. At dices *l. ſi mater*, loquitur in teſtamento, hic autem ſumus in contractu perfecto, & *l. ſi unquam*, loquitur quando extraneo donatum eſt, hic autem quando donatum eſt filiis, quo caſu non uſque ad viriles, ſed uſque ad legitimam tantùm revocatur, d. *l. ſi totas*, quam omnes gl. & Doctores ad uſque ad hoc latam putant, & per eam reſtringi, imò excludi *l. ſi unquam*. Cæterùm non eſſe rationem habendam æquitatis nudæ vel informis, ſed ejus tantùm, quæ legibus conjuncta eſt, juxtà *l. bona fides, depoſ.* Ludo. Roma. in *l. filiusfam. n.* 11. *de donat.* Moder. in conſ. Pariſ. §. 41. n. 86.

49. Sed quid ſi mox evincam longè alium eſſe ſenſum *d. l. ſi totas*, noſtramque æquitatem ſcriptis etiam legibus, & toto juri conſentaneam eſſe, Doctor. autem nec invicem, nec ſibi ipſi quidem conſtare? Utut enim Jaſ. in d. conſ. lib. 4. maximè contendat, donationem omnium bonorum dotis causâ filiæ factam non eſſe veram donationem, ſed ob cauſam; nec locum habere leges, quæ de donatione loquuntur: tamen alij refragantur, quia ſecundùm omnes communiter filia, quæ dotatur etiam à patre vel matre, dicitur habere dotem titulo donationis & lucrativo, ita quòd contra eam non eſt opus querela inoffícioſæ dotis, ſed ſufficit querela inoffícioſæ donationis. Ita tenent Azo. in ſum. Jac. Butr. Cy. Bart. Bal. Sal. Paul. in *l. uni. C. de inoff. dot.* Jo. Camp. de dote, par. 1. q. 55. quia etiam in ſua dote filia cauſam habet lucrativam, *l. Mævia, in fi.* & ibi gl. Bar. & alij, *ſol. mat.* tex. *l. fin.* §. *ſi à ſocer. verſ. ut ſi nuper, quæ. in fraud. cred.* Quæ jura in patre dotante loquuntur.

50. Reſpectu verò mariti quamvis ſit titulus oneroſus, & donatio ob cauſam d. §. *ſi à ſocero*, *l. fin. C. de jure dot. in princ. l. ex promiſsione, de action. & obligat.* Tamen ego dico quòd non deſinit dos eſſe lucrativa, quatenus exceſſiva eſt, & probabilem, congruum, & conſuetum dotandi modum excedit, imo quatenus manifeſtè modum excedit: dicitur etiam reſpectu mariti titulus lucrativus. Patet, quia quantumvis donatio facta ob cauſam dicatur titulus oneroſus, tamen eo quòd cauſam excedit, dicitur mera, ſimplex, gratuita, & pura donatio, *l. ſi ſponſus*, §. *circa de don. inter vir. & uxor.* Ang. in *l. ſed & ſi*, *l.* § *conſuluit, de pet. hæred.* & in *l. Aquilius*, ubi Imo. & Roma. *de donat.* Paulip. Alex. & omnes in *l. ſi donat. C. de colla.* Tiraq. in rep. *ſi unquam ver. donat. largitus*, n. 69. & omnes Doctores ubique affirmant locum eſſe *l. ſi unquam*, in donatione ob cauſam, quatenùs excedit, & non reſpondet cauſæ, ſi talis ſit exceſſus, quem pater veriſimiliter non donaſſet, ſi filios qui poſteà ſupervenerunt, tunc habuiſſet, ita diſertè Ang. in d. *l. ſi unquam*, Andr. Sicul. in fi. col. fin. *de dona.* Rip. in d. *l. ſi unquam*, q. 13. & 14.

51. Sive ob cauſam remuneratoriam de præterito, ut apud Rip. qu. 14. ſive ob cauſam remuneratoriam, ſeu potiùs compenſatoriam de futuro. Unde ſi donatum ſit, ut donatarius ſolvat vel exoneret debita donantis, locus eſt *l. ſi unquam*, quatenus donatio excedit, ſi multum excedit, Steph. Bert. conſil. 20. lib. 4. ſive ob cauſam de præſenti, ut inſcienter vilius vendente,

quia etiamſi nullo modo agatur quòd ſit donatio, tamen ſi exceſſus aſcendat ad tantam, & tam notabilem quantitatem, ut veriſimiliter vendens non fuiſſet ita ſupinè contracturus, ſi futuros liberos ſperaſſet, locus eſt *l. ſi unquam*, ut tradit Cy. Bal. Soc. in *l.* 1. *C. de pact.* Soc. conſ. 22. viſa prædicta, lib. 4. Rip. in d. *l. ſi unquam*, q. 9. & ibi Tiraq. in ver. *donatione largitus*, *in princ.* & per totum.

52. Si enim etiam querela inofficioſæ donationis locum habet etiam in contractu venditionis & locationis, quatenus res vendita vel locata pluris eſſe probatur, ſecundum Bartol. in *l.* 1. *non uſque adeo ſi quis à patr. man.* Bal. l. 1. col. 1. n. 14. & ibi Sal. *C. de inoff. don.* & omnes ſequuntur, & eſt tex. rotundus in *l.* 1. §. *ſi quis in fraudem*, § *ſed ſi emerit, ſi quid in fraud. patr.* Et quidem in fortioribus terminis, videlicet etiam in favorem patroni, qui non habet tantùm juris quantum filius, quantò magis locum habet *l. ſi unquam*. Querela enim inofficioſi datur contra voluntatem diſponentis, & unicum habet vinculum legis, ſed remedium *l. ſi unquam*. & fortius, & favorabilius eſt, utpote tria habens vincula. videlicet, Primum mentem ſaltem, veriſimilem donantis. Secundum, legis expreſſam diſpoſitionem. Tertium, materiæ ſubjectæ inclinationem, imò tacitam conditionem ab utroque promanantem, & ab initio inexiſtentem, ſecundùm omnes Doctores ubique. Redeundo ad ſubjectam noviſſimam hypotheſim, fateor

53. Etiam reſpectu filiæ non eſſe meram & puram donationem, quia pater talem judicis officio tenetur dotare filiam, *l. fin. C. de dot. promiſ. l. qui liberos, de ritu nupt.* Sed illud intelligitur pro modo facultatum, habita etiam ratione qualitatis, & dignitatis ipſius patris, *l. quæro de jure do.* non enim debet ſe exinanire, ſed prout ſalva dignitate ſua commodè poteſt, *l. nepos Proculo, de verb. ſign.* Dos etiam ſecundùm omnes, quæ non eſt minor legitima, non cenſetur incongrua, Salic. autem in noviſſima, *col. fi. C. de inoff. teſt. l. ſancimus, le. fin. C. de nupt.* Auth. res quæ & ibi Corn. & Jaſ. *C. comm. de leg.* Alex. *conſ.* 69. *lib.* 1. Dec. *conſ.* 108. ſaltem ſi eſt legitima integra, cui nemo partem faciat.

54. Pater igitur habens unicam filiam, dans ei de præſenti tertiam partem bonorum, non cenſetur incongruè dotare. Quòd ſi ſemiſſem det, & eam ſibi de præſenti æqualem faciat, cenſetur dos juſto munificentior. Quatenus ergo trientem ſeu legitimam notabiliter excedit; donatio eſt non ſolùm reſpectu filiæ, de qua nemo dubitat, ſed etiam reſpectu mariti per prædicta, & ita debet limitari §. *ſi à ſocero, & l. fin. in fin. quæ in fraud. cred.* ut ſcilicet intelligatur in dote congrua. Secus quatenus dos notabiliter excedit, quia hactenus creditores fraudati revocatoria agere poſſunt, etiam contra generum debitoris ignorantem. Quod enim addit tex. ibi. cùm is indotatam uxorem ducturus non fuerit, civiliter debet intelligi, & ſecundum terminos & intellectum legum, ut in l. *quæro, de jure dot.* ut una pars juris per aliam declaretur & ſuppleatur, *l. uni. C. de inoff. dot. l. non eſt novum de leg.* 2. Secus quatenus dos modum notabiliter excederet: tunc enim etiam facta revocatione exceſſus, ceſſat cauſatio illa legitima mariti. quòd ducturus non erat indotatam, congruè dotatam habeat.

55. Solum autem cauſificari poteſt, quòd non erat ducturus, niſi tantùm dotatam, quæ cauſificatio his caſibus illegitima eſt improbabilis, & rejicienda: eſſet enim perinde, ac ſi is, qui vili pretio infra dimidiam fundum emit à ſcienter vendente, & remedio *l.* 1. *C. de reſcind. vend.* renuntiante. Poſtea natis liberis venditori, & ex *l. ſi unquam*, ad repetendum exceſſum agenti, ſic objiceret. Non eram tunc pecunia mea carituros, niſi ſolum tantumque fundum emiſſem. Hæc autem objectio rejicienda eſt: ut enim venditor renuntiaverit *l.* 2. tamen non renuntiavit *l. ſi unquam*, cui cum effectu locus eſt, quia ſi de futuris liberis cogitaſſet, non ſic vendidiſſet ſecundùm omnes, ut ſuprà, n. 49. Rurſus perinde eſt, ac ſi in hac noſtra hypotheſi maritus diceret, non eam duxiſſem uxorem, ſi ſciviſſem ſocerum alios procreaturum filios.

56. Quis autem ferat impiam hanc & barbaram vocem, vim legibus naturæque inferentem, necnon voluntati ſoceri, qui nullo modo renuntiavit, nec renuntiare cogitavit *l. ſi unquam*, cùm de futuris liberis minimè cogitaret, ſed potiùs deſperaret: Et ſi sciviſſet, ſibi adnaſcituros maſculos, non ſic effusè donaſſet, vel dotaſſet. Potuit igitur & debuit gener ſcire, & prævidere locum fore *l. ſi unquam*, quandocumque poſteà ſocero filij adnaſcerentur. Et ſic eo caſu contingente, non decipitur, ſed jure communi utitur. Imò ſenſus ipſe communis oſtendit. quòd ita tempore contractus matrimonij non ſolùm prævideri poterat, ſed etiam ita prævidebatur, & tacitè agebatur. Conſtat enim quod tum effuſa donatio fiebat contemplatione deficientium, & de futurorum aliorum filiorum, qui tunc deſperabantur. Quodque ſi adfuiſſent, vel ſperati fuiſſent, non tanti fuiſſet dotatum, vel reſervata fuiſſet revocatio in caſu *l. ſi unquam*, ſaltem ad viriles portiones. Igitur vel ex ſenſu ipſo communi tractuque & circumſtantiis totius negotij, ſaltem tacitè inerat conditio *d. l. ſi unquam*.

57. Itaque Iaſ. malè conſuluit. Et concludo in hac hypotheſi ſtatim primo filio nato locum eſſe *l. ſi unquam*, non tamen in totum, ſed circà id duntaxat quod trientem bonorum patris tempore dictæ donationis excedit, ut infrà nove declarabo. In hac autem hypotheſi, ubi pater uſufructum retinuit, quandiu vixit, revocatio ex *l. ſi unquam* (quia ſolam proprietatem concernit) non præjudicat marito, ad quem fructus duntaxat ſpectarent, *l. in rebus, l. pro oneribus, C. de jure dot.* Sed poſt mortem patris, ceſſante d. uſufructu, præjudicat marito, qui non habebit fructus, niſi quatenus non revocatur, ſcilicet pro modo congruæ dotis, ut dictum eſt: idem in vita patris, ſi non retinuit, vel aliter amiſit uſumfructum.

58. Et ſic veriſſima eſt opinio Paulin. in *l.* 1. *C. de inoff. dot.* ad fin. ubi rectè tenet, quòd querela inofficioſæ dotis etiam conſtante matrimonio contra ipſum maritum detur. Quam opinionem Math. de Afflict. æquam eſſe cenſet in deciſ. 86. licet dicat contrarium decisum fuiſſe in conſilio Neapolitano, & malè. Si enim etiam vivo patre donatore, etiam conſtante dicto matrimonio, locus eſt *l. ſi unquam*, quanto magis poſt obitum patris locus eſſe debet querelæ inoff. quæ ſimplicem dumtaxat legitimam & tardius vocat, *l. autem ſi unquam*, etiam vivo donatore, filiam, & ejus maritum ad trientem redigit.

59. Alioquin viden' quorſum res evaſura ſit? Quid enim iniquius quàm in dicta hypotheſi ſecundùm opinionem Iaſ. ſi tamen ejus opinio eſt, & non potius allegatio fucata, multoque auro à cliente redempta) tres filios mâſculos, penès quos & nomen, & ſplendor familiæ recumbant, ad ſingulas uncias contra, nedum præter intentionem patris redigi, filiam verò dodrantem, & ſic penè univerſum patrimonium in alienam familiam tranferre? Quamvis enim nolit hæres eſſe, nihilominus fratribus partem facit in legitima ſecundùm communem ſententiam. At quam iniquius delirant, qui in ſimili (ſed contra intentionem patris, & contra communem Doctorum ſententiam) judicarunt, filios maſculos poſteà natos, nedum vivo patre, ſed etiam eo mortuo carere debere legitima, nec eam petere poſſe adverſùs ſororem & ſororium, quandiu conſtat eorum matrimonium? Hæc certè non ſunt ſimplices errores, ſed errorum portenta, procul & à ſchola, & à foro criminanda. Concluditur ergo *l. ſi unquam*, locum habere etiam in dotante vel in donante propter nuptias, & quod ad hoc tenetur, etiamſi id faciat in ipſo tractatu matrimonij, quatenus tamen dotatio vel donatio modum notabiliter

excedit, quem non fuiſſet exceſſurus, ſi de futuris aliis filiis certò cogitaſſet.

60. Ad hoc l. tale pactum, §. *ult. de pact.* tamen d. l. magis ſpectat ad ſeq. caſus, quia pater non tenebatur pactum reſtituendæ dotis in fratrem conferre. Et hic obiter accipe germanum ſenſum d. §. qui præſupponit pactum de lucranda dotis parte, puta tertia quarta, vel ad ſummum dimidia, factum genero, ſi contingeret filiam decedere in matrimonio, id eſt, ſuperſtite marito & liberis. Reliquum autem dotis ſive ſemiſſem, beſſem vel trientem, qui eo caſu redire debebat ad patrem, ſi viveret, & ad ejus hæredes, ſi jam obiiſſet. Pater ergo tunc carens liberis aliis, pactus eſt eam partem dotis eo caſu poſt mortem ſuam contingente, reddi nominatim fratri ſuo, & intellige præſenti & acceptanti. Non enim ibi dubitatur de viribus pacti, quod valere præſupponitur, ſed de ejus affectu. Pater ibi per exceptionem, & ſic alioquin pactum ſubſiſtit, & actionem parit, contrà quam exceptione opus eſt. Extitit enim conditio expreſſa in pacto, quia pater præmortuus eſt, deinde filia ſine liberis, ſuperſtite marito. Sed interim aliud inopinatum contigerat, quia pater poſt ſic elocatam filiam, alios ſuſcepit liberos, quos hæredes reliquit.

61. Et reſpondet Papin. quòd eis ſolis, & non patruo prodeſt pactum, quia fuit collatum in fratrem paciſcentis, tempore quo paciſcens alios filios non habuit, & in tempus & eventum quo nec ex filia quidem ullos haberet nepotes, & in eo ſtatu decederet. Ex quibus pulchrè & acutè colligit Papin. ea contemplatione videri nomen fratris (quaſi alioquin futuri hæredis) pacto adſcriptum, & conſequenter rerum ſtatu mutato novis liberis natis & hæredibus relictis, eis ſolis dotem reſtituendam, dolique exceptionem patruo ex pacto agenti obſtare. Non enim ut hæres, ſed ſuo nomine ex pacto agebat. Nec intelligendum eſt, quod expreſsè ut hæredi pactum ſit, ſed tacitè tantùm: alioquin ſi expreſsè ut hæredi ipſo jure non ageret, cum hæres non eſſet. Nec valet etiam ſtipulatio dandi uni hæredum facta, niſi ſit hæres, & pro parte hæreditaria tantum, *l. contin.* §. *fi. de ver. obl.* & ſic frivola, imò abſurda fuiſſet quæſtio, præſertim apud Papin. ſubtiliſſimum. Si igitur pater non ſuſcepiſſet alios filios, patruus ejus frater, etiamſi non eſſet hæres, ageret ex pacto, nomine ſuo. Sed quia ſupervenerunt alij filij, eam actionem ex tacita mente & conditione amittit.

62. Nonne hîc vides ideam quamdam, ſpiritum & energiam, *l. ſi unquam*, 130. annis antequam à Conſtantio, & Conſtante lata eſſet, expreſſam, & in forum uſumque hominum, & deciſionem cauſarum deductam à Papiniano noſtro acutiſſimi & ſinceriſſimi ingenij viro. Ab Antonio enim Caracalla impiè occiſus eſt, qui 130. fere annis authores, *l. ſi unquam*, præceſſit. Non eſt ergo d. l. exorbitans in caſu ſuo, ſed etiam in veteribus digeſtorum reſponſis, & in apertiſſima & perpetua æquitate, quæ nullis temporibus locorumve limitibus clauditur, ut eleganter & ſcitè ait Cicero in lib. 2. de republica, cujus divinam in hoc ſententiam refert, & ſummis laudibus extollit Lactant. alioquin Ciceronis antagoniſtes ſuper litera Pythagoræ.

63. Nunc ſupereſt ultimus articulus, ſeu principalis caſus noſtræ quæſtionis, videlicet de donatione facta in contractu matrimonij, & principaliter in ejus favore & contemplatione, ſed per extraneum, qui neque dotare, neque donare propter nuptias tenebatur. Et hoc caſu nullus unquam dubitavit, ſed omnes ubique tenent indiſtinctè locum eſſe *d. l. ſi unquam.* Ego verò pro pleniori doctrina hunc caſum ſeco in duos. Primus, quando donatio fit expreſsè in dotem vel donationem propter nuptias ipſius donatarij matrimonium contrahentis. Secundus, quando donatio neque in dotem fit, neque in donationem propter nuptias, ſed purè, liberè & ſimpliciter ipſis nubentibus, vel alteri eorum, ſeorſum tamen à pactis nuptialibus, quamvis in ipſo contractu matrimonij, & ejus favore, ſive in eodem, ſive in ſeparato inſtrumento. Et hic poſterior caſus à nemine Scrib. velut indubitatus attingitur. Priorem autem caſum peculiariter Alex. conſ. 71. lib. 4. ubi expreſſim loquitur in donatione facta puellæ in cauſam dotis, & in ipſo contractu matrimonij per extraneum. Et indiſtinctè decidit revocatam eſſe per ſupervenientes liberos dotantis, per *l. ſi unquam*, quia ipſi puellæ mera & ſimplex donatio eſt, & titulus lucrativus, *l. fi. C. de iur. dot. l.* 1. §. *accedit*, *C. de rei uxor. ac l. ex morte, in fin. C. de pac. conven.* & verum eſt, prout etiam omnes communiter ſequuntur.

64. Sententiam etiam Alex. refert, & ſequitur Jaſ. conſ. 171. col. 5. verſ. confirmatur & quintò, lib. 4. Thomas Papal. in rep. *l. 2. in princ. col.* 11. *ſol. matr.* ubi disertè tenet ſtatim cum effectu revocari, etiam conſtante matrimonio, & in præjudicium mariti, non obſtante quòd ejus reſpectu dos ſit titulus oneroſus, & quòd eam uxorem ſine ea dote non duxiſſet. Quia ex quo dotans non dotabat ex debito, ut patet, ſed ex mera liberalitate ut extraneus, maritus non decipitur, quia potuit & debuit ſcire, quòd liberis ſupervenientibus donatio revocari poſſet, & illa legalis conditio tacitè inerat. Ex ſic extante conditione, non decipitur, ſed jure communi utitur. Nec poteſt conqueri quòd leges habeant locum in ſuo contractu, ſed ſatis lucratur fruendo tantiſper donec differtur conditio, & quòd perpetuo frui poterit ſecundùm naturam dotis, ſi ea conditio, quæ de jure tacitè ineſt, non extet. Si verò dotans dixiſſet ſe ad hoc teneri, vel bona eſſe ipſius mulieris, quæ reſtituebat, vel aliàs diſſimulaſſet ſe liberaliter donare de ſuo, & nunc natis liberis docere velit bona ſua fuiſſe, & ex liberalitate ſua profecta: tunc, inquam, cauſari poſſet maritus ſe fuiſſe deceptum, ideo non deberet fieri revocatio cum effectu conſtante matrimonio, ſed demum eo ſoluto. Secus quando dotans expreſſit totum hoc ex ſua liberalitate proficiſci, quia tunc cogitare debuit maritus negotium hoc ſubjectum eſſe *l. ſi unquam* conditione extante.

65. Ita etiam tenet Steph. Bertr. conſ. 157. ſive donatio lib. 2. ubi quidam in contractu matrimonij, & ejus contemplatione donaverat nepoti ſuo, deinde dividendo rurſus donaverat, & tamen liberis ſupervenientibus decidit ipſo jure revocari, licet non fuiſſet donatio omnium bonorum, ſed tertiæ partis tantùm traditione, diviſione, & confirmatione ſecutis. Et reſpondet ad cauſam matrimonij, quod eſt impulſiva, nec excludit rationem liberalitatis, quia non agitur de matrimonio ipſius donantis. Et quod opinio Juo. de Popul. & quorumdam, qui tenent *l. ſi unquam*, non procedere in donationibus factis in contractu matrimonij, & ejus favore, loquitur quando fiunt inter ipſos contrahentes matrimonium, puta à viro futuræ uxori, vel contra. Rurſus idem conſuluit fortius Bert. conſ. 383. viſo caſu, eod. lib. 2. ubi loquitur in ſorore, quæ in contractu matrimonij fratris ſui, & ejus favore dedit ei omnia bona paterna, exprimendo ſe donare propter nuptias, reſervato reliquo ſuæ dotis, annuatim per fratrem ſolvendo, & ſub juramento promiſit nunquam contravenire, prout nunquam contravenit, nec expreſsè revocavit, ſed deceſſit relicto unico filio, poſt dictam donationem nato conſuluit ipſo jure, & in totum revocatum eſſe. Et ita ſæpius conſuluit.

66. Cujus conſilia maximæ ſunt authoritatis, quia do. Steph. Bert. fuit in jure conſummatiſſimus, nec praxis, & rerum forenſium expers, minimè ſolitus in gratiam conſulere, prout nec artificioſis, aut longè accerſitis argutiis utitur, ſed per puncta ſolida rationis, & veritatis æquitatem ſemper præ oculis habens incedit, ut oſtendunt ejus conſilia in ſex tomos digeſta. idem refert & ſequitur Boer. deciſ. 139. n. 11. Tiraq. in d. *l. ſi unquam*, verb. *donatione largitus*, n. 191. cum ſeq. idem probat & ſequitur. Et licet n. 195. circa medium ſubdubitare videatur, an ſtatim revocetur in

præjudicium mariti; tamen mox redit ad priorem ſententiam, & eam confirmat, ſubdens imputandum eſſe viro, qui debuit cogitare dotem hanc, quæ ab extraneo donabatur, eſſe revocabilem nativitate filiorum donatoris.

67. Modò vide moderationem meam. Ego enim facio differentiam inter priorem & poſteriorem caſum, ut liquidò tradam infrà n. 76. Et præcedentem concluſionem prioris caſus limito & tempero, ut procedat reſpectu mulieris. Reſpectu verò mariti cui dos datur, non dicitur propriè donatio ſeu dotatio, & titulus oneroſus, etiamſi dos detur ab extraneo, qui dotare non tenebatur, l. ultim. *in princip. C. de jure dot.* Quamvis enim iſte verè donet reſpectu mulieris, tamen dando marito nil propriè donat marito: non enim dat, ut ſit patrimonium viro, ſed mulieri, & pro oneribus matrimonij *l. pro oneribus, C. de iure dot.* Quod procedit etiamſi traditionem accipiat a donante, quia ex quo non accipit libere, & ſimpliciter, nec pro ſe.

68. Sed in cauſam dotis tantum, & ſic magis pro ipſa muliere, cujus efficitur patrimonium, *l. denique §. ſed utrum, in fin. de mino. l. ſi uſusfructus legatus, §. dos legata. ad l. Falcid.* cenſetur nomine mulieris accipere, *l. qui hominem, §. ſi gener. de ſolut. l. ex morte, §. ſimiliquè mod. C. de pac. convèn.* ubi tex. eſt rotundus, quod ſi quilibet extraneus pro muliere uxorem ducturo dotem dederit, ipſa mulier pro ſe viro dotem dediſſe videtur, prout in veritate iſte donator nil dat viro, ſed mulieri: ipſa verò mulier in dotem tradere cenſetur brevi manu, etiamſi donans immediatè tradat viro, *l. licet. §. quoties, de iur. dot. l. 3. §. ult. de don. inter vir. & uxor. l. ita autem, §. geſſiſſe, de adminiſt. tut.* Et ſic propriè maritus non habet cauſam ab hujuſmodi donatore, ſed ab uxore. Itaque liberis ſupervenientibus donatori, revocatur quidem donatio quoad mulierem & ſuos, ſed non quoad maritum, qui ex cauſa dotis poſſidet. Et ſic ſtatim quidem revocatur quoad proprietatem, quæ eſt mulieris, *l. in rebus, C. de iure dot.* ſed non quantum ad poſſeſſionem, & fructus, qui ſunt mariti, quandiu conſtat matrimonium.

69. Idem è contrà, ſi extraneus donationem propter nuptias fecit pro ſponſo. Hæc enim non eſt donatio ſimplex, ſed antipherna, id eſt contraria, ſeu potius reciproca dos tex. in *l. cùm multa. C. de don. ante nup.* Hinc donatio propter nuptias non eſt donatio, ſed ſpecialis contractus ſuum proprium & peculiare nomen habens, ut in *Auth. ut don. prop. nupt. ſpe. contr.* nec magis eſt donatio quam ipſa dos, cui penitus commenſuratur, & adæquatur in omnibus, ut in Auth. *de æqual. do.* Utque ſoluto matrimonio, dos reddi debet mulieri, ita donatio propter nuptias viro. Et ſicut viro malè rem gerente & diſſipante poteſt uxor conſtante matrimonio vendicare dotem, ita & donationem propter nuptias, ut utrumque oneribus matrimonij ſerviat, *l. ubi adhuc.* cum Auth. *additiſſia. C. de iur. do.* Sicut in dote vir habet cauſam oneroſam conſtante matrimonio, ita mulier in donatione propter nuptias pro ſecuritate dotis.

70. Si igitur extraneus conſtituerit veram donationem propter nuptias pro viro, poſteà ſuſceperit liberos, ſtatim quidem revocatur in habitu, ſed non in effectu, quandiu conſtat illud matrimonium. Nec eo quidem ſoluto, niſi ad onus ſecuritatis & reſtitutionis dotis erga mulierem, & ejus hæredes. Donator tamen iſte ſoluto matrimonio, habebit actionem, videlicet condictionem ex *l. ſi unquam,* contra verum donatarium, vel ejus hæredes, ut dotem reſtituat, vel donationem propter nuptias luat & reſtituat. Et ita limito doctrinam Alexand. Jaſ. Parpal. Boër & communem.

71. Et fuit prius tacita limitatio Bertrand. quod ita ſentit in dicta conſil. 383. ubi loquitur in ſorore, quæ fratri uxorem ducenti dedit. Et licet in inſtrumento expreſſum eſſet, quod dedit & donavit donatione quæ fit, & fieri dicitur propter nuptias, tamen decidit quòd filius donatricis ſtatim etiam conſtante dicto matrimonio in totum cum effectu revocat, quia illa donatio non fuit in veritate donatio propter nuptias (quæ ſpecialis eſt contractus) doti æquivalens, & converſoria pro ſecuritate dotis, de qua in *§. eſt & aliud, Inſt. de don.* in *c. nuper, de don. inter vir. & uxor. &* in locis præfatis. Hoc enim non fuit ſpecialiter actum per donatricem, quæ ſimpliciter & abſolutè donabat fratri propter nuptias, id eſt, occaſione, & contemplatione nuptiarum, & ſic nuptiæ ſunt cauſa impulſiva, vel cauſa ſine qua non. Commodum autem fratris eſt cauſa finalis, & ſic non deſinit eſſe donatio ſimplex, ſed remanet ſub nomine generali donationis, quæ liberè ſubeſt diſpoſitioni juris *leg. ſi unquam.* Sentit ergo Bertran. (& bene) quod ſi ſoror expreſſim & ſpecialiter aſſignaſſet & conſtituiſſet dicta bona in veram donationem propter nuptias in commenſurationem, & ſecuritatem dotis fratri ſuo promiſſæ, quod tunc non ſtatim nec libere revocaretur, ſed ſoluto dicto matrimonio ad onus ſecuritatis, & reſtitutionis dictæ dotis.

72. Et quod ibi tacitè ſenſit in vera donatione propter nuptias reſpectu uxoris donatarij, idem expreſsè voluit reſpectu mariti in donatione nominatim facta mulieri in veram dotem, conſil. 76. viſo inſtrumento, ad fin. lib. 2. ubi loquitur in muliere, quæ in contractu matrimonij privignæ ſuæ dedit ei nominatim in dotem, poſtea donatrix ſuſcepit liberos. Decidit in totum revocari donationem per *l. ſi unquam,* ex quo facta eſt per extraneum, qui dotare non tenebatur. Et ſic mera donatio eſt reſpectu privignæ, non tamen ſtatim cum effectu, ſed demum ſoluto d. matrimonio, quia reſpectu & in præjudicium mariti, cui in dotem ab eadem donatrice datum eſt, & ſic in cauſam oneroſam, non debet revocari. Et conſequenter revocatio non habet effectum niſi ſoluto matrimonio, quia nominatim in dotem, & in cauſam dotis facta eſt. Secus ſi ſimpliciter etiam propter nuptias ſeu earum contemplatione in genere dediſſet privignæ ſuæ, ut in dicto conſil. 383.

73. Prædictam limitationem ſublimito primò, in quantum dos (& idem de vera donatione propter nuptias) eſſet notabiliter exceſſiva, non quoad perſonam & ſtatum dotantis, qui non debitum officium, ſed meram liberalitatem exercet, ſed tantum inſpecto ſtatu & qualitate mulieris & viri, quia tunc in parte exceſſiva, etiam ex parte viri lucrativa eſt, ut ſuprà n. 9. & n. 49. & ſic ſtatim cum effectu etiam ex parte viri, conſtante matrimonio revocatur, per *l. ſi unquam.* Sublimito ſecundò per viam querelæ inofficioſæ dotis, quæ etiam conſtante matrimonio contrà maritum competit, ut dictum eſt ſuprà num. 56. Si enim datur etiam filiis ejus, qui dotare tenebatur, *l. unica, C. de inoff. dot.,* multo fortius filiis ejus qui non tenetur. Sed etiam hæc querela non competit vivo donante, ſed poſt ejus obitum tantùm, & uſque ad legitimam dumtaxat, & recipit modificationes, de quibus ſuprà n. 19. cum ſeq. Et quæ dixi ex parte mariti quando extraneus dat in dotem mulieri, proportionabiliter intelligenda ſunt ex parte mulieris, quando extraneus dedit marito propter nuptias.

74. Poſteriore verò caſu, quando neque in cauſam dotis, neque in cauſam donationis propter nuptias, ſed purè & ſimpliciter donatum eſt, non eſt dubium quin etiam purè, ſimpliciter, & ex tunc ſit locus *l. ſi unquam,* ſive utrique nubentium, ſive alterutri eorum donatum ſit. Finis enim & contemplatio nuptiarum alienarum, eorum videlicet, quibus aliàs gratuitò donatur, non magis facit eſſe donationem ob cauſam, quàm cujuſvis alterius commodi, vel honoris ipſius donatarij finis & contemplatio, non reſpiciens favorem aut utilitatem donantis; ſed ejus cui donatur tan-

tum: unde non deſinit eſſe merè liberalis gratuita. Oldradus, quæſtione quinta. Joan. Faber. Jaſon. in §. *ſunt præterea. Inſtitution. de donationib.* Ang. *leg. ſed hoc jure. de re judic.* Paul. in *leg. 1. de donat. inter vir.* & quæ ſupra dixi numero nono. Et quia iſtud indubitatum eſt ſecundùm omnes: non eſt ulterius inſiſtendum.

75. Ratio verò differentiæ inter utrumque caſum manifeſta eſt: quia qui non dat ſimpliciter in contractu matrimonij, & ejus favore: ſed ſpecialiter in cauſam dotis illius mulieris quæ nubit, ſive aliàs dicat ſe dare viro, vel mulieri, vel utrique: tamen ex quo ſpecialiter dat & aſſignat dotem, nec ſtipulatur ſibi ſoluto matrimonio reddi, neceſſariò non unum ſimplex, ſed duplex negotium gerit: videlicet reſpectu quidem mulieris contractum perpetuum meræ, & ſimplicis, gratuitæ & perpetuæ donationis, textus eſt in *leg. unic. §. accidit. C. de rei uxoriæ actione. l. fin. C. de jur. dotium* Reſpectu verò viri, cui dat & aſſignat in dotem, contractum temporarium, & onerosum dotis ſeu dotationis, ut dictis legibus, & *leg. ex morte. C. de pactis convent.* qui ſunt duo contractus diſtincti, & ſeparabiles.

76. Poteſt enim contractum dotationis tantum celebrare: at quando ſtipulatur ſibi & non mulieri, reddi. Tunc licèt gratiam faciat mulieri, & aliquid interim donet: tamen propriè non donat: ſicut nec is propriè donare dicitur, qui gratis ad tempus mutuat, vel fundum commodat, *leg. 1. §. 1. commodat.* Sed hic adhuc minus; quia principaliter actus dotationis tantum geritur, qui eſt onerosus & irrevocabilis per *leg. ſi unquam.* Quod ſi interim habeat commodum, id venit in conſequentiam dotationis: & ſic non eſt in conſideratione prout nec illud commodum à dotatione ſeparabile eſt, & ſic nihil revocatur. Similiter poteſt donator contractum tantum donationis, & non dotationis celebrare: ut quando ſimpliciter donat non aſſignando in dotem, ſed relinquendo rem donatam ex nunc, & in perpetuum in libera diſpoſitione donatarij: & tunc totum negotium manet mera donatio in totum, & ſimpliciter ſubjecta *leg. ſi unquam.* Poteſt etiam utrumque negotium ſimul ab eodem celebrari, ut quando ſimpliciter dat & adſignat in dotem ratis mulieris, & adhuc eidem perpetuò donat: & tunc utrumque negotium, licèt ex eodem actu ortum, tenet ſuam propriam & diſtinctam naturam etiam contra ipſum diſponentem, ut dixi.

77. Cujus multa ſunt exempla in jure, ut in *leg. ut mihi donares, de donationib.* ubi volens donare Titio mille, paſſus eſt ſeſe creditori illius degati. Duo inſunt negotia diſtincta, unum donationis à promiſſore factæ Titio: alterum novationis, ex delegatione facta creditori. Primus contractus lucrativus eſt, & mera donatio exigens inſinuationem. Ideo inter promiſſorem & Titium non valet ultra quingenta defectu inſinuationis, adhuc in reſiduo non habet exactionem ſolidi, niſi promiſſor commodè facere poſſit, *leg. inter eos, de re judicat.* ſed inter promiſſorem & creditorem Titij contractus eſt novationis oneroſæ, & nullæ leges donationum locum habent, ſed ſtipulator jure ſuo ſolido cum effectu, utetur, contra promiſſorem, quòd nullam habet exceptionem quin ſolidum ſolvat: ſed à Titio conducere poterit quingenta, in quibus non valet contractus donationis inter ipſum & Titium defectu inſinuationis, quinetiam ſi inſpectis facultatibus donatio gravis eſt, & ſupervenerint liberi: poterit reliqua quingenta ſtipulatori ſoluta repetere à Titio per *leg. ſi unquam*, vel ſi nondum ſolverit, condicere à Titio, ut eximatur ab obligatione; vel indemnis reddatur ſimilis eſt textus in *leg. Titius. de novation.* facit textus *in leg. qui id quod in fine. de donationibus. lege, Neſennius de re judicata. lege Julianus, de doli exceptione. leg. purè, paragrapho, ſi cum, eodem titulo.*

78. Ubi in propriis terminis caſus eſt de eo, qui donare volebat: puta mille mulieri, quæ nupturiens rogavit donatorem, ut ea, nomine dotis ſuæ promitteret futuro marito. Deciditur ibi, quod reſpectu quidem mariti dotem petentis non habent locum leges latæ in contractibus donationum: quia reſpectu mariti donatio non eſt: ſed promiſſio dotis oneroſa, & in eodem textu dicitur quòd leges donationum locum habent reſpectu mulieris. Si igitur non promiſiſſet in dotem marito, ſed tantum promiſiſſet mulieri: vel ſimpliciter cuivis dediſſet, haberent locum leges donationum tantum, pariter ſi tantum dotis nomine promiſiſſet marito, ſtipulatus ſibi reddi ſoluto matrimonio, nullo modo locus eſſet legibus donationum: ſed quia eodem actu & mulieri donavit, & marito in dotem conſtituit, uterque contractus reſpectivè naturam ſuam ſervat. Habes ergo differentiam realem & juridicam inter hos duos caſus. Priorem, qui duos ex eodem actu varios contractus reſpectu diverſarum perſonarum, alterum lucrativum, alterum onerosum implicat. Poſteriorem verò, quod ſimplex eſt, & unicum negotium donationis continet.

76. Priore caſu procedunt omnes rationes quæ reſpectu mariti, vel uxoris reſpectivè, contra revocantem allegantur: videlicet quod cauſam habet oneroſam ab ipſomet revocante quia ipſemet revocans cum eo contractum dotis celebravit, eique nominatim in dotem promiſit vel adſignavit. Item quòd in ipſa dote ſecutus eſt fidem revocantis: quia revocans idipſum in dotem ei dedit vel promiſit, & quod non erat ducturus indotatam ab illo, id eſt, niſi per eum dotatam. Unde meritò revocans per maritum excluditur. quæ omnia ceſſant poſteriore caſu. Quid enim ad donatorem, etiamſi fortè maritus abſque dote remaneat, cùm donator nil promiſerit: nec dederit ei dotem, nec dotis nomine ſe obligare voluerit. Et conſequenter circa dotem maritus non fuit ſequutus fidem illius, nec ab illo decipitur, ſed agat cum Geminiano, vel ſibi imputet, cùm donator aliud fecérit, quàm ſimplicem donationem, & in terminis contractus donationis vel recognitionis illius manſerit, nec ad aliam formam vel ſpeciem contractûs oneroſi tranſierit, nec aliter fidem ſuam pro dote interpoſuerit. Eſſet enim novum contractum, novum vinculum, novam & oppoſitam, & duriorem obligationem introducere: quod nec præſumi, nec fieri poteſt, niſi expreſsè appareat, leg. *privatus* de obligationib. & actionib. Tum ei qui bona ſua gratis alienat facilius, levius, congruentius, utilius, & honeſtius eſt, titulo meræ & gratuitæ donationis tantùm id facere, quàm alio accerſito titulo.

80. Donans ergo bona ſua in contractu matrimonij alieni, etiam illius favore non cenſetur aliud, quàm meram & ſimplicem donationem agere. Quòd ſi fuiſſet interrogatus, an ea in dotem, vel donationem propter nuptias conſtituebat, veriſimiliter negaſſet: cùm hoc ſit magis oneroſum. Et reſpondiſſet ſe id tantùm quod agit (ſcilicet meram donationem) facere. Quod ſi interrogatus fuiſſet, an intenderet id facere, etiamſi poſtea contingeret eum filios naturales, & legitimos ſuſcipere, veriſimiliter reſpondiſſet id quod tùm naturæ, tùm juri conforme eſt; Imò ſi vel unum verbulum de hoc emiſſum fuiſſet, non ſolùm veriſimi-

liter negaſſet, ſed potiùs expreſſim proteſtatus fuiſſet ſe in eum caſum non donare. Mera ergo & pudenda cavillatio eſſet, & prorſus in autores retorquenda, ſi remedio *legis, ſi unquam*, ſecundùm naturæ, juriſque communis votum & ſcitum utenti objiceretur, quod legem non dixerit apertius: ſatis enim donationem meram ſe facere expreſſit, quod nihil accipiendo donavit. Tum ſi quod dubium eſſet, interpretandum eſſet contra donatarios, qui in ſcripto fundantur, *leg. veteribus de pactis*, *leg. ſæpe*, & ibi Bartolus *de verborum ſignificatione*, & novam inde obligationem venantur contra naturæ, juriſque communis præſumptionem, affectum & diſpoſitionem. Et ſic maritus & alii ſcire potuerunt, & debuerunt in actu, & negotio donationis, qui ad aliud quàm donationis contractum non tranſivit, leges omnes ſuper donationibus latas locum habituras, ut etiam videre eſt apud Boerium deciſione 157. cum tribus ſequentibus.

81. Ex prædictis liquere poteſt quid dicendum in donatione facta ante contractum matrimonium, ſed in ipſo contractu matrimonii confirmata, vel etiam innovata. Socinus conſilio 126. libri 3. Bertrandus dicto conſilio 158. libri 2. Nec enim aliud eſt quàm eiuſdem donationis recognitio & perſeverantia, donatore in eodem ſtatu manente, quòd non poterat non fateri, non recognoſcere, non ratum habere, cuius revocandi cauſam nondum habebat. ex quibus huic utiliſſimæ quæſtionis omnibus numeris completæ finem ponimus.

TRACTATUS DUO
ANALYTICI

Prior, de Donationibus factis vel confirmatis in contractu matrimonii. Poſterior, de inofficioſis Teſtamentis, Donationibus & Dotibus, ejuſdem Authoris Franciæ & Germaniæ Jureconſulti, & in ſupremo Pariſiorum Senatu antiqui Advocati Juris praxiſque conſultiſſimi.

EPITOME.

1. *Quæſtio in quatuor principales caſus dividitur.*
2. *Etiam de primo caſu plures Doctores dubitant.*
   Nubens non cenſetur cogitare de liberis hujus matrimonii in ſpecie. 38.
   Pactum de lucro dotis, habet cauſam oneroſam. 18.
3. *Tamen negativa crebrior.*
   Lex unica, C. ſi dos, conſtan. matri. *non diſponit in caſum l.* ſi unquam.
4. *Socin. malam adfert rationem.*
5. *Solutio diſtinguens inter filios ejuſdem, vel poſterioris matrimonii.*
6. *Duæ rationes communes.*
7. *Ratio punctualis, quia lucra nuptialia ſpectant ad filios ejuſdem matrimonii, qui proinde non egent l.* ſi unquam. *num. 11.*
8. *Hypotheſis.*
   Cur confuſa ſit doctrina juris.
   Sponſalitia largitas.
9. *Quando donatio dicatur ob cauſam. num. 18. & 75.*
10. *Pacta matrimonialia, an favorabilia?*
12. *Primum tempus dictæ hypotheſis.*
   Secundum tempus.
13. *Donatio facta ſuperſtiti, non eſt affecta filiis, ſi donatarius præmoritur.*
14. *Donatio nuptialis abſolute reſervatur filiis, etiamſi donatarius præmoritur. num. 15.*
16. *Idem eſt de ſponſo vel ſponſa donante.*
   Refert patrem habere uſumfructum jure pacti, vel patriæ poteſtatis.
17. *Non eſt locus querelæ contra patrem fruentem jure patriæ poteſtatis. num. 21.*
18. *Lucrum conſuetum & moderatum dotis eſt titulus oneroſus.*
19. *Qui non ſuccedit, nec legitimam petere poteſt, non agit querela.*
20. *Pater donatarius non tenetur querela, ſi aliunde ſarciri poteſt legitima: quia tempus mortis inſpicitur.*
21. *In legitimam maternam imputatur quod pater jure patriæ poteſtatis percipit, quia ipſe filiusfamiliàs percipere cenſetur.*
22. *Filiis poſterioris matrimonii prodeſt l.* ſi unquam, *contra hæredes prioris uxoris donatariæ patris.*
   Etiamſi nati ſint filii ex priore uxore, ſed matri ſuæ præmortui.
23. *Sponſalitia largitas eget inſinuatione.*
   Non decipiuntur qui ſciunt ineſſe conditionem reſolubilem. num. 57. & 80.
24. *Donatio facta ſpe futurorum liberorum ex ea uxore, qui deficiunt, faciliùs revocatur per l.* ſi unquam.
25. *Etiamſi ea uxor prædeceſſerit natis ex eodem viro, ſed præmortuis filiis, vel relictis filiis ex priore viro, niſi quatenùs donatio compenſatoria eſſet.*
26. *An l.* ſi unquam, *proderat liberis communibus ante l.* fœminæ.
27. *Solutio quòd non quadruplici ratione.*
   Matrimonium contrahitur ſpe futurorum liberorum ejuſdem matrimonii.
28. *L.* ſi unquam, *habet quatuor rationes differentiæ ad donationem factam matri communi.*
29. *Tamen ſi per ſtatutum loci ſolus maſculus ſuc-*

cedit, & donator tantùm filias reliquit, ſi donataria ſuperſtes habet maſculos ex poſteriore viro, locus eſt l. ſi unquam, quamvis filiæ petere poſſent legitimam vel alimenta.

30. Libertus tenetur patronum, & filios ejus alere.

31 L. ſi unquam, non eſt ſpecialis in liberto, ſed multò magis procedit in alio.

32 Fallit ſi primogenitus ille parùm lædit.

33 Conſuetudo quòd primogenitus habeat totum, non debet extendi contra filios alterius matrimonii in bonis ab eorum parente donatis.

34 L. ſi unquam, regulariter non poteſt renunciari.

35 Quod ſupra num. 29. dictum eſt, habet locum, etiamſi tempore donationis donatarius habet filios ex priore matrimonio: quia perinde locus erit l. ſi unquam, ac ſi illis datum eſſet.

36 Epilogus primi caſus principalis.

37 Secundus principalis caſus de filia donante patri vel fratri.

Hypotheſis. rationes dubitandi.

38 Rationes decidendi.

L. ſi unquam, non habet locum in quærendis, & in quibus quis per legem privatur.

39 Filia renuntians in favorem cenſetur adire.

40 Excluſio conventionalis de qua in cap. quamvis, de pact. in 6. non limitatur, nec tollitur per ſtatutum loci excluſivum filiarum.

41 Contra Philip. Corn.

Non nocet evictionis promiſſio.

42 Dos data à patre quatenùs cenſetur de bonis patris vel matris?

Renunciatio facta in contractu matrimonii, non ob id ſolùm dicitur ob cauſam compenſatoriam.

43 Nec diſcordat Soci. conſ. 33. lib. 4.

44 Quamvis conſ. 146. lib. 1. contrarium, nominibus mutatis, conſuluerit.

45 Et tamen Alexand. Corn. Soc. rectè conſuluerunt.

46 Tertius caſus principalis.

Ceſſat l. ſi unquam, ſi dotare obligatus dotat exceſſivè.

47 Hypotheſis Jaſonis conſ. 171. lib. 4.

48 Contra Jaſonem arguitur ab abſurdo, ne maſculi fraudentur.

49 Æquitas nuda non concludit.

50 Filia habet dotem titulo lucrativo.

51 Idem de marito quantùm dos congruum modum excedit.

Idem de donatione ob cauſam, quatenùs excedit.

52 Sive ſit remuneratoria de præterito, ſive de futuro, ſive de præſenti, ut in viliùs vendente vel emente.

53 L. ſi unquam, fortior & favorabilior eſt querela.

54 Filiæ dos non eſt merum lucrum, quantùm modum non excedit.

Dos non minor legitima, non eſt incongrua.

55 L. ult. §. ſi à ſocero, in fin. fallit quatenùs dos excedit.

56 Impiæ cauſificationes imperitorum.

57 Ius commune, ſenſus communis.

58 Refellitur conſil. Iaſ.

59 Defenditur Paul. de querela contra maritum, conſtante matrimonio.

Reprobatur deciſio Neapolit.

60 Refelluntur abſurda.

Concluſio.

61 L. tale pactum, §. ult. de pact.

62 Ibi frater non ut hæres, ſed nomine ſuo ageret.

63 Tempus Papi. l. ſi unquam, non exorbitat.

64 Quartus caſus principalis, an ſecatur in duos?

65 Alexan. conſil. 71. lib. 4. ſequuntur Iaſ. & alii communiter.

66 Idem Stepha. Bertr. hic.

67. Conſilia Stepha. Bertran. magna authoritatis.

68 Dos, titulus eſt onerofus marito, etiamſi detur ab eo qui dotare non tenetur.

69 Quia cenſetur donata mulieri, non marito.

70 Contra in donatione propter nuptias.

71 Ideò non revocatur, niſi ſoluto matrimonio, & ad onus ſecuritatis dotis. Sed donator habet recurſum contra virum & ejus hæredes, ut luat donata. num. 72.

72 Secùs in donatione abſoluta favore, vel contemplatione matrimonii: quia etiam eo conſtante revocatur.

74 Quod dictum eſt de dote vel donatione ob nuptias ſublimito primò, ſi eſt exceſſiva ſublimito ſecundò, per viam querelæ inoffic.

75 Contemplatio matrimonii cauſa eſt impulſiva. num. 72.

76 Dotans vel dans propter nuptias alienas duplex negotium gerit.

77 Secùs in donante abſolutè favore alieni matrimonii. num. 81.

78 Sic in l. ut mihi donares, l. pure, §. ſi eum. duplex eſt negotium. num. 79.

80 Differentiæ rationes.

82 Areſta Curiæ Pariſienſis.

83 Areſtum magni conſilii.

Vidus Breſlaus præſes magni conſilii.

84 Secunda principalis quæſtio indubitata Areſto recenti deciſa.

85. 88. Non obſtante promiſſione evictionis.

DUPLEX QUÆSTIO JURIS.

PRIMA. Si donatio facta ſit in ipſo contractu matrimonii principaliter, & ejus contemplatione, an revocetur per ſupervenientiam liberorum, juxta l. *ſi unquam*, C. de revocandis donationibus.

SECUNDA. An donatio facta extra & ante contractum matrimonii, & ejus contemplatione, ſed ſimpliciter, & poſteà in contractu matrimonii ipſius donatarii per donatorem confirmata, impediatur propter hoc revocari, ſi poſtmodùm donatori ſupervenerint liberi.

1. PRIMA quæſtio dividitur in
quatuor principales caſus. Aut
Quatuor caſus principales.
enim donatio fit ab uno ex futuris conjugibus: aut ab alio. Si ab uno ex illis: tunc aut futuro proprio conjugi. Et hic ſit primus caſus. Aut fit alii: putà in favorem dotantis, vel cujuſvis alterius. Et hic ſit ſecundus caſus. Si verò donatio non fit ab ipſo contra-
2. hente matrimonium, ſed ab alio: tunc aut fit ab eo,
3. qui tenetur dotare: & hic eſt tertius caſus. Aut fit ab extraneo, qui neque dotare, neque donare propter nuptias tenetur: & hic eſt quartus & ultimus caſus primæ quæſtionis. In qua licet quantùm ad primum, ſecundum & tertium caſum fuerunt variæ opiniones: tamen quantùm ad quartum caſum nullus unquam dubi-
4. tavit, quin ſit locus l. *ſi unquam*, C. *de revo. donation.*

Primus.

2. Et in ſpecie, quantùm ad primum caſum, licet aliqui tenuerint non eſſe locum, d. l. *ſi unquam*, ut refert Soc. in l. 2. col. 1. *ſolut. matr.* per l. *unicam*, *C. ſi dos conſtan. matr. ſolu. fuer.* tamen Socin. ibi vacillat, & Franc. Rip. in repet. dictæ l. *ſi unquam*, q. 22. q. 48. contrarium firmat: quia d. l. *ſi unquam*, generaliter loquitur & ex quo donatio illa non erat debita, dicitur lucrativa, & licet fiat à contrahente matrimonium, non tamen dicitur expreſsè cogitaſſe de liberis. Non obſtat d. l. *unica*, *C. ſi dos conſtant. matr. ſol. fuer.* Tùm quia ſecundùm Accurſium & omnes, ibi loquitur in pacto de lucro dotis, quod habet cauſam oneroſam, & dicitur tale lucrum haberi ex cauſa oneroſa, l. 1. §. *lucrativas*, *C. de impon. lucra. deſcript. lib.* 10. *Cod.* Tùm quia illud lucrum debet reſervari filiis. Et ſic non dicuntur multùm lædi: meritò non habet locum d. l. *ſi unquam*. Secùs in aliis magnis donationibus factis à futuro conjuge ſuæ futuræ conjugi in contractu matrimonii, ut ibi tenet Fran. Rip. quem Taurinen. ſequuntur in d. l. 2. *ſolut. mat.*

3. Adverte, in hoc primo caſu Doctores confuſi ſunt & manci: quia nec varietatem caſuum & circumſtantiarum diſtinguunt, nec textuum, quos pro ſe citant, radicales rationes eruunt. Rurſus alii longiùs aberrantes aliorum dicta confundunt, dum ea perperàm de donationibus inter conjuges conſtante matrimonio factis intelligunt. Quod eſt ineptum. Cæterùm, qui partem negativam (quæ crebrior eſt) tenent, fundantur in dicta lege unic. *C. ſi dos conſtant. mat.* junctâ ſuppletione Accurſ. ibi, & in §. *dotes*, in Authen. *de nup.* Sed ea jura nihil ad rem faciunt: quia nec dicunt, nec præſupponunt pactum lucri dotis (de quo ibi) non poſſe revocari, per leg. *ſi unquam*, ſed tantùm diſponunt de effectu & viribus pacti: & ſic caſu quo, & quatenùs pactum aliàs ſtare debeat, præſuppoſitâ ſcilicet habilitate reſpectu cujuſvis alterius defectûs: leg. *qui in teſtamento, de teſtam. l. ſi mulier, ad Trebell.* Phil. Deci. in l. *ſi pater*, nu. 2. *C. de inſtit. & ſubſtit.* in c. *cùm omnes*, lectura 2. col. 1. (ubi in annot dixi) *de conſtit.* Et ſic impertinenter citantur ad deciſionem dubii: l. *ſi*

L. una, C. ſi dos conſtante mat.

unquam, ad quam nullo modo tendunt, nec reſpiciunt.

4. Quod autem Soci. in dict. l. 2. num. 4. *in fin. ſol. matrimo.* ait, quod ideò in dictis juribus non habet locum l. *ſi unquam*, quia uxor donatrix erat mortua, nec declaraverat nolle pactum vel donationem valere, oſcitanter & ineptè dictum eſt, quia pactum factum erat ſuperſtiti, & ſic erat conditionalis. Igitur pendente conditione, cùm æquè vir præmori poſſit, non eſt tempus declarandi vel revocandi: nec tunc ex defectu revocationis excluditur beneficium l. *ſi unquam*: ſi aliàs ei locus eſſe debeat.

Contra Socin.

5. Ego verò breviter diſtinguo inter filios communes dicti, & filios poſterioris matrimonii ipſius donantis, & dico quòd de jure primi non indigent, nec eis quadrat: ſecundis verò prodeſt l. *ſi unquam*. Utque quod perſtrinxi, latiùs explicem: quantùm ad filios communes cenſeo in terminis juris nunquam, nulloque modo locum eſſe d. l. *ſi unquam*. Tametſi quandoque locus eſſe poſſit querelæ dotis, vel donationis inofficioſæ: & ita videlicet, quòd hîc ceſſet l. *ſi unquam*: tenet Alex. conſil. 162. lib. 6. ſentit Soci. in dicta lege 2. col. 1. & ibi vincen. Hercula. ſolu. matr. do. And. Tiraq. in repet. d. l. *ſi unquam*, in princ. numero 67. cum ſequenti, & in verbo, *donatione largitur*, qu. 10. numero 190. Phil. Corn. conſi. 114. col. 1. lib. 3. Verum eſt quòd apud Philip. Cornæ. multa alia revocationem impedientia ſimul concurrunt: ſed ego hoc caſu ſimpliciter & abſolutè teneo ceſſare legem *ſi unquam*.

Solutio diſtinguens.

6. Ratio quam communiter tradunt, duplex eſt: prima, quia matrimonium contrahitur ſpe futurorum communium liberorum. Ergo illud contrahens cenſetur cogitare de ipſis ex eodem matrimonio futuris. Cùm ergo nihilominùs donet futuro conjugi, ſi poſteà ſuperveniant communes liberi, nihil inopinatum ſupervenit: ſic ceſſant & verba, & mens d. l. *ſi unquam*. Secunda, quia ceſſat fraudatio filiorum: quia cùm non minùs ſint filii donatarii quàm donatoris, & utrique pariter æquè ſucceſſuri, non refert àb alterutro parente capiant: ſed quantùm ad intereſſe eorum res æquè, & eodem ſtatu ſe habet. At in l. *ſi unquam*, niſi revocaretur, filii erant prorſus & in omnem eventum perpetuò & inopinatò ea ſpe fruſtrandi, quod erat perquam iniquum.

Duæ rationes communes.

7. Atqui prima ratio parum tuta eſt in jure: præſupponit enim renunciari poſſe d. l. *ſi unquam*: quod non eſt in jure expeditum, ſed adeò controverſum, ut plures Doctores cenſeant renunciari non poſſe: ut latè tradit Franc. Senen. conſil. 1. Secunda verò ratio, citra novellas, minus tuta eſt in facto: quia ante l. *fœminæ. C. de ſecund. nupt.* donatarius ſuperſtes, etiam nuptias iterans liberè de rebus donatis diſponere poterat. Poſt autem l. *fœminæ*, & ſecundùm jura Cod. poteſt non iterando nuptias in extraneos transferre, & ſic omninò fraudantur filii, niſi leg. *ſi unquam*, ſubveniatur. Præterea hæc ſecunda ratio claudicat quando donatarius futurus conjux jam habebat plures filios ex thoro:

quia tunc novi hi communes liberi non ſunt pariter ſucceſſuri utrique, quia in ſucceſſione donatarii habituri ſunt alios concurrentes: & ſic refert ab utro parente capiant. Tamen per rationes ſequentes excluduntur à l. *ſi unquam*, niſi ut infrà, numero 29. 36. Sed poterunt percipere legitimam, ut paternam, & reliqua cum uterinis æqualiter, ut materna dividere. Ratio igitur punctualis eſt (quam vulgò non tradunt) quia per novellarum conſtitut. 98. mox alterutro parente mortuo, res donatæ pertinent indiſtinctè ad filium vel filios dicti matrimonii, utque rem oculis & praxi ſubjiciam diſcurre ſingula tempora ſtatus, & eventus quotidianæ hujus hypotheſis.

Hypotheſis.

8. Sponſus in contractu matrimonii donat ſponſæ (& idem econtra) ampliſſimum hæredium, vel omnia forte prædia ſua: deinde ex eodem matrimonio habet liberos, an ſit revocata donatio? Sic enim libet ſuper certo, & ad uſum deciſive applicando diſputare: non ut plerumque Doctores ſolent in confuſo, & abſtracto, qui etiam ad vivum non reſecant, nec veras & radicales decidendi rationes eruunt. Unde fit magnam confuſionem & perturbationem relinqui in eorum doctrina, nec finem uſquam eſſe. Sed ad rem non loquimur in dote, quæ reditura eſt, nec interim diſcedit a proprietate mulieris, leg. *in rebus*, *C. de jure dot.* nec etiam in donat. propter nup. de qua etiam eadem ratione non dubitatur, nec in pacto de lucro dotis vel donationis propter nuptias, quod conditionale eſt, & ob cauſam, & ſolet reciprocum eſſe, ſed in ſponſalitia largitate, eaque non vulgari, ſed ampliſſima, nec etiam ſuppoſita alia inæqualitate inter futuros conjuges, ne forte quis ad cauſationem illam reſpiciat, de qua per gloſſ. Bart. & alios in lege *ſi voluntate*, *Cod. de dot. promiſſa*, jam diximus non revocari.

Cur cõfuſa ſit doctrina juris.

Sponſalitia largitas.

9. Sed quænam eſt punctualis decidendi ratio? vulgo dicent eo quod donatio ſit ob cauſam. Sed non eſt ita, quantumvis enim facta ſit ob cauſam & favore matrimonii, quod aliàs ſecutum non fuiſſet, ipſumque matrimonium ſit maxima, graviſſima & probabilis cauſa, tamen matrimonia non debent eſſe vænalia, l. 2. *de donation. inter virum & uxorem*, *ff.* Ideò nec matrimonium in ſe, nec conjugalis amor aliquam hujuſmodi compenſationem vel æſtimationem recipit, leg. *reprehendenda*, *C. de inſtit. & ſubſtit.* Unde quemadmodum cauſa probabilis non facit donationem eſſe ob cauſam (alioquin omnis donatio, niſi inhoneſta vel fatua, ob cauſam eſſet) ſed cauſa compenſatoria reſpiciens commodum reciprocum, aliàs non debitum ipſius donantis, ut not. in lege ult. *C. de jur. dot.* Ita hujuſmodi ſponſalitia largitas quantùm ad hoc, dicitur donatio ſimplex, ſeu vera & propria donatio, ſaltem quatenùs excedit probabilem & conſuetum modum dotis vel donationis propter nuptias, pactique de lucrando aliarumque conventionum nuptialium, leg. *ſi quis venditionis*, *de contrahen. emption.* leg. *ſi ſponſus*, §. *circa*, *de donationibus inter virum & uxorem*, *ff.* cum iis quæ congerit Andreas Tiraquel. dicto verbo, *donatione largitus*, numero 176. cum ſequentibus.

Quando donatio ob cauſam.

10. Et quamvis aliàs pacta matrimonialia ſint valde favorabilia, verum eſt, ſi ſint probabilia, temperata, & decentia. Cæterùm, ſi exceſſiva & inſolentia ſint, odioſa ſunt: imò nedum odioſa, ſed Reipublicæ & conſervationi familiarum inſidioſa & periculoſa. unde non abs re plurium regionum conſuetudinibus facultas donandi in contractibus matrimonii certis limitibus coërcetur, licet aliàs vel ſine cauſa effusè permittatur, & juſtæ ſunt & rationabiles hujuſmodi conſu. ut probavi in conſuet. Pariſ. §. 156. Hinc eſt quòd Franc. Rip. in repetit. dictæ legis *ſi unquam*, qu. 21. tenet in lucro quidem dotis vel donationis propter nuptias ceſſare legem *ſi unquam*, ſed habere locum in aliis donationibus, pactiſque lucrativis in ipſo contractu matrimonii & ejus favore factis: quia hîc nihilominus eſt donatio ſimplex, ſed ibi ob cauſam: & rectè diceret, ſi non eſſet hîc alia cauſa (ad quam non advertit) excludens dictam legem *ſi unquam*.

Pacta matrimonialia favorabilia.

11. Prout, duplex alia cauſa concurrit. Prima, quia hîc principaliter cogitatur de futuris liberis hujus matrimonii. Secunda, quia durities illa & iniquitas (ad quam emendandam ſancita eſt dicta l. *ſi unquam*) ceſſat hîc omninò, vel preſſiùs loquendo, utraque cauſa in unam conflatur: videlicet quod in terminis juris ſcripti, de quo loquimur, hæc lucra ſunt affecta filiis ejuſdem matrimonii per l. *fœmina*, *C. de ſecund. nupt.* & fortiùs per l. *cum aliis*, *eod. tit.* & fortiſſimè & inevitabiliter per novel. 98. Et ſic protſùs hîc vacat l. *ſi unquam*, non ob id, quòd d. l. limitetur hoc caſu, ut vulgò imperiti putant, ſed ob id quòd ſuperfluit, & ejus materia deficit hoc caſu: quia non aufertur, ſed magis datur ipſis filiis, quibus etiam res donatæ patrimoniales efficiuntur è linea donantis, text in dict. l. *cum aliis*, & l. *generaliter*, *C. de ſecund. nupt.* & eis pinguius & ſolidius per dicta jura, & per novel. 98. providetur, quàm per dictam l. *ſi unquam*.

Lucra nuptialia filiis affecta.

12. Nunc diſcurre ſingula tempora vel ſtatus dictæ hypotheſis. Sive enim conſideres primum tempus, videlicet poſtquam filius natus eſt, & utroque parente adhuc vivo, & clarum eſt quòd non habet locum l. *ſi unquam*, etiamſi eſſemus ante tempus l. *fœminæ*, *C. de ſecund. nupt.* per prædicta, nec etiam locum habet querela inofficioſæ donationis vel dotis: quia huic ſicut nec querelæ inofficioſi teſtamenti locus eſſe nequit, niſi poſt obitum donantis, l. 1. ibi, *dum ageret in rebus humanis*, l. fin. & per totum, *C. de inoffic. donat.* Bartol. Bald. in dict. l. 1. col. penult. & omnes ubique. Sed (& iſtud eſt ſecundum tempus) ſi pater, qui dedit, prædecedat, relictis liberis communibus: tunc adhuc ceſſat l. *ſi unquam*, ſed locus eſt querelæ inofficioſæ donationis, ut revocetur uſque ad legitimam dumtaxat. Et ſic filii ſtatim avocabunt à matre legitimam, tanquam ex ſucceſſione vel capite defuncti patris donantis, ſeu potiùs uſumfructum legitimæ, propter novellam 98.

Primum tempus.

Secundum tempus.

13. Si vero mater donataria præmoriatur relicto viro, & liberis communibus, tunc nullo caſu nec l. *ſi unquam*, nec querelæ inofficioſæ donationis locus eſſe poteſt, ſcilicet reſpectu horum filiorum, de quibus loquimur: de filiis autem prioris vel poſterioris matrimonii donantis liquebit infrà, num. 22. & tract. ſeq. Aut enim donatio illa facta eſt ſuperſtiti, ſive in hunc caſum, quo uxor ſupervivat, prout jura Cod. & Novellarum intelligunt, hæc pacta de lucrando concepta eſſe in caſu quo is qui lucraturus eſt, donatori ſupervivat: ut patet in dicta l. *generaliter*, *in princip.* *C. de ſecund. nupt. & in novel.* 98. Et tunc cùm præmoriente donatario, conditio deficiat, bona donata libere revertuntur ad donatorem, nec ullum jus in eis habent filii, ſed tantùm ſpem ſucceſſionis hæreditariæ.

14. Aut verò donatio facta eſt ex nunc abſolutè, ſive ſponſa præmoriatur, ſive ſupervivat, ut plerumque fit in Gallia, ut infrà, num. 26. Tunc verba quidem legum tam C. quàm Novel. deficiunt: quia non præviderunt hunc caſum tunc temporis inſolitum: tamen cùm conſtet virum noluiſſe ad ſe etiam ſuperſtitem reverti, ſed uxori etiam præmorienti & ſuis lucro eſſe, puto ex earumdem legum mente, & ejuſdem, imò fortioris rationis æquitate, lucrum iſtud adquiri filiis ejuſdem matrim. ſi qui ſuperſint. Si enim lex voluit ſuperſtitem etiam nuptias non iterantem hoc lucrum nuptiale filiis communibus omninò reſervare, ut etiam eo vivo, proprietas dictis filiis mox acquiratur, itaut habeant à lege, etiamſi neutrius parentis hæredes ſint, multò magis adquiri voluit eiſdem filiis donatario præ-

moriente donatori, qui etiam in hunc caſum dedit, nec ad ſe redire voluit.

15. Patet, quia lex vult lucra nupt. filiis ex eiſdem nuptiis ſuperſtitibus affecta eſſe, dicta l. *cum aliis*, adeò ut lucranti ſuperſtiti proprietatem mox auferat, eique uſumfructum tantùm relinquat, ut lucrantis ſuperſtes nec inter vivos alienare, nec in alios hæredes transferre queat, dicta novella 98. excepta virili, ſi nuptias non iteret, ut in Auth. *ut fratrum filii*, §. *quia verò*, *conſtit.* 127. Donatario verò nihil aufert, ſed etiam nonnihil de novo addit. Si ergo dederit ſuperſtiti, ut exempla legum loquuntur, & ipſe donator ſuperſtes ſit, deficiente donationis conditione, ſuum ſibi liberè priſtinoque jure habet. Si verò donaverit abſolutè: nec ad ſe etiam ſuperſtitem redire voluit, tunc cum etiam donatario præmoriente, nihilominùs ſubſiſtat, & maneat donatio nuptialis, non redit ad ſuperſtitem: quia donatus eſt, & manet, & in hunc etiam caſum dedit. Donataria verò moriens non indiget uſufr. nec poteſt ſtantibus filis, dicti matrimonii in eorum præjudicium diſponere, nec in alios etiam hæredes transferre: & ſic dictis filiis ſuperſtitibus omninò adquiritur. Et nihilominùs patrimonium paternum eis cenſetur per dicta jura Cod. ut plenè dixi in conſuetudine Pariſ. §. 137. Atque ita quocumque caſu ſe res vertat, ſuperſtite donatore, nec l. *ſi unquam*, nec querelæ inofficioſæ do. utpote earum materia deficiente, locus eſſe poteſt: quamvis hoc ultimo caſu pater ſuperſtes eoſdem filios in poteſtate habens, eorumdem bonorum habeat uſumfructum jure patriæ poteſtatis, l. *quicumque*, *C. de bonis quæ liber.*

Idem in ſponſa donante. 16. Quæ autem diximus in ſponſo, cæteris paribus, locum etiam omninò habent in ſponſa donante: patet ſingulos caſus diſcurrendo. Si enim ſponſa pactum fecit lucrandæ totius vel majoris partis dotis, & prædecedat, ſuperſtite viro & liberis communibus, mox lucrum illud eorumdem liberorum proprium ſit indiſtinctè dicta novella 98. ſolo uſufructu patri reſervato. Quæ reſervatio multùm operatur, quia ea mediante, adquirit pater ſolidum uſumfructum, etiamſi filios non habeat in poteſtate, ubi aliàs teneretur filiis fructuum rationem reddere, ut tutor vel adminiſtrator legitimus. Quod ſi tunc habeat filios in poteſtate, ſed poſteà emancipet, non amittit mediam dicti uſusfructûs in l. *cùm oportet*, §. *cùm autem*, *C. de bonis quæ liber.* ſed ſolidum uſumfructum retinet, quia non habet illum jure patriæ poteſtatis, ſed jure pacti vel donationis uxoriæ.

Uſusfructus patris. 17. Quamdiù autem habet filios in poteſtate, impoſſibile eſt locum eſſe querelæ inofficioſæ donationis ob legitimam filiorum ex capite materno: quia tamdiù poteſt retinere ſolidum uſumfructum, non tantùm jure donationis uxoriæ in rebus ab ea profectis, ſed etiam jure proprio patriæ poteſtatis in omnibus quibuſcumque adventitiis filiorumfamilias, quod jus datum à lege nulli querelæ ſubeſſe poteſt: quamdiù ergo ſunt in poteſtate, utrumque jus in patre concurrit: filiis autem ſui juris effectis, tempus diſtinguendum eſt. Aut enim ſui juris effecti ſunt ante obitum matris, aut poſt obitum matris. Primo caſu pater nullam partem uſusfructus retinere poteſt in dicto lucro, niſi virtute donationis uxoris, ſeu ejus quod ſibi à lege de dicta donatione reſervatur: & conſequenter virtute, & titulo dictæ donationis habere cenſetur. Ideò poteſt locus eſſe querelæ inofficioſæ dotis uſque ad uſumfructum legitimæ maternæ filiis tam in uſufructu quàm in proprietate, etiam contra alterutrum ſuperſtitem parentem debitæ: ut in Authen. *de trien. & ſemiſſ.* §. *prohibemus*.

Lucrum conſuetum onus eſt. 18. Et ſuper hoc advertendum eſt ad tria. Primò quòd deducenda eſt quantitas lucri conſueti & moderati: quia cenſetur haberi titulo oneroſo, nec habet rationem donationis. Putà, ſi mater omnia bona dedit in dotem in loco, in quo conſuetum eſt facere pactum de tota, vel quantacumque parte dotis lucranda, prædecedente muliere ſine liberis, & de tertia, vel quarta parte ſtantibus liberis: hæc ultima pars conſueti & moderati lucri debet tanquam æs alienum deduci, & de reſiduo tantùm immenſi lucri (quòd lucrativum cenſetur) vel pro rata dicti reſidui legit. deduci: unde ſi omnia in dotem data ſint 12. & conſuetum lucrum 3. legitima erit triens vel ſemis de 9. ſecundùm numerum filiorum.

19. Secundò advertendum quòd filii non poſſunt agere hac querela, niſi prout ſunt habiles ad ſuccedendum vel legitimæ ſupplementum: putà ſi ſint hæredes matris, vel in re certa inſtituti, & ſic ſupplemenmentum legitimæ petere poſſunt: ſecùs ſi qui juſtè exhæredarentur, aut voluntariè a delata hæreditate abſtinerent. Unde ſi horum filiorum communium, alii ſint inſtituti univerſaliter a matre, alii particulariter, æquè habent dictam querelam; quòd ſi unus eorum delatam hæreditatem repudiet, nihilominùs retinet proprietatem ſuæ partis virilis ſibi quæſitam à lege, etiamſi non ſit hæres, etiamſi pater non contrahat alias nuptias. Sed nullam habet querelam inofficioſæ dotis, prout etiam contra fratrem hæredem matris univerſalem, nullum remedium habet ad perſecutionem vel ſuppletionem legitimæ, quam repudiando, ſeipſum prorsùs excludit: unde ejus reſpectu pater integrum uſumfructum retinebit. Si verò cum his filiis communibus concurrunt alii ejuſdem matris filii prioris vel poſterioris matrim. tunc alia eſt quæſtio, quæ limites noſtræ hypotheſis egreditur: ſed ex infra ſuo loco dicendis reſolvetur.

20. Tertiò advertendum, quòd ſi mater reliquit alia bona ex quibus poſſit ſuppleri legitim. non debet pater inquietari, nec pati uſusfr. diminutionem: tùm cùm ſit tanquam tertius titulum particularem lucrativum bonâ fide habens, qui non debet urgeri niſi in ſubſidium: tùm quòd bona poſteà quæſita tollunt vel minuunt inofficioſitatem: tempus enim mortis inſpicitur, l. *cùm quæritur*, *C. de inoffic. teſt.* l. *fin. C. de inoffic. donat.* Et eadem intelligenda ſunt in priore caſu, quando vir dedit mulieri, ad limitationem eorum quæ ſupr. nu. 12. Redeundo ad ultimum ſubdiſtinctionis caput, videlicet quando filii ſunt effecti ſui juris poſt obitum matris, putà, emancipatione.

21. Et tunc totum quidem uſumfructum retinere poteſt vi donationis uxoriæ, ſed in hac qualitate ſubjacebat querelæ vel ſuppletioni legitimæ, ut nuper dictum eſt. Et rursùs mediam partem uſusfructus earumdem rerum retinere poteſt jure ſuo proprio, virtute recentis patriæ poteſtatis, l. *cùm oportet*, §. *cùm autem*, *C. de bonis quæ liber.* & in hac qualitate nulli ſubeſt querelæ, nec ſuppletioni legitimæ, ut ſuprà dixi nu. 17. & ſic dico quòd pro media parte poterit ſubjacere querelæ, & non pro alia dimidia parte. Et nihilominùs pars non ſubjacens querelæ, debet non ſolùm reſpectu proprietatis, ſed etiam reſpectu uſusfructûs (quem jure patriæ poteſtatis retinet pater) in legitimam maternam querelantis imputari. Id etiam quod pater ratione patriæ poteſtatis filiifamilias percipit, ipſemet filius percipere cenſetur, l. *ſi paterfam. de hæred. inſtit.* & eadem perſona cenſentur, l. *fin. in fi. C. de impuber. & aliis ſubſtit.* Eccè omnia minuatim ad pulviſculum uſque indagata & excuſſa. Et hæc exacta analyſis in terminis juris ſcripti elaborata, ad multa alia in terminis conſuetudinum & ſtatutorum utilis eſt, viamque aperit: putà, quid juris ante tempus, l. *fœmina*, *C. de ſecundis nupt.* vel in locis ubi dicta lex cum ſuis ſequelis abrogata eſt, & ſtantibus filiis plurium matrimoniorum quæ priùs ingredi nolo, quàm in terminis ejuſdem juris ſcripti alteram partem principalis diſtinctionis, de qua ſuprà, num. 5. abſolvero.

22. Capio ergo ſecundum ejus membrum, videlicet

quantùm ad filios poſterioris matrimonii ipſius donantis, & his dico utilem eſſe & opitulari, l. *ſi unquam*: putà, vir in contractu matrimonii primæ uxoris dedit ei, & ſuis omnia ferè prædia ſua: ſed filios non habuit ex ea, qua mortua, ſecundam duxit, ex qua liberos habet, an ſit revocata prior donatio? hanc quæſtionem vidi de facto multis imperitis ambagioſam, ſed doctiores togati noſtri ordinis mecum cenſuerunt eſſe revocatam. Tota ratio dubitandi vertebatur in hoc, quòd donatio facta erat primæ uxori tunc futuræ ſponſæ: ut eſſet ei ſuiſque hæredibus ſui lateris & lineæ proprium hæredum, cauſamve ab ea habentibus. Et ita cautum in ipſo contractu matrimonii ejuſque contemplatione, quod alias ſecutum non fuiſſet, & ſic erat donatio ob cauſam, eamque graviſſimam, & quæ irrevocabiliter ſecuta erat. Urgebatur etiam peculiaris pactorum matrimonii favor, & quòd contrahentes matrimonium non debent decipi: & ultimò quòd donator ex natura actûs cogitabat de futuris liberis, & nihilominùs ſic donabat: quas ob res videbatur non eſſe locum l. *ſi unquam*, quibus non obſtantibus mecum à Doctoribus concluſum fuit locum eſſe l. *ſi unquam*.

23. Non obſtat primum per not. ſupr. numero 6. quia hîc non loquimur de vera donatione propter nuptias, quæ receptæ doti proportionatur, & dicitur *ἀντίφερν*. l. ult. cum Authen. *ibi adjectus*, *C. de donat. ante nupt. Auth. æqualitas*, *cum ſequenti*, *C. de pactis convent.* ſed loquuntur in mera ſponſalitia largitate, quæ vera donatio eſt, & de jure inſinuationem exigit: ut dixi in annot. ad novel. 109. Non obſtat ſecundum per ea quæ dixi ſup. num. 9. debuit etiam prior uxor, & ejus parentes cogitare hanc tam grandem & liberalem donationem ſubeſſe diſpoſitioni juris, & ineſſe tacitam conditionem dict. l. *ſi unquam*, & ſic non decipiuntur, ſed jure communi utuntur. Minus obſtat ultimum, quia fortiſſimè retorquetur & juvat ſententiam noſtram.

24. Nihil enim verius quod contrahens matrimonium, id facit ſpe futurorum liberorum: ſed æquè etiam verum eſt, quòd non contrahit ſpe futurorum quorumcumque liberorum, ſed dumtaxat ſpe futurorum ex eo matrimonio. Si igitur illi, de quibus dumtaxat cogitabatur, deficiunt, & poſteà donator ex alia conjuge ſuſcipiat alios liberos: tantum abeſt ut prior cogitatio liberorum impediat revocationem, ut novam etiam revocandi cauſam pariat. Si enim tempore donationis nullo modo cogitaſſet de liberis, tunc vel ſola inopinata ſupervenientia eorum locum faceret, l. *ſi unquam*: ſed quia cogitavit de liberis, non quibuſlibet, ſed de iis quos ſperabat ex ea cui donabat, & quos in rebus donatis (etiam tanquam paternis, l. *cum aliis*, *l. ſeq. C. de ſecun. d. nupt.*) ſucceſſuros putabat: tunc alia etiam ratione ultra d. l. *ſi unquam*, revocanda eſt donatio, utpote veriſimiliter facta ea ſpe, quòd filii donantis (ſi quos ſuſciperet) in eiſdem rebus (etiam ut paternis) ſuccederent. Cùm autem rerum ſtatu mutato contrarium ex inopinato contingat, non levis ratio ſuadet, etiam circumſcripta dict. l. *ſi unquam*, revocari donationem, tanquam veriſimili & finali causâ ceſſante vel mutatâ, l. *tale pactum*, *in fin. de pact. l. is qui*, *in fin. de jure codicil. l. Titius*, *in princ. de lib. & poſthum.* ipſe quoque ſenſus communis oſtendit, quòd donator reſpiciens ad futuros liberos ex ſponſa cui donabat, nec alios liberos aliamve uxorem ſperans, propter illam ipſam cogitationem provocatus fuit, & inductus ad non habendam rationem immenſitatis ſuæ donationis, quam etiam cogitabat recaſuram in liberos, quos habere ſperabat: vel ſi quos haberet, & ſic multò juſtior & fortior cauſa revocandi hic adeſt, quàm in ſimplicibus terminis, d. l. *ſi unquam*.

25. Amplio non ſolùm ſi prior illa uxor mox liberis non ſuſceptis ex eo viro, juvene relicto deceſſerit: ſed etiamſi diù ſteterit matrimonium natis, ſed præmortuis filiis, deinde eorum matre mortua, pater alios ex ſecunda ſuſceperit, ut acciderat in dicta ſpecie in qua conſului. Amplio etiamſi prior illa uxor habebat filios ex alio priore viro, quos hæredes reliquit, ſive non, etiamſi in ipſo contractu matrimonii, & ejus favore donatio facta fuerit nominatim filiis ſponſæ ex priore viro: quia ſemper filii ſupervivententes donatori reperiunt bona donata extraneis: & ſic verificantur verba & mens l. *ſi unquam*. Limito quatenus illa donatio eſſet compenſatoria dotis per virum receptæ, nec redditæ, vel etiam uſque ad lucra & commoda conſueta.

26. Nunc tota quæſtione abſoluta in terminis juris Juſtinianei, jucundum eſt, & valde etiam ubique locorum utile, circa priorem diſtinctionis noſtræ partem (ut num. 21. in fin. promiſi) diſquirere, quid ante tempus l. *fœminæ*, & l. *cùm alii*, *C. de ſecund. nup.* hoc enim neceſſarium eſt in locis ubi dictæ leges abrogatæ ſunt, ut ſub ſtatutis civitatis Aſtenſis, quæ refert Signorol. Homod. conſil. 57. col. 1. ubi vidua poteſt de dote & quæſitis à priore viro diſponere, etiam in favorem ſecundi viri in præjudicium filiorum primi matrimonii. Et quamvis (diſputatione causâ brevitatis omiſſa) videretur diſtinguendum inter tempus l. *fœmina*, uſque ad l. *cum aliis*, quod eſt circiter 30. annorum, & tempus ante l. *fœminæ*, retrò uſque ad l. *ſi unquam*, à Conſtantio & Conſtante fratribus editam circa annum Domini trecenteſimum quadrageſimum quintum. Quia licet poſt tempus l. *fœminæ*, quæ circa annum Domini trecenteſimum octogeſimum quintum à Gratian Valenti. & Theod. Aug. lata eſt, quamdiu ſuperſtes non tranſibat ad alias nuptias, liberè diſponere poterat de bonis ſibi donatis à viro, nec teneretur filiis communibus relinquere: ſatis adhuc rationabile fuerit non dari remedium leg. *ſi unquam*, dictis filiis contra matrem, quantumvis donatio immenſa fuerit; ſaltem quando mater non habet alios filios ex priore viro. Cùm enim hi filii communes, futuri ſint ſoli hæredes matris, non cenſentur habere magnum præjudicium, nec tale de quo in d. l. *ſi unquam*, cùm lex de matre in viduitate manente ſatis confidat. Quamprimum autem ſecundas init nuptias, proprietas dictorum bonorum ab ea evellitur, & quæritur dictis filiis, quorum proinde nihil, vel minùs probabiliter intereſt: tamen ante tempus l. *fœminæ*: cùm mulier poſſet etiam ſecundo viro dicta bona dare, magnum impendet filiis præjudicium, & ſic æquum videtur locum tunc eſſe l. *ſi unquam*. Et conſequenter hodie in locis ubi dicta l. *fœminæ*, abrogata eſt.

27. Nihilominùs adhuc verius puto ceſſare l. *ſi unquam*, ſive poſt, ſive ante l. *fœminæ*, ſive ſub dictis ſtatutis, ſive mater habeat alios filios ex priore viro, ſive non; ſive rursùs nubat, ſive non; ſive ſimul habeat alios filios ex primo viro, & nubat tertio. Et moveor, quia certum eſt ex natura actus ſubjecti dictæ donationis, quòd donans cogitabat de liberis, non ſolùm in genere, ſed etiam in ſpecie, videlicet de iſtis, qui tunc per l. *ſi unquam*, revocare ſatagunt. Matrimonium enim contrahitur ſpe futurorum liberorum ejuſdem matrimonii. Ergo contrahens cenſetur cogitare de iis ipſis liberis ex eodem matrimonio futuris, l. *dotem filiofam.* Ibi, *dos autem matrimonio cohærens*, *oneribus ejus ac liberis communibus*, de caſtr. pecul. Cùm ergo nihilominus donet futuro conjugi, ſi poſtea ſupervenerint communes liberi, nihil inopinatum, nihil præter intentionem donantis ſupervenit, & ſic ceſſant verba & mens d. l. *ſi unquam*, quæ non videtur iſtis liberis communibus, de quibus in ſpecie cogitatum fuit, magis prodeſſe, quàm liberis prioribus donantis, ex præcedenti matrimonio jam natis, quibus nullo modo prodeſt. Secundò, quia facta eſt, ob cauſam & favorem matrimonii, quod cum effectu ſecutum fuit.

28. Tertiò, quia dict. l. *ſi unquam*, loquitur in

caſu omninò diverſo, & ſimul concurrentibus juſtis cauſis, quæ nedum hìc deficiunt, ſed oppoſitæ inveniuntur. Primò donatio ibi fiebat à carente liberis, & qui non cogitabat, nec ſperabat habere liberos, qui poſteà ex inopinato filii ſupervenerunt: ſed hic donatio fit non ſolùm à cogitante, ſed etiam à ſperante habere hos ipſos liberos, qui nunc revocare volunt. Secundò, lex illa data eſt ex neceſſaria æquitate & ſubventione filiorum adversùs extraneum, à quo alioquin perpetuò ſine ulla ſpe quicquam recuperandi excludebantur: ſed hæc donatio non eſt facta extraneo, ſed matri, quâ nequit eſſe proximior & faventior, & cui iidem filii ſucceſſuri ſunt, & omninò legitimam in omnibus bonis matris, & etiam in bonis patris donanti habituri ſunt. Igitur dict. l. *ſi unquam*, non videtur extendenda ad hunc caſum. Quartò quia hi filii ſtatim à morte patris ſaltem, & ad minus legitimam ſuam paternam per querelam inofficioſæ donationis à rebus matri donatis evellunt, tanquam ex ſucceſſione vel ex capite patris. Et rursùs adhuc de reliquo donatorum matri, & aliis bonis maternis habebunt ad minus aliam legitimam maternam. Poterunt etiam fratribus uterinis, ſi omnes ſine prole decedant, ſuccedere. Et ſic reliquum rerum donatarum non ad extraneos, ſed ad cognatos devolvitur, quibus aliquando ſucceſſibiles ſunt. Et hæc in terminis juris communis ante l. *fœmina*.

29. Secùs ſi non ſolùm per ſtatutum vel conſuetudinem loci reducerentur ad illud tempus, ſed etiam deteriùs vel ex accidenti cum eis ageretur: ut ſi ſoli maſculi, vel ut in Armorica ſolus primogenitus ſuccedat, & contingat donatorem filias tantùm ſuſcipere ex uxore donataria, quæ ſuperſtes ex poſteriore viro filium habuit: hic enim ſolus matri ſuccederet; & ſic omnes filiæ donantis, etiamſi eſſent quinque, ſex, vel plures, excluderentur, & æquè læderentur, ac ſi bona donata eſſent extraneo: ut in l. *ſi unquam*. Non obſtat quòd dictæ filiæ poſſunt evellere legitimam ſuam paternam per querelam inofficioſi, quia non ſufficit. Patet in dict. l. *ſi unquam*, ubi filii poſteà nati poterant per jura antiqua, putà, per l. *ſi totas*, *C. de inoff. donat.* quæ etiam in fortioribus terminis lata erat à Diocletia. & Maximia. Imperatoribus circiter quinquaginta annos ante d. l. *ſi unquam*, & per jura digeſtorum longè antiquiora, evincere legitimam ſuam paternam ex capite patris: & tamen hoc non obſtante poſſunt totam donationem revocare, per d. l. *ſi unquam*.

30. Minùs obſtat quòd primogenitus tenebitur ſororibus ad alimenta, vel dotem loco alimentorum: quia hoc nullo modo ſufficit ad excludendam l. *ſi unquam*, ut patet ex hypotheſi dict. l. *ſi unquam*, ubi donatio facta erat à patrono propriis libertis, qui non ſunt extranei à familia donantis, ſed ſub illa veniunt, l. fin. C. *de verb. ſigni.* & adhuc tenentur etiam ſinguli eorùm alere patronum, & liberos illius egentes, l. *ſi quis a liberis*, §. *utrùm autem*, *de liber. agnoſc.* etiamſi nullam aliam donationem acceperint: alioquin in ſervitutem rediguntur, l. *alimenta*, *de liber. agnoſc.* & tamen iſtud tantùm onus præter onus legitimæ paternæ, quæ priùs evellitur, non impedit quin locus ſit l. *ſi unquam*, in toto reſiduo: quantò magis ſi donatio fiat extraneo, vel recidat in extraneum, qui ad alimenta non tenetur?

l. ſi unquã. 31. Quamvis enim ſpecies d. l. *ſi unquam*, edita ſit in liberto: tamen contingentia facti eſt, quæ rationem & deciſionem dict. l. nedum non reſtringit, quinimò ampliat: quia minor eſt ratio in totum revocandi à liberto, qui cenſetur de familia donantis, & eum ejuſque liberos alere tenetur, quam ab extraneo, qui ad hoc non tenetur: & tamen ibi deciditur, per ſupervenientiam filiorum in totum revocari, & non uſque ad rationem alimentorum tantùm. Igitur multò magis ſi extraneo facta ſit, ut planè deſipuerint qui dictam legem ad libertos reſtringere voluerunt, idque præpoſtere, non advertentes non minorem, ſed potius majorem eſſe cauſam revocandi ab extraneo, quos ſatis à communi ſchola, judiciorumque obſervantia exploſos prætereo. E brevi diverticulo rediens in viam, cùm naturaliter tantum, qui à jure inter liberos non computantur, debeantur alimenta: quinetiam ſpuriis ex æquitate canonica, cap. *cùm haberet*, *de eo qui duxit in matrim. quam pol. per adult.* non debent filiæ naturales & legitimæ ad ordinem naturalium tantùm, & multò minùs ſpuriarum redigi.

32. Et ſic concludo hoc caſu exceptivè poſito ſup. numero 29. locum eſſe l. *ſi unquam*, niſi primogenitus ille patiatur ea bona viritim dividi, ſecundùm terminos juris communis: ut non plus lædat filias donatoris, quàm ſecundùm terminos juris ante l. *fœmina*, læderentur, ſaltem non plus notabiliter. Unde ſi primogenitus maſculus principalem tantùm manſionem ſeligeret, cohæredes recompenſando, ut in conſuetudine Atvernorum & Boiorum, hoc non eſſet in conſideratione. Idem ſi eam tantùm manſionem vel jugerum terræ lucraretur. Sed ſi beſſem ſibi præciperet, ut Turonis, Andibus, Cenomanis; vel ſemiſſem, ut alibi, tunc, ſi cùm hoc concurreret abrogatam eſſe, l. *fœmina*, & l. *cum aliis*, & l. *generaliter*, *C. de ſecund. nupt.* & ſimilia æquiſſima jura, locus eſſet, l. *ſi unquam*.

33. Sed ille concurſus difficilis eſt, quia ut ſcripſi in conſuet. Pariſ. §. 122. dictæ exorbitantes conſuet. ſatis operantur inter liberos ejuſdem defuncti, etiam ex diverſis nuptiis, dummodò alia juſta differentiæ ratio non accedat, ut quando bona ſunt de linea defuncti: abque eo quod extendantur ad bona quæ non ſunt de linea defuncti, ſed de linea diverſa, à qua iſte primogenitus extraneus eſt: putà, donata ſeu profecta à patre vel matre filiorum, vel ſecundo genitorum diverſi matrimonii, qui defuncto ea dederat, & quæ jure Cod. æquiſſimo, filiis matrim. ipſius donatoris præcipua debent eſſe.

34. Sicubi tamen rigoroſus ille concurſus duplicis correctionis juris communis admitteretur, meritò locus eſſe deberet l. *ſi unquam*. Non obſtat prima principalis caſus deciſiva ratio, de qua ſup. num. 27. tùm quia illa ratio retorquetur contra filium ſecundi matrimonii, & militat pro filiabus donatoris, per not. ſuprà, numero 24. ſi enim donator hoc prævidiſſet: videlicet, liberos ſui matrimonii, per prolem uxoris ex ſecundo viro prorsùs, vel non minus, quam per extraneum donatarium excludi, non donaſſet, vel ſaltem caviſſet bona ſua communibus liberis reſervari. Tùm quia prima illa ratio per ſe ſola non concludit. Sola enim concluderet, ſi expeditum eſſet, l. *ſi unquam*, renuntiari poſſet: ſed cùm (ut crebrior & ſanior eſt ſententia) regulariter non valet renuntiatio d. l. ut ſuo loco dicam, dicta prima ratio ſola non concludit, nec etiam ſecunda, per no. ſup. num. 7. & 9. Tertia verò ratio per ſe ſatis concludit: ſed hìc deficit, quia caſus inopinatus contigit, per quem filiæ donatoris non minùs læduntur per fratrem uterinum poſterioris matrimonii, quàm per extraneum donatarium.

35. Sed quid ſi jam tempore donationis mulier habebat maſculos ex priore viro, & ſecundus vir donator tam illorum quàm dictæ conſuetudinis notitiam habebat? ſecùs videretur propter eventum prævisum. Tamen adhuc idem puto: tùm quia eventus ille non eſt certus: Poſſunt enim filii primi matrimonii uxoris præmori, etſi non præmoriantur, multa fieri & tractari poſſunt, ut bona ſerventur liberis donatoris: & ſic ſatis eſt, ſi poſteà contingat liberos donatori ſupervenire, ſupereſſe, & per extraneam donatori perſonam fraudari, ut debeat eis ſubveniri per l. *ſi unquam*, ad hunc finem ſancitam. Quamvis hìc non ſint tot rationes, ut abundant in caſu

præcedenti. Tùm quia hoc caſu ad ſummum idem eſt, ac ſi contrahens donaſſet filiis ipſis futuræ uxoris ex ejus priore viro, quo caſu abſque dubio locus eſt dict. l. *ſi unquam*, per prædicta. Igitur & hìc: quia eadem ratio eſt in obliquo ſicut in directo.

Epilogus primi caſus.

36. Ex quibus liquet quòd l. *ſi unquam* æquè cæteris paribus, locum habet in donationibus factis in ipſo contractu matrimonii, & ejus favore, etiam per ſponſum futurum futuræ ſponſæ, ſive agatur de liberis ejuſdem, ſive poſterioris matrimonii: cæteris tamen paribus, id eſt, quatenùs donatio lucrativa eſt, ut ſup. num. 9. & 25. & de gravi filiorum præjudicio agitur. De filiis autem prioris matrimonii ipſius donatoris, & ſic jam eis natis, quorumque habet notitiam, nil dixi: quia tales non ſpectant ad hanc legem, quæ de ſupervenientibus loquitur: ſed ſpectat ad l. 1. & per totum, *C. de inoffic. donat.* Et ſic pleniſſimè tam de jure veteri, quàm de jure communi & noviſſimo, nec non in terminis ſtatutorum & conſuetudinum locorum expeditus eſt primus caſus principalis primæ quæſtionis, unde reliqui videntur indubitabiles. Brevibus tamen eos perſtringamus.

Caſus ſecundus principalis.

37. Capio ergo ſecundum principalem caſum, videlicet quando donatio in ipſo quidem contractu matrimonii, & ejus favore fit, & per contrahentem illud matrimonium, non tamen futuro conjugi, ſed alii, puta patri, fratri, vel patruo dotanti, vel ejus filiis, ut frequenter uſuvenit in filiabus, quæ nuptui dantur. Accipe caſum, in quo Doctores Peruſini, & Alex. Imol. conſuluerunt.

Hypotheſis.

Pater habens plures filios ex ſecunda uxore, & unicam tunc filiam ex prima, dedit filiæ octingentos florenos in dotem, & in ipſo contractu matrimonii, filia conſenſu patris donavit fratribus conſanguineis omnia bona & jura quæ habebat vel habere ſperabat in bonis patris viventis, & matris dudum defunctæ) & per ſtatutum loci, videlicet Senis) tales donationes adprobantur, ut valeant pleno jure, ut filiæ à patre dotatæ ſtantibus maſculis excludantur à ſucceſſione patris & matris. Poſteà ex dicto matrimonio filia ſuſcepit liberos: dubitatum fuit an iſta donatio revocata eſſet per l. *ſi unquam*, videbatur quòd non.

Rationes dubitandi.

Primò eoquòd filia cogitaſſet de liberis, utpote juvenis, viripotens, deſponſata, & mox habitura filios, prout contigit. At l. *ſi unquam*, loquitur de eo qui nec habet, nec habere ſperat filios. Secundò, quia congruè dotabatur à patre, inſpectis bonis paternis, quo caſu ſtatutum excludit filiam etiam à ſucceſſione matris, etiamſi nihil contemplatione bonorum matris habuerit: & ſic hæc filia non tam videtur renunciare, quàm uti jure communi ſtatuti, ejuſque menti ſe conformare. Tertiò, quia in d. hypotheſi filia non adivit hæreditatem matris, & habebat fratrem germanum hæredem matris, & ſic nihil vel modicum videtur renunciaſſe de bonis matris.

38. Quibus non obſtantibus, cenſuerunt Doctores Peruſini revocatam eſſe per l. *ſi unquam*, & ad filiam bona materna pertinere, ut apud Philip. Cor. conſ. 30. lib. 4. quos ſequitur Alex. conſ. 162. lib. 6.

Rationes decidendi.

Non obſtat primum, quia imò etiam nubens non videtur cogitare de liberis: nec ſequitur quod in ſpecie cogitaverit, & in dubio non præſumitur in eum caſum donaſſe: ut per Bart. in l. *Titia*, §. *Imperator*, (quem omnes ſequuntur) *de leg.* 2. niſi expreſſum ſit: & hoc habet locum etiam in ipſo matrimonium contrahente, ſecundùm eos, & bene, præſertim in virgine non experta ſtimulos affectus ἢ τῆς στοργῆς filiorum. Non obſtat ſecundum, quia procederet, ſi mater tunc viveret. Et ſic tunc ageretur de hæreditate futura & quærenda, à qua ſtatutum faciliùs excludit. Hìc autem agitur de ſucceſſione jam delata, de quo non loquitur ſtatutum, & ſic remanemus in jure communi. Addo quòd ſtatutum meliùs conſidit de patre, vivente matre, quam ea mortua, & ſtante noverca & filiis maſculis ex ea, ut hìc. Cùm igitur dos non fuerit exceſſiva, etiam ſolis bonis paternis inſpectis, & ſucceſſio jam eſſet quæſita, nec deberet eam perdere per ſtatutum, & nihilominùs de bonis patris dotari deberet l. fin. Cod. *de dot. promiſ.* ſequitur quòd gratis renunciavit, & ſic lucrativè. Conſequenter cùm poſteà liberos ſuſceperit, locus eſt l. *ſi unquam*. Non obſtat tertium, quia licet moriente matre, habuerit ſororem & fratrem germanos: tamen ambo poſteà deceſſerunt ſine liberis, & ſic totum huic filiæ accrevit, modico excepto, in quo pater juxta Auth. *defuncto. C. ad Tert.* ſucceſſit filiæ filioque defunctis unà cum filia ſuperſtite. Quod adhuc non eſt in conſideratione: quia ex quo pater nuptias iteravit, tenetur omninò huic filiæ reſervare, l. *fœminæ*, *C. de ſecund. nupt.*

39. Filia autem renunciando in favorem fratrum conſanguineorum tantùm, eo ipſo adivit hæreditatem matris, ſororis & fratris, ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 9. gloſſ. 4. num. 4. & in annotat. ad Alex. conſ. 167. num. 5. lib. 7. Et quia renunciatio eſt in rem non ſolùm de hæreditate, ſed etiam de omnibus bonis, quæ fuerunt matris, intelligitur. Non obſtat quòd tales contractus ibi frequentantur & approbantur per ſtatutum, ut valeant pleno jure: quia etiam valent pleno jure, id eſt, tam in proprietate quàm in uſufructu, etiam facti à minoribus vigintiquinque annis, ſublatâ nullitate, & in integrum reſtitutione, virtute ſtatuti, quod in his ſatis efficaciter operatur: ſed non ſequitur quin revocari poſſit ex alia nova cauſa de communi jure ſuperveniente, ut in caſu l. *ſi unquam*, de qua non loquitur ſtatutum, & ſic relinquitur in diſpoſitione juris communis. Iſtud conſilium juſtum eſt & æquum, ut dixi in annot. ad Alex.

40. Cæterùm quoad bona patris præſupponunt præfati Doctores nullum competere remedium: & bene duplici ratione. Summa concluſionis. Prima, quia cum patre vivo ab eo dotaretur, excluſa eſt per ſtatutum etiam abſque renunciatione, l. *ſi unquam*, præter id quod d. l. non loquitur in quærendis, ſed in quæſitis, non habet locum niſi in bonis, quibus carens filius ſeſe privat per proprium factum donationis, non autem ſi per alium factum compenſativum, & multò minùs ſi per legem. Secunda, quia etiam citra ſtatutum locale excludebatur per generalem conſuetudinem, juxta c. *quamvis*, de pact. in ſexto, & fortiùs quam per illud ſtatutum, quod excludebat ſucceſſivè, quamdiù eſſent maſculi, & etiam abſque alia expreſſa renunciatione: ſed expreſſa & conventionalis renunciatio, de qua in cap. *quamvis*, excludit abſolutè & ubique in multis locis Italiæ, & toto hoc regno, & ubicumque ſervatur ea conſuetudo, cujus ſolius virtute dict. cap. *quamvis*, ſubſiſtit: non autem extra dicta loca, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 122. & in l. *cunctos populos*, *Cod. de ſum. Trin.* in lectura mea Tubingenſi, anno 1554. nec ea conventionalis renunciatio ſublata eſt per ſtatutum, quod tendit ad excludendum miniſterio legis intra territorium ſuum tantùm. Et ſic non tollit aliam excluſionem præcedentem miniſterio hominis, & conſuetudinis generalis, de qua in cap. *quamvis*, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 122. Unde huic renunciationi conventæ non ineſt ſuſpenſiva modificatio ſtatuti, niſi referatur ad ſtatutum vel conſuetudinem loci. Non eſt ergo hìc locus l. *ſi unquam*, quoad bona paterna, ſed quoad materna tantùm.

41. Unde ſuperflua eſt diſputatio quam facit Corn. conſi. 206. litera P. cum ſeq. lib. 3. de filia quæ nubendo mediante dote, renunciavit bonis matris præſentis & conſentientis, & poſteà ſuſcepit liberos, quia dict. cap. *quamvis*, non minus locum habet in matre quàm in patre, cæteris paribus, in vim communis & politicæ obſervantiæ. Et quod diximus locum eſſe l. *ſi unquam*, in renunciatione hæreditatis quæſitæ, etiam in contractu matrimonii facta, amplio etiamſi filia ſit major annis, & quantumvis pluries etiam vir ejus ratificaverit, & promiſerit non contravenire: quia intelligitur

ſub

ſub conditione, quæ de jure ineſt, videlicet niſi naſcantur liberi: & ſic omni alio remedio ſublato, non eſt ſublata *l. ſi unquam*, nec promiſſio evictionis caſu locum habet, ut plenè per Phil. Cor. conſil. 11. lib. 3. & quod dixi in filia, cæteris paribus, locum habet in maſculo.

42. Rurſus advertendum, quòd ſi dos data à patre puta 800 excederet modum dotandi, facultatibus paternis tantum inſpectis, ut in *l. quæro de iur. dot.* tunc hoc caſu illud quod excedit, debet imputari bonis maternis, non per ſe vel directò, nec obſtat *l. fi. C. de dot. promiſſ.* ſed propter renuntiationem quam pater à filia fieri voluit, cujus occaſione dotem auxit, & dicta imputatione facta, niſi bona materna tantum excedant: ut notabilis ſit donatio facta per dictam filiam, non habet locum *l. ſi unquam*. Verbi gratia. Si facultatibus & dignitate patris, numeroque liberorum inſpectis, congrua dos à patre de ſuo danda, erant 400. tunc reliqua 400. cenſentur dediſſe contemplatione bonorum matris, unde ſi bona matris non valebant niſi 400. certum eſt ceſſare *l. ſi unquam*, quia non eſſet donatio, ſed venditio. Item ſi valebant 450. vel 500. quia pro modico non datur remedium *l. ſi unquam*, ſecus ſi valebant 600. *vel plus*, quia tunc locus eſt *l. ſi unquam*, ad revocandum bona materna, deducendo tamen, vel imputando, ſi quid excedat congruum dotandi modum reſpectu patris, & facultatum ſuarum tantum, prout in dictis conſiliis nihil præſupponunt excedere: ſed gratis bonis maternis filiam renunciaſſe. Quantumvis enim in contractu matrimonij, & ejus favore facta ſit renunciatio, non ob id dicitur ob cauſam, ſcilicet compenſatoriam facta: ſed liberalis & lucrativa, niſi quatenus debita, vel aliter compenſata, idque apud omnes doctores pro expedito habetur, & bene per not. ſuprà n. 9. cum ſeq.

§ Soc. conſil. 13. lib. 4. concord.

43. Nec prædictis conſiliis diſcordat Socin. conſ. 13. lib. 4. quia ibi multa concurrebant ſubtrahentia materiam *l. ſi unquam*. Quia donatio facta per Catharinam matrem filii: & filiabus naſcituris, erat de ſumma modica, non excedente 172. & ſic portio Philippæ ſponſæ erat modica ob numerum liberorum, nec illa donatio matris fuerat acceptata per Philippam, quæ dictæ donationi in favorem Bonamij fratris germani renunciavit, authore patre, & ob id dotem augente: alioquin ſi renunciatio Philippæ implicaſſet donationem rei vel ſummæ notabilis, aliunde non compenſatam. Sentit ibi Socin. & ejus rationes concludunt, quòd eſſet locus *l. ſi unquam*, poſteà natis liberis Philippæ, licet nubendo taliter contraxiſſet, & omne aliud remedium deficeret. Et ita ſentiunt omnes doctores ubique, tam in lecturis quàm in conſiliis: nec diſcrepant, niſi ob diverſitatem caſus ſubjecti.

Soc. conſil. 17. lib. 1. hominibus & facto variatis.

44 Unde quamvis in hac ipſa hypotheſi, de qua ſuprà n. 37. videatur prima facie Socin. conſil. 147. viſa facti contingentia, lib. primo, contrarium ex diametro nominibus mutatis conſuluiſſe, quæ enim hîc vocatur Baptiſta, videtur ea quam Socin. vocat Marianam & mater quam Alex. vocat Elizabetham Soc. Diamantem, tum reliqua omnia convenire videntur utrobique eadem civitas Senenſis, idem articulus ſtatuti, filia orbata matre, quæ fratrem germanum habuit, qui poſteà deceſſit ſine liberis, authore patre, fratribus ex alia matre & jam deſponſata renunciat, eadem dos 800. florenorum, niſi quod Socin. dicit eſſe 850. eadem ferè argumenta, niſi quod Socinus addit & urget quòd filia renunciavit filiis ex patre & noverca natis & naſcituris, & filiis naſcituris ex eis, & ſuſpenſivè quandiu maſculi deſcendentes extarent, unde col. 5. colligit filiam cogitaſſe de futuris propriis liberis. Sed hoc (ut dictum eſt) non concludit, & nimis frigidum eſſe in puella ſtorgas & adfectus filiorum non experta, poteſtatique & reverentiæ patris maſculos ex noverca habenti ſubjecta. Soc. etiam in dicto conſ. col. 1. exactè quidem computat dotem & ſucceſſionem matris, quam punctualiter reducit ad trecentos florenos pro bonis maternis hujus filiæ: ſed clientulo inſerviens, non bona fide computat: quia diſſimulat id quod per auth. defuncto detrahit pro parte, qui viriliter cum ea ſucceſſit alteri filiæ filioque primi matrimonij, debere huic filiæ reſervari per *l. fœminæ, C. de ſecund. nupt.* Et ſic in effectu nihil eſt detrahendum, ſed tota materna ſucceſſio ſpectat ad hanc filiam.

45. Utcumque ſit, etiamſi mutatis nominibus, idem thema fuerit, tamen omnes rectè conſuluerunt propter manifeſtam diverſitatem deciſivæ circumſtantiæ facti, quia apud Corn. & Alex. 800. floreni dati à patre non excedebant congruam dotem dandam à patre, inſpectis ejus facultatibus & numero liberorum, & ſic filia bonis maternis ad ſe ſolam ſpectantibus gratis renunciavit. Sed apud Soc. ut in ſuo conſ. col. ſi. diligenter ſupputat facultates patris, & invenit ex facto ibi narrato legitimam hujus filiæ in bonis patrui non aſcendere ad florenos 350. Et tamen pater dedit ei florenos 850. Et ſic exceſſus dotis ſecundùm eum, non ſolùm æquabat, ſed etiam excedebat bona materna ferè de 200. florenis. Et ſic ſecundum ejus calculum filia nil dedit, ſed ſuperlucrata eſt 200. Quamvis autem ſecundùm noſtrum calculum, videlicet non deducendo quod patri quæſitum eſt, per Authent. defuncto (prout per l. fœminæ, non debet deduci) tunc exceſſus dotis paternæ non æquat bona materna, tamen non deeſt ſexta pars bonorum maternorum, quin compenſetur, præter uſufructum ſpectantem ad patrem, & attento d. uſufructu, pater apud Soc. plus ultrà debitum dotandi officium dedit filiæ, quàm eſſent bona materna, quibus filia renuntiavit. Et ſic Soc. in terminis ſuis benè conſuluit, & pariter Corn. & Alexand. in eorum terminis rectè conſuluerunt. Ex quibus exactè per nos diſcuſſis, facile colligere potes quid in aliis ſimilibus vel diſſimilibus dicendum ſit. Et ſic expeditus eſt ſecundus articulus. Et indubitatum locum eſſe *l. ſi unquam*, etiamſi per contrahentem matrimonium in ipſo contractu fiat teruò donatio notabilis juris quæſiti.

46. Tranſeo ad tertium articulum, qui eſt primus ſecundi membri primæ noſtræ quæſtionis, videlicet quando donatio non fit ab ipſo contrahente matrimonium, ſed à tertio uni, vel utrique nubentium, & in ipſo contractu nuptiali. Et quando fit ab eo qui tenetur dotare, vel donare propter nuptias; puta pater habens unicam filiam dat ei omnia ferè hæredia ſua in dotem, poſteà ſuſcepit alios liberos naturales & legitimos, an ſit locus *l. ſi unquam*. Communiter tenent quod non, ut Imol. *c. ult. col. 3. de don.* Jaſ. conſ. 171. l. 4. quos refert & ſequitur Do. And. Tir. in d. *l. ſi unquam*, ver. donatione largitus n. 196. tenent tamen revocari uſque ad legitimam dumtaxat, & adhuc filiam illam immensè dotatam facere eis partem in legitima, *l. ſi totus, l. ſi mater. C. de inoff. donat.* quas ll. omnes gloſſ. & Doctores malè intellexerunt. Utque rem omnem oculis ſubjiciamus, accipe inſignem illã hypotheſim, in qua conſuluit Jaſ. in d. conſ. Caſus principalis.

47. Pater habens unicam filiam non ſperans amplius ſe habiturum filios, elocat eam, & genero in dotem dat mille aureos, & omnia bona ſua, reſervato ſibi uſufructu, & mille aureis teſtandi cauſâ Deinde cum mortua uxore aliam duxiſſet, plures filios maſculos procreavit. Reſpondit Jaſ. non eſſe locum *l. ſi unquam*, ſed tantum poſſe revocari uſque ad legitimam per *l. ſi totas, l. ſi liqueat. C. de innov. donat.* quia maritus habet cauſam oneroſam, & ſic non ſumus in terminis meræ & ſimplicis donationis, de qua tantùm loquitur *l. ſi unquam*. Idem ſentit ſi donatio facta fuiſſet ipſi filiæ, & non genero, quia donatio (inquit num. 2) omnium bonorum facta filiæfamilias ex cauſa dotis, non eſt propria & ſimplex donatio, ſed ob cauſam, & titulus dotis non eſt titulus donationis, *l. cum multa*, & Hypotheſis.

ibi Bald. *C. de donat. ante nupt.* etiamſi apponatur pactum de lucrando, gloſ. *l. ſi donaturus*, *§. ſi. de cond. ob cau.*

Contra Jaſ. 48. Sed videamus ne hoc perquam iniquum ſit. Quid enim ſi ex ſecunda uxore tres maſculi ſint, & ſic continget omnia bona patris in alienam transferri familiam: filios autem in quibus nomen & ſplendor familiæ conſervatur, omnibus fere bonis non ſolum præter, imò etiam contra intentionem patris fraudari & ex aſſe non ferre ultra quadrantem ſecundū dictas leges, quia filia etiamſi ſit hæres, tamen faciet partem in legitima, quæ quantumvis novo jure ſit aucta, tamen ſinguli filij non tollent niſi unciam, cum ſola filia ferat dodrantem. Quòd ſi ſint quatuor vel quinque filij, non minus plectuntur ſinguli concurrente ſorore in legitima. Nonne inopinati hujus eventus iniquitas, vel per conjecturam paternæ pietatis emendanda eſt, etiamſi pater tacuiſſet, *l. ſi mater*, *C. de inoff. teſt.* Quanto magis patre expreſsè ob inopinatam maſculorum ſupervenientiam (juxtà *l. ſi unquam*) revocante, & ad viriles & æquales partes reducente.

49. At dices *l. ſi mater*, loquitur in teſtamento, hîc autem ſumus in contractu perfecto, & *l. ſi unquam*, loquitur quando extraneo donatum eſt, hîc autem quando donatum eſt filiis, quo caſu non uſque ad viriles, ſed uſque ad legitimam tantùm revocatur, d. *l. ſi totas*, quam omnes gl. & Doctores ad uſque ad hoc latam putant, & per eam reſtringi, imò excludi *l. ſi unquam*. Cæterùm non eſſe rationem habendam æquitatis nudæ vel informis, ſed ejus tantùm, quæ legibus conjuncta eſt, juxtà *l. bona fides*, *depoſ.* Ludo. Roma. in *l. filiusfam. n. 11. de donat.* ut nos quoque ſcripſimus in conſ. Pariſ. §. 41. n. 76. — Æquitas nuda.

50. Sed quid ſi mox evincam longè alium eſſe ſenſum *d. l. ſi totas*, noſtramque æquitatem ſcriptis etiam legibus, & toto juri conſentaneam eſſe, Doctor. autem nec invicem, nec ſibi ipſi quidem conſtare? Utut enim Jaſ. in d. conſ. 171. lib. 4. maximè contendat, donationem omnium bonorum dotis cauſâ filiæ factam non eſſe veram donationem, ſed ob cauſam; nec locum habere leges, quæ de donatione loquuntur: tamen alij refragantur, quia ſecundùm omnes communiter filia, quæ dotatur etiam à patre vel matre, dicitur habere dotem titulo donationis & lucrativo, ita quòd contra eam non eſt opus querela inofficioſæ dotis, ſed ſufficit querela inofficioſæ donationis. Ita tenent Azo. in ſum. Jac. Butr. Cy. Bart. Bal. Sal. Paul. in *l. uni C. de inoff. dot.* Jo. Compeſ. de dote, par. 1. q. 55. quia etiam in ſua dote filia cauſam habet lucrativam, *l. Mevia*, *in fin.* & ibi gloſſ. fi. Bart. & alij, *ſol. mat.* tex. *l. fin.* § *ſi à ſocer. verſ. at ſi nuper*, *quæ in fraud. cred.* Quæ jura in patre dotante loquuntur. — Filia cauſam lucrativam habet in dote.

51. Reſpectu verò mariti quamvis titulus ſit oneroſus, & donatio ob cauſam d. §. *ſi à ſocero*, *l. fin. C. de jure dot. in princ. l. ex promiſſione*, *de action. & obligat.* Tamen ego dico quòd non definit dos eſſe lucrativa, quatenus exceſſiva eſt, & probabilem, congruum, & conſuetum dotandi modum excedit, imo quatenus manifeſtè modum excedit dicitur etiam reſpectu mariti titulus lucrativus. Patet, quia quantumvis donatio facta ob cauſam dicatur titulus oneroſus, tamen in eo quòd cauſam excedit, dicitur mera, ſimplex, gratuita, & pura donatio, *l. ſi ſponſus. §. circa de don. inter vir. & uxor.* Ang. in *l. ſed & ſi l. §. conſuluit, de pet. hered.* & in *l. Aquil.* ubi Imo. & Roma. *de don.* Paul. Alex. & omnes in *l. ſi donat. C. de collat.* Latè D. And. Tir. in rep. *ſi unquam ver. donat. largitus*, n. 69. & omnes Doctores ubique affirmant locum eſſe *l. ſi unquam*, in donatione ob cauſam, quatenùs excedit, & non reſpondet cauſæ, ſi talis ſit exceſſus, quem pater veriſimiliter non donaſſet, ſi filios qui poſteà ſupervenerunt, tunc habuiſſet, ita disertè Ang. in d. *l. ſi unquam*, Andr. Sicul. in fi. col. fi. *de don.* Rip. in d. *l. ſi unquam*, q. 13. & 14.

52. Sive ob cauſam remuneratoriam de præterito, ut apud Fràc. Rip. q. 14. ſive ob cauſam remuneratoriam, ſeu potiùs cõpenſatoriam de futuro. Unde ſi donatum ſit, ut donatarius ſolvat vel exoneret debita donantis, locus eſt *l. ſi unquam*, quatenus donatio excedit, ſi multum excedit, Stephan. Bertr. conſil. 20. lib. 4. qui eſt liber 1. poſteriùs impreſſorum, ſive ob cauſam de præſenti, ut inſcienter vilius vendente, quia etiamſi nullo modo agatur quòd ſit donatio, tamen ſi exceſſus aſcendat ad tantam, & tam notabilem ſummam, ut veriſimiliter vendens non fuiſſet ita ſupinè contracturus, ſi futuros liberos ſperaſſet, locus eſt *l. ſi unquam*, ut tradit Cyn. Bald. & Soc. in *l. 1. C. de pact.* Soc. conſil. 22. viſa prædicta, lib. 4. Franc. Rip. in repetit. d. *l. ſi unquam*, q. 9 & ibi Tiraq. in ver. *donatione* Rip. *largitus*, *in princip.* & per totum.

53. Si enim etiam querela inofficioſæ donationis locum habet etiam in contractu venditionis & locationis, quatenus res vendita vel locata pluris eſſe probetur, ſecundum Bartol. in *l. 1. §. non uſque adeo ſi quis à patr. man.* Bald. l. 1. col. 1. numero 14. & ibi Salic. *C. de inofficioſ. donat.* & omnes ſequuntur, & eſt tex. rotundus in *l. 1. §. ſi quis in fraudem*, *§. ſed ſi emerit*, *ſi quid in fraud. patr.* Et quidem in fortioribus terminis, videlicet etiam in favorem patroni, qui non habet tantùm juris quantum filius, quantò magis locum habet *l. ſi unquam*. Querela enim inofficioſi datur contra voluntatem diſponentis, & unicum habet vinculum legis, ſed remedium *l. ſi unquam*, & fortius, & favorabilius eſt, utpote tria habens vincula, videlicet, Primum mentem ſaltem, veriſimilem donantis. Secundum, legis expreſſam diſpoſitionem. Tertium, materiæ ſubjectæ inclinationem, imò tacitam conditionem ab utroque promanantem, & ab initio inexiſtentem, ſecundùm omnes Doctores ubique. Redeundo ad ſubjectam noviſſimam hypotheſim, fateor

54. Etiam reſpectu filiæ non eſſe meram & puram donationem, quia pater ſaltem judicis officio tenetur dotare filiam, *l. fin. C. de dot. promiſ. l. qui liberos*, *de ritu nupt.* Sed iſtud intelligitur pro modo facultatum, habita etiam ratione qualitatis, & dignitatis ipſius patris, *l. quaro de jure do.* non enim debet ſe exinanire, ſed prout ſalva dignitate ſua, commodè poteſt, *l. nepos Proculo*, *de verb. ſign.* Dos etiam ſecundùm omnes, quæ non eſt minor legitima, non cenſetur incongrua. Salic. autem in noviſſima, *col. fi. C. de inoff. teſt. l. ſancimus*, *leg. fin. C. de nupt.* Auth. res quæ & ibi Com. & Jaſ. *C. comm. de leg.* Alex. *conſ.* 69. *lib.* 1. Dec. *conſ.* 108. ſaltem ſi eſt legitima integra, cui nemo partem faciat. — Dos non eſt lucrat.

55. Pater igitur habens unicam filiam, dans ei de præſenti tertiam partem bonorum, non cenſetur incongruè dotare. Quòd ſi ſemiſſem det, & eam ſibi de præſenti æqualem faciat, cenſetur dos juſto munificentior. Quatenus ergo trientem ſeu legitimam notabiliter excedit, donatio eſt non ſolùm reſpectu filiæ, de qua nemo dubitat, ſed etiam reſpectu mariti per prædicta, & ita debet limitari §. *ſi à ſocero*, & *l. fin. in fin. quæ in fraud. cred.* ut ſcilicet intelligatur in dote congrua. Secus quatenus dos notabiliter excedit, quia hactenus creditores fraudati revocatoria agere poſſunt, etiam contra generum debitoris ignorantem. Quod enim addit tex. ibi, cùm is indotatam uxorem ducturus non fuerit, civiliter debet intelligi, & ſecundùm terminos & intellectum legum, ut in *l. quæro*, *de iure dot.* ut una pars juris per aliam declaretur & ſuppleatur, *l. uni. C. de inoff. dot. l. non eſt novum de leg.* 2. Secùs quatenus dos modum notabiliter excederet: tunc enim etiam facta revocatione exceſſus, ceſſat cauſatio illa legitima mariti, quòd ductutus non erat

indotatam :. cum congruè dotatam habeat.

56. Solum autem cauſificari poteſt, quòd non erat ducturus, niſi tanti dotatam, quæ cauſificatio his caſibus illegitima eſt improbabilis, & rejicienda: eſſet enim perinde, ac ſi is, qui vili pretio infrà dimidiam fundum emit à ſcienter vendente, & remedio *l. rem majoris pretii* renuntiante, poſtea natis liberis venditori, & ex *l. ſi unquam*, ad repetendum exceſſum agenti, ſic objiceret. Non eram tunc temporis pecuniola mea cariturus, niſi totum tantumque fundum emiſſem. Hæc autē objectio omninò rejicienda eſſet: ut ut enim venditor renuntiaverit *l. rem majoris pretij*, tamen non renuntiaverit *l. ſi unquam*, cui cum effectu locus eſt, quia ſi de futuris liberis cogitaſſet, non ſic vendidiſſet ſecundùm omnes, ut ſuprà, n. 50. Rurſus perinde eſt ac ſi in hac noſtra hypotheſi maritus diceret, non eam duxiſſem uxorem, ſi ſciviſſem ſocerum alios procreaturum filios.

57. Quis autem ferat impiam hanc & barbaram vocem, vim legibus naturæque inferentem, necnon voluntati ſoceri, qui nullo modo renuntiavit, nec renuntiare cogitavit *l. ſi unquam*, cùm de futuris liberis minimè cogitaret, ſed potiùs cũ deſperaret: & ſi ſciviſſet ſibi adnaſcituros maſculos, non ſic effuſè donaſſet, vel dotaſſet. Potuit igitur & debuit gener ſcire, & prævidere locum fore *l. ſi unquam*, quandocumque poſteà ſocero filij adnaſcerentur, Et ſic de caſu contingente, non decipitur, ſed jure communi utitur. Imò ſenſus ipſe communis oſtendit, quòd ita tempore contractus matrimonij non ſolùm prævideri poterat, ſed etiam ita prævidebatur, & tacitè agebatur. Conſtat enim quod tam effuſa dotatio fiebat contemplatione deficientium, & defuturorum aliorum filiorum, qui tunc deſperabantur. Quodque ſi adfuiſſent, vel ſperati fuiſſent, non tanti fuiſſet dotatum, vel reſervata fuiſſet revocatio in caſu *l. ſi unquam*, ſaltem ad viriles portiones. Igitur vel ex ipſo ſenſu communi tractuque & circumſtantiis totius negotij, ſaltem tacitè inerat conditio *d. l. ſi unquam*.

58. Itaque Iaſ. malè conſuluit. Et concludo in hac hypotheſi ſtatim primo filio nato locum eſſe *l. ſi unquam*, non tamen in totum, ſed circà id dumtaxat quod trientem bonorum patris tempore dictæ donationis excedit, ut infrà novè declarabo. In hac autem hypotheſi, ubi pater uſufructum retinuit, quandiu vivit, revocatio ex *l. ſi unquam* (quia ſolam proprietatem concernit) non præjudicat marito, ad quem fructus dumtaxat ſpectarent, *l. in rebus*, *l. pro oneribus*, *C. de iure dot*. Sed poſt mortem patris, ceſſante d. uſufructu, præjudicat marito, qui non habebit fructus, niſi quatenus non revocatur, ſcilicet pro modo congruæ dotis, ut dictum eſt: idem in vita patris, ſi non retinuit, vel aliter amiſit uſumfructum.

59. Et ſic veriſſima eſt opinio Paul. in *l. 2. C. de inoff. dot*. ad fin. ubi rectè tenet, quòd querela inofficioſæ dotis etiam conſtante matrimonio contra ipſum maritum detur. Quam opinionem Math. de Afflict. æquam eſſe cenſet in dec. Neapol. l. 36. licet dicat contrarium deciſum fuiſſe in Senatu Neapol. & malè. Si enim etiam vivo patre donatore, etiam conſtante dicto matrimonio, locus eſt *l. ſi unquam*, quanto magis poſt obitum patris locus eſſe debet querelæ inoff. quæ ſimplicem dumtaxat legitimam & tardius avocat, *l.* autem *ſi unquam*, etiam vivo donatore, filiam, & ejus maritum ad trientem redigit.

60. Alioquin viden' quorsùm res evaſura ſit? Quid enim iniquius quàm in dicta hypotheſi ſecundùm opinionem Iaſ. ſi tamen ejus opinio eſt, & non potius allegatio fucata, multoque auro à clientulo redempta, tres filios maſculos, penès quos & nomen, & ſplendor familiæ recumbunt, ad ſingulas uncias contra, nedum præter intentionem patris redigi, filiam verò dodrantem, & ſic penè univerſum patrimonium in alienam familiam transferre? Quamvis enim nolit hæres eſſe nihilominus fratribus partem facit in legitima ſecundùm communem ſententiam. At quàm iniquiùs delirant, qui in ſimili (ſed contra intentionem patris, & contra communem Doctorum ſententiam) judicarunt, filios maſculos poſteà natos, nedum vivo patre, ſed etiam eo mortuo, carere debere legitima, nec eam petere poſſe adversùs ſororem & ſororium, quandiu conſtat eorum matrimonium? Hæc certè non ſunt ſimplices errores, ſed errorum portenta, procul & à ſchola, & à foro eliminanda. Concluditur ergo *l. ſi unquam*, locum habere etiam in dotante, vel in donante propter nuptias, & qui ad hoc tenetur, etiamſi id faciat in ipſo tractatu matrimonij, quatenùs tamen dotatio vel donatio modum notabiliter excedit, quem non fuiſſet exceſſurus, ſi de futuris aliis filiis certò cogitaſſet.

61. Ad hoc l. tale pactum, §. *ult. de pact.* tamen magis ſpectat ad ſeq. caſus, quia pater non tenebatur pactum reſtituendæ dotis in fratrem conferre. Et hîc obiter accipe *verum* ſenſum d. §. qui præſupponit pactum de lucranda dotis parte, puta tertia, quarta, vel ad ſummum dimidia, factum genero, ſi contingeret filiam decedere in matrimonio, id eſt, ſuperſtite marito & liberis. Reliquum autem dotis, ſive ſemiſſem, beſſem, vel trientem, qui eo caſu redire debebat ad patrem, ſi viveret, vel ad ejus hæredes, ſi jam obiiſſet. Pater ergo tunc carens aliis liberis, pactus eſt eam partem dotis eo caſu poſt mortem ſuam contingente, reddi nominatim fratri ſuo, & intellige præſenti & acceptanti. Non enim dubitatur ibi de viribus pacti, quod valere præſupponitur, ſed de ejus effectu. Patet ibi per exceptionem, & ſic alioquin pactum ſubſiſtit, & actionem parit, contrà quam exceptione opus eſt. Extitit enim conditio expreſſa in pacto, quia pater præmortuus eſt, deinde filia ſine liberis, ſuperſtite marito. Sed interim aliud inopinatum contigerat, quia pater poſt ſic elocatam filiam, alios ſuſcepit liberos, quos hæredes reliquit.

62. Et reſpondet Papin. quòd eis ſolis, & non patruo prodeſt pactum, quia fuit collatum in fratrem paciſcentis, tempore quo paciſcens alios filios non habuit, & in tempus & eventum quo nec ex filia quidem ullos haberet nepotes, & in eo ſtatu decederet. Ex quibus pulchrè & acutè colligit Papin. ea contemplatione videri nomen fratris (quaſi alioquin futuri hæredis) pacto adſcriptum, & conſequenter rerum ſtatu mutato novis liberis natis & hæredibus relictis, eis ſolis dotem reſtituendam; dolique exceptionem patruo ex pacto agenti obſtare. Non enim ut hæres, ſed ſuo nomine ex pacto agebat. Nec intelligendum eſt quòd expreſsè ut hæredi pactum ſit, ſed tacitè tantùm: alioquin ſi expreſsè ut hæredi ipſo jure non ageret, cum hæres non eſſet. Nec valet etiam ſtipulatio dandi uni hæredum facta, niſi ſit hæres, & pro parte hæreditaria tantum, *l. contin. act.* §. *fi. de ver. obl.* & ſic frivola, imò abſurda fuiſſet quæſtio, præſertim apud Pap. ſubtiliſſimum. Si igitur pater non ſuſcepiſſet alios filios, patruus ejus frater, etiamſi non eſſet hæres, ageret ex pacto, nomine ſuo. Sed quia ſupervenerunt alij filij, eam actionem ex tacita mente & conditione amittit.

63. Nonne hîc vides ideam quamdam, ſpiritum & energiam, *l. ſi unquam*, 130. annis antequam à Conſtantio, & Conſtante lata eſſet, expreſſam, & in forum uſumque hominum, & deciſionem cauſarum deductam à Papiniano noſtro acutiſſimi & ſinceriſſimi ingenij viro. Ab Antonio enim Caracalla impiè occiſus eſt, qui 130. ferè annis authores *l. ſi unquam*, præceſſit. Non eſt ergo d. l. exorbitans in caſu ſuo, ſed etiam in veteribus digeſtorum reſponſis, & in apertiſſima & perpetua æquitate, quæ nullis temporum locorumve limitibus clauditur, ut eleganter & ſcitè ait Cicero in lib. 3. de republica, cujus divinam in

hoc ſententiam refert, & ſummis laudibus extollit Lactant. alioquin Ciceronis antagoniſtes ſuper litera Pythagoræ.

Caſus quæſtionis principalis

64. Nunc ſupereſt ultimus articulus ſeu principalis caſus noſtræ quæſt. videlicet de donatione facta in contractu matrimonij, & principaliter illius favore & contemplatione: ſed per extraneum, qui neque dotare, neque donare propter nuptias tenebatur, & hoc caſu nullus unquam dubitavit: ſed omnes ubique tenent indiſtinctè locum eſſe d. *l. unquam*. Ego verò pro pleniori doctrina hunc caſum ſeco in duos. Primus, quando donatio fit expreſsè in dotem vel donationem propter nuptias ipſius donatarij matrimonium contrahentis. Secundus, quando donatio neque in dotem fit, neque in donationem propter nuptias, ſed purè, liberè, & ſimpliciter ipſis nubentibus, vel alteri eorum, ſeorſum tamen à pactis nuptialibus: quamvis in ipſo contractu ipſius matrimonij, & ejus favore, ſive in eodem, ſive in ſeparato inſtrumento. Et hic poſterior caſus à nemine ſcribentium velut indubitatus attingitur. Priorem autem caſum peculiariter tractat Alexand. conſil. 71. lib. 4. ubi expreſſim loquitur in donatione facta puellæ, quia ipſi puellæ mera & ſimplex donatio eſt tit. in cauſam dotis, & in ipſo contractu matrimonij per extraneum, & indiſtinctè decidit revocatam eſſe per supervenientes liberos dotantis per *l. ſi unquam lucratiuus*, *l. fin. de iure dot. l.* 1. *§. accedit. C. de rei uxor. & actio. l. ex morte, in fin. C. de pact. conven.* & verum eſt prout etiam omnes communiter ſequuntur.

Secatus in duos.

Alexand.

Jaſon. Th. Parpal.

65. Sententiam enim Alex. refert & ſequitur & Jaſ. conſil. 161. col. 5. verſi. confirmatur & quinto lib. 4. Thomas Parpal. in repet. *l.* 2. *in princ.* col. 11. *ſol. matrim.* ubi diſertè tenet ſtatim cum effectu revocari, etiam conſtante matrimonio, & in præjudicium mariti: non obſtante quòd ejus reſpectu dos ſit titulus oneroſus: & quòd eam uxorem, ſine ea dote non duxiſſet. Quia ex quo dotans non dotabat ex debito, ut pater, ſed ex mera liberalitate ut extraneus, maritus non decipitur: quia potuit & debuit ſcire, quòd liberis ſupervenientibus donatori revocari poſſet: & illa legalis conditio tacitè inerat. Et ſic extante conditione, non decipitur, ſed jure communi utitur. Nec poteſt conqueri quòd leges habeant locum in ſuo contractu: ſed ſatis lucratur fruendo tantiſper donec differtur conditio: & quòd perpetuò frui poterit ſecundùm naturam dotis, ſi ea conditio, quæ de jure tacite ineſt non extet. Si verò dotans dixiſſet ſe ad hoc teneri, vel bona eſſe ipſius mulieris, quæ reſtituebat, vel aliàs diſſimulaſſet ſe liberaliter donare de ſuo: & nunc natis liberis docere velit bona ſua fuiſſe, & ex liberalitate ſua profecta: tunc, inquam, cauſari poſſet maritus ſe fuiſſe deceptum: ideò non deberet fieri revocatio cum effectu conſtante matrimonio, ſed demùm eo ſoluto. Secùs quando dotans expreſſit totum hoc ex liberalitate ſua proficiſci: quia tunc cogitare debuit maritus negotium hoc ſubjectum eſſe *l. ſi unquam*, conditione extante.

Stephan. Bertrand.

66. Ita etiam tenet Stephanus Bertrand. conſil. 157. de donat. lib. 2. prius impreſſorum: ubi quidam in contractu matrimonij, & ejus contemplatione donaverat nepoti ſuo, deinde dividendo rurſus donaverat, & tamen liberis ſupervenientibus decidit ipſo jure revocari, licet non fuiſſet donatio omnium bonorum, ſed tertiæ partis tantùm, traditione, diviſione, & confirmatione ſecutis. Et reſpondet ad cauſam matrimonij, quòd eſt impulſiva, nec excludit rationem liberalitatis: quia non agitur de matrimonio ipſius donantis. Et quòd opinio Yvo. de pop. & quorumdam, qui tenent *l. ſi unquam*, non procedere in donationibus factis in contractu matrimonij & ejus favore, loquitur quando fiunt inter ipſos contrahentes matrimonium, puta à viro, futuræ uxori, vel contra. Rursùs idem fortius conſuluit Bertrand. conſil. 383. viſo caſu, eodem libr. 2. ubi loquitur in ſorore, quæ in contractu matrimonij fratris ſui & ejus favore, dedit ei omnia bona paterna, exprimendo ſe donare propter nuptias, reſervato reliquo ſuæ dotis annuatim per fratrem ſolvendo, & ſub juramento promiſit nunquam contravenire, prout nunquam contravenit, nec expreſsè revocavit: ſed deceſſit relicto unico filio, poſt dictam donationem nato. Conſuluit ipſo jure & in totum revocatam eſſe, & ita ſæpius conſuluit.

67. Cujus conſilia maximæ ſunt auctoritatis, quia do. Steph. Bertrand. fuit in jure conſummatiſſimus, nec praxis & rerum forenſium expers, minimè ſolitus in gratiam conſulere, prout nec artificioſis aut longè accerſitis argutiis utitur, ſed per puncta ſolida rationis & veritatis æquitatem ſemper præ oculis habens incedit: ut oſtendunt ejus conſilia in ſex tomos à nobis digeſta, & annotationibus analyticis nuper illuſtrata. Idem refert & ſequitur Nicol. Boë. Deciſi. Burdegal. 159. numero 11. do. autem Andræ. Tiraq. ſenator ampliſſimus in ſua doctiſ. repet. dict. *l. ſi unquam*, verb. *donatione largitus*, n. 193. cum ſeq. idem probat & ſequitur. Et licet n. 195. circa medium ſubdubitare videatur, an ſtatim revocetur in præjudicium mariti: tamen mox redit ad priorem ſententiam, & eam confirmat, ſubdens imputandum eſſe viro, qui debuit cogitare dotem hanc quæ ab extraneo donabatur eſſe revocabilem nativitate filiorum donatoris.

Nic. Boeſ. And. Tiraq.

68. Modò vide moderationem meam. Ego enim facio differentiam inter priorem & poſteriorem caſum, quam liquidò novéque tradam infrà n. 76. Et præcedentem concluſionem prioris caſus limito & tempero, ut procedat reſpectu mulieris. Reſpectu verò mariti cui dos datur, non dicitur propriè donatio, ſed dotatio, & titulus oneroſus, etiamſi dos detur ab extraneo, qui dotare non tenebatur, l. ultim. *in princip. C. de jure dot.* Quamvis enim iſte verè donet reſpectu mulieris, tamen dando marito, nil propriè donat marito: non enim dat, ut ſit patrimonium viro, ſed mulieri: viro autem tantum in dotem dat, & ſic temporeriè, & pro oneribus matrimonij, *l. pro oneribus*, *C. de iure dot.* Quod procedit etiamſi traditionem accipiat à donante; quia ex quo non accipit liberè, & ſimpliciter, nec pro ſe.

69. Sed in cauſam dotis tantum, & ſic magis pro ipſa muliere, cujus efficitur patrimonium, *l. denique §. ſed utrum, in fin. de mino. l. ſi uſusfructus legatus, §. dos legata, ad l. Falcid.* cenſetur nomine mulieris accipere, *l. qui hominem*, *§. ſi gener. de ſolut. l. ex morte, §. ſimilique mod. C. de pac. conven.* ubi tex. eſt rotundus, quod ſi quilibet extraneus pro muliere uxorem ductura dotem dederit, ipſa mulier pro ſe viro dotem dediſſe videtur, prout in veritate iſte donator nil dat viro, ſed mulieri: ipſa verò mulier in dotem tradere cenſetur brevi manu, etiamſi donans immediatè tradat viro, *l. licet, §. quoties, de iur. dot. l.* 3. *§. ult. de don. inter vir. & uxor. l. ita autem, §. geſtiſſe, de adminiſt. tut.* Et ſic propriè maritus non habet cauſam ab hujuſmodi donatore, ſed ab uxore. Itaque liberis ſupervenientibus donatori, revocatur quidem donatio quoad mulierem & ſuos, ſed non quoad maritum, qui ex cauſa dotis poſſidet. Et ſic ſtatim quidem revocatur quoad proprietatem, quæ eſt mulieris, *l. in rebus, C. de iure dot.* ſed non quantum ad poſſeſſionem, & fructus, qui ſunt mariti, quandiu conſtat matrimonium.

70. Idem è contrà, ſi extraneus donationem propter nuptias fecit pro ſponſo. Hæc enim non eſt donatio ſimplex, ſed antipherna, id eſt contraria, ſeu potius reciproca dos, tex. in *l. cum multa. C. de don. ante nup.* Hinc donatio propter nuptias non eſt donatio, ſed ſpecialis contractus ſuum proprium & peculiare nomen habens, ut in novel. ut donatio propter nuptias ſpecialis contractus, conſtitui. 119. nec

Donatio propter nuptias.

magis eſt donatio quàm ipſa dos, cui penitus commenſuratur & adæquatur in omnibus in *Novell. de æqualitate dot. conſtit.* 97. utque ſoluto matrimonio dos reddi debet mulieri: ita donatio propter nuptias viro; & ſicut viro malè rem gerente & diſſipante poteſt uxor conſtante matrimonio vendicare dotem: ita & donationem propter nuptias: ut utrumque oneribus matrimonii ſerviat, *l. ubi adhuc.* cum Authent. *addititia. C. de jur. dot.* Sicut in dote vir habet cauſam onerosam, conſtante matrimonio: ita mulier in donatione propter propter nuptias, pro ſecuritate dotis.

71. Si igitur extraneus conſtituerit veram donationem propter nuptias pro viro, poſtea ſuſceperit liberos: ſtatim quidem revocatur in habitu, ſed non in effectu, quamdiu conſtat illud matrimonium. Nec eo quidem ſoluto, niſi ad onus ſecuritatis & reſtitutionis dotis erga mulierem, & ejus hæredes. Donator tamen iſte ſoluto dicto matrimonio, habebit actionem, videlicet condictionem ex dict. *l. ſi unquam*, contrà verum donatarium vel ejus hæredes, ut dotem reſtituat: vel donata propter nuptias luat & reſtituat. Et ita limito doctrinam Alexand. Jaſ. Parpal. Boetii, & communem.

72. Et fuit prius tacita limitatio Stephan. Bertrand. qui ita ſentit in dict. conſil. 383. lib. 2. ubi loquitur in ſorore, quæ fratri uxorem ducenti dedit. Et licet in inſtrumento expreſſum eſſet quod dedi: & donavit donatione quæ fit & fieri dicitur propter nuptias: tamen decidit, quòd filius donatricis ſtatim, etiam conſtante dicto matrimonio, in totum cum effectu revocat: quia illa donatio non fuit in veritate donatio propter nupt. (quæ ſpecialis eſt contractus) doti ἀντίφερνος, æquivalens & converſoria pro ſecuritate dotis: de qua in §. *eſt & aliud Inſtit. de donat.* in cap. *nuper de donation. inter virum & uxor.* & in locis præfatis. hoc enim non fuit ſpecialiter actum per donatricem, quæ ſimpliciter & abſolutè donabat fratri propter nuptias, id eſt, occaſione & contemplatione nuptiarum: & ſic nuptiæ ſunt cauſa impulſiva, vel cauſa ſine qua non. Commodum autem fratris eſt cauſa finalis: & ſic non deſinit eſſe donatio ſimplex, ſed remanet ſub nomine generali donationis, quæ liberè ſubeſt diſpoſitioni juris, *l. ſi unquam.* Sentit ergo Bertrand. (& bene) quod ſi ſoror expreſſim, & ſpecialiter adſignaſſet & conſtituiſſet dicta bona in veram donationem propter nuptias, in commenſurationem & ſecuritatem dotis fratri ſuo promiſſæ, quod tunc non ſtatim nec liberè revocaretur. ſed ſoluto dicto matrimonio ad onus ſecuritatis & reſtitutionis dictæ dotis.

73. Et quod ibi tacitè ſenſit in vera donatione propter nuptias, reſpectu uxoris donatarij: idem expreſsè voluit reſpectu mariti in donatione nominatim facta mulieri in veram dotem. conſil. 76. *viſo inſtrumento ad fin l.* prius impreſſorum. ubi loquitur in muliere, quæ in contractu matrimonij privignæ ſuæ dedit ei nominatim in dotem: poſtea donatrix ſuſcepit liberos. Decidit in totum revocari donationem per *l. ſi unquam.* ex quo facta eſt per extraneam, quæ dotare non tenebatur. & ſic mera donatio eſt reſpectu privignæ, non tamen ſtatim cum effectu ſed demum ſoluto dicto matrimonio, quia reſpectu & in præjudicium mariti cui in dotem ab eadem donatrice datum, & ſic in cauſam onerosam, non debet revocari: & conſequenter revocatio non habet effectum, niſi ſoluto matrimonio: quia nominatim in dotem, & in cauſam dotis facta eſt: ſecùs ſi ſimpliciter etiam propter nuptias, ſeu earum contemplatione in genere dediſſet privignæ ſuæ: ut in dict. conſil. 383. eodem libro. Secùs in donatione abſoluta.

74. Prædictam limitationem ſublimito primò in quantum dos (& idem de vera donatione propter nuptias) eſſet notabiliter exceſſiva: non quo ad perſonam & ſtatum donantis, qui non debitum officium, ſed meram liberalitatem impendit: ſed tantum inſpecto ſtatu & qualitate, mulieris & viri. quia tunc in parte exceſſiva, etiam ex parte viri lucrativa eſt: ut ſupra numer. 9. & numer. 49. & ſic ſtatim cum effectu etiam ex parte viri, conſtante matrimonio revocatur, *per l. ſi unquam.* Sublimito ſecundò per viam querelæ inofficioſæ dotis, quæ etiam conſtante matrimonio contra maritum competit: ut dictum eſt ſuprà n. 57. Si enim datur etiam filiis ejus qui dotare tenebatur *l. unic. de inoffic. dot.* multò fortius filiis ejus qui non tenetur, ſed etiam hæc querela non competit vivo dotante, ſed poſt ejus obitum tantum, & uſque ad legitimam dumtaxat, & recipit modificationes de quibus ſuprà num. 19. cum ſeq. Et quæ dixi ex parte mariti, quando extraneus dat in dotem mulieri, proportionabiliter intelligenda ſunt ex parte mulieris, quando extraneus dedit marito propter nuptias.

75. Poſteriore verò caſu, quando neque in cauſam dotis, neque in cauſam donationis propter nuptias, ſed purè & ſimpliciter donatum eſt: non eſt dubium, quin etiam purè, ſimpliciter & ex nunc ſit locus *l. ſi unquam* ſive utrique nubentium, ſive alterutri eorum donatum ſit. Finis enim & contemplatio nuptiarum alienarum, eorum videlicet, quibus aliàs gratitèo donatur, magis facit donationem eſſe ob cauſam, quam cujuſvis alterius commodi vel honoris ipſius donatarij finis & contemplatio, non reſpiciens favorem aut utilitatem donantis, ſed ejus cui donatur tantum: unde non deſinit eſſe merè liberalis gratuita. Oldradus, quæſtione quinta. Joann. Faber. Jaſon. in §. *ſunt præterea. Inſtitut. de donationib.* Ang. *leg. ſed hoc ita. de re judic.* Pauſ. in *leg.* 1. *de donationib.* & quæ ſupra dixi numero 9. Et quia iſtud indubitatum eſt ſecundùm omnes, non eſt ulteriùs inſiſtendum. Nuptiæ ſunt cauſa impulſiva.

76. Ratio verò differentiæ inter utrumque caſum manifeſta eſt: quia non dat ſimpliciter in contractu matrimonij, & ejus favore: ſed ſpecialiter in cauſam dotis illius mulieris quæ nubit, ſive aliàs dicat ſe dare viro, vel mulieri, vel utrique: tamen ex quo ſpecialiter dat & aſſignat in dotem, nec ſtipulatur ſibi ſoluto matrimonio reddi, neceſſariò non unum ſimplex, ſed duplex negotium gerit: videlicet reſpectu quidem mulieris contractum perpetuum meræ, & ſimplicis, gratuitæ & perpetuæ donationis. textus eſt in *leg. unic.* §. *accidit. C. de rei uxoriæ actione. l. fin. C. de jur. dotium.* Reſpectu verò viri, cui dat & aſſignat in dotem, contractum temporarium, & onerosum dotis ſeu dotationis, ut dictis legibus, & *leg. ex morte. C. de pactis convent.* qui ſunt duo contractus diſtincti, & ſeparabiles.

77. Poteſt enim contractum dotationis tantum celebrare: at quando ſtipulatur ſibi & non mulieri, reddi, tunc licèt gratiam faciat mulieri, & aliquid interim donet: tamen propriè non donat: ſicut nec is propriè donare dicitur, qui gratis ad tempus mutuat, vel fundum commodat, *leg.* 1. §. 1. *commodat.* Sed hîc adhuc minus: quia principaliter actus dotationis tantum geritur, qui eſt onerosus & irrevocabilis per *l. ſi unquam.* Quod ſi interim mulier habeat commodum, id venit in conſequentiam dotationis: & ſic non eſt in conſideratione, prout nec illud commodum à dotatione ſeparabile eſt, & ſic nihil revocatur. Similiter poteſt donator contractum tantum donationis, & non dotationis celebrare: ut quando ſimpliciter donat non aſſignando in dotem, ſed relinquendo rem donatam ex nunc, & in perpetuum, in libera diſpoſitione donatarij: & tunc totum negotium manet mera donatio in totum, & ſimpliciter ſubjecta *leg. ſi unquam.* Poteſt etiam utrumque negotium ſimul ab eodem celebrari, ut quando ſpecialiter dat & adſignat in dotem talis mulieris, & adhuc eidem perpe-

tuò donat : & tunc utrumque negotium, licèt ex eodem actu ortum, ſervat ſuam propriam & diſtinctam naturam etiam contra ipſum diſponentem, ut dixi.

78. Cujus multa ſunt exempla in jure, ut in *leg. ut mihi donares, de donationib.* ubi volens donare Titio mille, paſſus eſt ſeſe creditori illius delegari. Duo inſunt negotia diſtincta, unum donationis à promiſſore factæ Titio : alterum novationis, ex delegatione facta creditori. Primus contractus lucrativus eſt, & mera donatio exigens inſinuationem. Ideo inter promiſſorem & Titium non valet ultra quingenta defectu inſinuationis, adhuc in reſiduo non habet exactionem ſolidi, niſi promiſſor commodè facere poſſit, *leg. inter eos, de re judicat.* ſed inter promiſſorem & creditorem Titij contractus eſt novationis oneroſæ, & nullæ leges donationum locum habent, ſed ſtipulator jure ſuo ſolido cum effectu, utetur contra promiſſorem, qui nullam habet exceptionem quin ſolidum ſolvat ; ſed à Titio conducere poterit quingenta, in quibus non valet contractus donationis inter ipſum & Titium defectu inſinuationis : quinetiam ſi inſpectis facultatibus donatio gravis eſt, & ſupervenerint liberi : poterunt reliqua quingenta ſtipulatori ſoluta repetere à Titio per *leg. ſi unquam*, vel ſi nondum ſolverit, condicere à Titio, ut eximatur ab obligatione ; vel indemnis reddatur. ſimilis eſt textus in *leg. Titius. de novation.* facit textus *in leg. qui id quod in fine. de donationibus, in lege, Neſennius de re judicata. leg. Iulianus, de doli exceptione. leg. purè, paragrapho, ſi cum, eodem titulo.*

79. Ubi in propriis terminis caſus eſt de eo, qui donare volebat : puta mille mulieri, quæ nupturiens rogavit donatorem, ut ea, nomine dotis ſuæ promitteret futuro marito. Deciditur ibi, quod reſpectu quidem mariti dotem petentis non habent locum leges latæ in contractibus donationum : quia reſpectu mariti donatio non eſt : ſed promiſſio dotis oneroſa, & in eodem textu dicitur quòd leges donationum locum habent reſpectu mulieris. Si igitur non promiſiſſet in dotem marito, ſed tantum promiſiſſet mulieri : vel ſimpliciter cuivis dediſſet, haberent locum leges donationum tantum, pariter ſi tantum dotis nomine promiſiſſet marito, ſtipulatus ſibi reddi ſoluto matrimonio, nullo modo locus eſſet legibus donationum : ſed quia eodem actu & mulieri donavit, & marito in dotem conſtituit, uterque contractus reſpectivè naturam ſuam ſervat. Habes ergo differentiam realem & juridicam inter hos duos caſus. Priorem, qui duos ex eodem actu varios contractus reſpectu diverſarum perſonarum, alterum lucrativum, alterum oneroſum implicat. Poſteriorem verò, qui ſimplex eſt, & unicum negotium donationis continet.

80. Priore caſu procedunt omnes rationes quæ reſpectu mariti, vel uxoris reſpectivè, contra revocantem allegantur : videlicet quod cauſam habet oneroſam ab ipſomet revocante, quia ipſemet revocans cum eo contractum dotis celebravit, eique nominatim in dotem promiſit vel adſignavit. Item quòd in ipſa dote ſecutus eſt fidem revocantis : quia revocans idipſum in dotem ei dedit vel promiſit, & quod non erat ducturus indotatam ab illo, id eſt, niſi per eum dotatam. Unde meritò revocans per maritum excluditur, quæ omnia ceſſant poſteriore caſu. Quid enim ad donatorem, etiamſi fortè maritus abſque dote remaneat, cùm donator nil promiſerit : nec dederit ei in dotem, nec dotis nomine ſe obligare voluerit. Et conſequenter circa dotem maritus non fuit ſecutus fidem illius, nec ab illo decipitur, ſed agat cum Geminiano, vel ſibi imputet, cùm donator nihil aliud fecerit, quàm ſimplicem donationem, & in terminis contractus donationis vel recognitionis illius manſerit, nec ad aliam formam vel ſpeciem contractûs oneroſi tranſierit, nec aliter fidem ſuam pro dote interpoſuerit. Eſſet enim novum contractum, novum vinculum, novam & oppoſitam, & duriorem obligationem introducere : quod nec præſumi, nec fieri poteſt, niſi expreſsè appareat, leg. Arrian. de obligationib. & actionib. Tum ei qui bona ſua gratis alienat facilius, levius, congruentius, utilius, & honeſtius eſt, titulo meræ & gratuitæ donationis tantùm id facere, quàm alio accerſito titulo.

81. Donans ergo bona ſua in contractu matrimonij alieni, etiam illius favore non cenſetur aliud quàm meram & ſimplicem donationem agere. Quòd ſi fuiſſet interrogatus, an ea in dotem, vel donationem propter nuptias conſtituebat, veriſimiliter negaſſet : cùm hoc ſit magis oneroſum. Et reſpondiſſet ſe id tantùm quod agit (ſcilicet meram donationem) facere. Quod ſi interrogatus fuiſſet, an intenderet id facere, etiamſi poſtea contingeret eum filios naturales, & legitimos ſuſcipere, veriſimiliter reſpondiſſet id quod tùm naturæ, tùm juri conforme eſt ; Imò ſi vel unum verbulum de hoc emiſſum fuiſſet, non ſolùm veriſimiliter negaſſet, ſed potiùs expreſſim proteſtatus fuiſſet ſe in eum caſum non donare. Mera ergo & pudenda cavillatio eſſet, & prorsùs in autores retorquenda, ſi remedio *leg. ſi unquam*, ſecundùm naturæ, juriſque communis votum & ſcitum utenti objiceretur, quod legem non dixerit apertius : ſatis enim donationem meram ſe facere expreſſit, qui nihil accipiendo donavit. Tum ſi quod dubium eſſet, *interpretandum* eſſet contra donatarios, qui in ſcripto fundantur, *leg. veteribus de pactis, leg. ſæpe*, & ibi Bartolus *de verborum ſignificatione*, & novam inde obligationem venantur contra naturæ, juriſque communis præſumptionem, affectum & diſpoſitionem. Et ſic maritus & alii ſcire potuerunt, & debuerant in actu, & negotio donatoris, qui ad aliud quàm donationis contractum non tranſivit, leges omnes ſuper donationibus latas locum habituras.

82. Et ita pluries in hoc ſupremo Pariſiorum Senatu judicatum fuit, & donationes etiam in contractu matrimonij primum natæ per *l. ſi unquam* revocatæ cum fructibus & impenſis litis, ut referente defuncto D. Roillardo, ejuſdem Senatûs Conſiliario præſente, & judicante ampliſſimo illo, & illuſtri viro D. Franciſco à ſancto Andrea, ejuſdem Senatûs Præſide ſecundo. Et rurſus referente D.N. nuncupato *de la Foreſt*, ejuſdem Senatûs Conſiliario vigilantiſſimo, deinde Delphinalis Curiæ Præſide, præſentibus & judicantibus defuncto ampliſſ. & illuſtr. D. Ludovico Guillardo, ejuſdem Senatûs Præſide ſecundo. & D. Goffrido Charleto ejuſdem Senatus, Libellorumque ſupplicum Palatij Conſiliario, pluribuſque aliis vicibus, quas vulgo notorias brevitatis causâ prætereo. Nec extat memoria contrarium unquam in eo Senatu judicatum fuiſſe. Et ita nuper etiam in fortioribus terminis poſt longam & exactiſſimam diſcuſſionem judicatum fuit.

Arreſt.

D. Franciſcus à ſancto Andrea.

83. Solemni magni Conſilij Regis Arreſto die 19. Febr. 544. *præſidente* felicis memoriæ Domino Vido Breſlæo viro integerrimo, & eruditiſſimo dicti Conſilij Præſide unico, & deſideratiſſimo magno Reipublicæ, bonorumque omnium detrimento Turoni immaturâ morte abſumpto, partes autem Relatoris agente doctiſſimo viro domino Jacobo Meillardo dicti Conſilij Conſiliario digniſſimo in graviſſima cauſa illuſtrium perſonarum. Punctus erat in contractu matrimonij Gulielmi de *Pellegrue* militis, & Joanne *de Caulmont* filiæ Baronis Lauſinenſis, præſente & in ipſis

Vidus Breſlæus

Themis

dotalibus pactis contrahente, Bertrando *de Pellegrue* fratre ſponſi, Romanæ Sedis Protonotario, dicti matrimonii favore actum & conventum fuit, quod dictus Bertrandus daret fratri, caſu quo liberi extarent ex dicto matrimonio (partem ſuam, & quidquid juris habebat, & habere poſſet de præſenti vel in futurum in bonis defuncti patris: Joannæ verò futuræ uxori in donationem propter nuptias (quoad doarium Galli vocant) adſignatum fuit Caſtrum cum prædiis in agro Agenenſi, cum pacto, quòd præmoriente Gulielmo erit domina, & uſufructuaria omnium bonorum. Idem Bertrandus eumdem contractum, & ſingula in eo contenta poſt ſex menſes ratificavit. Et licet haberet filios ex concubina, numquam conqueſtus eſt vivo fratre: quo mortuo, relictis ex dicto matrimonio duabus filiabus, quarum aliquamdiu tutor fuit, contraxit matrimonium cum dicta concubina. Et ſic legitimavit naturales, quos tempore dicti contractus habebat, & cœpit bona paterna vendicare tam ex capite ſuo, quam in vim ſubſtitutionis maſculorum factæ in contractu matrimonii patris & matris, contra viduam & filias fratris, nonobſtante dictâ donatione, renunciatione, ratificatione tanquam per *l. ſi unquam*, revocatis, juxta doctrinam Bald. in *l. 1. col. ult. C. de inoffic. donat.* quam omnes ſequuntur. Et diſcuſſâ causâ in Senatu Burdegalenſi, cum vidua, & tutores dictarum filiarum cauſam ſuam labi ſentirent, ut videre eſt apud Nicol. Boerium in Deciſion. Burdegalenſ. quæſt. 157. cum tribus ſequent.) curarunt evocari ad magnum Regis Conſilium, ubi, re, diu, matureque cognita, ſuccubuerunt concluſionibus principalibus actoris: videlicet omnibus bonis paternis, etiam ſine Regio reſtitutionis, vel reſciſſionis programmate, tamquam de jure communi, juxta *l. ſi unquam* adjudicatis. Et fuit Arreſtum plenariè executum cum reſtitutione fructuum, anno 1547. & dictis filiabus ſola legitima patris in portione patris earum reſervata, in quam bona per patrem alienata computarentur: fructibus verò à die litis conteſtatæ in Trebellianicam imputatis. Et in ſumma ita adjudicatum fuit, ac ſi Bertrandus numquam contractui matrimonii fratris interfuiſſet, nec donaſſet, nec renuntiaſſet; & tamen verè & ſimpliciter loquendo non ſupervenerant liberi, ſed naturales, vel ſpurij, quos tempore contractus habebat poſtea mortuo fratre per ſubſequens cum vili concubina matrimonium beneficiis Eccleſiaſticis abjectis legitimavit.

Secunda principalis quæſtio. 84. Ex prædictis ſecunda illa principalis quæſtio non ſolum indubitata relinquitur, ſed etiam omni dubitatione ſuperior & indigna, de qua diſputetur, niſi fortè apud ignaros quoſdam, quibus, ut ait Bald. pulvis cecidit ſuper liberos maléve affectos. Si enim donatio immenſa non ſperantis futuros liberos in ipſo contractu alieni matrimonii ejus contemplatione, & favore originaliter nata conditionem habeat ex *leg. ſi unquam*, ſecundùm omnes Doctores, quantò magis donatio immenſa à non ſperante liberos ante tractatum, & ſpe nuptiarum donatarij facta: ſed poſtea in matrimonio ejuſdem confirmata, vel etiam innovata? Socin. conſil. 126. lib. 3. Bertrand. dict. conſil. 157. lib. 2. Nec enim aliud eſt, quam ejuſdem donationis recognitio & perſeverantia, donatore in eodem ſtatu manente, qui non poterat non fateri, non recognoſcere, non gratum habere, cujus revocandi cauſam nondum habebat, præſertim ſi ſtudiis Philoſophiæ addictus erat, ut mihi contigit, adeò ut infelicem cœlibatum, quem Reipublicæ philoſophandi causâ diu ſelegeram, coactus fuerim uxori (non ad voluptatem & ad divitias: ſed ad reſtaurationem & ad conſervationem domûs & otii ſtudia inſtauranda (commutare, ut aliqua ex parte initio annotat. ad conſil. Alex. perſtrinxi. Ad pleniorem autem præcedentium intellectum ſubjunxi hic tractatum de inofficioſis teſtamentis, donationibus, & dotibus, in quo ea tantùm ἀναγκαῖα perſequor, quæ ad multarum legum illius materiæ hactenus diſtortarum, & perperàm intellectarum, novum, genuinum ſincerumque intellectum, ſtudio, laboreque noſtro novè detectum, neceſſaria ſunt.

85. Et ita tandem in cauſa mea propria judicatum eſt ſupremi Pariſiorum Senatûs celeberrimo Areſto ſolemniſſimè per præfatum ampliſſimum ejuſdem Senatûs Præſidem D. Franciſcum à Sancto Andrea, aſſidente purpurato Senatu pronunciato ſub paraſceven Paſchæ, duodecima Aprilis, anno 1551. more Gallico ſupputando. Et declaratum fuit renunciationes, donationes, ratificationes factas in contractu matrimonii ipſius donatarii, revocatas, & reſolutas eſſe per nativitatem naturalium & legitimorum filiorum donatoris poſtea ſequutam cum reſtitutione fructuum à lite conteſtata. Adjectâ tamen clauſula ad onus hypothecæ donationis propter nuptias, ſeu ἀντιφερνῆς quod doarium vocant, per eumdem donatarium in eodem contractu matrimonii uxori ſuæ conſtitutæ.

86. Ita tamen ut hæc hypotheca ſubſidiaria eſſet, caſu quo bona donatarii ad dictæ donationis propter nuptias ſolutionem non ſufficerent: & ſic illis priùs diſcuſſis, ſalvo etiam & reſervato eidem donatori recurſu ſuo, ſive jure agendi contra donatarium & compellendi eum ad exonerandum, & indemnem reddendum donatorem à dicta donatione propter nuptias ſeu doario erga liberos ipſius donatarij. Jam enim uxor ejus ante litem motam obierat. Ex his ſatis liquet hanc clauſulam hypothecæ non fuiſſe appoſitam mero jure, nec motu Senatûs: eſſet enim contra jus, & contra concordem omnium ſententiam, qui tenent purè & ſimpliciter reſolvi per prædicta. Sed fuit appoſita de expreſſo conſenſu meo, etiam manu propriâ ſubſcripto, & in acta relato. Adhuc non revocaſſem, ſi mihi volenti pro honore & dignitate familiæ nobiliter evocare ſororem, ea quæ è donatione mea hac de cauſa excepta fuerant, quamquam non ſcripta, ſervata fuiſſent. Quare neceſſe habui, hoc remedio (velut ſacra anchora) uti.

87. Et ne mihi iterum cum factione malè affectorum Judicum affinitate, ſtudiiſque donatario conjunctorum luctandum eſſet: ſeſquianno ante Areſtum, libellum hunc cum Syntagmate ſequenti evulgavi, ut velut cauſam agens in theatro totius orbis, & ab indoctis, aut ſiniſtro affectu tranſverſum actis, ad doctos & ſeveros provocans, omni etiam alia hujus cauſæ, ſollicitudine, libro ſatis per ſe loquente, velut vicariâ linguâ tum aliis gravioribus ſemper occupatus defungerer. Et expertus ſum, meliorem oratorem, quique contradicentes vehementius apud omnes pudefaceret, emitti à me non potuiſſe. Sic eodem fere tempore Julium 3. Papam contra Principem meum Franciæ Regem armis furioſè inſurgentem, nec precibus, nec pretio, nec armis cedentem, unico Libello edito, uſque adeo perterrui, & in totius ſui ſtatûs diſcrimen adduxi, ut non ſolum arma ponere, ſed etiam herbam porrigere & omnes pacis conditiones, offerre coactus ſit.

88. Nec obſtitit quòd in dicta repetita matrimoniali donatione & ratificatione ſubjecta fuerat ſolemniſſima clauſula, promiſſio & ſtipulatio evictionis, & nullo modo contraveniendi.

TRACTATUS ANALYTICUS

DE INOFFICIOSIS TESTAMENTIS,

Donationibus & Dotibus, cum novo, vero, & ſincero intellectu multarum legum ejus materiæ, ejuſdem Authoris Franciæ & Germaniæ Jureconſulti Pariſienſis, & in ſupremo Pariſiorum Senatu Advocati antiqui Juris praxiſque conſultiſſimi.

EPITOME.

1. *Differentiæ querelarum inofficioſi teſtamenti. & donationis. num. 2.*
3. *Querela inofficioſi teſtamenti à populo Romano invento. Deinde querela inofficioſæ donationis ab Imperatoribus.*
4. *Sufficit ſimilitudo reſpectu ejus, de quo agitur.*
5. *L. omnimodo. D. de inoffic. teſt. non eſt facta ad commodum filiorum, ſed teſtatorum, & ad reſtrictionem querelæ, num. 6. & 55.*
7. *Condictio ex lege ſemper perpetua & intranſmiſſibilis eſt, ſed querela quinquennalis.*
8. *L. maximum vitium. C. de liber. præter. vel exhæred. reſtringit uſum querelæ inofficioſ. teſtamenti.*
9. *Sed per §. eſt & aliud in Authent. ut cum de appell. cognoſc. magis reſtringitur.*
Legata particularia quæ conſervantur teſtamento reſciſſo.
10. *Contra Viglium & Alciat.*
11. *ἀντινομία §. Imperator, & l. ſi liqueat. urgetur. num. 32.*
12. *Quinque opiniones. Prima anonyma, quòd querela inoffic. donationis in totum revocatur. Secunda Azonis, quòd tantum ad legitimam vim faciendo literæ dict. §. Imperator. Tertia Hugolini. diſtinguentis.*
13. *Opinio Dyni eadem eſt cum opinione Hugolini.*
14. *L. ſi unquam, nihil habet commune cum querela inofficioſæ donationis.*
15. *Nec limitatur per* l. ſi totas, *in quo omnes erraverunt. num. 44. & 64.*
16. *Quarta opinio Petri diſtinguentis inter fratres & extraneos, num. 42.*
17. *Quem ſequitur Salic. in l. 1. C. eod. licet dicat ſe aliud tradere.*
18. *Quinta & ultima opinio Barth. addentis an quid ſit relictum vel non, num. 19.*
20. *Diſcuſſio & confutatio omnium opinionum, num. 21. 23. 26. & 27.*
22. *Pravus intellectus,* l. ſi totas, *omnia turbavit. num. 32. 43. 62. & 63.*
23. *Non debemus ſine lege differentiam inducere.*
24. *Facilius eſt revocare juxta voluntatem, quam contra voluntatem.*
25. *Vanus eſt doctorum metus à l. ſi libertus, de jure patr. quia patronus non plus revocat, quando alienatio nulla eſt ipſo jure, quam quando via actionis revocatur. num. 26.*
27. *Bart. Bene eſt interpretatus l. omnimodo.*
28. *Novus & verus intellectus legis, ſi libertus, numero 30.*
29. *Non refert filio an extraneo datum ſit, numero 32.*
Non dicitur fieri fraus, niſi ſupra permiſſum, num. 31.
33. *Novus & verus intellectus l. ſi totas, n. 36.*
34. *Leges debent intelligi ſecundum titulos ſub quibus ſitæ ſunt.*
35. *Argumento ab antitheſi.*
37. *Vera ſpecies l. ſi totas.*
38. *Rationes dubitandi.*
Ratio decidendi. num. 39. 40. & 42.
41. *Intellectus l. ſi quis in ſuo, §. legis. C. de inofficioſo teſtamento.*
43. *Abſurditates intellectus omnium ad l. ſi totas.*
44. *Argument. à ſenſu communi, & à neceſſario.*
45. *Inæqualitas odioſior inter fratres, quam inter extraneos.*
46. *Faciliùs revocatur donatio ab eo qui ſperatur ſolus hæres, quàm ab extraneo.*

49. Concluſio

49 Concluſio dict. l. ſi unquam, & l. ſi totas.
50 Revocatio à patre facta uno filio nato, prodeſt omnibus.
51. Concordia §. Imperator, & l. ſi liqueat, numero 53.
52 Verba debent ante omnia ex conſuetudine loquentis intelligi.
54 Neceſſitas intellectus noſtri.
55 Intellectus §. Lucius.
56 L. patre. D. de inoff. donat.
57 Æquitas ſcripta rigori ſcripto præfertur.
58 Laus Alexand. Severi.
59 Proportio utriuſque querelæ in ſe, & ad l. omnimodo, C. de inoff. teſt. n. 72.
60 Eadem ratio de toto quoad totum, ut de parte quoad partem.
61 Utriuſque querela proportio ad leg. ſi libertus. de jure patronat.
Et quando dicatur in fraudem legis.
63 L. omnimodo, C. de inoff. teſt. intelligitur de relicto utili.
64 Ratio l. ſi libertus, æquè in patre locum habet.
65 Nudum nomen hæredis non eſt conſiderabile.
66 Ex contractu nullo non tranſit poſſeſſio per actum fictum, n. 68.
Donatio in fraudem l. & conſuetudinis nulla eſt.
67 Non eſt indulgendum corruptis vel perturbatis affectibus.
68 Querela inofficioſæ donationis revocat in totum, quando donatio eſt inofficioſa re, conſilio, & in totum. Idem ſi facta turpi perſonæ, n. 71.
69 C. ult. 17. quæſt. 4. emaculatur, n. 70.
71 Concluſio hujus tract.
Ingratis nulla competit querela.
72 Areſtum Cæſaris Auguſti.
73 L. unica, C. de inoff. dotibus.
74 Diſpunctio intricationum n. 75.
76 Caſus quartus dict. l. unicæ.
77. Simplex conſenſus filiorum non facit ceſſare l. hac edictali.
78 Qualiter intelligendum non computari in legitima quod per l. hac edictali revocatur.
79 Non refert an querela inofficioſæ donationis, vel dotis agatur.
80 Novum gloſſema, l. ſi totas.

QUONIAM inofficioſarum donationum & dotium materies præcedenti tractui tam adfinis eſt, ut non poſſit una ſine altera plenè intelligi: libet in gratiam ſtudioſorum, pleniorisque doctrinæ gratiâ, cenſuram noſtram analyticam ſuper his edere, & annectere ſcitu dumtaxat utilia, & ad legum ſincerum intellectum, deciſionemque cauſarum neceſſaria, ſuperfluis omiſſis, depromendo.

Querelarũ inoff. teſt. vel donationis differentia.

1. Primum ſcire oportet cur, & in quibus querela inofficioſæ donationis ſimilis eſſe dicatur, & ad inſtar querelæ inofficioſi teſtamenti, ut inquit rex. in *l. 1. 2.* & per totum *C. de inoff. donat. & de inoff. dot.* videntur enim originem, ſtatu & effectu plurimum, vel ex diametro differre. Querela enim inofficioſi teſtamenti nunquam oritur, nec competit, niſi ſtante valido teſtamento, & contra hæredem ſcriptum, & in cauſa teſtati, & adita hæreditate ex eo teſtamento per hæredem ſcriptum, qui ex hac querela convenitur, *l. Papinianus, §. ſi condictioni. de inoff. teſtam.* quæ eſt lex Ulpiani, quem nominatim citat, & adprobat Iuſtin. in *l. ſcimus, §. illud, C. eod.* Contra querela inofficioſæ donationis, utplurimùm competit ab inteſtato, & ipſi hæredi ab inteſtato, *l. precibus, C. eod.* Poteſt etiam competere ipſi filio hæredi ex teſtamento, quando pater in fraudem Falcidiæ, & legitimæ inter vivos donaverat. Illa verò, ſcilicet inofficioſi teſtamenti, nunquam competit hæredi ſive ex teſtamento, ſive ab inteſtato: ſed contra verum hæredem ex teſtamento, ejuſve ſucceſſorem. vel fideicommiſſarium univerſalem, *l. 1. C. de inofficioſo teſtamento*, & ei qui certat reſcindere obſtaculum teſtamenti, ut ſit hæres ab inteſtato.

2. Hæc autem ſcilicet inofficioſæ donationis regulariter non competit, niſi verò hæredi, quique hæreditatem donantis, ſive ab inteſtato utplurimùm, ſive etiam quandoque ex teſtamento adivit, excepto caſu quem novè tradam infrà num 9. & contra verum donatarium inter vivos tantùm: ſed nunquam contrà hæredem ſcriptum, legatarium fideicommiſſarium, vel donatarium causâ mortis, ut infrà num. 9. quandoque tamen hæc querela de inofficioſa donatione competit ei, qui non eſt hæres, puta filio inſtituto in modica re particulari contrà donatarium omnium ferè bonorum, vel filiæ, quæ renunciavit futuræ ſucceſſioni patris, ſalva legitima, vel ſimpliciter: ſed conſuetudo loci ſervat ei legitimam, ut ſub conſuet. Senon. §. 263. in veteri & clarius in nova, art. 267. poſt primam hujus tractatus editionem, & Lorrenſi, tit. *de donat.* §. 1. Rurſus illa quandoque antecedit, & aperit viam querelæ inofficioſæ donationis: hæc autem nunquam præcedit, nec aperit viam querelæ inofficioſi teſtamenti, licet eam quandoque ſequatur. Illa ſemper reſcindit ipſo jure teſtamentum, & penitus reducit ad cauſam inteſtati, *l. Papin. in fin. de inoff. teſtam.* ut nihil ex eo valeat, *l. cum mater, in fin. eod. tit.* ita ut nec per clauſulam quidem codicillarem jure ff. ſuſtineatur, *l. Titia. eod. tit.* etiamſi mota ſit per eum cui ab inteſtato in parte tantum, vel nullo modo competit: ſi tamen ad ſolidam querelam admiſſus ſit, *l. poſthumus, §. ſi quis ex his eod. tit.* Secus ſi quis egerit pro parte ſibi ab inteſtato competenti: quia tunc pro parte ſua tantùm rumpit, *l. Papin. §. quoniam l. filio in princ. de inoff. teſtam.* ſimiliter ſi plures ſint ſcripti hæredes quorum unus vincitur, pro parte victi tantùm rumpit, *l. mater & ſi parentibus, l. circa de inoff. teſtam.* hæc verò nunquam revocat, niſi uſque ad legitimam tantum *l. 1.* & per tot. *C. de inoff. donat.* uno ſolo caſu excepto: videlicet quando donatio ſit conſilio fraudandi, & nil penitus relinquitur, ut infrà art. 67. cum ſeq. novè declarabo. Igitur malè dicitur hanc eſſe ad inſtar prioris, eique ſimilem.

3. Solve, querela inofficioſi teſtamenti primùm uſu populi Romani inventa & recepta eſt in linea directa tantum, tam parentum quàm filiorum reſpectu, deinde conſtitutionibus Imperatorum in primo gradu lineæ collateralis ad fratres & ſorores germanos dumtaxat, vel ſaltem conſanguineos extenſa, *§. de inofficioſo teſtamento.* Cùm autem cœptum eſſet huic querelæ fraudem fieri per donationes vel dotes inter vivos, ſtatuerunt Imperatores querelas inofficioſarum donationum & dotium, uſque ad portionem conſtitutam ſeu legitimam regulariter, idque ad ſimilitudinem & exemplum querelæ inofficioſi teſtamenti, & meritò dicitur ad ejus exemplum. Primò, quia ſubrogatur & velut ſuccenturiatur priori querelæ deficienti. Secundò, quia cum utraque ad occurrendum inofficioſis voluntati-

Querela inoffic. teſt. à populo inventa.

bus introducta ſit: illa quidem primario, hæc autem ſecundario: & ſic ad prioris inſtar, & ubi prior deficit, vel non ſufficit ad conſtitutam portionem ſervandum, ut quando pater immensè donavit, deinde filium exhæredavit, donatario vel quovis extraneo inſtituto. Primùm enim locus eſt querelæ inofficioſi teſtamenti, quo rupto, quia prior illa querela non ſufficit ad obtinendum legitimam, nec poteſt rumpere donationes inter vivos, ſuccurrit hæc poſterior. Utque illa etiam jure veteri ceſſat relicta portione conſtituta: ita & hęc tantum portionem conſtitutam, vel quod deeſt revocat, eademque temporis videlicet quinquennij præſcriptione tollitur, *l. ult. C. de inoff. don.* Utque illa non datur filio arrogato, nec patrono: ut not. *in l Papin. §. ſi quis impubes, de inoff. teſt.* Ita nec querela inofficioſæ donationis, ſed alia remedia: ut in *l. ſi arrogator, de adopt. l. ult. ſi quid in fraud. patr.* Bartol. in *l. non uſque ſi quis à paren. manu. fu.* Alexand. col. 1. l. 2.

4. Non tamen ſequitur quod in omnibus ſimiles eſſe debeant; ſed ſufficit ſimilitudo eo reſpectu, de quo agitur *l. ult. C. de collat. ea. conſtituit*, & ibi *Panor. n. 3. de appell.* adhuc propriè non eſt diſſimilitudo, niſi in ultimo, de quo ſuprà n. 2. in fin. quod parum eſt, quia magna ibi ratio differentiæ hoc efficit, cùm difficilius ſit in totum rumpere donationem inter vivos perfectam, quam teſtamentum ſemper ad obitum uſque pendens, prout etiam facilius amittitur legatum, quàm donatio inter vivos, *l. etiam de inoff. teſtam.* Et ſic non tollitur nativa ſimilitudo, licet hæc poſterior querela regulariter non revocet, niſi uſque ad legitimam. Tum quando primùm inſtituta eſt, non erat introducta condictio ex lege ad ſupplementum legitimæ, nondum enim lata erat *l. omnimodò. C. de inoff. teſt.* patet in *l. 1. C. de inoff. don.* quæ eſt Philippi Imperatoris, qui trecentis ferè annis præceſſit Juſtinianum authorem dict. *l. omnimodò.*

L. omnimodo, C. de inoffic. teſtament.

5. Cæterùm ante dict. *l. omnimodo*, ſupervacuum erat agere ad ſupplementum legitimæ contra diſpoſitiones ultimæ voluntatis. Aut enim filius (& idem è contra de parente) habebat partem integram, & nihil erat ei ſupplendum, & omninò ceſſabat querela, quum quarta relicta quoquo relicti titulo, liberum eſſet de bonis ſuis diſponere. Aut verò non habebat quartam integram: & tunc, aut teſtator juſſerat ſuppleri, & idem, ut innuit tex. in *§. ſed hac ita, in fin. Inſtit. de inoffic. teſt.* & in dict. *l. omnimodo, in princ.* ibi, *ſive adjiciatur*, quia eo ipſo quod jubet ſuppleri ſi quid deſit, cenſetur expreſsè legare integram partem, vel quod deeſt. Et ſic verè dicitur ſolida quarta relicta judicio teſtatoris, & competit actio ex teſtamento, quæ perpetua eſt ad triginta annos & indiſtinctè tranſmiſſoria, non quinquennalis, ut querela. Aut verò teſtator nihil reliquit, vel minus quarta, nec juſſerat ſuppleri: & tunc etiamſi quid modicum deeſſet, locus erat querelæ inofficioſi cum effectu, totumque teſtamentum ad irritum, & cauſam inteſtati ruebat: ut nec legata quidem particularia per clauſulam codicillarem conſervarentur, *dict. l. Titia.* & ſic nihil minus expediebat quam agere ad ſupplementum.

6. Et hoc eſt, quòd Juſtin. in dicto *§. ſed hæc ita in princ.* non dicit ſe ad commodum filiorum vel aliorum, qui de inofficioſo agere poſſunt, novam ſuam conſtitutionem, *l. omnimodo*, (quæ eſt prima ex multis, quas in hac materia ſanxit) introduxiſſe, ſed ad verecundiam naturæ, id eſt, propter reverentiam naturaliter debitam, præſertim parentibus à filiis qui tametſi impiè præteriti ſint: tamen ut inquit Viglius Zuichenus vir doctiſſimus & ſacri Imperialis conſilij præſes æquiſſimus & meritiſſimus in *d. §. ſed hæc ita*, non poſſunt non impudenter videri parentum convellere judicia. Et apud Valerium Maximum lib. 7. cap. 8. de teſtament. quæ rata manſerunt, laudatur Modeſtia & reverentia Aphronicæ, quæ præterita teſtamentum

Viglius.

matris patientia honorare, quàm judicio convellere ſanctius eſſe duxit, facit *lex mi itis, C. de religion. & ſumpt. funer.* Eſt igitur verecundum, & propè impudens ob modicum aliquid, de integra legitima deficiens, totum & univerſum parentis judicium velut inofficioſum evertere. Hanc irreverentiam vel impudentiam avertere cupiens Juſtinian. & ſimul conſervationi teſtamentorum conſulere, dictam legem ſanxit, quæ locum habet generaliter non ſolùm in teſtamentis patris, & aſcendentium per lineam paternam, ſed etiam matris & aſcendentium per lineam maternam: quia generaliter loquitur, & eadem utrimque ratio verecundiæ, *l. 1. de obſeq.* Et ſic à tempore dictæ legis non eſt locus querelæ inofficioſi, niſi quando prorſus inofficioſum eſt, & nihil omninò relictum: aliàs ſi quid relictum ſit, etiamſi teſtator non caverit, ſuppletur. Imò etiamſi expreſſim, etiam ſcienter limitavit & prohibuit ſuppleri, nihilominus ex verbis & mente dict. leg. ſuppletur, & querela excluditur. Quia etiam per *l. quoniam in prioribus, eodem titul.* ejuſdem Juſtiniani ampliativam, *d. l. omnimodo*, hæc limitatio vel prohibitio habetur pro non ſcripta, ut perindè ſit ac ſi tota legitima eſſet plenè legata & ex eo ceſſet querela, & ſic habes unam ampliationem ad *d. l. omnimodo*, Quid? *l. quoniam in prioribus* & *l. omnimodo* ſup. alleg. *C. de inoff teſtam.* non loquebantur quando quid erat relictum vel quantum (ut ſatis hoc decidebat) ſed loquebantur quando teſtator prohiberet plus retinere, ſic eo caſu videbantur manere jura vetera. Amplia 2. etiamſi pater expreſsè exhæredaverit, & hoc quando bona mente exhæredavit, ut in *l. multi non nota.* cum concord. gloſ. ibi, *de lib. & poſthum.* & aliquid reliquit etiam non jure inſtitutionis, ſed jure C. primæ editionis ante *l. Maximum vitium* editam in 2. edione C. ſecus ſi exhæredavit mala mente, id eſt, tanquam ingratum, quia etiamſi quid reliquerit habet locum querela etiam jure C. ad totum teſtamentum rumpendum ceſſante hoc caſu, *l. omnimodo*, ſed filij debent probare ſe gratos, *l. liberos, C. eo.* quo facto præſumitur parens deceptus, vel animo alienatus & integram filij habent partem ab inteſtato, & ſic melioris eſt conditionis mala mente, ſed injuſtè, quàm bona mente exhæredatus, quia hic reſtringitur ad legitimam, quæ etiam ſemper ei ſuppletur, ſed malâ mente exheredato nihil unquam ſuppletur, nec datur niſi probet ſe gratum quo caſu ſolidam portionem habet. Et advertendum quod ſi tempore teſtamenti eſſent impuberes vel tales qui veriſimiliter non poſſent commiſiſſe ingratitudinem: tunc non tenentur probare ſe gratos etiam jure C. quia *d. l. liberos*, loquitur in his qui tempore teſtamenti & ante, tales erant, ut potuiſſent in parentem peccare, & *d. l omnimodo*, ſic ampliata fallit ſi petens ſupplementum probetur ingratus, quia tunc ei denegatur jure C. ſed non jure novell. niſi ſervata forma *§. eſt & aliud*, infrà n. 9.

L. omnimodo.

1. Reſtrictio uſus querelæ inofficioſi per Juſt. l. omnimodo.

7. Condictio autem ex *d. l. omnimodo*, ad ſupplementum non minus perpetua & tranſmiſſibilis eſt, quàm actio ex teſtamento quando teſtator ſuppleri juſſit. Hac via praxis hujus querelæ, quæ olim etiam tempore Ulpian. frequens erat, ut in *l. de inoff. teſtam.* valde tempore Juſtin. reſtricta eſt, & ſic in effectu ſublata una diſſimilitudo harum querelarum, de qua ſuprà num. 2. in fin. in quo enim prior querela excludebat vires poſterioris: videlicet ut totum revocaret ſi quid de integra legitima deeſſet, in totum ſublata eſt, & aliud remedium ad ſupplementum dumtaxat datum. Nunc ergo jure Cod. prior querela non revocat in totum, niſi ubi etiam poſterior in totum revocat: videlicet quando is, qui conqueritur fuit inofficioſè in totum excluſus, *l. Titia. §. Imperator, de l. 2.* ſecundum verum, & γνήσιον ſuum intellectum, quem mox noviter aperiemus. Ubi autem aliquid relictum eſt, ceſſat quidem omninò in cauſa teſtati prior querela: ſed contra donatarium reſtat poſterior querela ad ſupplementum.

fiebat in cauſa teſtati condictio, ex *l. omnimodo*. Non tamen nec hoc quidem ultimo caſu querela inofficioſæ donationis æquiparatur condictioni ex lege, quæ multis poſtea ſeculis per ſe, non autem ad inſtar hujus querelæ ſequuta eſt. Sed condictio ex lege, æquiparatur actioni ex teſtamento, ubi teſtator aliquid reliquit, vel ſupplendum cavit. Querela autem inofficioſæ donationis manet ſemper ad exemplum, & inſtar prioris querelæ & quinquennalis, ut ſic actio actioni, & querela querelæ æquiparetur.

2. Reſtrictio praxis querelæ à Juſtin. per l. maximũ vitium.

8. Rurſus per eumdem Iuſtinia. in 2. & ult. editione l. in Cod. frequentia & neceſſitas praxis dictæ prioris querelæ reſtricta eſt in favorem filiorum emancipatorum, filiarum, nepotum ex maſculis, vel poſthumorum à patre, vel aſcendenti per lineam paternam: ut non minus debeant inſtitui vel nominatim exhæredari, quàm ſui, aliàs æque dicere poſſint teſtamentum nullum ac ſui, *l. maximum vitium, C. de liber. prateru. vel exhared.* quæ fuit magna & utilis reſtrictio querelæ, quæ jure C. non amplius neceſſaria eſt liberis deſcẽdentibus ex linea paterna, niſi in caſum exhæredationis, ubi aliàs multis caſibus etiam poſt *l. omnimodo neceſſaria erat.* Et ſic variè errant Doctores & Jal. in *l. Si pater, C. de inſtit. & ſubſtit.* n. 7. & 14. Et quod *d. l. maximum* loquatur tantùm in deſcendentibus à patre vel linea paterna, non autem materna patet per ſeriem d. l. Et per ſubtilitates inter ſuos vel non ſuos, vel emancipatos, quas tollit & clarius per tex. §. *antepe. inſti. de exhared. liber.* ubi idem author ſeſe exponit & epilogat *d. l. maximum*, deinde addit de matre vel avo materno tanquam non comprehenſus in *d. l. maximum.* Iam ergo jure Cod. extrà caſum exhæredationis nominatim factæ non eſt opus querela deſcendentibus per virilem ſexum maſculis vel fœminis ſuis vel emancipatis: ſed uno illorum non inſtituto, nec ritè exhæredato ipſo jure teſtamentum nullum, & perpetuò ab inteſtato ſuccedere, liberéque tranſmittere poſſunt, quod multò utilius eſt querela, qua per viam petitionis veniendum erat, & interim ſcriptus hæres poſſidebat, nec expelli poterat, *l. 2. C. de inoff. teſtam.* & intrà quinquennium ab hæreditate per hæredem ſcriptum adita, omnino intentanda erat, nec adhuc tranſmittebatur non præparata intrà illud quinquennium, niſi ſecundùm aliam legem reſtrictam ad liberos tantùm, *l. ſi quis filium, Cod. de inoff. teſtam.* Et ſic non modicam utilitatem deſcendentibus agnatis attulit, *d. l. maximum vitium*, ſed tamen eodem jure Cod. deſcendentes cognati, ſcilicet per lineam maternam, ſeu à matre & aſcendentibus maternis, nedum in totum exhæredati, ſed etiam in totum præteriti indigebant querela inoffic. teſtamenti, *Inſtit. de exhær. liber. in fin.*

l. maximũ vitium.

3. Reſtrictio praxis querelę per § eſt & aliud.

9. Noviſſimè Iuſtin. per novel. 115. quæ habetur in Authen. *ut cum de appel. cognoſ. §. eſt & aliud*, magis adhuc reſtrinxit praxim, & uſum dict. querelæ prohibendo parentibus & liberis mutuam exhæredationem, niſi expreſſa cauſa ibi deſcripta, ſed titulo inſtitutionis relinquit. Et ſic in tota linea directa ſemel omnem locum, & uſum querelæ inofficioſi teſtamenti ſuſtulit, uno ſolo caſu excepto: videlicet ſi ritè exhæredatus queratur cauſam exhæredationis falſam, vel vivo teſtatore remiſſam: tunc enim neceſſe eſt ei dictam querelam proponere, quæ hoc ſolo caſu locum habet in linea directa. Patet ſingulos caſus diſcurrendo: quia extrà hunc caſum. Aut inſtitutus eſt univerſaliter, vel in quota ſufficienti: videlicet non minori ſua legitima: ſed legatis vel fideicommiſſis, ſive univerſalibus, ſive particularibus gravatus: & tunc onera, dies, conditiones, modi ipſo jure ad integram legitimam reſecantur, & pro non ſcriptis habentur, *l. quoniam in prioribus, l. ſcimus, C. de inoff. teſtam.* Sed quod ſupplendum eſt non ipſo jure ſupplet, ſed jure actionis ſupplendum eſt, ſed imò ſuppletur de jure inſtituto ut videlicet in legitima teſtamentaria. Idem ſi inſtitutus eſt in re particulari, vel certo genere bonorum ſufficienti ad legitimam, ſed gravatus, hoc eſt quia poſſit inſtitui, & auditur etiam ſive in re certa, dato etiam cohærede univerſali per d. §. *Cæterum in Authent. ut cum de appell. cog.* Aut verò inſtitutus eſt in quota univerſali, vel certo genere bonorum, vel re certa non ſufficienti per ſe ad legitimam: & tunc condictione ex *dict. l. omnimodo*, poteſt & debet ad ſupplementum agere remota, & interdicta querela. Et hic obiter ne putes ſimplicem actionem ex teſtamento vel condictionem ex *d. l. omnimodo* competere, ut malè putat Curti. ſenior, conſil. 13. quia. Imò ipſo jure & nonobſtante quavis clauſula vel prohibitione ſuprà eod. num. circà medium competit etiam petitio hæreditatis & judicium familiæ erciſun. utile ut in ſenatu Dolano nuper conſului, & eſt tex. in fortiori in *l. 1. § ſi quæ ta, fam. erciſ.* quin etiam in locis ubi de conſuetudine tranſit poſſeſſio in hæredem, competit interdictum uti poſſideris, aliàs non haberet ipſo jure plenam legitimam, ut jura volunt, quia minus dicitur, non ſolùm ratione conditionis vel dilationis ut in d. log. quoniam in prioribus, ſed etiam ratione poſſeſſionis, ut novè dixi in conſet. Pariſ. §. 122. Nec obſtat conſu. ar. 122. Iuri de vero hærede & univerſali, quia loquitur etiam de extraneis, & auget jus omnium hæredum in legitima. Sed ad rem. Aut nil habet jure inſtitutionis, & teſtamentum funditus nullum eſt, & ab inteſtato ipſo jure ſuccedit, nec eget querela, quamvis particularia legata, quæ ceſſante odio & animo exhæredanti veriſimiliter fuiſſent facta) cõſerventur: velut per codicillos ab inteſtato, ut dixi in dicta novell. & tetigi in annot. ad Philip. Decium conſ. 86. dummodò etiam non excedant virilem unius *l. Salvius, & per to. ff. de legat. præſt.* ut novè dixi in d. novel.

10. Et hæc quod teſtamentum ſit nullum communis eſt ſententia & veritas, quantumvis magno verborum molimine contrarium contendat Viglius Zuichemus. *Inſtit. de inoff. teſtam.* in rubr. ubi tenet teſtamentum ob id non eſſe nullum, ſed reſcindi debere per querelam, ſecundùm jura antiqua: fruſtrà verò conjecturas allegat ex Baſilico Græco interprete, & ineptius urget verba quædam novellarum, diſſimulatis aliis, quæ ſtringunt, & neceſſariò concludunt nullitatem teſtamenti, ut ſunt illa *μηδεμίαν δύναμιν τὴν τοιαύτην διαθήκην ἔχειν θεσπίζομεν*, id eſt, id verbum, nullam virtutem hujuſmodi teſtamentum habere ſancimus, hæc univerſalis negativa non poteſt, nec in parte quidem eſſe falſa *l. ſi ſis qui ducenta, utrum §. de rebus dub.* accedunt alia verba ibi, *teſtamento evacuato*, & ibi, *tanquam ab inteſtato ex æqua parte*, verbum enim *tanquam*, in lege veritatem ſignificat. Tenenda igitur communis ſententia quæ etiam uſu recepta eſt, & practicatur. Eſt etiam reipublicæ & in jure dicendo utilior ad vitandos circuitus, multaſque perplexitates litibus tantùm intricandis, & cavillationibus idoneas reſcindenda, quamvis etiam Andr. Alciat. Parerg. in lib. 4. cap. 9. eamdem ſententiam eiſdem plenè verbis & ratiunculis teneat: ut ſuſpicari poſſit à Viglio, qui decem annis ante Parerga Alciati Commentarium ſuum in Inſtitutiones ediderat, ſubripuiſſe: prout certum eſt novitium quædam ab utroque tacitis authoribus ſubſtraxiſſe. Sed jure C. ſalvari poteſt opinio Do. Viglij, per *l. ſi quis in ſuo, §. 1. C. de inoff. teſtam.* Amplio noſtram & communem ſententiam etiam in liberis poſthumis, ut jure novo non indigeat querela inoffic. quamvis contrarium teneant Raphaël Fulgo. Paul. in *l. ſi quis in ſuo, §. legit. C. de inoffic. teſt.* & Phil. Deci. *l. 1. C. de bo. poſſeſſ. contra tabulas.* Alciat. Parerg. lib. 4. c. 20. quia verba *novellæ ut cùm de appellatione cognoſ. §. aliud*, ſunt generalia, nec poſſunt reſtringi per d. §. legis, qui factus eſt in commodum poſthumorum, & falſa eſt nova ratio Alciat. dicentis ſingulariter olim jure veteri conceſſum poſthumos ſine cauſa exhæredari poſſe, hoc enim nullo jure probatur; ſed tantùm poterant ut cæteri

quoque exhæredari, §. *poſthumi quoque, inſtit. de exhæredatione lib.* Imo ea ratio Alciati eſt contra tex. in *l. poſthum. in princ. de injuſto rup. & irri. facto teſta.* Ibi, idem in poſthumo quod & in filio ſervandum, nec ratio diverſitatis reddi poteſt. Non obſtat d. §. legis, quam vulgo malè intelligunt loqui in poſthumo, quin imò loquitur in omni infante cujuſvis ætatis, & tantum ille tex. corrigit exceptionem additam olim per Iulium Paulum, regulæ de non exhærendando infante ſuo per matrem, ſcilicet in effectu, quin ſit locus querelæ, ut hoc non procedat quando mater juſto patris odio moveretur quod ibi per Iuſtin. emendatur, ut ſcilicet nihilominus querelam habeat, & ea regula generaliter procedat, qui eſt verus & ſincerus intellectus d. §. Sed ad rem habes breviter & deciſivè, cur & in quibus querelæ inofficioſi, vel teſtamenti, vel donationis conveniant & differant ab invicem, & à conditione ex *d. l. omnimodo.*

11. Hîc occurrit neceſſaria quæſtio. Si querela inofficioſæ donationis revocat uſque ad legitimam tantùm, quæ legitima etiam jure antiquo querelam inofficioſi teſtamenti excludebat, quid ſibi voluit Alex. Severus, qui Paulo Æmilio referente in *l. Titia Seio. Imperator, de leg. 2.* de jure & ratione cenſuit donationem univerſalem alteri ex duobus nepotibus per aviam factam pro media, & ſic in totum (utpote in virilem) revocari, quum non eſſet facta extraneo, ſed fratri, in quo major & juſtior videtur licentia gratificandi & præhonorandi, ut ſunt textus aperti in *l. ſi mater, in leg. ſi liqueat, C. de inoff. don.* Aut ſaltem quid mentis habuerunt compilatores digeſtorum ut ſententiam illam Alex. tot legibus contrariam, Pandectis nedum inſererent, ſed etiam integram & illibatam, relinquerent, contra quam mandatum à Iuſtiniano acceperant: ut procœmio ff. & in prima conſtit. Cod. & frequenter alioquin Pandectarum leges dicti mandati authoritate, nunc ſecando, nunc addendo, reliquo totius juris corpori aptare ſoliti ſunt, ut patet in ff. Hîc omnes gl. & Doct. anxiè ſeſe torſerunt, multarumque legum verum ſenſum, & uſum ſurſum deorſumque vertendo obruerunt, tandem ex eorum conflictu cum initio quinque vel ſex fuerint opiniones, ut per Cy. & Salic. in *l. 1. C. de inoff. don.* duę tantum hodie ſuperſunt: videlicet Azonis prior, ſed minus communis, & Bart. poſterior & crebrior, reliquis velut totarum concurſu attritis & obrutis.

12. Ut autem ſemel plenè diſcuſſum habeas, libet ſingulas breviter & ordinate referre. Doctores enim confusè, & truncatim eas referunt, aliorumque & ſuam ipſorum doctrinam confundunt. Prima fuit anonyma, quòd donatio inofficioſa in totum revocetur, quam refert Accurſ. in *d. §. Imperator*, verſ. *alij dicunt*, & Bal. & alij in dict. l. 1. ſed hanc nullus ſcribentium quorum libri extent, ſequutus eſt, intelligendo prout eam Bal. Salic. & alij in *d. l. 2.* referunt: ſcilicet quod velit ſemper in totum revocari, etiamſi re tantum inofficioſa ſit, quia ſi reſtringeretur ad caſum *d. §. Imperator*, videlicet quando eſt re & conſilio inofficioſa, eſſet opinio Hugoli, & ſequacium, quæ etiam vera eſſet, addendo quòd filio revocanti nil eſſet datum vel relictum, ut poſteà dicemus. Secunda priori ex diametro contraria fuit Azonis, quod uſque ad legitimam tantùm indiſtinctè ſive filio, ſive extraneo donatum ſit, rejecta diſtinctione eorum, qui diſtinguebant, an re tantum, an verò re & conſilio ſit inofficioſa, quam diſtinctionem refellit per *l. ſi liqueat, C. de inoff. donat.* & ad *d. §. Imperator*, reſpondet debere intelligi non de media bonorum donatorum: ſed de dimidia quartæ eorum: ut apud Azon. in ſumma verſ. *ſed forte melius.* Tertia Hugolini, qui conciliando duas prædictas opiniones diſtinguit ſimpliciter. Aut donatio fuit inofficioſa re & conſilio, & revocatur in totum, ſeu pro virili, ubi ſunt plures filij. Aut re tantum inofficioſa: & tunc uſque ad legitimam tantum, nec facit differentiam inter fratres & extraneos, videlicet an extraneo, an uni filiorum datum ſit.

13. Et hoc dico, quia Cyn. in dicta l. 1. col. 2. referendo opinionem Hugolini, mendoſus eſt, pluresque veteres libros Cyni manuſcriptos conſului, qui etiam ibi mendoſi ſunt, ut patet non ſolùm ut Albertic. Bartol. in d. §. *Imperator.* Alber. Ioan. Fabr. & Salic. in *d. l. 1. C. de inoff. donat.* referunt: ſed etiam per eoſdem libros Cyn. qui aliàs ſibiipſi contradiceret, quia paulò poſt recitando opinionem Dy. quando donatio facta eſt poſt nativitatem filiorum revocare volentium; dicit (& bene) quòd Dynus ſequitur ſimpliciter diſtinctionem Hugolini, & quòd ita à Dy. viva voce audivit. Deinde poſt recitatam opinionem Petr. Pertic. à qua diſcedit, dicit quod Dy. non diſtinguit inter fratres & extraneos. Quam opinionem Cynus æquiorem putat: quia æquè poteſt eſſe fraus in donatione facta fratri revocantis, ſicut facta extraneo, & in hoc Cy. bene loquitur, ut mox liquebit, ſed malè (prout etiam Bartol. in *d. §. Imperator.* Bal. & Salic. in *d. l. 1.*) tradit opinionem Dy. pro alia & diverſa ab opinione Hugolini, cùm Dynus idem omnino teneat.

14. Quod enim Dynus incipit diſtinctionem ſuam à donatione, quæ fit ante nativitatem filiorum, primò id impertinens eſt, quantum ad quæſtionem noſtram quæ eſt de donatione inofficioſa tantum, quatenus revocetur per querelam inofficioſæ donationis: de qua tantum quærimus, & quæ longè differt à condictione, *l. ſi unquam, C. de revoc. don.* Et ſic quamvis Dy. in ſuis annotat. Infortiati utramque quæſtionem unâ periodo (compendij ſermonis gratiâ) junxerit: tamen hîc utraque quæſtio impertinenter cumulatur, ubi de altera tantum quæritur. Secundò, quantum ad primam partem diſtinctionis Dyn. quæ eſt de donatione ante natos filios facta, per *l. ſi unquam*, revocanda, non ſunt numerandæ opiniones: quia licet olim pauci tenuerint *d. l. ſi unquam*, tantum procedere in liberto donatario: tamen jamdudum ea opinio à ſchola & foro exploſa eſt, & ubique vicit & invaluit vera ſententia, quòd *d. l. ſi unquam*, locum habet in omni alio à filio, vel deſcendente legitimo.

15. Verum eſt quòd omnes aduſque putaverunt, & putant dictam *l. ſi unquam*, limitari per *d. l. ſi totas*, malè aduſque intellectam: videlicet quòd ſi donatum ſit filio, alij deinde ibi nati revocent uſque ad legitimam tantum, per *d. l. ſi totas* aliàs ſi totum, ſi extraneo datum ſit, *d. l. ſi unquam.* Et ſic verbalis eſt reprehenſio, qua Bar. in *d. §. Imperator*, reprehendit Dyn. in primo membro. In quantum autem Bar. & Sal. reprehendunt primam partem ſecundi membri diſtinctionis Dyni per *d. l. ſi liqueat*, in qua dicunt eſſe caſum contrà Hugol. & Dyn. hæc impugnatio priùs facta eſt per Azo. qui (ut dixi) primus hac ratione improbavit diſtinctionem quam Hugol. amplexus eſt: tamen Hugolinum pure & ſimpliciter ſequuntur Dyn. & Alber. in *dict. §. Imperator*, & idem ſenſit Fulg. in *dict. l. 1.* idque æquius viſum eſt Cy. in *dict. l. 1.* col. 2. ut dixi.

16. Succedit quarta opinio Petr. Pertic. quæ tribus præcedentibus partim convenit, partim adverſatur. Et primò diſtinguit an ſint plures donationes, an una inofficiosè facta. Primo caſu dicit revocari ultimam per quam apparet inofficioſitas, *l. ſi libertus, in fin. de jure patr.* quod intelligit Cyn. hic col. 2. quando præcedentes donationes validæ ſunt ab initio, ſecùs ſi indigeant confirmatione per mortem: quia tunc idem in eis quod in legatis, *l. ſi mortis, l. ſi in donationibus, C. ad legem Falci.* Sed iſtud primum membrum diſtinctionis Petri, non diſcutio hîc, quia quæſtio noſtra eſt de una donatione inofficioſa: in qua ſubdiſtinguit Petr. Aut eſt facta in filium & tunc indiſtinctè non revocetur, niſi uſque ad legitimam, etiamſi eſſet inofficioſa in totum & re, & conſilio. Et movetur Petr.

quia non eſt ita aſperè procedendum contra fratrem. Aut verò facta eſt extraneo : & tunc ſequitur diſtinctionem Hugolini, ut ſi ſit inofficioſa re & conſilio, revocetur in totum, alias uſque ad legitimam tantùm. Et ſic Petr. in effectu ſequitur opinionem Hugolini niſi donatio ſit facta filio.

17. Et idem omnino tenet Bart. in l. 1. col. ult. verſic. *reaſſume. C. de inoff. donat.* ubi in hac quæſtione de una donatione inofficioſa, eodem modo, ut Pet. (eo non citato) ſolvit & diſtinguit nullo addito nec detracto. Ita etiam tandem poſt prolixam intricationem tenet Salic. in d. l. 1. col. 4. cum ſeq. quamvis enim dicat ſe aliter diſtinguere, quaſi novi aliquid adferre, & quamvis in ultimo membro, quando donatum eſt extraneo, faciat duas ſubdiſtinctiones, unam quando filio nihil eſt relictum : alteram quando filio fuit aliquid relictum : tamen in utraque eodem modo in effectu ſubdiſtinguit : videlicet inter inofficioſam re & conſilio, quæ in totum revocatur, & inofficioſam re tantum, quæ uſque ad legitimam tantùm. Cin. autem in *d. l.* 1. poſt rejectam opinionem Petr. recitat aliam Alberic. quæ recidit in opinionem Azonis, & noviſſimè aliam quorumdam, qui putaverunt *l. ſi unquam.* loqui in liberto tantùm quæ inepta eſt & impertinens.

Quinta & ult. Bartol. communis. 18. Supereſt igitur quinta & noviſſima opinio, quæ eſt Barth. in *d.* §. *Imperator.* ubi poſtquam decidit revocationem, quæ fit ex tacita voluntate donantis : ut in *l. ſi unquam.* propter liberos ſupervenientes ipſo jure fieri in totum, ſi collata eſt in extraneum : ſi verò in filium, tunc uſque ad legitimam tantùm. *d. l. ſi totas.* & ita abſolutè ſentit Bartol. etiamſi nihil ſuperſit, & nihil relictum ſit : ſed totum donatum fuerit. Quantum autem ad quæſtionem noſtram de revocatione, quæ fit contra voluntatem donantis non ipſo jure, ſed per viam querelæ, diſtingui. Aut eſt donatum uni ex liberis. & revocatur uſque ad legitimam tantùm, etiamſi fuit inofficioſa re & conſilio. *l. ſi liqueat. C. de inoffic. donation.* etiamſi omnia prorsùs donata ſint, nihilque ſuperſit, nihilque revocanti relictum ſit. Aut verò extraneo : & hic ſubdiſtinguit. Aut filio querelanti fuit aliquid relictum, & aget ad ſupplementum legitimæ tantùm. *l.* 1. *C. de inofficioſ. donation.* quæ hoc expreſsè non dicit, ubi declarat Paul. ſed bene innuit. Aut non fuit aliquid relictum, & rursùs ſubdiſtinguit. Aut donatio fuit inofficioſa re & conſilio, & revocetur in totum *l. ſi libertus.* §. *penult. de jure patrona.* Aut inofficioſa re tantùm : & tunc uſque ad legitimam tantùm. *l.* 1. 2. 3. *& l. cum donationibus, de inoffic. donat.* Et hanc opinionem Bartol. ſequitur Imol. in *d.* §. *Imperator.* & in *cap. fin.* & ibi Panor. num. 5. *de donat.* Petrus de Ferrar. in libel. pro donatione. verb. *irrevocabiliter.* col. 2. & generaliter communis ſchola tam in lecturis, quàm in conſiliis.

Diſcuſſio opinionum. 19. Sed certè poſt opinionem Azonis, nulla eſt rigidior & iniquior filiis, imò hæc opinio Bartol. quantumvis in varia membra & minuta artificioſè ſubdiviſa & diſſecta. non eſt aliud quàm opinio Azonis unico ſolo caſu rariſſimè contingenti limitata. Bartol. enim nullo caſu filios admittit ad revocationem inofficioſæ donationis in totum vel in virilem, niſi tribus ſimul copulativè concurrentibus. Primò, quòd ſit facta extraneo. Secundò, quòd inofficioſa re & conſilio. Tertiò, quòd nihil omninò relictum ſit filio. Ideò ſufficiebat ponere concluſionem Azon. cum unica limitatione. Nunc fideliter enumeratis ſuiſque locis collocatis ſingulis opinionibus rationes viresque earum prius conferamus & expendamus, quà noſtra proferamus, ne quid novare, niſi ex evidenti utilitate & æquitate, cum ſumma & exactiſſima diſcuſſione videamur.

20. Prima tantùm fundari poteſt in tribus, vel in dicto §. *Imperator.* vel in exemplo querelæ inofficioſi teſtamenti, vel in exemplo patroni. *leg. ſi libertus. de jure patronat.* ſed primum loquitur tantùm de inofficioſa re & conſilio, & ſic malè colligitur donationem inofficioſam, hoc eſt, dodrantem, vel hodie beſſem vel ſemiſſem excedentem in totum revocare generaliter, etiamſi non conſtet de fraude ſeu conſilio intervertendi querelam inofficioſi : debebat igitur reſtringi ad caſum fraudis, quòd eſſet recidere in opinionem Hugolini. Secundum minus valet : quia licet hæc querela æquiparetur querelæ inofficioſi. *l. ult. C. de inoff. donat.* non tamen in omnibus, & præſertim in extenſione revocationis, ut patet per *l.* 2. *cum ſeq. C. eod.* ubi non datur, niſi ad quartam vel ejus ſupplementum. tertium autem magis facit pro ſequenti contradictoria opinione Azon. Imo ſi comparatio patroni procederet, filius numquam revocaret, niſi probando de dolo & fraude patris, ſeu de conſilio fraudis : & ſic donationem eſſe re conſilioque inofficioſam, & adhuc uſque ad legitimam tantùm ſicut patronus, *l.* 1. *C. ſi in fraud. pat. l.* 1. *C. eod.* Et ſic durius ageretur cum filiis, quàm ſecundum opinionem Azon. quæ eis omnium duriſſima eſt.

21. Secundam & ſuam opinionem quæ eſt Azonis ſupr. n. 12. fundat Azo in d. *l. ſi liqueat.* ubi donatio facta eſt filio inofficioſa re & conſilio, & tamen non revocatur, niſi uſque ad legitimam, ergo multò minus ſi re tantùm inofficioſa : ut in *l. ſi totas.* vel ſi extraneo facta. Et ad §. *Imperator.* reſpondet ut ſup. n. 12. quæ ſolutio ſi tolerabilis eſſet (ut nonnullis videtur) ſaltem ſi ceſſaret dictus §. *Imperator.* facilè eſſet in diſputatione juris hanc opinionem tueri, quæ ſemper inſignes quoſdam ſectatores habuit, ut Accurſ. in Auth. *unde ſi parens.* & in *l.* 1. *C. de inoff. don.* & ibi Gul. Cun. Bal. Fran. Aret. conſil. 47. viſis per totum. Jaſ. in d. Auth. *unde ſi parens. in fin.* Sed cùm ea ſolutio ſit mera, & intoleranda contorſio, neceſſe eſt hanc opinionem ruere : quia text. d. §. *Imperator.* ineluctabiliter probat quòd donatio re conſilioque inofficioſa etiam alteri filiorum vel nepotum facta in totum revocatur. & ad *l. ſi liqueat.* novè reſpondebo infrà num. 51. Pravus intellectus. l. ſi totas, omnia turbat.

22. Rursùs adverte, quòd quamvis Azo expreſſim non fundet ſe, niſi in *d. l. ſi liqueat.* tamen ſubtiliter & penitus inſpiciendo, fundatur præcipuè in falſo omnium intellectu. *d. l. ſi totas.* quo ceſſante, vel brevius dict. *l. ſi totas.* non extaret facilè (& idem de aliis doctoribus) dictam *l. ſi liqueat.* cum d. §. *Imperator* conciliaſſent vel ad ſummum, ſi conciliare nequiviſſent, & neceſſe fuiſſet alterum alteri cedere : facilius æquitatem *d.* §. *Imperator.* quàm duritiem dict. *l. ſi liqueat.* (quæ monadica eſt) amplexi eſſent. Sed cùm per dict. *l. ſi totas.* (ut omnes intelligunt) non fiat revocatio donationis quantumvis immenſæ filio factæ, niſi uſque ad legitimam, etiam in terminis *l. ſi unquam.* videlicet quando etiam ex tacita mente donationis ob ſupervenientes liberos revocatur : & ſic multò minus ultrà eamdem legitimam revocari poſſet per filium jam tempore donationis natum, & contra voluntatem donantis, ſequitur nullam conciliationem fieri poſſe : quin per locum à fortiori *d. l. ſi totas.* evertatur. & ſic cùm aliter ſeſe extricare nequirent, ſed neceſſe eſſet alterum textum alteri cedere ; imò cùm propter concurſum *l. ſi totas.* ſic intellectæ cum *l. ſi liqueat.* nec electio quidem libera eſſet, non ſolùm congruentius, ſed etiam neceſſarium exiſtimarunt unicum §. *ff.* duabus legibus Cod. cedere præſertim cùm hujus Codicis editio poſterior ſit, quæ eſt vera & arcana ratio cur omnes gloſſ. & Doctores aduſque tam obſtinatè & concorditer diſtorſerunt literam *d.* §. *Imperator.* unde multi quoque alii errores emanaverunt.

23. Tertiæ opinionis fundamentum, ſecundùm Bart. in *d.* §. *Imperator.* occaſionale eſt : videlicet occaſione *l. ſi libertus.* §. *planè de jure patronatus*, prout etiam omnes aduſque dictam legem perperàm intelligunt. videns enim Hugolin. quòd plus juris habet in bonis filius quàm patronus : ut not. in *l. ſi quis legatum* §. ult. *de falſis.* & ibi gloſſ. verſ. *non poſſe.* & tamen quod patronus in fraudem ſui alienata revocat in Contra Hugolin.

totum, ut putant per *d. l. ſi libertus.* Ideò Hugolinus ad vitandum abſurdum ne filius deterioris conditionis eſſet, minuſque juris haberet, diſceſſit ab opinione *Azo.* & cenſuit, ut ſuprà num. 12. in fin. quæ ſententia magnam habet æquitatem, & optimè conciliat §. *Imperator.* qui loquitur in inofficioſa re & conſilio, cum *l. ſi totas*, quæ loquitur in inofficioſa re tantùm. Sed relinquit *l. ſi liqueat.* primo membro ſuæ diſtinctionis repugnantem, nec reſtrictionem admittentem propter *leg. ſi totas.*

24. Quæ licet loquatur in inofficioſa re tantùm: tamen ejus inofficioſitas non ineſt ab initio, ſed ſupervenit ex poſtfacto, nec reſpicit quantitatem bonorum, cùm omnia data eſſent. ibi, *ſi totas.* ſed eventum inopinatum poſteà præter intentionem donantis ſequutum: ideò majorem & fortiorem habet rationem revocandi, quàm inofficioſitas ab initio etiam re & conſilio inexiſtens: quia facilius eſt revocare juxta voluntatem quàm contra voluntatem donantis, etiamſi voluntas revocandi ex intervallo, ſola donatoris pœnitentia ſupervenerit. tex. in *leg. Titia Seio. §. Lucius. de legat.* 2. quantò magis revocare facilius eſt, ex tacita conditione & voluntate revocandi ab initio inexiſtenti: & tamen filio ſi donatum ſit, non revocatur per filios poſteà ſupervenientes niſi uſque ad legitimam *d. l. ſi totas.* ſecundùm perpetuum omnium aduſque intellectum. Igitur multò minus ultra eamdem legitimam revocatur per filium jam natum, quem donator excludere voluit: & conſequenter opinio Hugolini ſtare nequit.

L. ſi libertus. de jure patronat.

25. Vanus autem & frivolus erat metus *d. l. ſi libertus*, quia patronus non plus lucratur nec adſequitur quando ipſo jure revocat, quàm quando per viam Favianæ & Calviſianæ actionis: ut patet in *d. l. ſi libertus.* quæ evertit diſtinctionem Hugol. quia utroque caſu patronus ſemper uniformiter conſequitur portionem conſtitutam dumtaxat. Fruſtrà igitur verebatur ne filius minus haberet quam patronus: imò ſi æquiparatio patroni procederet, ſtandum eſſet opinioni Azo. Et ſic præpoſterè nimium diſceſſit ab opinione Azo, per *d. l. libertus.* quia per eamdem legem debebat magis cum Azo. ſentire.

Contra Pet.

26. Quarta igitur opinio in primo membro, quando donatum eſt filio, ſentit cum Azo, metu *dict. l. ſi totas*, In ſecundo verò membro, quando datum eſt extraneo adſumit diſtinctionem Hugol. quam fundat Petr. in *d. l. ſi libertus.* ſed eſt fundamentum præpoſterum & impertinens: cùm quia *l. ſi libertus.* non loquitur de fundatione facta re tantùm, ſed re & conſilio: & numquam ſubvenitur patrono, niſi probet dolum & fraudem conſilii & adhuc hoc probato non revocat, niſi quatenùs legitima pars diminuta eſt dumtaxat. *l. 1. C. ſi in fraud. patr. l. 1.* & per totum *ff. eo.* Et idem de quinta & noviſſima opinione Bart. qui omnino ſequitur præcedentem opinionem Pet. niſi quod ad ultimum membrum addit de ſuo novam ſubdiſtinctionem: videlicet, an filio revocanti fuit aliquid relictum, an verò nihil ei fuerit relictum. In quo laudo diligentiam & ingenium Bart. quia eſt optima ſubdiſtinctio. non ſolùm in evidenti æquitate, ſed etiam in ratione juridica & in bonis, & pertinentibus legibus fundata, quas allegat: videlicet in *l. omnimodo*, *C. de inoff. teſt.* & in l. 1. & ult. *C. de inoff. donat.*

Contra Bar.

Laus Bar.

27. Vult enim dicere (& bene) quòd *d. l. omnimodo*, quæ loquitur de inofficioſo teſtamento: debet extendi ad donationem inofficioſam per paſſivam interpretationem dict. l. 1. & l. ult. *C. de inoff. donat.* & in hoc ſuo invento bene dicit: ſed dum Petr. & alios ſequitur multis cum illis erroribus involvitur. Cum omnibus enim malè limitat *l. ſi unquam* per *l. ſi totas.* malè intellectam, & malè conſentit diſtorſioni dict. §. *Imperator.* At cùm Hugol. & Petr. malè fundat diſtinctionem inter inofficioſam re & conſilio, vel re tantùm, in *d. l. ſi libertus.* Malè cum Petro & aliis putat in *d. l. ſi libertus.* donationem eſſe collatam in extraneum: atque adeò per dictam l. eſſe hoc caſu (& non quando filio datum eſt) ſubdiſtinguendum. Malè aduſque communis ſchola regulam, quæ habet querelam inofficioſæ donationis ad legitimam tantùm revocare, limitat quando donatum eſt extraneo, idque unico *d. l. ſi libertus.* præſidio tantùm, nullum enim aliud habent in jure, ſuæ inter filium, & extraneum differentiæ fundamentum.

28. Sed omnes aduſque falſi ſunt: quia *d. l. ſi libertus.* non magis loquitur in donatione per libertum facta extraneo quàm filio: imò potius loquitur in donatione facta proprio filio emancipato. Probo per ipſam text. & ipſam legum hiſtoriam: quia dict. *l. ſi libertus.* facta eſt ab Ulpian. ſuper interpretatione *legis Papiæ Poppeæ*, quando libertus in fraudem dict. l. *alienat.* quod nec Accurſ. ignoravit: ſed in ſua gloſſ. ſuper verbo, *legis*, exponit, ſcilicet Papiæ, remittendo ad §. *poſtea Inſtitut. de ſucceſſ. liberto.* Tota etiam dict. l. lata eſt ſuper fraude centenarij, quod non convenit niſi legi Papiæ, *d. §. Poſtea.* Et dicit dict. *l. ſi libertus*, quod ſi quidem libertus in fraudem fecerit ſe minorem centenario: ſcilicet ſeſtertiorum, de quibus loquitur Ulpian. hoc eſt centum millium ſeſtertiorum, quod idem eſt: ut probat Budæus noſter in lib. de aſſe, quod centenarium Juſtinianus poſtea quantum ad hoc minuit, & ad centum aureos reduxit. §. *ſed noſtra. inſt. de ſucceſſione liberto.* tunc, inquam dicitur feciſſe in fraudem legis, nedum patroni. Et ſic alienatio ipſo jure nulla eſt, & in totum ipſo jure revocatur. Si verò centenarius manens, quædam inter vivos alienaverit in fraudem, non dicitur feciſſe in fraudem legis, quæ adhuc etiam ſtante alienatione locum habet: ſed in fraudem ſolius patroni, qui alienatione ſtante minorem partem habiturus eſt. Et ſic alienatio non eſt nulla ipſo jure, nec in totum revocatur: ſed ſolùm pro parte patroni per viam actionis Favianæ & Calviſianæ, ut ibi, & in *leg. 1. in fin. C. ſi in fraudem patron.*

Novus intellectus l. ſi libertus.

29. Quod enim Ulpianus ait, *revocabitur ea, quæ per fraudem ſunt alienata*, hæc verba ſignificant, quatenùs per fraudem ſunt alienata & ſic uſque ad portionem conſtitutam: quâ ſalvâ ſecùs fieri dici non poteſt *leg. 1. §. quod autem. leg. ſi patronus. in fine. ſi quia in fraudem patroni. leg. qui autem. §. ſi ſervum, quæ in fraudem credit.* Hæc eſt ſumma dictæ leg. quæ non diſtinguit, an libertus filio ſuo, an verò extraneo donaverit, ſed in utroque idem juris eſt, & ſic malè indidem colligunt Doctores donationem re & conſilio inofficioſam, tunc demum in totum revocari, quando extraneo facta eſt: ſecùs ſi filio donantis: quia imò idem ſi filio, per illam legem, imò veriſimilius eſt in dict. l. donationem factam filio quam extraneo: quia dict. lex neceſſariò præſupponit libertum habere & relinquere unum vel duos filios: quia loquitur in terminis l. Papiæ, augentis jura patroni, quando libertus habet unum vel duos filios tantùm. Loquitur ergo in liberto habente unum vel duos ad ſummum liberos, quorum favore cupiebat patronum in totum vel in parte fraudare. Et ſic proclivius eſt, quòd alteri filio emancipato, quam merè extraneo donaverit, idque vel ſenſus communis convincit. Sola enim lex Papia introduxit illud centenarium, & patronum cum filiis liberti centenarij, etiam teſtamento facto in virilem vocavit, ut expeditum eſt in jure.

30. Vera ergo & germana ſpecies facti, *d. l. ſi libertus*, talis eſt Libertus habens centum quinquaginta in bonis & duos filios, videns patronum per legem Papiam vocari in virilem, & ſic ad quinquaginta, volens filios (patrono penitus excluſo) omnia bona ſua adſequi: cùm per viam teſtamenti nullo modo poſſet, alteri filiorum emancipato ſeptuaginta quinque dedit, & alterum, inſtituit. Et ſic moriens invenitur minor centenario. quare filius inſtitutus vult patronum

Vera ſpecies l. ſi libertus.

totum excludere: cum non ſint niſi ſeptuaginta quinque in bonis defuncti. Et ſic ſi patronus velit concurrere æqualiter cum unico hærede, & habere triginta-ſeptem cum dimidio repellitur: quia in hæreditate non ſunt centum, & multò minus, quando vult habere quinquaginta. quia quod fuit inter vivos alienatum, non eſt in bonis conſultus Ulpian. decidit donatioenem ipſo jure nullam, & in totum ipſo jure revocari, & ſic patronum integram virilem, videlicet quinquaginta habiturum. Præſupponit enim, quod filius donatarius videns donationem nullam, veniet ad ſucceſſionem, prout communiter aſſolet: aliàs ſi ille donatarius repudiaret, vel âbſtineret. & per legem excluſus donatione, ſe quoque ſuo facto ſucceſſione excluderet: patronus haberet dimidiam pro virili, videlicet ſeptuaginta quinque, quia jam non haberet, niſi unum filium liberti in ſucceſſione concurrentem. Idem ſi libertus tantùm quinquaginta unum donaſſet: quia cùm ſtante donatione, non ſolùm patronus fraudetur, ſed etiam lex ipſa Papia prorſus excludatur, apparet donationem factam non ſolùm in fraudem patroni, ſed etiam in fraudem legis. Et conſequenter ipſo jure non valet quod factum eſt. Sed ſi libertus noluit penitus patronum excludi, ſed ægrè ferens illum æqualem fore filiis, partem bonorum infrà centenarium filiis vel alteri eorum dedit puta triginta, quadraginta, vel quinquaginta, tunc non dicitur penitus feciſſe in fraudem legis, cui non percluſit, ſed reliquit locum in ſua ſucceſſione, utpote centenarius manens, ſed dicitur feciſſe in fraudem ſolius patroni, qui ſtante alienatione tanto minorem partem laturus eſt: puta, ſi donavit quinquaginta, hoc enim ſtante patronus ſolùm haberet triginta tria cum triente unius, videlicet virilem de centum, ubi revocatâ donatione haberet quinquaginta.

31. Revocabitur itaque alienatio, ſed dupliciter remiſſius quâm priore caſu. Primò, quia non ipſo jure, ſed per viam actionis Pavianæ & Calviſianæ. Secundò, quia non totum id quod alienatum eſt, ſed quatenùs portio patroni diminuta eſt. Et ſic ſexdecim cum beſſe unius revocabuntur à donatario. & dabuntur patrono: ut cum triente relictorum à defuncto habeat quinquaginta, probatur per text. in *l. 1 C. ſi in fraud. patr.* ibi, *quatenus legitima pas diminuta eſt.* quæ eſt lex Maximian. & Diocl. quorum tempore non erat per Juſtinian. (qui ducentis annis poſt eos ſequutus eſt) revocata lex Pap. quæ multis ſæculis eos præceſſit. Nec repugnat. *d. l. ſi libertus*, ibi, *Calviſiano judicio revocabitur id quod alienatum eſt.* quia intelligitur reſpectu patroni. Et quatenùs ejus portionem minuit, eatenùs enim tantùm dicetur in fraudem ejus factum, ut ſuprà num. 29. & idem Ulpian. paulò ſuprà dicit per Calviſianam revocari ea, quæ per fraudem ſunt alienata: ergo quatenùs in fraudem patroni, cum in reliquo teneat alienatio, nec ſit ipſo jure nulla, ſed ob fraudatum tantùm patronum revocanda: ſecùs quando ipſo jure nulla eſt. Fulcierunt ergo ſe Bart. & Doctores arundineo baculo, qui eorum diſtinctionem non ſuſtinet, ſed terebrat & evertit.

32. Quòd autem (ad pauca, ut ſolent, advertentes) putaverunt dict. l. *ſi libertus.* loqui in terminis conſtitutionis Juſtinianeæ multis poſteà ſeculis ſequutæ in *d. §. ſed noſtra.* nullo modo quadrare, nec ſtare poteſt per prædicta. Sive igitur revocationi vel ipſo jure, vel per viam querelæ, vel actionis locus ſit, non refert quantum ad effectum revocationis, an donator filio ſuo vel extraneo dederit, ut clarè probatur per *d. l. ſi libertus*: nec ullâ aliâ lege referre cavetur. Igitur nec nos differentiam ſine lege inducere debemus. *l. de pretio. de Publician. in rem action.* & multò minus contra legem, & jura aperta & æquiſſima in *d. §. Imperator.* Sed quid dicemus ad *l. ſi liqueat. C. de inofficioſ. donat.* quæ in ſpeciem ex diametro pugnat cum *d. §. Imperator.* & ad *l. ſi totas eod. titul.* quia etiam in fortioribus & durioribus terminis loquitur: Si enim dixerimus patrimonium quidem exhauſtum in *d. l. ſi liqueat.* ſed non prorsùs exinanitum, ut in dict. §. *Imperator.* vel quædam donata vel relicta filio conquerenti, ut in duabus legibus immediatè præcedentibus: Tum præter id quod, divinatorium videtur, mox occurret *l. ſi totas.* quæ non ſolùm non patitur hoc ſuppleri: quia loquitur in caſu, quo omnia donata erant, & ſic nil retentum vel exceptum: nec tamen revocari ultra legitimam, ſed etiam fortius urget, quod nec ex tacita quidem volutate donatoris tempore donationis inexiſtenti, deinde poſt natos alios filios expreſsè declaratæ, quo fit ut filij prius nati multò magis limitandi ſint ad legitimam, ut ſuprà num. 24.

33. Breviter dico, quod *l. ſi totas.* non loquitur de revocatione, quæ fit ex tacita antiqua, vel expreſſa præſenti voluntate donatoris: ſed de ea quæ fit contra ejus voluntatem ratione inofficioſitatis donatore non revocante. Probo primò, quia ſita eſt ſub 1. tit. *de inoff. donat.* id eſt, quæ contra voluntatem donantis revocantur. ergo ita debent intelligi Bart. Alex. Phil. Dec. in l. 1. col. 3. *ſi cert. pet.* Et ultra jura quæ quæ Doctores ad hoc allegant, probo per text. rotundum & apertum in 1. *conſt. C. §. quibus.* & in l. un. §. 1. *C. de emend. C. Juſti.* ubi Juſtinian. ſpecialiter & diſertè jubet compilatores novi ſui Codicis, ſingulas leges ſuis congruis & competentibus ſubdere titulis. Igitur ita eos feciſſe credendum eſt. Igitur hæc lex non loquitur, nec intelligi debet de revocatione, quæ fit propter ipſam ſuperveni ntiam liberorum ex tacita vel expreſſa voluntate donatoris, quia tunc fuiſſet prout debuiſſet collocata ſub ti. infrà *de rev. don.* ubi tantùm quadraret. & juxtà *l. ſi unquam.* quam inſigniter limitaret, ſed neceſſariò loquitur, & intelligi debet de revocatione, quæ conta voluntatem donatoris fit propter illam inofficioſitatem, quæ reſultat propter liberos poſteà natos, quo ſolo caſu congruit huic titulo *de inofficioſ. donat.* Secundò probo, quia ſic loquun- 2. tur & intelliguntur omnes leges dict. tit. *C. de inoff. donat.* ergo hæc ſola lex non debet difformis videri. Facit 8. diſt. cap. *quæ contra mores.*

Novus & verus intellect. l. ſi totas.

Leges debent intelligi ſecundum tit. quibus ſubduntur.

34. Tertio per ipſum legis text. ibi, *non ingratis:* & 3. ſic excludit ingratos, quos pater ſi velit, poteſt excludere, vel etiam admittere, & circa eos liberam habet poteſtatem. Quartò, hæc l. loquitur de gratis liberis. 4. circa quos pater non habet ita liberam poteſtatem. Non ergo loquitur hic de revocatione pendente à voluntate vel poteſtate patris: ſed à poteſtate & diſpoſitione legis, ibi, *neceſſe eſt*, quæ verba reſpiciunt neceſſitatem patri impoſitam, & id quod contra ejus voluntatem detrahitur, igitur non debet intelligi de revocatione ex tacita vel expreſſâ voluntate. Quintò hæc 5. *l. ſi totas.* ſolùm diſponit de ea quod revocatur ex neceſſitate etiam invito patre, ergo de eo ſolùm intelligitur. Cæterum de revocatione ex voluntate patris nil dicit. ergo relinquitur in aliis juribus: ut in *l. ſi unquam. C. de revoc. donat.* ubi ſita fuiſſet hæc lex ſi lata fuiſſet ad decidendum de revocatione ex capite tacitæ vel expreſſæ voluntatis.

35. Sextò hoc probat antitheſis dictæ *l. ſi unquam,* 6. quæ fundatur in arbitrio & voluntate donatoris, & ab illa dependet, ut in eo tex. ibi ejuſdem donatoris arbitrio ac ditione manſurum. *in fin d. l. ſi unquam.* Hæc vero l. non in voluntate aut arbitrio patris, ſed in diſpoſitione & neceſſitate legis, etiam patre expreſſim reluctante.

36. Septimò hoc probat antitheſis temporis, quo 7. fit revocatio. quia in *d. l. ſi unquam.* fit ſtatim & liberè vivo donatore. Unde manet revocatum, etiamſi filij poſteà vivo patre donatore moriantur, ut omnes Doctores tenent in *d. l. ſi unquam.* & in *l. Titius. §. Imperat. de legat. 2.* & ubique. Sed hic non agitur de revocatione, quæ fit vivo patre eo volente: ſed de revocatione ſeu potius reſtrictione futura poſt obitum

patris. & ſic caſu quo liberi ſupervivant, & velint eſſe hæredes, & avocare ſaltem legitimam, cui non eſt locus, niſi poſt obitum patris, & liberis adeuntibus hæreditatem. Octavo hoc probat antitheſis effectus, quia in *d. l. ſi unquam.* id igitur, ut pater revocator ſtatim diſponere poſſit, ut voluerit de rebus revocatis: ſed hic non agitur, ut vivens vel etiam moriens quidquam diſponere poſſit in præjudicium donatarij, verùm ut alij filij, etiam pro patre invito, poſſint poſt ejus obitum ſaltem conſequi legitimam.

9. 37. Nono, quia ſi hæc *l. ſi totas.* loqueretur de revocatione quæ fit ex voluntate patris revocantis: poſſet dicere ſe feciſſe illam donationem cogitatione futuræ ſucceſſionis. *l. ſi cogitatione inf. fam. erciſcundæ.* tanquam diviſionem præveniens, & in hoc ſtaretur dicto, & declarationi patris. Et ſic donatio non revocaretur pro rata legitima tantùm, ſed viriliter, & ſic in totum, per text. in *leg. tale pactum. §. fin. de pac.*

10. Decimo, per locum ab abſurdo & iniquitate, ut infrà, numer. 43. quia phraſis hujus legis & natura tituli neceſſariò hoc oſtendit, ſcilicet patrem quæſiviſſe, an & quatenùs poſſet donatio ex neceſſitate revocari, & de hoc tantùm reſponſum fuiſſe.

11. Species l. ſi totas. 38. Undecimò hoc oſtendit viva ipſa, & integra totius legis ſpecies. Pater habens duos tantùm filios, nec alios habere ſperans, voluit vivens (ut quandoque ſolent) eis conferre, & dividere bona ſua: quod ut firmius eſſet, eos emancipavit, dehinc eis omnia dedit, & diſtribuit. Poſtea mortua eorum matre, cum non poſſet commodè carere uxore, quæ curam ejus, & familiæ gereret, nollet tamen in eorum (quos enixè diligebat) præjudicium novercam inducere, & commune fortè judicium prioris uxoris, cum qua dictam donationem, & diviſionem liberis communibus fecerat, eludere, vel forſan (ut non rarò uſu venit) metuens eos contriſtare, & minus gratos habere, dubitavit, & quæſivit, an & quatenus filij ſecundi matrimonij, ſi quos fortè ſuſciperet, donationem illam inofficioſitatis arguere, & revocare poſ-

Rationes dubitandi. ſent? Et primò videbatur quòd etiam in totum & ad viriles, per reſcriptum Alex. Severi *d. §. Imperator*, aut ſaltem per aliud diverſum remedium. *l. ſi unquam, infrà de revoc. don.* In contrarium quod nullo modo revocare poſſunt, quia conſtat quòd ea donatio ab initio fuit valida & perfecta, & nullo modo, nec re, nec conſilio inofficioſa, cùm eſſet æqualis inter omnes filios qui tunc erant, nec ſperarentur alij futuri.

39. Cum ergo nullo modo fuerit inofficioſa, ſed ab initio perfecta, & valida, ſequitur primò, quod non ſpectat ad titulum, & conſtitutiones de inofficioſis donationibus, quæ inventæ, & ſancitæ ſunt adverſus conſilia & calliditates eorum, qui leges de inofficioſis teſtamentis prævenire, & eludere volunt. Secundò, quòd ex quo donatio illa ſemel fuit valida, perfecta & conſummata, non vitiatur in aliquo, etiamſi ad eum caſum deventum ſit à quo non potuiſſet plenum, & incommutabilem effectum ſortiri, ut tradit Bar. & omnes in *l. pluribus, §. etſi placeat. de verb. oblig.* Tum nullo jure cautum erat donationem, quæ ab initio valida, nec re, nec conſilio inofficioſa fuit, poſtea inofficioſam dici poſſe. Et ſic ſtandum regulæ *l. perfecta. C. de donat. quæ ſub mod.* Non obſtat *d. §. Imperator.* quia loquitur in ea, quæ ab initio vitioſa fuit, utpote re & conſilio, & in totum inofficioſa. Minus obſtat *d. l. ſi unquam.* quia præter id, quòd non fuit lata, niſi plus triginta trib. annis poſt imperium à Diocl. & Maxim. author. hujus *l. ſi totas*, abdicatum, *d. l. ſi unquam* impertinens eſt ab hac quæſtione, in qua non quæritur de revocatione facienda per ipſum donantem ex ejus voluntate, ſed de revocatione facienda contra ejus voluntatem per alios filios.

40. Quibus non obſtantibus, deciditur hîc, quòd etiamſi maximè velit pater in priore judicio perſeverare, tamen neceſſe eſt legitimam portionem ſervare filiis ſecundi, vel cujuſcumque legitimi matrimonij, non ſolum habità ratione bonorum à patre quæſitorum, & relictorum poſt d. donationem, ſed etiam reſpectu bonorum prioribus filiis (etiam antequam poſteriores nati eſſent, vel ante ſecundum matrimonium) donatorum. Et quantum ad hoc (ſive hoc tantum reſpectu) bona per patrem ante horum filiorum nativitatem donata, cenſentur reverti vel adhuc eſſe in ejus patrimonio, ad hoc, videlicet, ut de eis quoque hæc legitima (quæ de vero patrimonio in ſucceſſione derelicto ſumenda eſt) metiri poſſit. Hæc dicit hæc l. ad hoc æqua, ſingularis, & neceſſaria, quia nulla alia lege cavetur, querelam inofficioſæ donationis, quæ contra voluntatem donantis competit, extendi ad immenſas donationes factas ante nativitatem filiorum, præſertim ſi factæ ſunt æqualiter omnibus filiis, qui tunc erant, ut ab initio, nec re, nec conſilio inofficioſa fuerit, ſed perfecta, valida & conſummata. Et ceſſante hac l. & donatore perſeverante, neceſſe habuiſſent filii ſecundi matrimonij contentari bonis poſtea per patrem quæſitis, prout etiam aliàs citra donationem, & judicium patris quorumdam locorum Conſuetudinibus ſtatutum, & obſervatum fuit, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 10. q. 8. Decisio l. ſi totas, ſingularis.

41. Non obſtat ſi dicatur quòd hæc querela eſt introducta ad inſtar inofficioſi teſtamenti. *l. ultim. hoc tit.* & quòd filiis etiam poſthumis, vel poſt teſtamentum conceptis exhæredatis, vel præteritis, competit querela inofficioſi teſtamenti, ergo hæc etiam querela citra hanc l. Quia imò poſthumi, vel poſtea nati teſtamentum ipſo jure rumpunt, niſi fuerint nominatim exhæredati, *l. poſthumi, de injuſt. rupt. & irrit. teſt.* Quemadmodum filij, quos teſtator ignorat ſe habere, rumpunt teſtamentum, ſive pagani, ſive etiam militis, *l. ſicut certi. C. de teſt. mil.* Et ſic non habent querelam inofficioſi teſtamenti, niſi tempore ipſius teſtamenti ſubſit inofficioſitas contra filios natos, vel teſtamentum ipſum expreſſam contineat inofficioſitatem per exhæredationem poſthumorum, vel futurorum liberorum, qui etiam jure C. paratam habent, & fundatam querelam abſque probatione gratitudinis, *d. l. ſi quis in ſuo. §. fin. C. de inoff. teſt.* quæ ita debet intelligi, in quantum dicit poſthumos non poſſe exhæredari, id eſt, non tenentur gratitudinem probare, prout jam nati tenentur jure C. non quia eodem jure opus habeant querela, ut per Fulg. Paul. in *d. §. fin. Dec. l. 2. C. de teſt. contra tab.* Vigl. in *rub. inſtit. de inoff. teſt.* Sed hic tempore donationis non erant alij liberi, nec de eis cogitatum fuit, & ſic nulla omnino fuit inofficioſitas. Et licèt hi filij poſtea nati ruperint teſtamentum, quia ſemper uſque ad obitum pendet, non tamen rumpunt donationem ſemel perfectam & validam. L. ſi quis in ſuo §. fin. C. de inoffic. teſtament.

42. Itaque filiis poſtea natis neceſſaria fuit providentia hujus l. quæ ampliat materiam querelæ inoffic. donationis, & de novo ſtatuit & declarat, quòd filiis poſt donationem perfectam, & conſummatam natis æquè competit hæc querela, ac ſi tempore donationis nati fuiſſent, quamvis donatio initio valida fuerit, nec re, nec conſilio inofficioſa, & adhuc hodie quoque nullo modo inofficioſa ſit conſilio, ſed re tantùm, propter caſum ex inopinato ſupervenientem, & etiam non obſtante, quòd aliàs ſi donatio efficiatur ex poſtfacto re tantum inofficioſa: puta caſu vel clade bonorum reſervatorum, non detur querela filiis, ſive jam tempore donationis, ſive poſtea natis, ut omnes gloſſ. & Doct. tenent in *leg. 1. cod. de inoffic. donat. hoc tit.*

43. Hæc enim ultima concluſio ſingulariter limitatur per hanc l. ſi fiat ex poſtfacto re tantum inofficioſa per aliorum filiorum nativitatem. Alioquin citra hanc l. quantum ad hanc querelam attinet, ſtatetur regulæ, quam gloſſ. & Doct. ibi tradunt, videlicet, quod

quod donatio, quæ ab initio fuit legitimè facta, nec re, nec conſilio inofficioſa, non retractatur in aliquo propter caſum vel eventum contingentem ex poſtfacto. Hic ergo verus eſt, planus, & ſincerus hujus legis ſenſus, licet à nobis novè detectus, non divinatorius: quia non aliunde accerſitus, ſed ex verbis ejuſdem legis, & congruentia tituli, cui ſubjecta eſt, elicitus, æquitati, ſubjectæque materiæ, cæteriſque juris partibus, & legibus conſentaneus.

Cõtra communem.

43. Contra communis intellectus primò iniquitatem habet manifeſtam. Secundò legem hanc transfert ad caſum, & deciſionem à materia tituli ſui legumque eidem ſubjectarum diverſam. Tertiò legem hanc efficit, non ſolum à proprio titulo, & connexis legibus, ſed etiam ab aliis partibus juris, ut à *d. l. ſi unquam*, & à §. *Imperator*, & §. *Lucius. in d. leg. Titia Seio. de legatis ſecundo*, & à l. g. *tale pactum*, in fin. *de pact.* diſſonam, imò repugnantem. Quartò aliarum etiam legum, quinetiam canonum (ut cap. *quicumque*) 17. qu. 4. æquitati & aperto ſenſui captioſus eſt: imò tandem cogit clariſſimum & æquiſſimum textum iniquè & flagitioſè corrumpere, ut dictum §. *Imperator*: nec ſic quidem finem eſſe, ſed magnam intricationem diffidentium opinionum relinquit. De primo liquet. Intuere vivam ipſam, & nudam legis ſpeciem. Pater cùm duos tantùm filios haberet, eos emancipavit, eiſque totas facultates ſuas donavit. Deinde ex eodem vel ſecundo aut ulteriori matrimonio alios filios ſuſcepit.

Arg. ab evidentia.

Arg. à ſenſu communi.

44. Nunc ſenſum communem ipſumque bonum & æquum conſule, an veriſimile eſt patrem id feciſſe, ſi cogitaſſet futuros ſibi alios filios? nemo ſanæ mentis non negabit. Inerat igitur tacita conditio, ut & in lege *ſi unquam*. Quod ſi quis hebetioris ingenii hæreat, nondumque ſentiat conſequentiam noſtram eſſe veram & neceſſariam, aut quiſpiam tetrici ingenii reluctetur, oſtendo neceſſariò concludere. Conſtat, quod pater nolebat tunc alios filios, ſi quos poſteà ſuſciperet, excludere. Hoc ſi quis argutiolus putet eſſe petitionem principii, de qua in paralogiſmis dialecticorum oſtendo non eſſe accerſitum, ſed ipſi ſpeciei legis inſitum. Aut enim volebat, aut nolebat, aut non cogitabat futurorum filiorum à bonis ſuis excluſionem. Sed primum dicere non potes, & hanc legem eò reſtringere impoſſibile eſt, cùm generaliter & indefinitè loquatur. Imò potiùs debet ad ſenſum naturæ conformem, & hominibus congruum, & pluribus adjutum reduci, &, ſi opus ſit, reſtringi. Hoc enim non eſt reſtringere, & multò minus eſt divinare: ſed ſecundùm naturam & proprios fines ſuos intelligere. Aliorsùm autem deflectere divinare eſt & diſtorquere, l. *nam ad ea, de legibus*: jam ergo neceſſe eſt dicere hanc legem propriè loquendo intelligi & adaptari, quando pater nolebat, aut ſaltem non cogitabat filios futuros excludere. Sed ſi non cogitabat, ergo non volebat, ergo noſtrum illud naturale argumentum à veriſimili, eſt argumentum à neceſſario, & omninò concludit in hac philoſophia morali, & interpretatione legum.

A neceſſario.

45. Si ergo in eodem themate de revoc. donat. ex voluntate patris quæratur, eadem omninò erit hic ratio quæ & in d. l. *ſi unquam*, quia eadem tacita veriſimilis (imò etiam ſecundùm naturales, inſitos & conſuetos affectus neceſſaria) conditio. Et ſic communis intellect. facit hanc legem dict. æquiſſimè l. *ſi unquam*, repugnantem. Scio vulgarem evaſionem, videlicet, quòd illa lex limitetur per iſtam. Sed hac non effugient: quæ eſt enim ratio commentitiæ hujus limitationis? Certe nulla eſt, niſi quam ſomniavit Petr. in l. 1. ſuprà eod. dicens non ita aſperè procedendum eſſe contra fratrem. Quam rationem meritò Cyn. ibi, col. 3. reprobat, quia ſic (inquit) poteſt eſſe fraus in donatione facta fratri, ſicut quando fit extraneo: tum quia propter invidiam & altercationem vitandam inter fratres magis inter eos debet æqualitas obſervari, l. *cùm oportet*, §. 1. ibi, *vel ad fratres ſuos, quod etiam gravius*, & §. *ſin autem*, ibi, *nec altercationis cujuſdam maxime inter fratres oriatur occaſio, infra, de bonis quæ libe.* imò ratio Petr. in eumdem retorquetur: ſi enim ſecundùm eum non conſideretur poſſeſſio & prævenio donatarii, ſed ſola fraternitas: æquè ſunt invicem fratres. Et ſic ſenior, cui quod ſolus eſſet, totum donatum eſt, non poteſt poſtea nato recuſare virilem, nec eum reſtringere ad partem legitimæ. Cùm enim poſteà natus pro ſe habeat intentionem legis & patris, non malè tractat fratrem donatarium, revocando eum ad virilem, ſed donatarius ſolus aſperè agit denegando virilem fratri, contra intentionem legis & patris.

Ratio Petr. retorquetur.

46. Igitur quâ æquitate filius poſteà natus revocat totum ab extraneo, eadem, imò fortiori, revocat virilem à fratre ſeniore, tùm mere extraneus, qui non erat ſucceſſurus: ut in d. l. *ſi unquam*, non habuit donationem tanquam futurus hæres, ſed tanquam ipſe. Et nihilominus totum ab eo revocatur; ſed filius unicus, vel duo ſoli filii, qui aliàs ſoli ſperabantur ſucceſſuri, non habuerunt donationem: ut ipſi tantùm, ſed magis ea contemplatione, quòd alioquin futuri erant hæredes: atqui faciliùs & procliviùs revocatur ab eo cui donatum eſt tanquam futuro hæredi, vel tacitè ea contemplatione, quòd alioquin foret hæres, quam ab eo, cui ut ipſi, meréque extraneo donatum eſt, ut probat text. in l. *tale pactum, in fin. de pact.* faciunt quæ dixi in tract. præcedenti, num. 61. Quinetiam ſi ceſſaret vel abolita eſſet d. l. *ſi unquam*, adhuc circumſcripta omni lege, communis intellectus manifeſtam haberet iniquitatem, nedum duritiem.

47. Quid enim pater iſte duos tantùm habens filios, eis emancipatis omnia bona ſua conferens aliud facere cenſetur, quam obitum præveniendo, futuriſque litibus occurrendo, vivens bona ſua velut ſuorum hæredum prærogatus arbiter dividere, ut in l. *quæſitus*, l. *inter omnes*, infrà, *famil. erciſcund.* & cogitatione futuræ ſucceſſionis, ut inquit pulcher textus in l. *ſi cognatione, eodem tit.* Si igitur poſteà ex inopinato ſupervenerint alii filii, nonne ratio ſuadet, imò cogit eos ad viriles partes admitti? ſaltem ſi pater expreſsè velit: nonne nequiſſimum eſt, & ab omni recto ſenſu alienum, primos donatarios, etiam patre invito, virilem poſteà natis denegare, eoſque ad partem legitimæ tantùm coarctare? ſi enim tunc fuiſſent nati, pater ad viriles iſtos æque admiſiſſet, ſicut primos, cùm ſoli eſſent, nec alios futuros ſperaret. Et tamen communis intellectus ad hæc abſurda & nequiſſima hanc legem trahit, necnon & ad alia errorum portenta impellit, de quibus dixi in tract. præcedenti, num. 60. verſic. at quam iniquiùs, in quæ non incidiſſent.

48. Viden' quorsùm res evaſura ſecundùm ea tempora, ſi patri poſteà ſupervenient quatuor filii: eveniſſet enim ſingulos horum quatuor ſemunciam duntaxat habere, duos autem donatarios ſolidum dextantem (nec quicquam reclamante patre) retinere: nec tantis abſurditatibus glo. & Doctores moti ſunt, ſed prætextu erronei intellectûs hujus ſolius legis alia jura æquiſſima diſtorſerunt: & ut admiſſus error alium trudit, in multos alios errores ob unum inciderunt. Atqui cùm lex talis eſſe debeat, & ita temperari ut non poſſit à ſapiente reprehendi, leg. *Salvius, Ariſto. de leg. præſtan.* & erubeſcenda ſit lex malè poſita, leg. unic. in princ. ubi Bald. col. 1. C. *de caduc. tollend.* quantò magis commentitius intellectus Interpretum quantumvis inveteratus. Neceſſe eſt igitur iniquitatem continentem, rubricæ ſuæ diſſonum, & cum aliis legem pugnantem, cedere noſtro vero genuino ſenſui æquiſſimo, rubricæ ſuæ cæteriſque juribus conſonantiſſimo. Alioquin adhuc deteriùs res

Hæc lex rectè ſecundùm nos intellecta.

evaſura fuerit: quod enim hic dicitur de duobus filiis donatariis omnium bonorum, idem in unico: imò etiam in unica filia, quæ ſola & invito patre contra quinque vel plures poſteà natos fratres haberet novem uncias cum dimidia, & ſinguli fratrum ſemunciam tantùm, vel minùs: itaût ſtante erroneo quantumvis omnium inveterato intellectu, hæc lex *ſi totas*, tanquam reprehenſibilis, d. l. *Salvius*, & erubeſcenda d. l. *unica*, *infra*, *de caducis tollendis*, & uſibus hominum incommoda, eſſet contraria conſuetudine vel ſtatuto abroganda.

Concluſio. 49. Stat igitur nova noſtra vera & æquiſſima concluſio, quòd ſicut l. *ſi uno*, non habet locum in extraneo ad totum: ita locum habet in filio ad virilem revocandum, per comparationem & æquitatem ejuſdem l. *ſi unquam*. Amplia d. l. *ſi totas*, etiamſi pater filiæ in dotem, vel filio propter nuptias omnia vel ferè omnia dederat, per not. in tractatu præcedenti. Amplia 2. quantumvis pater promiſiſſet de evictione, tùm quòd hæc clauſula acceſſoria eiſdem tacitis conditionibus ſubeſt: tùm quod hæc promiſſio in quantum adderet, nova donatio eſſet.

50. Et not. quòd ſi pater poſt filiam natam declaraverit ſimpliciter, præcedentem donationem ſibi diſplicere, eam revocando: cenſetur illam revocaſſe, non ſolùm in favorem filii nuper nati, ſed etiam in favorem omnium filiorum vel filiarum, poſteà legitimè naſciturorum: ita quòd alii poſteà deinceps nati vel naſcentes ipſo jure de novo revocabunt ad novas viriles filiorum extantium: & ſic deinceps novis liberis naſcentibus, & parenti ſuperſtitibus, vel ſtirpem ſuperſtitem relinquentibus: ſine alia nova declaratione, & revocatione, niſi parens aliter ſuam revocationem limitaret, ut poteſt. Et quemadmodum in caſu legis *ſi unquam*, ſi pater dedit extraneo, nolitque revocare, ſed expreſsè confirmet donationem: tamen non poteſt facere quin filii etiam poſteà nati legitimam integram ab extraneo per querelam avocent: ita ſi dederit filio vel filiis, non poteſt facere quin filii poſteà nati partem ſuam legitimæ per querelam inofficioſæ donationis avocare queant, quam eis relinqui neceſſe eſt, ut inquit text. dictæ legis *ſi totas*, quæ ita in terminis ſimplicis querelæ inofficioſi contra voluntatem patris debet intelligi, non autem patre ipſo revocante, ut in terminis legis, *ſi unquam*, à toto hoc titulo abhorrentibus.

51. Nunc radicitùs evulſo inveterato obſtaculo mali & pernicioſi intellectûs dict. l. *ſi totas*, quod prædictos inveteratos conflictus opinionum ciebat & irritabat, omnia undique plana ſunt. Quamquam enim l. *ſi liqueat*, videatur ad corticem diametraliter adverſari dicto §. *Imperator*, tamen nunc prompta eſt & facilior conciliatio; ſubtiliter enim diverſitatis rationes vel occultè poſitas excutiendo, juxta præceptum & doctrinam ipſius Juſtiniani in l. 2. §. *contrarium*, *C. de veter. jur. enucl.* inveniemus nullam hîc eſſe ἀντινομίαν, ſed pulcherrimam, æquiſſimam, cæteriſque legibus congruentem conſonantiam.
Concordia l. ſi liqueat & §. Imperator. Breviter l. *ſi liqueat*, intelligitur quando patrimonium exhauſtum quidem eſt: at non in totum, ſed aliquid relictum. Dictus autem §. *Imperator*, quando nullo relicto prorsùs exinanitum eſt. Hæc ratio diverſitatis, licet primâ facie occulta ſit, ut inquit text. in d. l. 2. §. *contrarium*, *de veter. jur. enucl.* tamen in ſe aptiſſima eſt, magnamque rationem & æquitatem tam apertam habet, ut nullâ probatione indigeat: ſeſe enim oſtendit, ut in l. 1. *de minoribus*, nec alio adminiculo indiget, l. 1. *C. ſi major, ab hæred. ſe abſtine.* Solùm igitur ſupereſt, ut probem utrique textui congruentem eſſe, vel ad ſummum neceſſariam.

Quod ſit congruens. 1 2 Cõſuetudo loquentis.
52. Ego verò utrumque probo. Primum ſic, quia verborum ſignificatio ante omnia ex conſuetudine, & modo loquendi ipſius proferentis intelligenda eſt, tex. in l. *ſi ſervus plurium*, §. ult. ibi *ante omnia ipſius patrisfamil. conſueto. de legat.* 1. *l. 3. in fin. de ſupellect. legat.* Ubi de modo loquendi Imperatorum, licet erroneo, qui facit jus, ſed per duas leges immediatè præcedentes dictam l. *ſi liqueat*, quæ ſunt eorumdem authorum Dioclet. & Maximiani, apparet quod facultates dicuntur exhauſtæ, patrimonium exhauſtum quando quod ſupereſt, non ſufficit ad aliorum filiorum legitimam, etiamſi filiæ filiove conquerenti ſit aliquid notabile donatum vel relictum, quod tamen minus eſt portione legitimæ, patet in l. *cum donationibus*, *C. de inofficio. donat.* ubi pater filiæ dotem dederat, & ultra dotem certum fideicommiſſum eidem reliquerat. Et nihilominùs, quia tam dos quàm fideicommiſſum ſunt infra portionem legitimæ, dicuntur ibi facultates patris eſſe exhauſtæ, eo ipſo quòd bona filio data in tantum exhauriunt, ut filiæ non ſuperſit integra legitima. Pariter in lege immediatè ſeq. incip. *ſi mater*: quamvis mater plures donationes feciſſet uni ex duobus filiis: tamen quia non ſufficiebant ad portionem legitimæ, dicit ibi text. patrimonium matris exhauſtum donatione factâ alteri filio. Igitur in l. *ſi liqueat*, immediatè ſequenti, quamvis ibi mater dicatur patrimonium donationibus, in unum filium collatis, exhauſiſſe: non tamen ſequitur quod in totum exhauſerit: quin aliquid etiam non contemnendum, alteri filio vel filiis reliquerit, etiam non donando, ſed in hæreditate relinquendo: ſed dicitur exhauſtum propterea quòd portio relicta non ſufficit ad ratam legitimæ, prout etiam diſertè dicitur in l. immediatè præcedenti, quæ eorumdem autorum eſt.

53. Poteſt ergo & debet commodè d. l. *ſi liqueat*, quæ tertio loco duas prædictas leges ſequitur, & ab eiſdem legiſlatoribus intelligi ſecundùm duas leges immediatè præcedentes, maximè cùm ſint conditæ ab eiſdem autoribus, qui clariſſimè probantur ita locuti, ſolitique eſſe in eadem materia uſurpare verbum *exhauſiſſe*, etiamſi non in totum, ſed immoderatè exhauſtum ſit. De Alex. verò nihil tale invenitur, & multò minùs de Jureconſultis, quorum, vel Laurent. Valla teſte, peculiaris eſt proprietatis ſermonis obſervatio. Et ſic in d. §. *Imperator*, verbum, exinaniſſe, ſtare debet in ſua propria & præciſa ſignificatione, videlicet, quando totum eſt exinanitum donationibus in alterum nepotem factis, & ſic alteri nepoti nihil relictum: alioquin propriè loquendo non dicitur ſimpliciter exinanitum per dictas donationes, ut interim omittam; quòd verbum, exinanio, majorem, imò geminatam habet emphaſim ad totum abſorbendum quam verbum exhaurio, quia haurire ſimplex non ſignificaret abſorberi, prout inanire ſignificat. Igitur compoſitum *exinanire* adhuc plus & efficaciùs ſignificat: ſed non eſt opus diutiùs de emphaſi vel exacta vi verborum diſquirere: cùm conſtet de modo loquendi & intelligendi etiam in eadem materia Autorum, d. l. *ſi liqueat*.

54. Secundum probo, quia nullâ aliâ ratione poſſibile eſt, dicta jura commodè & cum æquitate, & ſine textuum corruptione conciliare. Et quamquam Quod ſit neceſſaria.
non ſit opus ad hos triarios neceſſitatis confugere, cùm abunde ſufficiat præcedens ratio legibus ipſis fundata: tamen ut omnem lapidem moveam, cunctiſque vel moroſis oſtendam, quàm ὡς ἐπιτήδευμα τὸ ἡμῖν quod molimur, doctrinamque rectè tradendam, non ſolùm commoda, ſed etiam neceſſaria ſit nova noſtra & analytica interpretatio text. d. §. *Imperator*, tam clarus eſt, ut non poſſit abſque manifeſta tergiverſatione, & ſacrilega corruptione aliter intelligi: ait enim, *ratio depoſcit id quod donatum eſt, pro media parte revocari*: ſi dixiſſet ſimpliciter pro parte revocari, quamvis juris intellectu veniret media ejus quod donatum eſt, appellatione partis ſimpliciter prolatæ, *lege nomen filiarum*, §. *portionis*, *de verbor. ſigni.* tamen facilius eſſet ſubauditionem admittere

de octava vel alia parte. Sed textus diſertè exprimit de certa præciſa parte, ſcilicet de dimidia, & quamvis hoc ſufficeret ad præciſam dimidiam totius patrimonii donati, ad quod neceſſariò pars illa refertur: tamen quo res abſque relatione ſit præciſior & expreſſior, repetit expreſſim id quod donatum eſt: & in eadem oratione ſub eodem verbo, dicit pro media parte ejus quod donatum eſt, revocationem fieri, ſive idipſum quod donatum eſt, ſeu quicquid donatum eſt, ſeu totam & ſolidam donationem (hæc enim ſingula idem omninò ſignificant) pro media parte revocari. Et ſic non pro quarta vel octava, vel alia parte: ſed præciſè pro media totius ejus quod donatum fuit: & ſic viriliter revocari. Igitur niſi violenter, imò violentiſſimè claram literam corrumpendo, impoſſibile eſt exponere pro octava parte: & æquè impoſſibile refert mediam illam partem, non ad totum id quod donatum eſt, ſed ad quartam totius: quia non ſolùm nulla fuit ibi mentio de quarta, ſed relatio mediæ partis expreſsè fit ad id quod donatum eſt. Et ſic niſi ſit media totius ejus quòd donatum eſt, littera ipſa falſa eſt.

§ Lucius. 55. Rurſùs idem neceſſariò probat text. § *Lucius*, qui immediatè ſequitur ibi *contra voluntatem donantis, ea quæ donata ſunt, revocari præcepit*: ergo non quartam, nec pro ratione quartæ, ſed idipſum quod donatum eſt. Et ſic ille text. optimè declarat d. §. *Imperator*, ut videlicet, quod in eo dicitur de revocatione dimidiæ, non reſpiciat limitationem revocationis ipſius donationis, ſed revocationis effectum, referendo ad id quod veriſimile eventurum, eſt, & ut plurimùm evenire ſolet, l. *jura conſtitui*, cum legibus ſeq. *de legib.* quia talis donatio re & conſilio, & in totum inofficioſa, & ſic in fraudem legis & hominis facta, nullius momenti eſt, & omninò ad irritum reducitur, ut infrà, num. proxi. Et ſic donatarius neceſſe habebit hæreditatem aviæ adire, alias nihil haberet: & ſic in effectu non auferetur ab eo niſi dimidia, ut inquit text. in dicto §. *Imperator*, quamvis mero jure totum revocetur, ut inquit text. in d. §. *Lucius*, circa medium.

L. 2. C. de inoff. dona. 56. Quod ſi quis objiciat l. 2. *C. de inof. donat.* quæ loquitur de donatione totius, ibi, *omne patrimonium*: & tamen detrahit tantùm quartam portionis inteſtati: prompta ſolutio duplex eſt. Prima, quia ibi non omne, ſed ferè omne datum fuit, ſecundùm Bald. & Paul. ibi, col. 1. Poſt glo. aliàs non caderet inter eos judicium famil. erciſc. niſi uterque eſſet hæres, & ita Paul. caſum ibi ponit. Secunda, quia ibi donatio fuit re tantùm, & non conſilio inofficioſa, ut exponit Paul. Caſtren. ibi, *impetu*, quaſi dicat non fraudulenter: quia non excogitavit alterum filium fraudare, nec ejus odio, nec ob intervertendam inofficioſi querelam, ſed nimiâ dilectione donatarij. Et ſic infert Paul. & bene, quod non fuit inofficioſa re & conſilio, ſed re tantùm. Minùs obeſt lex *ſi totas*, quia conſtat ibi initio nullo modo fuiſſe inofficioſam, ſed ex poſtfacto re tantùm. Tùm ibi donatio totorum bonorum erat præſentium tantùm: deinde pater diù ſuperſtes, & & alios filios ex novo fortè matrimonio generans, alia quoque bona (ut veriſimile eſt & aſſolet) adquiſivit & reliquit. Et ſic donatio illa præter id quod non fuerat in fraudem, non abſorbebat omnia bona pro donante relicta, licet toto & veteri & novo patrimonio computato, legitimam poſteà natorum filiorum læderet. Et ſic neceſſe eſt (etiamſi reclamet pater) horùm legitimam etiam de veteri patrimonio repleri. Jam ergo nulla lex, nulla ratio, nec apex quidem ſupereſt, qui præfatæ conciliationi noſtræ obſtrepet: ſed omnia undequaque pulchrè conveniunt.

57. Rurſùs tertiò probo, quia etiamſi ceſſaret modus ille loquendi authorum, *d. l. ſi liqueat*, & etiam neceſſitas vitandi contorſionem intolerabilem textus tam *d. §. Imperator*, §. *Lucius*, immediatè ſequentis. Et ulterius etiam dato, quòd illi §§. æquè tam facile recipere poſſent ſubauditionem quartæ partis ad verbum, dimidia, in §. *Imperator*, & ſubauditionem pro ratione, vel dimidia quartæ, ad verbum *revocari*, in medio d. §. *Lucius*, prout in *d. l. ſi liqueat*, verbum *exhauſiſſe*, poteſt recipere ſubauditionem non in totum, ut gl. & Doctores ſubaudiunt in l. *pater ſi omne eod. tit.* Quod non eſt verum quia palam eſt quòd iis ſubauditionibus acrius reſiſtunt tex. dict. §§. quàm text. *d. l. ſi liqueat.* Tamen etiamſi hæc tria ſimul vera eſſent, & in hoc, & etiam in aliis paritas eſſet, adhuc præpolleret deciſio, *d.* §. *Imperator*, eoque magis ei ſtandum eſſet, quia habet æquitatem, juſtitiamque ipſam naturalem, contra verò l. *ſi liqueat*, rigorem. Quid enim durius quàm donationem univerſorum bonorum, nullo protsùs relicto, re, conſilio, & in totum inofficioſam, uni ex pluribus filiis factam, in fraudem legis æquiſſimæ, & in naturalibus præceptis fundatæ de inoffic. teſtam. & in fraudem vel iniquo forſan odio reliquorum filiorum, eo tamen uſque pollere, ut plures bene meriti filij quotquot ſint ad minuſculas (ut vocat *l. ſi quis in ſuo, in princ. C. de inoff. teſt.*) quartæ partis redigantur, uno ſolo fortè deteriore ſolidum dodrantem poſſidente, & adhuc in reſiduo partem faciente: Æquitas igitur ſcripta in *d.* §. *Imperator*, præpollet rigori ſcripto in *d. l. ſi liqueat*, per text. in l. *placuit. C. de jud.* not. glo. Bart. & omnes in l. *cotem*, §. ult. de publica. in l. *ſi tibi pecuniam, ſi cert. pet.* Sunt autem hæc antitheta adeo clara, ut converti non poſſint: ne fortè cauſeris, quod in d. §. *Imperator*, in totum revocetur donatio, rigorem eſſe: Conſtat enim cuique, niſi ſtupido, ſenſuque communi carenti, æquitatem ſtare ab hac parte, præcipuè inter fratres, ut in *l. ſi liqueat*, pluſquàm rigorem, utpote duritiem. Æquitas rigori præferenda.

58. Tum ut ſileam de rigido ingenio authorum d. l. *ſi liqueat*, Chriſtianæ pietatis intenſiſſimorum hoſtium, adversùs quam cædibus, & totius florentiſſimi Imperij viribus non prævalentes, imperium abdicârunt, de quo ſatis dixi in tract. uſur. quæſt. 14. numero 172. Nihil placidius, juſtius & æquius unquam fuit ingenio Alexand. Severi authoris d. §. *præſertim* in legibus condendis. Tria enim excellentiſſima de eo memoriæ tradita ſunt: quòd nemini unquam injuſtitiam fecerit: quòd Religioni quoque Chriſtianæ faverit: quòd nullam legem ſtatuerit ſine viginti Jureconſultis, in queis coriphæus Ulpianus ille μακαρίτης καὶ πολύτιμος ſimulque cum aliis quinquaginta diſertiſſimis advocatis. Hinc ejus leges, ſive in ff. relatæ, ſive C. inſertæ, tametſi multæ ſint, omnes tamen abſolutiſſimam æquitatem continent & ſpirant. Stant igitur ad *d.* §. *Imperator*, & viva ipſa æquitas, & omnium Jureconſ. corona & prærogata auctoritas. Et hæc ex abundanti dicta ſint. Duo enim prima ſatis, & neceſſariò de jure concludunt. Tertium autem in locis, in quibus jura Romana non tanquam adſtringentia, ſed tanquam æqua uſurpantur, ut in Francia noſtra, quod etiam Bald. teſtatur in *l. nemo C. de ſent. & interl. omn. judic.* Laus Alex. Severi. 1 2 3

59. Rurſùs tamen (ut ferventi calamo indulgeam) quartò confirmo in ſpecie reliquorum jurium conſonantia. Querela enim inofficioſæ donationis querelam inoff. teſta. limitatur: ut utriuſque una cauſa, vel ſimilis æſtimanda ſit, l. ult. C. *de inoffic. donat.* Sed jure Cod. in *l. omnimodo, de inoffic. teſt.* ſi aliquid ſit relictum etiam infra legitimam, non conceditur rumpi teſtamentum, nec reduci ad cauſam inteſtati, ſed ad ſupplementum dumtaxat agi. Si verò nihil ſit relictum, locus datur querelæ ad rumpendum teſtamentum in totum, & non ſolam legitimam, ſed ſolidam inteſtati portionem obtinendam. Ita ergo conſequens eſt eſſe querelam inofficioſæ donationis, per paſſivam interpretationem dictæ legis ult. ut ſiquidem donatio non ſolùm fuerit re & conſilio, ſed etiam in totum

inoſſicioſa, toto exinanito, & nihil relicto conquerenti: tunc in totum revocari poſſit, videlicet ſolidum ab extraneo, virilem à fratre vel cohærede deſcendenti, ut in dict. §. *Imperator*. Si vero ſit quidem in officioſa re & conſilio, ſed non in totum: quia aliquid ſit infra legitimam datum vel relictum querelanti, ut in lege *ſi liqueat*, & duabus legibus immediatè præcedentibus. Et tunc ſicut teſtamentum re & conſilio inofficioſum non in totum rumpetur: ſed uſque ad ſupplementum legitimæ tantùm. Ita & donatio, licet alioquin re & conſilio ſit inofficioſa non in totum, ſed uſque ad ſupplementum legitimæ, tantùm revocetur.

60. Rursùs adhuc quintò confirmo per vivam ipſam proportionis æquitatem, & duas alias rationes juridicas. Si enim donatio re, conſilio, & in totum ſit inofficioſa, juſtum eſt, ut in totum revocetur, prout totum abſorbet, & in totum lædit. Si autem non ſit in totum inofficioſa, utpòte aliquo relicto: tunc non in totum, ſed quatenùs inofficioſa eſt, tantùm revocetur, videlicet uſque ad ſupplementum legitimæ. Propriè enim non dicitur inofficioſa, niſi in quantum legitimam lædit: quia ſupra legitimam non eſt inofficioſum, ſed liberè permiſſum diſponere. Succedit igitur regula juris, quòd eadem debet eſſe ratio de toto quoad totum, & de parte quoad partem, l. *quæ de tota*, *de rei vendic.* Ut igitur inofficioſa non in totum, videlicet aliquo relicto, non revocatur in totum: ſed pro modo exceſsûs ſeu inofficioſitatis: ita inofficioſa in totum, non ad legitimam tantùm, ſed omninò debet revocari, alioquin parens prorsùs inofficioſus, non plus puniretur in actu ſuo, quam inofficioſus in parte. Major eſt autem injuria in inofficioſitate præfracta reſpectu totius, quàm in inofficioſitate reſpectu partis. Et huic ſuccedit alia juris regula, pœnam proportionandam culpæ, l. *reſcriptum*, *de his quibus*, *ut indig.* *l. ex facto*, *in fin. de vulgar. & pupil.*

61. Sextò confirmo, per l. *ſi libertus*, §. *planè*, *de jur. patron.* ubi Ulpia. pulchram & accommodam tradit diſtinctionem. Aut alienatio facta eſt in fraudem legis: & tunc ipſo jure, & ſic in totum nulla. text. ibi, *non valet*, *quod factum eſt*, & ibi, *omnium rerum alienatio facta nullius momenti ſit.* Aut verò non eſt facta in fraudem legis, ſed hominis, putà patroni: & tunc alienatio tenet: ſed jure actionis revocatur, non totum, ſed tantùm id quod portionem conſtitutam minuit. Quando autem dicatur alienatio facta in fraudem legis, idem text. pulchrè explicat, videlicet quando taliter ſit, ut eà alienatione ſtante, nil prorsùs habeat is cui lex certam legitimam portionem tribuit. Et ſic legis præceptum evertitur, & prorsùs inane redditur. Tunc autem dicitur in fraudem hominis tantùm, quando ſupereſt in quo providentia legis poſſit habere locum, at non plenè, ſed diminutè. Et tunc tota alienatio non revocatur, niſi ut quod deeſt ſuppleatur.

62. Sic ergo dicendum in propoſito: cùm enim filius plus juris in bonis patris habeat, quàm patronus in bonis liberti: non poteſt filius eſſe deterioris conditionis, ſed benè melioris quàm patronus, ut not. in leg. *ſi legatum*, *in fin. de fal.* Si igitur donatio uſque adeò ſit inofficioſa, ut nihil ſit relictum, & ſic legis præceptum de legitima, ſtante donatione prorsùs evertatur: tunc in totum revocanda eſt donatio, & ad nihilum reducenda. Si verò aliquid ſit relictum, in quo providentia legis de legitima incipiat agere, tunc quia non eſt prorsùs præcluſum legi, quin aliquid inveniat in quo operetur, etiam ſtante donatione: non eſt tanta odioſitas, diciturque donatio in fraudem hominis magis quàm legis facta. Itaque petere ſupplementum ſufficit, & intelligo de relicto utili & conſiderabili: quia ſi eſſet viliſſimum & ridiculum (quod bonus vir arbitrabitur) non minueret, ſed augeret fraudem & inofficioſitatem, quem in finem non eſt ſancita dict. l. *omnimodò*, *C. de inoffic. teſtam.* Sed ut ignorantiæ vel ſimplicitati teſtatorum ſubveniatur, non ut fraus iniquumve odium foveantur.

63. Adverte tamen quod Accurſ. in d. l. 1. in gloſſ. 3. mag. quæſt 10. ſentit quod hæc diſtinctio l. *libertus*, non habet locum in legitima filii, ſed tantùm in portione debita patrono. Et idem clariùs tenet ibi Bald. col. 2. opp. 4. & adhuc clariùs Paul. ibi, col. ult. & latè Franc. Aret. conſil. 47. viſis, tenent quòd etiamſi pater nullo relicto omnia donet, in fraudem filii, non dicitur fraus in fraudem legis, ſed hominis tantùm. Et moventur, quia ſive plus, ſive minus ſit in bonis, ſemper legitima debetur filio: & ſic pater non poteſt facere nec facit quin debeatur legitima, & conſequenter non dicitur facere in fraudem legis, ſed in fraudem hominis: ut minus habeat de legitima. Patrono verò non debetur, niſi libertus ſit major centenario: & ſic faciendo ſe minorem centenario, fraudem legi facit, & eſt ſubtilis conſideratio. Ego verò ſubtilius dico quòd ratio & diſtinctio dictæ l. *ſi libertus*, cadit etiam in legitima filii per locum à fortiori.

64. In hoc autem eſt differentia, quòd facilius cadere poteſt in liberto, quàm in patre: quia libertus ſi habet centum & decem in bonis, alienando undecim, vel ſi habet centum alienando unum, ſtatim fraudem facit legi. Pater autem tantumdem habens in bonis & tantumdem, imò triplum, quadruplum, vel ſextuplum alienans, non facit fraudem nec legi, nec homini: quia ſemper, quod reſtat, ſufficit ad legitimam. Et ſi non ſufficiat, dicitur fraus fieri filio, ſeu homini tantùm, & non legi. Et ſic fateor quòd difficiliùs & rariùs cadere poteſt in patre. Sed tamen non idcircò minùs convenit quando accidit, ut ſi pater conſilio prorsùs fraudandi filium, & excludendi ab omni parte legitimæ, omnia nullo relicto alienat: tunc enim verba, & mens dictæ legis *ſi libertus*, de fraude legis non minùs conveniunt, quàm liberto minorem ſe facienti centenario. Ut enim libertus faciens ſe minorem centenario prorsùs evertit præceptum legis, eique præcidit, & viam præcludit, & hac ratione dicitur facere fraudem legi: Minuens autem bona in eo quod excedit centenarium: ideò dicitur facere fraudem homini tantùm, & non legi, quia non excludit legem in toto, ſed à tanto: ſive non facit quin lex de legitima patroni vel tantillum operetur: ſed ſolùm facit, ut minor ſit portio patroni. Ita pater in fraudem omnia exinaniens, nihilque relinquens in totum excludit, & prorsùs inanem facit legem de legitima loquentem, facitque ut lex nihil inveniat, in quo operetur, ſed omninò fraudetur. Cōtra Fel. Aret.

65. Nec valet ſi dicas quòd ſaltem relinquit nudum nomen hæredis, quod ſine ullo corpore hæreditario ſubſiſtit, leg. *hæreditas*, *in princip. de petit. hæred.* libertus autem faciens ſe minorem centenario, nec nomen quidem relinquat patrono, ſed eum incapacem faciat. Tùm quia legitima non eſt quota hæreditatis, ſed quota bonorum: ut not. in l. 1. *de acquir. hæred.* Tùm quia nudum nomen hæredis nocere non debet, nec fraudi eſſe matri hæredi filii l. 2. §. *liberi*, *ad Tertullian.* igitur multò minùs filio. Si autem pater aliquid relinquit pro legitima, vel in quo diſpoſitio legis agere poſſit, licet non ſit ſufficiens inſpectis bonis quæ erant ante alienationem, non dicitur facere fraudem legi, ſed homini. Hoc ergo ultimo caſu tenet alienatio, nec poteſt reſcindi in totum: ſed tantùm via querelæ, vel condictione ex lege ad ſupplementum. Priore verò caſu ipſo jure non tenet, nec uſque ad legitimam tantùm, ſed in totum revocatur: & eſt communis, æqua & vera ſententia.

66. Rursùs adverte ad id quod dictum eſt, alienationem nullam eſſe ipſo jure: quia ſanè intelligendum eſt de jure, vel quando in alienatione facta per actum inter vivos, alienans in poſſeſſione remanſit, vel per conſtitutum aut ſimilem actum fictum poſſeſſionem & dominium transferre voluit. Sed ſi ad realem traditio-

nem proceſſiſſet, non eſſet nulla, quantùm ad poſſeſſionis translationem, nec poſſet expelli poſſeſſor, niſi via actionis: & ita practicatur. Sic enim in ſupremo Pariſiorum Senatu judicatum fuit in gravi & memorabili cauſa hujuſmodi. Maria *Bines*, vidua Simonis de Richebourg domini Sylvæ, habens tres filias, ſed prædiligens unam nuptam Carolo *de Leſcas*, à genero pellecta dedit ei, & uxori ejus filiæ ſuæ pro ipſis & liberis communibus eorum, terram ſuam gallicè vocatam *de Hetſes*, & omnia quæ habebat & adquiſierat in eodem loco, retento uſufructu, & ad onus implendi teſtamentum. Donatio facta anno 1523. ratificata 1527. limitando teſtamentum uſque ad quadringentas libras, quarto abhinc menſe mortua donatrice, Joannes de Landa & Juſtina *de Richebourg*, ejus uxor altera filiarum, ut hæredes matris ſub beneficio inventarii, movent interdictum retinendæ poſſeſſionis cōtra donatarios ratione dictæ terræ, quę erat reſiduum omnium bonorum donatricis, & vincunt per ſententiam præſidis Pariſienſis privilegiorum ſcholæ conſervatoris latam die 26. Aprilis anno 1532. ſalvis & reſervatis donatariis actionibus ſuis ratione ſucceſſionis donatricis, ſi illius voluerint eſſe hæredes: & confirmata fuit per Areſtum præfati Senatûs, die 14. Martii, ann. 1533. quia licet actor ratione uxoris partem dotis olim habuiſſet à ſocru: & licet donatio facta eſſet de certis rebus, tamen quia abſorbebat reliqua omnia bona donatricis, & ex aliis circumſtantiis materiæ ſubjectæ, & perſonarum, anus blanditiis ſeductæ, apparuit eſſe inofficioſa re & conſilio, & in totum, imò non ſolùm legis ſcriptæ & hominis, ſed etiam legis conſuetudinariæ, quæ vult poſſeſſionem in legitimos hæredes continuari, ut dixi in conſuetudinem Pariſienſem, §. 132.

67. Et conſequenter, licet facta fuerit uni filiarum, tamen una aliarum conquerente, judicata fuit ipſo jure nulla, & rectè ſanctéque per prædicta, maximè per d. §. *Imperator*: quod enim ibi dicitur, *pro media parte revocari*, id eſt pro virili, præſupponit donatarium hæredem fore, & aditam hæreditatem aviæ: alioquin ſi hæres eſſe nollet, nec virilem quidem ſuam jure donationis retinere poſſet: quia donatio propter nimiam & ſummam inofficioſitatem (quia etiam legi fraus fit) nulla eſt ipſo jure, & in totum nullius momenti per text. in d. l. *ſi libertus*, ibi, *ea alienatio nullius momenti eſt*: quæ lex fortiùs locum habere debet ad commodum filii fraudati, quàm ad commodum patroni. Et ſic hoc caſu, & rursùs quando donatio inofficioſa facta eſt turpi perſonæ, ut ſuprà, num. 71. querela inofficioſæ donationis æquè pollet, ac querela inofficioſi teſtamenti. Et meritò, quia non eſt indulgendum malis, ſaltem indiſcretis, & forſan ſuadelis cupidi donatarii incantatis affectibus, niſi de juſta cauſa ingratitudinis probetur: ut in Authen. de immenſ. dona. ad finem; (etiamſi dolus & fraus donatarii, juxta not. per Cy. Salic. in leg. fin. *C. ſi quis alium teſta. prohibue.* Bal. Imol. in l. *captatorias*, *de hæred. inſtit.* Imol. Panor. cap. 2. *de pecul. cleri.* probari non poſſet, prout rarò accidit ita probari poſſe.

Non indulgendum corruptis affectibus.

68. Et iſtud eſt maximi effectus propter judicia poſſeſſoria, & realia petitionis hæreditatis, & rei vendicationis, quibus locus aperitur: quando ſcilicet per defunctum donatorem non eſt facta traditio, vel facta eſt per actum civilem tantùm, qui ſimul cum contractu corruit, ut in caſu dicti areſti, ut not. in l. 1. §. *ſi vir uxori*, *de acquir. vel amittend. poſſeſſ.* tùm etiam quia ut in l. *poſthumus*, §. *ſi quis ex his*, *de inoff. teſtam.* victoria unius prodeſt aliis. Itaut vi dicti areſti, tertia filia, quæ non fuit in lite, poteſt contribuendo in expenſis, juxta leg. *ex parte*, *famil. erciſc.* participare de victoria, & etiam ſe poſſeſſorem dicere pro ſua virili. Quinetiam adeundo hæreditatem ſimpliciter, victores excludere, niſi beneficium inventarii omittant ſecundùm laudabilem uſum noſtrum, de quo dixi in conſuet. Pariſ. §. 150. ubi tamen veterem hunc uſum nimis indiſtinctum limitavi in linea directa.

69. Sed jam fervente calamo efferor, ſtudioque ad alia, quæ urgent feſtinandi præterii, cap. ult. 17. quæſtio 4. qui pravus intellectus d. l. *ſi totas*, uſque adeò inſidiatus eſt, ut vel tranſverſam egerit communem ſcholam omnium ferè Canoniſtarum & Legiſtarum ad limitandum dict. cap. contra quàm æquum ſit, & contra ſenſum text. apertiſſimum, videlicet ut non procedat, niſi quoad legitimam tantùm. Ita enim glo. & Archidia. in dict. cap. ult. & omnes ferè Canoniſtæ in cap. ult. *de donation.* Bartol. in dict. §. *Imperator*, qui tamen contrarium ſentire videtur in repetitio. l. 1. num. 29. *C. de ſacroſanct. eccl.* Bal. Paul. Salic. in l. 1. *C. de inoffic. donat.* tamen idem Bald. contrarium ſuo more conſuluit conſil. 215. punctus lib. 5. ſed crebrior ſententia invaluit in favorem monaſterii vel eccleſiæ: ut latè per D. And. Tiraquel. in repetit. l. *ſi unquam*, verb. *libertis*, num. 56. cum ſeq. primæ editionis: ſed in 2. editione, num. 82. & ibidem in 1. editione, num. 67. incip. & hæc poſterior, qui videtur eſſe n. 85. in 2. editione diſertè ait quòd hæc communis ſententia hac ratione fulcitur, quòd donatio facta filio non revocatur per nativitatem liberorum, niſi uſque ad legitimam, per dict. l. *ſi totas*. Unde conſequens eſt ut nec donatio facta eccleſiæ; & quamvis D. Tiraquel. non probet hanc conſequentiam (prout nec vera eſt) tamen pulchrè rem acu tetigit: videlicet communem ſententiam fundari ſuper d. l. *ſi totas*: nullum enim aliud habet probabile fundamentum, ut patet per gloſſ. in d. cap. ult. quæ à falſo intellectu d. l. *ſi totas*, incipit, & pergit text. dict. cap. ult. invertere, prout & ſequaces omnes.

Cap. ult. 17. q. 1. 2.

Conrad. Lag. in metho. juris, tit de don. in fin.

70. Quinimò ſunt aliqui præcellentes Doctores, qui licet ſtent cum perverſo ſenſu dict. l. *ſi totas*, quando donatum eſt filio: tamen nolunt hoc extendi ad eccleſiam vel monaſterium, ſed in Eccleſia vel monaſterio ſimpliciter, & ſine ulla alia diſtinctione tenent locum eſſe l. *ſi unquam*, ut Maria. Socy. tractatu ablat. lib. 5. in fin. Fortuni. Gartias in lib. de ultimo fine juris, nu. 193. idem ſentit Philipp. Decius in l. *licet*, *notab.* 3. *in fin. C. de pac.* limitans niſi eſſet pro reſtitutione malè ablatorum, quæ cenſetur æs alienum. Quæ limitatio ſi eſſet vera, non procederet ſi donator non erat ſolitus alios defraudare: ſed erat innocentis vitæ, præſertim ſi monachi vel ſacrificuli habuerint penès ſe formulam donationis, antequam in mundum redigeretur, quia tunc cenſentur dictam clauſulam extorſiſſe, vel in fraudem adpoſuiſſe, ſeu procuraſſe quo ſibi magis cautum eſſet. Et ſic liquet quod ceſſante pravo intellectu d. l. *ſi totas*, omnes ſimpliciter, & concorditer tenent dict. l. *ſi unquam*, æquè habere locum in monaſterio & eccleſia, prout etiam ſimpliciter decidit text. in d. cap. ult. ubi beatus Auguſt. ſummè laudat exemplum ſancti Aurelii Carthaginenſis Epiſcopi, & ita poſt dict. l. *ſi totas*, legitimæ ſuæ interpretationi reſtitutam, ſimpliciter deinceps tenendum eſt, rejectâ captioſâ diſtinctione Franc. Ripæ in dict. l. *ſi unquam*, quæſt. 49. ad finem: ſi enim dicta lex *ſi unquam*, locum habet, etiamſi donatum ſit filio, ut clarè evincimus, quanto magis ſi eccleſiæ vel monaſterio, quod Auguſt. in his meritò poſtponit filiis in totum. Ceſſet igitur violenta diſtorſio dicti cap. ult ſicut & dicti §. *Imperator*, unà cum erroneo & iniquo intellectu dictæ legis *ſi totas*.

71. Summa l. *ſi unquam*, non eſt limitanda, ſed ampliãda, etiamſi donatum ſit filio vel eccleſiæ. Pariter in donatione inoffic. (id eſt, quæ tanquam talis vel invito donante revocatur) non refert an facta ſit filio extraneo, vel monaſterio, ut patet per dict. §. *Imperator*, d. cap. ult. 17. quæſt. 4. l. *ſi libertus*, *de jure patro.* Sed an inofficioſâ re tantùm, & tunc non in totum, ſed uſque ad legitimam tantùm revocatur, leg. 2. *ſi totas*, l. *cum donationibus*, l. *ſi mater*, *C. de inoff.*

Concluſio hujus tract.

donat. ſub limitationibus tractis in diſputatione præcedenti, num. 19. cum duobus ſequent. Aut verò inofficioſâ re & conſilio: & tunc aut aliquid relictum non contemnendum, ſed infra debitum, & agitur ad ſupplementum legitimæ l. *ſi liqueat*, *C. de inoffic. donat. l. omnimodo*, *C. de inoffic. teſtam.* juncta l. ult. C. *de inoffic. donat.* Limito ut in totum repellatur actor ſi ingratus ſit: prout in totum repellitur nullo relicto, ſi probetur juſta cauſa ingratitudinis: ut in Authen. de immen. donation. §. fin. quod intelligo etiamſi non ſit ſpeciatim expreſſa in donatione, imò etiamſi nec ingratitudinis mentio facta fuerit, ſicut & in l. ult. C. *de ſecund. nupt.* quia non requiritur expreſſio cauſæ, niſi pro forma teſtamenti, ut in Authen. *ut cum de appel. cogno.* §. *ſive igitur.* Idque jure novo, ſed jure C. nec mentio quidem ingratitudinis requiritur, niſi ut filius vel filia per teſtamentum excludatur in totum, vel in parte: etiam legitimæ ſive ab inſtituto, ſive à legatario, l. *omni modo*, *C. de inoff. teſtam.* ubi gloſſ. ver. dixerit, malè loquitur, quia jure C. non requiritur ſpecifica mentio cauſæ. Item limito ut in totum revocetur, ſi eſt facta turpi perſonæ, omiſſo deſcendenti honeſto nec ingrato, per text. in leg. *Pantonius*, *in princ. ſi quis à paren. manu. fuer.* fa. Philip. Deci. conſil. 530. num. 13. Si enim hoc juſtè conceditur patri in bonis filii, ergo multò magis ſaltem æquè filio in bonis patris vel matris: quod ut novum nota. Si verò nihil relictum ſit, in totum revocatur dict. §. *Imperator.*

72. Quòd ſi nec aliquid relictum ſit, nec quid ſuperſit, habet filius intentionem fundatam factum eſſe in ſui necem vel fraudem legis, & tantò magis ſi donatum ſit extraneo. Quamvis enim alias citiùs præſumatur fraus inter conjunctos l. *data*, *C. de donat.* ſcilicet quando ſuſpicio eſt tertii fraudandi: tamen quando fraudandi proprii ſanguinis ſuſpicio eſt, ea magis augetur: quando totum datur extraneo, etiam colore adhibito, ſi tamen conjecturæ præponderent, ut apud Valerium Maxi. lib. 7. cap. 4. Septitia Trachalorum mater filiis irata in contumeliam eorum jam effœta Publio Seni nupſit, eique bona addixit: videlicet cum pacto lucrandi, & utrumque filium teſtamento præteriit: quod factum poſt obitum Septitiæ Cæſar Auguſtus improbans nedum teſtamentum, ſed etiam dotalia pacta ad irritum reduxit, filioſque liberam & integram matris hæreditatem habere juſſit, vitricum autem omni lucro dotis privavit: facit Areſtum Senatûs noſtri ſuprà numero 66. Hîc occurrit quæſtio an & quatenùs hæc querela inofficio. donat. locum habeat in fratribus, & an jure novo in nepotibus ex fratre vel ſorore utrique junctis: ſed quia prædicta ad novum, plenum & ſincerum jurium prædictorum intellectum ſufficiunt, reliqua ſuis locis reſervo. Dixi etiam in conſuetudinem Pariſienſ. §. 98.

Octavius Cæſar.

73. Capio *legem unicam*, *C. de inoffic. dotibus*, quæ tam clara quàm brevis eſt, ſed gloſſ. & Doctorum intricationibus operoſa & obſcura. Breviter hæc lex, quæ loquitur de matre ad literam, poteſt intelligi tam de matre ſecundo viro nubente, & omnia bona cum pacto lucrandi addicente, quàm de elocante filiam cum dote immodica. Prior autem caſus magis quadrat literæ, præſertim cùm in Codice Theodoſiano duæ leges Conſtanti. magni ſub hoc titulo ſitæ eſſent: quarum altera de matre rurſùs nubente loquitur, & quas compilatores Codi. Juſtinianei in hanc unam conflaverunt. Et ſecundùm hunc ſenſum, quæ fuit originalis ſpecies hujus legis, quidam malè dicunt hanc legem hodie correctam eſſe per leg. *hac edictali*: quæ circiter poſt centum triginta annos à Leo. & Anthemio lata eſt infrà, *de ſecund. nupt.* Aliud eſt enim legem non neceſſariam ſeu otioſam, aliud correctam eſſe. Pejus autem intricant & confundunt alii, dicentes hanc legem concurrere cum d. l. *hac edictali*, & utriuſque leg. remedium ſimul filiis competere: quia aliud eſt ſimul concurrere, aliud alterum ab altero abſorberi.

L. una, C. de inoffic. dotib.

74. Jacob. autem Ravennas invenit viam, quâ hæc lex nec corrigeretur, nec à d. l. *hac edictali*, abſorberetur, ſed utraque ſuum haberet effectum, diſtinguendo perſonas, videlicet in filiis diverſi thori ejuſdem matris, quæ contrahendo ſecundas nuptias, omnia dederat ſecundo viro cum pacto de lucrando, & obiit relicto ſecundo viro, & uno filio ex primo, & altero ex ſecundo viro: quia filio primi matrimonii competit remedium l. *hac edictali*: non autem querela hujus leg. filio verò ſecundi matrimonii competit hæc querela, non autem remedium d. l. *hac edictali*, & videntur ſequi Cy. & Albert. hîc. Atqui hæc lex non fuit facta, & multò minùs in hunc C. inſerta pro filiis illius, videlicet ſecundi matrimonii, quibus ſponſalitiæ largitates & omnia ejuſdem matrimonii lucra ſunt affecta & reſervata legibus ejuſdem C. l. *cum alii*, *l. generaliter*, *infrà*, *de ſecund. nupt.* Et ſic hic intellectus præpoſterus eſt, nec ſtare poteſt. faciunt quæ dixi in tract. præced. num. 11.

Jacob Ravēn.

75. Bart. autem non diſtinguit inter perſonas, ſed inter remedia, & cenſet quod eidem perſonæ, vel perſonis filii filiorumve primi matrimonii utraque competunt, ſed ad diverſa quaſi (ut cum exponit Sali. hîc) ſeſe habeant, ut excedentia & exceſſa, quia (inquit Bar. quem alii in hoc ſequuntur) quod revocatur per l. *hac edict.* non computatur filiis in legitimam, ſed præcipuum habent: & tamen legitimam petunt, vel ejus ſupplementum per hanc legem. Et ſic quod ſint remedia ſeparata, eidem cum effectu competentia: quia ad diverſa tendunt, nec unum pendet ex altero: ita etiam tandem poſt longum multiloquium reſidet Bald. hîc. Sed certè licet in ſe verum ſit id quod per dict. l. *hac edictali*, revocatur, non imputari in legitimam, ſalvo tamen ſi filii ſecundi matrimonii non haberent legitimam: tamen impertinenter & oſcitanter nimis hîc infarcitur, & nihil aliud quàm utriuſque legis materiam perperam miſcent & confundunt. Quam confuſionem Paul. Caſtren. hic ingreſſus exaggerat, & contra morem ſuum novam invehit intricationem de ordine horum remediorum, utrùm præcedat, & à quo priùs incipiendum ſit. Et primò dicit hunc eſſe ordinem ut filii primi matrimonii primò petant legitimam per querelam hujus legis, deinde reſiduum per l. *hac edictali.* Mox autem ſubdit quod Salic. in d. l. *hac edictali*, contrarium tenet, videlicet primò incipiendum eſſe à revocatione, quæ fit authoritate l. *hac edictali.* Et iis prolixis magis quàm excuſſis altercationibus utriuſque legis ſenſus confunditur; quod tamen nuper ex Saliceto relatum eſt, probabilius eſt, ex quo non debet computari in legitima, ſed ut præcipuum priùs evelli.

Bart.

Bart.

76. Secundum autem principalem hujus legis caſum, videlicet de matre filiam immodicè dotante, Doctores communiter impugnant reſpectu filiæ: quia quoad eam donatio eſt leg. fin. *quæ in fraud. cred.* leg. *Mævia*, §. *fundus*, *ſolu. mat.* Et ſic cùm habeat cauſam lucrativam, non competit contra eam hæc querela inofficioſæ dotis, ſed querela inoffic. donationis, de qua in titul. præceden. Reſpectu verò mariti, hanc querelam admittunt, ut per omnes ſcribentes hic Jo. Campezi. tract. de dot. part. 1. quæſt. 55. cum quæſt. ſequen. Tandem utrumque caſum in duos ſecant, ut ſint quatuor caſus. Primus, quando unicum eſt matrimonium, ſed mater in dotem omnia dederat & addixerat patri. Secundus, quando mater habens filios primi viri, nubens ſecundo facit ſimiliter. Tertius, quando filiam ſuam. Quartus, quando extraneam immensè dotat. Sed ut nuper tetigi primus per novellam 98. unde deciſa eſt Auth. *uxore mortuâ*, *Cod. de ſecund. nupt.* impertinens, & niſi quantùm ad uſumfructum pro rata legitimæ in qua omnis dilatio removetur, l. *quoniam*, *in prioribus*, *C. de inoff. teſta.* quæ non eſt

4. Caſus Doct.

correcta per d. Auth. in locis autem, in quibus d. Auth. correcta eſſet, hæc lex ſuccurreret, ut dixi in tract. præced. num. 12.

77. Secundus eſt originalis, & nativus hujus legis caſus, quæ hodie ut rectè ait Azo, ceſſat ſeu otioſa eſt, per l. *hac edictali*, quæ diù poſt ſupervenit, pleniùs providendo, non autem, ut quidam malè dixerunt, corrigit hanc legem, quin imò virtus ejus durat, & utilis eſt etiam hodie, ubi ceſſat d. l. *hac edictali*, putà, quando mater nupſit, conſenſu filiorum, non tacito (ut quidam malè putant) ſed nec expreſſo quidem ſimplici, verum conſentiendo pactis, & renunciando in ætate majori, ut tetigi in annot. ad Phil. Deci. in rub. col. ult. C. *de ſecund. nupt.* vel tutius quando poſt obitum matris renunciaverunt, l. *hac edictali*, quia quantumcumque generalis ſit renunciatio, ſupereſt remedium hujus querelæ, niſi ſpecialiter huic legitimæ, vel querelæ renunciatum ſit, l. *ſi quando*. §. *& generaliter*, *Cod. de inoff. teſta.* & etiam in locis in quibus l. *hac edictali*, & ſimiles abrogatæ ſunt, ut in tract. præced. num. 26. ut per ſtatuta in multis locis Italiæ, propter incontinentiam viduarum vitæ filiorum ut ſæpe incubant inſidiantium, ut refert Signorol. Homod. conſil. 37. ubi propterea laudat dicta ſtatuta. Sed ubi utuntur l. *hac edictali*, neceſſariò ceſſat & abſorbetur remedium hujus querelæ, ut tam ineptè, quàm ſupervacuò dixerit Barth. & ſequaces, utrumque remedium eiſdem competere, ſed ad diverſa. Impertinentiùs etiam dixerunt id quod revocatur per l. *hac edictali*, non computari in legitima, & ab uno remedio, magis quàm ab alio incipiendum. De iis enim nullo modo quærendum reſpectu vitrici vel novercæ ſupervenientis, contra quos tantùm hic agitur. Et ſic non eſt ea intricatio miſcenda, nec aliquid habet commune cum intellectu & praxi hujus legis, quæ caſu converſo in immodica donatione propter nuptias locum habet.

l. hac edictali.

78. Benè verum eſt, quòd in judicio famil. erciſcun. agitando inter ipſoſmet filios primi matrimonii, vel etiam inter eos, & filios ſecundi matrimonii concurrentes in ſucceſſione communis parentis: tunc multùm refert & neceſſarium eſt quærere, an illud per l. *hac edictali*, revocatum imputetur in legitimam ipſis revocantibus. In quo dicendum eſt quòd non, quia non capiunt à defuncto ſive ab ejus providentia: ſed contra eam ex beneficio, & ex providentia legis: quæ etiam ſolis filiis primi matrimonii hoc addicit privativè ad filios poſterioris matrimonii, d. l. *hac edictali*, & Authen. *ad eos ſolos*, *eodem titul.* quod durum eſt, & in hoc conſtitutio prior Juſtinia. in l. *quoniam præterita*, *eod. tit.* æquior erat novella: & effectus eſt, quod ſi inter filios primi matrimonii alii ſunt inſtituti in legitima vel ſuprà, alii infrà legitimam priùs & ante omnia portiones legitimæ deficientium ſupplebuntur, etiam de eo quod per l. *hac edictali*, revocatur; quoniam legitima prior, antiquior, & potior eſt lucro & beneficio d. l. *hac edictali*. Deinde reſiduum ejus quod per l. *hac edictali*, revocatum eſt, inter eos viritim dividetur. Tertius caſus rectè congruit, & etiam quartus, in quo

79. Quamvis non ſubtiliter dicatur reſpectu filiæ eſſe querelam inofficioſæ donationis, reſpectu verò mariti querelam inofficioſæ dotis: tamen in ſenſu, praxi, & effectu hujus legis ea differentia vana eſt. Idem enim effectus poſt mortem dotantis, ſive filii ejus, agant contra ſororem dotatam, ſive contra ſororium ejus maritum: ſtatim enim ab utroque vel alterutro, etiam conſtante eorum matrimonio, poſſunt legitimam vel ejus ſupplementum revocare, ut rectè tradit Paul. in hac l. unic. ad fin. quamvis contrarium aliquando judicatum fuerit in Senatu Neapolitano, ut refert Matthæus de Afflict. Deciſ. Neapolit. 86. Nec obſtat quòd citra pactum de lucrando, ſaltem conſtante matrimonio, maritus habet in dote cauſam oneroſam, quia utcumque hoc verum ſit reſpectu uxoris, tamen reſpectu inofficiosè & immodicè dotantis, cauſam habet lucrativam, quatenùs dos excedit, ut in tract. præced. num. 51. Tùm eſt, quòd imputetur marito, qui debuit ſcire quibuſcum contrahebat, l. *qui cum alio*, *de regulis jur.* & fieri non poſſe, quin leges in ſuo actu locum habeant, l. *nemo poteſt*, *de legat.* 1. Satiſque abundè lucratur in hoc quod quamdiù dotans vivit, fructus ſuos facit, totumque ſi alii filii præcedant, habiturus eſt. Ex iis habes prædictas omnes leges novè, tam in jure quàm in praxi declaratas, ſuoque genuino ſenſui reſtitutas. Sed me ad reliqua & [illegible] currentem, non ſolùm negotia forenſia (unicum rei familiaris ſubſidium bonis jamdudum horum ſtudiorum occaſione in ingratum collatis) identidem diſtrahunt: ſed multò magis eorum aſſiduæ expoſtulationes etiam primorum noſtri Senatûs & ordinis, quæ tandem evicerunt, ut reliqua potiùs in conſuetudines commentaria conficiam & edam.

80. Ex prædictis Molinis in conſeſſu juridico, quos dies magnos vocant, menſe Septembri anno 1550. novum & analyticum gloſſema textus, d. l. *ſi totas*, ad reliqua verò jura ſtudioſus indidem facilè ſupplebit.

ARREST AU PROFIT DE MAISTRE CHARLES DU MOLIN, *touchant la loy* ſi unquam, C. de revoc. donat. *à la charge neantmoins de l'hypotheque du doüaire, où le mary ne ſeroit ſolvable, & ſauf auſſi à le pourſuivre pour la garantie de tout.*

COMME en certaine cauſe meuë pardevant nos amez & feaux Conſeillers les gens tenans les Requeſtes de noſtre Palais à Paris, Commiſſaires en cette partie, entre Maiſtre Charles du Molin Advocat en noſtre Cour de Parlement, demandeur, & requerant l'entherinement de Lettres de Nous obtenuës le 7. jour de Decembre 1547. pour le regard de la renonciation de la donation dont eſtoit queſtion, mentionnée eſdites Lettres, d'une part; Et Maiſtre Ferry du Molin, auſſi Advocat en noſtre Cour, deffendeur à l'entherinement deſdites Lettres, pour le regard de ladite revocation, d'autre. De la part dudit demandeur euſſent eſté deduits & alleguez pluſieurs faits, cauſes, raiſons & moyens, tendant à ce que leſdites Lettres luy fuſſent entherinées, & en ce faiſant, les donations & renonciations par luy faites au profit dudit deffendeur ſon frere, de la Terre & Seigneurie de Mignaux, des Fiefs l'Eueſque & Guyencourt, & de tous droits ſucceſſifs, tant paternels que maternels, qu'autrement à iceluy demandeur appartenans, à plain mentionnez en noſdites Lettres & au procez, fuſſent declarées avoir eſté & eſtre revoquées & annullées dés la naiſſance des enfans naturels & legiti-

mes dudit demandeur, & que ledit demandeur en puſt jouir tout ainſi qu'il faiſoit & en jouiſſoit auparavant leſdites donations, & lors d'icelles, & à ce faire & ſouffrir fuſt iceluy deffendeur contraint par toutes voyes & manieres deuës & raiſonnables, rendre & reſtituer audit demandeur les lettres & enſeignemens qu'iceluy demandeur luy en avoit baillé & delaiſſé par le moyen deſdites donations; meſmement certaines Lettres de don de ladite Terre & Seigneurie de Mignaulx, fait par le feu pere deſdites parties audit demandeur, nonobſtant choſe par iceluy deffendeur propoſée au contraire, dont il fut debouté, & condamné és dépens, dommages & intereſts, procedans à cauſe de l'injuſte demande, detention & occupation deſdites choſes. Au contraire, par ledit deffendeur euſſent auſſi eſté alleguez pluſieurs faits, cauſes, raiſons & moyens, tendans à fin d'abſolution, & de dépens, dommages & intereſts. Tant euſt eſté procedé, que les parties appointées contraires & en enqueſtes, icelles faites d'une part & d'autre, & leſdites parties appointées à produire: ſi fut ledit Maiſtre Charles du Molin auſſi conſtitué demandeur à l'entherinement deſdites nos Lettres pour le regard de ladite renonciation, contre noſtre amé & feal Conſeiller en noſtredite Cour, Maiſtre Nicole Hurault, Tuteur quant aux actions concernans les procez des enfans mineurs d'ans dudit Maiſtre Ferry du Molin, & de feuë Damoiſelle Marguerite Maillard ſa femme, demandeur à l'entherinement deſdites Lettres, à ce que noſdites Lettres luy fuſſent auſſi entherinées pour le regard dudit Hurault audit nom, lequel fut declaré non recevable à empeſcher l'entherinement deſdites nos Lettres. Quant à ladite declaration & renonciation, & au contraire par iceluy Hurault audit nom, euſſent ſemblablement eſté déduites pluſieurs cauſes & moyens tendans à fin d'abſolution, quoy que ce ſoit pour le regard deſdits enfans mineurs. Et en tout evenement en ladite denonciation que ledit demandeur diſoit avoir faite audit Maiſtre Ferry par ſon traitté de mariage, ſeroit revoqué contre ledit Maiſtre Ferry. Que ce fuſt à la charge du doüaire prefix par ledit Maiſtre Ferry, conſtitué par ledit traitté de mariage à ladite deffunte Maillard ſa femme, ſur ladite Terre & Seigneurie de Mignaulx: leſdits fiefs l'Eveſque & Guyencourt, & leurs appartenances, pour ledit doüaire eſtre propre auſdits enfans provenus dudit mariage, iceluy avoir lieu quand il commenceroit à courir, ſuivant la Couſtume de noſtre Prevoſté & Vicomté de Paris, nonobſtant choſe par ledit demandeur propoſée au contraire; dont il fut debouté, & condamné és dépens, depuis les lettres & enſeignemens, enqueſtes, reproches de témoins, contredits & ſalvations de lettres, avertiſſemens, réponſes à iceux reſpectivement produits; autres avertiſſemens & productions deſdites parties, tant ſur l'entherinement d'une requeſte par ledit Maiſtre Ferry preſentée à noſdits Conſeillers le ſeptiéme Mars audit an 1547. que d'autre requeſte par ledit demandeur auſſi preſentée à noſdits Conſeillers le neuviéme Juillet enſuivant, avec l'appointement à oüir droit, & autres informations faites à la requeſte du demandeur, & concluſions de noſtre Procureur general du Roy ſur icelles, VEU, noſdits Conſeillers par leur Sentence du dernier jour de Decembre 1549. en faiſant droit ſur le tout, euſſent dit que ledit procez ſe pouvoit juger ſans enquerir la verité deſdits reproches, & ſans avoir égard auſdites requeſtes reſpectivement preſentées par leſdits Maiſtre Charles & Ferry du Molin, ny auſdits incidens: euſſent debouté ledit Maiſtre Charles de l'effet & entherinement deſdites nos Lettres, tant pour le regard dudit Maiſtre Ferry du Molin, que de noſtre premier Conſeiller Hurault, en la qualité deſſuſdite, deffendeurs, à la charge que ledit Maiſtre Ferry du Molin ſeroit tenu acquitter & décharger ledit demandeur de toutes debtes, charges & autres, tant de reddition de compte de la tutelle dudit Maiſtre Ferry deffendeur, & autres, dont l'on pourroit faire demande audit demandeur, à cauſe des ſucceſſions de ſes feu pere & mere, & des choſes mentionnées audit procez. Auſſi de payer deſlors en avant les penſions de deux Religieuſes, dont auſſi eſtoit fait mention; ce qu'il auroit payé, acquit deſdites charges depuis leſdites donations, ſans dépens dudit procez, & incidens de ladite Sentence. Euſt eſté de la part dudit demandeur appellé en noſtredite Cour de Parlement, en laquelle, parties oüies en la cauſe d'appel, & le procez par écrit d'entr'elles, eſté receu pour juger ſi bien ou mal auroit eſté appellé, les dépens de ladite cauſe d'appel demandez reſpectivement, & l'amende pour nous: Joint les griefs hors le procez, & production nouvelle que ledit appellant pourroit bailler. Auſquels griefs les intimez pourroient répondre, & contre la production nouvelle bailler contredits. Finalement ledit procez, & production nouvelle dudit appellant, contredits & ſalvations, & autres griefs & réponſes certaines; nouvelles Lettres par ledit Maiſtre Ferry inthimé, obtenuës le cinquiéme Mars dernier paſſé, tendantes entre autres choſes à ce qu'il fuſt procedé au jugement dudit procez, ſans avoir égard à la foy & hommage faite de ladite Terre & Seigneurie de Mignaulx par ledit Maiſtre Ferry, en qualité d'heritier de feu Maiſtre Jean du Molin ſon pere, & joints à ladite production nouvelle & procez principal, pour en iceluy jugeant, y avoir tel égard que de raiſon; Requeſte par ledit Maiſtre Ferry inthimé preſentée à noſtre Cour le neuviéme jour d'Avril, à ce qu'en jugeant ledit procez, noſtredite Cour euſt égard à la confeſſion portée par certaine Requeſte produite par ledit appellant ſous la cotte fff, entant qu'elle ſeroit contre luy, par laquelle il maintenoit ledit appellant avoir confeſſé qu'aprés le trépas de ſondit feu pere, il auroit adminiſtré le bien dudit inthimé l'eſpace de deux ans, dont, enſemble de l'adminiſtra-

tion

tion dudit deffunt, il auroit offert rendre compte; icelle requeſte miſe au ſac par Ordonnance de noſtredite Cour: Appointement donné entre leſdites parties, le penultiéme Mars dernier paſſé; par lequel certaines appellations verbales, qui eſtoient jointes audit procez par écrit, auroient eſté miſes au neant, ſans amende d'icelles appellations, reſervé en diffinitive: veu & diligemment examiné. Noſtredite Cour par ſon jugement & Arreſt, ſans avoir égard à noſdites Lettres par ledit Maiſtre Ferry inthimé obtenuës le cinquiéme jour de Mars dernier, & requeſte auſſi par luy preſentée à ladite Cour le neuviéme jour du preſent mois d'Avril, a mis & met ladite appellation & Sentence de laquelle a eſté appellé, au neant, ſans amende & ſans dépens, tant de la cauſe principale que de la cauſe d'appel, deſdites appellations verbales, & pour cauſe. Et en emendant & corrigeant ladite Sentence, & ayant aucunement égard à noſdites Lettres par ledit appellant obtenuës ledit ſeptiéme jour de Decembre, mil cinq cens quarante-ſept; a declaré & declare leſdites renonciations & donations faites par ledit appellant audit Maiſtre Ferry ſon frere, mentionnées eſdites Lettres, & traitté de mariage dudit Maiſtre Ferry, du deuxiéme Fevrier 1535. des Terres & Seigneuries dudit Mignaulx, Fiefs-l'Eveſque & Guyencourt, & tous droits ſucceſſifs, tant paternels, maternels, fraternels, qu'autres à luy appartenans; avoir eſté & eſtre revoquées & reſoluës par le moyen de la naiſſance des enfans naturels & legitimes dudit appellant, advenus depuis icelles renonciations & donations: A condamné & condamne ledit Maiſtre Ferry laiſſer & ſouffrir joüir ledit appellant deſdites choſes ainſi à luy données, tout ainſi qu'il faiſoit auparavant icelles renonciations & donations, & luy en rendre & reſtituer les fruits par iceluy Maiſtre Ferry pris & perceus depuis conteſtation de cauſe, ſous l'eſtimation commune tels que de raiſon, ſur iceux déduites les reparations utiles & neceſſaires par luy faites eſdites choſes, à la charge de l'hypotheque du doüaire préfix & conſtitué par ledit Maiſtre Ferry par le traité de mariage, à ladite feuë Marguerite Maillard ſa femme, pour laquelle hypotheque, leſdits biens donnez demeurent chargez & hypothequez ſubſidiairement, au cas que les biens dudit Maiſtre Ferry ne ſeroient trouvez ſuffiſans pour iceluy doüaire, & ſauf audit Maiſtre Ferry, pour l'acquiter & rendre indemne d'iceluy doüaire envers les enfans dudit Maiſtre Ferry. Prononcé de douziéme Avril, mil cinq cens cinquante-un.

De Ligneris. Berthelot.

EPITOME.

Donatio initio valida, nec re, nec conſilio inofficioſa: ſed ex poſtfacto re tantum per ſupervenientiam filiorum inofficioſa revocatur uſque ad legitimam, donatore invito. C. M.

Imperat. Diocletian. & Maxi. AA. Cattabæo.

SI totas *a* facultates tuas per donationes vacuas effeciſti, quas in emancipatos filios *b* contuliſti: id quod ad ſubmovendas inofficioſi teſtamenti querelas, non ingratis liberis relinqui neceſſe *c* eſt: ex factis donationibus detractum, ut filii, *d* vel nepotes qui poſteà ex quocumque matrimonio nati ſunt, debitum bonorum ſubſidium conſequantur, ad patrimonium tuum revertitur *e*.

a Totas. Quas tunc habebat pater.

b Filios. Puta duos, quos ſolos habebat, nec alios futuros ſperabat: utque firmior eſſet bonorum ſuorum (quæ vivus eis prærogabat) diviſio: fecit eam per formam donationis inter vivos eis ad hoc emancipatis.

c Neceſſe. Etiam invito patre donatore; liquet ergo quod in tota hac lege non agitur, nec diſponitur de revocatione quæ fit ex voluntate tacita vel expreſſa donatoris, ſed dumtaxat de detractione quæ fit ex neceſſitate juris, & ſic etiam invito donatore. Pater enim poſt dictam donationem mortua prima uxore, noluit ſecundam ducere, in damnum filiorum primi matrimonii, nec eos contriſtare. Itaque volebat donationem præteritorum bonorum ſtare & immotam manere, non obſtante nativitate ſequuta, vel futura filiorum ſecundæ uxoris. Et ſuper hoc, videlicet an & quatenus eo invito, non ex voluntate patris, ſed ex neceſſitate juris revocari poſſet donatio per filios poſteà natos. Conſulti fuerunt Imperatores per patrem vel filios primi matrimonii, nomine patris, & reſponſum ut hic, videlicet quòd etiamſi maximè pater velit donationi ſtare, filios verò deinde natos bona poſteà quæſita dumtaxat habere: tamen facere nequit, quin poſteà nati poſſint etiam de bonis antiquis ſeu donatis (ſi opus ſit) legitimam detrahere. Et hic eſt verus & germanus ſenſus legis literæ, tituloque & reliquis ejuſdem tituli legibus conformis: utpote ſub tit. de inoffic. donat. id eſt, quæ ut tales contra voluntatem donatoris revocantur vel moderantur. Si autem quæſitum fuiſſet de revocatione hominis ex voluntate & pœnitentia ipſius patris donatoris, fieret de hoc mentio in textu legis, quæ etiam non fuit hoc titulo, ſed ſub titul. de revocand. donation. infrà, libro 9. ſita fuiſſet, ut compilatoribus C. injunctum fuit ſuprà in prima conſtitutione C § *quibus*, *& in l.* 1. §. 1. *in fin. de emend.* C. præter id quod eſſet trahere hanc legem ad ſenſum iniquum, multiſque bonis legibus inſidioſum & contrarium, ut in tract. de inoffic. num 33. num. 40.

d Ut filii. Id eſt, hactenus ut filii, &c. quia hæc revocatio per viam querelæ inofficioſi hujus tit. non eſt ſimilis ei quæ fit ſecundùm voluntatem, & ſic mero jure, plenè & ad integram inteſtati portionem: ut in l. *ſi unquam infra, de revocan. donat.* Sed eſt limitatio ad fines regulares querelæ inofficioſæ donationis: videlicet ad ſupplementum legitimæ. Ita quòd ſi ex bonis poſteà per patrem quæſitis & relictis filii poſteriores habeant quantum eſt eorum legitima portio, inſpecto bonorum donatorum, & relictorum cumulo: tunc non poſſunt queri, nec per l. *ſi unquam*, quia deſtituti ſunt, judicio patris, nec per hanc legem & querelam inoffic. donat. quia habent legitimam. Si verò deducto ære alieno funeris & impenſa nihil ſupereſt: tunc detrahent integram portionem legitimæ. Si verò aliquid, ſed minus ſufficiens ſuperſit, detrahent quantum relinqui neceſſe eſt ad ſupplementum legitimæ, quæ ſecundùm tempora hujus legis, erat quarta portionis inteſtati, *l. ſi mater, infra eod.* ſed per interpretationem paſſivam noviſſimi juris eſt triens, vel ſemis pro numero liberorum tempore mortis patris ſuperſtitum in capite, vel repræſentantium in ſtirpem.

e Revertitur. Non ipſo jure, ſed per viam querelæ poſt obitum patris tantùm. Et meritò ad matrimonium reverti [id eſt in illud hactenus revocari] ait, quia legitima ſumenda eſt de patrimonio tempore mortis in ſucceſſione relicto, *l. Papinian.* 4 § *de inoff. teſt. l. cùm quæritur, ſuprà, de inoff. teſt.* Igitur per viam querelæ bona donata meritò hactenus, id eſt, ad ſupplementum legitimæ, ad patrimonium reverti dicuntur. Et eſt caſus ſingularis, in quo donatio ab initio valida, ut l. *is, in fin. ſuprà eod.* & nullo modo nec re, nec conſilio inoff. ſed ex poſtfacto re tantum inoff. tamen etiam invito donatore, uſque ad legitimam, ut ſimplex inofficioſa revocatur. C. M.

Tiat.

COMMENTARIUS IN CODICEM SACRATISSIMI IMPERATORIS JUSTINIANI.

AD CANDIDUM LECTOREM PRÆFATIO.

MAXIMA quidem, ſi unquam, maximè priſcis temporibus DD. Auguſti, Tiberii, cæterorumque ad Juſtiniani uſque ſeculum Imperium tenentium Jureconſultorum autoritas fuit: ab illorum enim reſponſis, quibus ipſi principes condendi ac interpretandi juris poteſtatem dediſſent, recedere judicibus non licebat. Sed minus æquabiliter ac ratione bonâ, eadem vel conſimilis communibus Doctorum tribuitur opinionibus. Nam abiit illud tempus antiquiſſimum, eſtque ratio mutata; nec ſolum bellator ille triumphalis ac Legiſlator optimus eam imminuit ac ſuſtulit, ſed ad ſe ceu omnis juris fontem revocavit, adeò ut reliquo tempore nemini Jureconſultorum talis fuerit conceſſa facultas. Erant olim prudentium reſponſa authoritate munita publica, nec quondam ab iis quiſpiam in judicando poterat recedere; quorum neutrum de ſententiis communibus affirmare licet: Sunt eæ non à juris conditoribus, ſed iis qui legum condendarum poteſtate deſtituti, compilatæ, ſunt nulla imperatoria authoritate approbatæ, neque in foro in tantum receptæ, ut contra eas judicans litem faciat ſuam. An igitur ea re magnifaciendæ, quod quamplurimi uni adhæreſcant ſententiæ? Non ex interpretum multitudine, quod melius, quod æquius judicandum eſt; nec quis, nec quod, ſed quid dicatur ponderandum, & non malè Ariſtoteles in Topicis dixit: [illegible].

Vel num ideò authoritas quæpiam iis adjungenda, quod viri magni ac clariſſimi eas approbent? Ut citius credatur, non ſanctitas, non authoritas perſonæ prodeſt; poteſt unius alicujus forſitan & deterioris ſententia & multos & majores ex parte aliqua ſuperare; nec perſonæ honorabiliori, ſed eis qui rei aptiora dicunt, magis credendum. Fuit hæc quondam Pythagoreorum vanitas atque ſuperſtitio, quibus omnium rationum inſtar erat præceptoris authoritas, & ut quidvis facilè promptéque crederent, ſatis ſuperque erat id Pythagoram Pherecydis Syri diſcipulum dixiſſe, nefaſque putabant, cur illud ita eſſet, velle requirere.

O miſeras hominum mentes! ô pectora cæca! Quid enim vilius & abjectius, aut quæ major animi cæcitas eſſe poteſt, quàm nihil per ſe ſapere, nihil judicare, totum ex alieno ſenſu judicioque pendere? Nulla duci ratione; ſed quaſi pecudes aliorum ſententia nutuque tantum moveri ac regi? Trahuntur fune per nares acto, non ſecus ac bubalus; & quadrat quamaptiſſimè in eos carmen Lucretianum,

——— Sapiunt alieno ex ore, petuntque
Res ex auditis potius quam ſenſibus ipſis.

Vel an ob concordiam maximumque conſenſum probandæ communes ſententię Nonnunquam excæcare ſanctum denarium, oculos, mentem, rectumque judicium nemo eſt qui neſcit: vænalia aliquando Jureconſultorum eſſe ingenia, proh dolor! conſtat: hoc hodie Doctores ſæpiſſimè ſpernunt, cras appetunt, & ut reſculæ quæ in fluminibus innatant in hanc illamque partem impinguntur; exclamat alius communem, communiorem alter, tertius communiſſimam, nec rarò, ut cum Pindaro dicam, [illegible].

Sunt igitur illi Jureconſulti maximis laudibus ornandi, qui non tantùm verbis, ſed mente, vi ac poteſtate legum decertant, communemque ſententiam non ut communem, ſed ſi optimis rationibus ſit ſuffulta, recipiunt, ab eaque evidenter falſa diſcedun. E quorum numero non infimi, ſed me κρίνω primi, pręcipui & re comprobandi Dn. Carolus Molinæus, Matthæus Weſenbeccius, & Johannes Schneidewinus. Id quod & hi ipſorum commentarii in Codic. Juſtinian. ſatis abunde demonſtrant. Opus ſanè nunquam pro dignitate laudatum, & quod firmioris attentique judicii qui ſunt, quamfacillimè probabunt; nunquam forſitan momi, vel ii qui pervolant, & inſtar apum ſaltem ſcripta delibant, quibus Hieronymi in prologo ad Eſaiam verba damus, legant priùs, & poſteà deſpiciant, ne videantur non ex judicio, ſed odii præſumptione ignorata damnare. Spero candido Lectori haud illaudatum hunc laborem & publicè non infructuoſum fore: Quem amo & bene valere jubeo. vj. Kalend. Januar.

ELENCHUS

TITULORUM IN SEX PRIORES CODICIS LIBROS Domini Juſtiniani Imperatoris, hoc volumine Dn. Caroli Molinæi contentorum, & ab eo explicatorum.

LIBER PRIMUS.

TITULUS I. *De ſumma Trinitate & fide Catholica, & ut nemo de ea publicè contendere audeat,* fol. 551
2. *De ſacroſanctis Eccleſiis, & de rebus & privilegiis earum,* 559
18. *De juris & facti ignorantia,* 577
19. *De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non.* 586
20. *Quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat.* 589
21. *Ut lite pendente, vel poſt provocationem aut definitivam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare.* 590
22. *Si contra jus vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum.* ibid.
23. *De diverſis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus.* 591

LIBER SECUNDUS.

TITULUS I. *De edendo.* 593
3. *De Pactis.* 603
4. *De Tranſactionibus.* 604
5. *De errore calculi.* 605
6. *De poſtulando.* ibid.
10. *De errore Advocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium.* ibid.
11. *Ut quæ ſunt Advocatis partium, Judex ſuppleat.* ibid.
12. *Ex quibus cauſis infamia irrogetur.* ibid.
13. *De Procuratoribus.* ibid.
14. *Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.* 606
15. *De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.* ibi.
16. *Ut nemo privatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat.* 607
18. *Ne fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinii cauſâ in lite præſtet.* ibid.
19. *de Negotiis geſtis.* ibid.
20. *De his quæ vi metuſve cauſâ geſta ſunt.* 608
21. *De dolo malo.* 609
22. *De in integrum reſtitutione minorum 25. annis.* 610
28. *Si adversùs venditionem.* 611
54. *Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur.* ibid.
59 *De jurejurando propter calumniam dando.* ibid.

LIBER TERTIUS.

TITULUS I. *De Judiciis.* 613
8. *De ordine judiciorum.* 614
9. *De litis conteſtatione,* ibid.
10. *De plus petitionibus.* 616
11. *De dilationibus.* ibid.
13. *De juriſdictione omnium judicum, & de foro competenti.* 617
14. *Quando Imperator inter pupillos vel viduas, vel miſerabiles perſonas cognoſcat, & ne exhibeantur.* 618
15. *Ubi de criminibus agi oporteat.* ibid.
16. *Ubi in rem actio exerceri debeat.* ibid.
27. *Quando liceat unicuique ſine judice ſe vendicare, vel ob publicam devotionem deſiſtere.* ibid.
28. *De inofficioſo teſtamento.* 619
29. *De inofficioſis donationibus.* ibid.

30. *De inofficioſis dotibus.* 620
31. *De petitione hæreditatis.* ibid.
32. *De rei vendicatione.* 621
33. *De uſufructu & habitatione, & de miniſterio ſervorum.* 622
34. *De ſervitutibus & aqua.* 623
35. *De lege Aquilia.* 624
36. *Familiæ herciſcundæ.* 625
37. *Communi dividundo.* 626
38. *Communia utriuſque judicij tam familiæ erciſcundæ, quam communi dividundo.* 628
39. *Finium regundorum.* ibid.
40. *De conſortibus ejuſdem litis.* 629

LIBER QUARTUS.

TITULUS I. *De rebus creditis, & jurejurando.* 630
2. *Si certum petatur.* 638
3. *De ſuffragio.* 639
4. *De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.* 640
5. *De condictione indebiti.* ibid.
6. *De condictione ob cauſam datorum.* ibid.
7. *De condictione ob turpem cauſam.* 641
8. *De condictione furtiva.* 642
9. *De condictione ex lege, & ſine cauſa, vel injuſta cauſa.* 643
10. *De actionibus & obligationibus.* 644
12. *Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur.* 645
13. *Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſervus pro domino conveniatur.* ibid.
14. *An ſervus ex ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur.* ibid.
15. *Quando fiſcus vel privatus debitoris ſui debitores convenire debeat, vel poſſit.* ibid.
16. *De hæreditariis actionibus.* 646
17. *Ex delictis defunctorum, in quantum hæredes conveniantur.* ibid.
18. *De conſtituta pecunia.* ibid.
19. *De probationibus.* 647
20. *De Teſtibus.* 648
21. *De fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum; & de Apochis & Antapochis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.* 650
22. *Plus valere quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur.* 651
23. *De commodato.* 652
24. *De pignoratitia actione.* 653
25. *De inſtitoria & exercitoria actione.* 655
26. *Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium eſſe geſtum dicatur.* 656
27. *Per quas perſonas nobis acquiritur.* 658
28. *Ad Senatuſconſultum Macdonianum.* ibid.
29. *Ad Senatuſconſultum Velleianum.* 659
30. *De non numerata pecunia.* 661
31. *De compenſationibus.* 662
32. *De uſuris.* 663
33. *De Nautico Fœnore.* 665
34. *Depoſiti vel contra.* 666
35. *Mandati vel contra.* 667
37. *Pro ſocio.* 669
38. *De contrahenda emptione & venditione.* 670
39. *De hæreditate vel actione vendita.* 672
40. *Quæ res vendi non poſſunt, & qui vendere vel emere vetantur.* 673
41. *Quæ res exportari non debeant.* 676
42. *De Eunuchis.* ibid.
43. *De patribus qui filios ſuos diſtraxerunt.* 675
44 *De reſcindenda venditione.* 677
45. *Quando liceat ab emptione diſcedere.* 678
46. *Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.* ibid.
48. *De periculo & commodo rei venditæ.* ibid.
49. *De actionibus empti & venditi.* 679
50. *Si quis ſibi vel alteri ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit.* 680
51. *De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca.* 681

52. De communium rerum alienatione. ibid.
53. Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienationem. 682
54. De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis. ibid.
58. De ædilitiis actionibus. 683
66. De jure Emphyteutico. 685

LIBER QUINTUS.

Titulus 1. De ſponſalibus & arrhis ſponſalitiis, & proxeneticis. 692
2. Si Rector provinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitias dederint arrhas. 694
3. De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & ſponſalitiis. ibid.
4. De nuptiis. 696
5. De inceſtis & inutilibus nuptiis. ibid.
6. De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem, filioſque eorum. 697
7. Si quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ adſpirare tentaverint nuptias. 698
9. De ſecundis nuptiis. ibid.
10. Si ſecundò nupſerit mulier, cui maritus uſumfructum reliquit. 701
11. De dotis promiſſione & nuda pollicitatione. ibid.
12. De jure dotium. 702
13. De rei uxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita. ibid.

LIBER SEXTUS.

Titulus 1. De ſervis fugitivis, & liberis mancipiiſque civitatum, artificibus, & ad diverſa opera deputatis, & ad rem privatam vel dominicam pertinentibus. 704
2. De furtis & de ſervo corrupto. 705
3. De operis libertorum. ibid.
4. De bonis libertorum, & jure patronatûs. 707
5. Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit. ibid.
6. De obſequiis patrono præſtandis. ibid.
7. De libertis & eorum liberis. ibid.
8. De jure aureorum annulorum, & de natalibus reſtituendis. ibid.
9. Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus. 709
20. De Collationibus. 716
21. De teſtamento militis. 720
22. Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non. 721
23. De teſtamentis, & quomodo teſtamenta ordinentur. 726
24. De hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt. 728
25. De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis. 729
26. Deo impuberum & aliis ſubſtitutionibus. 732
28. De liberis præteritis vel exhæredatis. ibid.
29. De poſthumis hæredibus inſtituendis vel exhæredandis, vel præteritis. 734
30. De jure deliberandi, & de adeunda vel acquirenda hæreditate. 736
31. De repudianda vel abſtinenda hæreditate. 738
32. Quemadmodùm teſtamenta aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur. 739
33 De edicto divi Adriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur. 742
34. Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coëgerit. 744
35. De his quibus ut indignis hæreditates auferuntur, & ad Senatuſconſultum Syllanianum. 747
36. De codicillis. 749
37. De legatis. 750
42. De fideicommiſſis. ibid.

COMMENTARII D. CAROLI MOLINÆI JC. ET OLIM PROFESSORIS TUBINGENSIS,

In Dn. Juſtiniani Imperatoris, ſacratiſſimi Principis, perpetui Auguſti, repetitæ Prælectionis Codicem.

LIBER PRIMUS.

TITULUS I.

De ſumma Trinitate & fide Catholica, & ut nemo de ea publicè contendere audeat.

DE RUBRO.

QUEMADMODUM regula juris non eſt jus, ſed ex jure, quod eſt, ſumitur, *l. 1. ff. de reg. jur.* Ita rubrica etiam orationem perfectam habens, non eſt jus: quia non eſt facta ad finem juris ſtatuendi. Sed eſt index indicans materiam juris ſtatuti & poſiti, quandoque generalius, quandoque preſſius, & ſic propriè nunquam valet argumentum à ſimplici rubrica, *Eberh. in Topic. in loco 39. à Rubro*: ſed bene valet argumentum tanquam à compendio ſermonis, *l. 1. ff. de reb. credit. verſ. quoniam*; quod refertur ad pleniorem determinationem juris ſubjecti ſeu juris ſuppoſiti rubricæ: ſic argumentum à regulis juris valet, ſed tanquam compendioſè tractum, præſupponendo alias determinationes juris, ex quibus compendium regulæ ſumitur.

Argument. à rubrica.

DE GLOSSA.

Definitio Accurſii in gl. *rubric. ad verb. fide*, neque definitio eſt, neque deſcriptio. Paulò poſt Bernardus Parmenſis, Canonicus Bononienſis, Capellanus Papæ (ut de ſe dicit in c. *quod ſicut, 28. §. ſuper eo. in gl. magn. ad verb. dividatur, ext. de elect.*) attentavit in gl. primæ rubricæ, *extra eod. magiſtraliter*, hoc eſt, ſophiſticè *fidem* definire, ſed hanc, quoniam fides donum Dei eſt, *ad Epheſ. 2.* quia etiam bona voluntas donum Dei eſt, ut etiam antiqui Papæ teſtantur, *c. quam diu. cauſ. 2. qu. 1.* Quare Eraſmus in annotationibus novi Teſtamenti, *c. 11. ad Hebræos*, reprobat definitionem Canoniſticam, & in effectu definit, ut D. Philippus Melanchthon *in ſua Dialect.* ubi hypoſtaſin vertit exſpectationem; quod non placet, tum quia non congruit literæ, tum quia tollit quod eſt proprium & peculiare ipſius fidei, & ſubrogat id quod eſt proprium & peculiare ſpei. Fides enim magis certum & ſolidum fundamentum de præſenti habet, quam ſimplex exſpectatio. And. Alciatus autem *in noſtra Rubric.* deriſit omnes has definitiones, & diſcedendo à vulgata tranſlatione, breviorem dat, quæ etiam non placet. Quia argumentum vertit judicium, contra vim & emphaſim verbi, ſimul elevando certitudinem fidei. Dicimus ergo quòd Apoſtolus, *Hebr. 11.* non intendit definitionem Dialecticam aut magiſtralem tradere, ſed expoſitionem ſive deſcriptionem ſuo propoſito patientiæ & longanimitatis, quam ibi ſuadet, congruentem. Quare meritò vocat fidem ſubſiſtentiam hypoſtaſim rerum quæ in ſpe adhuc poſitæ ſunt, & evidentiam non apparentium: tamen ſi quærenda eſt definitio rectè expendendo, optima eſt illa Apoſtolica & geminatis antitheſis aptiſſimè compoſita. *Hebr. 11.* etiam ſecundùm vulgarem tranſlationem, quia hypoſtaſis, quâ utitur Paulus, ſignificat veram ſubſtantiam, hoc eſt, rem naturalem, & revera ſubſiſtentem. Et Elenchus certum & evictum argumentum. Gloſſa ordinaria ex edictis ſanctorum Patrum collecta, non malè, nec ineptè exponit ſubſtantiam pro baſi ſeu fundamento; & argumentum, pro præjudicio ſeu certa & indubitata perſuaſione: Et Nicolaus Lyranus ibi, & poſteà Scholaſtici Doctores minùs corrupti ſequuntur. Sed præfatus D. Melanchthon nuper *in lib. 1. Erotem. Dialect. ad Joach. Camerarium* tradit plenam & vere Chriſtianam definitionem fidei & ſpei. Sed tamen quidam nuperi in ſuis conciliationibus malè dicunt quod fides nunquam præterita, nec res jam factas reſpiciat, ſed tantùm & ſemper promiſſiones Dei rerum futurarum, quia ſicut fides, in quantum eſt certa notitia, reſpicit præterita, præſentia & futura: & in quantum eſt fiducia, reſpicit tam præſentem remiſſionis & juſtificationis gratiam merito Chriſti, quam pœnam futuram & æternam. Quoniam fides variè accipitur, ideo vocabulum *fidei* diſtinguendum eſt. Fides humana obſervantia pactorum, *l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de conſt. pecun. in verb. grave, &c.* probatoria, *l. cum de ætate, in fine. de probat. & l. unica, C. & ff. de fide inſtrum. l. 3. per totum, ff. de teſtib.* Divina: à Deo procedens. Hæc non debet dividi in publicam & privatam, quemadmodum fides humana in l. *conventionum, ff. de pact.* Quia

Fidei definitio ex gloſſa.

ὑπόστασις, quid?

Certitudo fidei tria ſpectat.

Fiducia, qua nitimur, fides eſt, quæ acquieſcis in verbo oſtêdente nobis filium præſentem inchoatione & communicatione ſui dans re-

miſſionem peccatorum.

res humanas tranſcendit, nec imitandi Ethnici, qui habent religiones publicas, familiares, privatas, nec debet poni in aliquo genere vel prædicamento cujuſvis artis humanæ. Hæc non eſt recens, ſed antiqua querela Doctorum & Patrum primitivæ Eccleſiæ, 37. *diſt. per totum*: nec etiam dividi aliâ curioſâ diviſione, quæ non ſit in ſacra Scriptura: quia in iſtis non licet humano ingenio ludere, ſed inter præſcripta verba Dei manendum eſt, tamen rectè vocatur Catholica, more primitivæ Eccleſiæ in S. Scriptura fundato: tum aliud eſt loqui de fide, quâ quiſque juſtus vivit, aliud de doctrina fidei, quâ religio Chriſtiana & politia Eccleſiæ continetur. De divina (quia ſingulorum & electorum eſt, & ex Spiritu ſancto immediatè datur & imprimitur) non loquitur hæc lex, nec totus hic titulus, ſed tantùm de doctrina Chriſtiana; quæ non ſolùm privatim, ſed etiam publica debet omnibus prædicari. Et dicitur Catholica duplici ratione: prima, quæ non eſt alligata nec peculiaris certo loco vel genti, nec magis Romæ quàm Lipſiæ.

Cic. lib. 1. Offic. Fides probatoria. Divina indiviſibilis juxta Paul. ad Epheſ. 4. unum baptiſma, &c. 2. contra: Ergo non eſſet opus bona methodo in Eccleſia quod eſt falſum, dum fit abſque damno religionis, dicente Chriſto: ite, docete omnes gentes: Ergo opus diſciplina methodica.

Secundò dicitur Catholica, quia nec locis, nec temporibus variatur, ſed eſt fides unica & incommutabilis, data à Deo pro omnibus gentibus & ſæculis. Et ſic ſemper eadem, & univerſalis eſt hæc doctrina, tam reſpectu locorum, quàm perſonarum & temporum. Quamvis nunc hîc, nunc illic aut oriatur, aut deſinat, & purior eluceat, prout à Spiritu Dei fertur, *Ezech. cap.* 1. Eſt enim verbum Dei, quod ſemper & in æternum idem manet, etiamſi cœlum & terra transeant: & de hac Catholicæ fidei doctrina tantùm loquitur hæc lex & totus hic titulus: non autem de ſola privata fide cujuſque, de qua lex humana ferri non poteſt. Sed in foro humano habet locum, *l. cogitatio, ff. de pœnis*. Unde jure civili non dicitur quis hæreticus, niſi verè & propriè, prout in primitiva Eccleſia accipiebatur, id eſt, pro auctore diverſæ ſectæ à religione, quæ poſteà hæretica dici cœpit, vel pro eo qui ſectam illam palàm ſequebatur deſerendo communionem Eccleſiæ Catholicæ, *ad Tit. c.* 1. & *Act. c. ult.* Illi autem qui manent ſub communione & religione Eccleſiæ, licet habeant privatam falſam opinionem, potiùs dicuntur illuſi vel errantes, quam hæretici, *c. hæreticus*, 24. *q.* 3. *qui eſt textus Auguſtini, de utilitate credendi, ad Honoratum, cap.* 1.

1 Catholica. 2. Paul. c. 4. ad Epheſ. Fides privata de re bene nota. c. hæreticus, &c. ſe. 24. q. 3.

Illuſi. Errantes.

Imperium Romanum ſemper habuit fines tam de jure, *l. pen. C. infrà, de Apoſtat. l.* 1. *inf. de Eunuch.* nec extenditur ad Perſas, *l. Mercatores*, 4. *c. de commerciis & mercatoribus*, nec ad quoſdam alios, & infrà, *de offic. præfect. Prætor. Afric.* quam de facto, ut res oſtendit.

Cõcluſio 1. Qui reſtringit re, qualitate & tempore. Qui declarative, quia nemo non utitur opera ſuorum, quibus imperat. Omnibus libertis cibaria eſſe legata, &c. Concluſio 2 cum copula.

Prima concluſio. Relativum *Qui*, ſine copula reſtringit tam in re quàm in qualitate, *l. hoc legatum*, 45. *l. ea tamen adjectio*, 46 *ff. de leg.* 3. aut tempore, *l. à filio*, 15. §. *teſtator*, 1. *de aliment. leg.* Amplio, etiamſi præcedant & ſequantur verba univerſalia, *l. hæres*, §. *uxori*, *de leg.* 3. Fallit primò, ſi adjiciatur qualitas competens omni generi præcedenti, quia tunc ſtat declarativè, *Bart. in l. omnes populi, col.* 1. *de juſt. & jure.* Fallit ſecundò, ut ſolum reſtringit immediatum antecedens, ad quod refertur, & non reliqua antecedentia, ad quæ non refertur, *l. à filio*, §. *ult. de aliment. leg l. ult.* § *Titia*, *ff. de libert leg. l. ſi quis legaverit aurum*, 12. *& ibi Bart. de auro & argento leg.* Secunda concluſio: Relativum *qui*, adjectum cum copula auget, *d. l. ea tamen adjectio.* Fallit, quando ex præcedentibus vel ſequentibus in eadem, vel etiam in priore diverſa ſcriptura, vel ex circumſtantiis extrinſecùs probandis apparet de intentione. Et relativum adjectum cauſa reſtringendi: Quia tunc indiſtinctè reſtringit, non obſtante quod ſit adjectum cum copula. Textus ſingularis in l *quæſitum*, 78. § 1. *ff. de leg.* 3. Ubi etiam ex præcedenti epiſtola & diſpoſitione ſeparata præſumitur continuatio ejuſdem voluntatis reſtringenda ad diſtincta in loco vel fundo expreſſa.

Sed ſi ibi relativum univerſale *quidquid*, etiam junctum copulæ reſtringit: multò magis relativum ſimplex, *Atque*, reſtringeret non ut ſua, ſed ex aliis circumſtantiis, niſi de contrario probetur per legatarium, quia qui dicit voluntatem mutatam, probare debet, *l. cum qui, de probat.* Alioquin ceſſante dicta priore epiſtola, locus eſſet concluſioni, & relativum *quidquid* vel *atque* ceſſante copula reſtringeret; ſtante verò copula, ampliaret.

Tertia concluſio: Relativum *quis* adjecta conjunctione *Seu* auget, *l. ſi quis ita legaverit, de auro & arg. leg.* Item adjecta conjunctione *ſive*, *l. cum quis decedens*, §. *ult. de leg.* 3. Sed hîc advertendum quòd quando opponitur de legibus, in alternativis alterum tantùm debetur electione debitoris, ut in *l. cum quid, C. de verb. ſign. in l. ſi ita, ff. de contrah. empt.* Gloſſ. & Doctores mirè ſe intricant artificioſis & Sophiſticis diſtinctionibus. Alii evadunt dicendo quòd concluſio procedit in favorabilibus, in quibus ſit larga interpretatio, ut in d. l. *cum quis decedens de leg.* 3. *& in l. ſi quis ita legaverit*, 30. *ff. de auro & argento legat.* Ubi Bart. ita ſolvit, & Decius in c. *inter cæteras*, *num.* 2. *& ibi Franciſc. Ripa, nu.* 44. *ext. de reſcript. Alex. conſil.* 193. *num.* 4. *lib.* 2. Sed hæc ſolutio falſa eſt, quia ſanè in legatis, quod minimum eſt, debetur, & fit interpretatio, ut hæres minùs gravetur, *l. apud Julianum*, §. *Seio*, *de leg.* 1. *Curtius ſenior, conſ.* 45. & habet locum regula, *Semper in obſcuris, de reg. jur.* Phil. Decius verò in d. c. *inter cæteras, col.* 3. *de reſcript.* diſtinguit an hæ conjunctiones ponantur inter ea quæ habent conformitatem & convenientiam, & tum ſtant ampliativè, *d. l. ſi quis ita legaverit.* Alioquin ſtant reſtrictivè, & hoc propiùs vero accedit, ſed aliâ interpretatione indiget. Socinus verò aliter intricat in *l. ſi is qui ducenta*, §. *utrum*, *col.* 2. *de rebus dubiis.* Nos breviter dicimus, aliud eſt has conjunctiones ſtare expoſitivè, ut in l. *ſi quis ita legaverit*; *& in d. l. cùm quis decedens*, aliud alternativè: quando autem hoc fit, non eſt recurrendum ad leges, & multò minùs ad intricationes gloſſarum & Dd. adeouſque doctrinam juris onerantium, ſed ad Grammaticam, ad phraſim ſermonis, ad ſenſum communem & alias circumſtantias, præſertim pretii ſeu rei correſpondentis, *l. ſi ſervus plurium*, 50. *in fine, ff. de leg.* 1. *l. Labeo, ff. de Suppel. leg.* Ratio, quoniam eſt quæſtio voluntatis hominis, ſeu partium, quæ magis eſt quæſtio facti quàm juris, quæ propriè non pertinet ad JC. *l. idem erit, ff. de ſtatu hom. l. cum quem temere*, §. *ff. de judiciis.*

3. Object.

Alternativa.

Circa primam concluſionem quæro de quæſtione quam hîc tractat Jaſ. *col.* 1. *tam in* 1. *quàm* 2. *lectura.* Quando dictio ſic concepta eſt; Vendidi tibi tale prædium, quod eſt 20. jugerum, modò contigit prædium eſſe 25. vel plurium jugerum, an totum veniat, an ſolùm 20 jugera? Videtur quòd ſolùm 20. jugera, &c. quia relativum *quod*, ſtat ſine copula. Ergo reſtringit. In contrarium videtur quòd totum ſcilicet veniat: quia eſt unicum prædium, quod in totum venditum eſt; & falſa demonſtratio non vitiat, ſed vitiatur, *l. falſa demonſtratio, in princip. ff. de condit. & demonſt.* Oldrad. *qu.* 197. hanc quæſtionem diſputavit, & poſt eum Joan. Andræas *in addit. ad Specul. in rub. de empt. & vendit. Bald. in rubr.* 22. *quæſt. C. de contrah. empt. & vend.* & dividunt totum nomine, quando venditio incipit à certo corpore: ſecùs ſi inciperet a nominibus menſuræ vel quantitatis. Ut ſi dictum eſſet, vendo 20. jugera terræ, quam habeo in tali loco, quia tunc non plus vænit: quia licet priori caſu venditio non eſt limitata ad menſuram: Teneo tamen, debere ſuppleri precium pro rata, ſi eſt notabilis exceſſus: vel ſimpliciter ſupplendum, ſi pretium eſt taxatum pro modo menſuræ. Sed ſecundo caſu eſt limitata ad menſuram, & ſic non poteſt illam excedere, & ſequitur Jaſon hîc & in l. *ſi fundum*, §. *libertus*, *de leg.* 1. Fabian. de monte S. Sabini *in tract.*

Quando non apparet tabulis vel liquidè de facto conſtat, & præſumptionibus magis intercedendum eſt, quàm decibonibus, dictus magis rem ad Cæteronem quàm ad Galbam pertinere. Quæſtio 1. Reſponſio. Falſa demonſtratio, cùm de corpore conſtat. Secundus caſus ſi dicerem: vendo tibi 20 jugera in hoc prædio.

Vt ſupra dictum in conclut. 1.

in tract. de empt. & vendit. quæſt. 6. Sed quantum ad primum membrum, nemo reſpondet ad contrarium legum primæ concluſionis. Solvo: quod prima concluſio intelligitur, quando ante relativum non ponitur certum corpus individuum; ſed vel genus, vel quantitas, vel nomen collectivum, ut aurum, veſtis, ſupellex: ſecùs ſi tantum præcedat una certa ſpecies, vel certum corpus, mobile vel immobile: quia tunc dico quod relativum non operatur reſtrictionem, quia eſſet operari correctionem, quæ non præſumitur, præſertim incontinenti, *l. non ad ea.* 89. *ff. de condition. & demonſtrat.* Sed operatur demonſtrationem, ſi jungatur verbo præſentis vel præteriti temporis: Si autem jungatur verbo futuri temporis, operatur condictionem, *leg. Stichum qui meus erit. de leg.* 1. Tamen ſi contingat dubitari de corpore, tunc demonſtratio declarat. Replicatur, quia etiam, quando relativum ſequitur ſpeciem vel certum corpus, quamvis jungatur verbo præſentis temporis, adhuc reſtringit, & procedit prima concluſio, ut ſi vendo prædium meum Rhenenſe cum pertinentiis pro duabus partibus pro diviſo, cujus tertia pars pro diviſa ſpectat ad Titium, non væniunt ſilvæ, prata, ſtagna & aliæ partes ejuſdem fundi, quæ manſerunt communes pro indiviſo inter me & Titium. Et ſic Relativum, *Cujus*, quamvis certum individuum corpus, de quo conſtat, ſequatur & jungatur verbo præſentis temporis, non facit demonſtrationem, ſed veram reſtrictionem, ut rectè conſuluit Alexand. *Conſ.* 14. *abunde libr.* 7. *per primam concluſionem & leges in ea allegatas.* Vera & nova ſolutio eſt: Quòd hoc ultimo caſu conſilij Alexand. & in omni ſimili conſtat, Relativum appoſitum eſſe animo reſtringendi: quia ante relativum, & abſque miniſterio venditio jam erat limitata ad id quod vendens poſſidebat pro diviſo, nec venditio incipit à toto corpore, ſed à certis partibus corporis pro diviſo, & ſic magis eſt reſtricta à ſuo principio formali, quàm vi relativi ſequentis. Sed in themate primæ quæſtionis venditio incipit à toto corpore, de quo conſtat, & in eo remanet, nec eſt certum, an Relativum ſit appoſitum animo reſtringendi, & ſic ſit interpretatio in dubio contra venditorem, qui potuit legem adponere apertius, *leg. veteribus.* 39. *ff. de pact. l. cum in lege. l. Labeo ſcribit. ff. de contrah. empt. & vendit. leg. in contrahenda. ff. de reg. jur.* Si enim voluiſſet tantum vendere uſque ad rationem 20. jugerum, facile expreſſiſſet. Cum ergo non expreſſerit, non videtur voluiſſe reſtringere, *per leg. unicam. §. ne autem hoc. C. de caduc. toll. c. ad audientiam de decimis.* Et ſic ſufficit pretium ſuppleri pro rata, ſi ſit notabilis exceſſus, ut dictum eſt.

Venditor legem apponit contractui.

Quæſt. 2.

Circa ſecundam concluſionem quæritur; Quid quando poſt antecedens ponuntur duo relativa? Vnum ſine copula, alterum cum copula, & ſit caſus mixtus, vt Concedo in Emphyteuſim omnia prædia quæ habeo in tali territorio, & quibus cohæret flumen Padi, mox eſt unum prædium non in illo territorio nominato, ſed in quo hæret flumen Padi, an includatur? Martinus Laudenſ. *in l. omnes populi. ff. de juſtit. & jure.* primus poſuit hanc quæſtionem mixtam, & decidit non includi. Lancel. Decius *ibi col.* 2. contrarium tenet, quod includatur. Jaſon hic *lect.* 2. *col.* 2. tenet opinionem Martini, ſed non poteſt ſeſe extricare à contrariis & juribus concluſionis ſecundæ.

Vera ſolutio eſt: quod hic Relativum ſecundum intelligitur ſecundùm Relativum prius adjectum; ſed conſtat primum Relativum adjectum cauſa taxationis ſeu limitationis, ſic ſecundum, tertium & ulterius relativum, ſive cum copula ſive non, primum intelligitur eodem modo, quo & præcedens *per text. à fornari in leg. quæſitum. §.* 1. *in* 2. *quæſt. ff. de leg.* 3. Ubi etiam ex ſeparatis in diverſa diſpoſitione, etiam ex intervallo præcedentibus colligitur adjectum cauſa reſtrictionis, etiamſi ſit addita copula, & opinionem Martini approbavi *in annotationibus ad Alexand. in conſil.* 25. *lib.* 7. Facit Ludov. Rom. in *conſil.* 166. Ubi in tranſactione quis conceſſit omnes ſpecies terrarum poſitas in comitatu, villa & vocabulo Montis Alberici, dedit omnia tria eſſe copulativè requiſita.

Quæſtio. 3.

Circa tertiam Concluſionem quæritur, Clauſula Teſtamenti talis eſt: Filium ex aſſe hæredem volo filiæ cum viripotens erit, fundum ſuburbanum ſeu ædes meas quæ in via lata ſunt, do, lego, ut hac dote contenta Aurelio Campano nubat, Filia viripotens petebat fundum & ædes: Filius contra alterum tantum deberi ex teſtamento. Alexand. ab Alex. *genialium dierum lib.* 7. *cap* 3. conſultus à judicibus reſpondit pro filia utrumque deberi, per *d. l. ſi quis ita legaverit. de auro & argent. leg.* & ita judicatum fuit. Quia dictio *ſeu* ultimæ diſpoſitioni appoſita diſtinctiva non eſt, ſed augmentativa; & copulat, non disjungit. Res non eſt expedita, quia dictio *ſeu* ſæpius accipitur disjunctive, ut idem valeat, quod dictio *aut*, quæ eſt vera alternativa. *text. in l.* 1. *§. ſublata. ibi: ſeu metu bonum, ſeu prætextu. ad SC. Trebell.* & textus expreſſior, *in l. generali. C. de SS. Eccleſiis. & in l. ſi ita quis ſtipulatus. & ibi Bart. & Johan. Imola. ff. de verbor. obligat.* & *in leg. hujuſmodi. ff. quando dies leg. cedit.* Sed dictio, *aut*, eſt mera alternativa. *l. ubi autem. § qui illud. l. ſi ſtipulatus fuerit. in princip. l. ſi ita quis ſtipulatus leg. ſi duo rei ff. de verbor. obligat.* In legatis autem alternativis alterum tantum debetur, quamvis in dubio ſit legatarij electio. *l. Lucio. ff. de leg.* 2. Et quod dictum eſt de dictione, *ſeu*, idem de dictione *ſive tex. in l.* 1. *ff. de tut. & curat. datis ab his &c.* ubi dictioni *vel* æquiparatur.

Dictio aut alternativa

Augmentativa.

Reſp.

Solvo: quod hujuſmodi conjuctiones variè accipiuntur, ideò debent intelligi prout ratio materiæ ſubjectæ ſuadet, *gloſſ. in l. eas cauſas. in verb. ff. de condition. & demonſtrat. Ludov. Roman. late in conſil.* 276. Aut ergo utraque res non excedebat legitimam filiæ, & proculdubio debet habere utramque. Aut verò utraque ſimul juncta excedebat legitimam, & tunc ſi altera alteri contigua erat, & promiſcuè nunc fundus, nunc ædes vocabantur, & idem; aut erunt res prorſus diverſæ, & adhuc idem, ſi utraque ſimul juncta, non multum excedit legitimam nec congruum modum dotis. text. *leg. quæro. ff. de jure dotium.* & altera non ſufficeret ad congruum modum dotium, ad quem altera res ſufficeret, tunc filia debet eligere, nec poteſt habere utramque. Itaque prioribus caſibus bene, ultimo verò malè judicatum, ut etiam tetigi *in annotation. ad Alexand. in conſil.* 25. *in ultima parte annotat. lib.* 7.

Electio Legatarij.

Verbum, Volo.

De verbo *Volo* omiſſis longis & ſpinoſis diſtinctionibus. Bartol. Paul. *hic, & in leg ſervi. ff. de l.* 1. & multis exemplis. Jaſ. *hic in* 1. & 2. *col.* dicit, quod nil importat niſi ratione adjuncti, & quatenus certam habet determinationem, Vnde in dependentibus è ſola voluntate proferentis non facit diſpoſitionem, ſed præparationem. *l. fideicom §. quoties. ff. de legat.* 3. vel inchoationem. *l. ſi quis.* 25. *de teſtamentis*, vel inclinationem in futurum ad futuram diſpoſitionem vel jactationem *l. divus. de teſtam. militari. §. planè Inſtit. eod. tit. l. literas de jure Codicill.* Niſi ex aliis verbis expreſſis, vel ex concordantibus circumſtantiis conſtet ſerio agi. text. *in l. Pamphilo. §. præpoſitum. de leg.* 3. Vnde etiam in teſtamento vel Codicillis verba; *Volo hæc legare tali*, nondum tradunt legatum quamdiu Codicilli vel teſtamentum ſunt infirmi, donec eo ſermone non revocato, ſed manente, ſunt in facto eſſe, hoc eſt, ſolemniter completa. Et hæreditatem ſibi delatam dicens velle adire & acceptare, nondum adit, nec fit hæres, etiamſi addat verbum Eſſentiale ſeu ſubſtantivum *Eſſe*, dicendo: *Volo eſſe hæres.* Quamvis Andr. Alciat. hic aliter ſentiat. Sicut dicens; *non ſum hæres*, vel, *non adeo hæreditatem*, non tamen repudiat, *gloſſ. in l. qui ſe patris.* 3. *Cod. unde liberi.* & probat

Adhuc pendentia ex voluntate quibus modis interpretantur.

Quando diſponatur conjicitur ex circumſtantiis.

In facto eſſe Legatum.

A termino præfixo Iudicis.

text. *in l. Clodius. de acquir. hæredit.* niſi verba eſſent prolata poſt terminum à judice præfixum, ad adeundum, vel repudiandum *l. ſed ſi alio. §. 1. ff. ad SC. Trebellian. Bartol. in l. gerit. col. 3. de jure deliber. Ang. Paul. in dict. leg. qui ſe patris. 3. Socin. Phil. Franc. in leg. ſi quis ita. de verbor. obligat.* Imò reus carceratus à judice, ſi interrogatus ut crimen confiteatur, dicat: *Volo confiteri.* nondum tamen confeſſus, nec debet pro confeſſo accipi. Quia potuit dicere metu, ne ſtatim torturæ, aut duriori carceri ſubjiceretur Bald. in *leg. unica. C. de Confeſſ.* Sic dicitur: *Volo dare*, nondum tamen dat. Quia aliud eſt affectum animi exprimere *dict. l. litera.* aliud velle de præſenti ſe obligare vel diſponere, ſic aliud dicere, aliud promittere, id eſt, ſeriò ſe obligare. *text. leg. ſciendum. 19. §. dictum. 2. ff. de ædil. edict.* Aliud ſervum commendare hæredi, aliud fidei ejus committere. ut manumittatur. *l. fideicommiſſa, §. ſi ita quis. de leg. 3.* Unde ſi probetur teſtibus Titium dixiſſe. *Volo vendere talem domum pro villa*, & Caium dixiſſe: *Volo emere*, non eſt probata venditio, niſi teſtes ſint & deponant actum habitum pro concluſo & expedito, *leg. contractus. C. de fide instrumentor.* Unde ſi princeps dicat: *Volo hoc ſtatuere*, nondum eſt Lex, ſed cum conſilio & ſeriò lata, ut hic verbum, *volumus*, idem poſſet, quod verbum, *Sancimus, jubemus, aut ſtatuimus.*

Ab affectu animi.

CONCLUSIONES DE STATUTIS & Conſuetudinibus localibus.

Concernũt in proponendo & proſequendis actionibus, & ordinem judicantium reſpiciunt.

Prima Concluſio: Aut ſtatutum loquitur de his, quæ concernunt nudam ordinationem vel ſolemnitatem actus, & ſemper inſpicitur ſtatutum vel conſuetudo loci, ubi actus celebratur *l. 1. in fin. de teſtib. l. 1. C. de emancipat. liberor. l. 1. § ult. de ventre inſpicient. Inſtit. de ſatiſdat. §. ult.* ſive in contractibus, ſive in judiciis, ſive in teſtamentis, ſive in inſtrumentis aut aliis conficiendis, Ita quod teſtamentum factum coram duobus teſtibus, in locis, ubi non requiritur major ſolemnitas, valet ubique. Idem in omni alio actu. Ita omnes Doctores *hic, & in leg. de quibus. ff. de legib. in l. ult. de juriſdiction. omnium judic. Canon. in c. 1. ext. & in c. de conſtitut. in 6.* Corneus latè in *conſ. 241 lib. 2. & in conſ. 64. lib. 3.* Unde an inſtrumentum habeat executionem, & quomodo debeat exequi, attenditur locus, ubi agitur, vel ſit executio. Bald. in *leg. 1. quæſtion. 4. C. ne filius pro patre. Paul. in leg. 3. ff. quomodo teſtament. aper.* Ludovic. Rom. in *conſil. 243. Rochus Curtius in repetit. cap. ult. col. 115. de conſuetud.* Ratio, quia fides inſtrumenti concernit meritum, ſed virtus executoria & modus exequendi concernit proceſſum. Item in conſequutivis vel appendiciis concernentibus compoſitionem contractus, ut in Gabella. Bart. & omnes hic. Bald. in *l. 1 C. de contrab. empt.* quamvis contrarium teneat in *l. multum intereſt. col. pen. C. ſi quis alteri, &c.*

Executio inſtrumẽti.

Modus exequendi concernit proceſſum.

Subdiviſio

Aut ſtatutum loquitur de his, quæ meritum ſcilicet cauſæ vel deciſionem concernunt, & tunc aut in his, quæ pendent à voluntate partium, vel per eas immutari poſſunt & tunc inſpiciuntur circumſtantiæ, voluntatis, quarum una eſt Statutum loci, in quo contrahitur; & domicilij contrahentium antiqui vel recentis, & ſimiles circumſtantiæ. *l. ſi ſervus plurium. in fine. ff. de legat. 1.* Latè Philip. Cornel. *in conſil. 244. col. 6. cum 2. ſeq. lib. 2.* Soc. latè *in conſil. 247. col. 3. lib. 2.* Unde ſtantibus menſuris diverſis, ſi fundus venditur ad menſuram, vel affirmatur, vel menſuratur, non continuo debet inſpici menſura, quæ viget in loco contractus, ſed in dubio debet attendi menſura loci, in quo fundus debet metiri, & tradi, & executio fieri. Quamvis Guido de Suſa. & Alber. in *l. ſi fundus de evictiõn.* teneant debere inſpici locum contractus, per *d. l. ſi fundus.* quæ non probat. Quia loquitur de præſtatione perſonali ſatiſdationis, & non de menſura, quæ rei adhæret, & realis eſt. moventur etiam per *l. an in totum. 3. C. de ædif privat. & l. venditor, §. ſi conſtat. ff. communia prædiorum.* Quæ faciunt contra eos pro ſententia noſtra, & ita tenendum, niſi ex alis circumſtantiis conſtet, de qua menſura ſenſerint. Quæ quæſtio magis eſt facti, quam Juris. Et intellige concluſionem noſtram, ut loquitur, quando agitur de fundo, vel fundis certis loci: ſecùs ſi Teſtator habens prædia in diverſis locis, legaverit in genere mille jugera, vel terras ſuas uſque ad mille jugera, alio non expreſſo. Quia cum teſtator non ſenſerit, niſi de una uniformi menſura, debet in dubio attendi menſura loci, ubi teſtator domicilium habebat, & converſabatur. *d. l. ſi ſervus in fine.* Et advertendum, quod Doctores peſſimè intelligunt. *l. ſi fundus de evict.* Quia putant ruditer & indiſtinctè quod debeat ibi inſpici locus & conſuetudo, ubi ſit contractus, & ſic jus in loco contractus. Quod eſt falſum; Quinimò jus eſt in tacita & veriſimiliter mente contrahentium. Fac Civem Tubingenſem peregrè euntem per urbem Italiæ, vendere ibi domum ſuam Tubingæ vel Auguſtæ, an teneatur dare duos fidejuſſores Evictionis, & de duplo, prout probat ſtatutum loci contractus. Et omnes dicunt, quod ſic, in quo errant, non intelligentes praxim, & hic non perſpicientes mentem *d. l.* quæ eſt practica: Ideò contrarium dicendum: Quia venditor non eſt ſubditus ſtatutis Italiæ, & ſtatutum illud non concernit rem, ſed perſonam, & ſic non poteſt ligare exteros, qui non cenſentur ſeſe obligare ad ſtatutum, quod ineunt. Ideò non tenetur cavere, niſi ſecundum morem ſui domicilij, vel ſecundum jus commune; nec verum eſt quod iſtud ſtatutum concernat ſolemnitatem & modum contrahendi. Quinimò reſpicit effectum, meritum & deciſionem, & dicta lex malè allegatur ad materiam primæ concluſionis. Faciamus Civem Tubingenſem hic vendere vicino domum Genevæ, vel Tiguri ſitam, ubi ſit ſtatutum: Quod venditor fundi tenetur de duplo cavere, per duos idoneos cives, ne teneantur litigare extra forum ſuum. Iſte eſt proprius caſus & verus intellectus *d. l. ſi fundus.* in qua dicitur: Venditorem teneri cavere ſecundum conſuetudinem loci contractus. quod eſt intelligendum non de loco contractus fortuiti. ſed domicilij, prout crebrius uſuvenit, immobilia non vendi peregrè, ſed in loco domicilij, lex autem debet adaptari ad caſus vel hypotheſes, quæ ſolent frequenter accidere: nec extendi ad caſus raro accidentes. *leg. nam ad ea de legib.* Saltem quando contrarium apparet de ratione diverſitatis, vel quando ſequeretur captio ingerentis. Quia quâ ratione dicta lex: *ſi fundus.* excluſit externum locum ſitus rei, in quo contrahentes non habent domicilium; multò fortius excluditur locus fortuitus contractus, in quo partes peregrè tranſeunt. Patet: Quia quis cenſetur potius contrahere in loco, in quo debet ſolvere, quam in loco. ubi fortuitò tranſiens contrahit, *l. contraxiſſe. de act. & obligation.* Sed hic venditor eo ipſo ſe obligat, ſolutionem & traditionem realem, per ſe, vel per alium facere in loco, in quo fundus ſitus eſt: ergo ibi contraxiſſe cenſetur. Et tamen in dubio non attenditur conſuetudo loci contractus. Quia venditor illi non ſubeſt, nec ejus notitiam habere præſumitur, ergo multò minus conſuetudo loci fortuiti; quam magis ignorat. Et ſic lex *ſi fundus.* ex viva & radicali ratione ſua præſupponit contrahentes habere domicilium in loco contractus. Quo caſu res plana eſt. Sed, quid ſi ſint diverſi Fori? Tum recurrendum ad alias circumſtantias ex bono & æquo, ita ut non ſequatur captio prætextu legis indeterminatè, quo non debet in occaſionem captionis trahi. Unde ſi probetur quod tempore venditionis venditor peregrè agens Mediolani, Genevæ certificatus fuit de conſuetudine, & non contradixit, ſed conſenſit ſimpliciter vendere. Hoc ſatis eſt, ut tacitè videatur actum ſecundùm morem illius loci. Quia qui fuit ſe integrâ certificatus

Ampliatio.

Contra & in l ſemper in ſtipulationibus ff. de reg. jur.

Reſp.

Et non menſura loci ubi fundi diverſi ſiti ſunt.

Contra communẽ opinionem

Exemplum

In ſtatutis [illegible] vendam, an [illegible] perſonam, vel Italia.

Nota Contractu pro certificatione cõcernit meritum cauſæ.

Expoſitio l ſi fundus de evict.

Regula l nam ad ea ff. de leg.

Lex excludit externum locũ. Ergo multo magis fortuitum.

Alia quæſtio diverſi Fori.

non poteſt dici captus, ſed ſibi debet imputare, ſi aliam legem non expreſſit *l. veterib. de pactis*. Idem, ſi probet, quod venditor non erat ibi fortuitò, ſed quod expreſsè ſe tranſtulit Tigurum, cauſa ibi inveniendi emptorem. Quia tum præſumitur inquiſiviſſe morem loci, per locum a communiter accidentibus, qui eſt validus in materia Conjecturali, *l. neque natales. C. de probat.* Nicol Evet. in *locis Legalib.* Idem è converſo ſic probatur, Emptorem Tigurinum huc ad locum venditoris cauſa emendi acceſſiſſe *l. qui cum alio contrahit. ff. de reg. juris* ut ſcilicet non poſſit exigere cautionem duplo ſecundum ſuum forum, ſed ſecundum forum venditoris. Item ſi Tigurinus peregrè hic tranſiens emit: Quia ſibi debet imputare, quod non expreſſit conſuetudinem ſui fori exteri, ſi ea volebat uti. Et ideò melioris eſt conditionis venditor peregrè vendens in loco fortuito, quàm emptor fortuito emens. Quia venditor in hoc articulo eſt reus, & niſi nil celavit de ſuo. Et ſic pro eo fit interpretatio *l. Arrianus. de act. & obligat. l. favor. ff. de reg. juris.* In ſumma lex ſimpliciter loquens, quæ poteſt ſine captione intelligi in caſu frequentiori, non debet extendi ad locum tariorem cum captione.

Quæ pendent à voluntate partium.

Circa idem membrum primæ ſubdiſtinctionis notandum: Quod tunc non tam agitur ex conſuetudine vel ſtatuto, quàm ex tacito pacto inexiſtenti, vel ex contractu informato à ſtatuto, vel conſuetudine. Quæ eſt aliena not. Bald. *l. contractus. C. de fide inſtrum.* Et conſuetudo informat actus mundi, ut inquit Petr. Anchar. *in repetit. c. ſi propter in 4. oppoſit. de reſcript. in 6.*

Ubi expreſsè pactum non eſt, & dubium emerſit præſumitur juxta obſervationem, ſtatutorum localium tacitè pactũ.

Hinc infertur ad quæſtionem quotidianam de contractu dotis & matrimonii, qui cenſetur fieri non in loco, in quo contrahitur, ſed in loco domicilij viri. *l. exigere dotem. 65. de jud.* & intelligitur non de domicilio originis, ſed de domicilio habitationis ipſius viri, de quo nemo dubitat, ſed omnes conſentiunt, ut dixi in 1. *annotat. ad Alexand. in conſil. 100. lib. 3.* Quia in dubio ſemper intelligitur de domicilio habitationis. gloſſ. *c. ſtatutum. §. cum raro. verb. unam diatam. de reſcript. in 6.*

Extenſio ad contractus matrimoniales.

Quæſt.

Sed controvertunt: ſi maritus poſtea cum uxore tranſtulerit domicilium, an debeat attendi illud, quod erat tempore contractus, an vero ultimum quod invenitur tempore mortis? & illud ultimum tenet Salicet. *hic in l. 1. col. 4.* & ſequitur Alexand. *in d. conſil. 100.*

Reſp.

Sed hoc non ſolum iniquum: Quia maritus de loco in quo nihil lucratur, vel tantum quartam, poſſet transferre domicilium ad locum, in quo totam dotem lucraretur, præmoriente uxore ſine liberis, ut Tholoſæ. Et quod ſit falſum, probo per text. *d. l. exigere in fin.* ubi loquitur de certo illo domicilio, ad quod ipſa mulier per conditionem matrimonij ergo rebus ſic ſtantibus erat tranſitura: Ergo intelligitur de primo, tunc præviſo & intellecto, & non de poſteriori. Quia per prædicta ineſt tacitum pactum: Quod maritus lucrabitur dotem conventam, in caſu, & pro proportione ſtatuti illius domicilij quod prævidetur, & intelligitur, & illud tacitum pactum, niſi conventum fuerit, intrat in actionem ex ſtipulatu rei uxoriæ, & illam informat. Itaque ſemper remanet forma ſemel ab initio impreſſa; ita etiam tenet Bald. Angel. Paul. *in l. ſi uxor. de Iudic. Curt. Iunior. in d. l. exigere numer.* 19. *Anton. Butr. Panormit. Fel. c. 1. col. penult. de ſponſal.* Joan. *Baptis. Caccialup. in repetit. hujus legis, num. 19. verſ. quartus caſus. Carol. Ruin. in conſil. 58. lib. 3. Iaſon hic num. 26. in prima lecturâ, & in lectura 2. num.* 61. Dixi in annotat. ad Alexand. *in d. conſ. 100.* & ad Philipp. Dec. *in conſ.* 19.

Concluſio in matrimonialibus initiũ ſpectant.

Non ſolum inſpiciatur ſtatutum vel conſuetudo primi illius domicilij pro bonis ſub illo ſitis; Sed locum habebit ubique etiam extra fines & territorium dicti ſtatuti, etiam interim correpti, & hoc indiſtinctè, ſive bona dotalia ſint mobilia, ſive immobilia, ubicumque ſita, ſive nomina, ut etiam tenet Bald. *in c. 1. de jurament. calumniæ. Iaſon hic lectura* 11. *numer.* 29. Ratio punctualis 1. ſpecifica hic procedit in vim taciti pacti ad formam ſtatuti. Veluti: Quod tacitum pactum pro expreſſo habetur. *l. quod ſi nolit. §. quia aſſidua, de ædil. edict. l. circa. C. de locat.* & bonus textus qui non ſolet allegari *in l. adoptivum. §. 1. de jure dotium.* Ergo iſtud lucrum ſtatutarium propriè non eſt, nec legale, ſed conventitium ſeu pactionale. Alias ſi ſtatutum eſſet abſolutum & prohibitorium, non obſtantibus pactis factis in contrarium, tunc non haberet locum ultra fines ſui territorij, niſi expreſsè de tali lucro conventũ fuiſſet. Quia pactio benè extenditur ubique, ſed non ſtatutum merum, hoc eſt, ſolâ & merâ vi ſtatuti, ut dixi fuſius *in Conſ. Par. tit. 12. in rubrica, &c.* Et præſumuntur ſponſa & facientes pro ea ſciviſſe conſuetudinem vel ſtatutum domicilij viri, tum quia notorium, per *l. qui cum alio contrahit. ff. de reg. iuris.* Quod ſi ſcire vel taliter paciſci neglexerunt, perinde eſt, ac ſi ſciviſſent, ſibique imputare debent. *l. quod te in fine, ff. ſi cert. petit. l. ſi duo in fin. de acquirend. vel amitt. hæredit.* niſi maritus fuerit in culpa vel in dolo celando, vel fingendo aliud domicilium vel etiam patriam. Quia tunc vel in vim taciti pacti, quod tunc deficit, vel in vim ſtatuti obſtante doli exceptione non habebit locum lucrum ſtatuti, ſed totam dotem reſtituere cogetur, ad hæc quæ dixi in annotat. ad Philipp. Decium *in conſil. 19. in princip.* Unde Jaſon hic, & alij malè dicunt ſimpliciter fœminam errantem, item ignorantem debere reſtitui in integrum, quia utplurimum juvenes & ignaræ rerum nubunt, ſatis eſt agentes pro ea, ad quos ſpectat, ſciviſſe aut ſcire debuiſſe: Secùs ſi filia fuiſſet rapta, vel clam contractum matrimonium. Quia tunc non præſumitur deliberatio, nec ſcientia ſtatutorum, & ſic fœminæ adverſus illud lucrum reſtituentur, non tanquam adverſus ſtatutum, ſed tanquam contra omiſſionem faciendi pactum contrarium. Quia etiam in omiſſis minores reſtituuntur. *l. minor 25. annis omiſſam. 36. ff. de minorib. 25. annis.*

Oppo. Solut.

Oppono *d. l. prædia. & per totum. C. de præd. minor.* Solve: Autoritas ſtatuti eſt pro decreto. *arg. gl. penult. in l. ult. & ibi Ioh. Fab. Bald. C. de legit. tutel. Bald. novell. in tract. de dote. parte 6. quæſtion.* 38. *cum ſeq.* facit *l. ſive generalis. 61. ff. de jure dotium.* Rurſus ampliatur concluſio non ſolum reſpectu uxoris vel hæredum ejus, ſed etiam reſpectu patris vel matris dotantis filiam & ſtipulantis ſimpliciter dotem ſibi reddi. Quia ſicut intelligitur in caſu juris communis, videlicet filiâ moriente ſine liberis, cujus alioquin dos eſt patrimonium *l. 3. §. ſed utrum. in fin. de minoribus.* Ita intelligitur ſub modificatione ſtatuti viri per *d. l. exigere*, ut videlicet retineat partem, quam per ſtatutum debet lucrari, niſi cautum fuerit reſtituendam integrè ſine aliquo lucro, vel cum tali certo lucro. Quia proviſio hominis facit ceſſare proviſionem legis. *l. 1. & 2. C. de jure emphyt.* Quamvis Bald. *in Rubric. col. 2. C. de privil. dot. Sal. hic, lectura 2. col.* 63. contrarium teneat in patre, matre vel alio & malè. Tum quia pater vel mater agentes nomine privato, non poſſunt eſſe melioris conditionis, quam ſi agerent, ut hæredes filiæ, ex qua ſtipulatio ſimpliciter facta eſt. Tum quia ſtipulatio ſimpliciter expreſſa, non plus operatur, quam ea quæ per *l. unicam. C. de rei uxor. act.* tacitè ineſt, Quæ ſecundum jus & ſtatuta locorum, quæ tacitè inſunt, intelligitur. Concluſionem hanc de ſtatuto inexiſtente, id eſt, tacitè intellecto: in quantum dixi, extendi ad omnia bona ubicumque ſita. Limito: niſi ſtatutum non ſimpliciter informaret, ampliando, aut limitando pactum, ſed illud vindicaret ſeu validaret contra jus commune prohibitivum, ut in filia renunciante futuræ ſucceſſioni dotantis. Quæ renunciatio capit totam vim & eſſentiam à ſtatuto vel conſuetudine loci; quia quamvis ſtatutum vel conſuetudo non excludat filiam dotatam ſimpliciter, quo caſu eſſet excluſio merè legalis & ſtatutaria, ſpectans ad ſequens membrum diſtinctionis, & abſque dubio claudetetur loco ſuo, vel ex-

tenderetur ad bona ſita extra ſuum territorium. Sed quamvis, inquam, excludat filiam dotatam mediante ſpontaneâ renunciatione, & ſic concurrente miniſterio & facto hominis, & ſic ſpectat ad iſtud primum caput ſubdiſtinctionis: Tamen quia iſta excluſio conventionalis, Jure communi prohibente nulla eſt, nec capit vitam niſi à ſtatuto locali, non poteſt valere extra fines ſtatuti. Quia ſtatutum non oportet Jus commune prohibitivum & negativum corrigere extra proprium territorium. *l. ultim de Iuriſd. omn. judic.* & dixi *in Comment. meo in Conſuet. Pariſ.* §. 35. *quæſt.* 3. *nu.* 16.

Altera pars ſubdiviſionis. Et ſic in bonis ſitis in loco, ubi non eſt talis conſuetudo, poterit ſuccedere, conferendo tamen pro rata bonorum dotem, quam habuit, ſive ſucceſſio ſit directa, ſive collateralis, quia hoc caſu apparet fuiſſe datum, ne ſuccederetur, ſive in locum portionis hæreditariæ, & conſequenter in omni linea conferendum eſt, ut dixi in *Conſuet. Pariſ.* §. 23:

Quæ non pendent à voluntate partium. Aut ſtatutum diſponit in his, quæ non pendent à voluntate partium, ſed à ſola poteſtate legis, & tunc, quamvis Bartol. *hic & in l. de quibus. ff. de legib. num.* 24. diſtinguat, Aut ſtatutum datur in rem; puta bona decedentis veniant ad primogenitum, & tunc attendatur ſtatutum loci in quo ſita ſunt bona: Aut verò diſponit in perſonam: puta, primogenitus ſuccedat, & tunc non habeat vim niſi inter ſubditos. Et ſequitur Martin. Laudenſ. *in tract. de primogenitura, lib.* 4. Ioan. *Calderin. conſil.* 33. *de teſtam.* Ioann. *de Anan. in conſil.* 4. *incip. viſis in* 3. *dubio. Alex. in conſ.* 44. *lib.* 5. *& in conſil.* 41. *in fine lib.* 7. tamen rejectâ hâc diſtinctione, quæ verbalis eſt, & communiter reprobatur per Bald. & alios *hic & per Ancharan. in repetit. c.* 1. *quæſt.* 12. *col.* 52. *de conſtitut. & per Alex. in conſil.* 16. *lib.* 1. ubi in annotat. dixi.

Reale. Aut ſtatutum agit in rem, & quacumque verborum formula utatur, ſemper inſpicitur locus, ubi res ſita eſt. Unde ſive dicat: *Bona non veniant ad fœminas*, ſive *fœminæ non ſuccedant*, ſemper locum habet in bonis ſitis inter fines ſuos, ſive fœminæ ſint ſubditæ ſtatuto, vel non, ſive cives, vel exteræ.

Limitatio. Fallit ſi ſtatutum expreſsè ſe limitet ad fœminas vel perſonas ſui territorij, nec velit excludere exteros. Quia tunc exteri utentur jure communi. Item ſi expreſsè ſe limitet ad fœminas exteras, quas ſolas vult excludere; quia tunc illæ ſolæ excluduntur in bonis in eo territorio ſitis. Pariter ſi vocando primogenitum (ut moris eſt in Anglia) vel maſculos, ſeſe limitet ad indigenas vel ſubditos: tunc ſoli hi gaudebunt beneficio ſtatuti. *Ancharan in repet. d. c.* 1. *col.* 48. Alioquin cum concernat res, prodeſt omnibus etiam exteris contra cives. *Alex. in conſil.* 111. *lib.* 7. quamvis contrarium dixerit *in conſilio* 40. *lib.* 7. & malè, ut ibi in annotationib. dixi.

Perſonale. Secundò: Aut ſtatutum agit in perſonam, & tunc non includit exteros, ſive habiliter, ſive inhabiliter perſonam, unde ſi ſtatuto hujus urbis cavetur, quod contractus facti per minorem 25. annis non valeant ſine conſenſu ſuorum propinquorum, & authoritate Judicis, non intelligitur, niſi de ſubditis ſuæ juriſdictioni per *text. l.* 1. *in fin. ff. de curat. & tutor. dat. ab his.* Unde minor dicti loci non poterit etiam extra locum prædia in eo territorio ſita locare ſine dicta ſolemnitate: Sed bene extra locum prædia alibi ſita. Quia in quantum agit in perſonam, reſtringitur ad ſuos ſubditos; & in quantum agit in res, reſtringitur ad ſitas intra ſuum territorium. Exterus autem minor annis poterit etiam de ſitis intra locum dicti ſtatuti etiam inter locum illum diſponere: Quamvis is, qui datus eſt tutor vel curator à ſuo competenti judice, ſit inhabilitatus propter tutelam & curam, ubique locorum pro bonis ubicumque ſitis. Quia non eſt in vim ſtatuti ſolius, ſed in vim juris communis, & per paſſivam interpretationem legis, quæ locum habet ubique. *Bart. Bald. & Iaſ. hic. Anchar. in dict. c.* 1. *quæſtion.* 12. *col.* 50. licet non reddant hanc rationem.

Paſſiva autem legis interpretatio in omnibus etiam odioſis locum habet, ut *per Bart. in l. omnes popul. ff. de juſtit. & jure.* niſi in nimium exorbitantibus, ut dixi in tractatu, *in regulas Cancellariæ Romanæ.* Quod diximus de tutela vel cura, verum eſt in propria, quæ agit in perſonam, ſed non in jure non ſolum adminiſtrandi: ſed etiam faciendi fructus ſuorum pupillorum vel minorum. Quia tale jus exorbitans non extenditur ultra bona ſita in loco ſuo, quia hoc reſpectu magis eſt jus in res vel in bona, quam poteſtas in perſonam, etiamſi talis cuſtos vel adminiſtrator habeat curam perſonæ. Quia cura, quæ habet concurſum juris communis, bene extenditur ubique: ſecùs de jure faciendi fructus ſuos: Quia eſt reale, nec poteſt locum ſtatuentis excedere, ut dixi *in Conſuetud. Par. tit.* 8. *in rubric.* Præterea ſi ſtatutum dicit: *Quod filiusfamilias poſſit teſtari, ſubditus filiusfamilias poterit ubique teſtari etiam de bonis ſitis ubique, quantum ad ipſum jus teſtandi.* Quia ſtatutum poteſt illum generaliter emancipare. Ergo quoad aliquos actus; ſed exterus non poteſt etiam de ſitis in loco ſtatuti, etiam ibi exiſtens, niſi ibi fixerit domicilium. Quoties ergo ſtatutum principaliter agit in perſonam, & in ejus conſequentiam, agit in res immobiles, non extenditur ad ſitas in locis, ubi jus commune vel ſtatutum loci diverſum eſt, niſi hoc faciat tollendo impedimentum perſonale, quod poſſit in ſuo ſubdito omnino tollere, ut jus patriæ poteſtatis. Si vero ſtatutum dicit abſolutè: *vir non poſſit legare uxori, vel contra*, ligat ſubditum ubique exiſtentem & teſtantem, ſed non pro fundis alibi ſitis. Quia quantum ad iſta, exoneraret fines ſuos, nec haberet concurſum juris communis, nec tolleret ſimplex impedimentum perſonale reſolubile, ſed jus novum induceret. *l. ex ea. ff. de poſtulando.* Sed peregrinus teſtans in loco d. ſtatuti, poterit legare uxori. Quia non ſubeſt ſtatuto, niſi legaret bona immobilia ſita ſub dicto ſtatuto. Illa enim ſubſunt legi loci, quæ hoc reſpectu reſcivit rem. Et ita limitanda ſunt, quæ indiſtinctè tradit Bartol. *hic & in dd. de quibus Iaſon hic in lectura* 1. *numer.* 41. *&* 42. *& lectura* 2. *numer.* 86. & ita practicatur. Sublimito: niſi ſtatutum non fundaretur in ſola voluntate: *Sic volo, ſic jubeo, &c.* nec ſolâ ratione conſervandorum bonorum ſui territorij, ſed in ratione boni univerſi, & in cauſa habente concurſum juſtitiæ naturalis, vel juris communis, ut Conſuetudo Neuſtriæ: quod uxor vendens hæredium viro authore, vel cum eo poſſit poſt mortem viri revocare. Habet enim locum in ſubditis non ſolum pro bonis ſitis in Neuſtria, ſed etiam ubique. Quia ratio conſtitutionis eſt, quoniam in Neuſtria mulieres ſint ut ancillæ multum viris ſuis ſubditæ, qui ſunt avari & fraudatores utplurimum, ita quod præſumptio fraudis in viro Normano, & juſti timoris in fœmina nupta habitandi in Neuſtria propter mores loci. Hæc autem ratio concludit ubique ſive Pariſiis, Lugduni, vel in Germania ſita ſint. Et etiam naturalis juſtitia & ratio juris communis concurrunt. *l.* 1. §. *quæ oneranda. & ibi Bartol. ff. quar. rer. act. non datur*, Secùs in uxore civis Pariſienſis, vel alterius loci, ubi lenius tractantur. Quia etiam pro bonis prædiis ſitis in Neuſtria ſtatutum locum non haberet, etiamſi ibi contractus fieret, tum quia non eſt ſubdita, tum quia ceſſat ratio. Secùs ſi dicat: *Quod minor 25. annis non poſſit teſtari de immobilibus.* Tunc enim non reſpicit perſonam, nec agit in perſonam principaliter, nec in ſolemnitatem actus, ſed agit in certas res ad finem conſervandi patrimonij, & ſic eſt reale. Quia idem eſt, ac ſi dictum eſſet; immobilia non poſſint alienari in teſtamento per minores. Unde ſtatutum loci inſpicietur, ſive perſona ſit ſubdita, ſive non. item ſi dicat, hæredia proventa ab una linea, redeant ad hæredes etiam remotiores lineæ, vel hæredes lineæ ſuccedant in hæredijs ab illa linea proventis. Vel quod illi de linea non poſſunt teſtari de illis in totum,

vel niſi ad certam partem. Hæc enim omnia & ſimilia ſpectant ad caput ſtatuti agentis in rem, & præcedentem concluſionem: Statutum verò dans beneficium perſonam concernens, non comprehendit exteros etiam hoſpites & advenas, qui non poſſunt eo uti. *Paul. de Caſtr. in l. omnes populi, in fine, de juſtit. & jur. & in l. in provinciali, 3. in fine, ff. de oper. novi nunciat. & in conſil. 424. in fine libr. 2. Alberic. in 2. parte ſtatutor. quæſt. 9. Bald. in tractat. ſtatutor. col. 2. Socin. in conſil. 120. lib. 1. Hippolyt. Marſil. in ſingulari 253. Ruinus in conſil. 119. in fine libr. 1.*

DE DELICTIS.

Aut ſtatutum punit illud, quod etiam jure communi erat delictum, & tunc exterus ibi delinquens ligatur pœna ſtatuti, etiamſi probabilem ignorantiam ſtatuti habeat, idque duplici ratione. Prima: quia ratione delicti ſortitur forum, & efficitur ſubditus juriſdictioni loci, *l. 1. & Authent. qua in provincia C. ubi de crimin. agi oport.* Secunda: quia dando operam rei illicitæ, cenſetur ſe obligare ad id quod inde conſequitur, & illi imputantur, *l. ſcientiam, §. ſi quis, ff. ad leg. Aquil. l. vulgaris, §. ſi quis eſt, de furtis, c. continebatur, de homicidio,* & cenſetur ſeſe ſubjicere pœnæ propter hoc ſtatutæ, *l. imperat. de jure fiſci. Felin. in c. poſtulati, col. 2. de foro compet.* Ita tenent communiter Legiſtæ hîc, & Canoniſtæ *in c. 2. de conſtitution. Alberic. in 1. parte ſtatutor. quæſt. 25. & parte 3. quæſt. 1.* Et eſt verum, quamvis contrarium teneat *Jaſon hic, in lectura 1. num. 31. & in lectura 2. num. 69. Ioan. Andr. Geminian. Philip. Franc. in c. 2. de conſtitut. in 6. & Panormitan. vacillat. in c. à nobis l. 1. de ſentent. excommunicat.* Limito, niſi pœna eſſet exorbitans & multum excedens pœnam juris communis, quia tunc exterus probabiliter ignorans, quod præſumatur, *l. qui cum uno, in fine de re milit.* non debet puniri illa pœna, ſed pœna juris communis, niſi concurrente conſuetudine delinquendi, vel alia atrocitate delicti, ut dixi *in annotation. ad Decium in c. 2. lectura 1. num. 13. de conſtit.* Sed forenſis, id

Forenſis.

eſt, exterus ſi delinquat ſciens ſtatutum loci, ſecundùm omnes Doctores punitur pœna ejuſdem

Longa converſatio.

ſtatuti. Præſumitur autem id ex longa converſatione in eodem loco, quod eſt in judicis arbitrio, quamvis *Jaſ. in conſil. 83. col. 1. lib. 1.* dicit ſpatium anni ſufficere; & idem in novo Cive. Aut ſtatutum punit factum, quod jure communi non eſt delictum, & tunc peregrinus ignorans non ligatur; imò nec etiam civis probabiliter ignorans, *l. ult. de decret. ab ordin. faciend.* & in peregrino ſciente conſideranda eſt qualitas facti; an habuerit animum delinquendi, vel ſtatutum contemnendi, & quatenus *l. qui injuria, 53. in princip. ff. de furtis, & l. qui injuriarum; ff. de injuriis, & famoſ. libell.*

DE PRÆSCRIPTIONIBUS SIVE exceptionibus.

Aut ſtatutum diſponit de præſcriptione vel uſucapione rerum corporalium ſive mobilium ſive immobilium, & tunc indiſtinctè inſpicitur locus, ubi res eſt. Idem in rebus ſeu juribus incorporalibus limitatis ad res corporales, ſive quatenus ad illas res limitantur: Secùs ſi de juribus vel actionibus perſonalibus ſive momentaneis, ſive annuis, perſonæ adhærentibus, id eſt, non limitatis ad res certas etiamſi illis actionibus adhæreat hypotheca generalis vel acceſſoria rerum corporalium.

Vſura, id eſt uſus rei.

Gloſſ. *in verb. Petrum Apoſtolum.*] Uſura non habet annexam peculiarem malitiam, niſi ſicut alij contractus illiciti & exceſſivi; & ſic debet primò judicari per regulam Apoſtoli in Epiſtol. 1. *Theſſal. cap.* 4. *Deuteron. cap.* 15. & 19. *Matth. cap.* 18. Date mutuo nihil inde ſperantes, ut alter non ſupergrediatur alterum in negotio, ut dixi *in Conſuetud. Pariſienſ. §. 1. gloſ. 9. & latiſsime in tract. de commerciis & uſuris, quæſt.* 74. Nec eſt major moderatio, quam legis civilis, quæ non debuit reprehendi. Sed debuerunt reprehendi impiæ uſuræ contra jus civile introductæ, tam in Italia, ut per *Alex. in conſil. 1. & 2. lib.* 2. quàm Lugduni, ubi capiunt 20. aut 25. in centum in anno, quæ eſt duplex centeſima, & ſic infamis & reproba, *l. improbum fœnus 20. C. ex quib. cauſ. infam. irrogat.*

Gloſſ. *in verb. Damaſum.*] Notandum, quod ante & poſt illum, nomen Papæ erat omnibus epiſcopis commune, dixi *in l. contra abuſus, in gl. magn. n.* 17.

Gloſſ. *in verb. divina.*] Communis ſententia Hæreticos eſſe infames ipſo jure, non probatur hac lege, nec per *Authent. Caſaris, infra C. de hæret. & Manichæ* ſumptam, è conſtitutione Henrici VII. extorta ab Honorio III. blanditiis coronæ imperialis, quæ non fuit uſu recepta, ſed mox Henricus graviſſimas inimicitias cum Honorio & ſuis ſucceſſoribus habuit. Præterea quantumcumque lex generaliter cenſeatur, tamen ad executionem requiritur ſententia, *text. c. cum ſecundum, de hæret.* 16. Et ſic vera eſt opinio Alciati hîc. Quod hæreticus non eſt infamis infamia juris, niſi poſt rem cauſa cognita judicatam, id eſt, ſententiam quæ tranſit in rem judicatam. Sed ante ſententiam poteſt laborare infamia facti, ſi apud bonos & graves opinio ejus ex juſtis cauſis & judiciis ſit gravata. De eo eſt *text. in l. 2. ff. de obſeq. & l. nullam, infra C. ex quib. cauſ. infam. irrogat.*

Hæretici non ſunt infames ante ſententiam

LEX II. IMPERATORUM GRATIANI, Valentiniani & Theodoſij Auguſti Eutropio Præfecto prætorio.

Nullus hæreticis miniſteriorum locus.] Alciatus malè corrigit textum; ponens, *Myſteriorum*, &c. quaſi Theodoſius Magnus Chriſtianiſſimus Imperator & ſancti Epiſcopi ſuaſores hujus legis alluſiſſent ad ſacra deæ Ceteris, quæ veteres ethnici vocabant Myſteria. Quia hæc lex fuit facta precibus & hortatu ſancti viri Amphilocij Epiſcopi Icoënſis, ut teſtatur eccleſiaſtica hiſtoria. Qui fuit in Synodo Conſtantinopolitana, & inter catholicos nominatur, per eumdem Theodoſium in alia lege 3. quæ habetur *eod. tit. in Cod. Theod. lib.* 16. Tum illo tempore Epiſcopi non faciebant regnum nec poteſtatem externam, ſed nudum miniſterium de ſuo epiſcopatu, juxtà præceptum & exemplum Petri *in 1. Epiſt. ad Epheſ. c.* 5. & Pauli *in 1. epiſt. ad Corin. cap.* 3.

Epiſcopi primitivæ Eccleſiæ.

Gloſſ. *in verb. Quem.*] Injuriam facit Chriſtianiſſimo Imperatori & Eccleſiæ Græcæ, quæ confitetur *λέγομεν*, & hîc verbum, *accipimus*, non magis eſt hæreticum quàm Evangelicum, in quo cum verbum fundatur, & ſecundum quod intelligitur *Joan. cap.* 14. ibi, *quem mittet in nomine meo, & Ioan. c.* 15. *Quem ego mittam vobis a patre, Spiritum veritatis, qui à patre procedit*, & ſic a Patre & à Filio, & procedit & datur, & ita hic intelligitur; Quia fit relatio ad Evangelia. Nec Græci ignorabant opera ſanctæ Trinitatis eſſe individua, nec eccleſiæ debent quorumdam lapſus imputari. Notandum, quod decreta Concilij etiam univerſalis debent teſtimonio verbi Dei eſſe firmata, alioquin non ligant, nec princeps debet illa ſequi, in textu ibi, *& divina Religionis teſtimonio.*

Quatenus Decretis Conciliorum obtemperandum.

Nota conventicula hæreticorum, qui aliam doctrinam, quam verbi Dei afferunt, ſunt prohibita, nec debent ullum locum miniſterij habere in eccleſiis, etiamſi Imperator concederet. Quia reſcriptum nullum eſt per hanc legem etiamſi eſſet clauſula derogativa ad hanc legem & omnes alias, ſecundùm Paul. *his*

AAAa iij

per l. ult. infra C. ſi contra jus vel utilit. public. Notant Doctores hic, quod contagioſi debent ejici de Civitatibus & oppidis, *item lenones, in Authent. de lenonib. collat. 3. in fin.* Et meretrices de vicinia honeſta. Scholaris rixoſus vel ebrioſus de collegio, ut *in rubr. ff. ſolut. matrim.* & hoc eſt vitium ſervile, non liberale: ſic leproſi, idem de peſtiferis tenent Guiliel. de Cun. Bald. Alciat. *hic* Ludov. Roman. Alexand. *in l. caſus* 8. *C. de teſtam.* Scævola *in tit. de ſervitut. ruſticor. prædior, in rubr. de paſcuis quæſt.* 6. *Franc. Rip. in tract. de peſte, num.* 122. *in parva editione.* Sed *d. l. caſus* non probat, nec eſt verum; quia non eſt perpetuus, nec longus morbus: tamen exemplo peſtiferi poſſunt ingreſſu arceri, & νοσοκομεῖα extra muros parari, ad quod cogi non debent, quorum domus claudi poſſunt.

LEX IV. IMPERATOR MARTIANUS A. Palladio Præfecto prætorio.

Nemo clericus, vel limitaris, &c.

1. Synodus.

Synodus generalis.] Hæc lex à Martiano Imperatore primùm facta eſt in Concilio Calcedonenſi 630. Epiſcopis congregatis juſſu Imperatoris, qui per ſe, vel ſuum Senatum præſedit, & ultrà notata 16. *diſtinct. can. prima autem.* Prima Synodus generalis Nicæna 318. patrum fuit, juſſu Conſtantini Magni, in qua damnatus Arrius, qui negabat Filium eſſe Deum & conſubſtantialem Patri, Præſide Euſtachio Magno Antiocheno Epiſcopo legatis Sylveſtri ſedentibus loco 4. circà annum Domini 329. Secunda, Conſtantinopolitana prima Synodus contrà Macedonium, qui negabat Spiritum ſanctum eſſe Deum & conſubſtantialem Patri & Filio, juſſu Theodoſij Magni, qui ante illam fuit. facit *l.* 1. *ſupra eodem titul.* & poſt illam legem 2. *ſupra eod. & l.* 3. *eodem titul. in Codic. Theodoſ. lib.* 6. Reprobata Ariminenſi intermedia, quantumvis numeroſiſſima juſſu Conſtantini miſſo Tauro præfecto, cui promiſſus erat conſulatus, ſi vinceret vatem Arrianorum. Qui loci verbo ὁμοούσιος confeſſi ſunt verbum ὁμοιούσιος quod ſignificat ſimilem, & non conſubſtantialem. Et cum Catholici ferè omnes ſubſcripſiſſent; deinde Ariani triumphantes errorem impune ſpargerent, prætextu Concilij Orthodoxi, Ariminenſe licet Concilium ſolemniſſimum reprobarunt, ut teſtatur hiſtoria Tripartita & Theodoreti *in Liberio, &* 15. *diſtinct. can. ult. verſ. in primis Ariminenſem.* Quæ fuit damnata in hac prima Conſtantinopol. 150. patrum, præſide Neſtorio, qui ſub idem tempus è præfecto urbis factus erat Conſtantinopol. Epiſc. anno D 385. Tertia, Epheſina prima contra Neſtorium juſſu Theodoſij junioris 200. patrum præſide Cyrillo Magno Alexand. Epiſcopo anno 434. Sed turbulentiſſima propter feſtinationem Cyrilli, qui depoſuit Neſtorium, non expectato Epiſcopo Antiocheno, qui adveniens depoſuit Cyrillum ut *in Tripart. hiſtor. lib.* 12. *cap.* 5.

Quæ poſtea ex confeſſione Flaviani Martyris eumdem Eutichen damnavit.

Quarta 630. patrum Calcedon. juſſu Martiani contrà Eutichen Abbatem Conſtantinopol. qui fuerat legitime convictus & depoſitus à Flaviano Epiſcopo ſuo in concilio 40. Epiſcoporum. Sed Leo primus Epiſcopus urbis Romæ, qui initio Eutichen deffendit, in cauſa fuit ut ejus hæreſis latius ſerperet, & congregata in ea cauſa Secunda Epheſina, in qua, præſide Dioſcoro Alex. Epiſcopo violentiam inferente Epiſcopis, impius Eutiches abſolutus fuit, & ſanctus Flavianus Epiſcopus Conſtantinopol. à monachis Eutichianis occiſus. Teſtantur omnes Eccleſiaſticæ hiſtoriæ & acta Synodi Calcedonenſis. Unde congregata Calcedonenſis, in qua ipſe Imperator Martianus, & Senatores per eum deputati præfuerunt ſancto Anatholio Conſtantinopol. Epiſcopo primam cauſam inter Epiſcopos habente anno 455. ut patet *in primo tomo Conciliorum generalium*, in qua Imperator hanc legem ſanxit, ut patet ex *Seſsione 3. & 6. Concilij*, quæ mox fuit Conſtantinopol. promulgata.

Quinta, quæ eſt ſecunda Conſtantinopolit. juſſu Iuſtiniani magni anno 538. in qua Menas Epiſcop. Conſtantinopol. præſedit, & ſexta quæ eſt tertia Conſtantinop. anno 682. congregata à Conſtantino IV. Imperatore, qui in illa præſedit, ut patet in tomo ſecundo Conciliorum generalium. Hæ duæ factæ fuerunt in executionem Synodi Calcedonenſis contra ſectatores Neſtorij & Eutichis. Et omnia hæc quinque ultima Concilia generalia facta in executionem Synodi primæ Nicænæ contra omnes primos Antichriſtos, qui rectà contra perſonam Chriſti niſi ſunt, videlicet Arrius & Macedonius contra divinitatem, Apollinaris Rhetor, & Neſtorius Rhetor, & Eutiches monachus & Abbas ambo Apollinaris diſcipuli, *l. quicunque infra C. de hæretic. & Manich.* contra humanitatem perfectam & unionem duarum diſtinctarum naturarum in eamdem perſonam. Quæ omnes hæreſes confutantur in ſymbolo Athanaſij Magni, qui in Nicæno Concilio fuit diaconus tunc exiſtentis Alexandriæ Epiſcopi Alexandrini cui ſucceſſit, *can. ſeptuaginta diſt.* 16.

Hæc lex ante 25. annos malè fuit contra Philip. Melanchthon. allegata per Epiſcopos Gall. 4000. coronatis ſcorto regio datis curarunt illi diſſuaderi diſputationem publicam jam conceſſam, Philippo exiſtente in itinere. Et nuper contra me reverſum in Galliam 10. Septemb. anno 1525. quia debet intelligi, quando nova diſputatio tanquam de re dubia fieret, de duabus naturis divina & humana in una Chriſti perſona perfectè & perpetuò unitis, & adhuc lex loquitur, quandiu ſtat authoritas concilij: non autem poſt, quam ſucceſſu temporis contigit de facto revocare in dubium. Unde poſt 83. annos rursùs de eadem re fuit diſputatum in quinta, & poſt alios 144. annos in ſexta Synodo, in quibus nulli facti ſunt Canones, *can. quoniam, diſtin.* 16. item debet intelligi ad coercendum eos, qui etiam convicti garrire non deſinunt, & privata temeritate ſine debita vocatione diſputationi ad promiſcuam & imperitam plebem perturbandam ſe ingerunt.

Jus convocandi Synodos.

Noto in textu: quod ad Imperatorem ſpectat jus & authoritas convocandi concilium univerſale.

Jus coërcitionis Imp.

Noto: quod Imperator habet juriſdictionem & coërcitionem etiam in perſonas clericorum, ut hic, & in Synodo Calcedonenſi, *actione* 3. & 6.

A decreto generali non appellatur. Synodus cõtra Joan. Chryſoſt.

Gloſſa *in verb. Revolvere.*] Male ſolvit. Solutio: Quod decretum concilij non eſt ſententia fori contentioſi: ſed Eccleſiæ diffinitio. Item ipſe ſenatus imperialis præſidebat, à quo non appellatur, & quod plus eſt à decreto ſimplicis municipij generaliter lati non appellatur, *Bartol. in ult. ff. de appellat. recip.* niſi eſſet datum in odium certæ perſonæ, *l. ambitioſa, C. de decret. ab ord. facien. facit cauſ.* 3. *quæſt.* 5. *in fin.* ubi Synodus erat congregata in odium & necem Joannis Chryſoſtomi, & ſic tota recuſari potuit, ut notatur *in c.* 1. *de judic.* Unde jura Papiſtica, *c. ut in officium* §. *denique, c. ut inquiſitionis, de hæret. in* 6. Quod non liceat appellare in cauſa hæreſis etiam in primo inſtanti, ſunt abuſiva nec ſervantur in Gallia, ubi laici ab officialibus Epiſcoporum vel Delegatorum Papæ denegantium appellationem, appellant ab hoc abuſu ad Regem, vel ejus Parlamentum, & admittitur.

An liceat appellare in cauſa hæreſeos.

DE LEGE QUARTA & EPISTOLIS.

Illæ epiſtolæ ſunt factæ 300. poſt hanc legem de quibus etiã infra in l.

Epiſtolas illas ſuppoſititias & adulterinas eſſe vario conſtat argumento. Primò: Ratione ejus quod antiqua Eccleſia conſtituit neminem Principem ſacerdotum in Eccleſia Chriſti eſſe nominandum, ne ex eo cæteris eiuſdem ſortis derogetur, & fraterna charitas diminuatur, *can. prima ſedis, & can. nullus, diſtinct.* 99. Et ſatis reſtringitur iuriſdictio Epiſcopi Romani, §. 1. *in Authent. de eccleſiaſt. titul. & privileg. aliiſque capitul. & in Authent.*

ut etiam Eccleſ. Roman. omt. annor. gaud. præſcript. Deinde dixit Azo *hic*, legem illam quartam numero non eſſe legem, nec legendam pro lege, ſeque in veteribus Codicibus manuſcriptis has epiſtolas non vidiſſe.

TITULUS II.

De Sacroſanctis Eccleſiis, & de rebus & privilegiis earum.

IN *gloſſ. rubric. ibi, mater fidei.*] Imò textus allegatus loquitur dumtaxat de Eccleſia Conſtantinop. Et quemadmodum Pij Doctores & Epiſcopi poſſunt vocari patres; quia ſunt miniſtri verbi, quo regeneramur in Chriſto: ita Eccleſia, quæ docet verum verbum Dei, poteſt dici mater fidei ſymbolicè, quia docet veram fidem, quanquam verè ſit filia fidei, in qua verbo Dei generatur.

In verb. Liber] Non luxuriari *Epiſt.* 1. *ad Timoth. cap.* 5. ubi Apoſtolus de ſe & aliis miniſtris dicit: *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus.* Item Hieron. Epiſt. 2. tom. 1. & c. clericus 5. & can. cui portio. cauſ. 12. quæſt. 1.

LEX I. IMPERATOR CONSTANTINUS Auguſtus ad populum habeat unuſquiſque licentiam.

In text. in verb. Concilio.] Intellige tam in particulari quàm in communi. Unde Alciatus hic, malè dicit hanc legem tempore Conſtantini Magni intellectam, ut non ideò liceret Clericis vel Monachis aut particulari templo relinqui. Quia tempore Conſtantini licebat, abrogatis per hanc legem contrariis legibus, Diocletiani & aliorum. Sed poſt 30. vel 40. annos cum Epiſcopi urbis Romæ inciperent libertate abuti, ne viderentur in pompa cedere Pontificibus, ut ſcribit Ammian. Marcellin. *lib.* 27. captabant oblationes matronarum, & in publicum prodibant vehiculo vecti circumſpectè veſtiti, epulas curantes profuſas, ſuperantes regales menſas. Et ut ſcribit Hieron. cœperunt alienas hæreditates tam frequenter & ſolide captare, ut etiam ab Imperatoribus Chriſtianis Valentiniano & Gratiano lata fuerit lex, ne liceret clericum vel monachum hæredem inſtituere. Quam legem laudat Hieron. *Epiſt. 2. tom.* 1. ſed graviter queritur avaritiam & cupiditatem monachorum tali cauterio indiguiſſe, & adhuc eos ſanctis legibus per obliquum per fideicommiſſa fraudem facere. Sed poſteà longa Imperatorum abſentia & creſcente ambitione lex illa abiit in deſuetudinem. Gloſſa prima vera eſt per tex. *in l. generali*, 13. *infra C. eodem titul.* & ſequitur Bald. Salic. Paul. de Caſtr. Jaſ. Alciat. & omnes excepto Bartol. *in repet. hujus l.* ubi volunt, verbum *unuſquiſque*, reſtringere ad inhabiles jure gentium, & extendere ad inhabiles jure Civili, corrigendo iura, & malè. Tum quia regula eſt, legem *generaliter* loquentem præſupponere cætera habilia, & intelligi de ſubiectis aliis idoneis, tex. *in l. ut gradatim, de munerib. & honorib.* Et confirmatur per allegata *in gloſ. hic & per notata in ſimili in l.* 1. *per gl. & rubr. C. de fid. inſtr.* ubi quod dicit lex vel ſtatutum aliquod, quod ſufficiat quælibet probatio, intelligitur idonea & legitima: item gl. *in l. etſi inſtrumenta, in verb. quibus: & ibi Bart. de fide inſtrum. &c.* Et ſic vera eſt communis ſententia, quod per *hanc l.* non derogatur iuri communi nec quoad perſonam teſtantis, nec quoad ſolemnitates. Quia lex nunquam diſponit, niſi de eo, de quo in ea quæritur, & dubitatur, *lege ſciendum, de manumiſſ. teſtam.* Philipp. Dec. *in l. ſi pater, col.* 2. *l.* 1. *col.* 2. *ult. C. de inſtit. ſub conditi. fact.* Franc. *Aret.* *Iaſ. in l. ſi pater impuberes, de vulg. & pupill. ſubſtit. Iaſ. in l. vidua, C. de nupt.* & dixi in annotat. *ad Philip. Dec. in c. omnes, lectura* 2. *col.* 1. *extra de conſtit.*

In verb. Liber Stylus.] Notandum: quamvis verbum; *liber Stylus*; aut adverbium *libere*, videatur ſignificare abſolutam libertatem, tamen intelligitur ſervato ordine juris per *hanc l. & d. l. generali*, *l. ſi quando infra C. de inoff. teſtam. Bald. in c. unic. de allodial. in fine, in uſib. feudor.* ſuper verb. *liberam facultatem.* Unde ſtante ſtatuto, quod poteſtas in criminalibus poſſit libere inquirere & procedere; tamen non poterit, niſi præcedente infamia prout aliàs de iure requiritur, & per Angel. Aret. *in tractat. maleficior, in verb. fama publica præcedente, gloſſ. Bald. Anton. Butr. Imol. Petr. de Anchar. Felin. in c.* 1. *de offic. ordinarij*, & nihilominus infligere torturam, non præcedentibus legitimis indiciis. Paul. *de Leazar in c. gravis, de depoſito, Iaſ. lect.* 1. *num.* 6. *late Hippolyt. de Marſil. in practic. criminal. in verb.* conſtante, *numero* 24. *& l. penult. col.* 5. *de quæſtionib.* Pariter fideiuſſor promittens ſolvere libere ſine aliqua exceptione, non intelligitur renunciaſſe beneficio ordinis, quod venit ex natura actus, *l. quæro*, §. *inter locatorem*, *locati*, ubi non dicitur venire contra contractum is, qui agit ſecundùm naturam actûs, *Bald. in l.* 1. *col. ultim. C. de uſufruct. Carol. Ruin. in conſil.* 51. *numero* 14. & 15. *lib.* 1. Et verba illa, *ſine aliqua exceptione*, intelliguntur ſolùm de frivola, *c. ex parte* 2. *& ibi Felin. & Decius de offic. delegati.* & ita de fideiuſſore tenet Ludovic. Roman. *in conſil.* 217. *Jaſ. hic, lectura* 1. *numero* 7. *Hippolyt. de Marſil. in ſingulari* 332. quod tamen non ſervatur inter mercatores, ut notat Bald. *in l.* 1. *receptitia. C. de conſtitut. pecun. & in l. fruſtra C. de non numerat. pecun. Iaſ. in l. ſingularia, col.* 14. *ſi cert. petat. per tex. in Authent. de fidejuſſ. in fine.* Quæ licet loquatur tantùm de argentariis, tamen hodie extenſum eſt ad alios publicos mercatores propter utilitatem contrahentium, quominus commercium promiſcuum impediatur. Non obſtat, quod liberum dicitur illud, quod eſt ab omni obſervantia & ſolemnitate abſtractum, ut Bald. *in c. quæ in Eccleſiarum, col.* 2. *de reſcript. per l.* 1. *de teſtam. milit. & in c.* 1. *de reſcript.* Quod verbum, *Libere*, ſignificat libertatem, ab omni ſolemnitate legum, ut ibi Bald. & quod nullius authoritas vel requiſitio expectetur. Panormitan. *in c. de multa, col.* 1. *de præbend. Geminian. in c. licet Epiſcopus, de præbend. in* 6. *gloſ. in clem. ſi plures, in verb. libere, de præben. gloſ. in c.* 2. *in verb. libere, de arbitris in* 6. & ſine alicuius contradictione; Joann. Andr. Archidiacon. *in c. cum Epiſcopus, de offic. ordinar. in* 6. *gloſſ. & Geminian. in c. perpetuo, de cenſib. in* 6. vide Topic. Everhard. legal. *in loco* 2. & 33. Quia omnes illæ deciſiones magiſtrales debent intelligi, quatenus probantur legibus, quas allegant, & in dictis caſibus tantùm: vel quatenus ex materia ſubiecta apparet de mente, *ut in l.* 1. *de teſtam. milit.* aliàs falſæ ſunt, ut dixi *in annot. ad Alex. in conſil.* 12. *lib.* 2. *& in conſil.* 96. *lib.* 5. *& ad Philip. Decium in c. ſi pro debilitate*, 3. *col.* 5. *de offic. deleg.* Unde quod dicunt: ubicumque tractatur de favore publico verba generalia non reſtringi ad habiles, ſed intelligi etiam de inhabilibus, per tex. *in l. ſi quis gravi*, §. *utrum verſ. iis quoque ad S C. Syllanian. ubi Bartol. in fine.* Quod ſtante ſtatuto forenſis non poſſit tenere immobilia in civitate, ſi fiat proclamatio, quod quicumque ceperit talem malefactorem, habebit talem domum: Quod ſi forenſis capiat, debet habere domum, & ſequitur Bald. *in l. cum mulier, ſolut. matrim. Bald. Salic. & Fulgoſ. in l.* 1. *C. de precib. imperat. offerend.* vel, Quod quicumque ceperit talem rebellem, conſequatur tale fundum, quod inhabilis admittatur, non obſtante *cap.* 1. *an mutus vel alias imperfectus*: ut tenent Guil. de Cunæo, And. Tiraq. Albert. Bald. Salic. Roman. & Alex. *in l. ſi filiusfamilias, ſi cert. petat.*

Verba generalia.

Dec. in c. dilecti. col. 1. de except. & alij infiniti. Iſta concluſio non eſt vera, niſi appareat de tali mente poteſtatem habentis, etiam quantumque verba ſunt geminata & univerſalia, quicquid dicant Jaſon *in l. 1. §. nuntiatio. col. 4. de oper. nov. nunc. & Fran. Curt. jun. in conſil. 1. num. 3.* & malè, ut dixi in ultima notatione. Philip. Dec. *in l. ul. ff. de reg. jur.* Unde non obſtat *d. §. utrum.* Quia ut tradit Decius *in d. l. ſi filiusfamilias, & l. ult. ff. de reg. jur. & l. 1. nu. 2. C. de honor. poſſeſ. cont. tabul.* ubi in Annotatione dixi, non probat. Quia loquitur de pacto privatorum, ne ſervus venditus manumittatur, quod eſt odioſum, *l. ſervus ea leg. ff. de ſerv. exportand.* & non intelligitur in caſu, quo lex publica ſervum bene meritum libertate donat. Quia etiam expreſſo pacto privatorum non poteſt legi derogari, *l. jus publicum, ff. de pactis, l. nemo poteſt, ff. de legat. 1.* Ergo multò minùs tacitè. Et ſic omnia illa & ſimilia dicta ſunt falſa, nec bene meritus carebit præmio. Quia poterit capere domum vel feudum, ut vendat, vel æſtimationem accipere, vel donare; ex quo res eſt in commercio. Quamvis iſte citra ſuũ delictum ſit incapax, *l. ſed ſi res aliena, l. filiusfamilias. §. ſi quid alicui ff. de legat. 1. Alex. in conſ. 9. col. ult. lib. 2. Curt. ſenior. in conſ. 27. col. final.* In quibus juribus gloſſa malè facit ob ſcientiam teſtatoris diverſam: an ſcilicet teſtator ſciverit legatarium incapacem vel non; ſed debuit diſtinguere; an veriſimiliter eſſet legaturus, ſi ſciviſſet per tex. *l. ſi fideicommiſſum, §. ſi ſervo, ff. de legat. 5.* qui debet ita intelligi, facit Alex. *in conſ. 157. in fin. lib. 7.* Advertendum etiam, quod Bart. *hic in repet. quæſt. 3. principal.* limitat hanc legem, ut tantùm procedat in eo, qui eſt in articulo mortis, tempore teſtamenti, quod eſt ineptum & præpoſterum; tum quia omnis teſtator dicitur decedens, ex quo confert actum in tempus obitus, *l. cum quis decedens ff. de legat. 3.* tum quia cauſa frequentioris uſus non reſtringit. Gloſ. 1. *in l. 1. infra C. de his qui ad eccleſ. confug. l. unica, in verb. ſponſam; C. de rapt. virgin. l. comparationi. 1. in verb. Illyricianas, C. quib. munerib. non liceat ſe excuſare lib. 10. Decius in l. 2. ff. de regul. jur. Felin. in c. coram, de offic. de legat. c. nonne, col. 1. de præſumpt. Alex. in conſ. 19. in fin. lib. 6.* ubi in Annotation. dixi. Tum tertio, quia verba enunciativa legis non diſponunt, niſi legiſlator principaliter ſe fundat in enunciatis, *c. ſi Papa, de privileg. in 6. Salic. Alex. Corn. in l. qui ſe patris, C. unde liberi, Iaſ. in inſtitut. de action. in princip. & hic lectura 1. n. 20.* & meritò opiniones Bartoli hìc in repetitione ab omnibus reprobantur, quas Baldus hìc falsè vocat Saturninas, hoc eſt, nuſquam receptas, *l. 2. in fine de Senator. Alciat. de verb. ſignificat. lib. 4.* Sed Alciat. hic confingit novam opinionem Saturninam in verb. *optaverit*, in tex. quaſi poſſit intelligi de eo quodcumque conſilium optaverit, referendo verbum, *optaverit*, ad legatarium & non ad teſtatorem, & malè. Tum quia verbum debet referri ad ſubjectum, & non ad prædicatum: Tum quia eſſet jura communia corrigere, quod lex non intendit, ſed removere obſtacula legum impiarum. Et exemplum Alciati eſt impium, de illis plùs quam Pelagianis: quia profitentur ſe mereri remiſſionem peccatorum & gratiam ex opere operato, non præceptorum Dei, ſed ſuperſtitionum inventarum ab hominibus: & illi eorumque collegia tanquam hæretica ſunt damnata à jure civili & imperiali, nec poteſt eis relinqui. Tum etiam pio collegio non poteſt fieri captatoria diſpoſitio, ſed jus commune, prout ſervatur in fiſco, *l. 1. C. de petit. hæredit. & in princ. l. ex imperfecto, C. de teſtam.* ita in Eccleſia & pia cauſa, niſi ibi a jure reperitur privilegiata, unde legata ad pias cauſas fiunt caduca, niſi adeatur hæreditas, ut Decius *in l. licet in fine infra, C. de pact.* & dixi in Annotation. ad Philippum Decium, *in conſil. 284.* Tamen hodie ex ſtatutis locorum proximus hæres habetur pro poſſeſſore; (vulgo dicunt Seſſion.) & ſic ſolemnitas aditionis non requiritur

De monachis idololatricis, quorum collegia ſunt jure divino & imperiali prohibita.

ad confirmationem teſtamenti.

Collegium reprobatū toleratum.

Super gloſſ. ultim. aliud eſt collegium eſſe reprobatum, ut eſt omne, quod non approbatur: aliud toleratur, ut Judæorum, *l. 1. Judæorum primates. 16. C. de Judæis & cælicol.* & quamvis non ſit licitum relinquere collegio tolerato quia hoc non ſufficit, niſi habeat priviligium approbationis. *l. privilegia. infra hoc tit.* tamen poteſt relinqui ſingulis de collegio niſi etiam particulares non habeant factionem paſſivam. *l. cum ſenatus de rebus dubiis.* vel niſi ita relinqueretur, quod perveniret ad collegium ſive de jure, ſive de facto: quia tunc cenſeretur fides interpoſita ad relinquendum prohibito, & deferretur in fiſcum, *l. ita fidei de jure fiſci.*

Si legetur uni ex collegio hoc pacto ut reſtituat fiſco collegij.

LEX II. IMPERATORUM: GRATIANUS Valentinianus & Theodoſius Auguſti Pancratio Præfecto urbi.

Nemo Apoſtolorum.] Lex ſecunda habet ſex intellectus à gloſſa & ſcribentibus, quamvis unum tantùm verum, quemadmodum Thelogaſtri finxerunt quatuor: Literalem, Tropologicum, Allegoricum, Anagogicum, vel quinque ſenſus ſacræ ſcripturæ. Quamvis ſcriptura ſacra unum tantùm ſenſum habuerit. Primus de ſepultura, qui eſt verus ſenſus congruens verbis legis & hiſtoriæ illius temporis, & conſonus aliis legibus: reliqui verò intellectus pendent in his tribus contrà literam. Sed Alciatus hic malè intelligit hanc legem factam contrà Chriſtianos, qui jubebant ſe ſepeliri non ſolùm in cœmeteriis eccleſiarum intrà urbes, ſed etiam in ipſis delubris, quia tempore hujus legis ante illam & poſt, nulla erant cœmeteria intrà urbes, ſed nec privata quidem ſepulchra, quæ erant prohibita ſub pœna mulctæ 40. floren. & confiſcationis loci *l. 3. §. divus Adrianus, de ſepulchr. violat.* Et ſic multò magis erant prohibita cœmeteria publica vel permiſſiva intrà urbes *l. mortuorum infrà C. de religioſ. & ſumptibus funer.* Quod erat etiam tempore Juſtiniani, qui dictas leges non tanquam novas vel antiquatas: ſed tanquam perennes poſuit in Digeſtis & in Codice. De his nullum erat jus Pontificium; quia non ad epiſcopos, & multò minùs ad unum Papam ſpectabat hujuſmodi de politia eccleſiaſtica ſtatuere, & ſic Alciatus hic malè ſomniat jura pontificia quæ diù poſt, ruente imperio occaſione quæſtus ſupervenerunt. Ex his confutatur ſecundus intellectus de ſepultura in eccleſiis, id eſt, templo, quia per jura præcedentia etiam per Hadrianum ducentis & ſexaginta quinque annis ante hanc legem, & per Diocletianum & Maximianum centum annis ante hanc legem non licebat. Quæ leges ges non erant antiquatæ, ut patet *ff. & C.* Tertius autem intellectus falſus eſt: quia tempore Theodoſij Magni, & adhuc poſt obitum Gratiani & Valentiniani, id eſt, authorum hujus legis non erat in Græcia & Conſtantinopoli chorus vel locus pro clericis ſeparatus à populo: ut patet in hiſtoria Tripartita, ubi paulò poſt hujus legis promulgationem Theodoſius, qui poſt obitum Gratiani & Valentiniani 2. manſerat ſolus Imperator, hoc ignorabat, nec Ambroſius allegavit legem; ſed morem vel conſuetudinem localem. Quartus etiam intellectus ne liceat in templis contrahere, eſt falſus, per *leg. præſenti §. cum autem, Cod. de his qui ad eccleſiam confugen.* ubi licet in templo procuratorem ad judicia inſtituere & plenè inſtruere. Et contrà gloſſam hic, quod valeat contractus ibi celebratus: tenent Joan. Fab. Bald. Salic. Alciat *hic Bald. in conſ. 278. lib. 5.* Quintus etiam intellectus, quod non liceat habitare, repugnat conſuetudini primitivæ eccleſiæ, quæ in domibus privatorum conveniebat ad audiendum verbum Dei, & cœnam Domini adminiſtrandam *Act. 2. & 10. cap.* nec convenit text. ibi: *ſedem humanis corporibus.* Quod quia non habitationem

[illegible] [illegible] beat ſepe[illegible] [illegible] plo. Chorus clericorum à populo ſeparatus.

Contrahere in templo.

Habitare in templo.

rationem viventium, ſed quietem corporum defunctorum ſignificat, per eamdem rationem ultimam non valet.

Sextus intellectus, quod juriſdictio & judicia contentioſa prohibentur illis exerceri: quamvis enim fieri non debent, ſicut nec negotiationes & nundinæ, *argum. l. uſus*, quæ tamen hoc non dicit. Valent judicia etiam ſecularia ibi facta, non obſtante *c. decet de immunitat. eccleſiar. libr. 6.* Quia Papa non potuit hoc ſtatuere in præjudicium poteſtatis ſecularis, quæ habet juriſdictionem etiam in templo. Quod remanet de ſuo territorio non obſtante quacumque etiam Papali conſecratione, ut decidit Bald. *in l. ſi quid in hoc, C. de epiſcop. & cleric. & in l. juſiurandum, & ad pecunias* 34. *§. ſi de qualitate*, 5. *ff. de jure jurando & in rubrica tit. extra de judiciis, col. ultim.* & plenè dixi *in conſuetudin. Pariſienſ.* §. 41. *num.* 65. Nec eſt dubium quin valeat citatio perſonalis ibi facta, ut eſt tex. *in d. l. præſenti*, & etiam realis, niſi in caſu privilegii dati à jure civili, quo non gaudent homicidæ de induſtria, raptores virginum & alij de quibus *Authent. de mandat. princip. §. neque autem Novell.* 17. Cui ſtandum eſt & non Decretali Papæ quicquid dicat Panormitan. *in c. inter alia, de immunitat. eccleſiar. Cardinal. Florentin. & Bonifac. de Vitalis in Clem.* 1. *eod. tit.* Saltem in terris Imperii, nec Imperator minus poteſt, quàm Rex Galliæ, qui anno 639. fecit legem de de non ſervanda immunitate Templorum, & latè dixi in annotation. ad Alexand. *in conſil.* 145. *lib.* 7. ubi male putat, quod deinceps confugientes non debeant puniri pœna corporali. Occaſio hujus legis fuit, quia quamvis ſepulchra mortuorum eſſent extrà urbes, ſicut alia in qua Chriſtiani in primitiva eccleſia ſolebant ibi quandoque congregari, non ad invocandum martyrem, ſed ad fidem ejus teſtificandam & doctrinam, in qua occiſus erat, confirmandam, præſertim tempore Juliani Apoſtatæ, qui juſſit templa Chriſtianorum claudi, & fecit 12. perſecutionem non ferro, nec igne, ſed favendo ſuis ethnicis, & ſcholas & alia officia militaria denegando Chriſtianis. Et ſæpè milites Juliani non profeſſi fidem inhibitam palam, ne privarentur militia: jubebant ſe ſepeliri in locis martyrum. Quod Juliano curæ non erat, ſed paulò poſt prohibitum fuit per hanc legem, & ſic hæc lex ſtatim ligavit à publicatione, quamvis eſſet nova conſtitutio, non expectato bimeſtri, quia nemini præjudicat, & periculum erat in mora. Et ſic non obſtat *in authent. C. Conſtitut.* 66. *ut factæ novæ conſtitutiones* ubi non ligant ante duos menſes etiam ſcientes, *Decius in c.* 2. *de conſtitut. c.* 1. *num.* 19. *de poſtulat. prælator.* Quia loquitur, ubi captio contingere poſſet, ut in contractibus, teſtamentis & ſucceſſionibus.

Papa nihil poteſt ſtatuere in præjudiciũ poteſtatis politicæ; & ejus ſtatuta ſunt irrita, tanquam à principio invalida.

Ratio hujus legis.

Juliani ſævitia.

Lex nova ſolemniter facta, nemini præjudicans neceſſitatẽ quamdam præ ſe ferens ſtatim ligat.

Glossa prima malè addit: *aliorum Sanctorum vel Confeſſorum.* Quia in primitiva eccleſia nulli ſancti memorabantur, niſi ſoli martyres, qui etiam vocabantur Confeſſores. Nec differunt niſi Græco vel Latino ſermone, & erant in magno honore etiam viventes juxtà Paul. *Epiſt. ad Corint. cap. ult.* & Cyprian. *lib.* 1. *Epiſtol.* Et hoc etiam poſt primitivam eccleſiam diù duravit, quia etiam anno Domini, 610. Bonifacius IV. Papa impetravit à Phoca *medio*. Quod remotis idolis Ethnicorum dedicavit omnibus martyribus, quia de aliis ſanctis nulla adhuc mentio fiebat, niſi poſt multa ſecula.

Martyres. Cõfeſſores.

Templum Romæ, in quo omnes dii ſimul invocãtur. Speculator ſummus ille monachorum.

LEX III. IMPERATORES HONORIUS & Theodoſius Auguſti.

Nemo martyres.] Hæc lex facta eſt poſt Romam à Gotthis Duce Alarico captam & poſſeſſam. Quod fuit an. Domini $\frac{416}{418}$ cum doctrina religionis ruente imperio & Gotthis, qui Arriani erant, omnia vaſtantib: corrumperetur. Utque in hiſtoria tripartita inventi ſunt monachi noctu effodientes per agros oſſa mortuorum, & capti falſi ſunt, ut pro reliquiis exhiberent: ad quem abuſum tollendum præviſo quæſtu facta eſt hæc lex. Et ſic falſa eſt limitatio Alciati hic, qui dicit non procedere, ſi reliquiæ emerentur ab hominibus privatis, ut in templis recondeten̄tur: quia ſi non licebat emere à Monachis & Religioſis, qui effoderent, multò minus ab aliis. Nota ex gloſſa, quod quoties lex aliquid prohibet, cadens in delictum, punitur extrà ordinem judicis arbitrio, quamvis lex non loquatur de pœna: ſecùs quando prohibitum non cadit in delictum, ut quod emat res minoris, quod tunc ſufficit nullitas actûs. *Alberic. Bald. Salicet. & & omnes hic in ſumma.*

LEX IV. IIDEM IMPP. AA. Niceno pp.

Non plures quam.] Utrum facultatibus eccleſiæ auctis epiſcopus poſteà numerum augere poſſit. Alciatus tenet hic, quod ſic, cum conſilio ſui Capituli, ſed non minuere. Veritas eſt, quod nec augere ſine principis auctoritate in locis, ubi à principe eſt numerus taxatus per hunc textum prohibitivum. Et *in authent. ut determinat. ſit numerus Clericorum, Novell.* 3. *facit l. nihil tam naturale, ff. de regul. jur. c.* 1. *extra de regul. jur.* Secùs in locis ubi Imperator taxare noluit, ſed remiſit ad judicium epiſcopi vel *in eccleſ. C. de Epiſc. & Cleric.* vel niſi in locis, ubi Papa de facto aboleverit poteſtatem principis. Et tunc, ut notant Canoniſtæ *in c. cum Martinus, & c. cum acceſſiſſent, extra de conſtit.* Et textu cum glo. in verb. *nulli.* notandum, quod ſuprà numerati non gaudent immunitate & privilegiis, *text. hic, & in l.* 1. *§. quod autem, C. de collegiat. lib.* 11. *in l. ſi duas, §. imminuere, l. adminiſtrantes, §.* 1. *l. fin. de excuſat. tutor.* Quales ſupernumerarios milites titulo tenus inſtituit Claudius apud Tranquillum. Idem omnes Doctores *hic*, Jacob. de Belviſo, Batt. *in Auth. ut determinat. ſit numer. Clericor. Alberic. in* 2. *parte ſtatutor. q.* 190. *Angel. in l. ceſſante, C. de commerc. & mercat.* & ſic malè contrà conductorem Gabellæ, ſive contrà publicanum pro notis & ſupernumerariis conſulibus, conſuluit Alexand. *in conſil.* 178. *lib.* 2. ubi in annotation. dixi. Sic in Gabella Conſiliarij & Magiſtri librorum ſupernumerarii, qui non ſunt in catalogo ordinario ſtipendiorum, non habent cauſas commiſſas coram præfectis magiſtrorum hoſpitii regis vel palatii Pariſienſis, nec alia privilegia, ut in ſtylo Parlamenti Pariſienſis, *parte* 5. *quæſt.* 88. ubi latè in conſuetud. Pariſienſ. dixi. Ampliatur, etiamſi ſupernumerarius eſſet inſtitutus inſtar aliorum, vel pleno jure receptus, quidquid dicat Alciatus hic, niſi factum eſſet ex certa ſcientia per eum, qui habet poteſtatem dicta jura & immunitatem concedendi & derogandi legi contrariæ. Ita quod conſtaret poteſtatem & mentem concurrere obreptione & ſubreptione. Unde etiam in terris Papiſticis, ſi numerus Canonicorum ſit conſtrictus, & Papa primum conferat canonicatum vacantem ante numerum reductum: vel etiamſi conferat vacaturum: priore caſu, nulla eſt collatio ipſo jure: ſecundo verò caſu debet expectare, donec numerus ſit infrà taxationes factas, & tunc uno ex numerariis cedent vel decedente ſingulariter, poterit obtinere & non priùs, quamvis contrarium dicat Alciatus hic, niſi plures habeat clauſulas ſufficientes derogationum, de quibus latè Panormitan. Felin. *in c. nonnulli. in princip. de reſcript. & in c. conſtitutus, eod. tit.*

Ad gloſſam ultimam idem Bald. Salicet. Paul. & omnes hic. Unde regulariter illis renunciare non poſſunt *c. ſi diligenti. de foro compet.* Unde ſi Titio & ejus filiis datum ſit certum privilegium, poſteà contingat omnia privilegia revocari, exceptis conceſſis Titio, an valeat etiam in privilegio filiorum: quia contemtione patris cenſetur, *l. ſi plures, §. arrogato, de*

vulg. & pupill. ſubſtit. l. dedit dotem, de collat. bonor. Sed ſi Titius ipſe privaretur, non tamen filij, qui non delinquunt. *Salic. Alciat. hic*, niſi in crimine læſæ majeſtatis, *l. quiſquis. §. filij, C. ad leg. Iul. Majeſt.*

LEX IV. IIDEM AA. MELITIO P. F. P.

Placet rationabilis conſilij.] In tex. in verb. *uſibus* generaliter accipiendum per hunc textum nec reſtringendum ad prædia deputata pro Euchariſtia, & Alciatus incautè allegat *can. ſancitum eſt. cauſ. 23. q. 8.* Quia eſt lex Caroli Magni facta Vvormatiæ in Comitiis imperialibus anno 770. quam repoſui in ſtylo Parlamenti *parte 3. tit. 50. §. 1.* quam Papæ malè ſibi attribuunt, tacito auctore *in c. 1. extra de cenſib.* ut ibi dixi *in annotation.* & ad magnum decretum *in d. c. ſancitum.*

Tex. in verb. Tranſlationum.] In decreto magno ante annos 40. legitur *translationis, can. placuit, 2. cauſ 16. quæſt. 1.* Et utraque lectio bona, non autem legendum, *translatione*, ut Haloander. Quia non convenit & diſſidet ſive diſcrepat à fide antiquorum librorum tam Codicis quàm Decreti Gratiani. Et iſtud non eſt quartum privilegium, ut Alciatus hîc malè ſomniat eſſe minus extraordinarium tranſlationis. Quia eccleſia non patitur pœnas conventionales. *Bart. Bald. hic, Bald. in l. 2. col. 1. C. de oper. libert. & in l. 2. de jure Emphyt. & in c. 1. de alienat. feud. col. 3. in uſib. feudor. Andr. in Iſern. tit. de capitulis, Corrad. col. 6. in uſib. feudor. Iaſ. l. 3. lectur. 1. col. 4.* & pœnas teſtamenti, *Carol. Ruin. in conſ. 27. lib. 2.* & multo magis legales, niſi ubi eſt privilegiata, ſed non eſt privilegiata Canonica filiatione, ſeu tributo, ſeu cenſu ordinario fiſcali, nec in adventitia & repentina neceſſitate, ut alij etiam hic. Ergo pro iſtis patitur pœnam tranſlationis fundorum, hoc eſt, præventionis. Vocant vulgo Arreſtare ad manum magiſtri cenſus & venditionis, niſi ſatisfactione roboretur vel occurratur, *tex. l. de his, C. de Epiſc. & Cleric. & l. ult. de exactor. tribut. C. li. 10.* ubi dicitur divinæ domus, id eſt, eccleſiæ, ut patet ex phraſi *d. l. final. gl. hic, in verb. dedicata.* Et quod dicitur de tranſlatione, non eſt novum privilegium, ſed expoſitio præcedentium.

Transferre quid: & infrà conclus. 1. eadem lege.

Text. in verb. Acrimoniam.] In textu verbum, *Acrimonia*; quanquam Imperatores Franciæ jubebant excommunicari, intelligitur, id eſt, cingulo privari vel exauthorari, quando dicitur fieri per poteſtatem ſecularem: & non de excommunicatione eccleſiaſtica; niſi quando dicitur fieri per epiſcopum ſeu miniſtrum eccleſiæ, ut quicquid gloſſa hic dicat, debet intelligi de pœna civili, ut *in l. 1. ad leg. Iul. peculat.* & rectè tradit Alciatus *hic & in c. 1. n. 128. de offic. ordinar. poſt gl. in c. placet, cauſ. 16. q. 1. & in c. fortius, de pœn. in 6.*

Politicus magiſtratus punit ſacrilegos, quos exactores illicitos vocat.

Text. in verb. repentina.] Repentina, 1. non ſolùm de principis neceſſitatibus & adventu, *l. neminem infrà eodem tit.* ſed ubicumque repentinum advenit peragendum quod ad communem utilitatem ſpectat Unde cuſtodia murorum civitatis & onus hoſpitum excipiendorum tempore belli, & ſimilia etiam eccleſiæ & clericis imponuntur, *c. 2. & 3. extra de immunitat. eccleſiar.*

Gloſſ. in verb. Vrbium.] Gloſſa non procedit, niſi reſpectu tributi vel cenſus ordinarij Imperatoris. De quo totus *tit. ff. de cenſib.* Quia cum Italia ſit libera; conſequenter eccleſiæ in ea ſitæ. Idem de eccleſiis in provinciis, quæ ſunt juris Italiæ in capite & ſolo, *l. ult. ff. de cenſib.* tamen gloſſa malè reſtringit textum. Quia etiam in Italia & Romæ, tempore hujus legis erant omnia munera civilia, & non extraordinaria & repentina neceſſitatis, & conſequenter etiam Romæ & Italiæ profuit hæc lex eccleſiis.

Gloſſ. in verb. extraordinaria.] Idem de omnibus aliis, quæ ſunt voluntariæ & incertæ impoſitionis, nec habent certam & evidentem Reipublicæ utilitatem.

Munus hoſpitis in domum recipiendi non perſonale ſed patrimonii onus eſt.

Gloſſa in verb. Canonicam.] Non obſtat *d. l. 1.* Quia recipere hoſpitem eſt munus patrimoniale, id eſt, non perſonale, nec mixtum, ſed reale, *l. & qui originem, §. munus hoſpitis, de muner. & honorib. &c.* extraordinarium ſeu fortuitum, & adhuc eccleſia habet ſpeciale privilegium *in d. l. 1.* cujus eſt effectus, quod dicitur in edicto, *quod ex cauſa ſubjiciatur omnibus etiam, exceptis oneribus*: non intelligitur de hoſpite recipiendo, niſi datur, ſive generaliter, ſive ſpecialiter exceptis, ſive non obſtante quocumque privilegio ſive generali, ſive ſpeciali, malè dicit hanc legem corrigi *in authent. item nulla communitas, C. de epiſcop. & cleric.* Quia non eſt authentica, ſed extravagans nondum 335. annis extorta ab Honorio hîc in Coronatione Friderici ſecundi, quia nunquam fuit in uſu recepta propter bella orta mox inter Imperatorem & Papas. Item non ſequitur de cenſu vel tributo Imperiali, de quo hoc loco, ſed nec de muneribus civilibus, ſed tantum de impoſitionibus injunctis ab inferioribus, qui non habent poteſtatem legis condendæ.

Prima concluſio: Eccleſia & Clerici tenentur ad munera ſeu onera patrimonalia, quæ rei ipſi imponuntur, *tex. in l. ult. §. patrimonior. ff. de munerib. & honorib.* Aliàs patiantur tranſlationem, id eſt, ſive pignorationem, præventionem vel tandem alienationem, *l. de his C. de Epiſcop. & Cleric. l. ſi divina. C. de exactor. tribut. lib. 10. Henricus Boich c. 1. contra de immunit. eccleſiar. Bart. in l. unica, C. de muner. & in quo loco, lib. 10.* Secunda concluſio: quandocumque res eſt facta tributaria vel obligata pro penſione, vel quavis collecta pro quacumque tributione generali tunc ſemper tranſit cum onere, & ſic diſtinctè etiam eccleſia tenetur, *Bart. in d. l. unica, Lucas de penna in l. ult. quaſt. 14. C. de quib. munerib. nemini liceat ſe excuſar. lib. 10. Bart. in l. reſcripta, in fin. ff. de munerib. & honorib. Ioan. Calder. in conſil. 7. tit. de conſtit. & in conſil. 2. tit. de cenſib. Geminian. in conſ. 19. Albert. Brun. in conſ. 91. ubi latè.* Quamvis Guido Papa *in Deciſ. Delphinat. quaſt. 381.* teneat contrarium. Tertia concluſio: quandocumque agitur de utilitate vel neceſſitate concernente univerſum ſtatum totius Reipublicæ vel civitatis æqualiter, ſeu pariformiter: tunc eccleſia & clerici nullum habent privilegium, ſed æque ut cæteri tenentur contribuere. Quia ſicut periculum & commodum eſt commune, ita & onus, *l. ſecundùm naturam, ff. de regul. jur. Lucas de Penna in l. ult. C. de exact. tribut. & in l. 2. C. de quib. munerib. non liceat excuſar. lib. 10. Canoniſta in c. pervenit, de immunit. eccleſiar. & etiam tex. in l. ad inſtructiones, infra eo. tit. & in auth. de eccleſiaſticis titulis, §. ad hoc* & de mandatis principum, *in novella præcepta præſidum, §. ipſis vero, Petr. Ancharan. in conſ. 96. Philip. Dec. in c. Eccleſia, in fin. de conſtit.* Et eſt notandum quod collectæ, quæ imponuntur pro negotiis communibus cujuſque municipij dicuntur munera patrimonialia. Et tunc ſi ſunt extraordinaria, eccleſia libera eſt per *l. placet*, niſi eſſet pro repentina neceſſitate concernente commodum Reipublicæ Aut verò exiguntur à ſupremo principe, vel ab inferiore qui hanc ſervitutem contra jus commune à principe vel tempore immemoriali, aut aliàs, acquiſivit, & nil habet commune cum muneribus civilibus, ſed dicitur cenſus ſive tributum principis vel ſuperioris, à quo etiam eccleſiæ ſunt exemptæ, niſi ab ordinario Canone vel extraordinario.

Non obſtante l. 3. infrà tit. 1. & authent. conſtit. ut nulla communitas. C. de epiſc. & cleric. Eccleſiæ tenetur ad tributa.

Aliàs Archidiaconus publica neceſſitate.

Qui ſentit cōmodum, & incommoda ſentiat.

Patrimonialia munera.

LEX VI. IIDEM AA. PHILIPPO Præfecto prætorio Illyrici.

Omni innovatione ceſſante.] Triplices ſunt canones Eccleſiaſtici: primi concernentes doctrinam fidei & religionis, idque declarativè vel executivè, quia non habent vim, niſi ex ſolo verbo Dei. Secundi concernentes decentem formam miniſterium obeundi & exequendi, & mores Clericorum inter ſe, ut omnia certo ordine fiant. Qui non habent vim legis in judiciis, nec

Canones eccleſiaſt.

3. eclaratio & executio Edei.

etiam concernunt rem forenſem judicialem. Tertij, concernentes politiam externam ſpectantem etiam ad juriſdictionem & coërcitionem, ut major pars legum hujus tituli & duorum ſequentium, *Novell. 3. ut determinat. ſit numer. clericor. & Novell. 6. quem oport. Epiſcop. ad ordin. perduc. & Novell. 58. de clericis qui à ſit deſtiter. eccleſ. & Novell. 83. ut cle ic. apud propri. epiſcop. & ſimul, & c. ſi ſervus ſciente diſt. 54.* cui tit. eſt: Juſtinianus Imperator omnibus epiſcopis *in can. victor. diſt 97.* Primum genus ſpectat non ſolùm ad Concilia univerſalia, ut Nicænum & Conſtantinopolitanum primum, quæ præceſſerunt hanc legem, ſed & ad Concilia Provincialia, ut patet in ſanctis conciliis generalibus Africanis & provincialibus Carthaginis & *urbis illius in dicta l.* Ubi facti ſunt multi ſancti Canones juxtà doctrinam ſacræ ſcripturæ contrà hæreſes Pelagianorum & Donatiſtarum, quibus beatus Auguſtinus interfuit, ut patet in primo tomo Conciliorum univerſalium *& can. placuit igitur de conſecr. diſt. 4. cum 4. can. ſeq.* Ad Imperatores autem ſpectat de his facere leges coërcitivas imprimis *in l. nemo clericorum, ibi, per noſtra præcepta*, ut ſunt textus ſuprà *de ſumma Trinit. per tot.* prout etiam paulò ante hanc legem beatus Auguſtinus & Coëpiſcopi Africani cum toto Concilio ſupplicarunt Arcadio & Honorio Imperatoribus ferre leges ad coërcendam idolomaniam. Secundum genus ſpectat etiam ad Concilium provinciale vel epiſcopum primæ ſedis cujuſque provinciæ cum ſuo conſilio. Tertium verò genus ad ſolum Imperatorem, ut dixi *in tractatu contra abuſus, in principio, & in præfatione hujus primi libri Codicis.* Cum autem non ſolùm tempore Juliani Apoſtatæ, qui tantùm annum & tres menſes regnavit, quædam fuiſſent mutata, & multò magis tempore Valentis, qui 15. annis in Oriente regnavit Arrianus expellens Orthodoxos, & præficiens Arrianos, multa depravata eſſent, quæ Theodoſius Magnus Conſtantinopoli reſtituerat; non autem plenè ubique, præſertim in Illyrico, lata eſt hæc lex, ut omnia innovata per impium Valentem & ſuos Arianos abolerentur, & antiqui Canones. Et ſic etiam Nicæni & Conſtantinopol. primi Concilij ſervarentur, etiam per omnes provincias Illyrici, & ſic uniformiter per totum Patriarchatum Conſtantinopolitanum, & ſi emerſiſſet dubium in quodam antiquo Canone eccleſiaſtico, Imperatores, quod bellis contrà Gotthos, qui jam Romam & partem Italiæ occupaverant, impedirentur, remiſerunt concilio eccleſiaſtico.

Ritus eccleſiarum.

Politiæ exterior occaſio hujus legis.

Abuſus hujus legis.

Errant omnes referentes hanc legem ad Canones Papiſticos vel etiam Decretales, & plus 40. annis poſt hanc legem Epiſcopus Romanus non fuit potior altero.

Convocatio concilij univerſalis imperatoris eſt l. nemo clericus ſupra tit. 1. & hic.

Tex. verb. abſque ſcientia.] Non ſine emphaſi & energia ſic loquitur; tum quia ad ipſum Imperatorem, non ad Papam ſpectat congregare illud concilium: Tum quia Imperator poterat congregare, invito & irrequiſito epiſcopo Conſtantinopolitano & Romano, ut Theodoſius Magnus fecit tempore Macedonij, qui in Conſtantinopol. primo depoſitus fuit.

Tex. in verb. quæ Roma.] Gloſſa & Doctores malè referunt relativum, *Quæ*, ad urbem Conſtantinopolim; quia debet referri ad eccleſiam Conſtantinopolitanam, ut patet in textu, ubi verba urbis Conſtantinopol. reguntur à verb. eccleſiæ: & ſic ad eccleſiam referri debet, quæ Romanæ æqualis erat non ſolùm per hunc textum, ſed per Concilium ſecundum univerſale Conſtantinopol. 1. & per omnia Concilia ſequentia quæ illud confirmarunt, & ipſe primus Papa in concilio Calcedonenſi bis repulſam prærogativæ paſſus circà annum Domini 457. hoc confeſſus eſt ſcribens Anatolio Patriarchæ Conſtantinopol. *Epiſt.* 401. cujus fragmentum habetur *in c. quæ ad perpetuam, conſ. 25. q. 1.* Non obſtat prætenſa epiſtola, *Inter claras ſupra tit. 1.* Quia eſt ementita & ſuppoſititia, & ſic non ſolùm tempore hujus legis, quæ eſt lata circà annum 413. ſed & plus 120. annis poſt, tempore Juſtini Magni non erat dubium eccleſiam Conſtantinopolitanam eſſe æqualem, ſed tamen epiſcopi Romani timebant, ne illa fieret major, ut teſtatur Gregorius Magnus in ſuis epiſtolis anno 600. Nota ex hac lege, quod concilia Eccleſiæ valent & tenentur, & congregari poſſunt non ſolùm ſine authoritate, ſed etiam ſine licentia Epiſcopi Romani, qui nullam habebat auctoritatem extrà fines ſui Patriarchatus, ut ante hanc legem practicavit Theodoſius Magnus, & tota Synodus Conſtantinopolitana prima, & tempore hujus legis ſancta concilia generalia Africana, quibus interfuit, & quandoque præfuit beatus Auguſtinus. Nota ibi, *omni innovatione.* Quod non ſolùm præterita, ſed etiam futura mala innovatio in eccleſia prohibetur, & ſic hæc lex facta eſt. Et per Juſtinum Magnum innovata pro libertate eccleſiæ & ſtatu primitivæ conſervando contrà futuram tyrannidem & innovationem Paparum, & omnia per hanc legem jubentur ad ſtatum priſtinum reduci, qui erat tempore Concilij Nicæni & Conſtantinopolitani primi. In quæſtione, quam dicunt ſpectare ad forum eccleſiaſticum, ſi eſt quæſtio juris, tenent omnes hunc articulum vel totam cauſam remittendam ad forum Epiſcopi. Si verò eſt quæſtio facti, diſtinguunt. Aut principaliter de illa re diſputatur, & tunc indiſtinctè debent remitti. *Paul. Caſtrenſ. in conſil. 2. lib. 2.* Aut incidenter, & tunc omnes fatentur etiam de articulo merè eccleſiaſtico, ſi eſt quæſtio facti, & ad altum finem ſui fori ſpectat, poſſe ſecularem cognoſcere omnes, *hic & in l. Titia. in princip. ff. de verb. obligat. Anton. Butr. Panormitan. in c. cum ſit generale, col. ult. de foro compet. & in c. duo ſimul. de offic. judic. ordinar. Panormitan. in c. literas de juram. cal.* etiam de hæreſi, Lancellot. Deci. *in l. magiſtri. in fine, de juriſdict. omni. judic.* Sed dicendum eſt, ut ſcripſi ad Phil. Decium *in c. 2. num. 17. de judic.* Iſtæ diſtinctiones emerſerunt poſt decretales, ante quas omnis juriſdictio etiam eccleſiaſtica ad principem vel magiſtratum civilem ſpectabat. Quantum ad cognitionem uſurarum Alciatus hic malè poſt communem ſententiam tenet, judicem ſecularem non poſſe cognoſcere, niſi in quantum eſſet quaſi facti incidens, ſed eſt error Canoniſtarum nuſquàm receptus extrà juriſdictionem Papæ. Quia etiam in regnis quæ agnoſcunt Eccleſiam Romanam, ut adhuc in Gallia judices ſeculares cognoſcunt de uſura etiam principaliter, etiamſi ſit quaſi juris, ut dixi, *in tractatu uſurarum, quæſt. 19. num. 155. & in annotat. ad Alexand. in conſil. 55. lib. 1. & in conſil. 39. lib. 4.* reprobanda illa concilia. Et de cognitione hæreſis per ſeculares, dixi *in annotation. ad Alexan. in conſil.* 130. *lib. 4.* & latius ad Philip. Decium *in c. ac ſi Clerici in princip. num. 15. de judiciis.*

De his epiſcopis etiã ſupra ſuo loco tit. 1.

Juriſdictio Epiſcopi Romani.

In verb. præcipimus Nota quis vocet ad concilium.

Malè innovata.

Cauſarum diſtinctio competentiæ fori.

Omnis juriſdictio ſpectat ad principem.

LEX VII. IIDEM AA. ASCLEPIADOTO.

Ad *inſtructiones itinerum.*] Noto: quod eccleſiæ & clerici tenentur ſolvere portorium plauſtrorum, mercium pro itineribus, pontibus, portubus, etiam pro rebus ſuis, quamvis mercaturam non exerceant, alias etiam jure Pontificio tenentur, *c. ult. de vita & honeſt. Clericor. c. ex parte, leg. 3. de privileg.* Secùs de portoriis, quæ libidine dominorum ſine publica utilitate commeantium, ſed ſolo arbitrio exiguntur, quia non ſunt refectiones, ſed obſeſſiones viarum, ut etiam in quibuſdam locis ſine publico commodo duriſſimè exigunt Helvetij. Quia ab iſtis clerici, ſcholaſtici, Doctores docentes, ſint immunes, licet illis ſecùs ſervent, contrà loca imperialia, *C. nova vectig. imponi non poſſe.* Hæc lex locum habet in omnibus ſimilibus: puta in fonte vel puteo viciniæ. Circà gloſſam 1. indiſtinctè tenentur clerici in caſu, quo tenentur cæteri cives. Gloſſa 3. bene dicit, tum quia textus hic non loquitur de parietibus templi, ſed de ipſis clericis, ut *in l. ſequenti.* Tum quia in jure domus & prædia ſpectantia ad eccleſias non vocantur, *l. ult. Cod. de exact. tribut. lib. 10,*

& hodie jam ante 30. annos cœpit hoc privilegium tonſuræ ſperni etiam per communitates & principes Italiæ, & jam tempore Baldi incipiebat ſperni, ut in *l. illicitus. de offic. præſid.*

Nota quarto: quod nemo debet recipi in collegio Eccleſiaſtico, niſi examinetur, & ſufficiens inveniatur judicio ſeniorum Eccleſiæ, qui hic primates vocantur. Quod ultimum de electione & judicio ſeniorum debet intelligi de minoribus clericis ſeu famulis qui non habent adminiſtrationem neque doctrinæ, neque eleemoſynarum Eccleſiæ. Quia miniſtri verbi & Diaconi eligebantur communi ſuffragio totius Eccleſiæ vel populi *Actorum c. 1. 6. & 14.* & apud Gratianum *can. 1. diſtinct. 23. can. nis. diſtinct. 51. can. obitum. diſtinct. 61. can. quanto. diſt 62. can. ordinationes. cauſ. 1. quæſt. 1. can. 1. cauſ. 8. quæſt. 1. Auguſt. epiſtola* 110. *tom. 2. Hiſtor. Tripart. lib. 11. c. 3. Theodor. lib. 1. c. 9.* Sed Imperatores cœperunt ſibi vendicare inſtitutionem Patriarchæ Conſtantinopolitani Romanique propter opes & potentiam. & notandum, Quod in ecclesia primitiva non erat iſte effuſus numerus collegatorum & Decanorum; de quo hic & ſupra in *l. non plures. C. eod. tit.* Sed tantum erant miniſtri & Diaconi, *Actuum c. 6.* Et initio miniſtri ſeu presbyteri regebant Eccleſiam in communi, ut teſtatur Hieronymus epiſtola ad Oceanum tom. 3. & ſupra Epiſtola ad Titum c. 1. *in comment.* & non habetur *in c. olim. diſtinct.* 95. Deinde etiam ſub tempus Apoſtolorum in ſingulis parochiis Eccleſiaſticæ politiæ cauſâ cœpit unus presbyterorum in paſtorem aſſumi, cui ex populo adjungebantur delecti, graves & probati, qui una cum paſtore communi conſilio & authoritate diſciplinam Eccleſiæ adminiſtrabant, quaſi cenſores moribus corrigendis, quos Paulus *Epiſtola 1. ad Corinth. cap. 12.* vocat gubernatores, & inter primos & poſteriores Seniores facit differentiam *in 1. Epiſt. ad Titum cap. 5.* ubi Ambroſius tempore ſuo jam hunc morem obſoleviſſe queritur. Creſcentibus enim divitiis & ambitione cœperunt in Eccleſia Conſtantinopolitana vocari Primates ſuperbo vocabulo. Nota ultimo, contra præpoſteram reverentiam Eccleſiæ, cujus prætextu mali & inutiles non debent foveri. Honor Eccleſiæ eſt, tales repelli, & Eccleſiam purgari. Ex notabili 2. & 3. infertur; quod non exercentes officium Eccleſiaſticum, non debent percipere nec lucrari fructus. Unde rectè inferunt Doctores hic. Quod illi, qui juxta *Clem. ult. de magiſtr.* lucrantur fructus beneficiorum in abſentia, causâ ſtudij ad quinque annos, quod non lucrantur, ſi non vacant ſtudiis, ſed ludis, poculis, aut aliis. Sed malè inferunt retineri privilegium conceſſum ratione dignitatis, & fori. ut Alciatus hic, Quia eſt datum favore Eccleſiæ. *l. non plures in fin. ſupra eod. tit.* Cujus reverentiam favor non tuetur, ſed excludit non exercentem, ut hic.

Numerus eccleſiaſticarum perſonarum.

Munera eccleſiaſtica.

Non ſunt honorandi, qui non rectè præſunt eccleſiæ.

Ceſſante cauſa ceſſat effectus. l. adigere de jure poſtlim.

Gloſſa penultima, quæ non habet locum, niſi inter Papiſtas, recurrendum ad *c. licet de regularibus.* Vbi monachus poteſt ad aliam ſectam æqualem tranſire conſenſu Abbatis, ſed ad ſtrictiorem, magis rigidam etiam ſine conſenſu, ſed petitâ veniâ, quamvis non obtentâ, ad latiorem autem ſola diſpenſatione Papæ. *Imol. in c. ſicut extra de jureiurand.*

LEX X. IIDEM AA. FLORENTIO PP. & lex XI. ijdem AA. ad Taurum præfectum prætorio.

L. jubemus nullam navem. cum l. neminem. ſequent.] Hæc lex habet quatuor partes: in prima propoſitio: in ſecunda, ibi, *nec ſi cæleſte.* Tolluntur omnia privilegia & exemptiones contrariæ. In tertia parte, ibi, *quod etiam* apponitur derogatio privilegiorum & exemptionum: ſive ampliatur pro regula generali & univerſali, quoties eſſent contra utilitatem publicam. In quarta parte, ibi, *quicquid*, pœna confiſcationis ſive directo, ſive per obliquum navis divertatur, & hæc lex integra habetur *in l. ult. C. de navib. non excuſ. lib.*

In textu, ibi, duarum milium.] Salicet. & Franciſc. Aret. hic. idem ſi minoris, contrarium tenet Alciat. & melius, quia privilegia non tolluntur, nec pœna imponitur per hanc legem in navibus minoribus, quæ non ſunt ita utiles uſibus veli, & tranſvectionibus, & plus noceret quam angaria terreſtris. Quia naves longius abducuntur, & majori periculo, nec ita de facili parantur, ut plauſtra. Tamen notandum, quod naves minores, quæ non comprehenduntur in hac lege, comprehenduntur per *l. neminem ſeq.* Sed non eſt pœna confiſcationis, nec tolluntur exemptiones ſpeciales habentes derogationem ad hæc onera. Quia valent & manent in caſu. *l. neminem.* ſed non valent in caſu *l. jubemus.* propter majus periculum.

Naves majores confiſcantur.

Minores non confiſcantur.

In textu, in verb. Embola] Gloſſa peſſimè intelligit: propriè ἐμβολὴ eſt congreſſus ſive eductio impetus, & dicitur de mari. ἔμβολος etiam roſtrum navium. Embola ſimpliciter & ſine adjuncto ut hic, non ſolum de acie navali armata & irruente in hoſtes, ſed etiam de Papiſtica profectione vel imperatoris accipitur & intelligitur, quando non cauſa voluptatis, vel ordinario itinere, ſed ex cauſa magnæ & publicæ neceſſitatis vel utilitatis, ſive ad irrumpendū contra hoſtes, ſive ad occurrendum magno principi, vel tractandum de pace vel induciis. Et tunc nulla navis, cujus capacitatis à tranſvectione hominum, equorum, armorum, commeatus excuſatur ſub pœna confiſcationis. Et hæc lex tantùm loquitur, quando mari: Lex verò ſequens etiam quando terra imperator, vel ejus exercitus proficiſcitur, & æquivocat Accurſius. Quia ἐμβόλιμος eſt dies intercalaris ſive additirius. *text. l. 2. ff. de divers. & temp. præſcr. & in l. cùm biſſextus. ff. de verbor ſignificat.*

Embola.

In textu l. jubemus in verb. dignitatis] Etiam illuſtris. Hæc enim lex loquitur de omni dignitate publica, etiam ſenatoria vel illuſtri, ut conſulari, & non de epiſcopo, ut putat gloſſa.

In textu in verb. religionis.] Id eſt, ſive ad epiſcopos vel miniſtros, aut ad eccleſiam in communi vel particulari ſpectat.

In textu in verb. oraculum.] Id eſt conceſſione vivâ voce ſolius principis facta, de qua tamen per inſtrumentum à Secretario confectum, vel etiam principis ſyngraphen vel epiſtolam conſtet, quæ facit fidem ex judicium. *l. 1. C. de veteranis. lib.* 12

In textu, ibi, Annotatio.] Per literas patentes in conſilio conceſſas à Cancellario vel deputato Cancellariæ ſigillatas, & eſt plus quam oraculum & ſpecies reſcripti. *l. ult. C. de divers. reſcript. l. 2. C. de quib. munerib. nemini excuſari ſe liceat lib.* 10. Et ſive oraculum, ſive annotatio in genere ſumpta, non facit fidem in judicio ſine divali probatoria, id eſt, niſi in forma literarum patentium ſigillatarum & authenticarum. *l. matriculam. C. de agentib. in reb. li. 1. l. ult. C. de offic. magiſt. officior. lib.* 1.

In textu in verb. Pragmatica.] Quæ adhibitâ cognitione ſuper negocio publico alicujus corporis vel univerſitatis ſolemniter conceditur. *l. ult. de diverſ. reſcript.*

Nota in tex. in verſ. quod etiam.] Quod privilegium generaliter indultum non includit caſum publicæ utilitati contrarium & ſi includeret, non valeret. *Bald. & omnes hic. Felin. late in c. cauſam quæ col. 12. de reſcript. & in c. nonnulli. col. 23. eod. tit.* Tamen hæc lex loquitur de privilegiis & exemptionibus dans in genere vel etiam in ſpecie, ſed non in individuo. Quia ſi princeps dat, pro iſta tota præſenti profectione debet ſervari, dummodo ſpecialis derogatio apponatur ad hanc legem, alioquin non eſſet obediendum per *l. ult. C. ſi contra jus vel utilit. publ.* Quoniam hæc lex habet clauſulam derogatoriam ad reſcripta etiam futura. Stante ergo ſpecificâ derogatione, parendum eſt. *Alciat.*

Privilegiū contra utilitatem publicam.

hic, Salicet. hic & in d. l. ult. : Limito : niſi poſt iſtud individuum oraculum vel reſcriptum ſupervenisſet aliud veriſimiliter non proviſum à principe, per tex. *in l. ſi homine. ff. mandati.* ut quia prima acies victa, vel hoſtes per viam inopinatam invaſerunt.

Gloſſ. ult.] Quicquid dicunt gloſſ. & Doctores hic, hæc pœna eſt legalis & ex ſola negligentia incurritur, & ſic nec eccleſia, nec minor vel pupillus excuſantur, nec reſtituuntur in integrum. Quia eſt jus commune *l. ult. de in integr. reſtit.* uno ſolo caſu excepto, ſi extraneus de induſtria eccleſiæ vel domino ignorante, & ſine ejus culpa ſubripuerit navem. Quia tunc non confiſcatur, ſed domino innocenti reſtituitur & ſubripiens punitur *l. cetem. §. dominus, de publicanis.* Et ſic quod Bald. Salicet. Paul. Alciat. & omnes hic requirunt eccleſiam communicato conſilio deliquiſſe. Eſt impertinens & falſum in omnibus pœnis, quæ ex ſola negligentia incurruntur. Hoc etiam notant Canoniſtæ *in c. 1. de dolo & contuma.* Sed tantum habet locum in delictis & pœnis, quæ committendo fiunt, & incurruntur. Vnde quamvis probatur, quod ſolus prælatus vel unus Canonicorum aliis inſciis ſubripuerit navem, tamen confiſcabitur ſalvo eccleſiæ recurſu contra ſubripientem tantum. Quia debuit adhibere, qui offerrent navem, vel curarent eſſe paratam ad obſequium imperatoris, & eccleſia patitur omnes pœnas legales, ſtatuarias vel conſuetudinarias ſicut privatus. Vnde ſtante ſtatuto, quod animalia in pratis aut vineis damnum inferentia confiſcantur, habebit locum in eccleſia & pupillo, nonobſtante dolo vel negligentia ſolius prælati vel tutoris, ſalvo contra eos recurſu, quia

Aliud exemplum

pœna ſpectat ad politiam. Pariter patitur pœnas conventionales. Vnde non ſolvendo per triennum perdit Emphyteuſin ſine reſtitutione : Quia eſt ex natura rei & contractus ſive conceſſionis, ut etiam Canoniſtæ fatentur, *gloſſ. penult. verſ. vel dic. quod vere in c. conſtitutis. de religioſ. domib. & ibi Innocent. Hoſtienſ. Ancoran. Panorm. gloſſ. in Authent. qui rem verb. repelli pot. & ibi Ioan. Faber, Bald. infra eod. & in l. placet ſupr. eod. tit. Bald. Alber. in c. unico. de alienat. feud. in uſib. feud.* Pariter feudum ſi non fecerit conſueta ſervitia. *Andr. Iſernia in c.* [illegible] *§. ult. col. 1. de capitul. Conrad. Bald. in c. 1. col. 2. de controverſ. apud pares terminand. & in leg. ſed ſi hac. §. liberti. in fin. de in jus vitand. & in l. ult. §. ult. infra ſine cenſ. vel reliquis lib 4. C. tit. 47.* Et quamvis in feudis eccleſia non ſemper delicto epiſcopi privetur in perpetuum, ſed ad ejus vitam, dixi *in Conſuet. Pariſ. §. 3. quæſt.* 10. Tamen in iſtis pœnis, quæ ſunt ad conſervationem utilitatis totius communitatis non reſtituitur, ut hic, ſed in perpetuum privatur, & malè dicit Lud. Rom. *in ſingulari 266. incip. Tu tamen quod, &c.* generaliter eccleſiam non privari uſque ad vitam prælati delinquentis. Quia licet hoc ſit ſcriptum in feudo : non tamen habet locum in Emphyteuſi, nec in aliis, ſed ſervanda lex contractûs. Malè etiam dicit Alciat. hic reſtitui ſaltem, quando prælatus non eſt ſolvendo.

Aliud exemplū.

LEX II. IIDEM AA. AD TAURUM præfectum Prætorio.

Neminem : *in textu, in verb.* Numinis.] Hoc eſt vera lectio & antiqua, ut patet in *l. 2. C. de quib. munerib. & præſtat nemini liceat ſe excuſar. lib.* 10. Vnde hæc lex ſumpta eſt, & per gloſſ. *in l. 2. infra, titul.* 1. nec debet reſtringi, quando exercitus imperialis terreſtri itinere proficiſcitur, quia idem ſi circa littora. Et non quod clerici ipſi perſonales operas præſtant, ſed quod eorum ſervi vel coloni non ſunt exempti, ut in textu, ibi, poſſeſſiones.

Angaros nuncios.

Gloſſa ſupra gloſſ. 1. & 2. *Angaria* eſt verbum Perſicum ſignificans, quando ad aliquas operas etiam invitus cogitur, Angaros nuncios vocabant. *Eraſmus in Annot. ad Matthæum c. 27. & Luc. cap. 15. Cal. Rhodigin. antiquarum lectionum lib. 18. cap. 8. Alexand. ab Alexandro Genialium dierum lib. 1. cap. 17.* Non obſtat *l. 2. inf. tit. 2.* & quod *in l. placet. ſupra eodem titul.* dicitur. Quia ſolvitur primo, hæc lex 2. eſt prior : lex verò, *placet. leg. neminem. & leg. jubemus.* ſunt poſteriores. Secundo, quod ſunt latæ in ſpecie, videlicet in caſu expeditionis Imperialis marinæ vel terreſtris, & ſic derogant omnibus legibus generaliter latis de privilegiis eccleſiarum & clericorum, ſive magis generaliter latis aut ferendis per *l. in toto jure, ff. de regul. jur.* Vnde etiam generalibus veteranorum & aliorum privilegiis derogatur. Et ſic *l. ult. ad finem. de muneribus & honorib.* quæ ſpecialiter excipit milites & veteranos ab Angariis. Quia illa exceptio eſt generalis reſpectu privilegij, quamvis non reſpectu perſonæ. Limitatur per has duas leges, quæ loquuntur velut in individuo. Pariter limitatur *dict. l. placet, l. 2. & ſimiles ſecundum Alciat. & alios hic.* & bene : ſic gloſſa malè dicit ab hac lege excipi veteranos. Et hæ duæ leges ſunt validæ & in viridi obſervantia, quicquid clamitant Panormitanus & alij Canoniſtæ *in c. non minus. de immun. eccleſ.*

In fine gloſſæ magnæ, idem Guillel. Durandi Cyn. Bald. Paul. Alberic. hic Andr. Iſernia *in tit. quæ ſunt regalia col. 21. in uſib. feuder. Iacobus de S. Georgio in tractat. feudorum. 4. 46. in magno volumine. Alberic. Brun. in conſ. 32.* & niſi velint eſſe contenti ſtipendiis, vel ſi illa non ſufficiant, debent potius relinquere militiam, quam furari, contra illud *Luc. c. 3. l. 1. Cod. de Salgamo hoſpitib. non præſtand. lib.* 12. Quæro primo, quid ſi navis, ut *in l. præced.* vel plauſtrum, ut hic, capiantur vel diripiantur ab hoſtibus, an princeps æſtimationem teneatur reddere? Lucas de Penna tenet quod ſic, *in l. ult. C. de navib. non excuſand. lib.* 11. Alciatus hic contrà. Quia villicus vel alius non cenſetur locare nec commodare operam vel plauſtrum, ſed obligationi à lege impoſitæ ſatisfacere, & ita de facto ſervatur. Sed quod addit Alciatus, ut villicus habeat recurſum contra dominum vel contra civitatem, non eſt ſimpliciter verum, ſed diſtinguendum, aut illud onus impoſitum erat ipſi communitati, puta quod certum numerum equorum vel plauſtrorum traderet, quod non fecit, vel non uſque ad numerum, & ſic captum eſt primum obvium plauſtrum vel jumentum, & tunc dominus rei captæ habet recurſum contra communitatem, vel contra illum, cujus onus portavit. *l. nam & ſervus in princip. de negot. geſt.* Aut verò illud onus non erat taliter impoſitum, ſed purè & immediatè juxta hanc legem, & tunc aut captum erat ipſius villici vel ruſtici, [illegible] ſuum eſt periculum & onus : aut erat plauſtrum domini pagi locatum vel traditum villico, & periculum eſt domini, in cujus re damnum illud cadit, quod reſpectu inferiorum fortuitum reputatur. *l. Lucius de evict. Bald. in 2. §. ſolet. de hæred. vel action. vend. Matt. de Afflict. in deciſ. Neapol.* 54. Ergo ſpectat ad dominum, in cujus re cadit, *l. incendium, C. ſi cert. petat. l. damnum. & ibi Bart. Salic. Bald. & omnes. C. de legat.*

Quæſt. 1.

Quæſtio ſecunda : Utrum quælibet civitas poſſit imponere collectas ſeu penſitationes civibus? Dicendum, quod ſic ex cauſa vera & juſta pro communibus neceſſitatibus vel utilitatibus : ſecùs ſi ex cauſa injuſta aut voluntaria. Quia decretum eſſet ambitioſum, & ſic nullum, *l. ambitioſa. C. de decret. ab ordin. fac.* Et ita tenent Bart. Angel. Imol. Iaſon. *in l. 4. §. actor. ff. de re judic. Bart. in leg. 1. §. quod ſi nemo. ff. quod cujuſque univerſit. nom. Bartol. Iac. Rebuff. in leg. 1. C. de ſuper indict. lib. 10. & l. 1. C. de mulier. & in quo loco muner. ſube. & ibi Ioan. de Plat. lib. 10. Alexand. in conſil. 28. col. 1. lib. 6. Franc. Ripa. in reſp. 4. ſub titul. de reſcript. Dec. in c. cùm omnes. lectura 2. col.* ubi in Annotat. dixi *de conſtitut.* Et poſſunt imponi non ſolum civibus, ſed etiam incolis, quia ſunt ſubjecti. *l. incol. 1. ad municipal. Albert. Brun. in conſil.* 30. Non autem cæteris habentibus poſſeſſiones in loco, niſi jam poſſeſſiones fuiſſent obligatæ illi oneri. *Bart. in l. re-*

ſcripta. in fine de munerib. & honorib. Ioann. *Calder. in conſil. 7. de conſtit. & in conſil. 2. de cenſib.* quamvis Guido Papa *in quæſt. Delphinat.* 385. contrarium teneat, & malè; niſi civitas id haberet ex privilegio ſuperioſis. *l. ult. §. præterea. ff. de munerib. & honorib.* vel niſi conſtaret, quod eſſet ad utilitatem dictæ poſſeſſionis *per l. ſecundum naturam. ff. de regul. jur.* Prædicta procedunt in civitate libera, vel cui permittitur legibus ſuis vivere: ſecùs in ſubjecta principi, qui traxit ad ſe omnia. Quia tantum poſſunt ſine permiſſu principis, ut in Gallia, & ita debet intelligi *dec. Tholoſana* 548. quia loquitur in Gallia, prout etiam Petrus Jacob. *in ſua ſumma ſeu praxi Alvernienſi.* Quia loquuntur de rebus Galliæ. De inferioribus autem dominis certum eſt, quod non poſſunt imponere ſubditis, niſi in caſibus expreſſis in ſua inveſtitura approbata. *Albert. Brun. in conſil. 32. & conſil. 103. Iaſon. in conſil. 101. lib. 4* & alij in locis allegatis, niſi prout communitas dando authoritatem deliberationi politicæ.

LEX XII. IMPP. VALENTIN. ET Marcianus AA. Palladio Præfecto Prætorio.

Privilegia, quæ generalibus.] Textus in verb. Orthodoxæ, eſt comma: Quia debet referri ad eccleſias ad differentiam privilegiorum datorum causâ Arrianorum.

Text. ibi, *contra Canones.* Intelligendum de illis, de quibus *l. omni innovatione, ut ſupra eodem.* ubi diximus

Bona ſuperflua data pro conſervatione. Bona eccleſiaſtica in 4 partes dividuntur 1. ad conſervationē miniſterij 2. Scholarium. 3. Pauperum. 4. Ad ædificationem.

Text. *Et quia humanitatis*; Nota, quod omnes reditus dati eccleſiis in eo, quod excedit conſervationem miniſterij, cenſentur dati, ut diſtribuantur in pauperes. *text. hic. & in l. §. ſi quid. C. de epiſc. & cler.* Sic ne abutantur, quod excedit eorum victum, revocandum eſt tamquam causâ vel conditione ceſſante. Quicquid dicant Panorm. & Canoniſt. *in c. verum. de condit. appoſit.*

Gloſſa ſupra verb. *ambitionis.* Gloſſa hic poſita eſt ſuppoſititia, & numquam fuit Accurſij, ſed notatio marginalis cujuſdam Canoniſtæ, quæ poſtea deſultavit in ordinem gloſſæ, quoniam libri magni juris ſcribebantur etiam per puellas, quæ inde lucrabantur dotem. Et falſum eſt, quod ſuccumbat canoni, ubi eſt contraria, imò impoſſibile eo ſenſu, quo loquitur hæc gloſſa addititia. Quia epiſcopus urbis Romæ nondum faciebat, nec facere poterat canones, niſi pro regulis clericorum ſuæ provinciæ tantùm. Et quod dicitur *in Authent. ut Clerici apud proprios epiſcopos in fine*, non eſt factum in favorem Canonum Papalium poſtea ſecutorum, qui ſunt prohibiti, per *l. omni innovatione. ſupra eodem.* Sed eſt factum in favorem conciliorum univerſalis eccleſiæ divinis teſtimoniis conformium, *ut in l. 3. ſupra tit. 1.* Præterea text. *in d. Authent. cleric. apud propr. epiſc. §. fin.* ibi, *quas etiam noſtræ ſequi non dedignantur leges. & in Authent. de monach.* non dicit Canones, ſed ſacras & divinas regulas, quod Canoniſtæ falſo, & contra illum textum trahunt ad novos Canones Paparum. Notandum, quod verba, *intervenientis gratiæ vel ambitionis*, in textu non faciunt conditionem, ſed cauſam, quæ pro præſumpta habetur, vel probata; Quia eſt præſumptio juris & de jure, contra quam nulla allegatio admittitur. *Doctores in l. ſive poſſidetis. C. de probat.* Canoniſtæ *in rub. tit. de præſumpt.*

Gloſſa penultima eſt impertinens. Quia textus loquitur de certis per præſtationem ſolitam & conſuetam, ſed in

Quæſt.

quæſtione an donatio vel relictum in teſtamento incertum valeat?

Reſp.

Dicendum: Aut eſt relictum causâ ſtudiorum vel artis diſcendæ, ut mechanicæ, etiam artificio non expreſſo, & debetur arbitrandum ſecundum qualitatem perſonæ, facultatum, ſtudij vel artis. *l. Stichus ff. de legat 3.* Aliàs legatum ad pias etiam cauſas nulla causâ pietatis expreſſâ, nec relatione factâ ad aliud, per quod arbitrari poſſit, quantum præſtari debeat, non valet etiam in teſtamentis, ſed ſtatur regulæ *Petr. de Bella Pertic. Cyn. Bald. Alciat. hic.* Et ita intelligendum, quod Socinus *in l. ſi fuerit. num. 4. de rebus dubiis*, & alij dicunt, incertum ad pias cauſas relictum valere. Quia verum eſt, dummodò per relationem cauſæ expreſſæ vel tacitæ intellectæ certificari poſſit: ſecùs ſi reſpectu rei ſummæ & cauſæ incertum ſit. Unde ſi eſt legatum annuum factum diviti, nulla ſumma, nec cauſa expreſſâ non valet, nec præſumitur in cauſam alimentorum, niſi fiat pauperi.

Legatum Diviti. Pauperi.

Ludovicus Rom. in conſil. 458. Quo caſu intelligitur ad vitam, vel donec habeat meliorem ſufficientem fortunam: vel niſi ſcholari, hoc caſu intelligitur pro penſione viatici. *in leg. Civibus. de re judicat.* & pro tempore ſtudij tantum.

Confirmatio.

Nota, quod confirmatio de ſe nihil addit, nec ampliat, nec dat de novo. *l. & quia. leg. more. ubi Alexand. Iaſon. & omnes. de juriſdiction. omnium judic. Canoniſtæ in cap. porrecta. de confirmat. utili vel inutili.* Unde hæc lex tantum tollit obſtaculum, & reponit in priſtinum ſtatum. Unde ſi erant privilegia nulla, non fiunt valida, etiam ſecundum Canoniſtas *in c. examinata. de confirmat. utili. vel inutili. c. quia diverſitatem de conceſſ. præbend. in c. inter dilectos. §. porro. de fide inſtrumentorum. c. penultim. de conſtitut. c. illa. ne ſede vacante.* & verbum *Confirmationis* implicet tacitam conditionem ſi & quatenus confirmatum ſubſiſtat & validum ſit. *Oldrad conſil. 164. viſo privilegio Ludovici Alberic. in parte 1. ſtatutorum quæſtion. 21. Bart in extravagante, ad reprimendum in verb. prout. Bald. in margarit. in verb. Litera Roman in conſil. 328. præſens conſultatio. col. 5. Felin. in c. 2. col. 4. cum ſeq. de reſcr.*

Limita, niſi fieret cum cauſæ cognitione, & ex certa ſcientia & cognito vitio vel defectu per habentem poteſtatem de novo concedendi. Quia tunc habet vim etiam novæ conceſſionis vel privilegii, etiamſi accumulantur verba, *ſecundum vel prout conceſſum fuit.* Quia tunc non ſtant conditionaliter, ſed cauſaliter, ut loquuntur Doctores. Sive aptius pro ſimplici demonſtratione, quæ non reſtringit. *l. adoptio non jure facta. de adopt. c. quoties. de pactis. c. 1. 2. & c. veniens. & ibi gloſſ. in verb. Confirmatam, de tranſact. c. dudum. de decimis.* Bart. *hic & in d. l. moræ. & l. & quia Panormitan. in conſil. 42. illud. col. 2. lib. 1. Alexand. in conſ. 20. lib. 4. & in conſil. 1 lib. 5.* Dixi *in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 69. cum ſeq.*

Etiamſi ſit à viro ſanctimonia ſpectabili per obreptionem impetrata, nullius eſſet momēti Bald in c. 1. in fin. ut lite pendente & l. præſcriptū C. ſi contra jus vel utilit. publ.

Tamen ſi in iſta confirmatione facta cum cauſæ cognitione, ab habente poteſtatem eſſet commiſſa obreptio, non valeret. Panorm. *in d. c. inter dilectos.* Alciat. *hic.* An princeps vel civitas beneficium conceſſum revocare poſſit, vel ſucceſſor concedentis? Bartolus hic tenet, quod non. Sed veritas eſt in contrarium, etiamſi eſſet datum per modum ſtatuti, vel edicti generalis. *l. ſi quis in principio teſtamenti. ff. de legat. 1.* & ita tenent Raphael. Fulgoſ. Paul. Alciat. *hic*, etiamſi ſic conceſſum in privilegium ſit. *Paul. in conſil. 3. lib. 2. Alexand. in conſil. 101. col. 1. lib. 1. & in conſil. 216. lib. 2.* ubi in annot. dixi *Curtius Iunior in conſil. 1. nu 34. Matth. de Afflict. in deciſ. Neap. 124. Albert. Brun. in conſil. 10. col 9.* Philipp. Dec. *in c. novit. num. 13 de jud.* niſi eſſet jure contractus, *Ioan. de Imol. Aret. Iaſ. in l. non amplius. §. ſi certum. ff. de legat. 1. Salicet. in Authent. caſſa quæſtion. 5. Alex. in conſ. 105. col. 3. lib. 2.* [Quamvis enim Imperator ſit legibus ſolutus, & poſſit ex ſua plena poteſtate diſponere ex arbitrio, tamen jus contractuum obſervabit, quod eſt juris gentium.] Et in generali confirmatione non includuntur privilegia revocata, niſi quando agitur, ut revocatio tollatur, ut hic.

CONSTITUTIO FRIDERICI IMPERATORIS nova.

Caſſa & irrita eſſe,] Iſta non eſt Authentica, ſed fragmentum extravagantis, quam Honorius Tertius nomine coronæ Imperialis extorſit à Friderico Secundo Imperatore Sueviæ noſtræ duce die Feſt. Sancti

Martini Anno 1220. Quo die Fridericus Romæ coronatus fuit octo annis, poſtquam Innocent. recuſaverat: & fuit illa extravag. expilata à ſcribis Papæ, propter ſtylum habet non germanicum nec imperialem, ſed curiæ Papalis, & eſt ex bona parte tranſcripta ad verbum è decretis Innocentij tertij, ut patet in *c. noverit. de ſentent. excommun.* Nec fuit unquam in uſum recepta ob graves inimicitias & bella mox exorta inter Fridericum & Honorium, qui eum excommunicavit. Deinde Gregorius nonus falſis criminibus aggravavit; noviſſimè Innocentius quartus depoſuit & denotavit: tamen ſententia illa depoſitionis, quæ eſt *in c. ad Apoſtolica. de ſentent. & re judic. in 6.* numquam fuit recepta in Germania à Principibus, nec à rebus publicis & populo. Sed quamdiu vixit, Fridericus tenuit nomen & jus Imperatoris, licet vi & armis Papæ cogeretur deliteſcere in Inſula Siciliæ, ubi multas bonas leges tulit, quæ etiam ab And. de Iſernia, qui ſtabat à partibus Papæ, ſummè laudantur. Cæterum uſque adeò pro vano Imperatore habebatur in Germania, ut ad Vlmam devicerit, & occiderit Henricum Landgravium Thuringiæ, quem Innocentius ſuâ factione fecerat in locum Friderici eligi, qui etiam poſt obitum maximè laudatus fuit, ut hic, per Phil. Decium *col. 1.* In libris etiam non diu impreſſis habetur, quod hæc conſtitutio irrita eſt ipſo jure: tamen in effectu idem ſtatutum erat per *l. omni innovatione. & l. privilegia. ſupra eod.*

Hoc intellectu omnia præcedentia & ſequentia in hoc libro judicentur.

Intelligendo tamen non ut Canoniſtæ mentiuntur de clavibus & poteſtate imperij terreni, & deſtituendi Imperatores, quæ Papæ per ſe ipſos uſurparunt, ſed de his tantum, que de jure divino vel legitima conceſſione Imperatorum competunt eccleſiis Chriſtianis in genere hoc. *Bart. Salicet. Paul. & omnes hic*, & in hoc etiam Canoniſtæ conveniunt nec diſſentiunt, niſi in minore. Sit ergo prima concluſio:

Concluſiones Canonum.

Quæcumque ſtatuuntur contra libertatem prædicandi eccleſiis, purum verbum Dei & ſacramenta Chriſti integra adminiſtrandi ſunt contra libertatem eccleſiaſticam à Deo conceſſam. *Matth. cap. ult.* & quæ ſtatuuntur contra legem *placet. l. omni innovatione. l. privilegia. ſupra eod.* ſunt contra libertatem eccleſiæ ab Imperatoribus orthodoxæ datam. Secunda: Idem ſi ſingulariter denegarentur clericis ea, quæ competunt omnibus de jure communi. ut notat Joann. And. Anton. Butr. Panormit. *in c. veſtra. extra de legat. & c. eccleſia ſancta Maria. de conſtitut. Alexand. in conſil.* 160. *numer.* 8. *lib.* 6. & hoc niſi ex certa juſta cauſa, ut in concluſione 4. & 5. item ſingulariter dixi: ſecùs ſi generaliter in communi, ut in concluſione ſexta. Tertia concluſio: Statutum Laicorum etiam unius municipii poteſt clericis denegare ſuum beneficium etiam prius conceſſum, ſeu ſpecialem protectionem & redigere eos ad jus commune, nec dicitur contra libertatem eccleſiaſticam, *text. in l. ſi quis curialis. C. de epiſcop. & cleric. & ibi Bald. per illum text. hic notat. Idem Jacob. Butrig. Bald. hic qu. 3. Salicet. conſil. 5. & 10. Fulgoſ. Paul. hic. Baldus in l. de quibus. col. 6. quæſt. 6. de legibus & conſuet. Panormit. in c. cum eſſet. de teſtament. & in c. eccleſia ſancta Maria. col. penult. & ibi latè Felin. de conſtitut. Alexand. in conſil. 209. cum conſiliis ſequentibus. lib. 2. Philipp. Dec. in conſil. 275. num. 3. & 5. Ludovicus Gomeſius abbreviator Papæ in c. 1. num. 147. de conſtitut. in 6.* & in hac concluſione omnes communiter Legiſtæ & Canoniſtæ conveniunt.

Libertas eccleſiaſtica.

Quarta: valet ſtatutum non ſolum principis generale, ſed etiam plebeiorum: ſcilicet in ſuo municipio prohibens alienationem bonorum immobilium & non ſolum feudalium, ſed etiam allodialium in eccleſiam, vel monachos, & reddens illos inhabiles ad acquirendum. *Jac. Butrig. hic, & in l. aſſiduis. C. qui potior. in pignor.* Nec dicitur fieri contra libertatem eccleſiaſticam, niſi quando ab eccleſia aufertur, quod ei competit, & jam acquiſitum eſt de jure communi, ut etiam tradit Philip. Decius *hic. num.* 17. Nota: quando prohibentur ab acquirendo ex iſta cauſa, ut hic reſpectu immobilium, ne ſpatio temporis omnia vel major pars ad eos deveniant. *Ioan. Faber. in l. quoties. C. de rei vend. & in Authent. ingreſſi. infra eodem.* Et quamuis communiter Canoniſtæ *in d. c. ſancta Maria. & in c. 1. de immunit. eccleſiar. in 6.* diſtinguant inter hæc bona, ut concluſio procedat in Feudalibus, Cenſuariis, Emphyteuticariis & ſimilibus: De quibus *in. l. ſi quis presbyt. infra tit.* 1. non autem in allodiis ſeu liberis prædiis, non valet, nec in praxi curatur de eorum diſtinctione, quæ non fundatur, niſi in decretali *Alexand. IV. quæ habetur in c. 1. de immunitat. eccleſiar. in 6.* quæ non potuit legem imponere principibus, nec rebus publicis, nec infimis municipiis, & noſtra concluſio indiſtinctè ſervatur, ut etiam tradit Mat. *in ſua practica, tit. de præſcript. §. item ſi eccleſia. Guillelm. Benedict. in repetit. c. Raynutius. in verb. Et uxorem. num.* 565. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 41. *quæſt.* 12. Rurſus advertendum quod ut valet ſtatutum tollens eis acquiſitionem conventionalem, multò magis valet ſtatutum vel conſuetudo municipalis tollens acquiſitionem legalem, puta quod ingredientes monaſteria non poſſint amplius ſuccedere etiam in linea directa, ſed ſint incapaces, quamvis Franc. Purpuratus *in l. fin. col. 23. C. de pact. Decius in conſil.* 269. teneat contrarium, & quod dixi, practicatur ubique & in tota Gallia, niſi quod in Italia poſſint parentibus ſuccedere in ſola legitima tantum, niſi illam receperint. Et dico concluſionem procedere indiſtincte, etiamſi ſtatutum factum ſit poſt ingreſſum monaſterij per monachum vel monialem. De quo agitur, quibuſcumque verbis ſtatutum concipiatur, ſive dicat: *ſi quis ingreſſus fuerit*: vel, *ſi quis ingrediatur in futurum*, quamvis Alciat. hic aliter poſt Canoniſtas diſtinguat. Quinta: ſtatutum etiam municipale prohibens alienari in non ſubditos, extenditur ad eccleſias, clericos & monachos, ſive ſint exempti ab omni juriſdictione loci, ſive non, etiam de eis non ſit facta mentio, & hoc propter eamdem rationem publicæ utilitatis cui non minus præjudicatur, ſi in eos, quam ſi in proſus extraneos bona devenirent, & lex favore boni publici lata ex eadem ratione ſi opus ſit, extenditur. *l. hoc modo. ff. de condict. & demonſtrat.* Ita decidit Signorola Homodeus *in conſ. 21. ſtatuto Civitatis.* Quod conſilium refert & ſequitur Bald. *in c. Clerici. de jud.* Item Bald. *in d. c. eccleſiarum. col. 2. de conſtitut.* latè *Franc. Curtius ſenior in conſil. 27. num. 8. Jaſ. in l. filiusfamilias. §. divo. lectura 1. col. 9. & ſeq. de leg. 1.* Quinta: multo fortius ſtatuta & conſuetudines etiam municipales corrigentes jus commune etiam offerendo facultatem jure communi competentem, ſi in genere fiant, extenduntur etiam ad eccleſias vel clericos. Unde ſic ex ſtatuto loci prohibetur mulier teſtari vel alienare, non adhibitis coſanguineis, non poterit etiam in favorem eccleſiæ omiſſâ ſolemnitate, &c. quamvis Bald. Paul. Alciat contrarium teneant *in l. ſequenti*: & malè, Quia falſum eſt eſſe contra libertatem eccleſiaſticam, quoniam etiam eccleſia ut res publica, debet uti jure communi. Et ſtatutum vel conſuetudo loci eſt jus commune dicti loci. *l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo.* Sic notant Legiſtæ *in l. 1. ad leg. Falcid. cap. 1. de conſtitut. in 6. Panormit. in rubrica tit. de conſuetud.*

Aliud in acquirendo, aliud in amittendo.

LEX XIII. IIDEM AA. PALLADIO Præfecto Prætorio.

Generali lege.] Nota primò hic: quod vidua & diaconiſſa ſunt idem. Sumitur enim hîc non pro vidua, quæ privatim domi manet, niſi vidualem vitam elegerit, quo facilius Deo & ſacris lectionibus intendat, ut loquitur & conſulit beatus Paulus *Epiſt. 1. ad Corinth. cap. 7.* ibi. *Dico autem in Conjugatis, &c.* & *in fine.* attamen beatior eſt, ſi ſic maneat juxta meam ſententiam, ſed pro vidua, quæ erat dedicata vel deſumpta in ſervitium juxta conſuetudinem eccleſiæ primæ. De quo

quæ Epiſt. 1. ad Timoth. cap. 5. quæ adhuc vigebat tempore hujus legis latæ circa annum Chriſti 456. Et adhuc aliquanto pòſt perſeveravit, & primum deſiit eſſe Romæ, ut gloſſ. 5. & clariùs Odofred. qui ante 330. annos ſcripſit: Diutiùs autem remanſit in aliis eccleſiis, præſertim Græcis: quin etiam Mediolani, uti Alciatus hîc, gloſſ. 2. teſtatur adhuc hodie ſupereſſe quædam veſtigia. Accurſius autem hîc, gloſſ. 3. intelligit, ut ſolet ſecundùm tam corruptos mores ſui temporis, pro ancilla parochi vel cujuſvis ſacrificuli, & male, quia hujuſmodi viduæ erant pro communi miniſterio eccleſiæ, non privatim, ſed publicè electæ ad curanda domeſtica & humilia negotia, non ſolùm miniſtrorum verbi, ſed tam ſanorum quàm infirmorum & hoſpitum, ſeu pauperum Chriſtianorum ejuſdem eccleſiæ. Ideò communi ſeu publico eccleſiæ ſumptu alebantur, tum ſuam operam miniſtrantes, tam ægrotis quàm ſenio confectis, & ad hunc finem debebant caſtè & cœlibes vivere. Ideò Paulus prohibet admitti, niſi quæ conjugium expertæ & honeſtè vixerint, & liberos non haberent, & 60. annos exceſſiſſent, & videbantur, & erant diaconiſſæ.

Diaconiſſæ.

Quemadmodum initio primitivæ eccleſiæ electi ut miniſtrarent menſis, vocati ſunt Diaconi, id eſt, obſequium & ſervitium præſtantes, *Actuum cap.* 6. non autem à charactere vel religioſo cultu aut ordine, quamquam differunt, quod iſti juniores aſſumi, & uxores habere poterant.

Diaconi qui.

Character cultus.

Nec vilia curarent ut viduæ; non erant collegæ miniſtrorum verbi, nec ſecundi miniſtri, ut hodie in hac eccleſia & aliis Chriſtianis eccleſiis, vocantur Diaconi, qui ſunt veri miniſtri verbi: ſed illi erant miniſtri temporalium & eleemoſynarum eccleſiæ, donec ad majus miniſterium vocarentur, ut Stephanus,

Stephanus.

& poſt ejus mortem Philippus, *Actuum cap. 6. 7. &* 8 Tales ut ſuprà, erant Diaconiſſæ; de quibus hîc paſſim in Cod. & Novellis Juſtiniani. Nota, quod tota hæc lex non loquitur, niſi de fœminis, ſive diaconiſſis, ſive monialibus, & non ſolùm in tota primitiva eccleſia, ſed etiam diù pòſt tempore hujus legis, imò centum annis poſt hanc legem, videlicet tempore hujus ſecundæ editionis Codicis non erat inventus ſtatus monialium & fœminarum muris incluſarum, de quibus in jure pontificio; ſed fuit inventum diù poſt,

Noſtræ monachæ differunt ab illis de quibus hîc & in legib. ſeqq.

quia adhuc tempore Codicis, anno Domini 560. nullum erat genus fœminarum devotarum, ſive viduarum, ſive virginum aut ſanctimonialium, quæ non haberent non ſolùm proprium, ſed etiam liberam omnium bonorum ſuorum diſpoſitionem tam inter vivos, quàm in teſtamento, & ſic capaces erant acquirendi, alienandi, ſuccedendi, & eis à parentibus ſuccedebatur. Ratio autem dubitandi in hac lege fuit ſuperſtitio quorumdam, quæ ſerpere incipiebat, quam boni Imperatores abſciderunt, & lege publicâ ſanxerunt perpetuam fore & manere debere libertatem juris communis. Et conſequenter quæ poſteà decretis Paparum ſunt immutata contra hanc legem, debent per *l. omni innovatione, C. ſuprà eod. tit.* aboleri, & in priſtinum ſtatum reduci.

Exiſtentibus verò liberis dic ut in Authent. ſi qua mulier.

Notandum tamen quod ſi prædictæ fœminæ vel monachi decedant ab inteſtato ſine ullis hæredibus & ſine ſuperſtite conjuge, bona debent remanere eccleſiæ, monaſterio, vel collegio eccleſiaſtico, cui erant ſociatæ, niſi quatenùs eſſent bona feudalia, emphyteutica, cenſualia, colonaria, adſcriptitia vel curialia, quæ patronis vel dominis directis, aut curiæ deberentur, ſolo fiſco per eccleſiam vel eccleſiaſticum collegium excluſo, l. *ſi quis presbyter, C. de epiſcop. & cleric.* quemadmodum in decurionibus, militibus, Comitatenſibus. Fabricenſibus & aliis de collegiis reprobatis cavetur, l. 1. per totum, C. *de hæred. decurion.*

Ibi. quod tum.

Nota, quòd etiam in teſtamentis ad pias cauſas debent ſervari omnes ſolemnitates juris civilis, aliàs non valent. Unde quantumvis ſit ſolemne; ſi tamen non adeatur hæreditas, corruunt etiam quoad pia relicta, quæ tunc non debentur, prout nec libertas legata debetur, l. 2. *de fidejuſſ. libert.* ita tenet Salicet *in l. 1. & in extravagante Caſſa. quaſt. 9. ſupra eodem, Angel in repetit. l. eam quam, in fine, & ibi late Philip. Corne. Jaſ. col. 10 infra, de fideicommiſſ. late Joan. de Imola, in l. qui filio, §. ſervus, de hæred. Inſt. Jaſ. in l. 1. lectura 1. col. 8. & lectura 2. in fine, ſup. C. de ſumma Trinit. & fide Catholica, & in l. hac conſultiſſima, §. ex imperfecto, col. 3. C. de teſtam. Alex. in conſ.* 209. *lib.* 2. Limito primo caſu, quo locus eſt remedio tituli, *ſi quis omiſſa cau. teſtam. per totum.* Limito ſecundò in locis, ubi per conſuetudinem, ad hoc ut valeat teſtamentum non requiritur hæredis inſtitutio, ut Pariſiis, quia tunc nec etiam requiritur aditio hæredis. Quia ſtante dictâ conſuetudine teſtator nominando certum hæredem, non cenſetur feciſſe ad infringendum ſua judicia, ſi hæres nollet adire aut alio caſu, l. 3. *de teſtam. milit.* & dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 301. Non obſtat c. *cùm eſſes, c. relatum, c. cùm ibi teſtam.* Quia non habent locum niſi inter Papiſtas, vel ubi conſuetudo talis inolevit, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 56. & in annotat. ad Philip. Decium, in conſil. 284.

Non ſufficiunt duo teſtes, & non poſſunt omitti ſolemnia legalia cõtra canones.

Sed illa jura Papiſtica, quantumvis accerſitam religionis rationem prætexant, non ſunt facta, niſi ſtudio dignitates & poteſtates imperiales & legum Civilium ubique labefactandi, & ad homines aſſuefaciendum non obedire, ſed ſe opponere legibus Imperatorum, Principum & Magiſtratuum, idque contra omnia jura divina & humana. Solemnitates enim juris civilis ſunt ex cauſis juſtiſſimis & experimentis rerum comprobatis factæ: Contra verò dictæ decretales omnibus fraudibus, ſuggeſtionibus & falſitatibus, præſertim ſacrificulorum, quibus jus civile obſtruxerunt, & leges contra Clerum Romanum latas tempore Hieronymi, qui eas laudat, *tomo 1. epiſtola* 2. viam aperiunt, ut ubique fateri cogitur Andr. Alciat. qui ideò cenſuit jura civilia Reipublicæ utilia, non eſſe etiam in foro eccleſiaſtico, etiam in terris Papæ correcta per dictas Decretales, quas dicit non eſſe factas ad hunc finem: ſed in foro conſcientiæ dumtaxat tractamus, ut ſi hæres certò ſciat talem eſſe voluntatem teſtatoris, teneatur in conſcientia: ſed in foro contentioſo etiam eccleſiaſtico cogi non poſſit, ita diſertè tradit in c. *novit. de judiciis*, idem ſentit hîc & in l. *licet*, in fin. C. *de pactis.* Sed certè hæc excuſatio nequitiæ Papiſticæ minùs valet quàm ſutorium atramentum. Quia manifeſtum eſt quòd dictæ Decretales loquuntur non in conſcientia, ſed in cauſis controverſis, & de judicio contentioſo, & ſic jubent non ſolùm calcare jura imperialia, ſed etiam ſeditioſè alliciunt ad illa ſpernenda. Limito tertiò, quando apparet de mente teſtatoris, qui voluit legata præſtari; etiamſi non adiretur hæreditas, Bald. in l. 1. C. *ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam.* ut quando dixit. *Quod vult valere omni ſolemnitate remota*, aut verba æquipollentia, l. codicill. §. ult. & ibi Bald. Salicet. ff. *de legat.* 2. vel quando relinqui aut præſtari juſſit in defectum inſtitutorum & ſubſtitutorum directo, l. *Lucius*, 2. §. *filiam ex aſſe, ff. de leg.* 2. Imol. in l. 1. *de condit. inſt.* ut quando apponit clauſulam codicillarem, aut alia æquipollentia, *l. eam quam,* C. *de fideicommiſſ.* Et his omnibus caſibus ſaltem debet ſemper eſſe ſolemnitas ſufficiens ad codicillos, *Bald. in* d. §. ult. niſi valere poſſet jure militari. Item quartò fallit, ſi legatum eſſet factum ex cauſa obligatoria, & ex circumſtantiis appareat confeſſionem eſſe factam ſeriò, non ad colorem, nec in fraudem Falcidiæ, ſed animo agnoſcendæ veritatis, l. *cùm quis decedens*, §. *codicillis,* ff. *de legat.* 3.

Gloſſa in verb. *martyrio*, exponit, ut ubique ſolet ſecundùm ſuperſtitionem temporis ſui, quam falsè pro antiquitate habet, & non ſolum alii, ſed Alciatus quoque ſequitur. veritas eſt, quòd martyrium, id eſt, locus tempore hujus legis, & aliquantò poſt, non aliud erat quàm ſepulchrum martyrum extra urbes, & non intra,

ubi ſepelire non licebat, ut diximus ſuprà, eod. tit. in l. 2. & in l. 12. *tabular.* Cicer. lib. 3. *de legib.* Poſteà quis etiam paulò ante hanc legem in honorem Martyrum, & in executionem d. l. 1. & 2. ne alii ibi ſepelirentur, & ne pro reliquiis diſtraherentur, ceperunt illa ſepulchra claudi muro, & vocabant fanum, eo quòd fanum eſſet monumentum Martyrum, ut ſcribit Nicephorus in Eccleſiaſt. hiſt. lib. 9. cap. 30.

Gloſſa in verb. *crediderit*: Communiter ſequuntur Doctores, & bene, quamvis Odofred. & Alciat. hic reſtringant legem, ut non liceat ſeculari collegio vel perſonæ particulari relinquere, & male. Quia exempla hujus legis non reſtringunt, ſed referuntur ad id quod frequentiùs hujuſmodi perſonis uſuvenit: Hoc probatur per l. *ſi quis presbyter*, infrà, C. tit. 1. ubi collegium eccleſiaſticum, cui teſtator eſt deſtinatus, nullum habet jus in bonis, facto teſtamento. Ergo liberè teſtari licet.

Sæpiùs enim perſonis eccleſiaſticis relinquitur quàm politicis.

Gloſſa ultima, & omnes Doctores qui adusque ſequuntur, errant. Quia ſanè hæc lex non corrigitur per Novellam Juſtiniani, ſed tantùm limitatur in bonis competentibus tempore ingreſſus.

AUTHENT. INGRESSI MONASTERIA, cum Authent. Si qua mulier, ſequ.

Ingreſſi monaſteria.] Authentica, *ingreſſi*, nimis arctè tradita per Imerium, & Authentica, *ſi qua mulier*, nimis verbosè. Sic breviùs & pleniùs dicendum, ingrediens monaſterium, ſi ſe poſt triennium dedicaverit, niſi aliter diſponat, vel etiam per teſtamétum priùs diſpoſuerit de bonis, quæ tempore dedicationis habet, ea monaſterio quæruntur, nec ampliùs de illis diſponere poterit, etiamſi egreſſus aliam vitam elegerit, vel uxorem duxerit, *in Authent. de moniali*, *ſi quis autem forte*, §. *ſi quis autem monaſticam*, niſi filios vel parentes habeat: quia tunc etiam in monaſterio manens poteſt omnia inter eos æqualiter vel inæqualiter, ſalvâ legitimâ dividere, relictâ monaſterio legitimâ. Quod ſi non fecerit, monaſterium dando vel ſupplendo legitimam, reliqua habebit, ut in Authent. ſeq. Notandum quòd ante Juſtinianum Magnum, imò etiam ejus tempore uſque ad hanc ſecundam editionem Codicis factam anno 9. imperii ſui, anno Domini 537. Monachi non dedicabant ſua bona, ſed propria retinebant: & de illis liberè poterant tam inter vivos, quàm in teſtamento diſponere. Non enim erant deterioris conditionis quam Moniales, ut in lege præcedenti, argum. l. *in multis*, *de ſtatu homin.* Erant enim monaſteria ſcholæ ſacrarum literarum, nec voto aut neceſſitate, ſed ſpontaneâ voluntate cœlibes manebant. Nicephor. *hiſtoria eccleſiaſt. lib.* 2. C. 16. *Auguſt. epiſt.* 81. propriis manibus victum parabant, ſi non habebant aliunde, non aliis oneroſi, ſed de ſuo offerebant eccleſiæ & pauperibus, Hieronym. *lib. epiſtolar. tom.* 1. *epiſt.* 2. *Auguſt. de moribus Eccleſiæ Cathol. c.* 31. & de opere monachorum, ubi regulam eorum facit charitatem, & quamquam habebant habitationem ab aliis ſeparatam, non tamen habebant eccleſiam ſeparatam, ſed veniebant ad eccleſiam, ſicut pars populi, quo cum ſacramenta participabant, eiſque cum bonis diſcedere liberum erat. *Auguſt. dictis locis.* Pariter clerici etiam Epiſcopi & miniſtri horum retinebant liberam diſpoſitionem, & etiam uxores, l. 2. in fine, l. *ſi quis presbyter*, *C. de epiſc. & cleric.* Et quamvis magis eſſent miniſterio alligati, quàm monachi monaſterio, tamen non habebant characterem indelebilem, & à clericatu amoveri, & ex cauſa diſcedere poterant, l. *qui ſub prætextu*, *ſuprà C. eod. tit. l. ſi quis Curialis*, *infra C. tit.* 1. & recedendo, bona non perdebant, donec Juſtinianus poſt primam Codicis editionem, jura vetera corrigendo, ſanxit clericos & monachos ad ſecularem converſationem redeuntes bona, quæ tunc habebant amittere, & eccleſiæ vel monaſterio, à quo diſcederent, acquiri, l. ult. §. penult. C. *de epiſc. & cler.* quæ eſt una de ſuis novis 50. deciſionib. Quod eſt intelligendum, ſi ſine juſta cauſa diſceſſerint. Noviſſimè per ſuas Novellas *Conſtit.* 5. *conſtit.* 123. ſtatuit, ut ingreſſi monaſteria non ſtatim, ſed poſt triennium ſeſe dedicando amitterent facultatem de bonis quæ attulerant, diſponendi, niſi priùs diſpoſuiſſent, vel niſi liberos aut parentes haberent: & hoc ut minorem haberent occaſionem de receſſu cogitandi, ſed de quæſitis poſt illum ingreſſum vel clericatum in monaſterio receptum diſponere poterant; & in judicio nomine ſuo conveniri priùs debet coram epiſcopo, à quo ad judicem ordinarium loci poterat appellari, *in Auth. de ſacroſan. epiſc.* §. *ſi quis contra aliquem.* Pariter monachus nomine ſuo agere poterat etiam judicio tam per ſe quàm per procuratorem, *in d. Auth.* §. *monachis autem.* Sed bonis adusque quæſitis monaſterio relictis, liberè diſcedere poterant, etiam jam facti clerici, & uxorem ducere, *in Auth. de monachis*, §. *ſi quis autem monaſticam*, donec duriùs ſtatuit, *in Auth. de ſanctiſ. epiſc.* §. *ſed neque curialem*, & rurſùs difformiter ad finem, *d. Auth. ſi monachus reliquerit*, ut videantur diverſa capitula diverſis temporib. facta, & poſteà temere coacervata. Titulus enim aliter legitur in vulgatis authenticis, aliter per Gregorium Magnum, *lib.* 11. *epiſt.* 54. & aliter in quodam non prototypo, ſed exemplari ſcholaſtico. Unde Holoander tranſtulit, qui verum & juſtum originale non habuit, ſed exemplar corruptum & in multis vitiatum, ut probavi in tract. Commer. & uſur. in qu. 1. n. 67. Sciendum etiam, quòd quamvis per d. Novel. *de monachis*, certus habitus ab aliis differens daretur monachis ſeſe poſt illud triennium dedicantib. tamen non erat cucullatus, nec velut ſanctitatem habens annexam, exercitatus vel immutatus, ut poſteà factum eſt. Nec neceſſariò verè liberè gerebatur etiam poſt annum Domini 900. tempore Gregorii Magni, ut patet *lib.* 7. *Epiſtol. epiſt.* 7. Unde Gratianus deſumpſit can. *quia ingredientib. cauſa* 19. *q.* 2. Quod partim continuatur *in c.* 2. *ext. de teſtam.* ubi probatur: quod etiam ipſis Abbatiſſis licebat & conſuetum erat, habitum monachalem non recipere, vel receptum relinquere, & liberum erat uti, & permanerè in veſtibus, quibus presbyteræ, id eſt, ſeniores fœminæ loci utuntur. Ita enim loquitur & debet reſtitui *d. c.* 2. *extra de teſtam.* nimis à Canoniſtis novis depravatum. Mortua enim Silica Abbatiſſa, quæ condito teſtamento, bona quæ attulerat, legaverat Epiphanio Archipresbytero, qui vigore teſtamenti occupavit. Gabina nova Abbatiſſa ea vendicabat tanquam ad monaſterium ſpectantia per has Novellas. Quia dictus Archipresbyter non erat filius, nec pater defunctæ, qui excipiebat: Quod teſtatrix nunquam induerat habitum monialem, ſed ſemper permanſerat in veſtibus presbyterorum loci. Gabina autem replicavit quod hoc licebat & conſuetum erat. Gregorius Magnus ſuper hac controverſia non protulit canones proprios vel deceſſorum, qui non erant, ſed Jureconſultos & Advocatos urbis Romæ conſuluit, qui ſecundùm hanc Novellam reſponderunt pro actrice, cùm eſſent ſua bona, quæ teſtatrix tempore ingreſſûs attulerat. Et ita juxta hanc Novellam & conſilia Juriſconſultorum reſpondit Gregorius Magnus eſſe judicandum. Non obſtante, quod teſtatrix habitum non geſtaſſet, & ita debet d. c. 2. *de teſtam.* emaculari & reſtitui, ut ibi *in annot. ad textum* dixi. Nec enim eſt decretalis Gregorii III., ut habent libri falſificati. Sed tam c. 1. quàm 2. & 3. *dicti tituli de teſtam.* ſunt ex Epiſtolis Gregorii Magni, ut etiam patet apud Gratian. *in can. quia ingredientibus*, *cauſ.* 19. ubi *in annotat.* dixi per *gloſ. & Ioan. Andr. in Novell. d. c.* 2. Hæc ergo Authentica ampliatur, ut procedat: ut etiamſi poſt trienniū perſiſtat in monaſterio, non ſuſcipiat habitum, qui non eſt de ſubſtantia. Tandem Papæ concluſionem de dedicatione legati bonorum ampliant, ut ipſo jure transferatur dominium & poſſeſſio ſine aliqua traditione,

Monaſteria olim.

Conjuncti fuerunt ſemper cum reliquo corpore eccleſiæ.

Relinquere ordinem licet.

Character indelebilis.

Monachi poterant agere in judicio. Ergo [illegible] Qui [illegible] contractib. [illegible] & per conſequens proprias habere, &c.

Habitus monialis, vel cucullus.

Habitus monialis non eſt de ſubſtantia.

quia eſt titulus univerſalis accedens perſonæ, l. *ſi adoptavero, de precario*, l. 1. & 2. *pro ſocio.* Secùs ſi non accedit perſonæ l. *qui tibi hæreditatem*, 6. *de hæred. vel action. vend.* quæ vere repetitur infrà, *Cod. de his qui à non domin. manumiſſ. ſunt, l. qui tibi hæreditatem : & ibi. Bald. Salicet. gloſ. & Bartol. in l. 1. de uſucap. pro dote, Salicet. hic, num.* 43. *Decius in c. in præſentia, col. ult. de probat.* Limito primò, ut non procedat de jure, ſi Abbas aut monachi illaqueationibus & perſuaſionibus induxerunt aliquem divitem, ad ingrediendum ſuum monaſterium: quia tunc bona non tranſeunt, ſed hæredibus reſtituuntur in c. *conſtitutus*, cauſa 16. quæſt. 7. quod repetitur in can. ult. cauſa 20. quæſt. 3. & procedit non ſolùm in tacita, ſed etiam in expreſſa dedicatione vel donatione, quæ in odium avaritiæ & turpis lucri reprobatur in totum, per illum textum, qui eſt ſingularis in concilio Moguntino, cui Imperator interfuit. Et ad obviandum avaritiæ & ſuadelis monachorum, ſtatuerunt Carolus Magnus, deinde Ludovicus Pius in ſuis capitularibus, lib. 1. c. 5. & l. 4. c. 114. *ne quis poſſit monachus fieri ſine licentia principis*, dixi in præfatione contra abuſus, num. 8. & hanc limitationem ſequuntur omnes Legiſtæ & Canoniſtæ ubique. Bald. Jaſ. in Authent. ſequente, gl. Panormitan. in c. *cùm dilecti, quod metus cauſa.* Quod autem ibi dicitur: *Profeſſum debere manere monachum*, intelligendum, quando erat ætatis ſufficientis & non ſeductus per fraudes & mendacia, ſed ſimplicibus perſuaſionibus, aliàs dolis & mendaciis intervenientibus profeſſio eſſet nulla ipſo jure, ut illa quam refert Guilliel. Catolanus in Gallica hiſtoria Allobrogum, cap. 21. de monachis monaſterii Cluniacenſis, qui habitu diabolorum equis nigris inſidentes rapuerunt Comitem Matiſconenſem (qui occupata ab eis prædia, quæ jure poterat, vendicabat) & à ſeipſum clàm occiſum, finxerunt à dæmoniis in infernum abreptum, adeò ut non ſolùm hæc monaſtica ante litem redimerent, ſed etiam filium unicum & hæredem comitis ſuperſtitione dementatum inducerent ad ingrediendum ſuum monaſterium, omnia reliqua bona eidem dando, ut cives & Decuriones Matiſconenſes habent in geſtis ſuis; quamvis monachi hodie impunè ſcelus & impoſturam defendant. Limito ſecundo metu reverentiali patris interveniente: debet enim eſſe liber conſenſus abſque ulla compulſione ad libertatem amittendam, *gloſ. ſingularis in c. præſens, in verb. Pater, num.* 23. *Uterque Imol. l. ſi cùm dotem, §. eo autem tempore, ſolut. matrim. Barbat. & Felin. in c. cauſam matrimonii, de offic. delegat. Decius in c. in præſentia, col. 5. ubi in annotat. dixi de probat. Jaſ. hic fallent.* 2. Limito tertiò, de conſuetudine generali totius regionis Franciæ, in qua hæc Authentica abolita eſt, nunquam uſu recepta: ita quod nulla ſit dedicatio. Sed ſicut per mortem profitentis acquirunt ipſo jure hæredibus, & per conſequens cùm dedicatio expreſſa non valet, ſed eſt ipſo jure nulla, niſi fiat per majorem 25. annis, & quatenùs poteſt aliàs liberè alienare bona ſua in teſtamento, & non quatenùs ſcilicet inter vivos: Quia ſaltem causâ mortis cenſetur donare, quod monaſterio per ingredientem datur. Jaſ. in Auth. *ſi quæ mulier*, in fin. Et quicquid dicant omnes Doctores hic, valet dicta conſuetudo ſecundùm Ioan. Fabr. hic, & diximus *in extravaganti, caſſa. in 4. & 5. concluſione.* Limito quartò: Si profitens aliquid vel modicum proprii retineat. Quia tunc etiam ſecundùm jura Papiſtica nulla eſt profeſſio, in qua licet ſint quatuor diverſæ opiniones, ut per Jaſon hic, col. 5. Tamen (ſuppoſitò approbatione monachiſmi) dicendum eſt primò; quòd in dubio retentio intelligitur de ſimplici uſu pacti, tanquam per obedientiarium ad nutum vel obedientiam Abbatis. *Bald. hic, col. 3. Panormitan. in c. inſinuante, qui clericum vel faventes.* Sed ſi conſtet quòd voluerit improprium retinere, non valet profeſſio, quia eſt contra illius ſubſtantiam, *argum. l. per ſervum, ff. de uſu & habitat. in c. 1. de condit. appoſit.* Sed bene erit tanquam converſus vel oblatus, ſi verba poſſunt adhuc adaptari, *l. ubi ita donatur, ff. de donat. cauſ. mortis*, & dixi in *Annotat. ad Philip. Decium, in c. cum Martinus Ferrarienſis, numero 20. de conſtit. ad Joan. Anton. Rubeus in repetit. §. morte in l. non ſolum, de oper. novi nanciat. num.* 316. 555. & 591. Idem communiter Sophiſtæ & ſummularii, & Botritius in verb. *Religioſus*, §. 19. Et converſus dicitur mutato habitu ſine profeſſione, oblatus, etiam non mutato habitu. *Panormit. in c. non eſt, de regularib.* ſed apud quos monachiſmus improbaretur, ibi tanquam detectâ veritate omnia eſſent revocanda, & pro infectis habenda, non ſolùm jure divino, ſed civili & imperiali, *text. in l. ult. de condict. ſine cauſa.* Ubi dans ob cauſam nullam, etiamſi ſciat eam nullam, repetit. Per quam ſcilicet legem Bald. hic, col. 4. tenet quod etiam ſciens profeſſionem nullam, eo quòd, ſcit uxorem ſuam viventem & diſſentientem profitens monachiſmum etiam expreſsè bona ſua dedicans & transferens nihil agit, ſed tanquam ſine cauſa datum repetit. Idem ante eum tenuit Joan. And. poſt Martin. *in addition. ad Specul. de ſtatu monach. verſ. 43. Franc. Arct. in c. cauſam, col. penult. & ult. de probat. And. Barbat. in conſil. 3. in fine, lib. 1. Philip. Deci. num.* 24. ubi in annotat. dixi, *Alciat. l. 1. §. ſed ſi mihi, nu.* 15. *ff. de verb. obligat. Jaſ. hic, num.* 43. Quamvis Bart. hic diſtinguat, & contrarium teneat *Petrus Anchar. in repetit. c. acceſſorium, col. 3. de regul. jur. Pet. de Ferrar. in form. libell. col. 4. Deci. in c. penult. in fin. de probat.* Et male. Imò etiam per ipſas decretales probatur quod diſcedens à religione lege permittente recuperet omnia bona ſua indiſtinctè, c. *quod ad te, de cleric. conjugat. c. ex tranſmiſſa, de renunciat.* Non obſtat quòd diceretur in terminis juris divini id eſſe datum ob cauſam turpem, & ſic quòd melior eſſet conditio poſſidentis, l. penult. *de condict. ob turp. cauſam in l. hæredem, 5. §. fi. ff. de calumn.* Quia triplex reſponſio: Prima, concurſus cauſæ honeſtæ, ſcilicet alimentorum, & ſic totum repetitur, *gloſſ.* 3. in l. *infra, de condict. ob turp. cauſ. Joan. Andr. in c. in pari cauſa, in Mercurial. de regul. jur. in 6. & ibi Philip. Franc. Alex. in conſil. 113. lib. 6. Hipp. Marſil. in ſingul.* 617. Secunda, quia honeſta cauſa prætexitur, *ut in l. ult. de condict. ſine cauſa, l. omnia loca, c. de ſacroſ. pag. & item, l.* ubi fraus ſive dolus utriuſque concurrit, l. *in hæredem, ff. de calum.* Tertiò, quia diſſolveretur collegium quaſi illicitum, & ſic non remaneret alius poſſeſſor, ſed redderentur bona illis qui attulerũt, vel eorum hæredibus, l. 3. *de coll. bonor.* Et quia non eſt ſcripta confiſcatio in hunc caſum. Ergo non habet locum pœna, *gloſſ. & omnes in c. ult. de jure patronat. Alex. in conſil. 103. num. 15. lib.* 1. ubi in annotat. dixi.

Gloſſ. prima, ibi Secularem.] Imò ingrediens qualemcumque extra profeſſionem trium votorum Papalium in una ex religionibus ab eo approbatis, non perdit libertatem, nec conſequenter bona, niſi quatenùs expreſsè offert Bald. hic, col. 2. & tunc etiam in generali ſive univerſali donatione non veniunt futura. *Roman. in l. ſi maritus, in princip. ſolut. matrim. & in conſil.* 292. *pro habenda*, etiam adhuc non valet, niſi ut cauſa mortis; & ſic quatenùs per jura loci licet donare ex teſtamento, & revocari poteſt, l. 4. *de adimend. legat. l. ult. C. de donat. cauſ. mortis.* In gloſſa magna, ibi reſpondent idem Bart. & omnes hic Canoniſtæ in c. *in præſentia, de probat.* ad hoc text. in l. 2. C. ad leg. Juliam, *de vi public. vel privat.*

Gloſſa ultima malè loquitur, ſed pejus per Bartolum & omnes hic reprehenditur: Dic, quòd Novella non prohibet monachum teſtari, ſed prohibet diſponere de rebus quas tempore ingreſſus habet, niſi in præjudicium monaſterii, ut in Authentic. ſequenti. Non tantùm de alienis, ut hic. Quia eſt hoc argumentum à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter

Dedicatio odioſa contra Bart. num. 19. ſubſcribens Canoniſtæ.

& falſum. Non licet de bonis, quas, &c. Ergo in univerſum.

Gloſſa ſecunda ſupra prima quæſtione.] Sunt quinque vel ſex quæſtiones, quas Jaſon hîc tractat per quinque columnas. Veritas eſt, quòd teſtamentum, in quo extraneus inſtitutus erat, manet validum indiſtinctè, textus in Authent. *nunc autem, C. de epiſcop. & cleric.* Fateor quòd verba, *ſi priùs teſtatus non ſit*, addita ibi ab Imerio, non ſunt in corpore, ſed in eo ſunt verba æquipollentia, dict. novella de Monach. in d. §. *illud quoque*, antequam ingrediatur, licentiam habere ſuis uti, quo voluerit modo. Ergo teſtari etiam ad commodum extranei. Quia poſt ingreſſum ſpeciale eſt, quod filiis & parentibus tantùm teſtari poteſt. Ergo ante ingreſſum libertas intacta manet, & in favorem cujuſlibet, nec rumpitur per ingreſſum: tùm jure Novellarum, & multò minùs jure Codicis, monachus nullâ capitis diminutione afficitur. Tùm faciens teſtamentum dicitur uti vel diſponere de rebus ſuis. Text. in l. *ſi quis prioris*, §. *certum*, *C. de ſecund. nup.* Ergo teſtari permittitur, & ratum manet non obſtante ſequenti ingreſſu per d. §. *illud quoque*. Tùm ingreſſus monaſterii non eſt modus rumpendi vel irritandi teſtamenti, ut ff. *de injuſt. & rupt. teſt. & per tot. Inſtit. quib. mod. teſtam. infirm.* Ergo manet per l. *præcipimus*, *C. de appellat.* nec bonam rationem habet diſtinctio Bartoli hîc. Quam Legiſtæ & Canoniſtæ in c. *in præſentia*, *de probat.* communiter ſequuntur; an ſcilicet cogitaverit de ingreſſu vel non, quia etiamſi non cogitaverit, ſatis eſt quod poſteà ingrediendo non revocat. Ergo manet in priſtina voluntate, quæ mutata non præſumitur, l. *cùm tacitum* 2. *l. eum, qui de probation.* Plus dico, quòd primum illud teſtamentum ſolâ voluntate etiam expreſſâ non tollitur, etiamſi in favorem monaſterii teſtetur, niſi ſecundum teſtamentum ſit ſolemne, §. 1. §. *ex eo autem, inſtitut. quib. mod. teſtam. infirm.* Nec favor pauperum vel piæ cauſæ etiam facit, quin in re teſtamentaria debeat ſervari omnis juris ſolemnitas, l. *generali*, ſuprà, eod. tit. Nec favor principis, vel fiſci, l. *ex imperfecto*, l. *nolumus*, *C. de teſtam.* §. *ult. inſtit. tit. quib. mod. teſtam. infirm.* Et ſic concludo quòd facto teſtamento monaſterium non habebit, niſi vel uſumfructum ad onus teſtamenti, quamdiù monachus vixerit. Et ita §. *ſi quis autem forte, in Auth. de monachis.* Limitatur per §. *illud quoque*, immediatè ſequentem; ſeu preſſiùs loquendo, habebit dominium ad onus teſtamenti jam facti. Unde ſi vivo monacho, extraneus priùs inſtitutus præmoriatur, remanent bona penès monaſterium ſine onere. Idem ſi nemo adeat hæreditatem. Et hoc, niſi in teſtamento ſit clauſula codicillaris, vel ſimilis, ut dictum eſt ſuprà, l. *generali*, Et idem de Codicillis. Quia non comprehenſa codicillis tranſeunt in monaſterium irrevocabiliter, cetera ad onus codicilli: tamen teſtator etiam poſt ingreſſum poteſt revocare non ſolùm codicillos, ſed etiam teſtamentum, prout aliàs de jure, *l. cancellaverit*, *l. proxime*, *de his quæ in teſtam. debent*, *l. ſi unus*, *l. ſancimus*, *l. noſtram*, *C. de teſt. Late Guido Papa in deciſion. Delphinat. quæſt.* 200. *Alex. in conſil.* 104. *lib.* 2. ubi in annot. dixi. Sed non, prout Anton. Butr. in d. c. *in præſentia*, ait coram duobus teſtibus, & Jaſ. hîc. numero 26. Quinimò omnis ſolemnitas juris ſervanda eſt, & ſic reprobo gloſſ. 1. & Canoniſtas in c. *ſi qua mulier*, *cauſ.* 19. *quæſt.* 3. Cæterùm teſtamentum & codicilli pendent, ut ambulatoria, l. 4. *de adimend. legat.* & nullo jure caventur fieri irrevocabilia vivo teſtatore, niſi in his eſſent relicta eidem monaſterio, præſertim cùm iſte teſtator nec libertatem, nec civitatem, nec familiam quidem in terminis juris amiſerit. Lex autem non correcta manet, d. l. *precibus*, nec per d. §. *illud quoque*, prohibetur poſt ingreſſum diſponere, niſi in præjudicium ejuſdem monaſterii. Quare ſi illud inſtituerit, vel ei reliquerit, non poteſt hactenùs revocari. Sed ineptior eſt alia diſtinctio gloſſæ & ſequentium hîc: an quid ſit relictum monaſterio jure inſtitutionis. Quia nullo jure cavetur monaſteria haberi loco filii. Tùm lex ait: *Quod ante ingreſſum liberè poteſt diſponere tam inter vivos, quàm in teſtamento.* Et ſic nihil tenetur monaſterio relinquere. Quia nullo jure cavetur, l. *prævaricatio*, *de prævaricator. l. ſi ſervum*, §. *Prætor ait*, *verſ. non dixit*, *de acquir. vel amit. hered.* Errat Jaſon, col. 6. & omnes Doctores dicentes, quòd iſte teſtator ſi in monachatu moriatur, non reperitur habilis ad teſtandum tempore mortis, quia falſum eſt. Nullo enim jure noſtro cavetur eum perdere factionem teſtamenti, imò poteſt liberè teſtari, vel aliàs diſponere, & in judicio agere de bonis poſteà quæſitis, cùm Novella loquatur de bonis dumtaxat, quæ habebat tempore ingreſſus, & de quibus aliter priùs non diſpoſuit, & ſic non eſt incapax bonorum, ſicut nec actionum activè & paſſivè. Pariter donationem causâ mortis aliis factam revocare poteſt, vel in alium transferre, niſi facta eſſet eidem monaſterio, & generaliter quæcumque aliàs poſſet, ſi non ſit in eorum damnum, aut ejuſdem monaſterii, facit l. *ſed ſi mors*, §. 1. *de donat. inter virum & uxorem*: per locum à fortiori. Quia iſte jure noſtro non eſt mortuus, nec capite minutus, & ad ſummum ſufficit ratio, l. *quod favore*, *C. de legib. & l. nulla*, ff. *eod. tit.* Prætereà falſum eſt, quod communiter Legiſtæ hîc, ut Jaſ. nu. 22. Canoniſtæ in d. c. *in præſentia*, & in c. *quia nos*, de teſt. dicunt, quòd qui deliberavit ingredi monaſterium, poteſt inſtituere extraneum, & non ſolùm præterire monaſterium, ſed etiam exhæredare filios, in poteſtate, etiam ſine cauſa; quinimò etiamſi eſſet de proximo ingreſſurus. Quicquid Jaſ. hîc, nu. 23. dicat ipſo jure non valere teſtamentum clerici. Quia non eſt miles, nec jura militum clericis competunt, niſi quatenùs jure expreſſum ſit, Bart. in l. 1. C. *de jur. & fact. ignorant. Matth. Matheſ. in ſingular.* 61. & dixi contra Philipp. Decium, in annotat. ad illum, in c. *epiſcopus*, *col.* 1. *extra de præbend.* Argumentum à milite ſeculari ad eccleſiaſticum non habet locum, niſi, &c. ubi vide latiùs Nicol. Everard. *in Topic. legalib. loco* 22.

Gloſſa in verb. liberos.] Petr. Cyn. Joan. Fab. Jaſ. hîc, nu. 34. gl. in §. *ſi qua mulier*, *in verb. intravit*, *in fin. in corpore*, *gl.* 1. *in can. ſi qua mulier*, *in cauſa* 19. *quæſt.* 3. & omnes communiter errant. Quinimò idem & de parentibus, ut debeant inſtitui, ſi faciat teſtamentum per l. *nam etſi parentes*, *de inoffic. teſtam.* tùm quia etiam in aſcendentibus legitima augetur, in Authent. *noviſſima*, & ibi gl. & Doctores, C. *de inoffic. teſtam.* quia lex ait, hoc deberi in honorem parentum, ut alioquin teſtamentum ſit nullum, in Authent. *ut cum de appella. cognoſc.* §. *ſive igitur.* Honor autem parentibus debitus, non debet prætextu hujuſmodi ingreſſus tolli contra jus divinum & humanum. Et ita quod idem ſit in parentibus, tenet Bart. in Authent. *de ſanctiſſ. epiſcop.* §. *ſi qua mulier*, *Panormit. in d. c. in præſentia*, *col.* 20. *Speculat. de ſtatu monach. verſ.* 53. Sed non loquuntur, niſi de legitima, quæ eſt Triens, ut in filiis, de qua etiam circa hanc Authenticam non eſſet dubium. Quia illa non poteſt tolli parentibus, ſicut nec filiis, quia illa jura non ſunt correcta. Et inſulsè Jaſ. hîc, nu. 34. 35. & ſeq. arguit de juribus limitatoriis. Quia hîc non ageretur de novo privilegio dando parentibus, ſed corrigendo jura ſpecialiter in eorum favorem lata, quæ ſufficit non inveniri correcta, quantùm ad legitimam, de qua gloſſ. & Doctores loquuntur. Ego verò plus dico, quòd hæc Authentica plenior eſt quàm legitima, & porrigitur correctivè ad præcedentem, ſive ad Novell. 5. §. *ſi verò filius habuerit.* Ubi poſtquam parens eſt ingreſſus monaſterium, nullum filiis datur ſubſidium, niſi in legitima, vel ſupplemento tantùm. Et ſic nihil permittitur eis dari poſt ingreſſum, ſed multò pinguiùs ſubvenitur per Authent. *ſi qua mulier*, quia permittitur eis

Concluſio.

Monachus non afficitur capitis diminutione.

Alienare res ſuas dicitur, etiāſi diſponat inter liberos ſuos.

Teſtamentum non tollitur voluntate ſola, etiam expreſſa.

Concluſio.

Verus intellectus Novellæ noſtræ.

Parentes habẽt certam [illegible] implicitè.

Legitima competit.

dari etiam plus quàm legitima. Rectè tamen dicit Jaſon hîc, num. 39. & 45. quòd hæc Authentica locum habet in unico filio, etiam legitimato. Nec obſtat, quamvis Jaſon non advertat hîc, §. *& quoniam variæ*, *verſ. ita tamen in Authent. quibus mod. natural. efficiunt ſui.* Cum inductione, quam feci in Conſuetud. Pariſ. §. 8. gloſſ. 1. quæſt. 8 num. 46. Quia monaſterium non eſt loco filii naturalis aut legitimi tantùm. Et hæc Authentica non habet locum etiam in veris & propriis naturalibus, ſecundùm quod nominari copperunt per leges codicis, infrà, *de naturalib. liber.* Quia per ingreſſum bona tranſeunt cum onere alimentorum tantùm, ſed ante ingreſſum poterat totum jus relinquere, etiam non legitimatis, ut in Authent. *licet*, *C. de naturalib. liber.* Et exceptio ſeu limitatio, quæ hîc fit ad d. §. *illud quoque*, in Novella 5. quamvis intelligatur de naturalibus & legitimis, prout aliàs lex ſimpliciter loquens, ut in l. *generaliter*, §. *cùm autem*, *C. de inſtitut. & ſubſtitut. ſub condit. fact.* Tamen per paſſivam interpretationem Legiſtæ & poſteriores intelligunt etiam de legitimis, quia agnoſcuntur a poſterioribus legibus. Frivola eſt dubitatio & intricatio gloſſ. & Doctorum. Quia ſemper reſpiciunt ad ſtatum monachatûs introducti poſt Papatum, nec attendunt ad ſtatum, qui erat tempore harum legum. Breviter non refert ſive jure teſtamenti, ſive jure diviſionis, dummodò non excedantur limites hîc permiſſi, id eſt, ſumma, in qua hæc Authentica vim facit, & non in modo vel formula faciendi, & cùm ſit ſeu fiat actus inter liberos, ſi faciat eos æquales monaſterio & inter ſe, ſufficient duo teſtes, etiamſi diſponat per viam teſtamenti, l. *hac conſultiſſima*, §. *ex imperfecto*, *C. de teſtam.* l. *inter omnes*, *C. famil. erciſcund.* Non obſtat quod non valeret quoad extraneam perſonam: ut eſt monaſterium. Quia hîc monaſterium occultatur & tegitur ſub perſona parentis. Tùm quia hæc Authentica ſatis commoda filiis, reſtituendo eis jus antiquum ſublatum per d. §. *illud quoque*, adjecto tamen monaſterio pro una perſona: ſi autem retenta ſibi & monaſterio virili parte, reliquum inter filios valde inæqualiter dividat, ut unus fere totum, ſalvâ aliis portione minuſculâ, quâ ita contenti: habeat text. in l. *ſi quis in ſuo*, *in princ. C. de inoffic. teſtam.* Et minimam partem vocat, in l. ult. *C. quando & quib. quarta pars debet*, lib. 11. Tunc omninò ſeptem teſtes & omnis ſolemnitas teſtamentaria obſervanda eſt, vel ſaltem Codicillaris quinque teſtium, etiamſi per modum diviſionis inter vivos procedat. Quia certum eſt quod hujuſmodi diviſio fit cogitatione futuræ ſucceſſionis, l. *ſi cogitat*, *C. famil. erciſcund.* & ſic regulatur, ut ultima voluntas, & erit ſicut teſtamentum, ambulatoria, l. 4. *de adimend. legat.* & ita debet intelligi & limitari d. l. *ſi cogitatione*, juxta l. *inter omnes*, *eod. tit. Ludovic. Roman. in conſ.* 169. *Alex. in conſ.* 168. *num.* 3. *lib.* 5. ubi in Annot. dixi, & ad Philip. Deci. in l. 1. num. 2. *C. unde liberi*, *& ibi conſ.* 105. *in fin.*

Monaſterium non eſt loco conſilii.

In minimo non obſervatur perfecta ſolemnitas.

Secùs in exceſſu.

Gloſſa ibi, connumerata.] Gloſſa iſta errat & intricat dicendum, quod etiamſi faciat filios inæquales, non tenetur relinquere monaſterio, niſi virilem, ut patet in corpore, in Authen. *de ſanctiſſ. epiſc.* §. *ſi qua mulier*, *verſ. ſi verò omnem*, & ibi verb. *dividere*, & ibi, *perſona filiis connumerata*, & mox ſubjicit, *unam ſibi partem.* Ergo virilem, quam connumeratio perſonarum, & non portionum oſtendit, nec debet extranea interpretatio accerſiri. facit l. *non filiarum*, §. *portionis*, *ff. de verbor. ſignificat.*

Gloſſa ibi moriatur.] Gloſſa & Doctores multùm anxiè in re liquida diſputant: an legitima debeatur filiis, quamprimùm parens ingreſſus eſt monaſterium; an verò ſit expectanda mors naturalis, ut communiter Legiſtæ, & ut communiter Bartol. Salicet. Fulgoſ. Jaſ. hîc per hunc text. qui clarè probat, & l. *Statius*, 48. §. *Cornelio*, *ff. de jure fiſci*, quæ non probat. Quia non loquitur in legitima, ſed in diverſo caſu, & in extraneo ſubſtituto, non in eo qui eſt [illegible] ſtirpe teſtatoris. *Hieron. Grat. in conſil.* 21. *lib.* 2. Idem cum Legiſtis, Petr. Ancharan. in repetit. *in præſentia*, col. 15. *de probat.* Contrarium tenent communiter Canoniſtæ, ut Panormitan. qui tamen dubitat c. *in præſentia*, & c. *cùm ſcimus*, *de regularib.* Et quidem Legiſtæ, Bald. Paul. hîc, Anton. Corſ. *in ſingular. in verb. legitima.* Alii fruſtrà conantur conferre jus civile & pontificium. Quia non ſolùm prorsùs diſſident, ſed de alia & diverſa re loquuntur. Alius eſt monachiſmus, de quo noſtra jura civilia, qui non erat votum præciſè ligans & obligans, ſed modus vivendi causâ diſciplinæ ſpiritualis, orationis & doctrinæ. Alius novus monachiſmus Papæ poſt erectum Papatum inventus plus 500. annis poſt obitum Auguſtini. Et votum ſolemnitatum indiſſolubile, niſi per per Papam, ut Joan. Andr. in c. *acceſſorium*, *de reg. jur. in 6. in Mercurial.* Sed tempore Auguſtini nullum votum impediebat nubere, nec debebat matrimonium ob id diffamari, can. *nuptiarum*, & in can. *ſi quis votum*, cauſa 29. quæſt. 2. Imò adhuc plus 60. annis poſt obitum Auguſtini nullum erat injiciendum vinculum, etiam decreto Gelaſii I. in can. *de viduis*, cauſa 27. quæſt. 1. & jure civili etiam Novellarum monachus non mutabat ſtatum, non capite minuebatur, nec deſinebat eſſe in poteſtate patris, vel filios habere in poteſtate: ſicut nec clerici, quorum inferiores erant, l. *ſacroſancta* 34. *C. de epiſc. & cler.* Et non perdebat civitatem, nec familiam; Poterat diſcedere, & uxorem ducere, bonis relictis quæ tunc habebat. Auth. *ſed neque curialis*, *in fin. C. de Epiſc. & Cler.* nec cadebat in apoſtaſiam. Sed jure pontificio, novo ſuo monachatu ſtatus mutatur, & deſinit eſſe in poteſtate parentum. *gl. & Bart. in l. ſi ex cauſ.* §. *Papinianus ait*, *ff. de minorib. gl. ult. in can.* 1. *cauſ.* 20. *qu.* 2. *Innocent. in c. ſcriptura*, *de voto*, *& voti redemp. Signor. de Homodeis*, *in repetit. Auth. ingreſſi*, *num.* 33. Et ſic filii efficiuntur ſui juris, alioquin tranſirent in poteſtatem Abbatis, ſicut Arrogatoris, l. *ſi paterfamilias*, *in princ. de adopt.* Nec habet velle, nec nolle, can. *nolo*, c. *non ducatis*, cauſa 12. qu. 1. quæ capitula falſa attribuuntur Auguſtino, cùm ſint ſumta ex ſermonibus ad fratres de Eremo, 1. & epiſtolis ad monachos, quæ ſunt plus 500. annis poſt obitum Auguſtini fabricata per ſtipatos monachos, deinde libris Auguſtini inſerta, ut ibi Eraſmus *in cenſura*, & ante eum Abbas Spanhanenſis teſtatur iſtos ſermones & alios id genus tractatus falsò inſcribi Auguſtino. Et jure Pontificio exiens incidit in crimen Apoſtaſiæ, Gratian. *cauſ.* 17. *qu.* 2. *in fin. can. ult. diſtin.* 50. & c. 1. *c. penult. & ult. extra de Apoſtatis.* Etiamſi retento habitu ſine licentia exeat. *Innocent. in c. ultim. de renunciat. c. intelleximus*, *de ætate & qualit. ordinand.* Nunc facillima ſolutio eſt ratio differentiæ inter jus civile, & ſecundùm ſtatum illius temporis? Ideò non dabatur legitima, niſi poſt obitum parentis, qui quandiù vivit, poteſt teſtamentum mutare ſine præjudicio monaſterii, diſcedere, alere conjugem, & filios habere. Sed ſecundùm jus Papiſticum ſtatim debetur, ut dixi in Annot. ad Philip. Decium, in dict. c. *in præſentia*, nu. 67. Hinc facile eſt, infinitas controverſas quæſtiones decidere, ut dùm quærunt: ſi pater relinquit filiæ mille, ſi nupſerit; ſi verò ingrediatur monaſterium 300. in quo communis opinio eſt, ut habeat mille, etiamſi monaſterium ingrediatur. *Alberic. Bart. Jaſon hîc*, *col.* 2. *Bartol. Socin. in l.* 2. *col.* 1. *de his quæ pœn. nomin. Matth. Matheſ. in ſingulari* 52. Breviter veritas eſt in contrarium, ut etiam tenet Paul. Caſtrenſ. in l. *de hoc*, infrà, *C. tit.* 1. *Bald. Paul. in Authent. niſi rogati*, *C. ad Senatuſ. Trebellian. Paul. in l. Titio centum*, §. 1. *de condit. & demonſtrat.* Et ita practicatur in Gallia, & ferè ubique. Non obſtat textus in §. *ex nunc & præſenti in Authent. de ſanctiſſ. epiſcopis*, in quo ſolo fundatur communis error. Quia præter id, quod non ſequitur de papiſtico monachatu poſtea ſu-

Monachi olim de quibus leges noſtræ.

Monachi noſtri, de quibus leges noſtræ non loquuntur.

Libri Auguſti corrupti.

Exiens monaſterio.

Quæſtio.

Reſponſ.

pervento, textus ille eſt exorbitans, nec procedit, niſi in ſtrictis ſuis terminis: ſecùs alio modico addito, & fortiùs, ſi de aperta voluntate diſponentis appareat, ut pleniùs dixi in annot. ad Alex. in conſil. 121. lib. 2. & ad Philip. Decium, in d. c. *in præſentia*, num. 59. de probat. Ex quibus etiam patet quòd ſub Papatu non ſolùm non rumpitur teſtamentum priùs factum per ingredientem, ſed ſtatim confirmatur. Quia profitens civiliter moritur, & maximâ capitis diminutione afficitur. *Signor. Homode. in repetit. Authent. ingreſſi*, & ſic bona, de quibus eſt teſtatus vel codicillatus, vel cauſa mortis data, etiamſi de ingreſſu non cogitabat, non tranſeunt ad monaſterium etiam ad vitam, ſed ſtatim acquiruntur hæredibus legatariis vel donatariis. Amplio etiam in locis, in quibus hodie fit tacita & legalis bonorum dedicatio. Quia non fit ſtante priori valido teſtamento, vel aliâ diſpoſitione, nec poteſt poſt profeſſionem revocare, niſi in rebuſpub. in quibus Papæ ampliùs non paretur, quia tunc tanquam poſtliminiò reverſus priorem ſtatum recuperat, & bona non conſumpta repetit, l. ult. *de condict. ſine cauſ.* Non obſtat quod Jaſ. hîc, num. 15. ad fin. dicit: Quod teſtator debet eſſe capax & habilis duobus temporibus, ſcilicet tempore conditi teſtamenti & tempore mortis, l. 1. § *exigit*, *de bonor. poſſeſſ. ſecund. tabul.* Et ſic, quod teſtamentum indiſtinctè rumpitur, quia Religioſus Papiſticus perdit factionem teſtamenti activam. Quoniam Jaſon ſomniavit in majori, quæ falſa eſt. Non obſtat d. §. *exigit*, quia debet intelligi, quando incipitur ab ultimo tempore, ſcilicet mortis naturalis. Quia quantumvis tunc ſit capax, non ſufficit, ſed exigitur, quòd etiam tempore teſtamenti capax fuerit: Secùs quando incipitur à primo tempore. Quia tunc ſufficit ſola capacitas temporis teſtamenti, ut per omnia exempla, quæ mox in eodem textu ſubjiciuntur. Secundò, in §. *Si quis autem teſtamentum*, immediatè ſequenti: ubi diſertè ait ſupervenientem incapacitatem non nocere, ſed ſufficere capacem fuiſſe tempore teſtamenti, ut generaliter non ſit irritum ex incapacitate ſuperveniente etiam propter delictum, niſi quando bona confiſcantur, l. *ejus qui*, §. 1. & in fin. de teſtam. per quam l. *ſi filio*, §. *ſed etſi quis*, *de injuſto rupt. irrito*, *facto teſtam.* debet intelligi. Vel quando permittit ſe vendi ad pretium participandum, & ſic bona ſi quæ ſunt, emptorem bonæ fidei cum capite ſequuntur. Vel quando dat ſe in Arrogationem, & ſic tranſit in poteſtatem alienam, §. *non tantum*, *Inſtit. quibus mod. teſtam. infirm.* Quoniam eo caſu bona ſimul tranſeunt, l. *ſi paterfamiliàs*, §. 1. *de adopt.* l. *ſi adoptavero de precario.* Sed hîc jure non cavetur, quod bona tranſeunt, quando diſpoſuit. Sed oppoſitum videtur, quòd diſpoſitio rata ſit, d. §. *illud quoque*, *de monachis.* Et ſic concurrente civili morte, confirmatur irrevocabiliter: In arrogato verò, quia non moritur nec naturaliter, nec civiliter, ſi tempore mortis ſui juris inveniatur, reconvaleſcit, §. *non tamen*, *inſtit. quibus mod. teſtam. infirm.*

Quæſtio. In quantum Doctores hîc tractant, an major ſit favor filiorum vel eccleſiæ, vel piæ cauſæ?

Reſponſ. Communis ſententia eſt, quòd uſque ad legitimam major ſit favor filiorum, ſed ſuperior monaſterii vel eccleſiæ. Sed hoc nihil aliud eſt dicere, quàm ſimpliciter majorem eſſe favorem eccleſiæ, quia legitima neceſſariò debetur, velut æs alienum, l. *Papinianus*, §. *ſi quis impubes*, *de inoff. teſtam.* Tamen communem ſequitur Jaſon hîc, col. 1. & l. 1. col. 4. lectura 2. ſuprà eodem, & infrà, *de pactis*, l. *licet*, & l. *hac conſultiſſima*, §. *ult.* col. 2. C. *de teſtam.* Decius in conſil. 236. & conſil. 480. in fin. Contrarium tenent Bald. in repetit. l. 1. col. 3. ſuprà eodem. Decius ſibi contrarius in d. l. *licet*, col. 2. & in l. *generaliter*, col. 4. C. *de inſtit. & ſubſtitut. ſub condit. fact.* & c. 1. num. 19. *de probat.* & bene dixi in Annotat. ad Philip. Decium, in d. c. *in præſentia*, & in d. l. *licet*, & in conſil. 426. Et eſt textus in can. ult. cauſa 17. qu. 4. Quam communiter gloſſ. & Doctores reſtringunt ad legitimam, & male. Tùm quia eſt contra illum textum: Tum eſt contra l. *ſi unquam*, C. *de revocand. donat.* Tùm quia errorem ſuum fundant in erroneo intellectu, l. *ſi totas*, 5. *C. de inoffic. donation.* Jaſon hîc, num. 5. in primis lectionibus, & in tractatu meo *de inoffic.* num. 62. Reliquas omnes prolixas ambages & errores prætereo, ut ſit finis, & quia ex prædictis reſolvi poſſunt.

LEX XIV. IMPP. LEO ET ANTEMIUS AA. Armaſio Præfecto prætorio.

Jubemus nulli.] Hæc lex, *jubemus*, per Novellas extenſa eſt ad bona omnium eccleſiarum vel piorum locorum, infrà, in Authent. *hoc jus porrectum*, & Authent. *licet uſus*, & per Carolum Magnum & Ludovicum Pium in eorum capitularibus, niſi quoad pœnas, de quibus in §. *de his Tabellio.* & ſic tempore Imperii Francorum; imò etiam Imperatorum Germanorum, donec per Paparum decretales oppreſſum fuit, non ſervabatur alia ſolemnitas quàm legalis, prout nec debet alia ſervari in imperio reſtituto, jure verò Papali ſolemnitas eſt. Primò, quod ſubſit cauſa, ſcilicet utilis aut neceſſaria. Secundò, inquiſitio & probatio cauſæ. Tertiò, conſenſus ſuperioris, putà Epiſcopi vel Archiepiſcopi, & ſi eccleſia ſit collegiata, requiritur inſuper tractatus ejuſdem collegii & conſenſus majoris partis ejuſdem: non autem requiritur aliud decretum ſive ſententia, ut per gloſſ. *in verb. tractatus*, *in c. 1. de reb. eccleſ. non alien. in 6. & ibi Gemmian. idem Panormit. in c. 2. de tranſact.* Si verò ſpectat ad menſam epiſcopi vel eccleſiæ cathedralis, debet accedere tractatus & conſenſus Capituli. Latè Philip. Franc. in d. c. 1. *de reb. eccl. non alien.* & hoc etiamſi ad decem annos tantùm locaretur gl. & Canoniſtæ in clement. 1. *de reb. eccleſ. non alienand.* Remittitur tamen ſolemnitas, quando etiam in perpetuum conceditur eis qui ad culturam reduxerunt c. *ad aures*, *de rebus eccleſ. non alienand.* vel in terrulis remotis & parum utilibus, can. *terrulas*, cauſa 12. quæſt. 2. Item poſt 30. annos præſumitur Anton. Butr. in cap. *pervenit*, *de empt. & vendit.* Ancharan. in conſil. 36. Et ita judicatur in Senatu Pariſienſi, ubi non ita exactè requiruntur ſolemnitates juris Canonici. Imò etiam in Apulia & Sicilia ante annos 20. ſcripſit Andr. de Iſernia, in c. 1. *qui feud. dare poſſ. in princ. in uſib. feudor.* Quod etiam tempore ſuo non tanta ſolemnitas exigebatur. Quia eccleſiæ ſatis erant ditatæ, cùm eſſent pauperes tempore ſolemnitatum introductarum. Idem ſi parentibus prælati, Andr. Iſernia in c. 1. *qui feud. dare poſſ.* col. 4. quamvis contrarium teneant Cardinal. Florent. in conſil. 34. in fin. Panormit. in conſil. 41. col. 3. lib. 1. Curtius in 2. parte feudorum, quæſt. 7. Alciat. tract. *præſumptionum*, regul. 1. præſumpt. 29. Zazius, de feud. & alii.

Temporalis alienatio rerum eccleſiaſticarum licita eſt Prælatis. Vide Henning. conſil. 2. col. 4. nu. 6.

Authentica: Quibuſcumque modis.

Quicquid dicant Joan. Imol. in c. *nulli*, col. 3. c. *ad audientiam*, c. 1. *de rebus eccleſ. non alienand.* Joan. Fab. in l. 1. C. *de jure Emphyteutico.* Locatio eſt quando penſio præſtatur in compenſationem fructuum. Emphyteuſis, quando penſio modica datur in recognitionem dominii. Et propriè emphyteuſis eſt de fundis inutilibus meliorandis ad tempus certum vel incertum, §. *adeo*, *Inſtitut. de locato*, *l. 1. C. de jure emphyteut.* Et ſic differunt. Hinc eſt, quòd locatio facta uno nummo, non valet, l. *ſi quis ante*, in fin. *de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* Sed bene poſſeſſio in emphyteuſin. Unde in emphyteuſi non habet locum *l. 2. de reſcind. vend.* ex parte domini, ſed bene ex parte recipientis. Quia natura talis contractus eſt, ut detur

Locatio.

Emphyteuſis.

Non videtur circumſcriptus minor qui jure communi ſit uſus.

pro modico. Unde dominus non decipitur, ſed utitur jure communi, ſi det pro minimo, *l. ult. C. de in integ. reſtitut.* Recipiens autem ſi duplo plus, majorem penſionem promiſerit, quam res exigat, poteſt petere reduci ad penſionem pro rata modi conſueti in Emphyteuſi, vel totum reſcindi. Quamvis Bald. Salycet. Paul. in d. l. 2. C *de reſcind. vend.* & alii teneant ſimpliciter locum habere ex parte domini. Alii diſtinguunt, ut ſi eſt læſio reſpectu æſtimationis totius rei locum habeat: ſecùs ſi etiam eſt læſio ultra dimidiam ſolitæ penſionis, habito reſpectu ad jus emphyteuticum, ſive ad id quod ſolitum eſt pendi pro emphyteuſi, ut tenent Anton. Butr. in c. *cùm dilectis, de empt. & vendit. Imola in c. cum cauſa, in fine, eod. tit. Capella in tractatu de ſimulatione contractuum in 1. caſu principali, col. 2. Pantaleon Cremenſis in repetit. d. l. 2. in 8. extenſione.* Tamen veritas ſimpliciter eſt, quod ex parte concedentis non habet locum in cenſu. Ergo multò minùs in emphyteuſi, quæ facilius revertitur ad dominum, & in qua recipiens non exoneratur in aliqua peremptione majoris partis rei, *l. 1. C. de jure emphyt.* ubi notat Jaſon, numero 76. Dum volens tenere negativam, limitat eam, ſi dominus ignorans valorem concederet pro valde modico. Quia illud eſt relabi in præfatam diſtinctionem, quoniam d. l. 2. non habet locum in ſciente, ſed in errante in facto. Sed in locatione tenent omnes quod d. l. 2. locum habet ex utraque parte: tamen non eſt ſimpliciter verum, ſed dicendum quòd ex parte quidem coloni ſeu recipientis, id eſt inquilini locum habet ſimpliciter. Ut autem ex parte domini, niſi ſit locatio ad longum tempus, vel læſio valde enormis, & ſic non itè facili auditur dominus, conquerens in locatione de læſione ad modicum tempus. Itaque practicatur, & tetigi ſuprà in ſtylo Parlament. c. 19. in fin. Tum quia locatio ad modicum tempus æquiparatur mobili, ſive actioni ad mobile, & in mobilibus, non de facili conceditur reciſio ex capite d. l. 2. ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. num. 47. & in tract. *de uſuris, quæſt.* 14.

A majori ad minus.

Ratio 1.

Tum propter onera coloni. Nec obſtat quod colono datur ſimpliciter hoc remedium. Quia non tam in vim d. l. 2. quàm per rationem, l. *ſi uno, in princ. locati, & l. licet, C. eod. tit.* Pariter quamvis in locatione habeat locum remiſſio mercedis, l. *ſi uno, in princ. locati, l. licet, l. ex empto, C. de locato*, tamen nullo modo locum habet in emphyteuta. Quia etiamſi major pars in perpetuum pereat, non relevatur in aliquo, *d. l. 1. & ibi Cyn.* Bald. *idem tenet Jaſon hic, num. 3. Angel. in Authent. de non alienandis. §. quia verò Leonis.* Nota ex Authent. *qui res jam dictas*: Quod emphyteuta vel colonus Eccleſiæ propter deteriorationem rei poteſt expelli: idem in emphyteuta & colono privati, *l. quæro 54. §. inter 1. ff. locati. in verſ. & ut operetur. Petrus Cyn. Salicet. Paul. Jaſ. hic, nu. 6. & in l. 2. quæſt. 42. nu. 98. C. de jure emphyteut. Alexand. & omnes, except. Joan. de Imola in l. de divortio, §. ſi fundum, ſolut. matrim.* idem in uſufructuario, *l. item ſi fundi, C. de uſufruct. l. hoc amplius, §. 1. de damno infect. Guliel. cum Paul. Jaſ. col. 3. num. 4. idem in vaſallo, Bald. in lib. 2. titul. 27. §. publici latrones, in verb. inornatè, de pace tenenda in uſibus feudor. Paul. Jaſ. hic, num. 5. Roman. & Alex. in d. §. ſi fundum.*

Quādo repulſio deteriorationе factâ, fieri poſſit.

Ad hoc autem ut hæc pœna locum habeat, tria copulativè requiruntur. Primum, quòd determinatio ſit notabilis, *l. ſcio, de in integr. reſtitut.* Secundum quod reſpiciat proprietatem ſeu perpetuam utilitatem fundi: Secùs, ſi tantùm reſpiceret commoditatem fructuum coloni, emphyteutæ vel fructuarii. Tertium, quòd fiat dolo, lata culpa vel levi: ſecùs ſi leviſſima, *argum. l. ſi ut certo, §. nunc videndum, ff. commodati, ita Bald. hic, & in l. 1. C. locati, omnes Doctores & Jaſ. hic, nu. 9. lib. 1. idem Jaſ. in l. 2. num. 89. C. de jure emphyteut. & in d. §. ſi fundum, in l. divortium, & in præfatione feudor. num.* 68. Et quamvis non loquatur niſi in emphyteuta, tamen idem eſt in colono, fructuario, vaſallo & ſimilibus. Sed quod Jaſon hic, num. 8. negat compenſari melioramenta ad deteriorationem, & ait melioramenta indiſtinctè in fundo vel re perdita propter unam deteriorationem. Non eſt verum ſimpliciter: quia non dicitur deterioratum, quamdiù eſt melius effectum. Et pœna non debet extendi, nec textus loquitur in caſu, quo tantùm meliorari, quantùm deteriorari, &c. Ad hoc textus in l. *fraudem, §. conductor, in verſ. non non ſubſtitutis aliis, de jure fiſci. Albert. Brun. in conſil.* 70.

Deterioratum quando dicatur.

Notandum eſt, quòd cùm per prædicta æquiparantur emphyteutæ & coloni ſive eccleſiæ, ſive privati, quoad expulſionem propter deteriorationem, benè procèdit, ut dictum eſt, ſed non quantùm ad pœnam melioramenta amittendi, quæ benè amittuntur per emphytheutam, ſive eccleſiæ, ſive privati, ut dictum eſt, & etiam per colonum eccleſiæ. Per hunc textum ſpecialiter hoc de novo introductum: ſed non per colonum privati. Quia jus illud novum maximè in quantum eſt pœnale, non debet extendi: Et ſic jura antiqua, quatenùs non mutantur, manent, l. *præcipuum, C. de appellat.* Quibus cavetur colonum etiam ſua culpa & propter non ſolutionem ejectum, nihilominùs melioramenta repetere poſſe, textus eſt rotundus in l. *colonus, in princ. & ibi gloſſ. Bart. Bald. Paul. Locati.*

1. colonus privati repetit expēſa in meliorationem.

Amplio primò, Sive ſit colonus ad modicum, ſive ad longum tempus. Jaſ. hic, num. 9. & ſic eſt ſpeciale in colono eccleſiæ per hunc textum. Quod eſt intelligendum, quatenùs ſupereſt & manet melioratum, & dominus fieret locupletior, l. *domus hæreditaria, 58. ff. de legat.* 1. Amplio ſecundò, d. l. *colonus*: etiamſi in locatione dictum fuiſſet, ut vineam plantaret; quia non deciſiva eſt, quòd pœna non eſt ſcripta in hunc caſum. Tum quia ſtat regula: neminem debere locupletari aliena jactura, *l. nam hoc natura, de condict. indebit. ultra gl. & Doctores hic.* Limito hunc textum, cùm non ſolvens ejectus, vel deterioravit, &c. ſi colonus vel emphyteuta eccleſiæ celeri ſolutioni moram purgaverit, *c. potuit de locato*, quamvis ſit jus robuſtum, tamen adhuc poteſt contra eos torqueri, & ſatis eſt quod per eorum ſcripta probatur talem conſuetudinem & interpretationem apud eos receptam, quâ contractus cum eis factus informatur & modificatur. Plus dico quòd quantumvis Doctores communiter teneant, d. c. *potuit*, non habere locum in emphyteuta privato, itaut non poſſit etiam die ſequenti, & rebus integris purgare moram. Quoniam eſt dies & pœna, l. *magnam, C. de contrah. ſtipulat. & ibi Bald. col. 4. Angel. Ioan. Imol. Alex. in l. ſi inſulam, ff. de verb. oblig. Franc. Ripa etiam ibi col. 7. Iaſ. col. 34. Zabarell. conſiliorum civilium in conſil. 25. num. 13. Iaſ. in l. 2. quæſt. 29. num. 79. C. de jure emphyteut. late Imola in d. c. potuit*: & quamvis habet triennium, tamen in praxi non ita rigidè ſervatur hæc pœna, ſatis eſt quòd emphyteuta ſubeſt huic periculo, ſi dominus voluerit. Quia ipſo jure non incidit, niſi domino volente, *d. l. 2. circa medium, in verb. ſi dominus voluerit, C. de jure emphyteut.* Si igitur domini voluntatem prævenerit celeri ſolutione vel oblatione, ſine ullo incommodo, fruſtratione & fatigatione domini, nec aliàs malè verſatus fuerit, indulgendum eſt boni viri ſeu judicis arbitrio, qui non ſemper ſummo jure debet uti, *l. quod ſi Epheſi. in fine princip. ff. de eo quod cert. loco l. in omnibus, ff. de reg. jur.* Ulteriùs pœnam limito, ſeu potiùs declaro, contra omnes qui nudè & indiſtinctè intelligunt omnia qualiacumque ſint melioramenta & inædificata, amitti. Ita enim omnes ubique & Canoniſtæ in c. *propter, ubi Petrus Anchara. col. 2. num. 15. de locato, & Legiſtæ in §. adeo, Inſtitut. eod. tit. & in l. 2. C. de jure emphyt. Lancell. & Deci. in l. Senatus, §. Marcellus, ff. de legat. 1. Albert. Brun. in conſ.* 105. Sed falſum eſt, nec ſi loquuntur jura quæ ſunt in

Codice d.l.2.ſive in hac Novella 7.*de alien. & Emphyt.* §. *Si verò quis.* Non dicunt amitti quidquid impenſum fuit, ſed ſolum ipſas meliorationes, quæ in Novella græca dicuntur [illegible], quæ nihil aliud ſignificant quam terræ ſterilis & incultæ ſubjectionem & culturam, ut etiam patet in d. l. 2. & §. *adeò, inſtit. eod. tit* Et ſic appellatione meliorationum veniunt ſolùm illæ impenſæ, quæ reſpiciunt debitam & conſuetam culturam agri, vel ſtructuram maceriæ ſeu ædificii, ſecundùm qualitatem & exigentiam prædii, vel prout apparet conventum, vel ad ultimum ſecundum communem & ordinarium modum & uſum regionis. Quod etiam oſtendit Etymon. verb. emphyteuſeos, quæ inſitionem & plantationem ſignificat à Græco [illegible]. Sequitur quòd tantùm quę ſecundùm naturam contractus expreſsè vel tacitè tenebatur facere, perdit, & cedit lucrum domino, ſed ſi ultra ſimplicia emponemata, quæ tenebatur facere, aliquid majori ſuo ſumptu, putà manſiones urbanas vel ruſticas, vel ſtagna, molendina, aquæductus conſtruxerit, ſervitutes acquiſiverit, vel utilem & fructuoſam vineam, ad quam non tenebatur, plantaverit, non debet hos ſumptus perdere, quia jure non cavetur, & ſic repetit vel deducit; abſque tamen incommodo domini, juxta l. *in fundum, de rei vendicat.* & dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gloſ. 5. nu. 73.

Majores ſumptus repetent emphyteutæ.

Limitat.

Prædictæ autem pœnæ non habent locum in ſimplici perpetuo cenſu de quo in c. *conſtitutus, extra de relig. domib.* ſecundùm omnes Legiſtas & Canoniſtas. Et in dubio præſumitur cenſualis contractus. *Iaſ hic, num.* 10. *& in l.* 2. *poſt Alber. c. ibi, C. de jure emphyt* Quod autem hîc dicitur de biennio, intelligendum ſi penſio erat annua; ſed ſi eſſet in quinque annos, requirerentur duo luſtra, & in emphyteuta privati tria. Bald. in l. *adem*, 2. col. 2. C. *de locato*, per l. *divortio*, §. *ob donationes*, *verſ. quod ſi in anno, & ibi Alex. ſolut. matrim.* qui tamen non probat, quia loquitur ad alium finem.

Quæſtio.

Reſponſ.

Sed ratio eſt, quia lex noluit imponere pœnam ex uno, ſed ex pluribus & diverſis modis & intervallis. Sed quid ſi ſolutio debebat fieri bis anno, ſive per ſingula ſemeſtria? Dicendum, quòd nihilominùs debet expectari biennium, vel in privato triennium. Quia lex noluit minori tempore pœnam infligere, nec valet ratio: quod contrariorum eadem eſt diſciplina, & quod ut ſe habet propoſitum in propoſito, ita oppoſitum in oppoſito, l. ult. in fine, ff. *de legat.* 3. *l. ex duobus, in fine, l. etſi contra tabulas, ff. de vulg. & pupil. ſubſtitut.* Quia verum eſt datâ eadem ratione. Sed hîc diverſa ratio eſt, quia pœnæ molliendæ ſunt potiùs quàm exaſperandæ, l. ult. *de pœnis.*

Quæſtio.

Reſponſ.

Paritas rationis.

Quod autem Jaſon hîc, & omnes ferè ubique poſt Speculatorem dicunt, quod fallit in juramento appoſito, ut tunc etiam ceſſando in primo termino privetur, falſum eſt, quia juramentum non ampliat, ſed confirmat & recipit omnes conditiones & modificationes actus, ſuper quo interponitur, & ſecundùm illas conditiones limitatur, l. ult C. *de non nu. pecun. c. quoniam, de jurejurand.* & errat Anton. Corſet. *in ſingularib. in verb. Emphyteuta.* Thomas de Ferrar. cautela 20.

Quæſtio.

Reſponſ.

Quando autem ſimplex colonus vel inquilinus ceſſat infra annum, gl. & Doctores hîc, & in l. *ade*, 3. *C. de locato*, valdè intricantur. Jaſon hîc, nu. 12. numerat quatuor opiniones, & tandem remittit ad diſtinctionem quadrimembrem. Bartol. in l. *quæro*, §. *inter locatorem, ff. locati.* quæ non ſervatur in praxi, nec eſt de mente legum, & perperàm intelligunt, d. §. *inter locatorem*, & l. *cum domini, eod. tit.* Quia non loquuntur de jure vel poteſtate expellendi, & in d. l. 1. non valet argumentum à contrario ſenſu, niſi ſecundùm alia jura. Veritas eſt quod non poteſt expelli ante tempus etiam à præſenti uſu, ſed tantùm conveniri ad penſionem ſolvendum, l. *incivile* 12. *C. de rei vendicat. juncta, l.* 1. *ff. locati.* Unde præſens inquilinus qui per biennium ceſſavit, non poteſt propriâ authoritate expelli, ſed judex adeundus & licebit promptè ſolvendo moram purgare, & reſiduo tempore uti.

Quæſtio.

Practica præſens.

Abſentis autem nec ſolventis per continuum biennium poſſunt bona domi exiſtentia judice autore, oſtiis & clauſtris apertis deſcribi, l. *cùm domini horreorum, ff. locati.* Deinde & contra abſentem curatore dato aut aliàs procedit. *tot. tit. ff. de curat. bonor. dand.* Hodie verò in determinatione dicti temporis ſervandus eſt mos cujuſque loci. Et ſic factum eſt, quod colonus vel inquilinus præſens nec ſolvens in uno termino poſſit ſtatim expelli, ut vult Bart. & omnes in d. §. *inter locatorem*, & d. l. *ade, ff. locati.* Et falſum eſt, quod Angelus in l. *eſt differentia, in quib. cauſ. pign. vel hypothec. tacit. contrahit*, per illum textum dicit, licitum eſſe domino domûs claudere oſtium ſcholaribus, & eos ejicere de domo, ſi non ſolvant ſingulis terminis.

Abſens.

Quamvis Jaſ. & Phil. Deci. hîc ſequantur: quia etiam poſt rem judicatam non debet executio fieri ex abrupto, ſed poſt quatuor menſes & adhuc aliquo civiliori & minùs nocenti modo, l. *a divo Pio, de re judicat.* Ergo multò minùs ante ſententiam & terminum conventum. Et d. l. *eſt differentia*, non probat poſſe includi propriâ authoritate, & intelligendum authoritate judicis, & causâ ſummariè cognitâ, niſi periculum eſſet in mora.

Penſionis dilatio in ſolvenda.

Quo caſu cuilibet licet debitorem fugitivum non ſolùm pignorare, ſed etiam perſonaliter propriâ authoritate capere, l. *ait Prætor* §. *ſi creditor, quæ in fraud. creditor.* & dixi *in annot. ad Alex. in conſ.* 63. *lib.* 4. *& in conſ.* 241. *lib.* 6 *& in annot. ad Phil. Decium in c.* 1. *lectura* 2. *de judiciis.* Sed non ultra 20. horas teſtandæ rei causâ retinere, *l. capite* 5. *ad leg. Iul. de adult.* niſi retineat, ut feſtinet judici tradere.

Limitatio.

Reus propriâ authoritate [illegible] poteſt, ſed non ultra 20 horas [illegible]

Super Gloſſ. in verb. repelli poteſt.] Jaſon ſeſquicolumnam effundit, nec quidem gloſſ. intelligit. Non enim quærit an ſolvens, ſed deficiens in uno nummo, poſſit propter defectum nummi expelli, in quo quidquid dicat Jaſ. num. 16. dicendum eſt quòd non. Quia non eſt verum defeciſſe emphyteutam in ſolutione totius biennii, ex quo majorem partem ſolvat. Idem ſi minorem partem ſolviſſet. Non obſtât l. 5. §. *ſi ſortem, l. in executione, in fin. ff. de verb. obligat.* tamen quia aliud eſt pœnam eſſe promiſſam, niſi certa ſumma vel res ſoluta fuerit, & ſic ſolutio & etiam receptio partis non impedit conditionem pœnæ extare, ut in hac l. 5. Aliud pœnam eſſe impoſitam, ſi in ſolutione totius biennii vel triennii ceſſatum fuit, ut hic; Quia tunc ceſſari oportet in totum, & ſic exceptio partis etiam minimè impedit conditionem pœnæ extare in totum. Tùm in priore caſu debet pars ſortis vel rei deduci de pœna, vel reddi, l. *reſcripto*, § *ſi pacto, de pact.* Sed hic etiam reſiduum poteſt exigi, & utrumque habet, alioquin quamdiù non eſt integrè ceſſatum, ceſſat privationis & excluſionis pœna.

Gloſſ. in [illegible]

Ratio [illegible]

Quod eſt indiſtinctè verum, quando dominus vel etiam procurator ſolutionem imperfectam recipit: Quando autem non recipit, ſed eo recuſante emphyteuta conſignavit. Tum autem obtulit & conſignavit integram ut integram ſummam, & quamvis per errorem ſit defectus in uno nummo, non vitiatur conſignatio, l. *quamvis, & ibi Bald. ff. de condit. & demonſt. Bald. in l. pro hæreditate, col.* 2. *C. de hæred. & action. vend. Ant. Corſ. in tract. de minimis.*

Limitatio.

Oblatio penſionis cum defectu in errore

Secùs ſi non eſſet error, ſed emphyteuta negaret ſe tantam penſionem debere, quam dominus integram recipere volebat, quia tunc niſi juſtam cauſam erroris habeat, putà hæres, ex qua poſſit in integrum reſtitui, juxta gloſſ. in fin. & omnes Doctores in l. 2. C. *de jure emphyt.* cadat à tota emphyteuſi ob defectum unius nummi, vel potiùs propter contumaciam unius nummi, vel in nummo, ſi propter hoc tres annos continuos in privato, vel per biennium in eccleſiaſtico ceſſatum fuerit à ſolutione in totum.

Cum defectu [illegible]

Contumacia punitur.

Quæſtio verò prima gloſſæ eſt de fundo valente paulò plus 30. floren. quem Abbas dedit in emphyteuſim perpetuam pro uno nummo annuo, receptâ tamen ab initio ſummâ 30. flor. Deinde emphyteuta ceſſavit in ſolutione nummi per biennium,

Quæſtio [illegible]

nium, & quæritur, an perdat meliorata, id eſt, vineas plantatas, ædificia facta, & ſimul ſummam prærogatam & ſolutam? Et gloſſa tenet, quod non. Sed quod debeat fieri, ſicut in contractu nullo videlicet, ut quiſque quod dedit, recipiat, & putativus emphyteuta fructus ſibi in ſortem compenſat. & eſt veritas. Quia hujuſmodi contractus eſt in fraudem venditionis de contractu ad contractum venditionis in emphyteuticum, & in effectu vera venditio, & ſic nulla & ſpecialiter prohibita *in Auth. ſeu Novel. 7. §. lex itaque.* & ſic

Res immobiles non poſſunt alienari.

gl. bene dicit, Et dum dicit hunc contractum eſſe contra legem iſtam, non loquitur de hoc fragmento hujus Authenticæ, ſed de tota Novel. & de §. *lex itaque*, in corpore unde ſumitur. Et ſic malè per Petr. Pert. Joan. Fabr. Bald. Jaſ. & omnes hic reprehendi. In ultima

Cum una eccleſia habet ab alia, & nõ ſolvit Privilegiati.

quæſtione gl. bene dicit, & Petr. Pert. Fab. Bald. & Jaſ. *nu.* 17. & omnes ſequuntur Speculat. *in tit. de locato. §. nunc aliqua Doctores. in l. placet. ſupra. C. eo tit.* Nec obſtat, quod privilegiatus contra privilegiatum non utitur privilegio, ſed reducitur ad jus commune. Quia verum eſt, quando concurrunt in eodem individuo articulo, in quo ambo ſunt privilegiati, ſed hic non concurrunt, quia alter decipit, alter decipitur. Et deceptis, non decipientibus jura ſubveniunt. *l. 2. C. minor ſe major dixer.* Quantum ad quæſtiones Doctorum.

Quæſtio.

An conceſſio in emphyteuſin ultrà modum, valeat etiam intrà modum permiſſum? Valdè confundunt conceſſionem ad unum tempus longum, vel ad 4. an-

Reſp. 1.

nos aut plures conventiones. Prima concluſio: Conceſſio facta ultrà tempus permiſſum, quando facta eſt ad unicum continuum tempus, nulla eſt in totum, quia ab initio nullum jus quæritur. *Clem. 1. de reb. eccleſ. non alien.* Et ſic recipiens tenetur reſtituere rem cum fructibus deductis, tamen penſionibus ſolutis & melioramentis, quatenus ſuperſunt. *l. domo. ff. de legat. 1.* Secunda: Conceſſio quæ fieri poterat uſque in tertiam generationem. §. *emphyteuſin autem, in Auth. de non alienand.* ſi facta ſit uſque ad 4. generationem, tantum vitiatur pro ultima generatione. *Bald. in Auth. ſi quas ruinas col. 1 ſupra eod. in l. ſi pupillus in fine de rebus eorum.* Idem Paulus, Decius, Imola, Cardinal. Florentin. *in c. penult. col. penultim. de feudis. Ludovic. Rom. in l. 1. §. ſi ſtipulanti, num. 38. de verb. obligat.*

Ratio.

Quia tot cenſentur conceſſiones, quot ſunt expreſſæ generationes. *Bart. in l. mortis causà. de donat. cauſ. mort. & in l. mihi & Titio. ubi late Alexand. ff. de verb. obligat.* Tum primo caſu ſtatim in totum vel in nihil jus quæritur: Sed in ſecundo caſu non quæritur jus: niſi viventi ad vitam ſuam. Jus autem ſequentis generationis pendet & caducum fieri poteſt. Ergo ſeparabile: imò ſeparatur. Et vera hæc ratio, non autem per §. *neque illud. in fine in Authent. de non alienand.* in quo ſolo Baldus fundatur, ſed non probat ille textus, nec valet diſtinctio Imolæ. *in l. quod debet. ff. de verb. oblig.* Quia verbalis eſt, & latius dixi *in Conſuetud. Pariſ. §. 41. quæſt. 10.* quò vos remitto.

TITVLUS XVIII.

De Juris & Facti ignorantia.

LEX I. IMPERATOR ANTONIUS. Auguſtus Maximo Militi.

Q*Vamvis cum cauſam tuam.*] Textus in verb. *tuam.* Secùs ſi alienam, quando de facto, parte non opponente, eſſet admiſſus. Cyn. Joan. Fab. Salic. Fulgoſ. & Jaſ. hic, niſi eſſet procurator in rem ſuam, vel in cauſa communi; quia tunc etiam dicitur ſua cauſa. *l. 1. §. impropria. l. 2. in fine. quand. appelland. ſit. l. filiusfamilias. §. veterani. & ibi gloſſ. de procurat. Cynus hic. quæſt. 7. Salic. quæſt. 8. Iaſon. num. 3.*

Textus in verb. ageret.] Scilicet Tu ipſe: ſecùs ſi per procuratorem. Quia tunc non habet privilegium hujus legis. ſed debet agere ad damna ad intereſſe contra procuratorem ſuum, ſecundùm Cyn. Fabr. Fulgoſ. & Jaſ. *hic.* Sed eſt falſum triplici vel quadruplici ratione. Prima, quia miles debet potius agere per alium quàm per ſeipſum, & verba debent intelligi ſecundum qualitatem perſonæ *l. plenum. §. æqualiter. de uſu & habitat.* Secunda, quia lex non diſtinguit, & agens per alium propriè dicitur actor vel reus. Tertia, quia melius eſt intacta jura ſervari. *l. ult. in fin. C. ex quib. cauſ. reſtit. in integr.* Quarta: Quia adverſarius non poteſt retorquere culpam ſtulti vel negligentis procuratoris, vel ex qua vel cujus occaſione lucrum prætendit. *l. in fundum. de jure dot.* Sic in ſimili erravit Bartol. *in minor 25. annis, in princip. de minorib.* ubi dicit, quod minor non habet beneficium dictæ legis, ſi litigavit per procuratorem conſtitutum cum juramento. Quod eſt falſum.

Sive ipſe, ſive alius nomine agat, fruetur hac lege contra opinionem Doct.

Textus in verb. Simplicitatem.] Secùs ſi ex propria ſcientia. *Bartol. & Bald. hic.* Quod verum eſt, dummodo etiam ſit libera: ſecùs ſi adſit metus, ingreſſio, aut ſuſpicio periculi impediens liberam voluntatem. Quia quamvis communi jure non excuſet in alio, tamen excuſat in milite. ad hoc v. quæ dixi *in tract. uſurarum. quæſt. 63.*

Qui cadit etiam in conſtantẽ virum l. interpoſitas de traſaction.

Textus in verb. Armatæ.] Secùs in clericis. *Bart. hic. Iaſ. hic n. 8. Matth. Mathef. in ſingulari 61.* Et ſi multi alij contrarium dicant, tamen falſa.

Textus in verb. Allegationes.] Salicet. & communiter Doctores intelligunt de allegationibus facti: ſecùs de juris, quæ ſunt notæ judici. Fulgoſ. *hic. col. 2.* dubitat. Sed veritas eſt. Idem in allegationibus juris, dummodò ſint deciſivæ. Quia textus fundatur in ſimplicitate & ignorantia, quæ æquè, imò magis locum habet reſpectu allegationum juris. Et ita ſentit Jaſon *hic col. 2.* & expreſſe Bartol. in minore. *d. l. minor. 25. annis, de minorib.* Ubi limitat, niſi ſententia lata eſſet per principem, qui cenſetur omnia jura habere in ſcrinio pectoris, *l. omnium. C. de teſt.* Quod eſt verum ratione amplitud. ſui conſilij. Ideò debet intelligi de ſententia lata de puro conſilio principis, juxta *l. ult. C. de leg.* Aliàs princeps fallitur memoriâ, inquit Mart. Laudenſ. *in tractatu de principe. in §. 44.*

Princeps omnia habet in ſcrinio.

Textus in verb. Nondum ſatisfeciſti.] Igitur poſtquam miles condemnatus ſolvit, nihil ſatisfecit ſententiæ, non habet beneficium hujus legis. Cyn. Bald. Paul. & Jaſ. *hic, num. 4.* addit, idem eſſe ſi non ſatisfecit, ſed accepit dilationem ad ſatiſdandum, per *l. ad ſolutionem. de re judicat.* Imò etiam ſi non accepit, ſed tantum petiit dilationem ſibi dari; & recuſata fuit. Et idem in terminis *d. l. ad ſolutionem.* tenet Hieron. Grat. *in conſil. 47. col. ult. num. 22. lib. 1.* Et quia ſi tollitur remedium ordinarium juris communis, ſcilicet appellationis, multò magis remedium extraordinarium & privilegium. Quia facilius tollitur jus ſingulare quàm commune *l. ejus militis. §. ſi militiæ inſcius. de teſtam. mil.* Sed iſta Theoria quantumvis colorata, eſt falſa, niſi miles ex certa ſcientia ſciens errorem commiſſum & privilegium ſuum ſponte ex ſententia comprobaverit, alioquin etiam poſt ſolutionem contradicere poteſt, & adverſus exceptionem ſententiæ uti remedio hujus legis, quod ſemper durat, ex quo eâdem facilitate & ſimplicitate ſolvit: quia allegationes peremptorias omiſit: igitur per *d. l. doli mali exceptio. 19. §. diverſum eſt. in muliere. ff. de novation. & delegation.* non obſtat *d. l. ad ſolutionem. 5. C. de re judic.* Quia ibi non errabat, ſed ſciebat ſe poſſe appellare, & tantum actum contrarium faciebat, & ſic ſcienter, quamvis tacitè, renunciabat juri ſuo. Sed hic miles ignorabat ſuum privilegium. Plus dico, quod ſciens ſuum privilegium, ſolvit, ſed metu executionis ſententiæ non perdit beneficium. Quia non ſponte ſolvit, ut in ſimili tenet Angel. *in leg. cum te. C. de his quæ met. cauſ. fiunt,*

Quæſtio. Quid ſi differt, tamen agnoſcit debitũ.

Reſponſ.

Panormit. in c. ad audientiam. extra eo. tit. Hippolyt. de Marſil. in ſingulari. 89.

Hoc privilegium militare competit tam agenti, quàm excipienti.

In gloſſa 1. in verb. defenderes.] Hanc tenent Joan. Fab. & Jaſ. *n.* 10. pro quibus eſt, quod favorabiliores rei ſunt, quàm actores. Tum quia hæc lex continet jus ſingulare, quod non debet extendi, *l. jus ſingulare. de legib.* Tamen veritas in contrarium, quod idem in actore. Et eſt communis opinio Panorm. Cyn. Bart. Bald. Paul. & Salicet. Quod enim hæc l. loquitur in reo, erat contingentia facti, quæ non reſtringit legem, *gloſſa magna in leg. 1. C. quand. non petant part. Ludovic Roman. in conſil. 19. Iaſon in leg. 1. col. 8. de offic. ejus cui mand. eſt juriſd. & in d. l. unica. col. 8. Felin. in c. 1. col. 4. extra de conſtit.*

Contingentia facti.

Non ad clericos Bart. hic. in l. 1 Matth. Mattheſ in ſingular. 61 & Moli. ad Philip. Dec in c epiſcopus col. 1 extra de præbend. in additionibus ſuis. Ruſtici. Honorati. Equites aurati. Veri milites.

Gloſſa in verb. Armatæ.] De ruſtico ſequuntur Fab. Fulg. hic, & malè. Quia ruſticis & aliis non ſubvenitur, niſi in caſibus jure expreſſis. Bald. Bart. Paul. Salic. Iaſ. hic. *n.* 6. Verum eſt, quod cauſa cognita ad reſtituendum in integrum ex gloſſula generali: *Si qua mihi juſta cauſa eſſe, &c.* De qua *in l. 1. in fin. Ex quibus cauſis major.* Ruſticitas & ſimilis qualitas perſonæ judicis arbitrio adjuvat reſtitutionem in integrum, *Iaſon in §. rurſus. nu. 21. Inſtit. de action.* Quod ad milites honoratos, quos equites auratos vocant in Gallia, attinet, non gaudent privilegio hujus legis. *Cyn. q.* 6. *Iaſon hic. nu.* 7. Sed hi demum, qui verſantur in acie, vel in legionibus aut præſidiis, & hi deſcripti in matricula ſive tempore belli vel induciarum, vel etiam pacis. Quoniam ſemper debent eſſe parati ad bellum, & ſemper ſunt ſacramento & ſtipendio militari adſtricti, in quo ſe exercere debent, nec proinde rebus ſuis æquè ſupereſſe, habent privilegium hujus legis: Non autem hi, qui neque in exercitu, nec in præſidio erant, ſed ſacramento ſoluti, domi ſedent aut vagantur. Et multo minus milites prætoriani, qui in aula & cancellaria verſantur, etiamſi ſacramento militiæ prætorialis, aulicæ, vel comitivæ teneantur. Quia in illis ceſſat ratio legis, niſi quando educuntur in exercitu & muneribus armatæ militiæ fungi incipiunt. Et multò minus locum habet in militibus inermis ſeu togatæ militiæ. De quibus *in l. advocatis, C. de advocat. diverſ. judic. l. profeſſio. C. C. de muneribus patrim. lib. 10. l. 2. §. ſervus, de orig. juris, l. 1. C. qui & adverſ. quos in integr. reſtitui.*

Prætoriani Aulici. Comites.

Togati milites.

Gloſſa Permitto. *ibi ipſo jure.*] Et benè probat in text. verb. *Permitto.* quod eſt præſentis temporis, ſecundùm Cyn. Fab. Bart. & Bald. Quia tunc videlicet, quando lex utitur verbo præſentis temporis, permitto, intelligitur ipſo jure, *gl. in l. in criminali, C. de juriſd. omn. judic. glo. Bart. in l. jubemus, §. ſane. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Melior ratio eſt, quia lex non dirigit verba judicis, nec refert ſe ad judicis miniſterium. Quia non dicit: Præſes ſubveniet vel æſtimabit, ſive religione judicantis cognoſcet; quo caſu reſtitutio in integrum intelligitur, quando aliquid eſt reſcindendum. Vel datur officium judicis, quando non præcedit aliquid reſcindendum, *l. ſi ſoror, & ibi gloſſ. Bart. Bald. & Dec. C. de collat.* Sed hæc verba legis diriguntur partim ad militem, cui liberum jus datur; & ſic ipſo jure.

Gloſſ. in verb. Sententia.] Melius eſt dicere actione judicati. *text. l. miles. in fine, de re judicat.*

Gloſſa ultima.] Supra *l. Neſennius, l. ſi fidejuſſores, l. ex diverſo, in fine.* Doctores tenent eſſe dilatorias. *Salicetus & Iaſon hic gloſſ. in §. appellantur, inſtitut. de exception. Bartol. in l. 3. de except. in dict. l. ex diverſo, &* malè. Sed ſunt exceptiones concernentes modum executionis, & quæ natæ ſunt, ut in executione opponantur. In *leg. tametſi non oppoſita, ad Senatuſc. Maced.* magis opponitur exceptio contra perſonam creditoris, quam contra ſententiam, quia creditor ille, qui fecit contra politicam ordinationem ad corrumpendos mores juvenum, non eſt dignus actione quâcumque etiam judicati, niſi de hoc condictum ſit, & judicatum non eſſe contra SC. Maced. *Bart. & Paul. in d. l. 1. & hic & Iaſ. hic nu.* 22. Ideò erravit Haloander, qui in *d. l.* mutavit literam vulgatam. In eadem lege reſpectu mulieris. Ratio eſt, quia videtur ſecundo intercedere, non excipiendo de Velleiano: Quoniam prohibitus donare, ſi non oppoſitâ exceptione patiatur ſe ſciente condonari, cum nihil dicit vel excipit, donare videtur. Quia omiſſio vel colluſio donatio eſt & pariter prohibita. *l. ſi ſponſus, §. ſi uxor. de don. inter virum & uxor.*

Gloſſa in verb. Excommunicatus.] Intelligendum publicè, ſecùs ſi occultè. *c. ad probandum, extra de ſentent. jud. Paul. Iaſ. & omnes hic.* Et quamvis faciant gloſſam notabilem, ut exceptio poſſit opponi in foro ſeculari, tamen hoc non practicatur niſi ſub ditione Papæ. Secùs in Gallia & alibi, ubi jura Papalia non poſſunt ligare nec alterare juriſdictionem temporalem, niſi ubi Papa eſt dominus temporalis *Iordan. Bucc. in repet. §. contrahentes. de foro compet. in 6.* & ſervatur in Gallia Sed in foro Papiſtico poteſt opponi, quandocumque etiam poſt ſententiam, ſed non reddit præcedentia nulla. *c. pia de except. in 6.* Sed agenti tantum opponi poteſt: non autem reo. Sed nec actori originario proſequenti appellationem, niſi appellatio eſſet merè extrajudicialis. *c. cum inter & ibi Panormitan. de except. Deciſio Tholoſana in quæſt. 23. & ibi Auffrerius.* Prima concluſio: Omnis exceptio reddens judicium retrò nullum, poteſt opponi poſt rem judicatam. *Oldendor. in actio. in gloſſ.* 30. ponit cauſas, propter quas ſententia redditur nulla. Quia ſemper ſumus in initio, quoties ſententia nulla eſt, *l. 4. §. fundamentum, de re judicat. lege non putavit. 8. §. in quavis, de bon. poſſeſſ. contra tabul. l. quoties, qui ſatiſdare cogant. Felin. in c. ex tenore, col. 3. extra de reſcriptis.* Sive hoc ſit propter incertitudinem libelli *Bald. Salicet. & hic*: Quod eſt intelligendum niſi illa ineptitudo eſſet emendata ante ſententiam. Item ſive ſit exceptio defectus juriſdictionis vel judicis incompetentis, quia non potuit prorogari, vel prorogatione non ritè factâ, ſive ex defectu mandati procuratoris, *l. licet, C. de procurato.* Secunda: Omnis exceptio, quæ non venit ad impugnandum ſententiam, ſed ad limitandum vel moderandum executionem, poteſt opponi poſt ſententiam. *Bartol. & omnes hic. Deciſio Tholoſana, quæſt.* 255. & ultra exempla gloſſæ patet in exceptione compenſationis, *l. 2. & ibi Bald. C. de compenſat. Bald. in d. l. peremptorias, Bart. Paul. Iaſ. hic, numer.* 16. Quia qui compenſat, ſolvit, *l. debitor, in fin. qui pot. in pig. habeant.* Etiam in conditionibus implendis, *l. Iulianus ait, ff. de condit. & demonſt.* Etiam in ſtatutis, *Angel. in conſil. 32. Alex. in conſ. 12. lib. 2.* Et in juramento implendo, non obſtante communi errore Canoniſtarum *in c. ad noſtram, 1. de jurejurand.* quem reprobavi *in Annotat. ad Decium in c. 1. lectura 1. de judiciis, & in Conſuet. Pariſ. §. 62. q. 5.* item exceptio deductionis expenſarum in re factarum. *Bart. in l. 1. in fundo, col. ult. de rei vendicat. & in leg. Paul. de except. doli.* Item exceptio inventarii, ne teneatur hæres ultra vires, *Bart. Bald. Angel. in d. l. ex diverſo, d. l. Neſennius, Bald. hic, & in d. l. peremptorias*: item *l. ſi filiusfamil. in princ. ff. quod cum eo*, niſi pro qua parte eſt hæres patris. Sed iſtud exemplum exolevit, nec practicatur. Quia non obſervatur ſuperſtitioſè jus patriæ poteſtatis veterum Romanorum. Amplio hanc concluſionem ſecundam: Stante ſtatuto, quod contra inſtrumentum publicum non poſſit opponi exceptio niſi ſolutionis. Quia poterunt opponi omnes prædictæ & ſimiles, puta ceſſionis actionum, inſtrumentorum, quia non agunt contra inſtrumentum, ſed limitant & moderantur ejus executionem. *Bar. & Paul. in d. l. ſi filiusfam. in princ. Iaſ. hic num.* 18. dummodò ſint liquida aut brevi liquidari poſſint, videlicet intra tempus, quo pignora vendi debent, id eſt, ſine retardatione executionis. Subamplio etiamſi ſtatutum dicit non poſſe opponi contra executionem inſtrumenti, quia intelligunt, ut ſuprà, ad impediendum, non autem ad moderandum. Quamvis Bart. & Paul. contrà

Condemnatus et qui ritè condemnatus.

teneant *in d. l. filiusfam.* Ubi gravius errant dicendo hoc caſu tolli exceptionem ceſſionis actionum. Quia numquam quacumque generali derogatione vel renunciatione ſublata cenſetur, *Roman. in conſil.* 472. *in eo quod quæritur. Alex. in conſil.* 196. *lib.* 6. Ubi in annotationib. dixi. Quicquid dicat Dec. *in c. ex parte, num.* 7. *de reſcript.* Amplio ſecundò dictam concluſionem ſecundam: etiamſi judex ſtatuiſſet terminum ad opponendum omnes peremptorias & dilatorias & anomalas exceptiones. Quamvis Bald. *in l. ab executione,* 5. *col. penult. C. quor. appellat. non recip.* Alex. *in l. ex diverſo, §. ult. Iaſ. hic nu.* 19. contrarium teneant, *per c. paſtoralis, extra de except.* Quia non loquitur, niſi in exceptionibus, quæ debent præcedere litis conteſtationem: non autem de peremptoriis, & multò minus de concernentibus executionem, & ſic eorum limitatio nec in foro quidem Papiſtico procedit. Fallit, ſi hujuſmodi exceptiones fuiſſent in progreſſu ante ſententiam diſcuſſæ & reprobatæ. *gl. in d. l. Neſennius, § ult. Bart. & Paul. in d. l. ex diverſo, in fin. Iaſ. hic, num.* 19. *text. rotundus in leg. quod in diem, §. final. de compenſat.* ubi aliud eſt, quod judex non habuerit rationem compenſationis: Aliud, quod non reprobaverit, eò quod conſtitit non eſſe debitum. Secùs ſi reprobavit, quia non erat ſatis liquidum vel in judicio ſummario. *leg. penult. de his quæ ſunt ſui vel alieni jur.* Quia tunc tempore executionis, ſi eſt liquidum, vel in continenti liquidatur ſine retardatione poteſt apponi, vel in plenarium judicium deduci.

LEX II. IMPERATOR GORDIANUS Auguſtus Juvenali.

Cum ignorantia juris.] Super gl. hujus *l. ultimam.*, ibi, *Solve.* hæc ſolutio approbatur à Bartolo. Bald. Salicet. Jaſon hic, & omnib. Angel. *in repetit. leg. qui ſe patris, col.* 2. *unde liberi.* In ſecundo contrario gloſſæ, primam ſolutionem ſequuntur Bartolus, Bald. Salicet. Paul. *hic.* Joan Fab. & omnes *in d. l. ult.* & eſt communis. Sed mala ſolutio, quia *in l. contraria.* agnatus ſive remotior adire poterat, & ſic filius renuntiaverat. Quare Jaſon hic hanc reprobat, & bene, deinde undique verſando nihil firmat. Veritas eſt, quod in ſucceſſione materna, & idem ſi alij materni quod ſecunda & tertia ſolutio gloſſæ debent ſimul jungi, ita quod non obſtante renunciatione licet pœnitere duobus concurrentibus. Primò, ut fiat infra annum. Secundò, quod interim nondum ſit per remotiorem ſequentem in gradu hæreditas adita his duobus concurrentibus. Hæc lex limitatur per *d. l. filiusfam.* quæ neceſſario debet intelligi de vera repudiatione vel tali declaratione poſt terminum ad hoc datum, *l. ſed ſi alio, §.* 1. *ff. ad Senatuſc. Trebellian. l. de ætate, §. nihil intereſt, de interroga. action.* dictum eſt ſuprà *in titul. de ſumma Trinitate, & fide catholic. ſupra verb.* volumus. Sed Paterna vel aliorum paternorum etiam uſque ad tres annos expreſſa renunciatio poteſt revocari. Quod tempus non currit niſi poſt 29. completos annos, & non obſtante interim hæreditas, ſit per remotiorem, ad quem devoluta erat, adita, dummodo bona non ſint alienata in tertios. Quamvis Jaſon *in d. l. ult.* contrarium teneat, & malè. Et hæc ſecundùm jura Pandectarum & Codicis: ſed cum hodie per Novellas *in Auth. de hæreditat. ab inteſtat.* ſublata ſit differentia agnationis, cognationis, patriæ poteſtatis, emancipationis & ſexus in ſucceſſionibus, & omnia pari filo exæquata, pariter in maternis ut in paternis ſuccedatur, *d. l. ult.* Etiam in ſucceſſione matris locum habebit; Sed per eadem jura nova locum habet in filiis emancipatis vel nepotibus natis emancipato, qui non ſunt ſui hæredes.

Materna hæreditas.

Paterna.

LEX III. IMPERATOR PHILIPPUS. Auguſtus Marcellæ.

Si emancipata à patre.] Super gloſſ. 1. Solutio 1. gloſſæ vera eſt contra omnes. Quia *d. l. ult.* loquitur in ſuo hærede, *infra in C. de repud. vel abſtin. hæredit.* Advertendum, quod hodie omnes hæ differentiæ ſunt ſublatæ, nec indigent liberi remedio temporali prætoris, ſed jure civili Novellarum *in Auth. de hæred. ab inteſt. § nulla differentia*, poſſunt ſuccedere uſque ad 30. annos, & ſi repudiaverint infrà tempus *d. l. ult.* Rurſus errant omnes Doctores faciendo differentiam inter excluſionem quæ fit tempore vel renunciatione, quia in terminis paribus idem eſt, prout ambas æquiparet, *text. leg.* 1. *§. ſed videndum, de ſucceſſor. edict.* Si enim filius vel filia emancipati, vel nepotes ex filio emancipato poſt emancipationem nati, renuncient non abſolutè ipſi hæreditati, ſed bonorum poſſeſſioni *Unde liberi*: non tamen renunciant aliis bonorum poſſeſſionibus, ſed ſibiipſis ſuccedunt in gradu ſequenti unde legitimi vel agnati uſque ad annum, dummodò non ſit aliquis alius de liberis defuncti, qui non renunciaverit. Quia tunc renuncianti præſentem gradum, non ſtatim incipit annus ſequentis gradûs, ſed demum ſi per annum alii liberi, quibus accreſcit, ſi ſint in eodem gradu, vel ad quos devolvitur, ſi ſint in remotiori gradu, negligant primum gradum, ſeu primam bonorum poſſeſſionem per annum. Rurſus ſi adhuc bonorum poſſeſſioni renunciet unde legitimi tamen ſuccedit, ut ſuprà in tertio gradu uſque ad alium annum numerandum, ut ſuprà ſi ſint agnati etiam remotiores, quibus accreſcit vel devolvitur, prout in eo qui tempore excluditur, quæ omnia hodie ſunt inutilia, ſed ſub veteri ſenſu & politia urbis Romæ valdè neceſſaria.

LEX IV. IMPP. DIOCLETIANUS & Maximianus AA. Julianæ.

Si poſt diviſionem factam.] Ad gloſſ. in verb. *comparabitur.* in fine, vel ex priore teſtamento ſolemni ratio decidendi eſt, quia utroque hærede adeunte vel gerente pro hærede in puncto aditionis nihil acquiritur putativo hæredi, & conſequenter totum acquiritur vero hæredi etiam invito, *l.* 1. *l. ſi ex aſſe, de acquirend. vel amittenda hæred.* Ergo multò magis ignoranti & erranti ſive in facto ſive in jure, *l. qui poteſt invitis,* 16. *ff. de regul. jur.* Et ſic Bald. hìc malè limitat hanc legem, ſi eſſet error in facto proprio, qui cenſetur lata culpa, *l. ult. ff. pro ſocio*, quem ſequitur Jaſ. *hic num.* 3. *& in fine.* Quia quidquid dicat Jaſon, agitur de damno, etiamſi eſſet hæreditas merè extranei, quia in primo puncto acquiritur ſoli vero hæredi. Cùm ergò agatur de perdendo jure quæſito, non ſolum juris error, ſed etiam in facto proprio toleratur, *l. juris ignorantia, l. error facti, in fin. ff. eod. titul. l. ſed ſi nepotem, in princip. de condict. indeb.* & ita tenet Bartol. *in l. non fatetur, col.* 4. *de confeſſis, Fulgoſ. hic*, & bene.

Qui totam hæreditatem acquirere poteſt, is pro parte ſuccedẽdo adire non poteſt.

Gloſſa in verb. non poſſe.] Idem in quocumque publico inſtrumento, *l. cum precibus, C. de probat. Bart. hic*, & dicit Bald. *in c. illud, ad fin. extra de præſumpt. c.* 1. *§. ſi inſtrumentum, de notis feudorum.* Quod ex inſtrumento publico duæ præſumptiones, imò etiam probationes oriuntur, ſcilicet quod ſit verum, & quod ſit ſolemne. Secùs in privata ſcriptura. *Iaſ. hic. col.* 1. & plenius dixi *in Conſuetud. Pariſienſ. §.* 5. *num.* 11. *&* 61.

Cum jus ſuccedendi ad hæredem ſolum tranſlatum eſt, ex diverſo damno ſentit.

Inſtrumentum publicum.

Privatum.

Gloſſa ultima ad *l. non dubium*, hic (ſolutio) errabat ibi *erat ſciens, Bart. Paul. & omnes ibi. C. de teſtam.* Ad legem, *cum putarem famil. erciſcund.* declaro primo, ut procedat, dummodò ſit lata ſententia definitiva ſuper articulo controverſo, quo de agitur ſecundum Bald. hìc: Secùs ſi tantùm autoritas, confirmatio vel decretum judicis etiam de conſenſu partium ad ſolemniſandum actum intervenerit, ut ſentit Bartol. & Imola *in l. ſi per errorem, de uſucapion. leg. cum ſolus, eod. titul. l. qua dotis, ſolut. matrim. Socinus in conſil.* 33. *viſo teſtamento, col.* 2. *numer.* 6. *lib.* 4. Idem ergo de ſententia voluntaria, quâ partes condemnantur obſerva-

Concluſio diviſionis extrajudicialis.

Amplio.

re diviſionem : quia iſta non faciunt actum de ſimplici actu diviſionis tanſire in aliam ſpeciem ſcilicet judicij vel rei iudicatæ, ſed nec tranſactionis quidem. Unde ſi diviſio fuerit facta per modum tranſactionis, tamen non eſt tranſactio, ſed ſimplex diviſio, ex quo res erat clar. vel ſi vitium aut qualitas, de qua agitur, non revocabatur in dubium, & ſic ſemper revocari poteſt. Philip. Decius latè *in conſ.* 251. *Petr. Ancharan. in conſil.* 290. *ſuper pluribus articulis*, *col.* 3. ubi ampliat, etiamſi ex alia cauſa poſſit ſuſtineri. idem etiamſi intervenerit conſenſus propinquorum clauſulæ de non contraveniendo juramento. *Paul. in l. ult.* §. *item quæſitum eſt, de condict. indebit.* ubi loquitur in conjuncto utrimque, qui in plena forma diviſit cum conſanguineo vel uterino per errorem juris. Amplio etiam, ſi vera controverſia intervenerit re judicata vel vera tranſactione ſopita: ſi tamen defectus qui neceſſariò allegatur, non fuit controverſus nec examinatus & deciſus, nec illius contemplatione tranſactum. Quia tam

Sententia limitatur.

ſententia quam tranſactio reſtringuntur ad cauſas profectas & tranſactas, *l. de reb. de arbitris. l. ſi ita quis*, §. *filia. ff. de verb. oblig. l. ſi de certa, C. de tranſact. l. licet, C. de judic.* Ad contrarium *d. l. cum quis, C. eod. tit.* gloſſa malè reſtringit hanc legem ad errantem in facto contra jura ſuprà allegata. Doctores autem, quia non habent aliam ſolutionem, Bart. Bald. Fulg. Paul. Jaſ. & omnes hic, Bart. uterque Imola, Franciſc. Aret. Paul. *in l. ex parte, ff. de acquir. & admitt. hæred.* amplectuntur primam ſolutionem gloſſæ & malè. Et gloſſa melius illam reprobavit, imò major ratio eſt naturalis tacitæ obligationis erga cohæredem. Quia potentior eſt voluntas defuncti circa hæredis inſtitutionem, quæ eſt caput & fundamentum, quàm circà legata. Veritas eſt, quod ex teſtamento non ſolemni nulla obligatio oritur, nec naturalis quidem. Quia lex ab initio impedit: & ſic non obſtat *l. cum quis, C. eod. tit.* ut ibi plenius dicemus.

In fine gloſſæ ibi, Reſponde illam medietatem.] Et benè & ſequuntur Doctores, Jacob. Butrig. Faber. Bartol. Bald. Salicet. Paul. Iaſ. hic. Adde, quod poteſt per condictionem indebiti petere totum reſpectu poſſeſſionis utriuſque dimidiæ partis. Cyn. Salicet. Paul. hic. Ad hoc gl. & Bartol. *in l. cum ſolus, de uſucap.*

Quæſtiones 3.

LEX V. IIDEM AA. ET CONSTANTINUS & Maximianus nobiliſſ. Cæſ. Martiali.

Cum falſa demonſtratione.] Tres reſultant quæſtiones: Prima. An confeſſio facta erronea inducat cauſam revocandi diſpoſitionem jam factam, ſive venditionis, ſive locati? Et dicendum, quod ſic. Quatenùs diſpoſitio illa ſuper confeſſione fundatur, ſecundùm notata *in l. præcedente* videlicet, planè in errore facti, & errore juris, dummodò quantum ad errorem juris, agatur de damno vitando. Secunda: An inducat probationem, donec contrarium probetur? Et dicendum quod ſic, *ut in l. præcedenti*, & latè dixi *in Conſuetud. Pariſ.* §. 1. *gl. num.* 32. niſi contineret expreſſum juris errorem. Tertia: An inducat diſpoſitionem, puta tranſlationem dominij, poſſeſſionis vel hypothecæ, ſi quis confitetur eſſe alienam vel hypothecatam, ſive utrum trahat ſecum executionem? Et dicendum quod non. Textus hic *in d. hac l. etiamſi fiat* à ſciente, & textus in fortioribus terminis *l. traditionibus, C. de pact. l. ſi aliquem, de acquir. vel amittend. poſſeſſ. l. qui rem propriam. ff. locati*: dixi latè *in Conſuetud. Pariſienſ* §. 5. *gl.* 5. *nu.* 25. Ampliatur ſecundò tertia concluſio etiam favore libertatis, *text. l. cum teſtamentum, C. eod. tit.* ubi confeſſio etiam ſcienter facta non diſponit, niſi accedente judicio, id eſt, animo diſponendi. Ratio: quia ſimplex confeſſio non eſt modus inducendæ diſpoſitionis, ſed probationis, vel revelandi ab errore probandi, *text. l. 1. in fine*, ibi *& tantummodo ad probationes, de interrogat. action. l. volunt*, 4. *in princ. l. Publia.* 26. *in fine depoſiti.* & ſic nihil mutat, nec transfert, niſi onus probandi in confitentem: Secùs ſi confeſſio fiat ex certa ſcientia per modum pacti, & animo diſponendi. Quia tunc non remanet in terminis confeſſionis, ſed tranſit in diſpoſitionem formalem *d. l. cum teſt.* ibi, *ſi non ipſius, & l. tale pactum, in princip. de de pact.* per hoc etiam expeditur *gloſſ. fin. h. l.*

Error juris fundatur in damno vitando.

Super gloſſ. ſecund.] Totam gloſſ. ſequuntur Bartol. Fab. Bald. Iaſ. & omnes hic: Bart. & omnes *in d. l. non fatetur, de confeſſis.* Sed in ultimo articulo omnes gloſſ. & Doct. errant, & quidquid dicant: etiam error juris in judicio commiſſus revocari poteſt ſive in prima, ſive in ſecunda inſtantia ante rem judicatam ſuper negotio vel articulo, in quo commiſſus eſt error, vel ante tranſactionem bonâ fide factam ſuper eodem articulo, *ut in leg. ſequenti*, & legibus allegatis in lege præcedente. Non obſtat l. *poſt rem judicatam, de re judicat.* quia in quantum æquiparat confeſſionem in judicio factam intelligitur. Primò: dummodò non ſit erronea, & errore non probato tempore debito, ut etiam Bart. fatetur *in d. l. non fatetur, l.* 2. *col.* 1. *de confeſſ.* Sed melius intelligitur, quando poſt elatam confeſſionem judicialem eſt concluſum in cauſa, nec revocatur in dubium, quia tunc pro judicato habetur. Secus ſi in illa inſtantia vel in inſtantia appellationis revocetur in dubium, prout poteſt probato errore ſive facti, ſive juris. Minus obſtat, *d. l. non fatetur*, quia verus ſenſus eſt, quod confeſſio erronea nullo caſu per ſe habetur pro confeſſione, errore detecto, niſi ſit error juris. Quia tunc non abſolutè, ut malè dicunt gl. & Doctores, ſed in aliquibus caſibus nihilominus habetur pro confeſſione, ut ibi agitur de lucrando vel acquirendo, & ubicumque error juris non excuſat, nec *d. l.* loquitur de confeſſione judiciali magis quã de alia, nec ad judicialem reſtringit, ſed generaliter intelligitur, ſive fiat in judicio, ſive extra judicium, & ita practicatur: non autem errores gloſſ. & Doctorum ſervantur. Quod ergo *in d. l. non fatetur*, dicitur confeſſionem erroneam errore juris nihilominus valere, & etiam errore probato nocere, debet ſecundùm alia jura limitari. Primò, ut procedat in lucris, non in damnis, *l. juris ignorantia, cum l. ſeq ff. eod. tit.* Secundò, fallit in perſonis jure exceptis, ut in milite & minore, *l.* 1. *ſupra eod. titul.* Tertiò, ſi adverſarius induxerit confitentem in hunc errorem, quia non debet referre commodum è culpa, cujus eſt autor vel impulſor. *gloſſ. in leg. quæſitum, in fine, & ibi Bart. Paul. quando de peculio actio eſt annalis, Bart. Alex. Socin. in l.* 1. *de eo, per quem fact. erit*, *Bart. in l. error. col.* 1. *infrà eod. tit. Alex. in conſ.* 47. *nu.* 16. *lib.* 1. ubi in Annotation. dixi. Ludov. Roman. *in ſingul.* 300. ubi male extendunt ad poſitionum confeſſionem niſi ſecundùm forum.

L. poſt rem judicatam, vera ſcaſus.

L. non fatetur uno ſenſu.

Reſtringitur ad damnum vitandum, ut ſuprà in princ & infrà in l. limitat.

Non fatetur, qui errat, niſi jus ignoraverit, quomodo intelligendum, & ubi locum habeat.

Quartò, ſi confeſſio habet errorem juris expreſſum; tùm primò, quia pariter adverſarius acceptus eſt in pari culpa: Tùm ſecundò, talis ſententia eſſet ipſo jure nulla, ut nec opus eſſet, appellare, *l.* 2. *C. quand. provocar. non eſt l. quæ ſent. ſine appellat. reſcind.* Quintò, ſi adverſarius eſt in dolo, ſive calumnioſè agendo, vel defendendo, *l. in ſumma de condict. indebit.* Quia dolus præponderat culpæ etiam latæ, vel errore juris, *l. item ſi obſtetrix. in fine, ubi gl. & omnes, ad leg. Aquil.* & major culpa minori culpæ *l. ex damni*, §. 1. *de damn. infect.* ita *ut etiam* tranſactio prætextu erroris juris revocari poſſit, ſi adverſarius fuerit in dolo, *l. actione, l. ſub prætextu, C. de tranſact.* Secùs de re judicata, quia non capit vim à parte doloſa, ſed à judice & poteſtate publica, niſi judex ipſe fuerit in dolo. Quia tunc ſententia eſt nulla *l. venales, C. quand. provocar. non eſt neceſſ.* aliàs facit litem ſuam, *l. ultim. ff. de variis & extraordin. cognit.* Quæſtio: An confeſſio ſine cauſa valeat? *Cyn.* Bartol. hic, & *in l. generaliter, C. de non numerat. pecun. Panormitan. in c. ultim. de confeſſ.* diſtinguunt in effectu, ut gl. ultim. *in l.* 1. *de interrogat. action.* ſed in quibuſdam errant. Prima concluſio: Confeſſio extrà

jus non valet ſine cauſa, tex. in d. generaliter, l. 2. §. circa de doli mali & met. except. in l. cum indebito, in fin. de probat. in fortioribus terminis. Quia non loquuntur de ſimplici confeſſione, ſed de cautione deducta in pactum & promiſſionem, etiam ſcriptam & recognitam. Ergo multò minus nuda verbalis confeſſio informis etiam parte præſente facta. Et ſic nec probationem quidem inducit, Alex. in conſ. 4. lib. 1. ubi in annotation. dixi. Amplio primò; quod etiam ad liberandum non valeat, quia non valet etiam favore libertatis. Ergo nec liberationis minus favorabilis. Non obſtat l. tale pactum, in princip. de pact. Quia ibi tranſivit in pactum, nec manſit in terminis ſimplicis confeſſionis. Imò nec tex. ibi decidit pactum liberationis informis & indiſcretæ valere, nec hoc intendit, ſed tantum quod pronomen, te, non facit pactum eſſe perſonale; imò eſt reale, & ſic præſupponit pactum habere omnia alia requiſita; alioquin liberalitas captioſa etiam in acceptilationem & tranſactionem deducta reſcinditur, l. cum Aquiliana, de tranſact. Amplio ſecundò: Etiamſi ſit geminata confeſſio; quamvis Felin. in c. ſi cautio, de fide inſtrumentor. Jaſ. in §. in perſonam, num. 38. inſtitut. de action. teneant contrarium & malè. Quia eadem futilitas eſt in utraque ſemel vel pluries repetita, niſi quod arbitrio judicis tantò magis judicium facit. Sic additum juramentum arbitrio judicis auget; ſed non ſufficit, ut plenè probet. Quidquid dicant Ludov. Roman. in conſil. 373. & Hippolyt. de Marſil. in l. 1. §. præterea num. 99. de quæſtionib. Quia jure non cavetur; imò potiùs quod juramentum aliis leve, aliis ſuperſtitioſum, l. quæ ſub conditione, ff. de condit. inſtitut. Amplio tertiò; Etiamſi ſit inſtrumento publico. Bartol. Bald. & omnes in d. l. generaliter. Panormitan. & Felin. in d. c. ſi cautio, de fide inſtrumentor. Fallit primò: ſi debitor ſcripturam ſuam negaverit, & non per ſimplicem literarum comparationem, ſed clare victus fuerit. Quia tunc præſumitur ex cauſa per actorem allegata, quanquam in chirographo in forma non expreſſa, niſi reus probet contrarium, argum. d. l. cum non indebito in princip. Fallit ſecundò, ut confeſſio facta ſine cauſa parte præſente inducat ſemiplenam probationem: ita ut cum uno integro teſte de cauſæ veritate probante, jungi poſſit ad plenam probationem. Canoniſtæ & omnes in d. c. ſi cautio. Speculat. in tit. de confeſſis, §. non confitendum. Roman. in conſ. 373. in caſu propoſito, col. ult. Alex. in conſ. 4. in fin. lib. 1. in Math. Mattheſ. in ſingulari 113. Hippolyt. Marſil. in l. 1. §. præterea, n. 98. de quæſtionib. Non tamen eſt verum, quod ſola probatio confeſſionis extrajudicialis etiam parte præſente, ſine cauſa ſufficiat ad delationem juramenti neceſſarii in ſupplementum probationis. De quo in l. admonendi, de jurejur. in l. bona fidei, de rebus credit. Quidquid dicat Matheſ. in d. ſingulari 113. Quia defectu cauſæ eſt vaga & incerta, ſed unus teſtis integer de veritate, & de cauſa ſufficit ad illud juramentum. Confeſſio autem etiam cauſata, parte abſente, non probat, ſed tantùm facit qualem qualem præſumptionem, Alex. Jaſ. & Curt. Jun. in l. admonendi. Secunda concluſio: Confeſſio in judicio etiam non cauſata plenè probat, quia refertur ad cauſas deductas in judicium. Ideò non habet locum in confeſſione impertinenti. Quidquid dicant Doct. Et ita videtur ſentire Panormitan. in c. de confeſſis, ubi confeſſio impertinens etiam judicialis non præjudicat. Quod enim dicitur de confeſſione judiciali, intelligitur de impertinenti; ita quod ſpectat ad deciſoria litis, in qua ſit. Et tum idem ſi fiat coram arbitro, gl. in d. l. 1. in fin. de interrogat. actio. tum probatur per l. 2. de arbitris, & per l. penult. C. eod. tit. Ludov. Roman. in ſingulari 394. Aliàs ſi eſt impertinens magis dicitur fieri coram judice, vel coram arbitro quàm in judicio vel in ſimili. Gloſſa magna, quæ bona in l. jubemus, C. de liberali cauſa, ibi, coram judice, ſed non in &c. quam Bald. Salicet. & omnes ſequuntur. Dixi in annotat. ad Philip. Decium in rubric. n. 7. in fin. extra de probat. Et bene cùm non non ſit de tela nec de inſtructione, nec de ſubſtantia judicii. Eſt enim tantò majoris ponderis, quantò eſt facta in magis celebriore cœtu vel loco, l. quæro 58. §. ſervum, ibi præſentibus honeſtis viris, & ibi Angel. de ædilit. edict. Alex. in conſ. 24. n. 40. lib. 2. ubi in annotationibus dixi maxime apud acta, & magiſtratum publico ſuo fungentem officio.

Objectio l. tale pactum quomodo intelligenda. Reſponſ.

Geminata confeſſio ſine cauſa.

Contrariū.

Inſtrumentum ſine cauſa annexa.

Præſentia partis, ſine cauſa confeſſ.

Præſentia partis cum cauſa.

Confeſſio judicialis de pertinentibus.

Compromiſſum ad ſimilitudinem judiciorum redigitur.

Doctores cumulant hanc materiam l. ſi aliquam rem ff. de acquirend. poſſeſſ. Concluſio prima: Dominus conducens rem ſuam ab alio etiam ſcienter non perdit dominium nec poſſeſſionem ſi habeat, & hoc ſi ſimpliciter conducat, ſive tanquam alienam ſcilicet locantis, in tit. de acquir. vel amittend. poſſeſ. d. l. ſi aliquam, l. qui rem propriam, l. ad probationem, C. de locato. Quia in fortioribus terminis etiam rem ſuam tradens tanquam ipſius recipientis non tranfert dominium l. 3. §. ſubtilius, de condict. cauſ. data. Ergo multò minus accipiens vel retinens. Et ſic hoc caſu non habebit locum, l. ſi quis conductionis 25. C. de locato. Quæ loquitur, quando locator erat poſſeſſor, & incumbebat rei: ſecùs ſi colonus vel conductor probat quod tempore erroneæ conductionis ipſe poſſidebat & incumbebat re. Secunda concluſio: Dominus conducens rem ſuam ſcienter tanquam ſuam, id eſt, non obſtante quod ſit ſua, volens eam transferre in locatorem, perdit dominium & poſſeſſionem. Quia utrimque animus diſponendi & diſpoſitio ipſa concurrunt, d. l. ſi aliquam, de acquirend. poſſeſſ. & ibi latè Bart. & hic, pleniſſimè dixi, in conſuetud. Pariſienſ. §. 1. gl. 5. n. 22. cum ſeq.

Quæſtio impertinēs ad hanc materiam l. ſi aliquam rem ff. de acquir. poſſeſſ.

LEX VI. IIDEM AA. ET CC.

Tauro & Pollioni.

Si non tranſactionis cauſa.] In lege, ſi non tranſactionis cauſa, ratio decidendi. Quia tranſactio bona fide interpoſita ſuper vera lite ſeu quæſtione verè controverſa in judicio vel extrà. Quia ſufficit metus judicii, l. cum te, C. de tranſact. dummodo non ſit color quæſitus, l. cum hi, §. ſi cum lis, de tranſact. Æquiparatur hæc rei judicatæ, l. non minorem, C. de tranſact. Et ſic quod non erat debitum, facit eſſe debitum ex cauſa tranſactionis, ſicut ſententia ex cauſa rei iudicatæ, ut ſit litium finis, l. fratris, C. de tranſaction. Etiam ſi quis tranſigendo decipiatur iuſto errore facti niſi ſit talis, & tam iuſtus error, ex quo poſſit dari reſtitutio in integrum ex clauſula generali, l. 1. in fin. ex quib. cauſ. major. Ut etiam de re iudicata fatetur Bartol. in l. 2. de confeſſis.

Vbi requiritur prætoris interceſſio, ne lites fingantur & via aperiatur malitiis.

LEX VII. IIDEM AA. ET CC. ZOÆ.

Error facti.] Primam partem legis amplia etiam in dubitante. Jaſon hic, n. 1. text. in l. ult. C. de condict. indebiti, l. ult. §. ſin aut inſcius, C. de furtis, & ibi Cyn. Bartol. text. l. 2. in princip. quis ordo in bonor. poſſeſſ. ſervan. Salicet. in l. licet. C. de procurat. Bart. & Jaſ. in l. 1. C. de fideicommiſſ. Limito: etiamſi in inſtrumento, in quo eſt confeſſio vel obligatio erronea, eſſet clauſula ex certa ſcientia & nullo errore iuris vel facti. Jaſon hic. Tum quia ſunt clauſulæ acceſſoriæ, quæ reſolvuntur, ſicut principale, l. principale, ff. de regul. jur. & eadem facilitate eodemque morbo laborant, l. doti §. diverſum, ff. de novat. Alber. in l. 1. de condict. indebit. Bartol. Paul. l. fin. §. idem Titii, de condict. indebit. tum quia ſunt verba ſtyli, quæ nihil operantur, Bart. in l. 1. col. 6. de jure Codicillor. Bald. in c. paſtoralis, in fine de offic. delegat. in ut debitus, col. 21. de appellat. Panormitan. in c. cum contingat, col. 25. & ſeq. de iureiur.

Amplio.

Ratio.

Super 1. gloſ. in verb. potius additionem.] Ad l. 2. C. de errore Advocat. & l. de ætate, in fin. de interrogat. action. Solutio eſt generalis: quod confeſſio erronea probatio,

Onus conſitentis.

Id eſt, illa confeſſio valet, ſi non pugnat cum natura, ut cũ dico me occidiſſe hominem, qui tamen adhuc vivit, ibi omnes errant.

ſive judicialis, ſive extrajudicialis transfert onus probandi contrarium in confitentem, ut de extrajudiciali, *in l. generaliter*, *C. de non numerat. pecun.* de judiciali, *in d. l. 2. & per tot. tit. C. de errore Advocat.* ita tamen ut refundantur expenſæ, *Bart. in l. jura*, *C. de omni agro deſerto*, *lib. 11. Iaſ. hic n. 2.* Bart. *& omnes in l. edita*, *C. de edendo.* Et ita debet intelligi *d. l. de ætate, §. ult.* videlicet ut ſit ſalvum jus adverſario & impenſæ, ut dictum eſt. Ad contrarium, ad *l. ſi is cum quo 4. ff. de confeſſis*, gloſ. hanc vel additionem quod ſtrictè ibi in actione, quæ creſcit per infinciationes &c. tenent Bart. Bald. Paul. Salic. Jaſ. *hic n. 13. Angel. Aret. in §. ſi min. n. 13. Inſt. de except. & omnes ibid.* Sed turpiter errant, & *d. l.* debet intelligi ſecundùm alia jura, & *d. l.* opponitur *l. confeſſionib. de interrogat. action.* & non huic legi. Et ſic. *d. l. ſi is cum quo, de confeſſis*, non opponitur revocabilitati ſed nullitati (id eſt, quamvis non eſt nulla, non tamen poteſt non revocari) & ſic ibi tenetur, id eſt confeſſio nonnulla eſt, ſed valida ſecundùm confeſſiones erroneas per alia jura. Tum primò ſequeretur idem eſſe in aliis cauſis, quæ per negationem creſcunt, ut in legatis locis piis. Quod falſum eſt quia jure non tenentur, & poſſunt etiam juſta ignorantia ignorari, cùm ſit de facto alieno vel ex juſto errore confiteri, ut ſi lateant Codicilli vel ſequens teſtamentum. Tum ſecundò ſequeretur, quod confitens ex ſimplicitate prioris, melioris eſſet conditionis, quàm perfide negans, quia ille qui negavit etiam dolosè, ſi antequam actor probationibus vexetur, videns teſtes repertos confiteatur, vel actori juramentum deferat, ceſſat pœna, nec nocet negatio præcedens, *l. cum qui in princ. de jurejur.* Ergo minus nocere debet confeſſio erronea præcedens, ſi ante ſententiam reus velit probare veritatem & damnum ab alio datum. Tertiò, à præpoſtero abſurdo: quia pœna iſta eſt impoſita neganti favore minuendarum litium, ſed hic retorqueretur in oppoſitum, ſi reo agnoſcente errorem, & volente cedere liti, actor dicat ſe malle litigare, & ſubire conflictus, & aliam probationem ſpe lucri pœnalis, in quo non eſt audiendus, *l. ſervus ea leg. in fin. de ſerv. exportand. & tex.* in individuo *in d. l. cum qui in princ.* ubi gl. Bart. & omnes malè reſtringunt illum textum ad reum, qui non negavit. Quia iſti non eſſet metuenda pœna: nec textus diceret abundè ſufficere, &c. Quartò: quia eſt textus rotundus, quod etiam conventus Aquilia, & confeſſus poteſt revocare & contrarium probare, *l. unde Nerat. §. ult. cum l. ſeq. ad leg. Aquil.* ubi fortius probatur *in verſ. hoc enim ſolum.* Quod confeſſio rei hoc ſolum commodum affert actori, quod ei remittitur neceſſitas probandi damnum datum ab ipſo reo. Ergo non adfert aliud novum commodum actori, quod reus ſemel confeſſus in judicio, non poſſit probare ab alio damnum datum eſſe. Quamvis omnes gl. & Doctores ubique perperam contrarium teneant: tenendum ergo & ſtandum regulis, & ſic ſi reus qui poteſt revocare confeſſionem probando errorem non probet, vel aliàs iniquè condemnetur & non appellet. tranſivit ſententia in rem judicatam, etiamſi ſupervenirent probationes, dummodò verum ſit ſervum illum vel equum eſſe occiſum, ſecùs ſi appareret vivus. Quia tunc etiam res judicata non valet ipſo jure, quanquam fundata ſuper confeſſione, quæ non ſolùm erronea eſt, ſed contrà naturam. *d. l. confeſſionib. de interrogat. action.* per quam & per *d. l. cum qui*, *& d. l. unde Neratius, in fine.* Dicta lex *ſi is cum quo*, debet gloſſari & intelligi, non autem quod alias leges & regulas corrigat.

Ibi nõ agitur de revocatione cõfeſſionis; ſed de validitate ejus donec contrariũ probetur, l. cũ loquatur indiſtinctè ſecundùm alia jura interpretãda eſt l. filiusfamilias ff. de act. & oblig. l. 1. ad SC. Maced. l. juriſgentiũ, §. ſi paciſcar, de pactis.

Delatum eſt juramẽtum actori, & ſic relevatus ab onere probandi ſimplo dicitur eſſe contentus, etiamſi ſit in actione, Aquiliana beneficio d. l. cum qui ut negans poteſt effugere pœnã ante ſentẽtiam, in quo Doctores errant.

Textus ille expreſſus & clarus.

Error gloſ. & Doctorũ.

Vera ſententia

Notandum, ubi de cauſa capitali vel amiſſione membri agitur, ſola etiam ſpontanea confeſſio non ſufficiat, niſi priùs conſtet crimen eſſe commiſſum ab aliquo, *l. 1. §. item illud ſciendum, ad SC. Syllanian. Alex. in conſ. 19. lib. 7.* ubi in annotationibus dixi, Dec. *in c. juravit, 6. col. 3. de probat.* Et multò minus in tormentis confeſſus, ideò uterque poteſt appellare, nec tollitur appellatio, niſi contraveniente probatione veritatis in individuo & ſpontanea confeſſione, *l. 2. C. quorum appellat. non recipiunt.* Et ſi nolit appellare etiam invito quilibet appellare poteſt, *leg. non tantum de appellat.* Quia non eſt dominus membrorum ſuorum, *l. liber homo*, *C. ad leg. Aquil.* ideò non poteſt etiam ſciens irrevocabiliter confiteri, nec renunciare appellationi, ſed ubi agitur de re pecuniaria. Quia quilibet eſt dominus cum libero arbitrio rei ſuæ, *l. in re mandata*, *C. mandati*, etiam perdendo & abutendo: *leg. ſi etſi l. §. conſuluit, de petit. & hered.* Ideò ſciens & major annis poteſt abſolutè ſeu irrevocabiliter confiteri. Et errans intrà tempus probandi contrarium probare poteſt. Multum igitur erraverunt omnes gl. & Doctores hic. Primò, quod dicunt confeſſionem factam in judicio per errorem juris non poſſe revocari, ut ante ſententiam & concluſionẽ cauſa audiatur, etiamſi eſt quæſtio de damno vitando, & qui ampliant etiam in confeſſione extrà jus & errore facti, ſecuto præcepto de ſolvendo. Secundò, quod omnes dicunt judicialem etiam propter errorem facti in damno vitando non poſſe revocari in cauſis quæ creſcunt negatione. Quia imò etiam facto errore juris revocari poteſt tempore debito, & adhuc ſi confeſſio non ſolùm ſit erronea, ſed naturæ repugnans, non ſolùm poteſt quandocumque revocari etiam poſt ſententiam, ſed eam nullam reddit quia ab initio talis confeſſio non valet, nec ligat in aliquo, *d. l. confeſſion. de interrogat. action.*

In cauſa capitali judex ſine cauſa trahẽs ad tormenta, ſine executione debet capite puniri, etiãſi præceſſerit ſpontanea tantum confeſſio.

Confeſſio in tormentis.

Nemo eſt dominus membrorum ſuorum.

Secus de re pecuniaria.

Error gl. & Doctorum.

Ad ſi l. mulier.] Prima ſolutio gl. quam Petrus, Cyn. Bart. hic tenent, vera eſt in ſe, quidquid dicat Jaſ. hic, in *num.* 14. ſed non quadrat. Aliter ſolvunt Franc. Curt. junior & Jaſ. hic, ſed eorum ſolutio imperfecta eſt Dic; ſi mulier conventa: ut hæres ſciens ſe non eſſe hæredem debitoris, tamen fatetur in judicio & definitive condemnatur. Aut creditor ſcit illum non eſſe hæredem, & tunc quamvis acquirat actionem ex ſententia, tamen ſemper obſtabit exceptio S C. Velleiani. Quia tam reſpondendo quàm ſententiam patiendo dicitur intercedere *l. tametſi ad SC. Maced.* & diximus *in l. 1. ſupra e. eod. tit.*

Vera ſolutio.

Aut verò creditor ignorat, putans illam eſſe hæredem, prout falſa eſt, & tunc quia neſcit illam alienam obligationem ſuſcipere, mulier nõ habebit exceptionem poſt ſententiam, ſed ante ſententiam poteſt revocare, quamvis fuerit ſciens. Quia mulier probando alium eſſe hæredem, & refundendo expenſas à tempore confeſſionis abſolvetur. Si verò mulier errabat etiam in jure, putans ſe hæredem, quamvis ab alio excluditur, tunc indiſtinctè, etiamſi creditor ignoret, habebit exceptionem SC. Velleiani, etiam poſt ſententiam, non in vim hujus leg. generalis *quoniam poſt ſententiam*, ſed in vim beneficij Velleiani.

Ad legem jubemus.] Gloſſa bene ſolvit. Idem *in l. interrogatam*, 24. *C. eod. tit. de liberali cauſa.*

Ad legem ultim. C. arbitrium tutelæ.] Dicendum, quod illa lex limitatur in rebus immobilibus in quibus inſpicitur veritas, *Bald. ibi & in conſil.* 284. *lib.* 1. *& in conſil.* 85. *lib.* 3. *Marian. Socin. in conſil.* 61. *lib.* 1. Fallit ſecundò, ut procedat in mobilibus particularibus, vel in ſimplici quantitate & in ſumma: ſecùs in certa quota vel genere bonorum etiam mobilium, puta ſi pater pupilli erat communis cum Titio, cui tutor ſucceſſit ſive ante, ſive poſt tutelam, quia ceſſat ratio legis *igitur, l. adigere, §. quamvis, de jure patronat.*

Ad l. ultim. de errore advocat.] Dicendum quòd poteſt revocare intrà triduum liberè, etiam non probando contrarium; ſed poſt triduum non revocatur, niſi probato errore dummodò pars fuerit præſens, intelligens & tacens, *Fulgoſ. Paul. Jaſ. hic. Fulgoſ. & Jaſ. in d. l.* 2.

Gloſſa in verb. *finito. in fine.*] Scilicet voluntario vel judiciali *l. 1. C. de rebus credit.* Secùs ſi neceſſario *l. admonendi.* 31. *de jurejur. ff.* niſi ageretur de depen-

dentibus ex teſtamento vel codicillis, quibus [illegible]ertis etiam voluntarium & judiciale juramentum retractaretur, *l. ult. C. de reb. credit. per l. de his de tranſact. l. 1. in fin. quem. teſtam. aperiant.* Quamvis gl. magna *in princip. in d. l. 1.* contrarium teneat in voluntario, & malè. Et quamvis Fulgoſ. & Paul. hic teneant opus eſſe reſtitutione in integrum, & malè, quia *d. l. admonendi, & d. l. ultim. & l. de his*, procedunt mero jure.

Gloſſ. in verb. Tali.] Ad *l. 1. C. de errore advocat.* gl. ibi bene ſolvit & error calculi expreſſus in ſententia vitiat illam ipſo jure, *l. qua ſentent. ſine appellat. reſcind.*

Ad Titulum] *C. ſi ex falſis inſtrumentis & l. Divus, de re judicat.* loquuntur per viam reſtitutionis in integrum, & quemadmodum ſententia fundata eſt ſuper illis inſtrumentis, vel teſtibus falſis, & dummodo non ſit de hoc objectum & cognitum ante ſententiam, aliàs ſecùs, *l. ult. C. de fide inſtrumentor.*

Ad §. ſin autem.] Nullo modo obſtat, quia ibi nondum erat ſententia tunc contrà alium.

Ad l. 2. quand. act. de pecul. eſt annal.] Ex gloſſa tam hic quàm ibi ſunt quatuor diverſæ ſolutiones. Prima, quod hic de rigore, ibi de æquitate, quæ ab omnibus reprobatur; quia idem eſt dicere, quod illa corrigit iſtam gloſ. ult. *§. qui maximos, l. quotan. de public. Iaſ. l. 5. §. quoad hoc, col. 15. de verb. oblig.* Secunda quod hic de errore proprio, ibi de communi errore, ſed reprobatur tanquam divinatoria: tamen dictum eſt vanum in ſe, ut error communis ſit ſufficiens ad reſtitutionem in integrùm ex clauſula generali: *ſi qua mihi juſta cauſa eſſe videbitur, l. in fin. Ex quib. cauſ. major.* Tertia, quod *in d. l. 2.* error proceſſit è ſuggeſtione adverſarii, qui ita perſuaſit. Quæ ſolutio non valet, quanquam divinatoria, & malè reſtringens *d. l.* Tamen dictum verum in ſe via reſtitutionis in integrum, ſi fuit doloſa inductio. Unde malè per Doctores hic & ubique extenditur ad reſponſionem poſitionum, ut diximus ſuprà *in d. l. cum falſa.* Quarta, quod ibi agebat alia nova actione, *Bart. & Paul. ibi.* Quod eſt falſum; quia imò eodem numero licet certo caſu incipiat eſſe annalis, *text. l. 1. §. 1. ibi, temporalis eſſe incipit. quand. de pecul. actio. annal. eſt.* Ego dico, quod *in d. l.* conſtabat ſententiam eſſe limitatam ad cauſam *in d. l.* expreſſam, nec fuit inquiſitum de veritate debiti, & ſic cum ſententia ſit ſtricti juris, non extenditur ad aliam cauſam non deductam, nec examinatam in judicio, ſaltem in actionibus perſonalibus, *l. & an eamdem cauſam petendi, §. 1. de except. rei judicat.* Imò idem in realibus actionibus, in quibus jus ſive dominium undecumque deducatur, *d. l. & cauſa eadem, §. actiones, in fine.* Si tamen conſtat abſolutionem ex certa tantùm cauſa præparatoria factam, *l. ſi ad te, in princ. de except. rei judicat.* ut in abſoluto, quia non poſſidebat. Adhuc idem, ſi poſſeſſor abſolutus eſt, quia actor non probabit cauſam dominij deductam in judicio expreſſim, limitato in libello ad illam cauſam, puta ſi vendicavit rem tanquam paternam, non impeditur poſteà vendicare tanquam paternam: ſecùs in realibus, id eſt, rei vendicatione, ſi fuit libellus generalis. Quia quamvis poſteà una tantùm cauſa fuerit articulata & diſcuſſa, quia remota eſt in dubio non reſtringit; ita quod abſolutoria nocet ex omni cauſa antiqua, niſi via reſtitutionis in integrum ſubveniri poſſit, ut propter communem errorem. Idem è converſo, quod una cauſa diſcuſſa & ſublata, ſublatæ ſunt omnes actiones, quæ ad idem ratione ejuſdem cauſæ tendebant niſi appareret judicium fuiſſe limitatum ad formulam certæ actionis.

Ad §. Marcellus.] Solutio ibi, 1. per falſas allegationes, 2. & dolo 3. & contrà abſentem. Et ſic nulla eſt ipſo jure, aliàs aliquo ex illis tribus deficiente, non eſt nulla ſententia, ſed in dolo & falſis allegationibus contrà præſentem lata eſt locum eſſe reſtitutioni in integrum, infrà quadriennum rei judicatæ, vel actioni de dolo in perpetuum, *Bartol. in d. §. Marcellus.*

Ad leg. Habebat, ff. de interrogat. action.] Bald. hic dicit, quod erat eadem quidem actio, ſed ſpecie non numero, etiam malè. Quia imò eſt eadem actio numero. Bartolus ibi dicit, quod dicta lex debet intelligi per non reſtitutionem in integrum, & malè. Quia etiam mero jure de in integrum reſtitutione agi poteſt. Caſtrenſis ibi dicit, quod *d. l.* loquitur in ſciente, qui ſibi debet imputare. Quod falſum eſt, quia imò idem ſi ſibi, vera ſolutio eſt, quam gl. hic tangit: quod ibi ex alia cauſa in judicium non deducta & perſonali actione agebatur *l. igitur, per d. §. actiones.*

LEX VIII. IIDEM AA. ET CC. Dionyſiæ.

Cum teſtamentum.] Gl. & Doctores malè reſtringunt hanc legem ad confeſſionem ſcienter factam. Veritas, quod ſimplex confeſſio etiam à ſciente facta non inducit diſpoſitionem, ſed demum, ſi appareat fieri animo diſponendi in textu, ibi, *ſive acceſſit judicium*, & diximus *in l. cum falſa, ſupra eod. tit.* An autem inducat probationem? dicendum quod ſic; donec contrà probatur, ut hic prolato teſtamento, quod non habet clauſulam Codicillarem, vel aliàs non valet in vim Codicilli. Sed ſi appareat factam ex certa ſcientia in judicio vel etiam extrà, vocatis teſtibus in præſentia legatariorum, ut *in l. Pamphil. §. 1. de legat.* 3. ſatis apparet eſſe factum animo diſponendi, & tunc non Orcini, ſed ipſius confitentis, quanquam liberaliter manumittentis erunt liberti: nec hæres admittatur, dicens ſe feciſſe illam confeſſionem per illuſionem. Similiter is, cui delata eſt hæreditas, ſi ſciens & ad ſerium actum vocatus confitetur ſe hæredem, cenſetur eo ipſo adire. Nec audiendus allegando ſe voluiſſe illudere. Quia turpitudinem ſuam allegans, non eſt audiendus, *leg. mercalem, 5. C. de condict. ob tur. cauſ. Alex. in conſ.* 59. *in fine, lib.* 9. nec ſimulationem, niſi hoc caſu legatarij ſimulationi conſenſiſſent, aliàs propoſitum in mente retentum non attenditur, *l. quod quis ſciens, de condict. indebit. l. ſi repetenda, C. de condict. ob turp. cauſ.* Nec valeret proteſtatio ſeorſim facta, niſi metus aut alia juſta cauſa concurrente, ut notatur *in l. non ſolum §. morte, de oper. novi nunciat.* Noto ex textu, quod confeſſio facta per errorem juris non inducit diſpoſitionem etiam favore libertatis, quæ eſt favorabiliſſima, *l. libertus, ff. de regul. jur.* Ergo minus alio quovis favore.

Simplex Confeſſio ſcientis.

Orcini ut infra in tit. C. 1. l. 1. quaſi ex veriſimili mente defuncti manomiſſus.

Gloſſa magna ad §. ſi legatarius.] Solve ibi, erat ſciens & volens quantum ad traditionem, quam revocare non poteſt, & quam fecit vel conſentit poſt aditam hæreditatem. Quia ſi priùs non nocet, *l. 1. §. quod ait Prætor, quorum bonorum.* In quantum autem erat nec conſentit, videlicet reſpectu Falcidiæ manet jus integrum niſi in iure, *l. error, C. ad leg. Falcid.*

Ad leg. ex his.] Peſſimè ſolvit. Quia ex teſtamento nullo nulla nec naturalis oritur obligatio, nec eſt verum quod verba enunciativa magis operentur in teſtamento militis, quàm in alio, nec in hoc eſt vis dictæ legis, quam omnes gl. & Doctores malè intellexerunt. Quia quod ibi textus facit vim in qualitate perſonæ teſtatoris, quia erat miles, in expeditione teſtatus non eſt ad ſupplendam diſpoſitionem, nec ut enunciativa probent; ſed quia facile erit probare talem fuiſſe voluntatem ultimam militis, quod non eſſet facile in alio, in quo 7. vel 5. teſtes requiruntur.

LEX IX. IIDEM AA. ET CC. Calo & Anthemio.

Non idcirco minus.] Nota, quod etiam hæres poteſt revocare confeſſionem erroneam defuncti, qui non revocavit, ſecundùm omnes hic. Sed Jaſon hic limitat in declaratione libelli, ut non poſſit per hæredem ſic-

Hæres revocet.

Idem in libello.

Intellectus verus §. ſi plures l. idem Pompon. de rei vendicat.

ti, ut tenent gl. Bartol. & omnes *in l. idem Pomponius ſcribit, §. ultim. de rei vendicat. Philip. Franc. in c. 2. col. 1. de reſcript. in 6. Anton. Rubeus in repetit. §. morte, num. 6. l. non ſolum de oper. nov. nuntiat.* Sed errant non intelligentes *dicti* §. practicam: quia imò hæres poteſt, ſed eo modo, quo defunctus & tempore debito. Loquitur enim, quando neque per confeſſiones partium, neque per probationes tempore ſententiæ, apparet qua de re ſit actum, quia tunc non poteſt ſententia ferri, niſi priùs liquidetur. Et is qui tenetur declarare, ſi poſt tempus hoc velit, debet expenſas refundere, ut non ſit captio, *l. de ætate, in fine, de interrogat. action.*

Gloſſ. final. ibi, reſponde.] Idem Joan. Fab. *& in l. qui non C. de locato.* Quod eſt intelligendum quantum ad hoc ut confeſſio, vel recognitio trahat ſecum executionem, quia non ſtatim niſi in actu dependenti à ſola voluntate unius, & prout dictum eſt *in l. cum falſa, l. cum teſtam. ſupra C. eod. tit.* ut eſt textus *in l. ſi proponas, §. 1. de inoff. teſtam.* Sed quantum ad transferendum onus probandi, ſemper etiam in errantem transfertur, ut Bald. *hic & in l. certis annis. col. 4. C. de pact. & d. §. 1. l. ſi proponas. Dec. in c. cum. ſupra col. 1. de legat. & in c. cum venerabilis, num. 38. de exceptionib. & in conſil. 665. Alex. in conſil. 13. lib. 3.*

LEX X. IIDEM AA. ET CC. Araphiæ.

Cum quis jus ignorans.] Gloſſ. 1. *in princ. in l. error,* communiter approbatur, & caſus in ſe eſt verus & adaptabilis ad hanc legem, quamvis planior ſit caſus ex *l. ultim. ad Macedon.* Sed malè dicunt eſſe exemplum indebiti civiliter tantùm: quia imò utroque jure debetur, non obſtat §. 1. ibi *ne plus legare liceat Inſtit. de leg. Falcid.* Quod eſt potiſſimum fundamentum communis ſententiæ, quia ibi non fit jus novum, ſed compendioſè recitatur, & ſic debet intelligi ſecundùm legem recitatam, quæ eſt *in l. 1. in princip. ff. ad leg. Falcid.* ubi patet quod lex civilis non inſiſtit; ſed temperat & moderatur legata, dando hæredi beneficium retinendi quartam, prout *in l. penult. C. ad leg. Falcid.* vocatur beneficium, & alibi lex vocat permiſſionem, quia lex permittit, ſi velit retinere quartam, *l. creditorem, quæ in fraud. credit, l. ſi patronus, in fin. de donat.* Ita quod ſi non retineat, non dicitur fraudare creditores nec donare, ut in dictis legibus. Et ſic jus antiquum non corrigitur, ſed datur beneficium Falcidiæ. Sic lex interpretans intelligitur ſecundùm legem interpretatam, *in Authent. de filiis ante dotal. inſtrum. natis, §. fin.* Secundùm principale fundamentum communis opinionis eſt, quod Falcidia retinet ipſo jure. *l. Plautius. l. lineam Margaritorum, l. in quantitate. in fin. ad leg. Falcid.* Quia etiam ſecundùm Bartol. *in leg. 1. col. num. 2. de condict. indebit. & communiter Doctores,* intelligitur quoad impediendam dominij tranſlationem, quia lex ultrà intentionem ipſius legis non operatur, & quod ſit debitum, *l. 1. C. ad leg. Falcid.* Et ſic ſtat vera concluſio, quod Falcidia & idem de Trebellianica, non impedit, quin hæres utroque jure ſcilicet naturaliter & civiliter, & jure actionis ſit obligatus, ſed habet beneficium Falcidiæ in particularibus, vel Trebellianicam in univerſalibus, quo poteſt libere uti vel non, in omnibus vel in quibuſdam legatis, prout voluerit. Unde ſi omittat ſcienter vel per errorem juris non repetit. Tum quia utroque jure debitum ſolvit: tum quia de facili fit reditus ad cauſam ultimam & jus antiquum, *l. ſi unus, §. pactus ne peteres, de pactis, gl. & omnes in c ſtatutum de prebend. in 6,* nec obſtat §. 1. *inſtitut. ad leg. Falcid.* Fallit ſi teſtator expreſſe juſſerit vel voluerit hæredem retinere Falcidiam vel Trebellianicam ut *in l. ſi ſponſus §. ſi quis rogatus, de don. inter vir. & uxor.* Quia tunc hæres nec civiliter, nec naturaliter tenetur ultrà dodrantem, ut *de adimen. legat.* per totum.

Onus probandi ſemper in errantē transfertur.

Inſtitutiones interpretandę ex fontibus, unde ſunt ſumptæ.

Concluſio. Dominus ultra dodrantem debitū tam naturaliter quàm civiliter ſolvit, quia Falcidia & Trebellianica non neceſſitatis, ſed liberi arbitrii eſt.

Fallit 1.

Ratio, quia tunc hæres nullo beneficio legis Falcidiæ vel Trebellianicæ eget. Quia legatum eſt limitatum per ipſummet teſtatorem, & ſic nullo modo tenetur ultrà etiam in terminis XII. Tabularum, & quocumque errore ſolvens repetit, quia etiam certat de damno vitando. Sed doctores, ut Jaſon *hic num.* errant circà *d. §. ſi quis rogatus* putantes, quod ibi ideo non repetat maritus ſcienter dotem, totum reſtituens, quia intuitu pietatis dicitur ſolvere, quod non eſt verum. Quia non repetit ex eo quod voluit donare, ut alibi donatio vocatur *in d. l. ſi legatus, in fin. ad SC. Treb.* ſcilicet in non prohibito donare. Sed vera ratio eſt, quia noluit ſibi in effectu acquirere, ſed adire; ut totum vel alienam hæreditatem reſtitueret, quoniam invitus poterat cogi adire, & tunc nihil potuiſſet retinere, *l. cogi, ad SC. Treb.* Et hæc eſt ratio principalis, & quia donatio inter conjuges non eſt prohibita, niſi inquantum patrimonium impeditur. Fallit ſecundò, ut ſolutum quocumque errore etiam juris repetere poſſit, ſi ſolvendo etiam nudo pacto ſibi cavit, quia ex pacto rei interventu, oritur actio præſcriptis verbis, *l. 2. in princip. de condict. indeb.* Fallit tertiò in legitima filio debita: quia in quantum gradus ultrà legitimam nullo jure, nec civiliter, nec naturaliter tenetur, ſed omne onus pro non ſcripto & in facto habetur, *l. quoniam in prioribus, C. de inofficioſo teſtam.* tunc etiam legitima eſt veluti æs alienum, *l. Papinianus, § ſi quis impubes, de inofficioſo teſtam.* Secùs de Trebellianica ſi filius qui non de jure, per *Bald. in l. filium, quem. C. famil. erciſcund.* ſed de conſuetudine retenta legitima, poteſt adhuc de reſiduo retinere quartam Trebellianicam, quia ſi errore juris non retineat, non repetit. Cæterùm quòd de teſtamento minus ſolemni nullam eſſe obligationem nec naturalem, nec civilem probo: quia actus eſt ipſo jure nullus. Ergo nec naturalis obligatio oritur; alioquin non eſſet nullus actus ipſo jure. Non obſtat conſtare de tali voluntate defuncti. Primò, quia §. *ait*; ex imperfecto autem teſtamento voluntatem defuncti tenere & c. non volumus. Proinde certum eſt eam voluntatem pro nulla haberi, *lege hac conſultiſſima, §. ex imperfecto, Cod. de teſtam.* Ergo lex reſiſtit productioni cujuſvis juris & obligationis *per legem non dubium, Cod. de legibus, lege cum lex, de fidejuſſoribus.* Secundò ex teſtamento nullo non poteſt adiri hæreditas, & ſic omnia jura corruunt, etiam legata ad pias cauſas. Tertiò falluntur Butrig. Bartol. & alii, qui putant naturalem obligationem oriri ex voluntate defuncti, quia etiam in teſtamento ſolemni non oritur ex illa, ſed ex voluntate hæredis hæreditatem adeuntis ex illo teſtamento, & ex quaſi contractu, qui tunc inter hæredes & legatarios, & fideicommiſſarios celebratur *§ hæres quoque Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi contract. naſc. l. ex maleficiis, § hæres, de action. & obligat. l. apud Julianum, in fin. ex quibus cauſ. in poſſeſſ eat.* Itidem & tunc omnis obligatio teſtamentaria oritur, & neceſſariò incipit ab hærede ex eo teſtamento adeunte. Aliud de obligationibus, quibus tenebatur defunctus vel quæ illi debebantur, quia ipſæ eodem numero deſcendunt in hæredem quocunque titulo ſive teſtati, ſive inteſtati ſit hæres, non ex novo aliquo contractu vel quaſi, ſed quia defunctum repræſentat & eſt eadem perſona *l. hæredem, de regul. jur.* ſicut repræſentabatur in ipſa hæreditate quieſcente, *l. mortuo, de fidejuſſor.* Porrò inſulsè pro communi allegant exemplum pacti nudi, quia in pacto nudò juſto, de quo intelligitur *l. Stichum vel Pamphilum, § naturalis, de ſolut.* id eſt, æquo juridico non reprobato fides data eſt, & accepta, unde non mirùm ſi oriatur naturalis obligatio, *l. cum amplius, §. in natura, de regul. jur.* & tale pactum non eſt nullum, ſed habet ſuam formam

Donatio inter conjuges eatenus prohibita.

Differentia legitima Falcidiæ & Trebell.

Ex teſtamento minus ſolemni nulla obligatio oritur.

Ratio quare ex imperfecto teſtamento nulla obligatio oritur.

Naturalis obligatio non à voluntate teſtatoris, ſed adjitione hæreditatis oritur.

Hæres & defunctus eadem perſona.

Ex pacto nudo quare naturalis obligatio oritur.

Numerus teſtium à teſtamento eſt de jure.

&

ſtantia. In quo etiam Canones conſentiūt. & ſua ſubſtantialia, & ideò ſubſiſtit, *l. 1. de pact.* teſtamentum autem non ſolemne prorſus nullum eſt, prorſus eſt ineptum, quod Butrig. Bartol. & alii dicunt, quod ſolemnitas teſtium teſtamenti non eſt forma ſubſtantialis, ſed probatoria, quia ſequeretur primo, quod illa ſolemnitas ſeu veritas teſtamenti poſſit probari per duos teſtes contrà *l. 2. C. de bonor. poſſeſ. contra tabul.* & evertendo omnia juris ſolemnia, per *l. ſi quando, in princip. de inoff. teſtam.* Secundò, quod in teſtamento minus ſolemni non deficeret jus, ſed probatio, ut *in l. duo ſunt Titii ff. de teſtam. tutel.* Et ſic non ſolùm naturalis, ſed etiam civilis obligatio orta eſſet.

Ad leg. finalem.] Gloſſ. hic & ibi omnes Doctores malè intelligunt. Dicendum eſt quòd loquitur & intelligitur ſecundùm *leg. ult. C. ad leg. Falcid.* Quæ loquitur in teſtamento ſolemni, in quo legatum naturaliter & civiliter debitum dicitur reſpectu Falcidiæ indebitum, prout propriè non dicitur creditor nec debitor, quatenus obſtat legitima & perpetua exceptio, *l. creditores, l. debitor, de verbor. ſignific. l. 16. qui in fine de act. & obligat. l. & eleganter, §. ſervus pactionis, de dolo, l. vel obligatus, 20. §. obligatum, de liberal. cauſ.* Et ultrà jura prædicta, proſunt verba, *d. l. fideicommiſſum,* ibi, *fidei expiendæ causâ.* Quæ ſunt ſimilia verbis, *d. l. ult.* & quibus leges utuntur in teſtamento ſolemni, in quo locus eſt Falcidiæ, ut *in l. 1. C. ad leg. Falcid. l. patrem, l. creditorem. Quæ in fraud. creditor, l. ſi Patronus, in fin. de donat.* Et ſic tam ſolutio quàm promiſſio errore facti non juris facta non repetitur, *d. l. error, ad leg. Falcid.* & ita debent intelligi: ſecùs ſi promiſſio eſſet facta in genere de ſatisfaciendo teſtamento. Ita quod tacitè vel expreſsè referretur ad jus, prout in dubio refertur, niſi dicatur integraliter, vel quid ſimile facultati detrahendi aliquid. Et multò minus ſi eſſet cautio, de qua infrà *in tit. ut in poſſeſ. legat. cauſ. mittat. & tit. ff. ut legato ſeu fideicom. nomin. caveat.* quæ non fiunt animo augendi obligationem, ſed exiguntur. Ergo quia in neceſſitatibus nemo liberalis, *l. rem legatam, de adimend. legat.*

Ad leg. ult. ad SC. Macedon.] Ratio eſt, non quod ſit civiliter indebitum, ut gl. & omnes Doctores putant: ſed eſt ratio quam reddit textus *in l. qui exceptionem 41. in fin. princ. de condict. indebit. & l. ſed ſi paterfamil. 9. ad fin. ad SC. Maced.* videlicet quando eſt exceptio inducta ejus cauſa cui debetur, & magis in ejus pœnam, quam ad exonerandum debitorem, ita etiam debet intelligi *l. ſi pœna, 19. in princip. de condict. indebit.* Et in quantum *d. l. ſi pœna* dicit *naturalis obligatio manet,* intelligitur ſecundùm *l. quia naturalis 10. ad SC. Macedon.* Id eſt, de primitiva obligatione ſecundùm naturam ordinariam contractus, &c. Ita etiam debet intelligi *l. 3. in fin.* ibi *ſupereſse enim ff. quod quiſque jur. in alium,* ut dixi latius in meis novis intellectibus, & quidquid omnes gloſſæ & Doctores ubique qui dictas leges & ſimiles malè intelligunt, & in omnibus dictis legibus ſi ſolutum fuerit errore pacti, poſſe repeti. Glo. in minore & muliere bene dicit.

Gloſſa in verb. *item è contrario,* bene dicit, ſed malè allegat & limitat. Fallit ergo quandocumque quod ſolutum eſt, poterat efficaciter repeti per *l. 1. de ſuperficieb. invitus nemo § cui damus, de reg. jur.* Quia ſive civiliter tantùm, ſive etiam nec civiliter, nec naturaliter, ſed mero judicis officio, ut *l. cui per concluſionem de act. empt.* Quia ſolutum antequam judicis officium ſit extinctum, id eſt, quandiù poterat exigi, non poteſt exigi quocumque errore ſolutum, alias quocumque errore ſolutum repeti poteſt, ſic condemnatus iniquè, *d. §. in omnibus l. ſi fidejuſſor. 29. ff. mandati,* quia poterat cogi jure, quamvis non ſit civilis obligatio. Sed gl. & omnes Doctores limitant, in cauſa quæ creſcit per inficiationem & malè, quia licet ceſſet formula condictionis indebiti, quæ eſt ſtrictior, competit condictio ſine cauſa, quæ eſt latior, imò generaliſſima, ut per gl. & Doct. *in l. 1. de condict. ſine cauſa.*

In l. in ſumma. Malum eſt exemplum, quia ex tranſactione bona fide facta niſi quatenus manet in terminis nudi pacti, naturalis & civilis obligatio ſolvitur, & ſic verum debitum ſolutum, etſi ante tranſactionem nihil debebatur. Sed *in d. §. indebitum, & §. adeo,* ad debitum utroque jure verum obſtabat exceptio perpetua, & ſic idem quod in utroque jure debitum & omni errore ſolutum, vel etiam juris & facti ſimul repetatur. Fallit ſi cauſa ex poſt facto reducatur ad non cauſam, & tunc repetitur non condictione indebiti directa, Indebitō ſolutum reddens ad non causā, quia erat debitum, ſed utili, *l. 2. de condict. indebit.* Sed quod attinet ad exceptionem dilatoriam, ſive certam, ſive incertam quocumque errore ſolutum nunquam repetitur, *l. in diem, l. ſi cum moriar, de condict. indebit.* Limito ut procedat in dilatione modica, quæ eſt modici præjudicii, *l. ſi debitori, de indic.* idem ſi fuit longa tempore ſolutionis, ſed tempore repetitionis modicum ſupereſt: ſecùs in longa dilatione magni præjudicii. Idem ſi dubitetur, an futura ſit longa, quia quamvis deficiat formula condictionis indebiti, & actio directa, tamen competit utilis, ut in fortiori tex. *in l. 2. de condict. indebit.* ubi ſolutum eſt verum debitum tempore ſolutionis inſpecto, ſed poſteà rediit ad non cauſam, & tex. dicit competere utilem condictionem indebiti. Sic in ſimili *in l. 3. de condict. indebit. gl. ult. in d. l. 2.* Et bonus textus in ſimili *in l. curatoris, & ibi gl. Bald. Paul. Alex. C. de negot. geſt.* ubi edictum prætoris de quo *in l. 1. & 3. de negot. geſt.* quod loquitur in ſponte gerente, deficit ſtricto jure in geſtore neceſſario, qui ideò non habet directam, tamen habet utilem negotiorum geſtorum actionem, *d. l. curatoris.* Quia ex æquitate fit extenſio ex identitate rationis; ſed propriùs loquendo ex ſimilitudine rationis, prout etiam aliàs deficiente formula condictionis indebiti concepta in certis ſummis, tamen competit condictio incerti, *l. ſed etſi me putem, §. 1. l. qui exceptionem, §. 1. de condict. indebit.* Si ſolvit fundum vel domum non deducta habitatione vel uſufructu unius anni, & ita practicatur. Quod autem controvertitur de interuſurio, non congruit, niſi poſt temporis lapſum pro rata, & tunc in quantum reus eſt locupletior, & ad minimum æſtimetur *l. ult. de prætor. ſtipulat.* In quantum gl. *ad fin.* dicit quartam ipſo iure remanere in bonis, verum eſt etiam reſpectu ſimplicis Falcidiæ, quantum ad dominii tranſlationem, quia non tranſit pro rata retinenda. *Bart. in l. 1. n. 2. de condict. indebit.* & idem in Trebellianica. Quia valet argumentum de Falcidia ad Trebellian. *l. Marcellus, ad SC. Trebell.* ubi latè Alex. Jaſ. Nicol. Everhard. *in locis legalibus,* imò Trebellianica non eſt facta niſi ad declarationem Falcidiæ, quæ locum habebat etiam in univerſalibus, *l. 1. in princip. ad leg. Falcid.*

LEX XI. IMPERATOR CONSTANTINUS A. Valeriano agenti vicariam præfecturam.

Quamvis in lucro.] Ex lege, *quamvis* infertur hoc, quod *l. error, C. ad leg. Falcid.* habet locum etiam in fœmina: quia in Falcidia hæres extraneus certat de lucro, ſecùs in legitima, niſi ſit minor annis, & ſic jura facilius ſubveniunt ætati quàm ſexui.

LEX 12 IMPERATORES VALENTINIANUS, Theodoſius, & Arcadius Auguſti Flaviano PF. Illyrici Italiæ.

Conſtitutiones principum.] Propriè loquitur de novis conſtitutionibus, & recurrendum ad Novell. & factæ novæ conſtitutiones, & mulieres ligantur ſicut maſculi. *Bald. Jaſ. hic Decius in l. 2. n. 15. de regul. iur.* etiam minores annis, *l. ſi ſcire, §. Lucius, & ibi Alber. Bartol. de adminiſtr. tut. Alex. in conſil. 49. lib. 1. & in conſil. 254. lib. 6.* ubi in annotationibus dixi.

LEX XIII. ET FINALIS. IMP. LEO. ET Anthemius AA. Erytrio præfecto prætorio.

Ne paſſim liceat.] Mulieribus, ruſticis, imbecillibus & aliis non ſubvenitur, niſi in caſibus hic expreſſis & allegatis *in gl. hic Decius in l. 2. num. 93. ff. de reg. jur. l. juris ignorantia, lectura 2. num. 15. C. qui admitti. & in c. paſtoralis, num. 19. de except. Alexand. in conſil. 75. num. 10. lib. 5.* ubi in annotation. dixi, & adhuc debet intelligi, quoniam circumſtantia ſexus vel alterius imbecillitatis facit juſtam cauſam. Item imbecillis remedio utitur, niſi velit uti contrà æquè imbecillem. Jaſon hic *num. 5.* errat, dicens, quod mulier fidejubens cum juramento non debeat certiorari, ſed præſumatur debite certificata, & quamvis idem teneat Stephan. Aufrer. in *Deciſion. Tholoſan. quæſt. 35. Alexand. in conſil. 146. lib. 7. Alciat. in c. cum contingat, num 223. de jureiurand.* & malè, ut dixi in annotationibus ad d. conſil. Alexandri, quia non ſufficit certificatio & renunciatio expreſſa, quoniam eadem facilitate renunciavit, *l. doli exceptio 19. §. diverſum de novat. & delegat.* niſi fidejuberet in judicio, & certificata renuntiaret apud acta, *l. ultim. ad SC. Velleian.* vel niſi poſt lapſum biennii rurſus certificata fide juberet & renunciaret, *l. ſi mulier, C. ad Velleian. Paul. Caſtr. in d. l. ult.* non obſtat, *c. ex reſcript. de jureiur.* quia eſt ad lites & cum cognitione ibi ſi conſtiterit, & ſic nullæ legitimæ exceptiones tolluntur, *clem. 1. de conceſſ. prabend.* & graviter errarunt Canoniſtæ non intelligentes ſtylum Cancellariæ, nec alia jura contraria. Cæterùm iuramentum non tollit legitimas, *l. ult. C. de non numerat. pecun. c. quemadmodum extra de iureiurando.*

TITVLVS XIX.

De precibus imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non.

LEX I. IMPP. DIOCLETIANUS ET Maximianus AA. Firminæ.

Fruſtrà precibus impetrat, quod iure communi conceditur, l. unic. Cod. de theſaur. lib. 10. Directè manumiſſi l. cum quaſi, § ſed & ſi quis, l. ergo, § hi qui de fideicomm. lib.

Licet ſervilis conditio.] Regula: ſervos non audiendos in hac lege limitatur, & tunc conſequentur etiam libertatem, ſed tanquam orcinus, id eſt, ex veriſimili mente defuncti, *l. qui ob necem 5. ff. qui ſine manumiſ. ad libert. perven.* Sed ſi ob facinus contrà republicam vel bonum publicum, tunc etiam civitatem Romanam conſequitur, & ſic tanquam ingenuus nullus libertus, *l. de quib. ex cauſ. ſervi pro præm. libert. accipiunt.*

LEX II. IMPERATOR CONSTANTINUS Auguſtus Severo P. F. V.

Aliàs ſecùs & ibi gl. in verb percipiant Hoc ſemper intelligendū eſt procedere cum cauſæ cognitione, aliàs ſecùs. Bonus caſus in l. 1. C de condict. ex leg. ubi ante tempus exigitur debitum cū uſuris.

Quoties reſcripto noſtro.] Quantum ad moratorium vel reſcriptum moratorium, ampliatur primò, ut poſſit dari etiam contrà clericos, & obligatos ſub ſigillo eccleſiaſtico vel contrà tales creditores, quos vocant demiſſi, etiam non obſtante juramento, quidquid dicat hic *num. 2. Alber. Brun. in conſil. 46.* Quia in iuramento ſemper excipitur authoritas ſuperioris, *l. ult. qui ſatiſdar. cogunt.* Secùs de iùre Canonico. Ampliatur ſecundò, ut poſſit concedi etiam non data cautione per debitorem, niſi iuratoria, vel qualem dare poteſt, quemadmodum inopi ob damna rei familiaris datur, vel ei qui eſt ſolvendo, ſed ob iuſtam vel probabilem cauſam, puta quia mutuavit pecuniam ſuam principi, vel reipublicæ, & hoc caſu quoniam datur debitori locupleti, tunc demum tenetur dare cautionem idoneam deſolvendo in termino prorogato, *l. univerſa infra eod. tit.* quæ ſic debet intelligi. Fallit primò, ut non detur contrà debitum ex ſententia contradictoria, nec contrà minores, viduas, pauperes & ſimiles. Fallit etiam ubi quis tenetur ex delicto vel dolo, unde non ſolet reſcriptum à iudicibus holomogari illis impetrantibus qui cùm non eſſent ſolvendo, contraxerunt æs alienum, *argum. l. penult. in fine de iure doti. Paul. in l. etiam, §. 1. ſolut. matrim. Franciſc. Ripa in l. quod te mihi, 5. num. 51. ſi cert. petat. Alciat. in c. cum non ab homine, num. 78. cum ſeq. de iudic.* Fallit tertiò, ut non niſi ad modicum tempus puta 5. vel 6. menſium anni. Reſcriptum autem quinquennale non datur niſi ſub conditione, ſi maior pars creditorū conſentiat, *l. ult. C. de ceſſion. bonor.* & intelligitur maior pars reſpectu quantitatis debiti, *l. maiorem de pact.* & in hoc prodeſt reſpectu principis, ut ſufficiant conſenſus ſingulares, aliàs non præiudicarentur aliis, niſi ex conſenſu maioris partis habito in communi, *l. & ſuum, aliàs eſt, §. Marcellus autem, in l. 7. §. hodie tamen de pact.*

Non valet iuramentū contra ius ſuperiorum, vel in cives præiudiciū, c. venientes de jureiur. Et per hoc limitatur l. univerſa C. eod. tit. Limitata. Qui dolo, induxit aliquem ad contrahendum, debet illi ſimpliciter ad terminū conſtitutum, nec poteſt obtegere principed imponere, Sæpe eſſe ſeruat principes ut contigēdo & extendis ipſorum reſcriptis, nec derogatur ipſorum actorum,

In gloſſa prima ad *l. ſi creditors. C. de pact. inter emptor. & vendit.* Solutio eſt, quod ibi dilatio includebat negotium principale: hic autem loquimur de ſimplici dilatione, quæ nudam brevem moram facit, ſalvo principali. Joan. Fab. Bald. hic & ibi, & clarius quàm Doctores dicendum, quod ibi loquitur in pacto redimendi, ſeu de retrovendendo concepto per verba directa. Idem ſi per verba obliqua, ut videlicet venditor non poſſit impetrare reſcriptum, ut ſibi liceat redimere poſt tempus. Quod eſt verum in legitima & efficaci venditione, ſecùs ſi fuiſſet ſimulata in fraudem pignoris, ut venditionis colore creditor faceret fructus ſuos; quia tunc poſſet perpetuo redimi. An verò & quatenùs in ſortem dixi *in tract. uſurarum, quæſt. 35.* Idem ſi eſſet vendita ſeriò, ſed nimis vili pretio, quamvis non infrà dimidiam, *l. 2. C. de reſcind. vendit.* quia tunc poteſt Cancellaria prorogare nimis breve tempus redimendi. Quia veriſimiliter venditor fuit inductus ad minus vendendum, quia ſperabat redimere infrà modicum tempus.

In veritate & præſumptione ſimul æquitatem: ſecus ſi præſumptione tantum.

Gloſſa magna in fine.] Dicendum, quod nec iure quidem civili quæſitum tollere poteſt etiam ex certa ſcientia & poteſtate abſoluta. Si quæſitum eſt iure æquo & in veritate & in præſumptione civili fundato, nec refert an de dominio reali directo vel utili, an de iure actionis, vel ipſius obligationis agatur quidquid gl. & Doctores communiter dicant. Secùs ſi quæſitum iure civili fundato in præſumptione & authoritate civili, ut ſi quis reali vel perſonali actione iniquè abſolutus vel condemnatus ſit, & tranſivit in rem iudicatam. Victor enim habet verum ius & actionem iudicatam, ſed poteſt princeps tollere permittendo appellationem, non obſtante lapſu fatalium, *l. tempora, & ibi Angel. C. de tempore & reparat. & appell.* vel ius reviſionis, ſi ſententia lata eſt ab his, à quibus appellare non licet. Sed paſſim non debet, nec abſque probabili cauſa, ne labefactet authoritatem rerum iudicatarum, quam Cicero dicit continere Rempublicam, idem ſi, inquam, conſuetudinem vel legem abroget, ut quod in directo nepos non repræſentet patrem, quia poteſt novum legitimum ſuum edictum extendere, retrò etiam ad ſucceſſiones iam quæſitas. Quia quamvis ſunt quæſitæ iure: tamen iure erroneo & iniquo, adhuc non definito, ſed cum congruo moderamine temporis vel rerum debet extendere. Errant gl. & Doctores communiter facientes vim in dominio corporali, quia etiam uſusfructus perſonales actiones & alia iura non minus etiam iure gentium ſunt res noſtræ, & in dominio noſtro *l. qui uſumfructum in fin. ſi uſufruct. petat. l. ſi legatus ad SC. Trebell. l. meorum, 91. & l. nominis & rei, ff. de verb. ſignificat. Angel. in l. 1. de ſtatu homin.* contrà Bartol. ibi. Verum eſt, quod crebrius ſolet eſſe maius præiudicium corporali dominio & poſſeſſione auferenda, & aptior iniuſtitia. Sed tamen ex iuſta cauſa puta publicam utilitatem concernente auferri poteſt, *l. tem-*

Cognitio cauſæ præcedat utique.

Hanc male intelligunt.

ſi reverberatum, de rei vendicat. & in d. l. ibi *modios*, id eſt, moderato & iuſto, & vili pretio. Tum quia modicum, non ſemper parum, ſed ſæpe modeſtum & temperatum ſignificat. Tum quia ei, à quo invito aufertur etiam magnum pretium cenſetur modicum ſecundùm Angel. *ibi.* Dixi *in annotationibus ad Alexand. in conſil.* 101. *numero* 8. *lib.* 1.

LEX III. IMPERATOR CONSTANTINUS ad populum.

Nec damnoſa fiſco.] Intelligitur de gravi præiudicio, ut in lege præcedenti; aliàs etiam poſt incorporationem factam fiſco, poteſt confiſcatio vel pœna remitti, ſed difficilius, nec plus valet reſcriptum geminatum quàm unicum, niſi ex certa ſcientia, quia ſurreptio etiam ſemper obſtat, *argum. l.* 1. *ibi ſive ex uno, ſive, Cod. de errore calculi, c. conſtituttus, de reſcript.* Adhuc ubi apparet de certa ſcientia vel etiam motu proprio, ſi eſt contrà ius & in grave præiudicium debet expectari ſecunda iuſsio, vel aliquantiſper diutiùs differri, *l. ſi vindicari, C. de pœnis*, & manet reſcriptum contrà jus, &c.

LEX IV. IMPERATORES GRATIANUS, Valentinianus & Theodoſius Auguſti Floriano Præfecto prætorio.

Univerſa reſcripta.] Gloſſa: ſecundò nota limitationem ad *l. non dubium, C. de legib. & l.* 2. *& ibi Bart. de Canone frumentario urbis Romæ, lib.* 11. Quod quoties lex apponit ſolemnitatem cum clauſula. *quod aliter non valeat*, intelligitur ipſo iure. Fallit, ut procedat in ſolemnitate, quæ debet apponi tempore actus: ſecùs quando lex loquitur de ſolemnitate interponenda poſt actum geſtum. Quia tunc verba. *aliter non valeant*: non intelliguntur ipſo iure, ſed in effectu. Similiter in *gloſ. clem.* 1. *in verb. inhibentes, de iure patron.* quod forma data ab initio quando datur, plus eſt eſſentialis & omiſſa vitiat ipſo iure: ſecus eſt, quando datur exercitio vel modo exercendi iuriſdictionem, vel iam habenti poteſtatem. Et quod tunc non valeat, quantum ad effectum. Idem Panormit. *in c. quoniam, cum col.* 6. *ut lite non conteſt. & ibi Felin. col.* 3. *cum ſeq. Pan. in c.* 2. *& ibi Decius n.* 12. ubi in annot. dixi *de teſtib. Roman. in conſ.* 203. *Corſet. in ſingularib. in verb. valeat negativa. Andr. Tiraq. in repetit. l. ſi unquam in verb. revertatur, n.* 198. *C. de revoc. donat.*

Beneficium datur petenti.

In gloſſa tertia, quandocumque lex requirit aliquid præſtari vel fieri à parte vel à iudice intelligitur, ſi petatur, ut *hic & in §.* 1. *&* 4. *C. de uſufruct. & late Iaſ. hic*, ubi *n.* 15. malum exponit exemplum *d. l. in bonæ fidei, C. de reb. credit.* & dixi *in annotat. ad Alexand. in conſil.* 96. *lib.* 4.

In fine gloſſæ, idem Joan. Fab. Bald. Salicet. Fulgoſ. & Jaſ. *hic in fin.* niſi in reſcripto ſit clauſula, *non obſtante hac lege.* Juxtà notata *in l. ult. C. ſi contra ius vel utilit. public.* Quæ quidem clauſula non poteſt concedi à Cancellaria juſtitiæ, ſed ab ipſo principe & ejus certa ſcientia, & tunc quod jam apparet de voluntate ipſius principis, non erit expectanda ſecunda juſſio, niſi in illis, quæ eſſent contrà bonum publicum, vel contrà manifeſtam æquitatem. Qua clauſula non eſt opus, quando propter paupertatem debitoris datur dilatio, & ſufficit juramentum: quia alioquin eſſet inutile, imò tunc etiamſi maximè haberet vulgatam clauſulam, *data cautio*, intelligitur ſecundùm qualitatem & capacitatem perſonæ, *l. plenum*, 12. §. 1. *ff. de uſu & habitat.* Nec eſt novum, verba legis quantumvis univerſalia, reſtringi, ut latè per Jaſon, *in l.* 1. *col.* 3. *cum ſeq. ff. de legat.* 1. *in l. ſi ſtipulatus ſim Damam.* 105. *ff. de verbor. obligat.*

Illa lex debebat præponi, & malè poſtponi, ut ex inſcriptione patet. Hujus legis uſus eſt, ſi accommodemur ad

LEX V. IMPERATORES VALENTINIANUS & Valens Auguſti ad Voluſianum Præfectum prætorio.

omnes eos; qui ab imperatore jus habent cognoſcendi inter perſonas, & à quibus propter delegatam juriſdictionē non appellatur. Sententiæ difformes.

Si quis adverſus.] In lege, *ſi quis*, hanc pragmatici vocant reviſionem. *Matth. de Afflict. in deciſ. Neapolit.* 231. Amplio primò, ut liceat ſupplicare, etiamſi præfectus prætorio rem cognoverit in ſecunda inſtantia, imò etiamſi judicaverit in tertia inſtantia, ſi tamen non ſint ſententiæ conformes. Quia tunc licebit ſupplicare; aliàs non, *l. unica, C. ne liceat in una eademque cauſa ter provocar. gloſ. ibi & hic in verſ. ſed certè.* Ubi eſt vera ſolutio. Amplio ſecundò, etiamſi is, à quo non appellatur, cognoſcat ex prorogatione, non ſubditorum vel alterius partis non ſubditæ, qualis juriſdictio, quæ prorogatur. Hanc ampliationem limito primò, ut procedat, quando hoc habet iure communi: ſecus ſi ex privilegio, niſi privilegium ſit ita latum, ut comprehendat, quandocumque cognoſcat etiam ex prorogatione, vel de quibuſcumque ſententiis inter quoſcumque latis. Secùs ſi privilegium eſſet datum ſimpliciter, quia intelligitur quantum ad ea, quæ ſunt naturalis & ordinariæ iuriſdictionis tunc competentis, non autem adventitiæ juriſdictionis vel extraordinariæ, ſeu poſteà prorogatæ vel extenſæ per tex. *in l. Rutilia. de contrah. empt. & vend. l. Seio amico*, 10. § *medico, de annu. legat.* Tum quia privilegium in illis naturalibus ſatis operatur, & ſic in cæteris debet reſtringi, ut ius commune minus corrigatur, *l.* 2. *ubi Bartol. Bald. & latiſſime Salicet. C. de noxalib. action. l.* 4. § *toties, ubi uterque Imol. de damno infect. c. ſanè, c. ex ore, in fin. de privileg. & ibi Canoniſtæ.* Et tunc quod fortius etiam ſubditus dicti principis poterit, ſi ſuccedunt mero iure appellare, id eſt, ſine permiſſione principis, & hoc ne ſit deterioris conditionis, quàm ſuus adverſarius, qui poſſet appellare bis, & iſte non poſſet, vel tantùm ſemel; quia debet eſſe inter litigantes æqualitas iuris adminiſtrandi, *l. ult. C. de fructib. & litis expenſ. l. in ſacris*, 2. *in fin. C. de proxim. ſacror. ſcrinior. lib.* 12. Unde in ſimili, procurator principis ſuccumbens non condemnatur in expenſis, pariter ſi vincat non debet victus in expenſis erga eum condemnari, niſi appareat de manifeſta calumnia, ſed tunc etiam procurator fiſci debet proprio nomine in expenſis condemnari, *l. non eſt ignotum*, 6. *& ibi Faber. C. de adminiſt. tutor.* Prædictis non obſtat quod juriſdictio prorogata eſt ejuſdem naturæ, quia verum eſt ordinariè, non autem extraordinariè, quemadmodum dicitur de ſubrogato, quod adſumit naturam ejus, in cujus locum ſubrogatur ſcilicet primordialem, non autem ſupervenientem & accidentalem, *glo. ſingul. in l. certi condictio, glo.* 2. *in fin. ſi cert. pet.* quamvis exemplum gloſ. 8. ibi non ſit verum; quia ibi non eſt actio ſubrogata, ſed concurrens. Fallit ſecundò, ut procedat, dummodò prorogatio non fiat, niſi de perſona ad perſonam, vel de loco ad locum, ſed ſemper infrà metas ordinariæ poteſtatis. Quia licet aliàs poſſit fieri prorogatio de re vel ſumma ad majorem infrà eamdem ſpeciem juriſdictionis, *l. inter convenientes, & ibi Bart. ad leg. municipal. l. de qua re*, §. 1. *de judic. Jaſ. in l. teſtamenta omnia C. de teſtam. Panorm. Felin. & Dec. in d. c. de excommunicat. de offic. legat.* tamen reſpectu appellandi non habet locum, quia ſi judex habet juriſdictionem uſque ad mille, & non poteſt ab eo appellari, quamvis communi conſenſu ad majorem rem vel ſummam reo non excipiente, ſed ſcienter procedente, *l. prætor. de juriſdict. omni judic.* tamen poterit appellare. Quia non habet jus ad ultimum judicium niſi infra antiquam ſummam. Sed hodie *d. l. inter convenientes, & d. §.* 1. & ſimiles non ſervantur in praxi, nec licet prorogare ultrà ſummam, ſed judicium erit nullum, quia hodie juriſdictiones ſunt limitatæ de conſuetudine magis quàm de jure & limitatis non po-

Ratio, quare ſententia privilegiati, ſed ſimpliciter ſupplicare liceat, non autem appellare.

A ſimili in condemnatione expenſarum.

teſt addi, *l. in agriſ, ff. de acquirend. rer. domin. Bald. in l. certa ratione*, C. *quand. provocat. non eſt neceſſ.* Fallit tertiò, ſi partes coram judice, à quo non licet appellare, proceſſerint, ut coram arbitrio vel amicabili compoſitore ſeu arbitratore, quamvis Jaſon hic in fine contrarium dicat, & ſe conſuluiſſe & tenuiſſe, & malè. Quia tunc ut non judex, ſed ut privatus proceſſit, & omnia jura & conſuetudines locum habent, quæ de arbitris loquuntur. Non obſtat *l. epiſcopale, C. de epiſcop. audient.* quia non loquitur in judice, ſed in arbitro. Quia tunc temporis epiſcopi nullam habebant juriſdictionem contentioſam, patet *in d. l. ibi qui elegeris*, & in *l. ſi qui ex conſenſu*, 8. *in eod. tit.* ibi *arbitri more*. Sed poſteà propter frequentiam & abuſum ſtatutum eſt, ut ad judicem ſecularem ordinarium ſine metu pœnæ provocetur. *Authent. ſi quis, eod. tit.* Errant Doctores & Jaſon hic exemplificando in principe & ſuperiore ſenatu, quia aliud eſt poſſe reviſionem obtinere de poteſtate abſoluta, & tunc non eſt de jure, nec in vim uſus aut alicujus legis, ſed de mera gratia, aliud poſſe ſupplicare de jure, & reviſionem deberi jure communi, ut hic, & tunc non dabatur, niſi contrà ſententiam judicis, à quo non jure communi, ſed ſpeciali privilegio non poteſt appellari, & ita debet hæc lex cum authentica ſequenti intelligi. Quamvis enim ſpeciali privilegio generaliter vel in certa cauſa in individuo remota ſit appellatio, tamen remanet ius ſupplicandi, & reviſionem ſemel petendi, *argum. l. præfecti, de minoribus, l. ſi domus, in princip. de ſervitut. urbanor. prædior.* Unde eſt regula: *quoties lex vel ſtatutum vel ſuperior tollit appellationem contra ius commune, non tamen tollit ſupplicationem.* Sed ſit locus huic legi. *Bald. in l. ult. in fine, C. de temporib. appellat. Joann. Imol. in l. 1. §. interdum, col. 11. ff. a quibus appellat. non licet. Salicet. in l. ult. col. fin. C. de ſent. & interlocut. Paul. de Caſtro. & Dec. in l. ult. C. de edict. divi Adr. tollend. & in conſ. 533 col. 1.*

Authent. Novell. 119. *cap.* 5.

Libellus ſupplicationis duplex.

Quæ ſupplicatio.] In gloſ. 1. idem Bart. Joan. Bald. & Jaſ. ſed errant, quia duplex eſt libellus: unus, qui concernit deciſionem, & iſte debet infrà biennium offerri principi, qui cognoſcet vel judices dabit, *l. unica, C. de ſent. præfect. prætor.* Alter libellus concernit deciſionem & moderationem executionis, de quo hic, qui in Novella Græca vocatur *Didaſcalicum*, & debet offerri prætorio, vel ſuis conſiliariis infrà decennium, & ſic non præfectus nec iidem iudices cognoſcent.

Ad gloſſam ultimam: Prima ſolutio reprobatur per Cyn. Salicet. Jaſon, *hic & per gloſ. 2. & omnes infra de ſent. præfect. prætor.* & quia Doctores hic, gl. & Canoniſtæ *in c. ex literis, de in integ. reſtitut.* intricant, dicendum indiſtinctè, quod licet infrà biennium prætereà à principe de integro cognoſci. Et ita tenent Hoſtienſ. Panormit *in d. c. facit Authen. ei qui appellat. C. de tempor. & reparat. appellat.* Multum autem errant Doctores hic, & Jaſ. *notab.* 3. æquiparantes remedium huius authenticæ reſtitutioni in integrum. Quia primò pendente reſtitutione in integrum nihil innovatur, *l. unica, C. de in integr. reſtitut. poſtul. ne quid novi.* niſi urgente præſumptione appareat fruſtrationis cauſâ peti, quia tunc niſi in continenti de reſtitutione decidi poſſit, exequitur ſententia data cautione, ut notat *in c. ſuſcitata, de in integr. reſtitut. Bart. in l. defendentes, de authorit. tutor. & in d. l. unica, & in l. ſi prætor, in fin. de judic. Panormit. in d. c. ſuſcitata.* Sed hic ſupplicatio non impedit executionem, ſed tantùm certo caſu cavetur. Secundò, reſtitutio in integrum petitur non propter iniquitatem vel gravamen ſententiæ, ſed propter errorem proprium vel adverſarii circumventionem, *l. præfecti, de minorib.* Sed hic petitur propter ipſum gravamen, *text. l. unic. Cod. de ſentent. præfect. prætor.* ibi. *ſi contra jus ſe læſos affirmant, & in authent. ut ſponſalit. largit. §. aliud*, ibi *putaverit ſe gravari, & in fine*, ibi, *qui ſe gravatum*, & ſic non differt ab appellatione, niſi ſolo nomine & verborum adumbratione. Tertiò, reſtitutio poteſt coram eodem iudice vel alio peti, *l. in cauſa 2. in fin. cum l. ſeq. de minorib.* Sed hæc ſupplicatur tantum coram principe, *d. l. 1. de ſentent. præfect. prætor.* in quo rurſus magis convenit cum appellatione. Aliud reviſionis genus in praxi, quod Pragmatici vocant propoſitionem erroris contrà Areſta lata à ſupremis Tribunalibus vel Conſiſtorialibus, quæ Parlamenta vel magna Conſilia vocant quando victus prætendit, erratum eſſe & negotium minus plenè intellectum, & olim in Gallia proponi poterat uſque ad 30. annos, donec Ludov. II. reduxit tempus petendi ad biennium, & ideò vocatur propoſitio erroris. Quia in libello debent omnes prætenſi errores clarè & diſtinctè exponi, nec alios allegare licet. Deinde qui inveniantur admiſſibiles, id eſt, concludentes, princeps dat literas patentes reviſionis. Hanc Steph. Auffrer. *in addit. ad quæſt. Deciſ. Tholoſan.* 479. malè confundit cum reviſione, de qua hic. Non ſolùm enim à reſtitutione in integrum & appellatione, ſed etiam à proviſione hujus legis & authenticæ differt: quia in reſtitutione, appellatione & reviſione huius authenticæ licet allegare & procedere de novo, ſed non in dicta propoſitione erroris, quę debet omninò judicari ex eiſdem antiquis actis, & eſt mera reviſio. Unde ſit ab eiſdem iudicibus aliis adiunctis. Sed proviſio hujus authenticæ non eſt mera reviſio, ſed nova de integro cognitio, & prætenditur gravamen, & eſt ſimilis appellationi, niſi quod propter reverentiam ſummorum iudicum verba temperantur. Item in propoſitione erroris indiſtinctè ſit interim reſtitutio Areſti, etiam non data cautione: imò ſi proponens impediat, vel differat executionem, non audietur, niſi priùs executio ſit perfecta. *Guid. Pap. Deciſ. Delphin. quæſt.* 345. Sed in hac ſupplicatione executio omninò impeditur, vel danda eſt cautio. Quoties autem locus eſſe poteſt reſtitutioni in integrum, ſive ex qualitate perſonæ, puta minor annis, ſive ex alia iuſta cauſa. Tunc quia nec iniquitas, nec error, nec gravamen iudicis allegatur, iidem iudices cognoſcere poſſunt, ſive ex antiquis, ſive ex novis actis, & in hac via aperta ſtultum eſſet recurrere ad appellationem, vel ſupplicationem, vel errorum propoſitionem.

Propoſitio erroris.

LEX VI. IMPP. HONORIUS ET Theodoſius AA. Iſidoro P. P.

Univerſis ſimul hanc.] Gloſſa prima *in l. univerſis ſi ſcivit*, & tunc dicitur princeps ſciviſſe, ſi in reſcripto ſuo ſit clauſula non obſtante, quod ſit ſervus vel ſub banno, & non aliàs nec ſufficeret probare, quod princeps ſcivit, *gloſſ. in clem. niſi principalis, in gloſſ. ult. de reſcript.* ſicut non dicitur feciſſe motu proprio, niſi hoc contineatur expreſsè in reſcripto, *c. ſi motu proprio, de præbend. in 6. Paul Caſtr. hic* Bald. *in c. 1. per quos fiat inveſtit. in uſib. feud. in princip. Jaſ. in l. juſtitia de juſtit. & jure. Lanfranc. de Orian. in repetit. c. quoniam, contra falſa, col. 10. num 7. fol. 116. de probat.* & eſt communis. Sed dicitur intelligendi pro curia Papæ vel ſimili, in qua reſcripta proſtant vel ſunt in quæſtu Cancellariæ, ſecùs in principe nobili, & ius ex æquo ſine quæſtu adminiſtrante, & adhuc etiam multi tenent certam principis ſcientiam indiſtinctè per teſtes probari poſſe, ut dixi *in annotat. ad Alexand. in conſil. 11. n. 2. lib. 7. & Decius in c. cum inter. num. 4. de recept.* tenet ſufficere colligi ex narratis in reſcripto. Infert Bart. hic, quod quando reformatio facta & concluſa eſt in conſilio, non refert quo proponente etiam aliàs prohibito. Idem de ordinatione populi vel univerſitatis, ex quo fuit congregata, licet ineptè. *Jaſ. hic Paul. Alexand. in l. 1. in princip. ad leg. Falcid.* Quod Bald. *in l. 1. C. de legib.* ampliat, etiamſi ſtatutum di-

Beneficii ob eſt exequenti ſed conceſſum, quia iſte tantum eſt organū rei conceſſæ & adminiſtratæ.

Neceſſaria cognitio principis, ſtatus perſonæ, quia perſonæ illæ ſunt promotis, & incapaces, & inhabiles muneriū civilium.

Quando dicatur feciſſe motu proprio à ſimili.

Secùs in curia principis & nobilis ut hic.

Factâ reformatione in concilio non opus eſt quærere quo petente ea facta ſit.

cetet, quod aliàs non valeat, & hoc dummodò populus vel congregatio haberet poteſtatem derogandi tali ſtaſtuto, quod ultimum Alexand. reprehendit *in l.* 1. *in princip. ad leg. Falcid.* & bene, niſi ſatis appareat de voluntate & poteſtate derogandi. Non valet reſcriptum Papæ ipſo jure impetratum ab excommunicato per eum, niſi ſuper articulo excommunicationis vel appellationis, *c.* 1. *de reſcript. in* 6. *c. penult. extra de except.* Sed indiſtinctè valet, ſi impetraverit pro alio, *Calder. Archidiac. Lucas. Franciſc. in d. c.* 1. *Petr. Ancar. in repetit. c. acceſſorium, col.* 12. *de regul. jur. in* 6. Dixi *in Annotationib. ſupra in d. c.* 1. Sic ſi ſervus vel monachus fuerit procurator in judicio, & non fuit oppoſitum, valet judicium, quamvis Decius *in conſ.* 494. *num.* 14. ubi in Annotationibus dixi, *& in conſ.* 499. *nu.* 9. contrarium teneat, & malè. De his Panormit. & Decius *in c. ſuſcitatus, col. fin. de reſcript.*

Ampliatur Bart. dictum hic.

LEX VII. IMPP. THEODOSIVS ET VALENT. AA. ad Senatum.

Reſcripta contra jus] Noto ergo, quod reſcripta vel mandata Imperatoris contra jus vel leges non valent. Amplio primò, ut non ſolùm non obligent, ſed etiam teneantur judices ea refutare per hunc text. & *l. ult. C. ſi contra jus vel util. publ.* & ſic ſtatim declarabit impetrantem inadmiſſibilem per clauſulam generalem harum legum derogatoriam & prohibitoriam. Amplio ſecundò, ut non ſolùm propter defectum voluntatis principis, ſed etiam poteſtatis, *text. l. digna vox, C. de legib.* Princeps enim eſt, qui leges ad publicam utilitatem regit, alioquin tyrannus eſt, *l. decernimus, C. de ſacroſanct. eccleſ. l. ult. C. de inceſt. & inutilib. nupt.* Et ſit hyperbole, Doctores hic, Jaſ. &c. Quod princeps ex certa ſcientia eſt ſupra jus, & contra & extra jus ſunt deliria in adulationem tyrannorum conficta. Amplio tertiò, etiamſi agatur de civilibus actionibus vel aliquo jure privato quæſito de jure civili, ut diximus *in l. quoties, C. eod. tit.* & ſtatim ſequitur, quia præjudicatur contra jus gentium. Fallit primò, quoniam neque privatum, neque publicum læditur. Fallit ſecundò, ſi pœna criminalis remittitur, ut hic, ſecùs de pœna partis civilis, quia hic diſtinguendum, quia hic fieret aliquod incommodum, ut priùs, &c. Fallit tertiò, ſi modicum eſt præjudicium ut ex cauſa probabili, *l. quoties, ſupra C. eod. tit.* Fallit quartò, etiam in magna ſumma vel actione mero jure poſitivo in præſumptione fundato quæſita, ut quando poſt ſententiam, quæ tranſivit in rem judicatam, concedit in reviſione, etiam in caſibus jure novo exceptis, ut dictum *in l. quoties.* Et in omnibus iſtis fallentiis, ſi eſt contra jus vel contra legem habentem ſpecialem derogationem ad ſcripta contraria ſive ad jura in contrarium, ut *in l. quicumque, l. quiſquis in fin. C. de epiſcop. & cleric.* tunc non ſufficiunt clauſulæ generales *non obſtantibus legibus contrariis*, quæ aliàs ſufficerent, ſed opus eſt derogatione ſpeciali dictarum legum in individuo, vel taliter expreſſa ut appareat de mente principis derogandi etiam ſpecialibus legibus & clauſulis earum derogatoriis ad futura reſcripta prohibita. *Bartolus in extravagante, ad reprimendum, in fine gloſ. in verb.* non obſtantibus, *Panormitan. Felin. in c. nonnulli, in princip. de reſcr.* Aliàs in iſtis ultimis caſibus dici poteſt, quod deeſt principis voluntas præſumptiva, licet non deſit poteſtas, donec de voluntate expreſſa, & certa ſcientia derogandi ſufficienter appareat in iſtis, in quibus derogare poteſt.

Quatenus Imperator ſit ſolutus legibus. Doctor. error.

Noſtræ leges non ex his ſunt interpretandæ, ſed antiquis hiſtoriis & probatis autoribus qui de rebus exactè & verè ſcripſerunt ut Titus Livius Cicero. Hi ſunt habendi pro bonis & veris gloſſatoribus.

LEX VIII. IIDEM AVGVSTI Florentio PP.

Quomodo ſit aperiendum teſtamentum.

Inſtrumentorum exempla.] Teſtamentum antequam ſit apertum, non debet aperiri, niſi conſtito de intereſſe petentis, vel dato juramento calumniæ, *l. pen. C. quemadmodum teſtam. aper.* Quo facto legatario debet exhibitio & lectura integra concedi, *l.* 1. *in princip. quemadmodum teſtam. aper. leg.* 1. *infra eod. tit.* & quidem particulæ ad ſe pertinentis, *c. contingit, de fide inſtrument.* nec poteſt exhibitio totius denegari, quia unum caput poteſt per aliud declarari. *Bart. Lancellot. Decius in leg. qui filiabus, de legat.* 1. reprobata practica. Caſtrenſis *in* 1. *quemadm. teſtam. aper. & Iaſ. hic, nu.* 4. Tutor agens, petenti exhibitionem inventarij non tenetur exhibere, niſi copiam principij (id eſt, principium inventarij, præter diem & conſulem, ſive tempus, quo confectum eſt, ſufficit *l. ejus quod,* 3. *in fin. C. quemadm. teſtam. aper.*) in quo ſolemnitas continetur, non autem deſcriptionis: ita debet intelligi dictum Bart. *in l.* 1. *ff. de curatorib. bon. dand.*

Datâ cautione, legare poteſt.

TITULUS XX.

Quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat.

LEX I. IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. Remigio PP. & lex 2. Imp. Juſtinianus A. Mannæ PP.

L. 1. *dubium non eſt, & l.* 2. *temporales actiones.*] In l. 1. ibi, *preces oblata*, & conceſſæ reſcripto in forma dato.

In verb. eaſque.] Scilicet preces admiſſas & conceſſas, & actiones in eis contentas, per l. ſequentem, per quam hæc l. 1. debet ſuppleri, & ſic Ioan. Fab. hic, qui exponi eas ſcilicet actiones non meruit reprehendi per Iaſon *hic.* Quia ſe refert ad legem ſequentem, ut eam includat. Errant Bald. Fulgoſ. Iaſ. *hic, nu.* 2. *Bald. in l.* 1. *ſupra tit.* 1. *& ubique Canoniſtæ, in c. præterea, de dilat.* dicentes, quod hujuſmodi reſcriptum non habet vim libelli etiam in plenario & ordinario judicio. Quia imò eſt verus libellus, ſi concluſionem & media, ut ſolet & debet, contineat. Ad hoc *l. cum precum* 9. *C. de liberal. cauſa.* & quæ dixi *in Annotationib. ad Alexand. in conſ.* 92. *num.* 1. *lib.* 5. *ad Decium in c. cum venerit, num.* 22. *de except.* & ita practicatur niſi actor velit addere vel retrahere. Omnes Doctores & Iaſ. *hic in princ. & nu.* 4. dicentes hanc legem cum ſequenti habere duos effectus. Primus tranſmiſſionis ad hæredes activè & paſſivè. Secundus perpetuationis uſque ad 40. annos. Errant in ſecundo effectu, quia alia eſt perpetuatio tranſmiſſionis in hæredes, de qua *hic & inſtitut. de perpet. & temporal. action.* Alia perpetuatio temporis, de quo hic nullum verbum. Non obſtat principium l. 2. Quia *d.* l. 2. venit ad reſtrictionem *d. l.* 1. Ergo non debet eam ampliare, *l. legata inutiliter, ff. de legat.* 1. Secundò *d. l.* 2. *in princ.* tantùm refert, recitat vel præſupponit, & ſic ibi non diſponit, ſed verba diſpoſitiva, *l.* 2. *incipiunt ibi ſciant igitur omnes*, & conſequenter principium *l.* 2. debet intelligi ſecundum terminos *l.* 1. ut per priorem reſtringatur, ad quam ſe refert, ſicut prior per ſequentem reſtringitur. Tertiò, ab abſurdo de interdicto uti poſſidetis, quod eſt prætorium & annale, & poſſet hoc parte non vocata & ignorante fieri quadragenarium; imo quadragenarium primum, ſi hujuſmodi reſcriptum eſſet impetratum in fine anni, quia dici poteſt, quod tres effectus habeat. Primus tranſmiſſionis in hæredes. Secundus interruptionis anni tantùm. Quia in hac modicum eſt præjudicium, ſed conſiſtit in æquitate judicis, quia non eſt probatum jure, ſed poteſt rationabiliter admitti, ſi in reſcripto tempus injuriæ, vel turbatæ poſſeſſionis aut alterius cauſæ expreſſum eſt. Tertius effectus, quod ſi reſcriptum eſt delegatorium, poterunt hæredes rei coram illis delegatis trahi in jus, etiam in hæredes impetrantis.

Libellus ſupplicatorius. Bart. hic.

Tres effectus legis.

Limito primò has leges, ut procedant contra nominatos in reſcripto, contra quos eſt impetratum, *l.* 1. *ibi*, *adverſus heredes quoque ejus in quem*: ſecùs ergo reſpectu aliorum, contra quos non eſt impetratum. Quia non tranſit ad hæredes, nec in hæredes, niſi ut alias jure communi. Fallit ſecundò, niſi is, contra quem impetratur, jam eſſet mortuus, & ſic actio jam extincta; quia textus loquitur de actione, & ſic tempore dati reſcripti ſubſiſtente, ſecùs ſi jam finita eſſet. Fulgoſ. Iaſ. *num.* 6. allegant. *l. penult.* §. *petitio*, *quæ ſentent. ſine appellat. reſcind.* Fallit tertiò, ut de prætoriis interdictis annalibus, interdictis ante has leges tantùm: ſecùs ſi quæ poſteà introducerentur à judicibus vel dominis locorum ad annum, quas Iaſon poſt alios prætoriis æquiparat. *Inſtitut. de action.* & multò minus in retractu proximitatis. Quia non eſt actio prætoria, ſed condictio ex conſuetudine, de qua fit mentio *in c. conſtituimus, de re in integr. reſtitut.*

TITVLVS XXI.

Vt lite pendente vel poſt provocationem aut definitivam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare.

LEX I. IMPERATOR ALEXANDER A. Caperio.

Licet poſtquam ſupplicaſti.] Gloſſ. ſecundæ rubricæ reprobatur per Bart. & omnes, quia de tempore ante omnem litem habetur in titulo præcedenti, ſed poſt litem tria tempora hic in hac rubrica: Primum lite pendente: Secundum appellatione pendente: Tertium poſt ſententiam. Noto ex *tex.* non inſpici tempus porrectæ ſupplicationis, ſed conceſſionis reſcripti ſeu dati. Bald. Paul. Iaſ. *hic*. Sed plus dico: quod in iſtis reſcriptis ad lites, ſive ſint ſecundum jus commune, ſive contineant gratiam vel diſpoſitionem aut reſcriptum ad libellum vel ſupplicationem, non tempus datæ, ſed tempus præſentationis judici à parte attenditur, *l. ejus qui*, *ff. de appellat. recipiend. vel non.* Ideò *in hac leg.* 1. idem eſſet, ſi reſcriptum appareret de data ante ſententiam: quia ſatis eſt, quod non fuit præſentatum tempore debito, ſed in reſcriptis, quibus jus aliquod confertur (Canoniſtæ vocant reſcriptum gratiæ) ſemper tempus datæ, ſub quo gratia facta eſt, inſpicitur, text. cum gl. *in c. inſtitutionis, cauſ.* 25. *quæſt.* 2. *Bald. in l. impetrata, col.* 2. *C. ſententiam reſcindi non poſſe*, *l. Cumanum, in fin. C. de legib. l. falſas, col.* 6. *C. de furtis, gl. Franciſc. de Zabarell. in Clem. dudum*, §. *nos enim de ſepultur.* & hoc in quantum continet dationem juris, ſub limitatione, de qua *in c. cæterum, de reſcript.* Unde ſi impetrans moritur bullis non confectis beneficium vacat, non antiquâ ſed novâ vacatione per obitum impetrantis. R*ota in deciſ.* 882. *incip. ubi gratia eſt facta, de reſcript. in antiq.* Donum vel collatio principis, eſt gratiæ, ſed literarum conceſſio eſt juſtitiæ, *c. decet*, *de reg. jur. in* 6. Et quamvis non habeat effectum ante literas, ſine quibus non eſt credendum, *l. unica*, *Cod. de mandat. princip. l. probatorias*, *C. de diverſ. offic & apparit. judic. lib.* 12. *Bald. in c.* 1. *per quos fiat inveſtit. in uſibus feudor. Felin. in c.* 1. *de reſcript. Alexand. in conſil.* 107. *lib.* 7. ubi dixi in annotationib. Tum cœpit effectum de die data, ſed reſpectu litis vel inſtantiæ à die præſentationis in judicio, niſi ad finem tranſmittendi in hæredes & ad hæredes, de quo in titulo præcedenti. Fulgoſ. & Iaſ. hic impertinenter de abreptione itineris ad Imperatorem, quod non habeat vim provocationis ſive appellationis ad judicem, ut *in c. dilecti filij, de appellat.* Quod tamen verum eſt, quia Imperatores non concedunt appellationes omiſſo medio, *l. Imperatores, de appellat.* Imò nolunt ad ſe curri, ſed ſubditos habere jus in ſua provincia *Novell.* 26. §. *oportet inſuper.* nec ante definitivam appellare à gravamine reparabili in definitivam, *l. ante ſententiam, de appellat. recip. vel non.* Quæ omnia Papa ad turbandas juriſdictiones aliorum invertit.

LEX II. IMPERATOR CONSTANTINUS A. Probiano ſuo ſalutem.

Supplicare cauſa pendente.] Super leg. 2. in text: ibi, *reſcripto* debet intelligi ſecundum jura Codicis, de quibus infrà *de collat. per totum.* Vel quando relatio fuit admiſſa cum clauſula derogativa, *Authent. ut judices non expect. ſeu Novell.* 125. Sed lex 3. loquitur, quando via ordinaria lis deciſa fuit ab ipſo judice.

Gloſſa prima *in principe* ibi, *licet ſupplicare.* ſcilicet ſi ordinarius requiſitus deneget vel differat, ſed jure pontificio ſimpliciter permittitur, *c. ſtatutum*, *de reſcript. in* 6. *& tot. tit. de offic. delegat. Bald. Ioann. Faber. hic* In eadem gloſſ. ibi, *poſt litem*, niſi relevanda contumacia. Bald. *in conſil.* 121. *lib.* 1. vel in exceptis *in princip. l.* 2. *hujus tit.* & in omnibus generaliter ſimilibus ſpectantibus ad inſtructionem inſtantiæ, quoniam neceſſe eſt recurrere ad Cancellariam principis, puta propter reſtitutionem in integrum, vel ulteriorem dilationem ad teſtes producendos vel examinandos neque appellatio à denegata dilatione refuſis impenſis adnullatur causâ brevioris expeditionis.

In fine gloſſæ 1. dummodo non in cauſa pendebat. Bald. Bartol. Paul. hic. Quia debet judicari ex legibus antiquis, *in Authent. de judicib in fine*, *& in Authent. in medio litis non fieri ſacras formas, per totum.*

Gloſſa in verb. *pronuntiat, in fin.* Quo caſu debet fieri mentio de ſtatu litis & totius cauſæ, aliàs non valeret, *c. coram de offic. delegat. Iaſ. hic. Felin. in c. cæterum*, *col.* 4. *de reſcript.*

Gloſſa penult. in verb. *ſuffragio*, id eſt retentis & interpoſitis favoribus potentum aulicorum ſive per emendicata ſuffragia, & ita debet textus intelligi, non autem de reſcripto dato proprio motu principis, vel ex cauſis iuſtis.

Gloſſa ultim. Idem Paul. Iaſ. & malè. Quia lex tantum vult impetrantem per favores ſtatim condemnari in omnes ſumptus & intereſſe novæ litis: non autem loquitur de veteri lite deciſa, quia huius deciſio ſtare iubetur.

LEX III. IDEM AUG. AD UNIVERSOS Provinciales.

Qui licitam.] Super text. l. 1. *in fin.* intelligitur ſecuta iuper hoc nova ſententia, aliàs non, & ſic cautela Paul. Iaſ. hic non valet.

TITVLVS XXII.

Si contra jus vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum.

LEX I. IMPP. DIOCLETIANUS ET Maximianus AA. & CC. Gregorio.

Non idcirco minus is.] Differentia Bartoli (an cauſa ſit commiſſa, an vero cognitio, quæ eſt gl. *in l. qui procurator*, *ff. de procurator.* & ſequuntur Salicet. Fulgoſ. Paul. *hic*, Bald. *in rubrica, col.* 5. *de offic. delegat. Alex. in leg.* 1. *col.* 14. *de offic. ejus cui mandat. eſt juriſdict. Alciat. in l. notionem*, *col.* 1. *in fin de verbor. ſignificat.* falſa eſt. Et primò contra hunc textum, deinde contra text. *in l.* 3. §. *cognoſcit*, *de offic. præfect. vigil.* ita etiam Iaſ. *hic. & Speculat. de judic. delegat.* §. 5. *nu.* 12. *Felin.*

in c. præſentia, col. 8. de probat. c. ſupra, quaſtionum col. 2. de offic. delegat. Niſi verba eſſent limitata, puta, per taxationem tantùm, vel per verbum & referat adjunctum, *ut in l. ubi, & ibi gl. 1. C. de falſis.* Item ſecùs ſi committatur examinatio, *Panormit. c. ultim. de calumniat. Specul. in loco allegato, Iaſon. in l. 2. col. 2. de juriſdiction. omn. judic.*

Notat Azo in ſumma hoc tit.

LEX II. IIDEM AA. ET CONSTANTINUS & Maximinianus CC. Statiæ.

Præſcriptione mendaciorum.] Differt inter reſcripta meræ gratiæ, quæ ſunt nulla ipſo jure per obreptionem vel ſubreptionem *leg. etſi legib. inf. eod. tit.* & inter reſcripta mere ad lites ſive delegatoria, ut hic, ſive executoria, *ut in l. pater, 7. C. de pact. convent. in licet in corrigendis. de off. ordin.* & ipſo jure valent, dant, conferunt juriſdictionem, non obſtante obreptione vel ſubreptione, *ut hic & c. dilecta. ext. de reſcript.* declaratur eſſe verum, quoniam obreptio concernit cauſas cauſæ, id eſt, meritum ſive negotium principale, ſecùs ſi cauſas commiſſionis, id eſt, delegationis. Quia tunc præſcribi poteſt, id eſt, apponi ad finem præciſum non procedendi. Summa & quoties in quantum reſcriptum aliquod datur de novo ſi illud fundatur in expreſſione falſi, vel amiſſione poteſt excipi ſive præſcribi, & eo caſu ſi concernat proceſſum, valet ſemper reſcriptum, ſed ope exceptionis poteſt elidi, *c. ex tenore. extra de reſcript.* Sed ſi hoc concernat gratiam vel privilegium aut jus novum, nullum eſt ipſo jure, *l. etſi leges, C. eod. tit.* Verba *obreptitium & ſubreptitium* confunduntur in jure, *l. 1. C. ſi nuptiæ, ex reſcript. petant, Bald. hic. Dec. in c. cæterum, col. 3. de reſcript.*

Ubi pater ſtipulatur pro nepotib. propter exiſtentiã patris, quod aliàs non fieret, & per hoc acquiritur litis actio, cum cognitione judicis.

LEX IV. IMPERATOR CONSTANTINUS Aug. ad Pompeianum conſularem Campaniæ.

Etſi non cognitio.] Gloſſ. 2. *l. etſi non*, malè opponit. Quia executio eſt ejuſdem ſpeciei juriſdictionis, cujus eſt ipſum principale.

Gloſſa ult. ibi, *ab ipſo*, ſcilicet delegato vel commiſſo. idem tenet Bald. *in l. præſcriptione, ſupra eod. tit.* & male. Quia hic mendacium obreptionis vel ſubreptionis non concernit cauſas cauſæ, ſed cauſas cognitionis, nec valet exemplum Bald. quod iſte impetrans aſſerebat cognitionem eſſe executoriam, & quod id mandabatur ſententiam exequi, quod falſum eſt & contra jus. Quia nec obligationes nec inſtrumenta publica habent vim publicam executionis de jure, *l. major annis 25. cui fideicom. in princ. de minor. l. negantes, C. de action. & oblig.* Tum etiam ſi habeat executionem paratam, iſta non eſt propria vel naturalis, ſeu fiduciaria ſeu pignoratitia & probatoria. Quo facto de cauſa cognoſcitur, & de executione definitivè judicatur. Sed lex loquitur de executione definitiva & irrevocabili. Ideò obreptio concernit cauſas commiſſionis, ideò ſpectabit cauſæ cognitio ad ordinarium, vel illum, ad quem aliàs pertinebat.

LEX V. IMPP. THEODOSIUS ET VALENTINIANUS AA. ad Senatum.

Etſi legibus conſentaneum.] Super gloſſ. ult. communiter ſolvunt Ioan. Fab. Bald. Paul. Iaſ. & omnes. Quod *d. leg. 2. ſupra eod. tit.* loquitur in reſcripto ad cauſas, ſed hic in reſcripto gratioſo: tamen iſta lex loquitur generaliter; ideò debet intelligi, quod careat ipſo jure, quando reſcriptum confert gratiam vel aliquod jus, aliàs quod careat ope exceptionis, quando reſcriptum concernit cognitionem vel inſtructionem cauſæ.

LEX VI. IMPERATOR ANASTASIUS A. Matroniano PP.

Omnes cujuſcumque majoris.] Super l. ult. & gl. mag. ibi, *lex humana*, hoc verum ſecundum Bald. Salicet. & alios, niſi eſſet omnino prohibitorium & punitorium, ita quod nullo caſu reperitur permiſſum, & niſi talis diſtinctio evidenter foveat peccatum. Salicet. *hic.* Panor. & omnes Canoniſtæ *in c. 1. de conſtit.* Sed iſta theoria non valet, meliùs loquuntur Theologi, quod jus divinum non poteſt diſpenſari, diſtingui, limitari per legem vel aliquam poteſtatem humanam, admittunt tamen Theologi ſcholaſtici poſſe interpretari, ſed etiam ſanè intelligendum, ſi illa interpretatio ſumatur ex eodem verbo Dei, ut ſic ſit doctrina & non poteſtas humana ſive per viam doctrinæ & non poteſtatis. & quod d. gloſſ. de illo, *in ore duorum vel trium*: non eſt propriè jus divinum, ſed jus politicum. Quia Deus per leges divinas, id eſt, decalogi ſupplevit vicem humani legiſlatoris dando per hos Moyſi multas leges politicas, quæ tanto fuerunt majoris autoritatis, tamen non ligant niſi velut leges humanæ pro ſuo tempore & loco mutabiles, ut jura politica & humana. Ioan. Gerſon *in tractatu de vita ſpirit. animor.*

Lex humana diſtinguere poteſt legem Dei.

TITVLUS XXIII.

De diverſis Reſcriptis & Pragmaticis ſanctionibus.

Cum aliàs reſcripta ſint ſtricti juris, nec egrediantur limites ſuos. hic eſt ratio dubitandi.

LEX I. IMPERATOR ALEXANDER A. Supero.

SI libellum de communi cauſa.] *Sup. l. 1. de diverſ. reſer.* procedit, quando reſcriptum eſt conforme juri communi, vel quando non infert fiſco, nec alij præjudicium & non aliàs.

Ad gloſſ. ult. in fine ſunt contaria impertinentia, & etiam in illis non eſt eadem ratio, in altero caſu, ſicut in eo, cui fit reſponſio.

Huc pertinent quæ dicta ſunt ſupr. in l. quoties, de precibus imper. offer. in gl. magn. in fin quia leges æquè ligant ut jus gentiũ & naturale quod ex pacto venit cum & hæ ſint pacta l. 1. & l. de quibus. ff. de l & quidem publicum.

LEX II. IMPERAT. CLAVDIVS A. Epagato.

Falſò adſeveratur.] Super gl. 2. ibi, *ad cauſam.* Bartol. Ioan. Fab. Bald. Paul. Salic. Iaſ. & omnes exponunt ad juris communis obſervantiam vel ad lites, tamen hæc lex non debet reſtringi, ſed generaliter intelligi, quod reſcripta non tollanturanno, ſed regulariter ſunt perpetua, & ſic ſecundùm ſubjectam materiam. Hæc lex ſimpliciter procedit ſecundùm ſubjectam materiam, nec valet diſtinctio: an in faciendo vel non faciendo, quia in *l. 1. de nundinis,* quæ dedit cauſam errorum, eſt caſus ſpecialis, non ſpectans ad præſcriptionem temporis. Quia ibi non præſcribitur nec reperitur hoc ſolum lapſu interire decennij, ſed ne per tantam negligentiam deinde facultas impetrandi tollatur aliis civitatibus vel habentibus imperium. Vnde habet locum etiam in eccleſiaſticis, minorib. annis, vel aliis, contra quos non curreret longi temporis præſcriptio, & omnia à Bartolo & Canoniſtis illata ex *d. l. 1.* ſunt falſa per per *l. jur ſingulare, l. jus civile, de leg. l. ult. de calumniat.* Quia eſt arguere à parte legis vel à lege ſpeciali, vel à ſeparatis. Vnde Bartol. *in d. l. 1.* malè infert. quod Aretini, qui habebant privilegium doctorandi, perdiderunt per lapſum decennij. Et priùs limitant Doctores, & Iaſon hîc, ut procedat, quando infrà decennium eſt data facultas ſaltem ſemel utendi privilegio, ut tunc perdatur: ſecùs ſi numquam ſit data facultas utendi, ut tunc non adimatur per *l. & Attilicinus, 35. de ſervit. ruſticor. prædior.* Quia imò *in d. l.*

Ergo fortius l. 1. tolur. mattim.

Argumentum à ſeparatis non valet. Ergo non poteſt argui à l. 1. cum hoc ſit ſpeciale in politicis vel civilibus.

& Attilicinus admittitur, licèt detur reſtitutio in integrum, quia regulariter impedimentum facti non impedit præſcriptionem facti ipſo jure, ſed bene præſcriptionem juris, *l. ult. C. de annal. except.* Vndè etiam Angel. Peruſ. Imol. *in l. 1. §. ſi quis tutor, in fin. quand. appell. Alexand. in conſil. 101. col. pen. lib. 1. Decius in conſil. 638. Lud. Gozadin. in conſil. 23. Iaſon hic, num. 3.* malè infecunt, quod habens privilegium exemptionis ſolvendi collectas aliquas, ſi infrà decem dies non appellaverit à deſcriptione in librum ſolventium, in quo fuit deſcriptus, perdit immunitatem. Falſum eſt: quia illud jus non eſt munus publicum propriè, ſed collecta. Textus autem *in d. §. ſi quis tutor in fine.* loquitur de munere publico strictè & propriè ſumpto, ſcilicet pro adminiſtratione Reipublicæ, ſive titulo honoris, quod definitur *in leg. honor municipalis, §. 1. verſ. publicum munus, ff. de muneribus & honorib.* Dixi in tractatu *de muneribus & honorib.*

Ad finem gl. ibi, *certe ſic, &c.* Et bene: quia privilegia ſunt perpetua, tamen fallit poſt 30. annos, niſi cœperit aliquid facere & reliquerit veſtigium notabile argumento eorum, quæ notat Angel. Peruſ. *in l. ult. de uſucapion. Capella in cautela 298. in repetit. leg. quominus, col. 16. de fluminib. Franciſc. Curt. Senior, in conſil. 25. & conſil. 69. col. 3.* Et hoc quando ſolius privati impetrantis causâ eſt datum, ſecùs ſi causâ neceſſitatis Reipublicæ in qua iſte in jure populari fuit electus. Quia tunc per negligentiam decem annorum perdet, per *l. 1. de nundinis,* niſi in conceſſione iſta politica tempus longius vel brevius fuerit adjectum.

Finiunt Analytica primi Libri Codicis D. Caroli Molinæi.

CODICIS DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS PERPETUI AUGUSTI,

REPETITÆ PRÆLECTIONIS LIBER SECUNDUS.

TITULUS PRIMUS.

DE EDENDO.

Gloſſa Rubricæ.

LOSS. *Rubricæ in verb. Tripliciter.*] Imò etiam quadrupliciter quoad leges hujus tituli, videlicet de editione actorum, ut in l. 16. *apud quem*, infrà, eod. tit. & pluſquam decies, ſi quis ſingulatim numerare vellet, omnia eduntur, ut teſtamenta, privilegia, reſcripta, ſententiæ, &c.

LEX I. IMPP. ANTONINUS PIUS A. Æmilio.

Ipſe diſpice.] Super l. 1. malè putant hæc eſſe quaſi facti, nec reſponderi, & priùs quod reſpondeatur de nudo judicis officio, ſed ſenſus eſt, quòd iſta ſupplicatio non ſpectat ad Cancellariam, ſed ad cognitionem judicialem. Ideò recuſatur reſcriptum & permittitur ſupplicanti ſibi providere coram judice parte vocatâ. Notandum quòd regulariter reus non tenetur edere actori, ut *hic & l. nimis grave*, *C. de teſtib.* Fallit primò, quando inſtrumentum eſt actoris proprium, *l. 3. §. penult. ad exhibend.* Fallit ſecundo, quando eſt commune, l. *ſi quæ cautiones*, *famil. erciſcund.*, *l. procurator privatus*, *infrà*, *eod. tit.* Fallit tertiò, ratione publici officii, ut in argentariis, & hodie in nummulariis, l. *quædam*, *§. nummularios*, *ff. eod. tit.* & in notariis. Et eadem ratione eſt idem de publicanis, qui quaſi publicum gerunt officium. Et ita tenent Bald. Alex. & Decius hìc, quamvis Ludovic. Roman. Franciſ. Aretin. Jaſ. & Alciat. hìc contra male. Quia etiam contra publicanos degenerat præſumptio, & lex de eis minùs confidit, l. *quante 12. de publican.* Fallit quartò, in rationibus, quia indiſtinctè eduntur tam actori quàm reo, quod verum eſt, de mercatore publico, vel negotiatore, quia ratione artis ſolet conficere rationes, ut argentarii, armentarii, caupones, ſtabularii exercentes cœnaculariam, & omnes hujuſmodi tenentur edere. Quamvis Alciatus contra *l. prætor*, *l. ſi qui ex argentariis*, *ff. eod. tit.* Secùs eſt in privato privatas rationes ſibi conficiente, qui non tenetur paſſim illas edere, ſed prout dicetur in l. ult. infrà, eod. tit. Fallit quintò, in uſurario, quando conſtat contractum eſſe uſurarium, vel eſt vehemens ſuſpicio, *clem. 1. §. cæterum*, *de uſur.* etiamſi deſiit exercere uſuras, l. *prætor*, *§. is etiam*, *ff. eod. tit.* ubi ita in argentario, & ſic multò fortiùs in uſurario; tùm quia hæres, qui non exercet, eodem modo tenetur, *l. ſi quis ex argentariis*, *§. id quædam*, *§. nihil intereſt*, *ff. eod. tit.* Fallit ſextò, ratione rei ad hoc deſtinatæ, aut in tabulis teſtamenti, quæ omnibus indiſtinctè debent edi, l. 1. *in princ. quemad teſt. aperiat.* Amplio non ſolùm in parte, ſed etiam in totum per illum textum, quamvis Bald. ibi limitet per c. *contingit*, *de fide inſtrumentor.* & *l. ult. C. de prec. ib. imper. offer.* & male. Non obſtat d. l. ult. quia nihil probat. Non obſtat d. c. *contingit*, quia eſt erroneum & factioſum, poteſt tamen ſalvari, ut procedat ab initio litis, ut non ſtatim fiat plena editio, ſed ſolius articuli controverſi: tamen tempore productionum & diſputationum neceſſe erit totum edere, & totius facere copiam adverſario ſuis impenſis, quidquid dicant Canoniſtæ in d. c. *contingit*, & Legiſtæ Bartol. Alex. & alii *in rubrica*, *ff. de novi oper. nunciat.* Fallit ſeptimò, quando quis utitur in judicio, ut tum debeat edere, l. 1. *edenda*, ff. *eod.* & tum totum debet edi, id eſt integrum inſtrumentum, nec ſufficit articulum controverſum edere, nec valet proteſtatio, quod producat

Quando edendum.

in facientibus pro ſe tantùm. Quia imò facit fidem in omnibus contra producentem. Paul. Caſtren. hic, & ſic non valet cautela Papiſt in c. *contingit*, *de fide inſtr.* niſi quando ex ſtilo loci vel aliàs exigeretur editio ab initio litis antequam reus ultra procedat. Et quod dictum eſt integrum producendum: ſublimito primò in rationibus, in quibus ſufficit capitula, de quibus agitur, & connexa edere & producere. *Fulgoſ. Signor. de Homod. in conſil. quod eſt impreſſum in fine Commentarii Nicolai Boerii, ſupra Conſuet. Bituricenſ. & Alciat. hic.* Ratio differentiæ inter inſtrumenta & rationes eſt: quia inſtrumentum ſcilicet publicum eſt unum totum, quod in uno falſum eſt falſum in totum, nec poteſt fides publica dividi, & ſic non poteſt pro parte approbari, pro parte reprobari:

Limitatio hujus 7. concluſionis.

Secùs in rationibus mercatoris, quæ ſunt ſcriptura privata, quæ non facit plenam fidem, ſed ſemiplenam judicis arbitrio. Bart. Alex. Curt. ſenior, & Jaſ. in d. l. *admonendi*. Item liber Rationum continet plura negotia diverſa, nihil commune habentia, & poteſt quotidie augeri, minui, cancellari, deleri, & ſic utens in uno articulo non approbat rationes, niſi in eo, & connexis; non autem in aliis. Et hoc modo licet in parte uti, & in parte non; tamen adverſario licere debet totum evolvere & excutere ſuis impenſis. Sublimito ſecundò ut etiam in inſtrumentis publicis liceat exemplum parte vocatâ facere articuli pertinentis tantùm, & hoc ſolum producere, dummodò ſalvum exemplationis tempore integrum originale edatur adverſario, cui facultas datur non ſolùm totum diſcutiendi, ſed etiam totum contra producentem exemplandi, ſi velit, ſuis impenſis. Nec hoc eſt dividere inſtrumentum, ſed gratiâ commodioris uſus, & parcendum expenſis, partem exemplare, id eſt tranſcribere, & ſic fit non diviſio, *l. Caius* 85. *ff. de legat.* 2. Unde ſi poſteà adverſarius velit illud arguere de falſo, debebit integrum originale edi, *l. ult. C. de fid. inſtr.* Fallit octavò generaliter, quoties reus ad hoc tenetur, eſt obligatus ex contractu vel quaſi, vel aliàs, ut in l. *quadam*, *l. ſi quis ex argentariis*, §. *pertinere*, *ff. eod. tit. l. inſtrum. C. de fidecomm.* ut inſtrumenta acquiſitionum fundi non in totum legati, vel cum aliis rebus quæſiti tenetur hæres edere & communicare jure actionis ex cautione ſi interpoſita ſit, vel actionis ex teſtamento. Item in his, quæ retinuit venditor, vel his, à quibus actor habet cauſam per eſe vel per ceſſionem, l. *Titius*, *de action. empt. l.* 1. *de tab. exhib.* Unde vaſallus tenetur edere patrono, & is vaſallo, eadem mutua eſt obligatio inter dominum directum & emphyteuticarium vel cenſuarium, *l. Titius hæres*, *& ibi Alberic. l. creditor*, *in fin. princ. de acti n empt. l. inſtrumenta*, *& ibi Bald. C. de fideicommiſſ. Bald. in l.* 2. *C. quomodo & quando judex*, *& in addition. ad Specul. tit. de locato*, *verſ. Emphyteuta*, *Jaſ. in l.* 2. *qu.* 15. *C. de jure emphy. & in præludiis feudor. n.* 51. Sic tenetur vaſallus dare catalogum ſive deſcriptionem rerum feudalium domino, *gl. in l. penult in verb. jurata*, *C. quando & quib. quarta pars*, *& ibi Bartol. Lucas de Penna*, *Ioan. de Plat. lib.* 10. *Ioan. Fab. in* §. *præjudiciales*, *Inſtitut. de action. Alberic. in l. ſi certis annis*, *col.* 3. *C. de pact. l. Titius*, *l.* 2. *de action. empt. & Angel. in l. ſi rem*, *de rei vend. Pet. de Ferrar. in libello quo agitur ad victi. gl. in verb. ſupra ſolutione*, *verſ. quid autem.* Dixi in Conſ. Pariſ. §. 5. nu. 4. cum ſeq. Unde male reſpondit Papa Tancredo regi Vinceſtriæ, quòd Imperator non teneretur ei edere inſtrumenta pactorum & contractuum factorum inter Juſtinianum Imperatorem, & prædeceſſores dicti regis *in d. c.* 1. *de probat.* quod eſt contra caſum legis Juſtiniani, in d. l. *Titius hæres*, & illud capitulum eſt erroneum & iniquum, ſed ille Papa erat ſubditus, conſiliarius & compater Mauritii Imp. quem valde timebat, ut in epiſtolis ejuſdem Papæ dixi in text. c. 1. & in annot. ad Philip. Deci. ibi, & ſuper ſtylo Parlamenti Pariſ. parte 5. qu. 29. Sic in cenſu exhibere literas acquiſitionis & fiſco per gabellas & emptori gabellarum, quæ ſpectant ad hanc octavam fallentiam, & ita ſervatur, quamvis de emptoribus gabellarum dubitet Decius in c. 1. num. 13. in fin. *de probat.* & male, ut ibi in annot. dixi. Quia hoc non eſt privilegium, ſed jus commune. Sic extraneus emens ab aliquo, tenetur conſanguineo venditoris exhibere inſtrumentum conditione ex lege vel conſuetudine, quæ jus primæ venditionis vel retractus introducit. De quo in c. *conſtitut. de reſtit. in integ.* etſi reus juraverit ſe non habere, vel non emiſſe, non curret tempus, perpetua erit actio, ut dixi in Conſuet. Pariſ. in tit. *de retractu.* Quod autem omnes gl. & Doctores, Legiſtæ & Canoniſtæ ponunt primam & capitalem limitationem in fiſco, ut ei agenti ad fundandam intentionem reus teneatur edere, falſum eſt, & nullo jure probatur. Non obſtat l. 3. ff. eod. tit. Quia eſt facta contra fiſcum in commodum privatorum, ut non teneatur edere, niſi ea tantùm, quæ ad eam cauſam pertinent, putà ad hæreditatem vel ſynopſin bonorum fiſco delatam. Ergo dicta lex, quæ tendit ad diminuendum, non debet operari augmentum, l. *legata inutiliter*, ff. *de leg.* 1. Et ſic debet intelligi ſecundùm jus, videlicet poſtquam conſtat eam hæreditatem vel bona ſpectare fiſco, ſed quamdiù non conſtat, non tenetur, ſed delator vel fiſcus probationes habere debet, l. *qui accuſare*, C. *de edend.* tunc non eſt facienda differentia inter fiſcum & privatum, niſi ubi expreſsè habentur jura: ſed fiſcus debet jure communi uti, l. 1. C. *de petit. hæred. l. item veniunt*, §. *privatorum*, *ff. de petit. hæred.* Imò in dubio potiùs contra fiſcum, *l. non puto*, *de jure fiſci.* Tertiò, textus eſt rotundus quem nemo advertit in l. *extat decretum*, *de jure fiſci.* Ubi nullo modo debet exigi probatio à domino, cujus poſſeſſiones dicuntur delatæ fiſco, nec tenetur oſtendere unde vel à quibus habuit vel acquiſivit, ſed delator probare debet ea quæ intendit, ut eſt ibi text. etſi non probaverit, puniendus eſt, l. *non tantum*, *eod. tit.* Non obſtat lex 2. §. *Divus Adrianus*, *de jure fiſci.* Quia loquitur de inſtrumentis pertinentibus ad fiſcum, quæ niſi exhibeantur, ſubtracta præſumuntur. Ergo non erant detrectantis editionem, quia non eſt furtum rei ſuæ. Non obſtat §. *item divi fratres*, *in eadem l.* 2. Quia loquitur in caſu, quo dabatur editio, & hanc juris communis obligationem limitat in cauſa capitali, ut tunc non debeat in pœnam verti reo, ſi non ediderit etiam ea quæ jure communi edere tenebatur: quia ignoſcitur ei qui ſanguinem ſuum qualitercumque redemptum voluit l. 1. *de bon. eor. qui mort. ſibi conſciv.* etiam adverſarium corrumpendo. Ergo multò magis inſtrumenta lacerando vel occultando. Sed extra cauſam capitalem etiam in cauſa pecuniaria criminali punitetur, debens edere, niſi ediderit, quidquid dicant Doctores qui exponunt verba d. §. *item divi fratres*, ibi, *item nummaria*, id eſt, civiliter, & ibi, *capitali*, id eſt, criminali, etiam in pecuniaria fiſco applicanda, & malè. Quia non intellexerunt ſenſum legis, nec rationem decidendi, quæ eſt in d. l. 1. *de bonis eorum qui.* Et conſequenter falſæ ſunt omnes limitationes favore Eccleſiæ, dotis, piæ cauſæ, & ſimiles, quæ fundantur à falſa limitatione de fiſco. Rursùs & quartò probo: quia ſi illa fallentia fiſci eſſet vera, ſequeretur quòd fiſcus pariter teneretur edere reô; imò etiam cuilibet contra ſe agenti. Quæ æqualitas ſervanda eſt inter litigantes, etiamſi alter eſt fiſcus, l. ult. *C. de fructib. & lit. expenſ. l. in ſacris*, *l.* 3. *C. de proxim. ſacror. ſcrinior. lib.* 12. Et hæc eſt vera ſolutio ad oppoſitionem quam faciunt Doctores contra regulam, videlicet, quòd reus tenetur poſitionibus actoris reſpondere, & ſic eum inſtruere, *c.* 1. *de confeſſis*, *in* 6. Quia etiam actor ad idem tenetur, & ſic eſt æqualitas in poſitionibus, & conſequenter non idem in editione inſtrumentorum. Quintò facit c. 1. *de probat.* quia Gregorius Magnus erat juriſperitus, ut patet can. 7. cauſa 2.

Prælatio- [illegible] in c. con- ſtitut. de reſtitut. in integrum

quæſt. 1. Et in ſuis epiſtolis, lib. 11. epiſtola 54. Unde non ſolùm denegabat officium rogandi Imperator, ſed etiam deterrebat rogantem volens favere Imperatori compatri ſuo. Quod tunc ſi vera fuiſſet illa regula; quod fiſcus non tenetur edere contra ſe, Gregorius Magnus non omiſiſſet. Non obſtat l. *in fraudem*, §. *neque*, *de jure fiſci.* Quod nec acta quidem à quoquo contra fiſcum edi oportet. Et quod fiſcus acta contra ſe, ſed ſub conditione, ne contra ſe aut rempublicam his actis utatur, de quo recipiens cavere tenetur. Quia hi textus non habent ſenſum, quem vulgò putant, quia eſſet iniquum & tyrannicum. Secundò contra jus commune. Tertio contra jura ſpecialia etiam fiſco lata, ut teneatur etiam ſuo adverſario edere, ut eſt textus *in lege, juſtum eſt*, 6. C. *eod tit.* Ergo contrarium injuſtum, & etiam in fiſco ſpeciali jure prohibitum. Ergo ne ſit amphibologia & iniquitas, debet d. l. *in fraudem*, intelligi, quando quis vellet uti contra fiſcum in lite vel declaratione injuſta, vel quando vellet uti contra fiſcum in caſu non excepto, & in quo etiam privatus non teneretur edere, vel quando vellet uti ad everſionem ſtatûs publici vel reipublicæ. In ſumma, textus non facit regulam ſpecialem in fiſco, ſed loquitur juxta regulam communem: quod quis non tenetur edere niſi ex cauſa. Et ſic debe intelligi ſecundùm alia jura.

LEX II. IMPP. SEVERUS ET ANTONINUS A A. Fauſto.

Differentia inter acta & inſtrumenta.

Inſtrumenta.

Is apud quem res agitur.] Refert inter Acta & alia inſtrumenta: quia acta officio judicis eduntur, ut hìc ubi verba ad judicem referuntur, & ſic officio judicis intelligitur gl. in l. *ſi ſoror*, *C. de collat. & in l. ſi res obligata*, *in princ. ff. de legat.* 1. *Bart. in l. unica*, *col.* 4. *de condict. ex leg.* Cætera verò inſtrumenta jure actionis ex contractu, vel ex teſtamento, vel actione in factum. *Jaſ. in l.* 1. *in fin. ſup. eod. tit. & in hac l.* 2. *in princ.* Ratio differentiæ, quia acta non fiunt de geſtis in privatis, ſed publicis, & à perſona publica ſervantur, ut cunctis in tuto pateat, fides publica, nec ſunt in alicujus dominio, ſed in publico uſu. Amplio, ut non ſolùm actuarius, vel grammateus ſtatim cogi poſſet, ſed etiam pars privata, quæ ſibi levavit acta: quamvis enim iſta ſint in ſuo dominio privato: tamen quia ſumpta de publico, officio judicis cogitur edere: tamen ſæpe judices, ut in Gallia non ſolent; imò quandoque prohibent editionem ſumere à privatis, ſed hoc eſt ut lucrum actuarii & fiſci, qui ei locavit vel vendidit, augeatur: imò non audiunt partem reciprocè petentem ſententiam excipi in articulis pro ſe facientibus, ut cogatur utraque pars redimere inſtrumentum ſententiæ ab actuario. Secundò, acta quamdiù ſunt apud actuarium, indiſtinctè eduntur ſine cauſa; ſed non inſtrumenta privatorum, niſi ex cauſa, *l.* 1. *C. eod. titul.* Tamen acta quæ ſunt penès privatum etiam ſua propria faciliùs eduntur, quam reliqua inſtrumenta ratione originis, quia ſumpta ſunt de publico. Tertiò, inſtrumenta & rationes non debent iterum edi, niſi ex cauſa, l. *veluti*, §. *hæc vox*, *de edendo.* Sed actio toties, quoties. *Angel. Peruſ. & Bald. d. l. veluti*, *Jaſ. d. l.* 1.

2. Differentia niſi dicatur cauſa obligationis, ut ſit vel ex mutuo, depoſito, vendito, &c.

Et omnia quæ fiunt coram notario actorum, dicuntur de actis, *l. gloſſ. c. de re judic.* Etiamſi judice abſente, & ſine lite, ut inſinuatio, ſive teſtamenti, ſive donationis. Quia eo ipſo, quod ibi ſit vel inſinuatur, cenſetur fieri, ut ſit de publicis monimentis: Tamen refert inter inſtrumenta quæ naſcuntur vel fiunt in judicio, vel apud notarium actorum. Hæc enim ſunt acta quæ quibuſcumque indiſtinctè edi debent, & refert inter inſtrumenta propria, quæ quis producit in judicio: quia illa non ſunt acta judicialia nec de actis, ſed ipſe actus productionis ſive regeſtum factum de productione eſt de actis. *Innocent. & Panorm. in c. cùm de jure*, *de offic. deleg.* Unde productio partis bene debet

Inſinuatio. Poblica monumenta. Differunt inſtrumenta.

edi indiſtictè adverſario, contra quem producitur & editur, l. 1. §. *edendo*, *de edendo.* Sed non tertio extraneo, niſi in caſu excepto, quo debetur editio. Aliud eſt acta fidem facere, aliud præjudicium: quia acta & quæcumque publica inſtrumenta probant, rem ita geſtam, ut in eis continetur contra omnes. Bart. hìc, col. 2. *Bald. col.* 3. *Angel. Salic. col.* 1. *Decius col.* 9. *num.* 51. Aliud *in gl. ult. col.* 1. *Bart. in l. cum lite mortua*, *col.* 1. *judic. ſolvi. Bald. in rubrica*, *col.* 2. *verſ. ſequitur videre*, *C. de fide inſtrum. Decius in c.* 1. *col. uit. extra*, *de fide inſtrum.* Quod eſt verum ad limites facti tempore inſtrumenti geſti, vel in ejus tenore contenti: ſecùs quoad enunciata vel circumſtantias, quæ tantùm recitantur. Quia non poteſt fieri inſtrumentum niſi his quę tunc geri potuerunt, & quæ notarius proprio ſenſu viſus, auditus, tactus percipere potuit. *Bart. in l. prædis*, *de acquir. & retin. poſſeſſ.* Idem de tacitis vel fictis confeſſionibus actorum, ut propter contumaciam, vel quia non reſpondit poſitionib. c. 2. *de confeſſis*, in 6. Vel quia non revocavit confeſſionem procuratoris non habentis ſpeciale mandatum: quia in iſtis bene plenè probant inter eaſdem partes earum hæredes, vel cauſam habentes, l. *optima*, *C. de contrah. & commit. ſtipul.* ſed non in alio judicio vel negotio, nec inter alios. Et adhuc inter eoſdem illa verba enunciativa non plenè probant, niſi ad effectum, de quo in eiſdem actis vel inſtrumentis agitur principaliter: non autem ſi de ipſo enunciato principaliter quæratur, vel alia cauſa aut ad alium finem. Quia tunc etiam inter eaſdem partes non plenè probatur, ſed ſimpliciter vel præſumptivè, l. *cùm aliquis*, *C. de jure delib. c. illud*, *de præſumpt.* Ubi Hoſtienſ. Ant. Butr. Felin. Panorm. ita tenent. Ludov. Roman. in ſingul. 446. Alex. in conſil. 21. lib. 1. ubi in annot. dixi, & cum aliis adminiculis plenè probant, Jaſ. in conſ. 168. lib. 4. Idem in teſtibus. Unde depoſitiones teſtium ſolemniter factæ quantùm ad ipſum principale factum in eis verificatum plenè probat inter eaſdem partes, & etiam in alio judicio, & ad alium finem, c. *cauſam quæ*; ubi Panorm. col. 4. hoc expreſsè tenet, & in c. *veniens*, nu. 6. *extrà de teſtib.* Quamvis Cyn. Bart. Fab. Bald. Alex. & omnes hìc teneant contrarium, & Alex. in conſ. 212. n. 15. cum ſeqq. lib. 6. nominatim reprehendat Panormitanum, & malè, ut dixi in annotat. ad illud conſilium. Verum eſt quod Bart. in l. 2. col. 2. n. 6. *judicat ſolvi.* & in l. 2. §. 1. n. 7. *vi bonor. raptor.* videtur idem ſentire, quod Panorm. Sed poſteà ſe reſtringit, dummodò illud aliud judicium tendat ad eumdem vel ſimilem finem relabitur in communem ſententiam. Sed opinionem Panormit. probo primò per text. in l. 1. *in exercendis*, *C. de fide inſtrum.* Inſtrumenta enim facta inter eaſdem partes ſive extra judicium, ſive in judicio, plenè probant, & præjudicant etiam in alio judicio. Ergo idem in depoſitione teſtium. Secundè probo: Quia ſecundùm omnes cui nocet ſententia, nocent & acta: ſed ſententia definitiva lata plenè probat & præjudicat inter eaſdem partes etiam in alio penitùs diverſo judicio: quia pro veritate habetur, l. *res diverſa*, *ff. de reg. jur.* Ergo acta & depoſitiones, dummodò ſint ſolemnes, & quoad ſubſtantiam probationis ſeu fidei, & quoad ſolemnitatem judicii, ut quia lite conteſtatâ, &c. ut loquitur Panorm. in locis prææallegatis, ſalvâ tamen reprobatione teſtium. Quia is qui in una cauſa non curavit reprobare teſtes, ſi in alia cauſa eædem atteſtationes contra ſe producantur, poterit allegare & probare reprobationes teſtium ex cauſa antiqua, quod in teſtibus ſemel ab utraque parte productis locum habere non poteſt. Et hìc advertant quòd omnes poſt Bart. valde errant; quia Bartol. in d. l. 2. col. 2. nu. 7. *judicat. ſolvi.* & ubi tenet quod ſi dicta teſtium non ſint publicata, nunquam faciunt fidem in alia inſtantia, & omnes Legiſtæ & Canoniſtæ ſequuntur. Sed eſt erroneum, & nullo jure probatur: quia publicatio non eſt de neceſſitate neque probationis, neque judicii, ut tenet Bart. &

Differunt fides vel veritas, & præjudicium.

In Notario requiritur præſentia.

Alia quæſtio. De qua Lancelot. de Orian. in c. 1. de teſtium depoſit. nu. 18. & 404

Teſtamenta & teſtes idem.

Sententia & acta idem.

Limitatio.

Reprobatio teſtium in alia cauſa.

An acta ſine publicatione teſtium ſint plena.

Publicationis effectus.

omnes in l. *prolatam*, C. *de ſent. & interlocut. omn. judic.* Ergo ſine publicatione, quæ in multis locis non fit, ſunt plena acta. Veritas eſt, quòd inquiſitio vel geſta teſtium facta & ad judicem relata non continuò publicam fidem habent, ſed priùs debet pars audiri, ſi aliquam nullitatem vel vitium contra illa geſta allegare velint. Quo facto ſi adverſarius nihil objecerit, vel probare non potuerit, fertur interlocutoria de approbatione & receptione depoſitionum teſtium ad judicandum: quo facto, faciunt plenam fidem, etiamſi non ſequatur, nec publicatio nec ſententia, aliàs fides pendet. Quantùm verò ad præjudicium ſatis dictum eſt inter eaſdem partes quoad alios ſtat regula: quod non præjudicant, quia res inter inter alios acta, &c. l. *ſi unus*, §. *ante omnia, de pact. per tot tit.* C. *res inter alios acta.* Sed per omnia inter alios ſunt integra. Fallit primò, inquantùm ſententia alii præjudicaret vel noceret, ut in l. *ſæpe, de re judicat.* quia eatenùs eiſdem proſunt vel nocent acta. *Bartol. & omnes hic, Bart. in l. 2. C. de fructibus & lit. expenſ. Innocent. & Panormit. in d. c. cogente, de teſtib. Alex. in d. l. ſæpe, col. 52. & in conſil. 61. num. 9.* ubi in annotationibus dixi, *l. 2. Jaſ. in l. ſed etſi poſſeſſori, in fin. l. idem eſt de jurejur. Decius in conſ. ult.* Fallit ſecundò, quantùm ad præſumptionem qualemqualem ſive arbitrariam, *gl. in l. ſi duo, de jurejur.* Fallit tertiò, quantum ad effectus juris, qui ex actu inter alios geſto ſequuntur, putà poſſeſſionis titulatæ, pacificæ, præſcriptionis temporis.

Reſp.

Res inter alios acta aliis nocere non debet.

Fallit 1.

Quia idem ut paulò ſuprà.

Ubi defendo me ſententia prioris judicii, quo adjudicata mihi fuit cauſa ut hic.

LEX III. IIDEM AA. VALENTI.

Edita actio.] In text. in verb. *ſpeciem*, id eſt, ſubſtantiam & naturam: quæ, qualis, & quanta: putà, quæ ſcilicet actio vel res petita. Qualis: an realis vel perſonalis: an poſſeſſoria vel petitoria: bonæ fidei vel ſtricti juris: Rei perſecutoria vel pœnalis: ſimplex vel duplex ſeu reciproca, *l. in tribus, de judiciis, l. 2. de interdictis.* Et melius dicitur actio reciproca quàm duplex. Quanta, putà in totum vel partem diviſam vel indiviſam, l. *ſi in rem, de rei vendicat.* in plus, in minus, in ſimplum vel triplum, quadruplum, &c.

In textu ibi, *futura.* Ergo ab initio, & antequam reus teneatur conteſtari, etiſi conteſtatus fuerit, adhuc peti poteſt, antequam ultra procedatur, ſi actor ſtatim declarare poſſit, aliàs ſine retardatione proceſſus fieri debet, ne reus fruſtrandi causâ proponat, quamvis Bald. in l. *exceptionem, col. 4. C. de probat. Jaſ. hic, num. 6. in fin.* teneant reum non poſſe poſt litem conteſtatam de obſcuritate vel ineptitudine libelli objicere, & male. Quia non debet licere actori, quod reo non licet, l. *non debet actori, ff. de reg. jur.* Sed actori licet errorem libelli corrigere vel ſupplere uſque ad ſententiam, l. *error. C. de jur. & facti ignorant.*

In text. in verb. *demonſtrat.* 1. talis eſſe debet editio, ut ſpecies integra actionis & litis intentatæ clarè appareat, ut reus deliberare poſſit cedere vel contendere, l. 1. in princ. de edend. Et ſi deſcriptio rei petitæ facta in libello, juxta l. *ſi in rem, de rei vendic.* non ſufficit, poteſt reus petere ſe adduci in rem præſentem, & illa oſtenſio fundi ad oculum eſt pars libelli.

Textus in verb. *emendare.* Scilicet remanente ſemper eadem actione & cauſa agendi. Bartol. & omnes hic facit l. *actorem, de re judicat.*

Text. in verb. *mutare.* Variando cauſam agendi, & actionem. *Bart. & omnes hic.*

Text. in verb. *edicti perpetui.* à Salvio Juliano conſtituti & approbati, l. 2. §. *ſed quia divina, C. de veteri jure enucleando*, vel conſtitutionis aut ſtyli fori, in quo agatur.

Text. in verb. *jus dicendi.* Scilicet in defectum certi ſtyli vel conſtitutionis judicialis, ut tunc judex ex æquitate decernere debeat, *l. quia actionum, ibi ſupplet Prætor in eo quod legi deeſt, ff. de præſcr. verb. l. quod ſi Epheſi, in fine princip.*

Ad quæſtiones quas DD. hic movent de proceſſu criminalium ſufficit ſcire, l. ordo, de public. judic. quia tempore Ciceronis potentiores differendo aut evadebant, aut conciliabant, ſe vel teſtes corrumpebãt, quia tam conſtante de facto per confeſſionem non opus eſt medio proceſſus & judicio: cum illa media facta ad inquirendam veritatem, factâ confeſſione ceſſat officium judicis, l. proinde, ad leg. Aquil. l. 1. de confeſſis. Ratio.

Gloſſ. in verb. *in univerſali judicio.* Gloſſ. illa abutitur verbis, quia illud non eſt emendare, tamen ſic comprehenſum in actione mota, id eſt, intentata. Bald. hic, & hoc intelligendo ſecundùm leges, quas gloſſ. allegat. Aliàs æquè in univerſali & generali poteſt libellus augeri vel minui, putà reſtringendo ad dimidiam vel aliam quotam, vel augendo ad majorem vel totum vel aliàs, putà, &c.

Gloſſ. in verb. *in ſingularib.* Imò etiam poſt litem conteſtatam, text. in l. *in delictis, §. ſi detracta, de noxalib. action.* dummodò veniat ex natura rei in libello deductæ, quæ non mutatur, ſed alteratur, vel qualificatur, vel augetur, vel minuitur, nec opus eſt novo libello, *leg. 1. C. de judic. l. ædiles, §. item ſciendum, de ædil. edict. l. ſi tertius, 6. §. 2. ff. de aqu. pl. arcend.* Nec eſt differentia quantùm ad emendationem inter univerſalia, generalia & ſingularia judicia; ſed ſi eſt culpa vel omiſſio actoris, refundet expenſas, ſi quæ ſunt, aut non eſt culpa actoris, & nullas refundet expenſas, ut in l. *vulnerato, ad leg. aq.* Imò ſi reus ſit in dolo vel culpa, refundat illas expenſas. Et emendari poteſt non tantùm ſimel, ſed etiam pluries refuſis impenſis & intereſſe. Quidquid dicat Bald. in c. 2. extrà, *de libelli oblat. Jaſ. hic, nu. 8. & nu. 26. & alii.* Summa: Emendatio fieri poteſt indiſtinctè etiam poſt litem conteſtatam, non inchoando novam inſtantiam quidquid dicant gl. & Doctores hic & in §. *ſi minus, inſtit. de action.* Etiam per hæredem, quidquid dicant Bart. Jaſ. & omnes hic. Nec obſtat l. *idem Pomponius, in fine, de rei vendicat.* Quia tantùm dicit, non poſſe judicari quamdiù incertum de corpore, non autem negat etiam hæredem poſſe declarare. Sed mutatio fieri non poteſt poſt litem conteſtatam, niſi inchoando novam inſtantiam, & reo abſoluto vel definitivè, vel ab obſervatione judicii cum impenſis vel priore judicio ſuſpenſo, ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ.

Aliud mutatio, aliud alteratio.

Emendatio.

Mutatio. Intereſt abſolvi ab inſtantia definitiva, obſervatione judicii, & priore judicio ſuſpenſo.

Gloſſ. in verb. *in alio tamen judicio.*] Hæc gloſſa falſa eſt quantùm add. §. *ſi minus*, qui loquitur de emendatione, ſed eſt vera, quantùm ad §. *ſi quis aliud*, immediatè ſequentem, qui loquitur de mutatione. Errat primò in definitione Bart. hic definit. Cumulatio eſt coacervatio plurium actionum. Baldus autem in l. 1. *de fideicommiſſ.* addit in uno vel pluribus libellis. Magis errat faciendo regulam, quo quoties abſolutoria lata in uno judicio parit exceptionem rei judicatæ in altero, quod tunc non poſſint cumulari, l. *fundum, l. fundi, de except.* & fortiùs, quando idem per utramque actionem conſequimur. Rurſùs Bart. & alii tenent quòd in eodem libello non poſſunt, nec à principio, nec ex poſtfacto petere rem cum fructibus, nec ſortem cum uſuris, & hoc per præfatam regulam, *quando abſolutoria lata in uno, &c.* ſed iſtud eſt contra leges in l. 2. *C. de petit. hæred. in l. & ex diverſo 35. §. ubi autem, l. de rei vendicat. l. cum propria, C. ſi quis alteri vel ſibi, l. 3. C. depoſit. l. centum Capua, de eo quod certo loco.* Paul. Caſtr. dicit hic ſe inveniſſe cautelam utilem in foro, ut petantur fructus vel uſuræ ſub conditione victoriæ principali. Jaſ. hic, num. 31. reprobat tanquam verbalem, ſed priùs diſtinguit dicendo quòd quando fructus vel uſuræ peti poſſunt jure actionis, quod tunc nec ab initio, nec ex poſtfacto cumulari, ſive ſimul peti poſſunt, ſed quod oportet expectare finem principalis d. l. *fundi*, niſi agendo & accumulando conditionaliter: ſecùs ſi debeantur officio judicis poſt Bald. in c. *cum dilectus, de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* Rurſùs errant *ſup. l. 1. in fine, ſi famil. furt. feciſſ. dicat.* ubi Bart. & omnes hic tenent non poſſe cumulari, quod falſum eſt, quia d. l. *non prohibet* cumulationem ſed multiplicationem ſive diviſionem inſtantiarum. Rurſùs malè dicunt & præpoſterè, quod ex cauſa lucrativa non poſſunt cumulari actiones, l. *omnes, ff. de action. & obligat.* Sed quod poſſunt ex cauſa oneroſa, l. *actio, de action. empt.* Quæ ſunt præpoſtera, quia in uno licet cumulare, in altero non eſt cumulatio, ſed

Cumulatio actionum & obligationum idem.

diverſi libelli oblatio. Cumulatio actionum propriè debet ſumi & definiri, ſicut cumulatio obligationum Et ſic quemadmodum obligationem alteri dicitur obligationi addi, quando utraque ad idem ſemel exigendum competit. §. *penult. Inſtitut. quib. mod. oblig. tollit.* Ita cumulatio actionum eſt, quando in eodem libello plures actiones ſpecie vel numero ad idem ſemel exigendum junguntur. Unde ſequitur quòd ubi bis exigitur, non eſt cumulatio actionum ad idem, ſed ſunt diverſi libelli ad diverſa, l. *non eſt novum, ff. de action. empti.* Aliud eſt cumulatio plurium actionum ad idem in eadem inſtantia, aliud agere ad diverſa, vel diverſas lites & inſtantias eodem tempore perſequi. Quia etiamſi eodem libello agatur ad diverſas res diverſis cauſis & actionibus, non dicitur cumulatio, ſed tot libelli, tot inſtantiæ, tot judicia, quot ſunt res & actiones diverſæ, *l. ſi idem cum, de juriſdict. omni judic. l. etiam de minorib. l. ſive debemus, de verb. oblig. Jaſ. in l. 1. ſi ſervus, §. 1. notabil. 4. ff. de lega.* 1. Sed quando ad eamdem rem plures actiones cumulantur, dicitur unus libellus, una inſtantia & unum judicium, & ſic eſt vera cumulatio ſemper permiſſa, niſi vel ratione contrarietatis, l. 1. *C. de furtis, l. cum qui, C. de inoff. teſta. l. commiſſaria, C. de pact. inter empt. & vendit. l. 1. §. penult. C. ſi ſervus extran. ſe emi mandaret.* Quamvis reus poſſit etiam contrarias exceptiones cumulare, l *nemo prohibetur, de except. l. nemo ex his, ff. de reg. jur.*

Fallit 1.

Fallit ſecundò ratione ordinis, ſive inter eaſdem perſonas, l. *ordinarii*, 13. *C. de rei vendicat.* ſive inter alios, ut reſpectu fidejuſſorum, mandatorum, poſſeſſorum, rerum hypothecatarum, niſi ad interrumpendam præſumptionem temporis, & ad litigandum & ad conſervandam probationem, & ad finem declarationis juris & non exactionis de præſenti, *l. in lege Aquilia, & ibi Bart. & nota & Dd. ad leg. Aqu. in l. ſi contendat, ff. de fidejuſſ. l. ult. circa medium ibi, vel ſi ipſe maluerit, C. de petit. hæreditat.* Cumulatio quædam coæqualis, quædam ſubordinata, quædam alternativa. Exemplum primæ, in l. *ſicut emptio, cùm l. ſeq. ff. locati.* Quia non eſt verum conſtitutâ conductione vel aliâ fictâ traditione tolli actionem ex empto, ad veram & realem traditionem, ut dixi in *Annotat. ad Alex. in conſ. 28. col. penult. lib. 2. & ad Philip. Decium in conſ.* 281. *col. 1. & in novis intellectibus, in l. corruptione, num. 22. C. de uſufr.* reprobando Matth. Mattheſ. *in ſingul. 67. & 171.* vel ut *in l. ult. C. de novat. & in §. penult. inſt. quib. mod. tollitur oblig.* vel ut *in l. ſi hæres teſtamento, de act. empt.* ut dixi *in tract. dividui & individui: & in d. l. ſi fidejuſſor, ff. de legat. 1. ibi Paul. & Alex.* Sic *in l. corruptionem, C. de uſufruct.* Confeſſoria eſt actio ex ſtipulatu vel teſtamento. Sic etiam in l. 1. C. *comm. de leg.* Non obſtat §. *varius, in l. Pompilius, ff. de legat.* 2. quia loquitur dividendo actionem vel inſtantiam. Subordinata: primo præparatorii & præparati, ut in querela inofficioſi teſtamenti, & petitione hæreditatis, *l. qui de inofficioſo, & ibi gl. mag. in fin. ff. de inoff. teſtam. Lud. Rom. in conſ.* 392. vel reſcindentis & reſciſſoriæ actionis, §. *rurſus, ubi Angel. Iaſ. inſt. de action.* Vel quando ſub conditione debetur quid amplius, ut in lege Aquilia in caſu negationis, & clariùs in l. *conductores, C. locati, & in l. non abs re, C. unde vi*, vel in venditione nulla condicendo poſſeſſionem condictione triticaria, & ſub qua venditione, & ex l. 2. *C. de reſcind. vend.* Item quando mulier petit dotem ex lege, *ubi adhuc, C. de jur. dot.* quia maritus vergit ad inopiam, & ſimul propter adulterium, l. *conſenſu, C. de repudiis*; Eadem res ex diverſis actionibus & ex diverſis cauſis, tamen quia diverſimodè ineſt ſubordinatio, quia priore caſu ad onus alimentorum & onerum matrimonii & pactorum dotalium, ſed ſecundo caſu abſolutè & ſine onere, &c. Quamvis Paul. Caſtr. teneat non poſſe cumulari, in quo reprehenditur per Philip. Deci. & bene: tamen Alciatus hîc demum reprehendit & reſtringit ut procedat, ſi priùs actum ſit ex cauſa inopiæ, & male: quia idem ſi ſimul, vel ſi priùs ex capite adulterii. Non obſtat l. *ſed ſi ante, de except.* Quia omnes gl. & Dd. male intelligunt d. l. *cum præcedenti & ſequenti.* Veritas eſt quòd l. *fundum, cum 2. ll. ſeqq.* non fundatur in hoc quòd abſolutoria lata in primo judicio pariat exceptionem rei judicatæ in ſecundo; quia idem eſſet è converſo, & eſt contra alia jura, ſed fundatur in duobus. Primò in litis pendentia. Secundò in litis pendentia de re majore, quæ litem de re minori abſorbet, *l. rei majoris pecuniæ, ff. eod. tit. l. per minorem, ff. de jud. l. non diſtinguemus, §. ſi is, de arbit. l. ult. C. de petit. hæred. l. omnium, C. de ord. jud. l. cum hic ſtatus, & per tot. C. de ord. cognit. l. ſcio, ff. de in integ. reſtit.* & ſic in effectu ut refert, utrum à majori, an à minori inceptum ſit. Quia utroque caſu minor quaſi ſuperſedere debet, mota majori, etiamſi poſtea ſit, *d. l. ult. de petit. hæred.* Et quantùm ad l. *fundi*, primum reſponſum debet intelligi, quando ſimul æquè principaliter ageretur communi dividundo, & ſecundùm ſtylum illius tẽporis, quo ſtatim dabatur arbiter commiſſarius, vel executor ad res æſtimandas, & ad procedendum in diviſione bonorum, ut in l. *ſi diviſione, l. ſi cogitatione, C. fam. erciſc. l. ad officium arbit.* 3. *C. commun. divid.* Secùs ſi ſubordinatè accumuletur concluſio ſimplex, tunc diviſio fiet, hoc eſt, ut reus ad faciendum & patiendum diviſionem condemnetur omni executione poſt definitivam reſervata: hoc enim fieri poteſt, & ita debet intelligi l. 1. ff. *fam. erciſc.* Quia in praxi parum curatur, quantùm ad hoc, an actor ſit poſſeſſor vel non. Quantùm ad ſecundum reſponſum de fructibus debet intelligi, quando actor vellet ſeparatam inſtantiam facere, ſed in uno eodemque filo cumulare poteſt, ut ſæpe diximus. Ex prædictis apparet verus & novus noſter intellectus ad legem, *quod in hærede* §. *eligere, de tributor. actio.* Quia quidquid dicant omnes gl. & Doctores, poſſunt ſubordinatè eodem libello cumulare quatuor diverſas actiones, videlicet quod juſſu, & non probem juſſum, inſtitutoria, & caſu, quo non probem præpoſitum fuiſſe dictæ negotiationi, ago tributoria, etſi non probem ſcientiam & patientiã tuam. Concludo ſaltem de peculio. Sed §. *eligere*, intelligitur quando actor vult vexare reum diverſis inſtantiis, maximè ſi coram diverſis judicib. &c. quia debet eligere, ubi vel quo meliùs una inſtantia agat, ſi velit plures cauſas ſive qualitates cumulare. Probatur etiam per text. in l. *habet, ff. de teſtib. & in l. ult. §. tales, C. de furtis*, à fortiori. Quia etiam poſt cauſam admiſſam, licet ex juſta cauſa redire ad novam inſtantiam ex alia quantitate. Ergo multò magis re integrâ licet cumulare ſubordinatè, *l. ult. C. in quib. cauſ. in integr. reſtit.* [illegible] *neceſſar.* ubi præſtat remedia portare ante læſionem quàm poſt. Item in *l. ult. §. ſi quis verò*, 2. *C. de codic.* in conjunctis perſonis petentib. hæreditatem jure directo; & ſi non valet jure directo, valeat jure Codicillorum ſeu fideicommiſſi ex eadem ſcriptura teſtamenti: quod non licet extraneis. Sed hodie formula *d. l. ult.* exolevit, & ſic non ſolùm probata juſta cauſa actor poteſt reſtitui, ut alteram viam eligat, ſed mero jure poteſt, quoniam etiam ab initio in eodem libello, poteſt utrumque ſubordinatè perſequi, & ita practicatur. Sed Doctores ponunt malum exemplum in d. l. 1. §. *quod autem, quor. legator.* Quia ibi non cumulantur, ſed ante interrogationem rei conventi proponuntur ſeu dictantur, & reo de altera reſpondente ea intentatur, nec dicit textus ſimul agi utriſque, ſed duas initio dictari vel proponi, & etiam tendunt ad diverſos fines. Quia quorum bonorum eſt univerſale jus poſſeſſorium. Quorum legatorum eſt particulare poſſeſſorium. Petitio hæreditatis eſt univerſale petitorium.

Alternativæ.

Tertia ſpecies cumulationis alternativæ: ut ſi hæres invenit duo inſtrumenta ejuſdem diei ad eamdem rem; alteram commodati, alteram depoſiti, poteſt ex utroque ſimul agere. Mutua petitio, ſive reconventio ad effectum ſimultanei proceſſus, ſive ad effectum juriſ-

dictionis prorogandum debet fieri à reo ante litem conteſtatam, vel ſtatim poſt, ut notant Legiſtæ in l. *cum Papinianus*, *& in Authent. ſeq. C. de ſentent. & interlocut. omni. judic. Ioan. Andr. Ancharan. Panorm. & omnes in c. 1. extra, de mutua petit.* non autem poſt; quidquid dicat gl. 1. in d. c. in verſ. *hodie iſta*, *per textum, in c. diſpendia, de reſcript. in 6.* Qui non probat, quamvis illam gl. ſequatur Guido Pap. in conſil. 141. & male: Sed omninò opus eſt nova delegatione, & nova inſtantia ſeparata. Sed notandum quod jure civili reconventio eſt tantùm ad finem ejuſdem judicis, ne actor poſſit eum recuſare vel negare dicendo non eſſe delegatum ad hanc novam cauſam. Quia actor non poteſt hoc objicere, niſi reo hoc proponente ex aliquo intervallo poſt litem conteſtatam, ſed quod ſimultaneè procedatur, non eſt de jure civili, ſed inventio & praxis Canoniſtarum, quæ eſt mera intricatio & occaſio cavillationum. Unde eſt abrogata in multis locis, & in tota Gallia, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, titulo 2.

LEX IV. IMPERATOR ANTONINUS A. Epaphrodito.

Qui accuſare volunt.] Noto primò ex hac l. ſecundùm Paul. Alex. Jaſ. hìc eſſe textum pro dicto Innocentii in c. 1. *de probat.* Quod qui redemit inſtrumentum à notario eſt ſuum, nec tenetur edere, ſed imò tenetur edere contrahenti ſecum vel hæredi ſeu cauſam habenti ab eo, *l. Titius, de action. empt.* & in d. c. eſt error & impoſtura. Item noto ſecundùm Bald. Salicet. & alios, quòd occultans proprium inſtrumentum, non committit dolum, nec incidit in falſum: ſecùs de occultante aliena vel communia; quia tenetur falſi, l. *Paulus, de falſis*, l. *cum* ... & ibi Bartol. C. *de falſis*. Quod eſt verum, ſalvò quòd occultans inſtrumentum proprium in caſu quo tenetur edere, dolum facit: quo probato, contra eum ſtabitur juramento, *l. vis ejus*, *l. ſi de poſſeſſione*, *C. de probation.*

Redimens inſtrumentum.

Occultans inſtrumentum.

Limitatio 1. & in proprio teſtamenta.

In textûs fine: Fallit in criminalibus, ubi ex defectu probationum ſolùm relaxatur reus ſeu ab obſervatione judicii abſolvitur; non autem definitivè. *Salicet. in l. ſi ii qui adulterii, C. de adulteriis.* Ubi dupliciter errat: primò, nimis generaliter loquendo. Secundò, addendo de abolitione. Quia abolitio de jure non fit niſi contra publicam & ſolemnem accuſationem, & quandoque licet unum repetere ex eadem inſtantia infrà dies utiles. *l. libertum, in fine, & ibi Bartol. de accuſat. l. ... privati, ad Trebellian. l. 1. C. de abolit. & & l. 1 ... generał. abolitio.* Sed in ſolemni accuſatione deficiente probatione, fertur ſententia definitiva abſolutoria, qua ſecuta, & in rem judicatam tranſacta, non licet reum repetere, *l. licet, in fin. ff. nautæ, caupon. & ſtabular.* niſi ex colluſione vel correptione judicatum ſit. *l. ſi quis homicidii, C. de accuſat.* Ideò quando extra ordinem cognoſcitur, nec crimen ſatis probatum invenitur, niſi de innocentia conſtet, non abſolvitur reus, ne fiat præjudicium novæ probationi, ſed tantùm relaxatur, & ſic ex novis indiciis poteſt repeti. In civilibus autem, ſi tantum circumductum fuerit edictum, ut in l. *& poſt edictum, de judic.* vel inſtantia deſerta & perempta, vel etiam reus abſolutus ab obſervatione judicii, & inſtantia, poteſt rurſus ſaltem de novo & in nova inſtantia conveniri: ſecùs ſi fuerit abſolutus definitivè, etiam ex eo quòd actor non probavit, etiamſi actor deſiſtere voluit, ſed reus inſtitit juxta *Authent. qui ſemel, C. quomod. & quand. judex.* & conſequenter actori fuerunt datæ dilationes ſolemnes ad probandum & producendum, & contra cum lis habita pro concluſa, aliàs non. *Cyn. Bartol. Bald. & omnes in l. properandum, §. etſi quid, C. de Jud. Iaſ. hic in fine, Bart. in l. admonendi, col. 4. & ibi latè, Iaſ. ff. de jurejur.* Et ſic gl. magna in l. *edita*, *in ver. quod dixi.* errat, dum dicit l. *edita*, quantum ad mutationem libelli correctam eſſe per *Auth. qui ſemel*, quod falſum eſt. Quia illa loquitur in actore fugiente: hic in proſequente: licet mutata actione & modo agendi, *Bart. Bald. & omnes hic*, veluti ſi egit poſſeſſorio, ſi eo omiſſo, nolit agere petitorio. Quia non deſiſtit, non eſt locus novo juri novellæ, ſed juri veteri. Quamvis ſalvis cauſis reſtitutionis in integrum lite conteſtata in petitorio, non poſſit amplius redire ad poſſeſſorium, tamen reus non debet definitivè abſolutè abſolvi à poſſeſſorio, nec poteſt actorem cogere ad perſiſtendum in eo, ſed tantùm abſolvetur ab obſervatione ſeu inſtantia judicii poſſeſſorii, & eſt quod in praxi dicunt, judicem debere interloqui, quod reus poſſidebit & ſtabit in poſſeſſorio: non autem quod manu teneatur, id eſt, quod non habebit definitivam pro ſe in poſſeſſorio: ne fiat præjudicium ſi reus præſcriptione temporis nitatur. Sed ſi moto petitorio, vellet intentare poſſeſſorium, hoc faciliùs poteſt: quia ſuſpendetur interim petitorium juxta l. *ordinarii, C. de rei vendicat. & Canoniſta in c. cum Eccleſia Sutrina, extra, de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* nec locum habebit d. Authent. *ſed jus antiquum*, idem ſi ineptâ actione motâ velit congruam intentare actionem: quia reus non poteſt inſtare, ut abſolvatur definitivè à priori, ſed tantùm ab obſervatione judicii vel inſtantiæ cum impenſis, niſi jam res eſſet in valvis ſententiæ definitivæ. Quia tunc debet abſolvi etiam definitivè ſalvis aliis pertinentibus actori actionibus, *l. Divus Marcellus, in fin. ff. de pact. dotal.* Sic è diverſo, ſi reus ab initio adierit, vel ante probationes, condemnatur definitivè ex conſenſu; ſed ſi poſt probationes cedit liti, poteſt a... inſtare, ut proceſſus videatur, & condemnetur reus non ex ſimplici conſenſu, juxta l. *ſed etſi conſentiat, de re judicat.* Sed tanquam ex ſententia contradictoria ex legitimis probationibus, &c. quia licet ſententia eſt fortior, & plures habet effectus priore. Super gloſſ. 1. malè reſtringit textum principaliter ad corrigendum morem antiquum, quo accuſator ſtatim inſtitutâ accuſatione obſignabat domum & omnia ſcrinia rei accuſati, ut Cicer. *in Verrin.* & ibi Aſcon. Pædian. ſuper verb. *cum obſignandi causâ veniſſem.* Fallit in Quæſtoribus, Receptoribus generalibus principum, in quibus mos antiquus ſervatur, quando de reſiduis accuſantur. Fallit ſecundò in reo fugiente ſeu contumace, quia bona annotantur, & niſi infra annum compareat, in fiſcum transferuntur, l. 1. & 2. *C. de reqrim. reis, l. ſi quis intra, C. de bon. proſcript.*

Regula in fine textûs.

Super gloſſ. in verb. *fieri*, ibi, *in fiſco.* Imò non eſt ſpeciale, ſed ibi de pertinentibus ad rem fiſci intentione ejus in hoc fundatam, ut diximus in l. 1. *ſup. eod. tit.*

Super gloſſ. in verb. *non probante.* Imò planè, nec in d. l. *in bonæ fidei.* Subſiſtit ſemiplena probatio, ſed debet eſſe plus quàm ſemiplena & veriſimilis, & quod adverſarius vocatus ſuper hoc nullam juſtam cauſam oſtendat, quo minùs ei qui verè probavit, juramentum in ſupplementum deferendum ſit neceſſarium.

Super gloſſ. penult. Regula legis per eamdem l. *in fine*, & per allegata in gl. 2. Ampliatur primò, ut in text. Amplio ſecundò, etiamſi reus onus probandi in ſe ſuſceperit, *Doctores in l. circa, de probationibus, Alciat. hic.* Idem in actore ſi ſe oneravit ſuperfluè probatione. Quia idem favor actoris & rei in probationibus. Amplio tertiò, etiamſi reus ſit deportatus, reprobatus & ſuſpectus; actor autem conſpicuæ probitatis contra Gellium, lib. 14. cap. 2. *in noctib. Attic.* in quo caſu quidquid dicant Doctores, debuit abſolvi tantùm ab obſervatione judicii, & non definitivè. Adhuc quando definitivè debet judex exprimere, quia non probatum, ut minùs lædat, juxta notata in l. *Iulianus, ff. de condict. indebiti.* Quamvis non teneatur, nec ſententia ſit nulla.

LEX V. IMPERATOR ALEXANDER A. Valentinianæ.

Non eſt novum.] Super gloſſ. penult. legis per eamdem legem in fine, & per allegata in gl. 2. Ampliatur primò, ut hîc in textu. Amplio ſecundò, etiamſi reus onus probandi in ſe ſuſceperit. *Doctores in d. l. ci·ca, de probat.* Alciatus hîc. Reliqua ex prioribus pete.

Super gloſſ. ult. ibi, *alii dicunt*, & male quantum ad hanc legem, & quidquid ea dicat. Debet hæc lex intelligi de quibuſvis rationibus ſive à mercatore publico, de quo non eſt dubium, l. *quædam*, §. *nummularios, de edendo.* Sive de quovis patrefamiliâs conficiente rationes: ſecùs de ſimplicibus adverſariis vel notulis causâ ſimplicis memoriæ, ut tenuit Franciſc. Purpurat. & bene; quamvis Alciatus contra. Et notandum quòd ſive reus petat propter conditionem vel aliam qualitatem contractûs principalis, ſive propter negotium poſteà factum, puta facti, dilationis, ſolutionis idem eſt, tamen tenetur dicere tempus, utrùm teneatur actor edere rationes ſuperfluas anni vel menſis præcedentis. Non obſtat l. *Prætor ait, in princ. l. ſi quis argentarius*, §. *pertinere, de edendo*: quia ex quo agitur de negotio communi vel geſto inter eaſdem partes, ineſt tacitum mandatum conficiendi vel redigendi in rationes. Amplio non ſolùm contra contrahentem, ſed etiam contra ceſſionarium, ut ipſe vel cedens teneatur edere. Amplio ſecundò, etiam in actione reali, quando accedit perſonali, ut hypothecaria, *l. 2. C. per quas perſ. nobis acquir.* vel generaliter quoties finis petitur editionis, l. *antiqui, ad fin. ff. ſi pars hered. pet.* eſt de negotio geſto inter partes, vel actibus petens editionem, habet cauſam, ut ſi conventus rei vendicatione petat editionem tranſactionis factæ cum ſuo prædeceſſore, debet actor edere vel juramento ſe purgare, quidquid dicatur in c. 1. *de probat.* Ampliatur quartò, etiam contra fiſcum, ut in lege ſequenti.

Fallit primò in rationibus alterius negotii & impertinentibus: facit l. *ne quidquam, ff. eodem titulo.*

Fallit ſecundò, quando facta eſt ad quem petitur editio non reſultat commune negotium protinùs ad illas rationes. Functus probatione in ſcriptura vel rationibus adverſarii, tenetur etiam contra ſe accipere non ſolùm in articulo connexo & inſeparabili eodem tempore facto, ut Bart. in l. *quædam*, § *nummularios, de edendo, l. Aurelius*, 28. §. *idem deſit, ff. de liberat. legat. Bald. & omnes in l. 1. ſuprà, eod. tit.* ſed etiam in ſeparabili concernente tamen idem negotium, ut obligatio, deinde ſolutio, vel pactum, vel dilatio, vel reformatio facti, ut in l. *ſi unus*, 27. §. *pactus ne peteret, l. juriſgentium*, §. 1. *ff. de pact.* Quamvis contrarium teneat Panormit. in c. 2. *de fide inſtrum. Alciat. in l. 1. ſuprà, eod. tit.* Sed mecum ſentit Jaſ. in repetit. l. *admonendi*, col. 46. num. 129. verſ. *quod enim, de jurejur.* Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 5. num. 19. Secùs in articulo negotii vel cauſæ diverſæ. Quia non tenetur petens editionem accipere contra ſe, ut in re prorsùs ſeparata, de qua non agitur. Secùs quando aliquis producit ſponte proprias rationes. Salicet in l. 1. qu. 2. in fin. ſuprà eod. tit. Matth. Mattheſil. in ſingular. 79. incip. notand. Dd. Quia quamvis non teneatur alienam ſcripturam etiam contra ſe in diverſa cauſa accipere, tamen propriam ſcripturam ſponte producens eamdem accipiet contra ſe in diverſa cauſa; ſalvo tamen judicio judicantis, ſecundùm perſonæ qualitatem & negotii. Decius in d. c. col. 6. num. 21. *de fide inſtrum.* Sed ſi ſcriptura non eſt privata, ſed authentica fidem faciens indiſtinctè.

LEX VI. IDEM A. URANIO.

Juſtum eſt deſiderium.] in lege, *juſtum*, in fine: Alciatus hîc malè reſtringit, ut procedat quando non de fundata exceptione, ſed tantùm de adjuvanda agitur, ut ſi conſtat ſolutam tantam ſummam, ſed dubitatur in quam cauſam an pro domo vel pro vinea Rei. Quia imo textus generaliter loquitur, etiamſi de ſubſtantia & ſolido ipſius ſolutionis agatur, & textus non dicit, ut conſtet ſub quo nomine, ſed ut conſtet quantùm ſolutum ſit. Idem nihil ſolutum conſtet, l. *quæ de tota, ff. de rei vendicat.*

Super gloſſ. 2. in §. *neque.* Dicendum, ut diximus in l. 1. ſuprà, eod. tit. in novo intellectu: Quia communis intellectus eſt falſus, & etiam falſus eſt novus intellectus. Alciat. hîc & ſuprà, eod. tit. l. 2. dum dicit quòd §. *neque* loquitur in tertio, qui beneficio fiſci conſecutus eſt inſtrumenta forte ut ageret vel defenderet contra alium, ut tunc non poſſit idem contra fiſcum. Sed hic intellectus eſt merè divinatorius, quia text. ille in §. *neque*, non loquitur de eo qui habuit a fiſco, ſed generaliter. Tum eſt contra jura non ſolùm per nos allegata ſuprà, eod. tit. l. 1. ſed etiam contra jura, quod inſtrumenta fortiùs probant contra illum, qui tradidit & ſic approbavit, & hoc dummodò ſit authentica, aliàs non probat niſi ad tale, quale judicis contra eum qui commodavit, ſed contra eum qui produxit ad finem probandi, plenam fidem facit. *Bart. & omnes in d. l. admonendi, & in Authent. ſi quis in aliquo. Innocent. in c. cùm venerabilis, de cenſibus, in c. cùm venerabilis, de except. & c. cùm olim, de cenſibus.* Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 36.

LEX VII. IDEM A. VALENTI.

Procurator privatæ rationis.] In textu, in verb. *dicis*, id eſt, probas, vel jam conſtat.

In fine text. in verb. *deſiderante.* Id eſt, Adverſario tuo exigente à te probationem, quæ in exemplo narrat, ut appareat originale, debet fiſcus illud commendare.

Super gl. 1. dicunt Cynus & alii hic. Petr. à bella Pertica, in prooem. inſtit. nu. 13. verſ. *unde reſpondet*, quòd princeps habet duplex patrimonium: unum ut princeps, quod non poteſt alienare, aliud ut privatus, quod eſt verum, ſed non ſufficit ad harum legum intellectum. Initio imperii tempore primorum Imperatorum aliud erat ærarium, aliud fiſcus, ut in Panegyric. Plinii II. ad Trajan. Illud erat populi ſeu reipublicæ Romanæ in adminiſtratione Senatus & populi: fiſcalia in adminiſtratione ſolius Imperatoris. Et hinc eſt, quod Ulpianus, qui erat Cancellarius Alexandri Severi, in l. 1. verſ. *in his enim, ff. ne quid in loco publico*, diſertè ait, *quòd res fiſcales ſunt quaſi propriæ & privatæ principis.* Et per totam illam legem facit differentiam inter loca & Reſpublicas, Areas, inſulas, agros, vias, &c. Sive ad uſum publicum, & inter loca & res, quæ ſunt de fiſci patrimonio, velut ad ſolam menſam & diſpoſitionem principis ſeparata à menſa Reipublicæ, ut terminis vulgaribus rudibus & planiùs utar. Hinc cùm Octavianus Auguſt. Ægyptum ſuæ diſpoſitioni reſervaſſet, vel exemptam aut ſeparatam à conſulibus & magiſtratibus populi Romani, quam regebat per viros Equeſtres, ut per Cornel. Tacitum, lib. 7. Procurator principis in Ægypto vocabatur procurator privatæ perſonæ principis, & ut ait Strabo Geograph. lib. ult. *ἴδιος λόγος*, id eſt, privata ratio ad differentiam rationum quæ Senatui & populo Romano reddebantur. Poſteà Imperatores utrumque etiam populi ærarium occupârunt & confuderunt. Hinc legibus Codicis rationalis ſive procurator Cæſaris dicitur tam ejus, quod fuerat de ærario, quam ejus, quod erat de fiſco, quæ tamen retinuit antiquum nomen rei privatæ, & ita accipitur in rubrica, & tot tit. C. *de fund. rei privat. lib. 11. ubi Lucas de Penna, Joan. de Platea*, Jaſ. hîc male depravant illum titulum & leges ſimiles titulorum præcedentium & ſequentium, quas intelligunt non de patrimonio fiſcali, ſed de patrimonio quod princeps habet tanquam privatus. Sed de iſto merè privato patrimo-

nio non ſunt tituli neque leges ſpeciales in jure, niſi l. ult C. *de quæ trien. præſcript.* & extra caſum unicum d. legis regulatur legibus & juribus privatorum. Hæc autem lex, quidquid Alciatus dicat, loquitur de his tantùm, quæ erant de menſa vel adminiſtratione principis, prout illa diſtinctio ſtabat ſub authore hujus legis, teſte Ulpiano ſuo Cancellario, in d. l. 2. §. *in his*, quem idem Imperator parentem ſuum appellat, in l. *ex divi.* 4. C. *de locat. & conduct.* tamen idem juris erat in procuratore ipſius reipublicæ ſeu quæſtore ærario populi Romani. Et valde errat Jaſon hic, depravans l. 1. *ff. de offic. procurat. Cæſar.* dicens quòd l. 1. non loquitur de procuratore Cæſaris habente publicam adminiſtrationem; ſed de eo qui erat tanquam privatus procurator cujuſlibet, quod eſt falſum. Quia erat perſona publica habens etiam dignitatem & juriſdictionem, l. 2. & per tot. tit. C. *ubi cauſa fiſcales*, *l. rationales*, *C. de advocat. fiſci*, prout in libro primo Digeſtorum ponitur in ordine Magiſtratuum.

Authentica, ſumptà ex Novella Conſtitut. 119. cap. 3.

Si quis in aliquo.] In Authent. *ut ſponſalit. largitas*, §. *& hoc inſuper.* Imò ut donatio propter nuptias: quia text. vulgaris eſt corruptus in jure, ut etiam ſentit Accurſius in Authent. in 1. gloſſ.

Textus ibi. *Documento.* Hæc Authentica non loquitur de exemplo, ſed de originali ſe referente ad aliud, & tunc aut inter eaſdem partes; & ſiquidem relatio ſit ſpecifica, plenam fidem facit, l. *optimam*, *C. de contrah. & comm. ſtipulat.* niſi producens requiſitus de exhibitione inſtrumenti relati, quod poteſt commodè exhibere, recurreret. At verò relatio non eſt ſpecifica, & tunc omninò debet edi. Ratio eſt, quia relatio diſpoſitiva, ſi nôn aperit illud ad quod ſit relatio, nihil operatur, niſi quatenus in ſe eſt certa & ſpecifica, §. *ſed ſi uxor*, *Inſt. de leg. l. ſi ſit legatum*, §. 1. *ff. de leg.* 1. *l. legavi*, *de liberat. leg. Dec. hic*, *col. ult. Bart. in extravag. ad reprimendum*, *in verb.* prout, *& in l. eliſa*, *col. penult. ſuprà*, *eod. tit.* Adhuc ſi apparet de contrario per inſtrumentum non valet, *l. in teſtamento*, *l.* 1. *& ibi Socin. de condiction. & demonſt. Felin. & Philip. Decius in c. quoniam. Alber. in fin. de offic. deleg. Paul. Jaſ. & omnes in l. penult. C. de inſtitut. & ſubſtitut.*

Textus in verb. *Quia*, ſtat pro *quod*, ut in Græco ὅτι.

Gloſſ. 1. ibi, *Sed toti*: Contra & bene, omnes ſequuntur.

Concluſio prima; *Exemplum nôn probat, vel vidimus*, ut *hic & in l. præcedenti*, *& l. ſancimus*, *C. de divers. reſcript. l. 2. de fide inſtrum. l. ſi quæ cautiones*, *l.*
Amplio 1. *Pomponius*, *famil. erciſc.* Amplio, etiamſi eſſet exemplum ſolemniſſimum, ſed ſumptum non ab originali, ſed ab alio exemplo etiam ſolemniſſimè exemplato; cum verò publico & indubitato originali & judice authore, etiam partibus præſentibus & expreſsè conſentientibus vel non contradicentibus; quidquid velit *Bart. hic*, *col.* 2. quam alii reprobant, ut Philip. Decius, *hic col. 3. Philip. Corneus in conſ. 24. col. 4. verſ. ſed licet exemplum*: quamvis Alciat. idem quod Bart. incautè voluerit *in l. præcedente*, *gl. ult. verſ. ex hujuſ-*
Exemplum *modi quoque exemplari.* Fac emptorem habuiſſe exemplum authoritatis ſui venditoris, putà donationis ei factæ ſolemniſſimè cum eo vel ejus hærede, judice authore exemplatum. Nemo dum vendicat à tertio poſſeſſore vel alio vendicante defendit, & ad probandum titulum ſui authoris producit illud exemplum, utrùm probet? Dicendum quòd non. Quidquid dicat Bart. & ſequaces. Et hoc eſt indubitatum, quòd exemplatio ſit facta inter alios: Fac ergo emptorem exhibuiſſe originale donationis dictæ, & ſolemniter cum ſuo adverſario exemplaſſet: tamen iſtud exemplum facit plenam fidem, ſed an invito adverſario poſſit illud retrahere relicto alio exemplo ad iſtud exemplato? Dicendum eſſet quòd ſic, ſecundùm opinionem Bartoli à fortiori: tamen etiam inter eoſdem non eſt verum ſimpliciter: quia primò non eſt verum etiam inter eoſdem in diverſa inſtantia; ſed exemplum ad originale ſimpliciter factum in una inſtantia, non ſtatim facit plenam fidem in alia inſtantia. Quid enim, ſi primum exemplum factum fuit in contumaciam, ſatis eſt quod contumacia noceat in eadem inſtantia, nec debet extendi. *Jaſ. in l. ſi prius 15. col. 8. ff. de oper. novi nunciat. Marian. Socin. in tract. de citation. artic. 5. nu. 61. Decius in c. 1 col. ult. de prolat.* ſicut nec ficta confeſſio. *Philip. Corneus in conſ. 42. lib.* 2. Quid ſi factum cum procuratore parum aſtuto & diligenti? Idem eſt, quia poterit in alia inſtantia potiùs vigilare. Et quia in fortioribus terminis etiam confeſſio expreſſa procuratoris non revocata non nocet in alia inſtantia. *Philip. Franc. in c. 1. col. 3. & ibi Petr. Ancharan. de confeſſ. in 6. Matth. Afflict. in deciſ. Neapol. 83. Dec. in c. 1. num. de poſtul. prælat.* ubi in annotation. dixi. Quid ſi parte præſente nec contradicente, ſed in parva vel ſummaria cauſa non ſequitur, quin potiùs vigilare poſſit in ſequenti majori vel plenaria cauſa, per notata in l. penult. *de his qui ſui vel alieni juris ſunt*, *in c. cauſam, quæ de teſt.* Imò etiam in eadem inſtantia, quanquam plenam fidem faciat. tamen ſi dictus emptor velit retrahere exemplum, & ſuper eodem exemplo conficere aliud exemplum ejuſdem autoritatis, idem adverſarius poteſt impedire & petere rursùs adferri originale. Quod regulariter verum eſt, niſi judex ex circumſtantiis videat tam exactam fuiſſe nuperam exemplationem, & recentem memoriæ, ut fruſtrationis causâ peti appareat, vel ſi lis diù protracta fuit, & periit originale: & conſtat emptorem alibi indigere primo exemplo. Et ſic opinio Bartoli non poteſt habere locum, niſi in caſu rariſſimo, & conſequenter malè poſita eſt pro ſimplici concluſione contra regulam: quod exemplum exempli non probat. Quia eſt ſicut teſtimonium de auditu auditus nihil de auditu alieno, quod non probat Bald. in l. *bona fides*, *col. 3. C. de jurejur. Cyn. Alber. Bald. & Paul. infra*, *de cenſib. Bald. in l. 1. ff. de fide inſtrum. Deci. in c. 1. in princ. de fide inſtru. Alex. in conſ.* 138. *col.* 4. *lib.* 1. Amplio ſecundò: Ita ut exemplum exempli, vel etiam originalis, ſed inter alios factum, nec ſimplicem quidem præſumptionem juris faciat, ſed plenè quandoque præſumptionem hominis, quia poteſt excuſare à dolo juxta regulam, de qua per gl. & Doctores in l. *Plagii*, 2. *inf. ad leg. Fab. de plag. l. igitur*, §. *poteſt*, *de liberali cauſa.* Et etiam inducere bonam fidem ad lucrum fructuum, juxta notata in l. *ſed etſi lege*, §. *fine*, *de petit. hæred.* vel etiam ad præſcriptionem temporis. Bald. ſingulariter in l. 2. *de fide inſtrum.* & ſequitur Alex. in addit. ad Bald. in l. *in bona fide*, *C. de jurejur.* & in conſil. 191. nu. lib. 6. Quod poteſt eſſe verum de præſcriptionibus longiſſimi temporis ad impediendam malam fidem, non autem longi temporis, niſi in aliis concurrentibus; aliàs magis eſſet error juris quàm facti, qui non prodeſſet, l. *cenſus*, *& ibi Bart. l. nunquam*, *in princ. l. ſi fur*, 32. *in princ. de uſucap. l. 2. §. eſt à pupillo pro emptore*, *l. juris ignorantia*, *de jur. & facti ignorant.* Amplio tertiò, etiamſi tres vel quatuor, aut plures Tabelliones ſimul ſcripſiſſent. *Speculat. de inſtru. edit. §. oſtenſo*, *nu. 4. & 9. & ibi Bald. in addit. item*, *Alber. Bart. Paul. Jaſ. & Decius hic.* Amplio quartò, etiamſi eſſet tranſſumptum ex archivo publico. *Paul. in Auth. ad hæc*, *C. de fide inſtrum. Cardin. Florian. ſive Franciſc. Zabarell. in conſ. 72. Titius col.* 3. quamvis Alciatus in lege præcedenti, col. 6. abſolutè teneat citationem non requiri, poſt Felin. in c. *ad audientiam*, col. 5. concluſ. 6. *de præſcript.* ubi tamen dubitanter loquitur poſt Bald. in c. 1. in fine, *de fide inſtrum.* qui loquitur per verbum *forte*, quæ opinio falſa eſt: tamen hanc opinionem ſalvari

ſalvari in Archivo ſupremæ unius curiæ, & inter ſubditos ejuſdem principatûs dumtaxat, ut obſervatur in Gallia, in dominis ratiociniorum Regis Pariſiis, & in regno Siciliæ in ſuprema curia vicaria illius Regni ut teſtatur Matth. de Afflict. in Commentario Conſtitut. Neapolitan. leg. 1. col. 2. in 5. notabili, tit. de hominib. affic. non revend. lib. 3. Secùs quod ad extraneos non ſubditos. Ioan. And. in addit. ad Speculat. in titul. de inſtrument. edit. §. unde dicendum, in gl. magna, in 5. & 6. ſupplemento, Bald. in rubrica, col. ult. C. de fide inſtrum. Anton. Butrio in c. penult. verſ. 8. cujus de fide inſtrum. Flor. de S. Petr. in l. cenſus & ff. de probation. Alex. hic, col. 2. verſ. 6. fallit, & in conſil. 138. num. 5. lib. 1. & in conſil. 16. col. 2. lib. 5. ubi in Annotation. dixi, & in Conſuet. Pariſ. §. 5. nu. 29. Item ſecùs etiam inter ſubditos, ſed in archivo publico curiæ inferioris, ut dixi §. 5. num. 28. quidquid dicat Franciſc. Purpur. hic nu. 32. Amplio quintò, etiam in his, quæ ſunt voluntariæ juriſdictionis, & ſic errat Alciatus in leg. præcedenti col. antepenult. dicens quod Palatinus Comes autoritatis ſuæ privilegium puta ad legitimandum poteſt judicis mandato in actis notarii deſcribi facere, & ibi exemplum relinquere, ut eo indigentes, accipiant indè probationes; hoc enim facere non poteſt, niſi in ſuo diplomate ſive reſcripto ſit clauſula, quâ Imperator decernat fidem adhibendam exemplo coram Notario facto; aliàs quicumque ab eo legitimantur, debent originale poteſtatis palatini vocatis his, quorum intereſt, judice competente authore, exemplar facere, & ſic reſcripta Alciat. de his fallit: quia ſecundùm eum eſſet exemplum exempli. Fallit primò principalis concluſio in exemplo ſumpto à vero & authentico originali parte vocata, judice competente authore per publicam perſonam cum ſolemnibus publici inſtrumenti, ut in fine gloſſa primæ hic. gloſſa prima in l. 2. de fine inſtru. Quia tantùm probat, quantum originale, c. ult. de fide inſtrum. ſed numquam plus, c. cum dilecta, de confirmat. utili vel inutili Henricus Boych. Felin. in cap. ult. notabili 5. de fide inſtrument. Idem ſi extra judicium quæſit exemplatum conſenſu partium approbantium. Quia judicis authoritas & citatio non requiritur regulariter, niſi in invitum. Imò exemplatum extrà jus conſenſu approbantium eſt potentius. Quia ſemper probat indiſtinctè in omni inſtantia inter eoſdem, & eorum deinceps cauſam habentes; quod non ſemper facit judicialiter exemplatum. Rursùs judicialis exemplatio extra judicialem excedit in his, quæ non dependent a voluntate partium, ut in exemplatione privilegiorum ſuperioris, de qua per Doctores in c. ult. de fide inſtrum. & in c. cum olim cum ſeq. de privil. Quæ etiam debet fieri cum legitimo contradictore, ſcilicet, vocato ſaltem procuratore generali principis, vel procuratore ordinario. Rursùs explicatio judicialis & ſolemnis concurrente conſenſu & approbatione partium tamquam duplici vinculo ſemper fortior eſt, per ea, quæ dixi in Annotation. ad Alexand. in conſil. 95. numer. 8. lib. 7. & ad Philipp. Decium in conſil. 403. Sublimito primò, etiam quantumvis ſolemniter exemplatum ſit, ut non faciat fidem, nec trahatur retro contra tertium etiam habentem cauſam ab exemplantibus ante exemplationem, leg. ſæpe, de re judicat. leg. ſi unus, §. ante omnia, de pactis, l. ff ſuperatus, 3. ff. de pignorib. & hypothec. Innocent. Imol. Henric. Boych. Panormitan. in c. ult. de fide inſtrum. Unde prioritas hypothecæ non ſic probaretur contrà alterum creditorem vel contra emptorem prius cauſam habentem, per l. facta, §. ſi hæres, ad Trebell. cum vulgaribus, ut nec antiquitatem tituli ad finem præſcriptionis, ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 5. nu. 37. niſi ad finem qualis qualis præſumptionis arbitrio judicis, gl. & Doctores in l. à ſententia, in princ. de appell. in l. ſi duo patroni, in princ. de jurejur. Sublimito ſecundò; quando producens ſolemniſſimum exemplum cum prædeceſſoribus vel longo intervallo factum requiſitus de exhibendo originali quod habet in ſua poteſtate recuſat. Quia tunc exemplum non probat propter ſuſpicionem fraudis, etiamſi petens edi originale, non dicat ſe velle illud arguere de falſo, Bartol. in l. admonendi, col. 5. verſ. ſed quæro qui, Decius hic, fallentia 5. in fin. conſil. 36. col. 5. Bald. in l. publicati, quæſt. 8. C. de teſtib. Iaſon hic, col. 3. fallentia 7. Stephan. Bertrandus in conſ. 23. in fine, lib. 1. Idem ſi in eodem judicio fuerit originale productum ſolemniter exemplatum & approbatum: quia ſi adverſarius jurans de calumnia, dicat credere ſe poſſe redarguere de falſo, debet iterum produci originale, niſi qui producit, juret ſolemniter ſe perdidiſſe, aliàs nullam fidem faciat, l. ult. C. de fide inſtrum. Franciſc. Curtius ſenior in conſil. 120. niſi poſt rem judicatam: Quia tunc non amplius auditur, niſi per reſtitutionem in integrum ad probandum falſum. De quo in l. divus, ff. de re judicata, in rubrica & per tot. tit. C. ſi ex falſ. inſtrument. niſi cauſa appareat de ſuſpicione falſi, vel offeratur prompta probatio, gloſſ. in c. veritate comperta. & ibi Panormit. & alii in c. cum venerabilis, de except. Et ita debet intelligi titulus, Cod. ſi ex falſ. inſtrum. & d. c. accepimus concordari cum l. ultim. in fin. C. de fide inſtrum. ut dictum in Conſ. Pariſ. §. 5. nu. 4 cum ſeqq. Quia lex ultima in fine loquitur, quando petens rursùs exhibitionem facit cauſa dilationis & impediendi executionem; ſed c. accepimus, quando non vult differre executionem ſententiæ. Fallit ſecundò, principalis concluſio in exemplo ſcripto & confecto ab eodem notario, qui fecit originale, repetito integro tenore cum omnibus ſolemnibus. Quia tunc non eſt plus autoritatis vel ſolemnitatis in primo quàm in ſecundo inſtrumento, facit c. 1. de converſ. conjug. l. unum, & ibi gl. Bald. Angel. Paul. de teſtam. l. qui tabulas, §. inde quæri poteſt. ibi, ſi in binis tabulis, de furtis. Et ita tenent Bartol. Alex. Jaſ. in l. ſi quis ex argentariis, de edendo, & omnes fere ubique in utroque jure. Alij tamen communiter ampliant, etiamſi notarius dixerit ſeorſim, ſe facere copiam vel exemplum, ex quo omnia ſolemnia interveniant, non eſt curandum de nomine, vel titulo, Alciat. in l. procurator, gl. ult. ſupra eod. tit. alii in hoc & crebrius contrarium tenent, alii diſtinguunt, an Notarius procedat per modum atteſtationis ſive certificationis ſe referendo ad prius factum: an verò procedat, tamquam conficiendo teſtamentum de novo, ut Matth. de Affl. in dec. Neapol. 48 Sed Paulus ſibi contrarius ſentit oppoſitum hic col. 2. Et eſt veritas non per futile fundamentum Pauli, qui fundatur in dicto Bartoli in l. 1. §. ſi quis in duobus, de bonor. poſſeſſ. ſecund. tabul. qui nihil decidit; & adhuc additur, quando ſubſtantialia deficiunt ſecundùm Alex. & Decium hic. Sed eſt ratio: quia notarius ſemel confecto & tradito inſtrumento non debet eidem etiam parti reficere, niſi de conſenſu alterius partis, vel cauſa ſummariè cognita. Speculat. in tit. de inſtrum. edit. §. poſtquam, verſ. ſed numquid, ubi Ioan. Andr. in addition. & in verſ. bene ergo. & verſ. ubi autem, Idem Alberic. Bart. Bald. Angel. Paul. Alex. Iaſ. ind. l. ſi quis ex argentariis, §. prætor ait, Paul. in l. Sempronius Proculo, ff. de legat. 2. Niſi primo in actis judicialibus, quæ ſunt omnibus publica, l. 2. C. eod. tit. Item niſi in inſtrumentis quorum effectus pendet à ſola voluntate petentis, ut ſi dominus petat inſtrumentum mandati à ſe facti vel teſtamenti pluries ſibi confici. Vel tertio, niſi in inſtrumento dictum ſit quod ter, quater vel ſæpius confici poſſit: aliàs idem Notarius rursùs eadem ſolemnitate conficiens peccat contra jus & contra ſtylum. Et conſequenter inſtrumentum ſuſpectum nec plene probat. c. porrecta, & ibi Panormit. de confirmat. utili vel inutili, gloſſa ult. in c. cauſam quæ & ibi Panormitan. & Felin. de teſtib. Iaſ. in l. teſtamentum, C. de teſt. Curtius Senior in conſil. 16. faciunt quæ dixi in annotat. ad Philipp. Decium in conſil. 522. nu. 3. Fallit tertio principalis concluſio in exemplo etiam non ſolemni, quando producitur contra eum qui dolo

vel culpâ recuſat producere originale, *Bald. in l. publicati, quæſt. 8. C. de teſtam.* Quamvis Alciatus *in fin. l. præced.* contrarium ſentiat, & male facit *l. vis ejus, l. ſi de poſſeſſione, C. de probat. l. penult. in fin. C. de poſtuland. l. ſi quando, C. unde vi, c. ultimo, quod metus cauſa c. præterea, de teſtib. cogend. Panormit. & Felin. in d. c. accepimus, de fide inſtrum.* Fallit quartò, in producente: quia contra eum plene probat, ſive exemplum ſit minus ſolemne, ſive relatio alterius inſtrumenti facta in originali producto, omnes Doctores *hic Roman. in conſ. 104. in fine, & in conſ. 329. in fin.* etiam in alia inſtantia, & ad alium finem ſi producens obtinuit vi dicti inſtrumenti, vel etiam ſi non obtinuit, ſed inſtrumentum fuit approbatum tamquam verum vel authenticum, aliàs ſecùs. Unde generalis approbatio non nocet in alia inſtantia. Quod autem dicit Innocentius *in c. cum olim, in fine de cenſib.* quod quamvis contra confeſſionem expreſſam quis non admittatur ad probandum contrarium: tamen non contra tacitam, quæ reſultat ex inſtrumentis productis, falſum eſt. *Guido Papæ in quæſt. Delphinat.* 14. niſi quod non ita de facili adhuc ſi adverſarius non admittit, ſed reprobat illud inſtrumentum, non nocebit producenti per *gl. in verb.* obtuli, *& ibi Panorm. in c. 1. de eo qui mittit in poſſeſſ. cauſ. rei ſervand. Ludov. Roman. in ſingulari* 140. *Decius in c. gradum, col. 3. de offic. delegati.* ubi in Annotat. dixi. Quia qui repugnat actum, non poteſt illum retorquere contra facientem vel producentem, quod eſt verum, ſi impugnat funditus, dicens eſſe falſum, vel in quantum retorquatio repugnaret probationi: Secùs ſi impugnat unum effectum, ut in convento rei vendicatione fundi, qui producit exemplum de locatione vel emphyteuſi ab avo actoris vel originale ab ejus prætenſo procuratore. Cujus mandati tenor recitatur in inſtrumento vel cum originali conceſſionis procuratoris, producit exemplum mandati. Quia in hiſce tribus exemplis & ſimilibus ſi actor negat factum ſeu veritatem inſtrumenti, id eſt, ſubſtantiam, non poteſt retorquere contra eum, ut ſaltem declaretur dominus directus, & habeat mercedem ſeu canonem conducti ſive Emphyteuſeos, niſi ſubordinatè impugnet, vel ſi per illud inſtrumentum cum aliis adminiculis ſuccubuit in pleno dominio. Quia reus abſolvitur ab utili. Et hoc niſi reus probet de errore vel falſitate inſtrumenti à ſe producti, quod eſt difficile in majore 25. annis, ſed hoc probato confeſſio inde reſultans nedum tacita, ſed etiam expreſſa ad illud relata reſolvitur. *Bartolus in leg. poſt legatum, ff. de his quibus ut indign. Baldus, Salicet. in l. alia C. eod. tit. Innocent. in c. cum venerabilis, col. 2. & ibi Panormitan. Decius & omnes de except. Baldus in l. cum precum, verſ. extra quem, C. de liberal. cauſ. Philipp. Franc. in c. ultim. col. 4. de jurejur. in 6. Ægid. Bellar. in deciſion.* 495. Fallit quintò, parte non opponente, ſed hæc fallentia, quam Doctores ſimpliciter tradunt, eſt falſa in ſe. Quia etiam adverſario non opponente fides facienda eſt judicij *l. 1. C. de condict. ob turp. cauſ. l. 1. C. de rebus alien. non alienand. l. quinquaginta, de probat.* Sed diſtinguendum: aut ſolemnitates requiſitæ non enunciantur in exemplo, & tunc non præſumuntur, nec probat, etiamſi nec in genere, nec in ſpecie de defectu opponatur. Aut enunciantur, ut quia Tabellio narrat ſe tali die & horâ data parti, quæ fuit contumax de judicis mandato exemplaſſe, tunc ſi non eſt de facto adverſarii, non præſumitur, etiamſi nullo modo apponat. Idem ſi dicitur eſſe de facto ejus à quo adverſarius cauſam habet, qui contra ſuum autorem ſperat recurſum evictionis: Poteſt enim tacere metu mendacij vel ne ſumptus præroget, ſed ſi eſt de facto ſuo & nec in ſpecie, nec in genere opponit, tunc præſumitur & citatio & cognitio judicis, quæ aliàs non præſumuntur. *Cynus in l. ſi quis decurio, C. de falſis. Decius in l. 2. num. 5. ſupra eod. tit. Alexand. in conſil. 215. num. 6. lib. 2. Decius in c. quoniam contra falſam, num. 45. de probat. & in conſil. 159. n. 8.* niſi in antiquis, ut in fallentia ſequenti. Et hic non eſt ſimpliciter verum, quod omnes tradunt extrinſecam ſolemnitatem præſumi, quando defectus non opponitur, ut nimis indiſtinctè dicunt Joan. Andr. Bernard. Compoſtellan. Anton. Butr. Joan. Imol. *in c. cum dilectus, de conſuetud. in c. cà noſcitur. de his, quæ fiunt à Prælat. Canoniſt. in c. in præſentia, de probat. in c. ſicut de re judicat. Legiſtæ in leg. ſciendum, de verb. oblig. Matth. Matthej. in ſingulari* 12. Sed inſpiciendæ circumſtantiæ cuique ſunt. Fallit ſextò, in exemplo antiquo, in quo advertendum primò non ſufficere, quod ſit de originali antiquo, ſed oportet ipſum exemplum eſſe antiquum & non recenter factum, ut in ſimili Franciſc. Aretin. *in conſil. 42. incip. viſo conſilio in fine, col. 1. verſ. nec arbitror.* Advertendum ſecundò, quod ſi omni formâ & ſolemnitate caret, puta ſimplex copia privata antiqua, in qua prætenſum antiquum authenticum inſtrumentum tranſcribitur, & nullam facit fidem prætextu antiquitatis. Quia ei quod nullum eſt, nihil accreſcere poteſt, nec antiquitas inducit probationem de novo, quæ nulla eſt, ſed eam demum, quæ aliqua eſt, adjuvat, ut pulchrè decidit Philipp. Corneus *in conſil. 19. incip. videtur in hac col. ult. lib. 2. Alex. in conſil. 150. nu. 10. lib. 6. Philipp. Decius in conſil. 36. col. 4. num. 8.* in quantum autem coadjuvat, cum non ſit à jure determinatum, arbitrio iudicis relinquitur, *l. teſtamentum, in prin. ff. de teſtib. text. reg. l. 1. in fin. ff. de jure deliber. Capell. cauſarum civilium in conſ. ult. col.* 15. dummodo producatur ex aliquo archivo vel è domo tertii non ſuſpecta: ſecùs ſi à monaſterio ante 200. annos tranſcriptum ab eorum ſcriba & ab eis ſervatum propter ſuſpicionem eis conſuetam, *c. inter dilectos, de fide inſtrum.* Si ergo non ſit ſimplex copia privata, ſed facta & ſubſcripta à Notario publico, tum quia habet radicem fidei publicæ quod Notarius in præſentia teſtium hoc fecit, poteſt antiquitate adiuvari concurrentibus aliis veriſimilitudinib. & dummodo à loco ſuſpecto, *l. inſtrumenta, l. exemplo perniciosum, C. de probat. Anton. Butr. & Panormit. in c. 2. de fide inſtrument.* Et tanto magis ſi in eo exemplo ſolemnitates enunciantur, puta mandati iudicis, citationis partium. Quia verba enunciativa in antiquis probant etiam in præiudicium tertii: arbitrio tamen iudicis, ut dixi. & per Legiſtas *in l. cum aliquis, C. de jure deliber. per Canoniſtas, per c. cum cauſam, c. Albericus de teſtibus.* etiamſi ſint incidenter & propter aliud prolata, ut enunciatio confinium. *d. l. cum aliquis, & in Clement. ſi ſummus de ſent. excommunic. Anton. Butr. in c. cum dilectus, de ſucceſſ. ab inteſtat. late Jaſon in repetit. l. admonendi, col. 8. nu. 224. Iaſ. & Decius in l. ex his, C. de milit. teſtament.* Quanto fortius in his, quæ propter ſe enunciantur: ut hic. Unde quamvis pro actis litis non præſumatur, etiamſi in ſententia enunciantur, *c. quoniam contra falſam, de probat.* Hoc fallit in ſententia antiqua text. *in c. bonæ memoriæ de elect.* firmat. Anton. Butr. *in c. in præſentia, de renunciat. Bart. in d. l. admonendi, col. 2. n. 30. Bald. in l. emancipatus, C. de fide inſtrument. & in c. cum in jure peritus, de off. delegat.* Niſi eſſet lata à iudice extraordinario ignoto, prætenſo, delegato Imperatoris vel Papæ. Pariter poteſtas arbitrorum ſive compromiſſum probatum per verba enunciativa inſtrumenti ſententiæ arbitrorum latæ ante 40. annos, ut decidit Guido Papæ *in conſil. 241. incip. quadraginta anni.* Facit Decius *in conſil. 375. Curtius ſenior in conſil. 76. col. 2. cum ſeq.* Quod finito procedere ſi dicitur lata partib. præſentibus, aliàs iudex arbitrabitur, Hinc ait Steph. Bertrandus *in conſ. 40. incip. ex teſtam. lib. 3.* Quod in antiquiſſimis fides adhibetur inſtrumento de acceſſione & enunciatione, nedum quod illa aſſertio facta fuerit, ſed etiam de veritate ipſius aſſertionis, aliàs præſumptio, quæ inſurgit propter antiquitatem, tollitur per exemplum, quod exhibetur, quando in illo appareat requiſita interveniſſe, *Paul. Caſtrenſ. in*

conſil. 81. col. 3. lib. 2. Alex. in conſ. 1. conſ. penult. lib. 4. Decius hic fallentia, 7. & in l. 1. num. 7. C. qui admitti, & in conſil. 13. Iaſon in d. l. 1. verſ. quinto limito. C. qui admitti, & in l. ſciendum, col. 7. ff. de verbor. obligat. Matth. de Afflict. in deciſ. Neapolit. 107. Quando autem ſumus in antiquis, Doctores variant; quidam antiquum tempus dici 40. annorum. *Innoc. in c. veniens. col. 3. de verb. ſignific. & tenet Anton. Butr. in c. veniens. col. 1. de teſtib. in c. quid per novalem, de verb. ſignific. Alex. in conſil. 9. lib. 1. conſ. 4. col. 70 lib. 2* & quod 56. annorum tradit Alex. *in conſil. 99. num. 8. lib. 6.* Alii 70. annorum; ut Franciſc. Aretin. *in conſil. 36. col. ult.* Crebrior ſententia eſt 100. annorum. Ita videtur reſidere Innoc. *in c. veniens, de verb. ſignif.* & tenent Imol. & Panorm. *in c. veniens, de teſtib. Alex. & Iaſ. in d. leg. cum aliquis.* Tamen ipſe Juriſconſultus vetuſtiſſimam vocat obſervantiam, quæ erat circa 51. annor. *l. 2. §. initium feciſſe, & ibi Hieron. Carnol. nu. 306. de orig. jur.* Breviter ratio ſubjectæ materiæ inſpicienda eſt; Ideo in his, in quibus requiritur tempus immemoriale, procedat communis opinio de 100. annis, quod eſt immemoriale. *Jn. Bald. in l. 2. C. de ſervit. & aqua, Cepoll. in tract. de ſervitu ib. urbanor. prædior. cap. 19. Franc. Bald. in tractat. de præſcript. in 2. parte tertiæ partis quæſt. 6. nu. 24.* Alias tempus, quod eſt ultra 30. vel 40. anos, ſecundum qualitatem materiæ ſubjectæ. Et quoties agitur de gravi præjudicio, non ſufficit ad præſumendam ſolemnitatem interveniſſe tempus minus 30. annis, *Ioan. Imol. in c. pervenit, de empt. & vend.* Sed ubi de modico præjudicio, ſufficiunt 10 anni, *l. ſi filius, C. de petit. hered. l. qui in aliena, §. 1. de acq. vel amitt. poſſeſſ.* Qui textus ita intelliguntur ſecundum Bart. *in diſputatione 8. mulier habens, &c. col. ult. Alex. in d. l. qui in aliena, in princip. col. 3. & in l. ſciendum, col. 4. de verb. obligat. Felin. l. lato in c. Albericus, in fin. de teſtib. & in c. ſicut, col. 15. verſ. ſecundo adverte, de re judicat. Iaſ. in l. 1. verſ. quarto limita. C. qui admitt.* & dixi *in Conſuetud. Pariſienſ. §. 5. num. 59. cum ſeqq.*

LEX VIII. ET FINAL. IDEM A. FLORO.

Si qua à divo Antonino.] Textus in verb. *æquitas.* Scilicet quando ex petitione actoris, qui agit tanquam creditor vel locator, jam apparet de juſta cauſa æquitatis, & negotium inter partes fuiſſe geſtum. De quo confectæ ſunt rationes veriſimiliter, ut in exemplis *in l. non eſt novum, l. juſtum eſt*, quæ ſunt ejuſdem actoris & ad quas pars ſe expreſsè refert: Et ſic non eſt differentia in actorem & reum, ut hactenus putaverunt: quia ſi fuiſſet differentia, non fuiſſet dictum in principio hujus legis, eſſe vel videri diſcrepantiam inter dictas leges, *Caracal & Alex.* Sed differentia & ratio decidendi eſt in cauſa editionis, de qua prius conſtare debet, *l. 1. in fin. ſup. eod. tit.* Et ſic an de origine & principio cauſæ edendi conſtat vel non, & in hac æquitate, origine & principio hujus legis vim facit, & ſic non eſt differentia inter actorem & reum, nec inter rationes & inſtrumenta, niſi quod rationes magis promiſcuè utrinque eduntur, & in illis negotia diverſa ſeparantur, ut ſupra dictum eſt.

Textus in verb. *Originem.* Id eſt, Principium negotii ſeu facti vel qualitatis negatæ. & idem in actore, qui non tenetur edere Reo, ad probationem originis vel principii exceptione, de quo principio non conſtat, ut ſi is, a quo vendicatur dicat ſibi conceſſum in Emphyteuſin & ſolviſſe canonem, quod actor negat, & reus ad hoc probandum petit ſibi edi rationes vel inſtrumenta actoris. Non valet communis reſolutio Bartol. & Jaſ. *in l. non eſt novum, ſupra eod. tit. & Iaſ. in leg. de die in fine principii, qui ſatiſdar. cogant.* Quod hic ideò faveatur æqualiter circa probationes actori & reo, quia reo ad exceptionem, actori ad replicationem, in qua reus eſt, *l. 1. de except. gl. & Doctores hic Steph. Bertrand. in conſil. 293. etiamſi verum ſit, lib. 2.* Et magis errat Alciatus in tractat. de præſumpt. pag. 532. dicens, quod ſemper plus favetur reo, quia vera eſt gloſſa 2. *in c. cum adſedem, de reſtitut. ſpoliator, in c. cum qui, de reg. juris in 6.* Quod actori magis in principio, in medio æqualiter, in fine magis reo favetur. Sed vera reſolutio eſt idem eſſe in actore & reo etiam circa principalem intentionem, ſed in utroque ſufficit fuiſſe inter eos vel prædeceſſores geſtum negotium, de quo vel ejus dependentiis agitur. Quia hoc conſtito utrimque poteſt æquè peti editio, ſive rationum negotium illud concernentium, etiamſi is, à quo petitur editio, non fuit publicus mercator, ut ſi actor dicat ſe plus vel bis ſolviſſe, & reus fatetur ſibi ſolutũ, ſed negat plus aut bis. Quo caſu actor tenetur probare ſolviſſe & indebitum eſſe *l. cum de indebito, in princip. de probat.* poteſt petere à reo edi rationes etiam ad fundandum & probandam ſuam intentionem. Quia iſtæ rationes etiam à non mercatore cenſentur pactæ præſumpto vel tacito mandato, ex quo de negotio communi, *l. ſi quis ex argentariis, 6. §. unde apparet, verſ. pertinere, ff. de edendo.* Si verò reus omnia negat, nec conſtat negotium aliquod geſtum, tunc ſi actor peteret editionem, eſſet petere à reo probationem originis, ſeu petitionem principii, ſive probationem cauſa edendi, quod prohibetur hic in fine. Sed conſtito de principio & communi negotio, etiam actor à reo petit ad intentionem fundandam, ut dictum eſt.

Gloſſa in verb. *doli*, falſa. Imò tum demum ubi factum actoris, & dolus eius verſatur; alias non doli; ſed in factum exceptionis. textus *in d. l. 2. §. 1. & §. generaliter.*

TITULUS III.

De pactis.

QUoniam in Rubrica generalia quædam dogmata tradi ſolent per totos titulos futura uſui: Ideo principio animadvertendum eſt in hoc titulo, nos non locuturos de pacto largiſſimè ſumpto, ut pro *conſenſu* accipiatur, quemadmodum accipitur *in l. 1. §. conventionis, ff. de pact.* & Baldus hic obiter notat. Sed de pacto tali, quoc in nullum ſpeciale nomen contractus abeat, ſed maneat in nudis & puris terminis, unde & *nudum* dicitur. Nam cum in aliud nomen contractus tranſit, amittit nomen pacti & nomen illius contractûs ſortitur, utpote emptionis vel locationis. Omnes ergo contractus, qui ſpecificum & peculiare nomen non habent, manent ſub communi appellatione pacti, per Albert. *in c. 1. de pact.* Plures enim ſunt res quam vocabula, *l. natura 4. ff. de præſcript. verb.* Cum ergo in iure ſimpliciter fit pacti mentio, de nudo intelligitur, per text. *l. lecta, in verb.* convenitque, *ff. ſi certum petat. & ibi Doctores*, & hoc ideo; quia verba in potiore & digniore ſignificatione ſunt accipienda, *l. hoc legatum, ff. de leg. 3.* concordat *l. non aliter, ff. de legat. 3.* Appellatur pactum à pace *l. 1. in princip. ff. de pact. c. pactum extra, de verb. ſignific.* Quod definitur perſæpe *d. l. 1. ff. eod. tit.* eſſe duorum vel plurium in idem placitum conſenſus. Cui definitioni ſi addas expreſſum, vel intelligas, quemadmodum facit hoc titulo Hoſtienſ. in Summa, magnas controverſias Doctorum componens, quas hic obiter Decius tangit, quarum præcipua eſt: Si abſenti paciſcatur eo caſu, quo de eius commodo agitur, Ibi enim fingit legem eamdem conſentire etiam in abſentem, *leg. qui patitur. ff. mandati, l. ſi fideiuſſor. C. mandati.* An illud pactum ſit dicendum verius quam pollicitatio, dubium erat, & quia in pacto requiritur expreſſus conſenſus, evincitur pactum propriè, quod fit abſenti vel præſenti & tacenti, pactum non eſſe & pollicitationem, quæ ſane maximum effectum in jure

habent. Si enim ſit pactum, tunc de jure Canonico dabitur actio per Doctores in ſæpe allegato *c. pactum extra eod. tit.* Sin autem pollicitatio nec de jure Canonico, nec civili actio dabitur, exceptis piis cauſis, & his quæ Reipublicæ vel univerſitati vel eccleſiæ vel pauperibus per pollicitationem promitto. Ita Bald. *in l. illud, C. de ſacroſ. Eccl.* Et eſt pollicitatio veluti pars pacti. Quemadmodum enim pactum eſt duorum, ſic pollicitatio eſt unius tantum conſenſus per Bald. *in rubrica, C. de dot. promiſſ.* Quod autem pactum nudum de jure Canonico pariat actionem, facit generaliter *c. 1. extra, de pact. in 6.* Quod cum generaliter loquatur, generaliter eſt intelligendum: cum noſtrum non ſit leges aut capitula reſtringere, vulgato dicto: *ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus, l. 3. & ibi gl. ff. de offic. præſid. & l. imperator, ff. de poſtulando.* Differentiæ autem ratio, quare de jure Canonico nudum pactum actionem pariat, & non de jure civili, eſt: Quia canones naturali æquitate nituntur, quæ æquitas ex qualicumque conſenſu gignitur; ita ut naturalis obligatio ex illo conſenſu oriatur. Quæ naturalis obligatio de jure Canonico actionem parit perinde ut ſtipulatio de jure civili. Et quod æquitas illa naturalis præſtat cauſam, quare ex nudo pacto agi de jure Canonico poſſit, ſequitur quod ſi de nudo pacto tale quid promitteretur, quod æquitatis præſtationem non haberet, tunc illam actionem non oriri. Ita Baldus eleganter infra *in l. petens, 27. eod. tit. & l. ſi diviſione, C. famil. erciſcund.* Quia à ceſſante ratione bona eſt in jure argumentatio. Præterea jus Canonicum fundatum eſt ſuper jure divino. Jus autem divinum inter ſimplicem loquelam & juramentum differentiam non facit, *can. juramenti, cauſ. 12. quæſt. 52.* Ex hoc ergo corollario ſequitur, nudum pactum in jure Canonico tanti eſſe effectus, quanti in jure civili quælibet firmiſſima ſtipulatio: Jus autem civile fundatur ſuper publica utilitate per *gl. in c. poſſeſſor, de reg. jur. in 6.* Sed publicè non eſt utile quaſlibet voces nonnumquam temerè prolatas actionem continuo producere: negari tamen non poteſt, quin ex quocumque pacto nudo etiam jure civili oriatur quædam obligatio, quæ appellatur naturalis, per *l. Stichum, §. naturalis, ff. de ſolut. l. cum amplius, §. is natura debet, ff. de regul. jur.* propter conſenſum & naturalem æquitatem, quæ eſt, ut pacta & fides ſervetur, *l. 1. in princip. ff. eod. tit. & l. 1. ff. de conſtit. princip.* Quæ naturalis obligatio ejuſmodi eſt, ut etiam inter patrem & filium, inter quos nulla civilis obligatio eſt, contrahatur, *l. frater à fratre ff. de condict. indebit.* Ex pollicitatione autem, cum nec naturalis obligatio oriatur, non mirum eſt, ſi nec de jure canonico poſſit obligationem parere. Quod enim pollicitatione promiſſum eſt, non eſt debitum, ſed debitum, *l. pactum, ff. de pollicitat. Bart. in l. ſi unus, §. pactus ne peteret, per gloſſ. ibi ff. eod. tit.* Nunc dubium oritur: quia diximus pacto actionem de jure Canonico naſci, an qualicumque pacto hoc fiat? Ad hoc intelligendum oportet noviſſe, pactum eſſe quoddam proprium, quoddam verò improprium. Proprium eſt, quod expreſſum conſenſum duorum vel plurium habet. Et de illo non eſt dubium quin actionem pariat. Improprium autem eſt, ubi ex una parte expreſſus conſenſus intercedit; ex altera verò tacitus quidam atque præſumptus, *l. is diſpoſitione*, quam legem diſponit & præſumit, quod quandocumque de alicujus utilitate agatur, quod ille etiam tacens conſentit, *l. qui patitur, ff. mandati, l. ſi fidejuſſor. C. mandati*, & vulgata regula, quâ dicitur: *Qui tacet, conſentire videtur.* Quæ hoc modo intelligenda eſt, ut tunc videlicet conſentiat, quando de utilitate ejus agatur. Cæterum de ejus præjudicio aut damno certe tacens pro non conſentiente, ſed certe pro diſſentiente, habetur. Alia vulgata regula, qua dicitur: *Qui tacet, non videtur conſentire*, dubium facit: quia inter Doctores non ſatis convenit utrum improprium illud pactum potius appelles pollicitationem quam pactum: tamen illa communis opinio, quæ fortaſſis in conſulendo & judicando ſequenda eſt, habet, quod pactum illud quamvis improprium, actionem tamen jure canonico pariat, quam rem exemplo ſic probant & declarant. Hodie inquiunt, in donatione mortis causâ non requiritur ſtipulatio. Quemadmodum olim jure Digeſtorum: *l. cum pater, §. Mævio, & ibi gl. ff. de leg. 2. gloſſ. magna, in fine, l. 2. C. de jure dotium, leg. ſi quis argentum, C. de donat.* Sed ſufficit nudum pactum interveniſſe ad hoc, ut donatio iſta valeat. Porrò in tali pacto ſufficit præſentia donatarij & etiam cum taciturnitate, *l. illud, & ibi Bald. §. de ſacroſanct. eccleſ.* Ergo inquiunt, pactum improprium in juribus etiam correctoriis cum pacti nomine veniat, habebit eaſdem vires, quas pactum proprium. Hæc verè eſt ratiocinatio Doctorum ut per Bald. & cæteros, quam ſententiam ſequitur Ang. *in conſ.* 181. Ergo verò unius Decij authoritate fretus à communi ſententia recedo. Nam quamvis dicatur pactum de jure Canonico actionem parere, ut ſic jura civilia corrigantur, tamen non puto eo caſu pacti nomen extendendum eſſe ad pactum improprium, ſed ad proprium tantùm. Quia omnis correctio legum debet ſtrictiſſimè intelligi, ut quoad ejus fieri poteſt, quamminimùm derogetur juri communi, *l. ſancimus, C. de teſtam. l. præcipimus, C. de appellat.* cum vulgatis. Ita quoque exemplum de donatione causâ mortis nullius erit momenti: cum enim conſtat eo loco jura digeſtorum à Codice eſſe correcta, ita ut non tantum ſtipulatione, ſed & pacto nudo poſſit donatio validari. Tamen quia jura ſunt correctiora, debent reſtringi ad ea videlicet pacta, quæ ſunt propria; nequaquam tamen contra eos, *d. l. illud, C. de ſacroſanct. eccleſ.* ubi improprium pactum in donatione vires proprii habet, quia hoc fit propter cauſas pias, quæ ſunt privilegiatæ, cum ex pollicito ejuſmodi locis facto poſſit etiam oriri actio. Ex quo tamen aliàs actio non oritur. Ex his ergo multa Doctorum diſſidia ad concordiam redigas, apud quos eamdem promiſſionem ſæpè aliter atque aliter accipi vides vel pro pacto, vel pro pollicito, ubi protinus in mentem veniet pactum illud improprium habere cum pollicito magnam affinitatem, ita ut rectius pollicitum quam pactum diceretur. Proprium autem pactum, id eſt, quod eſt expreſſivum conſenſus, rectè pactum dicit, quemadmodum in definitione diximus: pro complemento adiiciendum eſt hic quod quamvis pollicitatio propter autoritatem nec iure Canonico, nec iure civili actionem pariat, tamen ſi verbum, *polliceor*, aut eius generis aliud in inſtrumento reperiatur, ſtipulationem inducat. Ita ut etiam iure civili agi poſſit, & hoc eſt propter autoritatem inſtrumenti. Ita Cynus & Bald. *in l. 1. C. de dot. promiſſ.*

TITULUS IV.

De Tranſactionibus.

Titulus ille continuatur eo modo, quo Bartolus ſcribit ſupra *rubr. de pact.* & gl. *extra de pact.* Eſt autem titulus ille difficilis, qui utilitate cum omnibus aliis certat, ſi credimus Bartol. *in l. 1. infra eod. tit.* Eſt autem principio ſciendum, Tranſactionem hic propriè ſumi non in genere, & ſic definiri: Tranſactio eſt pactio non gratuita de re dubia atque lite incerta, aliquo dato, retento, vel promiſſo per *l. 1. ff. eod. tit. l. tranſactio infra eod.* Ex qua definitione videmus tria coniunctim requiri ut valeat tranſactio. Prima ut ſit pactio non gratuita, & ea differt à pacto, quod eſt gratuitum, ut diximus in rubrica titulo præcedente. Quod intelligimus in iudicio, vel extrà de iure vel de facto, *argum. l. 2. in princip. ff. qui ſatiſdare cogant. & leg. ſi convenerit, in fin. ff. pro ſocio.* Ultimo quod de lite incerta ſit. Litem autem accipimus iudicialem. *l. litis, ff. de verb. ſignificat.* & non tam motam quàm movendam,

& ſic futurum quoque quæ de facto etiam propter malignitatem adverſarij poterat. Cuius tranſactionis hic potiſſimum eſt effectus, ut tollat lites, *l. fratris tui 10. C. de tranſact. l. tranſactio, ff. de verbor. ſignificat. & c. 1. extra eod. tit.* Quod adeò verum eſt, ut ne quidem prætextu repertorum inſtrumentorum poſſit, lis ſemel tranſactione finita inſtaurari, *l. ſub prætextu, 19. infra hoc eod. tit.*

TITVLVS V.

De errore Calculi.

RVbrica continuatur eo modo, quo gloſſa oſtendit, ſed ad cognitionem Tituli ſciendum eſt, quod quamvis variè ſit uſurpatum nomen Calculi apud veteres, hic tamen accipi pro ratione ſeu computatione, eo quod veteres lapillis quibuſdam levibus ſeu poſitis in rationibus modo ineundis uſi ſunt, quemadmodum hodie uti ſolemus nummis nummulariis.

TITVLVS VI.

De Poſtulando.

COntinuatur hic Titulus ad ſuperiores, quemadmodum Bartolus ſupra *in rubr. tit. de pactis* continuat. Nam cum Imperator inſtituiſſet tractare iudicia, eamque ob cauſam iam de in ius vocando, de edendo tractaſſet, neceſſarium videbatur quoque de advocatis, id eſt, Poſtulatoribus agere, quorum efficium in judiciis præcipuè regnat. Ad cognitionem verò eorum, quæ toto titulo ſumus acturi, ſciendum eſt, poſtulare eſſe deſiderium ſuum vel amici ſui in iure proponere apud eum qui iuriſdictioni præeſt, vel alterius deſiderio contradicere. Ita definit text. *in l. 1. §. poſtulare, ff. eod. tit.* Quo verbo ſæpe utitur Cicero cùm alibi, tum pro Ligario, dum dicit: *Syllam* dictatorem omnes, quos odiſſet, morte mulctaſſe *nullo poſtulante*, id eſt, *vel accuſante vel defendente.* Propoſitum autem eſt edictum de poſtulando tuendo dignitatis ſuæ cauſa. Ideò quatuor genera horum videmus prohibitis poſtulationibus, ut propter ſexum, mulieres: propter ætatem, adoleſcentes: propter caſum, cœcus & ſurdus: propter infamiam, omnes infames. Cæteri autem omnes admittuntur. Cum hoc edictum ſit prohibitorium, ut hic Cynus dicit. Sicut in ſimili dicimus de teſtibus, omnes admittendos ad teſtes, niſi nominatim aliqui ſint excepti: *& in tit. de in jus vocando.*

TITVLVS X.

De errore Advocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium.

COntinuatur hæc rubrica ad præcedentem hoc modo: Dictum erat de Advocatorum officio, ſed quia dum hoc agunt, nonnumquam errant: ideò rectè de errore Advocatorum hic tractatur.

TITVLVS XI.

Vt quæ deſunt Advocatis partium Iudex ſuppleat.

RVbrica iſta continuatur hoc modo. Dictum eſt ſupra de erroribus advocatorum, qui committuntur in faciendo, ut in Confeſſionibus. Nunc verò dicit de erroribus, qui fiunt omittendo. Cum Advocatus per ignorantiam vel ſocordiam omittit proponere in judicio id, quod cauſæ ſerviebat, & dicitur, judicem ſupplere illum defectum, ſi in jure ſit poſitus.

TITVLVS XII.

Ex quibus cauſis infamia irrogetur.

CUm dictum eſſet ſupra de Advocatis qui poſtulant & eorum officio; rectè ſubjunxit Imperator *tit. de infamibus*, eo quod infamia à poſtulando prohibeat, *l. 1. §. ait prætor, 7. verſ. hoc edicto, ff. de poſtulando.* Sciendum autem eſt, famam eſſe illæſæ dignitatis ſtatum legibus & moribus comprobatum, *l. cognitionum, 5. §. 1. ff. de extraordin. cognit.* Ergo infamia, quia eſt privatio famæ, definienda eſt, ut ſit læſæ dignitatis ſtatus legibus & moribus reprobatus. Dupliciter autem illa infamia irrogatur: vel enim omnino extinguit famam, ut eſt in maxima capitis diminutione, cum libertas amittitur *Inſtitut. de capit. diminut. princip.* vel minuit tantùm famam, ut eſt, cum quis retentâ libertate, ordine vel loco movetur *d. l. cognitionum, §. minuitur.* Et differt hic titulus ab eo, qui ſequitur infrà *lib. 1. Cod.* qui inſcribitur *de infamibus.* Nam noſter titulus tractat de cauſis, ex quibus quis infamis fiat: Alter verò de effectu infamiæ, qui tamen effectus eſt varius, quemadmodum eſt duplex infamia, juris & facti: Juris irrogatur aut ſententia, ut *in l. 1. ff. eod. tit.* aut ipſo jure: Facti verò infamia eſt levior, quæ naſcitur ex objurgatione judicum vel parentum. Deinde horum ſermonibus. De qua dicturi ſumus infra *in l. nullam, 14. hoc tit.*

TITVLVS XIII.

De Procuratoribus.

PRo exacta cognitione eorum, quæ per totum titulum dicturi ſumus, obiter executienda ſunt nobis capita gloſſarum hic circa Rubricam, quæ tria præcipua facit. Primò continuat titulum, idque dupliciter. Secundò ponit differentiam advocatorum & procuratorum. Tertiò differentiam hujus tituli, & infrà ejus, qui eſt mandati. Cum autem neutra continuatio ſatis quadret, ea nobis placere debet, quæ placuit Bartolo ſupra *in rubrica de pactis.* Ubi fere omnes titulos ſecundi libri continuat, hoc vero modo: Quia Imperator decreverat librum tertium deſtinare judiciis, neceſſario videbantur quædam præambula judiciorum tractanda, ideò auſpicatus eſt *de edendo*, id eſt, libelli oblatione, deinde *de in jus vocando*, id eſt, de citatione. Sed quia metu judiciorum nonnulli in gratiam redeunt vel gratuitâ conventione, & hoc per pacta: vel non gratuitâ conventione, ſed aliquo dato vel promiſſo, & hoc per tranſactionem. Ubi verò illis remediis litium nihil efficitur, tunc ſupereſt, ut advocatos acquiramus, quibus jungendi ſunt procuratores. Ideò poſt officia Advocatorum rectè ſubjungitur hic tit. de procuratoribus, quorum officium eſt perneceſſarium *l. 1. l. ſervum quoque 23. publicè utile eſt, 2. ff. de procurat.* Sed ut auſpicato ingrediamur materiam procuratorum præmittenda eſt definitio, quæ ponitur *in l. 1. in princip. fin. eod. tit.* Nam procurator eſt, qui aliena negotia mandato Domini adminiſtrat. Dum autem dicitur: Quo *excluduntur mulieres à procuratione.* Quia cum procuratorium ſit officium virile. *l. alienam, infra eod. tit.* meritò arcentur mulieres, per text. *leg. 2. de regul. jur.* ubi dicitur: *fœminæ ab*

officiis civilibus & publicis oneribus ſint remotæ. Ideo nõ poſſunt eſſe judices, nec gerere magiſtratus, nec poſtulare, nec procuratores eſſe, quamvis certis caſibus pietatis gratia admittantur. *l. fœmin. ff. eod. tit.* ſcilicet tunc cum parentes ſint vel morte vel ætate impediti, ut agere non poſſent per ſeipſos, tum admittuntur mulieres filiorum, ſed non ſine cauſæ cognitione, etſi objiciatur à quopiam, verba maſculina prolata à lege cõprehendunt etiam fœminina. Ergo debent quoque hic ſub. *Qui* comprehendi *Quæ* per doctores *in l. quicumque. Cod. de ſervis fugitivis.* Dicendum eſt verum eſſe, maſculinum prolatum à lege comprehendere fœmininum, ſi actus ille ſit indifferens, id eſt poſſit æquè convenire maſculis atque fœminis. Sed actus procuratorius non poteſt convenire fœminis per jura jam allegata. Dicitur autem in definitione, *Aliena*, ut videamus procuratorem in rem ſuam, id eſt, cui ſunt ceſſæ actiones & jura, impropriè eſſe procuratorem, quia non aliena negotia, ſed quodammodo ſua adminiſtrat. *Mandato* dicit, id eſt, *voluntate.* Ita interpretatur mandatum. *l. Pomponius.* §. *fin. ff. eod. titul.* & dicitur ad differentiam negotiorum geſtoris. Geſtor enim negotiorum ſine mandato adminiſtrat. Dicitur autem hoc mandatum eſſe gratuitum, ut dicit gloſſ. *in l. 1. in princip. ff. eod. tit.* Quod non eſt ita accipiendum quaſi non poſſint eſſe procuratores, qui accipiant ſalaria. Sed ne paciſcantur procuratores de quota litis: *l. litem infra eod. tit.* *Domini* dicitur in definitione, ut excludamus Tutores, Curatores, Prælatos vel Epiſcopos Eccleſiarum, qui cum non ſint domini rerum, quas adminiſtrant, non poſſunt conſtituere procuratores, niſi ipſi eſſent litem conteſtati. Nam litis conteſtatio facit aliquem dominum litis. Si ergo eſt dominus, poteſt alium conſtituere procuratorem. Quamvis autem iſti procuratores æquiparantur advocatis, ut hic per gl. quæ allegat *l. 1. §. advocatos. ff. de variis & extraordin. cognit.* Tamen multis modis differunt. Primò circa actionem intentandam contra illas perſonas, ut *hic in gloſſa.* Secundò, quia advocati coguntur jurare ad ſacroſancta Evangelia, ut velint agere quod juſtum & æquum ſit, & quod improbam cauſam non foveant, nec ſe uſuros falſis allegatis. *l. rem non novam. §. patroni infra de judic.* Quod juramentum non præſtant procuratores. Tertio differt procurator & advocatus: quia procuratoris officium eſt vile: ideo etiam infames admittuntur ad procurationem *gl. eſt notabilis in §. fin. Inſtitut. de except.* Sed advocati infames non admittuntur. *Bart. in l. univerſos* 15. *C. de decurion. lib.* 10. Quartò quia procurator ad lites dari non poteſt minor 25 annis. *l. minor ff. eod. tit. l. exigendi. Cod. eod.* Advocatus verò admittitur, qui impleverit annum decimum ſeptimum. *l. hunc titulum.* 1. §. *initium autem* 3. *verſ. pueritiam ff. de poſtulando.* Unde Doctores hic dicunt eam ætatem ſufficere ad Doctoratum. Ultimò differunt valde in inſigni caſu: quia quod Advocati lucri faciunt ex advocationibus, hoc habent loco quaſi Caſtrenſis peculii. *gl. eſt in l. fi. ſupra de advocat. diverſ. judic.* Ergo Pater in illo peculio nihil juris habet nec circa proprietatem, nec circa uſumfructum: imò de illis bonis filiusfamilias poteſt invito patre teſtari. *l. nemo* 11. *C. qui teſtam. facer. poſſ.*

TITVLVS XIV.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.

SEquitur Titulus, *Ne liceat potentioribus*, &c. qui continuatur ad præcedentem hoc modo: Supra fuerat dictum de procuratione & advocatione honeſta & permiſſa. Sed quia ſub ſpecie permiſſorum multa vitioſa irrepunt. Nam peſſima quæque ex bonis initiis naſcuntur, ut dicit gloſſa hic noſtra, teſtimonio Saluſtii: Ideo nunc imperator de illicita advocatione tractat quæ ſit per parentes, & habet rubrica duas partes. Prima excutitur per *l.* 1. de potentioribus loquentem. Secunda, quæ de ceſſione actionum loquitur: explicatur per *l.* 2. Sed ad intellectum tit. ubi neceſſario ſciendum eſt, potentiores hic non generaliter accipi omnes eos, qui ſunt in aliquo faſtigio vel divitiarum vel popularis æſtimationis, ut malè putavit gl. *in l. penult. ff. de alienat. judic. mutand. cauſ.* dum ideo non putat poſſe cedi actionem militi: quia miles ſit potentior, ſed hic tantum potentiores intelliguntur, qui ratione officii vel dignitatis vel magiſtratus tali loco ſint poſiti, ut poſſint eſſe terrori, ut hic gl. *in l. 1. in verb.* potentior, dicit, allegans *l. ſi per impreſſionem*, 11. *C. de his quæ vi metuſve cauſ. geſt. ſunt.* Debuit ergo gl. *in d. penult. ff. d. tit.* ſic dixiſſe: *Ideo militi non poſſe cedi actionem*: quia is ſit potentior non ratione magiſtratûs, ſed ratione fori. Quia exemptus eſt à juriſdictione ordinarii judicis. Ergo contra cedentem & ceſſionarium, eo loco habet uſum non noſter titulus, ſed alius, qui eſt *de alienat. judic. mutand. cauſ.* Ergo videmus ex his titulum noſtrum differre ab eo, qui eſt infra, & Digeſtis, & jure Canonico *de alienat. mutand. judic. cauſ. fact.* Nam noſter titulus punit tantummodo potentes ratione officii: Alter verò titulus punit non tantùm ratione officii, verum etiam regulariter ratione fori, ut ſi quis actionem aut rem transferat in perſonam alterius fori ut hodie clericum in eum, qui eſt alterius provinciæ, & ſic alterius juriſdictionis. Item in ſtudentem vel exemptum à iuriſdictione ordinaria. His enim caſibus ceſſio habetur pro nulla, & poteſt adverſarius tam ipſum cedentem quam ipſum ceſſionarium convenire cedentem actione in factum ad intereſſe, dicendo: Domine Judex tantum interfuiſſet mea, iſtud prædium non fuiſſe traditum clerico. Quia in lite contra clericum agenda ſunt mihi majores ſumptus faciendi, quos peto vel etiam utili rei vendicatione, tanquam adhuc cedens poſſideat; Quia dolo deſierit poſſideri. In ceſſionarium vero datur directa rei vendicatio: Quæ omnia habentur *in l. 1. & ibi gloſſ. magiſtralis, ff. de alienat. judic. mutand. cauſ. & in leg. 3. §. opus, ff. eod. titul.* Differt quoque noſter titulus à titulo, *de litigioſis*, qui eſt infrà. Nam hic egimus nos de ceſſione facta alicujus rei, quæ nondum eſt in judicium deducta. Nam ſi ſit in judicium deducta, tunc res efficitur litigioſa. *per Authent. litigioſa rei, Cod. de litigioſis.* Ergo alienantes rem litigioſam vel ementes eam puniuntur per *l. lite pendente, & l. cenſemus, C. eod. titul.* nec habetur aliqua differentia cum in potentiorem vel humiliorem ſit facta iſta alienatio.

TITULUS XV.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.

GLoſſa noſtra malè continuat hunc titulum ad præcedentem. Dicit enim in ſuperiore eſſe tractatum de actore: nunc tractandum eſſe de reo, quorum utrumque falſum. Nam propter qualitatem tituli præcedentis & naturam correlativorum præcedens titulus tam in actore, quam in Reo locum habet ut per Bart. & Alex. *hic.* Ergo ſic eſt continuandus. Supra dictum eſt de patrocinio potentiorum, quod ſit de facto ratione ipſius litigantis, & habet duas partes Rubrica. Prima loquitur de his, qui potentiorum nomina vel titulos affigunt prædiis. Secunda, quando potentiorum nomen in litem prætendunt. Unde ſciendum eſt ad intellectum tituli, quod locum habet hic titulus, quando

res ſunt deductæ in iudicium. Præterea ſciendum eſt potentioris nomen hoc titulo ſecus accipi quam titulo ſuperiori, ubi diximus potentem eum tantummodo accipi, qui ratione officij, utpote magiſtratus ſit potens. Nam hic accipitur pro qualicumque potentia ſive officii & dignitatis, ſive nobilitatis & divitiarum & privilegii fori. Idque vult Bartolus hic, & expreſſius aliquanto Bald. quem ſequitur Salicetus, dum illi dant exemplum potentiæ in eo, qui nominaverit epiſcopum vel clericum in judicio quamvis non ignorem eſſe, qui potentiam fori hic excludunt, & putant perinde potentiæ nomen accipiendum. In qua ſententia eſt Ludovic. Roman. *in conſil.* 118. quem ſequitur hic Jaſon & nonnulli alii.

TITULUS XVI.

Ut nemo privatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat.

SEquitur titulus, *ut nemo privatus*, &c. qui eſt obſcurus propter ignorationem rerum & temporum. Nam cum res geſtæ magiſtratûs, deinde tempore Juſtiniani alii fuerint fortaſſis; rectius fuiſſet factum ab Imperatore, ſi rejeciſſet hunc titulum ad tertium librum noviſſimi Codicis, in quibus eſt par obſcuritas magiſtratuum, temporum & rerum: ſed cum noſtra ætate non ſint in uſu, paucis eum attingemus, veriuſque excutiemus. Subit autem hoc loco præcipuè mirari quid ſibi velit Regiæ Majeſtatis appellatio, cum hiſtoriis conſtet poſt reges exactos nullam fuiſſe admiſſam regis appellationem, ut teſtis eſt Livius *lib. 2. ab urbe condita.* Adeò ut gravate admiſerit ſacrificulum, qui ea ſacra adiret: quæ anteà Reges. Præterea non conſtat quale fuerit Velum Regis ſolitum ſuſpendi: Suſpicamur autem Lineum aut Laneum, fuiſſe propter verbum, *conſcindendi*, poſitum *in l. 1.* Conſcinduntur autem fere, quæ ſunt Linea vel Lanea, & ſuſpendebatur hoc velum in odium poſſeſſorum.

TITULUS XVIII.

Ne fiſcus vel Reſpublica procurationem alicui patrocinii cauſâ in lite præſtet.

HIc titulus eſt facilis & continuatur ad præcedentem. Antea prohibitum erat in genere, ne potentiores ſuſciperent patrocinia cauſarum in terrorem adverſariorum: conſequenter nunc in ſpecie prohibetur Reipublicæ & fiſco, ne ipſi ſe ingerant litibus privatorum. Quia idem terror, qui poteſt timeri à potentibus, timendus eſt in Republica vel fiſco, & ad intellectum tituli ſciendum eſt diverſa eſſe Rempublicam & fiſcum. Nam Reſpublica ubique eſt, ubi eſt collegium approbatum: Sed fiſcus non eſt, niſi principis: ut per Bald. *in l. 1. C. de action. & hæredit. vendit.* Sunt tamen civitates, quæ ſibi præſcripſerunt jura fiſcalia. Conſiſtunt autem jura fiſcalia in his cauſis, ex quibus aliquid civiliter vel criminaliter confiſcatur ipſo facto vel per ſententiam. Habet autem titulus quodam modo ſummarium omnium legum.

TITULUS XIX.

De negotiis geſtis.

TItulus hic continuatur ad præcedentem hoc modo: Dictum eſt de his, qui gerunt aliena negotia cum mandato ſcilicet de procuratoribus, quibus & contra quos datur actio mandati: nunc ſequitur de his, qui aliena negotia gerunt ſine mandato, id eſt, ſponte. Quo caſu non datur actio mandati, ut in procuratore, ſed negotiorum geſtorum ultro citroque, id eſt, tam contra gerentem, quam contra eum, cujus negotia geruntur, *l. 2. ff. eod. tit. l. ait prætor, 3. §. 1. & §. hac actione, ff. eod. hoc tit.* Ex quibus habemus differentiam procuratorum & Geſtorum. Nam procurator cum mandato tacitè vel expreſsè, & habet locum actio mandati: Geſtor autem ſine mandato ultro accedit. Deinde procurator datur ad judicia & negotia; ſed Geſtor negotiorum dicitur in his rebus, quæ extra judicium fiunt. Ergo geſtor eſt, qui aliena negotia ſine mandato gerit. *Aliena* autem dicuntur ea, quæ non ſunt gerentis, etiamſi nullius ſint, ut ſi quis negotium hæreditatis jacentis ageret, quod negotium ſicut hæreditas nullius eſt; tamen quia gerit hoc negotium, Geſtor rectè dicitur, & conſequenter impeditur à futuro hærede, *argum. l. ſi finita, §. deinde, ff. de damno infecto.* Aliena autem negotia quatuor modis appellantur, ut dicit *gl. in l. ſi pupillus, §. quid ergo, ff. eod.* & Azo *hic in ſua ſumma.* Primò curâ & ſollicitudine, ut ſi quis geſſiſſet negotium tutoris, curatoris, vel procuratoris geſtor conſequatur impendia ab ipſo tutore, curatore vel procuratore; quia curâ & ſollicitudine negotia pupilli vel adulti ſunt tutorum vel curatorum. Conventus ergo tutor vel curator non poteſt excipere negotium non fuiſſe ſuum. Quia lex hoc ei defert non re ipſa, ſed ſollicitudine & cura, *d. l. ſi pupilli, in princ.* Secundò dicuntur aliena re ipſa, & tunc eſt negotium ipſius, in cujus utilitatem aliquid eſt impenſum. Tertiò ratihabitione, ut ſi quis ratum habeat tacitè vel expreſsè id quod eſt ſuo nomine geſtum. Quarto, ipſo geſtu, id eſt, ſi creditori meo ſolvitur per aliquem iam ipſo geſto, id eſt, re ipſa negotium meum eſt geſtum. Et animadvertendum eſt, quod illa actio negotiorum geſtorum eſt bonæ fidei, *l. actionum, Inſtitut. de actionib.* quod eſt magni effectus. Nam ex mora venient fructus; venient uſuræ, venient acceſſiones etiam ante litis conteſtationem; quod non in actionibus ſtricti iuris. Præterea notandum eſt actionem negotiorum geſtorum ſive mandati & Tutelæ eſſe duplicem: Prima directa vocatur ſcilicet, quæ datur domino negotiorum geſtorum, ut hac ratione petat ſibi rationem dari geſtorum, ut pulchre dicit *l. 2. ff. eod.* In qua ratione geſtor exactiſſimam diligentiam præſtare debet. Ita ut de dolo, de lata culpa, de levi atque etiam leviſſima teneatur, ſi alius diligentior eo potuiſſet inveniri, qui eadem negotia adminiſtraſſet. Quæ ſunt verba textus *Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract. naſcunt. §. 1.* Si autem nullus diligentior inveniri potuit, tunc ſufficit geſtorem eam impendiſſe negotiis, quam ſuæ rei impendiſſet. Unde ſic debet concipi libellus: *Coram vobis Domine judex, &c. ago ego Titius contra Sempronium. Quod cum ex cauſa ſubito abirem Venetias, nec alicui mandaſſem negotia mea. Ille Sempronius ultro geſſit, vendendo vino. Quare peto illum condemnari ad hoc, ut mihi reddat rationem geſtionis ſuæ, & ad reſtituendum ea, quæ ex tali geſtione penes ſe reliqua ſunt.* & procedet ille libellus utcumque generaliter, ut glo. notat. *in l. 1. ff. de edendo.* Cum regulariter aliàs libellus generalis, vel ſit reiiciendus, vel ſit declarandus, id eſt, ad ſpecialitatem reducendus. Altera actio negotiorum geſtorum dicitur contraria, quæ datur ipſi contra dominum, ut expenſa utiliter voluntate domini recuperet ut *d. §. 1. Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi contract. naſcunt. & d. l. 2. ff. eo* quod ex magna æquitate eſt receptum, ut quemadmodum ipſe geſtor teneatur domino, ſic quoque dominus ipſe teneatur geſtori ad farciendas expenſas, alias nemo facilè inveniretur, qui quidquam impenderet in alieno negotio. Agit autem geſtor hoc modo: *Coram vobis, Iudex, &c. dico & propono ego Titius. Quod cum ſponte & utiliter geſſerim negotia Sempronii, & expenderim 10. floren. peto eum condemnari, ut eaſdem mihi reſtituat.* Quod autem dixi in libello, negotium utiliter eſſe

geſtum, hſe neceſſariò requiritur ad hoc, ut geſtor actionem habeat. Si enim quis ſupervacuos ſumptus aut inutiles, eos actione hac non recuperat. Sufficit autem negotium utiliter eſſe cœptum vel geſtum, etiamſi eventus parum commodus ſequitur, *l. ſed an ultro, in d. reſponſo*, ff. *eo. tit.* Unde ſi filio tuo ſtudenti libros emerim ſine tuo mandato: is autem filius libros deinde vendat, & pecuniam malè conſumat. Nihil autem minus tu pater teneberis mihi actione negotiorũ geſtorum contraria: quia ſufficit me utiliter negotium, quod ad te pertineat, geſſiſſe, licet malus exitus ſit ſecutus. Sic quoque ſi quis ſumptus faciat in locando ſervo alieno, licet moriatur ſervus; tamen teneberis mihi hac actione. Sed dubitari poterat; ſit ne ſemper ad hoc neceſſe ut actio iſta competat, ut aliquis negotia gerat abſentis? Et videbatur, quod ſic. Quia *l.* 1. ff *eo.* dicit, hoc edictum de negotiis geſtis afferre magnam utilitatem abſentibus: quaſi velit dicere: tunc competere actionem negotiorum geſtorum, quando abſentium negotia geſſerint. Sed hoc non eſt verum: quia licet *l.* 1. de abſentibus tantùm loquatur, tamen ſubintelligendum eſt illic maximè ut gl. ibidem dicit, id eſt, hoc edictum maximè, vel plurimùm habere locum in negotiis abſentium, tamen non negatur, ſi præſentium res gerantur: quia & tunc illa actio competat. Sed in hoc eſt differentia, quod præſens ille ignoret rem iſtam geri, aliàs ſi ſciat & patiatur, habetur pro mandante, *l. qui patitur*, ff. *de mandat.* Nam ſcientia cum patientia, cum de commodo noſtro agitur, habet vicem mandati ſaltem taciti; ſi habet vim mandati, tum competit actio mandati, id eſt, non datur niſi in ſubſidium, id eſt, ceſſante mandato.

TITULUS XX.

De his quæ vi metuſve cauſa geſta ſunt.

SEquitur titulus, *de his quæ vi*, &c. qui continuatur ad præcedentem dupliciter. Primò: quod ad omnes ſuperiores titulos, & hoc modo: dictum eſt de his, quæ à nobis ſpontè & non voluntariè fiunt, ut de tranſactionibus, Pactis, Procuratoribus, negotiorum geſtoribus: ſupereſt nunc ut dicamus de his, quæ facimus inviti, coacti vel alio modo, ut facit gl. noſtra, ut tit. noſtro præcedente hoc modo. Dixit Imperator in titulo ſuperiore de his quæ ſunt geſta noſtro nomine ab aliis quæ nos rata habemus: reliquum eſt, ut nunc dicatur de his quæ à nobis geruntur, quæ tamen petimus infirmari: & quamvis facilè fuerat dixiſſe de his, quæ per metum geſta ſunt, ut facit prætor *in l.* 1. *ff. eod.* eò quod nomen violentiæ inſit metui, tanquam ſpecie, ita ut qui dicit metum, dicat quoque vim, ut diſtinctiùs poſſet loqui de his, quæ fiunt per metum. Eſt autem vis minoris periculi impetus, qui vitari aut cui reſiſti non poteſt. Ita definit JC. *in l.* 2. *ff. eod. tit.* Et eſt quintuplex vis, ut gl. pulchrè enarrat *in l.* 1. *C. eod. tit. & gl. in l. extat. ff. eod.* Prima eſt vis compulſiva, quando quis nolens cogitur ad id, quod relictus ſuæ libertati non faceret. & de ea vi loquimur in hoc titulo, quæ parit actionem quod metus causâ. Secunda eſt vis expulſiva, ut cum dejicitur quis domo, vel poſſeſſione ſua, & illa parit interdictum poſſeſſorium unde vi, *l.* 1. §. 3 *ff. de vi, & vi armat.* Tertia eſt violentia turbativa, & ex illa ſi ſit res immobilis, enaſcitur interdictum uti poſſidetis. Si autem res mobilis, oritur interdictum utrobi. Quarta violentia eſt ablativa, ex qua naſcitur interdictum vi bonorum raptorum. Quinta eſt inquietativa, ut ſi quis prohibeatur à me, ne in meo ædificet, & in eo oritur interdictum quod vi aut clam. Quibus omnibus generibus violentiarum *in d. l.* 1. infrà enumerat ſextam ſpeciem ex *d. l. extat. ff. eod.* ut quando proſequor meum ſine judicis authoritate, de qua diximus *in l. extat.* quam ex induſtria ſumus huc mutuati. Metus autem, ut definitur *in l.* 1. *ff. eod.* eſt inſtantis periculi vel futuri cauſa mentis trepidatio. *Inſtantis* autem *periculi* dicitur: quia ut iſta actio oriatur, neceſſe eſt verum eſſe metum, & quodammodo in oculis, nec ſufficit vana ſuſpicio aut cogitatio alicujus timoris, *l. nec timorem, l. metum autem præſentem*, ff. *eod.* & quamvis regulariter facta per metum ipſo jure teneant; quia voluntas utcumque coacta eſt, *can. meritò, cauſ.* 15. *quæſt.* 1. *l. ſi mulier*, §. *penult.* ff. *eod.* Tamen quod ſic geſtum eſt, venit reſcindendum hac actione. Igitur actio rectè appellari poteſt reſciſſoria, quia reſcindit factum per metum. Dixi autem *regulariter facta per metum ipſo jure tenere*, propter reliquos caſus exceptos in quibus factum per metum ipſo jure nullum eſt. Qui enumerantur per glo. *in c. Abbatis, extra eod. tit.* ut eſt matrimonium, eſt votum, voluntas, eſt promiſſio dotis. Et alii caſus quibus non eſſet opus uti hac actione reſciſſoria, cum ipſo jure nulla fuit. Quod autem dicitur actionem quod metus causâ competere ad reſcindendum contractum per metum geſtum, hoc intelligendum eſt non de quovis metu, ut nonnunquam novi homines metuunt, ſed de tali metu, qui poteſt cadere in conſtantiſſimum virum, quod & in libello exprimendum eſt. *l. metum autem non vani*, 5. ff. *eod. tit. ut* eſt metus mortis, carceris, ſtatus cruciatus, verberum & armorum, *l. nec timorem*. ff. *eod. Alex. in conſ.* 48, *volum.* 4. Item eſt metus amiſſionis omnium bonorum, vel ſaltem magnæ partis bonorum *argum. l. propter litem*, ff. *de excuſat. tutor.* Ideò paſſus metum in re vili, actionem iſtam non haberet, datur actio iſta diverſo modo, cum etiam omnia iſta patimur in nobis ipſis, tum datur directa; quia verba edicti hoc pollent. Si autem patiamur ea in filiis aut in conjunctis, tunc datur actio quod metus causâ utilis, id eſt, ex mente edicti. Fingit enim lex nos pati metum in nobis, quando patimur in filiis, aut in conjunctis. De filiis eſt tex. & gl. *in l.* 2. ff. *in jus vocati ut eant, & facit l. hæres meus*, §. *fin. de condit. & demonſtrat.* Ergo videns conjunctum aliquem periclitari, quem ut eripiat incolumem, promittat invaſori decem, illa poteſt petere non quidem directa actione quod metus cauſa: quia ipſe non eſt paſſus metum; ſed habet utilem. Quia metus illatus conjuncto perinde accipitur à lege, ac ſi eſſet mihi illatus: & quamvis ea, quæ diximus de metu, qui poſſit cadere in conſtantiſſimum virum, actionem illam producerent, tamen non eſt negandum eſſe quemdam metum leviorem, quem Doctores noſtri appellant reverentialem, qui idem efficiat, quod ille metus maximus, tamen diverſimodè. Nam metus ille maximus ſolus parit hanc actionem. Metus autem reverentialis non producit actionem: ſed officium judicis ſcilicet ut talem metum paſſus poſſim implorare officium judicis, ut reſtituatur ei ademptum, vel ut declaretur actus *metus* nullus, *l.* 1. §. *quæ oneranda*, 5. ff. *quar. rer. actio non dat. & tex. in l. penult. de furtis.* Eſt autem reverentialis metus, quem reverentiæ causâ nonnullæ perſonæ debent, ut ſunt filii erga parentes, liberti erga patronos, uxores erga maritos. Ponamus ergo uxorem meam mihi vendenti res ſuas conſentire, vel propter reverentiam, vel propter minas, poteſt non obſtante ſuo conſenſu, petere à iudice, ut factum illud declaret nullum, tanquam extortum metu, ex pulchro dicto Innocentii *in capite petitio, de jurejur.* Qui dicit importunas preces maritorum haberi inſtar coactionis. Quod ſequitur Bald. *in l. ſi ſine voluntate ſua, poſt princ. C. ad S C. Velleian.* Ita quoque ſi pater filio præſente aliquid agat: quia propter reverentiam patris filius tacet, illa taciturnitas habetur pro contradictione, quia propter metum reverentiæ non audet expreſsè contradicere, per Bald. *in l.* 1. *col. fin. Cod. de bon. matern.* Eſt ergo cautela, ne filii vel uxores poſſint allegare hunc metum, ut adhibeantur ſemper iſtis contractibus coniuncti vel amici, vel etiam iudex, quod eſt efficaciſſimum. Nam præſentia

amicorum

amicorum excludit omnem metum *l. tranſactio C. de tranſaction. l. fin. in fine, ſup. eod. tit.* Præterea eſt alius metus reverentialis, ut eſt, qui oritur ex perſonis conſiſtentibus in officio, vel magiſtratu. Nam ſcimus rogamina magnatum eſſe mandati loco, ideò ſi præfectus rogat me, ut vendam ipſi domum vicinam ſibi; quia rogatio habet in ſe incluſum metum, ideò poſſum agere poſt contractum ad reſcindendum illum contractum non jure actionis: quia non eſt talis metus qui poteſt cadere in conſtantiſſimum virum, nec etiam officio judicis, ſed conditione, *leg. penultim. Cod. eod.* Dicendo, quia quæ per impreſſionem fiunt ejus, qui in mediocri eſt officio, ſunt immutanda. Ideò ego peto conditione ejuſdem legis, ut contractus cum illo præfecto initus per impreſſionem, per judicem infirmetur. Ex qua lege videmus hodie in dubium vocari plurimos contractus hujus provinciæ, qui ſuperiori anno ſunt contracti. Nunc verò dicendum eſt de ipſa actione, qualis ea ſit. Et breviter dicendum, eam eſſe perſonalem, ſcriptam tamen in rem, *§. præterea, Inſtitut. de actionib. l. 3. §. eſt autem, ff. ad exhibend.* ubi eſt gloſſ. ordinaria, quem Jaſon *in rubrica, titul. ſi cert. petat.* vocat magiſtrum. Perſonalis enim eſt, quia oritur ex contractu, vel quaſi, verè, vel fictè, ex quo naſcitur obligatio. Sed quia eſt rei perſecutoria competens contra quemcumque poſſeſſorem contra naturam actionum perſonalium, ideò dicitur in rem, *l. metum autem, 6. §. fin. ff, eod. titul.* vel dicitur perſonalis: quia datur contra metum inferentem, vel ejus hæredem ad omne intereſſe, *l. arbitrio. ff. de dolo. & ibi Bartol.* In rem autem dicitur ſcripta, quæ datur contra quemcumque poſſeſſorem, etiamſi ille poſſeſſor metum non intulerit: Imò ſi bonâ fide teneat rem; quia ſatis eſt, quod commodum ejus rei ad eum pervenit. Unde ſciant hic domini, quòd quia eſt perſonalis hæc actio; ideò non tollitur, niſi longiſſimo tempore, exemplo reliquarum perſonalium, de qua dicturi ſumus *in l. 3. Cod, eod.* Et quia datur iſta actio contra quemcumque poſſeſſorem, idò cautela eſt, ut libellans imperſonaliter dicat ſibi metum illatum, non dicendo à quonam, aliàs ſi diceret ſibi a Titio illatum metum. & res eſſet penes Sempronium, à quo peteretur res, malè libellaret. Ideò ad recuperandam rem ſufficit in genere dixiſſe, metum eſſe ſibi illatum, & ablatum eſſe ſibi equum, non dicendo à quo: quia metus plerumque infertur noctu, vel in multitudine hominum. Quia metus habet juſtam cauſam ignorantiæ, *l. ſi cum exceptum, §. in hac actione. ff. eod. & in §. Pedius.* Datur autem hæc actio principaliter ad intereſſe, *d. l. ſi cum exceptione, §. duplicatur, ff. eod.* Intereſſe autem dico non tantum commune, ut eſt quædam res quæ ſecundùm opinionem vulgi æſtimatur, ſed ſingulare & privatum, ut eſt intereſſe affectionis, & ideò ſi quis mihi vi adimat annulum ſortaſſis evictum, vel uxoris demortuæ, cum ego ex actione quod metûs causà poſſim repetere rem, id eſt, annulum, qui ſi periit ei, qui mihi vi extorſit, debet mihi æſtimationem ejus, non tantùm ad vulgarem modum, id eſt, ad rationem ad intereſſe ut aurum computetur, hoc vel alio modo æſtimetur. Verumetiam tenebitur mihi ad illud intereſſe, quod ex affectione vera naſcitur: & ideò poſſum jurare in litem, tanto pretio me nolle carere iſto annulo. Et hoc eſt verum, ſi in libello expreſſero me paratum eſſe jurare in litem. Præterea datur ad quadruplum inter annum, ſi ablata per metum mihi non reſtituantur: præcedente tamen ſententiâ judicis. Quo autem pacto id fiat, & quomodo ad ad pœnam quadrupli perveniatur Doctores diſceptant. Gloſſæ autem *in dict. leg. ſi cum exceptione, §. hac autem actio.* putant in actione quod metûs causà duos libellos eſſe proponendos. In primo debeat peti ei reſtitutio, & tunc ſi judex pronunciet rem eſſe reſtituendam, niſi ille violentus obtemperat rei judicatæ, tunc actor poſſit proponere alium libellum, etſi eſt inter annum, quo eſt ei illata vis, tunc poſſit petere pœnam quadrupli, *§. quadrupli, Inſtitution. de action.* Sin autem abierit metus, tunc ſit petenda condemnatio ſimpli, *dict. leg. ſi cum exceptione, §. poſt annum.* hoc modo; ut primò ſic agatur. Domine judex, mihi illatus eſt metus hoc die, qui poteſt cadere in conſtantem virum. Cum ergo ex illo metu res mea pervenerit ad Titium, peto eum condemnari, ut rem mihi plenè reſtituat, id eſt, cum fructibus & intereſſe. Sic enim interpretatur Abbas *in c. 2. extra, eodem titul.* Si ad iſtum libellum feratur ſententia condemnatoria, niſi obtemperetur ei, ſi eſt intra annum alium libellum hoc modo proponat, qui erit pœnalis. Domine judex, quia Titius condemnatus à vobis ut rem mihi ablatam reſtituat, ſed quia id facere recuſat & quia ſimus intra annum à tempore illati metùs, ideò peto eumdem denuò condemnari ad pœnam quadrupli, & ita judex ſuper eadem re diverſis tamen modis propoſita iterum pronunciat, ſi cut in una cauſa ferantur duæ definitivæ ſententiæ, quod eſt ſingulare per gloſſ. *in dict. §. hac autem actio.* & quamvis practic. gloſſ. poſſit obſervari, tamen Bartolus *in dict. jam §.* putat eſſe meliùs, ut proponatur unus libellus, qui tamen habeat duas petitiones; quod & & mihi valdè probatur, hoc modo. Peto Titium condemnari ad reſtituendum mihi equum meum, mihi ablatum vi, etſi facere hoc recuſet, tunc peto, quia ſumus intra annum, ut condemnetur mihi in quadruplum, & ad hunc libellum alternativè conceptum poteſt ſequi definitiva ſub conditione vel alternativè. Quod & ipſum eſt ſingulare, quia dicet judex: Una ſententia tamen habente duo capita, condemnamus Titium ad reſtituendam rem illi ablatam, & ſi hoc facere ceſſaverit, condemnamus ad pœnam quadrupli, ubi ſciatis, in quadruplo, continetur ſimplum, id eſt, ſic initi rationem, ut dentur mihi tres valores iſtius rei: ſic ut ipſa res habeatur pro quarto valore.

TITULUS XXI.

De dolo malo.

SEquitur titulus, *de dolo malo.* qui continuatur ad præcedentem hoc modo: Dictum eſt ſupra titulo proximo de reſtitutione rei jure actionis quod metùs causâ. Nunc dicendum eſt de reſtitutione rei quæ ſit actione de dolo, & hæc continuatio gloſſ. poteſt tamen clarius ſic continuari. Supra dictum eſt de dolo expreſſo, qui fit per metum & violentiam: nunc dicemus de dolo velato, qui non tam facile innoteſcit, & differt actio noſtri tituli ab actione ſuperioris noſtri tituli, quod actio de metu non requirit, ut deſignetur is, qui metum intulit, ſed in actione de dolo requiritur, ut deſignetur perſona, per quam mihi ſit dolus illatus, *l. ſed etſi ex dolo, §. fin. ff. eod. tit.* Dicitur autem hic dolus malus, quemadmodum in digeſtis ad differentiam boni doli. Unde videmus hoc verbum eſſe medium. Nam veteres bonum dolum appellabant, cum hoſtibus eſſet cautè occurſum vel nocitum, unde illud vul-

gare: *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Et uſurparunt veteres nomen *doli* pro *ſolertia*, ut eſt text. *in l.* 1. §. *non fuit. ff. eod.* Perinde ut nomen *veneni* uſurpamus. Nam & id medium eſt nomen tam bona medicamenta, quam mala & pernicioſa ſignificans, *l.* 3. §. *adjectio, ff. ad leg. Cornel. de Sicar. leg. qui venenum, ff. de verb. ſignific.* Quod eſt utile cognitu in practica: Pone enim Titium eſſe accuſatum de veneficio, producti ſunt teſtes contra eum, qui in genere deponunt Titium paraſſe venenum occiſo, certè illa probatio non excludit ut Titius occidatur: potuit enim bonum venenum paraſſe, id eſt, medicamentum. Et ideo cum tam ad abſolvendum debeamus eſſe promptiores quàm ad condemnandum, abſolvendus erit Titius, quod ſemper in talibus ejuſmodi interpretatio eſt accipienda, quæ humanitatem recipiat. *l. in pœnis. l. interpretatio. ff. de pœnis.* Eſt autem dolus malus ut per Labeonem definitur *in d. l.* 1. *calliditas, fallacia vel machinatio ad circumveniendum vel decipiendum alterum adhibita.* Ex qua definitione videmus plurimis modis committi dolum. Dum enim dicit dolum eſſe *calliditatem*, intelligit eum dolum, qui fit tacendo. Unde ſi vendam tibi prædium, & reticeam illud debere aliquam ſervitutem vicino, tunc tenebor actione de dolo. *l.* 1. §. 1. *ff. de action. empt. l. tenetur* §. *fin. eod.* Dum autem dicit, *fallacia*, eum dolum ſignificat, qui verbis fit vel ratione, ut dum aliquem induco verbis, ut emat, aliàs non empturus. *l. falſi* §. *ſi quis nihil ff. de furtis.* Machinatio autem tendit ad inſidias & fucum verborum. Niſi omnibus modis proſpectum eſt à Prætore per actionem de dolo, quæ datur contra varios & doloſos homines, ne ſimplicibus obſit animi dexteritas, & fallacibus proſint doli. Ita loquitur *l.* 1. *in prin. ff. eod.* Eſt autem actio de dolo famoſa, quia condemnatus ſit infamis. *l.* 1. *ff. de his qui notant. infam.* Et ideo Prætor ſumma humanitate dicit ſe etiam paſſurum agi hac actione, ſi aliæ actiones civiles & ordinariæ omnes deſint. Sic enim dicit *in. l.* 1. §. *ait prætor ff. de dolo malo.* Si alia non erit & ſi juſta cauſa videbitur, actionem de dolo dabo. Quibus verbis ſignificat, quantùm poſſit fieri ſe non commiſſurum, ut aliquis de fama periclitetur: ſin autem eò ſit perventum, ut fortaſſis videatur actio iſta dum dicit, ſe daturum cauſa cognita, in qua cauſæ cognitione primò prætor perpendit rem, propter quam petitur dari iſta actio. Nam ſi ſit res vilis, utpote non attingens valorem duorum aureorum, denegabit hanc actionem, quod ſumma humanitate receptum eſt. *l. id eſt ff. eod.* Deinde æſtimabit ejus perſonam qui vult de dolo agere. Unde eam non permittit filiis contra parentes, nec libertis contra præcipuæ autoritatis viros *l. id eſt. & l. ſeq. ff. eod.* & ideo textus in *l. & eleganter in fine*, pulchrè dicit hanc actionem de dolo non dari, niſi ex magna cauſa, & evidenti calliditate. Ultimò ſciendum eſt actionem de dolo, ſicut actionem quod metus cauſâ eſſe arbitrariam. Ideo quemadmodum diximus ſupra duas ſententias ferri in una actione quod metus cauſa; ſicut etiam in noſtra ferentur ſententiæ duæ, quarum prima eſt reſtitutoria ad rem ipſam; ſecunda verò propter contumaciam non reſtituentis rem, eſt pœnalis, & poteſt actor jurare in litem, quanti ſuâ interfuerit dolum non commiſſum fuiſſe. *l. arbitrio. ff. eod.* ubi habetur practica iſtius actionis.

TITULUS XXII.

De in integrum reſtitutione minorum 25. annis.

Hic titulus pulchrè continuatur per gloſſ. ad præcedentes duos hoc modo: ſupra in titulo, *quod vi metuſve cauſâ*, & in tit. *de dolo*, actum eſt de reſtitutione quæ datur jure actionis ſcilicet, ut reſtituamur certis actionibus, nunc verò dicetur de reſtitutione, quæ fit per judicialis officii implorationem, quæ continuatio innuit actionem de dolo, & quod vi metuſve cauſâ eſſet reſtitutoria, quod intelligendum eſt impropriè, nam propriè loquendo, reſtitutio in integrum de qua nunc ſumus dicturi, quæ impetratur per implorationem judicis, ſola propriè eſt reſtitutoria. Quod notandum eſt pro ſtatutis municipalibus. Nam quando in illis fiebat mentio reſtitutionis, tunc verba deberent accipi de reſtitutione propriè dicta, quæ per implorationem judicis impetratur, & vocatur reſtitutio in integrum. Nam verba ſtatutorum debent ſemper in propria ſignificatione accipi per ea quæ notant Doctores *in l.* 3. §. *hæc verba ff. negotior. geſtor.* Et eſt ratio; quia ſtatuta inducunt quemdam receſſum à jure communi, qui eſt odioſus. Ergo verba ſunt quoad ejus fieri poteſt, ſtrictiſſimè intelligenda, &, quamvis iſta continuatio pro ordine & ſerie tit. magnopere quadrat, tamen exiſtimamus ordinem digeſti veteri eſſe meliorem. Nam illic primò ponitur titulus *de reſtit. in integrum*, tanquam generalis, cui tanquam ſpeciales reſtitutori ſubjunguntur titul. *quod vi metuſve cauſa.* & titul. *de dolo malo.* Quibus apertè aſſirmatur eoſdem titulos eſſe reſtitutorios, & tamquam ſpeciales comprehendi ſub generali titulo *de in integr. reſtit.* Unde gloſſ. *in leg.* 1. *ff. eodem titul.* dicit quod titulus noſter comprehendat multos ſequentes titulos in ſe, perinde, ut gallina ſub alis pullos continet. Eſt autem reſtituere in integrum, reponere in veterem locum, quo aliquis excidit fraude vel injuria alicujus, & utimur eo genere dicendi pro eo quod veteres dicunt reponere in veterem gradum vel dignitatis vel honoris. Sed interpretatur hoc Antoninus Imperator *in l.* 1. *C. de ſentent. paſſis.* ubi cuidam dicit: Reſtituo te in integrum, & ut ſcias, quid ſit reſtituere in integrum, in veterem ordinem, dignitatem & omnia cætera te repono, &c. Et ideo dicimus reſtitutionem eſſe hoc inſtaurare quod læſio alicui abſtulit *l. quod ſi minor,* §. *reſtitutio. ff. de minorib.* Petens autem ſe reſtitui, debet cauſam reſtitutionis libello inſerere. Nam non datur reſtitutio in integrum, niſi cauſa cognita, & hoc eſt quod prætor dicit, utique contra animadvertam, *ff. eod. lib.* 1. Ideo autem proponit cauſam, ut judex cujus officium implorat, ſciat illam eſſe veram *l.* 3. *ff. eod.* Unde minor petens ſe reſtitui, debet proponere ſe eſſe minorem & eſſe læſum, facilitate. Nam ſi tantùm diceret ſe eſſe minorem & eſſe læſum, tunc ille libellus non concluderet, ut minor videretur reſtituendus, quia poteſt fieri ut minor lædatur in aliquo contractu, ſed caſu fortuito: qui caſus fortuitus etiamſi minorem lædat, tamen non datur reſtitutio in integrum, ut dicemus *in. l. fin. infra eod. tit.* Ergo debet concludere ſe minorem eſſe, & eſſe læſum ſua facilitate, id eſt ſe non adhibuiſſe talem & tantam diligentiam in contrahendo, qualem ſolent diligentes patresfamilias adhibere. *l.* 1. *ff. de minorib.* Et quia diximus in iſta reſtitutione in integrum eſſe implorandum nobile officium judicis, quod vocatur nonnunquam reſciſſorium, nonnunquam reſcindens: videndum eſt, quo pacto petens ſe reſtitui debeat procedere, & hoc erit pro ſingulari effectu totius tituli. Unde ſciendum eſt, quod læſus abſentia ſua, vel alia juſta cauſa impeditus habet in jure communi quadriennium continuum, quo poteſt venire ad judicem & petere ſe reſtitui per *l. fin. C. ex quib. cauſ. maj.* & licet hoc quadriennium ſit continuum, tamen quoad principium eſt utile, quia non incipit currere, niſi à tempore ſcientiæ. Unde ſi me abſente Reipublicæ cauſâ Titius invaſit meam Bibliothecam, atque me abſente detinuit per triennium; quo caſu ſcimus Bibliothecam tanquam rem mobilem eſſe uſucaptam. Unde ſi reverſus voluero

intentare rei vendicatione, obſtabit mihi exceptio uſucapionis. Ut ergo illud obſtaculum uſucapionis poſſit tolli, quod mihi obeſt, ne poſſim vendicare Bibliothecam meam, ideo proditum eſt remedium, quod vocatur reſcindens, & quo judex reſtituit me in veterem locum. Ergo ſic agendum erit cùm impetrarem reſtitutionem in integrum: Domine judex, queror contra Titium, qui me ex rationabili cauſa abſente, Bibliothecam meam occupavit, & quoniam mihi jam præſenti & vendicanti eandem Bibliothecam, objicit obſtaculum uſucapionis, peto ut per veſtrum officium illud obſtaculum removeatur, & ſic ego in integrum reſtituar ad petendam meam Bibliothecam; ad quam petitionem ſi judex annuat, dicitur dediſſe reſciſſorium vel reſcindens; quia reſcindit id, quod mihi agenti potuit obſiſtere. Quo acto ſum iterum reſtitutus in integrum, ut ſic poſſim agere contra Titium utili veteri actione, id eſt rei vendicatione, perinde ac ſi non incurriſſet uſucapio. Et ideo videmus quod qui vult reſtitui in integrum, & ſit conſecutus ſuum, debet duos libellos proponere: Primum quo petit implorando nobile officium judicis ſe reſtitui in integrum. Quod ſi conſequitur, dicitur nactus reſcindens remedium, id eſt, quod removet obſtaculum, niſi eſſet per reſcindens remedium ſublatum. Et ita, per in integrum reſtitutionem reſuſcitatur vetus actio, & id eſt, quod gloſ. *in §. rurſus. Inſtit. de action.* dicat officium judicis reſcindens in veterem actionem, ſufflare ſpiraculum vitæ, id eſt, excitare & facere, ut poſſimus ea uti; poſſit tamen utraque petitio nullo libello contineri ut quis primo petat ſe reſtitui, & ſi facta eſſet reſtitutio, petere rem veteri actione: Si autem vetus illa actio poſt reſtitutionem in integrum eſſet per annum omiſſa amplius non competeret, quia eſt prætoria & annalis, *l. fin. Cod. ex quib. cauſ. maj.*

TITULUS XXVIII.

Si adverſus venditionem.

SEquitur titulus, *ſi adverſus venditionem.* qui rectè continuatur ſecundum gloſſam.

TITULUS LIV.

Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur.

SEquitur Titulus, *Quibus ex cauſis major. in integr. reſtit.* quem gl. hic continuat pulchre ad præcedentem. Nam ſupra dictum eſt, quibus modis reſtituantur, & deinde quomodo reſtituantur nonnulli majores, ſicut qui Reipubublicæ causâ abſunt: *ut in tit. C. de uxorib. militum & eorum qui Reipub. cauſ. abſunt.* Nunc ſupereſt ut videamus, quo pacto omnes majores non tam qui Reipublicæ cauſa abſunt, quàm qui ex contractibus nonnunquam læduntur, reſtituantur, & quia Rubrica nullam difficultatem continet: ideo omiſſa ea ad titulum ſequentem accedendum eſt.

TITULUS LIX.

De jurejurando propter calumniam dando.

HIc titulus alio ordine ponitur apud Canoniſtas quàm hic in Codice. Nam iſti poſt titulum, *de lite conteſtata*, ſubjungunt noſtrum titulum. Cùm tamen Imperator eum præponat titulo *de judiciis*, atque tit. *de litis conteſtatione.* & ideo cùm Canoniſtæ videant plerumque poſt litis conteſtationem mox de calumnia jurari contra legiſtas acerbè invecti, & hoc maximè iſta ratione. Nam ſcimus in jure, quod ex ordine titul. ſoleamus argumentari, id eſt cum quærimus, quod prius vel poſterius fieri conveniat, tunc ſolemus refugere ad ordinem tituli. Ita ut ſi unus titulus ſit altero prior, tunc putent quoque prius fieri debere, de quo iſte titulus tradat, de quo habemus pulchrum textum in procemio Decret. & doctores *in l. ſi quis ſub conditione, ff. de teſtam. milit.* Unde cum poſt litis conteſtationem immediate conſuetum ſit jurari de calumnia. Ita enim text. *in cap. penult. extra eod.* indicat, exiſtimarunt Canoniſtæ recte in jure Canonico titul. de juram. calum. eſſe poſtpoſitum litis conteſtationi, & legiſtas imperite facere, qui hunc titulum nedum litis conteſtationi, ſed & judiciis præponant.

Sed illis reſpondendum eſt, quod utrobique rectè certa ratione ſit inſtitutum tunc ut hic titulus vel ante litis conteſtationem vel poſt ponatur, ſed diverſis reſpectibus. Nam Canoniſtæ in hoc tantummodo animadverterunt, quid verè iudicio, hoc eſt, dum lis eſt incœpta per litis conteſtationem, & hinc rectè factum eſt, ut protinus iuramentum latum ſequatur litis conteſtationem. Sed Imperator nonnunquã vidit in ipſo atrio iudicii reos ſolere fugitare, & quærere diverticula: excipere de mandato, petere dilationes ſupervacuas, excipere contra libellum tanquam ineptum, atque id omne lite nondum conteſtata. Ut ergo illi malignitati occurreret, induxit hoc tit. ut reo ſic excipienti frivole etiam ante litem conteſtatam poſſit opponi iuramentum, & ita doctrina Canoniſtarum, qui dicunt iuramentum calumniæ immediatè debere ſequi litem conteſtatam, non eſt ſimpliciter vera: quia ea, quæ diximus, videmus ante litem conteſtatam poſſe venire ad hoc juramentum. Unde videmus hic liquido, quod quamvis ſumus dicturi *in authent. hoc ſacramentum infra eod.* Iuramentum calumniæ ſemel tantùm poteſt præſtari ut ſemel præſtitum porrigat vires ſuas ad omnes articulos illius inſtantiæ: ita ut non ſit opus illud repetere: tamen hoc eſt intelligendum in illo iuramento, quod præſtatur poſt litem conteſtatam: de eo enim quod præſtaretur ante litem conteſtatam, non ſentiunt, quia illud non impedit ſecundò iurare de calumnia, exemplo eorum quæ dicuntur *in c. 2. eod. in 6.* ubi dicitur, quod quamvis in prima inſtantia ſit iuramentum, tamen illud iuramentum non porrigit vires ſuas in eamdem cauſam appellationis. De quibus videatis Bartol. *in leg. qui bona fide ff. de damno infecto.* Ideo continuationes gloſ. noſtræ, utcumque reclament Canoniſtæ, ſunt bonæ.

Nunc accedendo ad titulum, qui inſcribitur de *iureiurando propter calumniam dando.* Sciant iuniores hic ſupplendum eſſe vocabulum, *vitandam*, vel tale aliquid, id eſt, de iuramento propter calumniam vitandam dando. Ita exponitur illud Pauli: *unuſquiſque habeat uxorem ſuam propter fornicationem*, id eſt, vitandam. De quo eſt text. *in can. verum. in fine diſtinct.* 13. Eſt autem calumnia, quando quis ſciens volenſque cauſam iniuſtam agit aut defendit, & ita calumniari dicitur, qui ſcienter falſa crimina intentat. *l. 1. §. 1. ff. ad SC. Turpill.* Iurans autem de calumnia in genere videtur ſimul quinque iurare, ut dicit gloſ. magiſtra ad hoc *c. extra eod.* Primò enim iurat ſe credere habere iuſtam cauſam litigandi. Secundò quod interrogatus de alio ſit reſponſurus ita ut credat. Tertiò, quod non velit uti falſis probationibus. Quartò quod nullas ſupervacuas vel temerarias dilationes velit petere, quæ fraudi eſſe poſſint adverſario. Quintò, quod nihil dederit, nec daturus, vel promiſerit, vel promiſſurus, etiam ut ad victoriæ cauſam perveniat, niſi his perſonis, quibus eſt licitum promittere & dare, ut ſunt advocati, de quibus diximus *in l. quiſque. C. de poſtuland.* & præſtito hoc iuramento, hodie gene-

raliter cum omnibus cauſis, ut dicemus *in l. infra eod.* Quamvis antiquitus in cauſis ſpiritualibus non illud præſtaretur, ſed pro eo præſtabatur juramentum de veritate dicenda, ut eſt text. *in d. c. 1. eod. in 6.* quod tamen hodie eſt immutatum *d. c. 1. & ibi gloſſ.* Unde officiales cauti, cum agitur de cauſis beneficiorum, Simoniæ, & aliis ſpiritualibus, ſolent ſimul proponere partibus juramentum calumniæ, & de veritate dicenda: In hoc tamen differunt, quod circà omnes articulos, &c. quod non fit in juramento calumniæ. Item differunt in alio, quod jurans de dicenda veritate tenetur reſpondere per verbum *eſt*, vel, *non eſt*: hoc eſt, *preciſè*. Sed jurans de calumnia interrogatus de aliqua poſitione vel articulo reſpondet per verbum *credo*, vel *non credo*. Seculares autem judices, quia non *etiam* uſurpant juramentum de dicenda veritate, nonnumquam timent ut partes ſemel præſtiti juramenti obliviſcantur, cum non poſſunt repetere juramentum calumniæ, habent aliud juramentum, quod vocatur *malitiæ*, quod poſſunt uſurpare, quoties voluerint. *c. 2. eod. lib. 6.* & vocatur malitiæ juramentum, quia judex ſuſpicetur partes aliquid mali conari, ut dicit ibidem gl. Et quamvis Canoniſtæ & communis practica teneat, quod neceſſe ſit jurare protinus poſt litem conteſtatam, aliàs videatur tacitè remiſſum: tamen eſt gl. ſingularis *in c. ex literis, extra de jurejur.* quæ dicit poſſe hoc juramentum exigi, quocumque modo hoc fit ante concluſionem cauſæ. Inventum autem eſt hoc juramentum, ut inquit text. *in l. 1. infra eod.* ut timore ſacramenti contenciosa litigantium inſtantia compeſcatur, quaſi dicat, ſingulare eſſe remedium ut finiantur lites. Cum autem juramentum ſit de ſolemnitate ſubſtantiali proceſſûs judiciarii, ut dicit Bartol. *in d. l. de pup. §. qui opus, ff. de novi oper. nunciat.* poſſet dubitari ab aliquo, an omiſſio ejus vitiaret proceſſum? Et quamvis Azo & Martinus tenuerint, quod vitiet, tamen nos hodie habemus textus, qui diſtingunt, ut text. *d. c. 1. eod. in 6* & tex. *l. 2 §. ſed quia veremur, 41. infrà eod.* Nam inquiunt: Aut illa omnino fit expreſſe, id eſt, per pactum, & tunc dicunt quod non poſſint omitti, ſed omiſſio vitiaret totum proceſſum. Tacite autem, id eſt, dum partes non petunt, vel etiam iudex non petit, & tunc omiſſio non vitiat: Et ita concordant iura, quæ variè loquuntur de omiſſione iuramenti, modo ut vitiet, modo ut non vitiet. Quandocumque autem iuramentum à parte petetur, tum omiſſio nocet. Unde cauti Advocati, quando conteſtantur litem dicendo: *Nego narrata, ut narrantur vera*, tunc ſolent diſſimulanter levem mentionem injicere iuramenti de calumnia dicendo: *Et peto actionem cogi, ad juramentum de calumnia.* Cuius rei deinde in toto proceſſu non recordantur amplius, & expectant finem iudicii. Si ergo ſic tulerint, habent quod voluerunt, ſic non poſſunt tunc opponere contra executionem ſententiæ de nullitate proceſſûs; quia petiverint iuramentum de calumnia, quod non ſit præſtitum. Illam cautelam ponit Alex. de Imol. *in leg. qui bona, ff. de damno infecto.* Quod adeo verum eſt, quod nulla conſuetudo poſſit introduci, quâ cavetur ne de calumnia iuretur. Ita gloſſ. *d. c. 1.* pulchre docet, & eſt text. *in c. ceterum, extra eod.* per quam reprobari conſuetudo poſſit, qui in judiciis non uſurpant juramentum calumniæ, etiamſi petatur. Quod ſi recuſetur a parte juramentum hoc, & tunc ſi ſit actor, amittat cauſam, id eſt, judex pronuntiet reo liberationem. Si autem ſit reus, tunc non jurando habetur pro confeſſo & convicto, quæ ſunt verba *c. fin. extra eod tit. & l. 2. §. quod ſi actor, infrà eod. tit.*

CODICIS DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS PERPETUI AUGUSTI, REPETITÆ PRÆLECTIONIS LIBER TERTIUS.

TITULUS PRIMUS.

DE JUDICIIS.

TItulus hic continuatur ad præcedentes variè. Nam gloſſ. hic breviter dicit, poſtquam dictum ſit de præparatoriis judiciorum rectè ſubnecti hunc ipſum titulum. & Bartol. *in rubrica C. de pactis.* multò melius & clarius explicat. Nam ubi Imperator dixerat *de in jus vocando*; & deinde *de edendo*, id eſt, *de libelli oblatione*, potuit fieri quod metu intentatæ litis nonnulli potius vellent paciſci vel tranſigere de lite, & ubi non procederet in iſtis modis inſtitutis: tunc ſolent litigaturi quærere advocatos, deinde procuratorem. Sed quia ſæpe in ea re luduntur hommines, ideò ſubjunxit tit. *de in integr. reſtitut.* Deinde *de juramento calumniæ*, ut jam nihil ſuperſit, niſi ut ipſa judicia aggrediamur, de quibus hic ſumus dicturi. Et quamvis judicii nomen variè accipiatur in jure, ut eſt gl. *in verb. judicium, §. præterea, Inſtitut. quib. non eſt permiſſ. facere teſtam. Abbas in rubrica extra eod. de judiciis.* Et *Paul. Caſtrenſ. hic.* tamen hoc loco judicium accipitur pro inſtantia cauſæ apud judicem diſcutiendæ, ut diximus *in l. properandum, C. hoc tit.* Ita ut poſſit definiri judicium eſſe actum trium perſonarum in judicio contendentium, ut videtur innuere text. *in c. foras, extra de verb. ſignificat.* Quæ definitio à communiter accidentibus ſumpta eſt. Plerumque enim tres perſonæ in judicio interveniunt, ſcilicet Actor, Reus & Judex. Unde non obſtat tunc definitio; ſi quis dicat, imò eſſe caſus nonnullos, ubi agatur judicium, & tamen non ſint tres perſonæ, ut eſt, quando judex procedit ſuper aliquo notorio, ut homicidio in foro commiſſo publicè. Nam eo caſu poteſt judex per inquiſitionem procedere, nullo actore vel accuſatore apparente. Quia eo loco fama publica habetur pro accuſatore, *c. qualiter & quando, 2. extra de accuſat.* Ita quoque reo abſente, poteſt judex procedere & examinare teſtes: quia illi caſus ſunt excepti, vel rectius, cum dicimus in judicijs pro ſubſtantia requiri tres perſonas, intelligendum eſt verè vel fictè. Vnde in notorio crimine licet judex procedat, reo vel actore non apparente verè, tamen apparet fictè, quia fama fictam perſonam actoris vel accuſatoris habet per ea quæ notat Innocent *in c. bonæ memoriæ, extra de elect. & Abb. in rubrica de judic.* Et nuncupatur judicium quaſi juriſdictio, quia de jure partium diſceptatur, *d. c. foras, extra de verb. ſignific.* Inſcribitur autem titulus, *de judiciis*, plurali numero, ut ſciamus diverſa eſſe genera judiciorum. Quædam enim ſunt iudicia univerſalia, ut eſt petitio univerſitatis vel dotis. Item generalia, ut eſt, quando peto ab adminiſtratore meo rationem tutelæ vel negotiorum geſtorum. Alia vero ſunt ſingularia, ut eſt actio Empti, Mutui, Depoſiti. Contra libellare ſemper ſcire dicitur, qui univerſalem actionem in ſingularem intentat. Nam dicitur in iure, quod propoſita actio debeat futuræ litis ſpeciem indicare, *l. edita, C. de edendo.* Item ut reus certus fiat, velit cedere liti vel litigare, quæ certitudo comparatur duobus modis: Re & cauſâ per gl. *in l. 1. ff. de edendo.* & ita oportet libellum bene eſſe ſpecificatum, tamen hoc procedit regulariter in iudiciis ſingulariter. Nam in univerſali iudicio admittitur libellus generalis & ob eam rem etiam obſcurus: quæ tamen obſcuritas vel generalitas in executione ſententiæ vel in perſecutione cauſæ declaratur, unde ſatis eſt in petitione hæreditatis, ſi dicam me hæredem Titii, & ideò peto eius hæreditatem, nec eſt neceſſe dicere, quæ

ſint corpora in hæreditate. Quia dum iudex me hæredem pronunciat, & mihi deberi hæreditatem Titij, tum in executione ſententiæ declaro corpora hæreditaria. Secundò dividuntur judicia, quia quædam ſunt plena, id eſt, in quibus requiritur rectus ordo juris, *l. prolata, infrà de Senat.* Alia autem ſunt ſummaria, in quibus non requiritur ille ſolemnis ordo judiciorum, ut ſunt judicia, quando de alimentis agitur. Item de piis cauſis, beneficiis eccleſiaſticis, cauſis matrimonialibus. In illis enim Papa mandat ſine ſtrepitu juris, ſive forma judicii & de plano procedi, *in Clement. diſpendioſa, de judic.* Tertia diviſio; quia quædam judicia ſunt temporalia: quædam autem ſunt ſpiritualia: quædam ſunt mixta, id eſt, mere temporalia, & ſpiritualia ſunt liquida per jura Canonica. Mixta autem ſunt, quæ licet non ſint temporalia mere: nec mere ſpiritualia, tamen ab utroque participant, ut eſt jus patronatus, *in c. cum jure, extrà de jure patronat.* Nam jus patronale non eſt mere ſpirituale, quia poteſt à laico poſſideri. Item tranſit ad hæredes, *can. conſiderandum, cauſ.* 16. *quæſt.* 7. Sed in eccleſia prohibita eſt ſucceſſio, nec eſt jus mere temporale: quia non poteſt vendi eo quod ſit annexum rei ſpirituali, ſed ratione illius connexitatis ſortitur forum eccleſiæ, *c. quanto extra de judic.* Nam ea, quæ rebus ſacris vel religioſis adhærent, pro ſacris ſunt habenda, *l. qua religioſis, ff. de rei vend.* adeo ut illic text. dicat, etiam lapides, qui muro adhæſerunt, ſacti non ſint à muro remoti, tamen propter connexitatem ſunt ſacri, & ideo a nullo poſſunt vendicari, nec emi, nec vendi. Quia nullus contractus de re ſacra factus, aliquam litem parit, pulchrè *l.* 1. *C. de ſepulchr. violat.* de quibus omnibus eſt gloſſ. magiſtra *can. piæ mentis, cauſ.* 16. *quæſt.* 7. Unde videant hi, qui res ſacras emunt, quomodo ſe contra jura civilia defendant. Quarto dividuntur judicia: quia quædam vere civilia, quædam verò criminalia, quædam etiam mixta. Et licet gloſſ. juris civilis non conveniant, quæ ſint dicenda civilia, & quæ criminalia, ut per Bartol. *in l.* 3. *ff. de ſepulchr. violat.* cum communiter hodie recepta eſt ſententia Anton. de Butr. *in rubric. extra de judic.* quem hic Jaſon ſequitur, licet Abbas repugnet, ſcilicet quod ad cognoſcendum an judicium ſit civile vel criminale, debeamus inſpicere finem pœnæ. Si enim pœna infertur fiſco, pro vindicta publica habetur, tunc judicium eſt criminale. Quando autem pœnæ applicantur parti pro ſuo intereſſe, tunc dicitur judicium civile. Quam opinionem approbat gloſſ. *in d. l.* 3. *ff. de ſepulchr. violat.* quod pulchrum eſt ſcire. Nam ſcimus, quod criminalia majori ſolemnitate tractantur quam civilia: Quia in criminalibus tenetur accuſator ſic ſe obligare ad pœnam rationis, quam vocant inſcriptionis. Item tenetur locum, & tempus in libello deſignare, quæ non ſiunt in civilibus, *leg. in cauſis, C. de accuſat.* Item ad criminalia non admittuntur procuratores; in civilibus quidem ſic. *c. tua, extra de procurat.* Unde ſi quis accuſaret uxorem ſuam criminaliter de adulterio quod poſſit fieri, tunc agere debet ad pœnam imponendam: Si autem coram judice ſpirituali, ageret tantummodo ad ſeparationem thori, illa accuſatio licet ſit ſuper crimine adulterii, tamen non eſt criminalis. Ideo text. *in d. c. tua; in fine.* vocat eam mixtam. Et idem notandum eſt in actione iniuriarum. Nam quando ago ut puniatur laicus ad vindictam publicam, tunc eſt criminalis actio: Si autem ago, ut puniatur & pœna mihi applicetur, tunc eſt quidem actio criminalis, ſed civiliter mota.

Poſſent quoque addi aliæ diviſiones, ut Doctores communiter *in rubrica, extra eod.* Cum quædam dicuntur ſimplicia, quædam duplicia, ut ſunt judicia diviſoria, familiæ erciſcundæ, communi dividundo, finium regundorum, de quibus *in l. in tribus,* 13. *ff. de judic.* & diximus ſuprà *titul. prox.* Item quædam ordinaria, quædam extraordinaria, de quibus gl. *in c. quoniam contra falſum, in verb.* extraordinaria, *extra de probat.* cum jam dicta ſufficiant pro generali cognitione eorum, quæ ſumus dicturi per diſcurſum tit. *de judiciis.* & hactenus de rubrica.

TITULUS VIII.

De ordine judiciorum.

Sequitur titulus *de ordine judiciorum.* qui continuatur ad præcedentem hoc modo: Supra dictum eſt de judiciis. Cum autem in uno eodemque iudicio nonnunquam diverſæ atque multæ quæſtiones poſſint incidere. Quædam enim principaliter jure actionum veniunt: quædam incidenter per viam exceptionum vel replicationum. Ideo dicendum fuit hic, quando diverſæ quæſtiones incidunt, quo ordine ſit procedendum à judicio, de eo tractat hic titulus. Differt autem hic titulus ab eo, qui eſt infra *de ordinar. cognit.* Nam illic tractatur tantummodo, quis debeat eſſe ordo cognoſcendi, quando quæſtio ſtatus in principalem quæſtionem incidit, id eſt, cum agitur de libertate vel ſervitute. Noſter vero titulus generalior, quia loquitur de omnibus quæſtionibus incidentibus non tantum ſtatus, ſed etſi quem offendat nomen judiciorum quaſi minus ſit appoſitum, cum leges iſtius tituli non loquantur de diverſis judiciis, ſed tantum de uno judicio, in quo tamen oriuntur multæ quæſtiones, & ſic rubrum non videatur convenire cum nigro. Et reſpondendum eſt, quod nomen judiciorum ſic accipiatur pro quæſtionibus, ita dicit gloſſa circa Rubricam, ut occurrat iſti objectioni. cum ergo tit. dicit, *de ordine judiciorum,* vult dicere jam tractandum eſſe de ordine quæſtionum, quæ poſſint variè oriri circa idem judicium. Oriuntur autem illæ quæſtiones per replicationes.

TITULUS IX.

De litis conteſtatione.

Sequitur titulus, *de litis conteſtatione,* quem gl. continuat hoc modo: Dictum fuit in genere de judiciis, ſed quia exordium judicii & fundamentum eſt litis conteſtatio, *c. ſuper quæſtionum, §.* 1. *& ibi pulchra gl. extra, de dote prælegat. c. dudum, de electione.* Nam ante litem conteſtatam non dicitur lis mota, Nec etiam dicitur quis agere, ſed agere voluiſſe, *c. ex parte* 2. *extra de verb. ſignificat. l. amplius, ff. rem ratam haberi.* Quo fundamento litis conteſtatæ omiſſo vel ceſſante, omnia acta judiciaria corruunt, ut habemus pulchrum text. *in argumentum, in c. cum Paulus cauſ.* 1. *quæſt.* 1. Ergo rectè nunc imperator generali titulo *de judiciis* ſubjungit titulum *de litis conteſtatione,* tanquam eum, in quo fundatur judicium. Et ſi quis contra iſtam continuationem opponat dicens, judicium non incipere à litis conteſtatione, ſed potius à citatione & à libelli propoſitione, quam appellamus actionis editionem & allegat ad hoc *§. fin. Inſtitut. de pœn. temer. litigant.* ubi dicitur: omnium actionum inſtituendarum principium ab ea parte edicti proficiſcitur, quæ eſt in jus vocando: vult text. dicere, quod omnium actionum principia ſint in citatione etiam in litis conteſtatione, ut hic. Præterea quod libelli propoſitio magis debeat dici fundamentum & principium judicii quam litis conteſtatio. Facit illa ſeries juris canonici, ubi ante litem conteſtatam ponitur tit. *de libelli oblation.* quæ ſane ſeries hoc vult, ut magis oblatio libelli quam conteſtatio litis dicatur principium judicii. Quandoquidem in toto jure argumentum à jure vel ordine titul. ſit validum, ei qui ſic opponat, reſpondendum eſt,

quod licet libelli oblatio & ipſa citatio præcedat litis contentionem, & ſic dici poſſint principia judicii, tamen hoc intelligendum quoad præparationem, non quidem ut in illis ſubſtantietur judicium. Sic enim opponatur aditus ad judicium, ideo vocantur præparatoria: litis autem conteſtatio eſt principium & fundamentum judicii, ſcilicet ad hoc, quod dum res agatur, contractum ſit inter partes, & res ſit in judicium deducta. Ideo gl. *in l. prolatam, C. de ſentent.* numerat litis conteſtationem inter ſubſtantiales ſolemnitates judicii, quâ omiſsâ vitietur totus proceſſus, etiamſi nulla partium contra illum proceſſum opponat, ut eſt caſus *in c. unico, extra eod.* ſic definit: *Litis conteſtatio eſt principalis negotii hinc inde apud judicem facta narratio & ſubſecuta reſponſio ſive negando ſive confitendo.* Quæ definitio coegit multos Canoniſtas errare, dum narrationem intelligunt eam, quæ vivâ voce fiat, aut quod judicem oporteat vel partem interrogare reum, quid reſpondeat. Ideo Panormitan. *in d. c. unico*, meliorem definitionem & pleniorem dat. Sic definit: *Litis conteſtatio eſt fundamentum judicii pro petitione in iure propoſita, & congrua reſponſione ſecuta & animo conteſtandæ litis facta.* quo omiſſo ſi in figura judicii proceſſum ſit, litigantes vexentur inanibus ſumptibus & laboribus: Sed cum in definitione alicuius rei conſiſtat totius eſſentiæ cognitio; operæ pretium eſt ut videamus particulatim omnia verba definitionis. Dum enim dicitur; *Petitio in jure facta.* Et innuitur per ſolam enarrationem negotii & ſecutam reſponſionem non iudicii litis conteſtationem, niſi accedat petitio, id eſt, libelli concluſio: aliàs enim ſi ſola narratio facti ſufficeret, tunc propoſitiones factas & reſponſionem ſecutam induceret litis continuatio. Quod tamen eſt falſum, ut per pulchra iura Alb. Panorm. *in d. c. unico in 3. col. deducit.* Unde hodie boni advocati proponunt libellum continentem facti narrationem, cum petitione, ad quam petitionem rogant judicem, ut adverſarium cogat litem conteſtari, id eſt affirmativè vel negativè reſpondere. Quod cùm fit à Reo, tum demùm poſitiones proponuntur, quæ ad hoc ſunt inventæ, ut actor non gravetur in probatione rerum ſuperfluarum, dum ſcilicet reus quaſdam poſitiones confitetur, ut ſic lites habeant faciliorem exitum. *in clem. ſæpe, de verbor. ſignificat.* Motus eſt autem verb. *narrationis.* Hoſtienſis quod videret *in l. unica infra eod.* ut diceret conteſtatione litis verba eſſe neceſſaria, nec ſufficere, ſi proponatur libellus à reo in ſcriptis, reſponderetur, niſi interveniret iudicis vel actoris interrogatio, ut dicendo: *Audis Titi, actionem Sempronii, concedit eam eſſe veram vel falſam.* Quæ opinio Hoſtienſis, licet per multos ſit recepta, & fortaſſis de iure non improbata; tamen communis practica & uſus omnium iudicum reclamat, qui ſatis putat ſi in ſcriptis proponatur narratio & petitio, & ſequatur reſponſio in ſcriptis, nec movet id quod deinde Bartolus adjicit, ſi partes non ſint ambæ præſentes, vel ſi inter petitionem & reſponſionem aliquod intervallum intercedat; quæ omnia litis conteſtationem non impediunt. Primò enim quod non ſit opus interrogatione, facit text. *in l. ſi ſine interrogatione. ff. de interrogat. action.* Vbi habetur, quod qui ſine interrogatione reſpondeat, habeatur pro interrogato. Deinde non requiritur utriuſque partis præſentia ſimul; nam potes hodie offerre libellum, quâ oblatione factâ pro parte tua es conteſtatus litem, & cras vel perendiè reſponderet adverſarius in ſcriptis, licet tu actor non adſis in judicio, tamen quia per illam reſponſionem declaratur animus rei, ſufficit hoc ad litis conteſtationem. Finguntur enim ambo eſſe præſentes, & ſic ambo loqui. Quandoquidem amborum ſcripta ſunt in medio, quæ loquuntur, *l. cum pretium, C. de liberali cauſa*: nec etiam obſtat illud intervallum temporis, quod tu hodie petis, ego cras reſpondebo; quia licet conteſtatio litis dicatur, quaſi ſimul teſtatio per vim vocabuli: tamen ſatis ſunt partes ſimul teſtatæ, quando animus per ſcripta declaratus, durat in eo quod ſcriptum eſt: & ſi quis opponat per litis conteſtationem, inducitur quaſi contractus, *l. 3. idem ſcribit, ff. de peculio.* Sed contractus per intervallum temporis vitiatur, *l. 1. §. 1. ff. de verb. oblig.* Ergo illud intervallum temporis debet quoque vitiare ipſam litis conteſtationem. Quo argumento uſus eſt Bartolus, qui putavit inter abſentes non poſſe fieri litis conteſtationem, nec etiam poſſe fieri, niſi uno eodemque tempore partes conteſtantur, id eſt, ſimul teſtantur. Hoc enim præ ſe ferre vim vocabuli, quia dicendum eſt litis conteſtationem rectè numerari inter quaſi contractus, qui tamen contractus non reguletur ſecundùm ſtipulationem, ut Bartolus voluit, ſed ſecundùm contractus juris gentium poſſumus per epiſtolam contrahere, *l. 1. de contrahend. empt.* & ut videamus fundamentum Bartoli eſſe falſum, ex eo apparebit, quia advocatus poteſt pro principali ſuo conteſtari litem: non autem poſſet pro principali ſtipulari, quia adhuc non habet mandatum, *l. ſtipulatio iſta, §. alteri, ff. de verb. oblig.* Ex quo rectè infertur, quod licet quaſi contractus lite conteſtatâ per multa æquiparetur ſtipulationi, ut voluit Bartol. non tamen per omnia. Ergo litis conteſtatio poteſt fieri ſive vivâ voce, ſive in ſcriptis: item alterâ parte abſente. Præterea etiamſi intervallum inter petitionem & reſponſionem intercedat, additur in definitione *in jure propoſita*, ut intelligamus extrajudicialem petitionem & reſponſionem non inducere litis conteſtationem. Quod prodeſt ad hoc, ut ſciamus, quando aliquis teneatur de fructibus perceptis, ut dicemus infra de effectu litis conteſtationis. Sequitur præterea *congrua ſequuta reſponſio*, quæ reſponſio fit dupliciter negando. Si reus dicat: *nego narrata, ut narrantur & dico petita non debere fieri.* Vel etiam fit reſponſio affirmando, id eſt, confitendo actionem, ut etiam gl. fin. *in fine* infrà. *l. unic.* dicit. Ultimò dicitur: *Animo litem conteſtandi facta.* Ex quo apparet quod ad hoc ut fiat litis conteſtatio, requiritur ejus reſpondentis ſcientia, id eſt, ut velit & ſciat reſpondere & litem conteſtari. Coëgit tamen illa particula definitionis multos Canoniſtas, ut refert Panormitan. *in d. c. unico. in 7. col. extra eod.* ut dicerent neceſſario requiri in litis conteſtatione, ut illa verba in ſpecie exprimantur, id eſt, ut dicat reus: *Nego narrata ut narrantur.* Et hoc facit animo litem conteſtandi. Quorum tamen ſententia refutatur per liquidiſſimos textus juris. Primò per text. *in l. rem non novam. C. de judic.* item per text. *in l. properandum. §. patrem C. de jurejur. propt. calumn. dand.* item per text *in c. dicendum. extra de electiōn.* Quibus iuribus dicitur per petitionem in jure propoſitam & reſponſionem ſecutam fieri litis conteſtationem; neque adjicitur iſtic illa clauſula Canoniſtarum, ſcilicet ut animo litem conteſtandi hoc aliquis dicat. Nam verba reſpondentis ſatis declarant animum. Nemo enim præſumitur aliud verbis dicere, quam in animo habeat. *l. Labeo. ff. de ſupellect. legat. l. in ambiguo. ff. de rebus dubiis. c. in obſcuris de regul. jur. in 6.* Et hoc tenent domini de rota *in decis. 12.* Verum tamen eſt, quod ſi reſpondens non cupiat per ſuam reſponſionem conteſtatam eſſe litem, quod debeat addere in reſponſione: quod proteſtetur ſe quidem reſpondere; ſed non animo conteſtandi litem. Quam practicam Advocati hodie diligenter obſervant, quando exceptiones dilatorias objiciunt, quod rectè fit & prudenter. Nam illa conteſtatio facit ut lis non videatur conteſtari, quæ aliàs fuiſſet conteſtata, niſi fuiſſet adhibita: & ſi quis quærat, quo pacto poteſt illa præſtatio, quæ eſt contraria facto, id eſt, reſponſioni, tollere litis conteſtationem, cum habeamus theoricam in jure, quod proteſtatio per contrarium factum tollatur: *c. cum in ferro. extra de conſtitut. l. ubi repugnantia. de regul. iur.* Dicendum eſt quòd

illa theorica juris dicatur de facto ſimplici uniforme, & quod nón non poſſit habere multos intellectus, ut ſi quis diceret: *Ego reſpondebo Domine judex, iſti Titio: tamen proteſtor quod non volo reſpondiſſe.* Hæc proteſtatio eſſet nulla, quia contraria facto, id eſt, reſponſioni, quæ non poteſt aliter intelligi niſi reſponſione. Litis autem conteſtatio non eſt uniformis, quia poteſt fieri reſponſio, ut informetur animus judicis. Item ut fiat conteſtatio litis, id eſt, inducatur quaſi obligatio, quæ ſit diverſa. Ergo cum proteſtor me reſpondere, tamen non animo conteſtandi litem hoc videar dicere: *Volo quidem Domine judex, te informare, non volo autem obligari parti per litis conteſtationem.* & ſic proteſtatio non contraria facto, & ſic etiam aliquid operabitur. Hactenus de definitione, cui quoque hoc addendum eſt, ut ſint cauti Advocati, ut ſemper ſcribi curent ad acta, illam litis conteſtationem eſſe factam. Sic poſtulat c. *quoniam contra falſum, extra de probat.* In quo hodie errant fere omnes Notarii, qui contenti ſunt ſcribere in actis, tali die facta eſt litis conteſtatio, & puram per illa ſimplicia verba litem eſſe conteſtatam. Quod tamen non eſt: Debet enim adjicere negativè vel affirmativè, quia his duobus modis fit litis conteſtatio, alias ſi omittatur illud, & acta deferantur ad judicem appellationis, illa non probarent litem eſſe conteſtatam, & ſic poſſet irritari proceſſus. Nec obſtat quod dicitur pro eo proceſſu judicis eſſe præſumenda, quia hoc debet intelligi, quatenus hoc appareat ex legitimis documentis. Nam requirunt non ſine cauſa circa judicia Notarii, qui acta diligenter conſcribant, ut *in d. c. quoniam contra falſum, de probat.* tantum ergo probatur ex actis & circa judicia, quantum eſt ſcriptum. Et ſi dicat aliquis, qui fit ut ſufficiat, ſi in actis ſcribatur: *partes jurarunt de calumnia.* nec eſt opus aliâ additione, & non ſufficit dicere in actis, *tali die eſt lis conteſtata?* Ad id reſpondet pulchrè Baldus apud Speculator. *in titulo noſtro*, §. 1. quod ſit uniforme.

Quæ autem ſint uniformia, illa præſumuntur; quæ ſunt autem difformia, id eſt, non ejuſdem generis, ut eſt litis conteſtatio, quæ fit non una forma vel uno modo dupliciter affirmativè vel negativè, ut diximus, ea non præſumuntur, niſi exprimantur. Diximus, quid ſit litis conteſtatio, quomodo fieri debeat & quando: Nunc videndum eſt, quinam ſit effectus litis conteſtatæ. Et ſanè numerantur plurimi in jure efficaces. Primò per Speculat. & Hoſtienſ. Deinde per Paul. Caſtrenſ. *hic circa Rubric.* Præcipui autem ſunt, quod per litis conteſtationem res intelligitur deducta in judicio, l. *unica, in princ. infra eod.* Item à die litis conteſtationis incipit currere inſtantia, ut diximus ſupra *in l. properandum, de judic.* item per eam fit litigioſa, ita ut amplius non poſſit alienari, *l. 2. infra de litigioſis.* Prætereà interrumpit omnes præſcriptiones, etiamſi apud arbitros ſit facta litis conteſtatio, *l. penult. ſupra de arbitris.* Item facit, ut perpetuentur actiones, id eſt, ut durent 40 annis *l. fin ff. de præſcript. 30. vel 40. annor.* Prætereà operatur pulcherrimum effectum, qui facit ex bonæ fidei poſſeſſore malæ fidei poſſeſſorem. ita ut aliquis teneatur de fructibus perceptis, & qui percipi potuerunt, *l. qui ſcit, §. penult. & fin. ff. de uſuris.* Item efficit illa litis conteſtatio, ut procurator fiat dominus litis. Ita diximus in tit. *de procuratorib. ſupr. in l. neque.* Ita ut ille procurator ab ipſo principali non poſſit revocari tamquam dominus factus, niſi certæ cauſæ oriantur, *l. poſt litem, cum ll. ſeqq. ff. de procurat.* Ultimo facit illa litis conteſtatio, ut amplius non poſſint opponi exceptiones dilatoriæ, id eſt, contra judicem, contra actorem vel procuratorem. *l. ita demum, C. de procur.* Cæteri effectus videantur apud Speculat. & Hoſt. *in jam allegatis locis.* & hactenus *de Rubrica.*

TITVLVS X.

De plus petitionibus.

SEquitur titulus, *de plus petitionibus*, qui continuatur ad præcedentes ſic: Modo dictum eſt de judicis in quibus lis eſt conteſtanda, & qui actores ſæpè de falſa vel majore ſumma conteſtantur litem, quam eis debeatur. Ideò ſubjungit hic de pœna eorum, qui plus petunt quàm debetur: Ita fere gloſſ. continuat. Ad cognitionem autem tituli ſciendum eſt quatuor modis plus peti: cauſa, tempore, re & loco. Secundùm quas diverſitates petitionum diverſæ ſint leges quæ pœnas infligunt plus petentibus. Dicitur autem aliquis plus petere cauſæ, quando debetur aliquid in genere, vel alternativè: ut cum dixi: *Dabo tibi unum ex ſervis meis, vel dabo tibi Titium, vel decem aureos*, ſi jam is, cui eſt facta promiſſio, petat unum aliquem ſervum fortaſſis egregium vel decem aureos, petat magis, quàm Titium, dicitur cauſa plus petiiſſe. Ita loquitur text. *in c. unico, extra eod. & text. in §. hanc autem inſtitut. de actio.* Nam cùm in eo penes me ſit electio, qui promiſi, ut eſt textus *in l. plerumque pulcher. §. fin. ff. de iure dotium.* Ergo ſi petens offerat mihi illam electionem, & per hoc faciat ſuam conditionem meliorem, meam autem deteriorem, rectè plus petere dicitur. Secundo dicitur aliquis tempore plus petere, cum aliquid debetur ad breve, ut ad ferias nativitatis vel debetur ſub conditione, ſi concilium ſit futurum Mantuæ, & aliquis petat iure quaſi iam deberetur. Is ſane, quia conditionem vel diem anteferret, dicitur pluſquam ſibi debetur petere, & ideo pro pœna duplicantur reo induciæ. Ita quoque loquitur textus *in §. plus, Inſtitut de actionib.* Loco quis dicitur plus petere, quando peto non idoneo vel conſtituto loco, ut cùm mercatori promitto ſolvere Francofurdiæ, ipſe convenit me hic, dicitur plus loco petere, & punitur ad intereſſe; quod intereſſe apud mercatores magni fit, præſertim ſi non ſolvatur loco conſtituto. Quemadmodum ergo plus petitum loco & tempore: ſic etiam poteſt dici minus petitum, vel minus ſolutum, quando ſolvitur non idoneo tempore vel loco. Re autem plus petitur, quando debetur media, vel ex parte, & aliquis petat totum: vel quando debeo alicui decem, & ipſe petat viginti, quod eſt in quantitate poſitum, quod dicit gl. *in d. l. 1.* omiſſis autem tribus prioribus modis plus petitionum, nos in hoc titulo tractaturi ſumus de eo qui plus petat re vel quantitate. Ita & gl. in Rubrica indicat, & hactenus de iſta Rubrica.

TITVLVS XI.

De dilationibus.

SEquitur titulus *de dilationibus*, qui continuatur ad præcedentes, ut habetur hic *in rubrica*, vel ſic & rectius: dictum eſt ſupra de judiciis: deinde de litis conteſtatione. Sed poſt litis conteſtationem ſolent partes ſe offerre ad probandum, quæ probationes dicuntur mediæ cauſarum, *ut in authent. ad hæc, C. de judic.* Ad probationes autem faciendas neceſſarium eſt, ut detur dilatio à judice ad conquirendos teſtes & inſtrumenta. Ideo rectè poſt litem conteſtatam tunc incipit Imperator tractare de dilationibus. Eſt autem dilatio, ut, veteres ſimpliciter definierunt, tempus moderatum à lege, judice vel conventione partium: aut ſic, & rectius: Dilatio eſt facultas cujuſque rei agendæ per conſtitutum tempus à lege, judice vel conventione partium

partium. Ita definit Cynus in l. 1. infrà eod. & probatur per l. *ſive pares, infrà eod.* Si autem quis dicat: Cur jam iterato agatur de dilationibus, cùm in Auth. *offeratur, C. de litis conteſtat.* abundè de his ſit dictum. Neceſſe ergo erit Imperatorem dormitaſſe, & fortaſſe contra §. *quibus*, ſuprà, in prima conſtitutione Codicis, ubi dicitur, nulla ſimilia inveniri in hoc libro? Ad hoc eſt reſpondendum quòd dilationes ſunt multiplices. Sunt enim quædam legales quæ dantur à lege invito judice decennium appellandi: De quo in Authent. *hodie, C. de appellat.* Et eſt tempus annale ad perſequendam appellationem, per Authent. *ei qui, C. de tempor. appellat.* præterea ſunt dilationes conventionales, id eſt, quæ dantur ex conventione, id eſt, contractibus partium, ut dum vendo Titio domum, & paciſcor ut annuâ, bimâ, trimâ die ſolvat. Nam dilatio illa bimæ diei eſt ex conventione partium, l. *cedere diem, ff. de verb. ſignificat.* & ſunt dilationes judiciales, quæ ſunt variæ, ut tangit Cynus in d. l. 1. *inf. eod. in 2. col. & Hoſtienſ. in ſua ſumma*, §. 1. & tangit partim Bartol. in oppoſitionibus, quas facit ad l. 1. Nam quædam ſunt dilationes judiciales deliberatoriæ, in quibus reus deliberat, quid libello vel actori reſpondeat, & ad hoc ſunt adſignati 20. dies, quo caſu loquitur d. Authent. *offeratur*, vel datur etiam illa deliberatoria dilatio ad reſponſionem faciendam, dùm interrogatetur à judice, vel à parte, ut cum ſum legatarius, & volo petere legatum à Titio; tum principio interrogo Titium in judicio, an hæres ſit? Ad quam interrogationem poteſt Titius deliberare, l. *qui interrogetur, ff. de interrogat. action.* l. *ſi curatoris, C. de jure deliber.* de quibus non dicemus hîc. Quædam autem dilationes judiciales citatoriæ vel expectatoriæ, quæ dantur abſenti citato ad comparendum, quæ in Reo ſunt conſtitutæ decem dierum, l. *ad peremptoriam, & l. ſeq. ff. de judic.* Hodie ſunt arbitrariæ: in actore verò poſt editionem actionis non comparente ſunt 30. dies, ſecundùm formam Authent. *qui ſemel, C. quomod. & quand.* &c. Tenetur enim judex citato aſſignare competentem dilationem ad veniendum in jus, l. 1. ff. *ſi quis cantion. judic. ſiſtend.* Tertiò ſunt dilationes quædam allegatoriæ, dum videlicet allegamus exceptiones noſtras, de quibus in Authent. *jubemus, C. de judic.* Poteſt enim judex dilationem aſſignare Reo, intra quam omnes exceptiones dilatorias proponat, quæ dicuntur allegationes, ut eſt pulcher textus in c. *perjuratis, extrà, de except.* & notatur in l. *diffamari, C. de ingen. manumiſſ.* Quartò ſunt dilationes judicatoriæ, id eſt, quæ dantur judicatis ad ſolvendum judicatum, quod eſt quatuor menſium ſpatium, l. fi. C. *de uſuris rei judica.* De quibus omnibus non ſumus hîc tractaturi: tractabimus autem de dilationibus dilatoriis, quæ dantur poſt litem conteſtatam ad probandum: quæ ſufficiant pro generali cognitione noſtræ rubricæ.

TITULUS XIII.

De juriſdictione omnium Iudicum, & de foro competenti.

SEquitur titulus, *de juriſdictione omnium judicum*, qui eſt difficilis, adeò ut Fulgoſius, ff. *eod. tit.* rectè dixerit ſe omnia alia ante hunc titulum potuiſſe privato ſtudio aſſequi, ſed hunc titulum & ſequentem non potuiſſe intelligere ſine auditione. Quod ipſum refert Jaſon noſter in rubrica, ff. eod. Continuatur autem ad præcedentem hoc modo: Dictum eſt de judiciis atque de ipſis judicibus. Sed quia parum eſſet habere judices, niſi quædam jura dicerent: non enim ſufficit habere jura in civitate, niſi ſint qui ea reddant. Ita dicit text. in l. 2. §. *poſt originem, ff. de origin. jur.* Ideò nunc dicit Imperator de juriſdictione judicum, quæ eſt prima pars Rubricæ, ſed quia non in omni loco poteſt exerceri juriſdictio vel jus dici: quia hodie ſunt diſtincta territoria: & quodlibet forum cenſeatur pro modo territorii, *l. pupillus, §. territorium, ff. de verbor. ſignific.* Ideò annectit de foro competenti, unde videmus Rubricam duas partes continere, ſcilicet *de juriſdictione omnium judicum, & de foro competenti.*

Quod notandum eſt, ne contingat nobis id quod Paul. de Caſtro hîc ſcribit contigiſſe cuidam Doctori, qui cùm interrogatus eſſet, an aliquis titulus in jure civili eſſet de foro competenti, reſpondit eum eſſe tantùm in jure Canonico, qui jure fuit deriſus. Et quia de juriſdictione judicum dicturi ſumus, ut rectè rem auſpicemur, incipiendum eſt à definitione juriſdictionis: Deinde veniendum eſt ad diviſiones. Eſt ergo juriſdictio, *Poteſtas jure publico introducta cum neceſſitate juris dicendi & æquitatis ſtatuendi.* Ita enim definitur in gloſ. l. 1. in verb. *poteſt, ff. eod.* & ex magna parte fuit Azonis, ex qua videmus ipſum Azonem, quem Cynus eſt ſecutus, eſſe falſum, qui juriſdictionem derivat à jure & ditione. Cùm rectiùs à dictione derivetur, quam noſtram ſententiam tenet text. in c. *forus, extra, de verb. ſignif.* ubi judicium dicitur quaſi juriſdictio. Et ne quis miretur hoc, aut putet parum latinè dictum *Dictione juris.* Habemus in ſimili textum, in l. *filiusfamiliàs, ff. de teſtam.* ubi dicitur factio teſtamenti, pro eo quod eſt facere teſtamentum. Variè autem dividuntur apud Doctores: nos contenti erimus paucis & his quæ ad materiam noſtram pertinebunt. Unde dividitur juriſdictio in ordinariam & in delegatam. Ordinaria breviter illa eſt, quæ per legem vel principem datur univerſaliter pro modo territorii. Delegata autem eſt ſingularis ad unam vel alteram cauſam inventa: ita dicit hîc Azo. Præterea dividitur juriſdictio in contentioſam & voluntariam. Contentioſa eſt, quæ contra invitum redditur, quoniam dicimus judicia fieri in invitos, l. *inter ſtipulantem, §. 1. ff. de verbor. obligat.* voluntaria verò eſt, quæ fit à volentibus, vel etiam inter nolentes, quæ non requirit alicujus partis præſentiam, ut eſt quando adoptamus aliquem, vel emancipamus, l. 2. in princ. ff. *de adopt.* Item eſt collatio beneficiorum de jure canonico. Nam licet legatus in provinciam a Pontifice, non habeat juriſdictionem, antequam limites ejus provinciæ attingat. Quod intelligendum eſt de juriſdictione contentioſa: tamen habet juriſdictionem voluntariam, etiamſi limites ejus provinciæ non attigerit, id eſt, conferre beneficia ejus provinciæ, & cætera ejus generis facere, quæ non requirunt præſentiam adverſarii. Quamvis autem tam delegata quàm ordinaria, & tam voluntaria quàm contentioſa dicatur juriſdictio: tamen in dubio, quia hoc non ſolùm exprimitur ſine adjectione alterius, ſemper ſumitur pro ordinaria & pro contentioſa; quia verba per ſe prolata ſemper debent accipi in potiore ſignificatione, l. 1. §. *qui in perpetuum, ff. ſi ager vectigal.* quæ pro priore Rubrica ſufficiant. Dum autem annectit Imperator fori competentiam: ſciendum eſt primò, forum dici locum ubi jus redditur. Competens autem forum illud dicitur, quando jus redditur coram eo judice, quia judex habet juſtam notionem vel juriſdicēdi facultatem. Ita dicit textus in c. *forus, extra, de verbor. ſignif.* Appellatum autem eſt forum à Foroneo Rege, qui primus leges apud Græcos & judicia inſtituiſſe dicitur. Ita loquitur textus in jam d. c. *forus extra, de verbor. ſignif.* & ſimilis textus, can. *Moyſes*, diſt. 7. cum quo tranſeunt communiter Canoniſtæ: quod tamen non puto verum. Aut enim forum dicitur à fraude, unde ſæpe forum ſurreptum, forum loquax, vel à ferendo. Quemadmodum enim in forum piſcarium videmus inferri olera vel piſces: ſic & in forum judiciale videmus inferri actiones & cauſas, ut hîc noſter Azo dicit, & hæc de altera & ſecunda parte Rubricæ dicta ſufficiant. Cætera in Azone videre licet, & tractatur

per Doctores hîc in nigro, ut vocant, id eſt, in textu, de quo proximè.

TITULUS XIV.

Quando Imperator inter pupillos vel viduas, vel miſerabiles perſonas cognoſcat, & ne exhibeantur.

Hic titulus habet duas partes. Prima loquitur de pupillis & miſerabilibus: quando ipſæ conveniunt alios, de qua parte tractat l. 1. in fine. Secunda pars loquitur de illis miſerabilibus perſonis, quando ipſæ ſcilicet conveniuntur, ut hic breviter innuit gl. noſtra *in princ. circa rubricam.* Continuatur autem ad præcedentem hoc modo: ſuprà dictum eſt de juriſdictione omnium judicum, & quemadmodum actor debeat ſequi forum Rei: nunc quia perſonæ quædam privilegiatæ, quæ vocantur perſonæ miſerabiles, quæ nonnunquam conventæ, poſſunt declinare forum ordinarium, & per viam querelæ venire ad Imperatorem: vel etiam illæ perſonæ actrices nulla ratione habitâ fori ordinarii, poſſint aliquem ad principem vocare. Ideò de illo privilegio conceſſo miſerabilibus perſonis Imperator in hoc titulo tractavit. Et quia optimus Imperator pupillorum, viduarum, & in genere miſerabilium perſonarum cauſas ad ſe revocat; ideò videmus ſpeciales protectores viduarum & miſerabilium perſonarum eſſe ipſos Imperatores, & in caſu quo illis miſerabilibus perſonis non adminiſtretur juſtitia per judicem ſecularem, fortaſſis propter contemptum vel inopiam, tunc poſſunt illæ miſerabiles perſonæ in ſupplementum juſtitiæ adminiſtrandę ſuos adverſarios vocare ad pontificem, id eſt, ad judicem ſpiritualem. Sed quia in titulo nominantur quædam perſonæ communi ſignificatione miſerabilium, ideò reſpondendum eſt ſigillatim ad veram ſignificationem tituli. Pupillus ergo dicitur, qui vel morte patris, vel emancipatione egreſſus eſt primam poteſtatem, idque inter annos 14. tunc adhuc eſt impubes. Ita deſcribit pupillos, l. *pupillus, ff. de verbor. ſignificat. in princip. & gl. 1. hic in l. unica infra.* Quamvis nonnunquam pupilli larga ſignificatione & impropriè accipiantur pro quibuſcumque impuberibus. De quo hactenùs text. in l. fin. §. 1. & ibi gl. 1. *cum concordantiis, ff. de verbor. obligat.* Quod eſt notandum pro ſtatutis: cùm enim ſtatuta ſemper loquantur in propria ſignificatione verborum: ideò diceretur hic in ſtatuto, cauſę pupillorum tractantur de plano; vel volumus ſingulis pupillis remittere annuam penſitationem, quam Doctores noſtri vocant Gabellam vel Datiam, vulgò Steuram. Ideò hæc verba, quia ſunt propriè intelligenda, non haberent locum in aliis impuberibus, quàm his qui carerent patre, qui ſunt propriè pupilli. Sic etiam ſtatutum non haberet locum in his pupillis, qui exceſſiſſent annum 14. Et differunt de orphanis, quia ut hic Paul. de Caſtr. ſed male dicit: *Orphani ſunt, quia ſunt orbati matre*, cùm veriùs dicantur ii *qui utroque parente ſunt orbati.* Ita notant Doctores in l. *Orphanotrophos*, 32. *C. de Epiſcop. & cleric.* Viduæ dicuntur tanquam Iduæ. Nam Iduare verbo Hetruſco ſignificabatur dividere, quaſi illæ eſſent diviſæ a maritis, ut dicit Marcus Varro. Gloſſa autem noſtra hîc in verb. *viduas.* non tam eas dicit appellari viduas, quæ habuerant maritos, quam etiam eas, quæ nunquam habuerunt maritos, ut ſic quoque virgines eſſent viduæ: allegat l. *malum*, 24. §. *viduam*, 3. *ff. de verbor. ſignific.* ubi ex ſententia Labeonis vidua appellatur, quaſi ſine duitate, ſicut dicimus vecors ſine corde. Quæ etymologia, ſi recipiatur, conſtat rectè gl. hîc viduam uſurpare pro ea, quæ ſit ſola. Illæ autem perſonæ, viduæ ſcilicet, & pupilli habent privilegium, de quo dicemus, ſi ſint miſerabiles, id eſt, ſi ſint pauperes & ſine defenſoribus. Ex quo infertur quòd non ſequeretur: ille eſt pupillus, vel eſt vidua, ergo poteſt declinare forum ordinarium: vel non poſſunt per reſcriptum principis vocari extra provinciam. Ideò qui vellet uti iſto privilegio miſerabilium perſonarum, deberet allegare & probare non modò ſe eſſe pupillum, vel viduam, ſed etiam pauperem, ut habemus text. in *c. ſignificantibus, extra, de offic. & poteſtat. judic. delegat. & ibi pulchre Innocent. Ab. & Alex. de Imol. in conſil.* 121. *in fine vol.* 1. Aliæ autem miſerabiles perſonæ vel propter morbum, ut text. noſter, in princip. infra dicit, vel aliis de cauſis. Ideò dicuntur miſerabiles, ut dicit Joan. Andr. ut allegat eum Abbas in d. c. *ſignificantibus*, in 2. col. quia naturâ moverent aliquem ad miſericordiam; quales autem hæ ſint, relinquendum eſt arbitrio judicis, qui æſtimabit pro ſua humanitate, ut dicit Bartol. in l. unica infrà, in fin. & habemus argumentum in l. 1. §. *expetat, ff. de effractorib. & expilator. in 2. parte Rubricæ*, dum dicit non exhiberi illas perſonas, ſic eſt intelligendum, quaſi dicat miſerabiles perſonas non poſſe cogi, ut ſe exhibeant, id eſt, compareant extra ſuam provinciam apud quemvis judicem. Et hactenus de Rubrica.

TITULUS XV.

Ubi de criminibus agi oporteat.

Sequitur titulus, *ubi de criminibus agi oporteat.* qui valde bonus dicitur à Bartolo, & continuatur ad præcedentem: quia ſupra in tit. *de juriſdic. omnium judic.* eſt dictum in genere de omnibus judiciis, ſive competentibus. Nunc in ſpecie vult Imperator tractare in ſingulis cauſis quinam ſint competentes judices, & cùm cauſæ criminales ſint majoris præjudicii & ponderis. Ideò primò incipit tractare ubi oporteat de crimine agi, id eſt, propter delictum.

TITULUS XIX.

Ubi in rem actio exerceri debeat.

Tractatum eſt ab Imperatore, *ubi quis debeat conveniri ratione delicti vel criminis*: nunc tractabimus de foro competenti ratione Rei, id eſt, quando reali actione aliquis vult experiri ubi juniores ſciant actionem in rem, vel realem dici. Quando quis egit contra aliquem, qui nullo animo eſt obligatus ſibi, tamen movet ſibi controverſiam ratione Rei, ut ſi tu poſſides fundum quem ego dico eſſe meum, licet nulla obligatio præcedat; tamen quia volo rem ipſam, id eſt, fundum vendicare, dicitur Realis actio. Ita definit text. in §. 1. Inſtitut. *de actionibus*: Quam actionem in Rem vel Realem vocamus Rei vendicationem. Quæ Rei vendicatio vel actio, ut gl. notat in l. unica, c. *de alien. judic. mutand. cauſ.* habet duo principia, ſi debet competere. Primum eſt, ratione poſſeſſoris vel Rei, ſcilicet, ut penes Reum ſit poſſeſſio. Alterum eſt penes actorem, ut ſcilicet actor ſit dominus. Quibus duobus concurrentibus, competit actio realis. Hæc de Rubrica.

TITULUS XXVII.

Quando liceat unicuique ſine judice ſe vendicare, vel ob publicam devotionem deſiſtere.

Hactenus proſecuti ſumus cauſas propter quas itur ad judicem, in qua re aſſignamus ſingulis cauſis ſingula tribunalia: itaut nullus poſſit ſibi in his jus dicere propriâ authoritate: nunc ergo pro colophone

omnium eorum quæ diximus, dicendum eſt de quibuſdam cauſis ſpecialibus, in quibus non eſt opus adire judicem; ſed poteſt quilibet propriâ authoritate ſe vel rempublicam, vel fiſci, & ſic propriâ authoritate jus dicere. Habet autem rubrica duas partes. De priore loquitur l. 1. quando quis vendicat ſe. De altera loquitur lex 2. quando quis propter publicam utilitatem aliquem occidit. Et quia termini Rubricæ ſunt clari, venimus rectè ad leges quas utraſque conjungemus.

TITULUS XXVIII.

De inofficioſo teſtamento.

SEquitur titulus 28. qui per gloſſ. hîc rectè & breviter tamen, & ob id obſcurè continuatur ad præcedentem: Nos ergo ſecuti Caſtr. Jaſon. & cæteros paulò longiùs repetemus totam rem, & ſic clariùs continuabimus hoc modo: Dictum eſt ſuprà de judiciis & de judicibus quo quiſque loco jus dicit. Nunc quoque ſupereſt dici de actionibus quæ exercentur in judiciis, ſed cùm eæ ſunt duplices, quædam reales, aliæ autem perſonales: Ita actionem dividit textus in §. 1. *Inſtitut. de action.* Reales autem cum ſint perſonalibus digniores, & ideò magis efficaces, apud quemcumque poſſeſſorem ſunt, ut per Doctores in rubrica, ff. *ſi cert. pet.* Ideò de his realibus tanquam de dignioribus hîc tractat Imperator uſque ad librum quartum ubi dicturi ſumus de perſonalibus. Actionum autem realium, quia nonnullæ ſunt univerſales, id eſt, quando promitur illa actio univerſaliter, ſub qua tamen continentur multæ res, ut eſt petitio hæreditatis. Aliæ autem ſunt ſingulares, quæ pro ſingulari re competunt, ut eſt rei vendicatio per gl. in l. 1. fi. *de edendo*, & gloſ. magiſtr. in c. *extra*, *de libell. oblat.* quæ univerſales actiones quia ſunt pleniores & magis efficaces, ideò priùs de illis nunc tractat Imperator: Tractaturus autem præmittit titulum *de inofficioſo teſtamento*, qui eſt præparatorius petitionis hæreditatis. Quemadmodum enim actio ad exhibendum eſt præparatoria rei vendicationis, l. *ad rem mobilem*, *ff. de procurat.* ita quoque querela inofficioſi teſtamenti præparat viam petitioni hæreditatis, id eſt, non poſſum petere hæreditatem patris mei, qui me præteriit, vel me exhæredato, alium inſtituit in ſuo teſtamento, niſi priùs per querelam teſtamentum hoc factum à patre dixero, & probavero eſſe factum contra patris officium, & ut teſtamentum ſic irritetur vel rumpatur, quo irritato vel ſublato, tandem eſt mihi aperta via ſeu modus agendi actione reali vel univerſali, quæ vocetur petitio hæreditatis, ubi ſufficit in genere & univerſaliter petere me declarari hæredem non quidem ex teſtamento, quod eſt ſublatum jam, ſed ab inteſtato, ex quo videmus illam querelam teſtamenti inofficioſi reducere cauſam teſtamenti vel teſtati ad cauſam inteſtati. Pro evidentia autem ſciant juniores hoc teſtamentum dici inofficioſum, quod eſt contra officium, id eſt, pietatem factum, l. 2. ff. *eod. titul.* Ideò, inquit hîc Cynus circa rubricam dictionem *in*, capi pro privatione & tam aſcendentibus, id eſt, parentibus uſque in infinitum, quàm deſcendentibus detur illa querela inofficioſi teſtamenti, l. 1. ff. *eod.* Quandocumque queruntur vel à filio, vel à patre eſſe factum teſtamentum contra pietatem, id eſt, ſe eſſe præteritum vel exhæredatum. Collateralibus autem non competit illa querela, niſi fratribus, nec tamen ſimpliciter, ſed fratribus tantùm conſanguineis vel conſanguineis & uterinis, & ſi in teſtamento fratris quo alter frater eſt præteritus ſit ſcripta alia turpis perſona, ut infamis, infamia eſt juris vel facti per d. l. 1. *ff. eod.* Alii autem collaterales vexabunt ſe inanibus ſumptibus fruſtrà, etiamſi in fraterno teſtamento ſint præteriti, ut dicitur in l. *ſæpe*, d. l. 1. in fine. illa autem querela, de qua ſumus locuturi per totum titulum, nihil aliud eſt quàm quædam impugnatio teſtamenti, ut cùm pater meus novercalibus delinimentis adductus, me præterit, ſcripta hærede noverca, ſic loquitur text. l. 4. ff. *eod. tit.* cum contrarium apud judicem conqueror, dicor querelaſſe barbare, id eſt, impugnaſſe teſtamentum patris. His ſic præmiſſis, videndum nunc eſt, quo pacto debeat concipi libellus dum agimus contra teſtamentum, tanquam inofficioſum, cujus formam tradit ſpeculator *in tit. de teſtam.* §. *ſequitur*, *verſ. ille quoque* hoc modo. Coram vobis, &c. compareo de Mitione patre meo, qui me ſuo teſtamento præteriit vel exhæredavit, prout res lata poſtulavit, inſtituto hærede quodam Caio vel noverca mea. Ideò cùm per illum Caium vel novercam ſit hæreditas adita, peto iſtud teſtamentum reſcindi vel irritari, vel tanquam inofficioſum pronunciari per querelam inofficioſi teſtamenti. Unde ſciant etiam domini mei, quod olim de jure Digeſtorum hi qui querelam inofficioſi teſtamenti proponebant, cogebantur probare ſe non eſſe meritos ut exhæredentur; hodie verò de jure Codicis mitiùs agitur cum querelantibus, quod hodie ille hæres ſcriptus debet illam probationem facere, & cauſam exhæredationis probare, *l. liberi*, *l. omnimodo*, *infra*, *eod. titul.* Et hactenùs de iſta Rubrica.

TITULUS XXIX.

De inofficioſis donationibus.

SEquitur titulus, *de inofficioſis donationibus*, qui continuatur ad præcedentem hoc modo: dictum eſt in titulo proximo, quomodo filii graventur nonnunquam per teſtamenta paterna; Ideò proditum eſt remedium filiis contra illa teſtamenta minus officioſa. Supereſt ergo nunc, ut dicamus de gravaminibus, quibus filii gravantur à parentibus, non quidem per modum teſtamenti, ſed per modum contractûs, id eſt, donationis, ut cùm pater in vita exhauriat patrimonium ſuum donationibus inutilibus, quas ita vocamus inofficioſas, contra quas Imperator hîc remedia dat liberis, ut reſciſſis illis donationibus poſſint res donatas à parentibus recuperare, & ad cognitionem eorum, quæ dicturi ſumus ſciendum eſt de jure vetuſtiſſimo Digeſtorum filios tantùm habuiſſe querelam contra inofficioſa teſtamenta parentum. Contingebat ergo antiquitùs, ut parentes malevolentes liberis donationem facerent in vita, quibus patrimonium exhauriretur; ita ut liberi poſt mortem parentum, vel parum, vel nihil invenirent. Quod cum Imperatoribus eſſet viſum inhumanum, introducta eſt querela, id eſt, remedium contra illas inutiles dõnationes: & ita querela contra illas inofficioſas donationes habebatur inſtar querelæ inofficioſi teſtamenti, id eſt, quemadmodùm teſtamentum reſcindebatur, ſic etiam hodie reſcinduntur donationes: in eo autem differunt, quia querela teſtamenti inofficioſi religionem ad cauſam inteſtati, id eſt, totum teſtamentum reſcindit & deſtruit, itaut filius conſequatur omnia, l. *ſi major*, *ſuprà, tit. prox.* Querela autem contra inofficioſas donationes non deſtruit omninò donationes, ſed eatenus tantùm, quatenùs poteſt filius conſequi ſuam legitimam, quæ tamen legitima eo loco non æſtimatur ex facultatibus, quas reliquit mortuus, ſed initur ratio ejus diei, quo eſt facta donatio, ut dicemus in l. 1. infrà, eod. tit. Et quia de revocandis donationibus dicturi ſumus, ſciendum eſt multis modis eas revocari, ut hic Paul. de Caſtro notat. Primò revocatur propter culpam donatarii 1. ejus cui eſt donatum, utpote ſi donatarius ſit ingratus contra donantem, aut atroci injuria afficiat, deducat in periculum capitis, fortunarum, aut aliud quid tale

committat, tùm propter ingratitudinem poteſt donator revocare id quod largitus eſt, ut habemus textum cum caſibus infrà de revocandis donationibus, & de illis hìc non loquimur. Secundò revocatur donatio ex præſumpta vel tacita voluntate donantis, ut cùm ego dono fratri meo omnia mea prædia, quæ valent plus quàm dimidiam partem bonorum meorum, & deinde habiturus ſum liberos, certè eo caſu ipſo jure revocata eſt donatio, l. *ſi iniquum*, *infra, de revoc. donat.* quia lex præſumit me non fuiſſe donaturum, ſi ſciviſſem me habiturum liberos: Cùm ergo donavi, quia deſperavi me habiturum liberos: ſed etiam revocatur, quia habeo liberos, de quo eſt pulcher caſus apud Ludov. Roman. in conſ. 26. & in conſil. 289. Quod tamen intelligendum de ſimplici donatione, & de donatione, quæ attingat dimidiam partem alicujus bonorum. Nam ſi non ſit ſimplex donatio, quia fortaſſis eſt remuneratoria, certè etiam nativitate liberorum, iſta donatio non revocaretur. Unde ſint cauti donatarii, ut in teſtamento donationis ſemper curent inſeri iſtam clauſulam. donationem proceſſiſſe propter multa merita, quorum aliqua enumerare eſt conſultum: ſic etiam ſentiendum eſt de eo, qui donaret infra dimidiam ſuarum facultatum. Nam nativitate liberorum non revocaretur, licet d. l. *ſi unquam*, videatur velle quod qualemcumque partem ſuorum bonorum aliquis donaverit, ut nativitate liberorum ſit revocata, quia Doctores communiter iſtic intelligunt textum ut aliqua pars facultatum intelligatur pro dimidia, exiſtimaverat tamen fretus textu allegato contra communem opinionem Doctorum donationem magnam factam ab eo qui liberos non habuit; Si liberi deinde naſcantur, etiamſi donatio ſit infra dimidium, poſſe ex præſumpta voluntate patris revocari. Nam veriſimile eſt nunquam fuiſſe donaturum, ſi ſperaſſet liberos, de qua donatione non loquimur hìc. Tertiò revocatur donatio propter querelam inoſſicioſæ donationis, quod fit, quando filii fraudantur legitimâ, tunc ad recuperandam legitimam intentat querelam, per quam irritatur donatio. Deinde habent utilem rei vendicationem ad vendicandas iſtas res. Et hactenus de iſta pulchra Rubrica.

TITULUS XXX.

De inoſſicioſis Dotibus.

SEquitur titulus, *de inoſſicioſis Dotibus*, quem gl. non continuat. Continuabimus autem breviter ſic: Dixit Imperator de inoſſicioſo teſtamento, de inoſſicioſis donationibus. Sed quia filii nonnunquam fraudantur in ſua legitima per inoſſicioſas dotes, ideò nunc traditur remedium querelæ contra eas dotes inoſſicioſas, & ſic patet quòd tres ſunt querelæ. Prima dicitur antiquiſſima de inoſſicioſo teſtamento, ad cujus ſimilitudinem deinde inventa eſt querela inoſſicioſæ donationis, *l. fin. ſupra tit. proxim.* Deinde ad illarum duarum ſimilitudinem porro inventa eſt querela de inoſſicioſa dote, ut text. noſter in l. unica, infra eod. dicit. Et notandum eſt pro communi intellectu tituli, quòd non ſumus locuturi de illa dote tanquam inoſſicioſa, quam mater dat filiæ, quamvis Bald. in l. 1. infrà, ſic intellexerit, ſed tantùm de illa dote, quam pro ſeipſa dat. Et ejus eſt ratio, quòd non tantùm dat dotem filiæ, intelligitur illud donare, l. *licet*, infrà, *de jure dotium.* Si ergo eſt donatio, & eſt inoſſicioſa, ſequitur quòd filii volentes illam donationem inoſſicioſam revocare, debeant intendere tituli ſuperioris remedium, id eſt, querelam inoſſicioſæ donationis & inoſſicioſæ dotis. Et hactenus de hac rubrica; & ſic de tribus illis querelis competentibus filiis.

TITULUS XXXI.

De Petitione hæreditatis.

SEquitur titulus, *de Petitione hæreditatis*, valde utilis, qui continuatur ad præcedentem, ut in gloſſ. Nam diximus de querela, quæ eſt præparatoria & præambula petitionis hæreditatis. Recto ergo ordine nunc ipſa petitio hæreditatis, propter quam querela fuit inſtituta, ſubjungitur. Quæ continuatio niſi rectè inſpiciatur, non eſt neceſſaria: non enim omnis petitio hæreditatis præſupponit præparatoriam querelam, ut videmus in eo hærede, qui eſt extraneus, & petit hæreditatem defuncti alicujus, ubi nulla querela præparatoria eſt opus, ſed rectè incumbit petitioni hæreditatis. Reſpexit enim gl. ad eam petitionem hæreditatis, quæ fit à filiis, parentibus qui ſunt fraudati legitimâ. Deinde in fratribus turpi perſona inſtituta: Iſtæ enim perſonæ, ſi volunt petitionem hæreditatis reſtituere, cogentur principio uti querela, per quam revocetur obſtaculum, & deinde agere petitione hæreditatis. Dicemus autem in hoc titulo promiſcuè de petitione hæreditatis. Deinde ſi pars hæreditatis petatur. Præterea de poſſeſſoria & fideicommiſſoria hæreditatis petitione, ita ut quod in digeſto veteri quatuor tituli explicentur: nos verò ſumus acturi id quod etiam gloſ. noſtra *in Rubric. hic*, *in fin.* notat. Præterea circa generalem cognitionem tituli, quatuor ſunt pro evidentia cognoſcenda. Primo qualiſnam ſit illa actio petitionis hæreditatis. Secundo cui detur. Tertio contra quem detur. Quarto pro quibus rebus, ubi libellum quoque ſumus formaturi. Primo ergo ſciendum quod licet Bald. in l. *hæredem*, *infra eod.* quem ſequuntur alii Doctores, crediderit hanc eſſe mixtam, id eſt, tam realem, quàm perſonalem: tamen verior eſt ſententia Joan. Fab. in §. *ſed iſtæ*, *inſt. de action.* ubi dicit eam eſſe realem per legem expreſſam, l. *ſed etſi lege* §. *petitio*, *ff. noſtro tit.* Nec obſtat quod in iſta actione nonnunquam pro perſonali præſtatione agamus quod fefellit Baldum, quia inſpiciendum eſt id quod in hac actione eſt potiſſimum, ut ſunt res ipſæ. Datur autem iſta actio hæredi, ſive ex teſtamento, ſive jure, ſive facto, ſive in ſua perſona venerit, ſive per aliam perſonam mediam, l. 2 & 3. eod. hoc titulo, quod uſque adeò eſt verum, ut licet multi ſint ſucceſſores in hæreditate aliqua, utpote Titio mortuo ſucceſſit Caius, Caio mortuo Sempronius, Sempronio Atticus, & ſic nonnulli alii. Ego autem ſim hæres noviſſimè morientis, quæ eſt perſona media, nihilominùs tamen ego dicor hæres Titii per vulgarem regulam, quâ dicitur: Hæres hæredis eſt quoque hæres primi teſtatoris. l. *paterfamilias in fin. ff. de vulg. & pupil. ſubſtit. l. fin. & ibid. Bart. infra, de hæredib. Inſtit. Ludov. Rom. inf. in conſil.* 189. Ideò ſi ego libellaſſem, & petiiſſem hæreditatem primi Titii, qui ante centum annos eſt mortuus, non ſuccumberem per ea quæ jam ſunt dicta. Hæres autem ille, qui agit petitione hæreditatis, non habet neceſſe dicere: ſitne hæres ex teſtamento, vel ab inteſtato. Quia cùm iſta actio ſit univerſalis, & ſic in rem, admittitur etiam univerſalis petitio, nulla cauſa expreſſa, *l. ſi mater*, *in princ. ff. de except. rei judicat. & d. l. ſed etſi lege*, §. *petitio*, *ff. eod. noſtro tit.* poſſet tamen judex cum cauſæ cognitione illum actorem compellere, ſi videret intereſſe rei ut exponeret, ne peteret hæreditatem ex teſtamento vel ab inteſtato, per l. *ſi defenſor*, §. *illud*, *ff. de interrogat. action. & Bart. in l.* 2. *ff. noſtro titul.* Cùm ergo ſit actio univerſalis, ſtultè facit, qui certas res petit iſta actione: debet enim eſſe contentus generali petitione hæreditatis, per gl. in l. 1. ff. *de edendo*, *& text. in l.* 3. *& ibi gl. ff. noſtro tit.* Poſſet etiam fieri ut tu certas res deſignares in libello, quibus rebus eſſent factæ adjectio-

nes, ut uſurarum, fructuum, & aliarum rerum. Illæ certè etiam poſt litem conteſtatam veniunt in iſto univerſali judicio, quod etiam fit in ſingulari judicio. Competit autem noſtra actio contra quemvis poſſeſſorem, qui pro hærede vel poſſeſſore poſſidet, per text. in l. *regulariter*, & l. *licet*, *ff. noſtro tit.* Is autem dicitur poſſidere pro hærede, qui putat ſe hæredem, cùm non ſit, l. *pro hærede, in princ. noſtro tit.* Sic pro poſſeſſore poſſidet, qui nullam cauſam vel titulum poſſeſſionis poteſt indicare, ſed eſt contentus, quia poſſidet, *d. l. pro hærede, in fin. & 2. ll. ſeqq.* Nam ſi quis habet verum titulum, certè contra eum non datur iſta actio per ea quæ diximus nuperrimè: neceſſe eſt ergo ad hoc ut competat, quòd poſſeſſor ſive bonâ, ſive mala fide credat ſe eſſe hæredem. Sed hîc ſciendum eſt aliquid ſpeciatim fieri, quod aliàs non fit. Ille enim conventus noſtra actione cogitur dicere actori ſi interrogatur, cauſam vel titulum ſuæ poſſeſſionis per l. *cogi*, *infrà eod.* quod ad hoc eſt utile, ut videatur: an actio iſta locum habeat, vel non. Si enim præſumptus vel falſus, vel nullus titulus allegatur, tum demum habet locum actio; ſi autem allegaret verum titulum, ut emptionis, donationis, certè ampliùs non haberet locum, l. *ſive autem*, §. *ſi duob. ff. de public.* Debent autem iſtæ actiones fieri ante litem conteſtatam, ut docet Angel. in §. *actionem*, *Inſt. de action. col.* 36. Extra illum caſum nemo tenetur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis, d. l. *cogi*, *in princ. infra eod. & quæ ibi notantur per Doctores.* Ex quo infert Bart. in l. unic. C. *de conduct. & procurat. prædior. fiſcal. lib.* 11. Quod ſi princeps aliquis citat nobilem aliquem poſſidentem arcem vel caſtrum, ut veniat ad ſe, & exponat ſibi cauſam poſſeſſionis ſuæ, quare poſſideat illam arcem vel illud feudum, quod princeps credebat apertum; Quod illa citatio ipſo jure non valeat, nec cogitur ille nobilis ſe prodere, nec titulum ſuæ poſſeſſionis dicere per ea quæ jam diximus. Ultimo competit illa actio pro omnibus rebus, ſive ſint corporales, ſive incorporales. Corporales, ut ſunt jura, ſervitutes & actiones, quæ fuerunt in dominio vel detentione teſtatoris vel defuncti, l. *idem videndum, in fin. cum l. ſeq. ff. noſtro tit.* & quia eſt judicium univerſale, ideò veniunt etiam fructus & acceſſiones, quia fructus augent hæreditatem, *l. item veniunt, §. item non ſolùm, §. item, & ff. noſtro tit.* Quod autem diximus venire fructus, ſive ſint petiti, ſive non, quod non fieret in judicio ſingulari, ut eſt reſponſum in rei vendicatione. Si enim vendicem Caiam ancillam, & non petam fructus, quia fortaſſis peperit, certè iſti fructus non veniunt, unde cùm dicimus fructus augere aliquid, intelligendum eſt in judicio univerſali, non ſingulari. Cùm autem iſta actio ſit frequens, & habeat inſuetas clauſulas petendi, ne in formatione libelli erremus, ſic erit forma concipienda, quemadmodum eam tradit Angel. & cæteri, in §. *actionum, in fin. inſtit. de action.* Ego Titius dico contra Sempronium, quòd Atticus quidem deceſſit, & hæreditas ejus ad me pertinet (quo loco ſi videbitur, addit ex teſtamento vel ab inteſtato) & dictus Atticus illa bona tempore mortis poſſedit, quæ in hæreditate ejus permanſerunt deinde. Quare peto pronunciari & declarari per vos Dn. judex, me eſſe hæredem iſtius Attici, vel hæreditatem ad me pertinere (pro tota, vel pro parte) & per veſtrum officium cogi illum Sempronium ad relaxandum & dimittendum mihi hæreditatem Attici cum omnibus fructibus perceptis, & qui percipi potuerint. Quod in concluſione dicitur, peto me declarari hæredem, &c. hoc ideò fit, quia eſt actio realis, & continet petitorium, ſed in illis actionibus rectè ſemper petetur, ut fiat cum declaratione, d. l. *ſed etſi lege, §. petitio, ff. eod. tit.* Quemadmodum etiam fit in rei vendicatione, quæ & ipſa quoque realis eſt: procedit tamen nihilominùs libellus, ſi illa petitio declarationis omitteretur, ſcilicet reſtitui hæreditatem ſibi, quamquam videtur petiiſſe ſe pronunciari hæredem. Ita dicit Jaſon in d. §. *actionum, in fin.* Allegat Bartol. in l. *ex diverſo, poſt princip. ff. de rei vendic.* Et hactenùs de iſta Rubrica.

TITULUS XXXII.

De rei vendicatione.

SEquitur titulus, *de rei vendicatione*, quem text. l. 1. in princ. ff. eod. rectiſſimè continuat ad præcedentem, id quod & gl. noſtra hîc ſequitur. Cùm enim ſuperiùs tractatum eſt de univerſitate petitionis, rectè nunc tractatur de ſingulari petitione, quæ vocatur rei vendicatio. Ideò autem ſunt priùs attributæ iſti titulo quoad ſingulares petitiones, quia rei vendicatio eſt potentiſſima, convenit autem tantùm domino, l. *in rem actio. in princip. ff. noſtro titul. de rei vendicat.* Ad evidentiam autem dicendorum in titul. Primo ſunt quædam præmittenda, videlicet cui detur iſta rei vendicatio. Secundò, contra quem. Tertio, pro quibus rebus. Ita enim gloſſ. *in rubric. ff. eod.* iſta ferè capita attingit. Primo ergo datur rei vendicatio, ut & hîc gloſſ. dicit, domino. Sed interim tamen ſunt admonendi domini, quòd ſit duplex rei vendicatio, & ita quoque videbimus duo eſſe genera dominorum. Primo enim rei vendicatio vocatur directa, quando agens eſt dominus de re civili vel gentium, ſcilicet ex aliquo contractu, tunc dicitur iſte habere ad ipſam rem vendicandam directam vendicationem propter directum dominium. Altera eſt utilis rei vendicatio, ſcilicet cùm aliquis eſt dominus de jure prætorio, ut ſunt illi qui feuda poſſident, quos vocamus feudatarios ſeu vaſallos, ut ſunt Emphyteutæ ſuperficiarii, de quibus loquitur text. in l. 1. *ſi ager vectigal. pet.* Nam illi, licet ſint domini proprietatis, id eſt, ipſius fundi vel Emphyteuſis, tamen ſunt utiles domini propter emolumenta. Cùm ergo nunc quærimus cui detur rei vendicatio? Videmus eſſe reſpondendum domino vero & utili. Præterea datur iſta actio contra poſſidentes. Ita enim textus loquitur *in princ. l. unic. Cod. de alienat. judic. mutand. cauſ.* Poſſidentes autem dicuntur large accipiendo vocabulum, *poſſeſſionis*, non tantùm immobilium, ſed etiam mobilium, ſive de jure, ſive de facto poſſideant, ita ut etiam nudi detentores dicantur, quoad ipſam actionem intentandam poſſeſſores, l. *officium*, *ff. eod.* Sed quemadmodum diximus de duplici genere dominorum: ita quoque ſunt duplices poſſeſſores, id eſt, qui rem retinent, & contra eos agetur rei vendicatione directâ. Alii autem ſunt poſſeſſores utiles, qui quidem non poſſident, tamen quia deſierint dolo poſſidere, ideò lex interpretatur eos adhuc poſſidere, qui dolo poſſident, l. *qui dolo*, 131. l. *parem*, 150. *de reg. jur.* ubi dicitur quòd in eo qui deſierit poſſidere dolo, dolus habeatur pro poſſeſſione. Ideò contra eos datur rei vendicatio, non quidem directò, ſed utiliter, id eſt, legis interpretatione. Quibus ſic conjunctis, videmus quatuor eſſe combinationes in iſta actione rei vendicationis. Prima poteſt agi directa actione directò, id eſt, verus dominus contra verum poſſeſſorem, vel directò utiliter, id eſt, verus dominus contra fictum poſſeſſorem. Tertiò poteſt agi utili actione directò, id eſt, ut non verus dominus agat contra verum poſſeſſorem, vel etiam utili utiliter, id eſt, cùm tantùm dominus utilis agit contra utilem, id eſt, fictum poſſeſſorem. Unde ſciendum eſt quòd nomina *utilis & directa*, ſemper ſunt referenda ad ipſos actores ex quorum perſona metimur dominium, l. 2. ff. *Si quis hæred. petat.* Adverbia autem *directò & utiliter*, referuntur ad reos & poſſeſſores. Unde videmus, prout locum habet rei vendicatio, quòd neceſſaria ſint duo principia vel fundamenta, ut hîc Bald. Unum eſt principium vel fundamentum activum, quod eſt in agente, & illud vocatur dominium. Aliud paſſi-

vum, id eſt, in reo requiſitum, & vocatur poſſeſſio. Quæ duo conjunctim adeò ſunt neceſſaria, ut ſi alterum deſit, non ſit locus iſti actioni, l. *magis*, §. *ſi æs alienum*, *ff. de reb. eorum qui ſub tut.* ubi traditur pulchra Theoria: Quòd quandocumque duo ad actus alicujus perfectionem requirantur: concurrat autem tantùm unum, quantumcumque ſolemniter, tum actus ſit nullus. Exemplum eſt in decreto judicis, quo jubet res minoris vendi. Certè illud decretum non facit contractum validum, licet color judicii plurimùm operatur aliàs, quia ad hoc ut valeat venditio Rei minoris immobilis, duo neceſſariò conjunctim vel copulativè requiruntur, ſcilicet ut æs alienum urgeat, vel cogat vendi, & deinde interponatur decretum, quod eſt notandum pro iſtis venditionibus rerum immobilium minorum, nec tunc obſtabit nobis d. l. unica, in princ. quæ dicit poſſeſſionem parere in rem actionem rei vendicationis, quia intelligitur illam parere paſſivè, id eſt, ex parte rei. Ita quoque videmus nõnullos textus, qui videntur tantum requirere dominium ad hoc ut habeat locum rei vendicatio, ut eſt text. in d. l. *in rem*, *in princ. ff. eod. & text. in l. Quintus Mutius*, §. *argento*, *ff. de auro & argent. legat.* Quia intelligendi ſunt illi textus, quod ſufficiat illud dominium, id eſt, activè. Nam in actore nihil aliud requiritur, niſi ut ſit dominus; & ſic referendo ſingula ſingulis concordabuntur jura. Ita dictum eſt ſuprà, in l. unica, *de inoffic. dotib.* Datur autem, ut diximus, ad res immobiles & mobiles. Nam quemadmodum in actionibus perſonalibus videmus obligationes parere actiones: ſic quoque pariunt actionem iſtam res mobiles ſive immobiles, quarum dicemus nos habere dominium: ad incorporalia autem ut ſunt jura & ſervitutes, non datur, ſed ejus loco agimus confeſſoria, l. *utifrui*, *ff. ſi uſusfruct. petat*, *l. loci corpus*, § *ſed confeſſoria*, *ff. ſi ſervit. vendicet.* Addendum verò eſt hic pro appendice, quod gl. noſtra in fine annectit: quia intentatâ rei vendicatione, ſi eſſet proceſſum in cauſa, & non conſtaret de poſſeſſione directa vel utili. Quod totum eſſet fruſtratorium. Ideò initio reus debet interrogari an poſſideat & alleget jura quæ videtis. Ideò diximus in titulo ſuperiore, quòd præambula rei vendicationis ſit actio ad exhibendum, ut ſciamus poſſideaturne res ab eo cui volumus extorquere.

TITULUS XXXIII.

De uſufructu & habitatione, & de miniſterio ſervorum.

SEquitur titulus, *de uſufructu & habitat.* &c. qui titulus antequam ad præcedentem continuetur, ſciendum eſt res quaſdam eſſe corporales, quaſdam incorporales. Corporales ſunt, quæ ſui natura tangi poſſunt, ut eſt domus, veſtis, aurum. Incorporales, quæ attingi non poſſunt, ut ſunt jura & ſervitutes, & obligationes. Ita Imperator noſter priuſquam veniat ad traditionem ſervitutum, *in Inſtitut.* Nunc accedendo ad continuationem gl. ſic inquit, Dictum eſt ſuprà de dominio rerum corporalium, & quemadmodùm res corporales vendicentur. Nunc ſupereſt ut dicatur de dominio rerum incorporalium, quo ſcilicet pacto poſſint eſſe jura & ſervitutes, &c. In qua re ſciendum eſt ſervitutes eſſe duplices: Perſonales & Reales. Perſonales dicuntur, quæ debentur à re perſonæ, & ſunt ſine controverſia tres, ut eſt uſusfructus, uſus & habitatio. Cùm enim mihi debentur uſusfructus ex fundo Trebatiano, fundus dicitur mihi ſervire, dicitur illa ſervitus perſonalis à perſona dominante. Sicuti omnes ſervitutes ſive ſint perſonales, ſive reales, ſive ruſticæ, ſive urbanæ, ſemper ſortiuntur nomina à dominantibus. Dicuntur autem perſonales ſervitutes, quia durant tamdiù, quamdiù perſonæ dominantes durant, ideò cum eis extinguuntur, l. *ſicuti*, §. *fin. ff. quibus mod. uſusfr. & §. finitur. Inſtit. de uſufr.* De miniſterio autem ſervorum major fuit apud veteres dubitatio, Realis eſſet an perſonalis; & obtinuit ut plerumque Doctores, ut hîc Bald. & communiter Doctores in §. *aquæ*, *Inſtit. de actio.* dixerint illam ſervitutem eſſe perſonaliſſimam, vel merè perſonalem, quia debetur à perſona perſonæ, quamvis in modo agendi pro illa ſervitute ſit alia ratio. Quàmvis in cæteris perſonalibus ſervitutibus, de qua paulò poſt dicemus, ſecùs. Reales autem ſervitutes ſunt, quæ debentur rei à re, ut ſunt ſervitutes ruſticæ, prætereà urbanæ. Cùm enim habeo ſervitutem itineris vel actûs, fundus meus dicitur eſſe debitor, quod debitum non eſt perſonale, ſed eſt rei, id eſt, mei fundi, & ideò vocantur Reales, quæ non poſſunt ſubſiſtere ſine rebus, adeò ut cum rebus ipſis tranſeant: non autem ſequantur perſonas, l. *via conſtituti*, §. *ſi fundus*, *ff. de ſervit. ruſtic. prædior.* Cùm ergo fundus aliquis venditur, aut etiam propter delictum alicujus publicatur, tum ſemper tranſit cum illo onere. Hæ ſervitutes dividuntur in urbanas & ruſticas, in continuas & diſcontinuas, de quibus dicturi ſumus in titulo proximè ſequenti. Nunc verò quia perſonalia ſunt ſemper digniora quàm realia. Ita enim dicit Imperator *in fin. tit. Inſtitut. de jure gent. natur. & civil.* ideò priuſquam dicamus de realibus ſervitutibus, voluit Imperator hîc præmittere, *tit. de ſervitutibus perſonalibus*, quo pacto iſtæ vendicentur. Sed quia in rei vendicatione ſemper neceſſe eſt ut quis ſit dominus, dubitari jam poterat, quo pacto uſusfructuarius poſſet dici dominus, cùm uſusfructus diſtinguatur à proprietate vel à reipſa, l. *quod noſtrum*, *ff. noſtro tit. l. utifrui*, *in fine*, *ff. ſi uſusfruct. petat.* Ad hoc eſt ſciendum quòd cùm dicimus uſufructuarium eſſe dominum, hoc eſſe intelligendum, non quidem ipſius proprietatis, ſed tantùm ipſius juris percipiendi fructus. Quia proprietas cum uſufructu ſaltem formali nihil habet commune. Id quod per definitionem uſusfructus facile conſtabit, quæ habetur in l. 1. ff. *eod. tit.* quâ dicitur: *Uſusfructus eſt jus utendi fruendi rebus alienis, ſalva rerum ſubſtantia.* Ideò cùm dicimus: uſufructuario dari actionem in rem, ut dicitur *Inſtit. de action.* §. *aquæ ſi agat*, *in fin.* hoc intelligendum eſt de proprietate ſua tantùm, non de uſufructu formali, qui eſt ſeparatus à fundo, & hoc eſt, quod movit Doctores noſtros, ut dicerent duplicis generis uſumfructum quemdam eſſe cauſalem, qui ſcilicet cauſaretur, ut ſic dicam, vel oriretur ex re, & ille non diſtinguitur à proprietate. Quilibet enim fructus fundi dominus, dum percipit fructus, habet uſumfructum cauſalem. Cæterùm formalis, qui eſt diſtinctus & ſeparatus à proprietate, veluti forma eſt diſtincta à materia: ita Bald. dicit in d. l. 1. ff. eod. & ſic habet formalem uſumfructum is qui habet nudum uſumfructum, proprietate alteri cuidam relicta, quod fit hodie plerumque in teſtamentis, dum mariti uxores bene de ſe meritas jubent omnium bonorum eſſe fructuarias, proprietate tamen liberis relicta & ſervata, in quo uſufructu ſi turbatur aut moleſtatur, habet actionem quam nominamus confeſſoriam loco Rei vendicationis, quæ fit plerumque verbis affirmativis. Ita dicit Bart. in d. l. 2. *ſi ſervit. vendicet.* contra gl. in d. §. *aquæ ſi agat quis*, *inſtitut. de action.* ut deberi nobis ſervitutem, aut eſſe nobis jus eundi per fundum. Negatoria actio verbis negativis plerumque proponitur, ſcilicet cum affirmamus nullam ſervitutem deberi, vel adverſario nullum jus eſſe. Quæ ſanè actiones locum habent in realibus & perſonalibus, excepta unica ſervitute perſonaliſſima, quæ eſt dicata operæ ſervorum. Nam cum nobis aliquis nobilis impeditur uti opera ſervi, ſed is non habet confeſſoriam, quæ eſt realis actio, ſed habet actionem injuriarum, *argumento eorum quæ dicuntur in lege qui pendentem materiam*, ff. *de action. empt. & vend.* Et quamvis iſtæ perſonales ſervitutes, ut ſunt

uſusfructus, uſus & habitatio, uno nomine cenſeantur, tamen magna eſt inter eas differentia: uſusfructus enim pleniſſima eſt ſervitus, ita ut cui legatus ſit uſusfructus alicujus rei, is habeat omnes fructus, reditus atque emolumenta rei, quæ quidem poteſt vendicari, alteri gratis concedere aut locare, l. *fundi Trebatiani*, *ff. de uſu & uſufructu legat. & in princ. tit. inſtit. de uſufructu. & habitat.* Qui autem talem uſumfructum habet, is cogitur ſuis ſumptibus colere rem, unde uſumfructum ſperat, d. l. *fundi Trebatiani*. Et quia proprietarius nihil commodi habet ex re, ideò uſufructuarii tenentur indictiones vel annuas penſiones, quas Steuras vocamus, de ſuis ſolvere. De quo eſt pulcher text. in l. *quæro*, *ff. de uſufruct. & uſu legat.* Servitus autem uſus eſt anguſtior. Nam qui uſum alicujus rei habet, tantùm intelligitur habere, quantùm ſatis eſt ad vitæ ſuſtentationem, ut ſi eſt hortus, poſſit decerpere flores, poma & fœna quoad quotidianum uſum ſufficiat, l. *plenum*, *in princ. & §. 1. ff. de uſufruct. & habitat.* nec poteſt illud jus, quod ipſe habet, alteri aut locare, aut gratis concedere. Ita dicit text. in fin. inſtitut. *de uſufruct. & habitat.* Et ſunt iſtæ duæ ſervitutes paſſim omnium rerum, tam fundorum quàm ædium. Habitatio autem eſt tantummodò ædium, ita ut qui eam habet, poteſt alteri locare aut vendicare. De qua ſumus locuturi in l. *cùm antiquitus*, *infra eod.* Multùm ergo refert in teſtamentis & aliis pactionibus, quibus quiſque verbis iſtas ſervitutes ſibi recipiat. Ideò cauti notarii, non contenti ſunt unum genus ſervitutis expreſſiſſe; ſed verba geminant & coacervant, dicentes uſumfructum & habitationem alicui deberi. Quo genere verborum ſignificantur omnia quæ poſſunt cogitari. Et hactenùs de iſta rubrica; cætera dicentur infrà, loco allegato.

TITULUS XXXIV.

De ſervitutibus & aqua.

Accedamus ad tit. *de ſervitut.* quem gl. hîc ſecuta in l. 1. ff. ſic continuat ad præcedentem. Suprà dictum eſt de perſonali ſervitute, ut eſt uſusfructus, uſus & habitatio ſcilicet quæ debentur perſonis. Supereſt ut nunc dicamus de ſervitutibus realibus, id eſt, quæ debentur à re rei, ut à tuo prædio & meo: Sunt enim cohærentes rebus, l. *unus ex ſociis*, *in fin. princ. ff. de ſervit. ruſticor. præd.* Et dicuntur reales reſpectu perſonalium: ſic enim eas vocat, l. 1. *ff. noſtro tit.* Licet eædem reales ſervitutes appellantur quoque prædiales, id quod facile liquet ex duob. titulis, ff. *de ſervitut. ruſticor. & urban. præd.* licet fortaſſis rectiùs vocentur prædiales, ut hîc per Azonem, eo quòd rei appellatio ſit nimis generalis. Poteſt enim rei appellatio convenire mobilib. & immobilibus, corporalibus & incorporalibus, l. *rei appellatio*, *ff. de verb. ſignif. l. 1. in fin. ff. ſi cert. pet.* Prædii autem appellatione non poſſunt niſi immobilia contineri, quæ rectè dicuntur ſervire. Nam illa prædialis ſervitus non poteſt eſſe ſine prædio. Ita dicit text. in l. 1. ff. *communia prædior.* Sed quia de talibus & perſonalib. ſervitutibus tractabitur in hoc titulo, dubitari poſſet à quopiam, quo pacto eſſent reales ſervitutes cognoſcendæ? Ad hoc breviter eſt dicendum quòd ſunt inſpicienda verba conceſſionis, conſtitutionis vel contractûs. Nam ſi conceſſione fit expreſſio juris, ut dicendo, concedo tibi jus eundi per fundum meum; illa expreſſio juris facit ſervitutem realem: ſi autem omitteretur jus, & tantummodò diceretur, concedo tibi ire, pecus tuum agere per fundum meum, hæc eſt perſonalis quædam obligatio, l. *idem Iulianus*, §. *ſi quis alicui*, *ff. de legat.* 1. Quæ ſanè ſunt maximi effectus in jure: quia jura illa perſonalia cum perſonis ipſis finiuntur, nec ad univerſalem, nec ad ſingularem ſucceſſorem faciunt. Poſito ergo caſu: quod tibi ſine expreſſione juris conceſſiſſem ire per meum fundum ad tuum fundum, & ego deinde meum fundum venderem, certè emptor non teneretur permittere tibi ire vel agere pecus: quia obligatio eſt tantùm perſonalis, id eſt, in mea & tua perſona fundata, ſi ergo mutetur perſona, utpote, tu vendis, aut moreris, vel ego morior, vel fundum vendo, ſucceſſores noſtri non tenentur ſtare conventioni noſtræ, l. *priori*, *ff. de ſervit. ruſtic. & urban. prædior.* Quod totum ſecùs fieret, ſi eſſet conſtitutum aliquod jus. Nam jus ſequitur rem, ſicut lepra leproſum. Sic dicit gl. *in l. frater à fratre, ff. de condict. indeb.* & tranſit ſemper fundus ſive dominans ſive ſerviens ad ſuam cauſam, ad univerſalem ſive ad ſingularem ſucceſſorem, l. *ſi aquæductus*, *ff. de contrah. empt. & vend. & pactis inter emptorem & venditorem compoſitis.* Præterea eſt alius effectus in modo agendi. Nam ſi eſt perſonalis tantùm obligatio, tunc tantummodò competit actio perſonalis, id eſt, contra te dantem: ſi autem eſſet realis, tunc daretur mihi confeſſoria actio contra omnem turbantem me in jure ſervitutis utendæ per l. 2. §. fin. & l. *ſi quis diuturno*, *ff. ſi ſervit. vendicet.* per quæ facile liquebit, quo modo ſit libellus concipiendus in aſſerenda vel neganda ſervitute, quemadmodum attigimus ſuprà, in rubrica tituli præcedentis. Et latè tractat Joan. Fab. Angel. & Jaſ. in §. *æque ſi quis agat*, *inſtit. de action.* Nam cùm actio confeſſoria detur pro juribus incorporalibus, præſertim autem his quæ ſunt conſtituta in rebus vel prædiis; ideò ſint cauti advocati, ut ipſis actionibus miſceant perſonas, ſed tantummodò concipiant libellum de rebus dicendo in confeſſoria: Peto, domine judex, per vos declarari fundum vicini mei debere ſervitutem fundo meo. Non ſic dicere: Peto declarari à vobis, domine judex, ut liceat mihi ire per fundum vicini ad meum, cùm ſic miſcerentur perſonæ, quod non debet eſſe, quamvis poſſit talis libellus in perſonas conceptus utcumque per impropriationem tolerari. Nam quando libellus non poteſt admitti impropriâ locutione; tunc ut valeat, admittenda eſt nonnunquam impropriatio vocabulorum, l. *ſed etſi poſſeſſori*, §. *item ſi juravero*, *ff. de jurejur.* Neceſſariò, &c. Eſſet autem hæc impropriatio, ſi diceres: Peto declarari mihi licere ire ſcilicet propter fundum meum, & quodam modo in conſequentiam, & ita videtur loqui text. in l. 2. in fin. princ. ff. *ſi ſervit. vendic.* Et quemadmodum dicemus in ſervitutibus realibus libellum eſſe concipiendum in res, & non in perſonas. Debent enim dicere: *Decernimus & declaramus deberi ſervitutem fundum Titii fundo Seii.* Et non dicere: *Declaramus vel decernimus Seio licere ire per fundum Titii.* Quod hodie peſſimè apud noſtros judices obſervatur. Illis ſic præmiſſis, ſciendum eſt duplices eſſe ſervitutes reales, urbanas & ruſticas. Urbanæ ſervitutes ſunt, quæ ratione ædificii debentur, ſive ſint ruri, ſive in civitate, ita dicit gl. *in rubrica*, *ff. de ſervit. ruſticor. & urban. præd.* Ideò text. in l. *ultima prædia*, *ff. de verb. ſignif.* dicit urbanum prædium non fieri ex loco, ſed ex materia, id eſt, propter ædificationem. Ruſticæ autem ſervitutes ſunt, quæ ratione percipiendorum fructuum debentur vel fiunt, ita dicit hîc Azo, quæ omnes enumerantur in l. 1. & 2. ff. *de ſervit. ruſticor. præd.* Poteſt autem ſervitus realis definiri, ut facit Bart. in l. 1. ff. eod. hoc modo: Servitus eſt jus inhærens prædio ipſius utilitatem reſpiciens; alterius verò prædii jus ſive libertatem diminuens, quam ſequitur quoque Bartholom. Cæpola *in ſuo ſingulari tractat. de ſervitutib. in princ.* cùm dicitur eſſe jus, intelligendum eſt per hoc eſſe rem incorporalem, etiam ideò, quamvis ſit realis actio, tamen non eſt rei vendicatio, quæ datur tantùm pro rebus corporalibus; ſed dicitur, ut diximus, confeſſoria & negatoria. Sed ſciant hîc provectiores, quod in in probatione cujuſque rei eſt magnum onus, ideò de jure communi omnia prædia præſumi libera, etiamſi aliquis quaſi poſſideat ſervitutem aliquam. Unde qui-

cumq;contenderet meum prædium ſervitutem debere, hoc debeat probare, licet aliquamdiù uſus fuiſſet ſervitute, & hoc eſt propter illam præſumptionem, quæ transfert onus probandi, quod tamen in aliis rebus non fit. Nam ſi poſſideo aliquid, illa poſſeſſio transfert in alium probationem dominii, l. *ſicuti*, §. *ſi quæratur*, *in fin. ff. ſi ſervit. vendic.* Sed mirum nunc videri alicui poſſet, quî fieret ut in Rubro verbo generali adderetur vocabulum ſpeciale. Dicitur enim de ſervitutibus & aqua cum expreſſione generis, videantur omnes ſpecies expreſſæ; ſed aquæ ſervitus haud dubiè eſt ſpecies ſervitutis. Unde poterat videri ſuperfluò dictionem aquæ adjectam. Ad hæc gl. *in Rubrica*, reſpondet pulchrè, imò nominatim fieri mentionem ſervitutis aquæ, quod ſumus quædam audituri ſpecialia & ſingularia de aqua, utens exemplo ſacræ ſcripturæ, quâ dicitur: *Dicite diſcipulis meis & Petro.* Non quod Petrus non fuerit diſcipulus, ſed quia prærogativa quædam in eo fuerit.

TITULUS XXXV.

De lege Aquilia.

ACcedamus in nomine Domini ad titulum *ad leg. Aquiliam*, quem gl. noſtra hîc continuat breviter. Quod ſuprà ſit dictum de damnis, nunc generaliter tractat de iiſdem damnis. Quam eamdem continuationem ſequitur Azo & plerique alii Doctores: quæ tamen mihi non probatur, tum quia propter brevitatem; tum etiam non facit, quod eſt præcipuum in continuatione, ſcilicet, ut juvetur memoria. Ideò rectius ſic eſt continuandus ſuprà, nimirum in tit. *de rei vend.* Deinde de uſufructu mentio eſt facta damnorum, quæ veniant incidenter & per officium judicis, unà cum reſtituta principali actione. Nunc verò tractandum eſt de damnis, non quidem quæ incidenter veniant, ſed principaliter & jure actionis. Sciant autem hîc juniores actionem legis Aquiliæ inventam & nominatam eſſe ab Aquilio Tribuno plebis, qui eam legem loquentem de damnis rogatâ plebe Romana tulit, ut dicit text. in l. 1. *ff. eod.* non in monte Aventino, ut hîc Azo ſomniat. Nam tunc aliæ leges ſunt latæ, de quibus apud Tit. Livium, *lib. 2. ab urbe condita*, ex quo apparet legem Aquiliam eſſe plebiſcitum, quia eſt lata interrogante plebeio magiſtratu per quem efficitur plebiſcitum, ut eſt textus in §. *plebiſcita, Inſtitut. de jur. natural. gent. & civili.* Et nonnulla ſunt apud Gellium, lib. 10. c. 20. & quia plebiſcitum eſt. Sequitur ergo, quod habet vicem legis, & ideò ipſa actio eſt perpetua, ex qua videmus pulchram differentiam primam actionis legis Aquiliæ & injuriarum. Quia actio legis Aquiliæ eſt civilis & perpetua: injuriarum verò actio eſt prætoria, & ideò annalis. Competit autem actio legis Aquiliæ ei qui eſt damnum paſſus per injuriam, id eſt, ex culpa alicujus. Sic enim interpretatur verbum, *injuria*, text. *in l. ſed etſi*, §. *injuria*, & §. *igitur*, *ff. eod. tit.* Semper enim præſupponit injuriam, id eſt, culpam ita ut ſi culpa obſit, non ſit locus huic actioni. Ergo licet nonnulli nobis inferant damna, ut ſunt furioſi & infantes, tamen quod abeſt culpa, non poteſt agi contra eos actione legis Aquiliæ, ita dicit text. in d. l. *ſed etſi*, §. *quæcumque*: quia non ſunt compotes mentis ſuæ, vel etiam ut dicit text. in l. *infans*, *ff. ad leg. Cornel. de ſicar.* Quia infantes innocentia conſilii, furioſos verò facti infœlicitas tuetur. Sic quoque qui defendendi ſui causâ damnum alicui infert, quia nulla culpa id facit, non tenetur actione legis Aquiliæ, l. *ſcientia*, §. *qui cum aliter*, *ff. eod.* & ideò licet nonnunquam in actione dolus puniatur, tamen non neceſſariò ſemper requiritur, ſed ſufficit tantummodò culpa, nec etiam inſpicitur, quomodo quis damna inferat; ſed ſpectatur tantummodò eventus, id eſt, ſi damnum ſit datum. Ita dicit Bald. in l. 2. *ff. eod.* Ex qua iterum habemus differentiam noſtræ actionis, & ejus quæ eſt de injuria. Nam in actione injuriarum ſemper requiritur dolus per text. & quæ ibi notantur in l. *ſi non convitii*, *C. de injuriis.* In actione verò legis Aquiliæ, etiamſi dolus abſit, tamen ſufficit culpa, & ideò ſi quis miſericordiâ ductus, ligatum aliquem ſolverit, qui deinde aufugiat; ex qua culpa alicui oriatur damnum. Certè illud miſericors conſilium ſolventem non liberabit eum ab illa actione, §. *fin. inſtitut. eod. l. ſi hominem*, *ff. de pœnit.* ubi lex miſericordiam illam alteri damnoſam vocat intempeſtivam. Sic quoque differt noſtra actio ab actione legis Corneliæ de Sicariis: in qua non inſpicitur eventus, ſed conſilium, ut propoſitum & voluntas, l. 2. ff. *ad leg. Cornel. de ſicar.* Et cùm damnum ſit fundamentum noſtræ actionis, quod potuimus, hac actione nihil ſarciri. Quæritur, quo pacto ineatur æſtimatio damni? Ad hoc eſt reſpondendum, quòd æſtimatione communi, non autem pro cujuſvis affectione, ratio hæc ſit ineunda, l. *ſi ſervum*, *in princ. ff. noſtro tit.* Unde ſi alicujus Gulonis coquum vulneravero, ita ut ad coquendum ſit parum idoneus, quamvis ille Gulo æſtimaret coqui damnum pluris, quàm aliàs maximum damnum propter affectionem, quam habet ad culinam, tamen illa affectio ſingularis non æſtimabitur, ſed tantùm ea quæ apud omnes homines vulgò fieret: talia poſſent dici de rebus maternis & avitis. Prætereà cùm requiratur in damnum inferente culpa, ut diximus. Culpa autem ſit triplex: lata, levis & leviſſima, ut Doctores in l. *contractus*, *ff. de regul. jur.* Latam autem definiat text. in l. *latæ*, ff. *de verbor. ſignificat.* hoc ignorare vel non facere, quod omnes homines ſciunt vel faciunt, quæ lata culpa æquiparatur dolo. Levis autem culpa ſit ignorare vel non facere, quod diligentes homines ſciunt vel faciunt. Leviſſima autem ſit non facere, quod diligentiſſimi homines facerent. Dubitari ergo poſſet de qua culpa intelligi debeat noſter titulus, an de lata, levi vel leviſſima? Et dicendum eſt, quamvis leviſſima culpa ſufficeret ad hoc ut habeat iſta actio locum; text. eſt *in lege Aquilia*, 2. *ff. eodem.* Poteſt autem illa culpa tribus temporibus accidere: ante factum, poſt factum, & in facto. Ita notat Bald. in l. *juris*, *in princ. ff. eodem.* Ante factum committitur culpa, ſi quando negotio ſumus impares, & tamen audemus aggredi, ut ſi auriga non poſſit cohibere impetum equorum ſuorum, & per impetum damnum daret alicui, certe teneretur lege Aquilia. Culpa enim eſt id conari, quod præſtare nequeas. De quo eſt text. in d. l. *idem juris*, 8. §. *mulionem*, 1. ff. *eod.* Poſt factum autem poteſt contingere ut in Medico vel Chirurgo, qui bene ſanet, & ideò in facto culpa abeſt, ſed deinde factum derelinquit, is etiam tenetur lege Aquilia, ut eſt text. in §. *præterea ſi medicus*, *Inſtitut. eod. & in d. c. idem juris*, *in princip.* In facto verò poteſt culpa accidere, quoties negligenter aut imperite aliquid fit, & ita medicus, qui in ipſa curatione errat, & ſic in culpa eſt, poteſt hac actione conveniri, *argum. item ſi obſtetrix*, *in princip.* ff. *eod.* Quodammodo quoque item medicus qui aliquem potionibus ſuis interficeret, poſſet conveniri lege *Cornelia, de ſicariis*, l. 3. & ibi Doctores, §. *alio SC.* ff. *ad leg. Cornel. de ſicar.* Unde Plinius fallitur, qui *lib.* 1. c. 39. ſcribit nullam eſſe pœnam, quæ capitalem inſcitiam medicorum puniat, dum experimenta per mortes noſtras faciant. Prætereà notandum eſt actionem legis Aquiliæ duplicem eſſe, directam & utilem, vel quæ vocatur in factum. Directa eſt, quæ ſumitur ex verbis & ſententia legis. Vtilis verò eſt, quæ ex verbis non poteſt ſumi propter æquitatem, ſed colligitur ex ſententia legis. Ita directum ab utili diſtinguit gl. *in l. ſi quis id quod*, §. *quid ſi*, *in verb. ſententiam*, ff. *de juriſdic. omn. judic.* Quod ut rectiùs intelligatur, quando directa, vel quando utilis actio legis Aquiliæ competat: ſciendum eſt quòd damnum quatuor modis

dis

dis poteſt inferri. Aut enim infertur de corpore in corpus, vel de corpore in non corpus, vel de non corpore in corpus, vel de non corpore in non corpus. De corpore in corpus infertur damnum, quando ego meo corpore tuo corpori noceo, & hoc caſu tantùm datur actio legis Aquiliæ, quia verba & ſententia legis hoc volunt. Si autem datur à non non corpore in non corpus, ut ſi pecuniam percipio ex navibus, quæ cadat in mare vel flumina à corpore meo tibi datum eſt damnum in non corpus, tamen in rem tuam. Sic à non corpore datur damnum in corpus, quando ſervo tuo perſuadeo, ut deſcendat in puteum, & inde præceps feratur & moriatur, dicatur damnum datum in corpus ſervile, ſed à non corpore, quia perſuaſione, &c. Sic cum objecero ſubito ovibus vel bobus colorem rubrum, ut fugiant, vel præcipitent ſe in flumen; dicor dediſſe damnum à non corpore in corpus. De quibus *in §. fin. Inſtitut. eod.* Ultimo datur damnum de non corpore in non corpus, ut cum ſolvit ligatum, qui deinde fugiat, & his tribus modis ultimis competit actio legis Aquiliæ, non directa, ſed utilis, quam utilem actionem legis Aquiliæ ſæpe videmus appellari actionem in factum. Ita enim ſæpenumerò appellatur *in tot. tit. ff. eod.* & monet hic Azo eſſe utilem actionem legis Aquiliæ & in factum. Poteſt etiam aliâ ratione appellari directa leg. Aquil. actio & utilis. Nam ſcimus per *l. item me, l. 11. §. legis autem, & l. ſeq.* quod ratio legis Aquiliæ, quæ eſt pro damno dato, tantum competat domino; ſed ut ſint diverſa dominia, unum directum, alterum verò utile, poteſt rectè dici dominium directum, id eſt, cujus eſt proprietas, tantùm habet directam actionem legis Aquiliæ, alios autem dominos utiles, ut ſunt uſufructuarii, feudatarii, emphyteutæ, habere tantum utilem actionem leg. Aquil. per ea quæ notat Azo *in §. ex maleficiis, prope finem. Inſtitut. de action.* Ita quoque creditor, cui datum eſſet pignus, in quo et eſſet damnum illatum, quamvis non ſit dominus pignoris, habere utilem actionem legis Aquiliæ pro damno in pignore illato. Illis ſic præmiſſis, accedendum eſt ad practicam, & præſertim ad confectionem libelli legis Aquil. action. Et cum in omnibus judiciis nulla actio ſit frequentior illa, diligenter perpendenda eſt forma, non quidem talis, quam hodie indocti Advocati uſurpant, & indoctiores judices perſequuntur, ſed qualis ſtabilitur juribus & legibus, qualem ego numquam vidi in practica. Sed cum forma libelli non ſit unius generis propter diverſa capita quæ olim habuit lex Aquilia, & ideò fuit ſecundũ quodvis caput formare ſingularem concluſionem in libello: Ideò ad plenam cognitionem omnium ſequacium & totius practicæ, ſciendum eſt olim in lege Aquilia fuiſſe tria capita, id eſt, tres particulas, quæ quidem omnes de damnis illatis loquebantur, tamen diverſo modo. Secundum autem caput obliteratum eſt, manſerunt in uſu primum & tertium. Ita eſt text. *in principio, & in §. cap. 3. Inſtitut. eod. & in dict. leg. ff. eod.* Primum caput loquebatur de ſervis & pecudibus infectis. Pecudis autem appellatione continebantur animalia, quæ gregatim ſolerent ingredi, ut ſunt ſues, boves, oves, equi, capræ, text. in *d. l. 2. ff. eod.* Nihil autem præterea ſtatuebat de vulneribus, nec de aliis damnis & agebatur ad æſtimationem, ut dicitur in quantum res valuiſſet anno proximo præterito. Tertium autem caput complectebatur omnia damna ſive ex vulnere, ſive ex colliſione, fractura, ſive alio quocumque modo eveniſſent: ſed tamen æſtimatio damni non fiebat, ſicut ex primo capite ad totum annum præteritum, ſed tantummodo ad præteritos 30. dies. Exemplum: vulneraſti canem meum, qui pecudum numero non continetur *d. l. 2. §. cane. ff. eod.* poſſum contra te agere tertio capite legis Aquiliæ, ut emendes vel ſarcias mihi damnum. Quæ æſtimatio fiet ad præteritos 30. dies. Dico enim me petere decem, quia ante 30. dies potuiſſem tanti vendidiſſe canem meum. Ex quibus liquet quantum erretur in practica, ubi in damnis datis, & eiſdem ſarciendis numquam fit mentio neque præteriti anni, neque 30 dierum. Si quis autem rectè ſecundùm ea quæ ſunt dicta, velit formare libellum in actione legis Aquiliæ, ſic debet actionem ſuam inſtituere: Domine iudex! ago contra Titium, qui ſervum meum Getam occidit, & mihi damnum intulit, quem potuiſſem anno illo vendere 30. flor. (quamvis dando, luſcus tanti vendi non potuit.) Quare peto Titium condemnari, ut ſolvat mihi 50. flor. pro Geta; & ſi negaret Getam occidiſſe, aut damnum intuliſſe, peto eum mihi condemnari in duplum. Qui libellus eſſet conformis primo capiti, ubi de occiſione ſervi, pecudis vel quadrupedis agitur. Si autem ageretur tantùm pro vulnere, aut pro alio damno, tum retinerentur omnia prioris libelli; ubi de occiſione agitur, anni præcedentis facta eſt mentio, ad quam fit æſtimatio damni ſui, in iſto libello; ubi de aliis damnis agitur, fiet mentio 30. dierum. Ita format libellum Angel. Aret. *in d. §. ex maleficiis, verſ. formatio autem libelli. Inſtitut. de action.* Bart. quoque eamdem probat *in l. prætor edixit, ff. de injur.* Unum tamen hic controvertitur circa libellum, an etiam debet exprimi locus & tempus damni dati? Et licet Doctores communiter dicant non eſſe opus, quemadmodum Bartol. *in allegato loco*, quem Angel. & Salic. ſequuntur; tamen cautius eſt, ut illa quoque in actione exprimantur, quemadmodum idem Angel. exprimit. Si omittuntur, libellus ideo non vitiabitur, & hoc propter illam rationem. Nam in omni actione civiliter intentata, licet ex delicto deſcendat, non eſt regulariter neceſſe exponere tempus vel locum. In actionibus verò famoſis, ut eſt actio injuriarum, civiliter vel criminaliter intentatis. Item & in aliis actionibus tempus & locus ſunt de ſubſtantia libelli, ita ut omiſſa vitient libellum. Item habemus text. in gl. quæ format libellum in cauſa criminali. *in l. in cauſis. C. de accuſatis & inſcript.* Quod vero nos in libello noſtro tandem in fine adjecimus, negantem eſſe condemnandum ad duplum, id hodie licet nuſquam fiat, eſt tamen utile. Nam ſic receptum eſt, ut per pœnam mendacii, ſi quis negat ſe intuliſſe damnum, condemnetur in duplum, ut videbimus *in l. contra negantem. Cod. eodem.* Uſque adeo autem eſt fortis illa adiectio, ut iudex teneatur ſecundum illam pronunciare, & ni faciat, poteſt ab eo appellari. Et hactenus de iſta utili, pulchra & quotidiana Rubrica.

TITVLUS XXXVI.

Familiæ erciſcundæ.

SEquitur titulus *familiæ erciſcundæ*. Ubi initio intelligendum eſt actio vel judicium, & continuatur ad præcedentem, quem gloſſ. hæc dicit vel melius vel clarius ſic: Supra de actionibus in rem, & ſic de judiciis petitoriis, ut de petitione hæreditatis, item de rei vendicatione. Licet autem rem per petitorium iudicium aſſequamur cum aliquo communiter, tamen illa aſſecutio eſſet ſupervacua, niſi poſſem illam rem communem aliquando cum conſorte vel cõpetitore meo dividere. Ideo nunc incipimus tractare de iudiciis diviſoriis, præſertim ideo, quia res communes ſolent parere diſcordiam, *l. cum pater §. dulciſſime, in fin. ff. de legat.* 2. Et naturale eſt vitium, ut id quod poſſidetur, communiter fere negligatur. *l. 2. C. quando, & quib. quarta pars debet. lib.* 10. Nam ſolent fere dici vulgato carmine: *Segnius expediunt commiſſa negotia plures.* Et cum in iudiciis petitoriis ſupra iſte ordo fuerit ſervatus, ut univerſalia iudicia, ut fuit hæredi-

tatis petitio, alios titulos præcederent, qui iidem loquebantur de particulari petitione, ut eſt rei vendicatio. Ideo eodem ordine hic in judiciis diviſoriis idem ordo obſervatur, ſcilicet ut primò ponatur titulus *familiæ erciſcundæ*, qui continet univerſalem petitionem, diviſiones hæreditatis, & ſequuntur deinde duo tituli, qui loquuntur de particularibus diviſionibus rerum dividendarum. Competit autem iſta actio hæredi contra cohæredem, qui volet diſcordare à communione rerum hæreditariarum communiter ante poſſeſſarum. Ita loquitur text. *in §. quædam actiones, Inſtitut. de action.* Et ideo agens hâc actione, negatur eſſe cohæres. tunc ceſſat iſta actio tanquam fundata *in l. 1. in fin. ff. eod.* poterit tamen ille ſic excluſus per exceptionem aliâ actione ingredi, ſcilicet petitione hæreditatis, in qua judex tenetur aliquem declarare hæredem, vel non: quâ declaratione factâ, tunc inſtituat actionem familiæ erciſcundæ. Ita dicit Angel. Aretin. *in d. §. quædam actiones.* Ergo generaliter actio numquam competit, niſi reus fateatur agentem eſſe cohæredem ſuum, vel aliàs poſſidere bona. Datur autem pro hæreditariis rebus dividendis: hoc enim illa priſca verba præ ſe ferunt. Sic interpretatur gloſ. *in rubrica, ff. eod.* Quamvis ibi ſatis imperitè *erciſcundæ* dicat eſſe Græcum verbum, cum ſit Latinum, & petitum ex duodecim tabulis, ortum à verbo *Erciſco*, quod eſt *Divido* vel *Partior*, quo Cicero ſæpiſſime utitur, & præſertim in Oratore, ubi etiam paſſivè uſus eſt. *Famelia* autem nomen in hac ſignificatione non minus eſt vetus, quàm erciſcundæ. Significat enim hoc loco ſubſtantiam, patrimonium, vel hæreditatem, textus eſt *in l. fin. in fine de verbor. ſignific. & text. in l. pronunciatio, §. 1. ff. de verbor. ſignif.* ubi allegantur quædam verba duodecim tabularum quæ ſatis exprimunt ſignificationem hujus dictionis. Sic enim in iſtis legebatur; *Agnatus proximus familiam habeto*, id eſt, defuncti ſubſtantiam, patrimonium, Differt autem hæc actio ab actione communi dividundo, veluti genus differt à ſpecie. Nam noſtra actio datur pro univerſali diviſione omnium rerum, quæ ſunt in hæreditate, & ideò tamquam generalior & ob id dignior præponitur, ut dicit hic Azo. Actio autem communi dividundo eſt ſpecialis: Datur enim ad res particulares inter ſocios dividendas, ut dicemus *in Rubrica infra tit. prox. commun. divid.* Eſt autem judicium familiæ erciſcundæ duplex: quia nemo in eo eſt actor, quin idem poſſit eſſe Reus, nec quiſquam eſt Reus, niſi idem poſſit eſſe & actor, quemadmodum & duo ſequentia judicia diviſoria dicuntur eſſe duplicia. textus eſt *in l. in trib. ff. de judic. & l. 1. in princip. & l. 2. §. in famil. ff. eod.* Ideò etiam iſtæ actiones diviſoriæ appellantur mixtæ, tamquam dicas, non ſatis ſciri, uter ex litigantibus actor vel Reus ſit. Sed hic aliquis naſutus dicet, ſi non apparebit uter ſit actor vel Reus: cui ergo imponetur onus probandi, quod regulariter pertinet ad actorem tantùm per jura vulgaria? Ad hoc eſt reſpondendum, quod ſcilicet illa judicia ſint duplicia, id eſt, actorem poſſe eſſe Reum, & Reum poſſe eſſe actorem, tamen diſcernentur in proceſſu cauſæ, quo quemque nomine appelles: ſi enim ego prior provocavi ad judicium diviſorium, propter illam prioritatem vel præventionem, dicor actor & deinde teneor probare. Si autem tu prior provocares, ego fierem Reus, quod eſt utile ſcire propter diverſa jura loquentia de actorib. & Reis. Nam cum fio actor, habeo breviores dilationes, teneor probare. Et in univerſum minus eſt favorabile actorem eſſe quam reum. Sic dicit gl. *in d. l. in trib. ff. de judic.* Prætereà dicuntur iſta judicia diviſoria aliâ ratione mixta, quia inſtituunt mixtum ad reales & ad perſonales præſtationes. Petimus enim in his partim res noſtras, quæ petitio eſt realis, partim id quod nobis debetur tamquam hæredibus & ſucceſſoribus defuncti. Item petimus impenſas, quæ eſt perſonalis. Eſt autem hæc actio familiæ erciſcundæ, bonæ fidei actio. Nam enumeratur inter bonæ fidei contractus *in §. actionum. Inſtit. de action.* quod quantas habeant utilitates, exprimit gl. *in d. §. actionum.* Judicium hoc ejuſmodi eſt, ut in eo officium judicis plurimum poſſit. Poteſt enim judex ex officio totam rem, de qua litigatur, uni abjudicare & alteri adjudicare certam ſummam pecuniæ, licet hoc in libello diviſorio non ſit petitum, ut ſic dicendo pronunciamus bona Titii omnia pertinere ad Sempronium, qui tamen Sempronius debet dare cohæredi Attico pro ſua virili parte centum aureos. Quæ eſt pulchra limitatio ejus quod dicitur, judicem non poſſe aliter pronunciare, quàm ſit petitum, ut diximus, quia valet in judicio familiæ erciſcundæ. Quæ autem diximus de lato officio judicis; ea ſunt intelligenda, ſi ſubſit aliqua rationabilis cauſa, ut judex non poſſit alicui ex litigatoribus totam rem adjudicare. Sunt autem honeſtæ cauſæ, quia res, ſuper quibus agitur, non poſſunt commode dividi. Aut quia ex diviſione facta eſſent orituræ lites & controverſiæ. Ita dicitur *in d. §. quædam, Inſtitut. de action.* & ibi pulchrè per Doctores. De quo videre licet *l. ſi familiæ, ff. eod.* His ſic præmiſſis veniendum eſt ad conceptionem libelli in judicio familiæ erciſcundæ, quo licet verè formatur, tamen placet mihi ea forma, quam *in d. §. quædam, Inſtitut. de action.* Faber ſubtiliſſimus vir tradit quæ fere eſt ejuſmodi, ut ſic dicas: Domine judex, ago contra Titium cohæredem, & dico, quod communes nos duo æqualiter fuerimus inſtituti hæredes à quodam Sempronio defuncto, & illa bona pro æquis portionibus ſemper poſſedetimus, & adhuc poſſideamus: cum autem res meæ ſic ſe habuiſſent, ut eſſet mihi à communione diſcedendum, petij à Titio illo, ut mecum bona divideret, quod ipſe recuſavit facere, quod & hodie recuſat. Cum autem nemo teneatur invitus in communione permanere, peto à vobis, Domine judex, ut dicta bona hæreditaria inter nos dividaris & cuilibet adjudicetis ſuam portionem, petens de his omnibus & ſingulis jus & juſtitiam mihi miniſtrari cum refuſione expenſarum, fructuum & emolumentorum, qui plus percipit quam ego ubi videant domini immobilem modum concludendi. Nec enim petitur nos declarari dominos, ut fit in actione Reali, nec petitur nobis aliquid fieri aut dari oportere, ut fit in perſonalibus actionibus, ſed dirigitur concluſio ad ipſum judicem, ut ipſe dividat, & ſingulis portiones ſingulas adjudicet, quæ concluſio probatur ex *l. fin. ff. eod.* Quamvis ex conſuetudine hodie Germaniæ noſtræ illa diviſio non fiat per judicem, tamen jubentur dividere per ſententiam. Quod cum ſit, incipit provocans vel actor facere partes diviſionis. Quo facto, reus habet electionem, quemadmodum quoque Joan Fab. *in d. §. quædam, Inſtitut. de action.* pulchrè monet. Etſi eſſent multi Rei, ad quos ſpectaret electio, tunc utiliter & rectè obſervatur, ut minor primum eligat. Cætera de hoc titulo utilia ſane & pulchra etiam videantur per Doctores hic. Et hactenus de iſta pulchra & utiliſſima Rubrica breviter dixiſſe ſufficiat.

TITULUS XXXVII.

Communi dividundo.

Accedendum eſt ad titulum, *Communi dividundo*, quem gl. rectè continuat ad præcedentem. Nam ſupra diximus de judicio diviſorio univerſitatis, id eſt, hæreditatis: & ſic multarum, quæ ſunt incluſæ hæreditati: Nunc verò agemus de judicio diviſorio particularium, ut fundi, agri vel domûs. Sciant autem hic domini mei, quod iſte titulus, multa habeat communia cum titulo ſuperiore, & regulariter omnia, quæ

ſuperius ſunt requiſita, eadem requirantur etiam hic. Ita dicit gl. *in l. ſi qui putant. §. penultim. in verb. tractavimus. ff. noſtro tit.* Principio quemadmodum actio familiæ erciſcundæ eſt bonæ fidei, ut diximus ſupra: ita quoque actio de communi dividundo eſt bonæ fidei, qui numeratur inter bonæ fidei contractus. *§. actionum. Inſtitut. de action. l. per hoc judicium. §. hoc iudicium. ff. noſtro tit.* Præterea quemadmodum actio familiæ erciſcundæ dicitur eſſe duplex, ob hoc, quia quælibet pars poteſt eſſe actrix & rea, & fit tantummodo diſcretio ex eo, qui primus provocavit. *l. 2. in fin. ff. noſtro tit.* Sic quoque actio communi dividundo eſt duplex. Item in actione familiæ erciſcundæ præſupponitur agentem eſſe hæredem. Sic quoque qui vult experiri actione communi dividundo, debet eſſe ſocius, vel habere partem in eo quod petit dividi. *l. in fin. ff. eod.* Quod adeo eſt verum: ut ſi contra agentem communi dividundo opponatur exceptio: Tu non es ſocius, vel tibi nihil eſt commune mecum in re, quam petis dividi. Iſta exceptio tam diu obſtat agenti, ut ad diviſionem non eatur, niſi antea probata, quod habeat rem illam communem cum reo. Ita pulchre dicit Iaſon *in §. quadam. Inſtitut. de action.* ſequutus in eo Angel. Aret. & quamvis *in d. gloſ. in verb. tractavimus.* regulariter dicat ea venire in actione communi dividundo, quæ veniant in familiæ eriſcundæ judicio: tamen in pleriſque etiam differt. Primò enim noſtra illa communi dividundo actio datur tantùm ad res particulares, cum familiæ erciſcundæ actio detur ad univerſitatem, ut diximus in continuatione. Præterea judicium familiæ erciſcundæ tantùm ſemel datur. Illa autem noſtra actio, quæ eſt bonæ fidei, ſæpius. Finge enim diviſionem eſſe factam trium rerum, cum fuerint tamen communes quatuor, tunc licet ſemel egerim ad diviſionem judicio communi dividundo, tamen poſſum pro illa quarta re, quæ fuit in diviſione præterita, denuo agere iſta actione, quod non fieret in judicio familiæ erciſcundæ. Nam cùm ſit judicium univerſale, & ob id ſit facta univerſalis petitio, illa extenditur ad omnes res, quæ ſunt in hereditate. Cum autem ad omnes res eſt ſimul actum, nihil ſupereſt ad quod poſſit denuò iſta actione agi: tamen ſi quis rem hæreditariam detineret, poſſet rei vendicatione illam vendicare propter ſententiam in judicio univerſali latam. Iſtas duas differentias ponit gl. *in §. idem iuris. in princip. Inſtitut. de oblig. quæ ex quaſi contract. naſcunt.* Quibus poſſent quoque aliæ differentiæ annumerari: Nam noſtra actio datur tantummodo ad res corporales, ut ex text. *in dict. l. hoc judicium in principio ff. eod.* cùm ſuperior actio familiæ erciſcundæ detur quoque ad jura, quæ ſunt incorporalia. Sed hic eſt ſciendum, cum dicitur actionem communi dividundo tantummodo dari ad res corporales, hoc intelligendum principaliter, non acceſſoriè: nam acceſſoria utrimque incorporalia poſſunt peti & dividi, per hoc noſtrum iudicium conſecutivè. Exemplum eſt: Juriſdictio eſt quid incorporale, ideo non poſſet intentari ab aliquo actio de communi dividundo, & dici: Peto ut Titius dividat mecum iuriſdictionem; poſſet tamen rectè ſic peti: Volo, ut Titius dividat mecum arcem vel villam, tunc diviſâ villâ, conſecutiva vel acceſſoria eſt quoque diviſa iuriſdictio; quod tamen totum per ſe & principaliter non poſſet peti. Quod autem conſecutivè venit illa iuriſdictio, id eſt, res incorporalis ad diviſionem rei corporalis, hoc ideo fit, quia iuriſdictio inhæret territorio. Ergo diviſo territorio, tacite quoque eſt diviſa iuriſdictio. ſic intelligitur *dict. l. per hoc judicium in princip.* à Bartolo *in l. actor. §. fin. ff. eod.* Oritur autem illa actio communi dividundo ex nullo quidem contractu, ſed quaſi ex contractu. Nam ſi mihi & tibi ſit legatus vel donatus communis ager, rectè inter me & te nullus contractus intercedit, & ſic nulla etiam obligatio oriri poſſet. Ne ergo iſti ſocii fraudarentur rebus communibus, inventum eſt quoddam nomen contractus qui appellatur quaſi contractus, & ille quaſi contractus operetur, ut habens rem communem cum aliquo, poſſit agere ad ipſius rei conſecutionem. Ita dicit text. *in §. ſi idem Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi contract. naſcunt.* Ex quibus videmus, quomodo differat actio communi dividundo, ab actione quæ dicatur pro ſocio. quia actio pro ſocio oritur ex conſenſu, per text. *Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi contract. naſc.* ſive ille conſenſus ſit tacitus, ſive expreſſus, *in princip. Inſtitut. de ſocietate.* In caſu autem noſtræ actionis non eſt conſenſus partium, ſed oritur tantum ſocietas præter ſpem & ex incidente, & ſic quaſi contrahitur: quod quaſi contractus parit iſtam obligationem, & porro actionem communi dividundo. Præterea differt noſtra actio ab actione pro ſocio, quia actio pro ſocio competit præcipue ad perſonales præſtationes, ac ut res communicentur, dicendo: quia ſumus ſocii, peto ut ille communicet mecum rem, quam emit in ſocietate; actio autem communi dividando non datur, ut res communicentur, id eſt, ut maneant communes, ſed ad diviſionem inducendam, per text. *in l. 1. ff. eod. & l. ſi actum, & ibi gloſ. & l. ſi quis ſocietatem, ff. pro ſocio.* Non autem tantum datur ad res ipſas dividendas; verùm ad perſonales quaſdam præſtationes, unde una tunc petitione diviſionis poſſum petere ut mihi refundantur ſumptus, quos feci in re communi, vel ut adverſarius ſarciat mihi damnum quod intulit rei communi, quæ refuſio expenſarum eſt perſonalis: ita loquitur textus *in d. l. per hoc judicium. §. ſicut autem ff. eod.* Quia datur noſtra actio tam ad perſonales præſtationes, quàm ad rerum diviſionem. Meritò ergo generalior quàm ſit actio pro ſocio. Nam ut dicit textus *in l. 2. in princip.* ſive cum ſocietate, ſive ſine ſocietate res ſit communis, ſemper poteſt agi communi dividundo. Competit autem iſta actio ad res dividendas, id eſt ut à communibus diſcedatur. Cùm verò invitus poſſit cogi, ut in communione permaneret. *l. fin. infra eod.* nec etiam poſſet pacto fieri, ut nunquam fieret diviſio inter ſocios. Ita in pulchro caſu conſulit Alex. de Imola *in conſil. 113. col. 3.* quoniam nequidem teſtator poſſit hæredes gravare, ut in perpetua communione permanerent, quemadmodum dicit gloſ. *in l. in hoc judicio. §. ſi conveniat. ff. eod.* Poſſet autem pactum fieri, ut inter certum tempus non fieret diviſio, quod pactum valeat, ac eſſet ſervandum. Ita dicemus *in leg. fin. Cod. eod. per legem quartam in princip. ff. de condict. inſtitut.* per quem text. Angelus dicit ſe ſæpiſſime reſpondiſſe contra teſtatores maritos, qui nonnunquam gravant uxores ſuas, ut perpetuo maneant cum liberis, & niſi faciant, adimunt eis legata. Nam illa conditio nihil operatur. His ſic expoſitis pro declaratione Rubricæ admonendi ſunt noſtri judices, ut meminerint officium in hoc judicio diviſorio latiſſime patere, ita ut non cogantur præcisè ſententias formare ad libellos. Quod tamen aliàs facere tenentur, niſi ſint fatui. *l. ut fundus. Cod. communia utriuſque judic.* Nam pro æquitate poteſt judex uni adjudicare totam rem, & alteri pretium rei, vel rem æquis portionibus dividere, ut dicimus *in l. 1. & in l. ad officium. infra eod.* Quando autem alteri totam rem adiudicat, vel non æquis partibus dividit, ſitum eſt in prudentia & æquitate judicis, quæ pendet ex eo, ut principio ſtatuat ſecum an res poſſit commode dividi, vel non, & an res diviſa non ſit paritura lites. Si enim tale quid ſit timendum, tum judex totam rem relinquat alteri, & cogat tamen eamdem pretii partem dare adverſario ſuo. Nunc ad practicam tituli accedendo videndum eſt, quo pacto ſit formandus libellus: & ſane cum libellus in ſe duas partes contineat, narrationem & concluſionem, ut Bart. *in l. ad offic. infra eod.* debet primò narrare, qualiter & ex qua cauſa, pro qua portione res ſit communis, & quos ſumptus fecerit

vel impendia in res communes & dividendas. Concludit cogendum adverſarium ad rem dividendam, vel ſi æquitati judicis videatur, ut alteri totam rem adjudicet, refuſo pretio, ſeu ſumptibus hoc modo: Domine iudex, ago contra Titium & dico quod habemus agrum communem inter nos ex teſtamento cujuſdam Cornelii, in quam rem ego feci ſumptus colendo vel minuendo. Cùm autem nemo debeat cogi permanere in communione, ideo peto, ut cogatis Titium adverſarium meum dividere rem communem, vel ſi æquum vobis videbitur, ut alteri ex nobis adjudicetis totam rem; alteri autem pretium cum refuſione expenſarum quas feci.

TITULUS XXVIII.

Communia utriuſque judicij tam familiæ erciſcundæ quam communi dividundo.

SEquitur titulus *communia utriuſque judicii*: qui titulus rectè continuatur ad præcedentem per gloſſam hic. Nam diximus ſupra in duobus titulis præcedentibus, *famil. erciſc. & communi dividundo* quædam peculiaria, quæ pertinent partim ad judicium familiæ erciſcundæ, partim ad judicium communi dividundo: nunc ergo dicemus de quibuſdam communibus, id eſt, in quibus illæ duæ actiones conveniant. Sed ne hic ſimus prolixiores præter utilitatem audientium, omittemus multa, quæ ſolent aliàs circa Rubricam hanc dici: quia per ordinem legum omnia tractabimus, in quibus illa duo iudicia familiæ erciſcundæ, & communi dividundo inter ſe conveniant.

TITULUS XXXIX.

Finium regundorum.

SEquitur titulus *finium regundorum*, qui non eſt difficilis quantum ad jus attinet. Nam ea quæ ad Geometras pertinent, id eſt, dimenſores agrorum, & qualitates dandæ formæ terminorum, ad nos non pertinebunt. Nec enim hodie quicquam ſciri poteſt in tanta ignoratione vetuſtatis, quæ fuerint olim formæ terminorum, de quibus extat apud me libellus Diodori Siculi & Caii Julii Hygini liberti Auguſti. Hoc autem in genere ſciendum, illos terminos vel limites, qualicumque tandem ſint forma, rectè apud veteres monumenta appellari. Ita quoque appellat *l. 2. infra eodem*. Monent enim nos de agri qualitate & figura, id quod etiam menſores protinus inſpecto lapide in ore habent; Dicunt enim: ſi lapis habet literas, id eſt, probat, quia ſic erectus, qualitatem agri eſſe figuratam vel limitatam indicat. Continuatur autem ad præcedentem titulum hoc modo: ingreſſi ſumus tractare de judicio diviſorio, ſed quia per appoſitionem limitum & terminorum diviſiones etiam agrorum fiunt, ideo poſt duo iudicia diviſoria familiæ erciſcundæ & communi dividundo, ſubnectitur iudicium finium regundorum etiam diviſorium. Ubi iuniores ſciant finium regundorum dici antiquè, ſicut familiæ erciſcundæ, vel communi dividundo. Regere enim eſt dirigere, & in certum modum atque menſuram agrum deſcribere, unde & Regio eſt dicta, ut videmus hic *in l. 1. & l. fin. ff. eod. tit.* unde quoque regio naſcitur; & quamvis apud Doctores propter diverſas gloſſas magna ſit controverſia: annè actio finium regundorum ſit nativa vel dativa. Tum Joan. Fab. *in §. quadam, in fine, Inſtitut. de action.* dicit eam eſſe nativam contra pulchram gloſſam *in leg. 1. princip. ff. eod. titul.* Naſcitur enim, inquit, ex diverſis cauſis: nonnunquam enim ex contractu, nonnunquam ex quaſi contractu, præterea quoque ex delicto aliquando, ut ſi tu ſciens terminum effodiſti: quam ſententiam putat communiorem & à Modernis approbatam. Eſt autem actio hæc ſtricti juris, quia non connumeratur in vulgato §. *actionum.* inter actiones bonæ fidei. Eſt & mixta: datur enim ad rem, præterea ad perſonales quaſdam præſtationes, ſcilicet ad ſumptus, ad impendia facta in agrimenſorem, & ad fructus *d. l. 1. & ibi gloſſ. ff. eod.* Datur autem tantum ad prædia ruſtica dividenda, & ibi limites ponendos, *l. 1. ff. eod.* non autem ad prædia urbana, id eſt, ad ædificia: quia illa non ſunt confinia, ſed ſunt vicina. *l. 4 §. ad hoc judicium, ff. eod.* & quemadmodum diximus in titulis ſuperioribus familiæ erciſcundæ & communi dividundo eſſe judicia duplicia, quia idem perſonam & Actoris & Rei ſuſtinet: ſic etiam dicemus de noſtro judicio diviſorio eſſe & illud duplex, *l. judicium, ff. eodem.* & ſic eamdem præ ſe ferre perſonam Actoris & Rei, & ideò judex partibus litigantibus de finibus vel limitibus ſine diſcrimine imponit onus probandi, ita ut qui habeat fortiores & meliores probationes, ille vincat. textus eſt & gloſſ. *in c. ex literis, extra de probat.* Quod non fieret, ſi unus tantum perſonam actoris, alter tantum perſonam Rei ſuſtineret. Nam tunc judex non debet reo imponere onus probandi, ſed ipſi actori, *l. fin. C. de probation.* niſi Reus ultro ſibi poſceret id probandi onus offerri. Datur autem actio finium regundorum ei, qui habet fundum confinem vel vicinum. & ut dividantur vel ponantur termini, ſi antea nulli fuerunt & ſint collapſi ultro, vel quorumdam improbitate effoſſi, ut reparentur, *l. in finalibus, l. ſi irruptione, à princip. ff. eod.* qui termini deinde rectè monimenta vocabantur, ut gloſſ. fin. *in l. 1. infra eodem.* dicit, quia videmus multis de cauſis terminos vel non eſſe, vel fuiſſe & ſubverſos eſſe. Ideò etiam dantur multæ actiones, cum agimus de termino vel finium regundorum. Primò enim eſt actio civilis, quando inter agrum meum vel tuum non eſt ſeries, vel fuit, & concidit, ut iudex mediante menſore, agros rectè dividat, & terminos ponat, quod fit per decempedam, & vocatur finium regundorum. Secundò poteſt competere condictio *l. ſi conſtiterit, infra eod.* & hoc ex cauſa: Litigabas mecum judicio finium regundorum, in quo lis erat jam conteſtata, tamen ante ſententiam latam, tu uſurpas eam partem, de qua litigabas, propriâ autoritate, certe, cum habeam contra te condictionem *l. ſi conſtiterit*, ſcilicet ut non omittas illam partem, de qua litigabas, & in pœnam temeritatis tuæ tantumdem de tuo omittas, quantum de meo petebas. Tertiò poteſt agi criminaliter, ſed tantum contra eos, qui ſcientes terminos moverint, vel effoderint, & conſtituatur pœna arbitraria pro conditione perſonæ & mente facientis, *l. 2. ff. eod.* Quartò eſt pœna legis Agrariæ 50. floren. conſtituta in eum, qui terminum moverit, *l. fin. ff. de termino moto.* Quæ pœna pecuniaria legibus veteribus, id eſt, latis, ante Julium Cæſarem non fuit in uſu. *l. 1. ff. de termino moto.* quia cum tantum in perſonam pro qualitate delicti & mente facientis animadvertebatur. Quæ omnes actiones pro varietate caſuum ſuo quæque loco poteſt & debet intentari. Sed dubitatur nunc, cum ſint diverſæ pœnæ conſtitutæ his, qui effodiunt terminos: poſſunt enim extra ordinem ſumi à perſonis *d. l. 1. ff. de term. moto.* deinde per legem Agrariam mulctari aureis 50. Dubitari nunc poſſet, an una pœna inflicta aliam tollat, id eſt, condemnatus eſt aliquis in exilium, quæ eſt una pœna, an etiam cogatur ſolvere 50. floren. vel una pœna tollat aliam, ut ſolvendo unam, liberetur. gloſſ. *in dict. l. fin. ff. de termino moto.* Videtur ſentire quod ſolvens unam pœnam, liberetur; tamen ego puto non eſſe verum, ſecutus Cynum *in l. 1. infra eodem.* pro *l. ſanctio legum, ff. de pœnis, & leg. 2. ff. de ſepulchro violato.* ubi multæ pœnæ violati ſepulchri conſtitutæ ſunt, & ſolvendo unam, quis non libe-

ratur. Si enim (dicitur ibidem) ſervus meus me, neſciente ſepulchrum aliquod violaverit, & deinde in ædes meas aliquid tulerit, condemnatur ſervus in exilium, quæ eſt una pœna. Deinde domus, in quam ſunt illa illata, confiſcatur & publicatur. Ergo quandoumque multæ leges multas & diverſas pœnas exprimunt pro eodem crimine, tunc tenetur delinquens ad omnes, *d. l. ſanctio legum, ff. de pœnis.* Nunc accedamus ad practicam, ad formationem libelli in hac actione. Cum autem variis de cauſis, ut diximus, petimus aut limites poni aut reſtitui, igitur agens pro re nata diverſa etiam narratione & non illuſione utitur. Si enim agri non fuerint limitati, & controverſia de finibus concludat ad id, ut petat per judicem terminum poni. Si autem fuerunt & ſunt effoſſi, petatur reparatio, & quandocumque opus fuerit, petatur cum refuſione expenſarum, damnorum & fructuum. Ita monet Joan. Fab. *in d. §. quadam, Inſtit. de action.* Quo facto judex debet mittere menſores in rem præſentem, ut agros, de quibus litigatur, oculis ſubjiciant, ut dirimatur lis, & ponantur termini *d. l. ſi irruptione, §. fin. ff. eod.* vel ubi non poteſt commode terminus diſcerni, poteſt iudex uti adjudicatione, id eſt, uni partem litigioſam integram adjudicare, ſed alteri jubere dari pecuniam, per *l. 2. in 2. reſponſo, ff. eod. tit.*

TITULUS XL.

De conſortibus ejuſdem litis.

Accedo ad titulum, *de conſortibus ejuſdem litis*, qui rectè continuatur ad ſuperiores, ut hic per gl. non in titulis diviſoriis, ut ſupra in petitione hæreditatis, in communi dividundo, atque finium regundorum, poteſt fieri ut vel multi ſint actores, vel multi rei. Sed quia uni ex multis agenti vel defendenti poterat opponi exceptio, tu non poteris nos ſolus convenire, cum conſortes tui abſint. Ideò nunc rectè incipiemus tractare de eo caſu, quando ex multis conſortibus unus agit, vel excipit, an contra iſtum unum poſſit opponi exceptio. Et quamvis ante jus Codicis unus ex conſortibus poſſit repelli per exceptionem, tamen hodie eſt aliter conſtitutum, ut ex primo verbo *l. 1. infra eod. tit.* poſſumus cognoſcere.

CODICIS DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS PERPETUI AUGUSTI, REPETITÆ PRÆLECTIONIS LIBER QUARTUS.

TITULUS PRIMUS.

DE REBUS CREDITIS ET JUREJURANDO.

Actio contractus, teſtes, quarta geſerantur.

CONtinuatur ad præcedentia, quemadmodum hic gloſſ. indicat. Nam dictum eſt ſupra de actionibus realibus, mixtis & in rem ſcriptis: nunc ſupereſt ut etiam tractemus aliquando de actionibus mere perſonalibus, id eſt, quæ oriuntur ex obligatione. Talium autem actionum perſonalium quatuor ſunt fontes, tex. *in § ſequens, inſtit. de obligat.* Oriuntur autem quædam ex contractu, vel ex quaſi contractu; ex maleficio, vel ex quaſi maleficio. De his autem, quæ ex contractu vel quaſi oriuntur, tractaturi ſumus in hoc quarto libro: De his verò quæ ex maleficio oriuntur, tractat liber 9. infra. Et quia in contractibus nonnunquam propter inopiam probationum, inquit gl. *hic in fine*, decurritur ad juramenti ſubſidium, rectè ergo Imperator in hoc noſtro infra tit. *de jurejurando* tractat, tanquam de futura uſura in contractibus & judiciis. Si quis autem contra continuationem hanc opponeret eam non eſſe factam rite ac ordine. Debuiſſet enim Imperator primò tractaſſe de perſonalibus actionibus, & deinde ſubjunxiſſe de Realibus cujus tamen diverſum hic videmus. Nam à dignioribus ſemper eſſet incipiendum. *l. 1. & 2. ff. de ſtatu homin. l. 1. ff. de acquirend. rer. domin.* ubi I. C. putat eſſe incipiendum à jure gentium, & deinde ſubjungendum de iure civili tanquam indigniore, ſed ſic eſſe, ut perſonæ ſint rebus digniores. *l. 2. ff. de ſtatu homin.* Ergo etiam ſint actiones perſonales digniores realibus. Ideo rectius fuiſſe facturum Imperatorem, ſi prius de perſonalibus, nunc verò poſterius de Realibus tractaſſet. Ad hoc tamen eſt reſpondendum quod licet perſonæ ſint rebus digniores, tamen ideò non ſequitur actiones etiam perſonales eſſe digniores; imò Reales ſunt multo digniores perſonalibus. Præterea ſunt pleniores: conſtituunt enim jus in re. Præterea illæ actiones reales dantur contra omnes poſſeſſores, qualeſcumque ſint, etiamſi nullo pacto ſunt mihi obligati §. *Inſtitut. de action.* Et quia ſunt digniores, firmiores & jus in re conſtituunt, faciunt nos dominos rerum. Ideo recte eſt conſtitutum legibus, quod Princeps vel etiam ſummus Imperator non poſſit alicui realem actionem, id eſt, dominium, quod quis habet, auferre, niſi ſubſit cauſa ſcilicet publicæ utilitatis *l. item ſi verberatus. §. item ſi forte ff. de rei vendicat. & l. Lucius Titius ff. de evictione.* quamvis poſſit ille idem Princeps vel Imperator actionem perſonalem, quæ eſt minus firma, mihi auferre etiam ſine cauſa, per ea quæ notant Doctores *in l. fin. ſupra ſi contra jus vel util. pub.* Quod eſt notandum contra eos Principes, qui putant ſubditorum jura & dominia eſſe permiſſa eorum libidini. Quod autem dico Principem non poſſe mihi tollere actionem realem, id eſt, dominium ſine cauſa: hoc fallit in caſibus, in quibus Princeps fuiſſet cauſa ipſius acquiſitionis dominii. Nam eo caſu Princeps ſine cauſa ſi vellet, poſſet mihi tollere meum jus. Exemplum eſt in uſucapione, & præſcriptione: quod enim rem mobilem per triennium poſſidendo uſucapio, & poſſidendo rem immobilem decennio præſcribo. hoc eſt beneficium Principis, id eſt, mihi conceſſum de jure civili. Ergo ſi præſcripſiſſem vel uſucepiſſem aliquid, poſſet Princeps id mihi ſine cauſa auferre. Ita limitat dictum noſtrum Angel. *in d. l. Lucius Titius.* & habemus in hoc caſum in Alberto Bruno *in Conſil. ſuo primo. col. 6.* Nunc accedendo ad Rubricam, quæ habet duas partes. Prior loquitur de rebus creditis, id eſt de omnibus contractibus, in quibus ſequimur alicujus fidem. Ita interpretatur Bald. & mihi arridet *in Rubrica ff. eod.* per text. *l. 1. §. omnes. & §. ſeq. ff. eod.* Nam quandocumque alicujus fi-

dem ſequimur, tunc dicimur alicui credere. Ideo tractaturus de contractib. præmiſit generalem Rubricam rei creditæ, quemadmodum & rei appellatio generalis eſt, *d. l. 1. §. fin. ff. eod.* Altera autem pars tractat de iureiurando, de quo hic totus noſter titulus eſt occupatus. Quæri autem poſſet: Quare hic & in Digeſtis maluerit Imperator dicere de rebus creditis, quam de rebus debitis, quemadmodum hic etiam gl. poſt medium quærit? & reſpondet, quod dicendo unum, tacitè etiam videtur expreſſiſſe alterum, vult enim dicere credere, & debere eſſe correlativa, quorum natura eſt, ut uno expreſſo, etiam videatur expreſſum & alterum *l. generaliter, §. cum autem C. de inſtit. & ſubſtit.* & pulcher textus *in l. penult. C. de malefic. & mathemat.* ubi dicitur eamdem eſſe culpam, diſcere mathematicam & docere. & eſt text. *in l. 1. C. de expreſſis ex luco Daphnenſi vel Perſeis, &c. lib. 11.* Ergo cum hic dicit res creditas, protinus etiam intelligit res debitas. Ex quo infert hic Baldus quem ſequitur Salicet. quod ſi dicam in teſtamento: Lego omnia debita mea Titio, quo nomine debiti videntur etiam legata credita, id eſt, iura quæ ego habeo contra debitores propter nomen correlativorum. Nam aliàs ſi intelligerentur debita tantum, paſſivum legatum efficeretur inutile, quod tamen eſt contra legatorum naturam. Debent enim legata afferre commodum & lucrum: non autem onus, & incommodum. *l. nec abiecit. ff. pro ſocio.* & ſemper res eſt interpretanda, ut potius actio valeat, quàm pereat, *l. ſed etſi poſſeſſori. §. ſed etſi rerum, de iureiur.* Sic quoque ſi ſtatutum dicat de quolibet contractu eſſe ſolvendum certum canonem, quem vocant noſtri Gabellam, & non expreſſa perſona credentis vel debentis, tunc propter illam impersonalitatem eſt recurrendum ad interpretationem iuris communis, quod ius commune vult, ut qui habeat commodum, ſentiat etiam onus, & qui habet onus vel incommodum, ut is quoque habeat lucrum. *l. hactenus, ff. de uſufruct. l. ſecundum naturam, ff. de regul. iur.* Ergo tunc eſſet inſpiciendum, cui fuiſſet bonus vel utilis ille contractus. & ut res exemplo clareat: ſi dem mutuo centum gratis, ſentis commodum ex illo contractu mutuo. Rectè ergo ſentire debes onus canonis; ſin autem dem mutuo centum, pro annuis quinque, tum ego ſentio commodum. Sequitur ergo, ut ſentiam onus canonis, ad quod eſt pulchra *l. reſcripta. ff. de munerib. & honorib.* Cum autem, ut hic gl. dicit in hoc toto titulo, nihil dicatur de rebus creditis vel de mutuo, ſed tantùm de iureiurando. Ergo videndum eſt nunc de quo iuramento loquatur; & quotuplex ſit. Nam audivi quoſdam Chriſtianos præpoſtere difficultantes, qui putant iuramentis non eſſe locum apud nos, ac quod Chriſtus dixerit, *Sit ſermo veſter, eſt eſt, non non.* quaſi omnem juramentorum occaſionem ſuſtulerit, cum iſtic jubeamur non eſſe faciles ad jurandum, id eſt ne volentes accedamus ad juramenta. Ita enim declarat text. *in c. etſi Chriſtus in prin. extra de jurejur.* Ut ergo materiam juramentorum rectè explicemus, incipiendum velut auſpicatò à definitione. Eſt autem juramentum, ut rectè definit Hoſtienſis *in ſua ſumma*, adſeveratio vel negatio de aliquo licito, poſſibili vel honeſto, ſane rei atteſtatione firmata, ut videremus fundamentum juramentorum eſſe, ut res ſuper qua juretur, ſit licita & honeſta. Quo loco erunt plurima philoſophica juramenta vulgi tanquam deſtituti iſto fundamento, quia non ſunt honeſta, ut ſi jurem (quia ſemel ſum expertus fideiuſſionis comitem eſſe noxam) me deinde pro nemine fideiuſſurum. Quod iuramentum, quia eſt inhoneſtum, nimium humanæ ſocietatis eſt inimicum, ideo non ligat, ut pulcrè Speculat. *in tit de Jureſurando in Rubrica tradit*, & ſi uſpiam locum habet id, quod per Canoniſtas dicitur in malis promiſſis reſcindendam eſſe fidem, rectè hic locum obtinere debet. Eſt autem juramentum triplex, ut gl. fin. *in l. 1. infra eod.* indicat,

Juramentum quid.

Duplex juramentum.

voluntarium ſeu extraiudiciale, iudiciale & neceſſarium. Voluntarium eſt, quod & conventionale dicitur vel extraiudiciale, quod à paciſcentibus vel contrahentibus fit. Et vocatur voluntarium, quia ſponte ſine omni coactione ſuſcipitur. *l. juſjurandum in Princ. ff. eod. tit.* ut ſunt in univerſum omnia juramenta, quæ interponuntur contractibus, de quibus in hoc titulo non dicimus. Aliud eſt iudiciale quod in iudicio pars defert parti vel etiam refertur, ut cùm dico ad adverſarium meum; potes iurare rem eſſe tuam, dabo tibi, vel ſi retulerit adverſarius meus mihi, imo ſi tu iures rem eſſe tuam, contineas eam. Quod iuramentum vocatur iudiciale, & decidit litem, ſi authoritas iudicis interveniat in iudicio. Neceſſarium eſt quod defertur à iudice parti, & imponit neceſſitatem iuraturo, id eſt, non poteſt referre iuramentum; ideo vocatur neceſſarium, quæ duo ultima vocantur deciſiva litis; ſimulatque enim iuratum fuerit iuramentum, habetur pro veritate. Ideo *l. 1. ff. eod. tit.* vocat iuramentum remedium finiendarum litium. & *in d. c. etſi Chriſtus. §. Iacobus.* Unde iuramentum omnium controverſiarum finis. De his duobus generibus iuramentorum tractabimus in hoc titulo, quæ ſunt ſemper de præterito vel præſenti, id eſt, rem datam vel factam fuiſſe, vel rem ſic habere, vel non, per quæ videmus in Canonibus & in iure civili, licet ſint tituli de iureiurando, tamen de iuramento variè tractari. Nam in iure civili tractatur de iuramento quoad res præteritas vel præſentes: in titulo autem iuris Canonici *de jurejurando* non tractatur de iuramento rei præteritæ vel præſentis, ſed promiſſorio iuramento, ſcilicet, promitto me aliquid facturum, vel daturum. Quod ſanè iuramentum promiſſorium eſt de futuro. Iddo leges civiles non curant, quia ſi nulla præceſſit conventio, nulla eſt promiſſio, cùm de iure civili iuramentum non poteſt inducere obligationem in homine ingenuo. Ita enim decidit Bartol. *in l. ſi quis in princip. ff. de fideiuſſor.* ut ſi dicam alicui, ſi princeps venerit hodie, per Deum dabo tibi centum. Illud iuramentum non eſt firmatum aliqua conventione: ideo non poteſt inducere aliquam obligationem. Ergo tibi nullam actionem pariet. Dixi autem, *per ſe ſolum non inducere obligationem, vel actionem in homine libero vel ingenuo*, quia hoc fallit in liberto. Nam ſi libertus iuret patrono ſuo ſe præſtiturum tot annuas operas, etiamſi nulla præceſſerit conventio: libertus tamen obligabitur, & habet patronus actionem operæ præſtandæ. *l. ut iureiurandi. ff. de oper. libert. l. fin. ff. de liberali cauſa.* Quod etiam hodie obtineret in propriis hominibus. Nam ſi proprius homo iuraret nobili tot annuas operas præſtiturum ſe, licet nulla conventio præceſſiſſet, tamen teneretur. Quod eſt bene notandum pro nobilibus hodie & Baronibus, qui habent proprios homines: adeo autem iuramentum ſine præcedente conventione nullam actionem inducit: ut nequidem promittens naturaliter obligetur, ut eſt textus. *in d. l. ſi quis pro eo.* Ergo non poteſt accedere fideiuſſor: falluntur autem qui de iure civili nonnunquam putant ex iſto iuramento obligationem oriri; quia putant iuramentum illud habere vim pacti. Quod tamen non eſt per definitionem pacti; quia pactum eſt duorum vel plurium conſenſus in idem, ut diximus late ſupra *in tit. de pactis.* Sed hic nihil tecum agitur, ut conſentias, ſed cum Deo, ut rectè monet Bartol. *in iam ſæpe d. l. ſi quis pro eo.* An autem de iure Canonico iuramentum ſolum inducere poſſit obligationem, & ſic actionem? Tenent communiter Canoniſtæ, quod ſic, & ſequitur Bartol. *in d. l. ſi quis pro eo.* & Jaſon *in rubrica ff. eod.* & hoc per iſtam rationem: Omne iuramentum quod non vergit in diſpendium vitæ & ſalutis æternæ, eſt ſervandum. *c. non contingat. c. ſi vero licet extra de iureiur. c. quamvis. de pactis. lib. 6.* niſi ſit contra publicam utilitatem. *c. ſi diligenti. extra de foro competenti.* vel contra bonos mores. *c. non eſt obligato-*

Voluntarium.

Judiciale.

Neceſſarium.

Libertis ruſtici æquiparantur.

Pactum.

Juramentum ſolum inducit obligationem ſecundum Canoniſtas, niſi vergat in diſpend. animæ & vitæ.

rium, de regul. juris, in 6. vel extortum vi, vel metu *d. c. quamvis, de pact. in 6.* Cum autem hoc juramentum, quod de aliqua re præſtanda facio, nec ſit contra publicam utilitatem, nec contra bonos mores, nec vi, nec metu extortum, nec vergat ad interitum vitæ æternæ. Ergo videtur Canoniſtis qualecumque juramentum, etiamſi nulla conventio vel promiſſio intervenerit, eſſe eruendum. Et ſic cum ſimus in materia peccati vel etiam animarum, in qua tantum curatur ius Canonicum, omiſſis legibus, *c. fin. extra de præſc.* Secundum iſta quæ dicta ſunt, iuramentum pareret obligationem & actionem, quamvis Innocentius pater veritatis, ut a Bartolo appellatur, diſcedat etiam à ſententia Canoniſtarum *in c. novit. extra de iudic. c. cum veniſſent. extra de inſtitut.* ſcilicet quod iuramentum ſine promiſſione vel conventione præcedente etiam in foro ſpirituali nullam obligationem pariat; quæ ſententia, ut de iure verior, ſic enim Salicetus hic loquitur, dicitur habere robur, & mihi placet, cujus eſt ratio, quia quodlibet iuramentum debet habere tres comites, ſcilicet iuſtitiam, iudicium, (id eſt, ut ſciamus, quod juremus) & veritatem. *can. animadvertam. cauſ. 22. quæſt. 2. & gl. in Authent. quod ais, infra de nupt.* id eſt, ut multum valeat, neceſſe eſt ut ſint iuſta quæ juramus & deliberatè iuramus; ſupremo ut vera juremus. Sed in caſu, quo nulla conventio præceſſit, & juretur deeſſe comes judicii, id eſt, temere juratum eſt. Ergo non obligat, & ſi quis urgeat: Quid autem ad iura Canonica, quæ dicunt omnia juramenta eſſe ſervanda & obligatoria, quæ non vergant in diſpendia ſalutis æternæ: Ad hoc eſt reſpondendum: Omnia quidem eſſe ſervanda, niſi ſint temeraria. Ita limitat hoc dictum Canoniſtarum gloſſ. *in c. dum contingat, extra de iureiurand.* per text. *in c. ſicut ex litteris. extra eod. tit.* Eſt autem effectus iuramenti ſive voluntarii, ſive deciſorii litis, ut pariat actionem in factum, ſi ſine forma iuratum fuerit, id eſt, ex nullo contractu certo: ſi enim ex certo contractu fuerit iuratum, illud iuramentum parit utilem actionem ex eo contractu, in quo eſt interpoſitum, & prodeſt illud juramentum non tantum jurantibus, ſed & omnibus ſucceſſoribus, tam ſingularibus, quàm univerſalibus. *l. ait prætor l. nam poſt. ff. eod.* quoniam etiam nocet iuramentum deferenti & ejus ſucceſſoribus, etſi objiciatur quod juramentum ſit mere perſonale, ergo non poteſt tranſire de perſona in perſonam, ſed cum iuramento perſona debet extingui, *c. veritatis, extra de jureiurando.* Ad hoc reſpondendum eſſe quidem mere perſonale, quoad effectus juramenti, id eſt, quoad obligationem inducendam. Perinde enim ut tu jurans mihi obligaris: ſic etiam ſucceſſores tui mihi obligantur, & ideo ſi tu jurans mihi non ſervas fidem, qua agitur de pacto, poſſum te convenire coram iudice ſpirituali, ut fidem ſerves: te autem mortuo, licet ſucceſſores tui mihi obligentur, tamen ſi non ſervant, nō ſunt periuri, nec poſſum eos vocare ad iudicem ſpiritualem, ſed ago coram ſeculari iudice, contra te actione in factum, ut quod inter me & tuum autorem eſt geſtum, tu tanquam ſucceſſor præſtes. Ita docet Anton. de Butrio *in c. cum ſit generale, extra de jurejur. & Ioan. Andr. in c. fin. extra de furtis*, licet Abbas *in d. c. cum ſit generale*, amicus fori ſpiritualis putet ſucceſſorem etiam conveniri poſſe coram judice ſpirituali.

Iuramenti tres comites.

Objectio.

Effectus juramenti.

Objectio.

Quomodo hæres ex juramento teneatur.

Iudex ſecularis contractu vel ſtipulatione: ſpiritualis ex facto ſive juramento.

LEX III. IMPP. DIOCLETIANUS ET Maximianus AA. & CC. Severæ.

In bona fidei contractibus.] Sequitur *l. in bona fidei.* quæ eſt valde pulchra habens tractatum ſubtilem, difficilem tamen, in practica uſitatum, ſicut hic Salicet. profert, quanquam Doctores melius tractant *in l. admonendi. ff. de jureiurand.* neceſſaria voluntate ſeu iudiciali Bartol. Lucerna juris eò ſe remittit. Et quamvis propter continuam ſeriem non dividatur titulus, quò rectiùs poſſit intelligi & memoria retineri, quatuor capitibus omnem materiam legis complectemur. Primo enim dicemus, in quibus cauſis deferatur iuramentum. Secundo, quando deferatur. Tertio, per quem juretur. Quarto, qualiter & cum qua cauſæ cognitione; ita enim video facere doctores, ut Bald. & Cyn. qui docent ad certam methodum. Primo autem omnium ſciendum eſt, nos in hac lege non dicturos de alio iuramento quàm neceſſario, ſcilicet quod defert iudex parti. Dicit autem in ſumma propter inopiam probationum, tenetur iudex deferre iuramentum, quod vocant ſuppletorium probationis, etſi proratione dubitandi dicatur, imo nullo caſu locum haberet illud iuramentum. Vel enim actor omnino non probat ſuam intentionem, & tunc reus eſt abſolvendus *l. qui accuſare. C. de edendo.* Aut plenè probavit ſuam intentionem, & ne tum quidem locum habet juramentum. *c. 2. extra de prob.* Nam ne quidem per ſtatutum & per conſuetudinem poſſet introduci, ut quia aliàs plenè probaſſet, ſcilicet per teſtes vel inſtrumenta: cogeretur tamen iuramentum addere, ut ibi dicit textus, qui textus facit contra pravas ruſticorum conſuetudines, cum iuramentum non detur niſi in defectum vel inopiam probationum. Ad iſtam rationem dubitandi reſpondendum eſt eſſe verum, quod neutro caſu ſit deferendum iuramentum. Eſt autem inter duos caſus quidam medius, ſcilicet ubi non eſt plenè probatum, & tum non eſt omnino nihil probatum, in eo caſu loquitur lex noſtra, ut tum quod deeſt planæ probationi, ſuppleatur per iuramentum ſuppletorium, & ita habemus gloſſ. *in d. l. qui accuſare. in verb. probanda C. de edendo.* Nunc ergo ut recte intelligamus omnia, videndum eſt in quibus cauſis poſſet deferri hoc iuramentum ſuppletorium, ad quod textus in principio dicit: quod in contractibus bonæ fidei (qui quales contractus ſint, enumerantur in *§. omn. Inſtit. de action.*) Cùm autem addit textus etiam in actionibus, quæ ex delicto vel quaſi deſcendunt, vult dicere quod tam in actione civili, quam in criminali poſſit iudex deferre ſuppletorium iuramentum. Allegat *l. 3. §. quæcumque ff. eod. tit.* ubi dicitur etiam ex pœnali cauſa, id eſt, criminali poſſe venire ad iuramentum, quem tamen gl. Doctores *hic & in l. admonendi* communiter reprehendunt: negant enim in criminali cauſa locū eſſe ſuppletorio iuramento. Quia probationes in cauſa criminali non modò debent eſſe plenæ, ſed etiam luce meridiana clariores. *l. fin. c. de probat.* Nec enim pervenitur propter inopiam probationum ad præſumptivas probationes, qualis eſt probatio per iuramentum. *l. abſentem in princip. ff de pœnis. l. qui ſententiam. C. de pœnis.* Quod & ipſum ſentit gl. ſibi contraria *in l. maritus, ff. de quæſt.* Et quamvis Doctores hic, ut & Angel. velint ſalvare gl. & diſtinguant: Aut enim inquiunt, loqueris de cauſa criminali criminaliter intentata, & tunc non poteſt perveniri ad juramentum; eo enim caſu verum eſt probationes debere eſſe luce meridianâ clariores: aut ſi loquaris in cauſa criminali civiliter intentata, tunc inquiunt, poteſt eſſe locus iuramento. Quæ ſanè diſtinctio apud me eſt nihili. Nam *l. fin. C. de probat.* loquitur generaliter, nec diſtinguit inter criminalem criminaliter intentatam, & criminalem civiliter intentatam. Requirit autem probationem luce meridianâ clariorem. Ergo ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus per jura vulgata. Præterea quod idem ſit in criminali cauſa tam civiliter quam criminaliter intentata, tenet expreſſè gloſſ. in *c. cum literis. extra de teſtib. in verb. probata.* Quod ſi obieceris. *d. l. 3. §. quicumque. ff. eod.* ubi dicitur etiam in pœnali cauſa habere locum iuramentum, id eſt in criminali? Ad hoc reſpondendum eſt, ut intelligatur non de actore, ut ſi actor ſemiplenè probaſſet, poſſet ei dari iuramentum; ſed intelligatur de reo, ut ſi reus accuſatur criminaliter, uno teſte ſe purgaverit, & ſic ſemiplene probaverit, quod poſſet ei deferri iuramentum.

Diviſio legis hujus.

Primum capitulum.

Objectio.

Reſp.

An juramentum in criminali.

Objectio.

Reſp.

Concluſio.

In crimi-

nalib. non poteſt deferri juramentum ſuppletorium.

juramentum. Ita intelligit Jaſon *in d. l. admonendi, ff. eod.* Quod cum mihi non placet, & quod accuſatoris ſit probare. Unde intelligerem ibi loqui non de juramento neceſſario, de quo hic loquimur, ſed de judiciali. Concludo ergo, quod in criminalibus licet ſemiplenè probetur, non poſſit deferri juramentum, & ne quis miretur in cauſa criminali non admitti, quod admittitur in civili, audiat quædam alia ſingularia, quæ habent locum in criminalibus, non tamen in civilibus. Nam ſcimus de jure civili, quod dictum teſtium in cauſa civili valeat, etiamſi nõ aſſignet rationem ſui dicti, etiamſi non fuerint interrogati de ratione. Ita eſt ſingularis diviſio Saliceti, quam ſequuntur Doctores moderni *in d. l. fin. C. de probat.* Non tantùm autem in criminali cauſa, licet ſemiplenè ſit probatum, non poteſt deferri juramentum, verumetiam in aliis cauſis arduis & pecuniariis, ut dicit gl. fin. *in c. cum ſint, de regul. jur. in 6.* Præterea non admitteretur juramentum in cauſa famoſa, ut eſt cauſa injuriarum, l. *dolum, C. de dolo, l. metum, ff. de his quæ fiunt per metum*, & pulchre Bartol. *in d. l. maritus, ff. de quaſt.* Cum autem cauſæ beneficiales, item cauſæ feudales ſunt graves & magnæ, ſequitur quod ne in his quidem habeat locum juramentum ſuppletorium, ut hic Bald. & Salic. decidunt: & in univerſum in nulla cauſa habet locum, quæ poſſet infamiam irrogare, ut ſint etiam cauſæ uſurariæ, *l. improbum, C. de quib. cauſ. infam. irrog.* Extra illos caſus

Summa totius hujus articuli

tenetur judex parti ſemiplenè probanti deferre juramentum, ſi pars petiverit jurare. Quod adeò verum eſt, quod ſi judex nollet deferre, poſſet ab eo appellari, quaſi gravaret partem, per Canoniſtas *in c. fin. extra de jurejur.* Ut ergo iſtum articulum redigamus in compendium, ſic eſt dicendum, juramentum ſuppletorium ſemiplenè probanti ſemper eſt deferendum, niſi cauſa ſit criminalis, ardua, etiam pecuniaria, beneficialis, feudalis, matrimonialis, ſpiritualis vel infamiam irrogans. Et hactenus in quibus cauſis poſſit juramentum ſuppletorium neceſſarium deferri; & ſic de primo articulo. Vidimus in lectione ſuperiori, in quibus cauſis juramentum deferatur: Supereſt ut quoque nunc ſpectemus, quando & ubi, vel ex qua ratione juramentum ſuppletorium deferatur, ad quod eſt gl. fin. hic, quæ reſpondet: quod ratio vel cauſa juramenti ſit inopia probationis ſcilicet, quoniam cauſa, de qua agitur, ſemiplenè tantùm eſt probata. Nam ſi plenè eſſet probata, non eſſet opus juramento ſuppletorio, adeò ut ne quidem per ſtatutum vel conſuetudinem poſſit induci, ut cauſa plenè probata, juramentum tamen nihilominus deferatur, ut diximus per *c. 2. extra eod.* Quemadmodum nec debet deferri, cùm nihil eſt probatum, *l. qui accuſare, C. de edend.* Relinquitur ergo, ut juramentum deferatur, quando non eſt penitus nihil probatum, vel eſt plenè probatum, id eſt, quoniam eſt ſemiplenè probatum & quæ diximus hic de ſemiplena probatione, quod tum habeat juramentum. Eadem quoque debent intelligi, ſi cauſa eſſet probata per conjecturas, vel præſumptiones vel indicia. Ita & habenti pro ſe indicia, præſumptiones vel conjecturas, datur à judice juramentum ſupplens defectum probationis, quod eſt notandum. Et ita decidit Bart. *in d. l. admonendi, per gloſſ. in c. cum literis, extra de teſtibus.* quod etiam ſequitur Alex. de Imol. in pulchro caſu *in conſ. 53. col. ult. vol. 1.* Sed hic notandum, cum dicimus præſumptiones, indicia & conjecturas habere vim ſemiplenæ probationis, ita ut judex teneatur deferre juramentum ſuppletorium, quod hoc ſit intelligendum de conjecturis, præſumptionibus, indiciis gravibus, bonis, efficacibus: non autem de frivolis & ſtultis. Nam ut rectè gloſſa *in l. 3. §. 1. in verb.* ſi levior, *ff. de minorib.* dicit habenti præſumptionem frivolam vel levem, non deferretur juramentum. Quòd & ipſum ſequitur gl. *in c. fin. extra eod.* Præterea cum conjecturas & præſumptiones facimus probationis ſemiplenæ, intelligendum in cauſis civilibus non famoſis.

Quæſt. Ubi juramentum ſuppletorium deferatur.

Si deſunt conjecturæ vel indicia nihil omnino probatum videtur Indicia. Conjecturæ Gravia, efficaces præſumuntur; Levia non.

Nam quòd in his cauſis propter præſumptionem etiam potentem non deferatur juramentum, textus eſt cum gloſ. *in c. fin. extra eod.* Et ſitu dicam, ideo ſemiplenæ probationi adjungi juramentum, ita ut fiat plena probatio. Quando autem poteſt fieri aliquid perfecti contra l. *ſpadonem, § qui jura multa ff. qui male ſe excuſant.* Ubi videmus, quod licet ſeptuaginta anni ſint juſta cauſa, quâ quis ſe excuſat à tutela. Quemadmodum juſta cauſa eſt, ſi quis habeat ſex liberos; præterea ſi habet tres alias tutelas, tamen ſi quis illas cauſas imperfectas miſceat & conjungat, nihil efficiat, ut ſi dicat: Domine judex, ſum natus annos 60. præterea habeo duas tutelas, & tres liberos, credo me excuſatum eſſe ab onere tutelæ mihi imponendæ. Certe reſpondebitur ei; habes multas quidem excuſationes, ſed imperfectas, quæ imperfectæ ſpecies nihil perfecti poſſunt gignere, quid ergo hic fiet? Cùm ex ſemiplena probatione, quæ imperfecta eſt, & juramento, quod & ipſum imperfectum eſt per ſe, dicis fieri perfectam & plenam probationem. Ad hoc contrarium Doctores variè reſpondent. Salicet. enim inquit: quod diverſæ ſpecies imperfectæ non tendant ad eumdem finem vel effectum, quod poſſent perfectam ſpeciem efficere; quod tamen nihil eſt. Nam & multæ imperfectæ excuſationes à tutela tendunt ad eumdem finem, ſcilicet ut quis ſe excuſet, vel ne quis gravetur amplius, ſed tantum efficiunt perfectam excuſationem. Ergo reſpondendum eſt, quod *in d. l. ſpadonem,* receptum ſit favore pupillorum, ne imperfectæ probationes aliquam perfectam efficiant. Hic autem eſt alius favor, qui ſuadet ut imperfectæ probationes duæ, vel multæ unam perfectam probationem efficiant, ne ſcilicet probationes redigantur in anguſtum contra *l. quoniam ſupra de hæreticis.* ubi etiam favore probationum receptum eſt, ut hæretici vel Judæi poſſint eſſe teſtes. Quot autem ſint ſpecies ſemiplenæ probationis inducit hic *gl. fin.* & enumerat quatuor, Prima fit per unum teſtem. Secunda per ſcripturam privatam. Tertia per comparationem literarum. Quarta per fugam. Quod tamen Baldus multò elegantiùs & breviùs explicat, dicens ſemiplenam probationem fieri vel vivâ voce, vel per actus hominum, quæ omnia ordine proſequamur. Et primo omnium de teſte dicamus. Unicus teſtis facit ſemiplenam probationem, & ſic probanti defertur juramentum. Quod autem per unicum teſtem fiat ſemiplena probatio, probat gl. noſtra hic pro cautione. Nam inquit, duo teſtes faciunt plenam probationem, *c. licet, extra de teſtib.* Ergo unus facit ſemiplenam probationem, & quod in eo caſu deferatur juramentum, eſt caſus *in c. ex inſinuatione, extra de procurator. & in c. cum dilectus, extr. de ſucceſſion. ab inteſtat.* Quod tamen dictum de teſte, intelligite verum, ſi eſt teſtis omni exceptione major. Nam aliàs ſi teſtis, vel infamis, vel propter odium, vel amicitiam ſuſpectus, is non ſemiplenè probaret, ideò nec poſſet deferri juramentum, gl. eſt ſingularis *in l. etiam matris profeſſio. ff. de probat.* Præterea quod diximus, dictum teſtis ſemiplenè probare, hoc procedit, ſi iſtius teſtis dictum ſit per judicem publicatum; aliàs nihil probaret hoc dictum *in l. 3. & 4. C. ſi quid in fraud. credit. alienat. fuer.* Quæres autem, quid ſi eſſet tantùm unicus teſtis, quem tamen utraque pars eligeret; an iſtius teſtis dictum plenè vel ſemiplenè probet? Certè ſi utraque pars in perſonam vel dictum alicujus conſentiat, tamen iſtud dictum plene probat; aut tantummodo in perſonam alicujus conſentitur ab utraque parte, & tamen nihilominus poteſt altera partium contra dictum iſtius teſtis opponere, licet perſonam approbaverit, *l. ſi quis teſtib. C. de teſtib.* & probaret ejus dictum tantùm ſemiplenè. Quæ breviter ſic dicta ſufficiant de viva voce teſtium. Nunc videndum eſt, quid credendum ſit aliis perſonis ſingularibus, & an plenè vel ſemiplenè probent? Et primo ſciamus dictum partis extra judicium parte aliâ abſente, inducere tantùm ſemiplenam probationem, ut

Species imperfectæ probat unus plures.

Probationes non debent redigi in anguſtum.

Species ſemiplenæ probationis.

1. per unicum teſtem

Teſtis omni exceptione major.

Nota Unus teſtis utriuſque partis.

& Bartol. *in d. l. admonendi, col.* 14. oſtendit, ut ſi ego confiteor apud Titium & Sempronium domi meæ me debere cuidam Cornelio centum flor. Paulò poſt Cornelius vocat me in jus de debito ſolvendo, producit duos teſtes, apud quos dixerim & confeſſus fuerim, qui deponunt de mea confeſſione, an iſta confeſſio ſit probata plenè me eſſe debitorem centum floren. & dicendum eſt, quod non: quia eſt ratio. Nam duæ confeſſiones extrajudiciales faciunt plenam probationem. Teſtatur Bart. *in l. cum ſcimus, in fine, C. de agricol. cenſit. lib.* 11. argum. eorum, quæ alibi dicuntur de actu geminato. De quo Doctores *in l. ſi mulier, C. ad SC. Velleian.* Nam mulier interponens ſuam fidem, vel fidejubens pro aliquo, nihil agit, quia ſemper poſſit ſe defendere SC. Velleiano. Si autem poſt biennium iterum promittat ſe fidejubere, ille actus geminatus facit ut teneatur. Et ſequitur hoc Abb. Panormitan. *in c. ſi cautio, in fine extra de fide inſtrum.* Sic etiam confeſſio facta parte præſente tamen ſine cauſa, id eſt, non expreſſo eo unde ſit ortum debitum, non probat plenè ſed ſemiplenè, *l. cum de indebito, §. fin. ff. de probat.* Ubi ſi tu præſens dicas ad me, debes mihi centum aureos, non exprimendo cauſam, quos volo, ut mihi ſolvas, & ego reſpondeam tibi præſentibus multis teſtibus. debeo quidem tibi 100. floren. quos petis, ſed peto ut expectes adhuc menſem, quæ confeſſio extrajudicialis licet ſit facta præſentibus utriſque partibus, tamen quia facta eſt indiſcrete, id eſt, generaliter & ſine cauſa, quia nec dixi, an ex mutuo, an ex vendito tibi debeam. Ideò ſi vocares me deinde in jus: & allegares meam ſpontaneam confeſſionem, quam etiam probares duobus teſtibus vel tribus: tamen quia eſt ſine cauſa facta, ideò non probat plenè contra me, ſed tantùm ſemiplene. Ideò neceſſe eſſet, ſi velles vincere, ut per juramentum ſuppleres defectum probationis. Quæ diviſio eſt pulchra, ſed non facile poterit perſuaderi judicibus Germaniæ, ut ſecundùm ea judicent. Talia quæcumque poſſent dici de confeſſione factâ in tormentis, ſi præcedant judicia; quod illa confeſſio ſi in ea perſeveretur, plenè probat, & ſtatur confeſſioni, *l.* 1. *§. Divus Severus, §. quæſtioni, & §. ſi quis ultro, ff. de quæſtion.* Si quis autem revocet illam confeſſionem: tamen confeſſio ſemel facta inducit ſemiplenam probationem, quæ ſemiplena probatio efficit, ut poſſet tortura repeti, l. 2. *& ibi gl. C. de cuſtodiend. Reis.* quod & Imolenſis ſequitur *in c. per inquiſitores, extra de electiom.* Hactenus de probatione ſemiplena, quæ fit per vivam vocem: nunc accedamus ad vocem mortuam, id eſt, ſcripturam privatam vel domeſticam, quæ & hic dicatur in gl. ſemiplene probare, ita ut in ſupplementum poſſit juramentum deferri. Sciendum eſt initio tres eſſe ſpecies: privatæ vel domeſticæ ſcripturæ in apocha, ſub qua continetur & antapocha. Deinde ſunt libri rationum mercatorum. Poſtremò eſt epiſtola. Apocha eſt, quæ datur à creditore debitori, quâ fatetur debitum ſibi eſſe ſolutum, *l. fin. §. Titius, ff. de condict. indeb. l. qui tabulas, §. apocha, ff. de furtis, l. plures apochis, C. de fide inſtrument. & ibi pulchra gloſſ.* quam Apocham nos hodie vulgo Quittantiam vocamus: Antapocha verò datur creditori à debitore, & vocamus vulgo Chirographum, ut gloſſ. *in d. l. plures apochis, C. de fide inſtrument.* in lib. prætermiſſorum docet. Quæ ſcripturæ privatæ ſi modo ſcripturæ profiteantur eſſe ſuam ſcripturam, plene probant contra ſcribentem: non autem pro ſcribente, *l. ſcripturas, C. potior, qui in pign. hab. & in Authent. contra qui propriam, C. de non numer. pecun.* Ideò quandocumque & ubicumque inventæ fuerint apochæ & antapochæ, ſemper probant contra dantem vel ſcribentem. Fingo enim chirographum, id eſt, antapocham meam reperiri de mutuo centum flor. debitori Titio apud me. Certe illud chirographum, vel Antapocha licet apud me inveniatur, probabit contra me, id eſt, me debere Titio centum flor. Sic etiamſi Quittantia vel apocha reperiatur penes creditorem, tum probabit debitum eſſe ſolutum. Ideo ſint cauti, qui recipiunt à creditoribus apochas, vel à debitoribus Antapochas, ſcilicet ut debitor recepto chirographo vel antapocha laceret eam alias ut hic Sal. inquit, ſuo gladio ſe jugulabit. Cum ille qui retinet chirographum, habeat duo remedia quibus juvetur. Primum eſt, quod debet docere, vel probare hoc chirographum ſibi proditum à ſuo creditore, vel etiam probet ſe illam pecuniam debitam ſolviſſe per *l. Labeo, & ibi gl. §. fin. de pact.* Ergo de apocha & antapocha, quam profitetur à ſe conſcriptam, non eſt dubium, quin plene probet. Tota dubitatio eſt in eo ſcripto privato, quod quis neget à ſe ſcriptum. Tum enim dubium eſt, an privata ſcriptura probat vel non? Ergo in tali caſu emergente videndum eſt num ſint quædam adminicula, quæ iſtam privatam ſcripturam fulciant. Sunt autem adjumenta, quæ privatæ ſcripturæ robur adferant, ea ſcilicet, ſi ſit ſubſcripta à partibus contrahentibus, vel etiam ſubſcripta à tribus teſtibus, & in eo caſu loquitur *l. ſcripturas, C. qui potior, in pign. habeant.* Nam probatâ illâ ſubſcriptione, quam tamen teſtes agnoſcant, videtur plene probata: ſi autem teſtes negant eſſe ſuam ſubſcriptionem, tunc recurritur ad comparationem literarum, id eſt, comparetur ſcriptura contrahentis certa ad illam de qua litigatur. Deinde comparantur ſcripturæ teſtiũ ad illam ſubſcriptionem incertam, & ſi omnia convenerint, tunc dicatur res ipſa probata, ut per juramentum ſuppletorium penitus dicatur abſoluta. Quomodo autem fiat iſta comparatio literarum & ſcripturarum declaratur *in l. comparationes, C. de fide inſtrument.* Ex quo oritur deinde dubitatio: nam inquiet aliquis; video privatam ſcripturam ſubſcriptam trino teſte, ſi ſubſcriptiones teſtes confiteantur habere vim plenæ probationis. Quid autem dicet de ea privata ſcriptura, quæ quidem habet ſubſcriptionem teſtium, tamen illam ſubſcriptionem non poſſunt hodie confiteri veram, quia fortaſſis ſunt mortui: an illa privata ſcriptura adhuc probet? Certè dicendum eſt, quod licet in facto antiquo non haberet illa ſcriptura vim ſemiplenæ probationis: ita eſt textus cum gl. *in c. 2. de fide inſtr.* Ergo ſemper expedit literis privatis adjungere ſigillum, ſed ut text. ibi dicit authenticum, id eſt, ut ſint hodie comparata omnia ſigillorum Epiſcoporum, principis, judiciorum publicorum, vel etiam eorum, qui ſunt in dignitate ſigillandi, ut hic eſt præfectus inferior, vel etiam qui habent jus ſigillandi à Cæſare, id eſt, qui utuntur inſignibus & armis. Cum autem dicatur ſcripturam privatam ſubſcriptam trino teſte, habere vim plenæ probationis, dubitari poſſet, an ad hujuſmodi ſubſcriptionem poſſent mulieres quoque adhiberi? Viſum eſt pleriſque quod non: propter text. *in d. l. ſcripturas.* Qui dicit trium virorum ſubſcriptionem requiri; quam in ſimili Bart. notat *in l. 1. in fin. ff. de legib.* Cùm ibi dicitur, legem eſſe conſultum virorum prudentum. Ergo, inquit Bartolus, mulieres non poſſunt facere legem vel ſtatutum, & quod magis eſt non facere conſuetudinem, quia illa habet vim legis, per jura vulgata, & illam partem ſequitur Bald. *in d. l. ſcripturas.* Quam tamen ego non puto veram. Nam ſcimus, quod mulieribus eſt permiſſa facultas dicendi teſtimonii in omnibus caſibus præterquam teſtamentis. *l. qui teſtamento, §. mulier, & ibi gl. ff. de teſt.* Ergo injuria hic excluduntur à Bald. Et ſi objicias vulgatam regulam, quæ habetur in *c. nonne extra de præſcript. & l. cum prætor. in princ. ff. de judic.* Quod qui per unum dicat, videatur reliquos excludere. Sed cùm tantùm nominentur viri, ergo videntur excludi mulieres? Ad hoc reſpondendum, regulam non eſſe generaliter veram, & ponitur ejus regulæ pulchra limitatio *in c. 1. de reſcript. in gl. in verb.* præſidentes. Ubi dicitur, quod ſi quæ majoris uſus & conſuetudinis gratia nominentur, per ea non videantur excluſa, quæ rarò contingunt. Cùm autem ſit major conſuetudo

Confeſſiones extrajudiciales niſi duplicatæ non probant.
Actus geminati.
Caſus pulcher.
Tormenta
2. per ſcripturâ privatam.
Triplex ſcriptura Apocha.
Antapocha
Cautio.
Suo gladio jugulari.
Apochæ utilitas.
Scripturæ privatæ adminicula.
Teſtium ſubſcriptio.
Literarum comparatio ex teſtium negatione.
Quæſtio.
Reſp.
Authentica cum ſigillo.
Jus ſigillandi.
Quæſtio.
Mulieres poſſunt dicere teſtimonium, niſi in teſtamento.
Objectio.
Reſponſio.
Maior uſus

viros teſtificare quàm mulieres; Ideò lex nominavit viros; ita tamen ut non excluderet mulieres. Ejuſmodi quoque poſſunt dici de privata ſcriptura, quam teſtis faceret judici, id eſt, teſtis mutat ſuum teſtimonium licet anteà juratus eſſet, habemus text. elegantem *in l. 3. §. idem, divus Adrianus, ff. de teſtibus.* ubi Adrianus inquit ſe non teſtimoniis, ſed teſtibus fidem adhibiturum, id eſt, inſpicere vultum teſtis.

Concluſio materiæ ſcripturarum privatarum.

Concludendo ergo totam materiam ſcripturæ privatæ, dicendum eſt eam non probare, niſi ſit ſuffulta teſtium ſubſcriptione, ſigillo authentico, & niſi per comparationem literarum conſtet ſcripturam eſſe alicuius.

Rationum materia.

Aggrediamur materiam rationum perdifficilem, ad quam plenius cognoſcendam, ſciendum rationem eſſe, ut definit Labeo *in l. ſi quis ex argentariis, §. rationem, ff. de edendo,*

Definitio rationum.

ultro citroque dandi, accipiendi, credendi, ſolvendi, vel etiam obligandi negotiationem, quarum rationum unica tantum reperitur ſolemnitas, quæ dat robur & formam rationibus, & ea eſt, ut cum die & conſule, id eſt, anno ſignentur, *l. 1. §. rationes, ff. de edendo.*

Forma.

Effectus.

Quæ forma ſi abſit rationibus non probat, ut paulò poſt dicemus. An autem iſtis rationibus rectè confectis plena vel ſemiplena, vel etiam nulla fides adhibeatur, aut adhiberi debeat, diſceptant hic Doctores & latius *in d. leg. admonendi, ff. eod. per Bald. in rubrica tit. infra de fide inſtrum.* Qui putabant plenam fidem vel ſaltem ſemiplenam eſſe rationibus adhibendam, quod ſtatuebant in univerſum moti per *l. quadam. §. nummularios, ff. de edendo.* ubi dicitur ſæpe ſolere recurri ad libros rationum nummulariorum, ut ex illis probentur erogatæ & acceptæ pecuniæ ſummæ. Cum autem hic antiquitus fuerit conſtitutum in rationibus nummulariorum, adducti ſimilitudine morum mercatorum & campſoris putabant idem eſſe conſtituendum ipſorum rationibus. Nam quod non mutatur, ut vulgò dicimus, quare prohibeatur ſtare? Et ita arguit gl. omnibus rationibus mercatorum veram eſſe adhibendam ſemiplenam etiam fidem, ita ut cum juramento ſcribentis plenè probent. Sed quemadmodum iſti erraverunt, qui generaliter putabant omnibus rationibus ſemiplenam fidem adhibendam.

Diſcrimen nummulariorum & mercatorũ ab officio.

Ita quoque errat Cynus hic, qui putat rationes privatas numquam inducere ſemiplenam probationem, movetur ex eo, quia non dicitur plus fidei adhiberi voci mortuæ, quàm vivæ, ſed vivæ alicuius voci non creduntur ſemiplenè *l. omnibus. C. de teſtibus,* nec mortua vox, id eſt, ſcriptura dicitur ſemiplenè probare. Quæ tamen duæ extremæ ſententiæ ſic generaliter ſunt falſæ. Primò enim quod nonnulli putant nummulariis eſſe olim ſemiplene creditum, ideò etiam debeat hodie mercatoribus ſic credi, hoc nihil eſt, quia inter nummularios antiquos, & eos qui hodie exercent mercaturas diverſa eſt ratio. Nam nummulariis antiquitùs imponebatur hoc officium publicum, ut gererent iurati, *l. argentarius, §. 1. de edendo.* Hodie autem quiſque pro ſua voluntate ſine publica autoritate & ſine iuramento mercaturam exercet. Non ergo mirum, ſi minus illis credatur. Si enim crederetur omnium rationibus ſemiplene, ita ut poſſit ei deferri iuramentum ſuppletorium, tunc poſſet quilibet contra adverſarium agere, &c.

Quando credatur ſcripturæ. Primò quæritur. Deciſio.

Cum ergo non ubique, & tamen aliquando credatur eiuſmodi libris, videndum eſt quando id fiat, quo loco tres articulos examinabimus. Aut enim quæris: An libri rationum probent pro ſcribente? Et dicendum eſt, quod non. Quia habemus text. *in leg. exempla. Cod. de probat.* & ita poteſt intelligi Cynus & ſalvari, quod eo caſu rationes non probent ſemiplene, & ſic voci mortuæ non credatur, perinde ac voci vivæ, & hæc eſt regula, quæ tamen fallit:

1. Fallentia

Primo in actu pendente à libera voluntate, id eſt, quod ego poſſum facere vel non facere. Exemplum eſt *in l. Neſennius, ff. de negot. geſt.* item fallit regula, ſi ſcribens vel mercator ſit perſona honeſta, quam vocamus liberalem aut legalem, & quæ aliàs rectè conſueverit vivere, quia rationes eius quamvis non plenam probationem, nec omninò ſemiplenam inducant; tamen adferunt aliquam præſumptionem, ex qua poſſit ei deferri iuramentum, ita ut per ſe rationes probent, & ita loquitur *l. rationes, Cod. de probationib.* Tamen dicit ſolam ſcripturam non probare. Ergo à ſenſu contrario ſcriptura cum aliis adminiculis plene probaret. Ultimo fallit regula, ſi ex veriſimilibus quantitate ſummæ & qualitate negotii aliud videretur iudicium: ita cum tutores, curatores, procuratores conficiunt rationes impenſarum in pupillos aut res pupillares, ſi iudex veriſimiliter deprehendat alimenta pupillorum, aut impendia rerum pupillarium tanti conſtitiſſe, certe pro arbitrio judicis illa privata ſcriptura rationum ſemiplene probabit. Ita de arbitrio judicis loquitur *leg. contra tutores, C. de administration. tutor.* Ideò Bald. *in leg. unica, C. de confeſſis* dicit de jure communi eſſe verum, ut in parva ſumma credatur libro rationum honeſtæ perſonæ: & perinde fit, ac ſi ſit ſemiplene probatum.

Honeſtæ perſonæ ſcriptura.

Quod intelligite præcipue eſſe verum in tutoribus & curatoribus ne hoc officium ſit eis damnoſum, & hic eſt primus articulus.

Articulus 2.

Secundus eſt, ſi quæris: An libris rationum privatarum contra ſcribentem credendum, &c. Et reſpondendum, quod ſic. Probat enim plene ſine juramento. ita loquitur *d. l. quadam rationes, §. nummularios.*

Ampliatio regulæ 1.

Quam regulam extendite eſſe veram rationes ſint ſcriptæ manu propriâ, ſive manu alterius, dummodo non utamur illis rationibus pro noſtris.

Factores.

Quod facit hodie contra mercatores, in quorum libris nonnumquam factores ſcribunt. Nam etſi dominus negat ſuam ſcripturam, aut dicat ſe inſcio, aut nolente ſcripta, tamen præſumatur verum eſſe contra producentem id quod eſt ſcriptum, niſi contrarium probaret, quemadmodum notatur à Doctoribus *in c. caſus, extra de prob.*

Ampliatio 2.

Secundo extendite regulam, quod libri rationum non probent contra producentem, licet non habeant ſolemnitatem debitam, id eſt, nec dies, nec conſul ſit adſcriptus. Ita extendit regulas Abb. Panorm. *in c. 2. col. 7. extra de fide inſtr.*

Limitatio 1. Niſi præſumptio aliqua, ut ſequitur ſubſit.

Fallit tamen deinde regula, ſi non ſit expreſſa cauſa debita, & eſſet nude ſcriptum: Debeo Titio, non addito ex mutuo vel depoſito, vel alia cauſa: non enim poſſem conveniri tum propter rationes meas; & eſt ratio: quia ſcriptura ſola non eſt modus inducendæ obligationis, tamen ſi eſt in ſcriptura inſerta cauſa, tunc propter illam cauſam præſumitur obligatio inducta, quam obligationem deinde ſcriptura probat. per notata *in l. cum de in rem verſo, ff. de uſuris.* Et ita tradit Bald. *in rubrica, C. de fide inſtrum. col. 10.* Addit tamen ibidem notabiliter Bald. quod in practica eſt notandum: quod licet nulla cauſa ſcripturæ ſit inſerta, tamen facile cauſa poſſet probari, & admitteretur probatio pro conjectura. Exemplum eſt in mercatore pannorum, ſi ſcribat ſe centum debere Titio, præſumitur, quod propter pannos debeat, & ita cauſa eſſet per conjecturam probata.

2. Limitatio. Schedæ nihil probãt nec pro ſe nec contra ſe, niſi reſpondeant ad aliud ſcriptum.

Secundo fallit iſta regula, ſi in libris mercatorum ſchedæ memoriæ gratia relictæ, quas Cicero in oratione quadam appellat adverſaria. Nam illa adverſaria contra ſcribentem non probant, quia ratio debet eſſe continuata, ultro citroque continere accepta, *d. l. ſi quis ex argentariis, §. rationem.* Quo loco erant multa debita Judæorum, quæ non probantur rectè: nam pro eorum paritate ſolent ponere in papyro, & in libris rationum multas ſchedas inſerere, certe illæ rationes nec pro ſe nec contra ſe probarent.

Limitatio 3.

Ultimo fallit, ſi quis expreſsè rationibus ſuis contradixiſſet, ut cum, tu proferas rationes tuas, ego clamo nullam fidem me habiturum ſcripto tuo, certe inveniantur deinde quædam in iſto libro contra ſcribentem, & quæ mihi opitulentur, tamen non juvor eo ſcripto amplius; quia nemo debet juvari eo, quod expreſſe antea viſus eſt impugnare, *c. ex eo, de reg. iur. lib. 6.* Nec mirum eſt, hoc ſic ſtatui iſto loco, cum videamus in ſimili, quod qui poſitionem ali-

quam adverſarii negat, ampliùs juvari non poteſt ex ea, ita Speculator *in tit. depoſit.* Præterea jure eſt cautum, ut ſi quis in judicio non expreſsè acceptet verba adverſarii, quòd deinde non poſſet ſe fundare in illis verbis, ita decidit ſingulariter Bald. *l. 3. C. de repud. & abſtinend. hæredit.* quantò minus autem dicitur juvari ex eo, cui expreſsè antea contradixit; & hic eſt ſecundus

3. Articul. articulus. Tertius eſt, ſi quæras, an libri rationum probent de re inter alios acta? Et tunc recurrendum eſt ad

Diſcrimen officiorum. dictam diſtinctionem, cujus ſuprà meminimus. Aut enim ſcribens eſt in publico officio, & ita loquitur *d. l. quædam, §. nummularios.* Aut non habet officium publicum, ut hodie ſunt mercatores; tunc certè eorum ſcriptura non probaret de re inter alios geſta. Qui autem hodie ſint in tali publico officio, non facile poteſt dici. Nam ego qui ſciam, non video alios eſſe, niſi Theſaurarios civitatum. Præterea cos qui Cambium publicum, id eſt, Wechſel exercent. In ſumma, quæ diximus, ſunt vera, niſi conſuetudo locorum iſtud dictaret: nam iſta inducit nonnumquam, ut libris rationum plenè credatur, quæ conſuetudo eſt ſervanda. Ita

Nummularii. Campſores Collibyſtæ Trapezitæ

Limitatio regulæ ſuperioris. dicit Innocent. *in c. 1.* Ego in hujuſmodi caſu ſpectarem, quid veriſimile eſſet, quæ perſona ſcribentis, quanta ſumma eſſet, & ex illorum inſpectione judicarem vel plenè, vel ſemiplenè, vel per præſumptiones probarem. Diximus de duabus ſpeciebus ſemiplenæ probationis videlicet vivâ voce, & iſta quidem de teſtibus & confeſſionibus judicialibus & extrajudicialibus, deinde de voce mortua ſcriptura privata, ſub qua complexi ſumus chirographum, quittantias atque

Tertia ſpecies ſemiplenæ probationis. epiſtolas privatas. Nunc de tertia ſpecie ſemiplenæ probationis agemus, quæ conſiſtit in fuga Rei. Nam &

Fuga Rei. nos gl. hìc, quemadmodum in jam ſæpe *d. l. admonendi*, numerat pro tertia ſpecie ſemiplenæ probationis, quòd tamen totum facit ſine lege. Ideò Doctores hic cum nituntur ſalvare gloſſ. mirum in modum ſe involvunt, ita ut quo ſe tandem vertant, non inveniant.

Aliquando fuga plenè, aliquando ſemiplenè probatur. Cujus enim reperimus legem, quæ voluit per fugam alicujus plenè probari delictum, vel omninò nihil probari per fugam, quam ut inveniant aliquam legem, quæ ſcilicet velit ſemiplenè aliquid per fugam probare. Ut ergo nos verè & breviter materiam fugæ com-

Diſtinctio fugæ. prehendamus, quando plenè, quando ſemiplenè, &

1. Criminalis fuga. quando penitùs nihil probat, diſtinctionem præmittemus, quemadmodum & Bartolus ponit *in dict. l. admonendi, col. 7.* licet in magnis erroribus illic verſetur, ut dicemus, & hic Salicetus tradit hoc modo: Aut enim alicui objicitur fuga pro crimine per ſe & principaliter non ut per fugam aliquid probemus. Ut ſi objicias ſervo vitium fugæ; aut militi, quod ſit deſertor vexilli vel militiæ, & tunc ad probandum iſtud crimen, ſi fugam probaveris plenè tamen probaſſe diceris per *l. fugitivi. C. de ſerv. fugit. & l. quis ſit fugitivus, in princip. ff. de ædilit. edict. l. deſertorem, ff. de re militari.* Quo caſu loquuntur duo tituli tam in Digeſtis, quàm Codice de ſervis fugitivis, quo loco venia Bartoli erratum

Prima ſpecies fugæ probatoria eſt ab ipſo, qui putavit probationem fugæ eo caſu tantùm ſemiplenè probatam eſſe. Aut fuga objicitur aliud non loco delicti, ſed ut per illam fugam aliud probemus, & tum ſi ſuſpicio ſufficiat ad alicujus condemnationem, tunc ex eo caſu fuga inducens ſuſpicionem, illam plenè probavit, quemadmodum fit in tutoribus. *l. impubes, §. pen. in fin. ff. de ſuſpect. tutor.* Si enim pupillus vocetur in jus, & tum tutor non defendat, ſed aut fugitando, aut latendo patiatur res pupillares perſum iri, illa fuga operatur, ut tutor tamquam ſuſpectus debeat removeri à tutela: Si autem non ſufficeret ſuſpicio, ſed res eſſet plenè probanda, & ſecundùm regulas juris, fuga nec plenam, nec ſemiplenam probationem induceret. ita loquitur textus *in l. unic. §. ſin autem poſt commiſſum infra, de raptoribus virg.* Doctores

Correctio diviſionis ſuperioris. & præſertim Bart. *in l. lex Cornelia, ff. ad Senatuſconſ. Syllanianum.* Cum qua diſtinctione tamquam plena tranſeunt omnes hic, quos ego viderim Doctores.

Quod tamen mihi non ſatisfacit: quo pacto enim ego in caſu occurrente, quod facile poſſet fieri, quid tandem judicaturus ſim de fuga alicujus. Ideò rectiſſimè mihi videtur ſic poſſe dici: quod quando facit probationem plenam vel non, poſſit intelligi in arbitrio judicis eſſe poſitum, & hoc etiam ſequi videtur Bartolus *in l. fin. ff. de quæſt.* Cui quoque aſtipulatur Cynus, qui tamen, ut rectè intelligi poſſit, hic dicit: quod fuga tum facit præſumptionem, vel ſemiplenam probationem quando non poſſit allegari juſta cauſa, propter quam quis fugerit. Ergo ſi poteſt, alia cauſa præſumitur, quam quod delicti ratione fugerit, tunc rectè fuga non induceret aliquam probationem. Cum in univerſum ſemper debeamus accipere conjecturam, quæ eſt humanior & mitior, neque debemus, niſi coactè præſumere malum, *l. non omnes, §. final ff. de re militari, l. quis ſit fugitivus, §. apud Labeonem, ff. de ædilit. edict.* Undè ſi fiat hic homicidium nocte, manè componat ſarcinas aliquis ex ſtudioſis, & diſcedat: illa ſubita abitio, quæ habet ſpeciem fugæ, non videtur, vel ſemiplenè probaſſe de delicto; quia præſumendum eſt potius eum vocatum domum, vel ex intervallo velle reſpicere res domeſticas. Ita dicit hic Cynus, quod puto ſine dubio eſſe verum, niſi alia quoque judicia accedant, per quæ confirmetur opinio hominum de homicidio, quæ ſit talis, cùm aliquis operas locavit per annum, & ſubito diſcedat, interim tamen negari non poteſt, quin aliquod indicium ex iſta fuga oriatur, tamen ſecundum jura communia propter unum indicium non poſſet aliquis torqueri; quia requiruntur multa indicia ad torturam, *l. milites. C. de quæſtion. l. 1. ff. de quæſtion.* Hodie tamen conſuetudo multarum honeſtarum legum, præſertim in criminalibus corruptrix aliud obſervat, per quam videmus ob unum aliquod indicium aut argumentum veniri ad torturam. Quemadmodum autem hic diximus eſſe caſum, ubi arbitrium judicis propter fugam, non poſſit ſemiplenam probationem vel plenam inducere: ita in diverſo caſu poſſet aliquid fieri, per quod fuga ſaltem ſemiplenè probaret aliquid, ut ſi hodie famulus vel famula mea mihi aufugerit, & ſub idem tempus eſſent ablata quædam, certè quia tempus convenit abitioni factæ me inſalutato: deinde contra fidem mihi præſtitam: Certè illa fuga factum eſſe à famulo furtum ſemiplenè probatur; talia quoque poſſunt dici de arreſtatis & incarceratis. Nam ſi illi violato arreſto vel fide, vel perfracto carcere aufugerint, dicatur probatum eſſe delictum propter fugam. Quia cum fuga conjuncta eſt ruptio fidei & juramenti, vel perfractio carceris, quæ per ſe eſt capitalis, *l. 1. §. ſi effractori*, ut eſt text. *in l. ſi incor. ff. de cuſtod. reorum, in l. milites agrum, §. ex fuga. ff. de re militari.* Quod autem dicas: quid de eo fiet, qui curavit, vel in cauſa eſt, ut aliquis fugerit? Certè dabimus pulchrum textum *in l. 3. C. de exactor. Tributor. lib. 20.* Quod ille procurans vel faciens aliquem fugere, ſi eſt propter debitum, teneatur omnibus creditoribus ad intereſſe, & ſolvere loco captivi omnia debita. Quod ipſum quoque procedit, ſi dimiſſus ex carcere paulò poſt rurſus in carcerem redigatur, quia per hos non liberatur is, qui eum dimiſit, quia ſemper teneatur ad intereſſe. Et quæ diximus de fuga incarceratorum, ut per eam aliqualiter probetur delictum, ſi aufugerint, intelligendum eſſe verum ſi fugerit perrupto carcere. Ergo ſi captivus per fallaciam poſſet egredi per fores vel oſtium, per iſtam fugam non diceretur facta aliqua probatio delicti, ut loquuntur textus allegati duo, *l. non omnes, ff. final. ff. de re milita. l. l. quis ſit fugitivus, §. apud Labeonem, ff. de ædilit. edict.* Ratio autem, quare iſta fuga nihil probet, eſt, quia alibi acceſſit ruptura vel fractura carceris; hic verò nihil fracti, vel violati probatum eſt. Ergo non mirum ſi evadens per oſtium, vel fores nullo pacto dicatur per hoc ſemiplenè probaſſe, ut jam recenſuimus.

Arbitrium Judicis. Allegata juſta cauſa in fuga.

NB. omnis conjectura ſit humana & mitis.

Exemplum.

Limitatio: Ad torturā requiruntur plura indicia.

Nota caſum M. Valtas Trent. l. hoſpitis mei in certaminis.

Alii caſus.

Correctio carceris.

Aliquem fugam.

Egreſſio carceris ſine perruptione.

Sententia gloſſæ.

Quæ eſt communis opinio Doctorum licet Jaſon *in d. l. admonendi, in col. 62.* aliter intelligat, hic gloſſ. dum fugitivum facit ſemiplenè probare, quia non intelligit de omni fugitivo, ſed tantummodo de eo, qui fuit in aliquo officio, & officio finito teneatur reddere rationem adminiſtrati officii, ut fuit antiquitus conſtitutum in aſſeſſoribus proconſulum, & in ipſis etiam proconſulibus, qui poſt exactum officium cogebantur ſubſiſtere in provinciis per 50. dies, ut qui non potuiſſent conveniri durante officio, ſaltem finito officio convenirentur. Si ergo talis officialis metu eorum, quæ geſſiſſet in officio ante 50. dies aufugeret vel abiret, certe per illam fugam & perperam ambitionem probaretur aliquo modo de delicto. Ita ut ſubditus aliquis propter illam fugam ſemiplenam probationem poſſet de damno ſibi illato probare per juramentum, & diceretur plene damnum probatum. Concludendo ergo illam ſpeciem ſemiplenæ probationis, quam rejecimus in arbitrium judicis, cogitabit judex circumſtantias fugæ, cauſas, quæ incurrebant, præſertim ſi eſſet tyrannis aliqua penes principem, quia tenuiſſime ſuſpectos afficeret. Abſolvimus jam duas principales partes. Primam quibus juramentum deferatur. Præterea quòd non deferatur, niſi ſit ſemiplene probatum, & ibi diximus, quæ conficiant ſemiplenam probationem. Accedamus ergo nunc ad tertiam partem ſive tertium articulum, ſcilicet cui debeat deferri hoc juramentum.

Tertius articulus principalis per quem, &c.

Cui deferendum juramētū. Penes judicem eſt ſitum.

& quamvis lex hoc non dicat, nec reperiatur, an actori vel reo ſit deferendum, ut gloſſ. noſtra hic finalis circa medium recte dicit, tamen hoc totum refertur ad arbitrium judicis præcedente tamen cauſæ cognitione, ſcilicet ut judex non temerè ſed deliberate & ex cauſa, illud juramentum deferat. Vertuntur autem in ejuſmodi cauſæ cognitione quatuor fere, quæ judicem impellunt, ut deferat actori vel reo.

De juramento imponendo quatuor conſiderāda ſunt.

Primò enim æſtimare debet judex perſonarum dignitatem, conditionem & fidem. Secundò naturam cauſæ ſcilicet an admittat juramentum ſuppletorium. Tertiò quantitatem rerum, de quibus certatur. Quartò inſpiciat judex quoque uter ex litigantibus recte ſcivit veritatem, ut ſcienti imponatur juramentum.

De primo. Jurans teſtis proprius.

Primo autem, quod diximus judici debere eſſe curæ, ut dignitatem perſonarum conſideret, hoc receptum eſt omnium teſtium exemplo. Nam jurans in judicio quodammodo fit teſtis in cauſa propria, ut gloſſa hic prope finem dicit: Quæcumque ergo in teſtibus ſunt conſideranda, ea etiam cōſiderabuntur in perſona jurantis, quæ qualia ſint, pulchre explicat *l. 2. conjuncta l. 3. ff. de teſtibus.*

Hoc transfer dictata in c. licet cauſam D. Volandii. circumſtātiæ perſonarum ſpectandę Contrariū aliàs, &c.

Primum enim eſt ut dignitas perſonæ, quam noſtri legalitatem vocant, diligenter perpendatur. Nam regulariter & in univerſum ſemper digniori tanquam minus pejeraturo debet referri juramentum: non autem tantum conſideretur ipſa dignitas, verumetiam quædam alia accidentia, quæ fortuita appellamus, ut diligens & cautus judex inſpiciat, quo quiſque loco, quibus parentibus ſit ortus. Nam ſolet nonnunquam loci vel parentum infamia in ipſos quoque liberos & poſteritatem redundare, quemadmodum declarat exemplum de ſervis *in l. quid ſit morbus, §. mancipia. ff. de ædilit. edict.* ubi dicit, in venditione ſervorum debere etiam venditorem mentionem facere, quo quiſque ſervus loco natus ſit.

Patrię Regiones in natalibus pręſumunt

Nam regiones nonnunquam infamant, nonnunquam prærogativa quadam bonitatis ius proſequuntur. Unde eſt, quod dicitur: *Sardos venales eſſe* apud Ciceronem in Epiſtolis Familiaribus, & ſemper alterum altero eſſe nequiorem. Hoc etiam ita eſt, quod

Horatius.

pulchro carmine Horatius docet, cùm dicit: *Fortes creari fortibus & magnis & bonis.* Præterea ex divitiis & paupertate judex videbit, cui deferatur juramentum: nam regulariter pauperi minus, quàm diviti creditur, & ita facilius creditur peierare. *l. 3. in princip. ff. de teſtib. & in Authent. eod. tit. 2. collat. 7. §. ſancimus, & §. ſi vero ignoto.*

Dives paupeti antefertur. Quando id fiat.

Quod tamen dicit diviti ſcilicet magis credi quàm pauperi, Cynus hoc notabiliter intelligit verum eſſe, ſi divitiæ ſint honeſtè paratæ. Cæterum ſi fraudibus, uſuris, rapinis & perjuriis eſſent tales divitiæ quæſitæ, certe non deberent tantum adferre pondus, ut potius credatur eas poſſidenti quàm pauperi, & divitem minus eſſe ſuſpectum de falſo perjurio quam pauperem, intelligit de honeſtis divitiis, quod eſt notatu dignum in exceptionibus contra teſtes. Nam quemadmodum dives, qui per fraudes, perjuria & uſuras ſuas corradit, oſtendit ſe eo facto eſſe nequam: ſic etiam præſumitur in judicio futurus nequam, *argum. l. ſi cui, § item ff. de accuſat.*

De ſecund.

Secundo inſpiciat iudex naturam cauſæ, ne ſcilicet facile admittat iuramentum, de quo diximus plenè in principio tractatus noſtri, quod civiles cauſæ admittunt iuramentum, non autem criminales.

De tertio.

Tertio conſiderabitur qualitas ſummæ vel rei, de qua litigatur, quod in magna cauſa, quemadmodum etiam in criminali iuramentum ſuppletorium non habet locum, erit autem magna quantitas vel parva æſtimanda non tantum ex re, verum pro conditione litigantium, & ita fieri poteſt, ut apud pauperes parva res, id eſt, domuncula ſit magna, quæ fortaſſis patrimonii ſumma eſt, & apud nobiles vel divites maxima ſumma mille floren. ſit parva. Hinc faciunt res parvas vel magnas perſonæ litigantium, ut habemus per notata *in leg. ſi cui ſuſceperit, §. 1 de re judicat.*

Neceſſitas loci & temporis facit rem magnam.

Item locus facit rem magnam quæ aliàs habetur pro minima. Quid enim hodie eſt magis vile, quam eſt aqua, poſſet tamen huiuſmodi loci conditio offerri, in quo ſi deeſſet aqua, magnum quid deeſſe exiſtimetur. Ideo qui legat alicui alimenta, & talis ſit locus, ubi aqua ſit venalis, ut Pariſiis, certe legato alimenti continebitur etiam aqua. *l. 1. & l. mota, §. fin. l. ff. de aliment. legat.*

De quarto. Qualiter & cum qua cauſę cognitione. Factum alienum non probat

Quarto & ultimo iudex æſtimabit, quis litigantium rectius ſciat veritatem, nam ſcienti defertur iuramentum, nec patitur iudex iurare eum, qui neſciat. *l. Marcellus, §. 1. ff. de action. rerum amotar.* & per alias leges hic in gloſſ. adductas. Vnde allegandi factum alienum, iuramentum non poteſt deferri. *l. maritus. ff. de quæſtion.* Hinc eſt, quod iuramentum à iudice delatum defuncto, ſed nondum præſtitum ab illo, non poteſt obiici per defuncti hæredem, *l. generaliter, in princip. infra titul. eodem.*

Fama publica recens non probat. Sententia gloſſ.

Quid autem inquies hic, ſi quis dicat ad iudicem. Ego ſcio veritatem, non quod viderim aut audiverim ipſe. Nam ſcio per famam publicam; an tum ſit ei offerendum iuramentum? Et reſpondet hic gloſſa noſtra quod non: quam tamen gloſſam vos intelligite eſſe veram in facto novo vel recenti; nam ſi ſit vetus aliquod factum, quod ſuperat hominum memoriam, tunc illud quod probatur per famam habetur pro plene probato. Ita dicit hic Bartolus per *l. ſi creditor, ff. de probat. & notata in l. atqui natura 19. §. cùm me abſente, ff. de negot. geſt.*

Fama vetus probat. Gloſſa. An reo vel actori.

Concludit ergo gloſſa in fine, cùm quæritur; an reo vel actori ſit deferendum iuramentum pro qualitate perſonarum actoris, vel rei, item teſtium, hoc eſſe deferendum, tunc vel alteri vel etiam nulli, intelligite in cauſa criminali. Etſi opponatur, ut & penitus gloſſa in ſine facit, imò actori eſſe deferendum per *l. ſi quand. Cod. unde vi.* Vbi probata violentia datur mihi actori iuramentum, quo plenè poſſim probare hoc vel illud eſſe mihi oblatum. Sed dicendum eſt, hoc fieri odio violentorum hominum. Ergo alias non.

Quæſtio de conditionibus hominum in paribus.

Oritur autem nunc pulchrum dubium; vidimus enim digniores, ditiores, meliores præferri infamibus vel indignioribus, pauperibus & malis. Quid autem fiat, ſi omnia iſta ſunt paria, actor eſt æque honeſtus, dives, bonæ famæ, ac reus, & è diverſo, utri deferatur iuramentum probatorium?

Varię ſententię Doctorum.

Cynus circa hoc punctum dicit tot eſſe ſenſus, quot capita. Ipſe non inclinat in eam ſententiam, quod omnibus paribus actori & non Reo ſit deferendum, movetur ratione ſatis frivola, quia, inquit, citius præſumitur reus cupiditate rei detinendæ, peieraturus, quam actor ipſe, cum ego

totum diverſum ſentiam, imò actorem majore cupiditate videatur calumniatus, ita ut juramentum ei non tuto deferatur. Sequor ergo Canoniſtas, quorum opinio & tutior, & recepta magis, ut omnibus exiſtentibus paribus, deferatur juramentum reo. Primò vulgatis juribus: Deinde favorabiliores ſunt rei quàm actores. *c. favorabiliores. de regul. juris in 6.* Ultimò, quia in obſcuris ſemper debemus eſſe promptiores ad abſolvendum, quàm condemnandum per regulam juris, & id ego ſemper ſoleo ſequi in practica. Nunc pro complemento dubitari poſſet, quonam modo & forma eſſet petendum juramentum à parte? Sunt qui putant hanc formam eſſe tutam, ut petatur impersonaliter hoc modo: Domine judex, quia ſcitis quid jura obſervant in ſemiplene aut aliquo modo probante: Peto igitur ut in ſupplementum deferatur juramentum ei, qui vobis videbitur probaſſe putant hic: ſi quis petat expreſsè ſibi deferri juramentum, caveat ne ſe faciat ſuſpectum exemplo teſtium. Nam teſtis, qui ſe ultro ingerit ad teſtimonium dicendum, habetur pro ſuſpecto *l. quod legatum, §. jus vero. & ibi gloſſ. ff. de his quibus ut ind g. l. qui omnia, ff. de procurator.* Quod ego non fugerem in judicio, imò ſi ſemiplene probaſſem, & ſcirem me veritatem dicere, non formidarem expreſsè petere, propter diſpoſitionem juris communis, mihi deferri juramentum. Nam ſcimus quod non petenti ſibi deferri juramentum, non defertur a judice, ita dicit hic Bartolus per *l. 4. §. hæc autem judicium, ff. de damno infecto.* Moderamen ergo & arbitrium judicis an ei deferatur vel non, eo loco regnabit. *argument. l. Labeo §. item Tubero, ff. de ſupellect. legat.* Sic abſolvimus illam prolixam & pulchram practicabilem legem.

Concludẽdum cum Canoniſtis.

Quâ formâ petatur juramentum à parte. Jurans habetur pro teſte in re propria.

TITULUS II.

Si certum petatur.

ACcedamus ad titulum, *ſi certum petatur*, qui in practica eſt peruſitatus, tamen difficilis. Ita enim fere Doctores præfantur in hunc *titulum*, ff. *eod.* Inde etiam eſt, quod hic titulus habetur inter præcipuos ordinarios in Digeſtis, & quod hic titulus cum proximo præcedenti convenit, ut apparet in Digeſtis. Ideo continuationem ejus ſumus ſumpturi ex rubrica præcedenti, ne quis putet nos idem ſæpius dicere hoc modo: Tractavimus ſupra abunde de actionibus realibus & in rem ſcriptis, quas nominamus uno verbo vendicationes. Nunc de actionibus perſonalibus tractandum erit; quas vocamus Condictiones. Ita dicit textus *in § appellamus, Inſtitut. de action.* quæ condictiones vel perſonales actiones quatuor habent fontes tanquam origines, ex quibus oriantur. Partim enim oriuntur ex contractu, vel quaſi, partim ex delicto vel maleficiis, vel quaſi. Maleficiorum autem materiam hic non ſumus tractaturi. Ergo tantummodo agemus de ipſis contractibus tanquam cauſis & principiis actionum. Contractus autem fiunt quadrupliciter per textum *in §. fin. Inſtit. de obligat.* Quidam enim fiunt verbis, quidam re, quidam ſcriptura; alii verò conſenſu. Cùm autem ſint digniores contractus, qui re fiant; ideo hoc loco tanquam princeps Imperator agit de contractu mutui, qui contrahitur tanquam de nobiliore, per textum *in princip. titu. Inſtitut. quibus modis re contrahit. obligat.* Sed opponat hic aliquis dicens: Contractus qui re ipſa fiunt, nobiliores eſſe; ideo præ cæteris datum locum mutuo, eo quod contractus mutui re ipſa fiant, perinde ac ſi contractus mutui unicus ſit, qui reipſa contrahatur: cum tamen ſint & alii contractus, qui re contrahantur, quos enumerat Imperator *in princ. & §. 1. Inſtitut. quibus modis re contrahit. obligat.* ut eſt contractus commodati, depoſiti, pignoris, item precarii. Cum ergo multi ſint contractus re ipſa facti; quæro cur potiùs mutuo detur locus, quàm cæteris. Ad hoc reſpondendum eſt, ut gloſſ. hic vult, & veluti digito indicat quod contractus mutui habeant ſingularia quædam privilegia, quæ non reperiuntur in aliis contractibus, per *l. ſingularia. ff. ſi cert. petat.* Vel etiam poteſt alia ratio aſſignari, ideo principem locum dari contractui mutui, quia is ſit cæteris frequentior. *l. certi condictio. §. ſi nummos; ff. eod. in verb. quotidie, & notat gloſſ in l. 2. in verb. contrahitur, ff. de uſucap. pro empt.* quas rationes plerumque aſſignant Doctores hic, inter principem ideo locum iſti contractui aſſignant. Quia licet reliqui contractus nonnulli re contrahantur, tamen non fit tranſlatio quemadmodum in mutuo. Nam in commodato nec transfertur dominium, nec poſſeſſio, ſed tantummodo habet uſum commodatarius & detentionem; ſic depoſitarius habet tantùm detentionem & cuſtodiam rei: Creditor autem, cui res datur pignori, habet quidem poſſeſſionem pignoris, non tamen dominium. Cum autem do tibi mutuo pecuniam, per eam numerationem transfertur plene dominium pecuniæ, & id eſt, quod dicit textus *in l. 2. §. appellata, ff. eod. titu. ſi certum petat.* Quia ex meo fiat tuum, quæ eſt etymologia mutui. Sciant autem hic juniores, dum inſtituimus hic loqui de mutuo, id non facere temere, licet in rubrica non fiat mentio mutui. Ideo gloſſ. *in Rubrica, ff. eod.* pulchrè declarat hic verba Rubricæ. Dicit enim: *Si certum*, id eſt, mutuum, *petatur*, eam gloſſ. ibidem & Doctores communiter ſequuntur. Et ut certum hic, accipiamus pro mutuo, facit, quod in univerſo jure nullus alius titulus reperitur, qui de mutuo ex profeſſo loquitur. Convenit autem certi appellatio mutuo præcipue, quia ſemper contrahitur obligatio ad aliquod certum: habito reſpectu ad id quod eſt numeratum, vel mutuo datum, quodque ſemper eſt certum. Quod quantum & quale ſit, *l. certum ff. eod.* in aliis autem contractibus obligatio non eſt ſemper ad certum aliquod; poteſt enim ad incertum fieri, ut ſi emo jactum retis per *l. ſi jact. retis, ff. de act. empt.* Item poteſt fieri ejus rei, quæ nondum extat, ut ſpem alicujus rei emam, ut partum Arethuſæ *l. nec emptio ff. de contrah. empt.* Et quod in mutuo ſemper certum ſit id, ex quo oritur obligatio, ex eo apparet, quia id quod à mutuo dante agitur, ſemper habetur pro certo. Unde etiamſi nihil ibi dixero, quo pacto mihi ſolvas id, quod mutuo dedi: tamen natura mutui præ ſe fert, ut certum ſit id, quod mihi debes ſolvere, ſcilicet æquè bonum ac ego tibi dedi per *l. 2. in princip. & §. 1. & l. cum quid ff. eod.* quæ certitudo non oritur ex pacto ſolventis, ſed ex pacto mutuo dantis, ſcilicet ut omnino tale ſit illud, quod mihi reddis, quale id fuit, quod tibi dedi mutuo, licet interim non ignorem eſſe graves autores, ut Albert. de Roſat. Fulg. quos ſequitur Alexand. de Imola *ff. eod. titul. in rubrica*, qui putant vocabulum *certi* in rubrica proprie ſumi non tantum pro mutuo, ita ut rubrica etiam compleatur per condictionem ex ſtipulatu, quæ vocatur generalis, de qua ſumus paulopoſt dicturi, nos manemus cum communi opinione, cui aſtipulatur id, quod fere omnes leges tituli hujus loquuntur de mutuo, ut rectè putemus certum hic accipi pro mutuo. Talia quoque poſſunt dici de verbo *petatur*, quod & glo. *in rubrica. ff. eod.* accipit pro *repetatur*. Quæ repetitio præſupponit alium actum ante geſtum, huic diſſimilem, *argument. l. verb. reddend. ff. de verb. ſignif.* & ita ſimplex accipitur pro compoſito quod in jure non eſt notum. Sic enim in titul. *ſoluto matrimonio quemadmodum dos petatur: petere* accipitur pro compoſito *repetere*. Quemadmodum è converſo compoſitum nonnunquam intelligitur pro ſimplici, *ut ff. de dot. prælegata* ubi prælegata dos intelligitur pro legata, quod notandum eſt pro conceptione libellorum, videlicet ut libelli concepti per verba impropria ſuſtineantur & tolerentur. Et cum

ſimus tractaturi de mutuo, ſciendum eſt mutuum conſiſtere in rebus quæ pondere, numero vel menſura, conſiſtunt per *l. 2. §. mutui. ff. eod. & text. in princip. tit. inſtitut. quibus mod. re contrahend obligat.* & ideo ſi quis mihi aliam ſpeciem pro alia reddiderit, vel aliam mihi ſtipuler, non dicetur contractum mutuum, ſed abibit in alium contractum, ut cum mutuò do tibi tres modios tritici, non potes mihi reddere tres amphoras vel cados vini: quia in mutuo dicitur obſervari ut res ejuſdem generis reddatur, id eſt, vinum pro vino, triticum pro tritico, pecunia pro pecunia; alias ſi pro pecunia dederis mihi vinum, non erit mutuum, ſed contractus innominatus, ſcilicet do ut des; quæ ſunt notanda, propter ſingularia, quæ ſunt in mutuo. Obiter autem ſunt admonendi domini mei, cùm dicimus eamdem rem non in ſpecie, ſed in genere eſſe reſtituendam, genus & ſpeciem non accipi apud Juriſconſultos eo modo, quo apud Dialecticos; ſed accipitur ſpecies ſere pro individuo, & pro illa certa & unica re: genus verò accipi pro ſpecie dialectica. Ita Doctores noſtri *in l. ſtipulationes, ff. de verb. oblig.* & noſtra ætate doctiſſimus vir Vldricus Zaſius rectè *in ſuis intellectibus ſingularibus* eſt proſecutus. Hactenus de contractu mutui, qui actionem parit veluti mater, nunc tractandum eſt porrò, quæ actio prò mutuo competat, & quemadmodum ſit inſtituenda. Dicit autem gloſſ. hic in fine fuiſſe nonnullos, qui putarunt, ſi certum petatur, eſſe nomen actionis, moti per *l. ff. de condict. triticar.* ubi dicitur, quod qui velit petere pecuniam numeratam, debeat iſta actione, *ſi certum petatur*, uti; quod tamen contra expreſſum *textum in l. certi condictio, ff. eod. & text. in fine princip. Inſtitut. quibus mod. re contrah. obligat.* ubi dicitur expreſsè pro mutuo repetendo dari condictionem certi. Ideo ſententia eorum qui putant, *ſi certum petatur*, eſſe nomen actionis, communiter reprobatur a doctoribus ad *d.* autem. *l. 1. de condict. triticar.* cùm dicitur: ſi quis numeratam pecuniam velit petere debeat uti actione, ſi certum petatur, eſt reſpondendum, quod hic ſi certum petatur: non ſit nomen actionis, ſed factum ſignificat, id eſt ſi vis repetere mutuum, actione aliqua experiri debes, per quam certum, id eſt, mutuum conſequaris, licet Cynus hic quem & Baldus ſequitur, *in rubrica*, ff. dicat, *ſi certum petatur*, fuiſſe apud veteres initium alicujus edicti fortaſſis in hanc ſententiam. *ſi certum petatur. Quæ res ſit animadvertam, aut actionem dabo*, quod principium edicti manſerit, deinde in conſuetudine vulgari ſermonis, id quod etiam hodie fit. Poſito ergo pro conſtanti & verò pro mutuo dari actionem certi magna exoritur Doctorum conflictatio, ſit-ne una tantum certi condictio, quæ vocatur generalis, vel ſint duæ: una generalis, & alia certi condictio ſpecialis, quæ tamen pro mutuo competat? gl. *hic & ff. eod.* putat duas eſſe certi condictiones, unam generalem, & alteram ſpecialem, quam gloſſ. ſequitur Bartol. *in dict. c. certi condictio. ff. eod. Bald. Salicet. & communiter Modern.* Quod ut recte intelligamus, ſciendum eſt eam dici certi condictionem generalem, quandocumque ex quacumque cauſa vel contractu petitur aliquid certum, ut ſi dico contra Titium, cum mihi ex vendito, ex locato, ex maleficio, vel quaſi teneri ad centum; illam ſummam ut certam, dum ab eo repeto, vel condico, dicor uſus condictione certi generali, quæ ſic vocatur, quia datur ad omnes contractus ejuſmodi, ex quibus mihi aliquid certum peto. Ita habemus pulcrum textum. qui loquitur de certi condictione generali. *in d. l. certi condictio. & ibi gloſſ. magiſtra* ff. *eod.* non habito reſpectu, an ad illud certum repetendum etiam alia actione poſſum agere, ut ex vendito locato. Quia expedit multas habere actiones, ut ſi unâ cadam, habeam tamen alteram ſalvam, ut dicemus *in fine Rubricæ*: appellatio reſtringatur tantummodo ad mutuum, ex quibus videmus condictionem certi generalem, & certi condictionem ſpecialem differre, ſicut genus & ſpecies, ſicut excedens ab exceſſo, ut Bartolus *in d. l. certi condictio.* pulchre monet, cum qua ſententia ego maneo, licet non ignorem eſſe magnos autores in contraria ſententia, ſcilicet eſſe tantummodo unam condictionem certi, quæ vocatur generalis, & illa porrigatur ad omnes ſpecies certi ex æquo, ut ſunt Petr. de bella Pertica, Petr. de Raven. Guillel. de Cuneo, Jacob. Butrig. Cynus & uno ore Ultramontani, qui utuntur etiam ratione, ut ipſi putant, forti, nam inquiunt differentiam actionum non poſſe alia nota deprehendi, niſi ex diverſitate vel differentia concluſionis, ſed in omnibus rebus certis repetendis verum eſt medium concludendi, quia ſemper dico; peto certum. Quare certum eſt mihi deberi. Cum autem ſit idem medium ubivis. Ergo tantummodo eſt una actio. Quod argumentum facile diſcutitur: cùm enim in majori dicunt differentias actionum colligi ex concluſione, ferendum eſt. Ita enim argumentum facit textus *in princip. inſtitut. de action* Cum autem in minori dicunt, ſemper eſſe idem medium concludendi, hoc pernegamus. Nam in certi condictione generali medium concludendi eſt tale, quia certum. In certi autem condictione ſpeciali aliud eſt medium concludendi. Dicitur enim, & quia hoc eſt mutuatum; ideo ego peto. Ex quibus jam colliguntur formæ libellorum in illis utriſque actionibus; nam in certi condictione generali ſic formatur libellus: *Peto à Titio centum ex vendito, quam ſummam, cum certum ſit mihi debere; ideo peto eum mihi condemnari ad eam ſolvendam.* In certi autem condictione ſpeciali ſic formatur libellus: *Ago contra Titium, qui mihi debet centum, quæ ei mutuo dedi; cùm ſit autem hoc mutuatum, peto eum condemnari.* Non nego tamen, licet pro mutuo detur certi condictio ſpecialis, pro eadem tamen etiam poſſe competere certi condictionem generalem: utram autem intentaverim, deprehendat ex medio concludendi. Sed hic notabunt practici, quod ſi certi condictionem generalem intentaſſem, & non probaſſem, poſſem deinde venire ad certi condictionem ſpecialem, ad hoc eſt utile habere multas actiones. Hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS III.

De ſuffragio.

Accedamus ad titul. *de ſuffragio*, quem hic gloſſa male continuat ad ſuperiores propter ineptam interpretationem dictionis, *ſuffragii.* Dicit enim in fine hic ſuffragium accipi pro eo quod datur pro patrocinio, id eſt, pro ſalario, quod eſt ineptiſſime dictum. Præterea dum dicit hanc dictionem *ſuffragium a fragore*, id eſt, ſono natam, non minus errat, cùm non à fragore ſuffragium, ſed à fraginibus. Sic dicti ſunt autem ſuffragines in animalibus pedum poſteriorum, quod ſunt poplites in hominibus & pedibus prioribus. Unde cum Plin. de elephantis ſcribit carere eos ſuffraginibus, & ideo cùm ceciderint, non poſſe eos ſe erigere, id ſignificat deeſſe elephantis, per quod cætera animalia maximè juvantur. Inde ſuffragium hic pro patrocinio, advocatione vel adjumento capi debet. Quamvis quod gloſſ. hic de fragore ſomniet, pulchrè poſſet retorqueri in indoctos & clamoſos advocatos, qui foro nihil inferunt præter fragorem, id eſt, imaginatas vires, non juſtas leges. Vos ergo ſic continuate hunc titulum: Supra diximus de certi condictione, ſed quoniam propter ſuffragia advocatorum nonnunquam certum ſalarium eis debetur, quod poteſt peti certi condictione; ideo nunc ordine ſubjungit de ſuffragio, per quod merentur advocati ſalaria. Hactenus de Rubrica.

TITULUS IV.

De prohibita Sequeſtratione pecuniæ.

SEquitur tit. *de prohibita ſequeſtratione pecuniæ*, qui ſit brevis, in practica utilis; non autem difficilis, & continuatur rectè ad præcedentes, ut per gl. Quia enim diximus per certi condictionem nonnunquam ab adverſariis peti, poſſet videri alicui illud quod petitum eſſet, debere interim ſequeſtrari, ut eſſet in tuto. Ne ergo quis hoc ſuſpicetur, rectè ſubjûxit Imperator *tit. de pecun.* Ubi initio ſciendum eſt verbum *pecuniæ* in rubrica poſitum, non accipi propriè pro argento vel auro ſignato, ſed largè pro omni re, quæ eſt vel eſſe poteſt in patrimonio. *l. pecuniæ conjuncta, ibi glo. ff. de verb. ſignif. l. 2. C. de conſtitut. pecun.* & monet hic gloſſ. *l. unica.* Sequeſtratio autem dicta eſt à *ſequeſtro.* Eſt autem Sequeſter is, apud quem duo vel plures rem de qua eſt controverſia, deponunt: Dicitur Sequeſter, quia occurrenti & ſequenti committitur res; ita dicit Modeſtinus *in l. ſequeſter ff. de verb. ſignif.* & apparet & apprehenditur ex *l. propriè, §. licet, ff. depoſiti.* ubi etiam notatur differentia inter ſequeſtrum & depoſitum: quia depoſitum poteſt ab uno fieri; ſequeſtrum autem non niſi à duobus. Eſt autem duplex ſequeſtratio; una voluntaria, quæ & conventionalis vocatur, & fit, quando partes litigantes de aliqua re ultro & extra judicium conveniunt, de illa ſequeſtratione. Altera autem neceſſaria eſt, quæ judicialis vocatur, quæ fit à iudice, partibus contendentibus in iudicio de re litigioſa, ut ſi de inſtrumentis communibus litigetur, & judex iubeat deponi apud aliquem. *l. fin. C. de fide inſtrument.* vel ubi iudex videt partes eſſe in procinctu armorum, tum ex officio, nolentibus volentibus partibus, poteſt iudex rem illam, de qua contendunt, ſequeſtrare, id eſt, utriſque adimere poſſeſſionem, & eam credere alicui bono viro, donec eius finiatur lis in iudicio. *l. ſi uſusfructus § ſi inter duos. ff. de uſufruct. l. fin. ff. de officio proconſulis.*

TITULUS V.

De condictione indebiti.

ACcedamus ad tit. *de condictione indebiti.* quem gl. hic rectiſſime continuat ad præcedentem. Cœpit enim Imperator in hoc quarto libro tractare de obligationibus, quæ contrahuntur re, ut in titt. *ſi certum petatur*; *de mutuo* ſed quod ex indebito ſoluto etiam re contrahitur obligatio. §. 1. *Inſtit. quib. mod. re contrahit. oblig.* Ideo rectè hic ſubnectit tit. *de condictione indebiti.* Quo loco, principio ſciendum eſt condictionem dici à verbo *Condicere*, quod priſca lingua uſitatum eſt pro denunciare, ita text. *in § appellamus, Inſtitut. de action.* Unde quoque apud Comicos tanquam eos qui propriiſſimè locuti ſunt, ſubinde verbum hoc reperias, præſertim in cœnis & conviviis. Quemadmodum quoque Cicero ad Lentulum dicit, quemdam ſibi condixiſſe cœnam, qui in hortis Craſſipedis ſui generi cœnaverit, *Epiſt. Famil. lib. 1. Epiſt.* 9. Sunt autem condictiones actiones in perſonam dictæ, quibus actor petit aliquid dari aut fieri, quemadmodum vendicationes dicuntur actiones in rem, ut text. *in d. §. appellamus.* indicat. Oriuntur autem illæ actiones non ex contractu, ſed ex quaſi contractu, non quidem ut contractus impleatur, ſed reſolvatur: ita pulchrè Jaſon in rubrica, *de condictione cauſa data, cauſa non ſequuta in ff.* Indebitum autem eſt; quod non debetur, & ſolvitur quodam errore juris aut facti, ut dicemus in *l. 1. C. eod.* Sed quia de indebito repetendo varie loquuntur hic leges: Nonnunquam enim videas rectè repeti indebitum; multis autem caſibus legum indebitum ſolutum non repeti, diſtinguendum eſt de triplici indebito. Primò enim eſt indebitum naturaliter & civiliter, id eſt nullo modo debitum, vel cum debetur aliquid ſub conditione, quæ tamen nondum venit. Nam ſi per errorem quaſi pure debeam; quod tamen debeo ſub conditione, ſi ſolvero, ſine omni dubitatione repeto, ita loquitur *l. ſub conditione, ff. eod.* Secundo dicitur indebitum naturaliter, id eſt, revera, tamen debitum civiliter, ut ſi ſpe futuræ numerationis do alicui chirographum pro centum, quod tamen non recepi; certe illud dicetur indebitum naturaliter, quia nulla naturalis numeratio intervenit. Eſt tamen debitum civiliter, quia adeſt forma literarum obligatoria. *l. non figura. ff. de action. & obl. & tot. tit. Inſtitut. de literar. obligat.* Quæ duo indebita ſine diſtinctione ſi fuerint ſoluta, poſſunt repeti, ut dicit ibidem glo. & gl. 2. infra *in l. 1.* per *l. cum fal. ſa, ſupra de jur. & facti ignorant.* nec diſtinguit ſive per ignorantiam iuris, ſive per ignorantiam facti probabilem, id eſt, quæ vel de facto proprio fiat, quia ſemper repetuntur illa indebita per leges, quas ibidem gloſſ. allegat. Tertio eſt indebitum civiliter, tamen naturaliter eſt debitum, ut eſt inter patrem & filium, dominum & ſervum; inter fratres qui ſunt in poteſtate patris. Illi enim cum accipiunt aliquid à ſe invicem, non obligantur invicem, quia lex civilis inter tales perſonas prohibet fieri obligationes. Obligantur autem naturaliter, id eſt, per res ipſas intervenientes; & in talibus civilibus indebitis gl. ibidem diſtinguit, quod erit ſolutum aut per errorem iuris, quod credo me obligari, & tunc nõ poteſt repeti: aut ſolvitur errore & ignorantia facti minus probabili, & reſpondetur quod negetur repetitio. Si autem ſolvatur indebitum ignorantia facti probandi, quæ eſt in facto alieno, tunc certo repetetur, exemplo eorum quæ diximus de indebito naturali & civili. Quæ omnia latius explicat d. gl. magiſtra. *in l. 1. ff. eod.* Ut autem condictio indebiti alicui competat, neceſſe eſt ut ſolvat ignoranter, ut rectè hic Azo monet, & Jaſ. *in rubric. ff. eod.* non habita diſtinctione, an is cui ſolvitur, ſciat vel ignoret, alias ſi ſciens ſolverit, cum ſcienti non poſſit oriri condictio indebiti, & illa ſic donatio non competit. Eſt autem differentia in eo, cum ignorans ſolvo ſcienti, quod tum non tantùm mihi competit condictio indebiti, verumetiam furtiva. *l. ſi procurator falſo. & quæ ibi Doctores de condict. ob cauſam.* Omnis enim condictio contra furem degenerat, id eſt, mutat ſuam faciem & naturam. *l. fin. ff. uſufr. quemad. caveat.* Si autem ignorans ſolvo ignoranti, tunc ſola condictio indebiti competit. Concipitur autem libellus in condictione indebiti hoc modo: *Ago contra Titium, domine judex, cui cum crederem me debere decem, cum tamen non debui, ei ſolvi. quæ decem tamquam indebite & ſine & ſine cauſa ſoluta repeto condictione indebiti.* Quæ forma breviter poteſt ſumi ex. *l. 1. & 2. ff. eod.* Hactenus de hac rubrica.

TITULUS VI.

De condictione ob cauſam datorum.

ACcedamus ad tit. *de condict. ob cauſ. datorum.* quæ rubrica multùm eſt expreſſior & melior; quam ea quæ eſt in Dig. Ideo multas cavillationes, quas Doctores iſtic uſurpant, hîc prætermittemus. Vocatur autem condictio, id eſt repetitio datorum, & eorum quæ ſunt data propter certam cauſam, quæ tamen cauſa non ſit revera ſecuta, ut cùm do tibi decem, ut diſcedas à lite, quæ eſt cauſa, quare tibi dem decem, ſi illa non

non ſequatur, id eſt, non diſcedas à lite; ſed pergas mihi negotium faceſſere coram judice modò competit mihi condictio ob cauſam datorum, quia non reverà cauſa ſit ſecuta. Continuatur autem hic tit. ad præcedentem hoc modo, ut breviter hic gl. & rectè doceat ſuprà in tit. de condictione indebiti dictum eſt, de cauſa præterita, quando ſcilicet ex præterito contractu vel quaſi puto me aliud tibi debere, quod non debeo ſi hoc ſolvo, poſſum condicere tanquam ſolutum indebitum propter falſam cauſam præcedentem vel præteritam. Nunc autem agemus de ea repetitione, quam facimus propter cauſam futuram. Cujus rei multa exempla ſunt *in l. 1. ff. eod.* Ideò convenit hic titulus cum ſuperiore, quia utrobique propter cauſam aliquid datur. In eo autem differunt, quòd in ſuperiore datur propter cauſam præteritam: nunc autem datur propter cauſam futuram, ut videtis accipi verbum *cauſæ* impropriè; nam aliàs cauſa ſemper eſt de præterito, cùm propriè accipitur, *l. damus, & quæ ibi notantur, ff. de condict. indeb.* & ut uno verbo dicamus: cauſæ nomen accipitur hic pro re aliqua, quam reſpectu dari debeas mihi præſtare, quam definit gl. *in rubric. ff. de cond. & demonſt.* hoc modo: cauſa eſt perſuaſio vel impulſio animi quæ à nobis exprimitur. Concipitur autem libellus in hac condictione ob cauſam, hoc modo: *Ago contra Titium: Domine judex, cui dedi decem, ut ſervum meum manumittas, ſed accepit decem flor. ſervum tamen non manumiſit. Condico igitur illos decem florenos actione, quæ vocatur condictio ob cauſam.* Quæ forma libelli ſumpta eſt ex *l. dedi, & l. ſi pecuniam, ff. eod.* & ſi quis dicat: nunquid ſi das decem, ut ſervus manumittatur, vel aliquid aliud fiat, hic eſt contractus innominatus, *l. jure gentium, §. 1. ff. de pactis.* Sed nunc habemus regulam traditam in gl. *§. actionum, in verb. ex permutatione, Inſtit. de action.* Quod quandocumque non eſt certum nomen contractûs, ut eſt in contractibus innominatis, tunc ſemper datur actio præſcriptis verbis. Si autem in noſtro caſu, cùm do, ut aliquid facias, eſt contractus innominatus, & talis contractus gignit actionem præſcriptorum verborum. Cur tu dicis hic dari actionem aliam, videlicet condictionem ob cauſam? Ad hoc eſt reſpondendum, verum eſſe concurrere hic duas actiones circa contractum do ut facias præſcriptorum verborum, & condictionem ob cauſam, tamen ad diverſos fines & effectus: nam tunc ago præſcriptis verbis, quando volo per judicem compelli adverſarium meum, ut contractum impleat, dicendo, quia dedi ei pecuniam, ut iret Romam, peto eum compelli ut hoc perficiat: in condictione autem ob cauſam non peto, ut contractus impleatur: ſed ut diſſolvatur, dicendo: Ille Titius accepit pecuniam ut iret Romam. Quod quia non fecit, ago condictione ob cauſam, ut mihi mea pecunia reddatur; quod eſt notandum contra indoctos advocatos, qui ſemper unum emplaſtrum omnibus vulneribus imponunt. Hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS VII.

De condictione ob turpem cauſam.

ACcedimus in nomine Domini ad tit. *de condictione ob turpem cauſam*, quam gloſſ. hic continuat breviter, ſed obſcurè ad præcedentem: aliquando autem clariùs in Digeſtis, eodem titulo cum aſſignatione differentiarum, quibus differret noſter à duobus præcedentibus titulis. Nam in duobus præcedentibus titulis dictum eſt de condictione rei datæ, ſed ob cauſam honeſtam: nunc autem agemus, quid juris ſit, ubi aliquid datur ob inhoneſtam vel turpem cauſam, & differt hic titulus ea nota à ſuperioribus. Præterea etiam in alio differunt: nam in condictione indebiti fit repetitio propter cauſam præteritam: in condictione autem ob cauſam datorum, de qua egimus in titulo proximo præcedenti, tractatum fuit de repetitione rei propter cauſam futuram, id eſt, quia non eſſet factum in futurum id propter quod res data fuiſſet. Nunc autem inquit gloſſ. generaliter tractabimus de repetitione rei propter cauſam præteritam turpem, vel etiam futuram turpem. Clauſa autem de præterito turpis, eſſet, ſi darem tibi decem, quia tu occidiſti, aut quia aliud quid turpiter deſignaſti: De futuro autem, quia do tibi decem, ut Titium occidas. Et ſic gl. hic, & in Pandectis tranſeat ſimpliciter. Quæ haud dubiè eſt vera in cauſa turpi de futuro, ut ſi do tibi ob turpem cauſam futuram, datur mihi repetitio. In eo autem quod gl. adjungit idem eſſe, ſi propter cauſam præteritam datur aliquid, ut hoc ipſum poſſim repetere. Doctores hîc plurimùm controvertunt, Petrus de bella Pertica, deinde Ultramontanorum princeps & Anteſignanus, quem ſequitur Cynus, Angel. hîc, Paul. de Caſtro *in d. l. 1. ff. eod.* & communiter hodie omnes Doctores dicunt quòd gl. quoad cauſas turpes de præterito malè dixerit: non enim eſſet idem, quoad repetitionem dati, ſi das ob turpem cauſam, quæ facta eſt, & ſi dederis ob turpem cauſam de futuro. Nam, inquiunt, ſi do alicui decem, quia occidit Titium, quæ eſt cauſa jam præterita turpis, tunc non poſſum repetere quod dedi. Quod ſi ſcio me aliquid non debere, nihil autem minus do vel ſolvo, tunc videtur eſſe donatio, ideò non poteſt repeti per l. 1. ff. *de condict. indebit.* & diximus latè in titulo præcedenti per *l. cujus per errorem, ff. de reg. jur.* & ita tranſeunt Innocent. & Doctores, Bartolus autem ut ſalvet hic gl. in l. *ſi flagitii*, 123. *ff. de verbor. obligat.* diſtinguendo de cauſa turpi expreſſæ vel tacita. Nam, inquit, ſi propter turpem cauſam tantùm à me expreſſam, alicui dedero, tunc poſſum datum repetere; ſi autem cauſa illa turpis eſſet tacita, tunc datum non poſſum repetere. Cauſæ turpis expreſſæ exemplum eſt, ſi dixero: do tibi centum, quia occidiſti Titium, quia ſtupraſti Bertam. Tacitæ autem turpis exemplum cauſæ eſt, Si do tibi, non dicendo propter quam cauſam, quamvis animo illam cauſam concipiam, ut ſi do cuidam fœneratori decem turonos, non addendo me dare propter uſuram, tunc rectè mihi non datur repetitio, quia præſumitur facta donatio, cùm ſciens ſolvi indebitum, & habent locum jura allegata in l. *cujus per errorem, ff. de regul. jur.* Nam certum eſt, ſi adjeciſſem me dare illa decem propter uſuram, quæ cauſa de præterito eſt turpis & expreſſa, ideò poſſum datum repetere, *c. debitores, extra, de jurejurand.* Illam diſtinctionem ſequitur etiam Jaſon vir magni ingenii, *ff. eod.* & nititur per l. *ſi in ſtipulatione, ff. eod.* Sed cum Rubrica generaliter loquitur de turpi cauſa, propter eam datum poſſit repeti: vos eam reſtringite ex l. 1. *ff. eodem.* Si turpitudo illa ſit ex parte accipientis, tunc poteſt repeti datum tanquam turpe. Secus autem, ſi illa turpitudo ſit ex parte dantis tantùm. Nam tunc non poteſt repeti. Exemplum eſt in muliere, quæ ſcit inter me & ſe non eſſe matrimonium de jure, quod ego ignoro. Ergo cùm dat mihi dotem, quia hoc facit turpiter ſciens non poſſe eſſe matrimonium, ideò repetitionem amittet, quod eſt pulchrum. Exempla autem prioris caſus cum ex parte accipientis eſt turpitudo, ut cùm poſſit res data repeti, poſſunt eſſe plurima, & generaliter ubique, quando quis accipit pecuniam propter rem quam tenetur ultrò & gratis facere, ut ſi do tibi pecuniam ne me interficias, & ne mihi ſis moleſtus, & poteſt clarum & uſitatum exemplum poni in muliere, quæ dat viro ſuo modo annuo certum aliquid, ut aureos centum pro alimentis: certè illud accipitur improbè & turpiter à marito, per *l. fin. ff. eod.* quia ultro tenetur ad onera matrimonii propter dotem acceptam, tamen ut ſuprà proximè diximus, in dote data ſemper ſint duæ tacitæ conditio-

nes, ſcilicet ſi ſequatur matrimonium, & ſi maritus ſuſtineat onera matrimonii, id eſt, uxorem alat, veſtiat. Ergo id quod alimentorum nomine accipit, poteſt condici ab uxore, vel ejus hæredibus. Sic quando eſt turpitudo in utroque, id eſt, in dante & accipiente, tunc etiam ceſſat repetitio, quia in cauſa turpitudinis ſemper eſt melior conditio poſſidentis, *l. penult. ff. eod.* Ergo concludendo cùm diximus condici hoc quod ob turpem cauſam datur, intelligendum ſi turpitudo ſit in accipiente tantùm. Sed nunc dubitari poteſt: quænam demum dicentur turpia? Bald. hîc pulchrè & prolixè hoc tractat, diſtinguendo inter turpia. Vos breviter dicite: *Turpia eſſe, quæ ſunt contra bonos mores naturales, vel etiam juris gentium.* Quæ hîc numerantur in l. *veluti, ff. de juſtit. & jure* & ſi aliquid contra pietatem, patriam, religionem deorum moliatur, illa ſunt improba: nam & turpia & adeò turpia, ut ne quidem poſſint juramento confirmari, ut ſi jurem me velle imminuere cultum deorum, vel aliquid facere quod ſit contra religionem, eſt quod adeò turpis, ut juramentum adjectum non obliget, & ita loquitur c. *non eſt obligatorium, de regul. jur. in 6.* Item ſunt turpia quædam pro tempore & loco, ut turpe eſt hîc ludere, quia prohibitum ſtatuto municipali, vel lege. Quibus caſibus ſi aliquid ſit datum vel acceptum, & turpitudo vertetur in accipiente, poteſt acceptum repeti, per quæ poteſt decidi uſitata & pervulgata quæſtio de amiſſis per ludum: an illa tanquam turpiter accepta, poſſint recuperari per condictionem: Baldus tractat hîc iſtam materiam, Doctores tamen reliqui tractant hoc in loco ordinario, *in l. C. de religioſ. & ſumptib. funer.* Quam legem quia non declaravimus, dicite breviter, cum quæritur an poſſit repeti id quod eſt per ludum amiſſum, eſſe diſtinguendum. Primò inter eum qui rem ſuam ludat, & qui alienam: nam qui ſuam ludit, id eſt, cujus eſt dominus, & ſit conſuetudo loci, ut tolleretur ludus, tunc certè amiſſum non poteſt recuperari. Sin autem rem alienam aliquis ludat, ut faciunt filiifamilias, Monachi vel Inſtitores, tunc certè qui aliquid accipit, non modò non lucrifacit, ſed etiam committit furtum, ſi ſciat filiumfamilias, *l. ſi ſervus cujuſdam, de condict. indebit.* Quod hodie eſt obſervandum contra iniquam ſententiam, quæ eſt annis ſuperioribus lata in quadam civitate imperiali, de quibus omnibus vide Anton. de Butr. *in conſil. 65. col. 2.* Qualia autem diximus de condictione turpiter acceptorum, quod poſſunt condici, eadem ſunt intelligenda de exceptione, quia qui actionem habet, ut vulgò dicimus, multò magis habet exceptionem. Ideò ſi quis lucri feciſſet aliquid à filiofamiliàs, monacho vel inſtitore, deberet id reſtituere, & ſi ageret pro reliquo debito per ludum, poſſet exceptione ſubmoveri, & ea obtinent in ludo, quem fortunæ dicimus. Alius eſt autem ludus honoris & libertatis, per quem data non repetuntur, ut eſt colluctatorum, pugilum, Athletarum, curſorum, & id generis aliorum honeſtorum ludorum, *l. qua actione, §. ſi quis in colluctatione, ff. ad leg. Aquil.* Et ut diximus de filiofamilias, monacho vel inſtitore, ita dicendum ſi per legem vel ſtatutum ſit prohibitus ludus: licet enim prohibens facit turpem cauſam, ideò hîc amiſſa per ludum, quem lex municipalis prohibet, poſſe condici & repeti.

TITULUS VII.

De condictione furtiva.

ACcedamus ad titulum *de condictione furtiva*, qui continuatur ad præcedentem proximè. Cœpit enim Imperator tractare de his quæ condicuntur propter aliquam turpem cauſam, ſed quia talis turpitudo ſæpenumerò committitur à furibus, qui nobis res noſtras turpiter auferunt: ideò nunc tractabimus, quo pacto illæ res furto detractæ poſſint condici. Differt autem hic titulus plurimùm ab eo qui eſt de furtis, & ſic actio condictionis furtivæ multùm differt ab actione furtiva. Nam condictio furtiva, de qua hîc agimus, eſt tantùm perſecutoria rei, id eſt, cùm illa actione agimur, nihil aliud agimus, niſi ut ſimpliciter rem ſublatam recuperemus, *l. ſi pro fure, §. condictio, ff eod.* Cùm actio furti non tantùm ſit perſecutoria rei, ſed etiam pœnalis: nam ſcimus quòd contra furem manifeſtum ſi agimus actione furti, tunc conſequimur quadruplum, in quo quadruplo eſt ſimplum, *§. rei perſecutio, §. quadrupli, inſtit. de actio.* In furto non manifeſto conſequimur duplum, id eſt, rem ipſam, & pro pœna æſtimationem, *§. in duplum, Inſtit. de action, l. de his, C. de furtis.* Quæ quidem actiones cùm dentur ex diverſis cauſis, item ad diverſa, ideò, una aliam non tollit: finge enim actum eſſe condictione furtiva, & conſecutum eſſe rem furtivam, tamen non prohibeor deinde etiam pœnali furti actione agere, quia per unam alia non eſt excluſa. Ita dicit gl. *in verb. condictionis, infra, in l. 1.* quæ allegat d. *l. ſi pro fure, §. furti, ff. eod.* Competit autem iſta actio tantum ei qui eſt dominus rei furtivæ, & ejus hæredi, *l. 1. & ibi gloſſ. ff. eod. tit.* Quare differt hæc actio à reliquis omnibus condictionibus: nam reliqua dantur his qui non ſunt domini, hæc domino tantùm. Et hoc eſt quod dicitur: omnem condictionem in fure degenerare, id eſt, eſſe alterius generis, quam ſit alibi in reliquis non furibus. Deinde datur contra furem, vel etiam ejus hæredem, *l. ex cauſa, in 2. reſponſo*, ff. eod. non habito aliquo reſpectu, an à fure ad hæredem aliquid pervenerit, vel non, *§. ſi, Inſtit. de obligat. quæ ex delict. naſcunt.* In quo etiam hæc actio differt ab aliis quæ ex delicto naſcuntur. Nam alibi hæredes delinquentium non conveniuntur, niſi aliquid ad eos pervenerit, ut dicemus infrà ex delicto defuncti. Dicet autem aliquis: Video tamen hæredes delinquentium conveniri, cùm aliquid à delinquentibus ad eos pervenerit; nunquid etiam hæc actio condictionis furtivæ oritur ex delicto, id eſt furto? Quare ergo dicis, hæredes delinquentis hic ſemper conveniri, etiamſi ad eos nihil pervenerit? Ad hoc eſt reſpondendum quòd condictio furtiva non oritur præciſè ex delicto, ſed ut gl. fi. infrà eod. l. 1. docet, oritur ex variis figuris cauſarum, & ſimilem gl. tamen locupletiorem habetis in d. l. *ſi pro fure*, in fi. ff. eod. quam ut rectè intelligamus, repetendum eſt aliquantò altius id de quo agemus. Principio ſciant domini mei eſſe generalem diviſionem in perſonales & reales, *§. 1. Inſtit. de action.* Perſonalium autem actionum cauſæ & tanquam fontes ſunt duæ. Aut enim naſcuntur ex contractu vel quaſi, & ex maleficio vel delicto, vel quaſi Realium autem actionum una eſt cauſa ſcilicet jus dominii, quod prætendo me habere in re, vel quaſi. Cum ergo cauſam quæris, unde oriatur condictio furtiva, idem dicis, ſi quæras: eſt ne condictio furtiva actio realis vel perſonalis? Cynus hic reprehendit gl. & dicit eam oriri ex maleficio, quaſi dicat eam eſſe perſonalem, quem ſequuntur multi moderni, ut Angel. hic tamen mihi rectius videtur loqui gloſſa quam ſequitur Bart. Salicet. hic & Jaſon *in §. omnium, Inſtitut. de action. col.* 30 mihi, quod naſcatur ex variis figuris cauſarum, id eſt, habet aliquid perſonalis actionis, item realis. Eſt enim perſonalis quoad conventum furem, qui ex delicto convenitur, quod parit actionem perſonalem: item eſt realis ex parte actoris, quia actor prætendit dominium rei, & hoc eſt intentare actionem realem, unde non faciunt indoctè, qui iſtam actionem nec realem, nec perſonalem dicant, ſed anomalam, quaſi dicas irregularem. Ex his quæ diximus, apparet liquidò quomodò debeant formari libelli. Nam actor debet ſe fundare in dominio, reum autem dicere poſſidere

habere furtivam, ut liquet ex l. 1. *l. ex cauſa*, *ff. eod.* & ſi contingat rem furtivam eſſe peremptam, tum agens conſequatur ejus æſtimationem, *l. in re furtiva*, *ff. eod.* in qua æſtimatione ſemper ratio habebitur rei furtivæ, ut plurimi fuit, id eſt, cùm eſſet res optima & vendita viliſſimè: quia fur ſemper eſt in mora, ut dicemus in l. 2. infrà, eod. tit. & eſt expreſſum in d. *l. in re furtiva*, in fine, ff. eod. tit.

TITULUS IX.

De condictione ex lege, & ſine cauſa, vel injuſta cauſa.

1 AGgrediamur nunc in Dei nomine tit. *de condict. ex lege*, *&c.* qui titulus eſt obſcurus propter ea quæ tradit Bart. *in l. 1. ff. eod.* & ſequitur Bart. *in rubrica hic*, ſubtiliter quidem ille. Cæterum extra ſemitam & alieno loco, ne interim dicam etiam inutiliter: itaut Paul. de Caſt. hîc, Bart. inanis ſubtilitatis accuſet, *l. 1. ff. eod.* Nos breviter, ut ſolemus, ea attingamus tantùm circa Rubricam, quæ ſunt cognitu neceſſaria, itaut recto ordine procedamus. Continuatur autem hoc modo: Singulatim & in ſpecie ſuprà tractavimus de multis condictionibus: nunc autem in genere tractat de generali condictione, quod intelligendum de ea quæ vocatur ſine cauſa, vel injuſta: nam condictio ex lege ſpecialis eſt, itaut ſuperiores: de condictione autem ſine cauſa vel cauſa injuſta nihil hîc agemus, eoquòd partim iſtarum condictionum materia ſit explicata titulis ſuperioribus. Examinanda eſt igitur unica condictio ex lege, quæ tum competit, quando aliquâ novâ lege inducitur obligatio, nec tamen exprimitur nomen actionum, tunc debemus agere condictione ex lege, ita dicit text. *in d. l. unica*, *ff. eod.* Vult dicere text. ibidem ut intelligamus, ut detur alicui actio, quæ vocatur condictio ex lege, neceſſe eſt ut illud jus agendi recens inductum ſit ex lege, qua lege ſi non cautum de genere actionis eſſet, poſſet ex lege agi rectè, cujus rei ponuntur ſex exempla *in d. l. unica*, *ff. eod.* & multa alia ibi per Bartol. & Paul. Caſtrenſ. Nobis ſufficit unum vel alterum exemplum adduxiſſe, ut tit. intelligamus funditus, vos ſcitis quòd ex pacto nudo *ich. will. dir das buch geben.* non oritur actio, ſcilicet de jure Digeſtorum veteri, & donatio facta nudo pacto, erat inefficax ad agendum. Secuta eſt autem lex Codicis, l. *ſi quis argentum*, §. *ſin autem*, *C. de donat.* ubi diſponit lex, quod per donationem nudo pacto factam virtute iſtius legis poſſit donatarius agere ad rem donatam. Ergo lex illa inducit obligationem quæ antea non erat; quæ obligatio producit actionem, quæ actio vocatur condictio ex lege, id eſt, ego condico illud, quia iſta vel iſta lex mihi permittit. Præterea ſalarium, quod hodie promittitur advocatis utcumque nudo pacto, tamen inducit obligationem non quidem propter contractum factum, ſed quia lex Codicis id diſponit, ut advocatus poſſit agere pro ſalario ſuo etiam nudo pacto, *l. unica ſupra*, *de ſuffragio*: & vocantur illa beneficia legum, veſtimenta pactorum nudorum: tamen cùm quidam obſcure dicunt pacta veſtiri legis auxilio, idem eſt, ac ſi tu dicas: fit nonnunquam, ut ex nudo pacto poſſimus agere, non quidem ratione contractûs, qui per ſe eſt ſterilis, ſed propter auxilium legis, quæ lex vult iſtud merum pactum obligationem inducere. Si autem provectior aliquis dicat, audio, cùm non exprimitur in lege nomen actionis, quod tum ſit decurrendum ad condictionem ex lege, ſed hoc falſum eſt per l. 1. 2. & 3. l. *quotiens*, *ff. de præſcript. verb.* ubi dicitur: quoties non occurrat nomen actionis, tum ſit recurrendum ad actionem in factum, quæ ideò dicitur ſubſidiaria. Quid ergo tu hîc facis ſubſidiariam actionem ex lege? ei eſt reſpondendum, utrumque eſt verum, diverſis tamen modis. Nam ad actionem in factum tum recurritur, quando certum eſt aliquem eſſe mihi obligatum, tum ſi non ſuppetat mihi alia nominata actio, tum certè decurro ad actionem in factum: ita vult gloſſ. magiſt. *in* §. *fin. C. de interdict. gl. in rubrica*, *ff. de præſcript. verb.* Exemplum poteſt ſumi ex l. *ſancimus*, *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Vbi emens vaſa, veſtem, vel alia quæ miniſterii ſunt eccleſiaſtici, non tantum cogitatur per rei vendicationem reſtituere illa vaſa, veſtem, & alia quæ emit, verumetiam perdit pretium: Nunc finge ementem vaſa illa argentea, quæ vocamus calices, illa vaſa conflaſſe iterum; & ampliùs non conſtare; quærebatur nunc, quæ actio deberet dari? Nam rei vendicatio ampliùs non competit, quia alia non datur, niſi contra poſſeſſores; ſed hic ampliùs non poſſidet, æquum tamen erat actionem aliquam dari Eccleſiæ; dum dicit lex: quia aliud nomen actionis non occurrit; æquum autem eſt dari aliquam actionem. Datur igitur actio in factum, quod non ſit in condictione ex lege, tamen illa non datur per obligationem ex contractu vel delicto, ſed tamen ideò, quia lex eam inducit: Quæ lex ſi non eſſet, non poſſet illa alia actione agi. Quam differentiam ponit Bald. in c. *dilecti*, *extra*, *de judic.* & dicit eam eſſe de apicibus juris. Et quòd hîc dicimus condictionem induci ex lege nova, hoc extendendum eſt, ut Bartol. *in d. l. unica*, facit ad Conſuetudines partiales locorum. Item ad ſtatuta municipalia. Item ad Ordinationes principum, ut quotieſcumque per ſtatutum interveniat obligatio, quæ aliàs non eſſet, ut dicatur tunc agere condictione ex ſtatuto, vel condictione ex moribus, ſi eſt conſuetudo, vel condictione principalis conſtitutionis. Cujus rei unum exemplum afferam; Scimus hodie permiſſum eſſe leviter jurare, quod propter frequentem uſum eſt impunitum, ſupervenit nova conſtitutio noſtri principis, qua cavetur, ut qui audiat aliquem jurantem per Deum, exigat ab eo denarium. Finge eum, à quo exigitur, nolle dare pecuniam, an poſſit conveniri jure, & qua actione poſſit conveniri? Certè dicendum eſt, quia illa conſtitutio principis, quæ eſt pro lege, inducit de novo obligationem, nec adjicit nomen actionis. Certè poſſem audiens aliquem jurantem convenire actione, quæ vocatur condictio ex principali lege. In eum modum poſſunt poni exempla plurima in ſtatutis municipalibus, & in aliis principum partialibus legibus, ut dicit Bartolus: cujus tamen ſententia tunc eſt vera, ſi tales principes non recognoſcant ſuperiorem, etſi habeant perpetuam juriſdictionem: tunc enim funguntur officio ſummi principis, & eorum conſtitutiones dicuntur jus civile, ut pulchrè Bartolus in l. *omnes populi*, *ff. de juſtit. & jure*, habet. Si autem non habeant perpetuam juriſdictionem, vel recognoſcant ſuperiorem; tunc illorum principum placita vel decreta non ſunt jus civile, ſed tantùm prætorium. Ideò non poteſt agi condictione ex lege, quæ eſt actio civilis, ſed ageretur actione in factum, quæ actio eſt prætoria, ut gl. in d. §. fin. Inſtitut. *de interdict.* & ſic Jaſon intelligit dictum Bartol. de principum placitis. Quæ autē diximus de condictione ex lege, ea voluimus intelligi, quando agatur civiliter, & tunc demum ea competat, & ideò differt ab accuſatione ex lege, quæ tunc datur, quando nullo præcedente delicto, lex tamen nova aliqua delictum inducit, tum poſſumus ex illa lege aliquem accuſare criminaliter, & dicitur non condictio ex lege, ſed accuſatio ex lege, quemadmodum id eſt clarum in ſtatutis municipalibus noſtro tempore: videmus eſſe delictum audire miſſam, quia prohibitum eſt lege principali, quæ lex facit delictum, quod aliàs delictum non fuit. Finge aliquem audiviſſe miſſam Rottenbergi, & quòd ſic in pœnam inciderit: dubitari poſſet quo pacto poſſit accuſari ille delinquens, ut pœnam lueret? Et audivimus non quod ex accuſatione ex lege, & ita procedunt ferè omnes accu-

ſationes noſtri Bedelli tanquam fiſcalis univerſitatis, apud quos multa ſunt pœnalia, quæ aliàs non ſunt, ut geſtare gladios, ferre calceos non ligatos: unde ſi accuſentur ſtudioſi, non poſſunt ex alio capite accuſari, niſi ex ſtatuto, ſed monitos interim volo auditores meos, quod quamvis dicatur hîc & alibi jus agendi, quæ vocatur condictio ex lege oriri per aliquam legem, quæ talem obligationem inducat, quòd tamen leges non ſemper producant iſtam actionem, ſed aliquando etiam producunt officium judicis, quod eſt aliquantò levius quàm actio: Et ut intelligamus, quando lex actionem vel officium judicis inducit, diſtinguendum eſt, ut per Bartol. *in l. unica, ff. eod.* quam ſequitur Salicet. in l. 1. ff. eod. Nam quando verba legis diriguntur ad ipſum judicem, tunc iſta lex officium judicis inducit: Exemplum eſt de reſtitutione in integrum. Si autem verba diriguntur ad partes, vel etiamſi impersonaliter loquatur lex dicendo, judicium dabo, tum oriatur actio, præſertim ſi verba diriguntur ad actorem: ſi autem diriguntur ad reum, tunc datur ei ex illa lege exceptio. Exempla poſſunt peti ex l. 1. ff. *ad S.C. Macedon.* de exceptione quam habet filiusfamiliàs in mutuo dato. Item ex l. 2. ff. *ad S.C. Velleian.* ubi mulier conventa propter interceſſionem, exceptionem habet ne conveniatur. Et hactenùs de Rubrica.

TITULUS X.

De actionibus & obligationibus.

Accedamus ad tit. *de actionibus & obligationibus*, qui eſt difficilis & ſubtilis, & continuatur obſcurè hic per gl. ad præcedentem. Vult autem gl. rectè intellecta hoc dicere: ſuprà eſt dictum de quibuſdam ſpecialibus actionibus, ſcilicet de condictionibus, quæ ſunt, ut hîc Azo dicit, perſonaliſſimæ actiones. Præterea dicetur paulò poſt de quibuſdam actionibus ſpecialibus. Ideò hîc tanquam in medio tractabimus quædam communia actionum: nam non eſt novum in jure, ut quibuſdam ſpecialiter enumeratis tandem clauſula generalis ſubjiciatur, ita dicit text. in l. *ſi ſervus ſervum, §. inquit, ff. ad l. Aquil.* non poterunt autem iſta communia actionum rectè intelligi, niſi initio cognoſcamus quæ ſit actionis nativitas, vel unde oriatur. Ideò ſciendum eſt tria eſſe in jure, quæ licet videantur eſſe eadem, tamen differunt tempore & origine, ut ſunt contractus, obligatio & actio. Contractus enim ſunt facti, qui fiunt per conſenſum hominum, qui conſenſus cùm eſt inter partes conſtans & firmus, tum inducit quamdam obligationem, quæ obligatio eſt jus, ut infrà audiemus; & ſic obligatio eſt filia contractuum, quæ filia obligatio porrò aliam filiam gignit, quæ vocatur actio. Ita pariendi modum exprimit l. *licet*, 42. §. *ea, ff. de procurat.* & ibi gl. pulchre hoc explicat per text. in princ. inſtitut. *de verb. obligat.* Quemadmodum ergo filia non eſt ſine matre, ſic quoque non eſt obligatio ſine contractu vel quaſi, dum tamen delicta quoque comprehendamus. Deinde nec eſt actio ubi nulla præceſſit obligatio, id quod haud dubiè eſt in perſonalibus actionibus. Nunc ergo dicit aliquis: cùm actio ſit filia obligationum, & ſic obligationem neceſſe tempore præcedere ſaltem intellectu, quî factum eſt ut hîc Imperator inverſo ordine, primò actionem, deinde obligationem in ſua Rubrica complexus ſit? Ad hoc dicendum, ut hîc per Cynum, verum eſſe non cuſtoditum legitimum ordinem ab Imperatore, dum primam actionem, id eſt, ſi as nominavit; ſed hoc non eſt factum ſine cauſa, quia in hoc tit. præcipuè tractaturus ſit de actionibus, & ex parte de obligationibus. Ut autem cognoſcamus verba Rubri. ſciendum obligationem eſſe juris vinculum, quô neceſſitate aſtringimur ad aliquid ſolvendum ſecundùm civitatis noſtræ jura, ita definit text. in princip. Inſtitut. *de obligat.* Ex quo videmus obligationem eſſe jus, & qui habet obligatum aliquem, habet jus contra eum. Quod jus eſt incorporale, §. fin. Inſtitut. *de rebus corporalibus*, & ut gloſſ. in allegato titulo *de obligat. in inſtitut.* dicit: quemadmodum boves ligantur loro, vel vinculis, ſic quoque qui ſunt nobis obligati & obnoxii contractu, ſunt nobis quodammodo obligati. Quæ vincula deinde in judiciis aperiuntur per actiones. Sic enim gloſſa ibi:

Verba ligant homines, taurorum cornua funes,
Cornu bos capitur, voce ligatur homo.

Eſt autem obligatio duplex, civilis & naturalis, & utraque per ſe eſt inefficax ad agendum. In naturali tantùm habemus text. in l. *Stichum, aut.* 95. §. *naturalis oblig. ff. de ſolut. & liber. l. fidejuſſ. ff. de fidejuſſ. & mandator.* Quemadmodum ſunt obligationes inter patrem filium in poteſtate, inter dominum & ſervum, inter me & pupillum. Præterea in obligatis ad antidora, id eſt, ad remunerationem, ut habemus text. in l. *ſed etſi*, §. *conſuluit, ff. de petit. hæredit.* Nam licet illis caſibus natura quidem exigat, ut aliquis mihi ſit obligatus, ſi quid tibi beneſeci, tamen illa obligatio tam eſt ſterilis in jure, ut actionem in jure non producat. Verum tamen eſt, ſi quid datum ſit, tunc propter illam obligationem naturalem non poteſt à me repeti, l. *hoc jure*, §. *penult. ff. de donat.* & eſt illa naturalis obligatio fundata à jure gentium. De civili obligatione tantùm, quod non pariat actionem, habemus exemplum in obligatione ante biennium per text. inſtitut. *de litterar. obligat.* Licet enim ego me tibi obligem per ſcripturam, tamen inter biennium ſemper poſſum opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, quam ſi oppoſuero & vicero, jam illa civilis obligatio quæ eſt per literas inducta, ſine effectu erit. Neceſſe ergo eſt, ſi debet alicui competere actio, ut civilis & naturalis obligatio concurrat: civilis eſt ex literis; naturalis eſt ex numeratione, & ita civilis obligatio eſt loco patris; naturalis autem loco matris, quæ duæ prolem actionem deinde producunt. Ita pulchre docet Bartol. in l. 1. col. 4. ff. *de condict. indebit.* Ex quibus autem fontibus oriantur illæ obligationes, non eſt hujus loci dicere; remitto autem vos ad inſtitutiones in tit. *de obligationibus.* Hactenùs de ſecunda parte Rubricæ, ſcilicet de obligationibus. Nunc ſupereſt ut de actionibus, quibus eſt maximè tit. hic dedicatus, loquamur. Sentio autem ſciendum, actionem eſſe jus perſequendi id quod debetur in judicio. Ita definit textus, in princ. Inſtitut. *de action.* Ejus multæ ſunt diviſiones, quæ quia non habent hîc uſum in hoc titulo, omittendæ ſunt, excepta unica, in qua fundata eſt l. 1. C. eod. Nam actionum quædam ſunt directæ, quædam utiles. Directæ ſunt, quæ dantur ex ſententia & verbis legis: utiles autem, quæ non dantur quidem, ſi verba inſpicias, tamen ſi ſententiam, ex æquitate quadam competunt. Exemplum eſt per l. 12. tabular. inducta eſt actio. *Si quadrup. pauper. feciſſ. dicat.* Quæ tum datur quando animal fuerit quadrupes, finge dari noxiam per animal bipes: huc ſe verba legis non extendunt; tamen ſententia legis videtur eadem eſſe in bipedibus, quæ in quadrupedibus eſt. Ideò propter æquitatem quoque utilis debet dari actio: earum autem actionum certæ & ſolemnes formulæ erant propoſitæ: quam ſi ſi quis inſcitè propoſuiſſet, in triduo cadebat cauſa. Id quod Cicero ſibi ſumit exagitandum multis locis *in oratione pro Lucio Murena, & Aul. Cæcin.* Quæ formulæ hodie ſint ſublatæ per rubrum & nigrum ſuprà, *de formulis & impetrat. action. ſum. ſublatis.* Unde hodie per jus canonicum eſt deciſum, quamvis apud legiſtas magnâ contentione controvertatur, quòd non ſit neceſſe in libello exprimere nomen actionis, ut in c. *dilecti, extra, de judic.* Quod etiam Bartol. in l. 1.

in fine princ. *de edendo*, dicit obſervari hodie in practica, ſed loco actionis neceſſe eſt cauſam agendi proponere, quæ ſit apta, & qua probata debeat ſequi condemnatio. Ita gl. magna & magiſtra in d. l. 1. in princip. ff. *de eden.* tamen illæ efficiunt ut reus ex libello cognoſcat an velit litigare an cedere liti. ob quod neceſſe eſt fieri ejus mentionem in libello, d. l. 1. in princ. ff. *de eden. l. edicto*, C. *de edendo.* Sed cum iſta cauſa in libellis variè proponatur propter diverſitatem actionum. Ut ergo cognoſcamus quomodò ſint actiones cognoſcendæ, diſtinguendum de actionibus. Aut enim ſunt perſonales actiones, tum in libello res & cauſa exprimenda eſt. De re non eſt dubium. Nam aliàs non conſtaret, de quo litigarent partes. Prætereà dicitur iſta actio continere cauſam, quia emi: Jam emptio eſt cauſa petitionis: deinde ſequitur concluſio, potiſſima pars in libello, & ea vocatur actio. Unde ſi quis in libello, actionis perſonalis proponeret veram cauſam, quia emit, &c. in ea ſuccumberet, tamen non prohiberetur aliam cauſam in libello exprimere. In actione autem reali res quidem eſt exprimenda, ut ſuprà, tamen cauſam ponere non eſt neceſſe, quia actionum realium eſt tantùm una cauſa, ſcilicet dominium. Ideò qui ageret reali actione, & ſemel ſuccumberet, non poſſet ampliùs agere. Quia in prima actione omne jus ſuum in judicium deduxiſſe videtur *l. ſi mater*, 11. §. *eamdem*, 4. ff. *de except. rei judicat.* Quod eſt in favorem rei receptum, ut dicit gl. magna in l. 1. ff. *de edendo.*

TITULUS XII.

Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur.

ACcedamus ad tit. *ne uxor pro marito*, &c. qui titulus eſt pulcher, ſed male obſervatur in Germania, ut multa alia propter ignorationem juris, & continuatur ad præcedentem hoc modo: Suprà diximus de actionibus & obligationibus; deinde quomodò actiones competant hæredibus activè & paſſivè, & quod videri poterat alicui quod juris eſſet in hærede, hoc etiam eſſet in uxore pro marito, vel matre pro filio, & è diverſo propter ſummam conjunctionem earum perſonarum, ut hîc rectè gl. in rubrica dicit. Ideò ſubjicitur hic titulus negativus, ne uxores ſcilicet pro maritis, & ne mariti pro uxoribus conveniantur, qui eſt cum Rubr. cùm habeat perfectam ſententiam, & diſponat. Ideò poteſt pro lege citari in caſu, quo alicui non ſuppeteret lex, quæ eſt doctrina Doctorum, præſertim Jaſ. in rubric. ff. *ſi cert. petat.* & regulariter omnes rubricæ negativè vel prohibitivè conceptæ, ſemper habent orationem perfectam & vim legis, ut eſt ſuprà ne ſanctum baptiſma reiteretur, ne fidejuſſor vel mandator dotium dentur; & in ſimilibus, &c.

TITULUS XIII.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſervus pro domino conveniatur.

SEquitur tit. *ne filius pro patre, &c.* quem titulum Bartol. dicit eſſe loco ſummarii omnium legum, quæ ſunt in hoc tit. & quia habet orationem perfectam, quemadmodum titulus ſuperior, ideò quoque poteſt pro lege allegari per ea quæ diximus in rubrica tituli ſuperioris, & continuatur ad præcedentem hoc modo: vidimus ſuprà uxorem pro marito non poſſe conveniri, & ſic unum affine pro reliquo. Dubium autem erat, quid juris eſſet ſtatuendum in filiis & patribus, an pater poſſet conveniri ex obligatione vel delicto filii, & è converſo. Item an patronus poſſit conveniri pro ſuo liberto, Dominus pro ſervo? & quoad patrem & filium attinebat, dubitatio ex eo oriebatur: nam ſcimus, patris & filii perſonam cenſeri pro unica. Ita habemus text. in fine, C. *de impuber. & aliis ſubſtitut.* §. *ei verò qui*, & §. *poſt mortem.* Item text. in *l. cùm ſcimus, in fin.* C. *de agricol. & cenſit. lib.* 10. Dubitatio autem circa patronū & libertum oriebatur ex eo, quia libertus id quod eſt, refert acceptum ſuo patrono, & ita à patrono quodammodo habet eſſentiam, *argum. l.* 2. *infrà, de liber. & eorum liber.* tamen his omnibus non obſtantibus, Imperator ſic ſtatuit, nec patrem pro filio, nec patronum pro liberto, nec dominum pro ſervo, & è diverſo poſſe conveniri.

TITULUS XIV.

An ſervus ex ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur.

ACcedamus ad tit. *An ſervus ex ſuo facto, &c.* qui titulus non habet magnum uſum hodie, ut alia pleraque jura loquentia de ſervis: tamen id argumentum ad multa facit & continuatur hoc modo: Diximus ſuprà alium pro alio non poſſe conveniri, itaut non poſſet filius pro patre, uxor pro marito, & è diverſo conveniri. Dubitabatur autem, quid juris eſſet in eo qui ut ſervus contraxiſſet, & deinde liber factus fuiſſet, an ex eo facto iſte recens liber factus poſſet conveniri ab aliquo. Dubitationem autem movet, quia is qui hodie fit liber, alius videtur ab eo qui fuit ſervus heri, *l. qui res*, §. *aream*, ff. *ſi ſolut. l. ſi ſervus*, ff. *de adim. leg.* Hoc nunc tractabitur in iſto tit. cum rubrum quæſtionem tantùm contineat. Quæ quæſtio deciditur deinde per nigrum, id eſt, leges, cùm ſemper reſponſio debeat fieri ad interrogata, l. *Aurelius*, §. *Sticho*, *ff. de lib. leg.* Ideò hîc pulchrè infert Bald. quod in deciſione vel conſiliis Doctorum ſemper inſit tacita clauſula, ſcilicet ſecundùm ea quæ ſunt propoſita, & cùm iſtud rubrum nihil diſponat, ſicut omnia alia concepta per modum quæſtionis; ideò non poſſet citari pro jure vel lege. Quod ſecùs dicimus fieri in rubr. quæ habent certam ſententiam, vel orationem diſponunt, ut ſunt quæ incipiunt à dictionibus, *ut*, *ne*, *&*, quandocumque enim ſunt talia Rubra, tum ut perfectè diſponentia citantur pro ipſis legibus: ita eſt pulchra gl. in rubric. ff. *ſi quis liber eſſe juſſ. fuerit.*

TITULUS XV.

Quando fiſcus vel privatus debitoris ſui debitores convenire debeat, vel poſſit.

ACcedamus ad titulum, *quando fiſcus vel privatus*, *&c.* qui titulus cum reliquis duobus proximè ſequentibus ad titulos ſuperiores venit in modum exceptionis. Nam ſuprà pro regula traditum eſt, alium pro alio non poſſe conveniri, ab hac regula excipitur caſus qui tractatur hîc: nam aliquando fiſcus vel privatus pro ſuo debitore poteſt convenire alium, id eſt, debitorem debitoris, ut dicemus infrà, l. 2. Erimus autem hoc loco breviores, quia bonam partem ſuprà in l. 1. *de condict. ex leg.* hujus tit. attigimus.

TITULUS XVI.

De hæreditariis actionibus.

SEquitur titulus *de hæreditariis actionibus*, qui eſt pro exceptione ſuprà traditæ regulæ, quemadmodum etiam titulus ſuperior proximus, ut ibidem quoque notamus, vel poteſt etiam continuari hoc modo: dictum eſt ſuprà, quomodò alius pro alio ut pro alio conveniri non poſſit: nunc verò tractabimus de eo, ubi alius pro alio, non quidem alius, ſed ut idem conveniri poſſit. Scimus enim fictione juris hæredem & defunctum cenſeri pro eadem perſona, ut in Authent. *de jurejur. à morient. præſtit.* §. 1. & ita tùm hæres convenitur loco defuncti, quamvis reipsâ ſit alius quàm defunctus, tamen convenitur idem defunctus propter jura, quæ à defunctis activè & paſſivè deſcendunt in hæredes. Pro intellectu autem ſciendum Rubr. hæreditarias actiones dici, quæ dantur ipſis hæredibus activè, id eſt, quas hæredes poſſunt exercere, vel quæ dantur contra hæredes paſſivè, id eſt, quas ipſi propter hæreditatem ſuſtinere débent, l. *hæreditarium*, *ff. de action. & obligat.* Nam hæreditas eſt quaſi domina omnium jurium & rerum quæ ſunt in bonis defuncti. Ita habemus pulchrum textum in l. 1. §. 1. ff. *ſi quis teſtam. liber. eſſe jus eſſe fuerit.* Ideò ſi tum illa domina hæreditate omninò deſcenderit in hæredes, æquum eſt ut hæres jam dominus actionis activè & paſſivè habeat, quæ antea habuit ipſa hæreditas. Dantur autem iſtæ actiones hæreditariæ contra univerſales ſucceſſores, id eſt, hæredes, vel etiam emptores univerſitatis, non autem contra ſingulares ſucceſſores, ut contra legatarium vel emptorem alicujus rei, l. *fine*, *infra eod.* Quod tamen intelligite verum de actionibus perſonalibus, quæ non poſſunt, niſi contra univerſales ſucceſſores intentari. Cæterùm ſi habeam realem actionem ut hypothecariam; tunc certè poſſum omnem detentorem, ſive ſit univerſalis, ſive ſingularis ſucceſſor, convenire hypothecaria, quod non eſt ſingulare hoc loco. Nam realis actio ideò dicitur rei perſecutoria, & perſequitur rem, apud quemcumque poſſeſſorem ſit, *l. fin.* § 2. *C. de jure deliber.*

TITULUS XVII.

Ex delictis defunctorum, in quantum hæredes conveniantur.

ACcedamus ad tit. *ex delictis defunctorum*, &c qui rectè continuatur ad proximè præcedentem hîc, ut eſt gl. in l. unica, in verb. *deliquit*, *C. eod.* Dictum enim fuit ſuprà generatim, hæredes defunctorum conveniri propter contractus quos defuncti celebrârunt: Nunc rectè dicendum eſt quando & quatenùs teneantur hæredes ex delicto defuncti. Habet autem hæc Rubr. quæſtionem, quæ *in l. unica*, *C. eod.* ſolvitur per reſponſionem ſub diſtinctione.

TITULUS XVIII.

De conſtituta pecunia.

ACcedamus ad tit. *De conſtituta pecunia*, qui eſt valde utilis propter mercatores, qui utuntur hodie peculiariter contractibus conſtituti; quemadmodum hîc breviter Bald. *in rubrica*: Continuatur autem ad præcedentem hoc modo: dictum eſt ſuprà, quemadmodum hæredes alieno nomine nonnunquam poſſunt conveniri. Et quia per conſtitutum nonnunquam convenitur quiſque alieno nomine; ideò rectè ſubjungitur hîc tit. Circa cognitionem autem Rubricæ & tit. ſciendum eſt, conſtitutum dici, quando quis pro ſe vel alio conſtituit, id eſt, profitetur ſe aliquid ſoluturum, ut cùm Titius debet Sempronio centum, ſi ego recipio in me obligationem, & dico Sempronio me ſoluturum pecuniam, dicetur contractus conſtituti eſſe initus, imò poteſt etiam fieri, ut dicam creditori meo alium quemdam pro me ſoluturum, & dicatur eo caſu quoque conſtitutum eſſe per pulchram regulam, quam tradit hîc Bald. *in* 3. *col.* Nam cum factum tertii promitto, non videor præcisè obligare tertium, ſed perinde dicere, ac ſi dicam me curaturum, ut ille tertius faciat: textus eſt *in l. qui autem*, §. *ſed etſi*, *ff. d. tit.* Summa autem æquitate ſunt iſta conſtituta introducta per Prætores, ut d. l. ff. eod. quâ æquitate ferè conveniente juri gentium, multorum opinione eſt introductum, ut conſtituta per nuda pacta facta, tamen ſint valida, & ad agendum efficacia, contra vulgatam regulam traditam in l. *jure gentium*, *ff. de pactis*, ubi dicitur ex nudo pacto non poſſe agi. Unde qui putant conſtituta eſſe nuda pacta, neceſſe habent ut dicant ſpeciale eſſe in conſtituto: hujus autem ſpecialitatis eſt ratio, quòd ſcimus conſtitutum eſſe quodammodò acceſſorium obligationis antè natæ. Ergo cum ego conſtituo me aliquid ſoluturum, tunc videtur geminata obligatio: una eſt ex priore contractu, altera ex iterata promiſſione, unde illa geminatio promiſſionis facit, ut quantumcumque ſit nuda, tamen producat actionem, *l.* 1. §. *delictum*, *ff. eodem*, quemadmodum in ſimili videmus: nam ſcimus quòd confeſſio extrajudicialis tanquam nuda, non pariat actionem, leg. *tale pactum*, *in princ. ff. de pactis*, *lege Publia*, §. *finem*, *ff. depoſiti.* Tamen ſi illa extrajudicialis confeſſio iteratò fiat, tum habet vim judicialis confeſſionis, itaut ex ea agi poſſit, ut dicit Bartolus in l. *cùm ſcimus*, *C. de agricol. & cenſit. lib.* 11. Nam ubique geminatio actus facit aliquid validum, quod aliàs eſſet invalidum, ut notant Canoniſtæ, & præſertim Panormit. in c. *ſicut ratio. extra*, *de fide inſtrum.* & ſpecialiter notat Mattheſila. *in ſingulari.* 36. Ideò ſecundùm rationum opinionem ex conſtituto utcumque nudo propter æquitatem, quam ſolam Prætor ſpectat, producit actionem, quamvis interim ſint qui putant conſtitutum non eſſe nudum, ut eſt Bartol. *in d. l.* 1. *ff. eod.* Illa enim ſunt nuda pacta, quæ manent in generali nomine conventionis, nec habent aliquod exemplum novum ſpecificum, ut eſt emptio, venditio. Cùm autem conſtitutum habeat pulchrum nomen, ut habent reliqui contractus, ideò exiſtimarem conſtitutum potiùs dici contractum nominatum, & ſic ex eo poſſe agi perinde ut ex reliquis contractibus. Quam ſententiam etiam ſequitur Jaſon poſt Raphael. Fulgoſ. *in rubrica*, *ff. de verbor. obligat.* Nam Prætor, qui eſt viva vox juriſcilis, l. *nam & ipſum ff. de juſtit. & jure*, dat iſti actioni & nomen & authoritatem, ita ut habeat contractus conſtituti veſtimentum, quod vocatur legis auxilium. Habet autem hæc ratio de conſtituta pecunia locum, quando ex præcedente cauſa ſine ſtipulatione aliquis conſtituat ſe ſoluturum, ut dicit text. in §. *de conſtituto*, *Inſtitut. de action.* Unde ſi cauſa, ſuper qua fundatur conſtitutum, ſit falſa, tum conſtitutum non valebit. Nam contractus invalidus non poteſt confirmari per erroneam confeſſionem, *l. fin. ff. eod.* Dixi autem conſtitutum fieri cùm interveniat ſtipulatio; nam ſi ſtipulatio interveniret inter contrahentes, cùm non ageretur de pecunia conſtituta, ſed propter ſtipulationem, actione ex ſtipulatu vel certi condictione, ut text. d. §. *de pecunia docet.* Dices ergo, ideò video non multum loci relictum iſti actioni, cùm plerumque in ejuſmodi conſtitutis interveniat ſtipulatio? Ad hoc eſt dicendum ex ſententia Jaſonis *in* §. *in perſonam*, *Inſtit. de action.* quod nihilominùs ſit magnus uſus actionis.

Primò enim datur, cùm nulla ſtipulatio intervenit, ut diximus. Item ſi ſtipulatio eſſet vitioſa, ut ſi hodie te interrogem: Promittis te ſoluturum pro Titio, niſi reſpondeas mihi in continenti, vel priuſquam diſcedamus, ſtipulatio eſt nulla, *l. 1. §. 1. ff. de verb. oblig.* tamen eſſet nihilominùs conſtitutum validum, quod non requirit, ut in continenti ſequatur reſponſio. Item poteſt conſtitutum fieri inter abſentes per epiſtolam vel nuncium, quod non fit in ſtipulatione, *l. qui autem, §. fin. & ibi pulchrè Bart. ff. eod. tit.* Ergo ut breviter concludamus, cùm non eſt ſtipulatio, nec eſt aliqua adhibita ſolemnitas reſpondendi, ſed tamen conſtituit ſimpliciter ſe ſoluturum aliquid, tum habet locum actio de conſtituta pecunia. Dabatur autem hæc actio olim tantùm pro rebus quæ numero, pondere & menſura conſiſterent, *l. receptitia, C. eod.* Hodie autem datur promiſcuè pro omnibus rebus quæ poſſent eſſe in alicujus patrimonio, ſive ſint mobiles, ſive immobiles, ut d. l. *receptitia*, noſtram actionem extendit; etſi dicas, tamen in conſtitutum venit res immobilis: exempli gratiâ, ut domus, quo pacto te non ſolvente conſtitutum, potero agere actione de conſtituta pecunia, cùm pecuniæ nomen ad res immobiles ſe non extendat, *l. 1. infra tit. proximo.* Ad hoc eſt reſpondendum, pecuniæ nomen accipi pro omnibus rebus quæ ſunt in patrimonio per l. *pecuniæ verbum, & l. pecuniæ appellatione, ff. de verbor. & rer. ſignificat.* & *ad l. 1. infrà, tit. proxim.* Reſpondendum eſt: illic pecuniæ nomen ſumitur propriè, ita declarat gl. *in d. l. receptitia, in verb. pecuniæ, infra, eod. tit.* Sed ſciendum eſt, in conſtituto poſſe duplex tempus intervenire. Unum conventionale, quod pro ipſo contrahente deſignetur, ut ſi conſtituens dicat: Solvam tibi pro Titio centum, quæ tibi ex mutuo debet ad feſtum S. Martini, quæ prout ſit conventionalis, debet obſervari. Si autem non conveniat idem expreſſo tempore, ut conſtituens dicat: Solvam tibi centum pro Titio, tum ſolvendi tempus eſt à lege definitum, videlicet ut ſolvat inter diem decimum, *l. promiſſor Stichi, 21. ff. eod. tit.* & niſi ſolvat inter illud legitimum tempus, certe lapſo decennio conſtituens in mora eſſet, cujus moræ ſunt multa incommoda; ita docet glo. in l. *ſi duo, §. fin. ff. eod. in verb. conſtituti.* Sed hîc admonendi eſtis id quod de decem diebus diximus, hoc habere locum inter præſentes: nam ſi abſens quidam conſtituit ſe ſoluturum, tunc arbitrio judicis committeretur, quantum tempus ſit conſtituto definiendum, *l. continuus, §. cum ita, ff. de verb. oblig.* Et quemadmodum poſſet dici de tempore, ſic etiam poſſet dici de loco, quo deberet fieri ſolutio conſtituti, ut ſi dicat: Francofordiæ conſtituo me ſoluturum, hic locus erit ſpectandus: quòd ſi non fiat mentio loci, tunc manebit res in jure communi, quod jus commune vult, ut ibi quiſque conveniatur, in quo habet domicilium, ut diximus ſuprà in vulgata Authent *quæ in provincia.* Unde ſi hîc duo Francofordiani conſtituant inter ſe, non poterunt conveniri hîc, ſed potiùs debent conveniri in loco domicilii. Poterit autem in iſta actione de conſtituta pecunia libellus hoc modo formari: Ago contra Titium, qui cùm pro ſe nihil debeat, ſed pro alio (prout fuerit res pacta) conſtituerit ſe ſolvere decem, quæ mihi debuit ex mutuo, vel aliter, tamen nondum ſolvit; peto ut condemnetur ad mihi ſolvendum. Et hactenùs de iſta Rubrica.

TITULUS XIX.

De probationibus.

Accedamus ad tit. *de probationibus*, qui eſt pulcher, & pro nervo actionum, non modo civilium, verumetiam criminalium, & continuatur ad præcedentem hoc modo: Diximus ſuprà de diverſis actionibus, quemadmodum etiam ſumus dicturi paulo poſt: ſed quia utrobique negante adverſari, opus eſt probationibus, ideò rectè hîc ſubjungitur titulus de *probationibus*, ita fere continuat titulum gloſ. *hic & ff. eod.* Et quia multæ ſpecies ſunt probationum, ut paulò poſt audiemus, rectè factum eſt ab Imperatore, ut priuſquam ad ſpecies deſcendamus, priùs præmittatur generalis aliqua cognitio. Nam illa docendi ratio optima eſt, quâ à generalibus ad ſpecialia deſcendimus: ita diximus ſuprà, *in rubrica de rebus creditis*, & tractant Doctores *in rubrica, ff. ſi certum petatur.* Ut ergo rectè cognoſcamus ea quæ ſumus in hoc titulo tractaturi, præmittenda eſt definitio probationis, item diviſio, & ultimò effectus probationis. Eſt autem probatio, uti hîc quoque gloſſ. notat, *rei debitæ per argumenta de laratio.* Quæ definitio licet multis calumniis ſit expoſita, præſertim Canoniſtarum, ut per eos traditur *in rubrica extra, eod. titulo*, tamen exiſtimaverim propter authoritatem gloſſ. facile eam defendi poſſe à calumniis: Nam primò dum dicunt, non ſemper fieri probationem in judiciis per argumenta, id eſt, ſyllogiſmos, ut ipſi exponunt, c. *forus*, extra, *de verbor. ſignificat.* tamen exiſtimaverim ſuſtineri eam poſſe, ſi argumentum ſumamus non pro ratione colligendi, ut ſumitur apud Dialecticos, ſed pro eo, quod qualitercumque indicat vel demonſtrat rem dubiam. Ita enim veteres argumenti nomen uſurparunt, per quod ſcilicet arguatur fides & rei evidentia: nihilo etiam meliùs ſentiunt de prima parte definitionis, dum dicunt probationem non ſemper eſſe rei dubiæ, ſed aliquando certe evidentis & notoriæ. Nam, inquiunt, nulla probatio eſt liquidior, quàm quæ fit per rei evidentiam. Item quæ fit per notorium, *d. l. cives & incolæ, C. de appellat. c. inſtrumenta, & ibi gloſſ. extra, de cohabitat. cleric. & mulier.* nam eis eſt reſpondendum, quod licet notorietas, ut ſic dicam, vel evidentia facti ſit per ſe clara, non tamen de ea ſemper conſtat judici. Ergo utcumque ſit factum aliquod per ſe evidens: tamen illa evidentia debet etiam probari & oſtendi judici, & ita manebimus cum definit gloſſ. omiſſis multis quæ per Hoſtienſem, Gotoffred. & Bal. hîc adducuntur. Dividitur autem probatio: primò in plenam & ſemiplenam. Plena probatio eſt, quæ fit per idoneos teſtes ſub juſto numero, vel quæ aliis modis plenè concludit, ut per inſtrumentum publicum, &c. Ita definit Jaſon plenam probationem *in repetitione l. admonendi, paulò poſt princip. ff. de jurejur.* Semiplena probatio eſt, quæ tantùm ſemiplenè, id eſt, imperfectè concludit, cui judex non tenetur ſoli ſtare, ut ſi fortaſſis habuero unum teſtem, *l. juriſjurandi, 8. infrà, de teſtibus*; vel ſi habuero privatum inſtrumentum, vel ſi allegavero fugam adverſarii. Item ſi facio comparationem literarum: Has enim quatuor ſpecies ſemiplenæ probationis enumerat gloſ. in d. l. *admonendi, & gl. in l. in bonæ fidei, C. de jurejur.* Quo loco tamen notandum eſt ex diverſis ſpeciebus ſemiplenæ probationis poſſe aliquando plenam probationem confici, ut ſi habuero unum teſtem, cui accedat fama vel alia ſemiplena ſpecies, ut pulchrè Bartolus, & plerumque omnes in d. l. *admonendi*: & habetur peculiariter juramentum pro complemento ſemiplenæ probationis, ut de eo latè diximus in d. l. *in bonæ fidei.* Sed hîc etiam addendum eſt, non quamlibet ſemiplenam, id eſt, imperfectam probationem mereri ut in ejus ſupplementum detur juramentum, ut ſi forte plene judicium judex vellet ferre alicui, nullo alio adminiculo adjutus, juramentum; ſed debent eſſe tales ſemiplenæ probationes quæ probabiliter inducunt animum judicis, ut ſi quid leve accederet, eſſet plenam fidem adhibiturus. Quo caſu tenetur judex in defectum & ſupplementum ſemiplenæ probationis deferre ſemiplenè probanti juramentum ſuppletorium, & niſi faceret, poſſemus appellare. Ita hîc pulchrè docet Salicet. & quod tit. inſcribitur *de probationibus* in plurali, ut vi-

[vi]deamus multas ſpecies probandi; dubitari poſſet, quotnam eſſent tales ſpecies. Speculator *in tit. de probation.* enumerat 14. ſpecies *in* §. *fin.* Baldus etiam multas hic recenſet, quæ tamen omnes poſſunt redigi ad quinque. Quemadmodum vulgato verſiculo id etiam Baldus hic teſtatur, qui eſt:

Vox, ſcriptura, nomen ſacrum, confeſſio, viſus.

Ita ut ſub *voce* intelligant probationem, quæ fiat per teſtes: Per *ſcripturam* autem multò latiùs patentem intelligunt inſtrumenta tum publica, tum privata, item libros rationum, qui rectè confecti probant, *leg. prætor. ff. de edendo*: item intelligant libros antiquos: item inſcriptiones lapidum, per c. *cùm cauſam, extrà, de probat.* per l. 1. & 2. ff. *de probat.* Per nomen autem *ſacrum*, intelligant juramentum: *Confeſſionem* autem quidam, ut hîc Bald. ægrè cognoſcant pro ſpecie confeſſionis: quia confeſſio non probat, ſed veriùs aliquem levat ab onere probandi, per jura, quæ hîc adducit: tamen illa rectè dici poteſt quoque probatiô, ut habemus text. in c. *cùm ad ſedem, extr. de reſtit. ſpoliator.* itaut verum ſit confeſſionem & probare & levare ab onere probandi, diverſis reſpectibus, quod verum eſt, præſertim in extrajudiciali confeſſione per l. *Publia*, 26. ff. *depoſiti.* Inde eſt, quod dicimus aliquem nonnunquam convinci propriâ confeſſione: ita loquitur textus in l. *qui ſententiam, C. de pœnis.* Ultima ſpecies eſt, quæ fit per *viſum*, id eſt, judicis conſpectum, quod fit, ſi aliquando eſt re præſente opus, ut fit inſpectione finium quando litigatur de terminis, *l. irruptio*, ff. *finium regundor.* Item fit, quando inſpicitur aliquis, ut de ætate conſtet, *l. minor*, 25. *annis adito præſide*, ff. *de minorib.* Item & alius caſus in l. 2. ff. *de feriis.* Effectus autem probationis, ut ſi legitimè juret, ſequatur condemnatio adverſarii: non autem facta legitimè, ſequatur abſolutio, *l. actor. C. eod. l. 2. ff. eod.* & tenetur judex ſecundùm id quod eſt probatum, ferre ſententiam, ut Hoſtienſis notat *in noſtro tit.* §. *fin.* licet judici aliud conſtet tanquam privato. Ita dicit hic Salicet. eſſe deciſum per Theologos, cui ſententiæ ſtipulatur, *l. illicitas*, 6. §. *veritas*, 1. *ff. de offic. præſid.* quamvis meminerim me olim hîc ſecutum cum quadam limitatione, ut licet judici tanquam privato aliud conſtat, quàm ſit probatum, tamen teneatur ſecundùm allegata & probata judicare, niſi malit judicandi officium alteri cuidam delegare, id quod judex ordinarius poſſet. Faciendæ autem probationes ſunt nonniſi lite conteſtatâ tantùm, per *rubram & nigram extrà, ut lite non conteſtata.*

TITULUS XX.

De Teſtibus.

ACcedamus ad tit. *de teſtibus*, qui rectè hic per gloſſ. continuatur, & communiter Doctores hoc modo: Dictum eſt ſuprà de probationibus in genere: ſed quia probationum ſunt multæ ſpecies, quas enumeravimus ſuprà tit. præcedente *in Rubr.* Inter quas ſpecies tamen probatio, quæ fit per teſtes, eſt reliquis dignior & efficacior. Ideò Imperator probationem teſtium primo loco ponit, & quod dignior ſit reliquis, habemus in c. *cùm Joannes, & quæ ibi notantur, extrà, de fide inſtrum.* Quia ea fit per vivam vocem, cujus, ut Hieronymus in præfatione Bibliorum, inquit, magna eſt & præcipua energia. Inde eſt, quod teſtes tantùm vivâ voce, non autem per ſchedam teſtimonium ferre debent aut ſolent: nam rectè Imperator Hadrianus *in l.* 3. § *Sabini, ff. eod.* dicit majorem eſſe authoritatem teſtium præſentium, quàm teſtimoniorum, quæ ſolent recitari, & idem Imperator *eadem l.* §. *Divus*, dicit ſe magis teſtibus, id eſt, vivâ voce deponentibus, quàm teſtimoniis fidem habere. Nam videndum eſt quâ quiſque conſtantiâ, quâ titubatione, quo ore & rubore deponat, ut eadem lege dicitur. Quæ omnia deſiderantur in teſtimoniis; & quamvis diximus teſtes tantum vivâ voce, non autem in ſcriptis, debere teſtificari, tamen intelligendum eſt hoc eſſe verum regulariter: fallit enim in caſu, quo egregiæ perſonæ eſſent de teſtimonio appellandæ, *l. ad perſonas, ff. de jurejur.* Sunt autem egregiæ, ut ibi gloſſa recenſet, primo Epiſcopi, & qui ſunt his ſimiles. Deinde honeſtiores matronæ. Tertiò Doctores legum cum familia ipſorum, per jura quæ illic gloſſ. citat. Nam in caſu teſtimonii dicendi non poſſunt iſtæ perſonæ privilegiatæ propter dignitatem citari ad conſpectum judicis, ut iſtic dicerent teſtimonium, ſed poſſunt teſtimonium mittere in ſcriptis; & concordat, *l. ſi quis teſtibus, C. eod.* Dubitari autem poſſet, quâ ratione adductus Imperator maluerit potiùs titulum in plurali quàm ſingulari numero ponere, quod Abb. & Panor. monent *in rubrica, extra eod.* Ad hoc reſpondendum quòd ideò in plurali poſuit, quia requirantur regulariter plures teſtes ad plenam probationem, id eſt, ad minimum duo, *c. licet, primo, c. veniens, 1. extra eod. tit. l. jurejur. C. eod.* Nam teſtimonium, ut vulgò dicimus, unius, eſt teſtimonium nullius, ſcilicet quoad plenam probationem: quæ ratio communiter datur à Doctoribus, quamvis magis mihi arrideat ſententia Joan. Andreæ, qui *in ſua Rubrica* dicit quòd tituli hoc vel alio modo ponantur, hoc ſit voluntate principum, ſed in his quæ pendent à voluntate principum, non tenemur reddere rationem, *l. non omnium, ff. de legib. c. ſi quando, & quæ ibi notantur, extra, de reſcript.* Nam ſi prior ratio valeret; ſcilicet quod ubicumque titulus poneretur in plurali numero, quod ideò requirerentur multi, neceſſe eſſet in eadem cauſa multos ſimul eſſe procuratores: nam titulus de procuratoribus tam in jure civili, quàm canonico ponitur in plurali, cujus tamen contrarium eſt verum: Cùm tamen non ignorem Abbatem *in d. Rubric.* dicere, titulum hunc in Codice & Digeſtis in emendatis libris poni in ſingulari numero. Eſt autem uſus teſtium per quam frequens & neceſſarius *in d. l. 1. in princ. ff. eod.* adeout ſi qui recipiantur, qui officium teſtificationis velint ſubterfugere, poſſint à judice cogi, ut teſtimonium dicant vel inviti, *l. ſi quando, C. eod.* Imò & captis pignoribus, vel indicta mulcta poteſt judex aliquem cogere, *l. 1. ff. ſi quis jus dicent. non obtemper.* Quamvis nonnulli non poſſint compelli inviti, ut teſtimonium dicant, ut ſunt ſenes, valetudinarii, milites, publicani, *l. inviti*, §. *& ſecundo, ff. eod.* Senes autem accipio eos, qui attigerunt annum 70. ut ibi gloſſ. per jura dicet, & quemadmodum judex poteſt invitos regulariter compellere, ut teſtimonium dicant: Sic etiam in caſu, quo eſſet nimia multitudo teſtium, poſſet nonnullos cohibere, ne dicant, & hoc eſt quod dicit text. *in l. 1. §. fin. ff. eod.* judicem effrenatam multitudinem teſtium poſſe cohibere, ne ſcilicet inanibus ſumptibus vexentur partes; quod tamen permiſſum eſt arbitrio judicis. Pro generali autem cognitione tit. & omnium quæ ſumus dicturi de teſtibus, ſciendum eſt edictum de teſtibus nonnunquam vocari prohibitorium, nonnunquam etiam permiſſorium diverſiſſimis rationibus, quæ tamen congruant edicto teſtium diverſis reſpectibus. Dicitur enim prohibitorium, quia ſcilicet certas, expreſſas & nominatas perſonas prohibeat: quo autem ad non expreſſas perſonas, dicitur edictum permiſſorium, id eſt, generaliter omnibus eſt permiſſum dicere teſtimonium: exceptis tamen his quæ nominatim ſunt expreſſæ, *d. l. 1. §. 1. ff. eod.* Sic quoque edictum de procuratoribus dicitur eſſe prohibitorium vel permiſſorium, quod regulariter omnes admittantur ad procurationem, exceptis tantùm nominatis expreſſis, *l. invitus, ff. de procurat.* Sic edictum de in jus vocando dicitur eſſe permiſſorium

omnes vocare in jus, exceptis nominatim expreſſis, *l. 2. ff. de in jus voc.* Sic etiam edictum de matrimoniis eſt permiſſorium & prohibitorium. nam regulariter omnibus permiſſum eſt nubere, exceptis tantum his quos lex vel canon exprimit, *c. cum apud, extra de ſponſalib.* & ut dicamus quemadmodum edictum ſit permiſſorium vel prohibitorium, ſciendum eſt quod quemadmodum conſtitutio promulgatur affirmativè, tum videtur omnibus eſſe conceſſum ſe ſecundum illam conſtitutionem gerere. Exemplum habemus de nuptiis, *can. Deus maſculum, cauſa. 31. qu. 1.* Sic quando conſtitutio eſt concepta vel promulgata negative, tum dicitur prohibitorium, quoad omnes, niſi aliquis probat ſe in ſpecie eſſe exceptum. Exemplum habemus *in can. ſi non licet, cauſ. 23. qu. 5.* ubi generaliter eſt lata lex: *non occides.* quâ certè tenentur omnes, niſi qui ſunt excepti nominatim, ut magiſtratus. item fortaſſis ſecundùm jus civile, ſi defendendi animo quis occidat aliquem. Eſt autem in teſtibus fides, dignitas, & morum gravitas examinanda. Ita dicit textus *in l. 2. ff. eod.* Ex quo fit, ut quidam arceantur à dicendo teſtimonio: ut text. *in c. forus, §. fin. extra de verbor. ſignific.* oſtendit. Quod veteres duobus carminibus non omnino optimis, tamen ad juvandam memoriam conducentibus ſunt complexi.

Conditio, ſexus, ætas, diſcretio, fama,
Et fortuna, fides, in teſtibus iſta requiras.

De quibus omnibus per multos canones *cauſ. 4. queſt. 2. & 3.* Primò enim conditio eſt ſpectanda in teſte, ſitne ſervus an liber, unde ſervi propter conditionis vilitatem non admittuntur ad teſtificationem, *l. quoniam liberi, C. eod. & d. c. forus, §. fin. extra de verb. ſignif.* Quia hi metu dominantis facilè veritatem ſupprimunt, & ut dicit ibidem, opprimunt: nec tantùm in teſtimoniis dicendis ſervi ſunt gravati propter conditionem ſtatûs, ſed & in reliquis omnibus civilibus negotiis habentur pro nullis in jure civili *l. quod attinet in omnibus, ff. de reg. jur.* Verumtamen eſt, quod ſervus factus liber tempore libertatis poſſet deponere de eo quod vidiſſet vel audiviſſet in ſervitute, *l. notionem, §. inſtrumentum, & ibi Bart. & Doctores ff. de verbor. ſignif.* & habemus gloſſ. ordinariam ad hoc *in l. 3. §. lex Julia, in verb.* impubes, *ff. noſtro tit.* & aliam gl. pulchram *de teſtam. §. teſtes.* Cujus eſt admodum pulchra ratio: quia ad hoc ut aliquis habeatur pro idoneo vel minus teſte, ſpectatur tempus juramenti, quo deponit, ut Doctores *in d. l. notionem. ff de verb. & rer. ſignif.* Secundò prohibentur nonnulli ratione ſexus, ut regulariter mulieres, ne dicant teſtimonium in cauſa criminali, & hoc ſecundùm canones. Nam varium & mutabile ſemper adducit mulier, ut dicit tex. *in d. c. forus, §. fin. extra de verb. ſignif.* Sed hoc lege civili nuſquam eſt cautum, niſi in teſtamentis, ubi mulieres non ſunt admittendę pro teſtibus, *§. teſtes inſtit. de teſt.* Cum ergo ſit edictum de teſtibus permiſſorium, & non prohibeatur mulier in ſpecie dicere teſtimonium, vel eſſe teſtis, niſi in factione teſtamenti, ergo admittenda eſt ſecundùm leges ubique in codicillis: qui tamen habent fere aliquam ſpeciem teſtamenti, ne probationes redigantur in anguſtum. quod multa jura fieri prohibent. Tertiò prohibentur quidam ratione ætatis ut quia aliquis eſt impubes vel nondum 20. annorum. Impuberes enim nec in civili, nec in criminali cauſa poſſunt eſſe teſtes, *l. inviti, 2. ff. eod.* tamen facti puberes, id eſt, poſtquam attigiſſent annum 14. poſſent in cauſa civili eſſe teſtes eorum quæ vidiſſent impuberes, exemplo eorum, quæ diximus de ſervis, & jura illic allegata: puberes autem, niſi 20. annorum, non poſſunt eſſe teſtes in cauſa criminali, *d. l. inviti. 2. & l. ſeq ff. eod.* Quartò repelluntur quidam indiſcreti, id eſt, non habentes judicium, quales ſunt furioſi. mente capti, ut facile liquet in juribus. Quintò repelluntur quidam ob famam parum integram, ut quia nonnulli ſunt infames maximè condemnati publico judicio, *d. l. 3. §. l. Julia, ff. eod.* nam regulariter omnes portæ dignitatum ſunt infamibus clauſæ, *l. neque famoſis, C. de dign. lib* 12. quemadmodum alii legitimi actus ſint infamibus interdicti, *c. licet, 2. extr. eod.* An autem hoc ſit verum generaliter, quod infames ſemper repellantur tam in civili quam in criminali cauſa; de eo eſt controverſia inter Canoniſtas & Legiſtas. Canoniſtæ freti *c. teſtimonium, extra eod.* dicunt generaliter prohiberi Legiſtæ autem adducti *d. l. 3. §. lex Iulia,* putant tantùm intelligendum eſſe in cauſa criminali, & ſequitur hoc aperte Azo hic *in ſua ſumma.* Unde infames ſecundum leges, quod multis videretur eſſe abſurdum, admitterentur in teſtes: non autem ſimpliciter, id quod vult tex. *in l. ob carmen famoſum, §. ſi ea, ff eod.* Quod etiam propter inopiam probationum eſſet ſervandum in ſervis, ſi uſus ferret. *l. ſervi, ff. eod.* & quæ diximus de infamibus, volumus intelligi de his qui non ſunt legitimè reſtituti dignitati: Id quod poteſt fieri per principem, id eſt, Cæſarem, quoad laicos. De quo habemus textum *in l. 1. & 2. C. de ſent. paſſis.* Tunc etiam princeps inferior alicujus loci poſſet infamem reſtituere ordini & dignitati ſuæ, quemadmodum etiam poſſet creare notarios, qui eſſent in ſuo territorio habendi pro legitimis notariis: illa tamen reſtitutio dignitatis, creatio notariorum extra territorium nihil valeret: Sexto repelluntur quidam propter fortunam, quia ſunt pauperes, nam pauperes lucri gratiâ facilè quid admittunt, *can. ſi. cauſ. 4. q. 2. & 3.* Quod verum intelligo de eo paupere, quem nonnullæ aliæ circumſtantiæ gravant, ut quia eſt circumforaneus erro, potat totos dies, ludit, talem putamus repelli, & hoc ſentit Hoſt. *in ſua ſumma.* Cæterum ſi aliquis ſit pauper, aliàs tamen frugi & honeſtus debet admitti ut teſtis, *arg. l. ſuſpectum, ff. de accuſat.* Verum tamen eſt, ſi in aliqua parte pauper ſit teſtis, in alia dives, & honoratus; Quod cæteris paribus judex debet citiùs ſequi dictum divitis quam pauperis, *argum. c. dudum, 1. extra de elect.* Pauperem autem definimus eum eſſe, qui non habeat 50. aureos, *l. nonnulli, ff. de accuſat.* Ultimò repelluntur quidam propter fidem: quod aut ſint hæretici, aut Judæi. nam illis non eſt permiſſum contra Chriſtianum ferre teſtimonium, quamvis poſſent pro Chriſtiano. Item ſi duo Judæi certant, pro altero poſſum ferre teſtimonium, *can. ſi hæreticus, cauſ. 2. quæſt. 3.* quamvis etiam iſti in defectum probationis poſſent admitti per judicem ſuadente aliquâ æquitate, ut diximus de ſervis & infamibus. Extra iſtos ſeptem ordines hominum admittuntur omnes, ut poſſint eſſe teſtes, tamen hic ſciant Domini, qualeſcumque ſint homines, & quantæcumque dignitatis, tamen non credi eis, niſi juratis, *l. jurisjur. C. eod.* jurabunt autem parte adverſa citata, ut videant teſtes jurare tactis ſacroſanctis Evangeliis, *Auth. ſed judex, C. de epiſc. & cler.* Quod etiam hodie male obſervatur. jurabunt autem teſtes ſe dicturos veritatem, nihil tacituros, nec falſum admixturos, & in ſumma ſe dicturos quidquid noverint, ut dicit text. *in d. Authent. ſed judex,* id eſt, ut illic gl. interpretatur: jurabunt ſe dicturos pro utraque parte, nullo odio, amore vel alio affectu perterriti, *c. quoties, extra eod.* tamen nonnullis propter dignitatem & fidem in aliis rebus ſpectatam ſit iſtius juramenti remiſſio à parte; quæ remiſſio habetur pro juramento, *l. non erit, §. ſi neque juratum, ff. de jurejur.* Eſt autem effectus teſtimoniorum, ut ſi conſentiant, judex debeat & teneatur exequi: Si autem diverſitas ſit dictorum; in numero autem ſint pares teſtes, tunc judex videat, qui ſint honeſtiores: ſin autem in numero inæqualitas, tum judex æſtimabit, qui magis dixerit veriſimile, aut negotio magis ſimilia. non enim debet judex tantum reſpicere ad multitudinem, ſed ad ea, quibus lux veritatis aſſiſtit, ut dicit text. *in d. l. ob carmen famoſum, §. fin. ff. eod.* Sunt autem non tantum numeranda teſtium dicta, id quod Plinius queritur ſuo ſeculo non fieri, & hoc eſt, quod dicit textus *in d. l. 3. §. qui argumenta, ff. eod.* aliquando ſpectari in

teſtibus numerum, aliquando dignitatem & autoritatem, aliquando etiam conſentientem famam.

TITULUS XXI.

De fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum, & de Apochis, & Antapochis, & de his, quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.

SEquitur Rubrica, *de fide inſtrumentorum, &c.* qui titulus continuatur recte hic per gl. Dictum enim ſupra tit. proximo de præcipua probationis ſpecie, quæ fit viva voce & per teſtes: nunc reliquum eſt ut agamus de voce mortua, id eſt, in inſtrumentis. Cujus continuationis quanta ſit virtus, ex eo facile liquet, quod omnino contrarium ejus gl. *in rubrica*, ff. *eod.* ubi cum iſte tit. præpoſitus eſſet titulo *de teſtibus*, dicit gl. ideò hoc fieri eo loco, quia melior & fortior ſit probatio, quæ fit per inſtrumenta, quam quæ fit per vivam vocem, & quamvis utrobique excuſari ſic poſſit gl. diverſis reſpectibus, alteram altera probatione eſſe potiorem, tamen mihi, inquam, placuit multum operæ ponere in continuationibus, niſi fortaſſis tantùm, ut juvari memoria poſſit. Habet autem rubrica quatuor partes, quas ex ordine tractabimus. Prima enim tractat de fide inſtrumentorum, id eſt, quatenus probent inſtrumenta; quo loco ſciendum eſt inſtrumenti nomen variè accipi in jure: ſemel enim generaliſſime pro omni eo. quod aliquis inſtruit, & ſic vocatur inſtrumentum domeſticum, inſtrumentum ruſticum ut habemus in tit. *de fundo inſtructo & inſtrumento legato* in Pandectis. Præterea nonnumquam large accipitur pro omni eo, quod inſtruit cauſam ab etymologia, *l. 1. ff. de fide inſtrum.* & ſic non tam literæ; quam teſtes, præſumptiones, juramenta. & quidquid earum rerum eſt, per quas inſtrui vel reformari poteſt judex, dicitur inſtrumentum. Nos autem accipimus inſtrumentum proprie pro ſcriptura; quæ fit ad alicujus probationem *l. contrahitur*, ff. *de pignor.* & ſunt duplicia illa inſtrumenta, publica & privata. Publica, quę per manum notarii conficiuntur, quibus ideo tanta fides habetur, quia notarii initio ſui officii jurant ſe fideliter hoc officium ſcribendi geſturos, & nihil ſcribere, niſi quod vel viderint, vel audiverint, *c. illud, extra de præſumpt.* Ideo iſtis inſtrumentis plena fides ſine aliorum externo adminiculo adhibetur. Cum autem notariorum officium ſit publicum; ut dicit gl. *in l. generali, C. de tabular. ſcribis, lib.* 10. conſequens ut rogati de inſtrumento conficiendo cogantur illud velint nolint ſuſcipere, & niſi fecerint poſſent mulctari privatione officii, ut dicit Bald. *in c. 1. extra noſtro titul.* quod ſi fieret, deinde certe omnia illa inſtrumenta, quæ tales notarii conficerent, carerent fide, ita dicit Hoſtienſ. *in ſumma hujus tit. §. quibus inſtrum. verſ. & hi ſervi publici dicuntur*, allegato pulchro *c. fraternitatis, extra de hæreticis* in argumentum. Nam ſi quæras; Sunt-ne ſcripta Pelagii Neſtorii habenda pro catholicis? promptum eſt reſpondere, quod non: Cùm enim iſtorum ſcriptorum autores ſint damnati, ergo per conſequens etiam ſcripta. Sic ſi notarius privatus officio propter delictum aliquod, tanquam autor inſtrumentorum. ergo deinde inſtrumenta confecta non habebunt fidem. Et quod diximus, illa publica inſtrumenta plenam fidem facere; hoc intelligite verum eſſe, ſi originalia inſtrumenta producantur, quæ vocantur alibi, authentica, item exemplaria; non autem accipiendum eſt de exemplis & judicibus, ut appellat, *l. quicumque, ff. eod.* Nam illa exempla quæ Barbari vocant tranſcripta, nullam fidem merentur; tex. eſt *in c. 1. extra noſtro tit.* Quod tamen verum, niſi tranſcriptum index vel exemplum autoritate judicis eſſet deſcriptum. quod poteſt fieri cum cauſæ cognitione, & vocandis vel citandis his, quorum intereſt. *c. Albericus, extr. de teſt. in gl. in l. geſta. C. de re jud.* In tali deſcriptione, quæ fit autoritate judicis, non eſſe opus, ut citentur hi, quorum intereſt. Quod ego intelligo verum, ſecutus Bald. *in d. c. 1.* Si hi quorum intereſt, non poſſunt inveniri: nam ſi inveniri poſſunt, debent citari, unde videmus fragilem eſſe hodie practicam Notariorum, qui ipſi copias faciunt inſtrumentorum, & in fine dicunt, collationatum & auſcultatum ad exemplar per ſe notarium. Rectius ergo facerent, ſi illam auſcultationem & collationem feciſſent autoritate judicis. Illorum autem publicorum inſtrumentorum multæ ſunt ſubſtantiales ſolemnitates, quæ ſingulæ omiſſæ faciunt, ut non credatur inſtrumentis. Et enumerantur in gl. ordinaria *d. l. generali, 3. C. de tabular. lib.* 10. Primò enim debet inſeri nomen imperatoris & annus. item nomen conſulis & annus, de quo tamen hodie non laboraverim; item menſis & dies; ſeries vel narratio rei, locus, ſubſcriptio teſtium & contrahentium. item ſubſcriptio tabellionis. Et quamvis Speculator *in noſtro tit. §. 1. in princ.* his ſolemnitatibus aliam addat, ſcilicet, ut fiat invocatio nominis Domini. quod etiam ſequitur Joan. Fab. *in princip. inſtitut.* præſertim ſi ſint cauſæ arduæ, ſecuti imperat. *in l. 1. in princip. C. de offic. præfecti prætor. Afric.* Ubi nomine Domini orditur legem, tamen Angel. & plerique alii dicunt hoc non neceſſariò requiri. & hoc ideò, quia omnes ſubſtantiales ſolemnitates enumerantur *in d. l. generali.* Sed inter has invenitur invocatio nominis Domini: ergo neceſſariò requiritur: in aliis autem enumeratis in gl. verum eſt, quandocumque aliqua iſtarum ſolemnitatum deeſt, inſtrumentum non plenè probare. Dices autem: quid faciam, redemi fortaſſis inſtrumentum à notario, quod caret aliqua ſubſtantiali ſolemnitate, quo remedio mihi conſulatur? contra iſtum errorem Bart. repetit, *l. admonendi, ff. de jurejur.* dicit, quod poſſit conveniri ille notarius, ut det aliud inſtrumentum perfectum, *l. veluti, in princ. ff. de edendo.* aliàs ſi non fecero, nihil probo, & hoc eſt facile in notario adhuc vivente: ſi autem ſit mortuus, tum inſtrumentum certe non probabit, aut ſi probet, ſemiplenè probat, ita dicit D. Anton. de Butr. *c. fin. extra de jurejur.* Ergo, inquies, poteſt notarius errorem ſui corrigere, cum hoc ſit contra jura. nam ſi in officio Notarius comparetur judici, ſed judex ſemel pronunciando ſive benè, ſive malè pronunciaverit, functus eſt ſuo officio, ita ut amplius corrigere non poſſit, *l. judex poſtquam. ff. de re judicat.* Sic ergo notarius ſemel ſcribendo, licet malè functus eſt ſuo officio. Prætereà notarius comparetur teſti *l. dominus, ff. de teſtam.* ſed teſtis ſemel deponens poſt publicationem, non poteſt ſuam depoſitionem corrigere: quid ergo dicemus? Bartol. *in l. Imperator, ff. de ſtatu homin.* hanc quæſtionem tractat & dicit fuiſſe quoſdam, qui de corrigendo errore notarii diſtinxerint. Aut enim dixerunt in continenti vel ex parvo intervallo notarius corrigit errorem, & valet correctio notarii; aut poſt longum tempus, & non valet: ipſe tamen ibidem decidit, quod cautus notarius in corrigendo ſuo errore debeat adire judicem, & ejus autoritate corrigere; aliàs ſi pro libito ſolus notarius corrigit, illud non habere pondus probationis. Quo loco videmus multa fieri corruptè à notariis hodie, qui dum deprehenduntur in errore, ipſi ultrò aſcribunt margini id quod deeſt, & in fine inſtrumenti addunt ſe illa marginalia, quæ per errorem inſtrumento defuerant adſcripſiſſe, & putant illa habitura fidem, quam ſine dubio haberent, ſi facerent autoritate judicis, aut oſtendendo judici protocollum, ex quo error appareat. Ex his autem aliud ſequitur, quod is qui notarium ſe vendicat, videtur tacitè profiteri ſe eſſe ejus artis peritum: quia aliàs eſſet magna culpa rei ad ſe non pertinenti ſe ingerere, *c. non eſt ſine culpa, de reg. jur. in 6.* Unde ſi convenio notarium, & ſimpliciter eum rogo, ut mihi ſuper aliqua re inſtrumentum conficiat, tum videar etiam rogare, ut conficiat in debita forma inſertis omnib. clauſulis & cautelis, licet non in ſpecie exprimam, Bartol. *in l. ſi poſt, §. rectè, ff. de aqua pluvia arcenda, per text. & gloſſ. in l. fin. in verb.* ſimpli-

citas, *C. de fidejuſſor.* Unde ſi notarius aliquam conſuetam clauſulam in inſtrumento omittat, argum. eorum, quæ jam dicta ſunt, poſſum eum cogere ut mihi perfectum inſtrumentum faciat. Ita decidit Jaſ. *in d. l. admonendi, repetit. col.* 58. Imò quod plus eſt, poſſet ille notarius conveniri ad intereſſe, qui propter imperitiam ſuam me in aliquod damnum compuliſſet: imperitia enim annumeratur culpæ, *l. imperitia, ff. de regul. jur.* Et quoniam videmus teneri judicem, qui iniquam ſententiam per imperitiam tulit, *in tit. ff. de variis & extraordinar. cognition.* & videmus teneri medicum & Juriſtam, ſi imperitè ille ſecuit, is conſuluit, *l. illicitas, §. ſicuti, ff. de offic. præſid.* ita quoque notarius propter imperitiam poteſt conveniri ad intereſſe; publicis inſtrumentis, quod ad efficaciam probationis non ſunt diſſimilia ea, quæ vocantur authentica inſtrumenta. Facit autem authenticum inſtrumentum ſigillum alicujus de conſuetudine approbatum, ut ſunt literæ hodie ſigillatæ per rectorem, vel per conſules hujus civitatis, qui conſueverunt ſuper omnes contractus factos ſigillare. item ſunt illa acta, quæ coram judice fiunt cum ſubſcriptione duorum vel trium teſtium, ſecundùm formam *c. quoniam contra falſum, extra. de probat.* vel etiam certa ſcriptura, quæ licet ſit facta per privatum, tamen eſt nixa autoritate trium teſtium ſubſcriptorum *l. ſcripturas, qui potior in pignor. habeant.* Quibus caſibus omnia illa comparantur publicis inſtrumentis, ita docet gl. *in c. 1. extra noſtro tit.* Privata ſcriptura eſt, quæ à privato eſt confecta, nec habet adminiculum ſigilli, nec adminiculum teſtium, ideo dicimus privatam ſcripturam, ſi negatur nihil probare, niſi aliunde quæramus alia adminicula, ſcilicet, teſtes, qui adfuerunt tempore ſcripturæ, vel etiam ſi faciamus comparationem ſcripturæ, de qua Azo hic in ſumma multa tradit: nos autem tractatum rejicimus ad *l. comparationem, C. eod.* Hactenus de prima parte Rubricæ. Secundò agitur de amiſſione inſtrumentorum, de qua partim diximus *in l. teſtium, ſupra, C. tit. proxim.* & agit *in l. 1. conjunctis, l. illatæ, l. ſicut, l. ſtatutum, & l. ſi ſolemnibus, l. ſi conſtiteris, l. cum inſtrumentis, & l. emancipatio.* quæ omnes tractant retro tamen de amiſſione inſtrumentorum: nos *in l. 1. C. eod.* breviter totam iſtam materiam conjunctis omnibus legibus jam enumeratis complectemur. Tertia pars rubricæ, *de Apochis & Antapochis*, ubi ſciendum eſt Apocham eſſe de recepto, & dari à creditore debitori, quam nos vulgò vocamus quittantiam, vel ſecuritatem, vel liberationem. Antapocha verò eſt, quæ datur creditori à debitore, & eſt de obligatione; quam nos vocamus vulgò Chirographum; ita dicit gl. *in l. plures, C. eod.* Quo loco materiam Apocharum & Antapocharum tradidit. Ultima pars eſt de his, quæ poſſunt fieri ſine ſcriptura: quo loco ſciendum eſt regulariter ſcripturam non eſſe de eſſentia contractus, ita ut contractus valeat, licet ſcriptura nulla interveniat, tamen ſcripturæ ſæpè fiunt, ideò ut poſſit melius probari tenor & ſeries contractuum, *l. qualiter, ff. de pignorib.* exceptis caſibus enumeratis *in c. 1. in gl. §. poſtquam de cenſib. in 6. in verb.* ſcriptis. quos caſus omnes vos contrahite ad 3. reg. Primò tum eſſe neceſſariam ſcripturam, quando inter partes conventum eſt, ut fiat ſcriptura, ut ſi dicant partes; nos hodie contrahimus vel emendo vel locando, & volumus contrahentes ut ille contractus adferatur in ſcriptum. ubi conventio illa facit, ut ſcriptura ſit de ſubſtantia & de perfectione contractûs, adeò ſi ſcriptura non fieret, nõ valeret contractus tanquam deficiente aliquo ſubſtantiali, ut docebimus *in l. contractus, C. eod.* Secundò requiritur ſcriptura, quando lex aliqua ſcripturam requirit pro forma contractus, ut diximus ſupra *in l. teſtium, C. tit. proximo.* Et poteſt poni exemplum in contractu emphyteutico, ubi plerique Doctores pro ſubſtantia iſtius contractûs eſſe literas vel ſcripturas confitentur, ut docebimus *in l. 1. C. de jure emphyteut.* Tertiò, quando per conſuetudinem vel ſtatutum municipale requiritur ſcriptura ad validandum contractum, ut eſt Friburgi ſtatutum, ut non valeant contractus, qualeſcumque ſint, niſi judex interponat decretum ſuum, & ex decreto ejus fiat ſcriptura, aliàs ſi illa forma & completio contractûs abſit, contractus invalidatur. Extra hos caſus ſcriptura non requiritur neceſſariò, ſed quandocumque apponitur, facit eſſe facilioris probationis. Et hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XXII.

Plus valere quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur.

Accedamus ad tit. *plus valere quod agitur, &c.* Quæ rubrica cùm habeat perfectam ſententiam, poteſt allegari pro lege & regula, & continuatur ad præcedentem, ut hic per gl. hoc modo: Suprà dictum eſt in titul. præcedente de fide inſtrumentorum, & autoritate, ſed quia in inſtrumentis, vel literis ſæpe aliud ſcribitur, quam ſint res acta, & ſic committuntur fraudes in inſtrumentis. Cùm ergo ſciamus plus debere veritatem valere, quàm fictionem aut ſimulationem, rectè ſubjunxit Imperator hunc titulum. Aliud autem agitur quam ſcribitur tribus modis. Primò per errorem, quo caſu non eſt dubium ſemper veritatem prævalere. Caſus eſt *in l. 4. ff. de legat. 1.* ubi teſtator voluit ſcribere ſe legare fundum Cornelianum, & per errorem Sempronianum, qui error non officit veritati. Secundò agitur aliud, & ſcribitur aliud, quando per unam partium dolosè adhibetur fraus in inſtrumento, quod ſæpe uſuvenit principib. qui ſubſcribunt nonnumquam literis non lectis, & de iſto loquitur *l. fin. C. eod.* de quibus duobus generib. non loquimur in noſtro tit. Tertiò agitur aliud, &c. quando partes inter ſe conveniant de ſimulatione, & de hac agamus iſto tit. & vocatur verè *ſimulatio.* quam Bar. *in l. nemo poteſt, ff. de legat. 1.* dicit carere eſſentia vel ſubſtantia, quod & Bald. ſequitur *in C. eod.* dicens: Inſtrumentum ſimulatum eſſe tamquam corpus ſine anima & ſpiritu, unde viribus jure careat. ex quo etiam in dicto loco infert Bart. quod, qui careat animâ, non dicitur homo. Ideò inſtrumentum ſimulatum non mereri nomen inſtrumenti. Quod enim effectu caret, id non meretur nomen, ita dicit Bald. *in l. fin. §. in computatione, col. fin. C. de jure delib.* Committitur autem illa ſimulatio vel fraus tribus modis: De re ad rem; de contractu ad contractum; de perſona ad perſonam. De re ad rem, habemus caſum *in l. item ſi filiusfamilias. 7. §. mutui dationem, 3. ff. ad SC. Maced.* Quo genere ſimulationis frequenter utuntur Judæi hodie. De contractu in contractum fit ſimulatio vel fraus, quando fit pignus, tamen ſimulatæ literæ concipiuntur de emptione. de qua ſimulatione loquitur *l. de emptione, C. eod. l. ſi filiusfamilias, 1. §. ſi autem ſolus, ff. ad SC. Macedon. l. ſi ſponſus, §. circa, ff. de donat. inter vir. & uxor. c. ad noſtram, extra de empt. c. illo nos extra de pignor.* Quâ ſpecie ſimulationis vel fraudis utuntur hodie uſurarii, ut dicit Paul. de Caſtro *in l. 1. C. eod.* quod faciunt plerumque, ideò ut lucrentur ex ficta emptione fructus, quos in pignore vel hypotheca non lucrifacerent. De perſona ad perſonam fit ſimulatio, cum quod ego non poſſum facere per me, volo tamen facere ſcribi vel fieri per alium. Exemplum eſt *in l. 2. C. eod.* item *in l. 3. §. non tantum, ff. de donat. inter vir. & uxor. in c. conſtitutus, extra de conceſſion. præbend.* Sed quæret aliquis, cùm videam veritatem ſemper prævalere ſimulationi, quomodo probatur illa ſimulatio? certè nullis perſpicuis rationibus poteſt probari, quia ejuſmodi fraudes occultè fiunt, tamen conjecturis & præſumptionibus probabitur contrarium, quæ ſunt multæ,

primum ſi eſt modicum pretium in emptione. Deinde ſi ſit appoſitum pactum de retrovendendo. de quo pacto dicemus *in l. 2. C. de pact. inter empt. & venditor. interpoſit.*, Tertiò colligitur præſumptio ex his, quæ præceſſerunt talem contractum, ut ſi aliquis indigens pecuniæ ſurſum deorſumque curſitaret, quærendo mutuum & dicendo, ſe paratum obligare res ſuas, & promittere alicui fructum rerum ſuarum, ſi deinde ſequatur venditio & pretii modicitas, certè præſumitur fraus, & magis contractus pignoris quam emptionis: nam ut rectè dicit Bald. *in d. l. 1. C. eod.* quod intentio contrahentium colligatur ex his quæ præcedant contractum, ultimò colligitur præſumptio ex anteacta vita, id eſt, ſi aliquis antea conſueverit uſuram exercere, *d. c. ille vos, in fin. extra de pign.* & refert Henricus Boich. *in d. c. ad noſtram, extra de empt. & vend.* & durat illa exceptio ſimulationis regulariter perpetuo *l. pure, §. fin. ff. de except. doli.* Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXIII.

De commodato.

ACcedamus ad tit. *de commodato*, qui continuatur hic per gl. in ſi quod ad intelligenda pauca quædam verba ſunt addenda hoc modo: Dictum eſt ſupra de condict. quæ ſunt perſonaliſſimæ actiones, quibus præciſè & tantùm res petitur dari; nunc verò videndum eſt de aliis actionibus perſonalibus, per quas non tantùm res, verumetiam intereſſe petitur. Quæ continuatio licet poſſit ferri, tamen licet præfari, quod Abbas Siculus *in Rubrica ejuſdem titul. extra.* dicit non eſſe magnam utilitatem continuationis. Sed quod in actione commodati veniat intereſſe, ut in continuatione gl. dicit, pulchrè declarat text. *in l. 3. § 1. ff. eod.* ubi dicitur non videri rem alicui redditam, ſi deteriorem quam accepit, reddat, ideò tum teneatur ad intereſſe. Et quia ſi inſtituitur ſermo de re aliqua, dicitur cognita eſſe rei ſubſtantia, quæ per definitiones cognoſcuntur, propter differentias, quas habet. Ideò videndum eſt initio, quid ſit commodatum? Definit autem gloſſ. *in c. fin. extra de precario, Azo. & Hoſtienſ. hic in ſumma.* Quod commodatum ſit alicuius rei ad certum uſum gratuita conceſſio. Et cum dicitur *rei alicujus*, per hoc innuitur, cum rei appellatio ſit largiſſima *l. 1. in princip. ff. ſi cert. petat.* quod omnes res tam mobiles, quam immobiles, tam corporales quam incorporales poſſint commodari. textus eſt *in leg. 1. §. 1 ff. eod.* Sic etiam poteſt commodatum eſſe in ſervis, & in liberis hominibus. In ſervis eſt caſus *in l. 2. C. eod.* In liberis hominibus videndum paſſim hoc uſurpari à principibus. qui aliquando commodant coquos, mimos, cantores, per quod non incidunt in SC. Flavianum, quod eſt ſcriptum contra Plagiarios. In ſumma omnes res poſſunt dari & accipi commodato, exceptis tantùm his, quæ per uſum pereunt, ut ſunt res, quæ conſiſtunt in numero, pondere & menſura, in quibus dicitur mutuum conſtitui. §. 1. *Inſtit. quib. mod. contrahit. obligat.* Quamvis ſi his rebus quæ in numero, pondere & menſura conſiſtunt, aliquis vellet tantùm ad oſtentationem uti; ut faciunt nonnumquam ſponſi ambientes divites vel pulchras uxores, ut pecuniam commodatam acceptam oſtendant, tum poſſet etiam commodatum iſtic eſſe, per *l. 3. §. fin. ff. eod.* Ad certum autem uſum dicitur commodatum dari, ut videamus, in quo differat à precario, quod precarium nec ad certum uſum nec certum tempus datur, ſed quandocumque lubet datum precarium poteſt revocari. *l. 1. ff. de precario, & c. fin. extra de precario* quod non eſt in commodato. Nam iſtic certus uſus, deinde etiam certum tempus expreſsè vel tacitè exprimitur. Expreſsè, ſi dicam, ejuſmodi me petiisse commodatum ad quatuor dies: Tacitè, ſi ſuum judicem, ut ſi dicam, ut eam Studgardiam: quia tunc in commodato tantùm tempus præfigitur, quantum commodè poſſim hoc iter perficere. Ideò commodans non poteſt revocare rem commodatam pro ſuo arbitrio, ſed tum demum cum eſt uſus perfectus. nam ſi priùs revocaret, poſſem eum convenire contraria actione commodati. Quia ut in principio eſt mere voluntatis alicui commodare vel non, ut dicimus in mandato vel procuratore: tamen deinde abit in obligationem & neceſſitatem, *l. in commodato, §. ſicut, ff. eod.* Quia cum commodatum plerumque ſit gratiâ commodatarii, ergo per iſtud beneficium non debet inferri detrimentum. Sed dicas: quid ſi aliquis commodato periit ad certum uſum, tamen illum uſum differt, an poſſit tunc revocari commodatum? Bart. *in d. l. commodato, §. ſicut. ff. eod.* dicit, quod eo caſu quo quis differt uſum, in quem commodato accepit rem, quod tunc debeat inſpici tempus, intra quod poſſit perfici ille uſus. Quod tempus ſi abierit, licet nondum ſit uſus, tamen poſſet res commodata revocari. Et quod dicitur commodatum accipi in certum uſum vel expreſſum, eſt argumentum, quod ſi fuero uſus re commodata eo modo, quo dixi me uſurum, & per iſtum res fiat deterior, quod tum non tenear ad intereſſe. textus eſt *in l. fin. ff. eod.* ut ſi aliquis cognatus me iturum ad militiam inſtruxit armis & equis, quos mihi commodat, ut eam militatum, certe ſi fuerunt mihi in militia arma adempta, non tenebor ei ad intereſſe, niſi in illo uſu, culpa mea vel delicto meo fiat ut res commodata pereat vel fiat deterior. ita habemus text. *in c. unico, extra eod. & Bald. in conſil. 13. vol. 1.* Exemplum eſſe poteſt, ſi is qui arma commodato haberet contra edictum Imperatoris, aut extra ordinem pugnaſſet. Quo caſu ſi amitterem arma per delictum, certe ad intereſſe teneor, ſic in culpam incideret, ſi longius iret pabulatum, aut ſi diutius retineret commodatum, quam vellet commodans: quia illa mora interveniente, ſi commodata res damnum capiat, tenebitur commodatarius. Additur in definitione; quod ſi gratuita conceſſio ad differentiam locationis: ſi enim interveniret aliquod pretium vel merces, non habebit amplius nomen commodati, ſed locationis. §. *commodata Inſtit. quib. mod. re contrahit. oblig.* Quia commodatarius gratuitò habet rem commodatam, & ſit merum beneficium, ideo tenetur de dolo, culpa lata, levi & leviſſima, id eſt, debet præſtare eam diligentiam in re commodata defendenda vel cuſtodienda, quam diligentiſſimus quiſque adhibeat ut dicemus paulò poſt. Ultimò dicitur eſſe conceſſionem, quod eſt dictum ad differentiam mutui: nam cum do alicui mutuum, tum transfero rei mutuatæ dominium in eum, unde etiam habet nomen mutui: quia ex meo ſit tuum, §. *mutuo. Inſtit. quib. mod. re contrahit. obligat. & l. 2. §. appellata, ff. ſi cert. petat.* Ideò is qui accipit mutuo, non tenetur eamdem rem reſtituere in ſpecie, id eſt, idem frumentum, vel vinum, vel pecuniam, quam accepit, ſed ſatis eſt ſi idem in genere reſtituat, ut qui accepit pecuniam minutam, reddendo mihi Batzios, *l. 3. in princ. ff. ſi cert. pet.* Ideo accipiens mutuo de omni caſu tenetur rei mutuatæ peremptæ. quod in cõmodato ſecùs eſt niſi ſit conventum per contrahentes expreſsè *l. ſi ut certo, §. commodatum, ff. eo.* Præterea per commodatum nec transfertur dominium, nec poſſeſſio, quemadmodum etiam in precario accidit, *l. rei commodatæ. cum l. ſeq. ff. eod.* Unde non injuria dicitur tantum conceſſio. Ad quid autem teneatur commodatarius declarat, *l. contractus. ff. de regul. jur.* dum dicit commodatarium teneri de dolo & culpa. Cum autem culpæ ſint tres ſpecies, quia eſt quædam lata, quædam levis, quædam leviſſima. Levis culpa dicitur, hoc non facere, vel neſcire, quod omnes homines ſciant, vel faciant, *l. latæ, & l. cedere diem in fin. ff. de verb. ſign.* Levis autem culpa, licet variè definiatur per Doctores, ut late perſequitur Bart. *in l. quod Nerva ff. depoſiti.* Tamen vos breviter dicite: Quando aliquis facit quod communiter homi

nes ſuæ conditionis vel loci non facerent, id dicitur eſſe in levi culpa. Leviſſimam autem culpam dicimus eſſe eam, quâ quis non facit, quod tamen diligentiſſimus ſui ordinis vel conditionis faceret. Nunc cùm quæritur; quid debeat præſtare commodatarius, & text. allegatæ *l. contractus.* ſimpliciter dicit eum teneri de culpa; nam de dolo nemini dubium eſt: ignorari autem poſſet, de qua culpa ſentiret, ideo diſtinguendum eſt pro ratione rei commodatæ. Quod autem commodatum ſit tantum gratia commodatarii, quod plerumque fit, cum tenetur ille commodatarius de dolo, lata, levi & leviſſima culpa, i. debet præſtare non tantùm id quod diligentes homines ſuæ profeſſionis & conditionis facerent, verumetiam quod facerent diligentiſſimi quique *d. l. ſi ut certo. §. commodatum ff. eod. d. c. unico extra eod. d. §. item cum. Inſtit. quib. mod. re contrahit. oblig.* Excepto eo caſu, quo quis non rogaſſet commodatum, ſed commodans ultro obtuliſſet, quia tum commodatarius tantum tenetur de dolo, ita Bart. *in d. l. quod Nerva. per text. in d. l. ſi ut certo, § interdum in fine. ff eod.* Aut commodatum ſit gratia commodantis tantùm, & tunc commodatarius tenetur tantùm de dolo & lata culpa, in qua convenit cum depoſito. Exemplum eſt ut novæ nuptæ maritus commodat catenas aureas, cùm jam eſſet immigratura in ædes mariti, ut ſit eo ornatior, honoris ſui gratia appareret, ſi per levem vel leviſſimam culpam amitteret illam catenam, vel iſta ornamenta, non teneretur marito reſtituere, *ſi mei & d. l. ſi ut certo §. interdum ff. eod.* Aut datur commodatum utriuſque gratia, id eſt, commodantis & commodatarii, nunc tenebitur commodatarius de dolo, lata & levi culpa tantum. Exemplum eſſe poteſt; qui invitaſſet communes amicos & in id accepiſſet quædam argentea pocula; certe ſi leviſſima aliqua culpa pocula intercciderent, non teneretur. *d. l. in rebus, ff. eod.* & ſit declarata *l. contract. ff. de reg. jur.* Et hactenus de definitione. Nunc accedendo ad practicam quæri poſſet, quænam actio, aut quænam actiones oriretur ex illo contractu? Dicendum eſt, quod duæ, quarum una vocatur actio commodati directa, altera commodati contraria: Actio commodati directa eſt, quam habet commodans, & datur ad rei repetitionem: Contraria verò commodati datur tantùm commodatario, utraque eſt bonæ fidei. Directæ actionis exemplum, vel libellus eſſe poteſt: Domine judex, ago contra Titium, qui ſuperioribus diebus me rogavit, ut equum meum commodarem per triduum, vel ut iret Studgardiam. Cùm autem prædictum triduum abierit, vel cùm prædictum uſum abſoverit; peto ergo mihi reſtituere equum meum unà cum damno & intereſſe. Notanter autem diximus commodantem fuiſſe rogatum: nam multò arctius tenetur iſte commodatarius propter rogationem, ut jam diximus, quam ſi non eſſet precatus: hanc formam dat Joan. Faber. Ang. & Jaſon *in §. ſequens, inſtit. de act.* quæ ſumpta eſt ex ſpeciali *l. eod. tit. de commodato, §. nunc dicendum.* Contraria autem actio commodati datur ad plurima, utpote ſi commodatarius aliquem magnum ſumptum feciſſet in re commodata, ut exempli gratia, ſervum quemdam quem mihi commodaveras, cùm incidiſſet in morbum, juſſi curari per medicos & ſolvi ſumptus. Nam ſi eſſent leviores impenſæ, ut cibaria, & alimenta, tunc naturali ratione eſt receptum, ut ad alimenta teneatur, qui utitur, per text. *in d. l. in rebus, §. poſſunt* De quib. pulchrè Bartol. *in l. in quod uxor. C. de negot. geſtis*, item daretur illa contraria actio contra commodantem, ſi vitioſi aliquid ſciens commodaſſet, ut ſi in vindemia utrem vitioſum, ut ſic vinum vel muſtum effluxerit, vel ſi vas vitioſum commodaſſet, unde vel vinum corrumperetur, vel efflueret, *d. l. in rebus. §. item qui ſciens.* Item daretur contra commodantem intempeſtive revocantem commodatum. *l. in comm. ff. eod.* Unum hic addendum eſt quòd prætextu alicujus delicti non poteſt res commodata retineri, ut dicemus *in l. fin. C. eod.* Et hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XXIV.

De Pigneratitia Actione.

ACcedamus ad tit. *de pigneratitia actione*, quem gloſſ. hic non continuat: poteſt tamen peti continuatio ex §. *inſtit. quib. mod. re contrahit. oblig. at.* Quod ipſum videtur ſequuta ex parte gl. *in Rubrica, ff. eod.* quamvis parum plenè. Unde ſic breviter poteſt continuari; diximus ſupra tit. proximo. *de oblig. vel contract. qui re contrahitur*, & cùm talis ſit etiam contractus pignoris: rectè ſubnectitur de pigneratitia actione; ita tamen ut tit. præcedens mereatur principatum ea ratione; quia commodatum communiter ſit gratia alterius tantum, id eſt, accipientis, ut latè diximus in rubrica tituli præcedentis. Contractus autem pignoris fiat gratia utriuſque, id eſt, tam creditoris, quàm debitoris, ideo ut ſit de credito in tuto dum incumbit pignori, quod poteſt vendere caſu, quo ceſſaverit debitor *tot. tit. C. de diſtract. pignor.* Debitoris autem ideo, ut facilius inveniat ſub pignore, qui mutuum dare velit. Quæ ſunt verba textus *in d. §. ſi. inſtit. quib. mod. re contrahit. oblig.* Ex quâ continuatione rectè inferri poteſt, quod creditor in cuſtodiendo pignore præter dolum, & latam culpam non tenetur durius, quam ad communem quamdam diligentiam: non autem ut teneatur de leviſſima culpa. Nam habemus regulam, quod quando contractus eſt celebratus gratia utriuſque, quod tunc ſufficiat præſtare culpam levem, non autem leviſſimam, ad quam teneantur hi, qui ſua tantùm gratia contrahunt, ut eſt in commodato. *d. l. ſi ut certo, § nunc vid ff. de commod.* Et quia utriuſque gratia ille contractus pignoris ſit, infert Angel. *in d. §. fin.* quod ſi debitor dans pignus creditori, apponeret pactum, ne liceret creditori unquam pignus vendere, quod illud pactum ſit inutile, nec teneatur creditor ſervare. allegat gl. ibidem quam ego non reperi, potuit allegaſſe, *l. ſi convenerit, in ſi. cum l. ſeq. ff. noſtro tit.* poteſt enim ſemper vendi pignus, ſervata tamen ſolemnitate quam tradit *l. ſi conv. in fin. ff. eo.* ſcilicet ut tribus vicibus denuncietur debitori ut pignus luat. Ratio autem quare hoc pactum non valeat, eſt, quia pignus datur ratione creditoris & debitoris, ut diximus. Si ergo præciſè prohiberetur venditio pignoris, ſequeretur quod ille contractus tantùm gratia debitoris eſſet factus, quia poſſet fieri ut debitor nunquam lueret pignus, & ſic creditor ſi prohiberetur vendere, damnificaretur. Et quia de pignore tractandum nobis eſt: ſciendum eſt pignus propriè dici, cùm traditur res mobilis, *l. ſi rem alien. §. propr pign. ff. eod.* Unde non abſurdè dixerunt veteres, quod pignus à pugno dicatur, quod pignus tradatur manu. quare videmus pignus differre ab hypotheca. *l. plus § pign ff de verb. ſignif.* item actionem pigneratitiam ab hypothecaria actione; quia hypotheca conſiſtit in rebus immobilibus *l. res hypoth. §. inter pign. ff. de pign.* Iterum in pignore requiritur corporalis traditio quod non ſit in hypothecaria, quæ conſenſu conſtituitur, ut dicit gl. *1. in. 1. ff. eod.* Eſt autem triplex pignus judiciale, prætorium & conventionale: De quibus Doctores *in § item Serviana, inſt. de act.* Judiciale eſt, cùm tulerit judex ſententiam contra aliquem, qui nolit parere, tum in executione ſententiæ, ſi judex mittit actorem in poſſeſſionem bonorum condemnati, illud quod ſic poſſidetur, vocatur pignus judiciale, de quo agitur *in Pandectis & C. tit. de bon. autor. jud. poſſid.* & pulchrè *in l. à divo Pio de re judic.* Prætorium autem dicitur, quando judex vel alius habens ordinariam juriſdictionem, mittit aliquem in poſſeſſionem bonorum propter cautionem in rem præſtitam, ut eſt in caſu damni infecti. Item in caſu quo is, cui eſt aliquid relictum per fideicommiſſum, non poſſit ha-

bere cautionem ab hærede ſalvum fore fideicommiſſum: de quo pignore tractatur *in D. & C. tit. ut in poſſ. legator. ſervandor. cauſa mittat.* Conventionale, de quo partes inter ſe conveniunt; de quo licet hic præcipuè agamus, tamen negari non poteſt quin etiam habeamus actionem pignoratitiam in prætorio nonnunquam pignore, ut rectè hic Bald. in rubrica extendit pignus. Nunc accedendo propius ad tit. qui eſt *de actione pignoratitia*, ſciendum eſt illam actionem duplicem eſſe, directam & contrariam, ut & *tit.* ff. habet quæ contraria etiam utilis dicitur. Directam autem habet debitor tantùm; quando autem ad quid detur, clarat pulchrè text. *in d. §. fi. Inſtit. quib. mod. re contrahit. oblig.* videlicet ad reſtitutionem rei, quam creditor accepit à debitore in pignus, & *l. pen. C. eod.* declarat. Oritur autem ſaltem in effectu, tunc demùm quando debitum, quod acceptum eſt, ſub pignore eſt ſolutum, vel aliàs eſt ſatisfactum creditori, quod poteſt fieri acceptilatione, pacto de non petendo, *l. ſi rem, §. omnis, ff. eod.*. Imo etiam poſſet incidere caſus, quo licet debitor non ſolviſſet mutuum, nec alio modo eſſet ſatisfactum, tamen poſſet competere debitori actio pignoratitia ad repetendum ſuum pignus, ſcilicet quando creditor in pignore delinqueret, ut quia dedi ancillam pignori, creditor eam proſtituit, tum certè poſſe petere, nulla præcedente ſolutione, *l. eleganter fi. ff. eod.* & quia diximus pignoratitiam competere, ſi debitum ſit ſolutum; hoc intelligendum eſt, ſi plenè ſit ſolutum: donec enim unicus nummus deeſſet ſolutioni; non teneretur creditor reddere pignus, & ſic non haberet locum pignoratitia actio, quaſi nihil eſſet ſolutum, poſſet pignus vendi pro illo extante nummo, *l. quandiu C. de diſtract. pign.* Venit autem non tantùm in iſta actione res, quæ eſt data pignori, verumetiam veniunt ipſo jure omnes acceſſiones fructus, ut eſt exemplum in alluvione, ut eſt text. *in l. ſi convenerit, 2. §. ſi nuda. ff. eod.* Quia vel ibi dicit gl. commodum obligationis in re pignorata accedit creditori: commodum autem proprietatis accedit debitori vel domino. Eſt autem pignoratitia actio bonæ fidei. Enumerantur enim inter eas *in §. actionum inſtit. de act.* præterea eſt perſonalis; ideo datur tantùm contra eum, cum quo eſt contractum: non autem contra alium ſingularem poſſeſſorem per *l. fin. C. de diſtract. pignor. & gl. in rubrica, ff. eod.* Et ſic iſtis duabus notis differt pignoratitia ab hypothecaria, quia hypothecaria eſt ſtricti juris, & non veniunt alia in ea, niſi res quæ petuntur. Item hypothecaria eſt realis actio, & datur contra quemlibet poſſeſſorem, *l. niſi fundus. §. in vendicatione, ff. de pign. & hypothec.* Cum interim pignoratitia, quia ex contractu naſcatur, tantummodo datur in perſonam contrahentem & univerſalem ejus ſucceſſorem; ideo appellabatur perſonalis; quod tamen verum eſt de jure civili: nam de jure Canonico ſunt aliqui caſus, ubi pignoratitia non eſt verè perſonalis actio, id eſt, non tantùm datur contra perſonam, cum qua eſt contractum. Cæterùm eſt aliquantulum realis, id eſt, in rem ſcripta, id fit quoties in contractu pignoris uſura vel fœnus intercedit. Nam tunc datur pignoratitia fœneratitia contra omnes poſſeſſores, ut Doctores Canoniſt. *in c. fin. extra de pign.* & docet Bald. hic *in l. 1. C. eod.* Et ut intelligamus, finge me tibi dediſſe pignori domum pro 100. floren. quos dediſti mihi mutuo hac lege, ut liceret tibi gratis inhabitare domum, tu non inhabitas domum, ſed locas eam alteri pro decem aureis: certè de jure non haberem actionem contra illum tertium poſſeſſorem, quia cum eo non contraxi, & pignoratitia actio eſt perſonalis, quæ perſonam non egreditur, tamen de jure Canonico, quod non tolerat uſuras, receptum eſt, ut pignoratitia actio in iſto caſu dicatur uſuraria quodammodo, realis actio & ſic perſecutoria rei apud quemcumque poſſeſſorem ſit. Sunt autem hæ duæ differentiæ inter pignorationem & hypothecam inſignes, quamvis etiam aliæ ſint, quæ enumerantur in gl. *prima conſtitutionis in D. §e3.* ubi etiam Bart. dicit pignoratitiam differre ab hypothecaria tribus modis, nativitate vel origine; deinde utilitate: tertio vita. Origine differunt, quia hypothecaria naſcitur ex conſenſu *l. ſi tibi decem 17. §. de pign. 2. ff. de pactis.* Pignoratitia autem ultra conſenſum requirit etiam rei interventum, *d. §. fi. inſtit. quib. mod. re contrah. oblig.* Agitur ergo in pignoratitia ad rei reſtitutionem, ſed non poteſt reſtitui quod non ſit acceptum. Utilitate differunt, quia altera ſit bonæ fidei, quæ eſt maxima utilitas, quia veniunt fructus ultrò: altera autem eſt ſtricti juris. Item hypotecaria eſt unica, videlicet directa, quæ tantùm datur creditori; pignoratitia autem duplex: Directa, competit debitori: contraria creditori, ut dicemus infra in fine. Vita & diuturnitate, quia pignoratitia utpote perſonalis eſt perpetua; at hypothecaria, durat 20 annis, nonnunquam 30. vel 40. *l. cum noviſſimè, C. de præſc. 30. vel 40. ann.* Nunc accedendo ad practicam formabitur libellus in actione pignoratitia hoc modo: Domine judex conqueror de Titio, quod cum dederim ei codicem vel tunicam iſtius vel iſtius coloris pro decem aureis, quos mihi mutuo dedit in pignus, quos aureos nunc ſolvi ei, is tamen pignus reddere recuſat. Quare peto eum ad hoc cogi, &c. Quo loco concluſionis obſervabunt libellares, ut acutè monet Angelus *in l. 2. C. eod.* ut ſi velit aliquis petere fructus cum re pignorata, ut non tantùm petat eos, quos ex pignore habuit creditor, verum etiam eos quos habuiſſe poterat; tamen per negligentiam vel per dolum non habuit; nam ut *in l. 2. C. eod.* dicitur: creditor tenetur de fructib. rei pignoratæ, non modo quos accepit, ſed etiam quos accipere potuiſſet, ut gl. 1. dicit *in d. l. 2* Nam quod Salicetus *in l. creditor, 2. C. eod.* dicit propter verbum *talem* quod eſt *in d. l. 1.* eſſe petendam rem pignoratam in concluſione libelli, talem qualem creditor acceperit, non puto eſſe neceſſarium. Finge enim deteriorem mihi reddi rem pignoratam, & ſic non talem qualem accepit creditor, tum nihil videbitur actum; nam qui rem deteriorem reddit, ille penitus non videtur reddidiſſe per *l. 1. §. 1. ff. commodati*, ut gl. *in fin. d. l. 2.* infra notat. Hactenus de actione directa pignoratitia: nunc accedendo ad contrariam pignoratitiam, ſciendum eſt eam dari creditori, & ob multas cauſas, ut dicit hic Azo *in ſumma*, nam ſi feci impenſam utcumque neceſſariam, utcumq; etiam parvam, illam poſſum contraria actione pignoratitia à debitore, cui reddo pignus, acquirere, *d. l. creditor. 2. in fin. Cod. eod. leg. ſi neceſſarias. ff. eod.* Quo caſu differt ita actio à commodato, ubi neceſſariæ expenſæ non repetuntur, ut diximus ſupra, tit. proximo. Item competit illa actio creditori, quando vel re ipſa, vel ex propoſito ſit in pignore deceptus, ut ſi aliquis Stellio dat tibi in pignus rem oppignoratam alteri vel ſi dederit æs pro argento, quib. caſib. poteſt petere creditor per actionem pignoratitiam contrariam, ut de pignore idoneo ſibi proſpiciatur, quod judex facere tenetur, & præter hoc debitori infligere pœnam Stellionatus *l. ſi quis in pignore, ff. eod.* Sed quod diximus de eo, qui duob. rem pignoravit, ut Stellionem eſſe puniendum, vel cogendum ut aliud pignus det, intelligi debet eſſe verum, ſi illud pignus non ſufficiat duobus. Cæterùm ſi pro utroq; debito ſufficeret, nec eſſet Stellio debitor, ne cogi poſſet ad aliud pignus dandum, ſic etiam cùm diximus creditorem poſſe in reſtituendo pignore per contrariam actionem pignoratitiam petere ſumptus vel expenſas: hoc intelligendum eſt, niſi expenſæ eſſent immodicæ aut eſſent nimiæ: tunc enim debitor non teneretur; quia, ut inquit textus *in l. ſi ſerv. in fin. ff. eod.* non eſt ferendus delicatus debitor, nec oneroſus creditor. Quod notandum eſt contra nobiles hodie, qui arces habent in pignus, nonnunquam etiam eas ſumptuoſius exornant, quam ut poſſent à dominis redimi, ad quod concordat *leg. in ſumma c. de pi-*

noribus. Et formabitur libellus in actione pignoratitia contraria hoc modo: Ago contra Titium, qui mihi dedit codicem pro decem, quos ei mutuo dedi. Cùm autem hic codex ſit alteri obligatus vel non ſit ſuus, peto ut mihi de idoneo pignore proſpiciat: vel ſi eſt res aliqua, in qua ſumptus feciſti, petes tibi ſumptus reſtitui. Ita ferè Odofredus in ſuis libellis format. Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXV.

De inſtitoria & exercitoria actione.

ACcedamus ad tit. *de inſtitoria & exercitoria action.* quem tit. Bald. hic & Paul. de Caſtr. dicunt eſſe utilem & quotidianum: continuatur autem ad præcedentem per gl. dupliciter. Quarum tamen prior melior eſt. Dictum eſt enim ſupra quomodo aliquis ex ſuo vel proprio contractu conveniatur: nunc dicendum eſt, quando aliquis ex alieno contractu poteſt conveniri. Ad cujus evidentiam ſciendum eſt, quod olim de jure civili ex contractu alieno non poteram conveniri: ſic pater non tenebitur pro filio, dominus pro ſervo, ut declarat gl. *in action. inſtit. de act. in verb. ipſo jure,* quod eſt introductum mero jure. Quod cum vidiſſent prætores correxerunt & induxerunt certos caſus, moti æquitate *l. in princ. ff. de exercit.* in quibus etiam aliquis pro aliquo tenebatur. Iniquum enim videbatur prætori, quod multi cum contraherent cum ſervo, filio meo etiam libero homine, quem ego præpoſueram tabernæ, vel negotiationi, ut hi deciperentur, quod fieri poterat de jure civili. Finge enim quemdam famulum meum exercere mercaturam meo nomine, qui nihil habeat proprium in mercibus; venire autem qui cum eo contrahant, & ſibi obligentur, quam tamen obligationem non poſſunt ſolvere: quia aut nihil habent proprii, aut ſunt ſervi, qui non poſſunt in judicio conveniri, quia ſunt nulli *l. quod attinet,* ff. *de regul. jur.* & ita fiebat, ut multi deſiſterent à negotiationibus. Cui rei prætor affert remedium & vult, ſi ego mercator præpoſuero aliquem ſervum vel liberum, mulierem vel marem alicui tabernæ, vel negotiationi, ut quemadmodum ego lucror per illum inſtitorem meum, ſic etiam debeam obligari & teneri pro ejus contractibus actione inſtitoria. Eſt autem locus inſtitoriæ, quando aliquis præponit aliquem negotiationi expreſſe vel tacite, qui ſic præpoſitus vocatur inſtitor, ut text. dicit *in §. inſtitoria, inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt. & l. quicumq; in princip. & §. non tamen* ff. *de inſtit. act.* Vocantur autem inſtitores ab inſtando, quia negotiis gerendis inſtant, *l. 3.* ff. *de inſtit. act.* quos nos hodie vocamus factores, vel etiam *Buchalter.* Convenitur autem dominus inſtitoris in ſolidum, *§. inſtitor. inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt.* Et licet ſint multi domini mercatores, qui habent unum factorem vel inſtitorem, & ſint diſpares in ſocietate: tamen ſinguli ex dominis, qui præpoſuerunt inſtitorem, poſſunt conveniri in ſolidum, *l. habebat, §. ſi duo.* ff. *de inſtitor. act. & l. ſi plur.* ff. *de exercit.* quamvis non negemus interim, quia factores hodie ſint liberæ perſonæ, plerumq; etiam eos poſſe conveniri, *ſi quis mancipii. §. ſi ſerv.* ff. *de inſtitor. act.* Formabitur autem libellus in actione inſtitoria hoc modo: Domine judex, ago contra Titium mercatorem, & dico quod is quemdam inſtitorem vel factorem Caium præpoſuerit negotiationi pannorum, cum quo Caio ego contraxi vendendo ei pannum pro 100. florenis. Et ſic in cauſa, in qua eſſet præpoſitus negotiationi, cum eo contraxi: Peto ergo Titium dominũ ejus condemnari ad dandum mihi illa centum. Ita fere Angel. tradit formam *in §. action. & Speculat. in tit. de obligat. & ſolut. §. prænotandum.* cum inſtitore autem dixi contraxiſſe, nempe cum factore vel inſtitore in ea cauſa, cui ſit præpoſitus, quia domini vel mercatores non tenentur de omnibus contractibus, quos faciunt ſui factores, ſed tantùm de his, qui pertinent ad eam cauſam, vel negotiationem, cui ſunt præpoſiti, *l. 1. §. non autem,* ff. *de exercitor.* argumento eorum quæ diximus de dominis, ut teneantur de delictis, vel quaſi ſervorum, vel famulorum, quia hoc intelligendum eſt, ſi delinquit in officioſo vel cauſa cui ſunt a domino præpoſiti, *l. 1. §. familiæ,* ff. *de publ. & vectigal.* Quia argumentum à contractibus ad delicta & à delictis ad contractus, & ſic è diverſo in jure eſt validum, *l. abſentem,* ff. *de pœnis.* Eadem æquitate, quâ motus eſt prætor in danda actione inſtitoria, movetur quoque in dando actionem exercitoriam: nam quamvis de mero jure civili ex contractu alterius non poteſt aliter obligari, *l. ſolutum, §. per liberam,* ff. *de act. pignorat.* & lex jubet, ut contracturi cum aliquo debeamus anteà eſſe certi de ejus conditione, *l. qui cum alio,* ff. *de regul. jur.* cum quia nonnumquam calamitatis gratiâ accidit, ut contrahentes cum magiſtris navium propter anguſtiam temporis & conditionem loci non poſſint diu inquirere, ſit-ne ille, cum quo contrahunt, exercitor vel dominus navis, vel magiſter. Ideò prætor induxit, ne deciperentur hi qui cum talibus magiſtris navium contraherent actionem exercitoriam, quæ quidem exercitoria non omnia habet, quæ diximus habere locum in inſtitoria. ita Bald. *in l. 1. C. eod.* dictis in uno tamen diſcordant, quia inſtitoria habet nomen à præpoſito negotiationum: Exercitoria autem habet nomen ab ipſo præponente, ut notat gl. *in §. inſtitoria in verb.* vocantur autem, *inſtit. Quod cum eo, qui in alien. poteſt.* Datur autem exercitoria contra dominum, vel exercitorem navis, qui ſervum vel liberum hominem habet præpoſitum à negotiatione navali, *§. exercitoria, Inſt. Quod cum eo, qui in alien. poteſt.* & quemadmodum inſtitoria datur contra dominum ex negotiatione terreſtri: ſic exercitoria de tantùm navali. Dicitur autẽ exercitor dominus navis, quem nos hodiè patronum vulgò vocamus, ad quem omnes obventiones atque reditus ex navi proveniunt, *l. 1. § exercitorem,* ff. *de exercit. act. & d. §. exercitoria. in fin.* Qui autem navi præficitur aut præponitur, vocatur magiſter navis, *d. l. 1. in princ. & §. 2.* ff. *de exercit.* Contrahentes autem cum magiſtro navis habent electionem: utrum conveniant ipſum magiſtrum ſi eſt liber homo, vel ipſum dominum navis exercitoriæ. *d. l. 1 §. eſt autem.* ff. *eo.* tamen aliâ atque aliâ actione utetur. Si enim locavi magiſtro navis merces pannorum vehendas Francofordiam, quod facere omiſit, potero agere locati contra ipſum, aut dominum navis: vel exercitor vellet convenire aliquem, qui contraxiſſet cum ſuo magiſtro navis, quod non poſſit facere niſi magiſter navis cederet domino ſuas actiones, *d. l. 1. §. ſed ex contrario,* ff. *eod. l. poſſeſſio, §. poſſeſſio quoque,* ff. *de acquir. hæredit.* contra magiſtrum autem navis exercitor duas habet fere actiones, unam quæ eſt mandati, alteram locati, tamen diverſimode: tunc enim mandati aget, quando gratuita opera iſtius magiſtri utitur; locati autem actione, quando merces intervenit, *d. §. ſed ex contrario.* Datur autem exercitoria duobus ferè in caſibus. Primò, quando magiſter navis habet expreſſum mandatum ab exercitore, ut dicendo: volo ut navem iſtam onuſtam Francofordiam vehas, quo caſu ſi quis contrahit cum iſto magiſtro, & magiſter fefellerit, ideò exercitoria datur contra dominum. Hujus exercitoriæ actionis forma talis eſt: Domine judex ago contra Titium exercitorem qui præpoſuit Getam navi ſuæ cum quo ego contraxi, ut pro illa pecunia me & merces meas veheret Francofordiam, quod tamen facere omiſit: peto ergo dictum exercitorem mihi condemnari ad mille floren. Tanti enim interfuiſſet meas merces fuiſſe rectè & tempeſtivè delatas Francofordiam. Præterea nonnumquam ex commiſſione navis expreſſa veniunt quædam per conſequentiam tacitè, in quibus magiſter navis videtur habere non quidem expreſſum mandatum, ta-

men tacitum, fortaſſis reficiendæ tuæ navis: Nam exercitor qui committit navem vehi Francofordiam, & ſic committi conſequens tacitè & neceſſariò, videtur etiam committere antecedentia, ſine quibus navis non poſſit vehi, & ut eſt refectio navis, emptio navalium inſtrumentorum. Unde ſi in eam cauſam magiſtro navis pecuniam mutuo dedero, propter tacitum mandatum quod habet magiſter navis, potero convenire exercitorem exercitoria, *argum. l. 2. ff. de juriſdict. omn. judic.* Erit autem forma talis: Ago contra Titium exercitorem qui cùm præfeciſſet navi quemdam Getam, quæ cùm fuiſſet ruinoſa, indigens refectione, petiit à me mutuo 20. floren. ad ejus refectionem, quæ peto mihi à Titio exercitore aſſignari, ſed hic ſciant Domini, quod in his quæ tacitè veniunt, ut habes actionem contra exercitorem, cautè eſt agendum, & ut Angel. dicit, & etiam gl. magna *in l. 1. C. eod.* quatuor requiruntur, ut dans mutuo magiſtro vel inſtitori, habeat exercitoriam vel inſtitoriam. Primò enim neceſſe ut magiſter navis dicat ſe petere illud mutuum ad refectionem navis. Secundò quod indigeat refectione. Tertiò ut tantùm det mutuo, quantum ſufficit refectioni, & non plus. Ultimò, quod illud fiat loco & tempore ubi ſit veriſimile navem poſſe refici. Unde ſi unum ex his deeſſet, non haberet exercitoriam propter tacitum mandatum factum à domino vel exercitore magiſtro. Quod eſt perpetuo notandum contra tutores vel alios adminiſtratores. Nam ſcimus nos multis in caſibus habere tacitum mandatum, ut ſemper illa quatuor enumerata conſiderentur: ſi enim plus acceperint in eam cauſam, quam prætexunt; aut acceperunt tali loco vel tempore, ubi erat impoſſibilis actus, quem prætendebant, certè mandatum quod ipſi habebant tacitum, eos non excuſabit. Hactenus de illa Rubrica.

TITULUS XXVI.

Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium eſſe geſtum dicatur.

ACcedamus ad tit. *quod cum eo, qui in aliena poteſtate.* &c. Quæ rubrica habet duas partes ut gl. hic monet in quo verum dicit, unam eſſe generalem, & deinde aliam ſpecialem, hoc quotſum attineat, non video, quamvis Doctores eam communiter hic ſequantur. Unde rectè dicendum, priorem partem Rubricæ continere verba edicti prætorii. Sic enim Prætor fere proponebat edictum, *quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium eſſe dicatur de eo dabo actionem.* Et quod hæc fuerint verba edicti, declarat text. *in l. 1. §. verba autem, ff. de peculio.* Sed quod ſub illa generalitate prætor non ſubjecit, quibus exceptionib. vellet experiri, hoc in ſecũda parte declaratur quaſi dicat prætor, ſi cum aliquo negotium fuerit geſtum, qui in aliena poteſtate eſt, tunc dabo ei vel actionem de peculio, vel quod juſſu, vel de in rem verſo. Nam ex illo edicto generaliter propoſito, tribus modis poterat agi, ut rectè text. & gl. *ibi in d. l. 1. §. 1. ff. de pecul.* Et ita quod Imperator hic ſimul complexus eſt rubricam, hoc *in lib. ff. quatuor tit. diſcretis* abſolvitur. Continuatur autem præcedentibus hoc modo: Poſtquam ſupra eſt actum de contractibus eorum, qui ſub aliena poteſtate ſunt, ex quibus contractibus domini in ſolidum obligantur, ut eſt in inſtitoria, & exercitoria, ordinarium & conſequens fuit jam agere de his contractibus ſervorum vel filiorumfamilias, ex quibus domini vel parentes non in ſolidum, ſed quatenus eſt in peculio, vel eſt in rem domini verſum, vel eſt ab ipſo domino juſſum. Quo loco videmus differentiam inter actionem tit. ſuperioris, & eas tres, de quibus agemus in tit. noſtro, quia illic in ſolidum: hic autem non ita agitur. Sunt quoque aliæ differentiæ inter iſtas actiones, quia ſuperiores tunc habent locum, quando aliquis eſt certæ negotiationi præpoſitus, ut diximus ſupra in Rubrica. Noſtræ verò tres habent locum, quando aliquis eſt incertæ negotiationi præpoſitus. Item differunt in eo; quia ut inſtitoria & exercitoria competant, neceſſe eſt ut domini vel patris expreſſum vel tacitum mandatum, vel voluntas intervenerit, quæ voluntas in noſtro tit. non requiritur. Quia actione de peculio, de in rem verſo, vel quod juſſu, poteſt agi contra dominum, etiamſi ignoraverit contractum. Imò etſi repugnet. *l. ſi quis ſervum, § etiam, ff. de peculio.* Item poſtremò differunt in eo, quia in actione de peculio deducit ipſe quidquid ſibi eſt debitum quocumque modo in ſervo, *d. l. ſi quis ſervum* Imo non tantùm quod ſibi domino eſt debitum, verum deducit id quod debetur pupillo, vel eis, qui ſunt ſub ſua poteſtate, *l. ſi damnum, §. peculium ff. de peculio.* In inſtitoria autem vel exercitoria nulla penitus fit deductio à domino, ſed tenetur in ſolidum uſque ad interulam, ut loquitur Bartol. *in d. l. 1. prin. col. 2. nu. 5. ff. de pecul.* Et pro evidentia tituli ſciendum eſt, quod tamen brevitatis tantùm gratia dicturus ſum de domino & ſervo, idem intelligatur eſſe in parentibus & filiisfamil. Nam text. *Inſt. noſtro tit. in princ.* comparat ſervos filiisfamilias; ſic etiam intelligitur idem eſſe jus hodie in monachis, qui haberent certum peculium ab Abbatibus vel Monaſteriis, id eſt, ſi habent Prioratus, ita monet Joan. Faber. *in §. actiones autem, in fi. inſtit. de act.* & dicemus ex ſententia Bald. *in l. p. C. eod.* Secundò ſciendum eſt pro evidentia, quod eadem æquitate, qua eſt motus prætor in tit. ſuperiore, movetur etiam hic, ut det ſuas actiones, quæ de jure civili eſſent incognitæ, quia de jure, ut aliquis poſſet me convenire judicio, neceſſe ut vel contractus vel quaſi delictum ſit, vel niſi intervenerit *§. inſt. de act.* Sed quia cum ſervi contrahunt, non fit aliqua obligatio, ideo non poterant conveniri, & fundatur jus civile in vulgata *l. non debet. ff. de reg. jur.* qua dicitur non debere alteri per alterum iniqua conditio inferri, ut ex tex. *l. penult. Cod.* Sed tamen ex hoc multæ iniquitates exorirentur. Exortus eſt prætor plenus æquitatis, ut dicit tex. *in l. quod ſi Epheſi ff. de eo, quod certo loco*, qui interdixit propter æquitatem iſtas actiones, quæ æquitas duplex eſt. Primo reſpectu contrahentium cum ſervis: deinde etiam reſpectu ipſorum dominorum. Reſpectu enim contrahentium cum ſervis videbatur æquum, ut cùm dominus conceſſiſſet aliquod peculium ſervo, & vellet eum in eo negotiari, ut etiam teneretur dominus eatenus quatenus eſt in peculio. Reſpectu autem domini æquum eſt prætori viſum, ut quia dediſſet certam & limitatam voluntatem, ipſe etiam limitatè conveniri poſſit, id eſt, non in ſolidum, ſed quatenus eſt in peculio: Sed dicas: numquid domini & ſervi perſona eſt eadem, ſicut eſt filii & parentis, *l. fin. C. de impuber. & aliis ſubſtitut. §. ſi verò qui inſtunt. de inutilibus ſtipulat.* Ergo ſi debebatur dominus quaſi ipſe in ſervo contraxiſſet, ſemper teneri in ſolidum: argumento eorum quæ dicuntur de hærede & defuncto, nam cùm hi duo unam perſonam ſuſtineant, ſequitur quod ſicuti defunctus in ſolidum fuit obligatus; ita etiam obligatur hæres. *l. C. ut actio ab hæred. &c.* Ad hoc eſt dicendum quod ſit diverſa ratio in hærede & ſervo. Nam hæres licet ſuſtineat perſonam defuncti, & ideo in ſolidum teneatur, tamen non fit id niſi ejus voluntate, id eſt, quia vult eſſe hæres ſervus, aut etiam invitus eamdem perſonam habet cum domino. Ideo jura ſunt hic mitiora: ita pulchrè dicit Jaſ. *in d. §. action. autem inſtit. de action.* Iſtis pro evidentia titulis præmiſſis accedendum eſt ad actionem de peculio. Ubi primò ſciendum eſt, peculium eſſe nomen univerſitatis comprehendens mobilia & immobilia, corporalia & incorporalia, ut eſt nomen hæreditatis, nomen patrimonii. Ita Azo *in ſumma hujus tituli* negans *l. 1. §. peculiarem. ff. de tribut. act.* De quo Bart. *in rubric. ff. de peculio*, & præter alias actiones, quatum

action. enumerantur à gl. *in rubric.* ff. *eod.* dicit Ulpian. vocari peculium quaſi puſillam pecuniam, quod ſane Tubero ſic definit *in l. depoſiti. §. fin. ff. de pecul.* Peculium eſt, quod permiſſu vel voluntate domini habet ſeparatum à dominicis rationibus, deducto indè ſi quid domino debetur; nam dominus habet plenam poteſtatem in peculio, ut deducat antea, quod ſibi & his qui ſunt in ſua poteſtate, debetur, ut heri late diximus, quod peculium eſt quaſi proprium patrimonium ſervorum, quod vel parſimonia ſua acquiſierit, vel officio & aſſiduitate ſunt conſecuti: ita dicit text. *in l. pecul. & l. ex ea. ff. de pecul.* Naſcitur autem peculium voluntate & conſenſu domini & creſcit & decreſcit; imo etiam penitus moritur & interit. *l. pecul. naſcitur, ff. de pecul.* Ideo Franco æquiparat peculium procuratori. Nam quemadmodum conſtituitur voluntate domini, ita ejuſdem voluntate poteſt revocari. *l. non ſtatim in fin. ff. de pecul.* modo illa revocatio fiat bona fide à domino, nullo dolo adhibito, nam ſi in fraude creditorum revocare peculium non valeret. *l. ſed etſi damn. §. præterea, l. ſumma cum ratione in princ. ff. de pecul.* Eſt autem triplex peulium, Caſtrenſe primum, & id eſt quod vel à parentib. vel agnatis, vel agentibus in militia donatur, vel quod filius acquirit in militia *l. Caſtrenſe pecul. ff. de Caſtr. pecul.* & de eo hic non agimus. Quia in illo peculio caſtrenſi filius habetur pro patrefamilias, id eſt, pro pleno domino: ſic ut ipſe cõveniatur, & non pater. *l. quanta, §. 1. ff. de caſtrenſi peculio. & Bart. in d. l. 1. col. 6. ff. de pecul.* item eſt peculium adventitium, id eſt, libertis noſtris aliùnde obvenit, ut fortaſſis ab avis, à patruis, & cognatis, & quamvis ſecundum jura ff. pater in adventitio peculio plenus dominus fiebat: tamen hodie ſecundùm jura Codicis & noviſſima, pater non ſit dominus illorum bonorum, niſi quoad uſusfructus. Unde ſi conveniretur pater ex illa cauſa, non poſſet nomine proprio conveniri, ſed nomine filii tanquam ſit legitimus adminiſtrator bonorum adventitiorum, *l. fin. §. ubi autem, C. de bonis liber.* Unde cùm hodie agitur de peculio, tunc intelligimus eſſe de adventitio. Tertium genus peculii eſt, de quo hic agimus, ſcilicet profectitium, quod proficiſcitur ex patris voluntate, unde ſi quis cum filio tali peculio contrahit, tenebitur pater reſpondere, quatenus eſt in peculio. Formabitur autem libellus in actione de peculio, ut gl. *in l. 1. §. 1. in verb. vendidabit, ff. ſi pars hæredit. petat.* & ut Joan. Fab. Angel. & Jaſ. formant *in d. §. actiones autem inſtit. de action.* hoc modo: Ago contra Titium, qui ſervo Getæ peculium aliquod aſſignavit, cum quo ego contraxi in illa vel in illa cauſa, ex qua mihi debet centum. Quare cum dictus Titius illud peculium habeat, peto ut condemnetur pro peculii ratione ad centum mihi ſolvenda; ita quoque poſſet agi contra patrem ex contractu filii, tamen hoc ſciendum eſt quod licet dominus vel pater non poſſit conveniri in ſolidum pro contractu filii, ſed tantùm peculio tenus; tamen ſi libellans peteret ſolidam vel integram ſummam, non adjiciendo cauſam pro ratione dominii, libellus adhuc valeret, quod illa modificatio quà pater tantùm tenetur peculio tenus, poteſt judex ex officio facere. Ita Doctores noſtri & præſertim Bald. *in l. fin. in ult. col. C. eod. tit.* Hactenus de peculio. Sequitur, ut videamus de actione de in rem verſo; nam quemadmodum pater tenetur peculio tenus ex contractu filii, ſic etiam tenetur ſi ex contractu filii aliquid eſt verſum in utilitatem patris, & poteſt fieri ut aliquis ſervus vel filius non habeat peculium; tamen poterit patrem obligare actione de in rem verſo. Dicitur autem in rem verſum domini vel patris, quando aliquid eſt impenſum neceſſario in rem domini, *§. in rem autem, Inſt. quod cum eo qui in alien. poteſt.* & ut in ſumma dicamus, quandocumque procurator poteſt habere actionem mandati, vel alias poteſt habere actionem geſtorum negotiorum, toties etiam poteſt competere actio de in rem verſo, ut ſi ſervus meus, me abſente, vel filius meus, qui eſt in ſtudio, mea voluntate accipit pecuniam mutuo, ut veſtem emat. Certè quia pecunia eſt verſa in rem, quam neceſſariò dominus vel pater debebant procuraſſe, ideò competit creditori contra dominum vel patrem actio de in rem verſo. Quod exempli loco ſufficiat: id quod poteſt videri longius *in l. 3. §. & regulatur, ff. de in rem verſo.* Neque ſpectatur in hac actione bono fuerit vel minus domino, in cujus rem eſt aliquid verſum, ſed tantùm inſpicitur an dominus id facere debuerat, & an fuerit negotium & officium domini, *d. l. 3 §. nec-non illud, ff. de in rem verſo.* Differt ab actione de peculio, quia illa prior datur contra dominum, ſive ſit converſa res in utilitatem domini, ſive non, noſtra autem non datur, niſi probetur aliquid eſſe verſum in utilitatem, unde ſint cauti creditores, ut non facilè credant aut filiis aut ſervis, quod velint aliquid vertere in dominorum vel parentum utilitatem. Quia etſi ſervus dixerit ſe converſurum eo, tamen non fecerit, certè creditori non ſupererit remedium iſtius actionis, quod non dicitur credulitas creditoris, nec calliditas ſervi obeſſe domino, *d. l. 3. §. ſed ſi ſic accepit, ff. de in rem verſo.* Præterea habent in ſe differentiam, quod actio de in rem verſo eſt perpetua; altera autem de peculio facile perit, vel ex peculii amiſſione, vel ex morte ipſius ſervi. nam licet rebus ſtantibus ſuo ſtatu, id eſt, durante peculio, & vivente ſervo actio de peculio ſit etiam perpetua: tamen in caſu quo ſervus vel manumittitur vel moritur, tunc actio de peculio ſit annalis, qui tamen annus eſt utilis, *l. 1. ff. quand. actio de pecul. eſt annal.* Formabitur autem libellus in hac actione hoc modo: Ago contra Titium, cujus ſervo dedi decem modios frumenti, ut familiam Titii aleret. Cùm autem ex contractu ſervorum dominus teneatur, quatenus eſt in rem verſum, ideo peto dictum Titium condemnari ad reddendum mihi decem modios illos frumenti. Quæ actio eſt uberior, quàm hæc de peculio, *l. 1. ff. de in rem verſo.* Quia non ſit deductio talis & tanta, quanta ſit de peculio. Ideò Doctores conſulunt, ut cum debentur multæ actiones electivæ, ut eligamus, quæ eſt pinguior. Ita fere Doctores *in d. tit. noſtro in princ. inſtit. quod cum eo qui in alien. poteſt.* ſcilicet dicunt: Supereſt ultima pars Rubricæ, quæ eſt de actione quod juſſu. Ubi ſciendum, quod ſi juſſum vel præceptum domini præcedit contractũ ſervi, tum tenetur dominus actione quod juſſu, *l. 1. in princ. ff. quod juſſu.* Non diſtinguendo an ſit aliquid ſpeciale vel in genere juſſum. Generalis juſſi exemplum eſt: Si dominus dedit liberam adminiſtrationem bonorum, ſive fiat illud per epiſtolam vel nuncium, ſive etiam nudis verbis *dict. l. 1. § 1. & gloſſ. ibid. in princ. ff. de eo quod juſſu.* Quo loco etiam notandum erit pro juſſu domini eſſe, ſi dominus poſt contractum ſervi celebratum eidem, ratihabitionem adjunxerit ſive ſubſcripſerit ei contractui, ut text. ibidem dicit; nec etiam diſtinguendum eſt juſſum illud ſervo vel fiat contrahenti, ut dicit gloſ. *in princip.* Quo loco id erit animadvertendum, quod quamvis pro juſſu accipiamus præceptum, tamen idem erit in caſu noſtræ actionis ſi dominus non jubeat tantùm, ſed roget ſervum, ut aliquid faciat. nam ut pulchrè gloſ. *ibidem in verb. quemadmodum,* dicit rogationem domini eſſe pro imperio & præcepto; quod notandum eſt pro literis principum ad nos. Nam ſi jubetur præciſe eſt caſus fortuitus, ut diximus ſupra *in l. quæ fortuitis, tit. proximo.* Ergo idem ſentiendum eſt de his literis, quibus tantùm nos principes rogant aliquid facere.

Formabitur autem libellus diverſimode, prout vel ſervus habuerit generale præceptum, vel ſpeciale, & prout præceptum vel præceſſerit, vel ſit ſecuta ratihabitio in hunc modum: Ago contra Titium, qui cum dederit ſervo ſuo generalem adminiſtrationem, vel qui cum juſſerit vel rogaverit, vel etiam me ſollicitaverit, ut cum Geta ſervo ſuo contraherem; id quod fiat per

talem vel talem contractum, ex quo contractu debet mihi decem. Quare peto dictum Titium dominum condemnari ad ſolvendum mihi iſta decem. Quod genus actionis eſt uſitatiſſimum hodie inter meratores, qui literis miſſis aliquem ſollicitant de contractu: tamen pro omnium dictorum abſolutione ſciendum eſt, quod actio de peculio, de in rem verſo & quod mihi non ſunt propria nomina actionum, ſicuti non eſt inſtitoria, tributoria & exercitoria, ſed ſunt quædam qualitates quibus declaratur, quomodo ex actione præcedente, agere debeamus, ut Azo hic *in ſumma* monet: cujus exemplum videbimus *in leg. 3. C. eod.* Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXVII.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

Accedamus ad tit. *per quas perſonas nobis acquiritur* qui tit. rectè hic per gl. continuatur. Diximus enim quo pacto ex contractibus aliorum nos obligegemur: nunc ſequitur ut videamus ex quorum contractibus nos aliquid acquiramus; nam debent ibi eſſe emolumenta, ubi ſunt incommoda & onera *l. ſecundum naturam, ff. de reg. jur.* Quibus autem acquiruntur dominia rerum, non eſt noſtri inſtituti, ſed tractatur *in §. ſingulorum, & §. ſeq. Inſtitut. de rerum diviſion.* Tantummodo dicemus hic per quas perſonas demum poſſumus acquirere dominia, & recenſet gl. *Inſtit. eod. tit.* ſex perſonas per quas nobis aliquid acquiritur. Primò enim per nos, quod ſine dubitatione eſt. Secundò cum per liberos noſtros, quos habemus in poteſtate, quod olim ſine differentia quidquid acquirerent filiifamilias, pleno jure eſt parentum, excepto peculio caſtrenſi vel quaſi, item excepta donatione, quæ filiæfamilias fiebat per Imperatorem vel Auguſtam. Quia illæ res à tant. perſonis habebant privilegia Caſtrenſis peculii, *l. cum multa, C. de bon. quæ liber. l. 1. ff. ad S.C. Macedon.* Hodie tamen illa ratio habetur eorum, quæ filiifamilias acquirunt. Nam licet in caſtrenſibus hodie nihil ſit immutatum, id eſt, filiofamilias eſſe plenum dominium quoad proprietatem & uſumfructum. Deinde in profectitiis acquiruntur omnia patri, ut tunc in bonis adventitiis filio: tamen hodie eſt conſtitutum ut adventitiorum bonorum parentes non ſint verè domini, ſed tantummodo quoad uſumfructum, ſervata proprietate talium rerum filiifamilias. Sunt autem bona profectitia, quæ vel ab ipſo patre, vel reſpectu patris filio conceduntur. Adventitia autem, quæ vel labore, parcimonia, vel fortuna filii acquirunt, ut de avo materno, item de matre ex ſucceſſione cognatorum, ex donatione, & ſic de aliis caſibus, de quibus latè Doctores *in d. tit. de bon. quæ lib. C. eod.* item acquiruntur nobis dominia per ſervos noſtros, ut audiemus *in l. 1. in fin. C. eod.* item per ſervos alienos quibus tamen habemus uſumfructum. item per alios quos bona fide poſſidemus. Item per liberas perſonas quas poſſidemus, ut ſervos bona fide. Ad quod facit *l. juſto in princip. ff. de uſucap.* Item per eum ſervum in quo nudum uſum habemus. Ultimo & octavo acquirimus per liberas perſonas nobis nullo pacto ſubjectas, ut per procuratores, in quibus etiam enumerantur tutores & curatores. De quibus agemus *in l. 1 in princip. C. eod.* His octo generibus perſonarum, per quas res acquirimus, Angel. *Inſtitu. ad tit. in rubric.* alia duo genera perſonarum annumerat, ita ut fiant decem genera perſonarum, per quas nobis acquiramus. Primùm eſt in Monachis, qui cùm nihil proprii tenere debeant, quidquid acquirunt, acquirunt monaſteriis, *c. cum ad monaſterium circa princ. extra de ſtatu monachor.* Quamvis hi poſſint contineri ſub perſona ſervorum, quibus in jure frequenter comparantur, quod nec velle, nec nolle exemplo ſervorum habeant, ut iſtic. gl. dicit. Ultimum genus perſonarum eſt in Prælatis Eccleſiarum, id eſt, in Epiſcopis; quia quidquid poſt epiſcopatum acquiſierint, hoc acquirunt ſuis Eccleſiis, itaut ne iſta alienare nec teſtari de his poſſint, niſi habeant bona ante epiſcopatum acquiſita, vel epiſcopalia tamen jure ſucceſſionis. *Authent. licentiam, C. de Epiſcop. & Cleric.* Hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXVIII.

Ad Senatuſconſultum Macedonianum.

Accedamus ad tit. *SC. Macedon.* qui rectè continuatur ad titulum ſecundum ſupra proxime præcedentem. Ibi enim agimus quo pacto pater poſſit conveniri propter contractum à filio initum. Nunc autem dicemus ipſum etiam filium ex proprio contractu, ex certo caſu non teneri ſaltem in effectu & hoc per SC. Macedon. Ubi initio ſciendum eſt SC. dediſſe occaſionem per quemdam mercatorem Macedonem, à quo & nomen habet SC. Nam cum inter alias ſcelerum cauſas, quas etiam iſti Macedones admittebant, ſolebant etiam filiisfamilias credere pecuniam, & ſic præbere occaſionem & materiam multis malis rebus, ut dicit text. *in l. 1. in princip. ff. eod.* Ejus iniquitati eſt per illud SC. occurſum, in quo odio iſtius Macedonis & omnium eorum qui dant mutuo filiisfamilias Senatus cenſuit, ne cui filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem patris actio daretur, vel petitio, ut ſcirent qui peſſimo exemplo corrumperent juventutem, filiifamilias nomen etiam poſt mortem parentum non poſſe fieri bonum. Quæ ſunt verba text. & SC. *in d. l. 1 ff. eod.* Ex quibus SC. verbis protinus apparet beneficium SC. Macedon. non quidem in omnibus contractibus, quos filiifamil. faciunt cum aliis competere, quia non juvarentur iſta exceptione in locatione vel in venditione, *l. ſed Julianus §. 1. ff. eod.* Sed tantummodo juvantur quando eſt mutuum ipſis datum, quod ipſum quoque eſt reſtringendum, quod cum mutuum conſiſteret in omnibus, quæ aut numero, aut menſura, aut pondere conſiſtant, ut diximus ſupra *in tit. Cod. ſi cert. petat.* tamen in noſtro tit. tantùm intelligimus numeratæ pecuniæ. *l. ſed Iulian. §. mutui ff. eod.* Ideo ſi darem tibi filiofamilias vel vinum, vel frumentum, vel aliud quodvis extra pecuniam numeratam mutuo, certe non tu juvareris exceptione Macedoniani. Quia ut inquit *dict. l. ſed Iulianus, §. 1.* ſola pecuniæ datio parentibus viſa eſt periculoſa, niſi fortaſſis in fraudem ipſius SC. darem tibi mutuo frumentum vel vinum, ut illud venderes, & pecunia utereris, ut *in dicto §. mutui.* dicitur. Ex quo videmus, quod quamvis pecunia nomen ſit generale, complectens omnia, quæ ſunt in patrimonio *leg. 4. de verb. & rer. ſignificat.* tamen in materia odioſa, ut hic ſtrictiſſime accipitur tantummodo pro pecunia numerata; ita pulchrè monet hic Azo *in Rubrica.* competit autem iſta exceptio SC. Macedoniani. Primò ipſis filiisfamilias, non diſtinguendo an ſint adhuc ſub patria poteſtate vel non *d. l. 1. §. 1. in fin. ff. eod.* Requiritur enim & ſufficit ad hoc, ut poſſit competere illa exceptio; quod tempore, eo quo dediſti mihi mutuum fuerint ſub patria poteſtate *d. l. 1. §. certè ſi interrogatus, ff. eod.* item non diſtinguendo, an ille filiusfamilias ſit in dignitate, vel non. Quia dignitas non poteſt mihi illud beneficium juris adimere, *l. 1. §. fin. ff. eod.* Unde licet conſuli, præfecto, epiſcopo ſecundum jura Pandectarum dederis pecuniam mutuò, qui adhuc ſint ſub patria poteſtate, tamen nihilominus competat eis exceptio SC. Dixi hoc eſſe verum de jure Digeſtorum, quia dignitas non liberabat à patria poteſtate hodie de

jure authent. noviſſimo ſecus eſſet. Quia illæ ſublimes dignitates, ut Conſulatus, Patronatus, Præfectura, Epiſcopatus & his ſimiles dignitates hodie liberant filios à patria poteſtate, ut in *Authent. conſtit. qua de dignitate & epiſcop. filium liberat a patria poteſtate, per totum.* Si ergo ſunt liberati à patria poteſtate, ergo ſunt pro patribusfamiliàs, cum quibus ſi quis contrahat, poteſt eos rectè convenire, ut dicemus in *l. fin. C. eod.* Item non diſtinguendo, an illi nummi, quos mutuo à me acceperat filiusfamilias adhuc extent, vel ſint conſumpti. *l. ſed ſi paterfam. §. hoc. ff. eod.* Cujus cauſa eſt odium creditorum, & quia diximus ad hoc, ut exceptio Macedoniani competat, neceſſarium eſſe, ut fuerint tempore mutui in patria poteſtate, quæ patria poteſtas eſt fundamentum ipſius exceptionis. Sequitur ergo quòd filii naturales tantùm, vel ſpurii non habeant illam exceptionem, quia non ſunt ſub patria poteſtate. Hi enim ſunt ſub patria poteſtate, qui ex juſtis nuptiis procreati ſunt. *in princip. tit. inſtit. de Patr. poteſtat.* Præterea habeant beneficium illud exceptionis non tantùm ipſi filii, verumetiam ejus hæredes, fidejuſſores & mandatores. *leg. ſed Iulianus. §. quamquam, l. ſed etſi paterfamil. §. non ſolum ff. eod.* Itaut fidejuſſores conventi poſſent opponere. nihil debemus tibi quia principali modo competit beneficium SC. quam exceptionem poſſent invito principali opponere, text. in ſimili *l. penult. C de non numerata pecun.* Quod tamen verum in caſu, quo eſſent fidejuſſores ut ſunt communiter, qui habent regreſſum ad filiumfamilias, ſi ſolverint. Nam alias ſi fidejuſſores animo donandi interceſſiſſent & ſic nullum præjudicium inferretur filiofamilias certè fidejuſſores non haberent illam exceptionem, *d. §. non ſolum ff. eod.* Eſt autem illa exceptio S. C. Macedoniani mere peremptoria, id eſt, durans perpetuò, ut eſt text. *in l. qui exceptionem, ff. de condict. indebit.* Sed natura peremptoriarum exceptionum eſt, ut poſſint ſemper ante ſententiam definitivam opponi. *l. peremptorias, C. de except. §. appellantur. Inſtitut. de except.* ſicut exceptio S. C. de quo dicemus *tit. proximo.* Imò etiam ſi eſſet omiſſa illa exceptio ante ſententiam, poſſet opponi poſt ſententiam; ita habemus tex. *in l. tametſi ff. eod.* quod non tantum contingit in iſtis duobus SC. Macedon. & Velleian. & aliis &c. ſed 7. caſibus quos enumerat gl. *in d. l. tametſi & d. §. appellantur.* Et cùm exceptio illius S. C. ſit odioſa. quia tantùm introducta in odium creditorum, ſequitur quod filiusfamilias non poſſet ei exceptioni renuntiare, quia non eſt introducta in ſuum favorem, ſed in odium creditoris: quod aliter obſervatur in exceptione S. C. Velleiani. Quia iſtud eſt introductum in favorem mulierum; ideo intercedentes mulieres poſſunt renunciare iſtius beneficio: quemadmodum autem dicatur lex aliqua favorabilis & odioſa, notat Bald. *in rubrica tit. ſeq.* ubi hoc agemus. Sufficiat autem admonuiſſe hoc loco, quod quia odioſum eſt S. C. Macedonianum. Ideo ſi filiusfamil. ſolveret pecuniam mutuo acceptam, non poſſet eam repetere per pulchram Theoricam, quæ trahitur *in d. l. qui except. ff. de condict. indeb. per Bart. & Paul. de Caſtro in l. 2. C. quod vi metuſve cauſa.* Qua dicitur: quod tutus exceptione odioſa, ſi ſolvat, non repetit ſolutum, quod non accideret Velleiano, quod eſt favorabile introductum in favorem mulierum, ubi ſuccedit alia Theorica; quod tutus exceptione favorabili, quæ excipientis gratia introducta eſt, ſi ſolvat, ſolutum repetit, ut dicemus *tit. proximo.* Ergo mulier intercedens, cùm appellatur de ſolutione, ſi omiſit excipere de S. C. Velleiano, & ſolvit, poteſt deinde ſolutum repetere. Et quamvis generaliter filiifamilias contra creditores habeant S. C. Macedon. tamen hoc S. C. in multis caſibus non habet locum in filiisfamilias, de quibus dicemus *in l. 1.* ſub qua declarabimus totum titulum.

TITULUS XXIX.

Ad Senatûſconſultum Velleianum.

ACcedamus ad titul. *ad SC. Velleian.* quem gl. hic non continuat ad præcedentem; quod potuiſſet facere hoc modo: Suprà titulo præcedenti tractavimus de remedio vel exceptione, quæ datur filiisfamiliàs, parentibus & hæred. ipſorum contra creditores, à quibus acceperunt mutuam pecuniam: nunc agemus de remedio, quòd datur ipſis mulieribus eo caſu quo interceſſerunt, vel obligaverunt ſe pro alio, videlicet, ut conventæ de ſolutione excipiant de illo SC. & non teneantur, quod fieri non eſt mirum. Nam ut à reliquis civilibus, vel publicis officiis regulariter arcentur, *l. fœminæ, 2. ff. de diverſ. reg. jur.* ſic etiam ſunt prohibendæ ne pro aliis intercedant aut ſe obligent, quia in ea re plerumque vertitur periculum rei familiaris, ut dicit text. *in l. 1. ff. eod.* quod vel trito proverbio eſt notum, *Sponde, noxa comes eſt.* Conveniunt ergo illa duo Senatûſconſulta in eo quod utrobique remedium adfertur læſis propter conſilii imbecillitatem alibi filiusfamiliàs, hic autem mulieribus, ſed differunt in eo quod ſuperius SC. eſt odioſum; id eſt, introductum in odium creditorum principaliter, licet ſecundario in filiorum & parentum favorem. Velleianum autem SC. eſt favorabile id eſt, principaliter in favorem mulierum introductum, ne ſcilicet inconſultis interceſſionibus propter ſuam fragilitatem decipiantur. Ita dicit tex. *in l 2. §. verbo. ff. eod.* Magni autē effectus eſt omninò ſcire, an ſit odioſa & favorabilis lex vel conſtitutio. Quia tutus exceptione odioſa ut eſt SC. Macedonianum. Si tum aliquis ſolvit, non poſitâ illâ exceptione, certè ſolutum non poteſt repetere, ut diximus in Rubrica præcedenti. Prædicta autem mulier exceptione SC. Velleiani, quæ eſt in favorem ſuum introducta, ſi ſolverit, ſive per errorem juris, ſive facti; certè ſolutum poteſt repetere per condictionem indebiti, ut in ſpecie, dicit text. *in l. qui except. ff. de cond. indeb.* Quod cùm verum eſt, niſi mulier ſciens ſe non teneri, ſponte tamen ſolveret; quia tunc habetur pro donato. quo caſu ceſſat repetitio, per *l. 1. ff. de condict. indeb.* Præterea eſt alius effectus quia diſpoſitioni vel legi, in favorem noſtri introductæ poſſumus renunciare per *l. penult. C. de pact. & gl. 1. hic, & in l. fin. C. eod.* notat & gl. *in l. 1. ff. eod.* quod non fit in odioſa lege, ut fuit lex SC. Macedon. Nam ei, ut ſuperiùs diximus, renunciari non poteſt. Dices autem, video multum poſitum eſſe in eo, an ſit lex favorabilis vel odioſa; quo pacto autem ego cognoſcam, odioſam vel favorabilem oportere dici legem? Baldus hic *in rubrica* pulchre & breviter explicat. Dicit enim reſpici motivum, quaſi dicas occaſionem legis, quæ quàque legis occaſione nota fuit, quia ſi lex fundatur ſuper odio, ut eſt SC. Macedonianum, tunc dicitur lex odioſa: ſi autem fundatur in favore vel gratia, ut eſt in Velleiano, tunc dicitur lex favorabilis, allegat *d. l. qui exceptionem, ff. de condict. indebiti.* Quod eſt ad multa benè notandum. Sunt autem antiquitus diverſis tempor. multa edicta de mulierum interceſſione factâ, ut temporibus Auguſti, item Claudii Cæſaris. Quibus tamen auguſtis conſulebatur mulieribus, videlicet tantum in eo caſu, quo pro ſuis maritis intercederent, ut tum non tenerentur. Ita dicit textus *in l. 2. in princip. ff. eod.* Quæ edicta Conſulibus Syllano & Velleio ſunt redacta in forma Senatûſconſulti, quo pleniſſimè omnibus mulieribus intercedentibus pro aliis conſultum, à quo Velleio deinde habuit nomen. Habet autem aliud Senatûſconſultum locum, quando mulier pro alio intercedit, & ſic alienam obligationem in ſe transfert, ut dicit text. *in l. 1. C. eod.* Sive hoc fiat principaliter, ut di-

cendo, libera Titium, ego pro eo ſolvam: ſive fiat acceſſorie per modum fidejuſſionis, *d. l. 1. & 2. C. eod.* nulla diſtinctione habita an ille maritus, pater, filius vel extraneus *d. l. 2. in fine. ff. eod.* Item nulla diſtinctione habita ſive re, ſive verbis, ſive quocumque contractu interceſſerint mulieres, ut ibidem dicit textus: ſemper enim habent beneficium exceptionis. Quod adeo verum eſt, ut ſi pater conſentiat filiæ ſuæ ſe obliganti pro alio: tamen conſenſus ille non operatur hoc, ut mulier in effectu teneatur. Ita pulchrè notatur *in l. fin. §. neceſſitas C. de bonis libert.* Sed hic animadvertendum eſt exceptionem S. C. Velleiani non competere mulieri, cum à promiſſione vel interceſſione incipiat, ut ſi dicam: Ego pro iſto ſolvam, fidejubeo; nam ſi incipiat mulier à ſolutione, certum eſt datum non repetere, nec habet beneficium S. C. Sed quæ eſt cauſa illius veritatis? Ad hoc reſpondendum eſt eam eſſe: quia mulieres ad promittendum facillimè inducuntur, cum non eſt periculum jam præſens in oculis: ad dandum autem ſunt cunctatiores. Ideo gl. in fin. *in l. 1. C. eod. & gl. in l. ſed ego, ff. eod.* dicit genus mulieris eſſe avariſſimum. Habet autem illud beneficium S. C. non tantum mulier, quæ ſe obligavit, ſed etiam ejus hæredes, *l. hæ actiones,* 10. ff. *eod.* Item habent fidejuſſores mulieris *l. mulierem ff. eod. tit.* Et poteſt opponi illa exceptio, cum ſit peremptoria & perpetua, quandocumque ante ſententiam, imo etiam poſt ſententiam ad impediendam executionem. *l. tametſi, & ibi gl. ff. ad S.C. Macedon.* gl. magiſtra, quæ enumerat exceptiones. quæ poſt ſententiam poſſint opponi, *§. appellantur, Inſtit. de except.* cognito in quibus caſibus locum habeat S. C. Velleianum; ſupereſt nunc ut videamus quibus caſibus mulieres non juventur, ſi interceſſerint, & enumerat gl. *in l. 1. ff. eod. & gl. in l. fin. C. eod.* ſex caſus, quibus non juvetur mulier per illud S. C. Quos caſus complexi ſunt veteres memoriæ juvandæ gratia tribus verſiculis hoc modo.

Caſibus in ſenis mulier ſpondendo tenetur,
Pro libertate, pro dote, renunciet, ſi
Decipiat, pretium capiat: careatque ſecundo.

Primus ergo caſus eſt, ſi mulier promittat ſervo manumittendi pretium manumiſſionis, certe eo caſu non juvabitur amplius Velleiano S. C. Ita habemus tex. qui in iſto caſu loquitur, *in l. penult. C. eod.* Ubi adſignatur ratio ejus, quod rationi contrarium eſſet, ut dominus adductus ſpe aliqua pretii manumitteret, quem deinde nunquam poſſet remittere in ſervitutem, & eſſet ei carendum pretio, ſimul incideret in duplex diſcrimen, amitteret ſervum, ad quem deinde nullum haberet regreſſum, & careret pretio. Quæ ratio legis ſi diligenter inſpicitur, non tantùm habet locum in iſto caſu, verumetiam generaliter ubique, cum propter interceſſionem mulieris non datur creditori regreſſus ad priorem creditorem. Pro cujus intelligentia ſciendum eſt id quod Bart. *in l. 1. C. eod.* notat, quod Velleianum S. C. tria remedia diverſis reſpectibus adferat. Primò enim eximit mulieres obligationibus, quod remedium vocatur excluſorium, quia excluduntur mulieres ab obligationibus. Secundum eſt, quod datur creditori, ſcilicet, ſi adderet mulierem liberari, ut tunc habeat regreſſum ad veterem debitorem. Ita ut contra illum veterem debitorem reſtituatur creditori actio, quod remedium vocatur reſtitutorium. Tertium autem remedium, quod creditori competit, vocatur inſtitutorium, id eſt, ut actiones creditor inſtituat contra ipſum, qui propter interceſſionem mulieris videbatur liberatus, de quibus duobus ultimis tractat *l. ſi pater, C. eod* quæ & ſic explicata ſit ex quibus videmus, quod propter rationem *d. l. penult. C. eod.* quandoque creditor non habet regreſſum contra veterem debitorem propter interceſſionem mulieris, quod obligetur mulier efficaciter, nec poſſit excipere de SC. Velleiano, & hic eſt primus caſus exceptus. Secundus, quando mulier major 25. annis pro alia muliere dotem promitteret, ſive modo pacti, ſive per ſtipulationem, cum qua tamen muliere licitum ſit contrahere matrimonium non diſtinguendo, an illa mulier ſit filia per *l. ſi dotare, C. eod.* ſive ſit extranea, *l. fin. C. eod.* Quod nonobſtante Velleiano, tenebitur ad ſolvendum. Cujus quidem eſt ratio, quam adſignat, *l. fin. C. eod.* nimirum favor dotis. Cùm multa ſint humanitus pro dote contra communes regulas juris recepta, ut ibidem dicit tex. per quæ ſunt jam declaratæ duæ aliæ leges. Prætereà cùm dos numeratur inter pias cauſas, *l. cum is, §. ſi in ea, ff. de condict. indebiti.* Propter quam rationem mulieres etiam tenentur. Quod ſi verum eſt, ſequitur extendendo hunc caſum, quod ſi in aliis piis cauſis mulier intercederet non juvaretur Velleiano SC. Exemplum eſſe poterat in alimentis. nam in piis cauſis poteſt fieri extenſio de una ad reliquas: ita quod ſit juris in dote, idem in alimentis, in pauperibus, in eccleſiis ordinandis, & aliis cauſis piis obſervetur gl. eſt *in l. illud, C. de ſacroſanct. eccleſ.* Tertius caſus eſt, in quo ceſſat SC. Velleianum, ſi mulier renunciavit, quia ampliùs non juvaretur, quod ſimpliciter tenent gl. *in l. fin. §. penult. ff. eod. gloſſ. in l. 1. & l. fin. C. eod.* Qui caſus fundatur *in l. pen. C. de pactis.* Quia beneficium SC. Velleiani principaliter eſt in favorem mulieris introductum, ut jam diximus, ſed favori pro nobis introducto poſſumus renunciare, licet ſubtilis Petrus & Cynus ejus diſcipulus, & multi ex veteribus putaverint gl. non dicere: verum moti ſunt ſane argumento probabili; nam quemadmodum mulier intercedens præſumitur facilitate & incogitantia lædi, ut ſic mereatur beneficium SC. Velleiani vel *d. l. 1. ff. eod.* Eâdem etiam facilitate poteſt mulier induci ad renunciandum & ſic lædi. Quo caſu æquum eſt ei quoque ſuccurri, allegant ad hoc *l. doti diverſum, ff. de novat. & deleg.* Quæ ſententia eſt multum æqua; tamen Bart. *in l. fin. C. eod.* recedit ab ea, & diſtinguit. Aut enim, inquit, mulier intercedit pro ſuo marito, quæ interceſſio ſive fiat in ſcriptis, ſive ſine ſcriptis, nullo modo tenetur, *Authent. ſi qua mulier, C. eod.* Ideò eo caſu renunciatio nihil operaretur. In aliis membris Bartolicæ diviſionis non videtur mihi ſatis appoſitè explicare quemadmodum mulier renunciando teneatur. Ideò ſequor Jaſ. *in l. ſciendum, col. 6. ff. de verb. obligat. Angel. in §. item ſi, col. 14. Inſtitut. de except.* Quod autem mulier intercedit in judicio, & tunc propter autoritatem judicii tenetur mulier; aut extra judicium: tunc ſi fiat ſecundum formam, quam tradit *l. antiqua, 23. §. ne autem, C. eodem.* id eſt, ſi inſtrumentum fiat publicum, in quo ſe ſubſcribunt tres teſtes, quod illa renunciatio teneat: aut fiat ſine ſcripto, tunc propter intercapedinem biennii, quod etiam eo loco renunciatio valeat, ſecundùm *legem ſi mulier, C. eodem.* Aliis autem caſibus renunciatio non valeret in eo quod plus eſt *in l. 3. C. de decurion. lib.* 10. dicitur, quod mulier quamvis poſſet renunciare SC. Velleiano, tamen dicitur *l. 2. ex antiqua, & l. ſi mulier,* 22. quod renunciare non poſſit. cum ſecundùm formam eorum cogatur pronunciare, ut ſic haud dubie de jure ruerent infinita inſtrumenta notariorum, qui primò non curant ſe ſubſcribere; deinde eodem tempore, quo mulier intercedit, ſcribunt renunciaſſe eam, cum *d. l. ſi mulier*, poſt interceſſionem requirat biennium ad hoc, ut valida ſit renunciatio, tamen his non obſtantibus conſuetudo, quæ hodie per totum orbem obſervatur excuſat notarios, ut ſi ipſi teſtes ſubſcribant fortaſſis duo, & ſcribant renunciationem incontinenti eſſe factam poſt interceſſionem, ut jam adhuc valeat iſta renunciatio. Ita Angel. in allegato §. dicit, nam conſuetudo poteſt efficere, ut minor ſolemnitas ſufficiat quam lex introducit. ita habemus textum *in §. oportet, in Authent. de fide inſtrumentor.* Quam conſuetudinem obſervarent, cùm tamen in inſtrumento eſſet ſcriptum, ut ſemper fieri dicitur, mulie-

rem eſſe certioratam de illo beneficio & factâ certioratione eam renunciaſſe, ita dicit Caſtrenſ. *in d. l. fin. C. eod.* Si in inſtrumento non eſſet ſcriptum eſſe aliquam notario certioratam de privilegio exceptionis, an tunc præſumeretur certiorationem eſſe factam? Difficultas in eo eſt, an certioratio ſit intrinſeca aliqua ſolemnitas, vel extrinſeca. Nam ſi eſt intrinſeca, tunc licet non ſit facta mentio ejus, tamen præſumitur facta, *d. l. ſciendum & qua ibi Doctores, ff. de verb. obl.* Et eſt reſpondendum, quod niſi fiat mentio certiorationis, quod non præſumatur alias facta, quia certioratio eſt facti: ſed quæ in facto conſiſtunt, præſumuntur, cum exprimuntur in ſpecie *l. quicumque, ff. de public.* Ergo eo quod omittitur inſtrumenti certioratio, non valet renunciatio utcumque ſit facta generaliter: quod tamen limitate, niſi in locum certiorationis eſſet præſtitum à muliere juramentum in renunciatione. Nam juramentum ſupplet omnes defectus, quia habet in ſe clauſulam codicillarem, ſcilicet, *ſi non valet quod ago, ut ago, valet tamen, ut poteſt valere.* Quæ eſt ſententia Bartol. *in hoc tit.* quæ etiam juvatur jure Canonico, præſertim *in c. 2. & ibi Canoniſtæ de pactis in 6.* Quamvis vetuſtiſſimi quique, ut Jacob de Raven. Petrus & Cynus putent de jure civili verius eſſe quod juramentum non ſuppleat defectum certiorationis: in qua ſententia eſſem, niſi obſcuraret jus Canonicum, nam illi pro ratione ſuæ ſententiæ dicunt quod renunciatio, &c. præterea juramentum nunquam poſſit trahi ad ea, quæ ignoratur, *l. qui cum tutoribus, ff. de tranſact. l. mater, ff. de inofficioſ. teſt.* Quartus caſus eſt, ſi mulier decipiat creditorem ſuâ interceſſione, *l. ſi decipiendi, ff. eod.* Quia deceptis & læſis, non decipientibus & lædentibus opitulantur jura. item infirmitati callidæ mulieris, non calliditati eſt ferendum auxilium. Ita dicit text. *in l. 2. §. verba, ff. eod.* Poſſet autem fieri illa deceptio, ſi fortaſſis mulier ſumpta veſte virili pro viro ſe vendicaret, ut notat gl. *in procem. in d. l. ſi decipiendi, & gloſſ. in l. 1. C. eod.* Quintus caſus eſt, ſi mulier acceperit pretium pro interceſſione, ut tunc non juvetur Velleiano, id quod dicit *d. l. antiqua, in princ. C. eod.* Quod Bart. *in d. l. antiqua.* dicit eſſe verum, ſi mulier re ipsâ acceperit pretium, ſive non acceperit, tamen in inſtrumento publico, & ſecundum formam *d. l. antiqua* confecto confiteatur ſe accepiſſe pretium. Dico autem *publico inſtrumento.* ideò quia licet in privato inſtrumento etiam ab ipſa muliere confecto, tamen propter illud non amittit exceptionem. S. C. Quia *dict. l. antiqua.* tradit formam vel ſolemnitatem inſtrumentorum, à qua forma non eſt recedendum, *argum. l. qui Romæ, §. Flavius, 1. ff. de verbor. obligat.* Ratio autem quare accepto pretio non juvetur amplius Velleiano; quia ceſſat læſio & deceptio, quod eſt fundamentum S. C. Velleian. Duas autem habet, ſi pretium accipiat mulier pro interceſſione, ut tum validè teneatur, nec juvetur Velleian. Quantum autem dicitur eſſe illud pretium? Cynus dicit, pretium eſſe debere æquale cum ea ſumma, pro qua intercediтur, quæ ſententia habet æquitatem, Salicet *in d. l. antiqua.* generaliter dicit: Quantulumcumque ſit pretium, quod acceperit mulier pro interceſſione, ut amplius non habeat beneficium S. C. Quia in contumeliam S. C. Velleian. ſui privilegii videtur aliquid accipere, & ſic privilegio ſuo renunciare. Sed qui legem aliquam impugnat ſuo facto, non poteſt ejus auxilium implorare, *l. auxilium in fine, ff. de minoribus.* Quæ ſententia eſt ſanè dura, quam non ſequerer: magis autem ſententia Baldi arridet, qui dicit hoc eſſe permittendum arbitrio judicis, ut etiam aliis caſibus, ubi non eſt certus modus, tempus, locus definitus per *l. ſi quis ita. §. Seia. ff. de verb. obligat.* Judex autem æſtimabit, an diligens paterfamiliàs pro eo pretio, quod tum verſabitur in controverſia, in eam interceſſionem veniſſet, & pro eo vel ſtatuat teneri mulierem, vel lucrari SC. Velleian. Ultimus caſus, ſi mulier poſt interceſſionem finito biennio iterum caveat per *l. ſi mulier, C. eod.* nam illa geminatio conjuncta diuturnitati temporis, facit quod eſt inefficax, ut in aliis multis caſibus geminatione validantur actus, qui aliàs non valerent. Ubi quoque ſciendum eſt, quod in iſto caſu non eſſet opus certioratione, ſicuti non eſt opus in caſu *l. ſi detur,* neque in caſu *l. penult. & l. fin. C. eod.* Sed iſtum caſum *l. ſi mulier.* limitat *Authent. ſi qua mulier.* ut procedat in interceſſione facta pro alio quam pro marito. nam ut Angel. hic dicit, ſi mulier millies intercederet pro marito, & poſt biennium nullus caveret, tamen nihilominus retineret beneficium S. C. quod eſt valdè notandum, niſi fortaſſis etiam juret pro marito. Nam de iure Canonico quandocumque juramentum poteſt ſervari ſine interitu ſalutis æternæ, tunc eſt ſervandum, quidquid dicant leges civiles, *c. cum contingat, extra de jurejur.* Quod etiam hodie in jure civili obſervatur. His caſibus gloſſ. *in l. penult. ff. eod.* alios duos addit. Gloſſ. autem *in l. fin. C. eod.* tres addit. Nicolaus autem de Matanell. quem ſequuntur communiter Doctores, quatuor caſus addit, quibus mulier non juvatur Velleian. Quos & duobus carminibus complexus eſt hoc modo:

Debenti ſi ſuccedat, ſi debita cepit,
Si minor eſt credens, ſi commoda propria geſſit.

Ut ſic ſint omninò decem caſus excepti. Eſt ergo ſeptimus caſus, ſi mulier intercedat pro debitore, & deinde eidem debitori, ut hæres, ſuccedat, *l. quamvis, §. plane ſi mihi, ff. eod.* quod non eſt mirum fieri cum jam non ut fidejuſſor teneatur, ſed ut defunctus debitor, cujus hæres perſonam ſuſtinet. Octavus caſus eſt, ſi debitor ſolvat mulieri id, pro qua interceſſit, nam ſi ei ſolvitur ceſſat jam demum & læſio, & ſic porro ceſſat SC. Macedon. ut & diximus ſupra in quinto caſu, quod adeò eſt verum, ut licet mulier amiſerit pecuniam ſibi ſolutam, tamen adhuc non juvabitur Velleiano; at ſi dicat, tamen eſt læſa: Ergo habebit SC. locum. Tunc reſpondebis eſſe quidem læſam, non autem ex interceſſione, quæ requiritur ad hoc, ut locum habeat SC. Sed eſt læſa ex negligentia & ſua culpa, unde ſuccedit, quod damnum, quod quis ſua culpa patitur, debeat ſibi imputare, *l. damnum quod quis, ff. de reg. jur.* Nonus caſus eſt, ſi mulier fidejuſſit, vel interceſſit apud minorem: nam cum ſint pariter privilegiati, vel fortaſſis etiam minor, magis eſſe privilegium mulieris. Quod tamen verum, ſi principalis debitor non eſſet ſolvendo, & poſſet minor habere recurſum ad ipſum: certè ad hoc juvaretur Velleian. Ita eſt pulcher text. *in l. ſi apud, ff. de min.* Ultimus caſus eſt, quando mulier in rem & utilitatem ſuam interceſſit, ut tunc non juvetur, *l. aliquando in princ. ff. eo. l. 2. in fi. C. eod.* & ita nos abſolvimus iſtam rubricam.

TITULUS XXX.

De non numerata pecunia.

ACcedamus ad titul. *de non numerata pecunia,* qui tit. continuatur ad duos præcedentes hoc modo: Supra dictum eſt de quibuſdam, qui obligantur naturaliter & civiliter: quibus tamen ſubvenitur jure ſpeciali, ut ſunt mulieres & filiifamiliàs: nunc dicendum eſt de his, qui tantùm civiliter ſunt obligati, quod naturali æquitate ſit eis ſubveniendum, & ita videmus exceptionem non numeratæ pecuniæ fundari in naturali æquitate, ne fiant extorſiones illicitæ contra text. *l. illicitas, in princ. ff. de offic. præſid.* & notatur *in l. ſi ex cautione, C. eod.* Pro intellectu autem tituli ſciendum eſt, pecuniæ nomen accipi hic ſtrictè vel propriè pro ære cuſo, ſed largiſſimè pro omni eo,

quod quis vel numerare, vel ſolvere debuit, *l. pecunia verbum, ff. de verb. ſignif.* & quando pecuniæ nomen in depoſitionibus debeat accipi propriè vel largè pulchrè docet Bartol. *in l. ubi ſcripturas, ff. de legat.* 1. Competit autem hæc exceptio debitori. Sæpe enim fit ut indigentes pecuniarum ſpe futuræ liberationis deinde alicui dent cautionem vel inſtrumentum quaſi pecuniam acceperint, quam certo die velint reſtituere: tamen deinde non ſequitur numeratio, cùm iniqui creditores freti illis inſtrumentis vel confeſſionibus, pecuniam tamquam debitam vel numeratam repetunt: poterat eis opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, quæ habet locum ante biennium, ut multis legibus audiemus: tamen habet illa exceptio quædam ſpecialia. Non enim tantùm poteſt proponi in modum exceptionis ſeu defenſionis, ſcilicet, cùm à creditore repetitur pecunia, verumetiam poteſt proponi in modum actionis, videlicet ut debitor, qui dedit cautionem pecuniæ acceptæ, quæ tamen non eſt numerata, adeat judicem & proponat quemadmodum dederit cautionem, quaſi acceperit pecuniam, quam tamen non accepit, ideò petat ſibi cautionem reſtitui, aut eam cancellari. Ita docet hîc Paul. de Caſtro. Præterea aliud ſpeciale in illa exceptione, quod reliquæ fere ſunt perpetuæ, *leg. purè, in fin. ff. de except. doli.* Hæc autem ſola eſt temporalis, quia competit debitori inter biennium, quod tamen eſt ſanè intelligendum, quod eſt pro clave totius tituli: nam cùm dicitur exceptio non numeratæ pecuniæ inter biennium habere locum; hoc intelligendum eſt, ut ſcilicet debitor intra biennium opponens non teneretur probare non eſſe factam numerationem. Quia licet creditor habeat inſtrumentum debiti, tamen intra biennium non ſublevetur, quia ſi debitor negat numerationem factam, teneatur ipſe probare: ſi autem poſt biennium debitor vellet opponere, tunc ipſe tenetur probare, non eſſe factam numerationem; & quicumque probaverit numerationem non eſſe factam, non obſtante ſua confeſſione vel inſtrumento debet abſolvi definitivè. Quæ confeſſio erronea vel falſa, licet ab aliquo ſcienter fiat, non præjudicat, *l. cum falſam, C. de jur. & facti ignorant.* Quia habemus regulam: quod contra omnem confeſſionem admittatur probatio in contrarium, *l. cum de indebito, ff. de probat.* Unde quia ſæpe iniqui debitores opponunt illam exceptionem non numeratæ pecuniæ, & ſic intrà biennium efficiunt ut creditor non obſtante inſtrumento debiti, teneatur probare factam probationem, quod quia non poſſunt, cedunt debito. Cautela eſt, ut qui velit dare pecuniam mutuo, non ſit contentus inſtrumento vel literis obligatoriis debitoris, ſed vel notarium advocat vel teſtes, coram quibus pecuniam numeret, ut ſic contra iniquam exceptionem ſit inſtructus in probando, ſciat tamen debitor, qui intra biennium exceptionem non numeratæ pecuniæ non opponit, quia non gravet creditorem in onere probandi: quod ſi fuerit probata numerata, poſſit petere creditor debitorem condemnari ad duplum, cujus rei duplex erit praxis. Primum enim poſſum debitorem convenire coram judice, hoc modo agendo: Domine judex! dedi Titio mutuo centum, ut mihi redderet ad feſtum S. Gregorij, in quam rem dedit mihi literas obligatorias, quas videtis. Peto ergo ut condemnetis eum ad reſtituendum mihi illa centum; & ſi negaverit me numeraſſe pecuniam, & fuerit convictus; peto condemnetur in duplum, id eſt, ut mihi ſolvat 200. flor. Quam practicam habemus ex *Authent. contr. qui propriam, C. eod.* & docet eam gl. *in l. conductores, C. locati,* ſcilicet, ut conditionaliter petam duo. Sic quoque *in d. l. conductores.* Si ago contra conductorem, ut mihi rem locatam reſtituat, poſſum agere conditionaliter, ſcilicet. Peto, domine judex, ut mihi rem locatam reſtituat, quod ſi facere nolit, Peto eum condemnari in æſtimationem condictione, *d. l. conductores.* Sic etiam docti Advocati agent in actione legis Aquiliæ, ſic concludendo: Peto ego domine judex, ut ille reus mihi damnum ſarciat, & ſi negat ſe mihi damnum dediſſe, peto ut convictus puniatur in duplum. Ita diximus ſupra *in Rubrica; C. ad legem Aquil.* per *l. contra negantem, & quæ ibi notant Doctores.* Quæ eſt una practica. Altera eſt: poſſum ſimpliciter petere, ut mihi mutuum reſtituatur. Deinde ſi excipiatur per debitorem pecuniam non fuiſſe numeratam, poſſum me offerre ad probandum & dicere, quia adverſarius negat: Peto, ut ſi convincatur, condemnetur mihi pro pæna in ſimplum ejus, quod debet. hic videmus judicem non ſuper principali tantùm libello, verumetiam ſuper poſtrema illâ petitione pronunciare una ſententia, ut dicemus *in d. Authent. contra qui propriam,* & habemus ſimile in calumniatoribus, *l.* 1. §. 1. *ff. ad SC. Turpillian.* Quæ pœna introducta eſt propter mendacium, ſi cum mendacio alius gravaretur in onere probandi, ut in noſtro caſu, quod & *d. Authent. contra qui propriam.* Ergo ſi actor non gravetur in onere probandi, Reus autem debitor mentiretur, dicens non eſſe factam numerationem, ut ſit poſt biennium. Quo caſu debitori incumbit probatio, non poſſit condemnari in duplum, ſed tantummodò in ſortem. Præterea competit illa exceptio non tantùm debitori, ut jam dixi, ſed etiam hæredi, *l. ſi intra, C. eod.* Præterea mandatoribus & fidejuſſoribus *l. tam mandatori, C. eod.* Illud autem biennium incipit currere principali debitori, mox à die interpoſitæ confeſſionis vel cautionis *l. in contractibus, C. eod.* hæredi autem à die mortis debitoris, ita ut tempus, quod fluxit principali debitori à die interpoſitæ confeſſionis continuetur cum tempore, quo quis cœpit eſſe hæres. Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXXI.

De Compenſationibus.

ACcedamus ad tit. *de compenſationibus*, qui licet per gl. non continuetur, poteſt continuari dupliciter, vel ad tit. proximè præcedentem, vel ad duos proximè præcedentes hoc modo: Dictum eſt in proximo *tit. de except. non numerat. pecun.* per quem eliditur tota intentio adverſarii: nunc verò de exception. compenſationis, per quam non ſemper tota intentio, ſed nonnumquam uſque ad convenientem quantitatem eliditur intentio adverſarii, vel etiam aliter hoc modo. Dictum eſt ſupra de duabus exceptionibus competentibus ex duobus Senatûſconſultis. Et quia non omninò abſimilis eſt materia præſens, ideò de ea agemus, & quia titulus eſt de compenſationibus, ſciendum eſt compenſationem eſſe debiti atque crediti contributionem. Sic definit textus in l. 1. *ff. eod.* Et eſt introducta exceptio ideò quia intereſt noſtra, ut potius non ſolvamus, quam ut ſolutum deinde cum labore & impenſis repetamus, *l. 3. ff. eod.* Item quia dolo faceret, qui peteret aliquid, quod eſſet mox reſtituturus, *l. dolo facit, ff. de except. doli.* Habet autem locum compenſatio non ubique, ſed certis caſibus ut gl. *in §. in bonæ fidei, Inſtitut. de action.* indicat, videlicet quemadmodum quantitas eſt ultro citroque in obligatione, ut eſt numerus, quæ quantitas debet habere omnimodam ſimilitudinem inter ſe, ita ut finitionem recipiat inter ſe, ut eſt, ſi tu mihi debes decem, ego viciſſim tibi quinque, petendo à me decem, poſſum opponere compenſationem in quinque, quia illa quantitas in ſe finitionem habet. Unde ſi non eſſet in illa quantitate omnimoda ſimilitudo, ut ſi ego debeo tibi decem modios frumenti noſtratis, tu autem viciſſim mihi debeas totidem, ſed melioris, ut eſt Rotenburgenſ. Certè licet utrobique ſit quantitas in obligatio-

ne, tamen quia illa quantitas non eſt unius generis, ſed recipit majus & minus ſecundum bonitatem, ideò ſi agerem pro decem, tum non poſſes compenſationem opponere. ita declarat gloſ. *in l. certam, in ſine, ff. ſi cert. petat.* Sed hic dubium oritur; debeo tibi decem in auro, tu viciſſim mihi decem in moneta: Quæritur, an tantùm ego petam aurum, cùm poſſis mihi opponere compenſationis exceptionem? Et certè dicitur rigore juris, tùm quia eſt alia ſpecies, tùm quia non eſt omnimoda ſimilitudo in quantitate: tamen de conſuetudine admitteretur hodie compenſatio, quia hodie pro auro vel pro maſſa argentea poſſum ſolvere æſtimationem in moneta. Quem caſum decidit gl. *in l. ſi quis argentum, C. de donat.* Et quod conſuetudo ſit ſervanda in contractibus, habemus pulchr. *l. ſemper in ſtipulationibus, ff. de regul. jur.* quæ poteſt eſſe prima limitatio regulæ. Item quod quantitas cum quantitate, poſſit compenſari, procedit, quando utrobique pure debetur quantitas. Cæterùm ſi debitor eſſet obligatus alternative, id eſt, ad decem aureos, vel ad decem urnas vini, ſit etiam electio debitoris, ut eſt communiter in obligatione alternativa, tunc certè alter non poſſet ei compenſationem opponere, quia nondum ſcit, utrùm velit debitor ſolvere, ſecùs ſi electio eſſet apud creditorem, ut ſi ipſe peteret preciſè decem floren. De quo eſt tex. *in leg. ſi debeas, & ibi gl. ff. eod.* Bartol. *in l. ſi ſervus communis, §. idem dicendum, ff de furtis.* Ex qua prima regula ſequuntur aliæ duæ regulæ negativæ, ſcilicet, quod ſpecies pro ſpecie non poſſit compenſari, ut ſi debes mihi centum modios frumenti, & ego tibi centum urnas vini; quia ſunt diverſæ ſpecies, non admittitur compenſatio. Sic quandocumque alia res pro alia eſt in obligatione. Præterea eſt alia regula, quod ubi ex una parte eſt quantitas in obligatione, ex alia ſpecies, quod etiam tum non admittitur compenſatio. Et eſt ratio; quod compenſatio eſt quædam imaginaria vel ficta ſolutio, *l. ſi debitor, ff. qui potior in pignor. habeant.* Sed in ſolutione facienda creditor non poteſt compelli ut aliam rem pro alia accipiat, *l. Paulus, ff. de ſolut.* Quæ ultima regula fallit in pulchro caſu, ut ſi ſervus debet mihi centum ex mutuo: deinde ſi is mihi ſerviat per annum; certè ſi petiero decem, quos mutuo dedi, poterit mihi opponere compenſationis ſeu ſui officii exceptionem. Ita Jaſon limitat regulam *in d. §. bonæ fidei*, per text. *l. fin. de captiv. & poſtlimin. reverſ.* item per textum *in l. 1. C. de act. pignor.* Fit autem illa compenſatio ipſo jure ſublata differentia actionum bonæ fidei & ſtricti juris, excepto caſu depoſiti, ut dicemus *in l. fin. Cod. eod.* & eſt magni effectus competere ipſo jure exceptionem vel ope exceptionis: nam cum ipſo jure competit ut hic, tum poteſt ultro, parte etiam non opponente, illam inducere, & reum abſolvere, ut notatur communiter *in l. Marcellus, ff. de re judicat. & leg. ſi unus, §. pactus, ff. de pactis.* Forma autem opponendi talis erit: Domine judex, quamvis fatear me debere Titio centum ex mutuo: tamen quia ipſe mihi debet viciſſim 50. ex emptione vel alia cauſa. Quare peto, ut jam dictis 50. fiat compenſatio, & ſi negat adverſarius ſe debere, offero me paratum intra breve tempus probare, quod mihi à vobis jam deſignari peto; Ideò autem debet dicere, ſe poſſe intra breve tempus probare vel liquidare debitum: quia ſi non eſſet debitum liquidum, ut quod indigeret majore indagine vel tempore ad probandum, tunc non admitteretur compenſatio per regulam, de qua agemus *in l. fin C. eod.* Quod non liquidi ad liquidum debitum non fiat compenſatio: ſed inde oritur magnum dubium, cum ad liquidandum dubium petatur tempus, qualenam aut quantum id ſit? Certè in fiſco eſt deciſum *in l. aufertur, §. qui compenſationem, ff. de jure fiſci,* ut qui compenſationem fiſco opponat, quia ſunt duo menſes: in privatis autem cauſis non ſit deciſum. Ideò putant plerique idem jus eſſe in privatorum cauſis, quod in fiſcalibus cauſis: quia habemus regulam, quod tum jura, tum ſtatuta in fiſco habeant etiam locum in privatis, niſi lex dicat ſpeciale eſſe fiſco, *l. non veniunt, §. in privatorum, de petit. hæred.* ubi eſt etiam pulchra gl. Alij autem putant pendere ex arbitrio judicis, ut vel tres dies, vel octo, menſem vel duos, non tamen ultrò conſtituat, quam opinionem ſequor per regul. *l. 1. in fin. ff. de jure deliberand.* quod tempus non eſt deciſum lege, ſed permittendum arbitrio judicantis. nam quæ facti ſunt, non poſſunt ſub certa aliqua regula comprehendi, *l. 3. mora, ff. de uſuris, l. ſi is à quo in princip ff. ut in poſſeſſ. legat. cauſ.* Unum tamen hic notandum eſt circa illam exceptionem, quæ eſt privilegiata; poteſt enim non modo ante ſententiam opponi, verumetiam poſt ſententiam in ipſa executione, ita Abbas & Felin. *in c. ſuborta, extra de judic.* ideo gloſ. fin. *in c. cum Ioannes, extra de fide inſtrument.* dicit, quod illi exceptioni non obſtat, ſi dicatur ſententiam tranſiviſſe in rem judicatam, & eſt ratio, quia iſti excipienti ſolvit non oppoſitâ exceptione, certè dabitur deinde etactio ad petendum, quod ſibi debetur. Si autem datur actio, ergo multò fortius exceptio. *l. invitus, §. cui damus ff. de regul. jur.* & habetur *in leg 2. C eod.* Unde non videbitur ille executionem morari. Quia cum compenſat, ſolvit, & ideò videtur ſententiam exequi, nam ſi ſolviſſet, poſſet ſolutum, ut jam diximus, repetere, *l. quod debes, ff. de impenſ. in reb. dotal. fact. leg. qui invicem, ff. de condict. indebiti.* Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXXII.

De Uſuris.

ACcedamus ad titul. *de uſuris*, Quæ uſuræ licet de jure Codicis & Digeſtorum ſint permiſſæ ad eum ſcilicet modum, qui exprimitur *in l. eos qui, §. ſuper, Cod. eod.* ubi Imperator gravisſimam uſurarum molem ad mediocritatem reducit, videlicet ut centum ad ſummum admittantur, ut habet ratio noſtræ monetæ in centum annos, liceat capere duodecim, ſingulis videlicet menſibus ſingulos aureos, ut dicemus *in d. l. eos qui.* ubi revocemus ſententiam Accurſii & noſtrorum: tamen de jure divino novi & veteris teſtamenti uſuræ æque ſunt prohibitæ; quod nobis quoque ſequendum eſt. nam Imperator iſta jura divina non potuit tollere, quia habemus theoricam, quâ in omni actu requiruntur duo, voluntas & potentia. Ita Canoniſtæ nominant *in c. ſupra extra de officio delegat. & Bald. in l. cum re, C. donation. ante nupt.* per tex. tamen *in l. nolle, C. de acquir. hæredit.* Unde licet Imperat. inducendo leges de uſuris permiſſis voluntatem habuerit legis divinæ tollendæ: tamen defuit potentia, cùm inferior non poſſit tollere legem ſuperioris. Imò non poteſt tollere, *l. patris, l. ille aut ille, §. tempeſtivum, ff. ad SC. Trebellian.* Imò ut facile gl. *in l. 1. §. veteris, ff. de acquir. poſſeſſ.* dicit: *Aſinus intumeſceret, ſi videret ſe à pari reprehendi.* Ita nec ſervus poteſt tollere legem aut contractum domini ſui, *l. ſervus, C. de pactis.* Ideò jura Canonica, quæ feruntur jam fundata ſuper divino jure, in univerſum uſuras prohibent: ſequentes illud evangelii: *Mutuum dantes, ſed nihil inde ſperantes.* Unde uſuram ipſi inter præcipua debita numerant, adeò ut poſt raptores, fures, homicidas continuò ſubjunctus ſit tit. *de uſuris*, eo quod uſura habet quamdam cognationem cum furto & rapina; *can. ſi quis oblitus, cauſ. 14. quæſt. 4.* & ideò tenentur uſurarij reſtituere, perinde ut rem furtivam & raptam, *c. cum tu, extra, noſtro titul.* & cum ſit crimen eccleſiaſticum introductum lege divina ideo epiſcopi & judices ſpirituales poſſunt facere ſtatuta etiam in terris imperii contra uſuras, & laicos, qui aliàs non ſunt ſub ſua

juriſdictione ſi exerceant uſuram, punire. Ita dicit Abbas *in rubrica extra eod. in fine.* tamen ut aliquo pacto Imperator liberetur à ſuſpicione violatæ legis divinæ, dici poteſt eum quoque ipſum ubivis legibus ſuis nimirum in jure Authenticorum revocare ſuperiora jura Codicis & Pandectarum. ubi permiſerat anteà uſuras. nam *in Authent. de privilegiis eccleſiaſticis, in princip.* dicit omnes regulas & conſtitutiones quatuor primorum Conciliorum, Nicæni, Epheſini, Conſtantinopolitani, & Calcedonenſis eſſe ſervandas pro legibus, & veluti ipſum Evangelium; ſed in Nicæno Concilio expreſsè prohibentur uſuræ, 47. *diſtinct. can. quoniam multi*, qui Canon eſt repetitus *in can. quoniam multi*, 8. *cauſ.* 14. *quæſt.* 4. Cum ergo generaliter Imperator per omnia iſtorum quatuor Conciliorum præcepta in terris Imperii dicit ſervanda eſſe pro legibus, tacitè induxit correctionem uſurarum qualiumcumque, cùm in Nicæno Concilio prohibeantur: nos ergo ſuſcipimus hunc tit. narrandum propter quædam, quæ ferè ſucceſſerunt in locum uſurarum, ut in certis caſibus fructus: item intereſſe, de quibus *in fine Rubricæ.* Nunc ad titulum, qui titulus continuatur per gl. hoc modo: Diximus ſuprà quomodo actoris petitiones nonnumquam minuantur per objectionem exceptionum, ut eſt compenſatio, tunc dicemus, quomodo principalis petitio actoris nonnumquam augeatur. Quæ continuatio videtur nimium redigi in anguſtum; ideò putarim fortaſſis rectius ſic eſſe continuandum: Imperator ingreſſurus jam materiam contractuum, in quibus nonnumquam ſolent venire & peti uſuræ, ideò generalem titulum de uſuris præmiſit, quod tamen quia apud nullum Doctorem invenio, relinquo judiciis. Definitur uſura ſecundùm Azonem hoc modo: uſura eſt, quæ datur ob rei mutuatæ vel datæ uſum, vel ut Canoniſtæ ulterius definiunt: Uſura eſt, quidquid ſorti accedit, ex pacto vel conventione præcedenti. Quæ definitio colligitur ex *can. uſura, cauſ.* 4. *quæſt.* 3. *juncto c. conſuluit. extra eod.* Non autem temerè eſt additum in definitione ex pacto: nam ſi aliquis mihi nullo pacto præcedente ultra ſortem aliquid donet, certè illud non erit uſura, cùm naturaliter quilibet teneantur ad antidora, id eſt, ad remunerationem, *l. ſed etſi, §. conſuluit, ff. de petit. hered. c. cum officiis, extra de teſt.* Unde illa remuneratio non tantùm eſt licita, ſed quodammodo præcepta, de qua text. & Doctores *in l. Aquilius Regulus, ff. de don.* Unde videmus Doctores in Italia ex magna parte fieri uſurarios. Dant enim pecuniam ſtudentibus & vel adjiciunt expreſſa pacta, ut lectiones ſuas audiant ut ex frequentia auditorii majus ipſi habeant ſtipendium, tamen tacitè hoc pacto deveniunt auditores, qui aliàs non eſſent audituri lectiones, certè committunt uſuram, & eſt deciſum per Abb. *in c. extravaganti, extra eod.* Conſiſtit autem uſura in his tantùm rebus quæ poſſunt mutuari, id eſt, quæ conſiſtunt in numero, pondere & menſura; quod limitate verum eſt, quoad ipſum dantem mutuo. Nam ut uſurarius dicatur, neceſſe eſt quod uſuram acceperit ex re vel numerata vel ponderata, vel menſurata: tamen ratione debitoris licet ſolvatur ſpecies, quæ conſiſtit in numero, pondere, vel menſura, nihilo tamen minus erit uſura, ut ſi aliquis pro mutuo dato ultra ſortem poſcit & equum. Quam ob rem autem uſura tantùm conſiſtat in rebus mutuatis, & ideo ſit prohibita, Canoniſtæ multas rationes adducunt, quarum unam præcipuam & optimam referunt, & ſcimus quod in mutuo dato transfertur dominium mutui: fit enim ex meo tuum, *l. 1. ff. ſi certum petat. & in princip. Inſtitut. quibus modis re contrahat. obligat.* Si vero res mutuata ſit tua, & ſic ego amitto dominium. Quare ego pro re aliena peto aliquid pro uſu, vult dicere iſta ratio, quod quandocumque uſus non eſt diſtinctus à dominio, tunc non poſſit aliquid pro uſu accipi. Cùm autem uſus eſt diſtinctus à dominio, id eſt, ut uteris rebus meis; certè mihi licitum eſt aliquid paciſci & accipere pro uſu. Exemplum eſt in domo locata. nam locator manet dominus ædium. Uſus autem debetur Inquilino, qui uſus eſt ſeparatus à re vel dominio. Cùm ergo locator manet dominus, licitè aliquid pro uſu exigit. Quæ faciunt ad deciſionem pulchræ quæſtionis in mercatu Francoford. Quidam Campſor vel argentarius, ut venditaret cambii literas diutius, rogavit me, ut darem ei ſcilicet mille floren. Dedi ei hâc conditione, ut quidam præponeret eos oſtendendi gratiâ, non autem uteretur eâ pecuniâ, eam exponendo: Quæritur hîc, cùm ſit mutuum, an pro illo poſſim aliquid excipere. Et decidit Abbas *in rubrica extra eod.* quod ſic per *c. conqueſtus, & quæ ibi notantur extra eod.* Nam uſus hic eſt diſtinctus à conſumptione vel dominio, unde retinet nomen locati. Diximus generaliter uſuras eſſe prohibitas, neque Imperator voluiſſe aut potuiſſe corrigere legem divinam. Ideò manſimus in definitione uſuræ, ut quidquid ultra ſortem debeatur vel accipiatur, ſit uſura. Sed dicet aliquis, quo pacto ergo conſiſtent commercia inter homines, quis volet fruſtrà traditione rei ſuæ apud alium dominum eſſe. nam finge hodie; vendo tibi hortum meum pro centum floren. quos mihi ſolves aut certo loco, aut tempore, ut exempli gratiâ in mercatu Francofordienſi proximo, vel ad feſtum S. Martini. Quod pretium ſi tu non ſolvas, numquid licite poſſum petere ratione dilationis uſuras, per *l. 1. C. eod.* Quo caſu jura civilia non videntur eſſe correcta à jure Canonico, ut habemus *in can. ſi quis de Clericis, & ibi pulchre gloſ. cauſ. 12. quæſt. 2.* Item habemus caſum & deciſionem *in c. delicti, extra de foro competenti*, quid dicemus? Certe reſpondendum hoc caſu, ut in omnibus reliquis contractibus bonæ fidei, vel qui contractibus bonæ fidei comparantur, velut legat. per *l. 1. 2. & 3. C. de uſuris* & fructibus legatis veniunt uſuræ ex mora *l. mora, §. 1. in bonæ fidei, ff. noſtro tit. l. ſi pupilli, §. fin. ff. de negot. geſt. l. fin. ff. de peric. & commod. rei vend.* Sed dices, numquid illa pugnant cum ſuperioribus? dicis in contractibus bonæ fidei poſt moram venire uſuram, & ſuprà dixiſti, uſuras adeo eſſe generaliter prohibitas lege divinâ & jure Canonico, ut Imperator non poſſit introducere, ut aliquid pro uſura exigatur? Ibi reſpondeo non eſſe veras uſuras, quæ veniunt poſt moram in illis contractibus, ſed ſunt loco intereſſe: quia interfuiſſet mea in tempore vel loco certo eſſe ſolutionem, *l. ſocium, ff. qui pro ſocio.* Et in hoc quod ad damna & intereſſe pertinent, jura Canonica nihil mutant de jure civili. Quia etiam de jure Canonico licitum eſt petere ut damnum quod inde emerſit, mihi ex dilata ſolutione vel intereſſe poſſit ſolvi. Habemus ad hoc gl. ordinariam *in c. conqueſtus extra eod.* Sed urgebis, quid ergo de definitione uſuræ? numquid uſura eſt, quidquid ultra ſortem debetur? Sed hic ultra ſortem aliquid datur? Ibi dicendum eſt, quod intelligantur dicta verba, ſcilicet in mutuo, in quo conſiſtit uſura *l. conſuluit, extra eod.* Quia de natura commodati eſt, ut ſit gratuitum, quia ex pecunia nullus fructus eſt, *c. ejiciens, diſtinct.* 88. Ex quibus etiam poteſt decidi alia quæſtio, & ut maneamus in priori caſu, hortum meum valentem centum floren. vendo alicui, ut annua bina die ſolvat, & ſic propter particularem ſolutionem vendo pro 150. floren. qui 50. putantur eſſe ultrà juſtum pretium: quæritur, an uſurarius ſit contractus? Et videbatur primò, quod ſic. quia vendo ei tempus, quod fieri non debet. *c. in civitate, extra eod.* In contrarium videbatur quod non eſſet uſurarius: nam temporis dilatio non debet mihi eſſe ſterilis, *l. ſi conſtante, §. quoties, ff. de ſolut.* ſed dicendum eſt, ut hic per Bald. ſub-diſtinctione, ſcilicet ſi id quod debetur, ſit mutuum, tunc non ampliùs quam ſortem poſſum accipere, id eſt, juſtum pretium. Si autem eſt in aliis rebus, ut venditione, tunc certe licitum eſt propter dilationem temporis plus paciſci, quod plus ſuccedit loco intereſſe; quia eſſet durum me tot annis carere fructibus horti, quos emptor caperet & mihi nihil pro intereſſe ſolveret, & eſt

eſt hic caſus pulchrè ductus, *in l. curabit, C. de action. empt. & vendit.* ubi etiam gloſſ. in verb. *ratio*, dicit de jure canonico poſſe illud obſiſtere. Nam qui tardiùs ſolvit, is videtur etiam minùs ſolvere, *§. plus autem. in verſ. tempore, Inſtit. de action.* & ideò non minùs ſolvatur quantitate quam tempore, *l. ſolutum, ff. de ſolution.* & quia intereſſe, ut jam diximus, loco uſurarum, tam de jure canonico quàm civili poteſt peti: Videndum eſt quòd ſit intereſſe, & quamvis explicatio ejus difficilis; ita inquit textus in *l. quatenus. ff. de regul. jur.* quam omnes definitiones in jure ſine periculoſæ, *l. omnis definitio, ff. de regul. jur.* tamen Accurſius noſter in l. 1. in verb. *poſſibile eſt, ubi gl. Cod. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt, &c.* ſic definit: intereſſe eſt damnum emergens, & lucrum ceſſans, ex eo quòd aliquid fieri ceſſatur. Quam definitionem videtur amplecti gl. in d. c. *conqueſtus, extrà eod.* niſi quòd adjicit aliquid, videlicet ut habeatur ratio lucri ceſſantis, quando perſona quæ tale intereſſe lucri ceſſantis ſit ſolita negotiari, per quæ excluderentur nobiles, Doctores, & ſi qui ſunt ſimiles, & qui vel generis, vel profeſſionis nomine nec debent, nec ſolent negotiari: intereſſe autem, quod in damno emergente conſiſtit, plerumque eſt ex eo quod aliis capit fructus, ex quibus Abbas Panormitan. in d. c. *conqueſtus*, pulchrè infert quòd omnia ſuperiora limitentur; ſi inquit intereſſe damni emergentis vel lucri ceſſantis poteſt hodie loco uſurarum peti, tam de jure Canonico quàm Civili, ſequitur quòd etiam in mutuo dato poſſet peti intereſſe lucri ceſſantis, ſi ſcilicet mutuò dans ſit negotiator, vel ſoleat mercimoniis dare operam, & id quod nunc ultra ſortem accipit, non tamen nomen uſuræ, ſed intereſſe, & quod idem Abbas & Felin. in c. *P. & Q. extrà, de offic. delegat.* primo articulo putant eſſe tenendum, & dicit ante illos Bartol. in d. l. 1. *C. de ſentent. quæ pro eo quod, &c.* Manet ergo ratio definitionis Accurſii, quamvis Jacob. de Raven. ſibi ſumpſerit multis de cauſis reprehendendum, ut notat Speculat. *in tit. de uſuris & fruct. §. 2. in verſ. eſt & animadvertendum.* Unde Speculator ſic definit: Intereſſe eſſe eſſe pretia numerata, vel æſtimatio, quæ ſuccedat in locum cujuſcumque rei: ſi non datur, aut non fiat, ut debeat. Quæ definitio quantùm ad factum pertinet, eſt fundata in l. *ſi quis ab alio, §. ſi quis promiſerit, ff. de re judicat.* ubi dicitur: quia non facit quod promiſit, in pecuniam numeratam condemnatur. Sicut evenit in omnibus obligationibus faciendis. Unde eſt quod intereſſe aliquando vocatur pretium rei, *l. Prætor, ff. ad leg. Falcid.* Quamvis intereſſe plerumque plus ſit quàm rerum pretium, de quibus *in l. 1. in princ. de action. empt.* Et ut tandem finiamus locum uſurarum quæ peti non poterant, permiſſum eſt tam Canonico quàm civili jure, ut petamus intereſſe, ut ſic commercia humana conſiſtant. Hactenùs de illa Rubrica.

TITULUS XXXIII.

De Nautico fœnore.

ACcedamus ad tit. *de nautico fænore*, qui continuatur ad præcedentem breviter hoc modo: Diximus in genere de uſuris; nunc tractandum eſt de ſingularum quadam ſpecie, quam vocamus nauticam & maritimam uſuram vel fœnus. Ubi pro evidentia ſciendum eſt quòd nautica pecunia, quæ eadem vocatur trajectitia, quæ datur a creditore debitori trans mare mutua vehenda, *l. 1. ff. eod. & gl. hic in rubrica.* nam licet regulariter cum pecunia alicui datur mutuò, ut periculum illius mutuatæ pecuniæ protinùs tranſit ad debitorem, ita ut ſi pecunia intercidat, vel ſurripiatur, vel incendio pereat, illud periculum eſt debitoris & non creditoris, *l. incendium, quod ſi cert. petat.* & hoc jus commune eſt, à quo non receditur, niſi per pacta privata: ea denique expreſſa partes inter ſe paciſcantur, *l. 2. Cod. eod.* quæ conventio ſpecialis perinde derogat deinde juri communi; itaut vel ex conventione partium dicamus contractum legem, id eſt, nomen accipere, *l. 1. §. ſi convenerit, ff. depoſiti, l. in conventionib. ff. de verbor. obligat.* Unde licet alias de jure communi periculum rei mutuatæ creſcat, ut diximus ad debitorem: tamen poteſt pactum intervenire, ut periculum ſit ipſius creditoris contra naturam mutui, quod ex me, tuum ſit, *l. 2. ff. ſi cert. pet.* ideò tibi quoque perire debebat. Nam ſi quis mercator vellet navigare in Aſiam mercium comparandarum gratiâ, poſſum ego creditor mille aureos ei mutuò dare, hac conditione adjectâ ut periculum navigationis ſit meum, quia pecunia vocabitur trajectitia, tamen ſi cum pecunia emerſeris propter periculum, quod ego ſubii, poſſum paciſci uſuram nauticam, id eſt, aliquantò majorem, quam aliàs permitteretur, & incipiat protinùs periculum, ubi cœperis navigare, & deſinat eo loco quo navis portum eſt aſſecuta, *l. in nautica, ff. eod.* nec vocabitur ampliùs uſura vel fœnus, ſed potiùs pretium periculi. Et quamvis Rubrica hîc & text. tantùm loquatur de fœnore nautico, & de pecunia trajectitia, id eſt, ea quæ creditur alicui vehenda trans mare ſub certa uſura, tamen idem eſſet jus ubi non eſſet nautica pecunia, ſed quaſi, id eſt, ubi non tantum periculum navigationis ſubeſſet, verum aliud quoddam periculum itineris vel alterius rei, ut ſi darem tibi mutuò mille, ut Francofordiæ emeres merces. Periculum autem itineris eſſet meum. Illa pecunia licet non dicatur nautica, propriè tamen rectè dicetur quaſi nautica, ut & eo caſu creditor minores uſuras poſſit licitè paciſci, exemplo eorum quæ dicuntur de Peculio Caſtrenſi, vel quaſi, ad quod facit l. *illud, ff. ad leg. Aquil. l. his ſolis, C. de revocand. donat.* & ſunt alia exempla iſtius nauticæ uſuræ, *in l. periculi, ff. eod.* ut ſi athletam armavero meis ſumptibus. Item informavero ad ludum eâ conditione, ut ſi vincat in certamine, reddat ſortem cum uſura, quæ uſura, exemplo nauticæ uſuræ, permiſſa eſt: Sic ſi piſcatori emero inſtrumenta piſcatoria, quibus utatur, quia meo periculo utitur, poſſem paciſci aliquam uſuram de captura; ſic in aliis ſimilibus caſibus. Et quamvis hodie de jure Canonico, & fortaſſis etiam civili omnes uſuræ ſunt prohibitæ, ut diximus ſuprà, *tit. proximo*, tamen uſura nautica, vel quaſi propter periculum, quod in ſe creditor ſuſcipit, eſſet permiſſa. Ita habemus gloſſ. *in Authent. ad hæc, in fine, C. tit. proximo.* Et ita Guido Pap. *in deciſion.* 172. *in fine*, dicit ſuâ ætate fuiſſe deciſum. Quòd autem ſunt permiſſæ uſuræ nauticæ, vel quaſi, facit incertitudo & periculum: nam plerumque propter incertitudinem quamdam permittuntur, quæ ſi certa eſſent, non permitterentur, *l. ſi ea lege, C. tit. proximo, ſuprà, l. 1. in princip. C. de pactis.* Et ita hodie defenduntur omnes contractus qui fiunt in hoc ducatu de pecunia, quam quis mutuò dat pro vino vel frumento ad æſtimationem *auff die Rechnung.* Sed quia nauticæ pecuniæ uſuras hoc tit. cœpimus tractare, ſciendum eſt quòd ſi creditor ſuſcipit in ſe periculum navigationis vel itineris, quod per hoc non videtur ſuſcipere periculum, quod ex culpa debitoris emergit, ut eſt pulcher caſus in l. *Cum proponas, C. eod.* Ideò ſi tibi credo pecuniam, & ſuſcipio periculum navigationis; tu autem debitor tuâ culpâ in periculum incidas, illa culpa creditori non oberit: ſuſcepiſſe enim videtur tantum periculum caſûs fortuiti, id eſt, ſi navis ſubmergatur ſine culpa tua. Illa autem culpa poteſt contingere dupliciter, principaliter ut Bald. *in d. l. cum proponas*, notat vel quia tu in navim ubi pecunia eſt, imponas merces prohibitas vendi, vel fortaſſis vehis ſal, ferrum, vel etiam cotem, aut ſubactum ferrum in Turciam, vel etiam hodie bombardas, quæ res ſunt prohibitæ capitaliter illuc vehi, *l. 1. & 2. C. quæ res exportari non*

poſſ. Nam ſi aliqua prohibita merx fuerit inventa in navi, quæ ſanè eſt culpa ejus qui navigat, ratione illius illicitæ mercis committitur, id eſt, confiſcatur navis cum mercibus, tam licitis quàm illicitis. Ita tradit d. *l. cùm proponas, C. eod.* Quo caſu certè periculum non eſſet creditoris, ſed debitoris, qui contra jus ſua culpa auſus eſt negotiari in merce prohibita. Præterea culpa poterat contingere tam in nautica pecunia, quàm quaſi nautica, ſi quis uteretur inſueto itinere, fortaſſis Pedagii vel vectigalis fraudandi gratiâ: nam inſueta itinera gravant utentem culpa, & ſic faciunt periculum ejus, quod ſæpè contingit in mercatu Francofordienſi. Quæ omnia jam dicta faciunt ad pulchram quæſtionem: promiſi alicui civitati, vel cuidam privato, quod in perpetuo velim eum non moleſtare, certè ſi adverſarius meus ſuâ culpâ me moveret, ut etiam de novo moleſtem, non videor contra promiſſionem feciſſe, quia illa prior promiſſio intelligitur, niſi præcedat aliqua culpa, ut Bartol. in d. *l. cùm perſonas*, per *l. venditores, ff. de verb. oblig.* Sic cùm ſuſcipio generaliter periculum, non intelligo illud quod adverſarii culpâ vel facto adit. Hactenùs de rubro & nigro.

TITULUS XXXIV.

Depoſiti, vel contra.

Accedamus ad tit. *Depoſiti, vel contra*; ubi initio ſciendum eſt, rubrum non loqui de re depoſita, ſed tantùm de actione, quæ eſt duplex, ut paulò poſt audiemus. Continuatur titulus ille dupliciter ut gl. Primo enim ad tit. remotiores paulò hoc noſtro. Diximus ſuprà de nonnullis contractibus, qui celebrantur accipientis gratiâ tantùm, ut eſt commodatum; Nunc de depoſito agemus, quòd fit gratiâ deponentis tantùm ſecundo modo: Ad tit. proximum cœpimus dicere de uſuris, & quia in depoſito quoque uſuræ veniunt, ideò nunc ſubjungitur de eo, & quamvis gloſ. in priore continuata dicat depoſitum deponentis tantùm gratia fieri, tamen ſæpè videmus depoſitionis quoque gratia fieri, id eſt, ejus quodammodò intereſſe; ſed hoc dum fit, tranſgreditur depoſitum limites cauſæ ſuæ, & degenerat in alium contractum, ut ſi in balneo depono veſtimenta ſub certa mercede, utriuſque gratia celebratur hic contractus, ſed non manet ampliùs hic depoſitum, ſed abiit in locationem & conductionem propter mercedem intervenientem, unde poſſim agere contra cuſtodem ex conducto, *l. 1. §. ſi veſtimenta, ff. depoſiti.* Eſt autem depoſitum, quod cuſtodiæ gratiâ alicui datur, & quaſi ponatur, ubi *de*, particula dicitur augere ſignificationem verbi: non enim ſimpliciter dicitur *pono*, ſed *penitùs pono*, id eſt, omnem ſollicitudinem & curam in depoſitarium transferendo pono, *d. l. 1. in princ. ff. eod.* ſcilicet depoſiti, ex quo videmus, quæ tandem res poſſint deponi, videlicet mobiles, & ſic ipſas moventes, ut pecunia, pecus & ſervus. Iſta enim ſunt mobilia, nam immobilia non poſſunt deponi, niſi fortaſſis apud ſequeſtros; quod fit quando duo vel plures de eadem re litigant, quam deinde vel ipſi, vel etiam judex nonnunquam ſequeſtrat, id eſt, alicui extra controverſiam commendat: ut is interim curam rei habeat, & victori reſtituat. Quæ tamen ſequeſtratio in jure regulariter eſt prohibita, niſi certis caſibus exceptis, ut Canoniſtæ *in rubrica, extrà, de ſequeſtrat.* Eſt autem depoſitum, unus ex his contractibus, quibus obligatio naſcitur reipsâ, *§. fin. Inſt. quibus modis re contrahat. oblig.* ita autem deponitur res, ut interim tamen maneamus domini, & retineamus proprietatem rei depoſitæ, *l. licet, §. rei, ff. eod.* Quamvis in multis caſibus amittamus dominium rei depoſitæ, ut ſi depono res quæ conſiſtunt in numero, pondere vel menſura; quia tum depoſitum egreditur ſuos terminos: ſufficit enim hoc mihi, quòd ejuſdem generis res reddatur, *l. Lucius, ff. eod.* Quod verum eſt, niſi illæ res conſiſtentes numero, pondere vel menſura, deponantur ſigillatæ vel clauſæ in ciſta: quia per ſigillum clauſum videor dicere me idem hoc petiturum, quod depoſuero, *l. die, §. fin. l. quib. ff. eod.* Imò in caſu quo res clauſa deponitur, ſi depoſitarius uteretur, hac perſuaſione deductus, quod putaret ſufficere aliud mihi tradi ejuſdem ſpeciei, committeret furtum, *l. ſi depoſit. ff. eod.* Ad quod autem teneatur depoſitarius, declarat text. *in l. contractus, in princ. ff. de reg. jur.* non tantùm enim, inquit, *præſtabit dolum depoſitarius*, & concordat text. in *l. ſi ut certo, §. nunc videndum, ff. commodati*, & text. in d. *l. 1. §. ſi veſtimenta, & §. fin. ff. eod. & §. fin. Inſtit. quib. mod. re contrahit. obligat.* Quod non ſic accipiendum eſt, quaſi propter illam dictionem taxativam depoſitarius ad nihil aliud teneatur quàm ad dolum. Quia tenetur etiam de lata culpa, id eſt, de magna negligentia, *in d. l. 1. Cod. eod.* Quia illa lata culpa comparatur dolo, *l. fidejuſſor, in princ. ff. mandati, l. 1. §. lata, ff. ſi menſor falſum mod.* &c. Ex quo notandum quòd licet aliquando lex loquatur per dictiones taxativas, ut ſunt *Tantùm, Dumtaxat, Tantummodò*, & his ſimiles: tamen per hoc non excludit ea quæ dictis ſimilia. Sic cùm dicitur depoſitarium tantùm teneri de dolo; quia lata culpa comparatur dolo, ideò per illam taxativam non excluditur lata culpa: quod tamen verum eſt in cauſis pecuniariis: nam in criminalibus lata culpa non comparatur dolo. Unde qui per latam culpam aliquem occideret, non puniatur, ut qui dolo occidiſſet, *l. lex Cornelia, ff. ad leg. Cornel.* Eſt autem lata culpa, quam vocamus magnam negligentiam circa res proprias, quia præſumitur abeſſe bona fides, quando quis res ſuas ſalvas habet & dicit, depoſitas vel alienas periiſſe, *l. quod Nerva, ff. eod. l. 1. Cod. locati.* De levi autem culpa & leviſſima depoſitarius non tenetur, text. eſt pulcher *in l. 1. §. is quoque, ff. de action. & obligat.* Quia qui dat negligenti alicui rem cuſtodiendam magis de ſe queri debet quàm de depoſitario. Sed quod eſt de leviſſima culpa, dicitur quod non teneatur depoſitarius de ea, verum eſt, niſi aliqua magna culpa præceſſiſſet, ut quia depoſitarius defert rem per locum periculoſum: quod tunc ſi quid ſubitò accideret, id eſt, ingrueret vis hoſtium aut latronum. Certè licet ſit levis culpa, tamen tenebitur, *l. in rebus, §. 1 commodati, l. ſi ut certi, §. interdum, ff. commodati.* Item eſt verum, niſi depoſitarius eſſet in mora reſtituendi depoſitum. Quia cùm teneretur de omni culpa, imò etiam de caſu fortuito, *l. ſi in Aſia, ff. eod.* ut gloſ. notat in *§. fin. in verb. dolo, Inſtitution. quibus modis re contrahitur obligatio.* Oritur ex eo depoſiti duplex actio. Una deponenti ad repetendam rem depoſitam, quæ vocatur depoſiti, vel directa. Altera datur depoſitario, apud quem depoſita fuit res pro ſumptibus fortaſſe factis in rem depoſitam, & vocatur contraria depoſiti. Sunt autem utræque bonæ fidei, *dicta lege 1. §. hac actione, ff. eod. §. actionum, Inſtitut. de action.* Tamen in eo differunt, quòd directa depoſiti actio eſt famoſa, id eſt, infamat depoſitarium, *l. furti, §. illud, ff. de his qui notant. infam. & l. qui depoſitum, Cod. eod.* Datur autem actio illa tam contra depoſitarium, quam contra ejus hæredes, licet ad hæredes nihil pervenerit ex depoſito, *l. ſi hominem, §. datur, ff. eod.* & juratur in litem, *dicta leg. 1. §. in depoſiti. ff. eod.* Unde ſi hodie depono apud hoſpitem ſarcinam aliquam, aut bullas, ſiquidem ſarcinæ vel loculi fuerint ſignati, & deinde reperio diſſigillatos, vel invenio ceram in arca fractam, *argument. l. ſi quando, Cod. unde vi.* potero jurare in litem illud vel illud, vel tot aureos fuiſſe in loculis vel ciſta, & credatur iſtæ probationi meæ factæ per proprium juramentum, ut docet Innocent *in cap. final. extra quod vi metuſve cauſa*, & idem tenet Speculat. *in tit. de furtis, §. 1.* Multa etiam Bartol. *in dicta lege 1. §. ſi ciſta,*

ff. *eod.* Quod tamen dictum Innocent. & Doctorum puto eſſe limitandum ſecundùm ea quæ hîc notat Bald. *in Rubrica*. Dicit enim in ejuſmodi caſibus plurimùm valere arbitrium, id eſt, æquitatem judicis. Si enim fuit ſigillo res munita, ita tamen ut facile ſine facto hominis potuerit ſigillum reſcindi, quod tum non ſit præſumendum contra cauponem, præſertim ſi ſit vir aliquis bonæ famæ. Unde eo caſu ſi quis diceret ſe multa amiſiſſe, non crederetur ejus juramento, teſtibus vel ſcripturæ, hoc vel illud fuiſſe in ſarcina perditum legem 1. §. *ſic iſtam*. Si autem veriſimiliter non poſſet videri ſigillum ſine facto hominis refectum, aut motum loco, vel etiam cera fracta; tunc præſumeretur contra cauponem; quæ præſumptio facit, ut deinde ſtetur juramento deponentis. Quod notandum eſt hodie contra caupones, nautas & ſtabularios, ut jam teneantur, quæ ſit vera, niſi tu deponens ſuſcipias in teipſum expreſſè vel tacitè cuſtodiam. De expreſſo non eſt dubium, tacitè autem cum aliquis videretur recipere in ſe cuſtodiam, quando jubet ſibi aſſignari cameram, & deinde etiam clavem cameræ, ut etiam hodie fit in cellis vinariis. Tum etiam cuſtodia pertinet ad clavem, non ad cauponam ampliùs, *text. & ibi gloſſ in l. final.* §. 1. ff. *nautæ, caupon. ſtabular.* His pro cognitione rubricæ & eorum quæ dicturi ſumus in hoc titulo præmiſſis, accedendum nunc eſt ad formationem libellorum, quam communiter tractant Doctores, ut Fab. Angel. Jaſon *in §. ſeq. Inſtitut. de actionibus*. Nam ut diverſa eſt depoſiti actio, ſcilicet directa & contraria; ſic etiam ſunt diverſæ formæ libellorum: in directa enim, quæ deponenti competit, poterit ſic formari; Domine judex, ago contra Titium, apud quem ſpontè & gratis recipientem depoſui ciſtam librorum obſeratam, vel follem pecuniarium ſignatum, quem mihi dictus Titius reſtituere jam recuſat. Peto ergo condemnari, ut ciſtam obſeratam vel follem obſignatum, ita ut recepit, mihi reſtituat. Non enim neceſſe erit ut ſingulas res, quæ ſunt in ciſta vel folle nominatim nominarem in libello, ſed ſufficeret ciſtam obſeratam vel follem obſignatum, & ſic continens cum impletis contentis petiiſſe, & hoc vult text. *in l.* 1 §. *ſi ciſta*, ff. *eod.* ubi tamen Bartol. admonet quòd ſi in illa ciſta eſſent multæ res, quæ ſigillatim eſſent obſignatæ, & inſpicienti depoſitario traditæ, quod tunc in libello expediret etiam nominatim illas res nominare, aliàs ſufficit generalis petitio ciſtæ. Ex qua forma libelli vel actionis declaratur nova natura contractûs depoſiti: cùm enim dico Titium gratis ſuſcepiſſe, judico de natura depoſiti eſſe, ut merces non interveniat: illa enim interveniente, abiit in alium contractum, ut locationis, vel etiam præſcriptionis, id eſt, in contractum innominatum, do ut facias, *dicta l.* 1. §. *ſi quis ſervum*, ff. *eod.* Prætereà cùm dico Titium recepiſſe, per hoc innuitur, quod ſi non recepiſſet, id eſt, non promiſiſſet cuſtodiam: (hoc enim indicat verb. *recipio*:) Quod tum non teneretur depoſitarius, ut ſi fortaſſis in ædes tuas te ignorante aliquid depono, tu per latam culpam ſinas apertam domum noctu, ita ut depoſitum ſurripiatur, certè non teneberis: ſic etiam ſi te vidente depoſuero aliquid in domo tua, niſi recipias, id eſt, annuas, vel cuſtodiam tacitè vel expreſſè promittas; illa patientia tua non hîc oberit, quia depoſitum contrahitur re, ut diximus, & hoc etiam vult text. *in §. penultimo*, *Inſtitut. quib. mod. re contrahit. obligat.* cùm dicit: is apud quem res deponitur, re obligatur ex actione depoſiti de ipſa re quam accepit reſtituendo: ad hoc concordat *l. cum qui.* §. *his qui precario*, ff. *de furtis*, *l. interdictum*, ff. *de precario*. Quamvis in nonnullis caſibus non ignorem ſcientiam & patientiam depoſitarii, etiamſi rem depoſitam non recipit, expreſsè teneri eum ſcilicet in nauta, caupone & id genus reliquis, *leg.* 1. §. *final. cum l. ſeq.* ff. *nautæ, caupon. ſtabular.* Sed hos caſus ſpeciales nos ſequamur de jure communi. Procedit autem dictus libellus in depoſito voluntario, id eſt, ubi ego eligo, apud quem depono. Sunt autem caſus quidam, in quibus neceſſitas cogit nos deponere, ut eſt in incendio, ruina, naufragio & tumultu. Nam ſi depoſuero apud te in aliquo illorum quatuor caſuum, & tu negas depoſitum, certè illa ſimplex actio jam dicta non ſufficiet; ſed poteris agere ad duplum, id eſt, ad ipſam rem depoſitam reſtituendam, & deinde pœnæ nomine tantumdem, quantùm res depoſita valuit, *dicta lege* 1. §. 1. ff. *eod.* neque injuriâ Prætor ſeparavit illos quatuor caſus depoſitionis à voluntaria: quia cum aliquis volens fidem alicujus ſequitur, ſufficit ei ut conſequatur rem vel ſimplum. In neceſſaria autem depoſitione creſcit crimen perfidiæ, & publicâ utilitate exigente, coercendum eſt vindicandæ reipublicæ gratia. Eſt enim crudele, ut text. *in dicto* §. 1. dicit in ejuſmodi cauſis, id eſt, in tanta afflictione fidem frangere. Sic etiam videmus fures, qui aliquid ex vel propter incendium ſurripiunt, graviùs quàm reliquos fures puniri, videlicet in quadruplum, quia publicè utile ſit ex hujuſmodi caſibus nihil capi. Ita dicit text. in l. 1. §. 1. ff. *de incendio, ruina*, &c. Quo pacto autem in dictis caſibus ſit formandus libellus, pleríque controvertunt. Sunt qui putant duos libellos ſucceſſivè eſſe dandos, priorem, quo petamus rem depoſitam: alterum, quo contra negantem depoſitum petamus pœnam. Sic etiam eſſent faciendæ duæ ſententiæ definitivæ: una condemnaret depoſitarium ad rem reſtituendam; altera condemnaret ad pœnam, quæ ſententia habet rationem. Quo pacto enim in primo libello poſſit peti pœna, cùm nondum ſciam quòd depoſitarius ſit negaturus depoſitum, vel rem; ſed judicium non poſſe non eſſe, niſi anteà aliquid debeatur, *l. quemadmodum, in fine*, ff. *de judic.* Hîc autem ante negationem nulla pœna debetur. Igitur illa præproperè petitur, & juvat hanc ſententiam, *l. ratihabitoria*, ff. *de ædilit. edict.* Quæ ſanè non eſt improbanda in practica, licet cautiùs facerent Advocati, ſi illas duas actiones in uno libello ſub conditione proponant, ut dicendo: peto condemnari Titium, ut mihi ciſtam, quam depoſui, reſtituat; & ſi negat depoſitam ciſtam, peto eum condemnari, quanti ciſta illa æſtimatur. Quo libello non tantùm procederet, verumetiam incuteret terrorem adverſario, alioqui fortaſſis negaturo, nec eſt novum ut ſub conditione duæ actiones cumulentur. Nam idem diximus uſuvenire in actione legis Aquiliæ, ubi peto mihi damnum emendari, & ſi adverſarius negat ſe damnum dediſſe, peto eum condemnari in duplum, ut diximus *in rubr. in l. contra negantem, Cod. ad legem Aquiliam.* Eſt quoque ſimilis modus agendi in gloſſ. *l. conductores, Cod. locati*, ubi peto conductorem mihi reſtituere rem locatam; quod ſi nolit facere, condemnari eum in æſtimationem rei exemplo invaſoris. Hactenùs de directa actione depoſiti: in contraria autem actione, quæ depoſitario competit, poteſt formari libellus ex l. *ei apud* ff. *eod.* hoc modo: Ago contra Titium, Domine judex, qui apud me depoſuit equum ſuum, in quem ego ſumptus feci propter pabulum tot vel tot floren. Peto mihi à deponente reſtitui, nec juratur hîc in litem, ut in directa actione depoſiti; quia non agitur hîc de fide rupta, ut in priore caſu, ſed tantùm de indemnitate, *dicta l. ei apud quem*. Hactenùs de iſta rubrica.

TITULUS XXXV.

Mandati, vel contra.

ACcedamus ad titul. *Mandati, vel contra*, quem nec gloſ. hîc, nec in Digeſtis continuat: quod tamen poterat feciſſe dupliciter. Primò ſic, diximus de

contractu, qui celebratur gratiâ alicujus tantùm, ut in commodato, item depoſito. Qui contractus commodatarii vel deponentis gratiâ celebratur, & quia ejuſmodi quoque eſt mandati contractus, quod mandantis nomine celebratur: ideò rectè de eo nunc ſubjungitur: ſed cùm dico, mandatum mandantis nomine præcipuo fieri, per hoc non nego quin certis caſibus alieno nomine atque etiam mandatarii poſſem iſtum contractum celebrare, ut diximus etiam in commodato & depoſito, & ideò text. *in lege ſecunda, & in princ. Inſtitut. eod. titul.* enumerat quinque modos, quibus contrahitur mandatum: ſecundo modo continuari poterat, & hoc rectiùs fortaſſis per l. 1. *in princ. ff. eod. tit.* Quia diximus de nonnullis contractibus, in quibus re contrahitur obligatio, ut in mutuo, pignore, commodato & depoſito: nunc autem tractandum erit de contractibus, qui conſenſu ſolùm obligationem pariunt, inter quos mandati contractus præcipuus eſt. Trahit enim originem ab amicitia, ut dicit text. *in l. 1. §. fin. ff. eodem.* Et quia ſolo conſenſu contrahitur obligatio in mandato, ideò non requirit ullum adminiculum ſive literarum, ſive rei, ſive verborum, quia ſolus etiam conſenſus ſufficit, §. 1 *Inſtit. de obligationibus quæ ex conſenſ. oriunt.* Ex quo etiam aliud ſequitur quod cauſa inter præſentes vel abſentes per nuncium vel epiſtolam fieri poteſt, ut dicit text. *in dicta lege 1. ff. eod.* Hoc autem mandatum principium eſt voluntatis, id eſt, nemo cogitur invitus ſuſcipere, §. *mandatum, Inſtitut. eod.* Sit autem deinde neceſſarium, id eſt, poſtquam receperit mandatum, non licebit ſemper ſine cauſa renunciare, quod facit contra majores procuratores, qui ſine cauſa, aut nonnunquam corrupti ab adverſario pecunia, intempeſtivè renunciant procuratoriis: nam illa renunciatio non teneret, ut etiam diximus de commodato intempeſtivè repetito, *ſuprà, in rubric. Cod. commodati.* Quid autem ſit mandatum, definit gloſſ. *in rubric. ff. eod.* Eſt, inquiens, officium ab eo qui gratuito ſuſcepit exhibendum. Quæ definitio etiam Azoni placet: quod officium tanquam genus exprimimus, ſignificamus ab amicitia plerumque profeciſſe, & quod additur gratis ſuſceptum, fit ad differentiam conductionis & locationis, quia interveniente mercede, abit mandatum in alium contractum, videlicet locationis, *dicta l. 1. §. fin. ff. eod. tit.* Sed dices: Ergo officium procuratoris erit ipſis damnoſum, aut ſi nullum pactum de mercede interveniat, ut ſic poſſint agere locati, tunc nullam actionem habebunt contra mandantem, quod eſſet ſanè iniquum. Ad hoc reſpondeo non prohiberi in mandato, ſi aliquid remunerationis gratiâ aut initio promittatur, aut deinde detur mandatario. Quia non obſtante illâ remuneratione adhuc habet actionem mandati, *l. ſi remunerandi, in princ. ff. eod.* Quia hæc non eſt merces, ſed operæ honorabilioris remuneratio. Quo autem pacto mandati actio differat ab actione negotiorum geſtorum, declarat hîc pulchrè Paul. de Caſtro: nam mandatum expreſſum, vel tacitum conſenſum requirit. Expreſſum, cùm dico: Titi! abiturus ſum Romam interim adminiſtra res meas domeſticas, quas ille ſuſcipit. Tacitè autem, cùm Titius pro me vidente & patiente fidejubeat & ſolvat, tunc judicor ei tacitè mandaſſe, itaut Titius contra me pro repetenda pecunia habeat contrariam actionem mandati. In ſumma, ut habeam mandati actionem, ſemper requiritur conſenſus præcedens: ſi autem ego prorsùs ignoro te aliquid pro me agere, quod tamen agis utiliter, certè tibi non eſt mandati actio, ſed negotiorum geſtorum, quæ non requirit præcedentem conſenſum, ut diximus in rubric. Cod. *de negot. geſt.* Ex mandato autem oriuntur duæ actiones. Una vocatur directa, ut diximus etiam in depoſito, quæ competit mandanti, ſi mandatarius non impleverit mandata, aut egreſſus eſt mandati fines, ut audiemus paulò poſt in formatione libelli, & nunquam competit iſta, niſi interſit mandantis. Nam ſi mandem tibi ſuſcipienti, ut me abſenti negotia mea gereres, quod non feciſti: alius tamen quidam geſſerit, certè non habeo actionem contra te, tanquam non impleveris mandatum, cùm non interſit mea, id eſt, cùm ego nullum damnum ſim paſſus ex illa remiſſione, leg. *ſi procuratorem, 8. §. mandati, 6. ff. eodem,* ſcilicet mandati: Eſt autem illa directa actio mandati perſonalis, & ob id perpetua, bonæ fidei & famoſa, id eſt, mandatarium condemnatum facit infamem, *l. furti, §. mandati, ff. de his qui not. infam. & ibi gloſſ.* Quod tamen intelligite eſſe verum, quando dolus concurrit, ut habemus pulchrum caſum *in lege prima, Cod. de dolo,* ſi dejuſſiſſe hodie pro me, qui debui 100. floren. ſub pignore Titio, qua fidejuſſione tua tacitè promitteris, ſi ego non ſolvero & pignus redimam, quod tu velis luere pignus à creditore meo, certè ibi cum mandato fidejuſſionis concurrit dolus, quia erit pignus, cùm debebit luere. Ideò fidejuſſor condemnatus ad reſtituendum pignus, efficitur infamis. De quo remitto vos ad Bald. & Doctores *in dicta lege 3. in fin. Cod. de dolo.* Imprimis autem mandatarius videbit ne fines mandati egrediatur, *l. diligenter, in princ. ff. eod.* Fines autem mandati aliquis egreditur, ſi plus facit quàm facere eſt juſſus, ut ſi dico ut emas mihi fundum pro centum, tu emis pro 120. vel omnino non imples mandatum: Et quamvis fuerint nonnulli veteres, qui in caſu quo mandatarius fines excedit, nullam actionem dixerint ei competere: tamen obtinuit benignior ſententia, ut habeat actionem ad eam quantitatem, quæ in mandato eſt comprehenſa, §. *is qui, Inſtitut. eod. titul.* Finitur autem mandatum tribus præcipuè modis, aut morte mandantis re integra, *l. mandatum, Cod. eod. l. inter cauſas, in princip. ff. eod.* vel etiam morte mandatarii re integra, §. *recte, Inſtitut. eod.* Præterea ſi mandatario revocatum ſit mandatum, quod ſi fieri poſſit, videbimus, *in dicta lege mandatum, Cod. eodem titulo.* Directæ autem actioni non eſt una forma, ſed pro diverſitate caſuum emergentium alia atque alia. Ideóque dicit Azo unam eſſe generalem, alteram verò ſpecialem. Generalis eſt, quæ habet univerſitatem pro modo, ut ſi tibi ituro Francofordiam, datur mandatum generale, ut emeres mihi merces de omni ſorte, *allerley gattung Wahre*, vel commiſero tibi generaliter adminiſtrationem omnium mearum rerum, dum ego peregrè abſum: Certè tibi concipiendus libellus hoc modo: Ago contra Titium, cui ſuſcipienti mandavi ut abſentis mei res adminiſtret, vel ut mihi merces emat Francofordiæ. Peto ergo ut ille Titius reddat mihi rationem adminiſtrationis ſuæ. Ita generalem libellum format gloſſ. *in lege 1. ff. de edend.* Si autem ſpecialiter, quod mandaſſem Titio, ut exempli gratiâ, emat mihi equum, tum etiam in illo ſpeciali mandato non eſt una & eadem forma agendi, ſed agetur pro re nata. Nam quia fortaſſis Titius non implevit mandatum, aut exceſſit mandatum; aut mandatum implevit, ſed deinde convertit in ſuam utilitatem, id eſt, ſuſcepit quidem mandatum emendi equum, tamen cum equum mihi deinde traderet, tunc pro re nata, aliter atque aliter erit agendum: tamen hoc unum hîc notandum eſt, quod ſi contra mandatarium nolentem rem tradere, velim agere, quod neceſſe ſit, ſi non dedi antea pecuniam pro emptione, ut cum illa libelli propoſitione offeram pecuniam: nec autem ſufficeret verbalis oblatio, ut pulchrè Angel. notat *in §. ſequenti, Inſtitut. de action.* Circa libellum de mandato, ſed debebit realiter offerre, quæ realis oblatio facta in judicio, habet vim conſignationis & depoſitionis. Concluditur autem communiter in iſtis libellis ad intereſſe, ut exempli gratiâ; Mandavi Titio, Domine judex, ut emat mihi equum pro viginti floren. ipſe autem emit pro vigintiquinque. Peto ergo, quod intereſt meâ non tanti eſſe emptum eum equum, mihi condemnari; & procedunt illa omnia in caſu, quo conſtat mandatarium

aliquid feciſſe. Quid autem ſi ſit dubium utrùm mandatarius pro me emerit, vel proprio ſuo nomine: exempli gratiâ; Hodie mandavi ut emas equum, tu tuâ pecuniâ aliquantò poſt, ut poſt duos vel tres menſes emis equum. Dubitabatur an ego mandans habeam actionem, & poſſim petere mihi tradi equum oblata antè pecunia, vel an emens poſſit dicere ſe emiſſe ſua pecunia, item emiſſe diù poſt exceptum mandatum, ita ut videatur non mandantis, ſed ſuo nomine emiſſe? Hanc dubitationem Angel. *in dicto §. ſequenti*, quem ſequitur etiam ibi Jaſon, ſolvit. Inquit enim, aut præceſſit aliquo tempore mandatum, licet tu longo intervallo pòſt emeris, tamen videris emiſſe nomine alieno, & tanquam mandatarius, allegat l. *qui in aliena*, *& ibi Bartol. hoc tenentem*, §. *ſi is qui*, *ff. de acquir. hæred.* & poſſet adduci text. l. 4. §. *inde quæri poſſit*, *ff. de manumiſſion.* Idem ergo eſſet dicendum in criminalibus vel in delictis. Nam ſi hodie tibi mando ut interficias Titium, injuriam ei inferas, aut fureris iſti, licet non continuò obſequaris, ſed vel poſt annum, vel poſt viginti annos illud delictum facias, videris feciſſe ex mandato, ita ut etiam ego mandans teneor. Ita dicit Bartol. in leg. *non ſolum*, §. *ſi mandante*, *ff. de injuriis*, *verſ. quæro ſi mandatum*: ut denique allegat ibi Innocent. cujus hoc fuerit dictum *in c. ad audientiam*, *extra*, *de homicid.* quæ doctrina eſt neceſſaria, ut eſt dictum, Innoc. notat, niſi cum adverſario eſſet à mandante facta pax, & ſic tacitè revocaſſet mandatum, vel etiam expreſſè revocaſſet mandatum in facta pace, quæ habetur pro tacita revocatione mandati. Habemus in argumento caſum in l. *quarta*, *ff. de divers. regul. jur.* Hactenus de directa actione mandati; nunc accedendo ad contrariam, quæ competit mandatario, quando ſcilicet is complevit mandatum, vel ſumptus & impendia facit in mandato perficiendo; ſed initio videat mandatarius actionem illam contrariam non competere ſibi, niſi in forma compleverit mandatum, ut diximus per l. *diligenter*, *ff. eod.* Exemplum ſic poteſt poni: Domine judex, Titius mandavit mihi ut ei emerem domum pro centum, quod feci. Peto ergo ut ipſe ſuſcipiat obligationem in caſu, quo pecunia non eſſet ſoluta: ſi autem eſſet ſoluta, peteret reſtitutionem pecuniæ cum uſuris, ſed hîc ſciant domini quòd non eſt eadem ratio in fidejuſſore. Rogavi te ut pro me fidejuberes pro centum. Certè fidejubendo videris tu duo in te ſuſcipere: primò obligationem, deinde etiam ſolutionem, ut diximus heri. Ergo niſi tu ſolveris pro me, non habes actionem mandati contrariam, quia obligatus ad duo copulativè, ſi alterum non faciat, nihil videtur egiſſe, *l. indebiti*, *ff. de condict. indeb.* Unde debet fidejuſſor primò ſolvere, & deinde habebit actionem contrariam. Quæ tamen ſunt vera, niſi fidejuſſor diù ſtetiſſet in illa obligatione, vel videret me principalem debitorem diſſipare mea bona. Nam illis caſibus ante ſolutionem à ſe factam poteſt agere cum mandante, id eſt, principali debitore, ut ſe liberet, *l. Lucius*, §. *ſi fidejuſſor*, *ff. eod. l. ſi pro ea*, *Cod. eod. titul.* Et quod diximus in hac actione venire expenſas, hoc verum eſt, licet mandator non fuiſſet facturus tantas, quid de caſu fortuito ſit, ut mandans tibi emi equum, dum eo emptum aufertur mihi pecunia per latrones; an de illo fortuito caſu mandatarius habeat actionem, & certè text. eſt rotundus in l. *inter cauſas*, 26. §. *non omnia*, *ff. eod. titul. & ibi gloſſ.* quod mandans non teneatur, quo text. gloſ. ibi dicit de utilitate non ſervari; quod puto eſſe verum: unde poſſem diſtinguere: ſi procurator vel mandatarius in illud damnum fatale incidiſſet ſine mandato, quod tunc procedat, §. *non omnia*, *dict. l. inter cauſas*, & non teneatur. Si autem propter mandatum illud damnum accideret, quod non erat futurum niſi voluiſſet mandato parere, tum puto requiſitum eſſe, ut mandatario detur actio de illo damno ſarciendo. In ſumma qui volet videre libelli contrariæ actionis formam, poterit videre in l. *ſi verò non remunerandi*, 12. §. *contrario*, *ff. eod.* ubi etiam dicitur uſuras venire, ut & l. 1. *Cod. eod.* dicit. Hactenùs de hac Rubrica.

TITULUS XXXVII.

Pro ſocio.

ACcedamus ad titul. *Pro ſocio*, quem gloſ. hîc non continuat: poteſt tamen continuari hoc modo: Suprà diximus, quomodò mandatum datur procuratori, & ejus gratiâ inter mandantem & procuratorem contractus contrahitur, ſed quia ſocii pro parte videntur quodammodò eſſe procuratores, & habere mandatum, ideò ſubjungit pro ſocio hîc, quæ eſt continuatio Azonis, vel rectiùs hoc modo: Egimus ſuprà de contractibus qui celebrantur gratia alicujus tantùm, ut de commodato, quod ſit commodatarii gratia tantùm. Item depoſito quod deponentis gratia fit. Præterea de mandato, quod mandantis tantùm gratia ſit: tunc autem agendum eſt de contractibus, qui utriuſque gratia fiunt. Et quia inter eos eſt præcipuus contractus ſocietatis, qui habet inſtar fraternitatis. Ita dicit text. in l. *verum*, *in princ. ff. eod.* Ideò rectè Imperator de eo contractu ſumit exordium. Eſt autem contractus ſocietatis bonæ fidei utque diximus, habens ſimilitudinem fraternitatis. Ideò bona fides præcipuè debet in ea cuſtodiri, unde eſt, ut ſi pactum aliquod iniquiùs adjiciatur ſocietati quaſi abhorreat à fraternitate, id non debet valere, ut ſi unus ſociorum paciſcatur ſibi ſocium; alterius autem ſocii fore damnum, illud pactum illicitum non valet: nam Caſſius eam ſocietatem ſolebat vocare leoninam, *leg. ſi non fuerint*, §. *final. ff. eod.* Unde etiam id ſequitur, quod ſi ſocii tantummodo paciſcantur vel de lucro, vel de damno, tamen propter bonam fidem & jus fraternitatis debent videri pacti de utroque, ut ſi dicant, conferamus mille floren. in negotiationem vini, & lucrum, quod inde proveniet, communicabimus. Certè etiam intelligantur pacti tacitè, ut ſi damnum aliquod eveniat, ſit commune utriſque; cùm contrariorum ſit eadem ratio. Ita dicit text. in §. *illud*, *cum gloſſ. ibid. Inſtitut. eod. titul.* Et pro evidentia tituli ſciendum eſt nos hîc locuturos de ſocietate, ut vocamus, collegiata, ſcilicet quando plures lege, vel Superiore permittente, in eamdem ſocietatem confluunt, ut eſt hîc ſocietas civium, ſocietas ſtudioſorum, ſed loquimur de ea qua privati inter ſe conveniunt. Nam de illa collegiata agitur *in tit. ff. quod cujuſque univerſit. nomin. agat.* Item in l. *ſodales*, *ff. de colleg. illicit.* Præterea non ſumus acturi de ſocietate incidente caſu, quæ multis modis contingere poteſt: nam ſi mihi & tibi communis hæreditas deferatur, negari non poteſt nos in ea eſſe ſocios, tamen non poſſum te convenire actione pro ſocio, ut mecum dividas, ſed habeo aliam actionem, quæ vocatur familiæ herciſcundæ. Sic ſi res aliqua tecum mihi communiter aut legetur, aut donetur, erimus quidem ſocii, tamen alter non poterit agere actione pro ſocio, ut dividatur res legata vel donata, ſed habet actionem quæ vocatur communi dividundo. Unde agimus de conventionali ſocietate, quæ ſecundùm gloſſ. *Inſtitut. eod. tit.* ex M. T. Cicerone ſic definitur: Societas eſt duorum vel plurium conventio contracta ob commodiorem uſum & uberiorem quæſtum. Initio autem pro fundamento ſciendum eſt rei turpis vel inhoneſtæ non poſſe coiri ſocietatem, ut ſi convenirent duo de furto, de rapina facienda, *l. nec permittendum*, *ff. eodem* ſicut in titulo præcedente diximus, mandatum non poſſe conſiſtere de re inhoneſta; & dicturi ſumus paulò poſt, & emptionem rei turpis & inhoneſtæ non ſubſiſtere, *l. quod ſæpe*, §. *final. ff. de contrah. empt.* Con-

trahitur autem ſocietas conſenſu expreſſo vel tacito. Item re, verbis, vel etiam per nuncium, *l. ſocietatem coire, in primo reſponſo*, ff. *eod. tit.* Eſt autem illa conventionalis ſocietas triplex: Primò in omibus bonis, & hoc etiam bifariàm: nam vel in omnibus bonis præſentibus tantùm, vel in præſentibus & futuris. Unde ſi ita contracta fuerit ſocietas, & ſocio contigerit ſocietas, cogetur eam cum ſocio communicare, *l. ſocietatem univerſorum*, ff. *eod. tit.* Alia fit in certa negotiatione, ut mercatura panni, in argenti fodinis. Ultima autem fit in certa re, ut ſi duo communiter emunt unionem vel margaritam, *l. ſocietas contrahitur, in princip.* ff. *eod.* tamen in illis tribus ſpeciebus eſt magna differentia: nam in ſocietate omnium bonorum non eſt opus traditione rerum, ſed protinùs inita ſocietate ſunt res communicatæ, quod non fit in negotiatione certa: nam niſi interveniat traditio, non eſt facta communicatio, & ſic non eſt vera ſocietas, *leg. 1. §. fin.* ff. *eod.* Contrahitur autem ſocietas, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel etiam ſub conditione, *l. prima, in princ.* ff. *eod.* Sed cùm dico in perpetuum poſſe contrahi ſocietatem, non ſic vult intelligi tanquam nullus debeat eſſe finis ſocietatis: ſed perpetuò eam contractam intelligo, quæ per totum tempus vitæ ſocii durat. Ita gloſſ. *in dicta l. 1.* dictionem, *perpetuum*, interpretatur. Si enim aliud intelligeretur, quaſi non haberet ſocietas finem, eſſet contra l. *nulla*, 70. ff. *eod.* quæ dicit: nulla ſocietatis coitio in æternum valet. Ideò etiam dicimus hæredes non ſuccedere in ſocietate, *leg. credere*, ff. *eod.* præſertim in ſocietate privata. Ideo ab initio contrahendæ ſocietatis ſocii non poſſunt paciſci, ut hæres ſuccedat in ſocietate, quia qui cum aliquo contrahit ſocietatem, ejus perſonam, fortunam & induſtriam videtur eligere, de quibus omnibus incertus eſt, qualia ſunt lucra in hærede, cùm plerumque hæredes ſint incerti. Et ut conſenſu diximus initi ſocietatem, ſic etiam diſſenſu, vel etiam renunciatione tollitur ſocietas, ſi renunciatio non fiat doloſè. Item non fiat intempeſtivè. *Inſtitut. eod. tit.* §. *manet.* Quæ eſt prima ſpecies qua ſolvitur ſocietas. Præterea etiam ſolvitur morte, adeò ut ſi eſſent duo ſocii, & unus ex his moreretur, tota ſocietas eſſet diſſoluta, niſi reliqui redintegrarint novo conſenſu ſocietatem, *l. actione, §. morte*, ff. *eod. tit.* niſi initio ſocietatis contractæ eſſet facta ſpecialis proviſio in hunc ſolum, ſcilicet cùm dixiſſent ſocii: volumus ut etiamſi unus ex nobis moriatur, tamen ob id non debeat tolli reliquorum ſocietas. Quia illa proviſio hominis faceret ceſſare proviſionem generalem legis, & quod diximus morte unius finiri ſocietatem, extendendum eſt non tantùm ad mortem naturalem, verumetiam ad mortem civilem, ut eſt, quando aliquis ex ſociis fuiſſet paſſus maximam vel mediam diminutionem capitis, id eſt, cui eſſet adempta libertas & civitas, vel cui eſſet aqua & igni interdictum, quod nos vocamus in *des heiligen Romiſchen Reichs Acht und Aberacht ſeyn*: nam illa civili morte fit ut fiſcus ſuccedat dict. l. *ſocietatem coire, in 2. reſponſo.* Si ergo ſucedit fiſcus, & ſic nihil reliquum ſocius habet, tota ſocietas etiam jure ruit: Tertius modus ſolvendæ ſocietatis eſt publicatio bonorum, vel alius interitus rerum communium, *dict. l. verum, §. fin. eod. tit. publicatio quoque, Inſtitut. eod. titul.* Tenetur autem ſocius ſcire de dolo, quod non habet dubium. Item de culpa non quidem ut à ſocio requiratur exactiſſima diligentia, id eſt, non ut teneatur de leviſſima culpa, tamen de levi, i. ut ſocius in rebus communibus eam diligentiam adhibeat, quam ſolet circa res proprias adhibere, §. *fin. Inſtitut. eodem titul.* Nunc accedendo ad practicam, videmus quomodò debeat formari libellus in actione pro ſocio. Et quamvis Doctores, ut Faber, Angel. Jaſon. *in §. ſeq. Inſtitut. de action.* hanc materiam prolixè tractent; tamen quia locus poſtulat ut vel aliqua de ea tradamus ſecuti non nominatos Doctores, recitandum putamus, quod quia diverſi ſunt effectus ſocietatis, ideo etiam ſunt formæ action. proponendæ, atque id diverſis temporibus: nam nonnunquam fit ut ſocius nolit implere ſocietatem jam initam, id eſt, non velit communicare res, vel non cedere actiones, tunc poterit alter ſocius agere contra illum protinùs poſt acceptam ſocietatem, ut impleat promiſſa, & tunc medium concludendi erit: Contraxi cum Titio ſocietatem in pannis, ut ipſe ponat tot ulnas & ego tot. Nunc quia non vult proferre pro ſua parte, peto eum condemnari, ut ſecundùm pactum ſocietatis initæ, conferat ſuam partem, quod poteſt fieri à ſocio, quotieſcumque viderit ceſſare ſocium. Quæ forma eſt ſumpta ex *l. 3. in princ.* ff. *eod.* Item fit aliquando, ut ſocius pro ſua parte nolit ferre expenſas, tunc quoque alter ſocius habebit protinùs actionem contra illum, ut partem expenſarum conferat; vel ſi fructus accepit rei communis, ut illos ſecum dividat, vel fructus ſumpſit, ut ſolvat æſtimationem, & ſi dimidium lucrum per leg. *pro ſocio arbiter*, §. *ſi tecum*, ff. *eod. l. 2. & 3. Cod. eod.* quæ actio poterit intentari propter æquitatem etiam durante ſocietate: & addit Angel. in loco allegato ſingulariſſimè eſſe notandum, quòd ſi unus ſociorum facit expenſas in re communi; alter autem ſocius inter quatuor menſes non dederit ſuam partem expenſarum, quod ſuam partem amittat, & concedat eam alteri qui refecerit illam rem communem. Sic etiamſi ſocius dolum adhiberet in ſocietatē, vel intempeſtivè renunciaret, datur alteri actio etiam durante ſocietate, ut vel maneat in ſocietate, vel damnum per dolum datum ſarciat, *l. ſi fratres, §. idem reſpondit ſocius*, ff. *eod. tit.* Vltimò datur illa actio poſt finitam ſocietatem, & vocatur actio generalis pro ſocio, quia petitur generaliter ut ſocius det rationem de ſocietate, & ſi quid fuerit lucri, communicet, ſed illa nunquam datur, niſi poſt finitam ſocietatem. Exemplo actionis tutelæ, quæ & ipſa intentari non poteſt contra tutorem, niſi tutela jam finita, *l. niſi finita*, ff. *de tutelis & rationib. diſtrahendis, & gloſſa in leg. ſecunda, Cod. de adminiſt. tut.* Formabitur autem tunc ille libellus generalis hoc modo: Domine judex, ago contra Titium, cum quo contraxi ſocietatem ad biennium in mercatura pannorum. Cùm autem biennium tranſierit, & ſic ſit finita ſocietas, peto eum condemnari ad reddendam rationem ſuæ adminiſtrationis, & ut conferat quòd lucrum ex ſocietate natum ſit. Quæ forma probatur per legem *niſi finita*, ff. *de tutelis & rationibus diſtrahendis, & gloſſam in leg. cum du. Cod. eod.* & ita format libellum Bartol. per gloſſ. *ibidem, in l. 1.* ff. *de edendo.* Nunc tamen eſt hic advertendum quòd quando ſocius agit contra ſocium, vel eum qui aliquando fuit ſocius, non poteſt condemnari ultra id quod facere poteſt, ſcilicet, ne egeat ſocius propter fraternitatem quæ eſt in ſocietate, per l. *in condemnation.* 173. ff. *de diverſ. reg. jur.* Quod ſanè jus magna æquitate eſt conſtitutum, ex quo ſequitur quòd licet ſocius non eſſet ſolvendo, humanitate tamen non poſſet incarcerari à ſocio, *d. l. verum*, §. 1. ff. *eod.* Et hactenùs de iſta pulchra Rubrica.

TITULUS XXXVIII.

De contrahenda emptione & venditione.

ACcedamus ad titulum *de contrah. empt. & venditione*, qui poteſt continuari ad præcedentem breviter ſic: Cœpimus agere in titulo præcedenti de contractibus, qui celebrantur gratiâ utriuſque; & quia ejus generis eſt emptio & venditio, ideò rectè nunc de his agetur. Sed pro intellectu Rubricæ & nigri, quædam ſunt præmittenda, ſcilicet, quæ ſit ſubſtantia illius contractûs, & in quibus rebus poſſet co-

lebrari vel non. Item quid poteſtatis venditor, quid emptor debeat. Formationes autem libellorum, id eſt, qua actione agat emptor, qua item venditor, hîc non dicemus, ſed paulò poſt, *in titul. de action. empti & venditi, infra.* Primò ergo ſciendum eſt contractum emptionis habere originem à permutatione: nam olim cùm non eſſet in uſu pecunia, permutabantur res, ita quod uni deeſſet, alteri adeſſet; id quod adeſſet permutabatur cum eo quod deeſſet: & ſic tum nulla fuit differentia inter mercem & inter pretium; ſed aliquantò poſt, cùm temporibus Silvii Julii eſſet formata pecunia, in locum mercis ſucceſſit pecunia propter commoditatem contractûs: non enim ſemper fit ut tu habeas quod ego requiram, unde pecuniæ æſtimatio facilè omnium loco ſucceſſit, & ſic eſt facta diſtinctio inter mercem & pretium, *l. prima, in princ. ff. eod.* in qua pecunia Bald. hîc *in princ. Rubricæ*, notabiliter dicit juſtitiam duplicem requiri. Prima eſt ponderis & ſubſtantiæ, id eſt, ut pecunia habeat legitimum pondus, & ſit ex juſto metallo, Altera juſtitia eſt in forma & publica authoritate. Quæ publica authoritas cudendi monetam datur tanquam regale quoddam à Cæſare vel rege Romano; unde minùs eſſet probata moneta ſeu pecunia, cui deeſſet juſtitia publicæ authoritatis, quam cui deeſſet juſtitia materiæ: Etſi autem ille contractus emptionis & venditionis ſit juris gentium, quia requirit tantùm conſenſum quo nomine fit, ut inter abſentes per nuncium, per epiſtolam poſſit celebrari, *dict. leg. 1. §. fin. ff. eod.* & ut requiritur conſenſus, ita putatur eſſe ſubſtantiale illius contractûs, ita ut niſi contrahentes conſentiant, ſive in pretio, ſive in re, non valeat venditio, *leg. in venditione, ff. eodem.* Ergo nulla ſolemnitas verborum requiritur, id eſt, ſtipulatio, quæ illa de jure civili, *§. de pecunia, Inſtitut. de action.* Ex quibus ſequitur quòd diſſenſus facit, ut non ſit emptio, quod verum eſt, ſi contrahentes diſſentiant in corpore aut materia. In corpore erratur, ſi ego emo fundum Titianum, tu vendis Cornelianum. Item ſi puto me emere virum ſervum, ſed mulierem emo ſub veſte virili, in materia eſt diſſenſus, cùm emo pro auro æs, pro argento ſtannum, pro vino acetum: nam ſi in nomine, cognomine, aut prænomine eſſet diſſenſus, ille nihil faceret, *leg. alioqui, ff. eod. leg. in venditione, ff. eod. argum. l. ſi numero, ff. de teſtam.* Sunt autem hujus contractûs duo extrema neceſſaria, ex parte enim venditio debet eſſe res, vel etiam ſpecies, *leg. nec in emption. ff. eodem.* Nam jactus miſſilium vel retis, id eſt, ſpem etiam poſſum emere, & cùm dico ex parte vendentis oportere eſſe rem, intellige generaliter, ſive ſit res corporalis, ſive incorporalis, ut ſunt jura & actiones, ut dicemus infrà, titulo proximo. In ſumma, quicquid poſſumus habere, poſſidere vel perſequi, in eo etiam poteſt eſſe emptio vel venditio. *leg. ſi emptione, §. omnium rerum, ff. eodem.* Corporales autem res intelligo eas in quibus poteſt nobis eſſe commercium, unde excluduntur res ſacræ: item res publicæ, res dedicatæ templis, quia illa omnia non ſunt commercium, niſi vendantur, tanquam acceſſoria, id eſt, cum univerſitate. Sic cùm emo villam cum ſuis pertinentiis, vel civitatem, emiſſe viderer etiam templa & res quæ ſunt tēplis dicatæ, licet ſingulariter vel ſpecificè illæ res per ſe ſolæ emi non poſſent, *§. ſacræ, cum nonnullis §§. ſeqq. Inſtitut. de rerum diviſ. leg. immodicis, ff. eod.* Sic etiam liber homo vendi non poteſt, quia ne ejus quidem commercium eſt, *l. ſi in emptore, §. liberum hominem, ff. eod.* Sic quoque rei furtivæ non eſt emptio, *dict. leg. ſi in emptione, §. nam ſi emptor, ff. eod.* Præterea tutores, curatores, procuratores, & in genere omnes qui aliena negotia adminiſtrant, non poſſunt ejus, cujus negotia adminiſtrant, res emere, *dict. l. ſi in emptione. §. fin. ff. eod.* Et hoc ex parte vendentis. Ex parte autem ementis requiritur pretium, *leg. 2. §. fin. ff. eod.* quod tamen non ſufficiat, niſi ſit certum pretium, *§. pretium, Inſtitut. de emptione & venditione*: ideò diù dubitatum fuit; ſi vendam tibi domum tantò quantò videbitur Titio, id eſt, quantùm videbitur an valeat, tamen deinde per Imperatorem *in dicto §. pretium*, eſt deciſum illam venditionem valere, tamen ſi Titius nolit, aut fortaſſis morte præventus, non poſſit tolerari, tunc venditio erit nulla. Sic quoque ſi Titius, in cujus arbitrium eſt collatum pretium, nimis æſtimat, tunc haberent partes recurſum ad arbitrium boni viri, id eſt, id eſt, ad judicem, exemplo eorum quæ dicuntur de ſocietate, *in l. ſi ſocietatem, ff. eod.* Illa autem venditio, qua confertur pretium in arbitrium alicujus ex contrahentibus, prorſus non valet, ut ſi dicam: Vendo tibi domum quanti volueris, vel quanti ego voluero *l. in vendentes, Cod. eod.* Breviter ſubſtantiale ex parte emptoris debet eſſe pretium; item etiam pretium certum. Præterea etiam numeratæ pecuniæ, ſi enim aliud pro pecunia ſolvatur, ut fortaſſis alia quædam ſit ſpecies, tum abiit in alium contractum, videlicet innominatum, do ut des, *§. item pretium, Inſtitut. de emptione & venditione.* Sed dices ergo: ubi partium voluntate pro pecunia aliud ſolvitur, quod fieri poteſt, *l. Paulus, ff. de ſolut.* cum ampliùs non erit emptio. Ad hoc eſt reſpondendum quòd cùm dicimus pro ſubſtantia requiri in emptione pretium numeratæ pecuniæ, hoc eſſe intelligendum quoad conventionem, non autem quoad numerationem vel ſolutionem, quia tunc aliud poteſt pro pecunia ſolvi, ut fortaſſis ſpecies aliqua, vel etiam factum aliquod, *dict. l. 2. §. fin. & ibi gloſ. in verb. conventio, ff. eod. l. princip. Cod. de reſcind. empt. & vend.* Tenetur autem venditor ad traditionem rei venditæ, ubi etiam ſciant juniores aliud eſſe tradere, aliud dare: nam qui dat, transfert dominium in eum cui dat, quod non ſit in tradente, quia tradens non ſemper transfert dominium, ut eſt gloſſ. quæ ſic diſtinguit dationem & traditionem, *dict. §. pretium, Inſtitut. eod. in verb. tradatur.* Et quod tradens tantummodò teneatur tradere, argumento eſt quod rem etiam alienam, in qua non poſſum dominium transferre, tradere tamen poſſum, *l. rem alienam, ff. eod.* quamvis vendens teneatur de evictione, *l. ex empto, in princ. ff. de action. empt.* tamen ſi venditor ſit dominus rei traditæ, cùm tradendo rem transfert dominium: ſi autem vendens non erat dominus, tunc dat ementi uſucapiendi conditionem, *dict. leg. ex empto, in princ.* Sed hîc dubitatur an venditor præcisè cogatur rem tradere, vel an ſolvendo intereſſe liberetur, id eſt, an venditor poſſit dicere emptori: Domine, licet vendiderim tibi domum meam, tamen ejus me pœnituit, ideò volo domum meam retinere, & retineas tu pretium, & quanti tuà intereſt, ſolvam. Gloſſ. *in d. §. pretium, in verb. tradatur*, diſtinguit, cùm inquit: aut venditor habet facultatem rei tradendæ, & tum præcisè tenetur præſtare, aut non habet facultatem præſtandi, quia forte res eſt evicta, aut ſine dolo malo deſinit poſſidere venditor: licet quidem non tenetur ad tradendam rem præcisè, ſed ſolvendo intereſſe liberabitur. Emptor autem venditori omni caſu præcisè tenetur ad pretium, & nihil aliud, ita dicit l. *ex empto, in princ. ff. eodem.* Unde ſi diceret emptor: Ego volo rem emptam, ſed volo tibi venditori ſolvere, quantùm intereſt tuà, tum nequaquam liberaretur. Ita tradunt Doctores Faber, Angel. & Jaſ. in *§. actionum, Inſtitut. de action.* Sed quæres quæ ſit tandem ratio diverſitatis, ut emptor ſemper teneatur præcisè ad pretium, venditor autem non ſemper, ut jam diximus. Gloſſa in l. *emptor*, in verb. *facere cogitur*: hanc rationem diverſitatis adſignat, quia emptor tenetur ad pretium in genere, & ſic laxiùs eſt obligatus, venditor autem tenetur ad ſpeciem ſcilicet illam, vel illam rem præſtandam, & ſic obligatur duriùs: non eſt ergo neceſſarium ut is qui duriùs obligatur, ut eſt venditor, deinde etiam in alio ſublevetur, & qui in uno ſublevatur, ut eſt emptor, qui tantùm in genere obligatur, ut is deinde in alio

gravetur, *argum. l. cum qui in princ. & ibi gloſſ. in verb. probandi, ff. de jurejur.* Ex qua ratione diverſitatis inferri poteſt quod ſi venditor etiam laxiùs obligetur, ſcilicet in genere tantùm. Exempli gratiâ, Darem modios frumenti aut vini dolia, cùm ſit obligatio in genere, & ſic latior certè exemplo emptoris gravaretur in etiam præſtando, quia teneretur mihi omninò præſtare decem modios vel dolia, & me facere dominum illorum. Eſt autem de natura contractûs emptionis & venditionis evictio, per l. *in vendendo, in princ. ff. eod.* id eſt, ut venditor ſit obligatus emptori, licet in emptione expreſſum non fuerit, ſi res evicta fuerit emptori, ſi per alium dominum res ſit ablata, quod ipſe velit teneri. Unde notarii hodie ſtultè ſunt ſubtiles in inſerenda clauſula evictionis, cùm licet nihil dicant, tamen natura contractûs poſtulat per ſe, ut de evictione contractûs teneatur venditor, & neſciunt quòd in inſtrumentis contractuum nulla clauſula, ſive nullum verbum debet eſſe ſine efficacia, *leg. habeat, ff. eod. l. ſi ſtipulatus, ff. de uſuris.* Per quæ jam dicta declaratæ ſunt plurimæ leges hujus titul. præſertim l. 2. *Cod. eod.* quæ dicit de ſubſtantia contractûs emptionis eſſe conſenſum. Unde furioſi, ſi habent lucida intervalla, hunc contractum fundatum in conſenſu, ſicut reliquos ejuſmodi generis poſſunt facere. Præterea eſt declarata l. *cum emptore, Cod. eod.* Quæ de tutore emente bona pupilli loquitur, & limitat jura quæ prohibent tutores emere res pupillares, non quod diximus in genere; gerentes aliena negotia, ut ſunt tutores, & non poſſe res ejus cujus bona adminiſtrant, emere; limitatur, niſi palàm & bonâ fide emantur à tutore, ut pulchrè d. l. *cùm ipſe*, exprimit. Tum autem bona fide tutor res pupillares emere dicitur, &c. quando emit juſto pretio, & contractus ſit neceſſarius vel utilis pupillo, quia tutor jurat ſe curaturum utiliter res pupilli; unde licet palàm tutor emeret aliquid pupillare, tamen ſi in modico læderetur pupillus, quia tutor contra juramentum faceret, ne reſcinderetur propter modicam læſionem contractus, *argum. l. fundus qui Titii ff. de reſcind. vend.* Hæc ſunt quæ potuerunt dici circa cognitionem generalem tituli. Sed quia ſæpè occurrit de facto, ut vendens ad certum modum, deinde cupiat reſcindi emptionem; ideò Bald. hîc in qu. 22. pulchram quæſtionem quærit. Finge me tibi vendere hortum meum his verbis: Vendo tibi hortum meum, qui habet 10. jugera, pro 100. floren. tu poſt emptionem adhibes menſores, & reperis 12. jugera, an ego pro illis duobus jugeribus tanquam non venditis poſſim etiam plus pretii petere? Videbatur enim, quod ſic, quia ſi inventa eſſent pauciora jugera quàm decem, pro portione pretii mihi deduceres. Ergo à contrario ſi reperit plura jugera, debet etiam augeri pretium. Præterea illa duo jugera quæ non ſunt nominata in contractu, non videntur vendita, quia venditio videtur limitata ad 10. jugera, *argum. l. comprehenſum, leg. Rutilia illa, 69. ff. eod.* Sed reſpondendum eſt multùm referre quibus verbis fiat venditio: nam ſi vendens incipiat à numero vel menſura, ut ſi dicat: Vendo tibi decem jugera horti mei, & certè non veniunt plura quàm decem, Ad quod facit lex *ſi quis testamento, in princ. ff. de legat.* 1. Aut loquitur vendens per nomina, quæ certam ſpeciem aut certum tempus deſignant, ut ſi dicam: Vendo tibi hortum meum, qui habet 10 jugera: nam licet tunc inveniantur jugera, tamen nihil accedit pretio, nec vitiabitur contractus; quia illa verba (*qui habet decem jugera*) ſunt verba enunciativa non diſpoſitiva, *argum. l. cum pater, §. fin. de legat.* 1. Quæ verba enunciativa non vitiant contractum, quod fieret ſi falſa demonſtratio eſſet adjecta contractui, ut ſi dicerem: Vendo tibi hortum meum, qui ex una parte habet confinem Titium, ex altera Caium, licet confines falsò ſint nominati, ita ut quidam Sempronius, non Caius ſit confinis; tamen contractus per hoc non vitiabitur, *argum. l. ſi divertio, ff. de verbor. obligat.* faciunt tamen rectè contracturi, ſi confines nominaverint, vel aliâ demonſtratione utantur, per quam appareat quid, quantumve ſit venditum, ut ſic modus aliter inventus non vitiet, *l. cum ſerva, §. fin. ff. eod. Titius hæres, §. de action. empt.* Sic etiam poteſt dividi: Finge in civitatibus nonnullis rectè conſtitutis, ut eſt Norimbergæ, ubi habetur ſtatutum, quod mulieres non poſſent vendere res ſuas, præſertim immobiles ſine authoritate propinquorum. Quædam autem voluit vendere, urgente vel neceſſitate vel utilitate aliqua; propinqui autem volunt auctorari, id eſt, authoritatem addere contractui. Quod remedium habebit illa mulier? Et decidit ibi Bald. *in qu.* 24. quod poſſit adire judicem & implorare, ut ipſe authoritatem interponat, quod ante Bald. dixit Bartol. in l. *ſi cum dolus, §. eo autem tempore, ff. ſolut. matrim.* Quod haud dubiè verum, ſi ſtatutum tantùm requirit præſentiam & authoritatem propinquorum: ſi autem ſic ſonaret ſtatutum: Quòd mulier non poſſet vendere rem immobilem ſine authoritate propinquorum & judicis copulative, tunc ſola authoritas judicis nihil operaretur, & eſſet ſemper inutilis talis contractus, *argum. l. ſi curatorem habens, Cod. de in integr. reſtitut. minor.* Et quæ diximus de venditione, talia etiam poſſent dici de teſtamentis, ſi per ſtatutum prohiberetur mulier, ne poſſet teſtari de ſuis bonis, niſi cum authoritate propinquorum, &c.

TITULUS XXXIX.

De hæreditate vel actione vendita.

Accedamus ad tit. *de hæreditate vel actione vendita*, quam gl. hîc breviter & rectè continuat. Diximus enim de venditione rerum corporalium, ſed quia etiam incorporalia quædam, ut ſunt jura & actiones, poſſunt vendi; ideò rectè ſubjungitur de illis, cum qua continuatione Doctores ſimpliciter tranſeunt. Vos autem ad cognitionem tituli ſcitote habere duas partes; Prior eſt de hæreditate vendita: altera de actione. Initiò autem ſciendum eſt hæreditatem eſſe nomen juris, *leg. hæreditatis appellatione, leg. pecunia, ff. de verbor. ſignific.* Ideò recipit augmentum & diminutionem, ut ibidem dicitur. Unde fit ut vendita hæreditate non videatur illa vel illa res vendita, quæ eſt in hæreditate, ſed ipſum jus univerſale. Sequitur ergo quòd ſi vendam tibi hæreditatem Titii: in qua tu putas eſſe illam vel illam rem, quæ res ſingularis deinde evincatur quod venditor non tenebitur de evictione, *leg. ſecunda, in princ. ff. eod.* Quia jus illud hæreditatis, amiſſa etiam illa vel illa re, poteſt conſiſtere in aliis quod verum eſt venditorem de re ſingulari non teneri, niſi affirmaſſet eam rem eſſe hæreditariam, *leg. filiusfamiliàs, cum leg. ſeq. ff. eod.* ut ſi dicerem: Vendo tibi hæreditatem, in qua eſt ille annulus, ille hortus, certè ſi aliqua res nominata in venditione eſſet evicta, tum propter expreſſam & ſpecificam mentionem rerum, teneretur venditor de evictione. Sic etiam ſi tota hæreditas evinceretur, teneretur tum venditor de evictione, *l. 1. Cod. de evictiom.* & licet videatur diverſitas in modo vendendi res incorporales à corporalibus, tamen ea quæ diximus ſuprà *in Rubric. tit. proxim.* jure omnia habent locum in corporalibus rebus venditis; pro ſubſtantia requiritur res & pretium, & nonnunquam loco rei ſpecies aliqua, ſic etiam in venditione rerum incorporalium requiruntur eadem ſubſtantialia, ſcilicet res & pretium, unde ſi non ſit hæreditas: Exempli gratiâ, Vendo tibi hæreditatem cujuſdam cognati mei adhuc vivi, certè quia viventis non eſt hæreditas, *leg. prima, ff. eod.* venditio talis hæreditatis non valet tanquam deficiente ſubſtantiali aliquo, ſcilicet re vel hæreditate. Sic ſi vendo hæreditatem ejus qui de jure civili nullus eſt, ut ſunt ſervi, *leg. quod attinet. ff. de*

ff. de diverſ. regul. jur. illa venditio eſt invalida tamquam non exiſtente in rerum natura hæreditate. Et quod de ſervis dicimus, hoc quoque locum habebit in monachis ſecundùm jus Canonicum & civile. In caſu tamen quo venderetur viventis ſervi vel monachi hæreditas, licet venditio eſſet nulla, tamen emptor poteſt agere ex empto contra venditorem ad pretium recuperandum ad intereſſe. item ad expenſas, *leg. quid ſi nulla, ff. eod. & gloſſ. in dict. leg.* 1. ff. *eod.* Finge autem eſſe hæreditatem, ſed me non eſſe hæredem, vendo autem illam tibi hæreditatem, quæ ad me non pertinebat: an talis venditio valeat? Et certè dicendum eſt quod non. Teneretur enim venditor emptori ad intereſſe,quo qui vendit hæreditatem, hoc debet præſtare emptori, quod ipſe ſit hæres illius hæreditatis, *l. quod ſit, ff. eod.* tamen ſi quis venderet hæreditatem, in qua non eſſet hæres, & ſciret eam non pertinere ad ſe, tenebitur tamen: ſi autem ignoraret ad ſe non pertinere, certè emptio valeret, & non teneretur venditor emptori ad reſtituendum pretium vel intereſſe, *dict. leg. quod ſi nulla, l. quod ſi in vendit. ff. eod. titul.* Et hactenus de venditione hæreditatis invalida; ſi autem eſſet valida venditio, tùm tenetur venditor ad præſtandas omnes res, quæ ſunt in vendita hæreditate, licet res ſingulas non vendiderit. In ſumma, omnia quæ pervenerunt ad venditorem tamquam hæredem, illa cogitur præſtare emptori: perveniſſe autem eadem intelliguntur quæ cum effectu perveniunt, id eſt, permanent. Unde licet ad me hæredem pervenerit pecunia, qua tamen diſſolvo æs alienum defuncti vel pervenit poculum argenteum, quod ex legati cauſa coactus ſum dare Titio, certè illa, quia non manent in mea poteſtate, non videntur ad me perveniſſe, & ſic non teneor reſtituere emptori hæreditatis, *l. 2. §. perveniſſe, ff. eodem.* Præterea tenetur venditor cedere actionem, quæcumque ſibi tamquam hæredi competat: qua acceſſione facta, emptor directas actiones nomine emptoris intentabit tamquam procurator in rem ſuam. Utiles autem ſuo nomine quas etiam ſine ceſſione poſſet intentare, *l. 1. in fin. ff. pro ſocio* Et tantùm de priore parte Rubric. hujus tituli, nunc accedendo ad alteram, dicitur hic etiam actiones, jura & ſervitutes & id genus alia incorporalia poſſe vendi; quod extendit eſſe verum, ſive ſint puræ, ſive conditionales, ſive reales, ſive perſonales actiones, *l. fin. Cod. eod. tit.* tamen, ut diximus de hæreditate, ſic etiam eſt hic intelligendum poſſe vendi actionem ab eo, qui habet. nam ſi nullam haberet, vel exceptione removeretur, non teneret venditio, *l. ſi nomen*, conjuncta *leg. ſeq. ff. eod.* quamvis non teneatur venditor præſtare locupletem debitorem; aut nomen, ut dicitur in allegatis juribus, ſed quod diximus actionem poſſe vendi vel alienari, hoc intelligendum ſecundùm præſcripta titul. *de litigioſis infra* & præſertim ſecundùm *l. 2. l. cenſemus Cod. de litigioſis* quod poſt litem conteſtatam per quam efficitur litigioſa, non poſſit fieri venditio iſtius actionis tamquam rei litigioſæ. nam qui actionem vel rem litigioſam vendit. item qui emit, punitur pœna, *leg. cenſemus, Cod. de litigioſ.* Neceſſe eſt ergo, ut dùm dicimus actionem poſſe vendi, intelligi de actione non litigioſa, id eſt, lite nondum conteſtata, quæ eſt prima limitatio noſtri tit. Alia limitatio ſumitur ex tit. ſuperiore, ne liceat potentioribus litem vel actionem in ſe transferre, nam ſi cum haberem actionem contra Titium, & venderem tantùm potenti officiali in fraudem & terrorem Titii, certè illa alienatio vel venditio non teneret. quæ eſt ſecunda limitatio hujus tituli. Dubium autem hic oritur: quod dicimus generaliter actionem poſſe vendi; an etiam actio injuriarum vendi poſſit? gloſ. *in dict. l. ſi nomen, ff. eod.* movet hanc dubitationem. videbatur enim quod non: nec vendis ante litis conteſtationem & non potes, quia actio injuriarum ante litis conteſtationem non eſt in bonis noſtris, *l. injuriarum actio in bonis, ff. de injuriis.* Igitur non poteſt vendi: aut vendis poſt litis conteſtationem, & iterum non potes, quia diximus jam per litis conteſtationem fieri actiones litigioſas. Sic ſub certa pœna non poſſet vendi, tamen illis non obſtantibus gloſſ. & ſimilis, *in d. leg. injuriarum action.* decidit, quod actio injuriarum poſſit vendi. Et ſi opponis, tamen ea non eſt in bonis noſtris. Tunc ad hoc reſpondeo non eſſe in bonis alicujus, quoad tranſmiſſionem ad hæredes, id eſt, ſi ego cui illata eſt injuria, non conteſtatus fuero vivus litem, licet ad hæredem omnia mea bona perveniant, me defuncto; tamen actio injuriarum non pervenit lite nondum conteſtata. Conteſtata autem lite tunc incipit eſſe in bonis meis, id eſt, tum eſt tranſitoria illa actio ad hæredes, *l. injuriarum actio, §. neque heredi in princip. ff. de injur. & famoſ. libell. §. non omnes pœnales, Inſtitut. de perpet. & temporal. action.* Et ſic intelligendum eſt actionem injuriarum non eſſe in bonis noſtris ante litem conteſtatam quoad tranſmiſſionem ad hæredem. Bene autem eſt in bonis noſtris, ut dùm vivimus, poſſimus eam vel nos intentare vel alicui vendere. Hactenus de illa Rubrica.

TITULUS XL.

Quæ res vendi non poſſunt, & qui vendere vel emere vetantur.

ACcedamus ad tit. *Quæ res vendi non poſſunt, & qui vendere vel emere, &c.* qui tit. continuatur aliquanto locupletius & rectius, quàm hic per gloſſ. finalem ad tit. ſeqq. tres hoc modo: Diximus ſupra de contractu emptionis, qui contractus, ut ſunt omnes reliqui, eſt de jure gentium introductus, *l. juriſgentium in princip. ff. de pactis, §. jus autem gentium, in fin. Inſtitut. de jur. natur. gent. & civil.* quod jus gentium eſt omnibus hominibus commune, *dict. §. jus autem gentium, in princip.* Sic ergo videbatur poſſe quaſvis res à quovis vendi vel emi, cùm eſſet contractus juriſgentium; cujus tamen contrarium deciditur per aliquos titulos ſequentes. Quemadmodum enim diximus *in rubric. in tit. proximis*, quædam non poſſe vendi, quia eſſent ſacra, in quibus non eſſet commercium hominibus privatis, ſic etiam in noſtro titulo exemplo rerum ſacrarum prohibetur à privato ferri purpuram, deinde vendi vel emi, quod ne quis miretur quo conſilio id ſit factum, ſciendum eſt purpuram jam hinc ab urbe condita, ſemper fuiſſe inſigne Regum, magiſtratuum quorumdam, & deinde principum Romanorum, ita ut veteres Poetæ ſæpe purpuram uſurparint pro ipſo magiſtratu. Sic Martialis inquit:

Diviſit noſtros purpura veſtra reges.

Prohibitio autem emptionis & vendionis purpuræ non eſt nova: nam ante Imperatores noſtros legimus Cæſarem Julium purpuræ vel conchyliatæ veſtis uſum non indulſiſſe, niſi certis perſonis, ætatibus & temporibus. Quæ conſuetudo purpuræ, licet ſemper fuerit veteribus principibus in uſu, tamen hodie deſiniit eſſe in uſu; in cujus tamen locum ſuccedit Auguſta quædam veſtis Imperatoria, qua nullus niſi Imperator utitur, & tum maxime utitur, cùm facit aliquem actum Imperatorium. Quod neſcio an ideo fiat, quod purpuræ uſum hodiè penitùs ignoramus, ut etiam Budæo *l. 2. de aſſe* videtur, quod mihi videtur veriſimile propter magnitudinem pretii, quo purpura olim emebatur. Nam ſcribit Plinius *lib. 9. c.* 39. Cornelium Nepotem dixiſſe temporibus Augusti violaceæ purpuræ libram væniſſe denariis 50. quæ ſumma conficeret aureos noſtrates 13. plus minus, niſi fortaſſis pro purpura acci-

piamus coccum, qui eſt frutex fullonius, minuta grana habens, quod hodie vocamus theutonicè *Charmeſin.* Et ſic aliqui putant pro veſte purpurea quâ Judæi induerunt Chriſtum, accipi veſtem coccineam. Eſt autem purpura, piſcis ex genere concharum habens nobilem illum & tingendis veſtibus expetitum liquorem in mediis faucibus. Plinius *lib. 9. c. 36.* ejus purpuræ *in l. 1. infra eod.* tres ſpecies enumerantur. Blatta, quæ ipſa eſt purpura, Oxiblatta, vel, ut Alciatus, Oxobapta, ab oxo colore, & hyacinthida, quamvis etiam aliæ ſpecies inveniantur, ut Amethyſtina, quæ & violacea. Item Conchyliata & Baphiana, vel dibapha. Cùm ergo prohibentur omnes illæ enumeratæ ſpecies, & ſi quæ ſunt aliæ, *l. cui lana, ad fin. ff. de legat. 3.* Quibus annumeratur etiam Murex. nam illæ tingendæ purpuræ cauſa quæritur, hinc vocatur ſacer murex *in rubro & nigro, Cod. de veſtibus holoberis & auratis & ſacri muricis intinctione.* hinc etiam ſunt dicti murileguli, quibus officium publicum dabatur ab Imperatore, ut murices legerent, *l. ſi quis, Cod. de murilegulis, lib. 11.* Neſcio tamen an ideò ſint dicti ſacri murices, quod ex his fieret purpura in ſolius principis uſum, vel quia ex his tinctis vel coctis fiat encauſtum imperiale, *Dinten.* nam principes Romani cum ſubſcriberent literis, non ſunt uſi vulgari atramento, ſed encauſto ex trito murice vel cocto conchylio confecto, *l. penult. Cod. de diverſ. reſcript.* quod fiebat, ne facile poſſet committi dolus vel falſum in literis, & ut teſtatum fieret illa in ſpecie parva re, omnia in principe eſſe alia & majora, quàm in privatis, ut dicit Bald. hic *in rubrica*, quod viderit totum inſtrumentum privilegii cujuſdam ſcriptum encauſto luminis, quod præbuerit diverſiſſimam ſpeciem, modo nigri, modo rubri, aliquando etiam aurei coloris, prout quiſque vertiſſet hoc inſtrumentum. Hactenus de prohibitione purpuræ, & ſic *d. l. 1. infra eod.* ſic etiam ſub gravi pœna, quæ recenſetur *in dict. l. 1. Cod. eod. & in leg. fin. Cod. de veſtib. holoberis & aureis,* &c. prohibeatur uſus ſerici privatis hominibus, quod quamvis, ut ex dict. tit. *de veſtibus holoberis & auratis*, &c. videatur factum propter dignitatem principum, ut ipſi ſoli utantur ſerico, tamen videntur etiam reſpexiſſe ad privatam hominum utilitatem, & ut fuerunt leges ſumptuariæ, ſic etiam voluiſſe eos leges veſtiarias ſancire.

TITULUS LXI.

Quæ res exportari non debeant.

VIdimus, quæ non poſſint vendi nec emi propter Imperatoriam dignitatem: nunc accedendo ad tit. *Quæ res exportari non debeant*, videndum eſt de aliis nonnullis rebus, quæ non poſſint vendi propter publicam tranquillitatem & ſecuritatem. Ideò prohibentur hoſtibus vendi vina, oleum, & ſi quid eſt ejus generis liquaminum, ut exprimit *lex 1. hujus tituli.* Per hoſtes autem, quos lex vocat Barbaros, intelligeremus hodie generaliter Turcas. Hi enim ſunt & Barbari & perpetui hoſtes Romani Imperii, ſed quærit gl. cùm dicitur liquamina non eſſe vendenda hoſtibus; quid autem juris eſt in aridis? Ut ſi exempli gratiâ mercator adveheret frumentum Turcis, an eadem pœna plectendus, qua plecteretur, ſi adveheret vinum vel aliud liquamen? Et reſpondetur notabiliter legem extendi a liquamine ad arida. Quæ gl. eſt aurea & plurimum notanda. Quamvis enim dicamus vulgo pœnas & odia reſtringenda eſſe per jura vulgata, tamē ubi invenitur lex aliqua pœnalis conſtituta in uno caſu, ea propter identitatem rationis vel etiam majoritatem rationis poteſt extendi ad caſum non expreſſum; Si enim prohibitum eſt oleum vendere hoſtibus barbaris, quia illud adjumentum adfert ad communem vitam, quanto magis puniri debet is qui frumentum advehit, cùm ſine eo nullo pacto vivi poſſit. Et hæc eſt prima extenſio à liquamine ad arida. Secundò extendit textus ſeipſum non tantùm eſſe prohibita liquamina, id eſt, juſta vaſa adimplere, verumetiam prohibetur guſtûs gratia liquamen barbaris advehi. Ex quo textu objicimus, quod prohibitus offerre aliquam mercantiam, prohibetur etiam offerre guſtum ejus mercantiæ, & ſic prohibitus vehere vinum, frumentum, Eſlingam, hodie ille prohiberetur etiam eò guſtûs gratia afferre aliquid, ut hic Bald. videtur inferre, quod tamen non puto procedere, quando non eſſent denunciati hoſtes. Nam text. noſter loquitur in hoſtibus. Sed incidit pulchra quæſtio, video liquamina hoſtibus advehentem, vel etiam frumenta capitaliter puniri. Quid, ſi ſervus meus hoc faceret, injuſſu tamen meo, an eadem pœna me dominum maneret. Guid. Pap. *in ſingulari ſua* 21. reſpondet me omnino non teneri: allegant Doctores *l. hoc tit.* quorum tamen ego nullum video, quamvis putem eſſe verum, quod ipſum facit contra famulos mercatorum, qui aliquando injuſſu dominorum non ſolvunt vectigalia, quæ vocamus pedagia, ut ob id merces non comitantur. Et ut prohibitum eſt eſculenta advehere hoſtib. ſic etiam *in l. 2.* prohibetur hoſtibus adferri ferrum, ſive ſit id factum, ſive rude: Ita prohibentur loricæ, ſcuta, arcus, ſagittæ, gladii, & in ſumma omnia armorum genera, ita ut contra faciens poſt confiſcationem omnium bonorum gladio ultore feriatur, quod hodie mercatores male obſervant. Rationem aſſignat textus, quia proditioni ſimile eſt hoſtes, quos oportuit indigos eſſe omni præſidio militari, armis inſtruere. Sed hic ſciendum eſt, quod licet in jure, cùm nominamus bellum vel hoſtes, intelligamus quibus hodie Imperium Romanum bellum indicit, vel è contra, *l. hoſtes, 24. ff. de captiv. & poſtlim. reverſ.* tamen hoc loco Bald. extendit pulchre leges iſtas ad quoſvis hoſtes, quos una civitas vel princeps habeat. Unde dicit, quemdam Florentinum rigore legum iſtarum eſſe punitum, qui arma cuidam comiti hoſti Florentinorum procuraverat. Et hactenus de iſto titulo.

TITULUS XLII.

De Eunuchis.

NUnc accedo ad titul. *De Eunuchis.* prohibentur quædam vendi. Præterea eo quod hoc tendat ad opprobrium humanæ naturæ ut eſt caſtratio, vel eunuchorum conditio. Unde prohibetur graviſſimis pœnis juris, ne quis ſervum Romanum intra Imperium Romanum, vel etiam extra Imperium Eunuchum faciat, vel vendat. Quo loco ad evidentiam tituli ſciant juniores, Eunuchorum uſum olim fuiſſe in delitiis reginis & heroinis, ut ex Eunucho Terentiano conſtat, quod factum fuit, ut mulieres virili aliquo præſidio munirentur, & interim tamen eſſet tuta caſtitas, unde adducebantur quidam, eo quod eſſet magnum pretium Eunuchorum, ut caſtrarent ſervos, nam Eunuchorum pretium magnum fuiſſe declarat, *l. ſi duobus, in fine princip. C. communia, de legat.* ubi æſtimatur notarius 10. ſolidis, medicus 60. Eunuchus autem 70. ſolidis, id eſt, aureis. Nunc accedendo ad titulum, hic videmus prohiberi Romanos intra Imperium & extra caſtrari ſub certa pœna. argumento eſt, quod delinquentes, ubi fecerint, certa pœna puniuntur. Sed oritur dubitatio, ſi ſtatutum dicat ſimpliciter, ut exempli gratia: Annis ſuperioribus fuit ſtatutum in quadam civitate, quam non nomino, ut eius, qui veſceretur carnibus die Veneris, confiſcarentur bona. Quod ſtatutum eſt ſimplex, non dicens; qui veſcatur carne hic vel alibi. Nunc quidam civis eius civitatis profectus eſt ad nundinas tempore quadrageſimali Francofordienſi, ubi more

eius civitatis comedit carnes, reverſus domum eſt accuſatus eo delicto, civis defendit ſe, dicens, ſtatutum eſſe ſimplex, ideò non eſſe extendendum extra territorium ſuæ urbis, ſed ſe deliquiſſe extra territorium; ideò quod ad iudices ſuæ civitatis factum eſſe impunitum, quia iudici extra territorium ius dicenti impune non paretur, *l. fin. ff. de juriſd. omn. judic.* Præterea confirmabat hoc expreſſo caſu *c. ut animarum, §. ſtatuto, de conſtitut. in 6.* ubi dicitur: ſi epiſcopus delinquentes clericos ſuos, ut exempli gratia, furentes vel ludentes vult excommunicatos eſſe, intelligitur hoc ſtatutum intra Diœceſin Epiſcopi; ſed ſi extra Diœceſin Epiſcopi ſui lædant, dicit text. ibidem expreſſè, ſtatutum illud excommunicationis eos non ligare, pro civitate dicebatur ſtatutum illud eſſe ſimplex non exprimens, ubi quis comediſſet carnes, tamen debere intelligi generaliter, id eſt ubicumque quis comediſſet. Sic *in argum. l. 2.* hîc poſſit civitas prohibere, ne ubivis quis carnibus veſceretur & valeret. Ergo ſimpliciter loquendo, ſtatutum debet comprehendere omnem proviſionem, & intelligi generaliter, quam partem amplectuntur Doctores ut dicam, quod ſcilicet poſſit puniri ille civis pœna ſtatuti, & ad *c. ut animarum*, pulchre & ſubſtantialiter reſpondent; quia inquiunt, excommunicatio habet ſecum executionem, ut dicit gl. *in l. ſi quis filio exheredato, ff. de injuſt. rupt. & irrit. fact. teſtam. in verb.* paſſus. Ideò ſtatutum Epiſcopi, quo excommunicat ludentes clericos, non poteſt trahi ad clericos ludentes in alieno territorio, quia excommunicando clericum in alieno territorio, delinquentem faceret executionem in alieno territorio, quæ executio turbaret, & vaſtaret iuriſdictionem, quod eſt prohibitum: in noſtro autem caſu, quando veſcens carnibus punitur, ibi punitio vel executio ſtatuti fit in civitate, ubi eſt territorium & iuriſdictio civitatis ſtatuentis, & ſic non perturbantur iuriſdictiones. non prohibentur autem hac lege Barbari & Eunuchi vendi, ſed tantùm Romani: quæ prohibitio tam gravis eſt, ut etiam Notario, qui inſtrumentum conficiat, ſuper tali venditione, irrogetur pœna. Ex quo inferunt Doctores Notarios eſſe debere peritos iurium, ut ſciant, qui contractus ſint prohibiti vel permiſſi. Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XLIII.

De patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt.

PRæter numeratos, qui vendere prohibentur, accedendo ad titulum *De patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt*, dicendum eſt de his qui prohibentur vendere propter naturalem libertatem, ut patres prohibentur vendere liberos ſuos: imò non tantùm prohibentur vendere, verumetiam donare, pignori obligare, aut quovis demùm alio modo obligare. Hoc enim tradit *l. 1. Cod. eod.* quaſi per regulam quamdam, ſcilicet patrem non poſſe obligare filios. Quod ne inducat nos in errorem, intelligite de ea obligatione, quæ imminuat libertatem filiorum, quia illa tantùm eſt prohibita: tantùm enim impenſum eſt à majoribus libertati, ut patribus quibuſvis vitæ in liberos neciſque poteſtas olim erat, non liceret eripere libertatem, quæ ſunt verba textus *in l. final. Codic. de patria poteſtat.* Non autem prohibetur pater ob id obligare, imò etiam alienare filium, ſi tamen non lædatur libertas, ut fit, quando pater daret in adoptionem filium alicui extraneo, tunc per adoptionem transfertur, & quodammodo inſeritur alienæ familiæ, manente tamen libertate. *l. cum adoptivus, Cod. de adoption. l. 1. 2. & 3. ff. eod.* Ex qua regula textus noſtri pater non poteſt obligare filium, ut diminuatur ejus libertas. Infert hic præclare Baldus, quem ſequuntur omnes Doctores; Quod ſi pater meus ſit vaſallus principis, & juret ei fidelitatem, & ſic faciat homagium, vel ſit homo principis, cum iſta fidelitate quodammodo obligat ſe pater principi, & ad genus quoddam ſervitutis ſe adſtringit, quod iſta fidelitas à patre meo facta non extenditur ad me & reliquos filios. Quia, ut dictum eſt, ſic diminueretur eorum libertas: Multo ergo minus poteſt eos tacitè obligare. Unde patre meo mortuo, ſi habuit feudum à principe, ego filius teneor de novo ſuſcipere & accipere inveſtituram infra annum & diem, quod niſi fecero, amitto feudum, ut audiemus, Deo volente in titul. *quæ fuit prima cauſa beneficii admittendi, in uſib. feudor.* Quæ ſi ſunt vera, ut ſunt, ſequitur admodum pulchra deciſio multarum quæſtionum, quæ hodie de facto contingunt; Nobilis quidam, quem novi omnino, cùm non habitaret Rotwili, nec in diſtrictu Rotwilenſi, tamen civitatem vel jus civitatis acquiſivit, ut ſolet fere fieri vulgo in tota Helvetia, quo obligavit ſe ille nobilis ad omnia munera perſonalia vel realia: Habuit autem ille nobilis liberos in poteſtate ejus adhuc poſitos, ingruit bellum, vel aliquis potius tumultus, Rotwilenſes petunt munus perſonale vel reale à ſuo cive vel nobili, & petunt, ut etiam filii ejus nobilis, tamquam & ipſi cives ſint, illa munera ſubeant, pater haud dubiè cogitur facere, quia ſe obligavit; an autem & filii teneantur, dubium erat. Cùm enim nobilis ille emendo *das Burger recht*, videtur ſe & ſua commendare fidei & defenſioni Rotwilenſi, videbatur æquum eſſe, ut viciſſim filii, qui ſunt tamquam membra patris, defenſionem pro communi civitate ſuſciperent; tamen contrarium patet ex hoc tit. & debet decidi filios iſtius nobilis nequaquam eſſe obligatos Rotwilenſibus. quia licet pater ſe obligaverit; pro ſe tamen filius obligari non potuit, quia per illam obligationem induceretur diminutio libertatis, quod eſt prohibitum lege, quæ ſunt plurimùm notanda in practica; Ex quibus etiam nata eſt pulchra cautela, de qua Bartholom. Cæpolla *in tract. cautelar. in princip.* Finge filium meum commiſiſſe furtum aut homicidium, ex quo deinde veniat ſupplicio capitali puniendus vel afficiendus. Ego pater ultrò capio filium, & offero eum magiſtratui, an debeat puniri iſta pœna communi vel ſtatutaria? Et rectè per ea quæ tradunt Paul. de Caſtro & Salicet. *in l. propter inſidias, Cod. qui accuſare non poſſunt.* non poteſt à judice condemnari capitaliter, ſed debet leviore pœnâ puniri. Cujus eſt ratio, quia dum pater offert magiſtratui vel judici, obligat eum quoddammodo, ſed obligatio patris non debet imminuere libertatem filii, quod licet ſit de jure verum, & poſſet hoc pacto liberare filium à capitali ſupplicio, tamen propter ignorantiam juris putarem practicam eſſe pulchram. Hic fere eſt defectus *leg. 1.* quæ omnia confirmantur *l. 2.* quæ idem habet, quod *l. 1.* niſi quod adducit exceptionem à regula filios non poſſe vendi à parentibus, niſi tempore famis, nam tunc licet vendere, tamen lex non permittit liberos patri, ſed cum quadam adjectione notæ vel ſtigmatis; licere inquit, patri ſanguinolento, id eſt, oblito omnis humanitatis, in neceſſitate famis vendere filium, quia ut dicit Imperator Valentinian. *in l. 1. in Cod. Theodoſ.* nihil putat turpe vel vetitum eſuriens. Quæ exceptio videtur orta ex legibus antiquis, quibus permittebatur patri jus vitæ & necis in liberos. Ideo pater poterat impunè occidere filios, *l. in ſuos, in fin. ff. de liber. & poſthum.* Si autem licuit impunè occidere: multo ergo magis vel ſaltem eadem ratione licuit vendere. Quæ tamen leges contrariæ ſanguine ſcriptæ, id eſt, duræ, ſunt hodie ſublatæ. *Inſtitut. de his qui ſunt ſui, &c.* per diſcurſum. Venditus autem filius tempore famis non cogebatur manere ſub eodem contemptu. nam aut ipſe filius, aut ejus pater vendens, aut demum quilibet alius poterat redimere pecunia, ut inquit text. vel dando aliud mancipium. Sed dubitatio in redemptione oritur, quod tempus ſit ſpectandum; an tempus venditionis vel luitionis & redemptionis, quod ut intelli-

ligatis poteſt fieri ut hodie vendam filium adoleſcentem, qui ſit imperitus adhuc rerum, & vendam eum pro 10. floren. is ſubnaſcitur & grandeſcit, fit medicus aut Juriſta, ut poſſit æſtimari 100. floren. Dic mihi cùm volo redimere ipſum, utrius temporis æſtimationem ſequi debeam? *in d. l. 1. Cod. Theodoſ.* datur quædam explicata & certa ratio redimendi. & dicit Valentinianus Imperator ſolvendum eſſe pretium, pro quo venditus eſt filius, cum adjectione quinti, id eſt, ut quinto cuilibet aureo addatur unus, & ſic 10. adderentur duo; quindecim adderentur tres. & ſic deinceps. Qua ratione putabat fieri Imperator, ut neutri nec ementi nec vendenti fieret iniuria, quia emptor accipit pretium cum acceſſione lucelli & cum operis: Venditor autem non gravatur magnopere illa adiectione quintæ. In noſtris autem legibus non eſt tam clare definitum, cuius tempòris æſtimatio inſpici debeat, niſi quod ex verbis finalibus, dum dicit Imperator *in l. 2.* pretium eſſe offerendum, quod valere poteſt venditus, Gl. colligit ſpectandam eſſe æſtimationem eius temporis, cùm fit redemptio, & hoc per Theoricam. Quia illa iuſta pretia pecuniaria ex præſenti cum præterita æſtimatione conſtituuntur, *l. 3. §. divus, ff. de jure fiſci.* Per ea, quæ iam diximus, movetur gloſ. 2. *l. 2. Cod. eodem tit.* ut etiam multas pulchras quæſtiones moveret. Primò autem, quia text. inquit tempore famis poſſe patrem vendere filium ſuum, & ſic ſe liberare ab interitu: an autem poſſet eodem caſu famis filium alicui oppignerare? Et decidit gloſ. quod poſſit. Si enim permiſſum eſt vendere tempore famis, quod eſt maius; ergo multo magis oppignerare, quod eſt minus: non enim debet negari id quod eſt minus, illi cui conceditur maius, *l. non debet, ff. de diverſ. reg. jur.* Ex quo vos notate, quod etiam in odioſi, in pœnalibus, & in his quæ exorbitant à iure communi propter maioritatem rationis fit extenſio, ut paulò ſuperiùs diximus. Præterea quærit gl. cùm patri ſit permiſſa poteſtas filium vendere, an idem jus tempore famis competat matri? Et decidit ſimpliciter quod non, quia deciſum eſt *in leg. tranſactio. C. de tranſact.* Sed ubi eſt deciſio legis, ibi nulla ſupereſt dubitatio. Sed quærat civilior aliquis rationem diverſitatis, cùm mater æque cenſeatur nomine parentis ut pater, eadem ſit religio erga matrem, quæ eſt erga patrem: patri autem permiſſum ſit vendere filium ſui cauſa; matri autem negetur? Huic reſpondeo, quod patri ideo permittitur, quia habet filios in poteſtate per *vulgata jura*; mater autem non habet filios in poteſtate, *in princip. Inſtitut. de patria poteſtat.* Eſt ergo patriæ poteſtatis effectus, quod ipſe & non alius poteſt liberos vendere, Quemadmodum enumerantur ſex effectus, quos operatur patria poteſtas *in gl. Inſtitut. de patria poteſt. §. jus autem in princip.* Pergit gl. quærere, quod de fame expreſſum eſt in textu, ut ob eam poſſet vendi filius; an etiam debeat extendi textus à fame ad reliquos ſimiles caſus. Exempli gratia: Pater meus detinetur ob maleficium in carcere, pro quo niſi ſolvam 100. flor. decapitabitur aut ſuſpendetur, ſic ſi fames urgeret patrem propter metum inſtantis mortis, poſſet me vendere. Nunc quia inſtantis ſuſpendii vel alterius pœnæ metu dubitatur an poſſit me vendere? Sic quoque ſi pater meus detineretur captivus apud hoſtes, periturus ibidem, niſi certa pecunia redimeretur, an poſſit jubere me filium vendi, & pecuniam ad redemptionem ſui conflari? Gl. reſpondet ſimpliciter, quia illo caſu non procedit venditio, in quo non videtur mihi humaniter ſentire. Ideo ego diſtinguerem. Quia aut pater metu detinetur in carcere ob maleficium, & tunc procedit gl. quia non poteſt vendere me ad redemptionem ſui, etſi dicas, tamen perinde moriendum eſt ei, ac ſi fame moreretur. At in fame eſt permiſſa venditio. Ergo in iſto caſu eſſe idem debet. Ad hoc reſpondeo non eſſe ſimile, quia filius non debet portare iniquitatem patris ſui. *l. ſancimus, Cod. de pœnitentia, Authentica bona damnatorum, C. de bonis proſcriptor. aut damnator.* Cùm ergò pater meus in hanc neceſſitatem mortis ſua culpa inciderit, ſibi debet imputare, *l. quod quis ex ſua culpa, ff. de reg. jur.* In alio autem caſu, ſi apud hoſtes detineretur pater, ut veriſimiliter credi poſſet eum moriturum ibidem, niſi redimatur, tunc inſpicienda eſt cauſa juſta belli vel captivitatis. Si enim fuit juſta cauſa belli, vel ipſe non dederit occaſionem captivitatis, certe poterit eo caſu filius vendi, & pro pecunia redimi pater: ſi autem pro injuſto bello meus pater laceſſeret hoſtem, & ſic caperetur, non poſſem vendi pro ejus redemptione, niſi vellem, *argum. l. ſi merces, §. culpæ, ff. locati.* ubi culpa annumeratur conductoris, ſi propter ejus inimicitias vicini arbores exciderent: addit tamen gloſſ. pulchra, quod in caſibus ubi non poſſit vendi filius, ut diximus jam de captivo, ſit tamen receptum conſuetudine, ut dentur filii obſides, quos vocamus vulgò *Herſel.* Quod tamen putat non fieri jure, ut videmus noſtrâ ætate pro captivo rege Galliarum eſſe duos filios ejus datos Carolo quinto in obſides. Sed hinc ſciendum eſt ad agnitionem gl. non eſſe generaliter verum, obſides de jure non dari, ſed ſic eſt diſtinguendum: Aliquando enim juſtum bellum geritur, ita ut ſint juſti hoſtes, ut cum populus Rom. bellum gerit, vel hodie Imperator tamquam Imperator, tunc hi, quibus bellum indicitur, ſunt veri hoſtes, *l. hoſtes, ff. de captiv. & poſtlim. reverſ.* in illo juſto bello permiſſum eſt vendere obſides, & dantur de iure, *leg. obſides, ff. de teſtam. l. divus, ff. de jur. fiſc.* in aliis autem bellis non iuſtis, id eſt, non indictis ab Imperatore, in quo non ſunt veri hoſtes, amplius tamen habentur inſtar iuſtorum. Ideo quoque receptum, ut ſecundum conſuetudinem, non autem de iure in illis etiam bellis dentur obſides; Sed inter eos obſides eſt magna differentia. nam qui dantur in iuſto bello, hi fiunt ſervi & mutant ſtatum, *d. l. hoſtes.* Unde acquirunt omnia detinentibus eos: ſi autem in aliis bellis dantur obſides, hi non mutant ſtatum, nec fiunt ſervi: Retinentur autem ideo, ut pacta conventa ſerventur. Ex quo ſingulariter infert Bald. quia in bellis non iuſtis videmus dari obſides ad id, ut pacta conventa ſerventur. Ergo licitum eſt etiam privatis hominibus dare interſe obſides, *c. ex reſcripto, extra de jurejurand. c. expoſita, extra de arbitris.* Et videmus hodie hoc fieri in his obſidibus, quos debiti gratiâ damus in obſtagium: Habet autem illa datio in obſtagium magnum effectum. Quia aliàs teneretur detinens iniuriarum & poſſet agi contra detentorem, *l. 3. §. ſi quis ff. de lib. hom. exhib. l. 1. §. uſque, ff. de injur.* tamen hoc caſu, quod datur à volente, ceſſat iniuria, quamvis negari non poſſit quod ſi quis in illo obſide haberet ius in datione obſtagii non conſenſiſſet, ut ſi pater me dediſſet in obſtagium avo meo vivo, in cuius poteſtate ſum, ille avus pro ſuo iure, quod habet in me nepote, poſſet agere interdicto de libero homine exhibendo. Sic etiam cum hodie dantur à civitatibus obſides, vel dantur à principibus, principes vel civitates non poſſunt repetere, nec agere ad exhibendum vel iniuriarum, nec ipſi obſides poſſunt agere, ſi conſenſiſſent, tamen ſi aliquis civis invitus mitteretur in obſtagium, ille poſſet proclamare ad libertatem, & cogeretur detinens eum dimittere, *argument. §. fin. Inſtitut. de noxalib. action.* Unde qui volunt accipere obſides ſint cauti, ut interrogent prius de ipſorum voluntate. Item de eorum conſenſu, qui habent ius in eos, ut eſſet pater, avus & cæteræ perſonæ. Ultimò quærit gloſſ. an filius ſic venditus à patre propter famem, efficiatur ſeu enuncietur verus ſervus, vel maneat liber? Effectus quæſtionis magnus eſt. Nam ſi ſit ſeruus verus, tunc quidquid acquirit etiam extra rem eius cui eſt venditus, id totum eſt ementis, *Inſtitut. in tit. per quas perſon. acq.* Si autem venditio non fecit verum ſervum, cum quidquid extra rem emptoris acquireret, ut ſunt fortaſſis hæreditates, dona, & eius generis reliqua; ea

acquireret ille filius venditus ſibi, & non emptor. Gl. ergo ſecuta Joan. Gloſſator. & Azonem, etiam hic in ſumma decidit, quod venditio illa faciat verum ſervum, moventur illi per text. dum dicunt *prope finem*, filium ſoluto pretio venditum, ingenuitatem propriam repetere: repetuntur autem ea, quæ non ſunt noſtra, ſed fuerunt olim, ut diximus ſupra in mutuo. Item de natura venditionis liberi hominis eſt, ut & faciat venditum ſervum, *l. & ſervorum 5. ff. de ſtatu homin.* Ergo iſto caſu permiſſa venditio facit ſervum, & hanc ſententiam approbat Angel. quoque hic & de jure haud dubie eſt verum, licet quidam humanitatis gratiâ, dicant illum filium non fieri verum ſervum, ſed tantùm ſervientem, ut videmus hodie in noſtris famulis. Quam ſententiam approbat hic Bald. qui dicit, donec ille filius ſervit emptori, ſtatus ejus ſit in ſuſpenſo, ut dicimus de his qui poſtliminiò revertuntur, ſi morerentur ſervientes, fuiſſent ſervi: facti autem reduces ſunt liberi. & in argumentum iſtius opinionis facit pulchra *l. 1. Cod. communia de manumiſſ.* His quæſtionibus gl. Cynus adhuc perpulchrè addit: quòd inquit, ſi ego habeam patrem & filium, quos utroſque viderem fame periclitari; habeo tantùm unum panem, quo alterum liberare poſſem ab interitu & periculo famis, utri teneat dare? Et decidit hoc quod teneat dare filio. Quia, inquit, amor deſcendit, non aſcendit. *leg. nam etſi parentib. ff. de inoffic. teſtam.* Ratio autem quare amor deſcendit, & non aſcendit, eſt ſpes poſteritatis & conſervatio & propagatio familiæ, dum ſpetamus nos victuros in liberis. Hanc rationem aſſignat text. & gl. *in l. liberorum, in fin. ff. de verb. & rerum ſignif.* Quamvis Jacob. Ravenn. tenuerit contrarium, patri dandum eſſe panem; nam ille pro ſuo jure potuit capere filium, & vendere, ſic eo invito extorquere panem, quod filio non licet. Et hactenus de iſto rubro & toto tit.

TITULUS XLIV.

De reſcindenda venditione.

ACcedamus ad tit. *De reſcindenda venditione*, quem gl. hic ſimpliciter ſic continuat. Dictum eſt ſupra de contrahenda emptione; nunc ſupereſt ut dicamus viciſſim de reſolvenda & reſcindenda venditione. Quæ continuatio melius poſſet fieri. Diximus de contrahenda emptione & de ligando & componendo eo contractu, ſed quia nihil ligatum durat, omnia enim ligata ſunt ſolubilia, ut dicit textus *in §. deinceps in Auth. de empt.* Ideo poſt compoſitionem venditionis rectè nunc agitur de diſſolutione; Quæ ſolutio fit duobus modis. Primò, quando utraque pars conſentit in diſſolutionem. de qua agitur tit. ſeq. Secundò, quando fit illa remiſſio vel ſolutio contractus emptionis, altera parte invita, & de ea agemus in hoc tit. Cùm autem de reſciſione emptionis in hoc titulo acturi ſimus, ſciendum eſt reſciſionem multis ex cauſis fieri: vel hujuſmodi res eſt, in qua non eſt commercium, & tunc ſi vendatur, poteſt deinde reſcindi ille ille contractus, ut diximus de rebus ſacris. Item nonnullis aliis rebus in quatuor titulis præcedentibus. Vel etiam fit reſciſio contractus ratione perſonæ alicujus, quæ perſona eſt inhabilis ad contrahendum, ut eſt perſona minorum; nam ſi non fit cum decreto etiam judicis, & lædatur in illo contractu, poteſt petere ut reſcindatur per beneficium reſtitutionis in integrum *toto tit. ſi adverſ. vendit. ſupra Cod. eod.* Dixi autem reſcindi talem contractum factum à minore, præcedente decreto judicis. Nam ſi nullum decretum præceſſiſſet, contractus penitùs fuiſſet nullus, & ſic non opus fuiſſet reſciſione. Ut enim aliquid ſolvatur vel reſcindatur, præſupponitur priùs eſſe ligatum, vel aliquid valere. Ita dicit gl. 1. *Cod. ſi adverſ. vendit.* Sic ea ratione prohibetur emere ſuperiores vel magnates à ſubditis propter veriſimilem timorem, quem incutiunt vendentibus, ut *l. fin. C. eod.* Præterea reſcinditur ſæpe venditio propter defectum ſubſtantiæ: formæ etiam eſſentialis alicujus ſolemnitatis, imò etiam nonnunquam ratione accidentium, ut diximus in fine Rubric. Ratione autem ſubſtantiæ reſcinditur, quando defectus in ea compareat, ut ſi appareat non fuiſſe conſenſum partium, vel in aliquo errore compareat verſatos fuiſſe contrahentes, quia ignorantia, cùm non habeat conſenſum, & ſic vitiat contractum, *leg. in venditione, ff. de contrahend. empt. & vendit.* Rectè diximus ſubſtantiam deeſſe illi contractui. Sic etiam propter iſtam ignorãtiam reſcinduntur multi contractus. Finge me emere abs te, qui es hæres Titii, quamdam domum, quam putavi tuam, tanquam hæredis Titii, paulo poſt comperio Titium eamdem domum mihi legaſſe, certè quia ignoravi eſſe meam, & emi tanquam alienam, illa ignorantia efficit ut petam reſcindi contractum, & mihi pretium reddi. *l. Titius, ff. eod.* In quo conſenſu notandum eſt quod quando plures ut collegium vel univerſitas volunt aliquid emere, quod requiritur conſenſus unius temporis. Ita ſi hodie unus ex collegio cras alter, perendie alter contentiret, ille conſenſus nihil efficeret, & tanquam nunquam adfuiſſet, poſſet peti reſciſio contractus, *l. conſenſu ff. de action. & oblig.* Item ratione formæ quædam neceſſaria requiruntur in venditionibus & emptionibus, & generaliter quandocumque lex vel ſtatutum præſcribit aliquem modum ad faciendum actum, ille modus dicitur forma. Ergo ſi deſit vel ex minima parte, quod dicitur, *formam dare eſſe rei*, ideo actus non valeret. Exemplum: in rebus immobilibus eccleſiarum datur certa forma *in authent. de Eccleſiaſtic. rerum alienat.* item in tit. *de non alienand. aut permutand. rebus Eccleſ.* ſcilicet ut ſit aut evidens neceſſitas vendendi, aut evidens utilitas *c. dudum, de reb. Eccleſ. non alienand. lib. 6.* Item prius quàm veniatur ad venditionem, habeatur diligens tractatio & deliberatio. Item denunciatio publica ad venditionem, *l. jubemus, & authent. hoc jus porrectum, Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* Si ergo contra illam formam aut facta ſit, aut fuit venditio, de jure poteſt reſcindi; tamen emens ſi ignoraverit rem eſſe eccleſiaſticam, propter beneficium ignorantiæ conſequitur pretium: ſi autem ſcivit, amittit pretium ut in dictis juribus. Item certa forma vendendi res mobiles minorum eſt data *in d. l. magis puto, §. non paſſim, ff. de rebus eorum qui ſub tutela ſunt ſine decret. judic. non alien.* ut primò fiat diligens inquiſitio, ſitne mobile aliquod, quod vendi poſſit, exemplo illorum datur etiam forma vendendi res prodigorum vel furioſorum, *l. 2. C. de curator. furioſ.* Quæ formæ ſubſtantiales ſunt introductæ de jure communi. Sic poſſet unaquæque civitas habens juriſdionem per ſtatutum facere aliquam formam contractus; quæ ſi non ſervatur, contractus non valeret, aut poſſet peti reſcindi, ut eſt in pleriſq; civitatibus ſtatutum, ut mulieres non vendant quidquam rerum ſuarum, niſi cum conſenſu proximorum. Sic etiam ſæpe ſtatutum inter nobiles, ut non poſſint alienare res extra familiam, quæ ſtatuta inducunt formam vendendi, ideo niſi ſerventur, reſcinduntur contractus. Sic in hoc Ducatu eſt ſtatutum ne fieret contractus matrimonii ſine conſenſu parentum, per quod inducitur forma contrahendi. Si ergo quis injuſſu parentum contrahat matrimonium, non ſervata forma, poſſet peti reſciſio, aut etiam dici jure ipſo non valere. De quo ſtatuto dicemus *lib. 5. infra*, Deo volente. Sic etiam ratione accidentium poſſet peti reſciſio venditionis vel contractus, ut ſi dolo ſit factus. Quo loco ſciendum eſt dolum dupliciter committi in contractibus ex propoſito. Primò, id eſt, dum quis hoc agit, ut inducat ad contrahendum, & ſic decipiat; qui dicitur dolus ex propoſito & tanti ſit jure, ut ſi iſte

dolus committatur in contractu bonæ fidei, ipſo jure ſit nullus contractus *l. eleganter, ff. de dolo, l. de dolo, C. eod.* Alius eſt dolus, qui vocatur reipſa dolus, id eſt, dum aliquis in contractu læditur, emit carius vel vilius, quàm oportuit. Qui dolus non eſt in univerſum prohibitus. Quia licitum eſt, ut inquit lex, contrahentibus leviter decipere; tamen ſi ſit enormis læſio, id eſt, ſi decipiatur aliquis ultra dimidium juſti pretii, tunc poteſt peti reſciſio. De qua enormi læſione & reſciſione contractus, propter eam, dicemus *in l. 2. C. eod.* Et quæ ita diximus de dolo, eadem poſſunt dici de metu. Si enim per metum aliquis cogatur rem aut emere aut vendere poteſt, per actionem *quod metus cauſa* petere contractum reſcindi, ut eſt hic *in l. 1.* caſus expreſſus; Quia, inquit textus, malæ fidei emptio eſt irrita. Sed hic advertendum eſt, quod ut dicimus, non quemvis metum ſufficere ad reſcindendum contractum, ſed eum tantùm qui cadat in conſtantem virum, *l. metum, ff. quod vi metuſve cauſa.* Sic etiam non quilibet dolus ſufficit, ſed requiritur talis, qui etiam prudenti potuit imponere. Quæ eſt differentia Innocent. *in c. dilectus, extra, quod vi metuſve cauſa.* Sic etiam ſentiendum eſt de incarcerato, qui ſi contrahat cum incarcerante, & aliquo modo contractus ille vergat in commodum carcerantis, quod carceratus liber factus poteſt petere reſcindi illum contractum, ut per notat. *l. metum, ſervando 9. §. ſed licet. 2. ff. quod metus cauſ. geſt. l. nam & Servius, ff. de negot. geſt.* Cujus eſt ratio, quia ubi non eſt libertas corporis, ibidem non poteſt eſſe libertas animi, & ſic conſenſus liber, quem diximus eſſe de ſubſtantia contractuum *c. 1. extra quod vi metuſve cauſ. l. qui in carcerem, ff. quod metus cauſ. geſt.* Ultimò ratione pactorum non ſervatorum poteſt aliquando peti reſcindi contractum, ut vendo tibi domum, adjecto pacto, ut habeam jus offerendi vel jus prælationis, quod vocamus *den vorſ. auf.* Tu vendis deinde domum, immemor iſtius pacti. Ego certe poſſum agere, ut contractus propter non ſervata pacta reſcindatur. De quo acturi ſumus *in l. ea conditione, Cod. eod.* & tractatur *in l. cùm te, ff. de pact. inter empt. & vendit.* Hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XLV.

Quando liceat ab emptione diſcedere.

ACcedamus ad tit. *quando liceat ab emptione diſcedere*, quem gl. rectè continuat, ut etiam ſupra tit. proximo attigimus. Dictum eſt enim quando liceat ab emptione diſcedere altero contrahentium invito vel relamante; nunc autem, quando idem liceat, utraque parte volente, & quia rubrum nullam difficultatem habet, ideo accedendum eſt ad nigrum.

TITULUS XLVI.

Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.

ACcedamus ad tit. *Si propter publicas penſitationes vendit. fuer. celebrat.* qui continuatur per gl. fere in nunc modum: Cœpimus dicere quomodo fiant venditiones, & quomodo deinde reſcindantur, ſed quia fiunt nonnunquam venditiones eorum qui debent aliquid fiſco. Unde videndum eſt, ſi talis venditio fiſcalis fiat, quando teneat, aut quæ requirantur. Sunt autem publicæ penſitationes, annuæ præſtationes, quarum Aſconius Pædianus tres ſpecies facit; nam eſt canon, deinde oblatio, tertio indictio. De quibus in titul. *de indictionibus, C. lib. 10.* Accedit etiam ſupra indictum quas præſtationum ſpecies jam ſatis novimus. Et hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XLVIII.

De periculo & commodo rei venditæ.

ACcedamus ad tit. *de peric. & commod. rei vend.* qui continuatur ad præcedentes, ut hic per gl. Diximus de venditionibus & emptionibus, ſed quia in his rebus aliquando nondum traditis, accidunt pericula vel incommoda, ideo nunc agatur de eo, quorum ſit commodum & periculum. Recte autem conjunxit rubrica commodum & periculum, ut ſciamus ejuſdem eſſe periculum, cujus eſt commodum; quia hoc ſecundùm naturam eſt. *l. ſecundùm naturam, ff. de reg. jur. l. cum qui. in princ. ff. de jurejur.* Et quia tit. maximè tradit de eo commodo vel incommodo, quod accidit, dum res nondum eſt tradita emptori, tamen habetur pro tradita, id eſt, dum in venditore non eſt mora, videatur quibus modis fiat illa quaſi vel ficta traditio. Fit autem primò ſi in venditore non eſt mora in illa re tradenda, cujus eſt facta venditio. Item ſi nulla culpa vel dolus venditoris interceſſit, ut pote ſi adhibuit cuſtodiam diligentem rei, quam debet præſtare venditor, *l. cuſtodiam, ff. eod.* & talem cuſtodiam, qualem adhibet ſuis rebus propriis, ut ibidem dicitur. Item fit quaſi traditio, quando emptor rem venditam ſignificat, ut cùm vendo tibi trabes in nemore. Item habeo gregem porcorum, vendo tibi ex eo decem porcos; tu ſignas trabes, vel ſignas porcos; illa ſignatura eſt pro quaſi traditione, ita ut ſi quis furatur tales trabes aut porcos ſignatos, periculum ſit emptoris ſui, *leg. quod ſi neque, § fin. eod.* & in univerſum ſignatur operatum quaſi traditionem, & ſic tranſlationem dominii. Quod intelligo verum eſſe in rebus, quæ non conſiſtunt pondere aut menſura; nam ſi hodie convenias me, & dicam te ex illo vaſe vini velle tot omas, amphoras, vel non dicas de omis, amphoris, ſed dicas te habiturum omnia pro tot florenis, & ſignas illud vas, certè ſignatura non habetur pro traditione, quia imperfecta eſt illa venditio, niſi menſurentur illa dolia, & niſi facta ſit illa deguſtatio, quod *d. l. 2. inf. eod. & ibi gl.* verum tamen eſt ſi emeretur vas vini ſine expreſſione omarum, & deinde fieret ſignatura propter identitatem rationis. Quia non requiritur amplius menſuratio, putarem per illud ſignum traditionem eſſe factam, & ſic periculum eſſe emptoris. De quo *in l. quod ſæpe, & ibi gloſ. & Doctores in his, ff. de contrahen. empt.* Sed dubitatur etiam, cum videamus poſt perfectam venditionem regulariter periculum & commodum eſſe emptoris, an idem juris ſit in permutatione & in diviſione, & generaliter in aliis contractibus innominatis? Et certe dicendum eſt quod non. Si enim res permutata mihi pereat, imperfectus eſt contractus, quia debet fieri implementum in contractu nominato ad hoc, ut detur ex eo actio. Præterea non habet locum titulus noſter in dote, quæ eſt æſtimata, ut ſocer meus dat mihi fundum Titianum, quem æſtimant 300. flor. Cujus æſtimationis effectu, eſt, ut ſoluto matrimonio inter me & filiam ejus, ſi fundus non ſuperſit, ego tenear ad æſtimationem ejus fundi, & ſic periculum eſt meum: Quod non eſſet, ſi fundus inæſtimatus eſſet mihi in dotem datus, *l. ſi inter virum, C. de jur. dot. l. æſtimata, ff. ſolut. matrim.* Sic in re locata periculum non eſt conductoris, ſi res pereat, *leg. ſi uno §. item cum quidam, & gloſ. magna, ff. locati.* Quod intelligo, ſi abſit culpa conductoris. Sed dices, quæ eſt ratio diverſitatis inter conductorem & emptorem; etſi emptoris eſt periculum, quare non item conductoris? Baldus hic pulchrè rationem diverſitatis aſſignat; quia venditiones fiunt in rebus, quæ ſunt in rerum natura,

ſic ſaltem periculum debet eſſe emptoris. Sed locatio fit alicujus rei nondum exiſtentis in natura, ut ratione alicujus fructus vel utilitatis, quam non jam tempore locationis, ſed poſt finem locationis accepturus eſt.

TITULUS XLIX.

De actionibus empti & venditi.

ACcedamus ad tit. *de actionibus empti & vendit.* quem gl. exemplo IC. *in l. 2. §. poſt originem, ff. de origin. juris*, continuat. Nam ibi dicitur fruſtra ſcribi multa jura, niſi ſint qui jura defendant. Sic cum dicimus multa de emptione & venditione, fruſtra omnia dicerentur, niſi etiam eſſent actiones tanquam vincula & retinacula contractuum proditæ. Ideo poſt ipſum contractum venditionis, ſequitur ut videamus de actione emptionis & venditionis, id eſt, quibus contractus defendantur. Ubi ſciendum eſt actionem ex empto dari ipſi emptori ad rem emptam conſequendam, vel alia quædam neceſſaria, ut audiemus infra in formatione libelli. Actio autem ex vendito, datur venditori ad pretium, vel ad intereſſe, vel ad alia quædam, quæ licet non ſint expreſſa, tamen ultro in actione bonæ fidei veniunt conſequenda, *l. ex empto. in princ. l. Iulianus, § ex vendito*, ff. *eod.* Quæ actiones ſunt bonæ fidei & perſonales, non autem rei perſecutoriæ, id eſt, ſi rem vendo, & tu pretium non ſolvis, non poſſum reali actione, id eſt, rem ipſam vendicare rurſus, ſed propter obligationem perſonalem, quæ eſt contracta inter emptorem & venditorem, poteſt agi, ut vel pretium ex parte venditoris, vel res empta ex parte emptoris tradatur, & hoc docet *l. in effectu, C. eod. tit.* Sed dices, an non hoc eſt contra legem proprietatis, §. *penult ff. de rerum actionibus*... ubi dicitur quod res venditæ non deſinunt eſſe meæ, quamvis vendidero, niſi ære ſoluto vel fidejuſſore dato, vel aliàs ſatisfacto, ad quod etiam concordat pulcher text. & rotundus *in § vendita, Inſtit. de rerum diviſione*: & ego maneo dominus rei, eo caſu videtur tantùm neceſſe eſſe ut detur mihi realis actio, id eſt, rei vendicatio, cum ſint omnia extrema requiſita in rei vendicatione. Ex parte enim emptoris eſt poſſeſſio, ut diximus *in rubrica de rei vendicatione*. Ad hoc eſt reſpondendum, quod per vindicationem hic transfertur dominium in emptorem. Quando autem eſt pretium ſolutum, aut aliàs ſatisfactum, vel etiam ſi eſt fides habita de pretio. Nam niſi unum ex his fiat, non transfertur dominium. Rectè igitur poſſet venditor non perſonali actione ad pretium agere, ſed reali actione vendicare rem debitam. Eo autem ipſo, quo emptori trado rem ſimpliciter, nihil dicendo de ſolutione, videor ſequi ejus fidem, *Ich Vuil ihm borgen*, gl. *in d. §. fin. in verb. denunciatione*, ff. *de tributor. action. & gl. in d. §. vendita.* Ubi venditor probat contrarium, ſcilicet, quod dando ſimpliciter rem, non ſit ſecutus ejus fidem, quia putaverit præſentem pecuniam habere. Præterea non præſumitur ſecutus fidem alicujus qui ratione perſonæ talis eſt, ut de jure non poſſet ſequi fidem alicujus, ut eſt procurator Cæſaris, *l.* 1. ff. *de off. procur. Cæſar.* Item eſt procurator fiſci, quia & ipſe ſi vendit, debet præſenti pecunia vendere. Ideo dando ſimpliciter rem, nullius fidem præſumitur ſecutus, ne fiſcus per hoc damnum accipiat, *l. ſi procurat. in* 2. *reſponſo, ff. de jure fiſci.* Et quod de illo dicimus. gl. ibidem extendit ad eccleſiam & ad minores ſcilicet, ſi procurator eccleſiæ venderet cum ſolemnitate rem eccleſiæ, quod non poſſet habere alicui fidem. Sic etiam eſt in perſona minorum, quia illi duo comparantur fiſco. Formabitur autem libellus in actione ex empto non in unum modum, quia ut pulchrè dicit Bart. *in l.* 1. §. 1. *ff. eod.* quod hujus actionis ſint duo capita: Aut enim agitur tantùm ad intereſſe, aut agitur ut res vendita tradatur. Ad intereſſe agit emptor multis modis. Primò ſi venditor aliquam ſervitutem, quæ rei venditæ ineſt, in venditione celavit, vel obligationem etiam celavit. Sic etiam quando non inveni rem aut modum ejus rei, quæ eſt mihi vendita *l. 2. in princ. cum gl. ibid. ff. eod.* Præterea & ſic formabitur his caſibus libellus: Domine judex, emi à Titio domum 100. floren. quos ei ſolvi aut (in caſu, quo non ſolviſſem) paratus ſum in continenti ſolvere, quam domum dedit mihi liberam, & inſidioſè celavit ſervitutem quam habet altius non tollendi. Ideo peto mihi eum condemnari ad intereſſe. Ita format hoc caſu libellum *in d. l.* 1. §. 1. *ff. eod.* Item poſſem etiam agere, ut venditor mihi exhibeat inſtrumenta quæ habet ſuper illa domo, ut cognoſcam quid juris habeat illa domus: tamen ſciendum eſt hic quod ſi venditor habeat inſtrumenta, quod non cogeretur dare emptori, ſed ſufficeret exhiberi & facere copiam deſcribendi, *l. Titius*, 2. *ff. eod.* & ſic pro modo caſuum emergentium ex empto aliter atque aliter agitur. Alterum caput actionis ex empto tendit principaliter ad rem, quæ eſt empta, conſequendam. Ejus autem traduntur multæ practicæ, ut per gl. *in l. 1. ff. eod.* poſſit in libello formari ſimpliciter, ut res empta traderetur hoc modo: Emi à Titio equum pro quo ſolvi decem floren. vel ſum paratus eos ſolvere: ipſe autem recuſat equum, ideo peto eum condemnari judicialiter ad eum mihi tradendum. Quæ eſt tolerabilis practica circa emptorem; tamen ſi judex videret actorem uti iſto modo libellandi, deberet interrogare ante ſententiam venditorem, an vellet rem tradere, vel an poſſet tradere; nam ſi intelligeret aut venditorem nolle, aut non poſſe rem tradere, tum in ſententia definitiva condemnabit ipſum non ad rem tradendam, ſed ad intereſſe, & hoc videtur innuere textus *in l. ſi traditio, C. eod.* Quam practicam Bart. etiam hic approbat. Nec obſtabunt tamen ea, quæ nonnulli putant ſcilicet eſſe abſurdum, ſi ſententia non ſit conformis libello contra *l. ut fundus*, 28. *ff. communi dividundo*, contra *c. licet doli, extra de ſimonia*, ubi dictum oportere ſententiam eſſe conformem libello. Hic autem fit magna difformitas, quòd ad aliud ſit actum, ſcilicet ad rem tradendam, ad aliud deinde lata ſententia, id eſt, ad intereſſe? Ad hoc reſpondet Bartolus præclarè *in dict. l. prima, ff. de action. empt. numero* 5. & 6 per diſtinctionem, & addit, quod intereſſe non dicatur aliud à re, ſed idem eſſe cum re. idque probat in ſimili; nam quando principalis aliquis promittat factum, poteſt fieri ut fidejuſſor ejus ſe obliget ad intereſſe, ut notat gloſſ. *in l. cum filiusfamilias*, §. 1. *ff. de verbor. ſignificat.* Et conſtat quod fidejuſſor non poteſt accipi in aliam cauſam, niſi in eam in quam eſt obligatus principalis, *l. ſi ita*, 42. *l. græce*, 8. §. *ſi quis, de fidejuſſor.* Ergo factum principalis & intereſſe fidejuſſoris habenda ſunt pro eodem. Præterea ſententia poteſt fieri ſecundum conventionem partium, *l. ſi convenerit, ff. de re judicat.* ſed cùm venditor negat ſe traditurum rem, tum videtur ſe tacitè velle condemnari ad intereſſe, nec etiam ſine exemplo ut pro ipſa re petita fiat pronunciatio ad intereſſe, quia hoc regulare eſt in mutuo quod conſiſtit in pondere & menſura. Finge: anno præterito dedi tibi mutuo tres omas vini; quas debebas mihi reddere, hoc anno non facis, anno ſequenti, provenit vinum multò deterius; ago ergo contra te, ut mihi tres omas reddas: tu vis omas dare ſequentis anni; quod mihi eſſet incommodum, & tamen non habeas nec poſſis acquirere vinum prioris anni. Judex pro vino petito condemnabit reum ad intereſſe, id eſt æſtimationem vini, *l. vinum. ff. ſi certum petat.* Et hæc eſt prima practica, quæ ſimpliciter petitur tradi. Secunda practica eſt, ut ſimpliciter petatur intereſſe, cùm venditor non vult tradere rem, & dicit Bartolus eſſe caſum *in l.* 1. *ff. eod.* hoc modo: Cùm

mihi Titius equum dare recuſat, peto eum condemnari ad intereſſe, quæ eſt veriſſima haud dubiè practica; tamen tertia eſt quædam practica, quam gl. *in d. l.* dicit eſſe tutiorem, ſcilicet, ut utrumque peteretur, conditionaliter vel diſiunctive, hoc modo: Peto Titium condemnari, ut mihi tradat equum, quod ſi facere noluerit, peto eum condemnari ad intereſſe. quam practicam probat etiam gloſſ. *in l. 2. in ſimili §. item ſi in facto. ff. de verbor. obligat.* & tamen datur electio venditori, utrum malit rem tradere, an intereſſe ſolvere ſecundum naturam alternativæ obligationis, ut detur electio reo, *leg. plerumque, in fine ff. de jur. dotium.* Baldus autem *in l. tradit. in 3. col. C. eodem*, ubi tractat materiam libellorum, putat utramque petitionem poſſe conjungi in libello copulativè etiam, ut dicendo peto mihi equum tradi cum intereſſe. Quod hodie plerumque obſervatur, ſed ignorant hodie quid petant hoc pacto. Nam cùm copulativè petunt rem cum intereſſe, ne videantur idem bis petere, neceſſe eſt ut ſub nomine intereſſe accipiantur, tum tantùm uſusfructus & ejus generis reliqua, ſed cùm diſiunctivè, aut etiam tantummodo petatur intereſſe, tum veniunt multo plura, ut infra audiemus. Illud autem intereſſe petitum judex ſuo arbitrio æſtimabit, ut etiam fit in aliis arbitriis ut etiam bonæ fidei judiciis, ſumptis conjecturis pro qualitate rei. Unde licet actor non poſſet probare intereſſe, tamen adhuc judex arbitraretur, quamvis in ſtricti juris judiciis, ſi intereſſe petatur, debet illud plenè probari *l. fin. ff. de prætor. ſtipul.* Nunc quæritur, ſi quis petat ſimpliciter aut diſiunctive intereſſe, quid veniat ſub appellatione intereſſe gl. *in d. l. 1. in verb. intereſt.* ſub appellatione intereſſe dicit comprehendi conventum commune & ſingulare: Conventum intereſſe eſſe pretium, de quo partes conveniſſent. Commune autem eſſe, quanti quæque res communiter æſtimaretur. Singulare verò, quod ex affectione privata procedit, quod excedit conventum & commune intereſſe, ut traditur per Doctores *in d. l. ſi traditio.* Nunc ergo ſic concludo, ad intereſſe ſimpliciter vel diſiunctivè, cum video illa intereſſe omnia petere, ſcilicet, ut primò mihi reddat pretium conventum. Secundò, ſi res communi hominum æſtimatione plus valet, ut etiam illud conſequar. Tertio ſi habeam privatam affectionem, quia ſum vicinus, quia magis afficior illa re quam alia, quod ſæpe poteſt creſcere in immenſum; hæc omnia debebuntur in iſta actione. Ideo ſpeciale eſt in hac actione, quod ex ſingulari affectione pretia rerum conſtituantur, contra *leg. pretia, ff. ad leg. Falcid.* ex qua videtis errorem advocatorum. Cùm autem petitur intereſſe, poteſt videri libellum eſſe incertum & generalem; ideo non eſſe admittendum per vulgarem regulam, quâ dicitur: Generalem libellum non admitti ratione incertitudinis, ſi pars opponat. Sed dicendum eum admitti hoc loco, & id per illam rationem. Quia quandocumque declaratio incertitudinis non eſt poſita in libellante vel actore, ſed potius in judice, tunc incertitudo libelli admittitur per ea quæ tradit Bartol. *in l. 1. §. quod autem, ff. quorum legatorum.* Sed diximus jam æſtimationem ad intereſſe pendere ab ipſo judice, quod & traditur *in l. 1. C. de ſentent. quas pro eo quod intereſt proferunt.* Et hactenus de hac Rubrica.

TITULUS L.

Si quis ſibi vel alteri ſub alterius nomine vel aliena pecunia emerit.

ACcedamus ad tit. *ſi quis alteri, vel ſibi*, &c. quem cõtinuat hic gl. eſſe dictum regulariter de venditione: nunc autem eſſe ponenda quædam ſpecialia; vos rectius ſic continuate ſecundùm Azonem. Vidimus de contrahenda emptione, ubi quis ſuo nomine, & ſua pecunia emit, quia ſæpe ſolemus alieno nomine & aliena pecunia emere; ideo nunc videndum eſt, quid juris ſit in illis caſibus, & pro intellectu rubri & nigri ſciendum eſt rubrum habere tres partes, quas ſigillatim perſequemur, & circa quamlibet partem declarabimus leges hujus tituli. Prima pars loquitur de eo, qui emit alteri, id eſt, ad utilitatem alterius, ut cùm dico, vis Titio, qui eſt Norimbergæ, vendere pannum pro tanto pretio, hoc eſt, vendere alteri vel alterius nomine, & quid juris ſit, ſi quis alteri emerit, declarat *l. 2. l. cùm per eos, C. eod.* Finge, ut hic obiter executiamus *l. 2.* quæ eſt pulchra, Patrem meum meo nomine, id eſt, pro me alterius emiſſe quemdam fundum dum adhuc ſum ſub ejus poteſtate, non eſt dubium quin ex ſua propria pecunia pater emerit, ſed cum meo nomine emerit, dubitatur cujuſnam ſit fundus? Et certè deciditur *d. l. 2.* fundum fieri meum, cujus nomine eſt emptus, cùm habet ſpeciem donationis; ſed dices tamen, donatio inter patrem & filium, qui eſt adhuc in poteſtate patris, eſt invalida *l. 2. C. de inoff. donat.* Ad hoc tacitè reſpondet *dict. leg. 2.* Quod ego filius deinde fuerim emancipatus, unde emancipatio confirmat donationem factam filio, cùm eſſet in poteſtate: quemadmodum diximus de donatione facta inter virum & uxorem, quæ conſtante matrimonio eſt invalida per rationem, quam aſſignat *in leg. 1. ff. de donat. inter vir. & uxorem*; tamen confirmatur deinde morte donantis conjugis, ut ibidem multis legibus dicitur, quæ ſimilitudo inter patrem & filium, inter maritum & uxorem procedit, ſi vel alterum ex duobus, quorum meminit *d. l. 2. Cod. eod.* fiat, ſcilicet ut filio emancipato tunc dicatur fundus emptus, vel res donata, ſi vel traditio rei naturalis intervenerit, vel loco traditionis patientia patris interveniat, quia dicimus patientiam loco traditionis eſſe, *l. non idcirco, 12. C. de contrab. empt. & vend.* Sed quod dicimus hic de donatione inter patrem & filium, inter maritum & uxorem, quod confirmatur vel emancipatione, vel morte, ſi intervenerit traditio vel patientia. Hoc verum eſt in donatione inter vivos, quia donatio mortis causâ facta vel uxori vel filio non requirit traditionem, ſed à die mortis tranſit dominium in donatarium recta via, exemplo reliquorum donatorum, ita ut donatarius habeat rei vendicationem propter text. qui eſt unicus in jure, *l. 2. ff. de publician.* Et hic prima pars *rubricæ* cum *leg. 2.* & aliis jam allegatis juribus, ſeu legibus eſt dedeclarata. Secunda pars rubricæ eſt, quando quis ſibi emit, quod intelligo reipſa & verè ad ſuam utilitatem, tamen alterius nomine, id eſt, alterius emptoris nomen prætexit in contrahendo, vel in inſtrumento emtionis, & tunc quid juris ſit, deciditur *in l. 4. 5. & 6. verſ. quod ſi quidem emiſti. C. eod.* ſcilicet cùm aliud agatur, & aliud ſimulate concipiatur, uti facilis eſt deciſio, ſcilicet per *Rubricam ſupra C. plus valere quod agitur verè*; & ſic res empta ſit ejus, cui reipſa emitur, non ejus, cujus nomen prætexit. Quo genere emptionis plerumque utuntur hodie Sacerdotes & prælati eccleſiarum, qui tenent quod ſi emant aliquid ſuo nomine, hoc deinde ad eccleſiam pertineat. Ideo nominant alios in contractibus; quorum etiam nomina inſerunt inſtrumentis, quæ eſt limitatio & nominatio in contractu vel inſtrumento, non adferret aliquod auxilium; tamen periculoſum eſt aliena nomina contractibus noſtris inferre. Quia ut gl. dicit *in l. quamvis C. eod.* inſtrumento tali prima facie crederetur per *l. cum precibus C. de probat.* Ideo cogeretur is, qui ſibi emiſſet, alterius tamen nomen prætexuiſſet probare ſimulationem, qua probata, inſtrumentum eſſet ſublatum, & ſic tota utilitas contractus pertinet ad contrahentem. Quo autem pacto ſit probanda ſimulatio, docet pulchre Bald. *in d. l. multùm 6. in col. 1. C. eod.* Nam poſſet probari ex priori & poſteriori: Ex priori, quod contrahens ſæpe venditorem ante contractum ambiviſſet, talem rem ſibi emeret, vel etiam

ſi emptor dicat emens coram teſtibus ſe alienum nomen prætexturum emptioni. A poſteriori probaretur, ſi ille cujus nomen eſt prætextum, fateretur rem eſſe alteri emptam, & quamvis ſæpe utantur prælati & ſacerdotes illa cautela, tamen profectò eos non juvaret, ut dicemus in fine per notata *in leg. uxor marito, ff. de donat. inter vir. & uxor.* Quia Eccleſia, cui præfuit ille ſacerdos vel prælatus ex contractu prælati emptionis ſemper haberet utilem rei vendicationem pro re empta quia præſumitur ſacerdos vel prælatus ex pecunia eccleſiæ rem emiſſe, *can. cuicumque cauſ.* 12. *q.* 3. *&c. ſacerdotes &c. presbyter. cauſ.* 12. *q* 4 *& per Innocent. latè in c. cum officiis, extra de teſtament.* Ultima pars Rubricæ tractat de eo, qui emit ſuo nomine, tamen ex aliena pecunia. Quid tum juris ſit, an res fiat ejus, qui emit, vel ejus, cujus fuit pecunia? Et traditur *in l. penult. C. eod.* Quod qui aliena pecunia emit, non ei, cujus fuerunt nummi, ſed ſibi dominium & actio empti competat. Quod intelligite & perpendite eſſe verum, ſive emens accipiat pecuniam alterius ſcientis vel ignorantis. Ita extendit hic regulam Azo *in proœm.* Secundò extenditur, etiamſi ille emens eſſet ſocius omnium bonorum alicujus, *l. Titium* 47. *§. altero* 5 *ff. de admin. tut. l. magis expreſſa, l. ſi quis ſocietatem contraxit.* Quod emit non fit commune, tamen cogitur judicio ſocietatis rem communicare. Ideo ſi ſocius alicujus emit, & ignoratur: an communi vel proprio nomine emerit, præſumitur, quod ſuo & proprio nomine emerit, *l. ſi defunctus. C. arbitrium tutelæ.* Præterea licet habeant omnia communia, tamen ſi unus emit. non exprimendo, cui pertineat, res præſumitur eſſe empta de pecunia contrahentis *l. ſi pactum, ff. de probationibus.* Diximus etiam ſocium omnium bonorum ementem aliquid præſumi ex ſua pecunia prima. Deinde etiam ſuo nomine emiſſe, alterum tamen ſocium poſſe agere ad illam communicandam. Sed quærat aliquis, quæ eſt utilitas hujus rei? ſcire rem eſſe emptoris priuſquam agatur ad communicationem, & poſt actionem ſcire rem eſſe communem, vel etiam poſſe agi ad pecuniam, *l. ſi ſocius. ff. ſi cert. pet.* Certè dicendum eſt eſſe magnam utilitatem; nam ſi emens ille ſocius priuſquàm ageretur ad communicationem alteri emptori vendidiſſet, certè ille alter emptor non poſſet conveniri à ſocio, ut ipſi communicaret, quia actio pro ſocio eſt perſonalis. Perſonalium autem actionum natura eſt, ut non perſequantur res, *l. cum cui* 13. *C. de action. & oblig. d. l. qui pecuniam in fin. C. eod.* Sic etiam ſi ille ſocius illam rem emptam licet ex communi pecunia in teſtamento alicui legaret, priusquam eſſet conventus actione pro ſocio, ad rem emptam communicandam, certè legatum illud recta via ad legatarium tanquam dominum pertineret, ut Bald. pulchrè *in l.* 1. in fine hic notat. Redeundo nunc ad regulam *d. l qui aliena.* quod emens ſuo nomine, licet aliena pecunia, fiat dominus rei emptæ. Quæ regula fallit in quatuor caſibus *d. l.* 1. *C. eodem.* Primus eſt, in minore, *l. curator. C. arbitrium tutelæ, l.* 2. *ff. quand. ex fact. tutor. vel curat.* ubi eſt pulcher textus, quod ſi tutor vel curator ex pecunia minoris ſibi commiſſam in aliquam rem emerit, quod minor habet electionem aut vendicandæ rei iſtius tanquam ſuo nomine emptæ, aut exigendæ pecuniæ. Secundus caſus eſt in milite, *l. ſi ut proponis, C. de rei vendicat.* ut ſi procurator alicujus militis abſentis ex ejus pecunia rem emeret ſuo nomine, miles reverſus poteſt tanquam ſuo nomine emptam vendicare, & quod dicimus de minore, idem juris eſt in eccleſia, ut prælati vel œconomici eccleſiarum ex pecunia eccleſiaſtica ementes non ſibi ſed eccleſiis quærant dominia; ſi autem eccleſia malit rem, quàm pecuniam recuperare. Ita à milite ad eccleſiam gl. *in d. l. ſi ut proponis,* legem ibidem extendit. Unde videmus inutiles eſſe cautelas prælatorum qui ſuis emptionibus prætextunt aliena nomina, ut diximus ſupra in lectione proxima. Tertius caſus eſt, quando maritus ex pecunia dotali ita volente uxore, res aliquas emiſſet, quia tunc non ſibi, ſed uxori quærit dominium rei emptæ. gl. allegat, *l. cum vir.* ſed debuit allegare *l. res, ff. de jur. dot.* ubi dicitur quod res ex dotali pecunia comparatæ, perinde ſunt habendæ, ac ſi ipſæ fuiſſent dotales. Ultimus caſus eſt, ſi emitur aliquid à conjuge de pecunia ſibi donata ab altero conjuge. Quia cùm initio donatio non valeat, & ſic ſibi emiſſet, alter conjugum fieret pauperior, quod eſt prohibitum, ut ſupra proximè diximus. Hactenus de rubro & toto tit.

TITVLVS LI.

De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca.

SEquitur titulus, *de rebus alienis non alienandis, &c.* qui rectius ab Azone, quam per gloſſ. continuatur hoc modo: Diximus de his ſupra, qui res proprias vendunt; nunc dicendum eſt de his, qui alienas res vendunt. Habet autem rubrica duas partes: Prima negat res alienas eſſe alienandas, & de illa parte tractant omnes leges hujus tituli, excepta *l. fin.* Secunda autem pars tractat de eo caſu, ubi contra prohibitionem hominis vel legis fit alienatio vel hypotheca. Ex prima parte rubricæ notandum eſt per regulam, quod res aliena à nobis non poteſt alienari; ſed iſti regulæ videtur obſtare text. *in l. rem alienam, ff. de contrahend. empt.* ubi dicitur nullam eſſe ambiguitatem, quin res aliena poſſit nobis vendi. Quid ergo hic dicitur rem alienam non poſſe alienari? Ad hoc reſpondendum eſt per text. *l. alienatio, ff. de verbor. & rer. ſignif.* aliud eſſe rem alienam alienare, & aliud alienam vendere. Quia alienatio tum dicitur fieri, quando ego dominium transfero, id eſt, cùm ego fio non amplius dominus rei, & ejuſdem rei facio alium dominum, quod non eſt in venditione; nam vendens non cogitur rem venditam facere emptoris, ſed ſufficit, ſi tradat ei, ut gl. *in d. l. rem alienam*, dicit aſininam quamdam poſſeſſ. Ideo ipſe venditor ſemper tacitè obligatur emptori ad evictionem, id eſt, emptor qui accipit rem, ſi venditor fuerit dominus, ejus rei fit & ipſe dominus; ſi autem non fuit dominus, & res ab alio evincatur, tum teneatur ei de evictione. Ex quo videmus differentiam eſſe etiam in vendendo & in dando aliquid in pignus, quia poſſum rem in qua penitus nullum jus habeo vendere; non autem poſſum dare in pignus, quod pignoris obligatio præſupponit obligantem habere jus in re, ut gl. *in d. l. rem alienam*, dicit.

TITULUS LII.

De communium rerum alienatione.

ACcedamus ad tit. *de comm. rer. alien.* qui continuatur hoc modo: Diximus de venditione rerum penitus alienarum; nunc dicemus de venditione rerum quæ ex parte ſunt alienæ, ex parte ſunt noſtræ, id eſt, de venditione rei communis, & certè quod juris eſt conſtitutum ſuper titulum proximum in toto, hoc etiam conſtituendum eſt in parte, *l. quod & tota, ff. de rei vendicat.* Unde ſicuti *in l.* 1. *C. titul. proxim.* dixi, ſi vendatur res penitùs aliena, quod per hoc non transfertur dominium, ſed verus dominus poteſt rem vendicare, niſi præſcriptione ſeu uſucapione emptor ſit factus dominus, tunc nulla actio contra emptorem ſupererit vero domino, ſed contra venditorem ad pretium in ſubſidium: ſic etiam hoc loco, cum

vendo rem communem, id eſt ex parte meam, & ex parte tuam, quæ eſt mea, transfert dominium: alteram autem partem, quæ tua eſt, poteris vendicare ab emptore, niſi eam præſcripſerit vel uſurparit, ubi revoco, vel in memoriam eo, quæ ſunt ſuperius dicta, de ſcientia & ignorantia emptoris. Ad hoc, ut ſciatis, quæ actio competat domino. Ex hoc autem titulo notandum eſt id, ad quod ſemper allegatur, quod id quod commune eſt mihi & tibi, eſt meum quoad partis meæ diſpoſitionem. & non ultra, ut *l. portionem, in 1. reſponſo, C. eod.* & concordat *l. duo ſunt fratres, ff. de acquir. hæred.* Quod adeo eſt verum, ut partem meam poſſim vendere extraneo cuidam, nolente volente ſocio alterius partis, itaut prærogativa minime juvaret ſocium, *d. l. portionem in 2. reſponſo, C. eod.* Quòd tamen verum eſt, quando res aliqua eſt duobus vel pluribus communis, ut ſingulis, quia tunc unuſquiſque in ſua parte eſt plenus & liber dominus: ſecus autem ſi eſſet res communis multis & omnibus, velut conjunctis, *l. finali, ff. communia prædior.* Secundo poſſe limitari, quod non cogeretur aliquis vendere ſocio, niſi venditio facta extraneo vergeret in ſocii æmulationem & damnum, ut ſæpe fit in nobilibus habentibus rationes communes; nam licet ſinguli ſint domini ſuarum partium, itaut poſſent vendere, quibus vellent, tamen ſi vellent inimico ſocii ſui vendere, & ſic ad æmulationem, certè judex interponeret ſuas partes, & cogeret illum venditorem alteri ſocio vendere ſuam partem. Sed dices: video dari vendicationem, ſi res non eſt præſcripta: ſi autem ſit præſcripta, non ſupereſſe contra emptorem actionem. Illa autem præſcriptio perficitur decennio, ſed habet tantùm poſt decennium, ſocius pro ſua re actionem communi dividundo, quæ durat 30. annis. Quando ergo dicit hic præſcriptione actionem tolli domino contra *leg. unus, C. in quib. cauſ. long. tempo. præſcript. ceſſat?* Ad hoc reſpondete, quod ſocius contra ſocium non præſcribat, niſi ſpatio 30. annorum, quia actio communi dividundo eſt perſonalis. Sed nos hic loquimur de tertio emptore, qui credens rem eſſe venditoris, emit, atque decennio præſcribit, & ſic dominus fit rei: vel aliter, ut hic Cynus dicit; quod actio communi dividundo ſit mixta partim in rem, partim in perſonam & pro eo, quod eſt in rem, longo tempore poteſt ei præſcribi, quod in perſonam non poteſt, niſi longiſſimo tempore, id eſt 30. annis, poſſet autem in fine pro totius tituli limitatione addi, *l. multum, C. eod.* Quod quamvis regulariter aliquis vendendo rem communem, non poſſit transferre dominium partis alienæ, quod tamen fallit hoc in fiſco, qui ſi habet rem communem cum aliquo, poteſt totam alienare, invito ſocio, & valebit alienatio, *dict. l. multum. Cod. eod.* quamvis eo caſu æquum eſſet ut ſocio offerenti pretium tantum, quantum aliunde conſtari poſſet, res ei redderetur, *argum. l. neceſſe, de addict. in diem, & l. 1. ff. de privileg. creditor.* Hactenus de iſta rubrica.

TITULUS LIII.

Rem alienam gerentibus, non interdici rerum ſuarum alienationem.

SEquitur titulus, *rem alien. gerentib. non interdic. rer. ſuar. alienat.* quem breviter continuate. Diximus noſtram rem totam vel ex parte poſſe alienari, nunc dicendum eſt de his, qui alienas res adminiſtrant, ut ſunt tutores & curatores, an illi poſſint res ſuas alienare? Et breviter decidit, *l. 1. hic*, quod gerentes res alienas poſſint ſua bona alienare, quod gl. ſecunda extendit, quod etiam poſſint obligare & dare pignori. Sed dices: quæ eſt dubitatio iſtius loci? Dicite ex eo eſſe, quia tutorum & curatorum bona ex legis diſpoſitione ſunt tacitè obligata pupillis, quorum res gerunt. *l. pro officio 20. Cod. de adminiſtrat. tutor vel curat.* Dubitabatur ergo cum eſſent antea obligatæ tacitè, an poſſint amplius obligari vel alienari, ne inciderent in crimen ſtellionatus, tamen cum alienant ſua bona tutores vel curatores tranſeunt cum ſua cauſa, & ſuo onere, ut dicit hic text. id eſt, tranſeunt cum illa obligatione quæ ſunt obligata pupillis. Quia pupilli poſſunt ab emptore vel poſſeſſore illa bona avocare tanquam ſibi hypothecata. Quæ obligatio tacita, in cauſa eſt, cur tutores & curatores non poſſint vectigalia publica conducere, ut gloſſ. hic in rubrica, notat per *l. 1. Cod. de tutor. vel curat. vectig.* Quia fiſcus non haberet hic ſuum privilegium prælationis, quod præfertur alteri creditori, vel etiam ideo, ut Bald. *in dict. l. 1.* notat, ne videatur tutor conducens vectigal, bona ſua pluribus obligare, quod ſi faceret in fiſco, committeret crimen falſi; ſi in privato, crimen ſtellionatus, *l. 1. Cod. de crimin. ſtellionat.* & ita gloſ. *in 1. §. tutores, ff. de falſis.* Intelligitur autem hic textus de offic. tutorum & curatorum, adhuc durante officio vel etiam finito, tamen ratione non reddita. Si autem tutela eſſet finita, & nondum ratio reddita eſſet, & ſic contrahat cum fiſco, teneretur lege Cornelia, *leg. 1. §. tutor. ff. de falſis*, & ſi contraheret cum privato, committeret ſtellionatum in ſubſidium, *l. 3. § item ſi quæ, de crim. Cod. ſtellionat. & gl. final. hic in fin.* Et tantùm de Rubro & toto titulo.

TITULUS LIV.

De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis.

ACcedamus ad tit. *de pactis inter empt. & vendit. &c.* qui rectè continuatur per gl. *hic.* Diximus enim jam multa de venditione & emptione: ſed quia in eo contractu multa ſæpe pacta ſolent interponi, videndum nunc eſt de talibus contractibus quæ contrahentes componunt. Agemus de his tantùm pactis, quæ in continenti contractui emptionis apponuntur, quia illa cenſetur eſſe pars contractus, *l. in bonæ fidei, Cod. de pact.* quia illa tantùm pacta, quæ in continenti adjiciuntur venditioni, pariunt actionem. Quæ autem pacta ex intervallo apponuntur, ea non dicuntur parere actionem, ſed tantùm exceptionem, *dict. l. in bonæ fidei.* Illa autem pacta dicuntur in continenti apponi, quæ in principio vel fine contractûs ante quàm contrahentes ad alia negotia ingrediantur, apponuntur, ita gloſſ. *in l. in bonæ fidei verb. in continenti* exponit. Talium pactorum ponuntur in hoc titulo varia exempla. Nam *in l. 1.* fuit latè pactum appoſitum, ut niſi certa die venditori daretur pretium, emptor amitteret arrhas, præterea reſtitueret ei rem emptam *in leg. 3.* ſimile exemplum ponitur. Nec etiam abſimile eſt exemplum *in l. 2.* ut ſi vendo alicui domum accepta parte pretii, ut ille emptor mihi volenti emere domum quandocumque libeat reſtituere, quæ pacta ſunt ſervanda, ut dicit text. *in l. 1. in fine*, nec obſtat quod poſſet dici pactum de retrovendendo habere ſpeciem ſimulationis, quaſi fiat in fraudem uſurariorum; nam cum in pignore non poſſent accipi fructus, quia illi æquarent ſortem plerumque pro pignoratitio contractu verò, adjicitur ſimulare pactum de retrovendendo, ut habeatur contractus emptionis. Quod pactum de retrovendendo ſolùm non argueret ſimulationem, id quod plerique exiſtimabant. Sed ſi cum pacto de retrovendendo concurrat parvitas pretii, tunc arguetur contractus ſimulatus, & ita loquitur *c. illa nos extra de pignorib. c. ad noſtram, extra de emption. & vendit.* Quæ autem actiones competant, ſi talia pacta apponantur, declarat hic *l. 2.* quæ dicit, dari primò actio-

nem præſcriptis verbis, quæ licet in aliis talibus ſit ſtricti juris, tamen cum datur ex venditione & permutatione, eſt bonæ fidei §. *action. Inſtitut. de action.* Hæc eſt prima actio. Altera actio, quæ ex tali pacto oritur, eſt actio ex vendito informata. Præterea *l. 4.* tertiæ cujuſdam actionis meminit, ſcilicet quod habeat rei vendicationem, quæ cùm ſit realis, & omnium præſtantiſſima, expediret ea ſemper agere actione. Sed certe illa non competit omni caſu, quo eſt pactum adjectum contractui, ſed tantummodo ſi eſſet adjectum pactum legi commiſſoriæ, & ſic non haberet locum *in l. 1.* nec *in l. 2.* nec *in l. 3.* ſed tantùm *in l. 4.* Quod ut intelligamus, ſciendum eſt pro fundamento, quod nudo pacto vel conſenſu non transfertur dominium, ſed traditionibus & uſucapionibus, *l. traditionibus, Cod. de pactis.* Ergo ſi ſic dixero: vendo tibi domum, & niſi ſolvas pretium ad feſtum S. Martini, volo ut mihi reſtituas domum, vel ut rurſus ad me perveniat, certe per illud pactum non fio dominus domus, etiamſi non fuerit ſolutum pretium ad feſtum S. Martini: ſi autem non fio dominus, quia pacto nudo, ut diximus, non transferuntur dominia; ergo nec habeo rei vendicationem, quæ actio præſupponit me eſſe dominum. Ideo in tali caſu, ſi quis ageret vendicando rem, ſuccumberet. Ita dicit *l. 3. cum gloſſ. ibi infra eod.* neceſſe eſt ergo ut ad domum illam recuperandam altera duarum actionum, quarum meminit *l. 2.* utatur, ſcilicet ut vel præſcriptis verbis agat, vel agat ex actione ex vendito informata. Si autem adjectum fuit pactum legi commiſſoriæ hoc modo: Vendo tibi domum, & niſi ſolvas pretium ante feſtum S. Martini, contractus ſit nullus, vel domus maneat mea, vel domus ſit inempta, certè ibi potero contra non ſolventem pretium, rei vendicatione agere. Etſi dicas, quando id vendicabis tanquam dominus, cum paulo ante dixeris dominia non conſtitui nudo pacto vel conſenſu? Ad hoc reſpondet gl. *in l. 4. infra eod.* ut quamvis ſit regula, nudo pacto non transferri dominia, non à regula excipiatur, quando pactum legi commiſſoriæ adjicitur, in quo caſu ſpondes id nudo pacto tranſire dominium; rationem ſpecialitatis aſſignat Cynus, & etiam Bald. *in. l. 3. infra eod.* Quia natura pacti legis commiſſoriæ eſt, quod dominium ſuſpenſivè transfert. Ideo reſoluto contractu, id eſt, non ſoluto pretio, redit res vendita ad ſuum principium & originem, & ſic lex fingit dominium nunquam fuiſſe tranſlatum, ſed ſemper fuiſſe penes venditorem per *l. mutuum.* Ergo refert, quibus verbis componantur illa pacta; nam ſi quis formaliter utatur verbis legis commiſſoriæ, illa certa via pretio non ſoluto ipſo jure transferunt dominium, quod non fieret, ſi uniformiter contrahentes pactum adjiciunt de re vendita retrovendenda. Sunt præterea alii effectus pacti legis commiſſoriæ; nam ſi ad diem non ſolvis, qui eſt ſolutioni deſtinatus, rem vendicarem tanquam meam cum omnibus fructibus non diſtinguendo, fueris in mora vel non. Quod non ſit in aliis pactis, cum dicitur rem eſſe reſtituendam pretio non ſoluto. Quia fructus qui eſſent percepti ante diem ſolutionis deſtinatum, eſſent emptoris, & ſi venditor adferret pretium, quod eſſet datum, & in mora eſſet emptor reſtituendi rem, tunc poſt illam moram teneretur ad fructus, ita dicit *l. 2. infra eod. in fine.* Præterea pactum legis commiſſoriæ, cum rem tanquam meam accipio, facit ut non ſint duo contractus, ſed tantùm unicus; unde ſi eſſet ſtatutum, ut de quolibet contractu eſſet aliquid ſolvendum fiſco, is qui per pactum legis commiſſoriæ rem acquirit, nihil tenetur ſolvere; quod tamen cogeretur facere, ſi dixiſſet in venditione: Vendo tibi rem, & niſi ſolvas pretium iſto die, rem mihi reſtituas, illa reſtitutio haberetur pro novo contractu tanquam revenditione rei, & ſic iterum eſſet aliquid ſolvendum. Competit autem rei vendicatio in caſu pacti legis commiſſoriæ, niſi aliquis renunciaſſet ei actioni expreſſè vel tacitè. De expreſſo non eſt dubium: tacitè autem renunciat aliquis, quando utitur alia actione, quam poſſet habere à contractu, eligit tamen inſtrumentum contractus. Exemplum; ſi dico, niſi ſolveris pretium, contractus ſit nullus, vel res inempta, & finito tempore, quo debuit ſolvi pretium. Ego peto adhuc pretium, quo caſu videor adhuc petere, ut ſolvendo pretium, contractus maneat firmus. Ergo deinde non ſolvente, non poſſum amplius rem vendicare. Quia vendicatio rei tendit ad contractus reſolutionem: petitio autem pretii ad contractus firmitatem, quæ ſunt contraria; ſed nos habemus regulam, quam tradit gloſ. *in dict. l. 3. inf. eod. in fine.* Quod qui eligit unum ex contrariis, videtur renunciare alteri, *l. mater decedens, ff. de inofficioſ. teſtam.* Quod verum eſt, ſi aliquis ſciat jus ſibi competere; nam ignorans eligendo unum non præjudicaret ſibi, ut dicit gloſ. *in l. mater decedens, in verb. competere.* Hactenus de rubro & nigro.

TITULUS LVIII.

De Ædilitiis actionibus.

ACcedamus ad titul. *de ædilitiis actionibus*, quem text. *in l. 2. §. quantus autem, C. de veter. jure enucleand.* continuat. Diximus enim de actionibus proditis juris titulis circa emptionem & venditionem: nunc autem dicturi ſumus de nonnullis prætoriis actionibus, quæ & ipſæ ſequuntur emptiones & venditiones tanquam pediſſequæ. Hic autem titulus in Digeſtis inſcribitur ad ædilitium edictum. Ædiles enim Curules cùm viderent à venditoribus multas fraudes committi circa venditiones mancipiorum, proponebant edictum, cujus ſunt hæc verba: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiive cuique ſit. Quis fugitivus, quis erro, noxave ſolutus non ſit. Eademque omnia, cùm ea mancipia vænibunt, palam recte pronuncianto: ut habemus *in l. 1. §. 1. ff. eod.* & apud Gellium *lib. 4. c. 2.* Commodum autem iſtius edicti erat, ut occurreretur fallaciis venditorum, & ſuccurreretur emptoribus. Nam tenentur etiam venditores ignorantes, ſi non præſtanta ea, quæ ædiles jubent præſtari, id eſt, mancipium vel jumentum; ſine vitiis & morbis eſſe *dict. l. 1. §. cauſa, ff. eod.* Excepto caſu, quo quis vendat ſervum furem; nam emptor ſcire debuit, ſi emat ſervum, ſe etiam emere furem, ut dicit gloſſ. *in l. Julianus, §. 1. ff. de action. empt. & vendit. per l. ſi fructum, ff. eod.* & quamvis in edicto ædilium tantummodo mentio mancipiorum fiat, ut vidiſtis, tamen per interpretationem ſub nomine mancipiorum intelligimus quoque alias res immobiles, ut ſi mihi pratum vendas, quod herbas quaſdam peſtiferas ferat, & reticeas, poſſum illud pratum redhibere, *l. ſi prædium, 2. parte infra eod.* Sic etiam extenditur edictum ad alias res mobiles, ut ſi mihi vendas lignum vitioſum, aut vas futile, ut detur tunc mihi utilis redhibitoria, quæ oritur ex interpretatione iſtius edicti, ita extendit ipſum edictum *d. l. 2. in princip. & ibi gloſſ. expreſſa. ff. eod.* Duorum autem meminit edictorum propter quæ competant actiones ædilitiæ, quarum ſunt duæ, ſcilicet actio redhibitoria, & actio quanto minoris, ſcilicet morborum & vitiorum; ut ſi morbidum quid aut vitioſum mihi vendideris, habeo actionem vel redhibitoriam, vel quanto minoris. Illorum autem duorum verborum, id eſt morbi & vitii permagna eſt differentia, ut tex. *d. l. 1. §. ſed ſciendum, ff. eod.* indicat. Nam morbus eſt habitus cujuſcumque temporis contra naturam, qui uſum ejus facit deteriorem. Quam definitionem morbi IC. *in d. §. ſed ſciendum*, adſcribit Sabino IC. Quam tamen Gellius in allegato loco tribuit Labeoni, quod & veriſimilius mihi videtur, eo quod is peculiares quoſdam libros ad ædilitium edi-

ctum conſcripſerit. Accidit autem morbus ſæpe in toto corpore, ut cum febre aliquis correptus, vel in aliqua parte corporis, ut eſt ſi ſit cæcum mancipium, aut claudum. Levis autem morbus ut levis lippitudo aut etiam febricula non ſufficeret ad hoc, ut redhibeatur res, ut *in d. §. ſed ſciendum.* Si quis autem balbus ſit, vel bleſus, illud non habetur pro morbo. Quemadmodum ſi quis equum calcitroſum, mordacem, aut pavidum emit, vel recuſantem onus, quia hæc potius vitia, quæ in animo conſiſtunt, ut dicemus, quam corpore *l. ob quæ, §. animi ff. eod.* Sed vitia animi non præſtant emptori actionem redhibitoriam; quod tamen limitate procedit in ſervis. Nam ut Azo hic in ſumma tradit, in jumentis vitia animi darent alicui redhibitoriam actionem *l. levem, ff. eod.* & ſic ipſe limitat *d. l. 1. §. final. ff. eod.* ubi dicitur: propter vitia animi non dari redhibitoriam, ut intelligimus de ſervis vitioſis, nam illi non redhiberentur niſi venditor mihi promiſiſſet hoc ipſum abeſſe, quod tamen ineſt, aut aliquid ineſſe ſervo quod abeſt. Sunt autem omnino duæ actiones ædilitiæ, id eſt natæ ex edicto ædilium Curulium, quarum altera vocatur redhibitoria, altera quanto minoris, quæ & dantur ad diverſa. Sic etiam includuntur certis temporibus. Nam redhibitoria dicitur à redhibendo. Eſt autem redhibere, facere ut rursùs habeat venditor quod habuit, & quod reddendo fiat quaſi redditio. Hæc ſunt verba text. *in l. redhibere in princip. ff. eod.* quam actionem ſi volo intentare, neceſſe eſt ut proponam, non inter ſex menſes *l. 2. infra eod.* & tunc datur, quando eſt vitium latens in re empta, quod vitium ſi ſciviſſem, penitùs non emiſſem. Unde datur actio ad contractûs ſolutionem ut compellatur venditor rursùs accipere rem venditam cum ſuis acceſſionibus, & pretium acceptum reſtituere hoc modo: Ago contra Titium à quo emi equum 20. floren. quem inter tempus permiſſum reperi eſſe mendoſum, hoc illo morbo laborantem vel etiam vitioſum, quod ego tempore contractûs ignoravi. Peto igitur Titium compelli, ut equum ſuum recipiat, & pretium cum acceſſionibus reſtituat. Quod ſi venditor per contumaciam nolit obedire ſententiæ, condemnabitur deinde in duplum, *l. redhibitoria, ff. eod.* Quia diximus inter ſex menſes eſſe illam actionem intendandam procedit ex legis diſpoſitione, ſcilicet ſi nullum ſpeciale pactum inter contrahentes adjectum ſit. Si enim ſic dixiſſet emptor, volo iſtum equum pro 20. floren. tamen ſi ad annum invenero ipſum eſſe morboſum, aut aliquo alio vitio laborantem, redhibebo tibi equum. Certè cum illa proviſio & cautio hominis facit ceſſare diſpoſitionem juris communis, quæ de ſex menſibus loquitur, poſſem poſt 8. vel 9. menſes, imò ultimo die anni redhibere equum; tamen ſi pactum fiat generale, ut hodie plerumque fit inter eos, qui amicè inter ſe agunt ſine temporis præfinitione hoc modo: vendo tibi equum, quem ſi inveneris morboſum aut vitioſum, redhibeto mihi. Certè quia nullum tempus adjectum redhibitioni, ideò eo caſu ſunt conſtituti 60. dies, id eſt, duo menſes, inter quos ſi redhibeatur equus propter morbum, cogatur venditor recipere: ultra 60. autem dies non cogatur ampliùs. Sciant autem hic domini illam actionem redhibitoriam, quam diximus ad vitium vel morbum competere, tum demùm dari alicui, quando morbus habuit cauſam tempore contractus; nam ſi poſt contractum equus incepit eſſe morboſus, certè poſteriores caſus pertinent ad periculum emptoris & non venditoris, ita *d. l. 3. infra eod. & gloſſ. in l. 3 infra eodem.* Tamen ſi in continenti poſt emptionem morbum ſentiret emptor, præſumeretur etiam fuiſſe contractus tempore & ſic haberet locum redhibitio, vel quantò minoris actio argum. *l. ſi vaniri, ff. de privileg. cred.* Undè in dubio quando ignoratur, an morbus fuerit tempore contractus, vel poſt contractum inciderit, ad hoc ut poſſit ædilitia actio dari, inſpicitur an brevi tempore poſt contractum morboſum ſenſerim. Quia ex brevitate temporis fit præſumptio morbum etiam antea fuiſſe. Quod autem ſit breve tempus, hoc relinquitur arbitrio judicantis, tamen venditor contra illam præſumptionem poſſet probare contrarium, ſcilicet quod tempore contractus morbus non adfuerit. Quæ probatio, quia eſt negativa, eſt difficillima, tamen ſi fieret, relevaret venditorem, per ea quæ tradunt Doctores *in l. 1. ff. de pericul. & commod. rei vendit.* Præterea notandum eſt circa redhibitoriam, vel quod illa non tantum competit emptori propter vitium vel morbum rei principalis, ſed ſæpe etiam propter acceſſoria. Exemplum, veni Francofordii in ſtabulum equile, & emi equum, qui productus eſt mihi ornatus ſella, quem ſic, ut video, emo 20. floren. ſoluto pretio venditor tradit mihi equum, & uti moris eſt, cum *halffter.* ego peto mihi ſellam tradi, quod venditor recuſat omnino, vel dat mihi ſellam vitioſam, certe propter vitium accidentis vel acceſſorii poſſum redhibere equum venditori, ut mihi pretium reſtituat. Ita inquit, *l. ædiles autem in 1. reſponſo, ff. eod.* Sed advertendum eſt nos hic loqui de illis acceſſoriis, quæ ornatûs gratiâ, ut rès melius vendatur, apponuntur. Quia in dubio illud ſemper in contractu venit, quod tempore contractus videtur & demonſtratur, *d. l. ædiles autem, §. vendendi, ff. eodem.* Præterea advertant hic domini mei quod ſi emptor iſtius equi, cui negatur ſella vel ornatus equi, uteretur redhibitoria, tunc peteret quaſi reſcindi contractum. Quia redhibitoria habet ſpeciem reſtitutionis in integrum, ut hic pulchrè Azo in ſumma dicit, tamen emptor ſi vellet retinere equum, haberet etiam actionem, ad conſequenda illa acceſſoria vel ornamenta: quod poſſet agere ex empto, quæ actio eſt perſonalis & perpetua, ut pulchrè Bald. *in d. l. 2. infra eod.* per cautelam tradit. Hactenus de actione prima ædilitia quæ habet diſſolutionem contractus, nunc de altera, quæ vocatur quanto minoris res fuit. Quæ actio datur in omnibus caſibus in quibus daretur redhibitoria, & præterea aliis etiam nonnullis, in quibus redhibitoria non haberet locum, ut ſi emo rem quamlibet vitioſam, quod vitium ego ignoravi, *l. quæritur §. fin. ff. eod.* Differt autem à redhibitoria, quia illa natura non reſolvit contractum, ſed tantùm id quod dedi ultra commune pretium, repeto propter vitium, quod ego ignoravi. Præterea differt etiam in tempore, quia illa actio concluditur ſex menſibus, ſed quanto minoris actio concluditur anno *dict. l. 2. infra eod.* 1. infra annum poſſim agere; & concordat *d. l. ædiles autem in 1. reſponſo, l. ſciendum, §. fin. ff. eod.* Et datur iſta emptori, qui emit rem habentem latens vitium, quod tamen ſi emptor ſciviſſet, emiſſet quidem, ſed non tanto pretio. Ideo agit contra venditorem, ut hoc quod dedit ignorans vitium ultra id quod alii dediſſent ſcientes vitium, reſtituat hoc modo: Ago contra Titium, à quo emi equum 20. floren. credens eſſe ſanum, quem ego domi reperi habere gallos, *Floſſ. gallen.* propter quod aliud emptor minus dediſſet 10. floren. qui ſciviſſet hunc morbum equi. Ideo peto cogi Titium, ut mihi decem illos floren. reſtituat. Conveniunt autem iſtæ duæ actiones ædilitiæ in eo, quod dantur hæredi & contra hæredes. *l. ſi tum, §. ædilitia, ff. eod.* Sed incidit hic alia dubitatio, an ſit tantùm una actio quanto minoris, vel ſint duæ Bartol. & Paul. de Caſtr. *in l. Iulian. in princip. ff. de action. empt. & vendit.* dicunt eſſe duas actiones, quas communiter ſequuntur Doctores, unam dicunt eſſe prætoriam, alteram autem civilem. Quæ inter ſe differunt multis modis, quia actio quanto minoris civilis daretur generaliter emptori quandocumque aliquam rem emiſſet, quam inveniret aliqua parte vitioſam, quod initio contractus ignoraſſet. Quod non fieret in prætoria, quæ datur tantummodò in caſibus quos ædiles in edicto providerint. Item prætoria, de qua hic agimus, eſt tantummodo annalis: civilis autem quanto minoris eſt

perpetua, id eſt, 30. annorum, exemplo reliquarum actionum perſonalium & civilium, de quibus §. *de perpetuis & temporalibus actionibus inſtit.* Ultimò differunt multum in modo proponendi. nam in actione quanto minoris prætoria concludo non in meam perſonam; ſed in perſonam aliorum dicens alios emptores tanto minus fuiſſe ſoluturos, ſi ſciviſſent morbum vel vitium, & ſic refero me ad commune pretium, non ad ſingulare, quod ex affectione nonnumquam creſcit, ut jam diximus in forma libelli. In civili autem actione quanto minoris concludendo in meam perſonam, id eſt, ſi ſciviſſem vitium tanto minus fuiſſem daturus pretio, & ſic concludo ad ſingulare & privatum intereſſe, quod permultum differt à communi intereſſe *l. 1. ff. de action. emptor. & vend.* hoc modo: *Domine judex, emi tignum a Titio, quod habuit vitium, quod ſi ſciviſſem, qu nque florenis minus dediſſem. Quos quinque florenos peto, &c.* Poſſet enim fieri ut alter pauperior me illud tigni vitium non curaſſet. Ideò non concludo generaliter in quemvis emptorem, ſed in meam perſonam. Quod clariori exemplo ſic poterit doceri: Doctor aliquis delicatus emit equum, qui ignoravit eſſe excuſſorem, quod quidem alius eques non timeret. Cùm autem Doctor hoc haberet pro vitio, poteſt agere actione quanto minoris, non quidem prætoria, concludendo ſic: ſe plus dediſſe quam alius emptor fuiſſet daturus, quia ibi falleretur; ſed ibi concludendo, ſe 10. floren. plus dediſſe, quam fuiſſet daturus, ſi ſciviſſet hoc vitium. Igitur ſe petere quanti minoris ille equus à ſe emi potuiſſet ſi vitium ſciviſſet, hoc quod ſuperſit, reſtituatur. Deinde illud ſingulare, id eſt, tanto minoris rem fuiſſe empturum, ſi ſciviſſet, probat ſuo juramento. Et pulch. e Bartol. *in l. Julian. in princip.* Sed tamen ſciendum eſt non dari illam actionem civilem quanto minoris hæredi. Quia non poteſt hæres jurare, aut certum ſcire, quâ affectione fuerit præceſſor vel defunctus, *argum. l. generaliter in princip. C. de conſtitut. pecun.* & illa actio civilis durat perpetuò. Quæ practica planè ignoratur hodie in foro, quamvis ex communi Doctorum ſententia probatur, tamen ſi mihi de jure ſtatuendum eſſet, crederem tantùm unam eſſe quanto minoris actionem, & eam eſſe prætoriam, quod Cynus & Petrus ſequuntur *in l. 2. infra eod.* moti per text. qui ſic dicit, cum proponas ſervum, quem emiſti poſt annum fugiſſe, non video quo pacto poſſis congredi cum venditore, non habes redhibitoriam, quæ finitur ſex menſibus, nec habes quanto minoris, quia illa finitur anno. Ergo nullam habes à ſufficienti inductione, cùm non ſint plures quàm duæ ædilitiæ actiones. nam ſi alia fuiſſet civilis quanto minoris actio, ut Doctores communiter tenent: tunc Imperator ſupplicanti de ea reſpondiſſet, tamen in judicando & conſulendo ſequerer communem opinionem & permitterem actionem civilem quanto minoris.

TITULUS LXVI.

De jure emphyteutico.

Accedamus in nomine Domini ad tit. *de jure emphyteutico*, de quo non occurrit aliud, ut rectius dicamus, quam id, quod dicit Ulpian. *in l. 1. ff. de in integr. reſtit.* quod ejus utilitas commendatione non egeat: ipſe enim uſus profert. nam hoc extra controverſiam nullus titul. in toto jure majorem eſſe uſum: id quod etiam Jaſ. hic præfatur, & res ipſa declarat. Continuatur autem ad præcedentem hoc modo: Suprà diximus de emptione & venditione, de locatione & conductione. Quia autem contractus emphyteuticus à pleriſque habetur pro locatione, eo quod annui quid penditur pro emphyteuſi. Item concedens emphyteuſin, manet dominus: ab aliis autem putabatur magis eſſe venditio, eò quod pretium intervenerit in contractu illo, ut pulchre declarat text. *in §. adeo, inſtitut. locati.* Interim tamen negari non poteſt, eſſe quædam peculiaria hujus contractus, quæ nec in emptione nec in locatione veniunt. Ideò Imperator hic tractat de contractu emphyteutico, faciens propriam ſpeciem & ſeparatam ab omnibus, aſſignando ei propriam naturam & formam, per quam diſtat à ſuperioribus. Ratio autem, quæ coegit veteres variè judicare de emphyteuſibus, fuit: Quia contractus ille olim, id eſt, priùs quam eſſet lata lex Zenonis, quæ eſt *l. 1. infra eodem.* fuit contractus innominatus, nec certam formam, nec definitionem, nec etiam nomen, & naturam habens. Unde cùm videbant veteres eſſe regulam, quæ traditur *in leg. prima, §. ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* quod contractus innominati regulariter judicentur, atque per omnia comparentur contractibus nominatis: Ideò quidam adducti ſunt, ut propter pretium, in quo comparatur venditioni, judicarent eum eſſe venditionem: alii propter annuam penſionem & retentum dominium, in quibus eſſet ſimilis locationi, judicabant eſſe locationem, donec noviſſime fuerit lata Zenonis lex, quæ facit contractum emphyteuticum nominatum, & ſic baptizavit non modo imponendo nomen, ſed etiam deinde certam formam. Imò ut Jaſ. *in dict. l. 1.* dicit: dando propriam conceptionem & definitionem. Ita ut definitio contractûs emphyteutici nec venditioni, nec locationi conveniat. Nam quarum ſint diverſæ definitiones, illarum nomen eſt differens ſpecie *l. quæſitum in princip. ff. de fund. inſtruct. & inſtrument. legat. l. ſentit, Qu. Mutius, ff. de auro & argent. legat.* Et pulchre per Dynum *in rubrica de regul. jur. in 6.* Ita ut rectè Angel. *in dict. l. 1.* inferat contractum emphyteuticum, qui & emphyteuticarius dicitur, differre ab omnibus reliquis contractibus forma, cauſa & effectu, ut paulò poſt latius dicemus. Ne ergo ex ignotis procedamus, videndum eſt quid ſit emphyteuſis, in quo videmus Speculatorem *in titul. de locat. in princip.* errare, qui hanc vocem putaut eſſe natam ab *ἐν*, id eſt, *in* & *πίστις*, quod eſt *fides*, quia emphyteuſis datur alicui in fidem, id eſt, ut colat diligenter, quæ ratio omnino eſt vera. Nam emphyteuta faciens rem deteriorem cadit à ſuo jure, ut dicemus *in l. fin. infra eod.* tamen nihilominus Erymologia non conſiſtit. Ideo dicendum eſt emphyteuſin deductam à verbo *ἐμφυτεύω* quod idem eſt, quod, *inſero*, vel ut noſtri loquuntur, *melioro.* Unde & nos hodie vocamus lingua vernacula *Impffen.* Nam antiquitus dabantur in emphyteuſin — *Impffen ab emphyteuſi dicitur.* — ſterilia quædam, quæ emphyteutæ, id eſt, cultores educerent ad culturam, ut hic Azo *in Summa* dicit, & Hoſtienſ. *in rubric. de jure emphyteutico.* per quam culturam nonnihil accedebat emphyteutis & dominis, Nam emphyteuta poteſt uti melioramentis illis, quoad vixerit, & rectè uſus fuerit: tamen ſi emphyteuſis aperiatur, aut emphyteota cadat propter culpam à jure ſuo, tunc illa melioramenta ſine aliqua diminutione veniunt ad dominum, præſertim ſi illa infixa vel annexa rei emphyteuſis ſunt, ut dicemus Deo volente *in l. final.* Unde ſic poteſt definiri contractus emphyteuticus: — *Definitio.* — eſſe contractum, per quem transfertur dominium utile in emphyteutam, id eſt, receptorem retentum directo dominio, id eſt, proprietate apud eum, qui concedit, ita ut ſingulis annis aliquid pendatur. Ita definiunt communiter Canoniſtæ *in c. final. extra de locat.* Qualiter autem celebretur, vel ut alii dicunt, quæ ſit forma iſtius contractus, tradunt Doctores — *Finis.* — *in dict. l. 1. infra eod.* tamen varie. nam Jacob. de Arena Alber. de Roſar. & nonnulli alii, ut etiam — *Forma.* — Bartol. *in dict. l. 1.* & etiam gloſ. *in c. fin. extra locati* dicunt eam eſſe formam, ut initio contractus emphyteuta det aliquam quantitatem pecuniæ in præſentia, & deinde promittat ſingulis annis aliquid mo-

dicum, ut ſi res, quæ datur in emphyteuſin, revera valebit 100. floren. tunc dominus jubet ſibi dari 50. vel 60. pro arbitrio, cum illa adjectione, ut in recognitionem dominii annui ſolvat unum denarium vel duos capones, vel aliquam parvam quantitatem frumenti, & quamvis cum hac forma, & ſic tranſeunt gl. & Doctores, tamen interim non dicunt, an illa forma ſit ſubſtantialis vel non, exceptis paucis, ut Alberic. & his, quos jam nominavi, qui putant eam formam eſſe adeò ſubſtantialem, ut ſi fuerit omiſſa, non poſſit contractus dici emphyteuticus. Moventur illi per text. *in l. final. juxta eod. ad finem*, ubi dicitur dominum emphyteuſis non debere plus accipere pro laudimio, ut noſtri loquuntur. Quod etiam vocamus *Handleſen, Bieglesen*, quam partem 50. pretii. Ergo neceſſe fuiſſet ſi pretium adveniſſet; quod fuiſſet deinde aliquid annuum conſtitutum: quod etiam videtur confirmare Bald. tum *in leg. 2. C. de reſcind. vendit.* dicit remedium. *dict. l. 2.* etiam habere locum in contractu emphyteutico, quaſi dicat, ſi in contractu emphyteutico in pretii numeratione videtur aliquis læſus ultra dimidiam juſti pretii, quod ille habeat beneficium reſcindendi illius contractus: Ergo videtur pro forma eſſe & ſubſtantiali ſolemnitate, ut pretium mihi conſtituatur, tamen Bald. eo loco male dicit. Nam cùm contractus emphyteuticus ſit ſtricti juris, ut poſtea dicemus, ideò ſequitur *dict. l. 2.* in eo non habere locum. nam eſt communis opinio & recepta, quod remedium *dict. l. 2.* tantùm competat in contractibus bonæ fidei. Fefellit autem Baldum, quod vidit contractum emphyteuticum in nonnullis eſſe ſimilem conductioni & locationi. Ideò voluit eam vendicare & regulare ſecundùm eos qui ſunt bonæ fidei contractus, ut ſic etiam habeat locum remedium *l. 2.* tamen nos negamus ſimilitudinem eſſe contractuum inter contractum emphyteuticum, vendicationem & locationem. Quia ea quæ habent plures differentias quam ſimilitudines, non debent cenſeri ſimilia. Ita ipſemet Bald. *in l. 2. in 2. notabili* dicit: Quæ ſententia ſi eſt vera, ut ſcilicet ſubſtantialis forma ſit pro emphyteuſi, primo dari pretium, deinde annuam penſionem. Sequitur hodie perpaucos eſſe emphyteutas, præſertim in Germania, ubi fere pretium conſtituitur nullum, ſed tantummodo annua penſio, ſed eo major ut penſio videatur æqualior pretio. Et certe multum refert, an illa forma ſit ſubſtantialis vel non. Si eſt: Ergo omiſſa facit contractum degenerare in aliud genus contractus, & fortaſſe fieri contractum innominatum, do ut des. Ex quo etiam alia atque alia actio ſequitur, non autem actio ex condictione *l. 1 infr. eod.* Quia non eſt emphyteuticus contractus propter omiſſionem formæ: tamen Odofredus, quem ſequitur Cynus, Bald. Bart. Angel. Jaſ. & omnes Canoniſtæ *in dict. c. fin. extra de locat.* dicit illam formam non ſubſtantialem, id eſt, poſſe contractum emphyteuticum celebrari, etiamſi omittatur pretium. Quæ opinio videtur eſſe vera, niſi malimus utramque opinionem conjungere, & dicere eſſe geminam formam. poſſe enim pretium conſtitui in emphyteuſi, & vocatur contractus onerosus, vel etiam poteſt omitti pretium & tantùm conſtitui annua penſio, & dicitur contractus lucrativus, ut per Bartol. pulchrè *in l. ſi mihi Titio, in fin. ff. de verb. ſignific.* Ita ut formam pacta contrahentium darent nulla alia forma à lege definita. Et quia diximus contractum emphyteuticum habere quædam inſignia locationis & venditionis, *d. §. adeo*, quæ fortaſſis in cauſa fuit cur Canoniſtæ materiam iſtam tractant ſub tit. *de locat.* tamen interim ſciendum plurimas eſſe inter illos contractus differentias, quemadmodum gloſſ. 2. 3. *infra leg. 1.* Item gloſſ. *in verb.* alienationis. Sed ut ordine explicemus rem, primò videndum eſt quibus modis differat à locato, & quamvis ideò allegatas differentias ponat, item gloſſ. *in d. §. adeo.* ſeptem ponat: alii autem Doctores aliàs. Vos autem breviter dicite differre primum contractum emphyteuticum à locato, in eo quod in contractu emphyteutico transfertur dominium ſaltem utile, ob id conſtituitur etiam jus quoddam emphyteutæ in re emphyteutica, & porrò fit poſſeſſor rei exemplo fructuarii, *l. 1. ff. ſi ager emphyteut. l. naturaliter, ff. de acquir. poſſeſſ.* Quæ autem non ſunt in locatione; quia illa non transfert dominium, *l. non ſolet, ff. locati.* nec etiam facit conductorem poſſeſſorem. Quia locator nihilominus dicitur poſſidere per conductionem vel inhabitationem, *l. 1. infra communia de uſucapion.* Ubi videmus non ſatis rectè gl. tres differentias feciſſe, cum ea re ipſa tantùm ſit una, quæ tamen una producit multos effectus. Illud autem jus, quod habet emphyteuta in re emphyteutica, operatur ut emphyteutæ habeant etiam actiones utiles ad rem emphyteuticam recuperandam, in quibus actionibus præfertur & vero & directo domino. Quæ omnia habent locum in conductore, quia is nullas actiones habeat. l. *cum plures, §. meſſem, ff. locati, l. ſi opes, §. item conſtat, ff. de fructib.* Sed dicet aliquis: numquid locatio etiam ad longum tempus vel perpetuo eamdem operationem habet, quam contractus emphyteuticus, quia ille etiam facit utile dominium, facit jus in re, facit aliquem poſſeſſorem per ea, quæ ſunt dicta ſupra in tit. proximo. vide Topic Everhard. *in loco à feudo ad emphyteuſim prope finem.* Sex ſunt contractus in quibus tranſit utile dominium: Quid ergo dicis hic materia differre contractum emphyteuticum à locato? Certe hoc argumento motus eſt Cynus, quem ſequitur Alb. de Roſat. Joan. Faber. hic, ut etiam alii, & putant gloſſ. hic male loqui, in hoc conſentientes, quod contractus emphyteuticus nullo modo differat à locationis perpetuæ contractu. Ergo ſecundùm eorum ſententiam gloſſ. non poteſt ſalvari, niſi limitaretur, ſcilicet, quod contractus emphyteuticus eo quod transfert dominium utile, differat quidem à locatione non omni generaliter, ſed tantùm à locatione temporali, id eſt, quæ ſit ad paucos annos. nam illa non transfert dominium, non dat jus in re, non facit aliquem poſſeſſorem, & quod hoc ſit verum emphyteuticum contractum à locatione non differre, habemus gloſſ. expreſſam *in leg. final. Cod. de locat. prædior. civil. libr. 10. in verb.* retrahendum. per quæ infert Fulgoſ. *in conſil. 23.* quid ſi illi duo contractus ſint per omnia ſimiles. Ergo inquit, pœna conſtituta *leg. 2. & fin. infra eodem*, de emphyteuta alienante emphyteuſim ſine conſenſu domini, habebit etiam locum in conductore perpetuo, quod eſt valde notandum, quod tamen ego non auſim probare propter vulgata jura, quæ prohibent extenſionem jurium pœnalium & diverſorum; tamen poſito quod illi duo contractus ſint ſimiles, poſſet dubitari quo pacto poſſet cognoſci, utrum eſſet facta locatio vel emptio, cum negari non poſſit pro varietate caſuum alias atque alias actiones oriri, atque aliud pro forma requiri? Ad hoc Bald. *in cap. literas, extra de dilat.* reſpondet, ſcilicet inſpiciendum eſſe qualitatem penſionis. Si enim penſio ſit modica, tum præſumendum eſſe contractum emphyteuticum: ſi autem magna & fortaſſe inita à ratione fructuum percipiendorum, quod ſic tunc præſumendum eſſe locationem; allegat ad hoc gloſſ. ſingularem *in leg. prima, §. 1. ff. de ſuperficieb.* Secundò differunt illi duo contractus in ratione penſionis ſolvendæ: quia in locatione datur merces pecuniæ numeratæ, *leg. ſi convenerit, in fine, ff. commun. dividund. dict. leg. 1. §. ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* In contractu autem emphyteutico pro penſione non tantùm pecunia, ſed etiam alia ſpecies poſſet ſolvi, per gloſſ. *in dict. §. adeo.* Tertiò differunt, quia contractus emphyteuticus tantùm poteſt fieri in re immobili, *leg. privata, & quæ ibi notantur, Cod. de excuſation. minor. lib. 10.* Cum interim locatio fiat rerum mobilium & rerum immobilium. Quartò differunt, quod loca-

Marginal notes (left column): L. 2. Cod. de reſcindenda vendit. quando locum habeat. & in quibus contractib. — Subſtantialis forma. — Emphyteuſis ſine pretio. — Differt emphyteuſis à locato.

Marginal notes (right column): Conductor nullas habet actiones. — Quæſtio — Reſponſ. — Alia quæſt. — Reſp. — Alia quæſt. — Reſponſ. — Differentiæ.

tio poſſit eſſe temporalis vel perpetua, ut paulo ante diximus. Emphyteuticus autem contractus ſemper ſit perpetuus. Sic alias differentias poterit curioſus lector *in verb.* alienationis, invenire. Unam tamen extra gloſſ. præcipuam & in practica utilem nota, quam hic Bald. etiam pro quadam differentia citat, ſcilicet, quòd impenſæ qualeſcumque ſint, ſive neceſſariæ, ſive utiles, ſive magnæ, ſive parvæ, fiant ab ipſo emphyteuta circa rem emphyteuticam, *leg. 2. Cod. eodem.* Cùm interim ad conductorem nonniſi modicæ pertineant, etſi paulo majores ſumptus fecerit, poteſt vel computare penſionem, vel poteſt repetere, *leg. dominus horreorum, §. 1. in princip. & ibi gloſſ. & Bartol. ff. locati.* Unde ſi eſſet ſervanda via juxta domum, aut eſſent purgandæ cloacæ, vel alia ſimilia facienda, conductor haud dubiè non teneretur: tamen ſi quid ſimilium fieret à conductore uſus ſui gratiâ, & qui tantiſper durarent, donec duraret conductio, certe illos ſumptus non poteſt imputare domino, *leg. argum. l. divortio, §. impendit, cum l. ſeq. ff. ſolut. matrimon. leg. in rebus, §. poſſunt, ff. commodati, & pulchre Bartol. in l. impenſæ, ff. de impenſis.* Ex quo etiam infero ad nulla onera matrimonialia teneri conductorem, cùm interim teneatur emphyteuta de omnibus, ut ad Steuram collectam, & ſi quæ ſunt ſimilia, quæ debent fiſco ſolvi, *leg. ſi pendentes, 27. §. ſi quid cloacarij, 3. ff. de uſufruct. leg. ædiles, ff. de via publica.* Diximus quomodo & quibus modis contractus emphyteuticus differat à locatione, & quia text. *dict. l. 1.* eumdem contractum emphyteuticum à contractu alienationis, accipiendo alienationem propriè & ſtrictè pro venditione, ut *l. alienatum, in princip. ff. de verbor. obligat.* ſumit: non autem accipiendo alienationem large, quemadmodùm ſumit *l. final. Cod. de rebus alien. non alienand.* Quia large accipiendo alienationem, contractus emphyteuticus non differt ab alienatione, & certe differt contractus emphyteuticus à venditione. Primò in forma contrahendi. Nam ut ſcimus in venditione pro ſubſtantia requiritur pretium idque pecuniæ numeratæ, *leg. empti fidem, Cod. de contrahend. emption. §. pretium, & §. ſeq. Inſtitut. de emption.* ita ut illud pretium pecuniæ ſit proportionatum vel æquale rei venditæ, ut per ea quæ notantur & ſcribuntur *in leg. 2. Cod. de reſcind. vendit.* Quæ omnia non fiunt in contractu emphyteutico. Primò enim non requiritur ut ſit pretium numeratæ pecuniæ, quia etiam ſpecies poteſt ſolvi, ut tot modii frumenti, tot dolia vini, tot capones, ut ſæpe fit in emphyteuſi eccleſiaſtica, ubi ſæpe datur emphyteuſis ut aliquis ferat crucem in circuitionibus: nec etiam requiritur quod pretium in contractu emphyteutico ſolvendum ſit proportionatum vel æquale rei emphyteuticæ. Secundò differt à venditione contractus noſter, quia in venditione conſtituitur certum pretium ſemel; quamvis nonnumquam ſolvatur particulatim; ut annua, bima, trima die: in contractu autem emphyteutico non conſtituitur pretium ſemel, ſed in ſingulos annos, ut gloſſ. noſtra *in verb.* alienationis, dicit, in quo ſane omnino convenit cum locatione, ut etiam ſupra diximus. & tamen Bartol. *hic in leg. prima*, putant illam differentiam ſummopere notandam ad cognoſcendum qualiſcumque ſit contractus, & deinde ad judicandum quid ſit de natura ejus contractus. Finge enim: quidam publicanus emit vectigal, vel pedagium, ut vocamus, ad decem annos. Certe plurimùm erit ſcire, quando conſtituatur pretium, an ſemel, ut dicendo, dabo pro vectigali pro decem annis 1000. florenos. Quia ſi pretium à ſe eſt ſemel conſtitutum omnium decem annorum, certe erit emptio & venditio. Si autem dixiſſet: Emo vectigal pro decem annis, & ſingulis annis volo ſolvere 100. florenos; certe hic non eſſet emptio & venditio, ſed locatio longi temporis. Sed quæres; quæ eſt utilitas hoc ſcire? certe maxima erit, quia contractus cognoſcitur penes effectus ſuos, *leg. 1. § ſtipulatio, ff. de uſur.* Ergo ſi erit emptio, omne periculum pertinebit ad emptorem: Si autem locatio, non omne periculum ad conductorem pertinebit: primo caſu in ſterilitate; quia non eſſet frequentia commercii. Hic certè propter ſterilitatem & ſolum caſum fortuitum hoſtilitatis deberet fieri remiſſio conductori, *l. exceptio, Cod. ſupr. titul. proximo.* Quæ non fieret ſi eſſet facta venditio propter rationem, quam mox audiemus. Sed adhuc inſtabit: numquid contractus etiam cognoſcuntur per verba quæ uſurpant contrahentes. Unde habemus gloſſ. ſingularem *in leg. cum dotem, Cod. de jure dotium.* Quod quandocumque in contractu fiat mentio pretii, quod tunc ſit præſumendum eſſe contractum emptionis & venditionis, ſed dixiſti, ſi pretium conſtituatur in ſingulos annos, non eſſe venditionem, ſed vel locationem vel contractum emphyteuticum. Quid ergo fiat de iſta gloſſ. quæ communiter pro ſingulari habetur, & tenetur. Per quam motus eſt etiam Bald. *in leg. qui ſe patris, in col. 10. infra, unde liberi.* ut dixerit præclarè. Quia ſi princeps accipit pretium pro fundo, licet dicatur deinde in inſtrumento inveſtituræ, feudum conceſſum eſſe vel donatum, ut eſt peculiaris forma feudi, tamen nihilominus propter interventum pretii non ſit contractus feudalis, quod annumeratur beneficio donationis, ſed ſit contractus emptionis. Unde correlativè ſequitur: Si eſt contractus emptionis, ergo eſt contractus irrevocabilis, & princeps non poteſt ex ulla cauſa revocare feudum. Item ſequitur quod ille accipiens feudum, non tenetur etiam jurare domino fidelitatem, quod notandum eſt plurimum ad feuda Germanica. Nam illa fere omnia hodie non habent veram naturam feudorum, quia ex magna parte dantur propter pretium. Ideo rationes, conſtitutiones & regulæ feudales non poſſunt habere locum in illis, quia feudalia jura ſint ſcripta de his feudis, quæ dantur in beneficium, id eſt, ut definitio feudi loquitur, quæ adferunt accipienti gaudium. Et ut uno verbo abſolvamus, quamvis verum ſit, quod vulgò dicitur, pretia mentionem inducere præſumptionum venditionis, tamen hoc fallit in caſu inſigni & quotidiano, quando pretium eſſet diviſum in ſingulos annos, per hanc gloſſ, & Bart. *in d. l. 1. Cod. eod.* Tertiò differt contractus emphyteuticus à venditione, quia per venditionem transfertur omne jus ſimul atque dominium in emptorem directum eſt utile, *§. per traditionem, Inſtitut. de rer. diviſ.* quod non fit per contractum emphyteuticum, quia ibi tantummodò transfertur dominium utile, & retinetur directum, id eſt, proprietas eadem, ut ne quidem dominus emphyteuſeos deſinat poſſidere ſaltem civiliter, ut *l. 2. & fin. & multis locis* concedens emphyteuſin dicitur dominus. Ex quo ſequuntur multi præclari effectus, qui & ipſi pro differentiis à venditione ac aliis contractibus poſſent adſignari. Nam quia per contractum emphyteuticum non transfertur dominium directum. Ideò ſæpe fit, ut illud directum, id eſt, valentius dominium auferat imbecilius dominium utile, ita ut rurſus coaleſcant, quod non fit in venditione ſemel facta. Exemplum eſt, ſi vendatur emphyteuſis ſine voluntate domini, ut *l. fin. C. eod.* dicemus. Item ſi non ſolvatur penſio vel canon certo tempore. Item ſi non ſolvantur pacta quæ in ejuſmodi contractum veniunt, per *l. 1. C. eod.* Item ſequitur alius effectus, nam in venditione perfecta transfertur omne commodum & incommodum in emptorem, *l. 1. C. de per. & commod. rei vend.* non diſtinguendo an periculum vel commodum in parte rei emptæ, vel in tota re empta accidat. *§ cum autem, inſt. de empt.* quod certè in emphyteuta non fit, nam periculum varie conſideratur in ejuſmodi contractu: ſi enim pars rei emphyteuticæ pereat, damnum pertinebit ad emphyteutam, id eſt, propter illum ca-

Emphyteuſis perpetua.

Ab alienatione.

Differt à venditione

Utilitas diſcriminis hujus.

Quæſtio.

Feuda empta non tenentur fidelitate.

Ergo non ſunt feuda propria.

Reſponſ.

III. Differt

Utilitas diſcriminis

Dominium directum trahit ad ſe utile legitimâ ratione.

ſum, nihilominus cogatur ſolvere integram penſionem. Totius autem rei interitus pertinet ad dominum : quia tunc à penſione liberatur emphyteuta, ut eſt textus pulcher, *in d. leg.* 1. *Codic. eod.* & hoc quod noſtri duobus rithmis complexi ſunt, dicentes :

Si perit res tota, liberatur Emphyteuta.
Sive vero pro parte, nulla liberabitur arte.

L. 1. *C. de jure emphyt.* Unde ſi do domum vel fundum hoſpitali, ut me alat ad dies vitæ meæ, licet illa domus pereat, tamen quia habet ſpeciem venditionis, aut ſaltem contractus illius nominati, regulandus eſt ſecundum naturam emptionis, cui eſt ſimilis *l.* 1 *§. ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* Non ergo obſtante interitu cogetur hoſpitale me alere, quia omna periculum intelligitur transfuſum in ipſum. Et dicitur vulgo ejus eſſe periculum, cujus ſit res, ut hic per Cyn. *in col.* 3. quod tamen non fieret, ſi fundus eſſet datus in emphyteuſin. & fundus periret. nam tunc hoſpitale liberaretur ab alimentis, per ea quæ jam diximus, cum interitu totius rei liberetur emphyteuta, quod ſanè rectè eſt intelligendum, ſi nil remaneat de domo vel area. nam ſi area remaneat, domo aut diruta vel combuſta. Quia area dicitur potiſſima pars domûs, *l. qui res. §. aream, ff. de Salvian. edicto.* Quæ pars cum adhuc ſuperſit, de domo nulla remiſſio fieret emphyteutæ. Et quia diximus emphyteutam liberari ſi tota res pereat : teneri autem, ſi pars tantummodo pereat, dubitari poſſet, quid nomine partis intelligendum eſſet ; Martinus gloſſator, ut eum citat gl. penult. dixit, medietatem partis nomine contineri, allegat *l. nomen filiorum, §. portionis, ff. de verbor. ſignificat. l. neceſſaria, ff. de uſufruct.* Quæ ſententia ſi vera hoc vellet, quod ſi ultra dimidiam partem emphyteuſis periret, tunc demum emphyteuta inciperet nonnihil detrahere penſionis. Sed hæc opinio communiter reprobatur. Ad jura autem, quæ Martinus producit, eſt reſpondendum quod intelligantur vera in caſu dubio, ſcilicet, quando eſſet dictum indeterminatè partem debere alicui. Aliud autem ſit juris in caſu non dubio, ut nos hic ſcimus per ea quæ mox dicemus. Bartol. ergo cùm non videret, quo ſe verteret, cenſuit partem eſſe intelligendam eam, quæ tantùm fructum annuum daret, ut ex iis poſſet penſio ſolvi. Nam, inquit, ſi tanta portio ſuperſit ex clade vel interitu emphyteuſis, ut poſſit tantum fructuum colligi, quod ſufficiant ad penſionem ſolvendam, tunc adhuc tenetur emphyteuta ad ſuam penſionem, ſi emphyteuſis eſſet adeo minuta clade, ut portio reliqua non tantum fructuum daret annuo, quod ad penſionem ſufficerent, tunc putat penſionem eſſe dimidiendam. & illud damnum pertinere ad dominum. Quæ ſanè ſententia videtur habere æquitatem, tamen cum non ſit noſtrum, pro cujuſvis ſententia dicere eſſe æquum aut iniquum contra regulam juris, & quia Bart. ſine lege loquitur, & ob id reprehenditur per Salic. & Albert. *in d. c. fin. extra locati.* ideo ab ejus ſententia recedimus. Supererit ergo tertia opinio Bulgari, quæ tenetur communiter & nota iſta generaliter, quod omne damnum ſit emphyteutæ, ut ſemper cogatur penſionem ſolvere, quantulacumque demum portio rei emphyteuticæ ſuperſit. Quam etiam opinionem gl. hic ſequitur per textum. ſi rectè ponderatur, clarum hic. Nam dicit, ſi tanta clades emerſerit quæ rem emphyteuticam perimat, ubi perpendendum eſt verb. *Penitus*, vel *Prorſus*, tunc damnum ſit domini : cùm verò particulare damnum incidat emphyteutæ. Quo loco videmus Imperatorem uſurpaſſe dictionem adverſativam *vero.* cujus natura eſt, ut ſemper prioribus adverſetur in jure facto, ut gl. *in verb.* particulare, dicit, cujus natura eſt complecti omni priori caſui adverſa, & idem ſequitur gl. *in d. §. adeo, & gl. in d. c. fin.* Si ergo per portionem tantùm ſignificaretur dimidia pars, ut voluit Martinus, vel etiam talis, quæ adhuc ſufficiat pro penſione ſolvenda, ut voluit Bartol. tunc certè daretur caſus, qui non eſſet comprehenſus ſub illis omnibus ſpeciebus, quod eſt contra naturam adverſativæ dictionis, quia poſſet fieri quod emphyteuſis ad quamdam minimam partem redigeretur, cujus fructus non ſufficeret ad penſionem annuam & cùm negari non poteſt eſſe emphyteuticum contractum. Ideo generaliter eſt intelligendus textus, quod quantulacumque portio ſuperſit, ſemper emphyteutam cogi ad penſionem ſolvendam. Sed tunc oppones *d. l.* 2. *C. de alluvion. & palud.* ubi habemus expreſſum textum, quod tributa, quæ debentur Reipublicæ pro vel auctione vel diminutione fundorum. ut quia Nilus inundavit fundum, debet etiam augeri vel imminui portio tributorum. Quid ergo dicis, ex illo detrimento rei emphyteuticæ non fieri diminutionem penſionis vel canonis? Gloſſ. *in dict. verb.* particulare, *in fine*, hâc lege contrarium adducit, ſed reſpondet ſpeciale eſſe in caſu juris emphyteutici, ut ibi augmentum vel diminutio non attendatur ; ſemper enim cogatur emphyteuta eumdem Canonem ſolvere, quod ſecùs eſt in tributis, quæ Reipublicæ ſolvuntur, ſed non adducit cauſam & rationem ſpecialitatis. Scimus vulgatum eſſe in jure communi, ut dicamus eum, qui dicit ſpeciale eſſe aliquid, non adducta ratione ſpecialitatis, petere ſubterfugium miſerorum. Ideo vos dicite eſſe magnam rationem diverſitatis. Nam tributa quæ ſolvuntur fiſco, non ideo ſolvuntur, quod præceſſerit contractus aliquis, ut quod ſit obligatio perſonalis inter fiſcum & ſolventem tributa, ſed ideo ſolvat, quia eſt poſſeſſor, & ſic quoniam debet res ipſa tributum, ut natam actionem habeat fiſcus contra poſſeſſorem, ſed in noſtro caſu inter emphyteutam & dominum quoad ſolutionem penſionis præceſſit contractus quidam, & eſt ille vendens Canonem obligatus perſonaliter & in genere. Unde ſuccedit regula : quod debitor generis non liberatur, etiamſi ſpecies pereat, *l. incendium, C. ſi cert. petat, leg. quod te mihi, & pulchrè Bart. ff. eod.* Sed urgebis adhuc : quid autem, inquies, fiet de illa communi theorica, qua dicitur, idem juris eſſe partis quoad partem, quod ſit totius quoad totum, & notatur *in l. quæ de tota, ff. de rei vendicat, leg. qui ſcit, ff. de uſufruct.* Sed certum eſt, quod ſi tota emphyteuſis pereat, liberatur emphyteuta a tota penſione. Ergo ſi pars pereat, debet eadem ratione emphyteuta liberari à parte penſionis? Cynus hic *in* 2. *col.* dicit hanc theoricam eſſe brocardicam, quæ ſanè nonnullos movet, ut dicant, ſi damnum accederet in parte rei emphyteuticæ quod etiam pars eſſet remittenda, tamen errant, ut jam diximus, & ad theoricam eſt reſpondendum, quod ſit vera, quando ſit eadem res in parte, quæ ſit in toto : ſed hic ſit diverſa ratio, quando intereat pars vel tota res, quæ diverſitas ex eo patet, quia quando tota res perit, ibi amplius non eſt ſpecies ulla reliqua fructuum. Non ergo mirum, ſi & tota penſio remittatur. Si autem pars aliqua adhuc ſuperſit, quantulacumque illa ſit, licet in præſentia non ſufficiat penſioni fortaſſis ſolvendæ, tamen adhuc nonnulla poſſet aliquo caſu fieri, ut fructus ſint ſufficientes futuri ad ſolutionem. Ideo lex ſtatuit ut illa parte qualicumque ſuperſtite propter ſpem futuri augmenti non liberetur emphyteuta ab integra penſione. Et ut exemplo res declaretur : poteſt enim fieri ut in parte illa qualicumque inveniatur theſaurus, qui theſaurus licet regulariter ad dominos utiles non pertineat, quia theſaurus non computatur eſſe in fructibus, *l. divortio, §. ſi fundum, ff. ſoluto matrimon.* tamen vel ideò dimidia pars emphyteutæ cedat, quia ipſe inveniſſet, *§. Theſaurus, Inſtitut. de rerum diviſ.* & ut iſtam rem finiamus quæ diximus propter acceſſionem vel diminutionem ſeu detrimentum rei emphyteuticæ, vel etiam propter ſpecialitatem non fieri remiſſionem emphyteutæ, ut eſt communis obſervantia omnium Doctorum, tamen hoc

Area principalis pars domûs.

Quæſtio.

Errat Martinus Gloſſator.

Reſponſ.

Textus l. [illegible] ſi particular.

Objectio

Reſponſ.

Nos probamus ſpecialitatem

Concluſio

Debitor generis non abſolvitur propter interitum ſpeciei

Quæſt.

A toto ad partem.

Reſp.

Hæc [illegible]

hoc dicitur intelligi de ea emphyteuſi quæ habet veram naturam & formam emphyteuſis, id eſt, quando datur aliquid modici annui magis in recognitionem dominii, quam ut illa penſio detur pro modo fructuum percipiendorum; tamen ſi daretur res emphyteutica, ut fit paſſim hodie per Germaniam, non pro modica annua, ſed pro magna quantitate, quæ fortaſſis eſſet attemperata fructibus, tunc certe, quia contractus magis videtur ſapere naturam locationis, vel ut concedamus eſſe contractum emphyteuticum, tamen quia per omnia ſimilis eſt locationi, ideò ut perinde in locatione propter ſterilitatem, propter bella & alios caſus fortuitos dabatur remiſſio conductori; ſic etiam in iſto caſu debetur remiſſio emphyteutæ, per quæ limitantur omnia jura & dicta Doctorum, quibus dicunt generaliter emphyteutæ non deberi remiſſionem propter interitum partis, aut propter ſterilitatem, perinde ut ſuprà diximus de feudis. Ut verò diximus penſionem non imminui emphyteutæ, licet magna pars rei emphyteuticæ pereat, aliqua tamen ſuperſtite: ſic è diverſo dicendum eſt propter augmentum rei emphyteuticæ non augeri penſionem, ut ſit eadem diſciplina contrariorum, & quod juris ſit in diminutione rei emphyteuticæ, idem juris ſit augmento, *vulgata l. ſecundùm naturam, ff. de regul. jur.* Quod tamen gl. fin. *in l.* 1. reſtringit ad argumentum latens, id eſt, quod per alluvionem creſcit, quia de eo non eſt dubium, quin redeat ad emphyteuſin, tamen ob id non augetur penſio, §. *præterea Inſtitut. de rerum diviſ.* Quod tamen putat gl. aliud eſſe in augmento præterito, id eſt, ſeparato uſu, argumento tali, quia videmus uſufructuariis accedere latentia augmenta: non autem non latentia per l. *ita ſi fundum*, §. *etiamſi, ff. de uſufruct.* Qui textus ſanè nihil facit contra nos: nam eſt magna differentia inter emphyteutam & uſufructuarium. Nam licet uterque habeat in re jus, tamen illud in uſufructu eſt fragile & temporale: finitur enim morte uſufructuarii, ut paſſim in tit. *quibus modis, uſufruct amittat.* in emphyteuſi autem eſt perpetuum, & etiam tranſmittitur ad hæredes. Igitur gloſſ. quæ hìc nititur comparatione uſuſfructûs & emphyteuſis, communiter reprobatur. Unde nullâ diſtinctione factâ inter augmentum apparens & latens, generaliter dicendum quòd qualecumque augmentum accedat rei emphyteuticæ, tamen propter hoc debeat augeri penſio. De quo remitto vos ad Speculator. *in tit. noſtro, verſ.* 136. Occaſione autem iſtorum, quæ de augmento & detrimento rei emphyteuticæ diximus, monent hìc Doctores quanto tempore, quo tales res emphyteuticæ occupentur ab hoſtibus, cogantur emphyteutæ nihilominus ſolvere penſionem. Jaſ. *in col.* 17 hìc dicit quæſtionem eſſe plenam dubitationis, & in ea reperit tot ſententias quot capita. Eſt autem quaſi ſtatus in eo, an ſi res occupetur ab hoſtibus, vel ſi tempore belli non poſſit poſſideri res emphyteutica, dicatur inferri damnum particulare vel totale: nam ſi partiale infertur, habent locum ea quæ diximus, quòd amiſſione partis non minuatur penſio, & certè quia per hujuſmodi occupationem hoſtilem tantummodò percipiuntur fructus, ut palàm eſt, fructus ſunt tantùm pars rei, *l. fructus vendunt. ff. de rei vend.* Ideò fuerunt nonnulli qui occupationem illam hoſtilem interpretarētur tantum partiale damnum, itaut non imminuatur penſio. In qua ſentētia eſt Alberic. de Roſato, tamen communis ſententia eſt approbata, quod per bellum vel guerram, ut noſtri loquuntur, quà occupantur res emphyteuticæ, liberatur à penſione omninò, & ſic habent occupationem hoſtilem pro interitu rei totius, & nituntur ſanè pulchrâ ratione, qua certum eſt quòd ſi flumine eſſet occupata res emphyteutica, quod tunc diceretur res periiſſe, *l.* 3. §. *Labeo, l. qui univerſitas, §. item quod à mari, ff. de acquir. poſſeſſ. l. fi. in venditione, in fine, ff. de pericul. & commod. rei vendit.* & ſic penſio deberetur nulla. Ergo eadem ratione ſi propter bellum vel aliam ejuſmodi cauſam non poſſet emphyteutica res poſſideri, diceretur quoque periiſſe, quia lex purificat inundationem incurſioni hoſtili, *l. cùm anus*, §. *fin. ff. de bon. authorit. judic poſſid.* & firmatur etiam ratione quâ dicimus eam rem periiſſe, ad quam nullam habemus actionem, ut eſt in regula tradita in l. *Labeo*, §. *fin. ff. de verbor. ſignificat.* ſed occupatâ re per incurſionem hoſtilem nulla actio ſupereſt, ut eſt certum. Et hanc ſententiam ſequitur hìc Cynus, quæ tamen fuit anteà Jacobin. de Aren. ſed an ſit verè generaliter & ſine diſtinctione non credo. Ideò Angel. hìc adjicit micam ſalis, & dicit ea jam dicta de incurſione hoſtili, ut res intelligatur periiſſe, accipienda eſſe de eo bello, quod movet Imperator. Nam tunc res captæ fiunt occupantium, homines fiunt ſervi, itaut tollatur omnis actio. Si autem inferior à principe ſine authoritate principis moveret bellum, certè res non fiunt capientium, & ſic ſupereſſet actio ſemper ad recuperandum. Ideò re non penitùs perditâ, cogeretur emphyteuta adhuc ſolvere Canonem, & addit Angelus quòd niſi ſolveret emphyteuta Canonem in caſu quo infertur occupaſſe rem emphyteuticam, quod non ſecùs caderet à ſuo jure, quam ſi rebus pacatis, non ſolviſſet. Ultima differentia eſt contractus emphyteutici à venditione, & generaliter ab omnibus contractibus, quia reliqui contractus non requirunt pro ſubſtantia ſcripturam, quamvis ſæpè fiat de contractu, non quidem in hoc ut eſſentia contractus ex ea pendeat, ſed ut faciliùs poſſit probari contractus, & quæ pacta ſint appoſita, *l. contractus, ff. de pignorib.* tamen de contractûs emphyteutici ſubſtantia eſt ut ſcriptura interveniat, & ſimiles alii contractus, de quorum ſubſtantia eſt ſcriptura, id eſt, niſi redigatur contractus in ſcripturam, quod non valeat, etiam enumerantur in l. *pactum, quod in bona fide, C. de pactis*, per gl. ſed tamen locupletiſſimè per Joan. Andream in gl. c. 1. §. *poſtquam, in verb. in ſcriptis, de cenſib. lib.* 6. ubi 34. contractus enumerat, in quibus de neceſſitate requiritur ſcriptura, & quod ſcriptura neceſſaria ſit in contractu emphyteutico, tenet hìc Alb. de Roſat. Cyn. Salic. Jaſ. & moderni Legiſtæ, & communiter Canoniſtæ in d. c. fin. per gl. ibid. & hoc videtur probari paſſim in hoc titulo, ubi ſæpè & haud dubiè cum myſterio fit mentio inſtrumenti emphyteutici; multo autem clariùs patet ex l. 1. infra non. cùm dicit pactâ ſcripturâ interveniente in hunc contractum deducta ſervari oportere: ubi ponuntur duo ablativi abſoluti, *ſcripturâ interveniente.* Horum natura eſt inducere cauſam finalem, ut dixit Bald. in l. 1. in fin. *C. de liber. præterit.* Qui ablativi nihil diſponunt, ſed reſolvuntur in conditionem, ut eſt pulchra doctrina Bart. *in* 2. *notabili, per illum text. in l. ab emptione, ff. de pactis.* Ergo iſti duo ablativi hìc præ ſe ferunt contractum illum eſſe firmum, ſi ſcriptura intervenit, id eſt, niſi illud ſubſtantiale defuerit. Nunc ſcimus quod hæc ſit natura conditionis, quod debeat impleri præciſè, & ut noſtri loquuntur, in formam ſpecificationis per æquivalens, textus eſt in l. *qui hæredi. & pulchra l. Mævius, ff. de condition. & demonſtrat.* Ubi ſi dicat teſtator: Lego Titio fundum, ſi dederit Caio centum. Certè etiamſi cum Caio non ſit teſtamenti factio, & licet Caius nihil poſſit percipere ex teſtamento, tamen nihilominus cogitur Titius dare vel carere legato, & juvatur communi illa ſententia, quæ ſcripturam pro ſubſtantia requirit: & ratio eſt, quia contractus emphyteuticus plerumq; confertur ad tempus quod ſit exceſſivum & extrà memoriam hominum, quæ memoria cùm ſit valde labilis. *l. peregrè, ff. de acquirend. hæred.* ideo rectè requiritur ſcriptura, ad hoc ut poſſit probari ille diuturnus actus, *argum. l. cenſus, ff. de probat.* Unde Angel. hìc infert, quod emphyteutæ debeant eſſe cauti, ne omittant illa inſtrumenta emphyteuticaria. Nam ſi extent omiſſa, certè jus ipſorum

ſum, nihilominus cogatur ſolvere integram penſionem. Totius autem rei interitus pertinet ad dominum: quia tunc à penſione liberatur emphyteuta, ut eſt textus pulcher, *in d. leg.* 1. *Codic. eod.* & hoc quod noſtri duobus rithmis complexi ſunt, dicentes:

Si perit res tota, liberatur Emphyteuta.
Sive vero pro parte, nulla liberabitur arte.

L. 1. *C. de jure emphyt.* Unde ſi do domum vel fundum hoſpitali, ut me alat ad dies vitæ meæ, licet illa domus pereat, tamen quia habet ſpeciem venditionis, aut ſaltem contractus illius nominati, regulandus eſt ſecundum naturam emptionis, cui eſt ſimilis *l.* 1. §. *ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* Non ergo obſtante interitu cogetur hoſpitale me alere, quia omna periculum intelligitur transfuſum in ipſum. Et dicitur vulgo ejus eſſe periculum, cujus ſit res, ut hic per Cyn. *in col.* 3. quod tamen non fieret, ſi fundus eſſet datus in emphyteuſin. & fundus periret. nam tunc hoſpitale liberaretur ab alimentis, per ea quæ jam diximus, cum interitu totius rei liberetur emphyteuta, quod ſanè rectè eſt intelligendum, ſi nil remaneat de domo vel area. nam ſi area remaneat, domo aut diruta vel combuſta. Quia area dicitur potiſſima pars domûs, *l. qui res.* §. *aream, ff. de Salvian. edicto.* Quæ pars cum adhuc ſuperſit, de domo nulla remiſſio fieret emphyteutæ. Et quia diximus emphyteutam liberari ſi tota res pereat: teneri autem, ſi pars tantummodo pereat, dubitari poſſet, quid nomine partis intelligendum eſſet; Martinus gloſſator, ut eum citat gl. penult. dixit, medietatem partis nomine contineri, allegat *l. nomen filiorum*, §. *portionis, ff. de verbor. ſignificat. l. neceſſaria, ff. de uſufruct.* Quæ ſententia ſi vera hoc vellet, quod ſi ultra dimidiam partem emphyteuſis periret, tunc demum emphyteuta inciperet nonnihil detrahere penſionis. Sed hæc opinio communiter reprobatur. Ad jura autem, quæ Martinus producit, eſt reſpondendum quod intelligantur vera in caſu dubio, ſcilicet, quando eſſet dictum indeterminatè partem debere alicui. Aliud autem ſit juris in caſu non dubio, ut nos hic ſcimus per ea quæ mox dicemus. Bartol. ergo cùm non videret, quo ſe verteret, cenſuit partem eſſe intelligendam eam, quæ tantùm fructum annuum daret, ut ex iis poſſet penſio ſolvi. Nam, inquit, ſi tanta portio ſuperſit ex clade vel interitu emphyteuſis, ut poſſit tantum fructuum colligi, quod ſufficiant ad penſionem ſolvendam, tunc adhuc tenetur emphyteuta ad ſuam penſionem, ſi emphyteuſis eſſet adeo minuta clade, ut portio reliqua non tantum fructuum daret annuo, quod ad penſionem ſufficerent, tunc putat penſionem eſſe dimidiendam. & illud damnum pertinere ad dominum. Quæ ſanè ſententia videtur habere æquitatem, tamen cum non ſit noſtrum, pro cujuſvis ſententia dicere eſſe æquum aut iniquum contra regulam juris, & quia Bart. ſine lege loquitur, & ob id reprehenditur per Salic. & Albert. *in d. c. fin. extra locati.* ideo ab ejus ſententia recedimus. Supererit ergo tertia opinio Bulgari, quæ tenetur communiter & nota iſta generaliter, quod omne damnum ſit emphyteutæ, ut ſemper cogatur penſionem ſolvere, quantulacumque demum portio rei emphyteuticæ ſuperſit. Quam etiam opinionem gl. hic ſequitur per textum, ſi rectè ponderatur, clarum hic. Nam dicit, ſi tanta clades emerſerit quæ rem emphyteuticam perimat, ubi perpendendum eſt verb. *Penitus*, vel *Prorſus*, tunc damnum ſit domini: cùm verò particulare damnum incidat emphyteutæ. Quo loco videmus Imperatorem uſurpaſſe dictionem adverſativam *vero*, cujus natura eſt, ut ſemper prioribus adverſetur in jure facto, ut gl. *in verb.* particulare, dicit, cujus natura eſt complecti omni priori caſui adverſa, & idem ſequitur gl. *in d.* §. *adeo*, *& gl. in d. c. fin.* Si ergo per portionem tantùm ſignificaretur dimidia pars, ut voluit Martinus, vel etiam talis, quæ adhuc ſufficiat pro penſione ſolvenda, ut voluit Bartol. tunc certè daretur caſus, qui non eſſet comprehenſus ſub illis omnibus ſpeciebus, quod eſt contra naturam adverſativæ dictionis, quia poſſet fieri quod emphyteuſis ad quamdam minimam partem redigeretur, cujus fructus non ſufficeret ad penſionem annuam & cùm negari non poteſt eſſe emphyteuticum contractum. Ideo generaliter eſt intelligendus textus, quod quantulacumque portio ſuperſit, ſemper emphyteutam cogi ad penſionem ſolvendam. Sed tunc opponas *d. l.* 2. *C. de alluvion. & palud.* ubi habemus expreſſum textum, quod tributa, quæ debentur Reipublicæ pro vel auctione vel diminutione fundorum, ut quia Nilus inundavit fundum, debet etiam augeri vel imminui portio tributorum. Quid ergo dicis, ex illo detrimento rei emphyteuticæ non fieri diminutionem penſionis vel canonis? Gloſſ. *in dict. verb.* particulare, *in fine*, hâc lege contrarium adducit, ſed reſpondet ſpeciale eſſe in caſu juris emphyteutici, ut ibi augmentum vel diminutio non attendatur; ſemper enim cogatur emphyteuta eumdem Canonem ſolvere, quod ſecùs eſt in tributis, quæ Reipublicæ ſolvuntur, ſed non adducit cauſam & rationem ſpecialitatis. Scimus vulgatum eſſe in jure communi, ut dicamus eum, qui dicit ſpeciale eſſe aliquid, non adducta ratione ſpecialitatis, petere ſubterfugium miſerorum. Ideo vos dicite eſſe magnam rationem diverſitatis. Nam tributa quæ ſolvuntur fiſco, non ideo ſolvuntur, quod præceſſerit contractus aliquis, ut quod ſit obligatio perſonalis inter fiſcum & ſolventem tributa, ſed ideo ſolvat, quia eſt poſſeſſor, & ſic quoniam debet res ipſa tributum, ut natam actionem habeat fiſcus contra poſſeſſorem, ſed in noſtro caſu inter emphyteutam & dominum quoad ſolutionem penſionis præceſſit contractus quidam, & eſt ille vendens Canonem obligatus perſonaliter & in genere. Unde ſuccedit regula: quod debitor generis non liberatur, etiamſi ſpecies pereat, *l. incendium, C. ſi cert. petat, leg. quod te mihi, & pulchrè Bart. ff. eod.* Sed urgebis adhuc: quid autem, inquies, fiet de illa communi theorica, qua dicitur, idem juris eſſe partis quoad partem, quod ſit totius quoad totum, & notatur *in l. quæ de tota, ff. de rei vendicat, leg. qui ſcit, ff. de uſufruct.* Sed certum eſt, quod ſi tota emphyteuſis pereat, liberatur emphyteuta a tota penſione. Ergo ſi pars pereat, debet eadem ratione emphyteuta liberari à parte penſionis? Cynus hic *in* 2. *col.* dicit hanc theoricam eſſe brocardicam. quæ ſanè nonnullos movet, ut dicant, ſi damnum accederet in parte rei emphyteuticæ quod etiam pars eſſet remittenda, tamen errant, ut jam diximus, & ad theoricam eſt reſpondendum, quod ſit vera, quando ſit eadem res in parte, quæ ſit in toto: ſed hic ſit diverſa ratio, quando intereat pars vel tota res, quæ diverſitas ex eo patet, quia quando tota res perit, ibi amplius non eſt ſpecies ulla reliqua fructuum. Non ergo mirum, ſi & tota penſio remittatur. Si autem pars aliqua adhuc ſuperſit, quantulacumque illa ſit, licet in præſentia non ſufficiat penſioni fortaſſis ſolvendæ, tamen adhuc nonnulla poſſet aliquo caſu fieri, ut fructus ſint ſufficientes futuri ad ſolutionem. Ideo lex ſtatuit ut illa parte qualicumque ſuperſtite propter ſpem futuri augmenti non liberetur emphyteuta ab integra penſione. Et ut exemplo res declaretur: poteſt enim fieri ut in parte illa qualicumque inveniatur theſaurus, qui theſaurus licet regulariter ad dominos utiles non pertineat, quia theſaurus non computatur eſſe in fructibus, *l. divortio*, §. *ſi fundum, ff. ſoluto matrimon.* tamen vel ideò dimidia pars emphyteutæ cedat, quia ipſe inveniſſet, §. *Theſaurus*, *Inſtitut. de rerum diviſ.* & ut iſtam rem finiamus quæ diximus propter acceſſionem vel diminutionem ſeu detrimentum rei emphyteuticæ, vel etiam propter ſpecialitatem non fieri remiſſionem emphyteutæ, ut eſt communis obſervantia omnium Doctorum, tamen

hoc

Area principalis pars domûs.

Quæſtio.

Errat Martinus Gloſſator.

Reſponſ.

Textus in l. ibi verò ſi particulare.

Objectio.

Reſponſ.

Non probans ſpecialitatem.

Concluſio

Debitor in genere non abſolvitur propter interitum ſpeciei.

Quæſt.

A toto ad partem.

Reſp.

Hæc poſſibilitas ſimilis impoſſibilitati, aliàs liceret ſperare brevi thoracem futuram auream.

hoc dicitur intelligi de ea emphyteuſi quæ habet veram naturam & formam emphyteuſis, id eſt, quando datur aliquid modici annui magis in recognitionem dominii, quam ut illa penſio detur pro modo fructuum percipiendorum; tamen ſi daretur res emphyteutica, ut fit paſſim hodie per Germaniam, non pro modica annua, ſed pro magna quantitate, quæ fortaſſis eſſet attemperata fructibus, tunc certè, quia contractus magis videtur ſapere naturam locationis, vel ut concedamus eſſe contractum emphyteuticum, tamen quia per omnia ſimilis eſt locationi, ideò ut perinde in locatione propter ſterilitatem, propter bella & alios caſus fortuitos dabatur remiſſio conductori; ſic etiam in iſto caſu debetur remiſſio emphyteutæ, per quæ limitantur omnia jura & dicta Doctorum, quibus dicunt generaliter emphyteutæ non deberi remiſſionem propter interitum partis, aut propter ſterilitatem, perinde ut ſuprà diximus de feudis. Ut verò diximus penſionem non imminui emphyteutæ, licet magna pars rei emphyteuticæ pereat, aliqua tamen ſuperſtite: ſic è diverſo dicendum eſt propter augmentum rei emphyteuticæ non augeri penſionem, ut ſit eadem diſciplina contrariorum, & quod juris ſit in diminutione rei emphyteuticæ, idem juris ſit augmento, *vulgata l. ſecundùm naturam, ff. de regul. jur.* Quod tamen gl. fin. *in l. 1.* reſtringit ad argumentum latens, id eſt, quod per alluvionem creſcit, quia de eo non eſt dubium, quin redeat ad emphyteuſin, tamen ob id non augetur penſio, *§. præterea inſtitut. de rerum diviſ.* Quod tamen putat gl. aliud eſſe in augmento præterito, id eſt, ſeparato uſu, argumento tali, quia videmus uſufructuariis accedere latentia augmenta: non autem non latentia per l. *ita ſi fundum, §. etiamſi, ff. de uſufruct.* Qui textus ſanè nihil facit contra nos: nam eſt magna differentia inter emphyteutam & uſufructuarium. Nam licet uterque habeat in re jus, tamen illud in uſufructu eſt fragile & temporale: finitur enim morte uſufructuarii, ut paſſim in tit. *quibus modis, uſufruct. amittat.* in emphyteuſi autem eſt perpetuum, & etiam tranſmittitur ad hæredes. Igitur gloſſ. quæ hic nititur comparatione uſusfructûs & emphyteuſis, communiter reprobatur. Unde nullâ diſtinctione factâ inter augmentum apparens & latens, generaliter dicendum quòd qualecumque augmentum accedat rei emphyteuticæ, tamen propter hoc debeat augeri penſio. De quo remitto vos ad Speculator. *in tit. noſtro, verſ.* 136. Occaſione autem iſtorum, quæ de augmento & detrimento rei emphyteuticæ diximus, monent hic Doctores quanto tempore, quo tales res emphyteuticæ occupentur ab hoſtibus, cogantur emphyteutæ nihilominus ſolvere penſionem. Jaſ. *in col.* 17 hic dicit quæſtionem eſſe plenam dubitationis, & in ea reperit tot ſententias quot capita. Eſt autem quaſi ſtatus in eo, an ſi res occupetur ab hoſtibus, vel ſi tempore belli non poſſit poſſideri res emphyteutica, dicatur inferri damnum particulare vel totale: nam ſi partiale infertur, habent locum ea quæ diximus, quòd amiſſione partis non minuatur penſio, & certè quia per hujuſmodi occupationem hoſtilem tantummodò percipiuntur fructus, ut palàm eſt, fructus ſunt tantùm pars rei, *l. fructus vendunt. ff. de rei vend.* Ideò fuerunt nonnulli qui occupationem illam hoſtilem interpretarentur tantum partiale damnum, ita ut non imminuatur penſio. In qua ſententia eſt Alberic. de Roſato, tamen communis ſententia eſt approbata, quod per bellum vel guerram, ut noſtri loquuntur, quâ occupantur res emphyteuticæ, liberatur à penſione omninò, & ſic habent occupationem hoſtilem pro interitu rei totius, & nituntur ſanè pulchrâ ratione, qua certum eſt quòd ſi flumine eſſet occupata res emphyteutica, quod tunc diceretur res periiſſe, *l. 3. §. Labeo, l. qui univerſitas, §. item quod à mari, ff. de acquir. poſſeſſ. l. ſi. in venditione, in fine, ff. de pericul. & commod. rei vendit.* & ſic penſio deberetur nulla. Ergo eadem ratione ſi propter bellum vel aliam ejuſmodi cauſam non poſſet emphyteutica res poſſideri, diceretur quoque periiſſe, quia lex purificat inundationem incurſioni hoſtili, *l. cùm unus, §. fin. ff de bon. authorit. judic poſſid.* & firmatur etiam ratione quâ dicimus eam rem periiſſe, ad quam nullam habemus actionem, ut eſt in regula tradita in *l. Labeo, §. fin. ff. de verbor. ſignificat.* ſed occupatâ re per incurſionem hoſtilem nulla actio ſupereſt, ut eſt certum. Et hanc ſententiam ſequitur hîc Cynus, quæ tamen fuit anteà Jacobin. de Aren. ſed an ſit verè generaliter & ſine diſtinctione non credo. Ideò Angel. hîc adjicit micam ſalis, & dicit ea jam dicta de incurſione hoſtili, ut res intelligatur periiſſe, accipienda eſſe de eo bello, quod movet Imperator. Nam tunc res captæ fiunt occupantium, homines fiunt ſervi, ita ut tollatur omnis actio. Si autem inferior à principe ſine authoritate principis moveret bellum, certè res non fiunt capientium, & ſicupereſſet actio ſemper ad recuperandum. Ideò re non penitùs perditâ, cogeretur emphyteuta adhuc ſolvere Canonem, & addit Angelus quòd niſi ſolveret emphyteuta Canonem in caſu quo infertur occupaſſe rem emphyteuticam, quod non ſecùs caderet à ſuo jure, quam ſi rebus pacatis, non ſolviſſet. Ultima differentia eſt contractus emphyteutici à venditione, & generaliter ab omnibus contractibus, quia reliqui contractus non requirunt pro ſubſtantia ſcripturam, quamvis ſæpe fiat de contractu, non quidem in hoc ut eſſentia contractus ex ea pendeat, ſed ut faciliùs poſſit probari contractus, & quæ pacta ſint appoſita, *l. contractus, ff. de pignorib.* tamen de contractûs emphyteutici ſubſtantia eſt ut ſcriptura interveniat, & ſimiles alii contractus, de quorum ſubſtantia eſt ſcriptura, id eſt, niſi redigatur contractus in ſcripturam, quod non valeat, etiam enumerantur in l. *pactum, quod in bona fide, C. de pactis*, per gl. ſed tamen locupletiſſimè per Joan. Andream in gl. c. 1. §. *poſtquam, in verb. in ſcriptis, de cenſib. lib. 6.* ubi 34. contractus enumerat, in quibus de neceſſitate requiritur ſcriptura, & quod ſcriptura neceſſaria ſit in contractu emphyteutico, tenet hic Alb. de Roſat. Cyn. Salic. Jaſ. & moderni Legiſtæ, & communiter Canoniſtæ in d. c. fin. per gl. ibid. & hoc videtur probari paſſim in hoc titulo, ubi ſæpè & haud dubiè cum myſterio fit mentio inſtrumenti emphyteutici; multo autem clariùs patet ex l. 1. infra non. cùm dicit pactâ ſcripturâ interveniente in hunc contractum deducta ſervari oportere: ubi ponuntur duo ablativi abſoluti, *ſcripturâ interveniente.* Horum natura eſt inducere cauſam finalem, ut dixit Bald. in l. 1. in fin. *C. de liber. præterit.* Qui ablativi nihil diſponunt, ſed reſolvuntur in condictionem, ut eſt pulchra doctrina Bart. *in 2. notabili, per illum text. in l. ab emptione, ff. de pact.* Ergo iſti duo ablativi hîc præ ſe ferunt contractum illum eſſe firmum, ſi ſcriptura intervenit, id eſt, niſi illud ſubſtantiale defuerit. Nunc ſcimus quod hæc ſit natura conditionis, quod debeat impleri præcisè, & ut noſtri loquuntur, in formam ſpecificationis per æquivalens, textus eſt in l. *qui hæredi. & pulchra l. Mævius, ff. de condition. & demonſtrat.* Vbi ſi dicat teſtator: Lego Titio fundum, ſi dederit Caio centum. Certè etiamſi cum Caio non ſit teſtamenti factio, & licet Caius nihil poſſit percipere ex teſtamento, tamen nihilominus cogitur Titius dare vel carere legato, & juvatur communi illa ſententia, quæ ſcripturam pro ſubſtantia requirit: & ratio eſt, quia contractus emphyteuticus plerumq; confertur ad tempus quod ſit exceſſivum & extrà memoriam hominum, quæ memoria cùm ſit valde labilis. *l. peregrè, ff. de acquirend. hæred.* ideo rectè requiritur ſcriptura, ad hoc ut poſſit probari ille diuturnus actus, *argum. l. cenſus, ff. de probat.* Unde Angel. hic infert, quod emphyteutæ debeant eſſe cauti, ne omittant illa inſtrumenta emphyteuticaria. Nam ſi extent omiſſa, certè jus ipſorum

eſſet plurimùm labefactatum, *imò etiam omiſſum, niſi declarent ſe ſolviſſe Canonem per continuos annos 40. tanto enim tempore præſcribitur res emphytheutica, ut dicemus in gl. l. 2. *& ibi per Cynum, C. eod.* & hanc ſententiam etiam ego ſequar, licet multi etiam ſint, ut hîc Bartol. Angel. & reliqui, qui putant hunc contractum conſiſtere ſine ſcriptura & gl. etiam in verb. *ſcriptura*, contraria ei quæ eſt ſuprà, *in verb. alienationis*, videtur ſentire, non requiri neceſſariò ſcripturam in iſto contractu quæ multas opiniones refert. Ultimo tamen loco refert eam quæ vult quod ſine ſcriptura poſſit fieri, ſed habemus regulam, quod quemadmodum gl. multas opiniones recenſet, nullam expreſsè confirmando, quod ſemper videtur tenere, quæ ſit ultima, ita dicit gl. in l. *qui filium*, *l. Sabinus*, *ff. ad SC. Trebellian.* notat Bart. in l. *bona fides*, ff. *depoſiti*: quod alicubi notat pro eo qui legit Speculatorem, & addit Bartol. & Angel. Quod licet fortaſſis de jure ſit verius, ut ſcriptura requiratur, tamen aliud ſit conſuetudine: quod ſi eſſet verum, magni eſſet ponderis, ſed quia conſuetudo eſt facti. Præterea localis alia hic, alia alibi. Ideò admittatur probatio in contrarium, *l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo*; non obſtante quod dicitur vulgò: Doctori illuſtri & famigerato alleganti conſuetudinem, credendum eſt, ut per Bartol. & Jaſon in l. *de quibus*, ff. *de legibus*. Unde qui vellet illam opinionem tenere, quod non requiratur ſcriptura, debet reſpondere ad textum hîc. Quod licet mentionem faciat ſcripturæ, tamen non negat interim contractum ſine ſcriptura poſſe fieri, & noſtri reſpondent, imò omnes ad text. noſtrum. Sed certè reſponſio eſt frigida propter rationem quam diximus de ablativis abſolutis. Ideò tradendum puto cum textu, quod niſi ſcriptum vel inſtrumentum intervenerit illi contractui, non valere contractum. Ex his quæ jam ſint dicta facilè poteſt conjici; quibus modis contractus emphyteuticus differat à contractu feudali: nam licet Speculator *in tit. de feudo*, §. *quoniam*, *verſ.* 40. putat falsò nullam eſſe inter eos differentiam, tamen in tit. de locato, ubi ſumpſit ſibi peculiarem tractatum emphyteuſis; mutavit ſententiam, & nonnullas differẽtias inter quas aſſignat, illa eſt vel præcipua, quòd in contractu emphyteutico intercedit, vel pretium in principio, vel annua aliqua penſio, ut eſt à nobis dictum abunde. Contractus autem feudalis eſt gratuitus, id quod facilè ex definitione feudi apparet, quæ habetur *in tit. ex quib. cauſ. feud. amittat.* §. *in primo*: ubi dicitur quòd feudum ſit benevola actio, id eſt, beneficium gratuitum, quæ tribuit accipienti gaudium. Præterea quia vaſſalli perſonale aliquod obſequium præſtare dominis coguntur ad exempla libertorum, ideò fœminæ regulariter arcentur à ſucceſſione feudi, ut paulò poſt dicemus. Vnde etiam eſt quod dicit Bald. in Authent. *ſi quas actiones*, *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* quod feuda magis adhæreant perſonis quam patrimonio. Vnde in caſu quo cogeretur vaſſallus dare pretium, vel aliud onus reale ſubire, certè non tunc eſſet feudum, ſed accederet contractui locationis, ſi pecunia interveniſſet, vel ſi aliud quid interveniret pro penſione, ut quantitas frumenti vel alterius rei, tunc accederet contractui innominato. Ergo ſi aliqua controverſia circa illud prætenſum feudum oriretur, certè non eſſet decidendum ex jure feudorum. Quia non habet materiam feudi, *eo quod non ſit gratuitum, ideò etiam vaſallus non poſſet cogi pro illo prætenſo feudo jurare fidelitatem. Præterea cùm multis de cauſis feuda ſint revocabilia, ut in titul. *quibus de cauſ. feud. amittat. in uſibus feudor.* tamen ſi eſſet aliquod tale mercenarium feudum, quod ſaperet naturam venditionis, vel etiam locationis perpetuæ, ex nulla tali cauſa eſſet revocabile. Item poteſt aſſignari alia differentia, quia in contractu emphyteutico pro ſubſtantia requiritur ſcriptura ſecundùm ſententiam modernorum, quos ſumus ſecuti. In feudali autem contractu non eſt opus, ſed ſufficit feudi conceſſionem per teſtes probari, non quidem quoſvis, ſed pares curiæ, id eſt, qui ſunt convaſſalli, ut hîc pulchrè per Jaſ. & multa jura. Præterea differunt in ratione incrementi: nam circa emphyteuſin diximus contr. gl. fin. *in l. 1. C. eod.* omne incrementum rei emphyteuticæ, ſive ſit latens per alluvionem, ſive patens alio quodam caſu, ad emphyteutam & utilem dominum, pertinet ad vaſallum, at ratione feudi non pertinet, niſi latentia augmenta, ut in tit. *ſi de inveſt. tur. feud. controverſ. fuer. & ſi quis de manſo. in uſib. feud.* cùm feudat. ſeu vaſallus, ſeu qui ſit utilis dominus feudi, ut eſt emphyteuta rei emphyteuticæ, ut in tit. *de inveſtitura de re alien. fact.* §. *rei autem*, *in uſib. feudor.* Item per mortem naturalem vel civilem amittitur feudum, ut ſi fortaſſis vaſallus fiat clericus, aut intret religionem, quod tamen non eſt in re emphyteutica, quia illa tranſit ad monaſterium, vel effectus clericus hanc retineret: gl. eſt in Auth. *ingreſſi*, *C. de ſacroſanct. eccleſ.* ultimò differunt, ut præclarè Bart. in l. *jurisjurandi*, §. *ſi barbari*, *ff. de oper. libertor.* ubi pro regula tradit rectè inſpicienti: Quod in ſucceſſione & in omni controverſia rei emphyteuticæ ſequamur jus commune, quod non fit in cauſarum feudalium deciſione: Differ. à feudo.
nam illæ deciduntur ſecundùm conſuetudines, quæ quidem ſunt collocatæ in certam partem juris, ideò pater accipit emphyteuſin pro ſe & ſuis liberis. Quia de Regula.
jure communi liberorum nomine tam maſculi quàm fœminæ continentur, *l. liberorum*, *ff. de verbor. ſignific.* itaut jus civile inter maſculum & fœminam nullam differentiam habeat, *l. maximum vitium*, *C. de liber. præterit.* itaut patre defuncto æqualiter in emphyteuſi ſuccederent tam filiæ quam maſculi, quod tamen non eſt in feudis. Quia ibi eſt conſuetudo, & quoddam jus ſingulare feudale, quòd nomine liberorum vel etiam hæredum intelliguntur tantùm maſculi: quod nos dictione germanica ſignificamus, cum vocamus *Lebens Erben*, ut liquet multis titulis in jure feudali. Sequitur & ex illa doctrina Bart. quod ſi pater, qui ſic accepiſſet feudum, & ſine liberis moreretur condito teſtamento, in quo filiam aliquam inſtituerit in certa quantitate mandans ut ea ſit contenta, tametſi illa quantitas ſuperaret legitimam, tamen non obſtante teſtamento paterno adhuc poſſet illa filia petere partem in re emphytheutica, & per hoc non incideret in pœnam quam fortaſſis ſtatuiſſet pater in teſtamento, quod facere poteſt cùm dicatur voluntatem teſtatoris habere vim legis ut contra facientes puniantur amiſſione legati, quia cùm pater accipiendo pro ſe & liberis, videatur eadem opera & ſibi & omnibus liberis ſtipulatus, per l. 2. *& ibi Cynus & Doctores*, *C. de contrahend. ſtipulat.* Ergo illa emphyteuſis, mortuo patre pervenit ad liberos, tanquam æs quoddam alienum. Unde quia legata intelliguntur fieri de bonis alicujus, deducto ſemper ære alieno, *l. ſubſignatum*, §. *bona*, *l. bonorum*, *ff. de verb. ſignific.* ideò accipiet filia relictum in teſtamento tanquam ex bonis paternis, & partem rei emphyteuticæ tanquam æs alienum: in jure autem feudali ejuſmodi interpretatio non poſſet fieri ad fœminas, quia ſi accipiat pater feudum pro ſe & filiis maſculis & fœminis, cùm quamdiù fuerit maſculus, nunquam admittatur fœmina, ut in tit. *de ſucceſſ. feudi*, §. *filia verò*. Cauſam aſſignat gl. in tit. 1. *in uſibus feudor.* quia jure arcentur à feudis, cùm non poſſint juvare dominum in bellis, quæ ratio eſt ridicula. Nam poſſunt illæ fœminæ liberos maſculos gignere, ita ut ſaltem filiorum maſculorum nomine poſſint eſſe capaces feudi, quod tamen non fit. Ideò gl. iſta ad rationem miſerorum fugit & dicit, ſit pro ratione voluntas; mihi tamen videtur hæc fuiſſe ratio excluſionis fœminarum, quia per hoc conſervantur familiæ, aliàs cum fœminæ in alienas familias tranſeant, mutent nomen, domicilium, forum, & omnia pro ratione mariti, cui nubunt. Ideò ut familiæ conſerventur, voluerunt

feuda manere in agnatis. Videmus enim unà cum fœminis, ut diximus interire omnia, quæ fuit cauſa, ut Labeo Antiſtius ſororem quaſi ſeorſim natam dici putet quod eſt notandum ad privilegia quæ dantur aliquando alicui & ſuæ poſteritati, quòd non porriguntur ad eam poſteritatem quæ eſt ex filiabus ex quibus infertur corolarii loco: Quod quamvis negari non poſſit in multis eſſe magnam affinitatem contractus emphyteutici & feudorum, emphyteutica tamen omnia ex jure feudali, non poſſunt decidi: quia hoc jus eſt ſingulare, ideò non debet trahi ad conſequentiam, *l. quid verò. l. jus ſingulare*, ff. *de legibus*. Sicut è diverſo jus commune nihil facit ad deciſiones cauſarum feudalium, ſi in jure feudali inveniatur aliquid conſtitutum in ſpecie; ſin autem nihil inveniatur, tum demum ſumit ſibi jus commune poteſtatem decidendi, & valebunt omnes regulæ juris communis per *l. de quibus, & quæ ibi Doct. res, ff. de legibus*. Quod adeò eſt verum, ut etiam in jure feudali argumentum à contrario ſenſu non valeat per ea quæ hîc Jaſon per multa jura docet. Ut ergo concludamus, ſciendum eſt ultimò contractum emphyteuticum eſſe juris civilis. Eſt enim primò introductus à Zenone per l. 1. *C. eodem*. Præterea eſſe contractum ſtricti juris, per id quod traditur vulgò, quia non numeratur inter contractus bonæ fidei, §. *actionum, Inſtitut. de action*. Quæ autem actio ex eo naſcatur, in eo Doctores certant. Cynus ſequutus præceptorem ſuum Petrum de Bella, Pract. dicit dari actionem præſcriptis verbis, ſed profectò errat. Quia illa præſcriptorum verborum actio non competit niſi contractui innominato, per ea quæ diximus ſuprà, *tit. 2*. Cùm autem hic contractus ſit nominatus, quia habet elegans nomen appoſitum rei per l. *jurisgentium*, ff. *de pactis*. Ideò pro nominato contractu ei actio innominati contractûs, quæ eſt præſcriptorum verborum, competere non poteſt. Ideò communis eſt ſententia, quod datur condictio ex l. 1. *infra, eod. tit.* Cujus eſt ratio, quod videmus traditum in l. 1. ff. *de condict. ex leg*. Quod quando ex nova lege inducitur aliqua obligatio, & tamen non adjicitur in ea lege, quâ actione experiamur, tum ſemper intelligitur actionem dari condictione iſtius legis. Cum ergo nova lege Zenonis ex contractu emphyteutico ſit interdicta obligatio, & non adjicitur, quando agamus certâ conditione, ex lege agendum eſt. Hactenùs de Rubrica & lege prima.

Actio ex contractu feudi.

Sit ergo cōdictio ex lege vel actione emphyteutica.

dolus committatur in contractu bonæ fidei, ipſo jure ſit nullus contractus *l. eleganter, ff. de dolo, l. de dolo, C. eod.* Alius eſt dolus, qui vocatur reipſa dolus, id eſt, dum aliquis in contractu læditur, emit carius vel vilius, quàm oportuit. Qui dolus non eſt in univerſum prohibitus. Quia licitum eſt, ut inquit lex, contrahentibus leviter decipere: tamen ſi ſit enormis læſio, id eſt, ſi decipiatur aliquis ultra dimidium juſti pretii, tunc poteſt peti reſciſio. De qua enormi læſione & reſciſione contractus, propter eam, dicemus *in l. 2. C. eod.* Et quæ ita diximus de dolo, eadem poſſunt dici de metu. Si enim per metum aliquis cogatur rem aut emere aut vendere poteſt, per actionem *quod metus cauſa* petere contractum reſcindi, ut eſt hic *in l. 1.* caſus expreſſus; Quia, inquit textus, malæ fidei emptio eſt irrita. Sed hic advertendum eſt, quod ut diximus, non quemvis metum ſufficere ad reſcindendum contractum, ſed eum tantùm qui cadat in conſtantem virum, *l. metum, ff. quod vi metuſve cauſa.* Sic etiam non quilibet dolus ſufficit, ſed requiritur talis, qui etiam prudenti potuit imponere. Quæ eſt differentia Innocent. *in c. dilectus, extra, quod vi metuſve cauſa.* Sic etiam ſentiendum eſt de incarcerato, qui ſi contrahat cum incarcerante, & aliquo modo contractus ille vergat in commodum carcerantis, quod carceratus liber factus poteſt petere reſcindi illum contractum, ut per notat. *l. metum, ſervando 9. §. ſed licet. 2. ff. quod metus cauſ. geſt. l. nam & Servius, ff. de negot. geſt.* Cujus eſt ratio, quia ubi non eſt libertas corporis, ibidem non poteſt eſſe libertas animi, & ſic conſenſus liber, quem diximus eſſe de ſubſtantia contractuum *c. 1. extra quod vi metuſve cauſ. l. qui in carcerem, ff. quod metus cauſ. geſt.* Ultimò ratione pactorum non ſervatorum poteſt aliquando peti reſcindi contractum, ut vendo tibi domum, adjecto pacto, ut habeam jus offerendi vel jus prælationis, quod vocamus *den verſ. auf.* Tu vendis deinde domum, immemor iſtius pacti. Ego certe poſſum agere, ut contractus propter non ſervata pacta reſcindatur. De quo acturi ſumus *in l. ea conditione, Cod. eod.* & tractatur *in l. cùm te, ff. de pact. inter empt. & vendit.* Hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XLV.

Quando liceat ab emptione diſcedere.

Accedamus ad tit. *quando liceat ab emptione diſcedere*, quem gl. rectè continuat, ut etiam ſupra tit. proximo attigimus. Dictum eſt enim quando liceat ab emptione diſcedere altero contrahentium invito vel relamante; nunc autem, quando idem liceat, utraque parte volente, & quia rubrum nullam difficultatem habet, ideo accedendum eſt ad nigrum.

TITULUS XLVI.

Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.

Accedamus ad tit. *Si propter publicas penſitationes vendit. fuer. celebrat.* qui continuatur per gl. ferè in hunc modum: Cœpimus dicere quomodo fiant venditiones, & quomodo deinde reſcindantur, ſed quia fiunt nonnunquam venditiones eorum qui debent aliquid fiſco. Unde videndum eſt, ſi talis venditio fiſcalis fiat, quando teneat, aut quæ requirantur. Sunt autem publicæ penſitationes, annuæ præſtationes, quarum Aſconius Pædianus tres ſpecies facit; nam eſt canon, deinde oblatio, tertio indictio. De quibus in titul. *de indictionibus, C. lib. 10.* Accedit etiam ſupra indictum quas præſtationum ſpecies jam ſatis novimus. Et hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XLVIII.

De periculo & commodo rei venditæ.

Accedamus ad tit. *de peric. & commod. rei vend.* qui continuatur ad præcedentes, ut hic per gl. Diximus de venditionibus & emptionibus, ſed quia in his rebus aliquando nondum traditis, accidunt pericula vel incommoda, ideo nunc agatur de eo, quorum ſit commodum & periculum. Rectè autem conjunxit rubrica commodum & periculum, ut ſciamus ejuſdem eſſe periculum, cujus eſt commodum; quia hoc ſecundùm naturam eſt, *l. ſecundùm naturam, ff. de reg. jur. l. eum qui. in princ. ff. de jurejur.* Et quia tit. maximè tradit de eo commodo vel incommodo, quod accidit, dum res nondum eſt tradita emptori, tamen habetur pro tradita, id eſt, dum in venditore non eſt mora, videatur quibus modis fiat illa quaſi vel ficta traditio. Fit autem primò ſi in venditore non eſt mora in illa re tradenda, cujus eſt facta venditio. Item ſi nulla culpa vel dolus venditoris interceſſit, ut pote ſi adhibuit cuſtodiam diligentem rei, quam debet præſtare venditor, *l. cuſtodiam, ff. eod.* & talem cuſtodiam, qualem adhibet ſuis rebus propriis, ut ibidem dicitur. Item fit quaſi traditio, quando emptor rem venditam ſignificat, ut cùm vendo tibi trabes in nemore. Item habeo gregem porcorum, vendo tibi ex eo decem porcos; tu ſignas trabes, vel ſignas porcos; illa ſignatura eſt pro quaſi traditione, ita ut ſi quis furatur tales trabes aut porcos ſignatos, periculum ſit emptoris ſui, *leg. quod ſi neque, § fin. eod.* & in univerſum ſignatur operatum quaſi traditionem, & ſic tranſlationem dominii. Quod intelligo verum eſſe in rebus, quæ non conſiſtunt pondere aut menſura; nam ſi hodie convenias me, & dicam te ex illo vaſe vini velle tot omas, amphoras, vel non dicas de omis, amphoris, ſed dicas te habiturum omnia pro tot florenis, & ſignas illud vas, certè ſignatura non habetur pro traditione, quia imperfecta eſt illa venditio, niſi menſurentur illa dolia, & niſi facta ſit illa deguſtatio, quod *d. l. 2. inf. eod. & ibi gl.* verum tamen eſt ſi emeretur vas vini ſine expreſſione omarum, & deinde fieret ſignatura propter identitatem rationis. Quia non requiritur amplius menſuratio, putarem per illud ſignum traditionem eſſe factam, & ſic periculum eſſe emptoris. De quo *in l. quod ſæpe, & ibi gloſ. & Doctores in his, ff. de contrahen. empt.* Sed dubitatur etiam, cum videamus poſt perfectam venditionem regulariter periculum & commodum eſſe emptoris, an idem juris ſit in permutatione & in diviſione, & generaliter in aliis contractibus innominatis? Et certe dicendum eſt quod non. Si enim res permutata mihi pereat, imperfectus eſt contractus, quia debet fieri implementum in contractu nominato ad hoc, ut detur ex eo actio. Præterea non habet locum titulus noſter in dote, quæ eſt æſtimata, ut ſocer meus dat mihi fundum Titianum, quem æſtimant 300. flor. Cujus æſtimationis effectu, eſt, ut ſoluto matrimonio inter me & filiam ejus, ſi fundus non ſuperſit, ego tenear ad æſtimationem ejus fundi, & ſic periculum eſt meum: Quod non eſſet, ſi fundus inæſtimatus eſſet mihi in dotem datus, *l. ſi inter virum, C. de jur. dot. l. æſtimata, ff. ſolut. matrim.* Sic in re locata periculum non eſt conductoris, ſi res pereat, *leg. ſi uno §. item cum quidam, & gloſ. magna, ff. locati.* Quod intelligo, ſi abſit culpa conductoris. Sed dices, quæ eſt ratio diverſitatis inter conductorem & emptorem; etſi emptoris eſt periculum, quare non item conductoris? Baldus hic pulchrè rationem diverſitatis adſignat; quia venditiones fiunt in rebus, quæ ſunt in rerum natura,

ſic ſaltem periculum debet eſſe emptoris. Sed locatio ſit alicujus rei nondum exiſtentis in natura, ut ratione alicujus fructus vel utilitatis, quam non jam tempore locationis, ſed poſt finem locationis accepturus eſt.

TITULUS XLIX.

De actionibus empti & venditi.

ACcedamus ad tit. *de actionibus empti & vendit.* quem gl. exemplo I C. *in l. 2. §. poſt originem, ff. de origin. juris,* continuat. Nam ibi dicitur fruſtra ſcribi multa jura, niſi ſint qui jura defendant. Sic cum dicimus multa de emptione & venditione, fruſtra omnia dicerentur, niſi etiam eſſent actiones tanquam vincula & retinacula contractuum proditæ. Ideo poſt ipſum contractum venditionis, ſequitur ut videamus de actione emptionis & venditionis, id eſt, quibus contractus defendantur. Ubi ſciendum eſt actionem ex empto dari ipſi emptori ad rem emptam conſequendam, vel alia quædam neceſſaria, ut audiemus infra in formatione libelli. Actio autem ex vendito, datur venditori ad pretium, vel ad intereſſe, vel ad alia quædam. quæ licet non ſint expreſſa, tamen ultro in actione bonæ fidei veniunt conſequenda, *l. ex empto. in princ. l. Iulianus, §. ex vendito, ff. eod.* Quæ actiones ſunt bonæ fidei & perſonales, non autem rei perſecutoriæ, id eſt, ſi rem vendo, & tu pretium non ſolvis, non poſſum reali actione, id eſt, rem ipſam vendicare rurſus, ſed propter obligationem perſonalem, quæ eſt contracta inter emptorem & venditorem, poteſt agi, ut vel pretium ex parte venditoris, vel res empta ex parte emptoris tradatur, & hoc docet *l. in effectu, C. eod. tit.* Sed dices, an non hoc eſt contra legem propiietatis, *§. penult ff. de rer. ib actiom.* ubi dicitur quod res venditæ non deſinunt eſſe meæ, quamvis vendidero, niſi ære ſoluto vel fidejuſſore dato, vel aliàs ſatisfacto, ad quod etiam concordat pulcher text. & rotundus *in §. vendita, Inſtit. de rerum diviſione*: & ego maneo dominus rei, eo caſu videtur tantùm neceſſe eſſe ut detur mihi realis actio, id eſt, rei vendicatio, cum ſint omnia extrema requiſita in rei vendicatione. Ex parte enim emptoris eſt poſſeſſio, ut diximus *in rubrica de rei vendicatione.* Ad hoc eſt reſpondendum, quod per vindicationem hic transfertur dominium in emptorem. Quando autem eſt pretium ſolutum, aut aliàs ſatisfactum, vel etiam ſi eſt fides habita de pretio. Nam niſi unum ex his fiat, non transfertur dominium. Recte igitur poſſet venditor non perſonali actione ad pretium agere, ſed reali actione vendicare rem debitam. Eo autem ipſo, quo emptori trado rem ſimpliciter, nihil dicendo de ſolutione, videor ſequi ejus fidem, *Ich Vuil ihm borgen.* gl. *in d. §. fin. in verb. denunciatione, ff. de tributor. action. & gl. in d. §. vendita.* Ubi venditor probat contrarium, ſcilicet, quod dando ſimpliciter rem, non ſit ſecutus ejus fidem, quia putaverit præſentem pecuniam habere. Præterea non præſumitur ſecutus fidem alicujus qui ratione perſonæ talis eſt, ut de jure non poſſet ſequi fidem alicujus, ut eſt procurator Cæſaris, *l. 1. ff. de off. procur. Cæſar.* Item eſt procurator fiſci, quia & ipſe ſi vendit, debet præſenti pecunia vendere. Ideo dando ſimpliciter rem, nullius fidem præſumitur ſecutus, ne fiſcus per hoc damnum accipiat, *l. ſi procurat. in 2. reſponſo, ff. de jure fiſci.* Et quod de iſto dicimus. gl. ibidem extendit ad eccleſiam & ad minores ſcilicet, ſi procurator eccleſiæ venderet cum ſolemnitate rem eccleſiæ, quod non poſſet habere alicui fidem. Sic etiam eſt in perſona minorum, quia illi duo comparantur fiſco. Formabitur autem libellus in actione ex empto non in unum modum, quia ut pulchrè dicit Bart. *in l. 1. §. 1. ff. eod.* quod hujus actionis ſint duo capita: Aut enim agitur tantùm ad intereſſe, aut agitur ut res vendita tradatur. Ad intereſſe agit emptor multis modis. Primò ſi venditor aliquam ſervitutem, quæ rei venditæ ineſt, in venditione celavit, vel obligationem etiam celavit. Sic etiam quando non inveni rem aut modum ejus rei, quæ eſt mihi vendita *l. 2. in princ. cum gl. ibid. ff. eod.* Præterea & ſic formabitur his caſibus libellus: Domine judex, emi à Titio domum 100. floren. quos ei ſolvi aut (in caſu, quo non ſolviſſem) paratus ſum in continenti ſolvere, quam domum dedit mihi liberam, & inſidioſè celavit ſervitutem quam habet altius non tollendi. Ideo peto mihi eum condemnari ad intereſſe. Ita format hoc caſu libellum *in d. l. 1. §. 1. ff. eod.* Item poſſem etiam agere, ut venditor mihi exhibeat inſtrumenta quæ habet ſuper illa domo, ut cognoſcam quid juris habeat illa domus: tamen ſciendum eſt hic quod ſi venditor habeat inſtrumenta, quod non cogeretur dare emptori, ſed ſufficeret exhiberi & facere copiam deſcribendi, *l. Titius, 2. ff. eod.* & ſic pro modo caſuum emergentium ex empto aliter atque aliter agitur. Alterum caput actionis ex empto tendit principaliter ad rem, quæ eſt empta, conſequendam. Ejus autem traduntur multæ practicæ, ut per gl. *in l. 1. ff. eod.* poſſit in libello formari ſimpliciter, ut res empta traderetur hoc modo: Emi à Titio equum pro quo ſolvi decem floren. vel ſum paratus eos ſolvere: ipſe autem recuſat equum, ideo peto eum condemnari judicialiter ad eum mihi tradendum. Quæ eſt tolerabilis practica circa emptorem; tamen ſi judex videret actorem uti iſto modo libellandi, deberet interrogare ante ſententiam venditorem, an vellet rem tradere, vel an poſſet tradere; nam ſi intelligeret aut venditorem nolle, aut non poſſe rem tradere, tum in ſententia definitiva condemnabit ipſum non ad rem tradendam, ſed ad intereſſe, & hoc videtur innuere textus *in l. ſi traditio, C. eod.* Quam practicam Bart. etiam hic approbat. Nec obſtabunt tamen ea, quæ nonnulli putant ſcilicet eſſe abſurdum, ſi ſententia non ſit conformis libello contra *l. ut fundus, 28. ff. communi dividundo,* contra *c. licet doli, extra de ſimonia,* ubi dictum oportere ſententiam eſſe conformem libello. Hic autem fit magna difformitas, quòd ad aliud ſit actum, ſcilicet ad rem tradendam, ad aliud deinde lata ſententia, id eſt, ad intereſſe? Ad hoc reſpondet Bartolus præclarè *in dict. l. prima, ff. de action. empt. numero 5. & 6* per diſtinctionem, & addit, quod intereſſe non dicatur aliud à re, ſed idem eſſe cum re. idque probat in ſimili; nam quando principalis aliquis promittat factum, poteſt fieri ut fidejuſſor ejus ſe obliget ad intereſſe, ut notat gloſſ. *in l. cum filiusfamilias, §. 1. ff. de verbor. ſignificat.* Et conſtat quod fidejuſſor non poteſt accipi in aliam cauſam, niſi in eam in quam eſt obligatus principalis, *l. ſi ita, 42. l. græce, 8. §. ſi quis, de fidejuſſor.* Ergo factum principalis & intereſſe fidjuſſoris habenda ſunt pro eodem. Præterea ſententia poteſt fieri ſecundum conventionem partium, *l. ſi convenerit, ff. de re judicat.* ſed cùm venditor negat ſe traditurum rem, tum videtur ſe tacitè velle condemnari ad intereſſe, nec etiam ſine exemplo ut pro ipſa re petita fiat pronunciatio ad intereſſe, quia hoc regulare eſt in mutuo quod conſiſtit in pondere & menſura. Finge: anno præterito dedi tibi mutuo tres omas vini; quas debebas mihi reddere, hoc anno non facis, anno ſequenti, provenit vinum multò deterius; ago ergo contra te, ut mihi tres omas reddas: tu vis omas dare ſequentis anni; quod mihi eſſet incommodum, & tamen non habeas nec poſſis acquirere vinum prioris anni. Judex pro vino petito condemnabit reum ad intereſſe, id eſt æſtimationem vini, *l. vinum. ff. ſi certum petat.* Et hæc eſt prima practica, quæ ſimpliciter petitur tradi. Secunda practica eſt, ut ſimpliciter petatur intereſſe, cùm venditor non vult tradere rem, & dicit Bartolus eſſe caſum *in l. 1. ff. eod.* hoc modo: Cùm

mihi Titius equum dare recuſat, peto eum condemnari ad intereſſe, quæ eſt veriſſima haud dubiè practica; tamen tertia eſt quædam practica, quam gl. *in d. l.* dicit eſſe tutiorem, ſcilicet, ut utrumque peteretur, conditionaliter vel diſiunctive, hoc modo: Peto Titium condemnari, ut mihi tradat equum, quod ſi facere noluerit, peto eum condemnari ad intereſſe. quam practicam probat etiam gloſſ. *in l. 2. in ſimili §. item ſi in facto. ff. de verbor. obligat.* & tamen datur electio venditori, utrum malit rem tradere, an intereſſe ſolvere ſecundum naturam alternativæ obligationis, ut detur electio reo, *leg. plerumque, in fine ff. de jur. dotium.* Baldus autem *in l. tradit. in 1. col. C. eodem*, ubi tractat materiam libellorum, putat utramque petitionem poſſe conjungi in libello copulativè etiam, ut dicendo peto mihi equum tradi cum intereſſe. Quod hodie plerumque obſervatur, ſed ignorant hodie quid petant hoc pacto. Nam cùm copulativè petunt rem cum intereſſe, ne videantur idem bis petere, neceſſe eſt ut ſub nomine intereſſe accipiantur, tum tantùm uſusfructus & ejus generis reliqua, ſed cùm diſiunctivè, aut etiam tantummodo petatur intereſſe, tum veniunt multo plura, ut infra audiemus. Illud autem intereſſe petitum judex ſuo arbitrio æſtimabit, ut etiam fit in aliis arbitriis ut etiam bonæ fidei judiciis, ſumptis conjecturis pro qualitate rei. Unde licet actor non poſſet probare intereſſe, tamen adhuc judex arbitraretur, quamvis in ſtricti juris judiciis, ſi intereſſe petatur, debet illud plenè probari *l. fin. ff. de prætor. ſtipul.* Nunc quæritur, ſi quis petat ſimpliciter aut diſiunctive intereſſe, quid veniat ſub appellatione intereſſe gl. *in d. l. 1. in verb. intereſt.* ſub appellatione intereſſe dicit comprehendi conventum commune & ſingulare: Conventum intereſſe eſſe pretium, de quo partes conveniſſent. Commune autem eſſe, quanti quæque res communiter æſtimaretur. Singulare verò, quod ex affectione privata procedit, quod excedit conventum & commune intereſſe, ut traditur per Doctores *in d. l. ſi traditio.* Nunc ergo ſic concludo, ad intereſſe ſimpliciter vel diſiunctivè, cum video illa intereſſe omnia petere, ſcilicet, ut primò mihi reddat pretium conventum. Secundò, ſi res communi hominum æſtimatione plus valet, ut etiam illud conſequar. Tertio ſi habeam privatam affectionem, quia ſum vicinus, quia magis afficior illa re quam alia, quod ſæpe poteſt creſcere in immenſum; hæc omnia debebuntur in iſta actione. Ideo ſpeciale eſt in hac actione, quod ex ſingulari affectione pretia rerum conſtituantur, contra *leg. pretia, ff. ad leg. Falcid.* ex qua videtis errorem advocatorum. Cùm autem petitur intereſſe, poteſt videri libellum eſſe incertum & generalem; ideo non eſſe admittendum per vulgarem regulam, quâ dicitur: Generalem libellum non admitti ratione incertitudinis, ſi pars opponat. Sed dicendum eum admitti hoc loco, & id per iſtam rationem. Quia quandocumque declaratio incertitudinis non eſt poſita in libellante vel actore, ſed potius in judice, tunc incertitudo libelli admittitur per ea quæ tradit Bartol. *in l. 1. §. quod autem, ff. quorum legatorum.* Sed diximus jam æſtimationem ad intereſſe pendere ab ipſo judice, quod & traditur *in l. 1. C. de ſentent. quas pro eo quod intereſt proferunt.* Et hactenus de hac Rubrica.

TITULUS L.

Si quis ſibi vel alteri ſub alterius nomine vel aliena pecunia emerit.

ACcedamus ad tit. *ſi quis alteri, vel ſibi*, &c. quem cõtinuat hic gl. eſſe dictum regulariter de venditione: nunc autem eſſe ponenda quædam ſpecialia; vos rectius ſic continuate ſecundùm Azonem. Vidimus de contrahenda emptione, ubi quis ſuo nomine, & ſua pecunia emit, quia ſæpe ſolemus alieno nomine & aliena pecunia emere; ideo nunc videndum eſt, quid juris ſit in illis caſibus, & pro intellectu rubri & nigri ſciendum eſt rubrum habere tres partes, quas ſigillatim perſequemur, & circa quamlibet partem declarabimus leges hujus tituli. Prima pars loquitur de eo, qui emit alteri, id eſt, ad utilitatem alterius, ut cùm dico, vis Titio, qui eſt Norimbergæ, vendere pannum pro tanto pretio, hoc eſt, vendere alteri vel alterius nomine, & quid juris ſit, ſi quis alteri emerit, declarat *l. 2. l. cùm per eos, C. eod.* Finge, ut hic obiter executiamus *l. 2.* quæ eſt pulchra, Patrem meum meo nomine, id eſt, pro me alterius emiſſe quemdam fundum dum adhuc ſum ſub ejus poteſtate, non eſt dubium quin ex ſua propria pecunia pater emerit, ſed cum meo nomine emerit, dubitatur cujuſnam ſit fundus? Et certè deciditur *d. l. 2.* fundum fieri meum, cujus nomine eſt emptus, cùm habet ſpeciem donationis; ſed dices tamen, donatio inter patrem & filium, qui eſt adhuc in poteſtate patris, eſt invalida *l. 2. C. de inoff. donat.* Ad hoc tacitè reſpondet *dict. leg. 2.* Quod ego filius deinde fuerim emancipatus, unde emancipatio confirmat donationem factam filio, cùm eſſet in poteſtate: quemadmodum diximus de donatione facta inter virum & uxorem, quæ conſtante matrimonio eſt invalida per rationem, quam aſſignat *in leg. 1. ff. de donat. inter vir. & uxorem*; tamen confirmatur deinde morte donantis conjugis, ut ibidem multis legibus dicitur, quæ ſimilitudo inter patrem & filium, inter maritum & uxorem procedit, ſi vel alterum ex duobus, quorum meminit *d. l. 2. Cod. eod.* fiat, ſcilicet ut filio emancipato tunc dicatur fundus emptus, vel res donata, ſi vel traditio rei naturalis intervenerit, vel loco traditionis patientia patris interveniat, quia dicimus patientiam loco traditionis eſſe, *l. non idcirco, 12. C. de contrah. empt. & vend.* Sed quod dicimus hic de donatione inter partem & filium, inter maritum & uxorem, quod confirmatur vel emancipatione, vel morte, ſi intervenerit traditio vel patientia. Hoc verum eſt in donatione inter vivos, quia donatio mortis causâ facta vel uxori vel filio non requirit traditionem, ſed à die mortis tranſit dominium in donatarium recta via, exemplo reliquorum donatorum, ita ut donatarius habeat rei vendicationem propter text. qui eſt unicus in jure, *l. 2. ff. de publician.* Et hic prima pars *rubricæ* cum *leg. 2.* & aliis jam allegatis juribus, ſeu legibus eſt dedeclarata. Secunda pars rubricæ eſt, quando quis ſibi emit, quod intelligo reipſa & verè ad ſuam utilitatem, tamen alterius nomine, id eſt, alterius emptoris nomen prætexit in contrahendo, vel in inſtrumento emtionis, & tunc quid juris ſit, deciditur *in l. 4. 5. & 6. verſ. quod ſi quidem emiſti. C. eod.* ſcilicet cùm aliud agatur, & aliud ſimulate concipiatur, uti facilis eſt deciſio, ſcilicet per *Rubricam ſupra C. plus valere quod agitur verè*; & ſic res empta ſit ejus, cui reipſa emitur, non ejus, cujus nomen prætexit. Quo genere emptionis plerumque utuntur hodie Sacerdotes & prælati eccleſiarum, qui tenent quod ſi emant aliquid ſuo nomine, hoc deinde ad eccleſiam pertineat. Ideo nominant alios in contractibus; quorum etiam nomina inſerunt inſtrumentis, quæ eſt limitatio & nominatio in contractu vel inſtrumento, non adferret aliquod auxilium; tamen periculoſum eſt aliena nomina contractibus noſtris inſerere. Quia ut gl. dicit *in l. quamvis C. eod.* inſtrumento tali prima facie crederetur per *l. cum precibus C. de probat.* Ideo cogeretur is, qui ſibi emiſſet, alterius tamen nomen prætexuiſſet probare ſimulationem, qua probata, inſtrumentum eſſet ſublatum, & ſic tota utilitas contractus pertinet ad contrahentem. Quo autem pacto ſit probanda ſimulatio, docet pulchrè Bald. *in d. l. multùm 6. in col. 1. C. eod.* Nam poſſet probari ex priori & poſteriori: Ex priori, quod contrahens ſæpe venditorem ante contractum ambiviſſet, talem rem ſibi emeret, vel etiam

ſi emptor dicat emens coram teſtibus ſe alienum nomen prætexturum emptioni. A poſteriori probaretur, ſi ille cujus nomen eſt prætextum, fateretur rem eſſe alteri emptam, & quamvis ſæpe utantur prælati & ſacerdotes illa cautela, tamen profectò eos non juvaret, ut dicemus in fine per notata *in leg. uxor marito, ff. de donat. inter vir. & uxor.* Quia Eccleſia, cui præfuit ille ſacerdos vel prælatus ex contractu prælati emptionis ſemper haberet utilem rei vendicationem pro re empta quia præſumitur ſacerdos vel prælatus ex pecunia eccleſiæ rem emiſſe, *can. cuicumque cauſ. 12. q. 3. & c. ſacerdotes & c. presbyter. cauſ. 12. q. 4 & per Innocent. latè in c. cum officiis, extra de teſtament.* Ultima pars Rubricæ tractat de eo, qui emit ſuo nomine, tamen ex aliena pecunia. Quid tum juris ſit, an res fiat ejus, qui emit, vel ejus, cujus fuit pecunia? Et traditur *in l. penult. C. eod.* Quod qui aliena pecunia emit, non ei, cujus fuerunt nummi, ſed ſibi dominium & actio empti competat. Quod intelligite & perpendite eſſe verum, ſive emens accipiat pecuniam alterius ſcientis vel ignorantis. Ita extendit hic regulam Azo *in proœm.* Secundò extenditur, etiamſi ille emens eſſet ſocius omnium bonorum alicujus, *l. Titium 47. §. altero 5 ff. de admin. tut. l. magis expreſſa, l. ſi quis ſocietatem contraxit.* Quod emit non fit commune, tamen cogitur judicio ſocietatis rem communicare. Ideo ſi ſocius alicujus emit, & ignoratur: an communi vel proprio nomine emerit, præſumitur, quod ſuo & proprio nomine emerit, *l. ſi defunctus. C. arbitrium tutelæ.* Præterea licet habeant omnia communia, tamen ſi unus emit, non exprimendo, cui pertineat, res præſumitur eſſe empta de pecunia contrahentis *l. ſi pactum, ff. de probationibus.* Diximus etiam ſocium omnium bonorum ementem aliquid præſumi ex ſua pecunia prima. Deinde etiam ſuo nomine emiſſe, alterum tamen ſocium poſſe agere ad illam communicandam. Sed quærat aliquis, quæ eſt utilitas hujus rei? ſcire rem eſſe emptoris priuſquam agatur ad communicationem, & poſt actionem ſcire rem eſſe communem, vel etiam poſſe agi ad pecuniam, *l. ſi ſocius. ff. ſi cert. pet.* Certè dicendum eſt eſſe magnam utilitatem; nam ſi emens ille ſocius priuſquàm ageretur ad communicationem alteri emptori vendidiſſet, certè ille alter emptor non poſſet conveniri à ſocio, ut ipſi communicaret, quia actio pro ſocio eſt perſonalis. Perſonalium autem actionum natura eſt, ut non perſequantur res, *l. cum cui 13. C. de action. & oblig. d. l. qui pecuniam in fin. C. eod.* Sic etiam ſi ille ſocius illam rem emptam licet ex communi pecunia in teſtamento alicui legaret, priusquam eſſet conventus actione pro ſocio, ad rem emptam communicandam, certè legatum illud recta via ad legatarium tanquam dominum pertineret, ut Bald. pulchrè *in l. 1.* in fine hic notat. Redeundo nunc ad regulam *d. l. qui aliena.* quod emens ſuo nomine, licet aliena pecunia, fiat dominus rei emptæ. Quæ regula fallit in quatuor caſibus *d. l. 1. C. eodem.* Primus eſt, in minore, *l. curator. C. arbitrium tutelæ, l. 2. ff. quand. ex fact. tutor. vel curat.* ubi eſt pulcher textus, quod ſi tutor vel curator ex pecunia minoris ſibi commiſſam in aliquam rem emerit, quod minor habet electionem aut vendicandæ rei iſtius tanquam ſuo nomine emptæ, aut exigendæ pecuniæ. Secundus caſus eſt in milite, *l. ſi ut proponis, C. de rei vendicat.* ut ſi procurator alicujus militis abſentis ex ejus pecunia rem emeret ſuo nomine, miles reverſus poteſt tanquam ſuo nomine emptam vendicare, & quod dicimus de minore, idem juris eſt in eccleſia, ut prælati vel œconomici eccleſiarum ex pecunia eccleſiaſtica ementes non ſibi ſed eccleſiis quærant dominia; ſi autem eccleſia malit rem, quàm pecuniam recuperare. Ita à milite ad eccleſiam gl. *in d. l. ſi ut proponis,* legem ibidem extendit. Unde videmus inutiles eſſe cautelas prælatorum qui ſuis emptionibus prætextunt aliena nomina, ut diximus ſupra in lectione proxima. Tertius caſus eſt, quando maritus ex pecunia dotali ita volente uxore, res aliquas emiſſet, quia tunc non ſibi, ſed uxori quærit dominium rei emptæ, gl. allegat, *l. cum vir.* ſed debuit allegare *l. res, ff. de jur. dot.* ubi dicitur quod res ex dotali pecunia comparatæ, perinde ſunt habendæ, ac ſi ipſæ fuiſſent dotales. Ultimus caſus eſt, ſi emitur aliquid à conjuge de pecunia ſibi donata ab altero conjuge. Quia cùm initio donatio non valeat, & ſic ſibi emiſſet, alter conjugum fieret pauperior, quod eſt prohibitum, ut ſupra proximè diximus. Hactenus de rubro & toto tit.

TITVLVS LI.

De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca.

SEquitur titulus, *de rebus alienis non alienandis,* &c. qui rectius ab Azone, quam per gloſſ. continuatur hoc modo: Diximus de his ſupra, qui res proprias vendunt; nunc dicendum eſt de his, qui alienas res vendunt. Habet autem rubrica duas partes: Prima negat res alienas eſſe alienandas, & de illa parte tractant omnes leges hujus tituli, excepta *l. fin.* Secunda autem pars tractat de eo caſu, ubi contra prohibitionem hominis vel legis fit alienatio vel hypotheca. Ex prima parte rubricæ notandum eſt per regulam, quod res aliena à nobis non poteſt alienari; ſed iſti regulæ videtur obſtare text. *in l. rem alienam, ff. de contrahend. empt.* ubi dicitur nullam eſſe ambiguitatem, quin res aliena poſſit nobis vendi. Quid ergo hic dicitur rem alienam non poſſe alienari? Ad hoc reſpondendum eſt per text. *l. alienatio, ff. de verbor. & rer. ſignif.* aliud eſſe rem alienam alienare, & aliud alienam vendere. Quia alienatio tum dicitur fieri, quando ego dominium transfero, id eſt, cùm ego fio non amplius dominus rei, & ejuſdem rei facio alium dominum, quod non eſt in venditione; nam vendens non cogitur rem venditam facere emptoris, ſed ſufficit, ſi tradat ei, ut gl. *in d. l. rem alienam,* dicit aſininam quamdam poſſeſſ. Ideo ipſe venditor ſemper tacitè obligatur emptori ad evictionem, id eſt, emptor qui accipit rem, ſi venditor fuerit dominus, ejus rei fit & ipſe dominus; ſi autem non fuit dominus, & res ab alio evincatur, tum teneatur ei de evictione. Ex quo videmus differentiam eſſe etiam in vendendo & in dando aliquid in pignus, quia poſſum rem in qua penitus nullum jus habeo vendere; non autem poſſum dare in pignus, quod pignoris obligatio præſupponit obligantem habere jus in re, ut gl. *in d. l. rem alienam,* dicit.

TITULUS LII.

De communium rerum alienatione.

ACcedamus ad tit. *de comm. rer. alien.* qui continuatur hoc modo: Diximus de venditione rerum penitus alienarum; nunc dicemus de venditione rerum quæ ex parte ſunt alienæ, ex parte ſunt noſtræ, id eſt, de venditione rei communis, & certè quod juris eſt conſtitutum ſuper titulum proximum in toto, hoc etiam conſtituendum eſt in parte, *l. quod & tota, ff. de rei vendicat.* Unde ſicuti *in l. 1. C. titul. proxim.* dixi, ſi vendatur res penitùs aliena, quod per hoc non transfertur dominium, ſed verus dominus poteſt rem vendicare, niſi præſcriptione ſeu uſucapione emptor ſit factus dominus, tunc nulla actio contra emptorem ſupererit vero domino, ſed contra venditorem ad pretium in ſubſidium: ſic etiam hoc loco, cum

vendo rem communem, id eſt ex parte meam, & ex parte tuam, quæ eſt mea, transfert dominium: alteram autem partem, quæ tua eſt, poteris vendicare ab emptore, niſi eam præſcripſerit vel uſurparit, ubi revoco, vel in memoriam eo, quæ ſunt ſuperius dicta, de ſcientia & ignorantia emptoris. Ad hoc, ut ſciatis, quæ actio competat domino. Ex hoc autem titulo notandum eſt id, ad quod ſemper allegatur, quod id quod commune eſt mihi & tibi, eſt meum quoad partis meæ diſpoſitionem. & non ultra, ut *l. portionem, in 1. reſponſo, C. eod.* & concordat *l. duo ſunt fratres, ff. de acquir. hæred.* Quod adeo eſt verum, ut partem meam poſſim vendere extraneo cuidam, nolente volente ſocio alterius partis, itaut prærogativa minime juvaret ſocium, *d. l. portionem in 2. reſponſo, C. eod.* Quòd tamen verum eſt, quando res aliqua eſt duobus vel pluribus communis, ut ſingulis, quia tunc unuſquiſque in ſua parte eſt plenus & liber dominus: ſecus autem ſi eſſet res communis multis & omnibus, velut conjunctis, *l. finali, ff. communia prædior.* Secundo poſſe limitari, quod non cogeretur aliquis vendere ſocio, niſi venditio facta extraneo vergeret in ſocii æmulationem & damnum, ut ſæpe fit in nobilibus habentibus rationes communes; nam licet ſinguli ſint domini ſuarum partium, itaut poſſent vendere, quibus vellent, tamen ſi vellent inimico ſocii ſui vendere, & ſic ad æmulationem, certè judex interponeret ſuas partes, & cogeret illum venditorem alteri ſocio vendere ſuam partem. Sed dices: video dari vendicationem, ſi res non eſt præſcripta: ſi autem ſit præſcripta, non ſupereſſe contra emptorem actionem. Illa autem præſcriptio perficitur decennio, ſed habet tantùm poſt decennium, ſocius pro ſua re actionem communi dividundo, quæ durat 30. annis. Quando ergo dicit hic præſcriptione actionem tolli domino contra *leg. unus, C. in quib. cauſ. long. tempo. præſcript. ceſſat?* Ad hoc reſpondete, quod ſocius contra ſocium non præſcribat, niſi ſpatio 30. annorum, quia actio communi dividundo eſt perſonalis. Sed nos hic loquimur de tertio emptore, qui credens rem eſſe venditoris, emit, atque decennio præſcribit, & ſic dominus fit rei: vel aliter, ut hic Cynus dicit; quod actio communi dividundo ſit mixta partim in rem, partim in perſonam & pro eo, quod eſt in rem, longo tempore poteſt ei præſcribi, quod in perſonam non poteſt, niſi longiſſimo tempore, id eſt 30. annis, poſſet autem in fine pro totius tituli limitatione addi, *l. multum, C. eod.* Quod quamvis regulariter aliquis vendendo rem communem, non poſſit transferre dominium partis alienæ, quod tamen fallit hoc in fiſco, qui ſi habet rem communem cum aliquo, poteſt totam alienare, invito ſocio, & valebit alienatio, *dict. l. multum, Cod. eod.* quamvis eo caſu æquum eſſet ut ſocio offerenti pretium tantum, quantum aliunde conſtari poſſet, res ei redderetur, *argum. l. neceſſe, de addict. in diem, & l. 1. ff. de privileg. creditor.* Hactenus de iſta rubrica.

TITULUS LIII.

Rem alienam gerentibus, non interdici rerum ſuarum alienationem.

SEquitur titulus, *rem alien. gerentib. non interdic. rer. ſuar. alienat.* quem breviter continuate. Diximus noſtram rem totam vel ex parte poſſe alienari, nunc dicendum eſt de his, qui alienas res adminiſtrant, ut ſunt tutores & curatores, an illi poſſint res ſuas alienare? Et breviter decidit, *l. 1. hic*, quod gerentes res alienas poſſint ſua bona alienare, quod gl. ſecunda extendit, quod etiam poſſint obligare & dare pignori. Sed dices: quæ eſt dubitatio iſtius loci? Dicite ex eo eſſe, quia tutorum & curatorum bona ex legis diſpoſitione ſunt tacitè obligata pupillis, quorum res gerunt. *l. pro officio 20. Cod. de adminiſtrat. tutor vel curat.* Dubitabatur ergo cum eſſent antea obligatæ tacitè, an poſſint amplius obligari vel alienari, ne inciderent in crimen ſtellionatus, tamen cum alienant ſua bona tutores vel curatores tranſeunt cum ſua cauſa, & ſuo onere, ut dicit hic text. id eſt, tranſeunt cum illa obligatione quæ ſunt obligata pupillis. Quia pupilli poſſunt ab emptore vel poſſeſſore illa bona avocare tanquam ſibi hypothecata. Quæ obligatio tacita, in cauſa eſt, cur tutores & curatores non poſſint vectigalia publica conducere, ut gloſſ. hic in rubrica, notat per *l. 1. Cod. de tutor. vel curat. vectig.* Quia fiſcus non haberet hic ſuum privilegium prælationis, quod præfertur alteri creditori, vel etiam ideo, ut Bald. *in dict. l. 1.* notat, ne videatur tutor conducens vectigal, bona ſua pluribus obligare, quod ſi faceret in fiſco, committeret crimen falſi; ſi in privato, crimen ſtellionatus, *l. 1. Cod. de crimin. ſtellionat.* & ita gloſ. *in 1. §. tutores, ff. de falſis.* Intelligitur autem hic textus de offic. tutorum & curatorum, adhuc durante officio vel etiam finito, tamen ratione non reddita. Si autem tutela eſſet finita, & nondum ratio reddita eſſet, & ſic contrahat cum fiſco, teneretur lege Cornelia, *leg. 1. §. tutor. ff. de falſis*, & ſi contraheret cum privato, committeret ſtellionatum in ſubſidium, *l. 3. § item ſi quæ, de crim. Cod. ſtellionat. & gl. final. hic in fin.* Et tantùm de Rubro & toto titulo.

TITULUS LIV.

De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis.

ACcedamus ad tit. *de pactis inter empt. & vendit.* &c. qui rectè continuatur per gl. *hic.* Diximus enim jam multa de venditione & emptione: ſed quia in eo contractu multa ſæpe pacta ſolent interponi, videndum nunc eſt de talibus contractibus quæ contrahentes componunt. Agemus de his tantùm pactis, quæ in continenti contractui emptionis apponuntur, quia illa cenſetur eſſe pars contractus, *l. in bonæ fidei, Cod. de pact.* quia illa tantùm pacta, quæ in continenti adjiciuntur venditioni, pariunt actionem. Quæ autem pacta ex intervallo apponuntur, ea non dicuntur parere actionem, ſed tantùm exceptionem, *dict. l. in bonæ fidei.* Illa autem pacta dicuntur in continenti apponi, quæ in principio vel fine contractûs ante quàm contrahentes ad alia negotia ingrediantur, apponuntur, ita gloſſ. *in l. in bonæ fidei verb. in continenti* exponit. Talium pactorum ponuntur in hoc titulo varia exempla. Nam *in l. 1.* fuit latè pactum appoſitum, ut niſi certa die venditori daretur pretium, emptor amitteret arrhas, præterea reſtitueret ei rem emptam *in leg. 3.* ſimile exemplum ponitur. Nec etiam abſimile eſt exemplum *in l. 2.* ut ſi vendo alicui domum accepta parte pretii, ut ille emptor mihi volenti emere domum quandocumque libeat reſtituere, quæ pacta ſunt ſervanda, ut dicit text. *in l. 1. in fine*, nec obſtat quod poſſet dici pactum de retrovendendo habere ſpeciem ſimulationis, quaſi fiat in fraudem uſurariorum; nam cum in pignore non poſſent accipi fructus, quia illi æquarent ſortem plerumque pro pignoratitio contractu verò, adjicitur ſimulare pactum de retrovendendo, ut habeatur contractus emptionis. Quod pactum de retrovendendo ſolùm non argueret ſimulationem, id quod plerique exiſtimabant. Sed ſi cum pacto de retrovendendo concurrat parvitas pretii, tunc arguetur contractus ſimulatus, & ita loquitur *c. illa nos extra de pignorib. c. ad noſtram, extra de emption. & vendit.* Quæ autem actiones competant, ſi talia pacta apponantur, declarat hic *l. 2.* quæ dicit, dari primò actio-

tem præſcriptis verbis, quæ licet in aliis talibus ſit ſtricti juris, tamen cum datur ex venditione & permutatione, eſt bonæ fidei §. *action. Inſtitut. de action.* Hæc eſt prima actio. Altera actio, quæ ex tali pacto oritur, eſt actio ex vendito informata. Præterea *l.* 4. tertiæ cujuſdam actionis meminit, ſcilicet quod habeat rei vendicationem, quæ cùm ſit realis, & omnium præſtantiſſima, expediret ea ſemper agere actione. Sed certe illa non competit omni caſu, quo eſt pactum adjectum contractui, ſed tantummodo ſi eſſet adjectum pactum legi commiſſoriæ, & ſic non haberet locum *in l.* 1. nec *in l.* 2. nec *in l.* 3. ſed tantùm *in l.* 4. Quod ut intelligamus, ſciendum eſt pro fundamento, quod nudo pacto vel conſenſu non transfertur dominium, ſed traditionibus & uſucapionibus, *l. traditionibus, Cod. de pactis.* Ergo ſi ſic dixero: vendo tibi domum, & niſi ſolvas pretium ad feſtum S. Martini, volo ut mihi reſtituas domum, vel ut rurſus ad me perveniat, certe per illud pactum non fio dominus domus, etiamſi non fuerit ſolutum pretium ad feſtum S. Martini: ſi autem non fio dominus, quia pacto nudo, ut diximus, non transferuntur dominia; ergo nec habeo rei vendicationem, quæ actio præſupponit me eſſe dominum. Ideo in tali caſu, ſi quis ageret vendicando rem, ſuccumberet. Ita dicit *l.* 3. *cum gloſſ. ibi infra eod.* neceſſe eſt ergo ut ad domum illam recuperandam altera duarum actionum, quarum meminit *l.* 2. utatur, ſcilicet ut vel præſcriptis verbis agat, vel agat ex actione ex vendito informata. Si autem adjectum fuit pactum legi commiſſoriæ hoc modo: Vendo tibi domum, & niſi ſolvas pretium ante feſtum S. Martini, contractus ſit nullus, vel domus maneat mea, vel domus ſit inempta, certè ibi potero contra non ſolventem pretium, rei vendicatione agere. Etſi dicas, quando id vendicabis tanquam dominus, cum paulo ante dixeris dominia non conſtitui nudo pacto vel conſenſu? Ad hoc reſpondet gl. *in l.* 4. *infra eod.* ut quamvis ſit regula, nudo pacto non transferri dominia, non à regula excipiatur, quando pactum legi commiſſoriæ adjicitur, in quo caſu ſpondes id nudo pacto tranſire dominium; rationem ſpecialitatis aſſignat Cynus, & etiam Bald. *in l.* 3. *infra eod.* Quia natura pacti legis commiſſoriæ eſt, quod dominium ſuſpenſivè transfert. Ideo reſoluto contractu, id eſt, non ſoluto pretio, redit res vendita ad ſuum principium & originem, & ſic lex fingit dominium nunquam fuiſſe tranſlatum, ſed ſemper fuiſſe penes venditorem per *l. mutuum.* Ergo refert, quibus verbis componantur illa pacta; nam ſi quis formaliter utatur verbis legis commiſſoriæ, illa certa via pretio non ſoluto ipſo jure transferunt dominium, quod non fieret, ſi uniformiter contrahentes pactum adjiciunt de re vendita retrovendenda. Sunt præterea alii effectus pacti legis commiſſoriæ; nam ſi ad diem non ſolvis, qui eſt ſolutioni deſtinatus, rem vendicarem tanquam meam cum omnibus fructibus non diſtinguendo, fueris in mora vel non. Quod non ſit in aliis pactis, cum dicitur rem eſſe reſtituendam pretio non ſoluto. Quia fructus qui eſſent percepti ante diem ſolutionis deſtinatum, eſſent emptoris, & ſi venditor adferret pretium, quod eſſet datum, & in mora eſſet emptor reſtituendi rem, tunc poſt illam moram teneretur ad fructus, ita dicit *l.* 2. *infra eod. in fine.* Præterea pactum legis commiſſoriæ, cum rem tanquam meam accipio, facit ut non ſint duo contractus, ſed tantùm unicus; unde ſi eſſet ſtatutum, ut de quolibet contractu eſſet aliquid ſolvendum fiſco, is qui per pactum legis commiſſoriæ rem acquirit, nihil tenetur ſolvere; quod tamen cogeretur facere, ſi dixiſſet in venditione: Vendo tibi rem, & niſi ſolvas pretium iſto die, rem mihi reſtituas, illa reſtitutio haberetur pro novo contractu tanquam revenditione rei, & ſic iterum eſſet aliquid ſolvendum. Competit autem rei vendicatio in caſu pacti legis commiſſoriæ, niſi aliquis renunciaſſet ei actioni expreſsè vel tacitè. De expreſſo non eſt dubium: tacitè autem renunciat aliquis, quando utitur alia actione, quam poſſet habere à contractu, eligit tamen inſtrumentum contractus. Exemplum; ſi dico, niſi ſolveris pretium, contractus ſit nullus, vel res inempta, & finito tempore, quo debuit ſolvi pretium. Ego peto adhuc pretium, quo caſu videor adhuc petere, ut ſolvendo pretium, contractus maneat firmus. Ergo deinde non ſolvente, non poſſum amplius rem vendicare. Quia vendicatio rei tendit ad contractus reſolutionem: petitio autem pretii ad contractus firmitatem, quæ ſunt contraria; ſed nos habemus regulam, quam tradit gloſ. *in dict. l.* 3. *inf. eod. in fine.* Quod qui eligit unum ex contrariis, videtur renunciare alteri, *l. mater decedens, ff. de inofficioſ. teſtam.* Quod verum eſt, ſi aliquis ſciat jus ſibi competere; nam ignorans eligendo unum non præjudicaret ſibi, ut dicit gloſ. *in l. mater decedens, in verb. competere.* Hactenus de rubro & nigro.

TITULUS LVIII.

De Ædilitiis actionibus.

Accedamus ad titul. *de ædilitiis actionibus*, quem text. *in l.* 2. §. *quantus autem, C. de veter. jure enucleand.* continuat. Diximus enim de actionibus proditis juris titulis circa emptionem & venditionem: nunc autem dicturi ſumus de nonnullis prætoriis actionibus, quæ & ipſæ ſequuntur emptiones & venditiones tanquam pediſſequæ. Hic autem titulus in Digeſtis inſcribitur ad ædilitium edictum. Ædiles enim Curules cùm viderent à venditoribus multas fraudes committi circa venditiones mancipiorum, proponebant edictum, cujus ſunt hæc verba: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiive cuique ſit. Quis fugitivus, quis erro, noxave ſolutus non ſit. Eademque omnia, cùm ea mancipia vænibunt, palam recte pronuncianto; ut habemus *in l.* 1. §. 1. *ff. eod.* & apud Gellium *lib.* 4 *c.* 2. Commodum autem iſtius edicti erat, ut occurreretur fallaciis venditorum, & ſuccurreretur emptoribus. Nam tenentur etiam venditores ignorantes, ſi non præſtanta ea, quæ ędiles jubent præſtari, id eſt, mancipium vel jumentum; ſine vitiis & morbis eſſe *dict. l.* 1. §. *cauſa, ff. eod.* Excepto caſu, quo quis vendat ſervum furem; nam emptor ſcire debuit, ſi emat ſervum, ſe etiam emere furem, ut dicit gloſſ. *in l. Iulianus*, §. 1. *ff. de action. empt. & vendit. per l. ſi fructum, ff. eod.* & quamvis in edicto ædilium tantummodo mentio mancipiorum fiat, ut vidiſtis, tamen per interpretationem ſub nomine mancipiorum intelligimus quoque alias res immobiles, ut ſi mihi pratum vendas, quod herbas quaſdam peſtiferas ferat, & reticeas, poſſum illud pratum redhibere, *l. ſi prædium*, 2. *parte infra eod.* Sic etiam extenditur edictum ad alias res mobiles, ut ſi mihi vendas lignum vitioſum, aut vas futile, ut detur tunc mihi utilis redhibitoria, quæ oritur ex interpretatione iſtius edicti, ita extendit ipſum edictum *d. l.* 2. *in princip. & ibi gloſſ. expreſſa. ff. eod.* Duorum autem meminit edictorum propter quæ competant actiones ædilitiæ, quarum ſunt duæ, ſcilicet actio redhibitoria, & actio quanto minoris, ſcilicet morborum & vitiorum; ut ſi morbidum quid aut vitioſum mihi vendideris, habeo actionem vel redhibitoriam, vel quanto minoris. Illorum autem duorum verborum, id eſt morbi & vitii permagna eſt differentia, ut tex. *d. l.* 1. §. *ſed ſciendum, ff. eod.* indicat. Nam morbus eſt habitus cujuſcumque temporis contra naturam, qui uſum ejus facit deteriorem. Quam definitionem morbi IC. *in d.* §. *ſed ſciendum*, adſcribit Sabino IC. Quam tamen Gellius in allegato loco tribuit Labeoni, quod & veriſimilius mihi videtur, eo quod is peculiares quoſdam libros ad ædilitium edi-

ctum conſcripſerit. Accidit autem morbus ſæpe in toto corpore, ut cum febre aliquis correptus, vel in aliqua parte corporis, ut eſt ſi ſit cæcum mancipium, aut claudum. Levis autem morbus ut levis lippitudo aut etiam febricula non ſufficeret ad hoc, ut redhibeatur res, ut *in d. §. ſed ſciendum.* Si quis autem balbus ſit, vel bleſus, illud non habetur pro morbo. Quemadmodum ſi quis equum calcitroſum, mordacem, aut pavidum emit, vel recuſantem onus, quia hæc potius vitia, quæ in animo conſiſtunt, ut dicemus, quam corpore *l. ob quæ, §. animi, ff. eod.* Sed vitia animi non præſtant emptori actionem redhibitoriam; quod tamen limitate procedit in ſervis. Nam ut Azo hic in ſumma tradit, in jumentis vitia animi darent alicui redhibitoriam actionem *l. levem, ff. eod.* & ſic ipſe limitat *d. l. 1. §. final. ff. eod.* ubi dicitur: propter vitia animi non dari redhibitoriam, ut intelligimus de ſervis vitioſis, nam illi non redhiberentur niſi venditor mihi promiſiſſet hoc ipſum abeſſe, quod tamen ineſt, aut aliquid ineſſe ſervo quod abeſt. Sunt autem omnino duæ actiones ædilitiæ, id eſt natæ ex edicto ædilium Curulium, quarum altera vocatur redhibitoria, altera quanto minoris, quæ & dantur ad diverſa. Sic etiam includuntur certis temporibus. Nam redhibitoria dicitur à redhibendo. Eſt autem redhibere, facere ut rursùs habeat venditor quod habuit, & quod reddendo fiat quaſi redditio. Hæc ſunt verba text. *in l. redhibere in princip. ff. eod.* quam actionem ſi volo intentare, neceſſe eſt ut proponam, non inter ſex menſes *l. 2. infra eod.* & tunc datur, quando eſt vitium latens in re empta, quod vitium ſi ſciviſſem, penitùs non emiſſem. Unde datur actio ad contractûs ſolutionem ut compellatur venditor rursùs accipere rem venditam cum ſuis acceſſionibus, & pretium acceptum reſtituere hoc modo: Ago contra Titium à quo emi equum 20. floren. quem inter tempus permiſſum reperi eſſe mendoſum, hoc illo morbo laborantem vel etiam vitioſum, quod ego tempore contractûs ignoravi. Peto igitur Titium compelli, ut equum ſuum recipiat, & pretium cum acceſſionibus reſtituat. Quod ſi venditor per contumaciam nolit obedire ſententiæ, condemnabitur deinde in duplum, *l. redhibitoria, ff. eod.* Quia diximus inter ſex menſes eſſe illam actionem intendandam procedit ex legis diſpoſitione, ſcilicet ſi nullum ſpeciale pactum inter contrahentes adjectum ſit. Si enim ſic dixiſſet emptor, volo illum equum pro 20. floren. tamen ſi ad annum invenero ipſum eſſe morboſum, aut aliquo alio vitio laborantem, redhibebo tibi equum. Certè cum illa proviſio & cautio hominis facit ceſſare diſpoſitionem juris communis, quæ de ſex menſibus loquitur, poſſem poſt 8. vel 9. menſes, imò ultimo die anni redhibere equum; tamen ſi pactum fiat generale, ut hodie plerumque fit inter eos, qui amicè inter ſe agunt ſine temporis præfinitione hoc modo: vendo tibi equum, quem ſi inveneris morboſum aut vitioſum, redhibeto mihi. Certè quia nullum tempus adjectum redhibitioni, ideò eo caſu ſunt conſtituti 60. dies, id eſt, duo menſes, inter quos ſi redhibeatur equus propter morbum, cogatur venditor recipere: ultra 60. autem dies non cogatur ampliùs. Sciant autem hic domini illam actionem redhibitoriam, quam diximus ad vitium vel morbum competere, tum demùm dari alicui, quando morbus habuit cauſam tempore contractus; nam ſi poſt contractum equus incepit eſſe morboſus, certè poſteriores caſus pertinent ad periculum emptoris & non venditoris. ita *d. l. 3. infra eod. & gloſſ. in l. 3 infra eodem.* Tamen ſi in continenti poſt emptionem morbum ſentiret emptor, præſumeretur etiam fuiſſe contractus tempore & ſic haberet locum redhibitio, vel quantò minoris actio argum. *l. ſi venire, ff. de privileg. cred.* Undè in dubio quando ignoratur, an morbus fuerit tempore contractus, vel poſt contractum inciderit, ad hoc ut poſſit ædilitia actio dari, inſpicitur an brevi tempore poſt contractum morboſum ſenſerim. Quia ex brevitate temporis fit præſumptio morbum etiam antea fuiſſe. Quod autem ſit breve tempus, hoc relinquitur arbitrio judicantis, tamen venditor contra illam præſumptionem poſſet probare contrarium, ſcilicet quod tempore contractus morbus non adfuerit. Quæ probatio, quia eſt negativa, eſt difficillima, tamen ſi fieret, relevaret venditorem, per ea quæ tradunt Doctores *in l. 1. ff. de pericul. & commod. rei vendit.* Præterea notandum eſt circa redhibitoriam, vel quod illa non tantum competit emptori propter vitium vel morbum rei principalis, ſed ſæpe etiam propter acceſſoria. Exemplum, veni Francofordii in ſtabulum equile, & emi equum, qui productus eſt mihi ornatus ſella, quem ſic, ut video, emo 20. floren. ſoluto pretio venditor tradit mihi equum, & uti moris eſt, cum *balſſier.* ego peto mihi ſellam tradi, quod venditor recuſat omnino, vel dat mihi ſellam vitioſam, certe propter vitium accidentis vel acceſſorii poſſum redhibere equum venditori, ut mihi pretium reſtituat. Ita inquit, *l. ædiles autem in 1. reſponſo, ff. eod.* Sed advertendum eſt nos hic loqui de illis acceſſoriis, quæ ornatûs gratiâ, ut rès melius vendatur, apponuntur. Quia in dubio illud ſemper in contractu venit, quod tempore contractus videtur & demonſtratur, *d. l. ædiles autem, §. vendendi, ff. eodem.* Præterea advertant hic domini mei quod ſi emptor iſtius equi, cui negatur ſella vel ornatus equi, uteretur redhibitoria, tunc peteret quaſi reſcindi contractum. Quia redhibitoria habet ſpeciem reſtitutionis in integrum, ut hic pulchrè Azo in ſumma dicit, tamen emptor ſi vellet retinere equum, haberet etiam actionem, ad conſequenda illa acceſſoria vel ornamenta: quod poſſet agere ex empto, quæ actio eſt perſonalis & perpetua, ut pulchrè Bald. *in d. l. 2. infra eod.* per cautelam tradit. Hactenus de actione prima ædilitia quæ habet diſſolutionem contractus, nunc de altera, quæ vocatur quanto minoris res fuit. Quæ actio datur in omnibus caſibus in quibus daretur redhibitoria, & præterea aliis etiam nonnullis, in quibus redhibitoria non haberet locum, ut ſi emo rem quamlibet vitioſam, quod vitium ego ignoravi, *l. quæritur §. fin. ff. eod.* Differt autem à redhibitoria, quia illa natura non reſolvit contractum, ſed tantùm id quod dedi ultra commune pretium, repeto propter vitium, quod ego ignoravi. Præterea differt etiam in tempore, quia illa actio concluditur ſex menſibus, ſed quanto minoris actio concluditur anno *dict. l. 2. infra eod.* 1. infra annum poſſim agere; & concordat *d. l. ædiles autem in 1. reſponſo, l. ſciendum, §. fin. ff. eod.* Et datur iſta emptori, qui emit rem habentem latens vitium, quod tamen ſi emptor ſciviſſet, emiſſet quidem, ſed non tanto pretio. Ideo agit contra venditorem, ut hoc quod dedit ignorans vitium ultra id quod alii dediſſent ſcientes vitium, reſtituat hoc modo: Ago contra Titium, à quo emi equum 20. floren. credens eſſe ſanum, quem ego domi reperi habere gallos, *Floſſ. gallen.* propter quod aliud emptor minus dediſſet 10. floren. qui ſciviſſet hunc morbum equi. Ideo peto cogi Titium, ut mihi decem illos floren. reſtituat. Conveniunt autem iſtæ duæ actiones ædilitiæ in eo, quod dantur hæredi & contra hæredes. *l. ſi tum, §. ædilitia, ff. eod.* Sed incidit hic alia dubitatio, an ſit tantùm una actio quanto minoris, vel ſint duæ Bartol. & Paul. de Caſtr. *in l. Julian. in princip. ff. de action. empt. & vendit.* dicunt eſſe duas actiones, quas communiter ſequuntur Doctores, unam dicunt eſſe prætoriam, alteram autem civilem. Quæ inter ſe differunt multis modis, quia actio quanto minoris civilis daretur generaliter emptori quandocumque aliquam rem emiſſet, quam inveniret aliqua parte vitioſam, quod initio contractus ignoraſſet. Quod non fieret in prætoria, quæ datur tantummodò in caſibus quos ædiles in edicto providerint. Item prætoria, de qua hic agimus, eſt tantummodo annalis: civilis autem quanto minoris eſt

perpetua, id eſt, 30. annorum, exemplo reliquarum actionum perſonalium & civilium, de quibus §. *de perpetuis & temporalibus actionibus inſtit.* Ultimò differunt multum in modo proponendi, nam in actione quanto minoris prætoria concludo non in meam perſonam; ſed in perſonam aliorum dicens alios emptores tanto minus fuiſſe ſoluturos, ſi ſciviſſent morbum vel vitium, & ſic refero me ad commune pretium, non ad ſingulare, quod ex affectione nonnumquam creſcit, ut jam diximus in forma libelli. In civili autem actione quanto minoris concludendo in meam perſonam, id eſt, ſi ſciviſſem vitium tanto minus fuiſſem daturus pretio, & ſic concludo ad ſingulare & privatum intereſſe, quod permultum differt à communi intereſſe *l. 1. ff. de action. emptor. & vend.* hoc modo: *Domine judex, emi tignum a Titio, quod habuit vitium, quod ſi ſciviſſem, quinque florenis minus dediſſem. Quos quinque florenos peto, &c.* Poſſet enim fieri ut alter pauperior me illud tigni vitium non curaſſet. Ideò non concludo generaliter in quemvis emptorem, ſed in meam perſonam. Quod clariori exemplo ſic poterit doceri: Doctor aliquis delicatus emit equum, qui ignoravit eſſe excuſſorem, quod quidem alius eques non timeret. Cùm autem Doctor hoc haberet pro vitio, poteſt agere actione quanto minoris, non quidem prætoria, concludendo ſic: ſe plus dediſſe quam alius emptor fuiſſet daturus, quia ibi falleretur; ſed ibi concludendo, ſe 10. floren. plus dediſſe, quam fuiſſet daturus, ſi ſciviſſet hoc vitium. Igitur ſe petere quanti minoris ille equus à ſe emi potuiſſet ſi vitium ſciviſſet, hoc quod ſuperſit, reſtituatur. Deinde illud ſingulare, id eſt, tanto minoris rem fuiſſe empturum, ſi ſciviſſet, probat ſuo juramento. Et pulchrè Bartol. *in l. Julian. in princip.* Sed tamen ſciendum eſt non dari illam actionem civilem quanto minoris hæredi. Quia non poteſt hæres jurare, aut certum ſcire, quâ affectione fuerit præceſſor vel defunctus, *argum. l. generaliter in princip. C. de conſtitut. pecun.* & illa actio civilis durat perpetuò. Quæ practica planè ignoratur hodie in foro, quamvis ex communi Doctorum ſententia probatur, tamen ſi mihi de jure ſtatuendum eſſet, crederem tantùm unam eſſe quanto minoris actionem, & eam eſſe prætoriam, quod Cynus & Petrus ſequuntur *in l. 2. infra eod.* moti per text. qui ſic dicit, cum proponas ſervum, quem emiſti poſt annum fugiſſe, non video quo pacto poſſis congredi cum venditore, non habes redhibitoriam, quæ finitur ſex menſibus, nec habes quanto minoris, quia illa finitur anno. Ergo nullam habes à ſufficienti inductione, cùm non ſint plures quàm duæ ædilitiæ actiones. nam ſi alia fuiſſet civilis quanto minoris actio, ut Doctores communiter tenent: tunc Imperator ſupplicanti de ea reſpondiſſet, tamen in judicando & conſulendo ſequerer communem opinionem & permitterem actionem civilem quanto minoris.

TITVLVS LXVI.

De jure emphyteutico.

Accedamus in nomine Domini ad tit. *de jure emphyteutico*, de quo non occurrit aliud, ut rectius dicamus, quam id quod dicit Ulpian. *in l. 1. ff. de in integr. reſtit.* quod ejus utilitas commendatione non egeat: ipſe enim uſus profert. nam hoc extra controverſiam nullus titul. in toto jure majorem eſſe uſum: id quod etiam Jaſ. hic præfatur, & res ipſa declarat. Continuatur autem ad præcedentem hoc modo: Suprà diximus de emptione & venditione, de locatione & conductione. Quia autem contractus emphyteuticus à pleriſque habetur pro locatione, eo quod annui quid penditur pro emphyteuſi. Item concedens emphyteuſin, manet dominus: ab aliis autem putabatur magis eſſe venditio, eò quod pretium intervenerit in contractu illo, ut pulchre declarat text. *in §. adeo, inſtitut. locati.* Interim tamen negari non poteſt, eſſe quædam pecularia hujus contractus, quæ nec in emptione nec in locatione veniunt. Ideò Imperator hic tractat de contractu emphyteutico, faciens propriam ſpeciem & ſeparatam ab omnibus, aſſignando ei propriam naturam & formam, per quam differat à ſuperioribus. Ratio autem, quæ coegit veteres variè judicare de emphyteuſibus, fuit: Quia contractus ille olim, id eſt, priùs quam eſſet lata lex Zenonis, quæ eſt *l. 1. infra eodem.* fuit contractus innominatus, nec certam formam, nec definitionem, nec etiam nomen, & naturam habens. Unde cùm videbant veteres eſſe regulam, quæ traditur *in leg. prima, §. ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* quod contractus innominati regulariter judicentur, atque per omnia comparentur contractibus nominatis: Ideò quidam adducti ſunt, ut propter pretium, in quo comparatur venditioni, judicarent eum eſſe venditionem: alii propter annuam penſionem & retentum dominium, in quibus eſſet ſimilis locationi, judicabant eſſe locationem, donec noviſſimè fuerit lata Zenonis lex, quæ facit contractum emphyteuticum nominatum, & ſic baptizavit non modo imponendo nomen, ſed etiam deinde certam formam. Imò ut Jaſ. *in dict. l. 1.* dicit: dando propriam conceptionem & definitionem. Ita ut definitio contractûs emphyteutici nec venditioni, nec locationi conveniat. Nam quarum ſint diverſæ definitiones, illarum nomen eſt differens ſpecie *l. quæſitum in princip. ff. de fund. inſtruct. & inſtrument. legat. l. ſentit, Qu. Mutius, ff. de auro & argent. legat.* Et pulchre per Dynum *in rubrica de regul. jur. in 6.* Ita ut rectè Angel. *in dict. l. 1.* inferat contractum emphyteuticum, qui & emphyteuticarius dicitur, differre ab omnibus reliquis contractibus forma, cauſa & effectu, ut paulò poſt latius dicemus. Ne ergo ex ignotis procedamus, videndum eſt quid ſit emphyteuſis, in quo videmus Speculatorem *in titul. de locat. in princip.* errare, qui hanc vocem putaut eſſe natam ab *ἐμ*, id eſt, *in* & *πίστις*, quod eſt *fides*, quia emphyteuſis datur alicui in fidem, id eſt, ut colat diligenter, quæ ratio omnino eſt vera. Nam emphyteuta faciens rem deteriorem cadit à ſuo jure, ut dicemus *in l. fin. infra eod.* tamen nihilominus Etymologia non conſiſtit. Ideo dicendum eſt emphyteuſin deductam à verbo *ἐμφυτεύω* quod idem eſt, quod, *inſero*, vel ut noſtri loquuntur, *melioro.* Unde & nos hodie vocamus lingua vernacula *Impffen.* Nam antiquitus dabantur in emphyteuſin Impffen ab ſterilia quædam, quæ emphyteutæ, id eſt, cultores emphyteuſi dicitur. educerent ad culturam, ut hic Azo *in Summa* dicit, & Hoſtienſ. *in rubric. de jure emphyteutico.* per quam culturam nonnihil accedebat emphyteutis & dominis, Nam emphyteuta poteſt uti melioramentis illis, quoad vixerit, & rectè uſus fuerit: tamen ſi emphyteuſis aperiatur, aut emphyteota cadat propter culpam à jure ſuo, tunc illa melioramenta ſine aliqua diminutione veniunt ad dominum, præſertim ſi illa inſita vel annexa rei emphyteuſis ſunt, ut dicemus Deo volente *in l. final.* Unde ſic poteſt definiri contractus emphyteuticus: Definitio. eſſe contractum, per quem transfertur dominium utile in emphyteutam, id eſt, receptorem retentum directo dominio, id eſt, proprietate apud eum, qui concedit, ita ut ſingulis annis aliquid pendatur. Ita definiunt communiter Canoniſtæ *in c. final. extra de locat.* Qualiter autem celebretur, vel ut alii dicunt, quæ ſit forma iſtius contractus, tradunt Doctores *in dict. l. 1. infra eod.* tamen variè. nam Jacob. Finis. de Arena Alber. de Roſar. & nonnulli alii, ut etiam Forma. Bartol. *in dict. l. 1.* & etiam gloſ. *in c. fin. extra locati* dicunt eam eſſe formam, ut initio contractus emphyteuta det aliquam quantitatem pecuniæ in præſentia, & deinde promittat ſingulis annis aliquid mo-

dicum, ut ſi res, quæ datur in emphyteuſin, revera valebit 100. floren. tunc dominus jubet ſibi dari 50. vel 60. pro arbitrio, cum illa adjectione, ut in recognitionem dominii annui ſolvat unum denarium vel duos capones, vel aliquam parvam quantitatem frumenti, & quamvis cum hac forma, & ſic tranſeunt gl. & Doctores, tamen interim non dicunt, an illa forma ſit ſubſtantialis vel non, exceptis paucis, ut Alberic. & his, quos jam nominavi, qui putant eam formam eſſe adeò ſubſtantialem, ut ſi fuerit omiſſa, non poſſit contractus dici emphyteuticus. Moventur illi per text. *in l. final. juxta eod. ad finem*, ubi dicitur dominum emphyteuſis non debere plus accipere pro laudimio, ut noſtri loquuntur. Quod etiam vocamus *Handleſen, Bieglefen*, quam partem 50. pretii. Ergo neceſſe fuiſſet ſi pretium adveniſſet; quod fuiſſet deinde aliquid annuum conſtitutum: quod etiam videtur confirmare Bald. tum *in leg. 2. C. de reſcind. vendit.* dicit remedium. *dict. l. 2.* etiam habere locum in contractu emphyteutico, quaſi dicat, ſi in contractu emphyteutico in pretii numeratione videtur aliquis læſus ultra dimidiam juſti pretii, quod ille habeat beneficium reſcindendi illius contractus: Ergo videtur pro forma eſſe & ſubſtantiali ſolemnitate, ut pretium mihi conſtituatur, tamen Bald. eo loco male dicit. Nam cùm contractus emphyteuticus ſit ſtricti juris, ut poſtea dicemus, ideò ſequitur *dict. l. 2.* in eo non habere locum. nam eſt communis opinio & recepta, quod remedium *dict. l. 2.* tantùm competat in contractibus bonæ fidei. Fefellit autem Baldum, quod vidit contractum emphyteuticum in nonnullis eſſe ſimilem conductioni & locationi. Ideò voluit eam vendicare & regulare ſecundùm eos qui ſunt bonæ fidei contractus, ut ſic etiam habeat locum remedium *l. 2.* tamen nos negamus ſimilitudinem eſſe contractuum inter contractum emphyteuticum, vendicationem & locationem. Quia ea quæ habent plures differentias quam ſimilitudines, non debent cenſeri ſimilia. Ita ipſemet Bald. *in l. 2. in 2. notabili* dicit: Quæ ſententia ſi eſt vera, ut ſcilicet ſubſtantialis forma ſit pro emphyteuſi, primo dari pretium, deinde annuam penſionem. Sequitur hodie perpaucos eſſe emphyteutas, præſertim in Germania, ubi fere pretium conſtituitur nullum, ſed tantummodo annua penſio, ſed eo major ut penſio videatur æqualior pretio. Et certe multum refert, an illa forma ſit ſubſtantialis vel non. Si eſt: Ergo omiſſa facit contractum degenerare in aliud genus contractus, & fortaſſe fieri contractum innominatum, do ut des. Ex quo etiam alia atque alia actio ſequitur, non autem actio ex condictione *l. 1. infr. eod.* Quia non eſt emphyteuticus contractus propter omiſſionem formæ: tamen Odofredus, quem ſequitur Cynus, Bald. Bart. Angel. Jaſ. & omnes Canoniſtæ *in dict. c. fin. extra de locat.* dicit illam formam non ſubſtantialem, id eſt, poſſe contractum emphyteuticum celebrari, etiamſi omittatur pretium. Quæ opinio videtur eſſe vera, niſi malimus utramque opinionem conjungere, & dicere eſſe geminam formam. poſſe enim pretium conſtitui in emphyteuſi, & vocatur contractus onerosus, vel etiam poteſt omitti pretium & tantùm conſtitui annua penſio, & dicitur contractus lucrativus, ut per Bartol. pulchrè *in l. ſi mihi Titio, in fin. ff. de verb. ſignific.* Ita ut formam pacta contrahentium darent nulla alia forma à lege definita. Et quia diximus contractum emphyteuticum habere quædam inſignia locationis & venditionis, *d. §. adeo*, quæ fortaſſis in cauſa fuit cur Canoniſtæ materiam iſtam tractant ſub tit. *de locat.* tamen interim ſciendum plurimas eſſe inter illos contractus differentias, quemadmodum gloſſ. 2. 3. *infra leg. 1.* Item gloſſ. *in verb.* alienationis. Sed ut ordine explicemus rem, primò videndum eſt quibus modis differat à locato, & quamvis ideò allegatas differentias ponat, item gloſſ. *in d. §. adeo.* ſeptem ponat: alii autem Doctores aliàs. Vos autem breviter dicite differre primum contractum emphyteuticum à locato, in eo quod in contractu emphyteutico transfertur dominium ſaltem utile, ob id conſtituitur etiam jus quoddam emphyteutæ in re emphyteutica, & porrò fit poſſeſſor rei exemplo fructuarii, *l. 1. ff. ſi ager emphyteut. l. naturaliter, ff. de acquir. poſſeſſ.* Quæ autem non ſunt in locatione; quia illa non transfert dominium, *l. non ſolet, ff. locati.* nec etiam facit conductorem poſſeſſorem. Quia locator nihilominus dicitur poſſidere per conductionem vel inhabitationem, *l. 1. infra communia de uſucapion.* Ubi videmus non ſatis rectè gl. tres differentias feciſſe, cum ea re ipſa tantùm ſit una, quæ tamen una producit multos effectus. Illud autem jus, quod habet emphyteuta in re emphyteutica, operatur ut emphyteutæ habeant etiam actiones utiles ad rem emphyteuticam recuperandam, in quibus actionibus præfertur & vero & directo domino. Quæ omnia habent locum in conductore, quia is nullas actiones habeat. l. *cum plures, §. meſſem, ff. locati, l. ſi opes, §. item conſtat, ff. de fructib.* Sed dicet aliquis: numquid locatio etiam ad longum tempus vel perpetuo eamdem operationem habet, quam contractus emphyteuticus, quia ille etiam facit utile dominium, facit jus in re, facit aliquem poſſeſſorem per ea, quæ ſunt dicta ſupra in tit. proximo. vide Topic. Everhard. *in loco à feudo ad emphyteuſim prope finem.* Sex ſunt contractus in quibus tranſit utile dominium: Quid ergo dicis hîc materia differre contractum emphyteuticum à locato? Certe hoc argumento motus eſt Cynus, quem ſequitur Alb. de Roſat. Joan. Faber. hic, ut etiam alii, & putant gloſſ. hic male loqui, in hoc conſentientes, quod contractus emphyteuticus nullo modo differat à locationis perpetuæ contractu. Ergo ſecundùm eorum ſententiam gloſſ. non poteſt ſalvari, niſi limitaretur, ſcilicet, quod contractus emphyteuticus eo quod transfert dominium utile, differat quidem à locatione non omni generaliter, ſed tantùm à locatione temporali, id eſt, quæ ſit ad paucos annos. nam illa non transfert dominium, non dat jus in re, non facit aliquem poſſeſſorem, & quod hoc ſit verum emphyteuticum contractum à locatione non differre, habemus gloſſ. expreſſam *in leg. final. Cod. de locat. prædior. civil. libr. 10. in verb.* retrahendum. per quæ infert Fulgoſ. *in conſil. 23.* quid ſi illi duo contractus ſint per omnia ſimiles. Ergo inquit, pœna conſtituta *leg. 2. & fin. infra eodem*, de emphyteuta alienante emphyteuſim ſine conſenſu domini, habebit etiam locum in conductore perpetuo. quod eſt valde notandum, quod tamen ego non auſim probare propter vulgata jura, quæ prohibent extenſionem jurium pœnalium & diverſorum; tamen poſito quod illi duo contractus ſint ſimiles, poſſet dubitari quo pacto poſſet cognoſci, utrum eſſet facta locatio vel emptio, cum negari non poſſit pro varietate caſuum alias atque alias actiones oriri, atque aliud pro forma requiri? Ad hoc Bald. *in cap. literas, extra de dilat.* reſpondet, ſcilicet inſpiciendum eſſe qualitatem penſionis. Si enim penſio ſit modica, tum præſumendum eſſe contractum emphyteuticum: ſi autem magna & fortaſſe inita à ratione fructuum percipiendorum, quod ſic tunc præſumendum eſſe locationem; allegat ad hoc gloſſ. ſingularem *in leg. prima, §. 1. ff. de ſuperficieb.* Secundò differunt illi duo contractus in ratione penſionis ſolvendæ: quia in locatione datur merces pecuniæ numeratæ, *leg. ſi convenerit, in fine, ff. commun. dividund. dict. leg. 2. §. ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* In contractu autem emphyteutico pro penſione non tantùm pecunia, ſed etiam alia ſpecies poſſet ſolvi, per gloſſ. *in dict. §. adeo.* Tertiò differunt, quia contractus emphyteuticus tantùm poteſt fieri in re immobili, *leg. privata, & quæ ibi notantur, Cod. de excuſation. minor. lib. 10.* Cum interim locatio fiat rerum mobilium & rerum immobilium. Quartò differunt, quod loca-

L. 2. Cod. de reſcindenda vendit. quando locum habeat. & in quibus contractib.

Subſtantialis forma.

Emphyteuſis ſine pretio.

Differt emphyteuſis à locato.

Conductor nullas habet actiones.

Quæſtio.

Reſponſ.

Alia quæſt.

Reſp.

Alia quæſt.

Reſponſ.

Differentia 2.

Emphyteuſis perpetua.

tio poſſit eſſe temporalis vel perpetua, ut paulo ante diximus. Emphyteuticus autem contractus ſemper ſit perpetuus. Sic alias differentias poterit curioſus lector *in verb.* alienationis, invenire. Unam tamen extra gloſſ. præcipuam & in practica utilem nota, quam hic Bald. etiam pro quadam differentia citat, ſcilicet, quòd impenſæ qualeſcumque ſint, ſive neceſſariæ, ſive utiles, ſive magnæ, ſive parvæ, fiant ab ipſo emphyteuta circa rem emphyteuticam, *leg. 2. Cod. eodem*. Cùm interim ad conductorem nonniſi modicæ pertineant, etſi paulo majores ſumptus fecerit, poteſt vel computare penſionem, vel poteſt repetere, *leg. dominus horreorum, §. 1. in princip. & ibi gloſſ. & Bartol. ff. locati.* Unde ſi eſſet ſervanda via juxta domum, aut eſſent purgandæ cloacæ, vel alia ſimilia facienda, conductor haud dubiè non teneretur: tamen ſi quid ſimilium fieret à conductore uſus ſui gratiâ, & qui tantiſper durarent, donec duraret conductio, certe illos ſumptus non poteſt imputare domino, *leg. argum. l. divortio, §. impendit, cum l. ſeq. ff. ſolut. matrimon. leg. in rebus, §. poſſunt, ff. commodati, & pulchre Bartol. in l. impenſæ, ff. de impenſis.* Ex quo etiam infero ad nulla onera matrimonialia teneri conductorem, cùm interim teneatur emphyteuta de omnibus, ut ad Steuram collectam, & ſi quæ ſunt ſimilia, quæ debent fiſco ſolvi, *leg. ſi pendentes, 27. §. ſi quid cloacarij, 3. ff. de uſufruct. leg. ædiles, ff. de via publica.* Diximus quomodo & quibus modis contractus emphyteuticus differat à locatione, & quia text. *dict. l. 1.* eumdem contractum emphyteuticum à contractu alienationis, accipiendo alienationem propriè & ſtricte pro venditione, ut *l. alienatum, in princip. ff. de verbor. obligat.* ſumit: non autem accipiendo alienationem large, quemadmodùm ſumit *l. final. Cod. de rebus alien. non alienand.* Quia large accipiendo alienationem, contractus emphyteuticus non differt ab alienatione, & certe differt contractus emphyteuticus à venditione. Primò in forma contrahendi. Nam ut ſcimus in venditione pro ſubſtantia requiritur pretium idque pecuniæ numeratæ, *leg. empti fidem, Cod. de contrahend. emption. §. pretium, & §. ſeq. Inſtitut. de emption.* ita ut illud pretium pecuniæ ſit proportionatum vel æquale rei venditæ, ut per ea quæ notantur & ſcribuntur *in leg. 2. Cod. de reſcind. vendit.* Quæ omnia non fiunt in contractu emphyteutico. Primò enim non requiritur ut ſit pretium numeratæ pecuniæ, quia etiam ſpecies poteſt ſolvi, ut tot modii frumenti, tot dolia vini, tot capones, ut ſæpe fit in emphyteuſi eccleſiaſtica, ubi ſæpe datur emphyteuſis ut aliquis ferat crucem in circuitionibus: nec etiam requiritur quod pretium in contractu emphyteutico ſolvendum ſit proportionatum vel æquale rei emphyteuticæ. Secundò differt à venditione contractus noſter, quia in venditione conſtituitur certum pretium ſemel; quamvis nonnumquam ſolvatur particulatim; ut annua, bima, trima die: in contractu autem emphyteutico non conſtituitur pretium ſemel, ſed in ſingulos annos, ut gloſſ. noſtra *in verb.* alienationis, dicit, in quo ſane omnino convenit cum locatione, ut etiam ſupra diximus. & tamen Bartol. *hic in leg. prima*, putant illam differentiam ſummopere notandam ad cognoſcendum qualiſcumque ſit contractus, & deinde ad judicandum quid ſit de natura ejus contractus. Finge enim: quidam publicanus emit vectigal, vel pedagium, ut vocamus, ad decem annos. Certe plurimùm erit ſcire, quando conſtituatur pretium, an ſemel, ut dicendo, dabo pro vectigali pro decem annis 1000. florenos. Quia ſi pretium à ſe eſt ſemel conſtitutum omnium decem annorum, certe erit emptio & venditio. Si autem dixiſſet: Emo vectigal pro decem annis, & ſingulis annis volo ſolvere 100. florenos; certe hic non eſſet emptio & venditio, ſed locatio longi temporis. Sed quæres; quæ eſt utilitas hoc ſcire? certe maxima erit, quia contractus cognoſcitur penes effectus ſuos, *leg. 1. § ſtipulatio, ff. de uſur.* Ergo ſi erit emptio, omne periculum pertinebit ad emptorem: Si autem locatio, non omne periculum ad conductorem pertinebit: primo caſu in ſterilitate; quia non eſſet frequentia commercii. Hic certè propter ſterilitatem & ſolum caſum fortuitum hoſtilitatis deberet fieri remiſſio conductori, *l. exceptio, Cod. ſupr. titul. proximo.* Quæ non fieret ſi eſſet facta venditio propter rationem, quam mox audiemus. Sed adhuc inſtabit: numquid contractus etiam cognoſcuntur per verba quæ uſurpant contrahentes. Unde habemus gloſſ. ſingularem *in leg. cum dotem, Cod. de jure dotium.* Quod quandocumque in contractu fiat mentio pretii, quod tunc ſit præſumendum eſſe contractum emptionis & venditionis, ſed dixiſti, ſi pretium conſtituatur in ſingulos annos, non eſſe venditionem, ſed vel locationem vel contractum emphyteuticum. Quid ergo fiat de iſta gloſſ. quæ communiter pro ſingulari habetur, & tenetur. Per quam motus eſt etiam Bald. *in leg qui ſe patris, in col. 10. infra, unde liberi.* ut dixerit præclarè. Quia ſi princeps accipit pretium pro fundo, licet dicatur deinde in inſtrumento inveſtituræ, feudum conceſſum eſſe vel donatum, ut eſt peculiaris forma feudi, tamen nihilominus propter interventum pretii non ſit contractus feudalis, quod annumeratur beneficio donationis, ſed ſit contractus emptionis. Unde correlativè ſequitur: Si eſt contractus emptionis, ergo eſt contractus irrevocabilis, & princeps non poteſt ex ulla cauſa revocare feudum. Item ſequitur quod ille accipiens feudum, non tenetur etiam jurare domino fidelitatem, quod notandum eſt plurimum ad feuda Germanica. Nam illa fere omnia hodie non habent veram naturam feudorum, quia ex magna parte dantur propter pretium. Ideo rationes, conſtitutiones & regulæ feudales non poſſunt habere locum in illis, quia feudalia jura ſint ſcripta de his feudis, quæ dantur in beneficium, id eſt, ut definitio feudi loquitur, quæ adferunt accipienti gaudium. Et ut uno verbo abſolvamus, quamvis verum ſit, quod vulgò dicitur, pretia mentionem inducere præſumptionum venditionis, tamen hoc fallit in caſu inſigni & quotidiano, quando pretium eſſet diviſum in ſingulos annos, per hanc gloſſ, & Bart. *in d. l. 1. Cod. eod.* Tertiò differt contractus emphyteuticus à venditione, quia per venditionem transfertur omne jus ſimul atque dominium in emptorem directum eſt utile, *§. per traditionem, Inſtitut. de rer. diviſ.* quod non fit per contractum emphyteuticum, quia ibi tantummodò transfertur dominium utile, & retinetur directum, id eſt, proprietas eadem, ut ne quidem dominus emphyteuſeos deſinat poſſidere ſaltem civiliter, ut *l. 2. & fin. & multis locis* concedens emphyteuſin dicitur dominus. Ex quo ſequuntur multi præclari effectus, qui & ipſi pro differentiis à venditione ac aliis contractibus poſſent adſignari. Nam quia per contractum emphyteuticum non transfertur dominium directum. Ideò ſæpe fit, ut illud directum, id eſt, valentius dominium auferat imbecilius dominium utile, ita ut rurſus coaleſcant, quod non fit in venditione ſemel facta. Exemplum eſt, ſi vendatur emphyteuſis ſine voluntate domini, ut *l. fin. C. eod.* dicemus. Item ſi non ſolvatur penſio vel canon certo tempore. Item ſi non ſolvantur pacta, quæ in ejuſmodi contractum veniunt, per *l. 1. C. eod.* Item ſequitur alius effectus, nam in venditione perfecta transfertur omne commodum & incommodum in emptorem, *l. 1. C. de per. & commod. rei vend.* non diſtinguendo an periculum vel commodum in parte rei emptæ, vel in tota re empta accidat, *§ cum autem, inſt. de empt.* quod certè in emphyteuta non fit, nam periculum varie conſideratur in ejuſmodi contractu: ſi enim pars rei emphyteuticæ pereat, damnum pertinebit ad emphyteutam, id eſt, propter illum ca-

Margin notes: Ab alienatione. — Differt à venditione. — Utilitas diſcriminis hujus. — Quæſtio. — Feuda empta non tenentur fidelitate. — Ergo non ſunt feuda propria. — Reſponſ. — III. Differt — Utilitas diſcriminis — Dominium directum trahit ad ſe utile legitimâ ratione.

ſum, nihilominus cogatur ſolvere integram penſionem. Totius autem rei interitus pertinet ad dominum: quia tunc à penſione liberatur emphyteuta, ut eſt textus pulcher, *in d. leg.* 1. *Codic. eod.* & hoc quod noſtri duobus rithmis complexi ſunt, dicentes:

Si perit res tota, liberatur Emphyteuta.
Sive vero pro parte, nulla liberabitur arte.

L. 1. *C. de jure emphyt.* Unde ſi do domum vel fundum hoſpitali, ut me alat ad dies vitæ meæ, licet illa domus pereat, tamen quia habet ſpeciem venditionis, aut ſaltem contractus illius nominati, regulandus eſt ſecundum naturam emptionis, cui eſt ſimilis *l.* 1 *§. ſi quis ſervum, ff. depoſiti.* Non ergo obſtante interitu cogetur hoſpitale me alere, quia omna periculum intelligitur transfuſum in ipſum. Et dicitur vulgo ejus eſſe periculum, cujus ſit res, ut hic per Cyn. *in col* 3. quod tamen non fieret, ſi fundus eſſet datus in emphyteuſin. & fundus periret. nam tunc hoſpitale liberaretur ab alimentis, per ea quæ jam diximus, cum interitu totius rei liberetur emphyteuta, quod ſanè rectè eſt intelligendum, ſi nil remaneat de domo vel area. nam ſi area remaneat, domo aut diruta vel combuſta. Quia area dicitur potiſſima pars domûs, *l. qui res. §. aream, ff. de Salvian. edicto.* Quæ pars cum adhuc ſuperſit, de domo nulla remiſſio fieret emphyteutæ. Et quia diximus emphyteutam liberari ſi tota res pereat: teneri autem, ſi pars tantummodo pereat, dubitari poſſet, quid nomine partis intelligendum eſſet; Martinus gloſſator. ut eum citat gl. penult. dixit, medietatem partis nomine contineri, allegat *l. nomen filiorum, §. portionis, ff. de verbor. ſignificat. l. neceſſaria, ff. de uſufruct.* Quæ ſententia ſi vera hoc vellet, quod ſi ultra dimidiam partem emphyteuſis periret, tunc demum emphyteuta inciperet nonnihil detrahere penſionis. Sed hæc opinio communiter reprobatur. Ad jura autem, quæ Martinus producit, eſt reſpondendum quod intelligantur vera in caſu dubio, ſcilicet, quando eſſet dictum indeterminatè partem debere alicui. Aliud autem ſit juris in caſu non dubio, ut nos hic ſcimus per ea quæ mox dicemus. Bartol. ergo cùm non videret, quo ſe verteret, cenſuit partem eſſe intelligendam eam, quæ tantùm fructum annuum daret, ut ex iis poſſet penſio ſolvi. Nam, inquit, ſi tanta portio ſuperſit ex clade vel interitu emphyteuſis, ut poſſit tantum fructuum colligi, quod ſufficiant ad penſionem ſolvendam, tunc adhuc tenetur emphyteuta ad ſuam penſionem, ſi emphyteuſis eſſet adeo minuta clade, ut portio reliqua non tantum fructuum daret annuo, quod ad penſionem ſufficerent, tunc putat penſionem eſſe dimidiendam. & illud damnum pertinere ad dominum. Quæ ſanè ſententia videtur habere æquitatem, tamen cum non ſit noſtrum, pro cujuſvis ſententia dicere eſſe æquum aut iniquum contra regulam juris, & quia Bart. ſine lege loquitur, & ob id reprehenditur per Salic. & Albert. *in d. c. fin. extra locati.* ideo ab ejus ſententia recedimus. Supererit ergo tertia opinio Bulgari, quæ tenetur communiter & nota iſta generaliter, quod omne damnum ſit emphyteutæ, ut ſemper cogatur penſionem ſolvere, quantulacumque demum portio rei emphyteuticæ ſuperſit. Quam etiam opinionem gl. hic ſequitur per textum. ſi rectè ponderatur, clarum hic. Nam dicit, ſi tanta clades emerſerit quæ rem emphyteuticam perimat, ubi perpendendum eſt verb. *Penitus*, vel *Prorſus*, tunc damnum ſit domini: cùm verò particulare damnum incidat emphyteutæ. Quo loco videmus Imperatorem uſurpaſſe dictionem adverſativam *vero*. cujus natura eſt, ut ſemper prioribus adverſetur in jure facto, ut gl. *in verb.* particulare, dicit, cujus natura eſt complecti omni priori caſui adverſa, & idem ſequitur gl. *in d. §. adeo, & gl. in d. c. fin.* Si ergo per portionem tantùm ſignificaretur dimidia pars, ut voluit Martinus, vel etiam talis, quæ adhuc ſufficiat pro penſione ſolvenda, ut voluit Bartol. tunc certè daretur caſus, qui non eſſet comprehenſus ſub illis omnibus ſpeciebus, quod eſt contra naturam adverſativæ dictionis, quia poſſet fieri quod emphyteuſis ad quamdam minimam partem redigeretur, cujus fructus non ſufficeret ad penſionem annuam & cùm negari non poteſt eſſe emphyteuticum contractum. Ideo generaliter eſt intelligendus textus, quod quantulacumque portio ſuperſit, ſemper emphyteutam cogi ad penſionem ſolvendam. Sed tunc opponas *d. l.* 2. *C. de alluvion. & palud.* ubi habemus expreſſum textum, quod tributa, quæ debentur Reipublicæ pro vel auctione vel diminutione fundorum, ut quia Nilus inundavit fundum, debet etiam augeri vel imminui portio tributorum. Quid ergo dicis, ex illo detrimento rei emphyteuticæ non fieri diminutionem penſionis vel canonis? Gloſſ. *in dict. verb.* particulare, *in fine*, hâc lege contrarium adducit, ſed reſpondet ſpeciale eſſe in caſu juris emphyteutici, ut ibi augmentum vel diminutio non attendatur; ſemper enim cogatur emphyteuta eumdem Canonem ſolvere, quod ſecùs eſt in tributis, quæ Reipublicæ ſolvuntur, ſed non adducit cauſam & rationem ſpecialitatis. Scimus vulgatum eſſe in jure communi, ut dicamus eum, qui dicit ſpeciale eſſe aliquid. non adducta ratione ſpecialitatis, petere ſubterfugium miſerorum. Ideo vos dicite eſſe magnam rationem diverſitatis. Nam tributa quæ ſolvuntur fiſco, non ideo ſolvuntur, quod præceſſerit contractus aliquis, ut quod ſit obligatio perſonalis inter fiſcum & ſolventem tributa, ſed ideo ſolvat, quia eſt poſſeſſor, & ſic quoniam debet res ipſa tributum, ut natam actionem habeat fiſcus contra poſſeſſorem, ſed in noſtro caſu inter emphyteutam & dominum quoad ſolutionem penſionis præceſſit contractus quidam, & eſt ille vendens Canonem obligatus perſonaliter & in genere. Unde ſuccedit regula: quod debitor generis non liberatur, etiamſi ſpecies pereat, *l. incendium, C. ſi cert. petat, leg. quod te mihi, & pulchrè Bart. ff. eod.* Sed urgebis adhuc: quid autem, inquies, fiet de illa communi theorica, qua dicitur, idem juris eſſe partis quoad partem, quod ſit totius quoad totum, & notatur *in l. quæ de tota, ff. de rei vendicat, leg. qui ſcit, ff. de uſufruct.* Sed certum eſt, quod ſi tota emphyteuſis pereat, liberatur emphyteuta a tota penſione. Ergo ſi pars pereat, debet eadem ratione emphyteuta liberari à parte penſionis? Cynus hic *in* 2. *col.* dicit hanc theoricam eſſe brocardicam, quæ ſanè nonnullos movet, ut dicant, ſi damnum accederet in parte rei emphyteuticæ quod etiam pars eſſet remittenda, tamen errant, ut jam diximus, & ad theoricam eſt reſpondendum, quod ſit vera, quando ſit eadem res in parte, quæ ſit in toto: ſed hic ſit diverſa ratio, quando intereat pars vel tota res, quæ diverſitas ex eo patet, quia quando tota res perit, ibi amplius non eſt ſpecies ulla reliqua fructuum. Non ergo mirum, ſi & tota penſio remittatur. Si autem pars aliqua adhuc ſuperſit, quantulacumque illa ſit, licet in præſentia non ſufficiat penſioni fortaſſis ſolvendæ, tamen adhuc nonnulla poſſet aliquo caſu fieri, ut fructus ſint ſufficientes futuri ad ſolutionem. Ideo lex ſtatuit ut illa parte qualicumque ſuperſtite propter ſpem futuri augmenti non liberetur emphyteuta ab integra penſione. Et ut exemplo res declaretur: poteſt enim fieri ut in parte illa qualicumque inveniatur theſaurus, qui theſaurus licet regulariter ad dominos utiles non pertineat, quia theſaurus non computatur eſſe in fructibus, *l. divortio, §. ſi fundum, ff. ſoluto matrimon.* tamen vel ideò dimidia pars emphyteutæ cedat, quia ipſe inveniſſet, *§. Theſaurus, Inſtitut. de rerum diviſ.* & ut iſtam rem finiamus quæ diximus propter acceſſionem vel diminutionem ſeu detrimentum rei emphyteuticæ, vel etiam propter ſpecialitatem non fieri remiſſionem emphyteutæ, ut eſt communis obſervantia omnium Doctorum, tamen hoc

Area principalis pars domûs.

Quæſtio.

Errat Martinus Gloſſator.

Reſponſ.

Textus in l. ibi verò ſi particulare.

Objectio.

Reſponſ.

Non probans ſpecialitatem.

Concluſio

Debitor in genere non abſolvitur propter interitum ſpeciei.

Quæſt.

A toto ad partem.

Reſp.

Hæc poſſibilitas ſimilis impoſſibilitati, alias liceret ſperare brevi thoracem futuram auream.

hoc dicitur intelligi de ea emphyteuſi quæ habet veram naturam & formam emphyteuſis, id eſt, quando datur aliquid modici annui magis in recognitionem dominii, quam ut illa penſio detur pro modo fructuum percipiendorum; tamen ſi daretur res emphyteutica, ut fit paſſim hodie per Germaniam, non pro modica annua, ſed pro magna quantitate, quæ fortaſſis eſſet attemperata fructibus, tunc certè, quia contractus magis videtur ſapere naturam locationis, vel ut concedamus eſſe contractum emphyteuticum, tamen quia per omnia ſimilis eſt locationi, ideò ut perinde in locatione propter ſterilitatem, propter bella & alios caſus fortuitos dabatur remiſſio conductori; ſic etiam in iſto caſu debetur remiſſio emphyteutæ, per quæ limitantur omnia jura & dicta Doctorum, quibus dicunt generaliter emphyteutæ non deberi remiſſionem propter interitum partis, aut propter ſterilitatem, perinde ut ſuprà diximus de feudis. Ut verò diximus penſionem non imminui emphyteutæ, licet magna pars rei emphyteuticæ pereat, aliqua tamen ſuperſtite: ſic è diverſo dicendum eſt propter augmentum rei emphyteuticæ non augeri penſionem, ut ſit eadem diſciplina contrariorum, & quod juris ſit in diminutione rei emphyteuticæ, idem juris ſit augmento, *vulgata l. ſecundùm naturam, ff. de regul. jur.* Quod tamen gl. fin. *in l.* 1. reſtringit ad argumentum latens, id eſt, quod per alluvionem creſcit, quia de eo non eſt dubium, quin redeat ad emphyteuſin, tamen ob id non augetur penſio, §. *præterea inſtitut. de rerum diviſ.* Quod tamen putat gl. aliud eſſe in augmento præterito, id eſt, ſeparato uſu, argumento tali, quia videmus uſufructuariis accedere latentia augmenta: non autem non latentia per l. *ita ſi fundum*, §. *etiamſi, ff. de uſufruct.* Qui textus ſanè nihil facit contra nos: nam eſt magna differentia inter emphyteutam & uſufructuarium. Nam licet uterque habeat in re jus, tamen illud in uſufructu eſt fragile & temporale: finitur enim morte uſufructuarii, ut paſſim in tit. *quibus modis, uſufruct. amittat.* in emphyteuſi autem eſt perpetuum, & etiam tranſmittitur ad hæredes. Igitur gloſſ. quæ hîc nititur comparatione uſusfructûs & emphyteuſis, communiter reprobatur. Unde nullâ diſtinctione factâ inter augmentum apparens & latens, generaliter dicendum quòd qualecumque augmentum accedat rei emphyteuticæ, tamen propter hoc debeat augeri penſio. De quo remitto vos ad Speculator. *in tit. noſtro, verſ.* 136. Occaſione autem iſtorum, quæ de augmento & detrimento rei emphyteuticæ diximus, monent hic Doctores quanto tempore, quo tales res emphyteuticæ occupentur ab hoſtibus, cogantur emphyteutæ nihilominus ſolvere penſionem. Jaſ. *in col.* 17 hic dicit quæſtionem eſſe plenam dubitationis, & in ea reperit tot ſententias quot capita. Eſt autem quaſi ſtatus in eo, an ſi res occupetur ab hoſtibus, vel ſi tempore belli non poſſit poſſideri res emphyteutica, dicatur inferri damnum particulare vel totale: nam ſi partiale infertur, habent locum ea quæ diximus, quòd amiſſione partis non minuatur penſio, & certè quia per hujuſmodi occupationem hoſtilem tantummodò percipiuntur fructus, ut palàm eſt, fructus ſunt tantùm pars rei, *l. fructus vendunt. ff. de rei vend.* Ideò fuerunt nonnulli qui occupationem illam hoſtilem interpretarētur tantum partiale damnum, itaut non imminuatur penſio. In qua ſentētia eſt Alberic. de Roſato, tamen communis ſententia eſt approbata, quod per bellum vel guerram, ut noſtri loquuntur, quâ occupantur res emphyteuticæ, liberatur à penſione omninò, & ſic habent occupationem hoſtilem pro interitu rei totius, & nituntur ſanè pulchrâ ratione, qua certum eſt quòd ſi flumine eſſet occupata res emphyteutica, quod tunc diceretur res periiſſe, *l.* 3. §. *Labeo, l. qui univerſitas, §. item quod à mari, ff. de acquir. poſſeſſ. l. fi. in venditione, in fine, ff. de pericul. & commod. rei vendit.* & ſic penſio deberetur nulla. Ergo eadem ratione ſi propter bellum vel aliam ejuſmodi cauſam non poſſet emphyteutica res poſſideri, diceretur quoque periiſſe, quia lex purificat inundationem incurſioni hoſtili, *l. cum annus, §. fin. ff. de bon. authorit. judic. poſſid.* & firmatur etiam ratione quâ dicimus eam rem periiſſe, ad quam nullam habemus actionem, ut eſt in regula tradita in l. *Labeo, §. fin. ff. de verbor. ſignificat.* ſed occupatâ re per incurſionem hoſtilem nulla actio ſupereſt, ut eſt certum. Et hanc ſententiam ſequitur hîc Cynus, quæ tamen fuit anteà Jacobin. de Aren. ſed an ſit verè generaliter & ſine diſtinctione non credo. Ideò Angel. hîc adjicit micam ſalis, & dicit ea jam dicta de incurſione hoſtili, ut res intelligatur periiſſe, accipienda eſſe de eo bello, quod movet Imperator. Nam tunc res captæ fiunt occupantium, homines fiunt ſervi, itaut tollatur omnis actio. Si autem inferior à principe ſine authoritate principis moveret bellum, certè res non fiunt capientium, & ſic ſupereſſet actio ſemper ad recuperandum. Ideò re non penitùs perditâ, cogeretur emphyteuta adhuc ſolvere Canonem, & addit Angelus quòd niſi ſolveret emphyteuta Canonem in caſu quo infertur occupaſſe rem emphyteuticam, quod non ſecùs caderet à ſuo jure, quam ſi rebus pacatis, non ſolviſſet. Ultima differentia eſt contractus emphyteutici à venditione, & generaliter ab omnibus contractibus, quia reliqui contractus non requirunt pro ſubſtantia ſcripturam, quamvis ſæpè fiat de contractu, non quidem in hoc ut eſſentia contractus ex ea pendeat, ſed ut facilius poſſit probari contractus, & quæ pacta ſint appoſita, *l. contractus, ff. de pignorib.* tamen de contractûs emphyteutici ſubſtantia eſt ut ſcriptura interveniat, & ſimiles alii contractus, de quorum ſubſtantia eſt ſcriptura, id eſt, niſi redigatur contractus in ſcripturam, quod non valeat, etiam enumerantur in l. *pactum, quod in bona fide, C. de pactis*, per gl. ſed tamen locupletiſſimè per Joan. Andream in gl. c. 1. §. *poſtquam, in verb. in ſcriptis, de cenſib. lib.* 6. ubi 34. contractus enumerat, in quibus de neceſſitate requiritur ſcriptura, & quod ſcriptura neceſſaria ſit in contractu emphyteutico, tenet hîc Alb. de Roſat. Cyn. Salic. Jaſ. & moderni Legiſtæ, & communiter Canoniſtæ in d. c. fin. per gl. ibid. & hoc videtur probari paſſim in hoc titulo, ubi ſæpè & haud dubiè cum myſterio fit mentio inſtrumenti emphyteutici; multo autem clariùs patet ex l. 1. infra non. cùm dicit pactâ ſcripturâ interveniente in hunc contractum deducta ſervari oportere: ubi ponuntur duo ablativi abſoluti, *ſcripturâ interveniente.* Horum natura eſt inducere cauſam finalem, ut dixit Bald. in l. 1. in fin. *C. de liber. præterit.* Qui ablativi nihil diſponunt, ſed reſolvuntur in conditionem, ut eſt pulchra doctrina Bart. *in* 2. *notabili, per illum text. in l. ab emptione, ff. de pactis.* Ergo iſti duo ablativi hîc præ ſe ferunt contractum illum eſſe firmum, ſi ſcriptura intervenit, id eſt, niſi illud ſubſtantiale defuerit. Nunc ſcimus quod hæc ſit natura conditionis, quod debeat impleri præcisè, & ut noſtri loquuntur, in formam ſpecificationis per æquivalens, textus eſt in l. *qui hæreds. & pulchra l. Mævius, ff. de condition. & demonſtrat.* Vbi ſi dicat teſtator: Lego Titio fundum, ſi dederit Caio centum. Certè etiamſi cum Caio non ſit teſtamenti factio, & licet Caius nihil poſſit percipere ex teſtamento, tamen nihilominus cogitur Titius dare vel carere legato, & juvatur communi illa ſententia, quæ ſcripturam pro ſubſtantia requirit: & ratio eſt, quia contractus emphyteuticus plerumq; confertur ad tempus quod ſit exceſſivum & extrà memoriam hominum, quæ memoria cùm ſit valde labilis, *l. peregre, ff. de acquirend. hæred.* ideo rectè requiritur ſcriptura, ad hoc ut poſſit probari ille diuturnus actus, *argum. l. cenſus, ff. de probat.* Unde Angel. hîc infert, quod emphyteutæ debeant eſſe cauti, ne omittant illa inſtrumenta emphyteuticaria. Nam ſi extent omiſſa, certè jus ipſorum

eſſet plurimùm labefactatum, imò etiam omiſſum, niſi declarent ſe ſolviſſe Canonem per continuos annos 40. tanto enim tempore præſcribitur res emphytheutica, ut dicemus in gl. l. 2. *& ibi per Cynum, C. eod.* & hanc ſententiam etiam ego ſequar, licet multi etiam ſint, ut hîc Bartol. Angel. & reliqui, qui putant hunc contractum conſiſtere ſine ſcriptura & gl. etiam in verb. *ſcriptura*, contraria ei quæ eſt ſuprà, *in verb. alienationis*, videtur ſentire, non requiri neceſſariò ſcripturam in iſto contractu quæ multas opiniones refert. Ultimo tamen loco refert eam quæ vult quod ſine ſcriptura poſſit fieri, ſed habemus regulam, quod quemadmodum gl. multas opiniones recenſet, nullam expreſsè confirmando, quod ſemper videtur tenere, quæ ſit ultima, ita dicit gl. in l. *qui filium, l. Sabinus, ff. ad SC. Trebellian.* notat Bart. in l. *bona fides*, ff. *depoſiti*: quod alicubi notat pro eo qui legit Speculatorem, & addit Bartol. & Angel. Quod licet fortaſſis de jure ſit verius, ut ſcriptura requiratur, tamen aliud ſit conſuetudine: quod ſi eſſet verum, magni eſſet ponderis, ſed quia conſuetudo eſt facti. Prætereà localis alia hîc, alia alibi. Ideò admittatur probatio in contrarium, *l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo*: non obſtante quod dicitur vulgò: Doctori illuſtri & famigerato alleganti conſuetudinem, credendum eſt, ut per Bartol. & Jaſon in l. *de quibus*, ff. *de legibus*. Unde qui vellet illam opinionem tenere, quod non requiratur ſcriptura, debet reſpondere ad textum hîc. Quod licet mentionem faciat ſcripturæ, tamen non negat interim contractum ſine ſcriptura poſſe fieri, & noſtri reſpondent, imò omnes ad text. noſtrum. Sed certè reſponſio eſt frigida propter rationem quam diximus de ablativis abſolutis. Ideò tradendum puto cum textu, quod niſi ſcriptum vel inſtrumentum intervenerit illi contractui, non valere contractum. Ex his quæ jam ſint dicta facilè poteſt conjici; quibus modis contractus emphyteuticus differat à contractu feudali: nam licet Speculator *in tit. de feudo*, §. *quoniam*, *verſ.* 40. putat falsò nullam eſſe inter eos differentiam, tamen in tit. de locato, ubi ſumpſit ſibi peculiarem tractatum emphyteuſis; mutavit ſententiam, & nonnullas differẽtias inter quas aſſignat, illa eſt vel præcipua, quòd in contractu emphyteutico intercedit, vel pretium in principio, vel annua aliqua penſio, ut eſt à nobis dictum abunde. Contractus autem feudalis eſt gratuitus, id quod facilè ex definitione feudi apparet, quæ habetur *in tit. ex quib. cauſ. feud. amittat.* §. *in primo*: ubi dicitur quòd feudum ſit benevola actio, id eſt, beneficium gratuitum, quæ tribuit accipienti gaudium. Præterea quia vaſſalli perſonale aliquod obſequium præſtare dominis coguntur ad exempla libertorum, ideò fœminæ regulariter arcentur à ſucceſſione feudi, ut paulò poſt dicemus. Vnde etiam eſt quod dicit Bald. in Authent. *ſi quas actiones*, *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* quod feuda magis adhæreant perſonis quam patrimonio. Vnde in caſu quo cogeretur vaſſallus dare pretium, vel aliud onus reale ſubire, certè non tunc eſſet feudum, ſed accederet contractui locationis, ſi pecunia interveniſſet, vel ſi aliud quid interveniret pro penſione, ut quantitas frumenti vel alterius rei, tunc accederet contractui innominato. Ergo ſi aliqua controverſia circa illud prætenſum feudum oriretur, certè non eſſet decidendum ex jure feudorum. Quia non habet materiam feudi, eo quod non ſit gratuitum, ideò etiam vaſallus non poſſet cogi pro illo prætenſo feudo jurare fidelitatem. Præterea cùm multis de cauſis feuda ſint revocabilia, ut in titul. *quibus de cauſ. feud. amittat. in uſibus feudor.* tamen ſi eſſet aliquod tale mercenarium feudum, quod ſaperet naturam venditionis, vel etiam locationis perpetuæ, ex nulla tali cauſa eſſet revocabile. Item poteſt aſſignari alia differentia, quia in contractu emphyteutico pro ſubſtantia requiritur ſcriptura ſecundùm ſententiam modernorum, quos ſumus ſecuti. In feudali autem contractu non eſt opus, ſed ſufficit feudi conceſſionem per teſtes probari, non quidem quoſvis, ſed pares curiæ, id eſt, qui ſunt convaſſalli, ut hîc pulchrè per Jaſ. & multa jura. Præterea differunt in ratione incrementi: nam circa emphyteuſin diximus contr. gl. fin. *in l. 1. C. eod.* omne incrementum rei emphyteuticæ, ſive ſit latens per alluvionem, ſive patens alio quodam caſu, ad emphyteutam & utilem dominum, pertinet ad vaſallum, at ratione feudi non pertinet, niſi latentia augmenta, ut in tit. *ſi de inveſt. tur. feud. controverſ. fuer. & ſi quis de manſo. in uſib. feud.* cùm feudat. ſeu vaſallus, ſeu qui ſit utilis dominus feudi, ut eſt emphyteuta rei emphyteuticæ, ut in tit. *de inveſtitura de re alien. fact.* §. *rei autem*, *in uſib. feudor.* Item per mortem naturalem vel civilem amittitur feudum, ut ſi fortaſſis vaſallus fiat clericus, aut intret religionem, quod tamen non eſt in re emphyteutica, quia illa tranſit ad monaſterium, vel effectus clericus hanc retineret: gl. eſt in Auth. *ingreſſi*, *C. de ſacroſanct. eccleſ.* ultimò differunt, ut præclarè Bart. in l. *juriſjurandi*, § *ſi barbari*, *ff. de oper. libertor.* ubi pro regula tradit rectè inſpicienti: Quod in ſucceſſione & in omni controverſia rei emphyteuticæ ſequamur jus commune, quod non fit in cauſarum feudalium deciſione: Differt à feudo.
nam illæ deciduntur ſecundùm conſuetudines, quæ quidem ſunt collocatæ in certam partem juris, ideò pater accipit emphyteuſin pro ſe & ſuis liberis. Quia de Regula.
jure communi liberorum nomine tam maſculi quàm fœminæ continentur, *l. liberorum*, *ff. de verbor. ſignific.* itaut jus civile inter maſculum & fœminam nullam differentiam habeat, *l. maximum vitium*, *C. de liber. præterit.* itaut patre defuncto æqualiter in emphyteuſi ſuccederent tam filiæ quàm maſculi, quod tamen non eſt in feudis. Quia ibi eſt conſuetudo, & quoddam jus ſingulare feudale, quòd nomine liberorum vel etiam hæredum intelliguntur tantùm maſculi: quod nos dictione germanica ſignificamus, cum vocamus *Lebens Erben*, ut liquet multis titulis in jure feudali. Sequitur & ex illa doctrina Bart. quod ſi pater, qui ſic accepiſſet feudum, & ſine liberis moreretur condito teſtamento, in quo filiam aliquam inſtituerit in certa quantitate mandans ut ea ſit contenta, tametſi illa quantitas ſuperaret legitimam, tamen non obſtante teſtamento paterno adhuc poſſet illa filia petere partem in re emphytheutica, & per hoc non incideret in pœnam quam fortaſſis ſtatuiſſet pater in teſtamento, quod facere poteſt cùm dicatur voluntatem teſtatoris habere vim legis ut contra facientes puniantur amiſſione legati, quia cùm pater accipiendo pro ſe & liberis, videatur eadem opera & ſibi & omnibus liberis ſtipulatus, per l. 2. *& ibi Cynus & Doctores*, *C. de contrahend. ſtipulat.* Ergo illa emphyteuſis, mortuo patre pervenit ad liberos, tanquam æs quoddam alienum. Unde quia legata intelliguntur fieri de bonis alicujus, deducto ſemper ære alieno, *l. ſubſignatum*, §. *bona*, *l. bonorum*, *ff. de verb. ſignific.* ideò accipiet filia relictum in teſtamento tanquam ex bonis paternis, & partem rei emphyteuticæ tanquam æs alienum: in jure autem feudali ejuſmodi interpretatio non poſſet fieri ad fœminas, quia ſi accipiat pater feudum pro ſe & filiis maſculis & fœminis, cùm quamdiù fuerit maſculus, nunquam admittatur fœmina, ut in tit. *de ſucceſſ. feudi*, §. *filia verò*. Cauſam aſſignat gl. in tit. 1. *in uſibus feudor.* quia jure arcentur à feudis, cùm non poſſint juvare dominum in bellis, quæ ratio eſt ridicula. Nam poſſunt illæ fœminæ liberos maſculos gignere, ita ut ſaltem filiorum maſculorum nomine poſſint eſſe capaces feudi, quod tamen non fit. Ideò gl. iſta ad rationem miſerorum fugit & dicit, ſit pro ratione voluntas; mihi tamen videtur hæc fuiſſe ratio excluſionis fœminarum, quia per hoc conſervantur familiæ, aliàs cum fœminæ in alienas familias tranſeant, mutent nomen, domicilium, forum, & omnia pro ratione mariti, cui nubunt. Ideò ut familiæ conſerventur, voluerunt

feuda manere in agnatis. Videmus enim unà cum fœminis, ut diximus interire omnia, quæ fuit cauſa, ut Labeo Antiſtius ſororem quaſi ſeorſim natam dici putet quod eſt notandum ad privilegia quæ dantur aliquando alicui & ſuæ poſteritati, quòd non porriguntur ad eam poſteritatem quæ eſt ex filiabus ex quibus infertur corolarii loco: Quod quamvis negari non poſſit in multis eſſe magnam affinitatem contractus emphyteutici & feudorum, emphyteutica tamen omnia ex jure feudali, non poſſunt decidi: quia hoc jus eſt ſingulare, ideò non debet trahi ad conſequentiam, *l. quid verò*, *l. jus ſingulare*, ff. *de legibus.* Sicut è diverſo jus commune nihil facit ad deciſiones cauſarum feudalium, ſi in jure feudali inveniatur aliquid conſtitutum in ſpecie; ſin autem nihil inveniatur, tum demum ſumit ſibi jus commune poteſtatem decidendi, & valebunt omnes regulæ juris communis per *l. de quibus, & quæ ibi Doct. res, ff. de legibus.* Quod adeò eſt verum, ut etiam in jure feudali argumentum à contrario ſenſu non valeat per ea quæ hîc Jaſon per multa jura docet. Ut ergo concludamus, ſciendum eſt ultimò contractum emphyteuticum eſſe juris civilis. Eſt enim primò introductus à Zenone per l. 1. *C. eodem.* Præterea eſſe contractum ſtricti juris, per id quod traditur vulgò, quia non numeratur inter contractus bonæ fidei, §. *actionum*, *Inſtitut. de action.* Quæ autem actio ex eo naſcatur, in eo Doctores certant. Cynus ſequutus præceptorem ſuum Petrum de Bella, Pract. dicit dari actionem præſcriptis verbis, ſed profectò errat. Quia illa præſcriptorum verborum actio non competit niſi contractui innominato, per ea quæ diximus ſuprà, *tit.* 2. Cùm autem hic contractus ſit nominatus, quia habet elegans nomen appoſitum rei per l. *juris gentium*, ff. *de pactis.* Ideò pro nominato contractu ei actio innominati contractûs, quæ eſt præſcriptorum verborum, competere non poteſt. Ideò communis eſt ſententia, quod datur condictio ex l. 1. *infrà*, *eod. tit.* Cujus eſt ratio, quod videmus traditum in l. 1. ff. *de condict. ex leg.* Quod quando ex nova lege inducitur aliqua obligatio, & tamen non adjicitur in ea lege, quâ actione experiamur, tum ſemper intelligitur actionem dari condictione iſtius legis. Cum ergo nova lege Zenonis ex contractu emphyteutico ſit interdicta obligatio, & non adjicitur, quando agamus certâ condictione, ex lege agendum eſt. Hactenùs de Rubrica & lege prima.

Actio ex contractu feudi.

Sit ergo cōdictio ex lege vel actione emphyteutica.

CODICIS DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRÆLECTIONE

LIBER QUINTUS.

TITULUS PRIMUS.

De Sponſalibus & Arris ſponſalitiis, & Proxeneticis.

RUBRICA.

QUòd rubricam Doctores communiter continuant ad præcedentem *lib.* 4. dupliciter, gl. enim hic inquit. Dictum eſt ſuprà de contractib. rerum, nunc autem dicendum de contractib. perſonarum. Quæ continuatio eſt brevis, & non ſatis explicata: Ideò ſic intelligite, ſuperiùs eſſe actum de contractibus jure gentium, vel etiam jure civili introductis, per quos circa res ipſas diſponimus, accipiendo nomen Rei generaliter pro mobilibus & immobilibus, corporalibus & incorporalibus, ſolo homine excepto. Nam illæ res perſonarum non ſunt hactenùs deductæ in contractibus. Ergo nunc eſt agendum quemadmodum perſona debeat perſonæ, ut ſit per ſponſalia & matrimonia, ſic hoc reſpectu dicuntur iſti contractus matrimoniales perſonales, quia natura eorum eſt perſonalis, ſicut natura reliquorum contractuum ſunt res, inde etiam quòd error circa rem quæ in contractum deducta eſt, vitiat ipſum contractum, *l. in venditionibus*, ff. *de contrah. empt.* Acturus autem Imperator de matrimoniis vel nuptiis, præmittit ante contractum ſponſalium: nam ſponſalitia ſunt plerumque præambula matrimonii futuri, ut dicunt Canoniſtæ *in Rubrica extra eodem*, & patebit per definitionem infrà dandam: alii verò, ut Azo, Cynus, & plerumque Doctores aliter continuant, ſic dicentes: Suprà *in lib.* 4. actum eſt de contractibus ſocietatis, qui plerumque ineuntur per nonnullos, & commodioris uſus aut quæſtus gratiâ. Nunc verò agendum eſt de ſocietate quæ per matrimonium contrahitur inter maritum & uxorem. Et quia præambulum iſtius contractûs matrimonialis ſunt ſponſalia: ideò de his priùs quàm de matrimonio agitur, quæ ſanè continuatio eſt ſumpta ex l. *adverſus*, infrà, *de crimen. expila. hæreditat.* ubi dicitur uxor ſocia domus, divini atque humani juris: quod idem videmus etiam in l. 1. ff. *de rit. nup.* cum ibi. JC. nuptias definit dicendo: Nuptias eſſe maris & fœminæ conjunctionem, & omnis vitæ conſortium divini atque humani juris communicationem habens; id eſt, ſocietatem; quæ ſocietas, id eſt, æqualis fortunarum omnium & commodorum & incommodorum communicatio, veteribus pulchrè eſt indicatum. Nam illis ſolemne fuit, ut cùm ſponſas deducerent in domum novi mariti, ſolebat marito conjux dicere: Ubi tu eris Caius, ego ero Caia, ut pulchrè Plut. in Prooem. Quaſi vellet dicere: ſic me adjungo tibi, ut in quacumque domo tu verſeris, & qualis te vitæ conditio maneat, ut eadem me quoque tanquam ſocia vitæ tuæ maneam. Unde etiam eſt quòd cum Theologi nituntur probare uxorem & maritum, tanquam ſocios ad paria judicari, dicunt illam ſocietatem, ex creatione Evæ poſſe deprehendi. Illa enim non ex vertice, ut olim Minerva ex cerebro Jovis eſt edita, ſed ex coſta Adæ, ut ſic poſſit ſibi dominium uſurpare in communi domo: Nec etiam eſt nata ex pedibus Adæ, ut ad ſervilia tantùm negotia abjiciatur. Sed ex medio corpore Adæ, quaſi in communionme quamdam omnis vitæ & fortunæ adſcita videatur. Quæ continuatio licet ſit pulcha, tamen ideò non puto eam convenire. Quia ſic integrè lib. 5. continuaretur ad tit. magno intervallo diſſitum ab illo contra propriam ſignificationem continuationis: ideò manet cum gl. Tria autem proponuntur in hac Rubrica, quæ ſingulariter erunt tractanda. Primo namque agitur de ſponſalibus, ſcilicet quomodò contrahantur. Secundo quomodò rursùs diſſolvantur. Tertio de arris, id eſt, pignoribus dandis inter ſponſos, & quomodò etiam perdantur. Et ultimo de proxenetico. De arris autem hîc nihil agemus, ſed totam tractationem rejiciemus in l. fin. *infra eodem.* De proxenetico nec quicquam etiam hîc, cujus nigrum ne minimo quidem

verbo meminit, tamen abundè agitur ff. *de proxenet.* Eſt autem proxeneticum, ut obiter annotemus, ſalariolum illud quod datur his qui officium & operam dant nobis contrahentibus, *l. fin. ff. de proxen. in fine.* Et conſtituitur illud ſalarium per judicem ex magnitudne negotii & operæ impenſæ, *d. l. fin. in princ. ff. de proxenet.* Sed quia Imperator in contractu Sponſalium admittit proxeneticum, ideò ſciendum quòd licet aliàs matrimonia ſint juris divini, præterea habeantur pro ſpirituali re: ita ut ad ſæcularem judicem non pertineant, *c. fin. extrà de ſecund. nupt.* Et pro re ſpirituali ſit prohibitum accipere pecuniam, ut pulchrè per c. 1. extrà, *de Simonia*: tamen pro illa re ſpirituali licitè accipitur aliqua merces proxenetici, nec dicitur commiſſa Simonia, ut hic Bald. notat *in Rubrica*, *extra eod.*

Veniamus ergo ad primam partem Rubr. omiſſis jam aliis duabus, videndum eſt quæ dicantur Sponſalia, quomodò contrahantur, quem habeant effectum, & quomodò diſſolvantur. Sunt autem Sponſalia, ut *d. l. 1. ff. eod.* mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum, à verbo *Spondeo*, ut *d. l. 1. ff. eod.* Nam antiquitùs ſponſalia fiebant per ſtipulationes, ut ibidem dicit lex hoc modo: *Vis me habere in maritum?* & cum virgo ſponderet, id eſt, promitteret ſe habituram, per illam ſtipulationem erant contracta ſponſalia: Et nominatur ſponſus tanquam promiſſus, & ſponſa promiſſa. Unde propriè loquendo, ſponſus & ſponſa ante matrimonium dicuntur facere contractum perfectum; ſed perfecto matrimonio incipiunt mutare nomina, & qui dicebatur prius ſponſus, incipit vocari maritus; quæ ſponſa appellabatur, uxor. Quod multùm notandum eſt ad ſtatuta locorum. Item ad alias ordinationes pœnales, quæ cùm ſint intelligendæ propriè, ne odium pœnarum extendatur, ſæpè fit ut ſponſæ nomine non contineatur uxor, & è diverſo. Exemplum eſt: Argentinæ enim ſtatutum eſt ut filia accipiens maritum ſine conſenſu parentum, poſſit ab eis exhæredari: cùm iſtud ſtatutum ſit pœnale & odioſum, non debet extendi ultra propriam ſignificationem verborum. Sed in propria ſignificat. verb. *Mariti*, non veniet niſi is cum quo contractum eſt matrimonium de præſenti. Ideò ſi filia contraheret ſponſalia cum aliquo, non incideret in illam pœnam ſtatuti, id quod notat Anton. de But. Alber. & Panorm. *in Rubr. extra eod.* & ut exemplum petamus ex lege, videmus uxorem & ſponſam judicari ad imparia: uxor enim niſi lugeat virum per annum, fit infamis, & in alias pœnas incidit, de quibus in l. 1. infrà, *de ſecund. nupt.* Certè ſi ſponſa non luxerit ſponſum priorem, ſed ante annum finitum contraxerit matrimonium & ſponſalia, nulla harum legum civilium tenebitur pœna, *l. uxores, ff. de his qui not. infamia.* ubi dicitur ſponſi nullum eſſe luctum propter rationem quam ibi addit gl. tamen interim verum eſt quod in materia favorabili, ſub appellatione *uxoris* contineatur etiam ſponſa, & è diverſo, per vulgatam regulam, *favores eſſe ampliandos & extendendos.* Contrahuntur autem ſponſalia, non ut antiquitùs per ſtipulationes tantùm, ſed hodie ſufficit quilibet conſenſus nudus contrahentium, *l. ſufficit, ff. eod.* Quod tamen ſic volo intelligi, ut non negem interim poſſe etiam per ſtipulationem illa contrahi, ut hîc dicit Azo *in ſumma*, quem etiam ſequitur Hoſtienſis. Sed ſi ſtipulatio intervenerit, non producere illos effectus quos aliàs ſolet producere: cùm, ut notum eſt, ſtipulatio interpoſita contractui, duas actiones gignat, ſcilicet condictionem certi, & actionem ex ſtipulatu, ut dicit textus, *Inſt. tit. de verb. oblig. in princ.* Sed erit penitùs ſterilis illa ſtipulatio nullam actionem producens, quia illa interpoſita ſuper matrimonio eſt contra bonos mores: debent enim matrimonia eſſe libera in contrahendo, retinendo & diſſolvendo, *l. ſi ita ſtipulatus, & l. Titia, 134. ff. de verbor. obligat.* Quia autem ejuſmodi ſtipulatio eſt contra bonos mores, ita ut ne quidem juramento confirmari poſſit, *l. pacta quæ contra ll. & quæ actantur per Doctores, ſup. de pact.* Contrahuntur autem ſponſalia tribus modis. Primò per verbum de futuro, ut cum contrahens dicit: *Ducam te in uxorem, habeto te in meam, c. ſi inter virum, extrà eod. c. 1. extrà, de ſponſalibus.* Et hæc ſunt propria ſponſalia per definitionem de qua antè diximus: ſunt enim futurarum nuptiarum promiſſio. Secundò, contrahuntur per verba de præſenti: ſed hoc non fit propriè, ſed tantummodò juris interpretatione, ut cùm duo impuberes, vel pubes cum impube contrahunt per verba de præſenti: quia cùm inter impuberes non poſſet eſſe matrimonium propter defectum ætatis, *c. ad diſſolvendum, extrà, de deſponſ. impub.* Ideò jus interpretatur illa verba præſentia, cùm non poſſint inducere matrimonium de præſenti, ne ſint otioſa & inutilia, inducant tantùm ſponſalia de futuro, id eſt, dum ſunt futuri nubiles, *c. fin. extra, de deſponſ. impub. & c. unico eod. tit. lib. 6.* Nubilis autem ætas in fœminis eſt annus 12. in maſculis annus 14. *c. puberes, & ibi gl. & glo. in c. ubi, extra, de deſponſ. impub. l. minorem, ff. de ritu nupt.* niſi fortè malitia ætatem ſuppleret, quia & tunc verba de præſenti prolata ab impuberibus non inducerent ſponſalia tantùm, ſed etiam matrimonium ipſum, quando impuberes cogitant, vel ſaltem tentant copulam carnalem, *d. c. fin. extrà, de deſponſ. impuber.* Sed hîc notandum eſt quòd cùm duo impuberes, vel pubes cum impubere contrahunt per verba de præſenti, inter quos tamen non poteſt eſſe matrimonium propter defectum ætatis, licet tamen deinde ætas ſuppleatur, & ambo fiant nubiles, tamen matrimonium per hoc non eſt perfectum: quia quæ ab initio non valent, temporis curſu non confirmantur, *l. quod initio, 29. & l. pen ult. ff. de reg. jur. & c. non firmatur, de reg. jur. in 6.* Ideò illi, ſi volunt eſſe matrimonium, coguntur vel dicto vel facto aliquo teſtari, ſe perſeverare in ſententia matrimonii conſummandi, *d. c. unico, §. ideò quoque, de deſponſ. impub. lib. 6.* Tertius modus contrahendorum ſponſalium eſt, quando mittuntur ſponſæ arrae annulus, vel alia ejuſmodi munera: ibi enim lex interpretatur interceſſiſſe ſponſalia, *l. arris, infra eod.* ubi ſumus de eo dicturi. Nunc videndum eſt qui poſſint contrahere ſponſalia, & eſt regula tradita in *l. oratio, ff. eod.* Quòd qui poſſunt contrahere matrimonium, iidem poſſunt contrahere ſponſalia. Quia qui poteſt conſequens, & id quod majus eſt, ut matrimonium, is dicitur etiam poſſe antecedens, quod eſt minus. Et per quod pervenitur ad conſequens, ut ibidem dicit glo. per pulchra jura. Quamvis illa regula conversa non ſit vera, ſi diceremus, omnes qui poſſunt contrahere ſponſalia, eoſdem poſſe etiam matrimonia. Quia fallit primò in muliere lugente virum, quæ ſi nupſerit viro intra annum, punitur certis modis, de quibus infrà *in l. 1. de ſecund. nupt.* & tamen intra annum luctus mulier benè poteſt contrahere ſponſalia, *l. ſolet, §. fi. ff. de his qui not. infam.* Quia in ſponſalibus ceſſat ratio prohibens intra annum luctus matrimonium, quia eſt ſeminis commixtio. Secundò fallit in præſide provinciarum, qui dum eſt in provincia, non poteſt cum aliqua, quæ juriſdictioni ſuæ ſubeſt, contrahere matrimonium; benè poteſt tamen contrahere ſponſalia, ut finito anno luctus vel officii tempore matrimonium perficiatur, *l. ſi quis officio, ff. de ritu nupt.* & dicemus infrà tit. prox. *Si rector provinciæ, &c.* Tamen circa hoc notandum eſt. Quicquid jura civilia dicunt de anno luctus, ut intra eum non poſſint nubere mulieres. Item quod dicunt de Præſidibus aut Rectoribus provinciarum, tamen hodie jure Canonico omnes leges civiles prohibentes certis perſonis matrimonia, ſunt correctæ, ut dicit Abb. Panormit. *in c. 1. extra eod.* Quod nunc non excutio, ſed ſervo ad Rubricam tituli proximi infrà. Contrahuntur præterea iſta ſponſalia, non tam à præſentibus, quàm

etiam abſentibus per nuncios, per epiſtolas vel literas; d. l. *ſufficit*, in fine, ff. eodem; ſive perſonales perſonæ ſint puberes, ſive impuberes. Imò licet nonnunquam ignorent contrahentes ſponſalia contrahi, tamen adhuc ſunt firma, ſi modò abſentes & ignorantes fuerint certificati de ſponſalibus, & ea ratificent. *l. hac ita, ff. eod. d. c. unico, §. fin. de reſponſ. impub. lib.* 6. ut eſt hodie factum inter Ducem Juliacenſ. & Ferdinandi filiam abſentem. Illa ſponſalia tenent eatenùs, quatenùs fuerint ratificata per abſentem filiam: nam conſenſus eſt ſuprema manus, & quædam perfectio omnium matrimonialium contractuum. Ex quo ſequitur quòd inter minores 7. annis non poſſint contrahi propter defectum conſensûs, *leg. in ſponſalibus contrahendis, ff. eod.* tantùm enim ea ætas abeſt à conſenſu qui ex judicio pendet, ut quicquid videat ea ætas, dicatur ignorare, *l. 1. §. impuberes, ff. inf. de falſ. monet. l. ſi infanti, inf. de jur. delib.* Ideò ſi etiam per parentes ſponſalia contrahantur ſuper his qui ſunt minores 7. ann. illa ſunt inutilia, nec etiam confirmantur curſu temporis, id eſt, licet ſeptennium attigerint, per regulam juris, jam anteà traditam, niſi poſt ſeptennium novus conſenſus intervenitet; quia tunc incipiunt eſſe ſponſalia, non quia antè contracta, ſed quia per novum conſenſum ſunt inita, *d. c. unico, inf. de deſponſat. impub. lib.* 6. Et ideò ſunt invalida ſponſalia, quæ ita inter minores ſeptennio contrahuntur, ut ne quidem inducant publicæ honeſtatis juſtitiam, quam tamen alia ſponſalia legitimâ ætate factâ inducunt, ut dicemus inf. de effectu ſponſaliorum. Qualis autem debeat eſſe conſenſus contrahentium ſponſalia, & an ſolus ſufficiat contrahentium conſenſus, vel etiam parentum conſenſus requiratur, jura in hoc ſunt varia: nam civile jus vult, eorum qui ſunt in poteſtate alterius, ſolum conſenſum non ſufficere, ſed requiri etiam parentum. & ideò multæ leges tradunt de conſenſu parentum, *l. in ſponſalibus, ff. eod.* Nec poteſt de jure civili filia patri contrahenti ſponſalia pro ſe diſſentire, niſi in unico caſu, quando daret ipſam indigno aut turpi perſonæ, *l. ſponſalia, l. ſed quæ patris, 22. ff. eod.* De jure autem Canonico dicimus ſolum contrahentium conſenſum ſufficere, ſive in poteſtate ſint, ſive non, ſicut habemus pulchram, gl. *in c. 1. extra de deſponſ. impub.* & latè Dec. *in l. nuptias, ff. de reg. jur.* Ideò ſecundùm eadem jura Canonica filia poſſet liberè diſſentire a patre, ſive dignum, ſive indignum maritum tradat, ut dicit gl. in d. c. 1. quod nunc non ampliùs tracto. Effectus autem Sponſaliorum ſunt, quod inducant publicæ honeſtatis juſtitiam & prohibentur conſanguinei contrahentium contrahere cum illa perſona, cum qua fuerunt ſponſalia celebrata, licet nunc ſint ſoluta, *c. ſponſam, ext. eod. & c. unico, eod. tit. lib.* 6. ubi etiam definitur illa publica honeſtas. Secundus effectus eſt, quòd qui celebrat aliqua ſponſalia, tenetur etiam matrimonium contrahere, *ut in c. requiſivit, extra eod.* ubi per cenſuram eccleſiaſticam compellitur conſummare matrimonium: quod tamen verum eſt, niſi timeatur malus exitus, de quo dicemus *in l. 1. infr. eod.* & hactenùs de iſta pulchra & prima Rubrica libri quinti.

TITULUS II.

Si Rector provinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitias dederint arras.

QUia rectè continuatur, ut hîc per gloſ. nam ſuprà dictum eſt in genere de Sponſalibus quomodò fiant, & quid ſit conſtitutum in arris ſponſalitiis & de pœnis earumdem. Nunc in ſpecie tractat de ſponſalibus quæ fiunt inter Rectores provinciarum, filios eorum, & aliorum participes cum ſubditis. Et ut verba Rubricæ intelligamus, Rectorem provinciæ illum intelligo, qui præſit ſupremæ juriſdictioni, & ut nos vulgò loquimur, qui habet poteſtatem gladii, voces eos præfectos, præſides, rectores, poteſtates, nihil intererit, modò ſint tales, qui propter magnam poteſtatem poſſint eſſe formidini provincialibus: unde infero quòd ſi aliqua poteſtas non haberet potentiam, aut veriſimiliter poſſet inferre formidinem, certè titulus noſter non haberet locum: ita dicit Angel. hîc circa noſtram legem, unde in illis præfectis majoribus, qui dantur per Ducatum noſtrum, licet ſint alienigenæ, tamen titulus non haberet locum. Pertinentes verò ad Rectores provinciarum lex prima appellat participes, & exponit ſcilicet filios, nepotes, propinquos, familiares, conſiliarios rectorum provincialium. Quod Bartol. dicit magnoperè notandum ad literas concordiæ ſeu pacis. Deinde ad literas ſecuritatis & ſalviconductus. Nam ibi ſemper cavetur de damno inferendo, non tam à ſe & ſuis provincialibus; verùm ſæpenumerò tantummodò cavetur pro ſe, & pertinentibus ad ſe, & addit Bartol. noſter non requiri alium textum in jure qui magis hoc exprimat, quàm ille noſter. Sub nomine autem, *ſponſalibus*, cujus ſit mentio in Rubr. intelligendus eſt non ipſe contractus, ſed ipſæ arræ ſponſalitiæ. Ita intelligit hîc Azo. Et habemus text. expreſſum in l. 1. *ſi nuptiæ ex reſcripto petantur, in fin. infr.* dicit Alber. de Roſat. titulum noſtrum male hodie obſervari. Hoſtienſ. autem *in ſumma, tit. Qui filii ſint legitim. § qualiter & à qua ſi vero* dicit hunc noſtrum titulum de jure Canonico eſſe correctum quem ſequitur etiam Abb. *in c. 1. extra, de ſponſalib. Bart. & Salicet hic, circa finem legis.* Unde neceſſariò ſequitur, ſi verum eſt quod Canonici & Legiſtæ dicunt titulum noſtrum eſſe correctum, quod ſit etiam correcta, *l. ſi quis officium, ff. de ritu nupt.* quia idem habet quod hîc lex noſtra, ſic etiam eſſet correcta, *l. ſi quis in ſenatorio, ff. de ritu nupt.* quæ lex prohibet matrimonia inter ſenatores & libertinas. Nam Hoſtienſis dicit regulariter eſſe verum, quod omnes leges civiles, quæ certis perſonis prohibent matrimonia, ſint hodie de jure Canonico correctæ. Sic etiam eſſet correcta, *l. oratione, ff. de rit. nupt.* Sic totus tit. *infr. de interdict. matrimon. inter pupillas & tutores*, ſic l. *tutor, l. libertum, 2. ff. de ritu nupt.* ubi prohibetur matrimonium inter tutorem & pupillam, ſic etiam eſſet correctus, *tit. C. ſi quacumque præd. poteſt.* In ſumma, ſequitur innumerabilium jurium correctio ex hoc dicto Hoſtienſis, quod ſequuntur promiſcuè Legiſtæ & Canoniſtæ. Quæres autem rationem? Certè Abb. *in allegato loco*, & Dec. in *l. nuptias, ff. de reg. jur.* dat hanc rationem. Quod matrimonia pertinent ad forum ſpirituale, *c. tuas extrà, de ord. cognit. c. fin. in fin. & quæ ibi notantur, extrà, de ſecund. nupt.* Ergo leges civiles vel Laïcorum, quibus diſponitur circa ſubſtantiam matrimonii: ut circa nonnullas perſonas inhabilitando eas, ſint invalidæ. Unde videant principes & multæ civitates Imperii, quo pacto defendant ſuas conſtitutiones provinciales, quibus ſtatuitur, ne poſſint liberi contrahere ſine conſenſu parentum. Hactenùs de Rubrica.

TITULUS III.

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & ſponſalitiis.

QUia rectè continuatur ad præcedentem per gl. hîc ferè ad hunc modum: Inſtituerat Imperat. in hoc quinto libro materiam nuptiarum, ſed priuſquam ad nuptias veniamus, ſæpè ſolemus contrahere ſponſalia, quæ ob id dicuntur præambula matrimoniorum, ideò de his jam tractatum eſt. Contingit autem & in contractu ſponſalium, ut ante nuptias donationes fiant ultrò citróque inter ſponſos, quæ & ipſa præambula

dicuntur matrimoniorum, ideò de his donationibus nunc agendum eſt. Cùm autem hæ donationes quæ debent ſic fieri, non ſint ejuſdem generis & formæ, ideò hic Imperator conjunxit tanquam duplices donationes: unam quam vocat ante vel propter nuptias: alteram autem ſpõſalitiam largitatem. Et ne procedamus ex ignotis, ſciendum eſt donationem ante vel propter nuptias hodie idem eſſe, *per l. fi. infr. eod.* quamvis olim ſimpliciter & uno nomine tantùm appellarentur donationes ante nuptias, eoquòd non fierent antiquitùs niſi ante nuptias. Quæ obſervatio duravit uſque ad tempora Juſtiniani Imperatoris: is autem cùm videret paſſim in jure dici exæquari dotes cum donationibus antenuptialibus, videret autem in dotibus obſervari, ut non tantùm obſervarentur ante nuptias, ſed & poſt, & conſtante jam matrimonio, induxit primò ut idem etiam ſervaretur in donationibus ante nuptias, ſcilicet ut quemadmodum dotes ante & poſt nuptias poſſint augeri, minui, & conſtitui de novo, ſi antea nullæ fuiſſent; ita etiam donationes ante nuptias poſſe, & ante & poſt nuptias vel augeri, vel minui, vel etiam de novo conſtitui: itaut æquis paſſibus donatio ante nuptias iret cum dote, ut habemus pulchram gl. in integrum, *Inſtit. de donat. §. eſt & aliud, in verb. exequitur.* Si igitur dicas quo pacto potuit donatio illa ante nuptias fieri matrimonio conſtante, cùm habeamus titulum, ff. *de donat. inter vir. & uxor.* quo in univerſum prohibetur donatio quæ fit inter conjuges conſtante matrimonio, quæ exprimitur in l. 1. inf. eod. tit. Hic autem dicit a Juſtiniano rectè introductum eſſe, ut donationes ante nuptias augeri & conſtitui poſſint, matrimonio jam durante: certè ad hæc eſt reſpondendum, quòd titulus, *de donat. inter vir. & uxor.* quo prohibentur donationes inter conjuges, loquitur de donationibus puris & ſimplicibus, id eſt, quæ non fiunt remunerandi aut compenſandi gratiâ, quia per illas aliquis fit pauperior: & ideò rectè ſunt prohibitæ. Nos autem hîc loquimur de donationibus ante nuptias, quæ non ſunt ſimplices aut puræ donationes, ſed fiunt à maritis erga ſponſas compenſandi & retinendi beneficii accepti gratiâ. Nam cùm accipit ab uxore dotem, illa fit ſua, non injuria ergo ſi donat viciſſim aliquid, videtur magis compenſare beneficium quàm donare; & ideò cùm non ex ea donatione pauperior ſit, quia tantumdem accipit quantùm ipſe donat: ideò Juſtinianus benè introduxit, illam donationem poſſe etiam fieri conſtante matrimonio: paulò poſt cùm Juſtinianus eſſet exortus, & videret mutatum à Juſtino, ut illa donatio antenuptialis vocetur, cùm poſſit etiam fieri poſt nuptias, viſum eſt inconveniens appellari ante nuptias, abolevit vetus nomen, & quæ ſunt anteà dictæ ante nuptias donationes, authoritate Imperatoris, cœperunt dici donationes propter nuptias. Eſt autem donatio ante vel propter nuptias, quæ fit à marito ſponſæ in recompenſationem, ut hîc gloſſ. dicit, dotis datæ, hoc eſt, ut uxor ſit ſecura de ſua dote. Et quemadmodum ab uxore proficiſcitur dos, ſic è diverſo, quod fuerit datum à marito, vocatur donatio ante vel propter nuptias, ubi habemus pulchrum textum *in c. nuper, 6 in fin. extrà de donat. inter vir. & uxor.* & quoniam fit in recompenſationem dotis, unde etiam vulgò appellatur *Wederthum oder Widerlegung*, quaſi dicas viciſſitudinariam donationem. Unde Græci eam ἀντίφερνα vocant, ut *l. fin. infrà eod.* Sequitur ergo donationem ante nuptias non poſſe conſiſtere nec conſtitui, niſi antè dos ſit conſtituta, ut videmus ex etymologia nominis Germanici & Græci. Regulatur autem illa donatio ante nuptias ſecundùm regulas de dote ſcriptas. Quia quemadmodum data dos ab uxore, ſoluto matrimonio revertitur ad uxorem vel ejus hæredes, ita etiam donatio ante nuptias data à viro, ſoluto matrimonio, debet redire ad ipſum maritum. Prætereà ſicut maritus ſit dominus dotis cum accipit ab uxore, ſaltem quoad fructus, quia æquum eſt ibi eſſe fructum dotis ubi ſunt onera matrimonii, hoc eſt penes maritum, *l. dotis fructus, l. plerumque, §. ſi ſervus, ff. de jur. dot.* Sic è diverſo domina ſit uxor donationis, quam maritus ei dat, ut pulchrum habemus textum, ubi mulier poteſt rem donatam propter nuptias vendicare. Ergo facit hoc tanquam domina, cùm rei vendicatio præſupponat dominium tanquam fundamentum, ut diximus ſup. in Rubr. & aliquando in Rubrica de rei vendicatione. Tamen hoc ſobriè intelligendum eſt; non enim ſit domina uxor, ut habeat plenum arbitrium in iſtis rebus donatis; ſed tantùm propter hypothecam tacitam, quam habet in ea. Unde vergente viro ad inopiam poſſet mulier donationem ſibi factam vendicare, matrimonio etiam conſtante, ut dicemus in *l. ubi adhuc, inf. de jure dot.* Eam ergo donationem mulieri factam conſtante matrimonio, maritus non poſſet alienare propter hypothecam uxoris quam habet, etiamſi ipſa uxor conſentiret expreſsè alienationi, niſi in uno caſu; ſcilicet quando vir poſſet aliunde conſulere uxori, ut dos eſſet ſalva. Et ſi mulier jam ſemel conſentiat, tum alienatio iſtius rei, quæ eſt data donatione antenuptiali, jam tutò poſſet alienari, ut eſt text. pulch. in Auth. *ſive a me, C. ad SC. Velleian.* Videant ergo Notarii, quo pacto defendant inſtrumenta, ubi nonnunquam inſeritur venditionem alicujus rei eſſe factam cum conſenſu uxoris, cùm ille conſenſus uxoris nihil operetur in caſu quo vir ad inopiam vergeret, & non haberet, unde ſecuram faceret uxorem de dote, ut pulchrè per Angel. cum remiſſione *in d. §. eſt & aliud Inſt. de donat. Matth. de afflict. deciſ.* 311. & noviſſimè Bal. Novellus *in ſuo tractatu de dote.* Videant etiam hodie qui videntur ſibi cauti eſſe dum emunt bona donata ob nuptias, vel cum illa obligant, & deinde jubent confici inſtrumentum obligatorium, curant ut mulier quoque ſe obliget, aut dicat ſe conſenſiſſe contractui. Certè ille conſenſus nihil operatur, ſi maritus nihil habeat, unde aliunde conſuletur indemnitati uxoris propter dotem. Prætereà ſicuti dos non eſt ſine matrimonio: ſemper enim habet dotis datio tacitam conditionem in ſe, ut valeat ſi matrimonium ſequatur, *l. fin. infr. eod.* Sic etiam donatio propter nuptias facta habet tacitam obligationem, ut non valeat, niſi matrimonium ſequatur, *d. §. eſt & aliud, Inſtit. de donat.* Hactenùs de donationibus ante vel propter nuptias.

Sponſalitia autem largitas, cujus Rubr. meminit, quamvis ſæpè impropriè ponatur pro donatione propter nuptias, ut in d. Auth. *ſive à me, & ibi gl.* tamen propriè loquendo ea dicitur, quæ ſimpliciter & purè confertur à ſponſo in ſponſam, & è converſo. Simpliciter autem ideò dico, ut videamur eam differre à donatione propter nuptias, quæ non eſt ſimplex, ſed remuneratoria, ut diximus, &c. & dicit etiam gl. niſi exequatur, hoc notare. Olim autem ſi non ſequebantur nuptiæ, indiſtinctè dotis largitas vel donatio revocabatur. Hodie autem ſolemus diſtinguere, ſi ſtet per donantem ne ſequatur matrimonium, nulla repetitio fiat. Deinde ſolemus etiam diſtinguere de oſculo, ut ſi interveniat, & donatio ſit facta à ſponſo, quòd tunc dimidia pars donationis factæ, videatur redempta oſculo ſponſi. Sin autem ſponſa donat ante nuptias, quod tamen rarò fit, quia mulierum genus eſt avariſſimum, *l. ſed ſi ego, & quæ ibi gloſſ. magiſtr. in verb. donationes, ff. ad Velleian. l. ſi ſtipulata, ff. de donat. inter vir. & uxor.* ubi etiam dicitur contra naturam ſexus eſſe, ut largiantur mulieres. Tamen ſi donant ſponſæ, non habetur differentia oſculi, detur vel non, ſed indiſtinctè non ſecutis nuptiis, *l. ſi à ſponſo, inf. eod.* rationem ejus ibi aſſignabimus. Ante nuptias verò tantùm fieri debet illa donatio, ſcilicet ſponſalitia largitas, ſi modò debet valere: nam matrimonio jam conſtante, prohibita eſt donatio, ut ſcitis. Sed dicat nunc aliquis,

Quid ſi ignotum ſit, an illa donatio ſit facta ante

nuptias vel poſt, ut ſciamus an valeat, vel non, unde colligemus eam eſſe factam ante nuptias vel poſt? finge enim ſoluto matrimonio morte uxoris vel divortio, veniant ejus hæredes, & repetant illam donationem factam à ſponſo; maritus autem ſe neget daturum; quia dicat eſſe factam conſtante jam matrimonio; hæredes autem aſſeverent ante matrimonium. Si ejuſmodi dubitatio incidat, unde cognoſcamus ante vel poſt matrimonia factam? *l. cum ante, infra eod.* hoc pulchrè & clarè decidit. Nam inquit animadvertendum eſſe an illa donatio ſit facta in ſponſam, dum adhuc fuit in ædibus paternis aut propriis, aut ædibus mariti. Nam quandocumque donatur ſponſæ, cùm eſt extra mariti ædes, donatio illa habetur pro antematrimoniali, ut ita dicam, tanquam facta adhuc in ſponſam: cùm autem ſponſa eſt ducta in domum mariti, qualiſcumque deinde donatio ſequitur, illa judicatur facta in uxorem, ampliùs non ſponſam, ut etiam pulchrè Ludovicus Rom *conſ.* 146. Ex quo duo infero corollaria. Quod ex ductione ſponſæ in domum mariti probetur matrimonium de præſenti, ut Bald. *in dict. l. cùm in te*, docet. Secundò infero quòd licet per conſenſum perficiatur matrimonium de præſenti, tamen quoad prohibitionem donationis non vocatur matrimonium perfectum priuſquam ſponſa ducatur in domum mariti, ut Azo hic *in Rubrica in verb. Arra*, in fine infert. Unde etiam receptum eſt, quòd donationes factæ ſponſis inter ducendum, ſint invalidæ, quamvis gl. *in dicta l. cùm in te*, diverſum ſentiat. Præterea illas duas donationes quæ fiunt à ſponſis, hodie paſſim in Germania eſt tertium genus donationis, quod vocamus *Mergengab*, quaſi dicas: operæ nocturnæ pretium quod non video in legibus uſurpari. Et quamvis hodie donatio illa habeatur pro valdè valida, propter errorem juris, tamen eam donationem non teneri propter rationem quæ traditur communiter in titul. *de donatione inter vir. & uxor.* Certum enim eſt quòd illa donatio ſit etiam conſtante matrimonio poſt copulam, ideò ſi ſolveretur morte uxoris, vel divortio, crederem eſſe invalidam, ſicut conſului, tamen fui irriſus.

TITULUS IV.

De Nuptiis.

Accedamus ad tit. *De nuptiis*, qui breviter continuatur ad præcedentes hoc modo. Egimus ſupra de præambulis & præparatoriis nuptiarum: Nunc de ipſis nuptiis, ſcilicet quo pacto contrahantur vel prohibeantur, agendum eſt. Quanta autem ſit utilitas & neceſſitas, cùm ex multis aliis rebus non poſſit deprehendi; tùm verò ex eo maximè, quòd veteres novam nuptam jubebant attingere ignem & aquam, ut declarent nuptias non eſſe opus minus in vita communi, quàm eſſet aqua & ignis Elementis duobus maximè neceſſariis. Id quod & Cicero in amicitiis teſtatur: Cum vult amicitiam eſſe neceſſariam in vita hominum, dicit nec aqua nec igni magis nobis eſſe opus. Dicuntur autem nuptæ vel nuptiæ, eoquòd obnubelentur, id eſt, velarentur vel tegerentur nuptæ. Quod introductum propter verecundiam, ex qua cum ſint alia quædam antiquitùs obſervata, ut ſcilicet deductæ ad domum mariti, limen ejus ipſæ non tranſcenderent, ſed a quopiam inferebantur quaſi nolentes eò venirent, ubi eſſent amiſſuræ pudicitiam. Cujus rei apud Germanos veſtigium manſit, ut hodie nupta virgo nova inferatur in lectum genialem ſponſa, quaſi invita & nolens. Definiuntur autem nuptiæ per Modeſtinum in *leg.* 1. *ff. de ritu nupt.* hoc modo. Nuptiæ ſunt maris & fœminæ conjunctio, conſortium omnis vitæ, divini atque humani juris communicatio. Vel brevius, ut per Juſtinian. *Inſtitut. de patri. poteſt. in princip.* Nuptiæ ſive matrimonium ſunt maris & fœminæ conjunctio, individuam vitæ conſuetudinem continens. Non quidem quod nullo pacto ſolvi poſſit matrimonium, ſed quòd debeat ea eſſe voluntas contrahentium, ut quòd in ſe ſit, nolint unquam vivi matrimonium diſſolvere, ut ibid. dicit gloſſ. ſumpta ad argum. ab appellatione ut in Cæſare, quod omnes dicuntur Auguſti, quòd imperium augeant conſilio & authoritate quamprimùm accipiunt Auguſtalem lauream, cùm interim fiat ſæpè ut non augeant. Poſſunt autem contrahere nuptias vel matrimonium puberes, hoc eſt, puellæ annorum 12. maſculi 14. *Inſtitut. de nupt. in princ.* itaut licet per verba de præſenti nonnunquam matrimonium contrahatur infra iſtam ætatem: tamen illa matrimonia habentur inſtar ſponſalium, & intelliguntur, dum fiunt nubiles. Quod adeò verum eſt, ut Azo hic *in ſumma*, & gloſſ. in *l. minorum, ff. de ritu nupt.* dicant, ſi quis contrahat cum minore 12. annis, & eam cognoſcat, quòd ille congreſſus matrimonialis non impunis ſit, ſed puniatur de ſtupro & vi illata, *l. inter liberas, in* 2. *reſponſ. &* §. 5. *ff. ad l. Jul. de adult.* quia non vocatur nupta quæ virum ferre non poteſt.

Ideò ſi lego puellæ 100. ſi nupſerit, & illa nubat ante annum duodecimum, illud legatum ei ante 12. annum non debebitur; quia, ut dixi, non eſt nupta, quæ virum ferre non poteſt, ut d. text. *in l. penult. ff. quando dies legat. ced.* Quæ procedunt de jure civili, quod amat caſtitatem, & obſervat decorum in perſonis. Cæterum de jure Canonico valeret etiam matrimonium, quæ nondum annum 12. cùm ſcilicet malitia ſuppleret ætatem, *c. puberes de illis, c. fin. extra, de deſponſat. impuber.*

TITULUS V.

De inceſtis & inutilibus nuptiis.

Accedamus ad titulum *de inceſt. & inutil. nupt.* qui breviter continuatur, diximus jam in genere de nuptiis. Sed quia ſæpè per laſciviam vel ignorantiam contrahuntur nefariæ, inceſtæ, vel aliis de cauſis inutiles nuptiæ, ideò Imperator de inceſtis & inutilibus nuptiis rectè tractat. Dicuntur autem inceſtæ nuptiæ, quaſi non caſtæ. Et quamvis gloſſ. hîc differentiam faciat inter inceſtas, nefarias & inutiles nuptias, dicendo quòd inceſtæ nuptiæ dicantur, quæ fiunt inter conjunctos de latere: nefariæ inter aſcendentes & deſcendentes, inter quas in infinitum perpetua eſt prohibitio, *l. nuptiæ, ff. de rit. nupt. Inſt. de nupt.* § *ergo*, adeo ut ibidem gloſſ. dicat, ſi hodie Adam rediret, non poſſet invenire uxorem, quia omnes ſunt ejus deſcendentes. Inutiles autem nuptiæ dicuntur generaliter, omnes quæ ex alia cauſa prohibentur, ut inter tutorem & pupillam, inter Senatorem & libertam. Item inter eam quæ artem ludicram exercuiſſet, & in multis aliis caſibus qui ſparſim habentur, *ff. de rit. nupt.* tamen ego video apud JC. illa vocabula promiſcuè uſurpari. Nobis ſatis eſt ſcire quòd ſi contrahantur vel inceſtæ vel inutiles nuptiæ, hoc eſt, contra prohibitionem legum, quòd contrahentes fiunt obnoxii pœnis, de quibus jam ſumus dicturi. Item quòd filii ſic nati ſcienter non ſunt legitimi, nec etiam ſucceſſibiles, ut diximus in Authent. *ex complexu, infra eod.*

TITULUS

TITULUS VI.

De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem, filioſque eorum.

AAccedamus ad tit. *De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem, filioſque eorum.* qui continuatur ad præcedentes hoc modo. Egimus ſupra de nuptiis quodammodo iure naturali vel gentium propter impedimentum perpetuum ſanguinis, nunc eſt agendum de nuptiis prohibitis ad tempus & ratione. Et prohibentur hic nuptiæ inter tutorem & pupillam: inter curatorem & adultam ſuam, & inter filios curatorum & tutorum & pupillam & adultam. Quinam autem dicantur tutores vel curatores definiuntur *in l. 1. ff. de tutelis.* Qui autem hic veniunt appellatione liberorum? Certè dicendum eſt non legitimos & naturales venire, ſed naturales etiam tantùm *l. libertinum, infra eod.* & qui etiam ſpurii vel naturales & legitimi veniunt appellatione liberorum, *l. cum pater, §. volo, ff. de legat. 2. l. Lucius, §. fin. ff. ad Trebell.* Et ſic opponitur *d. l. fin. infra de liber. natur.* ubi materia odioſa, quemadmodum eſt iam noſtra materia. cuius appellatione non veniunt nepotes, & ideo ſi lex filios naturales prohiberet alicui ſuccedere, quæ eſt odioſa præceptio, non intelligeretur nepotes eſſe prohibitos. Quæritur ergo hic, cum verſemur in materia odioſa prohibitiva matrimonii, an appellatione liberorum veniant etiam illegitimi? Certè ad hoc eſt reſpondendum generaliter, quod quando agimus de favore, tunc appellatione liberorum veniunt etiam illegitimi. Si autem loquimur in materia pœnali & odioſa, tunc quando odium habet rationem, tunc etiam illud porrigitur generaliter ad legitimos & illegitimos, ut hic in noſtra rubrica. Si autem odium eſſet irrationabile, tunc pœna inflicta liberis, non intelligeretur protendi ad illegitimos. Exemplum. Titius propter delictum iubetur in exilium ire cum liberis ſuis, illa pœna eſt irrationabilis: non enim debet filius ex delicto parentum puniri, ut ſupr. in tit. *ne filius pro patre,* &c. Ergo in eo loco tantummodò intelliguntur relegati filii legitimi, non illegitimi. Sic ego vidi caſum, quo iubetur aliquis cum familia egredi, & amplius non habitare in illo loco. Certè illa pœna quoad liberos & poſteritatem, eſt ſine ratione, ideo extendendo reſtringenda, ut non reſtringatur ad illegitimos. Præterea dum prohibentur nuptiæ inter liberos tutoris vel curatoris, & pupillam & adultam, hoc accipiendum eſt de liberis maſculis, ut maſculus filius tutoris non poſſit ducere pupillam patris ſui. Ideò filiæ tutoris non prohibetur hoc titulo contrahere nuptias cum pupillo vel adulto ſui patris, & hoc dicit text. *in l. curatorum, inf. eodem.* Ratio diverſitatis inter filium & filiam aſſignantur obſcurè *in l. 3. infra eod.* Nam principalis ratio prohibitiva matrimonii inter curatorem & pupillam eſt, ne per illud matrimonium tutor ſublevetur rationibus reddendis de eo quod adminiſtravit. Nam facilè fieret, ut ſi quando tutores malè geſſiſſent res pupillares, ut deinde aſpirarent ad nuptias pupillarum ſuarum, quas ſi conſequerentur, non eſſet ampliùs opus reddere rationem geſtionis, quæ ratio etiam procedit in filios tutoris, quia pupilla veriſimiliter nubens filio tutoris, timebit ipſum ut maritum. ut dum hoc facit, non audet rationem exigere à tutore parente mariti, quòd non eſt in filia tutoris. Nam licet illa nubat pupillo, qui eſt maritus, nec timet uxorem, facilè etiam poſt matrimonium rationem exiget, unde infertur quod ſi in filia eſſet eadem ratio, ut in filio, quod ille titulus perinde haberet locum in filio & filia: & hoc notat Cynus ſcilicet, ſi filia tutoris imperioſa maritum ita tractaret, ut eam timeret, ut frequenter fieri ſolet, certè non exiget ille rationes utcumque maſculus, à parente ſuæ uxoris. Puniuntur autem contrahentes ejuſmodi nuptias. Primò infamia: quæ ipſo jure irrogatur ipſis, *l. ſi tutor, infra eodem.* Nam lex præſumit propter contractum nuptiarum illum tutorem eſſe in dolo, ut nequiret geſſiſſe officia pupillaria. Deinde puniuntur, quod filii non ſunt legitimi, & poterit iſto caſu dos repeti ab uxore, nec obſtabit *leg. qui contra, ſupra titul. proxim.* ubi diximus in caſu prohibitarum nuptiarum conſiſti, quia *dict. l.* ut ibi diximus, intelligetur de nuptiis perpetuo prohibitis, ut inter junctos ſanguine, vel etiam religionis gratiâ. In noſtro autem titulo prohibentur nuptiæ tantummodò ad tempus. Sed nunc quæres, quanto tempore obſtabit prohibitio inter tutorem & pupillam? textus hic *in leg. ſi patris.* Quod ſint prohibitæ nuptiæ uſque ad 25. conjuncto anno utili, hoc eſt, hodiè quadriennio quod dicitur his qui petunt in integrum ſe reſtitui *l. fin. ſup. de temp. in integ.* Et ſic inter tutorem & ejus filium & pupillam & adultam duraret illa prohibitio, donec pupilla vel adulta fieret annorum 29. Poſt illud tempus impunè contrahuntur nuptiæ, ut hic etiam textus *in l. ſi patris, infr. eod.* dicit. Verum tamen eſt quod ſi tutor vel curator intra tempus 29. annorum cum Decreto vel reſcripto Imperatoris contraheret nuptias, quòd ille tenerent, & non notaretur infamia maritus, & fierent filii legitimi, & porro etiam ſucceſſibiles, id quod text. *in d. l. ſi tutor,* expreſsè indicat. Vidimus quid juris ſit in tutoribus vel curatoribus quod nec ipſi, nec filii poſſint contrahere nuptias cum pupilla vel adultis ſuis, ne ſcilicet rationum reddendarum officium hoc pacto intercidat. Sed cum tutores & negotiorum geſtores teneantur etiam ad rationes reddendas iis quorum negotia adminiſtrarunt & ſic videatur eadem eſſe æquitas & ratio inter ipſos, quæ eſt in tutoribus & curatoribus, dubitari poſſit an-ne iſti prohiberentur etiam contrahere matrimonia, antequam rationem reddiderint geſtionis ſuæ, cum his quarum negotia geſſerunt? Quibus *in leg. fin. infra eod.* reſpondetur quod non, & cum dicuntur, tamen eſt eadem ratio in protutore & vero curatore, ergo debet eadem diſpoſitio juris accipi, vulgata *leg. illud, ff. ad leg. Aquil.* ad hoc reſpondetur; quod imò inter protutorem & verum tutorem ſit maxima differentia. Primò enim ratione poteſtatis & geſtionis ipſorum quæ eſt multò plenior in tutore quam in protutore. Nam habemus text. *in leg. apud Celſum, §. illa, ff. de except. doli.* quod ſi tutor meus contraxit cum Titio, qui Titius damnificatur à tutore meo, certè illa doli exceptio, quæ poſſit tutori meo objici à Titio, ſi ego pupillus factus ſum locupletior; ea deinde exceptio etiam mihi poterit obiici, quod non ſit in protutore. Deinde etiam differunt in duratione in officio, quia is qui pro tutore gerit, poteſt quandocumque velit, etiam ante pubertatem pupilli rationem reddere ſuæ geſtionis, & protutelam deſerere *leg. 1. § cum eo, qui pro tutore vel cur. neg. geſſit.* quæ omnia non ſunt in vero tutore, & hæc de iure civili; quo nihil eſt certiùs, infames ab eiuſmodi nuptiis prohiberi. Sed an hoc idem de iure Canonico, in eo eſt controverſia. Ideò Hoſtienſis *in tit. Qui filii ſint legitim. §. quæſitum ver. ſi vero illegiti.* dicit tit. eſſe correctum de iure Canon. ſequitur Hoſtienſ. Anton. de Butr. Abb. Panorm. & communis ſchola Canoniſtarum *c. 1. extra de ſponſal.* Sequuntur hoc etiam Legiſtæ ut per Alb. Batt. & Salicet. & eſt communis opinio quæ fundatur in eo. quod Canoniſtæ tenent, cauſam matrimonii eſſe ſpiritualem. *c. tuam, extra de ordin. cognit.* & ideo nec Imperat. nec reliqui habentes merum & mixtum Imperium, poſſunt aliqua nedùm circa ſubſtantiam matrimonii, verumetiam circa perſonas diſponere. Unde ſtatutum Laicorum, quod eſt in pleriſque locis hodie, ut

per iuvenes non contrahantur matrimonia ſine conſenſu vel propinquorum, vel illorum parentum, ſecundùm hanc opinionem eſſet invalidum & in ſumma ſecundùm illam communem opinionem, ut eſſet pleniè libertas matrimonii, & omnia relinquantur iudici ſpirituali, putant pœnas oppoſitas iſtis ſtatutis prohibentibus certo tempore aut certo loco contrahere, nuptias eſſe invalidas. Et hoc latè tenet Frideric. de Senis *conſil.* 31. Verum Cynus reluctatur, qui putat quod titulus noſter etiam hodie procedit in terris Imperii, & quod Papa non poſſit tollere præſertim quod de infamia & ſucceſſione liberorum diſceptatur, cuius ſententiam haud dubiè de iure veriorem ſequerer, niſi communis opinio & quædam conſentiens uſurpatio, & practica diverſum teneret.

TITULUS VII.

Si quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ, adſpirare tentaverint nuptias.

Accedamus ad titul. *Si quacumque*, &c. qui breviter continuatur hoc modo: Diximus in titulo præcedenti aliquos prohiberi contrahere matrimonia cum perſonis nonnullis propter privatum ſuum officium: Nunc ſumus tractaturi de his qui prohibentur contrahere propter publicum officium & dignitatem, & iuriſdictionem quam habet in ſubditos. Prohibere videtur autem Imperator hoc titulo ſubditis, qui facilè per minas ſuperiorum poterant adduci, ut nuptias etiam parum idoneas aut commodas neceſſe haberent inire. Et ſic matrimonia non gauderent libertate plenâ contra textum *in c. Gemma mulier, & ibi pro concordant. notatur. Extra de ſponſalib.* Et differt hic tit. à ſuperiore, ſi rector provinciæ, &c. quia ſuperior loquitur de prohibitis ſponſalibus inter magiſtratum & ſubditas. hic vero agit de prohibitione nuptiarum inter magiſtratum & ſubditam. Et vult qui ſit in publico officio, dignitate vel poteſtate, ſi copulat ſibi aliquam ſubditam in matrimonium invitam vel invitis parentibus & fortaſſis per minas, quod puniatur in decem minas auri, licet matrimonium de iure non fuerit ſecutum. Deinde ipſa, quam voluit ſibi coniungere, eximitur à iuriſdictione ipſius magiſtratus cum tota ſua familia. Præterea alias pœnas ſubit comprehenſas *in l. 1. hic.* & non tantùm prohibetur ipſe magiſtratus contrahere nuptias cum ſubdita, verumetiam omnes eius pertinentes, id eſt, filii, nepotes, domeſtici, familiares & conſiliarii, quorum opera utitur in officio. Ita textus exponit nomen, *pertinentes*, in *l. unica, Cod. ſi rector provinciæ*, &c. & ibi hoc notavimus. Unde ex titulo noſtro duo ſunt generaliter notanda. Primò quod licet conatus vel effectus non puniatur in iure, vel ſtatutis, niſi ille conatus ſit deductus ad effectum, *l. 1. ff. quod quiſque juris.* ubi dicitur: quid obfuit conatus, ſi iniuria nullum habuit effectum. concordat *l. qui autem, ff. de his qui notant. infam. l. qui falſam, ff. ad leg. Cornel. de falſ.* ubi falſæ monetæ fabricatio quamvis ſit de crimine læſæ majeſtatis, ut *in l. 1. Cod. de falſ. monet.* tamen ſi illa moneta non fuerit penitus perfecta, ſed jam perficientem falſarium pœnitebat, certè non punitur lege conſtituta monetariis falſis, tamen in criminibus atrociſſimis illa regula fallit, quia in illis conatus eſt pro perfectione, ut eſt in crimine læſæ majeſtatis. Eſt in caſu *l. ſi quis non dicam rapere, C. de epiſcop. & cleric.* eſt in caſu *l. is qui cum telo, Cod. ad leg. Cornel. de ſicar.* & etiam in caſu *noſtra legis unica hic.* Nam magiſtratus qui tentat per minas contrahere nuptias cum ſubdita, licet nuptiæ non ſequantur, tamen habetur pro perfecto crimine. Secundo eſt notandum quod quando ille magiſtratus velit quid tacite cum nubente ſubdita contrahere, quod illa ſubdita propter ejus dignitatem & poteſtatem poteſt de eo proteſtari, & tunc ipſo jure tam ipſa, quam familia ejus tota eſt exempta ex juriſdictione ejus. Ex quo infert hic Bart. quòd quando judex ordinarius recuſatur ob juſtam cauſam, utpote ſuſpicionis quod ſi ille recuſatus judex; deinde in cauſa aliqua procedat contra exemptum vel recuſantem, quod ille proceſſus ſit ipſo jure nullus. Quod eſt valde notandum ad eos proceſſus, qui fiunt adverſus recuſantes vel proteſtantes in Camera Imperii. Tamen Innocent. aliter tenet *in c. cum ſpirituali, extra de appellat.* Quòd imò ille proceſſus contra recuſantem factus ſit aliquis, donec appellatio interponatur; Et ideò appellatione interpoſita ſit ille proceſſus tamdem annullandus. Ego teneo hic cum Baldo, quando quæritur; an proceſſus contra recuſantem factus valeat? Diſtingue rem: quia aut ratione ſuſpicionis vel recuſationis lex transfert in alterum juriſdictionem, ut eſt in noſtro caſu, quo continuè poſtquam magiſtratus per minas ambit nuptias ſubditæ, adempta eſt ei omnis juriſdictio contra iſtam perſonam & ejus familiam, & tunc eius proceſſus factus eſſet nullus: ſi autem lex non transferat protinus juriſdictionem ab aliquo, ut eſt in caſu *l. apertiſſimi, C. de judiciis.* ubi propter ſuſpicionem quam aliquis habet contra judicem, poteſt eum recuſare & deinde eligere arbitros, qui cognoſcant de cauſa ſuſpicionis. Ergo priuſquam illi arbitri eſſent electi, ſi recuſatus judex procederet, ille proceſſus teneret; non autem is, qui poſt electos arbitros eſſet habitus. Qui autem contineantur nomine familiæ, qui etiam hoc titulo jubentur eſſe exempti à juriſdictione iſtius delinquentis magiſtratus, habemus textum *in leg. pronunciatio, §. familiæ, & §. ſeq. ff. de verbor. ſignificat.* Ex quo infertur hîc corollariè quod injuria illata uni perſonæ, ut hîc ei quam voluit per vim ducere magiſtratus, eadem intelligitur eſſe illata univerſæ familiæ. Et habetis pulchrum caſum *in leg. 1. in princip. & ibi pulchre Cynus, Cod. de raptu virgin.* ubi rapiens virginem vel viduam, quaſi iniuriam & ipſo facto inferens parentibus & familiæ, ſi in flagranti crimine reperiatur, poterat tàm à parentibus ille raptor, quàm ab aliis eius conſanguineis occidi. Sed quemadmodum diximus ſupra titulo proximo in fine: ita etiam hic dicendum eſt hunc titulum de iure Canonico eſſe correctum, viderint Canoniſtæ quàm bene.

TITULUS IX.

De ſecundis Nuptiis.

Accedamus ad titulum *De ſecundis Nuptiis*, qui variè commendatur à Doctoribus. Nam teſtimonio Odofredi eſt obſcurus, ſed utilis: Decii autem quotidianus & fructuoſus: Joannis autem Caron. plenus fructus & auri, tamen in Germania eius uſus propter ignorantiam iuris non eſt uſque adeò frequens. Oritur autem illa ignorantia iſtius tituli ex vulgato dicto Canoniſtarum, quo dicitur, hunc titulum eſſe correctum à iure Canonico; quod licet donemus illis eſſe verum in aliquâ parte; tamen generaliter non eſt verum, ut audiemus in fine iſtius Rubricæ infra. Situs autem eſt hic titulus aliquanto aliter hîc, quàm in decretalibus: tamen Canoniſtarum & Legiſtarum ratio conſtat quamobrem id fit, ut per Canoniſtas *in dicta rubrica, Cod. de ſecundis Nuptiis.* Continuatur autem ad præcedentes per gloſ. addendo pauca quædam ad declarationem hoc mo-

do: Suprà egimus de nuptiis, id eſt, primis, permiſſis & prohibitis, quando videlicet contrahantur licitæ, & nonnumquam puniantur etiam illicitæ. Sed quia ſolutis primis nuptiis, ſolent multi aſpirare ad ſecundas, ideò nunc agendum eſt de ſecundis nuptiis, contrahendis ſcilicet, & puniendis, circa quam continuationem ex gloſſ. ſunt hic duo pulchra notanda. Primò, quod ſub nomine nuptiarum ſimpliciter intelligantur ſemper primæ, & non poſteriores nuptiæ. Quia primæ verè & ſimpliciter dicuntur nuptiæ, cùm omnes reliquæ præter primas dicantur quidem nuptiæ, ſed cum aliqua adiectione, vel ſecundùm quid, ut Dialectici dicunt. Unde nos habemus Theoricam, quod natura prolata indiſcretè, ſemper ſunt accipienda propriè & ſimpliciter, non ſecundùm quid, *l. hoc legatum, & quæ ibi pulchrè Bartol. notat, ff. de legat.* 3. ubi ſi legatum fuerit uxori quidquid eius gratia fuit comparatum ſeu comparavi, & ut nos vulgo loquimur, *Ich ſchaffe meiner Hausfrauen das zu ihrem leib gehoeret*, vel uxoris gratià comparatum, dicitur intelligi de eo quod potiſſimum, præcipuè & ſolius uxoris gratiâ comparatum eſt, ut ſunt fortaſſis veſtes muliebres, monilia & eius generis reliqua, quæ ad mundum muliebrem pertinent. Unde ſi eſſet promiſcuus uſus alicuius rei, ut quia uxori meæ catenas aureas vel annulos comparavi. quod tamen ego quoque ſolitus fui geſtare, licet & ipſa ferat, & pro ſuis uſurpet, tamen in illo legato non continebuntur. Quia verba debent ſimpliciter intelligi, & hoc totum per pulchram *l. boves, §. hoc ſermone, ff. de verb. ſignific.* ubi nomine nuptiarum primas & non reliquas intelligere debemus, ut ſi lego Titio centum, ſi duxerit Bertam, is autem primo duxerit Caiam: mortua vero illa duxerit Bertam, certè legato carebit, quia verba intelligenda ſunt de primis nuptiis per *l. hæc conditio, ff. de condition. & demonſtrat.* Per quæ ſanè plurima poſſunt decidi, quæ aliàs non habent expreſſos textus in iure. Et primo deciditur hæc quæſtio, quæ eſt valdè uſitata, & quam etiam vidi controverti. Finge, Eraſmus Roterodamus teſtamento ſuo executoribus Baſileienſibus iniunxit ut ſingulis annis de ſua hæreditate dotarentur vel maritarentur ſex mulieres pauperes, & ſingulis dentur 20. floreni; Veniunt quædam pauperes, quæ volunt ſecundo maritari, & petunt tamquam pauperes vigore teſtamenti ſibi dari illa 20. Veniunt etiam virgines: quæritur, an viduæ pauperes admittantur cum virginibus, vel an virgines excludant viduas? Certè per ea quæ iam diximus, viduarum nulla ratio habebitur, quia verba debent intelligi ſimpliciter & de primo actu; illæ autem viduæ, licet velint maritari vel dotari, tamen intelligitur ſecundâ vice, item ſecundis maritis. Ideò ad primam dotem & primum maritum virginum hoc legatum aptabitur, & ita etiam poterunt fratres ſe nonnumquam defendere contra ſorores. quia dicitur vulgò, tenebitur ad dotandam ſororem, in hoc intelligitur de prima dote. Unde dote ſemel amiſſa aliquo caſu, ad alteram dotem non tenentur. Ita dicit Baldus *in l. final. Cod. de dotis promiſſ.* Ita enim conſulitur in caſu cujuſdam arbitri, cui erat data poteſtas prorogandi terminum, quod illa facta ſemel prorogatione, ampliùs non poſſet prorogare. Quia prorogatio ſemel conceſſa & ſimpliciter intelligitur de prima & unica vice; & conſului contra judices, quibus eſt data ſecuritas veniendi & recedendi ex hoc ducatu. Nam illi prætextu illius ſecuritatis, non poterunt quandocumque libet, venire & abire, ſed tantummodò intelligitur ſemel & unica vice data poteſtas. Ita fere Baldus in ſimilibus caſibus notat *in c. olim, extra de reſcript.* Tamen illa Theorica; Quod verba ſimpliciter prolata, de unica tantùm vice intelligantur, habet duas limitationes notabiles. De quibus Jaſon *in leg. duobus, §. 1. in fine, ff. de jurejurand.* Primo limitatur eſſe vera in diſpoſitione hominum, ut cùm homo vel aliquis mihi dicit illa verba, multo autem ſecùs eſt in diſpoſitione *legali vel ſtatuti*; nam cum ſtatutum vel lex dicatur ſemper in viridi obſervantia, & ideo dicatur ſemper loqui eodem ore. *l. Arrians, Cod. de hæreticis & Manich.* Ideò neceſſe eſt, quod illa diſpoſitio legalis non ſit contenta unico facto, ſed ſemper durat, ut habemus præclarum text. *in leg. veluti, 7. §. hæc vox, ff. de edendo.* Ubi prætor jubet iterùm edi alicui rationes, ſub quo verbo, *iterum*, licet impropriè intelligatur ſecunda editio; tamen quia lex hoc ſemper jubet, ideo quotieſcumque vel caſu, vel alio modo rationes vel perierunt, vel fortaſſis ſunt in aliquo longinquo loco, poſſum iterum petere edendas rationes, ut per Paulum de Caſtro *in allegato loco.* Secundo limitatur in Theorica, & ſic etiam reſtringitur c. §. quod procedat in ſermone affirmativo, non autem negativo vel prohibitivo. Ideò Oldradus *in conſil.* 46. conſuluit in quamdam ſpeciem facti, quæ etiam hodie ſæpe uſuvenit apud nobiles. Finge, Nobilem feciſſe teſtamentum, in eo cavit, ne filiæ ſuæ nuberent ignobilibus maritis, & ſi nuberent, adimit illis legitimam, & omnia jura, quæ aliàs erant perventura ad ipſas, nunc una ex filiabus nubit nobili cuidam, qui moritur, ſuperinducit deinde alterum quemdam ignobilem; an debeat privari lucris præter legitimam? Quæſtio in communi theorica pendet, ſcilicet, an ſermo ſimplex tantummodò ad primum actum verumetiam ad omnes reliquos extendatur. Unde quando illa filia nubit ignobili ſive tertio, ſive quarto loco, ſemper amittit lucra præter legitimam, quod non fieret in ſermone affirmativo. nam negatio vel prohibitio multo fortius tollit & perimit, quam affirmatio ponit vel affirmat. Ita notat gloſſ & Doctores *in l. ſi mulier. §. 1. ff. quod metus cauſa, & gl. fin. in l. hoc genus, ff. de condit. & demonſtr. & eſt text. in l. ſtipulatio, ff. de verb. obligat.* Secundò notandum eſt ex rubrica quod appellatione *ſecundarum nuptiarum* omnes veniant, quæ non ſunt primæ: & ita licet ſint tertiæ, quartæ, vel etiam, ſi eſſet poſſibile, centeſimæ nuptiæ, illæ omnes vocarentur ſecundæ, non quidem ex proprietate ſermonis (quo enim pacto centeſimum poteſt dici ſecundum) ſed quoad diſpoſitionem juris, quia jura diſponunt quidem in primis nuptiis, quæ non habent locum in ſecundis, id eſt, omnibus quæ non ſunt primæ argumento eorum, quæ dicuntur de duobus gradibus in teſtamentis. nam primus dicitur inſtitutionis, ſecundus ſubſtitutionis, in quo ſecundo gradu poſſint eſſe aliquando 20. ſubſtitutiones, ut *l. ff. de vulgar. & pupill. ſubſtitut.* Quæ tamen dicuntur omnes ſecundus gradus ſubſtitutionis, quia videlicet non ſunt de primo, id eſt. de inſtitutione, & ita hanc ſimilitudinem notat gloſſ. *in rubrica ff. de vulgar. & pupill. ſubſtitut.* ſcilicet quædam concedantur primis loco prærogativorum, quæ tamen non concedantur ſecundis nuptiis & ita etiam gloſſa dicit hic, ideo vocari ſecundas propter diſpoſitionem juris. Quia quædam privilegia non habent ſecundæ, quæ tamen habeant primæ nuptiæ, de quibus nunc videmus, quæ ſint illa conceſſa, quæ conceſſa ſunt primis nuptiis; negata autem ſecundis. Ad quod ſciendum primò videmus in ſubſtantia nihil differre ſecundas nuptias à primis. Quia utrobique ſubſtantia, id eſt, conſenſus debet adeſſe, *c. 1. c. ex parte, & c. penult. extra de ſponſalibus.* Differunt autem in quibuſdam aliis rebus externis & primum videmus primas nuptias benedici, ſecundas non benedici. ſive maritus ſit bigamus, ſive bigama, *c. 1. c. cum virum extra eod.* Quamvis hodie benedicantur nuptiæ ex conſuetudine, licet vir ſit bigamus, modo ipſa virgo, quæ conſuetudo valet ut dicit gloſſ. *in d. c. cum virum.* Ratio iſtius aſſignatur per gloſſ *in fin. d. c. cum virum. & ibi communiter per Canoniſtas.* Quia matrimonium eſt ſacramentum, ſed ſacramenta non debent iterari aut repeti, *toto titulo de ſacris non iterand. extra eod.* & ſupra *ne ſacroſanctum baptiſma reiteretur.* Quæ ratio tamen nihil valet, præ-

ſertim noſtra ætate. Ideo alia ratio eſt aſſignanda, quàm obiter gloſſa, *in d. c. cum virum*, notat nimirum, quia ſecundæ nuptiæ inſpectâ ipſa re & veritate, ſunt quædam fornicatio. Ita dicit textus *in can. hacratione, cauſ. 31. quæſtion. 1.* tamen permittitur hoc non tamquam bonum ſimpliciter, ſed ne deterius ſequatur. Quod & divus Paulus *in 1. ad Corinth. epiſtol. capite 7.* teſtatur: ut ergo mulieres deterreantur ab ejuſmodi nuptiis, factum eſt ut non benedicantur, quaſi vel eo teſtimonio ſignificatur eccleſiæ ſatiùs eſſe ſecundo non nubere. Ideò etiam eſt quod Hieronymus ſcribit de uxore Alexandri Magni, cùm ei nutrix perſuadere tentaret, ut mortuo Alexandro, alteri nuberet, fertur juſſiſſe eam occidi, tamquam eam quæ turpes mores perſuaſerit. Secundò videmus in primis nuptiis rejici conditionem viduitatis, id eſt, ſi quis legat puellæ ſub hac conditione, ne viro nubat, vel ne ingrediatur monaſterium, ne fiat monacha. Quia illud ſpirituale matrimonium comparatur jure civili, corporali matrimonio, ut *in Authentic. ſi ſanctiſſimi epiſcopis. §. ſed etſi licet.* Tunc illa conditio viduitatis tamquam non ſcripta rejicitur & capitur nihilominus legatum, *l. cum ita legatum, cum l. ſeq. ff. de condit. & demonſtrat.* Quod maximè verum eſt, quando ſine definitione temporis, loci vel perſonarum conditio induceretur. Nam aliàs conditio viduitatis poteſt induci ad certum tempus, intra certum locum & etiam certas perſonas. Ita limitat illa, quæ iam diximus, Bartol. *in l. ſed ſi hoc ſpeciale, §. fin. ff. de condit. & demonſtrat.* Sed illa conditio viduitatis in viduis non reiicitur, imò tenetur illam obſervare, vel cadet legatum, ut eſt pulcher textus *in Authent. cui relictum, Cod. de indict. viduitat. tollend. & ibi omnes Doctores*, quod ſciam. Ergo eadem ratione etiam locum habet illa diſpoſitio in matrimonio ſpirituali, id eſt, quod ei, qui fuit maritus, vel ei quæ eſt vidua, ſicuti poſſum relinquere ſub conditione, ne ampliùs nubat temporaliter, & tenetur ſervare, ſi modo volunt legatum conſequi. Sic etiam potero illis viduitatem ſpiritualem per conditionem imponere, hoc modo: Lego Titio centum ſi non fiat ſacerdos, & valebit. Ita conſuluit hoc caſu *conſil. 80.* Ex quo infero quod cùm in jure multa præclara privilegia ſint conceſſa matrimoniis ad longum, per Felin. *in c. 1. extr. ut lite non conteſtat.* non procedatur ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam, etiam propter favorem & dignitatem matrimonii, tamen illa privilegia non haberent locum, quod etiam obiter hic Dec. non videtur velle. Vidimus quæ ſint permiſſa primis nuptiis, tamquam privilegia & prærogativa; nunc viciſſim videmus aliqua etiam tribui ſecundis nuptiis, quæ non tribuuntur primis; tamen illa omnia ſunt pœnalia, ſed de iure duplices ſunt pœnæ contrahentium ſecundas nuptias. Aliæ enim ſunt pœnæ nubentium infra annum luctûs, quæ enumerantur *in l. 1. & 2. C. eod.* ob id ſcilicet introductæ, quia mulier nimis celeriter & properè nubit. Aliæ ſunt pœnæ, non quod cito nubunt, ſed quia non nubant. Quæ pœnæ numerantur *in l. fœmina, in l. hac edictali, C. eod.* Et ita pro diverſitate pœnarum totus hic tit. dividendus eſt in duas partes, *in l. 1. in princ. C. eod tit.* Nam *l. 1. & 2. infra*, agunt de pœnis, quæ inferuntur ſecundò nubentibus infra annum, & ſunt numero quinque, ut audiemus. Deinde *in l. fœmina per tot. tit.* agitur de aliis pœnis, quæ inferuntur ſecundò nubentibus etiam poſt annum luctûs. Sed nunc oritur dubitatio, an de jure Canonico omnes illæ pœnæ ſint ſublatæ, tàm illæ quæ infliguntur mulieribus adhuc nubentibus, quàm etiam aliæ. Certè gl. *noſtra fin. in l. 1. infra eod. & gl. in l. liberorum. ff. de his qui not.* infa. videtur tenere quod in univerſum omnes illæ legales pœnæ ſunt ſubditæ per jura canonica per *c. fin. & penultim. extra eod.* Quæ duo capitula ſunt fundata in dicto Apoſt. *in c. 7. in fin.* illa uxor ſit ſoluta à legibus viri, &c. & ideo habeat poteſtatem, cui velit, nubendi in domino. Deinde habemus gl. *in l. decreto, C. ex quib. cauſis infa. irrog.* quæ dicit nullas penitùs pœnas per jus Canonicum & divum Paulum eſſe ſublatas. Nam divus Paulus vult poſſe ſolutam mulierem nubere in domino. gloſſa intelligit, id eſt, legitimè, quod ipſum quoque videtur approbare *in c. penul. extra eodem.* dum dicit: permiſſum eſſe illi ut nubat in domino. Intelligendum legibus Chriſtanorum & ſecundùm Deum. Et hoc ipſum ſequitur Cyn. *in l. 1. infra eodem.* & ante ipſum Petrus de bella Pertic. per tot. & Jac. de Aren. Horum ſententia mihi placet, & puto eamdem eſſe defendendam, quod *in l. 1. C. eod.* dicat contra bonos mores eſſe intra annum luctûs iterùm nubere. Nam aliàs unde cognoſcas, ſi ſecundo aut tertio menſe poſt mortem ipſius mariti rursùs nubat, utrius ſit ille filius quod in utero eſt: nec puto Paulum umquam voluiſſe alicui obtrudere alienos liberos vel noſtros nobis auferri. Et non movet illud generale dictum Pauli, quod permittat denuo nubere mulieribus. Quia illa generalitas eſt reſtringenda & attemperanda legibus præſertim illis, quæ ſunt de bonis moribus traditæ, quod etiam argumento pulchro oſtendo. Finge me eſſe inteſtabilem & impetrare à Cæſare ut liceat mihi teſtari ſub hac forma: Permittimus tibi libere teſtari. Tamen illa generalitas permiſſionis intelligitur etiam facta ſecundùm regulam juris, per *l. ſi quando in princ. C. de inoffic. teſtam.* Non enim præſumitur Imperator uno verbo voluiſſe univerſam machinam juris civilis deſtruere: ſic etiam Apoſtolus Paulus generali illa permiſſione illarum ſecundarum nuptiarum non eſt judicandus voluiſſe omnia jura civilia tollere, quia hoc fortaſſis nec potuit, nec debuit (quemadmodum Chriſtus) ſe intromiſiſſe contra leges civiles, præſertim ſi quæ eſſent ſcriptæ de bonis moribus. Unde *Luca 12. cap.* cùm arbiter familiæ erciſcundæ peteretur à quodam; reſpondit ad ſe non pertinere; quaſi dicat leges civiles in hoc eſſe conſtitutas. Unde concludo Canoniſtas per dictum Pauli generale non potuiſſe hoc evincere, quod ipſi tenent; nam aliàs ſi illud generale & crudum dictum Pauli Apoſtoli ſine mica ſalis eſt intelligendum, ſcilicet quod poſſint nubere mulieres ſecundo quandocumque velint, eodem nomine erit concludendum ex eodem dicto, quod poſſint nubere quibuſlibet, & ſic etiam conſanguineis. Quod tamen legibus divinis & humanis eſt prohibitum. Teneo ergo cum multis, quos enarravi, quod iſtæ pœnæ iuris civilis impoſitæ nubentibus infra annum luctûs nullo iure ſint ſublatæ, præſertim pœnæ conſtitutæ præter infamiam. Nam Petrus de bella Pertic. cui ego ſubſcripſi. præmittit Canoniſtis infamiæ pœnam hodie eſſe remiſſam, & Pontificem potuiſſe aliquam ſtatuere de illa: tamen pœnam ſucceſſionis certo modo, quia illa eſt de iure civili, non potuiſſe tolli à Pontifice, etiamſi voluiſſet, quia diſiunctæ ſunt iuriſdictiones Pontificis & Imperatoris. Unde concludit quod opiniones Canoniſtarum tollentium omnes pœnas nubentium infra annum luctûs ſunt remittendæ ad terram eccleſiæ ubi Pontifex eſt dominus rerum ſecularium & ſpiritualium: in terris autem Imperii retinendæ ſunt pœnæ præter infamiam; & addit Odofredus, ut eum hic citat Alber. de Roſat. illam opinionem teneri communiter in Italia; quamvis non ignorem hodie in practica vix poſſe id, quod nunc diximus propter communem errorem, volui dicere opinionem. Qui à Canoniſtis ortus Legiſtis comprobantur qui tenent communiter, quod cùm quærimus, an hodie ſint pœnæ ſecundo nubentium correctæ. Quod ſic diſtinguendum: aut enim, inquiunt, quæris de his pœnis, quæ imponuntur mulieribus, quæ celeriter nubunt, id eſt, infra annum, & tunc dicendum eſt correctas eſſe. Et ita *l. 1. & 2. infra eodem.* non haberent magnam utilitatem, quia loquuntur de pœnis nubentium infra annum. Aut vero loqueris de aliis pœnis, quæ ſunt infra, *in l. fœmina*,

& l. ſeq. ſcilicet quæ imponuntur mulieribus, quæ etiam poſt annum luctus nubunt. Et illæ, inquiunt, manent hodie incorrectæ. Et ſi quæras de illis, cur tam variè ſtatuant de correctione illarum pœnarum? Reſpondent Canoniſtæ eſſe, quia priores nubentium infra annum luctus ſunt propter odium mulierum introductæ. Hodie autem debent reſtringi, ut dicimus vulgo, reliquæ autem pœnæ non ſunt in odium mulierum inventæ, ſed in favorem liberorum ipſius matrimonii, ut mulier ſecundò nubens, & ſic injuriam faciens priori marito, & prioribus liberis, teneatur favore illorum liberorum aliqua facere, & cum illa opinione ut communi, tranſit inventor Innocent. quem ſecutus eſt Anton. de Butr. *in d. c. penult. & fin. extra eod.* ubi etiam Abbas hanc ſententiam in judicio nos dicit obſervare oportere, & ſequuntur eam ut communem Philipp. Corneus *in conſ. 21. vol. 1. Matt. de Afflict. in deciſ. 75. Albert. de Roſat. in l. 1. c. eod.* ubi dicit ſe ita de facto coram magnis viris obtinuiſſe. Hactenus de iſta rubrica.

TITULUS X.

Si ſecundò nupſerit mulier, cui maritus uſumfructum reliquit.

QUi continuatur breviter, ſed obſcurè per gloſſam quod aliquando poteſt clarius hoc modo fieri. Supra egimus de pœnis tam maritorum quàm uxorum, quas merentur circa amiſſionem proprietatis in rebus relictis à prædefuncto conjuge, ſi ad ſecunda vota tranſeant, & habeant liberos prioris matrimonii: nunc acturi ſumus in ſpecie de caſu in quo eſſet tantùm uſusfructus alicui ex conjugibus relictus, & quia verba rubricæ ſunt clara, ideo rectà redeamus ad legem unicam.

TITULUS XI.

De dotis promiſſione & nuda pollicitatione.

QUi continuatur ad præcedentem hoc modo: Diximus de nuptiis tam primis quam ſecundis, quomodo fiant & quando teneant. Sed quia nuptis propter onera matrimonii ſæpe dotes apponuntur; quia illarum præſtatio quamdam naturalem cauſam habet *l. eas gligat. 5. ff. de capit. minut.* Ideo nunc agendum eſt de eo, quando dotes promittantur, vel quando tantùm polliceantur, quid juris maritus habeat, an poſſit ſemper agere ad petitionem dotis promiſſæ vel pollicitæ. Et quia in rubrica habemus tres dictiones quæ obſcuritatem parere poterant, niſi eſſent intellectæ, ſcilicet, *Dos, promiſſio*, vel *pollicitatio*. Unde initio videndum eſt, quid ſit dos, & ſic ex ordine de reliquis. Definitur autem dos per Azonem infra titulo proximo *in ſumma* hoc modo: *Dos eſt illud, quod à muliere, vel ejus parte, marito vel ejus parti datur propter onera matrimonii, ut tantiſper ſit penes ipſum, donec matrimonium durat, & maritus non vergat ad inopiam.* Quæ tamen definitio reprehenditur in multis, & rectè à Bartolo *in Rubrica ff. ſoluto matrimonio, quemadmodum dos petat.* Ideo ipſe aliter definit, & hoc modo: *Dos eſt jus quoddam univerſale continens in ſe id quod a muliere, vel ejus parte, viro vel ejus parti traditur, vel pro tradita habetur propter onera matrimonii ſuſtinenda.* Quamobrem autem vocetur *jus*, & non potius res, item quare malit Bartolus verbum, *tradere*, uſurpare, quam dare, & alia invenies prolixè *in Rubrica ſolut. matrimonio.* In Bartol, Inde accedendum eſt ad verbum *promiſſionis*, quod accipio hic pro pacto non quovis, ſed eo quod eſt per ſtipulationem vallatum: & inde definitur pactum eſſe duorum vel plurium in idem conventum & placitum. *L. 1. in princip. ff. de pactis*, Ita ut in promiſſione vel pacto requirantur duæ perſonæ neceſſariò ad minimum: Una eſt ex parte promittentis: altera ex parte recipientis, ut cùm dico: vis mihi dare mille in dotem ut filiam tuam habeam in uxorem, & ille annuit. Hic eſt pactum vel promiſſio ſtipulatione vallata vel ad promittentem & recipientem. Unde in dote promiſſa per pactum ſtipulatum facile eſt nunc videre, quando maritus poſſit agere ad illud promiſſum conſequendum; quia agit actione ex ſtipulatu. *pollicitatio* autem cujus etiam fit mentio in rubrica, eſt tantùm unius ſponſio, *l. 5. ff. de pollicit.* Et ſic, ut rectè hic gloſſa inquit: *pollicitatio* eſt tantùm pars pacti: Sicuti enim in pacto duæ requiruntur perſonæ, promittens & recipiens; ſic in pollicitatione tantummodo eſt pars partis, id eſt, una perſona promittentis; & addit gloſſa. Ergo cùm fit mentio pollicitationis, accipienda eſt pars pro toto, quaſi velit dicere: Quando nuda pollicitatio, id eſt, quæ tantùm ab una parte fieret, tunc illa non eſſet paritura aliquam actionem. Ergo ſi actionem vult parere, dicitur accipi pro toto pacto, id eſt, ut fiat pollicitatio à parte promittentis, & receptio à parte cui illa fit. Ex qua Gloſſa Baldus hic infert, quod pollicitatio quæ fit abſenti, nullo nuncio interveniente, qui illam recipiat, nihil omnino operetur, nec poteſt maritus abſens ex ea agere, ut quia fortè pater uxoris meæ, me abſente, dixit quibuſdam amicis: dabo genero meo in dotem 500. floren, quæ eſt nuda pollicitatio, & quod ex eo non poſſit agi, ſi nullus receperit pro me; faciunt ea quæ dicuntur *in l. 4. ff. de pollicitation.* Ubi eſt ſingulare, quòd pollicitatio Reipublicæ facta, nemine recipiente, pariat illi Reipublicæ actionem, ut ſi dicam: Volo extruere Tubingæ meatum ſubterraneum, quo ſordes deducantur in Necarum: vel, Volo reficere publicos muros, vel dare impendium iſtius reſtaurationis. Si autem eſt ſingulare, quod pollicitatio Reipublicæ facta actionem inducit; ergo in contrarium eſt jus commune. Quia ſemper incluſio unius operatur alterius excluſionem. Præterea alio argumento facti utitur Bald. tamen obſcurè. Nam, inquit, donatio quæ facta eſt pio loco vel pauperibus, ſi fiat tantummodò pollicitatione, id eſt nullo recipiente illam donationem; certè utcumque locus pius vel pauperes ſint privilegiati, tamen ſi nullus illam donationem acceperit, id eſt, agnoverit pro pauperibus, certè illa donatio non valet quaſi pollicendo facta. Ideo habemus gloſſ. *in l. illud. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Ergo arguendo nunc à loco, pia cauſa ad ipſam dotem, ſicuti in loco pio pollicitatio non inducit actionem, ſic etiam in dote, quæ & ipſa pro pia cauſa habetur, ut paulò poſt dicemus, non debet oriri actio; pro quorum omnium confirmatione habemus textum *in leg. qui abſenti, ff. de acquirend. poſſ.* ubi dicitur, ſi abſenti ſervo per literas dixero ut ſit liber, certè non protinus ut ſcripſero epiſtolam, ſit liber; ſed tum demum cum literas acceperit. Sic etiam habemus text. in donatione *leg. abſenti, ff. de donationib.* per quem poſſunt infirmari multæ renunciationes, quæ hodie abſentibus his, quibus renunciatur, ut nemine illam renunciante, quæ & ipſa eſt inſtar renunciationis, *can.* ut *indurato, cap. quamvis de pactis in 6.* Cynus autem hic dicit gloſſ. errare, dum dicit quod pollicitatio accipiatur pro pacto, & ſic impropriè; nam ipſe contendit illam dictionem hic accipi propriè pro ut tantummodò pars parti, id eſt, promiſſio tantùm facta abſente

eo, vel nemine recipiente pro eo cui ſit; nam potuit rationem adjicere, quia non debemus nos conſirmare in impropriis vocabulis, ſed propriis quoad ejus fieri poteſt. *l. non aliter, ff. de legat.* 3. *argum. leg.* 1. §. *ſi is qui nomen, ff. de exercit. action.* Et ſic ſecundùm Cynum eſſet valde notabile quod ex nuda pollicitatione, id eſt, quæ abſente ſibi & nemine ſibi recipiente fieret, maritus poſſet agere ad illam dotem. Et cùm dicunt ſingulare in Republica eſſe, ut ex pollicitatione ei facta actio quæratur per *leg.* 1. *ff. de pollicitat.* dicit Cynus hoc eſſe falſum, vel ſaltem intelligi debere, quod ſicut in rubrica ſit ſpeciale, ut ex nuda pollicitatione agatur, ſic etiam ſit ſpeciale in dote, cùm propter favorem dotium multa quoque alia ſint recepta in privilegia, quæ alias non permittuntur, ut notat multa Azo *in ſumma*, & nos dicturi ſumus *in ſumma* per diſcurſum tituli. Vos autem breviter ſic ſentite, & dicite pro intellectu totius tituli. quod ille titulus ſit factus in gratiam maritorum, quibus promittuntur dotes, ut ſciant, quibus actionibus eas conſequantur. Unde cùm dicitur hic dotem promiſſam, intellige per ſtipulationem. Cùm autem dicitur dotem eſſe pollicitam, tunc intellige per nudum pactum, ut vult gloſſa, quamvis obſcurè hic diceret, & hoc erit utile ad hoc, ut ſciamus quibus actionibus mariti utantur ad conſequendas illas dotes. Si enim per promioſſinem vel ſtipulationem dos alicui fuerit promiſſa; tunc agat ex actione ex ſtipulatu: ſi verò pollicitatione, id eſt, nudo pacto promiſſa, tunc agat conditione legis *ad exactionem, infra eodem*, vel etiam agat iterum actione ex ſtipulatu: Et ſi dicas, tamen nulla ſtipulatio intervenit? Tunc reſpondeo iterum eſſe expreſſe; tamen tantùm eſt favor dotis, ut etiam ſi mihi nudo pacto promittas, lex in favorem ejus introducit, ut perinde quaſi ſtipulatio adhibita fuerit, poſſim agere ex ſtipulatu, & ita ut mulieres pro repetenda ſua dote ſemper haberent actionem ex ſtipulatu, quia lex fingit eam interveniſſe, licet non intervenerit. Sic etiam maritus habet illam actionem ex ſtipulatu pro dote conſequenda, quem ipſum quoque lex fingit interveniſſe. *l.* 1. §. 1. *C. de rei uxor. action.* Ergo concludo, ut quemadmodum dotem ſtipulatam, id eſt, promiſſam, tu maritus potes conſequi actionibus jam auditis, ita poteris conſequi dotem nudo pacto promiſſam, & ſi tibi marito objectum fuerit, tu ſtultè agis, cùm ſcias eſſe regulam juris: quod ex pacto nudo non poſſit agi: tunc reſponde verum eſſe regulariter, ut per *l. juris gentium*, §. *ſed cum nulla ff. de pactis*; tamen fallit in dote, vel etiam iſti adverſario negandum erit, quia nudum pactum in dote promiſſa manet nudum. Quia cum *d. l. ad exactionem, infra eodem,* velit poſſe agi ad dotem ex nudo pacto. Ergo illa voluntas & diſpoſitio legis veſtit & confirmat & vegetat pactum, quod erat nudum, ita ut jam rectè poſſit agi quia inter inſtrumenta pactorum etiam numeratur legis auxilium & miniſterium. Hactenus de iſta rubrica.

TITULUS XII.

De jure dotium.

ACcedamus in nomine Domini ad titulum. *de jure dotium*, qui titulus non continuatur per gloſſ. tamen ſic poterit breviter continuari. Egimus ſupra de juribus & privilegio dotium, quæ habent dotes circa conſtitutionem, id eſt, circa promiſſionem: tunc agemus de illis juribus & privilegiis, quæ habent dotes jam conſtitutæ & ſolutæ; quæ quidem jura & privilegia licet ſint multiplicia, quia plura ſunt circa modum agendi de dote de quibus agemus infra *in titul. ſeq.* Quædam etiam conſiſtunt in repetenda dote, quando diſſolutum eſt matrimonium, de quibus dicturi ſumus infra *in tit. C. ſoluto matrim.* Tamen hic agemus de his privilegiis & juribus præcipuè, quæ contingunt in dote aucta, diminuta vel evicta, ut intelligamus, cujus ſit commodum vel incommodum dotis auctæ diminutæ vel evictæ, non ſine cauſa dicit Imperator in plurali numero de *jure dotium*. Eò quòd duplices ſint dotes, ut hic per Azonem *in ſumma*, & per Hoſtienſ. *in titul. de donation. inter virum & uxorem*, §. *qualiter dividitur dos.* Nam eſt quædam dam dos profectitia, quædam adventitia. Profectitia, quæ à patre ut text. *in l. profectitia, in princip. ff. eodem de jure dot.* ſed cum myſterio dici profectitiam eſſe, quæ à patre proficiſcatur, ut à patre. Nam ſi proficiſcatur à patre alieno nomine, ut quia fortaſſis eſt adminiſtrator filiæ vel debitor ejus, tum ſi ſolvit dotem, non facit ut pater, ſed ut quilibet adminiſtrator, vel quilibet debitor ſolveret, tamen illa dos non eſt profectitia, ſed potius adventitia, *dicta leg. adventitia*, §. *ſi pater pro filia, ff. eodem.* Adventitia autem dos dicitur, quæ ab extraneis datur alicui. Extranei autem omnes hoc caſu vocantur, qui non habent filios in poteſtate, id eſt, qui non ſunt patres, avi vel proavi, *l.* 1. §. *extraneum, C. de rei uxor. action. & gloſſ. in d.* §. *ſi pater filia.* Unde ſi mater, avia, avus, proavus maternus ſolvit dotem pro filiabus vel neptibus, quia illi non habent filias vel neptes in poteſtate, ideo non dicitur dos profectitia, ſed tantùm adventitia. Quæ omnia noviſſe conducet, de quibus ſumus paulò poſt acturi.

TITULUS XIII.

De rei uxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita.

QUi titulus notatur ad hoc, ut hic gloſſa. Egimus enim jam diu de contractu dotium; ſed quia circa quemvis contractum tria ſunt neceſſariò conſideranda. Primò ipſa conventio, quæ eſt & vocatur contractus, ex qua conventione vel contractu deinde oritur quædam, quæ vocatur obligatio, & porrò ex obligatione naſcitur actio neptis. Quæ actio nihil aliud eſt, niſi jus proſequendi in judicio id quod ſibi debetur per text. *in princip. Inſtitut. de actionibus.* Et ſic ſemper contractus conſideratur, ut pater ex quo oritur filia, obligatio, & deinde actio neptis, qui eſt ordo naturæ, & debet conſiderari circa quemvis contractum. Fruſtra enim & præpoſtere de actione cogitas, aut obligatione, id eſt, de parentela, niſi antea cognoſcas patrem, id eſt, originis cauſam. Et ita gloſſa magna circa medium *l.* 1. *ff. de edendo* illum ordinem & gloſſ. *inſtitut de action.* quæ allegat *leg. licet*, §. *obligatio, ff. de procurat.* Et habemus ſimilem gloſſam *in l. & an eadem*, §. *actiones, de except. rei judicat. in verb. cauſa.* Unde cùm antea de ipſo contractu dotium, de ipſo parente, egerimus ſupra *in tit. de dotis promiſſis*, & deinde de filia viderimus, id eſt, de obligatione orta ex contractu dotis ſupra *titul. proximo*: ſupererat, ut nunc de nepte ageremus, id eſt, de ipſa actione, ſcilicet quibus actionibus maritus poſſet exigere dotem promiſſam. Item quibus actionibus poſſet uxor repetere dotem traditam. Et quamvis ſæpenumero illo ordo quoad ſcripturæ ſeriem non ſervetur *tit. de action.* ut videmus *in C & ff.* ubi ſit prius mentio actionis, id eſt matris ejus filiæ, tamen ſcimus non inſpici debere ordinem ſcripturæ, id eſt, quo quidque loco in literis vel textu ponatur, ſed ordinem intellectus vel noſtræ legis, *nec enim* 6. *ff. de ſolution. & leg.* 1. *ff. de vulg. & pupill. ſubſtitut.* & quamvis poſſemus & alia quædam recenſere, quæ pertinerent ad familjam vel parentelam contractuum.

Quia non ſufficit ex contractu natam obligationem, & porro actionem, niſi ſint judicia; & niſi ferantur ſententiæ, & poſtremo niſi fiat executio ſententiarum, ut pulchre per Chriſtoph. Porcium *in rubrica Inſtitut. de action.* tamen illa in præſentia conſulto omittimus. Gloſſa autem hic notat, quod olim fuerint binæ actiones, una vocabatur rei uxoriæ actio; altera ex ſtipulatu, in qua rectè dicit. Sed cùm addit illas geminas actiones tàm viris, quàm mulieribus competiiſſe, in eo labitur dupliciter; nam licèt donemus gloſſæ poſſe actionem ex ſtipulatu de jure veteri ante compoſitum Codicem etiam marito competere, quando agit de dote ſibi ſolvenda: tamen hoc præceſſit, quando fuiſſet expreſſa ſtipulatio inter maritum & uxorem; cùm autem non eſſet expreſſa, certè maritus ex ea non poterat *l. ad exact. ſupra de dot. prom.* Rei autem uxoriæ actio nullo caſu competebat marito, ſed tantùm uxori, & hic eſt primus lapſus, quo gl. utramque actionem tàm viro, quàm mulieri adſcripſit. Secundò in eo fallit, quia putat ante legis noſtræ conſtitutionem potuiſſe maritum vel uxorem agere etiam ex tacita ſtipulatione. Quemadmodùm gl. idem tenet *in l. avus, ff. de jur. dot. in l. 1. §. 1. ff. ſolut. matrim.* & aliis pleriſque locis, quod tamen non eſt verum, venia gloſſæ. Nam verum quidem eſt antiquitùs uxori competiiſſe duas actiones, ſed tamen in diverſis caſibus. Cùm enim mulier expreſſè ſtipuletur dotem ſibi reddi, vel ſuis hæredibus, ſoluto matrimonio. Eo quidem caſu potuit agere actione ex ſtipulatu, quam habuit ſua ipſius promiſſione. Si autem non providiſſet ſibi uxor per expreſſam ſtipulationem; tunc certè ex ſtipulatu agere non poſſet, cùm ea ſine ſtipulatione eſſe non poſſet, legis proviſione introductum eſt ut haberet olim rei uxoriæ actionem, & ſic diſtinguebatur olim, an uxor ſibi providiſſet ſtipulando, vel non, ut ex ea cognoſceretur utra actione illarum duarum agere poſſet. Hodie vero penitùs ab Imperatore rei uxoriæ actio ſublata eſt: ita tamen ut ejus vires & effectiones ſint collatæ in unicam actionem ex ſtipulatu, quam actionem Imperator aliis etiam privilegiis ornat. nam potuit fieri ut maritus non ſtipuletur ſibi dotem tradi, vel uxor non ſtipuletur ſibi reſtitui. Ideo lex hic concedit ut ſemper in dotali contractu fingatur interveniſſe ſtipulationem, & ſic quamvis ſocer meus mihi nudo pacto promittat dotem, poſſem hodie illam dotem ab eo exigere actione ex ſtipulatu. Et ſic hodie objicietur, tamen de natura ſtipulationis eſt interrogatio & reſponſio, *l. 1. ff. de verb. obligat.* ſed tale nihil hic intervenit, tunc reſpondet eſſe ejuſmodi contractum dotis, ut ſive apponatur ſtipulatio, ſive non apponatur, tamen lex ſemper velit habere per appoſita. Et hæc eſt præſumptio iuris & de jure, contra quam non eſt admittenda probatio, & ideo ſufficit tantummodò propoſuiſſe ſtipulationem, quam poſteà lex ipſa probat; & ita etiam dicendum eſt de muliere; nam cùm dotem tradit, licet non ſtipuletur eamdem ſibi vel ſuis hæredibus reddi caſu ſoluti matrimonii, tamen lex ipſa fingit eam interveniſſe, & ſic poterit ſoluto matrimonio vel morte viri vel divortio cui cauſam maritus dedit, agere actione ex ſtipulatu, perinde ac ſi disertè ac expreſſè appoſita fuiſſet. Et domini! ne miremini legem hic fingere interveniſſe ſtipulationem, quæ tamen reipſa non intervenit. Videmus ſimile fieri circa pupillos arrogatos: Scimus enim, quod nemo poteſt pupillum arrogare niſi coram Notario ſatisdet vel caverit quia velit omnia bona arrogati ſervare his; ad quos eſſent bona perventura, ſi arrogatus manſiſſet in priori ſtatu *leg. non aliter, ff. de adoption.* Nunc finge illam cautionem immiſſam eſſe, & mori arrogatum: Quærebatur, qua actione, aut quo remedio poſſent uti proximi agnati contra arrogatorem? Et certe videbatur non poſſe eos fundari ſuper cautione quæ nulla interpoſita fuerat, cuius tamen contrarium eſt verum. Nam textus *in leg. his verbis, ff. de adoption.* dicit quod tunc favore arrogati fingatur interveniſſe cautio, ita ut ex ea agi poſſit. Sic etiam in ſimili videmus quod hæres, cùm videt hæreditatem exhauriri legatis, ita ut quartam Falcidiam ſimul non poſſit habere ſalvam, quæ tamen ei debetur, tùm poſſet retinere legata, vel poſſe ea ſolvere, & cogere legatarium ſatiſdare. Quod ſi ſatiſdat, quarta hæredis non ſit integra, quod velit pro ſua parte contribuere ad illam implendam, ut *l. 1. §. ſi cui plus quam per leg. Falcid.* Nunc finge fiſco eſſe legatum, qui non cogitur ſatiſdare *l. 3. §. idem ſerendum, ff. ſi plus erit, quam per leg.* & tamen dicitur ibidem, quod eo loco ſatiſdatio quædam interveniat, id eſt, fiſcum poſſe conveniri, perinde ac ſi ſatiſdediſſet, & hoc eſt primum ſpeciale per hunc titulum introductum, ut cum favore mariti vel uxoris interveniſſet ſtipulatio, quæ non intervenit. Item etiam ſit utilis ſtipulatio, quæ aliàs fuiſſet inutilis, & ut *in l. 1. §. 1. infra:* Præterea gl. *in §. ſed etſi non ignoremus, C. eod. in verbis actionis.* alia quatuor ſpecialia vel ſingularia enumerat, quæ dantur actioni ex ſtipulatu. Et primum eſt, quod licèt aliàs, id eſt, extra contractum dotalem actio ex ſtipulatu non detur, niſi ad incerta. Cùm ad certa habeamus condictionem certi, ut eſt text. *in princip. Inſtitut. de verbor. obligat.* tamen hic favore dotis Imperator introduxit, ut actio ex ſtipulatu ad dotem exigendam à viro vel repetendam ab uxore detur, ſive fuerit dos certa ſive incerta. Secundum ſpeciale, quod licet actio ex ſtipulatu extra contractum dotis ſit ſtricti juris, *in §. actionum, Inſtitut. de action.* inter bonæ fidei actiones, tamen hoc loco eſt bonæ fidei, & hoc habet ab actione rei uxoriæ, quæ olim fuit bonæ fidei, quæ licet hodie ſit ſublata, tamen retenta eſt ejus poteſtas, ut pulchrè per *d. §. ſed etſi non ignoremus,* & textus *in §. fuerat, Inſtitut. de act.* Tertium ſpeciale, quod agens habet tàm maritus quàm uxor hypothecam; uxor in rebus mariti, & in ipſa re dotali, ut diximus ſupra *in l. ubi adhuc, & in l. in rebus, titul. proximo.* Maritus verò in rebus ejus, qui dotem promiſit, tamen diverſimodè, quia mulieris hypotheca eſt privilegiata, id eſt, ut præferatur omnibus creditoribus, etiam in levibus habentibus tacitam hypothecam. Maritus autem, licet habeat hypothecam, tamen non privilegiatam. Quartum ſpeciale, quod ubi ſtipulatio eſſet inutilis; illa tamen favore iſtius actionis habeteatur pro utili, quod intelligo, niſi in conſenſu eſſet erratum, ut ſi uxor promittat bovem in dotem, tu reciperes aſinum. Hæc eſt in conſenſu diſparitas, & ſic inutilis ſtipulatio, quæ nullo pacto poteſt convaleſcere. Cùm enim contractuum ſit quædam prima & ſubſtantialis materia conſenſus, ut dicit Bald. *in rubrica, ſupra de conſtituta pecunia.* Verum eſt adjiciendum his jam dictis, quod licet ſemper præſumatur interveniſſe ſtipulatio in contractu dotis, ſive vir agat, ſive mulier; tamen etiam hoc intelligendum eſt in donatione ante nuptias, textus eſt *in leg. final. in princip. ſupra Cod. communia utriuſque judic.* & notat Jaſon *in d. §. fuerat, Inſtitut. de action. numero* 40.

gatur quidem contra domini voluntatem, & rebus ſupervacaneis dat operam, tamen non eo animo, ut non revertatur. Et ideo Labeo ait Erronem puſillum fugitivum: fugitivum autem ſervum magnum erronem *d. l. quid ſit fugitivus, §. erronem.* Cætera autem verba rubricæ explicantur rectè per gloſſam.

TITULUS II.

De furtis & de ſervo corrupto.

QUi continuatur per gl. dupliciter, & utraque continuatio eſt tolerabilis; nam dictum eſt ſupra tit. proximo de una ſpecie furti, nimirum quæ fit in hominibus, id eſt ſervis fugitivis, qui eo ipſo, quòd fugiunt, furtum ſuum faciunt, nunc conſequens eſt, ut in genere loquamur de furtis, & quia ſervi plerumque ad fugam impelluntur ut furtum faciant, ideo Imperator generaliter titul. furtorum annectit alteram partem ſcilicet ſervi corrupti: & quamvis, ut diximus, iſta continuatio ſit tolerabilis ob id, quod poſſit nonnihil juvare memoriam, tamen certè, ſi rectè inſpicimus, eſt perfragilis, vel etiam fit eo modo, quo in Digeſtis & Inſtitutionibus. Quibus in locis multò certiore ordine proceditur *in ff. lib. 46.* cum vellet Imperator tractare de privatis delictis, ut ſunt furta, injuriæ, rapinæ & id genus reliqua delicta, rectè præmiſit de furto tanquam privato delicto frequentiori. Quemadmodum Bartolus ibidem continuat eumdem titulum, eadem etiam ferè ſeries eſt *in Inſtitutionibus. à princ. lib. 4.* quem ordinem debuerat etiam Imperator ſequi: nam non video rationem quare Imperator infra *lib. 9.* de reliquis delictis tractet, & privatorum præcipuam partem, ſcilicet furtorum, rejecerit in hunc ſextum librum, qui ferè rei teſtamentariæ dicatus eſt, quotidie & ſupremo refero, ne inquiramus in Codic. ſuperſtitioſiùs cum ordinem, qui ſervatur in Inſtitutionibus & Pandectis, nec etiam videtur fuiſſe conſilium Imperatoris, dum compilaret Codicem, ut titulos eo ordine & ſerie connecteret, quo fecerat in Digeſtis; ſed ſatis ei fuerat leges ſub legitimis titulis poſuiſſe: id quod expreſsè teſtatur Imperator *in 1. conſtitutione ſup. §. quib.* cùm tamen in Digeſtis *l. 2. de ſtatu homin.* ex ſententia Hermogeniani profeſſus fuerit de ſe, quod titul. ut res ipſa poſtulatura ſit, apto ordine velit connectere. Et ut breviter intelligamus verba Rubricæ, ſciendum eſt furtum definiri quod ſit fraudulenta detrectatio rei alienæ lucrandi gratiá, vel ipſius rei, vel uſus; vel paſſionis, quod lege naturali ſit prohibitum admittere. Ita definitur *in l. 1. eod. & §. 1. Inſtitut. de oblig. quæ ex delict. naſcunt.* Unde autem nomen habuerit furtum, id eſt, quæ ſit etymologia, & quot ſint genera furtorum, prolixum eſſet hîc tractare, ideo brevitatis gratiâ remitto me ad titulum allegatum in Inſtitution. Unum tamen notandum eſt pro cognitione tituli, quod ex furto oriuntur mihi duæ actiones civiles. Una vocatur condictio furtiva; altera vocatur actio furti; condictio autem furtiva eſt rei perſecutoria, quia per eam conſequor rem, quæ eſt mihi furto ablata: per actionem autem furti, conſequor pœnam furti, dupli vel quadrupli, prout furtum fuerit manifeſtum, & tamen per unam actionem intentatam non tollitur altera. Nam fingo me hodie agere contrà furem condictione furtiva, per quam conſequor id quod eſt furto amiſſum, non prohibebor perinde vel poſt ſententiam latam prima actione intentare etiam contra eumdem furem actionem furti, ut ſic conſequar pœna dupli vel quadrupli, in qua pœna non eſt ſimplum, id eſt, non computatur res quæ eſt ſublata, tamen in eo differunt, quod condictio furtiva non infamat; actio autem furti infamat, de quo remitto vos ad *l. ſi pro fure, in princip. §. 1. ff. de condict. furtiv.* & dicemus multa, Deo volente, *in l. ancillæ, C. eod.* Et nihil obſtat quin etiam aliæ actiones competant mihi in caſu quo res aliqua mihi ablata eſt. Quia ſi non libet condictione furtiva vel actione furti agere, poſſum tamen actione ad exhibendum. Præterea etiam rei vendicatione tanquam dominus agere, ita ut mihi quatuor actiones competant, tamen licet condictio furtiva poſſit intentari cum actione furti; & è diverſo, ſic etiam actio furti ſtaret ſimul cum rei vendicatione, & è contra, quia una eſt rei perſecutoria; altera eſt pœnalis; tamen condictio furtiva cum rei vindicatione ſtare non poteſt; quia utraq; eſt rei perſecutoria, juxta textum jam allegatum; & hæc quoad primam partem Rubricæ ſufficiant. Cæterùm quis dicatur ſervus corruptus facile poterit deprehendi ex *l. 1. §. perſuadere. de ſervo corrupto*; nam ille dicitur corruptus, cui per dolum perſuadetur aliquod ſcelus, cum perſuadere, ut ubi dicitur, ſit majus, quàm aliquem impellere vel cogere, *d. § perſuadere, & §. fin. cum l. ſeq. ff. de ſervo corrupto*, & non tantùm dicitur corrumpi ſervus, qui frugi & bonus erat, verumetiam malus ſervus corrumpitur, cùm ex malo ſit deterior, ex deteriore ſit peſſimus, *d. l. 1. §. ſed utrum*, non diſtinguendo an corrumpatur vitio animi vel corporis, & tenetur ille corruptor in duplo tanti quanti is ſervus jam eſt minoris, *leg. ſi quis ſervum, §. fin. ff. eodem:* Hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS III.

De operis libertorum.

QUi titulus breviter ad præcedentes hoc modo continuatur. Egimus ſupra de furtis & ſervis fugitivis, qui dum fugiunt, furtum ſui committunt, id eſt, ſubtrahunt dominis uſum ſui. Et quia liberti, quibus impoſitæ ſunt operæ, hoc idem nonnunquam faciunt, id eſt, fugiendo patronis operas furantur; ideo tolerabili ordine Imperator nunc agit de operis libertorum, quamvis multò aliter & rectiùs in Pandectis fiat, ubi in univerſum ordo eſt melior. Et quamvis videri poterat hujus tituli non eſſe magnam utilitatem, præſertim in Germania, ubi liberti non ſunt, conducet cognitio eorum ad quædam alia & ſimilia. Sic enim in jure licitum eſt à ſimilibus ad ſimilia argumentari, *l. de quibus, ff. de legib.* verùm hoc loco maximè prodeſſet noviſſe jura libertorum; nam moribus Germaniæ non ſunt veri ſervi hodie, & ideo habui noſtros ſervos magis pro libertis quàm ſervis, quia poſſunt omnes legitimos actus facere, teſtantur, habent idoneas perſonas ſtandi in judicio, contrahunt, teſtificantur, reliqua faciunt quæ ſervis antiquitùs non erant permiſſa, & ideo non ſunt ſervi veri, ſed magis cenſentur jure libertorum. Hoc idem etiam locum habebit in operis noſtratium ſervorum, quod eſt magnopere notandum. Præterea hodie vaſſalli mihi vel feudatarij habentur pro libertis, ut per Baldum *in l. liberti, col. penult. C. eod. per gloſſ. in c. 1. §. fin. in verb. ſalva reverentia, de modo vaſſalli qui contumax eſt, in uſibus feudor.* & latiùs Zaſius *in uſibus feudor. col.* 8. Ideo quod jus antiquum ſtatuit circa operas libertorum, & quando, qualiter præſtare debeant opera patronis ſuis, hoc idem obtinebit etiam locum hodie circa vaſſallos, & ad hoc faciemus titulum noſtrum inſignem. Pro evidentia autem ſciant juniores, quod liberti vocentur hic, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt, *in princ. Inſtit. de libert.* & ſic ſervi mutant nomen; fiunt enim ex ſervis liberti vel libertini. Quemadmodum etiam domini mutant nomina: Qui enim antea vocabantur domini, ita ut inter dominum & ſervum eſſet relatio, poſito uno, inferebatur aliud. Sic deinde fiebat patronus, quoad libertum. *leg. adoptivum, §. patronum, ff. de in jus vocando.* Illis autem libertis pro beneficio manumiſſionis, ut aliquam

gratiam dominis referant, interoedebant multa grati animi officia, quæ in jure appellantur operæ. Quarum tamen operarum primâ diviſio eſt, quod quædam operæ ſunt obſequiales, quaſi dicas, debitas honori & reverentiæ patroni, & illæ ſunt duplices. Quædam enim conſiſtunt in agendo aliquid, ut fortè ſalutare, aſſurgere patrono. Nam quemadmodum filiis ſancta dicitur videri parentum perſona, ſic etiam libertis ſemper dicitur videri ſancta perſona patroni ſui. Quæ ſunt verba text. *in l. libertus*, *ff. de obſeq. præſtand.* Quod notant vaſſalli, ut ſciant quid debeant patronis. Præterea ſunt aliæ operæ obſequiales in non faciendo, id eſt, quod propter reverentiam patroni quædam non poſſunt facere, quæ alii poſſunt, ut eſt, quod libertus ſine venia non poſſet vocare patronum in jus *dict. leg. adoptivum.* Item quod non poteſt teſtimonium dicere contra patronum, non poteſt ipſum de crimine accuſare, nec aliquam actionem famoſam intentare. *l. 2. ff. de obſeq præſtand.* conjuncta *l. parens.* Quæ & ipſa notanda ſunt vaſſallis. Ut ſi hodie dominus feudi expellat feudatarium, vel vaſſallum ex feudo, vel aliquem alium, inferatur primò, vaſſallus non vocabit eum in jus ſine venia prætoris, & impetrata venia à prætore, non poterit famoſam actionem injuriarum, item nec aliam intentare, in qua faceret mentioem doli vel fraudis, & ſic interdicto *unde vi* uti non poteſt. *d. l. 2. in fin.* ubi expreſſus eſt textus, *ff. de obſeq. præſtand.* ſed pro famoſa actione poterit uti actione in factum, & moderari acerbitatem petitionis, ita ut omittatur vis, cui eſt conjunctus dolus, omittatur item fraudis mentio & factum nude proponatur, tum demum erit audiendus iſte vaſſallus. Hactenus de operis obſequialib. Sic enim libuit eas appellare; quamvis ſciam quod Bart. *in l. ſi non fortem*, *§. libertus*, *ff. de condict. indeb.* videatur non rectè dici operas, quod & ipſe approbo; nam operæ ſunt diurnum officium, ut definit Paul. *in l.* 1. ff. *de oper. libert.* Sed obſequia non ſunt ejuſmodi. Præterea in codice & Digeſtis fit ſeparata mentio obſequiorum ab ipſis operis, quia in diverſis titulis illa tractantur. Quæ diverſitas tit. arguit diverſitatem rei cum à diverſitate nominum, quæ tamen eſt fragilior, ſæpe arguamus diverſitatem rerum, *l. non codicillos, C. de teſtam.* tamen volui ſequi communem ſententiam ſcribentium, qui ut ſignificarent quantum daretur patronis à libertis, voluerunt communi appellatione operarum operas obſequiales complecti. De quibus obſequialibus operis, ut ſic appellant, in præſentia nihil acturi ſumus: Supereſt igitur ut de veris operis dicamus, quæ & ipſæ ſunt duplices. Quædam enim officiales, ut appellat *d. l. ſi non fortem. §. libertus.* Et ſunt, quæ quaſi offici cauſâ, à perſona debentur perſonæ, *l. opera in rerum*, 8. *l. quod niſi* 20. *in fin. l. hæ demum*, 38. *in princip. ff. de oper. libertor.* Et quia capimus vaſſallos noſtri temporis pro libertis veteribus; declarabo exemplo claro quænam ſint operæ officiales. Vos ſcitis, quod quatuor Electoribus Imperii tanquam vaſſallis injunctæ ſint operæ quædam certæ officiales; ita ut Dux Saxoniæ ſit *Marſchalck*, præferat Cæſarienſem. Item conſcenſuro equum Cæſari adducit equum, & tractat ejus generis reliqua, quæ videntur pertinere ad tribunum equitum: Sic Bohemiæ Rex dicitur Pincerna Imperii, propinat poculum Cæſari bibenti: Palatinus eſt ductor & dapifer. Illa officia omnia dicuntur quædam officiales operæ debitæ Cæſari domino feudi. Quemadmodum circa privatos ſunt & alia officia, quæ liberti tenentur prȩſtare patronis, & illæ officiales operæ ſunt ejus generis, ut delegari alteri non poſſint, id eſt, debent ab ipſo vaſſallo ipſi domino feudi præſtari, ita ut non poſſit aliquod tale officium alteri delegari, *d. l. opera, in rerum*, ff. *eod.* licet aliæ operæ fabriles poſſint rectè delegari, id eſt, poſſint committi alicui, ut non mihi patrono, ſed alteri cuidam faceret, *leg. fabriles*, *in fin. ff. eod.* & in univerſum hæ officiales operæ concernunt perſonam ejus cui fiunt: reliquæ verò operæ dicuntur fabriles, induſtriales vel etiam artificiales, & ſunt ſordidiores officialibus, nec diſtinguo inter fabriles & artificiales, ut facit hic Azo *in ſumma & gl. in d. l. fabriles*, ubi fabriles operas appellat incertas: artificiales autem certas, quia hoc ſine lege dicitur. Conſiſtunt autem illæ fabriles ſeu artificiales operæ quaſi in præſtatione pecuniæ, ut dicit textus *in d. l. fabriles, in princ.* Sed inter illas fabriles & obſequiales, quarum ſupra meminimus, eſt etiam alia differentia, quia obſequiales quaſi dicuntur jure noſtro, licet non ſint impoſitæ libertis. Naturalis enim ratio ſuadet, ut ei, à quo beneficium acceperis, rurſus benefacias: Sed noſtræ fabriles operæ non dicuntur, niſi tempore manumiſſionis fuerint impoſitæ. Imò ſi libertus vel noſtra ætate ſervus pœnæ, quem diximus magis libertis quàm ingenuis æquiparari, præſtaret quaſdam operas fabriles ſuo nobili aliquot annis, per hoc non poſſet præſcriptio operarum induci. Ita eſt tex. in ſpecie *in l. operis non impoſitis*, *ff. eod.* Et imponuntur ejuſmodi operæ dupliciter: aut per viam ſtipulationis, ut ſi quæratur à liberto: vis mihi præſtare, decem operas in fœnificia, *in der heroernd.* vel promittis quinque dies ad arandum? Et reſpondet liberto, vel etiam per jusjurandum imponitur ut ſi libertus promittat ſe præſtiturum tot operas annuas. Quo loco juramentum veſtit pactum, ita ut ex eo agi poſſit quod tamen circa operas libertorum eſt ſingulare: Nam aliàs de jure civili, quamvis inveniantur teſtamenta pactorum, ut *in l. obligationes ferè, §. placet, ff. de action. & obligat.* ut eſt teſtamentum conſenſus, item cohærentia literarum, verborum: tamen nunquam legitur juramentum veſtire pactum, ita ut hoc pacto veſtito agi poſſit. De quo tamen dicemus latius *infra in l. 1.* Porrò operas certas voco, non quidem quoad ſubſtantiam, ſed quoad numerum, & æqualitatem operarum, ſcilicet cùm inducitur vel ſutoria, aratoria, vel tot dierum: Nam quoad ſubſtantiam operæ, quia in facto conſiſtunt, omnes ſunt incertæ, ut dicemus *in l. 1. infra eod.* & ſine incertæ ſunt quæ imponuntur ſine qualitate, item ſine numero & ſine quantitate. Ubi notandum erit, quod ſi non exprimeretur qualitas operæ, quod tamen per generalem impoſitionem operarum intelligeretur libertus adſtrictus ad eas operas, quas conſuevit exercere, ut ſutor ad operas ſutorias. Quod hodie noſtri nobiles malè obſervant, qui exigunt ab omnib. operas ſimiles, quod ipſi vocant *frohndienſte.* Cùm pro ratione artificiorum deberent exigere operas à ruſticis ruſticas, à ſartore ſartorias, à ſutore ſutorias. Sed dices: quid ſi aliquis diverſas artes profiteatur, ita ut exerceat ruſticam & ſutoriam, quales tum operas exigat patronus vel nobilis? Et certè ſi vel eſt definitum, tunc eſt electio liberti vel proprii hominis, ut vel hanc vel illam eligat per vulgatam regulam, qua dicitur electionem eſſe penes debentem vel promittentem, *l. qui ex pluribus*, *ff. de verbor. oblig.* Hîc etiam ſciendum eſt inter certas & incertas operas eſſe magnam differentiam circa alimenta; nam quamvis jura generaliter dicant operas eſſe præſtandas ejus ſumptu vel alimentis, qui debeat eas, *l. ſuo victu*, *l. imponi*, *l. penult. ff. eod.* tamen hoc intelligendum eſt de operis certis: illas enim tenetur libertus ſuo victu facere propter rationem quam ponit gl. *in d. l. ſuo victu.* Quia potuit ſe ad certas operas inſtruere, quod non liceat ei facere, ſi operæ eſſent incertæ, & domini voluntate inducendæ. Quod rogo. ſervare ad vaſſallorum ſervitia. Præterea cùm dicitur libertos ſuo ſumptu teneri præſtare operas certas, tum generaliter & limitate eſſe verum, ſi ille libertus habeat unde vivat; nam ſi non habeat, tunc indifferenter ſunt patroni d. *l. ſuo victu.* Sic etiam officiales operæ, de quibus diximus tantùm pro certis operis, quoad hoc ut fiant ſumptu dominorum; & ejus eſt ratio, quia officiales operæ circa perſonas dominorum exercentur, & ſic domi habitare cum domino *argum. l. cæterùm, §. ſed etſi tum hic, ff. de uſu*

& habitat. Si autem tenetur habitare cum domino, id eſt, intra domus communionem, qua fronte excluderetur à communione menſæ? Hactenus de impoſitione operarum, quæ ſit libertis, circa quas noſſe oportet illas operas imponi quidem purè libertis, ſed non cum conditione. Nam ſi patronus ſic diceret: Promittis mihi decem operas ſi me ſis offenſurus in libertate. Illa impoſitio eſt ſub conditione offenſionis, & ideo eſt invalida, quia illa conditione libertas magnopere offenderetur, quia nihil eſſet liberum iſti facere, cui ſemper timendum eſſet me dominum offendere, & poteraſ rectè faciendo dominus ſe offenſum ſimulare. Quamobrem pulchrè receptum eſt operas purè, & non ſub conditione imponi: quia aliàs libertas impediretur *l. 2 ff. eod. l. 1. § honorandæ. ff. quar. rer. actio non datur*, ubi pulcher textus. Quod omnia onera, quæ introducantur contra libertatem, ſint invalida. Deinde imponi debent operæ moderatæ, quæ moderatio conſiſtit ferè in quatuor circumſtantiis, videlicet, ut ſint moderatæ numero, qualitate, loco & tempore. *Numero* autem ſunt moderatæ, ſi non imponantur immodicæ, ideo ſi libertus dicat Patrono: Ego promitto tibi tot operas annuas, quot placuerit, vel quot tu ipſe arbitratus fueris. Illud arbitrium debet reduci ad æquitatem, id eſt, ut moderatè ac clementer indicet operas; aliàs ſi nimium arbitratur, non valebit arbitrium. *leg. ſi libertus ita juraverit in princip. ff. eod. Qualitate* dicuntur moderatæ operæ, quæ ſumuntur ex perſonæ qualitate pro ratione ætatis, valetudinis & ſexus. Nec enim audiendus eſt patronus, ſi poſcat operas, quas vel ætas recuſat, vel infirmitas ferre non poſſit, vel per quas minuatur inſtitutum vitæ, *l. nec audiendus ff. eod.* Hæ autem ſunt moderatæ, ſcilicet, ut libertus inſerviat patrono ſuo in eo loco, ubi patronus habitat. *l. opera, ff. eod.* Ubi ſi patronus incipiat vagari per orbem, & ſubinde exigere operas liberti, ut ſequatur, certè libertus vagabundum ſequi non tenetur *leg. quod mihi fiat, in fin. ff. eod. Tempore* ſunt moderatæ, id eſt, ut fiant interdiu, dum definiantur operæ eſſe diurnum officium: intelligo tamen diem artificialem, non naturalem, id eſt, à tempore matutino uſque ad veſperam, *leg. more Romano, 8. ff. de feriis, & ibi glo.* Unde ſi vellet patronus alicui nocturnas operas indicere, ad eas non teneretur, *argu. l. continuum. 137. §. cum ita, 2. in verb. noctibus, ff. de verb. oblig.* Unde Jacob. de ſanct. Geor. *in l. libertus, C. eod.* dicit ſe conſuluiſſe cuidam ruſtico contra nobilem, qui indixerat nocturnas operas, ne illas obiret. Poſtremò operæ, quæ imponuntur libertis, debent eſſe honeſtæ, id eſt, ut nullam turpitudinem in ſe contineant, *l. ut jurisjurandi, 7. § jurare autem, l. ejus artificii, ff. eod.* Et in ſumma *tales operæ præſtantur à libertis patrono, quales ex ætate, dignitate, valetudine, neceſſitate, propoſito, cæteriſque ejus generis in utraque perſona, patroni & liberti æſtimari debent.* Hæc ſunt verba textûs *in dict. leg. ejus artificii, 16. in fine, ff. eod.* Diximus quales operæ, & quando imponantur; nunc dicendum eſt, quando expiret obligatio operarum? Et ſciendum eſt quod illa obligatio operarum ex multis cauſis ceſſet. Primò ſi libertus habeat duas filias in poteſtate ſive eodem tempore, ſive etiam diverſis temporibus; quod lex Julia de maritandis ordinibus introduxit, *l. nec patronis, C. eod.* Vel etiam ſi libertus tantùm habeat filium in poteſtate, *l. ſi libertus, ff. eod.* Quod procedit, ſi illi filii non ſint infames. Nam ſi unus hiſtrionicam exercuiſſet, vel pretio accepto, depugnaſſet cum beſtiis, quæ res infamat *l. 1. in princ. ff. de his qui notant. infam.* illi non excuſarent nec liberarent parentes à præſtatione operarum: cùm infames habeantur pro nullis. Secundò tollitur obligatio operarum, ſi liber homo exceſſerit annos quinquaginta. Quod beneficium eſt tributum ætati *l. liberta. ff. eod.* ubi gloſſ. pulchrè infert, ſi, inquit, anno 50. tollitur illa obligatio operarum, qua antea fui. &c. Ergo ſi manumittatur libertus qui in præſentia 50. annorum, ei non poſſunt imponi propter ætatem operæ. Tertiò tollitur ratione infirmitatis, & etiam ratione ſupervenientis dignitatis, *l. interdum, ff. eod.* Quod notabunt hi qui fuerunt Doctores vel Sacerdotes, ut jam ipſa dignitate liberi ſint ab operis. Quartò & ultimò tollitur tacitè, id eſt quadam præſumptione juris, ut cùm patronus ducit in uxorem libertam, vel habet eam pro concubina, quod de jure communi licet: Nam ejuſmodi ſocietate præſumendum obligationem eſſe remiſſam, *l. libertus, C. eo. l. liberto, 2. ff. eod.* Et hactenus de iſta rubrica.

TITULUS IV.

De bonis libertorum & jure Patronatûs.

TITULUS V.

Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.

TITULUS VI.

De obſequiis patrono præſtandis.

TITULUS VII.

De libertis & eorum liberis.

TITVLVS VIII.

De jure aureorum annulorum, & de natalibus reſtituendis.

Accedamus ad titulum ſequentem conjunctis quatuor mox ſequentibus, qui continuantur ad præcedentem hoc modo: In titulo præcedenti attigimus unam ſpeciem patronatus, quæ nunquam præſtatur patrono, niſi disertè in manumiſſione ſit impoſita; nunc ſupereſt ut agamus de reliquis ſpeciebus ejus juris, quod patronus habet in libertum. Et primò de jure patronatûs, quod habet in bonis liberti. Deinde quoad obſequia & ejus generis reliqua. In primo autem titulo & ſecundo ſumus acturi de eo jure, quod patronus habet in ſucceſſione liberti, ut contra tabulas, id eſt, teſtamentum liberti, poſſit habere aliquam legitimam portionem bonorum; quæ quidem portio olim erat dimidia omnium bonorum, ſed hodie eſt temperata uſque ad tertiam, in caſu videlicet, quod liberti non habent liberos, & quo decedunt inteſtati, nam ſi habent liberos, tunc expirat illud jus patroni, & ſi moriuntur inteſtati liberti, non habentes liberos, tum tota ſucceſſio devolvitur ad patronum. De quo, brevitatis gratiâ, remitto ad titul. *Inſtitut. de ſucceſſ. libert.* Unum tamen interim admoneo multas eſſe cauſas, propter quas illud jus ſuccedendi expirat, ut audivimus. Unam eſſe circa exactionem operarum vel pecuniæ pro operis, propter rationem quam aſſignavimus ſupra. Secunda cauſa eſt, ſi patronus egenti liberto alimenta non ſuppeditaſſet, *dict. l. divus, §. fin. ff. de jure patron.* Tertia: Si ſervus vendicaretur in libertatem, eo quòd mortem domini ultus eſſet, filio iſtius hoc negligente facere. *l. pen. in 1. reſponſ. ff. de jure patron.* Quarta cauſa: ſi talis libertus non eſſet manumiſſus ex vera liberalitate, ut puta fideicommiſſum eſſet mihi, ut Getam manumittam, vel ex peculio Getæ aliquid accepi in hoc ut eum manumittam. Quo caſu coactus ſum eum manumittere, & ſic non facio liberaliter per *dict. leg. donari, ff. de reg. jur.* Ideo non habeo jus patronatûs, mortuo Geta, in ejus bonis, *l. 1. C. de bonis libert.* Quinta cauſa: ſi reſtituatur ille libertus natalibus ab ipſo principe; nam ſolus princeps poteſt reſtituere natalib. ut ſolus princeps alia quædam habet,

quæ ab alio non poſſunt rectè fieri, *l. 1. C. de jure aureor. annul.* Sexta: ſi libertus ſit pauper, id eſt, habens minùs quam centum floren. Sic loquitur text. Inſtitutionum: Quia ſi eſſet pauperior, non haberet jus ſuccedendi patronus, quod verum eſſet, ad tit. ſequentem mox obiter veniamus, ſi ſine fraude ſua ille libertus eſſet pauper. Cæterùm ſi adhiberet fraudem donando, vendendo vel aliis modis alienandi ſua bona: tunc quæ ſic in fraudem patroni ſunt geſta, ea revocantur per patronum uſque ad ſuam legitimam, id eſt, donec habeat tertiam partem bonorum relictorum, ut *in l. 1. infra ſi in fraudem a libertis alienatio facta ſit.* Quod vero diximus per natalium reſtitutionem, id eſt, per eam ingenuitatem, quam princeps alicui largitur, extingui patronatûs jura. Illud intelligite procedere in aliis juribus, quàm quæ ſunt poſita in reverentia; nam licet à principe reſtitutus natalib. ſit, vel patronus ultrà jura remittat liberto, tamen jura reverentialia, quæ non ita magno conſtant, non videntur remiſſa, ut in tit. infra *de obſeq. praſt.* tùm autem aliquis reſtituitur natalibus quando ſordes vel maculæ genituræ abolentur & reſtituitur aliquis ritè in eum locum, quo fuiſſet principio creationis generis humani, quo tempore nulla fuit ſervitus, omnes ſunt nati liberi donec bella eſſent orta, quæ ſeminaria ſervitutis fuerunt, §. *jus autem gentium, Inſtit. de jure natural. gent. & civil.* & reſtitutis his natalibus in ſignum ingenuitatis concedebatur libertis aurei annuli geſtatio, quod vocatur jus aureorum annulorum, quod hodie in militibus noſtratibus videmus, quamvis hodie de jure noviſſimo Authenticorum non ſit ampliùs opus ut libertus a principe impetret jus aurei annuli, quia eo ipſo quo manumittatur tacitè impetraſſe intelligitur jus aurei annuli, ut hic dicitur *in Auth. tit. de jure aureor. annulor.* Et poſſet quis dubitare, quidnam eſſet, quod libertum manumiſſum, id eſt, liberum factum deinde etiam voluerint reſtitui natalib. id eſt, penitùs fieri ingenuum, an non omnino ſufficeret illis eſſe liberos? gl. *fin. in l. 1. de jue aureor. annulor.* dicit pulchrè hoc ideo eſſe factum à quibuſdam patronis, id eſt, quod contenderint libertis impetrare plenariam ingenuitatem per natalium reſtitutionem à principibus. Ideo forte ut liberi patronorum haberent verè ingenuos tutores vel etiam curatores ipſos libertos, præter illa jura patronatûs, quæ ſine impoſitione debentur patronis, ſive multa obſequi alia jura reverentia aliqua ſcilicet ne libertus vocet in jus ſine venia, ne actionem famoſam intentet, ne exceptionem aliquam turpem proponat. De quibus agitur in tit. *de obſequiis præſtandis à liberto patronis,* & præſertim *in l. ſi manumiſſus, 2. C. de libert. & eor. lib.* Item eſt & aliud jus reverentiale, ſcilicet quod patronus litigans cum liberto non tenetur juramentum calumniæ præſtare. Sicut etiam parentes agentes cum liberis ſunt immunes à præſtatione ejus juramenti, *l. ſi patronus, 36. l. juſiurandum & ad pecunias, 34. §. qui juſiurandum, 4. ff. de jurejur.* Quod notabunt propriè homines & etiam vaſſalli, quia litigantes cum dominis feudorum, non debent illud juramentum exigere, & ita ſemel obtinui in Camera, tamen ſi libertus ingratus fuerit erga dominum, qui, quamvis ſint remiſſa jura patronatûs ſui, poteſt redigi propter ingratitudinem in ſervitutem rursùs, & ſufficit ſi vel levem culpam in faciendo contra patronum committat, *l. 2. & fin. C. de libert. & eor. lib. l. 1. de revoc. don.* Quia collata libertas eſt liberalitas manumiſſionis, ut ibi text. dicit. Dicitur eos admoneri obſequiorum non ut cervicem attollant contra patronos, & non tantùm puniuntur eo modo ingrati liberti, quod ipſum etiam eſt ius patronatûs, ſed etiam omnes filii illorum libertorum qui poſt commiſſam ingratitudinem ſunt nati, rediguntur in ſervitutem, *l. 2. C. de libert. & eor. lib.* quod gl. ibidem dicit facere ad id, quod pater committens feloniam, id eſt, delictum contra dominum feudi non tantùm ipſe puniatur feudo, ſed & filii, qui poſt feloniam ſunt nati. Ergo ſi eſſent filii nati ante feloniam, illi non eſſent puniendi feudo, *arg. huj. text.* & non eſt mirum in iure patronatûs eſſe ut ingratus libertus poſſit redigi in priſtinam ſervitutẽ. Cùm patronus manumittens liberalitatem exercuiſſet circa libertum. Et hoc quod liber eſt, dicitur adſcribere dono patroni, *d. l. 1. ff. de bon. libert.* Sed in omni ſimplici donatione receptum eſt ut ſi donatarius ſit ingratus contra donantem, tunc poſſit donatio ſacta revocari. *tot. tit.* & præſertim *l. fin. C. de rev. don.* ſed quemadmodum non poteſt revocari omnis donatio, ſed tantùm ea, quæ vocatur ſimplex, id eſt, quæ procedit ex mera liberalitate, ut Doctores *in leg. ſi unquam, 8. C. de revoc. donat.* Sic etiam non quivis patronus habet ius revocandi libertum in ſervitutem propter ingratitudinem, ſed tantùm is qui volens, id eſt, verè liberaliter manumiſit, Ideo ſi patronus coactus manumiſiſſet, ut quia per fideicommiſſum hoc ei eſſet impoſitum, ſi pretium accepiſſet à ſervo. Quo caſu non dicitur veram liberalitatem exercuiſſe, quia non donat qui neceſſario aliquid facit, *l. donari, ff. de reg. iur.* Ideo ſic manumittens non haberet ius revocandi in ſervitutem libertum ingratum, & hoc docet *l. 1. C. de libert. & eor. liber,* Ex quibus nunc infero, ſi liberti ingrati revocantur in ſervitutem, eo quia offendunt patronos, ſequitur etiam quod filii emancipati, id eſt, liberati à patria poteſtate ſi ſint ingrati erga parentes, id eſt, vel leviter lædant vel offendant, poſſint revocari etiam ſub patriam poteſtatem. Et hoc eſt expreſſe deciſum *in l. 1. C. de ingrat. liber.* Sic etiam Bald. in argumentum dicit *in leg. ſi manumiſſus, in fine, C. de libert. & eor. liber.* Quod ſint Abbates exempti à iuriſdictione Epiſcopi Diœceſani, & ſic quodammodo manumiſſi, ſi ſint ingrati contra Epiſcopum, ut quia fortaſſis nolint loco cedere. Id quod ante multos annos accidit Fuldenſi, quod talis Abbas ingratus ſub Epiſcopi iuriſdictionem revocetur, ita quod qui exemptus ab Epiſcopo erat, deinde fit ſub eius iuriſdictione; quæ etiam faciunt ad hæc, quia videmus ferè uſurpati per Germaniam, ubi multi ſpurii legitimantur per conſenſum parentum, ut illi legitimati, ſi ſint ingrati adversùs parentes, exemplo, quo diximus, poſſint revocari ad ſordes natalium & iterùm fieri ſpurii. Ita noſtrum text. pulchre extendit Jaſ. *in l. 1. §. & poſt operis, n. 1. col. 3. ff. de novi operis nunciat.* Ubi notandum eſt quod ſi libertus per ingratitudinem revocatur in ſervitutem, quod deinde non poſſint fieri liberi, niſi beneficio Principis & Imperatoris, & hoc dicit textus *in d. l. ſi manumiſſus.* Rationem addit ibidem gloſſ. Nam, inquit, facilis deſcenſus ad ſervitutem, per quam liber offenſam poteſt libertus revocari ad ſervitutem, ſed revocare gradum, id eſt, denuo fieri liber, hoc opus hic labor eſt, id eſt, tùm eſſet opus opera ſumma principis, quod iterùm notandum eſt, pro legitimatis revocatis ad ſpurietatem. Quia illi qui ſic recidiſſent ad ſordes veteres, non poſſent ampliùs per Comites Palatinos legitimari, ſed tantummodo per Imperatorem, & ita etſi adimerentur hodie Doctori alicui ſua inſignia propter aliquod crimen vel flagitium argumento eorum quæ diximus, non poſſet deinde rursùs examinari à Doctoribus, & fieri Doctor, ſed requirantur aut ſummi principes ad hoc, ut Bald. *in d. l. ſi manumiſſus,* notat, & quamvis non allegat aliquem tex. tamen potuiſſet allegare *l. 2. C. de diverſ. offic. & apparitor. iudic. lib. 12.* Et quod de Doctore diximus, idem etiam de milite degradato. Hactenus de iſtis titulis & Rubricis, ſequitur

---

TITULUS IX.

Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus.

QUi titulus eſt ſubtilis, & verè de apicibus iuris; circa cuius Rubricam plurimùm perdiderunt, ut ipſorum pace dicam, operæ Doctores noſtri: nos autem imitabimur Virgilium, qui ex ſtercore collegit au-

rum. & ex multis, nec utilibus, nec neceſſariis, nec omnino veris pauca quædam colligemus, ut poſſit rectè cognoſci iſtius tit. materia. Sed priuſquàm aggrediamur titulum, repetenda ſunt quædam nobis ex hiſtoriis aliquanto altiùs. Nam exactis Regibus, populus Romanus omnibus legibus incerto iure obſoletis fere per 20. annos uſus eſt patribus non ferentibus leges, quas Tribuni plebis ſanxerant, & viciſſim tribunis non ferentibus leges, quas patres fecerant. Quamobrem ſæpe ſeceſſiones ſunt ortæ, donec civitas in eo conveniret, ut ſtatueret eſſe mittendos legatos in Græciam, qui inde leges alienas adferrent, ne poſſet aliqua pars conqueri. Ideo cùm per trienniū abfuiſſent legati retulerūt leges Romam, quæ ut promulgarentur, & legum dignitatem obtinerent, creati decemviri, qui in comitiis publicis eas leges promulgarent, ut pulchrè Livius *ab urbe condita*. & Pomponius *in l. 2. §. exactis, ff. de orig. iur.* Quæ leges ſic promulgatæ, ſunt inciſæ in ebur & pro roſtris politæ publicè. Quo conſilio docet præclarè Cic. in libello *de legib.* & ſunt vocatæ leges 12. tabularum, vel etiam jus civile populi Romani. Quod jus civile primò conſules defendebant. Nam ſecundùm iſtud cauſas dirimebant, quia ſæpe conſules ex urbe vocabantur propter bella, ita ut interim non eſſent Romæ, qui jus dicerent, cœperunt creari prætores, qui juri dicendo præeſſent. nam à præeſſendo, ut Feneſt. placet, vel à præeundo ut M. Varroni, hoc nomen ſunt ſortiti. *d. l. 2. § cumque conſules, ff. de regul. jur.* Et ita penes hunc magiſtratum tunc erat ſumma poteſtas publici atque privati juris, adeo ut poſſet vel novum jus condere, vel vetus abolere. ut idem Feneſt. tradit, per quod hic omnium fere Doct. ſententia reprobatur, quod dicunt prętores habere jus novæ legis generalis condendæ, ut dicit hic Bald. latè quem omnes propter imperitiam hiſtoricam ſequuntur. Cùm ergo penes prætores ſumma poteſtas eſſet juris dicendi, & intelligerent in jure civili, id eſt, duodecim tabulis multa deeſſe, pleraque etiam duriora; ideo poteſtas prætoria in tribus fere fuit conſummata, ſcilicet, ut vel confirmarent vel ſupplerent, vel etiam corrigerent jura vetera, ut dicit text. *in leg. ius, autem civile. in 2. reſponſ. ff. de iuſtitia & iur. & ibi pulchra gloſſ. & §. 1. Inſtitut. de bonor. poſſeſſ.* Jam vero nihil dicemus, quando prætores confirmarint jura vetera, ſed tantummodo quando ſuppleverint & correxerint illa jura priora, propter quæ officioſa prætorum dùm ſcilicet corrigunt, ſupplent & confirmant vetus jus civile, factum ut jus prætorium diceretur honorarium. Prætereà appellantur viva vox, quaſi dicas, declaratio juris civilis, *d. l. ius autem civil. in fin. cum l. ſeq. ff. de iuſtitia & iur. §. prætorium quoque. Inſtitut. de iur. natural. gent. & civil.* Sumpſerunt autem prætores ſibi emendationem juris civilis, id eſt, duodecim tabularum maximè in ſucceſſionibus, tam teſtatorum, quam inteſtatorum: nam antiquitus lege duodecim tabularum. id eſt, jure civili erat conſtitutum, ut ſi quis decederet inteſtatus, ad eius ſucceſſionem non admitterentur niſi agnati, id eſt, à linea paterna, cognati, excluſis in univerſum omnibus cognatis. Prætereà non admittebantur tùm etiam omnes agnati, ſed tantùm is, qui eſſet prior in gradu. Unde ſi ille prior vellet adire defuncti hæreditatem, tùm ampliùs nihil cautum erat de ſucceſſione, & ſic deferebatur tota defuncti hæreditas ad fiſcum, *l. fin. ff. de ſucceſſ. edict. & ibi gloſſ.* & quod tantùm agnati excluſis cognatis admittantur, verum eſt, *in prin. tit. Inſt. de leg. agnat. ſucceſſ. & in princ. Inſt. ad Tert. SC.* Sic etiam fiebat de iure civili duodecim tab. ut nec mater filio, nec filius matri ſuccederet, quia illi erant inter ſe cognati, quorum cognatorum nullus erat reſpectus in toto iure civili. Ex quo videmus ſummam fuiſſe in 12. tab. tùm duritiem, tum iniquitatem. Prima enim iniquitas erat, ut cognati excluderentur, id eſt, hi qui ex fœminea linea deſcenderent, quamvis eſſent æquales gradu cum agnatis: Altera fuit, quod ita vocaretur ad ſucceſſionem agnatus, ut illo nolente adire, reliqui omnes excluderentur cognati. Prætereà eodem iure civili alia iniquitas erat introducta, ſcilicet ut filii, qui erant in poteſtate, vocentur ſui & neceſſarii hæredes, ita ut ſive vellent, ſive nollent, cogerentur eſſe hæredes, *in princ. Inſtit. de hered. qual. & different.* Emancipati autem ſi it, qui non eſſent amplius ſub poteſtate parentum, omnino non admittebantur ad ſucceſſionem, quia per emancipationē ſolvitur ius agnationis per iura iam allegata, & ſic habentur pro cognatis, ſed ſicuti cognatorum aliqua ratio habita de iure civili, ſic etiam emancipatorum. Ex qua iterùm videmus committi duas iniquitates. Prima eſt quod ſui, id eſt filii, qui ſunt in poteſtate, cogebantur inviti etiam hæredes eſſe.. quod Prætor correxit permittendo eos quidem filios eſſe hæredes, non tamen neceſſario, ut poſſent abſtinere, ſi vellent, ab hæreditate paterna, *d. §. ſed in fin.* Altera fuit iniquitas, quod emancipatorum contra naturalem æquitatem & contra iura ſanguinis nullus haberetur reſpectus, ita ut quamvis eſſent filii, tamen illo iure non admitterentur penitùs ad ſucceſſionem parentum, quam iniquitatem videns, eum defectum in iure corrigere non inſtituit, ſed cùm videret de iure civili anteà certas perſonas vocari ad ſucceſſiones, & eas dici hæredes, non fuit auſus, vel fortè noluit omnem autoritatem auferre iure civili, & facere ut quidam iam eſſent hæredes ſui, id eſt, prætoris iure. Ideo paſſus vetera civilia iura deferre hæreditates, ut erat conſtitutum. Ipſe autem invenit ſex alia remedia, id eſt, vias quaſdam, per quas etiam cognati & emancipati poſſent bona hæreditaria conſequi, & illas vias vocabant bonorū poſſeſſiones, quaſi diceret; Jus civile ſumma tùm ſenatûs, tùm populi autoritate conſtitutum. Vult enim illum & illum eſſe hæredem, quod ſanè permitto ei, ut hæredis nomen non habeat quiſquam alius, niſi per ius civile vocatus, tamen ego aliis non vocatis alia remedia invenio, ſcilicet bonorum poſſeſſiones, ut quidquid hæres poſſit de iure civili & beneficio *leg. 12. tabularum*, hoc iam poſſit meo beneficio, bonorum poſſeſſores æquiparantur hæredibus, *leg. 2. ff. de bonor. poſſeſſion.* Sunt autem, ut diximus, ſex tales bonorum poſſeſſiones, quas prætor introduxit, ut pulchrè *leg. final. Cod. unde legitimi*, teſtatur, quarum duæ ſunt ex teſtamento; quatuor reliquæ ſunt ex ſucceſſione ab inteſtato. Ex teſtamento una vocatur bonorum poſſeſſio ſecundùm tabulas, id eſt, cùm aliquis eſt teſtamento ſcriptus hæres; ille poteſt iure prætorio ſecundùm tabulas petere bonorum poſſeſſionem, vel cùm eſt factum teſtamentum, & aliquis eſt omiſſus vel præteritus vel exhæredatus, tùm contra teſtamentum poteſt petere bonorum poſſeſſionem contra tabulas: ab inteſtato ſucceſſiones ſunt, *Unde liberi, unde agnati, unde legitimi, unde vir & uxor.* Quæ nova remedia de iure prætorio perſonis iam enumeratis ſunt præſtita, ſed cùm paulò poſt innoteſceret illam proviſionem prætoriam publicè eſſe utilem, cœpit ius civile eam amplecti, id eſt, quod amplius non vocaretur beneficium prætorium, cùm in corpus iuris communis referretur, & cœptum eſt, ut facerent duo Senatuſconſulta, Tertullianum & Orficianum, in quibus providebatur, ut mater filio, & filii matribus quamvis inter ſe cognati tantùm eſſent, ſuccederent, *in Inſtitut. & in C. de Tertull. & Orfician. Senatúſconſultis.* Quod aliquamdiu in eo loco ſubſtitit; iure autem noviſſimo illud ius prætorium eſt confirmatum & auctum. Nam per illud ſublata eſt omnis inter agnatos & cognatos differentia. Item differentia inter emancipatos & ſuos liberos, *ut in Auth. de hered. ab inteſt. venient.* & factum eſt ut cognati cum agnatis ſecundùm gradus proportionem, item emancipati cum ſuis ſuccederent, quod anteà iure prætorio non fiebat, quia prætor tantum eo caſu cognatos vocabat, quando non eſſent agnati. Jus autem Authenticum ſimul vocat; Sic prætor emancipatos liberos admittebat, quando non eſſent ſui, id eſt,

alii liberi in poteſtate, ſed jus Authenticum & ſimul vocat. Ex quibus videmus jam triplicia jura. Primum ius civile antiquiſsimum, quod cognatos & agnatos omnino excludebat. Secundum fuit ius prętorium, quod vocabat quidem cognatos, ſed tùm demum quando non eſsent agnati. Tertium eſt ius civile noviſſimum, id eſt ius Authenticum, quod illa iura vetera & nova prætoria emendat & auget. Nam illud æqualiter vocat agnatos cum cognatis, emancipatos cum ſuis, &c. Sed dices: Ego video etiam prætoria iura eſse correcta & aucta per ius noviſſimum civile. Quod ergo opus eſt ut nobis multum dicas de bonorum poſseſſionibus, quæ ſunt ſucceſſiones iuris prætorii, cùm ſufficiebat ius civile, quod hodie directo illos facit hæredes, id eſt, hodie proviſionem prætoriam propter ea quæ iam ſunt addita ampliùs, nec eſse utilem, nec neceſsariam? Ad hæc reſpondeo, quod aut quæras, an hodie ſint neceſsaria remedia prætorum, vel an ſint utilia: ſi quæratur, an ſint neceſsaria, tùm agnoſcimus in multis caſibus hodie illa prætoria remedia non requiri, ut eſt in bonorum poſſeſſione *Unde liberi.* item in bonorum poſseſſione, *Unde cognati.* Item in bonorum poſseſſione ſecundùm tabulas. Tamen ſunt interim duo caſus, in quibus etiam hodie illa remedia prætoria ſunt neceſsaria. Primus eſt, quando filius emancipatus vult petere ſucceſſionem patris contra teſtamentum, id eſt, eo caſu, quo eſt prętęritus in teſtamento. Nam tùm non habet remedium iure civili; ſed cùm vult aliquid conſequi, debet teſtamentum patris impugnare, & bonorum poſseſſionem petere contra tabulas, ut per gl. *in l fin. C. de libe. præter. vel exher.* Item gl. *in §. exhæredatis, Auth. de hæred. & falſ. gl. fin. in l. fili. emancipati. ff. de min.* Cum illo caſu, quando eſset filius in poteſtate, poteſt teſtamentum dicere nullum, quando filius ſuus in teſtamento eſt prętęritus, *§. aliud quoque capitulum in Auth. ut cum, de appellat. cognoſc.* Quod eſt plurimùm notandum ad mores Germaniæ, quibus hodie omnes filii habentur pro emancipatis, qui habent proprium focum, id eſt, qui per nuptias tranſeunt aliò, jam illi ſi præterirentur a parentibus, non poſſent dicere teſtamentum nullum, quemadmodum poſſent, ſi eſſent ſui juris vel in poteſtate conſtituti, cùm habent remedium prætoris, ſcilicet, ut contra tabulas, id eſt, teſtamentum, petant bonorum poſſeſſionem. Et hoc eſt verum, quando emancipati prætereuntur cum cauſæ expreſſione: nam ſi cauſa nulla exprimeretur, ſed ſimpliciter filius, ſive in poteſtate, ſive emancipatus præteriretur, tunc haberet beneficium juris communis, ſcilicet, quo poſſet teſtamentum dicere nullum. Et ſic etiam ſentiendum eſt de filiis adoptivis, qui ad hoc comparantur emancipatis. Et ſi tu iſtis opponas, tu dixiſti hodiè differentiam inter emancipatos & eos qui in poteſtate conſiſtunt, eſſe ſublatam, ut per text. *in Auth. de hær. ab inteſt. venient.* ita ut pariter emancipati & ſui debeant habere jus dicendi teſtamentum nullum? Ad hoc reſpondeo verum eſſe, quod de jure civili ſit ſublata differentia emancipatorum & ſuorum, quoad ſucceſſionem ab inteſtato, quia ibi pariter ſuccedunt. Cæterùm in ſuccedendo ex vel contra teſtamentum in eo differentia adhuc hodiè manet. Secundus caſus quo hodie ſunt neceſſaria remedia prætorum, eſt in bonorum poſſeſſione, unde vir & uxor, ſcilicet, cùm uxor mariti defuncti petit bonorum poſſeſſionē. Nam eo caſu nullum remedium juris civilis opitulatur ei uxori, quod intelligitur verum in ea ſucceſſione, qua uxor marito vel maritus uxori, non extantibus liberis nec agnatis, nec cognatis vult ſuccedere. Quia tunc tantùm juvatur beneficio prætoris, *l. 1. C. unde vir & uxor.* Cæterùm ſi etiam extantibus liberis, cognatis, vel agnatis, uxor pauper cupiat ſuccedere marito defuncto, marito diviti in quarta parte bonorum, certè non erit remedio prætoris opus, ſed ſufficit jus commune, quod pauperi conjugi relictæ permittit ut in defuncti conjugis divitis bonis conſequatur partem quartam propter honorem matrimonii, ut *in Auth. præterea, C. unde vir & uxor.* Præterea Bald. *hic in col.* 5. dicit generaliter poſſe dici aliquando prætoria remedia ideo eſſe neceſſaria etiam hodiè, ut eſſet, ſi is qui eſt hæres de jure civili, renunciaret juri adeundi ex jure civili, ut ſi diceret: Ego non volo adire de jure civili. Quæ renunciatio operaretur ejus excluſionem ſecundùm jus civile. Ergo ſi ille vult jam aliquid conſequi, neceſſarium eſt ut utatur remedio prætorio, id eſt, ut ſuccedat per prætorium edictum. Et ejus eſt ratio; nam qui habet duo vel plura jura renunciando uni, non videtur renunciare alteri. Caſus eſt pulcher *in l. ſi domus. ff. de ſerv. urb. præd.* ubi quis habuit ſervitutes in domo alicujus; primam ne altiùs tolleret; alteram, ut acciperet ſtillicidium domûs ſuæ. Ergo cùm renunciat uni ſervitutum, permittendo ei altiùs ædificare, per hoc alteri iuri ſtillicidii non eſt renunciatum. Ergo non poteſt ſic tollere ædes, ut deinde ſtillicidium domûs meæ non capiatur; ſed etiam hoc loco, quando quis renunciaſſet ſucceſſioni de iure civili, per hoc non videtur renunciaſſe ſucceſſioni de iure prætorio, cùm haberet illa duo iura ſuccedendi; ſecùs tamen eſſet, ſi ſimpliciter renunciaret iuri ſuccedendi, non dicendo, iuri ſuccedendi civili, ut per Bart. *in l. nec is qui, §. hæres. ff. de acq. hær.* Sin autem quæras, an illa remedia prætoria hodiè utilia ſint? hic facile eſt reſpondere, quod ſic. Sed id quidem multis modis conſtat. Primum fingo, mihi alicuius hæreditatem delatam eſſe, quod tamen ignoro, & ſic tranſierunt 30. anni, id eſt, longiſſimum tempus, quod tale eſt, ut iam contra me ſit præſcriptum etiam ignorantem, quia hoc tempus longiſſimæ præſcriptionis dicitùr eſſe continuum, id eſt, currere impedito, & etiam ignoranti, *l. licet, C. de iur. delib.* Ita ut per curſum 30. ann. à iure adeundi ſim excluſus ſaltem de iure civili, tamen alia via, ſcilicet, per remedium prætoris poſſum poſt 30. annos intra annum vel centum dies pro ratione hæredis petere bonorum poſſeſſionem, quia illud tempus prætorium eſt utile, id eſt, nō currit ignoranti, ut *in l. 2. l. quamdiu. C. eod. l. 2. ff. quis ordo in bon. poſſ. ſerv.* & hoc eſſet in hoc Ducatu utile pro his qui crediderunt hactenus rectè factum, quod matres ſunt prælatæ liberis in ſucceſsione fratrum, & ita magnopetè intereſt habere nos plura remedia, ut ſi deſtituamur uno, poſsimus amplecti aliud, *arg. l. ſi creditor, §. 1. ff. de leg.* 1. Et hæc eſt prima utilitas prætoriorum remediorum. Secunda utilitas, quod licet pupillus ſine autoritate tutoris de iure civili non poteſt adire hæreditatem *l. pupillus ſi fari, ff. de acq. hær.* propter rationem *l. more, ff. eo.* quia eum, qui adit hæreditatem, neceſſe eſt obligari creditoribus hæreditariis, etiamſi non ſit ſolvendo hæreditas, ut ibi dicitur, ſi pupillus ſine tutoris autoritate non poteſt obligari, id eſt, cauſam ſuam deteriorem facere: tamen de iure prætorio poſſet petere bonorum poſseſsionem ſine autoritate tutoris. Quod intelligite verum eſse, ſi prætor ei ex certa ſcientia decernat, id eſt, dicit eum eſse minorem, nec habere tutorem, tamen nihilominus ei decernat *l. bonorum, C. eod.* Sic etiam pupillus non habens tutorem, ægrotaret fortaſsis, ut ei tàm ſubitò non poſsit dari tutor. Quo caſu ſi moreretur, licèt eſset ei delata hæreditas, tamen de iure civili non tranſmitteret in extraneos. Ergo tùm poſsunt eò magis conſanguinei adire iudicem ignorante pupillo, & petere ut ei decernatur bonorum poſseſsio, quam deinde ille pupillus mortuus tranſmitteret ad ſuos hæredes non tranſmiſsurus aliàs, *l. ſi infanti, §. ſin vero, C. de jur. delib.* Quo caſu prætor ſupplet locum tutoris, *d. l. bonorum,* iuncta *l. infantis, C. eod. l. tutor, & leg. penultim. cum gl. ibi, ff. eod.* Et hoc de pupillo, id eſt, qui eſset intra annum 14. Verum ſi eſset aliquis maior pupillo, ſcilicet, vel ultrà 14. annum: tamen in minore ætate, id eſt, intra 25. annum conſtitutus, tum poſset prætor ultro nemine pro illo minore petente decernere illi poſseſsionem bonorum prætoriam, ſed illam non tranſmitteret ad hæredes, niſi priùs ratificaſset factum prætoris, *l. ſervus, ff. eod. l. 3. §. acquirere, ff. eod.* & ſi dicas, tamen au-

dio eſse regulam, ut hæreditas non adita non tranſmittatur *ut l.1.§.in noviſsimo, C.de caduc. toll.* Sed hic pupillus non cognovit hæreditatem vel bonorum poſseſsionem; quo pacto ergo tranſmittat? Ad hoc reſpondeo verum eſse; hæreditas, quæ de iure civili non eſt adita, non poteſt tranſmitti ad alios, tamen aliud eſt in bonorum poſseſsione, id eſt, in ſucceſsione prætoria, quia ibi etiam non adita hæreditas poteſt tranſmitti per iura iam allegata. Tertia utilitas: quia licèt filius in autoritate patris non poſsit adire de iure civili hæreditatem ſibi delatam, *l. ſi quis mihi bonâ fide, §.juſſ. ff. de acquir. hæred.* tamen ſine iuſsu patris poteſt petere bonorum poſseſsionem, *l.1.C.eod.* Quarta utilitas: Si alicui abſenti vaganti per orbem incertis ſedibus ſit delata hæreditas, ſi ille tantùm beneficium iuris civilis haberet, cùm non adiens non tranſmitteret, ut iam audivimus, tamen habet æquiſsima prætorum remedia, ideò cognati iſtius errantis poſsunt eo loco, ubi eſt hæreditas, adire iudicem etiam ſine mandato errantis, & petere, ut abſenti decernatur bonorum poſſeſſio. Et tunc ſi ille abſens cognoverit hoc eſse factum ſuo nomine, poteſt ratificare actum etiam extra iudicium, *c. Abbate ſanè, de re judic. lib.6.* & ratificans mortuus deinde tranſmittere hæreditatem ad ſuos propinquos, *l. ſervus, d. l. 3. § acquir. ff. eod.* Quinta: quod quamvis per Procuratorem non poſſit adiri de iure civili hæreditas. *l. patronus, aliàs, Paulus ff. de acq. hæred.* Quemadmodum etiam non poteſt adiri hæreditas de iure civili ſub conditione legis, *actus legit. ff. de regul. iur.* tamen bonorum poſſeſsionem prætoriam poſsum per procuratorem item etiam ſub conditione petere, ſcilicet ſi hæreditas eſt lucroſa vel opulenta, *d.§.acquirere.* Et ideò quotieſcumque eſt mihi delata aliqua hæreditas & ignoro, an illa ſit lucro vel dãno futura. Quia ſcimus, quod hæredes obligantur ex aditione hæreditatis non lucroſæ, *d. l. more, ff. de acquir. har.* Ideò poſſumus conſtituere procuratorem, ut ille meo nomine petat bonorum poſſeſſionem; illa conditio eſt opulenta vel lucroſa hæreditas. Sic etiam per negotiorum geſtorem, *l. fin. ff. rem ratam haberi.* Ultima utilitas ſaltem ſplendida eſt, quia etiam hodiè Epiſcopi, Comites, Marchiones & Duces comparantur prætoribus & præſidibus, ut per Bart. *in l.5.§.prætoria, de verb. obl.* & per eumdem Bart. & fere omnes Doctores *in l. omnes populi, ff. de juſt. & jure.* Ergo ſi illi Epiſcopi, Comites vel Marchiones faciunt hodiè ſtatuta de ſucceſſionum modo, qui modus eſſet præter vel contra jus civile, quod illa ſtatuta habent viam prætoriorum edictorum, & ideo non poteſt peti ſucceſſio de jure civili, ſed tantummodò bonorum poſſeſſio tamquam ex edicto prætorio, quod eſt utile ſcire. Nam ſi eſſet jus civile 30. annis, aliquis admitteretur ad ſucceſſionem, ſed quia eſt jus pretorium, ideò quia aſcendens vel deſcendens ſi alteri vellet ſuccedere, cogeretur intra annum utilem bonorum poſſeſſionem petere. Si autem eſt extraneus non aſcendens nec deſcendens cogeretur intra centum dies petere bonorum poſſeſſionem. *§. fin. Inſt. de bonor. poſſeſſion.* & ſi omitteretur bonorum poſſeſſio intra hoc tempus, de reliquo non audiretur, quod eſt valdè utile ſcire ad omnia ſtatuta Marchionum, Epiſcoporum & Ducum hodiè. Jam ſi illa ſtatuta habentur pro prætoriis juribus, ſequitur quod remedia vel actiones ex illis deſcendentes ſint annuæ tantùm, per tex. *Inſtit. de perpet. & tempor. action. in princ.* Ex quo infero, quia eſt hic ſtatutum principale, ut de adulterio, vel blaſphemia vel alio crimine aliquis ſic vel ſic puniatur, quod neceſsè ſit contra tales criminoſos agi intra annum, quia elapſo anno, cùm ſit lex pœnalis, prætoriæ actiones evaneſcant, & ſic de principibus tenent communiter Doctores, quamvis Bald. *in l. de recept. Cod. de conſtitut. pecun.* dicat: Comites, Marchiones & Duces in ſuis Ducatibus haberi inſtar principis, id eſt, Imperatoris. Quod dictum ejus ſi ſimpliciter intelligatur, non eſt verum. Ergo vel intelligendum eſt de his Comitibus, Marchionibus & Ducibus, qui jure proprio Comitatus vel Ducatus habent, id eſt, qui non cognoſcunt in Ducatu ſuperiorem, vel ut etiam Guid. Papa dicit, illum poſſe dici propriè habere Ducatum, qui habet ex ſucceſſione, non ex nova electione. Cujus ſententia, ſi eſt vera, ut dubito, tunc omnes Comites & Principes Germaniæ, ſunt Principes, id eſt, Imperatoris loco in ſuis Ducatibus, ideò cùm faciunt ſtatuta vel jura, illa magis habent vim juris civilis, quam prætorii. Quod totum relinquo vobis cogitandum alios caſus multos, quibus utilia ſint remedia prætorum. Et, niſi fallor, 21. enumerat Angel. Aret. *in fin. principii, Inſtit. de exhæred. liber.* Accedamus nunc ad continuationem, ubi multis omiſſis quæ hîc odioſè & non ſatis in loco per Doctores tractantur, utpotè quare illa Rubrica ſit affirmativa, & non potiùs negativa, ut fere alibi, ut qui militare non poſſunt, qui manumittere non poſſunt, qui ad libertatem proclamare non poſſunt, & an titulus poſſit continuari ad paulò remotiores; id quod eſt contra naturam continuationis, quando non ſunt contigua, continuari dicantur, ſed hic continuatur ille titulus ad remotum, ſcilicet, ad titulum *de bon. libert.* ſuprà, id quod gloſſ. hic unius verbi adjectione notat, dùm dicit, occaſione ejus tit. motum Imperatorem ut pergat nunc tractare de bonorum poſſeſſione. Nam hæc dictio, *occaſio*, refertur ad remota & quaſi incidenter facta, *c. feliti, extra de majo. & obed.* breviter illis tamquam ſuperfluis reſectis, deinde dicendum eſt pro continuatione, ſuperiùs Imperatorem tractaſſe de bonis libertorum, in quibus patronus contra tabulas liberti habet ſucceſſionem. Et quia ibi de bonorum poſſeſſione cœperat agere, & quamvis ſint alii tituli interjecti, tamen nunc Imperator pergit perſequi bonorum poſſeſſiones, quarum cum ſint multæ ſpecies, ut videbimus uſque ad tit. *de repudianda bonorum poſſeſſione.* Ideò priuſquam de ſingulis ageret; præmiſit tit. generalem, cùm ad cognitionem ſpecierum requiratur cognitio generis, *l.1. ff. ſi cert. pet.* Et hunc ordinem videmus paſſim obſervari non tantùm in jure, verumetiam alibi ubi ratione inſtituitur diſſerendi modos. Sic ſuprà dum de ſpeciebus probationis, id eſt, de teſtibus, de inſtrumentis, de jurejurando Imperator eſſet acturus, tamquam de ſpeciebus præmiſit generalem tit. *de prob.* Sic in Digeſtis cùm agitur de ſervitutis ſpeciebus, id eſt, urbanis & ruſticis, promiſit *de ſervit.* ut & in cunctis aliis locis licèt videre. De quo remitto me ad gl. quæ multa ſimilia adducit *in c. 1. de reg. jur. in 6. in princ.* Et quia rubrica habet duas partes, quarum prior tractat de perſonis quæ admitti debeant ad bonorum poſſeſſionem, altera inter quæ tempora cognoſcenda ſunt initio vocabula, ne in hoc tit. propter æquivocationem fallamur. Primò ergo ſciendum eſt poſſeſſionem bonorum eſſe duplicem. Una eſt in facto poſita, id eſt, cùm apprehendo corporalem poſſeſſionem, quæ fit animo, ut in multis legibus *de acquir. poſſeſſione*; animus autem eſt facti, *l. bonæ fidei, ff. de acquirend. rerum domin.* Ut cùm inſiſto rei, vel hoc ago, ut poſſideam aliqua bona, & de illa hic non agitur. ſed *in leg. fin. Cod. de edict. divi Adrian. tollend.* Item *toto titul. Digeſtorum & Codicis de acq. poſſeſſ.* Alia eſt bonor. poſſeſſio, quæ jus ſignificat, & quaſi facultatem: perinde ut etiam juris nomen eſt iudicatum ſolvi, quæ & ipſa eſt una dictio. quemadmodum & noſtro loco eſt bonorum poſſeſſio una dictio ſonans ius, ut iam diximus. Et ideò ſi quis temere immutet iſta nomina iuris, pro bonorum poſſeſsione dicat poſſeſsionem bonorum, is ex nomine iuris faceret factum. Quemadmodum ſi dicas ſolvere iudicatum. Quia tunc non habebit iſtam energiam quam habet vox rectè pronunciata, ſcilicet, iudicatum ſolvere, in quo nomine tria ſimul inſunt, *leg. iudicatum ſolvi, ff. iudicatum ſolvi.* Primum eſt, ut is qui hoc promittit, ſolvat id quod ex condemnatione debebit. Secundò, quod videtur promittere ſe litem per-

ſecuturum uſque ad finem. Tertio, quod non velit committere dolum in negotio, ut per Angel. Aretin. *in princ. Inſtit. eod.* Et ideo fuerunt, ut hic Alber. notat, qui putabant procuratorium, in quo eſſet facta inverſio iſtius nominis, ſcilicet in quo quis debebat promittere ſe judicatum ſoluturum, ſi promittat ſe ſoluturum judicatum, ex nomine juris, quod tria ſignificat, faciet nomen facti, ſcilicet, quod tantùm velit ſolvere judicatum hoc procuratorium tueri. Illa autem bonorum poſſeſſio pro re eſt jus, de quo hic agemus, & definitur *in l.3. § bonorum. ff. eod.* hoc modo: eſt jus perſequendi retinendive patrimonii, ſive rei quæ cujuſque cùm moritur, fuerit. Quæ definitio niſi ſuppleatur, ut hic per gl. rectè, non poterit ſtare, & primò ex eo, quia ſcimus hoc ex Dialecticis, Quia omnis definitio debet converti cum ſuo definito, ut *l.1. §. dolum, & ibi Bartol. ff. de dolo, gloſſ. in leg. nihil aliud, ff. de verb. ſign. & l. fin. etiam ibid.* Sed hoc fit in noſtro caſu, quia non omne jus perſequendi patrimonii eſt bonorum poſſeſſio. Datur enim quoddam jus perſequendi patrimonii, quod non eſt bonorum poſſeſſio, ſicut eſt hæreditas, quâ in univerſum jus defuncti ſucceditur, *dict. l. nihil aliud*, & tamen illa hæreditas non eſt bonorum poſſeſſio ſolùm propriè. Quia bonorum poſſeſſio differt ab hæreditate in modo acquirendi, & etiam in tempore. In modo acquirendi, quia hæreditas de jure civili aditur noſtro animo & voluntate extra judicium, *l. ſi avia, C. de iure deliber. l. pro hærede, § fin. Inſtit. de hæred. qualit. & different.* Bonorum autem poſſeſſio non poteſt, niſi præſente judice agnoſci, *l. fin. C. eod.* Sic etiam in tempore differunt, cùm hæreditatis aditio, quæ eſt de jure civili ſit perpetua id eſt, duret 30. annis, *d. l. licet, C. de iur. deliber.* Cùm bonorum poſſeſſio habeat multo anguſtius tempus, ut partim diximus, & dicemus aliquanto latius circa ſecundam partem Rubricæ. Sed ad hoc poteſt reſponderi: ſicut hic gl. uno verbo datur, quod cùm dicitur, bonorum poſſeſſionem eſſe jus perſequendi patrimonii, &c. intelligatur de jure prætorio ad excludendam hæreditatem, quæ eſt de jure civili. Sed cùm aliquis inſtabit, quo pacto bonor. poſſeſſio eſt jus perſequendi. Nam ſic erit actio, quia ſic definitur actio: Eſt jus perſequendi id quod debetur *in princ. & §.2. Inſtit. de act.* Ergo bonorum poſſeſſio erit actio, quod tamen eſt impoſſibile. Quia actio præſupponit adverſarium, & etiam dùm agitur *l. 1. C. de alienat. indic. mutand. cauſ. fact.* Sed in bonorum poſſeſſione agnoſcenda non requiritur citatio alicujus adverſarii, ut paulò poſt, & *in d. l. fin C. eod.* dicetur. Præterea bonorum poſſeſſionem non eſſe citationem colligit hic Bald. argumento ſumpto ab inductione, id eſt, à ſufficienti partium vel ſpecierum enumeratione. Nam ſcimus quod ſint duæ ſpecies actionum, perſonales & reales §. 1. *Inſtitut. de action.* Sed bonorum poſſeſſio non eſt actio perſonalis, quia illa præſupponit & fundatur in obligatione, ut ibidem dicitur; ſed hic non præcedit obligatio, ergo non eſſet actio perſonalis. Deinde non poteſt eſſe actio realis, quia illa præſupponit dominium vel quaſi, quorum neutrum eſt in bonorum poſſeſſione. Ergo bonorum poſſeſſio non eſt actio, & ſic porrò non eſt jus perſequendi contra id quod dicitur in definitione. Ad hoc reſpondet hic tacitè gloſſ. quod cùm dicatur bonorum poſſeſſionem eſſe jus, quo vel per quod perſequi intelligitur jus, propter quod perſequimur patrimonium alicujus: non autem eſſe jus, quo vel per quod perſequimur patrimonium, quaſi dicat, bonorum poſſeſſio præbet nobis jus & cauſam quamdam primordialem, propter quam poſſumus agnoſcere bonorum poſſeſſionem. Non eſt autem jus, quo, id eſt, per quod inſtrumentum, vel per quam actionem conſequimur bonorum poſſeſſionem, & ſic vult innuere gl. quod alia eſt bonorum poſſeſſio, id eſt, jus, propter quod perſequimur rem. & aliud eſt, quo conſequimur, id eſt, alia eſt actio, quam interdum bonorum poſſeſſores pro conſecutione rerum, quæ actio vocatur bonorum poſſeſſoria hæreditatis actio. Nam ſicut de jure civili delata alicui hæreditate, illa hæreditas dat alicui jus, propter quod deinde agere poteſt ad conſecutionem hæreditatis, & vocatur illa actio petitio hæreditatis, & non eſt idem, petitio hæreditatis & hæreditas. Quia petitio hæreditatis vel actio eſt quædam executio ejus, quod defertur per hæreditatem. Sic etiam in noſtro caſu finge ſororem meam eſſe mortuam inteſtatam: quo caſu frater vocor ad bonorum poſſeſſionem ejus ex edicto *Unde cognati.* Quæ bonorum poſſeſſio dat mihi jus, propter quod deinde poſſum agere contra eos, qui detinent bona ſororis, quæ actio non vocatur bonorum poſſeſſio, ſed quædam executio bonorum poſſeſſionis, id eſt, ejus juris, quod mihi delatum eſt per bonorum poſſeſſionem, & vocatur illa executio vel actio, qua de jure prætorio ago ad bonorum poſſeſſionem, poſſeſſoria hæreditatis petitio, ut *in l. 1. & 2. ff. de poſſ. hæred. pet.* Illa autem bonorum poſſeſſio, prout eſt jus prætorium, propter quod perſequimur rem, eſt duplex: quædam appellatur edictalis, alia autem decretalis, ut per Bart. *in d. l. 3. § à municipio ff. eod.* conjunctis aliis tribus leg. *l. cum quidam, §. quod dicitur, ff. de acq. hær. l. 1. ad fin. princ. ff. ſi tab. teſt. nullæ extab. l. 1 § decretalis, ff. de ſucc. edict.* Et vocatur edictalis bonorum poſſeſſio, quæ per prætorem mortuum ex ſuo edicto nobis defertur. ut finge ſororem meam, aut filium ſororis, qui eſt nepos ex ſorore, eſſe mortuum inteſtatum, ego poſſem venire ad ejus ſucceſſionem ex edicto prætoris, quod vocatur unde cognati, ut ſic dicatur edictalis bonorum poſſeſſio mihi delata, id eſt, per edictum prætoris me eſſe bonorum poſſeſſorem: & illa olim non ſufficiebat, ſed requirebatur quædam alia ſolemnis bonorum poſſeſſio, quæ vocabatur decretalis, id eſt, ad quam primùm ego per edictum Prætoris eram vocatus, ita ut per edictalem bonorum poſſeſſionem illa nihil agebat, nec mihi aliquid præſtabat, ſed cogebat coram judice petere, ut mihi decerneret bonorum poſſeſſionem, à quo decreto interpoſito incœpta eſt decretalis appellari, quæ erat pro executione edictalis bonorum poſſeſſionis: Et licet quidam ſic dividerent bonorum poſſeſſionem in duas ſpecies diverſas, tamen quidam fuerunt, ut hic Curt. & Dec. teſtantur, qui putabant tantùm unam eſſe bonorum poſſeſſionem, ſed illam habere diverſa nomina ex accidenti. Nam dicebant, cùm illa bonorum poſſeſſio defertur mihi à prætore mortuo, per ejus edictum vocatur edictalis & eadem bonorum poſſeſſio cùm confirmatur à prætore & mihi decernitur, tùm vocatur alio nomine decretalis: ſed diverſitas accidentium non poteſt inducere diverſitatem ſpecierum, cum eſſentia differant, *arg. l. fin. C. de fide inſtr.* Quæ ſententia mihi perplacet, ut in ſimili etiam Doctores circa diviſionem poſſeſſionis *in rub. de acq. poſſ. in ff.* tradunt. Ubi poſſeſſio quidem dividitur in naturalem & civilem, quā plerumque putant accidentalem, & ideò unam poſſeſſionem ſaltem diverſa nomina ſortiri, prout aliter atque aliter poſſeſſio retineatur vel acquiratur. Sed de his nihil ad nos: redeundo igitur ad communem diviſionem. dicendum eſt, quod licet olim, ſcilicet ante *l. fin. C. eod.* Edictalis bonorum poſſeſſio nihil operetur, ſed requirebatur executio, factum & decretum prætoris confirmatorium, tamen hodie illud decretum non requiritur ampliùs, ſed ſufficit, & erit practica, quod qui habet edictalem bonorum poſſeſſionem, id eſt, qui vocatur ex aliquo edicto prætoris, nihil faciat, niſi ut adeat judicem qualemcumque, & teſtetur coram eo eſſe bonorum poſſeſſorem, vel ſe eſſe dominum bonorum relictorum, quod vocatur agnoſcere bonorum poſſeſſorem: judex autem nihil addit, nec erit opus ejus decreto confirmatorio, ſed ſecundùm *d. l. fin. C. eod.* ſufficit ſententia ſua coram ipſo prætore. Deinde poterit intentare actionem contra illos poſſeſſores, quæ actio vocatur bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitio. Occaſione autem jam dictorum pulchra movetur quæſtio, quia diximus

mus agnoſcentem bonorum poſſeſſionem coram judice poſſe hoc facere qualicumque teſtatione, id eſt, qualicumque declaratione animi ſui, vel verbis, ut dicendo: Domine judex, ego agnoſco bonorum poſſeſſionem Titii defuncti, vel volo eſſe dominus bonorum; vel poteſt etiam ipſo facto ſine aliqua voce declarare animi voluntatem recipiendo debitum coram judice à debitore hæreditario, & ſufficit illa teſtatio animi. Jam quæri poſſet: Dic mihi ergo, an ille qui agnoſcat bonorum poſſeſſionem coram judice teneatur exprimere, an velit ex teſtamento vel contra tabulas agnoſcere. Item ex quo capite edicti Prætorii, id eſt, an hæres habeat neceſſe exprimere ſe velle agnoſcere ex capite *unde agnati*, vel *unde legit. mi*, vel *unde liberi*. Bald. hic pulchrè tractat hanc quæſt. & decidit quòd agnoſcens poſſeſſionem bonorum teneatur exprimere ex quo capite cupiat ſuccedere, aliàs illam generalem agnitionem non ſufficere: movetur per text. *in l. coram, ff. de verbor. ſignific. text. in l. diem proferre, §. coram ff. de arbitris.* Ubi dicitur quòd regulariter ſententia vel laudum arbitri debeat fieri partibus coram conſiſtentibus. Illi autem dicuntur coram conſiſtere qui intelligunt ea quæ dicuntur, & ideo ſi arbiter pronunciet coram furioſo, demente, pupillo ſine tutore, ille non dicatur coram partibus pronunciaſſe, cùm non intelligatur coram eſſe. Ergo quia *in d. l. fin. Cod. eod.* agnitionem bonorum poſſeſſionis dici debere fieri coram judice. Ergo debet fieri eo rem plenè intelligente. Sed non dicitur plenè rem intelligere, cùm in genere dicitur: Ego agnoſco bonorum poſſeſſionem, cùm ignoret ex quo capite, ex qua cauſa, an ab inteſtato vel teſtato hoc petat. Quæ ſententia habet magnam rationem per quam etiam poſſet decidi quæſtio quæ ſæpè tractatur in judiciis. Vos ſcitis in pleriſque locis eſſe conſuetudinem, quòd mulieres etiam majores non poſſint contrahere ſine præſentia propinquorum. Nunc finge veteratorem adhibuiſſe propinquum in contractu, ſed egiſſe multa ſimulata; & rectè. Quæro utrùm ſatisfecerit ſtatuto, & ſic contractus ſit validus. Et reſpondeo quòd non, argumento eorum quæ diximus: tunc enim agitur res præſentibus aliquibus, vel coram aliquo, quando is intelligit rem, aliàs non intelligens eſſe nec dicitur præſens fuiſſe dictis jam juribus. Et ita etiam poterunt irritari multæ inſinuationes quæ hodie fiunt perperàm. Vos ſcitis, qui vult donare alicui, ſi ſumma doni excedat 50. aureos, quòd illa abſque inſinuatione non valet, id eſt, teſtatione judicantis. Finge nunc quoſdam venire ad judicem, & ſimulare venditionem, vel alium contractum, quem judex dando confirmat. Deinde fuiſſe ſimulatam venditionem & fuiſſe donationem: quæro an valeat? Dices quòd ſic, quia fuit inſinuatio facta judici. Ergo valebit etiam donatio in ſumma excedente 50. florenos. Tamen contrarium eſt verum, quòd imò ille actus prout excedit 50. florenos non valeat, & dices tamen; eſt factus coram judice, & ſic inſinuatio debet valere; hoc negatur, quia ſimulat venditionem, & ſic intellexit judex, cùm autem tu aliud ageres reipsâ, id nec intellexit nec cognovit judex, & ideò perinde habetur ac ſi nihil eſſet factum coram judice, eo ſcilicet non intelligente factum, quod notate ad plurima, ut ſemper dicantur præſentes fuiſſe hi qui intellexerũt. Et quamvis illa ſententia Baldi videatur hîc ſummam æquitatem complecti, tamen ipſemet Bald. *in l. 1. C. eod.* limitat hoc quod jam dixi, ſcilicet, quòd agnoſcens bonorum poſſeſſionem in ſpecie, teneatur dicere, ex quo capite edicti cupiat ſuccedere, ſi interrogatus fuerit à judice, aliàs ſi non interrogetur, ſufficiet generalis declaratio ſuæ voluntatis, *arg. eorum quæ notantur in gl. l. ſolam, C. de teſtibus.* Ubi teſtes tùm demum tenentur rationem dictam exponere, quando de ratione interrogantur. Ergo non interrogati teſtes, ſi in rebus viſibilibus, id eſt, objectis alicui ſenſui, non dixerunt rationem, tamen teſtimonium valebit, & ita Bald. mollivit ſuam ſententiam: tamen ab ejus ſententia hîc communiter receditur, & ipſe Bartol. in l. 1. C. *quorum bonorum, quem ſequitur Paul. de Caſtro, & Salicet. in l. quamdiù, C. eod.* Qui tenent ſimpliciter, quod ſufficiat generalis ſignificatio, ſcilicet quod ſufficiat, ſi dicat: Domine judex, ego agnoſco bonorum poſſeſſionem Titii, & moveor ratione infallibili meo judicio: nam cùm judex hodie non debeat interponere ſuum decretum, & ſic judex nihil debeat facere, quam ut audiat declarantem ſuam voluntatem. Ergo ſufficiet illa generalis conteſtatio, & ſi judex velit interrogare præſentem, ex quo capite vel qua cauſa cupiat procedere, tùm non tenetur ei reſpondere, quia cùm illa bonorum poſſeſſio, quæ agnoſcitur coram judice, ad hoc ſit inventa, ut aliquis declaret ſuam voluntatem, & non eſt opus aliquo facto vel decreto judicis, ergo poſſum me declarare judice invito, *l. Lucius, § fin. ff. de legat.* 1. & illa ſententia eſt communis. Sed nunc reſpondendum eſt rationi Baldi, qui dicebat agnitionem debere fieri coram judice, id eſt, eo intelligente: dicendum eſt quòd ſatis intelligit judex quod ad præſentem rem attinet, quia intelligit me velle ei ſuccedere, & intelligit me declarare ſaltem in genere meam voluntatem, & illa cognitio ſufficit. Præterea ex his nunc infertur, ſi nullum decretum Prætoris requiritur, ſed ſufficit nuda declaratio voluntatis, ſequitur quòd volentes agnoſcere bonorum poſſeſſionem totam, judici nec tenentur libellum porrigere, nec aliquem citare. Quia agnitio illa nemini præjudicat, & intelligitur ſemper illa clauſula tacitè, ſi preces veritate nituntur, id eſt, ſi verum eſt quod petis, *c. 2. extrà, de reſcript. d. l. 3. §. bonorum, ff. eod.* Et hoc non habet aliquam dubitationem in caſu, quo aliquis vult ab inteſtato ſuccedere, ſed major eſt difficultas, quando contra teſtamentum vel tabulas volo ſuccedere. Finge enim patrem meum teſtamentum feciſſe & inſtituiſſe quemdam extraneum vel fratrem me præterito cum cauſa, dicendo: Quia filius meus ingratus eſt, inſtituo fratrem. Iſto caſu ego emancipatus nullum remedium juris civilis habeo, ſed tantùm prætorium ex edicto unde liberi, ut contra tabulas vel teſtamentum poſſim agnoſcere bonorum poſſeſſionem patris mei, ut ſuprà diximus. Quæro ergo an Sempronius frater patris mei ſit mihi citandus, cùm ego volo agnoſcere bonorum poſſeſſionem contra tabulas? Videbatur enim quòd ſic. Quia eſt regula, quòd quandocumque poteſt alicui afferri præjudicium, tunc ſemper is eſt citandus: illi autem ſcripto hæredi ex mea petitione contra tabulas poteſt afferri magnum præjudicium. Quia ſi petitio mea procedit, tùm reſcinditur teſtamentum, & ſic ipſe nihil habet, *l. ut liberi, C. de collation.* tamen contrarium eſt verum, quòd non ſit citandus ille hæres, & non movet id quod Jac. Butr. hîc dicit, ſcilicet ad cognoſcendam bonorum poſſeſſionem non eſſe quidem opus citatione, tamen ſi teſtamentum reſcinderetur, etſi contradicat hæres ſcriptus, appareret ibi neceſſariam eſſe citationem: nam ego præſuppono quòd in illa agnitione poſſeſſionis, id eſt, dum quis declarat mentem ſuam coram Prætore, nullum decretum, nullum etiam factum judicis requiri, ſed per ſe ipſa ſufficit illa agnitio. Ergo ut primo agnoſco, id eſt, dico me velle eſſe ſucceſſorem, illa declaratio vel indicatio mox inducit inſeparabilem & neceſſarium effectum, ſcilicet ut teſtamentum in quo alius fuit ſcriptus hæres, reſcindatur, verumtamen nondum eſt pro reſciſſo, & ideò cùm coram judice cauſa contradictionis tunc ſit agitanda, requiritur tunc demum citatio, *dict. l. cum quidem, ff. eod.* & ut dicam clariſſimè; qui vult ſuccedere de jure prætorio, is neceſſe habet tria facere. Primo, ut coram judice agnoſcat bonorum poſſeſſionem, id eſt, declaret ſe velle ſuccedere, & illa agnitio parit jus agnoſcendi, propter quod deinde poteſt agere. Secundo debet intentare actionem, quæ vocatur poſſeſſoria hæredis petitio, per quam petit ſe declarari bonorum poſſeſſorem,

quòd ſit neceſſaria citatio adverſarii, quia tunc agitur verè de ejus præjudicio. Tertio declaratus ſucceſſor pro corporalibus vel rebus hæreditariis habet officium judicis, quod imploret, quemadmodum dicimus per omnia in ſucceſſione de jure civili. Nam qui de jure civili vult ſuccedere, is etiam tria habet quæ faciat: Primo, ut adeat hæreditatem, ſcilicet dicto vel facto, extra judicium declaret ſe velle eſſe hæredem, ut per Bald. in l. 1. *ff. de edendo*, *l. licet minimam*, *ff. de petition. hæredit.* Et ubi adivit, tunc habet actionem, quæ vocatur hæreditatis petitio, per quam petit à judice ſe declarari hæredem. Quod ſi conſecutus eſt, tunc tertio loco ſi videt res hæreditarias eſſe penes alios poſſeſſores, poteſt implorare officium judicis nobile pro addictione illarum rerum. Sic etiam in noſtro caſu, & quemadmodum de jure civili is qui adit hæreditatem, id eſt, extra judicium, declarat vel indicat ſe velle eſſe hæredem, tacitè videtur contrahere cum creditoribus hæreditariis, itaut omnia commoda & incommoda poſt illam aditionem ad ſe pertineant. Sic etiam bonorum poſſeſſor, id eſt, qui agnovit bonorum poſſeſſionem coram judice declarando ſe eſſe ſucceſſorem, videtur etiam contrahere tacitè cum creditoribus defuncti, ut deinde omnia commoda & incommoda ad ſe pertineant, *l. 1. ff. eod.* Vidimus quomodò agnitio bonorum poſſeſſionis debeat fieri coram judice, tantùm in eum finem, ut declaret aliquis ſuam voluntatem, & ideò non requiritur aliqua ſententia, nec factum judicis, nullus libellus, nulla citatio. Nunc poſſet dubitari, quia audivit eſſe ordinem, ut primò agnoſcat aliquis, id eſt, declaret ſe, deinde ut agat poſſeſſoria petitione. Quæro, inquies, quòd ſi quis illum ordinem omittat, an ille ſit audiendus, vel an videatur eſſe agnitio bonorum poſſeſſionis? Ut finge me eſſe ſucceſſorem de jure prætorio, & cum inter 100. dies ſi ſum extraneus, vel annum, ſi ſum aſcendens vel deſcendens, non agnoviſſem bonorum poſſeſſionem, quod facere debui, ſed loco ipſius rectè intentavi actionem poſſeſſoriæ hæreditatis petitionis, quæ debuit ſecundo loco moveri, an intentando illam actionem inter legitimum tempus videar etiam agnoviſſe bonorum poſſeſſionem, contra quam debui procedere? Joan. Fab. in §. *fin. Inſtit. eod.* movet hanc quæſtionem, quamvis ibidem dicat poſſe omitti agnitionem bonorum poſſeſſionis, & rectè agi bonorum poſſeſſoria hæreditatis petitione, tamen hoc non ſit tutum. Alexand. autem, cùm illam quæſtionem planè tractaret, tandem decidit, quod una atque eadem opera poſſit ille ſucceſſor prætorius intentare jam dictam actionem, & quia concluſit in ea, & petit ſe declarari bonorum poſſeſſorem, per hoc ſatis indicat ſe agnoſcere illam bonorum poſſeſſionem. Cujus poteſt eſſe ratio, quia habemus regulam quòd quando aliquis facit aliquem actum qui citra jus & nomen hæredis non poteſt geri, quod ex illo actu aliquis præſumatur adiviſſe hæreditatem, *l. gerit*, *l. pro hærede*, *ff. de acq. hæred.* Sic etiam in noſtro caſu, quando bonorum poſſeſſor petit ſe declarari talem eſſe, ille actus eſt ejuſmodi, ut mox inferat illum velle eſſe bonorum ſucceſſorem. Ergo illa declaratio ſufficit. Præterea hoc confirmatur alia ratione: nam ſcimus quòd poſitio conſequentis neceſſariò ponit antecedens, id eſt, ut vulgò dicimus: qui vult conſequens, videtur hunc velle neceſſarium antecedens, *l. ad rem mobilem*, *l. ad legatum*, *ff. de procurat. l. citatio*, *ff. de ſponſal.* Ubi ſunt prohibitæ alicui nuptiæ, eidem ſunt etiam prohibita ſponſalia quæ præcedunt nuptias, Et ita habemus gl. auream, *in c. conſtitutus*, *in verb. juxta ratam*, *ext. de religioſ. domib.* ubi dicitur quòd ſi caſus contingat ut aliquis læſus ex contractu cauſam habeat quare poſſit petere ſe reſtitui in integrum, ſi omiſſa reſtitutionis petitione in integrum petat ſibi rem reſtitui, quod eſt conſequens reſtitutionis, tum per illam petitionem conſequentis videtur etiam petiiſſe antecedens, id eſt, ſe anteà reſtitui. Quod exemplo declaro, ut liqueat: Finge me eſſe minorem vel etiam majorem, & contraxiſſe cum Titio, vendendo ei domum meam, in quo contractu, quia ſum læſus, ordinaria via eſt, ut adirem judicem, & peterem me reſtitui in integrum, id eſt, reſcindi & tolli e medio illum contractum, quod obſtaculum ſi eſt remotum per officium judicis reſcindens contractum, tum demum rectè poſſum agere ad domum mihi reſtituendam, §. *rurſus Inſtit. de action.* Sic ſi quis mihi centum debet ex aliquo contractu legitimo, modus is erat petendi, ut peteret eum condemnari, & deinde cogi ad ſolvendum illa centum, *l. ſi cum nulla*, *ff. de re judicat.* tamen ſi omiſero condemnationis petitionem, & ſic ſimpliciter concludo. Quare peto Titium cogi ad ſolvendum mihi, ille libellus procedit, quia petendo coactionem, id eſt, executionem, & ſic conſequens, videor etiam petiiſſe tacite antecedens, id eſt, condemnationem, ex qua ſequitur illa executio, cùm aliàs ſit regulare, cùm ab executione non ſit incipiendum. Ex quo infert Dom. Anton. de Butr. in c. *conſtitut. in 4. col.* quod ſufficiat libellum tacitè concludere, id eſt, dum peto expreſsè coactionem, tacitè videor petiiſſe condemnationem, quæ parit executionem vel coactionem; Quod eſt notandum ad multa. Sic etiam cùm judex audit exceptiones aliquas, ita ut quæſtiones incidant vel emergant. Quo caſu tenetur pronunciare ſuper illis incidenter, *l. à præcedente*, *& ibi pulchre Bartol. C. de dilation. Doctores in l. ſi quæramus*, *ff. de teſtam.* Tamen ſi judex promittat pronunciare, & dicat ſimpliciter: Volo ut partes ad ulteriora procedant; tunc tacitè, quia vult conſequens, id eſt, procedere ampliùs, videtur etiam antecedens voluiſſe, id eſt, exceptiones non eſſe juſtas, ut Bald. in d. l. *à præcedente.* Sic etiam ſcimus parentes, patronos, dominos feudorum, & hos ſimiles non vocari in jus ſine venia, *l. 3. ff. de in jus vocand.* niſi velit in pœnam 50. aureorum incidere, *l. fin. ff. de in jus vocand.* Nunc vaſſallum vel filium venire ad judicem, & proponere ei quod velit in jus vocare ſuum patrem vel dominum feudi. Quo caſu eſſet opus venia, id eſt, conceſſione judiciali: tamen ſi expreſsè judex non permittat, ſed ſimpliciter & rectè mandet executori, quòd debeat citare parentem vel dominum, ille filius vel vaſſallus videtur veniam impetraſſe, quia cùm judex mandat executionem, id eſt, illum debere citari, quod eſt conſequens & finale, videtur etiam tacitè permiſiſſe, & veniam dediſſe filio vel vaſſallo. Cùm regulariter qui vult conſequens, id eſt, extremum, ille etiam videtur velle antecedens & media quædam, per quæ pervenitur ad illud extremum, *arg. l. illud*, *ff. de acq. hæred. l. cui juriſdict. ff. de juriſdict. omn. jud.* Unde etiam ſic conſuluit in terminis Fran. Aret. in conſil. 118. Hactenùs de bonorum poſſeſſione. Sed quia Rubr. dicit, *qui admitti ad bonorum poſſeſſ. poſſunt*, tacitè etiam indicat eſſe aliquos qui non admittantur. Unde inferunt hìc Doctores, quòd qui velit petere ſe admitti, debet initio perſonam ſuam legitimare, id eſt, declarare vel probare ſe eſſe idoneum vel capacem bonorum poſſeſſionis: & ſi dicas: tamen anteà dixiſti perſonas inhabiles nec legitimas admitti ad bonorum poſſeſſionem, ut de ſervo eſt dictum, qui in jure non habet legitimam perſonam, *l. nullus*, *C. de judic. l. certus*, *ff. eod.* Sic etiam filiusfamilias non habet legitimam perſonam judicialem, niſi accedat cõſenſus parentis, *l. fin. C. de bonis quæ liberis*, & in univerſum minores non habent legitimas perſonas, & tamen illi omnes admittuntur etiam ſoli, ut dictum eſt, à bonorum poſſeſſore judice ſupplente defectum parentis, domini vel tutoris. Quid ergo hìc dicis; priùs quàm aliquis admittatur ad bonorum poſſeſſionem, neceſſe eſt ut perſonam ſuam legitimet? Ad hoc eſt reſpondendum quòd ſit regulariter verum in omni cauſa etiam ſummaria requiri ante omnia legitimationem perſonarum, ut in l. 3. §. *ſi cauſa cognita*, *ff. eod.* Tamen illa legitimatio ac-

cipienda eſt pro natura ſubjectæ materiæ, id eſt, ut quilibet habeatur pro legitimo catenùs, quatenùs negotium, de quo diſceptatur, patitur. Quia ſemper verba ſecundùm ſubjectam materiam debent intelligi, *l. ſi oleo, C. locati.* Sed in caſu ſervi, filiifamilias & reliqui, quod ad bonorum poſſeſſionem attinet, ſatis ſunt legitimi, quia natura negotii, id eſt, bonorum poſſeſſio eos admittit, & ſic poteſt fieri ut aliquis in genere non habeat legitimam perſonam, ut regulariter ſunt ſervi, filiifamilias minores, qui tamen in certis caſibus habeant juſtam & legitimam perſonam, ut hic diximus de poſſeſſoria bonorum petitione. Sed tum acutior urgebit, numquid legitimatio perſonæ, id eſt, dum aliquis probat poſſe eum aliquid facere in judicio, requirit aliquam agnitionem judicis, ſed in noſtro caſu anteà dictum eſt nullum factum judicis requiri. Quia ſola & nuda agnitio bonorum poſſeſſionis, id eſt, quæ declarat ſe velle ſuccedere, ſufficit: quo pacto ergo poſſunt perſonæ legitimari? Et reſpondeo quòd in agnitione non ſit opus illâ legitimatione, ſed cùm deinde actionem poſſeſſoriæ petitionis bonor. intentant, id eſt, cùm judicialiter agendum eſt, tunc neceſſe eſt ut illæ perſonæ legitimentur, id eſt, ut oſtendant cauſam ex qua ſuccedant. Exemplum: Venit jam emancipatus filius præteritus, vel veniunt ab inteſtato cognati quidam, qui volunt ſuccedere intentantes actionem, per quam declarentur hæredes, ibi ſi compareant contradictores, fortaſſis ſcripti hæredes, vel qui aliud jus prætendant, ſi volunt admitti illi priores, debent perſonas legitimare, id eſt, oſtendere ſe eſſe idoneos & proximos, & omninò tales, qui jure debeant ſuccedere, & vocatur legitimatio perſonarum. Et hactenùs de prima parte Rubricæ. Accedamus ad alteram partem. Quia egimus de perſonis quæ admitti poſſunt ex edicto Prætoris: nunc in altera agamus de tempore inter quod debeat agnoſci bonorum poſſeſſio. Et quamvis de jure civili Digeſtorum non fuerit aliquod tempus conſtitutum, intra quod poſſet aliquis alicui defuncto ſuccedere, ſed id perpetuum erat, quæ perpetuitas, ut ſic loquar, deinde jure Codicis eſt reſtricta, ut hodie de jure civili, qui vult ſuccedere, teneatur facere id inter annum tricefimum, *l. licet, C. de jure deliber.* Nam triceſimus annus adfert mortem omnibus actionibus, id eſt, qui inter hoc tempus omittit actionem ſuam, is eam perdit, *l. ſicut, l. omnes, C. de præſcript. 30. vel 40. annorum.* Tamen alia ratio ſuccedendi eſt jure prætorio. Nam hodie omnia remedia, omnes actiones quæ nobis oriuntur ex edicto Prætorum, ſunt annales regulariter, id eſt, debent intentari intra annum, niſi expreſsè aliud ſit conſtitutum, *Inſtit. de perpet. & temporal. action. in princ.* Hîc ergo dum agimus de tempore, inter quod de jure prætorio poſſit agnoſci bonorum poſſeſſio, ſciendum eſt quòd illud tempus non eſt unius generis, nec modi. Quia aſcendentibus & deſcendentibus majus tempus eſt conſtitutum, videlicet ut filius patri, & pater filio ex edicto Prætoris ſuccedat intra annum, *l. 1. §. ſed videndum, §. largius, & §. final. in fin. ff. de ſucceſſor. edict.* Extranei autem, id eſt, qui non ſunt aſcendentes vel deſcendentes, habent centum dies, inter quos ſi non agnoſcunt bonorum poſſeſſionem, excluduntur deinde à ſucceſſione, *l. 2. C. eod.* & illud tempus vel anni, vel centum dierum non eſt continuum, ut in jure civili, ſed eſt utile, id eſt, non incipit currere niſi ſcienti, ut & ſuprà attigimus, & latiùs aliquantò explicat gl. in d. l. 2. C. eod. Ex quo nunc oritur pulchra dubitatio; video, inquies, eſſe certum tempus conſtitutum ei qui volet ex edicto Prætoris alicui ſuccedere, itaut ſi intra hoc tempus omittat, deinde ſit excluſus. Quare ergo, inquies, ſi inciderit controverſia de tempore, fortaſſis ille qui petit bonorum poſſeſſionem, dicet ſe intra juſtum tempus petiiſſe. Reus autem hoc negat, imò tu non petiiſti intra legitimum tempus, utri incumbat probatio temporis? Doctores hîc mirè inter ſe digladiantur, & præcipuè Jaſon, qui in eam ſententiam tandem inclinat, ut putet probationem incumbere reo, id eſt, ei qui negat intra juſtum tempus agnoviſſe bonorum poſſeſſionem, & cavetur ex regula quæ communiter notatur circa gloſ. *in l. 2. C. de petit. hæred. in verb. probantur.* Ubi dicitur quòd quicumque fundat ſe in tempore, ſive ſit actor, ſive ſit reus, is debet intentionem, id eſt, fundamentum probare. Sed reus fundat ſe in tempore. Ergo ei debet imponi probatio. Major eſt nota in regula quæ probatur in l. *cum actum, ff. de neget. geſt. l. in ea parte, ff. de probat. & per gl. pen. in clem. fin. de reſcript.* Minor autem non uſquequaque liquet, & ideò illa neganda eſt, quia non ſequitur, Reus opponit exceptionem de tempore: ergo in eo fundat. Et ideò And. de Barbat. Deci. & Franc. Curt. junior, quos ſequor, hîc diverſum ſentiunt, ſcilicet, quòd actori imponenda ſit actio, & moventur per Theoricam infallibilem, qua dicitur quòd quandocumque certum eſt tempus in lege, vel ſtatutum conſtitutum, quòd illud tempus ſit de forma. Sed quidquid eſt de forma, hoc eſt eſſentiale, quia forma eſt quæ dat eſſe rei, ut dicitur & traditur per Dd. Bald. & Salicet. *in Auth. quæ ſupplicatio, C. de precib. imper. offerend.* Sed hoc tempus à lege eſt conſtitutum, ergo eſt pro forma, itaut ab affirmante probari debeat. Et non movet me quod vel Jaſon, vel reliqui dicunt: tamen qui habet pro ſe regulam, ille habet jam intentionem ſuam fundatam, itaut qui excipiat contra regulam, is teneatur exceptionem probare, & ut intelligatis, exemplo quodam claro oſtendam. Cùm princeps quidam citatur ad Cameram, ille habet pro ſe regulam, id eſt, generalem legis definitionem, quod in prima inſtantia judex Cameræ non ſit competens contra principem, quæ eſt regula à qua excipiuntur caſus: unus fractæ pacis, ſecundus turbatæ poſſeſſionis. Nunc finge principem vocatum excipere declinatoria, tu non es competens judex, ei ſic excipienti nulla probatio incumbit, quia pro ſe habeat regulam generalem; ſed incumbit ei probatio, qui dicit caſum præſentem eſſe exceptum, vel etiam ſic oſtendo. Parochi cùm petunt decimas prædiales ex omnibus prædiis quæ ſunt inter diſtrictum ejus parochiæ, ſunt fundati in regula juris communis. Ergo cum petunt à Titio, qui habet prædium inter diſtrictum, decimas, non eſt opus ut quidquam probent, quia intentio ipſorum eſt fundata in regula. Ideo Titio qui negat ſe debere decimas, quia ſit privilegiatus, quia ex pacto ſint remiſſæ, & ſic fundat ſe in exceptione, incumbit probatio ejus in exceptione? Ad hoc eſt reſpondendum, regulam eſſe veram; quod quandocumque quis ſit fundatus per regulam, quod relevetur ab onere probandi, & transferatur probatio in adverſarium, qui à regula exceptionem allegat: Sed quod hîc actor ſit fundatus in regula, hoc pernegamus. Quia non eſt regula; quod aliquis poſſit agnoſcere bonorum poſſeſſionem qualitercumque, ſed cum illa additione, ut inter certum tempus agnoſcat. Ergo actor hîc allegans ſe inter certum tempus agnoviſſe, verè fundatur in tempore, & ideo dicitur probare per Bart. in l. *ex quacumque, ff. ſi quis in jus vocatus*, argumento eorum quæ dicuntur de appellante. Nam ſcimus hodie ei qui volet appellare, eſſe decem dies præſcriptos, inter quos appellat Auth. *hodie, C. de appell.* Nunc finge quemdam appellaſſe, & coram judice in aliquam incidere dubitationem, an iſto tempore, id eſt inter decennium appellatum ſit; factus appellatus inquit: tu non appellaſti intra juſtum tempus, & tamen non ipſe, ſed appellans tenetur probare ſe intra juſtum tẽpus appellaſſe, quia hi decem dies ſint à lege conſtituti, & pro forma ad appellandum introducti. Ergo qui allegat hoc nomine, is fundatur in tempore, & ideo etiam probare debet, *c. ratio, §. ſi uno & ibi Dom. Jac. de ſanct. Geminian. & præclare Bald. in d. Auth. hodie, C. de appell.* & quamvis Bartholom. Cæpolla, *cautel.* 88. in caſu appellationis teneat

tempus eſſe probandum ab ipſo reo, qui dicit intra juſtum tempus appellatum, & juſtè reprehenditur, ut per Felin. in c. *quod ad conſuetudinem*, *extrà*, *de judic. in 4. col.* Hactenùs de illa Rubrica.

TITULUS XX.

De Collationibus.

Accedamus in nomine Domini ad tit. *de Collation.* in quo Paul. de Caſtr. pulchrè præfatur illum cum eo qui eſt ſup. C. *de tranſactionibus*, eſſe omnium difficillimos, qui in toto corpore codicis inveniuntur. Difficultas autem tituli *de tranſactionibus*, ex magna ſubtilitate oritur; ſed noſter titulus ex diverſitate jurium, quæ diverſis temporibus circa collationes ſunt conſtituta, poſſet continuari breviter ad ſuperiores, quia ſuprà in tit. *qui ad bonor. poſſeſſ. admitt. poſſ.* Prætor magnam injuriam intulit iis qui ſunt in poteſtate, quos vocamus ſuos. Ut ergo illam injuriam compenſet & retaliet aliquo compendio, ideò rectè ſubjunxit tit. *de collationibus.* Quæ continuatio ſi rectè intelligeretur, ſufficeret; ſed quia brevior eſt, quam ut poſſit intelligi, ideò ad perſpicuitatem ſimul, & ut revocemus in memoriam ea quæ ſunt paulò antè dicta, accipite de jure civili duodecim tabularum. Scimus emancipatos liberos, cùm ageretur de ſucceſſione paterna, habitos pro penitùs extraneis, itaut ſi poſt mortem patris concurrerent cum ſuis, id eſt, cum liberis qui erant in poteſtate paterna, in nulla penitùs portione ſuccedebant, per l. fin. C. *de legitim. hæredib.* §. *emancipat is.* & quæ ibi Angel. Inſtit. *de exhæredat. liber.* Prætor videns illam duritiam ſuprà in tit. *qui admitt. ad bonor. poſſeſſ* &c. mitigavit eam, & per edictum ſuum de novo introduxit, ut emancipati liberi, non obſtante emancipatione cum ſuis, id eſt, liberis qui in poteſtate erant, poſſent ſuccedere, videlicet ſi eſſent præteriti à patre, poterant contra tabulas, id eſt, contra teſtamentum patris petere bonorum poſſeſſionem; aut ſi pater mortuus eſſet inteſtatus, petere poterant ſe admitti ex quodam capite edicti prætorii, quod vocatur, *Unde liberi.* Ergo per illud novum edictum Prætoris, emancipati liberi conſequebantur partem bonorum paternorum, à qua anteà omninò de jure civili erant excluſi. Quod filii ſui ad injuriam ſuam dicebant pertinere, dicebant: facti nos ſumus in poteſtate patris, de jure civili debebamus omnia paterna mortuo patre conſequi, excluſis emancipatis fratribus vel ſororibus noſtris. Quod jus non fuit omnibus utile, ſed exortus eſt Prætor, qui poſthabito jure civili, introduxit novum jus, ut emancipati noſtri fratres unà nobiſcum ſuccederent, quod eſt nobis non tantùm injurioſum, ſed etiam damnoſum. Ergo Prætor inſpecta illa injuria, ne haberent quod quererentur, ad ſtruendam & compeſcendam illam injuriam, introduxit tit. *de collationibus*, ſcilicet quia emancipati per ſuum edictum admitterentur ad ſucceſſionem paternam. Quo caſu magno commodo afficiuntur, ut quoddam etiam incommodum haberent, id eſt, viciſſim jus conferrent his qui eſſent in poteſtate. Injuria autem, qua ſui à Prætore affecti erant, ferè duplex erat. Primò enim introduxit Prætor, ut diximus, quòd emancipati acciperent partem de bonis paternis, & ſic decedebat una portio ſuæ paternæ hæreditati. Secunda injuria erat, quia filii qui erant in poteſtate patris, quidquid acquirebant quocumque titulo, illi acquirebant patri, *leg. placet*, *ff. de acq. hæred.* Et ſic quæ erant per ſuos acquiſita parentibus mortuo, patre veniebant communicanda cum emancipatis, qui nihil acquiſiverant parentibus. Emancipati autem quidquid acquirebant, ſibi acquirebant. Ex quo ſequebatur iniquitas, quòd emancipati, qui acquiſiverant vivo patre, adhuc retinebant ſibi, nec communicabant ſuis. Sui autem quæ acquiſiverant directè propria poteſtate, cogebantur dividere mortuo patre cum emancipatis, quod erat iniquum, & contra l. *ſecundùm naturam*, *ff. de regul. juris.* Ut ergo illi iniquitati & injuriæ mederetur, Prætor introduxit, ut quotieſcumque emancipati concurrerent cum ſuis in ſucceſſione paterna, ſi vellent partem bonorum paternorum conſequi, cogebantur omnia quæ ipſi acquiſiverant tempore emancipationis adferre, id eſt, dividere cum ſuis, *l. 1. in princ. ff. de collat. bonor.* Ergo injuria vel damnum ſuorum, cauſa eſt & ratio quare debeat fieri emancipatis collatio, quæ ratione ceſſante, id eſt, cum non eſt injuria facta ſuis, ceſſabit eſſe collatio, ut eſt text. & ibi exempla in d. l. 1. §. *pater filium*, & §. *toties*, *ff. de collat. bonor.* Quæ jura ſunt hodie correcta, ut hic Bald. dicit, quem etiam Jaſ. hîc in fine ſequitur. Inde eſt quòd tempore Prætorum collatio non habebat locum, niſi cùm eſſet injuria, id eſt, cùm emancipati concurrerent cum ſuis, itaut ſi emancipati ſoli eſſent, non fieret collatio, *l. ſi emancipati*, *C. eod.* quia ceſſabat damnum de quo jam diximus. Sic etiam inter ſuos ceſſabat olim collatio, quia nullam injuriam vel damnum poterant prætexere, *l. filia licet*, *C. eod.* qua ratione etiam caſtrenſia vel quaſi non conferebantur. Quia quemadmodum emancipatus acquirit illa ſibi propria, ſic etiam ſuus acquirit ſibi, & ita nullum eſt damnum, *d. l. 1. §. nec Caſtrenſe*, *ff. de collat. bonor.* Unde collationum materia, forma & modus, ut hic Bald. in princ. dicit, habuit originem à jure prætorio, ut etiam text. in d. l. 1. in princ. teſtatur. Sed origo collationum, ut jam audivimus, fuit perangusta: nam tantùm habuit locum quando emancipati cum ſuis concurrerent, ſi noſtræ collationi deberet eſſe locus. Primò, ut ſic eſſent affecti incommodo: ſecundo quod emancipati & ſui eodem jure ſuccederent, id eſt, vel contra tabulas ubique, vel unde liberi, *l. filium*, §. *videamus*, *ff. de bonor. poſſeſſ. contra tabul. l. nec ipſa*, *ff. de collation. dotis.* Sed cùm collationum jura in magna anguſtia verſarentur, & pauci, ut jam dixi, conferrent, Scævola JC. videns hoc eſſe iniquum, primum juri à prætoribus invento adjecit, ut etiamſi emancipati & ſui diverſo jure ſuccederent, tamen adhuc ſi eſſet damnum penes ſuos, putabat collationi eſſe locum in l. *filius*, *ff. de collat. bonor.* Et hæc fuit prima extenſio juris prætorii, paulò poſt divus Pius idem illud jus prætorium ad aliam ſpeciem extendit, quia quamvis anteà ſit, filium in poteſtate non habere propria bona, tamen hoc non eſt verum in dotibus: nam dos data filiæ efficitur de proprio patrimonio filiæ, & ſic ipſa eſt domina dotis, quamvis ſit in poteſtate, *leg. Pomponius Philadelphus*, *ff. fam. erciſcund. l. 3. §. ſed utri*, *ff. de minorib.* Ideò ipſe introduxit ut filiæ quæ acceperint dotes à parentibus, ſive ſint ſuæ, ſive emancipatæ, ſi volent eſſe hæredes parentum, cum reliquis fratribus vel ſororibus, cogantur illam dotem conferre, *d. l. 1. in princ. ff. de collat. dotis.* ubi dicitur quòd ex edicto Prætoris olim filia non cogebatur conferre dotem, niſi petiiſſet bonorum poſſeſſionem contra tabulas, vel ab inteſtato, unde liberi, id eſt, niſi fuiſſent emancipatæ, tamen divo Pio placuiſſe aliud, ut quandocumque filia dotata velit ſuccedere patri, ſive de jure civili, ſive ex edicto Prætoris, quo cogeretur dotem conferre, ut d. l. 1. declarat, & ibi Bartol. Quæ fuit ſecunda extenſio collationum: ſupervenit deinde Leo Imperator, qui motus æquitate, quæ eſt inter dotem & donationem propter nuptias, idem quod antè per divum Pium erat conſtitutum de conferenda dote, extendit & tranſtulit ad donationem propter nuptias, *in l. ut liberis*, *C. eod.* id eſt, ut filii parentibus habentes donationes antenuptiales, ſi volunt cum reliquis fratribus ſuccedere, tenentur illam donationem antenuptialem conferre, & adjecit, ut illud haberet locum, tam in emancipatis, quàm in ſuis, ſi ſcilicet ab eodem aſcendente ſive patre vel matre

dotem vel donationem antenuptialem accepiſſem, inter hos limites jure veteri ſtetit collatio, donec exoriretur Juſtinianus, qui collationum jura per Prætores introducta per Pium & Leonem aucta, ſic locupletavit, ut hodie habeant locum tam in ſuis quàm in emancipatis, tam in dote quàm in donatione antenuptiali, tam in filiis quàm in nepotibus, ſublata diſtinctione emancipatorum & ſuorum, ut dicemus partim, *leg. 1.* partim *l. illud, l. illam, & in l. fin. C. eod.* Sed cum hodie de jure Codicis noviſſimo collationes etiam ſint extenſæ in ſuos, id eſt, cùm tantùm ſui ſuccedunt. Præterea etiam cùm tantùm emancipati ſuccedunt. Poſtremo ubi ſimul ſuccedunt, conſequens, quod ratio ſuprà, quæ ſub Prætoribus fundata eſt, erat hodie ſic ſublata. Sic enim aliquis dicere poterat: quando ſui vel emancipati tantùm ſuccedunt, tunc non eſt facienda collatio, quia illa à Prætore introducta eſt tanquam remedium injuriæ, quæ ſit illata ſuis; ſed cum illa injuria ratio & fundamentum collationis ceſſat inter ſuos & emancipatos. Suis ergo debet etiam ceſſare ipſa collatio, argumento ſumpto à ceſſante ratione legis. Et quod hodie rationes propter quas Prætor collationes invenit, ſint ſublatæ, ex eo deduco. Nam prima erat, quia Prætor præter jus 12. tabularum, & ſic contra jus civile diſponebat, quod emancipatus concurrens cum ſuo in ſucceſſione patris, habebat partem quæ pertinebat ad injuriam ſuorum, ſed hodie non poteſt dici injuria facta à Prætore, quia hodie jus civile diſponit, ut inter emancipatos & ſuos, quoad ſucceſſionem non ſit aliqua differentia, *l. meminimus, 15. Cod. de legitim. hæredib. & § nullam, Inſtitut. de hæred. quæ ab inteſtat. defer.* Præterea ſecunda injuria, & ſic ratio collationis nec quidem hodie locum habere poteſt. Quod cùm tu dicis; quidquid filii in poteſtate patris acquirunt, id totum patri acquirunt, procedit quidem de jure Digeſtorum, tamen ſecundùm jura Codicis & Authenticarum non eſt verum; quia filii in poteſtate patris acquirunt ſibi adventitia, quoad proprietatem, licet uſumfructum eorum acquirant tantùm patri, *l. cum oportet, in princ. Cod. de bonis quæ liber.* Si ergo non ſunt paterna, non venient in diviſionem ſuprà familiæ erciſcundæ. Ergo fruſtrà hodie dicitur collationi eſſe locum, quandoquidem duæ rationes injuriæ, propter quas à Prætoribus eſt introducta, ceſſent. Unde habeo regulam; quod correctâ ratione legis videtur eo ipſo correcta ipſa lex, & hoc dicit glo. in l. 1. in verb. *provident. ff. de legitim. tutor.* ubi eſt elegans gloſſ. quæ hoc declarat. Nam de jure eſt regula, ut traditur in dict. l. 1. quod ibidem debeat eſſe tutela, ubi eſt hæreditas; ubi ſit onus, ibi commodum. Nunc finge, patre & matre mortuâ, venire patruum, id eſt, fratrem patris, & avunculum, id eſt, fratrem matris, qui ſunt mihi eodem gradu conjuncti, & contendunt de tutela, uter ipſorum ſit tutor. Patruus objiciet ei regulam, dicendo: ubi eſt hæreditas, ibi eſt tutela: Sed apud me eſt hæreditas, quia ego agnatus qui excludo cognatum, ut in Inſtitut. *de Agnator. ſucceſſion. per longum.* Ibi replicat avunculus: de jure quidem veteri Digeſtorum ſic res erat, agnati excludunt cognatos; & ſic ego ad tutelam non eram admittendus, *l. 1. C. de legitim. tutorib.* tamen illa ratio, ſuper qua tu te fundas, hodie eſt correcta. Quia hodie de jure noviſſimo ſublata eſt differentia agnatorum & cognatorum, *dict. §. nullam, in Authent. de hæredit. ab inteſtat. venient.* Et ſic hodie ſumus pares in ſucceſſione. Ergo etiam debemus pares eſſe in tutela, *§. ex his, in d. Authent. de hæredit. ab inteſtat. venient.* Et ideò cùm eſt correcta ratio legis veteris, debet ipſa lex eſſe correcta. Sic noſtro caſu poterât dici rationes injuriæ damni propter quas introducta eſt à Prætoribus collatio. Hodie ſunt correctæ & ſublatæ, ut diximus. Ergo debet etiam correcta & exploſa eſſe collatio. Ad hoc argumentum aliter atque aliter reſpondent Doctores, præſertim Philip. Cornel. & Franciſc. Curtius junior, in d. l. *emancipati, col. 7. Cod. eod.* Primò enim poteſt dici illam regulam fallere, ſi quando ſint rationes ejuſdem legis: nam tunc licet una corrigatur, tamen ſi alia ſuperſit, per hoc non dicitur correcta eſſe lex, *argum. l. ſi neutri, § in bonis, ff. de privileg. creditor. l. liberorum, §. notatur, ff. de his qui notant. infam.* Secundò poteſt reſponderi quòd illa regula præcedat, quòd lex tantùm eſt fundata in ratione, quia tunc rectè ratione ſublatâ intelligitur etiam ſublata lex. Cæterùm ſi cum ratione legis concurrit authoritas Prætoris, qui ultra rationes proprium edictum de collationibus fecit, tunc correctâ ratione, quia adhuc reliqua eſt authoritas condentis legem; ideò lex non eſt correcta, allegat pulchrè Bald. in tit. *qui feud. dare poſſ. §. decedente.* Sed ego nihil invenio. Ideò rejectis his ſolutionibus, quamvis fortè veris, tamen obſcuris, vos dicite quòd licet illæ veteres rationes, propter quas collatio introducta eſt, à Prætore hodie ſint correctæ: tamen quædam nova ratio ſubeſt, quæ collationes & tolerat & confirmat, & eſt ea, quia licet illæ veteres rationes injuriæ inter ſuos, & deinde emancipatos, & alias perſonas, de quibus in *l. illam, Cod. eod.* non habeant locum, tamen Imperator aliam rationem novam diſpexit, ſcilicet diſcordiæ tollendæ & æqualitatis ſervandæ inter liberos, *l. ut liberis, C. eod.* Unde cum hodie agitur de collationibus, tantummodò inſpicimus æqualitatem, ſcilicet, ut ideò tu conferas, ne videaris præferri fratri tuo; quæ æqualitas dicitur hîc à Bald. materia & forma omnis concordiæ, cujus etiam æqualitatis Imperatores paſſim profitentur ſe eſſe amatores, præſertim in titul. *de non eligendo ſecundo*, & ſuprà latè tractavimus in donatione propter nuptias & dotes. Illic ſic præmiſſi, veniamus ad rubricam, circa quam ſunt nobis ſex tractanda. Primò, quid ſit collatio. Secundò, inter quas perſonas locum habeat. Tertiò, in quibus rebus fiat. Quartò, quo jure petatur, ſi quis nollet conferre. Quintò, quando fiat. Ultimò, qualiter; & ſequor communem ordinem, quem Cyn. & Bart. & communiter Doctores ſequuntur, *in d. l. ſi emancipatus, C. eod.* & latiùs Bart. in l. *pater filium, ff. de collation. dotis.* Et ideò quoad primum, ut poſſit definiri collatio, ſciendum eſt collationis nomen in jure variè uſurpari: nam in jure canonico dicitur collatio, quando alicui aſſignatur eccleſiaſticum beneficium, *c. fin. extra, de conſtit. & in titul. de præbend. extrà, & in 6.* præſertim in c. *cum in illa*, de qua nihil ad nos. Præterea in jure civili ſæpe vocatur collatio, cùm munera publicè & viriliter indicuntur, de qua loquitur tit. *in Authent. de collat.* Hîc nos appellamus collationem contributionem, & definitur *in rubrica, ff. de collat. bonor. per Bart. in d. l. ſi emancipati, & l. ſi pater filium*: hoc modo: Collatio eſt rei propriæ aut bonorum ſuorum communicatio. Proprias res ego dico conferri, quia aliena non debent conferri, *l. prætor, §. emancipatus, ff. de judic. l. ea demum, Cod. eod.* Et quia collatio dicitur fieri de rebus propriis, quas quis habet, eſt pulchra cautela, ut ſi quando filius habet præcipua quædam à patre, & timet ne tempore mortis paternæ cogatur illa conferre, ut illa quæ à patre habuit, det filiæ in dotem, vel aliter vendat: nam factâ alienatione, tum iſta bona non ſunt amplius propria, quia dos fit filiæ, ut diximus heri, præſertim per le. fi. *ſucceſſione, C. de revocand. his qui in fraud. creditor. alienat. ſunt.* Ideo illa non cogetur conferre per definitionem, de qua iam diximus, & hic etiam innuit text. *in l. 1. §. penult. C. de collat. bonor. notat gloſſ. in dict. l. ea demum, C. eod.* & iſtam cautelam ponit Cæpolla *num. 242.* tamen videat quis ut detur illa, ne aperte per dolum id faciat: nam ſi contra illum poſſet probari quòd ad mutandam collationem alienaſſet rem, certè ille dolus illi non patrocinaretur, *dict. l. ſi ſucceſſione*, vel etiam ſi aliis perſpicuis argumentis dolus poſſit probari, *l. dolum, ff. de dolo.* Probatur autem

dolus per id, ſi alienans dixiſſet ſe ideò alienare, ne cogeretur conferre. *argument. gloſſa in l. ſi Prætor*, §. *Marcellus*, *ff. de judic.* Cùm autem officium bonæ definitionis ſit, ut cùm definito convertatur, *leg. 1. ff. de dolo*, certè videtur illam definitionem non converti cum collatione: Non enim ſequitur ille communicavit rem cum Titio. Ergo contulit, accipiendo nomen collationis propriè, prout hîc ſumitur; quia etiam ſocii omnium bonorum ſolent conferre propria in ſocietatem, *l. 1. in fine*, *ff. pro ſocio*: & tamen non facta eſt collatio. Unde moti ſunt quidam Doctores, ut hîc Curtius junior, ut diceret non eſſe definitionem, ſed tantùm qualemcumque deſcriptionem. Alii, ut Bald. & Salicet. *in dicta l. ſi emancipati, C. eod.* quædam annectunt dictæ definitioni, ut ſic fiat convertibilis cum definito. Dicunt enim: Collatio eſt communicatio rei propriæ dividendæ causâ proportionibus hæreditariis facta. Et illud ſupplementum ſumptum fuit ex l. *illam, Cod. eod.* & ſic poteſt fieri definitio, quamvis interim admonendi eſtis collationem non fieri per communicationem, ſcilicet ut aliquid adferatur à conferente. Quia ſæpè fit remittendo, item delegando, compenſando, & minus accipiendo, *dict. l. 1. §. jubet*, *ff. de collat. bonor. l. dotis*, *l. cum Authent. ſeq. Cod. eod.* & tunc quidem quamvis non fiat vera, id eſt, realis communicatio, tamen eſt ficta, cùm is videatur conferre, qui actionem confert, *l. ſi qui actionem*, *de reg. jur.* Et hactenùs de definitione. Nunc ſecundò quæritur inter quos vel à quibus fiat collatio? Hîc traditur regula communiter recepta, quod tamen deſcendentes cùm agitur de ſucceſſione aſcendentis inter ſe conferant, id eſt, illi nepotes & pronepotes, cùm de ſucceſſione avi vel patris tractant, *d. l. illam, C. eod. & l. fin. C. commun. utriuſque jud.* & cùm agnationis, cognationis, emancipationis & ſuitatis differentiæ ſint ablatæ hodie, ut ſuprà diximus: ſequitur quòd tàm ſui inter ſe quàm emancipati, imò ſui & emancipati mixti concurrentes, ſic etiam filiæ & filii debeant æqualiter conferre. Ex quo ſequitur quòd extranei non conferant quidquam, ut per Doctores omnes, præſertim Bart. in d. l. *ſi emancipati*, *& l. pater filium*, *ff. de collat. bonor.* Unde ſi cum liberis extranei quidam ſuccederent, tunc filii nihil conferrent extraneis, nec extranei filiis, ut diximus: nam ad naturam collationis requiritur ut fiat per deſcendentes in ſucceſſione aſcendentis. Ex quo etiam infero id quod gloſſ. fin. in l. 1. Cod. *de legitim. hæred. dicit*, quòd collaterales, id eſt, fratres vel ſorores, & alii his ſimiles, quando agunt de collaterali hæreditate, nihil cogantur conferre, & ad hoc eſt jam allegata gloſſ. ſingularis. Hinc etiam eſt quòd ſi aſcendentes agunt de hæreditate deſcendentis, id eſt filii, quod inter eos non habet locum collatio, & hoc eſt verum ſecundùm communem opinionem, cujus adſignatur ratio perquàm fragilis. Quia nullâ lege cautum eſt, ut aſcendentes tractantes de ſucceſſione aſcendentis aliquid conferant; ſed habemus regulam traditam in leg. *illud*, *C. eod.* quòd collatio nunquam habet locum, niſi cum eſt expreſsè jure definitum, ne miremini dari hoc loco diſſimile inter aſcendentes & deſcendentes, quia aliis legibus Juris judicantur ad imparia pater & filius: nam ſcimus ex leg. *hac conſultiſſima*, *§. ex imperfecto*, *C. de teſtament.* quod teſtamentum inter liberos patris factum valeat, ſi tantùm habeat ſolemnitatem juris gentium, id eſt, ſi ſit factum coram duobus teſtibus tantùm, & ſi pergeres judicare filios ad illam normam parentum, tamen ſequi deberet quòd teſtamentum filii factum inter parentes ſuos, id eſt, avum & aviam, patrem & matrem, deberent valere cum duobus teſtibus tantùm; quod eſt falſum, ut in d. §. *ex imperfecto*, Baldus dicit, & nos ſumus propediem, Deo volente, dicturi. Sic etiam alia inæqualitas inter parentes & filios, cùm in materia feudali verſamur: nam filiis ſaltem legitimis feuda paterna dantur, ut multis titulis feudalibus, præſertim *de ſucceſſionibus feudi*, tamen defuncto filio habente feudum, non defertur feudum patri, ut in c. 1. *de nat. ſucceſſ. feud.* in *uſib. feudor.* & ita ut dixi, communis opinio, quam ſequuntur Bart. Bald. & ante ipſos Cynus, Alex. Caſtr. & plerique alii, *d. l. ſi emancipati*, quamvis inſpicienti rem diligentiùs poſſit de jure aliter videri, videlicet quod etiam aſcendentes cogerentur conferre, quando ſuccedunt liberis, & hoc propter naturam correlativorum: nam habemus tutam regulam, quòd relativorum ſit eadem natura, & cenſeantur eodem jure, *l. fin. Cod. de indict. viduitat. tollend.* Præterea ſcimus quòd filiis majori jure debeantur bona paterna, quàm parentibus viciſſim debeantur bona filiorum, *l. nam etſi parentibus*, *ff. de inoffic. teſtam. l. ſcript. ff. unde liberi.* Nam illic dicit textus quòd communi ratione & parentum voto debeantur bona liberis. Liberorum autem bona debentur tantùm parentibus, miſerationis, id eſt, ut illic gloſſ. interpretatur, ſolatii gratiâ. Si ergo liberi, quibus ſummo jure debentur bona paterna, gravati ſunt ad onus collationis: quantò magis ergo gravati eſſe debent parentes quibus non tanto jure debentur bona filiorum? Ad iſtam rationem non reſpondeo: quo pacto poſſit rectè reſponderi; ideò Ang. in l. *ut liberis*, *Cod. eod.* Phil. Curtius, Gom Corneus, Jaſon, Decius in d. l. *ſi emancipati*, putant de jure eſſe verius, ut quemadmodum filii cùm ſuccedunt parentibus, coguntur conferre, ſic etiam parentes viciſſim cùm ſuccedunt liberis. Et moventur etiam ratione Doctores quam ſumunt ex d. l. *illud*, *Cod. eod.* Nam ibi Baldus pro regula dicit quòd illi cogantur conferre, quibus debetur legitima. Sed parentibus legitima debetur, ut per Doctores in Authent. *noviſſime*, *C. de inoffic. teſt. Authent. defuncto*, *Cod. ad SC. Tertull.* Ergo coguntur etiam conferre. Quam ſententiam ego in practica ſequerer, præſertim inſpectâ ratione & fundamento collationis, quia omnis collatio eſt fundata ſuper æqualitate, id eſt, ut ſervetur æqualitas ſuccedentium, §. *illud*, *in Auth. de trient. & ſemiſſ.* & ne oriatur diſcordia ex inæqualitate, cujus inæqualitatis Imperatores mirum in modum fuerunt ſtudioſi; tamen ſententia communis prævalet. Concludo ergo ſecundùm communem opinionem, quòd tantùm deſcendentes, cum agitur de ſucceſſione aſcendentis, inter ſe conferant. Quod tamen limitate duobus modis. Primò illi deſcendentes ſunt in primo gradu. Ideò ſi ego habeo filium, & ex eo nepotem, & filium inſtituo in ſua legitima: nepotes autem facio univerſales hæredes, & ſic multò plus illis, quàm filio relinquo. Si quæritur an nepotes debeant cum patre ſuo conferre, id eſt, quod plus habent communicare? Reſpondeo quòd non: & ſi opponis, tamen audio regulam eſſe, quòd deſcendentes cùm agunt de ſucceſſione aſcendentis, coguntur conferre. Reſpondeo verum eſſe ſi ſint in primo gradu, ſed illi nepotes jam ſunt mihi in ſecundo gradu: Quia in primo eſt pater. Et ſic limitat Alex. in *d. l. ſi emancipati*. Secundò limitatur, ſi illi deſcendentes ſuccedant aſcendenti titulo univerſali, non ut legatarii vel fideicommiſſarii partiales, *l. à patre*, *l. filius cum fratribus*, *Cod. eod.* Et ſic etiam nepotes ſuccedentes cum patruis cogerentur conferre inter ſe. Tertiò videndum eſt in quibus bonis fiat collatio, & breviter dicendum eſt quòd primò Caſtrenſia vel quaſi, id eſt, quæ in caſtris acquiruntur vel per Doctores, vel Advocatos. Item quæ dignitatis parandæ gratiâ impenſa ſunt, illa habentur pro caſtrenſibus, & ideò non conferuntur, ſive ſint in poteſtate, ſive non, text. eſt ad hoc pulch. in dict. l. 1. §. *nec caſtrenſe*, *ff. de collat. bonor.* Et ſic fortè hodie libri empti à parentibus filiis ſuis. Item impenſæ doctoratus non eſſent conferendæ, de quibus tamen in præſentia non ago, ſed remitto me ad Bald. in dict. §. *nec caſtrenſe*, & dicemus inf. à prolixè per occaſionem. Secundò non conferuntur hodie adventitia, quamvis olim ſecùs eſſet per l. *placet*, *ff. de petit. hæred.* Quod hodie de jure Codicis

& noviſſimo omnia acquiruntur filiis, ſaltem quod ad proprietatem, *l. 1. Cod. de bonis matern.* relicto uſufructu parentibus. *l. cùm oportet, in princ. Cod. de bonis quæ liber.* Et ſic fructus adventitiorum bonorum dividerentur æqualiter inter liberos. Ipſa autem adventitia bona, quæ alicunde quàm à patre adveniunt, ut exempli gratiâ, quod ab avo paterno vel materno, quod à patruo, & generaliter quod à cognatis vel fortuitò habeatur, id dicitur adventitium, quod aliunde adveniat, ut Doctores in jam allegatis locis. Supereſt ergo quòd tantùm bona profectitia, id eſt, quæ à patre in liberos proficiſcuntur, in ſucceſſione paterna conferuntur. Hactenus de illis. Quarto loco videndum eſt, quo jure petatur collatio, id eſt, ſi quis nollet conferre, quo pacto poſſit cogi? Ad illud etiam reſpondet Bartol. in d. l. *pater filium*: quod poſſet implorare officium judicis, nec ſit ulla actio contra non volentem conferre, allegat. l. *ſi ſoror*, *C. eod.* ubi dicitur quòd ſi ſoror nolit communibus fratribus in diviſione conferre dotem quam à patre acceperat, præſes cogat eam facere. Cogat, intelligite non jure actionis, ſed cùm officium ejus imploratur, & ita gloſſ. in d. l. *ſi ſoror*, interpretatur, ad quod facit, *l. 1. in princ. ff. de col.at. dot.* Sed dices, ex qua demum ego te intelligam quando imploretur officium judicis, vel quando jure actionis poſſim cogere: nam audio, quòd tu ex d. l. *ſi ſoror*, ubi dicitur præſidem coacturum ſororem conferre; infers quod per illa verba officium judicis introducatur. Ad hoc vobis pro declaratione multarum legum reſpondeo per tres regulas. Prima quandocumque legis verba porriguntur ad partes litigantes, quod tum intelligatur prodita actio. Exemplum eſt in leg. 2. *ff. ad leg. Aquil.* ubi dicitur: ſi quis alterius ſervum vel pecudem, per injuriam occiderit, tum quanti ſervus vel pecus eo anno plurimi fuit, tantùm æs dare damnas eſto. Ex quibus verbis intelligitur, quia diriguntur ad partem occidentem pecudem quod actione legis Aquiliæ conveniri poſſit. Secunda regula eſt, quòd quando verba legis diriguntur ad ipſum judicem, ut eſt in caſu d. l. *ſi ſoror*, ubi dicitur, præſidem coacturum: tunc per illam legem non intelligitur data actio; ſed tantummodò imploratio officii judicis, ut per doctrinam Bart. in l. 1. in 3 *col. ff. de condict. ex lege, Jaſon in l., ſi paciſcendo, ad finem, Cod. de pactis.* Et habemus hujus regulæ multa præclara exempla in l. 1. §. *Prætor*, juncta l. *quod ſi minor*, *ff. de minorib.* ubi in d. §. *Prætor*, dicitur quòd ſi minores ſint læſi, Prætor utique de ea re velit cognoſcere. Quæ verba declarantur in d. l. *quod ſi minor*, *in fine*, ſcilicet quòd officium judicis poſſit implorari, ut minor reſtituatur in integrum. Sic etiam in l. 1. *in fine, & per totum tit. ff. ex quib. cauſ. majores.* Ubi cùm prætor enumeraſſet aliquos caſus, propter quos etiam majores poſſunt in integrum reſtitui, ut ſi quis abſens cauſâ Reipublicæ, vel in carcerem, vel per metum fuiſſet damnificatus, tunc prætor inquit generaliter: Si qua alia mihi juſta cauſa eſſe videbitur, in integrum reſtituam, ſcilicet imploratus ſuper meo officio. Tertia eſt, quòd ſi verba legis nec ad partes, nec ad judicem dirigantur, ſed imperſonaliter ponantur, tunc per illa inducitur actio. Exemplum eſt in Authent. *Sacramenta puberum*, *C. ſi adverſùs vendit.* ubi dicitur ſacramenta puberum ſuper contractibus rerum ſuarum inita inviolabiliter cuſtodiantur, ubi gloſ. *in ver. cuſtodiantur*, dicit jure actionis cuſtodiri. Ergo ut redeamus ad propoſitum, cùm jura loquentia de collatione dirigant verba ad ipſum judicem, ut dicendo, judex cavebit, *d. l. ſi ſoror*: concluditur quòd per officium judicis hoc fiat, & ſic eſt primum remedium, quo poteſt cogi non conferens ad conferendum, & hujus tantummodò meminit. Bartol. in dict. l. *filium*, ſed profectò eſt & alterum remedium, cujus meminit gl. in d. l. *ſi ſoror*, *in verb. reſtitui*, ſcilicet non conferenti non dantur actiones hæreditariæ, id eſt, quod ſi quis conferre nolit, & tamen nihilominùs velit habere portionem hæreditatis, quod aliter poſſit accipere, dicendo: Domine judex, ille nihil debet habere, niſi priùs factâ collatione, quod appellatur denegare actiones hæreditatis, & cùm hoc ſit, tum interim datur curator bonis communibus tantiſper, donec ille conferat, *d. l. 1. §. ſi frater*, *ff. de collat. bon.* ſed profectò illud alterum remedium eſt fragile, & poſſet fieri ut ei qui nollet conferre, nihil noceret. Finge enim Titium habere ſex liberos: uni autem dediſſe magnam dotem, magnam donationem propter nuptias, aut plurima impendiſſe in aliquod artificium, & deinde vergere illum ad inopiam & mori, ubi in ſucceſſione alii quinque filii dicunt illum ſextum conferre debere, quod facere recuſat: tunc ſi illis quoque tantum hoc remedium ſupereſſet, quod negarent illi ſexto actionem hæreditariam, id eſt, nihil paterentur eum accipere, certè in nullo eſſet gravatus, quod anteà plus habet, quàm ſinguli ſunt accepturi: ideò multo eſt melius officium judicis implorare, qui per legitima remedia cogat. Quintò videndum eſt qualiter fiat collatio de qua jam antè partim diximus. Nam fit dupliciter, aut re, aut cautione. Re fit multis modis: aut per actualem numerationem, item per delegationem debitoris, aut minùs accipiendo, aut etiam compenſando, ut pulchrè text. in d. l. 1. §. *quamvis*, *ff. eod.* Quo loco eſt hoc unicè notandum, quod licet aliàs regulariter compenſatio non poſſit fieri, niſi in quantitate, id eſt, in rebus quę conſiſtunt in numero, pondère & menſura, *l. ſi convenerit, in princ. ff. de action. pignorat. & per gl. in l. fin. C. de compenſat.* Ita ut una ſpecies cum alia ſpecie compenſari non poſſit, tamen in materia collationum eſt ſingulare & notabile, ut Philip. Corneus in d. l. *ſi emancipati*, dicit quod etiam compenſantur inter ſe ſpecies. Cautione autem fit collatio, quando quis per fidejuſſores, vel etiam per pignora cavet his quibus debuit conferre, *d. l. 1. §. jubet*, *ff. de collat. bonor.* Sexto & ultimo, dum quæritur quando fiat collatio? Sciendum eſt illam quaſi eſſe duplicem: Aut enim quæris quo tempore debeat fieri? Et tunc reſpondeo quod fiat vel ante diviſionem negando ei qui conferre debuit actiones hærêditarias, ut diximus, & habetur in l. *poſthuma*, *in l. ſi maritus*, *Cod. eod.* vel poteſt etiam fieri in ipſa diviſione, *l. illud*, *Cod. eod.* & illud non tamen magnoperè dubium, aut quæris quando habeat locum collatio quoad ipſum cui volumus ſuccedere, id eſt, an habeat locum teſtamento condito à patre vel eo mortuo inteſtato? Et nunc dico quòd ſecundùm jura vetera, collatio tantùm habebat locum, quando ſuccederetur parentibus ab inteſtato. Unde ſi pater alicujus teſtamentum feciſſet, & filios hæredes inſtituiſſet, tunc antiquitùs non cogerentur illi filii conferre quæ habebant pręcipua, niſi pater hoc expreſsè caviſſet, & hoc in effectu, *d. l. 1. Cod. eod.* Rationes multæ aſſignantur per Bald. Quare collatio olim non haberet locum, quando ex teſtamento ſuccederetur, tamen unam præcipuam putat, cùm inquit: Si poſſet ab illo peti collatio inſtituta, tunc impediretur executio teſtamenti, quòd tenderet contra voluntatem teſtatoris, *l. Prætor*, *in princip. ff. eod.* quod haud dubiè noluit fieri teſtator; Quæ ratio non ſatisfacit mihi, & ideò magis placet ea quam ponit Alex. in d. l. 1. *C. eod.* quæ eſt talis: nam de jure veteri collatio erat fundata ſuper injuria quæ erat facta liberis in poteſtate, à Prætore. Quia eo jure emancipati nihil capiebant de bonis defuncti patris, ut ſuprà dictum eſt. Ergo collatio eſt inventa à Prætore, ut illi injuriæ moderetur, & ſic injuria facta à prætore, per eumdem prætorem eſt ſarta: nunc cùm aliquis ex teſtamento ſuccedit, non poteſt dicere ſe eſſe injuriatum à prætore, quia ſucceſſit ex teſtamento, eſt ſucceſſor de jure civili, *l. obvenire*, *ff. de verb. ſignific.* Si ergo in caſu quo teſtato ſucceditur, nulla eſt injuria prætoris. Ergo non debet eſſe remedium prætoris, & ſic dicitur

ceſſare collatio. Quæ, ut diximus, ſunt vera de jure veteri, *l. 1. Cod. eod.* Hodie autem, ſive ſuccedatur parentibus teſtatis, ſive inteſtatis, ſemper habet locum collatio, niſi teſtator expreſſe eam prohibeat.

TITULUS XXI.

De teſtamento militis.

ACcedamus ad tit. *de teſtamento militis*, qui continuatur hîc obſcurè per gloſſ. ad præcedentem, quaſi velit dicere: Suprà dictum eſt quo pacto ſuccedatur de jure prætorio ab his quos jus civile prætererat, & ita egimus de bonorum poſſeſſionibus, quæ à jure prætorio ſunt introductæ: nunc verò agendum de ſucceſſionibus quæ ſunt de jure civili, & quia ſucceſſionis ſunt duo capita. Succeditur autem ex teſtamento, vel ab inteſtato: nobilior autem ſpecies ſuccedendi ex teſtamento: ideò primum Imperator acturus de civilibus actionibus, inſtituit agere de ſucceſſionibus ex teſtamento, & ſic teſtamentorum conditiones & ſolemnitates explicare, à quibus ſolemnitatibus, quia milites ſunt exempti: valent enim ipſorum teſtamenta, quoquo modo facta fuerint, *l. 1. in princ. ff. eod.* Ideò priuſquam ſolemnitates teſtamentarias, quibus omnes regulæ tenentur explicare, Imperator voluit ſeorſim agere de exemptis, qui non tenentur obſervare iſtas ſolemnitates. Ita enim, inquit textus *in l. 2. ff. eod.* Quod de teſtamento militum ſeparatim tractatur, quia principalibus conſtitutionibus propria & ſingularia jura circa teſtamenta militum habent, & liberantur milites ab illa religioſa obſervatione & omni ſolemnitate juris communis propter ipſorum ſimplicitatem & ſtupulatiam, cùm magis debent ſtudere armis quàm legibus, per text. l. 1. C. *de jur. & facti ignorant. l. fin. in princ. C. de jure deliberandi.* Sed quî fit, inquies, quod hîc titulus de teſtamento militis præponatur generali teſtamentorum, cùm diverſum videamus accidere in libris Inſtitutionum Imperialium: Item in Digeſtis Bartol. *hic in rubr.* quærit & ſic ſolvit, Libri Digeſtorum & Inſtitutionum Imperialium ſunt compilati à JC. qui non fuerunt milites, ſed Codex eſt compilatus per ipſum Imperatorem, qui ipſe miles eſt, ut & gloſſ. in d. l. 1. in verb. *commilitones*: ideò in honorem militum hunc titulum præpoſuit. Quæ reſponſio pace magni viri Bartoli eſt ridicula: nam quemadmodum Pandectæ & Inſtitutiones ſunt à JC. compilatæ; ſic etiam ipſe Codex, & ſufficit in qualibet re, ut dicatur eſſe noſtra, ſi noſtrà authoritate comprobantur, uti omnia, ut vulgo dicimus, noſtra fecimus quibus noſtram authoritatem impartimur. Ita Juſtinianus a principio hujus Codicis dixit, & cum authoritate imperiali Pandectæ, Inſtitutiones & Codex ſint facti Imperatoris, nec poſſet magis dici Imperialis Codex quam Pandectæ propter authoritatem ſuam, qua ex æquo omnia comprobavit, ideò apparet Bartol. hîc male dixiſſe. Reſpondendum eſt ergo, ut ſæpe jam diximus, in Codice non dicitur requiri tam accuratum ordinem ut in Digeſtis, & fatemur etiam Imperatorem ſi modo ſciviſſet dialecticè & recto ordine procedere, debuiſſe obſervare hunc ordinem qui eſt in Digeſtis & Inſtitutionibus: nam omnis cognitio ſpecierum pendet à generali cognitione generis, ideò debuerat teſtamenta priùs complicaſſe, & in his tanquam regulam conſtituiſſe, ſcilicet quòd qui nollent teſtari, hoc vel illud obſervarent, & deinde deſcendere ad ſpeciem vel exceptiones quaſdam. Ab illa regula excipiuntur milites, ſic videmus fieri paſſim in Digeſtis, ut in tit. *de uſucapionibus*, & ſequentibus, ubi primò generaliter poſuit uſucapionum materiam: deinde tractat ſpecies pro donato, pro empto, pro dote, pro ſuo. Sic de ſervitutibus quoque ubi ſubjungit urbanas, ruſticas, & deinde communes. Ex quibus videmus quod dum Imperator tractavit de bonorum poſſeſſionibus introductis de jure civili, priùs quam ageret de ſucceſſionibus, juris civilis ordinem pervertiſſe, perinde ut hîc debuerat, primo loco ſucceſſiones juris civilis, utpote magis generales & antiquiores præmiſiſſe, & deinde prætorias ſubjunxiſſe. Sed nihil opus eſt illa diligentiùs notare, cùm ſint juris poſitivi, & potuerit Imperator ſuo judicio in collocatione titulorum uti, in quibus non eſt, ut quæramus quare ſic feciſti, ſed ſufficit ſcire factum eſſe, ita gloſſ. notat *in leg. 1. § pueritiam, ff. de poſtulando*, & quia acturi ſumus de militibus & eorum privilegiis, ſciendum eſt à junioribus, quod milites vel à labore militiæ, vel à malo arcendo, vel à multitudine dicti ſint, ut dicitur in d. l. 1. *in fin. ff. eodem.* Sunt autem privilegia, quæ illis conceduntur, quadruplicia. Primò enim habent privilegia circa ſolemnitates teſtamentorum, ſcilicet ne cogantur habere tantum numerum teſtium. Item non cogantur habere rogatos teſtes, ſed ſufficit habere duos, *l. ditius, ff. eodem, c. cùm omnes, extrà, de teſtament.* Nam ſufficit illis, ſcilicet ut ſolemnitatem juris naturalis vel gentium impleant, quo jure ſatis eſt duos eſſe teſtes, cùm in ore duorum ſeu trium dicatur ſtare verum teſtimonium, ut text. tranſumptivè dicit, *c. cùm eſſet.* Secundò ſunt privilegiati milites, quoad perſonas ipſorum, id eſt, quamvis multi alii propter nonnullos defectus, & quia ſunt cæci, ſurdi, deportati, condemnati, non poſſunt teſtamenta facere propter defectum qui eſt in perſona facientium, tamen illi defectus non obſtant militibus, ut pulchrè per Bartol. in leg. *neque*, §. 1. *ff. eod. & §. penult. Inſtit. eod. & Martin. Laudens. in ſuo pulchro tractatu de milite.* Tertiò ſunt privilegiati quoad hæredes inſtitutos, vel etiam legatarios, ut qui in teſtamento pagani, *der kein Kriegſman iſt*, eſſent incapaces: quæ imparitas conſideratur ex tempore teſtamenti conditi, & tempore teſtoris, & deinde ex tempore editionis: tamen illa incapacitas in teſtamento militari non curatur, ut dicemus per diſcurſum in hoc titulo. Ultimò ſunt etiam privilegiati milites circa ſubſtantiam teſtamenti, quia poſſunt pro parte teſtati, pro parte inteſtati decedere. Item nativitate poſthumi fortè non rumpitur teſtamentum illud, & ſunt quædam alia, ſed tunc oritur dubitatio, cum gloſſ. in leg. *miles, ff. de re judic.* comparat militibus armatæ militiæ habentibus illa tam præclara privilegia, milites inermis militiæ, id eſt, doctores. Item milites cæleſtis militiæ, id eſt, clericos, an illi æquiparati veris militibus etiam habent eadem privilegia: nam dicitur vulgo ab æquiparatis argumentari licere. Sed rectè reſpondeo quod non, per ea quæ tradit Cynus per dict. l. 1. in 1. quæſt. Cod. *de juris & facti ignorantia*: ubi allegat Jacob. de Raven. qui fuerit ſolitus dicere quod in quocumque privilegio legis vel ſtatuti ſemper eſſet inſpicienda ratio privilegii vel ſtatuti & legis: nam in univerſum ratio facit legem & ſtatutum vitale manere, ſi inſpicimus rationem. Quare Doctores & clerici non debeant habere illud privilegium, apparebit hoc eſſe conſtitutum. Si enim ideo milites privilegiati quòd verſantur circa arma, nec vacat illis legibus operam dare, illa ratio nequaquam habebit locum in Doctoribus nec in clerico; nam illis maximè vacat ſtudere legibus & paci per otium, & præſertim ſi reſpicias Doctores: nam ſcimus quod in quibuſdam caſibus parcitur militibus propter imperitiam, ut quia exceptiones non ſuo loco quis propoſuit, propter ſimplicitatem parcitur ei, ut deinde opponat dict. leg. 1. Cod. *de juris & facti ignorantia*: toties Doctori non occurritur, ut iidem Doctores tradunt. Turpe enim eſt, ut dicit textus in l. 2. §. *Servius Sulpicius, ff. de origin. juris*, verſari aliquem tanquam peritum inter aliquos, & ignorare eorum leges. Cum ergo ſit aliqua ratio in Doctoribus & Clericis, quam eſt in veris militibus, ergo privilegia non poſſunt habere locum. Unde trado vobis pro regula: quod quia comparantur milites, Doctores

& Cle-

& Clerici generaliter quoad privilegia, iſta æquiparatio ſemper æſtimanda ſit à ratione, ut ſi eadem ratio ſit in Clerico & Doctore, quæ eſt in milite armato, ut eadem etiam juris diſpoſitio ſervetur *per l. illud, ff. ad leg. Aquil.* & ſic comparantur ex ratione identitatis, *in l. advocati, Cod. de advocat. diverſ.* item ratione dignitatis, in l. quemadmodum milites armati non poſſunt torqueri, *l. milites, C. de quæſtion.* nec etiam conjici in carcerem, ut per *Bald. in l. 1. C. qui bonis ceder. poſſ.* Sic etiam ex eadem dignitate Doctores & Clerici non poſſunt torqueri, nec etiam in carcere detineri propter delicta. Sic quemadmodum miles armatus non tenetur in plus quàm facere poteſt facere, *d. l. miles, ff. de re jud.* ita etiam dictus condemnatus non poſſit in plus quàm facere poſſit, ſcilicet ne ipſe egeat. Ex qua ratione jam audite etiam aliud, ſcilicet, quod milites non habeant illa privilegia, niſi cùm militent, id eſt, cùm ſint in expeditione, & ſint occupati armis. Ita dicit gl. *in verb.* non multis, *in princ.* & tex. ad hoc expreſſus infrà *in l. penult.* & expreſſius *in §. illis, & §. ſed hactenus, Inſtit. eod.* ubi dicitur quod milites in expeditione verſantes habeant illa privilegia, & etiam poſt annum, cùm ſunt reverſi à militia. Ex quo ſequitur, quod reverſi ex militia ſi velint teſtari, tenentur facere ſecundùm jus commune, quia privilegia militaria una cum expeditione incipiunt, & expeditione finita finiuntur. Unde veterani, id eſt, qui ſunt à militia conſequuti honeſtam & cauſariam miſſionem: illi enim vocantur veterani, *l. etſi milites, § veteranus, ff. de excuſat. tutor. & notat. gl. in l. filiusfamil. §. veterani, ff. de procurat.* illi privilegia militaria non habent, ut ibidem notat gl. ſed quod diximus de milite in expeditione vel procinctu agente, habere privilegia teſtandi ſine ſolemnitatibus, hoc dupliciter eſt intelligendum, prout etiam miles aliis atque aliis caſibus implicatus eſt. Si autem miles in prælio vel conflictu teſtetur, illud poteſt carere prorſus omni ſolemnitate; & ſufficit, ſi quid in vagina aut in clypeo literis ſanguine ſuo rutilantibus notaverit, aut in pulvere gladio inſcribit, ut dicit text. *in l. milites, C. eod.* vel agit ſimpliciter miles in caſtris non tam propinquus morti ut proximo caſu, tunc liberatur à ſolemnitatibus juris civilis, non tamen à ſolemnitatibus juris gentium, quia tenetur teſtari cum duobus teſtibus, *d. l. divus, ff. eod.* Ex quo oritur pulchra dubitatio, an milites noſtri temporis, quos vocamus Equites Auratos, habeant privilegia militum? Ad quod tamen facile reſpondetur: nam ſi ratio, propter quam militibus, ſunt remiſſæ ſolemnitates teſtamentariæ, militavit etiam in illis militibus, tunc erit eadem juris diſpoſitio per jura vulgata. Et ideo ſi hodie eſſet miles in expeditione, haberet privilegia militis: cùm autem ſedet domi, ut fit, tunc quia ratio privilegiorum ceſſat, neceſsè eſt etiam ceſſare iſta privilegia, unde præclarè *Bald. in conſ. 456. in 5. volum.* dicit quod tales milites nec habeant privilegium militum quoad favorem ipſorum, nec etiam quoad odia. In favorem autem militum recepta ſunt omnia privilegia, quibus utuntur in teſtando. Item quod non poſſint concubinis ſuis donare, *d. l. 2. C. de donat. inter vir. & uxor.* Nam illi noſtrates milites poſſent ſuis concubinis donare. Sic etiam quæ in odium militum ſunt conſtituta, non haberent locum in noſtratibus; ut ſunt ne poſſint eſſe procuratores. & alia ejuſmodi, tamen privilegia, quæ ex dignitate & prærogativa habent veri milites, retinerent etiam illi milites, id eſt, quod non torquerentur, quod non conjicerentur in carceres, ut Bartol. *in l. milites, C. de quæſt. Bald. in d. l. 1. C. qui bonis ceder. poſſ.* Nam qui non vivunt militariter, illa privilegia habere non poſſunt, *argum. l. qui ſub prætextu, C. de ſacroſanct. Eccleſ.* per quem textum Bart. ibidem dicit, quod ſcholares non ingredientes ſcholam, vel gerentes ſe improbe contra morem ſtudioſorum, non poſſint gaudere privilegiis ſcholarium. Quod Dominus de ſancto Geminiano *in rubrica 1. ſupr. ſextum,* dicit procedere in illis, quæ ſunt conſtituta ſingulariter in favorem ſcholarium. Cæterùm quæ ſunt privilegia, quæ totum ordinem ſcholaſticorum concernant, illis etiam gaudeant ſcholares non ſtudentes. Poſtremò ſciendum eſt, nec hodie quidem noſtros milites omnes habere privilegia militum veterum, qui agunt in Caſtris aut expeditione; ſed requiritur, quod in ejuſmodi bello ſint, quod dicatur eſſe licitum, id eſt, cujus dicendi facultas ſit penes eum qui bellum gerit. Sed cùm hi qui habeant ſuperiorem, non poſſint licitè bella inferre, ut per Joan. Fabr. & Angel. *in § item ea quæ ab hoſtib. Inſtit. de rer. diviſ.* ſequitur quod milites Cæſariani, milites regum & aliarum civitatum vel principum, qui recognoſcunt ſuperiorem, tantùm habeant illa privilegia, per quæ mirum in modum reſtringuntur omnia, quæ dicuntur de privilegiis militis circa teſtamenta. Quibus omnibus adjicio pro ampliatione, quod hodie privilegia militaria circa teſtamenta competerent etiam principibus, Comitibus & aliis dominis terrarum, propter illas eaſdem occupationes, quas dicimus eſſe in veris militibus, & quod teſtamenta illorum, ſicuti etiam teſtamenta militum habeant ſemper clauſulam Codicillarem tacitè, etiamſi expreſsè non ſit poſita, ſcilicet, ut teſtamenta ipſorum valeant, quocumque modo valere poſſunt. Ita pulchrè & præclarè dicit Alex. de Imol. *in l. centurio, in col. 6. ff. de vulgar. & pupill. ſubſtit.* idem notat etiam Jaſ. *in repetit. l. filiusfamil. §. divi, ff. de legib.* Hactenus de Rubrica.

TITULUS XXII.

Qui teſtamenta facere poſſunt vel non.

QUi poteſt ad futura continuari. Imperator cùm ſtatuiſſet agere de teſtamentis ipſis, & ſic de ſolemnitatibus tàm eſſentialibus quàm accidentalibus teſtamentorum in titulis ſequentibus, præmiſit hic tit. de jure perſonarum, ſcilicet, quæ perſonæ poſſunt teſtamenta facere. aliquanto rectiùs, quàm fit in Inſtitut. ut ibidem Angel. notat. Nam ibidem poſt tit. Teſtamentorum de jure perſonarum agere incipit, qui ordo non eſt omnino conveniens: ſemper enim priùs de jure perſonarum agendum eſt, quam de ipſis rebus, *leg. ſi quæramus ff. de teſt.* ubi conſulentes pulchrum textum habent, quod ſi aliquando interrogati fuerint de teſtamenti alicujus validitate, priuſquam in teſtamentum inquirant, debent primò cognoſcere, quis ſit teſtator, id eſt, an habuerit jus teſtandi. Sic etiam *in leg. quidam referunt, poſt princ.* qui hoc penitùs requirat, *ff. de jure codicill.* ubi non anteà juris ratio quam perſonæ quærenda eſt. Et id videmus quoque uſurpaſſe Imperatorem, qui cum in tit. *Inſtitution. de jur. natural. gent. & civil. in fin.* juris ſummam diviſionem feciſſet, & diviſiſſet jus in perſonas, res & actiones, ſubjungit de perſonis eſſe agendum, ut gl. ibidem addit. Quia perſonæ ſunt digniores. Nec diſſimile videmus illis evenire in judiciis, ubi ſemper priuſquàm de meritis cauſæ, id eſt, de juſtitia actionis diſputetur, ſolent multa per exceptiones dilatorias opponi contra iſtos judices, ut forte quia ſunt incompetentes, vel quia ſunt ſuſpecti, *l. apertiſſimi, in princ. Cod. de judic.* vel etiam ſolent aliæ exceptiones contra perſonas litigantium adduci, ut ſi dicatur contra actorem; Tu es excommunicatus, tu es minor, vel etiam (id quod eſt notandum) tu in iſta cauſa, in qua contra me poſtulas, es perjurus, & ideò non te audiri oportet ſecundùm *l. ſi quis major: Cod de tranſaction.* Circa rubricam autem notabitis eſſe regulam affirmativam & univerſalem; quod omnes perſonæ præſumptione juris poſſint facere teſtamenta, niſi expreſsè ſint nonnullæ & in ſpecie vel lege, vel ſtatuto prohibitæ, ut notat gl. & Bart. *in d. l. ſi quæramus, ff. de teſtam. Specul. in tit. de inſtrum. edit. §.*

compendioſa. ad quem vos remitto brevitatis cauſa, & inde eſt, quod vulgò dicitur edictum de teſtamentis eſſe permiſſorium, id eſt, omnibus permitti teſtamenti factionem, quaſi regulam, niſi expreſsè aliqui prohibeantur: quod edictum vocatur etiam prohibitorium. Unde qui teſtatur, qualiſcumque ille ſit, tamen habet pro ſe regulam, qua præſumitur eſſe habilis, nec debet probare illam habilitatem propter beneficium regulæ; ſed qui putat aliquem inhabilem eſſe, & ſic non habere teſtamenti factionem, is tenetur probare illam inhabilitatem per textum *leg. ab ea parte*, 5. *ff. de probat. in princip.* ubi dicitur ab ea parte, quæ adverſarium dicit eſſe prohibitum ab aliquo jure ſpecialiter, lege vel conſtitutione, probari id debere. Sic dicimus edictum de teſtibus eſſe permiſſorium vel prohibitorium, id eſt, omnes admitti ad teſtificandum, niſi ſpecialiter in aliqua lege prohibeantur *l.* 1. §. 2. *ff. de teſtibus.* Sic etiam edictum de procuratoribus dicitur eſſe prohibitorium ſecundùm duplicem intellectum, quod ſcilicet omnes citati poſſunt ſtatuere procuratores, vel quod omnes poſſunt eſſe procuratores, *l. majus in princip. juncta gl. ibid. ff. de procurator.* Ideò *gl. in dict. leg. ſi quæramus, & gl. fin. Inſtit. eod.* tredecim perſonas enumerat, quæ non poſſunt teſtamenta facere, quas per ordinem referemus; nam cognito eo, qui non poſſunt teſtamenta facere, facile deinde cognoſcemus, quod reliqui omnes poſſint hoc facere, *argum. leg.* 1. *ff. de his qui ſunt.* ubi dicitur, ſi cognoverimus qui ſunt ſub aliena poteſtate, facile deinde poterimus cognoſcere, qui ſunt ſui juris. ſed ut rectiùs poſſint, & diutiùs teneri illa, quia ſunt quotidiana, referamus quædam carmina, quibus veteres comprehenderunt prohibitas perſonas teſtari, ut hic per Albertum.

Teſtari nequeunt impubes, religioſus.
Filius in ſacris, morti damnatus, & obſes,
Prodigus, & ſtultus, dubius, ſervus, furioſus,
Crimine damnatus, cum muto ſurdus, & ille
Qui majeſtatem læſit, ſic cæcus & ille.

Sed priuſquam ſingulatim agamus de illis omnibus, ſciendum eſt quod cùm prohibetur aliquis teſtari, idem prohibetur etiam Codicillos facere, *l. divus Severus*, 6. §. *Codicillos*, *l. is demum*, 2. *ff. de iure Codicillor. l.* 2. *ff. de legat.* 1. Præterea cui non eſt permiſſum facere teſtamentum, is non poteſt donationem mortis cauſa facere, quia donatio mortis cauſa in multis comparatur ultimæ voluntati, *l.* 1. §. 1 *ff. de tutelis, & ratio. diſtrah* Veniamus nunc ad perſonas ſecundùm ordinem prohibitas. Et primo videmus prohiberi impuberes, *l. quæ ætate. in princ. ff. de teſtam.* propter fragilitatem conſilii, ut dicit text. §. *præterea, Inſtit. de teſtam.* Quo loco obiter eſt notandum, pubertatem quæ olim ex inſpectione corporis patebat, hodie eſſe certo annorum numero definitam, ſed tamen aliter in maſculo atque in fœmina. Maſculi enim puberes fiunt, poſtquam compleverunt annum 14. fœmellæ autem dicuntur puberes, poſtquam compleverunt annum 12. *in princ. Inſt. quib. modis tutel. finit.* Diverſitatis rationes aſſignantur multæ, quarum tamen principalis eſt, quod fœmellæ citiùs pubeſcant quàm mares, ut & Philoſophi prodiderunt, propter abundantiam humoris, ut ſic rectè videtur gl. dicere *in l.* 1. *C. qui veniam ætat. implever.* Quod mala herba cito creſcat. Compleviſſe autem dicuntur annum 14. mares, & fœmellæ 12. etiamſi attigerint diem ultimum 14. vel 12. licet non penitùs compleverint *d. l. quæ ætate, in* 2. *reſponſo, ff. de teſt.* Et hoc fit favore teſtamentorum. Unde cùm in jure videbitis computationem fieri de momento ad momentum, id eſt, exactiſſimam, ut ſi momentum deſit, non dicitur aliquid perfectum eſſe, ut *in l. in omnib. ff. de action. & oblig.* Illud ſemper intelligendum eſt in caſu odioſo, ut ſunt præſcriptiones 30. annor. quæ ſunt mere odioſæ. Ideò ſi quis 29. annos, & deinde 11. menſes cum 29. diebus aliquam rem poſſediſſet, & deinde ego agerem contra eumdem, non poſſet ſe præſcriptione trecennali defenderet. Quia cùm ſit odioſa præſcriptio, fit computatio de momento ad momentum, id eſt, exacta, ita ut ſi abſit unum momentum 30. ann. præſcriptio non impleta eſt. Cujus contrarium ſervamus in caſibus favorabilibus, ut in uſucapionibus. Item in quæſtionibus ſcilicet, ad id, ut detur illis reſtitutio in integrum, *l.* 3. §. *minorem, ff. de minor.* ubi gl. multos caſus enumerat, in quibus dies vel annus cœptus habetur pro completo, ubi addit Bart. faciendo regulam: quod in favorabilibus dies ultimus licèt imperfectus habeatur pro perfecto; in odioſis autem debeat illa diligens & exacta computatio fieri, & procedit id quod diximus de impuberibus, quod non poſſunt teſtari non tantùm ſi moriuntur impuberes, ſed etiam per extenſionem, ſi fecerint teſtamenta impuberes, & deinde ſunt facti puberes, quod teſtamentum adhuc non valeat propter vulgatam regulam, qua dicitur: Quod ab initio non valet, temporis tractu non convaleſcit, *l. quod ab initio, ff. de reg. jur.* quia ad initium tituli poſterior quoque ſemper debet formari eventus, ut dicit text. *in l.* 1. *ad fin. C. de imponend. lucra præſcript. in lib.* & ad hoc eſt tex. expreſſus *in l.* 2. *ff. de teſtam.* ubi dicitur in eo, qui teſtatur, ejus temporis, quo teſtamentum facit, integritas mentis eſt ſpectanda. Secunda extenſio, ut impuberes non poſſint teſtari, licet accedat autoritas tutorum, cujus duplex poteſt eſſe cauſa. Prima eſt, quia teſtamenta dicuntur procedere ex propria, non aliena voluntate, *l. Inſtitut. illa, ff. de hæred. inſtituend.* & diximus ſuprà tit. proximo *in l. captatorias.* Sed ſi ex autoritate tutoris teſtamentum impuberis confirmaretur, tum validas teſtamenti penderet ex voluntate aliena, id eſt, tutoris. Præterea poteſt alia pulchra ratio addi, ut hic per Jaſon. Quia ſcimus quod teſtamenta ſortiuntur ſuum effectum poſt mortem teſtatoris, cùm viventis non ſit hæreditas, *l. hæred. C. de pact. convent.* Nunc ſi tutor daret autoritatem teſtamento, quod poſt mortem pupilli eſſet valiturum: tunc ſequeretur abſurdum quod tutor interponere poſſet autoritatem eo tempore, quo ampliùs non eſt tutor. Quia ſcimus, quod morte pupilli tutela finiatur, §. *ſimili, Inſtit. quib. mod. tutel. finit.* ne ergo hoc abſurdum ſequatur, neceſſe eſt ut confiteantur impuberem, nec cum tutoris autoritate, nec ſine ejus autoritate poſſe teſtari. Secundò prohibentur à teſtamenti factione religioſi. Intellige autem eos, qui quidem vota faciunt paupertatis, caſtitatis & obedientiæ, de quibus *cauſ.* 12. *quæſt.* 15. *can. nolo. & c. non dicatis, text. & gl. in c.* 2. *de teſtam.* non eo ipſo, quod religioſi ingrediuntur religionem & ſic dedicant ſuas perſonas monaſterio vel Deo. Intelliguntur etiam tacitè omnia bona ſua per quamdam conſequentiam dedicare *Authent. ingreſſi, Auth. ſi qua mulier, C. de ſacroſ. eccleſ.* Quod adeò eſt verum, ut bona mox pertineant ad monaſterium, licet nec ullum verbum de illis bonis factum fuerit. text. expreſſus *in Authent. de monachis.* § *illud quoque.* Quæ faciunt ad argumentum matrimonii carnalis. Si enim eo ipſo, quo ingredior religionem, videor tacitè bona mea conferre monaſterio propter coniunctionem vel matrimonium ſpirituale, Ergo cùm dedicatur corpus carnaliter uxori, in conſequentiam veniunt bona, ut finge quoſdam litigare ſuper cauſa matrimoniali coram legitimo judice: qui deinde pronunciat, & adjudicat corpus mariti uxori ſaltem quoad alimenta. Cùm autem omnia bona per ingreſſum monaſterii per conſequentiam ſint monaſterii, ut ſic penes ingredientem nihil remaneat. Ergo de nulla re teſtari poteſt. Quamvis Hoſtienſis *in tit. de teſtament.* §. *quis poſſit facere teſtamentum*, illud generale dicat de ingredientibus monaſteria, quod non poſſint teſtari, reſtringit ad eos ingredientes, qui profeſſionem fecerint, id eſt, qui ampliùs non poſſint ſtantibus juribus Canonicis & jure civili regredi. Unde ipſe inter annum, quem vocant probationis, id eſt,

priuſquam probationem fecerit, poſsit teſtari ingrediens: profeſsione autem factâ ſortietur illud teſtamentum effectum irrevocabilem, quaſi per profeſsionem ſaltem fictè ſit mortuus mundo. Unde ſi ille ingrediens non haberet liberos, & inter probationis annum faceret teſtamentum, non inſtituto ſuo monaſterio, illud teſtamentum profeſsione factâ rumperetur. Quia illud monaſterium eſt in eo ſtatu, quo eſt filius poſthumus natus *d. §. illud quoque.* Sed ſcimus quod ſi hodie facio teſtamentum, & morior, ſi poſthumus mihi naſcatur, cujus ego nullam mentionem feci, ille rumpit teſtamentum ſecundùm veriorem ſententiam per omnia, ut dicemus aliquando, Deo volente *in Authent. ex cauſa, C. de lib. prateris. & exheredat.* & habetis de hoc gl. 2. *in Authent. ſi qua mulier*. & quod illi ingredientes ſaltem poſt profeſsionem factam non poſsint teſtari, quia habentur pro mortuis. Caſus eſt expreſſus *in l. Deo nobis, in fine princip. Cod. de epiſcop. & cleric.* ubi ſi inter coniuges tale eſt factum pactum, ut mortuo marito, uxor totam donationem antenuptialem lucretur, quod ſi ille maritus non moritur verè, ſed ingrediatur monaſterium, quod poteſt, ut in multis locis, *dict. Authent. de monachis*, quod uxor tunc lucretur donationem antenuptialem, perinde ac ſi eſſet verè mortuus; hoc eſt notandum in ſuis caſibus, tamen me non fugit Azon. *in ſumma, Cod. de ſacroſanct. eccleſ.* quem & hic Albertus ſequitur, tenere, quod monaſterium ingredientes ante profeſſionem, vel etiam poſt propter *d. Authent. ſi qua mulier*, poſſunt teſtari, quod non credo eſſe verum, ut & communiter reprehenditur per Canoniſtas, niſi fortè intelligamus de illis monachis qui retinent propria, ut fortè ſunt Iohannitæ & ordinis Teutonici, & iſti, quos Hiſpani Cruciferos vocant. Tertiò non poſſunt teſtari filii in ſacris, id eſt, in poteſtate parentum conſtituti. *l ſenium, in fine, C. eod.* & conjuncta *l. penult. Cod. eod.* Sic etiam non poſſunt filii fideicommittere, nec legata facere, *gl. in l. tam is qui in fin. ff. de donat. mort. cauſ.* Quod procedit per extenſionem, licet etiam pater conſentiat teſtamento; tamen ille conſenſus nihil faceret ad validitatem teſtamenti, *l. qui in poteſtate. ff. de teſtam. & in princ. Inſtit. noſtro tit.* propter rationem, cujus paulò ante memineramus, ſcilicet, quod ultimæ voluntates non debeant pendere ex aliena voluntate. Quam rationem adducit gl. *in d. l. ſumma, C. eod. & gl. in allegato loco, Inſtit. in verb.* promiſerit. Ex qua ratione infero, quod filiusfamiliàs poteſt ſaltem donationem cauſa mortis facere patre conſentiente, *d. l. tam is in fine, ff. de donat. mort. cauſ.* Et ſi quis opponat, tamen anteà dixiſti, donationem mortis cauſa factam comparari ultimis voluntatibus, ut etiam expreſſe deciditur *in l. fin. C. de don. mort. cauſ.* Sed teſtamenta & ultimæ voluntates non poſſunt ex alieno conſenſu pendere. Ergo etiam donatio mortis cauſa non dicitur fieri poſſe à filiofamiliàs, licèt pater conſentiat. Conſequentia tenet ab æquiparatis, quod argumentum movit Raphael. Fulg. ut diceret donationem mortis cauſa, etiam patre conſentiente non poſſe fieri a filiofamiliàs, & habet pro ſe text. *in leg. 1. de tutel. & ratio, diſtrahend.* Quem Raphael. quidam acuti ſequuntur, ut Jaſon *in d. l. ſenium, Cod. eod.* tamen cenſeo manendum eſſe cum communi opinione, & dicendum quod licet filiusfamiliàs non poſſit teſtari, codicillari, fideicommittere, legata facere, quia illa omnia ſapiunt naturam ultimarum voluntatum, quæ non debent pendere ex alieno iudicio, tamen donationem mortis cauſa cum conſenſu patris poſſit facere; & ſi dicas, tamen donatio mortis cauſa eſt inſtar & habet naturam ultimæ voluntatis. Concedo quoad aliqua, id eſt, quia confirmatur illa donatio morte, ſicut reliquæ ultimæ voluntates. Item eſt revocabilis, ſicut quælibet alia voluntas, *in princip. Inſtitut. de donat.* uſque ad ultimum ſpiritum vitæ, *l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſ.* tamen in multis & pluribus comparatur donatio mortis cauſa contractui, præſertim quoad initia, ſed tunc contractus poſſunt pendere ex alieno iudicio & arbitrio, *l. ſi. quis arbitratu, ff. de verbor. oblig.* Ita donatio mortis cauſa poteſt fieri a filiofamiliàs per confirmationem parentis, & ita vidi uſurpari in quodam judicio delegato. Quo loco ſciendum eſt etiam, cùm illæ donationes mortis cauſa factæ a filiofamiliàs non valeant, niſi pater conſentiat, ita ut robur & firmitas iſtius donationis magis à patre autorante & conſentiente pendeat, quam a filio, ideò pater ſolus poſſet illam donationem à filio factam, & ſic ſuum conſenſum revocaret quo caſu donatarius nihil conſequeretur per gloſſ. *in l. 3. Cod. donat. mort. cauſ. & Bart. in l. 2. §. 1. ff. de donat.* Quia pater permittendo donare, videtur permittere, ut de ſuo, id eſt, paterno donetur, quamvis ad confirmationem ſufficiat ſola mors filii, nec requiritur ut donatarius expectet donec etiam pater, qui conſenſerit, moriatur, ut pulchrè per Chriſtoph. Portium *in Inſtitut. noſtro tit.* Et hæc eſt prima extenſio. Secundò procedit quod filiusfamiliàs non poſſit teſtari, & etiamſi deinde efficiatur ſui juris & moriatur in nullius poteſtate propter rationem, cujus meminimus heri. Quod enim non valuit initio, temporis tractu non poterit convaleſcere: nunc limitanda ſunt, quæ diximus, ſcilicet, filiumfamiliàs non poſſe teſtari, fallit in Caſtrenſibus, ubi filiifamilias habentur pro patribusfamilias, id eſt, ac ſi ſint ſui juris, *l. 2. ad SC. Maced.* In his enim Caſtrenſibus exiſtimantur filiifamiliàs eſſe proprii juris & non alieni, ut eſt text. in ſpecie *in lege fin. in fine, Cod. ad SC. Maced.* & text. etiam qui permittit filiofamiliàs in Caſtrenſibus teſtari, expreſſus *in l. fin. C. de inoffic. teſtam. & l. fin. Cod. eod.* & quod juris eſt in peculio Caſtrenſi, id eſt, quod filius acquirit in militia armata. Idem juris eſt in peculio quaſi Caſtrenſi, quod acquirit ex aliqua publica opera, ut quod Doctores ex advocationibus, & ſi ſunt medici ex curatione hominum lucrantur, quod Notarii ex confectione inſtrumentorum, illa omnia ſunt quaſi Caſtrenſia, & permittitur illis de his teſtari. Sic etiam clerici, ſed quod lucraverint ante clericatum, vel acquirunt ex artificio vel ratione perſonæ; de illo poſſunt teſtari, *c. relatum, §. licet, extra de teſtam. & c. requiſiſti.* De rebus vero eccleſiæ, id eſt, quas habent ex præbendis, maximè ſi ſunt talia beneficia, quæ habent adjunctam curam, id eſt, ſunt Parochiæ, de illis bonis clerici non teſtantur, quia non ſunt Caſtrenſia, *dict. §. licet, & Hoſtienſ. in dict. c. relatum, in dict. titul de teſtament. §. qui poſſit facere teſtamentum.* Unde clericis, id eſt, cùm conſtat, an bona clericorum ſint ratione perſonæ acquiſita, vel eccleſiæ, videmus quid juris ſit. Si autem ſit dubium, an clericus iſta bona habeat ratione perſonæ, & ſic ſint quaſi Caſtrenſia, vel haberet ratione Eccleſiæ, tunc in dubio præſumitur, quod clericus habeat ab eccleſia, ut per Abbat. *in c. 1. extra de teſtam.* ut ſic de illis teſtari non poſſit, quod eſt verum jure teſtamenti, tamquam in re propria, tamen bene pro eleemoſyna, ut Hoſtienſ. *in d. loco, & d. § item.* Ratio autem, quare filiusfamiliàs non poſſit teſtari, aſſignari poteſt, quia cùm filiofamiliàs ſit interdicta omnis adminiſtratio bonorum, *l. fin. § filiis autem familiàs, Cod. de bon. quæ liberis.* Teſtamenti autem factio habeat ſpeciem quamdam adminiſtrationis bonorum, ut videbimus infra circa prodigos, quibus quia prohibita eſt bonorum adminiſtratio, ideò in conſequentiam prohibetur etiam teſtamenti factio: quam rationem aſſignat Chriſtoph. Portius *in Inſtit. eod. col. 4.* Et procedunt quæ diximus haud dubiè in illis bonis filiifamiliàs, in quibus parentes habent uſumfructum, regulariter in omnibus bonis profectitiis parentes habebunt uſumfructum circa bona liberorum, *leg. cùm oportet, C. de bon. quæ lib.* ut in illis non poſſint teſtari filiifamiliàs, ſed magna dubitatio oritur, quid juris ſit in illis bonis liberorum adventitiis, in quibus parentes non haberent uſumfructum circa bona liberorum, an tantùm poſ-

ſent in illis teſtari. Exemplum: Quidam filius legavit Caio filiofamiliàs hâc lege cautum, ut pater ipſius non habeat uſumfructum, quod fieri poteſt, *Auth. excipitur, C. de bonis quæ lib.* vel etiam quando pater cum filio ſuccedit in aliqua hæreditate, tùm quod obvenit filio hoc totum, quoad uſumfructum & proprietatem filio cedit. *Auth. item hæreditatis, C. de bonis quæ liber.* Et ſunt nonnulli calii caſus, qui enumerantur per gloſſ. *in Auth. idem eſt, C. eod.* ſcilicet *de bonis quæ liberis.* Et certè pleriſque eſt viſum eo caſu filiosfamilias poſſe teſtari, exemplo bonorum Caſtrenſium. Item qui in Caſtrenſibus habuit plenam adminiſtrationem, proprietatem & domiuium, & ſic finguntur in illis eſſe patresfamiliàs, ideò poſſunt teſtari, ut diximus paulò ante. Ergo idem juris debet eſſe in aliis bonis adventitiis, in quibus habent proprietatem & uſumfructum. Prætereà videtur etiam hoc eſſe text. *in d. l. fin. §. filiis autem familias.* ubi dicitur filiis eſſe prohibitum de bonis ſuis diſponere inter vivos per contractùs, vel etiam teſtari, in quibus pater uſumfructum habet. Ergo à contrario ſenſu, in quibus pater non habet uſumfructum, videbatur poſſe teſtamentum fieri, cùm dicatur vulgò, argumentum à contrario eſſe ac haberi, ac ſi per expreſſum text. eſſet indicatum. Unde ſæpè in ſtatutis, quæ tamen interpretationem extenſivam non recipiunt, argumentum à contrario ſenſu valet; tamen his non obſtantibus, dicendum eſt filiumfamiliàs in bonis propriis, in quibus plenum dominium habet, etiam poſſe teſtari, per *gl. in l. qui in poteſtate ff. eod. & l. 1. §. ut filii ff. ad SC. Trebell.* quod etiam probatur argumento ſumpto à ſpeciali. Si enim ſpeciale eſt, quod filiifamiliàs in teſtamento tantùm poſſunt diſponere de ſepultura, item poſſunt diſponere ad pias cauſas, *c. licet. §. 1. de ſepultur. in 6.* Ergo in contrarium eſt jus commune, id eſt, in aliis prohibentur diſponere *arg. l. cùm prætor. ff. de jud.* Sed ad argumentum ſumptum à contrario ſenſu, reſpondendum eſt, quod argumentum à contrario ſenſu ſemper ſit validum, niſi ex eo oriretur aliqua abſurditas, & cùm eo contrarium expreſſe ſit diſpoſitum in jure communi, ita dicit gl. ſingularis *in c. 1. de ætate & qual. præfic. lib. 6.* Quartò non poſſunt teſtari damnati ad mortem, quod intelligitur non tantùm de morte naturali, verumetiam civili, ut in eo qui eſt deportatus, cui eſt aqua & igni interdictum. *leg. eius qui, §. 1. uſque ad fin. ff. eod. l. qui ultimo ſupplicio, & ibi Bart. ff. de pœnis.* Nam ante condemnationem, licet quis ſit de publico & privato crimine accuſatus, adhuc pendente judicio, poteſt aliquis teſtari. *l. ſi quis poſt, ff. eod.* & cum hodie deportatio & aquæ ac ignis interdictio non ampliùs ſint in uſu; ſciendum eſt quod hi qui ſunt in Banno Imperii, illi habentur pro deportatis, ut per Specul. *in tit. de inſtrum. edit. §. compend. verſ. quid de bannitis.* Et ideò iſti Banniti etiam hodiè non poſſunt teſtari, quamdiu ſunt in banno. Sic etiam condemnati ad perpetuos carceres, ſunt ſimiles deportatis, & habentur pro mortuis, ut *in tit. ff. de publ. jud. & per Innoc. in c. qualiter & quando. extra de accuſ.* Ideò etiam illi tamquam civiliter mortui, non poſſunt ampliùs teſtari, quamvis Alber. de Roſato hoc dicat, ſe vidiſſe multos condemnatos ad mortem, qui teſtamenta deinde fecerint & valuerint: addit tamen, quia credo, quod ſi iſta teſtamenta fuiſſent impugnata, corruiſſent, allegata *l. eos, & Auth. ibi ſubjectam, C. de don. inter vir. & uxor.* A qua tamen regula, ſcilicet, quod condemnati ad mortem naturalem & civilem, non poſſunt teſtari, duo tantùm caſus excipiuntur: Prior eſt, ſi poſt condemnationem aliquis appellaret, ut de jure communi omnis appellatio in criminalibus admittitur, quia tunc appellatio reſcindit appellatum & ſententiam *l. 1. in fine, ff. ad SC. Turpill.* Ergo facit appellatio ut ſententia remota, res ſit in eo caſu, quo fuit poſt litem conteſtatam, ſed quia accuſatio non ſufficit ut aliquis à teſtamenti factione prohibeatur, ut jam diximus per *d. l. ſi quis poſt*, ergo ille adhuc tamquam non condemnatus teſtabitur. Alter eſt, ſi aliquis miles de delicto militari condemnaretur ad mortem, ut quidam filius Manlii Torquati injuſſu Imperatoris pugnavit, vel eſt emenſor, vel aliud deſignavit, cuiuſmodi numerantur *in l. 2. & 3. ff. de re militari*, licet miles ſit condemnatus, adhuc teſtabitur. *d. l. eius qui, & l. à latronibus, §. fin. ff. eod.* Quintò non teſtantur obſides, niſi permiſſum eis ſit. *l. obſides, ff. eod.* Quæ permiſſio, ut ibi gl. inquit, fit ab ipſo principe expreſsè vel tacitè. Illi autem appellantur obſides qui pacis vel tenendæ, vel conciliandæ gratiâ dantur alteri pro cautione, ut gl. *in d. l. obſides*, declarat. Ratio autem quare obſides teſtentur, eſt, quando (ut paulò poſt dicemus) ſervi non habent teſtamenti factionem, ſed eſſe obſidem vel eſſe in obſtagio, ut jus Canonicum appellat, eſt quamdam ſpeciem ſervitutis inducere, quia donec obſides ſunt in obſtagio, habentur pro ſervis. Ex quo infero quod non poſſunt obſides dare, niſi principes vel Imperatores & qui jus indicendi belli habeant, & deinde etiam qui habent iura principis, id eſt, qui non recognoſcunt ſuperiorem, ut ſunt Rex Galliæ, Angliæ, Veneti: Et putarim, quia Principes Germaniæ habent plenam in ſuis Ducatibus adminiſtrationem, ſtatuunt, figunt atque refigunt leges, & etiam ſunt in ſuis Ducatibus pro Imperatore, quod etiam illi poſſunt dare obſides, id eſt, ex liberis hominibus poſſe aliquos facere quodammodo ſervos, argumento eorum quæ pulchrè notat Bart. *in l. infamem, in fin. ff. de publ. jud.* ubi dicit quod licet Imperator ſolus poſſit alicui remittere infamiam, quam quis incurrit per ſententiam ut illa infamia ſit per totum orbem abſtruſa, ita ut apud omnes habeatur pro viro honeſto; tamen illi principes & civitates, quæ habent merum & mixtum Imperium, poſſunt etiam abolere alicuius infamiam ſubditi, ſcilicet, ut ſicut Imperator quoad omnes detergit infamiam; ſic illi Principes detergant quoad ſuos ſubditos, ut idem ſit iudicium totius quoad totum, quod partis quoad partem, *l. quod de tota, ff. de rei vendicat.* id eſt, ut ſicut Imperator omnium dominus infamiam, quoad omnes, abolevit, ſic ille princeps, illa civitas poſſit abolere infamiam inter ſuos. Ex quibus etiam videmus hoc anno cùm dicitur filius Regis Galliarum eſſe mortuus in obſtagio Cæſaris, quia datus à principe principi, ideò non potuit moriens teſtamentum facere. Sed cùm dixi tantùm Principes, & qui habeant iura principum, id eſt, Imperatoris poſſe dare obſides, intelligo ad id, ut fiant ſervi; nam præter principem nemo poteſt libertatem adimere; tamen benè dabuntur obſides ab aliis non Principibus, quando Tubingenſes poſſunt dare Reutlingenſibus, illi quidem nomine eſſent obſides; tamen non tales qui amittant libertatem. Ideò mortui in obſtagio poſſunt teſtari. Sic videmus *in c. ex reſcripto, extra de jureiurand.* etiam ab Abbate quodam duos monachos quoſdam in obſides, qui ſunt quidem obſides quum retinentur, tamen alia obligatio in illis non poteſt conſtitui, *l. libri, ff. de act. empt.* & ideò cùm hodie ſit frequens uſus obſtagiorum, ſæpè enim privatus privato permittit obſtagium, quod vocamus *Leyſtung*, illi non ſunt tales obſides, qui amittant libertatem, & ideò teſtantur. Sextò, non teſtantur prodigi, quamvis teſtamentum, quod fecerint, antequam ſint pronunciati prodigi, valeat, ſicut etiam alii contractus facti per tales valuiſſent, *§. item prodigus, Inſtit. eod.* Et dicitur prodigus ille, qui nec finem, nec modum habet largiendi, ut dicit text. *in l. 1. §. 1. ff. de curat. furioſ. & gloſſ. in Inſt. eod. iam allegato loco.* Sed cùm dicimus prodigos non poſſe teſtari, intellige de eo prodigo, cui per iudicium, id eſt, per decretum eſt interdicta adminiſtratio, *leg. 15. cui bonis, ff. de verb. oblig.* Quamvis ſint quidam alii, quibus interdicta eſt bonorum adminiſtratio, non per iudicium, ſed ab ipſa lege, ut ſunt hæretici, Rei læſæ Maieſtatis, de quibus paulò poſt dicemus. Sed dubitari poſſet, quis eſſet proceſſus declarandi aliquem prodigum; multi exiſtimant ſufficere, ſi per publicum edictum denuncietur omnibus, ut noſtri dicunt per

proclama, quod nemo cum illo contrahat, & ideò vidi erraſſe quamdam civitatem, tamen illi falluntur. Debet enim præcedere aliqua cauſæ cognitio, id eſt, vocari, qui cum eo contraxerint. Item dicitur citari iſte, qui haberetur pro prodigo. Quæ cauſæ cognitio ſi præcedat & ſequatur, proclama publicum, tunc credo legitimè eſſe illi interdictum bonis, *l. obſervare, ff. de curator. furioſ.* Ex his ergò ſequitur quòd licèt quis eſſet notoriè prodigus, id eſt, omnes ſciunt eum non habere finem & modum largiendi, tamen ille non eſſet habendus pro tali prodigo, niſi eſſet interdicta adminiſtratio, & ſic geſta per eum eſſent valida. Ita dicit gl. *in l. 15. cui bonis, ff. de verbor. obligat.* tamen traditur vulgò Theorica, quod notorietas & ſententiæ æquiparentur, *l. emptorem, in princip. ff. de action. empt. l. ſi vero, §. qui pro rei, ff. qui ſatiſdar. cogant.* Ad hoc reſpondeo, quod verum ſit illa duo comparari, & eumdem effectum habere quoad declarationem, ut quemadmodum nobis ſententia declarat eſſe, ſic ſe habere; Sic etiam quod eſt notorium omnibus, eſt jam declaratum, tamen multum diſiunctum in diſpoſitione. Ita dicit gl. *in leg. ſed etſi poſſeſſor. 11. §. fin. ff. de jurejurand. in verb.* ſi cum de hæreditate, ubi eſt valde pulcher caſus quem explicabo; Exempli gratiâ: Quidam accuſatur furti & convincitur criminis per teſtes, quæ probatio furti haud dubiè notorietatem inducit, id eſt, ut omnes ſciant accuſatum eſſe furem; tamen illa probatio non diſponit, nec operatur id quod ſententia vel ejus diſpoſitio. Nam illa probatio quantamcumque notorietatem inducat, tamen non facit eum infamem de jure; ſententia autem protinùs infamiam aſpergit, & ſic notorietas & ſententia, quâdam declaratione alicujus facti æquiparantur, ſed non quoad effectum ad inducendam diſpoſitionem. Unde non eſt mirum, ſi prodigus per ſententiam prohibeatur actus legitimos facere, quod notandum eſt ad multa. Septimò prohibentur teſtari ſtulti, quemadmodùm etiam furioſi, *leg. furioſum, Cod. eod.* Appello autem ſtultos, quos ſæpe lex vocat mente captos. Ratio autem quare utrique tàm ſtulti, quàm furioſi teſtari nequeant, aſſignatur *in § præterea, Inſtit. eod.* quia utrique carent judicio; Et quòd diximus de furioſo, intelligendum eſt de eo, qui tempore furiæ vult teſtari, imò etiam eo, qui ante furiam magnam partem teſtamenti fecit, & inhærente furiâ vult partem abſolvere. Nam tunc utile per inutile vitiatur, quia teſtamentum eſt quiddam individuum, & quod debet perpetuo & unico contextu fieri, *l. hæredes palam, §. fin ff. eod.* Ergo ſi pars aliqua reſtat imperfecta, tùm teſtamentum corruit. ita dicit gloſ. *in d. l. furioſo, C. eod. argument. l. qualem, §. ſed de pluribus, ff. de arbitris.* Nam ſcimus, quod quando arbiter pronunciavit inter partes, ſive hoc male, ſive bene fecerit, quod eſt functus ſuo officio, id eſt, deſinit eſſe arbiter, *l. quia arbiter, ff. de arbitris.* Nunc finge, me & Titium multas habere lites forte de ſervitute, de emptione, de diviſione hæreditatis, de quibus omnibus compromittimus in Caium. Jam Caii arbitri officium eſt de omnibus pronunciare vel laudare, ſed pono tantùm pronunciaſſe de emptione, & omiſiſſe laudum de diviſione & ſervitute, tunc ille non eſt functus ſuo officio, ſed poteſt cogi per judicem ut in cæteris etiam cauſis pronunciet, quia compromiſſum eſt quid individuum, ita ut una parte deficiente licèt minima, nihil ſit actum. Si autem ille furioſus haberet intervalla lucida, id eſt, quoddam tempus, quo ſoleret ad mentem redire, tunc tempore ſanitatis poteſt teſtari, & omnes reliquos legitimos actus facere, quia furor ſuperveniens nullum negotium anteà geſtum ſolet perimere, ut dicit text. *in dict. §. præterea.* Unde videmus fieri ut etiam furentes non poſſint matrimonium contrahere, tamen ſi ante furorem contraxiſſent, illud per ſupervenientem furiam non ſolvitur, *l. furor, ff. de ſponſalib. leg. patre furioſi, ff. de his qui ſunt ſui vel alieni jur.* Sic etiam furioſi non poſſunt aſpirare ad magiſtratus, tamen ſi quam dignitatem obtinuiſſent ſani, eam retinerent etiam furioſi, argum. *l. 1. §. quamvis, ff. de poſtulando*, ubi eſt pulchrum exemplum de Appio Claudio cæco. Ratio iſtorum omnium, ſcilicet quod furor ſuperveniens non infirmet ea quæ ſunt ante furorem geſta, quia dicitur vulgò; quod utique prohibetur quid fieri de novo, quàm infirmetur id, quod eſt ante factum, & ita multa impediunt contrahere, quæ tamen, poſtquam contractum eſt, contractum non ſolvunt, *leg. judex, ff. de re judicat.* & pulchrè Jaſon *in leg. rem non novam, in fine, C. de iudic.* Octavo non teſtantur de crimine famoſo damnati, *l. ob carmen, ff. de teſtibus, l. is cui, §. final. ff. de teſtament.* conjunctâ lege valde pulchra *l. cum lege, ff. eod.* Quod quidem non intellige de omni crimine famoſo damnatis, ſed tantùm de eo, quod facit inteſtabilem. Ita declarat Bald. *in l. 1. col. 3. Cod. de ſecundis nuptiis.* & ſunt illa crimina legibus expreſſa, ſcilicet, ſi quis ob libellum famoſum eſſet condemnatus, in quibus caſibus loquuntur allegata jura. Ergo damnati ex famoſo aliquo facto famoſi libelli non habentur inteſtabiles, quia cùm edictum de teſtamento ſit prohibitorium, ut dicit in princip. Ergo niſi expreſsè ſint prohibiti aliqui adhuc poſſunt teſtari, quamvis de famoſo crimine condemnati: quia in pœnis debemus eſse molliores. Et quod infames aliis de cauſis non prohibeantur teſtari, argumenta ſunt nobis duo: Primo, quod videmus relegatos fieri infames, *leg. cognitionum, 5. §. minuitur, 2. ff. de variis & extraordinar. cognition.* Qui tamen relegati utcumque infames adhuc poſsunt teſtari, *l. eos qui, §. ſed legati, ff. eod.* Præterea ſcimus quod nubentes intra annum luctûs fiant infames, *l. 1. C. de ſecund. nupt.* Sic etiam fiunt infames, qui ducunt illas. Item quorum autoritate & imperio dicuntur, *leg. 4. ff. de his qui notant. infam.* & tamen non prohibentur ob id teſtari *d. l. 1. in princip. C. de ſecund. nupt.* Et ſi dicas: tamen infames repelluntur ab omnibus civilibus actibus, ut ſic etiam debeant prohiberi a factione teſtamenti, quia is eſt actus maximè civilis, ut paulò poſt dicemus per l. 2. *de dign. C. lib. 12* Ad hoc reſpondete, quod infames prohibeantur ab omnibus actibus civilibus publicis, non autem à privatis, cujuſmodi eſt teſtamenti factio. Nono, repelluntur rei læſæ Maieſtatis, id eſt, qui contra Imperatorem vel alium habentem iura principis, conſpirent, aut aliud quid agant, ex quo Maieſtas lædatur, *l. quiſquis, Cod. ad leg. Jul. Majeſt* Sic etiam exempla principis iure Canon. qui caperet Cardinalem, aut daret conſilium vel opem ut caperetur vel lęderetur, is eſt reus Maieſtatis & inteſtabilis. text. eſt *in c. fœlicis de pœn. in 6.* & generaliter omnes, quibus eſset lege interdicta bonorum adminiſtratio, illi prohibentur teſtamenta facere, ut ſunt contrahentes inceſtas nuptias, *c. cum ſecundum leges, de reſcript. in 6.* Sic etiam ſunt omnes alii hæretici *l. Manichæos, 4. C. de hæret. & Manich.* Quia lex adimit illis bona ſimul atque in hæreſin, in inceſtas nuptias vel crimen læſæ Maieſtatis inciderint *d. l. Manichæos, & c. cum ſecundum leges, de reſcript. in 6.* Sic etiam Anabaptiſtæ non poſsunt tamquam hæretici teſtari, *l. hi qui ſanctam 3. C. de apoſtatis.* Sic etiam omnes receptatores eorum, id eſt, hæreticorum eſsent inteſtabiles, *Auth. credentes, C. de hæret. & Manich.* Et quia illi ipſo iure poſtquam inciderunt in talia crimina, amittunt ſua bona, quę protinùs applicantur hodie venientibus ab inteſtato Si ergo non habent ampliùs bona hæretici & rei læſæ Maieſtatis, ergo non poſsunt teſtari. Sed hoc loco notandum eſt quod licèt hactenus dixerimus multos eſse inteſtabiles, id eſt, non habere teſtamenti factionem activè, ut ſunt impubes, filiifamiliàs, furioſi, prodigi, Religioſi: tamen quibus per legem eſt adempta adminiſtratio bonorum, ut ſunt hæretici, Anabaptiſtæ, inceſtuoſi, rei Maieſtatis, illi ſunt prorsùs inteſtabiles, nec poſſunt ipſi teſtamenta facere, nec poſsunt etiam teſtamentis aliorum aliquid accipere, quæ vocatur teſta-

menti factio paſſiva. Imò hi ſunt inteſtabiles nec poſſunt dicere teſtimonia, ne viciſſim ipſis dicitur teſtimonium, *d. l. cum lege ff. de teſtam.* Ultimò prohibentur muti & ſurdi, præterea cæci, de quibus tamen ſeorſim dicemus in *l. diſcretis, & in l. hac conſultiſſima. C. eod.* quia cæci non omnino prohibentur, ſed ſi volunt teſtari, tenentur majorem ſolemnitatem adhibere, quàm cæteri, ut ibi videbimus. Sic etiam manifeſti uſurarii prohibentur teſtamenta facere non omnino, ſed cum hac ſolemnitate, aut priùs reſtituant ablata per uſuras, vel cautionem dent de reſtitutione ſecundùm formam. *c. quamquam de uſuris, in 6.* Vidimus quæ perſonæ in genere non poſſint teſtari: nunc oritur dubitatio, an illa prohibitio extendat etiam ſe ad pias cauſas, & movet dubitationem: quia in talibus piis cauſis non ſolemus obſervare regulas, & ſolemnitates juris civilis propter earum favorem, ſed ſufficit obſervaſſe ſolemnitates juris gentium, id eſt, ſi probetur aliquem ſic voluiſſe, *c. relatum, extra de teſt.* Sed reſpondendum eſt quod multæ perſonæ numeratæ generaliter prohibitæ teſtari etiam ad pias cauſas non poſſunt, ut ſunt impubes, filiifamilias, furioſi & prodigi, & generaliter omnes, qui carent judicio vel intelligentia, quia ſolemnitatem juris gentium, id eſt, conſenſum, qui ex judicio procedat, non poſſint adhibere. Sic etiam damnati ad mortem naturalem vel civilem non poſſunt amplius ad pias cauſas teſtari, quod per ſententiam condemnatoriam ipſo jure bona tranſeunt ad venientes ab inteſtato, *Auth. bona damnatorum. C. de bonis damnator.* ut ſic amplius nihil habeant de quo poſſint diſponere. Imò etiamſi ante damnationem quis feciſſet teſtamentum, & in eo diſpoſuiſſet ad pias cauſas, ſequta damnatione teſtamentum hodie rumperetur, ut Canoniſtæ *in d. c. quamquam*, & Legiſtæ, *in l. 1. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Et non refert ſi dicatur, tamen teſtamentum fuit conditum tempore, quo potuit hoc fieri, ut ſic à primordio tit. res tota debeat ſortiri effectum. Quia ad hoc reſpondetur, quod omnis diſpoſitio teſtatoris habeat ſuam vim & effectum poſt mortem, ita ut in eo vivo, nihil operetur, cùm viventis non ſit hæreditas, *l. hereditas, C. de pactis convent. l. qui ſuperſtit. ff. de acquir. hæred.* & ideo cum tempore latæ ſententiæ vivo adhuc teſtatore factus eſt inhabilis ad teſtandum, & bona ſunt ei adempta, & ipſo jure tranſlata ad proximos ſuccedentes. Ideò ſicuti tunc non potuit teſtari, ſi etiam teſtamentum anteà factum tendens in caſum à quo non potuiſſet ſumere initium, corruit. Cæteræ autem perſonæ, ut ſunt mutus, ſurdus, cœcus, poſſunt teſtari ad pias cauſas, & non obſtat illis, qui dici poſſet, tamen non poſſunt exprimere verbis, nec interrogatione poſſunt exaudire, quia habemus pulchram regulam traditam à Baldo in *d. l. 1. C. de ſacroſ. eccleſ.* Quod legata ad pias cauſas etiam nutu facta valeant, ad quod habemus gl. *in c. cum tibi, extra de teſtam.* & ponit Bald. exemplum de advocato, qui cùm cauſam ageret, nec poſſet ampliùs loqui, interrogatus eſt à quodam, an vellet ſua bona dare pauperibus, & ſi hoc vellet, nutu declararet, vel aperiret labrum, vel porrigeret ſibi manum. Illa declaratio voluntatis facta ad pias cauſas, vel ad eleemoſynam, etiamſi tantùm nutu, vel alio ſigno facta eſt, valebit & tenet. Nunc poſſet non injuria dubitari an omnino permiſſum eſſet de jure teſtari: Vidimus enim edictum eſſe prohibitorium, id eſt, non omnes admitti, ſed videbatur neminem poſſe teſtari. Quod ſic probari poſſet: quia videmus teſtamenta ſumere robur & firmitatem à tempore mortis, cùm anteà omnia diſpoſita ſint revocabilia, ſed eo tempore mortis diſponens non ampliùs ſubſiſtit, nec habet velle, nec nolle, ideo videtur quod teſtator diſponat in eo caſu & tempore, quo amplius non eſt dominus, & ſic ubi amplius nihil habeat, quo caſu teſtari non poſſet, ut dicemus infra *in l. 1.* Licet hodie fiat a teſtatore, tamen cum refertur ad tempus mortis, quo vires & robur capiat, perinde ac ſi dicat teſtatorem mortuum diſpoſuiſſe, quod eſt impoſſibile. Unde habemus theoricam traditam *in l. quod ſponſæ 4. Cod. de donat. ante nupt.* Quod paria ſit aliquid fieri tempore licito & referri ad tempus illicitum; quaſi dicatur: Licet tempore, quo diſpono, poſſum id facere, tamen ſi refero ad tempus illicitum, tunc perinde eſt diſpoſitio ac ſi tempore illicito facta fuiſſet: Et ut exemplo declarem. Ego hodie poſſum donare Bertæ, ſi non habeo uxorem. Quæ donatio, ſi eſſet pura, mox valeret. Sed ſi addo: ſi mihi nubat, ut habeat, cùm mihi nupſerit, illa donatio eſt nulla; quia eſt relata ad tempus matrimonii, quo matrimonio conſtante, donatio facta inter conjuges non valeat, per jura vulgata. Nam omnis diſpoſitio judicatur ſecundùm illud tempus, in quod refertur ipſius effectus, & ideo ſi dono tibi ſub mentione mortis hoc modo: Si me contigerit mori in Italia; dono tibi nunc decem: illa donatio hodie fit, tamen quia refertur ad tempus mortis, ideo non confirmatur, niſi ſequuta morte mea. Et ideo judicatur eſſe donatio mortis cauſâ, non inter vivos propter tempus, in quod confertur, quod eſt maximi effectus, tamen ſi eſſet donatio inter vivos, eſſet irrevocabilis, niſi ex certis cauſis, quæ exprimuntur, *tot. tit. C. de revocand. donat.* Si autem eſt donatio mortis cauſâ eſſet irrevocabilis, *Inſt. de donat. in princ.* & per ea quæ tradunt Doctores *in l. fi. C. de pact.* his argumentis ſcilicet, quod de jure ſtricto nemo poſſit teſtari, nota eſt gloſſ. *in illa inſtit. ff. de hæredib. inſtituend.* ut diceret teſtamenti factionem eſſe de gratia & ſpeciali jure conceſſam hominibus, tanquam dicat, quòd poſſimus teſtari, id eſt diſponere de rebus noſtris in caſu quo ſumus mortui, & ſic amplius non ſumus domini, hoc eſt contra jura nobis ex gratia & indulgentia permiſſum, cùm alias de ſtricto jure non poſſemus per ea quæ diximus & gloſſam ſequatur Abb. Panormit. *in rubrica extra de teſtam. Chriſtoph. Portius in princ. Inſt. eod. & Philip. Decius hic*, quamvis Jaſonis ſolius ſententia repugnet. Putat enim de ſtricto etiam hoc concedi, & ſi dicitur: tum is qui diſponit, amplius non eſt in humanis hoc ipſe negat, & utitur pulchro dilemmate; quod convincit illum teſtatorem vivere ſaltem fictè: aut enim, inquit, hæreditas adhuc jacet, & tunc ipſa fingitur eſſe perſona defuncti, *l. hæred. ff. de acquir. rer. domin.* ubi dicitur hæreditatem repræſentare perſonam defuncti. *l. mortuo, ff. de fidejuſſor.* & ſic fingitur in jacente hærede teſtator vivere. Cùm verò eſt adita hæreditas, tum iterum teſtator vivere fingitur per vulgata jura, quæ dicunt hæredem eſſe loco teſtatoris & hunc repræſentare ipſum teſtatorem per *l. unicam, C. de act. ab hæred. & contra hæred.* Quod tamen argumentum relinquo perpendendum, ſequor Abbat. & reliquos. Et ſic de hac rubrica.

TITULUS XIII.

De teſtamentis, & quomodo teſtamenta ordinentur.

QVi titulus rectè hic & breviter continuatur ad ſuperiorem: Dixeramus enim ſupra, quinam eſſent hi qui poſſunt teſtamenta facere, & ſic de ipſis architectis teſtamentorum; nunc reliquum eſt ut dicamus de materia architectorum & de ipſis teſtamentis. Habet autem rubrica tres partes. Prima eſt de ipſis teſtamentis quorum materiam hîc proſequamur; altera eſt, quo pacto teſtamenta ordinentur, id eſt quo pacto, qua ſolebnitate, & quibus ceremoniis fiant, de eo autem dicemus *in l. hac conſultiſſima. C. eod.* Tertia pars tradit de apparitione, id eſt publicatione teſtamentorum, quæ ſit ſæpe etiam coram judice vel aliis honeſtis perſonis ad perpetuam rei memoriam, id eſt, facta illa publicatione, licet deinde inſtrumentum amittamus; tamen ſemper aderit fides hæredi, & hoc operatur ipſa

publicatio. De quo acturi ſumus *in l. 2. Cod. eod.* In Digeſtis autem publicatio teſtamentorum habet proprium titulum, *Quemadmodum teſtamenta aperiantur*. Nunc redeundo ad primam partem generalem de teſtamentis, ut ordine rectè omnia intelligantur, auſpicium eſt ſumendum à definitione, à quâ deinde tranſibimus ad partes, id eſt diviſionem. Unde & text. *in l. 1. conjuncta ibid. gloſſa, ff. eod.* definit teſtamentum dicens, Teſtamentum eſſe voluntatis noſtræ juſtam ſententiam de eo, quod poſt mortem quis ſervari velit cum hæredis inſtitutione: Ubi ſciendum eſt non injuria juſtam ſententiam debere eſſe in teſtamentis, ſed multis quidem modis noſtra ſententia dici juſta poteſt. Primò ideo appellatur juſta, quaſi ſolemnis & juri conſona, ut interpretatur gloſſa *in princip. Inſtitution. eod.* Quaſi dicas, niſi illa ſententia ſolemniter concipiatur, id eſt, adhibeantur, ſolemnitates inventæ à jure civili, tum teſtamentum hoc non valet, quaſi non juſtam, id eſt, ſolemnem ſententiam complectens, & ita intelligendus text. *in princip. Inſtit. de hæredit. quæ ab inteſtat. deferuntur.* vel poteſt etiam dici juſta ſententia, id eſt, perfecta. Sic videmus *in leg. cum filiusfamilias, in fin. ff. de legat.* 3. Juſtam verò ætatem appellari, id eſt, perfectam, quæ perfectio incipit ab anno 25. Nam inquit, ſi cui legavero centum, cum juſtæ ætatis fuerit, intelligitur juſta ætas, quę perfecta eſt, id eſt, in qua reſtitutio in integrum non habet locum, vel etiam, & tertiò poteſt ſententia intelligi juſta, prout opponitur injuſtæ vel iniquæ, & ita Hoſtienſ. *in ſumma ſua* intelligitur. Nam cùm voluntas teſtatoris dicitur ſervari pro lege, ut in vulgato §. *diſponat vei Authent. de nuptiis.* ſequitur, quod illa lex debeat eſſe juſta, id eſt, nec contra bonos mores, nec contra leges, nec quæ contra dignitatem teſtatoris ſugillet; Veluti ſi ſic ſcripſero in teſtamento: Titium hæredem inſtituo, ſi reliquias meas vel corpus meum abjecerit in Necarum, aut in ſtagnum aliquod, ut ego vidi. Illa inſtitutio eſt injuſta; & ideo ſi Titius ille me humaret & ſepeliret, quærebatur, an etiam adhuc eſſet hæres? Quia ego inſtitueram ipſum, ut me abjiceret in Necarum; ipſe autem non obtemperet legi. Et certè habemus deciſionem hujus caſus *in l. quidam, ff. de cond. inſt.* ubi dicitur non modò illum eſſe non privandum hæreditate, qui non obtemperaverit teſtamento, ſed etiam laudandum eſſe, quia in memoriam humanæ conditionis ſepulturæ me dederit. Quo loco notabitis à jure civili ſepulturas vocari memoriam quamdam humanæ fragilitatis, id eſt, ideo jura ſepulturæ ſervanda intacta & inviolata, ut cùm illa aſpicimus, revocemus nobis in memoriam noſtram fragilitatem, Sic in ſumma quandocumque teſtator turpia quædam in teſtamento mandat, illa ſunt pro non ſcriptis, & ſunt quaſi impoſſibilia, ad quæ nec hæredes, nec legatarii tenentur, quia non eſt juſta voluntas ſeu ſententia, *l. conditiones quæſt.* 9. & *l. conditiones contra.* 14. *l. filius qui* 15. *ff. de condit. Inſtitut.* Deinde additur, teſtamentum eſſe juſtam ſententiam noſtræ voluntatis, quaſi dicat, voluntatem eſſe principem & regimen teſtamentorum. Illa enim regit & moderatur, extendit & reſtringit teſtamentum, *l. in conditionibus* 19 *ff. de condit. & demonſtrat. l. ſi mihi & tibi*, 12. §. *in legatis*, 3. *ff. de legat.* 1. Ideo præclarè Bald. *in penult. C. de ſervis neceſſar. in hæredit. inſtit.* dicit, quod lex & Juriſperitus ſemper ſequantur voluntatem teſtatoris, perinde ut venator ſectatur leporem. Additur in definitione: *De eo quod poſt mortem fieri vult*, ut intelligamus teſtamenta accipere ſuum robur à tempore mortis, cùm in vita uſque ad extremum ſpiritum teſtamentum poſſit revocari, nec ullas vires habet. Quod adeo eſt verum, ut nemo per pactum aut conventionem poſſit ſibi ipſi legem conſtituere, à quâ non recedat, *l. ſi quis in princip.* 22. *ff. de legat.* 3. Imò etiam ſi jurarem me non velle teſtamentum mutare, tamen adhuc poſſem, licet fierem perjurus, teſtamentum tamen adhuc valeret, ut Doctores ibidem tradunt. Ex quo videmus pulchrum effectum teſtamentorum; quia vivus poteſt per teſtamentum diſponere de rebus ſuis poſt mortem, id eſt, eo tempore, quo non amplius eſt dominus, quod regulariter non valet, ut diximus *in l. quod ſponſæ, Cod. de donat. ante nupt.* Et ideo fuerunt multi, in quorum ſententia eſt Panormitan. *in rubrica, extra de teſtam.* quod teſtamenti factio de jure ſtricto non poſſit defendi: quod autem poſſimus teſtari, id eſt, diſponere de rebus poſt mortem, & ſic eo tempore, quo res amplius non ſunt noſtræ, hoc eſſe receptum ex benignitate & indulgentia. In fine adjecta eſt clauſula: *cum hæredis inſtitutione*. per gloſſ. *in d. l.* 1. quæ ſuppletur definitione text. Dixerat enim teſtamentum eſſe voluntatis noſtræ juſtam ſententiam de eo, quod quis poſt mortem ſuam ſervare vellet. Sed ſic donatio mortis causâ; ſic etiam Codicilli poterant dici teſtamentum: Nam & ibi juſta eſt voluntas, de eo quod quis poſt mortem ſuam ſervari vellet. Sed hoc eſt falſum: Ideo rectè adjectam eſſe illam clauſulam dicimus; *cum hædis inſtitutione*. Ut ſic excludatur mortis causâ donatio, Codicilli, in quibus non poteſt inſtitui hæres, quæ inſtitutio hæredis eſt caput & fundamentum teſtamenti, per gloſſ. *in princ. Inſtit. eod. tit. ut & §. ante hæredis. Inſtitut. de legat. l. fin. ff. de jure codicillor.* Nam ſi teſtamentum non habet hæredem, tunc tanquam carens teſtamentum fundamento, ſubſtantia corruit, *in princip. Inſtitut. de hæred. quæ ab inteſtat. deferunt.* Et ideo poteſt illa definitio rectè converti cum definito, id eſt, poſſumus argumentari à definitione ad definitum affirmativè & negativè hoc modo: Hæc eſt juſta ſententia voluntatis, defuncti de eo, quod poſt mortem fieri vult cum hæredis inſtitutione. Ergo hoc eſt teſtamentum. Sic etiam negativè quamvis etiam ſint, qui per Etymologiam definiunt teſtamentum, ut facit textus *in princip. Inſtitut. eod. tit.* dum dicit teſtamentum dici quaſi mentis teſtationem: ſicut appellamus mutuum, quod ex meo fit tuum, *l. mutuum damus*, 2. §. *appellata*, 2. *ff. de reb. credit. & ſi cert. petat.* Sic vocamus poſſeſſionem, quaſi pedum poſitionem, vel ut meliores textus habent, ſedium poſitionem, *l. 1. ff. de acquir. poſſeſſ.* Unde etiam veteres teſtamenta vocabant ſpeculum morum, id eſt, ex teſtamento poſſe cujuſque mores tanquam è ſpeculo quodam conſpici, ut Plinius *lib. 8. Epiſtolar. ad Rufum, Epiſtola, incip. falſum eſt.* Tamen hic animadvertendum eſt, quod ab etymologia vel alluſione vocabuli non oriuntur tam firmę argumentationes, quàm ex definitione. Nam iſtæ valent affirmativè & negative: Sed ab etymologia vel alluſione tantùm poſſumus argumentari negativè; non enim ſequeretur: illa eſt mentis teſtatio: ergo eſt teſtamentum. Cùm in quovis contractu poſſum meam voluntatem declarare, & ſic de ea teſtari, & tamen illa teſtatio mentis, quia etymologia eſt generalis, ſed à genere ad ſpeciem non recte affirmative argumentamur. Quia non omnis teſtatio mentis eſt teſtamentum, ſicut non omne animal eſt homo. Ita notat Angel. *Inſtit. eod. de teſtament. in 1. gloſſ. & ſequuntur communiter Doctores in dict. §. appellata* 2. Sic in feudis ſolemus etymologiam capere: quia feudum à fide vel fidelitate nomen accipit, textus eſt *in uſibus feudorum, §. fin. in tit. per quas perſonas inveſtitura fiat*, ut ſic rectè argumentatur: Tu non es fidelis domino: Ergo non es eius feudatarius; Ex quo infero, quod ex definitione feudi non valeret pactum, per quod remitteretur alicui fidelitas, id eſt, quod delinquendo non caderet à feudo; quia hoc eſt contra etymologiam, contra naturam feudi. & induceret tale pactum materiam delinquendi, quod tamen fieri non debet, *l. ſi convenerit* 4. *ff. de pactis dotalibus.* Sic etiam non poſſum alicui donare & pactum addere, quod nunquam velim revocare, etiam ſi donatarius eſſet ingratus, *leg. fin. C. de revocand. donation.* Quia tale pactum aperiret feneſtram ingratitudini. Nunc accedamus ad diviſionem teſtamentorum, &

quamvis antiquitus eſſent in duplici differentia; quia quædam fiebant in otio & pace, comitiis calatis: quædam autem in procinctu, id eſt cum hominibus eſſet ingrediendum militatum: Et tertiò per æs & libram, id eſt, quamdam imaginariam venditionem, ut *in princ. Inſtit. eod.* & præclare in Aul. Gel. *lib.* 15. *Cap.* 77. Tamen hodie duo ſunt genera teſtamentorum, quorum prius vocatur teſtamentum in ſcriptis, quod eſt clauſum & pro eſſentia ſua requirit ſcripturam: de quo agemus *in l. hac conſultiſſima, in princip. C. eod.* Alterum autem vocatur nuncupativum, id eſt, quo committitur nuncupatim & expreſsè auribus teſtium; de quo genere teſtamenti agetur quoque *in d. l. hac conſultiſſima,* 21. *§. per nuncupationem,* 2. *C. eod.* Hactenus de Rubrica.

TITULUS XXIV.

De hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt.

ACcedamus in nomine Domini ad titulum *de hæredibus inſtituendis,* Hic titulus per gl. continuatur ad præcedentem hoc modo: Supra vidimus de his qui poſſunt inſtituere vel teſtamenta facere: nunc reliquum eſt ut videamus cum quibus ſit teſtamenti factio, id eſt, qui poſſint inſtitui. Quæ continuatio complectitur tamen alteram, videlicet ſecundam partem rubricæ, & ideo toti rubricæ non convenit, cùm illa duas partes habeat. Ideo rectiùs ſic, ut Petrus, Cynus & Salicet. dicunt, poteſt continuari. Supra tit. 2. dictum eſt de perſonis, quæ poſſunt teſtamenta facere, ſic quæ habent teſtamenti factionem activè: deinde in titulo proximo præcedente egimus de teſtamentis. Sed quia teſtamentorum caput & fundamentum eſt hæredis inſtitutio, *l. pen. ff. de his quæ in teſta. delent. l. ſi ſuperatus,* 3. *in princ. ff. de pignor.* ubi cum legata quidem aliter valere non poſſunt, niſi teſtamentum conſtet, & ideo ſi in teſtamento deſit illud fundamentum, id eſt, non ſit aliquis inſtitutus hæres, ſed tamen relicto legato, nunc teſtamentum hoc eſt invalidum, *l. ſi ff. de jure Codicillor.* Ideo recto ordine poſt teſtamenta ſubjungit hic titul. *de hæredib. inſtituendis,* id eſt, de eo quod eſt fundamentum teſtamenti: Sed quia non omnes perſonæ ſunt habiles, ut poſſint inſtitui, vel ut poſſit illis legari. Cùm legari illis poſſit, qui iidem poſſunt inſtitui, *§. legari autem,* 24. *Inſtit. de legat.* Ideo adjunxit alteram partem rubricæ de perſonis quæ non poſſunt hæredes inſtitui. Et de illis duab. partib. loquamur ſeparatim. Et primò circa hæredis inſtitutionem eſt ſciendum quod Azo hîc *in ſumma* deſcribit, Inſtitutionem eſſe quaſi intus, id eſt, ſuo loco ſtationem; nam teſtator dum hæredem inſtituit, hoc agit, ut aliquis ſit defuncto, qui ſit ſuo loco, habeat ſua bona, fungatur eodem jure, iiſdem etiam actionibus, quibus defunctus teneatur, & ſic inſtituit, id eſt, ſuo loco ſtatuit hæredem. Unde dicitur vulgo hæredis perſonam eſſe eamdem cum perſona defuncti, ut *in Auth. de jurejur. à morien. præſt. §.* 1. *collat.* 5. *l. hæredis, ff. de reg. jur. leg. quoties, §. hæred. ff. eod.* nam mortuo teſtatore, cum inſtitutus hæres ſubit in locum defuncti, omnes actiones activè & paſſivè incipiunt radices jacere in perſonas hæredis, ut agendo & defendendo videatur præ ſe ferre defunctum, ſaltem quoad bona hæreditaria, & hoc eſt hæredem eamdem perſonam cum defuncto obtinere. Illa autem inſtitutio fiebat antiquitùs in principio teſtamenti, ut vel ex eo poſſet deprehendi eam eſſe fundamentum teſtamenti. Sed hoc eſt hodie mutatum, quia non refert, primo loco, medio, & ſic inter legata vel poſt legata fiat, *§. ante hæred. Inſt. de leg.* Quemadmodum etiam antiquitus certa formula verborum illa inſtitutio fiebat, quæ & ipſa eſt ſublata, *l. quoniam indignum, ſupra tit.* 1. Unde hodie nihil refert quibus verbis aliquis inſtituatur hæres, directis vel obliquis; ut ſi dicat: *Eſto hæres: mando ut ſis hæres, volo jubeo,* & his ſimilibus, ut etiam non refert, quot verbis illa fiat, quinque, tribus, vel duobus, ut ſi dicatur: *Lucius Titius mihi hæres eſto:* vel, *Lucius Titius hæres eſto:* Vel, *Lucius eſto,* omittendo *hæres,* dictionem. Vel. *Lucius hæres,* omittendo verbum *eſto.* Ut pulchrè & copiosè text. *in l.* 1. *§.* 1 *& §. ſi autem ff. eod.* Fit autem hæredis inſtitutio tribus modis: expreſsè, tacitè, præſumptivè. Expreſſa inſtitutio eſt, cùm id verba præ ſe ferunt, ut jam diximus dicendo: *Titius hæres eſto.* Tacita autem eſt, quando ex his quæ ſcribuntur, magis elici quàm videri poteſt, ut cùm teſtator dicit: *Titium & Sempronium invicem mihi ſubſtituo.* Ibi quia ſubſtitutio utpote ſecundæ tabulæ non poteſt habere locum, niſi ſaltem in animo præcedat inſtitutio, & ſic primæ tabulæ, *l. cum in teſtam. §. hac verba, ff. eod. l. cohæredi, §. cohæres, ff. de vulgar. & pupill. ſubſtit.* Ergo poſitis ſecundis tabulis, id eſt, ſubſtitutione, licet inſtitutionis non ſit facta mentio, tamen tacitè intelligitur eſſe poſita inſtitutio tanquam neceſſarium antecedens. Præſumpta autem inſtitutio, eſt, quæ neque ex verbis expreſſis vel etiam alia quæ ſunt ſcripta, deprehendi poteſt; ſed ex conjecturis, quæ capiuntur ex cujuſque natura & voluntate. Caſus eſt *in leg. ſi mater, in fine Cod. de inofficioſ. teſtament.* Ut ſi teſtator credens liberos, fratres vel cognatos eſſe mortuos, ſic in teſtamento dicit: Quandoquidem fratres mei, filii, vel cognati ſunt mortui, ideo inſtituo Titium hæredem. Finge, teſtatore mortuo, adhuc extare fratrem vel filium, quem teſtator credebat mortuum, & ea ex cauſâ extraneum inſtituit, certè quia teſtamentum fundatur in falſa cauſa finali, ideo illa falſa cauſa finalis vitiat inſtitutionem factam, *l. fin. ff. eod.* ita ut ſuperſtes frater vel filius ex præſumpta mente teſtatoris videtur ſcriptus hæres, quod non fieret, ſi illa falſa cauſa impulſiva poſita, quia illa nec legata, nec inſtitutiones vitiat, ut ſi dicat teſtator, quia, abſente me, Titius negotium geſſit, quia me defendit: ideo eum inſtituo hæredem. Ibi licet illa cauſa defenſionis ſit falſa, quia non defenderet abſentem, tamen quia eſt compulſiva tantùm, ideo non vitiat. Pulcher eſt text. *in §. longè magis,* 31. *Inſtit. de leg.* & attigimus ſupra in titulo proximo *l. neque profeſſio.* Et ne videatur vobis neceſſarium & abſurdum ex præſumpta vel conjecturata mente teſtatoris aliquem ſcriptum hæredem, qui non eſt; vidimus hoc idem fieri in contractibus inter vivos, & maximè in donatione ſimplici. Finge enim, quia non habeo liberos, dono alicui bonam partem mearum facultatum. Ibi ſanè non poteſt fieri donatio alio animo facta; quia non habeo liberos, non donaturus haud dubiè, ſi liberos habuiſſem. Ideo, ſupervenientibus liberis, revocari poteſt donatio antefacta propter præſumptam donationis voluntatem, quæ præſumitur non fuiſſe donaturum, ſi extitiſſent liberi, *leg. ſi unquam, C. de revocanda donat.* Et hactenus de priore parte. In altera agendum eſt de perſonis, cum quibus poſſit eſſe teſtamenti factio, id eſt, qui poſſint inſtitui hæredes. Quo loco ſciendum eſt quod quemadmodum ſupra *titul.* 2. tradita eſt regula, quod omnes perſonæ poſſunt teſtamenta facere, niſi quædam expreſsè prohibeantur, quia edictum de teſtamentis eſt prohibitorium, id eſt, admittuntur omnes, niſi expreſsè ſint prohibiti. Sic etiam hoc loco edictum de perſonis, quæ poſſunt inſtitui, eſt prohibitorium, id eſt, generaliter omnes perſonæ poſſunt inſtitui hæredes. Item omnibus poteſt legari, niſi inveniantur certæ quædam expreſsè prohibitæ, & ideo rubrica eſt concepta negativè. Dicit enim, *& quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſint.* Cognito enim, quæ perſonæ inſtitui non poſſunt, quarum ſunt paucæ, facilè deinde liquebit, quæ non ſunt admittendæ, *arg. l.* 1. *ff. de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* Enumerantur autem decem genera perſonarum *in gloſſ. d. §. legari Inſtit. de leg.* cum quibus nobis non ſit teſta-

menti ſactio, id eſt, qui nec inſtitui & quibus nec lega-ri poteſt per genera, perſtringamus obiter. Et primò incerto generi hominum omni incertitudine non non poteſt legari, ut text. *in §. incert. Inſt. de leg.* non ſine cauſa, dico, incertis omni incertitudine non poteſt legari, ut ſi dicat teſtator: Ei qui hoc anno futurus Epiſcopus vel Conſul, vel duxerit meam uxorem, lego centum, vel inſtituo hæredem; nam ſi eſſet perſona incerta, tamen ex certo genere hominum illi poteſt legari, ut ſi dicam: ei qui ex medicis futurus eſt rector, vel et qui ex cantorib. vel ex doctorib. ducit filiam meam, lego centum. Ibi quidem perſona individuè incerta eſt; ſed cùm non eſt omnino incerta propter certum ordinem hominum, quem expreſſit, qui appellavit medicos, cantores & doctores; & ideo illud legatum teneret per text. jam allegatum, aliàs incertitudo perſonæ omnimodo vitiat legatum, excepta pia cauſâ. Ut cùm pauperes Chriſti inſtituo, vel cùm lego centum ad redemptionem captivorum in Turcia, *l. id quod pauper. l. nulli, l. ſi quis ad l. Cod. de epiſc. & cler.* Quod receptum eſt contra regulam juris favore piæ cauſæ, ut gloſſ. *in d. leg. id quod pauper.* & expreſſus text. *in dict. l. nulli.* Præterea teſtamento nihil poteſt relinqui hæreticis, *l. Arian. Cod. de hæret. & Manich.* Item nihil apoſtatis: Item deportatis vel noſtrâ ætate bannitis banno imperiali. De quibus dicemus *in l. 1. Cod. eod.* Item nec his qui ſacrum baptiſma reiterant, quos vulgo vocamus anabaptiſtas, *leg. final. Cod. de ſacroſanct. baptiſm. reiter.* Item collegia illicita non poſſunt inſtitui, de quibus dicemus *in l. collegium, C. eod.* nec etiam progmati ex damnato coitu, ut prolixe dicemus *in Authent. de complexu, Cod. de ſecundis nuptiis.* Addantur his omnibus fratres minores, ut per Angel. *in d. §. legari,* & Albericum hic. Sed quod diximus nonnullos eſſe incapaces eorum, quæ in teſtamento relinquuntur; ipſis ſciendum eſt illam incapacitatem vel idoneitatem reprehendi poſſe ex tribus temporibus, ita ut ſi uno tempore ex tribus aliquis ſit incapax, licet deinde fiat capax, tamen quia initio non valuit, temporis tractu non convaleſcit per vulgarem regulam: & ſic initio ſpectamus ad hoc ut ſciamus capacem vel incapacem, ut diximus de uſucap. *in l. 1. ff. de uſucap.* Nam à primordio tituli ſolet poſterior effectus habere ſuam firmitatem. Primum ergo tempus eſt, teſtamenti, ut hodie cùm volo teſtari: lego tibi, vel inſtituo te, qui es hæreticus vel apoſtata, vel ex alia cauſa incapax. Secundò inſpicitur tempus mortis teſtantis: ut cùm ego teſtator morior, tu hæres vel legatarius es hæreticus vel incapax. Tertium tempus poſt mortem teſtatoris, quando eis adire hæreditatem licet: his tribus temporibus quicumque repetitur incapax, nihil conſequitur text. *in l. ſi alienum, 49. in princip. ff. de hæredib. inſtituend. §. in extraneis, inſtitut. de hæredum qualit. & different.* Sed ſi medio tempore aliquis fiat incapax, illud nihil noceret, modò tempore mortis vel aditæ hæreditatis eſſet incapax, *leg. ſed etſi in §. ſolemus, & ibi pulchra gloſſ. ff. eod.* Hactenus de Rubrica.

TITULUS XXV.

De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis.

QUi titulus per gloſſam hic non continuatur: poterit autem hoc modo continuari. Supra egimus de perſonis, quæ poſſunt teſtari, deinde de inſtitutionibus, id eſt, quæ perſonæ poſſunt hæredes inſtitui, vel purè, id eſt, ſine aliqua conditione. Nunc porrò dicendum eſt de hæredis inſtitutione, quæ fit ſub conditione, id eſt, quando aliquis ſuſpenditur per conditionem eſſe hæres. Sed quia ſunt etiam præter inſtitutionem alii duo modi per quos in teſtamento univerſaliter ſuccedimus, ſcilicet per ſubſtitutionem & reſtitutionem, id eſt, cùm aliquis gravatur per fideicommiſſum alteri reſtituere hæreditatem. Ideo conditionibus, quæ apponuntur inſtitutioni, adjecti ſunt alii duo modi, & ſic agamus in hoc titulo, de conditionibus appoſitis inſtitutioni, item de conditionibus appoſitis ſubſtitutioni & poſtremò appoſitis fideicommiſſio, id eſt, reſtitutioni. Et de conditionibus appoſitis inſtitutioni loquitur *l. fin. C. hoc tit.* Et de his quæ apponuntur reſtitutioni, loquitur *l. generaliter 6. Cod. hoc titulo.* Et ut intelligamus vocabula Rubricæ, diximus in titulo præcedenti *inſtitutionem* vocari generaliter primum gradum vel primas tabulas, id eſt, iſti vocantur inſtituti, qui ponuntur in primo loco, quotquot eorum fuerint, ut ſi dico: Titius mihi hæres eſto, vel ſi Titio ajungo centum alios, illi omnes ſunt pariter in primo gradu inſtitutionis. Sed ſubſtituti dicuntur eſſe in ſecundo gradu, vel omnes ſubſtituuntur inſtitutis, & vocatur ſecundus gradus, vel ſecundæ tabulæ, omnis ille, qui ſequitur primum, id eſt, licet ſint multi gradus ſubſtitutionis, dicendo: Sempronium ſubſtituo Titio, Caium Sempronio, Caio Atticum, hîc multi ſubſtituuntur, qui tamen omnes dicuntur eſſe etiam in ſecundis tabulis vel ſecundo gradu, *l. 1. in princip. ff. de vulgar. & pupill. ſubſtitut. l. 1. §. 1. gradu, ff. de bonorum poſſeſſ. ſecund. tabul.* Et iſta fit dupliciter, verbis directis, quæ etiam vocantur verba civilia, *l. verbis civilibus. ff. de vulgar. & pupill. ſubſtitut.* Quod maximè fit per verba *eſto* vel *ſit*. Et omnes ſubſtitutiones propriè & ferè fiunt per verba directa. Ut vulgaris, pupillaris, compendioſa, breviloqua, & exemplaris, quæ ſunt propriè ſubſtitutiones, una tantùm fidei commiſſaria ſubſtitutio, quæ hîc vocatur reſtitutio, per quam videlicet aliquis rogatur reſtituere alteri per fideicommiſſum, fit verbis obliquis, & ideo impropriè fideicommiſſum vocatur ſubſtitutio, ut pulchrè Bald. *in rubrica tituli ſequentis* dicit; nam ille cui per fideicommiſſum ſubſtituitur, poterit auferre quartam Trebellianicam, *tot. titul. ff. & Cod. ad S C. Trebellian.* Quod non faciunt, quibus propriè, id eſt, vulgariter & pupillariter eſt ſubſtitutum, ut cùm dico: Titium hæredem inſtituo, eſt primus gradus, eum rogo ut det hæreditatem meam Sempronio. Hic Sempronius eſt per fideicommiſſum conſtitutus, quod inſtitutus tenetur ei reſtituere, ſed detracta antea quarta Trebellianica propter labores ſuos, quos capit inſtitutus ut hæres, quam detractionem non faciunt alii inſtituti, ut ſi dicerem: Titius hæres meus eſto, & ſi hæres meus, & ſi non poterit eſſe, illi ſubſtituo Caium, ibi non capiente inſtituto, totum capiet Caius. Et hoc eſt de declaratione primorum terminorum. Nunc de conditionibus eſt agendum, de quibus maximè agit hic titulus, tamen diverſo modo, quam infra in tit. *de conditionib. inſertis tam in legatis, quam in fideicommiſſ. & libertatib.* Nam hic agemus de conditionibus, quæ apponuntur univerſalibus hæredibus inſtitutis vel ſubſtitutis, ſed contra in tit. *de conditionib. inſertis*, tractatur quidem de conditionibus, ſed quæ apponuntur legatis. Quam diverſitatem tractationis videmus etiam obſervatam in Digeſtis, ita ut tit. *de condition. inſtitut.* ſit tractatum de his conditionibus quæ apponuntur hæredibus univerſalibus inſtitutis, vel ſubſtitutis, ſed in tit. *de condition. & demonſtration.* tractatur tantùm de conditionibus, quæ apponuntur rebus ſingularibus, id eſt, legatis. Et quia, ut diximus, nobis tractandum erit de conditionibus per ordinem: quid ſit conditio: quotuplex: quibus verbis fiat: & poſtremò, quid ſit effectus conditionis. Et primò ſciendum eſt quod conditio eſt quædam objectio, quæ ceſſionem, diem & diſpoſitionis effectum, quandiu pendet, impedit. *l. cedere diem de verbor. & rer. ſignif.* Et definit hîc Bald. quem communiter Doctores hîc ſequuntur: vel poteſt etiam aliter hîc defi-

niri, ut per gloſſ. *in rubrica, ff. de condition. & demonſtrat.* ſcilicet quod conditio ſit quædam ſuſpenſio, cujus confirmatio vel infirmatio de futuro pendeat; ubi notanter dicitur conditionem eſſe de futuro. Quia ſi eſt de præterito vel de præſenti, tunc illa non eſt propriè conditio, nihil enim ſuſpendit, cùm res ipſa, quamvis non ignoramus, ſemper ſit pura, id eſt certa, *leg. itaque ff. ſi certum petat. leg. ſi Mævio, ff. hæredibus inſtit.* ut ſi dicam dabo tibi mille, ſi Landgravius expugnabit Ingolſtadium; quæ conditio eſt de præterito: & licet apud nos ignoretur, an ſit apud eos expugnatum vel non, tamen ipſa veritate eſt certum, & non ſuſpenditur. Sic ſi dicam: dabo tibi mille, ſi ille eſt miles, quod licet ignoretur per contrahentes, tamen reipſa vel falſum vel verum erit, & ſic illa diſpoſitio eſt pura: debetur enim protinus, vel non debetur veritate comperta. Nam cum effectus conditionis ſit ſuſpendere, ut dicemus paulò poſt *in leg. cum in ſecundo, ff. de injuſt. rupt. & irrit. fact. teſtament.* Illa quæ eſt de præſenti vel præterito nihil ſuſpendit, ut jam audivimus, & ideo obligatio habetur pro pura, *leg. ſi pupillus, §. 1. ff. de novat.* Dividitur autem conditio in prima diviſione in expreſſam & tacitam. Expreſſa conditio dicitur, quæ ex verbis expreſſis apparet, ut cùm quis dicit: neptem meam vel Caium inſtituo hæredem, vel lego illi mille ſi nupſerit Antilli filio, ut eſt caſus, *in l. 1. infra eod. tit.* SI, vel etiam alias æquivalente, ut eſt dictio CUM, maximè cùm verbo conjungitur futuri temporis, ut ſi dico: *Titio, cùm erit annos 20. lego centum.* Nam illud legatum eſt conditionale: ſi enim non attingit annum vigeſimum, tunc nihil ei debetur, nec poteſt etiam aliquid tranſmittere moriens ad ſuos hæredes, quia quandocumque ante annum 20. moritur, legatum expirat propter defectum conditionis, *l. ſi cui legetur, in princip. & §. 1. ff. de legat. 1.* tamen obiter admonendi eſtis, quod licet dicam actionem, CUM, conditionem importare, ſicuti dictionem, SI: tamen hoc fit diverſa ratione. Dictio enim SI, principaliter conditionem ponit, & ſecundariò vel conſequenter tempus. Dictio autem CUM, principaliter ſignificat, & ſecundariò conditionem, ut eſt pulcher textus *in leg. ſi Titio in princip. ff. quando dies legat. cedat.* & ſic Bartol. ibi ſumit legem. Præterea expreſſa conditio fit nonnunquam per dictionem DUM, *leg. qui concubinam, §. uxori, ff. de legat. 3.* ut cùm nobiles habentes liberos legant uxoribus illud vel illud, DUM, id eſt, donec morantur cum liberis, ibi inducitur conditio temporis, quaſi dicant teſtatores: ſi non fuerint morati cum liberis non volo deberi legatum. Sic per dictionem IN, poteſt induci expreſſa conditio: ut ſi dico: *Lego uxori meæ centum in tempus liberorum*, id eſt, ſi me mortuo habeat liberos, *l. ſi uxori, l. ſolemus, leg. ſi in annos, ff. de condit. & demonſtrat.* Item per dictionem AD, *leg. quibus diebus. §. fin. ff. de condition. & demonſtrat.* Item per dictionem QUANDOCUMQUE, per dictionem UBI, *leg. ſi ita ſcriptum, §. fin. ff. de legat. 2.* Et cùm dico, *Lego Caiæ Sabinæ centum, ubi nupſerit Petro*, id eſt, CUM, vel SI nupſerit Petro. Sic etiam dictio, QUOAD, DONEC, TANTISPER, & ſimiles inducũt conditiones, *l. Caio, §. Imperator, ff. de aliment. & cibar. legat.* Et poſtremò per pronomen demonſtrativum conjunctum verbo futuro. Item per pronomen relativum, QUIS, QUÆ, vel QUOD, ut ſi dicam: *Stichum, qui meus hæres erit, lego Caio*: perinde ac ſi dicam, ſi meus hæres erit. Et ideo ſi Stichus meus erit, nihil debebit Legatario, *l. Stichum, ff. de legat. l. Imperator, ff. de legat.* Tacitæ autem conditiones tripliciter poſſunt fieri: Primò ex diſpoſitione & naturali curſu naturę, ut ſi dixero: Titio lego id quod ex ancilla mea naſcetur, vel lego ei fructus iſtius anni, illud legatum habet in ſe tacitam conditionem, ſcilicet ſi aliquid natum fuerit ex ancilla, ſi fructus ſunt proventuri, & ita ſtipulatio vel legatum etiam quod videtur eſſe purum, non habens expreſſam conditionem, habet tamen tacitam & implicitam, & ideò capit dilationem donec naſcatur aliquid ex ancilla vel ex agro, *l. 1. in fin. ff. de condit. & demonſtrat. leg. interdum in princip. ff. de verbor. obligat.* Item ex diſpoſitione juris aliquando ineſt tacita conditio, *l. his verbis, ff. de legat. 3.* Sed circa illas duas dictiones implicitas vel tacitas eſt ſciendum, quod licet expreſſę conditiones impediunt tranſmiſſionem, id eſt, dum pendent, nec ſunt impletæ, & moriatur is, cui ſub illa conditione eſt aliquid adſcriptum, quod legatum non tranſmittatur ad hæredes, tamen tacitæ conditiones non impediunt tranſmiſſiones. Et ideo mortuo legatario, antequam ancilla excludat partum, vel antequam quam naſcantur fructus, transmittitur ſuccedendi jus ad hæredes, *l. conditio extrinſecus, & ibi gl. ff. de condit. & demonſt. l. cum illud in fine ff. quando dies legat. cedat.* Et hoc verum eſt generaliter; niſi teſtator aliud voluerit, id eſt, tranſmiſſionem prohibeat, *l. in conditionibus, §. hac ſcriptura, ff. de condition. & demonſtrat.* Secunda diviſio conditionum eſt, quia aliqua eſt neceſſaria, aliqua impoſſibilis, alia poſſibilis. Neceſſaria dicitur, quæ habet certam & infallibilem cauſam: quod tamen poteſt fieri dupliciter. Nam aliqua conditio eſt neceſſaria & certa omni certitudine, id eſt, quæ penitus non poteſt per naturam fallere, ut ſi dicam: inſtituo te hęredem, lego tibi, ſi ſol cras oriatur. Dum enim neceſſariò, vel ſaltem naturaliter ſit certiſſimum, ſolem cras oriturum, licet nobis nihil appareat: illa conditio dicitur omni certitudine certa, & ideo quando talis neceſſaria & omni certitudine certa conditio apponitur legatis vel ſtipulationibus, tunc habetur pro non adjecta, id eſt, eo caſu legatum vel ſtipulatio habetur pro pura, quaſi abeſſet omnis conditio, *d. l. ſi pupillus, §. qui ſub conditione, ff. de novation.* Et ideo ſi dicam: dabo tibi mille, ſi ſol cras oriatur, poterit mox hodie petere mille, quia dies venit, ceſſit, cum ſit diſpoſitio pura, nec ſuſpendat hîc quidquam conditio, quæ certiſſimè extitura eſt. Alia eſt neceſſaria & certa non quidem omni certitudine, ſed tamen certa, quoad aliquid, & incerta quoad alteram, ut ſi dicam: lego tibi centum, ſi moriaris. Nam certum quidem animo eſt te aliquando moriturum; tamen quia incertum eſt, quo die, qua hora cum *in l. 1. ad finem, ff. de condit. & demonſtrat* dicatur nihil eſſe certius morte, & nihil incertius hora mortis. Ideo illa conditio eſt quidem certa, tamen non cum omni certitudine, quia incerta quoad tempus, & tunc ſi quæras, quando ejuſmodi conditio habeat vim conditionis, ſuſpendatur, vel non habeatur pro ſcripta vel non Nunc recurrendum eſt ad mandata, *in l. extraneum, ſup. in tit. 1.* ubi pro diverſitate perſonarum, quibus ejuſmodi conditiones apponuntur, conditio valet vel non, ut etiam declarat textus *in leg. cùm hæres, ff. de condit. & demonſtrat.* Et ideo ſi talis conditio ei adjecta perſonæ, erga quam dirigitur diſpoſitio, tunc non valet; valet autem, ſi dirigitur in perſonam diſponentis, & eſt primum membrum diviſionis. Impoſſibilis autem conditio quatuor modis dicitur: quædam enim eſt impoſſibilis ſecundùm naturam, quædam ſecundùm leges vel jura, quædam propter difficultatem facti, quædam ratione perplexitatis vel ambiguitatis. quæ omnia, quia conducunt ad plurima, ex ordine proſequamur, & primum impoſſibilis conditio ſecundùm naturam dicitur, quæ naturaliter eſt impoſſibilis, ut ſi dicam: *lego Titio centum, ſi digito cælum attigerit.* Illa conditio ſive apponatur legatis, ſive fideicommiſſis, ſive inſtitutionibus, erit pro non ſcripta, id eſt, facit puram diſpoſitionem, textus eſt *in §. impoſſibilis, Inſtitut. de hæredibus inſtituendis.* Sic etiam dicitur de impoſſibili obligatione vel ſtipulatione, *§. ſi impoſſibilis, Inſtit. de inutilib. ſtipulat.* Sed tamen inter contractus vel ſtipulationes, in quibus naturaliter impoſſibilis conditio ponitur, & ultimas voluntates magna eſt differentia, quia in ultima voluntate naturaliter impoſſibilis conditio eſt pro non

ſcripta, id eſt, penitus vitiatur manente diſpoſitione, ut diximus, ſed in contractibus reddit ſtipulationem nullam & prorſus invalidam. Unde ſi dixerim: *Dabo tibi centum, ſi digito cælum attigeris.* Illa impoſſibilis conditio naturaliter totam ſtipulationem vel promiſſionem reddit nullam, quod eſt notandum. Alia conditio impoſſibilis dicitur de jure ſcilicet, quam mores boni improbant, ut ſi dicam: *lego tibi centum, ſi pro nullo ſpondeas, vel ſi parentes non alueris, ſi captivos non redemeris.* Nam illæ ſunt turpes, ſed quæ turpia perinde ſunt, ac ſi facto eſſent impoſſibilia, *leg. conditiones, § 1. & 2 ff. de conditionib. & demonſtration. leg. nepos procul, ad fin. ff. de verborum & rerum ſignificat.* Sed quod ſint turpes patet ex eo, quod niſi parentes aluerim & captivos redemerim, juſtè poſſem exhæredari *Authent. ſi captivi, C. de epiſc. & cleric.* & ſic idem judicium eſt de turpi conditione, quod de penitus impoſſibili, id eſt, ut quemadmodum conditio naturaliter impoſſibilis habetur pro non ſcripta, facit puram diſpoſitionem; ita etiam conditiones turpes, quæ dicuntur de jure impoſſibiles, appoſitæ perſonis, erga quas dirigitur diſpoſitio, habeantur pro ſcriptis, vitiantur, ſed non vitiant, id eſt, relinquunt puram diſpoſitionem. Tertia impoſſibilis conditio facti dicitur, quæ humanitus non poteſt, aut poteſt cum ſumma difficultate: ut ſi dicam: Titius hæres meus eſto, ſi montem aureum mihi dederit; ſi duxerit uxorem filiam regis Galliarum, & illius natura eſt non ut aliarum impoſſibilium, ut ſit pro non ſcripta, quia illa vitiat, & facit totam diſpoſitionem ruere. Nam cum aliquis vel in ultima voluntate vel in ſtipulatione apponit talem conditionem, quam putat non poſſe præſtari, tum præſumitur diſponentem non voluiſſe eum, cui appoſita eſt talis conditio, aliquid capere, aliàs tam duram & tam difficilem conditionem non appoſuiſſet, ita eſt text *in l. cùm hæres. §. 1. ff. de ſtatu lib.* ubi dicitur: ſi ſervo relinquam libertatem poſt centum annos, quibus ſervus aut non eſt victurus, aut ſaltem difficilè poterit vivere, tunc ille ſervus non habetur pro ſtatulibero; cum apponendo tam difficile & longum tempus, præſumitur teſtatorem ei nihil voluiſſe largiri, unde illa impoſſibilis conditio facti, quia non eſt penitus impoſſibilis, difficilis rectiùs appellari poteſt, quàm impoſſibilis. Ultimò dicitur impoſſibilis conditio ratione ambiguitatis vel propriæ perplexitatis, ut ſi dicam: *Si Titius hæres meus erit, Sempronius hæres eſto.* Illa conditio eſt perplexa, quia conditionalis, quæ non poteſt habere locum niſi conditione exiſtente; ſed illa exiſtere nequit, aut ſi exiſtit, altera pars non valet, & illa perplexa conditio ideo dicitur impoſſibilis, quia vitiat totam diſpoſitionem, *l. ſi Titius ff. de condit. & demonſtrat.* De quibus omnibus remitto me ad gloſſ. magn. *in d. §. impoſſibilis, Inſtitution. de hæredibus inſtituend.* Poſſibilis autem conditio ea dicitur, quæ habet ſe indifferenter ad eſſe & non eſſe, id eſt, quæ poteſt fieri & non fieri; & illa quoque triplex eſt. Quædam enim appellari poteſt poteſtativa, id eſt, quando conditio in mera voluntate & poteſtate ejus cui apponitur, toleratur, ut ſi dicam: *Titio lego centum, ſi iverit Francofordiam, ſi dederit mihi decem.* Nam illud, ut det mihi centum, & eat Francofordiam, eſt in libera ejus poteſtate, ſaltem inſpiciendo communem curſum naturæ & communia judicia hominum, *leg. ſuus, & ibi gloſſ. ff. de hæred. inſtit.* quamvis etiam per fortunæ inſidias vel alium caſum impediri poteſt ne eat Francofordiam, ut ſunt omnia humana multis fortunæ caſibus obnoxia, *leg. 2. §. ſed quia, Cod. de jure veteri enucleand.* tamen illa quæ rarò fiunt, & quæ putantur communi judicio hominum poſſe ab aliquo fieri, ſcilicet ut eat Francofordiam, hoc debet conſiderare. Deinde eſt quædam poſſibilis conditio, quæ dicitur caſualis, id eſt poſita in fortunio lubrico, ut ſi dicatur: *Si landgravius iverit,* quod pendet ex ipſa fortuna, vel etiamſi ſub conditione, quæ ex altero quopiam pendet, inſtituam, ut lego tibi decem, ſi Titius conſul, vel doctor fuerit: in his caſualibus conditionibus, id eſt, quorum eventus pendet ex fortuna vel ex alterius arbitrio, expectatur eventus, id eſt, ut fiat, quia eſt in conditione poſitum, *l. 1. §. ſin autem aliquid. Cod. de caduc. tollend.* Tertiò & ultimò ſunt quædam conditiones poſſibiles, ſed mixtæ, id eſt, partim habent aliquid conditionis poteſtativæ, partim habent aliquid conditionis caſualis, ut *gloſſ. in rubrica, ff. de condict. & demonſtrat.* unde & mixta dicitur, de illa judicatur ut de caſuali, de qua agemus infra *in l. 1. leg. ſi pater, eod. tit.* & expectatur aliquando eventus, aliquando non, ut ibi audiemus per *leg. legatum, Cod. de condition. inſert.* Egimus de definitione, diviſione & effectu conditionum qui maximè eſt poſitus in eo, ut ſuſpendat actum, ita ut ante eventum conditionis non peti poſſit per pulchram *leg. legata ſub condition. cum l. ſeq. §. fin. ff. de condit. & demonſtrat.* Nunc quia ſunt etiam alia quædam, quæ adjiciuntur teſtamentis, & habent quoddam inſtar conditionis, ſcilicet quia videantur ſuſpendere, & quia propter defectum ipſorum pereant aliquando legata, ut ſunt demonſtratio, cauſa & modus. De quibus gloſſa, etiam propter cognationem quam habent cum conditione. Et Bald. hìc *in rubrica, ff. de condit. & demonſt.* de quibus ſigillatim videamus, & *Jaſ. in princ. l. 1. Cod. eod.* Et ideo demonſtratio, quæ fit in lege vel etiam alibi generaliter, eſt quædam adjectio vel expreſſio cujuſdam qualitatis vel circumſtantiæ, per quam res redditur certa, id eſt, demonſtratur non curando, an demonſtratio fiat per nomen, cognomen, confines vel per aliam quamlibet qualitatem, per quam poteſt res fieri nota, *l. centum, ff. ſi cert. petat. leg. 1. in fine ff. de dote prælegat.* circa quam demonſtrationem habemus regulam generalem, quod licet ſit falſa, tamen ſi de re conſtat, quod non ſolet vitiare, *l. ſi quis in fundi, ff. de legat. 1. leg. demonſtratio, in princ. leg. falſa demonſt. ff. de condit. & demonſtrat. & vulgato §. ſi quis in nomine, Inſtit. de legat.* ut ſi teſtator ſic dicat: Titium Vernam meum, id eſt, qui domi meæ natus eſt, lego Caio, vel Titium ſervum, quem emi, quem habeo tanquam hæres à Sempronio, lego Caio, hìc nomen qualitatis Vernæ, vel illa adjectio, quem habeo ut hæres, vel quem emi, eſt loco demonſtrationis, & ideo, ſi illa demonſtratio fuerit falſa: vel enim Titius non fuit Verna, ſed aliunde emptus: vel non fuit emptus, ſed Verna: tamen illa falſa demonſtratio vel adjectio ſeu deſignatio non vitiat legatum, *§. ſi quis in nomine, inſtitut. de legat. & hoc quoad primum.* Cauſa verò eſt, ut gloſſ. in dicta rubrica definit, quædam impulſio animi à nobis expreſſa, quà movetur ad aliquid faciendum, & ita falſa cauſa etiam non ſolet vitiare, *l. 2. §. fin. ff. de donation. l. Titio centum, in princip. de condition. & demonſtrat.* Et differt cauſa à conditione, quia conditionem dicimus ſemper eſſe de futuro: ſed cauſa eſt de præterito, vel etiam de præſenti, *leg. ſi ita in fine ff. de condit. & demonſtrat.* Et fit communiter cauſæ expreſſio per dictionem, *Quia*: ut ſi dico, quia Titius mihi hoc fecit, quia negotia mea geſſit, lego ei centum. Illa cauſa licet ſit falſa, quia fortè Titius nulla mea negotia geſſit, tamen legatum non vitiatur, *§. longè magis, & ibi pulchra gloſſ. inſtitut. de legat.* Sed hic circa cauſam ſciendum eſt duplicem eſſe cauſam, quoad noſtrum inſtitutum; quædam eſt cauſa impulſiva, remota, & quæ legato non cohæret, & rectè de illa intelligitur regula, ſcilicet quod falſa cauſa remota vel impulſiva non vitiat legatum, quia fortè teſtator legaturus fuerat, ſi illa cauſa abfuiſſet; ſed ſi fuerit cauſa finalis, quæ dicitur cauſa propinqua, immediata, & cauſa cauſarum, ubi aliàs teſtator non erat relicturus, niſi illa cauſa ſubfuiſſet, tunc certè regula non procedit, quia tunc habeo aliquam regulam affirmativam, quòd falſitas cauſæ finalis & cauſæ propinquæ vitiet legatum. Sunt autem cauſæ finales non ita faciles ad cognoſcendum: ſæpe enim judicamus impulſivas, quæ ſunt finales, & ſæpe finales, quæ ſunt tantùm impulſivæ. Qui error facit ut

non poſſimus judicare, an legatum valeat, vel non, ideò Bart. *in l. demonſtratio*, §. 1. *ff. de condit. & demonſtrat.* ubi peculiariter de cauſa tractat, dat nobis pulchram regulam, quia quandocumque ſub nomine conſanguinitatis vel affinitatis aliquid relinquatur, quod illa affinitas vel conſanguinitas præſumatur eſſe cauſa propinqua & finalis. Unde ſi conſtaret cauſam eſſe falſam, id eſt, eum qui eſſet appellatus conſanguineus vel affinis, non eſſet conſanguineus vel affinis, & ſic cauſa eſſet falſa, certè vitiaret legatum per legem *ſi pater, l. nec apud, ſupra titul. proxim.* & ideò qui legat alicui ſub nomine patris, *ein Gevatter*, ut vocant Canon. ut ſit nomen affinitatis ſpecialis & cauſa eſſet falſa, legatum vitiaretur, quia præſumeretur teſtatorem finaliter reſpexiſſe ad illam affinitatem; in aliis autem caſibus non poteſt dari certa regula, quando cauſa ſit pro finali vel impulſiva, & ideò tunc recurrendum eſt ad conjecturas, quarum Bart. *in dict.* §. 1. præcipuam illam notat, ſi teſtator aliàs, ſcilicet ſi cauſa non fuiſſet, eſſet relicturus. Nam ſi etiam aliàs eſſet relicturus, tunc expreſſio falſæ cauſæ non vitiabit: niſi autem aliàs, id eſt, ſi illa cauſa non fuiſſet; non fuiſſet relicturus, tunc intelligitur cauſa finalis. quæ cauſa falſa vitiat. Exemplum, teſtator cùm dicit: Titio qui mihi centum mutuò dedit, lego centum, cauſa legandi eſt, quia dederit mutuò centum. Nunc finge modò non fuiſſe mutuò data centum, & ſic cauſam fuiſſe falſam, nihilominùs cùm ſecundùm errorem regulam negativam, legatum non vitietur, ſed debentur ei centum, & recta currendum eſt ad conjecturam, quia teſtator legat centum, quia mutuo receperit, & ſic ſit obligatus ad reſtituendum illa: cùm verò proximè cohærens legato & finalis, ſcilicet, ut ſe & hæredes ſuos ab obligatione liberet; ideò ſi conſtat fuiſſe falſam cauſam, legatum non debebitur, *l. 1. C. de falſa cauſa adjecta legat.* Modus autem eſt quædam moderatio vel deſcriptio certa, quâ gravamen imponitur propter incommodum, quod aliquis capit, ut ſi dicam: lego Titio centum, ut mihi monumentum extruat, ibi imponitur onus Titio extruendi monumentum propter commodum legati, quod accepit, & eſt de futuro, ſicuti conditio, qua in re convenit cum conditione. Præterea etiam in alio convenit, quia ſicut conditionis defectus facit ut nihil debeatur, cùm antequam conditio exiſtat, nihil poteſt peti, *dict. leg. legata ſub conditione.* Ita quoque niſi impleatur modus, id eſt, gravamen impoſitum, adimitur alicui legatum. Caſus eſt *in leg. quibus dieb. Thermilius, & ibi Bartol. longe, ff. de condit. & demonſtrat.* Sed differunt tamen inter ſe plurimum interim. Nam qui conditione eſt inſtitutus vel oneratus, nihil conſequitur, priuſquam conditio extet, vel ſit purificata, & ideò ante eventum conditionis dies non debet veniſſe, ſed ei qui eſt ſub modo oneratus vel inſtitutus, illa adjectio modi non impedit diem redire & venire, id eſt, cui eſt impoſita ſarcina alicujus rei faciendæ per teſtatorem, cujus reſpectu capit utilitatem vel legatum, quamvis ille modus, id eſt, implementum alicujus operis nondum ſit factum, tamen ille gravatus poterit petere legatum, modo caveat quod velit implere modum *leg. qui heredi*, §. *fin. ff. de condit. & demonſtrat. leg. ſi pura, de legat.* 3. *& gloſ. in dict.* §. *longe.* & ideò ſi poſt acceptum legatum modus non impleretur, legatum rursùs extorqueretur ſub cautione præſtita, & ſit communiter modus per conditiones, *ut* vel *ita*, dicendo: lego centum, ita tamen ut hoc facias, vel his etiam verbis, *ea conditione*, de quibus per Bartol. *in d.* §. *Thermilius.* pulchrè & prolixè.

TITULUS XXVI.

De Impuberibus & aliis Subſtitutionibus.

ACcedamus ad titul. *De Impuberum & aliis Subſtitutionibus.* qui titulus plus adfert utilitatis & lucri, quàm quivis alius in toto jure, ut hic præfatur Franc. Curtius, gloſſa autem hic non continuat: Bart. verò breviter & omnino apertè dicens, ſuprà eſſe tractatum de inſtitutione hæredum prima; nunc autem eſſe agendum de ſecunda inſtitutione vel ſecundis tabulis, quæ dicatur ſubſtitutio, perinde ac ſi in titulo proximo non ſit quoque mentio habita. Ideò continuò partim ſecutus Cynum, partim Guidonem, Jaſon: quod ſuprà actum ſit de teſtamentis. Et quia fundamentum teſtamenti ſit hæredis inſtitutio, ut ſuprà diximus, ideò mox poſt tractatum adjectum ſit de hæredum ſubſtitutionibus: nunc autem cum ſubſtitutiones ſint quædam conditionales inſtitutiones, ut dicit text. *in leg. in ratione*, §. *quod vulgo in fine, ff. ad leg. Falcid. l. cohæredi*, §. *cohæres, ff. de vulgar. & pupill. ſubſtitut.* Vel etiam ſubſtitutio ſit quædam ſecunda inſtitutio, d. text. *in leg. in princip. ff. de vulgat. & pupill. ſubſtitut.* Ideò poſt primas inſtitutiones nunc ſit agendum de ſecundis, vel etiam de conditionalibus inſtitutionibus: & quia inter ſubſtitutiones pupillares vel quæ fiunt impuberibus, ſunt præcipuæ, & de his maximè agitur, ideò Imperator hic agit de impuber. ſubſtitut. paſſivè, id eſt, quando ſubſtituitur impuberi, & deinde de aliis, vulgari, exemplari, breviloqua & compendioſa. Et ideò Imperator hic interpretatur hunc titul. *de impuberum, &c.* & dicit idem eſſe, ac ſi dixiſſet, ut fiat *in titul. Inſtitutionum & Digeſtorum de pupillari ſubſtitutione*, quamvis ſint recentiores, inter quos eſt Jaſon, qui putant Imperatorem hìc magis propriè locutum, quàm in Digeſtis & Inſtitutionibus, ubi appellatur pupillaris ſubſtitutio. Nam, inquiunt, Pupillus is dicitur, qui propter mortem patris, aut emancipatione impubes adhuc factus eſt ſui juris, id eſt, non eſt ampliùs in alicujus poteſtate, *l. pupill.* 239. *ff. de verbor. & rer. ſignific. in princip.* Sed ei, qui non eſt in poteſtate noſtra, non poſſum ſubſtituere pupillariter. Nam præcipuum requiſitum eſt ad hoc, ut pupillaris valeat quod ille, cui ſic ſubſtituitur, ſit in noſtra poteſtate per *dict. titul. Inſtitut. de pupill. ſubſtitut. in princip.* Unde putant rectiùs hìc dici, ſubſtitutionem puberum, id eſt, quæ fit in puberibus, dum decedunt intrà annum 10. vel 14. ſed hæc ambiguitas eſt de nihilo: Reliqua latiùs vide apud Doctores, & tantùm de hac Rubrica.

TITULUS XXVIII.

De Liberis præteritis vel exhæredatis.

ACcedamus in nomine Domini ad tit. illum, qui tit. cum diverſa verborum conceptione hic & in Digeſtis formatur, non eſt putandum aliquid ſubeſſe differentiæ, quamvis Doctores miſere ſe torqueant circa verba Rubricæ. Nam quod alibi Imperator dicit de liberorum exhæredatione, ut in Inſtitutionibus, hoc idem voluit hìc ſignificare de liberis præteritis, vel exhæredatis; nam ut pleraque alia ſunt ſui juris poſitivi, quæ potuerunt ſic vel aliter proponi. Ideò ſuccedit trita regula: quod in his, quæ ſunt juris poſitivi, nulla regens aut concludens ratio aſſignari poſſit. Ita dicit gl. 1. *in l. 1.* §. *pueritiam, in verb.* natus eſt. *ff. de poſtulando.*

Ad quam regulam confugimus fere in univerſa materia præſcriptionum & uſucapionum. Cùm videmus in certo caſu decennium, vicennium, tricennium, & non plus vel minus eſſe conſtitutum. Continuatur autem hæc rubrica per gl. hic ſimpliciter hoc modo. Supra viſum eſt de teſtamentis, in quibus ſunt inſtitutiones: nunc autem dicendum eſt de liberis, quando prætereantur vel exhæredentur ab inſtitutione. Quæ continuatio duplici de cauſa non debet recipi. Primò quod non efficit id, propter quod ſunt inventæ continuationes, ſcilicet, ut juvetur memoria, cùm inter tit. de teſtamentis, & hunc noſtrum titul. multi ſunt interpoſiti. Deinde iſta continuatio ad remota, quod & ipſum fieri non debet, cùm hoc ſit contra naturam verbi *argum. l. continuus, ff. de verb. oblig.* & ſic contrà text. *l. 2. ff. de ſtatu hom.* ibi is proximos applicantes tit. Unde videmus vulgo dici continuationem eſſe faciendam [illegible] proxima. Ideò ſic continuanda eſt. Suprà vidimus de teſtamentis, & varia obſervatio eſt tradita pro forma quadam publica, ſine qua forma & obſervatione teſtamẽta fierent inutilia. Quæ ſolemnia percenſentur pulchre *in l. ſi quæramus, ff. de teſt. in gloſ.* quæ obſervatio ſola non eſt ſufficiens in teſtamentis. Ideò cùm paulo antè à nobis ſit actum de inſtitutione, item ſubſtitutione, circa quas etiam receptæ ſunt pro forma quadam aliæ ſolemnitates, ſine quibus teſtamentum non valet favore liberorum, ſcilicet, ut liberi inſtituantur nominatim, vel nominatim exhæredentur; ideò nunc de iſta forma quæ circa inſtitutionem ſervanda eſt, agendum reſtat. Quæ continuatio ſumitur ex textu *Inſtit. eod. in princ. & ibi gl* 1. Ex qua continuatione hoc conſequimur commodi, quod videmus in teſtamentis eſſe duplicem formam. Una eſt, de qua egimus, ut ſint ſeptem videlicet teſtes, qui ſubſcribant, ſigillent ſimul & eodem contextu, quæ forma dicitur publica in favorem publicum introducta, ne ſcilicet committatur aliqua fraus vel falſitas in teſtamento, *l. fin. C. de fideicomm.* Et quia hæc forma publicæ utilitatis gratia recepta eſt; ideò ſequitur quod ei non poſſit à quoquam renunciari, id eſt, quod nolentes volentes cogamur illam ad unguem implere propter communem Theoricam, qua dicitur, formæ non poſſe renunciari, *l. cum hi quib. §. ſi prætor, ff. de tranſact. & eſt. ad hoc text. in l. non dubium, C. de leg. l. nemo poteſt. ff. de legat. 1. l. jus publicum, ff. de pact.* Quæ omnia jura loquuntur de forma quæ eſt introducta propter publicam utilitatem: Sed quod circa inſtitutionem ſervanda ſit quædam peculiaris forma, ſcilicet, ut liberi non prætereantur, ſed aut inſtituantur diſerte, aut exhæredentur nominatim, id eſt, favore liberorum introductum, & ideò ei favori & formæ poteſt filius, cujus gratia eſt introducta, renunciare per *vulg. l. pen. C. de pact.* & poteſt renunciari dupliciter, vel in principio, vel ex poſt facto, in principio cùm pater vult teſtari, qui habet multos liberos, unum tamen ſacerdotem divitẽ; poteſt ille dicere: Pater! ego tibi permitto, ut in teſtamento tuo me prætereas & inſtituas alios fratres meos; hic fit renunciatio ejus formæ, quæ eſt introducta gratiâ liberorum, & valet, ut eſt pulchra *gl. in l. ſi quando, §. fin. C. de inoff. teſt.* Ita etiam ex poteſtate liberi poſſunt renunciare iſti formæ, ut cùm vident ſe præteritos, taceant, aut ſinant teſtamentum valere, quod tamen poterant infringere, quia forma non ſervata, id eſt, quia ipſe filius non eſſet inſtitutus, nec expreſsè exhæredatus, & valet renunciatio illa, *l. filio præterito, ff. de injuſto rupt. irrito fact. teſt.* Cùm aliàs ſi filius non renunciet, & pater non ſervaſſet formam debitam, id eſt, nec inſtituiſſet, nec expreſsè exhæredaſſet, ſed præteriiſſet, teſtamentum eſſet ipſo jure nullum, ita ut filius admitteretur ab inteſtato. Et quia rubricæ hujus tres ſunt partes. Agit enim de liberis: deinde de præteritis; tertio de exhæredatis. Igitur de iſtis tribus pro generali intellectu hujus tituli, ordine agemus: Et primo ſciendum eſt, quod licèt ſicut parentum appellatione large ſumpto vocabulo continentur omnes in infinitum, tamen propriè accipiendo tantùm comprehenditur pater, mater, avus, avia, abavus, abavia, tritavus & tritavia, reliqui dicantur majores in genere. Sic etiam è diverſo licet ex propria ſignificatione verborum, liberorum appellatione contineantur tantùm illi, qui ſunt uſque ad trinepotes, tamen ex generali ſignificatione intelliguntur ſub nomine liberorum omnes deſcendentes. De utroque eſt text. *in l. juriſc. 10. §. parentes. 7. ff. de grad. & affin.* Et ideò hic ſub nomine liberorum generaliter accipimus omnes deſcendentes, quemadmodùm etiam alibi cùm agatur de materia utili liberis, *l. liberorum, & ibi Bart. ff. de verb. & rer. ſign. l. ſed ſi hac 10. §. liberos, 5. ff. de in jus vocand.* Præteriti autem dicuntur liberi, ſi reſpiciamus jura vetera & Codicis, quibus penitùs nihil eſt relictum, ſive inſtitutionis, ſive legati, ſive fideicommiſſi. Nam de jure Codicis poterat pater aliquid relinquere filio nomine legati, & ſufficiebat hoc filio, ſi modo legatum aſcenderet ad quartam, nec requirebat olim, quod filius eſſet honorabili titulo inſtitutionis inſtitutus. *l. omnimodo, leg. ſcimus, §. final. Cod. de inofficioſ. teſtam.* Et ideò quia de jure Codicis ſatis erat, quoque relicto titulo, liberis aliquid relinquere, ſequebatur quod ſi nullo titulo liberis aliquid eſſet relictum; tunc liberi habeantur pro præteritis, & ſic teſtamentum eſſet nullum, textus eſt *in leg. quidam filium, in princip. 31. Cod. de fideicommiſſ. ibi; & poſtea condito teſtamento cum præterit, nullo penitus ei relicto.* Sed ſecundùm jura noviſſima Authenticorum neceſsè eſt, ut pater liberis ſuis teſtamento aliquid relinquat, non quovis titulo, ſed jure inſtitutionis, qui titulus vocatur honorabilis & utilis propter jus accreſcendi, ut eſt text. expreſſus *in Authent. ut cum de appellation. cognoſc. §. aliud quoque.* Et ideò ſecundùm jura Authentic. ſi liberis eſſent relicta multa legata, item multa fideicommiſſa, tamen niſi eſſent inſtituti, habentur pro præteritis, ad hoc ut ſemper poſſet dicere teſtamentum eſſe nullum. Quo caſu non eſſet opus intentari querelam, quæ querela præſupponit teſtamentum validum; nam habemus certam regulam, quod remedium querelæ ſit extraordinarium remedium. Sed ad extraordinarium in jure numquam pervenitur, niſi ceſſet ordinarium, text. eſt §. *in cauſa autem, inſtitution. de inofficioſ. teſtament.* Exhæredari autem dicuntur, quibuſcumque verbis excluduntur à ſucceſſione parentum, *leg. 3 Cod. eod.* ut ſi pater dicat; *ſis alienus à meis bonis, ſis excluſus*, quod perinde erit, ac ſi dixiſſet: *Eſto exhæres.* Et per illam exhæredationem teſtamentum non redditur nullum, quia de jure Digeſtorum & Codicis ſufficit, aut inſtitui, aut nominatim exhæredari liberos, ſed hodie de jure noviſſimo ad hoc ut exhæredatio valeat & ſic teſtamentum ſit aliquod pro forma, multa requiruntur, quæ hic refert Salicet. Primò, quod exhæredatio fiat nominatim, *leg. 1. 2. & 3. ff. eod.* Fit autem nominatim, quando nomen, prænomen & cognomen filii exprimo, ut ſi dicam; *M. T. Cicero filius meus exhæres eſto.* Quamvis enim ſufficit unum nomen ex iſtis exprimere, ut *Ciceronem filium meum exhæredo*, imò ut ibidem textus inquit, Si vel generaliter dicatur: *filius meus exhæres eſto*: ſatis dicitur nominatim facta exhæredatio, ſi modo unus tantùm eſt filius. Si vero duo aut plures ſunt, benigna interpretatione eſt receptum, ut nullus videatur exhæredatus: At idem textus, ſi per circumſtantias aliquem deſignet, ut intelligi poſſit quis ille ſit, tùm ſatis dicatur nominatim exhæredatus, ut ſi dicam; *Exhæredo eum, qui mihi ex ea natus eſt, vel exhæredo nebulonem meum, meinen Bubẽn*, qui hoc vel illud deſignavit. Secundo requiritur, quod illa exhæredatio fiat purè, id eſt, non ſub conditione, *dict. leg. 3. §. purè.* Tertiò quod fiat à toto gradu *dict. leg. 3. in verſ. niſi, &c.* Quartò, quod exhæredetur a tota hæreditate, non à certa re, ut dicemus *in l. maximum vitium. Cod. eod.* & dicitur *in leg. cum quidam, ff. eod.* Quinto hodie pro ſolemni forma requiritur quod cauſa exhæredationis exprimatur in

teſtamento, non quævis, ſed talis, quæ probetur, & ſufficiens exiſtimetur à jure, quemadmodum enumerantur quatuordecim, *in §. cauſis, in Authent. ut cum de appellat. cognoſcend.* & dicemus infrà latiſſimè *in Authent. non licet.* Sexto requiritur quod etiam illa cauſa teſtamento inſerta probetur per ipſum hæredem, aliàs ſi non probabitur, tunc teſtamentum annullabitur per querelam, & ſic videmus longè maximam eſſe differentiam; an pater non expreſſerit cauſam ob quam exhæredat, vel ſi exprimat; tamen eà non probetur; nam ſi omnino non expreſſerit cauſam, tunc res eſt in eo ſtatu, quo ſi pater penitùs non fuiſſet teſtatus, id eſt, teſtamentum efficitur nullum pro jure, ut tradit Bart. & Doctores communiter. Sed cum teſtamentum eſt nullum, non eſt opus aliqua querela, quæ ad hoc eſt inventa, ut teſtamentum factum contra pietatem, irritetur, ut latè ſuprà *tot. tit. Cod. de inofficioſ. teſtament.* Quando autem inſerta eſt cauſa, quæ tamen non poſſit probari, tunc teſtamentum quidem ipſo jure valet, ſed per querelam de inofficioſo teſtamento poterit annullari. Si vero dicas; quæ eſt tandem utilitas ſcire, an teſtamentum valeat jure, vel ſit ipſo jure nullum? Ad hoc reſpondeo magnam eſſe; nam ſi teſtamentum eſt nullum, tunc filius infra tredecim annos ſemper poteſt venire ab inteſtato, quia juri dicendi teſtamentum nullum non præſcribitur, niſi tredecim annis, *l. licet, Cod. de jure deliberand.* Quemadmodum reliquis actionibus perſonalibus præſcribi poteſt tredecim annis *leg. ſicut, Cod. de præſcript. tredecim annorum.* Si autem teſtamentum eſt ad aliquid, tùm per querelam poteſt impugnari, cùm iſti querelæ præſcriberetur quinquennio, id eſt, ſi filius omitteret teſtamentum paternum accuſare quinque annis, non dicendo hoc eſſe factum contra officium patris, tunc poſt quinque annos ampliùs ad querelam non admitteretur, *l. ſi quis filium §. fin. C. de inoff. teſt l. adoleſcentis, l. fin. C in quibus cauſ. reſtit. in integr neceſſ. non eſt.* Præterea eſt etiam alia utilitas; nam jus dicendi teſtamentum eſſe nullum, tranſmittitur ad hæredes, querela autem niſi fuerit præparata, id eſt, jamjam inſtituta vel cœpta agi, ad hæredes non tranſmittitur, *l. ſi inſtitutio. cum l. ſeq. l. Papinianus, §. c. ff. de inoff. teſtament.*

Sed hoc loco oritur pulchra quæſtio, cùm videtur cauſam ingratitudinis à patre allegatam in teſtamento eſſe probandam dubitari poterat, per quem ſcilicet, an hæres teneatur probare ingratum filium, vel an filius cogeretur probare ſe fuiſſe gratum, & ita uni eſſet imponendum opus probandi? Et certè hodie incumbit generaliter hæredi ſcripto probatio, ſive cauſa ſit inſerta teſtamento, ſive non inſerta. Nam quando non eſt inſerta cauſa à patre, hæres tamen prætexat cauſam, eo caſu non eſt dubium quin hæres cauſam allegatam probare poſſit, quia eſt præſumptio pro liberis, quod non fuerint ingrati, & ideo allegans ingratitudinem, id eſt, dolum vel culpam, tenetur probare, *l. omni modo. Cod. de inofficioſ. teſt. leg. quoties, §. qui dolo, ff. de probationibus*, ubi traditur regula; quod *qui allegat dolum aut culpam in aliquo, debeat ille probare*, ut pulchre & prolixe per Jaſon *in leg. diem functo, in 2. col. Cod. de aſſeſſor.* Sed quando pater inſeruiſſet cauſam, tunc major eſſet dubitatio, ut ei incumbat probatio, an hęredi ut probet ingratitudinem, id eſt, cauſam eſſe veram, an filio, ut probet ſe fuiſſe gratum? Et certe olim incumbebat onus probandi liberis. Nam cùm pater cauſam aliquam inſerit, viſum eſt præſumptione legis cauſam illam eſſe veram, cùm lex præſumat in patre, nihil dicturum contra filium, quod eſſet falſum. *l. iſti quidam in fine, ff. quod metus cauſa. l. ſcripto. ff. unde liberi.* Nam perinde ut dico, vim vel metum patris, quando mihi infertur vis aut metus, ſic mihi propter affectionem eamdem, quam habeo erga liberos, cum illis vis aut metus infertur, dicitur mihi illatus, & ideo cum olim præſumptio eſſet pro patre, illa operabatur, quod onus probandi transferretur ad filios, id eſt, ut purgarent ſe ab illa nota, quam pater præſumitur non falſo inſeruiſſe, & probarent ſe eſſe gratos: hodie vero hoc totum eſt inverſum; nam præſumuntur hodie liberi eſſe grati, niſi liquide probentur eſſe ingrati. Et ideo onus probandi a liberis transfertur ad hæredes ſcriptos, id eſt, eos qui ſunt loco patris. Unde cùm hodie pater cauſam ingratitudinis inſerit, illa præſumitur dicta eſſe à patre, non ſatis compote mentis, ut eſt textus *in leg. 2. l. Titia, ff. de inoffic. teſtam. & §. 1. Inſtitution. de inofficioſ. teſtament.* & eſt textus clarus, quod hodie ſemper probatio incumbat hæredi. *in Authent. ut cum de appellat. cognoſcend. cap. 3. §. ſi quis de prædictis: decimo quarto verſu. ſive igitur omnes, ibi, ſive unam aliquam cauſam parentes in teſtamento inſeruerint ſuo, & ſcripti hæredes nominatam, vel nominatas cauſas, vel unam ex his veram eſſe monſtraverint. Circa fin. collat. 8. tit. 16. Novella centeſima decima quinta*, & ad hoc facit text *in l. ab ea parte, juncta gloſſ. in leg. 2. ff. de probation. & l. fin. ff. quod metus cauſa.* Hactenus de hac Rubrica.

TITULUS XXIX.

De poſthumis hæredibus inſtituendis, vel exhæredandis, vel præteritis.

ACcedamus in nomine Domini ad titul. *de Poſthum. hæred. lib. inſtituend.* qui breviter continuatur ad præcedentes hoc modo: Suprà tractavimus de liberis præteritis & exhæredatis, ubi ſub nomine liberorum contineri jam natos; ſed quia dubitari poſſet, quid juris eſſet in liberis nondum natis, quos vocamus poſthumos; ideò nunc de illis agendum eſt. Quo loco initio ſciendum eſt, quod licèt olim pater poſſet ex quacumque cauſa liberos ſuos natos vel poſthumos exhæredare, tamen hodie non poteſt filius exhæredari ſine cauſa legitima, propter quam exhæredentur, ut anteà diu eſt dictum. Cùm autem in poſthumis nulla poſſit eſſe cauſa legitima, propter quam exhæredentur, quia cùm non ſint in vita patris, non poſſunt eſſe ingrati, & ſic non poſſunt aliquam cauſam committere, propter quam exhæredentur. Ideò hodiè poſthumi non poſſunt exhæredari, ut eſt expreſſus text. *in l. ſi quis ſuo. §. 1. C. de inoffic. teſtament.* Unde in præſenti titulo, tantummodo agemus de inſtitutione poſthumorum, & deinde de præteritione, id eſt, ſi vel ignoranter vel ſcienter ſint à parentibus præteriti, & quemadmodum filii nati dicuntur inſtitui à parentibus honorabili titulo inſtitutionis, ut *in §. aliud quoque in Auth. ut cum de appellation. cognoſcit.* aliàs teſtamentum eſt nullum, licet nulla legata ſint illis facta, ſic etiam dicuntur inſtitui poſthumi, & niſi hoc fiat, ſi ſe reperiunt deinde præteritos, tunc teſtamenta paterna rumpuntur. Sed cùm ſuprà titulo priore ſatis ſit declaratum quid ſit exhæredatio, quid item præteritio, ut rubrica noſtra magna ex parte non egeat declaratione: reſtat tamen hic dicere de Poſthumis. Ideo gloſſa magiſtra hic dicit quinque eſſe genera poſthumorum.

Primò dicitur poſthumus is, qui poſt mortem patris natus eſt, id eſt, poſt humationem, & hoc declarat etymologia vocabuli. Veteres enim humatos dicebant, qui eſſent humo conditi & tecti; aut ſepulti dicerentur qui quovis modo ſive humo, ſive alia materia eſſent tecti; ut pulchre Plinius *libr. 7. cap. 45. naturalis hiſtoriæ.* Et ſic qui poſt humationem patris naſcitur, rectè dicitur poſthumus, quem etiam ſic definit, *l. 3. in princip. in verb.* poſthumus. *ff. de injuſt. rupto teſtam.* dum dicit: *Poſthumos eos dumtaxat intelligi, qui poſt mortem patris vel alterius aſcendentis, de cujus bonis agitur, nati ſunt.* Quod intelligo de propria & ſtricta ſignificatione nominis *poſthumi*; nam propriè, rectè & ſtrictè loquendo, tantùm is dicitur poſthumus, qui

poſt mortem vel humationem patris naſcitur; ideo reliqua genera poſthumorum, de quibus jam ſumus dicturi, ſunt quidem poſthumi, ſed impropriè, largè & ficte, ut notant hic Doctores, præſertim Alexand. & Jaſon, & hoc facit ad ſtatuta municipialia, in quibus quando verba debent intelligi ſtricte nomine poſthumorum, veniunt tamen iſti poſthumi, qui propriè tales ſunt, id eſt, nati poſt humationem patris; & ita etiam Bart. *in d. l. 3.* notat & gloſ. *in l. Gallus, in princ. in verb.* poſthumus, *ff. de liber. & poſthum.* aliquando autem ſecùs fieret, ſi in teſtamento fieret mentio poſthumi, ut ſi teſtator diceret: *poſthumum heredem meum inſtituo*; nam cum in teſtamento debeat fieri larga interpretatio, ideo intelligerem inſtitutum poſthumum non tantùm eum, qui eſſet propriè poſthumus, quàm etiam illum qui impropriè, ut audiemus, *argum. l. ſi quis ita, §. fin. ff. de teſtam. tutel.* ubi teſtator in teſtamento ſuo dederat poſthumo tutorem, & licet tempore mortis paternæ natus eſſet ille filius, ita ut vere & propriè tum non eſſet poſthumus, tamen iſtic deciditur etiam ei, qui impropriè eſt poſthumus, videri datum tutorem, ſic etiam ſi quis arrogatum filium tantùm haberet, & aliquid poſthumo relinqueret.

Secundo dicuntur poſthumi, ſed impropriè, qui poſt teſtamentum conditum, vivo tamen adhuc patre naſcuntur, ut *in d. l. 3. §. 1. ff. de injuſt. rupto teſtament.* & eſt caſus *in l. 3. Cod. de teſtament. inofficioſ.*

Tertio dicuntur poſthumi, qui poſt teſtamentum conditū ab aliquo arrogantur, nam cùm arrogati tranſeant in poteſtatem arrogatoris, *leg. 2. §. fin. ff. de adoption.* illa poteſtas patria, in quam arrogati incidunt, efficit, quod arrogator tenetur inſtituere arrogatum filium, & niſi hoc facit, teſtamentum rumpitur, *l. filio præterito, ff. de injuſt. rupt. teſtament.* Quod non fieret, ſi aliquis tantùm adoptaret aliquem, quum non ut arrogati tranſeunt in poteſtatem arrogantis & mutant ſtatum, ſic etiam adoptati non tranſeunt in poteſtatem adoptantis, ſed manent in patria poteſtate, nec mutant ſtatum, nec adnaſcuntur adoptanti, *l. cum in adoptivis, 10. C. de adoption.* Unde non ſine cauſa legibus eſt conſtitutum, ut major diligentia requiratur circa arrogationem, quam adoptionem. Cùm adoptio coram magiſtratu; arrogatio verò tantùm coram principe vel præſcripto principis fieri poſſit, *l. 2. ff. de adoption. Inſtitut. eod. titulo.*

Quarto cùm poſt mortem avi nepos recipitur in poteſtatem patris; nam ſi pater ante teſtamentum teſtaſſet, & præteriiſſet iſtum filium, teſtamentum rumperet. Quod ut intelligamus, ſciendum eſt, eum qui habet filium in poteſtate, eumdem etiam habere in poteſtate ſua nepotes & pronepotes natos ex filio iſto, *§. fin. Inſtit. de patr. poteſt.* Nunc ergo finge avum mori, qui habuit in poteſtate tam filium, quam nepotes, certe avo mortuo nepotes recidunt in poteſtatem filii, & fiunt ei quodammodo poſthumi. Unde ſi ille filius ante, cùm non haberet in poteſtate nepotem, teſtamentum condidiſſet, & præteriiſſet ſuum filium qui erat nepos, certe teſtamentum rumperetur.

Quinto nepos fit avo poſthumus, ſcilicet, cùm filius, qui habuit in poteſtate liberos, moritur, tunc morte filii recidunt ejus liberi in poteſtatem avi, unde ſi avus præteriiſſet, ille tamquam poſthumus teſtamentum ejus rumperet. De quibus duobus generibus poſthumorum loquitur, *lex, filius à patre, §. 1. ff. de liberis & poſthumis.*

Sed ultrà quinque genera poſthumorum Doctores hic, ut Jaſon & Bald. & Imola *in d. l. filius à patre.* adhuc alia duo genera adducunt. Primum eſt quando aliquis hodie teſtaretur inſtituendo aliquem extraneum, & poſt aliquod tempus ingrederetur monaſterium; nam tùm monaſterium fingitur eſſe loco filii, *cap. in præſentia, extra de probat.* Ideò quemadmodum poſthumus, qui eſt præteritus, rumpit teſtamentum, in quo non eſt inſtitutus: ſic etiam iſtud monaſterium quod eſt loco filii, & poſthumi, rumperet teſtamentum ingredientis, ut eſt pulchra gl. *in Authent. ſi qua mulier. C. de ſacroſanct. eccleſ.* & ſimilis gl. etiam *in canon. ſi qua mulier cauſ. 19. quæſtione ultima.* Nam cùm teſtamentum à morte accipiat vires, ut ſæpe diximus: ingreſſus autem monaſterii habeatur pro morte civili, *l. Deo nobis, Cod. de Epiſcop. & cleric. in fine princip. & ibi gl.* Ergo poſt ingreſſum, id eſt, mortem civilem, monaſterium, id eſt, factus filius vel poſthumus, ſi reperit ſe præteritum, teſtamentum rumpit. Ultimo ſunt pro poſthumis etiam, qui poſt teſtamenta condita legitimantur cum conſenſu parentum, ut cùm aliquis habet naturalem filium tantùm, quem poteſt rectè præterire teſtamento, ut diximus ſuprà *de liberis naturalibus.* Ideò ille teſtamentum condit inſtituendo quemdam Caium; deinde autem facit legitimari filium naturalem, certè ille legitimatus habetur pro poſthumo, ita ut teſtamentum patris rumpat, & quamvis in legitimatis per ſubſequens matrimonium non ſit admodum dubium, tamen in legitimatis per reſcriptum principis eſt major dubitatio. Tamen ego teneo cum Alexandro *in conſil. centeſimo trigeſimoctavo, volum. 1. cum Ant. à Butrio in c. per venerabilem, extra. qui filii ſint legitimi col. antepenultim. cum Abb. Panormitan. in conſil. ſexageſimooctavo. Salicet. in Auth. item ſi quis, C. de natur. liber.* quod legitimati per reſcriptum principis poſt teſtamentum conditum incidant in patriam poteſtatem, & ita poſthumi patris teſtamentum rumpant, & hoc etiam ſequitur Joan. Andreas ſuper Speculator, *in tit. de ſucceſſion. ab inteſtato. §. 1. verſ. ex facto,* eo quod legitimati hodie per omnia ſint ſimiles veris legitimis, per text. *in Authent. quibus mod. natural. efficiant ſui, §. generale.* Quamvis in contraria ſententia, ſcilicet quod legitimatio non rumpat teſtamentum, ſint multi alii Doctores qui habent pro ſe argumentum forte; nam inquiunt, ſi ille naturalis legitimatus per omnia eſſet comparandus vero legitimo, tunc ſequeretur, quod eadem etiam jura habent locum circa legitimatos, ſicut habent in legitimis. Sed hoc non ſit, quod ſic oſtendunt: Scimus enim, quod per nativitatem legitimi & naturalis revocetur donatio, ſive in toto, ſive in dimidia, ſive in parva parte facta à patre ſecundùm communem opinionem Doctorum *in d. l. ſi unquam, C. de revocand. donation.* Sed illa lex, *ſi unquam,* non habet locum in legitimato recens; nam ſi tibi hodie dono & cras vel perendiè naturalem filium meum legitimari, quamvis fiat mihi filius etiam legitimus ſaltem fictè, tamen non revocabitur propter illud donatio anteà facta. Ita decidit Bald. *in leg. 1. col. penultima, Cod. de inofficioſ. donation.* item Salicetus *in l. ſi totas, 5. Cod. de inofficioſ. donation.* nam ibi textus dixerat: quod quando pater uni ex filiis immodicè donaſſet, quoad ſupervenientiam liberorum novorum, illa immodica donatio retractetur uſque ad debitum bonorum ſubſidium, id eſt, non tota irritatur, ſed eatenus, quatenus ſupervenientes liberi poſſunt habere ſuam legitimam, ubi quærit Salicetus, an etiam propter ſupervenientiam legitimatorum filiorum retractetur donatio ante à patre facta; Et reſpondet diſtinguendo: an legitimantur iſti filii ſupervenientes ex matrimonio, tunc idem jus eſt, quod in prioribus initio legitimatis. Quando autem legitimantur per principis reſcriptum, vel per Comitem Palatinum, ut hodie communiter fit, tunc dicit per illos non retractari donationem. Quia legitimatio facta per principem non præjudicat his quibus eſt jam planè jus quæſitum, ut ſi voluiſſet princeps illis præjudicare, debuiſſet eos citare; nam quandocumque poteſt alicui fieri præjudicium, id eſt, poteſt aliquis lædi, tunc eſt citandus: *l. nam ita divus, 39. ff. de adoption.* Ubi Imperator Marcus cuidam reſcribit, quod ſi per adoptionem, quam animo cogitaverat, putet aliis præjudicium fieri; quod tamen adoptio illa non ſit confirmanda, niſi audito eo, qui contradicat, id eſt, non citato eo qui potuiſſet lædi. Sic etiam

pulchra *l. fin. ff. de natalib. reſtituend.* ubi Imperator non poteſt libertum ſolvere à jure patroni, niſi patrono citato, id eſt, eo qui potuerat lædi, ubi etiam gloſſ. pulchre monet principem ſupremum, id eſt, Cæſarem non poſſe alicui inaudito auferre ſuum; imò nec audito quidem, niſi propter publicam utilitatem: & allegat pulchram *leg. Barbarius. 3. ff. de ineff. prætor.* Quibus etiam accedit, quod legitimatio facta per principem nemini nocet, niſi ei qui conſentit in legitimationem. textus eſt pulcher *in §. filium vero in Authent. quibus mod. natural. efficiant ſui, col. 7.* & ideò filius meus naturalis legitimatus, me ignorante, mihi nullum præjudicium adfert nec ſuccedit. Quia enim conſentientibus obeſt; ſed cùm illi, quibus fuit donatum, fortè non conſentiſſent in donationem: conſequens eſt ut legitimatio illis non obſit, & ſic non poſſit revocari donatio. Quæ argumenta multum ſtringunt, & neſcio, an poſſit rectè reſponderi. Ideò credo propter autoritatem multorum Doctorum, tunc etiam pondus rationis, in hoc caſu eſſe opus nova deciſione Imperatoris. Habemus ergo ſeptem genera poſthumorum, quibus etiam addite octavum & ultimum, quod iſti etiam dici poſſunt poſthumi, qui exſecti ſunt ex utero matris, quos veteres vocabant Cæſares, *leg. etiam, de ff. de verbor. ſignif. leg. quod dicitur, ff. de lib. & poſthum.* Qui omnes poſthumi ſunt inſtituendi à parentibus, ſi modo teſtamentum dicitur valere; inſtitui autem poſſunt hac forma: Quod ex Titia uxore mea naſcetur, inſtituo hæredem, vel inſtituo hæredem ventrem uxoris meæ. Quo genere locutionis accipitur continens pro contento, adeò ut ſi vel plures ſint nati poſthumi, ut fieri poteſt, *l. antiqui, ff ſi pars hæredit. petat.* omnes illi intelligantur inſtituti; nam qui ventrem appellat, aut id quod natum erit, videtur non tam de uno, quà de pluribus cogitaſſe, *l. placet, cum leg. ſeq. ff. de liber. & poſthum hæred. inſtituend.* Imò ſi tantùm de uno cogitaſſet, tamen quia favorabile eſt omnes inſtitui, ideò trahitur ad omnes, quotquot fuerunt nati, *argum. leg. ſi quis ita. §. 1. ff. de teſtam. tutel.* Ubi ſi dico: filio meo do tutorem, ſi habeo plures filios. Quia favorabile eſt omnibus proſpici tutelæ: ideò omnibus certus tutor datus intelligitur. Et hactenus de iſta Rubrica.

TITULUS XXX.

De jure deliberandi, & de adeunda vel acquirenda hæreditate.

ACcedamus in nomine individuæ Trinitatis ad titulum, *de jure deliberandi, &c.* qui tit. continuatur ad præcedentem hoc modo: Diximus ſuprà inſtitutionem hæredis, uſque adeò eſſe neceſſariam, ut habeatur pro fundamento teſtamenti; deinde paulo poſt diximus de ſecundo gradu vel ſecundis tabulis ſubſtitutorum. Quia verò inſtituti & ſubſtituti; præterea etiam legitimi hęredes venientes ab inteſtato deliberant vel diſpiciunt, an velint eſſe hæredes, & ſic adire hæreditatem. Ideò poſt inſtitutiones & ſubſtitutiones nunc agetur de jure deliberandi, ut ſi quis ſecum deliberet vel ſtatuat, quid ſit facto ſibi opus; deinde adeat hæreditatem, id eſt, fiat hæres, repudiet eamdem, de qua repudiatione infrà in tit. ſequenti. Et habet hæc rub. tres partes. Prima agit de jure deliberandi; deinde etiam de aditione hæreditatis; & Titio de acquiſitione ejuſdem. Quæ ſingula ex ordine proſequamur. Et initio ſciendum eſt, deliberare nihil aliud eſſe quàm diligenter diſpicere & explorare, an hæreditas ſit alicui obfutura vel profutura, nam non omnis hæreditas eſt lucroſa: ſæpè enim dum ſectamur hæreditatem, incidimus in magnũ damnum, *leg. ſi hæreditatem, in 2. reſponſo, ff. mandati.* Quod ex eo fit; nam nos ſcimus, quod hæres ſuſtinet perſonam defuncti, & ſic omnia onera, commoda & incommoda pertinent ad hæredem, *l. fin. §. 1. Cod. eod. l. quoties, Cod. de hæredibus inſtituend.* Et ideo hæredes ſunt obligati creditoribus & legatariis defuncti creditoris ex quaſi contractu ſcilicet, licet nihil contraxerunt propriè & verè cum creditoribus hæreditariis, ut ſic ſint illis obligati: tamen cùm ſuccedant in locum defuncti, ideò dicuntur obligati ex quaſi contractu, *§. hæres, Inſtitut. de obligat. quæ ex quaſi contract. naſcunt.* Et ideò licet ſit damnoſa vel pauper hæreditas, tamen cùm ſemel ego eam adiviſſem inconſultò, tenerer legata ſolvere. Item creditoribus hæreditariis omnibus ſatisfacere, licet non tantùm eſſet in hæreditate: Et ideò quia is qui ſemel adivit, non poteſt ampliùs repudiare, niſi eſſet minor 25. annis beneficio reſtitutionis in integrum, ut in *§. extraneis, Inſtitut. de hæred. qualit. & different.* Ideò ſalubriter eſt permiſſum hæredibus tàm ſcriptis in teſtamento quàm ſuccedentibus ab inteſtato, ubi priùs diligenter deliberent, cogitent ac diſpiciant, an velint eſſe hæredes, id eſt, an velint in locum defuncti ſuccedere & obligari ad omnia, ad quæ fuit obligatus defunctus, & ideò permiſſum eſt hæredi deliberanti adhuc ut non tantùm interroget vicinos amicos defuncti, quantum ipſi judicent hæreditatem lucroſam, vel damnoſam, verumetiam ille qui deliberat, poteſt adire judicem & petere, ut ex ſcriniis defuncti vel etiam à vivis, ſi haberent, exhibeantur ei rationes. Item inſtrumenta obligatoria & reliqua ejus generis, ex quibus cognoſcet, an ſit futura damnoſa vel lucroſa hæreditas, *l. Ariſto, cum l. ſeq ff. de acquirenda hæredit. & l. Ariſto, ff. eod.* Quæ deliberatio tantùm permiſſa eſt hæredibus, non autem legatariis, eo quod legatum non ſit, niſi lucroſum. Ita inquit gloſſa *in l. 11. in §. ait prætor, ff. eod.* & ſic legatarius non habet jus deliberandi, ſed tantùm hæredes, quicumque ſint illi, vel venientes ab inteſtato, vel etiam ſcripti, ſive ſint extranei, ſive ſint ſui, id eſt, filii, in poteſtate. Nam ſi filius vult deliberare, habes prærogativam, quam cæteri non habent, quia deliberatione pendente vel durante, licet non poſſit, vel debeat minui hæreditas, *l. ait prætor, §. merito, ff eod.* tamen filius interim haberet alimenta ex jacente & non adita hæreditate, *l. filius, ff. eod.* Quantum autem tempus detur in jure deliberandi, hoc variè eſt proditum in jure: primo enim habemus *l. 1. ff. eod.* quod illud tempus ſit arbitrarium, id eſt, poſitum in judicis arbitrio: quod tamen intelligo cum mica ſalis, nimirum hoc modo, quod aliquando a judice tempus deliberandi petitur, & tunc infrà centum dies non poteſt alicui dari, *l 2. ff. eod. tit.* nec etiam poteſt plus quam novem menſes dare, & ita reſtringit judex inter hoc tempus, quod eſt poſt centum dies intrà novem menſes, & ſic illud, quod interjacet, eſt arbitrarium, id eſt, cùm judex vult dare minimum temporis, tenetur dare centum dies: cùm autem vult dare maximum tempus, non poteſt pluſquàm novem menſes largiri; tamen illud quod eſt intra minimum & maximum tempus, eſt in arbitrio judicis, id eſt, poteſt dare 4. 5. 6. 7. vel 8. menſes, & ſi ſemel dederit, non poteſt ampliùs dare niſi cauſa cognita, & niſi probet hæres tempus datum ad deliberandum non ſuffeciſſe, tunc judex dabit aliud tempus, tamen tale, quod ſemper conſiſtat intra novem menſes *l. 3. & 4. ff. eod.* Aliud tempus, quod non datur à judice vivo, ſed à lege, ipſa vel prætore mortuo, & illud tempus eſt annuum, *l. cum antiquioribus, Cod. eod.* quod tempus annale & conſtitutum olim, licet jure Digeſtorum fuit incognitum. Inter hoc tempus deliberandi, ſi is qui deliberat, moritur, tranſmittit jus illud ad hæredes, ut dicemus *in dict. l. cum antiquioribus*, qui eſt unus præcipuus fructus deliberationis. Cùm aliàs hæreditatem non aditam non ſoleam tranſmittere ad hæredes meos *l. quoniam, C. eod.* niſi in caſu, quo filii in poteſtate ante aditam hæreditatem

tem morerentur. Quia propter privilegium ſuitatis, ut audiemus in fine iſtius Rubricæ, ſui tranſmittunt non aditam hæreditatem, ut gloſſ. in d. l. *quoniam*, dicit, quæ iſtic allegat jura.

Quæſtio. Sed hic quærat aliquis perfectior; nunquid jus adeundi eſt perſonale, ut dicemus in l. *licet*, *C. eod.* Sed jura perſonalia ſunt perpetua, *in princ. Inſtitut. de perpet. & temporalibus action.* id eſt, debent durare per 30. annos. Ergo videtur quòd hæres ſcriptus vel inteſtatus ante triceſimum annum non excludatur à petitione Reſponſio. hæreditatis? Ad hoc reſpondeo, quòd ſit verum jus adeundi, ſicut jus dicendi teſtamentum nullum durare 30. annis, & quod qui ante hoc tempus venit, non excludatur ab hæreditate, niſi ſint juſtæ cauſæ, propter quas tempus illud legale reſtringitur. Et ideò quod dicitur alibi in c. *indultum*, *de reg. jur. in 6.* quod indultum à lege vel beneficium legis nemini debeat auferri. Quod enim à lege habeo, hoc non debeo non habere: certè fallit iſto caſu, ubi ſubeſt cauſæ. Enumerantur autem tres cauſæ in gl. 2. l. *quamdiu*, *in 3. ff. de acquir. vel omitt. hæredit.* Prima eſt, quando eſſent creditores hæreditarii, quibus nemo vellet adhuc jacente hæreditate ſatisfacere, dum eo tempore & priùs quàm aliquis ſit hæres, contra neminem poſſint intentari actiones, cùm nemo adhuc ſit qui ſuſtineat perſonam & obligationes defuncti. Ideò poſſunt iſti creditores adire judicem, & dicere: Domine judex, nos audivimus Titium eſſe ſcriptum hæredem à Sempronio, qui nobis debuit tot & tot, vel audivimus eum ab inteſtato ei ſuccedere: petimus ergo ut nobis ſatisfaciat; & ſi Titius excipiat ſe nondum conſtitutum eſſe hæredem, tunc poſſumus petere à judice ut conſtituat terminum, ut liquidè declaret an velit eſſe hæres, vel repudiare: & ſi repudiat vel eſt hæres liquidè, tunc ſine dubio eſt quòd poſſint actiones exercere contra illum adeuntem, vel non exercere contra non repudiantem. Quando verò tacet & patitur labi tempus, tunc lapſus termini habetur pro aditione, quaſi adiverit, & deinde cogatur reſpondere, *leg. 4. ff. de bon. authorit. judic. poſſid. leg. 1. ff. de curat. bonor. dand.* Et ſic per hoc remedium deliberationis prior tria repeſit. Primò conſulitur hæredi deliberanti, ne quid temerè faciat, vel inconſultò, quod ſit deinde damnoſum. Secundò, quòd aſſignatio termini & lapsûs ejuſdem habetur pro aditione, ita ut deinde nec poſſit petere ulterius tempus. Item conſulitur etiam creditoribus, quia tunc ſunt certi, quando actiones ſuas intentare poſſint: & hæc de prima cauſa. Secunda, ſi quando forte non eſſent creditores, tamen eſſet aliquis ſubſtitutus inſtituto, id eſt, Teſtator ſic dixit: Inſtituo Titium hæredem, & ſi hæres eſſe nolit, vel non poſſit, ſubſtituo ei Caium, qui Caius eſt jam ſubſtitutus vulgariter, ſed tantiſper non eſt locus ei donec inſtitutus nolit eſſe hæres. Quia quamdiù poteſt locus eſſe inſtituto, non poteſt eſſe locus ſubſtituto, *d. l. quamdiu prior, 3. ff. de acquir. hæred.* & ideo illi ſubſtitutus Caius poteſt adire judicem, & petere ut cogat Titium inſtitutum profiteri & dicere an velit eſſe hæres, vel non, ut ſi nolit, ipſi deferatur hæreditas. Et tunc ſi deliberat ille inſtitutus Titius, & patitur tempus labi, quod ei adſignatur ad deliberandum, tunc habetur pro repudiante, id eſt, niſi inſtitutus infra tempus profiteatur ſe adire, putatur repudiare, id eſt, nolle eſſe hæres, & ſic capit bona ſubſtitutus, & hæc eſt cauſa ſecunda, per quam pervenitur ad deliberandum. Tertia cauſa eſt, ſi forte filius ſit exhæredatus à patre, cauſa legitima expreſſa, ibi teſtamentum valet, ut ſuprà diximus, tamen filius exhæredatus poteſt querelam contra illud teſtamentum impium intentare, *l. penult. §. fin. C. de inoffic. teſtam.* Et ideo cùm non habeat exploratum, an ſcriptus hæres velit eſſe hæres, poteſt dicere judici: Domine judex, ego contra officium & ſecus quàm ſim meritus, ſum à patre exhæredatus, qui ſcripſit hæredem Titium, contra quem dum volo intentare querelam, reſpondit mihi ſe nondum ſtatuiſſe certè an velit eſſe hæres, vel non. Peto ergo ut adſignetur ei terminus, intra quem liquidò teſtetur, an velit eſſe hæres, ut contra eum de querela agere poſſim. Iſtæ tres cauſæ vel occaſiones, per quas venitur ad deliberãdum, enumerantur in d. l. *quamdiu, 3. per gl.* quibus etiam accedit quarta cauſa, ſcilicet, dum nemo cogit hæredem deliberare, ſed nos ipſi hæredes ultro petimus à judice, ut det nobis tempus ad obtemperandum, *in d. l. 1. in 2. reſponſo, ff. eod.* & habet illa petitio magnam utilitatem, quia dum eſt aliquis intra tempus deliberandi, & moritur, tum illud jus ſuum tranſmittit ad hæredes, quod jus aliàs non tranſmitteret propter regulam, quâ dicitur: hæreditas enim adita tranſmittitur, ut diximus: durante autem illâ deliberatione ſæpè incidit caſus, ut ſint facienda impendia in res hæreditarias, ut fortè ſunt alenda jumenta, ſervi, agri colendi & alia ejus generis facienda, tum licet vulgo dicatur pendente illâ deliberatione nihil eſſe innovandum in hæreditate, *dict. leg. ait Prætor, §. merito, ff. eod.* tamen propter illas cauſas poſſunt nonnunquam fieri venditiones rerum, quæ ſint in hæreditate, ut ſi ſunt res quæ ſunt tempore perituræ. Item ſi ſunt aliqua ſumptuoſa, quorum educatio aut redemptio magno conſtat, ut ſi quis ſupervacanea jumenta aut vænalitia haberet, illa poſſint vendi præcedente judicis decreto, *d. l. Ariſto. §. ſi major, ff. eod.* Quamvis regulariter impendia debent fieri de his rebus quæ conſtant numero, pondere vel menſura, id eſt, de pecunia numerata, ſi qua eſt inde, de vino, frumento: ſi illa non ſint, tum accedendum eſt ad nomina, id eſt, inquirendum an ſint debitores hæreditarii, ſi ne hi quidem fuerint, tum ſunt vendendæ res potiſſimùm ſupervacuæ, id eſt, quæ magis ſunt oneri quàm utilitati, *l. igitur, ff. eod.* Sed nunc dicas, intelligo jus deliberandi eſſe introductum potiſſimùm ea de cauſa, ut aliquis cognoſcat an hæreditas ſit damnoſa vel lucroſa: illa enim eſt finalis cauſa deliberationis. Sed non quid poteſt fieri ut ego utcumque deliberans, tamen fallar, & ſic ſit inutilis deliberatio. Nam ſæpè contingit ut hæreditate aditâ, ex improviſo emergat æs alienum, quod ſolvere cogitur hęres. Cùm is qui ſemel adierit, non poſſit deinde pœnitere & revocare aditionem, *d. §. extraneis, in princ. inſtit. de hæred. qualit. & different.* ob id etiam antiquitùs Imperatores diverſum conſtituerunt; Divus Adrianus ei qui æs alienum ex inſperato emergens cogeretur ſolvere, permiſit ut poſſet pœnitere, ſed Gordianus putavit hoc eſſe trahendum ad milites, quod illi eſſent privilegiati, ut emergente ære alieno inſperato poſt deliberationem in privilegium daretur, ut poſſint pœnitere, & aditam hæreditatem recuſare; Et ideo videmus etiam deliberantes utcumque poſſe falli. Ideo motus eſt Juſtinianus, ut jus novum ſtatueret multo melius & pinguius, quàm fuit olim jus deliberandi. Et ideo gl. *in l. 2. ff. eod. per l. fin. §. fin. infra eod. & §. penult. Inſtit. de hæred. qualit. & differ.* dicit quod hodie non ſit ampliùs opus jure deliberandi: quia infrà in l. fin. Juſtinianus introduxit de novo, ut hæredes ſive ſcripti, ſive legitimi, quando dubitant an ſit damnoſa vel lucroſa hæreditas, poſſunt facere inventarium. De cujus forma dicemus in d. l. fin. §. *ſin autem dubius, infra eod.* Quo inventario bonorum facto, non tenebitur hæres in plus quàm eſt in hæreditate. Sic etiam de legatis, ut poſſit detrahere quartam Falcidiæ. Si autem non faciat inventarium, tunc obligatur aliquis ad omnia, etiamſi plus eſſet ſolvendum quàm accepiſſet, quę eſt præſumptio juris quod qui adit hęreditatem non confecto inventario, præſumitur clam in iſtis bonis quaſi quędam ſubtrahere, §. *ſancimus, de hæred. & falcid.* & ideo propter præſumptionem doli tenetur ille hæres ad omnia, & quamvis per hoc novum remedium Juſtiniani non ſit ſublatum vetus remedium juris deliberandi, quia etiam hodie poteſt quis omittere inventarium, & petere tempus ad deliberandum, ut eſt text. *in d. l. fin. §. ſin autem hic aliquis, infra eod.* Et hactenus de prima parte Rubricæ. Nunc dicemus de adi-

tione, & teſtimonio Azonis, adire hæreditatem, nihil aliud eſt, quàm aliquem velle hæredem eſſe. Quæ aditio licet ſit animi, quia ex nuda & ſola voluntate pendet, §. *fin. Inſtit. de hæred. qualit. & different. l. pro hærede*, 20. *in princ. ff. de acquir. vel amitt. hæredit. & ibi gloſſ. in verb. quam animi.* Ubi dicitur: is videtur gerere pro hærede, qui aliquid facit ut hæres, qui alioquin non faceret, ſi nec jus nec nomen hæredis conveniret, ad quod convenit l. *gerit*, 88. *de acquir. vel amitt. hæred.* tamen illa voluntas declaratur per exteriora, id eſt, ipſo facto, ut ſi ſolvo debitum, quod defunctus debuit, aut exigo creditum, tunc videor hoc facere, ut hæres defuncti, *l. 2. in fin. C. eod.* ſicut etiam in aliis caſibus animus, qui eſt animus & voluntas, & quia eſt inviſibilis, non poteſt probari niſi per exteriora, ad quod eſt pulcher §. *ſervus, & ibi gl. inſtit. de rer. diviſ.* Unde ſi ille animus abſit, id eſt, hæres ſcriptus vel legitimus facit quidem aliquem actum, ſed non eo animo ut ſit hæres, quia fortè aliàs faceret, ſi non eſſet hæres, tunc dicitur adiiſſe hæreditatem. Exemplum eſt *in l. 1. infra eod.* item *in l. 12. cum concordanti l. etſi quis*, 14. §. *ſed interdum, ff. de religioſ. & ſumptib. funer.* ut fortè filius vendit quippiam paternum, ut juſta faciat parenti, certe non ut hæres hoc facere videtur, ſed ut filius, id eſt, cauſa pietatis, & ideò quod aliquis pietatis vel cuſtodiæ gratiâ quid facit, quod poteſt fieri citra jus & nomen hæredis, id eſt, quod etiam facere poterat, illud non inducit actionem, id eſt, non arguit aliquem velle eſſe hæredem, ut ſi fortè filius *reficit* domum, aliàs ruituram, & rem aliàs perituram retinet, hoc factum poteſt ab alio quàm hærede fieri, & ideò non inducit aditionem, cùm aditio ex animo judicetur. Et in ſumma, quandocumque factum eſt tale, quod poteſt fieri citra jus & nomen hæredis, id eſt, à quovis alio, ſive pietatis, ſive cuſtodiæ gratiâ, tunc illud factum non declarat eſſe hæredem aliquem, oportet ergo eſſe factum quod non cadit niſi in hæredem, ut eſt ſolutio debitorum, & exactio creditorum hæreditariorum, *d. l. infra eod.*

Sed opponis: Imò ſolutio & exactio non etiam ſunt talia facta, quæ declarant aliquem hæredem, cùm quis poſſit pro aliquo ſolvere, & ſolvendo etiam liberet invitum ab obligatione, *l. ſolvendo, ff. de negot. geſt.* Ad hoc eſt reſpondendum, quòd quando quis ſolvat & profiteatur, in quem caſum ſolvat, cùm illud debeat valere, ut ſi dicat: Solvo pro defuncto cujus ſum hæres, jam certum eſt illum hæredem eſſe: aut dicat: Solvo pro me ipſo ex hac vel illa cauſa, tunc iterum ſumus in caſu certo, tum illud factum non induceret actionem. Cæterùm cum ſumus in caſu dubio, & ignoratur, cujus nomine aliquis ſolvat, tum eſt præſumendum quòd quis ſolvat pro ſeipſo, ut ſeipſum liberet ab obligatione, & ſic hæres ſolvendo videtur ſolvere pro ſe ut hæres. Quia videt ſe loco defuncti obligatum, ut eſt pulcher text. in l. *& magis, cum l. ſeq. ff. de ſolution.* Ubi quis eſt debitor ex cauſis diverſis, ſi ſolvit non exprimendo ex qua cauſa, tum præſumitur ſemper ſolutionem factam in cauſam duriorem, id eſt, ut ſe liberet ab obligatione inſtanti, vel etiam periculoſa. Quod eſt notandum multum, ut hìc Angel. notat: contra filios mercatorum, qui cum mortuis parentibus, ſolvunt aut exigunt debita, præſumuntur hoc facere ut hæredes, ſicut poſſunt conveniri, ut hæredes. Sed circa aditionem hæreditatis hoc ſciendum eſt, quòd illi dicuntur propriè hæredes qui ſunt extranei, id eſt, qui non ſunt ſui, vel in patria poteſtate, id eſt, qui anteà fuerunt, illi tunc adeunt hæreditatem, cùm adire ſit quodammodò ad aliud ire, *l. delata, ff. de verb. ſignific.* & ideò propriè ſaltem loquendo filii qui ſunt in poteſtate, quos vocamus ſuos, id eſt, domeſticos hæredes, non dicuntur adire paternam hæreditatem, quia jam anteà fuerunt quodammodò domini, cùm pater adhuc viveret, quo mortuo protinùs ipſo jure continuatur dominium plenum in illis, quod etiam ex parte obtinebant, ſed obſcurè: quia defuit adminiſtratio, *l. in ſuis, ff. de liber. & poſthum.* §. *ſed ſui, inſtitut. de hæred. qualit. & differ.* nam fictione juris eadem eſt perſona patris & filii, & ſic etiam dominus, *l. fin. ſupra, de impuber. & aliis ſubſtitut.* Unde liberi in poteſtate dicuntur ſe immiſcere paternæ hæreditati, *l. ei qui ſe. 12. ff. de acquir. vel omit. hæred. l. cum bonis, infra eod.* quamvis illa duo; adire, quod eſt extraneorum; & immiſcere, quod eſt ſuorum, ſæpe in jure præſertim Codicicis confundantur. Et quemadmodum extranei differunt à ſuis aditione, ſic etiam differunt recuſatione. Extranei enim, cùm nolunt eſſe hæredes, dicuntur repudiare vel recuſare hæreditatem, *l. recuſari*, 95. *ff. de acquir. vel omitt. hæred.* Quod poteſt fieri verbo & facto, ut ibi dicitur. Sui autem non dicuntur propriè recuſare, ſed abſtinere ſe ab hæreditate, multo, ut ego judico, modeſtiùs quàm ſi recuſare dicerent. Et ita diſtinguit gloſſa *in rubric. ff. de acquir. hæred.* & etiam hìc circa rubricam, ut eſt text. & ibi pulchra gloſſ. in d. §. *extraneus, inſt. de hæred. qualit. & different.* Quamvis olim liberi in poteſtate cogerentur etiam inviti eſſe hæredes parentum. Hinc ideò vocabantur hæredes neceſſarii; hodie etiam iſtis eſt permiſſum ut abſtineant, per text. *inſt. de hæred. qualit. & differ.* §. *neceſſarii.* Et hactenùs de altera parte Rubricæ. Ultimò ſciendum eſt, cùm hìc in rubrica uſurpatur acquirenda hæreditas. Quia licet verbum *acquiri* ſit generale verbum conveniens tam extraneo quàm ſuis, & quod ſub genere, propriè & verè omnes ſpecies contineantur, & ſic aditio & immixtio, tamen hoc loco genus ſumitur pro ſpecie, id eſt, pro ea acquiſitione hæreditatis, quæ fit per ſuos, id eſt, pro immixtione: & non novum ut genus aliquando ſumatur pro ſpecie, ut videmus fieri in arrogatione, quæ vox generalis ad adoptionem & arrogationem, ut cùm ſimpliciter profertur ſæpè ſumitur pro ipſa ſpecie, id eſt, pro ea arrogatione quæ coram principe fit, ut per Angel. & Doctores, Inſtit. *de adoption.* Et hactenùs de Rubrica, in qua etiam obiter ſunt declaratæ duæ leges priores.

TITULUS XXXI.

De repudianda vel abſtinenda hæreditate.

ACcedamus in nomine individuę Trinitatis, ad tit. *de repud. vel abſtin. hæred.* quem non ſumus pertracturi; eoquòd non habeat magnam utilitatem. Pręterea quia multa ejus tituli poſſunt cognoſci ex his quæ diximus titulo præcedenti, videlicet circa aditionem: facile enim, ſi ſcimus quid juris ſit in adeunda hæreditate, poterimus etiam ſcire quid juris ſit in repudianda ea. Cùm contrariorum eadem ſit diſciplina per jura vulgata, & ideo per ſatyram obiter quæ poſſint dici utiliter annotabimus. Eſt autem titulus de repudianda vel abſtinenda hæreditate, qui facilè continuatur ad præcedentem: viſum eſt enim quo pacto debet adiri hęreditas; nunc quomodo poſſit repudiari. Sed ut circa aditionem dixi duo eſſe vocabula, aditionem & immixtionem, ita ut extranei dicantur adire, quaſi dicas eſſe non ſuam, vel rem novam acciperę Immiſcere autem dicuntur ſui, id eſt, qui ſunt in poteſtate patris; quaſi nullam rem novam agentes, vel tantummodo continuantes dominium, cum liberi etiam viventibus parentibus, ſint domini quodammodo rerum paternarum, *l. in ſuis, ff. de liber. & poſthumis.* Sic etiam circa repudiationem hæreditatis ſunt duo vocabula, repudiatio & abſtinentia, ita ut extranei cum vident hæreditatem eſſe damnoſam, ideo nolint eam, dicantur eam repudiare; liberi autem dicantur ea ſi non placet, abſtinere ſe, ut hìc gloſſa monet circa rubricam. Quo loco tamen ſciendum eſt, adire hæreditatem nihil aliud eſſe quam velle hæredem eſſe, declarare illam voluntatem verbis vel aliquo facto; ſic etiam repudiare vel abſtinere nihil aliud eſt niſi nolle eſſe hæredem, *l. 16 qui poteſt, l. recuſari*,

ff. de acquir. hæreditat. Exemplum pulchrum ponitur *in l. 1. Cod. eod.* ubi facto ipſo ſive verbis declaratur filius voluiſſe hæres eſſe, nam ſi poſt mortem patris filius habitet in domo paterna, & ſic tacite continuat dominium domus. Ex hoc facto licet non dicat: Ego adeò volo eſſe hæres, præſumitur velle eſſe hæres, niſi cum incipit inhabitare, proteſtatur ſe illud facere, non eo animo ut ſit hæres, ſed fortè causâ cuſtodiæ, quia oberrabant multi incendiarii, vel quia domus erat obligata matri ipſius defunctę pro dote, in qua ſucceſſit filius: nam poteſt ſic dominium hypothecario jure vel pignoris tenere tantiſper, dum ſit dos ſoluta, quamvis olim legibus 12. tabular. non erat opus illâ parte noſtræ rubricæ, id eſt, tractare de abſtinentia liberorum; tamen hodie eſt opus, quia lege 12. tabularum erat interdictum, ut liberi vel ſui, vel qui eſſent in poteſtate parentum, cùm, licet viderint eſſe damnoſam patris hęreditatem, tamen non potuerunt abſtinere, id eſt, cogebantur volentes nolentes recipere nomen hæredis, & eſſe loco defuncti patris, & adeò vocabantur hæredes neceſſarii, quaſi dicas, coacti, *§. neceſſarii, cum §. ſeq. Inſtitut. de hæred. qualit. & different.* Hodie autem Prætoris beneficio ſicuti extranei poſſunt eſſe liberi, cùm ſcribuntur hæredes, vel adire, cum eſt lucroſa, vel repudiare, cum eſt damnoſa: Sic etiam ſui, id eſt, exiſtentes in patria poteſtate, poſſunt hodie vel ſe immiſcere, cùm conducit, vel abſtinere ab hæreditate paterna, & ideo altera pars rubricæ non eſt ſupervacua. Prætereà ſciendum eſt quòd ſicuti qui ſemel adivit vel ſe immiſcuit hæreditati, ampliùs non poteſt eam repudiare: ſic etiam is qui ſemel repudiavit vel abſtinuit, non poteſt ampliùs adire, *l. ſicut, infra eod.* Sed quod dixi de repudiatione, intelligi volo de extraneis, ut illi ſemel repudiantes, id eſt, dicto vel facto declarantes, ſe nolle eſſe hæredes, in perpetuum ſe ampliùs non poſſe adire, niſi juventur beneficio ætatis, id eſt, reſtituantur in integrum. Quia minores 25. annis qui vel adiverint, & per aditionem ſint læſi, vel repudiaverint, & iterum intelligunt ſe læſos eſſe tunc propter aditionem, vel etiam repudiationem temerè factam vitio ętatis poſſunt reſtitui in integrum, *l. fin. infrà eod.* In ſuis autem eſt alia ratio: Nam licet olim repudiatam hæreditatem patris, ita manſiſſet integra, id eſt, ſi nihil eſſet venditum ex ea, ſemper poterant adhuc adire, tamen eſt reſtricta illa facultas ſuorum, hoc modo; ut inſpiciatur an hæreditas, quâ ſuus abſtinuit, manſerit in veteri loco, & ſic res integra vel non. Si eſt integra, id eſt, nihil venditum in bonis paternis, tunc ſi eſt minor, qui abſtinuit, juvatur per in integrum reſtitutionem, ut & adhuc poſſit adire, licet olim perpetuò, tamen hodie inter certum tempus, id eſt, intra minorem ætatem, quæ eſt 25. annorum, & deinde 4. quod tempus datur ad petendum in integrum reſtitui, ut *l. fin. ſuprà, de in integrum reſtitut.* Adduntur illi adhuc tres anni, ita ut minor repudians poſſit inter 32. annum ſemper adhuc adire ſemel hæreditatem, & hoc in caſu, quo nihil eſſet mutatum in bonis paternis. Si autem eſſet aliquid mutatum, ut quia ager fortè aliquis venditus, res non eſt ampliùs integra, tum reſpicitur an ſuus ſit ille major vel minor. Si eſt major, & ſemel abſtinuit, nullum habet ampliùs beneficium adeundi; Si autem eſt minor, tunc ratione illius repudiationis poteſt in integrum reſtitui, & adhuc poteſt adire, & ſic videmus eſſe permagnam differentiam, an bona paterna ſint mutata, vel non, vel res ſit integra, vel non. Exemplum eſt in procuratore meo, quem conſtitui ad lites, re non integra, ſi is litem nondum eſt conteſtatus, potero eumdem revocare pro meo arbitrio, nec eſt neceſſe illam cauſam revocationis allegare, *l. poſt litem, cum 7. ll. ſeq. ff. de procurat.* Si autem procurator aliquis cœpiſſet agere, id eſt, litem conteſtari, tunc quia res non eſt ampliùs integra, non potero revocare mandatum, niſi ſint urgentes, quæ me facilè impellant, ut dicitur ibidem. Sic etiam fit in mandato; ut ſi mihi vendas equum, re adhuc integrâ, id eſt, equo non vendito, vel domo nondum empta, facillimè mandatum expirat, & etiam morte mandantis, quod non fieret, ſi jam mandatarius aliquid egiſſet, id eſt, res non eſſet ampliùs integra, *l. mandatum, ſuprà mandati, & l. mandatum ff. eod.* Sic videmus fieri in contractibus innominatis, ubi ante complementum, id eſt, re integrâ poſſunt contrahentes pœnitere & reſilire à contractu, quæ pœnitentia prohibetur, ſi res non ſit integra, id eſt, alter contrahentium pro parte ſua implevіſſet, & cœpiſſet implere contractum, *l. ſi pretia, in princ. ff. de condict. ob cauſ. & gl. ibid. in verb. cum liceat pœnitere.* Et hactenùs de iſto titulo.

TITULUS XXXII.

Quemadmodùm teſtamenta aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur.

SEquitur titulus, *quemadmod. teſtam. aperiant. &c.* Initio autem ſciendum eſt quòd hic titulus habet tantum locum in teſtamento in ſcriptis, *l. hac conſultiſſima conjuncta, l. jubemus, ſuprà, de teſtam.* Nam quemadmodum hæres legatarius vel fideicommiſſarius ignorant pro qua parte ſint hæredes, aut quantum ſit illis adſcriptum, & ſic dubitârit, an voluit adire vel repudiare hæreditatem, tunc poſſunt ibi beneficio hujus edicti petere ut teſtamenta aperiantur, detur copia inſpiciendi & deſcribendi. Ex quo apparet hunc titulum non eſſe ſuo loco poſitum: Si enim apertura teſtamenti ideò petitur fieri apud judicem, quid alicui ſic adſcriptum, pro qua parte ſit hæres, & ſic vel adeat vel repudiet, ſequitur quòd illa apertura debet fieri ante aditionem vel repudiationem. Et ideò titulus loquens de apertione teſtamenti, debuit præponi ab Imperatore titulis duobus præcedentibus, ubi eſt actum de aditione circa jus deliberandi. Sed cum continuationum, ut ſæpè dico, non ſit magnus uſus, nec etiam à Juſtiniano in Codice requirenda ſit illa diligens obſervatio; ideo non admodum refert poſt aditionem vel repudiationem, vel antè, hactenùs de apertura, modò ſciamus aditionem vel repudiationem non poſſe rectè fieri, niſi aperto, inſpecto & cognito teſtamento anteà. Teſtamentum autem dico non tantum id quod rectè & propriè eſt teſtamentum, id eſt, cùm ſint teſtes & reliqua ſolemnia in eo; quibus ſuprà, verumetiam illud appello teſtamentum, quod obſcurè & impropriè eſt teſtamentum, *l. 2. §. teſtamento, ff. eod.* ubi dicitur, teſtamentum etiam invalidum & nullum, id eſt, non rectè factum poſſe peti, aperiri, & rectè inſpici, imò intelligo etiam nomine teſtamenti Codicillos, ut ſi quid Codicillis ſuis putavero mihi adſcriptum, poſſum petere ut illi aperiantur, deſcribantur & legantur me præſente, *l. in fin. infrà eod. l. 2. §. ad cauſam, ff. eod. l. 1. §. hoc interdictum, ff. de tabul. exhibend.* Agit autem quis legatarius, fideicommiſſarius, vel etiam hæres, & omnes qui putaverint ſuâ intereſſe, ut tabulæ teſtamenti aperiantur, ita dicit text. *in d. l. 2. in princ. ff. eod.* dummodo illi qui petunt ſibi aperiri teſtamentum, anteà præſtent juramentum de calumnia, ſe putare profuturam ſibi aperturam, *l. penult. infra eod. l. theſaurus, ff. ad exhibendum.* Ubi ſi pecuniam in tuo agro defoſſam habeo, quam cum effodere volo, tu, cujus eſt ager, non vis pati. Decidit illic JC. quod cogaris pati, ſi anteà ergo juravero me non per calumniam quæſiturum, id eſt, me putare ibi eſſe defoſſam pecuniam, & ſimul ſic caveam de damno infecto, id eſt, meam poſſeſſionem non futuram tibi fraudi vel incommodo, & qui ſic petit aperiri tabulas, debet fieri copia tabularum, non tantum inſpiciendarum, ſed etiam deſcribendarum, *c. 3. extrà, de fide inſtrum.* Quæ non intelligo de,

generali teſtamento, ſed tantùm de ea parte quæ pertinet ad petentem aperturam. Dicis enim, Domine judex, Titius habet teſtamentum Sempronii, in quo ego puto mihi legatum adſcriptum, ſed neſcio, quantum ſit illud. Peto ergo & imploro veſtrum officium, ut cogatis illum aperire, dare copiam inſpiciẽdi & deſcribendi, & certè coget Titium Judex facere non ut totum teſtamentum Titio explicet, vel legat, vel deſcribendum proponat, ſed tantùm eam particulam quæ de ipſius legato loquitur, & ideò ſi judex reperit nihil ad Titium pertinere, tunc ei nihil aperit, nec etiam permittit ei deſcriptionem, quia ejus non intereſt, *c. contingit, extra, de fide inſtrum. l. pen. infra, eod. argum. eorum quæ leguntur in l. fin. ſuprà, de precib. Imperat. offer.* ubi ſi ſupplicemus Cæſari de aliqua cauſa, non eſt neceſſe totam cauſam ſupplicationi inſerere, ut evitemus vitium ſubreptionis & obreptionis; ſed ſatis eſt, ſi eam partem inſeramus quæ ad rem pertinet, id eſt, quæ Cæſari declaret, quid ſit dubii in cauſa, & totum quod aperitur parti, ſit ſine die & conſule, id eſt, commiſſo, ut hodie loquuntur, Data teſtamenti, literarum, ne ex data præbeatur cauſa petenti, qua falſum poſſit fabricari. Ad aperturam autem teſtamenti proditum fuit edictum Prætoris, quod quamvis hodie non ampliùs extet, dicit gloſſ. in d. l. 2. §. *cauſam, ff. eod.* tamen ſententia ejus edicti complexa eſt in l. 1. *in princ. ff. eod.* ubi dicitur omnibus petentibus teſtamenta aperiri, vel in ſpecie pollicetur Prætor ſe facturum copiam teſtamenti incipiendi & deſcribendi, & ita poteſt aliquis cogi ut teſtamentum aperiat officio nobili judicis implorato, id eſt, ſine libello & ſine ſtrepitu judiciali, non citato etiam quovis alio: ita dicit Bartol. per text. *ibi in l.* 1. Sed dices quid fuit opus iſto titulo, quo dicitur occultantem teſtamentum officio judicis poſſe compelli, ut exhibeat, det copiam petendi, incipiendi, & deſcribendi, cum habeamus alia remedia fortiora, videlicet interdictum de tabulis exhibendis, ut tot. tit *ff. de tabul. exhibend.* Ad hoc reſpondetur quòd actio ex edicto prætoris, de quo hic loquimur, & interdictum *de exhibendis tabulis*, de quo *in tit. ff* agatur, ſunt quidem contra occultantem teſtamentum, ſed variè: nam ex noſtro edicto, de quo hic agimus, non poterimus agere, quando adverſarius confitetur ſe habere teſtamenti tabulas, ſed non vult proferre; & ideò jam confitetur ſe habere teſtamentum, & nullam cauſam quare non velit exhibere, allegatis, non eſt opus ut conveniatur ordinario judicio, in quo opus eſſet citatione partis & aliorum quorum intereſſet, deinde libello & aliis, ſed ſufficit ſimpliciter implorare officium judicis nobile, id eſt, illud quod non ſervit actioni, dicendo: Domine judex! Titius habet teſtamentum Sempronii, in quo ego credo me inſtitutum eſſe hæredem vel adſcriptum mihi legatum. Ideò peto ut compellatis ipſum, ut mihi aperiat & faciat copiam inſpiciendi, tunc dicetur actum ex edicto Prætoris. Si autem adverſarius negaret ſe habere teſtamentum, vel confiteretur quidem ſe habere, tamen allegaret cauſam, quare non teneretur ad exhibendum, tum demum eſt opus ordinario judicio, & agitur interdicto, id eſt, hodie actione in factum de exhibendis tabulis: nam loco interdictorum hodie utimur actione in factum, ut dicit gl. magiſtra in §. *fin. Inſtit. de interdict.* Et ſic videmus quæ ſit differentia noſtri tituli à titulo *de exhibend. tabul.* Unde cùm quis vult agere ad aperturam teſtamenti, tunc rectè fecerit, ſi principalis interroget adverſarium, an habeat teſtamentum, & ſi habet, an velit aperire, vel non, *l. penult. ff. de interrogat. act.* Nam ejus reſponſione tunc liquebit quâ actione nobis agendum ſit, ne judicium fiat eluſorium, ut pulchrè monet Cynus & Alber. *in l. 1. in fin.* Nam ſi reſpondet ſe habere, & nolle tamen proferre, eſt locus actioni de qua hic agimus, ut imploremus officium judicis: Si negat ſe habere, & dicit cauſam ſe habere cur non debeat aperire, tunc eſt locus interdicto, id eſt, hodie actioni in factum, & ideò niſi ſcias quo ſit animo adverſarius, non potes conſtituere quâ agas actione, & facile fieret ut uteris actione non idoneâ, & ſuccumberes. Fit autem illa apertura & inſpectio teſtamenti coram judice, non tamen ſine certis ſolemnitatibus. Primò enim priùs quàm teſtamentum aperiatur, citantur teſtes qui ſunt in teſtamento deſcripti, & qui teſtamentum ſigillârunt & ſubſcripſerunt, ut ſubſcriptionem & ſigillum recognoſcant, id eſt, videndum erit an teſtes fateantur ſe ſubſcripſiſſe, & fateantur ſigilla eſſe ſua, *l. cum ab initio, ff. eod.* etſi non ſint omnes præſentes, ſatis erit ſi major pars adfuerit, *l. ſed ſi major, ff. eod.* & aperitur coram iſtis. Deinde mittitur teſtamentum rursùs obſignatum ad teſtes abſentes, ut etiam iſti agnoſcant ſubſcriptionem & ſigilla ſua. *l. ſed ſi quis, ff. eod.* Sin autem omnes teſtes abſint, cogat tamen neceſſitas ut ad inſtantiam unius teſtamentum ſit aperiendum, tunc loco abſentium teſtium debet judex adhibere viros ſpectatæ opinionis, famæ & probitatis, coram quibus aperitur illud petenti, *l. 2. infra eod.* Ex quo ſequitur quod ſi quis propriâ authoritate, id eſt, abſque judice, teſtibus vel idoneis perſonis teſtamentum clauſum aperiat, quod ille faceret, ut teſtamentum amitteret omnem fidem, ſi non eſſet publico inſtrumento confectum; quia de eſſentia teſtamenti in ſcriptis per ſcripturam privatam eſt, ut ſit clauſum, & deinde ut clauſum offeratur judici; & ille publicet, id eſt, receptis teſtibus faciat, ut teſtamentum illud publicatum perpetuam fidem habeat. Et ideò ſi prius ipſe aperiret, publicatione nondum factâ, ſolemnitatem deſtrueret, ita ampliùs ex eo nihil poſſit probari, quia idem eſt aliquid non eſſe, & aliquid non poſſe probari, *argument. l. duo ſunt Titii, ff. de teſtament. tutel.* Et non ſine cauſa dixi aperturam teſtamenti in ſcriptis tantùm per ſcripturam privatam efficere, ut teſtamentum corruat, niſi publicaretur à judice, ſecundùm formam, *l. 2. ſuprà, de teſtament.* Nam ſi eſt teſtamentum in ſcriptis redactum in inſtrumentum publicum à notario, tum illud bene poteſt aperiri extra judicium ab ipſo hærede, quia illud teſtamentum jam habet ſuam fidem perpetuam à notario, nec eſt opus, ut publicetur, ut dicit gloſſ. fin. *hic in leg.* 2. Ex his videmus quæ ſit differentia aperturæ teſtamenti: nam differunt non tantùm in ipſo actu, verum etiam effectu & fine; ſiquidem publicatio fit tantùm in teſtamento, quod eſt factum per privatam ſcripturam, ut nunc diximus, & fit ad hunc finem, ut ea facta, teſtamentum habeat perpetuam fidem, id eſt, licet deinde teſtes moriantur, tamen publicatio, quæ eſt ſemel facta receptis teſtibus ſemper probat contenta in teſtamento eſſe vera, & hic eſt unus finis publicationis, *dict. l. 2. ſupra, de teſtam.* Apertura autem non fit tantùm in teſtamento privatæ ſcripturæ, ſed etiam publicæ & ſcripturæ & teſtamenti, & ad eum finem, ut vel hæres, vel legatarius ſciat quid & quantum ſibi ex teſtamento debeatur, & licet nonnulli teſtes abſint, vel ſint mortui, tamen nihilominùs poteſt peti teſtamentum, aperiri vel edi, non ad hoc ut probent vera eſſe contenta in teſtamento, ſed ut ſciam quid mihi debeatur, & poſſim de illo mihi adſcripto tranſigere: nam illam aperturæ cauſam refert text. *in d. l. 1. ff. eod.* ut ſcilicet inſpiciens teſtamentum poſſit tranſigere de legato ſibi facto, quia tranſactionem non poſſit facere, niſi teſtamento priùs aperto & cognito, quid ſibi eſſet legatum. Quod ut intelligatis, ſic accipite: Lege eſt conſtitutum, ut nemo poſſit tranſigere de re aliqua ſibi legata vel relicta, ut hæredi, niſi priùs cognoſcat quantum ſit quod ſibi ſit legatum, *leg. de his, ff. de tranſaction.* Quæ cognitio non poteſt fieri, niſi antè inſpecto teſtamento, & ideò tranſigens ante aperturam, & ſine inſpectione ejus, quod eſt legatum, faceret ut tranſactio non teneret, etiamſi renunciaret iſti beneficio, & diceret non obſtante *l. de his*,

ff. eod. quod non inſpexi, nec cognovi quantum mihi ſit legatum, tamen adhuc volo tenere tranſactionem. Quia dict. lex *de his*, eſt lex prohibitiva, id eſt, prohibens tranſigi ante cognitionem, ſed tunc habeo regulam traditam in l. 1. & 2. ſuprà, *ne fidejuſſor. vel mandat. dict. dent.* Quò dicitur quòd legi prohibenti nemo poſſit renunciare. Et hoc tenet Guido Pap. in conſil. 87. Diximus quemadmodum & apud quem aperiantur teſtamenta, videlicet apud judicem, ut *l.* 1. *infra eod.* Item quando, id eſt, ad quorum petitionem fiat apertura, & diximus quòd tantùm ad illorum petitionem, quorum intereſt teſtamentum inſpicere, & jurent ſe non facere calumnioſè, *leg. penult. infra eod.* item apud quem, id eſt, ubi aperiatur, nimirum in loco, ubi eſt ipſa hæreditas, vel ejus major pars, per leg. unicam, ſuprà, *ubi de hæreditat. agat.* Item coram quibus, videlicet teſtibus, & in defectum illorum perſonis idoneis, *l.* 2. *infra eod.* Quæ omnia ſunt intelligenda de jure communi. Si autem in aliqua civitate eſſet conſuetudo, vel etiam ſtatutum, tunc illa conſuetudo, prætermiſſo jure communi, deberet in apertura obſervari, hoc in effectu dicit lex 2. ex qua notant Doctores ſingulariter, quòd in his quæ pertinent ad proceſſum judicii, vel executionem faciendam, vel ad ordinationem judicii ſemper ſit obſervanda conſuetudo loci, in quo judicium agitatur, *argument. leg.* 3. *§. fin. ff. de teſtibus*, ubi divi fratres in evocandis teſtibus jubent inſpicere conſuetudinem loci, in quo agitur. Sic etiam l. 1. infrà, *Quæ ſit longa conſuetudo.* Quod ut intelligatis, quia eſt utile declarare vobis exemplo: Taurini eſt conſuetudo vel ſtatutum, ut omnia inſtrumenta publica habeant paratam executionem, id eſt, ſimul atque judex videt inſtrumentum, cogit eum qui ex teſtamento aliquid debet, ſine omni ſtrepitu judiciali ſolvere. Ego autem Tubingenſis iſtic cum quodam Taurinenſi contraxi, fortè mutuo accepi centum florenos, de quibus dedi publicum inſtrumentum, & mox reverſus ſum Tubingam, Taurinenſis ille aliquantò poſt me convenit ſuper debito, & profert judici inſtrumentum, petens ſine judicii ſtrepitu illa exequi. Quia, inquit, Taurini eſt conſuetudo, an illa debeat obtinere? Et certè non. Quia licet Taurini ſit illa conſuetudo, tamen hîc non eſt talis, & quia hîc mecum vis litigare in ejuſmodi executione & proceſſu cauſæ, debet conſervari conſuetudo ejus loci, ubi aliquis convenitur, & hoc appellant noſtri, quamvis barbarè, ſtylum curiæ eſſe obſervandum. Cæterùm traditur alia regula: quod in contractibus & teſtamento ſemper extendatur locus, ubi contractus eſt celebratus, vel ubi teſtamentum eſt factum, *leg. §. fundus, ff. de eviction. l. ſemper in ſtipulationibus, ff. de regul. jur. Bartol. pulchre in leg.* 1. *col.* 2. *ſuprà, de ſumma Trinit. & fide Cathol.* quod etiam ipſum exemplo declarat. Venetiis (ut in dicto loco Bartol. inquit) eſt conſuetudo, ut teſtamentum illîc factum coràm duobus, vel ad ſummum tribus teſtibus, valeat, cùm tamen aliàs requirantur ſeptem teſtes, ut ſcimus: quidam Tubingenſis, cùm negotiaretur Venetiis correptus morbo teſtamentum condidit adhibitis tantùm duobus teſtibus, qui teſtator eſt illic mortuus, hæredes ſcripti cupiunt ſe mitti in bonorum poſſeſſionem, & fortè oſtendunt teſtamentum non eſſe raſum, non cancellatum ſecundùm ea quæ dicemus in l. fin. infrà tit. prox. Sed opponunt ſe hi qui ſunt ſucceſſuri ab inteſtato, & dicunt ſcriptum hæredem nihil poſſe petere: cùm teſtamentum ſit invalidum, quia habeat defectum in ſolemnitate teſtium, ſed ex teſtamento nullo non poſſit peti hæreditas, *l.* 2. *§. teſtamentum, ff. quemadm. teſtament. aper.* Quæritur quid juris? Per regulam quam tradidi, apparet deciſio. Dixi enim in contractibus, item in teſtamentis inſpici locum, non judicii, ut dixi primo caſu, ſed locum contractus, vel eum ubi eſt factum teſtamentum. Sed quia Venetiis eſt factum teſtamentum, & illic ejuſmodi conſuetudo eſt firma. Ergo judicandum erit pro teſtamento, quod eſt notandum pro illis qui ſæpè in legationibus moriuntur. Sic etiam inſpicimus locum delicti perpetrati, ut ſecundùm pœnas & commodum loci, ubi delinquit aliquis, puniatur, *l.* 1. *& Authent. qua in provincia ſup. ubi de crimin. agi oport.* Quam tamen regulam, ſcilicet inſpiciendum locum contractûs & teſtamenti conditi, Bart. in ſæpè *d. l.* 2. *infrà eod.* limitat, niſi ille locus ubi eſt contractum vel teſtamentum conditum, non ſubſit Romano Imperio. Nam, inquit, licet tu allegares conſuetudinem vel ſtatutum, vel legem ejus loci, qui eſt infra Romanum Imperium, illa conſuetudo, lex vel ſtatutum, eſſet prò nullo: allegat pulchram *Authent. Navigia, ſuprà, de furtis.* Ubi omnes naves paſſæ naufragium jubentur relinqui dominis ſine aliquo detrimento, exceptis navibus Piratarum, id eſt, hoſtium. Quæ deciſio ſi eſſet vera, eſſet valde ſingularis & notanda, tamen reprehenditur communiter per Doctores, ut hîc diſertè per Bald. qui dicit ſe conſuluiſſe contra Bartol. in cauſa teſtamenti cujuſdam civis Acolitani, qui erat mortuus apud Soldanum Babyloniæ, & ibi ſecundùm morem gentis teſtamentum condiderat, adhibitis tantùm duobus teſtibus, & cum eſſet de valore teſtamenti orta contentio ſeu controverſia (putabant enim quidam non valere propter ſolemnitatis defectum teſtium, tamen contrarium ipſe conſuluit per hanc noſtram regulam, quia tenet eſſe verum univerſaliter.) Sed quia in contractibus & teſtamentis inſpicitur locus, ubi ſit factum teſtamentum, id eſt, ſi ſit in ea forma factum, quæ celebretur in eo loco, & moriatur teſtator, ubicumque demum ſint hæredes & in locis, ubi agunt, ſint aliæ leges vel ſtatuta teſtamentaria; tamen adhuc teſtamentum valeat, niſi ille locus eſſet in Romano Imperio, & fortè in exercitio hoſtili, ut cùm Turcæ cum Romano Imperio bellum gererent, tunc durante illo bello, quia ſunt hoſtes, ſtatuta & conſuetudines terræ hoſtilis habentur pro nullis, & hoc etiam tenet Angelus, qui dicit idem eſſe in loco rebelli eccleſiæ, quod eſt notandum ad multa, & quod contractus cujuſque loci in judiciis ſit attendendus, *facit pulchr. doctrin. Innocent. in cap.* 1. *col. fin. extrà, de conſuetud.* ubi dicitur, quando in cauſa appellationis incidit diverſitas, ita ut judex debeat ſequi conſuetudinem ſui loci, in quo judicat, vel ejus in quo partes habitant, tunc ſemper debet inſpicere locum contractûs, id eſt, ubi partes agunt. Hactenùs egimus de teſtamentis in ſcriptis, & docuimus quo pacto illud debeat aperiri: ſed quia ſæpè fiunt teſtamenta nuncupativa, præſente fortè notario & rogante, ut ſuper illud teſtamentum conficiat, ſed priuſquam illud confecit, teſtator moritur, hæres vel legatarius conſequenter neſciunt ex qua parte eſſet hæres, vel quantùm eſſet adſcriptum legati. Quæro an poſſim cogere Notarium, & per quam actionem, ut mihi aperiat? Nam certè ex edicto Prætoris, de quo hîc egimus, non poſſum eum cogere, quia id loquitur de teſtamento in ſcriptis & clauſo, ut diximus in principio, quale hoc non eſt. Et ideò ubi deſunt verba legis, ibi etiam debet deeſſe effectus legis per jura vulgata. Iſtam quæſtionem ſæpè vidi: nam aliquando Notarii non volunt exhibere vel aperire teſtamentum, quod ipſi habent in prothocollo, niſi is qui petat, præbeat ſumptus Notario pro conficiendo inſtrumento, certè licet directè non poſſit agi ex illo edicto contra notarium, qui non vult edere teſtamentum, tamen habet locum utile edictum, quod ex ipſa interrogatione naſcitur. Si enim poſſum aliquem cogere ut teſtamentum clauſum aperiat, eadem ratione poſſum cogere notarium, ut mihi ſine ſumptu aperiat eam partem teſtamenti nuncupativi, quæ ad me pertinet, ut hîc circa Rubricam monet Paulus de Caſtro. Hactenùs de iſto titulo.

veniunt generaliter omnia corporalia & incorporalia, & ſic jura & actiones, *leg. item videndum*, §. *fin. cum leg. ſeq. ff. de petit. hæredit.* ſed noſtrum non competit niſi a corporalia tantùm, *leg. 2. ff. quorum bonorum.* Præterea remedium noſtri tituli eſt poſſeſſorium vel ſupra poſſeſſorio tantùm, ut audiemus *in leg. fin. infra eod.* & ſic requiritur tantùm ſummaria cognitio, ſed petitio hæreditatis fit ſuper petitorio, id eſt; de proprietate rerum, & ſic finit totam cauſam. quod non fit in noſtro titulo; & ideo rectè gloſſ. in fine dicit, hæredi competere tria remedia, ut acquirat res hæreditarias, tamen in diverſis caſibus & reſpectibus. Primo interdictō, *quorum bonorum*, in ſuo caſu, id eſt, cum hæres non eſt ſcriptus, & adverſarius pro hærede poſſeſſore poſſidet, & deinde petitio hæreditatis, quando de proprietate & meritis cauſæ agitur. Supremo edictum divi Adriani ad poſſeſſionem tantùm a ſcripto hærede oſtendente teſtamentum non vitiatum. Sed hic dicat aliquis perfectior, videri ſibi illud remedium adhuc inutile. Quia non ſit opus ullâ miſſione facienda à judice, cùm poſtquam aliquis adit hæreditatem, id eſt, declarat ſe velle eſſe hæredem, tunc eo ipſo momento omnia ipſa jura quæ fuerunt penes defunctum, transferuntur in ipſum hæredem ſine aliqua traditione vel acquiſitione, *leg. cum hæredes, in princip. ff. de acquir. poſſeſſ. leg. ſi jurois*, 14. & *ibi pulchre Alexander in ſumma ſuprà, de jure delib.* Et ideò quamvis alias habeamus regulas, quod in contractibus dominia rerum non transferuntur, niſi fiat alicui traditio, *leg. traditio, ſuprà, de pactis*, §. *per traditionem*, 40. *Inſtit. tit. de rerum diviſ.* tamen illud dicitur fallere in ultima voluntate in qua receptum eſt, ut ſine traditione transferantur dominia rerum, id eſt, ſimul atque fio hæres, protinùs ſine ulla apprehenſione conſequar omnium rerum dominia, quæ ſunt in hæreditate, ita ut poſſim tanquam dominus eas vendicare. Ideò ſi hæres per aditionem conſequitur omnia jura, ut jam diximus; ad quid ergo opus eſt, ut petat hæres ſe immitti in poſſeſſionem, cùm per aditionem videatur modò nactus poſſeſſionem? Sed ad hoc eſt reſpondendum, verum eſſe in ultimis voluntatibus transferri rerum dominia ipſo jure ſine aliqua conditione. Item quod in hæredem mox tranſeant ipſo jure omnia jura defuncti, exceptâ tamen poſſeſſione, quia poſſeſſio nunquam acquiritur, niſi res naturaliter apprehendatur, id eſt, vel manu vel pede tangatur, *l. qui univerſas*, §. *quod per calumniam, ff. de acquir. poſſeſſ.* & hoc etiam dicit expreſsè textus in dict. l. *cum hæredes*, in fine princip. dum à regula excipit poſſeſſionem. Sed rogavit ille profectior adhuc: imò ex alia non eſt opus hæredi ut adeat judicem, & petat ſe mitti in poſſeſſionem rerum, cùm poſſit hæres propriâ ſuâ authoritate, id eſt, neſciente judice, poſſeſſionem illarum rerum apprehendere, *argument. dict. l. cum hæredes*, 23 §. *in his qui, ff. de acquir. vel omitt. poſſeſſ.* Nam Titius qui paulò poſt captus eſt ab hoſtibus, ideo dicitur ibi, quòd per captivitatem poſſeſſionem omnium ſuarum rerum amittat: nam ut gloſſ. ibidem dicit, abſurdum videbatur Titium adhuc dici poſſidere res, qui ipſe poſſideretur ab alio, & ſic non poſſidet ſeipſum, quia non eſt ſui juris, ſed ſervus. Sed additur ibidem, ſi ille Titius revertatur poſtliminiò, poteſt propriâ authoritate poſſeſſionem, quàm captivitate amiſerat, rursùs acquirere, ſed etiam videbatur caſu, quod hæres qui declaravit ſe velle ſuccedere defuncto, poſſit etiam propriâ authoritate poſſeſſionem rerum acquirere. Sed reſpondendum eſt contra cum diſtinctione. Aut enim res eſt vacua, id eſt, à nemine poſſeſſa, tum concedo hæredem, & quemvis alium propriâ authoritate ſine juſſu vel permiſſu judicis poſſe apprehendere poſſeſſionem, & ſic loquitur d. §. *in his qui* Cæterum cum poſſeſſio eſt occupata ab aliquo, tunc demum habet locum titulus noſter, ut ſcilicet nemo propriâ authoritate ingrediatur poſſeſſionem rei, quam aliàs detinet etiamſi juſtè detineret: caſus eſt in *c. licet epiſcopus*, 28. *de præbend. in 6* quem ut intelligatis, explicabo; Nos ſcimus quòd de jure communi nullus clericus poſſit in eadem eccleſia, vel ſub eodem tecto, ut loquuntur, habere duas dignitates, quas vocant perſonatus, itaut nullus clericus poſſit ſimul tenere duo beneficia curata; imò ſi unum habet, & deinde acquirit aliud beneficium curatum, tunc per acquiſitionem ſecundi beneficii, ipſo jure vacat primum, itaut patronus primi beneficii poſſit illud conferre alteri, *c. de multa extra, de præbend.* Nunc ad caſum, *d. c. licet epiſcopus.* Titius habuit beneficium curatum Tubingæ, & paulò poſt eſt nactus curatum aliud Rotvuilæ. Jam ipſo jure beneficium Tubingenſe eſt ablatum Titio, & poteſt conferri alteri: Nunc finge: princeps contulit Sempronio, ſed Titius non vult vacuam poſſeſſionem reddere Sempronio. Ergo cùm videat Titium injuſtum poſſeſſorem propriâ authoritate velle poſſeſſionem ingredi, an hoc poſſit? Et deciditur ibi cum diſtinctione. Nam aut illa beneficii poſſeſſio vacat, tunc Sempronius poteſt ſuâ authoritate ingredi: aut poſſeſſio eſt vacua, quia Titius adhuc poſſidet, licet iniquè & contra jus. Dicitur ibidem, quòd propriâ authoritate non poſſit ingredi, ne ſcilicet ad rixam vel arma partes veniant, & præſertim cùm ſit regula, quod nemini liceat poſſeſſionem propriâ authoritate etiam ſuæ rei occupare, quæ ab alio tenetur, *l. ſi quis, infrà, unde vi*: & dicitur vulgò iniquos poſſeſſores, imò ipſos prædones non eſſe ſpoliandos per vim poſſeſſione, *c. in literis, extrà, de reſtitut. ſpoliat. l. colonus, ff. de vi & vi armat.* & ideo cùm hic dicimus miſſionem in poſſeſſionem debere fieri à judice, intelligimus in caſu quo poſſeſſio eſt occupata, id eſt, alius poſſidet. Nam ſi vacua eſſet poſſeſſio, id eſt, à nemine teneretur, tum non opus eſſet edicto divi Adriani; ſed quilibet hæres propriâ authoritate poſſit ingredi, per quæ poteſt decidi pulchra quæſtio. Finge eſſe ſtatutum alicubi, quod dicat hæredem vel proximiorem cognatum defuncti poſſe propriâ authoritate occupare res hæreditarias, quidam eſt proximus agnatus, & videt agrum vel rem mobilem, tamen hæreditariam eſſe penes Titium, illam rem per vim occupat fretus verbis ſtatuti, quo dicitur hæredem poſſe propria authoritate ingredi vel occupare res, an excuſetur? Et certè dicendum eſt quòd non: nam nos ſcimus quòd ſtatuta ſint intelligenda ſecundùm jus commune, etiamſi nihil addant juri communi, ſi aliàs aliquis injuſtè gravaretur, ut diximus ſuprà, in fine, *de jure delib.* Et hoc eſt quod dicitur ſtatuta recipere interpretationem paſſivam à jure communi, *l. non eſt novum, l. ſed & poſteriores, ff. de legibus, l. ut gradatim*, 11. §. *etſi, leg. 1. ff. de muneribus & honoribus.* Ubi ſi generaliter ſit ſtatutum in aliquo loco, ut eſt Norinberga, Monachi, & reliquis urbibus, putà majoribus, quòd tantùm poſſint eligi in conſules patricii. Certè illud ſtatutum limitatur & reſtringitur ſecundùm jus commune, ſic ſcilicet ſi inveniantur patricii idonei. Unde illis non inventis idoneis, poſſunt eligi ex plebe Conſules. Et ita in ſpecie decidit Philip. Corn. *in conſil.* 166. *vol.* 1. Sed hoc loco, quod dixi duplicem eſſe poſſeſſionem, vacantem ſcilicet & occupatam, volo intelligi iſta omnia in rebus prophanis & civilibus, ut ibi poſſeſſio rerum vacua diſtinguatur ab occupata, ut ſciamus quando poſſit propria autoritate apprehendi, vel non. Cæterùm in rebus ſpiritualibus quę pertinent ad Eccleſiam, nulla poteſt inveniri poſſeſſio vacua: nam licet moriantur Epiſcopi, Prælati, & hi qui præſunt Eccleſiis, tum per mortem eorum res eccleſiaſticæ non dicuntur vacare, cum Eccleſia ſemper poſſideat ſuas res, quia Eccleſia non moritur, & ſic ſemper durat poſſeſſio, & ſic Innocent. in *c. in præſentia, extrà, de probation.* Datur autem beneficium noſtri tituli, & præſertim *l. final. infra cod.*

ſcilicet debeat mitti mox in poſſeſſionem is tantum qui eſt hæres ſcriptus, ſive ſit hæres ex aſſe univerſalis, ſive hæres ex parte, ſed non omni parte, ſed quota, ut dicit gloſſ. in dicta lege finali, in verb. *ex parte*: nam ſucceſſor vel hæres rei ſingularis non eſt hæres, ſed potiùs loco legatarii, ut antè diximus per l. *quoties, de hæred. inſtitut.* Addit tamen gl. pulchrè hoc eſſe verum, ſcilicet quòd hæres in re ſingulari non habeatur pro hærede, nec habeat beneficium noſtri tituli, quando eſt alius in eodem teſtamento ſcriptus hæres univerſaliter: nam tunc hæres rei ſingularis eſt loco legatarii. Ceterum ſi nullus alius eſſet cohæres, & aliquis eſſet inſtitutus in uno denario, certè ille judicatur hæres in totum, quia cauſa teſtati trahit ad ſe cauſam inteſtati, ne quis moriatur ex parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, *l. 1. §. ſi ex fundo, & l. ex facto, 2. ff. de hæred. inſtituend.* & ideò ille hæres in re minima, alio non exiſtente cohærede, haberet etiam beneficium noſtri tituli. Quærit autem d. gl. in verb. *ex parte*: quid ſit juris in fideicommiſſario univerſali, cui ſunt relicta bona alterius per fideicommiſſum; an ille beneficium noſtri tituli habeat, ut poſſet ſe mitti petere in bonorum poſſeſſionem? Gloſſ. reſpondet ſimpliciter, quòd non habeat; quæ ſanè gloſſ. ſic ſimpliciter non eſt vera, & ideò eſt diſtinguendum de iſto fideicommiſſario: aut enim fideicommiſſario non ſunt reſtituta per hæredem, quod fit dupliciter; vel facto, cùm hæres patitur fideicommiſſarium poſſidere; vel verbis, etiam fortè per epiſtolam vel nuncium, ut l. *reſtituta, in princ. ff. ad Trebell.* & tunc ſi nec facto nec verbis eſt facta reſtitutio fideicommiſſario, tunc rectè dicit gloſſ. iſti fideicommiſſario non competere remedium noſtri tituli; quia antequam ei reſtituatur, nullum jus habet in rebus. Si verò eſſet facta reſtitutio, & tunc iterum eſſet diſtiguendum; aut eſſet facta reſtitutio rerum ipſo facto, id eſt, realiter, tunc gl. iterum bene dicit illum fideicommiſſarium non habere remedium noſtrum, & ejus ratio, quia remedium noſtri tituli eſt adipiſcendæ poſſeſſionis, ut diximus in principio; ſed quando aliquis ſemel eſt adeptus poſſeſſionem, & deinde cadit à poſſeſſione, ampliùs non habet remedium poſſeſſorium, quia illud tantùm ſemel competit, *c. 1. de confeſſis, lib. 6.* Sed cùm ille fideicommiſſarius ſemel adeptus poſſeſſionem ab hærede, quia res ſunt ei realiter ab hærede conſtitutæ, tunc non habet amplius remedium poſſeſſorium. Sic etiam hæres quando ſemel egit petitione hæreditatis, & acquirit res; ſi deinde ei auferantur, non habet deinde ampliùs petitionem hæreditatis, per text. & gloſſ. in l. 2. *ſciendum, ff. de fideicomm. hæredit. petit.* Si autem fideicommiſſario eſſet tantum verbalis facta reſtitutio, tunc gloſſa noſtra non bene loqueretur, quia ille fideicommiſſarius haberet remedium noſtri tituli, & poſſet petere ſe mitti in bonorum poſſeſſionem. Et hactenùs de Rubrica.

TITULUS XXXIV.

Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coëgerit.

ACcedamus in nomine Domini ad titulum, *ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coëgerit*: qui continuatur breviter & rectè hîc per gloſſam. Nam diximus ſuperiùs in titulo proximo, quod ſi quis oſtendit vitioſum teſtamentum judici, & ejus reſpectu cupiet mitti in bonorum poſſeſſionem, quod ille propter hoc vitium teſtamenti repellatur, verumetiam ſi alia quædam fiant, ut ſi teſtator dicatur coactus aliquem inſtituiſſe, vel ſit prohibitus, ne poſſit pro ſuo arbitrio teſtari, tunc is qui prohibuit vel coëgit eum teſtari, ſicuti ſuprà, *titulo proximo*, repellitur à bonis defuncti. In qua continuatione in re non magni momenti puto movendum, quamvis ſciam Cynum & alios pleroſque ſolere eum aliter continuare: continet autem hæc Rubrica, & conſequenter etiam titulus cum nigro duas partes, ut ſic cognoſcamus dupliciter inferri vim circa teſtamenti factionem. Primum enim agit de eo qui prohibet aliquem teſtari, quia fortè ipſe erat inſtitutus, & teſtatore volente, mutare teſtamentum prohibuit, vel etiam erat legitimus & ab inteſtato futurus, & ideò timebat ne fortè teſtamentum converteretur in alium, prohibuit teſtatorem ne poſſit teſtari. Altera pars eſt circa coactionem; quâ ſcilicet quis cogit aliquem teſtari, vel qui aliàs non erat teſtaturus, vel certo modo teſtari, de qua parte nos loquamur initio, ſcilicet, quomodo quis cogitur, ut teſtetur, quod poteſt fieri bifariàm. Vel enim cogo teſtatorem, ut me inſtituat hæredem, quod aliàs non erat facturus, vel cogo eumdem, ut quemdam Titium, cui ego ſuccedo, hæredem inſtituat, & his duabus coactionibus; præſertim autem prima, quâ cogo me inſtitui, fit ut ego cadam in pœnam noſtri edicti; quæ eſt multiplex: Primò enim ego non conſequor illud, propter quod ego coëgi teſtatorem ut me inſtitueret, ſed auferretur mihi propter vitium violentiæ, metûs vel coactionis omnis ſpes hæreditatis, & hæc dicitur civilis pœna, ut d. l. *pœna*, infra eod. in quam pœnam coactores jure incidunt, quia in univerſo jure eſt cautum, ut ex improbitate, malitia vel ſcelere ſuo nemo conſequatur lucrum, *leg. itaque fullo, §. 1. ff. de furtis*, ubi ſtatuit finem alicujus rei, id eſt, qui malâ fide poſſidet, ſi ea res auferretur ſibi per furtum, tamen ille fur non habeat actionem furti ex furto ſuo, ne conſequatur lucrum, & illud quod aufertur illi coactori vel violento, applicatur fiſco propter generalem regulam in l. *Papinianus, in l. meminiſſe, ff. de inofficioſ. teſtament.* ubi dicitur quòd fiſcus omnium indignorum ſit ſucceſſor, ſed non ſatis viſum eſt legibus hanc pœnam ſtatuiſſe in eis qui cogunt aliquem teſtari, cùm propriè loquendo non ſit pœna, quia nihil amittit quod erat ſuum, quamvis non capiat lucrum. Sed aliud eſt non capere lucrum & pati damnum, *leg. in eo quod, ff. de regul. jur.* Ideò ſunt etiam alienæ pœnæ conſtitutæ criminales, quæ tamen ſunt variæ, & pro forma violentiæ illatæ conſtitutæ; & ideò gloſſ. *hic circa leg. prima in verb. crimen.* generaliter intellecta, non eſt vera, dum dicit: hoc crimen coactionis & violentiæ, eſſe extraordinarium, id eſt, quod non habeat nomen certum, nec etiam certam pœnam: nam tunc ſic eſſet vera pœna, eſſet poſita ſemper in arbitrio judicis, *l. 1. §. expilatores, ff. de effractoribus & expilator. cap. de cauſis, in fine, extra de offic. delegat.* nam ſæpè accidit ut qui cogit aliquem teſtari, & ſic in crimen vel delictum incidat, illud crimen fiat ordinarium, id eſt, habet certum nomen in jure, & ideò etiam expreſſam pœnam, ut eſt, quando quis manu armata, quæ vocatur vis publica, me cogeret, ut ſcriberem ipſum hæredem: illa coactio armis vel per vim publicam facta, habet expreſſum nomen criminis, quia dicitur vis publica, & ſic crimen ordinarium, cujus etiam pœna eſt ordinaria, videlicet interdictio aquæ & ignis, *leg. qui dolo, §. final. ff. ad leg. Jul. de vi public.* Et ideò iſta pœna non relinqueretur judicis arbitrio. Si etiam quando ille coactor non armis, ſed ſine armis me cogeret, ut ipſum ſcriberem hæredem, quæ appellatur vis privata, & delictum vel crimen ordinarium habens ordinariam & conſtitutam pœnam, videlicet publicationem tertiæ partis bonorum, & ideò ſine armis me cogens incideret in legem Juliam, de vi privata, & puniretur etiam eadem pœna, *l. 1. ff. ad leg. Jul. de vi privat.* In ceteris autem caſibus, quando coactio vel violentia non incideret in crimen ordinarium, tunc gloſſ. poteſt eſſe vera, ſcilicet ut illa pœna collocetur in arbitrium judicis, ut pro facti qualitate durè vel clementer puniat. Sed jam quæras; quæ autem erit

practica hujus tituli, aut quomodò agam, ut illum violentum faciam incidere in illas pœnas? Doctores ſe hic torquent, mihi videtur duplicem poſſe eſſe practicam. Primo enim, cùm ille coactor peteret ſe mitti in poſſeſſionem bonorum, vel petitione hæreditatis ageret, petendo ſe declarari hæredem, ut tunc opponatur per modum exceptionis crimen, tu nihil potes capere, quia coegiſti defunctum, ut te hæredem inſtitueret, & ſic dicatur civili actioni crimen adiungi, ut loquitur *dict. l.* 1. id eſt, cœptum eſt agi civiliter de bonis: incidenter autem per modum exceptionis agitur de eo crimine, & ideò mox ex officio mercenario ſerviente actioni pergit in actione, & ad eam etiam proveniret, quod ſi factum eſt deinde, quia agnoſcit ſaltem per exceptionem probatam actionem eſſe criminoſam & violentam, tunc ex officioſa parte etiam non petente criminaliter propter delictum iſtum actorem punire poteſt, & ſic eſt caſus, quando de crimine per modum exceptionis agnoſcitur, ubi ſine accuſatore, ſine inquiſitione, & ſine denunciatione aliquis puniatur: quod intellige ſane ex officio judicis fieri, quia notorium eſt per acta illum eſſe criminoſum, ita tradit hic Bald. valdè pulchrè, & addemus ſimile *in leg. nullum, ſupra de teſtibus*. Finge ſtudioſum aliquem, qui de jure communi principalibus privilegiis eſt munitus, ut non ſit ſub judice Tubingenſi, ſed ille ſtudioſus cum adhibetur in teſtem coram Tubingenſi, facit, ut ſit jam quoad dictum ſub ejuſdem judicis juriſdictione, & ideo ſi falſum deponeret, & contra eum exciperetur de falſo & probaretur, certe judex perget in cauſa principali. Deinde quia per probationem ſit notorium, quod ille fuerit falſus ex officio, & nemine accuſante vel petente, poterit illum punire, & hoc dicitur, paſſim de crimine agnoſcere pœnam exceptionis. Sed nunc quæres: qualiſnam debeat eſſe iſta violentia, vis vel metus, per quam quis incidat in ejuſmodi pœnas? Ad hoc reſpondeo ſecundum *leg. metum, ff. de his quæ vi metuſve cauſ. &c. & leg. metum, ſupra eodem.* quod debeat eſſe talis metus, qui cadat in conſtantem virum, id eſt, quando teſtator timet mortem, cruciatum corporis, carcerem, vel ſimilia, tunc dicitur vere violentia. Prætereà omnis metus, propter quem poteſt peti reſtitutio in integrum, ut eſt metus reverentialis, metus tyranni, verborum, minarum potentium dominorum; illa omnia quæ poſſunt reſcindere contractum, poſſunt etiam facere, ut in pœnam iſtius edicti quis incideret per *l. juſiurandum*, 1. §. *quæ oneranda*, 5. ff. *quarum rerum actio non det. leg. interpoſitas* 13. *ſupra de tranſaction.* & cùm non poſſit dari certa regula, quando metus ſit juſtus vel non, ideo relinquitur arbitrio judicis, quia inſpecta perſonarum qualitate, item verborum, actionum, anteactæ vitæ, facile determinabit, an ſit metus juſtus & ſit indeferenda pœna iſti, qui metum intulit, per l. 3. ff. *ex quib. cauſ. major. & gl. pulchr. in c. cum dilectus, extra de his quæ vi metuſve cauſa.* Poſtremò cùm ille metus, utpote res poſita in animo, non poſſit probationibus liquidis ad oculum probari gl. *in* §. *alia, inſtitut. de action.* probabitur ergo hoc modo: ſi teſtator coram duobus vel tribus teſtibus; proteſtatur ſe coactum à Titio, ut ſic vel ſic teſtaretur, jam erit probatus metus. Et ideo Bart. *in leg. final. ff. eod.* dat pulchram cautelam, per quam removetur omnis ſuſpicio metûs. Dicit enim debere illum qui ſcribitur hæres, procurare, ut unà cum teſtibus teſtamentariis etiam adſint amici vel cognati teſtatoris; nam quando vel in contractu, vel tranſactione, vel teſtamentis adſunt propinqui vel amici, tunc deinde aliquis non poteſt excuſari metu, *leg. tranſactionem, ſup. de tranſaction. argument. leg. fin. ff. de his quæ vi, metuſve cauſ. in princip.* Diximus de eo, qui cogit aliquem facere teſtamentum, & ſe inſtituere hæredem? & ſic de prima parte coactionis. Nunc reliquum eſt, ut videamus de altera ſpecie coactionis, quia forte cogo aliquem non quidem ut me inſtituat, ſed forte alium cui ego faveo, ut fortaſſe filium vel ſervum meum, an ille coactus debeat incidere in pœnas anteà commemoratas? Et ſanè ille, qui eſt ſcriptus hæres propter violentiam alterius, ut puniatur criminaliter vel lege Juliâ de vi publica vel privata, vel aliter criminaliter dici non poteſt, quia delicta debent tenere ſuos autores, ut vulgo dicitur: ſed ille ſcriptus hæres nihil deliquit, & circa has pœnas non eſt dubitatio major. Eſt autem dubitatio, an ſaltem iſte hæres ſcriptus propter alicuius violentiam debeat mittere lucrum hæreditatis, & ejus portio tribui fiſco? Gloſſ. hic *in l.* 2. dicit hanc quæſtionem eſſe ſabbathinam, id eſt, in utramque partem diſputabilem. Sed ipſa tenet quòd ille inſtitutus per alterius violentiam non amittat hæreditatem, & addunt autoritatem Hugolini gloſſatoris, quia metus vel ſcelus ab alio commiſſum dicitur iſti nocere. Caſus eſt *in l. metum*, 3. §. *ſed licet, ff. de his quæ vi metuſve cauſ.* Prætereà eſt textus pulcher ad hoc, quod violentia ab alio facta, non debeat alteri præjudicare, *in leg. ſi procurator, in princip.* §. *final. de exception. doli.* tamen contra gloſſam iſtam habemus ex diametro contrariam *in rubrica, noſtro titulo.* ubi eſt deciſum, quod etiam ille, qui propter metum alterius eſt inſtitutus, debeat amittere hæreditatem & applicari fiſco, quæ communiter à Doctoribus ſervantur; & hoc ideo, quia habemus theoricam, quod nemo debeat alterum metu, id eſt, per alium commiſſum rapere in ſuam utilitatem, per *leg. ſi cum* §. *Pedius*, ff. *de his quæ vi metuſve cauſ.* ubi jubeor reſtituere rem, quæ ad me pertinet, ſeu pervenit propter alterius violentiam. Prætereà ſicuti dolus alterius non dicitur mihi nocere, ſic eadem ratione alterius dolus vel delictum non debet mihi adferre commodum, *leg. apud Celſum*. 4 §. *mandavi* 19. *ff. de doli mali & met. except.* Quam ſententiam puto veriorem, tamen cum limitatione, cujus meminit Jaſon, ſcilicet, illi tertio, qui per alterius vim vel metum eſt inſtitutus hæres, ſint auferenda bona, & applicanda fiſco, ſi ille tertius fuit conſcius illius metus, ſicut & aſſenſus eſt teſtatori fieri vim, & per illam vim tunc ſe eſſe ſcriptum hæredem, *leg. non intereſt, ſupra de his quæ vi metuſve cauſa.* Ubi idem eſt, aliquem inferre per ſeipſum metum, vel alteri inferenti aſſentiri; & ideo ſi ille tertius eſſet ignarus iſtius metus, tùm debebitur ei ut rectè inſtituto hæreditas. Sed nunc dices, ego video, quod qui eſt inſtitutus per metum ſuum, id eſt, quem ipſe intulit, vel per metum alterius, ſi ipſe eſt conſcius, quod amittit bona, & hoc puto, inquies, æquum eſſe, ſed iniquum videbatur bona illa applicari fiſco; nam debebant applicari venientibus ab inteſtato, quos fortaſſis teſtator inſtituiſſet, niſi fuiſſet aliter compulſus *per l. ſecundam*, §. *fratres*, *ff. eodem.* ubi dicitur fratris factum, propter metum quem infert, non debere nocere alteri fratri; & licet ipſi auferatur ut violento, tamen debere relinqui fratri. Sed tu hic dicis, quando aliquis per vim cogat, vel alium ut ſe inſtituere, an tunc inſtitutis auferentur bona, vel applicentur fiſco? Ad hoc reſpondeo, quod primò non poſſint venientes ab inteſtato conqueri ſe eſſe læſos, quia non ſequitur, ille compulit teſtatorem, ut ipſum inſtitueret. Ergo ſi non fuiſſet compulſus, inſtituiſſet venientes ab inteſtato, quia poterat teſtator, etiamſi cùm fuiſſet compulſus, quemdam extraneum inſtituere, ita ut habeat locum, quod vulgò dicitur, non contingit hoc adeſſe, quod poteſt abeſſe; fateor tamen, ſi illi venientes ab inteſtato eſſent certi, quod niſi teſtator fuiſſet compulſus, ipſi ei hæredes fuiſſent, quòd forte teſtator id dixit, tunc quidem haberent iſti venientes ab inteſtato tamquam læſi propter iſtam violentiam juſta remedia, quibus ipſis conſuleretur; nam poſtquam viderunt fiſcum occupare, tunc poſſunt ipſi illum violentum, propter cujus metum ipſi non ſunt facti hæredes, actione de dolo, vel in factum convenire ad ſarciendum damnum amiſſæ

hæreditatis, & hoc non fuit olim dubium, quia poſſent illum convenire violentum ad æſtimationem hæreditatis in id quod erant conſecuturi, niſi metus fuiſſet illatus per *l. Lucius ſecundam*, *§. Sempronius*, *ff. de legat. ſecund.* hodie autem in quantum poſſent convenire violentos pervenientes ab inteſtato, communis eſt ſententia, quod in duplum per text. *in Auth. nulli judici*, *§. & hoc pervenit.* qui text. loquitur in officialibus vel magiſtratibus quod illi prohibentes vel compellentes aliquem teſtari, puniantur in duplum. Extendunt Doctores ad quoſvis etiam alios, quod ſanè videtur mihi ſine ratione fieri; nam in pœnalibus debemus mitiſſimam partem ſequi *l. interpretatus*, 42. *ff. de pœn.* per jura vulgata, & ideo pœnalem legem loquentem de magiſtratu, à quo debent oriri jura & non injuriæ, *leg. meminerint*, *ſexta*, *Cod. unde vi.* non extendere ad alios privatos. Et dicit Jaſon hîc ſuâ ætate fuiſſe Cremonæ magnam controverſiam quam plerique ſecuti, & cùm dicerent antiqua jura *in §. Sempronius.* circa privatos hodie non eſſe correcta, quamvis Bartolus & Doctores communiter dicant eſſe correcta per *dict. §. & hoc pervenit.* Et ideò condictione illius legis poteſt veniens ab inteſtato contra illum doloſum vel violentum agere ut duplum ejus ſolveret, quod erant accepturi, niſi metus incidiſſet; & hac ratione conſulitur venientibus ab inteſtato. Sed objicies: quid ſi ille violentus non ſit ſolvendo, quo pacto tùm conſuletur venientibus ab inteſtato? Reſpondeo, quod illi habeant tunc regreſſum contra fiſcum, à quo poſſunt petere ablata, *argument. leg. final. §. 1. ff. de eo per quem fact. fuit, &c.* Et hactenus de priori parte rubricæ, id eſt, de eo, qui cogit aliquem teſtari; & ſic porrò de lege prima.

Alterius partis rubricæ explicatio.

Accedamus ad alteram partem, quæ eſt prohibitionis, quando aliquis prohibet ne teſtator poſſit teſtari. Quod iterùm fit dupliciter: Vel enim aliquis prohibet, ne omnino teſtamentum fiat, ut ſæpe faciunt cognati: Item mariti, ne uxores teſtentur. Deinde prohibentur etiam teſtamenta jam mutare, ita dicit textus *in dict. leg. 1. infra eod.* & incidunt illi prohibentes pro facti qualitate in eaſdem pœnas, quas circà priorem partem numeravimus; tamen hic erit notandum quod quando vellem contra aliquem agere, quaſi prohibuiſſet aliquem teſtari, tunc erunt mihi duo probanda copulativè, ad hoc ut conſequar ab ipſo id quod propter prohibitionem amiſi, ut dicit Bartol. *in leg. fin. ff. noſtro titu'.*

Primo quòd teſtator voluerit teſtari; ſecundò quod volentem aliquis prohibuerit, & dicitur ſatis prohibere aliquis non tantùm ſi teſtatorem prohibeat, ſed etiam ſi alia quædam remoretur, quæ requiruntur ad teſtamenti factionem, utpotè ego video notarium intra ædes meas, vel vidi teſtes acceſſitos per uxorem meam, quæ voluit teſtari, & ego prohibui aditu, teſtes vel notarium. Ita exemplificat de prohibitione textus *in dict. leg. 1. ff. eod.* Et hactenus de altera parte, & ſic etiam de *leg. 2.* circa quam volo repetita fere omnia, quæ ſunt dicta circa primam partem. Nunc cùm conſtet quid ſit juris de inſtituto per violentiam, quia fiſcus aufert ei, ut indigno, dubitari poſſet quid eſſet juris circa legata, an illa debeantur ex teſtamento, ubi inſtitutio hæredis eſt vitioſa, quia facta per metum, Bartolus diſtinguit, quem ſequuntur etiam Doctores communiter. Aut enim eſt vis vel metus adhibitus tantùm circa hæredis inſtitutionem & tunc tamquam illa parte tantum vitioſa, legata debebuntur: cùm utile non ceſſet per inutile. Si autem circa legata eſſet adhibitus metus, tunc quidquid diximus de inſtituto per metum, habebit etiam locum circa legata. Quæ ſententia Bartoli præſupponit aliquid apud me valde dubitabile. Præſupponit enim, quod teſtamentum factum per metum ipſo jure valeat, ut gloſſa, *l. final. infra eod.* tenet, quod tamen magna controverſia per gloſſam 1. *leg. 1. ff. de teſtament. & ibi Joan. de Imola* tractat; nam gloſſa allegata dicit, quod teſtamentum vel inſtitutio hæredis facta per metum, ipſo jure ſit invalidum, & utitur Joan. ab Imola ibidem pro approbatione gloſſæ quam dicit ſingularem eſſe hoc argumento. Nos videmus, quod circa duos actus hominum requiratur pleniſſima libertas ad hoc, ut illi actus valeant. Prior eſt matrimonii actus: nam ille debet plena & ſolida libertate gaudere, text. *in cap. cum locato*, *cum capit. ſequent. cap. requiſivit*, *cap. gemma*, *extra de ſponſalib.* Alii actus ſunt teſtamentorum, in quibus etiam requiritur pleniſſima libertas, *leg. 1. ſupra de ſacroſanct. Eccleſ.* & ſic quoad libertatem teſtamenta æquiparantur matrimoniis. Nunc ergo ſic argumentor ſumpto argumento ab æquiparatis vel ſimilibus. Matrimonia debent celebrari libere; nam ſi metus aliquis qui cadat in conſtantem virum vel mulierem, poſſit probari interveniſſe matrimonio, vel dediſſe cauſam matrimonio, tunc illud matrimonium eſt ipſo jure nullum, neque requiritur ſententia requiſitoria. *cap. cum Abbas, extra de his quæ vi metuſve cauſ.* & ibi Canoniſtæ. Ergo idem erit juris circa teſtamenta, ut ſi aliqua coactio vel metus dederit cauſam teſtamento, teſtamentum ſit ipſo jure nullum. Et ſequitur Joann. de Imola *in dict. leg. 1. ff. de teſtament.* Item Jaſon *hic in noſtro titulo.* Bartolus *in conſil. 136. volumin. 1.* & hoc ipſo argumento: ſi enim teſtamentum ideo non valet, quando coguntur teſtes teſtamentarii, ut quia ego retinui vel coegi invitum teſtem adeſſe, tunc teſtamentum redditur nullum propter vim vel metum adhibitum teſtamento, *leg. qui teſtamento*, *§. final. in fine*, *de teſtament.* Ergo magis teſtamentum non debet valere, ubi vis vel metus adhibetur teſtatori ipſi. Et hanc partem ego ſequor conſulendo, licet in contraria ſententia ſit Bartolus & communiter Doctores. Quæ ſi eſſet vera, ut credo, ſequeretur ut quando teſtator eſſet coactus aliquem inſtituere, vel alicui adſcribere legatum, quòd illa inſtitutio vel legatum factum per vim, eſſet ipſo jure nullum, & ſi eſſet nullum, ſequeretur porrò, quod fiſcus non poſſit illud auferre; quia quod non eſt datum ſaltem fictione juris, ex teſtamento invalido, illud non poteſt auferri; & ſic eo caſu inſtitutio vel legatum recideret in cauſam inteſtati, id eſt, venientes ab inteſtato ſuccederent, perinde ac ſi nullum teſtamentum eſſet factum. Et hactenus de vi vel metu, per quem diceretur aliquis coactus, ut ſic vel alio modo teſtaretur: tunc dubitari poſſet quid juris eſſet, ſi aliquis non me cogeret, ut eum inſtituerem hæredem, tamen dolo permoveret; an tunc ſit idem judicium de dolo, quod eſt de vi & metu? Bald. & Jacobin. de S. Georgio, quæſtionem hanc movent, & reſpondent diſtinguendo de dolo. Nam inquiunt: ſi quis dolo bono aliquem inducit ad teſtandum, ille bonus dolus non obeſſet: Sed ut ſciatis, quis dicatur dolus bonus, & quis malus; videte *l. 1. §. non fuit*, *ff. de dolo malo* ubi dicitur, veteres bonum dolum appellaſſe, quem nos hodie vocamus ſolertiam, & maxime in circumveniendis hoſtibus & latronibus, & ut exemplo declarem, quod dolus bonus non noceat mihi; Frater meus volebat inſtituere concubinam ſuam, ego per ſolertiam ei perſuaſi, ne faceret, qui dolus eſt permiſſus, & ideò nullâ lege punitur, *argument. l. cum pater*, *§. Titio, in fine*, *ff. de legat. 2.* Sin autem mihi adhibeatur dolus malus, tum iterum diſtinguendum eſt; an ille dolus adhibeatur contra deſcendentes, ut quia doloſè me inducis, ut prætercam vel exhæredem liberos meos, te inſtituo, & tunc propter dolum adhibitum deſcendentibus, teſtamentum eſt jure nullum, ut *in Authent. ut cum de appell. cognoſc. in multis §§.* Sin autem ille dolus adhibeatur circa tranſverſales, tunc quidem teſtamentum jure valet: tamen ſi ille doloſus ageret contra legitimos ad illam hæreditatem, qui forte poſſideret bona tunc poſ-

ſent eum exceptione doli repellere, *l. 1. ff. de except. doli*. docendo: nos videmus quidem te inſtitutum, nos tamen privatos eſſe tuo dolo & machinatione, qui dolus nemini debet eſſe utilis per *dict. l. 1.* ſin autem ille doloſus veniſſet in poſſeſſionem bonorum, tunc fiſcus poſſet agere contra ipſum, & auferre ei tamquam indigno propter dolum: quæ ſunt vera, ſi dolus non ſit adhibitus in ſubſtantia vel perſona ejus qui inſtituit; nam ſi teſtator propter dolum alicujus errat in ipſa perſona, ut forte ego habui conſanguineum Romæ quem ego tum vellem inſtituere, quidam ad me veniebat, præ ſe ferens perſonam illius conſanguinei, & ego doloſum illum, qui facit me errare in perſonam, & ſic in ſubſtantia inſtituo, certe inſtitutio eſt jure nulla, & ſic patebit locus venientibus ab inteſtato. Et ideo cùm in libro Geneſeos Jacob ſimularet ſe eſſe Eſaü, & ſic impetravit benedictionem, item patris hæreditatem. Illa omnia fuerunt irrita & nulla de jure, quia error fuit in perſona: quem enim voluit inſtituere, ſcilicet Eſaü, illum non inſtituit: quem autem noluit, ſcilicet Jacob, illum inſtituit, & ſic defuit voluntas quæ in omni actu requiritur. Ita notat gloſſa *in leg. quoties. ff. de hæredibus inſtituend.* Nunc autem quæres; vidi, quid ſit juris in metu, in vi, in prohibitione, in dolo, quibus aliqui inducuntur ad teſtandum. Quid, autem erit, ſi illis, de quibus jam diximus, aliquis non ſit uſus, tamen per blanditias aliquem demulcet, ut forte uxor mea ægrotabat, ego maritalibus blanditiis ei perſuadeo, ut me hæredem inſtituat, an teſtamentum per blanditias meas factum ſit validum? *leg. fin. infra eod.* dicit hoc teſtamentum valere, & permiſſum eſſe maritis, ut delinimentis maritalibus uxoribus perſuadeant, ut faciant eos hæredes, & concordat *l. fin. inf. eodem.* & dicit Petrus *hic. & in dict. l. fin.* in toto jure non reperiri alium locum pro adulatoribus, quam illum, quamvis textus utroque loco tantùm loquitur de blanditiis maritorum, tamen idem juris eſt in blanditiis mulierum, ut ſi mulier mea ſuis blanditiis me inducat: imò etiam Jaſon hic extendit in omnibus aliis, qui nec ſunt mariti, nec uxores, permiſſum eſſe aliquem blanditiis invitare ad teſtandum. Quod primo procedit, niſi una cum blanditiis concurreret dolus; nam ille dolus adhibitus blanditiis facit ut teſtamentum non valeat. Sed cujuſmodi dolus ſufficiat, non eſt facile dictu; nam dolus regulariter non poteſt probari evidenter, ut puta res ſitæ in animo, & ideò ex qualitate facti, vel circumſtantiis, ille probabitur, ut dicit text *in d. l. 1. ff. de except. doli, l. dolum, ſup. de dolo*: vel rectiùs poteſt dari illa regula, qua cognoſceremus dolum, quæ eſt tradita per Angel. *in leg. non eſt enim, 4. ff. de inoffic. teſtam.* Quod quando blanditiæ, mihi qui blandior, tantùm ſunt utiles, & alteri non adferunt damnum vel incommodum, tum illæ ſunt permiſſæ; Si autem blanditiæ tenderent in alterius damnum, tunc vergerent in dolum, & ideò facerent actum nullum. Declaro id exemplo: quidam inſtituit monaſterium vel Eccleſiam hæredem, vel pauperes Chriſti, ego accedo ad illum, & blanditiis ago, ut me inſtituat dicens, eſſe impium inſtitui Eccleſias vel ſolere monachos male locare bona ſua, & permoveo teſtatorem, ut teſtamento priore annullato, me ſcribat hæredem, certe illæ blanditiæ non tam mei cauſa ſunt oppoſitæ, quam quod ego volo incommodare alteri. Ideo Angel. ibidem dicit & firmat *l. fin.* quod in tali caſu conſulendo obtinuerit, quod teſtamentum prius valuerit, & monaſterium acceperit bona propter blanditias poſteriores, quibus admixtus ſit dolus. Sic etiam blanditiæ doloſæ poſſent intelligi, quando detineo uxorem domi, nec facio copiam cognatis vel amicis uxoris, ut poſſint adeſſe teſtamento; nam ſi tùm maritus blandiretur uxori, prohibeat autem accedere cognatos ipſius vel hoc clam fieri ſineret, illa omnia habent argumenta doli, & ideo addit Cynus hic in fine aureum verbum: quod blanditiæ perraro committantur ſine dolo. Quod puto eſſe perpetuo notandum, & hæc eſt prima limitatio.

Secundò limitatur, niſi blanditiis eſsent adjunctæ minæ vel verbera, quia tunc minis vel verberibus infertur quidam timor, qui fecit teſtamentum invalidum, ut pulchrè dicit Bart. *in l. 1 § quæ armanda, ff. quar. rer. act.* &c. & non tantùm ſufficit ad annullationem teſtamenti; ſi minæ vel verbera fierent in ipſo actu teſtandi, verumetiam ſufficit, ſi poſſet probari, minas vel verbera præceſſiſse, ut ſi forte tamen ante medium annum tractaveris crudeliter uxorem tuam, illa hodie vult mori, tu blandis verbis appellas, certe ille metus minarum ſatis eſt, ut dicatur illa mulier eſſe in metu. Et in ſimili decidit Innoc. *in c. cauſam matris, extra, de officio delegat.*

TITULUS XXXV.

De his quibus ut indignis hæreditates auferuntur, & ad Senatuſconſultum Syllanianum.

Qui titul. eſt difficilis, ut Pal. de Caſtro & Iaſ. monent *in l. 1. infra eod.* Continuatur autem ita. Superius titulo proxime præcedente unam atque alteram cauſam tractavimus, propter quam alicui aufertur hæreditas tamquam indigno, ut ſi quis coegit vel prohibuit aliquem teſtari; nunc verò ſequitur titulus generalis de omnibus indignis, quibus in dignitate conſtitutis ſit auferenda hæreditas & applicetur fiſco. Quæ cauſæ per ordinem & expreſsè enumerantur in tit. *de his quibus ut indign. ff. de jure fiſci, infra eodem.* In noſtro autem, & præſenti titulo tres præcipuè cauſæ tractabuntur, propter quas alicui ſit auferenda hæreditas, quas, ut titulo ſuperiore fecimus, perſtringo circa rubricam breviter. Et primo ſciendum eſt quod hæres inſtitutus ab aliquo, qui deinde eſt occiſus, niſi hæres ulciſcatur mortem, tunc illa cauſa in jure habetur pro idonea, ob quam ei ſit auferenda hæreditas, quia videlicet paſſus inultam eſſe mortem teſtatoris, & ſic contra officium pietatis egit, ut dicit text. *in leg. 1. infra eod.* & ideò quia ex pietate debetur illud officium, occiſis teſtatoribus ab hærede, & ſic quadam naturali ratione. Sequitur quod ab illa pœna ablationis hæreditatis non quidem excuſantur ruſtici, allegando fortè imperitiam, ut tenet Paul de Caſtro, *l. 1. inf. eod. alleg. l. venia, ſup. de in jus voc.* ubi libertus pietatis ratione non poteſt vocare patronum in jus, ſub certa pœna, niſi antea impetret veniam à prætore. & additur ibi; quod illud delictũ, quia eſt libertus, id eſt, affectus beneficio libertatis, eſt contra naturalem æquitatem & rationem, quam naturalem rationẽ natura omnibus inſeruit. Ideo ruſtici allegantes ſe lapſos per imperitiam, ſed contra naturalem rationem, non excuſarentur. Quod eſt notandum ad omnia illa, quæ ſunt de genere perpetuo prohibitorum & contra naturalem rationem; ut videamus, quando ruſticitas excuſat vel non. Tenentur autem hæredes vindicare mortem occiſi teſtatoris, non quidem ſic, ut propria autoritate vindicent vel ulciſcantur, ſed per accuſationem legitimam, quæ eſt inſtituenda coram judice. Ita notat gl. *in d. l. 1. infra eod.* Sed dicet aliquis hoc eſſe durum atque parum Chriſtianum cogi hæredem ad vindictam defuncti? Et reſpondebimus ex *c. non eſt crudelis, &c. qui alium percutit, cauſ. 23. q. 5.* ubi dicitur non eſſe crudelem, ſed miniſtrum Dei qui crudelem aut malefactorem curat occidi. Sed ut cognoſcamus, quo modo & quo ordine hæres teneatur ulciſci mortem teſtatoris, ſciendum eſt, quod teſtator variè poteſt occidi, vel extra domum, remota ſua familia, vel in domo præſente vel non admodum diſtante familia ſua: ſi eſt occiſus extra domum, tunc licebit hæredi inſtituto teſtamentum aperire quidem, ſed bona non adire, niſi priùs vindicet mortem teſtatoris, ſed ſi adiverit ante vindictam, tunc

venit fiſcus, & aufert ei tamquam indigno non ſolum hæreditatem, ſed etiam omnes fructus quos percepit: quia cùm adit nondum ulta morte teſtatoris, & ſic adit contra prohibitionem legis, protinus eſt malæ fidei poſſeſſor, ut dicit text *in l. 1. infra eod.* Sed malæ fidei poſſeſſor tenetur fructus reſtituere eo die, quo eſt factus malæ fidei poſſeſſor, & ſic eliciuntur hæc duo. Primum eſt, quod qui negligit debitum officium, ille non debet capere fructus ejus officii, & qui non ulciſcitur mortem teſtatoris, quod pro pietate & officio hæres debet facere, non debet gaudere bonis, beneficiis & fructibus, qui ad ipſum ex officio pervenire poterunt. Quod notandum eſt contra malos ſacerdotes & contra omnes qui propter officium capiunt beneficium. De quibus eſt pulcher textus *in in cap. final. de reſcript. lib. 6. & text. in leg. qui ſub prætextu, ſuprà de ſacroſanct. Eccleſ.* & de illis teſtatoribus occiſis extrà domum loquitur, *leg. 1. & 3. & leg. cum fratrem, infra eod.* Sed teſtator intra tectum ſuum vel domum occiſus fortè à ſuis familiaribus vel etiam ab extraneis, tunc ſunt jura multò aſperiora contra hæredem non ulciſcentem; nam de eo eſt proditum ſpeciale SC. Syllanianum ut in Pandectis ad SC. Syllanianum. Quod Senatuſconſultum eſt valde ſalutare, ut audiemus, an autem ſit factum à Lucio Cornelio Sylla: non ſatis ſcio, vos cogitabitis: Hoc tamen conſtat illo SC. cujus & hic *in Rubrica* fit mentio, duo fuiſſe conſtituta. Primùm, quod hæres alicujus occiſi in domo ſua propria nec poſſit teſtamentum aperire, nec poſſit adire hæreditatem priuſquàm vindicaverit mortem defuncti, ita ſi teſtamentum aperiat ante ultionem, puniatur in centum aureos, ut dicit, *l. 3. infra eod.* Deinde ſi etiam pergit adire hæreditatem, aufertur ei ut indigno. Quorum primum, ſcilicet, de aperiendo teſtamento, non eſt in eo, qui eſt extrà domum occiſus, quemadmodum etiam alia pleraque ſaluberrima ſunt conſtituta circa eos, qui domi ſuæ occiduntur. Nam præterquam quod hæres nec aperit teſtamentum, nec adit hæreditatem; hoc etiam eſt introductum per SC. Syllanianum, ut poſſit & debeat acerrima inquiſitio delicti haberi per ſervos & ſervas, qui in eadem domo ſub eodem tecto habitarunt, & intelliguntur habitare ſub eodem tecto, quoad præſentem materiam, qui ſunt inter tectum & extra, ſed in loco tamen vicino, ut exaudire potuerint ſtrepitum & clamorem, vel ipſam occiſionem, *leg. 1. §. eodem autem textu, ff. eod. & leg. fin. infra eod.* videlicet ut omnes ſervi, qui vel domi, vel in vicinia fuerint, poſſint torqueri ad eruendam veritatem, ſcilicet, quiſnam occiderit teſtatorem, & ne quidem mulieribus parcitur; nam & illæ cùm exaudiunt talem ſtrepitum, potuiſſent juvare occiſum, ſi non manu vel armis, tamen clamore vel ululatu, ut *dict. leg 1. §. potuiſſe, ff. eodem.* quæ perſonæ familiares, ſi tale confiteantur crimen per ſe admiſſum, vel per alium, quod tamen ipſi vel clamore non prodiderint, advocarint, vel dominum non adjuverint, ſine diſcrimine plectuntur capite. Et ita regularis modus procedendi circa eum, qui eſt domi occiſus, eſt, ut torqueantur domeſtici viri vel fœminæ, maximè ſervilis conditionis ad eruendam veritatem, quod adeò eſt verum, ut etiam impuberes poſſint torqueri, ſed eo modo, qui illi ætati convenit, *dict. leg. 1. §. impuber. ff. eod.* ſcilicet, ut vel ferula vel virga cædantur, quæ caſtigatio eſt loco torturæ, ut ibidem dicitur. Ejus SC. evidens eſt utilitas; ut *in dict. leg. in princip. ff. eod.* dicitur, quod niſi famuli vel ſervi periculo capitis ſui muniantur, ut præſtent dominis fidem & auxilium, nihil poterit eſſe tutum in rebus humanis, cùm cuiquam domus propria tutiſſimum debeat eſſe refugium, & ideò receptum eſt ut nobis ſit domus noſtra ſive propria, ſive conducta, pro quodam aſylo immunitatis, à quo extrahi invitus nemo debeat, *leg. pleraſque, ff. de in jus vocand. leg. nemo de domo, ff. de regul. jur.* ubi tradunt Doctores, quod quando apparitores ducerent aliquem vinctum, qui aufugerat ipſis in domum ſuam, quod poſtquàm in aſylum & refugium ſuum pervenit, non poſſit inde rurſus extrahi: quæ ſunt notanda propter ſummam rationem, quæ ſuadet ut ſimus domi ſecuri, & procedunt illa maximè, quod ex domo ſua invitus vel captivus nemo duci deberet, maximè in contractibus vel obligationibus deſcendentibus ex contractu, quamvis aliud ſit in delictis. Ita notat Jacobus de Bellovíſu *in cap. Romana, §. contrahentes. col. 38. de foro compet. lib. 6.* Ex quibus omnibus videmus hæredi imponi onus vindictæ mortis teſtatoris ſub pœna amiſſionis eorum bonorum quæ ſperat à defuncto. Quam deciſionem notabiliter limitate. Primo in hærede minore; nam ſi ſit minor, excuſatur, licet adiverit hæreditatem, priuſquam mortem tamen teſtatoris eſt ultus. text. eſt *in leg. minoribus, infra eod.* Et ita fortaſſis contra Paul. Caſtr. *in d l. 3. infra eod.* Poſſet etiam ſuccurri ruſticis & mulieribus propter imperitiam, ut tenet *in leg. 1. infra eod.* Jacob. de S. Georgio. Secundo limitatur de hærede qui ſcit quis occiderit defunctum. Si enim ignorat, poteſt adire, donec comperiat occiſorem, & ſi comperiat; deinde vindicet vel accuſet, *leg. ſi ideo, infra eod.* Dices, quantùm tempus permittitur hæredi intrà quod tenetur accuſare, niſi velit amittere hæreditatem? Gloſſa *in dict. leg 1. infra eod.* dicit, hoc eſſe definitum jure, & ideò ſequitur regulam: quod quando non eſt definitum aliquid certi, tunc definitio relinquitur arbitrio judicis, *leg. prima in fine, ff. de jure deliber.* Sed ſi judex non definiret; tunc debet hæres quoque primo tempore, id eſt, quamprimùm potuerit, accuſare. Tertio limitatur, niſi hæres ille videret occiſorem eſſe patrem ſuum, quia cum non teneretur accuſare, & non accuſans non haberetur pro indigno, cui auferatur à fiſco hæreditas, ut dicit hic Albert. *in rubrica.* quod dicit Jaſon ſe alibi non legiſſe, allegat. *leg. fin. ff. de condit. inſtitut.* ubi dicitur, nos poſſe illa tantùm facere, quæ ſalvâ dignitate, pietate & officio facere poſſumus: quæ autem ſunt turpia & contra bonos mores, illa ſunt impoſſibilia, ad quæ nemo teneatur, ſed cùm natura abſurdum & inhumanum ſit filium accuſare patrem, & ideò ſit factum impoſſibile ſaltem fictione juris, ideò non accuſans filius patrem occiſorem, non habebitur pro indigno, ut ei auferatur hæreditas, & facit ad hoc *l. ſi adulterium, trigeſima octava. §. liberto nono, ff. ad leg. Juliam de adulter.* Et ſicuti filius non accuſans patrem occiſorem, non amitteret ut indignus hæreditatem, eâdem ratione pater inſtitutus hæres, ſi non vindicaret mortem teſtatoris à filio ſuo illatam, non haberetur pro indigno, ut ſit eadem ratio correlativorum, quia etiam facit pro his, quod notat Bartol. Cæpolla *in cautela ſua prima.* qua monet nos, ut ſi quando pater vidiſſet filium commiſiſſe tale delictum, propter quod inferendum ſit ei ſupplicium ultimum, & videat ipſum non poſſe aufugere, ut ipſi judici, vel poteſtati offerat filium; quo facto par illam primam pietatem judex ampliùs non poterit capitaliter punire filium, ſed debet mitiùs punire fortè ad exilium vel aliam pœnam, per *leg. qui cum uno, §. qui filium, ff. de re militari.* & dicunt Doctores *in leg. propter inſidias, infra, qui accuſar. non poſſ.* illam practicam eſſe utilem, & ſæpe ſe illa eſſe uſos. Et hactenus de prima cauſa, per quam aliquis fit indignus. Secunda cauſa eſt, quando hæres inſtitutus vellet teſtamentum accuſare tamquam falſum, ſed ſuccumberet, quia non poſſet probare falſitatem, tunc ille conatus facit accuſantem indignum, itaut auferatur ei hæreditas, *leg. 2. infra*

cod. leg. qui falſum, ſupra ad leg. Cornel. de falſis. Et eſt ratio, quia nemo debet conſequi lucrum ex eo quod nititur impugnare, *cap. ex eo, de regul. jur. in 9.* & ſic videmus querelam inofficioſi teſtamenti finiri, *leg. Papinian. §. meminiſſe, ff. de inofficioſ. teſtament.* & ideo carebit fructu acceſſionis accuſans teſtamentum ut falſum, & ſuccumbens, & filius privaretur ſua legitima: quod eſt notandum, & ut cognoſcatis, quomodo poſſit teſtamentum ut falſum argui, & accuſari, finge eſſe inſtitutum Titium filium cum quodam Caio extraneo, ille Titius graviter tulit habere cohæredem, & ideo conatur totam hæreditatem in ſe transferre. Sed cùm conſtante teſtamento ſit impoſſibile, nititur cauſam teſtati redigere ad cauſam inteſtati, & vult teſtamentum accuſare ut falſum. Hic certe Titius filius, ſi falſitatem non probat, & ſic ſuccumbat, privabitur omni emolumento, quia facit ſe indignum ſucceſſorem patris, cuius teſtamentum & voluntatem accuſat & impugnat, & ideo fiſcus aufert ipſius partem, ſed quod de accuſante teſtamentum diximus, quod ei indigno auferetur hæreditas, non ſic eſt accipiendum, quaſi protinus cùm aliquis incipit accuſare, reddatur indignus, ſed tunc fit accuſando indignus, quando perſeverat in accuſatione uſque ad ſententiam, Ita declarat, *leg. ſecunda, leg. alia cauſa infra eodem.* Et ideo ſi ego hodie accuſarem teſtamentum ut falſum, non protinùs reputarer ut indignus. Quia ſi ante ſententiam deſiſto vel tranſigo cum adverſario meo, tùm illa pœna non habet locum; ita non habeatur pro indigno, & ideo ſunt multi caſus. in quibus poteſt aliquis pœnitere ante ſententiam, ut eſt caſus in *leg. qui cum major. §. accuſaſſe, leg. in ſequentem, decima ſexta, § petiiſſe tertio, ff. de bonis libertor.* nam ſi patronns capitis accuſaret libertum, vel ſervitutem conaretur cum accuſatione producere, ille patronus propter accuſationem amittit petitionem bonorum contra tabulas, non quidem ob id tantùm ſi accuſat, vel nititur in ſervitutem revocare; ſed ſi in accuſatione conſiſtit uſque ad ſententiam, ut ſimile habemus *in leg. conductores, ſupra locati.* ubi conductor domus, ſi locatori non reddit poſſeſſionem ejus, punitur non tantùm in poſſeſſione, verumetiam in æſtimatione ejuſdem domûs, dùm quidem reſiſtit uſque ad ſententiam. Ergo ante ſententiam ſi pœniteat, nullam pœnam patitur. De quibus remitto vos ad Bartol. *in leg. venia, ſupra de plus petition. in fine.*

Tertia cauſa indignitatis eſt, quando teſtator vel in epiſtola vel in Codicillis diceret inſtitutum eſſe indignum, vel diceret inſtitutum non mereri aliquid ex teſtamento, *leg. hæredi, infra eod.* licet Doctores illic dicant cauſam indignitatis non exprimi; ſed dices: tamen ego regulam traditam *in dict. leg. hæreditas. & in leg. hæreditatem infra de codicillis.* qua dicitur in Codicillis nec poſſe directe vel tacite inſtitui hæredem, vel alicui adimi hæreditatem. Quid ergo hic dicis, in codicillis poſſe aliquem indignum appellari ad hoc, ut ei à fiſco auferatur hæreditas? Ad hoc reſpondeo dictam regulam eſſe veram, quia dari vel adimi non poteſt hæreditas in codicillis, quia ſicut in inſtitutione hæredis requiritur magna ſolemnitas, ut ſcimus. Sic etiam in ademptione eadem ſolemnitate eſt opus, *leg. ſancimus, ſupra de teſtament.* Sed hic dùm teſtator in codicillis aliquem dicit indignum vel non mereri ſucceſſionem, non adimitur ipſo jure hæreditas, ſed declaratur ejus voluntas, & ideò iſte vocatus indignus, non obſtante appellatione teſtatoris ipſo jure manebit quidem hæres, & poteſt adire hæreditatem, tamen deinde fiſcus eidem aufert eam. Et hæc ſunt vera, quod per appellationem indigni maneat quis hæres ipſo jure, niſi teſtator aliud quid feciſſet, quo facto ademiſſet ipſo jure nomen hæredis, ut forte ſi una cum illa appellatione in codicillis facta, cancellaſſet vel induxiſſet eam partem teſtamenti, quę de illo loquitur, quia tunc cancellatio faceret, ut quoad illam partem penitus nihil adſcriptum intelligeretur, & ſic non fiſcus erat ſucceſſurus, ſed vel aliquis cohæres, ſi quis eſſet, vel, ſi ille ſolus fuerit, venientes ab inteſtato. Sed ampliùs dices; Ergo ubi ſunt duo inſtituti hæredes, & alter deinde in codicillis eſt appellatus indignus, eius partem aufert fiſcus, ſed videbatur quod potiùs cohæres deberet per jus accreſcendi capere, quod jus habet locum in cohæredibus etiam ipſis invitis, *leg. unica ſupra quand. non petent. partes, leg. teſtamento, ſupra de impuber. & aliis ſubſtitut?* Ad hoc reſpondeo; jus accreſcendi inter hæredes numquam habere locum, niſi quando portio cohæredis ipſo jure ceſſaret: gloſſa eſt pulchra *in l. ſi duo patroni, in princip. ff. de jure fiſci.* Sed portio hic indigni non ceſſa ipſo jure, quia ipſe manet hæres, & ideo non habet locum jus accreſcendi. Cæterùm fiſcus tunc habet locum, qui ſuccedit quando inſtitutio quidem tenebat jure, tamen inſtitutus erat indignus.

TITULUS XXXVI.

De Codicillis.

ACcedamus ad titul. *de codicillis.* quem gloſſa hic, & in Pandectis, & Inſtitutionibus continuat hoc modo: Diximus ſupra circa finem fere in princip. de teſtament. titul. 6. id eſt, de majoribus ultimis voluntatibus, & quæ illis teſtamentis accedunt; nunc dicendum eſt de Codicillis, id eſt, parvis ultimis voluntatibus, quod ipſum etiam nomen codicillorum ſatis indicat, & ideò gloſſa *in rubrica ff. & Inſtitut. eod.* pulchre comparat teſtamentum juſtæ navi: Codicillos autem comparat ſcapæ, quæ eſt navis parva piſcatoria, quæ plerumque ſolet annecti navi juſtæ. Sed intelligamus quam ob cauſam codicilli dicantur parvæ ultimæ voluntates, ſciendum eſt, quod id ſit factum multis de cauſis. Primò enim teſtamenta ideò dicuntur magnæ ultimæ voluntates, quia in his non tantùm poſſunt relinqui legata & fideicommiſſa, ſed poteſt etiam fieri in omnibus inſtitutio, quæ inſtitutio in ſe continet univerſum patrimonium defuncti, & ſic eſt plena & magna ultima voluntas, ut diximus ſupra *in titul. de teſtament. & titul. de hæred. inſtit. & reliquis.* Sed in Codicillis, id eſt, parva ultima voluntate poſſunt quidem relinqui legata; item fideicommiſſa. Ceterum nec poteſt in illis inſtitui hæres, nec etiam poteſt adimi hæreditas anteà in teſtamento ſcripto hæredi ſaltem directe, *leg. 2. & fin. infra eod. leg. quod per manus, ubi etiam juncta gloſſa ratio redditur diverſitatis, ff. eod.* Nam aut ſine cauſa dixi recte non poſſe per Codicillos inſtitui hæredem, vel adimi etiam hæreditatem, quia oblique, id eſt, per fideicommiſſum bene poſſet inſtitui hæres, ut ego in teſtamento jam facto inſtitui hæredem uxorem meam: deinde cùm vellem mutare voluntatem, ſed tamen non aderant teſtes legitimi, capio conſilium conficiendorum codicillorum, ut ſi ſic dicerem in codicillis: uxorem, quam inſtitui hæredem, non volo eſſe hæredem, ſed inſtituo fratrem vel Titium pro ea, illius codilli non valerent, quia hic directe inſtituo Titium, vel directè adimo hæreditatem uxori. Quod fieri non poteſt, quia hic tantùm in teſtamentis eſt permiſſum, ſed potuiſſem ei auferre hæreditatem obliquè, id eſt, per fideicommiſſum, dicendo; uxorem, quam inſtituo hæredem, volo ut det Titio. Ibi ipſa manet hæres ex teſtamento, ſed cogitur dare Titio per fideicommiſſum, retenta tamen Trebellianica; Et quemadmodum in codicillis non poteſt aliquis directo inſtitui hæres, vel adimi ei hæreditas, ne confundantur jura Teſtamentorum & Codicillorum: ſic etiam non poteſt in codicillis hæredi antea in teſtamento inſtituto aliqua opponi conditio, *leg. divus, in princip. ff. eod. leg penultim §. fin. fin. ff. de condit. inſtitut.* ſecundùm intellectum

Azonis ibidem, ut ſic dicendo: Titium, quem antea hæredem teſtamento ſcripſi, volo tunc eſſe hæredem, ſi hoc vel illud fecerit, quia illa conditio nihil valeret;& hæc eſt prima cauſa, quare Codicilli dicantur parva teſtamenta, vel parvæ ultimæ voluntates. Secunda cauſa eſt, quia in teſtamentis requiruntur plurimæ ſolemnitates acceſſoriæ, ita ut ob defectum unius, teſtamentum fiat nullum. De quibus *in leg. hac conſultiſſima, ſupra de teſtament.* In Codicillis autem nulla ejuſmodi ſolemnitas requiritur, ita textus *in §. Inſtitut. eod.* loquitur per dictionem univerſalem negativam nullam ſolemnitatem ordinationis requiri in Codicillis. Quod etiam ſic eſt intelligendum, quaſi liceat temerè & quovis modo codicillari, ſed cum mica ſalis ſcilicet, quod hi nullam ſolemnitatem requirant, nec numerum ſeptem teſtium, ſigillorum & ſubſcriptionum teſtium, præterea ut codicillos per ſe ſcribat, tamen adhuc requiritur alia ſolemnitas, videlicet ut codicillans adhibeat teſtes quinque, qui neceſſariò requiruntur ad codicillos, ut *leg. final. in fine, infra eodem. & gloſſa in dict. §. fin. in verb. nulla. Inſtitut. eodem.* Quamvis gloſſa *in Rubrica*, ff. *eodem* dicat illos quinque teſtes non requiri pro ſolemnitate, ſed ad probationem ſcilicet, quod non poſſit aliquis probare per codicillos, hoc vel illud ſibi relictum, niſi probet per quinque teſtes. Tertia cauſa quare dicatur minor ultima voluntas quæ etiam illa eſſe poteſt, quod circa ipſos teſtes non requiritur tanta ſolemnitas, quanta requiritur in magna ultima voluntate, id eſt, in teſtamentis. Nam in teſtamentis mulier non admittitur pro teſte, *leg. qui teſtamento, §. mulier*, ff. *de teſtament.* In codicillis autem quia non invenitur in jure expreſſum, quod non debeant eſſe teſtes idoneæ mulieres, ideo ſunt admittendæ pro teſtibus, ut per gloſſam *in leg. fin. infra eodem.* Imò cum etiam in teſtamentis teſtes debeant ſingulariter eſſe rogati, ut adſint confectioni teſtamenti, & ideò ſi qui fortuitò adſint, illi non habeantur pro idoneis teſtibus, *leg. hæredes palam, §. in teſtamentis,* ff. *de teſtament.* tamen in codicillis ſufficit eſſe quinque teſtes etiam fortuitos & non rogatos, ut gl. *in dict. leg. fin. infra eod.* notat quinque teſtes, & hoc totum propter rationem quam reddit nobis textus *in leg. 1. ff. de teſtibus*, ubi dicitur edictum de teſtibus eſſe prohibitorium, homines præſumuntur eſſe idonei in omnibus actionibus, niſi expreſsè aliquæ perſonæ prohibeantur. Uſus autem codicillorum primò inventus eſt à Lucio Lentulo, quos Auguſtus Cæſar redegit in formam communis juris, quemadmodum etiam idem Auguſtus curavit fideicommiſſa primò inſtitui. *in princip. inſtitut. eodem & princ. Inſtit. de fideicommiſſ.* non quidem protinus ſuo tantùm fretus judicio, quamvis haberet jura in ſcrinio pectoris ſui, ut Imperator *in lege omnium ſupra de teſtament.* ſed convocatis prius ſapientibus, & in his Trebatio, ad quem multæ extant Ciceronis Epiſtolæ. & liber Topicorum. Ex quo Angelus pulchrè *in inſtitut. eodem.* putat eſſe notandum, maximos principes & Imperatores ipſos quamvis haberent poteſtatem condendarum legum, tamen illos non deberè temerè edere, niſi adhibitis ſapientibus, quod ipſum circa jura codicillorum Auguſtus fecit: Nam cùm cognoviſſet propter neceſſarium uſum codicillorum eam partem non poſſe omitti, conſtituit noſtra jura; nam neceſſitas ſuaſit ut illa codicillorum portio adjiceretur teſtamentis, ut qui fortè eſſent extra patriam, & non poſſent tot & tam idoneos teſtes habere, ut ſic quia non poſſent teſtari, poſſent tamen codicillos facere, qui haberent eamdem firmitatem circa legata & fideicommiſſa, qualem habuiſſet teſtamentum in legatis, & circa hæredis inſtitutionem. Poſſunt autem fieri dupliciter: Primò in ſcriptis, & ſic propriè dicuntur Codicilli à Codice vel ſcripturâ, & de iſto non eſt dubium; ſed ea poſſunt etiam ſine ſcriptura fieri, & ſic per nuncupationem in eo fuit hactenus dubitatio. Et quamvis gloſſ. hic & rectè dicat quod hodie & in ſcriptis & ſine ſcriptura poſſint fieri per textum expreſſum *in d. l. fin. infra eod. generaliter, ſupra de ſacroſanct. eccleſ. text. in l. fin. in princ. ſupra de bonis libert.* tamen fortè olim non poterant fieri codicilli, niſi interveniente ſcriptura, & hoc tenet gl. *in Rubric inſtit. eod.* Qui codicilli poſſunt fieri hodie ante vel poſt teſtamentum, & ſemper intelliguntur confirmati à teſtamento, licet olim neceſſarium eſſet codicillos ante teſtamentum factos, teſtamentum poſt factum confirmare, & niſi eſſent confirmati, non valebant hoc modo: Ego Titius confiteor vel volo, quod codicilli antea facti valeant; ſic etiam confirmabantur codicilli poſt teſtamentum facti hoc modo: & quidquid ego teſtator in codicillis meis diſpoſuero, volo teneri. Sic apud veteres valor codicillorum pendebat à teſtamento confirmante expreſsè codicillos, etiamſi non ſint confirmati. Sed hodie valent cum & ſine ſcriptura ante & poſt teſtamentum, etiam ſi in teſtamento nulla ſit confirmatio vel mentio codicillorum, quia ſemper intelliguntur confirmati, *leg. fine in princ. infra eod.* Imò poſſunt etiam hodie fieri ab inteſtato, id eſt, quando nullum teſtamentum relinquit. Præterea poteſt aliquis decedere, relictis pluribus & diverſis codicillis, *§. fin. Inſtit. eod. & dict. leg. divus, §. codicillos, ff. eod.* ſi inter ſe non ſint contrarii, *l. cum proponatis, infra eod.* Quæ res differt à teſtamentis: quia nemo paganus poteſt decedere cum diverſis teſtamentis, quæ omnia valeant, ſed ſemper noviſſimum tollit prius, *§. poſteriore, Inſtit. quibus mod. teſt. infirment*, & poteſt codicillos facere, qui poteſt teſtari, *l. conficiuntur, §. codicillos, & d. l. divus §. codicillos, ff. eod.* Et hactenus de Rubrica.

De Legatis.

TITULUS XXXVII.

ACcedamus in nomine Domini ad tit. *de legatis*, quem gloſſa rectè continuat ad ſuperiores, tamen aliquantò rectiùs puto ſic poſſe continuari. Superiùs egimus de univerſali ſucceſſore, id eſt, de hærede, qui in univerſum jus defuncti ſuccedit: hoc enim ſonat vox hæredis, *leg. hæreditas*, ff. *de regul. jur.* & ideo hæres, quia in univerſum jus defuncti ſuccedit, fingitur eſſe eadem perſona cum defuncto, *l. hæredem, ff. de regul. juris*, qui ſolent hæredes inſtitui teſtamentis: nunc autem agemus de ſingulari ſucceſſore, id eſt, legatario qui non in univerſum jus defuncti, ſed tantùm in portione aliqua aut re ſingulari, ſuccedit: unde rectè dicitur ſingularis ſucceſſor, quamvis in illa ſingulari re legatarius quodammodo & impropriè poteſt appellari hæres, *l. ad tempus, in fine ff. de uſucapion.* & ita videtur textus, *Inſtitut. eodem in princip.* continuare hanc rubricam. Sed ne procedamus ex ignotis, ſciendum eſt legatum eſſe donationem quamdam à defuncto relictam ab hærede præſtandam, ut *§. 1. Inſtitut. eod.* Quod nos vulgo vocamus *ein verzeig. oder Seſchafft.* Cùm autem dico legatum eſſe donationem, ea in re differt legatum ab hæreditate. Nam legatum non poteſt fingi aut cogitari, niſi inſit lucrum vel emolumentum in re legata, cùm hæreditas ſæpe non adferat lucrum, ſed damnum. *l. ſi hæreditas, §. 1. ff. mandati, l. 1. infra commun. de legat. & fideicommiſſ.* Et hactenus de iſta rubrica, ſequitur titulus 42.

TITULUS XLII.

De fideicommiſſis.

ACcedamus ad tit. *de fideicommiſſis*, quem continuat ad præcedentem hoc modo: Superius egimus de legatis, quibus cum hodiè ſint exæquata fideicommiſſa ut *l. 1. ff. de legat. 1. l. 1. & 2. infr. tit. prox. & §. ſed non uſque. Inſtit. de legat.* ubi dicitur, ſublatam eſſe differentiam legatorum & fideicommiſſorum. Sed cum in jure dicitur legata & fideicommiſſa eſſe exæquata per omnia, intelligendum eſt quoad effectum & utilitatem eorum, quibus eſt legatum vel fideicommiſſum relictum. Nam utrobique eſt idem effectus, eadem utilitas ſcilicet, ut quemadmodum legata habentur in lucro, & afficiunt commodo & utilitate legatarios: ſic etiam fideicommiſſa habentur, & lucro afficiunt fideicommiſſarios, quamvis interim negari non poſſit eſſe in illis nonnullam differentiam, præſertim in origine & inventione. Nam legatorum uſus eſt antiquiſſimus, videlicet à 12. tabul. accipiens originem, quo jure poterant legata peti actionib. quo tempore fideicommiſſorum uſus erat penitus ignotus, imo vix tandem ſub Imperatoribus introductus eſt uſus & utilitas fideicommiſſorum. Nam cum temporibus Pij & Auguſti eſſent facta quædam commiſſa, id eſt, nonnullorum fidei & pudori commiſſum, ut aliquid redderet cuidam, & id ſe facturos affirmaſſent jurejurando & deinde fefelliſſent fidem, moti ſunt Imperat. ut in certis caſibus vellent fideicommiſſorum jura eſſe valida, ſed tamen generali jure nihil erat adhuc conſtitutum, donec temporibus Claudij Imperatoris eſſent creati Prætores, qui vocabantur fideicommiſſarij. Et quia fideicommiſſa coram illis tractarentur per text. *in l. 2. § poſt deinde ff. de origin. jur. §. poſtea in fine Inſtit. de fideicom hæredit.* Et ita primo jure, id eſt, temporibus 12. tabula[illegible] valdè erant infirma & inuſitata fideicommiſſa: nam tunc nulla erat actio prodita contra eum qui fideicommiſſum non redderet, & ſic quo quiſque erat melior, hoc ſuapte natura implebat melius fideicommiſſi executionem, cum boni, graves, & prudentes viri nihil babebant antiquius, quam ut fidem ſervent, quia eam fallere, ut inquit textus *in l. 1. ff. de conſti. pecun.* grave eſt. Præterea uſus & inventio legatorum aliquanto eſt honeſtior, cum fideicommiſſorum inventio ſit nata à malis, & qui voluerat fraudem inferre legitimam cum quidam non poſſent recta via legare, quia lex prohibebat, hi quoſdam an fractus, circuitus & dolos quærebant, quibus quod non poſſet recta & aperta via fieri, agerent tamen rectè, & per alias perſonas, ut quia ſcitis de jure non poſſe aliquid relinqui ſpuriis, deportatis, quibus hodie comparantur banniti, hæretici, Apoſtatæ & reliqui enumerati per gloſſam magiſt. *in §. legati. Inſtitut. de legat.* Ideo cum quis vellet ſuo ſpurio aliquid relinquere, quod tamen legati nomine non poſſet confugiebat ad dolum, & fideicommittebat alicujus, dicendo: Tibi Titio lego centum vel inſtituo te hæredem, quia videlicet erat capax. Sicque te rogo clanculum, ut me mortuo, reſtituas ſpurio meo vel iſti bannito, qui doli cum reprobentur, lege deinde recte factum eſt, ut quibus non poſſim legare, id eſt, aperte relinquere, & recta via iiſdem nec poſſim fideicommittere, id eſt, per alterum curare ei tradi. Ex quibus videmus fideicommiſſorum appellationem eſſe ortam à fide, eo quod in alicujus fidem de quo bene ſperamus, collocamus ultimæ noſtræ voluntatis intentionem. Et hæc fuit differentia ante tempora Digeſtorum. Deinde quamvis jure Digeſtorum dicantur exæquata fideicommiſſa legatis, tamen etiam eo tempore fuit nonnulla diverſitas, quia ut diximus, poterant peti actionibus nimirum tribus: Ex teſtamento, Rei vendicatione, & per Hypothecariam, ut diximus *in rubrica tituli de legatis.* Tamen eodem jure Digeſtorum adhuc fideicommiſſa erant minus valida, quàm legata, quia etiam tunc non erant actiones; ſed tantum officium judicis, ut eſt pulcher text. *in l. pecunia verbum* 178. *§. actionis. 2. in verb. perſonales. ff. de verbor. & rer. ſignificat.* Quæ differentia tantiſper manſit, donec de jure Codicis hodie ſublata ſit omnis differentia illorum, ut *dict. l. 1. & 2. ff. de legat.* 1. Nam hodie æquiparantur quoad actiones, quia eædem actiones proditæ pro legatis ſerviunt etiam nobis agentibus per fideicommiſſum, ut eſt expreſſus textus *in dict. l. 1. infra tit. proximo.* Præterea ſunt exæquata quoad perſonas activè & paſſivè, id eſt, qui poſſunt legare activè, vel à quibus poteſt legari paſſivè, iidem etiam poſſunt fideicommittere, vel ab aliis relicta fideicommiſſa accipere. Deinde ſunt exæquata quoad res, id eſt, omnia poſſunt legare, eadem poſſunt fideicommitti, & tandem ſicuti legata adita hæreditate recta via vel ipſo jure tranſeunt in legatarium; ſic etiam fideicommiſſum ſaltem particulare, vel certæ rei ipſo jure tranſit in fideicommiſſarium, adeo ut hodie cum iſta duo dicantur æquiparata, quidquid invenimus diſpoſitum circa unum, hoc etiam intelligimus diſpoſitum ab altero, arguendo ab æquiparatis per gloſſam *in l. ſi quis ſervo. ſupra de furtis*: & per Bartol. *in l. Marcellus. in princip. ff. ad S. C. Trebell.* Sed æquiparatio illa æſtimatur præcipue ab effectu & utilitate. nam ſi eam æſtimas à conceptione & forma verborum tunc etiam hodie inter ſe differunt, quia aliter concipitur forma legatorum; aliter fideicommiſſorum. Nam legatorum forma talis eſt, ut verba ipſa dirigantur ad eum, cui volumus aliquid legare, ut dicendo; Titio lego centum, verbis videlicet directis in Titium, quem volo afficere commodo.

Sed in fideicommiſſis alia eſt conceptio verborum, quia tunc diriguntur verba non in eum, cui volo eſſe utilis, ſed erga alium quemdam quem volo gravare vel onerare, ut dicendo; Titium hæredem inſtituo, & volo, vel eum gravo, vel mando: quæ ſunt verba fideicommiſſorum *§. fin Inſtitution. de ſingul. rebus per fideicommiſſ. relict.* ut illud reſtituat Caio; & ideo circa conceptionem verborum hodie manet differentia, in aliis autem ſublata eſt. Sed nunquid etiam circa libertatem relictam per modum legati vel per modum fideicommiſſi etiam hodie eſt magna differentia? nam cum teſtator legat ſervo ſuo libertatem, tunc ille protinus ſine facto hæredis fit liber, & deinde fit meus, id eſt, teſtatoris libertus; quod eſt utile ad hoc, ut ſciamus, cui debeantur operæ ab ipſo liberto, tamen ſi eidem ſervo relinquo fideicommiſſariam libertatem, id eſt, mando hæredi meo, ut ipſe manumittat ſervum illum, me mortuo, non fit ipſo jure libertus, niſi accedat factum, id eſt, manumiſſio hæredis. Unde ſic manumiſſus fit libertus hæredis, ut *§. antepenult. inſtitut. de ſingul. reb. per fideicom. relict.* Ergo inter legatum libertatis & fideicommiſſum etiam hodie eſt differentia gl. *in d. l. 1. ff. de legat.* 1. putavit, & male quòd hodie etiam non ſit differentia inter legatum & fideicommiſſum libertatis, ſed reprehenditur communiter, ut ibi per Dd. Et ideo dicendum eſt hodie adhuc ſolam illam durare differentiam circa libertatem, & ideo Petrus de bell. Pertica, cum diceret in univerſum legata & fideicommiſſa eſſe per omnia æquiparata, intelligebat de legatis & fideicommiſſis pecuniariis, vel quæ reciperent æſtimationem. Cæterum quia libertas eſt res inæſtimabilis. *l. libertas ff. de regul. jur.* ideo ad illam non extenditur illa æquiparatio: Deinde fideicommiſſorum ſunt quædam univerſalia: quædam particularia, Univerſalia dicuntur, quando univerſalem bonorum meorum partem vel quotam aliorum relinquo, dicen-

do: Titium hæredem inſtituo, & volo, ut ſi ſine liberis moriatur, bona mea reſtituat Sempronio: vel per quotam, ut dicendo: Et volo tertiam, quartam & dimidiam partem bonorum reſtituat Sempronio: & de his univerſalibus fideicommiſſis non agemus hîc, ſed agitur in titulo *ad S C. Trebellian.* Item *in titul. Inſtitution. de fideicommiſſ. hered.* Particulares autem res dicuntur fideicommitti, quando aliquam rem ſingularem, ut domum, poculum argenteum fidei alicujus committo, ut alteri tradat. De quibus agemus hîc, & *Inſtit. de ſingularibus rebus per fideicomm. l. re. äctis;* & ſic annumerando, ſeu referendo ſingulis ſingula, fideicommiſſa particularia vel ſingularia exequantur particularibus vel ſingularibus legatis, & fideicommiſſa univerſalibus legatis: aliàs ſi pergas fieicommiſſum exæquare legato particulari, non videbis ea exæquata, ſed diſtare toto cælo. Poſtremò quædam ſunt fideicommiſſa, id eſt, quæ ex verbis cognoſcuntur: alia autem ſunt tacita, quæ ex præſumptionibus colliguntur, de quibus dico hic parciùs. Quia Azo in ſumma hujus tituli illa prolixè eſt proſecutus. Et hactenus de Rubrica, & toto libro ſexto.

CAROLI MOLINÆI JURISCONSULTI, IN CONSILIA PHILIPPI DECII ANNOTATIONES.

IN CONSILIUM PRIMUM.

CONSVLVISSE.] Illud primum Conſilium Decii non eſt impreſſum, & ſecundùm illud fuit judicatum in prima inſtantia. Sed in prima cauſâ appellationis aliter contrarium conſuluit, & judicatum pro nepte. Poſtremò in ſecunda appellatione Decius ſecundò conſuluit, ut hîc, & vicit in Rota Curiæ Romanæ, ut ipſe refert infra conſ. 408. in fine, & l. in fin. col. 2. de ſucceſſorio edicto.

Berto.] Et ſic Decius ſe fundat in duabus rationib.

Prima hic, quia ſucceditur teſtatori, & ſic in effectu Lyſa vult venire ad ſucceſſionem patrui magni, quod non poteſt jure communi, & ſic nec ex verbis teſtamenti, nec ex interpretatione paſſiva juris, vocatur, ſed excluditur.

Secunda infra num. 8. 9. 10. quia teſtator dixit, Salva gradus prærogativa: & ſic verbis expreſſis proximiores vocantur, unde verba intelliguntur ut ſonant, nec recipiunt interpretationem legis.

Ad utrumque ſimul reſpondeo, quod conſtat teſtatorem habuiſſe reſpectum non ad modum ſuccedendi ſibi, ſed ad modum ſuccedendi Berto.

Quia primò ſolum Bertum vocavit, & poſt eum deſcendentes illius, ſecundùm gradûs prærogativam, quod intelligitur de gradu, quo attinent Berto aſcendenti ſuo, nec de nudo gradu, ſed de prærogativa gradûs. Et ſic prout deſcendentes etiam per nepotes in infinitum intrant locum parentum. Ea eſt enim gradus prærogativa in linea deſcendenti Berti, ad quam teſtator reſpectum habuit. Et etiam in dubio cenſetur referre diſpoſitionem ſuam ad inſtar juris communis.

Et ſic ex omnibus rationibus Decii, quas colligit num. 1. duæ primæ tendunt in unam, duæ ſequentes in alteram.

Quinta verò, quæ eſt tertia, quam addit numero 12. facit contra Decium, quia ſi Petrus ſupervixit Berto, portionem ſuam quæſitam tranſmiſit ad Lyſam filiam ſuam. Et ſic tantò deteriùs conſuluit Decius.

Sexta verò & ultima ratio, quæ ut computo, quarta eſt, quam addit num. 13. adhuc magis arguit Decium de iniquitate, quia ſi Petrus ſupervixit, & ſic totum ut maſculus habuit, eo mortuo, non debet locus aperiri ſoli Vagiæ ſorori ſuæ, ſed Vagiæ & aliis deſcendentibus. Et ſic Liſa ſemper æqualiter concurrit.

Igitur malè primùm conſuluit Decius, & pejus hîc confirmavit, & Rota malè infirmavit ſecundam ſententiam, & malè confirmavit primam.

Hoc etiam ſenſus communis oſtendit. Quid enim ſi Petrus, quandiu vixit, ut veriſimile eſt, juvit patrem, colendo hos agros, tandem relictis multis filiabus, nuptis & nubilibus, deceſſit, ſive paulò ante, ſive paulò poſt patrem, qui fortè ex ſecunda uxore reliquit Vagiam infantulam, an æquum eſt hanc Vagiam excludere omnes filias, & poſteritatem filii?

Simile ſi Titius accepit in emphyteuſim pro ſe, filiis, & nepotibus, in tertiam generationem: tunc autem Titius habebat filium provectum, comitem vel miniſtrum laborum, qui deceſſit, relictis multis nepotibus, ſive paulò ante, ſive paulò poſt patrem morientem, relicto uno infantulo, ſive ex eadem, ſive ex nova uxore: an æquum eſt omnes nepotes excludi per unum infantulum, quandiu vivet, qui etiam veriſimiliter diutiùs victurus eſt? certè ſenſus communis reclamat.

Nec obſtant verba conceſſionis, quæ etiam in dubio debent intelligi ſecundùm modum ſuccedendi de jure communi. Et ita latè tenet Phil. Corn. conſil. 24. col. fin. conſil. 131. lib 2. conſil. 233. col. pen. lib. 4. Curtius Junior, l. 2. col. 2. C. de ſucceſſ. edict. & in tractatu feud. 2. parte 3. partis princ. q. 13. Carol. Ruin. conſil. 163. lib. 1.

Teſtatorem.] Hoc eſſet verum ſi teſtator loqueretur de ſua propria familia, ut ſi legat familiæ ſuæ, ſecus ſi legat familiæ Titii, vel ſi poſt obitum legatarii, vult relinqui deſcendentibus legatarii, ut hic, quia tunc oportet habere reſpectum ad perſonam Titii vel legatarii. Et ſic Lyſa bene intrat locum patris, quia eſt de deſcendentibus.

Non eſt vera] Quam etiam reprobat Decius infrà conſil. 408. col fin. conſil. 412. & in l. 1. col. 6. C.

de ſecund. nupt. Multi etiam paſſim reprobant, ut dixi ad Alexand. conſ. 204. numer. 9. lib. 2. quibus addo Anton. Rub. in leg. Gallus, §. quidam rectè, col. 50. de liberis & poſthumis; & quos citat Andr. Tiraquel. de jure primigenior. quæſt. 40. num. 185. Sed malè, & major pars verbaliter tantùm reprobant, ut dixi ad Alexand. conſ. 26. numer. 13. libr. 3. & Decius infrà conſ. 208. approbat illam etiam in collateralibus, intra filios fratrum, etiam in termino fideicommiſſi. Idem mecum Philipp. Corn. in leg. final. Cod. de verbor. ſignificat. Andr. Tiraquell. in dict. tractat. de jure primigenior. quæſt. 40. num. 189.

IN CONSILIUM III.

Perſonæ.] Petr. Anchar. in Rubr. de regul. jur. in Philipp. Dec. cap. 1. num. 7. in fine de reſcript.

Ordinario.] Angel. Paul. leg. teſtamenta, Cod. de teſtamentis, leg. quod in rerum natura, §. quod per alluvionem, de leg. 1. Dec. capit. cæterum, numer. 5. ubi tetigi, de Judic.

Prohibitiva.] Alexand. conſ. 100. col. fin. lib. 3. Dec. leg. ſi Ruffinus, col. 1. Cod. de teſt. mil. cap. nam concupiſcentiam, lect. 1. col. 1. de judic. inf. conſil. 44. ad finem.

Magis.] Dec. lib. 1. numer. 13. ubi tetigi. Codic. de pact. inf. conſ. 364. ad finem conſ. 490. conſ. 567. conſ. 617. numer. 4.

Major.] Alexand. conſ. 65. num. 7. lib. 7. ubi dixi. Dec. cap. 1. col. 5. de reſcript. cap. in præſentia, col. 24. de probat.

IN CONSILIUM IV.

Nunc duo.] Sed tunc non ſpectaret ad emptores: tum quia eſt augmentum patens, in quo aliud vult Decius hic, & in dict. cap. cum M. numer. 5. tum quia eſt nova gabella.

Pœnas.] Sui temporis: etiamſi condemnatio poſteà ſequatur: quia jam principale quæſitum eis erat: ergo & pœna acceſſoria, prout etiam eis facta eſt offenſa. Et ſic non continuò ſequitur tempus delicti, & non ſententiæ, attendi in eo qui conduxit mulctas in genere, vel habet uſumfructum juriſdictionis, de quo Doctores in leg. ſi ſolut. matrimon. & tetigi in Conſuetudin. Pariſienſ. quæſtion. 1. gloſſ. 1. numer. 52.

Solitus.] Hoc falſum, ut per Decium, leg. certi condictio, §. ſi nummos, col. 2. ſi cert. petat. & in rubric. Conſuetudin. in fin. ubi dixi. Undè civitas tenebatur reddere indemnes dictos primos gabellarios, ut per Bald. cap. 1. §. ad hæc de pace jura. fir. in uſib. feud. Philipp. Corn. conſ. 23. videtur. conſ. 38. quamvis lib. 2.

Mar.] Scilicet mariti dictæ Mariæ, qui foro ceſſit.

IN CONSILIUM V.

Dotalibus.] Hoc eſt ſimpliciter falſum, ex quo prorsùs fidei, & ſubſtantiæ inſtrumenti derogatur: ſed ſi tantùm detrahatur effectus vel virtus executiva, tunc dict. lex fin. facit argumentum, ut cauſa dotis ſit excepta.

Salvo.] In conſ. 445. col. 5. Alexand. conſ. 193. ad fin. lib. 6. ubi dixi.

Privilegiatos.] Dec. leg. 2. Codic. unde lib. leg. 1. num. 9. ubi tetigi de regul. jur.

Et libram.] Ut in Conſuetud. Pariſienſ. §. 196. ubi dixi.

IN CONSILIUM VI.

Bonam rationem.] Idem Luc. de pen. in dict. leg. facultas. Baldus de content. inter do. & fid. de inveſt. feud. in uſib. feud. Paris de Puteo in tractat. ſyndic. fol. 186. cum ſequent. in patvis. Alexand. conſ. 30. in fin. conſ. 82. num. 14. lib. 2.

Genere.] Generaliſſimo, ut dixi ad Decium, leg. contractus, num. 8. de regul. jur.

IN CONSILIUM VII.

Centenario.] ſcilicet ſemel, & ſic non eſt uſura, ſed merces & licita. quia illi fidejuſſores non præſtabant nudum officium verbis, ſed gerebant negotium, & ſic non obſtant quæ dixi in tractatu uſurarum.

Inſolitus.] Franciſc. Rip. tractat. de peſte, char. 18. in parvis, Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 150. numer. 22. Aymo. conſ. 95. Socin. conſ. 123. lib. 16. ubi in caſu huic ſimili citra pactum, infrà numero 3. loquitur. Alexand. conſ. 28. num. 10. ubi dixi libr. 1. Alexand. conſ. 108. col. pen. lib. 3.

Conductore] Colorata ratio, ſed ſubeſt fallacia, quia in colono ille caſus præcontingit in re domini: aliud ſi in fructibus collectis à colono, ſpectaret ad eum: ſed hic caſus contingit in nomine jam facto ipſius debitoris, & ſic quàm hæc diſſimilia.

Tradunt. [Franciſc. Purp. leg. Rogaſti, in princ. num. 9. ſi cert. pet.

Tenetur.] Vide Alexand. conſ. 65. lib. 1. conſ. 41. lib. 2. conſ. 19. num. 14. lib. 7.

IN CONSILIUM VIII.

Defectu.] Idem Dec. leg. 1. §. final. quod quiſque juris. Bald. leg. penult. de juſt. & jur. conſ. 332. libr. 2. Rom. conſ. 115. in fin. Gem. conſ. 24. col. 3. conſ. 91. col. 1. Alexand. conſ. 79. in fin. lib. 7. Felin. cap. paſtoralis, col. 3. de exce. Hypp. l. verb. ſing. 10. ſing. 562. limitat. Alexand. in leg. de pupillo, §. qui opus, de ope nov. nunc. Jaſon. conſ. 101. col. fin. lib. 4. Sed contradictum gloſſ. ſimpliciter tenet Socinus lib. 4. num. 4. de except.

Facit.] Dec. in conſ. 119. num. 2. & in leg. qui pecuniam, & ibi Alciat. ſi cert. pet. Alexand. conſ. 77. num. 16. ubi tetigi, lib. 3. conſ. 21. num. 6. lib. 7.

IN CONSILIUM IX.

Dolo.] Alexand. conſ. 109. num. 5. ubi dixi. libr. 1. conſ. 19. num. 10. conſ. 169. num. 3. lib. 7. Dec. in conſ. 234. conſ. 482. leg. in actionibus, num. 20. de in litem jurand. leg. 1. num. 79. Cod. de ſerv. fugitiv. Vide eumdem Dec. Authent. qui rem, num. 4. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.

Abſolvendum. Refert & comprobat Dec. capit. 2. lect. 2. num. 5. de conſtit.

Excuſet.] Rom. ſingul. 19. Alexand. conſ. 8. col. fin. lib. 6. ubi dixi. Franciſc. Ripa. in rub. extra de Jud. num. 23. Dec. cap. nam concupiſcentiam, lect. 2. col. 3. de conſtitut.

Forma.] Infrà conſ. 455. conſ. 528. conſ. 531. cum ſequent. conſ. 612. col. 1. Jaſon. leg. 2. §. fin. de vulg. & pupill.

IN CONSILIUM X.

Et de clauſula non obſtante.] Vide Phil. Corn. in conſ. 135. licet videatur, in 4. vol. & in conſ. 83. incip. circa 1. col. fin. eodem vol. 4. & in conſ. 172. incip. in hac conſultatione, col. 2. eod. 4. vol.

IN CONSILIUM XI.

Commiſſa] Refert Decius in leg. precibus, num. 4. Cod. de impuber. & aliis ſubſtitution. ubi dicit Bartol. Socin. pro utraque parte in hac cauſa conſuluiſſe.

Lib. 5. ſuperallegato.] Habetur lib. 3. conſ. 88. ubi tetigi. Idem Dec. d. dict. §. quoniam, num. 8. & ibi Alciat. contra tamen ibi ſentit Franciſc. Purpura. num. 12. Ego puto quod ſi ſcriptura eſt ſuſpecta, vel nullo prorsùs adminiculo firmetur, procedere ſententiam Decii, quia defendi poſſet ſtatutum. Si verò vel ſola literarum comparatione tuetur, vel alio probabili adminiculo, tunc puto limitandum eſſe ſtatutum illud exorbitans. Adde Franciſc. Rip. leg. 1. in princip. num. 42. de verbor. obligat. Socin. conſ. 96. nu. 24. lib. 4.

Nulla.] Idem infrà conſ. 39. num. 6. cap. ad hæc. 2. de appellat. infrà conſ. 533. conſ. 587. in fin. conſ. 523. col. 2. Alber. leg. ſocietatem, §. arbitrorum pro ſoc. leg. ſi quis arbitratu, de verb. oblig. Guid. Pap. deciſ. Delph. 519. Tho. Ferra. tract. 8. Nicol. Boërii deciſ. Burdegal. 284. num. 18. dixi etiam ad Alexand. conſ. 139. lib. 7.

Validum.] Et quod in dubio pro validitate teſtamenti ſit judicandum, quando eſt in forma, latè Hier. Gratus conſ. 30. lib. 2.

Practica.] Tetigi in Conſuetud. Pariſ. §. 31. qu. 3. Adde Decium cap. 1. lect. 1. col. 9. cap. ex litteris de conſtit.

Stylo.] Decius in rubric. de Conſuetud. col. 2. extra.

Creditur.] Dec. cap. 1. num. 20. de fide inſtrum.

Præſumitur.] Et bene. adde Nicol. Boërium deciſ. Burdegal. 35.

Omnibus.] Infrà conſ. 202. col. 1.

Plus.] Alexand. conſ. 184. num. 5. lib. 7. Ant. Corſet. ſingul. 5. ver. teſtis.

Voluntaria.] Alexand. conſ. 100. lib. 4. Dec. infrà conſ. 77.

Fallit.] Hyppol. Marſil. ſing. 84. Dec. infrà conſ. 77. in cap. quoniam Abbas, col. 6. de offic. deleg. leg. more, col. 4. de Juriſdict. omn. judicum. l. civitas. num. 6. ſi cert. pet.

IN CONSILIUM XII.]

Poſſum.] Decius c. inter cæteras, col. fin. de reſcript.

Favorem.] Dixi in tractatu uſurarum quæſtion. 52. num. 367. Idem de pœna, dixi in tractatu de eo quod intereſt. num. 121.

Lucrativa] Scilicet quando ab initio ipſi principali donationi apponitur, quia videtur modificatio donationis, & in dubio favore debitoris, præſertim donatoris interpretandum, ut pleniùs dixi in novis intellectibus.

Correctio.] Decius leg. ſingularia, col. 5. ſi certum petat. Alex. conſ. 59. numer. 13. lib. 3. ubi dixi.

IN CONSILIUM XIII.

Agnatis. Idem Decius in leg. qui ſe patris, numer. 24. Cod. unde lib. ubi refert & approbat hoc ſuum conſilium, & malè, niſi ex defectu probationis, quod ſint infrà tertium gradum.

Poſt.] Hæc ratio falſa eſt, quicquid dicat Decius.

Odioſum.] Dec. leg. ſi quis nec cauſam ſi cert. petat. infrà conſil. 261. conſil. 346. conſ. 511. conſ. 553. conſ. 569. conſ. 589. conſ. 625. conſ. 684. conſ. 688. Latè Abb. Brug. de ſtat. fœmin. fol. 5. dixi ad Alex. conſ. 141. num. 9. lib. 7.

Argui.] Dec. leg. 1. num. 3. C. de ſucceſſ. edict. ubi tetigi, & in annot. ad Alex. conſ. 89. numer. 15. lib. 6.

Centum.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 63.

Clerici.] Imò includuntur.

IN CONSILIUM XIV.

Parte.] Tota hæc diſputatio ſuperflua eſt, ex quo volunt eſſe hæredes etiam pro parte.

Veritatem.] Sed non voluntatem, quæ non eſt limitata.

Clauſula.] Alexand. conſ. 48. num. 5. lib. 1. conſ. 226. lib. 6. ubi dixi.

Dicta clauſula.] Ad omnia an referenda ſit, ſive in principio, ſive in medio, ponatur. Vide Philip. Corn. in conſil. 182. incip. videtur. col. final. in 2. volumin. Et quando in fine poſita referenda ſit ad omnia præcedentia, in conſil. 260. incip. allegat. circa fin. in 4. vol. & in conſ. 68. incip. viſis. in primo vol. & in conſ. 43. incip. in hac. & conſil. 48. quoniam in præſenti, col. 2. & maximè in 3. vol.

Simulata] Idem in conſ. 537. col. fin. & conſ. 5?. pen. col. conſ. 58. lib. 2. Andr. Tiraquell. in tractat. tetract. proxim. §. 1. num. 15.

IN CONSILIUM XV.

Filio.] Scilicet ipſius teſtatoris, ſic Dec. malè & contrà claram æquitatem conſuluit.

Caſu] Scilicet in ultimo moriente, in quo etiam eſt diverſa ratio, ut fatetur Decius inf. conſ. 599.

Reiteratur.] Dixi in Conſ. Par. §. 13. gl. 3. num. 6.

Lib. 4.] Et eſt conſilium Ludovici Bologni, cui multi Doctores ſubſcripſerunt, & bene, ut ibi dixi in annotat.

Filias.] Sed non ſequitur duplici ratione: Prima, quia erant excluſæ per filium. Secunda, quia ipſis non prodeſſet extare ſubſtitutionem, per quam non ipſæ, ſed extranei, qui non ſunt de poſteritate teſtatoris, vocantur.

Porrò non ſequitur, extranei præferuntur filiabus in bonis, in quibus filius erat ſubſtitutus: ergo præferuntur nepti ex eodem filio.

Adhuc idem, ſi ſubſtituti eſſent de filiis teſtatoris. Et ita conſuluit Ioan. And. conſ. 22. Idem ſentiunt Franciſc. Curt. Senior conſ. 63. col. 8. Iaſon in eodem caſu cum Curt. conſ. 140. lib. 1. Ant. Rub. conſ. 31. Carolus Ruin. conſ. 152. num. 6. lib. 2. Alciatus in l. quiſquis, l. Herennius de verb. ſignific. Alexand. conſ. 38. col. pen. ubi dixi lib. 6. facit Anch. conſ. 68. quem ſequitur Socin. conſ. 49. lib. 1. quamvis idem quod Dec. hîc conſuluerit Hier. Grat. conſ. 53. lib. 2. & ibi cum ſequenti. Io. Crot. cum multis ſubſcribentibus, & malè. & Dec. inf. conſ. 270. ubi etiam reprobavi.

Viſo.] Quod habetur in conſil. 15. lib. 4. ubi in Epitome & additione dixi quod nihilominùs filia gravati fecit deficere fideicommiſſum.

Conſi.] Quod habetur in lib. 1. conſ. 58. in noviter impreſſis. Sed peſſimè conſuluit, ut tetigi ad Alex. conſ. 52. num. 35. lib. 4.

Andr.] Scilicet Barbatias, ſed tota via erravit, ut ibi dixi.

Nepotibus.] In eadem oratione, & ſequitur Alciat. l. Herennius, de verbor. ſignif.

Guido.] Qui ibi loquitur in genere & perfunctoriè. Ideò debet intelligi ſubſiſtente ſemper eadem æquè fe ti ratione excludendi, quæ hîc eſſet, ut per Dec. conſ. 589. in fin.

IN CONSILIUM XVI.

Concludo.] Idem Dec. leg. 2. numer. 16. de regul. jur.

Contrarium.] Idem Dec. cap. 2. num. 7. cum ſeq. de Judic. infrà conſ. 169.

IN CONSILIUM XVII.

Inſtrumento.] Imol. conſil. 17. Alex. 170. num. 3. ubi dixi lib. 12. Fel. cap. cauſam, col. 14. de reſcript. Dec. inf. conſil. 169. Franciſc. Purpura. l. poſtquam liti, num. 50. Cod. de pact.

IN CONSILIUM XVIII.

Specialius] Inf. à conſil. 382. num. 4. Alex. conſ. 29. col. 2. lib. 1. conſ. 65. num. lib. 7. ubi tetigi.

Vſurarii.] Infra conſ. 170. & malè, ut ibi dicam.

Conſorti.] Imò quæ habet locum, ut ſcripſi in Conſuetud. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. quæſt. 10. §. 23. qu. 19. & latiùs Dom. Andr. Tiraquell. in tractatu retract. proximi, §. 1. gloſſ. 14.

Locum.] Infrà conſil. 167. num. 6. conſil. 209. col. 1. conſil. 308. col. 1. Andr. Tiraquell. infrà tract. retract. conventional. in princ. num. 27.

Domicilium.] Scilicet habitationis viri tempore contractûs. Bald. Angel. Paul. leg. ſi uxor de judici. Anton. Butr. Panorm. Felin. cap. 1. de ſponſalib. Franciſc. Curt. Junior, dict. leg. exigere, col. fin. num. 9. etiamſi poſteà maritus domicilium transferat ad locum uxoris. Caccialup. leg. 1. Char. 16. verſic. quartus caſus. Cod. de ſumm. Trinr. Car. Ruin conſil. 58. lib. 3. tetigi ad Alex. conſil. 100. lib. 3. Idem Hier. Grat. conſ. 113. lib. 2.

IN CONSILIUM XIX.

Statutum.] Ad hoc Innoc. Anton. Butr. Imol. in rubric. extrà de Conſuetud. Alber. p. 1. ſtatut. quæſt. 32. Joann. Fab. l. cunctos populos, Cod. de ſumm. Trin. & ibi Jaſon lect. 2. col. 13. & in l. quamdiu, in fin. Cod. qui admitti. Alex. conſ. 37. num. 23. lib. 2. Hippol. Marſil. reſp. l. fin. de juriſd. omnium judicum. Alciat. cap. 1. num. 66. cum ſeq. de offic. ordin. ubi ampliat ad delicta, quæ non ſunt delicta ex jure communi, ex ſtatuto loci.

Forenſem.] Idem Dec. infrà conſil. 283. & ſequitur, dom. Andr. Tiraquell. in tractat. de leg. connubii, leg. 15. numer. 50. Et placet quia præſumptio eſt contra mulierem, cùm hujuſmodi contractus matrimonii fiant cum magna inquiſitione, & intelligo quod hoc ſtatutum erat antiquum, non autem de recenti factum.

Non plus.] Idem Alex. conſil. 144. in fin. & latiùs conſil. 158. lib. 5. ubi dixi. Joan. Rip. rep. leg. fœminæ, quæſt. 23. Steph. Bertr. rep. dictâ l. hâc edictali, num. 16. cum ſeq. Cod. de ſecund. nupt.

Primi.] Et ſic expreſsè & ſpecialiter: non autem ſufficeret quod tacitè, vel per verba generalia, aut univerſalia, putà omni caſu, quicquid dicat Roma. conſil. 44. & incidenter Dec. infrà conſil. 294. num. 3. ubi dixi.

Contrarium.] Et benè, quamvis Carol. Ruinus conſil. 64. lib. 3. in eodem caſu & ſtatuto contrarium conſuluerit, & malè, ut tetigi infrà 353.

Legitimi.] Vide latè Steph. Bertrand. leg. hâc edictali, 55. ita tamen num. 2. Cod. de ſecund. nupt. Aym. conſil. 193. num. 12.

IN CONSILIUM XX.

Remuneratoria.] Andr. Tiraq. rep. dict. leg. ſi unquam, verſ. donatione largitus, num. 11. cum ſeq.

Poſteriorem.] Videtur Jaſon conſil. 154. lib. 2. & bene.

Sed tamen.] Hanc opinionem Decii contra Socin. nominatim ſequitur Franciſc. Rip. de revocand. donation. Reſponſ. 6. & in rep. dicta leg. ſi unquam, quæſt. 15. Sed quidquid dicant, vera eſt opinio Socin. in dict. conſil. 275. & Jaſon in dict. conſil. 154. lib. 1. quam etiam probat Domin. Andr. Tiraquell. in rep. dict. leg. ſi unquam, verb. donatione largitus, num. 85. & obſervatur; & tamdem Decium puduit ſuæ opinionis. Primùm enim conatus eſt diſtinguere in leg. ſi donatione, Cod. de collation. ſed verbaliter & inutiliter. Poſtremò ibi in 19. faſſus quod hoc in conſilio ſcripſit tamquam Advocatus partis, contra partem, pro qua ſcripſerat Socin. in dicto conſil. 295. Et ſic non vult Decius huic ſuo conſilio authoritatem adhiberi, quaſi non id ſentiret, ſed ut clientulo expediret, ſcripſit.

Tacitè.] Vide Rom. conſil. 413. verſ. quoad 6. conſil. 453. Alexand. conſil. 49. lib. 1. ubi dixi. Corn. conſil. 1. lib. 1. conſil. 213. lib. 3. Socin. conſ. 87. conſ. 160. conſil. 192. Franciſcus Purpura leg. ſingularia, num. 23. ſi cert. pet. Dec. infr. conſ. 556. Phil. Corn. conſil. 1. conſil. 9. conſ. 24. conſil. 54. lib. 1. & conſ. 213. lib. 3. ubi iſtud conſilium Phil. Dec. refert & comprobat. Idem refert & ſequitur in ſimili Hier. Grat. latè conſil. 118. conſil. 128. lib. 1.

IN CONSILIUM XXI.

Dubio.] Infrà conſ. 348. Alexand. conſil. 87. lib. 2. ubi dixi Pet. de Per. tract. ſociet. pact. 4. quæſt. 1. Franciſc. Curt. Junior, leg. 1. col. 2. Cod. de furtis, ubi ponit duas fallentias Aymo. Cravettæ conſil. 129. ubi etiam limitat Rom. conſil. 346. col. penultim. & ultim.

IN CONSILIUM XXII.

Neceſſitati.] Sup. conſil. 11. infrà conſ. 698. Dec. leg. 1. num. 22. Cod. de edend. leg. velle non creditur, de regul. jur. cap. ex tenore, col. 2. de reſcript. Paul. conſil. 164. dubium videtur, lib. 1. Jaſ. leg. 2. Cod. de tranſ. Fel. c. cum M. col. 11. de conſt. Sed contra fa. Alex. l. ſi quis major in princip. Cod. de tranſact.

Secuta. Alex. leg. filiusfam l. §. divi, de leg. 1. leg. qui Romæ, §. cohæredes de verborum obligation. conſil. 54. col. fin. lib. 1. Curt. Senior, conſil. 40. col. 2 & ult. Curt. Junior, conſ. 22. Socin. conſ. 228. lib. 2. Jaſon conſil. 96. lib. 4. Dec. infrà conſil. 218. conſil. 287. conſil. 377. Car. Ruin. conſil. 96. num. 14. conſil. 109. num. 20. conſil. 134. lib. 2.

IN CONSILIUM XXIII.

Familia.] Infra conſil. 38. conſil. 513. conſil. 584. conſil. 635. cum duobus ſequentibus. Curt. Senior, conſil. 45. col. 3. Anton. Rub. conſil. 28. conſil. 53. Ludovic. Gozadi conſil. 52. conſil. 102. Socin. inter conſilia Curt. Senioris conſ. 40. & cum Socino in eodem caſu, idem conſuluit Jaſon conſ. 142. lib. 2. Car. Ruin. conſ. 110. num. 8. conſ. 119. conſ. 122. conſil. 125. lib. 2.

Ratione.] Phil. Corn. conſ. 97. lib. 1. quod refert & confirmat conſ. 59. lib. 2.

Qualitate.] Andr. Tiraquell. in tract. retract. proximit. in princip. num. 39.

Secùs.] Idem Socin. conſ. 43. lib. 3. Franciſc. Anton. Socin. leg. qui Romæ, §. cohæredes, col. 6. de verb. oblig. Hier. Grat. conſ. 31. lib. 2.

IN CONSILIUM XXIV.

Poſſit.] Hoc ſuum conſilium refert & comprobat Dec. in dicta Authentica, Præterea, col. fin. & in cap. Epiſcopus, col. fin. de præbend. Et placet ſub hoc moderamine, quod ſi incontinenti poſt obitum viri caſu fortuito, vel alio accidenti, quam contemplatione juris dictæ Auth. ut in fine hujus conſilii, dives fieret: tunc puto quòd ceſſaret proviſio dictæ Authentic. quia eſt fundata in quadam miſericordia & gratia: pariter ſi tempore mortis viri erat dives, & mox repentè ſine ſua culpa, putà incendio, pauper fiat: tunc puto locum eſſe proviſioni dictæ Authenticæ. Secùs ſi hoc contingat ex intervallo, eadem intelligo ex parte viri. Adde quæ dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 135.

Bartol. Adde Alberic. ſtatuto 86. Bald. conſ. 128. conſ. 294. lib. 2. Alex. conſ. 103. lib. 2. Jaſon. conſ. 26. lib. 3. ubi conſuluit debitorem non eſſe liberatum, ſed quòd debet agere contrà eos, à quibus fuit compulſus, ex quo creditor non eſt ſubditus compellentis, & idem in eodem caſu, quo Jaſon conſuluit Car. Ruin. conſ. 17. lib. 4.

IN CONSILIUM XXV.

Creditoris.] Carol. Ruin. conſ. 167. libr. 4. conſ. 116. lib. 5. ampliat, etiamſi debitor, ante compulſionem fuiſſet in mora, & idem latè tenet Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 150. incip. Rex Alphonſus. Super quo videlicet de debitore qui fuit in mora, videtur multùm debitor per Advocatos Regios in hoc Senatu: menſe Maio 1548. Sed hic margo non patitur eam contentionem explicare.

Piſanis.] Quæ priore anno, quo Decius hæc ſcripſit, videlicet 1494. in tranſitu Caroli VIII. Galliæ Regis, occaſione unius verbuli libertatis conceſſæ temerè à dicto Rege emiſſi, quaſi illius authoritate, adverſus Florentinos, quibus jam centum annos ſubjecti erant, rebellaverunt, & priſtinam libertatem recuperaverunt, facit infrà conſ. 70.

Advocatis.] Scilicet quòd Doctores habentes ſalarium à civitate, non poſſunt eſſe Advocati contra civitatem, ſed dict. l. 2. loquitur de Advocato, qui eſt decurio Civitatis, & ſic non poteſt contra eamdem Civitatem eſſe Advocatus, unde nullo modo probat dictum Bartol. quod non eſt verum niſi habeat ſalarium, etiam pro officio Advocationis, ſecùs ſi tantùm, ut doceat in ſchola.

Contractus.] Ut intelligit de contractu facto ante defectionem Piſanorum à Florentinis.

Legitima.] Dec. infrà conſ. 180. num. 2. num. 276. conſ. 379. in fin. conſ. 505. Alex. conſ. 169. in fin. lib. 7. dixi ad Alexand. d. conſ. 69. lib. 1.

Secùs.] Curt. Senior. conſ. 80. col. fin. Jaſon. conſ. 221. lib. 2. Carol. Ruin. conſ. 27. conſ. 34. lib. 3. facit Alexand. conſ. 121. lib. 6.

Paulus.] Conſ. 275. lib. 1. in novis.

IN CONSILIUM XXVI.

Legitima.] In conſ. 166. num. 2. Alexand. l. quia poterat, col. 5. ad Trebell. Anton. Butr. conſ. 16. Corn. conſ. 1. col. 4. lib. 4. Curt. ſenior. conſ. 13. nu. 20. conſ. 35. col. 9. Alberic. Bru. in tractat. ſtatuto. excludend. fœm. art. 9. vide latè Curt. ſeniorem conſ. 37. ubi col. 3. cum ſeq. limitat.

Paragium.] Andr. Iſer. in conſtit. Neapolit. conſtitut. 3. Matth. de Afflict. de deciſ. Neapolitan. 160. 162. ubi interpretatur pro portione legitima. Sed verior eſt expoſitio Decii, & vulgò hujus vocis etymon refertur ad parentes, vel parentelam & qualitatem domûs, non autem ad partem vel portionem. Tamen Philipp. Dec. in conſ. 276. num. 5. ſequitur Iſerniam.

Specialiter.] Ut hìc fuit infrà num. 5. Ideò Decius noſter diſcrepat à Ro. Adde Socin. conſ. 200. col. fin. lib. 2. & Phil. Corn. qui idem clariùs in eodem caſu, quo Socin. conſuluit conſ. 51. lib. 2.

IN CONSILIUM XXVII.

Juris. [Imò non eſt remota, quia licet ſit inducta jure novo, tamen eſt fundata in magna æquitate, & ſimul ad tollendum circuitum juris. ff. de quo in leg. unde quæritur. ff. Commodati.

IN CONSILIUM XXVIII.

Permiſſa.] Et hæc veritas, quicquid Decius cum Lancel. & communi ſententia dicat. Et adverte, quòd in hoc eodem caſu contrarium contra utrumque Decium, & meliùs conſuluit Jaſ. conſ. 186. lib. 2. ubi clarè caſum explicat. Adde Jaſ. conſ. 60. lib. 1.

Limitate.] Et benè, quamvis quidam Pragmatici contrarium putent, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3.

Generaliter.] Idem Dec. infrà conſ. 66. Gl. leg. ſi rem alienam, de pign. act. Bart. l. commodare, commodati. Anch. conſ. 205. in princ. & in fin. Franciſci Purpura, l. in princ. col. 4. num. 22. ſi cert. pet.

Negando.] Idem Jaſon. leg. 2. §. 86. Cod. de jure emphyteut. Franciſcus Purpura, leg. 1. num. 81. Cod. de tranſact.

Dubio.] Sed Alciat. cap. 1. numer. 116. de offic. ordin. nominatim reprehendit Decium, dicens, quod imò in dubio deferendum appellationi. leg. 1. & ibi Paul. ſi quis caut. Panorm. dict. cap. 1. Idem Alexand. conſ. 113. num. 2. lib. 5. conſ. 139. num. 7. lib. 7. Decius l. quoties nihil, de reg. jur. cap. ſuper eodem 2. nu. 7. cap. de priore, col. 1. de appell. Hier. Gratus conſ. fin. col. 2. lib. 2.

IN CONSILIUM XXIX.

Concludo.] Infrà conſ. 554. Alexand. conſ. 151. in fine lib. 2. ut dixi hanc eſſe veram ſententiam Alexandri. Adde quæ dixi ad Alexand. conſ. 71. lib. 1. conſ. 116. lib. 5. Idem Corn. conſ. 242. lib. 5. Socin. lib. 194. lib. 2.

Matth.] Idem Hier. Cagnol. rep. leg. fin. col. 27. Cod. de pact. Maria. Socin. in tract. de obla. lib. 10. qu. 3. Guid. Pap. conſ. 214. col. 2. Gloſſ. pragm.

ſanctio. titul. de ſub cle. literis, verſic. cuicumque & ma è. 159. & Decium infrà conſil. 499. numer. 11. ubi dicam.

IN CONSILIUM XXX.

C. n lado] Idem Dec. l. fin. num. 32. ubi dixi. Cod. de pact. Rom. conſ. 293. Corn. conſ. 176. lib. 2. conſ. 252. lib. 3. Curt. Junior conſ. 25. & hæc communis, & tenetur in praxi. Ampliat etiam ſi fieret Eccleſiæ, vel in piam cauſam, Ancha. conſ. 231. Angel. conſ. 360. quædam domina Vanna, col. 1. Franciſc. Purpura, d. leg. fin. num. 241. & quamvis Salic. d. l. fin. Alex. l. quæ dotis, col. 4. ſolut matr. & conſ. 83. num. 15. in fin. lib. 2. conſ. 152. num. 13. lib. 6. Hyppolit. Marſ. ſing. 517. teneatur valere quoad præſentia, tamen verius eſt quod in totum non valet, ut tenet Ang. dict. conſil. 369. col. 1. Purpura. dict. leg. final. numer. 247.

Vſusfructus.] Idem Hier. Gagnol. l. fin. num. 205. Cod. de pact. & bene. Vide etiam Corn. conſ. 267. lib. 4. & infr. conſ. 247. col. fin. ubi dixi, & conſil. 251.

Univerſali.] Idem Decius cap. ſedes, col. 5. de reſcript. leg. fin. num. 33. Cod. de pact. l. omnia in princip. ſi cert. petat. quod non placet, ut dixi ad Dec. d. l. omnia.

Mortem.] An ergo valeat in vim fideicommiſſi. Vide Rom. conſ. 171. col. 3. Corn. conſ. 254. lib. 3. Aymo conſ. 139. ad finem.

Extraneorum.] Sed ea deciſio Ang. falſa eſt, quia quemadmodum pater filio inſtituto, poteſt extraneis legare: ita poteſt extraneos cohæredes efficere.

Arbitror.] Non opus erat tanto multiloquio, aut enim ille profeſſus eſt, & major eſt ratio ſtandi renunciationi, quàm in filia nubente, dict. cap. quamvis: Aut non eſt profeſſus, ſed exivit, & tunc renuntiatio habetur pro non facta, ut infrà conſ. 86. col. 4. imò de jure prohibetur in filio, l. ſi quando, §. 1. C. de inofficioſ. teſtamento, non obſtante juramento, l. non dubium, Cod. de leg. nec reperitur de jure mutatum in filio, ut dixi ad Alexandr. conſil. 180. lib. 5.

Salutis.] Per hanc rationem ſpernit Papa, ubi de reditibus Eccleſiaſticis agitur. cap. ſicuti de jurejurand.

IN CONSILIUM XXXI.

Et licet Sali. Et bene.

Ingreſſus.] Franciſcus Purpura, leg. fin. num. 193. Cod. de pact.

Poſteà.] Alexand. conſilio 113. numero 18. libro 6.

IN CONSILIUM XXXII.

Ab inteſtato.] Idem Philipp. Decius leg. unica, lect. 1. col. 1. & ibi Jaſon. Cod. quando non petent. part. Guilelm. Benedict. rep. cap. Raynutius, verſ. & uxorem nomine Adelaziam, numer. 73. Paulus Papin. conſil. 20. lib. 1. And. Alciat. in tractat. *Le mort ſaiſit le vif*, part. 2. declarat. 7. numer. 9. Sed falſum eſt, ut rectè tradit Alciat. Paradox. libro 4. capit. 7. tamen omnes malè hanc ſententiam attribuunt Alexand. quia in dict. conſil. 50. lib. 2. non fundatur in verbo *legitimus*, ut dixi ad Philip. Dec. in dict. leg. unica, num. 3. adde quæ dicam inf. conſ. 309. num. 5.

Donamus.] Itaque non eſt datum in feudum. Dec. leg. 2. numer. 55. de regul. jur. vide Oldr. quæſtion.

IN CONSILIUM XXXIII.

Secundo.] Infrà conſ. 223.

Principali.] Sed tantùm in dicto articulo ſeparato; ut rectè tenuit idem Decius in dict. capit. ſuper eo infrà, in princip. contra communem. Idem priùs ſenſit ibi Anton. Butr. ſed in quantum Butr. & Philipp. Franciſc. ibi poſt eum limitent, ſi judex à quo, detulit, vel ſi judex ad quem, inhibuit; neutra limitatio placet, quia tàm limitatio, quam inhibitio debent intelligi ſecundùm neceſſitatem juris, videlicet in cauſa appellationis dicti articuli ſeparati; quod nota, ut novum & utile in praxi fori Eccleſiaſtici. Tetigi etiam ſuper textum dicti cap. ſuper eo.

Juris.] Rom. conſ. 334. Philipp. Franc. cap. licet canon. in fin. de elect. in 6.

Invalida.] Alexand. conſ. 3. num. 4. lib. 5. Philipp. Decius cap. 1. col. 4. de reſcript. ubi dixi.

Tertii.] Philipp. Dec. cap. fin. num. 12. de conſtit. ubi dixi.

Tota.] Sed tunc poſſet juſtè appellari, ſicut ſi inhiberet ſuper aliis cauſis, quinetiam ſine appellatione talis inhibitio exorbitans, nulla eſt ipſo jure, & ſperni poteſt, quia judex ad quem, non habet juriſdictionem, nec ad eum devolvitur, niſi in ipſa cauſa vel articulo appellationis dumtaxat, ut notatur in cap. Romana de appellat. in 6.

IN CONSILIUM XXXIV.

Major.] Decius cap. 1. lect. 1. num. 12. de judiciis, ubi dixi.

Dubio.] Suprà conſil. 28. in fin. Jaſon. conſ. 187. lib. 2.

Prius.] Calder. conſ. 5. de dol. & cont.

IN CONSILIUM XXXV.

Paulus de Caſtr.] Quod eſt conſ. 92. libr. 2. ſed certè dictus paragm. accedit. Loquitur de ipſo contractu dotis, ut ex eo quæratur mulieri, etiamſi abſit, quia ex quo conſentit in matrimonium, ſatis cenſetur acceptare pacta dotalia, de quibus confidit in his qui vice illius tractant: quæ ratio eſt etiam verba text. ceſſant verbis enunciativis alterius contractûs ob aliud facti, de quibus loquitur Bartolus, & Paul. in dictis conſiliis.

Tacita.] Hæc vera. lex enim tacitè inducit in pactis ipſis dotalibus.

Probetur.] Scilicet quoad dotem in Authentic. ut fratri filii, §. illud. Secùs ſi principaliter de matrimonio quæreretur. ut notat. in conſil. 348. in fine.

Abſoluta.] Idem in extraneo qui promitteret contemplatione mulieris: ſecùs ſi contemplatione certi viri vel matrimonii quod non eſt ſecutum, ut ſubdit Decius infrà num. 11. & bene.

Non poſſunt.] Jaſon. leg. 3. §. 1. col. prim. de condiction. cauſ. dat. Decius leg. ejus qui, §. 1. col. prim. ſi cert. petat. Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 3. num. 7.

A patre.] Purpura. leg. 2. §. fin. num. 17. ſi cert. petatur.

IN CONSILIUM XXXVI.

Vterque.] Alexand. conſil. 124. numer. 4. libr. 7. niſi ſint rogati in ſolidum. Alexand. conſ. 92. lib. 7.

Exemplum.] Dixi latè in Conſuetud. Pariſienſ. §. 5. num. 33. cum ſeq.

Antiquis.] In conſil. 42. in princip. conſil. 538. Alexand. conſ. 101. num. 10. lib. 7. ubi dixi. Vidi Decium cap. 1. num. 16. cum ſeq. ubi etiam dixi de fide inſtrument.

Numquam.] Alexand. conſ. 191. lib. 5. ubi dixi, & conſ. 35. num. 4. lib. 7. Carol. Ruin. conſ. 41. n. 19. lib. 1. limita ut infra num. 8. & in conſ. 446. col. fin. conſ. 638. limitat Decius infra eodem num. 8. & infrà conſ. 42. col. penult.

Facilius.] Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 5. num. 59.

Triginta annorum] Dicam infrà conſ. 329. conſ. fin.

Licet.] ut ſuprà conſ. 29. col. fin.

IN CONSILIUM XXXVII.

Sufficit.] Decius cap. 1. col. 3. de poſtulat. Prælat. Andr. Tiraquell. tractat. retract. proximit. §. 7. gloſſ.

Similia.] Bald. cap. 1. in fin. de alien. feud. in ulib. feud.

Rationes.] Alexand. conſ. 25. num. 9. lib. 4. ubi dixi conſ. 153. conſ. 155. lib. 5. conſ. 24. num. 6. lib. 7. deciſ. Tholoſ. 380.

Probabilibus.] Alexand. conſ. 70. 83. lib 3. Curt. junior conſ. 52. num. Jaſ. conſ. 3. conſ. 78. lib. 3.

Faciendo.] Decius leg. contractus num. 39. de re judic. leg. quod te, num. 6. ſi cert. pet. cap. ſuper literis, num. 7. de reſcript.

Publicè.] Alexand. conſ. 94. in fin. lib. 2. ubi dixi conſ. 151. num. 11. lib. 5. Curt. ſenior conſ. 82. col. 6. Decius cap. quia nos, de appellat.

IN CONSILIUM XXXVIII.

Dicens.] Idèm Alex. conſ. 55. lib. 3. ubi dixi.

Poteſt.] Suprà conſ. 8. num. 7.

Notificari.] Idem pulchrè Franciſc. Curt. ſenior conſ. 31. cum ſeq.

IN CONSILIUM XXXIX.

Florentiæ.] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 118.

Regulam.] Infrà conſ. 44. num 2. conſ. 475 ad fin. conſ. 479 col. 1. 502. col. 1. Andr. Tiraquell. de leg. connubialib. gloſſ. 3. quæſt. 19.

Vſuram.] Fallitur Decius, quia laudum non dicit de futuro, ſed tantùm de præterito ibi deberi, & ſic nullus eſt curſus uſuræ, ſed intereſſe ſic taxatum, quæ taxatio male reprehenditur, quia non excedit ſeptuncem, & tamen de jure poterat eſſe uſque ad beſſem. Multi quoque æſtimaverunt uſque ad dextantem, ut dixi in tractat. uſurarum, num. 597.

Teſtatoris.] Dic, ut ſcripſi in tractatu uſurarum, quæſt. 73.

Ceſſantis.] Vide in dict. tract. uſurarum, numer. 22. cum ſeq.

Illicita.] Imò licita, ut probavi in tract. uſurarum, num. 523. cum ſeq.

Nulla.] Suprà conſ. 11. num. 6. Hier. Grat. conſ. 118. num. 18. lib. 2.

Ad triginta annos.] Alexand. conſ. 183. numer. 3. lib. 6. Angel. conſ. 315. Soc. conſ. 220. lib. 2.

IN CONSILIUM XL.

Rubrica] Infrà conſ. 86. col. fin. & in Rubric. ſi certum petat. dixi ad Alexand. conſ. 190. numero 5. lib. 2.

Mercaturam.] Alexand. conſ. 113. num. 3. ubi dixi lib. 8.

IN CONSILIUM XLI.

Cùm quæſtio, id eſt.

Fundum.] Sed ibi loquitur de latifundio: ideò Doctores incautè ſimpliciter inferunt.

IN CONSILIUM XLII.

Notarium.] Suprà conſ. 36. num. 3. deciſ. Tholoſ. 331.

Leviores. [In conſ. 375. numer. 638. limitatur in conſ. 445. num. 68. conſ. 560. num. 13.

Commiſſionem.] Philippus Decius cap. quoniam contra falſam, numer. 45. ubi dixi de probat. Carol. Ruin. conſ. 15. num. 8. lib. 4.

Neceſſitate.] Non puto verum in eadem cauſa.

Nullam.] Panormit. cap. 2. de his quæ vi metuſve cauſa, dicit eſſe ſpeciale in cauſis abſolutoriis à cenſuris Eccleſiaſticis, cap. 1. de his, quæ vi metuſve cauſa, in 6. ubi gloſſ. & Gemini. idem tenent. Sed verius eſt obtinere etiam in ipſis cenſuris, ut tenet Ludovicus Ro. ſing. 91. quæro Philipp. Franciſc. dict. capit. 1.

Nihil.] Et bene.

Antiquis.] Alexand. conſ. 16. numer. 22. lib. 5. ubi dixi, Adde infrà conſ. 428. Hippol. Marſil. leg. de Minore, plurimum, numer. 60. cum ſequent. dict. quæſtione.

Pertinebat.] Scilicet tempore alienationis, ſed non poſteà, ut hîc.

Probantur.] Alexand. conſil. 90. col. 2. libr. 8. Aret. numer. 42. Matthæus de Afflict. deciſion. Neapol. 83.

Aliqualem.] Dec. l. 2. num. 45. Cod. de edend.

Semiplenam.] Falſum eſt. Curt. ſen. conſ. 72. col. 2.

Reſervatio.] Supr. conſ. 5. Alex. conſ. 195. ad fin. lib. 6. ubi tetigi. Rom. conſ. 188. col. 3.

IN CONSILIUM XLIII.

Tennutam.] Socin. conſ. 109. lib. 4.

Sententia.] Dec. lib 2. num. 115. leg. jus noſtrum, de reg. jur. Alex. conſ. 46. lib. 1. conſ. 164. numer. 2. lib. 7. ubi tetigi.

Baldus dicit.] Leg. 1. in fine, Cod. de fru. & lit. expen. leg. 3. col. 1. Cod. ſi pend. appell. mors interv. Rom. 320. Alex. conſ. 2. lib. 3. ubi dixi.

IN CONSILIUM XLIV.

Ergo,] Suprà conſ. 39. numer. 4. idem Franciſc. Ripa in Rubrica, extra de Jud. num. 8. facit, Socin. conſ. 52. lib. 4. conſ. 300. lib. 2. Hie. Grat. conſ. 156. num. 20. lib. 2.

Ampliat.] Dec. lib. 1. num. 22. de reg jur. ubi dixi, Idem Hier. Grat. dict. conſ. 156. in fine.

Naturam.] Dec. l. pen. num. 33. cum ſequent. Cod. de pactis, cap. Paſtoralis. in pr. num. 4. de appellat. Jaſon. lib. 2. in titulo Cod. de ed. divi Adriani

toll. ubi Dec. num. 47. diſſentit.

Prohibet.] Supra num. 3. num. 4.

Specialius.] Supr. conſ. 18. col. 5.

IN CONSILIUM XLV.

Relaxari.] Et ita practicatur, & ſic inanis eſt dicta Authentic. Sacramenta, quæ non eſt Authentic. ſed eſt fragmentum extravagantis Federici Barbaroſſæ, quæ numquam fuit in hoc regno recepta.

IN CONSILIUM XLVI.

Finalem. Bald. cap. 1. de teſtibus, leg. quod ſcitis. Cod. de bon. quæ lib. leg. ex arrhali. Cod. de act. empt. Alexand. conſ. 79. col. 3. lib. 2 Soc. conſ. 227. col. 10. lib. 2. Phil. Dec. l. unica, col. 7. Cod. de ſent. quæ pro eo quod intereſt. Franciſc. Ripa. capit. cum M. Ferrarienſis, num. 7. de conſtit. Barbar. conſ. 54. col. 2. lib. 2.

Econtrà.] Carol. Ruin. conſ. 54. lib. 3. conſ. 43. lib. 5.

IN CONSILIUM XLVII.

Novi.] Super hoc eodem caſu clariùs conſuluit Socin. conſil. 127. lib. 1. quod repetitur conſil. 181. lib. 2.

Referente.] Bald. conſil. 338. lib. 2. Rom. conſ. 80. conſil. 301. etiam verè & propriè Bald. leg. qui interrogatus in fine de interrogat. actio. Decius leg. certum, ſi cert. pet. infr. conſ. 489. num. 10. conſil. 538. cum ſeq. Aymo. conſil. 45. num. 4.

Relatio.] Infrà conſ. 292. col. 1.

IN CONSILIUM XLVIII.

Aluminis.] Vide in ſimili materia Carol. Ruin. conſ. 89. cum ſeq. lib. 1.

Emptorem.] Andr. Iſer. quæ ſint regalia col. 20. in uſib. feud. Bortol. Alexand. leg. quia tale ſolut. matrimon. Bartol. conſ. lib. 1. Petr. de Ferrar. ſuper ſolut. pedagii gloſ. ult. col. fin. Phil. Franciſc. c. quamquam de cenſib. in 6. Stephan. Bertrandi conſ. 14. ſuppoſita. lib. 1. Socin. conſ. 73. num. 3. libi 4. Franciſc. Ripa. tractat. de peſte, char. 69. Phil. Dec. cap. 1. nu. 13. de probat. Carol. Ruin. conſ. 89. lib. 1. Andr. Tiraquell. tractat. retract. proximit. §. 1. gloſ. 13. num. 12. Guido Papa deciſ. Delph. 208. fallit ex circumſtantiis ſequentibus.

Redeundo. [Phil. Franc. cap. cùm non deceat, de elect. in 6. limitat Alex. conſ. 46. lib. 2. Sed quod favorabilis & latè interpetranda. Hier. Grat. conſ. 92. nu. 13. cum ſeq. lib. 2.

IN CONSILIUM XLIX.

Dubio.] Supr. conſil. 28. in fine.

IN CONSILIUM L.

Reſolvitur.] Infrà conſil. 627. in leg. 1. num. 12. C. de pactis, cap. excepta de appellat.

IN CONSILIUM LI.

Realis.] Infrà conſ. 262. in fin. Alex. conſil. 193. num. 3. lib. 2. ubi dixi conſ. 71. lib. 6. Jaſ. conſil. 27. conſ. 217. lib. 1. Anch. conſ. 327.

Judæos.] Alexand. conſ. 75. lib. ubi dicit Franciſc. Ruin. leg. ſi inſulam, col. 2. de verb. obligat.

IN CONSILIUM LII.

Verior.] Idem infrà conſil. 155. col. 3. conſil. 275. col. penult. & final. conſil. 383. & in leg. liberos, in fin. Cod. de collat. leg. 1. col. 4. Cod. de bon. poſſeſſ. contra tabul. cap. cùm in cunctis, in princip. numer. 10. de elect. Et bene, ut plene ſcripſi in Conſuetud. Pariſienſi. §. 8. gl. 8. Idem Andr. Tiraq. in repet. leg. ſi unquam. ver. ſuſceperit liberos, num. 81. Codic. de revoc. donat. & in tractatu primigenio. quæſt. 34. nu. 49. cum ſeq. licet Gozaldi, conſil. 6. poſtquàm latè pro hac parte arguit, tandem num. 38. & per totum contrarium teneat. & ita judicatum dicat Bononiæ, & malè.

Vitiatur.] Infrà conſ. 579. conſ. 698. Alex. conſ. 195. lib. 2. ubi hoc late firmavi.

IN CONSILIUM LIII.

Renovato.] Quia renovatio non eſt titulus, ſed continuatio, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 7. num. 22.

Nova.] Infrà conſil. 88. amplia, & ſi prædium de emphyteoſi, vel caſu de novo converſum ſit in feudum, etiam ab Eccleſia, & in hoc iſtud conſilium eſt ſingulare.

IN CONSILIUM LIV.

Probare.] De hac probatione Corn. conſ. 5. lib. 2. conſ. 1. conſil. 78. lib. 3. Dec. in Rubr. de probat. col. 18. cap. in præſentia, num. 25. infrà conſil. 272.

Quaſi.] Alexand. conſil. 51. num. 2. ubi dixi lib. 1. conſil. 88. num. 10. lib. 7. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 25.

Legitima.] Sed iſtud conſilium nominatim reprobat Alciat. de præſumpt. Reg. 2. præſumpt. 2.

IN CONSILIUM LV.

Infantem.] Curt. Senior conſ. 19. conſ. 64. num. 8. Dec. infrà conſ. 367.

Poteſtatem.] Nicol. Boërii. deciſion. Burd. 122. Socin. conſil. 251. col. 19. lib. 2. Alber. Bru. conſil. 15. col. 3.

Eccleſia.] Infrà conſ. 557.

Dicatur.] Imò quidquid movere poteſt ad negandum, ut ſup. conſ. 52. in fine.

Genere.] Ad hoc Angel. conſ. 204. quidam Barthol. Alexand. conſ. 70. num. 8. lib. 6. Socin. conſil. 47. num. 40. lib. 4. Bald. conſ. 18. lib. 1. Jaſ. conſil. 11. lib. 3. & male.

Naturalis.] Imò in hoc Regno omnes naturales dicuntur ſpurii, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 122. Vide Alciat. parerg. lib. 4. cap. 5.

Diſpenſatio.] Supra conſil. 52. infrà conſ. 257. cum ſeq. conſ. 264. conſ. 338. conſ. 576. Idem Decius leg. pactum quod dotali, num. 15. Cod. de collat. Alex. conſ. ult. lib. 5. ubi dixi. Car. Ruin. conſ. 72. col. fin. leg. 3.

Matheſi.] Idem Jaſon. leg. is poteſt, col. 8. de acquirend. vel omittend. hæred. & in leg. 1. Cod. qui admitt. Sed Phil. Dec. in dict. leg. 1. num. 2. num. 14. hoc reprehendit, & bene, tenens ſtatutum generaliter intelligi, & ita obſervatur.

Alexand.] conſ. 81. col. 2. lib. 2. vide Curt. ſenior, conſ. col. fin.

IN CONSILIUM LVI.

Matth.] Infrà, conſ. 252. conſ. 663. ſed falſum, & ut tradit Alexand. conſ. 139. lib. 6. ubi dixi, & contrà ſentit idem Decius in l. 2. num. 2. Cod. ad carb. & in cap. cauſam quæ, col. 2. de judic.

Paulus.] Quod reprobatur per Alexandrum, conſ. 192. num. 13. ubi dixi lib. 6. vide infrà, conſilio 650. num. 9.

Omnibus.] Suprà, conſ. 28. num. 3.

IN CONSILIUM LVII.

Publice.] Alex. conſ. 94. in fine lib. 2. ubi dixi decif. Tholoſ. 380. limitat Alexand. conſ. 101. num. 19. cum ſeq. lib. 7.

Contra tuml.] Alexand. conſ. 91. num. 6. libro 5. ubi dixi.

IN CONSILIUM LVIII.

Tacita.] Decius l. ſemper qui non prohibet, de regul. juris, infrà, conſil. 367. col. 2. Andr. Tiraq. tract. de conſtitut. poſſeſſ. part. 3. limit. 30. numero 12.

Solvatur.] Dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 22. num. 152.

Succurritur.] Idem ex omni juſta cauſa. Carol. Ruin. conſil. 150. lib. 1. adde Ro. conſil. 166. in fine, Alexand. conſil. 169. num. 10. lib. 2. conſ. 45. num. 4. lib. 5. And. Tiraquel. tract. retract. convent. §. 1. Gloſſ. 2. num. 58.

IN CONSILIUM LIX.

Concludo.] Et benè, quamvis Phil. Decius in d. Authent. ex teſtamento, in fine, contrarium in ſimili quæſtione ſentiat, & malè.

Æqualitatem.] In conſilio 265. conſil. 337. conſil. 349.

IN CONSILIUM LX.

Succurratur.] Idem in ſimili caſu Socinus conſilio 85. lib. 1.

Clauſulis.] Suprà, conſ. 2. num. 6.

IN CONSILIUM LXI.

Vaſalli.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 3. qu. 3.

Oſtendere.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 3. cum ſeq.

Reprehendit.] Et malè. Vide Alexand. conſil. 7. lib. 1. ubi dixi, ſed in oppoſito membro 291. Bellamera cap. fin. qu. 13. num. 28. reprehendit. Old. ut non ſit ſatis dicere capitulum, niſi nomina exprimantur, vel niſi ſuperiorum authoritas, vel ſigillum adſit.

IN CONSILIUM LXII.

Concluſio.] Latè Jaſ. inſtit. de act. §. 1. quamquam commentarius ille eſt Alexandri Tartagnini, Imolenſis, ab ejus vidua redemptus, ut ab antiquis accepi, & ſtylus arguit non eſſe Jaſonis.

IN CONSILIUM LXIII.

Tunc.] Alexand. conſ. 3. lib. 1. Ant. Rub. conſ. 31. num. 5. Nicolaus Boer. deciſ. Burdegalenſ. 38. num. 6. Idem Decius l. fin. numero 2. Cod. de inſtit. & ſubſtit. l. quamvis, num. 2. Cod. de impub. & & aliis ſubſtitut. Adultè tamen quod ſupervacuo hæc adducit Decius, quia etiam deficiente adverbio, tunc idem eſſet, quia non eſt facta ſubſtitutio niſi ſemel, & ſic de primis liberis ſuperſtitibus, non autem de liberis liberorum, quum non ſit expreſſum.

Non extabat.] Et ſic non erat filius inſtituti, ſed filius filii, qui fuerat inſtituto ſuperſtes, & ſic non vocatur ex ſubſtitutione, ſed tantum ab inteſtato, licet interim excludat collaterales.

Bona.] Scilicet quædam, non univerſa. Alexand. conſ. 28. ad fin. lib. 3. ubi dixi. Adde infrà, conſ. 184. conſ. 225.

Fideicommiſſi.] Erga ſuos deſcendentes maſculos.

Non valet.] Infrà, conſil. 184. col. fin. conſil. 203. conſil. 236. conſil. 494. conſil. 578. num. 9. conſil. 608. in fine. In l. rectum quod, num. 12. Cod. de pact. latè And. Tiraquell. tract. primogenior. q. 6. numero 18.

IN CONSILIUM LXIV.

Fratre.] Rejectâ barbarâ lege Alex. magni, de qua Quintus Curtius.

Irrationabile.] Sic in ſimili caſu, Jaſon conſilio 106. libro 4.

IN CONSILIUM LXV.

Contrarium.] Sed in hoc eodem caſu contrarium conſuluit Socin. conſ. 157. lib. 2. ubi diluit omnia argumenta Decii. Et quamvis Decius cap. at ſi Clerici, in princ. col. 5. de judic. inſultet, ut quandoque ſolet, Socino, & glorietur ſecundum ſe judicatum, tamen malè conſuluit & malè judicatum fuit.

IN CONSILIUM LXVI.

Tacite.] Idem Dec. infrà, conſil. 68. conſil. 304. col. 2. in Rub. C. qui teſtam. fac. poſſ. Jaſ. l. 1. nu. 13. Cod. eod. Aym. conſ. 26. num. 5. conſ. 123. in fine, conſil. 159. num. 1. Sed contrarium verius eſt, quod hæc tantùm expreſſè, ut tenet Gloſſ. l. 3. pro ſocio. Dixi ad Alex. conſ. 76. lib. 4.

Dos.] Idem latiſſimè Socinus conſil. 4. cum duobus conſiliis ſequentibus, lib. 4. Alexand. conſil. 70. lib. 5. Decius infrà, conſil. 68. Authent. quod locum, col. fin. de collat. C. Aymo. conſil. 123. in fin. Carol. Rui. conſil. 101. num. 16. conſil. 104. attento quod iſti fratres, lib. ſed errant, & contrarium verum eſt, ut dixi in Alex. conſil. 154. lib. 2.

IN CONSILIUM LXVII.

Oneroſa.] Infrà, conſil. 353. num. 4. conſil. 402. col. 3. Authentic. præterea, col. 11. Cod. unde vir & uxor. Alexand. conſil. 162. numero 4. lib. 6. ubi dixi. Carol. Rui. conſil. 199. lib. 1. Sed quod imò ex cauſa lucrativa. Idem Decius l. in eo, de reg. juris, leg. 1. col. 5. Cod. de ſecundis nuptiis, conſilio 577. in fine. Corn. Authentic. ex teſtamento, col. 6. Cod.

de collat. Joannes de Garo. Authentic. ex teſtamento, numero 56. Cod. de ſecundis nuptiis. Stephanus Bertrandus Rep. l. hac edictali, numero 23. Cod. de ſecundis nuptiis.

Capio.] Suprà, conſil. 66.

IN CONSILIUM LXVIII.

Mediam.] Infrà conſilio 176. conſilio 445. in principio, in l. precibus, col. 2. Cod. de impub. & aliis ſubſtitut. ubi dixi in cap. licet cauſam, col. 18. de probat. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 42. col. fin. Zaſius lib. 2. §. ex his, num. 10. de verbor. obligat. Alciatus cap. 1. num. 99. de offic. ordin.

IN CONSILIUM LXIX.

Tantum.] Et benè quicquid dicat Philippus Decius, & hanc partem contra Decium ſequitur Alciatus in Authentic. Si quis in aliquo, Gloſſ. 2. Cod. de edendo, in l. Nihil aliud, col. de verbor. ſignific.

Ex.] Idem Cor. Authent. ex cauſa, col. 1. c. de lib. præt. vel exhær. Socinus conſ. 51. num. 7. lib. 4. Jaſ. l. ex hoc jure, in princ. de juſt. & jur. Alex. conſil. 49. num. 3. lib. 13. Sed quod extra mediam tradit. Franciſc. Rip. Rep. l. fœminæ, num. 8. C. de ſecund. nupt.

Demonſtrationis. Imò taxationis.

Omnem.] Sed mox reſtringit ad quotam ibi eidem teſtatori obventam.

Statu.] Ita ſentit Philipp. Dec. Sed poſteà veritus Bart. tranſit cum eo & priore conſulente. Ego verò hanc partem veriorem puto per textum in d. l. cùm filius, §. Lucio, quamvis gloſſ. ibi in verſ. ejus, idem velit quod Bart. Sed illa gloſſ. manifeſtè corrumpit textum. Dico ergo differentiam eſſe inter venditionem, in qua videtur in dubio fieri relatio & adpretiatio ad tempus, quo delata fuit hæreditas quæ venditur: & inter legatum dependens à voluntate unius, ubi videtur potiùs teſtator legare quod & quale ſibi ſupereſt tempore mortis, non autem exacta conſumpta, nec alienata.

IN CONSILIUM LXX.

Regis.] Sup. conſ. 26.

Conceſſiſſet.] Scilicet initio, prout mox damno ſuo conceſſit. Philipp. Comm. in hiſtoria.

Statuti.] Infrà, conſil. 333. conſil. 507. Decius in l. illam, num. 13. ubi dixi, & ad Alexand. conſil. 141. col. 1. lib. 7. Corn. conſil. 90. lib. 3. conſ. 271. lib. 4. Curt. ſenior conſ. 9. Jaſon conſ. 130. lib. 1.

IN CONSILIUM LXXI.

Peruſinum.] Quod incipit, Statutum ſuprà dictum, & habetur inter conſilia Ang. Peruſi. conſ. 210. fa. Ancha. conſil. 334. Alberi. 2. ſtatut. qu. 3.

IN CONSILIUM LXXII.

Pius.] Non tamen religioſius Car. 121. Alex. conſil. 120. col. 2. lib. 1. ubi dixi.

Quatenus.] Infrà, conſ. 452. num. 14. conſ. 460. num. 7. conſ. 628. col. 1. Dec. d. c. cum acceſſiſſent, col. 9. cum ſeq.

IN CONSILIUM LXXIII.

Incipiendo.] Et utrumque cumulando. Alex. conſil. 130. num. 15. ubi dixi lib. 4. & ad Dec. in l. Creditor, ſi cert. petatur.

IN CONSILIUM LXXIV.

Cornea.] Conſ. 255. quamvis in hac lib. 3.

Probetur.] Alexander conſil. 63. lib. 6. ubi dixi, & in Conſuet. Pariſ. §. 44. num. 25. Ant. Rub. Rep. §. morte, l. non ſolùm, num. 692. num. 735. de operis novi nun.

Appellare.] Idem Pet. de Ferra. in lib. in cauſa venditionis, gloſſ. verſ. promittens de evict. Sed communis contra. ut Bar. d. §. Gaia. Baldus l. invitus, quæſtione 2. Cod. de procurat. Anton. Rub. Rep. l. non ſolùm, §. morte, num. 703. de operis novi nun.

Contumax.] Alex. conſ. 84. lib. 3. Dec. in cauſam quæ, in fin. de teſti. ubi dixi.

Incompetentia.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 6.

Cautionem.] Anch. conſ. 140. in fi. Maria. Socin. c. 3. de form. comp. Nic. Boe. deci. Burdeg. 218.

IN CONSILIUM LXXV.

Teſtes.] Are. conſil. 95. Franc. Rip. reſp. 13. de legibus.

Dict. ca.] An fugientem extra territorium poſſit quis capere ratione liciti initii latè tradit Philipp. Cor. in conſ. 59. licet in jure, lib. 2. latè Jo. Ignc. l. 1. in princ. num. 7. cum ſeq. ad Sillanianum.

IN CONSILIUM LXXVI.

Diſpenſationis.] Aret. l. 2. col. 1. de verb. oblig. Rom. conſ. 315. Fel. c. ad aures, col. 8. & ibi Fran. Rip. col. pen. de reſcrip. Corn. conſ. 12. in fin. lib. 2. Deci. l. & militibus, num. 12. C. de teſtam. mil. l. 1. col. 10. de officio ejus cui mandata eſt, ſed contra Dec. c. cum in cunctis, in princ. col. 3. de elect. c. quia in tantum, de præb. lege non debet, cui de reg. jur.

Late.] Pan. Feli. c. fi. de ſymo. Alex. conſil. pen. num. 23. lib. 5. conſ. 69. conſ. 70. col. 2. lib. 6. Alcia. l. 3. de verb. ſignif. & latiſſimè per Pau. Pari. 15. priorum conſ. lib. 2.

Venales.] Idem Dec. inf. conſ. 294. num. 3. in l. omnia, in princ. ſi cert. pet. in cap. ſedes, col. 5 de reſcript. in l. 1. num. 24. de reg. jur. ſed peſſimè loquitur, & falſa eſt hæc differentia: dicendum, ut dixi ad Dec. in d. l. 1. num. 24. de reg. jur.

Roma.] Sed in hoc Roma. peſſimè conſuluit, ut dixi ad Deci. in l. omnia, in princ. ſi cert. pet.

Adaptatur.] Et contra quod de feudis ad beneficia Eccleſiaſtica valet argumentum Gomeſ. in reg. canc. de anna. poſſeſſ. in præfat. de contra. tenet in reg. de triennal. poſſeſſ. 44. poſt Phil. Deci. in rubric. de reſcript.

IN CONSILIUM LXXVII.

Effectus.] Idem latè Alex. conſ. 100. lib. 4. & bene tamen. Car. Ruin. conſ. 64. num. 14. lib. 1. dicit quod forma in ſtatuto vel pacto appoſita non poteſt impleri per æquipollens, etiamſi de effectu cogitatum ſit: ut dicit probari per Butriga. & alios in l. 1. de lib. & poſthum. & quod contraria loquuntur

in ultimis voluntatibus, ubi larga ſit interpretatio, leg. in teſtamentis, de regul. jur. ſed ego puto Rumum male dicere.

Reiterari.] Decius c. quantò, col. 3. de judici. inf. conſ. 562. Anton. de Butr. conſ. 30. quem ſequitur Feli. c. 2. col. penul. de treug. & pace. Vide quæ dixi ad Alex. conſ. 16. lib. 4.

Poteſt.] Marſil. ſing. 84. Decius ſup. conſil. 11. in fine, & in c. quoniam Abbas, col. 6. ubi dixi de offic. delegat.

Alexand.] Conſil. ibi, num. 2. lib. 7.

Hæredes.] inf. conſilio, l. 185.

IN CONSILIUM LXXVIII.

Eccleſiæ.] Sed quod idem tenet Caro. Rui. loquens in emphyteuſi Eccleſiæ, conſ. ibi, in fin. lib. 1.

Hæredes.] Et bene in re non hæreditaria, ut loquitur Deci. adde inf. c. conſ. 139.

IN CONSILIUM LXXIX.

Clauſula.] Tollit diſputationem.

Verior.] Imò verior opinio gl. in terminis ſuis videlicet in relicto facto, non certis gradibus vel perſonis, ſed familiæ ſimpliciter, ut nove dixi ad Alex. conſ. 26. num. 13. lib. 3. & diſtinctionem Decii hic ſup. conſ. 1. ſequitur Franc. Curt. junior, conſ. 58.

Quod non.] Alex. conſ. 40. num. 3. lib. 4. ubi dixi. Adde Cor. conſ. 101. licet in hoc, lib. 4.

Diviſio.] Niſi inter minores vel inhabiles. Carol. Rum. conſ. 29. poſtquam fundata, col. fin. lib. 4.

Peruſin.] Scilicet Phil. Cor. adde Alex. conſ. 252. num. 3. lib. 6. ubi dixi & Jaſ. col. fin. lib. 4. adde inf. conſ. 31. num. 2. conſ. 37. col. 1.

IN CONSILIUM LXXX.

Baptiſtæ.] Earum patruo, qui inſtituit Stephanum fratrem ſuum.

IN CONSILIUM LXXXII.

Motam.] Idem Dec. l. 1. lect. 2. in fi. ſi cert. pet.

Periti.] Alex. conſil. 146. num. 9. lib. 2. ubi dixi conſ. 117. num. 7. lib. 7. And. Tiraq. tract. retract. conventio. §. 1. gl. num. 55. cum ſeq.

Tranſcurſorie.] Canon. in c. fraternitatis, de teſtibus.

IN CONSILIUM LXXXIII.

Dolo.] Sup. conſ. 9. num. 2.

Farum.] Deci. l. cognoſcentes, lectur. 2. col. 1. de conſtit. Alex. conſ. 168. lib. 2. ubi tetigi. dic. quod debet inſpici materia ſubjecta.

Dubio ſup.] Conſ. 28. in fin.

Quominus.] Et bene, competeret etiam interdictum recuperandæ, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 132. quamvis aliter velit Alcia. de præſumpt. part. 3. nu. 6. ubi hoc conſilium Decii malè reprehendit.

IN CONSILIUM LXXXIV.

Non poteſt.] Et benè, licet Jaſ. contrarium velit in l. ſi ſororii, col. 1. C. de jure delibet. quem ſequitur Alciat. in d. tract. de præſumpt.

IN CONSILIUM LXXXV.

Ignorante.] Alexand. conſ. 16. num. 15. ubi dixi, lib. 5. conſil. 24. num. 15. eod. Curt. junior, conſ. 158. num. 12.

Infinitum.] Hyppo. Marſil. ſingul. 422. Philip. Deci. l. fin. num. 8. C. unde legit, quamvis Jaſ. ibi. dubitet.

Quod non.] Ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 1. qu. 8.

IN CONSILIUM LXXXVI.

Barto.] Num. 41. Alex. Fran. Rip. d. l. Centurio, num. 170. ſed Lancelo. Poli. in rub. de ſubſti. nu. 17. tenet quòd tantùm directa, & verius eſt.

Per.ia.] Supra, conſilio 80. col. 1.

Univerſale.] Idem Philippus Cor. de Authenti. ex cauſa, col. 25. Jaſ. qu. 3. num. 6. Guliel. Benedict. Repet. cap. Raynutius, verſi. in eodem teſtamento relinq. 1. num. 237. de teſta. Jo. Nicola. Reſpon. 2. num. 4. ubi tamen malè computat, dixi in annotat. in novell. conſtit. 115. ubi dictam communem ſententiam limito primò in teſtatore errante, putà ſi putet cauſam exhæredationis veram, cùm ſit falſa; vel ſi pater ignoret præteritum eſſe filium & hoc caſu, nec per clauſulam quidem codicillorum conſervatur. Limito ſecundò quando inſtitutus & univerſaliter gravatus non poteſt eſſe hæres ab inteſtato: tunc enim prorſus perit, nec remanet cum onere, nihil enim ei, nec ex teſtamento nec ab inteſtato delatum eſt. Limito tertiò, quando inſtitutus & univerſaliter gravatus poteſt eſſe, & eſt hæres ab inteſtato, putà unus filiorum, ſed gravamen erat reciprocum cum uno quo non poteſt eſſe hæres ab inteſtato, videlicet extraneo ſimul inſtituto cum dicto filio, qui erant invicem gravati, quia tunc ex quo deficit ex parte extranei qui nunc ex teſtamento, nec ab inteſtato ſuccedit, deficit etiam ex parte filii, qui non fuit gravatus ſimpliciter, ſed reciprocè tantùm: facit l. jam hoc jure, de vulg. & pupill. Secùs quando uterque venit ab inteſtato, & ſic in utroque pariter conſervari poteſt, ut in hoc conſ. Decii.

Paterna.] Activè, id eſt, facta per patrem.

Contrarium.] Ad idem Cor. etiamſi renunciatum ad cognita & incognita, conſil. 133. lib. 3. vide quæ dixi ad Alex. conſil. 208. lib. 6. conſil. 167. col. 2. lib. 7. Carol. Rum. conſil. 137. lib. 2.

Probetur.] Inf. conſil. 652. Alexand. conſ. 39. libro 1. ubi tetigi.

Econtra.] Scilicet ſi pater renunciet futuræ ſucceſſioni filii, ſed adhuc puto non valere per regulam juris.

Studii.] Idem Fran. Purpura, l. fin. num. 176. C. de pact. ſed idem dicendum etiamſi juraverit l. non dubium, de legibus, dixi ad Alex. conſil. 180. numero 3. lib. 5.

Reſolvatur.] Purpura, l. fin. numero 194. C. de pactis.

IN CONSILIUM LXXXVII.

Pariter.] Infrà, conſil. 230. col. 1.

Fratris.] Imò competit, ut latè Dec. in conſ. 372. ubi dixi.

L.] In quibus fortior textus in l. ſi quis prioris in pr. eo tit. ubi & de pronepotibus.

IN CONSILIUM LXXXVIII.

Qualitatem.] Dixi in Conſuetu. Pariſ. §. 40. numero 11.

Reſolvitur.] Dec. infrà, conſ. 238. cum ſeq. in fin. & in l. ſi ſocius, ſi cert. pet. ubi dixi: vide latè do. And. Tiraquel. in tract. retractat. conventio. §. 3. num. 10.

Quantum.] Hæc eſt vera ſolutio quicquid dicat Deci. ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 175.

Diviſionem.] Dummodò partes ſint æquales, vel ex neceſſitate, vel non aliter commodè diviſibiles inæqualiter adjudicatæ, aliàs ſecùs: quia dicta prohibitio tanquam odioſa reſtringitur preciſè ad limites verborum, & ſic ad partem cujuſque & ſemel, ut citiùs redeat jus commune.

Limitate.] Pau. con. 407. lib. 1. Alex. l. 1. in pr. col. 24. de Offic. ejus cui mand. eſt juriſdi. Jaſon d. l. voluntas, & l. filiusfamiliàs, §. divi. lect. 2. col. 12. de leg. 1. Caro. Rui. conſ. 113. num. 5. lib. 1. And. Tiraq. in tract. retract. proximi. §. 32. numero 6. cum ſeq.

IN CONSILIUM LXXXIX.

Fortiori.] Hæc veritas, quidquid ſophiſticè dicat Decius, quem refert & bene reprehendit Alci. de verb. ſignif. lib. 3. pag. 67. Idem mecum Hiero. Gra. conſ. 103. col. 1. lib. 2.

Præter.] Sed iſtud non eſt præter mentem, imò à fortiori mente.

Voluntariam.] Imò effectum deſtinatum reſpicientem.

Expreſſum.] Sic fuit quod fortiùs eſt expreſſum.

Ratio ceſſat.] Imò convertenda eſt ratio, quâ magis gravarentur ab avo in caſu quo haberet, quam ubi non haberet filias, quod eſt præpoſterum & contra ſenſum communem & avi teſtatoris.

Patre.] Supr. conſil. 26.

IN CONSILIUM XC.

Vitio.] Sed cum jure divino debeat mori. Levit. 20. Rom. c. 1. & jure civili, l. cùm vir, c. de adult. in Auth. ut non luxurientur homin. contra nat. in princ. & ſecundùm canones gravior adulterio ca. uſus 32. qu. 7. imò quàm inceſtus c. adulterii, 32. qu. 7. & ut inquit idem Deci. in l. 1. num. 7. C. de ſec. nupt. Ipſo jure etiam ante accuſationem ſit infamis & inteſtabilis, de quo latè Anaſtaſius Platus inter conſilia Barbat. lib. 1. in fin. multò magis convictus, & damnatus infamis eſt, & incapax officiorum & dignitatum. Sequitur quod ſtatutum illud eſt ipſo jure nullum, ſicut de imponente pœnam pecuniariam pro homicidio Philip. Deci. lege primâ, col. 2. Quod quiſque ju. ubi dixi. Et quod Decius ſic cauſæ inſerviens malè ſcripſit tacitè correctum præcedens ſtatutum de privatione officiorum.

IN CONSILIUM XCI.

Idem equus.] Alex. conſ. 33. num. 3. lib. 2. conſ. 137. conſi. 4. conſ. ult. num. 3. lib. 7. Hyppol. Marſil. in rubr. de probat. fol. 50.

IN CONSILIUM XCII.

Reſtringatur.] Refert & ſequitur idem Decius in c. ſedes, in fine, de reſcriptionibus.

IN CONSILIUM XCIII.

Gabella.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 23. num 45. cum ſequitur, ſed non puto illud dictum Bald. verum, quia debet ſtatim intelligi de contractu principali.

Secus.] Alber. 2. ſtatu quæſt. 143. Alex. conſ. 112. lib. 1. conſ. 28. lib. 4. conſ. 72. lib. 6. conſ. 67. numero 7. lib. Soci. conſ. 62. lib. 4. Jaſ. l. lecta, col. 5. & ibi Dec. num. 13. Alcia. ſi certum pet. Dec. infrà, conſ. 312. Hiero. Gratus, conſ. 126. lib. 1.

IN CONSILIUM XCIV.

Arbitrio.] Infrà, conſ. 272. col. 3. conſ. 448. nu. 20. con. 463. in fin. con. 510. conſ. 577. conſ. 596. conſ. 550. c. ex literis, col. 1. de probat.

IN CONSILIUM XCV.

Vulgaris.] Et hoc veriſſimum.

Contrarium.] Et malè.

Alex.] Et benè, ut ibi dixi.

Alternative.] Atqui non eſt differentia inter copulam & alternativam, inter perſonas in teſtamnetis, l. cum quidem, de verb. ſigni.

Nepotes.] Peſſimè loquitur, imò dico quòd ſi Margareta cum filio prædeceſſiſſet, relicta tamen hac nepte, deinde deceſſiſſet Joannes inſtitutus, tunc hæc neptis tanquam appellatione filiorum comprehenſa & vulgariter aviæ ſuæ ſubſtituta ſucceſſiſſet in locum & portionem dictæ Margaretæ aviæ ſuæ. Facit quod dixi ad Alex. An appellatione filiorum veniant nepotes, conſil. 1. lib. 1. num. 12. adde Phil. Cor. conſil. 97. conſultus primo, col. 3. lib. 1. Vulſari Zaſi. conſil. 7.

Fideicommiſſum.] Et hoc veriſſimum quicquid Dec. dicat.

Gradus.] Sed hoc peſſimè, imò omninò intelligendum de omnibus liberis univerſaliter, cùm agatur de favore liberorum, & excludendo odioſo fidei commiſſi onere.

Loco.] Et hoc quia verè tenent primum gradum, ut ibi dixi.

IN CONSILIUM XCVI.

Præjudicat.] Refert & ſequitur idem Dec. in c. etſi clerici, in princ. numero 14. in fin de jud. & intellige quando fuit principaliter cognitum. Secùs ſi de ſimplici articulo & proviſione executionis; & ita obvatur.

Veriſimilis.] Et ex propinquis & urgentibus conjecturis, ut dixi in conſ. Pariſ. §. 156.

Exceptio.] Imò lapſo tempore juris, ſed & exceptio in hoc regno non practicatur.

IN CONSILIUM XCVII.

Lecta.] Vide quod dixi ad Alex. conſil. 176. lib. 5.

IN CONSILIUM XCVIII.

Nomen.] Alex. conſil. 15. numero 6. lib. 6. ubi tetigi.

IN CONSILIUM XCIX.

Propriis.] Sup. conſil. 21. col. [illegible]

IN CONSILIUM C.

Juvanda.] Cor. conſil. 160. lib. 2. Alex. conſil. 43. lib. 4. conſil. 149. lib. 5. Dec. c. 3. loco. col. 4. de probat.

Coactus.] Sup. conſil. 22. num. 2.

Contrariis.] Infrà, conſil. 163. conſil. 342. conſil. 602. col. 2. in l. & eſt natura, num. 5. de reg. jur. Alex. conſil. 47. num. 5. lib. 2. Aymo. conſil. 78. ad finem.

Colonus.] Stephanus Auffrerius de reprobat. teſti. verſic. colonus, Alex. conſil. 114. lib. 4.

Conſequentiam.] Alb. l. ſi quis quamquam, ſi quis cautio. Socin. l. ſi quis ita, num. 6. de reb. dubiis, Alex. conſil. 78. num. 2. lib. 1. conſil. 99. col. 4. lib. 5. Dec. in conſil. 342.

Mortem.] Alex. conſ. 111. num. 3. lib. 1. conſ. 121. num. 9. lib. 7. Dec. cap. ex literis, num. 14. de conſtit. ubi dixi.

IN CONSILIUM CI.

Fundata.] Imò quicquid dicat Dec. ſi hæc non ſufficiunt ad probandum falſum, ſaltem ſufficiunt ad reddendum inſtrumentum ſuſpectum, ut non probet l. fin. C. ad leg. Cor. de fal. vide Dec. c. tertio loco, num. 11. de probat.

Teſtibus.] Quot teſtes requirantur ad reprobandum, Alex. conſil. 93. lib. 5. Alciat. conſil. 97. Aymo, conſil. 56. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 116. 118.

IN CONSILIUM CII.

Poſſit.] Scilicet non probando aliud quàm rem evictam: ſed benè agendo principaliter, ut hic & ſuprà conſil. 74.

IN CONSILIUM CIII.

Facilius.] Alex. conſil. 99. num. 9. lib. 5. ubi dixi. Oldra, qu. 1. Deciſ. 100. ex parte 2. in fin. de reſcript.

Renunciare.] Feli. c. ex tenore, col. 2. cum ſeq. de reſcript. Dec. c. ex parte 5. col. 2. de reſcript.

IN CONSILIUM CIV.

Retinere.] Scilicet cum effectu, quia facta diſcuſſionè principalis debitoris, ampliùs retinere non poterit. Sed interim quamvis teneatur jura & hypothecas pro quibus ſibi ſolvitur, cedere, non tamen tenetur pignora, quæ etiam pro poſteriori debito ſuo detinet, tradere ne ſe ipſum privet beneficio diſcuſſionis. Et ita rectè tenet, & ſic intelligi debet Sali. in dict. l. 2. col. 1. C. de fidejuſ. quamvis Anton. Neguſanus, tract. pigno. part. 5. membro 3. num. 34. male reprobet, ut etiam dixi in tract. uſur. quæſtione 89. numero 684.

Satis.] Hoc conſilium Decii reprehendit Anton. Neguſanus, tract. pig. part. 5. membro 3. num. 32. ubi ex ignorantia praxis ſeſe intricat, & fatetur ſe non poſſe adaptare.

IN CONSILIUM CV.

Mortis.] Et bene, ut dixi ad Alex. conſil. 13. numero 10. lib. 3. quicquid dicat Alciat. de verb. ſign. lib. 1. pag. 7.

Nec obſtat.] Imò multum obſtat, vide Alb. Bru. in tract. ſtatu. excluden. fœminas, ne hîc margo nimis oneretur.

Secus.] Idem Hiero. Gra. conſil. 12. lib. 1.

Poſſe.] Et verum eſt quicquid dicat Dec. ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 96.

Toto.] Dixi ad Alex. conſil. 33. num. 21. lib. 3.

Inter liberos.] Hæc communis, ſed contrarium verius, ut tetigi ad Alex. conſil. 168. lib. 5.

Æqualiter.] Juxta l. fi. C. fam. erciſc. ut dixi ad Alex. conſil. 168. num. 3. lib. 5.

IN CONSILIUM CVI.

Legitime.] Alex. conſil. 209. numero 20. lib. 6. ubi dixi.

IN CONSILIUM CVII.

Campſori.] Curt. ſenior, conſil. 7. Caro. Rui. conſil. 209. lib. 1. vide late, Socin. conſil. 36. lib. 4. & quæ tetigi ad Alex. conſil. 173. lib. 8.

Revocari.] Imò revocari poteſt, ut latè Soci. conſil. 267. lib. 2.

Judicii.] Niſi ſit de facto debitoris, vel conſtet ipſi principali debitori qui non eſt habiturus contra alios regreſſum, quia tunc non eſt neceſſe conſtare judici ante executionem, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 166.

IN CONSILIUM CVIII.

Ludovicus] Scilicet Sfortia filius Blanchæ ſpuriæ Phil. Ducis Mediolani, qui Ludovicus anno priore hujus conſilii, videlicet anno 1500. expulſus fuerat per Lud. XII. Franciæ Regem, verum Ducem. Rursùs dictus Ludovicus anno 1515. captus per Franciſcum I. Franciæ Regem, & fœdera ſimilia faceret in Franciam abductus ubi mortuus eſt.

Aliud.] Decius, l. contractus, num. 11. l. ejus eſt velle, in fine, de reg. jur. c. ex literis, in fine, de conſtit. vide Ludov. Gozadi. conſil. 22.

IN CONSILIUM CIX.

Pertinentiis.] Late Alex. conſil. 55. num. 18. cum ſeq. lib. 4.

Laicis.] Idem Alex. conſil. 43. num. 5. lib. 7. Socin. conſil. 28. col. 3. lib. 3. Jaſ. l. 1. col. 7. de vulgar. & pupilla. Aymo conſil. 169. num. 3. Decius c. ex literis, col. 2. de probat. ſed falſum eſt.

IN CONSILIUM CX.

Liberatione.] Andr. Tiraq. de legib. connub. gl. 6. quæſt. 8.

Præter.] Hippo. Marſil. ſing. 493. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 6. gl. num. 18. cum ſeq.

IN CONSILIUM CXI.

Fingitur.] Hæc fictio eſt falſum & ineptum com-

mentum Canoniſtarum contra rationem materiæ ſubjectæ, cùm nulla ſit pecunia numerationi parata, contra mentem partium, cùm vendens nolit dare, ſed accipere pecuniam. Et meritò hoc figmentum rejiciunt Theologi in 4. ſent. diſtinct. 15. qu. 2. nec tamen id extricant. Dicendum quòd iſte venditor dilationem pretii, dum hac contemplatione pluris vendit: quod ideò reprobat Pontifex in d. c. in civitate, quia ibi mercatores enormiter excedebant nedum beſſes legales; ſed etiam centeſimam, & improbum fœnus admittebant, ut dixi in novo intellect. d. c. quem poſui in tractatu uſurarum, qu. 74.

Secus.] Hæc eſt communis, tamen advertendum, ut novè dixi in dict. tract. uſur. num. 676. qu. 74. licet in venditione fundi vel domûs reditum afferentis nullo modo ſit uſura pluris vendere ob dilationem pretii, ſi illud plus non excedat fructus interim veriſimiliter percipiendos per ea quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 9. num. 20. Tamen quatenus illud plus excedit fructus, eſt uſura largè ſumpta, & ſi excedat legitimum modum, cadit in cenſuram d. c. in civitate.

Conſtat.] Adde copulativè, quando illud plus multùm excedit legitimum modum interuſurii quod non conſiderantes Juriſtæ multùm hactenùs erraverunt, ut probavi in d. tractatu.

Conſcientiæ.] Imò niſi quatenùs ſcienter alter alterum decipiat, vel læſionem magnam mox & re integra detectam non velit emendare, ut dixi in d. tractatu, qu. 14.

Ancha.] Sed ſuſpectus eſt, quia loquitur in favorem ſymnitarum ſuorum, ſuper hoc diſtinguit Antonin. part. 2. tit. 1. c. 7. §. 4. Sed Conrad. tract. contract. quæſt. 49. in favorem etiam ſuorum ſymnitarum tenet quod ad Theologos. Sed in eodem tractatu, quæſt. 34. horum oblitus fatetur quò d jus civile poteſt facere & determinare quod aliquis contractus ſit vel non ſit uſurarius, licet non poſſet uſuram jus ſe permittere, quod vero proximiùs eſt dicendum quod judicium de iſtis ſpectat ad juriſperitum per ea quæ dixi in tractatu uſurar. quæſt. 2. quamquam hactenùs acciderit Theologos Scholaſticos rectiùs & veriùs in multis de his diſſeruiſſe quàm Canoniſtas & Juriſtas.

Lucro.] Iſtud lucrum eſt vera centeſima, & ſic jure civili illicitum & reducendum ad beſſem, videlicet ad octo, ſed quia hoc tunc publicè ignorabatur, ſuſtinetur hoc conſilium propter errorem illius temporis, & quod non eſt exceſſus nimis defraudans proximum, ut dixi in dicto tract. qu. 41.

Hoſtienſ.] Sed hæc opinio falſa de jure, & valdè periculoſa, ut probavi in d. tract. num 566.

Primus.] Conrad. tract. contract. quæſt. 50. requirit ſeptem, ſed iſti ignorant & omittunt præcipuum, videlicet quod legitimus modus interuſurii non excedatur, ut dixi in d. tract. qu. 74.

IN CONSILIUM CXII.

Glo.] Sed illa gl. falſa eſt, ut dixi ad Dec. de reg. jur. l. nuptias, num. 6. & c. quæ in Eccleſiar. num. 13. ſed ſic ex hypotheſi dicendum quòd eſt matrimonium, ſed fornicarium machinamentum ſimile apud Socin. conſ. 28. lib. 1. hujuſmodi ſive ſcortationes, ſive captiones non debent frui titulo matrimonii, quamquam iſtud conſilium referat & ſequatur Dec. c. 1. in fin. de teſtibus.

Monacho.] Philip. Franc. in d. c. Semel, dixi ad Dec. in c. quæ in Eccleſiarum num. 13. de conſtit. quò remitto.

IN CONSILIUM CXIII.

Et inſuper.] Ex hac clauſula apparet quòd peſſimè conſuluit Dec. quia privilegium non loquitur de Decimis Parochialibus, ſed tantùm de Decimis impoſitis, quæ ſolent exigi à Papa & ſuis legatis, vel exactoribus, ut verba clarè ſonant. Plus dico quod Papa non poteſt parochialem vel ſimilem Eccleſiam ſuis decimis privare, ut malæ cavillationes ſunt ſolutiones quas confingit Dec. ad Oldr.

IN CONSILIUM CXIV.

Removere.] Imò non poteſt tollere, obſtante ſtatuti diſpoſitione, vel conſuetudinis, quæ etiam Clericos in temporalibus ligant.

IN CONSILIUM CXV.

In honeſtatem.] Et eſt verum quicquid dicat Decius.

Navium.] Sed iſtud non eſt generaliter accipiendum, ſed, ut dixi in tract. uſurar. num. 93. aliàs aleatorii contractus reprobandi ſunt.

IN CONSILIUM CXVI.

Sponte.] ut dixi in tract. uſurar. num. 11. cum ſeq.

Dubio.] Ant. Butr. conſ. 65. Roma conſ. 258. col. 1. conſ. 320. col. 1. Franc. Rip. l. 2. numero 23. ſi cert. pet.

Depoſito.] Ut latè & novè dixi in tractatu uſurar. quæſt. 83.

IN CONSILIUM CXVII.

Fed.] Et malè, quia ſatis eſt laicum eſſe in quaſi poſſeſſione cui non poteſt Papa præjudicare, ſicut nec ſpoliare laicos poſſeſſionibus ſuis: & contra Fed. ſentit Dec. infrà, conſ. 126. num. 3.

Unica.] Dec. l. ſi emancipati, col. 2. de coll. inſ. conſ. 124. conſ. 126. Cor. conſ. 47. lib. 3. Roch. Cur. in Rubr. de jure patro. ver. competens alicui, num. 35. Alex. conſ. 74. num. 16. lib. 4. ubi tetigi.

Populus] Ægid. Bellam. d. c. quæ clam, num. 30. Dec. c. cum venerabilis, col. 17. de except. & in rub. de jud. numero 8. ubi dixi, idem Dec. infrà, conſil. 126. col. 1.

IN CONSILIUM CXVIII.

Triginta annos.] Poſt tantum temporis non debet hæc accuſatio admitti l. querelam, C. c. ad leg. Corn. de fal. cæterum primus author fui, ut judices ſæculares rectà non remittendo ad Eccleſiaſticos, ut priùs ſolebant, reciperent hujuſmodi facta, & cognoſcerent, & à decem annis bis conſului impetranda beneficia per ſimoniam adepta, & intentato interdicto *uti poſſidetis*, & probata ſimonia bis etiam arreſto Senatûs vici.

Præſentia.] Dec. c. 1. col. 8. de fid. inſtru. ubi tetigi.

Conſonans.] Qu. Tholoſ. 312. Dec. ea. relatum & de præbend. cap. cum in terra, num. 37. ubi dixi.

IN CONSILIUM CXIX.

Natura.] Alex. conſ. 77. num. 16. lib. 3. ubi dixi

conſil. 64. numero 5. libro 4. conſil. 21. numero 6. libro. 7.

IN CONSILIUM CXIX.

Natura.] Alex. conſ. 77. num. 16. lib. 3. ubi dixi conſ. 64. num. 5. lib. 4. conſ. 21. num. 6. lib. 7.

Licitum.] Tenet Decius ſimpliciter quod non valet niſi quatenùs intereſſe probetur. Et malè contrarium in hoc eodem themate pro parte adverſa conſuluit Socin. conſil. 176. lib. 2. quod repetitur conſil. 103. lib. 4. ubi fundatur in hoc, quòd dominium non erat interim tranſlatum in emptores propter dictum ſtatutum Lucanum, ſup. num. 4. quæ eſt inepta & ſophiſtica ratio, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 9. num. 20. & in annotat. ad Alexand. conſil. 119. lib. 4. dicendum omninò quòd hoc caſu valet pactum uſque ad concurrentiam fructuum pro rata partis traditæ, ſi tranſlatum fuerit verum dominium, ſive non, & non obſtante dilatione ſolutionis data non ſimpliciter, ſed ſub hoc pacto, quia uſque ad quantitatem fructuum partes traditæ, non recepto pretio, nullo modo eſt uſura, ſed rei perſecutio, ut latiùs dixi in tract. uſurar. quæſt. 74 ſed ultra quantitatem horum fructuum illis comprehenſis, valeret pactum de jure civili uſque ad legitimum modum uſurarum, videlicet uſque ad beſſes, ſi venditor erat iſtius negociator, aliàs uſque ad Semiſſes, l. eos, C. de uſu. Sed ille rigor meritò exolevit, & temperatione utimur compenſatione interuſurii, ut novè dixi in dict. tract. Decius autem in cap. Cum venerabilis, num. 14. de exceptione. Iſtud idem conſilium refert & ſequitur, quod non eſt curandum. Sæpè & infœliciter gloriatur ſe conſuluiſſe contra Socin. ut dixi ſup. conſil. 20.

Ante.] Sed eſt falſa & communis in contrarium, ut dixi in tract. uſurar..num. 518.

Fructuum.] Doctores aduſque non intellexerunt, ideò omnia confuderunt. Dicendum quòd acceſſio vel compenſatio fructuum non eſt uſura, ſed rei perſecutio. Aliud eſt æſtimatio ſimplicis interuſurii pecuniæ jure debitæ & dilatæ, quæ eſt uſura ſtrictè ſumpta, & hodie prohibita in mutuo; ſed largè ſumpta, nec prohibita, ſed etiam ultra legalem moderanda in cæteris obligationibus ut ſumma & abſoluta æquabilitate præſtitimus in dict. tract. quæſt. 74.

Alex.] Contrarium tenuit idem Alex. conſil. 31. conſil. 200. lib. 6. & meliùs, ut ibi dixi,

Nundinis.] An & quatenùs hoc verum ſit, dixi in in dict. tract. num. 35. & qu. 74.

Niſi.] Hoc eſſet verum, quatenùs peteretur congrua eſt æſtimatio interuſurii ultra ratum dictorum fructuum.

Intereſſe.] Hoc novè declaravi in dicto tractatu uſurar.

Vſura.] Fateor quòd quatenus fructus excedit, eſt vera uſura largè ſumpta, ſed ſufficit quod ſimul cum fructibus non excedat rationem quincuncis uſuræ, ut dixi in dict. tract. qu. 74.

IN CONSILIUM CXX.

Conſului.] Quod conſilium habetur infrà, conſ. 61. ubi dixi.

Pauper.] Socinus conſilio 30. libro 4. Alexander conſilio 213. numero 8. libro 6. conſilio 158. in fine, lib. 7. Matth. de Afflict. Deciſ. Neapolit. 179.

Sanguinis.] Idem Clavaſi in verſiculo legatum, 2. quæſt. 10. Sed oppoſitum quod ad pias cauſas latè tenet Jaſon conſil. 173. lib. 2. facit Alexander l. hæreditatum col. 3. ad legem falcidiam. Et verius eſt, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 96.

IN CONSILIUM CXXI.

Statim.] Non eſt verum, niſi ea intentione factum ſit, & Epiſcopi authoritas acceſſerit. Jo. Fab. inſtit. de re di. §. nullus. Anchar. conſil. 129. Guid. Pap. Dec. Delph. 187.

Generale.] Cap. 1. de inſtit. in 6. niſi eſſet generale ad cauſas tantum Ægid. Bellam. Deciſ. 93. cum ſequent.

Inſtitutus.] Ita quod hoc allegando tituliqué per dictionem non tenetur ad exhibitionem tituli etiam in poſſeſſorio coram judicibus ſecularibus, ut nuper conſului ſa. ſuprà conſilium 118. num. 2.

IN CONSILIUM CXXII.

Arbitror.] Idem refert & ſequitur Dec. c. paſtoralis, col. fin. de reſcript.

IN CONSILIUM CXXIII.

Vitam.] Latè & novè dixi in tractatu uſurar. quæſtione 72.

IN CONSILIUM CXXIV.

Vnica.] Suprà, conſil. 117.

Præfertur.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gl. 10. num. 19.

Proprio.] Infrà, conſil. 446.

Vtilitatem.] Decius c. 1. lect. 1. num. 19. cap. quæ in Eccleſiarum num. 2. de conſt. ubi dixi.

Laicorum.] Hæc ratio cum ſequitur, falſa eſt, niſi ubi Papa habet ſupremam juriſdictionem temporalem.

Derogare.] Suprà, conſ. 117. num. 2.

IN CONSILIUM CXXV.

Spoliari.] Non eſt verum ſi fiet cauſa cognita, cum judex ſæcularis ſit judex poſſeſſorii, ut dixi ad Decium, c. cæterorum, col. 7. de jud.

Principis.] Falſum eſt, nec poteſt valere ut ſententia c. de cau. poſſeſſio. & propriè.

Laicus.] Franc. Ripa. c. 2. num. 4. de jud. Steph. Bertrand. conſ. 307. de relictis, col. 3. lib. 2. iſta ut non ſufficiet quaſi poſſeſſio. Jo. Andr. Bald. c. dudum, infrà, de elect. niſi per aliqua tempora continuata eſſet Rota deciſione 264. de cau. poſſeſſ. & pro. in antiquis. Ægid. Bellam. deciſione 11. cap. conſ. 120. lib. 4.

IN CONSILIUM CXXVI.

Vnico.] Suprà, conſilio 117.

Velle.] Sed tantum pro hac vice prævenire intendit, non autem aliquam quaſi poſſeſſionem quærere, ut faceret ordinarius. Imò etiam in hoc regno ſi per errorem toleratæ ſint præventiones ſimplices Papæ à Patronis laicis, quorum non fuit facta mentio, tamen non perdunt quaſi poſſeſſionem præſentandi in ſequentibus vacationibus, nec Eccleſiæ vel ordinario quæritur ulla quaſi poſſeſſio libertatis, ut pleniùs ſuo loco dixi: faciunt quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gloſſ. 10. quæſt. 4.

IN CONSILIUM CXXVII.

Velit.] Scilicet ex præſentatis etiam in diſcordia, non autem extraneum, niſi omnes præſentati indigni eſſent, ut ſuo loco dixi.

Inſtitutionem.] Quia licet per præſentationem videatur fructus collectus, non tamen conſumptus; debet ergo poſſeſſor bonæ fidei & ſuus præſentatus eſſe diligens, quia ſecutâ evictione, non fiet reſtitutio interim conſumptorum, niſi verbalis, ut ſuo loco dixi.

Expreſſe.] Idem Deci. in c. quanto, num. 6. de jud. ſed falſum eſt, ut ibi dixi, & in Conſuet. Pariſ. §. 37. gl. 10. num. 11.

Valuit.] Imo etiam per ſe facta valuit utpote inter conſortes & compatronos ſine conſenſu Epiſcopi, cap. in inſinuatione de jure patr. Jaſ. l. qui Romæ, §. duo fratres, col. pen. de verb. oblig. ubi etiam Fran. Ripa. col. 19.

Abſolute.] Ego puto quòd bene, quia clauſula ſup. num. 2. intelligitur de toto jure patronatûs dictorum fratrum, & adhuc hoc ceſſante, non eſt verum quod Mariotus per hæc verba voluerit ſe limitare, quicquid cavilletur Decius.

IN CONSILIUM CXXVIII.

Speciali.] Alio quàm Epiſcopali.

Extraordinaria.] Inf. conſ. 652. col. 2.

Relatum.] Sup. conſ. 97. inf. conſil. 292.

IN CONSILIUM CXXIX.

Unita.] Suprà, conſil. 117.

Capite.] Rom. conſ. 335. in fin. conſ. 496. Gemin. conſ. 92. col. 1. limitat Gemin. conſ. 52.

IN CONSILIUM CXXX.

Puniatur.] Et bene, & hoc conſilium refert & ſequitur idem Dec. in c. quæ in Eccleſiarum num. 17. de conſt. ubi dicit ſecundùm hoc conſilium judicatum fuiſſe Paduæ.

Clericus.] Dec. c. Eccleſia S. Mariæ, num. 52. de conſtit. Steph. Auffr. in addit. q. Toloſ. 144. & repet. 1. de off. ord. reg. 1. fallent. 11. Hyp. Marſ. l. ſtatu liberum de quæſt.

IN CONSILIUM CXXXI.

Retinere.] Hoc verum, ut tradit Carol. Ruin. conſil. 152. lib. 1. quicquid dicat Decius hîc & infrà, conſil. 328. ubi idem tenet & malè, quia tantum eſt quædam æquitas ut extraneis tantumdem afferendo præferantur, ut per Bartholum in leg. prima de privilegiis creditorum, in fin.

Requiritur.] Contrarium tenet idem Dec. ſuprà, conſil. 78.

Hæredes.] Hoc verum quando ultima conceſſio requirebat qualitatem hęreditariam aliàs ſecùs.

Conſenſu.] Imò, ſine conſenſu, quia ut patrimonium judicatur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 46. cap. 4.

IN CONSILIUM CXXXII.

Confitetur.] Iſtud conſilium refert & ſequitur idem Dec. l. 1. num. 8. Cod. unde vir & uxor. Idem Phil. Fran. in rubr. de teſtam. col. 32. lib. 6. limitant Bart. l. divortio, col. antepen. de verbor. obligat. Guid. Pap. conſ. 115. Matth. de Afflic. deciſion. Neap. 102.

IN CONSILIUM CXXXIII.

Criminali.] Quod non obſervatur. Alex. conſ. 24. num. 11. lib. 2. Nec verum eſt de jure. licet eis minus credatur. Alex. conſil. 11. num. 5. lib. Cepol. Cleant. cri. conſ. 32. Et Decius l. 2. num. 34. ubi dixi, de regul. jur. cap. 3. num. 10. de teſtib.

IN CONSILIUM CXXXIV.

Communis.] Rot. Curt. rubr. de jure patron. ad fin. quæſt. 36. dixi ad Decium in rub. de jud. extrà, numero 8.

IN CONSILIUM CXXXV.

Marmore.] Franc. Purpur. l. 1. col. 20. num. 155. ſi cert. pet.

IN CONSILIUM CXXXVI.

Medio.] Suprà, conſ. 28. num. 2.

Penſione.] Dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3.

IN CONSILIUM CXXXVII.

Admittitur.] And. Iſer. de ſtatu contra libert. Eccleſ. poſt uſus. feudo. Idem Dec. cap. At ſi clerici col. 21. de judici. & latè Vldar. Zazi. conſ. 23.

Manum.] Dec. c. cum acceſſiſſent, col. 6. de conſt. Fel. c. quoniam Abbas, in fine, de offic. deleg. Jaſ. l. more, in fin. de juriſdict. omnium judic. limitat. Calder. conſil. 3. de Conſuet. qu. Toloſa. conſil. 436. in fin.

Non obſtat.] Sequentem colum. uſque ad fin. conſilii reſtitui ex libro meo primæ impreſſionis, quæ Papiæ facta eſt.

Derogatum.] Idem Alex. conſilio 7. libro 4. ubi dixi.

IN CONSILIUM CXXXVIII.

Tenet.] Gl. quam ibi reprobat Panor. & bene: quia non agitur de alienando, ſed de non acquirendo: dixi in Conſuet. Pariſ. §. 14. num. 10.

Petit.] Alex. conſ. 27. num. 4. ubi tetigi lib. 6. Carol. Rui. conſ. 168. nu. 18 lib. 1. latè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. num. 106.

Integrum.] Sup. conſ. 58. in fin.

IN CONSILIUM CXXXIX.

Servitium.] Contrarium tenet Jaſ. conſilio 114. lib. 1. & latè Franc. Curt. tract. feudo. 3. part. princ. num. 5. adde Cor. conſil. 16. conſil. 239. lib. 1. Rom. conſil. 33.

Defectum.] Alex. conſ. 29. ubi tetigi lib. 1. Jacob. de ſanct. Georg. tra. feu. ver. & fœminis. Hipp. Marſ. ſing. 411. Albert. Bru. conſil. 39.

Generali.] Alexand. conſil. 41. lib. 6. ubi tetigi. Decius l. 1. num. 41. ſi cer. pet. l. fin. num. 10. C. unde legitim. Andr. Tiraq. de retract. proximi, §. 1. gl. 5. num. 5. cum ſeq.

IN

IN CONSILIUM CXL.

Quod ſec.] Hoc veriſſimum quicquid infrà dicat, quia Chriſtus ſanxit, *Quos Deus conjunxit, homo non ſeparet*, Matthæi 19. Marci 10. & Paul. Act. 1. Corinth. 7. *Conjugatis præcipio, non ego, ſed Dominus, uxor à viro ne ſeparetur.* Igitur non poſſunt conjuges hanc legem divinam, quâ omnes ligati ſunt, etiam mutuo conſenſu diſſolvere.

Promiſiſſe.] Vult dicere Decius quòd vir per dictam promiſſionem cenſetur voluiſſe caſtitatem, quod eſt falſiſſimum: nec verba hoc inferunt, & ſic peſſimè conſuluit. Plus dico quòd c. 1. de conver. conjuga. cum ſimilibus debet ſanè intelligi, quando uterque conjugum eſt extra ſuſpicionem incontinentiæ: quod intelligo quando ſunt perpetuò inhabiles, alioquin non valet votum, etiam mutuum, contra legem Dei, ut nuper dixi, & vocationem propriam; imo etiam citra legem & vocationem non valet, de eo quod non eſt in libera poteſtate voventis, iterum non valet ſi ſuperſtitiosè factum ſit, vel ob cauſam falſam.

Secundo.] Sequentia uſque ad fin. conſilii ex libro primæ impreſſionis Ticinenſis reſtitui.

Fortior.] Decius l. in contrahenda, nu. 6. ubi tetigi, de reg. jur. & infrà. conſ. 448. num. 17. c. quoniam Abbas. collat. 7. de offic. delegat.

Plenitudine.] Suprà conſ. 11. in fin. conſ. 77.

IN CONSILIUM CXLI.

Tractatus.] Tantum, non autem pactio c. fin. de pact. Et ſic hujuſmodi tractatus, beneficialis etiam permutationum & aliarum compoſitionum liberè ab altera ſola parte ante homologationem vel expeditionem ſuperioris revocari poſſunt, ſervata forma Clementinæ unicæ de renunt. quia ante ſuperioris approbationem non ſunt niſi meri tractatus. Et ita de facto conſului, cum duo controvertentes ſuper beneficio, ad quoddam concordatum deveniſſent, conſtituto communi procuratore ad petendam homologationem à Papa, deinde re integra, hoc eſt, antequam communis ille procurator miſiſſet Romam, ſed haberet adhuc inſtrumenta penes ſe, unus revocavit & notificavit procuratori communi, quod cùm alter reſciviſſet recuperata inſtrumenta à revocato, miſit Romam, & expediri fecit, quamquam plures contenderent dictam clementiam unicam reſtringendam ad ſimplicem reſignationem, quæ à ſolo unius conſenſu ſolum dependet, nec locum habere in reſignationibus fiendis cauſâ permutationis, vel mediante alia compoſitione, & malè, per prædicta ſententiam meam expreſſim confirmant Lap. Gemi. Philipp. Franc. c. fin. in fin. de procur. in 6. Feli. c. ex parte decani, col. 9. ver. limita primò, de reſcriptis, facit quod idem procurator non ſolùm revocatione, ſed etiam morte, vel ceſſione revocari poteſt, ut rectè decidit Feli. præallegato ver. Limita ſecundò. Et ad Decium hic, ad Roma. conſilio 317. Auffre. in addit. deciſ. Tholoſ. 4. 438. gloſſ. pragma. de elect. verſi. temporalis Franc. Rip. rep. c. cum M. Ferra. numero 74. de conſtit. Aymo. conſil. 122.

Augmento.] Infrà, conſ. 221. col. fin.

Secus.] Dixi ad Decium, c. ex parte 1. de offic. deleg. Adde quod hæc diſpenſatio non trahitur retrò, & ſic non valet ſi alter interim conſenſum, & procuratorem revocavit, ut nuper dixi.

Quoties.] Idem Feli. c. ad audientiam, & col. 2. de reſcript.

Diſpenſare.] Roma. conſil. 369. Sed falſum eſt, quia eſſet mera diſſipatio & abuſus contra Concilium Turonenſe. c. majoribus, de præbend. unde in hoc regno Franciæ non toleratur, quod Papa creare poſſit penſiones ſuper beneficiis, niſi in forma juris, favore pacis & prætendentis jus in eodem beneficio, ut in cap. niſi eſſent, de præbend. vel deſignanti ſub hoc onere, aliàs ab executione appellari poteſt ad Senatum tanquam ab abuſu, ut pluries apud nos judicatum fuit.

IN CONSILIUM CXLII.

Solus.] Bal. conſilio 227. libro 1. Panormit. c. ſi. col. fin. de do. & contu. c. fin. col. fin. de præſcript. Rom. conſil. 36. Decius cap. reprehenſibilis, col. fin. de appel.

Quadraginta annorum.] Dec. Authent. qui rem, num. 20. c. de ſacroſanct. Eccleſ. Alex. conſil. 9. libro 3. ubi dixi.

Deſtori.] Infrà, conſ. 402. in fin.

Nitantur.] Sup. conſ. 33. ubi etiam cenſuras & omnia contenta ſuſpendit.

IN CONSILIUM CXLIII.

Partis.] Quod notandum eſt in praxi.

IN CONSILIUM CXLIV.

Præſcriptio. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 7. numero 8. cum ſeq.

Solvit.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. nu. 153.

Declaratoria.] Bald. cap. 1. de feu. ſine culp. non amitt. Carol. Ruin. conſ. 57. lib. 4. Dixi in Conſuet. Pariſ. conſil. 144. num. 6.

IN CONSILIUM CXLV.

Concludo.] Hoc conſilium refert & ſequitur idem Decius, cap. intelleximus, num. 3. de jud. Idem Franciſc. Ripa. cap. 1. collat. 10. num. 25. de judic. Vide Decium, cap. Apoſtolicæ, num. de exceptione, ubi tetigi.

Infamia.] Sed quod in ea tenet Alciat. in l. ſi quis major, verſ. infamia, & verſ. mox, Cod. de tranſact. & certè iniquum eſſet quod is qui vixit bonæ opinionis poſſet poſt obitum quo ſe defendere nequit, ad hos effectus accuſari, niſi talis fuiſſet contra quem propter ejus potentiam & impreſſionem non patebat liber aditus ad judices.

IN CONSILIUM CXLVI.

Libellariam.] Aliam probationem emphyteuſis non adfert Decius: & ſic peſſimè conſuluit, quia non ſequitur, eſt libellaria, ergo conditionibus emphyteuticis ſubjecta, quoniam libellarius contractus eſt qui præſcriptis in ſcedula verbis concipitur de re ad certum reditum conceſſa, ſive in ſuperficiem, ſive in emphyteuſim, ſive in cenſum, vel ſimplicem reditum, & ſic non arguitur emphyteuſis, ut etiam dixi in annot. ad Decium, Authent. qui rem, in princ. C. de ſacroſanct. Eccleſ. & latiùs in Conſuet. Pariſ. tit. 2. in fin. rubr. ſed in dubio quod minimum eſt accipitur, & præcipuè contra concedentem, qui poterat legem dicere partiùs.

Probatur.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 7. & §. 1. gl. 5.

Plene.] Imò quia non auditur petire volens, l. 1. §. divus, de qu. leg. 1. §. item illud ad Syllania.

Vlterius.] Imò uſque ad bimeſtre, de quo ſup. eodem num. 1. habet enim emphyteuta hoc beneficium à

lege & tacita conventione, quod non poteſt ei per dominum auferri, & ſic Decius peſſimè conſuluit.

Declaret.] Infrà, conſil. 138.

Propria.] Latè Ludovic. Gozadi, conſ. 39.

Reſiſteret.] Vt tunc per judicem cauſa cognita debeat expelli, & ita practicatur, ut dixi ad Alex. conſil. 105. num. 18. lib. 3. in Conſuet. Pariſ. §. 30. num. 27. & ad Dec. in Auth. qui rem, num. 8. C. de ſacr. Eccleſ. ita etiam vult Cœpo. conſiliorum civili, conſ. 25. Carol. Rui. conſ. 25. conſ. 57. lib. 4. ubi etiam tenet quòd judice adito, non poteſt ampliùs propriâ authoritate expellere, ubi etiam aliàs poterat. Bald. l. 2. 4. 10. C. de ſer. & aqua, & reprobat Rufinus conſilium Alex. 131. lib. 4.

Reſervando.] Idem Alex. conſil. 130. col. fin. & conſil. ſeq. lib. 4. Alciat. l. 11. numero 30. de offic. ordin. ubi addit idem eſſe ſi in genere dixerit ſine præjudicio jurium ſuorum, argumento, text. in d. c. 1. ſed imò poſtquam hanc viam elegit, & lis eſt conteſtata, non obſtante quacumque proteſtatione petendum eſt à judice, quia parte audita vel vocata ſummariè quod juſtum erit decernet, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 166. & ita contra Alex. quòd non valeat dicta poteſtatio tenet Car. Rui. conſil. 57. lib. 4. & bene.

Fama.] Sed id initium habuit ab ementita illa palea quæ incipit Conſtantin. 96. diſt. cujus fuco poſteà detecto per Laurentium Vallam civem patricium Romanum, & Eccleſiæ Lateranenſis Canonicum, qui ob id exulavit, & per Baptiſtam Mantuanum lib. 1. de patientia, c. 30. Franc. Petrarcham, Æneam quoque Silvium, qui poſteà fuit Papa Pius ſecundus, in dialogo, & Nicol. de Cuſa Card. tit. Sancti Petri ad vincula, ad Concil. Baſilienſe, de concordia Cathol. lib. 3. cap. 21. Archiepiſc. Florent. 1. part. Hiſtor. tit. c. 2. §. 8. Raphaël Volaterranum in vita Conſtantini Magni: Georgium Merulam de Vicecomitibus: Hieron. Pau. cubicularium. Alex. 6. in practica Cancellariæ: Huttenum ad Leon. 6. contra Barr. Picernum hodie conveniunt omnes, Pipinum & Carol. magnum ſpoliatis veteribus Imperatoribus Papam ditaſſe. Blondus autem Italiæ illuſtratæ Regio 7. ſcribit Carolum Magnum filios & nepotes ejus terras Ital. cum Papa dimiſiſſe, ſed neutiquam extat, niſi donatio Ludovici in c. ego Ludovicus, diſtin. 63. quam Volaterra. Geograph. lib. 3. malè extendit, ut dixi in ſtyl. Parl. part. 3. tit. 44. § 1.

Juramentum.] Idem Mar. ſing. 322. ſing. 689. ſed dicendum, ut tetigi ad Philipp. Dec. de probat. c. 1. num. 33. in fin. & in l. fin. col. final. num. 240. C. de edendo.

Juvant.] Alex. conſ. 13. col. ult. lib. 1. conſil. 11. ubi dixi conſil. 21. lib. 4.

Confiteri] Imò ut tenet idem Decius lib. 2. in fin. ſi cert. pet. Alex. conſ. 96 lib. 3. ubi dixi.

IN CONSILIUM CXLVII.

Plebis.] Id eſt, plebani ſeu parochi qui privilegium ſeu diploma à Papa redemerat, ut futurorum novalium decimas perciperet, nec aliis daretur immunitas.

Prævaleat] Idem refert & reprobat Decius c. 1. col. 6. de reſcript. ubi reprobavi, quia malè hîc conſuluit, & pejus ibi perſeveravit.

Poſſit.] Sed emanavit hîc ſecundum privilegium, emanans ex certa ſcientia, nec abrogat jus ad rem prioris, ſed differt dumtaxat, & ſic non eſt ſimile.

Dato.] Falſum eſt, quia etiam de jure ad rem debet fieri mentio, ut vult idem Decius cap. 1. col. 3. ubi dixi, de reſcript.

Loco.] Imò ipſi Eccleſiæ parochiali, ad limites loci ſui, & ſic ſpecialiùs & favorabiliùs.

Poſſeſſionem.] Imò ratione poſſeſſionis univerſalis, in qua erat plebanus fundatus de jure communi, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3.

IN CONSILIUM CXLVIII.

Locus.] Suprà, conſ. 121. num. 1. conſ. 135.

Oblationes.] Quod ſpectent parocho Eccleſiæ parochialis, deciſ. Tholoſ. 482. Maria. Soc. tract. oblat. lib. 8. qu. 6. ſimiles ſunt hæc Ephod. Gedeonis Jud. 8. & ædiculæ matris Michæ, votoque ejus impio & duobus idolis ſculptili & conflatili. Jud. 17.

Diſpu.] Vbi Ang. tenet dandum pauperibus. Sed hæc anathemata jubebat comburi Deus. Joſue. 7.

IN CONSILIUM CXLIX.

Caſtr.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gloſſ. 10. num. 4. cum ſeq.

Vnica.] Sup. conſ. 117. col. 2.

Commenda.] Imò ſi eſt perpetua. Corn. conſil. 66. libro 3. dixi ad Alex. conſil. 96. lib. 4.

Secus.] Idem Dec. ſup. conſil. 124. in fine conſil. 117. num. 2. & malè, ut etiam ſentit Dec. ſup. conſ. 126. num. 3. Et hoc niſi hoc eſſet reſervatum in privilegio.

Laici non.] Sed hoc quoque falſum eſt.

Legatus] An poſſit condere legem perpetuam, Corn. conſ. 159. conſ. 248. lib. 3. & in quo à gubernatoribus differat Cor. conſ. 253. lib. 3.

IN CONSILIUM CL.

Quod ſic.] Et bene quum agatur de bonis ſitis in terris Imperii, & ſic Decius malè conſuluit.

Emancipationes.] Idem Stephanus Auffr. Rep. cle. 1. Reg. 2. fallen. 7. de off. ord.

Extrà.] Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 30.

Tutela.] Iſta ſunt fatua, dic quod etiam ſacerdos poteſt in tutorem dari clerico à judice ſæculari, ad quem ſpectat etiam generalem curatorem vel tutorem clericis dare. Ang. Are. inſtit. de Attilia. tut. §. Sed hoc jure, col. 2. & Steph. Auffr. Rep. clem. 1. Reg. 2. Fallent. 18 2. Fallent. 25. de offic. ordin.

Papiæ.] Hîc finiebatur prima editio Papiæ facta.

IN CONSILIUM CLI.

Regis] Scilicet Ludov. XII. patris populi juſtitiæque cultoris, qui ſpe fallacis amicitiæ Julii II. juvit eum ad occupandam Bononiam. Jo. Bentivolo expulſo, menſe Septemb. 1506. ſed mox Julio movente in Ducem Ferrariæ, quem fœderatum Rex juvit, tanto odio exarſit in Gallos, ut quamvis Rex Venetis anno 1509. die 17. Maii devictis, multas ut urbes eis ereptas Julio Papæ reſtituerit, mox tamen niſus eſt omnes Gallos Italiâ ejicere, Mediolanumque & Genuam ſibi uſurpare. Rex autem magis via juris caſtigatum iri putans Julium, quia in ſua coronatione voverat & juraverat infra biennium Concilium celebrare, quod jam 7. annis ſpreverat, coëgit Concilium Eccleſiæ Gallicanæ, Turonis menſe Septembri 1511. Deinde Julio Legatos Imperatoris & Regis Concilium petentes, rejiciente, convocatur & inchoatur Concilium generale Piſis cum aliquot Cardinalibus, ubi quædam ſeſſiones factæ & typis excuſæ, pro quo ſcripſit hîc Decius. At Julius conciliabulo privato Laterani habito, ſociatis ſibi Venetis, Piſanum Concilium armis aggreditur & deturbat: hinc transfertur Mediolani, ubi ſequentem ſermonem Philipp. Dec.

habuit, nec ibi ſatis tutum, tranſlatum eſt Lugduni. Rurſus igitur Rex Bononiam Julio eripit, ejuſque & Venetorum & Hiſpanorum exercitum grandi prælio apud Ravennam fundit die Paſchæ anni 1515. inchoantis. Nec adhuc quievit Julius, qui Gallos omnes diris Bullis editis, tartaris etiam addixerat, omnibuſque Gallos trucidantibus peccata omnia, portis etiam cæli apertis remiſerat, ſed per emiſſarios Reges omnes vicinos & Helvetios ad internecionem Regni Franciæ concitavit, in quem tetraſtichum:

Genua cui patrem, genitricem Græcia partum
Pontus & unda dedit, num bonus eſſe poteſt?
Fallaces, Ligures, mendax eſt Græcia, Ponto
Nulla fides: hæc tu ſingula ſolus habes.

Romana.] Male dicit, nec probatur in d. c. hæc eſt fides, quoniam Chriſtiana fides dicitur Catholica & Apoſtolica: Catholica, inquam, quia non eſt certis locis aut Collegiis obligata. *Regnum enim Dei non venit in obſervatione*, Luc. 17. Apoſtolica verò, quia tota ejus doctrina per Apoſtolos, ad hoc à Chriſto delectos & emiſſos, completa eſt, ut nihil addi, nec detrahi poſſit, nec ab Angelis quidem ad Galat. 1. Et ſic vera eſt magiſtralis definitio: hæreſis eſt dogma falſum orthodoxæ fidei contrarium, quam poſt Hieron. tradit Occam. lib. 2. dialog. partis 1. c. 6. vel breviùs, ſacræ Scripturæ contrarium, ut definit Hieron. & habetur 24. qu. 3. c. hæreſis, & c. ſeq. unde error in fide non ideo eſt hæreſis, quia ab Eccleſia damnatus, ſed quia fidei ſeu ſacræ Scripturæ contrarius, & hæreſes ab Eccleſia damnatæ, priuſquam damnarentur, fuerunt hæreſes, nec determinatio Eccleſiæ facit propoſitionem priùs veram eſſe falſam, nec priùs falſam eſſe veram, ſecundùm omnes Theologos, in 4. ſent. diſt. 13. & ibi latè Gabriel Biel, quæſt. 2.

Minor.] Idem Dec. c. cùm veniſſent, col. 3. de Judic. Thom. Aquinas, Rich. de S. Vict. in ſentent. diſtinct. 18. Gabriel Biel in can. lect. 74.

Privare.] Sed multùm errat in hiſtoria, dic ut dixi ad Dec. cap. 1. num. 8. de probat.

Gregor.] Qui Romæ & pariter à Benedicto XIII. qui Avenioni Papas gerebant: fuerunt enim utrique in Concilio Piſano depoſiti anno 1410. electo Alexandro, cui ſucceſſit Joannes XXIII. & ſic cœperunt ſimul eſſe tres Papæ, poſteà depoſiti in Concilio Conſtantienſi. Et ſic plaga curata eſt in capite, electo uno Martino V.

Canonum.] Imò magis ſtandum eſt Theologis, qui etiam tenent Papam in omnibus ſubeſſe Eccleſiæ & Concilio generali, & ab eo judicari & deponi poſſe, & ejus poteſtatem limitari, ut latè Joan. Gerſon in tractatu de poteſt. Eccleſ. contra Thom. de Vion. orbis enim major eſt urbe, ut inquit Hieron. & Eccleſia poteſtatem immediatè habet à Deo, & Petrus claves accepit, ut Eccleſiam repræſentans, ait Auguſt. c. quodcumque, 24. & Cyprianus tract. de ſimplici clerico: hæc erant, inquit, utique & cæteri Apoſtoli quod fuit Petrus, pari conſortio præditi & honoris & poteſtatis, ſed exordium ab unitate proficiſcitur, ut una Eccleſia monſtraretur.

Quia illud.] Imò illud eſt prorsùs falſum, ut rectè tradit Jacob. Almain. tract. de poteſt. Eccleſ. contra Thom. de Vion. & Dec. 1. eod. num. 22. imò divus Ambroſ. & Auguſt. per illud Matth. 18. conſtanter aſſerunt ipſi Eccleſ. claves datas eſſe, nec Petrum accepiſſe, niſi miniſterium Eccleſiæ. Adde quæ dixi ſuper edict. Henrici II. & Senatuſcon. Franc. contra abuſ. Papar. gloſſ. 15.

Regulariter.] Quàm modeſtiùs potuit, locutus eſt Decius de Pontifice Romano, nec tamen ejus diras & vindictam evaſit, cujus juſſu bonis omnibus, etiam libris ſpoliatus, exulare coactus eſt, filiaque unica privatus, ut in ejus vita; Jaſoni verò profuit imperitum eſſe, qui in hoc eodem caſu nimiam imperitiam ſuam detexit, conſ. 95. lib. 4.

Reprehendas.] Non eſt novum Papas Conciliis adverſari, teſte etiam Tridentina Synodo, quam Papa nunquam admittere voluit, niſi tribus Cardinalibus vice ſuâ præſidentibus, & ann. 1566. cùm decretum de reſidentia urgeretur, multumque placeret æquioribus Epiſcopis, præſertim Hiſpanis, qui religioſiores erant, cùm invaleſcerent ſententiæ, jamque majori & ſaniori parti placeret decretum illud de Epiſcoporum & Parochorum reſidentia, etiam de jure divino ſancienda, ut nec Papa in contrarium diſpenſare, nec duo hujuſmodi beneficia uni dare poſſet, idque etiam Regi Franciſco adlubeſceret, ſibi timens Papa, protrahi fecit diſpenſationem, ſex circiter hebdomadas, coactis interim quadraginta circiter Epiſcopis ex Apulia & Sicilia, quos cum Genevenſi militari Vicario bonos quoſvis carcerante, & omni dignitate ſpoliante emiſit, numero tantùm vincentes & clamantes unum eſſe Epiſcopum, ſcilicet Papam, ſeſe non eſſe niſi creaturas ſeu famulos vocatos in partem ſollicitudinis ad nutum, nec illi legem imponi poſſe: ſic profligatum eſt ſalubre illud decretum, ut à ſummæ dignitatis & fidei viro, qui nomine Regis aderat, accepi.

Defenſionem.] Frigida reſponſio, quia & in d. c. convenior. Urgebant arma Gothorum, ſaltem quod Julius II. non poterat Concilio imputare arma quæ ipſe prior apprehenderat. Fuit autem hoc Concilium Mediolani 16. Maii 1511. in præſentia trium Cardinalium & Legatorum Maximiliani & Regis Franciæ convocatum, & publicè indictum ad Cal. Septembris proximas Piſis, ubi prima ſeſſio habita die 5. Novembris, in qua Phil. Dec. & Hieronym. Butigella fuerunt tanquam advocati Concilii incorporati: ſed eodem menſe in tertia ſeſſione propter impia arma procacis Julii tranſlatum fuit Mediolani, ubi quinque aliæ ſeſſiones habitæ, & in octava & ultima die 21. Aprilis 1512. lata fuit ſententia ſuſpenſionis in Julium II. & omnis obedientia ſubſtracta & prohibita fuit.

IN CONSILIUM CLII.

Non probant.] Quando tantum enuntiant, ut ibi loquitur Cald. nec animo diſponendi proferuntur.

IN CONSILIUM CLIII.

Figura.] Idem in ſimili Jaſon conſ. 156. lib. 4. & bene.

Filiorum.] Idem Dec. in d. c. Eccleſia, num. 39. ubi dixi, idem Clava. verſ. filius, §. 11. Feli. d. c. illud, in fin. Jo. Lup. in tract. de matr. col. 22. tamen contra facit quod no. Bal. l. non ignorat, col. 2. C. qui accuſ. non poſſ.

IN CONSILIUM CLV.

Inſtrumenta.] Hanc firmat Luc. de Penna. l. fin. qu. 1. C. de his qui ſponte mu. ſub. lib. 10. Flori, diſput. 3. col. 8.

Sed tamen.] Idem Anton. Roſſell. in tract. de legit. col. 18. Lud. Sardus eod. tract. col. 26. Ang. Aret. §. fin. inſt. de nupt. Jaſ. conſ. 234. lib. 2.

Communis.] Et etiam conſuetudinis loci, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 92.

Statutum.] Latè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. quæſt. 8.

Præſcriptione.] inf. conſ. 498. num. 23.

Secus.] Refert & ſequitur idem Decius in rubr.

num. 3. cert. pet. & in c. cum in cunctis, in princip. col. 2. de elect. & inf. conſ. 624. & bene idem Franc. Rip. l. ſi unquam, quæſt. 32. c. de revoc. do. quamvis Alex. de quo Decius hîc non meminit, contrarium in propriis terminis conſuluerit conſ. 5. lib. 7. & malè, ut ibi dixi.

IN CONSILIUM CLVI.

Integraliter.] Hæc vera quicquid dicat Decius, penſio verò non debet ſolvi, niſi de medietate reſidui.

Arbitror.] Hoc conſilium refert & ſequitur Hieron. Gigas, tract. de penſion. cap. 38. & c. 39. & malè, quia Dec. male conſuluit.

Onere.] Imò detracto veteri & potiori onere Eccleſiæ.

Omnibus.] Imò debet ſolvi pro omnibus: ſed penſionarius debet contribuere pro rata penſionis, Paul. conſ. 463. lib. 1. Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 251. Decius l. pen. num. 4. ubi dixi. C. de collat. & ita obſervatur in hoc regno in decimis Regis, ut vidi per plura areſta Senatûs Pariſienſis.

Hæredes.] Et bene, ex quo Prælati faciunt fructus ſuos, & ad hæredes tranſmittunt, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 151.

IN CONSILIUM CLVIII.

Cardin.] Scilicet Alexandrin. ſeu Præpo. in c. & ſi neceſſe ad fin. de donat. inter vir. & uxor. ſed quamvis iſtud conſilium referat & ſequatur Decius in l. 1. col. fin. de ſecund. nupt. l. ult. num. 7. unde legit in c. 2. num. 3. de teſtibus, tamen propriè non eſt ejus opinio: hîc enim fundat ſe in authoritate aliorum, & in d. l. ult. ingenuè fatetur ſe hoc conſilium feciſſe adhærendo dictis aliorum in favorem Caroli de Ambaſia, & iſtud conſilium reprobat Alciat. & bene in c. cùm contingat, de jurejur.

IN CONSILIUM CLIX.

Plures.] Scilicet ſex teſtes, quia reliqui nihil dicunt. Et adhuc primus eſt Capellanus ſtipendiatus hoſpitalis, num. 7. Tertius & Quartus num. 9. 10. ſunt fraterculi Ordinis Franciſcani, & ſic in re teſtamentaria ſuſpecti. Secundus autem num. 8. eſt Notarius. Quintus & Sextus num. 11. nihil dicunt niſi de auditu à Notario. Et ſic non remanent niſi 4. teſtes tres ſuſpecti cum Notario qui non concludunt de actu completo.

Arbitror.] Hoc conſilium refert & ſequitur Decius infrà, conſilio 626. in fin. & latiùs in cap. 1. num. 15. de fide inſtrum. Idem in ſimili conſuluit conſ. 488. num. 10. cum ſequentibus, & Jaſon conſ. 155. lib. 4. in hoc eodem caſu. Idem conſuluit clariùs, circumſtantias facti explicando, & concludit hæreditatem ab inteſtato ſpectare ad Guidonem de Trivilio fratrem domini Stephani.

Suſpecta.] Alexand. conſil. 74. num. 3. ubi dixi, lib. 1. Jaſon conſil. 195. cum ſequentibus, lib. 2. conſil. 8. lib. 3. Cort. junior, conſil. 12.

Commiſſione.] Alex. conſ. 213. num. 6. lib. 2. Dec. cap. quoniam contra falſam, num. 75. de probat. ubi dixi.

IN CONSILIUM CLX.

Permutationis.] Imò ſi realiter tradat per d. l. fin. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 56. in princ. Guid. Papæ deciſ. Delph. 46. & conſ. 173. honeſta mulier. Alex. conſil. 119. num. 6. ubi dixi, lib. 3. conſ. 113 num. 1. lib. 4. dixi etiam ad Alex. conſ. 17. in fin. lib. 5.

Caducitas.] Idem Jac. de ſancto Georgio de Roydis char. pen. Alexand. conſ. penult. lib. 3. Guid. Pap. deciſ. Delph. 92. At Franc. Rip. l. 2. in princip. num. 39. ſi cert. pet. dicit ſe conſuluiſſe contra Dec. ſic incautè, quia loquitur quando contractus fuit exhibitus domino, qui ex illius tenore ſatis ſcire potuit veritatem, & tamen approbavit. Sed hic dominus nullo modo requiſitus fuit, & ſic Decius bene conſuluit.

Pro certa.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 5. qu. 10. §. 23. qu. 19. num. 77. & latiùs And. Tiraq. de retract. proximi, §. 6. gl. 14.

Traditiones.] And. Tiraq. de retract. proximitat. §. 19. gl. 2. & de retract. convent. in fin. qu. 30.

Abſque reali.] Dixi tale in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 5. in princ.

Item Labeo.] Et ibi Jo. Imo. Guid. Papæ, conſ. 191. Jaſ. conſ. 29. lib. 1. Aleri. 1. ſtatut. q. 87. limitat Ant. Bapt. conſ. 34.

IN CONSILIUM CLXI.

Dignitas.] Alexand. conſilio 15. col. fin. libro 1. Guido Papæ deciſ. Delph. 388. Lancelot. Dec. l. 2. in princip. de offic. aſſeſſor. gloſſ. pragm. tit. de elect. ver. doct. vide Philip. Dec. c. Cler. col. 6. de jud. ubi tetigi.

Priori.] Sed vide Philip. Dec. in rub. de præb.

IN CONSILIUM CLXII.

Salvo.] Alex. conſ. 166. num. 7. ubi tetigi, lib. 6 quicquid dicat Bald. in l. in contractibus, col. 1. C. de non num. pecun.

Meditum.] Dec. l. 1. num. 13. num. 100. ſi cert. pet. & ibi Jaſ. col. 6. Curt. ſen. conſ. 70. col. 5. Matth. de Afflict. dec. 7. Neap. Phil. Dec. inf. col. 517. nu. 2. c. in nomine Domini, col. fin. de teſt. c. dilect. nu. 4. de except. Phil. Franc. cap. 2. col. 4. de teſtib.

IN CONSILIUM CLXIII.

Ferratam.] Et ſic clauſa & vetita inſcia matre Benedicta & de nocte; ut infrà num. 4. imò neſciente puella inſidias teſtium ſibi adhiberi, ut infrà, num. 3. num. 15. unde non eſt dicendum matrimonium, ſed raptus. Non eſt enim deliberatus & legitimus puellæ conſenſus, ſed improba ſuggeſtio & extorſio, quæ non valet, niſi ad puniendum raptorem capite. Et nuper hoc menſe Septembri 1549. conſultus in ferè ſimili caſu ab Officiali Epiſcopi Sueſſion. cenſui ream eſſe abſolvendam, & ita judicatum fuit. Adde ſup. conſil. 112. Hic meritò irridenda, imò execranda, quorumdam ſuperſtitio præpoſtera, qui ex qua probatione non judicarent eſſe legitimam venditionem equi, vel levidenſe, tamen judicarent matrimonium non ſolùm inæquale, ſed funeſtum, perpetuamque perſonæ alienationem & ſervitutem.

Præſentia.] Imò requiritur quicquid dicat Dec.

Credulitatem.] inf. conſ. 363. in fin. Soc. conſ. 262. Hippo. Marſil. ſing. 114. l. 1. final. de q. & in pract. §. diligenter, num. 17. & conſil. 1. num. 71. Aymo conſ. 78. num. 7.

Occulte.] Ergo fraudulenta captio nec ſciebat, nec intendebat puella ſeriò obligari, & ſic raptus in matrem & filiam.

Nevo.] Et habetur inter conſ. Alex. lib. 3. conſil. 99. ubi contra matrimonium conſuluit & ſubſcripſit Alex. conſil. 98. lib. 3.

Paupertatem.] Dec. Auth. præterea, col. 9. C. unde vir & uxor, Alex. conſ. 237. ubi dixi, lib. 6.

Mulier.] Sup. conſ. 133. col. 3.

Tamen.] Et bene ſimpliciter, etiamſi non agatur de alio præjudicio, quia per ſe ſatis gravis cauſa eſt, & ſic nimis decipiunt qui Vincen. reprehendunt.

Favorabilis.] Imò inter diſſentientes nihil odioſius & periculoſius.

Admitti.] Falſum, quum ſit actus qui debet fieri palam magis quàm venditio fundi, igitur ut idem Decius tradit l. in actionibus, in fin. de in lit. jur. c. 1. col. 17. de prob. Alex. conſ. 64. num. 15. lib. 1. conſil. 188. num. 6. lib. 5. ubi tetigi.

Concordes.] Curt. tract. de teſtib. concl. 6. Alex. conſil. 47. num. 5. lib. 2. conſil. 88. num. 17. lib. 5. ubi dixi.

Tempore.] Bal. præpoſit. c. unic. quot teſtes ſint neceſſarii in uſib. feu. Ang. conſ. 1. Alex. conſ. 5. numero 9. lib. 1. ubi dixi.

IN CONSILIUM CLXIV.

Differt.] Falſum, ut dixi ſup. conſ. 146.

Privatur.] Falſum, niſi ſit expreſſum, vel ſaltem cautum fore contractum emphyteuticum, ut dixi in conſuet. Pariſ. tit. 2. in rub. in fin.

Dederint.] Alex. conſ. 228. lib. 6. Curt. ſenior conſ. 3. col. fin. Franc. Ripa. d. l. qui Romæ, §. duo fratres, col. 19. Alber. Bru. conſ. 38. cum ſeq. vide inf. conſ. 193. col. fin.

Scienter.] infrà, conſ. 228. dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. num. 6.

Exceptionis.] idem latè do. And. Tiraq. in tract. retract. convent. §. 1. gloſſ. 2. num. 30. cum ſeq. dixi etiam in tract. uſur. qu. 17. num. 194.

Pan.] Quod habetur conſ. 1. lib. 2. in novis.

Moder.] Scilicet Jaſ. Idem Alex. conſ. 232. libro 6. Aymo conſilio 191. numero 92. Dec. infrà, conſ. 614. colum. 2.

IN CONSILIUM CLXV.

Fide.] Idem in Alex. conſ. 7. lib. 4. ubi dixi.

Hoſpitalibus.] Idem Bonif. de vitali d. cle. 2. col. 5. concluſ. 3. unde multominùs in ejus locum habent decimæ quæ ſolent per Clerum Regi concedi, quamvis contrarium practicatum fuerit per quoddam areſtum magni Conſilii Regis, latum anno 1539. in favorem ſeu relevationem Epiſcopi Carnotenſis, & malè.

Iſtam.] Alexand. conſil 25. num. 4. lib. 3. conſil. 163. lib. 7. Joan. Seb. tract. de benefic. part. 3. qu. 14. Alberic. Bru. conſ. 12. col. 30. in fin. Ant. Ru. conſil. 24. Decius infrà, conſil. 582. col. 2. Carolus Ruin. conſ. 226. conſil. 228. lib. 1. conſil. 5. conſil. 10. lib. 2. Adde Decium leg. certum, numero 4. ſi cert. pet. latè Jaſon conſil. 121. lib. 4.

Miſerationis.] Alexand. conſil. 122. num. 6. lib. 4. ubi dixi. Ruin. conſil. 226. conſil. 228. lib. 1.

IN CONSILIUM CLXVI.

Conſanguinea.] Hæc prima concluſio Decii vera eſt, licet contra teneant Clavaſi. verb. Clericus, 5. §. 1. Aufrer. in addit. quæſt. Tholoſa. 240. in fine, & malè. Loquitur autem Decius, & ſaltem in ſcienter contrahente infrà, numero 3. quod eſt præpoſterum, quia ignorans minùs conſentit errore impediente conſenſum, l. nihil tam naturale, de regul. jur. unde ſi ſciret nullum matrimonium, nullo modo vellet dimittere beneficium. Sciens autem, & tamen contrahens ſaltem tacitè ſubdit ſe pœnæ juris, leg. Imperatores, de jure fiſci. Quamquam etiam ſcienter contrahens privetur ipſo jure, beneficio, quia in dicto cap. 1. de Cleric. conjugat. Clericus in minoribus non compellitur relinquere beneficia, niſi caſu quo ſtat matrimonium, & cogitur retinere uxorem, & conſequenter Sacerdos non debet cogi dimittere utrumque, ſaltem ipſo jure. Adverſativè autem in hoc adverſatur, quia in minoribus coguntur dimittere beneficium: ſed in ſacris coguntur dimittere uxores, qui eſt verus ſenſus d. c. 1. & ſic glo. ibi malè per Panor. reprobatur.

Homicida.] ita practicatur, fallit in aſſaſſinatu, c. 1. de homicid. in 6. tamen generaliter, quod homicidium doloſum faciat ipſo jure vacare beneficium, latè tenet D. Jo. Igneus l. neceſſarios. §. non aliàs, ad Syllanian.

Circa.] Quod nunc habetur lib. 6. conſil. 52. ubi tetigi in annot.

IN CONSILIUM CLXVII.

Remanente.] Niſi conſtitiſſet de illis damnis: Hæc clauſula cum pretii modicitate ſufficiebat ad reprobandum contractum, tanquam uſurarium, quia conſtat emptorem voluiſſe certum eſſe de lucro ultra ſortem, in caſum redemptionis; igitur per cap. ad noſtram de emption. & vendit. ſed quia conſtat de juſto intereſſe: debentur enim uſuræ dotis, cap. ſalubriter, de uſura. valet pactum, & ſufficit veriſimile eſſe quod tanti intererat quanti æſtimatum eſt, ut dixi in tract. uſur. ſuper l. eos, num. 36.

Conſil. 17.] ubi numero 11. dixi, & pleniùs in tract. uſurar. ſuper l. eos, num. 43. cum ſeq. Adde Aymon. conſ. 189.

Dubio.] Vide ad hoc latè dom. Andr. Tiraq. in tract. retract. proxi. §. 26. gloſſ. 1. cap. 1. num. 32. & in tract. retract. convent. in fin. numero 125. cum ſeq.

Minus.] Latè dom. Andr. Tiraq. in tract. retract. convent. in princ. num. 20. cum ſeq.

Tanto.] ſed quantò dixi in tractatu uſurarum, quæſt. 24.

Decipere.] Hæc ratio nihil valet ubi tanta eſt inæqualitas, quòd contractus vergat ad uſuram; vel ubi concurrunt aliæ præſumptiones uſuræ, ut dixi in tractatu uſurarum, quæſtione 24. quæſtione 56.

IN CONSILIUM CLXVIII.

Contradicere.] inf. conſil. 284. col. 3. conſ. 317. conſ. 337. leg. ubi repugnantia, de regul. jur. Alex. conſ. 141. num. 5. lib. 2. ubi tetigi.

Generalem.] Suprà, conſ. 165. col. 2.

IN CONSILIUM CLXIX.

Sicut.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 66. cum ſequent.

Soci.] conſ. 67. lib. 5. adde Dec. inf. conſ. 189. col. 1. l. cum quid, num. 15. ſi cert. pet. l. in ambigui, in fine, de reg. jur. ubi dixi.

IN CONSILIUM CLXX.

Stellionatus.] Criminaliter Joan. Monachus, Jo. And. Gemin. c. 1. de uſur. in 6. & hæc magis arridet Alciat. in c. 1. num. 80. de offic. ord. quando conſtat de facto, nec eſt quæſtio juris, & tandem

communem opinionem ſequitur, poſtquam latè diſſeruit, ſed quicquid dicant, vera eſt opinio. But. in quam etiam inclinat Decius in leg. rogaſti, §. ſi tibi, in fine, ſi cert. pet. dixi in tract. uſurar. quæſtione 10. in fine.

Invita.] Idem Hipp. Marſil. repet. l. raptores, numero 15. non tamen puto locum eſſe pœnæ ſtatuti ſequentis, quia verba deficiunt inſpecto communi modo intelligendi, punietur tamen ſecundùm jus, vel judicis arbitrium.

Conſtare.] Iſta eſſet vera, ſi reus ab initio appellaverat à formatione inquiſitionis, ut tradit gloſſ. 2. in cap. fin. de accu. in 6. aliàs, ſecùs etiam ſi reus oppoſuerit non præceſſiſſe infamiam, quia niſi appellaverit à formatione proceſſûs, non ſufficiet appellare ab alia ſententia, vel condemnatione, ſed veritas & merita cauſæ inſpicientur, non attento defectu formæ omiſſæ in inquiſitione. Et ita tenet Alciatus in cap. 1. numero 56. de offic. ordin. & bene: fateor tamen, quòd ſi judex à quo ſit ſuſpectus, ut ſunt latrunculatores illi, quos vocant locumtenentes Mareſcallorum, omiſſio illius formæ, præſertim reo opponente, non parum augebit ſuſpicionem.

Bal.] Contra Bald. latè conſuluit Philippus Corn. conſil. 19. lib. 3. cum quo inclinat Decius in l. rogaſti, §. ſi tibi, in fine, ſi certum petatur, dic ut dixi in tract. uſur. qu. 10. in fin.

Conſuetudo.] Suprà, conſil. 9. col. fin. Hieronym. Gratus, conſil. 39. conſil. 49. ubi malè conſuluit libro 2.

Eccleſiaſticum.] Inepti quidam Canoniſtæ ita dicunt, in queis Ambroſius de Vignat. repe. cap. ſalubriter, num. 122. cum ſeq. de uſuris, etiam Alexand. conſilio 39. numero 7. libro 4. ſed quod etiam laici cognoſcant, tenet Joan. Cal. cap. poſt venerabilem, de uſuris, Paul. de Leaza. clem. unic. ſuper verbo repetentibus, de uſur. Pet. de Anch. rep. cap. eaque, in 2. quæſt. princip. de regul. jur. in 6. & conſil. 237. inhærendo. Stephanus Bertrandus conſil. 219. cùm ſcriberem, col. fin. lib. 2. Alberic. cap. leg. 2. num. 33. cap. de pactis inter empt. & vendit. dixi in tit. act. uſurar. quæſt. 10. num. 155. & ita ſervatur. Imò quod plus eſt, ad poteſtatem ſæcularem ſpectat ſtatuere de modo uſurarum, & an contractus ſit uſurarius, vel non, ſecundùm Theologos, ut Joannes Gerſon, tractatu de contractibus conſul. 10. Conrad. in eodem tractatu.

IN CONSILIUM CLXXI.

Extraneos.] Dixi ad Alexandrum, conſil. 149. col. penult. libro 2. ad Dec. cap. in præſentia, col. 21. de probation. Cùm autem hic non diſputetur de ſolemnitate alienationis, ſed de vi verborum conceſſionis, malè conſuluit Decius.

Legitimatus.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 1. num. 39. & infrà, conſil. 365. num. 1.

Legitimati.] Ita venient omninò, ſi extranei veniant, quicquid dicat Decius.

Vera.] Imò vera ſunt, Decius malè ſolet carpere Soc. ut dixi ſup. conſ. 20.

Fœmina.] Infrà, conſil. 236. conſil. 333. conſil. 567. ſed imò veniunt, ut latè probavi in Conſuet. Pariſ. §. 12. num. 2. cum ſeq.

Prætorio.] Futilis captatio verborum contra mentem.

IN CONSILIUM CLXXII.

Conſenſus.] Idem Decius, cap. cùm acceſſiſſent, col. 7. de conſtitution. And. Tiraq. tract. de legibus, connubial. gloſſ. 4. in princ.

Voluntate.] Sed imò nec mandato, nec conſenſus valet ante vacationem, & tota hæc ratio uſque ad numerum 2. corruit, quicquid dicat Decius.

Juxta.] Et ſic tanquam ex debita præſentatione, quo caſu non facta alia præſentatione infra quadrimeſtre, valet omninò inſtitutio Ordinarii, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gloſſ. 10. quamvis enim nunquam aliàs convaleſceret præſentatio, nulla eſt ex defectu juris præſentandi: tamen hic valet ex tacito novo, veri patroni conſenſu.

IN CONSILIUM CLXXIII.

Probandi.] Old. qu. 255. Clemens Philipp. Franc. cap. 1. col. 7. de lit. cont in 6 Franc. Rip. cap. 2. col. 7. de reſcr. Decius infrà, conſil. 541. num. 16. conſil. 603. num. 8. conſil. 681. num. 18. limitat Laurent. Calca. conſ. 10.

Suſpectus] In conſ. 649. num. 15. Curt. tract. de teſt. concluſ. 24.

IN CONSILIUM CLXXIV.

Unita.] Alexand. conſil. 140. numero 8. libro 5. ubi dixi.

Patroni.] Et bene, licet aliter velit gloſſ. in Authent. de aliena. & emphyt. in princip. & Philipp. Franc. cap. 1. col. 7. in fin. de rebus Eccleſ. non alienand. in 6. & quod non requiratur in alienatione rei particularis Roch. Curt. de jure patron. verb. honorificum, num. 10.

IN CONSILIUM CLXXV.

Nullus.] Decius d. c. cum ſpeciali, ubi dixi, & ad Alexand. conſ. 89. lib. 1.

Aſſertive.] gloſſ. 1. cap. 2. de accuſ. in 6. dicit ſufficere motum proprium. Idem Cepol. conſil. 17. in fine. Hippol. Marſil. ſing. 14. Decius infra, conſil. 256. in fine. Ego verò dico non ſufficere motum proprium; ſed neceſſe eſt ut Princeps præciſè mandet inquiri, tanquam ſatis informatus ad hoc ut non requiratur aliud præambulum. Vide Alciat. cap. 1. numero 55. de offic. ordin.

Suſpicio.] Infrà, conſil 189. conſ. 448. num. 28. Alex. conſ. 205. lib. 6. ubi dixi.

Error.] Decius l. ſi librarius, in fine de reg. jur. cap. 1. col. 30. de probat. Alexand. conſil. 53. num. 16. lib. 7.

Facultate.] Dixi in Conſuet. Pariſ. § 1. gl. 4. numero 11. cum ſeq.

Balbutire.] Alexand. conſil 33. lib. 3. conſil. 105. libro 7.

Subſcribendo.] Alexander conſilio 147. lib. 2. ubi dixi, Philippus Decius, cap. quoniam, contra falſam, col. 23. de probat. limitat Alexand. conſ. 198. num. 1. lib. 7.

Domini.] Sup. conſ. 6.

IN CONSILIUM CLXXVI.

Paul.] Videlicet conſ. 429. lib. 2. id novis.

Voluntas.] Decius leg. fin. numero 10. C. de ſucceſſor. edict. cap. etſi Clerici, col. 9. de judicibus, ubi tetigi.

Conſ.] Quod eſt conſ. 107. lib. 2. in novis.

Effectus.] Sup. conſil 77.

Excuſatur.] Socinus conſilio 150. col. penult. libro 1. Hieron. Gratus, conſil. 1. col. 7. verſic. 3. ſi in dubiis, part. 2.

Dimidiam.] Latè Socinus conſ. 150. col. fin. libro 1. dixi ſupra, conſ. 68.

IN CONSILIUM CLXXVII.

Baldus] Secundùm veterem impreſſionem Brixiæ eſt conſilio 203. libro 1. ſed ſecundùm novam Lugdunenſem eſt conſilio 284. libro 2. ubi in fine dicit quòd volenti ſtudere in legibus, non debet obeſſe quòd ſit Magiſter in artibus, quum hoc valde conferat ad ſcientiam legalem, & citat exempla Joannis & Jacobi Ravennatis. Sed etiam fuit Doctor in Theologia, ut dixi in Extricat. labyrint. de eo quod intereſt, numero 23. & ego vidi quoſdam Doctores Sorbonicos ſe conferre ad leges & praxim, & advocatos fieri.

Perſeveraret.] Aliàs exiſtens in ſtudio, nec ſtudens non habet privilegia Jaſ. l. ſcriniarios, cap. de teſtam. in princ. Franc. Rip. l. 1. num. 138. ſol. matrim. cap. 1. col. pen. de jud.

IN CONSILIUM CLXXVIII.

Scrupuloſum.] Hæc vera, ut ſcripſi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 6. gloſſ. 6. numero 20. idem latè Carolus Ruinus conſil. 54. num. 13. lib. 1. conſ. 69. libro 2.

Poſtquam.] Hæc eſt ridicula cavillatio verborum, & mecum meliùs tenet idem Angel. conſilio 175. viſo.

Secus.] Idem Decius infrà, conſ. 192. conſ. 418. col. fin.

Præſumptus.] Purpur. l. fin num. 149 C. de pact. Dec. inf. l. contractus, ad fin. de reg. jur.

IN CONSILIUM CLXXIX.

Conceptum.] Dixi ad Alexand. conſil. 120. col. fin. lib. 2. & conſil. 8. lib. 4.

IN CONSILIUM CLXXX.

Cum Patre.] Alciat. l. præſes, gloſſ. 1. in fin. l. tranſlationem, Cod. de tranſact. Guillelmus Benedict. rep. cap. Raynutius, verb. duas habens filias, numero 251. de teſtam.

Conjuncti.] Sup. conſ. 26.

Competens.] Alexand. conſil. 69. lib. 1. ubi dixi conſil. 169. ad fin. lib. 7. limitat Carolus Ruin. conſ. 27. num. 10. lib. 7.

Læſa.] Quod eſt conſil. 73. lib. 1. repetitum, conſil. 265. eod. lib.

Enormi.] Idem Antonius de Pe. Rep. Rub. de jurejurand. effect. 5. Decius infrà, conſil. 203. conſ. 230. conſil. 235. col. 2. conſil. 551. & in cap. cauſa matrimonii, col. 2. de officio deleg. cap. in præſentia, numero 36. de probation. Carolus Ruinus conſil. 60. numero 22. cum ſequent. lib. 3. conſil. 141. lib. 4. Guido Papæ Dec. Delphinatus 224. Stephanus Bertrandus conſil. 137. quia provid. lib. 1. conſ. 337. viſo conſultationis lib. 2. Anton. Rub. conſil. 101. Jaſon conſ. 133. lib. 4. & hanc opinionem, quæ communis eſt, audio aduſque ſervari Burdegalæ. Adde Boërium, deciſ. Burdegal. 3. Tamen Senatui Pariſienſi aliter viſum eſt, ut dixi ad Alex. conſ. 29. lib. 3.

Errorem.] Infrà, conſilio 351. numero 4. ubi dicam.

Re ipſa.] Infrà, conſil. 349. num. 4. ubi dixi ad Alex. conſ. 42. num. 20. lib. 1. idem Hieron. Gratus conſ. 88. num. 4. lib. 1.

Saltem.] Imò planè falſum eſt, & ſequentem ſolutionem Decii refellit Alciat. in cap. cùm contingit, num. 223. de jurejur.

IN CONSILIUM CLXXXI.

Pau.] Conſ. 275. lib. 1. in novis.

Gemmianus.] Alciat. in cap cùm contingat, numero 219. de jurejurand. pungit iſtud, quia hîc computando à Nativitate Domini non ſunt ultrà quinque menſes intervalli, & dicit Alciat. quòd hæc limitatio poteſt procedere, quando reiteratio intervenisſet poſt longum tempus, id eſt, poſt biennium, ut in l. ſi mulier, Cod. ad Velleia. aliàs obſtaret l. doli, §. diverſum de nov. oper. nunc: facit l. 1. §. quæ onerandæ, verſic. quòd ſi poſt intervallum, quarum rerum act. non dat. & quod no. Pau. conſ. 305. notandum eſt lib. 2. in novis.

Reprobare.] Et benè, ſed nepotes tenentur dotem matris conferre, ut dixi ad Alex. conſ. 24. lib. 1. & opinio Imol. communis eſt, ut per Gerr. Natam. in cap. quamvis, chart. 7. ad finem. Alexand. & alii, d. l. pactum, cap. de collat. Steph. Bertrand. conſil. 28. viſo caſu, conſ. 77. renunciatio, lib. 3. plenè dico in Conſuet. Pariſ. §. 122.

Idem.] Imò ſecùs, ut omnes ferè ubique tenent & practicant.

IN CONSILIUM CLXXXII.

Inſtitui.] Jaſon conſil. 422. conſil. 425. conſilio 481. Jaſon conſilio 4. conſilio 111. lib. 1. conſilio 174. lib. 4.

Nepotes.] Alexand. conſilio 137. num. 5. lib. 6. ubi And. Tiraquell. tract. retract. convent. §. 1. gloſſ. 6. num. 23.

Omnes.] Illud verbum non refertur niſi ad filios, & ſic corruit fundamentum Decii.

Licet non.] Hæc extenſio falſa eſt, quia d. l. 2. fundatur ſuper uſu qui limitatus eſt.

Debetur.] Imò non debetur, quia teſtator voluit gravare ſecundum non primum.

Abſolute.] Falſum eſt, quia non eſt vocata, niſi in pœnam, quæ non poteſt egredi terminos ſuos, & major eſt favor filiarum vel neptum.

Pia.] Decius c. in præſentia, num. 68. de probat. Alex. conſ. 38. num. 4. lib. 1. ſed falſum eſt, ut ibi dixi.

Ultimus nepotum.] Teſtator hoc non dixit, ſed Decius niſus eſt verba ad hoc trahere, & malè.

Filiorum.] Falſum, quia pœna non debet extendi, præſertim in præjudicium poſteritatis.

Limitata.] Sup. conſ. 88. in fine.

IN CONSILIUM CLXXXIII.

Pau.] Quod eſt conſ. 338. lib. 1. in novis demonſtrationibus, infrà, conſ. 5. nu. 2.

Læſa.] Quod eſt conſ. 737. lib. 1. quod eod. lib. repetitur conſ. 365.

Expreſſa.] Ego verò reperi inter impreſſa Lugduni conſ. 151. lib. 5. incip. dubium, quia Dec. hîc priorem lineam omittit. Adde Alex. conſ. 216. lib. 7. Franc. Rip. de revoc. dona. Reſponſ. 11. Decius infrà, conſ. 324.

Illicita.] Imò licita per quam contractus reincidat in venditionem, & uſura ſit longè minor triental, utpote circiter ad rationem unius in triginta, & ſic nimis juſta, ut dixi in tractatu uſurarum, quæſtione 74.

Dominum.] Hoc nihil eſt, ex quo citra contractum ei debebatur res afferens fructum, ut contra communem ſuperſtitionem dixi in d. tract. uſur. numero 542.
Dos.] Falſum eſt, ut dixi in d. tract. numero 523. cum ſeq.

IN CONSILIUM CLXXXIV.

Paris] Imò idem, ut inf. ſubdit Decius: ſed de certis rebus valeret, & in addit. q. Tholoſ. 452. Alex. conſ. 28. in fin. lib. 3. ubi dixi.

IN CONSILIUM CLXXXV.

Doctoribus.] Scilicet Jaſon 136. lib. 4.
Literam.] Idem Dec. inf. conſ. 208. conſil. 390. col. 3. conſil. 444. & eſt verum quicquid dicat infrà eod. num. 5. dixi ad Alexand. conſ. 44. lib. 1. nec variavit Alex. ut ſubdit Decius: ſed in diverſis caſibus locutus eſt, ut dixi ad Alexand. conſil. 120. lib. 1. Et feudum in dubio præſumitur hæreditarium. Carolus Ruinus, conſ. 15. num. 6. conſ. 17. lib. 1. Curt. junior, conſ. 3. num. 4.
Maſculis.] In hoc ſolo fundamento reſidet Decius, & bene idem Decius, infrà, conſ. 395. num. 6. Ant. Rub. conſ. 85. col. 2. conſil. 110. col. 1. conſ. 164. col. 4. in 3. dubio. Ludovicus Gozadi. conſ. 26. col. 5. ubi nominatim citant & ſequuntur Dec. hîc, quamvis Ant. Rub. variet in conſil. 18. ubi dicit communem eſſe contra Decium hîc & male; & quamvis Aymo. Cravetta, conſil. 131. à numero 7. uſque ad numerum 10. ſeſe involvat, & vix ſciat in quam partem inclinet. Hieronymus autem Gratus, conſ. 4. col. 6. & 7. latè reprobat dicta Decii hîc: ſed Gratus loquitur in feudo recepto pro ſe & ſuis hæredibus, & ſic ſimpliciter hæreditario.
Prima.] Suprà, conſil. 52. infrà, conſil. 193. conſil. 263. conſil. 390. conſ. 468. conſ. 498 Bald. conſil. 375. quando conſtat lib. 2. Paul. conſil. 190. viſis lib. 2. Alexand. conſil. 9. num. 12. lib. 5. Matthæus de afflict. deciſ. Neapol. 95. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 35. num. 10.
Quibuſcumque.] Sup. conſ. 78. ſed non eſt verum, ut ibi tetigi.
Verior.] Imò falſa eſt, & latè confutatur per Franciſc. Curt. junior. d. l. qui ſe patris, col. 20. & conſ. 3. conſ. 138. & latiùs conſ. 155. & per Hieronym. Grat. conſil. 4. col. 7. lib. 1.
In aliis.] Hanc rationem, ut fragilem, refellit Grat. conſil. 4. num. 57. lib. 2. nam in eo in quo eſt alterata natura feudi, & in conſecutivis ad illud alteratio habet effectum. Socin. conſ. 262. col. 6. lib. 2. adde Alexand. conſ. 19. conſ. 28. lib. 5.
Tamen.] Infrà, conſ. 445. col. 10.
Sortitur.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 81. cum ſeq. Adde do. And. Tiraq. tract. retract. proximi, §. 32. num. 31. cum ſeq.
Partium.] Infrà, conſil. 150. conſil. 490. in fine, conſ. 639. col. 2. conſ. 653. num. 6. Bald. 263. conſilio 263. lib. 1. Rom. conſil. 179. col. 2. Alex. conſ. 5. col. 3. lib. 3. Bald. l. unica, in fin. Cod. de privileg. dot. Jaſon l. ſciendum, col. 8. de verbor. obligat. conſ. 136. num. 3. lib. 4.
Scienter.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 14. num. 10.
Velit.] Sup. conſil. 138. col. 2. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CLXXXVI.

Declaratur.] Et ſic non ſolâ ratione quòd ſint utrimque conjuncti, ſed & propter jus accreſcendi, quod fuit ab initio, non tamen jure accreſcendi, ſed jure ſubſtitutionis. ſic veniunt, quia inſtitutio fuit ſeparata, & ad inſtitutionem refertur, & ſecundùm eam intelligitur ſubſtitutio. Idem Jaſon l. 1. col. 2. Cod. de Imp. & ali. ſubſtit. & in dicto §. qui diſcretas, not. 2. & in conſil. 143. libro 4. Idem in ſimili decidit Aymo. conſilio 43. & bene, quando pater communis inſtituerat duos filios ex prima uxore in dimidia, & tres ex ſecunda uxore in alia dimidia, poſteà indiſcriminatim ſubſtituit reciprocè invicem. Secùs quando eſſent æqualiter inſtituti, quia tunc procederet opinio Barto. d. l. Lucius ſuprà, eod. numero 1. & quod tradit Decius infrà, conſil. 304. Adde Barb. 35. lib. 1.

IN CONSILIUM CLXXXVII.

Argentis.] Scilicet Guillelmi vendicantis ſeriò repetentis Caſtrum Lambiſci contra Ducem Lotharingiæ ſucceſſorem, vel cauſam habentem Regis Renati, pro actore. Idem quod Decius conſuluit. Jaſon conſil. 128. lib 4 Carolus autem Ruinus conſil. 32. & conſil. 33. lib. 1. in hoc eodem contrarium pro Duce Lotharingiæ conſuluit & malè.
Alexand.] Ubi contrarium clarè tenui, & etiam contra Alexand. ibi tenet Antonius Burgoſius; cap. ad noſtram, numero 40. de empt. & vendit. Decius infra, conſil. 164. And. Tiraquell. retract. convent. § 1. gloſſ. 7. num. 6. cum ſeq. Nicolaus Boerius, deciſ. Burdeg. 182.
Citato.] Decius lege 2. numero 44. Codice de edenda.
Idem.] Addo text. in l. 3. de contrahend. empt. dixi latè in Conſuetudine Pariſienſi, §. 23. numero 11, cum ſequent. dom. Andr. Tiraquell. de retract. convent. §. 1. gloſſ. 7. numero 15. & ſententia quam in dicto §. 23. refero, conſilio meo latam, confirmata fuit arreſto menſe Junio milleſimo quingenteſimo trigeſimo nono, referente domino Jacobo Lignerio Senatore integerrimo, nunc Inquiſitionum Præſide æquiſſimo.
Secùs.] Decius l. certi condict. §. fin. num. 7. ſi certum petatur.
Bonæ fidei.] Idem Decius, cap. 1. col. 2. de probat. ubi dixi.

IN CONSILIUM CLXXXVIII.

Maternus.] Contrarium latè conſuluit Ludovicus Gozadinus conſilio 54. non tamen ſunt contrarii, quia Decius hîc loquitur ſtante ſtatuto, quod avus maternus excludatur à patruo in ſucceſſione inteſtati, prout loquitur Gozadinus, & per argumentum authenticum, ſicut Cod. de legitima tut. tum apud Gozadinum avus petebat inſtanter tutelam, & ſic erat ſuſpectus, Philippus Corn. conſilio 285. col. fin. libro 3. Cyn. Sal. leg. fin. c. de legitima tut. Tum quia in cauſa, ut filia quæ erat tutrix, tranſiret ad ſecunda vota, & ſic magis ſuſpectus. Curt. ſenior, conſ. 46. num. 10. & Decium hîc ſequitur Hieron. Gratus, conſilio 26. num. 60. lib. 1.
Invalidum.] And. Tiraquel. de leg. connubial. l. 1. num. 65. ſed contra 10. per totum.

IN CONSILIUM CLXXXIX.

Torturam] Panormit. cap. 1. de confeſſ. Bald. conſilio 95. libro 1. Thom. Grammat. conſilio 66. conſil. 7. dixi ad Alex. conſ. 69. in fin lib. 2. conſ. 89. num. lib. 3. conſ. 120. num. 3. lib. 7. Hier. Grat. conſil. 59. conſil. 602.

Natura

Natura.] Auffreri ad quæſt. Thol. Alexand. conſ. 64. num. 15. ubi dixi lib. 2.

Primùm.] Alexand. conſil. 232. numero 13. libro 2. ubi dixi, & ad Decium cap. per tuas, de probat.

Confitentis.] Alexand. conſil. 171. num. 14. lib. 6. ubi dixi, Decius l. poſtquam liti. numer. 15. Cod. de pact. l. non hoc. numer. 6. c. unde legitim. c. in præſentia, num. 24. de probat. l. in contrahenda numer. 3. de reg. jur. infrà conſil. 482. col. 1. conſil. 539. col. 1.

Inſtrui. Baldus l. 2. in princ. & ibi Franciſc. Curt. ſenior Cod. de jurejurando, ob calum. dan. l fin. col 4. de feriis l. idem. & ſi, in fin. de condict. ob turp cauſ. Felin. de cap. licèt cauſam. collat. 19. Philippus Decius capite primo de teſtibus.

Secùs.] Suprà conſil. 175. num. 3. Hippol. Marſil ſing. 14. infrà conſil. 256. in fine.

IN CONSILIUM CXC.

Effectu.] Infrà conſil. 414. num. 5. conſil. 682. Carolus Ruinus conſil. 66. numer. 18. lib. 1. conſil. 107. in fin. lib. 4.

Repetitiva.] Decius l. actione num. 9. Cod. de tranſaction. Stephan. Bertrand. conſil. 359. punitur in facto lib. 2.

IN CONSILIUM CXCI.

Minuitur.] Albericus in proœmio, ff & in l. 1. de conſtit. princip. Feli. cap. ad audientiam, col. 2. de præſcript. Antonius Corſet. de excell. & poteſt. regia quæſt. 36.

Ludovico.] Scilicet Sfortia ſup. conſil 180.

Silentium.] Infrà conſil. 468. col. fin. conſil. 516. col. 2. conſil 614. numer. 10. conſil 655. col. 2. cap. ad hæc ſummus num. 5. de reſcript. ubi dixi; Curt. ſenior conſ. 65. col. 6.

Non debet.] Infra conſil. 400. col. 2. leg. fin. numer. 10. Cod. de edict. di. Adrian. toll. Hippol. Marſil. numer. 195. Alexand. conſil. 5. lib. 2. ubi dixi.

Non habere.] Hieron. Gratus conſ. 123. lib. 1. conſ. 76. lib. 2.

Cedi.] And. Tiraquell. tract. retract. proximit. §. 26. gloſſ. 1. num. 60.

IN CONSILIUM CXCII.

Quolibet.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 6. num. 15. cum ſequent. gloſſ. 6. Decius ſup. conſil. 178. infra conſ. 349. in fine.

Lucrum.] Pan. conſil. 402. lib. 2. Bald. conſil. 275. lib. 2. l. 1. in fi. C. de condict. indeb. Steph. Bertran. conſ. 328. quamvis tutores. lib. 3. Carol. Ruin. conſil. 108. lib. 1. ſed contrarium tenet Ang. in l. ſi navis. de rei vendic. dixi in conſuet. Pariſ. tit. 8.

Futurum.] Cavillatio, ut dixi ſup. conſ. 178.

Indiſtinctè.] Et ita tenet Roman. in prædictis conſiliis Adde Bald. conſil. 356. lib. 4. Pau. conſ. 337. col. 3. lib. 1.

Dicebam.] Sup. conſil. 178.

Paulus.] Quod eſt conſil. 289. lib. 2.

IN CONSILIUM CXCIII.

Oldr.] Supra conſil. 38. infra conſil. 398. numero 11.

Recognitio.] Supra conſil. 185. And. Tiraquel. retract. proximit. §. 32. num. 39.

Quibuſcumque.] Dec. cap. in præſentia, num. 48. de probat.

Cui dederit.] Sup. conſ. 166. col. fi.

IN CONSILIUM CXCIV.

Sed.] Idem Dec. ca. eam te. col. 2. de reſcript. ubi dixi. Idem Gui. Pap. conſ. 65. col. pen. Cur. junior conſ. 1. num. 27.

Cuetur.] Albertus Brun. conſ 2. col. 10.

Tamen.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 83. And. Tiraquel. retract proximi §. 32. num. 31. cum ſequent. adde. Franciſc. Rip. l. 1. numer. 5. de leg. 1.

IN CONSILIUM CXCV.

Nunquàm.] Infra conſil. 562. num. 5.

Omnibus.] Supra conſil. 168. col. 1. l. fin. in princ. C. de eden. l ubi repugnantia in fi. de regul. jur.

Executionem.] Dec. l. more poſt Alex. ibi col. 3. de juriſ. omn. judic. l. non omnis col 3. Si cer. peta. l. fi. col. 5. C. de Pact. infra conſ. 205. conſil. 373. conſil. 413. conſil. 414. conſil. 470. conſil. 500. conſ. 521. limitat. ſupra conſil. 185. num. 9. Soc. conſil. 47. numer. 42. lib. 4. Franc. Rip. l. qui Romæ. §. duo fratres, num. 84. de verb. oblig.

IN CONSILIUM CXCVI.

Spolietur.] Cum autem hæc ratio fortius militet in impudicis, quæ ſolent eſſe blandiores & rapaciores: multò magis habebit locum ſtatutum in concubina, quæ etiam non debet eſſe melioris conditionis quàm pudica & legitima uxor, & eſt veritas ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 156. licet Alciat. in c. 1. de præſcript. col. pe. nul. 97. cogitandum relinquat.

Arbitror.] Et malè: ideò contra iſtud conſilium fuit judicatum, ut refert & tenet Alci. lib. 2. de verb. ſignific. char. 49. & bene indiſtinctè recepta diſtinctione de qua num. præcedenti & non obſtante ſtipulatione de qua num. ſeq.

Stipulationem.] Sequitur Andr. Tiraq. de leg. connubial. gl 3. q. 4. in fin. & malè, nihil enim addit ſtipulatio, quia ſemper revocabilis eſt & ſic idem eſt, quod merum teſtamentum, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 98.

IN CONSILIUM CXCVII.

Pœna.] Supra conſil. 9. final.

Non valet. Idem Jaſ. in ſimili conſil. 119. lib. 4. adde Guid. Pap. q. Delphi. 218. Cor. conſ. 211. lib. 4. Decius inf. conſ. 272. tetigi ad ſty. parla. par. 3. tit. 43.

Polus.] Bald. conſ. 327. pridie lib. 1. in novis Andr. Iſer. de capita. qui curi. vendi. col. 8. Albe. Bru conſil. 12. col. 5. Dec. inf. conſil. 580. conſil. 488. in fin. conſil. 689. conſil. fin. Jo. Igne. Rep. l. donationes quas col. 3. ſupra de donat. inter vir. & uxor. dixi in tract Reg. Cancellar.

Dicat.] Seneca de benef. Alber l. nolumus C. de teſtam. Bald. conſil. 326. col. 2. lib. 1. in novis Albert. Bru. conſ. 12. col. 28.

IN CONSILIUM CXCVIII.

Auffrer.] Falſum. Alex. conſil. 101. num. 8. lib. 1. ubi dixi Dec. inf. conſ. 498. col. pen.

Tranſactio.] Alex. col. 22. num. 3. lib. 1. ubi dixi conſil. 21. num. 9. cum ſeq. conſilio 62. num. 6.

lib. 7. latè Fran. Purpura. in rub. C. de tranſact. Dec. infra conſ. 630.

Probandi. Supra conſ. 173. num. 1.

Tertium.] Alex. conſil. 84. num. 4. num. ubi dixi lib. 3. Dec. ſuper eo col. 3. de offic. de lega. unde cle. unica de re jud. non habet locum contra tertium ſecundum Tho. Imol. ibi col. 3. & in l. fi. Char. antep. verſi. adverte tamen, quis & à quo appel. Alex. conſ. 83. in fin. lib. 3.

Scientiam. Alex. conſ. 122. col. fi. lib. 4. ubi dixi Dec. l. in totum omnia de reg. jur. dixi etiam in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 73.

IN CONSILIUM CXCIX.

De novo.] Falſum, quia nova ſervitus.

Domino.] Scilicet privato fundi ſui particularis, non autem à domino territorii vel juriſdictionis.

Mandata.] Infra conſil. 297. Ludov. Gozadi. conſil. 11. numer. 16. vide ſupra conſilio 36. numer. 5.

IN CONSILIUM CC.

Indiciis.] Infra conſil. 449. num. 16.

IN CONSILIUM CCI.

Rom.] Idem Cur. junior l. 1. col. 1. ſi cert. pet. Dec. l. 1. col. 4. C. de eden. c. ſuper. eo. 2. in fi. de appel. Lancelo. Dec. 1. omnes populi col. 11. ver. quinta regula. de juſtit. & jure Phil. Dec. inf. conſ. 233. conſ. 251. conſ. 290. conſ. 119. conſ. 540. conſ. 591. in conſ. 641. in fin.

IN CONSILIUM CCII.

Non debeat.] Hæc vera, quicquid dicat Dec. ut dixi contra Alex. conſ. 8. num. 3. lib. 2. conſ. 60. numer. 8. lib. 7.

Lib. 3.] Secundum veterem impreſſionem Brixiæ, ſed ſecundum novam Lugdunenſem eſt conſ. 29. lib. 1. Idem tenet Bald. in c. num contingat. col pen. & ibi And. Alci. num. 282. de jurejur. Henr. Bohic. c. fi. de don. inter vir. ux. Cur. ſen. conſ. 66. & benè, & ita apud nos practicatur.

Salutis. Hæc eſt ratio ſophiſtica quam ſuus author ſpernit in ſe & ſuis in cap. ſicut de jurejur.

Adinvicem.] Alexand. conſ. 86. lib. 5. ubi dixi Steph. Bertr. conſil. 385. ponitur in facto lib. 2. Nico. Boëri Dec. Burdeg. 355. in fin.

Conſtituti.] Inf. conſil. 296. conſil. 239. Aymo. 141. num. Par. l. 2. §. fi. num. 73. ſi cert. pet. vide latiſſimè do And. Tiraquel. tract. de conſt. poſſeſſ. par. 1. num. 48. cum ſeq.

Alternative.] Et vulgariter & hæc vera, ut dixi ad Alex. conſil. 24. num. 5. lib. 3. Dec. inf. conſil. 305. col. 2.

IN CONSILIUM CCIII.

Maximus.] Dec. l. 1. 2. C. de tranſact. inf. conſ. 479. vide Alex. conſ. 42. num. 11. ubi dixi lib. 1.

Paul.] Quod eſt conſil. 275. lib. 1. idem Cur. ſen. conſil. 13. col. fin. conſil. 27. col. 3. conſil. 37. conſil. 39. in fi. vide tamen ſup. conſil. 26. conſil. 89. in fin.

IN CONSILIUM CCIV.

Longum. Idem Jaſ. d. l. fin. num. 112. ſed falſum eſt, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 56. & tetigi ad Alex. conſil. ult. lib. 3. & ſic puto quod Decius hic malè conſuluit.

IN CONSILIUM CCV.

Succeſſivo.] Idem Dec. inf. conſil. 662. col. fi. Cæpol. cauſa civil. conſil. 52. Aymo. conſil. 22. num. 2. quamvis contrarium teneat Dec. inf. conſil. 236. num. 3. & malè.

Vulgarem.] Et hæc veritas. Amplio etiamſi dicti filii non erant nati tempore teſtamenti ut hîc, idem Paul. conſil. 159. ſuper primo quæſito. col fi. lib. 1. conſil. 352. viſis atteſtationibus in fi. lib. 2. Soc. conſil. 72. col. 4. lib. 4. Franc. Aret. Jaſ. d. l. Gallus. §. quidam rectè. Philippus Corn. conſil. 17. lib. 4. Steph. Bertran. conſil. 9. thema tale eſt conſ. 82. viſa clauſula col. 2. lib. 1. Dec. inf. conſil. 228. col. 1. conſil. 248. col. pen. Quamvis Aymo. conſil. 22. in 3. quæſito, & conſilio 1. 131. num. 10. contra teneat. & malè. Amplio ſecundo etiamſi dicti filii non erant deſcendentes teſtatoris, ut dixi ad Alexand. conſil. 24. numer. 5. lib. 3. Adde Dec. infra conſilio 384.

IN CONSILIUM CCVI.

Conſului.] Scilicet infra conſil. 230. ſup. conſ. 87. facit col. 2.

Volente.] Idem Dec in rub. col. fi. C. de ſecund. nupt. Jo. Rip. l. fœminæ q. 14. C. de ſecund. nupt. & malè etiamſi filius ſit præſens & nominatus in contractu matrimonii matris, quia aliud eſt honorare matrem, & ſecundas ejus nuptias, eiſque officiosè conſentire: Aliud juri ſuo renuntiare. Requireretur ergo ſpecialis renuntiatio à filio majore viginti quinque annis. Et ſic Dec. hic malè conſuluit.

Voluerit.] Sup. conſil. 138. col. 2.

Facilius.] Imò difficilius ob reverentialem metum. Imò nec expreſſa renuntiatio hæreditatis paternæ ad iſtud jus extenditur, ut dixi contra Decium in rubri. C. de ſecun. nup. num. 7.

IN CONSILIUM CCVII.

Arbitror.] Idem refert & ſequitur Phil. Dec. in l. fi. col. 2. de juriſdict. om. judi. & apoſtillator Jo. Mona. c. 1. col. 5. de offic. leg. in 6. ſed graviter errant, quia poteſtas contra jus commune data limitatur ad loca legationis, & ita obſervatur, & ita tenet Chaſſan. in conſuet. Burgund. tit. 8. §. 16. & in conſuet. 31. ſentit Alciat. in l. 1. col. fi. C. de ſum. tri. verum eſt quod pro Decio fa. Roma. conſil. 361. conſilio. 276. ſed ibi Romanus, peſſimè conſuluit, ut ſuo loco latè dixi.

IN CONSILIUM CCVIII.

Baroniæ.] Scilicet de *Grimault* ſita in Provincia. Sed multi conſuluerunt contra hoc conſilium Decii contra quod judicatum fuit, & reus habens cauſam ab emptore abſolutus in hoc Senatu per areſtum, contra quod actor ſupplicavit, & errores propoſuit: qui declarati ſunt admiſſibiles die Mercurii 26. Ja-

nuarii 1535. & loquor de ſecundo & principali capite, videlicet de revocatione dictæ Baroniæ, quia de primo capite hujus conſilii non eſt dubium.

Priors.] Decius l. diſcretas num. 25. cum ſeq. C. qui teſtam. fac. poſſ.

Hereditarium.] Supra conſil. 185. Curt. junior. tract. feud. chart. 7. conſil. 1. num. 12. conſil. 33. conſilio 78.

Etiam.] Jaſ. conſil. 586.

Heredes.] Hier Grat. conſ. 55. conſil. 4. lib. 1.

Amittuntur.] falſum eſt in feudo conceſſo alicui, & hæredibus ut hic. Et injuriam facit Decius Alvaroto & Baldo, quia in locis hic allegatis, videlicet Bald. dict. Authent. col. penul. Alvaro. d. cap. 1. num. 6 loquuntur expreſsè in terminis feudi vel emphyteuſis conceſſæ recipienti pro ſe, filiis & nepotibus, abſque mentione qualitatis hæditariæ, & contrarium volunt quando, ut hic, eſt adjecta qualitas hæreditaria, & benè.

Alvarot.] col. 4. num. 9. ſed Bald. & Alvarot. ibi loquuntur quando hæreditas defertur à lege: ſed aufertur per hominem, videlicet per teſtatorem, qui extraneos inſtituit univerſaliter & filiam in re certa: ſecus quando filia per legem vel ſtatutum à ſucceſſione excluditur. Et ſic Decius contra morem ſuum malè abutitur dictis doctorum, & eos falsò citat & diſtorquet.

IN CONSILIUM CCIX.

Decretum.] Imò requiritur, ut dixi ad Decium in l. pactum in fin. C. de collatio. Adde Carol. Rui. conſ. 101. col. 2. lib. 5. And. Tiraq. in tract. de legib. connubial. gl. 5. num. 34.

Pupillus.] Fallitur vel fallit Decius quia dict. l fin. loquitur de minore ſimpliciter, ideò non debet extendi ad pupillum, ut hic, minorem 14. annis etiamſi tutor intervenerit. Item d. l fin loquitur in contractu facto per puberem minorem; ſecus ſi per ejus curatorem, abſente adulto, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 99.

IN CONSILIUM CCX.

Titulum. Imò & jàm de aliis ſecundum Fed. tract. permut. quæſt. 14. Pet. Anch. c. fi. de rer. permu. in 6. & c. unico. cod. in 6. ubi verbum *Sua* intelligitur, id eſt, non aliena, injuriam cui in alienam, & non formulam tituli reſpicit ille text. ubi tetigi.

Altarias.] Decius in rub. col 3. de reſcript. Ludo Gomeſ. in reg. Cancell. 18. quæſt. 23. Matth. Pacuſ. tract. de manda. par. 5.

Inæqualitas.] Idem Cardinal. Flor. imò in dict. cap. quæſitum Phil. Franc. cap. unico. col. 5. de rer. permu. in 6. nec ex eo ſolo quod juvenis cum ſene. Joan. de Lign. d. cle. unica. Sed benè pluribus ſimul junctis Petr. Anchar. conſilio 388. Ægid. Bellame. deciſ. 344 gl. pragmat tit. de colla. §. item quod omnia ver. permutationis Steph Bertrand. conſ. 311. etiamſi beneficium lib. 2. Aymo. conſ. 82.

Non conſideratur.] Id eſt, non debet conſiderari, licet contrarium notoriè fiat. Quemadmodùm Sophiſtæ etiam è ſuggeſtis exponunt illud Matth. 5. *Vos eſtis lux mundi.* id eſt vos eſſe debetis, quaſi Chriſtus falſos & ementitos paſtores alloqueretur, & non veros tantùm: aut quaſi Eccleſia Chriſti titulis & larvis conſtet, velut res hiſtrionica, merumque ludibrium, & non veris tantùm, vivíſque lapidibus.

Idem.] Supra conſ. 91. in fi.

Majori.] Supra conſ. 37. num. 7. conſilio quinquageſimo ſeptimo num. 4.

IN CONSILIUM CCXI.

Utreque.] Limitat Jaſon conſ. 132. lib. 1. ſi tamen eſt conſilium Jaſ.

Perſonam.] Idem Dec. inf. conſ. 465. num. 16. in 1. illam. col. 2. ubi tetigi C. de col. Aymo. conſil. 98. num. 13. Hippo. Marſil. ſing. 499. quamvis contrarium velit ſeu limitet Jaſ. conſ. 154. c. 4. lib. 2. ubi malè conſuluit.

Conſcientia.] Phil. Cor. idem Dec. d. leg. precibus & bene, ut ibi dixi ad Phil Dec. num. 10 quamvis Lancel. Dec. ibi velit excludi etiam in conſcientia, & noviſſimè Lancel. Galiav. in rep. l. centurio. col. 74. de vulg. & pupi. Alciat. in c. novit. num. 41. de judiciis; nec habent aliud fundamentum quàm d. cap. ſi pater, quod non debet egredi terminos authoris.

IN CONSILIUM CCXII.

Seculari.] Imò niſi ubi agitur ad thori ſeparationem tantùm, judex ſæcularis ſolus competens eſt, ſive de ſeparatione bonorum; ſive de dote, vel pœna agatur.

Formam.] Quod eſt conſ. 65. l. 1. in novis.

IN CONSILIUM CCXIII.

Roma.] Conſ. 498. Feli. c. grave de off. ordi. c. non dubium, de ſent. excomm.

Alium.] Idem Dec. inf. conſ. 697. ſed vide Socin. conſil. 74. col. 2. lib. 3. Decium l. 1. col. C. de in jus vocan. Nicola Boëri. deciſ. Burdegal. 48. numer. 48.

Pupillo.] Supra conſil. 21. Joannes Amicus conſil. 16. num. 10.

Effectus] Dixi ad Alex conſil. 21. lib. 1. ad Decium cap. per tuas. num. 7. de proba.

IN CONSILIUM CCXIV.

Literas.] Alex. conſil. 107. lib. 7. ubi dixi.

Copiam.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 12 num. 13.

Pet.] Adde Anch. conſil. 158.

IN CONSILIUM CCXV.

Probata.] Infra conſil. 402. in fi. Alex. conſil. 45. lib. 2. ubi dixi & infra conſ. 485. col. fi conſ. 538. Rom. conſil. 368. Alex. conſ. 173. lib. 6 Aymo. latè conſil. 116.

Mandato.] Supra conſil. 36. num. 5.

Difformi.] Limitat Deci. ſupra conſilio 11. numer. 12.

Unica.] Supra conſil. 117. col. 2.

IN CONSILIUM CCXVI.

Conſului] Scilicet ſupra conſ. 203. inf. in conſ. 479. conſil. 551. conſil. 597. in fin. vide Alciat. in l. quamvis ff. de tranſaction. & quæ dixi ad Alex. conſ. 42. lib. 1.

Suorum.] Idem Paul. conſ. 404. lib. Alex. conſ. 26. num. 6. lib. 5. Guid. Pap. Dec. Delph 306. Ant. Rub. conſil 8. in fin. conſil. 84. num. 3. Albert. Bru. conſ. 43. Steph. Bertrand. conſ. 61. lib. 1.

Minor.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 117.

IN CONSILIUM CCXVII.

Conſulni.] Scilicet ſupra conſil. 1. ubi malè conſuluit.

Conditionis.] Decius in rub. C. de ſucceſſ. edicto infra conſ. 445. col. 4.

IN CONSILIUM CCXVIII.

Utroque.] l. quod ſi dubitet. de acq. vel omit. hæ. Alex. conſ. 186. num. 3. lib. 7. ubi dixi. Dec. c. tertio loco. col. 2. c. in præſentia col. 10. de probat.

Veriorem] Imo contraria verior. Alex. conſ. 67. col. 1. lib. 1. ubi dixi, vide ſupra conſ. 81. ubi plenius dixi.

Nepotes.] Dixi ad Alex. conſ. 1. lib. 2.

Contra factionis.] Supra conſil. 23. infra conſil. 227. Cur junior. conſ. 22. Car. Rui. conſ. 227. num. 12. lib. 1.

IN CONSILIUM CCXIX.

Anto.] Trivulcius à rege Ludov. 12. ſub tempus Concilii Piſani contra Jul. II.

Praceptum] Alex. conſil. 124. in fin. lib. 1. ubi dixi. Adde Decium in rub. num. 71. C. de manda. Rui. prin. l. 1. in omnibus cauſis num. 4. de reg. jur. Caro. Rui. conſ. 21. l. 4. ubi de rege Franciſco illius genero loquitur.

Ipſo jure.] Hæc vera, ut dixi ad Decium c. 2. num. 4. de reſcript. quicquid dicat quæſt. Tholoſ. 236.

Durante.] Idem Decius infra conſ. 468. num. 23. cum ſequentibus: conſilio 496. in l. pacta noviſſima. num. 12. ubi dixi. C. de pact. Hieron. Grat. conſilio trigeſimo octavo, libro ſecundo.

Tertii.] Aymo. conſilio 120.

Paulus. Quod eſt conſ. 135. col. penult. in fin. lib. 2. in novis.

IN CONSILIUM CCXX.

Defectus.] Omnes rationes ſequentes procederent, quando tertius aliter habens intereſſe, quam ratione ipſius beneficii ſe opponeret. Secus ſi ipſum quoque beneficium prætendat, quia tunc neceſſe eſt de titulis inquirere etiam in poſſeſſorio, & ita practicatur.

IN CONSILIUM CCXXI.

Canonici.] Alex. conſ. 7. num. 2. lib. 1. ubi dixi conſ. 210. num. 2. lib. 7. l. 7. l. reſcriptum col. 1. de pact. Caro. Rui. conſ. 217. num. 15. lib. quamvis aliter Dec. ſup. conſ. 61. col. 2.

Deſtruere.] Bald. Jaſ. l. 1. C. ut, nemini liceat ſine jud. auth. ſignum imprim. Cæpol. tract. de ſervit urban. præd. c. 31. Aymo. conſ. 4. col 2. fortius loquitur Ancha. Rep. c. ſine poſſeſſione col. 13. de regul. jur. in 6. an autem poſt annum id liceat, dixi in conſuet. Pariſ. tit. 3.

In ſolidum.] Falſum eſt contra illum qui non poſſidet, per tex. in l. ſup. iter. §. Caſſius. de aqua plu. arcen. Dixi in tract. divid. & individ.

Indiffinita.] Alexand. conſ. 108. col. pe. lib. 2. Socin. l. ſi quis cum totum in pr. de excep. rei judi. Cor. conſ. 103. lib. 1. Jaſ. conſil. 81. col. 3. lib. 3. Curt. junior. conſ. 17. col. fin. Fran. Rip. c. cum Marti. Ferratienſ. mem. 12. de conſtit.

Particulares.] Rapha. Cuma. latè conſ. 158. Bald. conſ. 438. lib. 1. Cor. conſ. 63. lib. 4. Ant. Rub. conſ. 4. in fin. facit Jaſ. conſ. 81. col. 1. lib. 3. Sed contra facit Curt. ſenior. conſ. 76. col. fin.

IN CONSILIUM CCXXII.

Strictè.] Latè do. And. Tiraquel. in præfat. Retract. proximi. num. 60. cum ſeq.

Natus.] Intellige nec conceptus, & tunc quod non admittatur, poſt longam diſputationem, ſentit Andreas Tiraquellus in tractat. Retract. proximit. §. 1. gloſſ. 9. num. 80. num. 115. & tunc non eſt dubium quin vera ſit opinio Decii in ſtatuto in quo loquitur ibi, habens aliquem agnatum, & melius probatur in l. 1. §. ſi quis proximior., unde cogna. licet Tiraquel. citet illum textum contra Dec. num. 78.

Forma.] Sup. conſ. 10. num. 2.

Qualitatibus.] Bald. in tract. prothomiſeos col. 5. & ibi Matth. Aff. col. 25. Alex. conſ. 114. col. 3 lib. 1. Fel. c. quod ad conſultationem in fin. de re jud. Deci. cap. cap. nam concupiſcentiam lect. 2. in fin. de conſtit.

Cedi.] Sup. conſ. 164. in fin. ubi dixi.

Pupillorum] Supra conſil. 3. num. 2. num. 6. ubi dixi.

Perſonus.] Supra conſil. 3. num. 2. num. 6. ubi dixi.

Liquidiſſima.] Sed in caſibus jure expreſſis tantum Dec. c. prudentium. §. 6. col. 3. de off. de leg. & in rub. de proba col. 17.

Anni.] Sed dictum ſtatutum non excludit præſcriptionem juris communis: ideò ſufficiunt ſemper 30. ann. ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 173. & §. 13. gl. fi. col. fin. adde do. And. Tiraq. de retract. proximit. §. 1. gl. 10. num. 11. cum ſeq.

Temporis.] Alexand. conſil. 45. libro tertio ubi dixi. & infra conſilio 329. col. fin.

Decreto.] Infra conſ. 321. num. 12. ubi dixi.

Patris.] Imò in terminis dicti ſtatuti ſatis eſt, quod fuerint patris alienantis & quod actor ab illo deſcenderit, ut dixi in conſuet. Pariſ.

Solitus.] Sup conſil 4 col. 2.

Fratris.] Scilicet reſpectu patris ipſius actoris, cujus pater erat frater primi acquirentis patris pupillorum, profuiſſet ei ſtatutum.

IN CONSILIUM CCXXIII.

Fœminas.] Hoc falſum, ut latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 12. & conſ. 171. num. 4.

Contrarium.] Scilicet arguendo.

Reprobatur.] Alex. conſil. 125. num. 10. lib. 7. ubi dixi Dec. l. 1. C. unde vir. & ux. l. pen. col. 1. de juriſd. omn. jud. l. fœminæ num. 92. de reg. jur. cap. novit. c. 2. ubi dixi. de jud. Andr. Tiraq. de legib. connubial. gl. 1. in fin.

Genere.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 12. num. 3. ſecus de domo vel familia. Cor. conſil. l. 1. conſil. 20. conſil. 41. lib 4. Lud. Goza conſ. 45.

Publicam.] Idem Dec. l. 2. num. 59. ubi tetigi de reg. jur. c. novit. col. 2. de jud. ſupra conſil. 32. in fin. Adde inf. conſ 468. col. fi. conſ. 498. num. 20. Cur. junior. tractat. feudo. part. 1. quæſt. 3. princ. quæſt. 26. Andr. Tiraquell de legib. connubia. Char. 5. numer. 36.

IN CONSILIUM CCXXIV.

Contra.] Idem ferè Rom. conſil. 342. quoad primum. col. 1. in ſed. Lud. Gomeſ. ſuperd. reg. quæſt. 17. multum laborat ad probandum quod non ſit ſimpliciter exorbitans nec odioſa, ſed magis favora-

bilis, quod verum puto, ſed non continuò ſequitur quod habeat locum in ordinario; & qui ſic abſolutè colligunt, non intelligunt Elenchum.

Voluntate.] Idem in hoc ſentit Ludov. Gomeſ. in dom Reg. q. 17. ad fin. ver. & quia quando, ſed magis placet tempus illud eſſe taxatum, juſta quadam probabili ratione;ut latiùs tractans ex placitis medicorum pulchrè & appoſitè tradit idem Lud. Gomeſ. in d. Reg. q. 25.

Concludendum.] Et benè : ſed quia Dec. malam affert rationem, & hæc regula non bene ab aliis explicatur, quam in regeſtis meis latè diſcuſſi, nec iſte margo caperet, remitto ad tract. meum ſuper regum cancel.

Patroni.] Idem Car. cle. unica q 10. & ibi Bonif. de vitali col. fi. num.37. Roc. Cur. in tract. de jur. pat. ver. honorificum. qu. 51. Aymo. conſil. 10. Lud. Gomeſ. in reg. cancel. 18. qu. 17. ſed eſt falſum & contrarium obſervatur, & quod non ſit requirendus patronus etiam ad deſtitutionem, vel renunciationem voluntariam, tenet Cald.conſil. ult. de Renun. & licet loquatur in patrono laïco, tamen ratio ſua concludit etiam in Eccleſiaſtico. Et benè, quia jus præſentandi, non eſt niſi quædam ſervitus Car. col.unica.q.6. de ſupp. negl. præl. Et ſic non debet extendi ad deſtitutionem. Quia etiam præſentatio non dat ſubſtantiam tit. Fallit, quando deſtitutio debet fieri, ex eo quod præſentatio in ſe eſt vitioſa, quia tunc eſſet vocandus patronus, ut tradit Bald. in c. cum vos. in fi. de offi. ord. dico tamen quod omiſſa reſignatione, non currit tempus patrono ad præſentandum, donec ei ſignificatum fuerit, vel aliàs publicè innotuerit, juxta cle. unic. in fin. de conceſ. præb.

IN CONSILIUM CCXXV.

Vterque.] Hæc ratio non valet, quia verba dicti primi pacti ſtant diſtributivè.

Conſuetudo.] Et certè talis eſt conſuetudo in patria juris ſcripti multis areſtis Senatus Tholoſani confirmata, ut refert & ſequitur Stephanus Auffr. in addit. ad quæſt. Tholoſa. 452. Nicol. Boeri. dec. 15. Burdegal. 204. Et quamvis Hieron. Gratus conſ. 25. col. fi. lib. 1. neget dictam conſuetudinem & ejus areſta, tamen veritas talis eſt, ut benè ſcripſit Aufrer. Et ita de facto vidi practicari, tamen illa conſuetudo debet manere in terminis ſuis, videlicet quando talis pactio fit in contractu matrimonii, & in favorem deſcendentis ab eo, de cujus hæreditate agitur dumtaxat, prout etiam antiqui patres faciebant, ut habetur Tobiæ 8. in fi. quod enim Raguel ibi dabat Thobiæ dimidiam præſentium, & promittebat dimidiam futurorum bonorum poſt obitum, dabat in dotem Saræ filiæ ſuæ & ſic ipſi filiæ. Et ſic non poteſt, nec debet extendi, ut filius unius fratris ſuccedat alteri fratri patrui liberis excluſis. Et ſic ea conſuetudo non eſt ad propoſitum caſus de quo hic per Dec. nimiſque exorbitaret.

Ducatu.] Idem Dec. inf. conſil. 578. num. 9. ſed quod imo per generalem conſuetudinem, etiam in Italia Ducatus, Marchionatus, Comitatus dividatur trad. And. Iſern. Bal. Alva. in cap. imperialem §. præterea Ducatus de. prohi. feu. alie. per Fri. dicentes, d. § præterea eſſe correctum Joan. And ad ſpe. de feud. ver. non omittam Joan. And Hoſt. Caro. in c. licet de voto. Socin. conſ. 175. columna 7. libro 2. Alex. conſ. 30. num. 17. lib. 1. Hier. Grat. conſ. 14 num 29. lib. 1. & etiam in hoc regno ſecundum conſuetudines locorum, velut reliqua feuda dividuntur, ut dixi in conſuet. Pariſ.

Negativam.] Idem Dec. inf. conſil. 578. in l pactum num. 12. C. de pact. l. pactum num. 3. C. de collat. ubi refert quod recuſavit conſulere pro affirmativa, & hæc eſt perpetua & conſtans opinio Philip. Dec. qui nunquam in hoc fuit ſibi contrarius, ubi de hæreditate futura, vel aliqua ejus quota. vel de quota bonorum omnium agitur. Idem latè tenet & cumulat dom. And. Tiraquell. in tract. de jur. primogenitor. quæſt. 6. & ultra eum, idem Hieron. Grat. conſ. 26. lib. 1.

Conſului.] Sup. conſil. 184. conſil. 63. in fin. adde Cur; junior. conſ. 15 Fran. purpur. l. fi. num 218. C. de pac. dixi etiam ad Alex. conſil. 18. ad fin. libro 3. ubi videas.

IN CONSILIUM CCXXVI.

Partis.] Id eſt, an ſecundæ donationis particularis, quarta pars debeat defalcari pro prima donatoria, quia ſecunda donatio eſt de bonis quæ ſpectabant ad donantem tempore primæ donationis, & ſic non eſt quæſtio inter filiam & hæredem, ſed ſolum inter ſecundum donatarium. Et reſpondet ſecundum eſſe potiorem, quia prius habuit dominium & poſſeſſionem. Hoc ſolum agit Dec in toto hoc conſil. Et ſic rectè conſulvit, nec ſibi in aliis conſil. contradicit, ubi tenet ſtatim quæri jus abſenti, nec poſſe revocari, quod magis de conſuetudine quam de jure procedit, & reſpectu perſonalis obligationis tantum, quàm adhuc limito, ſi actus occultè geratur, ut ſit ſuſpicio fraudis & donator penès ſe matricem retineat, ut dixit ad eumdem Decium in l. 1. num. 22, Codi. de pactis. ubi videas, & latiùs in conſuet. Pariſ. §. 160.

Pœnitentia.] Vide pleniſſimè dom. Andr. Tiraq. in tract. de conſtitut. poſſeſſo, parte tertia limita 3. num. 49.

Eliget.] Et ſic eſt incertitudo loci & quotæ fundi, totaque obligatio conditionalis eſt, unde non poteſt ullam executionem ſecum trahere. Et ſic hæc prima ratio non eſt ad propoſitum.

Non facit.] Imo facit Bal. in l. ſi quis argentum §. ſed & quidem. Cod. de donation. Ange. conſil. 106. Aret. § actionum col. 6. inſtit. de actio. Jaſ. lib. 3. §. incertam col. fi. de acquiſ. poſſeſ. conſil. 147. col. 9. lib. 2. Math. de Afflic. Deciſio. Neapol. 139. col. fin. do. And. Tiraq. de conſtit. poſſeſſ. parte 2. Ampliat. 19. Et ita obſervatur.

Quicquid.] Sed hoc eſt conditionale per not. in leg. ſi ſic. de leg. 1. Ergo ut nuper dixi num. 6. Et ipſo Dec. in leg. contractus. numero 17. de regul. jur.

Antequam.] Et ſic interim poteſt interverti & in alium transferri, ut hic in præſentem nepotem factum eſt, & hæc ſola, vera, & deciſiva ratio totius conſilii.

Integra.] Adde quæ dixi ad Alex. conſil. 110. num. 3. l. 1. conſ. 88. num. 33. lib. 5. conſ 31. num 16. conſ. 167. num. 3. lib. 6. & ad Decium l. contractus num. 18. cum ſeq. de reg. jur.

Et ita.] Idem Dec. inf. conſil. 247. per to. conſ. 432. conſ. 464. conſil. 531. in fin. conſil. 598. in fin. conſ. 601. col. 2.

IN CONSILIUM CCXXVII.

Vt ſupra.] Quod verbum multum operatur, quia operatur quod ultimò ſubſtitutus non eſt vocatus deficientibus liberis. & liberis liberorum. ſeu ſolùm deficientibus nepotibus ſine filiis : ſi igitur ſuperfuiſſent Angelo filii, & filiis nepotes, & nepotibus pronepotes, exſpiraſſet ſubſtitutio, etiam ſi pronepotes poſteà deceſſiſſent ſine liberis.

Extenſio.] Alexand. latè conſilio 75. lib. 5. ubi dixi.

Non fuerint.] Et benè idem Hieronym Grat.

conſil. 33. lib. 2. quod enim Gratus ibi latè contendit, vulgarem ſub verbis communibus compendioſè non contineri Verum eſt in vim directæ ſubſtitutionis, ſed bene admittitur in vim fideicommiſſariæ.

Non natus] Limito, niſi deſcendentes teſtatoris excluderentur, ut dixi ad Decium in l. precibus numero 16. Codic. de impube. & aliis ſubſt. quamvis contrarium conſuluerit Car. Ruin. conſil. 92. lib. 2. & malè.

Filiis.] Et vulgariter tantùm, ut ſequitur.

IN CONSILIUM CCXXVIII.

Forma.] In teſtamento Petri patris Antonian.

Fideicommiſſaria.] Sed veritas juris eſt quod ſemper & indiſtinctè eſt fideicommiſſaria, ut dixi ad Alexand. conſ. 12. num. 11. lib. 3. & latiùs ad Dec. d. l. precib. n. 10.

Mediam.] Supra conſil. 68.

IN CONSILIUM CCXXIX.

Conciliari.] Concilii Piſani de quo ſupra conſ. 151. Hic vide moderationem Concilii, quia cum dicta regula ſit æqua, noluit illi derogare, ut dixi in tract. reg. cancell.

Secus.] Fortiùs ſolve, quod hic non fiunt hujuſmodi particulares expeditiones per totum ipſum concilium, ſed per deputatos concilii, qui non poſſunt derogare;& ſic non valet actus, etiam ceſſante dicta clauſula derogatoria.

Novam.] Tamen in libro meo eſt conſil 365. & parum facit.

Declaratione.] Supra conſ. 114. col. fi. dixi ad Decium in cap. fi. col. 5. de conſtit.

IN CONSILIUM CCXXX.

Filiorum.] Idem Dec. in rub. col. 2. ubi dixi C. de ſecun. nupt. & eſt communis idem Nico Boer. deciſio. Burdeg. 113. vide latè Jo. de Garro. in l. 1. num. 21. cum ſeq C. de ſecundis nupt.

Marito. [Dec. ſupra conſ. 87. col. 2 l. 1. num. 1. C. de ſecund. nupt. ubi dixi ad Alex. conſ. 3. num. 12. lib. 7. Idem Carol. Ruin. conſil. 20. n. 4. lib. 3. conſ. 34. conſil. 58 lib. 5.

Renunciatione.] Idem de excluſa per ſtatutum latè Stephan Bertrand. rep. l. hac edictali, in fi. C. de ſecund. nupt. & benè.

Fratri.] Dec. Thol qu. 457. Joan. de Garro. Authent. ex teſtamento, numero 26. de ſecundis nuptiis.

Non nocet.] Infra conſ. 346 conſ. 379. conſ. 589. conſil. 625. Dixi ad Alex. conſ. 19. in fin. lib. 1. & conſ. 169. lib. 7.

Soror.] Alberic. 4. ſtatut. qu. 66. Alex. conſ. 135. num 4. lib. 1. ubi tetigi. Tamen vide. Andr. Tiraq. de retract. proximita. §. 1 gl. 9. num. 211.

IN CONSILIUM CCXXXI.

Correcta.] Sed contra omnes, quod non ſint correcta, noviſſimè. & doctoſè decidit dom. Joann. Coraſius in l Paulus de ſtat 80 Miſcellaneo. libro 2. capite 17. tetigi ad Decium in d. cap. Eccleſiæ S. Mariæ, numero 36. & in conſuet. Pariſienſi titulo. in rub

Puniantur.] Et benè ut dixi ad Deci. d. c. Eccleſ. num. 34. & ad Alexand. conſ. 97. lib. 1. conſ. 210. num 14. lib 6. conſ. 3. in fin. 7. Caro. Ruin. conſ. 144. in fin lib. 5.

Exhæredari.] Idem Dec. l. nuptias in fin. de reg. juris.

Contrarium.] Idem Jaſ. Auth. ſed ſi poſt C de in offic. teſt. & in l. 2. §. 1 col 6 ſolut. matri. Alex. conſ. 119. lib. 6. ſed ut ibi ad Alex. dixi, opinio Pauli verior eſt, quam etiam tenet Carol. Ruin. conſil. 131 lib 4. fa. Balb. conſ. 121. lib 1.

IN CONSILIUM CCXXXII.

Secus.] Jaſ. conſil. 85. col. fin. lib. 3. Dec. l. dotis C. de collation. vidi dixi.

Mina.] Alexandr. conſil. 83. numero 7. ubi dixi lib. 6.

Iuramento.] Falſum, ut dixi ſup. conſ. 202 columna 2.

Contrario.] Sup. conſil. 216. col. fi. infra conſ. 364. conſ. 386. conſil. 626.

IN CONSILIUM CCXXXIII.

Lugdunenſis.] Et ſic in regno Franciæ, in quo etiam eſt cœnobion Cluniacenſe, quare diù primum miratus ſum quomodò Papa potuerit judices authoritate ſua delegare, obſtante decreto de cauſis in pragmatica & concordatis, cum non agatur de Epiſcopatus unione, aut diſſolutione, nec de alia majore cauſa in jure expreſſa; ſed de ſimplici decanatu rurali, ut hic, & ſic neceſſe erat relinquere cognitionem & judicium judicibus ordinariis, nec poterat Papa dare reſcriptum niſi excitarivum juriſdictionis, ad procedendum juriſdictione ordinaria. Aliàs ab executione reſcripti & proceſſu delegatorum poterat appellari tanquàm ab uſu ad Senatum Regium. Sed mirari deſii, poſt quàm nuper reſcivi, quod ille decanatus Montis Bertodi ſitus eſt extrà regnum, videlicet in loco Dumbarum, qui ſpectabat ad Carolum noviſſimum Borbonii ducem valentiſſimum, qui in eo nullum ſuperiorem in temporalibus recognoſcebat, per cujus obitum Rex illud territorium occupavit, in quo prædicta decreta locum non habebant, ſed ſolius Papæ placita contra omnia Concilia & ſanctorum Patrum decreta, undè vulgò Romanenſes vocabant patriam obedientiæ.

Commiſſario.] Scilicet Becando de Molario Canonico Mauriacenſi cujus originalem ſententiam vidi.

Poſſit.] Generale eſt in omnibus literis juſtitiæ. l. præſcriptione C. ſi contra jus vel utilitat. public. c. ſuper litteris de reſcript.

Rectore.] Limitat Panorm. c. unico. in fin. ut Eccleſ bene, ſi digno confe. adde Paul. conſil. 137. lib. 1.

Antiquus.] Qui reſignaverat Abbatiam, retenta penſione, quæ fuerat aſſignata ſuper dicto decanatu.

Beneficiali.] Imò de proprietate Sed quia utraque pars non prætendebat proprietatem, ſed ſolus reus, poteſt dici cauſa beneficialis ſecundum Cap. in dicta clement. diſpendioſam præſertim cum ex parte actoris, qui prætendebat beneficium, jus metiendum ſit l. penult. in fi. de juriſdictio. omnium judic. locus erat dict. clementinæ. Tum per Bullam, quam vidi, mandabatur ſummariè & de plano.

Nullè.] Idem Cardi Clement. 1. qu. 9. de electio. cle. 2. quæſt. ult. de officio ordina. Panor. cap. ſicut unire qu. penult de exceſſ præla Feli. cap. ſuper litt. col. 5. de reſcript Franc. Rip. de reſcript. Reſpon. 10. & eſt veritas, licet Rota quandoque in contrarium rotaverit in

antiquis ſub titul. de rebus Eccleſ. non alienan. Et quicquid dicat Nicol. Boeri deci. Burdegal. 345. ita practicatur, & impetrantur beneficia malè unita tanquàm vacantia jure devoluto abſque prævia declaratione nullitatis, & vincunt impetrantes etiam in poſſeſſorio, non obſtante longa & pacifica poſſeſſione poſſidentium, tanquàm unitum, qui non poſſunt juvari decreto de pacifico poſſeſſore triennali, quia non poſſederunt. ut beneficium, ſed tanquàm proprietatem, & ſic ceſſat decretum de pacificis. Et ita ante tres & viginti annos practicavi, & ſæpiùs deinceps obtinui; Et hæc ſanè intellige quando uniones ſunt abuſivæ, putà factæ poſt Conciliũ Baſilienſe & Pragmaticam ſanctionem, authoritate Apoſtolica, & non per Ordinarios, & ſic appellatur tanquàm ab uſu. Secus ſi eſſent factæ per Diœceſanos: & ſi ceſſaret abuſus: quia tunc niſi titulus unionis eſſet diſcoloratus, & apertè defectivus, ſufficerent quadraginta anni ad præſcribendum, ut ſuſtinui pro Abbate Brantonii Diœceſis Petragoriceſis contra Joan. Cheſneau, & obtinui per areſtum magni conſ. Pariſ. die 24. Maii 1535. referendario inclitæ memoriæ dom. Vido Breſſaco. tunc conſiliario, deinde præſide magni conſilii doctiſſimo, & integerrimo, ſtudioſorumque amantiſſimo, magno reipublicæ & bonorum virorum damno Thurcini immatura morte erepto. Fallit etiam, poſt centum annos Plenius dixi in conſuet. Pariſ. quò remitto.

Nullam.] Cardin. clementi. 1. col. tertia de re judica. clement ſi appellationem in finem de appellat. Corn. conſil 11. col. 3. libro 4. Alex. conſ. 59. num. 9. libro 4 ubi dixi, licet aliud velit Alex. conſ. 125. num. 24 lib 6.

Verificatur.] Alex. conſ. 119. num. 6. conſ. 204 num. 4. lib. 2. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCXXXIV.

Socius.] Alex. conſilio 69. ad finem libro 2. ubi tetigi latè Joann. de Amicis conſilio 27. conſilio 29. conſ. 138.

Fuga.] Hipp. Marſil. ſing. 115. & In pract verb. ſi. diligenter. num. 41. Decius. c. 2. num. 10. ubi dixi de probati. Jo. Amic conſil. 37. conſ 85. cum ſeq Ego puto Decium hîc malè conſuluiſſe.

Condemnari.] Imò ſaltem poterat torqueri, & adhuc civiliter condemnari.

Statutum.] Super conſ. 9. num 2.

Famulo.] Adde Dec. infra conſ. 622. & quæ dixi ad Alex. conſ. 65. num. 4. libro 4.

IN CONSILIUM CCXXXV.

Magna.] Matth. de Afflict deciſ. Neapol. 370. num. 13. Corn. conſ. 140. lib. 2. Alex. conſ. 55. num. 5. lib. 1. ubi tetigi. Alciat. l. ſi major. Cod. de tranſaction. Jaſ. 6. præſumpt refert, alias addens.

Sanguinis.] Idem Roma. conſil. 367. in fin. Alex. conſ. 54. num. 19 lib. 7. ubi tetigi.

Neceſſaria.] Dom. Andreas Tiraquel. tract. retract. conventio in principio num. 29.

Conditionalis.] Quod eſt expeditum in ultimis voluntatib. ſed non in aliis. ut dixi in conſuet. Pariſ §. 198.

Sorores.] Jo. Igne l 1. §. ſi tibi manus num. 105. cum ſeq. ad Silla.

Procedit.] Imò procedit, quia judex non poteſt derogare legi.

Doctor.] Quod eſt conſ. 78. num. 5. lib. 3. idem tenet Alex. conſil. 117. num. 21. lib. 6.

IN CONSILIUM CCXXXVI.

Falcone.] Quia erat Seneſchallus Carcaſſonæ, Baro *d'Ales*, cujus filia Franciſca nupta dom. Antonio de *Leſtrange* habuit filium Ludov. de *Leſtrange*, qui anno 1534. in magno conſilio Regis Franciſci vendicabat Baroniam d'Ales contra Ludov. de Camby Avenionenſem, ut vidi: ſed non obſtante hoc conſilio Dec. reus pro tunc, hoc eſt quandiù mater actoris vivebat, abſolutus fuit, juxta communem ſententiam, num. 2. ſed ſecundùm veriorem ſententiam ſimpliciter abſolvendus erat.

Vulgarem.] Hæc de jure verior, & ita tenet ipſe Dec. loquens in deſcendentibus teſtatoris ſupra conſ. 228. & in collateralibus ſup conſ. 205. inf. conſ. 148. conſ. 291. Et ultrà eos, ad hoc citavi, ſupra conſ. 205. Idem decidit Car. Ruin. conſ. 92. conſ. 96. conſ 100. num. 6 conſ. 102. per totum conſ. 104. num. 12. lib 2. Facit Ludov. Goz conſ. 89. Amplio primò, etiam ſi ſubſtitutio incipiat à præcedenti compendioſa, & formali fideicommiſſaria: ut decidit Alex. conſ. 13. lib. 4. ubi Ant. de Prato. in conſ. ſeq & Socin. cum multis ſubſcribentibus conſ. 113. lib. 1. Et hæc eſt fortiſſima ampliatio. Amplio ſecundò etiamſi ſubſtitutio fiat per verba communia, ut infra conſ. 248. num. 5. conſ. 291. num. 2. Amplio tertiò, nedum in tranſverſalibus, ut ſupra conſ. 205. inf. conſ. 248. ſed etiam in deſcendentibus teſtatoris, ut ſup. conſ. 228. col. 1. Amplio quartò, etiamſi filii nondùm eſſent nati tempore teſtamenti. ut ſup conſ. 205. ubi dixi.

Secus.] Hæc ratio inepta eſt, quia tantùm concludit quod liberi Franciſcæ ſint per fideicommiſſum ſubſtituti inſtituto, ſi eo decedente Franciſca præmortua ſit. Sed nullo modo probat quod ipſi Franciſcæ ſuperſtiti & fideicommiſſum capienti, liberi ejus ſint per fideicommiſſum ſubſtituti, quamvis Aymo conſ. 22. num. 7. & conſil. 139. num. 10. hanc rationem ad hoc concludentem, putet etiam in verbo *appellatur*, & malè.

Simul.] Contrarium fuit judicatum contra filium do. Franciſcæ, ut dixi, & obſervata opinio Bar. quæ communis eſt deſcendentibus teſtatoris, quicquid dicat Dec. hîc. Sed in collateralibus communis eſt contra Bart quòd non ſucceſſivè, ſed ſimul veniunt, ut per Cæpol. caut. civi. conſ. 52. ſed utrobique verius eſt ſolam vulgarem eſſe, ut dixi ſupra. Et ad Alexandr. conſ. 24 num. 5. lib. 3. niſi aliud appareat, ut dixit contra Dec. inf conſ. 291. col 3.

Filiis.] Sed an cum eis nepotes ex uno filiorum præmortuo. Reſpondeo, ſic: per ea quæ novè dixi ſup. conſ 1.

Filia.] Fallit ſi ex conſuetudine regionis & verbis teſtatoris aliud appareat. ut Nicol. Boer. deciſion. Burdeg qu. 159. quæ evocata fuit & deciſa in magno conſ. Reg. anno 1545.

Contractibus.] Imò, ut dixi in conſuet. Pariſienſi §. 12.

Approbatur.] Quod æquum, ut dixi ad Alex conſ. 43. in fin. lib. 2. conſ. 165. in fi lib. 5.

Dimidiam.] Supra conſ. 219. conſ. 228. num. 5. Hier. Grat. conſ. 68. in fin. lib. 1 gl. cap. Raynald. verſ. licet ipſas. de teſt. ubi ſuper tex. dixi, quod eſt ſemis cum ſemiuncia. ſi ſunt quinque filii vel ſupra.

Privetur.] Idem Hier. Grat conſ. 12. conſ. 21. conſ. 77. lib. 2. ubi fusè allegat.

Legitima.] Hanc differentiam inter legitimam & Treb. probat. Dec hîc & infra conſ. 495. in fi. & benè, ut dixi ad Alex conſ. 67 in princ lib. 5. quamvis Hier. Grat. conſ. 88. & conſ. 160. latiſſimè contendat utramque amitti. & malè, niſi concurrerent indicia de actuali ſubſtractione bonorum.

Ignoranter.] Amplio, etiam concurrente prohibitione alienandi Et ſic reprobo communem limitationem, quam tradit Paul. conſ 247. in cauſa quæ vertitur Saonæ col. 5. lib. 1 in novis & in l. fi §. fin. C. communia de leg. & in l filius familias § divi. & ibi Carol. Ruin. no 3. de leg. 1. Alex. l. Marcellus §. res quæ col. 2. ad

Trebel. Cor. conſil. 294. col. 3. lib. 3. Hier. Grat. conſ. 91. col. 2. lib. 1. conſ. 21. col. 4. lib. 2. Et mecum ſentit Carol. Ruin. conſ. 119. lib. 2. & intelligo dummodò dictæ prohibitionis æquè juſta ſit ignorantia, ut legati vel fideicommiſſi, ſive univerſalis, ſive particularis.

Eligere.] Idem quod non poteſt. Bald. conſil. 217. libro 1. Paul. conſil. 247. num. 4. libro 1. Guid. Pap. Dec. Delphi. 606. Philipp. Cor. conſil. 282. col. 1. libro 1.

Cauſa.] Sed quod emptor retentionem habeat Alexandr. conſil. 178. lib. 5. Jaſ. conſil. 89. col. 3. lib. 1. conſil. 161. libro 4. Franc. Purpura. l. 1. in fin. C. de pactis.

Concludo.] Idem ſup. conſ. 225. col. 3. ubi dixi & inf. conſ. 578. num. 9. Hieron. Grat. conſ. 19. num. 13. libro 1. Andr. Tiraq. de jure primigenior. quæſt. 6. num. 13.

IN CONSILIUM CCXXXVII.

Conſuluiſſe.] Jaſ. conſ. 5. lib. 3. idem Bald. conſ. 89. Andr. quondam lib. 5. quod eſt conſ. 423. ſecundùm novam impreſſionem. Cor. latè conſ. 6. col. fin. lib. 4. Alex. conſ. 45. num. 8. ubi dixi lib. 1. Dec. l. num. 38. ubi etiam dixi. ſi cert. pet. & infra conſil. 461. columna 639. col. 2. Andr. Tiraquel. de retract. proximi. § 1. gl. 7. num. 9. ſed verius contineri propter univerſale omnium, ut tenet Andr. Alciat. in l. moventium. de verb. ſignif. & in l. 1. C. de ſacroſ. Eccl. & ſentit Tiraquel. de tractat. §. 1. gloſſ. 7. num. 20. & ita obſervatur.

Deducitur.] Hæc veritas, quicquid dicat Dec. qui hoc malè conſuluit.

Limitat.] Dixi in annotat. ad ſtylum Parlamenti part. 5. qu. 34. Vide Maria. Socin. tract. oblatio. lib. 13. quæſt. 2.

Mariti. Alex. conſ. conſ. 82. num. 16. lib. 2. ubi dixi Aymo. conſil. 81. Nicol. Boer. deciſio. Burdeg. 81. Franc. Ripa. Rep. l. fœminæ quæſt. 20. C. de ſecund. nupt. ubi ampliat & jam ad quæſita per viduam intr. annum luctus. Idem Steph. Bertrand. conſil. 260. num. 14. libro 2.

IN CONSILIUM CCXXXVIII.

Oldr.] Et malè, & eum reprobavi in Annot. ad Alex. conſ. 1. num. 10. lib. 1. adde Franc. Rip. l. 1. num. 92. de vulg. & pupil.

Anchar.] Sed ibi malè conſuluit, & eum reprobat Alciat. de verb. ſign. lib. 3. quamvis Fulgo. conſ. 49. ſecutus ſit Ancharanum.

Præſens] Quod eſt conſ. 152. lib. 1. in novis. Idem Paul. conſ. 267. cum ſeq. & conſ. 422. lib. 2. Cor. conſil. 298. libro 3. Guid. Papæ deciſ. Delphin. 550. Jaſ. l. 1. col. 5. de vulg. & pupilla & conſil. 132. col. conſil. 148 lib. 1. Steph. Bertrand. conſ. 144. lib. 2. conſ. 23. viſo inſtrumento col. 3. lib. 3. Ant. Rub. conſ. 104. ad fi. Carol. Ruin. conſ. 94. lib. 2. Alciat. de verb. ſignific. lib. 3. & bene, quamvis ſuper hoc diſcutietur Lancel. Polit. de Vulgat. ſubſtit num. 107.

Franciſci.] Mariti quondam dictæ Lionetæ, & patris Petri, & Gabrielis.

Fideicommiſſario.] Et bene ut in ſimili dixi in conſuet. Pariſ. de hærede hærediorum contra hæredem acquiſitorum. §. 147.

Reſolvitur.] Et bene, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 22. num. 45. quamvis aliter velit Jo. Coraſ. l. 2. num. 27. in ſi. de ſervitut.

Proprius.] Sup. conſil. 21. col. fin.

IN CONSILIUM CCXXXIX.

Conſ. 8.] Ubi num. 2. tenui non firmari, & idem Alciat. in c. cum contingat. num. 3. de jurejurand. Adde inf. conſ. 631. num. 5.

Facta.] Sup. conſ. 202. ubi tetigi.

Inſinuationis.] Falſum, ut dicam inf. conſil. 488. num. 6.

Nuptias.] Scilicet vera & propria, ſecus in ſponſalitia largitate, ut in Novel. conſtit. 119.

Filii.] Dixi in conſuet. Pariſ. § 16. num. 7.

Tertio.] Sed vide ſuprà conſ. 226.

Notarii] Et acceptationis factæ à patre, ſeu primo donatario, quæ ſufficit. Textus in d. l. quoties. & hæc vera quicquid infra Dec. dicat & ita ſæpè vidi judicari, & hæc conditio eſt in rem ſcripta.

Translatum.] Idem tenet Phil. Dec. in d. l. traditionibus, col. fi. ubi falsò, ut hic, citat Alex. & falſo innititur fundamento d. l. quoties, quia ſpeciale in caſu l. 1. C. de donat, quæ ſub modo: favore alimentorum & ipſius donatoris qui fraudatur alimentis, ut ei detur utilis rei vendicatio : ſed in dicta l. quoties. non datur niſi condictio, quæ perſonalis eſt. Et ita tenet Guido. Papæ Dec. Delphi. 512. Corneus conſ. 173. litt. S. col. penult. lib. 2. Steph. Bertrand. conſil. 276. lib. 1. Franc. Rip. l. fin. quæſt. 37. C. de revocand. donat. Et nominatim Dec. hic reprobant Alciat. in d. l. traditionib. ad fin. ubi plures doctores corruptè citat in fine part. Et do And. Tiraq. in tract. de conſtitut. poſſeſſ. part. 2. ampliat. 28. Et bene: unde cum quidam donaſſet Titio, & poſt obitum filio Titii, & deinceps ſub clauſulis retentionis uſusfructus, & conſtituti per omnes gradus donationis, & cum mortuo donatore, Titius unitus eſſet, contra ejus hæredes filius egit, *uti poſſidetis.* Conſului malè egiſſe, hæredemque à poſſeſſorio abſolvendum, ſine præjudicio actionis ex contractu, & ita judicatum fuit & paulò pòſt confirmatum, per noſtri Senatus areſtum, ipſo dom. Tiraquello inter Senatores doctiſſimo judicante, qui illud areſtum in d. ampliat. in fi. ſecus dicerem, ſi Titius vivo donatore deceſſiſſet, & ſic feciſſet primùm locum filio, quia tunc filius eſſet primus, & fieret poſſeſſor & dominus, cum extrema eſſent habilia, facit Alex. conſ. 9. lib. 1. quod not.

In rem.] Contrarium videtur ſentire Bald. in addition ad Spec. ad fin. Et apertè hoc reprobat Andr. Alciat. in d. l. traditionibus ad fin.

Facere.] Imò ſi ſint poſita in verbis diſpoſitivis, operantur quod Simon poterat in præjudicium filiorum, etiamſi non ſint hæredes alienare, quicquid Dec. pro clientulo dicat.

Alex.] Mihi col. 7. idem Dec. in lege non omnis in princ. ſi certum petat. Sed imò Bald. in d. l. cum quis tenet, quod tranſit in donationem inter vivos : & hoc latè tuetur Jaſ. d. l. non omnis col. 2. ſolus quod opinio Bald. & Jaſ. ſtat. quando dicta clauſula eſt in verbis diſpoſitivis, ſed opinio Alex. & Dec. quando eſt in verbis executivis.

Reſolvitur.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 22. numero quadrageſimo quinto, §. 41. num. 21. ſup. conſ. 88. num. 3.

IN CONSILIUM CCXL.

Juramento.] Imò ut dixi ſup. conſ. 202.

Tacitam.] Alciatus in cap. cum contingat. num. ducenteſimo nonageſimo ſeptimo de jurejur. reprobat hanc limitationem, & iſtud conſilium ſtante communi opinione, dicens quod ſi juramento confirmatur, valet ſimpliciter, & etiam præmoriente uxore, non ſubaudita illa, vel alia conditione. Ego verò dico, quod communis

munis illa opinio falſa eſt, ut dixi ſuprà conſilio ducenteſimo ſecundo; & ſi eſſet vera, quod adhuc procedit limitatio & conſilium Dec. hic, quicquid dixerit Alciatus.

Habet.] Idem Dec, l. non omnis col. 3. ſi cert. pet. Jaſ. l. ſed etſi poſſeſſori, §. item ſi juravero, in fin. de jurejur. l. is qui hæres, col. pen. de acquir. hæred. etiam non obſtante renunciatione & juramento. Alciat. cap. cùm contingat, num. 266. de jurejur. Hanc regulam limitat Alexand. conſ. 37. col. 5. lib. 2. Corneus conſ. 131. in fin. lib. 2. conſ. 2. litera M. lib. 3. Aymo. conſ. 102. col. pen. & final. Joann. Rug. de mora, l. 1. num. 44. de judiciis, ubi num. 47. reprobat iſtud conſectum Dec. & malè, quia Dec. hic rectè conſuluit.

L. ſi unquam.] Etſi actor nulla juramenti diſpenſatione eget, ut dixi in meis deciſionibus juris hoc ann. 1550. editis.

IN CONSILIUM CCLXI.

Expenſis.] Quas voluntarias practici vocant & ita notoriè apud nos obſervatur; Et bene. Decius autem malè conſuluit.

Poteſtatem.] Imò ut notoriè obſervatur, & bene: quia clerici ſunt originaliter poteſtati ſubjecti; nec exempti, niſi ex privilegio, ut dixi ad Alex. conſ 8. lib. 1.

Militari.] Imò, ut dixi, etiam in cauſa criminali, quatenus caſus exceptus eſt, quem privilegiatum practici præpoſterè vocant, vel quatenus periculum eſt in mora.

Ro.] Idem Decius cap. contra falſam, col. 10. de probat. l. qui in alterius, num. 8. de reg. jur. Hippol. Marſil. l. patre, num. 43. de quæſtion.

Antequam.] Imò has non debet actor, quicquid dicat Decius, quia juris communis præſumptio eſt contra reum, qui etiam fruſtrandi causâ, protelare videtur: plus dico, quod etiamſi actor ſciebat eſſe reum Clericum, tamen debet reus in expenſas, ut pote voluntarias, condemnari, uſque ad diem declinationis. Nec obſtat quòd actor æquè eſt in culpa, quæ cum culpa rei compenſatur, quia reus ultrà hoc eſt in fruſtratione, quæ non debet eſſe impunita, l. 3. in fin. de uſur. Et ita apud nos obſervatur, nec eſt ſimile de actore, qui ſcit ſe excommunicatum, ut in deciſione in textu ſequenti, quæ vera eſt, quia tunc eſt æqualitas, nec eſt fruſtratio ex parte rei.

IN CONSILIUM CCXLII.

Conſtitutus.] Univerſaliter, aliis filiis particulariter inſtitutis. Etſi Jacobus decederet ſine liberis, ſubſtituit pater unam ex filiis ſuis ſub clauſula codicillari, non providendo de inſtitutione nepotum. Jacobus autem, vivo patre, mortuus eſt, relictis filiis. Quæritur de viribus teſtamenti, & an ſit locus ſubſtituto.

Solum.] Oldr. non utitur hâc taxativâ, ſed intelligit hanc clauſulam mederi defectui ſolemnitatis, vel alii obſtaculo, quo teſtamentum contra voluntatem teſtantis rumperetur, & hactenus ut voluntas teſtatoris conſervetur. Et Old. d. conſ. 141. ſequitur Joan. And. ad ſpecul. de teſtament. §. 1. in fin. Socin. conſ. 76. viſis, libr. 3. eos reprehendat, & male. Et de intellectu & limitatione dictæ clauſulæ, dixi ſuprà conſ. 86.

Reprobatur.] Et bene, ut per Alexand. conſil. 29. n. 5. conſ. 41. n. 6. lib. 1. ubi dixi.

Sibi.] id eſt, nepotibus teſtatoris filiis Iacobi, & bene.

Plus. Idem Decius l. precibus. n. 18. C. de impuberum & aliis ſubſtitut.

Præſentis.] Deciſ. Tholôſan. 455. Alexand. conſ. 30. libr. 3. Philippus Franciſc. cap. 1. col. 39. de teſtament. in 6. Mattheſil. ſingular. 141. Aymo conſ. 69.

Glo.] Not. idem Jaſ. l. 1. §. ſi quis ita, col. 9. de verborum ſignificat. conſ. 26. col. 2. libr. 1. Hippol. Marſil. ſing. 36.

Conjectura.] Idem Corn. l. ab eod. Cod. de fideicommiſſ. ſed quidquid dicat, non ſufficit levis, ſed debet eſſe urgens & rationabilis.

IN CONSILIUM CCXLIII.

Diviſionem.] Infrà conſil. 495. col. 3. ſupr. conſ. 76. col. 2. ubi dixi, Hieronym. Gratus conſil. 26. lib. 2.

Solvere.] Et ſic idem eſſet in tutore per leg. fiſtulas, §. fundum, de contrahend. empt. & hoc obſervatur in mobilibus particularibus, quorum vilis eſt poſſeſſio. Secùs in univerſitate mobilium, vel immobilium, vel etiam in certis prædiis, propter conſuetudinem, vel ſtatutum transferens poſſeſſionem ipſo jure in hæredem, qui non poteſt ſuâ poſſeſſione privari per executorem teſtamenti, vel tutorem. Et ita obſervatur in Regno, & in locis qui jure ſcripto reguntur; Et benè. Et idem puto dicendum extrà hoc Regnum, in locis ubi viget ſimile ſtatutum, in poſſeſſione continuanda in hæredem: dixi in Conſuetud. Pariſienſ. 132. undè cùm tutor filiarum fratris defuncti prætenderet certa prædia ſibi ſubjecta reſtitutioni ex teſtamento avi, reſpondi quod non poterat ea occupare, nomine ſuo, nec ſe poſſeſſorem dicere; ſed quod neceſſe habebat agere actione ex teſtamento, vel indicare, licet bona eſſent in patria juris ſcripti; & ita judicatum fuit. Cæterùm de ſtylo Tholoſano, quo fideicommiſſarii intentant interdictum miſtum rei adipiſcendæ & retinendæ, dixi in dicto §. 132. quò remitto.

Accipere.] Infrà conſ. 607. col. ubi dixi.

Adita.] Infrà conſ. 418. numer. 4. conſ. 424. conſ. 476. numer. 4. cum ſequent. Roman. conſ. 312. Guillelmus Benedict. repet. cap. Raynutius, verb. ſi abſque, leg. moribus, de legat. numer. 145. dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 163.

IN CONSILIUM CCXLIV.

Ad alia.] Anton. Rub. repet. §. morte, numer. 247. l. non ſolùm de oper. novi nunt.

Non ſunt.] Idem latè Joann. de Ferrar. in action. confeſſor. pro ſervitut. verſic. ſervitus aquæductus, Stephanus Bertrand. conſil. 296. viſo & ponderato lib. 2. Adde de materia Jaſon. conſ. 32. lib. 1. conſ. 84. lib. 3.

Poſteaquàm.] Cepol. de ſervitut. ruſticor. præd. capit. 4. Alexand. conſil. 186. numer. 2. lib. Jaſon. conſil. 150. lib. 1. & repet. dict. leg. quominus, de fluminibus.

Principe.] Et tunc non poteſt Princeps concedere ſecundo in præjudicium primi. Carolus Ruinus conſil. 93. libr. 4. & impetrans non poteſt novum opus vel ſecluſum facere. Ruinus conſil. 95. conſil. 97. lib. 4.

IN CONSILIUM CCXLV.

Guido.] Et quæſtion. 457. quæſtion. 505. conſil. 12. conſil. 54. Paulus conſil. 347. libr. 1. conſil. 108. lib. 2. Oldrad. quæſtion. 5. Ægid. Bellam. conſil. 17. Stephanus Bertrand. conſil. 27. col. 1. lib. 1. conſil. 70. & latiùs conſil. 302. viſis copiis, lib. 3. Aymo conſil. 19. Nicol. Boër. deciſion. Burdegalenſ. 172, num. 4.

Negativum.] Hanc tenet Decius ſic cauſæ inſerviens. Sed communis & verior ſententia eſt in contrarium, quam poſteà Decius, velut hujus conſilii pœnitens ſequitur in leg. ſenium, col. fin. Cod. qui teſtam. fac. poſſ. & ratio eſt, quam nemo præter me tetigit, quia patria poteſtas favore patris introducta eſt: ergo non nocet commodis patris, ut tetigi ad Alex. conſ. 106. lib. 1. & latiùs in Conſuet. Pariſ. §. 117.

Defectum.] Intellige non ſolùm vulgariter, ſed etiam per fideicommiſſum patrem ſubſtitutum, aliàs non eſſet dubium matrem præferri, quia poſthumus ſupervixit ſuus hæres donatori.

Expediebat.] Simile objectum fiebat in hoc Senatu Pariſienſi contra donationem & ſubſtitutionem contractualem factam per Margaretam *Allard* Thomæ *Quinette* filio ſuo, tamen per areſtum latum 14. Auguſt. 1543. bona ſubſtituto, videlicet Guilielmo Craſſo, ratione ſuæ uxoris adjudicata, deductâ tamen legitimâ dicti Thomæ.

Expreſſo.] Idem tenet Decius in rubr. num. 4. C. de pact. ubi refert ſe ſic conſuluiſſe: ſed contra latè tenet Alex. ab exc. in tractat. de pact. numer. 98. cum ſequent.

Arc.] Idem tenet Decius in l. ſemper qui non prohibet de reg. jur. Franciſc. Purpur. in l. rogaſti, §. ſi tibi, num. 64. ſi cert. pet. Dec. in rubr. num. 4. ubi tetigi. C. de pact. in leg. ſenium, num. 47. C. qui teſtament. fac. poſ. ubi meminit hujus conſilii.

IN CONSILIUM CCXLVI.

Dotem.] Idem Steph. Bertr. conſ. 17. ponitur in facto, q. 1. libr. 3. & in rep. d. l. hàc edictali, numer. 57.

Naſcituris.] Falſum, ut tenet Stephan. Bertrand. rep. d. l. hàc edictali, num. 12. & 19. Jacob. de ſancto Georgio. Paulus conſ. 206. lib. 1. conſ. 82. lib. 3. Carolus Ruinus conſ. 112. lib. 1. ſed bene filiis ſecundi conjugis jam natis ob eorum merita, non in fraudem. Bertrand. conſ. 73. lib. 2. Ruin. dict. conſ. 112. lib. 1. Aymo. conſ. 193. num. 10.

Quintam.] Imò unam dumtaxat unciam, quia nihil filiis eſt expreſsè relictum, & ſic à jure ſuppletur eis legitima, quæ eſt triens. Cùm ergo ſinguli eorum non ſint aliàs vocati, niſi ad unciam, vitricus non poteſt plus habere, ſed reliquum inter filios primi matrimonii viritim dividetur, quidquid effusè dicat Stephanus Bertrand. in repet. dict. leg. hac edictali, verſ. ita tamen.

Inprimis.] Ita vulgò loquuntur omnes incautè & male, quia ut nunc dixi in tract. de inoffic. teſt. donat. & dot. num. 68. cum ſeq. impertinens eſt quærere, an priùs deducenda ſit legitima reſpectu vitrici, licèt de hoc quæri poſſit inter ipſoſmet filios tantùm inter ſe dividentes. Cæterùm aut unus filiorum minùs habens, eſt limitatus infrà legitimam, & tunc quia ipſo jure uſque ad legitimam ſuppletur, debet vitricus habere quantum eſt portio legitimæ dicti privigni. Aut eſt limitatus ſup. legitimam, & poteſt vitricus habere quantum ille privignus & non plus.

IN CONSILIUM CCXLVII.

Dales.] Suprà conſ. 236.

Conditionalis.] Decius l. contractus, num. 23. de reg. jur. Alexand. conſ. 153. num. 3. lib. 6. latè d. And. Tiraq. de conſtit. poſſeſſ. part. 2. ampliat. 17.

Mortis. Alex. conſ. 82. num. 9. lib. 2. ubi dixi. Jaſ. conſ. 147. col. 8. lib. 1. conſ. 6. conſ. 89. lib. 3.

Poſſideres.] Infrà conſ. 251.

Non eſſet.] Alexand. conſ. 110. numer. 3. libr. 1. conſ. 88. numer. 33. lib. 5. conſ. 167. numer. 3. libr. 6. ubi dixi. And. Tiraquell. de conſtit. poſſeſſ. part. 2. ampliat 18. num. 4.

Sine liberis.] Contrarium & melius ſenſit Dec. l. contractus, num. 13. de reg. jur. dom. And. Tir. tract. de conſtit. poſſ. part. 3. limitat. 2. num. 12. cum ſeq.

Scutis.] Oportet enim reſervationem eſſe notabilem, & propter quam veriſimiliter quis ſit inventurus hæredem. Claud. Seiſſell. leg. ſtipulatio hoc modo concepta, col. final. de verborum obligation. Hieronym. Cagn. leg. final. num. 209. cod. de pact. & liberam non reſtrictam pro anima, vel aliter. Steph. Bertrand. conſ. 40. ſi pactum, lib. 3. Hieronym. Cagn. d. l. fin. n. 208. Dec. ſuprà conſ. 30. col. 2. conſ. 204. col. 1. infrà conſ. 251.

Reprobatur.] infrà conſ. 263. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCXLVIII.

Chamberiaci.] Quæ eſt caput Ducatûs Subaudiæ occupati ad finem anni 1533. per Franciſcum regem; ante biennium Maſſilia, in nuptiis Henrici tunc ſecundò geniti filii de quodam Cæſaris adversùs regem ſecreto admonitum per Clementem Papam ſeptimum, ſeu potiùs octavum, anno ſequenti, videlicet 1534. necatum; hinc autem in Subaudia florebant Juriſconſulti doctiſſimi, Franciſcus Purpuratus Præſes, Aymo Cravatta conſiliarius, Hieronymus Cagnolus Thaurini, & alii Papiæ, quorum ſtudia clades illa Sabaudiæ diſturbavit.

Propter.] Imò ob id non eſt repellendus, quia non eſt contrarietas abſoluta, ſed quæ poteſt per actorem interpretari.

Succeſſivo.] Et vulgariter, ut infrà eod. num. 5. & idem in caſu omninò ſimili, videlicet in tranſverſalibus & in verbis directis tenet, infrà conſ. 291. ſed contrarium quod veniant ſimul in caſu omnino ſimili, videlicet in tranſverſalibus, & verbis directis, tenet idem Dec. conſ. 153. vide quæ dixi ſup. conſ. 236.

Liberis.] Imò quantùm ad hunc caſum, ſive dicas filios, ſive liberos, non refert, & communis opinio de tranverſalibus ſubſtitutis probatur in cap. Raynaldus, de teſtam. ubi dixi ſuper textum.

Tertius caſus.] Sed ibi Soc. facit contra Dec. quia Socinus & ii quos allegat, loquuntur quando ſubſtitutio facta eſt ſub nomine collectivo liberorum, quo caſu Socinus ibi verſ. quartus caſus, tenet contrarium. Ratio diverſitatis, quia verbum collectivum extenditur ad omnes deſcendentes, etiam quos non erat neceſsè inſtitui. Aymo conſ. 22. num. 6. ſed ibi Aymo male conſuluit. Adde Carol. Ruin. Lancell. Galiav. & Anton. Rubeum in d. c. quidam rectè.

Nihil.] Idem Decius infrà conſ. 291. col. 2. in leg. precibus, num. 18 cod. de impuber. & aliis. ſubſtitut. Curt. junior conſ. 139. col. fin. Et bene.

IN CONSILIUM CCXLIX.

Furcarum.] Chaſſa. in conſuetud. Burgund. tit. des *Juſtices*, §. 8. gl. 1.

Erigere.] Male conſuluit Philippus Decius, quia juriſdictio competit unicuique dominorum in ſolidum; ſicut jus patronatûs, licèt adminiſtratio debeat fieri nomine communi & commode dividi: unde unus ſolus, aliis non conquerentibus, poteſt ſimpliciter, vel nomine ſuo furcas erigere, vel adminiſtrare, & valet actus, ſicut & præſentatio ab uno ſolo ex pluribus patronis facta, ſi alii infrà tempus non conquerantur, ut conſuetudo Pariſienſ. §. 1. gloſſ. 10. numer. 24. aliis autem contradicentibus, non poteſt unus nomine communi, ſi præoccupare velit, nec aliorum conſilium expectare, ſed eo expectato, ſolus poteſt, aliis invitis, eripere, vel reticere in loco ſolito, & ſic ad uſum deſtinatum.

Deſtinatum.] Decius l. ſi ſocius, ſi cert. pet. ubi tetigi, & infrà conſil. 282.

IN CONSILIUM CCL.

Matris.] Suprà conſ. 245. infrà conſ. 331. iſtud hodie generale eſt ob Conſuetudines & ſtatuta, quæ etiam poſſeſſionem ipſo jure transferunt in omnem hæredem, ut dixi ad Philippum Decium in leg. qui ſe patris, C. unde liberi, & latiùs in Conſ. Pariſ. §. 132.

IN CONSILIUM CCLI.

Non valeat.] Suprà conſ. 30. ubi dixi.

Reſervatio. Suprà conſ. 247. col. fin. ubi dixi.

Idem ergo.] Contrarium, quòd valeat hæc donatio, tenet Hieronym. Cogn. in leg. in fin. num. 210. Cod. de pact. ubi nominatim reprobat iſtud conſil. Decii. Et certè communiter tenetur & obſervatur, quod valet, ſi ſumma illa taliter reſervata reſpectu bonorum & qualitatis perſonæ notabilis eſt, ſeu non contemptibilis. Subdit tamen Cagnol ibi num. 212. quod dicta donatio pendet à futuro eventu, ut ſi quidem donans diſponat in vita de ſumma ſic retenta, prior illa donatio reſolvetur, aliàs valeat.

Non tamen.] Infrà conſ. 379. numer. 8.

Poſſidet.] Infrà conſ. 281. col. 2. & in leg. contractus, num. 15. Alexand. conſ. 161. num. 1. ubi tetigi, lib. 6. & latiſſimè omnium dom. Andr. Tiraquell. de conſtit. poſſeſſ. part. 3. num. 1. cum ſequent.

Nomina.] Contrarium tenet, & Decium in hoc reprehendit dom. And. Tiraquell. in d. tract. de conſtit. poſſeſſ. part. 3. num. 10. Et quamvis dom. Tiraq. loquatur in ſpeciali conſtituto nominis donati, de quo non eſſet dubium, tamen idem puto in generali, ut hîc, quia ſuppoſitâ validitate prioris donationis generale conſtitutum etiam nomina & eorum tantùm ceſſionem impleat, & ſic non valet ſequens donatio & ceſſio, quamvis debitor ſolvendo vel cedenti ſecundo ceſſionario bonâ fide liberetur.

Dignitatis.] O! putidam dignitatem quæ nummis comparatur, quâ viâ nequiſſimus quiſque aſcendit, ut graſſetur & negotietur. Videſne exemplum nefarii & execrandi abuſûs, qui jam ultrà quinque & triginta annos in Gallia per omnia etiam ſuprema tribunalia exercetur? Nullus enim tam turpiter nummos ſuos elocat, niſi quis advocatus eſſe nequit, majuſque lucrum quàm ex advocatione ſperet. Et hodie 1549. nulli judices ſupremis corruptiores, adeò de quæſtu invicem certant, ut aula miſera nullas crebriores lites audiat, utpote de re magis quæſtuoſa & vendibili, contra quam tam ſobriè quàm juſtè noſter Imperator Carolus V. qui ſontibus nullas niſi juſtitiæ gratias concedit, nullum de jure reddendo impium quæſtum facit. Huic aula ſua hujuſmodi rixis & quæſtibus libera, conſiliis univerſis ſupereſt, cùm Gallica vilibus & quæſtuariis ſufficere nequeat.

IN CONSILIUM CCLII.

Potentiam.] Quæ difficultas frequens eſt in Gallia, poſtquàm multiplicati ſunt judices quæſtuarii & ambitioſi, adeò ut advocati clientulis ſuis magis ab hac difficultate metuant, & in hac magis quàm in jure & veritate probationum ſolliciti ſint; Deus vindex authores horum conterat.

Laicis.] Dixi ad Alexand. conſ. 51. lib. 1.

Antiquiori. Alexand. conſ. 110. num. 1. lib. 1. conſ. 103. numer. 1. lib. 7. ubi dixi. Adde Carolum Ruin. conſ. 49. conſ. 56. ubi limitat lib. 4.

Fateri.] Dec. cap. quoniam contrarium, 28. de probat.

Unum.] Falſum, ut dicam infrà conſ. 663.

Titul.] Falſum ut dixi ſuprà conſ. 57. in fin.

Non fuerit.] Et bene; ut dixi in Conſuetudin. Pariſ. §. & dict. Auth. bona damnatorum ſervatur in Sabaudia & pluribus locis etiam patriæ conſuetudinariæ hujus regni.

Agnatis.] Curt. Junior, tract. feud. part. 5. conſ. 78. conſ. 142. conſ. 155. dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 30. quæſt. 36. Adde Hieronym. Grat. conſ. 2. lib. 1. conſil. 2. lib. 2.

Domini.] Infrà conſ. 544. num. 30. cum ſeq. ubi dixi.

Antiquum.] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 5. num. 89. Idem inf. conſ. 269. num. 5.

Infecta.] Carol. Ruin. in favorem Bentivolorum. conſil. 21. lib. 5. Nicol. Boër. deciſion. Burdegalenſ. 64. ſed verius loquitur idem Decius in cap. fin. col. 3. de conſtit.

IN CONSILIUM CCLII.

Simul.] Hanc tenet Decius hîc, quamvis ſuprà conſil. 248. teneat quod per vulgarem tantùm, nec eſt inſtitutio primitiva; ut & in cap. Raynaldus de teſtament. Sed ibi dict. conſil. 248. eſt ſubſtitutio ſecundi gradûs. Sed quia hîc nulli filii nati erant Henrico tempore mortis teſtatoris, recidit Decius hîc in fine, in primam opinionem quæ fuit Bart. quod idem eſt ac ſi filii vulgariter ſolùm vocati fuiſſent, & ſic concludit bona fuiſſe libera in perſona Henrici.

Mortis.] Ruma. conſil. 231. Alexand. conſil. 221. in fin. lib. 2. idem ſi concepti, quia non requiritur quod eſſent noti teſtatori.

Purificata.] Rom. conſ. 438. col. 7. Steph. Bertrand. conſ. 23. lib. 1.

IN CONSILIUM CCLIV.

Alex.] Conſil. 55. numer. 16. lib. 4. conſ. 252. num. 3. lib. 6. Decius ſup. conſ. 80. cum ſeq. conſ. 86. col. 1.

Satis.] Imò tacitè tantùm quod cedit expreſſo & ſic Decius hîc male conſuluit.

IN CONSILIUM CCLV.

Corpus.] Anch. conſ. 184. Paul. 285. lib. 1. Socin. conſ. 254. col. lib. 2.

Ejuſdem. [Suprà conſ. 141. infrà conſ. 331. col. fin. Andr. Tiraquell. de retract. proximit. §. 1. gloſſ. 18. num. 51.

IN CONSILIUM CCLVI.

Seditio.] Nicol. Boër. in tract. de ſedition.

Delictum.] Hipp. Marſ. conſ. 2. conſ. 51. Albert. Brun. conſ. 49. Alciat. tract. de præſumpt. 1. And. Tiraq. de retract. proxim. §. 28. gl. 1. num. 32.

Remota.] Decius in rub. col. 2. eod. quando non pet. part.

Statuta.] Dixi ad Alexand. conſ. 15. lib. 1.

Zelo.] Sed tyranni hanc defenſionem non admittunt: ut vidi Cal. Martii. 1542. more Gallico, innocentem Italum ob ſcedam bono zelo ſcriptam, dextrâ abſciſsâ, ſtrangulari. plebi verò mentiebantur adulatores eſſe ſervientem falſarium, cùm eſſet ſecretarius *Danguillare*, Deus vultionum judicet.

Principis.] Super conſ. 1[illegible] num. 3.

IN CONSILIUM CCLVII.

Diſpenſatio.] Suprà conſ. 55. num. 7.
Præter.] Paul. Picus, leg. in quartam chart. 7. ad l. falc. Joan. An. conſ. 67. Barb. in c. Raynaldus de teſt. Franc. Ripa, in l. centurio, num. 49. de vulg. & pupil. ubi ſe corrigit de eo, quod aliàs contrarium tenuit, videlicet in dict. l. in quartam, num. 48.
Concludo.] Iſtud conſilium refert & probat idem Decius in leg. precibus, num. 24. Cod. de impub. & aliis ſubſt. Idem Franciſc. Rip. leg. centurio, num 48. cum ſeq. de vulg. & pupil. Et bene.
Quod lex.] Infra conſ. 382. in fin. conſ. 399. col. 1. conſ. 416. num. 20. Alex. conſ. 55. num. 2. libr. 4. ubi dixi. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 44. num. 20.

IN CONSLIUM CCLVIII.

Non valet.] Dixi ad Alex. conſ. 73. lib. 3.
Juſtum.] Vide Alciat. l. lege obvenire, de verb. ſignif. lib. paradoxo, c. 7. Dixi ad Dec. in l. 1. num. 3. Cod. quando non pet. partes.
Subſtitutum.] Dixi latè in Conſuetud. Pariſienſ. §. 8. gl. 1. num. 44.
Major.] Suprà conſ. 5. num. 2. in rub. col. 3. infr. ſi cert. petat. ubi dixi, & in cap. cùm ſit Rom. col. 4. de appell.
Juriſtæ.] Infrà conſ. 366. num. 8. Alex. conſ. 9. lib. 1. ubi dixi.
Dicatur.] Tranſeat, ſed princeps & pater per hoc noluerant alios naturales inhabilitare, quominus derelinqui poſſit, & ſibi contradicit Decius infr. conſ. 264. col. fin.

IN CONSILIUM CCLIX.

Fulcitur.] Guid. Papæ deciſ. Delph. 277. Jaſ. l. illum, col. 2. Cod. de collat. conſ. 130. collat. lib. 4. Franc. Purpura. l. cùm quid, num. 83. ſi cert. petat.
Indubitanter.] Infrà conſ. 426. & in dict. cap. in præſentia, num. 58.
Favore.] Sed præpoſtero, pro quo quater ſecundùm ignorantiam ſæculi ſui conſuluit Alex. & male, quia textus in dict. §. ſed & hoc præſenti, non debet ultrà terminos ſuos extendi, ut plenè dixi ad Alexand. conſ. 121. lib. 2. hic expende quantas tenebras etiam in Politica & jure dicundo invehat ſuperſtitio eorum, qui putant meritis, & operibus ſuis hominem juſtificari aut ſalvari, quæ eſt impia illa hæreſis Pelagiana, qua tot annos vexatur Eccleſia Dei, ut apud Aurel. Auguſtinum.
Invitus.] Dixi in tractat. uſurar. numer. 73. cum ſequent.

IN CONSILIUM CCLX.

Creditoribus.] Mariti qui remiſit.
Onerosa.] Suprà conſ. 67. col. 2. infrà conſ. 577. in fin.
Debitor.] Secùs in ejus hærede, ut dixi ad Alex. conſ. 113. lib. 3. nec alibi reperies.
Diminuentes.] Dixi in Conſuetud. §. 1. gl. 3. num. 10. cum ſeq.
Conſultum.] Quod conſilium reperire non potui, dico verò, quod conſilium Decii procedere poſſet quando ſtatutum poſt matrimonium contractum ſuperveniſſet, & ad jam contracta extenderetur, ita quod non competeret, niſi condictio ex ſtatuto, quod magis ultimæ voluntati, quàm contractui æquiparatur: ut ſuprà conſ. 90. col. 2. Secùs ſi ſtatutum præcedit, quia tunc contractui, qui ad mores & ſtatuta loci refertur, ineſt, ita quod ad tale lucrum competat actio ex contractu, & ſic Decius hîc male conſuluit.

IN CONSILIUM CCLXI.

Pan.] Quod eſt conſ. 7. lib. 7.
Contrarium.] Dixi ſuprà conſ. 150. col. 1. & ad Alex. conſ. 13. num. 10. lib. 3.
Qualitate.] Alexand. conſ. 172. col. 2. lib. 2. ubi dixi. Cor. conſ. 216. lib. 3. Jaſon. leg. penultim. §. in eum, ne quis eum qui in jus vocat. eſt, vi exig.
Quærendum.] Andr. Tiraquell. rep. l. ſi unquam ver. donatione larg. num. 147. Cod. de revocand. donation. Dixi etiam in Conſuetud. Pariſienſ. §. 1. gl. 3. num. 10. cum ſequent.
Odioſum.] Suprà conſ. 13. col. 3. Hier. Grat. conſ. 20. col. 1. lib. 1.

IN CONSILIUM CCLXII.

Regis.] In hac eadem cauſa, mutatis nominibus, contrarium conſuluit Carol. Ruin. conſ. 41. libr. 1. ubi tenet non valuiſſe conceſſionem ex defectu ſolemnitatis, uſque ad numer. 32. Deinde, etiamſi valuiſſet, eſſe perſonalem, præcipuè per verba pro uſu ſuo proprio, quæ dicit favere taxationem, etiamſi fuiſſet realis ſervitus, per Bartol. leg. Mela, §. fin. de alim. & cib. legat. Aret. leg. ſi ſic. *la Grande*, de verbor. obligat.
Fundi.] Hippol. Marſ. ſing. 334. Et male vulgò putant eſſe verba juris, in leg. penult. de ſervitut. ruſtic. prædior. quia text. vulgaris ibi corruptus eſt, & reſtituendus juxtà Alciat. diſpunction. lib. 2. cap. 7. quem ſequitur Haloander.
In dubio.] Facit Alexand. conſ. 193. num. 3. lib. 2. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCLXIII.

Inveſtitura.] Curtius ſenior conſ. 48. col. 3. Curt. junior, tract. feud. char. 18. col. 4.
Primam.] Suprà conſ. 185. col. 2. ubi dixi.
Diviſio.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. quæſt. 22.

IN CONSILIUM CCLXIV.

Liberorum.] Alex. conſ. 163. num. 6. lib. 7.
Speciali.] Et adhuc etiamſi primum eſſet pluſquàm ſolemne. Alexand. conſ. 146. lib. 2. Hier. Grat. conſ. 91. lib. 2.
Parum facit.] Et ſic diſcordat ab his quæ dixi ſuprà conſ. 258. col. fin.
Annullatur.] Dec. leg. qui ſe patris, num. 7. C. unde lib. leg. filiæ dotem, num. 4. C. de collat. Alex. col. 19. num. 4. lib. 6. ubi tetigi. Carol. Ruin. conſ. 17. num. 6. lib. 2. conſ. 27. lib. 3.

IN CONSILIUM CCLXV.

Æqualitatem.] Suprà conſ. 81. num. 4. infrà conſ. 377. conſ. 349. col. 5. Dec. l. 1. C. unde lib. l. ut liberis, col. 1. de collat. Alex. conſ. 5. numer. 6. lib. 3. conſ. 163. num. 7. lib. 7. Curt. ſenior, conſ. 78. col. 5.
Vita.] Claud. Seiſel. Dec. Alciat. l. pen. Cod. de pact. Hier. Grat. conſ. 66. lib. 2. Dixi ad Alex. conſil. 18. lib. 2. ubi videas & infrà conſ. 282. col. 1.
Teſtator.] Alexand. d. §. ſi centum, Steph. Ber-

tand. conſ. 25. ultra & præter lib. 1. Carol. Ruin. conſ. 135. lib. 2. & bene. Et ſic uno hæredum mortuo ſolvetur ſocietas; quod eſt verum, ſi hæredem alium relinquat. ſecùs ſi non relinquat alios hæredes, vel cohæredes: quia tunc durat mens & præceptum teſtatoris inter eaſdem perſonas.

Valet tamen.] Super conſ. 246. col. fin.

Procuratore.] Idem Decius in leg. divus, num. 2. de regul. juris.

IN CONSILIUM CCLXVI.

Adivit.] Infrà conſ. 551. col. 1. conſ. 581. num. 10. conſ. 687. & in leg. hæreditas de reg. jur. leg. fin. col. 4. Cod. unde lib. Alexand. conſ. 198. numer. 7. cum ſequent lib. 6. ubi tetigi.

Paul.] Quod eſt conſ. 7. lib. 2. vide ſuprà conſil. 261.

Remittit.] Jaſon. leg. nec ſi. §. 1. col. 1. de acquir. vel amitt. hæredit. Gemin. conſ. 33. col. 12. Franciſc. Rip. de reſcript. reſponſ. 29. col. 1.

Bartol.] Et bene; licet Jaſon. d. §. col. 2. conetur reprobrare, poſt Barba. in Rub. C. qui admitt.

Via.] Imò ſoli virili ſuæ hæreditatis paternæ, niſi aliud in facto ſupponeretur, putà renunciationem eſſe factam ex cauſa oneroſa toti hæreditati præponderanti, aliàs patrui ſunt ſine titulo & ſine bona fide.

Longi.] Imò longiſſimi tantùm, inf. conſ. 272. num. 9. conſ. 558. in fin. Alexand. conſ. 151. num. 7. lib. 2. ubi dixi. Et adhuc non procedit in vicino, vel familiari, & ſic multò minus in his patruis. Alex. conſ. 46. col. 3. lib. 6. Hier. Grat. conſ. 125. lib. 1. & ſic Decius hîc male conſuluit.

IN CONSILIUM CCLVII.

Diviſionem.] Suprà conſilio 86.

Scire.] Alex. conſ. 4. num. 10. lib. 2. ubi dixi.

Tracula.] Alex conſ. 46. in fin. lib. 1. ubi dixi. Carol. Ruin. conſ. 119. num. 8. lib. 2.

Purificatum.] Suprà conſ. 79. num. 3.

Colligetur.] Alex. conſ. 69. lib. 3. ubi dixi. Phil. Dec. l. cum quid, num. 24. ſi cert. pet. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CCLXVIII.

Minor. [Suprà conſ. 37. num. 9.

Canonico.] Et bene; licet contra teneat Philipp. Dec. leg. fin. numer. 7. unde legit. ubi dixi, & eum reprehendit Alciat. cap. cum contingat numer. 54. de jur. jurand.

IN CONSILIUM CCLXIX.

Allodialia.] Alex. conſ. 129. col. 1. lib. 1. ubi dixi conſ. 55. num. 109. lib. 4. conſ. 87. numer. 6. lib. 6. Car. Ruin. conſ. 153. cum ſeq. lib. 1.

Donationes.] Infrà conſ. 28 [illegible] 3. conſ. 498. num. 11. ubi dixi.

Poſterorum.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 12.

Dignitates.] Sup. conſ. 225. col. 2.

Antiquum.] Sup. conſ. 252. num. 6

Servitium] Sup. conſ. 139. Sed contra tenet Curt. jun. tract. feudo. char. 19. col. 4.

Afferre.] Infrà conſ. 498. col. pen. Alex. conſ. 101. numer. 8. libr. ubi. dixi falſum eſſe & adulatorium.

Gallia.] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 41.

Dubio.] Alex. conſ. 2. lib. 1. Socin. conſ. 251. lib. 1. Hier. Grat. conſ. 158. ad fin. lib. 2.

Retinere.] Dec. l. 1. num. 41. ſi cert. pet. dixi ad Alex. conſ. 91. col. fin. lib. 1.

Conſil. 81.] Ubi dixi & ad Alexand. conſ. 67. col. 1. lib. 1.

IN CONSILIUM CCLXX.

Maſculis.] Imò etiam de fœminis, etiamſi tantùm dixit ſine filiis, & multò magis quando addidit legitimis & naturalibus, quia adjectiva æquè fœminis conveniunt, quas ſi voluiſſet hîc excludere, facile addidiſſet verbum *Maſculus*.

Fideicommiſſi.] Dicam infrà conſ. 318.

Multo minus.] Hæc ratio non ſufficit ad extendendum onus ſubſtitutionis, de uno caſu ad alium caſum diverſum, ut hîc. Imò ego dico, quod nedum filia, ſed etiam neptes & proneptes excludunt hoſpitale, quamdiù extat unus maſculus in linea, & ſic ultima ſubſtitutio poteſt aliò reſpicere.

Conſil. 15.] Ubi male conſuluit, ut ibi dixi.

Videndum.] Cave, quia Bart. ibi loquitur in diſpoſitione legis & ſtatuti, ideò non debet facile extendi ad diſpoſitionem hominis, ut ſentit Hier. Gratus conſ. 3. col. 3. lib. 1. Adde aliam limitationem infrà conſ. 285. num. 4. in fin.

IN CONSILIUM CCLXXI.

Venari.] Suprà conſ. 197. ubi tetigi. Adde Joann. Fab. Angel. A. et. inſtitution. de rerum diviſion. § flumina, Carol. Ruin. conſ. 28. cum duobus ſequentibus libr. 1. Jac. de ſancto Georgio tractat. feud. verſ. Et piſcationibus.

Vnius.] Deciſio Tholoſ. 324. Albert. Brun. conſ. 20. collat. 4. Alexand. conſ. 68. col. fin. lib. 2. ubi tetigi.

Paul.] Quod eſt eſt conſ. 46. col. 2. num. 3. lib. 2.

Aufferre.] Suprà conſ. 269. num. 6.

Scientia.] Suprà conſ. 191.

Caſt.] Quod eſt conſ. 178. lib. 1. num. 4. & in cap. ad hæc ſumus, num. 5. de reſcriptis, ubi dixi.

Spurii.] Idem Alexand. conſ. 129. num. 15. lib. 6. ubi dixi Philipp. Dec. c. in præſentia numer. 43. ubi etiam dixi.

Conſervatur.] L. arboribus, §. de illo, de uſufr. leg. ſi eo loco, §. qui latiore, ſi ſervi, vendicent. Albert. Bru. conſ. 34. in fin.

IN CONSILIUM CCLXXII.

Filiationis.] Suprà conſ. 54. in rub. de prob. num. 14. ubi dixi & cap. in præſentia, num. 25. eo.

Mariti.] Infrà conſ. 576. conſ. 657. Angel. conſ. 83. Spurius conſ. 183. in quæſt. Alexand. conſ. 88. n. 8. ubi dixi lib. 7. Bertrand. conſil. 172. col. 1. libr. 2. Guliel. Benedict. rep. cap. Raynutius. part. 3. verſ. quæ filium ex eo ſuſc. numer. 2. ubi ampliat etiam in ſpuriis ſuppoſitâ cohabitatione. Joann. de Scopis rep. leg. ſi pater, num. 80. cum ſequent. Cod. de hæred. inſtitut. Hier. Grat. conſ. 158. libr. ſecundo, ſecus, ſi non cohabitent. Jaſon conſ. 125. lib. 4.

Transfert.] Idem Curt. ſenior conſ. 69. num. 4. in tract. de teſtibus, concluſ. 31. Ro. l. ſi vero, §. de viro. ſol. matr. Alex. conſ. 77. num. 4. lib. 1. conſ. 236. num. 7. lib. 6. Jaſ. rep. l. admonendi, col. 54. de jurejurand. Curt. junior, Authent. ſi quis in aliquo, col. 4. num. 33. Cod. de edend. ſed quicquid dicat, falſum eſt quod transferat onus probandi.

Semplenè.] Idem ſuprà conſ. 42. num. 11. lib. 2. num. 45. de edend. ſed falſum eſt, ut rectè tradat Curt. ſenior, conſ. 72. col. 2.

Tamen.] Idem Alexand. conſ. 102. num. 10. cum ſeq. lib. 7. ſed vide Dec. ſuprà conſ. 57. num. 4. infrà conſ. 310. col. fin.

Exonerare.] Dec. leg. pupillum, in fin. de reg. jur. ubi dixi. Aret. in rub. de acquir. hæred.

Probant.] Alexand. conſ. 51. in fin. lib. 1. ubi dixi. Corn. conſ. 251. lib. 1.

Tollitur.] Suprà conſ. 266. ad fin.

IN CONSILIUM CCLXXIII.

Favore.] Idem Jaſon. leg. ſi duobus, §. 1. in fin. de legat. 1. tamen exemplum illud. Rom. de quo ſuprà eo. num. 2. non eſt verum.

Cognomen.] Guid. Pap. deciſ. 251. dec. 467. dec. 531. Pet. Anch. conſ. 27. collat. 3. Raph. Cuman. leg. quæ conditio, de condition. & demonſtrat. Socin. leg. quibus diebus, §. terminus de condit. & demonſtrat. Jaſ. conſ. 54. lib. 4. Guill. Bened. rep. cap. Raynut. ver. ſi abſque liberis, num. 91. de teſtament.

IN CONSILIUM CCLXXIV.

Contra.] Alexand. conſ. 92. num. 1. lib. 5. Dec. cap. cùm venerabilis, num. 22. ubi dixi de except. l. cùm te, ad fin. Cod. de tranſact. leg. 2. C. de inſtit. & ſubſtit. conſ. 551. in fin.

Operentur.] Imò potiùs ſecundùm ſubjectam materiam intelliguntur. Dict. Authent. ex teſtamento, col. 1. Cod. de collat. leg. ſenium, num. 25. Cod. de teſtam. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 1. num. 5.

Quilibet.] Plenè dixi in Conſuetud. Pariſ. § 6. gl. 6. num. 15. cum ſeq.

Verum.] Imò verum eſt, Steph. Bert. conſ. 222. olim fuit lib. 3.

IN CONSILIUM CCLXXV.

Paul.] Quod eſt conſ. 157. lib. 2. idem Paul. conſ. 292. num. 3. lib. 1. Alex. conſ. 41. num. 4. lib. 7. ubi dixi. Decius c. 1.

Valet.] Et benè, quicquid infrà dicat Decius, & ita tenent Palu. l. univerſa, in fin. C. de prec. Imperat. offerend. in l. peto, §. fratre de legat. 2. Fel. c. ſi autem, col. 4. de reſcript. Hipp. Marſ. l. unius, §. cognitorum, num. 8. cum ſeq. de quæſtion. & ſic Decius hîc male conſuluit, ſalvâ quartâ ratione, de qua inf. eod. num. 10. quæ ſola pungit.

Legitimatio] Imò locum habet ex quo ſuccedit & ei ſucceditur, ut hîc præſupponitur; & ita tenet Matth. de Afflict. in tractat. protomiſeos, collat. 19. quamvis Andr. Tiraquell. in tractat. *de Retrait Lignagier*, §. 1. gl. 8. num. 10. nihil certi firmet. Amplio, etiamſi extante filio non ſuccedat, vel non æquè, quia ſatis eſt quod vel deficientibus legitimè natis, habilis ſit ad ſuccedendum quemadmodum filia quæ renunciavit futuræ ſucceſſioni, nihilominùs habilis eſt ad hunc retractum, quia deficientibus maſculis, vel omnibus repudiantibus, ſuccedere poteſt, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 146. quamvis contrarium velit Guillelm. Benedict. in repet. cap. Raynutius, verbo. duas habens filias, num. 4. quem ſequitur Andr. Tiraq. ubi ſuprà num. 13.

Filias.] Et bene; ut plenè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. num. 45.

Patrno.] Hæc ſola quarta & ultima ratio valida & concludens eſt, ut latè dixi in Conſuetudin. Pariſienſ. §. 172. Salvo quod quantum ad mediam domûs, quæ fuit patris ipſius actoris, plenius noſcenda eſſent verba ſtatuti, & ſeries facti, quæ hîc non recitantur à Decio. Sed quoad aliam mediam acquiſitam per aurum, non eſt dubium, emptorem abſolvendum.

Communis.] Hæc ratio ſophiſtica eſt, vide quæ dixi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 1. gloſſ. 1. quæſtion. 7.

IN CONSILIUM CCLXXVI.

Conſil. 26.] Ut ibi dixi & in annotat. ad Alexand. conſ. 29. lib. 3. & illud conſilium Paul. habetur parte primâ conſ. 275.

Vita. Curt. junior, conſ. 21. in fin. Aymo. Cravet. conſ. 140. num. 16. Carol. Ruin. conſ. 56. num. 14. lib. 3. Nicol. Boër. deciſ. Burdeg. 62. dixi ad Alex. conſ. 280. lib. 5.

Territorium.] Et bene; Sed adverte, quia noſtrates Advocati dicunt, quod renunciatio quidem conventionalis juxta cap. quamvis, de pactis in 6. extenditur ubique, ſed quod excluſio in vim Conſuetudinis vel ſtatuti, non egreditur locum. Sed circa primum membrum errant, quia dicta conventio non valet in vim dict. cap. quamvis, niſi in terris Papæ, aliàs non, niſi ubi ſimilis eſt Conſuetudo, quod tale pactum valeat. Et ſic ubi eſt contraria vel modiſica Conſuetudo, ut apud Lorrenſes, & Senones, Conſuetudo loci attenditur, & ita per areſtum noſtri Senatûs obtinui, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 122.

Paragium.] Sed ſupra conſ. 26. num. 5. aliter dicit.

IN CONSILIUM CCLXXVII.

Eluſoria.] Dec. leg. factum, §. in pœnalibus, de regul. jur. infrà conſ. 660. ut dixi in Conſuetud. Par. §. 13. gl. 3. num. 9.

Uſurpare.] Quod tamen non eſt novum, adeò quæſtui proprio, etiam invicem ſupplantando & mordendo, ut canes ſæviunt, ut apud Bald. conſ. incipiente in quadam Diœceſi, quod eſt conſ. 145. lib. 1. ſecundùm veterem Brixiæ, & conſ. 277. libr. 2. ſecundùm novam.

Larga.] Et bene; quia agitur de arcendo periculo animarum, quæ ſeducuntur ab impiis illis impoſtoribus, qui ventris ſui causâ meras prædicant blaſphemias & præſtigias. Sed ampliùs non audent accedere loca, ubi Dei dono Evangelium perſonuit, ideò non ampliùs expilant Germaniam, & ceſſant querulosæ epiſtolæ de quibus apud Æneam Silvium.

IN CONSILIUM CCLXXVIII.

Paul.] Quod eſt conſ. 241. lib. 2.

Fideicommiſſum.] Idem Phil. Dec. in l. certi juris, in l. fin. C. de teſtam. mil. ſed tamen in terminis hujus conſilii rectè conſuluit.

Jure communi.] Sup. col. 2. ubi tetigi.

Conſitentis.] Suprà conſil. 186. numer. 13. ubi tetigi.

Adire.] Vide [illegible]on. Rub. repet. §. morte in leg. non ſolùm, numer. 271. de operis novi nunt. Decius capit. 1. numer. 11. de poſtulat. prælat. capit. 1. col. fin. de probat.

Capi propoſuiſti.] Ubi idem Decius contrarium firmat; vide quæ ib. addidi.

IN CONSILIUM CCLXXIX.

Teſtamentum] Et jam inconſultè, ut nec etiam ejus hæres in integrum reſtitu. poſſit. Bartol. & om-

nes in dicto §. fuit quæſitum Franciſc. Curt. ſingul. 117. dico tamen quod tantò facilius præſumetur ſuggeſtum, & ſic nullum, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 97.

Abbas.] Idem firmat Auth. conſ. 374. dubium in iſta. Corn. conſ. 41. videatur in hac. per totum conſil. 126. licèt in hac, collater. 5. libr. 1. Alexand. Socinus leg. 2. de legat. 1. Socin. conſil. 112. col. 5. libr. 1. & in hanc partem inclinat dom. Andr. Tiraquell. de legibus connubialibus, gloſſ. 3. numer. 69. cum ſequent. Et bene. Quamvis contrarium latè firmet Jaſon. in dict. leg. 2. de legat. 2. & Franciſc. Crem. ſingul. 117. Rationes tamen deciſionis hic ſunt fragiles. Dixi in Conſuetudin. Pariſ. §. 98.

Contemplatione.] Alexand. conſ. 179. lib. 5. ubi dixi conſ. 43. lib. 7.

Negativa.] Idem Decius ſuprà 245. infrà, conſil. 612. in fin. Sed contrà tenet idem Decius in leg. ſenium, in fin. Cod. qui teſtam. fac. poſſ. & opinio affirmativa verior, ut dixi ad Alexand. conſil. 106. lib. 1. etiam indiſtinctè, quia cùm filiusfamiliàs habeat legitimam perſonam ad contrahendum, tam in contractibus de judic. liquet, quod non requiritur conſenſus patris, niſi propter ejus intereſſe. Tum patria poteſtas eſt ad commodum patris introducta: & idem, licet hanc rationem non alleget. Steph. Bertrand. conſ. 32. col. 2. lib. 3.

Eodem die.] Suprà conſ. 235. col. 5. Dec. in legem, num. 18. ubi dixi, cod. de pact.

IN CONSILIUM CCLXXX.

Taxationes.] Ut quando in eadem oratione, ut in l. ſi ſervus legatus, §. qui quando de leg. 1. quod adhuc limitat Franciſc. Rip. de revocand. donat. 11. col. 3. ſed in alia oratione videtur cauſa demonſtrandi. Dy. Bald. leg. qui teſtamento in princip. de legat. 1. Bald. conſ. 151. lib. 5. Decius ſuprà conſ. in fin. & infrà conſil. 324. Alexand. conſ. 216. lib. 7. & in dubio videtur potius cauſâ demonſtrationis, leg. Mela, poſt princip. de aliment. leg. Bart. leg. centurio, in 4. quæſtion. principali, verſ. quæro juxta prædicta de vulgari, & in leg. nam quod liquide per illam, text. in pupillar. & fin. de pecun. leg. in leg. ſi eum, §. 1. de l. r. in l. ult. §. Titius de libera, leg. in l. cum pater, §. menſæ de 2. Bald. l. in legatis, cod. de leg. l. prædia, col. 1. cod. de fideicomm. Imo C. indicante de teſt. Fel. c. in corrigendis in fin. de off. judic. Jaſ. d. l. centurio, col 17. ubi ampliat, etſi ſic intelligendo verba eſſent ſuperflua. Pro qua Lancel. Galiav. ibi char. 22. col. 4. citat. text. l. 1. in fin. de dote præleg. fa. Soc. conſ. 49. col. 3. verſ. nec obſtat, lib. 1. Phil. Dec. l. more, col. 4. de juriſd. omn. jud.

IN CONSILIUM CCLXXXI.

Parte.] Socin. latè conſ. 16. lib. 4.

Speciale.] Dec. leg. ſemper qui non prohibet, num. 7. de regul. jur. Alexand. conſ. 133. num. 7. ubi dixi lib. 6. Et bene; quicquid dicat Philipp. Franciſc. cap. ratihabitionem, fallentia 6. de reg. jur. in 6. Non obſtat cap. nonnulli de reſcript. quia ibi eſt ſpeciale, odio ambitioſorum reſcriptorum Papæ.

Teneatur.] Et bene, & dixi ad Alexand. conſil. 28. lib. 2. rejectà diſtinctione, Alexand. conſ. 27. col. 2. lib. 1. Dixi etiam in nov. intellect. ſuper l. corruptionem, num. 18. cod. de uſufruct.

Hæredis.] Scilicet ipſius promittentis vel cauſam habentis ab eo, & hoc verum & indubitatum. Idem Decius leg. hæredem. num. 6. de regul. juris. Paulus Rom. in leg. ſtipulatio iſta, in princip. de verb. obligat. quamvis Alexand. & Aret. ibi Carol. Ruin conſ. 84. numer. 10. num. 14. lib. 1. contrarium teneant & male, niſi in conceſſione perſonali, quæ aliàs expiraret cum perſona.

Defuncti.] Idem ſuprà conſ. 213. numer. 8. Alexand. conſ. 18. col. ultim. lib. 5. & alii quos ibi in annotationibus meis allegat, & quos citat Andreas Tiraquell. de tractat. convention. §. 1. gloſ. 6. numer. 5. ubi idem tenet, & ultrà illos, idem Anton. Rubeus repet. §. morte, numer. 112. in leg. non ſolum, de oper. nov. nunt. Nicol. Boërius deciſion. Burdegalenſ. 67. Carolus Ruin. conſ. 94. lib. 1. ſed ut dixi ad Alexand. in dict. conſ. 18. numer. 15. lib. 5. valdè errant, quia hæc clauſula directè opponitur ad excludendum factum prædeceſſoris ipſius. Ideo dico quod excluditur, ſive ſit univerſalis, ſive particularis, rejectâ diſtinctione Franciſc. Cremenſis ſing. 31. ſig. 157. Tenebitur tamen ad pretium leg. ex empto, §. ultim. de action. empt. etiamſi cauſa certa expreſſa ſit, & reprobo gloſſ. in leg. qui libertatis, de eviction. licet communiter Doctores eam ſequantur, & male, ita ut dixi in novis intellect. leg. ſtipulatio, iſta habere licere, de verbor. obligat. Et intellige de ſucceſſionibus aditis: ſecùs de adeundis de novo poſt illum contractum, quia nova aditio eſt novum factum ipſiuſmet adeuntis. Aliquid tetigeram in additionibus ad Philippum Decium de reg. juris, in leg. hæredem, numer. 6. Sed ibi propter anguſtiam libri, & marginis, additio mea tam in ſecunda quàm in prima Editione truncata fuit.

Defunctus.] Imò hujus factum multò fortius excluderet, eſt argumentum falſum & præpoſterum, quamvis Alexander in princip. col. 2. ſic colligat, & male, ut dixi in annotat. ad eum, in dict. conſ. 18. col. ult. lib. 5.

IN CONSILIUM CCLXXXII.

Locare.] Idem Decius leg. ſi ſocius, in fin. ſi cert. pet. ubi tetigi, & in l. col. 1. cod. qui teſt. fac. poſſ. Bald. Felin. c. cùm omnes, col. 7. de conſtitut. Alexand. leg. de pupillo, §. ſi plurium, de oper. nov. nunc, vide quæ dixi ſuprà conſ. 249.

Non poſſit.] Suprà conſ. 265. ubi dixi num. 1. Decius infrà conſ. ult. l. 1. in princ. Cod. de tranſact. Bertrand. conſ. 25. ultrà & præter lib. 1. conſ. 76. viſo inſtrumento, lib. 2. Carol. Ruin. conſ. 175. lib. 2.

Compromiſſum.] Suprà conſ. 39. ubi dixi.

Bonæ fidei.] Sed hoc licet communis ſententia falſa eſt, ut dixi in conſuetud. Pariſ. §. 20. num. 49.

Nomine.] Ut in ſimili dixi in nov. intellect. leg. ſi unus, num. 13. cum ſeq. de ſerv. ruſt. præd.

Duo.] Reprobata gloſſ. 12. quæſt. 2. in ſumma, Socin. conſ. 29. lib. 1. Fabian. de Mon. ſancti Savini tract. de empt. & vendit. col. 48. col. 1. Carol. Ruin. conſ. 86. lib. 1. dixi in d. ſumma.

Summa Eccleſia.] Idem Alexand. conſ. 50. num. 2. cum ſeq. lib. 7. vide ſuprà conſ. 29. Nic. Boer. deciſ. Burdeg. 39.

IN CONSILIUM CCLXXXIII.

Salvo.] Ex priore parte clarum eſt ſecundùm communem & veram ſententiam, quod non excluditur hac edictali. Sed ex hac poſteriore parte hoc clarius eſt. Si enim locus eſt l. hac edictali, non adjecta hac clauſula reſervatoria, quanto magis ea expreſsè appoſita? Et ſic Decius male conſuluit. Qui ter & ſemper pro maritis conſuluit in materia. Primò ſuprà conſil. 19. in terminis ſtatuti Piſtorienſis: Et bene propter verba expreſſa ſtatuti, ut ibi numer. 3. ſecundò hîc in terminis ſtatuti Mediolanenſis contra filias defunctæ uxoris ex priore viro; & male, quamvis multi & plures eſſent liberi

ex hoc ultimo matrimonio. Tertiò in terminis præfati ſtatuti Piſtorienſis infrà conſ. 313. Sed ibi pejus quàm hîc conſuluit, utpotè contra filios filiorum communium ultimi matrimonii, ubi dixi.

Juſtam.] Quia utplurimum in locis juris ſcripti fœminæ non habent alia bona quàm dotem, nec poſſent aliunde ſe juvare. Et dicit Signorollus de Homodeis in ſuis conſiliis, ubi paſſim laudat hæc ſtatuta, quia alias mulieres, ſcilicet Italicæ in prolem ſuam ſævirent, ſi non liceret iterùm nubere.

Rejectis.] Imò hic incipit Decius cavillari & ſophiſtam agere, hæc enim verba nullo modo probant lucrum deferri, non obſtantibus liberis primi matrimonii. Satis enim operantur quod deficientibus liberis communibus, maritus ſuperſtes lucretur, quatenus tamen jus permittit: quod jus expreſsè non corrigitur, nec corrigi præſumitur. Nec inanis eſt proviſio ſtatuti, quia ſi nulli ſint liberi, vir ſuperſtes poterit totum lucrari. Si verò ſuperſint liberi prioris matrimonii, adhuc poterit totum hoc lucrum habere, ſi mulier alia bona reliquit, ita quod liberi de bonis matris habent, & minimus ex eis habet tantum vel pluſquam ſit hoc lucrum. Alioquin adhuc non tolletur, ſed modificabitur dumtaxat beneficium ſtatuti generaliter loquentis, ne vitricus plus lucretur, quam minimus filiorum, contra ſpecialem proviſionem dict. leg. hac edictali, ut etiam novè dixi in tractatu de donationibus inofficioſis edito hoc anno 1550 Lugduni. Et iſta debent intelligi de dote quam mulier adfert de ſuo & de qua, ut de peculiari ſuo patrimonio, aliàs poterat liberè diſponere. Secùs in dote procedente de bonis alterius qui hanc legem apponeret. Putà ſi frater viduam ſororem rurſus elocando, augeat ei dotem de ſuo, cum pacto quod vir lucretur. Tunc enim omninò & indiſtinctè valet pactum, quantùm ad id quod frater dedit de ſuo, in quo dicta lex hâc edictali nullo modo locum habet: ſed in reſiduo dumtaxat. Quo pacto ceſſante, quia cenſetur datum mulieri, ejuſque contemplatione, locus erit dictæ leg. hâc edictali: & modificatione ſtatuti, ſi ejus verba patiuntur, ut hîc, non ſolùm in veteri dote, ſed etiam in augmento.

Rom.] Scilicet in ſtatuto Mutinenſi, ubi majus eſſet dubium, & tamen Rom. malè conſuluit quamvis eum, ſed arguendo, ſequatur Decius infrà conſ. 264. num. 3. conſ. 472. num. 2. quia verba omni caſu poſſunt aliter intelligi, ideò non extenduntur ad correctionem ſpecialis proviſionis cap. dict. leg. hâc edictali, ut dixi ad Alexand. conſ. 158. lib. 5. & latè Joan. Rip. in d. l. fœminæ, quæſt. 23. Steph. Bertrand. d. l. hâc edictali, numer. 19. cum ſeq. Jaſon. Franciſc. Pepus Authent. Præterea, Cod. unde vir & uxor. Adde Jaſ. l. 2. §. 1. col. 1. ſol. matr. Franc. Crem. ſing. 86. ubi ſi maritus ob adulterium uxoris lucretur dotem, decidit hoc procedere, ſalvâ ſpeciali proviſione d. l. edict. Et bene.

Firmare.] Sed tamen non ampliat, ut rectè tradit idem Decius in l. 1. num. 28. de reg. jur. & infrà conſ. 379. num. 8. Igitur, &c.

Affirmative.] Quod ponderat & ſequitur Hier. Grat. conſ. 5. num. 22. lib. 1.

Uxor. ducat.] De quo vide latè dom. And. Tiraq. de legib. connubial. l. 15. num. 47.

Sortiri.] Ut dixi ad Decium in l. ultim. de juriſdict. omn. jud. & in cap. 11. extrà de conſtit.

Originis.] Imò regulariter domicilii, ut infrà conſil. 352. & idem Dec. in cap. ad noſtram, 1. numer. 1. de appellat. ubi dixi. Sed pro dicto Decii hîc facit forma conſ. 39. in fin. Franc. Aret. conſ. 77. col. 1.

IN CONSILIUM CCLXXXIV.

Equidem.] Idem Decius infrà conſil. 584. num. 7. Corn. conſil. 53. col. 2. libr. 4. Franc. Rip. in tract. de peſte, char. 30. & 38. in parvis, Hipp. Marſ. l. 1. §. prætereà, num. 125. de quæ. Steph. Bertrand. conſil. 22. viſo caſu, de quo ſup. col. 1. lib. 2. Tamen hoc reſtringit Alexand. conſ. 70. num. 16. lib. 2. Corn. conſ. 88. col. 1. lib. 1. Sed contrarium quod d. l. fin. non extendatur ad peſtem, tenet Socinus conſil. 85. libr. 4. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 25. Steph. Bertr. conſ. 53. ex themate; in fin. conſ. 170. Vide caſum, lib. 1. Sed placet opinio Decii hîc attento numero teſtium, & ceſſante ſuſpicione fraudis & ſuggeſtionis, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 95.

Omnes.] Idem Dec. ſup. conſ. 227. numer. 8. infrà conſ. 302. col. 3. in cap. at ſi clerici, §. 1. col. 6. de jud. cap. 2. requiris, in princ. de appel. Paul. conſ. 83. libr. 2. præſens caſus. Alex. conſ. 75. lib. 5. ubi tetigi.

Similem.] Idem Dec. inf. conſ. 555. l. 1. in fin. de reg. jur. l. 1. num. 14. Cod. de mand. princ. c. juravit, col. 2. de probat. Jaſ. l. 1. col. 4. ſol. matr. Pan. Fel. c. quoniam frequenter, col. 4. c. ex parte A. de teſt. Sal. l. 2. Cod. de noxalib. act. l. per diverſas, col. 2. Cod. mand. Alex. conſ. 130. num. 5. lib. 4. Imol. conſ. 7.

Pias.] Hæc eſt crebrior opinio, & frequentiori uſu approbata; quam autem tenet hic Decius cauſæ inſerviens, ut valeat quoad omnia, irrationabilis eſt, & omnino falſam puto. Eſt tertia opinio quod etiam ad pias cauſas non valeat, niſi ſervatâ formâ juris civilis in terris Eccleſiæ, & in foro Eccleſiaſtico contentioſo, & quod d. l. cùm eſſes, ſolùm intelligatur quantum ad forum internæ conſcientiæ, quam diſertè tenet Alciat. in l. licet inter privatos, in gl. fin. Cod. de pact. & latiùs in c. quoniam novit, in fin. de jud. & hæc juſtiori ratione fundatur, ne locus detur captionibus & fraudibus, ubi dixi in Conſuet. Pariſ. §. 96. pro communi vide Gem. conſ. 47. Corn. conſ. 77. lib. 1. conſ. 215. lib. 2. Nicol. Boer. deciſ. Burdeg. 93.

Subſtitutum.] Idem Decius ſuprà conſil. 258. dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 8. col. 1. numer. 44. fallit in ſubſtitutione factâ à nobili Alexand. conſ. 94. num. 44. lib. 1.

Loquendi.] Idem Hier. Grat. conſ. 65. num. 16. num. 51. lib. 1.

Citatio.] Ut quando ſunt deſcendentes ſup. conſ. 55. infrà conſ. 425. Hier. Grat. conſ. 65. num. 57. lib. 1. conſ. 158. num. 24. lib. 2. vel quando non apparet de conſenſu patris, vel quando legitimatus eſt natus ex retenta in ſchemate unius concubinæ, & ſic non eſt naturalis, nec filius præſumitur. Et generaliter, quando allegantur cauſæ juſtæ nullitatis, vel ſubreptionis legitimationis quarum allegatio impediviſſet homologationem reſcripti legitimationis: tunc enim homologato & jam conſenſu prætenſi patris facta, non vocatis his, quorum intereſt, non valet, nec ullam quaſi poſſeſſionem taliter legitimato tribuit, etiamſi alii proximiores hæredes ſciverint, nec appellaverint, quia non tenentur appellare qui non fuerint vocati, præſertim ubi agitur de patrimoniis, quæ per Conſuetudinem loci non poſſunt in exteros hæredes transferri, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122.

Propriè.] Idem Dec. ſuprà conſ. 275. num. 8. inf. conſ. 316. in fin. conſ. 510. col. 2. Jaſon. leg. generaliter col. penult. Cod. de inſtit. & ſubſtit. l. filio quem pater, col. 3. de lib. & poſthum. l. ſi is qui pro emptore, col. 52. de uſuc. Alb. Brun. conſ. 59. col. 2. Anton. Rub. l. gallus, §. quidam rectè. col. 59. Curt. ſen. conſ. 13. conſ. 16. conſ. 35. conſ. 73. col. 17. cum ſequent. Benedict. repet. c. Raynutius, in princ. num. 33. de teſt. faciunt quæ dixi in Conſ. Par. §. 8. gl. 1. num. 49.

Filias] Idem Dec. ſupra conſil. 52. conſil. 155. col. 3. conſ. 275. col. pen. infrà conſ. 383. in l. liberos, in fin. Cod. de collat. l. 1. col. 4. Cod. de bonor. poſſ. contra tabul. c. cùm in cunctis in princ. num. 10. delectio. & bene, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. col. 1. num. 47. cum ſeq. quidquid effuſe ſcripſerit Lud. de Goza, conſ. 6. & malè.

IN

IN CONSILIUM CCLXXXV.

Florenſibus.] Infrà, conſil. 694. ubi dicam.

IN CONSILIUM CCLXXXVII.

Filios.] Non addit nepotes & pronepotes, vel filiorum filios; ſed tantùm filios & omnes, & ſic ſubſtitutio limitatur dupliciter. Primò ad primum gradum ſeu perſonas filiorum: ſecundò ad collectivum, videlicet ſi omnes ſine liberis decedant. Et ſuper hoc primo teſtamento uſque ad num. 13. rectè loquitur Decius.

Vulgarem.] Et bene, ut dixi ſuprà, conſ. 205.

Codicillaris.] Suprà, conſ. 248 ubi dixi.

Perſonas.] Et bene, ut dixi ad Alex. conſ. 89. nu. 15. lib. 6. Idem Dec. l. 1. num. 3. ubi tetigi. Cod. de ſucceſſor. edicto, ſuprà, conſ. 13. col. 3. Et his rationibus in ſimili conſuetum & judicatum fuit pro quadam Margarita in ſpecie, quam tradit Curtius junior conſ. 121. ubi contrarium malè conſuluit, & nu. 16. malè reprehendit Decium hîc.

Ad perſonam.] Idem Aret. conſ. 27. Decius ſup. conſ. 87. conſ. 211. ubi tetigi, quicquid dicat Jaſon conſ. 154. col. 4. lib. 2. ubi malè conſuluit.

Niſi diſponat.] Suprà, conſ. 5. conſ. 89. num. 2. conſ. 211. infrà, conſ. 290. col. fin. conſ. 291. num. 6. conſ. 377. conſ. 384. conſ. 465. & in l. cum quid, nu. 22. ſi cert. pet. c. ſuper literis, col. 3. de reſcript. Alex. conſ. 202. num. 4. lib. 7. ubi tetigi.

Tunc.] Supra, conſ. 63. col. 1. ubi dixi, conſ. 89. num. 3.

Nuptias.] Idem Decius l. 2. num. 92. de reg. jur. tamen iſtud conſilium refert, & in hoc reprobat Hieron. Grat. conſ. 68. col. 2. num. 13. lib. 2. motus, quia ex quo teſtator filias ſuas excluſit, & tantùm maſculos vocavit, fœminæ non continentur ampliùs appellatione familiæ, & teneri poteſt in caſu ſuo, ubi teſtator addidit rationem, quia voluit manere in familia illorum de catellanis.

Plurali.] Hæc ratio cum ſequenti num. 15. merè ſophiſtica eſt.

Verificari.] Imò poſſunt verificari in aliis juribus & actionibus hæreditariis conditionalibus, & quod hæc & alia pleniora verba non ſufficiant, rectè tenuit Dec. ſup. conſ. 86. ubi dixi. Et ſic ex capite hujus ſecundi teſtamenti malè conſuluit hîc.

IN CONSILIUM CCLXXXVIII.

Non poſſit.] Niſi quoad modum alimentorum, ut dixi ad Dec. in ca. Eccleſia, num. 30. de conſt. in c. Clerici, num. 2. de judiciis.

Super primo.] Quod eſt conſ. Pau. 115. lib. 1.

Non valet.] Corn. l. ſi pater, col. 2. C. de hæred. inſt. Barba. latè conſ. 27. lib. 1. Hier. Grat. conſ. 124. conſ. ult. num. 45. lib. 1.

Inſtitutio.] Quia non valet propter errorem teſtatoris, qui legitimationem procuravit, putans eſſe filium ſuum ſpurium, in quo errabat, quia præſumptione juris & de jure præſumitur eſſe filius mariti matris ſuæ cum marito cohabitantis, d. §. defuncto, & infrà, conſilio 657. ſuprà, conſilio 172. col. 1. ubi dixi, & ſic legitimatio ſub qualicumque forma non valuit tanquam erronea, & conſequenter nec inſtitutio, nec legatum, ut in ſimili decidit Hieron. Grat. conſil. 158. lib. 2.

Nulla.] Idem Rom. conſ. 194. col. 2. Curt. ſenior, conſil. 13. & conſ. 19. col. 6. conſ. 18. num. 7. conſ. 35. col. 7. Jaſ. conſ. 68. col. 1. lib. 3. faciunt no. ſup. conſ. 52. in fin. quamvis Jaſ. contrarium dicat, conſ. 110. lib. 4. ubi malè conſuluit. Rursùs Jaſ. in dict. conſ. 68. lib. 3. limitat quando filii non erant ſucceſſuri: quæ limitatio non eſt tuta, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122. quamvis dictam limitationem teneat Car. Ruin. conſ. 85. conſ. 94. conſ. 96. col. 2. lib. 3. Rurſus amplio, ut & jam fienda ſit mentio de jam legitimatis, conſil. 15. lib. 3. Adde pro Decio hîc Anton. Bu. conſ. 2. col. 1. Corn. conſ. 97. lib. 2. Carol. Ruin. 1. conſ. 82. conſ. 95. lib. ubi idem firmant.

Super eo.] Quod eſt conſ. Pau. conſ. 180. lib. 1.

Secus.] Curt. ſenior, conſilio 64. col. 6. conſ. 73. num. 26. Jaſ. l. filiusfamiliàs, §. divi, lect. 2. col. 1. de legat. 1. Et bene.

Legato.] Idem Deci. Tholoſ. 463. Gemini. conſ. 72. col. 2. gloſſ. pragmat. de ſubl. cler. literis, gl. 2. Jaſon l. 1. in fine, ſi ex noxali cauſ. agatur, conſil. 72. col. 3. lib. 1.

IN CONSILIUM CCLXXXIX.

Conſervare.] Hæc vera, etiam ex his quæ hîc narrantur, non obſtante elaborato apparatu Decii.

Prævalet.] Sup. conſ. 140. num. 6. & ad Dec. l. in contrahenda, de reg. jur.

IN CONSILIUM CCLXXXX.

Voluiſſet.] Suprà, conſ. 64. Petr. Gerardi ſing. 7. Alex. conſ. 24. num. 34. lib. 2. ubi dixi, & conſilio 36. num. 17. lib. 6. Vide Carol. Ruin. conſ. 74. num. 11. lib. 1. ubi limitat, & Jaſon conſ. 42. in fin. conſ. 171. in fin. lib. 3.

Limitatur.] Idem ſup. conſ. 273. num. 3. Lancel. Polit. de vulgar. ſubſtit. nu. 103. Vldaric. Zaſi. de ſubſtit. in primo effectu vulga. ſubſtit. Jaſon conſ. 124. col. 2. lib. 4. Alciat. de præſumption. reg. 3. præſumpt. 45. Matth. Gribal. de ratione ſtudii, lib. 3.

Liquidiſſima.] Idem Dec. infrà, conſ. 452. conſil. 531. conſ. 550. conſ. 667. in l. factum, §. in pœnalibus, de reg. jur. Alex. conſ. 53. col. 1. lib. 2. ubi tetigi.

Subjectam.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 22. num. 4. & §. 30. num. 109. Alex. conſ. 129. lib. 2. ubi tetigi. Jaſ. l. ſi tibi, ſi cert. pet.

Eadem.] Imò diverſa ratio, quia incipiendo à petitione prædii, repudiando legatum ipſum, habetur pro non ſcripto, nec illi contravenitur, & ſic ceſſat pœna tranſlationis, ſed incipiendo à petitione legati, ſeſe obligat oneri, & ſic poſteà petendo prædium, verè contravenitur, & tunc extat conditio pœnæ & tranſlationis; nec eſt differentia verbalis, ſed realis.

IN CONSILIUM CCXCI.

Subſtituo.] Et bene, licet ſit verbum commune, ut latè dixi ſup. conſ. 236. & conſ. 248.

Et hoc] Hactenùs vera ſcripſit Dec. ſed clauſula ſequens oſtendit gradualem & fideicommiſſariam ſubſtitutionem & propter hanc clauſulam, Dec. malè conſuluit, ut etiam tetigi ſuprà, conſ. 236. num. 3.

Vulgarem.] Imò dicta verba oſtendunt quòd non eſt ſimplex vulgaris, ſed fideicommiſſaria, etiam expreſſa, quicquid cavilletur Decius.

IN CONSILIUM CCXCII.

Salinnarum.] Imò jure communi ſunt juris privati, ſicut & cretifodinæ l. 3. infrà, leg. magis puto, in princ. de rebus eor. qui ſub tut. vel cura ſunt, & ſcriſit Raph. Volaterra. Geograph. lib. 5. quod ann. 1471.

Laurenius Medices per tyrannidem partem ſibi vendicavit.

Transfertur.] Dixi ad Dec. Auth. qui rem, num. 1. C. de ſacroſanct. Eccl.

Proprio.] Falſum eſt, & intelligitur ſecundùm naturam actûs, ut tetigi ſupra, conſ. 290. col. 2.

Invalida.] Supra, conſ. 35. num. 5. & in c. 1. col. 4. ubi tetigi, de reſc.

Palus.] Suprà, conſ. 197. in fin.

IN CONSILIUM CCXCIII.

Contrarium.] Adverte, quædam eſt opinio particularis, diſtinguens, an pœna ſit donatio omnium bonorum, vel partis, ut Alex. conſil. 83. num. 16. lib. 2. alia particularis opinio quod valeat indiſtinctè, ſi donetur piæ cauſæ, ut Jaſ. in d. l. ſtipulatio hoc modo, de verb. oblig. & conſ. 169. lib. 4. ſed ſolus eſt, ut pœna vel donatio rei certæ, vel ſummæ non impedientis liberam facultatem, appoſita revocationi certi legati valeat, & non aliàs, quam ſequitur Dec. & ii quos citavi in annot. ad Alex. conſ. 25. lib. 3. nu. 6. Et hæc plauſibilior eſt, & magnam habet rationem; contrarium tamen, quòd indiſtinctè non valeat, inſpecta natura actus principalis, tenui in d. Addit. ad Alex. Poſteà reperi quod idem mecum tenuit Car. Rui. conſ. 129. donation. lib. 1. tamen idem Ruin. varius eſt, qui eod. lib. conſ. 182. nu. 10. & nu. ſeq. recidit in communem ſententiam, dicens ſatis eſſe quòd de aliis teſtari poſſit. Ego verò in priore mea ſententia perſiſto, & moveor, quia ſolent fieri teſtamenta ab infirmis, quibus facile eſt has clauſulas ſuggerere. Et ceſſante ſuggeſtione, non ſolent habere tam plenum judicium, vel diffidunt ſe ſupervicturos: & experientia docet quòd frequenter infirmi aliter, ſani aliter ſentiunt. Ideò dictæ clauſulæ non debent de facili trahi in captionem libertatis; ſtet ergo regula negativa. Limito, ſi appareat eam clauſulam factam eſſe certo ſpontaneoque judicio, principaliter & per ſe, non in conſequentiam, ſed animo de præſenti principaliter, cum præſente & acceptante contrahendi. Et ſic virtualiter, ſeorſum ab ab actu teſtamenti, etiamſi fortè fiat tempore quo fit teſtamentum. Ideò in caſu iſto in quo hîc conſuluit Decius, ubi fit abſenti; Notario ſtipulante & in conſequentiam teſtamenti, veriorem puto ſententiam contra Decium.

IN CONSILIUM CCXCIV.

Opinio Bart.] Quem ſequitur Jaſ. 161. nu. 21. facit Bald. conſ. incipiente verba teſtamenti, quod eſt conſil. 151. lib. 1. ſecundùm veterem Brixiæ, & conſ. 283. lib. 2. ſecundùm novam impreſſionem.

Venalia.] Sup. conſ. 76. ubi dixi.

Romam.] Et malè, ut dixi ſup. conſ. 283.

IN CONSILIUM CCXCV.

Revocationis.] Et jam proprio motu factæ; Felinus, Decius cap. cæterum, col. 3. de reſcript. quicquid dicat Præpoſit. cap. ut noſtrum, col. peult. de appellation. & Aufer. ad quæſtionem Thol. 80. Dixi ad Dec. dicto capitulo, ut noſtrum.

Vicarium.] Roman. ſing. 56. Jaſon leg. more, numero 8. de juriſdiction. omnium Judic. Decius capitulo ſi duobus, num. 12. ubi dixi, de Appellat.

Paul.] Loquens in inferiore, ut aliud ſit in principe.

IN CONSILIUM CCXCVI.

Fricta] Suprà, conſil. 202.

Legitimæ.] Alex. conſ. 3. num. 10. conſ. 168. num. 4. lib. 7. Socin. conſ. 89. col. fin. conſ. 127. num. 2. lib. 4. Cor. conſ. 290. lib. 3. Carol. Ruin. conſil. 17. nu. 6. lib. 2. conſ. 23. lib. 3. Aym. conſ. 11. nu. 13. Sed quod tantùm à jure dicendi teſtamentum nullum excludatur, tenet Carol. Ruin. conſ. 40. & latiùs 56. lib. 3. Vide ſup. conſ. 264. col. fin.

Non ſuccedentibus.] Et plenè, licet contra illum extraneum, non ut evincant donata vel legata agnatis. Adde infrà, conſ. 568.

IN CONSILIUM CCXCVII.

Mandatum] Suprà, conſil. 36. num. 5. & nu. 8. conſil. 199. num. 5.

IN CONSILIUM CCXCVIII.

Concluſione.] Bald. Salic. & omnes in l. contractus, C. de fide inſtrum.

IN CONSILIUM CCXCIX.

Legitimam.] Idem Pau. conſil. 172. in fin. lib. 1. Decius ſuprà, conſilio 228. col. ult. Dixi ad Decium in l. precibus, num. 9. & ſeq. C. de impub. & aliis ſubſtit.

IN CONSILIUM CCC.

Perſonalis.] Andr. Tiraq. in tract. de retract. proximitat. §. 1. gl. 7. num. 30. & quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 23. quæſt. 9.

IN CONSILIUM CCCI.

Dotis.] Suprà, conſilio 5. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CCCII.

Ariſto.] Quæ eſt l. ult. eod. tit. idem Ang. Peruſi. in l. Ariſto. in princ. de jure deliber. Phil. Dec. in ca. col. 36. de probat. ubi dixi; ſed fortiùs quod non tenetur indiſtinctè, tenet Albe. in l. ult. col. ult. C. de eden. ex quo agit nomine proprio, licet ceſſo latè Joannes amicus conſ. 24.

Relatio.] Quia eſt pars relati. Jaſon d. l. in civil.

Verior.] Et bene, etiam uſque ad ſententiam & rem judicatam. Bal. in l. 2. C. qui accu. non poſ. Ang. in l. ex conventione. C. de pactis, in l. 2. C. ſine cenſu & reliquis. Imol. in l. ille à quo, §. ſi teſtamento, ff. ad Treb. Lancel. Dec. in l. ſi cui legetur, §. 1. col. 1. de leg. 1.

Secus.] Et bene, niſi reus ad ulteriora in meritis cauſæ proceſſerit.

Licet cauſam.] Ubi in annot. ad Phil. Dec. dixi.

Conſtitutum.] Latè dom. And. Tiraq. in tract. de conſtituto poſſeſſorio.

Antiquis.] Idem Hip. Marſ. notab. 521. Adde quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 5.

Conſtet.] Alber. l. locus, §. de acq. vel amit. poſ. Paul. de Caſt. l. ſi deſignata, Cod. de ſal. cau. leg. adject. Alex. conſ. 28. nu. 7. lib. 1. ubi dixi, & conſ. 108.

col. 1. lib. 6. conſ. 57. num. 2. lib. 7. Laurent. Calc. conſ. 49. Carol. Ruin. conſ. 212. num. 9. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCIII.

Tranſmittatur.] Idem Phil. dec. in l. ſi maritus, C. de col. Et bene.

Triginta annorum.] Et bene, Alex. conſ. 128. nu. 5. lib. 1. ubi dixi; & ultra ea quæ ibi addidi, adde quod idem tenet Franc. Purpu. l. certi condictio. in princip. num. 56. ſi cert. pet. Hieron. Grat. conſ. 109. in fin. lib. 1. & ita diſtinctè tenendum & practicatur, quamvis nuper diſtinguat Bonavit. in Auth. noviſſima, in fin. C. de inoff. teſtam.

Exonerare.] Dic. ut dixi in annot. ad Alex. conſ. 110. in fin. lib. 1. conſil. 51. num. 7. lib. 5.

Reſtitutio.] Vide quæ dixi ſuprà, conſil. 29. Ni. Boër. deciſ. Burdegal. 39.

IN CONSILIUM CCCIV.

Æqualitate.] Secus ſi inæqualiter, ut ſuprà, conſilio 186. ubi duo ſunt vocati ad dimidiam, & tres ad alium ſemiſſem. Vide Jaſon. l. Lucius, in fin. de vulg. & pupil.

Tacite. Idem Jaſ. l. 1. nu. 13. C. qui teſtam. fac. poſſ. Phi. Dec. ſup. conſ. 66. & in Rubr. C. qui teſt. fac. poſſ. Dicendum ut ibi dixi.

IN CONSILIUM CCCV.

Conſidero.] Optima diſtinctio.

Alterare.] Sup. conſ. 195. col. pen. ubi dixi. Adde Hier. Grat. conſ. 111. nu. 9. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCVI.

Diſtinguendum.] Imò indiſtinctè ſunt ſpurii & inſucceſſibiles: & ita practicatur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 186.

IN CONSILIUM CCCVII.

Eccleſiæ.] Verum eſt in terris donatis Eccleſiæ Romanæ ab his qui non ſuberant imperio. Secus in acquiſitis ab Imperatore, vel à ſubditis Imperatori; quia in illis Imperator & ipſum Imperium ſemper jus directum & ſupremum, & inſigne ſupremæ poteſtatis reſervatum retinuit: quia non poteſt alienari, nec impropriari. Cy. in l. competit, Cod. de præſcriptione 30. vel 40. annorum, dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. Quod autem in contrarium quidam garriunt, uſurpatio eſt contra jura Imperii, ut ſuo loco pleniùs dixi.

Diſpenſatio.] Suprà, conſ. 55. num. 7. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCVIII.

Infero.] Sequitur dom. Andr. Tiraq. in tract. de retract. conventional. in princip. num. 25. cum ſeq. Adde ſuprà conſil. 18. col. 2. & plenè dixi in tract. de uſur. qu. 56.

Non ſic.] Hoc verum quando datio in ſolutum fit abſolutè, ſine facultate redimendi, ſecus ſi cum ea facultate: & cæteris paribus non eſt differentia, ut dixi in tract. uſur. qu. 74.

IN CONSILIUM CCCIX.

Ab inteſtato.] Hoc in terminis contractus falſum eſt, ut dixi ſup. conſilio 32. num. 3. Idem in dubio de diſpoſitione hominis, ſecus in lege vel ſtatuto exorbitanti loquenti de legitimis hæredibus, ut quando illis ſtantibus filiam excludit, quia tunc intelligitur de venientibus ab inteſtato tantùm, vel qui aliàs ab inteſtato vocantur, licet inſtituti ſint, ut hîc.

Repetita.] Dixi ad Alex. conſ. 48. num. 5. lib. 1. conſ. 226. lib. 6. & Alex. in d. conſ. 64. ſequitur Carol. Ruin. conſ. 185. num. 3. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCX.

Incidenter.] Sup. conſ. 21. lib. 1. & idem Dec. c. per tuas, num. 7. de prob. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCXI.

Alimenta.] Dixi ad Philippum Decium in ca. Eccleſia ſanctæ Mariæ, num. 30. de conſt. & in c. At ſi Clerici, num. 2. de judiciis extrà & infrà, conſil. 576. col. 1.

IN CONSILIUM CCCXII.

Percepiſſet.] Verum eſt, ſi collecti ſint & repeti poſſint, ut poſſeſſio. Secus ſi defecerint, ut peti non poſſint ab aliquo, & ſic hæc ratio non concludit.

IN CONSILIUM CCCXIII.

Contrarium.] Malè conſuluit & Franc. Ripa. l. quod te, numero 47. ſi cert. petat. ſentit contra Decium propter illud verbum, *cum effectu*. Sed ego dico quòd etiam ſine illo verbo commiſſa eſt pœna hoc caſu, in quo iſta conventio eſt appoſita ex juſta cauſa in contractu legitimo, qui ſub hac fiducia ſortitus eſt effectum, unde non debent pater & fratres filiæ decipi, ſed indemnes ſervari, alioquin ſequeretur quòd filia & ejus maritus ſuccederent parti filiæ, & etiam parti mariti; nec tamen pœnam ſolverent: & eluderentur conventiones matrimoniales juſtis cauſis factæ, & quæ utriuſque partis parentibus juſtæ viſæ ſunt. Tum ad Jo. Mariam ſpectabat negotium ratione officii paterni, ita quod dies intererat matrimonium ſortiri effectum, prout factum eſt: & ſic tali caſu valet promiſſio facti alieni ex juſta cauſa quæ ſecuta fuit, prout de venditore dicitur per Doctores in d. l. ſtipulatio iſta, in princ. & per Panorm. d. conſ. 43. lib. 1.

Secus.] Hanc diſtinctionem probat Franc. Ripa. l. quod te, num. 47. ſi cert. pet. Sed non valet hoc caſu, ubi promiſſio fuit juſta cum præcedente, quæ ſecuta fuit, nec debet qui implevit, decipi, ſed indemnis ſervari, ut dixi.

IN CONSILIUM CCCXIV.

Arbitror.] Quod eſt indubitatè per ea quæ dixi ad Philip. Decium in l. precibus, C. de impub. & aliis ſubſtit. & ad Alex. conſil. 12. num. 19. lib. 3. conſ. 38. num. 4. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCXV.

Eo caſu.] Iſtud ſuum conſilium refert & comprobat idem Decius in lege ultima, numero 2. Cod. de inſtitut. & ſubſtitut. & eſt de indubitato, niſi malè affectus.

IN CONSILIUM CCCXVI.

Infans.] Idem Dec. ſup. conſ. 55. Sed contrarium tenet infrà, conſ. 367. ubi dicam.

IN CONSILIUM CCCXVII.

Impugnavit.] Philipp. Dec. l. 1. col. ult. §. ſi cert. petat. Geminia. c. ult. col. 1. de jurejur. in 6. Alexand. conſ. 183. num. 4. cum ſeq. lib. 5. Jaſ. repet. l. admonendi, col. 42. in fin. de jurejur. l. naturaliter, §. nihil commune, col. 14. de acq. vel amitt. poſſeſſ. l. qui Romæ, §. Seia, col. 1. de verb. obl.

IN CONSILIUM CCCXVIII.

Maſculis.] Dic ut dixi ſuprà, conſ. 270. & ad eumdem Dec. in l. 1. num. 16. C. de pact.

IN CONSILIUM CCCXIX.

A fœmina] Ant. Rubeus in repet. §. quidam rectè in l. Gallus, col. 54. de lib. & poſth. Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. 12. & 16.

IN CONSILIUM CCCXX.

Verior.] Idem Decius infrà, conſil. 382. Et bene.

IN CONSILIUM CCCXXI.

Arbitror.] Iſtud conſilium adverſatur his quæ verboſè ſcripſit Ant. Rubeus in §. quidam rectè, leg. Gallus, col. 38. de lib. & poſthum.

IN CONSILIUM CCCXXII.

Verior.] Et etiam practicatur : ſufficit tamen eſſe liquidum in quanto, ex quali etiamſi non ſit pecunia æſtimatum, ut tot modii frumenti, vel tot dolia vini.

Propinqua.] Ut dixi in tract. uſurar. & redituum num. 36.

IN CONSILIUM CCCXXIII.

Præjudicari.] Et ita judicari vidi anno 1550. per arreſtum Senatûs Pariſienſis, cujus copiam habeo.

IN CONSILIUM CCCXXIV.

Contrarium.] Idem Alciat. in l. 4. §. Cato, de verbor. obligat. Et bene.

IN CONSILIUM CCCXXVI.

Heredes.] Dixi in conſuetud. Pariſienſi, §. 1. gl. 5. ad finem.

IN CONSILIUM CCCXXVII.

Toleratus.] Latè Hippo. de Marſiliis, in ſua Aureola ſeu Practica crimi. verſ. Bannitus.

IN CONSILIUM CCCXXVIII.

Retinere.] Idem Carol. Ruin. conſil. 150. lib. 1. Vide ſuprà, conſ. 135.

Quia tunc.] Sed hoc ideò, quia alienatis non valet.

Scientia.] Dixi in conſuet Pariſ. §. 4.

IN CONSILIUM CCCXXIX.

Præjudicare.] Imò poteſt præjudicare in quærendis, ut latè in conſuet. Pariſ. §. 114.

Antiquitatem.] Idem Hieron. Grat. conſil. 142. col. 2. lib. 2.

Quo caſu.] Idem Hieron. Grat. d. conſ. 142. col. 3. num. 22. lib. 2. Franc. Curt. junior latè in tract. feud. parte 2. qu. 3.

IN CONSILIUM CCCXXX.

Mercator.] Idem fortiùs in Mutuo Pau. l. 1. §. non autem, §. de exercit. action. & in conſ. 337. col. 1. lib. 1. Pet. Anch. conſ. 443. col. 6. gl. 1. c. 10. qu. 2.

IN CONSILIUM CCCXXXI.

Filio.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 2. gl. 1.

Augmento.] Sup. conſ. 141. num. 2. Curt. ſen. conſil. 56. col. 4. cum ſeq. And. Tiraq. rep. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, num. 181. C. de revoc. donat. & in tract. retract. prox. §. 1. gl. 18. num. 51.

IN CONSILIUM CCCXXXII.

Eo caſu.] Aliter ſentit Alciat. de verb. ſig. lib. 3. Et certè magis mens veriſimilis attendi debet quàm verbi geminatio, quæ ſæpè imprudenter fit.

Efficaces.] Ut dixi ad Alex. conſ. 12. nu. 19. lib. 3.

IN CONSILIUM CCCXXXIII.

Membrum.] Columna mihi 95. & ita tenendum.

Magno.] Sed non tanta, ut etiam ſentit Decius.

Competente.] Quæ pertinebit ad patruum, l. pen. C. de legit. Phil. Dec. d. l. illam, col. 2. C. de collat.

Tamen.] Idem de Fedricis, de interpretatione juris. Et dixi in annot. ad Alex. conſil. 55. libro 4. & in conſuet. Pariſ. §. 154.

IN CONSILIUM CCCXXXIV.

Proœmio.] Alex. conſ. 143. nu. 3. lib. 6. ubi dixi. Phil. Dec. infrà, conſ. 590. Ludov. Gomeſ. de regul. Cancella. in regul. de annali poſſeſſion. q. 1.

IN CONSILIUM CCCXXXV.

Pactum.] Idem Cyn. Alberi. Bal. l. non modus, C. de ſervit. & aqua. Per. de Anch. Panorm. & omnes in cap. quanto, de conſuet. Cæpol. tract. de Servi. urban. præd. c. 50. de furno. Jaſ. 6. ſuggeſtioni, col. 1. C. de verb. ſign. Alber. Bru. conſ. 40. conſ. 41.

Statutibus.] Bertachi. tract. gabella. col. 16. Alc. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 16. And. Tiraq. rep. l. ſi unquam, in princ. num. 125. num. 161.

IN CONSILIUM CCCXXXVI.

In dubio.] Idem Alex. conſil. 17. num. 5 lib. 3. Philipp. Dec. ſup. conſ. 14. col. 3. conſ. 89. col. ult. & infrà, conſ. 465. conſ. 511. conſ. 593. Et dicit Ang. in l qui Romæ, §. duo fratres, de verb. oblig. quod eſt odioſum, & ejus reſtitutio favorabilis. Idem Alex. d. §. duo fratres, col. 11. Rota deciſ. 464. teſtator. in fin. in antiquis. Soc. conſ. 113. col. pen. lib. 1. Alc. l. ver. nomini quis ſup. de pact.

IN CONSILIUM CCCXXXVII.

Effectum.] Adde Jaſ. conſ. 64. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCXXXVIII.

Habilitari.] Vide Jaſ. conſ. 202. lib. 2. Carolus Ruin. conſ. 72. conſ. 29 conſ. 80. lib. 3. Pau. l. Gallus, §. & quid ſi tantum, col. pen. & ibi Franciſc. Aret. col. 13. in l. Gallus, de liber. & poſthum. Philip. Corn. conſ. 93. lib. 1. Lancelot. Galiau. repe. d. §. & quod ſi tantùm, num. 88. Hieron. Grat. conſ. 63. conſil. 65. lib. 1. ſup. teſtamento ipſius. Alexand. de Imo. dixi in conſuet. Pariſ. §. 122.

IN CONSILIUM CCCXXXIX.

Sexum.] Latiſſimè And. Tiraq. in tract. de retract. proximit. §. 1. gl. 9. nu. 177.

IN CONSILIUM CCCXL.

Expreſſe.] Idem Dec. ſuprà, conſ. 11. col. 1. in fin. conſ. 159. num. 5. in l. pactum quod bonâ fide. C. de pactis, in rubr. col. 1. extra, de conſuet. Pau. conſil. 52. col. 2. lib. 2. Hier. Grat. conſ. 107. lib. 1. Ang. Aret. Conſ. 159. col. 3.

IN CONSILIUM CCCXLI.

Ferrariæ.] Pro quo in hoc eodem themate contra Papam conſuluit. Carol. Ruin. conſil. 35. adeò plenè, lib. 1.

Pro expreſſis.] Ant. But. conſ. 2. Geminian. conſil. 110 col. Franc. Curt. ſenior, conſ. 65. col. 12. Felin. c. nonnuli, de reſcript. Prætor ait, in princ. col. 2. de oper. no. nuncia. conſ. 173. in fin. lib. 4. Adde Dec. ſup. conſ. 54. Geminia. conſ. 65. col. 5.

Confirmat.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. nu. 70.

Motus.] Phil. Dec. infrà, conſ. 407. col. fin. & c. 2. col. 2. de reſcript. l. 3. in princ. quod quiſque jur. Alex. conſ. 24. nu. 13. lib. 5. ubi tetigi.

Relatio.] Dec. ſup. conſ. 47. & c. quoniam contra falſam, num. 37. de prob. ubi tetigi.

Decretum.] Decius infrà, conſil. 447. num. 14. conſ. 536. num. 5. conſ. 558. Corn. conſil. 109. lib. 5. Imol. conſ. 98. conſ. 99. Alex. conſ. 125. numero 5. lib. 1. ubi dixi.

Triginta.] Sup. conſ. 326. col. fin.

Tollitur.] Plus aut minus, ut ex omnibus circumſtantiis judex arbitrabitur, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 63.

Tranſit.] Jaſ. l. quoties, Cod. de precibus Imperatori offerendis. Dixi ad Alex. conſ. 3. num. 8. lib. 5.

Velit.] Suprà, conſ. 18. col. 2. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CCCXLII.

Mulieres.] Anno 1550. Pariſiis in graviſſima hujuſmodi cauſa plus adhibeo fidei paucis honeſtis matronis, quàm multis parum pudicis, & quamvis ex octo judicibus ſolus manſiſſem in opinione mea, tamen arreſto Senatûs confirmata fuit.

IN CONSILIUM CCCXLIII.

Nepos.] Idem Hipp. Marſil. ſing. Sed in Anglia nullo modo ſervatur legitimatio, nec per ſubſequens matrimonium.

IN CONSILIUM CCCXLIV.

Proprietas.] Dec. ſup. conſilio 5. in fin. c. Sedes, col. 2. de reſcript. c. inter cæteras, col. 3. eod. tit. l. actione, num. 7. C. de tranſact.

IN CONSILIUM CCCXLV.

Juramentum.] Facit Alexander conſil. 102. nu. 6. lib. 6. conſ. 62. conſ. 100. in fine, lib. 7. Decius ſuprà, conſ. 287. infrà, conſ. 613. Sed verius eſt, juramentum nihil ad hoc facere, ut arctiùs tenet idem Decius ſuprà, conſilio 86.

IN CONSILIUM CCCXLVI.

Nominatorum.] Dixi in conſuet. Borbon. §. 305. num. 10. cum ſeq.

IN CONSILIUM CCCXLVII.

Sententiam.] Scilicet quod menſura debet integrari, & bene, quia in contractu oneroſo aſſertio qualitatis obligat ad evictionem, ergo & quantitatis. Vide quæ dixi ad Alexand. conſilio 102. lib. 2. conſilio 8. libro 4. conſilio 106. libro 6. & de his Jaſ. conſilio 73. conſilio 79. lib. 5.

IN CONSILIUM CCCXLVIII.

Propriis.] Suprà, conſil. 21. col. 6. ubi tetigi; & ſuprà, conſil. 99. num. 2. conſ. 238. in fin.

IN CONSILIUM CCCXLIX.

Tempus.] Suprà, conſilio 265. conſil. 282. col. 1. ubi dixi.

Ex cauſa.] Imò ſi cauſa eſt neceſſaria, vel evidenter utilis, l. cum quis decedens de admin. tut.

Æqualiter.] Suprà, conſ. 105. in fin. ubi tetigi.

In continenti.] Dixi ad Alex. conſ. 59. num. 13. lib. 3. ſup. conſ. 12. col. ult.

Rationem.] Plenè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 6. gloſſ. 7.

IN CONSILIUM CCCL.

Habuiſſet.] Ut tenent gloſſ. Bar. Pau. in d. l. ſi ita legatum. Sed contrarium tenent Rapha. Cuma. Joan. Imol. Soc. ibi & melius, quia ſatis apparet quòd aliter non erat ſic legaturus: ergo ut per Bartol. in l. ult. de hæred. inſtit. in l. demonſtratio, in princ. de condict. & demonſtration.

Relationem.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. nu. 47. cum ſeq.

Retractari.] Vera ratio eſt, quia ex verbo adæquandi & naturâ contractûs apparet quòd contrahentes nolebant in aliquo decipi, nec nolunt quid acquirere nec tolerare, etiam modicam illam deceptionem, quæ reipſa incidit, & quæ aliàs tacito quodam naturali ſenſu, & promiſcuo uſu cenſetur mutuò tolerari, vel remitti, ut novè dixi in tractatu uſurarum, quæſt. 4.

Non valet.] Dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 5. numero 77.

IN CONSILIUM CCCLI.

Partium.] Idem infrà, conſ. 479. in fin. conſ. 551. nu. 6. conſ. 587. nu. 7. Alciat. l. quamvis, gl. 1. l. ſi cauſa cognita, gl. ult. C. de tranſaction.

Judicio.] Adde Pau. lege ultimâ, §. idem quæſit. de cond. indeb. conſil. 125. dubitatur primò col. 5. in ſexto dubio lib. 2. Baldus conſ. 386. proponitur quòd frater, libro primo. Petrus de Ancharano, conſil. 291. ſuper pluribus, collat. 3. ubi ampliat. Philipp. Corneus conſil. 278. col. penult. lib. 4. Aymo Cravetta conſil. 26. in fin. conſ. 188. col. ult. Jaſon conſilio 87. libro primo. Decius ſuprà, conſilio 180. col. lat. tertia.

IN CONSILIUM CCCLII.

Pace.] Infrà, conſilio 520. Ant. Corſet. in ſing. verb. pax.

Domicilii.] Idem Dec. cap. ad noſtram, 1. num. 1. ubi dixi de App.

IN CONSILIUM CCCLIII.

Requiſitus. Fatetur Dec. ſe perfunctoriè ſubſcripſiſſe conſiliis multorum in favorem mariti contra nepotes ex filia communi. Aliter autem pro nepote conſuluit; quod confirmavit Carolus Ruin. conſil. 63. quamvis copioſè lib. 3. Prior autem pars clauſulæ ſtatuti, quam Dec. hîc omittit, licet in effectu eum referat ſup. conſil. 19. col. 2. eſt talis: Muliere intra quinquennium, poſtquam viro tradita eſt, decedente ſine filiis amborum, vivente viro, dotis medietas primo ad filios, vel filias, vel patrem, vel fratres aut ſorores revertatur. Et reliqua medietas remaneat penès virum. Sequitur reliqua pars quam Dec. bene refert, muliere verò decedente poſt quinquennium, relicto viro nihil de dote reſtituatur. Nonne vides quòd ſtatutum, quo caſu voluit virum lucrari dimidiam dotis, muliere prædecedente ante quinquennium eodem caſu voluit quòd ea decedente poſt quinquennium, lucraretur totam: & ſic illa verba, *ſine filiis amborum*, quæ ſunt in principio clauſulæ, referuntur ad totam clauſulam, & utramque partem ejus qualificant. Et ſic malè conſuluit Dec. Rui. verò rectè: Sed idem Rui. in conſil. 161. immediatè ſequenti, videlicet conſil. 64. lib. 3. ubi tenet quòd hoc ſtatutum limitatur per l. hac edictali, C. de ſecund. nupt. malè conſuluit, & contra verba dicti ſtatuti ibi, nihil de dote, & contrarium in hoc rectè conſuluit Dec. ſup. conſil. 19.

Vsa.] Sed diſtorta & Sophiſtica.

Oneroſam.] Suprà, conſil. 67.

Nepotibus.] Imò maximè conveniunt ex quo ſunt ex filia amborum per no. Bal. in l. 1. C. de cond. in ſeris.

Dubio.] Imò indubia & veriſſima.

IN CONSILIUM CCCLIV.

Conſpectu.] Alex. conſ. 99. lib. 3. ubi dixi. Idem Alex. conſ. 190. ubi dixi. Idem Alex. conſ. 190. numero 10. lib. 7. Franc. Rip. l. 1. in princ. col. 7. de verb. oblig. Dec. ſup. conſ. 163.

IN CONSILIUM CCCLV.

Æquiparatur.] Scilicet quantùm ad excluſionem domini; ut mox ſubdit Decius, & bene, non autem quod ad alia, quia habens uſum domus, licet poſſit totam occupare, excluſo domino, non tamen poſſet locare, prout poteſt habens habitationem, §. penult. inſtit. de uſu & habitat.

Commoditate.] Imò pro uſu corporali inchoato:

IN CONSILIUM CCCLVI.

Prohibitio.] Suprà, conſ. 23. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCLVII.

Securior.] Diminuto ſcilicet imperio, & hîc habes quæ dicatur libertas Eccleſiaſtica à Papa.

Conſtare.] Bald. in tract. de pace Conſtantiæ poſt uſus feudorum.

Scienter.] Bald. Alexand. in addit. d. l. 2. Panor. c. quamvis, col. 7. de re judicata. Lud. Rom. ſing. 737. Jaſon Authent. quas actiones, col. 1. in fin. C. de ſac. Eccleſ.

IN CONSILIUM CCCLVIII.

Liberis.] Sed falſum eſt, ut dixi ſuprà, conſ. 19. col. 2. & in tract. meo de donation. inofficioſ.

IN CONSILIUM CCCLIX.

Extrà.] Idem Phil. Decius l. ult. col. 1. de juriſdict. omnium Judic. & placet ut ſtatutum accipiatur quam ſtrictiùs poteſt, quia odioſum: quamvis idem Decius dubitet, & contrarium ſentiat in c. 2. lect. 2. notab. 3. extrà, de conſtit. & malè. Tamen, ſi ſtatutum diceret quòd teneatur ex contractibus ubique factis, valeret ubique, tum quia ſolùm agit in perſonam ſubjectam: ergo effectus extenditur ubique. Tum quia in actibus privatorum non curatur territorium.

IN CONSILIUM CCCLX.

Januæ.] Idem in hac eadem cauſa conſuluit Carol. Ruin. conſil. 1. lib. 4.

IN CONSILIUM CCCLXI.

Mores.] Sup. 293. ubi dixi.

Gentium.] Idem Dec. infrà, conſ. 457. num. 5. conſ. 608. in fin. in rub. C. qui teſt. facc. poſ. num. 9. ubi dixi. Adde And. Tiraq. in tract. de conſtituto poſſeſſorio, part. 3. limitat. 2. nu. 5. ubi aliter ſentit.

IN CONSILIUM CCCLXIII.

Arbitrio.] Hippol. Marſil. d. l. fin. & in ſua practica, verſic. *Tortura.*

IN CONSILIUM CCCLXIV.

Soci.] Carol. Ruin. conſil. 38. quamvis copioſè lib. 3. conſulens in hoc eodem themate dicit opinionem Soc. primâ facie videri juridicam, & pro ea arguit, ſed tamdem concludit idem quod Decius hîc, & hæc eſt communis & vera ſententia.

Senſu.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 2. gl. 3. num. 3. cum ſeq.

Negat.] Sup. conſ. 147. col. fin. infrà, conſ. 490. nu. 6. Dec. l. 1. nu. 13. C. de pact. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCLXV.

Socini.] Non eſt conſ. 226. de quo infrà, ſed aliud conſilium quod non reperi in impreſſis.

Dubitabilis.] Imo nullo modo dubitabilis, quia ex quo donans expreſſè excepit poſteritatem, ſeu liberos, certum eſt & indubitatum quòd ceſſat donatio; relictis quibuſcumque legitimatis, & quomodocumque habilibus, etiam alioquin ſpuriis ſive ante, ſive poſt donationem natis. Facit quod exceptio liberorum facit deficere fideicommiſſum, extantibus naturalibus tantùm, & non legitimatis l. ex facto, §. 1. ad Trebel. no. in l. generaliter, §. 1. C. de inſtit. & ſubſtit. & ſic non erat opus his allegationibus & multiloquio Decii, niſi ad ſatisfaciendum affectui clientis vel imperiti Judicis.

Emphyteuſim.] Idem Franc. Curt. ſen. conſil. 73. num. 20. Ego hoc amplio, ſive ſit accepta pro ſe & filiis ut filiis, ſive pro ſe & filiis & hæredibus, quia ex quo eſt limitata ad filios legitimos, vel eorum vitam, non poteſt extendi ad legitimatos, etiamſi expreſſim in legitimatione dicatur, quia non potuit ea clauſula apponi in præjudicium domini directi, & limitatæ inveſtituræ, ut dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 8. gl. 1. num. 39. reprobando communem ſententiam & gloſſam in §. naturales ſi de feu. defun. conten. ſit inter do. & agna. Et ſic malè conſuluit Carol. Ruin. conſ. 164. viſa legitimatione, lib. 1.

Bald.] Non eſt opus de hoc hîc diſcutere, quia hic filius non venit beneficio legis per d. l. ſi unquam, ſed ex reſervatione expreſſa donationis, ut dixi.

Filium.] Falſum, ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. num. 45. 47.

Rumpatur.] Andreas Tiraq. repet. l. ſi unquam, ver. ſuſceperit liberos, num. 66. num. 8. C. de revocat. don.

IN CONSILIUM CCCLXVI.

Soci.] Sed Socin. ibi magis allegationes effundit quàm verum conſilium, & malè reprehendit opinionem Bal. & Sal. unde nec Soc. ſibi conſtat in re, ff. de lib. & poſthum. Breviter veritas eſt, quod ſi filius ſit natus ante donationem, non prodeſt legitimatio ſequens: ne legitimatus ſit melioris conditionis, quàm legitimè natus, & plus habeat luxuria, quàm caſtitas. Si verò ſit natus & legitimatus poſt donationem, tunc locus eſſe poteſt d. l. ſi unquam, non tamen abſolutè, ut per Alex. conſil. 40. num. 15. lib. 4. Et ſecundùm prædictam diſtinctionem eſt communis opinio, & tranſit Philippus Decius hîc & in fin. conſil. præcedentis, & in l. fin. in fin. C. de bon. poſ. contra tab. Franc. Rip. rep. d. l. ſi unquam, qu. 30. Vide latè Andr. Tiraquel. in rep. d. l. verb. *Suſceperit liberos*, numero 52. cum ſeq. Franc. Purpur. aliquid tangit C. de pact. l. 1. num. 110. His ſcriptis inveni quod Carol. Ruin. in hoc eodem themate plenius quàm Decius conſuluit conſilio primo, lib. 1. ubi pariter tenet locum eſſe d. l. ſi unquam: ſed in quantum num. 10. ſequendo Socin. ad. conſ. 226. hoc extendit, etiamſi ſpurius erat natus tempore donationis, malè dicit per prædicta.

Literali.] Alexand. conſilio 9. libro 1. ubi dixi. Curt. ſenior conſilio 9. numero 23. Lancelot. Decius leg. omnes populi, col. 11. verſic. *Secunda regul.* de juſti. & jur.

Notabilis.] Alex. conſilio 162. ubi dixi lib. 6. Lud. Gozadi. conſil. 80. col. fin. Soc. Rip. leg. cum avus, col. 17. de cond. & demon. Andre. Tiraquell. rep. dict. l. ſi unquam, verſic. omnia vel partem. num. 13. cum ſeq. And. Alci. tract. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 13.

In ſpecie.] Dec. hîc dicit contrarium ex diametro ejus quod dixit ſup. conſ. 20. & utrobiq; peſſimè conſuluit, quia imò generalis aſſertio non excludit dict. leg. ſi unquam, ut ibi dixi, pariter ſpecialis certorum meritorum expreſſio eam excludit, niſi contrà probetur, quicquid dicat Decius.

Precarium.] Et conſequenter poſſeſſio, & in hoc bene. Idem And. Tiraq. d. l. ſi unquam, verſic. revertatur, num. 2.

IN CONSILIUM CCCLXVII.

Caſus.] Contrarium in ſimili conſuluit Carol. Ruin. conſil. 72. lib. 3.

Pau.] Conſil. 354. lib. 1. in novis.

Specialiter.] Idem Bald. in d. l. fin. Anton. Roſel. in tract. legitimat. quando tractat de cauſa materiali vel ſubjectiva. Rom. conſil. 94. Præpoſi. c. per venerabilem, §. quod autem, char. 16. ver. conſequenter quæritur an infans. Soc. conſil. 295. lib. 2. & in l. quidam relegatus, in princ. de reb. dub. Carol. Ruin. conſ. 72. col. 2. lib. 2. conſ. 90. lib. 3. Sed quod infans legitimari poteſt à principe Bald. conſil. 67. lib. 1. Franc. Curt. ſenior, conſil. 4. conſ. 19. Jaſ. conſ. 125. conſ. 4. cum ſeq. conſ. 156. col. 4. lib. 4. Alci. de verb. oblig. l. 1. in princ. num. 27. Philip. Dec. l. final. numero 5. C. unde legitimi.

Mortem.] Idem Ant. Roſel. de legitima, lib. 1. Sed contrarium quod non poteſt retrotrahi, tenet Carol. Ruin. in caſu ſimili, conſil. 72. lib. 3.

Poſteà.] Latè Tiraq. de legibus connubial. gl. 4. in principio.

IN CONSILIUM CCCLXVIII.

Tacite.] Facit idem Dec. infrà, conſil. 609. & conſilio 681. Bal. conſil. 194. lib. 3. Alex. in l. quod ſervus, in princ. de condic. ob cauſ. & in conſil. 149. in fin. lib. 5. Socin. conſ. 29. num. 4. lib. 4. Lud. Gozad. conſil. 2. num. 12. Sed quicquid dicunt, iſta ſententia ut periculoſiſſima, ita falſiſſima eſt; quia text. in d. §. idem quoque ibi vel aliquem modum alium, debet intelligi de ſimili & æquè potenti expreſſo, & ſic qui non minùs fortiter concludat,

quàm realis copula, ut per gl. ult. in l. ſi fugitivi, quam omnes dicti Doctores ibi ſequuntur. C. de ſer. fugi. & Alex. conſ. 106. num. 6. conſil. 204. num. 4. lib. 2. ubi in Annot. dixi: quod præſertim verum eſt, ubi agitur de gravi periculo, & perpetua ſubjectione & alienatione perſonæ, ut hic. Et ſic amplexus & oſcula, & mutua denominatio, quæ poſſunt fieri causâ dictæ familiaritatis, aut in conſequentiam dictorum ſponſaliorum, non concludunt magis quàm illa ſponſalia, & omninò non ſunt ſimilia, neque æquipollentia copulæ, & ſic nullo modo ſufficiunt.

Patris.] Tantò deteriùs, quia agitur per modum familiaritatis & non ſeriò, ex quo non erat in domo, & poteſtate viri, ſed in domo patris & cuſtodia matris.

Tempore.] Adverte, non dicit notabili tempore, ante illum reditum, quod non omiſiſſet, ſi verum fuiſſet.

Reverſum.] Sed cur poſt illum reditum ſtatim deſiit illa familiaritas, niſi quod non fuiſſet ſeria?

Durare.] Scilicet quæ verè fuit, ſed hîc nulla fuit, quia talis ætas, quicquid videt, ignorat, l. unic. C. de fal. moneta, præſertim in tali officio & actu, qui non cadit in ſenſum impuberum ſecundùm omnes, juxta illud quod in his delinquere non poſſunt.

Actus. Dixi ad eumdem Decium, ca. cum acceſſiſſent, num. 7. de conſtit. ad Alex. conſilio 16. numero 4. lib. 3.

IN CONSILIUM CCCLXIX.

Transmittitur.] Jaſ. conſil. 154. lib. 4. Adde infra conſil. 574. & quæ dixi ad Alex. conſil. 30. lib. 2. conſil. 252. lib. 6. vide ſuprà, conſil. 55. num. 8. infrà, conſ. 465. num. 16.

Communiter.] Suprà, conſilio 242. Alex. conſilio 26. num. 5. lib. 1. ubi dixi. Vide quæ dixi ad Alex. conſilio 41. num. 6. lib. 1. Carol. Ruin. conſil. 2. conſil. 6. lib. 3.

Vita.] Quando dicitur, ſi non valet, nec valere poterit, ſecundùm Matheſil. in ſuis ſingularibus.

IN CONSILIUM CCCLXX.

Facit.] Vide Franc. Curt. jun. conſil. 35. Breviter dico nullam eſſe difficultatem, quin conditio ſubſtitutionis defecerit: quamvis Vincentius Hercul. pretio conductus iſtud conſilium impugnare niſus ſit, ut refert Decius infrà, conſil. 568. ubi idem quod hîc conſuluit, & bene. Tamen ibi in fine malè limitat, ut ibi dicam.

Caſus.] Adde Corn. 197. lib. 3. Soc. conſil. 23. conſ. 181. lib. 1. Curt. jun. conſ. 33.

Maſculis.] Suprà, conſilio 15. ubi dixi infrà, conſil. 442. num. 12. conſil. 490. num. 3. conſil. 495. numero 11.

IN CONSILIUM CCCLXXI.

Pariter.] Hæc ſola ratio relationis non valeret, ut patet in pupillari, ſed aliæ rationes concludunt, excepta etiam quarta, ibi quarto.

In dubio.] Idem Dec. infrà, conſil. 642. ad fin. in l. pen. in princ. C. de impub. & ali. ſubſtit. Phil. Franc. c. 1. col. 44. cum ſeq. de teſtam. in 6. Franc. Ripa. l. Centurio, num. 120. de vulg. & pupil. Idem de verbis, bona mea & ſimilibus: & hodie moribus, juribus & effectibus patriæ poteſtatis ferè deſitis, minus præſumitur teſtator voluiſſe pupillariter vel exemplariter ſubſtituere, niſi claré appareat. Adde quæ dixi ad Alex. conſ. 12. num. 17. lib. 3.

IN CONSILIUM CCCLXXII.

Nepotes.] Idem Dec. in l. venia, C. de in jus vocan. Franc. Curt. ſenior conſ. 80. Vide do. And. Tiraq. in tract. de jure primigeniorum, qu. 40. num. 46. cum multis ſeqq. Facit ſup. conſ. 87.

IN CONSILIUM CCCLXXIII.

Rei.] Contra nobiles de ſacrato conſilio 98. incipiente, quia per privilegium, per 13. col. lib. 4.

Superiori.] Cyn. Alber. Joſ. Fab. Bald. l. altiùs, C. de ſervit. Andre. Iſer. c. 1. col. 1. quæ ſint. regal. in uſibus feudor. Alex. conſ. 203. lib. 6. Jaſ. l. 2. in fi. pr. ſolu. mat. Bal. c. cum Eccleſia vulnerata, de electio.

Noceat.] Tunc non liceret, etiam in ſuo proprio. Alexand. conſil. 174. lib. 2. Hieron. Grat. conſil. 113. in fin. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCLXXIV.

Prout.] Hoc relativum facit rem indubitatam; ut non eſſet opus multiloquio.

IN CONSILIUM CCCLXXV.

Solutionis.] Adde Franc. Rip. l. 1. §. l. ſi quis ita; col. ult. de verb. oblig.

Spatio.] Suprà, conſil. 266. in fin. infrà, conſ. 558. in fin.

IN CONSILIUM CCCLXXVI.

Contrarium.] Et bene: Idem ipſe Jaſon conſ. 157. col. 1. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCLXXVII.

Tacita.] Suprà, conſ. 287. num. 7.

Prohibitione.] Suprà, conſilio 23. conſilio 218. ubi dixi.

Nepotes.] Alex. conſil. 1. num. 13. lib. 1. conſil. 137. num. 5. ubi dixi, lib. 6. niſi ſit realis. Philip. Dec. ſup. conſ. 182.

Voluit.] Scilicet ipſe Soc. Adde Soc. conſ. 150. lib. 1. Phil. Dec. l. edita. num. 11. C. de eden. l. precibus, col. 2. de impub. & aliis ſubſtit. ubi dixi.

Quicumque.] Idem Carol. Ruin. conſ. 227. num. 12. lib. 1. quamvis idem Ruinus aliter dicat in conſil. 110. num. 5. conſ. 119. conſ. 122. conſ. 125. lib. 2. & Soc. inter conſilia Curtii ſen. conſ. 40. col. ult. & Ludov. Goza. conſ. 102. aliter dicant & malè.

Legitimum.] Niſi teſtator aliter ſatis expreſſerit, ſe intelligere de familia agnatorum, vel à tali deſcendentium, vel hoc ex communi & uniformi uſu loquendi probetur.

Mater.] Imò ſtante tali ſtatuto Florentino, mater non ſuccedit, ſed ſoror, & agnati in partem matris, quæ eſt inhabilis ab inteſtato, & ſic locus eſt fideicommiſſo, quicquid Phil. Dec. dicat in hoc conſilio. Sed ſalvatur per id quod addit in fine conſilii ſequentis, quod mater non excluditur in totum: & ſic non eſt inhabilis, licèt limitata ad certam quotam, videlicet quadrantis.

IN

IN CONSILIUM CCCLXXVIII.

Hæredes.] Suprà conſ.296. col.2. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCLXXIX.

Specialiter.] Dec. & Ruinus tenent quod non. Et bene.

Generalia.] Dec. & Ruinus tenent etiam quod non, & malè, ut dicam infrà num.11.

Contrarium.] Idem in hoc eodem themate fuſius & accuratius tenet Carol. Ruin. conſ. 98. Viſa renunciatione, lib 1. & bene ſi non ſit aliud in facto. Sed neuter tangit punctualem rationem decidendi, quæ eſt quòd non apparet Ægidium conſenſiſſe, nec ratam expreſsè habuiſſe hanc renunciationem, & ſic non valet quantùm ad eum. Alexandr. in l. ſtipulatio, hoc modo concepta col.4. de verbor. obligat. Fulgo. in pactum quod dotali, & ibi Alex. C. de collatio Ful. conſ. 73. paterfamiliâs Alex. conſilio 155. in fin. ubi in Annotat. dixi lib.7. undè ſi Ægidius conſenſiſſet, & in eo conſenſu perſeveraſſet; eſſet omninò excluſa, aliàs non. Et hæc ubi agitur de excluſione conventionali, de qua hic: ſed ſi ageretur de excluſione ſtatuti, tunc dicta verba generalia paulò ſupra num. 1. omninò eam excluderent: quia dictus Ægidius eſt verè de linea avita, quicquid Decius & Ruinus ſophiſticatione verborum nitantur.

Regulam.] Alex. conſ. 28 num. 11. lib. 1. ubi dixi; & apud Dec. l. 1 num. 28. de reg. jur.

De præſenti.] Et inſpecto ſtatu de præſenti: ſed tempore dictæ renunciationis vivebat mater Bernardina, quæ præcedebat Hippolytam in ſucceſſione Ægidii, & ſic hæreditas Ægidii non poterat tunc ad Hippolytam devolvi Poſteà verò contigit matrem priùs tolli de medio, & ſic Hippolytam inveniri in prima cauſa ſucceſſionis Ægidii, unde ad hunc caſum qui poſteà ſupervenit, dicta generalis renunciatio non extenditur: ita hanc ſolutionem urget & colorat Carol. Ruin. in dicto conſ. 98. numero 8. lib. 1. Sed quicquid dicant, hæc evaſio nimis frigida eſt, quia dicta renunciatio intelligitur, ſi contingat ad eam ſucceſſionem devolvi, & in hunc eventum confertur, ut tradit Alexander. d. l. pactum quod dotali ad fin. C. de collation. ergo in dictis verbis generalibus continebatur; & eſt verum, ſed aliter ſolvendum eſt, ut dixi ſuprà numero 2.

IN CONSILIUM CCLXXX.

Liquida.] Suprà conſ. 190 col. 2. ubi dixi.

Loco.] Baldus in l.2. col.5. C de jure emphyteut. dixi ad Phil. Dec. in d. l. cum proponas 2.

IN CONSILIUM CCCLXXXI.

Quod non.] Idem Andr. Alciat. in l. ſingularia ſi cert. petat. Andr. Tiraqu. de retract. proximit. §. 1. gl. 20 niſi propter alium uſum loquendi, ut apud Gallos in lingua Gallica.

Pecunia.] Idem Dec. infrà conſilio 72. numero 7. & in l. ſingularia, num. 21. quamvis Alciat. ibi contra; Et malè, ut ibi dixi ad Dec. Adde latè dominum Andr. Tiraquell. in tract. de retract. proximit. §. 1. gloſſ. 7. num. 102.

Venales.] Imò veniunt, niſi diſpoſitio reſtringatur ad res exiſtentes in certo loco, ut dixi ad eumdem Dec. in l. 1. num. 18. de reg. jur.

IN CONSILIUM CCCLXXXII.

Dixi.] Suprà conſ. 320. Et adverte, quod ut liquet in fine hujus conſilii, iſte Corradus non erat nepos ex filio, ſed ex fratre Ulyxis. Et ſic Dec. bene conſuluit per dict. leg. ultimam: aliàs malè conſuluiſſet per eamdem legem.

Dato.] Et in hoc bene: ſed advertendum: in illo text. vis eſt in hoc duplici acceſſoria conjunctione, ſecus ſi filii fuiſſent æquè principaliter conjuncti, quia tunc fuiſſent æquales patri & Sempronio, ut dixi novis intellectibus.

Velle.] Suprà conſilio 257. col.2. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCLXXXIII.

Docto.] Bald. l. eam quam col.6. l. cum acutiſſimi col.1. C. de fideicom. Et alii, quos citavi in conſuetudine Pariſ. §. 8. gl. 1. numero 45. Et ultra illos Imol. in l. Lucius de hæredibus inſtituend. Alex. conſ. 25. lib. 1. conſ. 121. col. fi. lib. 2. Guido Papæ deciſ. Delph. quæſt. 482. Curt. ſenior conſ. 73. col. 26. & ſequent. Soc. l. Gallus §. inſtituens de lib. & poſthumis, Barba. in d. l. cum acutiſſimi col. fin. Stephan. Bertrand. conſ. 195. col. penult. lib. 2. Hieron. Grat. conſ. 29. col. 2. num. 45. lib. 2. & latè Ludov. Gomeſ. Bononienſ. conſil. 6. numero 38. per totum. ubi dicit ita fuiſſe judicatum Bononiæ. Ego verò dico peſſimè judicatum & per ſuſpectos, nempè per officiales Papæ in legitimatione per eum facta.

IN CONSILIUM CCCLXXXIV.

Filiis.] Scilicet ipſi nepotes videntur gravati in caſu quo fuerint honorati, ideſt, in caſu quo immediatè ſucceſſiſſent teſtatori per vulgarem, & ſic locum filiorum tenuiſſent, ut apud Alexandr. conſ. 9. libro 1. ubi dixi.

Caſu quo.] Idem Alex. conſ. 24. col. 3. libro 3. ubi dixi & ad Decium ſup. conſ. 205.

IN CONSILIUM CCCLXXXV.

Quatenus.] Idem Paul. conſ. 163. præponitur. col. 2 lib. 2. Curt. junior. conſ. 30. col. 1. Aymo. conſ. 183. facit Alex. conſ. 77. col. 1. lib. 2.

IN CONSILIUM CCCLXXXVI.

Limites.] Suprà conſ. 132. col. ult. ubi dixi, & Dec. in l. pecuniam. ſi certum petatur.

Tollit.] Alex. conſ. 118. in fin. lib. 5. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCLXXXVII.

Verum.] Imò verum eſt, ſed hic ſumus in legato particulari. Tamen in Gallia, qui capit mobilia, in vim conſuetudinis tenetur ad debita mobiliaria, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 128.

IN CONSILIUM CCCLXXXVIII.

Diviſio.] Paulus conſil. 334. libro 2. Philip. Cor. conſ. 74. conſ. 213. col. 1 lib. 1. Soc. conſ. 44. lib. 4. Cæpo. cauſa civit. conſ 35. & dixi in conſuetudinib. Pariſ. tit. 3.

IN CONSILIUM CCCLXXXIX.

Delictum] Andr Iſer.quæ ſit pri cauſ.benef.amit. col 2. in uſib te d. Hieron Grat. conſ 132.lib. 1. dixi in conſuet. Pariſ §. 8 gl 1.qu.8.

Ex primo.] Falſum eſt, ut dixi ſuprà conſil. 19. col. 2.

IN CONSILIUM CCCXC.

Prior. Sup. conſ. 185. col. 2. ubi dixi.

Abſolvendus.] Et ita etiam per Imperatorem judicatum fuit, ut infrà conſ. 614 in princ.

Habilitata.] Idem Franc. Curt. jun. conſ. 1. Hier. Grat. conſ.4. col penult. num. 75. lib.1. ſed hoc fundamentum eſt falſum.

Hæreditario.] Suprà con. 185. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCXCI.

Parvam.] Imò nullam, quia hîc non agitur an nepotes dicantur invitati, ſed an faciant deficere fideicommiſſum, de quo non eſt dubium, per ea quæ dixi ad Alex. conſ. 1. lib.1.

Verum.] Infrà conſil.426. & Dec. l. licet col. 2. C. de pact. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCXCII.

Supplementum.] Suprà conſ. 203. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCXCIII.

Clauſula.] Suprà conſilio 52. infrà conſil 576. conſilio 610. conſ. 698. Alex.conſ 52. libro 2. ubi dixi. Adde Cur.ſeniorem conſ.17. col.3 conſ.18. conſil. 19. conſ.73. Jaſ.conſ.202. libro 2. Car. Ruin. conſ.72. libro 3. Lancelot. Galiau. in l Gallus. §. & quid ſi tantum num.88. de lib.& poſthum.Hier. Gratus conſ. 63. libro 1.

Quam filia.] Suprà conſ. 284. & plenè dixi in conſuet. Pariſ. §. 8.gl.1.q.7.

Mentio.] Sup. conſ.288. num. 5. ubi dixi.

Tamen.] Idem Decius infra conſ 699. & in cap. 1. de confirmat. uti vel inutil. ubi latè contrarium dixi.

IN CONSILIUM CCCXCIV.

Concludendum.] Et bene, ita etiam tenet Dec. hîc. col 3 & in fortioribus terminis, Carol.Ruin. conſ.92. conſ.96. conſ.100. conſ.102. lib.2.

IN CONSILIUM CCCXCV.

Prorogata.] Idem Decius l. certi conditio §. ſi numos, in fin. certum pet. Felin.c. 1.col 2 de jurejur. Cæpol. conſ. 8. Curt ſenior. conſ 56. Jaſ. l. lecta. col. 5. ſi certum pet.l. cum ſtipulatus ſim mihi à Procul.de verb. oblig l. 1in fin.C. de judic. Matth de Afflict. in deciſ. Neapol. deciſ. 110. Andræas Tiraqu. tract. de retract. conventio.§.1.gloſſ.7.num.27.Limitat.Hippol.Marſi. ſing. 300.

IN CONSILIUM CCCXCVI.

Luna.] Filii fratris qui vult revocare feuda alienata à patruo.

Agnatis.] Dixi in conſuet. Pariſ. tit.1.§ 22.q. 26. §. 30 q.36.

Liberis.] Hoc eſt indubitatum, ſed fallitur Dec. quia multum differt hoc caſu ubi verba inculcata pro ſe & ſuis hæredibus & ſucceſſ. utriuſque ſexus, de ſuo corpore, non plus important quam liberis & hæredibus, quo caſu utraque qualitas requiritur ſecundùm communem, ubi dixi ad Alex. conſ.44. conſ.120. lib.1. & ſup. conſ.185. quæ opinio invaluit in judiciis, ut teſtatur Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 140. deciſ. 240. num.10. quamvis quod nihilo magis requiratur qualitas hereditaria tenuerit idem Matth de Afflict. in c.1 quibus mod. feud. amitt. Et ſic communis eſt contra Dec hîc. Secus ſi nonſit verbum hæredibus. ſed verb *hoirs*, lingua Gallica ſcriptum, quia tunc junctis aliis facilius limitat ad deſcendentes, etiam non hæredes. ut dixi de inveſtitura facta per Lud. XI. anno 1478. de oppido ſito propè Tornac. in cauſa nunc 1551. pendente in magno conſ. Imperatoris

Iſer.] Imò Andr. Iſer ibi dicit oppoſitum; & expreſſè facit differentiam an dicatur *tibi & liberis tuis*, & tunc ſit feudum ex providentia, an verò dictum ſit *tibi & hæredibus tuis, ex tuo corpore legitime deſcendentibus* & tunc requiratur utraque qualitas, videlicet quod ſit de liberis & hæres Et ſic tenet Iſer. quod vendicanti alienata obſtat exceptio l. vendicantem, & Dec. nimis audacter decipit judices & partes, ut ſuprà conſilio 20. in fin.

Simili.] Imò tunc non eſt ſimile, ſed valde diſſimile ob limitationem ad maſculos tantùm. Vide Anto. Rub. in lege Gallus. §. quidam rectè. col 68. de libet. & poſthum.

Fortiori.] Imò non à fortiori, ut dixi ſupra eodem numero 6.

Hæredibus.] Idem contendit Matth. de Afflict. c.1.quib.mod feud.amit. Sed tamen communis opinio invaluit, ut tunc ſit merè hæreditarium, ut dixi ſupra conſilio 81.

Quibuſcunque.] Adde ſuprà conſ. 208. infrà conſilio 529. conſ 599. Andr. Tiraqu. de retract. proximitat § 1.gl.7.numero 21. cum ſeq. tetigi ad Phil. Dec. 1. in præſentia num. 48. ubi quoddam conſilium Ruin. reprobavi.

Secus.] Idem conſilio 144. conſilio 208. Andræas Tiraq.de retract proximitat. §.1.gl 10 numer. 9 Tetigi ad Alex conſ 15.numero 10.libro 1. Et intellige annum à tempore ſcientiæ, gl. Alvarot. in d. §. Titius Roman. conſ. 70. Jaſ. l. præter ait. in fine de oper. novi nuncia. conſ 93.col.5. conſilio 159. col. 2. libro 1. ſed triginta annos etiam contra ignorantes per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 173.

IN CONSILIUM CCCXCVII.

Bald.] Ibi & conſilio 154. libro 1.

Alex.] Et in conſilio 16. columna 2. conſilio 206. conſilio 250. conſilio 252. libro 6. Soc. conſ. 94. libro 4. Philip. Dec. ſuprà conſilio 287.

Arbitror.] Et bene, per ea quæ dixi ad Alexand. conſilio 109. libro 2. conſilio 77. in princip. libro 5. ita etiam tenet Bartholomæus Chaſſaneus conſilio 67. col. 7. Aymo conſ. 101.

Transmittatur.] Idem Baldus in lege 1. in princip. C. ut actiones ab hæredibus & contra hæredes, Curt. ſen. conſilio 76. columna 4. numero 74. Philippus Decius, in d. leg. ſi pater in fine.

Transfertur.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 8. qu. ult. & gl. 3. q. 1.

Tranſactione.] Supra conſilio 198. numero 4. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CCCXCVIII.

Ignoranter.] Ita etiam firmat Philip. Dec. in l. ult. num. 17. C. de pact. ubi refert. ita ſe præſente judicatum fuiſſe in Parlamento Delphinali; ita etiam hoc caſu tenet, & firmat Ludov. Gomeſi. in regul. cancell. 20. de impetrant. beneficia vivent. q. 3. quamvis enim circa principium videatur Decium acriter impugnare, tamen ſeſe more ſuo intricat. Et in fine ſentit apertè cum Philipp. Dec hîc. & in d. l. ult. & contra Panorm. in cap. poſt electionem. de conceſſ. præbend. concludit. Sed in quantùm dicit quod Panorm. hoc expreſsè tenuit, in d. c. 1. conceſſ. præbend. non eſt verum: quia imò Panorm. expreſsè ſe declarat, in c. poſt electionem num 4. de conceſſ. præbend. ubi dicit hoc intelligendum de ſupina ignorantia. Secus ſi probabiliter ignorabat, quia tunc non fit inhabilis. Et eſt verum, ceſſante etiam alia culpa, vel notabili ſuſpicione, ut tenet Gomeſ. in d. qu. 3. & bene. Si autem beneficium viventis ſcienter occupaſſet, non poſſet allegare, quod prius bona impetraverat, & erant circunſtantiæ malæ fidei. Dixi etiam in reg. cancell. 28. de veriſimili notitia. qu. 3.

Latè.] Idem Ludov. Gomeſ. in reg. 20. de impetrant. beneſic. vivent. qu. 1. Jaſ. conſil. 104. in fin. lib. 1. Franciſcus Ripa. l. 1. num. 65. ſi cer. pet. & in c. 2. in fin. de reſcript. Et de leg. & long. conſuet. reſponſo 16. Philipp. Dec. l. 1. col. 4. C. de pact. Joan. Salva in tract. de beneficio part. 3. q. 46. Joan Igneus l. 3. § ſed utrùm num. 33. cum ſeq. ad Sylla. Matth Bac in tracta. de Mandat. char. 96. gl. pragmatica. tit. de collation. §. 5. ver. facientes Quamvis contrarium conſuluerit Steph. Bertrand. conſ. 128 lib. 1. ſed malè & oſcitanter, ut ibi in Annotat. tetigi, & ex profeſſo ſuper dicta reg. cancellar. qu. 2.

IN CONSILIUM CCCXCIX.

Adoptivo.] Idem Georg. Nat. in tracta. ſtatu. excluden. fœmin part. 3. qu. 3. Albert. Bru. eod. tractatu art. 12. q. 1.

Juris.] Super conſ. 257. col. 2. ubi dixi.

Propriè.] Idem Dec. ſup. conſ. 258. & in l. liberos C. de collatio latè Andr. Tiraq. in rep. l. ſi unquam. char. 252. & ſeq. & in tra. *le mort ſaiſit le vif.* Chart. 87. Sed vide quæ dixi ſup. conſ. 284. & Alex. conſ. 87. col. 5. libro 2.

Subſtitutum.] Idem Carol Ruin. conſ. 76 & conſ. ſeq. lib. 3. Dixi in conſuet. Pariſ §. 8. gl. 1. num. 44. & ad Alex. conſ. 127. col pen. l. b. 1.

Fraudem.] Idem Joann. Fabr. in l cum quis in fin. C. de natural. libro Carol. Ruin. conſ. 211. libro 1. nec eſt verum quod Carol. Ruin conſ 78 libro 3. dicit ſimpliciter, ob hoc non præſumi fraudem: ſed dicendum ut diſtinguit Anto. Roſel. in tract. de legitimation. libro. col. 12. quem ſequitur Ang. Aret. inſtit. de nupt. §. ultim.

IN CONSILIUM CCCC.

Fidejuſſores.] Supra conſ. 93. ubi dixi.

Retinere.] Supra conſ. 232. col. 1. ubi dixi.

Injuſtus.] Hippoly. Marſil. ſingul. 195. Alex. conſ. 5. col. 2. lib. 2. ubi dixi. Idem Hieron. Grat. conſ. 90. ubi extendit ad detemptorem.

Probari. Philipp. Dec. in leg. contractus de reg. jur. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCI.

Effectu.] Dixi ſuprà conſ. 2. & ad Philippum Dec. l. quod te. num. 13. ſi certum petat. & ad Alex. conſ. 157. num. 2. libro 6.

IN CONSILIUM CCCCII.

Dux.] Eſt bene, quicquid dicat Dec. qui hîc malè & ſophiſticè conſuluit.

Mariti.] Supra conſ. 183. ubi dixi.

Dicitur.] Sequens clauſula convincit Decium in gratiam Principis, vel lucri peſſimè conſuluiſſe.

Mentio.] Satis ut relationem eſſe factam ad conſuetudinem, quæ illud non admittit, nec hic opus erat renuntiatione, quia matrimonium non erat contractum, ſed contrahendum.

Alia.] Petrus Anchar. conſ. 33. conſil. 181. Imol. conſil. 29. Alex. conſ. 143. in fin. ubi dixi lib. 3. conſ. 133. num. 5. libro 7. Sed hæc omnia argumenta, perperàm & ad tenebras offundendas adducuntur, quia Dux Plumbini nihil adhuc in his juris habebat, nec habere poterat, niſi prout placeret contrahenti; & contractus ſunt voluntatis.

Error.] Tranſeat in quæſitis, quæ ſine cauſa remittuntur: ſecus in quærendis.

Dotis.] Scilicet jam conſtitutæ, ſed hîc limitatum ad dictam conſuetudinem conſtituebatur, & ob id veriſimiliter aucta eſt: quicquid ſit, non fuiſſet aliter contractum.

Non probatur.] Imò probatur. Vide not. ſupra conſ. 215.

IN CONSILIUM CCCCIII.

Subhaſtentur.] Hoc de jure non requiritur, niſi conſuetum ſit in loco, quia tunc non debet omitti.

Concurſu.) Alex. conſ. 93. num. 8 lib. 7. ubi dixi. Adde Carol. Ruin. conſ. 82. num. 4. lib. 5. Hier. Grat. conſ. 91. col. 2. libro 1.

Teſtamentum.] Suprà conſ. 371. num. 6. ubi dixi. Idem Theophil antiquus Paraphraſtes, Græcus, inſtit. de jure nat. Gent. & Civili & in fine de teſtam.

Excludit.] Imò non excludit, etiam ſi ſcit jus & factum, nec ſervantur leges Papæ fraudatoribus amicæ, ſed ſervatur l. non dubium. C. de legibus cum eadem facilitate juramentum extorquetur, l. doli clauſula. de Novatio.

IN CONSILIUM CCCCIV.

Specialis.] Falſum eſt, ut dixi ad Alex. conſ. 27. numer. 4. lib. 1. Tamen ſi non hoc Dec. hic bene conſuluit.

IN CONSILIUM CCCCVI.

Veſtes.] Vide Philippum Decium c. pervenit, infra de appel. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCVII.

Solventes.] Alex. conſ. 120. num. 7. lib. 5. ubi dixi.

Juſta.] Imò ex quo ſolvit habenti publicam adminiſtrationem. Fac. Carol. Ruin. conſ. 150. num. 7. lib. 1.

Notarius.] Dixi ad eundem Decium l.1. C. de pact. vide quæ poſteà fuſiſſimè ſcripſit dom. Andr. Tiraq. in tract. de conſtit, poſſeſſ.

Notitiam.] Sup. conſ. 98. num. 6. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCVIII.

Revocatur.] Sup conſ. 351. col. pen. ubi dixi.

Sententiam.] Et rem judicatam, in qua hoc non fuit diſcuſſum.

IN CONSILIUM CCCCIX.

Non poſſunt.] Idem Philip. Dec. l. ſi filiusfamiliàs col. 2. ſi cert. pet. latè. And. Tiraq. in tract. retract. proximita. §. 1. gl. 7. num. 103.

IN CONSILIUM CCCCX.

Tertium.] Niſi à delinquente cauſam haberet. And. Alciat. l. ſi quis nec cauſam. in fi. ſi. cert. pet. intellige poſt delictum.

Factum.] Principaliter. Bal. l. ſi pro te C. de dot. pro.

Principe.] Alex. conſ. 2. in fi. lib. 1. ubi dixi. Idem Martin. Lauden. tract. de princ. §. 87. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſum. 8.

IN CONSILIUM CCCCXI.

Evicta.] Item Joan. Fab. Bal. in d. l. ſi familiæ Alex conſ. 21. lib. 5. Are. conſ. 3. Jacob. de San. Georgio in tract. feud. char. 36. col. 1. in magnis Carol. Ruin. conſ. 7. n. 10. conſ. 14. num. 5. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCCXIII.

Conſului.] Et infrà conſ. 468. conſ. 498.

Reſervatione.] Quòd neceſſariò concludit eſſe feudum, & ſic Decius malè conſuluit.

Ampliant.] Sed bene declarant Bal. l. eam quam col. 9. C de fideicom. Curt. ſenior. conſ. 49. col. 32. Franc. Rip. leg. qui Romæ §. duo fratres, numero 48. de verbo. obligat. Et adhuc hîc ſunt in verbis diſpoſitivis.

IN CONSILIUM CCCCXV.

Solet.] Adde Salic. in l. 1. Cod. de emenda. ſervo. cujus diſtinctionem ſequitur Felic. in c. Presbyterum. de homic. & bene. Adde Angelum Aretinum. tract. maleficio, ver. & ex intervallo dictus Titius Socin. conſ. 178. Cæpol. cauſa crimin. conſ. 62. Thomas Grammatic. conſ. 2. conſ. 49.

IN CONSILIUM CCCCXVI.

Fratrem.] Et ſic nepotem ex filia teſtatoris in linea directa: hîc enim cardo cauſæ verſatur.

Vulgaris.] Imò vulgaris cenſetur facta ſub eadem conditione, ſi Neſtor decederet ſine filiis, & ſic ſubſtitutio defecit, & filiis Neſtoris competunt bona ab inteſtato, quicquid dicat Dec, qui hîc & in ſimili infrà conſil. 417. peſſimè conſuluit: quamvis idem quod Decius ſentire videatur Nicolaus Boerius deciſione Burdegal. 38.

IN CONSILIUM CCCCXVII.

Si ambo.] Hoc collectivum impedit diviſionem legati & conditiones de qua in l. Lucius §. Caio. ad Trebel. & tetigi ad Alexandr. Conſ. 38. libro 1. conſ. 175. libro 5.

Vivente.] Iſtud non eſt ita crude tranſmittendum; dico ergo: aut teſtator dixit, redeat ad hæredes meos, & non eſt caducum, quia hæres hæredis eſt hæres. Aut dixit; ad hæredem inſtitutum, putà Titium, qui eſt caſus d. §. Pomponius, & caducum eſt, quia apertè maluit teſtator ipſum quidem inſtitutum, non autem alium præferre hæredibus extraneis nepotis. Aut dixit ſimpliciter, ad hæredem in ſingulari, non referendo adſcriptum, & tunc veriſimilis mens attendi debet. Ideò ſi hæres erat filius, quod præmortuus reliquit nepotem, non eſt caducum. Idem multò magis, ſi dixerit, redeat ad filios meos, & illi relinquant nepotes vel pronepotes, quia veniunt appellatione filiorum: ſiverò hæres erat extraneus, puto eſſe caducum, quia qualitas contemplata in extraneo inſtituto, ſcilicet merita & affectio, non ſunt in ejus hærede. Secus ergo, ſi juſſit redire ad hæredem extraneum ſub contemplatione qualitatis, quæ reperitur in hærede hæredis. Unde conſultus in caſu quo dixerat: & ſi delicta neptis legataria deceſſerit ſine filiis, vel filii ejus ſine filiis, redeat ad hæredes meos de latere paterno. Reſpondet, quod extat ſi legataria reliquerit neptem ex filia præmortua, quæ pòſt moritur ſine liberis, & quod ſpectat ad hæredem de latere paterno teſtatoris etiam mediatum vel remotiorem. Quid ergo de caſu, conſuluit Carolus Ruinus conſ. vigeſimo nono, quia teſtator, libro ſecundo, pater filio naturali legavit fundum, & ſi decederet ſine filiis, eſſet nullum, & rediret ad hæredes ſcriptos, qui erant filii legitimi quorum unus poſt patrem deceſſit, relicto nepote, deinde moritur filius naturalis ſine filiis. An nepos teſtatoris ex filio & hærede prædefuncto concurrat cum aliis filiis patruis ſuis? Reſpondet Ruinus, quod non, quia non eſt de ſcriptis, licet eſſet ſubſtitutus patri. Ego verò dico quod malè conſuluit, ſive iſte nepos eſſet ſubſtitutus patri ſuo, ſive non, quia legatum illud debet intelligi ſecundùm qualitatem perſonæ. Et ſic velut pro alimentis & temporali, unde non redit per viam novi fideicommiſſi, ſed per viam extinctionis prioris legati, faciunt verba teſtamenti, ibi eſſet nullum. Tamen quicquid dicant Imola & Aretinus in lege, ſi quis filium, §. fi. de acquirenda hæreditate. Verbum infra ſcriptos in filiis non facit limitationem, ſed demonſtrationem, ubi de favore filiorum agitur, ut pleniùs loco ſuo dixi.

IN CONSILIUM CCCCXVIII.

Plenum.] Sed hæc verba generalia non ſufficiunt, ut dixi ad Alex. conſ. 56. lib 3. & inf. conſ. 454. & Dec. hîc malè conſuluit. Sed dùm poſteà in 4 dubio, num. 14. narrat, quod erat gravata ſolvere omnia legata & debita, hinc poterat colligi validum argumentum de ſolido uſufructu, ut decidit Steph Bertran. conſ. 36. ex themate lib. 1.

Seipſa.] Infra conſ. 476. num. 4.

Mandatum.] Cor. conſ. 182. in fi. lib. 2. Limita, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 1. qu. 2. Alex. rep. l. ſæpè col. 36. de re judi. num. 11, § 13. gl. 1.

Intereſt.] Latè Andr. Tiraq. tract. retract. proxim. §. 1. gloſſ. 2. n. 51.

Solvendum.] Hoc debebat Decius allegare pro primo dubio, ut dixi.

Teſtatore.] Infra conſilium 607. cum ſequentibus.

Subſtantia.] Alex. conſ. 120. numer. 5. lib. 6. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXIX.

Incapaces.] Phil. Dec. & omnes in c. in præſentia de probat. & ibi annotat. ad Decium: & ad Alexandrum conſil. 121. lib. 2. Plenè dixi de materia hujus conſilii.

IN CONSILIUM CCCCXX.

Major.] Dec. c. ſanè. no. 3. de off. deleg. & etiam major præpoſito. Bald. conſil. 338. lib. 3. vide Dec. c. ſuper eod. in fi. de off. deleg.

IN CONSILIUM CCCCXXI.

Eodem.] Suprà conſil. 8. col. ult. ubi tetigi.
Prius.] Adde eundem Decium. l. creditori, l. in bonæ fidei. 2. de pact.

IN CONSILIUM CCCCXXII.

Contra.] Bart. Jaſ. ibi col. 22. & conſ. 35. lib. 4. Cur. ſenior. conſil. 42. conſil. 63. Vide quæ dixi ad Alexand. conſil. 105. num. 4. lib. 1. conſil. 202. num. 3. lib. 7.
Caſu.] Sup. conſ. 23. conſil. 377. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXXIII.

Partium.] Suprà conſil. 185. num. 18. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXXIV.

Allodialia.] Sup. conſil. 269. col. 1. ubi tetigi.
Tacitè.] Refert & ſequitur Hieron. Grat. conſ. ult. col. ult. lib. 1. addens quod tacitè videtur concedi. quæ verba ſubſtituit & inſtituit omni meliori modo. Franc. Curt. jun. l. ult. col. 8. C. de edict. divi Adrian. tol.
Ante.] Suprà conſil. 243. ubi dixi. Adde d. Andream Tiraquell. in tractat. *le mort ſaiſit le vif.* char. 63.

IN CONSILIUM CCCCXXV.

Prohibitio.] Sup. conſil. 23 conſil. 208. conſil. 377. ubi dixi.
Mortui.] Hæc ratio hîc non valet, quia ſatis eſt quod ſit legitimatus vivo parente ſuo, & ſic pendente conditione, ut faciat eam deficere; ubi aliàs excludit ſubſtitutum, de quo dixi in conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. num. 44. & ad Alex. conſil. 128. lib. 1. Adde eumdem Dec. l generaliter ad fin. C. de inſtit. & ſubſtit. Carol. Ruin. conſil. 80. lib. 3. ſed vide infrà conſil. 557. num. 4.

IN CONSILIUM CCCCXXVI.

Non tamen.] Phil. Dec. hîc malè conſuluit: dicendum, ut tetigi ſup. conſil. 259. & ad Alex. conſ. 121. lib. 2.
Filios.] Idem Bald. conſil. 196. lib. 1. Soc. rep. d. l. cum avus & in l. 1. col. 3. de reb. dubiis And. Tiraq. in repet. l. ſi unquàm chart. 96. C. de revocan. donat & eſt verum, quicquid dicat Decius hîc.
Sed ultrà.] Idem ſup. conſ. 236. num. 6. inf. conſ. 480. in fin. conſ. 495. num. 28. conſil. 54. in fin. & in c. in præſentia col. 32. de probat. Jaſ. l. 1. col. 4 C. de ſacroſancta Eccleſ. Authent. ſi qua mulier. col. 1. eod. tit. in l. licet. C. de pact. in l. hac conſultiſſima. §. ultim. col. 2. C. de teſt. Aret. conſil. 12. Curt. junior. conſil. 35. col. penul. Alexan. conſil. 4. num. 10. lib. 7. Sed contrarium verius eſt quòd ſimpliciter ſit major favor filiorum, ut tenet idem Dec. l. licet col. 2. ubi dixi C. de pact. & in l. generaliter. collat. quarta. C. de inſtit. & ſubſtit. ſup. conſil. 391. & in cap. 1. num. 19. de probat. Corn. conſil 31. lib. 1. Et dixi ſuper Authent. Si qua mulier, in fin. C. de ſac. Eccleſis.

IN CONSILIUM CCCCXXVII.

Cum filiis.] Sed vivo teſtatore vel hærede, & hic cardo diſputationis.
Vulgarem.] Sed dicendum quod etiam ſi verba patiantur ineſſe vulgarem, ut in propria compendioſa, adhuc illa vulgaris eadem conditione limitata eſt, quia & fideicommiſſaria, & ſic Decius hîc malè conſuluit, ut & ſuprà conſilio 416.
Præſens.] Quod eſt conſ. 152. lib. 1. in novis.
Remanet.] Falſum eſt, ſi hujus ſecundæ ſubſtitutionis conditio defecerit: quia conditione extante, tunc non nocet conditionem primæ in ſecunda non repetitam defeciſſe; & Decius nimis hic ſophiſticatur.
Pupillari.] Sed in hoc deciſ. Old. eſt penitus falſa.

IN CONSILIUM CCCCXXVIII.

Famam.] Sup. conſil. 42. num. 10. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CCCCXXIX.

Quilibet.] Alex. conſil. 4. lib. 6. ubi dixi. Vide Cæpolain cauſa crimi conſ. 46. conſil. 47. Hieron. Grat. conſil. 98. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCCXXX.

Limitata.] Aretin. conſil. 3. Alex. conſil. 183. num. 6. lib. 7. ubi tetigi, idem Decius infrà conſilio 566. in fin. conſil. 632. col. 1.
Potuiſſet.] Quia hoc non præſumitur, ut plenè dixi in 4. conſiliis meis in cauſa Landgravii Heſſiæ conſilio 2. de exceptione carceris.
De[illegible].] Vide quæ dixi ad Alexand. conſilio 106. lib. 3.

IN CONSILIUM CCCCXXXII.

Conſtitutum. Latè dom. Tiraq. in tract. de conſtit. poſſeſſorio.
Iuramentum.] Suprà conſ. 239. col. [illegible]. ubi tetigi. Adde Steph. Bertran. conſil. 23. optaſſem. num. 4. libro tertio.
Inſinuationis.] Idem Joan. Fab. § aliæ inſtit. de donatio. Curt. ſen. conſ. 66. conſ. 67. & benè, ut etiam dixi infrà conſ. 488. num. 6.
Uſu.] Ad hæc, quæ dixi in tract. de monetis. in fi. tract. de uſu. q. 100.

IN CONSILIUM CCCCXXXIII.

Filia. Sup. conſ. 296. col. 2. ubi dixi.

Fatri.] Suprà conſil. 266. Curt. ſenior conſ. 4. col. lat. 8. Steph. Bertrand. conſilio 145. viſo themate num. 2. lib. 1. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 178. Franciſc. Purpur. l. ultim. num. 198. C. pact.

Domo.] Alex. conſ. 60. num. 8. lib. 2. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXXXIV.

Fœmina.] Imò ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 12. & in annot. ad Alexand. conſ. 61. lib. 1. ad Phil. Dec. c. in præſentia num. 17. de probatio.

Forma.] Alex. 1. in princ. col. 1. ad leg. Falcid. Phil. Dec. c. ex parte col. de conſtit. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXXXVI.

Secus.] Philip. Dec. c. ſignificaſti. num. 15. de election. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXXXVII.

Conſentire.] Idem Dec. c. cæterum. num. 7. de judiciis Alex. conſ. 80. num. 12. lib. 14. ubi dixi.

Congregati.] Tamen hîc non eſt factum ſucceſſivum cum univerſitate ſciente factum: aliàs ſecùs ut infrà conſil. 486.

IN CONSILIUM CCCCXXXVIII.

Secus.] Dixi in conſu. Pariſ. §. 198. Adde eumdem Dec. l. 2. num. 13. cum ſeq. C. qui teſta. fac. poſſ.

Non tranſit.] Idem Dec. inf. conſ. 445. num. 66. conſ. 462. num. 19. Et placet etiam apud nos, & in Gallia, quia confiſcatio non debet comprehendere, niſi bona jam radicata; ſed non eſt veriſimile, quod confiſcatus adire voluerit, ex quo tali periculo ſeſe expoſuit: ſed ex quo abdicat vitam, ita etiam bona, & quæcumque ſunt vitæ. Non igitur cogitat de acquirendo, facit quod ingratus in rempublicam non debet gaudere beneficiis ſtatuti. ſecus ſi per inſaniam ſeſe occiderit; ſed tunc non confiſcaretur, imò ad hæredes ſuos tranſmitteret.

IN CONSILIUM CCCCXXXIX.

Ulterius.] Socin. conſ. 26. lib. 3. Alciat. l. 4. §. Cato. num. 136. cum ſeq. de verb. oblig. & in Joan. Crotus. lectura ſecunda num. 36.

IN CONSILIUM CCCCXL.

Valet tamen.] And. Tiraq. tract. de retract. proximit. §. 1. gloſſ. 2. num. 34. num. 37. dixi in tract. uſurarum quæſt. 74.

IN CONSILIUM CCCCXLI.

Solebat.] Rom. conſ. 9. Phil. Dec. l. pactum curatoris in fi. ubi dixi. C. de pactis, idem Hieronym. Grat. conſil. 159. lib. 2.

Interpretativa.] Idem Dec. l. ult. liberis num. 13. C. de collation. c. 1. n. 38. de poſtulat. Præl. ſup. conſ. 11. cap. at ſi Clerici in princ. num. 25. de judic.

IN CONSILIUM CCCCXLII.

Nihil.] Sed certè ſatis includuntur, quicquid dicat hîc Decius, qui non obſtante ſuo multiloquio, malè conſuluit.

Repetita.] Sed Dec. in d. conſ. 5. malè conſuluit, ut ibi dixi.

Perpetua.] Suprà conſil. 265. ubi dixi. Adde Steph. Bertran. conſil. 76. lib. 2. ubi etiam tetigi in primò impreſſis, Hier. Grat. conſ. 66. lib. 2.

Confiſcari.] Secus ſi non eſſent prohibita alienari, niſi favore ipſius delinquentis, Bart. l. ſi quis in tantum col. 3. C. unde vi. Dixi in conſenſu Pariſ. §. 30. q. 14. num. 65. And. Tiraq. de leg. connub. gl. 3. num. 148.

IN CONSILIUM CCCCXLIII.

Plura.] Sed hæc omnia ſubtraxit Dec. à Socin. qui ea pro patruo allegavit, in conſ. 252. lib. 2. ubi illis ſingulatim reſpondet, & ibi in caſu omnino huic ſimili firmat pro nepote: & Dec. hîc malè conſuluit & reprehenditur per Jac. Aſau Luſitanum in tractatu de primogenitura, & bene; quamvis dom. And. Tiraq. in tract. de primogen. qu. 40. 13. teneat pro patruo. Vide quæ dixi in annot. ad Alex. conſ. 4. lib. 4.

Diſputare.] Sed imò Bald. ipſe latè diſputavit in dubium revocando dictam ſententiam Papæ in l. executorem C. de exec. rei jud. ita ut tacitè ſentiat Papam malè judicaſſe, niſi quod rationes quaſdam ſpecialitatis in perſona Regis Roberti adfigit. Sed in l. liberti libertæque. col. 5. C. de ope. libertor. expreſsè hoc aſſerit dicens Papam in dict. Clem. Paſtoralis magis fuiſſe partialem quam Apoſtolicum, & verum eſt.

Succedat.] Ergo ſequitur; quod etiam vivo patre, primogenitus habebat quoddam jus formatum, ergo illud tranſmiſit ad primum nepotem cujuſdam qualitatis nepotem maſculum, ut dixi in conſ. Par. §. 8. gl. 3. quæſt. 1.

Tranſmiſſivè.] Falſum eſt, quia imò etiam tranſmiſſivè, patet ex jure repræſentandi patrem in ſtirpem contra plures nepotes ex alio filio. § cum filius inſtit. de ſucc. quæ ab inteſt. defer. & dixi in conſu. Par. §. 133.

Cedi.] Idem ſentit Jacob Aſau. in tract. de primogenit. c. 5. ſed tantùm poteſt illi quandoque renunciari, ut dixi in conſuet. Par. §. 8. gl. 3. num. 6. numer. 26.

IN CONSILIUM CCCCXLIV.

Alex.] Ubi in annot. dixi & in conſuet. Pariſ. §. 147.

IN CONSILIUM CCCCXLV.

Æqualiter.] Idem Decius in l. precibus col. 11. C. de impub. & ali. ſubſti. & in c. licet cauſam. col. 18. de probatio. & utrobique dixi.

Text.] Et per tex. in c. cum inter, de electio. Jaſ. in l. quidam æſtimaverunt. de reb. credi. Authent. ſi verò contigerit. C. de judic.

Antiquum.] Text. de gradibus ſucceſ. in feudo. c. unico. in fin. in uſib. feu. ſed ibi erant indicia de veteri, ſecundum Bald. ibi Doctores in hoc variè loquuntur dic ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 89. & ad Alex. conſil. 15. num. 7. lib. 5.

Hereditarium.] Suprà conſ. 185. col. 1. ubi dixi.

Exemplum.] Planè dixi in conſuet. Pariſ. § 5.

Beladama.] Sed cum ex hypotheſi & narratis Decii hic: *Primò ſit fœmina.* Secundò remotior in gradu, quia eſt filia Blaſci nepotis ex fratre Belingheriæ. Tertiò, cum ipſe Arctalis ſit maſculus. Quartò proximior in gradu, quia filius Joannis fratris Belingheriæ. Quintò ex fratre majore natu, quia Joannes erat primogenitus Manfredo. Et cum excludebat, & ſolus Baroniam obtinuiſſet, niſi conſenſiſſet ſororem inveſtiri. Sequitur, quod ea ſine liberis mortua, Arctalius filius primogeniti fratris maſculus & proximior in dicta Baronia, quæ regitur more Franc. Suprà num. 8. debet excludere actricem fœminam, ex juniore fratre deſcendentem & remotiorem, & ſic Dec. ex ſuiſmet verbis convincitur malè conſuluiſſe.

Sententia.] Vide quæ latè dixi in conſuet. Pariſ. titul. 1. de feudis. §. 31. quæſt. 4.

Secus.] And. Iſer. de natura ſucceſſ. feudi. col. 7. Philip. Cor. conſil. 147. lib. 2. conſ. 268. lib. 13. Steph. Bertran. conſil. 15. num. 39. lib. 1. Fran. Rip. in repe. §. divi fratres col. 9. num. 51. in l. qui Romæ de verb. oblig.

Plus.] Suprà conſ. 43. num. 4. ubi dixi.

Legis.] Adde Jaſ. conſil. 43. num. 3. lib. 1. Feli. cap. quæ in Eccleſiarum. num. 10. de conſtit. Dixi ad Alex. conſil. 52. lib. 7.

Text.] Refert, & ſequitur Anto. Rubeus conſ. 84. col. 6. num. 8.

Non adivit.] Suprà conſ. 438. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCXLVI.

Sententia] Dixi in tract. uſur. & redituum num. 677. & in lectu. l. error. C. de jur. & facti ignorantia.

IN CONSILIUM CCCCXLVII.

Abbreviatura.] Dixi in annot. ad Alex. conſil. 152. num. 12. lib. 2. conſil. 14. lib. 6.

Per alium.] Idem Dec. l. 1. num. 34. de officio ejus cui mand. eſt juriſdict. ubi dixi & ad Alex. conſ. 50. num. 5. lib. 3.

IN CONSILIUM CCCCXLVIII.

Singulares.] Alexand. conſ. 85. conſil. 86. lib. 2. Car. Ruin. conſil. 67. lib. 1. Phil. Dec. in l. furioſum num. 30. C. qui teſta. facere poſſunt. Vide quæ dixi ad Alex. conſil. 76. lib. 1. ad eumdem Dec. c. licet cauſam num. 7. de probat.

Actus.] Idem Decius l. furioſum num. 14. C. qui teſtamentum facere poſſunt l. in negotiis de reg. jur. ubi dixi. Adde dom. And. Tiraq. de legib. connubialib. char. 98.

Suſpicio.] Suprà conſil. 175. ubi tetigi.

IN CONSILIUM CCCCXLIX.

Libelli.] Alex. conſ. 55. num. 4. lib. 5. ubi dixi Adde Hier. Grat. conſ. 79. num. 8. cum ſeq. lib. 2.

Adultum.] Veritas eſt, & ita practicatur, quod ſi habet curatorem, non ſufficit citare adultum ſolum, ſed ipſummet curatorem, quo ſi careat, tunc adultus citari poteſt, ut legitimè compareat, & ſibi curatorem petat, vel detur. Soc. in tract. de citat. Art. 20. num. 49. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 3. gl. 11. num. 17. Adde Matth. Afflict. Dec. Neap. 262. do. And. Tiraq. in tract. de retract. promiſſ. §. 1. gloſſ. 13. numer. 19.

Commiſſionis.] Et bene, quia ex frequentiori obſervantia apparitores, qui ſunt perſonæ publicæ cenſentur habere mandatum generale, dùm ſæpè, vidi, ſolet inſtrumentum commiſſionis perdi, merito in judicando ſufficit conſtare de inſtrumento Garantigio, nec ſolet exigi commiſſio judicis, niſi ad cumulandam pecuniam & vendendum ſigillum.

Secus.] Dom. Bald. l. non videntur. §. qui juſſu l. factum à judice de regul. jur. in c. ſi quando de offic. leg. Alex. conſil. 144. num. 2. lib. 2. ubi dixi.

Retinere.] Iſtud eſt valdè periculoſum, cum ſit pignoratio facta in invitum, quæ eſt odioſa, & contra hanc deciſionem videtur tex. in l. cum unus. in fi. pr. de bonis author. judi. poſſi. dixi in conſuet. Pariſ. tit. 16.

IN CONSILIUM CCCCL.

Vitam.] Latè dixi in tract. uſur. q. 72. & ſup. conſ. 123.

Partibus.] Suprà conſ. 185. num. 8. ubi dixi & conſilio 423.

IN CONSILIUM CCCCLI.

Ergo.] Iſtud conſilium eſt de indubitato.

Amitam.] Idem Decius in l. illam in col. 2. ubi dixi C. de collatio.

Perſona.] Sup. conſil. 85. conſ. 211. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCLII.

Dolo.] Idem Dec. in l. 1. col. 4. quod quiſque juris & Lancel. Dec. frater ejus major. in l. Senatus. §. Marcellus in fi. de leg. 1. Alex. conſ. 127. num. 10. lib. 4. ubi dixi.

Contractu.] Idem Alex. conſ. 85. lib. 1. Phil. Cor. conſ. 25. lib. 2. conſ. 266. lib. 3. conſ. 40. lib. 5. Guid. Pap. conſ. 32. conſ. 131. Tho. Ferrat. caut. 20. Steph. Bertran. conſ. 143. col. ult. lib. 1. Sed falſum eſt, ut tenet Cor. ſibi contrarius in conſ. 246. lib. 3. Franc. Curt. junior. in l. lecta. n. 26. ſi cert. pet. Alciat. in d. l. ſi quis major ut etiam tetigi ad Alex. ad conſ. 85. & Phil. Dec. hic malè conſuluit etiam in terminis juris. ad hæc pœna d. l. ſi quis minor, non obſervatur in Gallia.

Favorem.] Hæc ratio ſophiſtica eſt, quia ſatis eſt quod emptor poterat exigere, cujus etiam magis intererat menſurari, ut futuri domini, & ſic pretii jure pignoris retinere potuit.

IN CONSILIUM CCCCLIII.

Aliàs.] Scilicet in l. 2. num. 113. de reg. jur. ubi in Annotatio. ad Decium, Opinionem, Signorol. comprobavi, quæ non ſolum vera eſt, ſed communis.

IN CONSILIUM CCCCLIV.

Alimenta.] Corn. conſ. 257. lib. 1. Curt. ſenior conſ. 14. 15. Lud. Gozad. conſ. 99. Dec. c. cauſam quæ num. 2. de reſcr. Amplio 1. etiamſi ſimpliciter reliquerit uſumfructum omnium dec. Thol. 462. Aret. conſ. 40. col. 1. Amplio 2. etiamſi teſtator relinquat matri ſuæ. Ang. d. Auth hoc loco conſ. 105. col. 2. Paul. Picus repet. §. fin. in l. Titia chart. 8 col. 2. ver. 6. quærit Barto. de legat. 2. Steph. Bert. conſ 36. ex themate lib. 1. Amplio 3. etiam ſi avus ſic relinquat nurui filii relictis nepotibus præmortui, ut heri latè conſului.

Pau.] Quod eſt conſ. 218. lib. 1. in novis, ſed ibi malè conſuluit, ut dixi ad Alexand. conſil. 56. lib. 3.

Voluntate.] etiam ex conjecturis. ſup. conſ. 418. inf. conſil. 4 6. conſil 641. Alex. conſil. 214 in fin. lib. 6. Carol. Ruin. conſil. 39. lib. 2. ſed ego dico quod oportet illas eſſe ſpecificas & concludentes, ut quando filii inſtituuntur poſt mortem uxoris. Paul. conſil. 459 lib. 2. vel quando addit, quod poſſit diſponere, & pro ſe retinere omnes fructus ſine exceptione, ut Maria. ſenior inter conſilia Bartol. Socin. conſ. 1. libro 4. alias ſecùs: unde malè conſuluit Decius ſuprà conſil. 418. in primo dubio.

Probare.] Alexand. conſil. 49 num. 5. lib 2. ubi dixi Adde tex. l ſervus ſi hæredi §. Imperator. de ſtatu lib. l. ante penult ex quib. cau. caul. major. Carolus Ruin. conſ. 15. col. 3 lib. 4.

IN CONSILIUM CCCCLV.

Piis.] Idem infrà conſ 504. num. 13 ſed falſum, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 96 & ſuper l. 1. & l. generali C. de ſacroſanct Eccl. Ipſe quoque Hieronymus Epiſt. tomo primo refert legibus Imperatorum prohibitum Clericum, vel Monachum Eccleſiæ Romanæ hæredem inſtitui: quas leges validas & ſanctas ait, & conqueritur illis fraudem fieri, per avaritiam Clericorum & Monachorum.

IN CONSILIUM CCCCLVI.

Conſului.] Sup. conſ 361. ubi dixi.

Paria.] Inf 686 num. 6. ubi dicam.

Conſtitu.] Ubi ad eundem Decium dixi, vide ſuprà conſ 259.

Diverſa.] Alex. conſ. 50. lib 4. conſ. 179. num. 3. lib 5 Jaſ conſ. 127. in fin. lib. 1. quamvis contrarium teneat, conſ. 162. col. 3.

IN CONSILIUM CCCCLVII.

Ibi.] Latè Joan. Bertachinus in tractatu de Gabellis.

IN CONSILIUM CCCCLVIII.

Loquitur.] Idem Dec. c. ex parte 2. de offic. delegat. ubi dixi

Archivi.] Dixi latiſſimè in conſuet. Pariſ. § 5.

IN CONSILIUM CCCCLIX.

Inſultatus] Infrà conſ. 469. conſ. 676. conſ. 678. Alex conſ 76 lib. 1. ubi dixi. Adde idem Philip Dec. l. ut vim num 10 de juſt. & jur. c. in præſentia num. 24. de juſtit. & jur Hipp. Marſi. ſingu. 100. Joan. Amicus conſil. 76. conſil. 118. Tho. Grammaticus in ſuis conſiliis paſſim.

IN CONSILIUM CCCCLX.

Quatenus.] Sup. conſ. 72. ubi tetigi. Idem Dec. in cap. cum acceſſiſſent. col. 4 cum ſeq. de conſtit.

Extinguitur.] Falſum per tit. ut cauſa pòſt pubertatem, cum ſit tutor.

IN CONSILIUM CCCCLXI.

Specificatis.] Sup. conſil. 85. conſ. 211. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCLXII.

Spirituali.] Atqui ego vidi ante annum Dom. 1517. in Gallia inter duos nobiles vicinos, mediante gravi ſumma pecuniæ, etiam in ſecundis utriuſque nuptiis diſpenſatum in Blesia, non in ſimplici. ſed in mutua & reciproca hujuſmodi cognatione, & poſtquàm aliquot annos cohabitaſſent, faſtidiiſſe pœnitentes tanti voluptatem redemiſſe, vidi enim eos ſimul poſtea ſeorſum habitaſſe.

Unus] Suprà conſil. 52. conſil 288. ubi dixi.

Sobole.] Alexand. conſil. 74. lib. 3 ubi dixi. Adde Alexand conſil. 88. lib. 7.

Bald.] In conſil. Niſi verò eſt conſil 363. lib. 5. vide etiam Bald. conſ. 146. num. 5. titulus principis Achaiæ lib. 1.

IN CONSILIUM CCCCLXIII.

Favorabili.] Hoc eſt contra tex in l. lege Julian. de manu in ea. ex litteris in fin de proba Spec. tit. de teſt §. 1. numer. 21. §. poſtquàm in fin ut idem Alex. conſ 150. lib 6. Et idem Dec. c. 1. col. 24 de probatio. Dic. quod judicis eſt arbitrari.

Fiſcum.] And. Iſer. tit. de captia. qui curiam vendidit in uſib. feud. Franc. Purpurat. l ult num 125. ubi adq infert. Co. de pact. Dec. l. in ambiguis. ubi in Annot. dixi de regul. juris.

Præſumptio.] Dixi in conſuc. Pariſ. §. 5. num. 61.

Revocari.] Suprà conſilio 191. conſilio 198. ubi dixi.

Conſcientiam.] Idem Bald. de nova for fidelita. in fin. in uſib. feu Cur. ſenior. conſil 65. col 4. Jaſ l 2. in fin. de in lit juran. Ange. Aret. § curare; & ibi Jaſ. ſeu potius Alexand cujus librum ſibi attribuit. Inſtit. de actio Stephan. Bertrand. conſil. ult col. 2. lib. 1. Sed falſum eſt, niſi ſaltem naturalis juſtitia concurrat.

IN CONSILIUM CCCCLXIV.

Rationem.] Dixi latè in conſuet Pariſ. §. 6 gloſſ. 6. q. 2 num 15.

Notarii.] Dixi ad Decium l. 1. C. de pac. & in conſ. 226. ſupra.

IN CONSILIUM CCCCLXV.

Contrarium.] Et bene, ex his quæ dixi ſupra conſ. 336. in fin.

IN CONSILIUM CCCCLXVI.

Pupillari.] Negativam & pro matre tenet Dec. hìc. Idem latè Joan. Imol in l centurio. col. 10. de vul. & pu Lu Goza. conſil. 55. Sed quicquid dicat, veritas eſt in contrarium, ut tenet Alexand conſ. 155. lib. 2. conſil 168 num. 12 lib. 7. ubi in Annotat. dixi: & idem Decius in l. generaliter. in princip num. 5. C de Inſtitut. & ſubſtitut. ubi tetigi ad hoc l. impuberem ad Tertyl

Maſculis.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 16. num. 5. conclu. 1.

IN CONSILIUM CCCCLXVII.

Poſſit.] Et meritò quia illud ſtatutum eſt in favorem hæredis, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 132.
Incontinenti.] Decius c. an ſit. num. 2. de appel. ubi dixi.
Exemplum.] Latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. numer. 33.
Contrarium.] Et bene, quantùm ad hoc, ut infra conſ. 498. ubi Decius in ſimili cauſa ſcripſit, & quædam hinc tranſſcripſi, & conſ. ſeq.

IN CONSILIUM CCCCLXVIII.

Conſului.] Supra conſilio proximo, & ſunt meræ allegationes & ferè ſimiles infra conſil. 498.
Præſcriptio.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 7.
Oldra.] Infra conſ. 498.
Secundo.] Hæc ſecunda ſolutio falſa eſt, ut dixi inf. conſ. 498.
Rolandi. Imò obſtat ut, dixi infra conſilio 498. numer. 20.

IN CONSILIUM CCCCLXIX.

Vita.] Idem Jaſ. in d. l. ut vim num. 29. & ibi Philip. Decius. Thomas Grammaticus conſil. 56. numer. 25. cum. ſeq.
Credulitas.] Supra conſ. 459. ubi dixi. Idem Thomas Grammaticus d. conſ. 56. num. 21. Jacobinus de ſancto Georg. in l. teſtes eos col. 1. de teſt.
Defenſionem.] Supra conſ. 459. num. 1. ubi dixi. Joan. Amicus. conſ. 77. conſ. 116.

IN CONSILIUM CCCCLXX.

Bald.] Idem Jaſ. ibi, & l. quæ dotis col. 5. cum ſeq. ſol. matrimonio. Philip Decius l. ult. num. 20. C. de pact. Carol Ruin. conſ. 51. num. 14. lib. 1.
Quod tunc.] Falſum eſt, quia æquiparatur legatis, l. ult. C. de donat. cauſ. mortis. Sed in legatis verbum, *& hæredibus* operatur tranſmiſſionem, quia talis apparet voluntas, ergo idem in donatione cauſâ mortis quam etiam donatarius pro ſe & hæredibus acceptavit. Tamen in donatione hæredes recipiunt jus à donatario, non autem hæredes hujus legatarii à legatario, quamvis ſint vocati, ut hæredes.
Teſtatorem.] Et benè, non per dictam l. cum in teſtamento. Sed ex veriſimili mente. Dixi ad Alexand. conſil. 56. lib. 1. Adde Marſil. ſing. 21. Carol. Ruin. conſ. 103. num. 14. lib. 2.

IN CONSILIUM CCCCLXXI.

Eadem.] Dixi ſupra conſil. 50. & ad eumdem Decium l. 1. num. 12. Cod. de pact. add. Carol. Ruin. conſ. 14. num. 6. libro. 5.

IN CONSILIUM CCCCLXXII.

Roma. Scribit.] Sed malè conſuluit, ut dixi ſupra conſ. 283. num. 2. & in meo tractat. matrimonii, & de inofficioſis.
Fructus.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 1. quæſt. 3. num 36. & latius tractat. dom. And. Tiraq. in tract. retract. proximit. §. 1. gloſſ. 7. num. 43. cum ſequent.

In conſilio.] Quod eſt conſilium 132. libro. 1. in novis. quod And Tiraq dict. gloſſ. 7. num. 43. copiæ gratiâ non approbationis citat, quia eſt conſilio falſiſſimum, prout nec Decius ſic illud citat, tanquàm verum, ſed tanquàm cauſæ inſerviens.
Pecunia.] Supra conſilio 381. num. 4. ubi dixi.
Non creditur.] Supra conſ. 402. ubi dixi.
Omnia.] Et malè, ut dixi in annot. ad Philip. Decium l. 1. num. 28. de regul. jur. & ſup. conſ. 381. numer. 5.

IN CONSILIUM CCCCLXXIII.

Cuſtodis.] Alexand. conſ. 158. num. 3. lib. 2. Philip. Decius l. quod te. in princip. ſi cert. pet. & utrobique in Annotat. dixi.
Fractum.] Idem latè Hieronym. Grat. conſ. 94. libro ſecundo & ibi conſilio ſequenti Joan. Maria, Riminaldus & conſilio 96. Aliud conſilium cum ſubſcriptionibus & conſilio nonageſimo ſeptimo. Antonius Piparotus & conſilio 98. conſ. Jaſonis, & conſilio 99. conſilium Bartho. Socini, & conſilio 100. Gualteoti de Gualdis. in eamdem rem eodem libro inter conſil. Gratiani.

IN CONSILIUM CCCCLXXIV.

Relaxari.] Panor. c. cum tempore, de arbitris. Jaſ. d. l. null. l. 2. de offic. ejus cui manda. eſt juriſdict. Jacobi de ſancto Georgio in inveſtit. feu. char. 18. in magnis.
Non habet.] Supra conſ. 142. num. 1. ubi dixi.
Peſtifera.] Supra conſil. 229. in fin. infra conſ. 564. col. 3. conſ. 650. in fin. & Alberi. in l ſi quis in ſuo. C. de inoff. teſta. quod ſacerdotes regulariter ſunt avari, ſicut mulieres.

IN CONSILIUM CCCCLXXV.

Teſtamento.] Idem Dec. Thol. 456. Pau. conſil. 448. lib. 1. conſ. 288. lib. 2. Philip. Dec. l. 1. in princ. C. de collat. And. Tiraq. in tract. *mortuus ſaiſit vivum.* par. 2. declarat. 8.
Mulier.] Supra conſil. 124. dicit ſi eſſet eadem ratio, ut probat. text. in l. cum quis de reg. jur. Phil. Tiraq. de legibus connubial. gl. 3. n. 129.
Non ſic.] Idem Dec. l. 1. col. 1. C. de inſtit. & ſubſtit. Sub condi. fact. ubi dixi.
Retractari.] Supra conſ. 351. ubi dixi.
Compromittere.] Supra conſ. 39. ubi dixi. Adde And. Tiraq. de legibus connubialibus. char. 156.

IN CONSILIUM CCCCLXXVI.

Mortuis.] Hac ſola ratione bene conſuluit Philip. Dec. alioquin malè conſuluiſſet, dixi in Annot. ad Alexand. conſ. 42. conſ. 56. & ſeq. lib. 3. & ad Decium ſupra conſ. 454. & in c. cauſam quæſt. num. 2. de offic. deleg. & cum Dec. hîc Joan. Corta. de ſervit. l. 1. col. 2. Hier. Gratus, conſ. 68. in princ lib. 1. Carol. Ruin. conſ. 44. lib. 2.
Tacita.] Supra conſ. 418. Adde quæ dixi ſupra conſ. 243. And. Tiraq. in tract. *mortuus ſaiſit vivum.* char. 63.

IN CONSILIUM CCCCLXXVIII.

Præteritionis.] Imò valet, & non ſunt præteritæ,

ſed inſtitutæ, etiam in primo gradu, ex quo per notat. in Authent. quod locum. C. ſi ſecundo nup. mulier & ſupra conſilio 454. conſil. 476. mater non cenſetur inſtituta, niſi reſpectuali mentorum, & ſic in certo jure tantùm, & verbum *poſtquàm*, non differt inſtitutionem, ſed libertatem ab alimentis & adminiſtratione.

Non valet.] Imò valet & pura eſt, ut ſupra dixi.

Breviter.] Et in hoc bene.

Nullum.] Et bene in hoc teſtamento.

Excluſi.] Imò quia ex quo fideicommiſſarius mortuus eſt, poſtquàm dies ceſſit, licet ante agnitionem tranſmiſit: ut ſupra eod. num. 7. num. 8. & ſic omnes admittuntur.

IN CONSILIUM CCCCLXXIX.

Non poteſt.] Supra conſil. 39. ubi tetigi.

Paulus.] Habetur in conſil. 81. lib. 2. in novis, col. 3.

Placet.] Idem Philip. Decius l. cum te tranſegiſſe. C. de tranſaction. & ſupra conſil. 349. col. 4. Phil. Cor. conſilio 27. col. 2. col. 4. lib. 4. Hier. Grat. conſil. 88. lib. 1. vide quæ dixi ad Alexandrum conſ. 42. lib. 1.

IN CONSILIUM CCCCLXXX.

Conſ. 43.] Quod hodiè habetur conſ. 56. lib. 6.

Conſ. 81.] Ubi dixi. Tamen cum Decio, Carol. Ruin. conſ. 163. num 14. cum ſequent. lib. 2.

Perdant.] Supra conſil. 236. col. 4. infra conſil. 236. col. 4. infra conſil. 495. col. ult. dixi ad Alexandrum conſ. 76. libro 4. quicquid dicat. Carol. Ruin. conſ. 57. lib. 2. conſ. 27. num. 13. lib. 1.

Extraneus.] Unde per errorem juris ſolvens non repetit, quamvis aliud ſit in legitima, ut dixi in lect. l. cum quis menſe Junio Tubingæ, anno 1554. C. de juris & facti ignor.

IN CONSILIUM CCCCLXXXI.

Univerſalia.] Idem Dec. infra conſil. 516. num. 16. Jaſ. l. ult. col. 2. C. de hæred. inſtit. conſil. 4. numer. 3. lib. 1. in l. filiusfamilias. §. divi, lect. 1. in fin. Joan. de Montefer. char. 6. de leg. 1. Alexand. conſilio 56. lib. 1. Barbatias in repet. l. cum acutiſſimi. col. 68. dicens ita conſultum per collegium Bononienſe. C. de fideicom. Hieronym. Grat. conſil. 31. num. 24. conſil. 133. ad fin. lib. 2. & malè & contra text. in d. Auth. Et dixi num. 2. Annotat. addictum conſil Alex.

IN CONSILIUM CCCCLXXXII.

Favorem.] Supra conſil. 278. & conſil. 189. num. 83. ubi dixi.

Culpa.] Idem Maria Socin. ca. ad audientiam col. 33. de homicid. Jaſ. l. pro hærede. §. ſi coram de acquir. vel amit hæred. Vide Angel. in tract. Maleſi. ver. Sempronium mandatorem quæſt. 18. And. Alc. l. 2. § ſi ſtipulanti, num. 36. cum ſeq. de verb. ob. Cæp. conſil. 34. quia illud dictum Decio non eſt tutum, ſed judex arbitrabitur.

IN CONSILIUM CCCCLXXXIII.

Probatur.] Bald. Lancelo. Dec Jaſ. in l. Titiæ textores. col. 3. de leg. 1. Mari. Soc. tract. de citatione art. 30. Jaſ. in l. 4. §. condemnatum col. 2. de re judi, Joan. Amicus. conſilio 93. Dec. ſup. conſilio 218. numer. 6.

Proprietas.] Oldrad. quæſt. 176. Rom. conſil. 444. latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. num. 45.

Paſturandi.] Cæpol. tract. de ſervit. ruſtic. prædior. C. de paſcuis.

Non relevat.] Bar. in l. de. itinere actuque priv. Bald. inſtitut. de ſervit. § prædiorum col. penult. Cæpol tract. de ſervit. ruſtic. prædior. c. 1. & bene quicquid mira depravatione conetur Alciat in lib. 1. paradoxo. c. 9. & in ſuo tract. de præſumpt. reg. 2.

Concludit.] Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. in gloſſ. 5. numer. 47. & ultrà ea quæ ibi dixi, idem tenet Bald. in l. monumenta. C. de legat. Franciſc. Purpuratus l. 1. col. penult. de juriſd. omnium judicum. Alciat. in c. quod ſedem. num. 89. de officio ordinar. & dicit Alexand. conſil. 94. num. 11. lib. 5. quòd juriſdictio in dubio cenſetur conceſſa perſonæ, & non territorio, & quod non præſumitur de pertinentiis. Alexand. conſil. 55. num. 18. libr. 4. Sed allegans probare debet, ſed qualitas rei & conſuetudo regionis ad præſumendum ſufficit. cap. ſuper eo. de cenſibus.

Probandum.] Supra conſil. 215. ubi dixi.

Citari.] Matth. de Affict. Deciſ. Neapol. 181.

IN CONSILIUM CCCCLXXXIV.

Prohibetur.] Dicendum ut ſcripſi in conſuet. Pariſ. §. 16.

Breviter.] Idem infra conſil. 627. numer. 6. adde quæ dixi ſupra conſil. 50.

IN CONSILIUM CCCCLXXXV.

Alimentis.] Supra conſilio 454. conſilio 476. ubi dixi.

Finitum.] Imò tantum abeſt ut finitum, ſit etiam in pleno uſufructu deinceps valere incipiat quandiù honeſta vidua erit. Faciunt quæ dixi ad Alexandrum conſilio 56. lib. 3. Et malè conſuluit Decius hic: hæredes autem filii tantùm legitimam ejus liberam habebunt.

Colligitur.] Imò potiùs colligitur quod tantò magis dilexit uxorem etiam contra filios ſuperſtites: ergo fortius contra extraneos; quos non voluit magis allevare quam filios: facit infra conſil. 601.

Manifeſtè.] Falſum eſt; ſed haberet apparentiam, ſi illa poſſeſſio excederet alimenta & honores, aliàs alimenta, cum præeminentia præponderant inter nobiles.

Non obſtat.] Sequens columna deficiebat infra conſil. 537. ubi præſens conſilium imperfectè repetebatur, & tertiò infra conſil. 620. ubi ſuperfluebat aquæ plenum: nunc habetur hîc aliis cancellatis.

Alienum.] Matthæus Matheſi. ſing. 4. Dec. ſupra conſil. 436. & infra 590. Paulus Picus repet. 55. Titia cum nuberet. quæſtio. 26. quæſtio. 59. de leg. 2. Alexand. conſil. 162. lib. 2. in Annotat.

IN CONSILIUM CCCCLXXXVI.

Principaliter.] Alexand. conſil. 140. num. 8. lib. 5. ubi dixi. Angel. conſil. 247. Dec. ſupra conſil. 184.

Mandatum.] Supra 36. num. 5. ubi dixi. & conſil. 661. num. 5.

Tractum.] Jaſ. conſil. 139. libr. 4. Alber. Bru. conſil. 29. col. ult. vide Paul. de Caſtit. conſil. 104. lib. 1. Phil. Conſil. 224. lib. 4.

IN CONSILIUM CCCCLXXXVII.

Tolerari.] Prout Philippus Pulcher in regno Franciæ, poſtquàm prohibuerat, permiſit. Et limitavit ad effrenem audaciam certis ſaltem limitibus coërcendam, ut dixi in ſtylo curiæ Parlamenti parte. 1. c. 16. de duello: ibi illam conſtitutionem ad vivum reſtitui.

Permiſſum.] Scilicet reſpectu ſuperioris ad reſtringendum majus malum & reſpectu provocati ad ſe defendendum. Ergo multò magis ad Rempublicam defendendam jure belli aperto, ut fecit David contra Goliath. Hoc exemplum imperiti reſtringunt ad privatam revelationem.

Querela.] Sed ſtulta non reipublicæ, ſed affectibus brutis malè indulgens, quantumvis falsò prætexetur honos Reipublicæ. Vide Bald. conſil. 210. lib. 1. And. Iſer. de pace tenenda & ejus violatoribus col 10. Laurent. Calia. latè conſil. 2. Joan. Fabia. §. per contrarium. Inſtitut. de hæreditat. quæ ab inteſtato deferun. Jaſon. l. ex hoc jure col. 4. & ibi Claud. de Seiſſel. de juſti & jur. Jaſ. conſil. 144. lib. 2. 113. lib. 4. Philip. Dec. Eccleſia ſanctæ Mariæ. num. 26. de conſtitution. & infra conſil. 686. ubi etiam dixi.

Salvo.] Quamvis Bart. in l. ſi non convicii. C. de injur. & l. quæ omnia de procur. & Alexand. apud eum in d. § *ait prætor*, diſtinguant an clauſula, *ſalvo*, præcedat vel ſequatur, tamen eſt proteſtatio contraria facto, nec excuſat, ſive præcedat, ſive ſequatur: Sed ſemper eſt injuria. Alber. in 2. parte ſtatuto. q. 40. Franc. Areti. l. ſi quis extraneus in princip. de acquiren. hæreditat. Socinus l. illud quod quiſque jur. Lancel. Dec. l. turpia, in princip. col. in fin. de legatis primo. Guid. Papæ. Decili. Delphinal. quæſtio. 465. Jaſon l. non ſolum. §. morte. col 22. & ibi Anton. Rubeus in repeti. num. 461. de operis novi nunciatione. Franciſ. Ripa. cap. cum Martin. Ferrarien num. 88. de conſtitut. niſi verum ſit quod objicitur, ſcilicet mentiri illum qui mendacii arguitur. Bald. conſil. 45. lib. 1. Boniſacius de Vitallinis Clem. 1. col. 1. in fin. de pœn.

Armorum.] Idem Jaſ. conſil. 113. Bald. in c. 1. in princ. col. penul. de pace. conſtant. in uſib. feud. Hieronymus Gratus conſil. 3. in fin. lib. 2. And. Alciat. in tract. de ſingulari certamine.

Credulus.] Andreas Iſernia c. 1. hîc finitur lex. col. 1. in uſib. feud.

IN CONSILIUM CCCCLXXXVIII.

Petrum.] Qui erat unus ex filiis dicti Gerardi, qui Petrus donavit poſteà partem ſuam hoſpitali, forte in odium prætenſi fideicommiſſi, ut patet in conſil. Carol. Ruin. conſil. 7. lib. 3. ubi in hoc eodem caſu, pro eadem parte idem quod Decius conſul.

Eccleſia.] Sed hoc jure non probatur, nec verum puto, ſalvo, quod ſi donator moreretur in ea voluntate, valeret in vim ultimæ voluntatis, quatenùs teſtari licet. ad quod ultimum facit Paul. conſ 130. col. pen. conſil. 137. col. 2. lib. 1. Matth. de Afflict. Deciſ. Neapol. 338. col. 3.

Iuramentum.] Idem Dec. ſupra conſil. 432. & in conſ. 536. Guid. Pap. Deciſio. Delphin 350. & conſ. 32. col. Franc. Curt. junior conſil. 34 & multò plures, quos citare piget. Veritas eſt quod juramentum non poteſt hunc defectum purgare per l. non dubium. C. de legi. ut dixi in Annot. in Alex conſ. 4. num. 10. lib. 1. Et ultrà eos quos paulo poſt pro hac parte Decius citat, mecum tenent, Joan. Faber. §. aliæ, inſtit. de donat. Franciſc. Curt. Senior. conſ. 66. col. fin. & conſ. 67 Joan. de Monte Ferrat. rep. l. nemo poteſt. col. 15. de legat. 1. Et ita conſuluit Bald. conſ. 113. conſ. 115. in fin lib. 1.

Eccleſia.] Jaſon conſil. 169. col. 3. lib. 4 Franc. de Rip. de revoc. do. reſponſo 2. col. fin. Sed iſtud eſt falſum & contra text. in d. l illud & in d. l. pen. §. cæteris, quæ clarè probant hæc jura æque locum habere, etiamſi donetur Eccleſiæ vel piæ cauſæ vel Clericis, niſi in caſibus niſi in caſibus exceptis. Et ita tenent Guil. Cuma. Bald. Paul. in d. l. illud. Maria. Socin in tract. oblatio. lib. 9. quæſt. 6. Quæ verò turba Canoniſtarum contra dictas leges allegat, mera deliria ſunt. Hinc eſt quod nova conſtitutio regis anno 1539. quæſt. 131. de inſinuando, habet locum etiamſi fiat donatio Eccleſiæ, vel piæ cauſæ, ſive à Clericis vel in Clericos, niſi in caſibus jure expreſſis, qui cenſentur excepti. Licet ea conſtitutio loquatur univerſaliter in omnibus donationibus. Et ita hîc obſervatur, niſi quod moderatio juris valet uſque ad 580. aureos. non recipitur ob verba dictæ conſtitutionis, quæ ſunt nimis rigida pro ingenio authoris.

Schedula.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 96.

Pius.] Pau. Are. d. l. ſi is qui Alex. conſ. 74. num. 3. ubi dixi. lib. 1. Curt. Junior. conſ. 12. Carol. Ruin. conſ. 204. col. pen. lib. 2.

Paulus.] Quod eſt conſ. 450. lib. 2. in novis, ubi integrè habetur, ſed principium ejuſdem conſilii habetur truncatim lib. 1. conſ. 75. in novis.

Quæſitum.] Quod eſt conſ. 307. lib. 1. in novis.

Bergami.] Aliàs Pergami, & eſt conſ. 185. libr. 2. in novis.

Pœna.] Gl. c. ſignificantibus, in fin. de offic. deleg. gloſſ. text. c. 2. de precar. Alexand. conſilio 32. in princ. lib. 2. ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCLXXXIX.

Paul.] Quod eſt conſ. 155. lib. 1. in novis. Idem in eodem fere caſu. Aymo. conſ. 117.

Tenet glo.] Idem Cald. conſ. 40. de teſt. Alex. conſ. 12. lib. 1. conſ. 33. num. 12. lib. 3. Phil. Cor. conſ. 77. libr. 4. Soc. conſ. 20 libr. 4. Carol. Ruin. conſ. 2. conſ. 12. lib. 2. Nic. Boër deciſ. Burdegal. 35. num. 6. Sed falſum eſt Et omnes illi & Decius hîc peſſimè conſuluerunt, ut etiam dixi in Annot. ad dicta conſilia Alexandri.

Articulate.] Et intelligitur Phil. Franc. in rub. col. 5. de teſt. 6.

Blandis.] Hen. Bohic. c. inter cætera in fin. de prob. Panor. c. 2. de pecul. Cleri. Bal. Imò l. captatorias de hære. inſtitut. Jaſ. l. 3. §. ult. ff de condic. cau. d. Hippo Marſi ſingulari 526. Vide Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 69. Carol. Ruin. conſ. 73. lib. 2. Sed non eſt verum in teſtatore imbecillis judicii, & facile perſuaſibili, quando legatum eſt magnum & fraudantur proximiores. Nec eſt etiam verum in his qui habent teſtatorem ſub ſuo regimine, præſertim durante illa infirmitate. De quo extat expreſſa conſtitutio in Gallia facta anno 1539. Et tempore Beati Hieronymi per Imperatores Chriſtianos Valentin. & Gratian. facta eſt lex contra Presbyteros, Clericos & Monachos urbis Romæ, ne poſſent hæredes inſtitui, quia ſolebant blandis verbis inducere ſenes carentes filiis ad ſe inſtituendum, quam laudat Hieron. propter avaritiam Cleri Romani tomo 1. epiſtolarum in 2. epiſt. Et tangit Alciat. in l. C. de ſacroſanct. Eccl. ubi malè putat legem illam factam fuiſſe tempore Conſtantini magni, quia fuit facta circiter 40. annos poſt eum, ut dixi ſuper delib. 1.

Cum glo.] Imò plures tenent contrarium, ut Rom. conſ. 206. in fin. Phil. Cor. conſ 1. conſ. 319. lib. 4. Hippolyt. Marſil. ſingul. 449. Matth. de Afflict. deci-

ſio. Neapolit. 143. Carol. Ruin. conſ. 8. duobus ſequent. lib. 3. bene, ut etiam dixi in conſuet. Pariſ. §. 93. Idem Jaſ. conſ. 196. col. 3. lib. 2.

IN CONSILIUM CCCCLXXXX.

Concludit.] Et bene idem Jaſ. ibi col. pen. Franc. Aret. l. Titius. in princi. de liber. & poſthu. & conſ. ulti. Carol. Ruin. conſ. 2. conſ. 6. lib. 3. Alex. conſ. 41. num. 6. lib 1. ubi in annot. dixi.

Specie.] Eſt verum. Sed fecit mentionem ad finem reſolvendi teſtamentum, quia noluit legata pia deberi, ſi decederet ſine filiis, ut in principio conſilii. Non obſtat clauſula codicillaris, quia præter id quod notat Bartol l. 1. quæſt. 6. de jure codicil. cenſetur facta ſub eadem conditione, quæ videtur in clauſula acceſſoria repetita. Non obſtat quod diu poſt poſthumum natum vixit, quia putabat jus ejus ſalvum per illam conditionem: *ſi ſine liberis*: quæ etiam pendebat, & potuit poſthumus præmori. Tum videbat pater fideicommiſſarium eſſe mortuum, & ſic exiſtimare potuit caducum eſſe per erroneam opinionem Bartol. de qua infra eod. conſ. col. ult. Et error juris vel qualibet circumſtantia ad judicandum pro filiis ſufficit. Et ſic puto Decium hîc malè conſuluiſſe: quamvis pro Decio faciat Alexand. conſ. 16. num. 5. conſ. 123. col. ult. lib. 1. conſ. 30. in princ. lib. 3.

Voluntate.] Supra conſil. 185. conſil. 450. ubi tetigi.

Breviter.] In hoc Decius bene reprehendit Bart. Tamen in effectu malè conſuluit, ut dixi.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXI.

Extra.] Et placet, ita ut nec paſſivam quidem extenſionem recipiat, ut in ſimili novè dixi in tract. reg. cancellar. reg. 18. num. 109. Et in conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ 1. num. 48. & in lectura mea ſuper l. cunctos populos. C. de Sum. Trinit.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXII.

Teſtatori.] Supra conſ. 25. col. 1. ſupra conſ. 443. num. 8. gloſſ Cle dudum §. rerum verb. obventionibus de ſepultur. Anton. Corſe. in ſing. verb. commiſſarius.

Futurum.] Hoc falſum, ſed per alias rationes bene conſuluit Decius.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXIII.

Quæritur utrum.] Quod eſt conſ. 64. lib. 1. in novis. Idem Alex. conſ. 90. lib 3 ubi dixi. Philipp. Dec. l. 2. num. 14. ſi cer. pet & bene, ut ibi tetigi, quicquid ibi ſcripſerit Franciſc. Purp. num. 87. cum ſeq. Et conſilium Dec. hîc non juſtificatur niſi per circumſtantias facti quas tradit num. 10 & num. 24.

Ultimo.]. Conſ. 228. conſ. 317 lib 1. in novis.

Iuramentum.] Supra conſ. 240. in fin ubi dixi.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXIV.

Præmoriente.] Sup. conſ. 225. infra conſ. 516. conſ. 555. Dec in l pactum quod dotali. col. 2 C de coll. in l. 1. num. 6. C. qui teſtat. fa. poſſ. Alexand. conſ. 83. lib. 2. ubi tetigi.

Captatoria.] Carol. Ruin. conſ. 19. cum duobus ſequentibus libr. 2. Sed hîc magis reprobatur propter eorum abuſum & illecebras ad hujuſmodi [illegible] occupanda, ut tempore Damaſi Joan. Papæ, Clero Romano & Monachis per Imperatores Chriſtianos fuit interdictum, ne hæredes inſtitui poſſent. Hier. in 2. epiſtola ad Nepotianum. Tom. 1.

Tamen.] Totum reſiduum hujus conſilii eſt ad verbum repetitum infra conſ. 499. à num. 6. uſque ad num. 13. paucis ibi num. 10. num. 11. interjectis. Nolui tamen hîc delere, cum ſint diverſa conſilia. Idem quandoq practicabat Alex. ut apud eum detexi.

Non valet.] Idem infra conſ. 499. num. 9. ſed falſum eſt: faciunt quæ dixi in c. 1. de reſcript. in 6. ſuper gl. & in l. univerſis in lectura Tubingenſi. C. de precibus Imper. offer. & Panor. in d. c. ſciſcitatus col. pen. magis ſentit pro opinione mea.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXV.

Genere.] Ut dixi in conſuet. Pariſ §. 12. numer. 3. Idem Paul. conſ. 316. ſupraſcriptus conſil. 300. ſuper quinto lib. 2. text. in c. novit. & ibi. Ant. But. notab. 4. Phil. Deci. num. 6. de jud. idem appellatione prolis. Secus in ſubſtitutione facta illorum de domo & progenie, ut per Phil Corn. conſil. 55. lib. 1. conſil. 26 conſil. 41. lib. 4 poſt Bart. in l. tutel. de capitis diminut. l. pronunciatio. in fin. de verb. ſign. l. ult. C. eo. Joan. de Are. lib. 1. in princ. ad Sylla. Ang. uterque. Imò. l. ex facto. §. ſi quis rogatus. ad Treb. latè Alex. conſ. 213. lib. 6. quia tunc intelligitur de agnatis. Idem quoties & quatenùs aliàs apparet mentem teſtatoris fuiſſe ſubſtituere illos tantùm, per quos conſervatur dignitas generis & domus, quia tunc etiam appellatione deſcendentium ex filiis non continentur fœminæ, ut per Ludovicum de Gozad. conſil. 45.

Secus.] Et bene quamvis aliàs repetitum videatur ſecundum ea quæ dixi in Annot. ad Alexandrum conſil. 52. lib. 4. & ad Dec. ſupra conſil. 15.

Maſculis.] Imò ad excludendum montem pietatis per quamlibet poſteritatem. Et quàm malè hîc, & infra conſil. 514. conſuluerit, ibi dicam.

Statutum.] Iſtud argumentum non valet quia loquitur in cauſa inteſtati, & dixi ad Alexandrum conſilio 15. libro 4.

Conſ. 15. Ubi peſſimè conſuluit, & hîc, ut ibi dixi, & veritas erat filiam abſolvendam.

Cogitavit.] Illa ſunt ſomnia, imò deliria, quia fratres veriſimiliter erant relicturi nepotes.

Quia.] Similem reſponſionem & extenſionem fecit Ludovicus de Goza. conſil. 45. num. 16 poſt Bald. l. 1. col. ult. C. de iis qui ante aper. tabul. Sed non eſt vera.

Diviſionem.] Supra conſil. 86. ubi dixi.

Privetur.] Sup. conſ. 480. ubi dixi.

Secus.] Imò ſimpliciter ut dixi ſupra, conſ. 426.

Non valet. Imò valet, ut dixi ſuper extravag. Caſſa. Cod. de ſac. ſanct. Eccl. nec eſt Authentica ſicut nec ille text. Item. nulla communitas, ſed extravagans Federici II. tempore ſuæ coronationis ab Honorio III. extorta, quæ nunquàm fuit in uſum recepta, ut etiam tradit gl. 1. in dicta extravag. Caſſa.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXVI.

Remanet.] Felic. Philip. Dec. cum acceſſiſſent, de conſtitut.

Scriptura.] Supra conſ. 483. numer. 4. ubi dixi & ultrà adde Carol. Ruin. repe. rub. de oper. novi nunt. in fin.

Centum.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 7. numer. 12. & §. 8.

Inventarii.] Niſi eſſet facta per viam ſimplicis

recognitionis, ut dixi in conſuetudinib. Pariſienſ. §. 124.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXVII.

Relatio.] Supra conſ. 292. ubi dixi & in conſuet. Pariſ.§.45. num 18.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXVIII.

Virginia.] Pro qua in hac eadem cauſa ſcripſit Carol. Ruin conſ. 38. incipiente quoniam de pluribus libro 1. ubi excepto poſſeſſorii articulo, quem non tangit, loquitur plenius quam Decius. Sunt autem allegationes in favorem partis pecuniâ redemptæ. Et idem Carol. Ruin. in hoc eodem caſu & jam nominibus non mutatis in eodem libro 1. conſil. 208. incipiente permittendum eſt primo. Contrarium ex diametro conſuluit pro agnatis contra filiam, quod eſt mirandum, & credebam conſilia diverſorum, ſed eſt utrobique idem ſtylus Ruino ſolitus. Quare minus eſt his fidendum, quam ſcripturis advocatorum.

Allodialia.] Supra conſ. 467 & ſeq.

Donec.] Amplia etiamſi per conſuetudinem vel ſtatutum poſſeſſio feudorum ipſo jure transferatur in agnatos vel maſculos: quia interim filia non ſolum ſequeſtrum impedire, ſed etiam fiduciariam poſſeſſionem obtinere poterit in interdicto *uti poſſidetis*, ut in ſimili dixi de hæredibus antiquorum prædiorum ſui lateris in conſuet. Pariſ. §. 147. & ſic in hoc primo articulo Decius bene dicit.

Simili.] Scilicet ſupra conſ. 467. Adde ſupra conſilio 413.

Oldrad.] Idem Dec. ſupra conſ. 413. Carol. Ruin. conſ. 36 numero 8. conſ. 38. conſ. 39 col. 1 lib. 1. Et in hoc etiam articulo, ut fœminæ includantur, bene dicit Dec.

Facta.] Anno 1395. menſe Septembri in perſona Joann. Galeatii vicecomitis, qui fuit primus Mediolani dux, quem Blondus ſcribit imperio magis quam ducatu dignum, ſed revera magnus & pravus, ſed ſplendidus erat tyrannus Piſarum & alienarum civitatum uſurpator, quem Chartulienſes Papienſes ſanctum more ſuo vocant non ob vitam, ſed ob dona eis facta, ut ſcribit Philippus Commineus in ſua fideli hiſtoria.

Baro.] Franciſchi in tract. feud fol. 4. Alciat. Pareg. lib. 5. cap. 16. Dixi in conſuet. Pariſ §. 20. num. 3. cum ſeq.

Non videtur.] Hoc verum, & malè contra ſcripſerunt Philipp. Decius, Carol. Ruin. per ea quæ ſcripſi in conſuet. Pariſienſ. §. 1. gloſſ. 5. numero 20. cum ſequ.

Metum.] Hæc eſſet bona ſolutio, ſed facti eſt: nec de ea loquitur Ruinus.

Poſterorum.] Imò potuerunt ex quo non erat quæſitum, niſi ut hæredibus ſupra eod. num. 6. & ita in ſimili Andr. Tiraq tract. retract. proximi. §. 32. num. 42. rectè decidit.

Rolandi.] Idem Ruin. conſ. 38 num. 12. cum ſeq. & malè ex quo erat hæreditaria.

Præſcriptio.] Bald. conſil. 351. lib. 3. Alex. conſilio 98. num. 4. libro 2. conſ. 101. col. pen. lib. 7. Andr. Tiraquellus tractat. retract. proximi. § 1. gloſ 10 numero 45. Vide Alexandrum conſilio 59. numero 2. libro 5.

Antiquo.] Idem Ruin. conſilio 38. numero 9. libro 1. Sed falſiſſimum eſt; ſic etiam in hoc Decius & Ruin malè ſcripſerunt.

Agnatorum.] Falſum etiam illa jacente, etiam patre vivente, ut tenet idem Dec. ſupra conſilio 365. numero 1. Carol. Ruin. conſ. 36. in cauſa feudali numero 14. cum ſeq. lib 1. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. num. 39. Reſiduum hujus conſilii ſunt ampullæ verborum.

IN CONSILIUM CCCCLXXXXIX.

Tamen.] Quæ ſequuntur uſque ad num. 12. exceptis continentis ſub num. 10. & 11. habentur ad verbum ſupra conſ. 494. col. ult.

Clerico.] Cui eſt prohibitum etiam in cauſis Eccleſiaſticis gl. Innoc. I. Hoſt. Panorm. in d. cap. ſicut Lanfran. de Oria. in tract. de Arbit. col. 30. gl. cap. ut officium §. cap. verſic. præmiſſo. de Hæretic. in 6. Idem Dec c. 2. col. 7. de judic. l. in ambiguis. §. non eſt novum de reg. jur.

Nova.] Scilicet de novo recipere, ſed prius ſuſcepta in formam redigere ſub data antiqua ſuſcepti negotii. Spec. de ſtat. Monac §. 1. verſ. 27. Bar. l. ſi quis ex argentar. § rogentur & ibi Jaſ de edend. Felic. in cap. cum p. tabellio. col. 4. de fide inſtr. Joan. de Anania. c. fraternitatis. col. 10. de hæretic. Ang. Clavaſ. ver. tabellio. §. 4.

Opinio.] Supra conſ. 259. in pr. ubi dixi.

Non ſit.] Supra conſ. 458. & idem Dec. c. ex parte 2. num. 5. de officio delegat. ubi dixi.

IN CONSILIUM D.

Bubulcarum.] Latè Jaſ. conſ. 73. conſ. 79. libro 1. Alex. conſil. 120. lib. 2. conſ. 8. lib. 4. ubi dixi. Adde ſupra conſ. 347.

Pretio.] Supra conſilio 4. Alex. conſ. 3. lib. 1. ubi dixi. Adde de Fabian. de S. Savi. in tract. de emption. & vendit. in 5. q. princip. col. 6. Anton. Burgoſ. in c. ad noſtram num. 51. de empt. & vendit. And. Tiraqu. de retract. proximit. §. 1. gl. 14. num. 86.

Articulos.] Idem Decius cap. in præſentia num. 33. de probat. cap. dilecti. numero 4. de except. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DI.

Cognatis.] Sed imaginaria & frivola, quæ ferè jam ubique ſpernitur. Tetigi ſupra conſilio 462. numero 2.

Conſervando.] Idem Dec. cap. 1. lect. 1. num. 31. de conſtit. ubi dixi.

IN CONSILIUM DII.

Succedit.] Hæc vulgaris regula non eſt vera, ut dixi in tract. divid. & individ.

Liberatus.] Idem Franc. Purpurat. leg. ſingularia numero 48. ſi cert. pet. Aret. conſilio 6. latè Andræas Tiraquellus, tractat. retract proximit. §. 1. gl. 2. numero 141. Dixi in tract divid. & individ. ſuper l. corruptionem num. 31. num. 37. cum ſeq. C. de uſufruct.

Alter verò.] Scilicet Carolus Ruinus conſilio 145. numero 13. libro 1. Idem Stephanus Bertandus conſilio 196. ex themate numero 2 libro 1. conſilio 62. utinam lib. 5. Sed contrarium ſentit Alciat in l. fin. C. de pact. & ibi Franc. Purpura num. 18. cum ſeq. & Decius hîc. Et bene.

Extincta.] Idem Ruinus d. conſilio 145. in fin. libro 1.

IN CONSILIUM DIII.

Liberatus.] Serpentinum argumentum quia cauda repercutit, & in obligationem præciſam reinducit.

IN CONSILIUM DIV.

Non valet.]. Imò valet, ut dixi ſupra conſilio 455.

Anima] Falſum, ut dixi ſupra conſ. 426.

IN CONSILIUM DV.

Nullum.] Carol Ruin. conſ. 40. 56. lib. 3. Dixi ad Alex. conſ. 19 lib 6.

Legitima.] Supra conſilio 264. conſilio 296. ubi dixi.

Patre. Supra conſ. 26. conſ. 203. ubi dixi.

IN CONSILIUM DVI.

Standum.] Supra conſilio 274. ubi tetigi.

Ceſſat.] Supra conſilio 331. conſ. 489. col. 2. Alex. conſ. 188. libro 1. ubi dixi.

IN CONSILIUM DVII.

Senſu.] Supra conſilio 232. columna ult. ubi tetigi.

Soror.] Supra conſ. 78. Hier. Grat. conſilio 19. conſ. 20. conſilio 26. libro 1.

IN CONSILIUM DVIII.

Conſ. præcedenti.] Adde Baldum conſilio 295. libro 2.

IN CONSILIUM DIX.

Citari.] Alberi. l. qui habet §. pupillus de *tutell.* Fab §. ult. inſtit. de pœna teme. litig. Bal. Alexandr. l. ſi ex legat de verb. oblig. Maria. Soci. tract. de citatione, eod. tit. 5. numero 42. Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 262. Andr. Tiraqu. de retract. proximit. §. 1. gl 15. num. 25. cum ſeq.

Rationum.] Latè dixi in conſuetud. Pariſienſi, § 5. numero 20. Hieronym. Grat. conſil. 122. n. 10. lib. 2. limit.

IN CONSILIUM DX.

Nullo modo.] Idem Alber. Ang. in l. procurator, per illum text. de procur. Bald. in l. & jam de fideicommiſſ. Philipp. Cor. conſil 223. in fin. libro 3. Bald. conſil. 2. libro 5. Nicolaus Boerius deciſ. Burd. 81. & ita practicatur, unde dicit Gulielmus Cuneus l. cum mandante C. ubi cauſæ fiſcales, quod ſtultus eſt qui emit ab adminiſtratore, niſi vendat duplici nomine, ſcilicet proprio & adminiſtratorio, quamvis aliter poſt Corneum diſtinguit Udalr. Zaſ. l. 4. in princ. de re judicata.

IN CONSILIUM DXI.

Nepotes.] Supra conſil. 377. num. 5. ubi tetigi.

Specificatis.] Supra conſil. 13. collat. ubi dixi. Fa. ſupra conſ. 261. col. ult. Hieron. Grat. conſil. 20. col. 1. libro 1.

IN CONSILIUM DXII.

Reſtringi.] Et bene ideò quicquid dicat Dec. neutrum teſtamentum valet: non primum, quia non perſeveravit, ſed eſt revocatum: non ſecundum, quia inductum erat conſumptum: quod ſatis ſemel operabitur. l. boves. § hoc ſermone, de verb. ſign. Facit quod primum quantùm non valeret, niſi jure ſpeciali, potuit ſine ſolemnitate revocari. l. ejus militis §. 1. de mil. teſtamento. Tum favore Eccleſiæ, tum favore juris communis, tum quia res de facili ad priſtinum ſtatum redit. l. ſi unus, §. pactus ne peteret. de pact. c. teſtam. & gloſſ. Et omnes, de præbend. in 6.

IN CONSILIUM DXIII.

Contraventionis.] Suprà conſil. 23. conſ. 527. ubi dixi.

Heredibus.] Sed ut hæreditariis, non ut ſanguinis, nec jure ſubſtitutionis, niſi aliàs appareat.

IN CONSILIUM DXIV.

Filia.] Hæc non ſolùm vera, ſed indubitata. Et Philipp. Dec. in conſ. 15. malè in conſ. 495. pejus, in hoc conſilio, peſſimè conſuluit; cum eſſent collaterales, & teſtamentum fœminæ: adeo ut putem eum non ſolùm pecunia corruptum, ſed etiam contra conſcientiam conſuluiſſe, ut & infra conſilio 545. cum ſeq.

Sororibus.] Iſtud eſt remotum & impertinens.

IN CONSILIUM DXV.

Teſtatoris Io.] Id eſt, an portionem patrui qui poſt obitum fratris, qui actores reliquit, deceſſit, relictis fœminis tantùm. Et ſic puto Decium malè conſuluiſſe, quia licet prima concluſio vera ſit per ea quæ dixi in Annot. ad Alexandr. conſ. 109. libro 1. conſ. 77. lib. 5. & ſupra conſ. 397. tamen deficit conditio; quas autem hîc ſubdit rationes num. 3. 4. 6. falſæ ſunt per ea quæ dixi in conſilio præcedenti, & ſupra conſ. 15. conſ. 495. in quibus Dec. qui nunquam filios, ſed unicam ſpuriam habuit, contra filios more ſuo peſſimè conſuluit. Ratio autem hîc num. 5. facti eſt, nec concludit: potuit ob id pater mutaſſe primum teſtamentum, nec præſumitur error, aut oblivio, ſi clarius probetur, & ſic magis contra ſubſtitutos retorquetur, quia eorum ſubſtitutionem in noviſſimo teſtamento apparet reſtrinxiſſe.

IN CONSILIUM DXVI.

Principibus.] Hæc ratio potior prioribus, ſed potiſſima eſt: quia factæ erant de & ſuper rebus certis, non autem de quota hæreditatis, & ſic abſque dubio valent, ut dixi in Annot. ad Alexandr. conſ. 28. libro 3. & ſupra conſ. 225. conſ. 236.

Locus.] Sed ergo & tempus, quod eſt abſurdum: hæc eſt enim opinio imperitorum, quin etiam mente corruptorum, qui conſuetudinem ſui loci & temporis pro duce habent, tamen naturale dictamen in ſe nec loco, nec tempore variatur; diſt. 4. per tot. Auguſt. de doct. Chriſt. lib. 3.

* *Caroli.*] Scilicet 4. anno 1373. inter Landtgravios Thuringiæ, & Marchiones Miſniæ, ut ipſe vidi, exa-

minans cauſam illuſtriſſimi principis & Herois Philippi Landtgravii Haſſiæ Comitis in Katzenelnbogen anno quo pro eodem Philip. factum eſt conſilium iſtud cum ſequenti & conſ. 655. infra

Quod ſic.] Quod indubitatum eſſe apparet in meo conſilio, quod in hac cauſa edidi Pariſiis menſe Novembri Annot. 1550. durante captivitate præfati Phil. Landtgravii.

In infinitum.] Suprà conſil. 481. columna ult. ubi dixi.

Patris.] Imò fuit admiſſa, in his quæ erant hæreditaria, nec fuit excluſa à ſucceſſione, ſed ſolum à certis terris, dominiis, & feudis, quæ jure inveſtituræ deferebantur; aliud enim ſunt hæredes communes, quos vulgares, ſeu proprietarios Germani rectè vocant, aliud hæredes militares, maſculini, ſeu feudales.

Sententia.] Latæ anno 1523. per Epiſcopum Auguſtanum, & Epiſcopum Conſtantiæ delegatos Cæſaris Tubingæ 9. Maii, in qua fuit aliquantum erratum, ut dixi in d. conſilio, numero 11. Sed longè iniquius & intolerabilius. in exequutione dictæ ſententiæ occaſione captivitatis dict. Landtgravii falſificato fœdere facta.

Saxoniæ] Federico, Sigiſmundo, Hainrico, Guilielmo fratribus, & Frederico eorum nepote ducibus Saxoniæ, & Landtgraviis Thuringiæ & Marchionibus Miſniæ, à Ludovico Landtgravio Haſſiæ. Anno 1431. & rursùs anno 1467.

Recognitio.] Latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 5. num. 22. num 61. cum ſequent. & ſuper l. eum falſa. C. de jur. & fact. ignorant.

Pertinentiæ.] Latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 27. gl. 5. num. 20. num 46.

Munitiones.] Quod verum puto, vide ad utramque partem Andr. Tiraquel. de retract. proximit. §. 1. gl. 7. num. 95. cum ſequent.

IN CONSILIUM DXVII.

Sententia.] De qua in conſil. præcedenti, num. 17. litterâ.

Modicum.] Supra conſilio 262. ubi dicit Domin. Andr. Tiraq. in tract. *le mort ſaiſit le vif.* char. 263.

Regula.] Idem Dec l. certum in pr. ſi cer. pet. c. in præſentia col. 7. de probat. ubi dixi. & ad Alex. conſ. 79. num. 5. lib. 7.

Intra fines.] Supra conſ. 500. in pr. infra 528. Alex. conſilio 54. libro 3. ubi dixi. Aymo conſilio 54. numero 9. conſilio 105. nnmero 1. Unde quicquid eſt intra univerſitatem multorum feudorum, præſumitur feudum, ut decidit Matth. de Afflict. c. 1. Si de inveſtit. controv. fue. § cum autem quis per text. & gl. de controv. inter maſcul. & fœmin. de benef. in fin. in uſib. feud.

IN CONSILIUM DXVIII.

Secus.] Imò indiſtinctè omnia vera melioramenta & quæ tenebatur facere, utroque caſu perdit, niſi culpa domini expellatur. Sed non magnas reparationes, quas non tenebatur facere in quibus ſervabitur l. in fundo de rei vendit. ut plenè & novè dixi in Authent. qui rem. C. de ſacroſancto Eccl. in conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 1. num. 73.

IN CONSILIUM DXIX.

Arbitror.] Idem Franc. Curt. Junior, conſ. 59. columna 1.

Ceſſat.] Supra conſ. 101. num. 2. ubi dixi.

Incumbit.] Alex. conſ. 59. num. 6. libro 1. ubi dixi.

IN CONSILIUM DXX.

Negat.] Supra conſ. 4. ubi tetigi conſ. 490. num. 6. Tamen cæteris paribus, idem eſt, ut novè dixi in l. 1. §. Sed ſi mihi de verbor. obliga.

Semper.] Supra conſ. 8. num. 7. ubi dixi & ſupra conſ. 37.

IN CONSILIUM DXXI.

Triplicis.] Alexand. conſ. 144. numero 19. lib. 5. ubi dixi & latè Carol. Ruin. conſ. 22. libro 1.

Dotem.] Idem Alexand. conſilio 144. ubi in annot. dixi libro 5. & conſ. 122. n. 7. cum ſeq. conſilio 142. libro 7.

Neceſſitate.] Melius diceret. tranſeunte in contractum cum tertio, ut in l. ult. de ſolution. Idem Bald. l. id quod pauperibus, columna ult. quæſtio 24. C. de Epiſcop. & Cleric. ſi quidem Cod. de act. & obliga.

IN CONSILIUM DXXII.

Inſtrumento] Etiamſi totus tenor eſſet incertus, ut plene dixi in conſuetud. Pariſ. §. 5. numero 33. Idem, etiamſi ab eiſdem Notariis, qui rogati ſunt de eodem mandato, ſi jam originale ſemel confecerunt & tradiderunt, & poſteà ex intervallo conficiunt inſtrumentum fortè venditionis factæ per procuratorem in vim dicti mandati, quod in venditione tranſſcribunt. quia dicta tranſſcriptio non eſt propriè originale cùm non poſſint rursùs conficere, niſi vocato, vel permittente domino, & ſic eſt tantùm vice copiæ ſeu exempli. Et quia ab eiſdem Notariis plenè quidem probat fuiſſe mandatum tempore datæ mandati; ſed non probat perſeverare tempore venditionis ex intervallo factæ. Potuit enim interim revocari & originale recuperari à procuratore reſtituente.

Denunciationem.] Dixi in Annotat. ad Philip. Dec. c. paſtoral. §. 1. de Appellat.

IN CONSILIUM DXXIII.

Precario.] Supra conſ. 334. num. 2. ubi tetigi.

Acquiſitis.] Alberi. 1. ſtatuto. quæſt. 116. Alexandr. conſilio 178. libro 2. Jaſ. l. qui filiabus, col. 2. de legat. 1. conſilio 25. libro 3. Albertus Brutus conſ. 30. conſilio 37.

IN CONSILIUM DXXIV.

Credulitate.] Supra conſilio 459. conſilio 469. ubi tetigi.

Admittit.] Dixi ſupra conſilio 28. in fin. quib. adde Jaſ. l. 1. col. 2. ſi quis cautio. Hieronym Gra. conſil. ult. num. 2. lib. 2. Andr. Tiraqu. in tract. *le mort ſaiſit le vif.* chart. 271.

IN CONSILIUM DXXV.

Uxorem.] Alex. conſ. 123 libro 7. ubi dixi.

Statutum.] Quo ſtante ceſſat quod Joan. Amicus conſ. 10. ait iſtud ſuccedere poſſe filiæ, quæ ſucceſſit matri.

Legitima.] Supra conſ. 296. numero 2. ubi dixi.

Lege.] Scilicet quando ab initio, vel ob culpam excludit, ut hic, aliàs ſecus Bald. conſ. 452. conſ. 453. conſilio 591. libro 1. Alex. conſ. 7. num. 7. libro 1.

Ad rem.] Idem Dec. c. 1. col. 3. de reſcript. ubi dixi, & in tract. meo reg. Cancel. Reg. 18. num. 55.

Vera] Prout non eſt vera hoc caſu, tum quia illa pars eſt loco ſatisfactionis civilis, tum quia iſta eſt reſtitutio per modum gratiæ; aliàs vide quæ dixi ad Alex. conſ. 101. num. 6. lib. 2. & ad Dec. in cap. ultimo num. 8. de conſtitut.

IN CONSILIUM DXXVI.

Voluit.] Scilicet uſumfructum portionis filiorum ſuorum, ut infra numero 8. Adde ſupra conſ. 485. ut etiam Decius contra viduam malè conſuluit, & infra conſil. 601. conſ. 621.

IN CONSILIUM DXXVII.

Ravenna.] Imò utroque jure tàm communi quàm ſtatuti, Julia excluditur, & ſola Maria matertera in omnibus bonis admittitur: quia ex hypotheſi hic contenta, non de ſucceſſione matertera, ſed Ceciliæ neptis agitur: & ſic ſumus ultra fratres & filios fratrum vel ſororum: Etiam Julia remotior nullo modo repræſentat in ſucceſſione cognatæ, quæ quarto gradu eſt: & Decius non ſolùm turpiter, ſed flagitioſè conſuluit. Et adhuc infrà conſilio 658. nititur manifeſtum errorem detectum velare ſtatuto impertinenti, ut hic numero 10.

IN CONSILIUM DXXVIII.

Tertii.] Idem Philipp. Dec. c. prudentiam in princ. de offic. de leg. ubi dixi.

Appellari.] Supra conſ. 335. col. 2. Idem Dec. cap. cum omnes, no. 5. de conſtit. ubi dixi.

Nihil.] Supra conſ. 483. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. num. 45.

IN CONSILIUM DXXIX.

Eccleſia.] Hæc ratio falſa eſt, ſed concluſio conſilii vera & indubitata, & per rationes vulgares, nec tot verbis opus erat.

IN CONSILIUM DXXX.

Breviter.] Idem in propriis terminis Car. Ruin. conſ. 5. libro 3.

Facto.] Idem Joan. Fab. d. l. fratres Jaſ. conſ. 71. libro 1. Matth. de Afflict. dec. Neap. 204.

Poteſt uxor.] Idem Dec. l. ſemper in contractibus numero 6. de reg. jur. ubi dixi. vide tamen Paul. l viro ſol. matr. Andræas Tiraquellus de legibus connubia. chart. 6.

Ignoranti.] Idem Ruin. d. conſ. 5. num. 18. libro 3. Faciunt quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 37. gl. num. 18. numero 20.

Sciebat.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 30. quæſt. 33. cum ſeq. Adde Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 53. Jaſ. conſ. 107. col. 4. libro 4. & Dec. ſupra conſilio 452. numero 26.

In totum.] Probat etiam text. in l. Paconius ait in princ. ſi à parent quis manumiſ. fuerit, & tetigi in tract. de in off. teſtament. donat. & dotibus numero 64. in fine.

Reſponſum.] Poſtea dedit ut infra conſ. 561.

IN CONSILIUM DXXXI.

Liquida.] Supra conſ. 10. num 2. ubi dixi.

Forma.] Supra conſ. 10. num. 2. ubi dixi. Adde Jaſ. univerſal. C. de preci. Imperat. offer.

Vendicta.] Ludov. Rom. l. 5. §. Cato. num. 45. de verb. oblig. Dec. in c. præſentia, numero 57. de probat. in l. 2. num. 62. de reg. jur. ubi dixi.

Pax.] Verum eſt, ſi pax eſſet limitatim facta ſuper certis injuriis. Alex. conſil. 11. num 6. libro 4. ſed ſi eſſet facta ſimpliciter, & promiſſum generaliter non offendere qui primo offendit ex quacumque cauſa, etiam de novo ſupervenienti, dicitur frangere pacem, & incidit in pœnam, ut etiam tenet Ludov. Rom. l. civit. §. quod illicitè num. 7. & 8. de publica. Adde quæ tetigi ad Alexand. conſ. 103. lib. 2. & Bald. conſ. 38. lib. 1. Hipp. Marſil. ſingul. 407.

Non ſit.] Et bene, quamvis Jaſon conſ. 170. col. penult. num. 5. lib. 1.

IN CONSILIUM DXXXII.

Ratificationi.] Idem infrà conſ. 536. num. 6. Vide Jaſ. l. ſi ita ſit col. 4 cum ſeq. de leg. 1.

Conditio. Alex. l. 1. in fin. de lib. & poſthum. Mariā Socin. c. de diligenti. col. 3 de for. compet. Phil. Dec. c. ex parte M. collat. ſecunda de Appellat.

Su lis. Suprà conſ. 479. in fin. conſ. 551. num. 6. conſ. 587. num. 7. Alex. conſ. 12. lib. 1. Dec. Alciat. l. 2. C. de tranſact.

Laïcorum.] Alexander conſilio 196. num. 3. lib. 6. Dec. cap. Eccleſia, col. 16. de conſtit. & utrobique dixi.

IN CONSILIUM DXXXIII.

Reductio.] Joan Petrus de Fera in libro ex fr. compromiſſi Alex. conſ. 126. l. 3. ubi dixi.

Admittitur.] Etiam jure communi, quando aliàs jure communi permiſſa erat appellatio l. ſi quis, ut ibi novè dixi in lectura mea Tubingenſi. C. de precib. imper. off.

Deſertam.] Supra conſ. 514. ubi tetigi.

Quilibet.] Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. 6. gloſſ. numero 15.

Declaratione.] Dixi ad Alexandrum conſilio 121. numero 14. libro 7. & ad Decium c. ultim. collat. 5. de conſtit.

IN CONSILIUM DXXXIV.

Debet.] Bartolus l. hoſtes de capt. & poſtl. rever. Andræas Iſernia quæ ſint regalia, collat. tertia in uſib. feud. quæſt. 15. Baldus leg. ea leg. Cod. de condict. ob cauſam, leg. exemplo, in fin. Cod. de probat. Ang. conſilio 196. in cauſa accuſationis. Lancellotus Dec. leg. apud Julianum, §. conſtat. col. 3. de leg. 1. Panorm. Felin. cap. cum Bertoldus, de re judicat. cap. per venerabilem, qui filii ſunt legitimi. Franciſc. Curt. junior conſ. 65. col. 3. Vide tamen Socinum conſ. 275. collat. 2. libro 2. Franc. Ripa. rubric. de conſtit. numero 8. de reſcript. reſponſo 26. numero 5. ſed quod etiam in recognoſcente, Alex. conſilio 1. numero 29. libro 1.

Proprietas.] Supra conſilio 344. collat. prima ubi dixi.

Tranſeuntibus.] Alexandr. conſilio 88. columna ult. numero 35. libro 5. ubi dixi. Et ultrà ibi dicta, idem tenet

tenet Archid. 24. qu. 3. cap. ſi quis Romipetas Ludov. Rom l. 1. §. 1. de publica. latè Udalric Zaſius conſil. 14. num. 9. num. 11.

Negativa.] Infrà conſilio 269. col. 1. Alexand. conſ. 92. num. 9. ubi in Annot. dixi conſ. 123. conſ. 24. libro 7.

Quia plus.] Idem Dec. l. in omnibus cauſis pro numero 9. de regul. jur. ubi dixi. Adde Bald. cap. cum Eccleſia Sutrina. col. 2. de cauſa poſſeſſ. & proprietat. Pantal, de Crema. rep. l. 2. col. 75. C. de reſcind. empt. & vendit.

IN CONSILIUM DXXXV.

Iuſtitia.] Nimis tepida, quia nefaria illa mater & avia viva comburi debebat.

Probari.] Imò vera eſt per dicta jura. Vide Hipp. Marſil. l. ſi mulierem, ad legem Corn. de Sica. Andræas Alciat. libro 7. parerg. cap. 25.

Mitigari.] Fateor cùm miſera non ſolùm corrupta à matre lena, ſed de facto in ejus poteſtate eſſet, & ætate imbecilli. Hæc tria remiſſionem mortis ſuadere poſſunt, niſi in ea regione eſſet frequentia hujuſmodi criminum, tunc enim non deberet remitti, ſed decapitari, vel ſuſpendi. leg. aut facta. in fine de pœnis.

Tyranni.] Secus, ſi illas operas præſtare ſolitus erat.

Mandato.] Philippus Dec. l. is damnum §. 1. de reg. jur. ſed non eſt ſimpliciter verum, ut dixi in Annot. ad eum. Et Thom. Gramma. conſilio 36. malè conſuluit moderandam pœnam condemnati ad triremes.

IN CONSILIUM DXXXVI.

Prout.] Suprà conſilio 302. Dixi ad Decium, cap. 1. collat. 36. de probat. Adde, Nicolaum Boer. dec. Burd. 10.

Debitoris] Falſum & diverſa ratio, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 171.

Probata.] Infrà conſ. 682. in princ. ubi dicam.

Benemerita.] Dec. & omnes d. l. lib. donatione Phil. Cor. conſ. 144. libro 2.

Decretum.] Suprà conſilio 341. numero 12. ubi tetigi.

Iuramentum.] Suprà conſ. 240. in fin. ubi dixi. Adde Andr. Alciat. cap. cum contingat num 266. de jurejurand. Andr. Tiraqu. tract. de conſtit. char. 106. & ſup. conſ. 493. num. 26.

Dotis.] Vide Decium, l. 1. num. 8. de reg. jur. & quæ ibi dixi ad illum.

Contra Barto.] Suprà conſilio 485. in fine ubi dixi.

IN CONSILIUM DXXXVIII.

Loqui.] Decius, c. tranſlato. lect. 1. not. 3. de conſtit. ubi dixi.

Florent.] Quæ refert Carol. Ruin. conſ. 43. ſtatut. Florentiæ libro 3.

Requiritur.] Suprà conſ. 215. ubi dixi.

IN CONSILIUM DXXXIX.

Confitentis.] Supra conſilio 189. numero 13. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DXL.

Niſi.] Alii ſunt duo, ſcilicet prohibitio & limitatio, quæ eſt reſtricta in filiorum communium, juxta l. cum vir. de condit. & demon. Et ad virilem uſusfructus cum eis. Et ſic deficientibus terminis exceptionis, remanet prohibitionis regula abſoluta & confirmata. Et Decius hîc malè conſuluit ſtultis judicibus, aut ſaltem conſultoribus tenebras offundens. Dixi latiùs in conſuet. Pariſ. §. 157.

Copula.] Contrarium melius dicit infrà conſ. 577. ubi dicam.

IN CONSILIUM DXLI.

Non valet.] Quia pro una vice, & ſic in ſpecie, ſecùs ſi generaliter, ut tenet idem Dec. c. paſtoralis. § quoniam, numero 4. ubi in Annot. dixi. Idem Rochus Curt. in tract. de jure patronat. §. honorificum, qu. 11. quamvis Decius contra ſentiat infrà conſilio 609. numero 9.

Filium.] Idem Dec. c. cum Martinus Ferrar. n. 4. de conſtit. Panorm. conſ. 96. lib. 2. Matth. Pacus tract. de mandat. qu. 2.

Non poſſe.] Idem Dec. c. 1. in princ. de fid. inſtru. Alex. conſ. 214. num. 4. libro 6. Andr. Tiraq. in tract. retract. proximi. § 32 num. 59. cum ſeq. Dixi ad Phil. Dec. l. ea quæ raro. de reg. jur.

Probandi.] Sup. conſilio 403. num. 17. conſ. 405. Oldr. qu. 255.

De facili.] Quando illa difficultas eſt juri communi vel rationi conformis, ut dixi in regul. cancell. reg. 18. num. 151.

Quia tot.] Dixi in tract. regular. cancellar. reg. 18. numero 90.

IN CONSILIUM DXLII.

Primo.] Proximè præcedenti.

Remanſit.] Hoc eſſet verum, ſi eſſet datus vicariatus: ſecus ſi proprietas, vel etiam ſimplex uſusfructus per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. § 37. gl. 10. quæſt. 4. Fa. infrà eod. conſ. num. 7. & in conſ. ſeq. num. 9. uſque ad finem.

Executionem.] Suprà conſ. 413. in fin. conſ. 302. n. 4. conſ. 195. col. pen. ubi dixi.

Non tenetur.] Imò tenetur, ex quo novum jus & à Pap. Gemin. Philip. Franc. c. ſi Apoſtolicæ de præbend. in 6. Joan. An. Addit. ad ſpecul. de filiis Presbytero. Joan. Selva, tract. de benefic. part. 3. q. 12. n. 19. Fely. c. in noſtra. col. 4. de reſcript.

Favorabilis.] Imò potius odioſa eſt. Franciſcus Curt. ſenior. conſilio 9. col. ultim. conſilio 13. col. 18. cum ſequentib. Dixi in lege 2. in princip. de verb. obligat.

IN CONSILIUM DXLIII.

Pacto.] Suprà conſilio 167. ubi dixi.

In conſilio 314.] Secun dùm veterem, quod eſt 114. lib. 3. ſecundùm novam impreſſionem.

Conjecturis.] Alexandr. conſ. 24. col. 2. conſ. 53. libro 2. conſ. 121. libro 3. ubi dixi. Lap. alleg. 94. Andr. Tiraqu. de retract. conventio. in princ. Joannes Amicus 106. col. 2.

IN CONSILIUM DXLV.

Statutum.] Idem Carol. Ruin conſ. 36. lib. 3. ſed hanc rationem reprobavi in conſiliis ſn mea Epitome allegatis : adhuc non quadrat, quia iſta erat per ſtatutum patris ſui hæres unica.

Nepotes.] Imò veniunt etiam ad ſui commodum, & ad acquirendum, ut Alexandr. conſilio 5. conſil. 26. ubi dixi libro 3. Et multò fortius ad retinendum & faciendum deficere fideicommiſſum, ut eſt caſus in l. Lucius 2. de hær. inſtit. latè Soc. conſ. 14. lib. 1. Corn. conſilio 97. lib. 1. Dec. ſup. conſ. 391. Alex. conſilio 1. libro 1. ubi in Annot. dixi.

IN CONSILIUM DXLVI.

Omnia.] Id eſt ad ſummum paterna & fraterna, derogando teſtamento, & ſcienter. Et ſic in hac principali quæſtione uſque ad num. 7. Dec. malè conſuluit. Si enim hi poterant totas portiones ſuas aliis dare, cur non æqualiter dividere ?

Eadem.] Ergo poterant eis remittere, & eos æquales facere, ut poterat defunctus, quia non agatur de alterius ſubſtituti præjudicio.

IN CONSILIUM DXLVII.

Omnia.] Oportebat dicere undecunque, quia hoc non ſufficit ad fundorum proprietatem communicandam, quæ aliunde obvenerunt. Vide quæ ſupra dixi conſ. 66. & ad Alexand. conſ. 76. libro 4. Adde ſuprà conſil. 304. conſ. 442. numero 15.

IN CONSILIUM DXLVIII.

Legitima.] Supra conſ. 509. tetigi.

IN CONSILIUM DXLIX.

Paſturadi.] Cæpol. tract. de ſervit. ruſtic præd. cap. de ſervitut. paſcendi.

Forenſis.] Infrà conſ. 661. col. 1. Paul. conſ. 455. libro 1. Phil. Cor. conſ. 147. lib 1. Alber. in 2. ſtatuto. q 113. q. 137

Beneficiis.] Alex. conſ. 41. lib. 7. ubi dixi. Adde Carol Ruin. conſilio 19. in fine libro 1.

IN CONSILIUM DL.

Stricti.] Odioſa reſtringenda. de pace, jura. firm. §. item Sacramenta col. 3. in uſib feud. conſilio 434. quædam puella. libro 1. Paul. 86. dubitatio vertitur lib. 1. Franc. Aret. conſilio 161. Aymo. Cravet. conſ. 24. numero 2.

Nihil dictum.] Iſtud facit rem indubitatam, opus erat multiloquio.

IN CONSILIUM DLI.

Fortuitum.] Supra conſ. ſeptimo in fin. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DLII.

Clara.] Et indubitata, ut non eſſet opus multiloquio.

IN CONSILIUM DLIII.

Major.] Supra conſ. 526. ubi dixi. & in princip. hujus ſuprà conſ. 29.

IN CONSILIUM DLIV.

Extenſio.] Idem infrà conſ. 697. numero 2. & deinceps eiſdem ferè verbis per totum conſilium, ut videatur idem cum iſto.

IN CONSILIUM DLV.

Contractibus.] Suprà conſ. 290 col. 2. ubi dixi, ſed contra tenet Alciat. lib. 3. de verb. ſignific. & limitant Jaſ. conſ. 42. in fi. conſ. 171 in fin. lib. 3. Carol. Ruin. conſ. 4. num. 11. lib. 1. poſt Bald. l. 1. ad finem C. de his qui ante apert. tabul.

Timorem.] Idem Dec. l. 2. C. de tranſact. ubi in Annot. ad eum dixi.

IN CONSILIUM DLVI.

Conſil. 65.] Quod hodiè in emendatione mea habetur conſ. 119. eod. lib. ut Alexand. numero 39. cum ſeq. pulchrè declarat illud dictum Bart.

IN CONSILIUM DLVII.

Concludo.] Sed tamen opinio eſt inſpicienda, quomodo ſint concepta verba teſtamenti, an legitimis, an legitimè natis, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 8. gl. n. 44. Vide ſup. conſ. 258. conſ. 284. num 9. ubi dixi; & etiam tetigi ſupra conſ. 425.

Paria.] Suprà conſilio 665. numero 73. Idem Dec. l. 1. in princ. col. 4. quod quiſque jur. l. ſi aviæ collat. penult. C. de ſucceſſ. edic. Jaſ. l. ubi pactum in fin. C. de tranſact.

IN CONSILIUM DLVIII.

Longo.] Alex. conſilio 45. libro 3. ubi dixi. Adde ſuprà conſil. 36. col. 4. conſil. 152. conſil. 409. Ludov. de Gozad. conſil. 73. col. 3. Hieron. Grat. conſ. 121. libro 2.

Valet.] Socin. l. 1. §. item quærimus, collat. 3. de acquir. vel amit. poſſeſſ. & in 1. parte conſiliorum.

Tollitur.] Suprà conſ. 266. in fin. ubi dixi & ſupra conſ. 375. in fi.

IN CONSILIUM DLIX.

Vendant.] Philipp. Dec. c. in præſentia num. 69. ubi dixi. de probatio. Dixi etiam in ſtylo Parlamenti Pariſ. parte 5. qu. 52.

IN CONSILIUM DLX.

Fuerit.] Hæc prima opinio eſt communis & vera, quicquid dicat Decius, & eam ſequitur Phil. Cor. conſ. 1. col. 10. lib. 4.

Efficacem.] Imò nullam, & quæ in contrarium retorquetur, quia ſi debet lucrari fructus, ergo non ſor-

tem, ſed debet eſſe ſalva contra habentem jus fructuum. Facit l. 1. de uſufructu, quia uxor ſemper manet domina jure naturali. l. in rebus C. de jure dotium, maritus autem pro uſufructuario habetur, vel is qui pro eo onera ſuſtinet, ergo ratione onerum non debet lucrari ſortem: unde lucra quæ concernunt fundum & proprietatem, non ſpectant ad uſufructuarium. Oldrad conſ. 48. qu. 1. & latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 1 gl quæſt. 4. Et ſic Dec. hîc malè conſuluit, eligendo opinionem deteriorem; confirmo per aliam rationem, quia ſi ſuperfuiſſent filii primi matrimonii, lucrum iſtud fuiſſet illis reſervandum, & non communicandum, quantum avus onera tuliſſet. Confirmo fortius, quia avus ſemper fecit interuſurium pecuniæ ſuum, & ſe ſimpliciter obligavit ad reſtitutionem. Tertiò confirmo, quia hujuſmodi lucrum eſt perſonale, & ſoli ipſo marito debetur, ita quod præmoriens non tranſmitteret ad hæredem etiam ſuum.

IN CONSILIUM DLXI.

Nullo modo.] Et benefacit l. Paconius in princ. ſi à parent. quis manum. fue. faciunt quæ in tract. de inof. in fin.

IN CONSILIUM DLXII.

Sed quando.] Sup. conſ. 77. col. 2. ubi dixi. Idem Ludov. Rom. ſeg. Prætor ait. §. hoc autem interdict. de oper. no. nuntiatio.

Correſpectivi.] Suprà conſilio 279. num. 7. num. 9. conſilio 23. num. 5. infrà conſ. 566. dixi ad Dec. l. legem. num. 18. C. de pact.

Remedium.] Dixi in conſuet. Pariſ. § 162. & ita practicatur.

IN CONSILIUM DLXIII.

Inteſtatus.] Et bene, ut dixi ſuprà conſilio 466.

Non poſſit.] Suprà conſil. 13. col. 3. conſilio 287. numero 7. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DLXIV.

Non transfert.] Alex conſ 1. numero 4. ubi dixi. libro 5. Uldra. Zaſi in rubric. de re judic. quod Caſſadorus de cauſ. poſſeſſ. & proprietat. deciſ. 7. ampliat etiam incorporalibus.

Emphyteuſim.] Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. 15. gl. 5. num. 22. cum ſeq. & in lectura mea Tubingenſi. l. cum falſa. C de jur. & fact. ignor.

Citari omnes] Alex conſilio 86. col. 1. ubi dixi lib. 2. latè Hipp. Marſil. repet. l. 2. de unoquoque. de re judi Carol. Ruin conſilio 202. in fin. lib. 2.

Dominis invitis.] Philip. Dec. c. 1. num. 4. de probat. ubi dixi. Idem Hieron Grat. conſ. 147. lib. 2.

Liberi] Tametſi inferiores, ut de Gaditanis antè Cicero pro Cornelio Balbo. & de Ætolis Tit. Liv. lib. 38. Dixi in tract. de dignitatibus & magiſtrat. popul. Rom. num 63 cum ſeq. ubi literam communem d. l. non dubito defendi. Adde Pet. de Ancha conſ 477. Paul. conſilio 292. lib. 1. Jacob. de ſancto Georgio in tract. feud. char. 43. in folio, Albert. Brut. conſilio 53. conſilio 86. col. 1.

Abrupto.] Infrà conſilio 66. numero 9.

In conſ.] Quod eſt conſilio 81. lib 2. in novis col. 3. verſ. 3. inducit Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. 5 num. 62.

Reprehenſione.] Suprà conſilio 474. numero 10. ubi dixi.

IN CONSILIUM DLXV.

Non poteſt.] Sup. conſ. 418. num. 16. ubi dixi.

IN CONSILIUM DLXVI.

In loco.] Dixi in tract. uſur. qu. 9.

Quodnon.] Alex. conſ. 110. lib. 6. ubi dixi.

IN CONSILIUM DLXVII.

Contrarium.] Et verius, niſi aliis concurrentibus: ut dixi ſuprà conſil. 15. Facit ſuprà conſ. 442. num. 12. infrà conſ. 599.

Magis negat.] Suprà conſilio 520. num. 7. conſ. 3. num. 4. ubi tetigi.

De onere.] Idem Alex. conſ. 185. num 21. libro 2. Philip. Cor. conſ 312 lib 2. conſ 182. col. 2. lib. 2. conſ. 390. lib. 4. & dixi ad Alex conſ. 1. libro 1.

IN CONSILIUM DLXVIII.

Pelago.] Sophiſticationum quæ juris communis non mutant veritatem, qua inſpecta nulla eſt difficultas.

Demonſtrationis.] Sup. conſ. 183. col. 1. doctores in l. quidam teſtamento in princ. de legat. 1. Andr. Iſer. quo tempore miles inveſti. pet. col. 1. in uſib. feud. Dixi ad Alex. conſil. 20. col. 2. libro 2.

Fœmine] Imò idem ſi potereſſent, ut ſuprà ſubſtituti filii maſculi teſtatoris.

IN CONSILIUM DLXIX.

Specificatis.] Suprà conſ. 563. in fi. conſ. 287. num. 7. conſ. 13. ubi dixi.

IN CONSILIUM DLXX.

Conſ. 118.] Quod in lib. meo incipit Avia. Idem Dec. in l. fœminæ. num. 105. de reg jur. & plenè dixi in conſuet. Pariſ. § 12. num. 2. cum ſeq.

IN CONSILIUM DLXXI.

Contrarium.] Et bene ita in individuo, tenet Alex. conſ 63. num. 16. libro 4. ubi dixi: idem Rom. Alex. Jaſ. quæ dotis. ſolut. matr. quamvis oppoſitum teneat Alciat. tract. de præſum reg. 1. præſumpt. 32. Alexand. conſ. 74 num. 8 libro 5.

Extraneo.] Ceſſionario, ſed adhuc idem ut dixi in tract. uſur. num. 526.

IN CONSILIUM DLXXII.

Bonis.] Contingit, quod mortuo teſtatore, filius Hieronymus hæres inter pupillaria deceſſit. ſuperſtite matre, quæ dicit ſe hæredem filii in omnibus à maternis libere: in paternis autem ad onus fideicommiſſi. Et ſic retenta paternorum dimidia, tam pro legitima, quam pro Trebellianica. Contra frater teſtatoris dicebat, quod licet ſubſtitutio eſſet facta verbo communi, tamen valet directò & in omnibus bonis intra pubertatem, & ſic quod eſt ſolus & directò hæres dicti Hieron ex pupillari, verbis generalibus communibus

expreſſa, matre in totum excluſa, & ita conſuluit Dec. Et malè, quia primò mater bene dicebat in totum, quoniam ut probavi in Annot. ad eumdem Dec. d. l. precibus num. 19. compendioſa per verba communia, eſt fideicommiſſaria omni tempore, nec in dubio debet judicari directa ante pubertatem, imò in dubio judicanda omni tempore uniformis & non difformis. Verum eſt quod communis opinio adusque eſt pro gl. in d. § *qua ratione*. Sed adhuc etiam ea ſtante, in alio malè conſuluit Dec. quia ſaltem legitima omnium bonorum filii, debebat matri relinqui, qua nullo modo potuiſſet per filium privari. Ergo nec per patrem facientem teſtamentum pupillare vice filii: ut dixi in Annot. ad eumdem Decium in d. l precibus numero 9. cum ſeq cum aliis rationibus & ſup. conſil. 271. in fin. conſil. 228. in fin.

Nihil.] Imò niſi clariſſimè de contraria voluntate appareat, adhuc etiamſi pater prohibuerit, debet habere legitimam, per ea quæ dixi ad Alexandrum conſilio 38. libro 1. conſilio 12. lib. 3. & ſup. conſil. 182. numero 7.

Directa.] Si per hoc reſtringitur ſubſtitutio, non aliàs, ut dixi ad Alexandrum conſilo 22. libro 3. conſil. 100. lib. 7. & conſilio 228.

IN CONSILIUM DLXXIII.

Præſcriptione.] Idem Rochus Curt. in tractat. de jure-patronat. ver. honorificum, numero 12. Et malè, quia generaliter idem eſt, ut tenent Imol. Andræas Sicul. d c. dilectus. Dixi in Annot. ad Alexand. conſilio 74 libro 4.

Minima.] Rochus Curt. in tract de jurepatr. in princ. num. 3.

IN CONSILIUM DLXXIV.

Circa.] Illud quod ſequitur, eſt de alia materia, ad confirmationem conſilii 270. ſuprà: ubi etiam Dec. malè conſuluit, ut ibi dixi. Sed non tam improbabiliter quam hic.

IN CONSILIUM DLXXV.

Originem.] Alex. conſ. 25. num. 5. cum ſeq. libro 4. ubi dixi in conſ. 50. num. 2. conſ. 155. num. 4. libro 5. deciſ. Tholoſ. q. 380.

Centum.] Alexand. conſilio 5. num. 42. libro 5. Sed non eſt abſolutum Philipp. Dec. l ſi emancip col 3. C. de coll. l. ult. num. 28. C. de edict. div. Adrian. toll. dixi in d. conſil. 1.

IN CONSILIUM DLXXVI.

Quando à ſeipſo.] Idem Laurentius Calcaneus conſilio 59. col. ult. Jac. de Puteo inter ejus conſ. 62. & col. 5. tamen Calcaneus in d. ſuo conſ. limitat, quando verecundia eſſet ſpurio, talem artem exercere. Facit Bald. Novel. tract. de dote. parte 6. privilegio 17. col. 2. Bald. conſilio 16. Spurius libro 2. ſed Aymo. Cravetta conſilio 199. latè tuetur quòd nihilominus pater ſi velit, poteſt ei relinquere pro alimentis, quia non poterit ſemper lucrari, nec ſemper ſe alere, & ita practicatur.

Prajudicio.] Supra conſilio 393. ubi dixi.

In dubium.] Alex. conſ. 21. lib. 1. ubi dixi ad Dec. cap. per tuas. num. 7. de probat.

IN CONSILIUM DLXXVII.

De preſenti.] Alexandr. conſilio 24. numero 3. libro ſeptimo, ubi dixi Matth Marſi. ſingul. 75. Philippus Corneus leg. non ſine, Cod. de bonis quæ liberis, conſilio 248. libro 2. Fely. rub. de ſponſal Jaſon leg. cætera. §. Sed ſi paraverit, col. 2. de legatis 1. l. non tantum C. de leg. Matth de Afflict. in deciſ. Neapolitanis 61. Stephanus Bertrand. conſilio 229. lib. 2.

Verum.] Idem Decius latè in leg in eo quod de regulis jur. Et eſt vera ejus opinio, quamvis quandoque inſerviendo cauſæ, dicat eſſe ex cauſa onerosa ſup. conſilio 63. col. 2. conſilio 353. num. 4. conſil. 402. col. 3. ut etiam tenet Alex. conſil. 162. lib. 6. ubi tetigit Franciſ. Purpur. l. 2. §. ultim num. 27. Si certum petat. Carol. Ruin. conſ. 199. libro 1. Ego verò dico quod lucrum partis dotis conſuetum & moderatum dicitur oneroſum: aliàs ſi excedit, eſt lucrativum, ut dixi novè in tract. de donationib. factis in tract. matrimon. numero 19.

IN CONSILIUM DLXXVIII.

Secus.] Bald. l. 1. in fin. Cod. qui bon. cedere poſſ. Paul. conſ. 414. lib. 2. Steph. Bertr. conſ. 196. multa libro 3. Dec. in rub. C. de teſtam. mili.

Militarem] Idem Joan. Bapt. de S. Severino repetit. d. l. precibus col. 22. ſed falſum per dictam l precibus in fin. quæ loquitur in directa. Et privilegia illa ſolemnitatibus derogant non debitis jure naturæ. Et ita ſentit Dec ut hîc in ſi.

Particularibus.] Sup. conſ. 225. col. 3. conſ. 236. ubi dixi.

Donorum.] Certorum, ut hîc, non univerſorum, idem Dec. ſup à conſilio 225. numero 4. ubi dixi; & ſic Dec. non fuit hîc ſibi contrarius, ſed recuſavit pro affirmativa conſulere quicquid ei impingat do. And. Tiraq. tract. de jure primogenio. q. 1. num 14. ubi latiſſimè cumulat.

Nihil.] Quia hæc jura contractus, ut æs alienum. Et ſic ſentit Dec quod in reliquis hæreditariis directa militaris non impedit legitimam, ſed bene Trebellianicam, ut Falcidiam, quod verum eſt.

IN CONSILIUM DLXXIX.

Roma.] Et conſilio 194 & dixi ſuprà conſ. 52. in fin. conſ. 288.

IN CONSILIUM DLXXX.

Semel.] Suprà conſ 197. in fin. ubi dixi, & de hujus conſil. materia infra conſil. 600.

IN CONSILIUM DLXXXI.

Verior.] Quia dictus § prop. in fin. loquitur in legato in quo filius eſt inſtitutus, in quo toto ſubſtituit. Secus ſi in re modica, ut latiùs dixi in novis intellect.

Quando.] Suprà conſ. 366. ubi dixi.

IN CONSILIUM DLXXXII.

Sufficeret.] Imò ſufficeret Alexandr. conſilio 17. libro 4. ubi dixi. Idem Dec. ſup. conſ. 138. in l. certum, ſi cert. pet.

IN CONSILIUM DLXXXIII.

Vicinitate.] Philip. Corn. conſ. 109. lib. 2. Ant. Corſet. in repet. verb. vicin. Idem Dec. c. 2. lect. 2. col. pen. de conſtit. c. 1. col. 5. de poſtu. Prælat.

Canonem.] Anton. Butr. Imol. Cardin d. cap. poterit. Carol. Ruin. conſil. 110. num. 4. lib. 1. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 14. num. 9. cum ſequent.

IN CONSILIUM DLXXXIV.

Ortum.] Supra conſ. 30. conſ. 327. ubi dixi.

Removetur.] Roma ſingul. 692. Socin. l. 1. ff. de his quæ pœnæ nomine Jaſ. l. unica. C. eo. l. ult. in fin. ſi cert. peta. Phil. Dec. l. illam col. 2. C. de collat. Laurent. Calca. conſil. 82. col. 1. Franciſ. Curt. junior. conſil. 87. num. 4.

IN CONSILIUM DLXXXV.

Extinguatur.] Et bene, & ſic in caſu ferè huic conſilio ſimili, malè contrarium conſuluit Hieron. Grat. conſil. 5. lib. 2.

IN CONSILIUM DLXXXVI.

Mantua.] Ut in tota Gallia, dixi in conſuet. Pariſ. titul. 1. in rub in fin.

Dotem.] Falſum, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. quæſt. 10.

IN CONSILIUM DLXXXVII.

Sine ſpiritu.] Infra conſ. 644. Jaſ. l. nemo poteſt. lectura 1. col. 7. de leg. 1. latè dom. And. Tiraquell. tract. retract. proximit. §. 1. gl 2. num. 14.

Extraordinaria.] Dixi ad Alexand. conſ. 8. lib. 5. Adde pet. Pau. Pariſ conſ. 55. num. 51. lib. 1. Curt. ſenior conſ. 73. num. 13.

Turpitudinem.] Non eſt ſimpliciter verum, ut tradit. do. And Tiraq. tract. retractat proximit. §. 1. gl. 18. num. 52.

Cautelam.] Supra conſ. 533. num. 1. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DLXXXVIII.

Placet.] Hyperbole adulatorum . contra l. Digna vox eſt. C. de leg. Quod autem dicitur Inſtit. de jur. nat. gent. & civit §. ſed & quod principi placuit, non refertur ad libidinem, & indiſcretionem voluntatis, ſed ad differentiam ſolemnitatum; quæ in ferendis legibus, olim ante imperium in principem tranſlatum requirebantur: & ſic ſemper debet habere conditiones, de quibus in c. erit autem lex diſt. 4. ut dixi in lectu. Tubing. l. reſcript. C. de prec. Imper. offeren.

Opinio.] Suprà conſil. 194. col. 1. ubi dixi, & videtur utrumque conſilium in eadem cauſa factum.

Dubio.] Supra conſ. 269. num. 1. ubi dixi, & conſ. 424. num. 7.

Civili] Scilicet in præſumptione fundato, ſecus ſi eſt fundatum in veritate & æquitate, ut novè dixi in lect. Tubing. l. quoties l. reſcr. C. de prec Imp. offe.

Quærendus] Jaſon. Alciat. l. ſervus creditoris C. de pact. Alex. conſ. 14 num. 10. lib. 2. Phil. Dec. cap. Eccleſ. S. Mariæ, num. 53. verſic. *Tertia concluſio.* de Conſtitut. c. in præſentia, num. 8. de probat. dixi in conſuet. Pariſ. §. 14. num. 10. & latiùs. §. 139. n. 29.

Prævalet.] Alexand. conſ. 107. lib. 7. ibi dixi. Paul. conſ. 344. lib. 4. in novis.

IN CONSILIUM DLXXXIX.

Statuto.] Quod eſt tale; Item ſtatuimus, & ordinamus, quod ſi qua mulier fuerit, vel erit dotata à patre vel matre, vel avo, vel avia paterna, vel fratre carnali, vel patruo carnali, non poſſit ipſa mulier dotata, nec deſcendentes ex ea, reverti ad hæreditatem vel ſucceſſionem prædictorum, nec alicujus eorum dotantium vel deſcendentium ab eiſdem, vel aliquo prædictorum per lineam maſculinam quouſque ſupervixerit aliquis maſculus legitimus & naturalis de prædictis, vel aliquo prædictorum vel deſcendentium ab eiſdem, vel aliquo prædictorum, per lineam maſculinam, ut refert Carol. Ruin. lib. 3. conſil. 16. incipiente: in civitate Camerini extat ſtatutum ſub rubric. de dotib. & dotatis mulieribus quod conſilium Dec. hîc citat & ſequitur.

Solidum.] Sed certè iſtud eſt debilius priore, quia apparet quod ſtatutum loquitur etiam de quolibet deſcendentium ab eiſdem, vel aliquo prædictorum per lineam maſculinam, in quibus verbis continetur hæc ſoror, quia deſcendit à patre & ſic à nominato in ſtatuto, & per lineam maſculinam, in quibus verbis continetur hæc ſoror, quia deſcendit à patre; & ſic à nominato in ſtatuto, & per lineam maſculinam; ſecus ſi de. defuncta eſſet ſoror uterina tantùm. Et ſic ſuperfluunt omnia ſequentia uſque ad num. 7.

Patruo] Hoc tertium & ultimum fundamentum eſt tota unica, & ſufficiens ratio juſtificativa horum conſiliorum, quia Mattia non eſt dotata à patre vivo, nec à patruo; & ſic ceſſat ſtatutum.

IN CONSILIUM DXC.

Opinio.] Dixi ſupra ſuper conſil. 485.

Specie.] Vide infra conſ. 607. num 7. ubi dicam.

IN CONSILIUM DXCI.

Melioris.] Nec ejus maritus: Imò potiùs deterioris quam ſi minus præſtito juramento & renuntiationibus de quibus C. quando mulier tutelæ &c. & minus debet hoc caſu maritus excuſari: Tum verba d. l. pe. conveniunt utrique caſui, quia loquitur de legitimè, ſeu ſolemniter ſuſcepta tutela legitima, ſed de ſuſcepta ſimpliciter, & ſic utrumque eſt hæc veritas; & Dec. hic malè conſuluit. Tum tacita hypotheca æque à jure datur in Procuratorem, ſicut in tutorem. gloſſ. Pet. Salicet. & omnes, l. pro officio. C. de adminiſt. tuto.

Roma.] Singul. 489. in libro meo dixi ſupra conſ. 201. num. 2.

Quæ imponitur marito.] Hæc fallacia petitionis principii, quia l. ſi tutor. C. de interd. matri. de qua Dec. hic tacitè intelligit, non loquitur de omni pœna, ſed dumtaxat de pœna tutoris ſolemnis qui contra juramentum ſolemne, contra fidem publicè datam, contra præceptum Judicis, contra leges formales, ſpreta diſpenſatione Principis, ſibi vel filio ſuo rationibus non redditis, pupillam, vel adultam ſuam dat uxorem, unde tam odioſa pœna d. l. matrimonium dirimens, non debet extendi in ſimplici protutore vel geſtore, in quo non concurrunt ſimul tot rationes: Tum pœnæ illæ jamjam non tam erant tolerabiles tempore l. ult. C. eodem tit. quam tempore d. l. ſi tutor. ut plenius dixi in novis intellectibus.

Alterius.] Non eſt ad propoſitum, quia hîc ex propria culpa & facto, & dolo præſumpto.

Nocet.] Tranſeat niſi ad qualem qualem præſumptionem arbitrariam, juxta gl. & Doctores in leg. ſi duo patroni. in princ. gloſſæ ultim. de jurejur. Sed ſatis eſt eum hypothecaria teneri.

IN CONSILIUM DXCII.

Biennium.] Dixi ad Alexand. conſ. 11. num. 2. lib. 5. Adde Anton. Neguſan tract. de pignorib. in 3. membro 5. partis. num. 8. cum ſeq. & dixi in tract. uſur. quæſt. 345. & latiùs in conſuet. Pariſ. titul. 17.

IN CONSILIUM DXCIII.

Inchoatum.] Et bene: quia præpoſitio *ante* præcedit *ante* initium, juncto quod fideicommiſſum debet in dubio reſtringi vel tolli. Angel. leg. qui Romæ. §. duo fratres, & ibi Alexand. col. ſecunda. de verbor. oblig. Et quæ dixi ad Decium ſupra conſ. 336. in fin. ſicut adverbium, *Tunc*, donat extremitatem temporis, l. 4. & ulti. de conditionibus & demonſtrationibus, juncto quod in legatis accipitur quod minus eſt. l. apud Julianum. §. ſuo, de leg. primo.

Uxorem.] Idem Lancelotus Decius in d. §. ſi à filio. & ibi latè Jaſ. col. ult. multum diſputans Ludo. Rom. conſ. 455. conſ. 406.

IN CONSILIUM DXCIV.

Uterque.] Et bene, ut dixi ſupra conſ. 417. num. 1. Adde quæ dixi conſ. 175. lib. 5. ad Alexand. & ad Dec. l. pen. num. 3. C. de imp. & aliis ſubſtit.

Copulativa.] Iſtud eſt falſum, & contra caſum in l. Lucius. §. Caro. ad Trebellian. Dixi ad Alexandrum conſil. 38. libro primo, etiamſi teſtator fuerit uſus voce univerſali, *Omnia bona mea*. Matth. Matheſil. ſingul. 169. Alex. conſ. 91. num. 7. lib. 1. ubi dixi. Jaſ. conſ. 41. col. 4. lib. 1. Franciſc. Ripa. l. 1. §. cum ita, num. 13. de verb. oblig. Udrald. Zaſ. in tract. ſubſtitut. cap. 6. concluſi. 6. in fin. Defectus. ſupr conſilio 585.

Colligitur.] Sed hoc ſolum non ſufficeret per not. in l. Lucius 2. de hæred. inſtit.

IN CONSILIUM DXCV.

Fama.] Supra conſ. 42. numer. 10. ubi dixi conſilio 428.

IN CONSILIUM DXCVI.

Rationum.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. numero vigeſimo.

IN CONSILIUM DXCVII.

Magnus.] Supra conſil. 479. numero undecimo, ubi dixi.

IN CONSILIUM DXCVIII.

Concludit.] Dixi ad Decium l. 1. C. de pact. latè domin. Andr. Tiraquell. in tractat. de conſtitut. poſſeſſorio.

IN CONSILIUM DXCIX.

Quibuſcunque.] Hoc ſolum verbum impedit ne Dec. contrarius ſit his quæ dixi d. conſilio. 15. & ſupra conſil. 405. conſil. 514. ubi tamen ſine hoc verbo malè conſuluit.

IN CONSILIUM DC.

Conſilio.] Supra conſil 580. ubi inter eoſdem.

Iuramentum.] Supra conſilio 240. in fin. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCI.

Morari.] Supra conſ. 526. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCII.

Suſpicio.] Supra conſ. 175. ubi dixi, & conſ. 448. num. 28.

Canonici.] Et meritò, ne verbo Dei inſpecto evertatur. Dixi in tract. contra par. datas. parte ſecunda gloſſ. 17.

Stricta.] Imò ſtrictior in hac quæſtione, de diſpenſatione Julii. I. inter Henric. VIII. regem Angliæ, & Catharinam Hiſpaniarum regis filiam viduam Artus fratr. Germani Henrici, non fuit novum & Theologos invicem & Juriſconſultos diſtinxiſſe, quia in hoc articulo Richardus & Scotus in quæſt. 4. diſt. 40. tenuerunt eſſe præceptum morale. Et manere nec diſpenſari potuiſſe, ut etiam ait text. c. litera de teſt. ſpo. Contrarium tenuit Tho. 1. 2. quæſt 95. art. 5. & 2. 2. quæſt. 154. art. 9. Contra de ſumma Jar. tract. de contractibus quæſt. 83. Petr. autem Paludan. ſibi ipſi contrarius fuit, quia ſuper Levitici 18. & in 4. ſent. diſt. 58. quæſt. 4. tenet idem, quod Thomas. Sed paulò poſt diſt. 41. quæſt. 1. art. 5. concl. 2. ait eſſe contrarius naturale, & ſic indiſpenſabile. Hanc quæſtionem in magno fervore vidi agitari in Sorbona anno 1530. & tandem menſe Junio ſteterunt 42. Sorbonici pro affirmativa, quod Papa poteſt; quinque verò remittendum Eccleſiæ Papali, ſed 53. majorem partem facientes, tenuerunt pro negativa, de qua parum curandum: quia corrupti Angelotis Anglicis ita cenſuerunt, ut vidi per atteſtationes, juſſu Franciſci Galliæ regis factas per defunctos de Freſnes & Poliot Parlamenti Pariſienſis Præſides; quibus Beda Decanus Sorbonæ & Liſetus tunc ejuſdem Parlamenti Præſes primus, multum gravabantur. De affirmativa quoq; quæ erat vera ſententia Sorbonæ parum curandum, quia fundatur in eo, quod cenſent nihil de toto veteri Teſtamento remanere de jure divino, præter Decalogum. Et quod jure divino & naturali ſola linea directa excipitur, & licitum eſſe matrimonium inter fratrem & ſororem etiam germanos, niſi ex conſtitutione humana, ut latè Alphonſus Toſtatus. 1. reg. 8. quæſt. 149. & deinceps quæſt. 155. uſque ad quæſt. 158. quod eſt valdè abſurdum, quia text. Levit. 13. vocat turpitudinem & ſcelus, & in q. 157. verba d. c. literas, ibi diſpenſari non poſſit, exponit ſcilicet per honeſtatem, ſed bene per proteſtatem, quæ eſt irriſoria textus contorſio. Juriſconſulti verò, quando ſeriò loquuntur, tenent negativam ut Janu. Lucius tract. matri. & leg. col. Ægidius Bellamera conſil. 28. ſed in quæſtione regis Angliæ. Ludovic. Conrad. conſ. 51. Hieronym. Grat. conſ 1. lib 2. Dec. hîc, ut eadem facilitate Papæ & ſuo regi ſatisfacerent, conſuluerunt Papam quidem potuiſſe, ſed propter ſubreptionem diſpenſationem non valuiſſe.

Do. autem Paulus Pariſinus conſilio 18. lib. 4. poſtquàm ultrà decem magna folia verborum effutivit, tandem dicit ſe dubitativè loqui, ne ſibi viam obſtrueret ad Cardinalatum quem poſt obtinuit. Clemens autem VIII 23. Martii anno 1536. pro Catharina pronunciavit & poſt ſemeſtrem obiit.

Moyſe. [Eodem jure quo per ſe cepit nomen Ponti. Maximi. à diali. flamine. G. Durand. in Rationali.

Cauſam.] Omnes rationes ſequentes, ſunt cauſſificationes exquiſitæ ad conſulendum in favorem Henrici, non impugnando poteſtatem Papæ ibi regnantis, ut Gozadin. & Grat. fecerunt.

IN CONSILIUM DCIII.

Diſpenſare.] Propriè loquendo falſum eſt. Dicencendum, ut dixi ad Decium in c. quæ in Eccleſiarum numer. 13. de conſtitut. & in l. nuptias. numer. 6. de regul. jur.

IN CONSILIUM DCIV.

Gravinie.] Pro quo rurſus conſuluit in conſ. ſeq. & infra conſil. 690. Idem in hoc eodem caſu Hieronym. Grat. conſilio quinto, libro primo, ubi col. 3. movetur, quia rex Neapolitanus, à regno ceciderat, & novam inveſtituram petiit. Et ſic interim dux ei non tenebatur tunc, quia dux erat deſtitutus à Vicerege, qui non poterat ſe defendere, & ſic non tenebatur domino cap. 1. qualiter dominus feudi proprietat. prive. c. 1. §. domino, ſi de feud. fue. controver. inter dom. & agnat. in uſib feud.

Rebellis.] Suprà conſilio 544.

Filiorum primi.] Non ſufficit conſenſus generalis, ut dixi ad Decium in rubri. col. ult. C. de ſecun. nupt. Adde ſupra conſilio 206. numer. 3 Joan. Amic. conſil. 3. col ult.

Metum.] Et quod propter timorem mortis & depopulationis poſſit ſervire inimicis domini & eis jurarare fidelitatem, tradit Panorm. conſil. 3. lib. 2. Joan. Imo. conſil 34. Hieron. Grat. conſil. 5. ad fin. lib. 1. Antiquit. etiam reges Galli, urbibus quas defendere non poterant ab hoſtibus, cedere permittebant, malentes eas ſic ſalvas eſſe quam perire veri parentis more. 3. Reg. 3.

Mandato.] Dixi ad Alexandrum conſilio 65. libro quarto ad Decium. l. ſi quis; id quod numero quadrageſ. de juriſdiction. omnium judicum. Adde Andream Tiraquellum tractat. de conſtitut. poſſeſſ. char. 54.

IN CONSILIUM DCV.

Monitio.] Idem Alexandr. l. ſi mora. collat. 6. ſolut. matri. in conſilio 10. numero 3. lib. 7. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCVI.

Non debet.] Idem Franciſc. Aret. cap. cum à nobis col. 2. de teſti. And. de Iſer. qui ſucceſſor. teneant. cap. 1. col. 6. in uſib. feu. Carol. Ruin. conſilio tertio, libro quinto. Et bene quicquid Jac. de S. Geor. in inveſtit. feu. chart. 42. & alii adulatores dicant.

Brevitate.] Joan. de Anan. conſil. 23. Andr. Tiraquel. de retract. proximit. §. 1. gloſſ. 7. numer. 76. ubi fuſiſſimè.

Devoluto.] Dixi in tract. reg. cancella.

Dominum.] Scilicet, directè, & ſic non ſolum filii; ſed etiam agnati privantur, ſecundum veram & communem ſententiam, ut dixi in conſuet. Pariſ. 30. quæſt. 36. Quamvis etiam hoc caſu, quòd redeat ad agnatos, teneat gloſſ. c. 1. §. 1. de ſucceſſione feudi. & c. 1. ſi vaſſallus feudo privetur Hoſtien. in ſumma tit. de feud. Andræas Iſer. c. 1. §. ultim quæ fuit prima cauſa beneficii amittendi. & §. firmiter de prohibita feudi alienatione, per Frider. & cap. 1. ſi vaſſallus feudo privetur. Et hanc latè per quatuor columnas propugnat Hieronym. Gratus, conſ. 2 lib. 1. ſingulatim, ſed diſtortè & divinativè reſpondens ad eos textus contrarios. Nec tamen decidit, ſed æquitatem ſuadet, rigorem deprecans, ſentiens communem veram eſſe. Et ego ejus conſilium laudo in caſu in quo ſic prudenter conſuluit, quia multi periclitabantur propter expugnationem & direptionem urbis Romæ, Duce Card. Borbonio factam die 5. Maii 1527. quo caſu pœna mitiganda eſt.

Generi.] Idem Hieronym. Gratus conſil. ſecundo, numero 61. lib. 1. ubi refert & ſequitur hoc conſilium Decii. Idem tenet Franciſcus Curtius junior, tractatu feudorum. parte 5. col. ſecunda limitat. 1. Decius ſuprà conſilio 252. numer. 6. & intelligit quando non eſt hæreditarium, ſed jure contractus, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 30. quæſtion. 36. num. 133.

Scientiam.] Sup. conſ. 198. num. 1. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCVII.

Non poteſt.] Suprà conſilio 418. numer. decimo ſexto. ubi dixi.

Propria.] Idem Guliel. Benedic. repetit. cap Raynutius. verb. ſi abſque liberis moreretur, ſecundo de leg. & fideicommiſſ. num. 146. extra de teſtat. quod verum eſt in terminis juris communis. Secus ſtante ſtatuto, vel conſuetudine quod poſſeſſio defuncti continuaretur in hæredem, ut dixi in conſuet. Pariſ §. 93. quia ſtatim res cenſetur apprehenſa ab hærede univerſali, & ſic nunquàm eſt vacans, & teſtator non poteſt præjudicare juri quo heres per conſuetudinem ſit poſſeſſor. Joan. Faber. inſtit. de hæredum qualit. & differ. §. extraneis. Et conſuetudo intelligitur de hærede propriè ſcilicet univerſali; non autem impropriè, ſcilicet in re certa, niſi ulteriùs procedat.

Exequutor.] Suprà conſ. 243. ubi dixi.

Omnium.] ad hoc Pau. conſ. 218. lib, 1. Lancelot. Politus in repet. l. re conjuncti. col. 7. de leg. 3. & eſt veritas, quamvis idem Decius contrarium teneat ſuprà conſil. 590. quia uſusfructus certæ rei, eſt pars integralis ejuſdem rei. l. cum filius. §. dominus. de leg. 2. Quicquid dicat Joan. Corraſ. communes ſententias malè evertere conatus, in l. teſtamento. in de impuber, & aliis ſubſtitut. in fin. Sed reſpectu generis vel univerſi res certa gerit vim ſpeciei, quæ derogat. Item ſecus de ſervitute habitationis, quia non eſt pars rei, & ſic Bartol Lancel. Decius & alii in leg. Sempronio. in princ. de uſu & uſufruct æquiparantes habitationi: his adde Bald. conſ. 204. lib. 1. conſil. 419. lib. 5. Philip Corn. conſil. 155. lib. 2. conſil. 195. lib. 4. & ſic Jaſ. in repet. dictæ l. re conjuncti. col. 17. numer. 69. cum ſequ. Malè reprehendit Bald. in d. l quoties per d. l. Sempronio, quæ de ſola habitatione loquitur; qui enim legat certum fundum, eo ipſo cenſetur jam ejuſdem fundi fructum legare. text. in d. alii: ergo in hac ſpecie derogat legato generali uſusfructus præcedenti vel ſequenti, ſicut legatum uſusfructus certi fundi derogaret

Succeſſivè.] Atqui cum facta ſit differenter, videntur filii ut hæredes vocati: ut dixi ad Alexandrum conſil. 807. num. 10. lib. 6.

Filiæ.] Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. 12. numer. 6.

Partem.] Dixi ad Alexandrum conſilio 36. numero ſeptimo, libro ſeptimo, & latius in lectu. ſuper dictam Authent. Noviſſima.

Quamdiu] dixi ad Alexandrum conſil. 188. lib. 6. Adde Carol. Ruin. conſilio 38. conſilio 46. col. ult. lib. 3.

IN CONSILIUM DCVIII.

Suos.] Supra conſ. 418. num. 11. Jaſ. l. univerſa C. de precibus Imper. offer. Alexand. conſil. 120. lib. 6 ubi dixi.

Converti.] Bald. conſ. 82. lib. 1. Soc. tractat. de oblat. lib. 19. quæſt. 2. deciſio. Thol. q. 26. conſ. 361. num. 6. ubi dixi.

Centum.] Supra conſil. 43. numer. 14.

IN CONSILIUM DCIX.

Donatione.] Sed imò non valuit, ut meliùs in eodem caſu conſuluit ſuprà conſil. 541. cui, & non iſti ſtandum eſt.

IN CONSILIUM DCX.

Ex teſtamento.] Suprà conſil. 393. ubi dixi.

Quod ſic.] Hæc vera per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. § 8. gl. 1. num. 44.

Quæritur.] Text. in l. generali C. de Epiſc. & Cleri. Idem Dec. c. cum omnes. lect. 2. col. 1. de inſtit. ubi dixi & in novo intellectu l. ſi dictum, de evict. Scripſi in extricat. Labyrint. de eo quod intereſt numero 168.

IN CONSILIUM DCXI.

Alimentis.] Suprà conſil. 576. ubi dixi & ad eumdem Decium cap. Eccleſiæ ſanctæ Mariæ numer. 30. de Conſtitut. cap. Clerici. numero 2. de judiciis.

Legitimam.] Scilicet quibus debetur legitima & ut à reliquo poſſit excludi, aliàs ſecùs.

IN CONSILIUM DCXII.

Nulla mulier.] Hoc volebat Plato de legibus libro ſecundo, & tale ſtatutum valere tenent Claud. de Seiſſello, Jaſ. l. ex facto, col. 2. de vulg. & pup. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol 260. Latè dom. Andre. Tiraquell. de legib. connubial. gloſſ. 3. numero 92.

Pias cauſas.] Idem ſuprà conſil. 120. ubi Dec. iſtud conſilium refert, text. l generali, ubi in lectu. Tubingenſi dixi C. de Epiſc. & Cleri. & latius dixi in conſuet. Pariſ. § 96.

Pactum.] Idem latè Hipp. de Marſil. in repetit. rubr. de proba. 433. in parvis quod eſt intelligendum de futura vel incerta. Secus de præſenti exhibita, vel certa, & de ſtatuto dicam infra conſil. 618.

IN CONSILIUM DCXIII.

Secus.] Suprà conſilio 516. numer. 3. conſil. 336. conſil. 225. ubi dixi.

Dimidiam.] Si ſunt 4. vel infrà, ſed ſi ſuprà, comprehendendum beſſem.

IN CONSILIUM DCXIV.

Sardinia.] Do. And. Tiraq. tract. retract. conven. §. gl. 7. numer. 7. dubitat an hoc conſilium ſit Philip. Dec. & in tract. de retract. proximitatis. §. 26. gloſſ. 1. numer. 45. dicit iſtud conſilium ferè eiſdem verbis repeti infra conſil. 680. & illud conſilium eſt omnino in eodem caſu, & brevius iſto, quia incipit in verbis, *quia ad tenorem inveſtituræ*, infra libr. 3. poſt lin. 3. & finitur poſt numer. 10. hujus conſilii, paulo poſt lin. 4. dicti num. tamen habet circiter 43. lineas, quæ non erant in hoc conſilio quod eſt verum conſilium Decii unicum fortè, aliquibus tranſpoſitis & detractis bis datum. Quare quæ in dicto breviori conſilio erant ultra contenta, hic reſtitui in iſtud conſilium ſuo loco poſt num. 6. d. conſil. 680. tanquàm ſuperfluo cancellato.

Mod.] Scilicet Hieronymus Cagnoli in repet. d. l. 2. q. 1. col. 8.

Licet.] Dixi in conſuet. Pariſ. tit. 1. in rubri. num. 46. cum ſeq.

Gallia.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. & in rubr. num. 49.

Cedere.] Imò poteſt cedi, quamvis reſtitutio formalis ſeu ſolemnis non poſſit fieri ceſſionario, ſed cedenti ad commodum ceſſionarii, ut dixi in novis intellectibus ſuper dicto §. & ex aſſe & l. 1. in lectura mea. C. de pact. quod eſt notandum, quia in hoc omnes gl. & doctores ad uſque erraverunt & à 30. ann. Advocati, Doctores & collegia bonam cauſam illuſtriſſimorum omnis Germaniæ principum fere, perdiderunt. & in ultimum diſcrimen occaſione hujus erroris adduxerunt, donec conſultus è regeſtis meis oſtendi jus clarum & expeditum eſſe.

Paul.] Quod eſt conſilio primo lib. 2. in novis idem quod retractus conventionalis cedi poſſit, tenet Barb. conſilio 51. lib. 11. cujus dicta tranſſcribit Jaſ. in l. 1. §. uſufructuarius de oper. novi nuntia. Hieronym. Grat. conſ. 157. in fi. lib. 2. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 1. num. 20. idem do. And. Tiraquel. in tract. de retract. conventionali.

Negativè.] Idem Roma. conſil. 484. Philipp. Dec. l. ſi maritus in fin. C. de collation. ubi dixi.

Realem.] Et bene, ut dixi contra Alexandrum conſilio 10. libr. 1. & ultra ea quæ ibi dixi, idem tenet Ang. Areti. §. ult. inſtit. quibus mod. toll. obli. Joan. de Ana. in c. conqueſtus col. 3. de uſur.

Dividi.] Dixi in conſuet. Pariſ. § 35. q. 1.

Diſpenſare.] And. Iſer. de prohi. feu. alie. per Fri. col. 21. Franc. Curt. tract feud. 2. col. 3. Rom. conſil. 216. conſil. 37. Joan. Imo. conſil. 132. num. 6. Joan. Fab. l. pe. C. de neceſſar. ſer. hæred. inſtit. Quod ampliat Joan. Imo. in d. l. quidam conſulebant. col. 4. etiamſi non ſit clauſula non obſtante. Joan. Ana. c. uni. col. 2. & 3. de ſchiſmaticis, quæ ampliatio non eſt vera, ubi lex habet clauſulam derogatoriam. Vide latè. Oldr. quæſt. 329. cum tribus ſeq. pro negativa.

IN CONSILIUM DCXV.

Deciſio.] Apud Matthæum de Afflict. in deciſion. Neapol. deciſ. 181. & quod hujuſmodi comparationes periculoſæ ſunt. Alex. conſil. 11. lib. 2. conſil. 76. num 8. & 10. lib. 3 ubi in Annot. dixi. Carol. Ruin. conſil. 69. conſil. 70. lib. 4. Et Philip Dec c. tranſlato lect. num. 8. de conſtit. c. 2. num. 25. de fide inſtrum. acquirit omnimodam ſimilitudinem. Sed quod ſola probet, malè dicit ibi, num. 16.

Collegii.]

* *Collegii.*] Verum eſt cæteris paribus. Secùs quando unus eſt excellentior multis, ut Valerius Maxim. refert.

IN CONSILIUM DCXVII.

Ravennenſi.] Suprà, conſil. 466. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXVIII.

* *Privatur.*] Non tamen nudæ nec indiſcretæ, quia non valeret. Claudius de Seyſello l. 1. §. eadem, nu. 7. de verbor. obligat. Panorm. c. bonæ 2. col. ult. de poſtul. præla. Bald. l. unica, col. 4. de confeſſ. Alex. conſ. 113. col. 4. lib. 4.

IN CONSILIUM DCXIX.

Validitate.] Idem And. Tiraquel. tract. de retract. proximit. in princip. nu. 16. ubi dubitat an iſtud conſilium ſit ipſius Dec. fortè quòd ſeneſcens utebatur vicaria juvenis, qui amanuenſis putabatur. Adde infrà, conſilio 647.

IN CONSILIUM DCXXI.

Steterit.] Adde ſup. conſ. 485. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXXII.

Fuerit.] Anton. Rub. repe. 5. §. morte, nu. 500 in l. non ſolùm, de operis novi nuntiatione. Cæpol. cauſarum crim. conſ. 34.

Contrarium.] Idem in caſu ſimili ſuprà, conſ. 482. ubi dixi. Adde Tho. Grammatic. conſ. 120.

IN CONSILIUM DCXXIII.

Paternos.] Ita hodie mane conſului in avia materna, ut ſola filio ſuo excluſo nepti e filia præmortua ſuccedat, nec poſteà idem filius futurus ſit potior in bonis dictæ neptis, utrimque conjunctæ, quia juncta eſt hæreditas & confuſa cum bonis matris, quæ æqualiter inter omnes filios etiam prioris matrimonii dividantur l. ſed etſi plures, §. filio, de vulg. & pup. ea cauſa pendet Spiræ.

* *Paul.*] Idem Philippus Decius in l. poſthum. numero 4. C. de bonor. poſſeſſ. contra tabu. Lancelotus Dec. in l. quod dicitur ff. de lib. & poſthum. & in fortioribus terminis, Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 236. ubi loquitur in nato 8. menſe, quando certum eſt, eum de proximo moriturum. Sed verior eſt Phil. Cornei opinio in d. l. Paul. per illum text. ibi hoc tantummodò recuſando; & ſic Philipp. Dec. hic meliùs dixit quàm legendo.

IN CONSILIUM DCXXIV.

Lapidis.] Sed hoc eſt ridiculum, & latè confutavi in annot. ad Alexandrum, conſil. 15. lib. 1.

Subſequenti.] Adde quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. qu. 7.

Concludendum.] Falſum eſt, ut plenè dixi in conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 1. num. 39. & ſupra, conſil. 365. num. 1. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 123. Alex. conſ. 128. col. penult. lib. 1. Petr. Anchar. conſ. 241. & ſic Dec. hic malè conſuluit.

IN CONSILIUM DCXXV.

Specificatis.] Sed licet loquatur de avo paterno, tamen non loquitur de matre, nec de avia materna. Idem ſuprà, conſilio 13. conſilio 287. ubi dixi. Adde ſuprà, conſilio 563. in fin. conſil. 569. Sed in terminis caſus iſtius conſil. 626. eſt conſilium ex diametro contrarium infrà, conſilio 634. quod non puto eſſe Decii.

IN CONSILIUM DCXXVI.

Nati.] Dixi latè in conſuet. Pariſ. §. 8. gl n. 36. num. 45. Carol. Ruin. conſil. 95. lib. 3. Steph. Bertran. conſ. 195. col. penult. lib. 2. Hier. Grat. conſ. 29. col. 7. num. 45. lib. 2.

IN CONSILIUM DCXXVII.

Maria.] Vt & ſuprà, conſil. 484. num. 3. Adde ſuprà, conſil. 50.

Specialis.] Idem Decius l. hac conſultiſſima, numero 41. C. qui teſta. fa. poſ. Albe. par. 1. ſtatu. qu. 20. Jaſ. l. ſciendum, qui ſatiſd. cogan. l. 1. §. ſi ſtipulanti, de verb. oblig. Franciſc. Curt. l. 2. col. 3. C. de jurejurand. propt. cal. dan. ubi limitat; & etiam Decius limitat, in l. 1. C. de bon. poſſ. contra tabu.

Ancha.] Suprà, conſilio 299. in fin. conſ. 545. col. 1. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 32. An. Aret. tract. teſtamento, verſic. *nolens decedere inteſtat.* in fin. Sed non eſt verum, niſi ſtatutum loqueretur in omni diſpoſitione, ita ut communis modus loquendi introductus eſſet. Vide ſuprà, conſ. 396. in fin.

Temporis.] Nec etiam locus erit l. ultimæ, C. ſi major factus.

IN CONSILIUM DCXXVIII.

Propriis] Supra, conſ. 21. conſ. 348. ubi dixi.

Alimentis.] Pet. de Peru. de duobus fratribus, ſeu in tract. ſocieta. part. 3. qu. 2. Philip. Dec. l. ult. C. de collat. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXXIX.

Negativa.] Sup. conſ. 534. nu. 9. ubi tetigi.

Regula.] Alber. 1. par. ſtatu. qu. 73. Anton. Rub. rep. §. morte, num. 801. in lege non ſolùm de oper. novi nunciat.

IN CONSILIUM DCXXX.

Tranſactio.] Supra, conſilio 198. numero 4. ubi dixi.

Notitiam.] Bar. Alex. & omnes in l. qui Romæ, §. duo fratres, de verb. oblig.

IN CONSILUM DCXXXI.

Æqualiter.] Sup. conſ. 348. num. 9. conſil. 105. in fin. ubi dixi.

Juramento.] Supra, conſilio 319. in princip. ubi tetigi, & illud conſilium Paul. in novis eſt conſ. 345. lib. 1.

IN CONSILIUM DCXXXIII.

Herede.] Et probat text. in leg. Celſus, §. alicujus, de legat. 2. & in l. ſtatulib. 55. ſi quis hæredem, de ſtatulib. Idem Alex. conſ. 36. num. 11. lib. 4. Phil. Dec. l. ejus qui in provincia, §. ult. nu. 8. ſi cert. pet. in l. 1. num. 20. C. de pactis, & plura in hanc rem dixi in conſuet. Pariſ. §. 4. num. 6.

IN CONSILIUM DCXXXIV.

Paucis.] Iſtud non eſt conſilium Philip. Decius, quia eſt directò in eodem caſu contrarium, conſil. 625. ſuper eod. cui ſtandum eſt, ut ibi dixi.

Etiam avia.] Non ſequitur odium debere extendi. Ad hoc ſophiſticum eſt argumentum, quia non eſt mater quæ excluditur, ſed filia quæ favore maſculorum excluditur, qui favor fortior eſt in matre proximiore quàm in avia maternæ remotiore.

IN CONSILIUM DCXXXV.

Vniverſalia.] Imò adhuc idem, ut dixi ſuprà, conſil. 48. columna ultima.

IN CONSILIUM DCXXXVI.

In defectum.] Suprà, conſilio 594. conſ. 585. ubi tetigi.

Correſpectivi.] Suprà, conſilio 462. numero 4. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DCXXXVII.

Tacita.] Vide ſuprà, conſil. 371. nu. 6. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXXXVIII.

Centum.] Suprà, conſilio 85. ubi tetigi. Franc. Balb. tract. de præſcript. 2. part. 3. partis pr. qu. 6. num. 22.

Non eſt.] Caſſador. deciſ. 3. de procurat. Dixi ſup. conſ. 36. nu. 5. adde conſ. 215. num. 2.

Capite.] Carpit eum ſupra, conſ. 610. in fin. Sed laudat conſ. 284. col. 2. ubi tetigi.

Notarius.] Dixi ad Dec. c. 1. num. 16. cum ſeq. de fide inſtru. & ſup. conſ. 36. nu. 6.

IN CONSILIUM DCXXXIX.

Spirituale.] Falſum Rochus Cur. in tractatu de jure patron. verſic. *jus.* Dixi ad Decium, c. 3. de judiciis, & latiùs in conſuet. Pariſ. §. 37. gl. 10. num. 7. cum ſeq.

Quorumcumque.] Imò verbum univerſale omnia etiam nomina includit. Alciat. l. moventium, de verb. ſignificat.

Pars.] Sup. conſil. 283. num. 9. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXL.

Præmio.] Suprà, conſ. 523. in princ. conſ. 334. num. 2. ubi tetigi.

IN CONSILIUM DCXLI.

Ad duo.] Dixi ad Decium d. c. ex literis, nu. 17.

IN CONSILIUM DCXLII.

Mihi.] Guil. Benedict. rep. cap. Rayn. verſ. *abſque liber. mærere.* 2. num. 18. de teſtam Alex. l. centurio. col. 27. de vulga. & pupillar. quod eſt verum in re clara, ſed in dubio reſtringunt & excludunt pupillarem & ſimilem, ut ſequitur. Et idem Decius ſuprà, conſil. 371. in fin. ubi dixi. Idem Lancelot. Polit. tract. de ſubſtitut. in ſubſtit. compendioſa, qu. 3. Aymo conſil. 98. num. 10. & ſic Philip. Corn. conſ. 138. col. 3. malè conſuluit.

IN CONSILIUM DCXLIII.

Duo.] Quæ ſequuntur uſque ad num. 6. ferè ad verbum ſuprà, conſ. 572. num 3. cum ſeq. dicendum, ut ibi annotavi.

Conſului.] Suprà, conſ. 485. conſ. 526. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXLIV.

Error.] Alex. conſ. 22. num. 4. lib. 5. Aym. conſil. 142. num. 6.

Spiritu.] Sup. conſ. 587. nu. 2. ubi tetigi.

Præſuppoſito.] Sup. conſ. 201. num. 2. ubi dixi. Adde Socin. conſil. 119. lib. 4.

IN CONSILIUM DCXLV.

Statutis.] Idem Franc. Rip. in ſuo tract. de peſte. char. 91. verſ. *in parvis.*

Homine.] Differenter ad teſtam. & malè. Dicendum non eſſe in hoc ſtatuendam differentiam inter contractus & ultimas voluntates. Sed inſpicienda ratio materiæ ſubjectæ, & quid expreſsè vel tacitè actum ſit. Aut ergo implementum, de quo quæritur, eſt promptum ſeu merè executio actûs promiſſi, vel in obligationem deducti; & tunc non liberatur ſolo contractu, niſi impleat, quia illa verba cum effectu debent intelligi; & quod mens diſponentis hunc immediatum effectum includat, ſenſus ipſe communis oſtendit: aut verò quæritur de implemento vel effectu remotiori, non poteſt immediatè ex mea executione actus deduci in diſpoſitione, ſed requiritur alia nova diſpoſitio, tunc vera fit opinio Bar. ut ſi quis promittat, vel teſtamento gravetur compromittere. Quamprimùm enim validè compromiſit, liberatus eſt ex priori obligatione, nec propriè tenetur parere ſententiæ, ex teſtamento, vel priori promiſſioni, ſed ex compromiſſo: ſententia enim arbitrorum non eſt nuda executio compromiſſi, quia compromiſſum non continet tenorem futuræ ſententiæ, ſed eſt principalis diſpoſitio per ſe, ſemper tamen remanent quædam reliquiæ diſpoſitionis prioris; & ſic in effectu vera eſt opinio negativa, niſi in implemento remoto; quod non venit niſi per aliam novam diſpoſitionem, ut latiùs dixi in tract. Dividui & Individui.

IN CONSILIUM DCXLVI.

Teſtator.] Qui filios & filias & matrem ſuam hæredes inſtituit, eis ſine filiis & ab inteſtato decedentibus ſubſtituit.

IN CONSILIUM DCXLVII.

Abſenti.] Etiam infanti qui etiam ſine ſpe reſtitutionis excluditur, quia beneficium ſtatuti datur ſub conditione vel limitatione veniendi infrà tempus quaſi actio popularis familiæ, ut dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 172.

IN CONSILIUM DCXLVIII.

Minoris.] De hoc & quantùm dicendum, ut dixi in tract. uſur. num. 127. 129. 267. & 397.

IN CONSILIUM DCXLIX.

Debilitat.] Quando dicta diverſificant & variant, unde Bal. in rubr. de controver. inveſtit. in uſib. feud. & in repetit. l. de quibus, de legibus duplicem tradit ſingularitatem teſtium adminiculativam quæ juvat, & obſtativam quæ debilitat. Alex. conſ. 108. lib. 3. conſ. 21. lib. 4. Idem Dec. c. licet cauſam, ubi in Annot. dixi de probat. latè Cępol. cauſarum civi. conſil. 3. num. 9. ubi ponit triplicem.

Dubio.] Imò in dubio præſumitur in forma communi per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. ad fin.

IN CONSILIUM DCL.

Dedit.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 26.

Proprio.] Idem Decius ſuprà, conſil. 56. ubi iſtud dictum reprobavi, & ad Alex. conſ. 192. lib. 6.

Genere.] Philip. Corn. conſilio 185. conſil. 286. lib. 3. Dixi ad Philippum Decium, c. licet cauſam, nu. 7. de probat.

Tribus.] Alexand. conſilio 105. lib. 3. Franciſc. Cre. ſing. 78. Jaſ. 2. qu. 137. l. de jure emphyteu. Hieron. Grat. conſil. 121. col. 2. lib. 2. & alii malè extendunt ad colonum. Latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 62. quæſt. 7.

Prodeſt.] Plenè dixi in conſuet. Pariſ. §. 21. numero 152. Et ultrà ibi nota. Alex. conſ. 71. in fin. lib. 1. Dec. ſup. conſ. 58.

IN CONSILIUM DCLI.

Expelli.] Idem Cæpol. in tract. de ſervitut. ruſticor. prædior. rubr. de paſcuis, qu. 6. Franc. Ripa. tract. de peſte, char. 102. in parvis. Ludov. Roma. d. l. caſus. Sed jure non probatur, nec eſt verum, domoque claudi poteſt quem licet arceri viis & ingreſſu. Sed habentes domos in quibus curari poſſunt, non debent cogi ad hujuſmodi noſochomia migrare dixi in libro 2. in lect. Tubingenſi, Cod. de ſumma Trinitate.

IN CONSILIUM DCLII.

Probandi.] Paul. conſ. 387. lib. 1. in novis. ſup. conſ. 86. col. 3. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCLIII.

Non importat.] Hæc veritas, quicquid dicat Dec. ideò hæres non deſinit eſſe univerſalis, tamen atque ſi initio eſſet ſimpliciter vel abſolutè inſtitutus, ut eſſe debet de jure.

Verba.] Suprà, conſ. 639. conſ. 490. conſ. 450. conſ. 423. & conſ. 185. num. 8. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCLV.

Hæredem.] Scilicet Wilhelmi tertii, ſeu junioris fratris ſui, quod illuſtriſſimus Landgravius Heſſiæ non impediebat, niſi in feudis & terris maſculis Heſſicæ domûs adfectis, ut ſuprà, conſilio 516. conſilio 517. quæ ſunt de eadem re, clara & indubitata, niſi ob frivolas cavillationes potentium in aula Auſtriaca.

IN CONSILIUM DCLVI.

Aviæ.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 128.

Excluſa.] Suprà, conſ. 15. col. 1. conſ. 370. col. 1. conſil. 514. conſil. 515. conſ. 545. conſ. 634. dixi ad Alex. conſil. 56. lib. 5.

IN CONSILIUM DCLVII.

Domo.] Idem Ange. conſil. 83. Spurius conſilio 183. in quæſt. Joan. de Lopis latè in rep. l. ſi pater, C. de hæred. inſtit. num. 80. cum ſeq. Guliel. Benedict. rep. cap. Raynutius verſ. *quæ filium ex eo ſuſcipiens*, numero 2. ubi num. 11. Ampliat idem Alex. conſ. 88. nu. 8. cum ſeq. ubi dixi. Jaſ. conſ. 125. lib. 4. Idem Dec. cap. per tuas, de probation. & ſuprà, conſ. 288. in princ. conſil. 576. num. 10. Hieron. Grat. conſ. 158. lib. 2.

IN CONSILIUM DCLVIII.

Conſiderandum.] Iſta eſt cauſificatio ruſticorum; quia jus repræſentandi in linea collaterali in infinitum prætenderetur contra omnia jura.

Statui.] Quod nihil facit, ſed impertinens eſt, ut patet ſuprà, conſil. 527. num. 10. ubi per totum conſilium fundatur in argutiis quaſi in jure communi, & ibi peſſimè & ſophiſticè conſuluit, & adhuc hic manifeſtum errorem nititur defendere.

IN CONSILIUM DCLIX.

Omnia.] Alexand. conſ. 55. num. 5. lib. 1. ubi dixi. Adde ſup. conſ. 235. num. 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 370. num. 13.

IN CONSILIUM DCLX.

Quibus.] Quæ ſequuntur, ſunt cauſificationes à remotis, ideò niſi ſint alia verba in ſtatuto expreſſa, vel modus utendi loci, de quo nihil hîc dicitur, Philip. Dec. malè conſuluit.

IN CONSILIUM DCLXI.

Forenſem.] Idem latè dom. And. Tiraq. in tract. retract. prox. in princ. num. 14. & §. gloſſ. 13. nu. 5. Curtius ſenior, conſil. 27. num. 8. Carol. Ruin. conſil. 160. lib. 4.

Domicilii.] Suprà, conſil. 352. col. 1. Phil. Dec. c. ad noſtram el. 1. num. 3. de appell. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCLXIII.

Semiplena.] Suprà, conſil. 252. ſed falſum eſt & contrarium. & bene practicatur, ut dixi ad Alexand. conſ. 139. in fin. lib. 6. ad Dec. c. cùm cauſam, col. 2. de prob. l. 2. nu. 2. C. ad carbonian.

IN CONSILIUM DCLXVII.

Liquida.] Suprà, conſil. 650. & conſil. 290. col. 2. ubi dixi.

Parvis.] Latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 42. gl. 5. numero 7. Adde in idem Ludov. Roma, l. quidam, §. donationem, de don. Dec. c. de appellationibus, nu. 4. de appel. Ludov. Rom. l. 4. §. Ceto. num. 30. ubi Socin. num. 20. ubi dicit ſe ita conſuluiſſe cum Jo. Riminaldo. Et ibi Alciatus numero 95. de verborum obligationibus. And. Tiraquel. de retract. proxim. c. 21. gl. 1. nu. 15.

Etiam.] Falſum eſt, quia verba ſecundùm ſubjectam materiam intelligi debent, ne eam excedant; ut dixi in conſuetudine Pariſienſi, § 22. num. 4. & §. 30. num. 5. Et in Annot. ad Dec. in rubr. de probat. col. 12. col. 17.

IN CONSILIUM DCLXVIII.

Denarius.] Andr. Tiraquell. tract. de retract. proximit. §. 1. gloſſ. 20.

IN CONSILIUM DCLXIX.

Pactum.] Niſi de conſuetudine, quam limito in tractatu uſur. qu. 36.

IN CONSILIUM DCLXX.

Breviter.] Dicendum, ut annotavi ſuprà, conſilio 490.

IN CONSILIUM DCLXXI.

Secus.] Suprà, conſ. 232. ubi dixi, & conſ. 400. col. 2. conſ. 449. num. 27. Idem Dec. l. dotis, C. de collat. ubi etiam dixi.

IN CONSILIUM DCLXXIV.

Tamen.] Contrarium & melius tenuit Decius ſuprà, conſil. 259. & in d. c. in præſentia. num. 58. & ſuprà, conſil. 416 Et hic in gratiam conſuluit & omnes hujuſmodi deciſiones falſæ, ut latè confutavi ad Alex. conſil. 121. lib. 2.

Breviter.] In hoc ſecundo dubio Decius bene conſuluit.

IN CONSILIUM DCLXXV.

Juris patronatus.] Imò concurrente eadem ratione, locum habet, ut decidit dom. And. Tiraq. in rep. d. l. ſi unquam, char. 223. primæ editionis.

Spiritualis.] Imo temporale, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 38. gl. 10. & ad Dec. c. de judiciis.

IN CONSILIUM DCLXXVI.

Defenſione.] Sup. conſ. 6. 8. ſup. conſ. 456. ubi tetigi. Idem Jo. Amicus conſ. 77. conſ. 1169.

IN CONSILIUM DCLXXVII.

Facili.] Idem Decius l. 1. col. 7. de offic. ejus cui manda. eſt juriſdi. l. ea quæ rarò, de regul. juris, ubi dixi.

IN CONSILIUM DCLXXIX.

Non poteſt.] Et bene per ea quæ dixi ad Alexand. conſil. 53. num. 10. lib. 7.

IN CONSILIUM DCLXXXII.

Probata.] Suprà, conſilio 536. col. 1. Alexand. conſilio 62. numero 6. libro 7. Jaſon libro 1. conſil. 5. de oper. no. nunciat. Hip. Marſil. in Rubric. de probat. char. 3. in parvis, & conſilio 125. col. 1. Alciatus tractatu de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 13. Andreas Tiraquell. tractatu retract. proximit. §. 2. gl. 1. numero 20. cum ſequent. Limita quando eſt præſumptio urgens in contrarium, putà ſimulationis vel uſuræ. Antonius Burgoſ. ca. ad noſtram, numero 5. de empt. & vend. Item limitat Decius in cap. cauſam, col. 7. de prob. ut procedat quando nil opponitur. Sed certè frivola oppoſitio vel negatio non facit rem dubiam gloſſ. vertic. *vacillare.* l. plures apochis, Cod. de fide inſtrum. Panorm. c. ſuper eod. de teſtib. cogen. Maria Fel. ca. ſi clericus laicum, de for. compe.

Sine cauſa] Idem Bal. cap. 2. col. 1. de fide inſtrum. in l. ſicut, C. de repud. hæred. Decius in d. l. ſicut repudianda hæreditate. Dec. in l. ſi creditori, in fin. C. de pact. Sed, ut ibi in Annot. dixi, falſum eſt. gloſſ. Salic. l. cum de indebito, de probat. gloſſ. Panorm. cap. ſicut, in fin. de re judicat. dixi in conſuet. Pariſ. §. 166.

Paratam.] Jaſ. leg. ſi pacto quo pœnam, C. de pact. conſ. 7. col. 1. lib. 1. Hip. Marſil. ſing. 356. ſed falſum eſt, quia nec pacto, nec juramento privatorum hoc datur.

Conteſtatæ.] Scilicet delatum & præſtitum in judicio ad litis deciſionem, quia non requiritur alia conteſtatio, nec concluſio in cauſa, ut feratur ſententia.

Liquidum.] Alex. conſ. 119. col. 3. lib. 1. conſ. 25. lib. 2. conſ. 90. lib. 3. conſ. 93. lib. 4. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 205.

Æſtimatio.] Franciſc. Cre. ſing. 18. Alex. conſilio 79. nu. 2. ubi dixi, lib. 5. Carol. Ruin. conſ. 133. col. 2. lib. 4.

Effectus.] Suprà, conſilio 414. numero 5. Decius leg. ſi paſcenda, Cod. de pactis. Carolus Ruinus conſilio 66. numero 18. libro 1. conſilio 107. in fine lib. 4. latè Andreas Tiraquell. de retract. proximi. §. 32. numero 34. cum ſequent. dixi in tractatu Reg. Cancellar. Reg. de publicandis, quæſt. 15. numero 224.

IN CONSILIUM DCLXXXIV.

Paul.] Conſ. 6. lib. 2. in novis, ſuprà, conſ. 589. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCLXXXV.

Florentina.] Idem de conſuet. Burgund. in fin. & conſuet. Arverniæ, tit. 17. §. 1. & conſuet. Nivernenſi & Monaſterienſi, in Gallia.

Jus commune.] Panorm. in rub. de conſuet. l. 1. ut lit. penden. Jaſ. l. omnes populi, col. 1. de juſt. & jure. Et bene, quamvis aliter idem Dec. c. licet cauſam, col. 2. de probat. ubi annotavi.

Romanorum.] Id eſt, jure ſcripto per Juſtinianum Magnum Conſtantinopoli edito, quod eſt commune omnium, etiam non Romanorum, & bene hoc caſu, uti verba & materia ſubjecta indicant, ſed non in exemplo ſequenti de compromiſſo quod non valet, ut dixi.

IN CONSILIUM DCLXXXVI.

Duellum.] De hoc ſatis dixi ſuprà, conſ. 487. Adde Guidonem Papæ, quæſt. Delphinali 616. Hieronymum Gratum, conſ. 4. lib. 2. Petrum Jacobi, in ſua practica, tit. de duello. Octavius provocatus ab Antonio, recuſavit dicens multas ei patere vias ad interitum. Plutarchus in vita Antonii, ut Marius provocanti reſpondit, ſi cupidus mortis es, laqueo vitam finire potes, authore I. Frontino. Sed omnium optimum ſtratagema invenit nobilis & generoſus Joannes Lang. Regius Turini Præfectus, quia invicem provocantes & pervicaces ſuper ponte ſolos includebat uſque ad noctem, nemine conſpiciente; & ſic adempta ſpe viliſſimæ illius & popularis gloriolæ, deſierunt milites, alioqui incorrigibiles, ſeſe ad tale inglorium duellum provocare.

IN CONSILIUM DCLXXXVII.

Acceptatio.] Imò non ſufficit, niſi expreſsè & ſpecificè renuntiando legitimę, vel pro communi legitima, d. l. ſi quando, §. ultimo expreſſim. Alex. conſ. 8. numero 21. lib. 3. conſ. 89. nu. 13. num. 14. lib. 4. & ſic Decius hîc malè conſuluit.

Niſi.] Decius hîc cauſæ inſervit, quia non approbat hanc limitationem, ſed contrarium tenet in l. certum, ſi cert. pet. & l. un. col. 3. C. de error. calculi, & in c. conſuluit, l. 2. col. 1. de appel.

IN CONSILIUM DCLXXXVIII.

Specificatis.] Suprà, conſ. 625. ubi dixi.

Deſunt.] Sup. conſ. 266. col. 1. ubi dixi.

Iuramento.] Falſum, ut dixi ſuprà, conſilio 239. in princ.

IN CONSILIUM DCLXXXIX.

Horæ.] Suprà, conſ. 169. in fin. ubi dixi.

Præjuncio.] Idem Decius ſuprà, conſ. 33. num. 6. & c. ult. nu. 12. de conſuet. ubi dixi.

Scientia.] Suprà, conſil. 198. num. 6. ubi dixi, & conſ. 407. in fin. conſ. 606. in fin. quamvis Alciatus tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 11. in fin. limitet quoad ea quæ ſunt juris poſitivi.

Polus.] Suprà, conſilio 588. in fin. conſilio 580. conſil. 292. in fin. conſil. 286. nu. 8. conſ. 197. in fin. ubi dixi.

IN CONSILIUM DCXC.

Gravinia.] Sup. conſ. 604. ubi dixi.

Metus.] Sup. conſ. 219. col. 2. ubi dixi. Hieron. Grat. conul. 38. conſ. 48. lib. 2.

IN CONSILIUM DCXCI.

Redire.] Decius l. quod à quoquam, numero 4. de regul. juris, in c. 1. lectura 1. col. 8. de conſtit. ubi dixi.

Carcerato.] Dixi ad Alexandrum, conſil. 240. in fin. lib. 6. Adde Carol. Ruin. conſ. 177. num. 13. lib. 3.

Bald.] Et Paul. ibi., Ang. Aret. tract. maleſic. verbo, *Si quis non ſolverit.* 2. Felic. c. contingit, col. 2. de ſentent. excommu. c. ſignificavit, de Jud. Alciat. c. cum non ab homine, num. 128. de Judic. Ant. Rub. repet. §. morte, num. 651. in l. non ſolum, de ope. novi nunciat. Decius l. invito, num. 2. & 3. de reg. jur.

Reprobatur.] Et benè, ut dixi ſuprà, conſ. 402. in fin. quicquid dicant Decius hîc, & Hieron. Grat. conſ. 12. num. 55. cum ſeq. lib. 1.

IN CONSILIUM DCXCII.

Pretii.] Dixi plenè in tract. uſur. qu. 56.

IN CONSILIUM DCXCIV.

Forenſibus.] Dixi ad Alexandrum, conſilio 101. numero 4. libro 1. Adde ſuprà conſil. Guido. Papæ, quæſt. Delphinali, 87. dixi in lectu. Tubingenſi, l. placet, C. de ſacroſanct. Eccleſiis, & latiùs in tract. de muner. & honor.

IN CONSILIUM DCXCVII.

Nec econtra.] Eadem fere verba per totum habentur in eodem vel ſimili caſu ſuprà, conſ. 555.

IN CONSILIUM DCXCVIII.

Poteſt.] Paul. conſ. 30. conſ. 461. lib. 1. conſ. 27. lib. 2. in novis.

Non debent.] Carol. Ruin. conſ. 75. qua de plurib. lib. 3. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 122.

Alios.] Supra, conſ. 288. num. 5. ubi dixi.

Tolli.] Falſum eſt, cùm ſit quæſitum ex cauſa juſta in veritate, non in præſumptione fundata. Et ſic ex lege quæ publica conventio eſt, quæſitum. l. 1. ff. de leg. non magis ſine cauſa tolli poteſt, quàm ex conventione privata quæſitum, ut dixi in l. quoties C. de precib. Imper. offer. in Tubingenſi lectura.

Filiabus.] Nec ad caſum miſtum Francisc. Aret. l. ſi ita ſcriptum in pr. delib. & poſthu. Alexand. conſ. 82. num. 17. lib. 3. ubi dixi domi. And. Tiraq. de legib. connubialib. gl. 3. num. 63. cum ſeq. Et dixi in l. 2. in prin. de verb. oblig. quamvis contrarium teneat Alex. conſ. 70. lib. 6.

IN CONSILIUM DCXCIX.

Matrimonij.] Quod nullum conſuluit Dec. ſuprà conſ. 602.

Similem.] Suprà, conſil. 555. conſil. 284. num. 5. ubi dixi.

Reſervatum.] Falſum. Imò remanet in libera diſpoſitione Ordinarii, ut priùs: plus dico, quòd ſi vacabat in Curia, collatio illa inutilis non conſervat reſervationem etiam formatam, etiam in corpore juris clauſam, c. non præſtat, de reg. jur. in 6. nunc impedit poteſtatem redire ad Ordinarium poſt menſem, juxta cap. ſtatutum, de præb. in 6. ut dixi in Annot. ad Philip. Dec. c. 1. de confir. utili vel inutili, & ſuprà conſilio 486. in fin.

IN CONSILIUM DCC.

Intereſſe.] Suprà. conſil. 187. Dec. l. 2. num. 44. C. de eden.

Nocens.] Alex. l. ſæpè, conſ. 52. de re jud. & conſil. 61. num. 9. lib. 2. ubi dixi.

Reus.] Imò, quia non petitur condemnari in aliquo, ſed tantùm citatus ſi ſua intereſſe putaverit, & ſic reus eſt voluntarius, & ſic in effectu actor, per not. Bar. Alex. Jaſ. l. de pupillo, §. meminiſſe, §. ſervo, de ope. no. nunt. Alex. l. libertus, col. [illegible] & ibi Jaſ. de in jus vocan. Fulg. ca. Cum venerabi[illegible] de except. c. non poteſt, col. 2. de re judic. Hip. Marſil. ſingul. 643. Matth. de Affict. deciſ. Neap. 1. & 24. n. 8. & idem Phil. Dec. l. ult. col. 15. C. de edic. divi. Adria. toll. Et in ca. cùm inter. nu. 16. ubi in Annot. dixi de exce. Sequitur ergo quòd iſte non poteſt declinare, quia hujuſmodi citatio eſt potiùs ſignificatio, ſeu denunciatio, ne prætendat ignorantiam, quàm propria citatio in invitum: quia non arctat. Plus dico quòd iſte minùs poteſt declinare, quàm is qui alium tenetur defendere, qui re integrâ quandoque judicium alibi cœptum ad ſuum judicem transferre poteſt, ut dixi in novis intellect. l. venditor, de jud. ſine quibus per tradita Dec. hîc malè conſuluit.

CAROLI MOLINÆI
VIRI CLARISSIMI,
ET IN SENATU PARISIENSI ADVOCATI,
NOTÆ
IN COMMENTARIA PHILIPPI DECII MEDIOLANENSIS ad Digeſtum vetus, & Codicem Juſtinianæum.

CAROLUS MOLINÆUS
JURISCONSULTUS PARISIENSIS
STUDIOSIS. S. D.

QUONIAM ex his quæ noviſſime edidi, nempe tractatu Commerciorum, Uſurarum, Redituum & Monetarum, & Labyrintho intereſſe, complures docti viri, diſcendique cupida Juventus, facile ſenſerunt, quoniam facile emoliar, nec ſine gratiarum actione, alii epiſtolis miſſis, alii coram reliquum efflagitant; ne forſan hanc non parum longa & laborioſa editione, fruſtrari ſeſe à reliquo ſeverioris illius editionis putent, æquum decenſque cenſui, in ipſo limine hujus editionis admonere, in propoſito, Reipublicæ; ſtudioſorumque causâ ſuſcepto me perſiſtere, & (quatenùs otium datur) operam navare. Quas autem nunc edo Annotationes in omnia Opera Philippi Decii Doctoris acutiſſimi & doctiſſimi, ſuccilivis horis colligo, vel augeo, è libris & regeſtis meis repetendo (ut nonnunquam expedit) quæ olim in libris meis adnotavi memoriæ conſervandæ & confirmandæ gratiâ.

Rogatus autem ab inſigni Typographo Lugdunenſi, Antonio Vincentio, & à doctis quibuſdam, qui cupiunt Adnotationes meas communes fieri, libentis animi, & ſuccisivam hanc operam ſuſcepi, uſui ſtudioſæ diſcendique cupidæ Juventuti. Et ita compegi & adaptavi marginibus vel epitomis, ut minime futura ſit oneri vel ſumptui: nec enim indidem libri craſſiores, aut cariores erunt, ſed longe utiliores. Et ita malo ſtudioſis obiter conſulere, quàm novorum librorum multiplicatione, niſi ubi neceſſitas exigit. Eadem etiam opera curavi, ut multo correctior & ſincerior exiret textus ipſius Philippi Decii, quem in multis locis fideliter & perfecto judicio emendavi.

Fruimini itaque, ô ſtudioſi! iis parergis & laboribus noſtris, vobis, ut commodiùs, breviùs & faciliùs viſum eſt, inſumptis. Gratiam interim habentes mihi, etiam detrimentis meis vobis jucunde laboranti. Nihil enim aliud à vobis præter gratitudinem animi poſtulo. Sed interim negotium mihi incidit cum ingratiſſimo & perfido quopiam, in quem olim futurorum neſcius, & mundanarum fraudum inexpertus, omnia mea ſine arbitris, ſive ſyngraphis & antapochis effudi. Nunc poſt multa alia damna, plauſtra contumeliarum, & ementitorum conviciorum refero. In cujus crebris & ſubinde multiplicatis calumniis, & præſtigiis, velut Hydræ capitibus, abſcindendis & amoliendis, tantùm operæ mihi inſumendum eſt,

ut coactus fuero ſeveriora illa ſtudia mea, identidem, deinde prorſus abrumpere & omittere. Sæpiùs olim calamitate temporis laboravi, & crebras interpellationes paſſus ſum; nunc autem calumniis & ementitis præſtigiis petor, per quæ non licuit exaſciatum opus Dividui & Individui abſolvere, quod alioquin noviſſimo anno exiiſſet, ſevioreſque id genus Commentationes ſub incude fervevent. Quis bonus miſeram hanc & indignam vicem meam non ægre ferat? Quum nunc poſt annorum plus triginta quinque exantlatos labores æquum eſſet me fructum præteritorum laborum dumtaxat jucunde percipere: tamen in aliud atque aliud rursùs novorum laborum piſtrinum deſcendendum eſt. Quod non ægre ferrem, ſed cupidiſſime & jucundiſſime amplecterer, ſi ſuſceptis dumtaxat inſtitutis & commodis veſtris liceret reliquum meæ ætatis & virium exhaurire. Sed ab illis magno cordolio avellor ad longas prolixas, & perplexas ingrati calumnias extricandas. Et tandem in hac ætatis & laborum antiquitate, à quo ſuſcipere deberem officium, refero nocumentum, minas & damnum: & ab eodem pro gratia odium, pro honore contumeliam & irriſionem. Sed his Dominus juſtus vindex, & prioribus impedimentis finem dabit. Interim ne quid temporis labatur, quo ſolis negotiis meis laborem, mihique ſoli vivam, quod poſſum, edo, videlicet Adnotationes has velut πάρεργον quoddam, quod hominem totum non occupat. Boni igitur conſulite, & meliora, Deo dante, expectate.

AMPLISSIMO VIRO DOMINO JOANNI,

Præpoſito Supremi Pariſiorum Senatûs, Conſiliario graviſſimo, Libellorumque ſupplicum Regiæ Baſilicæ Præſidi æquiſſimo ac prudentiſſimo, CAROLUS MOLINÆUS Juriſconſultus Pariſienſis.

ΕΥΠΡΑΤΤΕΙΝ.

SOLEMNE *mihi eſt*, Præſes clariſſime & æquiſſime, *lucubrationes meas, Reipublicæ ornandæ, juvandæque rei litterariæ causâ ſuſceptas & elaboratas, ejuſdem Reipublicæ ſiacliſſimis & prudentiſſimis Magiſtratibus conſecrare: quo ſimul & authoritatem gratiamque oppellis meis addam, & meum potiſſimum τὸ φιλοπολίτην, approbem. Circumſpicienti igitur mihi, cuinam has Annotationes ad Philippum Decium, Doctorem acutiſſimum & ſolertiſſimum ad Pandectas, dicarem, tu ἀνὴρ δοκιμώτατε, fœliciter occurriſti, qui dudum multis annis, ſummâ laude, integritate & induſtriâ Senatorio munere functus es, in ſupremo hoc Pariſiorum Senatu, ubi ante viginti quinque annos vidi te inter antiquiores Senatores primæ majoriſque claſſis, ſedentem & judicantem. Unde paulò poſt meritis & virtutibus tuis exigentibus, ampliſſimum illud valdeque neceſſarium munus Præſidis primi inſignis illius & nobiliſſimæ Præfecturæ Libellorum ſupplicum Regiæ Baſilicæ aſſecutus es. Dicere nequeo, & vix diſertiſſimi cujuſque ſtylus aſſequi poſſet: ſed jamdudum ac in dies magis res ipſa, nullo verborum egens adminiculo, oſtendit quantâ integritate, dexteritate & induſtriâ, munere illo nobiliſſimo fungaris. Quod ſi, ut aureum illud os, homil. 15. Matth. teſtatur, nihil magis inſignem & conſpicuum faciat, ut ſplendor ipſe virtutis, velut ſolarium radiorum amictus, quanto magis legalis illius & politicæ juſtitiæ ſplendor, quam tu tot annos ſummâ authoritate, integritate, conſtantia & induſtria colis, & fideliter adminiſtras in Reipublicæ honorem & commodum, tuique & nobilis familiæ tuæ decus ſempiternum? Ut enim nihil ad tranquillitatem & conſervationem Reipublicæ neceſſarium magis eſt, ita nihil in ea divinius, nihil nobilius hoc genere.*

Perge igitur, Deo duce, quâ jamdudum cœpiſti, & ſolitus es, via, ὡς νόμος ἔμψυχος, nempe velut ipſa juſtitia animata ad quam confugiunt homines, teſte Ariſtot. Ethic. 5. calumniantium iniquitates per legitimos tramites repellere: utque regius Parœmiographos ait, virtute irrumpere iniquitates, omneſque præſtigias, & cavillationes ſubtiliter prævidere, fortiterque rejicere, ut te Præſide & Judice, ſemper veritati juſtitiæque ſuus honos conſtet, ut nuſquam fraus, aſtus, mendacium, & perfidia, veritatem (cui ſemper victoria debetur, tandemque dabitur) obruant. Sic tibi Deus Optimus Maximus, ſemper adſit, beneque proſperet & fortunet in perpetuum. Ἔρρωσο ἀνὴρ δοκιμώτατε, καὶ εὐτυχῶν διατέλει *Pariſiis è Bibliotheca noſtra, Kalendis Februarii 1549.*

AMPLISSIMO

AMPLISSIMO ET ILLUSTRISSIMO DOMINO A SANCTO ANDRÆA, Supremi Pariſiorum Senatûs Præſidi ſecundo æquiſſimo, & eruditiſſimo, CAROLUS MOLINÆUS Juriſconſultus Pariſienſis.

ΕΥΠΡΑΤΤΕΙΝ.

SÆCULIS omnibus meritò celebratum eſt, & perpetuò commendabitur ſummum illud & præfulgens legalis & politicæ juſtitiæ encomium, à ſummo Philoſophorum Principe Ariſtotele Ethic. 5. editum, οὔτε ἕσπερος, οὔτε φώσφορος, οὔτε θαυμαστός. *Quo fit ut ejuſdem ſplendoris honore conſpicui ſemper fuerint, & ſint veri & conſtantes ejuſdem juſtitiæ cultores, eoque magis, quo altiori Magiſtratu, ſummâ innocentiâ, integritate, dexteritate, induſtriâ funguntur. Privatis enim juſtitia eſt ſplendor magnus, ex quo viri boni nominantur, ut rectè ait Cicero Officiorum 1.*

Quòd ſi tantus ſplendor eſt in privatis, multò certè magis ſuperexcellit, & divinum quiddam in Magiſtratum probe & ex fide gerentibus, quos etiam ſacratiſſimæ & divinæ Scripturæ, Pſal. 81. Joann. 10. deos appellant, nempe à divini muneris, honoris & prudentiæ, excellentiori & pleniori participatione.

Quantus igitur ſit ſplendor & honos, cùm ſummæ & præcellentis dignitatis tuæ, tùm integritatis, conſtantiæ, induſtriæ & virtutis tuæ, Præſes æquiſſime & ſapientiſſime, *nulla oratoria vis, quantominùs tenuitas mea, digne explicare quiverit? quare mihi ab eo temperanti, quòd ingenii mei vires nimium excedit, cunctis exprimere ſufficit, hanc opellam meam tibi dicatam eſſe. Tum in teſtimonium, commendationem, & honorem ſummæ dignitatis, integritatis & virtutis tuæ: tum* εἰς εὐχαριστήριον *quoddam dignationis & benevolentiæ in me tuæ, longaque ſtudia mea, ornandæ Reipublicæ causâ ſuſcepta: tùm ut illuſtriſſimi nominis tuì radiis illuſtrata, gratior & commendabilior fiat.*

Summum Zelum tuum in Rempublicam, juſtitiæque & miniſtrorum ejus inſtaurationem norunt omnes, quamque ſincere, graviter & dexteriter multis annis munus Senatorium in ſupremo & primitivo hoc Pariſiorum Senatu cum omni laude exercuiſti, deinde virtutibus & meritis tuis exigentibus, in ejuſdem Senatus graviſſimum & integerrimum Præſidem evectus, has tantas dignitates & virtutes integritatis, conſtantiæ, eruditionis & dexteritatis, non modò à ſtudiis juventutis tuæ, ſed etiam velut hereditatis habes ab illuſtri illo, & perpetua memoria digno Dom. Petro à Sancto Andræa, inclyti venerandique Senatûs Tholoſani Præſide primo laudatiſſimo & prudentiſſimo.

Dici non poteſt, quantopere floreret hæc Reſpublica, ſi tantùm illuſtriſſimi illius tui patris, tuique ſimiles, pari probitate, eruditione & experientiâ præditi, non ſolùm præcipue in Senatum, ſummaque Tribunalia, ſed etiam in ſingularum Provinciarum præfecturas legerentur: juxtà divinam illam Juſtiniani magni conſtitutionem, nulli magis quàm huic Reipublicæ & tempori neceſſariam, ut Præſides, abſque ulla datione pecuniæ ad officia mittantur, in Novellis, Conſtit. 8. Sic enim aliquando hic contingeret, quod non tam olim ſcribebat quàm ſperabat & optabat divinus ille Plato: videlicet, tum demùm beatum futurum orbem terrarum, cùm aut reges ſapere, aut ſapientum conſilio regi cœpiſſent.

Dicere nequeo quanto affectu ſuſpexi & audivi heroicam illam tuam vocem, ſanctiſſimumque ἀπόφθεγμα, *aureis etiam litteris ſcribendum; videlicet, & viris & viribus Rempublicam deſtitui, cùm minùs digni, præſertim nummo,* οὐ νόμῳ *authore, ad divina hæc munera Reipublicæ & juſtitiæ adminiſtrandæ admittuntur.*

Cæterùm non publicam modò, politicamque virtutem tuam præſtantiſſimam, ſed etiam benignitatem & comitatem tuam in ſtudioſos, deque Republica & ſtudiis honeſtis bene meritos, expertus ſum. Quas ob res eò impulſus ſum, ut diutiùs tui memoriam præterire non poſſem, ſed vel has ad Philippum Decium, Doctorem acutiſſimum, ſuper Juſtinianæo Codice Annotationes, licet tantâ Tuâ Celſitudine & eruditione indignas Tibi dicarem. Non enim ad opellam meam reſpicio, quam coram te nihili pendo; ſed quò ſit, ut dixi, pignus affectûs & obſervantiæ meæ in Te, εὐχαριστήριον *benignitatis, & comitatis in me tuæ: ut intereà prætaream, quantùm olim mihi, qui te numquam compellaveram, tribueris, in ſummo illo Senatu præſidens, dum nomina in ampliſſimum eum ordinem cooptandorum litigerentur.* VALE Domine illuſtriſſime, καὶ εὐγνωμονέστατε, *remque publicam illuſtrare, legalemque & politicam illam juſtitiam, virtutum omnium præſidem, in dies colere & inſtaurare, ſtudiaque noſtra amare perge. Tibique Deus Opt. Max. ſemper dexter adſit. Rursùs, fæliciter.* VALE. *Pariſiis, è Bibliotheca noſtra Kalend. Feb. 1549.*

PARS PRIMA DIGESTI VETERIS.

AD LEGEM *Ut vim.* 3.

RUBR. DE IUSTITIA ET IURE.

C*Ontrarium.*] Quicquid dicat Decius, eſt veritas, & ea communis opinio etiam contrà jus civile eſt, l. ſi te bonis, Cod. de jure deliber. nedum contrà divinum. Longè ſincerius ſcripſit hic & brevius Lancelot. Decii hujus frater major natu, collat. 1. ubi ſentit contra dictam communem opinionem, licèt firmare non audeat. Sed falſam firmo.

Clypeo.] Hæc eſt mere barbarica ſententia, nedum Chriſtiano indigna. Tenent etiam Theologi nihilominùs peccatum mortale incurri, ut Ioannes Gerſon. in Reg. Præceptorum. Et ego dico locum eſſe legi Corneliæ de Sicariis.

Probata.] Alex. conſ. 76. col. fin. ubi dixi, conſ. 109. num. 2. lib. 1. Cæterùm non approbo quæ ſunt in ſequenti additione, & præcedentibus, quæ non ſunt nomine meo ſubſcriptæ, ſed bene quæ in duabus proximè præcedentibus, quas feci, & ſubſcripſi.

Gloſa.] Decius cap. 1. col. 8. de poſt. Præl. Alex. conſ. 92. num. 4. lib. 2. ubi tetigi, ſed vanitas eſt, nudam glolſam recipere, contrà gl. in l. ſed licet, de off. Præſ.

AD RUBRICAM *De officio ejus, cui mandata eſt Juriſdictio.* 7.

Mandare.] Dic quod mandare juriſdictionem, propriè eſt omnem in univerſum juriſdictionem alii committere. Sed dare iudicem, eſt propriè in certa & ſpeciali cauſa, ut ſentit Alciat. Par. 75. lib. 2. cap. 5. & latiùs explicat Ioan. Coraſ. Toloſ. hic, & in leg. Legatus mandata, ſuprà de Officio Proconſ. & Legati.

AD LEGEM *Quæcumque.* 1.

EJUSDEM RUBR.

Specialiter.] Generaliter accipiendum in hac lege, ſive illud ſit Imperii, ſive ſimplicis juriſdictionis, ut quicquid ſpecialiter conceditur, quod jure officii non competeret, nequeat regulariter delegari, ut vult Alciat. Parerg. lib. 2. cap. 2. Idem Joannes Coraſius hic, licet Alciatum non citet, niſi ubi illum reprehendit.

Mixti.] Imò mixtum delegatur, quia eſt coercitio, quæ ſimplici juriſdictioni, & executioni cauſarum cohæret, ut hâc l. 1. in fin. l. fin. in fine, infrà, Alciat. Parerg. lib. 2. cap. 1. Joann. Coraſ. hìc.

Explicare.] Falſum eſt, quia aut Notarius rogatus eſt de inſtrumento, & debet per ſe illud ſcribere, & conficere, vel per unum ex eis, ſi ſint duo rogati; & ita religioſè obſervatur in Notariis ſæcularibus. Faciunt quæ tradit Alex. in l. quædam. §. 1. col. final. de edend. & in conſ. 129. col. fin. lib. 1. conſ. 198. num. 1. libr. 7. Aut verò Notarius ipſe non rogatur, nec ſuſcepit confectionem inſtrumenti, ſed reliquit alium, cui hoc committitur; & ille non poteſt facere, niſi conſenſu & autoritate ſuperioris, quia etiam à tali in abſentia commiſſo, debet exigere juramentum, ut obſervatur in Actuariis, & Tabellionibus Curiarum dominicalium, ubi domini locorum habent merum imperium. Fallit primum dictum, quando partes confidunt de ſimplici ſubſcriptione Notarii, de qua tantùm rogant eum: faciet enim ſubſcriptio duorum Notariorum, vel unius cum duorum teſtium inſcriptione, fidem prout, ſonat ſubſcriptio, quæ non debet eſſe ſimplicis nominis & ſigni; ſed exprimere, quid ſit id cui ſubſcribitur, & tunc etiam propriè ſola ſubſcriptio eſt inſtrumentum ipſum publicum. Et ita debent intelligi quæ Alexand. num. 50. lib. 3. & quæ ibi dixi.

Senſu.] Dixi in Conſuet. Pariſ. col. 2. gl. 2. num. 3. cum ſequentib.

L. Placet.] Ad dictam legem placet; vide Alciat. lib. 2. cap. 2. & Parerg. lib. 9. cap. 23. Petrum Avellanum cap. 6.

Communiter.] Iſte communis intellectus verus eſt, & tenendus, rejectâ vanâ ſubtilitate Decii, hic.

Non remittitur.] Imò tunc remitteretur, & haberet locum dicta lex reprehendenda.

Succedant.] Cave, quia non valet, nec retenda eſt vulgaris illa ratio, ne ſtatutum ſit ſuperfluum, quæ non eſt ſufficiens nec concludens. Sed ratio eſt, quia conſtat de intentione, & tacita mente contrarium diſponendi in caſu converſo, & ſic de illa debet conſtare ex conjecturis, modo loquendi & materia ſubjecta, ut hic per ea quæ dixi in Conſuet. Par. §. 2. gl. 2. num. 5.

Famis.] Stulta & inepta ratio; vera verò & aperta ratio eſt, quòd in caſu & intrà fines neceſſitatis debitum accipit, & ſic non eſt dolus, nec furtum. ſed adulterium ſemper eſt adulterium.

AD LEGEM *Mandata.* 2.

EJUSDEM RUBR.

Conſilio.] Gloſſa & Doctores non intellexerunt quid ſit conſilium exercere, de quo in hac lege. Quod Joannes Coraſius vir doctus & elegans pulchrè hic expoſuit ex Aſconio Pædiano in Verrinis. Concilium enim, inquit; eſt cœtus judicum & concilium exercere eſt jubere judices in conſilium ire ad dicendas & conferendas ſententias cauſæ peroratæ. Hinc Coraſius meritò carpit Longovallium, qui in repetit. legis imperium, putavit eſſe poſtulare pro clientibus, eiſque conſulere Advocati more.

Cognitio.] Imò æquè poteſt & pariter executio, ut ſentit Alciat. Parerg. lib. 2. cap. 4. & Joann. Coraſius hic; & bene.

AD LEGEM *Etſi Prætor.* 3.

EJUSDEM RUBR.

Copulativè.] Illud eſt vim facere literæ. Breviter dico quòd communis opifex eſt veritas. Sed eſt advertendum quòd ea propoſitio juris civilis intelligitur ſecundùm morem ſui temporis, quo non licebat ab arbitro appellare. Et ſi ſic fuiſſet permiſſum Judici ordinario, recipere arbitrium, ſi data ei fuiſſet anſa tum ſubditos concutiendi, & quâvis occaſione cogendi ad compromittendum in ſe. Tum ſuperiores eludendi, & privandi recurſu appellationis ad eos. Cùm autem hodie uſu receptum ſit ut liceat appellare, ut nec partes appellationi renunciare poſſent, ceſſat ea ratio & prohibitio juris civilis. Scio tamen quòd fiſcales nihilominùs tenentur & practicant prohibitionem juris civilis. Sed ego dico, quòd hoc faciunt propter ſordida commoda juriſdictionis, ne depereant aut minuantur, atque ſordidus Princeps, (utpote quæſtui habens Rempublicam) poſſit cariùs vendere officia Actuariorum & ſimilia. Si quis igitur ſit dominus juriſdictionis, ut ad ſe ſpectent commoda, poteſt ipſe vel ejus Officialis, ſuo conſenſu, inter ſubditos arbiter eſſe: quia fiſci intereſt, & nihilominus ad regium judicem appellari poterit, ut obſervatur.

AD LEGEM *Omnes.* 1.

RUBR. DE OFFICIO ASSESSORUM:

Diligentia.] Id eſt, operoſiſſima ſophiſtica, non minùs à veteri nativoque ſenſu & praxi legum aliena, quam nunc ad conſulendum, & judicandum inutili. Idem ſentio de reſiduo id genus Commentationum ſuper prima parte Digeſti veteris, utcumque ſuas hyperboles Thraſonice jactent, ut detexi in novis intell.

Quod ſit.] Idem Hoſt. Geminian. Philipp. Franc. cap. ſtatutum, §. aſſeſſorem, de reſcription. in 6. Hoſt. Antonius, But. Panormit. Fel. Dec. cap. 2. num. 17. de judiciis; Et bene.

Fere.] Nota hìc, quòd *ferè*, eſt dictio diminutiva, id eſt, *quaſi*, Bald. in leg. fin. 15. Opp. Cod. de edicto divi Adriani tollendo. Cod. de veteri jure enucleando, l. 2. 4. quæſtion. 7. cap. quod ſine. Oldradus conſ. 49. in fine. Aquenſ. & Purpurat. hìc, num. 92.

AD LEGEM *Si eadem res.*

EJUSDEM RUBR.

Domicilii.] Intellige ſi ibi habet poſſeſſiones vel affinitates, ut ſit eadem ratio ſuſpicionis. Secùs, ſi ſuſpicio ceſſet, quia tunc non debet fieri extenſio.

AD LEGEM *Dum functo.* 4.

EJUSDEM RUBR.

Solitus.] Dixi in tract. uſur. num. 30.

Conditionaliter.] Imò idem, quia debet intelligi ſecundùm naturam mutuæ conventionis: ſecùs ſi promiſſio fieret tertio, ad quem non ſpectat locatio.

Hæredibus.] Contrarium practicatur, & ſit eis ſicut vilibus mercenariis in hoc Regno.

Communiter.] Et benè, quicquid dicat Decius, niſi ex juſta cauſa recuſaret eſſe cum alio.

AD LEGEM *Jus dicentis.* 1.

RUBR. DE JURISDICTIONE OMNIUM JUDICUM.

Oblationem.] Idem Jaſon infrà eod. num. 19. ſed intelligendum, ſi fiat parte abſente: ſecùs ſi etiam parti ſit libellus oblatus, vel communicatus.

Jurisdictionis.] Plene dixi in Conſuet. Pariſienſi, §. 1. gl. 5. num. 45. cum ſeq.

AD LEGEM *Cui juriſdictio.* 2.

EJUSDEM RUBR.

Incompetentia.] idem Socin. hìc, Decius in c. prudentiam, col. 5. de offic. delegati. Alex. conſ. 205. col. fin. lib. 6. plenè dixi in Conſuet. Par. §. 6. gl. 6. n. 7.

Ultima.] Et bene, quicquid dicat Decius: idem in legato vel venditione uſusfructus, aut aliâ conceſſione non concernenti proprietatem, ſed uſum rei. Cæpol. de ſervitut urban. præd. cap. 38.

Saly.] Opinio Saliceti non eſt bona, ſed dicta l. in vendendo, debet limitari in ſervitute continua actu exiſtenti tempore contractûs, quia tacitè reſervata cenſetur. Cæpol. d. cap. 38. & de ſervit. ruſt. prædior. cap. 4.

AD LEGEM *Imperium.* 3.

EJUSDEM RUBR.

Capitalis.] Decius capit. ex literis collat. 4. de Conſtitutionibus. Alexander conſ. 104. numer. 2. lib. 2. ubi dixi.

Civitas.] Alexander in conſ. 16. in principio libri quinti. Mar. Socinus. cap. conquæſtus, col. 1. de foro competent. Alber. Brun. conſil. 85. deciſion. Tholoſ. 544.

AD LEGEM *Jubere cavere.* 4.

EJUSDEM RUBR.

Declinant.] Decius l. certum infrà, ſi certum petatur, l. non hoc, col. 2. cap. unico, legit. Franc. Ripa l. qui Romæ, §. duo fratres, num. 20. de verbor. obligat. limitat Dec. cap. prudentiam, in principio. col. 8. de off. delegat.

Quodnon.] Sed Dec. ſentit hìc quod ſic. Et bene.

Capiatur.] Decius l. creditor, infra, ſi certum petat. Alex. conſ. 130. num. 15. lib. 4. ubi dixi.

AD LEGEM *More majorum.* 5.

EJUSDEM RUBR.

Confirmatio.] Plenè dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 5. num. 69. cum ſeq.

Valeret.] Decius cap. quoniam Abbas, col. 6. de off. delegatorum, infrà ſi certum petat. leg. civitas, num. 8. conſ. 77. Maſil. ſing. 84. Alex. conſ. 60. lib. 2. ubi dixi.

Univerſali.] imò nihil eſt ſpeciale, quantùm ad hoc pertinet. c. fin. de off. deleg. in dict. § ſi impubes, ratio eſt ob utilitatem promiſcui uſus, & ne contrahentes decipiantur, ut ibi rectè tangit Paul. Adde quæ dixi ad Dec. infrà ſi certum petat. l. ejus, § 1.

Idem.] Fel. in dict. c. quoniam Abbas, Dec. hìc & ibi: & eſt veritas. Tamen licet dictum Bartoli non ſit verum generaliter, eſt tamen verum in exemplo arbitrii, de quo loquitur in dicto §. Hæc verba: quia ibi ratio ſubjectæ materiæ ſatis oſtendit induſtriam & confidentiam perſonæ electæ.

AD LEGEM *Si quis id quod.* 7.

EJUSDEM RUBR.

Maſculinum.] Dec. l. 2. num. 95. infrà, de reg. jur. ſed omnium latiſſimè dom. Andr. Tiraq. in tract. retract. proximi, §. 1. gloſſ. 9. num. 22. cum ſeq.

Modico.] Dec. cap. de appellat. col. fin. de appel. cap. majoribus, col. 1. de præbend. Alexand. conſ. 104 in fin. lib. 1. ubi dixi.

Principalis.] Imò eſt principalis, utpotè author delicti, cujus nomine & contemplatione fit. Dixi in ann. ad Alexand. conſ. 65. lib. 4.

Statuit.] Imò potentius verificatur verba, & mens.

AD LEGEM *Si familia.* 9.

EJUSDEM RUBR.

Tenetur.] Et placet opinio Decii.

Fecerunt.] Placet etiam opinio Decii.

Criminaliter.] Et ſic Dec.ſequens Alexand.limitationem hanc convertit in ampliationem;ſed nullo jure hæc ampliatio probatur:cæterùm Doctorum ſuper his legibus intricationem,niſus eſt Alciat.parerg.lib. 2. c. 16. ſic evolvere, diſtinguens, an uno communicato conſilio familia deliquerit, ut tunc locus ſit legibus, quæ dicunt dominum liberari ſolvendo pro uno: ſecùs ſi ſuo quiſque conſilio etiam deliquerit. Et hoc argutè quidem dictum eſt, ſed non congruit rationi in his legibus expreſſæ: quæ pariter locum habet, ſive communicato conſilio, ſive non, deliquerit, ut Decius hìc, numero 2. Ego dico regulam hujus legis, & dictam leg. illud, & dict. leg. 1. ſervandam in omni privato delicto, ſive conſtet de communicato conſilio, ſive non, ſive dubitetur. Et ad dictam leg. ſi plures, de injur. quæ ſola obſtare videtur, reſpondeo quod non obſtat, nec hanc regulam lædit: non enim dicit dominum teneri in ſolidum, pro ſingulis ſingulorum familiæ injuriis, ſed tantùm oſtendit majorem eſſe injuriam, & ſic tantò pluris æſtimandam. Sufficiet tamen quod dominus ſolvat, quantùm ſi unus liber homo talem & tantam injuriam (hoc eſt, tot ſervis coadunatis, vel ad hoc miſſis) feciſſet. Sed ſi res tam atrox & tam gravis exempli ſit, ut extraordinariam pœnam exigat. Tunc ceſſant dicta jura, quod attinet ad coërcitionem criminalem, & ſinguli pro modo delicti plecterentur, ut plenius dixi in nov. intellectibus.

AD LEGEM. *Qui juriſdictioni.* 10.

Ejusdem Rubr.

Conſentiente] Et bene; ſed tantùm arbitror, quia forma judicii requirit diſtinctionem perſonarum: ſed in cauſa ſuorum poteſt eſſe judex, vel arbitrator conſenſu partium: ſecùs ſi recuſatur, quia proceſſus debitè recuſati nullus eſt, etiam citra appellationem, niſi recuſans ſponte procedat, ut per Panorm. cap. ſciſcitatus de reſcript. dixi ad Alexand. conſ. 89. lib. 1.

Communis.] Ut per Præpoſit. in c. per venerabilem, num. 121. quòd filii ſint legitimi. Dec. cap. 3. col. 6. de probat. Jaſon. hìc, & in l. Gallus, §. ut quid ſi tantùm de lib. & poſth. & eſt veritas, licèt Alexander aliter dicat in d. conſ. penult.& ibi in annot. pleniùs dixi.

AD LEGEM *Si idem* 11.

Ejusdem Rubr.

Acquiratur.] Hoc non probatur hic, ſed bene probatur hìc indifferenter, quod non ſit accumulatio. Idem in leg. ſi ſeparatim, infrà de appellat. ubi demùm ſit accumulatio quando eſt una & eadem actio. Ita etiam ſentit Dec. hìc, col. 1. in fin. Et bene, quamvis aliter Jaſon. hìc, num. 3.

Cumulatio.] Vide Alexand. conſ. fin. lib. 4. ubi dixi in conſ. 115. lib. 5.

AD LEGEM *Magiſtratibus* 12.

Ejusdem Rubr.

Extrajudicialis.] Et bene. Imò Panorm. Aretin. Decad. d. c. at ſi Clerici, de judic. Jaſon. l. ſervus, de injur. Nicol. Boër. deciſ. Burdeg. 90.

De novo.] Idem tenent Guillel. de Cum. & Bald. hìc, Lucas de Pen. l. 1. q. 1. de Privil. Scol. libr. 12. & in l. fin. q. 3. de veter. lib. 12. Joann. Igneus in l. 1. §. cùm dominus, numer. 34. 40. 41. ad Syllan. & eſt veritas, quicquid dicat Decius hìc, & in dict. cap. at ſi Clerici. Imò tenetur judex ſæcularis diligenter excutere, ne ei fortè accidat quod Pilato.

AD LEGEM *Eum qui.* 13.

Ejusdem Rubr.

Delegandi.] Valde errant omnes gloſſ. & Doctores hic, quia lex non loquitur de delegatione, ſed de compulſione ad ſubeundum publicum & neceſſarium judicandi munus, deque delectu prudentium ad hoc, ex veteri ſanctiſſimoque Romanorum veterum inſtituto, per tyrannos abolito, ut dixi in nov. intellectibus.

De gratia.] Stulta evaſio, quia ſi de jure gentium, ergo jure proprio & nativo.

AD LEGEM *Eſt receptum.* 14.

Ejusdem Rubr.

Recepta.] Joann. Gerſon in regulis Moralib. col. 4. Alexand. conſ. 132. ubi dixi, & conſ. 39. lib. 3.

Poteſt.] Imò non ſolùm de hæreſi, ſed etiam de Schiſmate & aliis criminibus ſcandaloſis, non ſolùm accuſari, ſed etiam judicari & deponi; non ſolùm conſiliativè aut denunciativè, ſed autoritativè, judicialiter atque juridicè, ut ad verbum, inquit Joann. Gerſon in tractatu de auferibili Papæ ab Eccl. conſiderat. 12. cum ſeq.

AD LEGEM *Solet.* 14.

Ejusdem Rubr.

Diſpenſatio.] Alex. conſ. fin. lib. 5. ubi dixi.

Contrarium.] Et bene, quia eo ipſo quod Judex alius habens certum forum & ſtylum delegatur; cenſetur agi, ut ſtylo ſuo conſultò utatur. Secùs, ſi quis exiſtens de Curia delegantis vel privatus delegatur, qui nullum habet ſtylum proprium.

Vera.] Imò vera eſt & tenenda communi ſententia.

AD LEGEM *Præter.* 17.

Ejusdem Rubr.

Delegando.] Niſi poſt juſtam recuſationem propoſitam, quia tunc non poteſt delegare, niſi de recuſantis aſſenſu, dict. cap. cum ſpeciali, cap. judex de offic. deleg. in 6.

AD LEGEM *Si convenerit.* 18.

Ejusdem Rubr.

Lex.] Hæc lex obſervatur etiam hodie in hoc regno: Ita quod non obligat pactum etiam cum ſtipulatione, vel juramento, nec ſit prorogatio, niſi actu in judicio procedendo coram judice talis cognitionis capaci. Obſervatur etiam quod privilegium vel exceptio declinationis, poteſt pacto remitti, ut quis teneatur procedere coram primitivo judice ſuo, prout eſt de jure. Sed in hoc Regno ſubditi dominorum temporalium habentium a Rege juriſdictionem infeudatam, conventi coram naturali & proprio judice loci, non poſſunt ex perſona ſua declinare & petere remitti ad dominum ſuum, niſi do-

minus petat, quod etiam ſolus ſubdito invito, petere poteſt. Et hoc, niſi ſubditus ille ſe obligaverit ſub ſigillo Regio proprii ſui Judicis Regii, cum expreſſa ſubmiſſione ejus Juriſdictioni, quia hoc poteſt facere, invito domino. Et non ſolùm non poterit ex perſona ſua declinare, ut dixi, ſed nec dominus eum poterit requirere, & petere ad ſe remitti: tuncque erit electio actoris ubi conveniat, vel coram domino debitoris, vel Judice regio domicilii debitoris. Secùs expreſsâ ſubmiſſione, vel etiam ſub ea, ſi ſe obligaverit ſub ſigillo regio alterius non ſui Judicis etiam regii, ſed diverſæ Provinciæ (ut Provincias hic per Præſidiatus diſtinguimus) quia tunc ut non ligat pactum, ita non ligat ſigillum (excepto ſigillo Præſidis Pariſienſis) imò non ſolùm liberè poterit debitor declinare, ſi velit, & petere ſe remitti ad Judicem ſuum regium, vel dominum ſuum ſubalternum. ſed etiam, ſi declinare nolit, poterit dominus ante litem conteſtatam eum requirere, & petere ad ſe remitti, quia jure ſuo ante litem conteſtatam non privatur, niſi ſubditus ſub ſigillo proprii ſui Judicis regii, cum ſubmiſſione expreſſa, vel ſub ſigillo Præſidis Pariſienſis contraxerit. Plenius dixi in Conſuet. Pariſ. §. 197.

Contrarium.] Et bene, quicquid dicat Decius hic. Aut ergo convenitur debitor ad intereſſe, ex eo quod declinavit forum alienum, contra quod pactum, vel etiam ſtipulatum fuerat, & non tenetur ad hoc intereſſe, quia conventio non ligat, & nulla eſt mora. Aut verò convenitur ad intereſſe, ex eo quod non ſolvit in loco, in quo promiſerat ſolvere, & tunc aliud eſſet, & poſset coram Judice competenti convenire arbitraria. Cæterùm ex eo ſolo quod quis promiſit ſolvere certo loco, licet ibi conveniri poſſit de jure, ſicut ſi ibi contraxiſſet, tamen hoc non obſervatur in hoc Regno, quia in hoc Regno non ſortitur quis forum ratione contractûs, etiam verè & realiter facti in loco, etiamſi ſe obligaverit ſub ſigillo, loci ſubmiſſione expreſsâ, etiamſi ſit ſigillum regium, niſi ſit ſigillum Præſidis Pariſienſis, vel niſi ſit Judex Regius domicilii obligati, & agatur ſolùm de excludendo domino ſubalterno, ut dixi in præcedenti anno. Et conſequenter nullo modo in hoc Regno prorogatur Juriſdictio per promiſſionem ſolvendi in alio loco.

Repetitum.] Hoc verum, ſi adſit diverſa ratio: aliàs ſecùs.

Conclusum.] Et male; ſi ibi conveniri poterat ad principale: prout de jure poteſt, ut hic rectè tenet Decius.

Acceptante.] Tranſeat de jure, ſed nec hoc in regno ſufficeret, ut dixi in principio hujus legis.

Contrarium.] Hæc vera etiam in terminis juris, quicquid hic dicat Decius.

Concordia.] Hæc concordia inepta eſt, & falſa. Dicendum ſimpliciter pactum etiam ſtipulatione & juramento vallatum nullum eſſe, nec ligatum. Nec huic legi velut pœnitentiæ poſſe renunciari.

AD LEGEM *Cùm quædam.* 19.

Ejusdem Rubr.

Jur.] Num. 84. Alexand. conſ. 125. num. 10. lib. 7. ubi dixi.

Paul.] Conſ. 147. lib. 2. Petr. Gerard. ſing. 48. & Petr. Rom. ſing. 311. Ang. Aret. in tract. Maleſ. verſ. *Che me hai adul.* Hippol. Marſil. leg. 1. in fin. ad leg. Corn. de Sic. & in ſing. 234. Par. ſing. 416. plures. Felin. cap. Paſtoralis, col. 3. ex. de Judic. Sed contrarium tenet Alex. in l. ſororem, Cod. de his quibus ut indign. Jaſ. in l. fideicommiſſum, Cod. de fideicomm. Dec. hic, & in dict. capit. Paſtoralis, col. fin. Hippol. Marſ. conſ. 13. Alciat. de præſumpt. Reg. 2. præſumpt. 9. Et eſt veritas, niſi vidua infrà annum luctûs fornicaretur, & pareret, ut in Authentic. de reſtitution. & ea quæ parit, §. final. Opinionem etiam Alexandri, quæ eſt communis, ſequitur Guillelm. Benedict. repetitione capit. Raynutius, part. 3. verſ. *Quæ cum alius matrimon. contr.* numer. 202. dicens, ſatis eſſe quod perdat legatum ſibi factum à viro, & tutelam filiorum.

AD LEGEM *Extra territorium.* 20.

Ejusdem Rubr.

Pari.] Alexand. conſ. 210. col. 1. Ubi dixi. lib. 2. conſ. 19. num. 8. lib. 6. Nicol. Boer. deciſ. Burdegal. 13. num. 14.

Exempto.] Idem Petr. Anchar. repet. col. 1. col. 56. de conſtitut. Gemin. in cap. 2. de conſtitut. in 6. Jaſ. hic, num. 5. Henr. de Bortis, tract. de ſynod. part. 3. art. 2. numer. 9. Sed in contrarium eſt veritas quod ſubditus delinquens, vel contrahens in loco exempto, nihilominus ligatur legato ſui ſuperioris, ex quo perſona non eſt exempta. Et ita tenet Felin. in cap. grave, de Offic. Ordin. Petr. Anchar. in cap. à nobis, de Sentent. Excommunicat. & in cap. poſtulaſti, col. 16. de foro competent. Jaſon. col. 82. col. final. lib. 1.

Subdito.] Imò reſpectu judicis ſtatuti, quia in actibus privatorum non attenditur territorium. Bald. in leg. cunctos populos, col. 7. Cod. de Summ. Trin.

Extrà.] Ioann. de Pla. in leg. diù nimirum, in fin. Cod. de decur. lib. 10. Saly. leg. 1. Cod. de emancip. lib. Ioann. Lup. in præfat. rubric. de donat. inter vir. & uxor. col. 4. Dec. ſuprà eod. lib. 15. num. 35. Geminian. Philipp. Franciſc. capit. 1. §. final. de foro competent. lib. 6.

Diſpenſavit.] Dic quod non, ut etiam in legato de latere, latè tenet Chaſſan. in Conſuetud. Burdeg. tit. 8. 15. 16. & in conſ. 31. Sentit Alciat. in leg. 1. ad fin. Cod. de Summa Trinit.

Provincia.] Idem Iaſon. Hippol. Marſ. hic, ſed non eſt verum in his quæ cauſæ cognitionem requirunt, per no. Panorm. in cap. Novit. de offic. delegat. Philipp. Franc. cap. de Elect. in 6.

AD LEGEM *Hoc edictum.* 1.

Rubr. Quod quisque Juris.

Pœna.] Dicendum ut dixi in annot. ad Alexand. conſ. 127. num. 10. lib. 4.

Contrarium.] Et bene. Idem Alber. leg. quidem, de pœnis. Ioann. de Ana. Felin. in rubric. de homicid. Philipp. Franc. cap. fin. col. 3. Ne Cleric. vel Monach. lib. 6. Clavaſius, in verbo, *Pœna*, §. 15. Syveſter, verbo *Pœna*, quæſt. 6. Hippol. Marſ. rep. l. 1. num. 19. ad l. Corn. de Sic. Dec. cap. cognoſcentes, lect. 1. col. 2. de conſtit. fac. Iaſon. in leg. ait Prætor, infrà, col. 2. ff. de jurejurando: & refert dom. Ioan. Ign. in l. Cornel. §. ex hoc edicto ad Syllaniani. num. 64. ita judicatum fuiſſe Mediolani, contra Novamenſes, quorum ſtatuto pœna imponebatur homicidæ centum librarum monetæ.

Novum.] Id novum dicitur quod numquam fuit 7. quæſt. 1. non autem 8. quæſt. 1. novum 24. quæſt. 4. Archatius de verborum ſignificationibus. Quod per novale. Item quòd aliàs fuit ſi renovetur 18. quæſt. 1. de Monachis & Card. in Clem. fin. de pœnis.

Ad §. *Hæc autem verba.* ejuſdem legis.

Statutis.] Dicendum, ut dixi ad Alexand. conſ. 15. num. 2. lib. 2.

AD LEGEM *Hoc edicto.* 2.

Ejuſdem Rubr.

Advocati.] Ang. Aretin. §. fin. in fin. inſtit. quibus ex cauſ. manum. non licet. Phil. Franc. cap. nullus, de reg. jur. in 6. Purpur. l. ſi me & Titium, n. 3. ſi certum petatur. Tamen Alex. in rubr. Cod. de Procur. tenet quod tantùm de dolo & lata culpa teneantur.

Ad §. *Si filius. l. Si quis iniquum.* 3. ejuſd. Rubr.

Deſtitui.] Alberic. 3. part. ſtatut. quæſt. 7. 14. & q. 46. Gemin. capit. Felin. de pœnis, in 6. Joannes Andr. in add. ad Specul. rubric. de pœnis. Andr. Aret. in tractat. Maleſic. verſ. *Et ejus bona publica:* col. 13. col. 16.

Ad §. *Illud.* ejuſdem Rubr.

Bonis.] Scilicet reſpectu tertii. Sed bene reſpectu tertii, quia habet illud jus tamquam facultatem, ut novè dixi in tractat. De eo quod intereſt, num. 141. An autem hoc dictum Nelli procedat hodie in terminis Conſuetudinum & Statutorum, per quæ poſſeſſio ipſo facto in hæredem continuatur, dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 152.

PARS SECUNDA.

AD RUBRICAM. *Si certum petatur.*

V*Elint.*] Scilicet Lancelot. Decius, frater hujus major natu.

Punitus.] Textus in l. triplici verſ. *Videamus autem*, infrà de verbor. ſignification. Alexand. in leg. pretia, col. 2. Imò in leg Divus, col. 1. de re judicata, Bald. in l. ſi placet, in fin. Cod. de ſacroſanctis Eccleſiis. Lanfranc. rep. Cler. ſæpè, verſ. *Et figura*. num. 4. de verbor. ſignific. Alciat. l. alienationis in fine, infrà de verbor. ſignificat. Dec. in l. 1. eo quo plus, §. ubi verba, infrà de regul. jur.

Generaliter.] Idem Decius, Alciat. Et bene. quicquid dicant veteres & recentiores, ut Purpur. Franciſc. Ripa.

Major. Idem Decius l. 1. col. 2. infrà, & l. fin. C. unde liberi, col. 1. col. 3. de præbend. conſ. 5. col. 2. & ubique quia piget ſingula citare. Andr. Tiraquel. in Conſ. Pictav. tit. retract. §. 1. gl. 14. num. 101. Lud. Gomeſ. in reg. Canccil. Reg. de infirm. reſignant. quæſt. 26. ad finem. Sed non eſt perpetuum: Et contrarium tenet Aymo conſ. 70. num. 27.

Lapidis.] Hæc deciſio cum ſeq. falſa eſt & ridicula, ut dixi ad Alex. conſ. 15. lib. 1.

Sal.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 23. num. 7. Infert ibi Sal. in dicta Rubrica pulchrum verbum: quod ſi contractus eſt fœneratitius, ſolvere tenetur gabellam creditor: ſi ſimplicis mutui, ſolvere tenetur debitor, nec aliter probat. Sequuntur Berth. tract. gabell. in 7. part. prim. quæſt. 2. Ant. Cor. in repetit. verbi *Correlativa*, ſed Franciſc. Ripa hîc, col. 2. numer. 6. reprehendit iſtud dictum Sal. & tenet indiſtinctè, quòd creditor debet ſolvere, ad cujus commodum fit inſtrumentum. Adverte hoc eſſe verum reſpectu Gabellarii, qui debet exigere à creditore, contra quem ſolum habet actionem. Sed in effectu debitor debet in liberali mutuo exonerare creditorem ab eo ſumptu, quia iſte eſt modus ſolitus contrahendi, & intelligendo in liberali mutuo, & fere generaliter, ut recipiens nummos, debeat hos ferre ſumptus, & ſic hoc tacitè cenſetur ineſſe. Secùs in contractu fœneratitio, quia tunc non ſolum non ineſt tacitè, ſed nec ineſſe poteſt, nec poteſt paciſci, quòd hæc onera ſpectent ad debitorem, ſed neceſſe eſt ad creditorem ſpectare, vel deduci de ſorte, & uſuram non manere niſi de reſiduo: leg. in eos, ad fin. Codic. de uſur. Et novè dixi in tractat. uſur. quæſt. 6. Quod intellige verum in fœnore negotiativo, ſecùs in incidenti, putà ſi creditor ſatis mutuet uſque ad tempus, & ſtipuletur uſuram vel pœnam poſt terminum, ſi debitor fuerit in mora, quia tunc valet pactum, quòd hoc onus ſpectet ad debitorem, ut novè declaravi in dicto tract. quæſt. 6. quæſt. 51.

Miſta.] Purpuratus hîc, num. 12. Decius cap. ex literis, num. 13. de probat.

AD LEGEM *Bene eſt.* 1.

Ejuſdem Rubr.

Patris.] Ita Paul. d. conſ. inc. præſens caſus, quemadmodum eſt conſ. 33. lib. 2. in novis. Sequitur Alciat. hîc, col. 2. & in conſ. 9. lib. 7. Socin. conſ. 128. Videtur col. 1. libr. 4. Curtius junior conſ. 5. Albert. Brun. latè in tract. ſtatutorum exclud. fœmin. art. 8. quæſt. 10. Phil. Decius hîc, & Purpuratus numer. 21. Sed contrariam ſententiam veriorem puto, quam tenet hîc Lancellotus Dec. Jacob. de ſancto Georgio, Jaſ. & Franciſc. Rip. num. 9. in quam etiam inclinat Alciat. hîc, Et apertiùs lib. 2. Paradox. cap. 18. Et bene.

Promiſſa.] Idem Jaſ. hîc, num. 9. Purpur numer. 22. Paul. Alex. Jaſ. l. ſi donaturus, §. 1. infrà de cond. cauſ. data. Et placet, licet Matth. Matheſ. contrarium velit ſing. 74.

Secus.] Idem Dec. in rubr. de conſtit. num. 13. Sed contrarium tenent Ang. in Procem. inſtit. Jac. hîc, & Purpur. num. 25. in fin. & eſt communis.

Modicum.] Decius conſ. 142. per totum.

Neſcio.] Modò jam cum cauſa depoſuerit. Bald. hîc, & alii, hîc.

Contrarium.] Idem Purp. num. 123. Franc. Rip. num. 92. Alciat. hîc, & eſt vera & communis.

Roman.] Tranſit Purpuratus hîc, num. 193. ſed Franciſc. Ripa numer. 97. ſequitur opinionem Guill. de Cu. Cy. & Alex. Idem Alciat. hîc, Et bene. Confirmo, quia talis non haberet beneficium, ceſſionis bonorum: ergo nec hoc beneficium, quod ad differendam ceſſionem datur, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 195. quò remitto.

Quod ſic.] Idem Purpurat. hîc in fine: & alibi dixi ad Alexand. conſ. 96. num. 2. lib. 4.

Debitorum.] Imò propter univerſalem omnium, & tacitam mentem, ut rectè tradit Alciat. in l. 1. Cod. de ſacroſ. Eccleſ. l. Moventium, infrà de verb. ſignif. dixi ad Alexand. conſ. 45. num. 8. lib. 1.

Feuda.] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 8. quæſt. 8. Adde Ludovicum Gozadi, conſ. 25. col. 3.

Petere.] Jaſ. in prælud. feud. col. 13. dixi ad Alex. conſ. 91. col. fin. lib. 1.

In generalitate] Andr. Tiraquell. in Conſuet. Pict. §. 1. 6. lib. 4. num. 5. cum ſeq. tetigi ad Alex. conſ. 41. libro ſexto.

Regula.] Plene Ludov. Gomeſ. in tractat. Reg. Cancell. in proœmio, quæſt. 2.

AD LEGEM *Mutuum damus.* 2.

Ejuſdem Rubr.

Genus.] Dic quod in mutuo non debetur, nec petitur genus abſtractum, ſed ſubſtantia certi generis,

eaque non incerta, ſed ipsâ prolatione, ut decem aurei, vel relatione ad ipſam ſpeciem mutuatam. Certa, ut dixi in tract. uſur. num. 18.

Verius.] Idem Purpur. Franciſc. Rip. Alciat. hic. Et bene.

Quod ſic.] Niſi eſſet deteriorata. Alexand. Purpur. Alciat. hic, quia debet reddi in eadem bonitate. l. cùm quid, ſuprà eodem.

Precarium.] Omnes Doctores in hac differentia errant, quia etiam precarium ad certum uſum fieri poteſt. text. in l. 3. de prec. vel ad certum tempus: l. in rebus, in fin. cum l. ſeq. l. quæſitum, §. interdictum de precar. dic quod vera differentia eſt, quia precarium eſt liberalitas ſuſpenſa ad voluntatem concedentis. text. in l. 1. l. 2. §. 1. l. ut habet, in princip. de precario. Sed commodatum eſt liberalitas ligata ad certum uſum vel tempus, donec finitum ſit, ut dixi in nov. intell. & tetigi in tract. uſur. quæſt. 83.

Contra.] Idem Dec. infrà eod. num. 29. Purpur. hic. num. 45. Alciat. hic in princ. & verius videtur, licèt Franciſc. Rip. num. 25. ſequatur communem.

Pretio.] Idem Purpur. Franciſc. Ripa Alciat. hîc, dixi in Conſuet. Pariſ. §. 23. num. 1. & ad Alex. conſ. 63. num. 1. lib. 7.

Dare.] Sed quod magis ſit ſecundùm quam contrà naturam venditionis, tenet hîc Franciſc. Rip. nu. 30. & placet & ſeipſum poſteà legendo, correxit Decius, vide infra num. 30.

Rem.] Quem etiam ſequitur Franciſc. Ripa. col. 13. num. 8. & male, quia totum è converſo dicendum eſt, ut novè ſcripſi in tract. uſur.

Pactum.] Imò ut ſit depoſitum irregulare, ut omnes tenent.

Cuſtodiæ.] Alexand. conſ. 28. conſ. 184. lib. 7.

Verum.] Idem Barb. in d. cap. Franc. Dec. l. contractus, num. 2. de reg. jur. Alciat. hîc, verſ. *Commodatum.* Sed advertendum quod quando concedens vellet intempeſtivè, ſine cauſa & cum damno recipientis ex improviſo revocare, tunc eſſet dolus, & revocari hoc modo non poteſt: Et ita debet intelligi opinio Panorm. & ita tenent Purpur. hîc, num. 28. & Franciſc. Rip. num. 20. Et bene. Et ſic habes limitationem in revocatione doloſa. Limito ſecundò in precario dato emptori, donec ſolvat, quia tunc non poteſt liberè revocari, ſed ita demum ſi ſit emptor in mora pretii ſolvendi. text. ſing. in l. Quæ diſtracta, de precar.

AD §. *Mutui datio.* ejuſd. leg.

Electivi.] Et bene, ut novè declaravi in tractat. uſur. numer 18. quamvis Udalric. Zaz. aliter ſentiat in nova ſua Theoria Genetis, ubi acutè ſibi videtur philoſophari, ſed tam longè à ſenſu legum, quam contrà communem & receptam doctrinam.

Communis.] Ut ita tenent omnes; Et benè, excepto ſolo Lanceloto hîc.

Maſſa.] Idem Franc. Rip. hic, col. 4. & Alciat. Et bene, licèt idem eſſe velit Purpur. hic, num. 32.

Libris.] Idem Jaſon. Purpurat. Rip. Alciat. producentes ad collationem per leg. 1. § jubet de collat. quæ extenſio non eſt ſimpliciter vera, ut dixi in Conſuetud. Pariſ.

Fidejuſſore.] Idem Purpuratus hic, numer. 12. & placet.

Dicunt.] Sed malè dicunt, quia Bart. eſt ſolus in ſua opinione. Et omnes etiam Legiſtæ tenent idem quod Innoc. videlicet Imol. in l. Paulus, infrà de ſolut. Joan. de Pla. 1. l. 1. de Muriſe, lib. 2. C. Lancel. Decius l. non amplius, §. fin. col. 4. de l. 1. l. Titia, §. fin. infrà de annuis, leg. Albert. Brunus conſ. 73. Curtius junior hic, col. 3. num. 13. in princ. l. 1. Cod. de ponderationibus auri, lib. 10. Phil. Dec. hic. Idem Theologi, ut Gabriel in 4. Sentent. diſtinct. 15. quæſt. 9. art. 1. & eſt veritas. Sed tamen nec doctrinam Innocentii in d. cap. quanto, ſervant principes, præſertim in hoc regno, & graviſſimè peccant: & hi quos Monetis Rex præfecit, quas ut libitum eſt, & in materia & in indicatura ſubinde mutant & variant, magnam inde vim auri brevi momento ſuffurantes, maximo damno & oppreſſione populi cujus uſque adeò eos non miſeret, ut nuper multa hominum millia in Britannia minore hâc arte occiderint, & palam per vicos & agros fame necaverint, & tamen interim ſecuri ſunt, nec reformidant judicium Dei, quod tamen non tardat, etiamſi neſciant unde accidat eis.

Præſumptioni.] Idem Aymo conſ. 166. numer. 9. Sed verior eſt opinio contra Bart. ut dixi ad Decium conſ. 402. in ſin.

Literarum.] Ego dico quòd illa obligatio literarum nihil eſt aliud quàm obligatio mutui literis probata: & quod Gloſſ. & Doctores dicunt de mutuo civili, merum figmentum eſt, ut poſt Fulg. §. ſequ. tenent ibi Alexand. Jaſon. Dec. & Alciat. hic.

AD §. *Creditum ergo.* ejuſd. leg.

Dominus.] Sed hæc ratio fatua eſt, & præpoſtera, ut clare & novè docui in tract. uſur. quæſt. 74. vera ratio eſt, quia mutuum eſt liberalitas, & ſic non compatitur mercedem uſuræ negotiativæ.

Teſtes.] Latè Purpuratus hic, num. 55. Franciſc. Rip. ſup. eod. l. 2. num. 34. Dixi ad Alex. conſ. 177. in fin. lib. 7.

Moder.] Scilicet Fel.

Refert.] Imò tunc fortius probant, ut per Decium conſ. 163. dixi ad Alex. conſ. 238. lib. 6. ubi dixi.

Unicus.] Ego dico quòd non eſt niſi unus inſpecto effectu, ideo non ſit novatio, leg. ſi ita fuero, §. 1. cum l. ſeq. infrà de novat. & unica obligatio, unde ſufficit una acceptilatio: ſed habet virtutem utriuſque cauſæ: ut probat text. in l. certi condictio, §. quoniam, inf. eod. Et patet ſi depoſito in continenti addatur ſtipulatio: habebit enim omnes vires & privilegia depoſiti.

Paulus.] Habetur in novis conſ. 64. lib. 1. & eſt ſimpliciter ipſa veritas contrà Bartol. & ita obſervatur Idem ſentit Alexand. conſ. 90. lib. 3. ubi dixi. Idem Barba. conſ. 18. lib. 3. Alciat. hic, & in l. ſolutionis verbum in fin. infrà de verb. ſignificat. Cepol. cauſa civil. conſ. 12. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. conſ. 94. Quamvis, Jaſ. & Purpur. hic, num. 87. cum ſeq. ſequantur Bart. ſaltem in primo membro, & latè And. Tiraquell. in tractat. retract. convent. §. 4. gl. 6. num. 12. & male.

AD LEGEM *Cùm quid mutuum.* 3.

EJUSDEM RUBR.

Modern.] Scilicet Felin. & ibi Decius & infrà eodem, leg. certi condictio, in princip. num. 9. Roma. conſ. 176. Alexand. conſ. 126. libr. 6. ubi dixi, & in Conſuetud. Pariſ. 166.

Unde.] Idem Purpurat. hic. numer. 21. & Alciat. & bene.

Legis.] Imò ex conventione præſumptivè, non fictè, ut tenent Purpurat. Alciat. hic & melius.

Mutuam.] Sed quod imò ſit mutuum, vult Alciat. hic. Et bene. Idem etiam ſentit Decius.

Præferri.] Sed Alciatus hic rectè hæc relinquit ambitioſis, & qui contra Evangelium primas cathedras amant. Ambitioſè enim & animoſè de his loquuntur Doctores. Patet, quia, ut refert Felin. in rubr. col. 2. de major. & obed. & Purpur. hic, num. 66. Alexander hic longius ſuper hoc inſiſtit ob acerrimam contentionem præcedendi, quam habuit cum Cepol. Parmæ legente. Philippus etiam De-

cius non contentus effusè ſcripſiſſe in capit. Clerici, col. 34. de Judic. Fuſiùs hìc reſumit ob contentionem quam tempore Socini in ſtudio Piſano legentis (ut ipſe Socinus hìc col. 3. num. 21. refert) habuit cum domino Franciſco Pepo. ſuper hujuſmodi prælatione, quam Socinus hìc Truffam vocat.

Moderni.] Scilicet Bart. Socin. hìc col. 3. num. 20. Idem Purpur. hìc num. 60. & in hoc tandem inclinat Decius hìc: Et eſt veritas, quamquam Jaſ. contrarium ſentiat hìc.

Eſto Doctor.] De his Doctorculis bullatis, vide Hieronym. Cagnol. in repet. l. ſi quis major. col. 24. num. 167. cum ſeq. Cod. de tranſact.

Hora.] Decius l. in ambiguis, in fin. de reg. juris, ubi dixi.

Ultrà.] Curt. junior hìc, col. 3. Decius conſil. 287. num. 7. Alexand. conſil. 202. num. 8. lib. 7. ubi dixi.

Vtatur.] Hæc veritas, quia in dubio non præſumitur depoſitum, niſi probetur, ſive creditor velit indilatè petere, ſive privilegia depoſiti habere, & ſic remanebit in terminis ſimplicis mutui.

Moderni.] Scilicet Felin. Adde Decium leg. non hoc, col. 1. Cod. unde legit. Alciat. tract. præſumpt. reg. 2. præſumpt. 12. num. 3.

Supplet.] Idem Alciat. hìc & in tract. præſumpt. fol. 29. Alex. conſ. 186. in fin. lib. 2. ubi dixi.

Pariter.] Imò non eſt ſimile, quia minor eſt ratio ſupplendi pro eo, qui de facto ſuo certior aliis eſſe debet, quàm pro alio, & non ſupplens in facto proprio ad ſui commodum, videtur ſibi conſcius rem aliter habere, quare non ſic de facili Judex ſupplebit, & ſic defendo Bartolum & opinionem communem.

AD LEGEM *Si quis nec cauſam.* 4.

EJUSDEM RUBR.

Argu i.] Alexand. conſ. 80. col. 5. lib. 1. Jaſon. conſ. 165. col. 2. lib. 2. dixi ad Alexand. conſ. 89. nu. 15. lib. 6.

Iſta opinio.] Purpuratus hìc ſtat cum communi: ſolus Alciatus ſentit cum Decio & placet: etiamſi pecunia erat interim depoſita, ut ſpecies, quia illud non eſt verum depoſitum, cùm non fiat gratiâ cuſtodiendi deponenti, ſed ipſi depoſitario, qui poteſt uti, & in creditum accipere, quoties voluerit, nec poſſit deponens repetere, & interim depoſitarius donec incipiat uti, liber eſt ab uſuris: Unde creditor, cui interim abeſt pecunia, & uſus pecuniæ, non debet eſſe deterioris conditionis circa periculum, dum ab uſuris abſtinet, quam poſtquam uſuræ cœperint currere. Eſt tamen veriſimile in hac lege, pecuniam datam eſſe ad numerum, & ſtatim in creditum abiiſſe, ſed ideo actum ut eſſet in cauſam depoſiti, donec recipiens uteretur, ne prius currerent uſuræ veriſimiliter conventæ in caſum mutui. Opinio autem Joann. poteſt quadrare, niſi cùm depoſita eſt ut ſpecies: & vera eſt hoc caſu ejus ſententia, quicquid velit Udal. Zazi. in intell. ſingular. 1. col. 5. Tetigi etiam in tract. uſur. quæſt. 23. quæſt. 83.

AD §. *Res pignori.* ejuſd. legis.

Differentia.] Verbalis eſt, nec eſt verum hoc eſſe ſpeciale in creditore, propter poſſeſſionem: & Decium rectè carpit Alciat. hìc, qui tamen labitur, dum putat ſolâ denegatione perdi poſſeſſionem, licet furtum non committatur niſi re contrectatâ, quia imò ſine aliqua contrectatione non amittitur poſſeſſio, ut notat Gloſſa, & Doctores, in l. ſi rem mobilem. De acquirenda poſſeſſione: nec ex ſola inficiatione, dict. leg. inficiando in princip. Dicendum, quòd ut jure fori non committitur furtum ſolâ cogitatione, leg. 1. de furt. Ita nec ſolo verbo, nec ſcriptura, leg. ſi quis uxori, §. ne quod verbo, de furt. ſicut nec ſolâ inficiatione. Quid enim ſi tunc res non eſt in rerum natura? Quid ſi extet, ſed non in poteſtate inficiantis, vel nihil aliud circa regem egit? Sed ſi de facto, per ſe, vel alium retinet, vel impedit de facto, quominus auferri poſſit; tunc etſi nec manibus, nec ungulis rem contrectet, furtum committit, dict. l. ſi quis uxori, §. Cùm creditorem, non enim requiritur manuum contrectatio, ut Doctores putant, ſed cum perverſa intentione ſufficit quodcumque factum externum ad contrectandum, retinendum, vel tollendum, domino invito.

Singulari.] Imò nihil ſpeciale, etiam in dote, ſed idem in aliis caſibus, datâ eâdem ratione intereſſe. Decidit Bald. Novell. tract. de dote, part. 7. Privil. 3. Dixi in tract. uſur. quæſt. 74.

Paul.] Idem ſentit Purpuratus, ſed mihi placet opinio Alexand. quia in mobili certum eſt quod furtum committitur, etiamſi habeat titulum, quicquid Bald. in l. malâ fide, Cod. de condict. ex leg. quem latius reprobavi in Conſuetud. Pariſ. §. 22. quæſt. 10. num. 50. Et hoc niſi ſcienter à fure emeret, non animo lucrandi, ſed ut faciliùs reſtitueretur domino, vel niſi retineat ut autorem laudare poſſit: ut per Anch. in repetito cap. peccatum, col. 12. de reg. jur. in 6. In immobili autem datâ eâdem malâ fide, æquè condictioni locus eſſe debet per l. 2. infrà, de triticaria act.

AD LEGEM *Quod re.*

EJUSDEM RUBR.

Secùs.] Alexand. conſil. 158. numer. lib. 2. ubi dixi.

Pœna.] Vide Alexand. conſ. 119 col. penult. libr. conſ. 115. col. penult. lib. 4. conſ. 66. lib. 5. conſ. 132. lib. 7. Dec. conſ. 566. & infrà de regul. juris, leg. qui cum alio, 2. nulla, leg. impoſſibilium.

Secùs.] Idem Jaſon hìc, quod eſt imperfectum, niſi addas diſtinctionem Decii hìc, numer. 7. quam etiam tangit Jaſ. hìc col. 5. & ſequitur Purpur. Franc. Rip. hìc. col. 5.

Subalterno.] Idem Decius in l. contractus, numer. 8. de reg. jur. & eſt veritas, ut ibi dixi.

Contrarium.] Et eſt veritas, quicquid dicat Decius: & ita ſentit Jaſon hìc num. 16. Albert. Brun. in tract. de augm. col. 86.

Verum.] Imò eſt verum, quia etiam ille contractus magis accedit mandato, quàm ſocietati, vel alii ſpeciei contractus; quicquid ibi dicat Paul. Innuit text. d. l. Titius, ibi, Quaſi mandatum. Dixi in tract. uſur.

Ergo.] Non ſequitur, quia diei ineſt præmonitio ex tempore conventionis.

Alex.] Et bene, quicquid dicant Decius & Jaſon. hìc, col. 7. quia juramentum intelligitur ſecundùm jus & ſubjectam materiam, l. fin. Cod de non num. pecun. quamquam contrarium conſuluerit Alex. conſ. 9. numer. 5. conſ. 148. numer. 6. libr. 7. & male, ut ibi dixi.

Conſultum.] Fortè intelligit de Socin. conſ. 288. lib. 2. ubi quæſt. 4. col. 14. latè conſuluit interpellationem requiri. Idem late Decius conſ. 2. Lancell. Galiav. leg. 4. §. Cato, col. 2. infrà de verb. obligat. Quamvis contrarium ſentiant Purpuratus hìc numer. 98. & Alex. conſ. 157. num. 2. lib. 6. conſ. 148. lib. 7. dixi ad Decium conſ. 2.

Succeſſionem.] Et ita Lancel. Galiav. d. §. Cato, col. 20. Salvat dictum præfatum.

Reali.] Ita communiter Doctores ubique. Sed in contrarium veritas eſt, non eſſe in hoc differentiam in actione reali. Et quòd Doctores citant regulam, periculum ſpectare ad dominum, impertinens eſt, ubi propter culpam vel moram agitur, ut dixi in nov.

nov. intell. Et idem in reali tenet Purpurat. hîc. num. & Franc. Rip. 32. ubi malè diſtinguit poſt litem conteſtatam.

Delictis.] Tenet Decius, quod etiam in delictis modum habet modificatio dicta. l. Si plures in fin. nec ſit in hoc differentia inter contractus, & delicta. dummodò certò conſtet rem æquè fuiſſe omninò perituram apud creditorem. Idem Fulgoſ. Jaſ. Purpurat. Franciſc. Rip. Jaſ. in l. Nemo de verb. oblig. Paul. in d. l. Si plures. §. 1. & in l. Si filiofamilias. §. Si poſt. Soluto Matrim. & eſt veritas, licèt Paul. tranſeat hîc cum communi.

Fure.] Imo in hoc lex magis furem execratur. l. Meritò. De vi & vi armat. Purpuratus. hîc num. 26.

Alex.] Quem eodem modo reprehendit Jaſ. in l. Nemo. de verb. oblig.

Quantitatis.] Idem Aret. & Purpur. hic. numer. 64. Sed cum Bar. tenent Alex. Jaſ. Alciat. hic. Franciſc. Rip num. 95. niſi in mora irregulari, quod non valet, quia difficultas quantumcumque juſta, non impedit moram, etiam irregularem, quantum ad acceſſiones quæ conſiſtunt in rei perſecutione, ut dixi in Tractat. uſur. Cæterùm valdè periculoſa eſt opinio, quam ſequitur hic Decius, quia vulgò facile eſſet debitoribus, multas difficultates cauſari, ad eludendum omnes effectus moræ. Nec eſt verum quod Paul. ita ſimpliciter teneat, ſed aliter ſatis commodè diſtinguit hîc in fin. Opinio autem Bartoli practicatur, & de jure verior eſt, cum moderatione, de qua Paul. Alexand. & Franc. Rip. hîc.

Roma.] Non eſt ad propoſitum, quia Romanus ibi loquitur in ſimplici ſtimitatione, quæ poteſt fieri quandocumque poſt terminum, non obſtante pacto, tanquàm legis commiſſoriæ reprobato: aliàs ſecùs, ut dixi in Tract. uſur.

Dies.] Hæc ſolutio non valet, quia eadem eſt ratio & æquitas, ſive dies appoſita ſit, ſive non. Sed dicendum quod dicta jura loquuntur in effectu conventionali fundato in conventione & non in ſola mora. Adde Dec. l. impoſſibilium in fin de reg. jur.

AD LEGEM *Certum* 6.

Ejusdem Rubr.

Vehementi.] Ut Anch. conſ. 354. conſ. 392. ubi tamen malè conſuluit.

Moder.] Scilicet Felin.

Moder.] Scilicet Jaſon.

Regula.] Dixi ad Alex. conſ. 79. num. 5. lib. 7.

Conſuluit.] Col. 1. & in l. unica col. 3. Cod. de errore cal. & bene. Idem Alciat. hîc. Fallit ſi gravamen exprimitur quidem, ſed major declaratio refertur ad acta, ut per Ang. Alex. in l. ubi autem non apparet. §. Illud de verb. oblig. Alexand. conſ. 126. num. 11. lib. 6. ubi dixi.

Verbum.] Quod hæc ſit ſufficiens derogatio cujuſvis derogatori pulchrè & latè tenet Aymo. conſ. 126. & eſt communis & vera ſententia, ut dixi ad Alex. conſ. 7. lib. 4. conſ. 243. lib 6.

Purgare] Imò purgat. & vera eſt dicta Gloſſ. & Dec. rectè reprehendunt Purpur. & Alciat. hic.

AD LEGEM *Omnia* 7.

Ejusdem Rubr.

Omnibus.] Idem Decius cap. Sedes. col. 5. de Reſcript. conſil. 76. col. 2. in l. 1. numer. 24. de Reg. jur. ubi reprobavi, quia imò ſecundum Bart. & Lancel. Decium, in d. § Uxori, non eſt differentia inter generale & univerſale quantum ad hoc. Sed ſolùm, an legatum reſtringatur ad locum, vel non. Dic ut dixi ad Decium in d. l. 1. de reg. jur.

Liberis.] Imò dictum ſtatutum debet intelligi & limitari ſecundùm jus, per d. l. Hac edictali: & Romanus peſſime conſuluit & cum meritò reprobant Jaſon, Franciſc. Purpurat. in repetit Authent. Præterea. Cod. Unde vir & uxor. Stephan. Bert. in repet. d. l. Hac edictali, num. 23. num. 29. Et bene. licet Decius in cap. Sedes col. 6. de Reſcript. & conſ. 294. numer. 3. ſequatur Romanum; & malè.

Omnia.] Imò etiam in obligatione univerſali locum habet d. l. Obligatione, ut decidit Socin. in l. Si is qui ducenta. §. Utrum. col. 3. de reb. dub. Anton. Neguſan. in Tract. Pign. par. 2. membr. 2. num. 37. Et bene.

Locum.] Imò locum habere poteſt, quia licet numeranti non obligetur niſi in genere, tamen non ſtatim fit dominus antequàm conſumat, nec dicitur conſumpta eo ipſo quod utrumque obligatur in genere. Cum enim non poſſit per ſeipſum referre quæſtionem dominii mutuanti, ſtatim quidem obligatur ei aliquo modo. Sed non incommutabiliter, quia non tenetur ex vero & formali mutuo ante conſumptionem, vel repudiationem legatarii, qui dominus manet quamdiù pecunia extat, & eam vendicare poteſt. Ut in ſimili, in l. Nam etſi fur, inf. Et videtur Dec. graviter impingere in ſimulem errorem, in quem Ulda. Zazi. laborioſe diſſerens incidit lib. 1. ſing. Reſp. col. 1. num. 24. ubi ſtulte contendit in hac lege non eſſe pecuniam legatam in ſpecie, & male. Sed in toto dicto & ſeq. cap. dum præ aliis ſeſe putat ſubtiliùs philoſophari, & communes doctrinas evertere, fœdè labitur & mera deliria effutit.

AD LEGEM *Certi condictio* 9.

Ejusdem Rubr.

Occaſio.] Angel. conſilio 288. col. 2. Aret. conſilio 161. num. 5. Jaſ. Dec. in rubr. Cod. Quæ admit. Decius cap. Cognoſcentes. col. 2. de Conſtit. Jaſ. conſil. 63. col. 4 l. 3.

Specialem.] Sequitur hîc Purpur. numer. 9. Sed ut Albert. & Alciat. hîc inquiunt, frivola eſt quæſtio & inutilis, eſt prolixa & dubia diſputatio Decii hîc: tamen veram puto ſententiam Pe. & Cy. unicam eſſe condictionem.

Tacita.] Suprà eod. l. Cum. quid. num. 3.

Verior.] Et bene, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 116.

Dubio.] Idem Purpur. hîc numer. 51. & Alciat. Idem Decius cap. Ex liberis, col. 6. de Conſtit. cap. At ſi Clerici: in princ. de Jud.

Omnes.] Etiam noviſſimi, ut Purpur. & Alciat. hîc. & malè, quia veritas eſt in oppoſitum, quod certi condictio loco legis Aquiliæ creſcit per inficiationem, & omnino eumdem habet effectum ut primus omnium pulchrè & novè docuit Udal. Zazi. in ſing. intell. fol. 49. ubi tamen incautè reprehendit rationem Ang. in d. §. Cùm prædiximus, quia eamdem aliis verbis elegantioribus tradit, nec allequitur verum intellectum d. §. Cùm prædiximus, de quo dixi in nov. intellectibus.

Roma.] Idem. Jaſ. hîc col. 8. num. 27. Udal. Zazi. loco nuper à me citato; & eſt veritas, quicquid dicant Decius, Opizo. Purp. num. 64. & Alciat. hîc.

Dandi.] Idem Alciat. in tract. de eo quod intereſt. col. 4. & Jaſ. Renal. eod. tract. ſed verior eſt communis ſententia, quam Decius tuetur, & ad quam Alciatus rectè reverſus eſt.

Præciſe.] Adhuc indiſtinctè verior de jure communi ſententia, quam Alciatus hîc ſequitur.

Incerto.] Adverte omnes Doctores hic valde errare, & contra hunc textum, quia hæc lex præſupponit quòd ex incerto contractu poteſt quandoque certum deberi, & per hanc condictionem peti, & ſic non poteſt ſtare expoſitio Doctorum. Sed verus ſenſus eſt, quod per certos contractus nominati intelliguntur, innominati verò per incertos. Dicuntur autem incerti, non quòd in his etiam obligatio dandi ſit incerta, tanquàm non præciſa, eò quòd ſolvi poſſit intereſſe, ut omnes putant per textum l. Naturalis, §. Et ſi quidem, de præſcript. verb. malè ad uſque intellectum. Sed ex eo dicuntur incerti, quia eſt dubium, ad quam ſpeciem contractus nominati magis accedant. Quod autem certum ex hujuſmodi contractu incerto per hanc condictionem peti poſſit, ut vult hic text. exemplum habes in l. Si dominus ſervum, ad fin de præſcript. verb. ut novè docui in novis intellectibus.

Moder.] Scilicet Jaſ. numer. 86. Idem Albert. Rom. Alciat. hîc, & bene.

Interuſurium.] Dicendum, ut plenè deduxi in Tract. uſur. quæſt. 74.

AD §. *Quoniam.* ejuſd. leg.

Conſonat.] Imò etiam incontinenti, non ſubauditur perſona alterius in numeratione. Paul. Jaſ. Alciat. hîc.

Locupletior.] Idem Decius, l. Ex pœnalibus. numer. 5. de reg. jur. Sed non eſt verum, ut ibi tetigi in Annotat. Vide quæ dixi in conſuetud. Pariſ. num. 52. & in tract uſur. quæſt. 37.

Roma.] Hic & in d. l. Impoſſibilis. Purp. hîc in fin. Anton. Corſet. in ſing. verb. *Conditio.*

Libro quinto.] Habetur lib. 3. conſil. 68. ubi tetigi. Idem Alciat. hîc. conſ. 11. num. 2. Aliter ſentit Purpuratus hîc numer. 23. cujus ſententia vera eſt, ſi Scriptura aliquo adminiculo probabili, vel nuda litterarum comparatione juvetur: aliàs procedit operi. Alex & Dec. hîc. & ind. conſ. ubi dixi.

AD §. *Si nummos.* ejuſdem leg.

Numerata.] Imò largè de omni mutuabili. Jaſ. col. 2. & Alciat. hic.

Vera.] Et bene, licet Alciat. hic eam ſequatur.

Placuit.] Et bene, ut dixi ad Alexand. conſil. 5. col. fin. lib. 5.

Solita.] Et bene. Idem Decius extra de conſuetud. in fine Rubricæ, licet Bart. ſequatur Lancelot. Dec. l. Sempronio, §. Ex his verbis De uſufr. leg.

Poſteriores.] Scilicet Roch. Curtius in repet. dictæ Rubricæ

Reſponderi.] Hoc non valet. ut etiam fatetur Dec. Ego dico quod ibi non quæritur an eſſet donatio, ſed eſſe præſupponitur: ſolùm autem dubitabatur, an ex hypotheſi d. §. eſſet perfecta, & irrevocabilis, ut nove dixi ſuper intellectu l. Lucius, De donat. reprobando intellectum nuper datum ab Alciat. in l. 2. in princ. ſuprà eod.

Sola.] Divinatio eſt. Ego dico, quod eſt una obligatio habens vires utriuſque cauſæ, ut ſcripſi in nov. intell. & tetigi ſuprà eod. tit. l. 2. §. fin. num. 13. in Annot. ad Decium ibi.

Vera.] Idem Purpur. Alciat. hic, & bene faciunt quæ dixi ad Alexand. conſ. 35. lib. 1.

Alterius.] Decius conſ. 245. num. 5. Latè And. Tiraquel. in conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 7. num. 76.

Parum.] Alciat. in tract. Præſumpt. Reg. 3. Præſumpt. 35. num 9. Dixi ad Alex. conſil. 17. num. 4. lib. 7. & conſ. ſeq.

Reſolvendo.] Idem ferè Purpur. hic. num. 73.

Paulus.] Conſilio 195. conſ. 171. lib. 2. in novis Decius in l. Contractus numer. 12. de reg. jur. ubi dixi.

AD §. *Depoſui.* ejuſdem leg.

Lucrum.] Dic, quod tenetur tantùm ad uſuras legitimas: l. 3. Cod. depoſiti. Totum autem reliquum lucrum ſuum eſt, & ſic illud dictum Bald. eſt falſum, & contra textum in l. Si ex ea. Cod. de Rei vend. ut pleniùs dixi in tract. uſur 83.

Vera. [Imò, quia licèt excedat terminos depoſiti l. Lucius, tamen dicitur depoſitum, inſpecto principio: ut in l. 1. §. Idem Pompon. depoſiti.

Nunquàm] Idem Decius in l. Non vult infrà de reg. jur. Et bene.

Actum.] Et ſic deciſio Franciſc. Crem. falſa eſt, ut ſentit Decius & bene, ut in ſimili dixi ad Alexand. conſ. 15. lib. 1. Quamvis Barba cap. Quia nonnulli. col. 17. de teſtib. & Felin. in tract. Quando conat. punit. ſecuti ſint. Franciſc. Cremam, & malè.

Moderni.] Scilicet Jaſ. hîc in fine. Adverte: Doctores hîc hos textus clariſſimos ſuos multiloquiis obſcurarunt. Brevis & clara veritas eſt quod in §. Depoſui, permiſſio uſus ſit pro uſu præſenti, & ſic ſtatim eſt mutuum: ſed in l. ſeq. permiſſio ſit pro futuro incerto uſu, & ſic nondum eſt mutuum, donec uſus ſequatur, & ita ſentiunt Paul. Jaſ. Dec. Purpur. Alciat. hic: licèt intricatiùs & obſcuriùs loquatur.

AD LEGEM *Rogaſti* 11.

EJUSDEM RUBR.

Contrarium.] Idem Purpur Alciat: hic, Et benè, ſi ubi publica urget utilitas.

Ad victum.] Nota tamen quod quis non cogitur victualia vendere etiam juſto pretio, ſi non habet ultra quàm ſibi ſint neceſſaria; alias ſic. And. de Iſer. de Conſt. regis Lud. in ſing. ver. *Quis non cogitur?*

Sed.] Pariter contra Socin. tenent Purpur. & Alciat. hic. Et bene.

Venalem.] Imò indiſtinctè hoc: tertio caſu verior eſt opinio Jaſ. & Alciat. hîc, quibus accedere videtur Purpur. hic. licet multum hallucinetur citando Paul. pro ſe, qui in oppoſitum facit.

Periculum.] Ultra limitationes, Purpur. hic. limito, ſi res erat omnino æque peritura penes tradentem: per Nov. in l. Quod te. infrà eod.

AD §. *Si tibi.* ejuſd. leg.

Tantum.] Sed quod nec hic ſubaudiatur dictio tantum, ſed ſolum colligatur argumento à contrario ſenſu, tenet Purpur. hic col. & idem Alciat.

Vitam.] Plene dixi in tract. uſur. 72.

Modicitate.] Plenè dixi in d. tract. uſur. 33.

Criminaliter.] Imò licet Dec. conſilio 170. ſequatur Bald. & malè, ut ibi dixi, & plenius in d. tractat. uſur.

AD §. *Si fugitivus.* ejuſd. legis.

Moderni.] Scilicet Jaſ. quem ſequuntur Thomas Parpat. & Franciſc. Purpura hic, Alciat. autem Decium ſequitur. Ego puto ex qualitate & natura adminiſtrationis, cui præpoſitus eſt, & quantitate ſummæ, hoc perpendendum.

Verior.] Ego dico, contra doloſum electio eſt domini, quâ actione agat vel furti, & condictione furtiva, vel rei vendicatione, vel ad exhibendum, ut juret in litem, vel certi condictione, ſed ab eo qui bona fide

conſumpſit, tantum condicere poteſt, ut dixi in nov. intellectibus.

AD LEGEM *Si furioſo* 12.

Ejusdem Rubr.

Furioſi.] Nam furioſus comparatur ignoranti l. filiusfamilias 1. & ibi Bart. ad fin. de teſt. Item prodigo l. 1. & ibi Nicol. de Neapol. infrà de Curat. fur. per Bart in l. Is cui lege de teſt niſi in caſu de quo l. Bald. in furioſis in fin. Cod. Qui teſtament fac. poſſunt. ſt Item mortuo Bald. in l. Humani. Cod. de imp. & al. Subſtitut. per l Si quis alicui, De acquir. hæred. Item abſenti. l. Sed ſi unus, §. filio familias. de injur. l. 2. §. furioſo. & ibi Bart. de jur. Cod. & Bart. in l. 1. §. Dari autem. infrà de Procur. & in l. 2. §. fin. Solut. Matrim. Item infanti Spe. de 1. & 2. decret. §. 4. verſic. *Sed pone quod pupilli.*

Sequitur Gloſſ.] Accurſius rectè loquitur, ſed nullus Doctor veram rationem explicat. Ratio eſt, quæ colligitur ex hypotheſi, quia cùm pecunia extaret. & à domino vendicaretur, debitor non habebat uſum pecuniæ, nec eam conſumere poterat, & ſic non debet tunc ſtare ſuo periculo. Alioquin ſi quis alienam pecuniam mutuò acceperit, cùm liceat ſibi uti, ſi caſu utatur, quia fortuitò perdit, nihilominùs tenetur, nec eximitur obligatione, etiamſi probare vellet pecuniam fuiſſe alienam, nec ſuam factam; licet omnes Gloſſ. & Doctores hoc caſu contra ſentiant, & malè, ut dixi in novell. intell. Nec obſtat ratio Decii hic, quòd ex quo pecunia erat aliena, debitor tenebatur in ſpecie, quia etiam ſi hoc maximè verum eſſet, tamen ex quo gratia ſui tenet, ut ſibi utatur, periculo ſuo tenet, l. Si quis nec cauſam, ſup. eod. & per ea quæ ibi ait Decius tenendo opinionem Joan.

Opinio Gloſſ.] In hoc etiam Accurſ. bene dicit, licet malam rationem reddat, & hæreat in eo, in quo non verſatur dubium, nec ratio deciſiva, prout omnes etiam Doctores, ut dixi in novis intell. Quia nihilominus tenetur debitor reſtituere ipſi mutuanti, niſi eſſet fur, ut in l. Bona fides depoſiti. vel niſi dominus inſtaret, & de ſuo jure doceret, in quo Bart. meliùs loquitur cæteris, à quibus malè reprehenditur.

Cautione.] Quicquid dicant Doctores, verior eſt in hoc opinio Bartoli.

AD LEGEM *Si filiusfamilias* 14.

Ejusdem Rubr.

Tamen.] Sic Dec. l. fin. de Reg. jur. Sed Alciat. hoc caſu communem ſententiam meliùs ſequitur.

Præmium.] Nota quòd præmium conſtitutum capienti bannitum non debetur villæ capienti, ſi tenebatur capere ex forma ſtatuti. Bart. in l. 3. ſuprà ad Syllan. ubi etiam dicit quòd nec debetur capienti cum caſu fortuito, ſed capienti ignoranter. Sic Bald. in l. Si quis hæredem verſic. *Extra quæritur.* Cod. de inſtit. & Subſtitut. & omnino per Bart. in l. Omnes populi. in 5. quæſt. princ. De juſtit. & jure. ubi dicit ſecùs, quando capiens ignoravit præmium ſtatuti, non quando ignoravit eſſe bannitum, & ibi Alex. in addit. & Bald. in l Inter omnes. §. Rectè de furt. & per Bart. in l Genero verſic. Extra dicit ſtatutum, infrà, De his qui notantur infamia. Item nec accurrentibus ad rumorem & bannitum capientibus quem alius inſequebatur. Bart. in d §. Utrum. Adde Bart. in l Nulla macula & ibi per Alex. in Apoſt Cod. de delat. lib. 10.

Communiter.] Idem Alciat. Sed hæc communis ſolutio non valet, tum quia divinat, ut omnes fatentur, tum quia eſt contra text. §. 1. ibi. *In omnem eventum.* tum quia eſt irrationabilis, quoniam licet conſumptio bona fide facta, poſſit mutare formulam actionis intentandæ, non tamen debet jus alterius penitus auferre. l. Non debet. l. Id quod noſtrum. de Reg jur. Item eſſet occaſio fraudandi Senatuſconſulti, ut ſuo loco pleniùs dixi.

Dicamus. Hæc ſolutio Decii deterior eſt cæteris. Ego dico quod hic textus loquitur de condictione indebiti ex quaſi contractu, vel negotio geſto per filium ſolventem, ut patet per ſeriem totius hujus legis, quæ negat hujuſmodi condictionem deberi, & competere ſolventi: ſed non negat oriri condictionem ipſi patri ex alio fonte, videlicet ex eo quod creditor, (cui in effectu non erat debitum) conſumendo locupletatus eſt de pecunia patris cum ejus jactura, ut in l. Si cum ſervum infrà eodem. De qua condictione loquitur, & intelligitur dicta lex. Sed ſi paterfamilias. §. Et niſi ex hoc fonte daretur condictio, ſequeretur quod daretur filiisfamilias occaſio furandi patribus ſuis, quò creditoribus mox conſumpturis ſolverent, & Senatusconſultum eluderetur. Et hanc eſſe veram & germanam ſolutionem & concordiam, latè probavi in novis intellectibus.

AD LEGEM *Singularia* 15.

Ejusdem Rubr.

Moderni.] Scilicet Jaſon. numer. 12. Idem Alciat. hîc & malè. Et rectè tuetur communem hîc Decius & Purpur. num. 55. Et clariùs explicando, dico hic ſubeſſe duplicem differentiam. Prima, quia aliæ ſpecies mutabiles non dicuntur conſumi, ſi transferantur in alium, à quo pariter vendicari poſſunt. Secùs in pecunia, quæ eo ipſo quod alii datur ad numerum, non ut ſpecies conſumi dicitur. Text. in l. Non omnis, §. infrà eos. Secunda, quia in dictis ſpeciebus non amittitur dominium confuſione, vel mixtione, licèt confuſione res fiat communis, §. Si duorum. §. Quòd ſi frumentum, inſtit. de rerum diviſ. Sed in pecunia ſola mixtione dominium amittitur, d. l. Si alieni, niſi mala fide fieret, quia tunc locus eſſet furti actioni & ad exhibendum. l. Rogaſti in fin. ſuprà eod. Ratio ſpecialitatis in pecunia eſt, propter majorem ipſius fungibilitatem, & promiſcui uſus utilitatem, & quia ſufficiet omninò reddere tantumdem, ubi in dictis ſpeciebus, præciſè certæ maſſæ vel acervi portio vendicatur. d §. Si duorum, cum ſeq.

Concordat.] Malè dicit Decius & illum textum pervertit, dicendo aliam rationem eſſe in dictis ſpeciebus, aliam in pecunia, ut nuper dixi, & pleniùs in novis intellectibus.

Ideo.] Imò vera eſt limitatio Ang. & Alexand. dummodò non ſit expreſſa arca vel certa pecunia vice demonſtrationis, ſed limitationis & diſpoſitionis, quia tunc cenſetur velle & diſponere teſtator, quòd hæres capiat partem à cohærede, non autem quòd totum de ſua parte retineat, idque benignius eſt, ut minùs hæres gravari videatur.

Poſſit.] Imò poteſt, ſecundum ea quæ dixi in tract. uſur.

Clam.] Bald. conſ. 148. lib. 1. Curtius ſenior conſil. 55. in fine, Jaſ. in l. Clam poſſidere. col. 1. in fin. de acquir. poſſeſſ. Decius cap. 1. col. fin. de fide inſtrument. conſil. 399.

Hereditatis.] Rejectis aliis ineptis ſolutionibus, dico quòd ibi hoc eſt propter implicitum negotium, & magnas deductiones, ubi ſubeſt periculum & occaſio multæ & occultæ circonventionis meritò in eo negotio non poteſt tutor ſibi authorari, quia hoc eſſet captioſum, & periculoſum pupillo, ſecùs in aliis ubi executio certa eſt & liquida, & ceſſat periculum.

Longam.] Sed ſupervacuam, anxiam, & laborioſam: quod profluxit ex malo & ſophiſtico intellectu, l. Si ita fuero. & l. Non enim. de Novat. Brevis & expedita veritas eſt, quod in quantum textus ibi dicit eſſe unum contractum & unam obligationem, debet intelligi propter connexionem & exactionem, quia creditor noluit credere, niſi utraque formula juncta, & ſic unus contractus eſt, quia initio non proceſſiſſet alter ſine altero; ſed tamen utriuſque contractus, videlicet mutui & ſtipulationis vires habet ad eumdem effectum, ut latiùs dixi in novis intellectibus.

Tollit.] Dixi in nov. intell. l. Corruptionem. Cod. de uſufr.

Liberatur.] Aret. l. 2. §. Et harum & ibi Jaſon. col. 7. Purpur. hîc numer. 48. Decius conſil. 645. num. 11. Andr. Tiraquell. tractat. retract. §. 1. gloſſ. 2. num. 42.

Moderni.] Scilicet Jaſ. col. 10. Et malè. Idem ſentit Jaſ. conſil. 65. col. 2. lib. 1. ubi bene loquitur, propter verbum *utenſilium domus*, quod declarat & reſtringit. Secùs hîc, quia quòd pecunia ſimpliciter veniat appellatione eorum quæ ſunt in loco, eſt text. in l. Caius de leg. 2. qui limitatur in deſtinatis ad fœnus vel alium certum uſum per d. l. ſi chorus §. 1. Et eſt ſententia gloſſ. in d. l. Si mihi in fin. Decius hic, & in conſil. 380. conſil. 472. Et bene. Et ſic. Alciat. hîc errat, ſequendo Jaſ. & graviùs errat. ampliando, etiam addito verbo, *Omnia*. Adde Andr. Tiraquell. in tractatu retractat. proximit. §. 1. gloſſa 7. num. 102.

Gratuitò.] Hoc veriſſimum. Idem Joan. Fab. Bald. Ang. Aret. dicta lege Jaſ. l. Nam poſteaquam, §. Si minor. col. 4. de jurejuran. Et eſt communis & vera, quamvis Alciatus hîc contradicat. Plenè dixi in tract. uſur. quæſt. 37. Ubi idem etiam in uſurario, reſpectu ſortis.

Præſens.] Idem Decius Purpur. num. 64. & alii; ſed valde errant, pariter ſubauditio gloſſ. in d. l. 3. §. penult. eſt falſa, quia imò hîc, & in d. l. 3. eſt verum, etiamſi fuerim abſens. Nec obſtat d. §. Sed ſi is, quia longè dexteriùs debet intelligi quàm Gloſſ. & doctores putent, ut novè docui in nov. intell. quò brevitatis causâ remitto.

Verior.] Idem Alciat. hîc & bene.

Etiam.] Idem tenet hîc Alciatus, & eſt veritas. Adde quæ dixi ad Alexand. conſil. 173. lib. 7.

Liberatus.] Idem Purpur. hîc. num. 84. & Alciat. ſed contrarium verius puto, niſi delegatio acceſſerit, vel niſi in ſolutum hoc datum ſit.

Ope] Sed communis eſt in contrarium, quia omni caſu quo jure Digeſtorum fiebat novatio ipſo jure, fiat hodie ope exceptionis. Oldrad. Azo. Bald. Ang. l. fin. Cod. De novat. Bar. Ang. l. penult. ff. de prætoria ſtipulat. Alexand. l. 4. §. Si ex conventione, col. 2. ff. de re judic. Bertrand. conſil. 338. cum jamdudum col. 1. lib. 3. Vide Purpur. ſuprà eod. l. Certi condictio. §. Si nummos. col. 10.

Numero.] Nec iſta evaſio valet, quia cùm ſit pecunia penès debitorem, ſolus conſenſus pro numeratione eſt, §. Interdum. inſtitut. de rerum diviſione: Et probat hæc l. in 2. reſponſo, ubi prout diſtinctè loquitur, ita debet diſtinctè intelligi: dicta verò l. Qui negotia. longè aliò reſpicit, quàm vulgo omnes Gloſſ. & Doctores putent, & quia hic margo non caperet, remitto ad novos intell. quos æquo animo expectare vos oportet, quia propriis ſumptibus, nulla gratia, nullo præmio, ſub hac miſera deſpotia vobis milito.

Converſio.] Imò non agitur ibi de converſione in mutuum, nec d. l. ſi ex pretio, ad hoc tendit, ut omnes Gloſſæ & Doctores ad uſque putant. Ut dixi in nov. intell. & tetigi in tract. uſur.

Reprobatur. Et bene, nec eſt curandum de Concordia ſequenti.

AD LEGEM *Si ſocius* 16.

Ejuſdem Rubr.

Futura.] Alexand. conſil. 49. col. penult. lib. 1. ubi dixi conſil. 152. num. 6. lib. 7. Franciſc. Rip. l. 1. num. 22. infrà. in quib. cauſ. pign. vel. hypoth. tacit. contrahatur.

Æqualitatem.] Nec hæc ratio valet, quia non ſemper ſocietas eſt æqualis, ſed vera ratio eſt, quam innuit text. in l. 2. Pro Soc. quia videntur invicem conſtituere, nomine communi poſſidere.

Conſil.] Quod eſt conſil. 104. col. 1. lib. 2. in novis.

Reſolvitur.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 30. numer. 17. cum ſeq.

Libera.] Idem Decius conſil. 88. col. 2. conſil. 239. in fin. Paul. l. 2. Cod. de reſcind. vendit. Socin. conſil. 80. col. 2. lib. 3. Tamen Hieronym. Cagno, repet. l. 2. col. 9. Cod. de pactis inter empt. & vendit. dubitat. ſed frivola ratione, quia putat quòd emptor ex pacto de retinendo, non teneatur præcisè quod eſt falſiſſimum. Ego dico, quòd ſi res initio eſt vendita ſub hoc pacto, cum hypotheca, tunc non tenetur redimens de aliquibus hypothecis emptoris, nec anterioribus, nec poſterioribus. Si vero poſt venditionem & traditionem, factum eſt hoc pactum, cum clauſula hypothecæ etiam generali, vincet & redimens hypothecas poſteriores, ſed non priores. Adde quæ dixi ad Alexand. conſil. 45. lib. 5.

Locare.] Idem Socin. hîc & conſ. 88. lib. 4. Socin. Jaſ. l. 5. §. 1. de legat. 1. Albert. Brun. conſ. 46. in fine.

AD LEGEM *Cum filiusfamilias.* 17.

Ejuſdem Rubr.

Roman.] Quem ſequitur Ant. Corſet. in Repert. verſic. jus inſtituendi, ſed verior eſt opinio Arch. quem ſequitur Ant. Bu. cap. quod ſicut. col. 4. de elect. Fely. cap. auditis. col. 9. de reſcript. cap. ex parte, col. 8. de Conſtit. Jaſ. hic, & in l. in provinciali. §. fin. de oper. nov. nuntiat.

Moderni.] Scilicet Jaſ. idem Alciat. & bene.

Quia non.] Et placet: unde intelligo hanc legem, quòd ſtatim ante tempus in mutuo adjectum, vel tacitum repetere poteſt.

Dictio quaſi.] Nota quòd *quaſi*, in ſtatutis denotat proprietatem, non improprietatem. Bar. ſing. in l. ſi in rixa. infrà, de Sicar. & in l. ſi divortio. §. ſi fundum. in 1. opp. & ibi Dy. Sol. matr. & Bar. in l. hoc colore. de inoff. teſtam. Joan. de Por. in l. diviſione. Sol. Matr. Vide 88. di. Presbyter. de decim. cap. parrochianos. & ibi Archa. Old. conſ. 155. incipiente: quia de forma electionis. Aliquando denotat proprietatem & veritatem. Not. in l. 1. de Tranſaction. in l. Lucius Titius in fin. de adminiſtr. tut. vide Joan. de Por. in l. ſi ante in princip. ſolut. matrimon. & in l. Centurio. & in l. ſi. pater filios. de vulg. & pupil. Bald. in l. ſuis. de lib. & poſthum. dicit quòd dictio *quaſi*, & dictio *quemadmodùm*, eſt nota improprietatis, & diminutionis. l. ſi cùm dotem. §. fin. ſol. matrimon. l. ſi [illegible] cum à fideicommiſſ. de condict. indebiti.

AD LEGEM *Si ego pecuniam* 18.

Ejuſdem Rubr.

Intellexi.] Et acceptavi. Decius l. contractus.

num. 20. ubi dixi, de reg. jur. & ad Alex. conſ. 31. n. 6. libro 6.

Recipiat.] Et placet, quicquid dicat Decius hîc: unde etiam textum noſtrum intelligo, quando recipiens poſteà ſcienter conſumpſit, vel aliter acceptavit, ut tunc dator non poſſit ampliùs revocare: aliàs ſic etiam poſt conſumptionem: quamvis Doctores aliter ſentiant.

Places.] Idem Alciat. & bene. quia. ut dixi in tract. uſurar. num. 449. Mutuum non eſt actus alienationis, ſed adminiſtrationis, ut ſupra leg. rogaſti §. ſi fugitivus, & ſic prorſus differt à donatione.

Impeditur.] Imò dicendum, ut ibi & in novis intellect. novè dixi.

AD LEGEM *Non omnis.* 19.

Ejuſdem Rubr.

Revocata.] Imò, ut tenent cæteri & Alciat. hic & eſt communis. Non obſtat quòd ſe referat ad mortem, quia intelligitur ſe referre ad mortem nunc imminentem, ex hac præſenti infirmitate, non autem ad mortem abſolutè, prout in legato & teſtamento, & ſic vides juſtam inter hæc differentiam.

Infirmitatem.] Hoc verum ſi ſit inter vivos, & ſic fiat abſolutè, de quo dixi ad Alexandr. conſil. 14. libro 1. ſed ſi fit contemplatione infirmitatis vel periculi præſentis, ergo contemplatione mortis, non generaliter, ſed ex eo periculo, & Decius hic in aqua hæret.

Mortis.] Idem Jaſon hîc numero 5. poteſt tamen ſic fieri donatio cauſâ mortis, ut ſentit Alciat. hic; & tunc puto quòd ſit tranſmiſſibilis ad hæredem primum, licèt Alciat. contrà ſentiat, & idem puto de legato.

Iuramentum.] Adde quæ dixi ad Alex. conſ. 27. lib. 1. conſ. 9. lib. 7.

Moder.] Scilicet Jaſon col. 2. in fin. Idem Alciat. hic. Et bene, quicquid dicat Decius.

Ad §. *Si pupillus ejuſd. leg.*

Bona fide.] Et bene, ideò non dicitur mala fide conſumere, niſi quando dolosè, & in fraudem hoc facit, ſecundùm Alciat. hîc.

Extat.] Imò dico, quòd ſtatim ut in alium eſt tranſlata, conſumpta dicitur, & verbum, *conſumpta ea*, in textu debet intelligi cauſativè, non conditionaliter.

Mulieris.] Hoc verum, ut non poſſit vendicari, nec repeti, ſed non quin emptor teneatur ad pretium.

Pupillum.] Imò tenenda eſt communis ſententia.

AD LEGEM *Si tibi pecuniam* 20.

Ejuſdem Rubr.

Groſſo.] Alexander conſ. 9. lib. 1. ubi dixi.

Pupillo.] Hoc veriſſimum, licèt Alciatus contrarium teneat per l. 1 in fin. de rebus eorum, quæ non obſtat, ut dixi in Novis intellect. & tetigi in tract. uſur. quæſt. 37.

Juris.] Dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 41. numero 86.

Illicò.] Andræas Tiraquell repet. l. ſi nunquam. verb. *Suſceperit liberos.* numero 41. Cod. de revocand. donation. & in tractat. retract. convent. in fine, numero 155.

AD LEGEM *Quidam exiſtimaverunt.* 21.

Ejuſdem Rubr.

Parte.] Imò nos obſervamus quod eſt in mora, in parte. niſi partem offerat, & eſt veritas.

Modern.] Scilicet Jaſon col. 1. & placet indiſtinctè, licèt Alciatus hîc diſtinguat.

Tertiò & ultimò noto.] Adde hîc ex ſententia Alberti. in leg. tranſigere. Cod. de tranſact. quòd Magiſtratus, purà Præſes provinciæ, poteſt juriſdictione ſuâ lites componere, & compellere partes ad pacem, ne veniant ad arma & rixam, l. æquiſſimum eſſe. ff. de uſufr. ex quo infertur, quod ſi eſſet diſcordia inter Duces bellorum, vel Magnates, vel cives potentiſſimos, ex qua poſſet inferri detrimentum Reipublicæ, vel ſtatui Principis, poſſet cogi & compelli ad pacem. Conſule Bar. in leg. congruit. ff. de offic. Præſ.

Regulam.] Hæc regula vera eſt & practicatur. licèt Decius, fluctuet, & Alciatus contrariam regulam firmet, & malè.

Pars.] Falſum, quia uſura nunquam currit niſi pro rata ſortis & temporis, ut dixi in tractat. uſurar. quæſt. 55.

AD LEGEM *Vinum.* 22.

Ejuſdem Rubr.

Contraria.] Idem latè Alciat. hic Ludovicus Gomeſ. inſtitut. de actionibus, §. action. numero 19. cum ſeq. & malè: quia communis opinio eſt veritas, quam ſequitur Purpurat. hîc, num. 3. dixi in tract. uſur. num. 12.

Imola.] Idem Chriſtoph de Caſtell hîc, & Hieron. Butygell num. 27. quia non dicitur valor, qui momento tantùm durat.

Secùs] Idem. Jaſ. d. l. fi. col. fin. Sed dicendum quòd etiamſi debitor expreſsè contradicat, valet proteſtatio creditoris, quia tunc interim non cenſetur recipere ad ſolutionem, nec vice ſolutionis, ſed jure retentionis, & ita interpretandum, quia favendum creditori certanti de damno vitando, & ita etiam ſentit hîc Decius. Et benè.

Argumentum.] Socin. conſ. 26. col. 1. lib. 6. Jaſon. l. 1 §. ſed excipiuntur. num. 6. num. 11. de feriis. Nicol. Everar. in locis legalibus loco 40.

Tempore feriato.] Nota hic quòd debitor ſuſpectus capi poteſt etiam tempore feriato in honorem Dei. Vide Alex. in l. ſi fidejuſſor. § ſi ſatiſdatum qui ſatiſd. cogant. quod intellige ſcilicet, ut cogatur cavere de judicio ſiſti finitis feriis: argumento l. ſi adulterium cum inceſtu §. fin. infrà de Adulter. Item verumetiam in miſſione in poſſeſſionem contra contumacem, quæ dicto tempore feriato fieri poteſt ſecundum gloſſ. & Bartol. in leg. 2. ſuprà de feriis. Sed idem Barto. in leg. omnes Cod. de feriis, dicit quòd die feriata in honorem Dei, non poteſt fieri executio inſtrumenti. ſed in aliis ſic.

Eccleſia.] Oldrad. quæſt. 54. Alberic. 1. parte ſtatut. quæſt. 39. adde quæ dixi ad Alexandr. conſil. 145. libro 7.

Recommendari.] Imò ſicut poteſt eo die liberari.

Favorem.] Ego dico quòd verſatur favor debitoris non quantum ad temporis prolixitatem; ſed quantum ad temporis certi præfinitionem tacitam, vel expreſſam interpellationem implicantem, ut tunc omninò id ſolvat infra illud tempus. Illa præfinitio & tacita

monitio eſt in favorem creditoris; ideo inducit moram. Secùs, ſi non eſt præfinita dies, ut tunc omnino ſolvatur, ſed ad meram dilationem exactionis tantùm, ut ante illud tempus, etiamſi velit creditor, non poſſit debitor cogi: ut quando promittit ſolvere Calendis. & ab inde ad creditoris petitionem, voluntatem, & arbitrium, quia tunc ex ſolo lapſu temporis non committitur mora, quamvis contrarium voluerit Bartol. in l. cùm ſtipulatus ſis mihi. in fine princ. de verb. obligat. Aretin. l. ſi ex legati. col 7. Jaſ. l ſi inſulam. col 10. eodem tit. & hîc col. 4. Purpur. hîc col. 3. & Alciat. hic & male: & falſa ſunt exempla per eos adducta, quia in dubio, fienda interpretatio contra ſtipulatorem, & ſic requiritur interpellatio antequàm ſit in mora, & ita obſervatur.

Herede.] Idem Jaſ. hîc, col. 4. num. 10. dicens, quod non cadit in pœnam, ſed non poteſt ſuſtineri per jura ſequentia. & contrarium tenet Purpur. hîc, num. 22. Idem dicendum quod mero jure in moram & pœnam cadit, ſed propter bonam fidem ei parcitur, ut non cogatur præcisè, ſed poſſit moram purgare, quod Alciat. hic ſentit. Et bene.

Comparet.] Purpur. hic numero 24. Cor. leg. non hoc. Cod. unde legitimi. col. penult. Alexand. conſilio 172. col. 1. ubi dixi, libro 2. conſilio 20. n. 3. (ubi limitat) libro 7.

Attendi.] Omnia debent attendi, quæ ſunt pars contractus, & commenſuratio pretii.

Acceſſoris.] Idem Decius c. 1. lect. 1. col. 14. de Judic. Dic breviter quod ſi reſciſſio petatur actione ex contractu, putà ex pacto de retrovendendo, vel ex l. 2. Cod. de reſcind. vendit. agendum eſt in loco contractus, quia oritur actio ex ipſo contractu; ſed ſi ob minorem ætatem per viam reſtitutionis, vel ex alia cauſa extrinſeca, quæ non fundatur in contractu, agendum eſt in foro rei conſenti, & ita procedit d. leg. 2. Cod. ubi & apud quem. Facit Jaſon in leg. qui certo loco de condict. indeb. & Alciat. in numero finali.

Modo.] Idem Purpur. hîc n. 37. dixi in tract. uſur. num. 32.

Mora.] Imò veriùs ibi, quoad fructus & uſuras, non interpellatio, ſed ratio æqualitatis ſervandæ ex bono & æquo attenditur, ut dixi in tract. uſurarum qu. 90. & in conſuet. Pariſ. §. 125.

Contrarium.] Et bene Jaſ. l. ſi mora. infrà ſoluto matrim. Dec hîc.

Moderni.] Scilicet Jaſon col. 6. hîc, & in l. ſi ex legati cauſa, de verborum obligat. Et bene.

Mora.] Hæc communis & vera, ut dixi in tract. quod intereſt num. 32. quò remitto.

Statim.] Ut dixi in tractatu uſurarum, numero 95.

Fructus.] Dic breviter, quod veniunt, ut intereſſe non quanti plurimi; ut ineptè putavit Bartol. & ante eum Joan Fab. Inſtit. de act. §. actionum col. 2. ſed tanquam malum ob moram incurſum, ut plenè & novè dixi in tract. de eo quod intereſt num. 205. numero 215.

Sequi abſolutoria.] Tranſeat à pœna ſtatuti requirentis illam qualitatem, ſed tamen debet imponi pœna juris communis pro delicto probato.

Juſtitiam.] Dixi ad Alexandrum conſilio 121. numero 11. lib. 1.

Abb.] Scilicet Panormit. qui illud intelligit quando ad hoc eſt limitata voluntas. Et bene.

AD LEGEM *Si eum ſervum.* 23.

Ejusdem Rubr.

Bartol.] Idem Angel. in l. his ſolis. contrarium tenent Decius & Alciatus hîc, & placet, tum quia filii habent cauſam onerofam, cùm teneatur pater eos alere, tum quia veriſimiliter operâ patris vel aliunde aliti fuiſſent, & ſic duplici ratione ceſſat ratio hujus legis. Sed advertendum quod rationes Decii & Alciati, generaliores ſunt, & idem inferunt, etiamſi is qui mutuò cepit. Statim eam pecuniam alii dedit, vel alium è carcere liberavit, quia ad illum tertium non pervenit pecunia creditoris, ſed ipſius dantis, cujus erat facta: & ſic ceſſat hæc lex: ceſſat etiam leg. ſi me & Titium, infrà eodem, quia nullus intervenit, nec voluntas creditoris, nec aliquod ejus factum ad commodum tertii: ſed tantùm dominus pecuniæ, de ea diſpoſuit pro libito, ut potuit, & bene dicunt. Dico tamen quod competere poteſt aliud remedium, videlicet ſi tunc debitor donans, non erat ſolvendo: ſuccurritur enim per edictum, de his quæ in fraudem creditorum, quatenus is qui commodum ſenſit, locupletior eſt l. qui autem, §. in hos tamen. de his quæ in fraud. credit.

AD LEGEM *Si quis certum.* 24.

Ejusdem Rubr.

Certi.] De formula hujus actionis, dixi in tractatu uſur. n. 698. cum ſeq.

AD LEGEM *Creditor.* 25.

Ejusdem Rubr.

Domum.] Vel vendendam refecturo. Hyppolit. Marſil. ſingul. 470. dixi in conſuet. Pariſienſ. tit. 6. in Rubr.

Novo.] Idem Jaſon Alciat. & bene. Pallit in nave, l. qui in navem. l. quod quis. de privileg credit. Sed non eſt tacita hypotheca etiam in navi, niſi reficienda, vel armanda. leg. interdum. qui potior in pignor. habeantur.

Veſtigia.] Idem Alciat. & bene.

Impenſum.] Idem Paulus Jaſon hîc & bene, licèt Alciat. contrà & malè. quia privilegium iſtud non habet locum in omnibus bonis, ſed tantùm circa rem inde refectam, ex qua refectione alii creditores ſentiunt commodum, & ſic æquum eſt, eum qui in hoc numeravit, aliis præferri. Secùs ſi non ſit in id impenſum, vel res non extet.

Extante.] Idem Jaſ. & benè, quicquid dicant Dec. & Alciat. hîc, qui ſeſe praxim ignorare oſtendunt quoniam deficiente re, deficit ſubjectum; & eſt ratio hujus privilegii, ut nuper dixi.

Pœna.] Idem Jaſon Alciat. Sed hoc eſt indubitatum, quia pœna, vel uſura, non poteſt eſſe in eam refectionem converſa.

Uſuris.] Faciunt quæ dixi in tract. uſurarum, numero 637.

Imò.] Sed pro ſorte tantùm, ut ſuprà idem Alciatus.

AD LEGEM, *Si pecuniam* 26.

Ejusdem Rubr.

Impreſſi.] Imò omnes libri, etiam veteres non impreſſi, ſunt conformes vulgari literæ hujus legis.

* Adde Innoc. in cap cùm ex injuncto de novi oper. nunciat. qui refert civitatem poſſe mori, ſi Princeps ad aratrum dirimat. * Deeſt in exemplari vocabulum ...

AD LEGEM *Civitas* 27.

Ejuſdem Rubr.

Tenetur.] Niſi concurrant ea quæ in l. fin. de exercit. actione, quia propriè nihil eſt ſpeciale in civitate, & vera ratio hujus leg. eſt quòd adminiſtratores in id mandatum habere non cenſentur, ut tradit hîc Bart. licèt Alciat. reprehendat & malè.

Poteſtatis.] Marſil. ſing. 84. not. ad Alex. conſil. 60. libro 2.

Reſtitutio.] Sequitur Hieron. Butigell. hîc num. 10. ſed non eſt benè dictum, quia aut adminiſtrator non habuit mandatum aliud, & ſic non tenetur civitas, niſi ex verſione, & ea deficiente, non opus eſt reſtitutione, quia ipſo jure non tenetur. Aut adminiſtrator habuit mandatum ſpeciale, vel ipſi civitati, in generali civium adunatione mutuatum eſt, & non debet creditor ulteriùs eſſe curioſus, nec locus eſt reſtitutioni; nec eſt verum, quod civitas poſſit, (ut vulgò putant) in integrum reſtitui ex mutuo, ſicut minor, per tit. C. ſi adverſus credit. Quia dico, quod ille titulus non habet locum in civitate, prout in ea non concurrunt rationes, quæ ſunt in minore, de quibus dixi in tract. uſurarum quæſt. 37. num. 279. cum ſeq. unde quicquid dixerit Alexandr. hîc, amplio etiamſi ſub uſuris legitimis, ſemel debitè obligata ſit civitas, ut dixi in tract. uſur. num. 126. & ſentit Alciat. hîc.

Parvi.] Hæc differentia non valet, ſed inſpicienda ratio legis, videlicet quando non conſtat de ſufficienti mandato adminiſtrantis, ut dixi.

Contrarium.] Idem Hieron. Butigell. hîc n. 19. & etiam Dec. hic, & eſt verum, licèt Alciatus cum Alex. in diverſum eat.

Quod ſic.] Sed falſum, ut notat Bald. & alii in d. Authent. hoc jus porrectum. Bartholom. Joann. de Plat. in leg. 1. Cod. de venditione rer. fiſcal. libro 10. Alciat. hic. Vide ad hanc legem Cornel. conſil. 142. libro 2.

AD LEGEM *Creditor* 28.

Ejuſdem Rubr.

Capturam.] Alexandr. conſi. 130. num. 15. lib. 4. ubi Dec. conſ. 73. in fine. Plenè dixi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 166.

Iudiciali.] Contrarium tenet Dec. Et bene. Non obſtat d. §. ſi pignora, ut dixi in nov. intellect.

Iudæis.] Quod rectè placet Alciat. quoties hi cum tyranno loci pro parte prædæ pepigerunt, ne cuiquam pignus niſi ſorte cum uſuris receptâ reddere cogi poſſint: ut apud Alexandrum conſilio 8. libro 6. tunc enim omnis illis iniquæ negotiationis in pignore fiducia eſt. Adde quæ dicti in tractatu uſurarum num. 606. 582.

AD LEGEM *Si inſtitorem* 29.

Ejuſdem Rubr.

Sed tamen.] Idem Alciat. hîc, & bene contra Paul. & Socin.

AD LEGEM *Qui pecuniam* 30.

Ejuſdem Rubr.

Uterque.] Imò debitor futurus, bene poteſt agere per ea quæ dixi in tractat. de eo quod intereſt. num. 191. ſed promiſſor non poteſt agere per ea quæ dixi in tractatu uſurar.

Ejuſdem.] Alexandr. conſ. 77. numero 16. lib. 3. ubi dixi.

AD LEGEM *Cùm fundus.* 31.

Ejuſdem Rubr.

Uſuræ.] Falſum, de uſuris, quia nunquam veniunt in contractibus ſtricti juris, ex mora, nec poſt litem conteſtatam quidem, ut notat gloſſa in l. lite, inf. de uſur. licèt Alciat. contrà in l. vinum ſuprà eod. & malè, ut dixi in tract. uſurar.

Quantiplurimi.] Idem priùs tenuit Joan. Fab. inſtit. de action. §. actionum col. 2. ſed hæc opinio non valet, tum quia æſtimatio *quantiplurimi*, non concernit niſi ſtatum & valorem unius temporis ſemel, non autem fructus ſucceſſivos: tum quia æſtimatio *quantiplurimi*, non congruit niſi in rebus promercalibus, vel fungibilibus, quarum ſæpè augetur & minuitur æſtimatio, non autem in fundis, quorum ſtabilior eſt valor, nec ſpectatur variatio infra breve tempus moræ: quare leges de æſtimatione *quantiplurimi*, non congruunt in rebus ſoli. Opinio autem Imol. quam ſequitur Dec. & Alciat. Hic Dec. ſuprà eod. l. vinum. n. 16. falſa eſt; & tenendum in ſtricti juris judiciis venire fructus ut intereſſe à tempore moræ. & idem eſſe in effectu, ut in bonæ fidei judiciis, & novè probavi in tract. de eo quod intereſt. num. 209. cum ſeq.

Reprobat.] Et bene, quicquid dicat Decius.

Dicendum.] Imò tenenda opinio Bartol quæ eſt vera & communis, & ſequitur Alciatus hîc quia etiam hi percipiendi veniunt, non ut fructus merè; quia tunc venirent tantùm communes, videlicet, qui ſunt ipſius fundi, ſed veniunt partim ut intereſſe. Meritò conſideratur induſtria actoris amiſſa, non autem poſſeſſoris; & valde errat Decius dicens, in delictis non venire intereſſe ſingulare, quia propriè omne intereſſe extrinſecum ſingulare eſt, ut dixi in tract. de eo quod intereſt. num. 17. Nec obſtat dicta lex, ſervum meum, quia loquitur de intereſſe affectionis.

Verior.] Et placet, quia de jure non reperitur, quòd percipiendi veniant, niſi poſt veram malam fidem, vel litem conteſtatam.

Ad §. Servum tuum imprudens, ejuſdem Leg.

Aliud.] Dixi in Conſuetud. Pariſ. § 55. gloſſ. 1. quæſt. 1.

Liberatur.] Quod omnes hîc tenent per hunc text. ſed eſt valdè periculoſum, & hunc textum malè intelligunt & intricant more ſuo. Breviter dicam, quod ipſe text. loquitur in emptione facta per ſervum, poſtquam bona fide emptus eſſet, & poſſideretur à bonæ fidei emptore, qui pro domino habebatur, cuique poſſeſſionem acquirebat rerum quas ex pecunia domini prioris poſſeſſoris acquirebat. leg. homo liber in fin. de acquirend. rer. domin leg. 1. §. ſed & per eum. de acquirend. poſſeſſ. licèt domino acquireret quoad dominium tantùm. §. de his. inſtit. per quas perſ. nobis acquir. l. ſervus qui bona fide in princ. l. ſervus meus, de acquir. rer. dominio: quæ ita debent cum reliquis concordari: undè non eſt mirum ſi venditor qui putabat ſe negotiari cum ſervo ſui poſſeſſoris, quem putabat dominum, prout publicè reputabatur. & quo, ut pote vero poſſeſſore ſervi, & quaſi poſſeſſore actionis ex empto, poterat cogi ſolvere: ſi, inquam, illi ſolvendo liberetur erga verum dominum ſervi emptoris, eumdemque dominum actionis ex empto, ſaltem ut ſufficiat ei cedere actiones, quas habet contra eum, cui ſolvit. Hic eſt planus, ſincerus, & expeditus intellectus

§. hujus qui non debet temerè ad alios caſus indifferenter & promiſcuè, & multò minùs regulariter trahi, ut perperàm putant gloſſ. & Doctores. Non obſtant jura, quæ citat hìc Accurſius in gloſſ. fin. quia d. leg. quod ſæpè. § ſi res loquitur in emptore furtum paſſo, & ſic quando amiſit facto alieno, & adhuc ſine culpa ſua, vel ſaltem leviſſima, quod ſaltem ex conjecturis probandum eſt: alioquin præſumitur levi culpa commiſſum. Dixi in tract. de eo quod intereſt, n. 184. & ſic non liberaretur cedendo actiones: Minùs ergo debet extendi, ſi facto & errore ſuo amiſit, ut alii ſolvendo, cui debitum putabat. Minùs obſtat d. l. quod debetur, quia non loquitur in eo, qui tenetur ex capite contractuque ſuo, ut hìc, ſed in eo qui ſolùm in eo tenetur, quia actionem habet. Non obſtat l. 1. §. ſi rem à ſervo, infrà, depoſiti, quam Doctores hìc allegant, quia loquitur in depoſitario, qui non tenetur niſi de lata culpa, & adhuc oportet ut depoſitarius illis probet ſe juſtam cauſam habuiſſe, & ita dolum præſumptum, & latam culpam non excludat, ut etiam ſentit Hieronym. Butigell. hìc col. 2. Pleniùs dixi in nov. intellectibus.

Apud Labeonem.] Hic §. nihil facit pro communi, quia ibi nondum erat contractus, ſed contrahendum, quod difficiliùs fit. Hic autem erat obligatio nata, ſed communis ſententia ſatis probatur in l. fugitivus, l. qui hominem, §. ſi nullo. l. incendium. C. de reb. cred. cum vulg.

Reputatur.] Hæc ratio non valet, tum quia fictio eſt, quæ non eſt facta ad hunc finem, ſed ad alium, & ſic non poteſt extendi: tum quia ſequeretur quod perempta re ſoluta, æquè liberaretur debitor generis, ac ſi initio fuiſſet debitor ſpeciei ſolutæ, quod eſt falſum.

Oblationem.] Verum eſt ſi eſſet facta creditori, ſecùs ſi alii.

Repræſentare.] Imò regulariter non repræſentat, ex quo jura diſcernunt dominum à poſſeſſore, hoc caſu, quo ex re domini quæritur & poſſeſſor excluditur. l. ſervus qui bona fide de acquir. rer. dominio. imò etiam excluditur is, cui expreſsè juſſerit ſolvi, l. fugitivus de ſolut. in ſumma, nulla rationum Decii valet, ad ſic generaliter concludendum, & regulas communes confundendum. Solus Franciſcus Purpuratus hìc num. 53. tenet cum Decio, ſed Albert. Paul. Rom. Alexand. Socin. Jaſon, Alciat. Hieron. Butigell. & omnes, hìc & ubique ſequuntur communem, quæ vera eſt & tenenda, niſi caſus incideret in l. ſi urbana. de cond. indeb. vel ſimilem habentem æquitatem, ut hìc: putà ſi ſervus bona fide poſſeſſus à Sempronio, vendat rem peculiarem veri dominii, & emptor bona fide ſolvit poſſeſſori ſervi, cum quo ſolo mediante ſervo, putat ſibi eſſe negotium, & ſic non eſt eadem ratio, ſicut in d. l. ſi urbana.

Moderni.] Scilicet Jaſ. hìc col. 5. qui diſtinguendo inter acquiſitionem poſſeſſionis & dominii veram ſolutionem tangit, ut nuper dixi. Et licèt firmare non audeat, tenenda eſt, rejectis cæteris, etiam ſolutione Decii hìc, *quod res ſint in pendenti*, quæ non ſolùm divinatoria eſt, ſed etiam minimè congruit verbis, & rationi d. l. ſi ſervus.

Publiciana.] Idem Hieron. Butigell. num. 9. & placet.

Conſumptione.] Imò vera eſt hæc opinio Accurſii, & Bartol. quòd ſi venditor non tradit, niſi mediante reali ſolutione, eo ipſo apparet, quòd noluit aliter dominium transferre. & ſic reconciliatione opus eſt, quamvis Aretinum hìc ſequantur Socinus, Decius & Purpur. num. 26.

Compenſatio.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 74. quò remitto.

AD LEGEM *Si me & Titium.* 32.

Ejusdem Rubr.

Abſolutè.] Quod eſt veriſſimum, quicquid poſt Barthol velint Paul. Alexandr. Jaſon Purpur. Dec. & Alciat. hìc, ut plenè dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 22. num. 49.

Limitat.] Et ſequitur Alciat. contra Decium hìc, & placeret limitatio, ſi dictum Bartoli verum eſſet.

Futurum.] Sed adhuc idem, etſi tacitè, tenet Alciat. hìc, ceſſante dolo.

AD LEGEM *Principalibus.* 33.

Ejusdem Rubr.

Subjicitur.] Hæc eſt vera ratio, juncta ratione Alciati, ne loco concubinæ habeatur.

Moderni.] Scilicet Jaſon, col. 4. Idem Alciat. & bene.

Palàm.] Sed de jure verior eſt opinio Jaſon, quam ſequitur Alciat. hìc, & hodie hæc jura non ſervantur etiam in officiali temporali, & juriſdictionem habente, niſi cum litigante coram ſe pendente lite contraheret.

Alimenta.] Dec. l. jura ſanguinis, num. 6. (ut dixi) de reg. juris.

AD LEGEM *Pecuniam quam.* 36.

Ejusdem Rubr.

Senſit.] Idem Decius conſil. 216. col. fin. conſil. 364. conſil. 386. conſil. 626. & primus omnium Philippus Decius hanc conſiderationem fecit, quæ dixi in Conſuetud. Pariſienſi §. 2. gloſſ. 2. num. 4. cum ſequ. & in annotat. ad Alexandr. conſil. 46. numero 5. libro 2.

Alexander hìc.] Col. 1. Sed certè, quicquid dicant Decius & Alciatus hìc qui ſubſcribunt Alexand. reprehendunt Jaſonem. Ego dico quòd Alex. malè locutus eſt, & rectè reprehenſus per Jaſonem, hìc num. 5. quia ſi ſpecies erat mihi debita, & conſenſu meo fuerat alii ſub conditione promiſſa, tunc purgata fuiſſet mora, ſi qua præceſſiſſet, nec interim aliqua mora committi potuiſſet, & ſic interitu ſpeciei fuiſſet liberatus debitor in totum erga utrumque: nec eſt verum quod Jaſon. in d. leg. eum qui. ſequatur Alexandrum in eo errore.

Conſentiret.] Quicquid dicat Decius, hæc limitatio veriſſima eſt, & eam ſequitur Alciat. hìc.

Novandi.] Hæc reſtrictio falſa eſt, ut etiam rectè ſentit Alciat. hìc.

Executionem.] Idem Alciat. hìc, ſed valde errat, quia obligatio incerta ex ſe priùs liquidanda quàm exequi poſſit, etiamſi cautio offerretur: quia priùs conſtare oportet de debito liquido, niſi quatenus ob alimenta debitoris, quæ non patiuntur dilationem, fieret proviſio, & ita practicatur, ut dixi in Conſuet. Pariſienſi §. 167. Adde quæ dixi ad Decium de reg. juris. l. is damnum in fin.

Legato.] Et male. Jaſon hìc uſque ad quinq; ſolutiones numerat, ſed nulla earum valet: omnes enim erraverunt non reſpicientes ad ipſum bonum & æquum, cui Alciat. hìc propiùs cæteris acceſſit, ſed non abſolvit. Nos dicimus, nullam quantum ad hunc articulum, eſſe differentiam inter contractus & ultimas voluntates, data paritate terminorum: hìc enim ideò non poteſt

poteſt interim à me cogi debitor, quia mihi ſolvendo, non liberaretur erga Titium, ex quo proprio contractu illi tenetur: Non autem tenetur quis ſolvere, niſi ſolvendo liberetur, nec tenetur regulariter etiam de oblata cautione confidere. Sed hoc inconveniens ceſſat in dicta leg. Purè. Ideò non mirum, ſi debitor interim præcisè cogitur ſecundùm naturam contractûs, oblata tamen ſatisdatione ſecundùm naturam legati conditionalis. Quod ſi non debitori, ſed tertio ſub conditione legatum eſſet, tunc propriè caſus ad hujus legis ſpeciem quadraret, ſi tamen non obſtante hac lege, poſſet hæres præcisè creditorem exigere, nullâ datâ cautione, quia debitor qui nihil geſſit cum futuro creditore, ſolvendo præſenti creditori, ipſo jure liberatur. Poſteà verò quandocumque extante conditione, non poterit legatarius agere, niſi contra hæredem, qui recepit, & ceſſat ratio hujus legis in ipſa reali æquitate fundata, quam nullus adhuc detexit, ut pleniùs dixi in Novell. intellectibus.

Etiam.] Hæc veritas, ut ſup. eodem, l. ſingularia, num. 27. licèt Dec. hîc vacillet.

AD LEGEM *Cùm ad præſens.* 37.

Ejusdem Rubr.

Cauſam.] Idem Alciatus, & omnes hîc, & in dicta leg. A Titio, & ubique: ſed valdè errant, ut plenè dixi in nov. intell. nec eſt verum quod hîc poſt alios ſcribit Alciat. hanc conditionem, *Si Rex Parthorum*, &c. nullam utilitatem contrahentibus afferre: non enim debent jura noſtra tam crudè intelligi, & ad temerarias & aleatorias negotiationes redigi, ſed ſecundùm ſenſum & uſum prudentum mercatorum: lex enim eſt virorum prudentum conſultum, nec referri debet ad ineptas & fatuas pactiones, civili vitæ boniſque moribus incongruas, & taberna dignas, ut dixi in tractatu uſurar. num. 9; 97. num. 469 cum ſequent. debet ergo ſanè intelligi hic ſextus ſecundum tempora ſua, dum mercatores etiam in finibus Barbarorum negotiabantur, vel ſolutiones eò conferebant, ſub ea conditione, qua intererat alterutrius, principem illum, à quo fortè ſecuritatem habebat, vivere. Cætera remitto ad nov. intell.

Salva.] Hoc poteſt tolerari inter ipſos mercatores, vel fidejuſſores eorum, non autem inter merè extraneos, ut dixi in tractatu uſurarum numero 93. num. 97.

AD LEGEM *Lecta.* 40.

Ejusdem Rubr.

Difficilis.] Imò per totum & in themate, & in deciſione facillima: ſolùm enim quæritur, quando & quatenus obligatio uſurarum incipiat currere, an ex primis Calendis, & pro tota ſorte, ſecundùm formam ſtipulationis uſurarum: an verò poſt ſingulos menſes pro rata partis ſortis menſtruatim reddendæ ſecundum pactum incontinenti adpoſitum. Et pro hac ſecunda parte decidìtur. Ratio decidendi exprimitur in textu, quia ſtipulatio uſurarum eſt concepta in caſum moræ, & ſic quatenus per pactum mora differtur, eatenus ipſo jure differtur, & impeditur curſus uſurarum & effectus ſtipulationis uſurariæ. Et ſic quæ Doctores hîc cumulant de inſtrumentis pactorum, prorſus inutilia ſunt, ut rectè voluit Alciatus hic. Plus dico, quod illud procedit, etiamſi illud nudum pactum ſtipulationis ſortis eſſet factū ex intervallo, quia ex quo ipſo jure impedit curſum uſurarum, etiam ipſo jure. Amplio, non ſolùm ſi tempore pacti uſuræ nondum cœperant currere, ut ſi pactum eſt ante primas Calendas, ſed etiamſi factum ſit, poſtquam cœperunt currere & deberi, quia nihilominùs impedit curſum pro futuro, niſi poſt tempus prorogatum, idque etiam ipſo jure, per ea quæ ſcripſi in tract. uſurar. q. 39. n. 304. Sed ſi ſtipulatio uſur. non eſſet concepta in caſum moræ, ſed abſolutè, putà ab initio, etiam dato termino ſortis, tunc quæcumque prorogatio ſolvendæ ſortis, etiam per ſtipulationem facta, curſum uſurarum non impediret, & ceſſaret hæc lex.

Incompatibilia] Idem Purpur. hîc, & eſt veriſſimum de jurisdictione ordinaria, & ita practicatur.

Bene factum.] Imò malè factum, quia expedit eis peritiam habere negotiorum & praxis, quò meliùs leges intelligere, & interpretari queant.

Conſulere.] Decius hic voluit allegare Bartol. in l. 1. §. Advocatos. § de var. & extraordinariis cognit.

Locus.] Decius Tholoſanus 491. Bonifacius de vitali in proœmio Cleric. column. fin. Cor. conſilio 216. libro 4. Bertrandus conſilio 250. *quædam eſſet.* libro 2.

Suis.] Dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 23. num. 48. Andræas Tiraq. in tract. retract. convent. §. 1. gloſſ. 7. num. 27.

Statutus.] Et bene, niſi eſſent iniqua, & ſic quacumque occaſione reſtringenda.

Domo.] Decius leg. nemo §. de domo infrà de reg. jur. Alexandrum conſilio 213. numero 3. libro 6. ubi tetigi.

Moram.] Imò ſi fuit uſus, vel uti potuit, non liberatur offerendo eadem corpora ante moram, ut dixi in tractatu uſurarum, quæſtione 92. numero 701. numero 707.

Verbum rectè.] Quid ſignificent hæ dictiones *Ritè*, & *Rectè*, pulchre docuit Andræas Alciat. in hac leg. in verbo *Rectè*. & latiùs in leg. hæc verba. ff. de verb. ſignif.

Differentia.] Imò vilior eſt opinio Bartoli, & communis, quia habens intentionem fundatam, non tenetur eſſe ſollicitus de objectis, quæ non opponuntur ab adverſario. Secùs quando objecta inſunt.

Idem.] Et bene, ut dixi ſuprà, idem leg. pecuniam.

Præſtari.] Dixi in tractatu uſurarum, quæſtione 25. & 26.

AD LEGEM *Ejus qui in provincia.* 41.

Ejusdem Rubr.

Uſurarius manifeſtus.] Teſtari prohibetur, niſi præſtitâ cautione de reſtituendis uſuris nov. in Authentic. credentes. C. de Hæred. Ang. in l. Gallus §. 1. & §. forſitan De lib. & poſthum. quod eſt verum, etiamſi deſiit eſſe uſurarius. Bartol. in leg. quid ſi fugitivus. in principio, de Ædilit. edict. Item etiamſi cautio ſibi remittatur, ut notavi in l. quanquam, de uſuris, in 6. Item verum etiam, ſi habuit licentiam liberè teſtandi à Papa. Bald. in l. ſi quando, in verbo, Et ex illa habetis, C. de inoffic. teſtament. Item etiamſi habeat licentiam ab Epiſcopo, executore deputato ad pias cauſas. Bald. in l. executorem. verb. *Dubitatur ſi quis.* C. de execut. rei judicatæ. Item verumetiam ad pias cauſas. Bartol. in l. 1. 6. C. de ſacroſanct. Eccleſiis in repet. Item etiam cum cautione propoſita, ſi poſteà perſeveret palam, non clàm. Bald. in dicta l. executorem. verb. *Sed dubitatur.* Item etiam teſtes eſſe prohibentur in teſtamento uſurarii. Bald. in l. 2. verb. *Præterea iſta prohibitio.* C. de bonor. poſſ. contra tab.

Vera.] Imò vera eſt ſanè intelligendo : ſcilicet, quando exceſſus frequens fuit & enormis, multùm excedens rationem probabilis interuſurii, ut in cap. in civitate, de uſur. prout novè declaravi in tract. uſur. n. 516. cum ſeq.

Ad §. *Placebat.* ejuſdem Leg.

Pia.] Roman conſ. 119. Franciſc. Cre. conſ. 143 Socin l. quidam relegatus. col. 5. infrà de rebus dubiis. Felinus cap. relatum. col. 1. de offic. delegat. Hippol. Marſil. ſing 44.

Pacem.] Idem Bartol. l. connventionum. de pact. Rom. ſingul. 460. *Nunquid connub.* 115. Petr. Anch. Phil Francus cap. 2. in princ. de re judic. & cap. quod ad agendum.

Alexandr. Idem Alciat. hic. Et bene.

Dubia.] Sed ego planè falſam & irrationabilem cenſeo. Cætera dixi in novis intellectibus ubi dixi.

Ad §. 2. *Quas verò.* ejuſdem Leg.

Intereſſe.] Etiam ad implendum præcisè, ſi emptor non fuit in culpa.

Facere.] Hæc limitatio vera eſt, quicquid dixerit Decius, quia licèt obligatio non operetur neceſſitatem in mandato, quin re integrâ revocare poſſit, tamen operatur durationem mandati, ut ſola morte non revocetur, per leg. fundi. §. 1. quæ debet ſic intelligi, licèt alii aliter.

Ad §. *quod ſi ſtipulatus.* ejuſdem Legis.

Herede.] Alexandr. conſil. 36. num. 2. lib. 4. dixi in Conſuet. Pariſ. § 4. n. 6.

AD LEGEM *Finalis.* 41.

Ejusdem Rubr.

Non placet.] Idem Alciatus hîc, niſi Sejus non contemplatione Seii promiſiſſet.

Suo.] Contra puto, quia imò etiam impropriantur, verba, ut ſecundùm naturam actûs reſtringatur. l. ſi in uno in principio locati. Faciunt quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30 n. 109.

Denuncians.] Idem Alciat. hic. Dicendum ut dixi ad Alexand. conſ. 85. lib. 6.

Appellationis.] Nec mirum, quia non poteſt opponi poſt litem conteſtatam regulariter, ut omnes in l. exceptionem. C. de probat. Petrus de Ferrar. in prim. Reſp. lib. in act. hypot. verb. *exceptio excuſſionis.* Alex. conſil. 73. numero 1. libro 6. ubi dixi deciſione Tholoſan. 81. Antonius Neguſan. tractatu de pign. part. 8. memb. 1. n. 34.

Alexand. hic.] Et conſ. 100. col. fin. lib. 5. Anton. Neguſan. tract. de pign. part. 8. memb. 1. n. 41. dicendum ut ſtatim dicam.

Verior.] Idem Alciatus hic, & in ſimili. Salicet. Authentic. præſente quæſt. 8 C. de fidejuſſ & hæc vera, ſi fidejuſſor, tempore litis conteſtata, fuit debitè conſtitutus in mora : aliàs ſecùs, ut novè dixi in annot. ad Alexandr. conſ. 100. col. fin. lib. 5. & latiùs in Conſuet. Pariſ. §. 71.

Ad §. *Labeo.* ejuſdem Leg.

Excuſatur.] Idem Aret conſ. 142. Hippolytus Marſil. in Rubr. de fidejuſſor. num. 155. Matthæus de Afflict. deciſione Neapolit. 295. Magnificus, Petrus Paulus Pariſ. conſ. 110. libro 1. verb. *promiſſio.* Sed verior eſt contraria opinio Bald. in l. fin. Cod. de donante; & pro Aret. in l. ſi ita ſtipulatus. §. paſſim. de verborum obligationibus, Alciatus hîc, & latiùs in l. 4 §. Caot. n. 139. de verb. obligat. Bertrand conſ. 69. lib. 1. Raph. Cum. conſilio 186. Ludovic. Gozadi. conſ. 27. col. 2.

Moderni.] Idem etiam Alciat. hic. Et bene,

AD LEGEM *In actionibus.*

Rubr. de in litem jurando.

Affectionis.] Falſiſſimum commentum eſt, & nullo jure probatur, nec in delictis quidem, non obſtant. inſtitut. de injuriis, §. pœna autem. quia ille erat ſtylus veterum magna æquitate illius temporis introductus. Videlicet ut actor pudore ſuffuſus, & hoc honore affectus, minoris æſtimarit ſuam injuriam. Cæterùm toto hoc titulo, & aliàs in jure, dico quòd non agitur niſi de deferendo juramento veritatis, vel æſtimationis, verùm quàm propiùs ſecundam veritatem actoris juramento certis caſibus probandam.

Veritatis.] Et bene, ut clarè probavi in tract. de in lit. jurando. quò remitto. Ita etiam practicatur, nec unquàm deferri ſolet ob affectionem, quod etiam jura volunt.

Strictè.] Sed hodie in uſu & praxi, non eſt differentia inter actiones bonæ fidei & ſtricti juris, quantùm ad hoc, ut plenè dixi in dicto tractatu. Faciunt quæ dixi novè in tract. de eo quod intereſt, num. 212. cum ſeq. Et quamvis Franciſc. Duar. hic teneat non eſſe locum huic legi, & huic juramento, niſi actio ſit bonæ fidei, vel arbitraria & directa, non contraria, & ad reſtituendum competat, non ad dandum, vel tradendum, etiamſi aliàs contra doloſum : id nec jure probatur, nec in praxi obſervatur.

Taxare.] Et placet, quatenùs aliàs probabilis veriſimilitudo excederetur.

Neceſſitatur.] Hæc vera, & obſervatur.

Dolus.] Et bene, quamvis hic Duarenus poſt Fulg. contrà teneat, num. 34.

Fit.] Sed is imperitè confundit civilem executionem damni, de quo in d §. mulionem. cum pœna criminali quæ debet diſcerni. ut in l fin. de furt.

Dolo.] Ut eſt textus in leg. cùm autem. § excipitur de Ædilit. edict. Decius, cap. 2. col. 5. de Conſtit. lect. 1. & conſ. 234. dixi ad Alex. conſil. 109. n. 5. libro 1.

Litem.] Melius erat dicere quòd in quantitatibus non eſt regulariter ocus intereſſe caſuali extrinſeco, ut novè dixi in tract. de eo quod intereſt, num. 94. cum ſeq.

Præſumpto.] Scilicet de præterito, ſed non de futuro. Decius leg. contractus. numero 48. de re judicata.

Poſtfacto.] Imò in omnibus ſufficit verum dolum eſſe ab initio, & quòd ob id inducta ſit difficultas probationis. ut dixi in dicto tract.

Dubitabilis.] Prout etiam contrà videtur tenere Jaſon in dicta leg. ſi quando. columna penult. & quod fortius eſt, Duaren. hîc numero 49. negat, d. leg. ſi quando, locum habere in furto : ſed hoc eſt contra textum rotundum in leg cùm furti. hoc titul. & ſi concludo, quòd probato dolo, concluſio Bartol. vera eſt.

Natura.] Alexandr. conſ. 64. lib. 1. conſ. 148. n. 6. ubi dixi.

AD LEGEM *Mutuum dedisti.* 2.

IN REPET. RUB. SI CERT. PETAT.

Sie.] Dummodò non deterioratum, ut dixi in tractatu Monet. qui eſt in fine tractat. uſurarum numero 702.

Ad §. *Creditum.* ejuſd. leg.

Donandi.] Idem Franciſcus Purpuratus hic numero 29. Alexander conſilio 142. (ubi dixi conſilio 148 libro 5. Aretin. conſilio 86. col. fin. Curt. junior. conſilio 95.

IN PRIMAM PARTEM CODICIS.

AD AUTHENT. *Caſſa & irrita.* 12.

RUB. DE SACRO-SANCT. ECCLESIIS.

Secundi.] Qui dictam legem tulit in favorem & ad nutum Honorii eadem die coronationis, quam octo annis ambierat, necdum obtinere potuerat. Platin. in vit. Pontif. & alii Hiſtorici.

Innocent.] Qui inde in gloſſa ſua ambitiosè ſe prædicat, tanquam de inſigni facinore. Adde quæ dixi in Conſuetudine Pariſienſ. tit. 1. in rubr. numero 41. cum ſeq.

Frequentia.] Alexandr. conſ. 119. in fin. libro 6. ubi dixi.

Declaratoria.] Anch conſ. 189. Curt. ſenior conſ. 20. col. 10. conſil. 59. col. 5. Hippol. Marſil. conſilio 20. numero 23. Curtius junior tractat. feud. part. 4. num. 155.

AD AUTHENTIC. *Ingreſſi.*

EJUSDEM RUBR.

Ingreſſi.] Non ſervatur in hoc Regno Franciæ, ut dixi in Conſuet. Pariſ. 152.

Canone.] Jaſ. lib. 1. in princ. ſup. de ſumma Trinit. Petr. Gerar. ſing 28.

Separatus.] Hoc verum ſecundùm terminos juris Canonici, quod ſupervenit ſeptingentis annis poſt Juſtinianum. Et ſic Authentica intelligitur de ingreſſu effectuali. Cùm autem ante profeſſionem, ingreſſus, ſit tantùm probatio, ſequitur ex ſimplici ingreſſu nihil prorſus acquiri in Monaſterio. Ita obſervatur, quicquid dicat Decius hic. Vides quàm noxius ſit affectus, ſuperſtitio, & quàm rectum judicium pervertat, ut hi meritò in his ſuſpecti ſint in conſulendo & judicando, & recuſari poſſint. Faciunt quæ dixi ad Alex. conſil. 121. libro 2.

Alexand.] Iſtud conſilium habetur lib. 2. conſ. 121. incip. *Viſo themate.* quia Alexand. ter in pari cauſa conſuluit pro tribus diverſis Monaſteriis & primum ſuum conſilium ad verbum, nullo addito, nec detracto, niſi ſolo nomine & principio, ſequentibus conſultoribus tradidit, quare reliqua utpote ſuperflua cancellavi, ſolo primo reſervato, ubi illud dictum Guillelm. reprobavi, quia falſiſſimum eſt.

Ingratitudo.] Idem Panormit. conſ. 27. libro 2. & turbæ Canoniſtarum, ſed paſſivè, quia ille text. in d. c. fin. 19. quæſt. ult. non eſt authenticus, nec adhibenda fides eſt Gratiano, ut rectè tenet Socin. libro 1. num. 21. de vulg. & pupil. ſubſtitutione, & Lancelot. Dec in tract. vulg. & ſubſtit. n. 57. Nec unquam hoc fuit ſtatutum à Juſtiniano, nec extat in Novellis, ſed falsò confectum fuit ψευδεπίγραφον, id eſt falſa lex, à Gratiano Monacho Benedictino, in ſuam & ſuorum Summiſtarum utilitatem, ut cenſet D. Al. Parc. lib. 4. c. 23. Dixi etiam in Conſuet. Pariſ. §. 152.

Mod.] Scilicet Jaſ. hic col. 1.

Pupillo.] Falſum, & vera eſt opinio Jaſonis hic col. 1. de jure.

Decreto.] Opinio Panorm. falſa eſt in terminis hujus Authent. ſed apud nos, ubi exolevit dicta Authent. vera eſt opinio Panorm. & practicatur, ita quòd Minor etiam profeſſurus, non poteſt, etiam eidem Monaſterio, vel alii donare, vel cedere immobilia, niſi quatenus & in quantum poteſt, & ſecundum conſuetudines locorum permittitur in teſtamento, & dummodò ſit pubes, & habens teſtamenti factionem activam. & ſolemnitas interveniat, quæ per conſuetudinem loci in teſtando requiritur, & ut teſtamentum revocari poterit, ut latè probavi in Conſuet. Pariſ. §. 152.

Secùs.] Imò idem, ut tenet Dec. hic. Et bene.

Ingreſſus.] Imò ipſo jure non tenetur, non ſolùm propter dolum, ſed etiam propter errorem, qui conſenſum impedit. l. nihil tam conſenſui. ff. de reg. juris. præſertim in his, ubi non ſolùm ſimplex conſenſus, ſed etiam liber & integer conſenſus requiritur, ſicut in matrimonio carnali, cap. cùm locum de ſponſal.

Prudentem.] Sed non eſt major & efficacior dolus, nec tenacior, magiſque dementans, & prudentiores hujus ſæculi fallens, quàm qui tegitur ſuperſtitione, ut meritò Bernard. in Cantica vocet *dæmonium meridianum.* Igitur in his, vel imperitia conſenſum excludit, d. l. Nihil de reg. jur. Cujus erroris & imperitiæ conſcii inſignes illi Cardinales & Prælati, qui apud Nicæam an. 1538. à Rom. Pontif. ſuper abuſibus Eccleſiæ conſulti, & ab eodem jurejurando & diris adacti, ut ſimul exactè conferrent & ſine diſſimulatione veritatem dicerent, inter plurimos manifeſtos & graviſſimos abuſus, quos omninò corrigendos oſtenderunt. cenſuerunt Conventuales Ordines ſine cujuſquam injuria abolendos, videlicet prohibendos novos admitti ad ingreſſum, quin etiam omnes pueros nondum profeſſos à Monaſteriis expellendo. Cùm autem inſignes illi & delecti, multa ſancta & neceſſaria Romano Pontif. conſuluerint, qui nihil eorum exequi voluit, ſed etiam domeſticum delectorum conſilium ſprevit, palàm eſt non eſſe ab eo expectandam illam Eccleſiæ, & abuſum reformationem, ſed Deum orandum, ut ipſe propter Chriſtum provideat.

Juris.] Et bene, ut dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 152.

Mendicitatis.] Unde non toleratur in hoc Regno quòd poſſideant immobilia. Adde quæ dixi ad Alexandrum conſil. 88.

Aret.] Idem Bald. hic col. 4. per l. fin ff. de condict. ſine cauſa, Dec hic. Idem Joan. And. in addit. ad Specula, de ſtatu Monach. verſic 43. Barbat. conſ. 3 in fin. lib. 1. Alciat. l. 1. §. ſed ſi mihi. n. 15. de verb. oblig. Et bene, licèt aliud velit Petr. de Anch. in repet. cap. acceſſorium. col. 13. de reg. jur. in 6. & Petr. de Ferrar. in for. lib. in act. aurea. in verb. *Iure dominii reliqua.* Et malè.

AD AUTHENT. *Qui rem.*

RUBR. DE SACRO-SANCT. ECCLES.

Differentia.] Ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 2. in rubr.

Tempus.] Jaſon. hic. num. 1. ſed falſum eſt & dicendum quòd non habet locum pœna caduci, niſi in emphiteuſi, vel niſi ſit expreſsũ. Et adhuc apud nos, ubi eſt

inſolens, nec vulgo nota conceſſio in emphyteuſ. non ſufficeret exprimere quod in emphyteuſim datur, niſi exprimantur, vel notificentur onera, niſi ea ſint vulgo nota, in loco, ut ſub conſuetudine Bleſenſi § 211. ubi puto dom. Dionyſ. Pontanum, Interpretem ejus doctiſſimum non omiſiſſe.

Vtile.] Fortiùs tenet Joan. Igneus in l. 1. § ſi vir aut uxor, num. 55. cum ſeq. ad Syllan. contra omnes, quòd etiam conductori competat rei vendicatio contra dominum. Sed falſum eſt, nec à communi recedendum.

Modica.] Facit Dec. l. 51. qui id quod. col. 4. ff. de juriſdict. omn. Jud. Alexandr. conſ. 104. in fin. lib. 2. ubi dixi.

Dolo.] Adde quæ dixi ad Alex. conſilio 15. conſil. 109. numero 5. lib. 1. & ad Decium in Rub. ff. ſi certum petatur. num. 2.

Vaſſallo.] Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 30. quæſt. 47.

Mora] Iſtud de juramento falſum eſt, ut dixi in annotat. ad Alexand. conſ. 9. num. 5. libro 7.

Cenſuarius.] Idem Jaſon hic num. 10. ſed rotundè loquendo, dico quòd inter dominum directum & detentorem, præſumitur quod minùs gravat. Solve quòd non ſumitur præſumptio inſolens contra communem regionis obſervantiam, ut ſi poſſeſſor allegaret eſſe alaudium, cum nulla eſſent in ea regione alaudia. Sed inter cohæredes præſumitur quod minùs à jure communi recedit, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 122.

Poſſeſſionem.] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. quæſt. 45.

Poteſt.] Falſum, niſi hoc contingat ob ſterilitatem, vel calamitatem in re, de quo dicendum, ut dixi in Conſuet. Pariſ §. 62 qu. 8.

Iuramento.] Hoc falſum & ſuperſtitioſum eſt, ut ſæpè dixi ad Alexandr. conſilio 27. conſilio 59. libro 1.

Volente.] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 30. numero 106.

Poteſt.] Sed non utrumque peti, ut notavi in d. l. ubi Jaſ. num. 144.

Culpa.] Dicendum ut ſcripſi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 1. gloſſ. 5. numero 74. cum ſeq. & §. 30. quæſt. 26.

Statim.] Non ſervatur quòd colonus poſſit cogi ad ſolvendum, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 162.

Authoritate.] Cæpol. cauſa civil. conſ. 25. Alexand. conſ. 105. n. 10 lib. 2. ubi dixi, & in conſ. 117. num. 11. conſil. 131. in princ. lib. 4.

Minima.] Et ſic quando totum illud minimum, vel pars notabilis omittitur: ſecùs ſi minima pars totius ſummæ conventæ, quia de minimo conventi veſimiliter non cogitaverunt, & ſic non obſtantibus dictis ſequentibus, ſtat regula, de qua ſuprà eodem numero 2.

Quadraginta annorum] Hæc eſt communis, ut dixi ad Alex. conſ 9. n. 6. lib. 3.

Menſa.] Sed quorſum de menſa, niſi ut prohibitio intelligatur inter Prælatum & Conventum. De quo vide Dec. cap. Cum cauſam. de Probat.

Eccleſia.] Quia patitur pœnas conventionales, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 30. n. 59.

Privilegiatum.] Hippol. Marſil. ſing. 99. dixi ad Alex. conſ. 55. n 18 lib. 5.

Quatenus] Dicendum ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. § 41. quæſt. 10.

AD RUBRICAM *De Mandatis Principum.*

Iuſſu.] Decius leg. In omnibus cauſis. numero 4. de Reg. juris. Alexandr. conſil. 124. in fin. libro 4. ubi tetigi.

Se ùt.] Idem Dec. l. More. col. 8. ff. de juriſdict. omnium Judicum. Jaſ. l. A Judice, col. fin. de Judiciis. l. 2. infrà Commun. de legatis. Sed hanc differentiam reprobat Alexandr. in d. leg. More. & Decius hic. Adde Felic. cap. Si pro debilitate in princip. de offic. deleg.

Mortem.] Vide quæ dixi ad Decium in l. Ejus qui §. Quas actiones, in fine ff. Si certum petatur.

AD LEGEM *Si quis afferat nicam.*

Ejusdem Rubr.

Secus.] Dec. Tholoſana 403. Alex. conſil. 106. num. 19. lib. 2. ubi dixi. Alex. conſ. 92. n. 14. lib. 2. Jaſ. conſ. 104. lib. 1.

Vide.] Ut etiam amittat nobilitatem. Guido Pap. deciſ. Delphin. 90. Aymo. conſ. 163. n. 1.

AD RUBRICAM *De edendo.*

Vaſſallo.] Dixi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 30. quæſt. 30.

Gerundii.] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 3. gl. 2. §. 13. gl. 7.

Libellus.] Adde Alex. conſ. 55. num. 16. lib. 5. & quæ ibi dixi.

AD LEGEM *Ipſe diſpice.* 1.

Ejusdem Rubr.

Liber.] Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 5. numero 19.

Frater.] Scilicet Lancelot. Decius, qui hunc Dec. erudivit.

Tempus.] Dixi in Tract. Contract & uſurar. numero 516.

Libros.] Idem Jaſ. hic col. penult. ſed prior affirmativa practicatur. Et bene.

Poteſt.] Philipp. Decius conſilio 22. numero 2. ubi dixi.

AD LEGEM *Is apud quem.* 2.

Ejusdem Rubr.

Notario.] Alciat. tract de Præſumpt. Reg. 3. Præſumpt. 14. num. 3. Alexandr. conſil. 213. num. 6. lib. 5. ubi dixi.

Bald.] Sed iſtud dictum Bald. cum ſeq. falſum eſt, ut etiam ſentit Dec. Et bene.

Iuris.] Idem Guido Papæ deciſ. Delphin. 242. Stephan. Bertrand. conſ. 198 (Scripſi aliàs.) col. 2. lib 2. Pariſ. de Puteo tract. ſyndic. chart. 44 in parvis. Alciat. Hic in fin. gl. 1. Dec. cap. 1. col. 9. de Probat. Contrarium tenet Jaſ. hic col. 2. poſt Petr. de Ferraria in for. petent. cop. inſtr gloſſ. 1. Ego dico quòd Petr. de Ferraria optimè loquitur, ſi rectè intelligatur, ſcilicet quando producuntur apud acta: hoc eſt, deſignantur in inventario, ut ſint pars actorum, quia tunc neceſſe eſt edi, niſi quatenus quandoque ſtylus quorumdam Tribunalium repugnat. Debet igitur communis opinio intelligi quando extra Judicium dantur Judici. Ita etiam tenet hic Franc. Ripa. num. 2.

Copia.] Hoc verum quamdiu durat extraordinaria inquiſitio, ſecùs eâ perfectâ, poſtquàm judi-

cium redactum eſt ad formam ordinariæ cognitionis.

Brevitate.] Alexand. conſilio 118. col. 2. ubi dixi. Adde Decium conſilio 403. Aymo, conſilio 153. collat. 1.

Probationes] Imò ſi factæ ſint & productæ, ſunt de actis & ſubſtantia cognitionis, & illis non viſis, non valet ſententia, & ſic falſa hæc limitatio.

Citato.] Falſum eſt, niſi comparuerit, vel niſi in caſibus, ubi præjudicatur ſcienti. Vide quæ dixi in Annot. ad Decium conſil. 187.

Præſumptionem.] Minorem tamen ſemiplena probatione, ut tenet Franciſc. Curt. ſenior, conſil. 72. Plenè dixi, in conſuetud. Pariſ. §. 5. numer. 39. cum ſeq.

Tractatur.] Alexand. conſil 86. col 2. lib. 2. ubi dixi latè. Hippol. Marſil. repet. 2. l. de unoquoque ff. de re judicata.

Facto] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 8.

Actis.] Deciſ. Tholoſ. 179. Alexand. conſil. 209. lib. 7. Math. de Afflict. deciſ. Neapol. 181.

Annos.] Vide Alciat. de Præſumpt. Reg. 1. Præſumpt. 44. Alexand. conſil. 1. numer. 42. ubi dixi conſil. 27. ad fin. lib. 7.

AD LEGEM *Edita*, 3.

Ejusdem Rubr.

Ane. Qui tamen ibi monet cavendum ſicut ab igne. Adde Decium l. Precibus, col. 2. infrà de Impuber. & aliis ſubſtitut. conſil. 377. col. 4. Jaſ. l. 1. col. 2. ff. quod quiſque juris. Cor. conſil. 145. lib. 1. conſil. 7. lib. 4.

Actionis] Et bene, quia poteſt ſola actio judicati ad hoc terminari.

Principali.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. numero 99.

Moder.] Scilicet Felin. Adde Jaſ. l. Naturaliter, §. Nihil commune col. 23. de Acquir. poſſeſſ. contra Alex. in d. Si ſervuus, quem cod. tit.

Gabella.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 22. q. 4.

Quæſitum.] Peruſ. conſil. 338. conſil. 340. lib. 1. conſil. 46. lib. 2. Alexand. conſil. 2. num. 14. lib. 7. ubi dixi.

Hæres.] Idem Socin. cap. fin. col. 21. de lib. oblat. Jaſ. l. Si quis à filio. §. 1. de legat. infrà. Petr. Stella in l. Qui Romæ. 55. Augerius de verb. oblig. Alciat. l. 2. §. Ex his num. 2. eod. tit. Sed in præſenti verior eſt opinio Decii. Dixi ad Decium conſ. 35.

Appellat.] Alex. conſ. 59. num. 9. lib. 4. ubi dixi. Cor. col. 2. col. 3. lib. 4.

Principalem.] Sed non contra tertium. Bald. l. Eſt in arbitrio. infrà de Act. & obligat. Paul. conſilio 447. lib. 2. Bald. autem in d. leg. eſt in arbitrio, reddit rationem inter cumulationem perſonarum vel actionum. Ego verò vivam & politicam rationem do, tùm ob æquitatem, tum ut lites citiùs finiantur, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 70.

Prout.] Latè Felin. cap. 2. de Reſcript. Dixi ad Alexand. conſil. 81. num. 9. lib. 6. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 16.

Delatio.] Latè dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 5. num. 75.

AD LEGEM *Qui accuſare* 4.

Ejusdem Rubr.

Actorem] Sed bene reum, ut tradit Decius, Qui in alterius num. 7. de Reg. juris.

Occultat.] Niſi ubi tenetur edere, vel aliàs eſt in mala fide.

Omittendo.] Idem Rom. ſingul. 401. incipienti intereſſe. Sed indiſtinctè dicendum contrarium, ſive jure actionis, ſive officio judicis doloſus teneatur, ut plenè ſcripſi in Annotat. ad Alex. conſil. 214. num. 3. lib. 7. & in tract. de in litem jurando.

AD LEGEM *Non eſt novum* 5.

Ejusdem Rubr.

Semper.] Imò niſi de ſolutione conſtet per modum promptæ fidei.

Ad §. *Si quis in aliquo. Leg. Procurator* 7. ejuſdem Rubr.

Exempli.] Dixi plenè in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 33. cum ſeq.

Didiciſſe.] Idem Decius cap. 1. in princ. de fid. Inſtrument.

Subſcribat.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. num. 42. & ad Alexand. conſ. 147. num. 4. lib. 2.

Archivo.] Dixi in conſuet. Pariſienſ. §. 5. numero 26.

Mortui.] Alexand. conſilio 106. in fin. lib. 5. ubi dixi.

Periti.] Decius cap. Quoniam contra falſam, in fin. de Probat. Alciat. de Præſumpt. 31. Franciſc. Rip. l. 1. num. 81. & ibi Purpura num. 177. ff. Si certum petatur. Alexand conſil. 196. num. 9. ubi dixi lib. 2. Andr. Tiraquell. tract. retract. convent. § 1. gloſſ. 7. num. 55. cum ſeq.

Secùs.] Alex. conſil. 21. ubi dixi. lib. 1.

Relatio.] Dixi in conſuet. Pariſ. § 5. numer. 74. cum ſeq.

AD LEGEM *Et quæ à divo.* 8.

Ejusdem Rubr.

Generaliter.] Alexand. conſil. 141. numer. 5. lib. 2. ubi dixi. Decius l. fin. col. 3. infrà de Bonor. poſſeſſ. ſecund. Tab. l. ubi repugnantia, de Reg. juris.

Criminosè.] Deciſ. Tholoſ. 69. 241. 372. 412. Jaſ. l. qui juraſſe. §. in fin. de jurejurando.

Quantitas.] Cæpol. Cautel. *Mihi* 273. Idem Decius conſil. 146. col. penult. conſil. 536. col. 3. in c. 1. col. 23. de Probat. Andr. Tiraquell. in tract. retract. proximit. in fin. numer. 90. Sed non eſt verum, niſi vel conſtet de dolo vero debitoris, ut poſſit juramentum in litem deferri creditori, vel niſi actor probaverit certam quantitatem pluſquam ſemiplenè cum veriſimilitudine, ut poſſit ei deferri juramentum in ſupplementum, juxta l. in bonæ fidei. Cod. de reb. cred.

AD RUBRICAM *De in jus vocando.*

Proceſſu.] Imò eſt pars potiſſima, & fundamentum totius proceſſus, ſive datus ſit parti, ſive ſoli judici, per modum productionis. Sed ſimplex Scriptura, ſeu petitio præparata pro futuro libello, nondum eſt libellus.

AD LEGEM *Sicut bonis.* 1.

Ejuſdem Rubr.

Uxori.] In terminis ejuſdem ſtatuti Parmenſis, Franciſc. Curt. ſenior, conſil. 11. Jaſ. conſil. 112. lib. 1. conſuluerunt idem eſſe, è contra in uxore, ut non poſſit legare viro. Idem Jaſ. in l. fin. infra. de indict. vid. tollend. Sed contrarium in eiſdem terminis, quod uxor non ſit prohibita, latè conſuluit Socin. conſil. 74. *Difficultatem.* lib. 3. Et ſequitur Alciat. de verb. ſignific. lib. 2. pag. 41. Et eſt veritas, non ſolùm, quia poteſt eſſe diverſa ratio in uxore, ſed quia correctio juris communis non debet extendi. Unde licet ſit in viro correctum, non tamen debet intelligi correctum in uxore. Idem multò fortiùs dico, ſi ſtatutum prohibitivum loqueretur ſolùm de uxore. Unde in terminis conſuetudinis Lotharingiæ, quæ vult quòd uxor non poteſt legare viro, nec aliud dicit, ſæpè conſului virum non eſſe prohibitum legare uxori, & memini me ita judicaſſe in cauſa Lotharingiæ ad me tranſmiſſa. Pleniùs dixi in conſuet. Pariſ. §. 159.

Emptor.] Curtius ſenior conſil. 8. Nicol. Boër. deciſ. Burdeg. 48. num. 4.

AD LEGEM *Venia* 2.

Ejuſdem Rubr.

Fiſcum.] Idem Jaſ. hic, & in l. Si non ſortem, §. Libertus. col. 8. ff. de condict. Indeb In l. 2. Cod. de jure emphyteut. Ang. Aret. in tract. Maleſic. in verbo, Et ejus bona publicamus. Cardinal. Florent. Clement. 3. quæſt. 8. de jure patron. Secundum iſtos Eccleſia remanet libera. Contrarium ſimpliciter quòd tranſeat in fiſcum tenet Aufferius in repet. Clem. 1. de Offic. Ordin. Reg. 4. fallent. 21. Roch. Curt. tract. de jure patron. verſic. *Ipſe*, vel *Is* à quo, quæſt. 29. Decius cap. Quanto, col. 7. de Iudiciis, breviter dico quòd non tranſit in fiſcum, cùm non ſit propriè hæres, & hoc, niſi ſit annexum certo fundo, putà caſtro, quia tunc tranſit ad omnem ſucceſſorem caſtri.

Partim.] Hanc etiam differentiam improbat Andr. Tiraquell. in tract. retract. in princ. num. 65. Dixi ad Alexand. conſil. 8. num. 14. lib. 4.

Odioſum.] Decius, l. Si quis nec cauſam. Si certum petatur. Curt. ſenior conſil. 44. num. 30. Albert. Brunus tract. de Statu exclu. fam. fol. 5. Vide Alexand. conſil. 141. num. 9. lib. 7. ubi dixi.

Perſonam.] Vide infrà de ſucceſſor. Edict. l. 1. num. 3. ubi dixi.

AD LEGEM *Qui in poteſtate* 3.

Ejuſdem Rubr.

Secùs.] Imò idem quia jure non cavetur.

AD RUBRICAM *De Pactis.*

Conſentire.] Idem Alciat. hic. Jaſ. in Rub. Digeſt. de verborum obligat. Sed verius eſt eſſe dictum, non factum. l. Sciendum. §. dictum. de Ædil. Edict. ut decidit Bald. in l. Senium. Cod. Qui teſtament. facere poſſ. & ſic non eſſe pactum, niſi adſint alia ſigna conſensûs & acceptationis: & in hanc inclinant Aret. l. 2. Digeſt. de legat. 1. Decius hic. Alciat. in Rub. de verb. obligat. Decius conſil. 245. num. 9 & in l. Semper qui non prohibet. ff. de reg. juris num. 4. Quos etiam citat Andr. Tiraquell. in repet. l. Si unquàm, verbo, *Donatione largitus.* num. 128. Cod. de revocand. donat. Quamvis Franciſcus Purpur. & Franciſc. Ripa. hic num. 5. nitantur defendere communem, contra Decium.

Verbis.] Imò non requiruntur præcisè verba, ſi ſunt alia ſigna conſenſus & acceptationis, ut nuper dixi.

Contrarium.] Conſil. 245. in fine. Sequitur Franciſc. Purpur. in l. Rogaſti, §. Si tibi. num. 64. ff. Si certum petatur. Vide infrà qui teſtament. fac. poſſ. l. Senium. num. 47.

Rati.] Decius d. l. Aliud, in princ. ff. de reg. jur. Andr. Tiraquell. in repet. l. Si unquàm, verb. *Donatione largitus*, num. 278. Cod. de revocand. donat.

AD LEGEM *Conditionis* 1.

Ejuſdem Rubr.

Partem] Latè Andræas Tiraquell. in d. repet. verb. *Omnia vel partem*, & in verbo, *Donatione largitus.*

Revertatur.] Tiraquell. in d. repet. verb. *Revertatur.*

Uno.] Alexand. conſil. 167. num. 19. lib. 7. Alber. 2. part. Statu. quæſt. 100. Jaſ. l. Singularia. col. 3. Si certum petatur. l. Gallus, §. Sed ſi is. col. 1. 2. De liber. & poſthum conſil. 185 col. fin lib. 2. Felin. cap. Omnes. diſtinct. 1. Decius cap. Accepta. de Appellat. cap. Prudentiam. §. 1. de Offic. deleg. conſil. 627.

Negat.] Bald. cap. 1. in princ. 5. de prohib. feud. alien. per Federicum. Ægid. Bellamer. Deciſ. 691. fallent. 4. Decius capit. Nam concupiſcentiam. lect. 1. col. 1. Præp. Ex parte. col. 2. de Conſtitut. capit. Poſtquàm, col. 1. de Elect. conſil. 490. num. 6.

Libr. 5.] Sed ibi illud conſilium Alexandri latè reprobavi, & dictam limitationem falſam eſſe oſtendi, contra quam etiam tenet Alexand. conſil. 24. num. 7. cum ſeq. lib. 3. Curt. ſenior conſil. 42. col. 5. Bertr. conſil. 82. lib. 1. conſil. 223. lib. 2. Jaſ. conſil. 14. lib. 6. lib. 2.

Conſului.] Ut in conſ. 70. conſ. 270. ubi dixi, & conſ. 318. ſed Petr. Pau. Pariſius contra tenet, & ea conſilia reprobat, conſ. 87. numer. 28. cum ſequent. lib. 2. Decius quoque variavit, & contra tenuit, conſ. 287. & conſil. 296. in fin.

Conſtet.] Idem latè Anton. Corſet. in repertor. verb. *Emphyteuta Eccleſia.* Facit Corn. conſil. 251. col. 2. lib. 1.

Adita.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 4. num. 6. Alexand. conſil. 36. num. 11. lib. 4. Decius l. Ejus. §. fin. num. 8. ff. Si certum petatur.

Notarii.] Paul. conſil. 195. lib. 2. conſil. 171. eod. lib. latè. Decius conſil. 226. & in l. Contractus num. 22. de reg. juris ubi tetigi. Et hæc opinio Decii tandem approbata fuit in hoc regno per conſtitut. regiam anni 1539 §. 133. Sed de jure verior erat opinio Bartoli, & communis ſecundùm quam ſæpè conſului, & paſſim conſuli vidi per peritos Advocatos, & etiam judicari areſtis hujus Senatus Pariſienſis ante dictam conſtitutionem. Dico tamen quòd dicta communis opinio debet intelligi quando negotium fit ſeriò & relinquitur inſtrumentum penès Notarios publicos, vel penès amicum donatarii, extra donantis poteſtatem: Secùs ſi donator omnes ſchedas, etiam protocolla penès ſe trahat in ſua poteſtate, quia tunc apparet quòd donatio non eſt concluſa, ſed vult donator eam pendere à ſua poteſtate, quod eſt repugnans, & ſic donatio non valet etiam in terminis juris, nec opinio communis procederet, ut de facto conſului in 1. quæſt. de re geſta ante dictam conſtitutionem

Faciunt quæ dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 560.

Alex] Bald hîc in fine. Sed quòd etiam in contractibus locum habeat hæc cautio, ſentit Decius hîc, & bene, Idem Bald. in Authent. *cui relictum in fin.* infrà de indict. viduit. toll. in l. 1. in fin. infrà, ut in poſſeſſ. legat. Aret. Socin. Franciſc. Ripa hîc in fine.

AD LEGEM *Poſt venditionem* 2.

Ejusdem Rubr.

Eccleſia.] Imò quia jure novo cavetur, & ſic, quicquid dicat Decius, rectè conſuluit Petrus de Ancharano, quem ſequitur hîc Alciatus. Et bene.

Sciebant.] Idem Alciatus. Et bene, quicquid dicat Decius.

Sciverit.] Imò, quia eligitur & adducitur à delegante, qui magis ſcire debet, & de quo confidit creditor cuique juſtius eſt imputari.

AD LEGEM *Servus* 3.

Ejusdem Rubr.

Familiam.] Idem Alciat. hic. vide deciſ. Tholoſ. 163.

Prælato.] Dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 30. quæſt. 29.

AD LEGEM *Poſtquam liti* 4.

Ejusdem Rubr.

Beneficiali.] Niſi in poſſeſſorio, ut per Geminian. Philip. Franc. duobus, col. 2. de Reſcript. in 6. cap. unico in fin. De eo qui mitt. in poſſ. cau. rei ſer. in 6. Felin. cap. Olim. col. 6. de Reſcript. Nicol. Boëri. deciſ. Burdegal. 89. Aymo. conſilio 93. num. 4.

Vera.] Imò eſt vera, quia renuncians juri ſuo, vel liti, non ob id videtur fateri adverſarium habere jus. Bald. l. Si te. de ing. man. Ludovic. Roman. Sing. 781. Purpuratus hic numer. 91. 98. nec videtur cedere jus ſuum; & ſic eſt idem, ut in d. l. Si pro fundo.

Acceptata.] Et benè, per ea quæ dixi etiam ad Alexand. conſil. 111. numer. 7. lib. 3. Adde Decium cap. At ſi Clerici in princ. col. 2. de judic.

Minus.] Dixi ad Alexand. conſilio 171. numer. 14. libro 6.

Integrum.] Dixi in conſuetud. Pariſ. §. 1. Gloſſ. 7. num. 6.

AD LEGEM *Creditori* 5.

Ejusdem Rubr.

Gerius.] Idem Alciat. & bene, ne modus excedatur.

Juramentum.] Sed non prodeſt ad exceſſum. Alciat. hic & bene.

Reſiduo.] Claudius de Seicello. l. Pactum Curatoris ad fin. infrà eod. Cæpol. Cautel. 197. Roman. ſing. 699. Cor. conſil. 33. col. pen. lib. 2. conſil. 295. in princ. lib. 4.

Cauſa. Idem Bar. in l. Sicut infrà de Repud. hæred. in cap. 2. col. 1. de fide inſtrument. Idem Petr. de Anch. in repet. cap. 1. de Conſtitut. col. 70. Alexand. conſil. 4. col. penult. lib. 1. & in addit. ad Baldum, in d. l. Sicut Decius conſilio 682. col. 1. Sed eſt falſum, quia æquè in publico, ut in privato inſtrumento requiritur cauſſa Gloſſ. l. Cùm de indebito, ff. de probationibus. Cato in d. cap. Si cautio. in princip. Gloſſ. Panorm. cap. Sicut in fin. de re judic. Paul. conſilio 169. lib. 2. Salic. in d. l. Cum de indebito. §. col. 1. Jaſ. in l. juris gentium. § quod ferè. l. Tale pactum in princip. ff. de Pactis. Quin etiam Bald. in l. Si non ſortem. §. 1. ff. de condict. indeb. & ita practicatur, ut pleniùs dixi conſuetud. Pariſienſ. §. 166.

AD LEGEM *Pacta quæ contra* 6.

Ejusdem Rubr.

Verum.] Imò verum eſt, quia lex rationalis & politica, habet fundamentum in jure naturali. l. Ut vim de juſtit. & jure. l. 1. ff de legib.

Communis.] Sed verior eſt de jure quòd non firmatur. ut tenet Bald. cap. Cum contingat. col. penult. de jurejur. conſil. 29. lib. 1. conſilio 398. conſilio 471. lib. 5. Andr. Barbat. inter conſilia Curtii ſenioris, conſil. 66. Dixi ad Alexand. conſil. 8. num. 3. lib. 2. conſil. 53. num. 8. lib. 7.

Extenſivum.] Alexand. conſilio 13. numer. 6. ubi dixi. lib. 4. conſilio 59. in fin. lib. 5. Franciſc. Rip. l. Qui Romæ, §. duo fratres. numer. 76. de verbor. obligat.

Decreti.] Socin. cap. Si diligenti. col. 3. de for. comp. Andr. Tiraquell. repet. l. Si unquàm verb. *Revertatur.* num. 166. Cod. de revoc. donat.

Renuntiari.] Et bene. Oldra. quæſt. 197. in fin. Gemin. cap. Statutum de Reſcript. in 6. Alexand. conſil. 95. *Viſis.* col. 1. lib. 4. Felin. cap. Cæterum. col. 12. de Reſcript. & ibi Decius col. pen. Curt. junior. l. penult. col. 5. num. 35. infrà de pact.

Fructus.] Dicendum, ut novè dixi in tract. de eo quod intereſt. num. 205. cum ſeq.

Pares.] Felin. cap. Cum Joannes. col. 2. de fide inſtrument. Decius conſ. 543. col. conſ. 648. dixi in conſuet. Pariſ. §. 24. & in tract. uſur. num. 243.

AD LEGEM *Debitori.*

Ejusdem Rubr.

Modus.] Anton. Corſet. in ſing. verb. *Manumiſſio.* Alex. conſ. 102. col. 1. lib. 1. ubi dixi.

Conditio.] Dixi in conſuetud. Pariſ. §. 13. gloſſ. 7. num 3.

Contra.] Imò ſed ſub moderatione uſque ad vires inventarii, quod ad hunc finem exhibere tenebitur, ut dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 171.

Seiùs.] Scilicet quatenùs remanet & lucratur ex bonis defuncti, ut eatenùs excludatur à vendicando rem venditam per defunctum. Idem Paul. Jaſ. & communis, in l. finali. §. In computatione. Cod. de jure deliber. Alexand. conſil. 30. num. 7. lib. Fulgoſ. conſil. 67. *Paterfamil.* col. 1. dixi in conſuetud. Pariſienſ. §. 150.

AD LEGEM *Si paſcenda pecora.*

Ejusdem Rubr.

Poſuit.] Petr. de Ubald. tractat. Societ. part. 5. quæſt. 24.

Communem.] Et veram, ut per Petr. Anchar. repet. cap. Peccati venia. col. 10. de reg. jur. in 6. Roma.

conſil. 346. conſil. 520. Laurent. de Rodulph. repet. cap. Conſuluit. part. 2. quæſt. 19. de uſur. Socin. conſilio 265. lib. 2. Cor. hîc & conſ. 266. conſilio 311. libro 3. conſilio 58. lib. 4. Aymo. conſilio 173. col. 1. Panormit. conſil. 77. lib. 1. Franciſcus Purpuratus hic. collat. 3.

Officii.] Decius l. Quod te. in princip. Si certum petatur. Alexand. conſilio 158. numer. 3. ubi dixi. lib. 2.

AD LEGEM 10.

Ejusdem Rubr.

Mercatorum.] Alexand. conſilio 80. num. 17. ubi dixi. lib. 5. conſil. 113. num. 11. lib. 6. Purpur. l. Singularia. num. 90 Si cert. pet.

Una Albert. 2 Statut. quæſt. 39. quæſt. 152. Felin. col. finali col. 1. de offic. deleg. Anton. Corſet tract. de poteſtate regia. col. 8. Jaſ. l. 1. col. 7. ff. de offic. ejus, cui mandat. eſt juriſdict. Anton. Baveria tract. de Mora. col. 2.

Correſpectivus] Cor. conſil. 23. col. fin. lib. 5. conſil. 306. conſil. 319. lib. 3. Decius conſil. 243 conſil. 356. & in l. certi condictio. § Si nummos num. 14. Si cert. pet. Purpur. hîc num. 14.

Iuratas.] Alexand. conſil. 27. numer. 8. ubi dixi lib. 1 conſil. 38. col. 2. lib. Decius cap. Conſtitutus. col. 3. de Reſcript. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 5. deciſ. 3. num. 113.

AD LEGEM *Pacta noviſſima* 12.

Ejusdem Rubr.

Intervallo.] Alexand. conſil. 28. col. 2. ubi dixi lib. 5. conſil. 29. num. 19. lib. 7.

Bar.] Quem ſequitur Decius hîc & bene. Adde Franciſc. Rip. cap. Cùm M. Ferra char. 13. Alciat. in l. deteſtatio. col. 9. de verb. ſignific.

Nolle.] Anton. Rub. rep. d. § Morte 321.

Durare.] Deciſ. l. in omnibus cauſis. in fin. de reg. jur. conſil. 488. n. 23. Alex. conſil. 98. ubi dixi lib. 3. Nicol. Boër. deciſ. Burdeg. 100.

AD LEGEM *In bona fidei* 13.

Ejusdem Rubr.

Contrarium.] Et ſic hanc partem, quòd non cadit à jure luendi tenet hîc Decius. Idem Alexand. conſil. 218. num. 5. lib. 6. Alciat. de verb. ſignific. lib. 2. & in tractatu de Præſumpt. reg. 3. Præſumpt. 45. Ludovic. de Gozadi, conſilio 46. numer. 26. ubi dicit ita ſe ſimpliciter tenuiſſe ſuper l. 2. in fin. Cod. de pact. inter emptorem & vendit. Sed noviſſime Alciat. in l. Petens in fine, eodem dubitat. & in contrariam ſententiam magis inclinat. Breviter dico Cæpolam malè dixiſſe, & diſtinxiſſe an pactum factum ſit ſeorſum, an in eodem inſtrumento, quia non refert. Cæteri quoque doctores malè diverſos caſus confuderunt. Ego dico quòd ſi pactum factum eſt ab eo qui plenè erat dominus, & liberaliter rem ſuam concederet in emphyteuſim ſub hoc pacto, tunc opinio affirmativa vera eſt. Sed in caſu, in quo loquitur Cæpola in emptore, negativa opinio vera eſt, ut plenè dixi in conſuet. Pariſ. §. 54. quò remitto.

AD LEGEM *Si pacto, quo pœnam* 14.

Ejusdem Rubr.

Abſque.] Decius cap. Cum ceſſante in fin. de Appellat. Joan. Fabr. l. 1. in fin. Cod. Sentent. reſcind. non poſſe. Ang. Alexand. d. l. de unoquoque, col. 2. ff. de re judic. Germin. conſ. 53. Alexand. conſ. 179. lib 6 Ægid. de Bellamer. deciſ. 664. ſed, ut mox ſubdit Decius, & dixi ad Alexand. conſilio 5. col. 1. lib. 2. veritas eſt requiri citationem partis, quæ in omni negotio quantumvis ſummario & notorio ſemper requiritur, ut pridiè in pulchro & quotidiano caſu eſt judicatum, me orante in ſupremo hoc Senatu, cùm pendente lite in caſu poſſeſſorio, *uti poſſidetis*, inter hæredem & viduam defuncti, prætendentem donationes, hæres impetraſſet reſcriptum, ſeu commiſſionem regiam in Cancellaria, narrando quòd per errorem omiſerat petere fieri inventarium, & mandabatur primo judici, vel commiſſario loci facere illud inventarium, ſeu deſcriptionem mobilium, litterarum & titulorum ſucceſſionis, nihil amovendo aut transferendo, non obſtantibus oppoſitionibus, aut appellationibus quibuſcumque, vidua verò venienti hæredi & Commiſſario fores occluſit & appellavit ab executione Reſcripti, & anticipata fuit in hoc Senatu: ubi cauſam ab aliis tanquàm deploratam derelictam, ſub ipſum tempus, quo vidua, niſi acquieviſſet, in mulctam dedicanda videbatur, ſuſcepi, peroravi & vici, in publicis cauſarum actionibus, die Jovis 29. Julii anno 1546. & areſto dictum, malè executum fuiſſe, hæres in expenſas cauſæ appellationis damnatus, ſalvo & præſervato ei petere confectionem inventarii coram judice ordinario, & ſic parte prius vocata & audita. Et rectè: Quid enim periculoſius, quàm hoc colore domos alienas ex inopinato ingredi, perfodere, ſecreta omnia percunctari, & deſcribere? Jam enim domi nec ulla quidem eſſet ſecuritas, cui noxiæ memorabile illud arreſtum, præſentaneum affert antidotum. Et quamvis diſertiſſimus hæredis advocatus magno molimine contenderet, ſaltem hodie, me audito, permitti debere, citans omnia jura ex ſimplici deſcriptione ſemper permiſſa, ut per Jaſ in l. Si fidejuſſor, §. Satiſdatum. numer. 28. Qui ſatiſd. cog. & per doctores in l. defenſionis facultas Cod. de jure fiſc. lib. 10. nihil tamen aliud obtinere potuit, quàm hoc reſervari petendum coram judice cauſæ principalis. Et juſtiſſimè, quia, ut dicebam (& erat cardo cauſæ & victoriæ) quæcumque cauſæ cognitionem, quamvis ſummariam, deſiderant, per libellum expediri non poſſunt.

Naturam.] Dixi in tractatu uſurat. numer. 82. numero 388.

Aliud.] Decius conſilio 48. num. 9. dixi in conſuet. Pariſ. § 55. gloſſ. 1. quæſt. 3.

AD LEGEM *Pactum quod dotali* 15.

Ejusdem Rubr.

Iuramento.] Idem Purpur. hic. col. 2. & bene. Et generaliter dico quòd quoties non valet pactum contra bonam legem civilem nec etiam valet juramentum, l. Non dubium. ſuprà de legib. niſi eadem lex exciperet juramentum.

Intereſſe.] Vera eſt opinio Baldi, quod non poteſt agi ad intereſſe, hoc nomine: ſed ſi hac ratione quis inductus eſt ad ducendam indotatam, vel incongrua dote, poteſt agere contra decipientem, vel ejus hæredem ad dotem, vel dotis congruæ ſupplementum,

mentum, etiamſi ille deceptor non tenebatur aliàs dotare, argumento l. Si quis affirmaverit. de dolo, & ita nuper conſului. Sed ſi habuit congruam dotem, nulla ſupereſt actio.

Caſtro.] Et ſic in certis rebus. Deciſ. Tholoſ. 452. Alexand. conſilio 28. & in fin. lib. 3. ubi dixi. Bertrand. conſilio 4. *Viſis.* in 2. dubio conſilio 78. lib. 3. Ludov. Gozadi. conſ. 87. Aymo conſ. 19. nu. 7.

AD LEGEM *Cum proponas.* 16.

Ejusdem Rubr.

Communem.] Alexand. conſilio 43. in fin. lib. 2. ubi dixi.

Poſſunt.] Alex. conſ. 18. lib. 2. ubi dixi.

AD LEGEM *Si creditores.* 18.

Ejusdem Rubr.

Proteſtatione.] Et bene, ut latè dom. Petrus Stella hic, licet Decius dubitet.

Secus.] Imò idem dicendum quod ſimplex electio vel receptio non præjudicat, l. Reos, infrà, de fidejuſſ. l. Si ex toto, in princip. de leg. 1. ſed bene petitio in judicio ſub commemoratione virilis, l. liberum, Cod. de fidejuſſ. vel receptio ſub nomine virilis ut hic. Et dixi ad Alexand. conſilio 178. numero 12. libro 7.

AD LEGEM *Licet.* 19.

Ejusdem Rubr.

Pia.] Idem Jaſ. col. 1. Et malè. Nec debet hæc lex extendi.

Paganum.] Idem Lancelot. Dec. Alciat. hîc. Et malè, quia hæc lex ſequitur de utroque milite.

Ultra.] Idem Alciat. Et bene. Idem Decius l. Generaliter, col. 4. infrà, de Inſtitut. & Subſtitut. conſil. 391. Cor. conſil. 31. lib. 1. Vide Decium conſ. 236. conſil. 426.

Alexand.] Idem Jaſ. & Alciat. hîc.

AD LEGEM *Traditionibus.* 20.

Ejusdem Rubr.

Socio.] Idem Alexand. conſil. 137. col. penult. lib. 2. Limito 1. ut procedat, ſi ſocius emptor non incumbebat poſſeſſioni. Limito 2. ut procedat, etiamſi ſimul cum vendente poſſeſſioni incumberet: ſed non apparet actum eſſe, poſſeſſionem transferri ex ſolo contractu, vel ex tunc. Secùs, ſi emptor ſolus, vel etiam cum vendente, incumbebat poſſeſſioni, & quod emptor nomine ſuo ibi ſtaret, ut tenet Alciat. hic. Et bene.

Donec.] Dixi latè in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. num. 32. cum ſeq.

Conditionalis.] Alexand. conſil. 33. num. 5. lib. 6. ubi dixi.

Fides.] Franciſc. Purpur. l. cùm fundus, §. 1. num. 18. Si cert. pet. licet Fabian. tract. de empt. & vend. col. 63. in contrarium eat. Adde quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 23. num. 17.

Speciale.] Imò ut probat text. in l. 3. ff. de contrah. empt. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 2, num. 11. cum ſeq. Adde And. Tiraqu. tract. retract. Convent. §. 1. Gloſſ. 7. num. 15.

AD LEGEM *Cùm proponas.* 21.

Ejusdem Rubr.

Habetur.] Baldus l. 1. in fin. infrà, de his quæ pœn. num. l. 2. col. 5. infrà, de jure emphyt. text. Alexand. l. Semel mora, col. 2. ff. Solut. Matr. Dec. conſil. 380.

Impugnavit.] Decius l. Cùm fundus, §. Servum tuum, num. 21. ſi cert. pet. Felyn. cap. Capitulum, col. 13. de reſcript.

AD LEGEM *Pactum Curatoris.* 22.

Ejusdem Rubr.

Pœnalia.] Roma. conſilio 94. col. fin. conſilio 114. col. 3. Felin. cap. 1. col. 8. Ut lite non conteſt. Jaſon l. Si conſtante, col. 14. l. Si mora, col. 1. Solut. Matr. l. in princ. col. 3. Si quis jus dicenti non obtemper. Purpur. l. Cum quid, col. penult. Si certum petatur.

AD LEGEM *Filius.* 23.

Ejusdem Rubr.

Verior.] Imò falſa, ut tenet Alciat. hîc. Et bene. Fallit in quantum filius partem debiti, vel aliquid, recepiſſet à debitore, vel in quantum tanquam procurator patris contraxiſſet cum debitore fraudem non participante.

Roma.] Idem Roma. conſilio 461. Fabia. de monte Sancti Savini, tractatu de empt. & vendit. col. 15. Sed verior eſt opinio Bartoli, quam ſequuntur Decius, Alciatus hîc. Cor. conſilio 313. *Conſtat* col. 3. lib. 4. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 147. Ruger. de Mota, repet. l. Traditionibus, num. 45. ſupra, eodem.

AD LEGEM *Si actionem.* 23.

Ejusdem Rubr.

Qualificata.] Franciſc. Ripa repet. l. Re conjuncti, num. 210. de legat. 3. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 9. gloſſ. 4. num. 4. nu. 7. & in annot. ad Alex. conſ. 149. numero 5. lib. 7.

AD LEGEM *Debitorum* 25.

Ejusdem Rubr.

Domini.] Andreas Iſer. de prohibit. feud. alien. per Fed. §. Illud quoque, col. 3. cum ſeq. In uſib. feud. Joannes Igneus repet. l. donationes, col. 1. Cod. de donat. inter vir. & uxor. Stephan Bertrand. conſil. 39. *Quicquid ſit.* conſil. 218. *Domini civitatum.* col. 1. lib. 2. conſil. 1. lib. 3. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. qu. 3.

Creditorem.] Roma. ſing. 554 *Quæritur à me,* Dic quòd annexa rei tranſit cum re, eo modo quo res, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. num. 44. cum ſequent.

AD LEGEM *Pacto ſucceſſorum* 26.

Ejuſdem Rubr.

Inſtrumentorum.] Alexand. l. Mævia, in princ. Solut. matr. l. 3. col. 3. ff. de acquir. poſſeſſ. Jaſon conſil. 111. col. 1. lib. 4.

AD LEGEM *Petens.* 27.

Ejuſdem Rubr.

Dixi.] Et ſuprà, eodem l. Legem, num. 18.
Juſtitiam.] Alexand. conſilio 121. numero 11. libro 1.
Poteſt.] Andreas Tiraquel. de retract. prox. §. 1. gloſſ. 26 num. 77.
Præſcribitur.] Dicendum ut plenè & novè dixi in tract. uſur. qu. 17. 18. & qu. 61.
Utriuſque.] Dixi in tract. uſur. num. 73. nu. 65. cum ſeq. & qu. 69.
Uſura.] Dixi latè in tractatu uſurarum, quæſtione 74.
L. 11.] Dixi latè in tract. uſurar. qu. 14.
Implet.] Idem Decius Authent. *Qui rem*, numero 13. ſuprà, de ſacroſanct. Eccleſ. Sed vide ſuprà eod. l. cùm proponas, 2.

AD LEGEM *Si certis annis.* 28.

Ejuſdem Rubr.

Tribus.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 26. qu. 7.
Regula.] Ubi latè Ludov. Gomeſ. Adde Baldum, conſilio 209. libro 1. Sed in hoc regno ſupervacua eſt ea regula, quia pleniùs conſulitur per decretum *De Pacificis.*
Dotare.] Joann. Camp. tract. de Dote, part. 1. quæſt. 17.
Privilegia.] Decius l. 1. num. 9. de reg. jur. ubi dixi. Adde Andr. Tiraquel. tract. de retract. Prox. §. 1. gloſſ. 14. num. 96.
Effectum] Alexand. conſilio 107. libro 1. Alber. Brun. conſilio 44. col. 1. & in tract. de Augm. col. 113. cum ſequent.
Tanquam] Dixi latè in tract. uſur. qu. 20. & in Conſuet. Pariſ. §. 7.

AD LEGEM *Si quis in conſcribendo.* 29.

Ejuſdem Rubr.

Una.] Suprà eod. l. legem, num. 13.
Decipere.] Dixi in tract. uſur. qu. 14.
Renunciari.] Hæc eſt communis, ſed contrà tenent multi, quos citat And. Tiraquel. in repet. l. Si unquam, in princip. num 87. Ita etiam conſuluit Jaſ. conſil. 125. lib. 1. in ipſo eodem caſu, in quo Curt. ſenior conſil. 1. & conſil. 3. idem conſuluerat, ſcilicet Renunciationem non obſtare. Steph. autem Bertrand. conſil. 20. *Duo ſunt*, in fin. lib. 1. poſt multa tandem concludit, non obſtare renunciationem, quia in caſu in quo loquitur donator, non videbatur multùm cogitaſſe de liberis procreandis, & in conſil. 39. *Viſis.* in fin. eod. lib. dicit quæſtionem dubiam eſſe, & partes debere concordare. Franciſc. autem Ripa in repet. d. l. Si unquam, quæſt. 51. licet ſequatur communem, tamen dicit quòd non procedit, ſi tempore renunciationis donans non ſperabat liberos & quâ deſperatione] donavit, eadem & renunciavit. Idem ſentit dom. And. Tiraq. in loco prææallegato.
Quod non.] Idem Decius & Alciatus hic. Et bene. Dixi in annot. ad Dec. d. l. Si convenerit.
Dividendo.] Suprà, eod. l. cùm proponas. 1. numero 4.
Formam.] Latè Alber. Bru. in tract. de for. & ſolemnit. actus.
Aliter.] Hæc vera eſt, niſi appareat quòd non ex levitate, ſed ex juſtis cauſis renunciat, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 114.
Certioratus.] Deciſ. Tholoſ. 37. Bald. conſil. 319. libro 2. Jaſon in l. Repudianda, ff. de acquir. hæred. Adde Cæpol. Cautel. 252. Alexand. in Rubr. de verb. oblig. & in conſil. 222. num. 4. lib. 2. conſil. 14. num. 22. lib. 6.

AD LEGEM *De quæſtione* 30.

Ejuſdem Rubr.

Officiis.] Sed quòd poſſit ſicut Papa in Beneficiis. Latè Joan. Lup. repet. Rubr. de donat. inter vir. & uxor. in præfat. col. 2. Vldaric. Zazi. in Epit. feud. part. 5. Sed ego dico eſſe trahere abuſum ex abuſu. Longè ſanctiùs loquitur Lucas de Pen. l. 1. col. 19. de deſerto, lib. 12. Cod. dicens quòd omnis vænalitas eſt damnabilior in exhibitione juſtitiæ, quàm in venditione decimæ vel præbendæ: & Gloſſ. in l. 2. Codic. de Murileg. lib. 11. dicit eſſe Simoniam, etiam in ſæcularibus officiis, quibus inquinamentis omnes fere ſub hac infami deſpotia ſordent.
Filiorum.] Decius conſil. 206. conſil. 604. num. 6. Guill. Bened. repet. cap. Raynutius, de Teſtament. part. 3. ver. *Qui cum alia m itr. contr.* num. 210. Steph. Bertrand. repet. d. l. fœminæ, Cod. de ſecund. nupt. ſed non eſt ſimpliciter verum, ut dixi contra Philipp. Dec. in d. conſil. 206.
Alienandi.] Alex. conſ. 62. lib. 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 285. num. 5.
Secus.] Alex. conſil. 215. num. 1. lib. 6. Adde Lucam de Pen. l. fin. col. 3. Cod. de privi. ag. in reb. libro 12. dicentem ſervandam l. Si quis ad declinandum, ſuprà, de Epiſc. & Cler.
Verum.] Hanc opinionem Decii veriorem puto.
Legitima.] Contrà ſentit Decius. Et bene. Faciunt quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 3. num. 4. Adde Purpur. hic, num. 22.
Faciendo.] Decius conſ. 178. & in l. Contractus, num. 48. de reg. jur. Purpur. hic, nu. 148. Sed quod minor reſtituatur adverſus pœnam, tenet Alciat. hic: & placet, quando veriſimile eſt minores ſic pepigiſſe ex errore puerili, non autem ex cupiditate & malitia, de quo judex arbitrabitur.
Fiſco] Idem Franciſc. Purpur. hic, num. 124. & Hieron. Cagnol. num. 116. Alexand. conſil. 136. nu. 5. lib. 7. ubi dixi.
Mortis.] Dec. conſ. 470 Cor. conſ. 124. libro 4. Dixi ad Alex. conſ. 14. lib. 1. Adde Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 358 Aymo conſ. 52.
Abundat.] Quicquid dicat Decius, hæc eſt vera ſolutio quam tenent Fulg. Aret. d. l. 2. Alciat. Franc. Purpur. hic, num. 135.
Valere.] Sed bene illis conſentientibus. Claud. de Seicello, l. ſtipulatio hoc modo, col. 4. de verbor. oblig. Alber. Bru. tract. ſtat. Fœmin. char. 24. Hieron. Cagnol. hic, num. 175. de bonor. poſſeſſ.
Contra.] Imò veritas eſt ſimpliciter, quòd valet, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 152.
Tamen.] Vt Jaſ. Lancel. Dec. Hieron. Cagnol. hic, num. 203
Uſumfructum.] Idem Bart. conſil. 76. Cor. conſil. 176. lib. 2. conſil. 252. lib. 3. Curt. junior conſ. 25.

Franciſc. Rip. de revoc. donat. reſp. 14. Purpur. hîc, num. 238. Hier. Cagnol. num. 205. Adde quòd non non ſufficeret reſervare poſſe diſponere ad pias cauſas, ſed debet eſſe reſervatio libera & efficax, Decius conſil. 30. col. 2. conſil. 203. col. 1. Steph. Bertrand. conſil. 40. ſi pactum, lib. 3.

Differentia.] Quam ſequitur Decius, l. omnia. Si certum petatur, in princip. limitando, l. Obligat. in terminis pignoris. Et malè dixi in l. Omnia, in Annotat. ad Decium. Et idem eſſe in univerſali rectè tenent Socin. l. Si is qui ducenta, §. utrum, col. 3. de reb. dub. Anton. Neguſan. tract. de pignor. chart. 10. & opinionem Matheſ. in donatione ſequitur Socin. d. §. utrumque, col. 4. Purpur. hîc, numero 244.

Præſentibus.] Hoc tenet Alexander, l. quæ dotis, col. 4. & conſil. 83. numero 15. lib. 2. conſil. 152. numero 13. lib. 6. Sed verior eſt opinio Bart. Quamvis, quòd ſimpliciter in totum valeat, teneant Math. ſil. ſing. 137. & gloſſ. Pragmat. tit. de Subl. Cler. litter. verſic. *cujuſcumque.*

Totum.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 41. 41. qu. 10.

AD RUBRICAM *De Tranſactionibus.*

Pacti.] L. 3. & ibi Bald. infrà, de repud. & abſtinent. hæred. Jaſ. l. eleganter, col. 1. de condict. indeb. Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 6. & in tract. de Præſumpt. reg. 3. Præſumpt. 34. num. 11.

AD LEGEM *Neque pactio.* 2.

Ejuſdem Rubr.

Tempore] Dixi ad Alexandrum, conſilio 18. libro 2.

Solutionem.] Etiam in favorem abſentis Franciſc. Purpur. hîc, numero 104. Ægidius Bellamera, deciſ. 691. fallent. 5. Alexand. conſil. 145. nu. 5. lib. 6. ubi dixi.

Alexand.] Idem Alciat. hîc. Et bene.

Moder.] Scilicet Jaſ. Idem Alciat. hîc.

Liberat.] Scilicet quando eſt facta per ſe & liberaliter: ſecus ſi ex cauſa tranſactionis. Paulus & Franciſc. Purpur. hîc.

AD LEGEM *Cum te.* 2.

Ejuſdem Rubr.

Bellum.] Jaſ. hîc, & l. Clam poſſidere, §. 1. col. 5. de acquir. vel amitt. poſſ. Hippol. Marſil. l. 1. in princ. col. 13. de quæſt.

Secus.] Idem Alciat. hîc. Et bene.

Emptor.] Dixi in Conſuetundine Pariſienſi, §. 23. numero 7. Cæterum mirum eſt quòd Decius hîc præterit Gloſſam 3. facientem differentiam, an in tranſactione ſit calumnia ex parte actoris, vel non. Dicendum, non eſſe differentiam, ſed utrobique non valere tranſactionem, ſi eſt dolus in litigando, ſive in ſubjecto, de quo tranſigitur, ut tradit Bartol. in l. Summa, de Condict. indeb. Jaſon, Alciatus hîc. Panormit. conſilio 12. libro 2. Petrus de Anchara conſilio 18. col. 2. Adde quòd non ſufficit eſſe dolum in litigando, niſi etiam ſit dolus in tranſigendo, ut eſt textus ſingul. in l. Vni, in fin. infra, de pluſpetition.

AD LEGEM *Age.* 3.

Ejuſdem Rubr.

Generaliter.] Imò in ſpectantibus ad mercantiam tantùm, ut poſt Rom. Aret. & Jaſ. tenent hîc cum Alciat. Et bene. Dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 114.

Parte.] Idem Imol. l. ſi mihi & Titio, in princ. de leg. 1. Jaſ. l. Quidam æſtimaverunt, in fin. ſi cert. petat.

AD LEGEM *Actione.* 4.

Ejuſdem Rubr.

Præſumpto.] Scilicet in non faciendo. Dec. conſil. 178. conſil. 418. col. fin. Purpur. l. fin. num. 148. ſuprà, de pactis. Decius l. Contractus, num. 48. de reg. jur.

Potentiam.] Alciat. dum novitius eſſet in jure, lib. Parad. 5. char. 4. novum intellectum dedit, ad d. §. fin. ut ſcilicet dictio *Niſi*, ibi ponat actum, & ſit Oneſiphorus liber, poſt rationes redditas, non ante. Et intelligit reſponſum Scævolæ ibi, *his verbis*, id eſt, ex ſolis verbis, ſine implemento conditionis, quod eſt ineptum: quis enim tam fatuus, ut putet ante redditas rationes libertatem haberi poſſe ex nudis verbis, contra ſenſum apertum & effectum verborum? Quis adeò hebes, ut de hoc conſulendum Scævolam putaverit? Quorſum ergo inter leges relatum eſſet? Dicendum igitur quòd quæſtio ibi, *Ex his verbis*, intelligitur cum effectu, videlicet rationibus jam redditis, & tamen reſpondet Scævola, non eſſe liberum, niſi alia indicia plenioris voluntatis concurrant, præter ea nuda verba, quæ penitùs adimunt & impediunt, quam dant, vel niſi præcedant alia verba affirmativa & diſpoſitiva dationis libertatis, ut eſt pulcher text. in l. ſi quis ita libertatem, in fin. de ſtatuub. Et ſic eſt tenenda ratio Bartol. & communis, quam etiam Alciatus provectior & doctior factus, diſertè hîc ſequitur, omiſſo & velut oblivioni dato primo ſuo novo & inepto intellectu, quem videtur expiſcatus ex argutiis Joann. Mar. Riminal. hîc, qui tamen communem ſequitur.

Potentiam.] Hæc veritas, & ſentit Jaſ. hîc & expreſsè Alciat. Et bene quicquid dicat Dec.

Obtentis.] Idem Speculator tit. de diſpenſat. §. 9. numero 53. Dico tamen quòd illa clauſula *bene* tollit ſubreptionem & pariter clauſulam, *pro expreſſis habentes*, & ſimiles, quare impetrans eligere poterit, ſed non ſimul tenere, quia illæ clauſulæ non inducunt diſpenſationem, niſi dicatur *unà cum illis*, vel aliter clarè exprimatur diſpenſatio, contra quam in dubio præſumitur. Et ita ſæpè conſultus reſpondi, & ita obſervatur.

AD LEGEM *Cum te* 5.

Ejuſdem Rubr.

Vt tradit Corn.] conſilio 166. conſilio 189. per tot. lib. 1. Decius conſil. 16. conſil. 479. qui ferè ubique ſequi ſolet hanc diſtinctionem. Dixi ad Alexand. conſilio 42. numero 2. libro 1. Breviter dicendum quòd propriè & ſimpliciter loquendo, d. l. 2. non habet locum in tranſactione, non per l. Lucius, in fine, quæ (quicquid vulgò putent) nihil probat, ſed per alias rationes, ut alibi dixi. Habet tamen locum reſciſio ob dolum: nec enim jure cavetur, tranſactionem

reſcindi poſſe, niſi ratione doli. Dolus autem non requiritur verè, ſed ſufficit præſumptivè probari ad finem ſimplicis reſciſionis. Et ſic neceſſe eſt relinquere judicis arbitrio, quia poſſunt eſſe tot aliæ conjecturæ doli & fraudulentæ captionis, ut non ſit opus læſionem probari ultra dimidiam. Poſſunt etiam deficere aliæ præſumptiones, ut requiratur læſionem reipsâ valde enormem eſſe, & ultra dimidiam, ut ſit ſufficiens doli præſumptio.

Propriæ.] Dixi ad Alex. conſ. 22. num. 3. lib. 1. latè Franciſc. Purpur. ſupra eod. in Rubr.

Verbo.] Hoc voluit Decius & Alciat. hîc, facit quòd minor carens curatore, poteſt facere compromiſſum de re mobili, licet non poſſit ſtare in judicio ſine curatore, ut tenet Lanfranc. de Oriano, tract. de arbit. part. 3. col. 15.

Abſente.] No. ſuprà, de pact. l. Poſtquam litig. & hoc tenet Ægid Bellamera, deciſ. 691. fallent. 5. in fin.

Minores.] Dixi ad Alex. conſ. 49. num. numero 3. lib. 1. conſ. 254. lib. 6.

AD LEGEM *Cum mota* 6.

Ejusdem Rubr.

Regulatur.] Dixi in tract. uſur. num. 82.

Modo.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 7. numero 3. in fine, & in Annot. ad Alex. conſ. 102. col. 2. libro 1.

AD LEGEM *Tranſactionis* 7.

Ejusdem Rubr.

Litem.] Dic meliùs, ad inſtantiam. Bart. l. Qui Romæ, §. Callimachus, de verb. oblig. Paulus de Caſtr. hîc. Jaſ. conſ. 134. col. 3. lib. 4. Addo Alexand. conſ. 40. in fine lib. 5. Decium, cap. Eccleſia ſanctæ Mariæ, col. 6. de Conſtit. Franc. Purpur. l. Rogaſti, §. Si fugitivus, num. 3. ſi cert. pet.

Contrarium.] Hæc veritas, quicquid dicant Jaſ. & Alciat. hîc. Addo aliam rationem, quia deligendi ſunt certi arbitri, in quibus ſpeciale mandatum requiritur.

Moder.] Scilicet Jaſon, & eſt veritas, quia ſunt diverſa.

AD LEGEM *De alimentis.* 8.

Ejusdem Rubr.

Dato.] Imò tenenda eſt communis ſententia ſecundùm Alciat. hic & bene: ſed poſt annum debebuntur uſuræ, de quo dixi in tract. uſurar. num. 523. num. 526.

Statur.] Hoc verum in his modicis, & dummodò aſſertio judicis ſit ſpecifica de ſingulis, de quibus debet inquirere, aliàs non: per dictum §. ſi Prætor.

Vilior.] Imò falſa eſt, & contra l. non dubium, ſuprà, de legibus.

AD LEGEM *Fratris tui.* 10.

Ejusdem Rubr.

Sententia.] Idem Jaſ. in repet. l. admonendi, col. 2. de jurejurand. in l. Imperatores, col. 1. de re judic. & ibi Uldar. Jaſ. dicens eſſe communem: ſed eſt falſa; & veritas eſt idem eſſe in ſententia: per text. in l. 1. §. 1. quemadm. teſtam. aper. & ita tenet Ludov. Roma. in d. l. Imperatores, & in ſing. 195. incip. *in legis.* Jaſ. l. de his, de tranſact. Fel. cap. ſuborta, de re judicata. Et bene, licet Alciat. contrà teneat in l. ſub prætextu, & l. non minorem, infrà eod. Et malè.

AD LEGEM *De fideicommiſſo.* 11.

Ejusdem Rubr.

Læſus.] Fallit in quantum contractus recideret in ſpeciem aleæ, vel limites juris excederentur, ut dixi in tract. uſur. num. 469. cum ſeq.

Senex.] Idem ſi eſſet inæqualitas bonorum, ut tenet Stephanus Bertrand. conſil. 17. *Ex eo quod apparet* libro 1. quod non placet, niſi eſſet multùm enormis.

Vitam.] Dicendum ut plenè & novè dixi in tract. uſur. quæſt. 72.

Capitul. Naviganti.] Sed illud capitulum intelligendum, ut nove dixi in tract. uſur. Latin. 43.

AD LEGEM *Errorem unicum.*

Rubr. De errore calculi.

Gloſſ.] Quam ſequitur Bald. in addit. ad Specul. depoſiti, col. 4. Lancelot. Dec. l. ſervi electione, in princ. col. 3. de legat. 1. Franc. Curt. ſenior, conſ. 55. num. 13.

Opinio.] Scilicet quòd dicta gloſſa communiter reprobatur, ut per Bald. col. 1. col. 3. de Confeſſ. Philip. Franc. cap. 1. col. 1. de accuſat. in 6. Felyn. cap. finali, in princ. de offic. delegat. Decius, cap. cùm venerabilis, col. 4. de except. cap. cùm cauſam, de appellat.

AD RUBRICAM *De ſecundis nuptiis.*

Viduis.] Idem Franciſcus Ripa hîc, num. 3. Bald. l. fin. quæſt. penult. Cod. de ſentent. quæ ſine certa quant. l. duobus, §. ei qui, de jurejur. l. divortio, §. quod in anno, ſolut. matrim. & bene, licet Paul. de Caſtr. contradicat in conſil. 305. in fin. lib. 1. ut dixi ad Alex. conſ. 146. num. 6. lib. 5.

Ang.] Tamen Ang. loquitur ibi dubitativè. Sed dicendum ſimpliciter conditionem non rejiciendam, quia nec illicita eſt, nec ullo jure cavetur: & ſic non eſt opus limitare per d. Authent.

Cui relictum.] Tum quia non eſt ad propoſitum, tum quia dico quòd etiam in virgine, vel eo qui non uxorem duxit, valet, & ſervanda eſt hæc conditio. Non obſtat §. ſed hoc de præſenti, quia ſolùm inducit tacitam interpretationem; non autem tollit, nec impedit expreſſam contrariam voluntatem. Unde non habet locum, quando ex verbis teſtatoris, vel alterius diſponentis apparet expreſsè quòd voluit excludere Monaſterium, vel eventum Monachiſmi, vel Clericatus, ut rectè tenent Philippus Corn. conſilio 18. col. 3. conſilio 254. libro 4. Laurentius Calca. conſilio 20. in fine conſil. 6. col. 1. cum ſequent. Philippus Decius cap. in præſentia, col. 13. poſt Anton. Burri. & Panormit. ibi. Paul. de Caſtr. conſilio 336. libro 1. Socin. l. 2. col. 1. fin. ff. de his quæ pœn. nom. Aymo conſilio 152. collat. 1. Et malè. Faciunt quæ dixi ad Alexandrum, conſil. 121. libro 2.

Reſolutio.] Idem Petrus de Anchara, repet. cap. 1. in quæſt. 11. principali, col. 13. de conſtit. & conſil. 102.

Stephanus Bertrand. conſil. 110. dudum lib. 2. & in l. 1. infra cod. & ibi fuſiſſime, Joannes de Garronis, num. 23. & eſt veritas. Et ſic l. fœminæ, & l. hac edictali, ſunt etiam hodie in viridi obſervantia, etiam in patria conſuetudinaria Galliæ, quamvis vulgò Pragmatici contrà putent, eò quòd rarò ſolent caſus harum legum verificari in judicio, ut plenè dixi in conſuetudine Pariſ. §. 128. Tetigi aliquid. ad Alex. conſil. 3. num. 12. lib. 2. Vide etiam Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 113.

Fuiſſet.] Sed adhuc renunciatio hæreditatis ad iſtud non extenderetur. Addo Joan. Ripam, repet. l. fœminæ, qu. 9. num. 13. infrà cod.

Conſenſu.] Contrà ſentit Joan. Ripa, repet. l. fœminæ, quæſt. 11. infrà eod. ut eſt verius, niſi ita fuerit actum tempore donationis vel liberalitatis in conjugem collatæ.

Poteſt.] Falſum in his quæ filiis competunt, etiam non hæredibus.

Volentibus.] Idem Decius conſilio 206. numero 3. ſed non eſt ſimpliciter verum, ut ibi dixi, licet Joan. Ripa, repet. d.l. fœminæ, quæſt. 14. ſequatur Decium.

AD LEGEM *Si qua mulier.* 1.

Ejusdem Rubr.

Marito.] Rom. conſil. 182. Alexand. conſilio 3. num. 12. ubi dixi, lib. 7. Stephan. Bertrand. conſ. 89. ex themate, lib. 1. Joan. de Ripa, repet. l. fœminæ, quæſt. 1. infrà cod. Aymo conſ. 36.

Minorem.] Rom. ſing. ult. Hip. Marſil. ſing. 481. Alexand. conſil. 49. col. 3. lib. 1. conſil. 254. lib. 6. ubi dixi.

Religioſi.] Scilicet Religione fictitia, quia vera Religio nonniſi verbo Dei conſtat.

Abſque.] Dummodò conſtet differri executionem in tempus permiſſum. Adde Felyn. in rubr. col. 4. de ſponſalib.

Requiritur.] Imò quatenùs actus ſecum trahit executionem de jure, ut in cap. licet Epiſcopus, de præbend. in 6.

Salario.] Viden, ut tyranni Italiæ qui ſervituti ſubjecerunt civitates, impleant illud Iſaiæ cap. 1. *Principes tui infideles, ſocii furum.* Cur non expergiſceris Italia? cur non repetis tuam veterem politiam, jugo tyrannorum excuſſo?

Statuto] Idem Decius conſilio 19. Alexander conſilio 144. in fine, conſil. 158. ubi dixi. libro 5. conſilio 122. numero 14. lib. 7. Ripa repet. d. l. fœminæ, quæſt. 23. Steph. Bertrand. repet. l. hac edictali, num. 19. Et bene.

Patruo.] Iſtud eſt indubitatum in materia d. l. fœminæ, text. l. in quibus, infra cod. repet. d. l. fœminæ, qu. 7.

Hominis.] Imò idem, ſi relictum eſt familiæ: nec eſt verum quòd gloſſa in d. §. in fideicommiſſo, communiter reprobatur, ut novè dixi ad Alexandrum, conſilio 26. numero 13. libro 3. quin dicta gloſſa intelligitur ſecundùm jus: & Carolus Ruinus conſilio 134. numero 22. libro 2. fatetur gloſſam veram, caſu quo nepos aliàs eſſet ſucceſſurus cum patruo, & ſic gloſſa vera, quæ ita intelligit ſecundùm jura quæ allegat.

Dixi.] Sed non eſt verum de jure, quia pœna non debet extendi, nec eſt tanta ratio in prohibitis ſolo jure civili. Adde quæ dico in l. fin. num. 7. unde legit. Ubi Decius pleniùs tractat.

Aditam.] Falſum, ut dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 122.

IN SECUNDAM PARTEM CODICIS.

AD LEGEM *Si fugitivi.* 3.

Rubr. De servis fugitivis.

POnderatis.] Vbi ſatis dixi in annot.

Poſteriores.] Scilicet Franc. Ripa in rubr. de judic. collat. 3. ubi nititur reprehendere Decium. Et malè.

Juramentum.] Maria Socin. cap. ex tranſmiſſa, col. 1. de foro competenti, & latè Joan. Gerſon in tract. ſpirituali animæ, lect. 4. corollar. 13.

Dolo.] Decius l. in actionibus, numero 20. ff. de in lit. jurando. Alexander conſilio 109. num. 5. lib. 1. ubi dixi.

AD RVBRICAM

Qui admitti ad bonor. poſſeſ. poſſint.

Juramentum.] Sed debet ſanè intelligi, ut dictum eſt ſuprà, de ſervis fugitivis, lib. 1. num. 74.

Occaſio.] Adde Decium in l. certi condictio, in princ. ff. ſi cert. pet.

Scriptis.] Sup. num. 5. ſed iſtæ ſunt Logomachiæ, & vanæ ſcrupuloſitates, quæ exoleverunt.

AD LEGEM *Bonorum poſſeſſio.* 1.

Ejusdem Rubr.

Delatum.] Sequitur Decius hîc, & bene quicquid dicat Jaſon: ſed hodie indiſtinctè fiunt tranſmiſſiones propter conſuetudines vel ſtatuta locorum, quibus poſſeſſio à defuncto continuatur in hæredem, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 132.

Cogitabam.] Hoc eſt ſubtile inventum Philippi Decii, quod eſt verum & æquum.

Temporis.] Ibi igitur de gravi præjudicio tertii: non ſufficit tempus minus triginta annis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 65.

Solemnitates allegentur.] Bene præſumuntur ob poſſeſſionem triginta annorum, ſed non minori tempore in alienatione bonorum Eccleſiæ. Anton. Bur. cap. pervenit, de empt. & vend. Petr. Anchar. conſilio 136. ex conſiliis. Decius conſil. 229. col. fin. conſil. 638. dixi in annot. ad Alex. conſil. 216. lib. 6. Adde Geminian. conſil. 87. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 10.

Mandatum.] Dixi ad Alex. conſil. 3. num. 19. libro 4. conſil. 191. lib. 6.

Capite.] Iſta ſunt mera deliria, & illud dictum Bald. & ſequacium eſt falſiſſimum. Cæterum rit. de uſucap. pro hæred. quem gloſſ. & Doctores nondum intellexerunt, novè declaravimus in novis intellectibus quò remitto.

Aliàs.] In lect. Valentina, ſup. num. 2.

Aliàs.] In lect. Valentina, ſup. num. 2.

Materiam.] Alex. conſil. 129. lib. 2. conſil. 92. num. 16. lib. 6. ubi dixi. Et in Conſuet. Pariſ. §. 30. num. 19. Addo Jaſ. l. ſi tibi, col. 1. 2. ſi cert. pet.

Spiritu Dei.] Atqui Spiritus Dei non ſuggerit niſi quæ ſunt de Deo, & ejus verbo. Joan. 14. 16. de quibus dixit Eccleſ. cap. 5. *Quodcumque voveris, redde*: non autem de his quæ ſtulta caro & ratio humana, contra, vel præter verbum Dei fingit & eligit: de quibus Eccleſ. d. cap. 5. ait: *Diſplicet Deo infidelis & ſtulta promiſſio.* Non enim poteſt fieri in fide, niſi fiat juxta verbum Dei, quo ſolo fides Chriſtiana conſtat. Porrò *quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt.* Rom. 4. tantùm abeſt ut juſtificet.

Ad Repetitionem ejuſdem legis.

Filius.] Deciſ. Tholoſ. 307. Jaſon l. 2. §. 1. col. 3. ſol. matrim. & in §. pœnales, col. 12. inſtitut. de act. tamen Anton. Rub. contradicit. Vide Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 180. Alexand. conſil. 59. col. 1. lib. 2.

Potuit.] Alexand. conſ. 49. num. 5 lib. 2. ubi dixi. Adde Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 29. Franc. Ripa l. quod te, num. 47. ſi cert. pet. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 40.

Veritate.] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 5. num. 62.

Pendenti.] Quia trahit ſecum executionem, & ſtatim vel eſt, vel prorſus non eſt, ut tetigi in annot. ad Decium, l. actus de reg. jur.

AD LEGEM *Si bonorum.* 2.

Ejuſdem Rubr.

Quadraginta annorum] Alexander conſilio 151. in fin. lib. 2. ubi dixi: & ultrà ea quæ ibi dixi. Adde Decium conſilio 29. Ludovicus Gozadinus conſilio 8. in fin. Andreas Tiraquell. in tract. retract. proxim. §. 35. gloſſ. 4. num. 44. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 39.

Ad Repetitionem ejuſdem Legis.

Continuum.] Dixi in conſuet. Pariſ. parag. 4. n. 4. idem dom. Andr. Tiraq. tract. retract. prox. parag. 1. gloſſ. 11. num. 20.

Ad repetitionem Legis Infantes. 3.

Ejuſdem Rubr.

Infans.] Item ſi tutor, vel alius pro eo recipiat, ſive de novo, ſive de veteri inveſtitura, agatur. Tetigi in Conſuet. Pariſ. §. 21.

Jaſon. corrigit.] Scilicet in d. l. emancipata, numero 6. ſed incogitanter, quia ibidem mox pleniùs excutiens, numero 18. 19. tenet quòd bonorum poſſeſſio tranſmittitur, non ſolùm ex potentia ſuitatis ad ſuos, ſed etiam ex l. unic. Cod. qui ante apertas tabulas, ad omnes deſcendentes. Et eſt communis opinio, & vera, quam Decius ipſe ſequitur in l. ſequenti, col. fin. non ſolùm in prima, ſed etiam in ſecunda lectione. Idem etiam tenet Philippus Corn. in d. l. emancipata. Et bene.

Ad repetitionem Legis, Emancipata. 4.

Ejuſdem Rubr.

Bonis.] Dicendum, ut novè dixi in tract. retract. de eo quod intereſt, num. 140. cum ſeq.

Contra tabulas.] Idem. Phil. Cor. & Jaſ. hic.

Ad repetitionem Legis, Quamdiù 5.

Ejuſdem Rubr.

Inchoare.] Alexand. conſil. 228. num. 7. libro 6. Franciſc. Balb. tract. præſcript. in 2. part. 3. partis, in princ. qu. 2.

Ad Repetitionem Legis, Juris ignorantia. 6.

Ejuſdem Rubr.

Expreſſit.] Alex. conſ. 75. numero 10. ubi dixi; lib. 5. And. Tiraq. tract. retract. Convent. §. 4. gl. 7. num. 13.

AD LEGEM *Bonorum poſſeſſio.* 7.

Ejuſdem Rubr.

Solut.] Alexander conſilio 234. in fine lib. 6. ubi dixi. Antonius Corſet. in ſing. verb. *Pupillus.* Decius conſilio 331. col. 2. Socin. conſilio 80. nu. 10. libro 4.

Concludit.] Et bene, quicquid dicat Decius hic, & in lect. 2. num. 12. & probatur opinio Jaſ. in l. more, ff. de acquir. hæred. in §. ſed neque, inſtitut. de author. tutor.

Ad Repetitionem ejuſdem Legis.

Contrà.] Et bene, quicquid dicat Decius.

AD LEGEM *Quicumque.* 8.

Ejuſdem Rubr.

Similem] Alex. conſ. 109. num. 106. conſil. 204. num. 4. lib. 2.

Ad Repetitionem ejuſdem Legisi.

Futura.] Alexand. conſil. 196. nu. 13. lib. 2. conſil. 134. num. 33. lib. 6. Idem de privilegiis dicit Alex. conſ. 110. num. 7. lib. 6.

Perſonæ.] Eſto, ſed locus multùm facit ad qualitatem perſonæ & præſumptionis: Ideò Jaſon benè loquitur, nec meruit reprehendi.

AD LEGEM *Ut bonorum.* 9.

Ejuſdem Rubr.

Judices.] Hoc verum de jure per textum in l. in hac l. Secundùm, infrà de donat. quod hodie non ſervatur, ſed in hoc Regno in terminis novæ Conſtitutionis, paragr. 132. ſufficit ad Actuarium, ſeu

Notarium actorum, inſinuari & deſcribi, quod de jure per ipſum donatorem fieri debet, ut probat text. in dicta l. in hac, quod ſufficit: nec requiritur donatarium per ſe, vel per alium, adeſſe inſinuationi, quia jure non cavetur: nec etiam poteſt fieri inſinuatio per ſolum donatarium, quamvis Angelus conſ. 179. viſis prædictis inſtrumentis, collat. finali, contrarium malè & incautè conſuluerit.

Decretum.] Hæc eſt communis & vera ſententia, quam dominus Petrus Stella rectè tuetur in l. nec quicquam, §. ubi decretum, de offic. Proconſ. & Legat. contra Alciat. Parerg. lib. 2. cap. 13. licet Alciat. Parerg. lib. 8. cap. 24. in ſua opinatione perſeveret.

Currere.] Doctores hîc tam ineptè, quàm anxiè ſeſe intricant in malitia praxis, quam quia non exercuerunt, ignorant. Ego dico primò quæſtionem ineptè propoſitam, quia cùm neutra pars teſtificationis percunctari debeat, nec ſolet regulariter in bona praxi dari, niſi idem terminus ad probandam utrique parti, ita quòd non eſt inconveniens, quòd reus, ſi diligentior eſt, antevertat, & prior ſuos teſtes audiri faciat. Et ſic ceſſat quæſtio. Secundò dico quòd ſi de facto determinatum ſit tempus ſeorſim, primò actori, deinde reo, quòd actore renunciante, & ſuam renunciationem intimanti, non incipit currere tempus reo, ante metam à judice præfixam, à quo non eſt appellatum, ſed neceſſe eſt eam obſervari: aliàs teſtimonia eſſent nulla, niſi judex aditus, partibus auditis, aliter de tempore probationis faciendæ decernat, quod poteſt, nec eſt priorem interlocutoriam revocare, ſi fortè ex conſilio lata & pronunciata ſit: ſed eſt ex cauſa de novo ſupervenienti, de novo jus reddere.

AD RUBRICAM

Quando non petentium partes, &c.

Prohibere.] Hoc verum de jure, ſtante teſtamento, ſed ſi omninò prohibeat, prohibitio tenet, ſed teſtamentum nullum eſt, & ad cauſam inteſtati redigitur. Guillelmus Benedict. repet. cap. Raynutius, verbo, *Et uxorem nomine Adelas.* numero 105. & in verbo, *In eodem teſtamento relinquens*, infrà, numero 172. Fallit primò in teſtamento militis, l. 1. & 2. infrà, de teſtamento militis. Fallit ſecundò inquantum teſtamentum jure Codicillorum ex clauſula vulgari, vel aliàs valere poteſt. Fallit tertiò in terminis conſuetudinum hujus Regni, ubi teſtamenta magis rem habent Codicillorum & Legatorum, quàm ſolemnium inſtitutionum ſecundùm formulam juris ſcripti, quæ fere exolevit, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 120.

Ad primam repetitionem hujus Rubricæ.

Uſufructu.] Scilicet quando debetur ex teſtamento. Raphaël Cuma. in l. re conjuncti. Et ibi Franciſcus Ripa collat. penult. ff. de legatis 3.

Jaſon.] Hic, & in l. 2. col. finali, ſuprà, de pactis, in l. re conjuncti. collat. 28. ff. de legat. 3. & eſt veritas. Et intelligitur de portione quæ poſt venditionem accrevit. Et moveor, quia iſtud jus accreſcendi, quoad principium acquiſitionis, neceſſariò acquiritur ipſi hæredi, qui eſt venditor; & ſic non tranſit in emptorem, niſi appareat contineri in venditione, in qua in dubio non continetur, quia venditio non eſt de tota hæreditate, ſed ſolùm de parte quam tunc habebat venditor, eaque ſola appretiata fuit. Et ſic errat Decius hîc & in l. 1. lect. 2. dicendo quòd venditor tenetur, quod ſibi poſteà accreſcit, reſtituere redemptori. Amplio etiamſi venditio eſſet facta cum omnibus juribus, quomodolibet ſpectantibus in portione vendita, & illius occaſione, quia hæc clauſula reſtringitur ad portionem venditam, & dependet à tempore venditionis, ab eadem portione: non autem extenditur ad aliam portionem coæquævam, de qua tempore venditionis non fuit cogitatum. Et ſic erravit Franciſus Ripa in dicta leg. Re conjuncti, numero nonageſimo nono. Secùs ſi conſtet de portione accreſcente actum & cogitatum, quod in dubio etiam ob clauſulas generales non præſumitur. His ſcriptis venerunt in manus meas ſcripta doctiſſimi viri domini Joannis Coraſii Tholoſatis, qui in effectu in noſtram ſententiam concurrit, in leg. teſtamento, num. 19. infrà, de impub. & aliis ſubſtitutionibus.

Ad ſecundam repetitionem hujus Rubricæ.

Speciali.] Jaſon in repet. l. re conjuncti, collat. 38. 39. & ibi Lancelot Polus collat. 41. Bulgar. in diſputat. incip. *Sempronius*, col. 25. Ego etiam limito d. leg. Mulieri, ut non habeat locum ſi Titius mortuus eſſet ante teſtatorem, quia tunc mulier totum legatum, etiamſi nuberet, haberet & retineret, ut ſuo loco plenè dixi.

Prohibere.] Dixi ſuprà in eadem Rubrica, lect. 1. numero 3.

AD LEGEM *Quoties.*

EJUSDEM RUBR.

Confirmari.] Idem Jaſon Decius hic & malè: & eos pulchrè & rectè reprehendit Alciatus Paradox. lib. 4. cap. 7. & in leg. obvenire, de verbor. ſignificat. ubi rectè docet legitimam hæreditatem & legitimum hæredem rectè dici, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato; & ſic conceſſio facta legitimis hæredibus, omnes includit. Sed gravem injuriam faciunt omnes Alexandro, dicentes quòd Alexander contrarium conſuluit in dicto conſilio 56. lib. 2. quod eſt falſum: quia ibi loquitur in conceſſione facta recipienti pro ſe & filiis, & hæredibus legitimis & naturalibus. Verum eſt quòd ibi numero 4. dicit legitimos hæredes propriè eſſe, qui à lege, non qui à teſtatore, ſed illud incidenter excidit, nec ſuper hoc Alexander fundat deciſionem ſuam.

Extraneos.] Decius hic majorem facit injuriam Alexandro, quem ſupponit in dicto conſilio velle quòd in terminis dictæ conceſſionis venientes ab inteſtato ſint vocati, licet non ſint hæredes, cujus oppoſitum vult Alexander ibi, dicens utramque qualitatem requiri, de quo per Alexand. conſ. 44. num. 2. conſilio 80. col. fin. conſil. 120. num. 1. lib. 1. conſilio 55. lib. 5. ubi dixi.

Tollatur.] Decius hic fluctuat, ſed imò communis eſt ſententia, quòd non tollatur, ut per Cor. Jaſ. & alios, in dicta leg. licet Alexand. conſilio 88. libro 1. Nicol. Boër. deciſione Burdegal. 58. col. fin. ſed falſa eſt: & veritas eſt, quòd alio poſſidente prorsùs 30. annis præſcribitur, ut dixi in annot. ad Alex. d. conſilio 88. lib. 2. & latiùs in Conſuetudine Pariſienſi, §. 130.

Ad Repetitionem hujus Legis.

Contractibus.] Vide quæ dixi ad Alex. conſilio 30. num. 8. lib. 1.

Emptorem.] Dicendum ut dixi ſup. in rubr. lect. 2. numero 8.

Excludat.] Iſtud eſt de indubitato, etiam in

pronepote, quia ſucceſſorium edictum nihil defert collateralibus, quamdiù ſuperſunt habiles de linea directa.

AD LEGEM *Pendente* 1.

RUBR. DE BONOR. POSSES. SECUNDÙM TABULAS.

Appellatione pendente.] Nota quòd innovata appellatione pendente poſſunt ſtatim revocari ante omnia. gloſſ. in cap. non ſolùm, de appellat. in 6. Bart. & Doctores in l. 1. ff. nihil in nov. app. Imol. in cap. directæ, de appellat. quod eſt verum, etiam non juſtificata appellat. cap. dilectis. Et ibi Abb. ſicut eod. tit. Oldr. conſilio 198.

Deſerta.] Philippus Francus cap. non ſolùm, col. 4. de appellat. in 6. cap. licet, col. 1. de ſentent. excommunic. in 6. Socin. l. 3. §. ſi ſervus quem, col. 2. ff. de acquirend. poſſeſſ. Lancelot. dec. l. ſi quis poſt, ff. de teſtament. Ægidius Bellamera, deciſ. 629. deciſ. 670.

Voluntariæ.] Dum autem ſit actus juriſdictionalis, aliàs non, vel in quantum jure privato poſſet ſuſtineri, quia non debet nocere judicem imploraſſe, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 4. qu. 6.

AD LEGEM *Bonorum* 2.

EJUSDEM RUBR.

Inſtitutionis.] Idem Guillelm. Benedict. repet. cap. Raynutius, verſ. *In eodem teſtamento*, repet. 1. de teſtam. Carolus Ruinus conſ. 1. numero 8. libro ſecundo.

AD LEGEM *Liberi.* 1.

RUBR. DE BONOR. POSSES. CONTRA TABULAS.

Quia non corrigunt.] Nota quòd dictio taxativa nihil operatur, quando inducitur legis correctio. Vide Baldum in l. 1., ſuprà, ſi adver. rem judicat. per Bartol. in expreſſione certæ quantitatis, etiam in proviſione, ff. ſi cert. pet. gloſſ. in l. rogaſti, §. ſi tibi, ff. de interrog. act. l. de ætate, §. ſi cùm enunciativè proferatur. Ita Paul. de Caſtr. conſil. 315. & Alex. in §. ſi tibi, & in l. antepenult. de in lit. jurejurando.

Legitimatio.] Sed in hoc Regno idem eſſet in legitimato, quia ſolet poni clauſula, *Abſque præjudicio*, & dummodò de conſenſu: & ſunt potiùs diſpenſationes, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122.

AD LEGEM *Poſthumo.* 2.

EJUSDEM RUBR.

Sexto.] Idem Lancelot. Decius, hujus Decii frater major in l. quod dicitur, ff. de liber. & poſthum. Fortiùs idem dicit Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 236. de nato in menſe octavo: ſed ſi hæ opiniones eſſent veræ, idem multò magis eſſet dicendum reſpectu ſucceſſionis ab inteſtato, ſed valde periculoſæ ſunt, & contra text. in l. penult. infrà. de poſthum. hæred. inſtit. ibi: *hoc tantummodò requirendo, ſi vivus.* Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 128. quò remitto.

Abſque.] Jaſon l. ſicut certi, col. 1. infrà, de teſtam. milit. Guillelm. Bened. repet. cap. Raynutius, verſ. *In eodem teſtamento*, relinquit. 1. nu. 105. And. Tiraq. repet. l. ſi unquam, verb. *revertatur*, num. 11. de revoc. donat.

Legitimatus.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 1. quæſtione 8. & in annot. ad Alexandrum, conſil. 128. lib. 1.

Approbavi.] Scilicet conſil. 365. ſed ſi approbavit, malè conſuluit. Verùm non ſic approbavit, ſed ſolùm quando filius eſt natus & legitimatus poſt donationem, quod non eſt contra Bald. & ſecundùm hanc diſtinctionem, ſenſit Decius in d. conſ. 365. & conſil. 366. ubi dixi, & hîc in fin. Et bene. Idem Franciſc. Ripa, repet. d. l. Si unquam, quæſt. 30. & ibi And. Tiraquel. verſic. *Suſceperit liberos*, num 52. cum ſeq. Primus omnium Franciſcus Ripa tetigit veram rationem decidendi pro opinione Baldi, ſcilicet, ne plus habeat luxuria, quàm caſtitas.

Ad Repetitionem hujus Legis.

Tradit Bald.] Quod eſt conſil. 122. lib. 1. ſecundùm novam impreſſionem.

Secus.] Et bene, & ſequitur Alciatus in d. l. anniculus, licet Jaſon in d. l. quod dicitur, col. 2. dubitet de d. conſilio Baldi. Plus dico adhuc idem eſſe in extraneo, ſi conſtet legatum eſſe factum ob certa benemerita, vel ob magnam amicitiam, vel concurrentibus aliis conjecturis, quod veriſimiliter æquè legatum eſſet, & quòd mentio partus non propter modum, ſed propter liberos tantùm facta eſt, quod nota. Vide Guillelm. Benedict. repet. cap. Raynutius, verſic. *Si abſque liberis morerer.* 2. nu. 32.

Correcta.] Jaſ. hîc, col. 4. Alex. quod dicitur, col. 8. *& magis vera concluſio.* ff. de verbor. obligat. Fely. cap. 1. in fine cap. 2. col. penult. de Reſcript. cap. 1. col. 1. de judic. Jaſ. l. ſi convenerit, col. 3. de re judic. Sed contrà dicit Philipp. Franc. cap. authoritate, per illum text. de conceſſ. præbend. in 6. Phil. Cor. conſilio 53. col. 5. lib. 2. Jaſ. l. 2. col. pen. C. de jure emphyt. Decius cap. 1. lect. 1. col. 4. de Conſtit. Vide Corn. l. 1. col. penult. ſuprà, qui admitt. & infrà, de caduc. toll. in princip. Alciat. de verbor. ſignific. libro 1.

AD LEGEM *Licet.* 1.

RUBR. DE BONOR. POSSES. CONTRA TAB. LIBERTI.

Præmium.] Decius cap. dilecti, col. 1. col. 5. de except. Jaſ. l. cætera, §. ſed ſi quis ad opus, de legat. 1.

Inſtitutionis.] Idem Bart. Authent. noviſſima, ſuprà, de inoffic. teſtam. & ibi Jaſ. col. 9. cum ſeq. Socin. repet. l. cùm avus, col. 5. de cond. & demonſtr. Sed certè communis opinio eſt contrà, pro qua textus Novellarum ſunt inevitabiles, & ſequitur Decius hîc, Alexand. conſil. 125. lib. 6. conſil. 50. lib. 7. Guillelm. Bened. repet. cap. Raynutius, verſic. in eodem teſtam. relinq. 1. num. 145. cum ſeq.

AD LEGEM *Si avus.* 1.

RUB. UNDE LIBERI.

Æqualiter.] Idem Roman. conſil. 381. Dec. l. in liberis, col. 1. infrà, de collat. conſil. 105. col. fin. conſil. 631. col. 1. Anton. Rub. conſ. 6. Idem dico, ſi eſt modica, vel mediocris & tolerabilis inæqualitas: ſecùs, ſi enormis, ut dixi in annot. ad Alexandrum, conſilio 168. num. 3. lib. 5.

AD LE-

AD LEGEM *Ex teſtamento.* 2.

Ejusdem Rubr.

Includit.] Decius l. 1. num. .... de regul. jur. & conſil. 5. vide Andr. Tiraquell. tractat. retract. proxim. §. 1. gloſſ. 14. num. 96.

Dotis.] Unde ſæpè conſultus reſpondi quod nona conſtitutio de inſinuando, licèt utatur verbis univerſalibus, ut in §. 132. anni 1539. tamen non comprehendit hunc caſum, nec alios in jure exceptos.

AD LEGEM *Qui ſe patris.* 3.

Ejusdem Rubr.

Qui ſe patris.] Hæc lex, & ejus materia, etiam attento jure Authentico, quo non fit differentia agnationis & cognationis, nec civilis & prætorii juris hodie propter ſtatuta, & locorum Conſuetudines, quibus mortuus vivum inveſtit, ſupervacua eſt: cùm enim quicumque hæres legitimus, niſi repudiet, ſit ipſo facto factus dominus, & poſſeſſor, transmittit indiſtinctè ad quemvis, vel extraneum hæredem, inde nepos abſtinens ab hæreditate patris, qui aliquantulum patri ſuo ſupervixerat, non poteſt avi hæreditatem conſequi: quod etiam tenuit Bartolus & communiter Doctores in l. ſi quis filiusfamilias, §. de acq. hær. ubi & hic ita tenent vi ſuitatis, ſed hodie abſque ſuitate, idem generaliter dicendum in terminis dictarum Conſuetudinum, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 132. verum eſt quòd Jaſon in dicta leg. ſi quis filiumfamiliàs, §. 1. & in hac leg. numer. 14. poſt Alberic. hic col. penultim. cenſet eſſe nepotis privilegium, per hanc leg. ut nepos impediat hæreditatem avi ex potentia ſuitatis tranſmitti ad alios; ſed jure non probatur, nec hæc lex hoc intendit, & adhuc ſi haberet illud privilegium contra ſuitatem, non haberet illud contra dictas Conſuetudines, nec earum effectum impediret. Et eodem medio ſunt ſupervacuæ omnes ſpecies, & intricationes variarum tranſmiſſionum, de quibus per Jaſonem in leg. emancipata, ſuprà, qui admitt. & in leg. unic. ſuprà, quando non petent partes, & per Guillelmum Benedict. in repetit. capit. Raynutius, de teſtament. verſic. mortuo itaque teſtatore, 2. numer. 167. uſque ad numerum 188. ubi tamdem fatetur, ea omnia ſupervacua. Limito, ſi pater declaraverit, etiam nemine acceptante, nolle ſe hæredem eſſe, etiamſi aliter non repudiaverit, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 130.

Gallia.] Contrarium vult Guido Papæ dictâ quæſtion. 54. dic quod Galli habent filios in poteſtate non rigida illa & quæſtuaria peculiari Romanorum; ſed ſua, videlicet autoritativa, & reverentiali: unde pater uti non poteſt ad quæſtum ſuum de bonis filiifamiliàs in ejus præjudicium, ut pleniùs dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 117.

Excluſa.] Decius conſil. 383. col. finali. Alexander conſ. 19. num. 4. cum ſequenti, lib. 6. ubi dixi.

AD RUBRICAM *Unde legitimi.*

Fœmina.] Scilicet in quantum vellent vi ſtatuti excludere cognatum proximiorem: ſed non impediuntur fœminæ uti jure communi.

AD LEGEM *Conſobrinorum.* 1.

Ejusdem Rubr.

Dilecto.] Dec. in Conſ. Par. §. 1. gl. 6. n. 5. cum ſeq.

Domini.] Nota hîc quòd dominium apud plures ſolidum eſſe non poteſt. Vide quod notavi in Spec. de feudis, §. 2. verſ. *& econtra*, & verſ. 12. niſi ſit connexum, id eſt, apud perſonas conjunctas & connexas. Bar. & Joann. de Por. in l. non ſolùm, ſolut. matrim. Item niſi ſit commutabile, Bald. in leg. ſi pluribus, de legat. 1. Joannes de Por. in d. l. non ſolùm.

AD LEGEM *Cùm propiorem.* 1.

Ejusdem Rubr.

Capita.] Hanc noviſſimè ſecutus eſt Uldaricus Zaſ. & late propugnavi in novis intellect. Idem tenet in tractatu feud. parte octava, & in conſiliis, conſilio quarto. Sequitur Petrus Loriot de grad. affin. tamen Claudius Cantiun. in §. inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ. (licet diſcipulum Zaſii ſe agnoſcat) cenſet communem æquiorem, prout etiam æquior eſt, eique textura Novellarum multùm arridet: ſed non concludit, nec eſt aliquis textus expreſſus in inſtit. ff. & Cod. pro Azoti ſententia, quæ non invenitur expreſſe correcta per Novellas; tamen opinio communis fuit in viridi obſervantia uſque ad paucos annos, ut tetigi in annotat. ad Alexandrum conſilio 55. libro 4. & plenè examinavi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 149. quò remitto.

AD LEGEM *Non hoc.* 4.

Ejusdem Rubr.

Allegetur.] Alex. conſ. 60. n. 15. lib. 3. ubi dixi.

Non probat.] Et bene, quia vulgò putant multi ſe ſcire, quicquid apud ſe pro certo habent, ſive per auditum ejus, cui fidunt, ſive per aliam conjecturam, cui adhærent: quare iſtud dictum puto verum, etiamſi civiliter tantùm agatur.

Favorem.] Idem Decius ſuprà de pact. l. poſtquam liti. num. 15. c. cum venerabilis, num. 24. de except. Alex. conſil. 171. num. 14. lib. 6.

Menſis.] Corn. conſil. 11. col. fin. lib. 2. Alex. conſil. 76. lib. 4. ubi dixi.

Parvi.] Idem Jaſ. hîc, col. 4. & in l. 1. §. veteres, col. 8. ff. de acquir. hæred. Et bene, niſi conſtet quod ſint tamquam hæredes.

Contra.] Quam etiam reprobant, Decius capit. cùm non ab homine, col. 4. de jud c. Ang. Clauſ. in verb. *Præſumptio.*

Quod non.] Idem Phil. Cor. hîc: & conſil. 321. lib. 1. Alex. conſil. 20. num. 13. lib. 3. ubi dixi.

AD LEGEM *Certum eſt.* 5.

Ejusdem Rubr.

Favorabile.] Alber. Brun. de ſtat. excl. fœm. fol. 6. Alex. conſil. 141. num. 9. lib. 7. ubi dixi.

Curia.] Idem Guillelm. Bened. repet. cap. Raynutius, verſic. *Mortuo itaque teſtatore*, 2. nu. 180.

Requiſitus.] Scilicet in conſil. 158. quam fecit in favorem dictæ partis, ſequendo dicta aliorum, ſed male conſuluit, licèt in errore perſeveret hîc, & in l. 1. col. fin. ſup. de ſecund. nupt. & in l. fin. in fin. infr. de ſucceſſ. edict. & ſequitur Pet. Loriot. in tractat. de grad. affin. p. 34. ſed veritas eſt in contrarium, tum odio pœnæ, in qua non fit extenſio etiam in additis ab eodem ſtatuente. Alber. 1. part. ſtatut. qu. 70. in fin. gloſſ. in c. cupientes, §. vel ſi perſonas, in verb. *privantur*, & ibi Phil. Franc. de elect. in 6. Ioann. And. Gemin. in cap. diſpendia, de reſcript. in 6. Anton. Butr.

Joann. Imol. cap. fin. de reſcript. Panorm. cap. 1. col. fin. de locat. Gemin. c. ſi fortè, col. 2. de elect. in 9. Lancel. Dec. in l. 1. ſup. de in jus voc. Phil. Dec. cap. 1. ſecundò requiris, col. 2. de app. & rel. Ant. Corſ. in ſing. in verb. *additio*, tum quia jus Canonic. non poteſt hanc pœnam ſtatuere, tum quia non eſt tanta ratio, nec tantum crimen in gradibus remotioribus. Non ergo locum eſſe pœnæ extraordinariæ, ſeu arbitrariæ, ſed legali, niſi in gradibus lege civili vetitis.

Militari.] Idem Petr. Lociot. tract. de gradib. affinitat. pag. 34. Et bene.

Dignus.] Faciunt Novata in Clement. 1. de conceſſ. præbend. & quæ dixi ad Alexandr. conſ. 218. col. 1. lib. 2.

Conſcientia.] Philipp. Cor. Jaſ. l. 2. infrà de fideicomm. Jaſon. §. ſed an iſtæ, inſtit. de action. l. certi juris, in fin. ſuprà de jud.

Jurium.] Bald. leg. 1. col. 4. Codic. ſi plures unâ ſentent. Cor. conſ. 137. lib. 2. Alexand. conſ. 128. col. 2. lib. 2. ubi dixi.

AD RUBRICAM *De ſucceſſorio Edicto.*

In conſil.] In noviter impreſſis, ſed ſecundùm veterem impreſſionem Brixiæ, eſt conſil. 298. lib. 2.

Conceptus.] Paulus conſil. 98. lib. 1. Philipp. Cor. conſ. 7. conſ. 34. lib. 2. leg. qui ie patris, col. fin. ſuprà, unde liberi. Decius conſ. 95. col. 4. Andræas Tiraquellus in tract. retract. proxim. §. 1. gloſſ. 6. nu. 80. §. 11. gloſſ. 9. in fin.

Teſtament.] Tamen quod etiam in ſubſtitutionibus Alexand. conſ. 22. lib. 3. Antonius de Prato veteri, inter conſ. Alexand. conſ. 14. lib. 4. Socin. conſ. 113. lib. 1.

Moderari.] Panormit. Felin. cap. cùm ſit Romana, de appellat. Philippus Franc. cap. indultum, de reg. jur. in 6.

Contrarium.] Idem Iaſ. hic, num. 6. Et bene.

AD LEGEM *Si mater.* 1.

Ejusdem Rubr.

Quòd non.] Idem Phil. Cor. Iaſ. hic, Et bene.

Perſonis.] Hæc veritas, ut etiam tenet Philippus Decius leg. ſi quis nec cauſam, in princ. num. ſi cert. petat. Antonius Rub. conſ. 94. in fin. conſ. 118. & dixi contrà Alexandr. conſ. 89. n. 15. lib. 6. Limito niſi in hoc certa perſona excluſa, bene poteſt eſſe extenſio, ut remotior ſit excluſa, per locum à fortiori ratione, ut Decius ſuprà, de in jus vocand. l. 2. num. 7. Jaſ. hic, numer. 10.

Contrarium.] Idem Philip. Cor. Iaſ. hic, Et bene.

AD LEGEM *Si avia.* 2.

Ejusdem Rubr.

Avi.] Imò etiam omnium aſcendentium in infinitum, quamvis aſcendentes ſolum proximi ſuccedant, nec habeant jus repræſentandi: in Authent. de hæred. ibi: *ab inteſtato.* §. 1.

Simul.] Gloſſa in hoc eſt veriſſima, quicquid Iaſon. & Decius hic, & Doctores reprobantes dictam gloſſam, multum æquivocant, quia loquuntur in reliquo facto certis perſonis, vel certis gradibus ſubordinatis, non autem in relicto familiæ, quod intelligitur ſecundùm jus, ut dixi in annotat. ad Alexand. conſ. 26. num. 13. lib. 3. quò remitto.

Primò.] Sed recte conſiderando, caſus dicti conſilii, nihil habet commune cum dicto §. & in fideicommiſſo, ut dixi in annotationibus conſilii primi.

Voluntas.] Decius conſ. 407. in fine, cap. at ſi Clerici, col. 9. cum ſeq. de judic.

Nepos.] Alexander conſilio 49. numero 8. lib. 1. ubi dixi.

Fratribus.] Iſtud nihil eſt, quia intelligitur de nepotibus ex fratre ſororis, non autem de nepotibus ex fratre defuncti: & ſic ſemper ſtamus in linea directa defuncti.

Quod non.] Idem ibi tenuit Decius tunc juvenis anno ætatis ſuæ trigeſimo, eodem loco & tempore, videlicet Piſis anno 1484. concurrens cum Felino, eumdemque titulum legens, ſed poſteà hic anno 1503. doctior factus, legens Valentiæ Delphinatus, prudenter mutavit ſententiam, & tenuit pariter venire filios & nepotes fratris. Et eſt veritas, & ita tenet Socinus in leg. cùm vir, ad fin. de condict. & demonſtrat. unde leg. Et male, ut ibi dixi.

AD LEGEM *Si tibi*, 1.

Rubr. de Carboniano edicto.

Judicio.] Imò ſi fiat ſuper poſſeſſione, ut dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 64.

AD LEGEM *Carbonianum.* 2.

Ejusdem Rubr.

Parvi.] Quia Carbonianum non tribuit jus, ſed ſimplicem poſſeſſionem temporariam, revocabilem in tempus pubertatis. Secus in interdicto retinendæ, vel recuperandæ, ubi plena probatio exigitur, ut dixi ad Alexandrum conſil. 139. in fin. libr. 1.

Matrimonium.] Imò ea ætas, ſeu capacitas nuptiarum, impertinens eſt: ſed potiùs debet conſiderari munus & officium hujus, quem Dionyſius vetus Monachus de Eccleſiaſtic. Hierarch. vocat ſuſceptorem, & Auguſtin. de conſecration. diſtinct. 4. c. 3. vocat fidejuſſorem, quia pro baptizando fidejubet apud Deum, & tenetur ſuſceptum docere articulos fidei, & orationem Dominicam. Et ſic opinio Abbatis verior eſt.

AD RUBRICAM *Unde vir & uxor.*

Locum.] Imò locum habuerunt ſub puriore & ſanctiore primitiva Eccleſia, à qua etiam approbatæ ſunt, juxta Epiſtolam, *Inter claras*, Codic. de ſumma Trinitate.

Præſenti.] Bartol. leg. nihil dig. re annor. Com. leg. non ſine, infrà de bon. quæ liber. conſil. 248. 2. Stephanus Bertrand. conſil. 24. *viſo & proviſ.* col. 1. lib. 1. conſ. 229. Salicet. lib. 2. Matthæus de Afflict. deciſ. Neapolit. 61. Alexand. conſil. 42. num. 3. libr. 7. ubi dixi.

Secus.] Idem Bartol. Iaſon. in dicta l. lege, ſi ab hoſtibus, Iaſon, Decius hic; Et bene, quamvis Ioann. Igneus in leg. 3. §. ſi maritus, poſt longam diſputationem nihil decidat.

Sponſa.] Scilicet de facto, autoritate patris, vel ſuorum traducta ſit, & maneat in domo ſponſi, non aliàs.

Uxor.] Idem Iaſon hic, numero 5. ſed falſum eſt, niſi uxor eſſet in poteſtate patris ſui.

Statuto.] Imò locum habet ſtatutum, ſecundùm Iaſon. & Decium, hic, & ego puto indubitatum.

AD AUTHENT. *Præterea.*

Præterea.] Hæc Authentica non obſervatur in Regno Franciæ formaliter : tamen dico quod ejus ratio & æquitas non omninò excluditur, ſed habebit locum, ad ſubveniendum congruè mulieri viduæ pauperi, quæ nullum habet doarium, ſive donum propter nuptias habet, nec conſuetudinarium, nec conventum (ut accidere poteſt) & nulla, vel pauca ſunt communia : & tamen vix reliquit multa immobilia, quæ ex collateralium ſucceſſionibus ſibi obvenerant, ut novè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 135.

Sine dote.] Nota hic quod matrimonium poteſt eſſe ſine dote, & non è contrà ; nam matrimonium dicitur ſine dote, quando mulier nubit ſine dotis mentione. Bald. in l. nulla ſupra, de jure dotium in l. mulier bona, ff. eod. tit.

Paul.] Conſ. 265. lib. 1. in novis.

Senis.] Decius conſ. 24. ubi dixi.

Contrarium.] Hanc firmat Franciſcus Purpurat. hic in rep. col. 9. ſed opinionem Decii hic, & communem veriorem puto.

Omnia bona.] An uxor in dubio dotet ſe de omnibus bonis, vide notat. per Baldum in l. nulla, in verſ. ſecundo quæro, & in verſic. ſed pone, ſupr. de jure dot. Adde Bartolum in l. quod autem, ff. de jure dotium. Limita prædicta eſſe vera, ſi maritus dignus erat tantâ dote, ſecùs ſi eſſet indignus, per Alexandr. in l. penult. §. ſi uxor, ſolut. matrim.

Moder.] Scilicet Jaſon hic.

Inops.] Nota quod uxor ſuccedit viro in quartam partem bonorum, ſi ſit inops, per hanc Authenticam, niſi habeat patrem divitem, quo caſu non poteſt dici inops filia. Raphael Fulg. & Alexand. ibi : & in leg. ſuis, de liber. & poſth.

Conſuluiſſe.] Et habetur in conſ. 178. in hac l. inter conſ. Corn. Et hanc negativam ſequitur Decius hic, & placet, niſi conſtet alienatum conſilio adhibito in fraudem hujus Authenticæ, quamvis Franciſcus Pep. hic in repet. col. 10. cum tribus ſequentibus, utrimque diſputet, & indeciſum relinquat.

L. ſi pater.] Franciſc Pepol hic, col. 24. in fin. ſolvit quod ibi dos fuerat promiſſa genero & non filiæ. Sed hæc ſolutio & diſtinctio divinatoria eſt, & falſa. Ego dico, quia ibi alia conjectura tollit hanc conjecturam compenſationis, quia ibi præſumitur legatum additum in compenſationem exhæredationis vel præteritionis.

Compenſari.] Sic etiam in ſimili conſului, quod legatum factum à viro uxori, debet compenſari cum donario, ſive donatione propter nuptias, ſive conventa, ſive conſuetudinaria, quamvis non debeat compenſari cum dote, leg. unica, §. ſciendum, Cod. de rei uxoriæ actione. Et ita obtinui ſcribens pro hæredibus viri per ſententiam præfectorum libellorum ſupplicum Palatii, nuper, nondum biennium eſt, confirmatam per areſtum Senatûs Pariſienſis. His ſcriptis incidi in Miſcellanea Joannis Coraſii viri docti & elegantis, lib. 3. cap. 1 ubi tenet contrà textum in dict. §. ſciendum ; Et malè : nec advertit quod textus in dicto §. ſciendum, ſpecialiter excipit dotem, contra quam firmat regulam edicti in contrarium.

Æſtivum filii.] Alber. in 1. parte ſtatu. quæſt. 71. quæſt. 109. Jaſon. leg. ſciendum, ff. qui ſatiſdat. cog. Andr. Tiraq. repet. l. ſi unquam, in princip. num. 23. Cod. de revoc. donat. Antonius Corſetus tractatu de poteſtate reg. quæſtione 25. Alexander conſ. 48. in principio libri primi, ubi dixi.

Gabellam.] Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 2. gl. 1. num. 3.

Proprietatem.] Facit Alexand. leg. maritum, in fine, ff. ſolut. matrimon. & in conſ. 72. num. 7. lib. 5. ubi dixi.

Conſului.] Conſ. 24. ubi hoc limitavi.

AD LEGEM *Filio.* 2.

RUBR. DE REPUD. BONOR. POSSES.

Filio delatam.] Vide Bartol. hic, & in leg. 1. ſuprà eod. & l. retinendæ, ſuprà de jure delib. niſi pro infante, leg. fin. §. penult. infrà, de bonis quæ lib. vide etiam notata per Bald. in leg. ſi infanti, 7. opp. de bon. quæ lib.

AD RUBRICAM *De collationibus.*

Ceſſabit.] Idem Jaſ. hic. Sed hoc eſt inutile hodie jure Authentic. ſublatâ differentiâ ſuitatis, & emancipationis, & inductâ neceſſitate inſtitutionis.

Cautela.] Dicendum, ut dicam infrà eodem, leg. ea demùm.

AD LEGEM *Emancipatos.* 1.

EJUSDEM RUBR.

Teſtamento.] Deciſ. Tholoſ. 456.

AD LEGEM. *Ex teſtamento.* 2.

EJUSDEM RUBR.

Bald.] Idem Decius ; Et bene, quicquid dicat Jaſon.

Excludatur.] Idem Cor. hic, in princ. Et bene.

Potius.] Vide Alexandrum conſ. 49. in fine libri primi, & quæ ibi addidi.

Negativa.] In hanc tandem relabitur Decius. Idem Corn. hic, & eſt communis. Sed veritas eſt, indiſtinctè differendum. Per hanc Authent. confirmo, quia jure noviſſimo ſublata eſt conferentia ſuitatis, & emancipationis : ſed in emancipato fatentur communiter conferendum. Et ita ſolet indiſtinctè practicari, quamvis Hieron. Cagn. repet. l. ſi emancipati, num. 177. cum ſeq. latiſſimè diſputet, & tandem ſequatur negativam.

Libris.] Idem Jaſ. hic, col. 4. Cy. Sal. l. filiæ, inf. eod. Alberic. Alex. l. ſi donatione infrà eodem. Vide Alciatum de præſumpt. Reg. 1. præſumpt. 7.

Quod ſic.] In hanc inclinat Decius : ſed malè.

AD LEGEM *Si pater.* 3.

EJUSDEM RUBR.

Bald.] Idem Salicet. Cor. hic ; Et bene, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 13. gloſſ. 8. num. 8. quicquid hic dicat Decius. Sed Pan. cap. fin. de fidejuſſ. Hippol. Marſ. repet. Rub. de fidejuſſ. quæſt. 39. Limitat in fidejuſſore, qui vult ire ad ſtudium, quod quia jure non probatur, verum non puto.

AD LEGEM *Pactum.* 4.

EJUSDEM RUBR.

Conſulere.] Sed Decius bene conſuluit contrarium, ut conſ. 225. conſ. 516. conſ. 655. Adde Alex. conſ. 83. lib. 2. conſ. 28. lib. 5. ubi dixi.

Donationis. Imò idem, etiamſi eſſet reciproca, quia non valet pactum etiam reciprocum, impediens liberam teſtandi facultatem: leg. ſi fratres, in fine, ff. pro ſocio: & ſic oportet donationem eſſe limitatam, vel aliàs.

Facilius.] Hoc ultimum verum eſt, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 122.

Secùs.] Imò idem, quia non cenſetur ob id pater inſtitutionem revocare, niſi aliter appareat.

Parva.] Contrarium practicamus, ut dixi ad Alexand. conſil. 29. lib. 3. & plenius in Conſuetudin. Pariſ. §. 122.

Abſentis.] Tunc non valet. Laurent. Calcan. conſil. 33. Aymo. conſil. 42. col. fin. conſil. 127. nu. 5. Franciſc. Purpuratus l. fin. num. 40. cum ſeq num. 188. cum ſeq. ſuprà de pactis. Alexand. conſil. 155. in fine lib. 7. ubi dixi. Tamen quòd ſufficiat conſenſum ejus, de cujus ſucceſſione agitur, ſupervenire, tradit Decius conſil. 31. col. 3. conſil. 144. col. 1. Aymo. conſil. 19. num. 2.

Juraſſet.] Sed hæc limitatio falſa eſt, nec ſervatur d. cap. quamvis de pactis in 6. ob ſpecialem virtutem juramenti, ut putant imperiti Canoniſtæ, ſed quia eſt ordinatio politica, in uſum recepta, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 122. quò remitto.

Diſpenſatio.] Alexand. fin. lib. 5. ubi dixi Vide And. Tiraquell. repet. l. ſi unquam, verſ. donatione largitus, num. 243. cum ſeq.

Primogenito.] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 3. quæſt. 4.

Nepotes.] Ita tenent omnes ubique, ſed non eſt verum, niſi eſſent proximiores in gradu, & adhuc conferendo dotem matris, ſi habent alios cohæredes, ut dixi in Conſuetudin. Pariſ. §. 122. quò remitto.

Mortem patris.] Imò tunc indiſtinctè numquam veniunt. Adde Decium conſil. 181.

Patre.] Idem Anton. Corſet. tract. de poteſt. reg. quæſt. 25. Decius conſil. 26. conſil. 180. col. 1. Guill. Bened. repet. cap. Raynutius, verſ. *Duas habens filias*, num. 251. de teſtament. Sed quicquid dicant, verius eſt contrarium. Vide Andr. Tiraquel. repet. l. ſi unquam, in princ. num. 26. Cod. de revoc. don. & in tract. de legibus connubialibus.

Sine decreto.] Idem Alciatus leg. præſes. ſuprà de tranſact. ſed falſum eſt. Vide tamen Andr. Tiraquell. repet. l. ſi unquam, in princ. num. 32. infrà de revocat. donat. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 103.

AD LEGEM *Filiæ dotem.* 5.

Ejusdem Rubr.

Contrarium.] Quod ſimpliciter verius puto, tum quia natura dotis eſt ut conferatur, tum quia legatum dotis non eſt voluntarium mere, ſed magis neceſſarium, & ſic non ita præſumitur animus donandi, & præhonorandi filiam.

Reprobant.] Et bene. Alexand. conſil. 19. num. 4. lib. 6. ubi dixi.

Filiis.] Idem Phil. Cor. hîc in fine, filiis non venientibus; Et bene.

AD LEGEM *Dotis.* 6.

Ejusdem Rubr.

Poſſeſſionem.] Alexand. conſ. 4. col. 1. in fin. lib. 2. Jaſon. conſ. 83. conſ. fin. lib. 3.

Antequam.] Jaſon. l. ſi non ſortem, §. centum, §. de condict. indeb. ſed non eſt verum.

Ad §. *Quod locum.* ejuſd. legis.

Mulier.] Et bene, quia cauſa dotis non eſt beneficii Eccleſiaſtici, nec aliter ſpiritualis, ſed prorſus fori ſecularis, & ſecundùm leges civiles tractanda, ſed ſi minor eſt, ſat, eſt petere curatorem in litem.

Paulus.] Idem Jaſ. hic, col. fin. & communiter Doctores hic, & in l. 11. §. 1. ff. ſol. matr. & eſt communis, cum qua tranſit Phil. Cor. hîc, col. 3. dicens men quòd contrarium teneri poteſt, per generalitatem textûs in leg. fin. §. neceſſitate, Cod. de bon. quæ lib. Breviter de jure veritas eſt contrà communem, ſcilicet patris conſenſum exigi, ut etiam tenet Alciat. Parlog. lib. 4. cap. 8. ſed in praxi non obſervatur.

Malos.] Idem Alexand. Phil. Cor. Jaſ.

Conſulus.] Non ſemel, ſed bis, ut patet in conſ. 66. conſ. 68. Idem latè Socin. conſ. 4. conſ. 5. conſ. 6. lib. 4. Aym. conſ. 123. in fin. Socin. conſ. 191. lib. 2. Sed contrarium eſt communis & vera ſententia, quam tenet Jaſ. hic, col. 3. Petr. de Peruſ. tract. Societ. part. 6. quæſt. 9. Petr. de Anchar. conſ. 302. in fin. Philip. Cor. conſ. 52. lib. 3. conſ. 58. lib. 4. Et ſic male conſuluit Decius. Dixi ad Alexand. conſ. 154. col. 2. lib. 2. conſ. 70. lib. 5.

Contradicunt.] Et bene, ut dixi in annotat. dict. conſ.

AD LEGEM *Ea demum.* 7.

Ejusdem Rubr.

Cautela.] Quæ eſt in libro meo cautela 142. Et hic quidem quæ tradit hic Decius de dote neptis & legitima conſumpta, procedunt de jure communi, ſed per Conſuetudines noſtras multò ſeveriùs urgemus collationes, ideò indiſtinctè hæc ſunt conferenda. Pariter quod dicitur in Authent. Quod locum ſuprà, eodem: quod ſatis eſt, filiam conferre actionem dotis, qualis eſt, non ſervatur apud nos de Conſuetudine, ſed dos accepta etiam perdita culpa ſolius mariti, conferenda tamen eſt, vel deducenda, niſi conſtaret patrem vel matrem, de cujus ſucceſſione agitur, fuiſſe in culpa, dando ſcienter dotem prodigo, ſine tuta cautione, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. § 125.

Fulgoſ.] Idem Alexand. Franc. Aret. hic. Ita etiam ſentit Phil. Cor. hic, & eſt veritas, dummodò actio retractus non fuerit mota vivo defuncto, quia ex quo pendet à facultate retrahentis, non eſt interim in conſideratione. Multa etiam contingere poſſunt, quominùs retractus locum habeat. Idem dico, ſi fundus erat emptus à defuncto, ſub facultate redimendi, infrà quam petitur redemptio poſt obitum defuncti, & hoc dummodo fuerit vera, & alioquin efficax venditio & alienatio: ſecùs ſi eſſet facta in fraudem uſurarum, vel aliter nulla: puta à minore facta ſine decreto, ita quod fundus vendicari potuiſſet. Verum eſt quod opinionem Baldi tenet Nicol. Boer. in conſil. impreſſo poſt Dynum de regul. jur. 3. in dubio. Alber. 1. part. ſtat. quæſt. 93. & domin. Andr. Tiraquel. in tract. retract. proxim. in fin. quæſt. 3. ubi latiſſimè diſputat: ſed hoc non obſtante, ſemper tenui & teneo opinionem Fulg. ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 116

AD LEGEM. *Si ſoror.* 9.

Ejusdem Rubr.

Compromiſſi.] Dixi ad Alexandrum conſil. 119. num. 13. lib. 2. & ad Decium, leg. qui cum alio, de reg. jur.

AD LEGEM *Si emancipati* 10.

Ejusdem Rubr.

Probari.] Falſum, quidquid dicat Decius. Facit text. in l. ex facto, §. Si quis autem, ad Trebellian. & communem contra Decium latè tuetur Hieron. Cagnol. hîc, num. 66. num. ſeq.

In poteſtate.] Hanc communem contra Decium tuetur Hier. Cagnol. hîc, num. 77. cum ſeq. & verius de jure.

Non eſt verum.] Idem Alexand. conſil. 60. numer. 8. lib. 6. conſil. 27. ad fin. lib. 7. Dixi ad Alexandr. conſil. 1. num. 42. lib. 5. Vide Alciat. tractat. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 44. Idem Philipp. Cor. hîc, cujus dictum ſibi adſcribit Decius. Idem Hieron. Cagnol. hîc, num. 92.

Dividua.] Ideò falſum eſt quod tradit Matth. Matheſ. ſing. 144. & Hipp. Marſ. ſing. 180. (licèt idem Soc. conſ. 12. lib. 1. aliter ſentiat.) quorum dicta non ſervantur in praxi, ut rectè tradit Joann. Igneus in l. 1. §. ſi quis in villanum 27. ff. ad Syllan. Addo Hieron. Cagnol. hîc. num. 103. cum ſeq.

Aſcendentes.] Idem Philipp. Cor. Riminal. Hier. Cagnol. hîc, & eſt vera & communis opinio, in quam etiam recidit Decius hîc.

Contrarium] Hæc veritas, quicquid dicat Dec. hîc, præſertim cùm jure Authent. ſublata ſit differentia juris civilis & prætoris.

Impugnant.] Et bene, quicquid dicat Decius 9.

Indiſtinctè.] Idem Alexand. Decius hic; Et bene. Decius.

Poſthumo.] In fin. infrà eod. l. illam, num. 12. infrà eodem, quamvis Hier. Cagnol. hîc, num. 143. cum ſeq. latè teneat contrarium.

Emancipatos.] Imò habet locum non ſolùm de Conſuetudine notoria, ſed etiam de jure, quia jure Authent. ſublata eſt hæc differentia ſuitatis & emancipationis.

AD LEGEM *Filia.* 13.

Ejusdem Rubr.

Alexand.] Idem Jaſ. hîc, Et bene, quicquid dicat Decius. Verum eſt tamen quod poterit eſſe occaſio compenſandi impenſas litis, ſi poſteà venditor offerat ſolvendo ſibi pretium.

AD LEGEM *Si donatione.* 14.

Ejusdem Rubr.

Prævalet.] Idem Decius, l. in con rahenda, num. 6. ff. de reg. jur. ubi dixi.

Poteſtatis.] Hipp. Marſ. ſing. 84. dixi ad Alexand. conſ. col. 7. lib. 2.

Reſolvendo.] Sed Decius male reſolvit. Dicendum ut dixi in annotat. ad Old. conſ. 20.

Quantum.] Hoc ſupervacuum vel falſum eſt, quia ſi Decius intelligit ad faciendum donationem validam vel firmam, quod aliàs non eſſet, ejus concluſio falſa eſt: ſi vero intelligit de aliàs per ſe valida, ſupervacuum eſt. & ſic concludo, quòd non obſtante generali aſſertione meritorum, remanet donatio ſimplex, ut per Oldr. quæſt. 5.

In caſu.] Et ſic manifeſtum eſt quòd Decius perſeverat in ſententia, pro qua conſuluit in d. conſ. 20. & male, quia licèt quòd idem Decius, velit Franciſc. Rip. lib. 3. Reſponſ. Reſponſ. 9. in fin. & rep. d. l. ſi unquam, quæſtion. 15. tamen verius eſt contrarium, ut Socin. rectè conſuluit, d. conſil. 275. & latè comprobat dom. And. Tiraquel. in d. l. ſi unquam, verb. donatione largitus, num. 85.

Genere.] Sed nec etiam in ſpecie facta probat hoc caſu, quo perſona prohibita eſt, licet ad impediendam, leg. ſi unquam, ſufficiat ſpecifica expreſſio, donec contrà probetur. Sed ſi dict. l. ſi unquam impediretur per generalem expreſſionem, nunquam ferè ejus diſpoſito locum haberet, tum quia in omnibus ferè donationibus fit aſſertio benemeritorum in genere, tum quia eſſet impoſſibile probare negativam indeterminatam, utpote contrariam heneralis & indefinitæ aſſertionis.

Alexand.] Et bene, quicquid dicat Decius. Faciunt quæ dixi ad Alexand. conſ. 27. lib. 1.

Juramento.] Falſum eſt, ut dixi in annotat. ad Alex. conſ. 8. num. 2. lib. 2.

Fallit.] Idem Jaſ. ex leg. hoc jure, col. 13. num. 68. ff. de juſtit. & jur. ſed contrarium vult Decius hîc; Et bene.

Satis eſt.] Et bene, licet cauſa ſit minus æſtimandi id quod præter pretium extrinſecùs intereſt.

Æſtimationem.] Idem Franciſc. Curt. in leg. ſi emancipati, num. 36. ſuprà eodem, Jaſ. l. filiæ licet, col. fin. ſuprà eod. l. 1. §. 1. col. penult. ff. ſi certum petatur. Vital. de Nemauſio in tract. collat. quæſt. 18. in fin. Et debet fieri æſtimatio inſpecto tempore collationis, non emptionis, vel donationis. Alexand. leg. illam, infrà de collat. Doctores in l. omnimodo, §. imputari, ſuprà de inofficioſo teſtamento, l. in quartam, ff. ad falcid. Vital. in dict. tract. quæſt. 5. faciunt quæ dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 3. quòd Doctor, vel Advocatus mortuâ uxore, quæ erat communis, poteſt dare, vel minus accipere, mediam partem valoris tunc præſentis librorum ſuorum & omnes libros in ſpecie retinere.

Qualibet.] Idem Jaſon. in leg. 2. Mutui datio; col. fin. ff. ſi cert. petat. & Roma. Dec. hîc, quod non eſt generaliter verum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 125. quia d. §. *Sed & ſi tantum*, debet intelligi ex bono & æquo, ceſſante fraude & intereſſe cohæredum; Unde ſive donatio ſimulata ſit, vel notabiliter de hoc ſuſpecta, vel ſi nulli remanerent fundi in ſucceſſione, in ſpecie conferendum erit. An autem ſufficiat intereſſe primogeniti, dixi ibi, quò remitto, quamvis Hier. Cagn. repet. l. ſi emancipati, num. 3. ſuprà eodem teneat ſemper in ſpecie conferendum.

AD LEGEM *Si maritus.* 15.

Ejusdem Rubr.

Patronatus.] Dixi ſuprà de in jus vocando, leg. 2. num. 2.

Legitima.] Dixi ad Alexand. conſil. 128. num. 5. lib. 1.

Heredem.] Scilicet deſcendentem maſculum, ut per Decium ſuprà de in jus vocand. l. 2. num. 5.

Negative.] Alexand. l. poſt dotem, col. fin. ff. ſol. matrimon. Jaſ. l. ſi conſtante, in fin. eodem titul. leg. cùm ſecundùm, infrà de fideicommiſſ. Curt. junior, conſil. 4. num. 7. Decius conſil. 680. in fin.

AD LEGEM *Ut liberis.* 18.

Ejusdem Rubr.

Æqualite.] Dicendum eſt ut dixi ſuprà. Unde liberi. l. 1. num. 2.

Fructuum.] Diverſo modo hodie utimur per Conſuetudines, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 12.

Dotantis.] Dicendum, ut tetigi ad Alexandrum, conſ. 29. num. 6 lib. 1. conſ. 169. num. 7.

Subrogatur.] Hippol. Marſ. ſing. 123. in jure, Alex. conſ. 163. col. fin. ubi dixi.

Contrarium] Et bene, per ea quæ dixi ad Alexand. conſ. 28. lib. 2.

Acquiritur.] Idem Jaſon hic, poſt Bart. in d. §. In arrogato. Joann. Lap. repet. cap. per veſtras, §. 45. de donat. inter virum & uxorem: ſed contrarium verius eſt, quod imo ſpectant ad eum, cui donatum eſt. Bald. l. cùm ante, ſuprà de donat. ante nuptias. Alc. tract. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 18.

AD LEGEM *Liberos* 19.

Ejusdem Rubr.

Mentionem.] Niſi addatur diſpenſatio diſpenſationi, ut ſentit Decius hic. Geminian. capit. Si Apoſtolica, de præbend. in 6. conſil. 128. col. fin. Felin. cap. in noſtra, col. 14. de reſcript. Dec. conſ. 542. col. 5.

Legitimati.] Et bene, ex quo limitata eſt conceſſio ad filios, & legitimos, ut dixi ad Decium, conſ. 365. num. 1.

Verior.] Et bene, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 8. gloſſ. 1. num. 45. 47.

AD LEGEM *illam* 20.

Ejusdem Rubr.

Pro lege.] Imò ubi aliàs lex deficit, ut Jaſ. hic. num. 10. Alber. in l. cùm ratio, per illum text. ff. de bonis damnat. Bald. cap. cùm paſtoralis, in fin. de can. poſſ. & propriet. in leg. quotiens, infrà de ſuis & legit. non tamen admittenda æquitas imaginaria, ſed integra & legalis, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 41. num. 86. cum ſeq. Vide etiam Decium cap. quoniam contra falſam, col. 2. de probat.

Allegari.] Alexand. conſ. 69. num. 13. lib. 3. ubi dixi.

Maſculis.] Iſtud non eſt dubium hoc caſu, quo omnes fœminæ ſimpliciter excluduntur, ſed ſi dotatas dumtaxat excluderet, non eſſet modica difficultas; tenet enim Socin. conſ. 75. lib. 3. quòd ob hoc legitima maſculi non augetur. Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 122. quò remitto.

Ad perſonam.] Decius conſ. 85. col. 4. conſ. 218. col. 4. conſ. 291. Curt. junior conſ. 113. col. 4. Aymo conſ. 98. numer. 13. Adde text. cap. ſane, de privileg. cap. petiiſti, 7 quæſt. 1.

Bald.] Hæc veritas & ſequitur Decius hic & bene, licèt Jaſon hic in fine ſequatur Bart.

Agnatis.] Baldus hic ſic ponit ſtatutum, ſed Paulus hic ponit ſtatutum, quod exiſtente patruo non ſuccedat mater, & Decius hic incautè confuſè loquitur.

Matre.] Intellige per matrem tantùm, ut etiam loquitur Paulus hic, & hæc prima concluſio eſt indubitata in terminis utriuſque ſtatuti.

Patruo.] Decius hic relinquit terminos ſtatuti Baldi, & ſumit terminos ſtatuti poſiti per Paul. de Caſtr. & in terminis hujus ultimi ſtatuti, ſi mater tunc non ſuperſit, concordant omnes, quòd ceſſat ſtatutum, ſed matre extante, quidquid dicant Paulus & Decius hic & in conſ. 333. Verior opinio eſt ceſſare ſtatutum ſtante fratre conſanguineo, vel ſororibus utrinque conjunctis. Et ita conſuluit Collegium Peruſinum, quod incipit *ſtatutum ſupradictum*, & habetur inter conſilia Ang. Peruſ. col. 210. quod refert & ſequitur Petrus de Anch. in repet. cap. 1. de conſtit. col. 97. ad hoc Alexand. hic, & conſ. 97. lib. 3. conſ. 36. conſ. 89. lib. 6. conſ. 141. lib. 7. ubi dixi. Faciunt quæ dixi ad Alexand. conſ. 45. num. 7. lib. 7. Limito, ſi ſorores ſuperſtites eſſent uterinæ tantùm, vel etiam ſi frater iſte ſuperſtes eſſet uterinus tantum, ſive ex eadem matre, quæ per patruum excluditur, ſive ex alia præmortua matre. Et moveor per rationem primæ concluſionis, quia matre excluſâ, multò magis excluduntur alii meri & remotiores cognati: aliàs teneo ceſſare ſtatutum, & locum eſſe juri communi.

Agnatus.] Non eſt dubium ſi illa ſoror ſit tantùm cognata præſertim ex hac matre, quæ excluditur per rationem primæ concluſionis: ſuprà numer. 13. Idem dico, ſi ſit uterina tantùm ex priore uxore patris defuncti præmortua, ſed ſi eſt agnata, contrà puto.

Dos matris.] Veritas eſt indiſtinctè, quòd imputatur nepotibus, & debet ab eis conferri, ut plenè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 125.

AD LEGEM *Illud autem.* 21.

Ejusdem Rubr.

Facilius.] Et ſic non ſequitur non computatus in legitimam: ergo non confertur: ſed bene ſequitur, non confertur, ergo non imputatur in legitimam, quicquid dicat Alexand. in l. ſi patroni, in princ. col. 2. in fine, ff. ad Trebell. fallit, ubi apponit teſtatorem vel donantem, noluiſſe conferri, quia alia ratio impedit conſequentiam.

Pro rata.] Et penſionarius debet contribuere pro rata. Belleſ. in tract. de charit. ſubſ. quæſt. 37. Joan. Baptiſta Caccialupus tract. de penſ. quæſt. 17. Hieron. Gygas. tract. de penſion. quæſt. 59. & ita pluries vidi judicari in hoc Senatu Pariſienſi. Idem Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 252.

Simplex.] Imò indiſtinctè hodiè circumfertur, hâc lege correctâ, ut dixi ſuprà eod. Authent. Ex teſtamento, contra communem.

Medietas.] Alexand. conſ. 132. numer. 22. lib. 5. Philipp. Corn. Authent. Ex teſtamento, ſuprà eodem. Bertrand. conſ. 71. pro faciliori. col. 2. libr. 1. Aymo. conſ. 195. numer. 1. Dixi in tractat. uſur. numero 504.

Patris.] Idem Laurent. Calc. conſ. 19. col. 8. Aymo. conſ. 165. numer. 4.

AD LEGEM *Ut nemini.* 22.

Ejusdem Rubr.

Expendat.] Petr. de Peruſ. tract. de duob. fratrib. part. 3. quæſtion. 2. Alexand conſ. 76. lib. 4. Philip. Corn. conſ. 301. in fine, con 344. lib. 1. Franciſcus Purpuratus, l. cùm fundus, §. 1. num. 33. ſi certum petatur.

AD RUBRICAM *De Teſtamento militis.*

Militum. Adde quod notavi in Specul. de Proc. §. 1. verſ. *Item quod eſt miles*: & tit. de accuſat. verſic. *Item excipitur quod eſt miles.*

Ceremoniis.] Alexand. d. l. Centurio, Bart. conſ. 196. *Multa.* lib. 6. Adde Paul. conſ. 414. lib. 2. Decium conſ. 578. num. 2.

AD LEGEM *Frater tuus.* 1.

Ejusdem Rubr.

Doctores.] Imò bene dicunt & tenendus eſt communis intellectus, quia magis juſtitia naturali accedit,

quæ præcipuè attenditur in his quæ ſolemnibus juris poſitivi ſoluta ſunt.

AD LEGEM *Miles.* 2.

EJUSDEM RUBR.

Communiter.] Tenendus eſt communis intellectus, ut nuper dixi.

AD LEGEM *Quanquam.* 3.

EJUSDEM RUBR.

Vt notat Bart.] Idem Bart. Lancelot. Decius, leg. codicillis, §. finali, de uſur. legat. Contrarium dicit hic Decius & bene, & ultrà eum. Ang. in *l.* etiam, ff. de uſufr. P. tr. de Anch. in cap. extirpandæ, de præb. & ſic idem eſt dicere beſſem, vel ſimpliciter dicere duas partes rei.

AD LEGEM *Si Rufinus* 4.

EJUSDEM RUBR.

Prohibitiva.] Alexand. conſ. 10. col. fin. libr. 3. ubi dixi. Decius cap. In præſentia, col. 23. de probat. Vide Andr. Tiraquell. in tract. retract. proximit. §. 30. gloſſ. num. 27. cum ſeq.

Magis.] Decius leg. 1. num. 13. ſuprà de pact. ubi dixi.

AD LEGEM *In teſtamento.* 6.

EJUSDEM RUBR.

Vulgarem.] Faciunt quæ dixi ad Alexand. conſil. 24. conſ. 26. lib. 3. & ad Decium conſ. 1. Carol. Ruin. conſ 99. lib. 2.

Compendioſa.] Non aliàs, Alexand. conſ. 22. lib. 3. Decius conſ. 287. col. 2. conſ. 294. col. 4.

Paulus de Caſtr.] In hanc inclinat Decius hic. Idem Joan. Coraſ. lib. 2. num. 11. infrà de impuber. & aliis ſubſtit. Sed verior eſt opinio Imolæ, quem Alexander ſequitur, non per rationes eorum; ſed quia in dubio non præſumitur teſtator voluiſſe impariter ſubſtituere præter formam juris communis, nec præſumitur cogitaſſe alii teſtamentum facere, nec de alienis bonis, quæ in pupillari includuntur, ſe intromittere, ut novè dixi in tractatu ſubſtitut. Poteſt tamen opinio Pauli procedere, quando ex conjecturis teſtamenti apparet de mente. Quod aliàs bona venirent ad eos, quos teſtator voluit omninò excludere, ut per Car. Ruin. conſ. 107. col. 2. lib. 4.

Secùs.] Alexand. conſ. 50. lib. 4. Decius conſil. 456. col. fin. tamen Jaſon adhuc idem, conſ. 162. col. 3. lib 1.

Videtur.] Adhuc non eſt verum, niſi in his, quorum princeps præſumitur habere ſcientiam, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 5. num. 73. & in annot. ad Alex. conſ. 122. col. fin. lib. 4.

Signa.] Baldus conſil. 20. lib. 3. Alexand. conſilio 12. numer. 19. lib. 3. in leg. 2. col. penultim. ff. de vulgar. & pupill. ſubſtitut. ut ſi filius ſit ſubſtitutus. Socin. conſ. 332. lib. 2.

Verba.] Imò verba repugnant, jungendo omnia verba ſimul, ut fieri debet, & ſic placet communis ſententia. Facit quod ſicut tacita, ita dubia ſubſtitutio non admittitur contra matrem, ut rectè decidit Bald. conſil. 12. *Quidam nomine Angelutius.* libr. 2. Et ita teneo, licet Decius idem quod hic teneat, leg. fin. ad fin. infrà, de inſtitut & ſubſtitut. & in leg. precibus, num. 26. infrà de impub. & aliis ſubſtitut. quem ibi ſequitur Joann. Coraſius; Et male.

Heredes.] Decius, leg. fin. col. final. infrà de impuber. & aliis ſubſtitut. Alexand. conſ. 56. *Conſideratis.* col. 1. libr. 2. ubi dixi. Hyppolit. Marſil. ſing. 21.

AD LEGEM *Ex his.* 7.

EJUSDEM RUBR.

Secus eſt.] Ita volunt Gloſſa & Doctores uſque ad nos: ſed valde errant, quia lex non facit differentiam inter verba prolata à pagano, vel à milite, ut omnes putant: hoc enim perquam iniquum eſt, ſed longè aliò reſpicit, ut dixi in novis intellect. quò remitto, quia hic margo non caperet.

Abſolute.] Falſum eſt.

L. Lucius. §. 1.] Sed etiam illum §. 1. omnes intelligunt, ut dixi in novis intellect quò remitto.

Dotis.] Idem Alexand. conſ. 190. num. 28. lib. 6. conſ. 99. num. 2. lib. 7. ubi tetigi. Alciat. leg. verbum reddendi, ff. de verb. ſignific. Matth. de Afflict. dec. Neapol. 83. ſed non eſt ſimpliciter verum.

Semiplena.] Non eſt verum, ſed Judex ex multis arbitrabitur.

Antiquis.] Dixi in Conſuetud. Parſ. §. 5. n. 60.

Piacauſa.] Hæc fallentia & ſequens, non placent.

Quantum.] Alexand. conſ. 21. lib. 1. ubi dixi.

AD LEGEM *Certi juris.* 7.

EJUSDEM RUBR.

Statim.] Dixi in Conſuetudin. Pariſienſi, §. 27. num. 5.

AD LEGEM *Sicut certi.*

EJUSDEM RUBR.

Prateritus.] Not. ad Decium ſuprà de bonor. poſſeſſ. contrà tab. 2. Poſthum. num. 9.

AD LEGEM *Captatorias.* 13.

EJUSDEM RUBR.

Captatorias.] Quæ ſint, vide pulchrè per Alciat. Parerg. lib. 2. cap. 31. in leg. licèt, 2. ſuprà de pact. in leg. 1. §. fin. numér. 19 ff. de verb. obligat. Vide ſi vacat, Carol. Ruin. conſ. 19. conſil. 20. conſ. 21. lib. 2.

Declaratio.] Imò idem Jaſon hic, num. 4.

Bartolus.] Decius hic malè allegat, quia ubi citat Bartol. in l. penultim. debet intelligi in reſpect. leg. 1. in fine, Codic. de ſacroſanct. Eccleſ. ſed Jaſon hic, in fine multò graviùs errat, quia citat Bartolum in oppoſitum ejus quod decidit Bartolus, quia Bartolus negat ullam diſpoſitionem juris civilis habere locum in diſpoſitione ad pias cauſas, niſi illa diſpoſitio eſſet contrà bonos mores, ſed tunc non eſſet ad pias cauſas: tamen in hoc Bartolus, & communiter Doctores male dicunt, quia veritas eſt, quod etiam in diſpoſitis ad pias cauſas, lex civilis locum habet.

AD LEGEM *In teſtamento*. 12.

Ejusdem Rubr.

Mihi videtur.] Ego verò dico, quòd Porc. & Decius male dicunt, quia non eſt verum quod hæres militis cogatur adire. Pariter Iaſon hîc male dicit, quòd hæres militis non teneatur ultrà vires hæreditarias, etiam non facto inventario, quia imò hæc lex in fine, intelligitur ſecundùm jus commune. Nec ratio Decii placet Ioanni Coraſio, qui eum vocat patrem ſuum, in l. filium quem, num. 25. ſuprà famil. erciſc.

Advertendum.] Decius in hoc optimè loquitur, & ſic eſt vera ultima ſolutio gloſſæ in dicto §. penult. licet gloſſa eam improbet, Idem expreſſe ſentit Phil. Cor. hic, licet non audeat expreſſe diſcedere à communi. Idem Ang. in l. 1. §. in filii, ff. ad Trebell. licèt d. §. penult. perfunctoriè tranſeat cum gloſſa, quam etiam Decius male ſequitur, infrà de impub. & aliis ſubſtitut. l. precibus, num. 20.

AD LEGEM *Et militibus*. 13.

Ejusdem Rubr.

Majoritate.] Panormitan. capit. at ſi Clerici, §. 1. col. 4. de judic. Roma. conſi. 325. Cor. conſil. 12. in fine lib. 2. Felin. cep. Poſtulaſti, col. 11. de reſcr. Decius conſilio 76. & ſic ea dicta Pauli hic ſunt falſa.

Ex cauſa.] Imò ſi condemnatur de falſo commiſſio in officio Notariatûs, nihil poteſt ei reſervari, ſed bene cum cauſa, ſi extrà judicium, ut tenet Angel. in leg. ex militari, ff. eodem tit. Rom. Phil. Cor. hic.

AD LEGEM *Scrinarios*. 16.

Ejusdem Rubr.

Oldrad.] Idem Joann. Andr. addit. ad Specul. tit. de decimis, in fin rubric. Petrus de Anch. rep. cap. Acceſſorium, col. 3. de regul. jur. in 6. Jaſon. in l. col. 5. ff. de vulgar. & pupill. adde Bald. in tract. Statut. verb. *Calciolarius*, Alberic. 2. part. ſtatut. quæſt. 182 quæſt. 210. ubi aliter dicit.

Per ſeipſum.] Hier. Cagnol. repet. leg. diem functo, num. 240. ff. de offic. aſſeſſ. limitat in caſu juſti impedimenti.

AD LEGEM *Licet*. 18.

Ejusdem Rubr.

Concludendo.] Idem Phil. Cor. Iaſ. hic, quia hæc lex non prohibet ſtatutum.

Oldr.] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 29.

AD RUBRICAM *Qui teſtamentum facere poſſunt.*

Gentium.] Hoc verum. Idem Theophil. antiquus Græcus Paraphraſtes inſtitutionum. De jure Naturali, Gentium, & Civili, & tit. de teſt. Idem Curt. ſen. conſ. 65. col. 1. Fort. Garſias, l. Gallus, §. & quid ſi tant. de lib. & Poſth. Dec. de conſ. 257. n. 8. conſ. 608. in fin. licèt Bart. in rub. ff. de acq. hær. reſpectu formæ, ut etiam Alex. conſ. 209. n. 7. lib. 2. conſ. 119. n. 15. lib. 6.

Sed tamen.] Imò veritas eſt, quòd jure communi, & non de gratia competit.

Et quia text.] Adverte quod hæc quæ ſequuntur; ſunt de leg. ſequenti, & non de rubr. tamen nolui receptam impreſſionem mutare, contentus indicare.

Omnium.] Ubique tenet Decius, quòd hæc etiam tacitè contrahatur, ut hîc, & ſuprà de collat. Authent. Quod locum, col. fin. & conſ. 66. ſed, ut ibi dixi, & in annotat. ad conſil. Alexand. conſil. 76. lib. 4. contrarium verius eſt, quòd tantùm expreſſe, quamvis Iaſ. in l. ſeq. num 13. contrarium tenuerit.

AD LEGEM *Quamquam*. 1.

Ejusdem Rubr.

Meum.] Plene dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gl. 1. quæſt. 7.

Bald.] Quidquid dicat Decius, diſtinctio Baldi vera eſt, & ſequuntur Ang. Sal. Alexand. Pgil. Cor. Iaſ. hic, & eſt communis. Debet tamen primum membrum limitari, niſi ſolus vulneratus habitaret domum communem, & non vulnerans, quia tunc ſtatuto locus eſt ſecundùm Corneum, hic.

Deſtinatum.] Socin. conſil. 58. lib. 4. Adde Decium l. ſi ſocius ff. ſi certum petatur, ubi dixi.

Totam domum.] Ut not. in l. Duo fratres, ff. de acquir. hæred. ſed Bald. tenet contrà in l. ſi is qui, §. 1. ff. de pign. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 146.

AD LEGEM *Senium*. 3.

Ejusdem Rubr.

Effectum.] Et bene, quia nihilominùs omnia bona eſſent patris, qui poſſet reddere teſtamentum cluſorium, & ſic ab aliena voluntate dependeret, quæ eſt vera ratio prohibitionis juris civilis.

Clericis.] Scilicet in quæſitis ratione Clericatûs, ut tenet Bart. in l. ſacroſ. ſuprà de Epiſc. & Cleric. Et eſt veritas, quicquid dicat Iaſ. in l. filiæ licet, col. 2. ſuprà de collat. quia vera debent intelligi ſecundùm qualitatem perſonæ, ad quam referuntur: tum quia illud privilegium eſt eis datum ad ſimilitudinem caſtrenſis peculii, ut eſt text. in Authent. Presbyteros, ſuprà de Epiſc. & Cler. Ergo ſecundùm illud intelligitur, videlicet peculium caſtrenſe eſt limitatum ad res quæſitas occaſione caſtrorum, ſic peculium Clericale ad res quæſitas ratione Clericatûs. Tum eſt text. in d. l. ſacroſ. Ubi præſupponit hujuſmodi peculium quaſi caſtrenſe clericale, eſſe diſtinctum ab aliis rebus Clerici; quia privilegium reſtringitur ad res illius peculii tantùm: ergo in quæſitis ratione Clericatûs.

Non valet.] Sed nec ergo valent privilegia à Principibus & legibus hujuſmodi Clericis data.

Francorum.] Dixi ſup. Unde liberi, l. fin. col. 2.

Derogatum.] Imò abſque ſubmiſſione, vel derogatione, in quantum æqua & negotiis accommoda, ut dixi in Conſuet. Pariſienſi in Proœm.

Limitate.] Adde Decium, l. ſi pecuniam, nu. 3. ubi dixi, ff. ſi certum per.

Ultimo.] Sed quicquid Decius ventilet, de jure verior eſt opinio Joann. Andr. & Petr. de Anch. in d. c. licèt, quàm Phil. Cor. hic & Iaſ. col. 4 ſequuntur.

§. *Quod ſi filiusfamilias.*] Sed hic textus non loquitur in donatione causâ mortis, ſed in donatione inter vivos irrevocabili; Ideò Iaſonis ratio bona eſt.

Conſului.] Vide etiam ſuprà de pact. in rubr. n. 3.

Valeat.] Hæc indiſtinctè verior, quia patria poteſtas, jure Romano ad commodum patrum introducta eſt, ut tetigi ad Alexand. conſ. 106. lib. 1.

AD LEGEM *Hac conſultiſſima* 8.

Ejuſdem Rubr.

Pluralitas.] Alexandr. conſilio 88. numer. 27. lib. 5.

Generalis.] Jaſ. l. Sciendum, in princ. ff. Qui ſatiſdare cogantur, & hîc col. 3. Albert. 1. part. ſtatut. quæſt. 2. Decius conſil. 627.

AD LEGEM *Furioſum* 9.

Ejuſdem Rubr.

Roma.] Anton. Corſet. in ſing. verſic. *Teſtamentum.* Vide Dec. l. In negotiis, de reg. jur. Hipp. Marſil. ſing. 380. Nicol. Boëri. deciſ. Burdegal. 23. numero 58.

Præſumitur.] Dixi ad Alexandr. conſilio 141 col. 2. lib. 1. & ad Decium l. In negotiis. de reg. jur. Adde Nicol. Boëri. deciſ. Burdeg. num. 90.

Singulares.] Idem Alexander conſilio 85. col. fin. conſil. 86. col. 3. lib. 2.

Roma.] Decius hîc non aperit quid ſentiat. Sed in l. Furioſi de reg. juris, tranſivit cum opinione Rom. Jaſon verò variavit, quia in l. Patri furioſo. col. 6. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni juris, ſequitur communem, ſed hîc præciſè ſequitur Rom. at in l. Ex facto de vulg. & pupill. col. 9. vacillat, licet tandem dicat quòd opinio Rom. in puncto juris eſt verior. Bald. etiam variavit, quia in cap. 1. de eo qui interfecit fratrem domini ſui, tenet contrà quàm hîc ſcribat. Pariter Hippol. Marſil. variavit, quia in l. 1. in princ. numer. 47. ff. Ad l. Cornel. de Sicar. & in ſua practica, char. 70. in parvis, tenet opinionem Roma. ſed in l. quæſtionis, numer. 36. de quæſtion. relinquit arbitrio judicis: addo & gravitate criminis & exempli.

AD LEGEM *Cum avum* 1. Rubr. De Inſtitutionibus et Subſtitutionibus.

Idem.] Alexandr. conſilio 89. numer. 13. lib. 2. ubi dixi.

Secus.] Idem Bulga. Bart. Ang. Paul. Alexandr. Decius hîc, & in conſilio 475. numer. 25. ſed verior eſt opinio Baldi, quem ſequitur Jaſ. hîc, & Alciat. in l. Cùm donationis, ſuprà de Tranſact.

Cyn.] Idem Ph. l. Cor. hîc in fin. & eſt veritas, licèt idem quod Decius hîc ſequatur Roman. conſil. 486. Franciſc. Rip. repet. l. fin. quæſt. 31. infrà de Revocand. donation.

Poteſt.] Sed hoc ſpeciale, favore libertatis.

Facili. Guillelm. Bened. repet. cap. Raynutius. ver. *Relinquit.* numer. 27. de Teſtament. Guido Papæ conſil. 93.

Quod non.] Jaſon hîc col. 3. & tandem ſequitur Decius hîc, ſed imò verior eſt opinio Fulgoſ. Ego dico primò, quòd ſimplex dilatio non ſufficit, ſecundò quòd nec recuſatio momentanea, ſed ſolemnis & ſeria, & effectualis.

AD LEGEM *Si Mater* 3.

Ejuſdem Rubr.

Non expectata.] Idem Decius conſil. 77. Et bene, ut dixi ad Alexandr. conſil. 100. lib. 4. quicquid Decius. hîc dicat.

AD LEGEM *Si Pater* 4.

Ejuſdem Rubr.

Pendente.] Idem Jaſ. in d. l. filius à patre. col. 6.

Tranſmittitur.] Dixi ad Alexandr. conſil. 55. conſil. 109. lib. 2. conſil. 77. in princ. lib. 5. conſil. 169. num. 16. conſ. 211. num. 7. lib. 7.

AD LEGEM *Reprehendenda* 5.

Ejuſdem Rubr.

Separetur.] Bene ad tempus, juxta conſilium D. Pauli. 1. Cor. 7. ſed non in perpetuum, quin pœnitere poſſit, quicquid dicat Decius in conſil. 140. ubi malè conſuluit, ut ibi dixi.

AD LEGEM *Generaliter* 6.

Ejuſdem Rubr.

Remota.] Idem Decius & bene: & hæc ſit prima limitatio. Secundò limito, ſi conditiones non eſſent ſimul junctæ, tanquàm æquè principales, ut hîc, ſed eſſent ſubordinatæ, ut per Franciſcum Rip. in repet. l. Centurio num. 94. de vulg. & pupill. Tertiò ſingulariter limito, ſi ſequeretur abſurditas, ut ſit aliàs ſecunda conditio eſſet ſuperflua: ut ſi teſtator dixit, Si contingat filium meum præmori, antequàm ſit in ætate teſtandi, vel ſine liberis ex legitimo matrimonio: tunc enim licet prima deficiat filio moriente poſt 14. annum, poteſt habere locum ſecunda, & ex ea ſola deberi fideicommiſſum, ut vidi de facto, & conſului in gravi cauſa. Quartò limito quando conditiones eſſent incompatibiles, nec poſſent omnes ſimul exſtare, vel deficere, ut vidi de facto in ſubſtitutione ſic concepta: *Si ego vel filii mei maſculi ſine maſculis deceſſerint*: quamvis enim teſtator non deceſſerit ſine maſculis, tamen poteſt exſtare conditio, & deberi fideicommiſſum in ejus maſculis ex ſola ſecunda conditione, quod nota, quia alibi non reperies, & ita etiam conſului. His ſcriptis, inveni quòd Carolus Ruin conſilio 96. lib. 2. col. fin. formaliter, imò in fortioribus terminis, contrarium conſuluit, dicens quòd utraque conditio poteſt extare & verificari, ſi contingat filios vivo patre, habere nepotes maſculos qui vivo patre, & avo decedant ſine liberis maſculis, poſtea contingat filios decedere ſine maſculis, vivo patre, & noviſſimè teſtatorem ipſum ſine maſculis: & ſic quoad hunc caſum & eventum debet reſtringi ſubſtitutio, ex quo omnes conditiones ſic copulativè impleri potuerunt. Sed ego dico quòd in hoc malè conſuluit, nec debent verba ad hunc ſenſum à veriſimili mente extraneum, coarctari: ſed mens, quæ ex verbis colligi poteſt, prævalere debet, quamvis alioqui ſubſtitutio ſit odioſa & reſtringenda. Et quamvis idem Carolus Ruinus in eadem ſua ſententia perſeveret. in conſilio 104.

Poſtquàm Robertus.] Et conſilio 175. *Poſtquàm Angelus* lib. ......

Filius gravatus.] Adde quòd filius hæres in re certa, & gravatus fideicommiſſò, detrahit ſolam legitimam, non Trebellianicam: Sed univerſalis hæres gravatus detrahit utramque, niſi extraxerit prius Trebellianicam, quia tunc non poteſt detrahere poſteà legitimam, niſi quatenùs una excedat aliam: ſecùs autem ſi primò extraxerit legitimam,

Si verò ſit hæres univerſalis gravatus ſub conditione, ſi non valet jure teſtamenti, &c. Detrahit utramque ſcilicet triens totius, & ſextans reſidui. Ita tradit Bald. in Marg. in verbo *Filius*.

Bald.] In conſil. 33. ſed in libro meo eſt conſilium 58 Idem Bald conſil. 475. lib. 3. conſil. 232. conſil. 339 lib. 4. in novis. Imol. l. Centurio col. 10. ff. de vulg. & Pupill. Latè Ludovic. Gozadi conſ. 35. Decius conſ. 466. conſ. 617. Et malè.

Bar.] Idem Cor. hic. Alciat. in l. Inteſtatus, ff de verborum ſignificat. & plures quos citavi apud Alexandr. conſilio 115. col. 1. lib. 2. conſilio 168. numer. 12. lib. 7. & eſt veritas, ut ibi dixi contra Alexandr.

Eccleſiam.] Dixi ad Decium ſuprà de pact. l. licèt, col. 2.

Ablatis.] Sed hæc limitatio cum ſequenti falſa eſt.

Mater.] Idem Joan. Fabr. Jaſ. hic.

Naturali.] Scilicet inſtituto, & gravato, non quod excludatur ſubſtitutus per filios gravati naturalis tantùm, quia textus dicit juſta ſobole, & multò minùs per civiles tantum.

Cau. mor.] Vide Alexandr. conſilio 116. numer. 10. lib. 2. dixi in conſuet. Pariſ. §. 98.

Mod] Scilicet Jaſ. §. Cum autem, hac l. col 2. in fine, ubi dubitat, ſed vera eſt opinio Cuma.

Ipſis filiis.] Imò indiſtinctè loquitur, ſed debet intelligi in legato notabili & liberali: ſecus in legato modico, vel in debitam remunerationem, ita quòd veriſimile ſit teſtatorem nihilominus legaturum, etiamſi ſciviſſet gravatum relinquere juſtam ſobolem. Ita etiam ſentit Imol. in cap. final. de donat. licet dubitet, ſed non eſt dubitandum, & ita practicatur.

Aſcendentem.] Hæc fallentia vera eſt indiſtinctè, quicquid dicat Decius hic, & eam tenet Jaſon, §. Cum autem col. 4.

Naturales.] Andr. Tiraquell. repet. l. Si unquàm, ve. *Suſceperit liberos.* num. 100.

Filii] Adde quod notavi in l. Si ex facto, §. Si quis rogatus, ad Trebell. quod excludunt, etiamſi ſint in ſervitute concepti. l. Cum pater. § Tolo. & ibi Bart. de leg. 2 & l. Lucius §. Damæ, & ibi Bart. eod. tit. Adde in Spec. de loc. § 6. verſic. 172. ubi dicitur filium naturalem excludere fratrem in ſubſtitutione, & per Alexandr. omninò in conſil. 143. 1. parte.

Subſtitutum.] Dixi in conſuet. Pariſ. § 8. gloſſ. 1. numer. 44. & ad Alexand. conſilio 128. col. antepen. lib. 1.

Emphyteuſi.] Dixi in conſuetud. Pariſienſ § 8. gloſſ. 1. n. numer. 45. Alexand. conſilio 127. lib. 7. Ancha. conſil 241.

AD LEGEM *Si quis hæredem* 7.

Ejusdem Rubr.

In illis] Scilicet fortuitis, quæ non pendent à poteſtate honorati. d l. hæc conditio 1.

Succeſſivum.] Alexand. conſil. 56. col. fin. lib 6. Cor. conſil. 7. lib. 1. Jaſ. conſ. 4. lib. 1. Chaſſan. conſil. 62.

Effectu.] Quia propriè non dicitur teſtamentum, niſi poſt mortem, quia interim neſcitur, an ſit voluntas ultima.

Tenet Gloſſ.] Et benè, quicquid dicat Dec.

Cum animo.] Id eſt, ſalva probatione, ſeu facultate probandi. Et bene.

AD LEGEM *Si Teſtamentum* 8.

Ejusdem Rubr.

Non ſatisfacit.] Et Decius eam meritò reprehendit: vera ſolutio eſt quòd hic verb. *ſecundum*, vel pollicitatio formæ, vel modorum, non probant voluntatem limitatam, videlicet quòd aliàs teſtator actum ſuum valere noluerit prout in dubio non præſumitur limitata: ſed in lege quotiens erat voluntas limitata, nec aliter omnino intendebat inſtituere, quam ſub conditione: nec eſt divinatio, quia noſtra ſolutio probatur per omnia exempla præcedentia & ſequentia, in d. l. Quotiens. ubi ponuntur exempla, in quibus conſtabat voluntatem limitatam, vel deficere, & d. §. Tantumdem, debet ita intelligi.

Secùs.] Dixi conſuetudin. Pariſienſ. §. 5. numero 75.

AD LEGEM *Cum quidam* 9.

Ejusdem Rubr.

Bart.] Hic & in l. 1. col. 8. ff. de vulg. & pupill. intelligens de tacita vulgari, quod acriter impugnat. Lancelot. Polit. in tract. vulg. tamen Bartolus non fuit ſolus in ſua ſententia, ut hic putat Jaſ. ſed Bart. ſequitur Bald. de Ubald. in tract. Subſtitut. col. 9.

Dixi ibi] Num. 16. Imò limitatio vera eſt, ut ibi dixi.

AD RUBRICAM *De Impuberum & aliis Subſtitutionibus.*

Sed Alexandr.] Ego verò dico inſpiciendam eſſe mentem, & rationem ſtatuti: unde ſtatuta prohibentia inſtitutiones, vel ſubſtitutiones, multò magis habent locum in obliquis & fideicommiſſariis, in quibus eſt major & prolixior intricatio, litiumque ſeges, quam ſtatutum ſuccidere volunt: ubi verò non eſſet eadem ratio, procederet opinio Bald. & communis, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 120. & in §. 132.

AD LEGEM *Cum Hæredes* 1.

Ejusdem Rubr.

Tertio.] Idem Franciſc. Curt. Dec. ſed Joan. Coraſ. hic num. 11. tenet contrà, quòd debet attendi quid præcedat. Idem tenet Phil. Corn. hic.

AD LEGEM *Hæreditatem* 2.

Ejusdem Rubr.

Quo caſu.] Decius vult dicere quod verbum, *Vos invicem*, operatur: ut non contineatur pupillaris, niſi caſu quo poſſet convenire utrique ſimul ſubſtituto; ſed hoc non obſtante, verior eſt opinio Alexandri, ex quo verbum, *Pupillariter*, eſt expreſſum, quod non debet eſſe otioſum, cùm teſtator ſciret alterum eſſe puberem, & tamen ita diſpoſuit in verbis diſpoſitivis: Secùs ſi non ſit facta mentio pupillaris, ut dixi ſuprà. de teſtament. milit. l. in teſtamento 1. col. 3. defendendo opinionem Imol. contra Paul & Philip. Dec. & ejus diſcipulum. Item ſecùs, ſi eſt facta mentio pupillaris, ſed in verbis

tantùm, & de ſtylo Notariorum ut aſſolet, præter mentem teſtatoris, juxta Bart. in l. 1. ff. de jure Codicill.

AD LEGEM *Heres instituta.* 3.

Ejusdem Rubr.

Quod non.] Hæc communis & vera: & idem ſenſit Decius hîc, & practicatur, & bene, licèt Joan. Coraſ. hîc in fin. audeat tenere, quòd poſſit, ſicut & legatum: ſed hæc multum differunt: nec hic valet argumentum de legato ad legitimam.

AD LEGEM *Quamvis* 4.

Ejusdem Rubr.

Extenſionis.] Factæ à lege. Idem Coraſ. hîc. numero 5.

Duo teſtes.] Idem Phil. Cor. Jaſ. Joan. Coraſ. hîc, & benè, quia de ſimplici declaratione agitur.

Litteram.] Hæc eſt communis: & quamvis Joan. Coraſ. hîc, numer. 7. ſequatur opinionem Imolæ, tamen communis vera eſt, quam limito procedere in ſubdito teſtante ibi & habente notitiam ſtatuti: ſecùs in extraneo: unde ſi extraneus, præſertim alibi teſtatus ſit, tacita pupillaris locum habebit ubique, etiam in bonis ſub dicto ſtatuto ſitis.

L. Cum avus.] In hoc contrà puto, quia hujus legis præſumptio fundatur in naturali æquitate, quæ eſt eadem apud omnes, & ſic ſemper excipi intelligitur, ſed pupillaris ſubſtitutio eſt inventum juris poſitivi Romanorum.

AD LEGEM *Precibus* 8.

Ejusdem Rubr.

Matrem.] Sed nec patrem. Bart. Alexand. l. 2. ff. de vulg. & pupil. Sali Paul. l. fin. ſuprà de Inſtit. & Subſtit. nec etiam aviam Guillelm. Benedic. repet. cap. Raynutius. verſic. *Si abſque liberis morerer.* 2. numer. 88 ubi dicit quòd nec fratrem utrimque conjunctum excludit, ſed in hoc ultimo contrarium tenet Zazi. in tract. de Subſtitut. pupillari. & Bulgar. in diſputat. col. 2. col. 26. & meliùs.

Legitimam] Quòd mater nec excludatur à legitima, tenet Bapt. de ſanct. Sever. hîc, in repet. col. 22. cum duabus ſequent. verſic. *Undecima concluſio.* & inter conſilia Socini, conſil. 157. col. fin lib. 1. Anton. Rub. conſil. 105. Decius conſil. 578. ſed de jure verius eſt quòd excluditur Phil Franc cap. 1. in fin. de Teſtam. in 6. Decius conſil 299. Idem Zazi. de pupillar. Subſtitut. effect. 6. limitans, niſi ad alimenta in foro conſcientiæ. Sed Lancelot. Polit. in tractatu de Pupill. Subſtitut. tenet eam excludi à legitima in bonis quæ filius habet à patre, non autem ab his, quæ habet aliundè.

Conſcientiæ.] Idem Phil. Cor. hîc. Alciat. in repet. l. Quinque pedum ſuprà fin. regund.

Paul] Idem Decius hîc. Et bene.

Contrarium.] Ex conjecturis. Alexandr. l. 2. col. penult. ff. de vulg. & pupill. conſil. 38. num 4. lib. 1. conſil. 12. num. 19. lib. 3. ubi dixi Guillelm. Bened. repet. cap. Raynutius verſic. *Si abſque liberis morerer.* 2. num. 89. de Teſtam.

Eccleſia.] Hoc meritò reprobat Decius hic. Sed procederet filio teſtatoris ſubſtituto. Socin. conſilio 332. lib. 2. nuper dixi numer. 6. licèt Lancelot. Polit. dubitet in Tractatu vulg. Subſtitut. numero 115.

Ablatorum.] Sed quòd nec tunc mater excludatur per tacitam pupillarem, tenet Joan. Coraſ. hîc num. 22. & veriùs.

Reſident.] Sed cùm hæc Subſtitutio poſt pubertatem, non comprehendat niſi bona patris, d. l. Centùrio, non eſt in effectu differentia, quæ in hac lege verba fuerint directa, ſecundum Fulgoſ. & Jaſ. hîc, ſive communia, ſecundum communem ſententiam, niſi in ea formula, quod priore caſu ſubſtitutus capit à ſe. Secundo verò caſu debet petere à matre hærede univerſali, ſed utroque caſu remanent patri omnia bona, quæ filius poſt pubertatem moriens aliunde habet quàm à patre, cum legitima filii in bonis paternis, ceſſante Trebellianica, ut pote in teſtamento meritis.

Vulgari.] Contrarium firmat Lancelotus Polit. in tractatu de compendio ſubſtitut. num. 8. & certè nullus eſt textus in jure, qui dicat contineri vulgarem: tamen, quia ſi verba ſint directa, ſatis important etiam vulgarem; ſi verò ſint communia, concurrit mens teſtatoris, nec verba repugnant. Placet communis ſententia, quam ſequitur Franc. Ripa in rep. d. l. Centurio, num. 146. Limito, niſi per hoc deſcendentes teſtatoris excluderentur, extraneis admiſſis, quia tunc mens teſtatoris non ita videretur concurrere, niſi vulgaris ſit expreſſa, ut ſi dicat: *ſi filii mei non ſunt cohæredes*, vel *ſi poſteà decedant.* Aliàs, ſi verba de ſe non inferunt vulgarem, non debet ſummari ad excluſionem filiæ teſtatoris, putà ſi filiam inſtituerit in re certa, duos verò filios in univerſum, quibus, quandocumque decederent ſine liberis, ſubſtituit extraneum, vel agnatum: tunc ſi contingat filios non ſuccedere, quia præmortui, vel inhabiles, putà ſpurii malè legitimati, dico quòd filia legitima locum habebit per jus accreſcendi, ſubſtitutis excluſis. Et moveor, quia veriſimiliter teſtator cogitabat quòd filia ſua per fratres ſuos, non per extraneum excluderetur. Poſtquàm autem fuiſſet excluſa, facilius omiſiſſet illam & ſuos vocare, quàm nondum excluſam per extraneum excluderet. Quod nota, quia eſt nova & æqua conſideratio, quam veram puto, licèt communis ſit contrà, & quamvis in termis Caroli Ruin. conſil. 97. *primò per ordinem*, col. 2 lib. 2. contra filiam conſuluerit. *fideicommiſſaria tantùm*; non autem vulgaris. Idem Socin. Jaſon, Franciſc. Ripa. l. 1. ff. de vulg. & pupill. ſubſtitut. Idem Franciſcus Ripa in repet. d. l. Centurio, numer. 101. & numer. 149. Phil Corn. conſil. 198. *in præſenti*, col. 6. lib. 2. Et eſt veritas, quicquid dicat Decius, niſi ex aliis verbis teſtamenti, ut in l. quærebatur, ff. de teſtamento milit. Quod autem argumentatur Decius, verbum *quandocumque* importare tempus ante aditam hæreditatem, falſum eſt, quia regitur à verbo *reſtituat*, vel alio verbo obliquo, quod præſupponit hæreditatem priùs aditam.

Expirat.] Idem Jaſon hic numer. 11. niſi eſſet adjecta clauſula codicillaris. Imola in d. l. Centurio, & ibi Jaſon. numer. 33. Angel. Aret. tract. de teſtament. verb. *in pupillari ætate*, vel aliàs, *quandocumque*. col. 8. cum ſeq. Guillelm. Benedict. in repet. cap. Raynutius, verbo, *ſi abſque liberis morerer*, numer 31. Joan. Crot. in tractatu Subſtitut. Idem ſenſit Aug. Peruſ conſil. 125. *Subſtitutiones.* Et breviter à tempore Alexand. fuit, & adhuc eſt communis. Sed opinio Joan. Andr. quam ſequitur hic Decius, eſt veritas, quia conformatur menti teſtatoris, nec verba repugnant, ſed potiùs juvant, quia cùm ſint directa, tendunt ad augendum, & enixam voluntatem oſtendunt, & ſic non debent minùs, ſed potiùs plus operari, quàm obliqua. Item Cynus hîc recitans multos antiquos, qui ita tenuerunt, prout erat communis ante Alexandr. Item Salicet. hic Baldus in l. ex tribus, ſuprà de inoffic. teſtamento, An-

tonius Burr. Card. Florent. in d. cap. Raynutius. Carolus Ruinus conſilio 98. col. 1. lib. 2. Lancelot. Polit. in tract. Subſtitut. compendio. num. 22. Dixi pleniùs in tract. noſtro ſubſtitut.

Difficultas.] Et tanta, ut nullus aduſque aptam ſolutionem dare potuerit, niſi ſolus Acer. Polit. Cæterùm Alciat. valde laborat in l. 1. § ſi quis ita ff. de verb. obligat. & tandem num. 26. ſolvit, quòd ideò in d § ſi ſervus alienus, non obligatur: quia transiret in ſpeciem prorſus diverſam. Quæ ſolutio ut cæteris ſubtilior, & æquiùs accerſita, ita à ſenſu communi remotior, & deterior, quia ſi per obliquam providetur etiam hæredi, ut inquit Alciat. ſequitur quòd faciliùs & procliviùs transiret in hanc diverſam ſpeciem, & hæres minùs gravaretur. Dicendum ergo ſecundum Lancel. Polit in tract. de Compendio Subſtitut. num. 22. quod in d §. ſi ſervus, favore hæredis hoc inducitur, quia ſi transiret in obliquam, magis gravaretur, quia non poſſet implere, dando juſtam æſtimationem, ſed neceſſe haberet præcisè redimere, quod dominus nollet pati, niſi pretio ſupra modum exceſſivo.

Prima.] Hæc erat communis opinio tempore Bartol. qui ſecundùm eam pluries conſuluit, conſ. 8. *factum tale*, conſ. 22. *Homo Accurſuli*, conſ. 54. *Angelus Maria*, conſil. 241. *pater filio.* licet ſecundam contrariam teneat, quæ tandem poſt Bar. cœperit huc uſque eſſe communis, ut etiam Polit. in tract. compend. ſubſtitut num. 26. ſecundam hanc communem ſecutus ſit, & ultra eos, quos Decius & Jaſ. hîc num. 14 citant. Eamdem tenet Phil. Cor. hîc col. 24. Guillelm. Bened. repet. d. cap. Raynutius in verb. *Si abſque liberis morerer.* 2. numer. 45. cum ſeq. Bald. de Ubald. in tract ſubſtitut. compend. col. 5. & cum eo tranſit Franciſc. Ripa in d. l. Centurio, num. 117. licèt valde dubitet. Sed tamen prima illa opinio eſt veritas, quia in dubio non cenſetur quis teſtari pro aliis, nec de alienis, ſed pro ſe & de ſuis bonis tantum. Et iſtam tenuit Bald. hîc & in l. jam in jure. ff. de vulg. & ubique tam in legendo, quàm conſulendo, & nunquàm in hoc variavit. Nec tractatus domini de Ubaldis eſt hujus inſignis Baldi, ſed alterius. Idem tenet Ang. conſil. 125. *Subſtitutiones.* Chriſtoph. Porc. §. final inſtit. de pupillari ſubſtitut. dixi in annot. ad Alexandr. conſil. 12. num. 11. lib. 3. reprobando illud conſilium.

Media.] Idem Bartol. in l. ſi duo. ff. uti poſſid. l. unica in fine, Cod eod. Panorm. cap. licet cauſam, in fin. & ibi Decius col. 18. de probat. Decius c. 1. lect. 1. in fin. de Conſtit. cap. 1. col. 5. de probat. Socin. l ſi quis cùm totum. in fin. princ. ff. de exceptione rei judicatæ. Felinus cap. 1. col. penult. de Conſtitut. Decius conſil. 445. in princ. Nicol. Boër. deciſ. Burdegal. 42. col. fin.

Prohibere] Sed hoc eſt contra textum in l. qui totam, ff. ad Trebell. unde non cenſetur per ea verba, vel ſimilia prohibita, ut dixi in annotat. ad Alexand. conſil 5. col. fin lib. 3. Idem Socin. conſ. 14. lib. 1. Aymo. conſ. 174. col. 2.

Gradus.] Imò communis & vera ſententia eſt, quod etiam in filiis primi gradus prohiberi poteſt, quia non poſſunt eam detrahere tanquàm legitimam, ſed ſolùm tanquàm Trebellianicam, & ſic ſecundùm jura, quæ de Trebellianica loquuntur. Nec obſtat l. jubemus, quia ejus prohibitio limitata eſt ad unam ſimplicem quartam. & expreſsè permittit gravare in toto dodrante. Ita etiam tenet Alexand. in conſil 611. ubi tetigi lib. 1. & ubique: & dixi in annotat. ad Decium conſ. 81. num 3.

Concordari] Imò vera eſt opinio Bart. indiſtinctè, quia ſicut ſi eſſent plures gradatim, & difformiter ſubſtituti, videlicet primus directò ſecundus per fideicommiſſum, recuſante primo, admitteretur ſecundus per fideicommiſſum: ita poteſt unus ſolus, in quo hæc cumulata ſunt, renuntiando ex prima, capere ex ſecunda & obliqua ſubſtitutione, ſecundùm ejus naturam. Et ita obſervatur à Guid. Pap. deciſ. Delph. 532.

Sed tamen.] Imò clariſſimè & neceſſariò probatur in l Marcellus, §. quod autem, ff. ad Trebell. Et notorium eſt quòd etiam jura digeſtorum, etiam in titulo Trebelliani, promiſcuè utuntur verbo *Falcidia* pro *Trebellianica*, ut in l. 1. §. denique, l. deducta. § nummis, ff. ad Trebell. imò fortior & favorabilior eſt Falcidia, quam Trebellianica, l. in quartam. ff. ad l. Falcid. Et ſic à prohibitione per remiſſionem Falcidiæ valet argumentum, non ſolùm ab eadem, ſed etiam à fortiori ratione ad remotionem Trebellianicæ, ut rectè arguit Alexandr. conſ. 67. conſideratis. col. 1. lib. 1. & ſic quicquid dicat Decius, vera eſt opinio gloſſæ hîc, & in d § denique: cum qua etiam tranſit Decius in l. teſtamento 2. in fine ſuprà de teſtamento militari.

Extraneum.] Hoc verum, licèt non continuò in fiſcum, ut dixi ſuprà ad Decium, l. fin. num. 2. de in jus vocando.

Alexand.] Item latè Alexander conſil. 75. lib. 7. ubi tetigi. Roch. Curt. [illegible] Rubr. de jure patron. verſic. *ipſe*, vel *is*, à quo quæſt. 9. limito, niſi tota hæreditas reſtitueretur fideicommiſſario.

Querela.] Sed hodie dicendum quòd miles non poteſt filium privare legitima, ut tenet gloſſ. Joan. Fab. Jaſ in l. fin. ſuprà de inoffic. teſtamento. Raphaël Cuma. Alexander Jaſ. in d. leg. Centurio, & ibi Franciſc. Ripa num. 44. & bene, quicquid dicat Decius hîc.

Conſului.] Scilicet conſil. 257. & bene, niſi teſtator expreſſiſſet, ut ibi dixi.

Ergo videtur.] Imò convertendum eſt argumentum, quia ſi jure digeſtorum poterat prohibere legitimam, ergo non prohibendo expreſsè videtur eam permittere, ut meliùs arguit & firmat Decius in dicto conſilio 257. ad finem. Paul. Picus, l. in quartam. Char. 6. ff. ad l. Falcid. Franciſc. Ripa repet. l. Centurio num. 49. ff. de vulg.

Contrarium.] Et bene, ut nuper dixi, numero 20.

Vera.] Imò veriſſima eſt, ut dixi contra Dec. ſuprà de teſtament. milit. l. in teſtamento 1. infrà numero 16.

Filius.] Hæc opinio Bartoli ſimpliciter eſt vera, ut dixi ſuprà ea. l. num. 6. num. 14.

AD LEGEM *Humanitatis.*

EJUSDEM RUBR.

Contrarium.] Quòd de jure veriùs, licèt Matheſil. ſing. 104. potiùs ſentiat contrarium, & licèt Alexander ſequatur Bald. conſil. 50. num. 11. lib. 7. ubi tetigi. Et quòd teſtamentum ſit nullum, tenet Guillelm. Benedict. repet. cap. Raynutius, verbo, *in eodem teſtamento relinqui*, 1. num. 55. licèt Joan. Coraſ. hîc num. 14. Bald. ſequatur ſine lege.

Econtra.] In hanc declinat Decius, & bene. Idem Uldaric. Zaz. Lancel. Polit. tractatu de exempl. ſubſtitut. Joan. Coraſius hîc numero 12. & eſt communis.

De mente captis.] Quomodò autem differant mente captus & furioſus, notat Bald. in l. ſi. furioſi. ſuprà de nupt. & in l. 2 ſuprà de curator. furioſorum; vide eumdem Bald. hîc, ubi declarat de mente capto. Ang. in l. ex facto. ff de vulg. & pupill. dicit quòd leges loquentes de uno, non habent locum in alio, & tenet Alexand. in l. ſi cùm dotem, §. ſi maritus, ſoluto matrim.

Exhæredato.] Idem Guillelm. Benedict. in repet. cap. Raynutius. verſic. *ſi abſque liberis moreretur*. 2. n. 21. ſed opinio Dec hic verior eſt. Idem effectu volvit Lancelot Polit. de exempl. ſubſtitut. n. 11. 12. 15.

Naturali.] Licèt Dec. conetur ſuſtinere opinionem Bartoli, & idem teneat Joannes Coraſius hîc, tamen communis opinio vera eſt, quam ultrà Felin. Jaſ. tenent, Guillelm. Bened repet. cap. Raynutius, verſic. *ſi abſque liberis moreretur*. 2. n. 20. Lancelot. Polit. Udalric. Zaz. de exempl. ſubſtitutione. ſecùs in matre, quæ etiam ſpurio exemplariter ſubſtituet, niſi ſit ex damnato coitu, ut eſt communis ſententia.

Forma.] Idem Guillelm. Bened. d. c Raynut. verſic. *ſi abſque liberis moreretur*. 2. n 48. contrarium ſimpliciter, quod ſit nulla, tenent Dec. hîc. Lancelot Polit. de ſubſtitut exemplari, in fine. Joannes Coraſ. hic n. 18. ſed mihi placet opinio Zaz. in tract. ſubſtitut. diſtinguentis an ex brevi, an verò ex longo intervallo ſupervenerit furor.

AD LEGEM *Cum quidam* 10.

Ejusdem Rubr.

Potiùs directa.] Imò potiùs in dublio obliqua, ut dixi ad Alex conſ. 22. col. 2. lib 3. niſi ad fin. reſtringenda ſubſtitutionis ad unum caſum, putà vulgarem. gl. in l. verb. in fine, ff. de vulg. Alexand. conſ. 100. num. 3. ubi dixi.

Sed tamen.] Et Dec. hic ſequitur Baldum. Et bene. Idem Dec. conſ. 642. & ita tenendum, licèt Bartol ſequatur Guillelm Bened in repet d. cap Raynut. verſic. *ſi abſque liberis moreretur*. 2. n. 18. & videtur ſequi Jaſ. hîc, col. 1. & Joan. Coraſ. n. 3.

Etiam abſque.] Hoc volunt Bald. Paul. Salic. Alex. Jaſ. hîc. Imola, Alex & alii, in l hæredes mei §. cum ita. ff. ad Trebell. Jaſ. in l. ſi pater impuberes, poſt gl. 1. ibi in fin. ff. de vul. & pupill. Angel. in diſputatione, *Nobilis quidam*, in princ. Et bene, quicquid velit Dec. hic. Plus dico, quòd ea communis ſententia favore filiorum, non ſolùm vera eſt in ſubſtitutione directa, ut in caſu hujus legis. ſed etiam in fideicommiſſ. ut tenet Alex. conſ. 39. lib. 1. conſ. 175. ubi dixi. lib. 1. Franciſc. Ripa dicto §. cum ita. num. 130. & bene, licèt Udalric Zazius in tractatu ſubſtitut. cap. 6. concluſ. 6. & Joan. Coraſ. hîc, num. 10. faciant differentiam inter directam & obliquam.

Toto fundo,] Vide Jaſ. hic col 3. & in l. Centurio. col. 24. de vulg. Alex. conſ 91. n. 8. ubi tetigi lib. 1. tamen vide Curt. juniorem, conſ. 11. col. 3. conſ. 16. conſ. 43. Aymo conſ. 113.

Admitteretur.] Idem Jaſon hic. n. 10 Joan Coraſ. n. 11. & omnes, excepto ſolo Dec. hic. Ego dico quòd hoc eſſet verum, ſi non eſſet dictio *uterque*, ut in terminis gloſſ. 1. in fin. in l. ſi pater impuberes. ff de vulg. Sed ſtante dictione *uterque*, contradico, tum ut verbis ſtetur, tum per hanc legem, tum odio ſubſtitutionis. Et ſic vera eſt opinio Dec. Fallit in caſu dicti §. cum ita, prout dicam in annotat. ſeq.

Tres.] Breviter fac regulam bicipitem, quòd etiam in eadem oratione, ceſſante collectiva, non requiritur concurſus omnium, nec quòd in ſingulis extet conditio: ſed ſtante collectiva, hoc requiritur. Primum caput regulæ fallit primò in ſubſtitutione vulgari, etiamſi extranei ſint inſtituti. Idque ex præſumpta mente præferendi inſtitutos prædilectos & conſervandi jus accreſcendi, ſecundùm jus commune Fallit ſecundò in ſubſtitutione fideicomiſſ. ſi tamen filii teſtatoris conjunctim eodem ſermone gravati ſint: ſecùs ſi extranei, in quibus ſtat regula l Lucius §. Caio, ad Trebell Secundum caput ampliatur primo, etiamſi aliàs alter alteri non ſuccederet, ut rectè contra communem tenet Paul. Caſtrenſis l. hæredes mei. § cum ità. col. 3. ad Trebell. Joan. Coraſ. hic, n. 11. Amplio ſecundò, etiamſi conditio extaret in perſona ſecundi vel ultimi, ut nuper cum Decio contra omnes alios dixi. Fallit, ſi cùm hoc quod extat in perſona ultimi, concurrat mens & juſta affectio teſtatoris, ut quia ſubſtituit neptem ſuam in linea directa, quæ aliàs omnibus avitis bonis fraudaretur, ut in d §. cum ita, qui debet ſic intelligi.

Statuti.] Vide ſup. ad Dec. legem illam, n. 13. de Collat.

AD LEGEM *Si quis duobus* 11.

Ejusdem Rubr.

Pro uno.] Vide Dec. conſ. 320 conſ. 382.

Emancipatis.] Idem Salic. Philipp. Corn. hic. Et bene.

Teſtatorem.] Idem Dec ſup. de teſtam. milit. in l in teſtamento 1. col. 9. Stephan Bertrand. conſ. 256. multæ ſunt. col. 1. lib. 3. Marſil ſing. 21.

Dyn.] Hæc vera ratio ſecundum Lancelot. Polit. repet. l. re conjuncti. col. 21. ff. de legat. 3. Joann. Coraſ. hic, num. 8.

Conjecturata.] Latè Carol Ruin. conſ. 97. num. 10. uſque ad fin. lib. 1.

AD LEGEM *Finalem.*

Rubr. de edicto D. Adriani Tollendo.

Legis.] Vide, ſi vacat, Carol. Ruin. conſ. 164. lib. 2. conſ. 28. lib. 5.

Vide.] Vide Franciſc. Baldum in tract. Præſcript. 2. part. princ. q. 2.

Solvat.] Dixi in Conſuet. Pariſ § 1. gl. 5. & §. 7.

Filius.] Dixi in Conſuet Pariſ. § 2. gl. 1.

Ej[illegible].] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 42.

Verior.] Et bene, niſi contradictor impediret haberi originale.

Sufficit.] Non tribuit Jaſ. Dec. l. 2. n. 2. ubi dixi, ſup. de Carbon. aliàs ſecùs Dec. cap. cauſam quæ, col. 2. de judic. Alex. conſ. 187. lib. 7.

Legatario.] Facit lex, ſi in fraudem, infrà de legat. Idem Bald. conſ. 52. lib. 4. Jaſ. hîc col. 1. & in l. pactum inter hæredem. ff. de pact. Dec. l. in teſtamentis, n. 6. de reg. jur. Sed contrarium de jure verius eſt, ut etiam tenet Guillelmus Bened. repet. cap. Raynutius. verſic. *ſi abſque liberis moreretur*. 2. n. 191. unde in Senatu Pariſ. rarò & ægrè dantur proviſiones legatariis pendente lite, etiam oblata cautione, niſi pro legatis piis, vel pro circumſtantiis materiæ ſubjectæ. Et pridem vidi quod non ſolebant dari pro legatis prophanis, ſed hodie dantur oblata cautione, ſi appareat inſtrumentum teſtamenti ſine ulla ſuſpicione, & vitio intrinſeco & extrinſeco. aliàs non. Unde die Jovis 10. Martii 1540. præſens in Senatu vidi denegari, licèt teſtamentum nullum haberet vitium, nec aliter tunc appareret de objectis: ſed quia jam erant quædam informationes factæ ſuper prætenſa falſitate & ſuggeſtione, quæ brevi deferendæ erant ad Senatum. Pariter dum peteretur proviſio legati facti filio uxoris ex priore viro, conſului non eſſe locum proviſioni, ex quo erat ſuſpicio, factum eſſe in fraudem conſuetudinis loci, quæ prohibet virum legare uxori. Et ita nuper per arreſtum judicatum eſt, & denegata proviſio die 3. hujus menſis Maii, poſt meridiem, anno 1547. Pleniùs dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 96.

Coloratus.] Quod procederet ad adiſpicendam poſſeſſionem, nullo legitimo contradictore apparente, vel ad exercendum & proſequendum jura beneficii: ſed

dato legitimo contradictore tituli, neceſſe eſt de ſubſtantia tituli exactè diſcutere, ut fit.

Fideicommiſſarius. L. filius, §. 1. quod cum eodem Antonius Rubr. conſ. 121. num. 3. quamvis Antonius Rubr. conſ. 43. aliter loquatur, & Bened. repet. cap. Raynutius. verbo, *Mortuo itaque teſtatore*, 2 n. 74. dixi ad Alexandr. conſil. 82. libro 2. & in Conſuetud. Pariſienſ. §. 132.

Communi.] Bald. in addit. Speculi de teſtamentis, Guido Pap. conſilio 140. col. 3. Jaſ. conſ. 214. col. fin. libro 2.

Sed reſpondetur.] Alciat. tract. præſumpt. Reg. 1. præſumpt. 44. Decius ſuprà de collat. l. ſi emancipati num. 3.

Subſtantiali.] Cor. conſ. 28. col. 2. lib. 2.

Sine vitio.] Alexandr. conſ. 104. conſ. 175. col. 2. ubi dixi.

Stare.] Alex. conſ. 14. n. 14. lib. 6. Jaſ. conſ. 114. in fin lib. 1. Albert. Brunus conſ. 95.

Qualitas.] Dec. cap. ex part. 2. col. 4. de Reſcript. cap. conſuluit. 1. not. 3. de appellat. conſ. 458. Jaſ l. nam poſteaquam, §. ſi minor. n. 9. ff. jurejur. Bertrand. conſ. 143. *viſo proceſſu*, col. 1. lib. 2.

Ex ſolo titulo.] Non eſt verum, niſi in Fallentiis, l. ſi ex ſtipulatione. ff. de acquir. vel amittenda poſſeſſione; ut in eo qui habuit donationem retento uſufructu, qui poteſt dicere ſe poſſeſſorem, & ſic ſtatim impedire heredem, ſed oporteret plenè conſtare de donatione, eamque ſine vitio eſſe, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 132.

Mod.] Dicendum nihil referre de formula citationis, quantum ad formulam hujus legis, cui locus erit, niſi quocumque modo citatus juſtam cauſam impediendi promptè oſtendat.

Legitimatione.] Jaſ. l. ait Prætor 2. in fin. princ. ff. de jurejur. Inſtit. de act. §. prætereà, n. 54. Alex. conſ. 59. n. 2. ubi dixi. lib. 2. conſ. 77. in fine, conſ. 147. n. 2. lib. 6. Aymo. conſ. 104. in princip. Petrus Gerardus ſing. 23.

Mod.] Quicquid dicat Dec. opinionem Jaſ. hoc caſu veram puto.

Etiam omnes.] Dec. l penult. n. 23 n. 34. ſup. de pact.

Teſtator.] Imò non idem, quia non poteſt dare hanc licentiam, niſi quantum ad excuſandum à dolo & pœna, ſed non quantum ad poſſeſſionem, in qua non poteſt in teſtamento præjudicare hæredi, contra formam conſuetud. Joann. Fab. Inſtit. de hæred. qualit & differ. §. ſui. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 132. § 160.

Supplicari.] Vulgò apud nos propoſitionem erroris vocant. Vide Guido Pap deciſ. Delph 345. Steph. Auffrer. in addit. deciſ. Tholoſ. 479. Petrus Rebuff. repet. l. quod juſſit, n. 17. cum ſeq de re judic. Nicol. Boer. deciſ. Burdegal. 52.

Supplicatio.] Sed etiam ſi ſit utrumque ſublatum, non tamen ſublatus eſt tit. inf. Si ex falſo inſtrum. nec remedium, l. ſi Prætor § Marcell. ff de judic.

Diverſa. Carol. Ruin. conſ. 157. de tribus, num. 16. cum ſeq.

AD RUBRICAM *De ſententiis, quæ pro eo quod intereſt.*

Difficilis.] Vix eſt ulla facilior & planior, ſi quis ſcopum legis & praxim norit, ut novè & analyticè explicui in tractatu de eo quod intereſt: & inde quicquid opus eſt, peti poſſit, ſupervacuum eſt annotationem ullam addere in aliorum ſcripta, quæ jam ſuperfluunt, niſi ad oſtendendum quantæ neceſſitatis ſit noſtra illa inventio & extricatio, ſimileſq; quas molimur in reliquas juris partes, quamquam ſtipendiis propriis ſub ingrata deſpotia. Sed hìc advertant Lectores, quòd in noviſſima impreſſione, an. 1527. inveni in hanc Rubr. & in l. unicam, binam exarationem, quaſi eſſet duplex exaratio, ſed non erat duplex, ſed una tantùm bis impreſſa, alteram altera excedente: quare unam tantùm integram reliqui, ſupplendo ex altera quod deerat, & multos, qui irrepſerant, errores corrigendo, ut ſequitur.

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI JURISCONSULTI CELEBERRIMI.

AD PRIMUM VOLUMEN CONSILIORUM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM I.

a MOD. Imò. Paul. Aret. ibi. Paul conſilio 152. Præſens dubium, libro 1. conſ. 267. viventibus, & conſ. ſeq. conſ. 422. Videtur quòd filii, lib. 2. Guid. Pap. in deciſ. Delph. q. 550. Cor conſ 298. lib. 3. Jaſ. l. 1. col. 5. ff. de vulg. & pupil. & conſ. 132. col. 2. conſ. 143. lib. 1. Alciat. lib. 3. de verb. ſign pag 62. Stephan. Bertrand. conſ. 144. lib. 2. conſ 23. Viſo inſtrumento. collat. 2. lib. 3. ubi Ant. Rub. conſ. 144. in hac materia quatuor caſus diſtinguit. Paul. d. conſ. 103. l. 1. quos latius explicat. Soc. conſ. 52. col. fin l. 1. & inter conſ. Cor lib. 3. conſ. 298 ibi Joan. Caccialup. & Corn. ſubſcribunt, ſed aliter & brevius dixi nove in l precib. C. de impur. & aliis ſubſtit.

b *Nepotes.*] Hoc eſt veriſſimum in hoc vel ſimili caſu, quicquid infrà arguendo dicat; & etiam Corn d conſ. col. 11 & 12. licet contra contendat, non tamen firmat, nec in hoc ſe fundat, ſed in defectu conditionis.

c *Executivo.*] De hoc vide latè Franc. Rip. d. l. centurio. num. 140 cum ſeq.

d *Reſpondeo.*] Dic melius & clarius quòd in caſu Bart. non eſt verum, quòd ſecunda ſubſtitutio eſſet, merè fideicommiſſaria: quia tunc omninò defeciſſet. niſi ex prima adita fuiſſet hæreditas. ut ibi expreſſum vult Bar. & benè. Sed in ſuo caſu clarè formar illum Bar. Secunda ſubſtitutio erat in forma ſimplicis compendioſæ per verba communia, quæ ſecundum communem ſententiam continet vulgarem. At hic Spacifora non fuit taliter ſubſtitutus, ſed expreſſum ſub illa conditione de primo loco inſtit. videlicet ſi Ravn. eſſet hæres, & ſic in forma fideicommiſſ. prout erat vera fideicommiſſ. unde penitus defecit ex eo quòd non fuit hæreditas adita ab inſtituto, ſed prædeceſſit teſtatori, ut expreſsè vult Bart. in d. l. quamdiù, unde ſi in caſu dato Sempronius fuiſſet ſubſtitutus ſub conditione, & eo caſu quo Titius fuiſſet hæres, tunc ſubſtitutio Sempronii, merè fideicommiſſaria fuiſſet. & Titio non exiſtente hærede, omninò defeciſſet, & ſic deciſio Bartol. rectè & integrè accepta probat intentionem Alex. & Cor. facit Soc. conſ. 76. lib. 3.

e *Excluſus*] Etiamſi ſupervixiſſet teſtatori: quantò magis reliqui poſt eum ſubſtituti & minus dilecti ſunt excluſi, ut clarius intorquet & explicat Cor. d. conſil. collat. 10.

f *Inutilis.*] Imò non fuit inutilis, quia includit tacitam vulgarem, cujus virtute Bernardus eſt ſubſtitutus primo filio eodem caſu quo ſecundus erat eidem ſubſtitutus; nec obſtat quòd tacita vulgaris non habet locum contra matrem, ut per Bartol in l. 1. col. 7. in fin. verſ. ulterius quæro ff. de vulg. & pup. quia hoc poteſt eſſe verum, niſi ubi de contraria intentione teſtatoris apparet; ut hîc, ubi omnem eventum à ſucceſſione utriuſque filii, etiam poſt quòd ambo ſucceſſivè fuiſſent hæredes, voluit ſemper excludere matrem filiorum, & ſic falſa eſt deciſio Oldrad. & Joan. Andr. & eam reprobat & benè, Lancelot. Polit. infrà de vulg. ſubſtitut. num. 107. Et latius dixi ſup. Conſ. Pariſ. § 120.

g *Ætate.*] Sed hæc conditio non excludit, ſed implicat tacitam vulgarem jam hoc jure, ff. de vulg. & pupill.

h *Oldrad.*] Quem ſequitur Socin. conſilio 76. libro 2.

i *Florentia.*] Et malè, & etiam mox innuit Alex. & latè Benedic. repet. c. Raynut. verb. ſi abſque liber. mort 2, n 29.

k *Et pub.*] Sed Alex. ibi, col. 4. reprehendit has deciſiones Ang. & benè vide Soc. Jaſ. Franc. Rip. in d. l. 1. pleniſſimè. licet Angelum ſequatur Cornel. d. conſ. 190. lit. O lib. 2.

l *Nepotes iſti.*] Adverte, hæc ratio non ponitur hîc, niſi ad colorem; & ut vult. Cor. conſilio 290 col. 2. libro 4. locus hic lubricus eſt, & de facili ſecundum caſuum varietatem ex modicis conjecturis in alterutram partem deſultare licet, pleniſſimè omnium examinavi in quæſtionibus meis: ut autem analyticè habeas veritatem, in hoc puncto ſtat concluſio, quòd appellatione filiorum non veniunt nepotes ex ſola vi vocabuli & proprietate vocis, ſed tantùm ex interpretatione, non quavis, ſed juſta. l juſta de verb. ſign. oportet ergo aliunde quam ex ſola vi ſermonis accipere conjecturam vel rationem juſtæ extenſionis, ut quæ reliquas quæ caſum noſtrum non tangunt, omittam: ſufficit illa, quando verbum filii, profertur in plurali indefinitè, non

referendo, nec reſtringendo ad certas perſonas, putà, ſuperſcriptas: ſed conferendo in genere in futurum eventum, & agitur de commodo nepotum, & in eis eſt eadem ratio, nec ſequitur abſurditas, & maximè, quando verbum filii additur ad augendum & continuandum gradus ſubſtitutionis, ut hic, ubi ſubſtituitur Antonius cum filiis: tunc enim ſub verbo filiorum, velut ſub ſermonis compendio omnes liberi, vulgariter tamen invitati cenſentur: & hæc eſt vera & propria ſententia Alexandri: ita enim ſentit in d.l. Gallus §. inſtituens, & ita diſertè ubique alibi conſuluit, ut inf. conſilio 5. conſil. 26. libro 3. conſ. 56. lib 5 conſil. 36 lib. 6. fa. infrà eodem conſilio 9. ita enim ſentit Bald. conſ. 186. Quidam magni, conſilio 302. non continentur, in fin. lib. 4. Anton Rub. d. l. Gall §. quidam rectè char. 7. & eſt * crebrior. ſententia & veritas, licet in contrarium cauſæ inſerviendo ut Al. hic nonnulli conſuluerint, ut Rom. conſ. 438. col. fin. Dec. conſ. 95. ubi nimis impudenter abutitur authoritatibus doctorum quos tanquam à ſe ſtantes citat, licet loquatur aliàs in diverſis, aliàs in oppoſitis terminis: idem Dec. rectius conſulens communem & noſtram ſententiam ſequitur conſ. 391. Jaſ. conſ. 52. collat. 3. libro 3. Bertrand. conſilio 196. Viſo conſultationis lib. 2. Anton. Rub conſ. 28. col. 3. conſil. 47. conſil. ſeq. nec quicquid dicant Decius & Rubeus à prædictis diſcrepat, ſed potius concordat Socinus conſil. 104. libro 3. ut alibi fuſius declaravi. Quando autem filii non ſunt in diſpoſitione, ſed in conditione ſi quidem reſpectu gravati, ſi deceſſerit ſine filiis, tunc expeditum eſt, quòd appellatione filiorum veniunt nepotes & omnes liberi, & facient ſemel relicti perpetuò deficere conditionem. l. Luc. §. de hæred. inſtit. etiamſi non frater, ſed quis extraneus ſic gravetur. Socin. conſ. 14. ſequendo ordinem collat. 1.

AD CONSILIUM II.

a *Viſis.*] Adde Alex. conſ. 25. in eodem lib. Soc. conſ. 260. lib. 2. & ſecundùm iſtud conſil. fuit obtentum & judicatum, ut refert. Alexand. in eod. lib. conſ. 104 ad fin.

b *Filii.*] Adde Alexand. conſil. 121. in 2. parte. & in conſ. 74 in 4. vol. & in leg. ex facto. §. 1. verſic. quid autem in monaſterio, ad tren. Canon. in cap. per venerabilem, qui filii ſint legitimi. in clem. exivi de verb. ſignif.

c *Legitimatus.*] Quòd non ſit plenè, ſed fictè legitimus tradit Joan. Andr. in reg. in generali, de reg. jur. in 6. in mercuria. Bald in addit. ad Specul tit. de ſuc. ab inteſt. Paul. conſ. 180. in fin. lib. 1. conſ. 252. conſ. 353. libro 2. Curt. ſen. conſ. 13. 16, 35. & conſ. 73. col 17. 18. Dec. conſ. 275. num. 8. conſ. 282. num. 9. conſilio 216. in fin. conſilio 610. columna 2. Cald. conſilio 1. ſub tit. qui fil. ſunt leg. Jaſ. l. generaliter. col. pen. C. de inſtit. & ſubſtit. leg. ſi is qui pro empt. col. 3. ff. de uſuc. Albert. Brut. conſilio 15. col. 2. inter conſil. feudalia.

d *Facti.*] Ad hoc Alex. l. 3. in princ. ff. de lib. & poſthum. & in eodem, lib. conſ. 25. col. 2. conſ. 67. Rom. conſ. 117. Bald. conſ. 60. col. 2. conſ. 573. lib. 1. conſ. 129. libro 2. Franciſc. Curt. ſenior in rep l. admonendi. col. 3. ff. de jurejur. Jaſ. l. fratres in fin. C. de inof. teſt. l. ſi is qui pro empt col. 1. ff. de uſuca. Coſmaſ. Guiſ. in gloſſ. prag. de num. & qualit. Car. in verſic. filii Franc. Curt. junior conſ. 37. Stephan. Ber. conſil. 188. Exiſtimo. in fin. lib. 2. Hipp. de Marſil. not. 273.

e *Subſtitutus.*] Dic ut pleniſſimè ſcripſi ſup. Conſuet. Pariſ. tit. 1. § 8 q 8.

f *Legitimato.*] Hæc deciſio eſt falſa, & contrarium melius tenuit idem Bald. in conſ. 214. Quidam habet libro 2. & * communis eſt & vera ſententia, ut ſcripſi ſuper conſuetudine Pariſienſ. tit. primo §. 8 gl. numero 50. dicendum ergo hoc caſu, quòd legitimatus & filia ſuccedent æqualiter ſecundum terminos juris communis, nec poterit legitimatus contra legitimatos uti pinguiori prærogativa juris vel conſuetudinis.

g *Agnatio.* Adde dom. Andræam Tiraquell. in conſuet. Picta. tit. retract. §. gloſſ. 1. 8. numero 10. in Rep l ſi unquam. verb. ſuſceperit liberos. num. 67. C. de revoc. dom.

h *Per venerabilem.*] Et ibi Carol. Alex. col 14. num. 104.

i *Excluderetur.* Imò, quia iniquum eſt jus conditionale ſubſtituto quæſitum ei auferri, & ſic fieri non poteſt per principem. d. l. ex facto. quod intelligo quando eſſet ſubſtitutus ſub conditione, ſi deceſſerit ſine liberis legitimè natus, vel quando caſus ſubſtitutionis jam extitiſſet, quicquid infrà dicatur.

k *Citatio.*] Vide per Ant. de Roſell. in tractatu legitimation. 2. lib. & per Alex. in l Gallus §. & quid ſi tantum. verb. circa 4. quæſt. ff. de liber. & poſthum. Soc. conſ. 246. lib. 2.

l *Gloſſ.*] Sed illa gloſſ eſt falſa niſi in feudis improprìam naturam habentibus, quæ tranſeunt ad extraneos hæredes, ut dixi ſuper conſuet Pariſ. tit. 1. §. 8. gl. 1. num. 39.

m *Litteraliter.*] Adde Alex. infrà, eodem lib. conſilio 9. columna 2. conſilio 82 numero 2 & conſil. 5. col. 3. libro 3. conſ. 68. libro 4. col. 37. col fin. lib. 7. Rom. conſ. 4. conſ. 24. Alex. & Jaſ. in Rub. ff. de oper. nov. nunc. in l. ſtipulatio iſta §. hoc quoque. ff. de verb. oblig.

n *Domi.*] Ubi Cardin. col. pen. q 5.

o *Cauſa.*] In contrarium non præſumit juſtam cauſam, niſi appareat. Vide Bald. in c. quæ Eccleſiarum. col. 10. de conſt. Mart. Lauden. in tract. de princ. c. 88. Ful. in l. fin. C. ſi conſ. jus vel uti publ conſ. 61, Domina Catharina. col. 2. Rom. 352. Quæritur in fin. Dec. conſ. 257. & conſ. 602. Jaſ. in l. ſi teſtamentum. C de teſt. in rep. l quo minus. col. 3. de flumi. Franc. Rip de reſcrip. reſp. 19. colat. 6. Andr. Alciat. in tract. de præſumpt. reg. 3. præſump. 8. n. 4.

AD CONSILIUM III.

a *Modificationem.*] Fa. per Jaſ. in leg. ſtipulatus ſum Damam ff. de verb. obli. in l. 1. col. 2. ff. de juriſd. om. judic.

b *Contrarium.*] Ut Alb. Bartol. Alex. Jaſ. & omnes in d. § quæſitum. ibi, & Alex. l. 1. C. de commod. Joan. Andr. c. 1. de commod. Alex. in eo lib. conſ. 28. col. pen.

c *Dimidium.* Idem Cy. Bar. d. l. licet. Panorm. d. c. propter Bald. conſ. 329. Caſus eſt talis. lib 1. Are conſ. 2. Alex conſ. 112. num. 2 in eodem lib. conſ. 190. lib. 2. conſ. 107. libro 3. Corn. conſ. 128. libro 2. Franciſc. Rip in tract. de peſte. char. 6. Ludov. Gozadi, conſ. 74. in princ. fa. quæ ſcripſi ſuper Conſuet. Pariſ. §. 62. qu. 8.

AD CONSILIUM IV.

a *Circa primum.*] Vide Paul. conſ. 406 Satisfaciendo. libro 1. Bald. Sal. in l. unic. C. de confeſ. Rot dec. 326. Alex. conſil. 13. & conſ. 83. hic eod. 1. volum & in l. cum de indebito. de probatione. Lanfr. in c. quoniam contra. ver. confeſſion. de probat. Can. in c. ſi cautio. de fin. inſtr.

b *Ubi autem.*] Idem Alex. Jaſ. d l. planè. §. 1. Bald. l. ſi quis ex argentariis §. 1. ff. de eden Jaſ. conſ. 87. col. 1.

col. 1. lib. 3. Alber. Bru. conſ. 15. fallit 1. ſi utrumque inſtrumentum eſſet ejuſdem Datæ. fallit 2. ſi altera probatio fieret per inſtrumentum, altera per teſtes, per Matth. de Afflict. in deciſio. Neap. 198.

c *Nec caſu.*] Roman. not. 547. debitor. limito primò, ut procedat quando in utroque inſtrumento fit mentio de certo debito individuo, putà tali die contracto: aliàs dico quòd non minus duplex debitum præceſſiſſe præſumetur, quàm duplex ſolutio per prædicta. Limito ſecundò, ut procedat, quando utrumque inſtrumentum continet integram ſolutionem. ſecus ſi ultimum: totum, & præcedens, partem, quia tunc in dubio videtur primum includi. Tertiò limito, quando altera confeſſio de recepto probaretur ſolùm per teſtes. Matthæ. de Afflict. deciſi. Neapo 118. fuſius dixi ſuper conſuet. Pariſ. §. 171.

d *Reſto*] Idem Bal. conſ. 461. inter Joan. lib. 1. Alex. infra eo conſ. 83. ad fi

e *Iuramenti.*] Idem Alex. conſ. 125 col fi. infra eod. conſ. 32. collat. 2. conſ. 83. in fi. conſ. 157. in fi lib 2. conſ. 21. col 4. lib. 3. & ubique: & hæc eſt * crebrior ſententia. & per Guidon. Pap. deciſi. Delph. quæſt. 350. & conſ. 32. collat. 2. deciſ. 432. 488. Corn. conſ. 221. lib. 1. conſ. 362. lib. 3. Bertran. conſ. 103. quæſtio. 3. lib. 2. conſ. 9. Multa ſunt collat. 2. libr. 3. Curt. junior conſ. 34. Anton. Rubeus conſ. 59. Alciat l. pacta quæ contra colat. 4 C. de pact. fortius idem ſtante ſtatuto de inſinuando vult Ber. conſ. 155. circa col. 1. lib. 1. conſ. 163. Ex Themate. conſ. 113. viſo inſtrumento in fi. lib. 2. conſ. 227. In re ſua. colat. 1 conſ. 234. viſo conſ. collat. 1. conſ. 306. Quædam ſunt conſ. 331. Viſo. conſ. lib. 3. ſed in contrarium eſt veritas, ut Joan. Fab. paragraph. aliæ Inſtit de donatio Bald. conſ. 113. Quædam domina Brolia. conſ. 115. Verba dicunt, in fi lib. 1. Ro. conſ. 12. Curt. ſenior. conſ. 66. col. fi. conſ. 67. Ant. de Canar. in trac. inſinuat quæſt 63. lo. Crot de Montefer. rep. l. nemo poteſt. col. 15. ff. de le. 1. Barb. conſ. 16. col. 13 lib. 2. & ita obſervatur etiam in hoc regno poſt conſtitutionem novam anni M. DXXX. X.

f *Cauſa.*] Non puto verum, cum hic defectus appareat ex inſtrumento. plenè dixi ſuper conſu. Pariſ. § 266. ubi remitto.

AD CONSILIUM V.

a *Damnari*] Bal. in addit. ad. Spe. de confeſ. col. 1. Rom. conſ. 167. Matheſi. nota. 55. No. quòd quotieſcumque Ang. Peru. l. 1. C. de confeſ. Ang. Aret. in tract. maleſic. de in ver. Fama publica. col. 16. Hipp. de Marſ. in l. 1. in prin. num. 24. l. quæſtionis. num. 12. ff. de quæſtion. & in paragraph. quoniam num. 43. §. ſecunda col. 23. pulchrè. Tho. Gram. Neap. conſ. 37. adde eumdem Alc. conſ. 93. col. 1. lib. 1. conſ. 143. num. 5. lib 2. conſ 1. conſ. 52. lib. 3. Corn. conſ. 134. lib. 4 Jaſ. conſ. 188. col. 1. lib. 2.

b *Sufficiens.*] Vide latè Hipp. de Marſil. l de minore. §. plurimum. ff de quæſt.

c *Indicium*] ſed probandum eſt per duos teſtes. Bar. Bald. & omnes. d l fin. in l admonend. in lec col. 27. de jurejur. Alex. conſ. 13. nu 18. conſ. 18. co. fi. in 1. lib. col. 180. num. 5. lib. 2. Hip. Marſ. l de minore §. plurimùm. num. 69. de quæſt. lim. ut in l. 2. con. 24. num. 42.

d. *Repeti.*] Latè Hip. de Marſ. in l. repeti. ff. de quæſtionibus.

e *Teſtes.*] Adde Fed de Sen. in conſ. 119. in c. Nulli dubium. Alc. in conſ. 175. in 2. vol. Speculator. in tit. de inqui. §. 1. verſ. ſed numquid reus Doct. in c. literas de præſumpt & plenè in l. maritus, de quæſtion.

f *Numerus.*] Bal. conſ. 152. Plura tangunt. lib. 1. Alex conſ. 24. num. 16. conſ 47. col. 1. conſ. 56. in fin. lib. 2. conſ. 53. collat. 9. lib. 4 Curt. ſenior. conſ. 55. nu 5. Decius c licet cauſam col 6 de proba. Jaſ. l. 1 ver. nicol. fi. tract 2. nu. 10. C. de ſum. Trin. auth. ſi verò contigerit. C. de jud. Fran. Curt. in tract. de teſt. conclu. 1. Bertran conſ. 55. Vitus. lib. 1. conſ. 358. teſtamentum lib. 2.

g *Innocentiam.* Adde Alex. in lib. 2. conſ. 24. num. 39. Alc conſ. 212. col. fi. l 51. conſ. 119. col. 2. l. 7. Fel. in c. cum oporteat. col. 3. de acc. Jaſ. l. ut vim. col. 1. ff. de juſt. & jur. l. ſed & ſi quis in prin. ff ſi quis cautio. Paris in trac. ſynd. fol. 135. 254. Decius conſ. 459. Hippolitus de Marſil nota 508. Alciat. in tract. de præſump. reg. 1. præſum. 23. adde nov. in eo. lib. conſ. 76. ad finem.

h *Famulus.*] Vide Ang. conſ. 1 Bal. & Præp c. unico. quod teſt. ſint neceſſ. ad proba. ingra. in uſib. feud. Ale. conſ. 149. col. 2 lib. 5 Stephan. Aufr. in addit. ad dec. Tho. q. 4. Jaſ. l. cuicumque. nu. 10. ff. de inſti.

i *Varietas.*] Ad not. infrà. lib. 11. conſ. 47.

k *Iuvanda.*] ad not. infrà eod. lib. conſ. 93.

AD CONSILIUM VI.

a *Veritate.*] Bal conſ. 187 Quia conſuetudo lib. 4. in c ſi quis per triginta col. 3. ſi de feud. fuer. contro. in uſib feud. Franc. Bald. in tract. præſcrip. part. 1. q. 6.

b *Scienſe.*] Ad hoc Bal. conſ. 352. Materia. lib. 1. Ale. conſ. 16. col. 4. lib. 5. Albert. Brun. conſ. 66. col. 1. Et. hæc ſententia mihi verior videtur, ſive loquamur de præſcriptione, ſive de conſuetudine privilegiata in his juribus incorporalibus, jure communi reſiſtente.

c. *Sine ſcientia.*] Latè Fran. Balb. tract. de præſcrip. in 2. parte 3. partis prin. q. 6. nu. 22. Ja. de S. Geor. in tract. feu. ver. cum mero. mixto imp. col. fi. Curt. jun. conſ. 158. nu. 12. Ant. Rub. conſ. 21. col. fi. And. Alciat. l. munus de verb. ſig.

d *Sequitur.*] Imò non ſequitur niſi. de rectè inſtitutis.

e *Factum.*] Idem deciſ. Tolo 336. ubi Auffr. adde. quod nec requiritur probatio famæ infeudationis, ut tenet Jac. in trac. feu. ver. cum mero mixto impe. in fi. Fran. Balb. in tract. præſcr. in 1. par. 5. part. prin. q. 7. col. fin. Jaſ conſ. 156. col. 1. lib. 2. plenius dixi ſuper conſue. Pari. §. 69.

f *Centum.* Plenè dixi ſuper conſuet. Pariſ. §. 5. numer. 93.

AD CONSILIUM VII.

a *Dubiis.*] Et placet, licet contrarium ſentiat Gemi. in c. ad decimas in prin. de reſt. ſpo. in 6. ſecus autem ſi nomen capituli, quod eſt collectivum, exprimatur, ut Old. conſ. c. & idem quod hic tenet Alexan. infrà eod. conſ. 110. col. 1. & in l. reſcriptum. collat. 1. Digeſt. de pac. Phil. d. c. ordinari. Fel ca. auditis, col. decimatertia de præſcrip. Dec. c tertio loco. col. 4 de prob. Jaſ. lib. 2. in fin ff. de liber. & poſt. Fran. Ripa. in c. cum M. Ferra. num. 12. de conſt. adde Alex. in lib. 4 conſ. 114. num. 22.

AD CONSILIUM VIII.

b *Admonitione.*] Imò quòd propter delictum atrociſſimum poſſit illicito, ſine alia ſolemnitate, per ſecularem capi, tenet Jo. Andræas in d. c. cum non ab homine Gemi. cap. primo de homic. in ſexto Hippo. de Marſ. conſ. 9. numero decimoſeptimo.

AD CONSILIUM IX.

a *Nepotes.*] Vide ſuprà conſ. 1. num. 12

b. *Præmortuo*] Adverte ex his, videtur limitatio ad q. Oldra. 21. ut ſic procedat, ſi filius gravatus ſi decederet ſine filiis, decedat ante patrem, relicto nepote, qui locum patris ingreditur: ſed non eſt ita, quia Alexan. hic loquitur, quando etiam nepoti eſt facta ſubſtitutio, videlicet quando non certus tantùm filius, ſed etiam quicumque filiorum, qui tempore mortis ſuperesſet, erat inſtitutus, & ſi poſtea ſine liberis decederet gravatus, & ſic, ſicut nepos includitur in inſtitutione, ita & in ſubſtitutione, & onere accedente inſtitutioni.

c *Iuris.*] Vide ſub. eo. lib. conſ. 2. nu. 1. adde hîc botext. in l. ſi dictum, in princ. ff. de evic. Ni. non ut vulgaris exiſtimat. Bal. l. 1. C. de ſuc. edic. c. 1. col. 2. de ſucce. feu. in uſi feu. Lancel. Dec. in l. omnes populi col. 11. ver. ſecunda regula ff. de juſt. & jur. Curt. ſecior conſ. 9 nu. 23. Alcia in l. liberorum in fin. ff. de ver. ſigni. Nic. Everar. in locis de. loc. 2. ab opinione vulgi in fin.

d *Univerſi.*] Idem Bar. Ang. Paul Eu. Alex. in l. cogi §. inde quæritur. per illum text. in legato reſiduo, vel ejus quod ſupererit. ff. ad Trebel. Bal. conſ. 46. lib. 2. Aret. conſ. 53. col. fin. Cor. conſ. 53. lib. 3. conſ. 105. lib. 2. conſ. 242. litera L. lib. 4. licet Joan. Imol. contra in d. l. cogi.

AD CONSILIUM III.

a *Specialiter.*] Dicendum quod verba l. commiſſoriæ, non ſunt de forma, licet ſufficiant quæcumque verba directa, vel executionem facti importantia: ut planè ſcripſi ſuper conſuet. Pariſi. paragr. 23. num. num. 11. cum ſeq. & ſententia quam ibi refero conſilio meo latam paulò poſt impreſſionem eorum quæ ſcripſi ſuper d. §. ex judicibus ſupremis confirmata fuit per arreſtum menſe Junio, Anno 1539.

b *Sed rectè reſpondeo.*] Alexan. rigore juris inſpecto, quia hîc neque res erat hypothecata pro obſervantia pacti, nec allegatur fraus, eamque participatam ab ultimo bonæ fidei emptore, & ſic relinquitur nuda perſonalis obligatio, quæ non ſequitur fundum. Tamen ex æquitate puto actionem in factum dandam tamquam in rem ſcripta. Et ita obſervamus, ex quo dominium non exivit ſimpliciter, ſed ſub hoc onere aliàs ubi tale pactum non eſſet appoſitum in alienatione rei propriæ, non eſſet actio in rem ſcripta, quia ceſſaret hæc æquitas, ut plenius dixi in novis intellect. c. 30. multi autem tenuerunt & conſuluerant contra Alexand. hic, ut Io. Ana. c. conqueſtus col. 3. de vitr Soc. conſ. 80. lib. 2. Dec. conſ. 614. col. 2. Iaſ. conſ. 128. col. 5. lib. 4. Stê. h. Bert. conſ. 86. Ponitur in facto lib. 1. Ang. Aret. inſti. de exce. in prin. cha. 29. ver. quoad ſecundam ſpeciem ſimula. Ruger. de Mora, in rep. l. traditionibus, nu. 54. C. de pact. & movetur per d. l. ſi cum venderet, quæ non probat. Paul. etiam ibi non videtur loqui de quocumque pacto de retrovendendo, ſed demùm quando ſubeſt præſumptio pignoris, vel uſuræ ponit enim exemplum in uſuratio, remitto ad d. c. 30. ubi plenè & novè diſcuſſi. noviſſimè d. And. Tiraq. in tr. retr. con. §. 1. gl. nu. 6. cum ſeq. in effectu idem nobiſcum ſentire videtur.

AD CONSILIUM XI.

a *Teſtis.*] Adde Hyp. de Marſ. plenè in l. maritus, ff. de quæſt.

b *Tortura.*] Adde Bal. Hip. in l. divus ff. de quæſt. Cæp. conſ. 61. inter conſ. criminalia. ſed cave ne ſine ſale intelligas, ſed demum, quando teſtes hujuſmodi ſunt convicti de mendacio, in ſua depoſitione vel de participatione ejuſdem criminis. ut alibi dixi.

c *Moleſtare.*] adde ſ. conſ. 52. lib. 2.

d *Civili.*] Ad hæc non ſit integra. Cæpol. conſ. criminalium conſ. 32. vide Steph. Aufr. in tract. de repr. teſti. ver. mulier. Alcia. tr de præſumpt. re. 1. præſump. 47. adde in lib. 2. conſ. 24 nu. 11.

e *Sæpius.*] Adde Bal conſ. 192. & primò lib. 3. Alb. in 2. parte ſta. quæſt. 164. Paul. conſ. 18. non video lib. 1.

AD CONSILIUM XII.

a *Iubemus.*] & in l. quoniam indignum. eo. tit. ubi Alex. Iaſ. & omnes Pan. Barb. in tract. de teſta.

b *Iuramento.*] Vide ſupr. conſ. 4. num. 10.

c *Inſinuatio.*] Vide pleniſſimè do. An. Tiraq. ſupremæ hujus Curiæ Senatorem digniſſimum, in rep. l. ſi unquam. ver. donatione largitus. num. 44. C. de revoc. don

d *Quod ſic.*] Idem Alex. & omnes in d. l. jubemus. Ale. conſ. 35. libr. 3. conſ. 105. & lib. 7. Rom. conſ. 306. Cald. conſ. 40. ſubſi. de te. Cor. 73. conſ. 103. in fi. conſ. 233. conſ. 319. col. lib. 1. conſ. 74. lib. 4. Gui. Pap. conſ. 64. Dec. conſ. 175. conſ. 489. Imol. c. cum tibi col. 2. num. 3. ver. quid autem ſi teſtator de teſta. Socin Iaſ. Lancel. Galiau. Fran. Rip. Alcia. l. 1. paragraph. ſi quis ita. de verb. obli. Iaſ. conſ. 124. in fi. libr. 1. Socin conſ. 229. lib. 2. limita ut procedat dummodo conſtet teſtatorem eſſe ſanæ mentis, & articulatè loqui. Limita ſecundo, ut procedat quando apparet teſtamentum initio ſcriptum de voluntate & ſcientia teſtatoris, ſecus, ſi eo inſcio ſcriptum, collatum, electum, & reſpondit quod ſic, quia non valet ut decidit Io. An. in addi. ad Spe. de teſt. §. 1. Ro. d. conſ. 306. in fin. Cor. conſ. 1 col. 2. lib. 4. conſ. 319 col. 1. lib. 4. Hyp. de Marſinot. 449 Iaſ in d. l. jubemus in fi. & in conſ. 196. col. 2. lib 2. Matth. de Affl. in deciſ. Neap. 143. dixi in conſ. Pari. parag 93.

AD CONSILIUM XIII.

a *Confeſſio.*] Vide latè Ægid. Bellamer. deciſ. ſexcenteſima nonageſima ſeptima.

b *Cauſa*] Vide ſupr. conſ. 4. nu. 2. conſ. 67. adde Al. Iaſ. in l. à Titio ff. de verb. o blig.

c *Confeſſione*] quod facta coram arbitro non valeat, niſi ut extrajudicialis. Cy. in l. 1. C. de confe. Mat. de Affl. dec. Neap. 178 nu. 10. Sed veriorem puto ſententiam Imo. Panormit. in ca. præſentata. de teſti. quod valet ut judicialis. Vide latè Alex. conſ. 19. lib. 4.

d *Incompetenti.*] quod ſponte facta valeat, ut extrajudicialis tenent Panormi. Imo. Arc. Dec. in c. at ſi clerici. in prin. de jud. Jaſ. in l. ſervus Dig. de jurejur. Franc. Rip. l. 1. §. ſi quis ita nu. 20. ff. de verb. oblig.

e *Executiva.*] Dic hac verborum formula non attenta, quod poteſt quis nomine alieno ſtipulari, & valet ſecuta ratiſigatione & ceſſione. ita tenet Barto. lib. ſtipulatio iſta, paragraph. alteri Digeſt. de verborum obligat. Pau. conſ. 86. lib. ſecundo. Jaſ. in lib. hujuſmodi. in princip. col. quarta. numer. decimoſeptimo. Digeſt. de lege prima Deci. lib. quo tutel. in fin. Digeſt. de regul. jur. facien. lib. pupilli. paragraph. ſi quis de negoc. geſt.

f *In omnibus.*] Idem Ioan. Fab. Bal. ibi Rom. conſil. 382. quoad primum Alex. l. & hæredi, §. nos autem fi. de pac. conſ. 19. col. 7. lib quarto, deciſion Tholoſ. nonageſima quarta. Guid. Pap. conſil ſeptuageſimo quarto. col. fin. Step. Aufre. tractat. de repro. teſtium, verſic. cedens. non tamen intelligas quod prorſus repellitur, ſed erit judicio arbitri quanta fides adhibenda ſit.

g *Dilectorum.*] Idem Io. Imo. conſi. 134. Alex conſ. 128. lib. 2. Pau conſ. 250. in fr. lib. 2. Cor. conſ. 63 litera 1. li. 1. conſt. 33. col fi. lib. 2. Hip. de Mar. no. 533. Steph. Aufr. tra. de repro. teſt. verb mediator. ſed hæc opinio innixa literæ c. 1. de teſt. in 6. malè intellecta facta eſt, & contra legem Civilem. in Auth. de teſt. §. quando. col. 9. ubi non requiritur conſenſus utriuſque partis ad hoc, ut proxeneta volens admittatur in teſtem, ſed ſolum ut innuitur, compellatur, ergo volens ab alterutro produci poteſt. non obſtat d. c. 1. quia dico per verbum *admittuntur*, ibi non debere intelligi, ita demum ſi idem mediator velit, & non aliàs, ut malè putant Canoniſtæ; ſed debet intelligi, id eſt, coguntur per judicem. non requirente etiam utraque parte: ſic ita ut ille textus aliquid operetur in odium criminis ſimoniaci quod vix aliter detegi poſſet.

h §. *fin.* Et ibi Alex Iaſ. Decius, Alex. conſil. 7. lib. 4. Mattheſi. tract. opi.

i *Tractantur.*] Ad hoc Alex. in eo lib. conſi. 18. nu. 2. conſ 23. col. 2 Salt. l. cum allegas. col. 6. C. de uſur. Dec. l. ſi ego & l. ſi omnis. in princ. ff. ſi certum petat. l. fi. in fin. ff. de prob. Bald. de prohib. feudi alie. per Lothar. in uſ. b. feud.

k *Iudicium.*] ſuprà conſi. 5. nu. 4.

l *Fama.*] Ad hoc Felin. c. ſi. cautio. col. 29. de fide inſtru. Iaſo. in l. admonendi. conſil. vigeſimo primo. ff. de jureiur. Mat. de Afflict. deciſ. Neap. 12. Cur. in tract. de teſtib. conclu. quadrageſimaquarta & 45. Vide etiam Bald. in Authen. rogati. C. de teſt. quem ſequitur Cor conſil 58 col 3. lib 3. Alexan. in l. Gallus §. Ille caſus & ibi Iaſ. § fin. ff. de lib. & poſth. Hyp. de Marſil not. 585. Nico. Ever. in locis leg loco 11. à conjunctione duarum legum.

AD CONSILIUM XIV.

a *Inter vivos.*] Adde Alex conſil. 78. col. 1. lib. 4. Bal. l. 1. in fi. C. ſi quid in fraud pa. Steph. Ber. conſ. 366. col. fin lib. 2. conſ. 9 Multa ſunt lib. 3. Fran. Arct. conſi. 74 col. 2. Soc. conſi. 53. conſil. 137. lib. 1. Iaſ. conſ. 5. & 6. lib. 3. conſil 169. collat. fin. lib. 4. vide de hac materia par. Alex & Iaſo. in l. quæ dotis. ff. ſol. matr. quòd ſi libet videre caſus & conſilia, ubi deciditur eſſe donationem cauſâ mortis, vide Ro. conſil. 229. pro declaratione conſil. 513 in caſu propoſito. Alex. in eo. lib. conſi. 81. Corn conſi. 124. conſil. 259. col. 3. conſ 289. litera R. lib. 4 Franc. Ripa. in trac. in trac. de peſte fol. 31. ver. ſextodecimo. plenè dixi ſuper conſue. Pari. §. 96.

b *Simpliciter.*] Imò quia bene merita non erant expreſſa, niſi in genere, velut ex communi ſtylo, ideo nihil operantur, ut conſul. Socin conſi. 295. lib. 2. licet eum malè reprehendat Dec. conſi. 20. & in l. ſi donatione, C. de collat. collat. 2.

c *Uſusfructus.*] Cave quia loquitur contra caſum l. in l. Seia. in princip. ff. de donat. cau. mort.

d *Mortis.*] not. pro conſuetudinibus quæ vetant inter vivos dare ultra quartam partem hæreditatis, ut dixi ſuper conſuetu. Pariſ. §. 92.

e *Pias.*] Contra fa. no. in l. 2. conſil. 210. dixi ſuper conſuetu. Pari. §. 96.

AD CONSILIUM XV.

a *Mariam*] Huic conſilio ſubſcripſit Aure. Mut. ut in li. 4. conſi. 46.

b *Statutorum.*] Adverte quod hæc ſtatuta & conſuetudines de non puniendo conatu pœna mortis, niſi ſecutus fuerit effectus, quicquid hîc innuat Alex non debent ita Judaicè & ineptè intelligi, ut oporteat effectum eſſe ſecutum manu propria ejus qui accuſatur. Sed debent ita intelligi, ut oporteat delictum eſſe conſummatum, puta hominem occiſum, quo facto ſi tres vel quatuor occidendi propoſito acceſſerint, etiamſi unus ſolus gladium eduxerit, & occiderit, omnes pœnâ mortis tenentur, etiam ſtantibus dictis ſtatutis & conſuetudinibus: ſecùs ſi aggreſſus evaſerit, quia tunc nullus pœnâ mortis, ſed aliter puniendi ſunt. Et ita obſervamus in hoc regno. & generaliter quod non ſervetur l. is qui cum telo C. ad l. Corne. de ſicar. not. Bal. Sal ibi Bar. in l. 1. §. divus. ff. eo Paul. Alc. Jaſ. l. 1. §. fin. ff. quod quiſque in. Cæpo. conſ. crimi. conſ. ult. Alex infrà lib 2. conſ. 140 num 2. Cor. conſ. 202. lib. 1. Feli tract. de cona. col. pe. Thom. Gram nota 8 & conſil. 36. quod tamen limitandum eſt ex circumſtantiis aggravantibus & atrocitate facti, ut cum inſidioſus percuſſor non diſceſſit, niſi quia putabat percuſſum eſſe mortuum: vel in veneficio, ſi quis venenum datum evomuerit. Sed rejiciendæ ſunt ridiculæ illæ interpretationes Italicorum, qui uſque adeo verbis ſtatutorum ſuorum hærent, ut ſenſum pervertant, ut Fran. Arc. conſ. 126. viſa conſue. & ſtatutis col. fin. nu. 9. decidit quod non tenetur de homicidio percutiens animo occidendi pugno armato, ſi percuſſus ex hoc cadens in terram capite lapidi illiſo mortuus ſit, quia inquit, non eſt mortuus ex percuſſione immediatè, nec ex inſtrumento quo percutiens occidere volebat, ſed ex colliſione capitis ad lapidem. Et ſequitur Fel. in trac. de cona. col. fi. & in c. de cætero homic. de Hypp. de Marſ. in l. 1. n. 9. q. C. ad l. Cor. de Sicar. & gloriantur multos hac via liberari poſſe à morte, quod eſt abſurdiſſimum. Sequeretur enim quòd ſi quis volens occidere, de ponte dejecerit in flumen etiam morte ſecuta, non deberet de homicidio damnari in terminis dictorum ſtatutorum: fruſtrà autem adducunt ſententiam Bald. in l. de pecoribus. C. ad leg. Aquil. in l. ait prætor. §. quacumque, ff. de jureiur. & in tract. ſtatu in verſic. pax. quod ſtatutum vetans concordiam de percuſſionibus ſanguinolentis, non habet locum, ſi impulſus cadens caput illiſerit lapidi cum ſanguine. ſequitur Paul. in l. qui domum. ff. loca. quia Bald. ibi non loquitur in eo, qui animo occidendi vel mutilandi impulit & ibi etiam agitur de ſtatuto odioſiſſimo, quodque niſi interpretatione juvetur, eſſet contra legem Dei. Nec valet excuſatio Stepha. Bert. conſilio 169. libro 3. quòd prædicta procedunt, quando agitur de pœna imponenda, non ſecundum diſpoſitionem juris communis, ſed ſecundum diſpoſitionem ſtatuti, & in vim ſtatuti tantum, quod non intelligitur, niſi in caſu vero: quia dico poſt Bald. in l. 1. col. pen. in fi. ff. ſi cert. per. quòd ratio & mens ſtatuti eſſentaliter eſt ipſum ſtatutum, non cortex verborum. Dy. c. fi. de reg. jur. in 6.

c. *Occidendi.* Quod deprehenditur ex genere armorum Bart. in l. 1. §. divus ff. de Sic. & in l. omne delictum. §. qui non militat. de re mil. not. gl. Fel. in ca. ſignificaſti. de hom. Bal. Hypp. de Marſ. l. 1. C. ad le. Corde. Sic. Thom. Gram. conſ. 2. conſ. 20. num 4.

d *Præſumptionibus.*] Adde 20. Ad. Spec. de prob. §. ſi. ver. 3. Bal. ſciant. C. de proba. Rom. in lege l. Corn. ff. ad Syllanian. Dec. l. 1. col. 4. ff. de reb cred.

latè Hyppol. de Marſil. leg. 1. numero 57. C. ad l. Corn. de Sicar.

e *Si plures.*] Adde 1. conſilio 14. libro 3. conſil. 46. libro 3. Albert. in 4. part. ſtat. q. 61. Ang. *in tract.* maleſic. verſic. Andræam auxiliatorem. Anchar. conſil. 216. Paul. conſil. 335. Viſa & ponderata, libro 2. Felin. cap. ſignificaſti 2. de homicidio. Joan. Igne. l. 1. §. ſi quis in villa. ff. ad Sillan. Hypp. de Marſ. not. 216. & in l. ſi in rixa. ff. ad l. Corn. de Sicar. Concluſde. quòd ſi plures acceſſerunt animo occidendi, ſive æquè principaliter, ſive ad auxiliandum uni ex eis ad homicidium deliberatum, & hoc conſtat, tunc omnes nedum civiliter, ſed etiam criminaliter lege Cornelia tenentur, non diſtinguendo, an omnes, vel unus, percuſſerint: quod verum puto etiam in terminis ſtatuti, de quo hîc per Alexandr. quia ſatis dicitur occidere, qui per ſe ſolum, vel ſimul cum pluribus eo animo, vel per alium, vel alios occidit, vel occidentibus ad homicidium in ipſum perpetrandum auxiliatur, & inde ſequitur homicidium; quicquid dicat Alexandr. hîc. reſpectu autem eorum, de quibus non conſtat, quod acceſſerint animo deliberato occidendi, ſequere ſententiam & dictionem Alex. hîc.

f *Quaſi.*] Suprà conſ. 2. num. 4.

g *Incertitudo.*] Et hoc, quando non apparet, niſi de uno vulnere, & unius percuſſione, nec conſtat omnes veniſſe animo delinquendi, & ſi non apparet omnes deliquiſſe; ſed unum incertum ex certis, & tunc nullus capitaliter punietur, ſed bene civiliter omnes, ut per Al. Bar. in d. l. ſi in rixa & d. l. item Mela. §. 1.

h *Occidat.*] Intellige nec per ſe, nec per eum cui mandat, ubi cui ad hoc auxiliatur. ut ſuprà dixi.

AD CONSILIUM XVI.

a *Non in aliis.*] Hæc vera rejecta verbali diſtinctione Bartol. an loquatur in rem vel in perſonam, licet eam ſequatur Mart. Laud. in tract. de primogenit. chart. 5. Alex. conſ. 44. libro 5. Sed teneas indiſtinctè, quòd ſtatuta vel conſuetudines tanquam reale non extenduntur extra ſua territoria. l. fin. ff. de juriſdict. omn. jud. & ita practicamus. Et ita tenet Bald. in l. prima col. 12. ver. ſequenter quæro. C. de ſum. Trin. Bald. l. ſecunda C. quæ ſit long. Conſuet. Petrus de Ancharano in rep. d. c. col. 1. cum ſeq. de conſtit. Lap. alleg. 91. in primis videndum. Carol. Flo. conſ. 2. Socin. conſ. 252. Viſis ſtatutis libro 2. 288. col. pen. lib. 2. Corn. conſ. 115. lib. 2. conſ. 202. col. 4. lib. 2. conſ. 162. conſtat. lib. 3. Alexand. conſ. 128. intr. eod. lib. conſ. 19. lib. 6. Alb. Bru. in tract. de ſtatut. exclud. fœm. q. 25. Ludov. de Gozad. conſ. 94.

b *Loci.*] Hanc tenet Alex. hîc & eſt verior, ſed infrà, eod. lib. conſ. 31. col. 2. tenet opinionem Bald. quòd ſequantur perſonam, dicendum ut plenè dixi ſuper conſuet. Pariſienſ. §. 145. vide etiam Soc. conſ. 36. conſ. 101. libro 1.

c *Actiones.*] Adde inf. eod. lib. conſ. 31. n. 6.

AD CONSILIUM XVII.

a *Diſpoſitio.*] Vide quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 3. n. 5.

b *Irreparabilis.*] Adde rot. 384. incip. licet in novis. Alex. l. 3. §. condemnatum. col. 3. & ibi Jaſ. collat. 4. de re judicata & Jaſ. l. 3. § ſi ſervus quem ff. de acquir. vel amit. poſſ. & in conſ. 60. collat. 3. lib. 1. Hipp. de Marſil. nov. 686. Bart. conſ. 44. etiamſi lib. 1.

c *Capturam.*] Non practicamus in civilibus via per proviſionem ſolvendo cautione accepta, pote. vitari captura.

d *Exequendam.*] Verum eſt abſolutè. Sed niſi creditor opponens promptè vel brevi termino doceat de jure ſuo, exequetur ſententia ad commodum ceſſionarii, dando per eum cautionem de reſtituendo, ſi dicatur in fine litis; & ita practicamus.

AD CONSILIUM XVIII.

a *Non probabit.*] Idem Alex. conſ. 39. incip. lis & quæſt. lib. 5. & in l. ſi duo patroni. § Marcell. ff. de jurejur. Ludov. Roman. ſing. 742. Hipp. de Maſil. ſing. 38. Alex. conſ. 28. col. 2. libro 2. conſ. 57. n. 5. Sed hoc intellige, quando agitur ad traditionem contra ipſum venditorem, vel ejus hæredem negantem venditionem, prout etiam loquitur Alex. hîc. & in d. conſ. 39. libro 5. Secus ſi ageretur contra tertium, ut quando eſt quæſtio de probando titulo ad finem præſcriptionis, quia tunc probant teſtes venditionem, etiamſi non recordentur quanta fuerit pretii quantitas, ex quo de pretio non diſputatur: ut decidit Bald. in l. 1. & ibi Paul. C. de rebus alien. non alienand. Rapha. Cu. Alex. in l. ſciendum. col. 3. ff. de verb. oblig. Ful. Paul. Jaſ. l. ſi duo patroni. § Marcellus. ff. de jurejur. Rom. conſ. 91. Viſis. col. 4. Paul. l. 1. ff. loca. Jaſ. rep. l. admonendi collat. 54. ff. de jurejur. Franc. Bald. in tract. de præſcript. in 2. part. tertiæ part. princ. q. 9. in fin. Ru. de Mota. in rep. l. traditionib. num. 49. C. de pact. verum eſt quòd Alex. in addit. ad Bald. in l. 1. C. de re alien. non alien. & in d. l. ſciendum. col. 3. improbat Bald. quia, inquit, hi teſtes non concludunt cùm poſſit venditio eſſe facta uno nummo; & ſic eſſet nulla. l. ſi quis autem ff. de acq. poſ. nec poteſt Alex. aliter ſe hinc extricare quam reſtringendo dictum Bald. ut procedat, dummodò teſtes deponant de certo pretio, ſaltem ultra unum nummum. Sed hæc dubitatio Alex. futilis eſt in propoſito, quia licet ubi partes remanſerunt in terminis ſimplicis contractus, dubitari poſſit, an valeat tanquam donatio vel contractus innominatus, de quo per Bar. Alex. & alios in l. ſi quis ante ff. de acq. poſſ. Tamen poſtquam ſecuta eſt traditio & agitur contra tertium, ut in hac limitatione, non eſt dubitandum quin titulus validus ſit ſufficienter probatus, ſive ſit venditio vel donatio vel contractus innominatus, quia de ſpecie non curatur. Invenio etiam quod Alex. in addit ad Bar. in l. quod ſæpè. §. illud. ff. de contrah. empt. & vend. movet circa hæc aliam dubitationem, ſi teſtes deponentes de pretio unus de minori, alius de majori ſumma deponat, & dicit, quòd non probant, nec ſunt concordes etiam in minori ſumma, quæ non eſt in majori in cauſa onEroſa. l. ſi decem. ff. loc. quod eſt intelligendum quando agitur contra debitorem negantem venditionem: & eſt indubitatum quando actor vult offerre ſolum minus precium, ſed ſi offerat etiam illud majus precium, poteſt dubitari. Sed adhuc veram puto deciſionem Alexandri ſi non ſint aliæ probationes, nec aliæ conjecturæ quàm illorum duorum teſtium qui non probant, ex quo diſcordant in uno ſubſtantiali. Item limito prædicta, ſi teſtes deponerent precium conventum fuiſſe ſolutum, & venditorem in eorum præſentia recepiſſe & contentum fuiſſe, quia tunc licet non poſſint præcisè deponere de quantitate pretii, puto quòd probant, etiam cùm agitur contra venditorem vel ejus hæredem negantem venditionem. Idem ſi probetur pretium fuiſſe donatum vel remiſſum, quia cùm non ampliùs agatur de eo ſolvendo & offerendo, non eſt neceſſaria probatio ipſius quantitatis, ſed ſufficit probare certitudinem in genere & in reſiduo de quo agitur.

b *Tractatum.*] Suprà conſ. 13. n. 17.

c *L. 4.*] Sed d. l. 4. non habet locum in ſubſidium & cauſa cognita, ut not. Hoſti. Joan. Anton. Panor. c. 1. de teſt. cogend. Rom. ſing. 343. Mattheſi. no. 159. deciſ. Thol.

AD CONSILIUM XIX.

a *Pacem.*] Adde Bald. & Alex. l. ſemel mora. col. 1. ff. ſol mat. Alex. conſ. 115. lib. 4. Alciat. cùm proponas. C. de pact. Roman. conſ. 158. In caſu propoſito.

AD CONSILIUM XX.

a *Filias.*] Hæc famigerata quæſtio in fortioribus terminis tractatur per Cyn. & alios in l. 1. in fin. C. de adult. quando ſtante hoc ſtatuto, deceſſit aliquis relicta filia & filio, qui nulla immiſtione facta, mox deceſſit. Relicta filia ſeu nepte, quæ omnia bona vendicat ex ſtatuto contra amitam, quæ ſolum vult habere dimidium ex jure communi tanquam ceſſante ſtatuto, hinc quòd ſuccedant æqualiter, tenuit Jac. de Aretin. & Uber. de b.. n. contrarium pro nepte tenuit quidem Ugo de Fonta. Parmenſis, quem ſecutus eſt Cyn. d. l. in fin. Sal. autem ibi diſtinxit, aut per filium fuit adita hæreditas patris, & tunc procedat opinio Cyn. aut verò nullo modo adivit. nec ſe immiſcuit, & tunc locus ſit opinioni Jac. de Aretin. & tribus rationibus movetur, quas brevitatis causâ non refero in hac quando Jaſ. in l. emancipata, in 2. collat. C. qui admitti, non audet decidere, ſed remittit ad l. ſi arrogato ff. de adopt. ubi in collat. 8. relinquit ſub dubio. Sed poſteà in conſil. 201. lib. 2. ubi tantum fere tranſcribit quæ ſcripſit in d. l. emancipata. ſequitur opinionem Sal. conſulendo pro amita, Guil. autem Bened. in rep. cap. Raynut. in verb. mortuo itaque teſtatore. 2. num. 118. 120. volens concordare, diſtinguit, An ſtatutum purè, ſimpliciter & abſolutè ſtantibus maſculis excludat fœminas in totum, ut tunc procedat opinio Cyn. an verò non excludat in totum, ſed jubeat eas dotari. tunc procedat diſtinctio. Sal. ſed dicendum indiſtinctè veram eſſe opinionem Cyn. per ea quæ hîc tradit Alex. quem etiam ſecuti ſunt Bald. in Auth. ſed & ſi quis. leg. in quibus. C. de ſecund. nupt. in c. 1. Epiſcopum vel Abbatem. in uſi. feu. Alb. Ang. in d. l. 1. C. de adult. Alb. 2. ſtatut. q. 162. Ludovic. Rom. in l. ventre. in fi. ff. de acq. hær. Paul. in l. fin. eod. tit. Franciſc. Aretin. l. ſi quis poſthumos §. ſi filium. ff. de liber. & poſthum. in conſ. 50. copioſè num. 5. Socin. in repet. l. mulier. in fin. de cond. & demon. in conſ. 153. libro 2.

b *Sua.*] Contrarium decidit infra eodem lib. conſilior. 131.

c *Accreſcendi.*] Adde Alex. Jaſ. l. ſi Tit. ff. de vulg. & pup.

d *Integrum.*] In lib. 2. conſil. 163. n. 3. conſ. 169. n. 14. & lib. 3. conſ. 86. n. 2.

e *Abſentiam.*] Nov. illud quod tollit ne Alex. ſit tibi contrarius. inf. lib. 2. conſ. 184. n. 2. ut ibi dixi. adde Bened. rep. c. Raynut. verb. *mortuo itaq; teſtat.* 2. nu. 182.

f *Liberis.*] Vide inf. eod. lib. conſ. 39.

AD CONSILIUM XXI.

a *Non noceant.*] Niſi ad aliquale præjudicium, ut tenet idem dom. Alex. in l. cum lite ff. jud. ſolut. elegans gl. in l. ſi duo. de jurejur. de quo vide dom. Jaſ. in l. is apud quem, col. 13. in verſ. ſecundus caſus. C. de edend. Bart. & doctores in l. 1. C. quo. bono. minus tamen quàm ſemiplena probatio Curt. ſenior conſ. 72. col. 2. cujus duos effectus vide ſuper Conſuet. Pariſ. § 5 n 39. ubi plenius diximus.

b *Enunciatio.*] Tunc enim etiam inter eaſdem partes verba enunciativa non pl. nè probant. ſed tantùm ſemiplenè, vel præſumptivè. Pal. Feud. d. c. illud. Feud. in c. per tuas. col. 3. & ibi Dec. collat. 4. de probat. Lud. Rom. not. 446. nunquid. Matth. nota 80. nota. quod quotieſcumque Alex. conſ. 136. collat. fin. infrà eod. conſ. 202. col. 2. lib. 2. conſ. 112. col. 5. lib. 5. Bald. in l. ad probationem. C. de loc. Ægid. Bellam. deciſ. 125. ſi appellatus Riminal. l. ſi certis annis, collat. 4. C. de pact. Franciſc. Aretin. in Auth. ſi quis in aliquo documento. in princ. & ibi Jaſ. Lancelot. Dec. in fin. Dec. col. 7. C. de edend. Curt. in l. 2 §. quod obſervari collat. 7. C. de jurejur. pro cal. Dec. c. licet cauſam collat. 3. de prob. c. cùm venerabilis. collat. 13. de except. conſ. 119. conſil. 178. conſ. 320. conſ. 148. in fine. Limito primò, quando illud enunciatum importat diſpoſitionem, & profertur ab eo, vel ab his qui diſponere poſſunt, ut cùm quis contrahit tanquam hæres, per not. per Bartol. & alios in l. gerit. ff. de acquir. hæred. limito ſecundò concurrentibus aliis præſumptionibus & veriſimilitudine, ut ad probandum confines in facto antiquo. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 83. num 2. limito tertiò, niſi ſint enunciativa & aff. rtiva de eo quod potuit tunc eſſe vel fieri, quia tunc plenè probant etiam inter alios, ut per Bartol. & doctor in l. præd ff. de acquirend. poſſ. Malè ergo conſulunt Roman. conſ. 156. Honorand. col. 2. ubi dixit quod verba tabellionis in fine inſtrumentis atteſtantis præſentiam & conſenſum mariti non probant illam præſentiam & conſenſum inter extraneos, & malè.

AD CONSILIUM XXII.

a *Communis.*] Syndicus caſtri habens mandatum generale cum libera in compromiſſo renunciavit inſtantiæ liti. & compromiſſum expiravit lapſu temporis, An illa renunciatio noceat, & an virtute dicti mandati poterit renunciare? Decidit Alexandr. quod non nocet.

b *Tranſact.*] Alex. c. nſ. 82. in fin. infrà eod. conſ. 119. collat. 2 lib. 2. Lancellot. deciſ. 50. legatum civit. ff. de uſufruct. leg. not. in l. 3. §. ſi ſervus. ff. de pecun. Decius conſ. 630. col. 1. ſed propriè & ſtrictè non eſt tranſactio, ut not. Bald. l. fi. §. 1. col. 1. C. communia. de leg. l. anfran. tract. de arbit. col. 1. Paul. conſil. 049. In quæſtion. libro 1. conſil. 121. Vilo; uncto. l. b. 2. Decius c. ſi quando. col. 2. de offic. de leg. c. quanto. col. 2. de jud. Alci. in l. cùm te tranſegiſſe. C. de tranſact.

c *Conjunctio.*] Ad hoc Bald. in l. 2. in fin. C. de action. empt. Albert. Authent. hoc jus. C. de procu. Rom. conſil. 386. quæſt. eſt col. 4. Jaſ. ſi mater. col. 2. C. de in. tit. & ſubſtit. l. Gallus §. Et quid ſi tantum. col. 4. lect. 1. ff. de lib. poſthum.

AD CONSILIUM XXIII.

a *Confiſcatio.*] Sup. conſ. 15. in fi. Cur. ſenior conſ. 59. col. 7. Dec. l. 3. in fin. ff. quod quiſque juris, & conſ. 445. col. pen.

b *In fiſcum.*] Vide latè inf. lib. 4. conſ. 89.

c *Favore.*] Adde not. in Conſuet. Pariſ. § 30 quæſt. quartadecima n 65.

d *Certis.*] Adde l. ud de Rom. in l. de die § qui mulierem, col. 2. ff. qui ſatiſdar. cogant. qui diſcuti per omnes caſus Bald. & Doctores. in l. 1. C. de bon. quæ liber Albert. in 2. part. ſtatut. q. 60.

e *Bald.*] Idem expreſſius Salic. ibi col. 12. verſic. ſecundo, quid in prohibitis.

f *Bannitus.*] Vide conſ. 116 lib. 2.

g *Res quæ.*] Idem Sali & Jaſ. n 20. ibi Ang. Imol. Rom. l. Marcellus, § res quæ. ad Trebel. Quod limitat Fulg. in d. Auth. res quæ quando gravatus eſſet de liber. teſtatoris. quod Alexandr. putat de jure verius in leg. quamvis. col. 2. ff. ſoluto matrim. & in d. §. res quæ col. 1. placet.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Per. Bart.*] Certè explicuit Alex. ſententiam Bartol. & concordiam Bald. cum Bart. quam Bald. in lect. ſequitur & approbat, licet dum non benè percipit dicta Bartol. verbis tantum ab eo diſcordare viſus ſit in d. illam. col. 2. quòd Paul d. l. illam. in fin. & d. l in quartam. in fi & paſſim in conſiliis ſuis prius judicavit quam etiam Bartol. ſententiam ſequitur Alex. hic & ſemper ſecutus fuit conſulendo & legendo, ut in d. l. illam. col. pen. d. l. in quartam. col. 14. & in effectu vult quòd dos præmortuæ matris non imputetur nepotibus ejus hæredibus in legitimam, in ſucceſſione avi materni & hoc quando dos erat acquiſita filiæ & ſuis ex ſtipulatione expreſſa vel tacita dotantis: & moventur, quia tunc illa dos non reperitur eſſe de ſubſtantia avi, unde computatio legitimæ fieri debet, ſed ſpectant ad nepotes tanquam hæredes matris, nec habent eam immediatè ab avo. ſecus ſi illam caperent immediatè ab avo. Idem volunt Petrus Anchar. conſ. 50 Viſis. conſ. 315. Dominus Bart Raph Curt. conſ. 10. conſ. 86. & plures quos allegat. Dec. qui hoc ſequitur in d. l. illam. col fin & ultra adductos per eum. idem tenet Stephanus Bartol conſ. 138. Thema conſ. 3 conſ. 142. Viſo puncto. conſ. 177. ſtatuta per Rom l. 1. & omnes ferè ubique ita decidunt; ſed multum decipiuntur. quod enim dicunt non imputari in legitimam, niſi illud quod eſt de ſubſtantia relicta per defunctum, vel ab eo immediatè acquiſitum, non eſt verum, ut paret in l. omnimodo. §. imputari. ibi, quæ occaſione, C. de inoffic. teſtam. prætereà per perſonam hæredis ejus qui tenetur imputare in legitimam, non debet conditio imputationis mutari Sed hoc eſſet abſurdum. quid enim abſurdius quàm filiam ipſam, ſi ſupervivat, teneri imputare dotem ſuam in legitimam, & hunc nepotem ex ea prædefuncta hæredem matris, & eamdem dotem habentem non teneri eam imputare? ſequeretur enim quòd melioris eſſet conditionis nepos remotior in ſucceſſione avi materni, quàm ipſa filia in ſucceſſione patris ſui. quod eſt contra æquitatem & rationem naturalem & civilem. leg. ſi viva. C de bon. mater. quare dicta * communis ſententia ſemper mihi diſplicuit. Sed quòd non poſſit ſuſtineri & de jure falſa ſit, probo: quia licet ſi quid conferendum ſit, non continuò ſequatur in legitimam imputandum, niſi jure caveatur: tamen hîc manifeſtè jure cavetur, per text. in l. quoniam novell. C. de offic. teſt. ubi eod. modo & eodem caſu quo dos & donatio propter nuptias conferuntur, eodem modo, eiſdemque caſibus in legitimam imputantur, ſive à filiis, ſive à nepotibus vel pronepotibus: & omninò quantum ad dotem & donationem propter nuptias, collatio & imputatio in legitimam æquiparantur & exæquantur per illum text. Sed ſic eſt quòd per leg. liberis, & clarius per l. illam. C. de collat. non ſolùm filia quæ dotem accepit, ſed etiam ea prædefuncta, nepos ejus & hæres tenetur dotem quam immediatè habuit tanquàm hæres matris, conferre in ſucceſſione avi materni à quo data fuit: ergo reſpectu ſucceſſionis ejuſdem avi, tenetur imputare in legitimam istud argumentum eſt clarum & ineluctabile. non enim evitari poteſt dicendo, ut Raph. Curt. d. conſ. 10. in princ. quòd d. leg. quoniam. ubi loquitur de nepotibus, loquitur de dote eiſdem data ab avo, non autem in quantum ſunt hæredes prædefunctæ matris cui dos data fuerat: quia hæc mera cavillatio eſt, & verborum captatio contra mentem & ſeriem d. l. quoniam. Et omninò ſatis eſt quod ibi manifeſtè collatio & imputatio in legitimam, quantû ad dotem & donationem propter nuptias æquiparantur, ut ex hoc per interpretationem paſſivam d. l. illam, habeat locum etiam in nepotibus dotem maternam, tanquam hæredes matris habentibus: Et ita deinceps conſulendum & judicandum eſt. confirmo per text. in l. unic. §. videamus, cum §. ſeq. C. de rei uxor. act. ut dicitur, quòd ſi filius, vivo patre per emancipationem fiat ſui juris, actio de dote in eam conſolidatur. & hinc infert. text. indiſtinctè quòd æqualiter cadit in collationem & imputationem in legitimam, & ſic ſive præmoriatur patri, relictis nepotibus, ſive ſupervivat, ſemper idem juris eſſe debet. Et invenio quòd ita tenuit Paul. naturali ratione, motus. in d. leg. illam. in fin. licet in d. *l.* quoniam & in conſiliis ſequatur communem errorem. Plenius ſcripſi ſuper Conſuetud. Pariſienſ. §. 125. ubi dixi, quid ſi dos caſu vel culpa filiæ vel nepotis conſumpta ſit & quid ſi nepotes non cum patruis, ſed cum aliis nepotibus ex eis ſuccedant, & quid in patria conſuetudinaria dicendum.

AD CONSILIUM XXV.

a *Genitura.*] Adde quæ dixi ſup. Conſuet. Pariſ. tit. 1. § 8. gl. 1. q 9.

b *Infames.*] Adde ſup. conſ. n. 5.

c *Diſpenſatio.*] Adde not. conſ 189. lib. 5.

d *Mentio*] Dicam conſ. 195. lib. 2.

e *Paul.*] Conſ. 107. lib. 2.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Deportato.*] Adde inf. conſ. 116. lib. 2.

b *Banno.*] Scilicet extra civitatem unde eſt bannitus. ut hic: ſecus in eadem civitate, ut inf. eod. lib conſ. 75. col 1. & 2.

c *Damnant.*] Omnes præſertim Alex. in Auth. ex cauſa. Bald. conſ 295. lib. 2. dec Thol. 455. Dec. conſ. 242. Alex. in eod. lib. conſ 37. n. 4.

d *Communem.*] Sed hodie * communis eſt in contrarium, & veritas, ut tenent Bart. Paul. Jaſ. d. Auth. ex cauſa. Franc. Aret. conſ. ult. Alex. inf. eodem lib. conſil. 41. in fin & lib. 2 conſ. 47. Guil. Benedict. in repet. c. Raynut. verſ in eod. teſtam. relinquens 1. n. 232. Bart. conſ. 235. Lapus & ipſe Alex. infrà libro 2. conſ. 41. col. fin. ego tamen non approbo opinionem Bart. hodie communem, in quantum limitat, ſi diu ſciens ſupervixit teſtator, quia teneo ex hoc non confirmari, ut dixi contra Alex. inf. conſ. 2. lib. 30.

e *Procur.*] Et ibi Alex. Jaſ. Adde Panorm. Felin. c. coram. inf. de offic. deleg. in cap. nonnulli §. ſunt & alii de reſcript.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Producto.*] Minor cum juramento contraxit ſine ſolemnitate ſtatuti prohibitivi, vult reſtitui & docere de læſione. Reſpon. Alex. non audiendum, ſed condemnandum propter juramentum.

b *Liberatum.*] Adde not. in conſil. 28. col. pen. libro 2.

c *Salutis.*] Vide Imol. Panorm. & omnes Canon. in cap. cùm contingat. de jurejur. Joan. Ign in l. 1. §. ſi vir aut uxor n. 145. latiſſimè. ff. ad S.C. Syllan

d *Certioratione.*] Idem Alex in ult. col. 3. ff. de verb. oblig. & in d. l. ſciendum. inf. eod. conſ. 42. n. 9 conſ. 12. lib. 2. Paul conſ. 8. in cauſa quæ vertitur. lib. 2. Aufr. in addit. ad dec. Thol 37. Anton. de Peru. in repetit. lib. 1. ff. de jurejur. in 10. effectu.

e *Omni jure.*] Adde dom. Andr. Tiraq in repetit. l. ſi unquam in pr. n. 127. C. de revoc. donat. & in legibus connubial. gl. 5. in 4. genere expreſſi.

f *Firmata.*] Adde Alex. in conſ. 125. conſ. 37. col. 8. conſ. 195. collat. pen conſ. 205. in fin. lib. 2 conſ. 38. col. 2. lib. 2. conſ. 62. in fin. libro 7. Rom. ſing. 7. Albert.

1. part. ſtatuti. q. 15. in fin. Matth. de Afflict. in deciſ. Neapol. & deciſ. ... Dec. c. conſtitutus. col. 3. de reſcript. Bertr. conſil. 167. Viſis inſtrumentis lib. 1. conſ. 23. ſtatutum de donatione. lib. 3. Limita ſingulariter, ut procedat, quando juramentum eſt particulariter interpoſitum: ſecus ſi generaliter non ſpecificè. Geminia. conſ. 84 opponitur in fin.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Senſit.*] Adde infrà lib. 2. conſ. 34.

b *Tractatur.*] Suprà conſ. 14. n. 17.

c *Vri*] Albert. l. 1. & ibi Alex in col. 1. Jaſ. col. 2. ff. de eo per quem fact. erit. Alex. conſ. 190. n. 7. libro 7. Cæpol conſ. criminali conſ. 26. ver. ſecund. ratio Curt. ſenior conſ. 76 col. 7. Curt junior conſ. 19. col. 2. l. apud alleg. cap. Bald. l. univerſi C. de vectigal. & commiſ. Felin. c. veniens inf. de teſtib. c. de quart. col. 8. de præſcript. Hipp. de Marſil. in pract. in princ. n. 8.

d *Sicſic.*] Ibi ibi Ang. Imol. Alex. Jaſ. item Bal. Imol. in l. emptor ff. de uſu. pro empt. Specul. titul. de loca. §. nunc aliqua verſic. 58. Albert. Angel. Alexand. Aret. Jaſ. in l. locus ff. de acquiren. poſſ. Alex. conſ. 18. col. 3. lib. 2. Paul. l. 3. C. de fal. cau. leg. adie. Fab. in tra. de empt. & vend. in 6. quæſt. pr. verſ. circa ſextum. Alex. in lib. 2. conſ. 1. n. 7.

e *Inſolitus.* Adde Alex. conſil. 108. col. pen. libro 3. Bald. conſ. 119. lib. 1. Cor. conſ. 23. col. fin. libro 2. conſ. 12. col. 2. lib. 4. Matth. de Afflict. in deciſ. Neapol. 150. nu. 22. Franc. Rip. tract. de peſte. fol. 17. verſ. quarta reſtricto. Jaſ. conſ. 107. lib. 1. dixi ſup. Conſuet. Pariſ. tit. 2. § 62. q. 8.

f *Vtra.*] Adde Albert. inf. per ſtatut. q. 68. Imol. conſ. 8. Alex inf. eod. conſ. 39. col. fin. Aret. conſ. 8. in fin. Ang. Aret. Inſtit. de excep. in rubr. col. 2. Dec. in l. 2. num. 18. ff. de reg. jur. in Rub. de proba. extrà collat. 9. conſ. 75. col. 2. Andr. Tiraq. tract. retract. proximit. in fin. n. 93.

g *Juramentum.*] Adde Jaſ. l. ſed & ſi poſſeſſ. § item ſi juravero. in fin. ff. de jurejur. l. is qui hæres. col. pen. ff. de acqu. hæred. Dec. l. non omnis. col. 3. ff. ſi cert. pet. Curt. ſenior conſ. 1. col. 1. conſ. 75. col. 4. Bert. conſ. 28. Ad maprem. col. 2. lib. 1.

AD CONSILIUM XXIX

a *Patruum.*] Plenè dixi ſuper Conſuet. Pariſ. tit. 1. § 5. n. 10. vide conſ. ſeq. n. 5.

b *aveitnura.*] Curtius ſenior conſilio 48. collat. 3. Cur. junior conſilio 18. col. 4. Alexand inf. eodem conſ. 44. n. 3.

c *Maſculis.*] Rom. conſ. 1. conſ. 34. conſ. 367. Alex conſ. 15. in fine, lib. 5. Cald. conſilio 3. ſub titul. de feud. Jacob. in inveſtit. feud. verſ. & fœminis. Albert Bru. conſilio 39. Jaſ. conſil. 113. lib. 1. Hippol. de Marſil. not. 411.

d *De bonis.*] Bald. in tract. ſtatut. in verſ. frat. conſ. 9. lib. Anchar. conſ. 30. Dec. conſilio 246. conſ. 379. col. ... conſ. 589. Cor. conſ. 74. lib. 1. Jaſ. l. ut liberis col. 2. C. de col. conſ. 160. col. 1. lib. 4. Bert. conſ. 15. Viſo themate in fine lib. 1.

e *Vtra.*] Anch. conſ. 168. in princ. Paul. conſ. 91. lib. 2. Cor. conſ. 42. litteris lib. 3.

f *quod.*] Vide in conſ. 188. lib. 6.

AD CONSILIUM XXX.

a *Accreſcend.*] Idem tenet Alex in d. l. ſi mihi & Titio. col. 2. ubi dicit ſe conſuluiſſe, ut patet hîc. & in l. 5. conſ. 24. col. 2 idem ... ju. l. unica. C. quando non petet. part. Curt. ſen. conſ. 48. col. 1. conſ. 49. n. 10. Jaſ. in tract. ſeu ver. princeps collat. 5. Præpoſit. 1. § & quis, qui ſeu poſ. c. 1. de fra. de not. benef. inveſt. c. 1. de duob. fratr. cap. inveſt. in uſi feud. Ni. Everar. in lo. d. contrario ſenſu conſ. ... & dicit Jaſ. in d. l. ſi mihi & Titio. hanc eſſe communem opinionem, ſed ſi opiniones numeremus, contraria non eſſe locum juri accreſcendi, etiam in feud. conceſſo a principe crebrior * invenietur, quam tenet Cyn. in l. unica in fi. & ibi Salycet q. 11. C. quand. non petent. par. Andr. Iſer. Alva Mart. c. 1. ad ſi de duobus fra. d. cap. inveſt. conſil. 196. lib. 2. Franc. in tract. feud. num. 72. Zaſi in tract. feu part. 8. Jaſ. in d. l. ſi mihi & Titio. & in rep. l. re conjuncti col. 45. 46. de leg. 3. & hæc verior & crebrior quamvis Jaſ. conſulendo in contrariam ſententiam conſultaverit conſ. 1. col. 5. l. 1. conſ. 117. col. 5. conſ. 136. num. 4. lib. 4. moveor, quia ita ſpecialiter & generaliter eſt deciſum jure feud. ergo debet habere locum etiam in conceſſionib. feudalib. principis, per l. digna uxorem. C. de l. ex quo jure feud. nihil ſpecialiter in hoc ſtatuitur a principe. niſi aliter cautum ſit in inveſtitura: fallit in feudis individuis, ut inf. cod. conſ. n. 37.

b *Quibuſcumque.*] In hoc puncto quantò plura legi, tantò minus diſcernere facilè non datur quæque ſit crebrior opinio adeò, doctores doctoribus imò iidem ſibi ipſis contradicunt, & primò partem affirmativam, quod ſit verbis ſtandum, ut tale feud. nedum ad fœminas, ſed etiam ad extraneos hæredes & quoſcumque ſucceſſores etiam legatarios vel fideicommiſſarios transferatur, tenet Bald. in l. 1. q. 34. ff. de rer. di. & in l. imperialem in princ. col. pen. verſ. ſed quid ſi ſit conceſſum, de prohib. feud. alien. per Fed. Sed in c. 1. § donare col. 2. verſ. ſed dubitari poſſ. qual. olim feud. poſſ. alien. in uſib. feud. tenet quod hæc verba intelliguntur ſolùm de ſuccedentibus ab inteſtato, idem Bald. in l. cum virum, col. fi. C. de fideicommiſſ. in hoc vacillat. ſed mihi videtur quod Bald. in d. l. imperialem ubi etiam eſt dictum ſuum ultimum, magis deliberatè loquitur, quid facile eſt ex verb. ejus colligere. Alex. autem paſſim in loc. ut in l. q. § nihil interim col. 1. ff. de edend. l. temp. in pe. col. in fi. ff. ſol. mat. l. Gallus §. etiamſi parente col. 2. ff. de liber. & poſth. l. ſi patroni. col. pen. ff. ad Tre. fixè tenet priorem ſententiam ſtando verb. licet in hoc ſolo conſ. incidenter, utquæ cauſæ inſerviat, videatur tenere contrarium, tamen prior ſententia eſt ejus vera opinio quam etiam latius tenet inf. conſ. 7. col. 1. in fin. lib. 7. idem tenet Jaſ. in tract. feud. ver. & cum pact. quod de ipſo feud. poſſ. col. 4. ver. qui dixi. Franc. in tract. feud. part. 3. q. pen. & part. 4. n. 130. pariter Jaſ. ubique tam legendo ut in plu. ſeu col. 15. n. 40. in l. quidcumq; in princ. ff. de verb. obli. in l. 1. § nunciato n. 6. ff. de oper. no. nun. in d. l. quædam §. nihil ff. de eden. in l. filius familias col. 15. ff. de l. 1. quam conſulendo, ut conſilio 57. col. 2. lib. 1. conſ. 155. col. 2. conſ. 156. col. 2. lib. 2. conſ. 17. col. 2. conſ. 89. col. 2. lib. 1. conſ. 125. col. 7. conſ. 118. col. 3. conſ. 124. col. 5. conſ. 125. col. 6. eamdem priorem ſententiam probat. quam etiam ſecutus eſt Ro. l. id tempus ff. de uſuca. d. l. etiam ff. ſol. mat. Idem ſenſit Cor. conſ. 16. conſ. 239. l. 1. idem tenet Alb. Bru. conſ. 10. col. 1. conſ. 14. inter conſ. feud. Soc. autem tranſitoriè tenet in l. quidam relegatus col. 2. ff. de reb. dubiis l. ſi rem ff. de except. ſed in d. l. Gallus §. etiam ſi parente ubi plenius aſſumit, relinquit cogitandum. Cōtrarium autem quod dicta verba reſtringuntur ad habiles firmant Aret. in d. §. etiam ſi parente. Præp. in dicto c. 1. §. donare. Jac. in tract. feud. ver. & quibuſcumq; hæredib. Udal. Zaſ. in epi. feu. par. 8. Dec. in c. in præſentia col. 19. de prob. licet cōnſulendo cauſæ magis ſerviat, ut conſ. 208. col. fin. conſ. 599. & Curt. ſen. conſ. 72. collat. 4. & An. on. Bu. conſ. 84. col. 1. conſ. 110. col. 2. ego puto in dubio verbis geminatis & univerſalibus ſtandum, ut eſt etiam * crebrior & verior opinio, niſi aliter ex tenore inveſtituræ appareat l. non aliter ff. de lega. 3. l. 2. § ſi is qui navem ff. de exerc. actio. nec obſtat generalis feud. natura, quia tenori inveſtitura cedit, non è converſo c. 1. de duob. fratr. à c. inveſt. in uſib. feud.

c *Excludunt.*] Idem latè Jac. de S. Georg. in tract. feud. verſ. & cum pac. de non alienan. col. 8. verſic. ſed quæro. Franc. tract. feud. parte quinta, concluſione quarta. Alber. Bru. conſ. 306. in princ.

d *Traditioni*] Adde lib. 7. conſ. 76.

e *Argumentum.*] Adde quæ dixi ſup. Conſu. Pariſ. tit. 1. §. 5. n. 71.

f *Filio.*] Adde Jaſ. tract. feud. verſ. dictique vaſſal. pro non conſ. col. 18. verſ. videamus. Franc. tract. feud. part. 5. n. 13. Alb. Brun. conſ. 8. in fin. Zaſ. tract. feud. part. 10. Alex. inf. lib. 3. conſ. 60. n. 9.

g *Nobile.*] Adde nov. in Conſuet. Pariſ. tit. 1. §. 9. gloſſ. 3.

AD CONSILIUM XXXI.

a *Speciali.*] Idem Alber. in 3. part. ſtatut. q. 2. Joan. Andr. in addit. ad Spec. de accuſ. §. quæritur.

b *Glo.*] Adde latiſſimè dom. Andr. Tiraq. in conſu. Picta. tit. retract. §. 1. gl. 7.

c *Domicilii.*] Item Jacob. tract. feu. verſ. cum mero mixto imper. col. 4. verſ. ſed formo, & in tract. de operis, col. 2. vide Nell. in tract. ban. part. 1. ſecundi temp. q. 17. & quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 57. §. 145. idem Soc. conſ. 36. conſ. 101. lib. 1.

d *Plus habet.*] Idem Alb. 2. part. ſtat. q. 105. Jacob. in tract. de oper. col. 6. ſed quia Paul. in d. l. hinc quæritur de pec. & in conſ. 290. in fin. lib. 2. aliter tenet. vide in Conſ. Pariſ. tit. 13. §. 150. ubi hoc excuſſi. no. obſervamus, quod quicumque jure ſucceſſivo vel benefic. conſuetudinis capit mobile, tenetur ſolvere debita.

e *Prorata.*] Idem Alberi. in d. l. 2. & in l. fideicommiſſum. §. tract. ff. de judic.

AD CONSILIUM XXXII.

a *Sufficeret.*] Jaſ. repet. l. admonendi col. 69. ff. de jurejur. Felin. c. cùm cauſam, de teſtib.

b *Factum.*] Alex. conſ. 39. col. fin. lib. 5.

AD CONSILIUM XXXIII.

a *Nullitatis.*] Gemi. Phil. c. ſi quando de reſcript. in 6.

b *Commune jus.*] Alex. Jaſ. l. quanquam l. in teſtam. C. de teſt. mili. Cœpol. conſ. civilium conſ. 5. in fi. Cor. conſ. 167. col. 2. lib. 2. Jaſ. conſ. 1. col. pen. lib. 1. Alc. tract. præſum. Reg. 3. præſum. 35.

c *Eo inſtanti.*] Adde in lib. 2. conſ. 118. col. 2.

d *Notorium.*] Bald. l. is cui ff. de teſtam. Jaſ. l. ſi verò in fi. ff. qui ſatiſd. cog. l. fi. in fi. princ. ff. ſi cert. pet. l. ſed & ſi poſſeſſ. in fi. princ. ff. de jurejur. l. 1. col. fi. lect. 2. C. de ſum. Trin. limitat. Dec. cap. at ſi clerici in princ. col. 2. de jud.

e *Executionem.*] Limita in lib. 5. conſ. 83. in fin.

AD. CONSILIUM XXXIV.

a *In continenti.*] Bald. conſ. 88. confeſſio, lib. 2. ſecundum veterem impreſſionem, quod eſt conſ. 41. lib. 4. in novis.

b *Alius.*] Adde in conſ. 204. col. 2. lib. 2.

c *Notificare.*] Latè Jaſ. l. nec quicquam §. ubi decretum col. 2. n. 56. de offic. proc. & ultra quem Curt. Senior. conſ. 31. conſ. 32. Bald. conſ. incip. Nobiles viri col. fin. quod eſt conſ. 219. lib. 1. ſecundum veterem, conſ. verò 101. lib. 3. ſecundùm novam impreſſionem, cum duobus conſ. ſequentib. Alex. conſ. 63. lib. 3. Fel. c. cum olim col. 8. not. 3. de re jud. Dec. conſ. 39. col. 1. conſ. 169. col. 2. Hip. de Marſil. repet. leg. de unoquoque n. 63. de re judicata.

AD CONSILIUM XXXV.

f §. *Tignum.*] Pariter quòd dicti laboratores non excuſentur. Paul. conſ. 470. Ad primum, in lib. 1. ſcilicet quatenus conſtat eos eſſe in culpa, aliàs excuſantur, ut plenè per Roman. Alex. Jaſ. l. de pupillo §. nunciationem ff. de oper. no. nunciat. Bald. conſ. 144. conſ. 314. lib. 1. conſ. 463. lib. 3. conſ. 436. lib. 5. Pet. de Ferrar. in ſer. lib. pro tur. poſſe conſ. animo. Bald. l. non ideo minus. col. 1. C. de accuſ. Ang. tract. malefic. ver. Sempr. in mandatorem col. 5. Soc. l. rem quæ nobis ff. de acq. poſſ. Cor. conſ. 33. lib. 1. Dec. velle non creditur ff. de regul. juris.

AD CONSILIUM XXXVI.

a *Communem.*] Suprà eod. conſ. 26. num. 5.

b *Non parit.*] Imò ut decidit Joan. Far. Inſt. de hær. quali. & differ. §. 1. & ita obſervamus, plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 132.

c *Vt filium.*] In hoc dubio puto accipiendum in benigniorem & juſtiorem partem videlicet pout eſt utilitas filio: ut ſi eſt inſtitutus in magna porcione, valeat inſtitutio: & hoc eſt certum, ſi verò ſit inſtitutus in modico non valeat quia veriſſimile eſt, quod ſi pater certò ſeiviſſet cum filium, non fraudaſſet ad hæc autem probandum ſufficit præſumptio juris, l. filium ff. de his qui ſunt ſui vel alien. jur. non obſtante dubitatione patr. ſi. l. ff. de probat. & ita ſentit Alex. in l. ſi pater, C. de hæred. inſt. non adduco l. 1. §. ſi quis filium ff. de Carbo. edic. quia non probat, ut rectè ait Jaſ. in d. l. ſi pater.

d *Qualitates.*] Vide in conſ. 195. lib. 2.

AD CONSILIUM XXXVII.

a *Patrem.*] Bald. conſ. 403. in ſubſtitutione lib. 2. conſ. 271. Subſtitutio fideicommiſſaria lib. 3. Cor. conſilio 20. col. 3. lib. 4. Alexandr. conſ. 92. collat. 2. conſil. 93. lib. 3. conſ. 109. col. 3. lib. 7. Jaſ. l. quiam teſtamento ff. de vulg. & pup. l. ſi quis ita ſtipulatu fuerit ff. de verb. ob. Alex in eod. conſ. 91. n. 7.

b *Secus.*] Alex. leg. ex facto §. 1. collat. 1. ff. ad Treb. Socin. repet. l. cum avus collat. 1. ff. de cond. & demonſt.

c *Vtroque.*] Adde Alex. in l. quamvis in fin. pe. C. de imp. & ali. ſubſt. l. quidam teſtamento ff. de vlga, & pup. plenè dixi in novis intellect. meis c. 41. ſupr. d. §. cum ita.

d *Precibus.*] Et ibi Alex. Jaſ. col. 5. Alex. l. noribus in princ. col. fi. de vul. & pup. & inf. lib. 2. conſ. 66. n. 2. & lib. 3. conſ. 12. n. 25. Sed hæc limitatio eſt falſa quia ſicut Eccleſia non vult ſuccedere in præjudicium filiorum 17. q. 4. c. finita, nec in præjudicium parentum, ut ſentit Archidiacon. in cap. ſi pater de teſt. in 6. & Item Ang. limitandum eſt, ut procedat quatenus ſubſtitutio eſſet debita pro reſtitutione malè ablatorum & per Are. conſ. 154. periculoſum in fi. Dec. d. l. precib. n. 4. & ibi Cor. col. 2. Guillelm Bene. in rep. c. Raynut. verſic. ſi abſque lib. more 2. n. 98.

e *Cùm quidam.*] Col. 3. C. de imp. idem Pal. ibi Alex. conſ. 92. col. pen. lib. 3. Et ſic Dec. in d. l. cum quidam, col. fi. malè attribuit Alex. contrariam opinionem imò Alex. eamdem opinion. cum Bald. ſemper tenuit.

AD CONSILIUM XXXVIII.

a *Probare.*] Idem Alex. ſup. conſ. 20. in fi. Paul. conſ. 387. n. 4. lib. 1. Bald. Soc. qui duos §. ff. de re dubiis; Dec. conſ. 652.

AD

AD CONSILIUM XL.

a *Manu.* Vide inf.eo,lib.conſ.129.& lib.2.conſ.147.
b *Conſcribe.* Ita habent omnia exemplaria, ſed intelligendum manu notarii, ſecundùm ea quæ allegat. limita in antiquis, & ubi eſſet periculum multorum, ut per Bart. in l. ſi quis ex argentariis, §. ſi initium, col. fin. ff. de edend. Ant. Rub. conſ. 10. in fi. Item fallit in privatis ſcripturis, vel quando appoſitum eſt ſigillum. Rom. conſ. 303. Hæc ſcriptura.
c *Ignoranter.* Idem Jaſ. ibi collat. pen. & hoc hæc adjecta, licet valdè ſe involvant Alex. & Cor. in d. Auth. ex cauſa adde Guil. Bened rep. c. Raynutius, ver. in eod. teſt. relinq. 1. num. 232. Alex. infrà, lib. 2. conſ. 47. num. 8. limita ut infrà, lib. 2. conſ. 42. numer. 6. cum ſequent. adde infrà, lib. 3. conſ. 30.

AD CONSILIUM XLII.

d *Fructus.* Adde Matth. de Afflict. deciſ. Neapolit. 44. Bald. conſ. 437.
b Conſilio 225.
c *Tripli is.* Alex. inf. lib. 2. conſ. 63. col. 2. Jaſon. conſ. 197. lib. 1. Pet. de Ferrar. in tractat. libell. quo uxor agit ad d. ver. tamquam bona.
d *Sed re ipſa.* Adde eumdem But. conſ. 45. col. 1. Bald. c. 1. §. item ſacramenta de pace jur. fir. & in conſ. 17. conſ. 253. in fin. lib. 1. conſ. 153. lib. 2. Bart l. fin. ff. de præt. ſtip. Cald. conſ. 3. ſub tit. de arb. Rom. conſ. 54. conſ. 67. Paul. conſ. 174. lib. 1. Cor. conſ. 114. col. 2. lib. 3. Dec. l. fraudis, ff. de reg. jur. c. ad hæc, 1. in fin. de appellat. ubi latè, quod ex magna læſione dolus præſumitur, & in ſpecie quòd læſio enormis re ipsâ æquiparetur dolo ex propoſito, quantum ad reſciſſionem contractûs tradunt Petrus de Anchar. conſ. 39. conſ. 71. col. fin. conſ. 330. col. 5. conſ. 339. in fin. Aret. conſ. 93. col. 1. Corn. l. pactum quod dotali, col. 3. Cod. de collat. & conſ. 166. col. 3. conſ. 189. col. penult. l. 1. conſ. 72. l. 3. conſ. 147 conſ. 258. lib. 4. Curtius ſenior conſ. 43. col. 2. 8. conſ. 65. c. 17. Dec. conſ. 349. n. 4. Alciat. l. pacta q. col. 5. C. de pact.
e *Generalis.* Vide in lib. 2. conſ. 11.
f *Major.* Idem Imola conſ. 14. Alex. conſ. 127. inf. lib. 2. ſed falſum eſt, ut ibi dicam.
g *Juramentum.* Hæ deciſiones non ſunt veræ, nec obſervantur per not. ſup. cònſ. 27. n. 4.
h *Meliori modo.* Idem Rom. Alex. Franc. Rip. l. 1. §. ſi quis ita, ff. de verb. oblig. Alex & omnes in l. eam quam, Cod. de fideicomm. Dec. c. cùm ſuper, col. 5. de offic. deleg. ſed iſtud non eſt verum, niſi quatenus conſtat de voluntate perſonæ non prohibitæ.
i *Communem.* Idem Alex. l. ſi quis cùm aliter, & ibi Jaſ. col. 6. ff. de verb. obl. Matth. de Affl dec Neapol. 220. col. 1. Alc. l. quamvis, col. 2. Cod. de tranſ. l. interpoſitas, gl. pen. C. eod. ſed Dec. conſ. 203. col. 2. defendit opinionem Bart. eodem calore, quod ultrà allegatos per eum ſequitur Path. Cre. in rep. d. l. 2. c. 11. Corn. autem conſ. 165. conſ. 189. l. 1. conſ. 27. col. 2. 4. l. 4. diſtinguit, an ſit læſus in modico ultra dimidiam, & non reſcindat; ſed bene, ſi ſit maxima læſio, ultrà dimidium, quod ſequitur Dec. d. conſ. 202. conſ. 216. conſ. 499. conſ. 551. conſ. 597. & in l. cùm te, C. de tranſ. quòd habet rationem, & obſervari ſolet, quod ſi clarè doceatur de enormi læſione ultrà dimidiam, reſcinditur
k *Quotidianum.* Idem Alex. inf. lib. 5. conſ. 42. ubi vide.
Alias. Imò continet injuſtitiam ex parte ejus, qui hoc prætextu circumvenit alium, ut dixi ſuper Conſuetud. Pariſ. §. 65. q. 5. & §. 76.
m *Verum.* Idem Alex. inf. eod. conſ. 125. num. 9. Curt. ſen. conſ. 44. col. 6. conſ. 55. col. 18. Ber. conſ. 154. Multa ſunt in fin. lib. 1. Ant. Rub. conſ. 12. n. 17.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Caſtro.* Jacob. tract. feud. ver. & caſtri. rub. con. col. 1. faciunt quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. n. 44. cum ſeq.

IN CONSILIUM XLIV.

a *Utrumque.* Idem Bald. conſ. 70. punctus, libr. 2. conſ. 475. Bart. l. b. 5. Paul. conſ. 461. viſis, col. fin. lib. 1. Alex. conſ. 128. nu. 6. inf. eo. & nu. 2. conſ. 9. n. 7. conſ. 561. col. 1. lib. 4. conſ. 55. col. 3. Cor. conſ. 13. lib. 4 Dec. conſ. 175. conſ. 390. col. 3. conſ. 445. Alex. l. quædam, §. 1. col. 3. ff. de edend. l quod dicitur, col. 14. ff. de verb. obl. Jaſ. l. 2. n. 188 C. de jure emph. l. ſi non ſortem, §. libertus, col. fin. ff. de condict. indeb. Jacobi in tract. feud. ver. ita quod ipſi Franciſci, par. 1. q. 9. n. 19. & in conſ. 1. nu. 12. conſ. 33. conſ. 78. Alb. Brunus conſ. 10. col. 3. conſ. 11. col. 4. conſ. 14. Zabarella in epit. feud. par. 8. & hæc ſanè intellige, ut dicam infr. eo. cònſ. 120.
b *Dec.* Quæ in hoc non eſt vera, ut dixi ſuper Conſuetud. Pariſ. §. 137.
c *Contrarium.* Prout Alex. tenet, inf. eod. conſ. 128. col. fin. Et male: ubi dixi.
d *Inveſtituræ.* Suprà conſ. 29. n. 3.
e *Pro rata.* Dixi ſuper Conſuet. Pariſ. §. 125.

AD CONSILIUM XLV.

a *Levi.* Dixi ſuper Conſuet. Pariſ. § 6. gl. 6. n. 20. & latiùs. §. 101. adde infrà eod. conſ. 47. nu. 2. infrà lib. 4. conſ. 62. in lib. 2. conſ. 54. in lib. 7. conſ. 74.
b *Culpa.* Alex. Jaſ. l. ſi mora, col. 7. ff. ſol. matrim. Jaſ. l. ſi quis nec cauſam. ff ſi cer. pet. Franciſc. conſ. 19. nu. 6. Dec. l. in actionibus, col. 7. ff. de in lit. juran. l. contractus, n. 19. ff. de reg. jur. Alex. l. magna, in princ. ff. de verb. ſign.
c *Donandi.* Vide infrà lib. 2. conſ. 26.
d *Jura.* Idem Bald. conſ. 89. And. lib. 5. ſecundùm novam impreſſionem, quod ſecundùm veterem Brixiæ eſt conſ. 423. lib. 3. Alb. 3. par. ſtat. q. 13. Alex. conſ. 68. conſ. 244. lib. 6. Guid. Pap. deciſ. Delph. 291. & conſ. 52. Corn. conſ. 6. col. fin. lib. 4. Bertran. conſ. 85. Viſo inſtrumento, col. 2. conſ. 168. Donatio, in fin. lib. 1. & latiſſimè And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. retract §. 1. gloſ. 7. num. 9. cum ſeq. Sed in hac ſpecie puto Alex. male dicere propter verbum, omnia, ut per Alc. in l. moventium, ff. de verb. ſig. & do. Tiraq. ubi ſup. nu. 20. Puto tamen deciſionem Alex. hic veram, quia ſubſtitutio eſt facta per verba obliqua vendentur & diſtribuentur, & ſic numquam valet niſi ut fideicommiſſum, nec verum eſt quod Bart. d. l. Centurio, licet eum ibi ſequatur Alex. col. 26. vult ſubaudiri verbum directum, quia contrarium meliùs tenet Bald Sal in d. l. precibus, Lancl. Pol. in tract. de compend. ſubſtit. n. 26. pleniùs dicam infra lib. 3. conſ. 12.
e *Legitimam.* Idem Alex. leg. ſæpe, col. pen. ff. de re jud. Pan. c. pen. eod. Alex. conſ. 26. col. 1. lib. 2 conſ. 18. lib. 4. conſ. 57. col. 1. lib. 5. Cepol cau. 36. Lancelot. Dec. l. ſi conſtante, in princ. col. 8. ff ſol. matr. Jaſ. l. ſi arrogator, n. 5. ff. de adopt l. 1. col. 1. ff. de eo per quem fac. erit, l. nam poſtea quam, §. ſed & ſi quis, in princ. ff. de jurejur. Auth. unde ſi parens, col. 1. C. de inof. teſt. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 3. n. 19.

AD CONSILIUM XLVI.

a *Quia tunc.* Adde infrà, lib. 2. conſ. 11. col. 2.

b *Tranſactio.*] Adde ſuprà, conſ. 22. num. 3.
c *Cauſæ.*] Adde Cor. conſ. 18. lib. 2.
d *Vendicari.*] Infr. lib. 2. conſ. 170. col. 2. 3. Idem Lancel. Dec. l. ſi fidejuſſor, col. 2. ff. de leg. 1. Iaſ. conſ. 171. col. 3. lib. 1. quamvis contradicat, & male Alex. in l. pecuniæ, in gl. fin. ff. de verb ſign. Limita quando verba liberationis nedum eſſent generalia, ſed univerſalia de eo. & toto quid petere poſſet, ut per Cor. conſ. 29. Videtur lib. 1. ver. ſi aliàs de mente conſtet, Alciat. l. ſub prætextu, gl. 2. C. de tranſact. adde conſ. ſeq. num. 9.
e *Stricte.*] Idem Alex. l. a Divo Pio, §. ſi pignore, col. 3. verſ. quod ultimum, ff. de jud. conſ. 84. lib. 3. conſ. 164. col. 1. lib. 7. Paul. conſ. 395. n. 4. libr. 1. Aret. c. fin. collat. 1. de accuſat. Bald. leg. qui non probaſſe, in princ. C. de calum. Cepola conſ. civilium, conſ. 57. col. 4. Soc. conſ. 134. col. 2. lib. 1. Iaſ. l. miles. §. 1. ff. de re jud. Dec. l. 2. n. 115. l. jus noſtrum, n. 6. ff. de reg. jur.
f *Prout.* Adde quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 75.
g *Sine tertio.* Adde Iaſ. l. quæ dotis, col. 4. ff. ſolut. matr. conſ. 263. lib. 2. Matth. de Affiict. dec. Neap. 13. nu. 12. Alciat. tract. præſumpt reg. 1. præſumpt. 32.

AD CONSILIUM XLVII.

a *Reliquorum.*] Suprà, conſ. 45. in princ.
b *Dicto.*] Adde Alex. inf. eo. lib. conſ. 130. & conſ. 37. col. fin. conſ. 53. col. 2. conſ. 67. col. 2. libr. 2. conſ. 113. col. 3. lib. 4. Ang. Aret. §. non ſolùm, col. 1 inſt. de verb. obl. Maria, Soc. c. dilecti filii, col. 1. de foro comp. Dec. c. veniens, in fin. de teſt. c. 2. col. 3. de fide inſtrum. Matth. de Affl. dec. Neap. 91. col. 4. Pan. conſ. 51. lib. 1.
c *Rationes.*] Infra, lib. 1. conſ. 170. nu. 3. conſ. 14.
d *Adverſarii.* Adde Bart. Alex. Soc. l. 1 ff. de eo per quem fact. erit. Paul. d. l. in fin. quan. de pec. ac conſ. 342. in fin. lib. 1. Franc. Bald. repet. l. Celſus, n. 15. ff. de uſucap. Bald. conſ. 38. Confeſſio. lib. 2. ſecundùm impreſſionem Brixiæ, quod eſt conſ. 41. lib. 4. ſecundùm novam impreſſionem Ant. Cor. tract. de gemina verſic. 59. Alex. conſ. 8. ad fin. lib. 2.
e *Contra eum.*] Adde Alex. infrà conſ. 204. lib. 2.

AD CONSILIUM XLVIII.

a *Præcedentia.*] Adde text. l. hæres meus. §. uxori, de l. Bald. conſ. 358. lib. 4 Alexand. conſ. 65. lib. 2. conſ. 202. col. 4. lib. 3. Aret. conſ. 116. Guid. Pap. dec. Delph. 545. 592. Fel. c. cauſam quæ, col. 4. de reſcr. Iaſ. ſi idem cum eodem. in fin. ff. de juriſd. omn. jud. l. Prætor ait, §. ſi initium, ff. de edend. l. 1. C. de lib. Præt. Dec. conſ. 212. conſ. 59. Bart. in l. Centurio, collat. 6. & ibi Iaſ. col. 15. ff. de vulg. & pup.
b *Pro uno.*] Alb. 1. part. ſtatut. qu. 71. 109. ad Bald. in add. ad ſpecul. de feud. & in tract. ſtatut. ver. filius Cæp. rep. Authent. ſed novo jure C. de ſerv. fugit. & conſ. 21. in fin. Corn. conſ. 268. lib. 3. Anton. Cor. tract. de poteſt. reg. q. 25. Paul. conſ. 110. num. 3. lib. 2. Iaſ. l. pacta ſucceſſorum, C. de pact. l. ſciendum, in fin. princ. ff. qui ſatiſdare cog. do. Ant. Tiraqu. in rep. l. ſi unquam in princ. num. 22. cum ſeq. C. de revoc. do. Alc. tract. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 10.
c *Contrarietatem.* Bal conſ. 357. clauſula, lib. 4. Alex. conſ. 95. col. in fin. lib. 7. Ant. conſ. 7. verſ. clauſula. Ro. conſ. 117. viſa. Cor. conſ. 76. lib. 1. conſ. 109. lib. 3. ſen. conſ. Curtius 62. col. 8. Iaſ. conſ. 97. col. 2. lib. 1. l. talis ſcriptura, col. 6. ff. de leg. 1. Ant. Rub. conſ. 40. in 2.

AD CONSILIUM XLIX.

a *Pupillo.* Adde Corn. conſ. 213. lib. 3. Dec. conſ. 556. Angel. conſ. 69. morte dicti filii, conſ. 112. Raynut. Alex. in lib. 2. conſ. 30. n. 4.

b *Societas.*] Adde Socin. conſ. 72. collat. 87. lib. 1. conſ. 160. 265. 291. lib. 2. latè conſ. 4. lib. 4. Rom. conſ. 470. cum ſeq. Petr. Anch. conſ. 103. conſ. 149. conſ. 302. Paul. conſ. 339. libr. 1. Cor. conſ. 9. libr. 1. conſ. 251. lib. 4. Dec. conſ. 62. 52. Iaſ. conſ. 4. Socin. conſ. 2. conſ. 3. lib. 3. Ant Rub. conſ. 95. Alciat. tract. præſumpt. reg. 1. præſumpt. 25.
c *Minores.*] Vide infrà, conſ. 254. lib. 6.
d *Nepotem.*] Sed quod ſtet propriè pro deſcendente ſolùm Dy. conſ. 15. Felin. conſ. 39. Viſo puncto, Alex. l. ſi dotali, col. 1. ff. ſol. matr. Phil. c. fundametan, de elect. in 6. Iaſ. l. fin. C. de ſucceſ. edict.
e *L. ſi ſocius.*] Latè ibi Alex. Iaſ. Dec. & Alex. in conſ. 78. lib. 2. conſ. 37. col. ult. lib. 4. conſ. 152. col. 2. lib. 7. latè And. Tiraq. in Conſ. Pict. §. 32. n. 17.
f *Addat.*] Alex. Iaſ. & omne, l. fin. §. in computatione, C. de jure delib. Imo Alex. d. l. 4. §. Prætor ait, Alb. par. 1. ſtat. q. 153. per Anch. rep. c. 1. col. 71. de conſtitut. Cor. conſ. 279. col. 1. lib. 1. ubi col. 2. limit. adde Dec. c. eccleſia, col. 6. de conſt. c. 1. col. 4. de reſcr. Rub. de prob. col. 12. col. 17. c. paſtoralis, in princ. de appell.

AD CONSILIUM L.

a *Fundata.*] Et quod ſit fundata locatoris intentio contra conductorem, ut ejus culpa levis præſumatur niſi probet caſum, tenet Bald. conſ. incip. Factum, quod eſt conſ. 23. lib. 1. ſecundùm veterem impreſſionem Brixiæ, & conſ. 148. lib. 2. ſecundùm novam impreſſionem, Angel. conſ. 195. incendium.
b *Quod ſic.*] Et ſic in genere & perſonæ indeterminatæ, ſed non præſumitur culpa vel factum certi hominis. & ſic in dubio non eſt fundata intentio locatoris contra conductorem, ita decidit Bald. conſ. 4. 1. quidam magiſter, lib. 1. conſ. 443. quidam nomine Reſtorius, lib. 3. rep. conſ. 491. lib. 4. Roman. conſ. 401. Anch. conſ. 348. prò dec. Alex. in l. ſi quis ex argentariis, §. Prætor ait, & ibi Iaſ. ff. de edend. l. domos, & ibi Iaſ. ff de leg. 1. conſ. 74. in lib. 3. Cæpola conſ. crim. conſ. 70. Ioan. And conſ. 71. Bald. Salic. in d. l. quæ fortuitis, Cor. conſ. 242. lib. 1. Matth. de Affl. dec. Neap. 57. Curt. jun. in l. dominus horreorum, col 2. ff. loc. Iaſ. in l. licet & ſi quis, §. quæſitum, collat. pen. ff. ſi quis cautio. & in conſ. 116. lib. 1. Hyp. Marſ. l. 1. in princ. n. 9. ff. ad leg. Cor. de ſica. Bert. conſ. 140. etiamſi probaretur lib. 3. Thom. Ferr. cauſ. 36. Thomas Gram. conſ. 22. Lud. Gozadi, conſ. 64. debet ergo agens fundare intentionem ſuam amplius, quam ex nuda & generali præſumptione contra habitantem: è converſo ſi habitans agat ex ſtatuto contra civitatem ad repetitionem damni, debet probare ignem ab extraneo immiſſum ſine culpa, ut per Alber. part. 2. ſtat. q. 80.
c *Nullus.*] Suprà. conſ. 15.
d *Frequentavit.*] Alciat. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 29. Iaſ. conſ. 2. col. 4. lib. 1.
e *Juſta.*] Infrà, eo. conſ. 80. collat. 2.
f *Bald.*] Habetur, in conſ. 442. Quidam nomine Reſtorius lib. 3. quod eſt repetitum lib. 4. conſ. 491.

AD CONSILIUM LI.

a *Quod.*] Vide infrà, lib. 3. conſ. 6.
b *Transfertur.*] Sal. l. non epiſtolis, in fin. C. de prob. Sal. Iaſ. l. neque profeſſio, C. de teſtam. Soc. conſ. 39. conſ. 89. collat. 2. lib. 1. Curt. ſenior, conſ. 17. col. 4. Matth. de Afflict. decis. Neapol. 25. Alciat. tract. de præſumpt. part. 3. n. 5. Ang. conſ. 87. pro decis. in fin. Felin. cap. per tuas, concluſ. 2. de probat. Dec. conſ. 54. dixi ſuper Conſuet. Par. §. 122.
c *Famam.*] Vide q. Tholoſ. 380. Felin. cap. cum oporteat, de accuſ.
d *Hac quoque.*] Idem Alex. Iaſ. ibi Alex. infr. eo.

conſ. 133. Cor. conſ. 251. collat. 1. Fel. cap. cùm cauſam, col. 5. de teſtib. ſed non puto verum, niſi etiam aſſerat poſſidere, vel quòd detinebat proprio nomine, vel aliàs excludendo nudam detentionem.

AD CONSILIUM LII.

a *Eo pretio.*] Imò ſemper intelligitur eodem pretio, & dicendum quod Alex. male conſuluit, per ea quæ ſcripſi in Conſuetud. Pariſ. §. 13. gl. 5. n. 9. verſ. amplia. 7. & §. 22. num. 12. num. 14.

b *Vſufructu.*] Idem ſentit dom. Andr. Tiraquel. in Conſuetud. Pictav. de retract. §. 1. gl. 7. num. 48. cum ſequent. Et ita firmavi ſuper Conſuetud. Pariſ. §. 81. quia in his quæ cum perſona finiuntur, ceſſat finalis ratio Conſuetudinis.

AD CONSILIUM LIII.

a *Privata ſcriptura.*] Per not. inf. vol. 2. conſ. 3. num. 9.

b *Sed etiam.*] Sed contrarium quod numquam deferatur iſtud juramentum, ſi eſt minus quam ſemiplena probatio tenet, & meliùs Alex. in d. l. admonendi, col. 12. reprobando Bartol. ibi, & Jaſon. in lect. n. 75. Pan. c. fin. §. ſanè, col. 2. in fine, de jurejurand.

AD CONSILIUM LV.

a *Querela.*] Faciunt quæ ſcripſi ſuper Conſuetud. Pariſ. §. 8. gl. 3. num. 19.

b *Fraus.*] Cor. conſ. 140. lib. 2.

c *Per gl.*] Idem Alex. Jaſ. collat. 19. l. ſi conſtante, ſol. matr. l. cùm ex cauſa, de re judic. leg. fin. §. licentia, C. de jure delib. Rom. conſil. 276. in fin. Paul. conſ. 212. libr. 1. Aretin. conſ. 120. Guid. Pap. deciſ. Delph. 142. Curt. ſen. conſ. 27. collat. 7. Jaſ. conſ. 34. lib. 1. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 20.

d *Donationem.*] Et ſic male reprehenditur per Jaſ. l. ſi ita quis, §. ea lege, col 19. n. 38. ff. de verb. obl. quia Alex. hic non loquitur niſi quatenùs diſpoſitio cadit in donationem.

AD CONSILIUM LVI.

a *Teſtatoris.*] Idem Imol. c. indicante, collat. 7. verſ. quartò quærit de teſt. Dec. l. fin. col. fin. C. de impub. & aliis ſubſt. conſ. 470. n. 12. Jaſ. l. ſi pecuniam, ff. ſi cer. pet. Franciſc. in conſ. 5. n. 3. Hipp. Marſ. ſing. 21. aliàs Steph. Bertr. conſ. 256. multa ſunt col. 1. lib. 2.

b *Vltrà.*] Idem Alex. infr. lib. 3. conſ. 59. nu. 4. Jaſ. l. fin. col. 2. C. de hæred. inſt. conſ. 4. n. 3. lib. 1. l. filiusfamiliàs, §. divi, lect. 1. in fin. ff. de leg. 1. Dec. conſ. 516. n. 16. & omnes quotquot leges; ſed eſt falſiſſimum, & contrà text. notandum dictæ Authent. de reſt. fideicomm. dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 120. & ſic Alex. male conſuluit in hoc primo dubio.

c *Contrarium.*] Et placet Dixi in Conſuetudin. Pariſ. §. 120. quò remitto, quia hìc nimis longum eſſet Doctorum pugnas referre.

d *Adhuc.*] Idem inf. lib. 2. conſ. 105. Imol. Jaſ. l. ſi ita quis, §. cà lege, num. 44. ff. de verb. oblig.

AD CONSILIUM LVII.

a *Publicam.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gl. 9. numer. 1. & latiùs ſuper l. eos, C. de uſur.

b *Judæorum.*] Idem infr. conſ. 1. 2. 107. lib. 2.

c *Fallit.*] Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 91.

Tom. III.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Epiſcopo.*] Falſum, quia dicta abſolutio fit per libellum & ad habilitandum tantùm. Anch. conſ. 18. dicam infr. lib. 3. conſ. 222.

AD CONSILIUM LIX.

a *Ex qua.*] Col. 11. & de c. canonum, 3. q. princ. col. 14. Ro. not. 420. Gui. Pap. conſ. 175. in fin. conſ. 209. in fin. Hip. Marſ. not. 367. Dec. rep. c. 2. col. fin. de jud.

b *Relaxationem.* [Idem Vinc. Joan. And. d. c. cùm contingat, Pan. conſ. 8. lib. 2. Chriſtoh. Por. §. 1. inſtit. quibus al. licet dec. Latè Joan. Ign. l. 1. §. ſi vir aut ux. n. 115. cum ſeq. ff. ad Syll. l. 3. §. eleganter, n. 172. ff. eo.

c *Pœnam.*] Imò valet, ut dicam in eo. conſ. 97.

d *Pars.*] Ergo & lex rectè poſita, quum ſit magis domina rerum noſtrarum, quam ſimus ipſi; idem de Duce exercitûs, ut Guid. Pap. dec. Delp. 133.

e *Confirmatio.*] Ad quæ dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 5. num. 69. cum ſeq.

f *Exceptio.*] Supr. conſ. 28. n. 11.

g *Acceſſoria.*] Hoc verum, ſi principalis obligatio non ſit nulla, niſi ex defectu ſolemnitatis, ſecùs ſi aliâ ratione, ut pulchrè Pet. de Anch. conſ. 330. Jaſ. conſ. 133. col. pen. lib. 4. Franc. Rip. rep. l. ſi unquam, col. 6. c. de revocand. dòn. adde inf. lib. 4. conſ. 66. in fine.

AD CONSILUM LX.

a *Contum.*] Idem Lancel. Dec. d. leg. ſi uſusfructus, in fin. Alex. l. 3. §. fin. eod. 2. ff. ad leg. Falcid. ſed contrarium tenet Pan. c. fin. in fin. de teſt. & plures alii, dicendum ut ſcripſi ſuper Conſuet. Pariſ. §. 91.

b *Non intelligatur.*] Ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 7. n. 12.

AD CONSILIUM LXI.

a *Quod ſic.*] Hanc partem contra Alexand & communem tenui plene diſcutiendo in Conſuet. Pariſ. §. 12. col. 2. & 3.

b *Conſuluiſſe.*] Imol. conſ. 38. in caſu præmiſſo, vide omnes Doctores hujus ſententiæ cumulatos, per dom. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. retract. §. 1. gl. 9. num. 181.

c *Generationis.* Dixi in Conſuet. Par. §. 12. n. 3. limitat Imol. conſ. 62. vide And. Tiraq. in Conſuet. Pict. §. 1. gl. 9. num. 196.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Torqueri.*] Adde Cæpol. conſ. crimin. 61. Hipp. Marſ. l. divus, l. ex libero, ff. de quæſt.

b *Extrà.*] Adde dec. Thol. 281.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Illius facti.*] Idem in conſ. 103. col. 3. lib. 5. Jaſ. C. de his quib. ut indignis Stephan. Auffr. in add. dec. Thol. 4. col. 3. Soc. conſ. 17. lib. 1. Hypp. Marſ. ſing. 73. 533. l. infans, ff. ad l. Cor. de ſic. Gerar. ſing. 24. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 41. Bertr. conſ. 24. Non debuerunt in fin. lib. 3. Alciat. tract. præſumpt. reg. 1. præſumpt. 47. num. 5.

AD CONSILIUM LXV.

a *Copia.*] Idem Cæpol. conſil. crim. 65. Angel. tract. maleſ. fama. pub. col. 9. Hyp. Marſil. l. 1. in prin. n. 8. l. fin. n. 10. ff. de quæſt. non intelligas ita cruditer, ut debeat dari copia in ſcriptis diſpungenda, ſed communicatio hæc fit per interrogationes rei, præſentationes teſtium & lecturam depoſitionum coram reo, poſtquam coram interrogatus fuit, ſi quid habeat ad reprobandum præſentes teſtes ſingulos ſeorsùm, &c.

b *Pertranſire.*] Bald. conſil. 268. lib. 5. l. 2. col. 5. C. ſen. reſcind. non poſſe. Panorm. cap. ſuper eo, 1. in fin. de appell. c. ſuper eod. in fin. de offic. delegat. c. nullus, de præſumpt. Fel. c. de cætero, col. 3. de re jud. Curt. ſen. conſil. 66. col. 19. Bertr. conſil. 42. Viſo proceſſu, col. fin. lib. 1. Sed ad hoc debet eſſe præſumptio multum vehemens, Panormit. d. c. poſt electionem, col. fin. Jaſ. conſil. 44. col. fin. lib. 3.

c *Pauperem.*] Adde infrà lib. 7. conſil. 237. lib. 6.

AD CONSILIUM LXVII.

a *Poſſit.*] Rom. ſing. 192. Jaſ. d. l. Marcellus, & conſil. 84. col. 8. conſil. 89. col. 3. lib. 1. Ant. Cor. tract. de poteſt. regia, quæſt. 73. & filiis filia legitima dempta. Alexand. in lib. 5. conſil. 29. num. 2.

b *Contra Bald.*] Lud. Gozadi, conſil. 45. n. 21.

c *Veriorem.*] Contrarium meliùs examinando tenuit Alexand. d. conſ. 2. ibi n. 5. quod ſubſtituti non ſunt citandi quamdiu conditio ſubſtitutionis pendet.

d *Infames.*] Supra conſil. 2. num. 5.

e *Loco.*] Conſ. 188 lib. 1. adde And. Tiraq. rep. l. ſi unquam. veri. donatione largitus, n. 254. C. de rev. don.

f *Eccleſia.*] Dec. conſil. 150.

g *Conſuluiſſe.* Suprà conſ. 2.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Legitima.*] Idem Paul. conſil. 365. ſi ſtatutum, lib. 1 Gor. conſil. 162. l. 2. Soc. l. hæredes mei, § cum ita, col. fin. ad Treb. Curt. ſen. conſil. 16. n. 12. conſ. 27. col. n. 13. Dec. conſ. 379. in fin. Jaſ. d. Auth. res quæ, & conſil. 19 in fin. lib. 1. Bertrand. conſil. 161. ſuppoſito, col 3. ver. & ſi quæris, lib. 1. And. Tiraq. rep. l. ſi unquam, ver. liberos ſuſceperit, not. 92. C. de revoc. donat. Alex. in lib. 2. conſil. 7. col. 1. & lib. 4. conſil. 83. & lib. 6. conſil. 121. ſed iſta non habent locum, quando filia dotatur à parente & futuræ ſucceſſioni renunciat, ut dixi infrà, lib. 3. conſil. 29.

b *Bald.*] Conſilio 398. lib. 3. repetitum, conſilio 407. eod. lib.

AD CONSILIUM LXX.

a *Capolam.*] Pater inter conſil. ejus criminalia, conſil. 21. ubi caut. & exacte habes.

b *Falſi.*] Latè infrà lib. 2. conſil. 65.

c *Errorem.*] Infrà eo. conſil. 74. num. 4. Alciat. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 13.

d *Nocere.*] Infrà lib. 6. conſil. 145.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Ignorantia.*] Idem Alex. conſ. 84. n. 4. collat. 1. conſil. 4. n. 19. conſil. 89 col. 4. conſil. 169. collat. 3. lib. 2. conſil. 8. in fin. conſ. 69. collat. fin. lib. 3. conſ. 63. col. 4 lib. 4. conſ. 116. lib. 5. conſ. 3. lib. 5. Aret. conſ. 104. brevitas, Fulg. conſ. 214. in fin. conſ. 233. in fin. Cur. conſil. 147. Panorm. Fel. in c. 1. de præſcript. Guido Pap. conſil. 88. in fin. conſil. 137. in fin. Fel. c. vigilante, de præſc. Cor. conſ. 100. conſil. 113. in fin. conſ. 115. in fin. lib. 1. conſil. 164. conſil. 216. litera N. lib. 2. conſil. 195. collat. fin. lib. 3. Soc. l. cùm filiusfamilias, §. in hac, de ver. obl. l. qui duos, collat. 8. de reb. dub. conſ. 80. in fin. lib. 2. Franc. Bald. tract. præſcript. 4. part. 2. partis princ. q. 29. Joan. de Monteſerr. rep. l. nemo poteſt, collat. 38. ff. de leg. 1. Jaſ. l. 2. n. 60. C. de jur. emph. Matth. de Affict. dec. Neap. 37. Anton. Rub. conſ. 68 in fin. Bart. conſil. 7. in fin. conſil. 23. col. pen. lib. 1. conſil. 301. quamvis, lib. 3. Lud. Goz. conſil. 56. n. 11. vide tamen Alex. in conſilio 131. in fin. lib. 2. & quæ ibi dixi. Adde pleniſſime And. Tiraquell. in Conſuet. Pict. tract. retract. §. 35. gl. 3. num. 4.

b *Iterum.*] Adde infrà conſ. 69. lib. 3.

c *Quocumque.*] Dixi ſuper Conſuet. Pariſ. §. 22. q. 46. num. 152.

AD CONSILIUM LXXII.

a *In genere.*] Adde Alex. in fine, eod. lib. conſil. 141. collat. 2 & lib. 2. conſil. 85. collat. fin. conſil. 86. collat. 3. & lib. 3. conſil. 18. in fin. Pan. conſ. 380. conſil. 444. n. 5. lib. 5. Bald. conſ. 341. proponitur, lib. 1. ſecundùm veterem: quod eſt conſilium 161. ſecundùm novam impreſſionem. Bald. conſil. 205. quia dicta, lib. 4. conſil. 514. Ad evidentiam, lib. 5. late Cæpol. conſ. 3. collat. 3. in conſil. civilibus, Cor. conſil. 34. conſil. 247. litera L. lib. 2. latè, conſil. 185. conſ. 285. col. 4. lib. 3. Bart. conſil. 48. Ex proceſſu, collat. 7. nu. 22. lib. 1. Calder. conſ. 5. de teſtit. Petr. Anch. conſ. 277. Ex prædicta, col. 3. quod duplicatur conſ. 489. Guido Pap. dec. Delph. 444. Ang. diſp. Alienſis miles, col. 15. Bald. l. rogaſti, §. ſi tibi. col. 2. ff. ſi cert. pet. rep. l. 2. collat 46. ff. de jurejur. rep. l. 1. col. pen. C. de emanc. latè Fel. c. licet ex quadam, col. 4. lib. 5. de teſt.

b *Uſuris.*] Pulchrè Paul. conſ. 42. ex multis, lib. primo, & generaliter quod hi teſtes ſingulares. Alex. inf. eo. lib. conſ. 100. col. pen. & lib. 3. conſ. 2. col. fin. Bald. conſ. 394. lib. 2. Dec. conſ. 402. in fin. Jaſ. conſ. 154. in fin. lib. 2. conſ. 78 col. 2. conſ. 81. col. 3. lib. 3. Et hæc pars, ſimpliciter verior eſt niſi teſtium aut conjecturarum multitudo accedat. & ita ſentit Alex. inf. eo. conſ. n. 5. adde Sal. l. teſtium, q. 8. C. de teſtib. Jaſ. rep. l. admonendi, col. 83. de jurejur.

c *Joann.*] And. quem ſeq. Alex. conſ. 172. col. 2. lib. 2. ubi probavi.

AD CONSILIUM LXXIII.

a *De mane.*] Id eſt, non faciam vel addam aliud uſque in craſtinum.

b *Eo ipſo.*] Idem Alex. in l. 5. conſ. 48. dicam in lib. 2. conſ. 153.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *De mane.*] Id eſt tenere ſic uſque in craſtinum.

b *In dubio.*] Idem Bart. Imol. Paul. in d. l. ſi is qui Alex. Jaſ. dicta l. re, C. de inſt. & ſubſt. ſecùs ſi inter teſtandum ſuperveniat mors, Paul. conſ. 15. videtur lib. 2. vel ſi teſtator dixit ſe velle differre Paul. conſ. 450. viſa, lib. 2. adde Jaſ. in rubr. col. 2. ff. de l. 1. conſ. 195. cum ſeq. lib 2. conſ. 8. lib 3 conſ. 155. lib. 4.

c *Errorem.*] Conſ. 70. n. 8.

d *Videtur.*] Sup. conſ. 15. n. 5. Alex. Jaſ. in rub. ff. de jurejur. Jaſ. l. 1. col. 5. de juſt. & jur.

e *Teſtis.*] Ad Ro. conſ. 505. ſi teſtis, Cæpol. conſil. crim. 61. Paul. Fel. c. dùm in tua, de teſt. Aret. conſ. 71. dec. Toloſ. 281. Alciat. tract. præſumpt. reg. 2. præſ. 19.

f *Nocere.*] Infr. lib. 6. conſ. 145.
g *Concludat.*] Jaſ. l. 1. n. 14 ſi quis jus di. non obtemp. l. ſingulari col. 17. ſi cert. petat. conſ. 153. col. 5. lib. 3. conſ. 13. col. 4. lib. 3.
h *Non creditur.*] Supr. conſ. 70. num. 2.
i *Conſil.*] Quod eſt conſil. 199. ad inſ. eo. conſil. 77. in princ.

AD CONSILIUM LXXV.

a *Legitimus.*] Et de jure civili Bald. conſ. 250. Præmiſſis verbis, lib. 4. Alciat. l. nihil aliud, col. fin. ff. de verb. ſignific.
b *Repudiata.*] Idem latè Alex. Jaſ. l. 1 ff. de acq.
c *Iliam.* Sup. conſ. 26.
d *Legitimam.* Filio in totum, idem Alex. l. quod de bonis, §. fin. ff. ad leg. Falcid. conſ. 68. col. 1. lib. 4. Corn. conſ. 150. lib. 2. Guido Pap conſ. 140. col. 4. conſ. 244. in fin. Alciat. l. nihil aliud, in fin. de verb. ſig. Sed quod tantùm minui poſſit, tenet Alex. conſ. 55. col. 2. lib. 2. Bald. conſ. 131. lib. 1 Franc. Rip. lib. 1. de reſp. 7. Steph. Auſr. in add. dec. Thol. 437. & eſt crebrior & verior. Latè diſtinguit Alciat. tract. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 8. & cum communi. Angel. Aret. tr. de teſt. verſ. nolens inteſt. decedere. col fin.
e *Nepos.*] Vide Decium conſ. 180. cum ſeq. & quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122.
f *Linea*] Adde quæ dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 16. col. 1.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *L. ut vim.*] Ubi Ja. & Bart. & omnes. Angel. tract. maleſ. verſ. dic. tit. ſe defent. col. 8. Hyp. Marſ. in pract. verſ. l. quoniam, n. 63. cum ſeq. ff. ad l. Cor. de ſicar. Rom. ſing. 3. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 206. Alex. infrà conſ. 109. n. 2.
b *Per judicem.*] Falſum eſt, quia penès magiſtratum eſt hæc poteſtas, quam non licet privatis præcipere l. non eſt ſingulis, ff. de re judicat. & juſtè puniuntur in hoc regno, quia privatâ autoritate etiam cum recuperando jure ſuo turbas, & violentias faciunt, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3.
d *Defenſam.*] Infrà eod. conſ. 169. num. 2. lib. 3. conſ. 13. n. 10. Ang. tractat. maleſic. in ver. & dictus Titius ſe defen. col. 5. Marſil. d. §. quoniam, n. 92. Dec. conſ. 676. conſ. 688. Jaſ. conſ. 133. num. 3. lib. 1. Bertrand. conſ. 90. pro faciliori; col. 1. & 2. lib. 3. Cæpol. conſ. conſ. crimin. 76. Facit quod Bald. poſt Ardiz. cap. 1. col. 2. hic fin. lex, in uſib. feud. ait, non incipit, qui irâ aliquid facit, ſed qui ad iram provocat.
d *Credulitatis.*] Infrà eod. conſ. 109.

IN CONSILIUM LXXVII.

a *Bart.*] Conſ. 199. ſup. conſ. 74. in fine.
b *Aliqualem.* Ro. l. ſi verò §. de viro, ff. ſol. matr. Cur. ſen. conſ. 76. n. 4. Cur. jun. tract. de teſt. concl. 31. Auth. ſi quis in reliquo, col. 4. n. 33. C. de edend. Jaſ. Raph. l. admonendi, col. 54. de jurejur. Roman. ſing. 341. Marſ. ſing. 371. 57. ubi dicunt, quod etiam transfert onus probandi in adverſarium; quod non eſt verum.
c *In ſpecie.*] Alex. infr. conſ. 148. col. 1. lib. 2. conſ. 28. n. 10. conſ. 150. col. 4 lib. 5. Dec. conſ. 454. Hyp. Marſ. in pract. verb. diligenter, n 197.
d *Suſpicio.*] Hoc eſt verum, quantum ad ſuſpendendam vel elevandam fidem, vel quantum ad capturam, ſed non quantum ad punitionem. Adde Anchar. conſ. 173. col. 3. Cæpol. conſ. 21. col. 4. in crim. Cur. ſen. conſ. 73. col. fin. Dec. c. porrecta, col. 1. de confir. util. vel inutil. conſ. 175. conſ. 189. conſ. 448. nu. 28. conſ. 602. col. 2. conſ. 615. col. 1. Jaſ. conſ. 188. col. 2. lib. 53. Franciſc. Rip. cap. 2. n. 36.
e *Unum*] Late Hypp. Marſ. in pract. verb. diligenter, n. 10. n. 17.

AD CONSILIUM LXXVIII.

a *Litteris.* Adde Bart. Bald. Titius 2. de conſt. pec. Bald. l. cùm tabernam, in fi. ff. de pign. Lanfr. rep. capit. buoniam contra falſam, ver. inſtrumentorum productiones, num. 76. de prob Matthæſil. ſing. 22. Cæpol. cautel. 24. Ant. Corn. in ſing. verb. taciturnitas, Jaſ. l. emptor, §. Lucius, ff. de pact. rep. l. ad nonendi, col. 51. de jurejur. conſ. 47. col. 1. lib. 1. Hypp. Marſ. rep. rub. de prob. & in tract. §. diligenter, nu. 137. Alciat. 1. de teſt. col. 10. ff. de verb. ſign. Franciſc. Rip. c. cum M. Fer. n. 132. de conſt. Sed hæc non puto vera, niſi in eo qui gerit nomine alterius, & ei notificat, ut in d. l. ſi filiusfamiliàs, ubi & in ſimilibus ſit ſpeciale, & ita tenet Bald. l. 1. ff. mand. Paul. l. qui enim rem ratam hab. Dec. d. cap. cùm M. Ferr. col. 7. 8. cap. 2. col. 4. in fin. de inſtr.
b *Amicitia.*] Infr. conſ. 186. lib. Steph. Auffr. de reprob. teſt. verb. amicitia, 2.
c *Domeſticis.*] Latè Auff. dicto tract. de reprob. teſt. verb. domeſtic.

AD CONSILIUM LXXIX.

a *Judex.*] Adhuc poterit recuſari, Paul. Felin. c. inſinuante, col. 1. de offic. del gati.
b 60. *Anni*] Dec. conſ. 36. col. 4.
c *Supp.*] Adde Rom. ſing. 417. Alex. l. filius à patre, in fin. de liber. & poſth. Card Clem. paſtoralis, §. pen. de re jud. Soc. conſ. 120. memini, col. 3. num. 4. lib. 3. Fel. c. ex parte 1. col. 17. c. poſtulaſti, col. 16. de reſcript. Dec. conſ. 441. conſ. 541. Jaſ. conſ. 89. col. 9. lib. 3.
d *Communi.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 2. gl. 4. q. 7.
a *Scientiæ.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 1. gl. 7. n. 2. cum ſeq. Alex. inf. lib. 2. conſ. 14. n. 5.
f *Solus.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 2. n. 2. intellige ſi ſolus habet adminiſtrationem, per not. ſup. Conſuet. Pariſ. §. 30. q 29.

AD CONSILIUM LXXX.

a *Teruſinum.*] Anch. in d. l. pen. col. mihi, 74. in fin. & hoc conſilium invenio inter conſ. Ang. conſ. 210. Statutum ſuprad. item, idem Bald. leg. quicumque, col. 3. C. de ſerv. fug. Alex. l. illum, C. de collat. Dec. conſ. 333. col. 1. conſ. 307. Cor. conſ. 90. ſcrupuloſa. lib. 3. conſ. 271. De hoc li. 4. Jaſ. conſ. 130. li. 1. A'b. Bru. in tr. ſtat. excl. fœm. arg. 6. facit Alex. infr. lib. 7. conſ. 45. conſ. 41.
b *Statuto.*] Imol. decidit quod agnati excludunt utramque, idem in tract. ſtatut. verb. amita.
c *Sciendum.* Et ibi Al. x. Jaſ. add. Alb l. ſtat. q 20. Dec. l. fi. C. de bon. poſſ. contrà tab. conſ. 627. Cur. l. 2. Col. 2. C. de jurejur.
d *Precise.*] Idem latè Jaſ. l. ſtipulatus ſum Dam. l. liber homo, in princ. de verb. obl. l. 1. col. 2. de juriſd. omn. jud. text. in l. licet autem, ff. de arbitr.
e *Quam aliis.*] Idem Bald. in rub. col. 1. de app. Anch. conſ. 124. in fin. Im. conſ. 27. Cur. conſ. 47. Cur. jun. trac. feud. parte 2. q. 15. Dec. conſ. 121. conſ. 428. Franc. Rip. tr. de peſte, fol. 82. & hæc communis & æqualis limit. Roman. conſ. 22. propoſitæ, col. 5. conſ. 70. Viſis, licèt contrarium vo'uit Paul. conſ. 32. lib. 1. Jaſ. conſ. 24. col. fin lib. 3. Fulg. conſ. 212. Nobilis, vide ad utramque, And. Tiraq in Conſuet. Pict. de retract. in rub. n. 41. 42. adde Alex. infrà lib. 3. conſ. 10. in fin.

f *Salic.* [Contrà ſupra conſ. 44. num. 1.
g *Copul.*] Infrà, lib. 7. conſ. 25. col. 3.

AD CONSILIUM LXXXII.

a *Probatum.*] Aret. conſ. 37. Sequendo.
b *Communem.*] Infrà conſ. 129 coll. 3. lib. 6. conſ. 153. col. 1. lib. 7. latè dom. Andr. Tiraquell. in Conſuetud. Pictav. de retract. §. 1. gl. 9. num. 5.
c *Legali.*] Suprà conſ. 2. num. 7.
d *Utriuſque.*] Idem Alex. l. 2. in fin. C. de edend. conſtitut. can. 7. §. 1. fallit quando ambæ cauſæ ſunt incertæ, ut ſimul judicentur, quia tunc licet productiones alterutrum imputare.
e *Statu.*] Idem Alber. l. ſæpè de re judic. Oldr. qu. 254. Anch. conſ. 182. Lucas de Pen. l. apparitores, C. de exact. trib. lib. 10. Gem. c. ubi periculum, §. ſanè de elect. in 6. Fel. cap. cùm ſuper, collat. 5. de jur. Dec. cap. cùm ſuper, col. 1. de offic. deleg. limita quando ille tertius poteſt petere reſtitutionem in integrum. Matth. de Afflict. dec. Neap. 15. adde dec. Neap. 236.
f *Dignum.*] Adde Andr. Tiraquell. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. q. 7. num. 81.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Semiplena.*] Alex. ſup. conſ. 4. ad fin. Mattheſi. not. 13. Hypp. de Marſ. rep. rub. de prob. fol. 12.
b *Receſſit.*] Imò in uſu, ut nec obſtet, conſt. regiâ, decem annorum, ut dixi in Conſuet. Par. tit. 4. in rub.

AD CONSILIUM LXXXIV.

a *Principem.*] And. Iſer. de proh. feud. alien. per Fed. collat. 26. in uſib. feud. Bald. l. ſicut, in fin. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. Matth. de Afflict. in conſt. quadragen. de præſcr. fallit, quando agitur de landiculis aut ſimilibus. Guid. Pap. deciſion. Delph. 416. dixi in Conſuet. Pariſ. rub. tit. 4. verſ. ult.
b *Ignorantiæ.* [Supra conſ. 71. ſed non eſt ſimpliciter verum, ut infra lib. 2. conſ. 151. in fin.

AD CONSILIUM LXXXV.

a *Ipſo jure.*] Idem Alex. conſ. 105. col. 4 lib. 3. Ant. Petr. repet. l. 1. de jurejurand. effect. 24. Hypp. Marſil. ſing. 226. Franc. Rip. c. 2. col. 5. de reſcript.
b *Omnes.*] Tam Alex. in lib. 2. conſ. 32. in fin. Bald. Jaſ. in d. l. ſi quis major, Mattheſi. not. 50. Guid. Pap. conſ. 32. col. 4. conſ. 131. col. 9. Cor. conſ. 25. lib. 2. Dec. conſ. 452. Albert. Brun. conſ. 48. ſed veritas eſt illic eſſe caſum ſpecialem, ut ibi Rim. Thom. Parpal. Alciat. & Cor. conſ. 96. lib. 1. & latiùs conſ. 246. lib. 2.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *In dubio.*] Adde quod conceſſio præſumitur perſonalis. Bald. conſ. 115. libr. 1. Joann. Ana. conſ. 20. Alex. ſup. conſ. 84. num. 6. conſ. 101. in fin. infrà, eo. Lancell. Dec. in l. apud Julianum, §. fin.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Nullus.*] Etiam antequam ſit appellatum. Paul. conſ. 231. lib. 1. conſ. 113. lib. 2. Ang. Aret. inſtit. de fideic. hæ. §. ergo ſiquidem, Phil. Francus, c. judex, col. 3. de offic. deleg. lib. 6. Dec. conſ. 175. niſi recuſans voluntariè compareat & procedat. Pan. cap. ſciſcitatus, de reſcript.

AD CONSILIUM XCI.

a *Bart.*] Conſil. 7. quod duplicatur conſ. 214.
b *Paul.*] Conſ. 131. lib. 2. Anch. conſ. 103. col. 3.
c *Conſului*] Habes inf. eo. lib. conſ. 105.
d *Non ita.*] Id eſt, licèt in vulgari facta ſuper toto pluribus inſtitutis requiratur quod omnes deficiant, tamen fideicommiſſum de tota hæreditate factum pluribus, verificatur in perſona unius pro parte ejus: idem Ang. Paul. Curt. Alex. Jaſ. d. l. quidam, Matth. not. 169. unum Jaſ. conſ. 41. col. 4. lib. 1. Alex. ſup. conſ. 39.
e *Decedenti.*] Et ſic duobus illis ſimul concurrentibus Jaſ. l. Centurio, col. 24. de vulg. l. poteſt, col. 3. conſ. 41. conſ. 89. col. 2. lib. 1. conſ. 96. col. 2. lib. 4. Curt. ſen. conſ. 42. col. 4. Curt. junior conſ. 16. Paul. conſ. 14. in princ. lib. 1. Cor. conſ. 273. collat. 1. lib. 4. Alex. l. in vulgari, gl. 1. de verb. ſign. adde Ant. de Prag. inf. lib. conſ. 14. num. 17. Alex. inf. lib. 14. conſ. 55. num. 15. cum ſeq.
f *Filiis.*] Supr. col. 44 num. 1.
g *Gratia Dei.*] Seu primi Bonagratiæ, qui erat Pater Jacobi teſtatoris.
h *Non ſpectat.*] Idem latè Jac. de ſanct. Georg. tract. feud. ver. & cum pacto quod de ipſo feud. poſ. col. 3. Iaſ. in prælud. feud. col. 13. conſ. 152. conſ. 207. lib. 2. conſ. 138. lib. 2.

AD CONSILIUM XCII.

a *Ang.*] Ant. Neguſan. tr. de pig. par. 2. tert. memb. n. 64. Alex. conſ. 43. col. 2. lib. 4. conſ. 115. lib. 6.
b *Periurio.*] Bert. conſ. 69. lib. 1. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 3.
c *A dolo.*] Alex. l. ſi quis id quod, ff. de juriſdict. omn. jud. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3 præſumpt. 30 limita. inf. eo. lib. conſ. 103. num. 14.

AD CONSILIUM XCV.

a *Fonte.*] Rom. conſil. 42. Viſis Alex. inf. eo. conſ. 119. num. 2.
b *Deduci.*] Contrarium quoque practicatur in Prætorio Pariſienſi. Sed ille ſtylus debet reſtringi, ut procedat quando reus fatetur; ſed ſi negat maximè in debito conditionali, non debet moleſtari ante tempus, niſi quatenus opus eſſet probationem peuturam conſervare: dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 78.
c *Pœnam.*] Non eſt verum ex quo petitionem confert in tempus; & ſic non plus petit.

AD CONSILIUM XCVII.

a *Sectarum.*] Idem tenet Alex. in ſtatuto prohibente nubere extrà territorium, inf. conſ. 151. n. 3. lib. 2.
b *Pœnam.*] Sequitur Alex. conſ. 68. ad fin. lib. 4.
c *Valere.*] Dic quòd omnia hujuſmodi ſtatuta ex juſta cauſa facta ſint valida. adde Bald. tractat. ſtat. ver. conſenſus, num. 1. Bald. Iaſ. l. 1. in fin. ff. de juſtitia & jur. Joann. Lap. rep. c. per veſtras, §. ſed ſi filia, de don. inter vir. & uxorem.
d *Ne etiam.*] Idem Alexand. in dict. leg. Seius & Augerius, col. 1. in rubr. ff. ſolut. matrim. in fin. ſupr. conſ. 19. numer. 5. Ant. Bur. conſ. 35. Anchar. conſ. 21. Curt. ſenior. conſ. 17. col. 1. 2. conſ. 28. col. 1. Dec. conſ. 231. in leg. nuptias, de regul. jur. Ant. Cor. ſing. verb. ſtatutum, Hyppol. Marſ. not. 189. ſum Silveſt. ver. matrimonium 22. quæſt. 2. ſed errant, ut dixi ſup. Conſuet. Pariſ. tit. 10. in rubr.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Cauſa.*] Hyp. Marſ. ſing. 178. l. 1. §. præterea, n. 3. de qu. Jaſ. l. ſororem. C. de his quib. ut indign. conſ. 167. col. 5. lib. 4. Alex. inf. lib. 4. conſ. 127. n. 19. Judex tamen debet arbitrari, & dictum Inn. in d. c. cum I. & A. ut loquitur etiã in teſte ignorante, non eſt ſimpliciter verum.
b *Recenti.*] Alc. tract. præſumpt. reg. 2. præſ. 11.
c *Nec etiam.*] Infrà, lib. 4. conſ. 127. num. 6.

AD CONSILIUM C.

a *Conſ.* 211.] Adde infrà lib. . conſ. 13 . num. 2.
b *Tempore.*] Bald. Sal. l. fin. C. ne ſerv. ex ſuo fac. Soc. conſ. 42. col. 3. lib. 1. conſ. 283. col. 3. lib. 2.
c *Specifice.*] Alex. conſ. 119. col. 2. eo. lib. conſ. 3. n. 7. lib. 2. Curtius ſenior conſ. 59. n. 7. conſ. 73. col. 2. Jaſ. l. ſi extraneus, in fin. de cond. cau. da. l. non ſolum, §. ſciendum, col. 1. ff. de nov. op. nunc. Dec. l. fin. col. 12. Cod. de edict. di. Adrian. toll. c. poſt ceſſionem, col. 7. de prob. conſ. 524.
d *Bart.*] Conſil. 193.
e *Singulares.*] Suprà, conſ. 72.
f *Fructuum.*] In lib. 5. conſ. 72. col. 2. Bald. conſ. 30. lib. 2. Ant. Imol. Alex. l. Imperator, ad Tre. Paul. Alex. l. maritum, in fin. l. ſi maritus. ſol. matr. Lanc. Dec. l. apud Julianum. §. hæres, de leg. 1. Dec. l. divus, de reg. jur.

AD CONSILIUM CI.

a *Non poteſt.*] Infrà lib. 4. conſ. 54. Paul. conſ. 229. conſ. 317. lib. 1. Bert. conſ. 160. ponitur, col. 1. lib. 1. Andr. Tiraq. repet. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, num. 13. C. de revoc. donat.
b *Privilegium.*] Et ibi Phil. Franc. Bald. conſ. 24. conſ. 375. in fin. lib. 4. Ang. conſ. 1. col. 2. Anch. conſ. 329. Alex. l. quia tale, ff. ſol. matr. Jaſ. l. apud Julianum, §. ſi quis alicui, col. 2. de leg. 1. l. ſi ſic *la grand*, de verb. obl. conſ. 27. lib. 1. conſ. 218. lib. 2. Bald. l. vectig. Cod. de vect. in addi. ad Spec. in tit. de inſtr. edi.
c *Conſuetudinem.*] Quam etiam teſtatur Alex. inf. lib. 2. conſ. 68. num. 10. lib. 5. conſ. 52. Dec. conſil. 694. Ant. Rub. conſ. 9. numer. 10. Guid. Pap. deciſ. Delph. 297. & communis praxis hujus Regni.
d *Revocari.*] In conſ. 216. lib. 2. conſ. 16. col. pen. lib. 5. Paul. conſ. 200. in fin. lib. 2. Alb. Brun. conſ. 10. col. 6. Franc. Rip. reſp. 6. col. pen. reſp. 7. col. 4. ſub tit. de reſc. Cur. jun. conſ. 1. n. 24. Matth. de Affl. dec. Neap. 124.
e *Auferre.*] In conſ. 190. col. 2. lib. 2. Jacobi. de ſanct. Georg. tract. de feud. verſ. & adhær. & Feder. ad fin. Alber. Brun. conſ. 12. col. 30. col. 133. Jaſ. conſil. 134. col. 8. lib. 2. conſ. 46. col. 4. lib. .
f *An.*] Sequitur Dec. conſ. 638. Lud. Goz. conſ. 23.
g *Collectas.*] Bene facit text. in l. licitatio, §. fin. de publica. l. un. C. quib. mun. excuſant. hi qui poſt impl. milit. lib. 10. adde Bald. conſ. 31. lib. 1. And. Iſer. c. uno quæ ſint regal. col. 2. in uſib. feud. Phil. Franc. c. quamquam, de cenſ. in 6. Franc. Rip. tract. de peſte fol. 99. & reſponſ. 22. col. 5. cum ſeq. ſub titul. de præſ. Bert. conſ. 4. Sup. lib. 1.

AD CONSILIUM CII.

a *Ea conditione.*] Ant. Brun. conſ. 48. Paul. conſ. 5. col. 1. lib. 1. Aret. 149. col. 1. Fel. c. cum Joan. col. 1. de fid. inſtr. Ant. Cor. in ſing. verſ. manumiſſio, Jaſ. Dec. l. debitori, Cod. de pact. Jaſ. l. 3. col. 4. de leg. 1.
b *Modum.*] Bene facit l. cùm ab eo. ff. de contrah. empt. l. quam aſſeveras. C. de re permut. gl. l. 2. ff. de in diem, addict. Pe. Cy. Bal. d. l. cum mora, Aret. conſ. 149. col. 1. Cor. conſ. 191. lib. 3. Dec. l. debitori, col. 2. C. de pact. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. glo. 7. in fin. limita infrà conſ. 119. col. 1.
c *Impleri.*] Idem in conditione, quamdiu legatum nõ eſt executum, l. cui fundus in fin. & ibi Bar. Bald. Imo de cond. & demonſt. Bart. Ang. Paul. Cor. l. gen. & fin. C. de cond. inſer. Paul. Soc. l. jure civili, de cond. & demonſt.

AD CONSILIUM CIII.

a *Niſi.*] Jaſ. l. quod te, col. 10. ſi cer. pet. Dec. l. pen. col. 2. de juriſd. omn. jud. latè An. Tiraq. rep. l. ſi unquam, verſ. revertatur n. 25. cum ſeq. C. de revoc. donat.
b *Statum.*] An. Iſer. c. uno, quæ ſint reg. col. 31. & deſt. conſ. lib. eccl. col. 9 in uſib. feud. Cal. conſ. 1. ſub tit. de accuſat. Alb. Brun. conſ. 28.

IN CONSILIUM CIV.

a *Monetam.*] Hyp. Mar. l. qui falſ. n. 83. ad l. Cor. de fal.
b *Vſuals.*] And. Tiraquell. in Conſuetud. Pictav. §. 1. tit. de retract. gl. 20. num. 14.
c *Exilium.*] Jaſ. l. 5. §. hæc pœn. ff. quod quiſque jur. Dec. l. imperium, col. 2. de juriſd. omn. jud. l. magiſtratibus, col. 1. cùm ex literis, col. 4. de conſt. Alc. tract. de præſumpt. ad fin.
d *Nullo.*] Dixi in conſ. §. 22. q. 4. ſed plenius, And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. *des retraits*, §. 1. gl. 2. in 6. adde infr. lib. 4. conſ. 26. n. 6.
e *Valuaſſ.ulum.*] Idem Angel. Jaſ. c. 1. col. 7. in uſib. feud. Dec. l. ſi quis id quod col. 4. de juriſ. omn. jud. c. de appellationibus, col. fin. de appel. majoribus, col. 1. de præd. cur. l. 1. collat. 10. C. de proh. ſeq. pec Hyppol. de Marſ. l. ſi ut allegas, C. ad l. Cor. de ſic. l. fuerim. ff. eo. not. 276. conſ. 71. col. 1. conſ. 80. Et in pra. §. & quia. Ant. Cor. in fin. verſ. effuſio, & in tract. de minimis, adde Cor. conſ. 38. col. 1. lib. 1. alberic. l. 1. C. de ver. ſig.
f *Sing.*] Si alicui, unde exemptus ab omnibus muneribus perſonalibus non eſt exemptus ab eo, quod brevi tempore expediri poteſt, ut dare conſilium, Alex. l. Senatus, §. Marcellus de reg. juris, Thom. par. pare. l. placet, col. 2. de ſacroſ. eccl.

AD CONSILIUM CV.

a *Patri.*] Tenet Alex. quod ſic; Et bene.
b *Pul.*] Conſ. 15. teſtator, Socin. conſ. 57. n. 5. lib. 3. Ang. conſ. 266. dictum legatum.
c *Liberis.*] Et ſic liberi vel filiorum filii non ſunt ſubſtituti, ut eſt verior & communis opinio. valet tamen fideicommiſſum poſt mortem, quia etiam in dubio cenſetur ſub hac conditione ipſi primo loco inſtituto impoſitum, ut tradit Im. in d. l. Centurio, char. pe. & Alex. ibi. col. 33. & in conſ. 13. col. fin. lib. 4. Anch. conſ. 152. col. 2. & in c. 1. col. 12. & ibi Phil. Franc. col. 48. de teſt. in 6. Cur. ſen. conſ. 45. col. 6. cum ſeq. conſ. 51. col. 8 Dec. conſ. 422 Jaſ. conſ. 79. col. 2. lib. 1. Cor. conſ. 15. li. 2. Bart. conſ. 113. lib. 3. adde inf. lib. 2. conſ. 76. num. 10.

AD CONSILIUM CVI.

a *Mortis.*] Idem Dyn. d. l. 1. Guid. Pap. dec. Delph. 223. Cor. conſ. 284. eleganter, lib. 1. Soc. conſ. 112. lib. 1. Dec. conſ. 245. conſ. 299. conſ. 592. in fin. Jaſ. conſ. 79. collat. 2. lib. 2. Sed cùm jure Romano patria poteſtas ſit introducta favore & commodo patris verior eſt contraria opinio, quæ primùm fuit Jac. Raph. Petr. l. 1. C. de Auth. tut. Angel. in l. 1. §. fuit quæſitum, & ibi Alex. Jaſ. ff. ad Treb. Rom. conſ. 515. Pau. l. ſenium, C. qui te-

ſtam.fac.poſſ.l.tam is,in fin.ff. de don.cauſ.mort.l.qui in poteſtate, in fin. princ. ff. de teſtam. Soc. conſil.82. col. 2. lib. Corn. conſil. 242. col. 1. lib. 4.
b *Differentia.* Petr. Anchar. rep. c. ratum, col.3. de reg. jur. in 6. Bertrand. conſil. 86. lib. 1.

AD CONSILIUM CVIII.

a *Supplementum.* Infrà eo. conſil. 128. num. 5.
b *Communiter.* Ut infr. lib. 2. conſil. 109. col. 1. latè conſil. 195. conſil. 199. & lib. 3. conſil. 12. n. 10.& lib. 7. conſil. 202. Guid. Pap. deciſ. Delp. 39. conſil.25. Soc. rep. l. cùm avus, collat. 78. cum ſeq. de cond. & demonſtr. Ant. Cor. in rep. verſic. ſubſtitutio, Philipp. Corn. l. 1. Cod. de cond. inſer. conſil. 76. lib.2. Curt. ſenior, conſil. 4 . collat. 5. conſil. 73. numer. 2. Bert. conſil. 374. Viſo caſu, conſil. 397. Viſo, conſ. lib. 2. conſ. 105. Pace ſalvâ, conſil. 272. ad fin. lib. 52.

AD CONSILIUM CIX.

a *Defenſio.* Suprà conſil. 76. num. 4.
b *Fuga.* Ang. tract. malefic. ver. & dictus Titius ſe defend. collat. 5. Hippol. Marſil. l. 1. ff. ad l. Corn. de ſicar. & in pract. §. quoniam. 286. cum ſeq. pulchrè Bald. conſil. 213. viſis actis, lib. 4.
c *Dolum.* Infrà conſil. 140. col. 2. lib. 2. alex. Jaſ. l. 1. §. 1. ff. ne quis eum, qui in jus voc. eſt, vi eximet. Jaſ. l. 1. ff. de legib. l. 2. col. pen. ſi quis in jus voc. non ierit. l. furorem, Cod. de his qui ut indign. conſ. 137. col. 1. lib. 1. Paul. conſ. 207. lib. 2. Dec. conſil. 234. conſil. 482. & in c. 1. lect. 1. col. 23. de conſt.
d *Mitius.* Sup. conſ. 76.
e *Credo.* Sup. conſ. 76. in fin. Ang. tractat. malefic. ver. & dic. tit. ſi de feud. contr. Hippol. Marſil. ſing. 19. in rub. de pr. fol. 4. l. de minore, §. plurium, num. 72. ff. de q. Jaſ. l. ut vim, col. 1. ff. de juſt. & jur. l. non ſolum, §. ſciendum, col. fin. de oper. nov. nunt.

AD CONSILIUM CX.

a *Antiquiori.* Paul. conſ. 432. lib. 2. Anch. conſil. 274. Alex. ad Bart. l. ſi duo, ff. uti poſſ. conſ. 100. lib. 2. conſ. 89. col. 3. conſil. 9. collat. fin. lib. 5. Guido Pap. conſil. 13. Curt. ſenior, conſil. 245. col. 1. Soc. l. rem, quæ nobis. col. 9. q. 2. ff. de acq. poſſ. Jaſ. conſ. 91. col. 3. lib. 3. Bert. conſil. 174. ſex progreſſu, col. fin. lib. 2. conſil. 96. col. 3. vide tamen Bald. conſil. 21. n. 6. lib. 5. Jaſ. conſ 6. lib. 1. conſ. 22. col. 1. lib. 3.
b *Ordra.* Sup. conſil. 7. num. 2.
c *Teſtis.* Inf. conſ. 180. col. pen. lib. 2. Corn. conſ. 104. lib. 1. Soc. l. ſi quis cùm totum, in princ. de excep. rei jud. Jaſ. conſ. 91. col. 2. lib. 3 Franc. Rip. c. cum M. Ferr. num. 11 de reſcr. Curt. jun. conſ. 17. col. fin.
d *Statu.* Alex. l. quod meo, col. 2. ff. de acq. poſſ. Bald. in diſp. inc. Accuſatus de vi turb. col. 8. Cor. conſ. 46. col. pen. conſ. 221. col. fin. lib. 3. Soc. l. 1. §. ſi juſſerim, in fin. de acq. poſſ. Jaſ. l. generaliter, eod. tit. Bert. conſ. 173. quia difficultas, col. 5. lib. 1. conſ. 211. Viſo proceſſu, lib. 3. Dec. l. contractus, n. 15. de reg. jur.
e *Poteſt.* Idem Alex. inf. lib. 2. conſ. 39. collat. 1. & bene, licèt aliter velit in conſ. 4. col. 13. conſ. 99. col. 3. lib. 2.

AD CONSILIUM CXI.

a *Sed ſecundum.* Hipp. Marſ. leg. fin. ff. de juriſdict. omn. jud. l. infans, ff. ad leg. Corn. de ſic. Henric. de Bortis, tract. ſynod. part. 3. art. 2. num. 20.
Quia iſtud. Dico quod non poſſunt quantum ad hoc, ut pœna ſit impoſita ipſo jure, ſed bene quantum ad hoc, ut per ſententiam imponi poſſit. ut tenet Ang. in diſputat. Bononienſi, col. 3. Ro. Cur. rep. cap. fin. col. 131. de Conſuet. Henr. de Bonic. tract. ſynod. par. 3. art. 2. num. 25.
c *Mitius.* Bald. l. ſi quis non dicam rapere. Cod. de Epiſc. & Cler. Philipp. Francus, c. 1. in fin. de homic. in 6. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 73.
d *Arbitrio.* Inf. lib. 2. conſ. 13. Cep. repet. l. fugitivi, Cod. de ſerv. fugitiv. Dec. l. qui juriſdictioni, ff. de juriſd. omn. jud. c. ex literis, col. 5. 6. de conſt. cap. de cauſ. col. 2. de offic. delegati, Ant. Cbr. in rep. ver. pe.

AD CONSILIUM CXII.

a *Dimidia.* Sup. conſ. 4.
b *§. de illo.* Et ibi Alex. adde Bald. conſil. 329. lib. 1. Imol. de c. propter. Jaſ. l. ſi ab arbit. col. 1. qui ſatiſd. cog. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 8. Ludov. Gozad. conſil. 74. col. 2.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Ex cauſa.* Idem Bart. d. l. cùm in rem verſo, in fin. & ibi Sal. in repet. col. 3. & q. 4. col. 5. Bald. Cyn. §. ſi quis per triginta, col. 2. ſi de feud. def. funct. fuer. contr. inter do. Alex. 14. n. 6. conſ. 180. lib. 2. conſil. 75. ad fin. lib. 4. Franc. Bald. tract. præſcr. 2. part. princ. q. 19. n. 8. 22. Alex. Rimin. d. l. certis, Fel. c. cauſam, quæ, col. 3. de præſcr. Bertrand. conſil. 266. Ponitur in facto, conſ. 28 . Viſo proceſſu, col. fin. lib. 3.
b *Præſumitur.* Infrà lib. 4. conſ. 1.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Valeat.* Jaſ. l. ſi plagii, de verb. oblig. l. verb. pactum, col. 4. 5. Cod. de tranſ. Hip. Marſil. in pract. §. aggredior, n. 2. Alex. infrà lib. 3. conſil. 75. conſ. 87.
b *Deſcriptus.* Bald. conſ. 480. cum ſeq. lib. 1. conſil. 9. lib. 3. Marſil. d. §. aggredior, n. 4. Alex. infrà libro 3. conſil. 75.

AD CONSILIUM CXVI.

a *Allegationes.* Quæ habentur infrà eod. conſil. 118.
b *Excluſa.* Alex. Jaſ. l. eum qui, §. in popularib. col. 2. ff. de jurejur. Cur. ſenior, conſil. 69. n. 6. Jaſ. l. 1. in princ. col. 5. ff. de oper. nov. nunt. Hipp. Marſil. l. §. ſi ſervi quaſi, n. 5. de quæſt. Alciat. c. palam, de verb. ſignif. tract. de præſumpt. part. n. 16.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Reddatur.* Bald. Paul. Salicet. d. l. 1. Bald. conſil. 260. lib. 1. Corn. conſil. 23. col. fin. lib. 1. conſ. 152. col. fin. lib. 3. conſil. 68. col. 2. lib. 4.

AD CONSILIUM CXIX.

a *Fonte.* Suprà, conſil. 65. num. 2.
b *Liquida.* Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 166.
c *Vino.* Jaſ. l. Centurio, col. 16. de vul. & pup. conſ. 55. col. 5. conſil. 65. col. 2. lib. 3. Alex. infrà libr. 2. conſil. 124. n. 6.
d *Perfecte.* Infr. lib. 5. conſil. 76. col. fin. Aret. conſ. 94. in fin. Soc. conſil. 26. col. 2. lib. 4. Cor. conſ. 34. col. . lib. 1. conſil. 245. lib. 4. Dec. conſil. 452. nu. 3. Matt. de Afflict. deciſ. Neap. 220. num. 4.

AD

AD CONSILIUM CXX.

a *Extranei.*] Idem ſentit Alex. ſup. conſ. 80. nu. 12. quod primâ facie videtur eſſe contra id quod ſæpè conſuluit, ut ſup. conſ. 44. & quæ ibi dixi; ſed nulla eſt contrarietas, quia quæ in d. conſ. 44. adduxi, procedunt in re quæ de ſui naturâ vel pacto non tranſit ad extraneós hæredes, ut feudum, emphyteuſis eccleſiaſtica, vel quando emphyteuſis aut quælibet conceſſio privati limitatur ad certas generationes vel perſonas, quia tunc verb. *hæredibus*, non facit extenſionem ad extraneos, quia hoc eſſet vel contra naturam, vel contra tenorem pacti: ideò facit reſtrictionem, ut requiratur utraque qualitas. Secùs quando neque natura, neque tenor pacti impedit tranſire ad quoſcumque hæredes, ut hic in eo qui accepit ad libellum. Idem puto, ſi expreſsè in emphyteuſim ad certum tempus, quod tunc verbum hæredibus cum copula additum [nec aliter reſtrictum, ut infrà, lib. 2. conſ. 56. col. 1.] auget & facit quòd conceſſio non eſt reſtricta ad filios, ſed ad quoſcumque hæredes non aliter prohibitos tranſeat pro tempore ſuo, vel etiam perpetuo, ſi non eſt limitata ad certum tempus, & in dubio; quoties dicitur pro ſe, filiis & hæredibus, filii non ſunt vocati, ut filii præciſè, ſed in quantum præſumptivè futuri hæredes, & ſic quicumque hæredes veniunt, & ſic in dubio verb. *& hæredibus*, non reſtringit, ſed ampliat: quod nota. Adde Alexand. l. Gallus, §. etiamſi à parente, de liberis & poſth. Sal. l. 2. qu. 20. C. de jure emphyt.

b *Alias non*] Idem Anch. conſ. 129. Paul. conſilio 167. lib. 2. Roman. conſ. 476. Curt. junior conſilio 20. in princ. Jaſ. conſil. 218. libro 1. Matth. Pacus in tract. de mandat. apoſto. part. 5. fol. 45. Guid. Pap. deciſ. Delph. 187.

c *Conſuetudine.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. qu. 41. §. 41. num. 57. cum ſeq.

d *Noſtro.*] Sed in aliis differunt, ut dixi in Conſuet. Pariſ. in Rub. de cenſ.

e *Donari.*] Sed non tradi, ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 55. in princ. ut erret Alex. hic in præſuppoñendo contrarium, niſi in quantum ſic refertad conſuetudines quibus commiſſorum vigore temperatur.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Suſtentari.*] Alex. l. ſi cum nulla, de judic. l. 1. de officio aſſeſſor. Bellamer. deciſ. 73. Si ceſſionarius. Socin. l. quoties, ff. de rebus dub. Cor. conſ. 288. collat. 1. lib. 3. conſ. 8. lib. 1. Jaſ. l. ſed & ſi poſſeſſori, §. item ſi juravero, de jurejur. conſ. 112. in fin. lib. 4. Curt. junior l. ſi quis intentione, num. 5. ff. de judic.

b *Non.*] Bellamer. dicta deciſ. 73. Pet. de Ferra. in l. in act. rea. ver. jure dominii vel qu. col. 8.

c *Narrata.*] Soc. conſ. 39. conſ. 199. conſ. 255. lib. 2. Cor. conſ. 46. col. 2. conſ. 201. lib. 3. Maria. Socin. c. 2. num. 87. cum ſeq. de li. obl. Alex. conſ. 110. col. 1. lib. 5. Adde deciſ. Tholoſ. 233.

AD CONSILIUM CXXIII.

a *Cùm ego.*] Ambroſius in teſtamento reliquit villam Sardoni filio ſuo primogenito Philippo, & poſt ejus obitum, filio primogenito ejuſdem Philippi; reliqua verò bona mobilia & immobilia voluit æqualiter dividi inter filios ſuos, ſeu eorum liberos: poſteà prædeceſſit Philippus, relictis Joanne primogenito ſuo & aliis nepotibus, noviſſimè deceſſit Ambroſius relicto filio tertio, & dictis nepotibus. Decidit Alexander quòd dicta villa ſpectat ad Joannem primogenitum Philippi ex vulgari, non obſtante quodam prætenſo teſtamento Bart. avi, qui voluerat dictam villam ſemper devolvi ad majorem natu liberorum ſuorum, quia non conſtat quòd ſit ſcriptura & teſtamentum Bar. patris dicti Ambroſii.

b *Vidiſſe.*] Infrà, lib. 3. conſ. 76 col. 1. num. 4.

c *Contractores.*] Ut Alex. & omnes de §. ex imperfecto. Ant. Rub. conſ. 107.

d *Valeat.*] Latè Alex. l. 1. col. pe. C. de error. cal. & quòd non ſit nulla. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 18.

e *Inſtitutionem.*] Dic contrà, ut infrà, libro 2. conſilio 70.

f *Impenſas.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. num. 78.

AD CONSILIUM CXXXIV.

a *Sententiam.*] Dixi latè in Conſuet. Pariſ. §. 30. num. 23. qu. 6.

b *Ipſo jure.*] Dec. l. factum, §. in pœnalibus, in princ. de reg. jur.

c *Regem.*] Ant. Cor. tract. de excel. & poteſt. reg. quæſt. 92.

d *Juſſu.*] Ubi Paulus & Oldr. qu. 208. Gemi. c. 2. de confeſſ. in 6. Matth. de Afflict. Dec. Neap. 169. limita ut infrà, lib. 3. conſ. 16.

AD CONSILIUM CXXV.

a *Immobile.*] Imò, ut per dom. And. Tiraq. in conſ. Picta. tit. *Des retraits.* §. 1. gl. 7.

b *L. ſecundum.*] Col. 67. Adde Fab. de Monte ſan. Savin. tract. de empt. & vend. qu. 5. princ. col. 28. & qu. 8. prin. qu. 5. Jaſ. l pacta noviſſima, col. 2. C. de pact. c. 1. col. 2. in uſibus feud. conſilio 55. libro 1. Panta. repet. l. 2. col. 24. C. de reſcind. vend. Dec. l. de alimentis, num. 9. C. de tranſact. in Rub. C. qui admi. c. quoniam contra falſam, collat. 49. de prob. conſ. 43. collat. 3. Imola conſ. 98. cum ſe. Guido Pap. conſil. 23. col. 5. Curt. ſenior conſilio 43. collat. 3. Corn. conſ. 71. lib. 3. latiùs conſ. 109. eod. lib. Alexand. infrà, conſ. 103. collat. 2. lib. 2. conſ. Vide col. 1. lib. 5.

c *Sciens.*] Decius conſ. 585.

d *Imo.*] Sup. conſ 13. num. 20.

e *Inſinuationem.*] Sup. conſ. 4. num. 10.

f *Jurata.*] Sup. conſ. 27. num. 8.

g *Eligere.*] Dic ut notavi infrà, lib. 3. ad conſ. 134.

h. *Bart.*] Cum quo tranſit ibi Alexand. & expreſsè Jaſon.

AD CONSILIUM CXXVIII.

a *Bonorum.*] Id eſt, ſi extra ditionem ſtatuti ſit tertia pars bonorum, poterit ſuper illis peti ſupplementum tertiæ partis legitimæ, ſi tamen deſit, & non plus etiamſi plus deficiat de legitima. Plura hic occurrunt, de quibus remitto ad ea quæ ſcripſi ſuper Conſuet. Pariſ. §. 121.

b *Loci.*] Sup conſ. 16. num. 1.

c. *Odioſum.*] Prout dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. glo. 3. qu. ult.

d *Extrà.*] Dicendum de tutore, ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 99.

e *Annis.*] Idem ſuprà, conſ. 108, num. 2. & infrà, lib. 3. conſ. 8. col. fin. Andr. Tiraq. in repet. l. ſi unquam, ver. revertatur, nu. 315. C. de revoc. don. & ultra allegatos per eum. Bald. conſ. 20. lib. 2. Cal. conſ. 17. ſub tit. de teſt. Gui. Pap. conſ. 202. cum ſeq. & deciſ. Delphin. 81. Cor. conſ. 265. lib. 3. Steph. Bertrand. conſilio 140. ex themate 1. col. 1. lib. 1. conſ. 246. viſo caſu, co. 1. lib. 2. & omnes quotquot legi, excepto

ſolo Bald. de Ubal. in tract. de ſubſtit. collat. 25. quem reperi ſentientem cum Bar. Et malè in hoc.

f *Utrunque.*] Supra, conſ. 44.

g *In re certa.*] Idem Alex. infrà, lib. 3. con. nu. 2. ſed diligenter adverte, hæc deciſio duos caſus reſpicit; primus quando ſunt alii filii & hæredes, cum quibus hæc filia vult æqualiter concurrere, & tunc hæc deciſio hoc primo caſu, vel ſimpliciter intellecta eſt falſa, nec Bart. illam tenet in d. §. ſi liberi, quia ibi non loquitur de hac quæſtione, ſed de alio caſu, videlicet quando emphyteuſis eſt recepta pro ſe ſuiſque filiis legitimis maſculis & fœminis, non adjecto verbo, & hæredibus: quod patet ad literam, quia Bart. ibi præferatur de certo ſuo conſil. in d. q. ubi eſt omiſſum verbum hæredibus, & illud refert de verbo ad verbum quod incipit, quæſtio iſta habet duo dubia, & eſt in ordine conſ. 183. quod quantùm ad ſecundum dubium, truncatim repetitur inter conſilia Bar. conſ. 55. incipiente: Dominus Amatus, ut patet per librum; & ſic Alex. hic & ubique perperàm pro ſe advocat dictum conſ. Bart. qui loquitur longè in diverſis terminis: concludimus ergo quòd filia in re certa inſtituta, non venit ad hujuſmodi emphyteuſim, etiam eccleſiaſticam, quia non eſt propriè hæres: & ita tenet Alex. in lect. ſuis, ut in l. quidam, § nihil intereſt, ff. de eden. & ſentit ſuprà, conſ. 44. nu. 2. Idem Bal. in l. liberti libertæque, C. de ope. lib. & in conſ. 455. primò conſiderandum, lib. 3. Saly. l. 2. q. 20. in fin. C. de jure emphy. Ang. in l. Gallus, §. etiamſi, & ibi Alex. col. pen. de liberis, & poſt. Franc. Rip. reſp. 26. col. 4. ſub tit. de reſcrip. Secundus caſus, quando non ſuperſunt alii filii habiles ad hanc emphyteuſim, quo caſu propriè loquitur Alex. hic. Et tunc dico quòd filius vel filia in re certa inſtitutus reſpectu domini directi, cenſetur hæres, quod eſt indubitatum, quando ab initio, hoc eſt, tempore mortis teſtatoris non erat, niſi ille inſtitutus in re certa: ſed idem puto ſi poſteà contingat decedere alios filios poſtquam fuerunt hæredes, ſuperſtite ſola filia in re certa inſtituta. Et moveor non per rationes Alex. quæ non ſunt ad propoſitum, ut dixi, ſed per ea quæ plenè dixi ſuper Conſuet. Pariſ. §. 121. Præſertim quia illa limitatio inſtitutionis ad rem certam non eſt facta in detrimentum poſteritatis, ſed certorum filiorum favore dumtaxat, qui tunc ceſſat.

AD CONSILIUM CXXIX.

a *Allodiales.*] Tex. in §. 1. ſi de feud. defunct. contentio ſit ubi Bal. & omnes. Andr. de Iſer. c. 1. de controv. inter maſcu. & fœm. Jac. in tract. feud. ver. de caſt. Rub. modo, collat. 3. Curt. ſenior, conſilio 75. collat. 1. Decius conſ. 467. cum ſeq. conſ. 498. collat. prima, conſ. 588. nu. 8. Jaſon l. ſi prius, collat. 12. ff. de oper. novi nunciat. conſilio 60. col. 2. conſil. 102. Alber. Bru. conſ. 1. collat. 1. conſ. 82. cum ſeq. Alciat. tract. de præſumpt. Reg. 2. Præſumpt. 3. Quam præſumptionem limita, ut per Alex. infrà, libro 5. conſ. 15. Jaſon conſ. 235. in fin. lib. 2. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 46. qu. 1.

b *Caſſari.*] Et malè, quia licet hoc requiratur ex parte judicis, non tamen ex parte tutorum vel curatorum, quin legitimam habeant poteſtatem, ex quo petitum juramentum præſtiterunt, ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. 89. & ita obſervamus.

AD CONSILIUM CXXX.

a *Tamen.*] Hic puto Alex. malè conſuluiſſe, niſi appareat ſaltem de veteribus ingratitudinibus, quas pater non remiſit ſimpliciter, ſed ſub conditione dictæ pacis quod potuit.

b *Citandi.*] Falſum eſt, cùm ſit actus judicialis, idem in ſimilibus.

AD CONSILIUM CXXXI.

a *Teneo.*] Jaſ. conſ. 105. col. fin. conſ. 171 col. 7. libro 4.

b *Contra.*] Ut infrà, lib. 2. conſ. 47. num. 9.

AD CONSILIUM CXXXII.

a *Gl.*] Sup. conſ. 6 nu. 2. infrà, lib. 3. conſ. 39. Jo. Gerſ. in tract. de re. mora. col. 4. Jaſ. l. ſi filius, col. 4. de lib. & poſthu. conſ. 182. col. 5. lib. 1. Cæp. conſ. 13. inter conſ. criminalia, ubi loquitur in hoc eodem caſu, de quo hic per Alex. Adde Aret. conſ. 11. col. pen. Henri. Bo. tract. Synod. par. art. 2. nu. 60.

b *Falſi.*] Infrà, lib. 3. conſ. 39.

c *Non uſum.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 4. num. 12.

d *Criminis*] Infrà, lib. 3. conſ. 89. Aret. conſ. 82. nu. 1. Jaſ. conſ. 22. lib. 1. Vide tamen Jaſ. conſ. 103. lib. 4. Alex. infrà, lib. 2. conſ. 69. ad fin.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Tempore.*] Sup. conſ. 5. num. 9.

b *Perſeveraſſe.*] Cyn. l. pen. C. de præſcrip. long. temp. Bald. Inſtit. de uſu. in princ. col. 1. Paul. conſil. 51. lib. 2. Ant. Corſ. in verb. poſſeſſio, Alciat. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 22. add. Mat. not. 117. Idem Alex. l. ſi ex argentariis §. final. de eden. Alex. Cor. l. 2. C. de teſt. Aret. conſ. 120.

AD CONSILIUM CXXXIV.

a *Specialiter.*] Infra, lib. 7. conſ. 163. n. 2. Dec. l. actio, col. 1. C. de tranſ.

b *Sublatum.*] Infrà, lib. 4. conſ. 7.

c *Non obſtante.*] Imò requiritur ſi dicta lex habet derogatoriam, ut per Bald. c. 1. per quos fiat inveſtit. in fin. princ. in uſib. feud. Oldrad. conſ. 326. cum ſeq. Jaſ. Alciat. l. cauſas, C. de tranſact.

AD CONSILIUM CXXXV.

a *Dictos.*] ſ. 41. ut pleniùs Cæpol. qui ſuper eodem themate conſuluit inter conſ. cri. conſ. 26.

b *Inn.*] Paul. conſ. 399. priuſquam lib. 1. Bal. Authent. et qui jurat, col. 9. C. de bonis autho. ju. poſſiden. Jaſ. l. 1. col. 4. C. de teſt. Hyp. Marſil. ſing. 177. ad fin. Hier. Cagn. l. 2. n. 206 ff. de ori. jur. Are. Rub. conſ. 13. col. 2. Cla. verſ. furtum, §. 41. Corrad. Summench. de contract. qu. 32. concluſ. 2. & qu. 41. Jac. Almin. poſt Paul. Gabriel. & alios, in 4. ſen. diſtin. 15. q. 2. quorum tamen dicta, ut hic rectè ait Alex. non ſunt tuta. Adde in lib. 4. conſ. 127. nu. 8.

c *Domeſtica.*] Non ſervamus, & bene quod domeſticitas furtum aggravat.

d *Pœnalibus.*] Are. conſ. 39. Decius conſ. 230. in fin. Vide Albe. 4. ſtat. qu. 66. & per omnes in l. ſi quis id quod de juriſd. omn. jud. And. Tiraq. in conſ. Pictav. de retract. §. 1. gl. 9. num 186.

e *Differenti.*] Bald. conſilio 201. numero 3. libro 1. Cor. conſilio 138. col. 4. conſilio 156. lib. 1. Dec. l. 2. num. 95. de re ju. ſecùs in materia indifferenti. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. de retract. §. 1. gloſſ. 9. num. 203.

AD CONSILUM CXXXVI.

a *Homagium.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. numero 12.

b *Scripturam.*] Non eſt verum, etiam de jure, ut dixi in Conſuet. Pariſ. in Rub. de cenſi. ad fin.

AD CONSILIUM CXXXVIII.

a *Tamen non.*] Infrà, lib. 5. conſ. 187. col. penult.

b *Valeant.*] Hæc eſt veritas quicquid infrà dicat Alex. quia virtus probationis magis dependet à publica fide, quàm à titulo vel collatione officii: ſatis eſt ergo quòd tunc publica in judicio & extra, fides ei adhibeatur, ut prætextu fidei publicæ non debeant contrahentes decipi, ſequitur Bald. conſ. 319. quia pleniſſimè, lib. 1. ſecundùm veterem impreſſionem Brixiæ, quod eſt conſ. 118. lib. 3. ſecundùm novam. Idem Ful. d. l. Barbarius, & conſ. 151. col. 1. Lanfr. in pract. verb. inſtrumentorum productiones, nu. 12. Et ita ſemper obſervari vidi, & ab antiquo ſemper obſervatum fuit, ut teſtatur Alb. d. l. Barba. col. fin. num. 33. Dec. c. 1. de fi. inſtr. Joan. Igneus l. 3. §. ſi quis tabulas, num. 70. ff. ad Syllan.

c *Genere.*] Dic meliùs, ut infrà, lib. 2. conſ. 195. & infrà, eod. conſ. num. 2.

d *Exempli.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. numero 33.

e *Intra.*] Limita ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 29. & 30.

f *Non obſtante.*] Infrà, conſ. 80. col. 1. libro 2. Anchar. conſ. 213. Cor. conſ. 24. col. 5. lib. 4. Bert. conſ. 81. ex tenore, col. lib. 3. ſed quod ſuprà dixi, verius eſt. Adde deciſ. Tholoſ. 331. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 14. num. 20.

AD CONSILIUM CXXXIX.

a *Non potuit.*] Imò ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 8. gloſſ. 1. num. 40. §. 122. & ſi ſint veri & ſoli naturales, matre præmortuâ non requiruntur aliæ clauſulæ derogatoriæ, §. reliqui quib. mod. nat. effic. ſui, col. 7.

AD CONSILIUM CXLI.

a *Quia rectè.*] Paul. Alex. Cor. Jaſ. d. l. furioſum. Jaſ. l. patre furioſo, collat. 2. de his qui ſunt ſui vel alie. ju. Dec. l. in negotiis, de re jur. Ant. Cor. in fin. ver. teſt. Hyp. Marſil. no. 380. Philip. Franc. in Rubr. col. 5. de teſt. in 6.

b *Furioſum.*] Infrà, lib. 2. conſ. 158. cum ſeq. Dec. conſ. 448.

c *Perſeverare.*] Infrà, conſ. 147. col. 2. & 3. & lib. 7. Anchar. conſ. 5. Socin. c. ad audientiam, col. 6. numero de homi. Nic. Fueral. in loco de tem. ad tempus, col. 3. Cor. conſ. 69. collat. penult. lib. 1. Jaſ. l. patre furioſo, collat. 2. de his qui ſunt ſui vel alien. jur. Bertr. conſ. 48. ex proceſſu, col. 8. & 9. lib. 1. Alciat. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 18. ſed limitat Paulus conſil. 120. lib. 3. Jaſ. conſ. 178. lib. 1.

d *Teſti.*] Feli. c. cum à nobis, de teſtib. Jaſ. l. ſanum mente, C. de tranſact. l. ſi duo patroni, §. idem Jaſ. ſcribit de jurejur. Curt. jun. conſilio 165. numero 21. Alexand. in conſilio 86. num. 16. lib. 2. conſilio 70. num. 11. lib. 3.

e *Probatur.*] Imò probat, ut not. omnes in l. ſciendum, de verb. oblig.

AD CONSILIUM CXLII.

a *Poſteà.*] Id eſt, poſt diviſionem, ut patet ex dictis conſiliis in principio, & iſtud ſolùm juſtificat hoc conſilium, aliàs puto quòd Alexander malè conſuluiſſet, quia non eſt verum quòd dicta clauſula cum omnibus juribus ſuis, conductibus, &c. tantùm inducat veteres actuales ſervitutes, de quibus conſtabit, ſed etiam novas ſervitutes inducit ſecundùm ſtatum rei quæ tunc erat, ut per Cæpol. tract. de ſer. urban. prædi. cap. trigeſimo octavo. Corn. conſilio centeſimo quinquageſimo quarto, lib. 2. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 91.

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI JURISCONSULTI CELEBERRIMI.

AD SECVNDVM VOLVMEN CONSILIORVM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM I.

a L*Ate.*] Corad. Summench. de contra. qu. 48.

b *Sed.*] Idem conſilio ſeq. & tertio, infrà, eod. libro, conſilio 107. quod abbreviatum habetur, infrà, lib. 6. conſil.

c *Nihil*] Imò ſicut Magiſtratus tenetur Judæos, Gentiles & quoſcumque ſubditos, ab homicidiis, blaſphemiis, & aliis delictis arcere, l. 2. §. Judæis, C. de juſt. & miſer. ita ab uſuris, & aliis illicitis exactionibus, l. illicitas, de offic. præſid.

d *Sinon.*] Prout ad impoſſibile ſequitur quodlibet ſecundùm Logicos.

e *Diſpenſari.*] Cautiùs & veriùs dicunt Theologi interpretari ſeu declarari in 3. ſentent. di. 37. ſed tunc videndum ut interpretatio verbo Dei fundetur & confirmetur, ne ſit impoſtura ſpiritus mendacis.

f *Ab illo.*] Sed quod ille text. falsò attribuatur Ambroſio, & nec hoſti quidem fœnerari liceat. Corrad. Summench. de contract. qu. 42.

g *Juſta.*] Suprà, lib. 1. conſilio 2. ad fin. ubi contrà dixi.

h *Paul.* Conſil. 295. cum ſeq. lib. 2.

i *Non peccat.*] Tranſeat in legibus humanis, ut per Accur. in 1. conſti. C. §. quib. ver. certas. Bart. in l. qui Romæ, §. duo fratres, col. 3. & ibi Franc. Rip. col. 7. de verbor. obligat. ſecùs in divinis, & quoad Deum.

k *Theologiæ.*] Contrà tenet Corrad. de contract. quæſt. 49.

l *Toleratus.*] Hip. Marſil. ſingul. 78. & in prac. §. aggredior, num. 28.

AD CONSILIUM II.

a *Tollit.*] Latè Rochus Curt. repet. c. fin. col. 21. de conſuet. Feli. Dec. c. quæ in Eccleſiarum, de conſtit. ſed non placet, & omninò ſtandum eſt verbo Dei & Theologicis, ut dixi.

AD CONSILIUM III.

a *Referens.*] Rom. conſil. 105. Jaſon conſil. 68. libro 1.

b *Cauſæ.*] Suprà, libro 1. conſil. 4. Rom. conſil. 292. ad fin.

c *Et parvi.*] Anchar. conſilio 6. collat. 2. Gemi. conſil. 24. collat. 1. Jaſ. l. nam poſteaquam, §. ſi minor, num. 9. de jurejur. Dec. c. ex parte 2. col. 4. de officio deleg. c. conſul. 1. no. 3. de app. conſ. 458. Ber. conſil. 114. Viſo proceſſu, col. 1. lib. 2. Alc. tract. præſum. par. 2. num. 13.

d *Scriptura.*] Jaſ. l. de quibus, num. 68. de legi. Fel. c. 2. collat. de probat. Rochus Cur. repet. c. fin. col. 22. de conſuet. limita in libro rationum ſup. lib. 1. conſilio 3.

e *Malum.* Jaſ. d. l. de quibus, num. 67. Roman. ſing. 358. ſing. 707. Matheſil. ſing. 51.

AD CONSILIUM IV.

a *Teſtatoris.*] Infrà, eod. lib. conſil. 98. Cor. conſil. 201. col. 2. lib. 1. conſ. 288. lib. 4.

b *Antiquum.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 63. cum ſeq.

c *Glo.*] Infrà, eod. conſil. nu. 16. in fin.

d *Additionem.*] Imò ut infrà, eod. conſ. 209.

e *Tollere.*] Imò verius eſt quod non tollit, ut dicam infrà, libro 3. conſil. 17. num. 9.

f *Ignorantia.*] Sup. lib. 1. conſil. 71. num. 3.

g *Scientia.*] Jaſ. l. ejus, §. ſi ſtipulatus, con. 1. ſi cert. pet. niſi in filio. Curt. junior conſ. 8.

h *L. cum hæres.*] Imò dicta lex non loquitur, niſi ex præſcriptione longi temporis ſecundùm tempora, ff. vide ſuprà, eod. num. 1.

i *Conſcientiam.*] Dixi in l. 2. §. ex his, qu. 5. de verb. oblig. in novis intell.

AD CONSILIUM V.

a *Citato.*] Bald. conſil. 336. lib. 1. conſilio 135.

conſil. 301. lib. 2. Cal. conſil. 4. de dilation. Roman. conſ. 157. conſ. 320. col. pen. Dec. l. fin. col. 2. C. de edi. di. Andr. tol. conſ. 400. col. 2. Hipp. Marſil. no. 295. Ancharan. conſil. 292. Socin. conſil. 30. in fin. lib. 1. Alex. infrà, eod. conſil. 82. col. 4. conſ. 209. in fin. & 7. lib. conſ. 98.

b *De facto.*] Ang. & Alex. l. de unoquoque, collat. 2. de re judic. Gemin. conſil. 53. Ægid. Bellamer. deciſ. 664. Socin. in tract. citat. art. 7. verſic. 20. q. 24. in fin. Cald. conſ. 1. de dilat. Dec. c. cum ceſſante, in fin. de appel. Rom. ſing. 766. Marſil. ſing. 320.

c *Adita.*] Infrà eod. conſ. 219.

AD CONSILIUM VII.

a *Alimentorum*] Curt. ſenior conſ. 39. col. 1. Jaſ. l. cum is, §. ſi mulier, de condictione indeb. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 111. nu. 10.

b *Legitima.*] Sup. conſ. 69. nu. 2. lib. 1.

c *Legitima.*] Jaſ. l. frater, in lect. col. 11. in rep. col. 12. de condict. indebit. conſ. 4. col. 4. lib. 3.

d *Bal.*] Conſ. 452. cum ſeq. lib. 1. conſ. 391.

e *Fortius.*] Deciſ. Tholoſ. qu. 290. Curt. ſenior conſ. 27. col. 12. conſ. 39. col. fin. Jaſ. Authent. præterea, col. 2. C. unde vir & uxor, inſtit. de act. §. fuerat, nu. 20. Bart. conſ. 161. ſuppoſito, col. 1. conſil. 184. pro faciliori, col. 2. lib. 1. Joan. Igne. l. 3. §. utrum, nu. 93. ad Syllan.

f *Etiam.*] Jaſ. conſ. 134. col. 8. libro 4. Curt. d. conſil. 27.

g *Non procedat.*] Curt. d. conſ. 27. Jaſ. Authent. res quæ, col. 3. C. communia, de legat. Dec. l. ſi certis annis, col. 2. de pact. Vide Nicol. Everar. in loc. le. loco 39.

AD CONSILIUM VIII.

a *Quod non.*] Hoc tenet Bald. in c. cùm contingat, in fin. de jurejur. Paul. conſ. 365. circa bona, numero 3. lib. 1. Fulgoſ. conſ. 199. Amb. de Vign. in tract. jura. & eſt veritas, quia juramentum contra legem, vel in fraudem legis non valet. Idem latè Cor. conſ. 238. col. 3. ubi dicit ita fuiſſe judicatum, lib. 1. conſ. 9. col. 1. lib. 2. conſ. 289. collat. 10. lib. 4. ubi dicit ſe ſemper ita tenuiſſe legendo & conſulendo. Et licet Cor. hoc limitet in conſ. 206. col. 3. lib. 3. quando tertius recipit donationem nomine filii, ego nec hanc limitationem veram puto.

b *Propter.*] Alex. infrà, lib. 3. conſ. 20. Ba. conſil. 420. lib. 1. Aret. conſ. 17. col. 4. conſ. 77. col. 3. Alex. l. ſi donatione, col. 5. C. de col. Guid. Pap. dec. Delph. 145. Anton. per tract. de jurejur. effe. 1. Dec. conſilio 239. in princ. conſ. 688. nu. 11. Franc. Rip. repet. l. ſi unquam, qu. 11. C. de revoc. don. & reſponſo 9. cum ſeq. Jaſ. conſ. 18. collat. 1. lib. 4. Ber. conſ. 27. col. 1. conſ. 39. conſ. 174. lib. 1. conſ. 103. conſ. 197. col. 2. Vide Dec. conſ. 631. nu. 5.

c *Firmetur.*] Idem Cæpola conſil. civilium, conſilio 8 num. 5. Dec. l. pacta quæ contra, C. de pact. conſ. 202. Franc. Rip. reſponſ. 6. reſponſ. 17. ſub tit. de revoc. don. Joan. Lap. rep. rub. de don. inter vir. & uxor. fol. 31. Alex. ubique. Bert. conſ. 61. quamvis donatio, lib. 3. Ant. Pe. tract. jura eff. c. 2. Sed hæc licet communis, falſa eſt, & contrarium tenet Bald. d. c. cùm contingat, collat. pen. & in conſ. 29. libro 1. conſil. 398. conſil. 470. lib. 5. Barbatias inter conſil. Curt. ſenioris, conſ. 66. Et eſt veritas.

d *Dico.*] Puto quòd malè conſuluit, bonaque donata in legitimam imputanda.

AD CONSILIUM IX.

a *Certa.*] Dic ut dixi ſuprà, lib. 1. conſ. 198.

b *Copulative.*] Sup. lib. 1. conſ. 44.

c *Extraneos.*] Dicam infrà, eod. lib. conſ. 189.

d *Communi.* Imò de jure communi eſt licitum, ut ibi notant Albe. Bru. conſ. 81. Cæpol. cauſ. civilium conſ. 8. num. 10. cum ſeq. ſalvo quod non debet fieri traditio, domino irrequiſito, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 56. in princ.

e *Privati.*] Imò, quia non proceſſerunt ad realem traditionem per ea quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 14. gloſſ. 5. num. 3. cum ſeq.

f *Conſtat.*] Et ibi Paul. Alex. Jaſ.

g *Illa lex.*] Quem etiam limitat Cor. conſ. 84. lib. 2. conſ. 64. lib. 4.

AD CONSILIUM XI.

a *Renunciari.*] Fulgoſ. Paul. Jaſ. d. l. de his Guid. Papæ conſ. 54. conſ. 87. in fin. Socin. conſ. 214. Feli. c. ſi diligenti, col. 7. de foro comp. latè Ang. conſ. 94. cum lib. Alciat. l. pen. gl. verb. antiqui, verſ. tertia cauſa. C. de pactis. Andr. Tiraq. rep. l. ſi unquam, in princ. num. 157. C. de revoc. donat.

b *Ad omnia.*] Suprà, lib. 1. conſ. 46. nu. 1. ſic generalis ceſſio, infrà, lib. 5. conſ. 68. Paul. conſ. 379. lib. 1. Sed contra generales liberationes. fa. Anchar. conſilio 330. Paul. conſilio 342. libro 1. Jaſ. conſ. 209. libro 2.

c *Tunc non fit.*] Bart. Jaſ. d. l. emptor, §. Lucius. Bart. Paul. Jaſ. d. l. ſi de certa. Bald. conſ. 184. lib. 4. conſ. 417. lib. 5. Jaſ. conſ. 98. in fin. lib. 2.

d *Bar.*] An. Jaſ. ibi. Rom. conſ. 155. col. 2. Lanſ. tract. de arb. qu. 9. Cor. conſ. 9. in fin. lib. 1. Andr. Tiraq. repetit. l. ſi unquam, in princ. nu. 46. C. de revoc. donat.

e *Juramento.*] Idem Alex. d. §. duo fratres, in 5. qu. & ibi Franc. Ripa conſ. 14. nu. 71. Ant. Petr. tract. jura, tract. 29. Bened. repetæ. Ray. verſic. ſi abſque lib. mor. 2. num. 133. Dec. conſ. 345. Andr. Tiraq. rep. d. l. ſi unquam, in princ. num. 140. Franc. d. l. de his, col. penult. ſed contrarium verum eſt, ut etiam tenet Ang. conſ.

f *Aliud.*] Socin. conſ. 18. col. fin. lib. 1.

g *Capitali.*] Sed cùm non eſſet de hoc quæſtio; ſed aliter puto quòd malè conſuluit, niſi apparuerit actum eſſe quod generales liberationum clauſulæ extenderentur ad omnia debita etiam liquida non narrata, & contra Alex. hic facit quæ tradit infrà, eod. libro, conſ. 124. num. 5.

AD CONSILIUM XII.

a *Libere.*] De virtute hujus verbi, Ant. Corſe. in repertorio ver. liberè, & in ſig. ver. pe. Curt. ſenior, conſ. 47. col. 1. Corn. conſ. 165. lib. 2. Curt. junior conſ. 2. col. 1. tract. feud. part. 2. col. 1. Dec. c. irreprehenſibilie; de appellat. Andr. Tiraq. repetit. l. ſi unquam, verſ. revertatur, num. 3. Alex. infrà, eod. lib. conſ. 24. num. 3.

b *Compenſandi.*] Bart. in Auth. de exhib. & tranſmit. reis, in fin. Alexand. conſ. 2. par. ſta. qu. 56. Alb. in di. incip. Sigiſmundus, part. 1. dubio 6. Cor. conſil. 292. in princ. lib. conſ. 77. conſ. 130. lib. 4. latè Jaſ. Auth. præterea, col. 7. 8. & ibi Dec. col. 6. C. unde vir & uxor. Jaſ. in l. hujuſmodi, §. cum pater, col. 2. de legat. 2. l. 2. §. ex pluribus, col. fin. de act. poſſeſſ. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 44. col. 4. limita prædicta, ut per Anchar. conſ. 7. Paul. conſ. 35. libro 2.

Corn. conſ. 115. lib. 4. Jaſ. conſ. 123. col. 3. libro 4. Angel. conſ. 360. quædam domina. Et quod non animo compenſandi. Bertrand. conſ. 347. Viſo inſtrumento, lib. 2.

c *Non refert.*] Bart. Lancelot. Dec. d. l. fin. Bart. l. non amplius, in fin. de legat. 1. Dec. conſ. 387.

d *Strictè.*] Alber. 1. ſtatu. qu. 138. Alex. ſuprà, lib. 1. conſ. 28. in fin.

e *Juramento.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 62. q. 5.

AD CONSILIUM XIII.

a *Verum.*] Ut tenent Odof. Bal. Angel. d. l. fin. Azo. in ſumma. Bart. Ang. l. penult. de prætor. ſtip. & tanquam communem ſequitur. Alex. l. 4. §. ſi ex conventione, col. 2. ff. de re jud. Fulgoſ. conſ. 130. in fin. Dec. conſ. 400. in fin Bart. conſ. 338. cùm jamdudum, col. 1. lib. 3. Sed hodie ſi opiniones numeres, communis eſt in contrarium, ut ſtatim dicam.

b *Verius.*] Hæc eſt vera opinio Alex. tam legendo, ut in l. qui uſumfructum, de verb. oblig. ubi ita concluditur, quàm conſulendo, ut hîc & infrà, conſ. 72. col. 1. eod. lib. conſ. 72. col. 3. lib. 7. conſ. 172. n. 6. lib. 7. hoc adjecto, quòd ubi ex manifeſtis conjecturis apparet de animo novandi ſatis actum & ſatis factum, d. l. fin. verum & eſt veritas, hanc etiam partem ſequuntur Imol. Paul. Socin. d. l. qui uſumfructum. Imol. Paul. Caſtro. in l. penult. de prætor. ſtip. Socin. conſilio 21. col. 2. libro 1. conſilio 267. col. 2. lib. 2. conſil. 64. num. 7. conſ. 89. l. 3. Fulgoſ. Jaſ. Dec. Alciat. in l. ſingularia, ſi cert. pet. & eſt communis.

c *Omnino.*] Ant. Corſe. ſing. ver. omnino. Jaſon l. preci. col. 2. C. de impub. Alex. d. l. qui uſumfructum, conſilio 272. numero 3. lib. 7. Andreas Tiraq. in repet. l. ſi unquam, verb. veneratur, nu. 89. de revoc. donat.

d *Fulg.* Qui etiam idem ſentit, in d. conſ. 130. licet tunc non fuerit auſus diſcedere ab opinione Bart. eò quòd adhuc tempore ſuo communis eſſet.

AD CONSILIUM IV.

a *Niſi.*] Dec. c. paſtoralis, col. 8. de except. conſil. 184. num. 2.

b *Libere.*] Infrà, eod. conſ. 12. num. 1.

c *Scienti.*] Sup. lib. 1. conſ. 79. ad fin.

d *Non poteſt.*] Faciunt quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 14. qu. 1. §. 30. qu. 29.

AD CONSILIUM XVI.

a *Materiam.*] Hoc verum ex capite pœnitentiæ: ſecùs ex capite cauſæ non ſequutæ, ut per Alex. d. l. 2. Corn. conſ. 101. conſ. 306. lib. 1. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 166.

b *Practica.*] Servatur in toto regno, ut ſufficiat conſtare de pacto ſeriò, ſponte & bonâ fide facto.

c *Prohibita.*] Infrà, eod. conſ. 168. col. 2. & 51. 4. conſil. 2. col. 1. Joan. de Pla. l. private, de exc. muner. lib. 10. C. Jaſ. conſ. 6. col. fin. lib. 3. conſilio 124. col. 4. lib 4. Matth. de Afflict. in conſtit. Neap. conſt. hac edictali, num. 9. de temp. alien. ſed dictus Jaſ. conſ. 124. collat. 5. lib. 4. limitat & Hyppo. Marſil. in rub. de fidejuſſ. qu. 28.

AD CONSILIUM XVII.

a *Senſu.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 2. gl. 2. n. 3. cum ſeq. Vide Nicol. Everar. in locis legal. loco 4.

b *Non videtur.*] Phil. Franc. c. 1. col. 1. de ætat. & qual. ord. in 6. Cor. conſ. 235. lib. 2. Corrad. tract. de contra. qu. 27. concl. 5.

AD CONSILIUM XVIII.

a *Non valet.*] Oldradus conſ. 240. Bal. conſ. 75. lib. 2. Paul. conſ. 107. lib. 1. Cor. conſ. 48. lib. 3. Socin. conſilio 278. col. penult. libro 2. Curt. ſenior conſilio 52. col. 2. conſilio 68. numero 15. Rub. conſilio 39.

b *Ad tempus.*] Alexand. Jaſ. l. ſi non ſortem, §. ſi centum, de condictione indeb. Inſt. de action. §. quædam, nu. 4. Dec. Alciat. l. penult. C. de pactis, l. 1. in princ. C. de tranſ. conſ. 265. Joan. de Monte Ferrato, repet. l. nemo poteſt, col. 4. de leg. 1. ut ad vitam Franc. Bald. tract. præſcript. 4. part 4. partis princ. qu. 13. Steph. Bertrand. conſ. 25. ultrà, lib. 1. conſil. 76. viſo inſtrumento, lib. 2. vel dicitur uſque ad centum annos. Alb. d. §. ſi conveniat. Sed tunc ſubintelligitur tempus vitæ. Cor. conſilio 310. libro 4. Item limita ut valeat pactum perpetuum, quantùm ad veſtibulum, clauſtrum, vel conclave commune, aut aliud acceſſorium. Cor. conſ. 13. lib. 4.

c. *Legis.*] Bald. l. ea lege, C. de condict. ob cauſ. conſ. 248. conſ. 262. libro 1. Romanus conſil. 59. Imò, conſ. 24. Curt. ſenior conſ. 48. col. 14. conſilio 49. numero 56. Dec. conſilio 689. col. fin. Jaſ. conſ. 1. col. 4. conſ. 97. in fin. lib. 1. Curt. in tract. feud. part. 2. num. 54. 65.

d *Uno loco.*] Imò non debet multiplicari, nec ſic dividi per loca, ut tetigi in conſuet. Pariſ. §. 10. n. 25. & latiùs conſ. §. 122.

AD CONSILIUM XX.

a *Executivo.*] Paul. conſ. 221. col. 1. lib. 2. Jaſ. d. l. Centurio, col. 20. 21.

b *Solut.*] Mat. & ibi Alexand. Jaſ. deciſ. Tholoſ. 175.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Mulieres*] Infrà, eod. num. 11. Suprà, libro 1. conſil. 11. num. 5.

b *Oldrad.*] Latè refert Albe. 4. par. ſtatu, quæſtione 78.

c *Contenta.*] Ange. Alex. Jaſ. d. l. ſi quis ex argentariis. Lap. alle. 94. Alex. infrà, eod. lib. conſ. 53. 69. Gemin. conſ. 112. Cal. conſ. 25. ſub tit. de teſt. Corn. conſ. 113. col. 2. lib. 1. Hyppol. Marſil. no. 1. conſ. DLXVIIJ. DLXXXIV. in pract. in princ. numero 3. & verſ. diligenter, num. 83. in repet. rub. de probat. fol. 5. fol. 38. Fel. in rub. de proba. Jaſon. conſil. 58. col. 2. lib. 1. Tho. Gramma. conſ. 1. col. pen. limita ſuprà, lib. 1. conſ. 64. num. 5.

d *Cortina.*] Infrà, lib. 3. conſ. 99.

e *Excuſabuntur.*] Infrà, lib. 3. conſ. 1. collat. 4. Ro. conſilio DVJ. Angel. in tract. malefic. verſ. Thoma. adul. Hyp. Marſil. no. 22. Gerar. nota 55.

f *Supplet.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. num. 5.

g *Extrahi.*] Argutè loquitur, quia contrarium tenet Alexander d. l. plerumque, col. 2. & ibi Bald. Roman. Jaſon.

h *Extrà.*] Ang. tract. malefic. verſic. in platea, col. 4. Alex. infrà, lib. 6. conſ. 196. col. 2. Socin. conſ. 55. in fin. lib. 1.

i *Alieno.*] Bald. conſ. 72. quidam ſubditus, libro 1. ſecundùm veterem, quod eſt conſ. 209. ſecundùm novam impreſſionem: & in addit. ad Spe. de comp. jud. adi. c. cum olim in fin. de do. cont. Et in

tract. ſtatu. ver. capere. Præpo. in c. ſi judex, de pace tenen. & ejus via in uſib. feudor. Paul. conſil. 315. lib. 2. Jacob. in tract. de operis, in fin. Maria, tract. de cita. art. 18. nu. 11. Hyppo. Marſil. no. 225. & in l. fin. col. 1. & ibi Jaſ. de jur. omnium judicum. Joan. Igneus l. in princ. num. 78. ff. ad Syllanian.

k *Captus.*] Infrà, lib. 6. conſ. 216.

l *Statuiſſent.*] Anchar. conſ. 219. Curt. ſenior conſil. 9. col. 4. conſ. 4. col. 44. Curt. jun. conſ. 19. col. fin. Roma. conſ. 105. Jaſ. in l. more, col. 4. de juriſd. omnium judic. l. Barbatius, col. 2. de offic. prætor. conſ. 140. col. 7. lib. 1. Dec. conſ. 64. Gerar. no. 7. Hyp. Marſil. l. ſi quis viduam, col. 3. de quæſt. l. ſed ſciendum, num. 7. ad legem Pompe. de paric. Andr. Tiraq. rep. l. ſi unquam, in princ. num. 55. C. de revoc. donat. infrà, lib. 4. conſ. 53. num. 7. conſ. 54. in 6. limitat Jaſ. conſ. 42. in fin. conſ. 171. lib. 3.

m *Innocentiam.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. nu. 8.

n §. fin. & ibi Ang. Roma. conſ. 451. Fac. gl. in c. cùm olim, ver. fratrum, de privileg. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 40. num 10. Adde infrà, lib. 4. conſil. 112. in fin.

o *Concordent.*] Infrà eod. lib. conſ. 47.

p *Expreſſa.*] Cæpol. conſi. crimi. conſilio 74. col. penult.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Legitima.*] Sup. lib. 1. conſ. 45. in fin.

b *Donationis.*] Alex. l. ſi divortio, col. fin. de verb. oblig. ſuprà, lib. 1. conſ. 45. num. 6.

c. *Species.*] in hoc puto Alex. male & ſophiſticè loqui contra mentem ſtatuti, dixi in Conſuet. Pariſ. §. 156.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Conſuetas*] Infrà, conſil. 89. col. fin. lib. 3. Panorm. Feli. Deci, Franc. Rip. c. Cumana, in fin. de conſtit. Bald. conſ. 414. lib. 4. Guid. Pap. conſil. 193. in fin. Cor. conſil. 225. in fin lib. 3. Curt. ſenior conſil. 5. Socin. conſ. 94. lib. 1. Fel. cap. ex literis, col. 6. de fide inſtru. Jaſon l. 3. col. 7. C. de jure emphyt. l. certi condictio. §. ſi nummos, col. 4. ſi cert. pet. rep. l. admonendi, col. 59. de jurejur. l. ut liberis, col. 2. & 3. C. de colla. Dec. conſ. 449. col. pen. conſil. 539. limita, ut dicam in conſ. ſequenti, & fuſiùs in Conſuet. Pariſ. §. 166.

b *In aims.*] Infrà, eod. lib. conſilio 134. col. 3. Alexand. l. 1. §. ſi quis ſimpliciter, col. fin. de verb. obligat. Bald. l. presbyteri, C. de Epiſcopis & cler. c. 1. ſi de inveſtit. inter do. & vaſall. ori. lis in uſib. feud. Doctores in l. ſi ex falſis, C. de tranſact. Hyp. Marſil. not. 76.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Non poteſt.*] Generaliter dico quòd illud vulgatum de apponendis vel ſubintelligendis clauſulis conſuetis, de quo in præcedenti conſilio debet intelligi de his quæ reſpiciunt executionem, vel clariorem elucidationem dumtaxat: non autem de illis quæ diſpoſitionem vel novum effectum, qui aliàs non veniret, inducunt. Unde licet alicubi mos regionis ſit, ut in locationibus conductores periculum ſterilitatis recipiant: tamen ſi illud non fuerit expreſſum, non ſubintelligitur, nec notarius apponere poteſt, niſi de hoc etiam fuerit rogatus, ut eſt caſus, ubi hoc decidit Ang. in l. licet, col. 1. C. de locat. ſic notarius rogatus de fidejuſſione, non poteſt apponere clauſulas renunciationum epiſtolæ vel diſcuſſionis, licet hoc ſit ſolitum, niſi de hoc rogatus ſit. Bal. in rub. col. fin. C. de his quæ in frau. credi. Sic procurator conſtitutus ad fidejubendum, non poteſt remittere exceptionem ordinis, niſi habeat in mandato, ut vult Bar. rectè inſpiciendo in l. ſi fraudatur, ff. quæ in fraud. credi. licet Panor. quem ſequitur Jaſ. l. ut liberis, col. 3. C. de collat. in c. 1. num. 28. ut lit. non conteſtata, alleget Bar. in contrarium. Et male: ad quam normam multa corrigenda ſunt quæ ſine delectu gloſſa numerat. Jaſ. in d. l. ut liberis, & aliis in locis, in præcedenti conſilio adductis. Et ita ſuprà quindecim annos obtinui per Areſtum pro dom. Joan. Sanguin, qui promiſerat ſolvere, ſi principalis non ſolveret in termino, & in protocollo non erat clauſula, renuncians beneficio diſcuſſionis: ſed poſteà notarius in extenſo eam adjecerat, deinde pignoratio bonorum d. Joan. ſine diſcuſſione confirmata per ſententiam præſidis, ſed me poſtulante per Areſtum Senatûs revocata: fateor tamen quòd in iſtis conſuetis, quæ novum effectum inducunt, ſufficit notarium eſſe de illis rogatum in genere, ut ſentit Bald. in d. rub. C. de revocan. his quæ in fraud. credi. Adde Hyppolitum Marſil. ſingulari 123.

b *Ex empto.*] Idem Bald. in d. l. 1. C. de reſcind. vendit. quem refert & ſequitur Paulus in d. § ex vendito. Paul. & Alex. in l. ab emptione, ff. de pactis. Pe. de Ferra. in libel. in cauſa vendition. gl. pen. Guid. Pap. deciſ. Delphin. 509. Cor. conſilio 343. col. 2. lib. 1. conſilio 53. lib. 2. facit Jaſ. l. ubi autem, §. fin. ff. de verbor. obligat. Et dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 7. numero 28. & in l. corruptionem, C. de uſufruct. & ita ſimpliciter tenendum, licet Alex. ſuprà, lib. 1. conſilio 27. col. 2. aliter diſtinguat, & licet contrarium voluerint Matheſil. in ſingul. 121. Angel. Aret. Inſtit. de empt. & vend. in fin. prin. Cor. conſ. 297. litera, lib. 3. Jaſ. d. l. ab emptione, num. 13. & in l. apud Julianum, §. Titius, col. 2. de leg. 1. Franc. Purpurat. l. certi condictio. nu. 77. cum ſeq. ſi cert. pet. Alciat. in l. debitori, C. de pact.

c *Dictio, &c.*] Adde Socin. conſ. 93. lib. 1. no. in l. Gallus, §. idem credendum, de lib. & poſth. Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 156.

d *In ſpecie.*] Sup. lib. 1. conſ. 77.

AD CONSILIUM XXX.

a *Bar.*] Idem contra Dy. tenet Ray. & Alberi. in rubr. ff. de vulg. & pup. quæſt. 16. ſubſt. breviloq. Baldus in l. jam hoc jure, in fin. de vulg. & pupil. Imò. Pau. Alex. d. §. qui diſcretas. Bal. in l. in teſtamento, qu. 5. & ibi Ang. Sali. Roma. Alex. & omnes. C. de teſtam. milit.

b *Pupillus.*] Sup. lib. 1. conſ. 49.

c *Communi.*] Infrà, eod. lib. 1. conſ. 49.

AD CONSILIUM XXXII.

a *Acceſſorium.*] Text. & gloſſ. cap. 2. de preca. gloſſ. c. ſignificantibus, in fin. de offic. deleg. Cyn. l. 1. Cod. ſi quid in frau. pat. Fabia. de mon. Favi. in tractatu de empt. & vendit. per. 8. prin. verſic. 6. effectus. Bertha. tract. gabella. 3. per. 8. par. col. 12. Andr. Iſer. cap. de prob. feudiali. per Lotha. col. 3. in uſibus feud. Socin. l. 1. col. 1. ff. de fid. inſtrum. Jaſ. l. 1. §. ſi quis ita, in fin. l. impoſſibilibus, l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, col. 14. de verbor. obligat. l. 1. §. ſi vir uxori, de acquir. poſſ. conſilio 82. col. 3. lib. 3. Hyp. Marſil. in rub. de fidejuſſ. qu. 1.

b *Juramentum.*] Imò, ut ſuprà dixi, conſilio 4. num. 10. lib. 1.

c *Pœna.*] Infrà, lib. 5. conſ. 66. l. qui Romæ, duo fratres, de verb. oblig. Phil. Franc. c. 1. §. fin. de

elec. in 6. infrà, conſ. 815. col. fin. lib. 4. Hyp. Marſil. in parte, nu. 2. ff. de quæſtion.

d *Cecidit.*] Vide no. ſuprà; lib. 1. conſ. 85.

AD CONSILIUM XXXIII.

a *Liquidiſſima.*] Bald. l. Titius, in fin. ff. de lib. & poſth. Jaſ. l. admonendi, in lect. col. 22. in repetit. col. 64. de jurejur. l. una, col. 2. C. de his quæ pœ. no. Decius rubr. de proba. col. penult. conſ. 452. num. 1. conſ. 521. conſ. 531. col. 1.

AD CONSILIUM XXXIV.

a *Fidejuſſor.*] Anton. Neguſanus par. 2. memb. 4. numero 47.

b *Tantum promiſit.*] Si hoc eſſet verum, Alex. malè conſuluiſſet. Eſt ergo præſupponendum quòd obligatio fidejuſſoris referatur ad finem ſocietatis, & ad totum contractum: ſecùs ſi tantùm promiſit ſolvere in fine dictorum ſex annorum, quia tunc obligatio eſſet limitata.

c *Dilatio.*] Text. l. aliquando, in fin. ad Velleian. l. qui fundum, §. ſi tu ex parte. Et ibi Alexand. not. 1. ad leg. Fal. Paul. l. fin. in fin. C. qui admit. ad bon. conſ. 303. lib. 1. Bal. conſ. 302. lib. 4. Anchar. conſ. 394.

d *Veriſimile.*] Imò non eſt veriſimile, ne in plus & durius obligetur fidejuſſor.

AD CONSILIUM XXXVI.

Numerationis.] Ut placet.

b *Non poſſet.*] Idem latè Panor. d. c. cùm contingat. Cæpol. de ſimu. contract. præſumpt. 7. in fin. ſequitur Alex. in l. nemo poteſt, col. 5. de leg. 1. l. Seius Augerius, col. fin. ad leg. Falcid. ubi poſt Salycetum in l. fin. C. de non num. pecun. limitat, niſi jam eſſet detecta ſimulatio. Sed ego puto quòd etiam parte invita, indiſtinctè allegari & detegi poſſit; & ita ſentit Bal. in repet. l. 1. col. 3. ff. de jurejur. Fel. in c. debitores, ad fin. de jurejur. Joan. de Monteferrato in repet. d. l. nemo poteſt, col. 19.

AD CONSILIUM XXXVII.

a *Reproducatur.*] Matheſil. ſing. 40. Dec. c. 1. de prob. in conſ. 35. Jaſ. Alciat. in rubr. C. de eden. Hyp. Marſil. ſing. 170.

b *Bonorum.*] Dic, quod non, ut tenent Dy. Bar. Alexander, & omnes d. §. eleganter. Joan. Fab. & omnes in l. fin. Cod. qui bon. cede. poſ. §. fin. inſtit. de act. Vide deciſ. Tholoſ. 61. Et dixi in Conſuet. Pariſ. 10. 146.

c *Loci.*] No. omnes in l. 2. ff. de eo quod cer. loc. Socin. c. dilecti filii, in fin. de foro comp. Paul. Fely. c. 1. de ſponſalibus.

d *Conſuetudinem.*] Infrà, lib. 5. conſ. 9. Latè Dec. d. l. ſemper in ſtipulationibus, num. 12. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 226. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 22. n. 86.

e *Et ideò.*] Idem Joan. Fab. l. unica, C. ſi plures condemnentur, una ſen. ſed eſt falſum, ut tenent Ant. Imol. Alex. d. l. Paulus, 2. Et bene.

f §. quod autem, & ibi Alex. Jaſ.

g *Pignus.*] Ant. Neguſ. tract. pig. part. 1. num. 6. Alex. l. divortio, §. interdum, ff. ſolut. mat.

h *Idonent.*] Idem Jaſ. d. §. interdum. Hyp. Marſil. in Rubrica, de fidejuſſ. numero 180. cum ſeq. Alciat. l. ſatiſdationis, de verb. ſig. ſed contrarium tenet Alexand. d. §. interdum, col. 2. quod eſt verius.

i *Manifeſta.*] Hyppol. Marſil. in rubr. de prob. char. 1. Jaſ. l. 1. col. 5. de oper. nov. nunc. Dec. c. licet cauſam, col. 7. de prob. conſ. 536. col. 1. conſ. 682. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 13. num. 8.

k *Statutum.*] Idem Joan. Fab. l. 1. & ibi Jaſ. part. 2. col. 13. C. de ſumm. Trin. Alb. parte 1. ſtatu. qu. 32. Aret. conſ. 11. Jaſ. quamdiù in fin. C. qui admit. ad bon. Hyp. Marſil. rep. l. fin. num. 131. num. 179. de juriſdic. omn. judic.

l *Fallit.*] Infrà, eod. conſ. 91. col. 2. ubi contradixi.

m *Firma a.*] Sup. lib. 1. conſ. 27. num. 8.

n. *Pau.*] Conſ. 13. lib. 2. ſed non puto vera, ſicut nec reliqua id genus, ut ſæpè dixi.

o *Sum.*] Infrà, lib. 7. conſ. 61. col. fin.

p *Aſſertioni.*] Sup. lib. 1. conſ. 47. num. 4.

q *Promiſſæ.*] Inf. eod. conſ. 119. num. 18. & l. 3. conſ. 34. in fin. Paul. conſ. 16. col. fin. lib. 1. Philip. Franc. c. 1. §. fin. col. 1. de elect. in 6. Lancelot. Dec. l. cum quem temerè, in princ. ff. de judic. Fran. Cor. ſing. 119. Jaſ. in l. qui Romæ, §. duo fratres, de verb. oblig. & conſ. 134. in fin. lib. 4. Hyp. Marſil. no. 207. & no. 237. & in l. patre, n. 25. ff. de quæſt. ſed verius puto hanc pactionem ſecundùm naturam actûs, & jus commune intelligendam, ut in ſimili dixi infrà, libro 4. conſ. 34. in fin.

AD CONSILIUM XXXVIII.

a *Bar.*] Conſ. 224. Adde 3. eod. conſ. 4. num. 8. Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 105. Vide Pau. conſ. 41. conſ. 360. lib. 1. Curt. ſenior conſ. 53. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 209. Andr. Tiraq. in conſ. Pictav. tit. de retract. §. 30. num. 4.

b *Pactum.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 12. qu. 10. num. 49.

AD CONSILIUM XXXIX.

a *Heredi.*] Dicendum ut tetigi ſuprà, eod. conſ. 40. & ſuprà, lib. 1. conſ. 110. in fine.

AD CONSILIUM XL.

a *Communio.*] Jaſ. conſ. 185. col. 2. lib. 1.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Legitima.*] Bened. reper. c. Raynutius, verſic. reliquit, num. 32. de teſtam.

b *Obſervatur.*] Infrà, eod. conſ. 142. col. 5. Bal. conſ. 498. lib. 1. conſ. 377. lib. 3. Dec. conſ. 236. col. 3. conſ. 480. col. penult. ſed veritas juris civilis eſt, quod legitima tantum, ut Old. conſ. 204. Bal. l. filium quem, C. famil. erciſc. Alex. infrà, eod. conſ. 142. n. 14. & lib. 3. conſ. 103. Jaſ. l. cohæredi, §. 1. col. 2. de vulg. & pupil. ſed uſus prædictus equidem eſt, & ubique invaluit.

AD CONSILIUM XLIV.

a *Perjuro.*] Suprà, eod. conſ. 27. num. 3. limita ut in conſil. ſeq.

AD CONSILIUM XLV.

a *Conſuetudo.*] Adde, quomodo probetur. Dec. latè, conſ. 215. & conſ. 402. in fin. latè Roch. Curt. repet. c. fin. qu. 6. de conſu. infrà, eod. conſ. 131, numero 6. conſ. 136. num. 18.

b *Non.*

b *Non uſu.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 4. num. 11.

c *Subſtantia.*] Hoc eſt de articulis, ſuper quibus producitur in teſtem: ſecus, ſi in his quæ ſunt extrà illos articulos, licet ſint de appendititiis & acceſſoriis non neceſſariis, ut qui eſt conſanguineus, affinis. &c. ut decidit. Ja. But. in l. Lucius §. quæro. & ibi Ang. ff. de his, qui not. infam. Ang. conſ. 194. viſis, Speculator. tit. de teſte. §. 1. verſic. item quod addit de ſuo. Alb. Malet. de teſtibus part. 1. cap. 2. ad fin. Arct. conſ. 60. ad fi. quia in his, quæ ſunt extra articulos, vel aliàs impertinentia, non loquitur tanquam teſtis juratus. Adde Barba. cap. teſtimonium col. 36. de jurejur. Felin cap. fraternitatis, de hæred. Jaſ l. 1. col. 10. ff. de off. ejus cui mand. eſt juriſdict. l. ſi quis nec cauſam col. 3. ſi cer. pet. l. 2. col. 5 C. de bon. poſſ. ſecundum tab. Dec c licet cauſam collat. 12. de prob. Hypp. Marſ. ſingularis 76. lib. 1. n. 30. ad l. Cor. de ſicar.

d *Quid eſt.*] Sed ex iſto ſolo non repellitur. Baldus repetit. l. de quibus, col. fi. de leg.

e *Aliud ſcire.*] Hoc non obeſt, ut dixi.

AD CONSILIUM XLVI.

a *Redeundo.*] Angl. leg. Papinianus §. ſi quis mortis ff. de inoffic. teſtam. Philipp. Franc. cap. cum non deceat. in princip. de elect. in 6. Lud. Gozadi. conſ. 26. numero 23.

b *Conventionibus.*] Infrà eodem conſ. 129. Curt. ſenior. conſ. 54. n. 12. Jaſ. l. pecuniam col. 1. de reb. credit. l. 1. de offic. ejus, cui mandat. Matth de Affl. dec. Neap 292.

c *Redeuntibus.*] Scilcet cum mercibus cauſà vendendi & negotiandi.

AD CONSILIUM XLVII.

a *Supplet.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. n. 7.

b *Quocumque.*] Idem Jaſ. l. hac conſul. iſſima col. 1. C. de teſtam. bene facit Cor. conſ. 7. col. 1. lib. 4. vide nov. eodem conſ. 153. n 9.

c *Principali.*] Sup. l. 1. conſ. 5. n. 10. & inf. eodem lib. conſ. 122. & conſ. 105. col. fi. lib. 4. conſil. 149. collat. 2. lib. 5. Joan. And. conſ 76. Imò. conſ. 102. col. 2. Dec. conſ. 163. conſ. 312. col. 2. cap. licet cauſam, col. 5. de probat. Cor. conſ. 149. lib. 2. Jaſ. l. quæ extrinſecus, de verb. obl. conſ. 31 in fin. conſ. 42. col. 3. lib. 1. Curt. tract. de teſtam conclu. 6. lib. 11. unde malè conſuluit Alex. inf. lib. 3. conſ. 33.

d *Formalia.*] Conſ. 149. lib. 2. vide Hypp. Marſil. nov. 618. conſ. 5. n. 55. Dec. l. ea eſt nat. n. 5. de re jud.

e *Et doct.*] Sup. lib. 1. conſ. 12. n. 6.

f *Ignoranter.*] Hæc vera, ut dixi ſup libro 1. conſil. 41. num. 6.

g *Excludi.*] Secus quatenus ex teſtamento vocatur ſup. lib. 1. conſ. 131. vide dom. And. Tiraq. in conſ. Picta. §. 1. gl. 8. n. 13.

h *Ang.*] Conſil 300. punctus conſil. 359. præſuppoſito.

i *Paul.*] Conſ. 196 in puncto. lib. 1.

AD CONSILIUM XLIX.

a *Implere.*] Suprà lib 1. conſ 119.

b *Adimplevifſet.*] Phil. Franc. c. cupientes §. quod ſi per viginti col. 1. de elect in 6. Felyc. cap. ex tranſmiſſa col. 1. de præſc. Jaſ. d. §. quod diximus l. properandum §. pe. C. de jud. Dec. c ex ratione col. 12. de appet. conſ 454. n. 6. Bald. de præſcr. part. 2. part. 6. princ. n. 6. Franc. Rip. tract. de pen. l. fol 4.

AD CONSILIUM L.

a *Diffinitivi.*] Philipp. cap. cum appellationibus, col. 2. de appell. lib. 6. Uldalri. Zaſi. in rub. ff. de re jud. in fin.

AD CONSILIUM LI.

a *Prejudicio.*] De hac clauſula inf. lib. 5. conſ. 187. cum ſeq. Socin. conſ. 95. lib 4. Cor. conſ. 3. conſ. 34. lib. 1. conſ. 113. lib. 2. Curt. ſenior. conſ. 18. col. 3. cum duobus conſ. ſeq. conſ. 73. conſ. 7. cum ſeq. Dec. conſ. 676. numero 6. conſil. 610 conſil. 698. Jaſ. conſilio 202. libro 2. conſ. 110. in fin. conſ. 156. col. 3. libro 4. pulchrè Cœpola. cauſ. civil. conſ. ult. Luc. de Sardin. tract. legitim. col. 57.

b *Collateralibus.*] Imò etiam de iſtis ſecundum ea quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122.

AD CONSILIUM LII.

a *Nonobſtante.*] Vel aliàs dicitè Alexandr. l. quod de bonis §. 1. ff. ad l Fal. Ant. Corſe. in ſingul. verſ. moleſtia. Jaſ. l. ſtipulatio iſta §. 1. col 3. de ver. obl. Felyc. c. cauſam quæ, char. pen. de reſcript. Bertrand. conſ. 11. col. 1. lib. 1.

b *Iudicialiter.*] Item inf. eodem, conſ. 151. in fin. & lib. 6. conſ. 195. collat. finali.

AD CONSILIUM LIII.

a *Conjectura.*] Suprà eodem conſ. 24.

AD CONSILIUM LIV.

a *Vivos.*] Suprà libro 1. conſ. 47. n 4.

b *Aliter.*] Et melius, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 6. gl. 6. n. 22. & §. 101.

c *Ceſſionario.*] Hæc eſt * communis, ſed dicendum, ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ §. 74.

IN CONSILIUM LV.

a *Incertus.*] Hæc communis, ut per Alex. in d. l. Sejus Saturninus. Franc. Curt. ſin. 111. ſed dicendum, ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 92. ubi pulchram quæſt. contra communem decidi.

b *Legitimam.*] Dec. Tholoſan. 437. Alciat. tract. præſum. reg. 1. præſumpt. 8. Alex. ſup. lib. 1. conſil. 75. num. 2.

c *Voluntas.*] Gl. fi. & doctores in l pen. ff. de condict. cau. da. Soc. l. utrum, §. 1. in fi. de reb. dub.

AD CONSILIUM LVI.

a *Aliter.*] Et ſic verbum, *& hæredibus*, non ſtat ſimpliciter, ut ſuprà lib. 1. conſ. 120. ſed reſcriptum ad legitimos & naturales.

b *Teſtis*] Sup lib. 1 conſ. 133 n n 4 Paul conſ. 168. lib. 1. Alex. l. legata inutiliter in fi. ff. de leg. 1. Bened. rep. c. Raynut. verſ. alteroque n. 9.

c *Recordari.*] Bald. l. 1. col. fi. C. de confeſſ. & in rub. de controv. inveſt. col. 2. Bald. Alex. l. de tutela C. de in integ. reſti d. §. ſi quis ſtipulatus Gemi. Phil. c. fin. col. 2. de jurejur. in 6.

d *Credere.*] Niſi reddat bonam cauſam ſup.conſ.109. n. 4. lib.1.

AD CONSILIUM LVII.

a *Vxori.*] Alex. l. cogi. §.hi qui ad Trebel. Soc.l. qui hæred. de re dub. Gerar. ſing. 14. Jaſ. l.non dubium col. 10.C.de plet. l.captatorias col.2 C.de teſt.mil.l.2. de fideicom.

b *Guardiani.*] Idem Curt.ſenior conſ.68. in fi. ſed non placet iſtis fratricellis, ut Ang. clem. exivi.verſic. executor, in fi. & contrarium teneri poſſet per text. d. clem. xiv.verumtamen,ut vult Bald.Auth.ingreſſi.col. fi.C. de ſacroſ. eccl.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Perempta.*] Dec.Thom. 179. Matth de Affl.dec. Neap.168. dec.180.

AD CONSILIUM LIX.

a *Perſonarum.*] Bart.l.fin. in fi.ff pro ſuo. Dec.c. ex part.2.col.4.c. prudentia §.6.col.1. de offic.deleg Jaſ. l.ait prætor.2. in fin. de jurejur. in rub. C. qui admit.& ibi Dec.col.9. Dec.l.2.col.15. C. de edit. Div. Hadri. Gerard ſing.23.Hypp. Marſ.l.ſi quis ne,quæſt. n. 8. de quæſt.

b *Loco loci.*] Deciſ.Tom.591.Philip Franc.in tract. lib 6.Bald.conſ.5.annot.lib.2. Paul conſ 420.libro 2. Cor.conſ.2.6 lib.4.gl.prag.de ſublat.clem.lit.ver.eccl. Bonif de Vitali.in proc.clem.fin Bertr.conſ.230. quoniam eſſet, lib. 2.

c *Cancellatum.*] Si reperitur cancellatum penès ipſum eumdem notarium,quia ſemel traditum non probat debitum eſſe. ſed fuiſſe: quia præſumitur ſolutio, videtur ſatisfactio. Bald.d l.Labeo.in fi in rub.col.7.verſ. juxta hæc quæro, C. de fid. inſtrum.

AD CONSILIUM LX.

a *Niſi dominus.*] Ut dixi in Conſuet.Pariſ.§.8. gl.1. num.39.

b *Emphyteuticis.*] Idem in his eadem ratione dico, niſi accedat conſenſus domini directi,vel niſi eſſent hæreditariæ in quoſcumque alienabiles.

c *Naturales.*] Inf lib.5 conſ.174 n.5.Old.conſ.146. conſ.195. Alberic. part 1 ſtatut. q. 49 Bald.conſ.406. lib 1.in addit.ad Spec.de ſucceſſ ab inteſtat. Ludov. de Sar.tract legit. col.9. Dec. conſ. 433. Anch. conſ. 186. Bertr.conſ.6. lib.1.conſ.135.quia ſcienti.lib.2 conſ. 31. viſo conſulationis, libro 3. Alciat.de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 5.

d *Conjunctorum.*] Andr.Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §.1.lib.8. n. 5.

e *Statuto.*] Latè infrà libro 7. conſ.144.

f *Ordinaria.*] Alex. Jaſ.l quanquam. C. de teſtam. mil. Lancelot. Dec leg.ſi mihi & tibi §. in legatis col. 3. de l.3. Curt. ſenior conſ. 65.col.8.Dec.l.in teſtamento col.5.C. de teſt. mil. l. more col. 4. ff.de juriſdict. om. judic.quoniam Abbas.col.6.de offic.dele.c.cum.inter. col.2.de exc c.col.2.de app.conſ.77.Ant.Cor. de poteſt reg.q.6. Hipp. Marſil.ſing.84.in l. de unoquoque n. 24. de re jud.Cor.conſ.167.col.pen. lib.2.Jaſ conſ.1.col.9. cum ſequent. lib.1.Bertr.conſ.86.col.2. conſ.227.col.1. cum ſeq.lib 4. Alc. de præſumpt.reg 3. præſumpt.36.

g *Mentio.*] Infrà eodem conſilio 195.adde in ſimili Cæpol. cauſ.civil. conſ.ult.

AD CONSILIUM LXI.

a *Locis.*] Infrà eodem conſ.179. n. 6.

b *Scientia.*] Suprà libro 1.conſ 4 n.9.Jaſ.l.ſi dati,de verb. obilg. Sed vide Jaſ. conſ.150.col.3.libro 4.

c *Non poterò.*] Tranſeat de facto poſſeſſionis, quod eſt ſatis expreſſum. Sed de facto certi tituli contrà puto, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit.4.

d *Poſſum.*] Contrà puto, aliàs lex paſſim fraudaretur.

e *Nocere.*] Alex, leg. ſæpè col.52.de re jud.l.2.gl.fi. C.de edend.Curt. ſenior conſ.72. col. 1. Iaſ. l. ſed etſi poſſeſſori in fi.de jurejur.

f *Ancha.*] Ubi malè conſuluit, dixi in l. cos, C. de uſur.

g *Cambia.*] Correa. tract. contract. quæſtio 98. cum ſeq. Clav. verſic. uſura 1. §. 52. Guido Pap.de contract. illicit. num. 21.collat.8.Iaſ.l. 1. lec. 2. n. 39. de ſumma Trinitate.

AD CONSILIUM LXII.

a *Bald.*] L. poſtquàm liti.col.2.C. de pactis l. cum virum. C.de exc. tract.ſtat. ver. allegatio. Fel. cap. cum veniſſent.col.1. de judic. Iaſon conſilio 26. in fin.conſ. 35. libro 1.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Salÿ.*] Sequitur ibi Iaſ. n. 51.

b *Hodie.*] Imò in tranſverſalibus non eſt aucta.Bald. d.l.fratr col.2.Iaſ.& communiter Doctores in d. Auth. noviſſima licet Ioan. Faber ibi idem quod Raynut.

c *Bald.*] Conſ.378.quædam ſunt res conſ.69. factum lib.5.conſ.276. verba ſtatut.lib.3.ſup.lib.1.conſ.42.n.2.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Contrariari.*] Et placet: quia non ſubauditur taxativa.licet contrarium velit(& malè) Alciat.lib.1.§. ſi ſtipulanti,n.25. de verb.obl.quod limito,niſi teſtes deponerent de facto proprio,item non probant:ubi debent deponere de toto facto,ut in teſtamento nuncupativo, Bald.l.cum antiquitas col.fin.C. de teſtam. adde de hac materia Anton.But.conſ.52. Corn.conſ.223.lib.1.Matthæus de Afflictis, deciſ. Neap.72. Dec.conſ.240

b *Si plures.*] Hos text.noviter declaravi in Conſuet. Pariſ. §.33.gl.3.n.11. cum ſeq.

c *Probabunt.*] Alex.& alii l.1.§.ſtipulanti,collat.fin. de verb. obligat.

AD CONSILIUM LXV.

a *Spe.*] Sup. Lib.1. conſ.70.n.2. Curt.ſenior conſ. 55.col.8. Alex. de præſum.reg.3. præſumpt. 13.n. 19.

b *Laicum.*] Sed hoc frivolum eſt.

AD CONSILIUM LXVI.

a *Ang.*] Et malè, ut dixi ſup. lib. 1. conſ. 38. numero 4.

b *Filius.*] Suprà lib. 1. conſilio 105. col.2.

Prælegata. Jaſon conſ. fin. lib.4.

AD CONSILIUM LXVII.

a *Exigibilem.*] Imò judex non debet tantam pœnam adjudicare, ut novè dixi in leg unica 4. quæſt. princ. C. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt, in novis intellect. meis.

b *Vales.*] Suprà conſilio 47. n. 4. lib. 1.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Nequeant.*] Oldrad. quæſt. 169. Calde. de cenſit. conſ. 6. Andr. Iſer. cap. 1. quæ ſint regalia, collat 20. in uſibus feud. Car. cle. fin. de jur. pa. Philip. Franciſc. cap. 1. de immun. Eccl. in 6. Roman. conſilio 161. Anton. Corſ. de poteſtat. regia quæſtion. 28. Guid. Papæ conſil. 217. & dec. Delphin. 5. dec. 326. Paul conſ. 8. conſ. 319. conſ. 386 lib. 1. Dec. conſil. 385. Bertrand conſ. 4. ex themate in princ. conſ. 160. proponitur, lib 1. conſ. 246. & Sic. col. 1. lib. 2. Ang. de Mota rep. §. ſi quis tutelam l. hæres abſens, num. 111. de jud.

b *Homines.*] Sup. lib. 1. conſ. 7.

c *Italia.*] Sup. lib. 1. conſ. 101. n. 4.

d *Idonei.*] Bald conſ. 31. lib. 1. Cor. conſ. 207. lib. 4. Hyp. Marſil. l. 1 § ſervus municipium de quæſt. Gerar. ſingulari 24. Thom. Gram. conſ. 22.

e *Apulus.*] Quæ habetur in conſ. 106 lib. 5. ſecundùm veterem, & in conſ. 439. lib. 3. ſecundùm novam impreſſionem, & in fin. lect. lib. 8.

f *Io. And.*] Idem Paul. Fel. d. c. auditis. Paul. d. c. dilectus, decit. Thom. 323. Albertus Brunus conſ. 20, col 4.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Conjecturas.*] Sup. eodem conſilio 24. conſil. 53.

b *Conſocium.*] Adde Dec. conſ. 234. Hypp. Marſ. nov. 209. nota 395. Thom Gramm conſilio 21 conſilio 38. conſ. 66. conſ. 69. cum ſeq. Alex. infrà libro 3. conſ. 39.

AD CONSILIUM LXX.

a *Reddito.*] Quod conſilium habes inf. eodem lib. conſ. 177. quod debebat prius hic legi & poni.

Prorogandi.] Non poteſt prorogare ad longius tempus primò, nec niſi ſemel, & ſi dictum ſit, quod pluries, & an poterit niſi bis, Bald. conſ. 101. nobilis, cum gl. ſeq. quod eſt conſ. 219. lib 1 & conſ. 101. lib. 3. in nova impreſſione. Lanfran. tract. de arbit. verſ prorogatio Bald. c. Quintavallis col pe. de jurejur. c. fi. col. fi. de conſuet. Hypp. Marſil. ſingular. 52.

c *Nullum.*] Latè Bened. rep. d. cap. Raynut. verſ. in teſtamento relinquens. 1. Jaſ d Auth noviſſima, n. 7. Alex. l. nam quod §. non omnis ad Treb.

d. *Rogati.*] Jaſ. d. l. hac conſultiſſima in princ. col. 1. ſufficit tamen quomodocumque appareat. Cor. conſ. 7. col. 1. lib. 4.

e *Pias.*] In quibus hoc non requiſitur, Joan. And. in addit. ad Spec. de inſtr. edit. §. nunc verò. Benedict. repet. cap. Raynutius per vet. Teſtamentum 1. n. 48. licet Romanus conſ. 306. poſt Lap. allega. 30. contrarium velit.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Iudei.*] Infrà libro 6. conſ. 6.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Expreſsè.*] Suprà eodem conſ. 13. num. 6.

b *Communem.*] Et bene, ut dixi dicto conſ. 13. licet Alex. in l. quarta §. ſi ex conventione putaverit in contrarium eſſe communem.

c *Commendato.*] Et quod ſtatim poteſt agere, Hyp. Marſil. rub. de fidejuſſorum numero 293. Sed non eſt verum, nec practicatur, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 167.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *Cy.*] Dec. Tholoſ. quarto 4. Alex. inf.

b *Titulum.*] Bald l. data opera in fi. C. qui accuſ. non poſſ. Anch. conſilio 61. in fin. Alex. d. §. nihil commune, & ibi Socin. col. 3. num. 9. Curt. ſenior conſil. 76. col. 4. per omnes in c. licet cauſam de prob. Dec. conſ. 302.

c *Territorium.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſi §. 46. quæſt. 1.

d *Recentior.*] Suprà conſilio 110. num. 1. inf. libro 5. conſ. 88.

AD CONSILIUM LXXVII.

a *Moderni.*] Scilicet Panorm. ſynchronos id eſt contemporaneus.

b *Defectu.*] Bald. l. generaliter. col. . C. de epi & clem. l. pen. ff. de juſtitia & jure conſ. 332 l b. 2. tract ſtat. ver. bannitus, n. 8. Rom. conſ 42 conſ. 115. in fi Gemi. conſ. 24 collat 3. conſ. 95 col. 1 Paul conſ 99 in princ. lib. 2. Felin c. paſtoralis, col. 3. de except. Hypp. Marſ. ſing. 10.

c *Evidenter.*] Rom. ſing 287.

d *Falſu.*] Infra lib. 4. conſ. 63. n. 81.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Propria.*] Roman. conſ. 3. Cor. conſ. 98. libro 4. Dec. conſ. 348. Bertrand. conſilio 253. Viſa conſulta. lib. 3.

AD CONSILIUM LXXX.

a *Vicinus.*] Suprà libro 1. conſ. 51. num. 4. Alex. Jaſ. l. 1. ſi cert. pet. Aret. c. cum cauſam 1. col. 5. de teſtibus; Curt. ſen. conſ. 41.

b *Poſitioni.*] Sup. lib 1. conſ. 47. n. 16.

AD CONSILIUM LXXXII.

Extraneo.] Alex. d. leg. verbis civilibus, col. 4. Ang. Aret. inſtit. de vulg. & pupil § extraneo. Bened. repet. c. Raynut. verſ. abſque liberis, more 2. conſil 53. cum ſeq. Bertrandus conſ. 202. viſis duobus col. fin. l. 2. Guid. Pap. conſ. 202. in fin. conſ. 203. col. 2. Jaſ. conſ. 22. lib. 4.

b *Ipſo jure.*] Hanc ubique tenet Alex. tam legendo, ut l. 1 § ſed quoties ad Treb. quàm conſulendo, ut ſup. eod. lib conſ. 4. num. 16. conſ. 57. in fi. inf. lib. 3. conſ. 23. in fi Idem Paul. conſ. 152. n. 3. lib. 2. Jaſ. conſ. 214. col. fi. lib. 1. & eſt veritas.

c *Apprehenſa.*] Quam limitationem tenet Raph. Curt. l. Pomponius §. quæſitum ff. de acqu. poſſ. Imol. conſ. 16. Jaſ. l. ſi ſoror. C. de jure deli conſ. 147. col. 5. 9,

lib. 1. conſ. 154. lib. 4. Ant. Rub. conſ. 121. Sed eſt falſa, ut tenet Benedict. Repet. d. c. Raynut. verſ. mortuo itaque teſtatore 2. n. 72.

d *Fideicommiſſarius.*] Hanc 2. limitationem tenet Rub. d. conſ. 121. n. 3. & omnes, & eſt veriſſima, & licet Benedictus ubi ſup. n. 74. alleget quædam areſta Tholoſ. in contrarium, tamen dicendum quod in illis erant alia facta, & aliæ probationes, ut plenius dixi in Conſ. Pariſ. §. 132.

e *Mortem.*] Idem Dec. l. contractus n. 12. de reg. jur. Jaſ. conſ. 147. col. 8. lib. 1. conſ. 6. col. 9. conſ. 85. col. fin. lib. 3. latè Ant. Neguſa. tract. pig. part. 2. memb. 2. n. 3. cum ſeq.

f *Viri.*] Franc. Aret. conſ. 31. Curt. Sen. conſ. 23. Dec. conſ. 227. col. fi. Neguſa in Syl. nupt. fol. 68 Franc. Cre. ſingulari 6. Ant. de Pra. ver. 1. lib. 4. conſ. 133. num. 2. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. præſum. 26. amplia etiam dum eſt vidua intra annum luctus, Alb. d. l. 5. Ang. conſ. 137. diſſoluto verbum, conſ. 280. numero 14. libro 2. fallit reſpectu tertii. Alexand. infrà lib. 7. conſ. 110. num. 2. fallit in mercatrice, Franc. Rip. de revoc. donat. reſp. 2.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Quòd non.*] Sed valet pactum, quia non eſt de quota hæreditaria, ſed de certis rebus, idem Joan. And. in addit. ad Spe. de inſtr. edit. §. porrò col. ult. Ant. conſ. 179. viſis Joan Camp. tract. doct. part. ult. q. 79. Curt. Jun. conſ. 1 col. 10 Dec. l. licet C. de pact. l. pact. quod dotali. col. 1. C. de collat. Jaſ. l. ſtipulatio hoc modo ff. de verb obl conſ. 211. conſ. 233. lib. 2. conſ. 5. conſ. 17. conſ. 60. lib. 3. conſ 173. col. 4. lib. 4. Alb. Brun. conſ. 5. col. 4. conſ. 9 col. fin. conſ. 10. col. 5 Ber. conſ. 4. Viſis in 2. dub. conſ. 78. libro 3. Steph. Aufr. in addit. ad dec. Tholoſ. 452.

b *Recuperandæ.*] Imò quia eſt vera poſſeſſio, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 132.

c *Abſurdum.*] Sup. conſ. præcedenti infrà eod. lib. conſ. 164. col. fin.

d *Donatio.*] Dic ut nov. inf. lib 3. conſ. 25.

e *Dy.*] In d. c. quod ſemel in fi. loquitur obiter & incidenter, ſed in conſ. 7. quæſtio talis eſt, maturius tenet talem donationem non valere & bene, nec contrarium unquam voluit Old. in conſ. 114. quia ibi non loquitur de donatione facta in pœnam, ſed de conditione ſimpliciter & per ſe facta.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Conſequentiam.*] Infrà eo. conſ. 156. Fel. c. cum exhibita in princ. de jud. Jac. tract. feud. verſic. & dicti vaſſalli pro. dic. rebus feu. col. 12. Curtius tract. feu. part. 7. quæſt. 9. Jaſ. l. decem. col. 8. de verbor. oblig. l ſi quis nec cauſam col. 7. de reb. cre. l filiusfamilias §. diu. lect. 1. col. 6. de leg. 1. Hyppol. d. leg. unoquoque limita ut Alexand. libro col. 8. de re judic. Iaſ. conſ. 111. in fin. libro 1.

b *Curatoris.*] Bertran. conſ. 48. ex proceſſu, col. 4. & 5 lib. 1. Alex. inf lib. 7. conſ. 147. num. 9. Bartol. Paul. Alex. d. l. is cui bonis.

c *Prodig.*] Ubi Alex. & omnes aliud tenent in prodigo.

d *Singulares.*] Inf. lib. 2. conſ. 147. n. 20.

e *Furore.*] Sup. lib. 1. conſ. 141. n. 4.

AD CONSILIUM LXXXVIII.

a *Vt vendantur.*] Luc. Penna. l. 4. C. de jur. fiſc. lib. 10. Phil. Franc. rub. de teſt. Paul. conſ. 27. lib. 2. Fe- yc. cap. in noſtra col. 24. de probat. Aret. in l. apud Iulianum §. conſtat col. 3. & Iaſ. col. 3. ff. de l. 1. Raphael Curtius conſilio 69. viſo teſtam. Dec. conſ. 559. Bertran. conſ. 152. Punctus col. 1. lib. 3. conſ. 161. Pegula, conſ. 174. ex progreſſu libro 2. conſ. 12. lib. 3. Andræas Tiraq. in Conſuet. Pictav. dicto tit. de terra. §. 1. gloſſ. 4. ſed quod ſint prorſus incapaces tenet Fulgoſ. conſil. 104. Titius condidit teſtam. Corn. conſ. 207. lib. 4. Gemin. conſ. 40.

b *Auth. Ingreſſi.*] Quæ non ſervatur in hoc regno, nec fit dedicatio tacita, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 152.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Non adita.*] Niſi intra annum juris deliberandi, ut not. in leg. emancipata. C. qui admit. ſed cum hodie ubique ferè per conſuetudines vel ſtatuta poſſeſſio ipſo facto in hæredes continuetur, indiſtinctè fit tranſmiſſio etiam ab ignorantibus, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 132.

b *Alios.*] Idem Alex. Cor. Iaſ. col. fin. d. leg. licet Corn. conſ 70. littera g. lib. 4. Bald. conſ. 12. l. 3. Paul. l. quamdiù 2. ff. de acq. hæred. Iaſ. l. unica. C. quan. non petentium part. conſil. 84. col. 10. lib. 1. Lud. Gozadi. conſ. 156. Sed quicquid dicant, verior contra opin. Saly. & Ful. quæ etiam communiter obſervatur: ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 130.

c *Reſtitutionem*] C. lib. 1. conſ. 71.

d *Radicatum.*] Infra eodem conſ. 169. num. 14. Dec. l. 1. col. 1. C. de inſtit. & ſubſtit. Iaſ. l. reprehendenda. C. eodem l. fi. §. in computatione. col. 2. C. de jure delib. l. fi. col. 3. C. de codic. l. non amplius. §. 1. de leg. 1. l. 3. §. labeo. de acquir. poſſ. rep. l. quominus. col. 8. de Flum. conſ. 86. col. 2. lib. 1. Lancel. Dec. l. 1. gloſſ. in verſ. nam & reip. ſolut. matrim. limita cum lucrum accedit ad eum à quo proceſſit, gl. ſi ita ſtipulatio & *ibi* Bart. & Jaſ. de verb. oblig.

e *Juraverit.*] Faciunt pro his quæ dixi ſuprà eod. lib. conſ. 36. n. 3.

AD CONSILIUM XC.

a *Saperet.*] Inepta dubitatio per ea quæ dixi ſup. lib. 1. ad conſ. 59. n. 6.

AD CONSILIUM XCI.

a *Conſilio.*] Quod pulchrum, conſ. 369. libro 1. incip. caſus talis eſt. quidam dominus Lo. in noviter impreſſis.

b *Gl.*] Latè Anton. Cor. in reperto. ver. gl. & ultra eum Curt. ſenior. conſ. 42. n. 16. Paul. conſ. 268. col. fin. libro 1. Jaſ. l. ut vim in fi. de juſti. & jure. Dec. c. 1. col. 8. de poſt prælat. Barba. infrà libro 4. ſuo conſilio 55. num. 10.

c *Proportio.*] Idem. Paul. ibi & in l quam Tuberonis §. ſunt quidem ff. de pecun. & in conſ. 126. lib. 2. Ro. conſ. 409. Cœpol. cauſ. civ. conſ. 22. col. 4. Fely. cap. ſicut col. 14. de re jud. Franciſ. Barb. de reſcript. 1. part. 3. part. princ. q. 10. n. 44. Iaſ. conſ. 128. col. 2. lib. 1. conſ. 172. col. 3. libro 4. Alber. Brun. conſ. 66. col. fin. Alex. infrà libro 5. conſ. 25. col. 4.

AD CONSILIUM XCIV.

a *Majori.*] Bald. conſ. 406. lib. 1. Dec. Tho. 380. Curt. ſen. conſ. 81. col. 6. Dec. c. quia nos. no. 2. de appel. Alex. infrà eodem conſ. 112. n. 5. infrà libro 4. conſ. 20. n. 9.

AD CONSILIUM XCV.

a *Ceſſionarii.*] Idem Baldus tract. ſtatut. ver. capere. numero 1. 2. Hippol. Marſil. ſingul. 26. & in leg. ſi quis ne. q. 1. num. 11. de quæſt. licet videantur aliter velle Paul. conſil. 91. col. 2. lib. 1. Romanus conſ. 38. conſilio 142. adde Alex. in l. 1. in fi. ſi cert. pet. l. ſi ſic. in fin. princ. de leg. 1. hodie ceſſat hæc difficultas propter clauſulas quę in inſtrumentis apponuntur, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 171.

AD CONSILIUM XCVII.

a *Patruelis.*] Alex. hoc conſ. refert & comprobat. l. ſi dotali. ff. ſo. mat. idem. infrà eod. libro conſ. 204. col. 3. Curt. ſenior conſ. 9. col. 3. Iaſ. conſ. 205. col. 6. lib. 2. fac. Socin. conſ. 25. lib. 4.

b *Conſuluiſſe.*] Baldus conſil. 328. cum in cauſa col. fin. libro 3.

c *Remotior.*] Hæc deciſio cum his quæ in numero ſequenti ubi eſt fortior ratio, debet rejici; nec hanc hic adduxit Alex. niſi arguendo, quia ſerio & per ſe examinando, contra tenet infrà conſ. 36. col. 2. & latius conſil. 89. lib. 6.

d *Ipſum.*] Ut in conſilio 12. ſtatuto civit. caſtelli. libro 3.

AD CONSILIUM XCVIII.

a *Publiciana.*] Suprà eodem conſilio 4. numero 9.

b *Hæredum.*] Hic modus loquendi improprius & valde captioſus: non enim debet ſubintelligi quòd ſint hæredes inſtituti vel directò ſubſtituti, ſed merè fideicommiſſarii in dubio, ut dixi ſuprà lib. 1. conſilio 45. & infra libro 3. conſ. 12.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Habendam.*] Infrà libro 5. conſ. 77. numero 3. Anton. Bu conſ. 7. Pet. Ubal. de duobus frat part. 3. q. 2. & parte 6. q. 15. Cor. conſ. 152. in fi. conſ 199 1. libro 3. conſ. 58. littera f q. 299. lib. 4 Iaſ. conſ. 5. lib. 1. Alex. inf. eodem libro conſ. 133. n. 1.

AD CONSILIUM C.

a *Alienata.*] Infrà eodem conſilio 190. col. 1.

AD CONSILIUM CIII.

a *Abbati.*] Infrà libro 5. conſilio 120. collat. 2.

AD CONSILIUM CIV.

a *Dixiſſet.*] Coram ſeptem teſtibus, tunc enim aliud de jure non requiritur, & ſequitur Guido Pap. Anton. Rub. conſ. 41. & verum puto indiſtinctè licet non fiat favore liberorum. & ut ſeq. Alex infra libro 3. conſ. 30. col. 2. licet Alex. in d. §. regula & in d. leg. ſancimus. & utrobique Iaſ. & alii crebrius ſequuntur Bart. ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 96.

AD CONSILIUM CV.

a *Originalis.*] Infrà libro 7. conſ. 175. Baldus conſilio 11. libro 2. conſilio 409. libro 3. Paul. conſilio 371. in fin. 1. col. libro 1. conſilio 420. libro 2. Roma conſ. 177. Cæpol. cauſ. civil. conſilio 23. Cor. conſilio 28. col. 1. libro 2. Iaſ. conſilio 62. col. 1. libro 1. Bertrand. conſilio 39. data varietate. conſilio 321. ſi inter protocolum. libro 3.

b *Sufficit.*] Fam. Socin. conſilio 94. col fin. libro 1.

c *Conſuetas.*] Suprà conſ. 27. dicendum eſt dixi ſuprà eo conſ. 28.

AD CONSILIUM CVI.

a *Cardinali.*] Card. conſ. 2. de officio de l. Ægidi. Bellamer. deciſ. Tholoſ. q. 463. Cor. conſ. 155. in fin. lib. 1. Rom. conſ. 387. gloſſ. prag. de ſublata clem. tit. ver. quibuſcumque. Iaſ. leg. nec is. in princ. col. 2. de acquir. hær. latè conſ. 108. lib. 1. Alex. tract. præſum. reg. 1. præſumpt. 48. num. 3.

AD CONSILIUM CVIII.

a *Privati.*] C. ex l. 1. de ſer. ruſt. prædiorum. c. 4. q. 3. in princ. & de hac materia Iaſ. conſ. 150. lib. 1. in rep. l. quominus de ſlu.

AD CONSILIUM CXIX.

a *Præferendam.*] Imò puto filiam Auriſpæ ad dimidiam quæ fuiſſet matris ſuæ admittendam. Quæ autem in contrarium hic adducit Alexander, procedunt ſecundum communes juris regulas. Sed in præſenti cauſa alia ratio, & ipſa mihi peculiaris legalis æquitas eas reformat, & locum exceptioni facit ex multis ſimul concurrentibus. Primò quia relictum filio debet fieri caducum illo prædecente ſi relinquat filios legitimos. Satis enim conſtat legatum eſſe factum contemplatione filiationis quæ repræſentatur: imò remanet in nepote, qui naturali civilique ratione ipſo jure ſubintrat locum parentis, & in eo par eſt affectio teſtatoris, & maximè quando legatur ſecundo-genitis vel filiabus à potiori commodo ſucceſſionis excluſis in locum vel compenſationem legitimæ, vel portionis hæreditariæ. Sed quia hæc eſt mea nova & ſingularis opinio, quam latè probavi in novis intellectibus nolo ex hoc ſolo convellere ſententiam Alex. in conſulendo & judicando. Secundò ergo quia hic non legavit uni ſoli filiæ, ſed duabus & æqualiter. Et conſtat vel ex verbis quod voluit eas eſſe æquales in legato, & etiam earum filios, quos etiam (hic enim fœmininum in themate cōcipit maſculinum) honoravit & ſubſtituit. Sed ſi contingeret alteram filiam cum ſuis filiis totum habere excluſis filiis alterius eo prætextu quòd præmortua eſſet, ſequeretur inæqualitas: quia filii alterius fraudarentur in totum legato, quod eſt manifeſtè contra æquitatem & mentem teſtatricis. Scio quòd ſophiſtes hinc poteſt elabi dicendo quod filii ſuperſtitis fuerunt in pari periculo, ſi caſu converſo mater eorum prædeceſſiſſet. Sed hæc evaſio non eſt aliud quàm reciprocatio inconvenientis contra præfatam mentem & æquitatem, cui ſophiſtica illa antiſtrophe cedere debet. Tertiò nedum filiæ ſunt invicem pariter ſubſtitutæ, nedum per fideicommiſſum, ſed etiam expreſſim vulgariter, & ſic ex omni capite vulgaris. Sed etiam filii utriuſque pariter excludunt ſubſtitutum, eiſque præferuntur, non ſolum ex capite fideicommiſſi, ſed etiam in omnem caſum vulgaris: idque ex diſpoſitione expreſſa teſtatricis, ergo habeo

mentem apertam in verbis teſtamenti fundatam, quòd ſive altera filiarum capere non poſſit, puta præmortua ſive ſupervivat & capere poſſit; ſed repudiat, nihilominus voluit teſtatrix quod filij ejuſdem filiæ alteram filiam & ejus filios in illa dimidia ſuæ matri legata excludant, idque in omnes caſus & eventus. Quartò: quia nedum una filia alteri ſine filiis decedenti ſubſtituit, ſed etiam ejus filiis, & ſic expreſſim ponuntur in diſpoſitione, & ſubſtituuntur vulgariter & per fideicommiſſum. Sed quando filij nedum ponuntur in conditione, ſed etiam alia notabilis conjectura concurrit, cenſentur invitati, ut crebrius tradunt doctores. Sed hìc nedum una, ſed plures conjecturæ, & præſertim illa fortiſſima quod in eodem orationis contextu ſunt ſubſtituti & poſiti in diſpoſitione. Quintò, quia major ratio & æquitas ſuadet quod neptis intelligatur vulgariter ſubſtituta matri ſuæ, quàm vulgariter ſubſtituatur extraneæ vel materteræ, cui tamen expreſsè vulgariter & per fideicommiſſum ſubſtituitur: ergo multò fortius intelligitur matri propriæ ſubſtitui ſaltem vulgariter in hoc caſu non præviſo, ſed inopinato teſtatrici, quem ſi prævidiſſet, veriſimiliter ſubſtituiſſet. Faciunt notata in l. jam hoc jure. de vulg. & pup. & quæ notat Alex. infrà eod lib. conſ. 121. num. 13. & conſ. 130 ſatis tamen caviſſe cenſetur, ex quo cavit in eo in quo erat minus debitum & minor ratio. Sexto: quia apparet quod teſtatrix hac ſubſtituendi formâ nihil aliud voluit, nec intendit quàm æqualiter cavere & providere nedum filiabus ſuis, ſed nepotibus ex eis. Atque peſſimè & inæqualiter eſſet eis. conſultum ſi filij non intelligerentur tacitè vocati in locum matris ad ejus portionem; & ſic ex eo quod contingeret matrem præmori, pauperes orphani (qui magis indigebant ſubſidio) etiam legato materno fraudarentur: alij autem cum matre totum haberent. porrò ſi avia expreſsè vocavit nepotes in locum materteræ eorum, multò fortius cenſetur tacitè eos vocaſſe in locum matris eorum, ut dixi. Septimò etiam ſecundùm opinionem Alexandr. filia Auriſpæ habitura eſt totum, ſi poſtea contingat Albinam ſine filiis decedere: ergo fortiùs interim deberet retinere partem matris ſuæ in qua etiam expreſſo teſtatricis judicio prælata eſt Albinæ & ejus filiis. Octavò finge Albinam prædeceſſiſſe ſine filiis retento reliquo themate, certum eſt quod hæc neptis habet dimidiam legati contingentem Albinam ex capite vulgaris: cur ego non multo fortius habebit reliquam dimidiam quæ ſpectaſſet ad portionem matris ſuæ: dicis quia non eſt ſubſtituta matri; licet ſit ſubſtituta materteræ: ego quidem fateor non eſſe propriè neptem ſubſtitutam matri: ſed dico quòd teſtator poteſt facere legatum tranſmiſſibile ad hæredem legatarij; & quod ad hoc ſufficiunt conjecturæ quæ hìc ſunt evidentiſſimæ eo ipſo quod apparet teſtatricem voluiſſe cavere nedum filiabus, ſed etiam poſteritati eorum etiam expreſsè ſubſtituendo nedum filias ad invicem, ſed etiam neptes materteris, & ſic multò fortius voluit legatum à matre præmoriente in filios tranſmitti, nec negari poteſt quin ſi interrogata fuiſſet, & ſic in quantum opus eſt habendum pro expreſſione, pium & juſtum pro liberis conſilium ſit eluſorium, ex quibus etiam infero quod ſi utramque filiam relictis filiis, prædecedere contigerit, filij earum legatum in ſtirpes jure tacitæ hujus tranſmiſſionis obtinere debent, non obſtantibus adductis per Alex. in hoc caſu: cæterum ubi ceſſant hæ conjecturæ, maximè in legatis factis extraneis obtinentibus, ut plenius in regiſtris meis.

AD CONSILIUM CXL

a *Vſufructu.*] infrà eod. conſ. 162.

AD CONSILIUM CXII.

a *Cancellatus.*] Infrà eodem conſ. 114. Hypp. Marſil. in pract. paragraph. ſi aggredior column. prima.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Adulteravit.*] Idem Romanus conſ. 183. conſ. 258. Cor. conſ. 42. lib. ſecundo; ſed contrarium tenet, & melius Joan. Faber. l. denunciamus. C. de his qui ad eccle. cong. Aret. in l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. de verb. oblig. Aug. de Arimi in addi. ad Auguſt. de Male. ver. *che me hai adulter.* col vigeſimaſeptima. puto etiam Alex. hic peſſimè conſuluiſſe.

AD CONSILIUM CXV.

a *Ab inteſtato.*] Quia Alex. in hac controverſiſſimâ quæſtione ſæpius conſuluit. & in ſuis lecturis contra morem ſuum variavit: placet quam brevius & clarius fieri poterit, totius ſummam excuſam tradere. Quatuor fuerunt opiniones. Prima quod ſtatutum deferens ſucceſſionem ad agnatos, vel ad Eccleſiam, aut certas quaſcumque perſonas ſi quis inteſtatus deceſſerit, non habet locum in ſucceſſione impuberis furioſi, vel alterius qui non habet teſtamenti factionem activam: quam ſententiam fundant in lege prima in prin. ff de ſuis & legi hæredi. ubi dicitur quod hi propriè non dicuntur inteſtati, quam tenuit Pet. de Bella Pert. ut refert Bart. in d. lib. 1. Alber. par. 1. ſta. quæſt. 44. Bal. cap. 1. in princip. col. 2. ver. modò quæro. de ſucceſſ. feud. in uſib. feu. & in fortioribus terminis paſſim in conſiliis ut ſtatim dicam. Imo. in l. Centurio. collat. 10. de vulg. & pup. & plures & alij quos refert Deci. in l. generaliter in princip. C. de inſtit. & ſubſt. in conſ. 457. & conſ. 567. conſ. 618. & ultrà Deci. noviſſimè & latiſſimè Lud. Gozadi. conſ. 35. Secunda opinio contraria quòd imò habeat locum etiam ad excluſionem matris, ut tenuit Bart. in dicta l. 1. & in conſ. 137. Rom. l. in teſtamento, C. de teſta. milit. & conſ. 4. conſ. 32. Paul in lege 2. C. de impub. & ali. ſubſt. in conſ. 48. libr. 1. Anch. conſ. 178. in quam etiam inclinant Fran. Zaba. conſil. 111. Soci. conſil. 35. per totum lib. 3. conſi. 21. col. 2. lib. 4. plures alij quos refert Deci in d. conſil. & in d. l. generaliter, ubi etiam hanc Bart. ſententiam ſequitur, & in d. conſil. 563. licet in aliis conſiliis variet, & ultrà allegatos per Dec. idem cum Bar. tenet Ang. Are. relata & rejecta opinione Imol. præceptoris ſui in tract. de teſt. ver. nolens inteſt. dedere col. 13. idem tenet Jaſ. in l. poteſt num 7. de vult. & pup. conſ. 130. col. 2. libr. 1. conſil 196. collat. 6. libr. 2. Everar. in locis lega. lib. 7. ab opi. vulg. col. 9. Lancelo. Pol. in tract. pup. ſubſt. qu. 4. Alciat. l. inteſtatus ad fi. de ver. ſig. & eſt crebrior & firmior ſententia. Tertia opinio diſtinguit, an ſtatutum dicat ſi quis inteſtatus deceſſerit de bonis inteſtati: an vero loquatur de eo. vel de bonis ejus qui deceſſit ab inteſtato, ut priori caſu ceſſet ſtatutum in pupillo, furioſo vel ſimili qui non dicitur propriè inteſtatus. Secundo caſu locus ſit ſtatuto, etiam ad excluſionem matris, quia propriè dicitur deceſſiſſe ab inteſtato. vel ſine teſtamento: quam diſtinctionem mediatus eſt Signo. homed. conſil. 9. Titius in fatali conſ. 101. infans. ſecuti ſunt Salyc. in l. cum antiquioribus §. fi. & ibi Fulg. C. de jure delib. Fulgo. conſil. 48. quidam P. condidit teſtamentum col. 2. latiſſimè Alexan. in d. l. generaliter in princ. ubi

Cor. in fi. videtur ſequi. Idem Alex. conſ. 158. col. 1. in libr. 6. conſil. 153. col. 2. conſil. 211. col. 1. libr. 7. Quarta opinio quod indiſtinctè ſive ſtatutum loquatur per nomen inteſtatus, ſive per adverbium ab inteſtato, non habet locum in pupillo, furioſo, & ſimili quam tenet Alexad. hic variando ab his quæ dixit in d. l. generaliter & alibi: idem tenet Alexand. infrà libr. 6. conſil. 79. puto & lib. 7. conſil. 168. collat. 3. & noviſſimè omnium latiſſimè Lud. Gozadi. conſil. 35. & Deci in præfatis conſiliis hanc ſententiam reprobando, dicit eſſe indubitatum quòd ſtatutum habet locum etiam in pupillo ad excluſionem matris quando loquitur per verbum ab inteſtato, tamen ubique Bald. in conſiliis etiam in ſtatuto loquente ſi quis deceſſerit ab inteſtato, ſemper tenet matrem non excludi à ſucceſſione pupilli, ut Bal. in conſilio 232. impuberi libro ſecunde conſil. 141. quæritur an pupillus lib. 3. in novis. quod eſt conſil. 342. in veteri impreſſione Brixiæ in conſil. 61. de jure communi. libr. 4. in novis quod eſt conſil. 58. libr. 2. in antiquis, unica ratio redditur differentiæ pupilli & adulti, nam pupillus non poteſt providere matri, quæ neceſſariò in omnem eventum excluderetur: ſed adultus poteſt ei providere teſtando, unde ſi non teſtetur, videtur tacitè diſponere ſecundùm iura loci, quam rationem ſibi adſcripſerunt primum Alex. in d. l. generaliter, & in ſuis conſ. deinde Dec. in d. l. generaliter, & in ſuis conſiliis. Et hæc quarta opinio in effectu recidit cum prima: quia Pet. & ſequaces nunquam adverterunt ad illam verbalem diſtinctionem: Et etiam Bal. in dd. conſiliis non facit vim in ver. ab inteſtato, ſed præſupponit idem eſſe ſive ſtatutum loquatur de bonis inteſtati ſive de bonis decedentis ab inteſtato; & ratio ſua quæ eſt multum apparens pariter utroque caſu militat prorſus: igitur rejicienda illa tertia opinio, prout pulchrè refellitur per Zaba d. conſil 111. & Soci. in d. conſiliis: quia ſtatuta non cenſentur impoſita verbis, cum reſpiciant effectus & non contentionem verborum. Cæterùm ſecundam opinionem veram puto, quia prima non fundatur niſi in d. l. 1. malè intellecta, ut ſtatim dicam: & in quadam duritie & ratione quam præcipuè tangit Bald. Prima vero in toto jure de hoc loquente fundatur, ubi ſemper dicuntur inteſtati etiam qui teſtari non potuiſſent: inſti. de hæred. quæ ab inteſtato. in prin. & nominatim in pupillo text. in l. fin ver. ſi verò maritus ff. qui petant tuto. vel cur. præter id quod ſatis apertè in verbis menteque ſtatuentium fundatur. Non obſtat ratio Bal. & quod videtur durum matrem excludi: quia fateor; ſed non concludit hæc ratio quia ſtatutum eò non reſpicit, ſed fundatur in alia juſta ratione quæ eſt ut bona redeant unde proceſſerunt: quæ non habet locum, ſive contingat matrem ſive aviam vel materteram, vel aliam excludi: unde dato quod ſit aliqua durities quando contingit matrem excludi, non ſequitur quin locus ſit ſtatuto, quod ſufficit eſſe juſtum in genere ſuo, ſive in generibus ſingulorum, licet durum videatur in quodam ſingulari generum: ut per Bal. & alios in l. non dubium, C. de legib. nec debet pupillus reſpectu ejuſdem ſtatuti quandoque inteſtatus, ut circa matrem, quandoque alterius qualitatis cenſeri. Minus obſtat dicta lex 1. quia non dicit quod participium inteſtatus importat privationem factionis activæ teſtamenti, quod etiam verum non eſt: quia ſimplicem negationem teſtamenti importat, ut patet ex vera grammatica, & reliquo toto jure. & rectè tradit Poli. d. qu. 4. Alcia. in d. l inteſtat. Poli. autem exponit verba non propriè d. l. 1. id eſt, ſuperfluè. Ego verò puto exponenda non propriè, id eſt, non appropriatè ſeu non ſpecialiter nec peculiariter, quia verbum inteſtatus non tantum intra pupillarem decedenti, ſed etiam adulto, & generaliter cuicumq; perſonæ, ſive ſine teſtamento, vel cum teſtamento ſed invalido decedenti competit d. l. inteſtatus. Specialiter ergo & appropriatè ſeu peculiariter dicetur pupillus & ſimilis perſona, inteſtabilis, non tamen ideo minus dicitur inteſtatus, ut probat d. l. 1. quia teſtabilis & inteſtatus non differunt, niſi ſicut ſpecies & genus: ergo pupillus tam propriè dicitur inteſtatus quam propriè ſpecies in genere includitur.

b *Decimo.*] Non reperio illud conſ. inter conſil. impreſſa.

c *An.*] Sed idem Ang. conſil. 152. ſtatuto communis Bur. ubi plenitùs examinat contrarium, tenet indiſtinctè, ut ſuprà firmavimus.

d *Avo ſcilicet paterno.*] Sicut inf. in l. 6. conſ. 76. per eadem verba tranſcripta conſuluit pro matre contra fratrem conſanguineum in ſimili caſu & ſtatuto.

AD CONSILIUM CXVI.

a *Relegationis.*] Contrarium ſemper mihi viſum eſt verba d. l. 1. incluſivè accipienda, quæ eſt propriè ſermonis ratio, quod etiam natura rei exigit quid ſit pœna corporalis: nec rectè poteſt de hujuſmodi cauſis cognoſci, niſi in præſentem quum ſine teſtimonia, & indicia coram exploranda. & ita obſervatur. Quod autem putat Rota deciſ. 201 licet in cauſa ſub. tit. de pro. cu. in novis hoc non procedere, poſtquam reus eſt captus & carceratus, falſum, & ineptum eſt: quod enim jura volunt in his reum dicere cauſam in vinculis non eſt propter vincula, ſed pro cognitione cauſæ, & executione ſententiæ: ut diceret cauſam per ipſum, & in eum ſententia exequi poſſit, fateor, quòd geſta cum procuratore, valent in præjudicium rei, ut notat Roman. conſ. 215. ſed non tenetur judex admittere ſed tanquam in contumacem procedere, ut quotidie obſervatur.

b *Relegato.* [Suprà conſ. 26. libro primo Curt. Senior conſ. 59. col. 10. & quòd non perdat, niſi jura municipalia, non autem beneficia juris communis Doctores omnes l. 1. C. de hæred. inſtit. l. ejus qui §. 1. ff. de teſtam. Bald. l. Gallus. §. & quid ſi tantum col. pen. ff. de lib. & poſthum. conſ. 25. libro quarto Ancha. conſ. 275. conſ. 287. Paul. conſ. 56. libro primo. Cor. conſ. 55. col. 3. libro ſecundo Cur. d. conſ. 59. latè Jaſ. conſ. 166. cum ſeq libro ſecundo conſ. 144. libro primo 1. Fran. rip. repe. l. fi. qu. 23. C. de revo. donat.

c *Deportato.*] And Iſer. ca. 1 hic fi. lex deinde conſ. col. 1. Pau Alc. l. ex facto ff. ad Treb. Benedi. Repe. c. Raynutius: ver in eod. teſtamento relinq. 1. num. 140. cum ſeq. tangit remiſſivè, An. Tiraq. in conſue. Pict. tit. de Retract §. gl. 9. num. 28. dixi in conſ. Pariſ. 2. 198.

d *Etiam.*] Bal. conſ. 209. Illa verb. lib. 3. in novis quid eſt conſ. 409. lib. 1. impreſſis Brixiæ, Gemi. conſ. 65. num. 8.

e *Procurator.*] Scilicet tanquam rei curator, ſed tanquam quilibet ad eum vel innocentiam ejus defendendam admitti debet indiſtinctè l. ſervum quoque §. publicè quem ita intelligo: de procur. cæterum etiam tanquam procurator admittitur etiam ubi pœna relegationis vel major imminet, non ad allegandas cauſas cauſæ, ſed ad excuſandum abſentiam vel contumaciam l. pen. in fi. Digeſt de pub. jud. l. 1. ff. an per alium cauſa app. reſc. ut tangit Bart conſ. c. à domino Cyn. in fi. adde Cor. conſ. finali. lib. 3. conſ. 122. lib. 4. Sig de Hom. conſi. 169. Dec. conſ. 429. Hyp. Marſ. in prac. § ſequitur.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Cum titulo.*] Infra lib. 3. conſ. 6.
b *Iunior.*] Suprà lib. 1. conſ. 110. num. 1.

AD CONSILIUM CXVIII.

a *Formaliter.*] Infrà eod. conſ. 169. col. 2. dixi in Conſ. Pariſ. §. 7. num. 9.

AD CONSILIUM CXIX.

a *Tranſactio.*] Suprà lib. 1. conſ. 22. num. 3.

b *Alius.*] Rom. conſ. 180. col. penult. Areti. d. l. ſi fugitivi. Cœp. cau. civ. conſ. ulti. col 2. Jaſ. l. ſi unus in prin ff. de pactis: adde intra eodem conſ. 204. num. 4.

c *Senſu.*] Suprà eo. conſ. 46. num. 5.

d *Legitimè.*] Hypp Marſil rep. rub. de prob. fol. 16. Jaſ. l ſi quando col. 2. C. unde vi.

e *Quia Subtiliter.*] Quod ſequitur uſque ad fi. conſ. eſt conſilium ſeparatum ex intervallo, & poſt intermedia conſilia aliorum ſuper dependentibus à præcedenti eod. themati additum, quare rectè debuit immediatè ſubjungi, niſi quod melius ſtetiſſet ut conſilium ſeparatum immediatè ſequens, prout tanquam conſilium ſeparatum duplicatur ad verbum infra lib. 6. conſ. 43. quam duplicationem erroneam reſecare potui, numeros verò mutare non.

f *Fraudem.*] Imò communis & vera eſt opinio non præſumi hanc fraudem in compromiſſo: ut etiam tenet Alex. hoc eod. conſ. num. 15. & in l. 5. §. ſi fortem l. ſtipulatio iſta. § alteri col. pen. de verb. ob. dixi in l. eos. C. de uſuris.

g *Pœna infra.*] lib. 4. conſ. 115. num. 15. Hypp. Marſil. l. patre num. 22 ff. de quæſt. Are. conſ. 149. collat. 5. Jaſ. l. Julianus collat. 9 de condictione indeb. conſ. 41. in fi. lib. 3. Curt. junior l. quod te collat. 2. ſi cert. pet.

h *Appellatio.*] Curt. ſen. conſ. 33. in fi.

i *Uſurarum*] De uſuris putatoriis plenè dixi in d. leg. eos q. 16. quod reprobantur in mutuo, niſi quatenus de vero intereſſe conſtet, non autem extra mutuum, ſed moderandæ ſunt juxta l. unicam. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. ubi dixi q. 4.

k *Conventional.*] Jaſ. d. §. duo fratres col. 6. Ant. Corſ. ſing. ver. pœna. Dec. libr. qui cum alio. de reg. jur.

l *Expenſis*] Sup. eo. conſ. 37. in fi.

m *Laudo.*] And. Alcia. de præſumpt. regu. 3. præſum. 22. Alex. intrà eod. conſ. 127. num 7.

AD CONSILIUM CXX.

a *Foſſata.*] Cœp de ſervi. ruſt. præd. c. 36. de Ripa. Ang Arer. §. flumina inſt. de re. divis Fabian. in tract de emp. & vend. qu. 6. prin. col. 5 Jaſ. l. quominus col. 11. de flum.

b *Foſſa.*] Limita quoad ſtatutum de offenſo in fundo ſuo. Ang. Are. tract. malefic. ver. in platea. col. 3. ubi ſuprà.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Super contentis.*] Hic incipit conſilium primum ab Alexandro redditum in hoc puncto, & habebatur infrà, libro tertio, conſ. 35. quia verò iterum atque iterum ſuper eodem puncto pro diverſis monaſteriis vel perſonis conformiter conſuluit primum tantum conſilium, nec nominibus quidem mutatis, ſemper tradidit ut patet hîc & infrà, libro quarto conſ. 92. meritò hoc conſilium triplex eſſe ſuperſcripſi: erant autem ſingula multis mendis referta & truncata, quæ hîc ſemel integritati reſtituuntur.

b *Contrariam.*] Adverte in themate ſuper quo Alexander conſuluit, videlicet quando ſubſtitutio eſt facta, ſi deceſſerit ſine filiis legitimis & naturalibus, habet ſecum communem opinionem Legiſtarum, & Canoniſtarum uſque hodie: quia dicunt omnes communiter; & nomminatim Dec. conſ. 426. quòd etiam ſi potuit teſtator excludere monaſterium, tamen non cenſetur per illa verba voluiſſe, nec de eo cogitaſſe. Sed Alexander ultra procedit, & idem tenet, etiamſi dictum ſit: Si deceſſerit ſine liberis legitimis & naturalibus ex ſuo corpore procreatis, in quo licet Pet. de Ferra. in l. quo agitur de ſubſtitutionibus verſic ex ſuo corpore. Et quidam alij teneant excludi monaſterium, & ſatis per illa verba ex ſuo corpore conſtare de mente teſtatoris. Tamen plures tenent contrarium, niſi addatur de veris & naturalibus filiis non per juris interpretationem: ut Bal. Paul. in lege Deo nob. C. de Epiſcop. & Cleric. vel de eorum vero & non ficto matrimonio, aut alia verba æquipollentia quæ neceſſariò inferant de excluſione monaſterij cogitatum: ut Decius conſ. 259. col. ſecunda. Franc. Rip. repetit l. ſi unquam quæſt. 34. C. de revoc. don. & lauſſimè in l. ex facto §. ſi quis rogatus num. 34. cum ſequen. ff. ad Trebellian. & ſic adhuc in hoc communis opinio videtur ſtare cum Alexandro quòd etiam ſi hoc maximè voluerit teſtator, rejiciatur conditio tanquam turpis, & reprobata, & monaſterium admittatur. Et licet cum Bart. conſ. 1. Ita teneant Paul. d. capitulo in præſentia co. 18. Anto. But. Aretin. & Felin. ibi collat. decimaſeptima. Paul. conſ. 336. libro primo Socin. l. 2. collat. prima. in fi. ff. de his quæ pen. no. Bertran conſ. 261. aliæ occupationes collat. ſecunda, libro ſecundo. Tamen communis opinio eſt in contrarium: ut per Bald Paul. d. l. Deo nobis. Com. d. Auth. niſi rogati. Dec. capitulo, in præſentia, numero quinquageſimo octavo, de probation. & in dict. conſil. 259. conſilio 426. Jaſon. conſilio 212. libro ſecundo, Rip. dict. §. ſi quis rogatus, ubi tamen volunt quod debet neceſſariò conſtare de voluntate excludendi monaſterium. Et quod de hoc ſatis non apparet per illa verba, ſine liberis ex ſuo corpore, & legitimo matrimonio, &c.

c *Deſcendentibus.*] Quia tunc non habet locum dictus §. ſed & hoc præſenti. Bald. conſ 116. teſtamentum Pucia velli libro primo Dec. l. 1. collat. 3. de reb. dub. Re. l. cum avus. collat. 21. de condi. & demonſt. Vicen. Hercula. in diſp. incip. Peruſinus quæſt. quinta. Fulgo. conſ. tertio. quoniam in fin. Jaſ. conſil. 212. libro ſecundo quamvis Dec. conſ. 426. contrarium conſuluerit & malè.

d *Legitimè.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. paragr. 8. glo. 1. quæſt. 1. num. 44.

e *Capacem.*] Falſum & nullo jure probatum.

f *Religione.*] Atqui pecuniaria utilitas de ſe non ſpectat ad religionem, ut dixi in conſuet Pariſ. §. 22. num 130. Et prædicta ſupervacua ſunt in hoc regno, in quo Auth. ingreſſi C de ſacroſanct. eccleſ. nunquam fuit recepta in uſum, & ſic multominus d. §. ſed & hoc præſenti: ut probavi in Conſuet. Pariſ.

AD CONSILIUM CXXII.

a *Repetere.*] Infrà lib. 6. conſ. 238.

b *Approbari.*] Alex lib. 3. §. hoc autem judicio ff. de dam. infec. Ant. Cor. ſig. 1. ver. teſtis. Fe. c. diligenti. col. 8. de fo. compe. Deci. l 1. de off. aſſeſ. l. qui juriſdictioni. in fi. de jur. om jud. Jaſ l patre furioſo col. 4. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni ju. in rep. l. admonendi, col. 7. de jureiur. Dec. c. ex inſinuatione col. fi. de app. Doctores in l. etiam C. de teſtib.

c *Modico.*] Suprà eodem conſ. 48. num. 5.

AD

AD CONSILIUM CXXIII.

a *Comparitionem.*] Per quam vitium citationis purgatur. And. Tiraq. in conſuet. Pict. §. 9. gl. 2. nu. 18. cum ſeq.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Viſis.*] Confirmatur infrà lib. 7. conſ. 48.

b *Concorditer.*] Alex. l. & ſuum §. hodie col. 1. ff. de pact. Rom. conſ. 512 col. 5. canon. c. non poteſt de re ju. Ja leg. reſcriptum de pactis de fideicommiſſo. C. de tranſ. ſed Alex. hic impertinenter hæc allegat, quia ex hypotheſi non ſit compromiſſum in tres, ſed ſolum in duos niſi ſub conditione diſcordiæ quæ non evenit, etiam ſi ex hoc capite non eſt nullitas.

c *Participia.* Suprà lib. 1. conſ. 119. num. 2.

d *Reclamatio*] Suprà eod. conſ. 119. in fi.

AD CONSILIUM CXXVII.

a *Old.*] Suprà eod. conſ. 120.

b *Probatio.*] Hæc ſola ratio valet: ſequentes non valent.

AD CONSILIUM CXXVIII.

a *Troxenetа.*] Dic ut dixi ſuprà lib. 1. conſ. 13. nu. 14.

AD CONSILIUM CXXIX.

a *Senſu.*] Suprà eod. conſ. 46. num. 5.

a *Onus.* Puto quod in hoc valde erret Alex. quia ex quo colonus oſtendit ſe laboraſſe, ſi dominus opponat non eſſe probe laboratum, ei tanquam dicenti & objicienti incumbit onus probandi. l. 2. de proba.

c *Domini.*] Pleniùs omnibus dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 1. qu. 1.

d *Materiam.*] Dixi in conſ. Pariſ. §. 30 numer. 109. adde Alex. inf. lib. 3. conſ. 37. & lib. 5. conſ. 21. col. 2. Dec. l. quoties idem de reg. jur. Andr. Tiraq. repe. l. ſi unquam ver. revertatur. num 51 C. de revoc. don. adde inf lib. 4. conſ 79. ubi Alex. contra eumdem ruſticum rurſus conſuluit.

AD CONSILIUM CXXX.

a *Cogitaſſet.*] Ro. conſ. 408. Paul. conſ 378. num. 5. l. 1. Cor. conſ. 243. lib. 2. Curt. ſenior. conſ 29. Collatius conſ. 51. col. 2. col. 10. & fi. Jaſ. l. 1. col. 4. de vulg & pup. d. §. Lucius res collat. 2. de lega. 2. conſ. 142. col. 2. lib. 2. conſ. 66. collat. 3. conſ. 154. col. 4. lib. 3. Math. de Afflict. dec. Neap. 141. Bertrand. conſ. 133. ponitur in facto. col. 2. & lib. 1.

AD CONSILIUM CXXXI.

a *Ordinarium.*] Pet. de fer. in l quando agi. ex comp. ver. nec reductio Caldę. conſ. 1. de arb. Panorm. & omnes d. c. quintavallis licet. Mat. de Affl dec. Nea. l. 1. Ro. conſ. 265. teneant quod ſuperior ipſius arbitri, & malè, & ita quod cognoſcat is qui ab initio fuiſſet judex cauſæ practicatur.

b *Probant.*] Suprà eod. conſ. 45.

c *Reductio.*] Ang. diſp. duo invicem col. 12. Bal. conſ. 380. lib. 1. Paul. conſ. 70. col. 1. conſ. 262. col. 2. lib. 1. Pe. de Fer. in lib quæ ex compr. verſi. nec redditio. Lanfra. de Oria. tract de arb. par. ult. quæſ. 14. Decius conſ. 533. conſ. 587. in fi conſ. 532. col. 2. deci. Tholo. 298. Ant. But. c onſ 24. Pet. Ancha. conſ. 207. in fi.

Non debet.] Contrarium ſentit Bal. inter mercatores. in l. fi. [illegible] col. 2. C. de jure dot. plenè dixi in l. eos C. de uſur.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Duo fratres.*] Suprà conſ. 99.

b *Omnium bonorum.*] Hoc verum, ut plenè dicam inſ. eod. conſ. 154.

AD CONSILIUM CXXXV.

a *Intra tempus.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gl. 10. num. 10. ultrà quæ adde Bal. conſil 14 conſ 386. conſ 11. lib. 5. Alex. infrà l. 5. conſ. co. 3. Guid. Pap. Dec. delphi. 436. Cor. conſ. 110. col. 4. li. 2. ſi is qui pro emptore num. 128. de uſucap. Dec. l ſemper qui non prohibet. num. 12 de reg. jud. Andr. Tiraq in conſue. Picta. tit. de retract §. 1. gl. 10. num 85.

AD CONSILIUM CXXXVI.

a *Teſtes.*] Suprà eod. conſ. 45.

b *Non uſum.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 4. num. 12.

c *Firmat.*] Et malè quia non valet hujuſmodi proteſtatio, ut per gl. Paul. Jaſ. l. 1. §. editiones, de eden. Lappus alle. 109. Imò. c. g. perpetuus. col. fi. de fid. de inſt. Bal. l. co. 2. & ibi Alex. C. ut quæ deſunt advocatis part. Ro. conſ. 433. Bert. conſil. 120. producens. libro ſecundo.

AD CONSILIUM CXXXVII.

a *Multa.*] Not. quod iſtud non eſt conſilium ſeu reſponſum Alexandri; ſed ſunt ſimplices allegationes per eum velut advocatum factæ in favorem reorum; in contrarium autem pro actore allegavit & conſuluit Ang. Aret. in conſil. ſeq. ſed non omnino conveniunt in factis.

b *Sua.*] Hoc eſſet verum in teſtibus, ſed non in articulis qui debent intelligi ſecundum intentionem ponentis l. ſi quis intentione de judic.

c *Excuſſio.*] Hyppo. Marſil. no. 158. Alex. l. exitus. de acqu. poſ.

d *Ad alios.*] Paul. conſil. 316. libro primo Bald. conſ. 4. libro quinto. & in marg. ver. citatio. Maria. Soci tract. de citat. art. quinto num. 61. Jaſ. ſi prius. col. 8. ff. de ope. no. nunciat limitat in connexo. Gemi. Phi. Fran. c. ſi capitulum paragrah. fi. de conceſ. præbend. in 6.

e *Refert.*] Infrà lib. 3. conſ. 2.

f *Pro tribus.*] Alex. Jaſ. l. col. fin. de lib. & poſth. Card. cle. 1. n. 3. de vit. & honeſt. clericor.

h *Poſſidere.*] Latè Alciat. trac. præſump. reg. 2. præſum. 21.

AD CONSILIUM CXXXVIII.

a *Hypothecaria.*] Dicam infrà lib. 6. conſ. 115.

b *Non vitiat.*] Alc. l. 1. in fi. de lib. & poſt. Bal. Ja. l. hac conſultiſſima col. 1. C. qui teſta. fa. po. l. ſi unus C. de teſt. Jaſ. conſ. 26. col. 1. lib. 1. conſ. 174. col. 2. lib. 4. vide infrà eod. conſil. 141. in fi.

c *Excuſſio.*] Infrà conſ. 85. lib. 6.

d *Non valet.*] Imò valet. Raph. Curt.conſ. 67. dixi in Conſ. Pariſ. §. 6.

AD CONSILIUM CXXXIX.

a *Contrariam.*] Malè conſuluit, quia ſtante dicto ſtatuto, ſtatim tempore profeſſionis fuit dos conſolidata in patrem; patet quia etiam ſi tunc fuiſſet præmortuus & dos jam pleno jure conſolidata in filiam: tamen fuiſſet ex tunc pleno jure acquiſita hæredibus ab inteſtato filiæ & non monaſterio, licet ante profeſſionem dicti hæredes nullum jus haberent in dote: ſed liberè potuiſſet filia diſponere. Ergo vir. ante patre, quia habet jus & ſine cujus conſenſu non poterat diſponi, multo fortius illi pleno jure acquiritur. Non obſtat quod dicitur infra eodem num 12. quod filia ingrediens diſpoſuit de dote & eam dedicavit: quia attento quod pater tunc vivebat in cujus erat poteſtate, non potuit ſine ejus conſenſu ullo modo diſponere etiam inter vivos, multo minus per modum ultimæ voluntatis. Si verò pater tunc fuiſſet præmortuus, fateor quod filia potuiſſet diſponere in favorem monaſterii, aliàs non ſine conſenſu patris, & ſic puto Salyc. malè conſuluiſſe.

b *Expreſſum.*] Oldrad. conſil. 284. in quodam in fi. Ancharan. conſ. 438. Jaſ. l. 1. col. 1. C. de hæred. inſtit. Limita ubi omnino idem eſt effectus, ut inf. eod. n. 8. & lib. 3 conſ. 13. col. 1. & omnium pleniſſimè Joan. Crot. rep. l. Gallus § & quid ſi tantum. collat. 3. cum ſeq. de lib. & poſthum

c *Uſusfructus.*] Quod vix defendi poteſt ſtante prædicto ſtatuto; ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 152.

d *Non valere.*] Imò eſt validum & ubique ferè invaluit ſimilis conſuetudo, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 152.

AD CONSILIUM CXL.

a *Statutorum.*] Suprà l. 1. conſ. 15. n. 2. & Alex. hîc ſeq. Dec. conſ. 234.

b *Cauſam.*] Imò ſaltem morte ſecuta, ut dixi ſup. lib. 1. conſ. 15. n. 2.

c *Dubitet.*] Non ergo ſufficit periculum rerum dumtaxat. Joan. Andr. c. 2. cap. ſuſcepimus. de homicid. Dec. in l. ut vim col. 10 & ibi For. Gar. col. 5. de juſt. & jur. Adde Hypp. Marſil. l. ſi ut allegas C. ad l. Cor. de ſicar. l. furem. ff eod.

d *Culpabilis.*] Rom. ſing. 2. Hyppol. Marſil. l. 1. numero 40. ff. ad leg. Cor. de ſica. Matth. de Affl. dec. Neap. 206.

AD CONSILIUM CXLI.

a *Ultimò.*] Ancharan. repet. c. 1. collat. 10. de conſtit. Alex. infrà lib. 4. conſ. 68. l. ſimiles ad l. Fal. Phil. franc. c. 1. col. 2. de jurejur. in 6.

b *Evitetur.* Alex Jaſ. l. 1. in princ. col. 2. ne quis eum: & infrà lib. 3. conſilio 48. ad fi. ad l. ſi idem cum eodem in tit. de jur. om jud. l. ubi repugnantia, de reg. jur. l. fin. in princ. C. de edend. l. fi. col. 3. C. de bonor. poſſ. ſecundum tab. conſilio 284. col. 3. conſilio 316. conſ. 337.

c *Gravari.*] Decidit quod ſic numero 4. 6. & 7.

d *Trebelliano.*] Decidit quod non numero 13.

e *Computari.*] Tenet quod ſic num. 22. exceptis libris num. 25.

f *Legitima.* Tenet quod non, ſed an aliàs repeti poſſint pendet ex conjecturis, ſi factæ ſint animo donandi vel non numero 27.

AD CONSILIUM CLXII.

a *Bart.*] Idem ſup. lib. 1. conſ. 41. n. 6.

b *Quantò magis.*] Idem inf. eod. conſil. 161. num. 2.

c *Contra.* Imò pro eod. per no. ſuprà lib. 1. conſil. 41. num. 6.

d *Genere.*] Suprà lib. 1. conſilio 123. col. fin.

e *Paul.*] Eſt conſilio 15. incipiendo libro 2. ſed in hoc malè conſuluit. adde Pau. conſ. 200. clarum eſt lib. 1.

f *Civili.*] Dixi ſuper eodem conſilio 44. in fin.

g *Simplex.*] Infrà libro 3. conſilio 21. numero 9.

h *Avo.*] Dicendum quod ſic: ut dixi ſupra lib. 1. conſ. 23.

i *Caduci.*] Malè dicit ex quo erant legata in locum legitimæ ſeu portionis hæreditariæ: & ſic debent tranſmitti ſicut portio hæreditaria vel legitima tranſmittitur, ut noviter dixi ſuprà eodem conſilio 109.

AD CONSILIUM CXLIV.

a *Conſilium.*] Quod habes infrà libro 3. conſilio 1.

b *Reſiſtere.*] Paul. & alii l. ut vim. ff. de juſt. & jure Joan. de pla. l. prohibitum C. de jur. fiſc. libro 10. l. devotum C. de metatis & epidemet lib. 12. Phil. Franc. c. dilecto de ſentent. excommuni. in 6. Panorm. Felic. c. ſi quando de officio deleg. Hypp Marſil. l. 1. in princ. n. 68. ff. ad legem Cor. de ſica. & in pract. §. diligenter n. 51. cum ſeq.

c *Confeſſus.*] Suprà libro 1. conſil. 5. n. 1.

d *Minutare.*] Hypp. Marſil. no. 455. & in pract. §. diligenter, n. 58. quod indebitè tortus occidens judicem, non debet puniri pœna mortis.

AD CONSILIUM CXLV.

a *Quoties.*] Alex. l. qui bona fide. in fi. ff. de dam. infec. Soc. l. unica. col. fin. & ibi Dec. col. 1. C. de ſentent. quæ pro eo quod inter. Cremenſ. ſing. 11. Hypp. Marſil. l. unius §. cogniturum num. 35. de quæſtio. & latius in rep. rub. de fidejuſſor. quæſt. 9. quæſtion. 15. Jaſ. conſ. 30. lib. 1.

b *Sicut.*] Dicendum ut plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 66. cum ſequenti.

AD CONSILIUM CXLVI.

a *Liberos.*] Benedic. rep. c. Raynutius. ver. teſtamentum 1. num. 74. cum ſequent. Curt. ſenior. 75. col. 5. Dec. conſ. 610. limitat Rom. conſ. 179. col. 7. col. 12. conſ. 385. Dec. l. 1. C. unde liber. ubi tenent contr. Alex. hîc num. 13.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Rata.*] Niſi tacitè appareret alterum ab altero præpoſitum. Petr. Peruſ. tract. de duob. frat. part. 9. in princ.

b *Subſcribens.*] Suprà libro 1. conſ. 129. in fin. Alex. Jaſ. d. §. Chriſogonus. Jaſ. d. §. Lucius. de pactis, l. cum antiquitas, col. fi. C. de teſtam. in Auth. ſi quis in aliquo documento. & ibi ambo Dec. C. de edend. Ancharan conſilio 242. Geminia. c. ſi pro te. col. 1. de reſcript. in 6. Decius c. quoniam contra. col. 23. de probat. conſil. 447. Matth. de Affl. dec. Neapol. 6. dixi in Conſ. Pariſ. §. 5. n. 42. in fin.

c *Generalis.*] Paul. d. conſ. 216. in fi. lib. 1. Dec. conſ. 442. in fin.

d *Acceptare.*] Dixi ſuprà libro 1. conſilio 78. num. 1.

e *Cauſam.*] Suprà lib.1.conſ.109.nu.7.conſ. 133.nu.4.
f *Repetere.*] Infrà libr. 6. conſ. 238.

AD CONSILIUM CXLVIII.

a *Specie.*] Suprà conſ. 77. num. 6. lib. 1.

b *Numquam.*] Roman conſil. 28. col. 10. Jaſon. l. convenerit. col. fi. de re jud. in l admonendi de jurejur. ſed contra tenet Marius Sa inſt. de jure natu. gen. & ci. §. reſponſa prudentum. per l. divi fratres ff. de jure patro.

c *Non poſſe.*] Et placet, licet Fran. Are. d. c. fraternitatis col. 14. num. 53. ſequatur communem ſententiam: q[illegible]m non puto veram niſi ex magna ratione & judicis officio.

AD CONSILIUM CXLIX.

a *Gabellam.*] Item Alber. Bar. d. l licitatio. §. fiſcus. Ange l. univerſi. C. de veƈt. & commiſſis. An. Bal. Jo. de Pla. l. 1. de navi. lib. 11. Berthachinus traƈt. gabel. 7. parte princ. col. 6. Franc. Luca. traƈt. privi. fiſci, 4. q. prin. q. 19. licet Bart. ſibi contrarius contra velit in d. l. 1. & conſ. 316.

b *quod fere.*] Et ibi Alexand. Jaſ. Feli. c. tranſlato, de conſtit.

AD CONSILIUM CL.

a *A pari.*] Suprà conſ. 211. col. 1.

b *Impugnat.*] Et benè, licet Alexand. eadem abutatur. infrà lib. conſilio 17. ad fin.

AD CONSILIUM CLI.

a *Morti.*] Inf. lib. 6. conſ. 127. collat. 3. Cor. conſ. 96. col pe. lib. 2. conſ 60. lib. 4. conſ. 300. lib. 4. Curt. ſenior, conſ. 27. in fi. Dec. conſ. 24. conſ. 589. col. final. conſ. 684. licet aliud dicat Corn. conſ. 123. lib. 2.

b *Dotandis.*] Dixi ſuprà lib. 1. conſ. 29. ad fin.

c *Bona fides.*] Cur ſenior conſ. 181. collat. 2. Deci. conſ. 588. in fin. Matth. de Affliƈt. dec. Nea. 40. nu. 12. Anto. rub. conſ. 75.

d *Attamen.*] Infrà eod. conſ. 163. col. 2. Soc. conſ. 164. conſil. 194. lib. 2. Curt. ſenior. conſ. 82. col. 2. in fi. Phil. Francus. c. fi. in fi. de præſcript. in 6 Decius l. 2. C qui admit. c. 29. conſil. 554. Ant. rub. conſ 12. in fi. conſ. 4. in fi. Bertr. conſ. 15. ex themate, col. 12. in 6. quæſito; & idem fortius etiam in præſcrip. triginta annorum. Curt. l. cum filius. §. in hac de ver. obl. Bal. l. 1. 24. opp. C. qui adm. l. 1. ad fi. C. de præſcr. long. temp. Ang. l. ſi in infanti. C. de jure delib. Bertrand. conſ. 139. cum ſupponitur. l. 2. & quod Alex. ſup. li. 1. conſ. 71. vera ejus opinio eſt quam tenet hîc ut etiam legendo tradidit in l. 3. §. Labeo. ad fi. ff de acq. & poſſ. & noviſſimè ſequitur Ludo. Gozadi. conſ 4. in fi. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 68. & ita tandem voluit And. Tiraq. in conſuet. Piƈt 35. gl. 4. num. 4. niſi cum ignorantia concurrant aliæ juſtæ cauſæ, ut in conſuet. infrà lib. 5. conſ. 4. in fi.

e *Moleſtia.*] Supra eod. conſ. 52.

AD CONSILIUM CLIII.

a *Duabus.*] Nullus text. hoc dicit, ideo omiſſo non vitiat, dummodo aliàs teſtes ſint noti, & de corpore conſtet, quia hæc certitudo eſt de mente juris, ut dixi in conſ. Pari. § 96.

b *Contrarium.*] Ancharan. conſ. 220. ad hoc in prin. Alex. in l. 1. col 3. C. de edend. Bonifac. de Vitali. cle. unica §. dudum. col. fina. de ſepul. Cor. conſ. 308. lib. 3. conſ. 70. col. 2. lib. 4. Bertr. conſ. 2. col. 2. lib. 2. Jaſ. l. hac conſultiſſima, col. 1. C. de teſtam, & tam de teſtibus quam de notario etiam inter liberos. Jaſ. conſ. 68. col. 2. lib. 1. Benediƈt. repe. c. Raynut. verſi teſtamentum 1. num. 9. de teſtament. Sed veritas eſt quod eo ipſo quod notarius ſcribit & ſubſcribit præſumitur rogatus ut tenet Ant. de pra. ver. ſuprà lib. 1. conſ. 73. ad fin. Alexand. infra libro 5. conſ. 48. Bal. in rub. C. de fid. inſtr col. 3. C cùm in jure peritus in fin. de off. de leg. conſ. 21. in fi. lib. 157. lib. 2. Sal. Authen. niſi rogati. C. de teſt Imol l. hæredes §. in teſtamentis, ff. de teſtam. Ægid. Bellamer. deciſ. 267. notarius gl. Bar. in Auth. de tabel. § nos autem dec. Tholoſ. 182. Jaſ l. ſciendum. poſt Aret. col. 12. ff de verb, obl. & eſt communis adde Corn. conſ. 111. libr. 1. Ant. Rub. conſilio 45 in fin. Lanfran. repet. cap. quoniam contra falſam verſi. teſtium depoſitiones num. 49. ubi aliud dicit in teſtibus, ſed idem puto quando fit probatio per inſtrumentum in quo ſunt deſcripti, ſecus ſi probatio ſolemnitatis fieret per teſtes.

c *Protocollum.*] Jac. de Aret. l. contraƈtus. C. de fide inſtrum. Ang. conſ. 220. Ant. Rub. conſ. 94. col. 115. num. 6. Cæpol. conſil. 23. in civilibus.

d *Ultim.*] Cor. conſ. 32. lib. 3.

e *Præſentia.*] Rom. conſil. 171. pro deciſione col. fin.

AD CONSILIUM CLIV.

a *Ergo.*] Hoc eſt veriſſimum. Idem ſentit Alex. ſuprà eod. conſ. 133. & infrà lib. 4. conſil. 77. Sed in his conſiliis non loquitur apertè de ſociis omnium bonorum prout infrà libro quinto conſ. 70. in primo dubio. ubi diſertè tenet filiam unius ex ſociis omnium bonorum dotandam de communi. ita ut non debeat poſtea finita ſocietate imputari, vel deduci. idem ſentit. infr. lib. 4. conſil. 77. idem tenuit Paul. conſ. 358. lib. 2. nec obſtat quod aliter tenere viſus eſt in conſ. 369. Dico quod iſta lib. 1. & conſ. 366. viſo diƈto lib. 2. quia ibi non loquitur in ſociis omnium bonorum. Idem, ſcilicet dotandam de communi tenet Ant. Buc. conſ. idem Soc. conſ. 291. lib. 2. conſ. 4. cum ſequent. lib. 4. ubi pleniſſimè diſcutit: nec obſtat quod contrarium tenuit Soc. in conſ. 192. col. 4. lib. 2. & conſ. 66. col fi. lib. 1. quod duplicatur in conſ. 213. lib. 2. quia in iſtis conſiliis non ita plenè examinat ibi. Doƈtores videntur inſequi vacillationem Petri, Peruſ. traƈt. de duobus fratr. part. 6. q. 9. ubi poſtquàm latè utrimque diſputavit, & replicavit dicit, utramvis opinionem ſine peccato teneri poſſe, quod eſt valdè pudendum, imò ridendum. Cæterum prædiƈtam affirmativam ſententiam firmat Dec. conſ. 66. & conſ. 68. deinde in Auth. quòd locum 2. C. de col. Sed hi multum errant, & cæcutiunt in re clariſſima, cum dos ſit in locum legitimæ, ſeu totius, vel partis portionis hæreditariæ, & ſic filia videtur dotem percipere, tanquam partem ſuam de bonis patris: igitur licet quamdiu durat ſocietas, dos ſit danda de communi, tamen ſocietate ſoluta, debet reputari in partem patris ſui dotandi in diviſione ſocietatis, & omnium bonorum: & ita tenet Pet. de Ferr. in for. lib. in cauſa ſocietatis. verſ. undecumque quæſita. Cornel ubique conſulendo, ut in conſilio 287. col. fi. lib. 1. conſ. 53 lib. 3. conſ. 58. col pen. lib. 4. Lud. Rom. conſ. 145. conſ. 413. col 2. Jaſ. d. Aut. quod locum col. 3. & plures Doƈtores infrà lib. 4. conſ 76. cum ſubſcriptionibus: excepta ultima ſubſcriptione quæ eſt Alex. qui in ſua ſententia perſeverat. Plures alij citari poſſunt, ſed non loquuntur expreſſè in ſociis omnium bonorum, in quibus duntaxat Doƈtores controvertunt: ſed tenendum eſt ut dixi. niſi aliter expreſſim paƈtum ſit! & adhuc paƈtum ſimpliciter faƈtum non intelligitur niſi de prima dote, inquit text. in l. ſi ſocius pro filia. ff. pro ſocio.

AD CONSILIUM CLV.

a *Quod non.* Idem Ange. conſ. 7. ex dicto themate, conſ.1 Jaſ conſ 01. conſ. 102 col. 2. lib 1. conſ. 96. col.6. lib. 4 ſed Jaſon contra propriam conſcientiam conſuluit prætextu dictar. deciſionum Ang. & Alex hic, quæ faciebant ad cauſam, quiſque ſemper, & benè falſas putavit, uſdiſertè profitetur in l. ſi ita quis §. ea lege. nu. 38 ff. de verborum obli, prout malè conſulta: poſtea legendo palam retractavit in l. filiusfamilias §. divi lect. 2. col. 20. nu. 151. de leg. 1. nec hoc conſil. Alex. ſalvari poteſt, niſi ex clauſula de qua hic. nu.3.

b *Non valet.*] Imò valet, ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 105.

AD CONSILIUM CLVI.

a *Citati.*] Suprà eod. conſ. 86. col. 1.

b *Non valet*] Imò valet ut dixi in conſ. Pariſ § 105.

AD CONSILIUM CLVII.

a *Actus.*] Nec requiritur decretum, niſi ſit condictio; Jaſ. conſ. 51. li.

Competens.] Sed tamen quod debet eſſe competens vel ratione rerum, vel ratione perſonæ donantis tenet Guido Papæ deciſio. Delph. 325. & in conſ. 57. omiſſa in prin. quòd habet rationem.

c *Tenentes.*] Vide ſuprà lib. 1. conſil 138.

d *Mandare.*] Dic contrà ut infrà lib. 4. conſil. 80.

e *Validatur.*] Imò, ut dixi ſup. eo. conſ. 8. nu. 3.

f *Iuramenti.*] Imò ut dixi ſupra lib. 1. conſ. 4. nu. 10.

AD CONSILIUM CLVIII.

a *Officij.*] Alb. 2 ſtat. q 158. in fi An. l fi. ff. de cuſto. reor Cor conſ. 28. lib. 3. Fel c. accepimus in fi. de fid. inſt. Jaſ. Dec. l. quod te in prin. ſi cer. pet. l. ſi paſcenda. C. de pactis, Jaſ. l. ſi res obligata col. 6. de leg 1. Hypp. Marſil. in prac § attingam. nu. 51.

b *Iuramentum.*] Fran. Rip. rep. l. fi. q. 32. C. de revoc. donation. Alij limitant de æquitate cano. ut An. h. Pet. rep l 1. de jurejur, in 20. effect ſed dicendum indiſtinctè quod non impedit moram purgari, etiam in foro civili, quicquid dicat Jaſ. conſ. 10 col 2. lib. 1.

c *Operetur.*] Dixi in Conſ. Pariſ §. 41. num. 14.

AD CONSILIUM CLIX.

a *Excuſſione.*] Jo. Andr. conſ. 21. Maſo. tract. de cit. art. 20 n. 61 Fel. c. ad conſultationem col. 7. de re jud. tamen in obligato ex contractu. ad carceres non ſervatur. ſed invaluit uſus ut liceat etiam bona & perſonam ſimul capere, ut dixi in Conſ. Pariſ. 166.

AD CONSILIUM CLXII.

a *Totam.*] Jaſ. conſ. 22. col. 2. lib. 3.

b *In conſilio.*] Alexander, & omnes attribuunt iſtud conſilium Paul ſed non eſt conſilium Paul. ſed illud Ro. ut patet, inter ejus conſilia. conſ. 71. ubi tamen habetur truncatè ad fin. ſed integrè cum ſubſcriptione Lud. Ro. habetur inter conſ. Paul l. 1 conſ 180. & quia hæc materia eſt frequens ſed valdè perplexa & controverſa inter Doctores ut paucis deciſivè habeas, quantum temporis marginis fert brevitas: Duo caſus præcipuè exagitantur: primus quando teſtator reliquit uxori uſumfructum omnium bonorum ſuorum: & poſt uxoris mortem inſtituit Titium, ſecundus, quando inſtituit uxorem in dicto uſufructu, & poſt ejus mortem inſtituit Titium. Primo caſu Dyn. conſ. 3. quidam condidit teſtamentum Jo. Andr. in addi. ad Spec. de pig §. fi. Alex. in l extraneum col fi. C. de hæred. inſt. & in l. filius a patre cum pluribus quos allegat ff. de libe & poſth tenent legatum uſusfructus non valere. Contrarium tenet Roman. dicto conſ. 71. ubi tamen non benè loquitur, veritas eſt quod Titius ſtatim eſt hæres, adire poteſt & etiam tranſmittere tanquam purè inſtitutus: tempus enim mortis non eſt adjectum inſtitutioni ad infringendam inſtitutionem, vel ne Titius ſtatim mero jure ſuccedat vel tranſmittat: ſed quominus uxor turbari poſſit in uſufructu ſibi legato non ergo hæc verba ſuſpendunt vel in plus limitant inſtitutionem ſed oſtendunt enixam teſtatoris voluntatem ſuper efficacia legati: & ita tenent Bald. Paul. Chriſtoph. de Caſtel. Jaſ. in d. l filius à patre Bal. in l. id quod pauperibus q. 14. C. de Epiſc. & Cler. Philip Cor. in d. l. extraneum col pen. ubi dicit quod ita vidit judicari. & ibi Jaſ. C. de hæred inſtit. ideo dico quòd quocumque modo finietur ille uſufructus, viva uxore, Titius pleno jure fruetur: præcedens autem opinio eſt iniqua contrà naturam materiæ ſubjectæ mentemque teſtatoris. Benedic. autem in repe. c. Raynutius de teſtam verb. reliquit num. 7. multa verba effudit, & plures alij quos omitto Secundo verboſam & intricatam ſententiam ſuam tradit Matthe. Mattheſi. no. 4. quam non curo referre. Ego idem dico quod in primo caſu ut verba intelligantur ſecundum ſubjectam materiam & veriſimilem mentem: & ſic inſtitutio uxoris non cenſetur niſi legatum, prout dicitur de quolibet inſtituto in re certa, alio dato hærede univerſali, & teneo quod ſtatim poteſt Titius adire hæreditatem aditam vel non aditam prout alias de jure tranſmittere: & invenio quod ita tenet Paul. Picus in l. Titia. repe. §. Titia cum nuberet q 26. & q. 19. charta. 20. Si verò aliquis eſſet inſtitutus in totum vel in certa parte hæreditatis, & poſt ejus mortem alius in eadem re ſubſtitutus, tunc ſecunda inſtitutio obliquatur in fideicommiſſum, ut communiter tenent. Quare in hoc ultimo non eſt inſidendum. Adde Alex. ſuprà eod. conſ. 111. infrà libro 3 conſ. 68. & quæ dixi in Conſ. Pariſ. tit. 7. in rub. & §. 120.

c *Communis.* Vide infrà lib. 3. conſ. 3. num. 11.

d *Accreſcendi.*] Idem tenet Alex. in l. quoties in fi. C. de hær. inſt. & eſt communis. Sed veritas eſt indiſtinctè quod tenet prohibitio, ut probatur in Conſ. Par. §. 120.

e *Piam.*] Vides perpetuam hujus ſuperſtitionem: hinc partem negativam tenet infrà lib. 3. conſ. 12. in fi. ubi dixi.

AD CONSILIUM CLXIII.

a *Non reperio.*] Imò quos allegat Jaſ. d. l. cum antiquioribus col. 2. Alex. ſuprà lib. 1. conſ. 70. & quæ ibi no.

b *Secùs.*] Hæc vera concordia de jure: & ſic Alex. non contradicit ſibi in locis allegatis ſuprà lib. 1. conſ. 20 Sed hæc ſcrupuloſitates ceſſant apud nos, ut dixi inf. lib. 3. conſ. 86.

c *Ius.*] Vide ſuprà eod. conſ. 88. num. 5.

d *XL. ann.*] Suprà eod. conſ. 181. in fi.

AD CONSILIUM CLXIV.

a *Incertitudinem.*] Idem Phi. Frau. d. c. in altergativis Panor. ca 2. de appel Alex. infrà eod. conſ. 167. conſ. 185. & lib 7. conſ. 79. col. 2.

b *Ultimo.*] Cur. Senior conſ 1 col. 3. conſ. 44 co. 7. Ant. Cor. in rep. ver. opi. Jaſ. l. pacta noviſſima C. de

pactis, limitat Iaſ. l. ſi ſervum l. ſequitur col.1.de verb. obl.l.ſi idemcum eodem & ibi.Dec.de jur.om.jud.Iaſ. l.filio pater,col.1.de leg.1.

AD CONSILIUM CLXV.

a *Renovando.*] Infrà lib.3.conſ.104.col.1.& li.5 con. 117. plenè dixi in conſ. Pariſ. §. 41.q.8.

b *Spec.* Imò Spec. ibi contrarium ſentit, & eſt verius ut dixi infrà lib.3.conſ. 119.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Damnum.*] Alberi. 2.ſtatu.q. 63. Bal. Alc. la l. 1. §. fi. ſi quis jus di. non obtemperaverit Alex. l. ſi tibi decem §. 1.de pactis Bal.d.§. ſi olivam & in Marga.vel damnum.Dec.c.non cognoſcentes. lib 2. de conſtitut.

b *Non veniunt.*] Suprà eod conſ. 16 num 3.

c *Feudum.*] Conſ.2.in prin.Cor.conſ.124.col 3.inf. lib.4. conſ.41.col.1.lib.6.Bal.Laudan. Præpo. d.l.imperialem.in prin.Rom.l.ſi conſtante.in prin ſolu ma.Paul l.tutor.§.fi.de pigno.ac Iaſ.conſ.6.collat 8.lib.3.

d *Abſque culpa.*] Bal.conſ. 227.in fin.lib. 2. l.nam & ſervus. de neg.geſt.Alex. l.in his.in prin.ſolu. mat. Are. d.§.item ſi in facto Hieron. Cagno.rep. l.diem functo. nu.86.de offi. aſſeſſo. adde not.per Alex.in l.ſi Stichus. de verb.obl.in l quod te.ſi cert.pet.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Formaliter.*] Infrà lib. 4. conſ. 113. dixi in Conſu. Pariſ. §. 7. num.9.

b *Tamen.*] Adverte, iſtud poteſt procedere in terminis uſuum feudorum, ubi nullo modo poteſt feudum in alium transferri ſine conſenſu patroni, ſed ſuppoſita conſuetudine quæ fere ubique invaluit quod feuda ſalvo jure patroni liberè alienari poſſunt, ſequitur quòd eodem modo poſſunt præſcribi. & tenebitur patronus habere præſcribentem in vaſallum, etiamſi nunquam aliàs ab eo recognitus ſit, nec conſenſerit in eum, ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 7. num.10.

c *Solvat.*] Infrà lib. 3. conſ. 69.

d *Radicatum.*] Suprà eod. conſ.98.num.13.

e *Reſtis.*] Vide ſuprà eod. conſ.163. num.3.

AD CONSILIUM CLXX.

a *Vendicari.*] Suprà lib.1. conſ. 19. num.4.

b *Morte.*] Hyp. Marſi.no.44.vide do.Pet.Stellam in l. Papinianus de publi. in rem actione.

AD CONSILIUM CLXXI.

a *Vera.*] Prout vera eſt, ut Benedic re. c. Raynutius. ver. cætera bona. nu. 19.

b *Nati.*] Et quod pater aut avus nil poſſit facere tanquam adminiſtrator uteri Bal. conſ.126. conſ. 173 lib.1. latè Dom.Andr. Tiraq. in conſu. Picta. tit. de retract. §. 1 glo.9. num. 47. cum ſeq. limita. ut dixi in Conſu. Par. §. 99.

AD CONSILIUM CLXXII.

a *Poſſet.*] Cor l. non hoc col.pe.C.unde cogna. Purpura,l vinum.num.24.ſi cert pet.

b *Probari.*] Sup.lib.1.conſ.112 col num 3.ſuprà eo. l.conſ.3.col.2.Curt.ſenior conſ.59.num.7.conſ 73.col. 2.Iaſ.ſi extraneus in fi. ff. de condict. cau. dat.l. non ſolum. §.ſciendum.col 1.de op no nunci. Dec.c poſt ceſſionem col.2.de proba. Cor.conſ 216.lib.3.adde Pont. Cre.repe.l.2.C.de reſcinden. vend col. 59.Dom. An. Tiraq.in conſ.Pict.tit.de retra.§. 8. gl.7. in prin.

c *Io. An.*] Sequitur Alex.ſuprà lib.1.con.78.col.1. Iaſ.d.l dictantibus l.quoties in fi.C.de jud. l. ſi quis nec nec cauſam col 2.ff.ſi cer.pe.Fac. Areti. conſ. 82 nu. 1. Sed hoc videtur contra text.in ca. perſonas de teſtib. & etiam in contrarium:faciunt quæ not.Alex.ſuprà l.1.con. 107. num. 3 & ſuprà eod.lib.conſ.45. num. 3. puto hos non eſſe inhabiles; ſed nec etiam integros, quantum autem fidei per ſe vel cum aliis faciant, judex æſtimabit.

d *Singulares.*] Vide ſuprà lib. 1.conſ.72.

AD CONSILIUM CLXXIII.

Traditionem.] Infrà lib.4.conſ.66. plenè dixi in conſ. Pariſ. § 13. gl. 5. num.2.

b *Hæredit*] Adde Alex l.ſi hæredis ſervus col. 2. ff de leg. Ant Neguſa.tract. pig.in 2.memb.2.partis num. 55.Sed cum Cy.tenet Io.Fab.inſtit. de actio. §. fuerat. col. 2. dixi in Conſuet. Pariſ. § 66.

c *Voluerit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30.q. 28.

AD CONSILIUM CLXXIV.

a *Æmulationem.*] Cæp.de ſervit.urb præd.c. 62 de feneſtra. Bertran conſ. 333. etiamſi, verſi. eſſet lib. 3. Matth.Affl. deci. Neap. 224. cum ſequenti.

AD CONSILIUM CLXXVII.

a *Peſtis.*] Adde Dec. conſ.284.conſ.504. Cor. conſ. 68. col. 1. lib. 1. conſ. 53. col. 2. lib.4.& quod propter peſtem remittatur ſolemnitas teſtamenti latè Hippo.de Marſil. l. 1. §. præterea num.125.de quæſtio. Fran. Rip. tract. de peſte. fol. 30. fol. 38. Steph. Bertran. conſ. 223. viſo caſu de quo ſuprà col.1 lib. 1.

c *Legatarius.*] Dixi in Conſ. Pariſ §.96.

d *Conductoris.*] Et benè quicquid dicat Alex.pro ſit. pernumerariis poſt locationem adjectis.

AD CONSILIUM CLXXVIII.

a *Puto.*] Peſſimè reſpondit contra rationem tex. in l.1. §.quòd autem C.de collegiat l.11.l.ſi duas §. minuere, l adminiſtrantes § 1. l. ſi ff. de excuſ. tu.ibi ſupernumerarij non gaudent immunitate collegij, & contra rationem l. Rutilia Polla. de contrahen. emp. ex parte conductoris. Ego verò exiſtimo non eſſe hic juſtum conſilium, ſed ſimplices allegationes à parte redemptas, & quòd ſi Alex.tantum à judice conſultus fuiſſet, reſpondiſſet d.c.non extendi ultra numerum qui tempore locationis publicè legatus erat.fateor quòd ſi tunc quædam officia vacabunt infrà numerum, licet repleatur poſt conditionem, includuntur: ſecus ſi poſt contractum numerus augeatur, etiam ſi augmentum fiat in eadem plenitudine ex æqualitate quod quo ad hoc non erat hic factum.

AD CONSILIUM CLXXIX.

a *De Saxonibus.*] Qui erant conjuncti ipſius Alex. qui tanquam ſuorum advocatus hic & infrà lib. 7. conſ. 29. ſcripſit ſingula vel apices urgendo quo cauſæ inſerviret.

b *Scire.*] Iaſ. Dec. l. certum ff. ſi cer. pet. Iaſo in l. in ſuis, col. 5. ff. de lib. & poſth l. poſthumus §. fi. col.

1.cod.tit. l. hæreditatem l ſi quis extraneus in fi. ff. de acq.hæred.l.de pupillo §. ſi quis ipſi.col.7.de oper. non. nun. conſ. 64.col 4 lib. 3.Fel. c.1.col.1. de ſum.Trin. Curt.lege 2 §.quod obſervari col.1 C. de jura calumn. ſed quod vehemens opinio, idem ſit quid certa ſcientia Pet.Anch.conſ 354 viſis conſ. 392.viſis Paul.conſ. 19. ſupra dicta.num.2.lib 1.Gerard.notab.80.Hyp.deMar. notab.205.probat.ſol.22.

c *Non valet.*] Etiamſi juratum ſit indiſtinctè Cyp. Bar.d.l.ſi ex cautione. licet aliter diſtinguat dec. Thol. 375.ſed hæc exceptio in hoc regno non obſervatur, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, Paragrapho ſeptuageſimo nono.

d *Dubia.*] Dec.conſ.384.col.1.conſ.524.num. 9.

e *Mutnavit.*] Poteſt tamen mulctari notarius propter obſcuram & captioſam ſcriptionem: & ſi conſtet quòd ita doloſè ſcripſerit, gravius puniri.

f *Confeſſione*]Idem Fran.Rip.l.1.§ ſi quis ita c.penult. de verb obligat. Alex conſ.90.col 3.lib.3.ſed ego puto etiamſi non ſit articulatum, niſi de ſola numeratione, quod teſtes de confeſſione valida probant & ſufficiunt: quia cenſentur juraſſe ſuper tota cauſa & connexis ita etiam limitat Alexan. ſuprà eodem libro, conſilio 61. in prin.

AD CONSILIUM CLXXX.

a *Aliàs.*] Rom. conſil. 20. viſo Bal. Riminaldus l. juris. ignorantia C. qui admit. Areſt. Fel. c. propoſuiſti de proba.

AD CONSILIUM CLXXXI.

a *Uſus.*] Adde Bal. l.ſi is qui §. ſi antichreſis de pig.

AD CONSILIUM CLXXXIV.

a *Liberis.*] Dicendum ut ſuprà lib.1.conſ.105.numero quarto.

b *Duos.*] Non puto hanc ignorantiam ſufficere.ſed quod requiritur juſta ignorantia facti ipſius teſtamenti,vel ſubſtitutionis, ſive alia procedat facto teſtatoris, ſive non,ut plenè dixi in Conſuet.Pariſienſi tit. ſeptimo in rub.

AD CONSILIUM CLXXXV.

a *Contrariam.*] Suprà lib.conſ.108.& ad iſtud conſil. Rom.tit.primo lib. tertio conſilio vigeſimo ſecundo numero decimo.

b *Nonobſtat.*] Imò ut dixi infrà lib. 4.conſ.99.

c *Paul.*] Non invenio niſi conſil. 98. incipiens in cauſa appellationis libro 2.

AD CONSILIUM CLXXXVI.

a *Exactis.*] Romanus conſ.227.Arc conſ.48.in fin. Dec.l cum quid col.6.ſi cer.pet. Jaſ. l. 2.col. 5 de offic. ejus cui mand. eſt juriſdic.Fran. Bald.de præſcript.1.par. prin.q.8.licet aliud Jaſ.licet in ſi. C. de jud. Alciat. tract. præſumpt.præſumpt.2.num.11.

AD CONSILIUM CLXXXVII.

a *Procedere.*] Mari. Soc.c.2.col. 31.de lib.obJſ. l 3.§.col.2.ff de acquir.vel amit. poſſ.

b *De antiquo.*] Aret. conſ. 36.Guil.Pap.conſil. 88. col.1.conſ.241. Cor.conſil. 35.conſil. 323. lib.1.Decius conſ.375.conſ. 445.col.Jaſ.conſil.89.col.ſi. conſ.118. lib.1.Hyppol. Marſil. not.505.& 506.21. limita ut dixi in Conſuet. Pariſien § num.59.

AD CONSILIUM CLXXXVIII.

a *Probatio.*] Infrà lib 4.conſ.96.num.3.Joan.Fab. l.ſin.C.de exec.rei jud.Bald.l.per diverſas.C.man.Ang. l. creditores C.de pig. Paul. l. poſtulante ad Treb. Ar. conſ.32.colat prima,Fel.capit.ex ratione collat.ſecunda de appel. Socin. conſilio 103. libro tertio Alcid.l. 2. his numero 9.de verborum obligation.

b *Ergo.*] Et ut veriſſimum.

c *Effectu.*] Multum errat: quia imò datus eſt hæres univerſalis filius ſi naſceretur vel præcederet aut quovis modo deficeret:datus eſt hæres univerſalisPhilipp. filio vulgariter ſubſtitutus. Quamvis enim ſeparatim diſponat teſtator ſi filius naſcitur, & ſi fœmina naſcatur, tamen ſua diſpoſitio etiam propriè locum habet, utroque caſu accidente:&ſic ſi naſcantur filius& filia:& ſicut particularis inſtitutio & nativitas filiæ nullo modo tollit nec impedit inſtitutionem univerſalem filij, ita non tollit ſubſtitutionem Philippi: quia hoc neque verba, neque mens innuunt:imo potius & verba &mens ſonant quòd ſubſtitutio maneat & habeat effectum, ſive ſolus, ſive ſimul cum filia naſcatur filius, & poſtea prædecedat teſtatori vel non naſcatur quod in idem recidit: & propter hanc cauſam teſtator nullo caſu inſtituit filiam vel filias, niſi particulariter, quia ſciebat in omnem eventum alium ſe habiturum hæredem univerſalem vel filium vel Philippum ſubſtitutum: & ſic corruunt omnes ſophiſticæ & artificioſæ rationes Alexandri qui hic malè conſuluit, & tota via aberravit: & iſtud conſilium meritò damnat Carol.Ruin.in l.Gallus §.ſi quid tantum col. 22. de liber.& poſthum.Et invenio quod And.Alc. de verb.ſignificatione, lib,3.pag.61, idem contrà Alex. ſentit.Et bene.

d *Subſtitutionis.*] Sed hanc deciſionem falſiſſimam puto,nihil aliud eſt quam ſecunda vel conditionalis inſtitutio ſaltem vulgaris de qua loquimur, & quæ eſt omnino ejuſdem effectus in caſu ſuo, ut inſtitutio: & ſic error nihil, variat etiam ſi error fuerit in facto, nedum in verbis,ut veriſimile eſt hunc Philippum ſolum verbis non tantum prorſus impropriè, ſed aptè abuſum eſſe, patet per textum in l ſed & ſi in fine de acquirenda hæreditate, ubi aditio facta ab eo qui ſe putat inſtitutum ſub conditione quæ nunc extat, eſt valida:licet retrò eſſet purè inſtitutus: quia idem eſt effectus, nec quod dicit Alexander, probaretur in d.l.ſi is ad quem,quia d.l. loquitur inter caſus diverſorum effectuum: & ſic in illic error poteſt variare & impedire conſenſum.Sed nos loquimur in caſibus qui ſunt ejuſdem effectus:unde etiam ſi eſſet error poſitus in facto, non mutaret nec impediret conſenſum: ut in d.l.ſed & ſi in fin. dicta autem gl. generaliter intellecta eſſet falſiſſima, poſſet autem ſane intelligi de ſubſtitutione diverſum habente effectum ab inſtitutione, ut in ſubſtitutione pupillari vel fideicommiſſaria, & ſic non obſtat.

AD CONSILIUM CLXXXIX.

a *Deſcendentes*] Suprà eodem conſilio 9. num.9.inf. libro quarto conſ 89.in princ.& libro 7.conſ.83.Anch. conſ.134.in princip.Bald.conſil.114. libro primo Cor. conſ. 131.lib. 2.

b *Diviſio.*] Dixi in Conſuet.Pariſ. §.22.quæſt.22.§. 31.num.5.quæſt.1.

c *Alterum.*] Dixi in Conſuet.Pariſien.§.13.gl.6 nu.5.

d *Suum.*] Quod eſt falſum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §.13.gl.1.num.9.§.23.n.7.

e *Lucrativo.*] Dixi in Conſ.Pariſ.§.6. col 1. Cæpol. cauſ. civil. conſ. 8.

f *Extranei.*] Concludit, modò adſit ſolemnitas, ſolum attendi tenorem conceſſionis Imol.c.fi. de locat. Ang.Aret.§. adeo n.4.inſt.de loca.Paul.conſ.237.lib.1. Cor.conſ.172.lib.2.conſ.13.lib.3.Clav.ver.emphyt.§.5. ſumma Sylveſtri eod. ver. Dec.c.in præſentia col.21.de probat.conſ 171.Curt.Junior.conſ.4.col.1. Matth.de Afflic.dec.Neap.100.

g *Corrigit.*] Curt. jun. partis 2. parte 3.in princip. col.1.feud.

AD CONSILIUM CXC.

a *Rubricis.*] Bart.Alex.& Jaſ.lege 1. ſi cert.pet. Panorm.Dec.c.bonæ de conſ uti vel inuti.Dec.conſ.386. col.fi.Jaſ.conſ.198 n.7. lib 1. Marſil conſ. 19. num.5. Adde Dec in rub.quod quiſque jur. Jaſ. conſ.205. col. 7. lib 2.Alex. inf. lib.2. conſ 13. n. 7.

b *Aliud.*] Alex.in rub.ff ſol matr Gemi.conſ.117. num.6.Jaſ.lib.1 §.ſi quis ædificium de ope no.nun.rep. l.quominus n.11.de fl .& col.fi. Felic. Dec c.cum acceſſiſſen col fi. de conſtit. Dec.in lege 1 in fi. princ. ff. quod quiſque juris l domum de reg. jur. Curt jun. tract feu 1 part.2.q.1 & conſ.158.col.3.Fel.c. conſuluit de Judæis.

c *Pinguiorem.*] I'a Hypp.Marſil.repet l raptores.C. de rapt virg.n.23.

d *Perſonam.*] Jaſ.conſ.161. in fin.lib.1. conſ. 120. in fin. lib.3.

AD CONSILIUM CXCII.

a *Viſis.*] Iſtud eſt conſ more de tortis contra quoddam aliud conſ. Alex, quod non invenio.

b *Ipſum.*] Ideſt, ſecundùm Joan. Im. d. c.fi.

AD CONSILIUM CXCIII.

a *Realis.*] Bald.conſ. 24. conſ.375. in fin l b.4. An. conſ 1.n.6. Ancharan.conſ. 327. Phil.c. privilegium de re j r.in 6.Jaſ.in l. apud Julianum. § ſi quis alicui. col. 1.de leg.1. l. ſi ſic la.grand. de ver. ob conſ 27. conſ. 217 lib.1. vide Alex. l. quia tale. ſol. mat.

b *Augmentative*] Imol. Dec.c.inter cæteras col.3. & ibi Franc. R i .n.44 d reſcript.adde So l.ſi is qui §. utrum col.2.de reb du b. Jaſ.conſ.63. col 2.lib.1.recordor quod Alex.ab Alexand. genial.dier.lib.2 c.2.per d. l. ſi quis ita pulcham hanc quæſt.decidit: clauſula teſtamenti talis erat, filium ex aſſe hæredem volo: filiæ cum viripotens erit fundum ſuburbanum ſeu ædes meas quæ in via lata ſunt do lego: filia viripotens petebat fundum & ædes: filius dicebat alterum tantum deberi, conſultus Alexand à judicibus reſpondit utrumque deberi, & dicit ita judicatum fuiſſe, quia dictio *ſeu* non disjunctiva ſed coagmentativa eſt, & copulat non diſiungit, ego verò (*niſi illæ* res fuiſſent connexæ) contrarium puto, prout contrarium in ſimili quæſtione decidit Bald. in d. c. inter cæteras col.2. conſ. pone teſtator.

AD CONSILIUM CXCIV.

a *Molendinum.*] Adde ſuprà eod conſ.108. col. 1. conſ.174.ad fin.inf.lib.6 conſ.130.conſ.203.& lib.7.conſil.22. Bald. conſ.57.conſ.76.conſ 109.conſ.296.conſil.355.lib.1.conſil.129. lib.2. Paul.conſ.411.lib.2. Cæpol.tract.de ſervit.ruſt prædior.c.31.de flum.Cor.conſ. 99.lib.2.Curt.ſen conſ.31 Jacobi.de S Georg.in tract. feud.ver & cum molendinis,& verſic fluminib.Jaſ.rep. l. quominus de flum. Dec.conſ 373.

b *Juſta cauſa.*] Bald & omnes in l unica C. de ſentent.quæ pro eo quod inter. Bald conſ.71.lib.1. Alberi.l. manifeſtæ in fin.C.de ſervi.Jaſ.rep.d.l.quominus quæſt.11.

c *Ratio.*] Dec c nam concupiſcentiam n 4.de conſtit.c.juravit col.2, de probat.conſil.402. col. 1. & licet Dec conſ 655.n 7. Franc.Rip tract. de peſte. fol. 91. verſo, limitent non procedere in ſtatutis: tamen idem puto ſi eſt eadem ratio.

d *Paris.*] Dec.l ſolet in princ.de juriſ.om.jud.l.ſi à furioſo l.ejus §. quas verò.ff.ſi cert pet.Jaſ.l ait prætor.2.col 1.de jurejur.& latius in l. qui ſine de condict. ſine cauſa. Ampliatur etiam in materia ſtricta. Socin. l. mulcta. §. fi.ff.de cond. & demonſt.

AD CONSILIUM CXCV.

a *In genere*] Idem Bald.conſil. 181 lib.1.Ang.conſil 204. quidam Bartholomæus, quem ſequi videtur Præpo in c. qui venerabilem §. quòd autem, num 24. qui filii ſint legit.idem Roma conſil.194.1 propoſita, quem ſequitur Socin.conſ.47.col.8 n 40.lib 4.fa Paul. conſ. 30.ſuper puncto in fi.lib.1.Jaſ conſ 11.lib.3.conſ. 110. libro 3.

b *Ergo.*] Licet Joan. Andr addit.ad Spe.de teſt.in rub.in princ.Pet. Ancharan. Gemi. Phil. Franc. c.1.de conſtit.in 6.Alber.par.1 ſtat.q 9 col 5.Anch.conſ.182. conſ.2 Fel.q 1.in fi.de conſtit.Jaſ.l.Gallus.§.ſi ejus,col. 3.de lib.1.& poſthum.l 3,col 1.de leg.1 ſi ita ſtipulatio. de ver ob Lanf.in tract de interpret ſtatut.col.1.Henric.de Bolc.tract.ſynod. part.3. art.1. concl.10.

c *Subreptionis.*] Simpliciter idem dicendum puto quod de diſpenſatione: quia legitimatio quæ fit per reſcriptum, eſt mera gratia & relaxatio juris communis, & ſic quælibet qualitas vel aliud tacitum. quæ expreſſa non ita facile eſſet conceſſa, reddit eam nullam ipſo jure, quam ſententiam tenet Panorm. in c. per venerabilem col. -.qui fil ſint legi ſentit Old.d.conſilio 226. Alb.in rub.C de natura lib. Pet.Anchar. conſ.21. Ant. *de Roſſe.* tract.legitima col 54 Alex.hìc & inf. libro 6. col.129. Signor.Homod. conſ.218.quidam d.Joannolus, Paul.conſ.107 lib.2.Bald.in l eam quam C.de fideicommiſſ.& in conſ.146.lib.1. conſ.359 lib.2. conſ. 26. lib.4.Roman.conſ.226.in præſenti col.fin. Fulg.conſil. 23. Gengelpertus. Cæpol.cauſ.civil. conſ.66. in 5. & 6. dubio n.34.Phil. Franc. c.1. ſuper gl.2. de filiis presbyt.in 6.Curt.ſenior.conſ.16.col pen.conſil.17.conſil. 35.co.7. conſ.73.conſ. 29.Præpoſit.c. per venerabilem §.quod autem q.4.n.20. qui fi. ſint leg.Albert. Brunus conſ.15. col 1. & in hanc inclinat Felic. c. poſtulaſti. col 3. de præſcript. Summa Sylveſtri verbo legitimus q.3.Dec.conſ.55 conſ.288.conſ 338. conſ.462.

d *Unico.*] Imò ſi ex eo reſultat qualitas aggravans ultra ea quæ ſequuntur ex expreſſis in reſcripto.

e *Statuto.*] Fa Alberic.2.ſtatut.q.220.Felin.c.1. col. 12.de reſcript.& in tract. cauſ.litt. Apoſt.in 7.amplia.

AD CONSILIUM CXCVI.

a *Periti*] Bart l.1.col.6.ff.de reb. credit. Panormit. Alberic.col 2 & ibi Felin.de teſtib Franc.Purpur. d. l. 2 n. 81. Henric. *Botic.* dudum d. converſ. conjuga. Dec c.quoniam contra falſam.in fi.de probat.conſ 82. collat 5 con. 215. Felin c.ſicut in princ. de re judic. Hypp. Marſil rub.de probat.fol.40.

b *Old.*] 287. quæſtione.

AD CONSILIUM CXCIX.

a *Contrarium.*] Latè ſup. eodem conſ. 185. ſup. l. 1. conſ. 108.

b *Adventitium.*] Niſi detur pro dote quam debet filius Alexand. infrà lib. 4. conſ. 31. num. 5. adde Socin. conſ. 91. lib. 1.

AD CONSILIUM CC.

a *Cuilibet.*] Infrà lib. 3. conſ. 6.

AD CONSILIUM CCI.

a *Exprimere.*] Infrà lib. 3. conſ. 2.

AD CONSILIUM CCII.

a *Scripſi*] In conſ. præcedenti.
b *Quatenus.*] Suprà lib. conſ 22.

AD CONSILIUM CCIII.

a *Similes.*] Idem Alex. l. ſi quis id quod de juriſd. om jud. Pan. c. quintavallis de jurejur. Alva Præpoſi. §. prædictis quæ fuit pri. cau. benefi. amitti in uſib feud. Arg. in l lex Corn in prin de injur Felyn. c. paſtoralis in prin. de reſcrip. Iaſ. d. Auth non licet, Deci c cum ſpeciali num 5 de appel Nic. Everar. in locis lega. Io. ab excep ad regul. col. 8. Hyp. Mar. ſingu. 78. Gerar. ſing. 1 Bened rep c. Raynutius ver in eodem teſtam. relinquens 2. num 29 Et benè: licet Alex. contra ſcripſit in d. l Auth. non licet collatio 2.

b *Perſonalis.*] Math. no. 133. And. Tiraquel. in conſ. Pictav. tit. de retract §. 9 gl. 2 num. 5.

AD CONSILIUM CCIV.

a *Supervivent es.*] Adverte: multò fortior eſt hæc ratio pro jure accreſcendi quam in qu. Spe in qua filij non ſunt niſi in conditione: ſed hîc ſunt in diſpoſitione, & vocati in inveſtitura, in clauſula immediatè præcedenti, & utraque clauſula videtur una oratio hypothetica ut ſic verbum aliàs non abſurdè referri poſſit ad omnes vocatos: ſed ut hoc non caret veriſimilitudine, ita ex vi verborum neceſſariò non infertur. quare cum ſimus in materia ſtricta, transeo cum opinione Alexandri.

b *Omnibus.*] Hanc ſententiam Spe. ſequitur Rom. conſ. 19. caſu quæſtionis. Curt. ſenior. conſil. 49. col. 1. Iaſ. l. 2. col. 6. qu. 17. c. de jure emphyt. & in conſ. 117. col. 6 lib & videtur. ſequ. Alexand. infrà lib. 5. conſil. 17. col fin. ſed ibi loquitur arguendo; hîc autem eam reprobat. Et bene: quia quando dictum eſt poſt mortem eorum, ſufficit mors alterius pro portione ſua. l. fin §. filium de leg. 2. l Lucius §. Cajo. ad Trebell & hoc dummodo hoc congruat materiæ ſubjectæ, ut quia illa verba referuntur ad plures quibus ab initio facta eſt conceſſio, & inter quos aliàs non eſt locus juri accreſcendi: ſecus ſi illud verbum referatur ad eos inter quos aliàs locus eſt juri accreſcendi, ut ſi concedatur uni & ejus filiis poſt eorum mortem revertatur ad Eccleſiam, & ſic concludo quòd ſimplex relativum eorum, nec addit, nec tollit jus accreſcendi: ſecus ſi adjiceretur verbum, *omnium*, ut poſt mortem eorum omnium, &c. quia hæc dictio per locum à contrario ſenſu implicat jus accreſcendi, & hæc veritas ut & vult Pe. Ancharan. conſil. 245. col. fi. Alexand. conſ. 167. num 4. lib. 7. idem in verbis æquipollentibus. Paul. conſil 103. libro ſecundo Curt. junior tract. feu. par 2. co. fi. hinc ſi dictum ſit pro ſe & hæredibus ex ipſis ſeu eorum altero, locus eſt juri accreſcendi. Bal. conſil. 119. libro primo ſecundum veterem impreſſionem, quod eſt conſil 251. libro ſecundo, ſecundùm novam impreſſionem.

b *Alios*] Bal l ita nobis cordi. C. de Adult. Are. Iaſ. Dec l. pen. C. qui admittit. l 1. de bon poſ. contra tab. Maria Soc repet c. veniens collat 48. de accu. Ia l. ſtipulatio iſta §. ſi quis fortè col. 3. de verb. oblig. adde ſuprà eod. conſ. 11.. num. 6.

d *Prout.*] Idem Iaſ l. qui liberis, §. hæc verba col. 1. ſi pater impuberi in fin. de vulg. & pup. l fin col. 2. C. de ſucc ſſo. edi. & ibi Dec. col. 1. & in l. 1. co. 6. C. de ſecund. nupt. conſil. 1. conſil 490. col fin. conſi. 480. col. pe. Iaſ conſ. 141 col 7. lib. 1. Curt. in tract. feud. par. 2. collat. penult par. 3. num 57 conſil 22. num 9. Ant. Rub conſ. 85. Aret conſ 4. lib. 3 & conſ. 129. lib. 5. ſed adverte quia iſta intelligitur quando fratres aut perſonæ certorum graduum vocantur: ſecus ſi generaliter illi de familia vel cognatione: quia tunc vera eſt gl. d. § in fideicommiſſo, in terminis ſuis, ut plenius dixi infrà lib. 3. conſil. 76. num 13.

e *Non concipit.*] Contrarium latè tenui in conſu. Par. §. 12 vide tamen dom. And. Tiraq. doctiſſimè & pleniſſimè omnium in conſuet. Pictav. tit. de retract § 1. glo. 12. num. 16.

f *Primi gradus.*] Suprà eod. conſ. 97.

AD CONSILIUM CCV.

a *In unum*] Roc. tract. de jure patro. verſi. honorifi. cum qu. 60.

b *Juratum.*] Imò ut quotidie etiam practicatur; ſolent tamen redimere diſpenſationem à diœceſano, quod procedit ex peritia practicorum qua litigatores multis damnis afficiuntur: nec enim poteſt quis uſque adeo jurejurando ſe aſtringere, quin liceat principi ex juſta cauſa inducias dare: & ſi in hunc caſum juraretur, non valeret.

AD CONSILIUM CCIX.

a *Locus.*] Suprà eod. conſ. 9. col. 1.

b *Quod pc.*] Imò niſi ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 96. gl. ſi

c *Non adita.*] Idem Dec. l. ſi nemo ſubſit, de reg. jud. & Lapus allegat. 91. dicit illud procedere de æquitate canonica & in practica ſervari, ſed in practica ſervatur indiſtinctè quòd omnia legata debentur etiam hæreditate non adita: quod eſt juſtiſſimum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 93. quamobrem non eſt curandum de diſtinctione quam facit Roma. conſil 428. in terminis conſil. 473. in caſu.

d *Auferri.*] Idem Alex. in duobus conſil ſeq & inf. lib. 7. conſil. 111. col. 3. conſil. 115. co. fi in l. nolle. de acq. hæ. l. filiusf. §. divi col. 5. de leg. 1. Dec. conſil. 83. latè d. And. Tiraq. in conſ. Picta. §. 1. gl. 8. num. 42.

e *Fallit.*] Soci. conſil 39. conſil. 97 libro primo latè Andr. Tiraq. in conſ. prædictā. titul. de retract. § 1. gl. 13. numer. 7. Secundum veram Ang. repe. l. cum quam in fi. & ibi latè Cor. & Iaſ. co. 10. C. de fideicom. Iaſ lib. 1 col. 5. C. de ſum. Trin. & lec. 2, in fi. in l. hac conſultiſſima §. ex imperfecto. col, 3. C. de teſtam. latè Imol. l. qui filio, §. ſervus de hæred. inſt. ſed contrarium ſervatur indiſtinctè.

AD CONSILIUM CCX.

a *Filium.*] Scilicet per do. Maria. Soci & Bartho. Soci.

Socin. ejus filium ut Socin. filius citans hoc conſ. Alexand. teſtatur in conſ. 57. col. pen. in fin. lib. 3.

b *A pari.*] Suprà, lib. 1. conſ. 16. lib. 2. conſil. 150. num. 3. conſil. 257. num. 15. infrà, cum ſequent. inſ. lib. 5. conſ. 41. col. 1. & lib. 6. conſil. 19. Sal. l. 1. col. antepenult. C. de ſum. Trinit. Dec. reper. c. 2. col. penult. de judic. l. fin. in pr. co. de juriſd. om. judic. conſil. 639. n. 11. Jaſ. conſil. 80. col. libro 3. Alb. Brun. conſil. 20. collat. 1. Ludov. Gozadi. conſil. 49. num. 13.

c *Fundat.*] Sup. conſil. præced. num. 15.

AD CONSILIUM CCXI.

a *Clerico.*] Latè de hoc And. Tiraq in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 3. num. 2. cum ſeq. Cor. conſ. 114. lib. 2. Socin. conſil. 292. lib. 2. Dixi deciſivè in pr oœ n. Conſuet. Pariſ. gl. 5.

b *Laicorum.*] Ant. But. conſilio 40. Philipp. Franc. c. fin. de immun. Eccl. in 6. Curt. ſenior conſil. 62. in fin. conſil. 72. in fin. Socin. conſilio 14. conſil. 71. lib. 4. Franc. Rip. tract. & reſpon. 2. lib. 1. de legibus.

AD CONSILIUM CCXIII.

a *Ingreſſum.*] Deciſ. Tholoſ. 67. Philip. c. 1. de lit. conte. in 6. Cæpol. cau. cri. conſil. 71. in 2. dubio, Jaſ. l. ait Prætor, 1. col. 2. nam poſteaquam, §. ſed etſi quis, col. fin. de jurejur. conſilio 166. col. 1. lib. 2.

b *Bona fides.*] Dixi infrà, lib. 4. conſ. 99.

c *Alterius.*] Phil. Franc. c. cum quid una, de reg. jur. in 6. Alex. infrà, lib. 5. conſil. 104. in fin. Cor. conſ. 79. (ubi limitatur) lib. 3. Guid. Pap. dec. Delph. 404. Jaſ. conſ. 155. num. 5. lib. 4. And. Alci. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 14. num. 3.

d *Præpoſterationis.*] Suprà, lib. 1. conſil. 46. numero 10. Rug. de Mol. repet. l. traditionibus, num. 76. c. de pactis.

AD CONSILIUM CCXVI.

a *Quod non.*] Infrà, lib. 4. conſ. fin. num. 18.

b *Perſonarum.*] Jaſ. l. final. collat. 2. Cod. de pact. l. ſi quis major, C. de tranſact. conſilio 118. col. 5. libro 1. Fel. c. eam, col. 10. de reſcript. Socin. conſil. 275. col. 5. lib. 2.

c *Principe.*] Sup. lib. 1. conſ. 2. in fin.

d *Generalis.*] Infrà, lib. 4. conſ. 7.

e *Sublata.*] Infrà, lib. 7. conſ. 40. col. fin. Bald. Pau. Auth. item quæcumque, C. de ſacroſan. Eccl. Bal. in rub. C. ad Trebel. Ancha. repet. c. 1. col. 94. de conſtit. Roman. conſ. 400. conſ. 436.

AD CONSILIUM CCXVII.

a *Conſtiterit.*] Hæc clauſula conditionem facit. Old. quæſt. 41. Bald. Fel. in c. fin. de præſumpt. Adde Ægidium Bellame. deciſ. 68. 85. & deciſ. 668. Jaſ. l. fin. C. unde legi. Sed Lap. alle. 15. & alle. 61. facit differentiam inter verba, *ſi tibi conſtiterit*, & *ſi ita inveneris*. Et malè.

b *Allegat.*] Sal. l. ſi ex cautione, col. 10. C. de non nu. pecun. Jo. And. c. cùm nuncius, de teſtib. Cur. ſenior conſ. 56. col. 4. Jaſ. in rubric. C. unde lib. l. ſervum filii, §. ſi areæ, de leg. 1.

c *Munita.*] Bal. l. 1. col. 3. C. ſi plures, conſ. 298. lib. 1. conſ. 174. in fin. lib. 5. Cor. conſ 137. lib. 2. Adde Jaſ. §. ſed iſtæ, char. fin. inſtit. de action.

d *Momento.*] Anch. conſ. 36. collat. 1. conſ. 188. conſ. 1. Lanfran. tract. de arb. col. 26 quæſt. 22. Pau. conſ. 68. conſ. 434. l b. 1. Cor. conſ. 89. lib. 1. Bald. in proœm. ff. §. itaque, in fin. quem ſequitur Lan. Dec. Leum qui, de juriſd. omn. judic. Adde Curt. ſeniorem conſ. 46. col. 3. Decium conſ. 295. Jaſ. l. Judices, C. de jud. conſ. 21. col. 2. lib. 1 conſ. 44. in fin. lib. 4. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. preſumpt. 9. num. 2. Alex. ſup. conſ. 33. num. 6. lib. 1.

AD CONSILIUM CCXXI.

a *Moram.*] Imò cùm ſubſit juſta cauſa, dilatio non impedit quin licitè percipi poſſit, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 9. num. 20. & latiùs ſuper l. cos, C. de uſuris.

AD CONSILIUM CCXXII.

a *Excludit.*] Falſum eſt, & contrarium practicatur, ut dixi ſuprà, lib. 1. conſ. 27.

b *Velleiani.*] Idem Pau. conſ. 8. lib. 2. Antho. de Patru. tract. de jur. effectu 10. ſed eſt falſum.

c. *Approbata.*] Imò communis obſervantia eſt in contrarium, ut ſæpè dixi.

d *Pau.*] Non invenio hoc conſilium, ſed bene invenio contrarium in conſil. 259. circa primum, col. penult lib. 2.

e *Habilitatio.*] Joan. And. in Spec. de jurejur. in rub. Anc. conſil. 198. conſil. 388. Maria. Soc. tract. de cita. art. 7. num. 29. deciſ. Tholoſ. 62. Cæpol. caute. 61. Imo. c. debitores, de uſur. Curt ſenior conſ. 43. num. 18. num. 28. & in fin. conſ. 65. in fin. Hyp. Marſil. in repet. l. de unoquoque, num. 202. cum ſeq. de re jud. Ste. Ber. conſil. 104. relaxatio, lib. 2. conſilio 186. Vidi proceſſum ubi dicit ita judicaſſe Parlamentum Delphinale, & in conſil. 193. diſpenſat. lib. 2. ſed veritas eſt in contrarium, ut tenet Old. quæſt. 120. ad duplicem. Alb. in rub. C. de uſur. in fin. Bald. conſil. 474. lib. 5. alleg. 10. Ant. Bu. c. debitores, de jurejur. Ancharan. (ſibi contrarius) conſil. 18. col. fin. & inter conſil. Cal. conſil. 1. ſub tit. de fer. Fa. Cald. conſil. 7. de jurejur. do. de Ro. deciſ. 768. ſciendum in anti. Guid. Pap. deciſ. Delph. 140. deciſ. 225. Pau. conſil. 259. circa primum, col. penult. lib. 2. F. l. cap. 1. col. fin. de jurejur. Jaſ. l. necquicquam, §. ubi decretum, col. 8. de offic. Proconſ. & leg. & ita ſervatur, ut refert Steph. Auff. in d. deciſ. Tholoſ. lib. 62. ubi hoc ſequitur & Benedict. repet. c. Raynutius, verbo, *duas habens filias*, col. fin. de teſtam. Alciat. l. ſi quis major, C. de tran. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 230. col. 3. ubi limitat, niſi quando taceretur quòd juravit non petere abſolutionem à juramento, quam limitationem non puto veram, quia ſubſiſtente cauſâ relaxandi, licet juramentum non valeat, hæc huxatio vitiat per ſuſceptionem: quia non emanat per viam juſtitiæ: igitur ut not. in l. præſcriptione, C. ſi contra jus vel util. publicam.

f *Contravenerunt.* Infrà, lib. 3. conſ. 17. num. 3. Alber. Brun. conſ. 46. Pan. diſ. 2.

g *Tranſactionis.*] Dixi ſuprà, lib. 1. conſil. 42. numero 11.

h *Solemniter.*] Bal. conſ. 486. l. aſſeſſores, lib. 3. ſecundùm novam impreſſionem. Bart. conſ. 86. Roman. conſ. 505. Phil. Franc. cap. 1. in fin. de elect. in 6. Pet. de Ferrar. inter opp. contra teſtes, verſic. ac etiam varii. Car. cle. 1. de teſt. Cæpol. cau. cri. conſil. 61. Alexand. ſup. conſ. 63. lib. 1. Fran. Aret. conſ. 71. Pau. Fel. c. per tuas, de teſt. Steph. Auffrer. ad deciſ. Tholoſ. 231.

l *Adimpleviſſe.*] Suprà eod. conſ. 49. num. 4. ſuprà, lib. 1. conſ. 119. conſ. 2. & fin.

AD CONSILIUM CCXXIII.

a *Cum his.*] Infrà, lib. 3. conſ. 54. & lib. 6. conſil. 26. & lib. 6. conſ. 203. Latè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſ. 5. quæſt. 3. Adde Cæpol. tract. de ſervit. urb. præd. conſ. 44. de clauſtro.

b *Ad uſum.*] Idem Alb. Bart. Ang. Pau. Alex. Iaſon l. cum hi, §. ſi uni, de tranſ. Bart. l. 4. de ali. & cib. leg. Bal. in l. ſi habitatio, de uſu & habitatione, l. Titia cum teſtamento, §. fin. de leg. 2. leg. 1. de fruct. & lit. expenſis, Fran. Cre. ſingulari 33. Corn. conſ. 19. lib. 1. Lancel. Decius l. planè, §. fin. notab. 1. de leg. 1. Pau. Picus rep. §. Titia, cum nuberet in d. l. Titia. Jaſon l. fin. C. de leg. & conſ. 27. lib. 1. & in prælud. feud. col. 3. 29. Tho. Ferra. caute. 2. Ita tra. feudo. verb. *in feudum*, col. 4. Hyp. Marſil. no. 414. in tantum. Bart. conſil. 233. lib. 3. ut ſi cui relictus ſit fundus ad uſumfructum, vel ad alimenta, teneant legatam eſſe perpetuam proprietatem de quo dubitat Ang. Aret. Inſtit. de uſu & habitatione, & contra facit quon no. Bald. in prælud. col. 13. Ego verò puto in his ultimis exemplis non eſſe legatam proprietatem, ſed uſumfructum vel alimenta tantùm per text. in d. l. ſi habitatio, §. 1. nec obſtat dicta lex 4. de ali. & cibar. leg. quia ibi conſtat in verbis diſpoſitionis quòd voluit ſimpliciter legare proprietatem, ibi: dari volo prædia mea, & ſimiliter quoties præcedit diſpoſitio donationis totius rei, non puto per verba ſequentia executivè addita eam limitari, niſi aliter de mente appareat; & ita limitanda eſt ſententia communis. Pleniùs dixi in Conſuet. Pariſ. §. 93

c *Debent.*] Quod verbum neceſſitatem importat de ſe, niſi ex materia ſubjecta, ut ſi dirigatur ad perſonam cujus favore profertur. Sali. l. creditores, col. 2. C. de pig. latè. Andr. Tiraquel. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 15.

NOTÆ SOLEMNES
CAROLI MOLINÆI
JURISCONSULTI CELEBERRIMI.

AD TERTIUM VOLUMEN CONSILIORUM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM I.

a *STatuti*] Quam ſententiam rurſùs repetito conſilio confirmavit Alex. ut patet ſuprà, lib. 2. conſ. 144. quod eſt poſterius, & debebat ſequi præſens conſilium, ſed uſu receptum ordinem mutare nolui.

b *Ratificata.*] Sup. lib. 1. conſ. 5 num. 1.

c *Duas.*] Sup. lib. 2. conſ. 108. num. 5. ſup. lib. 1. conſ. 10. num. 4.

d *Statutum.*] Quicquid ſit de illo ſtatuto violenta corruptio eſt verus raptus, etiamſi nulla ſit abductio de loco ad locum, licet omnes quotquot legi, contrarium teneant, ut Alb. 3. par. ſtatut. qu. 31. Pau. l. raptores, col. 1. de Epiſc. & cle. Raph. Cu. conſ. 45. Dec. conſ. 234. Hip. Mar. ſing. 65. & in repet. d. l. raptores, num. 11. Joan. Nevizа. in ſyl. nup. char. 74. allegat. 36. qu. 1. c. 2. inſtit. de repu. judi. §. item lex Julia. juncto §. ſin autem, eod. tit. quam ſocordiam demiror: quia illi tex. pro nobis ſtant, & communem errorem deſtruunt: dum enim loquuntur de ſimplici ſtupro, excludunt omnem vim: dum autem loquuntur de raptu, non requirunt vim undique; ſed ſufficit vim fieri vel ſoli puellæ, vel ſolis parentibus, vel utriſque. Porrò nullus eſt textus qui requirat abductionem de loco ad locum, nec minùs imò aliquantò plus peccet qui per vim intrat domum paternam, & corrumpit, quam qui rumpit, probat text. in l. quod ait lex, ad l. Jul. de adult.

e *Exculpatio.*] Bartol. in l. ſi quis in gravi, §. ſi quis moriens, ad Syl. Et ibi Joan. Ign. Hyp. Marſil. ſing. 22. & in pract. §. diligenter, num. 200. Adde Alex. infrà, lib. 6. conſ. 124. ad fin. & lib. 7. conſ. 30. col. fin. Vide tamen infrà, eod. lib. conſ. 14.

f *Voluntate.*] Sup. lib. 2. conſ. 34. num. 15.

g *Non valet.*] Imò, valet, ut dixi ſuprà, lib. 1. conſil. 47.

h *Gerundium.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 3. gl. 2. §. 13. lib. 97.

i *Scholaris.*] Hyp. Marſil. no. 86. dom. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. in rub. de retract. num. 77.

AD CONSILIUM II.

a *Juris.*] Infrà, lib. 5. conſ. 49. num. 4. Baldus Paul. lege 1. C. de neg. geſt. Bald. lege 1. in fin. C. de ſu. & lege penult. lib. 3. collat. 1. C. ſi penden. appell. mors. Ancharan. conſilio 6. in fine. Paul. conſilio 270. col. 1. libro 2. Roman. conſilio 320. col. 2. Andreas Tiraquell. in Conſuetud Pictav. §. 9. gl. 2. num. 44.

b *Niſi.*] In hoc regno obſervamus quòd valet citatio ad domicilium ſine alia perquiſitione perſonæ, ſalvo quod non proceditur ad ſententiam contumaciæ, niſi ſit ſaltem una citatio facta ad perſonam, vel niſi conſtet quòd pervenit ad notitiam citati, ut quando ſemel per ſe vel per procuratorem ſuper hoc comparuit in judicio.

c *Principaliter.*] Jaſon lege 1. collat. 3. de juſt. & jur. l. Titiæ textor. §. 1. de leg. 1. Dec. c. dilecto, in fin. de appel. Nicol. Everat. in locis legalib. lit. à natura copulæ, collat. 3 Franciſc. Rip. c. 2. col. 10. de reſcript. licet Sal. ſequitur Lanfran. rep. cap. quoniam contra falſam, ver. interlocutoriæ & appel. num. 59. de probationibus.

AD CONSILIUM III.

a *Deducat.*] Et probat infra, lib. 5. conſ. 180. 6. num. 5. & in fin.

b *Iuſtum.*] Ant. Corſc. in fin. verſ. Alienatio, & omnes ferè hoc tenent: ampliat Alexand. ſuprà, libro 2. conſ. 184. in fin. Et malè, ut ibi dixi, limitat Paul. conſilio 94. Clarum eſt in jure, libro 2. in ſubſidium: ut ſi venditor non eſſet ſolvendo idem Alex. l. Marcellus, §. res quæ, col. 2. & 4. Et ibi Jaſ. col. 1. in fin. C. communia, de leg. Joan. Bert. tract. gabel. in 3. part. 8. partis princ. qu. 32. Bert. conſ. 32. Ex themate, col. 15. numero 67. libro 1. Adde Cor. conſilio 233. lib. 4. Jaſ. l. ejus, §. fin. col. 2. ſcert. pet. Decius conſ. 236. col. 5.

c *Filiorum.*] Suprà, libro 1. conſilio 105. numero 4.

d *Gl. ſuprà.*] Lib. 2. conſil. 92.

AD CONSILIUM IV.

a *Qualitercumque.*] Alex. lib. 1. col. pen. ſo. ma. infrà, lib. 6. conſ. 152. num. 5. Bald. Imo. & alii d. l. ſi domus, §. de evictione. Soc. l. quidam relegatus, col. 2. de reb. dubiis. Curt. junior, conſ. 1. num. 2. Ludov. Gozadin. conſ. 1. num. 19.

b *Vtilitatem.*] Licet & adhuc in pœnam admitti dicat Jac. de Are. in d. Authent. qui res, nos ſervamus omninò pretium reſtituendum eo ipſo quòd contractum eſt cum habente legitimam adminiſtrationem.

c *Adminiſtratio.*] Secùs autem ipſo principali Prælato. Paul. conſ. 41. col. 3. lib. 1. Car. Ruin. conſ. 34. in fin. Curt. in tract. feud. part. 2. qu. 7. Uldari. Zaſ. tract. feud. part. 5. conſ. 5. Franciſc. Rip. tract. de peſt. fol. 104. Alexand. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 29. num. 5.

d *Probet.*] Non eſt verum, nec ſervatur.

AD CONSILIUM V.

a *Contrarium.*] Et bene, licet ſuprà, lib. 1. conſ. 1. contrarium conſuluerit. Et malè, ut ibi dixi.

b *Succedunt.*] Errat, quia cùm non ſint filiæ, ſed nepotes, non fratris, ſed patrui defuncti Joannis nullo modo ad ejus ſucceſſionem venire poſſunt: ſed excluduntur à filiis Barth. qui ſunt proximiores in gradu, etiamſi Joannes mortuus fuiſſet ante patrem ſuum: & ageretur de ſucceſſione inteſtati Hier. quia privilegium repræſentationis in linea collaterali non eſt datum, niſi filiis aut filiabus fratrum defuncti tantùm: non autem nepotibus: text. in Novel. conſtit. 118. §. id autem privilegium vulgò in Auth. de hær. ab inteſt. §. ſi igitur, verſ. hujuſmodi privilegium. Sed hoc corrigit in fin. hujus conſilii.

c *Tota.*] Idem Alexand. l. Centurio, col. 24. in fin. de vulg. & pup. Et latè tuetur Ant. Cor. tract. de pot. reg. qu. 73. in 2. dubio, ſed hoc eſt contra text. l. qui totam ad Treb. cum aliis allegatis, per Roman. conſilio 32. in fin. conſilio 75. conſilio 79. ubi contrarium tenet Et melius, quia non eſt veriſimile teſtatorem velle juri communi derogari, vel hæredem ſuum legali auxilio privare per verba generalia: hanc etiam partem tenet Soc. conſ. 14. col. fin. lib. 1. Alb. l. raptores, num. 3. C. de Epiſc. & cler. Bal. Sali. l. 1. C. de fru. & l. expen. Jaſ. conſ. 83. col 9. lib. 1. Bert. conſ. 37. Viſis, lib. 1. & ita ſentit And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 15. gl. 1. num. 7. nec ſibi adverſatur in l. ſi unquam, per totum C. de revoc. donat. quia ibi loquitur allegando. Adde not. infrà, lib. 5. conſ. 133. inf. lib. 6. conſ. 202. num. 5.

d *Prohibere.*] Sup. lib. 1. conſ. 67.

AD CONSILIUM VI.

a *Prophanis.*] Idem Pan. c. ſæpè, de reſtit. ſpoliat. Philip. Franc. in diſ. peti. & poſ. col. 5. Bellamer. deciſ. 36. Cor. conſ. 18. litera F. lib. 1. conſ. 282. litera I. lib. 3. Jaſ. l. rem quæ nobis, de acq. poſ. Et eſt verius, licet Alexand. ubique, ut ſuprà, lib. 1. conſilio 51. & lib. 2. conſ. 200. & infrà, lib. 5. conſ. 91. conſilio 92. conſ. 98. & Decius conſ. 152. ſequitur oppoſitum Bar. hodie non curamus pro his formulis. Adde Bertrand. conſ. 121. conſ. 214. lib. 2. Anchar. conſil. 42. Fe. de Ferra. in for. lib. in cauſa, ſpol. poſ. Rip. reper. c. ſæpè, de reſt. ſpo. Dixi in Conſuet. Pariſ. rub. 5. & §. 73.

b *Satis eſt.*] Anchar. conſ. 42. ſed non practicatur. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. in rubr. 3.

c *Malæ fidei.*] Reprobatur per Bert. conſ. 54. Adhærendo lib. 1. Et bene.

d *Violentia.*] Bert. conſ. 121. lib. 2.

e *Familiaritatis.*] Paul. conſ. 138. conſ. 179. lib. 1. conſilio 391. libro 2. Alexand. ſuprà, lib. 2. conſ. 215. Socin. conſ. 131. quem ſequitur Bertrand. d. conſ. 54. lib. 1. latè Ludov. Gozadi. conſil. 99. Aymo conſ. 61. num. 2.

f *Perpetuum.*] Suprà, lib. 2. conſ. 117. Hyppo. Marſil. no. do.

g *Titulo.*] Quòd hoc, c. reintegranda, non detur ſuprà poſſidentem titulo. Alexand. ſuprà, lib. 2. conſil. 118. num. 1. num. 7. Alb. Brunus conſ. 17. conſ. 21. Anton. Rube. conſ. 4. ſed quòd detur. Alexand. ſuprà, d. conſ. 118. conſ. 200. num. 8. lib. 2. Bertrand. conſ. 121. Si attendatur lib. 2. prior ſententia verior eſt, niſi titulus ſit apertè nullus: vel in fraudem procuratoris.

AD CONSILIUM VII.

a *Inceperat.*] Fa. ſup. eod. num. 29.

b *Primum.*] Idem Joan. Andræas c. 1. ne prælat. vic. ſuas. Jaſ. l. more, de jur. omn. jud. & videtur ſequi Chaſ. in Conſuet. Burg. tit. 1. §. 6. gloſſ. 2. licet dubitet in tit. 2. §. 1. gloſſ. ver. & pertinent, ſed aliter diſtinguit Alexand. in l. divortio, §. ſi fundum, ſolut. mat. quem ſequitur Benedict. rep. c. Ray. §. cætera bona, num. 38. Sed quicquid dicant, veritas eſt quod debentur ſecundo emptori vel conductori, ut tempus ſententiæ inſpiciat: quia non dicit priùs deberi pœna, ut not. in l. reſcriptum, ff. de pact. Et ita tenet Imola, d. l. divortio, § ſi vir. Jac. Rebuf. in l. 3. C. de ſuſceptor. & Archa. lib. 10. Guid. Pap. præpoſ. deciſ. Delph. 535. Bert. conſ. 214. Viſo caſu, lib. 2. Ratio manifeſta eſt, quia iſte emptor vel conductor nullam actionem, nullum jus habent ante ſententiam. Idem vult Pariſ. de Put. tract. ſyndicatus, verb. proventus, fol. 217. in parvis fateor quòd ſi ſit appellatum, & ſententia confirmata, adhuc inſpicitur tempus primæ ſententiæ, quantùm ad pœnam in ea adjudicatam: quia jus ſemel quæſitum non debet tolli occaſione appellationis injuſtæ.

AD CONSILIUM VIII.

a *Vt filios.*] Imò, ut dixi ſuprà, lib. 2. conſ. 189.

b *Re certa.*] Idem ſuprà, lib. 1. conſ. 128. col. fin. Sed malè, ut ibi dixi.

c *Tranſmiſſibili.*] Sed in emphyteuſi dic. ut dixi ſuprà, lib. 2. ad conſ. 189. num. 15.

d *Legitima.*] His videtur Alexand. adverſari inf. lib. 5. conſ. 27. conſ. 179. ſed non eſt ita, quia loquitur in diverſis caſibus: breviter conclude an emphyteuſes vel feuda ſunt hæreditaria, & computantur in legitimam, ut Alexand. infrà, lib. 5. conſ. 22. aut non ſunt hæreditaria, ſed jure inſtitutionis deferuntur, & tunc aut acquiſitio facta eſt ab avo, & non conferuntur, nec computantur in legitimam in ſucceſſione filii inter nepotes: & ita loquitur Steph. Bertrand. conſil. 169. cum honorabili, col. 2. lib. 3. Franc. Ripa, l. in quartam, num. 57. ad l. Fal. Aut agitur de ſucceſſione ipſius acquirentis; & tunc Bal. conſilio 110. ſubſt. lib. 5. ſentit quòd non imputantur in legitimam, niſi ſint empta de pecunia patris, ſed verius eſt indiſtinctè quòd imputatur, ut tenet Sal. Pau. d. §. imputari. Alexand. in d. l. ſi patroni, in princ. col. 3. & infrà, lib. 4. conſ. 89. num. 7. Pleniùs dixi in conſuet. Pariſ. §. 123. Adde quòd Alex. hîc ſequitur Jaſ. in l. quoniam Novel. num. 9. de inof. teſtam. l. illud, collat. 1. C. de coll. Hyp. Marſil. no. 32. Cur. tract. feud. part. 4. num. 134. Adde Jaſ. latè, in l. 2. num. 207.

cum ſeq. C. de jure emphy. & quæ dixi infrà, lib. 5. conſ. 22. num. 13.

e *Legare.*] Iſta eſt veritas & vera ſententia Alexan. qui ita tenet ubicumque deciſivè loquitur ut hîc, & latiùs infrà, lib. 4. 89. col. 3. conſ. 106. col. fin. & conſ. 107. & lib. 5. conſ. 22. col. 3. unde non obſtat quod in l. apud Julianum, §. ſi quis alicui, & infrà, lib. 5. conſ. 12. in fin. in contrarium allegat; quia ibi dicit ſe non dedicere; nec etiam obſtat quod contrarium conſulere videtur infrà, lib. 4. conſ. 55. col. pen. & lib. 5. conſ. 27. col. 1. conſ. 124. col. 2. quia ibi loquitur in diverſo caſu, videlicet in emphyteuſi vel feudo hæreditario recepto pro ſe, filiis & hæredibus, non autem pro ſe & filiis ſimpliciter, ut hîc idem tenet Lu. Romanus, l. unica, qu. 12. C. quando non pet. par. non obtemp. quod aliter conſulere videtur in conſ. 35. Viſa facti, quia ibi loquitur quando filius eſt hæres patris qui legavit, & ſic nullo modo ſibi contrarius eſt; quidquid dixerit Jaſ. in l. 2. de jure emphy. Idem tenet Sal. l. fin. col. 4. in fin. C. de jur. emph. Ang. Are. inſt. de aſſignat. libert. in princ. Cor. conſ. 37. conſil. 68. lib. 3. Curt. ſen. conſ. 25. Clavaſi. in verb. emphyteuſi, §. 6 latiſſimè Jaſ. lib. 2. num. 207. cum ſeq. C. de jure emphy. conſ. 213. col. 4. lib. 2. & licet aliud velle videatur in conſ. 226. col. fin. lib. 2. ibi loquitur argumentativè. Idem tenet Decius conſ. 239. conſil. 289. Hæc communis & vera ſententia, licet Curt. jun. tract. feud. part. 4. num. 131. cum ſeq. latè diſſerens, dubitet, & licet Cor. ſibi contrarius conſ. 51. conſil. 282. litera P. lib. 3. Socin. conſ. 127. num. 10. lib. 3. contrarium cauſæ inſerviendo voluerint. Adde remiſſivè And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. §. 11. gloſſ. 6. numero 24. cum ſeq.

f *Renunciatio.*] Nec etiam ipſius patris acquirentis nocebit filiis in emphyteuſi recepta pro ſe & filiis vel liberis, non addito & hæredibus Dy. Alb. Bal. Ang. Imol. Paul. Jaſ. in l. apud Julianum, §. ſi quis alicui, de leg. 1. Alciat. de præſumpt. reg. 1. præſumpt. 31. num. 3. licet contrarium conſuluerint Pet. Ancharan. conſ. 163. Pro dom. Paula. & Paul. conſ. 179. collat. 2. lib. 1. Et malè. Et licet Curt. junior dubitet conſ. 55. num. 8. Quid autem ſit in feudo dicetur infrà, lib. 5. conſ. 13.

g *Specifica.*] Infrà, lib. 4. conſ. 86. num. 13.

h *Præſcrib.*] Sup. lib. 1. conſ. 128. num. 5.

i *Reſtitutio.*] Suprà, lib. 1. conſ. 71. ſed conſ. 151. in fine lib. 2.

AD CONSILIUM IX.

a *Mutando.*] Fulgoſ. conſ. 10. conſ. 99. Udalri. Zaſi. in epito. feudo. par. 5. fol. 42. in parvis. Adde Curt. tract. feud part. 2. 1. q. 2. Alex. inf. lib. 5. conſil. 5. n. 1. 8. licet aliud voluerit Calde. conſ. 11. de feu. ſed iſtud limita primò ut procedat quando mutatio eſt in damnum Eccleſiæ, ſecùs ſi in ejus favorem, ſecundò niſi quod mutatur vel additur, ſit ſeparabile, quia tunc in eo ſolùm, & non in totum conceſſio vitiatur, de quo plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 41. qu. 10.

b *Facilius.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 41. numero 57.

c *Potentiori.* Jaſ. l. ſi ita quis §. eod. in num. 10. de verb. oblig.

d *XL. annorum.*] Idem And. de Iſer. Mar. Laud. de eo. infr. Jacob. de S. Geor. tract. feud. verſ. in feudum. Bal. l. de quibus de leg. Alex. infrà, lib. 5. conſ. 5. Rochus Cur. in rub. de conſu. c. fin. eod. tit. Imo. cap. 2. char. ult. de feud. Jaſ. conſ. 155. conſ. 156. lib. 1. Adde Curt. tract. feud. part. 2. 3. qu. 4. Udalri. Zaſi. in Epito. feu. part. 5. Fran. Balb. tract præſcr. par. 1. partis 5. principalis, in fin.

e *Antiquo.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num. 73. cum ſeq.

f *Prælatura.*] Idem Gemi. Phi. d. c. fin. Soc. con. 266. col. 9. lib. 2. Fel. c. infr. col. 6. de præſcript. Jaſ. conſ. 4. collat 1. Albe. Brun. conſ. 41. col. 8. Pau. conſ. 337. collat. 4. lib. 1. Cor. conſ. 45. in fin. lib. 2. ſed hoc non obſervatur, niſi ſit alienatio deplorat, aut cum enormi læſione, & ſine ſolemnitate: facit Calderi. conſ. 3. de præſcr. Guid. Pap. deciſ. Delphin. cl. Jaſ. conſ. 55. lib. 1. vel niſi ille prælatus fuiſſet diſſipator ſolitus negligere & diſperdere bona Eccleſiæ.

AD CONSILIUM X.

a *Præſumi.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. numero 5. qu. 89.

b *Epiſcopus.*] Plenè ſcripſi in d. §. ver. numero 84. 86.

c *Feudum, &c.*] Cùm hîc corrupta ſint omnia exemplaria, luculenter detegitur ſocordia doctorum πολυγραφοῦντες recitantium erroneas allegationes quas non viderunt in fonte, ut queritur Fel. c. ſicut, de re ju. nec enim numerus, neque hoc principium invenitur, ſed eſt conſil. Paul. 191. inci. Viſis & diligenter lib. 2.

d *In fratre.*] Idem Alvar. d. c. 1. de fra. de no. benefic. inveſtit. Jacob. de S. Geor. in tract. feud. ver. nobiles. Curt. ſenior conſil. 48. cum ſeq. conſil. 49. cum ſeq. ſed Curt. junior tract. feud. part. 2. qu. 7. verſic. ſecunda cadit dubitatio. Latè tenet non fratri acquiri poſſe, niſi verbis inflexis ejus nomine & eo ratificante, & nihil eſſe ſpeciale in feudis etiam in fratre, quod eſt verius, ut tenet Alex. infrà, lib. 5. conſil. 22. cum ſeq.

e *Agnatis.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 30. qu. 36.

f *Succeſſoribus.*] Dixi ſuprà.

g *Agnationes.*] Sup. lib. 1. conſ. 80. nu. 11.

h *Alium.*] Sed hanc limitationem reprobat Alex. in l. ſi mihi & Titio, de verb. oblig. Ludov. Gozadi. conſilio 86.

AD CONSILIUM XII.

a *Dicendi.*] Iſtud non eſt juſtum conſilium, ſed allegationes elaboratæ pro cliente: ad idem in ſimili caſu allegavit infrà, lib. 7. conſ. 51. utrobique contra matrem. Et malè.

b *Tunc tota.*] Bar. d. l. Centurio in 4. membro, qu. 3. & ibi latiùs Imo. verſic. 2. caſu. Franc. Rip. in tertio caſu, num. 177. Ang. Aret. in tract. teſt. verſ. in pup. æta. vel aliàs quando Phil. Franc. qu. 12. verſic. 2. caſu de te, in 6. & Imo. ſubſcribit Corne. in d. l. precibus, & Barthol. Lance. Poli. in tract. compendioſæ ſubſtit. ad fin. Bened. rep. d. c. Ray. ver. ſi abſque liber. more. 2. num. 54. Idem tenet Cor. conſilio 152. lib. 2. & Alex. hîc, & licet in ſuis lecturis intactum reliquerit, & licet theorica Bartol. Imo. & Rip. ſit in quibuſdam imperfecta, tamen hanc concluſionem veram puto, quam etiam omnes conformiter tenent, excepto ſolo Udal. Zaſio in tract. ſubſt. de compendioſa, ubi non faciendo differentiam inter ſubſtitutionem factam in re certa, vel portione hæreditaria communes doctrinas malè & incautè confundit & pervertit, nec ſua probans, nec contraria expugnans.

c *Directæ.*] Hanc ſententiam Bar. latè tenet Alexand. d. l. Centurio, cum ſeq. infrà, lib. 7. conſil. 11. in fin Cor. d. l. precib. ſequitur Benedict. rep. c. Ray. ver. ſi abſque liberis more. 2. nu. 56. ſed hæc opinio etiamſi deficerent illa verba reſtrictiva, bona mea, eſt falſa: cùm hæc ſubſtitutio facta ſit per verba merè obliqua, nec eſt verum, quòd ſubaudiatur verbum *accipiant*, quia nulla lex, nulla ratio ſuadet; imò etiamſi

adeſſet verbum *accipiant*, adhuc eſſet fideicommiſſum, quia non refertur ad ſubſtitutos, ſed ad executores; & ſic ſemper eſt obliquum, ut pulchrè Bal. conſil. 120. in facto proponitur lib. 2. tum quia ſicut tacita, ita dubia ſubſtitutio non debet interpretari in totalem excluſionem matris. Bald. conſil. 12. Quidam Angelutius, lib. 2. Bal. conſil. 241. Pater filio, & hanc ſententiam contra Bar. firmat Bal. d. l. precibus, & ibi Sal qu. 5. Bal. in l. ſi quis ad declinandam, C. de Epiſc. & cler. & in d. conſ. 120. conſ. 125. Ego ſemper lib. 2. conſil. 34. Quæritur conſil. 37. Decreto, conſ. 176. Quidam, lib. 3. conſ. 296. Factum ſic ſe habet, lib. 5. & in hoc nunquam variavit: nec obſtat quòd in tract. compen. ſubſt. tranſit cum Bar. quia ille tractatus non eſt Baldi illius inſignis, ut ſatis ſtylus arguit, ſed alterius Bal. filii. Franc. de Ubaldis, ut titulus oſtendit: idem latè Imol. d. l. Centurio, & in d. c. Ray. c. cum tibi, & ibi Franc. Zabar. de teſt. Raph. Cur. conſilio 130. Ang. Aret. tract. teſt. gl. ſo. & ſi omnes ejus filii maſculi, & eorum liberi: ubi dicit hanc eſſe veriorem ſecundùm mentem teſtatoris. Et bene, licet putet opinionem Bart. de ſubtilitate veriorem, & malè: eamdem noſtram ſententiam tenet Lanc. Poli. tract. de compen. ſubſtitutio. nu. 26. Franc. Rip d. l. Centurio, nu. 103. cum ſeq. Et hæc eſt communis & vera ſententia, quam etiam Alex. ſibi contrarius, comprobat, ſup. lib. 1. conſ. 45. & ſup. lib. 2. conſ. 162. col. 7. Et ſic iſtud conſilium confundetur omninò ſup. d. opi. Bartol. eſt erroneum, & veritas erat pro matre, quòd erat hæres filii, quòd non tenebatur, niſi jure fideicommiſſi de bonis teſtatoris tantùm, detracta in eiſdem legitima & Trebellianica ex perſona filii.

d *Hæredum.*] Imol. loco pauperum vel eorum quibus diſtribuendum eſt, ideò ſolùm attendi debet an ii qui verè ſunt honorati ſint, per verba directa vel obliqua vocati, ut pulchrè Imol. d. l. Centurio.

e *Directa.*] Idem Alexand. d. l. Centurio. Aret. conſilio 150. lib. 4. Decius conſ. 371. num. 2. ſed eſt falſum, non obſt. d. c. ſi pater, in quo ſolo hæc concluſio fundatur, quia loquitur ubi verba erant directa, & alia ex quibus clarè conſtabat quòd teſtator voluerat directò ſubſtituere, ut per Cor. conſil. 322. lib. 3. ſentit Franc. Rip. d. l. Centurio, num. 104. numero 115. Bald. conſilio 35. Pater filio impuberi, libro 2. ſed gloſſ. dictæ l. verbis, in fin. rectè procedit, & per hoc reſtringitur ſubſtitutio, ut infrà, libro 7. conſil. 100. num. 3.

f *Bona mea.*] Imò in dubio impediunt, quia ſunt reſtrictiva. Bald. d. l. precibus, & ibi Saly. Anch. conſil. 8. Phil. Franc. c. 1. cum ſeq. de teſta. in 6. Cor. conſil. 95. conſil. 152. lib. 2. conſ. 322. libro 3. & in d. l. precibus. Decius conſilio 322. Rip. d. l. Centurio, num. 105. in fin. num. 120. Et eſt veritas, quicquid Alexand. hic & in d. l. Centurio, & per hæc ſuſtineri debet conſil. Bald. 46. Verba inſtitutionis, lib. 1. quod aliter non valeret, licet Bald. ibi in aliis ſe fundet. Amplio, etiamſi fiat mentio pupillaris ætatis, quicquid dixerit Bald. in l. ſi quis ad declinandam, C. de ſacroſ. Eccleſ. Et poſt eum Cor. conſil. 138. lib. 4. Et moveor: quia verbum commune ex adjuncto facilè ad alteram partem impeditur, nec inconveniens eſt fideicommiſſum reſtringi intra pupillaria, ſecùs ſi ſubſtitutio fieret per verba directa civilia, niſi tamen adderetur taxativa, ut in illa re, vel in dictis bonis tantùm, ut pleniùs dixi in d. l. precibus.

g *Matre.*] Hæc eſt hodie communis ſimpliciter in compendioſa pacta per verba communia, ut cumulat Rip. d. l. Centurio, num. 118. ſed verior eſt contraria quòd pupillaris compendioſa per verba communia non habet locum contra matrem, ut tenet Angel. conſil. 13. conſ. 151. & plures quos refert Dec. d. l. precibus, & hæc etiam tempore Alexandri, & paulò poſt erat communis, & firmat late Cor. conſ. 152. lib. 2. cui æquè latè ſubſcripſit Franc. Aret. conſ. 152.

h *Conjecturas.*] Bal. in d. l. Centurio, conſ. 20. lib. 3. Alle. infrà, lib. 5. 146. num. 22. in l. 2. de vulg. & pup. ſuprà, lib. 1. conſ. 38. num. 4. Benedict. repet. d. c. Ray. verſ. ſi abſque liberis more. 2. num. 89. ego requiro quòd appareat expreſsè voluiſſe teſtatorem directò ſubſtituere in bonis filii per ea quæ novè dixi in d. l. precibus.

i *Communior.*] Infrà, eod. conſ. 17.

k *Secunda.*] Imò propter hoc non excluditur per tacitam. Aret. conſil. 154. Cor. conſil. 332. l. 3. Jaſon l. precibus, de vulg. & pup. ſubſt. num. 119. quicquid Benedict. C. Ray. ver. ſi abſque liberis moreretur, 2. num. 94.

l *Pias.*] Imò, ut dixi ſuprà, lib. 1. conſ. 38. nu. 4.

m *In dubio.*] Idem Alex. d. l. Centurio, d. l. cohæredi. §. cum filiæ, & ibi Imol. Paul. Jaſ. Paul. in l. ex tribus, & ibi Jaſ. C. de inof. teſt. Jaſ. d. l. precibus, & in conſ. 99. lib. 4. Matheſil. no. 164. Benedict. d. c. Raynutius, verſ. abque liberis moreretur, 2. num. 49. & eſt communis. Et ita in ſpecie conſuluit Bert. vi'o proceſſu lib. 2. & ſic ſi filius decedat impubes, nedum bona teſtatoris, ſed etiam filii, & omnia ſubjacebunt fideicommiſſo, nec poterit hæres filii ab inteſtato detrahere legitimam, ſed ſimplicem Trebellianicam, niſi adhuc prohibita fuerit: ſed hæc, licet communis, falſa eſt, quia nullo jure, nullave ratione probatur: imò in dubio nunquam cenſetur quis velle diſponere, niſi de bonis ſuis: non autem ſe intromittere de hæreditate etiam filii ſui, niſi hoc expreſſum appareat: vel quia diſponat de bonis vel hæreditate ipſius filii, ſi impubes decedat, ſive directò, vel per fideicommiſſum vel legatum, ut d. l. ſi fundum, l. fin. aliàs ſibi tantùm, & non alii etiam filio, videtur quis etiam in dubio, & teſtari & codicillari, ut pleniùs dixi in d. l. precibus; & ſic concludo quòd ſola bona teſtatoris ſubjacebunt fideicommiſſo in dubio, etiamſi ſe non expreſsè reſtrinxerit ad bona propria, & de iiſdem etiam ſi filius impubes moriatur, detrahetur legitima, necnon pro more Treb. Et in hanc noſtram inclinat Franciſc. Rip. d. l. Centurio, num. 128. & valdè reprehendendus erat Pau. in d. l. ex tribus, ubi imperitè gloriatur ſe ſubvertiſſe juſtum conſilium Bald. ſed etiamſi vera eſſet communis opinio, nullatenùs juvaret hanc conſultationem Alex. in qua fideicommiſſum vel ſubſtitutio refertur expreſsè ad bona ipſius teſtatoris: & ſic Alex. hic nimiùm erravit.

n *Veram.*] Et bene, quia Trebellianica ſub Falcidia lege continetur. Idem Spe. de inſtitut. edi. §. compendioſè, numero 33. verſ. ſed cùm deductio. Bald. d. l. ſi quis ad declinandam, & d. l. quòd pauperibus, Cod. de Epiſc. & cler. & in Auth. ſimiliter, conſil. 8. lib. 4. Ang. conſ. 230. intricatè. Alex. infrà, eod. conſ. 2. ad fin. deciſ. Tholoſ. 83. Anchar. conſ. 8. in fin. Guid. Pap. deciſ. Delphin. 188. Bertran. conſ. 149. Viſo teſtamento, lib. 2. Jaſ. conſ. 214. col. 2. lib. 2. rejectâ opinione Old. qu. 197. ad fin. qu. 247. Joan. And. d. c. ſi pater. Paul. conſ. 29. lib. 1. & quorumdam, de quibus per Jaſ. qui etiam vacillat, l. Marcellus, ad Treb. ſed non advertunt ſeſe nedum legem verbis imponere, ſed etiam menti verbiſque legis repugnare ibi, nulla falcidia, omni ceſſante fal.

AD CONSILIUM XIII.

a *Concludo.*] Hoc eſt de indubitabili per no. ſuprà, lib. 2. conſ. 121. Adde Cor. conſ. 258. lib. 3. licet contrarium conſuluit, & malè Ang. conſ. 80. inci. Jo. num. Id eſt, ſed quid ſi iſti filii & hæredes inſtituti non ingrediantur dictam ſectam, ſed decedant relictis liberis, tunc eam profeſſis? Anch. conſ. 396. In unum tenet deficere conditionem, quæ eſſet magna ampliatio ad l. filiusfamilias, §. cùm quis, de leg. 1. ſed eam falſam puto, quia conditio intelligitur de habilibus.

b *Eundem.*] Sup. lib. 2. conſ. 139. num. 4.

c *Joan.*] Et bene, ut dixi ſup. lib. 2. conſ. 121.

d *Rubricas.*] Sup. lib. 2. conſ. 190. num. 5.

e *Bar.*] Quem ſequitur Jaſ. in rub. ſol. matrimonio, conſ. 11. conſ. 237. nu. 2. Alciat. lib. 2. pag. 7. de verb. ſig. Fran. Cre. no. 3. Cor. conſ. 124. lib. 2. Et malè. Dicendum eſt, ut ſeq. num. 11. & 12.

f *Decedet.*] Poſt mortem tamen patris, ut ibi loquitur Bar. & bene faciunt quæ dixi ſuprà, lib. 2. conſil. 109. Idem Pe. de Anch. conſ. 383. Iſta omnia adde, infrà, lib. 5. conſ. 77. in princ.

g *Ipſe.*] Scilicet Paul. conſ. 323. Super lib. 1. conſil. 6. ſuper eod. lib. 2.

h *Non dicitur.*] Et ſic niſi ſit nupta & actu dotata tempore delatæ ſucceſſionis, ceſſat ſtatutum, idem Bal. conſ. 197. lib. 3. And. Iſer. c. 1. de nat. ſuc. feu. in uſib. feud. Vincen. Hercula. diſpu. incip. Peruſinus, idem Bar. conſ. 31. quidam deceſſit Cor. conſilio 96. libro 2. conſilio 60. libro 3. conſ. 300. lib. 4. Curt. ſenior conſ. 27. in fin. Decius conſ. 24. in fin. conſ. 589. conſ. 684. Alex. hîc, & ſuprà, lib. 2. conſ. 151. & infrà, eod. lib. conſ. 48. infrà, lib. 6. conſ. 127. Et bene, idem Roman. conſ. 442. ut deciſionem, latè Alb. Brunus tract. ſtatu. exclu. fœm. arg. 6. qu. 3. 6. Adde Alex. conſ. 134. conſ. 162. num. 2. lib. 2. conſ. 108. & 19. conſ. 211. in fin. lib. 7. Hyp. Marſil. 481.

i *Interpretatum.*] Text. l. nihil, de conjungend. cum emanc. liberis, Gem. d. c. diſpendia, c. licet canon, c. avaritiæ, de cleric. in 6. Jaſon l. poſt dotem, ſolut. matrimonio.

k *Bar.*] Conſil. 11. conſ. 20. Dec. conſ. 459.

AD CONSILIUM XIV.

a *Exculpatus.*] Sup. eod. conſ. 1. num. 16.

b *Integer.*] Hyp. Marſil. in pract. §. diligenter.

c *Articulo.*] Hoc verum; & ſequitur Bert. conſilio 162. lib. 1. conſ. 137. lib. 2. licet multa in contrarium congerat Hyp. Marſil. in pract. §. diligenter, numero 118. cum ſeq. & in rub. de probat.

d *Correxit.*] Bert. d. conſ. 137. lib. 1. niſi tamen aliis indiciis apertis concurrentibus, ut in caſu; de quo per Mar. ſing. 516. Teneas.

e *Dyn.*] Conſ. 12. continetur.

f *Abſolvi.*] Falſum, ut dixi ſuprà, libro 1. conſilio 15. num. 4.

g *Defenſione.*] Sup. lib. 1. conſ. 76. nu. 3.

AD CONSILIUM XV.

a *Dominum*] Socin. conſil. 102. In præſenti, libro 1. facit Socin. conſil. 119. lib. 4.

b *Valor.*] Falſum, ut per Dec. conſ. 163. in fin. dic ut infrà, lib. 6. conſ. 227.

c *Dixerit.*] Adde, Çor. 181. lib. 1.

AD CONSILIUM XVI.

a *Valet.*] Pau. conſ. 339. lib. 1. Panor. conſil. 41. conſ. 48. lib. 2. Curt. conſ. 52. col. 4. conſ. 68. col. pen. Jaſ. l. non ſolùm, §. morte, de oper. no. nun. conſil. 211. col. 1. lib. 2. Hyp. Marſil. no. 359. Alex. ſuprà, lib. 2. conſ. 18. infrà, lib. 5. conſ. 29. num. 17. 18. infrà, lib. 6. conſ. 224. num. 9.

b *Teſtamentum.*] Sup. lib. 2. conſ. 18.

c *Spiritualis.*] Reprobatur hæc diſtinctio Imol. ut Coſmas Guym. in gl. præal. de elec. §. 1. verſ. utiliorem. Adde Jaſ. l. ſi ita quis, §. ea lege, num. 23. de verb. oblig.

d *Prohibentis.*] Hanc ſequitur Phi. d. c. licet Jaſ. Auth. ſacramenta puberum, col. 13. C. ſi adverſus venditionem, l. non ſolùm, §. fin. collat. 7. de ope. no. nun. Alciat. l. de teſtatio. col. 2. de verb. ſign. l. pacta noviſſima, gl. fin. num. 10. C. de pactis. Sed hæc non placet. Franc. Ripæ in l. cùm M. Ferr. num. 83. de conſtit. nec mihi.

e *Bald.*] Hæc verior, & ſequitur Dec. conſil. 536. num. 13.

f *Sciebat.*] Sequitur Bald. c. veniens, de jurejur. c. cùm contingat, col. 4. ead. rep. l. 2. col. l. ex. conſil. 133. lib. 1. Jaſ. l. duobus, in fin. de jurejur.

g *Metus.*] Sup. lib. 1. conſ. 124. in fin.

h *Vales.*] Curt. jun. conſ. 126. collat. 2. Aymo conſ. 120. in fin.

AD CONSILIUM XVII.

a *Contra*] Imò, ut dixi ſup. lib. 1. conſ. 22.

b *Vulgarem.*] Infrà, eod. conſ. 22. latè Rip. de Centurio. nu. 140. quod novè diſcuſſit d. l. precibus.

c. *Suavitatem.*] Secundùm Alex. & communem l. inf. de vulg. & pup. Sed verior eſt opinio Bar. ibi, quod non tollatur, & ſequitur Jaſ. ibi, col. 8. Pau. d. l. ſi filius. Ang. Are. §. ſui inſtit. de hære. qualit. & differ. & in tract. teſt. gloſſ. ver. vulgariter, col. 2. Uldar. Zaſ. tract. ſubſtit. in 2. eſſe vulgaris, & ita teneat. Vide Benedict. repet. d. c. Raynutius, verſic. mortuo itaque teſtatore, numero 190. cum ſeq. Franc. Rip. d. l. num. 130.

d *Hæres.*] Et ibi Jaſ.

e *Medio.*] Hæc eſt noviſſima opinio quæ habuit ortum à Canoniſtis, & hodie quæ communis eſt, ut per Corn. Jaſ. Dec. d. l. precibus, Jaſ. in d. l. Centurio, & ibi Franc. Ripa. num. 114. media autem & æquior opinio erat, quam metatus eſt Bartol. in d. l. Centurio, collat. 8. quod matre, vel alia æquè favorabili perſona exiſtente in medio ſit omni tempore fideicommiſſaria, aliàs infrà pupillaris directa quam tanquam communem ſequitur Paul. conſil. 142. Viſo teſtamento, libro primo, & hæc adhuc tempore Alexand. erat communis, & tempore Aret. ut apud eum, conſilio 154. & etiam tempore Phil. Corn. ut apud eum, conſilio 94. colum. 1. lib. 3. & in d. l. precibus, colum. 17. ubi etiam ſequitur. Prima autem & vera opinio, quod ſimpliciter omni tempore ſit fideicommiſſaria, niſi eſſet facta expreſſio pupillaris ætatis ſine reſtrictione ad bona teſtatoris, erat communis temporibus Bart. & Bald. imò etiam tempore Ant. But. ut patet in ejus conſil. 53. Quidam magiſter. Et hæc eſt veritas, ut latè probavi in d. l. precibus. Hanc etiam tenet Bald. in d. l. Centurio, & in conſil. 35. In conſulendo ſemper tenui, conſil. 392. in conſil. 393. lib. 4. conſil. c. 175. præmiſſis, lib. 5. Et ſecundùm hanc ſemper conſuluit Bart. ut in conſilio 21. Nemo accurſ. conſil. 54. Angel. Macie. conſil. 241. Pater filio impuberi, conſil. 125. Subſtitutiones. Oldrad. conſil. 99. Factum tale, licet ſibi contradicat. Et malè. Conſil. 125. plus fatetur Imol. in d. c. Raynutius, quod niſi eſſet d. c. ſi pater, antiquorum opinio eſſet verior. Infero ergo quòd verior eſt: quia illud fundamentum, quòd ſubſtitutiones multiplicantur, nullo modo poteſt jactari in d. c. ſi pater, ubi verba ſunt directa; & aperte conſtat teſtatorem voluiſſe directò ſubſtituere, idem ubi ex aliis verbis teſtamenti de hac mente apparet, ut Bald. conſil. 35. Pater filio pro impuberi lib. 2. Quòd autem recentiores jactant ſuam opinionem communi obſervantia comprobari, nego: quia non contingit propter eorum opinionem, ſed propter vulgarem illam clauſulam vulgariter, pupillariter, & per fideicommiſſum: quæ ferè in omnibus teſtamentis, in locis, ubi ſubſtituendi mos retinetur, ſolet apponi, quæque omnem hanc diſceptationem tollit. Vide, ſi vacat, Corn. conſ. 171. 287. libr. conſil. 15. conſil. 102. conſil. 152. libro 2.

conſil. 114. conſil. 216. conſil. 322. lib. 3. conſ. 18. conſil. 138. lib 4.

f *Favorabilis.*] Infrà, lib. 7. conſil. 51. numero 9. Bald. conſ. 55. pater filio, lib. 2. Aret. conſ. 54. col. 2. Cor. d. l. precibus, col. 10. & generaliter omnes. Sed hæc non eſt ratio legalis, ſed magiſtralis, unde ex ea arguere non licet.

g *Pau.*] Conſ. 18. ſi bene conſideretur, col. fin. conſ. 40. Notandum, conſ. 322. in caſu, lib. 2.

h *Inſtitutionem*] Idem Alex. in lib. 6. conſ. 125. in fin. facit infrà, conſ. 50. ad finem lib. 7. & ita obſervari dixit Guil. Bened. Ripa d. c. Raynutius, ver. in eod. teſta. relinquit unum num. 275. Sed mero jure falſum eſt. Et iſtud fundamentum reprobat Alex. ſup. lib. 2. conſil. 150. ad fin. Cor. conſil. 40. lib. 3. fortiùs videtur quòd mero jure Novellarum non voluerit teſtamentum, etiamſi filiæ relicta eſſet quota hæreditatis, niſi fuerit dictum jure, vel titulo inſtitutionis, quia licet aliàs ſit regula, quòd verbum *relinquo* junctum univerſitati bonorum, vel quotæ hæreditatis alio univerſaliter non inſtituto, trahitur ad inſtitutionem de quo per Alexan. l. in . his verbis de hæred. inſtit. in l. nam quod, §. non omnes ad Treb. & ſuprà, lib. 1. conſil. 50. 140 num. 2. & infra, lib. 4. conſ. 105. infr. lib. 6. conſil. 125. Ant Bur. conſ. 15. Phil. Franc. c. 1. de teſtamentis in 6 Jaſ. Auth. noviſſima, C. de inof. teſtam. l fin. C. de codicill. l. 1. §. ſi quis ita, de verb. oblig. tamen hoc non habet locum in filiis, qui debent formaliter inſtitui, ut latè Bened. d. c. Raynutius, ver. in eodem teſtamento relinquo Et ſic ex prædictis juſtior erat cauſa matris actricis. Et malè conſuluit Alex. hîc contra matrem.

AD CONSILIUM XVIII.

a *Reprobari.*] Bart. d. l. qui teſtamentum, & l. 1. C. de natu. liberis. Benedict. de Plum. diſput. incip. Statuto civitatis, col. 4. Guid. Pap. conſ. 17. Jaſ. l. quæ delegato. in fin. de l.g. 1. Alciat. de verb. ſign. lib. 3. in fin.

b *Conjectura.*] Alex. & alii, ſi donatione, C. de collat. Jaſ. conſ. 184. lib. 1. latiſſimè And. Tiraquell. repet. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, num. 88. C. de revoc. donat.

c *Singulares.*] Suprà, lib. 1. conſ. 72. Cæp. conſil. civi. conſil. 13.

AD CONSILIUM XIX.

a *Juſtificari.*] Alex. l. ſi fidejuſſor, §. fin. qui ſatiſdar. cogan. pulchrè Rom. conſ. 320. Hæc iſtorum quinque. Decius conſilio 75. Adde infrà, eodem conſilio 64.

AD CONSILIUM XX.

a *Juramentum.*] Sup. lib. 2. conſ. 8. nu. 2.

b *Bald.*] Conſ. 430. lib. 1.

c. *Obſtat.*] Imò, ut dixi ſuprà, conſil. 4. nu. 10. libro 1.

d *Utraque.*] Infrà, eod. conſil. 110 nu. 14. infrà, lib. 7. conſ 25.

e *Ang.*] Nil ad rem.

f *Aditio.*] Quòd debitor, cui deleta hæreditas creditoris, non ſolvendo cenſetur adire, tenuit Bart. diſput. 10. Rom. conſilio 247. Cor. conſil. 165. libro 1. Latè diſſerit & vacillat Alex. in d. l. non hoc ubi videtur ſtare cum Bart. & infrà, lib. 7. conſil. 20. ſed veritas eſt, quòd per hoc non inducitur nec præſumitur aditio, ut tenet Bald. in l. ſi certis annis, in fin. C. de pact. in l. dos à patre, lect. anti. C. ſol. matr. d. l. non hoc, & ibi Cor. Decius, Paul. l. gerit, in fin. de acq. hæred. Alex. infrà, lib. 7. conſ. 23. in fin. Cor. conſ. 321. lib. 3. conſ. 42. lib. 3.

g *Pias.*] Sup. cod. conſ. 12. in fin.

AD CONSILIUM XXI.

a *Remuneratoria.*] And. Tiraq. repet. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, num. 44. C. de revocand. donat.

b *Inquit.*] Et bene.

c *Simplex.*] Infrà, eod. conſ. 112. num. 4. & ſup. lib. 2. conſ. 142. num. 18.

d *Alio*] Videlicet in d. conſ. 179. ubi hoc firmat & ejus eſt ratio, quam Alexand. attexuit ſuprà, eod. conſ. num. 6. & hæc veritas, ut dixi ſuprà, lib. 1. conſil. 4. nu. 10. & ad ſequentia. Vide no. ſup. lib. 1. ad conſil. 27. conſil. 59.

e *Conſilio.*] Quod non habetur in impreſſis.

f *Conſilium.* 22.] Lege infrà, lib. 4. conſ. 13. ubi eſt repetitum.

AD CONSILIUM XXIII.

a *Canonico.*] Romanus contra conſ. 220.

b *Miſſionem.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. 187.

c. *L. quamvis.*] Ubi Ang. tenet contra Bart. ſed Alexand. in add. Bart. d. l. ubi cceptum, defendit opinionem Bart. & in hoc regno magis ſervatur opinio Ang ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 4. in rub. Adde quòd Bart. ſequitur Alex. in l. de die, §. fin. circa medium, qui ſatiſ. cóg. mar. no. 229. Franc. Rip. l. 2. num. 8. ff. de re judicata.

d *Ipſo jure.*] Sup. lib. 2. conſ. 72.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Herede*] Sup. lib. 2. conſ. 82.

b *Vulgariter.*] In hoc articulo quando ſunt ſubſtituti deſcendentes teſtatoris, omnes communiter convenit in dict. §. quidam rectè, & ubique Decius conſilio 384.

c *Fratris.*] Hoc caſu communiter probatur opinio Pa. in quantum, in d. §. quandam rectè, vult filios eſſe vocatos per fideicommiſſum, ut per Alex. Aret. Soc. Jaſ. Ant. Rub. ibi. Sed communiter tenent quòd filii ſimul cum patre viriliter vocantur. Cæpol. conſ. civi. 521. Decius conſil. 253. Sed ego hîc idem puto quòd in priore caſu, ut deſcendentes fratres vel alterius conjuncti non intelligantur vocati ſimul, nec ſucceſſivè per fideicommiſſum, ſed ordine ſucceſſivo vulgariter dumtaxat: & ita tenet Dec. in conſ. 205. Adde Bert. conſ. 60. Thema tale eſt lib. 1. conſ. 81. Viſa clauſula, eod. lib.

d *Tantum.*] Hoc verum, ut dixi.

e *In caſu.*] Quo vulgaris illa ſubſtitutio deſcendentium locum habuiſſet, & non alias, & nota hanc ſubtilem & utiliſſimam ſententiam quam etiam veram puto: nec temerè alibi reperies, licet caſus quotidianus ſit, nec memini me alibi legiſſe, niſi apud Raph. Curt. conſ. 118. ſi teſtator, ubi idem tenet, & Dec. latè, conſ. 284. fin. ubi tamen, nec Cur. nec Alex. qui ſcripſerunt in terminis, allegat.

f *Specialis.*] Ita ſolvit Alex. ſup. lib. 1. conſil. 105. num. 5. & in d. l. Centurio. Et ibi Jaſ. 23. in fin. & omnes volunt. Et malè: quia dico quod ibi ideò non dicitur promiſſa pecunia, quia non eſt ſimpliciter promiſſa, ſed ſub facultate dandi potiùs operas ad electionem liberti, & ſic æquè valet ſtipulatio, etſi operæ tantùm promiſſæ fuiſſent, ſecùs ſi eſſet electio patroni: ut dixi in novis intellectibus.

AD

AD CONSILIUM XXV.

a *Irritans.*] Vide infrà, lib. 4. conſ. 7.

b *Unde.*] Infrà lib. 7. conſ. 163. n. 6. Soc. conſil. 164. col. 4. lib. 2.

c *Donatione.*] Adverte; multi diſtinguunt: aut apponitur revocationi totius teſtamenti, & non valet: aut revocationi certi legati, & valet: & ita tenet Bald. in l. ſancimus, ad fin. C. de teſt. Alb. in rubr. C. de donat. Imol. l. hæredes palam, §. fin. de teſt. Roman. Alex. in l. ſtipulatio hoc modo concepta, de verb. obl. Romanus conſ. 293. Paul. conſ. 514. in princ. lib. 1. conſ. 420. lib. 2. Pan. conſ. 41. col. fin. lib. 2. Phil. Francus c. quòd ſemel, de reg. jur. 6. Maria Soc. tract. de oblat. lib. 13 q. 2. Dec. conſ. 293. Bertr. conſ. 27. col. 2. lib. 1. Ruger. de Metare, lib. 1. de teſt. n. 35. Alii diſtinguunt, an non pœna apponatur revocationi teſtamenti vel legati, ſed an ipſa pœna ſit donatio omnium bonorum vel partis, ut Alex. ſuprà lib. 2. conſ. 183. conſ. 16. Jaſ. autem in d. l. ſtipulatio hoc modo, & conſ. 169 libr. 4. tenet indiſtinctè valere favore piæ cauſæ, ergo indiſtinctè puto omnem donationem vel pœnam, ſive univerſalem, ſive particularem, etiam favore piæ cauſæ appoſitam & ſive revocationi totius teſtamenti, ſive unius particularis legati, eſſe nullam, inſpecta natura principalis.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Succederent.*] Per hanc clauſulam filii ſunt adinvicem reciprocè ſubſtituti vulgariter, pupillariter & per fideicommiſſum.

b *Moriatur.*] Hæc clauſula nihil addit, ſed per ſe tantum valet quantum præcedens.

c *Filiis.*] Hæc multum addit, quia per priorem clauſulam bene habetur quod appellatione filiorum veniunt nepotes quantùm ad commodum filiorum ut deficiat conditio. Quia deficit licèt unus decedat cum nepotibus ex filio vel filiis præmortuis, aliàs regulariter verbum filii in diſpoſitione appoſitum ſolùm filios primi gradûs comprehendit. Quia illi ſoli ſunt gravati, & etiam illi ſoli vocati, ut not. ſupr. conſ. 1. unde licèt per priorem clauſulam eſſet proviſum ne potiùs in hoc quod faciant deficere fideicommiſſum, non tamen erant vocati ad fideicommiſſum. Sed per ſequentem clauſulam & eorum filiis etiam nepotes ſunt vocati ad fideicommiſſum & honorati; imò nedum nepotes, ſed etiam pronepotes & ulteriores nedum cum nepotibus ut in conſilio, ſed etiam cum filiis. Sed quæro utrùm ſicut cenſetur vocati nepotes, ita cenſentur gravati? videtur quod ſic. Quia hîc agitur de reciproca ſubſtitutione. Contrarium dico quòd non ſunt gravati, licèt ſint honorati: Quia ſubſtitutio non eſt reciproca niſi inter filios, filii autem filiorum non ſubſtituuntur ad invicem, ſed ſolùm ſubſtituuntur filiis: & nemo nepotibus ſubſtituitur, quia oportuiſſet addere, & filii filiorum moriantur ſine filiis, &c. quod non eſt additum, & ſi eſſet additum, viderentur non nepotes, ſed ipſi filii ſub his pluribus conditionibus gravati ſecundùm notata ſupra libro 1. conſilio 110. numero 6.

d *Tamen.*] Adverte quantum ad hoc ſecundùm Ang. in d. l. §. quidam rectè, vulgò corrupta eſt. Sed ut allegatur per Alex. hîc puto Ang in hoc malè dixiſſe & veriorem eſſe opinionem Im. Moveor. quia abundè ſufficere videtur quòd ipſe contrahens filios fratris defuncti. ut proprios filios tractaverit, non autem quòd filiis ſuis præpoſuerit. ideò ordine ſucceſſivo veniunt ſimul cum filiis acquirentis, non autem ſtatim ſimul cum acquirente, quinetiam Alex. infrà lib. 5. conſ. 129. col. fin. recedit a dict. deciſione Angeli, & ſequitur Imo. ſed Alex. hîc malè, contrà morem ſuum citat Ang. & Paul. in conſiliis infrà allegatis, quia loquuntur quando omnes ſunt deſcendentes ab eodem diſponente, & hi in diverſis terminis.

e *Quam nepotes.*] Illud eſt de indubitato, quia portio à qua excluditur filia, ſucceſſioni accreſcit, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 147.

f *Communiter.*] Rectè loquitur Alexander, quia nullum Doctorem inveni nominatum reprobantem d. gloſſam in terminis in quibus loquitur, niſi Bald. ibi in fine, in quo tamen & per Imol. reprehenditur, & de opinione Bald. dubitavit Cor. conſ. 182. in fin. col. 3. lib. 2. Imol. etiam ipſe Bald. vacillavit conſ. 488. lib. 3. & gloſſam nominatim ſequitur Alex. hic, & ſuprà lib. 1. conſ. [illegible]. Sal. l. ſi cognatis, collat. fin. de rer. divit. & in conſ. impreſſo poſt lect. ſt. collat. 12. Jaſ. conſ. 215. collat. 4. lib. 2. conſ. 159. lib. 4. Et eſt veritas: ex quo enim relinquitur familiæ vel cognationi non aliter diſtinguendo perſonas vel gradus: illa diſtinctio cenſetur relicta in re communi. Nemo autem negabit quin tali relicto, concurrat nepos ex filio præmortuo cum filio teſtatoris in linea directa. Igitur eâdem paſſivâ interpretatione juris communis debet, ceſſante lineâ directâ, filius fratris concurrere cum fratre in linea collateralium: niſi ex Statuto vel Conſuetudine loci, ut Pariſiis, ubi novum jus novellarum de præſentatione in collaterali abrogatum: multum autem errant Paul. & alii in dict. §. in fideicommiſſo, dum putant proximiores ſucceſſivè vocati jure fideicommiſſi. Quia imò ſemel tantùm & vulgariter vocantur, ut alibi pleniùs dixi, & tangit Socin. in dict. leg. ſi cognatis, collat. 7. Quod autem Jaſon. ſibi contrarius reprobat d. gl. in leg. 2. col. 2. Cod. de ſucceſſ. edi. & Decius ibi & in leg. 1. col. 6. Cod. de ſecund. nupt. in conſ. 1. conſ. 428. col. final. conſ. 380. conſ. penult. & etiam Alexand. reprobare videtur ſuprà libr. 1. conſ. 204. numer. 6. cum multis ibi per me adductis. Dico quod non loquuntur in terminis dictæ gl. quando agitur de relicto familiæ agnationis vel cognationis in genere, ſed in diverſis terminis, videlicet, quando agitur de relicto vel conceſſione factâ fratribus vel filiis, aut certis gradibus perſonarum, vel quando non agitur de filio fratris diſponentis, ut loquitur dicta gloſſ. ſed remotiori, ut Dec. in dict. conſ. 1. quod judicio Rotæ confirmatum fuit, ut ipſe refert in leg. fin. col. 2. C. de ſucceſſ. edict. & ſic rectè cuncta penſando dict. gloſſ. non communiter, ut vulgò putant, reprobata, ſed approbata.

g *Bald.*] Imò ibi hæret, & in neutram partem ſe reſolvit, ut dixi.

h *Mortis.*] Quando legatum eſt purum, ſecùs ſi conditionale: vide Joan. Ant. Rub. rep. §. quidem rectè, col. 42. in l. Gallus de liberis & poſthumis.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Poteſtatem.*] Scilicet in ſpecie de tali fundo, alioquin ex mandato generali non poſſunt mittere manum ad immobilia, niſi cum decreto, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. § 95. non obſtante gl. in d. l. prædium, quam etiam reprobat Luc. Pen. in l. fin. num. 3. de principiis agentium in rebus lib. 12. C.

b *Prælegare.*] Quod non, ut ſuprà eo. conſ. 8. numer. 15.

c *Actionis.*] Vide latè d. And. Tiraquell. in Conſuetud. Pictav. tit. de tract. retract. §. 1. gl. 7.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Vel.*] Hæc alternativa habetur pro copula, & ad vitandum abſurdum intellectum, quòd filii exclu-

derentur niſi ex teſtamento, juxtà leg. ſæpè, de verbor. ſignificat. & quæ not. ſuprà, lib. conſ. 22. ſuprà, n. 5.

b *Vltimæ.*] Guido Pap. conſ. 31. Dec. conſ. 225. conſ. 516. col. 1. conſil. 615. Hyp. Marſ. not. 332.

c *Aliquorum.*] Aufreius in add. ad quæſt. Thol. 452. Jaſ. d. l. ſtipulatio hoc modo concepta, conſ. 211. conſ. 233. collat. 5. lib. 2. conſ. 5. conſil. 17. col. fin. lib 3. Curt. jun. conſ. 1. col. 5. conſ. 15 Alber. Brun. conſ. 8. collat. 4. conſ. 9. col. fin. conſ. 10. collat. 9. Steph. Bertrand. conſ. 4. Viſis in 2. dubio, conſ. 78. lib. 3. Decius d. l pactum quod dotali, & conſ. 216. conſ. 225. conſ. 236. col. 6. conſ. 178. Ludov. Gozadi conſ. 87. Bened. repetit. cap. Raynutius, verſ. duas habens filias, num. 197. extra de teſtam.

130. lib. 1. conſ. 85. conſ. 98. lib. 2. conſ. 20. lib. 4. Decius conſ. 309. conſ. 370. in fin. conſ. 333. Bert. conſil. 60. Quoniam conſil. 133. Pro faciliori, libr. 1. conſil. 328. quia tempore, lib. 3. Franc. Rip. l. quæ Romæ, §. duo fratres, num. 86. de verb. obl. adde Alex. ſuprà lib. 1. conſ. 69. num. 1. Aymo. conſ. 42.

d *In fœmina.*] Infrà libr. 6. conſ. 243. Fulg. conſ. 85. Andr. Tiraq. in Conſ. et. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 9. num. 191. tamen hoc dictum in caſu ſubjecto falſum puto. & ut infrà, lib 7. conſ. 154. n. 3.

e *L. pactum.* [Et ibi Jaſ. Dec. idem Alciat. l. tranſactionem, C. de tranſact.

f *Conſentire.*] Infrà lib. 5. conſ. 8. adde quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 108.

g *Juratum.*] Supra lib. 1. conſ. 27. num. 8.

AD CONSILIUM XXIX.

a *Reliquiſſe.*] Sed non propterea cenſetur eos hæredes nominare; unde ſingulariter conſuluit Steph. Bertrand. conſil. 90. Viſo inſtrum. &c. lib. 1. quod non valet; nec obeſt renunciatio futuræ ſucceſſionis quam filia fecit patri recipienti. nomine hæredum ſuorum per eum nominandorum, ſi nullos nominavit. Sed cave quia hoc videtur contra caſum in leg. 4. Cod. de contrahend. & commit. ſtipulat. puto quod illud conſil. rectè procedit ſi pater nullos reliquit maſculos, licet filias reliqu. rit; ſi verò videtur veriſimilem mentem mag s quam verba inſpiciendo, dixi in Conſ. Par. §. 22.

b *Excreviſſent.*] Hinc licet omnes Doctores in d. c. quamvis dicant, quod poteſt reſtitui ſi enormiter læſa ſit ſaltem in legitima, Anch. conſ. 39. Ant. de Petr. rep. l. 1. de jurejur. in 4. eff ctu. Bertr. conſ. 137. Quia provido lib. 1. conſ. 337. Viſo conſ. lib. 2. Ant. Rub. conſ. 101 Alc. l. 1. §. ſi quis ita, n. 48. de verb. obligat. tamen contrarium obſervamus, ut etiam ſi conſtet de enormi læſione, & quod pater vel mater dedit ei minùs legitima, non reſtituatur, nec ad ſupplementum legitimæ admittitur, & ita ſæpe vidi judicari in hoc ut per famoſum illum areſtum claſſibus congregatis lat. m & die 7. Sept. anno 1532. prolatum per Jacob. *de Lonan*, domino *de Nogent*, declaravit contrà Guidonem *de Maillé*, dominum de *Brezé*, & Annam *de Loüan*, ejus uxorem, & illud de *Canny*, & ſimilia, quæ omitto; & meritò, quia jura confidunt de patre, & idem de matre ut in dicto areſto, quod habet locum etiam quando parens hoc facit favore filiorum ſuorum maſculorum, ut aſſolet, quicquid dicat Dec. d. l. pactum dotali, ad fin. Et pro hac noſtra obſervantia pulchrè facit Paul. conſ. 275. lib. 1. quem ſequitur Alex. conſ. 3. inf. lib. 3. Curt. ſenior, conſ. 27. col. 80. Dec. conſ. 26. Alciat. de præſumpt. reg. 1. in 2. præſumpt. n. 8. latiſſimè Brun. tract. ſt. tuto, excluſ. fœm. artic. 9 & hoc quando agitur de renunciatione ſucceſſionis futuræ. ſecùs in jam delata, de qua loquitur Anch. rep. c. 1. q. 11. de conſt. rep. c. acceſſorium, char. 3. de reg. jur. in 6. conſ. 339. Cæp. conſ. civ. conſ. 17. Corn. conſ. 11. conſ. 124. lib. 3. Jaſ. Authent. ſacramenta, C. ſi adver. vend. quæ ſeduló diſtingui debent, quia Doctores in præfatis locis hæc duo ſæpe male confundunt, quod faciunt: quia præſupponunt quod dicta Authentic. ſacramenta puberum, item prædicta intelligenda ſunt dummodò aliàs filia honeſtè & decenter collocata ſit, ſecùs ſi conſtaret non eſſe parentem functum officio parentis, ut etiam volunt Paul. & Corn. in præfatis conſiliis, quid enim ſi parens filium unicum primi matrimonii favore liberorum ſecundi male tractet? Non enim prætextu dictæ honeſtæ obſervantiæ aperienda, eſt feneſtra injuſtis exhæredationibus, ut dixi in Conſuet. Par. §. 122.

c *Decedentibus.*] Bald. conſ. 437. lib. 1. l. jus agnationis, C. de pact. Cæpola conſ. civ. conſ. 49. num. 11. Guid. Pap. dec. Delph. 192. conſ. 158. in fin. Cor. conſ.

AD CONSILIUM XXX.

a *Conſulendo.*] Ut ſup. lib. 1. conſ. 26 n. 5. conſ. 133. lib. 1. conſ. 47. numer. 7. conſ. 142. lib. 2. ſed in quantum dicit ſemper contra morem ſuum, memoria labitur, quia ſuprà libr. 1. conſil. 41. tenet opinionem Bartol. quæ eſt veritas, ut ibi dixi, & ſuper dict. conſil. 26. lib. 1.

b *Futuri.*] Scilicet valebit, Matth. conſil. not. 141. Auffret. in addit. ad deciſ. Tholoſ. 455. Petr. de Ferra. in for. lib. pro leg. tei ſi g. ver. non valet, nec valebit, ſed hoc non obſtante, teneo contrarium, quia clauſula codicillaris non operatur contra veriſimilem mentem teſtantis, ut pulchrè Decius in dicta leg. precibus, & in conſilio 248.

c *In genere.*] Idem ſuprà lib 1. conſil. 26 num. 5. conſil. 123. & lib. 2. conſil. 142. nu 9. ſed ego dico quòd hæc generalis vaga & incerta cogitatio non extenditur ad ea quæ quis in ſpecie veriſimiliter non ſtatuiſſet, ſicut ſi appareat quod in ſpecie & expreſſim cogitavit de liberis, ita quod veriſimilis mens quod nolit legatum propter futuros liberos revocare colligatur ex verbis & aliis circumſtantiis ſufficienter, ut in caſu conſil. ſequentis.

d *Superviziſſet.*] Idem Paul. conſil. 200. Clarum eſt in fin. lib. 1. Roman. conſil. 122. circa id. Sed contrarium & meliùs quod per hoc ſi novo teſtamentum codicillo non confirmatur primum ſemel ruptum, tenet Angel. in leg. filiusfamiliàs per illum text. ver. ſed ſi quidem de mil. teſt. & in conſil. 264. numer. 5. Franc. Aret. in l. Titius. de lib. & poſth. in conſil. fin.

e *Non valere.*] Alex. hoc multum diſcutit, ſed fruſtrà, cùm priùs teſtamentum ſit & maneat in totum annullatum agnatione poſthumi, abſque alia revocatione ſimplex valeat in jure exceptionis quoad legata fideicommiſſa, ut hîc concludit, de quo dic ut dixi ſuprà lib. 2. conſil. 204.

f *Paratus.*] Not. moderationem tanti Juriſconſulti.

AD CONSILIUM XXXI.

a *Satis eſt.*] Quid quòd poſteà contigerit Old. conſil. 21. Joann. Andr. in addit. ad Specul. de teſtam. §. 1. in fin. Paul. conſil. 97. Ne impropriis. lib. 2. Curt. ſenior conſil. 46. Jaſon leg. ſi quis, Codic. de inſtit. & ſubſtitut. Dec. l. poſt aditam, C. de impuberum & aliis ſubſtitut. conſil. 287. conſil. 377. conſ. 513. & alibi paſſim. Ber. conſ. 155. circa, nu. 4. lib. 1. facit Alex. ſup. lib. conſ. 9. conſ. 105. n. 3. infra lib. 6. conſ. 136. infrà lib. 7. conſ. 133. Ad hanc regulam multas hîc congeſſeram ampliationes & quaſdam limitationes; ſed quia iſte margo non capit, rejeci in tractatum meum ſubſtitutionum ſuper leg. precibus, unam tamen limitationem habet infrà lib. 6. conſ. 53. n. 11.

AD CONSILIUM XXXIII.

a *Non valet.*] Et bene Adde notata ſuprà libr. 1. conſ. 12. licet ibi & infrà eod. num. 12. contra teneat Alexander qui ſolitus eſt ad defenſionem teſtamentorum ſuſpectorum ſcribere in favorem patris, ut hic; non enim eſt iſtud conſilium judici datum, ſed ſunt allegationes in favorem partis periculoſæ. & puto ex narratis quòd malam cauſam fovebat, & quod hujuſmodi teſtamenta non valeant, vide Cor. conſ. 73. conſ. 103. conſ. 232. conſ. 304. ad fin. libr. 1. conſil. 309. lib. 4. Socin. conſ. 229. libr. 2. conſil. 20. conſil. 28. conſ. 92. libro 3. conſ. 20. libro 4. & pulchre Aymo. conſ. 112.

b *Vera.*] Calder. conſ. 4. de teſtam. Cor. conſ. 77. ſed eam veram puto, ut dixi ſuprà lib. 1. conſ. 12.

c *Quocumque.*] Suprà, lib. 2. conſ. 154. n. 9. Cor. conſ. 304. col. 1. lib. 1. conſ. 148. col. fin. conſ. 176. ad fin. lib. 3.

d *Pertinet.*] Infrà, lib. 7. conſ. 38. Anton. Rub. conſ. 35. ad fin. Aymo. conſ. 117.

e *Plene.*] Facit ſuprà lib. 1. conſ. 33. n. 1. & expreſsè infra, lib. 2. conſ. 88. in fin. & lib. 6. conſ. 94. n. 1. Iaſ. l. eleganter, collat. 1. de condict. indeb. Alciat. l. 1. §. ſi ſtipulanti, num. 42. de verbor. oblig.

f *Antiquiori.*] Suprà lib. 1. conſ. 110. num. 1.

AD CONSILIUM XXXIV.

a *Debitor.*] Infrà, lib. 4. conſ. 69.

b *Favori.*] Idem Imol. Alexand. leg. ſi cùm dotem, §. tranſgrediamur, ſolut. matrim. Bald. & alii, leg. 1. Cod. ſi minor ab hæred ſe abſtin. Angel. Roman. leg. neceſſarios, & ibi latè Ioann. Igneus ad Syllan. Iacobus de ſancto Georgio, tractat. feud. ver. qui quidem inveſt. præſt. jurament. fid. col. 9. Alex. infrà, lib. 5. conſ. 77. num. 3.

c *Præſens.*] Scilicet ipſe teſtis, & hic punctus, & ſic nulla eſt contrarietas: ut ergo congruant verba ſequentia ſubaudi ibi, præſens ſcilicet dictus Dominicus, & ſic eſt aliqua contrarietas, ſed valdè modica, & ſuper impertinenti: quia non erat quæſtio de Dominico unde non habet vitiare, ſed potius veriſimiliora, & minùs ſuſpecta reddere dicta horum teſtium, per notata ſuprà, libr. 2. conſil. 47. numer. 6. unde cùm aliud validum eis non obeſt, puto Alexandrum male conſuluiſſe ex narratis per eum, & quod reus abſolvendus erat.

d *Contrarium.*] Ut dixi infrà, lib. conſ. 183.

AD CONSILIUM XXXV.

a *Bona.*] Decidit Alexander quod ſimul cum illis; & hoc eſt indubitatum, cùm illæ ſint deſcendentes; ſi verò eſſent extranei hæredes domi. Blanchæ adhuc idem dicerem, non obſtante, quod domi. maxima ſit hæres proximior: quia ſatis eſt quod tempore diei cedentis ſunt, hæredes & eis competit hæredum Ioann. appellatio. Ratio brevis & deciſiva, quia diſpoſitio iſta refertur ſimpliciter, & indeterminatè ad hæredes, & ſic illud verbum accipit determinationem juris communis, & non erat opus longo multiloquio Alexand. niſi ad pompam; ſed utrum ille, vel alii, quicumque hæredes etiam remotiores veniant in viriles? Reſpondeo, veniunt pro qua parte ſunt hæredes Ioan. ſive mediatè tempore diei cedentis: quia tamquam hæredes vocantur, ergo pro partibus hæreditariis, hæc eſt analytica mea deciſio.

AD CONSILIUM XXXVI.

a *Communia.*] Iaſ. l. qui ſe patris, C. unde liberi, Dec. l. Centurio, in fin. de vulg. & pup. Alciat. l. perveniſſe, de verb. ſign.

b *Compendioſe.*] Tetigi, ſuprà eod. lib. conſ. 18. & latiùs in d. l. precibus.

c *Infinitum.*] Alciat. d. l. ſciendum, Iaſon. d. l. qui liberis, §. hæc verba, ff. de vulg. & pup. Cor. conſ. 37. lib. 1. Bertrand. conſ. 26. Viſis dubbis. lib. 3. And. Tiraq. tract. retract. convent. 7. 1. gl. 6 n. 20. cum ſeq.

d *Chariſſima.*] Recitat & ſequitur ad verbum conſ. Angel. cujus concluſio eſt falſa & iniqua.

e *Filiarum.*] Hoc verum reſpectu cujuſque filiæ & hæredum ſuorum ſigillatim, non autem reſpectu hæredum alterius filiæ; & ſic valdè decipitur Angelus, quia mentio hæredum non eſt hic oppoſita ad hoc, ut hæredes à qualibet filia omninò excluderentur. Sed potiùs ad hoc ne excluderentur per alteram ſupervenientem in filiam; ex regula quòd non ſit tranſmiſſio ante diem legata credentem; & ſic mentionem hæredum facit teſtator, ut ſi filiæ præmorerentur uxori, non remaneret legatum hæredibus uxoris, tamquam filiabus caducum, ſed reverteretur ad hæredes filiarum. atque etiamſi altera filiarum eſſet præmortua, non fieret ei caducum, ſed pro virili ſua ſpectant ad hæredes ſuos, & iſtud eſt æquiſſimum & voluntati teſtatoris conſentaneum, qui fecit filias ſuas, earumve hæredes æquales. Sed non eſſet illa æqualitas, ſi una ſuperſtes haberet totum pro ſe & ſuis hæredibus, hæredes verò præmortuæ in totum fruſtrarentur.

f *Remanere.*] Ergo dico quòd remanebit non tamquam apud hæredem uxoris, ſed tamquam hæredem filiæ & pro virili parte dictam filiam contingente: nec eſt abſurdum, ſed eſt æquiſſimum. Et ſi theorica Ang. & Alexand. eſſet vera, ſequeretur quod ſi præmortua, reliquiſſet liberos hæredes, quòd fruſtaretur: quod eſt iniquiſſimum & contrà mentem & verba teſtatoris, & ſic Angelus cæterorum ferè omnium more, dum ad punctum non attendit, nec in eo conſiſtit, ſed laborat ut omnia, & alia infinita complectatur, veritatem amiſit.

AD CONSILIUM XXXVII.

a *Tutrix.*] In hoc errat, quia dictus §. ſed an ipſos, habet locum in confeſſione nuda & liberali ſeu lucrativa: secùs quando eſt conjuncta cum actu diſpoſitivo, ut in apocha vel venditione rerum mobilium, l. Lucius, §. tutela, de admitt. tut. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 101. fa. quæ not. inf. lib. conſ. 90.

b *Tertium.*] Plene dixi in Conſuet. Par. §. 5. q. 3.

c *Naturam.*] Suprà in lib. 2. conſ. 139.

d *Inſtrumentum.*] Hoc clarum eſt, ſi reus paratus eſt ſolvere, aliàs ſtultum eſt dicere quòd nec ad ſecuritates inſtrumentum teneatur.

e *Secùs.*] Ridicula differentia: quia confeſſio de recepto æquipollet confeſſioni numerationis, quod eſt idem. Et quod dicitur in terminis de numeratione, in d. l. cùm quid procedit, quando in confeſſo eſt, vel conſtat quòd ea ſumma non erat debita, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 78.

AD CONSILIUM XXXVIII.

a *Juſtitiam*] Lib. 1. conſ. 121. num. 11.

b *Jurato.*] Suprà, lib. 1. conſ. 27. n. 8.

c *Et demum.*] Verba d. Judicis.

AD CONSILIUM XXXIX.

a *Viventium.*] Suprà, lib. 1. conſ. 132.
b *Falſi.*] Romanus ſingul. 279. Cor. conſ. 261. litera N. lib. 4. Bald. in rub. C. de fid. inſtr. in c. 1. de feud. cog. Jaſ. l. 1. quod quiſque jur. Alexand. ſup. lib. 2. conſ. 32. conſ. 73. in fin.

AD CONSILIUM XLI.

a *De dolo.* Dec. l. ſi convenerit, ff. de juriſd. omn. jud. l. in bonæ fidei. C. de pactis.
b *Ceſſantis.*] Plenè dixi in tract. meo uſur. ſuper l. eos.
c *Libera.*] Faciunt quæ dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 14. num. 9.
d *Vltrà.*] Suprà lib. 1. conſ. 55. num. 6.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Conteſtata.*] Suprà eod. conſ. 23. num. 1. adde ſuprà lib. 2. conſ. 36. cum ſeq.
b *Imitatur.*] Latè dom. Andr. Tiraquell. in Conſuetud. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 10. num. 79.
c *Dictio.*] A. dixi in Conſuet. Par. §. 4. qu. 2. & §. 44. q. 1. ſed pleniſſimè dom. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 10. n. 22. & n. 17.
d *Ratio.*] Suprà, lib. 1. conſ. 48. n. 5.
e *Nocet.*] Infrà eo. lib. conſ. 101.
f *Diſputata.*] Adde infrà lib. 5. conſ. 71.
g *Conſuluiſſe.*] Roman. conſ. 228. circa pricipium.
h *Dubio.*] Imo in dubio puto culpam actoris præſumi & præponderari.
i *Jurati.*] Alb. in rub. C. de deliberationibus in 4. parte ſtatut. qu. 71. Lap. alleg. 82. Cal. conſ. 1. de teſt. de civ. cap. licet cauſam, de prob. Hypp. Marſil. ſing. 113. Guido Pap. deciſ. Delph. 125.
k *Compater.*] Infrà, lib. 6. conſ. 273.
l *Modico.*] Suprà lib. 2. conſ. 47. n. 5.
m *Plus.*] Idem ſupr. lib. 2. conſ. 122. n. 7. infrà lib. 6. conſ. 76. n. 7. infr. lib. 7. conſ. 3. n. 9. Limita per notata infrà eod. conſ. 58. ad fin. Adde idem cum Alex. hic Paul. conſ. 87. quantùm ad contenta, lib. 2. Cor. conſ. 135. lib. 1. Jaſ. in l. admonendi, de jurejur. Aymo. conſ. 73. n. 26. conſ. 198. n. 6.

AD CONSILIUM XLIV.

a *Vaſſallus.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 13. gl. 5. §. 30. q. 6.
b *Melioramenta.*] Plenè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gloſſ. 5. num. 67. cum ſeq. & §. 30. quæſt. 26.

AD CONSILIUM XLV.

a *Depoſuerent.*] Quod tamen non bene depoſuerunt, ut Alex. infra lib. 7. conſ. 71.
b *Vtraque.*] Deciſion. Thol. 414. Alex. ſup. libr. 2. conſil. 76. lib. 5. conſil. 259. n. 2.
c *Antiquiori.*] Suprà lib. 1. conſil. 101. ex num. 1.
d *Præſumuntur.*] Pro hac re faciunt Alex. ſuprà, lib. 1. conſ. 29. Soc. conſil. 14. conſil. 266. lib. 2. Cor. conſil. 94. lib. 2. Curt. ſen. conſil. 77. Decius conſil. 36. conſ. 152. conſil. 409. Ludov. de Gozadi conſil. 83. ſed cave, quia non habet locum in his quæ ſunt de ſubſtantia, & quando agitur contra ipſum principalem, unde hic non agebatur contrà Eccleſiam; aliàs ſecùs, ut infra lib. 4. conſ. 17. tamen hic non agetur niſi Publicana. Et ſolemnitas præſumenda non tendit principaliter & per ſe in præjudicium ejus contra quem agitur, aliàs non ſufficeret longum tempus per notata infrà lib. 4. conſ. 1. num. 20.

AD CONSILIUM XLVII.

r *Quod habet.*] Alex. Jaſ. l. ſi domus, §. fin. de leg. 1. Jaſ. l. ſervum filii, in princ. eod. tit. conſ. 119. lib. 4. Aret. conſ. 155. Secùs in contractibus oneroſis. Bert. conſ. 29. ponitur in facto lib. 1. Item ſecùs, ut debeatur æſtimatio, quando apparet de mente clara ut ſuprà lib. 2. conſil. 9.
b *Cedi.*] Quomodo hoc procedat in praxi, dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 68.
c *Evictione.*] Jaſ. l. ex hoc jure, col. 13. de juſt. & jure.

AD CONSILIUM XLVIII.

a *Mortis.*] Suprà eod. lib. conſ. 13. n. 12.
b *Poſſint.*] Puto quod omnino peti poterant: quia cum futura dote ſunt in locum portionis hæreditariæ: faciunt notata ſuprà eod. conſ. 19. n. 10.
c *Fugienda.*] Suprà lib. 2. conſ. 141. n. 5.

AD CONSILIUM XLIX.

a *Immediatam.*] Bart. Joan. l. ex hoc jure in princ. de juſt. & jur. Cor. auth. ex cauſa, C. de lib. præt. Soc. conſ. 51. n. 7. lib. 4. Sed quòd etiam mediatam, Bald. & alii in l. C. de condi. inſer. Franc. Rip. l. fœminæ, nu. 8. C. de ſecund. nupt.
b *Dos*] Infrà lib. 4. conſ. 124. n. 2. inf. l. 5. conſ. 79. n. 6. Idem Aret. l. placet, n. 1. de acquirend. hæreditat. Soc. conſ. 126. Alexand. l. ſi marito, §. fin. ſol. matr. Jaſ. in l. traditionibus, C. de pact. l. 1. C. de juſt. ant. Rub. conſ. 25. & ita per manus tradunt. Sed verius puto contrarium, niſi univerſitas ſit data in dotem, ut tenet Bald. in l. 1. ff. ſol. matrim. & in l. fin. C. de ſent. quæ ſine cer. quant. & in add. ad Spe. in tit. de ſent. facit quod not. Cor. conſil. 40. lib. 3.
c *Poſt additam.*] Jaſon. conſil. 104. in fin lib. 2. Franc. Rip. l. qui Romæ infrà, de verbor. obligat.

AD CONSILIUM L.

a *Privata.*] Lib. 6. conſil. 145.
b *Per alium.*] Idem Bald. l. Imperator, ff de ſtat. homin. l. ſi quis ex argentariis, §. cogentur, ver. quid enim, ff. de edend. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 118. Et ita obſervatur fa. ſuprà lib. 2. conſil. 147. Dec. conſil. 447. Matth. de Afflict. dec. Neap. lib. 6. licet contrà faciat Alexand. ſuprà lib. 1. conſil. 129. vide Alex. leg. quædam, §. 1. ff. de edend. ſententia tamen Alexandri eſt ubique & vera, quod poteſt nedum ſcribere, ſed etiam in formam redigere per alium dummodò ſubſcribat, ut in d. conſil. 129. in fin. lib. 1.

AD CONSILIUM LI.

a *Emptor.*] Ut dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 23. num. 7.
b *Sequentia.*] Matthe ſil. not. 151. Bald. l. quoties, 2. in fin. C. de fideicomm. Paul. leg. avia, in princip. de cond. & demonſt. Lancel. Dec. l. 1. ff. de juriſd. omn. jud. Jaſ. d. §. initium. l. cum filiofamiliàs; l. ita ſit de l. 2. l. 2. §. filius autem de lib. & poſth. l. 1. C. de lib. præteritis, vel exhæred. Dec. l. 1. ff. de offic. ejus cui mandata eſt juriſd. conſil. 500. n. 8. Andr. Tiraq. in Conſuetud. Pictav. de retract. §. 1. gl. 13. num. 25.
c *Exceptio.*] Suprà lib. 2. conſil. 18. num. 11.

AD CONSILIUM LII.

a *Permiſſo.*] Panorm. Fel. cap. auditis de præſcrip. Alciat. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 1. limitat Bald. tract. ſtatut. verſ. bannitus, num. 5.

Nihil valet.] Marſil. in pract. §. diligenter, num. 187. §. 2. ſup. lib. 1. conſil. 5. num. 1.

c *Veroſimilis.*] Marſil. not. 1. Thomas Gram. conſil. 1. Cor. conſil. 134. In cauſa Gaſparis lib. 4. infr. eo. conſil. 98. num. 6.

AD CONSILIUM LIII.

a *Confines.*] Includunt contenta, Bald. l. inſulæ, quem ibi ſequitur Lancel. Dec. ff. de jud. Rom. conſ. 5. Phil. Franc. cap. ad decimas de reſt. ſpol. in 5. Socin. conſil. 181. lib. 2. Dec. conſil. 400. in princ. conſil. 528. Alb. Brun. conſil. 34.

b *Dixiſſet.*] Facit Bertrand. conſil. 185. Viſo caſu, libr. 1. & quæ dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. gl. 5. lib. 13.

c *Annexa.*] Suprà lib. 2. conſil. penult.

AD CONSILIUM LV.

a *Succeſſurum.*] Decius conſil. 23. conſil. 38. not. infr. eod. conſil. 59. hic quadrat quæſtio, ſuper qua hodie conſultus fui, mulier in teſtamento legavit uni filiorum prædium cum pertinentiis, ita ut non poſſit vendere, donare, cedere, permutare, vel aliter alienare, ſed poſt obitum legatarii redeat ad ejus hæredes, quod legatarius tempore obitûs ſui habebit æquis portionibus: an legatarius poſſit hoc non obſtante, alienare? Videretur quod ſic, quia fideicommiſſum non fit niſi hæredibus, qui non potuerunt contravenire: contrarium reſpondi quia hoc verb. *hæredes*, intelligitur de habilibus ad ſuccedendum ab inteſtato ſecundùm vulgarem modum loquendi, maxime cum linguâ vernacula prolata ſint, & à muliere, & in patria conſuetudinaria ubi non eſt locus inſtitutioni hæredis, ſed omnes ſunt hæredes legitimi; & ſi legatarius poſteà relinquat filios, illi etiam, ſi non ſint hæredes, poterunt viriles ſuas in prædio vendicare, idem de aliis qui ſucceſſuri erant ab inteſtato, etiamſi nolint eſſe hæredes: ita in ſimili decidit Bart. conſil. 52. incip. Salmuben, Joannelli, Paul. Raph. Fulg. in l. ex facto. §. fin. ad Treb & in lib. 1. ubi Phil. Cor. C. de cond. inſer. Phil. Franc. c. 1. de teſt. 6. Soc. conſil. 57. num. 5. libr. quod refert & ſequitur Dec. d. conſil. 37. num. 6.

AD CONSILIUM LVI.

a *Pan.*] Conſil. 118. lib. 1. idem Alex. infr. libr. 6. conſ. 214. inf. lib. 4. conſil. 29. Cor. conſil. 7. libr. 1. Dec. conſil. 454. conſil. 476. conſil. 525. conſil. 644. Lud. Gozadi conſil. 48. facit Soc. conſil. 1. lib. 4. ſed quidquid omnes iſti dicant, puto, quod male conſuluerunt, quia verba & mens teſtatoris intelliguntur ſecundùm Conſuetudinem, l. ſi ſervus plurium in fin. de leg. 1. proinde nimis frivolum eſt dicere quod aliàs diſpoſitio codicillaris nihil non operatetur, quia non eſt inconveniens, dum intelligatur ſecundùm quod eſt conſuetum ultrà, quod verba accipere multò abſurdius eſt, quia Conſuetudo omni diſpoſitioni tacitè ineſt & eam informat, ut dixi in Conſuetudin. Pariſienſi, §. 21. numer. 86. Adde Aymo. conſil. 32.

AD CONSILIUM LVII.

a *Servatur.*] Anchiaran. conſ. 185. conſ. 237. Dec. Thom. 462. Alex ſupr. lib. 1. conſ. 40. & lib. 2. conſ. 43. & inf. lib. 4. conſ. 29. Curt. ſenior conſ. 14. cum ſeq. Paul. conſ. 416. lib. 2. Cor. conſ. 257. lib. 1. conſ. 129. & 173. lib. 3. Rom. conſ. 516. Jaſ. l. & ſi contrà tab. de vulg. conſ. 44. conſ. 65. conſ. 90. lib. 1. Dec. conſ. 418. Lud. Gozadi, conſ. 99. And. Tiraq. rep. l. ſi unquam, ver. ſuſceperit liberos, num 139. C. de revoc. donat. amplia idem ſi hoc legatum fiat matri ipſius teſtatoris, ut tenet Ang. d. Authent. hunc locum ſequitur Bertrand. conſ. 36. & themate lib. 1.

b *Tenet.*] Idem Jaſon conſ. 14. lib. 1.

c *Diverſis.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 66.

d *Vicinus.*] Infrà lib. 4. conſ. 72.

e *Juratoria.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 194.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Conſilio.*] Imò eſt conſilium Rom. 71. quod etiam habetur inter conſ. Paul. lib. 1. conſ. 180. veritas eſt quod valet legatum uſusfructûs, & quod inſtitutus univerſaliter ſtatim eſt hæres, & inſtitutus in re certa legatarius, ut dixi ſuprà lib. 2. conſ. 162.

b *Accreſcendi.*] Vide latè Benedict. repet. c. Raynutius, ver. in eodem teſtam. relinquit num. 256. cum ſeq. de teſtam. ego verò ſingulariter limito appoſita taxativa, ut dixi in l. precibus, C. de impub. & aliis ſubſtit. & in Conſuet. Pariſ. §. 120.

c *Remitti.*] Paul. conſ. 221. lib. 2. Jaſon. conſ. 40. lib. 1. Alex. l. quod de bonis, §. frater, ad leg. Falcid. Dec. c. in præſentia de probat. conſil. 565. conſil. 581. Aymo. conſ. 187. in fin.

d *Non puto.*] Ego verò puto teneri, ut verba dictæ licentiæ intelligantur ſecundùm naturam in executionem principalis diſpoſitionis.

AD CONSILIUM LIX.

a *Prohibitio.*] De hac materia vide ſuprà libr. 1. conſ. 56. & lib. 2. conſ. 560. & ſuprà eo. conſ. 55. Roman. conſ. 457. circa propoſitam, Joan. de Ana. conſ. 47. Cor. conſ. 213. lib. 2. Curt. ſenior. conſ. 45. num. 21. conſ. 63. Jaſ. conſ. 4. conſ. 101. conſ. 129. lib. 1. conſ. 189. lib 2. conſ. 31. lib. 3. conſ. 164. lib. 4. Dec. conſ. 422. cum ſeq. conſ. 481. Matth. de Afflict. dicto And. Tiraquell. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 26. gloſſ. 1. num. 4. cum ſeq.

b *Ampliat.*] Suprà. eo. conſ. 3. num. 4. Bald. c. ſecundò requiris de appell. Rom. conſil. 174. Ant. Corſe. in fin. ver. alienatio & in tract. de poteſt. regia. Gemin. conſil. 39. cum ſeq. Curt. ſen. conſil. 44. Jaſ. l. 1. ff. in jus voc. ut eant. lib. 1. §. fuit quæſitum. collat. 4. ad Ire. adde infrà, lib. 4. conſil. 52. num. 10.

c *Tamen.*] Idem concludit Alex. ſuprà, lib. 1. conſil. 56. Et male, ut ibi dixi.

d *Vel* 40. Paul. in l. fin. C. communia de legatis, Cor. conſil. 404. lib. 1. Curt. junior, res quæ n. 7. C. communia de leg. Jaſ. conſil. 57. lib. 1. quod intelligitur ex quo die agi poteſt contrà præſcribentem, ut in dictis locis, & per Alex. conſil. 98. num. 4. lib. 2. infrà lib. 7. conſ. 101. Bald. conſ. 37. lib. pulchrè Ber. conſ. 15. Ex themate 3. n. 5. cum ſeq. conſ. 23. num. 72. lib. Ant. Rub. conſ. 98. an. tit. in Conſuetud. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. n. 47.

e *In continenti.*] Dec. l. ſingularia, ſi cert. petat. Alciat. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 28.

f *Prohibitus.*] Non ſpecificè de illa certa perſona, ſed ne extrà familiam, vel cognitionem.

g *Non eſt.*] Socin. l. 1. n. 23. ff. quòd quiſque juris, Paul. conſ. 334. lib. 1. Jaſ. l. ſervum filii, §. ſi idem ſervus, in fin. §. res obligata de legatis, 1. Decius capitulo Clerici, collat. fin. de jud. conſ. 406.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Competentem.*] Et bene.
b *Notificata.*] Suprà, lib. 1. conſ. 34. in fine.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Nulli.*] Longe mitior eſt & æquior nova conſtitutio regia anni 1539. art. 22. de elegendo domicilio, quæ intelligitur parte opponente; aliàs geſta tenent.

b § *Si debitorem.*] adde Anch. conſ. 85. conſ. 123. Bald. conſ. 460. lib. 2. Paul. conſ. fin. lib. 1. Cor. conſ. 136. lib. 4. Soc. tract. de citation. art. n 20. 62. Nicol. Boër. rep. l. conſentaneum, C. quomodo & quando jud. Hyp. Marſ. not. 42. not. 282. Rug. de mod. rep. §. ſi quis tutelam, in l. hæres abſens, num. c. de judic. fam. Alex. ſupr. eod. conſ. 19. inf. lib. 6. conſ. 241.

c *Trepidatio.*] Hypp. Marſ. lib. 1. in repet. de qu. in pract. diligenter, num. 50. §. expedita ſingula, 537. Jaſ. inſtit. de action. in princ. num. 79.

AD CONSILIUM LXVI.

a *Conditionalem.*] Imò reſolubilem ſub conditione.
b *Copula.*] Jaſ. conſ. fin. lib. 4. Nicol. Ever. in locis, leg. loco 3. natura copulæ.
c *Superſtite.*] Infrà, conſ. 211. in princ. lib. 9. Franc. Rip. rep ad d. l. fœmin. Quid verò de uſu expreſsè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 137. adde, infrà liq. 5. conſ.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Et ſcripturam.*] Bald. conſ. 270. lib. 1. conſ. 270. lib. 4. in l. ſi ex cautione, C. de non num. pecun. c. paſtoralis, § quia verò, de off. del. Ang. conſ. 200. in civitate, n. 5. Fel. c. 2. de prob. Franc. Rip. l. 1. in princ. n. 41. de ver. obl. Hyp. de Marſ. in rub. de prob. fol. 8. infrà, lib. 7. conſ. 58. infrà lib. 7. conſ. 184. num. 7.

b *Illo.*] Item limita ſi ſcriptura eſſet nulla vel minus ſemiplenè probans, ut per Dec. conſ. 11.

c *Publicam.*] Gem. Phil. c. 1. de temp. ord. in 6. Ant. Cor. in fin. verſ. extenſio, Jaſ. l. centeſimis, §. fin. de verb. obl. l. ſi filius, ff. ſi cert. petat. Alex. inf. lib. 5. conſ. 34. num. 9.

d *Jungi.*] Adde Curt. tract. de teſt. concl. 47. ſed quia hæc eſt ſingularitas adminiculativa, puto quod pluſquam ſemiplenè probet, quando eſt facta parte præſente ut hîc, & licèt cauſa eſſet magna, poſſet dici locum eſſe delationi juramenti per not. ſuprà eo. conſ. 45. in fin. ſed non puto niſi etiam adſit magna veriſimilitudo & aliæ conjecturæ boni viri arbitrio.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Nullum.*] Infrà lib. 7. conſ. 147. in princ.
b *In integrum.*] Ant. But. conſ. 27. Curt. ſen. conſ. 77.
c *Diverſus.*] Infrà, lib. 4. conſ. 63. num. 23.
d *Sine cauſa.*] Idem Alex. in l. Julianus verum debitorem de condict. indebiti, & lib. 1. conſ. 171. & lib. 2. conſ. 169. n. 12. Hyp. Marſ. lib. 1. §. ſi quis ultrò, n. 62. de q. & ſing. 229. adde quod not. Jan. And. in add. ad Spec. de inſtr. edi. §. poſtquam, n. 9. ver. in princ. Et verum puto, & intelligo, quando juſtitia ſententiæ directò non infringitur, ut hîc, quod fatetur debitum fuiſſe; ſecùs ſi probare vellet ſe numquam debuiſſe.

e *Allegetur.*] Franc. Bald. tract. præſcr. in 2. part. 3. partis princ. q. 10. n. 19. in rep. l. Celſus, de uſuc. par. 3. n. 4. Matth. de Affict. dec. Neap. 188. ad fin.
f *Perſonales.*] Infrà, lib. 4. conſ. 99.
g *Generalis.*] Suprà, lib. 1. conſ. 7.

AD CONSILIUM LXX.

a *Curam.*] Idem eſt ſimplicibus, niſi quandoque ex triginta annis ſolemnitates præſumuntur ſecundùm notata, infrà lib. 6. conſ. 219. adde infrà lib. 4. conſil. 41. Petr. Peru. tract. unic. c. 4. ad fin.
b *Antiquis.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 5. num. 63.
c *Majori.*] Suprà lib. 2. conſ. 94.
d *Conſtiterit.*] Suprà lib. 2. conſ. 218.
e *Laus.*] Suprà lib. 11. conſ. 141. num. 6.
f *Monachum.*] Aretin. conſ. 7. Ægidii Bellam. dec. 714.
g *Inferior.*] Rom conſ. 216. Anton. But. Henry. Bohic. c. venie s, de fil. presbyt. Gem. Phil. d. c. 1. Pan. c. cùm in e nctis, §. inf. riora, & ibi Dec. de elect. c. diverſis de cler. conjugat. Dec. c. ſi quando de reſcript. conſ. 557. n. 5. conſ. 59. Curt Sen. conſ. 16. conſ. 19. n. 6. conſ. 35. n. 8. Jaſ. l. Barbarius de off. præt. Henric. de Bott. tract. ſyn. part. 3. art. 4. n. 7. Franc. Rip. de reſcript. reſponſ. 35. Fel. c. præterea. de teſtib. cogend.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Juraverit.*] Doctores l. 1. §. fin. ff de verb. obl. Socin. tract. de cita. art. 7. n. 41. Jaſon. conſ. 147. lib. 2. limitat allegata ſuprà, lib. 2. conſ. 54.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Adverſarii.* Jaſ. l. ſi cui legetur, in princ. l. fideicommiſſum, de leg. 1 conſ. 10. conſ. 2. lib. 1. And. Tir. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 12. gl. 2. n. 2. cum ſeq. adde ſuprà eod. conſ. 42. num. 1.
b *Judicem.*] Panormit. c. ex ratione, de app. Curt. conſil. 23.
c *Pendentia.* Decius conſ. 22.
d *Executio.*] Guido Pap. conſ. 235. Fel. c. ex tenore de reſcript.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *Verius.*] Scilicet aliâ ſtante legitimâ prole teſtatoris, prout ſequitur Alex. hîc, aliàs legatum valeret, ut etiam tenet Imol. Alexand. in d. l. Gallus, §. quod ſi is, & ſic opinio Bart. ibi & in conſ. 118. cum ſupplectionibus, Paul. in d. §. & quod ſi is, ubi clare & rectè loquitur, niſi in eo quod male addit de nepote legitimo ex filio inceſtuoſo. Et ipſa veritas & communis ſententia, relictâ opinione Bald. in d. §. quidam rectè qui Bald. ipſe conſulendo ſemper ſequutus eſt hanc opinionem Barr. patet in conſ. 146. Titulus principis Achaiæ, col. 5. lib. 1. & conſ. 361. Quæritur utrum tit. 5. Alexand. infrà lib. 7. conſ. 88. num. 5. & 6. idem latè Cor. conſ. 25. per totum lib. 1. conſ. 1. in 6. dubio lib. 3. Jaſ. in d. §. quod ſi is, & in l. hæreditas, Cod. de his quibus ut indign. Decius conſ. 472. Et iſtud eſt multùm utile in praxi: quia ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. 183. & infrà libr. 5. conſ. 174. in hoc regno, & ferè ubique ex ſtatutis locorum omnes illegitimi habentur pro ſpuriis, nec hodie locus eſt mere naturalibus tantùm. Tamen hoc non impedit quin ceſſante prole legitimâ, etiam ſine alio diplomate regio, poſſit relinqui, vel

dari totum patrimonium nepti vel deſcendenti legitimo, ex tali, ut vocant, baſtardo, ſive vivo ſive præmortuo, ut ibi cum certis limitationibus latius dixi. Et ita latè conſuluit, & bene, Guido Pap. conſ. 94. Effectus & latius Steph. Bertr. conſ. 201. Viſis duobus, libr. 2. conſ. 96. etiamſi lib. 3. adde inf. lib. 7. conſ. 87.

b *Relinquere.*] Sive ex teſtamento, ſive inter vivos, Guido Pap. conſ. 17. caſus.

c *Imperii.*] Idem Bald. d. Auth. ex complexu, Imo. in l. Lucius, §. 1. de leg. 1. ſed imò jure naturæ ſervandum eſt illic, & ubique idem quod vult in hoc jus canonicum ſecundùm Ant. de But. Car. Paul. d. c. cum haberet Paul. conſ. 5. lib. 1. Dec. c. Eccleſiæ ſanctæ, de conſt. c. in præſentia, de prob. conſ. 611. Guid. Pap. conſ. 115. Jaſ. conſ. 26. lib. 1. Ant. Cor. in ſing. ver. ſpurius Hypp. Marſ. not. 358. Jo. Lup. rep. c. per veſtras, fol. 90. Nic. Everar. loc. legai. loco à ſim. Fort. Gat. in rub. de juſt. & jur. & eſt * communis. & ita obſervatur in regno, non tamen ita modicè ut reſtringatur ad caſum & limites neceſſitatis, ut faciunt Bald. conſ. 258. lib. 1. Dec. 576. ſed congruè boni viri arbitrio inſpecta qualitate domùs, & patrimonii bene in hoc Senatu hæredes ejus qui magnas poſſeſſiones reliquerant, juſſi ſunt filio illegitimo, alimentorum nomine, dare fundum quadraginta librarum reditus. non ſolùm ad vitam, ſed etiam jure plenæ proprietatis, pro ſe & ſuis, quod facilius admittendum eſt ceſſante legitimâ prole.

d *Odof.*] Imò is dubitavit ut per Bart. & alleg. in d. §. quod ſi is; ſed abſque dubio tenenda communis.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *Liberos.*] Adde ſuprà lib. 1. conſ. 123. & lib. 2. conſ. 146. num. 11. conſ. 143.

b *Præſentes.*] Suprà lib. 1. conſ. 123. n. 5. & tunc aliud non requiritur Alex. ſupr. conſ. 181. num. 2. lib. 2. infrà lib. 4. conſ. 30. num. 2.

c *Schedula.*] Anton. Rub. conſ. 107. Dec. conſ. 159. conſ. 626. in fin. Alex. inf. lib. 5. conſ. 176. infr. lib. 6. conſ. 239. inf. lib. 7. conſ. 143. Jaſ. l. ait prætor, §. ſi judex de re jud. l. ubi autem non apparet, §. illud, de verb. oblig. l. fin. C. de fideic. conſ. 195. lib. 1.

d *Rationem.*] Soc. conſ. 41. lib. 3.

e *Comparatio.*] Suprà conſ. 111. num. 2. libr. 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 131. dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 78. adde infr. lib. 6. conſ. 239. Paul. conſ. 467. lib. 1. conſ. 87. lib. 2. Cor. conſ. 159. lib. 1. conſ. 58. lib. 4. Soc. d. l. ſi ita ſcripſero, Dec. conſ. 615.

f *Regnantis.*] Non ſervatur in patria conſuetudinaria.

g *Capta.*] Benedict. repet. cap. Raynutius, verſic. teſtamentum, infr. num. 87.

h *Perfecta.*] Suprà lib. 1. conſ. 74. numer. 3. ſup. conſ. 8.

i *Inſtitutionis.*] Idem infrà lib. 7. conſ. 114. latè Bened. rep. d. c. Raynutius, verſic. in eodem teſtamento relinquit, num. 36. licèt aliud Alex. infrà, libr. 5. conſ. 168. num 6.

k *Adprobare.*] Bened. ut ſuprà num. 105.

AD CONSILIUM LXXVII.

a *Bannitorum.*] Suprà eod. conſ. 65. ſupr. lib. 1. conſil. 114.

b *Privat.*] Alex. Jaſ. d. l. Gallus, in princ. Phil. Franc. c. 2. de teſt. in 6. Curt. ſen. conſ. 82. num. 30. Jaſ. l. 1. in princ. l. ſtipulatio iſta, §. alteri de verb. oblig. l. fin. de ſer. Ant. Cor. in ſing. ver. poteſt: limitat Dec. l. pacta quæ contra C. de pact. Alc. in l. nepos, de ver. ſig.

c *Nulla.*] Pan. in c. quoniam contrà falſam, & ibi Fel. de probat. And. Iſer. c. un. quæ ſint regalia, ver. condemnatorum: in prin. in uſib. feud. Guid. Pap. conſ. 22. Ant. Cor. in ſing. ver. ſententiam, Matth. de Affl. Dec.

Neap. 39. Hip. de Marſ. ſing. 473. infr. lib. 7. conſ. 91.

d *Inſpectione.*] Rom. conſ. 42. viſis, Alex. ſup. lib. 1. conſ. 95. num. 2. Franc. Rip. l. 1. §. ſi quis ita, de verb. obl. infr. eo. conſ. num. 22. lib. 4. conſ. 64. nu. 5. limitatur inf. lib. 5. conſ. 105. num. 8.

e *Judice.*] Alb. Bru. conſ. 2. Alc. de præſum. reg. 3. præſumpt. 9. limitat Marſ. ſing. 54. ſingul. 438. Doctores in l. pacta noviſſima, C. de pactis.

AD CONSILIUM LXXX.

a *De certa.*] Imò de nulla parte damni ſubeunda, & de certa vel incerta parte lucri percipienda, breviter quando debitor eſt obligatus ad reſtitutionem ſortis ſive purè ad voluntatem creditoris, ſive ad certum terminum, & cum hoc omne periculum ſortis ſpectat ad debitorem, tunc ſi ultrà ſortem qua interim manet ſuo periculo, ad aliquid obligetur, nimia eſt inæqualitas, quæ facit uſuram, ſecùs ſi ſortes non ſtent periculo debitoris, ſaltem in totum, non autem facio vim an interim dominium ſortis tranſeat vel non, ut tetigi in Conſuet. Par. §. 1. gloſſ. 9. n. 20. & latiùs in tract. uſur. ſuper l. eos.

b *Patrem.*] Et ſic mutua communio eſt lucri etiam damni Joan. And. Cal. c. fin. de uſur. Bald. conſ. 453. lib. 3. Rom. conſ. 238. conſ. 500. conſ. 700. Paul. conſ. 55. lib. 2. Petr. Anch. rep. c. peccati, de reg. jur. in 6. Guido Pap. de contract. illic. Bern. ſerm. 39. capit. 2. Conradi. de contract. quæſt. 94. Iaſ. conſ. 32. lib. 3. & omnes qui de hoc tractant.

c *Tempus.*] Hæc ratio ſophiſtica eſt, ut plerique aliorum Doctorum; ſed attendo an alter ſupergrediatur, alter gravetur, ut ex verbo Dei infallibili cujus expoſitum eſt 1. ad Theſ. cap. 4.

AD CONSILIUM LXXXI.

a *Conte.*] Imò ſufficit tempore turbationis, dummodò cœperit agere intrà annum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 64.

b *Præambulus.*] Alex. l. divortio, ſol. matr. Bald. Cor. Iaſ. in d. l. qui fideic. adde infr. libr. 5. conſ. 112. Alc. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 42. Dec. c. quoniam Abbas de officio deleg. c. prudentiam, in fin. princ. & Hyp. Marſ. no. 172. fallit quando favorabilius eſt actum non valere, vel quando agitur de præjudicio tertii Dec. c. ſuper eo. n. 6. de appel. Ant. Rub. conſ. 109.

c *Juniori.*] Suprà lib. 2. conſ. 76.

d *Abbatem.*] Idem ſentit Alex. lib. 1. in fin. prin. & ibi Iaſ. in fin. de acquir. poſſeſſ. & verum puto quicquid dicat Matth. Mattheſil. ſingul. 166.

e *Auditu.* Suprà lib. conſ. 77. num. 4.

f *Juramento.*] Sed hæc cautela areſtis hujus Senatûs reprobatur, adde ſuprà lib. 2. conſ. 222. n. 13.

AD CONSILIUM LXXXII.

a *Nulla.*] Suprà lib. 2. conſ. 236. cum ſeq.

b *Styli.* Infrà lib. 5. conſ. 14. in princ.

c *Exciperet.*] Ad hæc quæ dixi in Conſuetud. Pariſ. tit. 4. in rub.

d *Qualitate.*] Suprà lib. 2. conſ. 172.

e *Mixto.*] Alex. l. ſi dignum, ff. ad leg. Falc. ſupr. lib. 2. conſ. 96. col. fin. infr. lib. 5. conſ. 140. Cæpol. conſ. 104. conſ. fin. Paul. conſ. 378. collat. 1. lib. 1.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Proprietas.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 37. gl. 2.

b *Centum.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 5. num. 1.

c *Dotata.*] Suprà eo, conſ. 13. num. 12.

AD CONSILIUM LXXXIV.

a *Stricti.*] Suprà lib. 1. conſ. 56.

b *Tertio.*] Ant. de Bu. conſ. 5. Roman. conſ. 154. Matth. ſing. 25. Pan. conſ. 66. 2. Dec. conſ. 445. Lancel. Dec. l. ſi ſervus plurium, §. 1. ff. de leg. 1. Mar. lin. 4. l. infans, ff. ad legem Corn. de ſic. in rub. de prob. ſol. 27. Alciat. de præſumpt. reg 3. præſumpt. 22.

c *Vicinus.*] Idem Dec. l. fin. in princ. num. 26. ſi cert. pet. latiùs dixi in Conſuet. Pariſ. §. 71.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Tranſmiſſi.*] Adde Alex. Jaſ. in d. l. ſi infanti, l. cum antiquioribus, C. de jure delib. l. ſi emancipati, C. de collat. Ben. in rep. c. Rayn. verſ. mortuo itaque teſtatore, C. de teſt. ſed hæ difficultates ceſſant apud nos & in locis ubi de Conſuetudine vel Statuto poſſeſſio defuncti in hærede ipſo jure continuatur, ſecundùm ea quæ ſcripſi in Conſuetudine Pariſ. § 132.

b *Integrum.* Idem ſup. lib. 6. conſ. 190. num. 10. Alex. Jaſ. in d. l. ſi infanti, Bened. in repet. c. Raynut. ver. mortuo itaque teſtatore, conſ. 179 cum ſeq. de teſtam. limitat Alex. infra lib. 7. conſ. 168. num 20.

AD CONSILIUM LXXXVII.

a *Approbavi.*] Et male, ut not. ſup. lib. 1. conſ. 26. num. 5. conſ. 4. num. 6.

b *Recuperandæ.*] Idem ſup. lib. 1. conſ. 37. ſed contrarium verum eſt, ut dixi in Conſuet. Par. §. 132.

c *Legitimatio.*] Suprà lib. 2. conſ. 95.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Sufficiens.*] Bald. conſ. 95. lib. 1. Panorm. cap. 1. de confeſſion. Thom. Gramm. conſ. 66. conſ. 70. Alexand. ſup. lib. 2. conſ. 69. ad fin. ſed contrà quod non ſufficiat vult Alexand. infr. lib. 4. conſ. 128. in fin. infrà lib. 6 conſ. 124. in fin.

b *Conſociis.* Infrà lib. 6. conſ. 30. num. 11. vide ſuprà lib. 1. conſ. 142. in fin. Thom. Gram. conſ. 1.

c *Concurrat.*] Idem Alex. infrà lib. 4. conſ. 128. in fin. & placet idem infr. lib. 6. conſ. 12. in fin. ſupr. lib. 2. conſ. 69. in fin. Socin. conſ. 95. lib. 3. Calc.n. conſ. 110. Aymo. conſ. 178. num. 3.

d *Conſuetas.*] Suprà, libr. 2 conſ. 77. conſ. 28. conſ. 105. inf. lib. 7. conſ. 53. num. 11.

e *Corrigere.*] Jaſ. 28. lib. 1.

AD CONSILIUM XC.

a *Florentiæ.*] Conſ. 64. lib. 1. Sal. Paul. Rom. Alex. Jaſ. in l. duobus, infr. de jurejur. Alex. inf. lib. 6. conſ. 113. Cæp. cau. civ. conſ. 12. Fel. c. ſi cautio, in fin. de fid. inſtr. Dec. l. 2. in fin. ſi cer. pet. Alc. l. ſolutionis verbo, in fin. C. de tranſ. Hyppp. Marſ. rep. rubr. de fidejuſſ. q. 35. Matth. de Affl dec. Neap. 64. & dec. 160. licèt aliter velit Alex. ſuprà eod. conſ. 37. num. 2. & infrà, lib. 4. conſ. 132. num. 6. lib. 7. conſ. 97. nu. 3. & alii quos cumulant dom. And. Tiraquell. in Conſuet. Pict. tit. de retract. convent. §. 4. gl. 6. num. 12. veritas eſt ut dicit ſuprà eo. conſ. 37.

b *Dotis.*] Infrà lib. 4. conſ. 63. in fin. & inf. lib. 4. conſ. 97. num. 2. & idem And. Iſer. c. in fin. qual. olim poterat feud. al. & de ſtat. contrà lib. Eccl. Aret. conſ. 86. Jaſ. l. duobus in princ. de jurejur. Sed contrà tenet gl. dict. leg. aſſiduis, ver. date, & Joan. Fab. Bald. c. quia veriſim. de præſumpt. & in add. de Spec. de confeſſis in l. ſol. matr. conſ. 389. conſ. 397. lib. 1. Paul. in rub. ff. ſol. matr. Sed priorem partem cum Alex. veriorem puto, idem Aymo. conſ. 40. adde Cur. ſenior. conſ. 69. vide remiſſivè dom. And. Tiraq. tract. de ret. tract. convent. §. 4. gl. 7. num. 13. cum ſequent.

c *Pecu.*] Hucuſque Alexand. lib. 6. conſ. 133. tranſcripſit ad verbum conſulendo pro quodam Franciſco in ſimili.

d *Liquedum.*] Suprà, conſ. 116. num. 2. lib. 1. dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 166.

e *Mandati.*] Alciat. tract. de præſumpt. reg. præſumpt. 24.

f *Reperitur.*] Per teſtes. Secùs ſi per ſcripturam, ut dixi ſuprà, lib. 1. conſ. 4.

AD CONSILIUM XCII.

a *Tranſmittere.*] Hîc incipiunt demonſtrationes Alexandri, ad quas tollendas dico quod iſtud aſſumptum non eſt ad propoſitum; fuiſſet autem ad propoſitum, ſi dicta Maſia fuiſſet merè fideicommiſſaria, & ſi filii ejuſdem Maſiæ fuiſſent extranei teſtatoris inhabiles ad ei ſuccedendum mediatè vel immediatè, ita quod non potuiſſet habere jus niſi ex ſubſtitutione dictæ Maſiæ, vel ejus tranſmiſſione, vel in quantum non poſſunt habere jus, niſi ex dicta ſubſtitutione. Putà ſi ſupereſſent etiam plures filii, vel filiæ teſtatoris, qui tamen ſolam Maſiam ſubſtituiſſet: quia tunc attento quòd priore caſu, filii Maſiæ nihil poſsent habere in reverſione dictæ portionis quæ fuerat Antoniæ relictæ, tanquam hæredis: poſteriore verò caſu non poſſent habere tanquam hæredes, niſi virilem, eſſet neceſſè quòd vel pro toto, vel pro reſiduo fundarent ſe in ſubſtitutione facta matri ſuæ Maſiæ, quæ caduca eſt. Sed longè aliud eſt, quia filii Maſiæ ſunt deſcendentes, & ſoli mediati hæredes teſtatoris, ad quos, ſive Maſia nullo modo fuerit ſubſtituta Antoniæ, ſive fuerit ſubſtituta, ſed ſubſtitutio caduca facta ſit, tota portio temporaliter relicta Antoniæ ad ejus vitam tantùm, eâ mortuâ, ſive cum liberis, ſive non, revertitur ipſo jure. Si hoc fundamentum attendiſsent hi qui contrà Alexandrum me..is, ut in conſilio ſequenti in princ. ſentiebant, tam claras demonſtrationes elicere potuiſsent, ut nec Alexander valuiſset conſiſtere, ſed veritati cedere, & manus dare coactus fuiſset.

b *Antonia.*] O inſignem paralogiſmum! rectè verò colligeret, ſi Antonia fuiſset ſimpliciter ſubſtituta in dicta dimidia parte, quam moriendo relinqueret, & conſequenter in qua poſt mortem gravari poſset, ut in terminis, §. Caio, & ſimilium. Et adhuc diſtinguenda eſset illa major, nec continuò procederet in præjudicium deſcendentium teſtatoris per ea quæ novè dixi in l. hæredes mei, §. cùm ita ad Trebell. quæ non eſt opus huc adducere. Quia Alexand. hîc non habet quam fingit minorem: quia cùm dicta Antonia non fuiſset vocata, niſi temporaliter ad vitam ſuam tantùm, nullam partem relinquere poterat poſt mortem ſuam, & ſic poſt mortem non poterat, nec intelligitur ipſa gravari. Solum ergo fideicommiſso erga pauperes gravantur in illa dimidia illi ad quos eadem dimidia vi limitatæ diſpoſitionis teſtatoris revertitur, videlicet, illi qui tempore mortis Antoniæ ſunt hæredes teſtatoris mediatè, vel immediatè, ad quos ipſo jure revertitur dicta dimidia, qui ſunt liberi dictæ Maſiæ, qui tamen non ſunt gravati, quia ſunt illi qui faciunt ſemel perpetuò deficere conditionem fideicommiſſi pauperum. Unde quemadmodum ſi Maſia ſupervixiſſet Antoniæ, & deinde ſine liberis deceſſiſſet, tunc hæres extranei Maſiæ fuiſſent obſtricti fideicommiſſo, etiam in parte quæ olim fuerat Antoniæ, ita hoc caſu ubi ſoli hæredes inveniuntur filii Maſiæ, qui tamen non ſunt gravati erga pauperes,

pauperes, faciunt ſemel perpetuò deficere conditionem fideicommiſſi pauperum, etiam in dicta dimidia quæ fuerat Antoniæ, ad eos tanquam ſolos modò hæredes teſtatoris reverſa; imò ſi ſubtiliter attendas, fideicommiſſum pauperum non fuit impoſitum, ut nec imponi poſſit filiis Maſiæ, ſed in caſum quo Maſia ſupervixerit Severio fratri ſuo, prout accidit, fuit in effectu impoſitum dictæ Maſiæ ad quam vel ejus hæredem portio temporaliter relictæ Antoniæ erat omninò poſt mortem Antoniæ reverſura. Sola ergo Maſia in effectu hoc caſu invenitur gravata ſub conditione, quæ defecit: ergo pauperibus nullum jus competit. Prætereà mens teſtatoris ex verbis ſatis eſt expreſſa, quòd nullo modo voluit ſubſtituere pauperes in aliquo: quamdiù ſupervixiſſent liberi ex filio vel filia ſua, ut valde ſit mirandum quomodò ſic conſuluerit Alexander.

c *Pia.*] Imò, ut notant Doctores communiter in l. precibus, C. de impu. & aliis ſubſtit. Socin. in d. l. cùm avus.

d *Secùs.*] Infrà, lib. 5. conſ. 175. num. 10.

e *Alios.*] Vides ergo quod Alexander ſemper præſupponit & aſſumit quòd Antonia poterat diſponere de dimidia ſibi relicta, & tranſmittere ad quoſcumque hæredes, quod eſt falſiſſimum, cùm relictum factum Antoniæ eſſet ab initio limitatum ad ejus vitam, & ſic ea mortua, reverſurum ad hæredes gravati, videlicet Severii, non jure ſubſtitutionis, ſed jure temporalitatis, ſeu juris Antoniæ finiti & reſoluti, ut infrà, lib. 5. conſ. 173. filii autem Maſiæ ſunt veri hæredes mediatè dicti Severii.

AD CONSILIUM XCIII.

a *Si verò.*] Reſpondeo primo quòd non evenit caſus hujus clauſulæ, ſed prioris. Secundò, quòd hæc poſterior clauſula debet intelligi ſecundùm priorem, in qua claré quoſcumque liberos ſuos pauperibus prætulit, & ne ſtatim videatur voluntatem expreſſam mutare.

AD CONSILIUM XCIV.

a *Contractu.*] Alex. ſuprà.

b *Aufugit.*] Adde Alex. l. ſi cum dotem, §. cum mulier ſolut. matrimonio.

c *Facturum.*] Adde Bal. conſ. 270. lib. 1. Paul. conſil. 170. lib. 1. infrà, lib. 6. conſ. 142. in fine.

AD CONSILIUM XCVII.

a *Reſpondi.*] Sup. lib. 1. conſ. 3.

b *Deſtinatum.*] Rom. conſil. 188. fi. 103. Fran. Cre. ſingul. 59. Alexand. Jaſ. d. l. cætera, §. fin. Latè Fel. c. cùm adeò, de reſcript. Cor. conſilio 49. lib. 3. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 7. num. 105. conſ. ſeq.

AD CONSILIUM XCVIII.

a *Conjecturas.*] Sup. eod. conſ. 1. conſ. 52. in fine. Alciat. de præſum. reg. 3. præſum. 7. Cæpol. cauſa civi. conſ. 2. num. 5. ubi latè cum conſ. ſeq. pro defenſione matrimonii contra metum.

b *Cauſa.*] Alex. l. ſi cùm dotem, §. eo aut. ſol. mat. Jaſ. conſ. 165. lib. 1. Dec. conſ. 468. n. 17. Fran. Rip. c. cum M. Ferra. de con. num. 104. Cor. conſilio 41. libro 2. Hyppolyt. Marſil. l. penult. de quæſt. ſingul. 325.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Virum.*] Iſtud eſt conſilium Alexand. de Nevo de Vincentia, cui ſubſcripſit Alexand. Imol. in præcedenti conſilio quod debebat ſubſequi. Adde infrà, lib. 5. conſ. 156.

b *Notat.*] Sup. lib. 2. conſ. 24. nu. 10. infrà, libro 9. Matth. no. 125. Cæp. cau. 293. Cor. conſil. 17. lib 2. Soc. conſ. 130. lib. 1. Dec. conſ. 162. conſil. 354. Jaſ. conſ. 97. lib. 4. Fran. Rip. lib. 1. in princ. de verbor. oblig.

AD CONSILIUM C.

a *Habitationis.*] De iſto dubio conſulas Bal. l. fin. C. de edic. di. Adr. tol. conſ 129. lib. 1. Ant. But. conſ. 21. in fin. Anchar. conſ. 437. Imol. c. fin. de ſo. comp. Soc. c. 1. de ſo. compet. conſ. 129. lib. 1. Jaſon l. 1. C. de ſum. Trin. l. ſi arrogator enim, 46. ff. de adopt. Nic. Everat. in locis legal. loco de contractu ad diſtractum. Curt. jun. in d. l. exigere, nu. 18. Decius conſ. 353. Ruger. de Mota, repet. §. ſi quis tutelam, in l. hæres abſens, num. 111. de judici. Adde Matth. de Afflict. dec. Neap. 226. dec. 384. nu. 7. Hyp. Marſil. rep. l. fin. n. 40. ff. de jur. omn. judic. And. Tiraq. in conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 9 gl. 2. nu. 21.

b *Contradicere.*] Quia Sal. vult attendi ultimum domicilium, ſed But. domicilium habitationis quod erat deſtinatum tempore contractûs, quod in hac quæſtione verius eſt, & tenet Bald. l. ſi uxori. Et ibi Ang. Pau. de jud. Fel. c. 1. de reſponſ. Curt. jun. in d. l. exigere, numero 19. Dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 12. in rub.

c *Nocet.*] Alex. ſup. eod. conſil. 42. num. 9. lib. 1. §. hoc autem, de oper. novi nun. l. ſi convenerit, de juriſd. omn. Jud. Bar. l. penult. pro donato. Aret. l. ſi uxor, ff. ad Velleian. Decius cap. nam concupiſcentiam, de conſti. c. cum M. eo. c. in præſentia, de proba. Jaſ. l. 2. de condict. ob cau. l. 4. in fin. C. de inof. teſt. l. ſi Ruffinus, C. de teſt. milit. limitant Imo. conſil. 35. num. 13. Soc. in l. 1. §. veteres, num. 6. ff. de acquir. poſſeſſ. Petrus G r. ſing. 42. Dec. l. ſi dona. C. de col. Jaſ. l. ſi is ad quem, in fin. de acquir. hæred. conſil. 142. l. 1. d. §. veteres. Bert. conſilio 9. libro 3. Alciat. de præſumpt. regul. 1. præſumpt 30. regul. 3. præſumpt. 35. num. 8. Vide plene d. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 30. gl. 1. num. 27. cum ſeq.

AD CONSILIUM CI.

a *Rubrica.*] Suprà, libro 2. conſilio 190. numero 5.

Copula.] Infrà, lib. 7. conſ. 25.

c *Omnia.*] Sup. lib. 1. conſ. 48. in princ.

AD CONSILIUM CIV.

a *Non cecidiſſe.*] Et bene quidquid infrà dicat, quia ex ſimplici locatione ad longum tempus, non cadit à jure ſuo, ut dixi infrà, eod. conſ. 119. & ſi caderet, ceſſaret pœna, pendente primo novennio, quod eſt tempus permiſſum & ſeparabile text in Auth. de non alien. aut permut. §. neque autem, ubi ſolum pactum de novando vitiatur, non autem prima locatio. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 41. qu. 8. qn. 10.

b *Conſ.*] Sup. lib. 2. conſ. 145.

c *Singulares.*] Sup. lib. 2. conſ. 196. num. 14. Vide ſuprà, lib. 1. conſ. 77.

AD CONSILIUM CV.

a *Tribus.*] Plenè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 62. qu. 6.

b *Sciebat.*] Dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 14. qu. 1. num. 10.

c *Per vim.*] In hoc Doctores nimis licentioſè loquuntur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 52 gl. 2.

d *Authoritate.*] Aret. l. clam poſſidere, §. qui ad nundinas, de acquir. poſſ. conſ. 31. Cor. conſ. 166. libro 2. conſ. 271. lib. 3. Socin. conſ. 177. lib. 2. conſil. 118. lib. 4. Jaſ. Auth. qui rem, C. de ſacroſan. Eccl. l. 2. C. de jure emphy. Dec. conſ 146. latè Lud. Gozad. conſ. 39. in fin. ſed per judicem Card. c potuit, de loc. Cæp. cauſa civil. conſ. 25. Cor. conſ. 16. litera P. Math. de Afflict. deciſ. Neap. 97. & hæc ultima juſtior, & practicatur, de ſimplici autem colono vide infrà, lib. 4. conſ. 131. num. 6.

e *Non poſſit.*] Bald. in l. eum qui, §. in popularibus, in princ. de jurejur. l. pro hæreditariis, C. de hær. action. Auth. ingreſſi, C. de ſacroſan. Eccl. Jaſ. lib. 5. in fin. de verb. oblig.

f *Defecta*] Bald. addi. ad Spec. de appel. l. eden. C. de loc. Fabi. de Monte ſancti Savi. tract. de empt. & vend. Berta. de Gabel. Panth. de Cre. leg. 2. C. de reſcind. vend. Jaſ. Auth. qui rem, C. de ſacroſan. Eccleſ. l fin. ff. in jus vo. ut caut l. quæ ſine, de condict. ſine cau. l. ſi non ſortem, in fin. de condict. indeb. And. Tiraq. tract. retract. conſ. §. 4. gloſſ. 6. num. 21. cum ſeq.

g *Pendentiæ.*] Jaſ. conſ. 9. conſ. 109. numero 2. libro 1.

h *Extrajudiciale.*] ut in ſimili dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 4. num. 20. num. 46. & §. 162.

i *Pendente.*] De hoc & quid ſi ſit intentata per reum, ſeu debitorem prævenientem executionem. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 166.

AD CONSILIUM CVI.

a *Quod non.*] Hanc tenet Pet. de Ferra. in lib. ad pœnam ex compro. verſic. nec reductio. Panor. d. c. quintavallis, & conſ. 38. lib. 1. Lanfran. tract. de arbi. part. ult. qu. 22. & in ſua pract. ſuper c. quoniam contra falſam ver. interlo. & appellatio, fallent. 15. latè Cæpol. cauſa civi. conſ 16.

b *Appellari.*] Hæc practicatur in hoc regno.

c *Nomine.*] Ubi Bal. diſtinguit an judex parùm vel multùm gravet, & ſequitur Romanus, conſ. 261. & Alex. hîc, num. 15.

d *Majori.*] Imò negativa crebrior eſt.

e *Conformes.*] Sup. lib. 2. conſ. 77. num. 8.

AD CONSILIUM CVII.

a *Veriorem.*] Adde ſup. lib. 1. conſ. 3.

b *Verbis.*] Ad hoc quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 33. qu. 16. num. 55.

c *Diviſa.*] Cor. conſ. 43. lib. 2. conſ. 12. lib. 4. Jaſ. l. ſervum filii, §. cum qui, de leg. 1. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. §. 1. gl. 14. num. 86.

d *Inconſuete.*] Sup. lib. 1. conſ. 28. nu. 10.

e *Dimidiam.*] Sup. lib. 1. conſ. 3. num. 6.

AD CONSILIUM CX.

a *Ad tempus.*] Sup. lib. 2. conſ. 18.

b *Copula.*] Sup. lib. 1. conſ. 48. ſup. eod. lib. conſil. 2. num. 7. ſup. eod. conſilio 101. num. 8. infrà, lib. 7. conſ. 25. ubi dixi conſ. 64. num. 3. Bal. l. Gallus, §. etiamſi, in fin. de lib. & poſth. Paul. conſ. 427. lib. 1. Rom. conſ. 104. Soc. l. ſi is qui decenta, §. utrum, de reb. dub. Feli. cap. 2. de reſcrip. Dec. conſ. 333. conſil. 346. Jaſ. l. 1. de juſtit. & jur. l. divus, de re judic. Alciat. l. ſæpè, gl. 2. de verb. ſign. Franc. Rip. l. 2. de reſc. reſp. 30. Vide Rom. conſ. 166. Lanc. Dec. l. omnes populi, de juſt. & jur. Franc. Curt. juniorem, l. 2. §. num. 17. ſi cert. pet.

c *Auguſtinus.*] Nepote Nicolai idem latè infrà, libro 5. conſ. 125.

d *Aliud.*] Imò idem diſtinctè, ut dixi d. conſil. 125.

e *Conſilio.*] Non eſt inter impreſſa.

f *Dotes.*] Dic. ut ſuprà, lib. 1. conſ. 154.

g *Quilibet.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 6.

AD CONSILIUM CXI.

a *Speciem.*] Sup. lib. 1. conſ. 28. nu. 11. lib. 5. conſil. 28. Pau. Alex. l. juriſgentium, §. pactorum, de pactis. Aret. inſtit. de except. Ægid. Bellamer. deciſ. 715. deciſ. 50. imaginaria, in fin. de reg. jur.

b *Acceptata.*] Bal. Auth. novo jure, in fin. C. de pœn. jud. qui malè jud. Fel. c. ſi cautio, de fi. inſtr. Hyp. Marſil. l. de unoquoque, n. 155. de re jud. in rub. de probat. fol. 16. Doctores in l. poſtquam litis, de pactis. Jaſ. l. is qui hæres, de acq. hæred. Curt. ſen. conſ. 77. Dec. c. at ſi clerici, de reſcript. Alexand. ſup. lib. 1. conſ. 90. infrà, lib. 4. conſil. 20. conſil. 82. num. 3. & lib. 6. conſil. 174.

c *Formalia.*] Infra, lib. 5. conſ. 47. conſ. 150. conſil. 153. Cor. conſ. 77. lib. 4. Hypp. Marſil. rub. de probat. fol. 42. Alex. infrà, lib. 7. conſil 176. nu. 1. Jaſ. leg. quæ extrinſecùs, de verb. oblig. Vide Decium, conſilio 163.

AD CONSILIUM CXII.

a *Perinde.*] Hæc dicta non proſunt directò, ſed in vim clauſulæ codicillaris. Vide Benedict. rep. c. Raynutius, ver. in eod. teſtamento relinquens, 1. nu. 129. de teſta. licet Alex. l. nam quod, §. non omnis, ad Trebel. idem quod in hoc conſilio tentat.

b *Inepte.*] Quia eſt donatio ſimplex, ſuprà, eod. conſ. 21. num. 9.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Inutile.*] In hac commentitia utilitate omnes Doctores valde hallucinati ſunt in d. l. ſi mihi & tibi, in princ. dum ex dicta lege inferunt licere hæredi legatarii delatum legatum repudiare, etiam in alterius præjudicium, ſaltem ſi prodeſt hæredi: quod eſt falſum, nedum contra æquitatem, ſed etiam contra textum rotundum in d. l. liberto, quem etiam peſſimè intelligunt, nec d. l. ſi mihi, loquitur, quando agitur de præjudicio alieno, nec ulla alia lex, & ſic determinatur per d. l. liberto: facias ergo novam & veram concluſionem, quòd licet inſtitutus vel legatarius ipſe poſſit repudiare in præjudicium alterius l. qui autem, §. 1. quæ in fraud. credi. l. 1. §. utrum, ſi quid in fraudem patroni, cum ſim. hoc non habet locum in hærede ipſius inſtituti vel legatarii, ut latè in novis meis intellect. ſuper dicta leg. liberto, & dicta leg. ſi mihi, in princ. Et ſic Alexand. hîc malè conſuluit.

b *Inventarium.*] Adhuc graviùs errat Alexander: quia hæres per beneficium inventarii tenetur omnia jura hæreditaria fideliter & integrè deſcribere & cuſtodire, in quo tenetur de dolo, lata culpa, & levi:

multominùs igitur hic poteſt donare aut remittere jura hæreditariæ, igitur nec repudiare inſtitutionem, vel legatum delatum defuncto. Quia hoc eſſet donare. Facit l. magis puto, §. fundum, de reb. eorum, ut plenè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 150. & hoc ſingulariter nota, quia nullus adhuc Juriſperitorum aut pragmaticorum animadvertit, licet quotidie accidere poſſit.

c *Quadraginta.*] Liber meus & omnes impreſſi uſque ad Haloandrum habent quinquaginta: Greg. autem legit quadraginta: ita etiam legit Accurſius ibi, ut patet ex gl. ver. ampliorem. Et Alex. hîc, & in d. l. ſi mihi, & puto eſſe veram lectionem; ſed tamen non refert an ſit quinquaginta vel quadraginta, quia lex non ſe fundat in hoc nec in ratione Alexandri hîc quæ eſt falſa, quia ex ea ſequeretur quòd ſi 20. vel 25. eſſent legata, hæres poſſet repudiare in præjudicium patroni, quia hoc prodeſſet hæredi, quod eſt contra dictam leg. liberto, quæ generaliter loquitur & ampliatur etiam reſpectu legatarii, ut hoc legatum repudiatum debeat nihilominùs in Falcidiam imputari tanquam eatenùs facto, & culpâ hæredis diminuta ſit ex poſtfacto hæreditas. Dicendum ergo ut novè dixi.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Conjectura.*] Infrà, libro 5. conſilio 20. Imola conſilio 29. Ancharan. conſilio 33. conſilio 181. Aret. conſilio 14. numero 8. Cor. conſil. 225. lib. 2. Jaſ. l. ſi procuratori, l. ſi non ſortem, §. 1. de condict. indebiti, l. fundum, per fideicommiſſum, de leg. 1. l. 1. §. denique ad Trebel. conſilio 113. libro 2. conſilio 160. libro 4. Andreas Tiraq. repet. l. ſi unquam, verſ. donatione largitus, num. 169. C. de revocandis donationibus.

AD CONSILIUM CXV.

a *Reſtitui.*] Idem Alex. l. nam & poſteà, §. ſi minor. de jurejur. Et ibi Jaſ. & Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 208. ad fin. Thom. Gram. conſ. 16. Adde Angel. Aret. tract. malefic. ver. compa. inquiſit. & Ber. conſ. 91. Si eſt verum, lib. 3.

b *Simili.*] Sup. lib. 1. conſ. 104. lib. 2.

c *Minuenda.*] Dec. l. ſi cert. pet. Hyp. Marſil. leg. 1. num. 57. C. ad leg. Corn. de ſic. Corſe. in repet. ver. Judex procedens.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Heredes.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 10. qu. 1

b *Poteſtate.*] Hæc ſola decima ratio, quia nullum datum eſt jus redimendi per Ra. niſi ſi & poſtquam Cal. obtulerit & requiſierit de redimendo, quod cùm enim fecerit, nullum eſt jus redimendi, ſecùs ſi jus redimendi competeret ſimpliciter, ſalvo quòd non excederet annum à die requiſitionis.

AD CONSILIUM CXIX.

a *Locare.*] Imò dummodò nil faciat in fraudem domini, quia poteſt locare etiam ad longum tempus, domino irrequiſito, quia verba d. l. fin. non conveniunt locationi etiam ad longum tempus, & prohibitio & pœna dictæ l. fin. non debet extendi; & ita obſervatur, licet Jaſ. d. l. fin. nu. 112. ſequatur Alex. qui idem vult ſuprà, lib. 2. conſ. 165. num. 2. ſuprà, eod. conſ. 104. & infrà, lib. 4. conſ. 113. num. 1. pleniùs probavi in Conſuet. Pariſ. §. 56.

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI JURISCONSULTI CELEBERRIMI.

AD QUARTUM VOLUMEN CONSILIORUM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM I.

a PR *ſumatur*] Bal. Ang. Imol. Paul. Alex. & omnes in d. l. qui in aliena, & in d. l. ſciendum. Alex. ſuprà, lib. 1. conſ. 113. n 5. Dec. conſ 409. conſilio 486. in fin. conſ. 558. Cor. conſil. 144. lib. 4. Curt. ſenior conſ. 75. Jaſ. conſ. 4. lib. 1. & quæ dixi ſuprà, lib. 3. conſ. 45. in fin.

b *Generali.*] Facit Pau. c. nulli, c. ad audientiam, de rebus Eccleſ. non alien. Dec. conſ. 142.

c *Naturalis.*] Sup. conſ. 165. lib. 2. conſ. 112. libro 1. conſ. 105. lib. 3. infrà, conſ. 69. ad fin. conſilio 122. lib. 5. Bart. Alex. l. ſciendum, in princ. qui ſatiſd. cog. Soc. l. naturaliter. Et ibi Jaſ. ff. de acquir. poſ. Alex l. qui bonâ fide, l. ſi colonus, §. 1. de acqu. hæred. Fel. c. cum dilecta, de reſcript. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. c. de retract. §. 1. gl. 14. num. 79. cum ſeq.

d *Rubricis.*] Sup. lib. 2. conſ. 190.

e *Mandatum.*] Infrà, lib. 6. conſ. 191.

f *Damnum.*] Idem Alex. l. ſciendum, de verb. oblig. ſuprà, conſ. 129 lib. 1. conſ. 12 ad fin. conſ. 17. nu. 113. infrà, eod. lib. & conſ. 218. lib. 6. Soc. conſ. 254. Bart. diſput. mulier habens, ad fin. Bart. Paul. Alex. d. l. qui in aliena, de acq. hæred. Curt. ſenior, conſ. 76. Fely. c. Alber. de teſtibus, c. ſicut, de re judic. c. illud, de præſum. Jaſ. l. 1. qui admit. d. l. ſciendum, conſ. 140. conſ. 148. lib. 4. Dec. c. 1. lect. 1. de judic. Idem dicas ubi agitur de præſumenda ſubſtantia actus, ut infrà, lib. 5. conſ. 50.

AD CONSILIUM II.

a *Privationis.*] Hæc ratio non valet, quia ex ſola hypotheca ſine reali traditione non incurritur pœna, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 5. num. 2. ſed ratio eſt, quia non erat in poteſtate vaſſalli hæc hypothecare, & ſic nullo modo fuerunt hypothecata, ſed exempta. Unde ſuperveniens conſenſus patroni non ſufficit, niſi de novo hypothecentur. Sal. l. fin. C. de remi. pignorum.

b *Unam.*] Cum eo tranſit d. Phil. Fran. ibi. Sed veriùs puto ſtandum declarationi appellantis, arg. l. ſi quis intentione, de jud.

c *Hypothecata.*] Idem Alex. apud Bart. l. 55. §. fin. qui potior. Ant. Neguſa. tract. p.g. part. 3. memb. 1. num. 4.

AD CONSILIUM IV.

a *Tranſmittet.*] Secùs in jure primogenituræ introducto à conſuetudine, quia tranſmittitur in filium, licet non in filiam regulariter, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 134. & ſic Alex. in hoc caſu ſuo rectè loquitur; cui adde Socin. conſ. 88. lib. 5.

b *Solus*] Et ſic neceſſe erit recurrere ad judicium ſortis, ſi concurrant duo vel plures ejuſdem ætatis, qui aliter non concordant, ut dixi in ſimili in conſuet. Pariſ. §. gl. 1 qu. 1. quia apparet quòd teſtator non voluit venire ad plures ſimul, ſed ad unum tantùm, ibi, unus tantùm ſolus, aliàs ſecùs ſi ſeniorem vel majorem ſimpliciter vocaſſet, quia tunc ex quo non inconvenit quod plures ejuſdem ætatis ſimul quamdiù vivunt, admittuntur, non debet, nec unus concurrere paratus ad ſortitionem cogi, etiam reliquis hoc poſtulantibus.

c *Secundo genitum*] Idem Alex. in l. is poteſt, col. 2. de acqu. hæred. ubi ſequitur diſtinctionem Bal. in d. l. 3. C. de ſuis & leg. hæred. cum qua etiam tranſeunt Paul. Caſt. ibi, hanc quæſtionem latè exagitat Mat. Laud. tract. de primogeni. ubi tandem tranſit cum Bal. in d. l. 3. ſed latiùs Franc. Aret. conſ. 162. Diligente, ubi concludit pro nepote: latiſſimè verò Joan. Cirius, Conſiliarius Regius in hoc ſupremo Senatu, in tract. primoge. lib. 1. q. 25. ubi ceſſante ſtatuto vel conſuetudine dubitat. Ultra quem adde ubi latiſſimè diſcernit, & pro nepote concluſit Præpoſi. de feudo. mar. duca. & comi. in uſib. feud. & licet multi dubitaverint, ut Jaſ. d. l. is poteſt, & in l. maximum vitium, C. de lib. præ. Coſ. Gui. magis inclinat pro patruo in prooem. prag. in tract. primoge. & noviſſimè Matth. de Afflict. in conſtitut. Neap. tit. de ſucceſ. ret. nu. 22. Et licet etiam pro patruo tenuerit Corn. conſilio 199.

lib. 2. Dec. conſ. 443. tamen verior & crebrior ſententia eſt pro nepote, quam etiam Bal. conſ. 386. lib. 2. dicit eſſe communem, & omnes fatentur de conſuetudine magis invaluiſſe, quod eſt verum, niſi in Neuſtria. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 134.

AD CONSILIUM VI.

a *Sequeſtrari.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 15.

b *Duplex.*] Hoc eſt vulgatum, cæterùm cùm Accur. Cyn. & aliis valde errant, quia rationalis ſeu procurator Cæſaris non gerebat curam patrimonii ſpectantis ad principem tanquam ad privatum, ſed ſpectantis ad eum tanquam ad principem. & ſic jura ipſa fiſcalia: quoniam Imperatores Romani tametſi Rempublicam partim vi, partim dolo, aſtuque oppreſſerint, non tamen initio penitùs extinxerunt, ſed manebat Reipublicæ ſ um nomen cum ærario ſuo & pleriſque juribus ſuis, quæ ſola publica vocab.tur proprio & veteri nomine, cum re ad aliquot ſæcula retento. Hic procurator fiſci ſeu principis dicebatur procurator privatæ rationis ad differentiam redituum ærariique Reipublicæ, quæ ſola publica vocabantur.

c *Rogatus.*] Sup. conſ. 37. nu. 4. lib. 3. quæ dixi in conſuet. Pariſ. §. 5.

d *Fuga.*] Adde ſuprà, lib. 3. conſilio 19. conſilio 64.

AD CONSILIUM VII.

a *Sublatum.*] Adde ſuprà, lib. 1. conſil. 134. & lib. 3. conſil. 25. & infrà, lib. 6. conſ. 111. conſ. 155. conſil. 24. & lib. 7. conſil. 163. ſuprà, lib. 2. conſ. 226. numero 62.

b *Aliàs ſecùs.*] Idem Joan. And. c. unico, de exceſſi. præl. in 6. in no. Henri. Bo. c. ex parte 2. in fin. de offic. dele. Pan. c. cum inſtantia, de cenſ. Car. in Cle. 1. de ſepul. Gem. d. c. unico. Phil. Franc. c. quod ſemel, de reg. jur. in 6. Fel. c. nonnulli, de reſcript. in c. accidentis, de præſc. Jaſ. l. fin. c. ſi contra jus, conſil. 121. conſil. 165. lib. 4. Decius conſil. 165. Adde Bal. l. humanum, C. de leg. in prælud. Feu. in tract. ſtatu. ver. caſſatio, & verſ. clauſula, conſil. 126. conſ. 424. lib. 1. conſ. 280. lib. 4. conſil. 389. conſ. 105. lib. 5. Ant. But. conſ. 2. Imo. conſ. 107. nu. 2. Gemi. conſ. 15. Socin tract. de viſitat. Curt. ſenior conſ. 13. conſ 35. Pau. conſ. 3. conſ. 206. lib. 1. Cor. conſ. 174. lib. 2. Bert. conſ. 61. lib. 3. Adde infrà, libro 5. conſ. 111. conſ. 155. conſ. 243. ubi etiam dixi.

AD CONSILIUM VIII.

a *Item.*] Suprà, libro 2. conſilio 120.

AD CONSILIUM IX.

a *Citari.*] Suprà, lib. 2. conſ. 91. col. 3. & infrà, lib. 5. conſ. 83. Bal. conſ. 271. col. 1. lib. 1. Lap. alleg. 61. Anchar. conſ. 98. conſ. 234. conſ. 236. Alex. l. Titia, in fin. ff. ſol. mat. Panor. c. tuam, de ordi. cogni. Steph. Auffre. reper. clem. 1. de offic. ordin. de poteſt. Eccleſ. ſuper lai. ver. 9. Adde Gemi. Phil. Fran. c. Romana, §. quod ſi objiciatur, de appellat. in 6. l. nec quicquam, §. ubi decretum, col. 5. de offic. Proconſ. reper. l. admonendi, col. penult. de jurejur. Franc. Rip. l. 2. ff. de re jud. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 30. ſup. lib. 7. conſ. 58. & 69.

AD CONSILIUM X.

a *Locationem.*] Matthæus de Afflict. deciſ. Neap. 14. numero 8.

AD CONSILIUM XI.

a *Hoc modo.*] Suprà, lib. 1. conſ 13. infrà, eod. conſ. 21.

AD CONSILIUM XII.

a *Duos.*] Suprà, lib. 1. conſ. 5. num. 4. infrà, eod. conſ. 21.

b *Modico.*] Infrà, lib. 5. conſ. 5.

AD CONSILIUM XIII.

a *Sinibaldum.*] Filios Hieronymi ſubſtitui, huic conſ. ſubſcripſit alius, ut habetur infrà, lib. 4. conſ. 14. & utriſque ſubſcripſit Soc. 113. lib. 1.

b *Succeſſivè.*] Vide latè Cæp. cau. civi. conſil. 52. Ant. Rub. in l. Gallus, §. quidam rectè, de lib. & poſth. Adde Cor. conſ. 231. conſil. 263. lib. 1. conſilio 200. lib. 2. conſ. 321. lib. 3. conſ. 17. conſ. 47. lib. 3. Paul. conſil. 159. conſ. 370. conſ. 455. lib. 2. Dec. conſ. 205. conſ. 236. conſ. 253. conſ. 291. conſ. 248. conſ. 320. conſ. 384. Pau. conſ. 159. conſ. 570. conſ. 455. lib. 2. Vide infrà, eod. conſ. 24.

c *Natura.*] Idem Rom. conſ. 438. In cauſa, verſ. quoad quartum. Pau. conſ. 16. lib. 2. Socin. conſ. 113. lib. 1. Bertran. conſ. 15. col. 9. num. 37. lib. 1.

d *Vulgaris.*] Idem Aret. Soc. d. §. quidam rectè ubi Soc. dicit ſe ſubſcripſiſſe huic conſil. patet apud Soc. conſ. 113. lib. 1.

e *Conſilio.*] Quod habes ſup. lib. 2. conſ. 186. Adde ſuprà, lib. 1. conſ. 108.

f *Primus.*] Sup. lib. 1. conſ. 105. num. 4.

AD CONSILIUM XIV.

a *Scripſit.*] Non eſt iſtud conſilium Alexandri, quidam attribuunt Anton. de Prato veteri, quod mihi veriſimile eſt, & eſt ſubſcriptio ad conſilia Alexand. præcedens.

b *Directa.*] Dixi ſuprà, lib. 3. conſ. 12.

c *Primò.*] Sup. lib. 1. conſ. 105. num. 4. Franc. Rip. repet. d. l. Centurio, num. 167.

d *Seia.*] Vide ſuprà, lib. 1. conſ. 91. num. 8.

AD CONSILIUM XV.

a *Statuti.*] Idem Alexand. infrà, libro 5. conſil. 9. in l. Gallus, §. 1. de lib. & poſthum. l. hæredes, §. cùm ita, ad Treb. Bat. conſilio 60. Anton. But. conſil. 60. Anton. Barr. conſilio 9. Anchar. repet. c. 1. quæſt. 14. princip. Imo. conſ. 27. cum aliis citatis per Andræam Tiraquell. in repet. l. ſi unquam, verſiculo, ſuſcepit liberos, numero 80. C. de revoc. donat. ultra quem adde Cor. conſ. 26. conſ. 41. libro 4. Jaſon l. 2. C. de jure emphy. leg. poſt dotem, cum ſeq. ſolut. matrim. l. 1. §. hoc autem, lect. 2. ad Treb. Decius conſilio 545. Ang. Aret. in tract. teſtam. verſic. nolens decedere, in teſtam. in fin. Curt. junior, tract. feud. in 3. parte prin. num. 15. Bertran. conſilio 15. ex themate, in 7. quæſtio. libro 1. Benedict. repet. cap. Raynu. ver. duas habens filias, num. 177. Alciat. lib. 1. pag. 10. de

verb. ſign. & in tract. præſum. reg. 3. præſumpt. 32. num. 4. & adverte quòd illud dicendum procedit in habentibus ſymbolum, ita quòd diſpoſitio ſtatuti tacitè inſtituit, ut quando vocantur filii poſt patrem, tanquam alioquin veriſimiliter ſucceſſuri, ut in puncto in quo rectè conſuluit Alexander; hìc ſecùs, quatenùs filii ponuntur in conditione, ut in hoc conſilio, ſi unus fratrum deceſſiſſet, relictâ filiâ: illa fecitſet deficere fideicommiſſum, licet contrarium ſcripſerit Alciatus in locis præfatis, & peſſimè, quia etiam verba & mens ſtatuti ceſſant, nec poſſunt adaptari, quando filia ſola ſupereſt, nec etiam debent extendi, quando filii extranei per ſe vocantur, ut hìc vult Alexander. Et bene.

b *Contractu.*] Tanta extenſio non eſt temerè admittenda, ut plenè diſtinxi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 132. & tetigi in eadem Conſuet. §. 22. qu. 26. numero 86.

AD CONSILIUM XVI.

a *Prima.*] Adde Bald. conſilio 42. lib. 5. Guid. Pap. deciſ. Delph. 467. Jaſ. leg. divortio, §. quod in anno. ſol. mat. l. duobus, §. ſi ei qui, de jurejur. conſil. 26. in fin. lib. 3. conſil. 512. & conſ. 609. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 46. limita per not. Bald. Alex. Jaſ. l. invitus in fin. C. de procur. l. ſi quis ex argentariis, in fin. de eden. Ant. But. conſ. 300. Socin. l. hæc conditio, id eſt, num. 5. de condi. & demonſt. Felin. c. 2. de treug. & pac. Hyp. Marſil. repet. rub. de fidejuſſor. quæſt 9.

b *Reconductio.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 195.

AD CONSILIUM XVII.

a *Locatio.*] Decius conſ. 204. Bertrand. conſ. 126. Locatio, lib. 3.

b *Decem.*] Alex. l. ſi de eod. §. 1. ff. de acq. poſſ.

c. *Immediate.*] Habentis juriſdictionem quaſi epiſcopalem. Car. Pan. c. ſtatuimus, de tranſact. Phil. Franc. c. 1. de reb. Eccleſ. non alien. in 6. Bald. conſil. dixi, lib. 5. Pau. conſ. 436. libro 6. Gemi. conſ. 48. Fab. de mon. ſancti Savi. de empt. & vend. quæſt. 5. prin. gl. cle. 1. ver. proprii. Et ibi Card. de reb. Eccleſ. non alienand. Felin. c. auditis, de præſcript. Socin. conſ. 15. lib. 1.

d *Non probant.*] Ad hoc, quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 86. Hyp. Marſil.

e *Inſtrumentum.*] Jaſ. l. ſciendum, de verb. oblig. Tho. Ferr. cau. 60.

f *Propoſitum.*] Idem Feli. c. Abbas, in fin. de teſt. ca. illud, de præſumpt. c. ſicut, de re jud. & Alexand. ubique, niſi infrà, libro 6. conſilio 219. numero 13. ubi malè loquitur: non autem aliud ſentit, ſuprà, libro 3. conſ. 45. in fin. quia ibi non agebatur contra Eccleſiam, ſed contra extraneam, & de modico præjudicio: adde quæ dixi infrà, lib. 5. conſ. 5. & lib. 6. conſ. 219.

g *Dominii.*] Idem infrà, lib. 5. conſ. 76. licet Alciatus de præſumpt. reg. 2. præſumpt 18. contrarium velit. Et malè. Adde Jaſ. conſil. 49. lib. 3. Franc. Rip. tract. de peſte; & licet Alex. infrà, eod. conſ. 28. ſibi contrarius ſit.

h *Legatus.*] Bald. conſ. 330. lib. 4. Alex. Jaſ. l. nemo poteſt, de legat. 1. Curt. ſenior, conſ. 89. Mart. Laudanus in tract. de primogenit. §. 92. Felin. cap. 1. de reſcript. Alber. Brun. conſ. 108. limitatur ſuprà, libro 2. conſ. 116. num. 12. infrà, lib. 6. conſ. 34. nu. 4. infrà, lib. 7. conſ. 90. Panor. conſ. 2. Aymo conſilio 103. numero 2.

AD CONSILIUM XVIII.

a *Confeſſio.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. glo. 3. 3. nu. 19. Adde ſuprà, lib. 1. conſ. 45. in fin.

AD CONSILIUM XX.

a *Recipiente.*] Sup. lib. 3. conſ. 111. num. 7.
b *Fama.*] Sup. lib. 2. conſ. 94.
c. *Appellatur.*] Dic. ſup. lib. 3. conſ. 116.

AD CONSILIUM XXI.

a *Jurant*] ff. conſ. 11.

b *Tenetur.*] Contrà tenet idem Ang & Alexand. in l. Nehennius, § 1. in fin. de re judic. Et benè, ut probatur in Conſuet. Pariſ. §. 22. quæſtione 10. numero 46. Nec Alex. hìc aliter ſentit, ut infrà, ibi, tamen non puto.

AD CONSILIUM XXII.

a *Expreſſa.*] Et in dubio non præſumitur & attenditur hic hæc ratio tanquam juſta, & concernens bonum commune.

b *Domini.*] Quod in dubio non debet præſumi, nec attendi, etſi de hac cauſa conſtet tanquam odioſa, & velut decretum ambitioſum: eſtringenda eſt.

c *Conſueta generaliter.*] Hæc menſura debet attendi, niſi de contrario conſtet, ut Alex. Jaſ. & omnes in d. 1. ſi quis cau. Hoſt. Joan. And. Pan. in c. olim, de except. nonnull. in princ. de reſcript. And. Alciat. l. 3. gl. 2. de verb. ſign.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Firmam*] Per hanc rationem Cæp. cauſ. civil. conſil. 47. hoc eodem caſu conſuluit dictam Jacobam admittendam ad retractum, & poſt 7. annos à contractu venditionis. Et in hoc malè, quia ſaltem per annum à communi notitia fuit excluſa ex conſuetudine generali, per ea quæ ſcripſi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 173.

AD CONSILIUM XXV.

a *Succeſſivo.*] And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 11. gl. 4. num. 2.

b *Gravibus.*] Sup. lib. 3. conſ. 70. conſ. 83. & infrà, eod. conſ. 50. num. 11. conſ. 155. deciſ. Tholoſ. 379. Jaſ. conſ. 3. conſ. 78. lib. 3.

c *Rationem.*] Sup. lib. 2. conſ. 94. in fin. ſup. lib. 3. conſ. 70. nu. 6. infra, lib. 5 conſ. 153. nu. 14.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Hortum.*] Sup. lib. 2. conſ. penult.

b *Et rerum.*] Gl. in obſcuris, de regul. jur. Aret. conſilio 6. Socin. l. utrum ſi quæſitum, not. 2. de reb. dub. Alber. Brun. conſ. 62. conſ. 81. Alex. infra, libro 5. conſ. 68. in fin.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Conſueta.*] Hanc rationem omnes probant. Sed

ſequeretur quod diviti reique agendi attento potiùs quàm pauperi & ſtudioſo uſuræ compenſatoriæ deberentur. quod eſt iniquum. Plenè dixi in tract. de uſura, ſuper l. eos, nuper reperi plenum & eruditum conſilium dom. Aymo conſ. 189. ubi in pleriſque nimis rigidus eſt, diſſentit ab his quæ dixi in d. tractatu, & in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 9. nu. 19.

b *Concludo.*] Idem Alex. infrà, eod. conſ. 63. lib. 5. conſ. 74. conſ. 141. Sali. d. l. cum allegas, Paul. conſil. 101. lib. 1. Anchar. conſ. 93. repet. c. peccati, repet. cap. nemo poteſt, de regul. jur. in 6. Lancelot. Dec. in l. apud Julianum, §. fructus, not. 4 de leg. 1. l. 3. in fin. de an. leg. Soc. conſ. 56. lib. 3. Jaſ. repet. l. 1. C. de ſumma Trinit. in l. unica, C. de his quæ pœnæ nomi. Joan. de Monte Ferra. in repet. l. nemo poteſt, de leg. 1. Corad. tract. contract. qu. 34. in fin. Hieron. Cagn. repet. l. curabit, C. de action. empt. ſed hæc ſententia, licet communis, eſt erronea, ut latè probavi in d. l. eos, & contrarium tenent Bal. in l. rogaſti, §. ſi tibi, in fin. novæ lectu. ſi cert. pet. Paul. in rub. ff. de his quæ pœnæ nomi. & ibi Soc. in l. 2 Alciat. Parergon, lib. 5. c. 20. Rom. conſ. 510. Joan. Gerſ. tract. de contract. & meliùs; & ſic concludo quòd Alexander hîc malè conſuluit.

c *Contrarium.*] Idem Bal. l. 1. de ſ[illegible] Trin. & d. l. ſi tibi. Anchar. conſ. 150. conſ. 2. Dec. conſ. 111. conſil. 116. conſil. 119. Ant. Rub. conſ. 20. in fin. conſ. 65. conſ. 88. Hier. Cagn. rep. d. l. curabit, dicut per Dec. c. cùm venerabilis, 4. de exception. Vide quæ dixi in d. l. eos.

d *Debebuntur.*] Fidem hic deſidero: quia verba depravat quæ referuntur ad alimenta: ſed ad penſiones quæ pro temporis rata current, & vice alimentorum interim legentur, ut patet ex narratis in conſil.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Longius.*] Id eſt longum ſeu ſimile decennium.

b *Contrarium.*] Hic contra morem ſuum ſibi contrarius eſt, ut in locis allegatis ſup. eod. conſ. 17. nu. 12. ubi tenuit non fieri reconductionem, quando eſt ad longum tempus, etiam ſtante dicto ſtatuto, quod intelligo niſi ad unum cœptum annum, prout aliàs de jure communi, ceſſantibus aliis pactis his commune habentibus, hoc veriſſimum puto, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 195. & ſic Alex. hic malè conſuluit.

c *Clauſulis.* Verum eſt de illis quæ congruunt locationi, ſecùs puto de prorſùs ſeparatis, ut in hoc pacto: unde ſi locavi ad quinque annos cum pacto quod poterit conductor intra idem tempus ſolvendo mille emere, licet ſi remaneret in 6. anno intelligatur fieri tacita conductio pro illo anno, cum ſimilibus pactis congruis de ſubſtantia & natura actûs, ut ſub eadem penſione, non tamen ſub eodem ſeparato pacto vendendi vel acquirendi intra illum ſextum annum, ut plenè & novè probavi in Conſuetudine Pariſienſi.

AD CONSILIUM XXIX.

a *Alimenta.*] Suprà, libro tertio, conſilio 56. cum ſequenti.

b *Conditionale.*] Iſtud non eſt ad propoſitum, quia non proinde ſequitur quòd mutetur, vel mutari poſſit qualitas vel modus legati in ſingulis annis. Tamen hæc ratio nedum non concludit, ſed non eſt vera, quia verb. donec, in legato uſusfructus, vel fundi, non facit legatum conditionale, ſed limitatum ſeu finiendum illo caſu adveniente, ut dixi in diſtinct. leg. legatum. in novis intellect. Vera autem non eſt, quia hujuſmodi legatum de per ſe, & mero jure eſt de pleno uſufructu. Limitatur autem hæc, & reſtringitur ex tacita mente & æquitate ad alimenta honorifica, favore liberorum. Et ſic quamdiù illi ſuperſunt. Illis autem deficientibus, ceſſante cauſa, ceſſat limitatio argument. leg. Titia Seio, §. uſuras, de leg. 2. Quare ideò dico indiſtinctè, ſive ſimpliciter legatum quæri, ſive ſub illa alia limitatione, donec vidualem, &c. ut deficientibus quandocumque liberis reintegratur legatum uſusfructus, deducta legitima.

c *Ceſſante.*] Et ſic loquitur Alex. etiam caſu quo filii poſt obitum patris teſtatoris decedant ſine filiis, ſuperſtite matre; & tunc dico quòd ſtante dicto vel ſimili ſtatuto, peſſimè Alexander conſuluit, ut in ſimili dixi in conſuet. Pariſ. §. 155. ad fin. plus dico quòd etiamſi teſtator legaret uxori uſumfructum, vel fundum ſub expreſſa conditione, ſi contingat filios ſuos decedere ſine liberis, non valet, ſi ſemel tempore mortis liberos reliquerit: nec convaleſcit quandocumque deficientibus liberis, quia intereſt eorum non gravari, etiam ſub conditione, ultrà metas ſtatuti; & alioquin non poſſunt filii liberè diſponere, vel ad hæredes transferre, prout voluit ſtatutum: intelligo tamen quòd ſaltem vidua capiat, quantum per ſtatutum ei capere licet. Nec eſt ſimile de forenſi vel alio qui eſt prohibitus capere odio ſui. Quare ſi die legati ceſſante ſit, quamvis ceſſat tota ratio odii & ſtatuti; & ſic valet legatum, ſed hic uxor non eſt prohibita plus capere odio ſui, ſed favore filiorum, qui favor non ceſſat in totum, licet filii ſine filiis decedant ante diem legati facti uxori cedentem, ſed poſt acquiſita bona paterna, etiamſi filii in vita non diſpoſuerint, vel diſponere, fortè infantes, vel furioſi, non potuerint, quia intereſt eorum liberè ad hæredes tranſmittere. Nec obſtat quod nuper dixi reintegrari legatum pleni uſusfructus deficientibus liberis poſt obitum patris, licet illi relinquant hæredes extraneos, quia ibi non erat uxor prohibita totum uſumfructum capere, ſicut hic, unde ſicut ibi reſtringit legatum uſusfructus ex tacita mente & conſuetudine, ita ex eadem tacita mente & conſuetudine redintegratur.

AD CONSILIUM XXX.

a *D. cit.*] Paul. conſil. 30. lib. 1. Vide plenè infrà, lib. 5. conſil. ult.

AD CONSILIUM XXXI.

a *Quod ſic.*] Quia in dubio præſumitur datum contemplatione filii, & idem tenet Bal. Auth. ex teſtamento, C. de coll. Dec. conſ. 81. Ber. conſ. 73. Viſo caſu, lib. 1. Alciat. tract. præſum. reg. 1. præſum. 17. Franc. Rip. & omnes, d. l. in quartam, & ubique; & in hoc non eſt difficultas de jure. Quid autem dicendum ſit de conſuetudine Franciæ, dixi in conſuet. Pariſ. § 125. Adde ſuprà, lib. 1. conſ. 24.

b *Non tenetur.*] In his terminis loquitur Alex. infrà, eod. conſ. 89. num. 6 infrà, lib. 5. conſ. 138. & ſic non eſt ſibi contrarius his quæ tradit hic, & ſuprà, libro 1. conſ. 24.

AD CONSILIUM XXXIV.

a *Conſului.*] Infrà, lib. 7. conſ. 29.

b *Dilatoria.*] Imo in fidejuſſore indemnitatis eſt potiùs exceptio intentionis, per ea quæ dixi infrà, libro 7. conſilio 29.

c *Juſtam.*] Imò, ut de ſtatuto dixi infrà, lib. 5. conſ. 183. in fin. fa. notata ſuprà, lib. 2. conſil. 37. in fin. Alex. hic non loquitur, niſi tanquam advocatus, confirmando allegationes quas fecerat pro conjunctis ſuis infrà, lib. 7. conſil. 29.

AD CONSILIUM XXXV.

a *Large.*] Dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 1. gl. 5. num. 48 cum ſeq.

b *Pars.*] Idem Alex. ſuprà, lib. 2. conſ. 3. Rom. conſ. 305. faciunt quę dixi in conſuet. Pariſ. §. 5. nu. 75. cum ſeq.

c *Nunquam.*] Sup. lib. 1. conſ. 116. in fin. Curt. ſenior, conſ. 69. num. 6. Jaſ. l. eum qui, §. in popularib. ff. de jur. in l. 1. in princ. de op. no. nun. Alex. tract. præſum part. 2. num. 16. And. Tiraq. conſuet. Pictav. tit. de retract. § 4. (gl. 1. num. 36.

d *Fallit.*] Ita ut intelligatur etiam de juratoria ſecundùm materiam ſubjectam. Dec. c. 1. leg. 2. de judic. c. qua fronte, in fin. de appel. Alex. ſuprà, lib. 3. conſilio 57.

e *Emphyteuta.*] Infrà, lib. 5. conſ. 4.

f *Genitivus.*] Bar. l. 2. §. in hac, ff. vi bonor. rap. Alex. in rub. ff. de juriſd. omnium jud. Panor. Dec. c. quia, de judi. Cor. conſ. 201. lib. [illegible]. infrà, lib. 5. conſil. 54. num. 2. conſ. 98. num. 6.

AD CONSILIUM XXXVI.

a *Gabella.*] Sup. lib. 1. conſ. 104. num 6.

b *Suſpendit.*] Alex. l. 1. Et ibi Jaſ. Franc. Rip. de re judicata. Alciat. l. ſi cauta, C. de tranſact.

c *Adita.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 4. num. 6. Dec. l. hæredem, ad fin. de regul. jur.

d *Pœna.*] Cor. Conſ. 86. lib. 2. Sed vide Joan. And. Gemi. Phil. Fran. c. ſi. de elec. in 6. Jo. And. in c. [illegible], de regul. jur. in 6. Alex. infrà, lib. 7. conſ. 90. in fin.

e *Quod no.*] Paul. d. l. furti. Alex. & alii, l. 1. ff. de re jud.

AD CONSILIUM XL.

a *Generales.*] Hæc veritas. Idem Bald. conſil. 54. Caſus brevis, lib. 1. & conſ. 191. lib. 2. Romanus conſil. 304. Cor. conſ. 42. conſ. 102. lib. 4. Bald. c. 1. Imper. Lot. in uſib. feud. Dec. conſ. 495. Jaſ. conſ. 173. lib. 4. Alex. infrà, lib. 6. conſ. 208. Ber. conſ. 76. Dudum lib. 1 aliter tamen tenere viſus eſt Alexander infrà, lib. 7. conſ. 62. nu. 4. conſ. 100. in fin. ubi dicam.

b *Conjectura.*] Sup. lib. 3. conſ. 114. in fin.

c *Non videtur.*] Hoc eſt contra text. in l. nihil, §. 1. de leg. 1. Ideò tollenda eſt diſtinctio Pe. quam ſequitur Bal. in d. l. ſi fundum, per fin. Paul. Jaſ. ibi. Vide Bal. conſ. 268. lib. 2.

d *Succedit.*] Latè And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 32. nu. 10. cum ſeq. Alex. ſuprà, lib. 4. conſ. 49.

e *Succedit.*] Latè And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. ubi ſuprà, d. l. à Titio. Decius in l. cùm ad præſens, ſi cert. pet. & in conſ. 115. & omnes ubique ita tenent; ſed tamen non probatur jure, & in d. l. à Titio, ipſa conditio eſt de cauſa juſta, quam implicat: ſaltem hæc communis ſententia non habet locum in ſimplici confeſſione de debito ſub conditione de ſe ad obligationem impertinenti, ſicut & in conceſſione de debito in diem: nec video quòd ſit bona ratio differentiæ, ſi quis promittat ſolvere decem calendis Maii, vel ſi Rex venerit, aut ſub alia impertinenti conditione. Dixi in novis intellectibus.

f *Cauſam.*] And. Tiraq. repet. d. l. ſi unquam, verb. donatione, c. de revoc. donat.

g *Aliter.*] Ut Franc. Rip. d. l. ſi unquam, quæſt. 28. Et malè. Dic quòd naturales non faciunt eſſe locum d. l. ut rectè decidit d. And. Tiraq. ibi, ver. ſuſceperit liberos, nu. 45.

h *Legendo.*] Ut in l. ſtipulatio hoc modo, de ver. oblig. Idem tenet Ant. Pet. r. pet. leg. 1. de jurejur. in 32. effec. Hier. Cagn. repet. l. fin C. de pactis. Bert. conſ. 46. Viſo caſu, lib. 1. Ant. Rub. conſ. 114. ſed licet in hoc diſtinguat Franc. Rip. repet. d. l. fin. q. 54. ad fin. Contrarium verius puto indiſtinctè, ut tenet Roman. in l. ſtipulatio hoc modo, ff. de verb. oblig. Cor. conſ. 102 lib. 1.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Aliquos.*] Ex hypotheſi totius conſilii apparet quòd hujuſmodi donatio expiſcata per reum ab iſtis ruſticis, non ab omnibus, vel majori parte collectivè fuit facta, ſed à quibuſdam ſingulariter, qui nec fecerunt nomine communi univerſitatis, nec communi conſilio, ſed privato nomine, & conſilio cujuſque. Conſtat etiam vel per confeſſionem rei, in fin. conſilii, quòd ad ipſam communitatem ſpectabat dominium & poſſeſſio fundi controverſi ante vel citrà dictam donationem communiter inepta: ſunt & ſophiſtica, quæcumque hic longo ſermone texit Alexander, qui hic peſſime conſuluit reum abſolvendo, quia imò concluſiones Syndici erant adjudicandæ, cùm nihil eſſet diſpoſitum, nec immutatum de jure communitatis, nec in dominio, nec in poſſeſſione per talem donationem no. in l. & hæred. §. hodie, de pactis, in l. ſicut quòd cujuſque uni. no. in l. aut facta, niſi per Bart. de pœnis. Cano. in c. cùm omnes, de conſti. c. gratum, de poſtu. præl. faciunt not. Cæp. de ſerv. ruſt. præd. c. 9. Jaſ. conſ. 81. col. 1. lib. 3. Itaque non eſt hic juſtum conſilium, ſed ſimplices allegationes à parte redemptæ.

b *Fateri.* Suprà, lib. 1. conſ. 9. num. 1.

c *Tum.*] Sed nomine, ſaltem per reſtitutionem in integrum ex clauſula generali poteſt ſuſpendere judicium petitorium, & intentare conditionem ex d. l. ſi quis conductionis, dicendum quòd ſic, ſecundùm ea quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ. tit. 3. in rub.

d *Integri*] Sup. lib. 2. conſ. 69.

e *Intelligitur.*] O ſophiſtam! imò potiùs intelligitur, quod nil volebant diſponere nomine, nec de jure univerſitatis, ſed de particulari jure, ſi quid ſinguli ut ſinguli habebant dumtaxat.

f *Numerum.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. num. 7. infrà, lib. 5. conſ. 149. num. 6.

g *Cavilloſe.*] Infrà, lib. 5. conſ. 149. num. 10.

AD CONSILIUM XLVI.

a *Mariam.*] Subſcriptio eſt ad conſil. Alexand. ſuprà, lib. 15. ubi videas.

AD CONSILIUM L.

a *Dationis.*] Adde not. ſup. lib. 2. conſ. 119.

b *Odioſus.*] Ad hoc quæ dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 62. quæſt. 5.

c *Citationem.*] Vide ſup. lib. 2. conſ. 222. col. 3.

AD CONSILIUM LII.

a *Mens*] Paul. conſ. 123. lib. 1. Curt. ſenior, conſil. 45. Decius l. 1. col. 2. C. de cond. inſtit. infrà, eodem conſil. 54. num. 7. Latè And. Tiraquel. l. ſi unquam, verſic. libertus, num. 42. C. de revocandis donationibus.

b *Bal.*] Adde Bal. conſ. 186. quia allegationes lib. & omnium pleniſſimè And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. §. 1. gl. 9. num. 221. cum ſeq.

c *Ad paria.*] Fateor in quantum vocat ad ſubſtitutionem, ſed non ſequitur, ergo noluit deficere gravamen per filias filij gravati, quia ipſorum filiorum intereſt, vel filias ſuas tranſmittere, idque naturæ congruit & expreſſæ diſpoſitioni juris communis l. qualiter, § cùm autem C. de inſtit. & ſub. hanc igitur veriſimilius eſt fuiſſe mentem teſtatoris, & ſic Barbat. hic tota via errat, & prorſus paralogizatur.

d *Alfonſi.*] Aliàs Alexandri, ut in Conſuet. ſequen. iſte non erat filius teſtatoris, ſed extraneus ſecundo loco poſt filios maſculos ſubſtitutus.

e *Rationis.*] Suprà libro tertio conſil. quinquageſimo nono numer. 3.

f *Copiæ.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. quinto numer. 42.

g *Generalis.*] Suprà lib. 2. conſ. 11.

h *Ergo.*] Iſtud argumentum eſt planè ſophiſticum, & fallaciſſimum, quia bene verum eſt quod prædilexit filios filiabus, in hoc quod vocavit & ſubſtituit filios, & non filias, & ſic ex hoc bene poteſt colligi, quod filiæ & fortius neptes etiam ex filijs non poſſunt dicere ſe vocatas, & ſubſtitutas: licet filij hoc dicere poſſunt, caſu contingente, ſed non proinde ſequitur, quod filiæ filiorum à portione bonorum patris ſui excludantur per alios ſuperſtites filios teſtatoris patruos ſuos, quia hoc non diſpoſuit, nec voluit teſtator, quia non ſubſtituit filios ſuperſtites præcedenti filio, & caſu quo ille decederet cum filiabus, ſed ſolum caſu quo decederet ſine filiis legitimis, in quibus verbis includuntur filiæ, & longè aliud eſt fœminas non vocari ad commodum ſubſtitutionis, ſed ſolos filios, ut hic voluit teſtator aliud, ſcilicet nedum filias non vocari ad hoc lucrum, ſed etiam damno affici, & privari portione bonorum patris ſui; quod non apparet hic, nec veriſimile eſt teſtatorem voluiſſe. Et ſic dico quod Paul. in d. conſ. 58. lib. 1. peſſimè conſuluit, adde quæ dixi infrà lib. 6. conſ. 48. numer. 4.

i *Non concipit.*] Fateor in hac, vel ſimili diſpoſitione quæ ſit de filijs ſucceſſivè, quia tunc meritò referri poteſt ad ſtatutum ejuſdem materiæ propter ſymbolum, non tamen hæc ad aliam materiam extendi poteſt, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 137.

k *Quod lex.*] Et ſic totum hoc conſilium ſubvertitur, ut ſuprà eod. numer. 8.

l *Joan.*] De Imol. conſ. 38.

AD CONSILIUM LIII.

a *Primò.*] Sequentes quatuor priores rationes non valent, reliquæ concludunt, dixi in conſ. præcedenti, & infrà libr. 6. conſ. 38. & in tract. ſubſtit. ſuper l. precibus.

b *Venia.*] Sed hoc reprobatur per Fulg. Alex. Jaſ. Dec. ibi dixi in Conſuet. Pariſ. §. 134.

c *Bis.*] Sufficeret ſemel quoniam inter hos caſus eſt oppoſita nedum, ſed diverſa ratio, ut enim deſcendentibus debetur, contrà verò extraneis non debetur hæreditas: ita vocationem extraneorum reſtringi ad maſculos, gravamen verò filiorum per deſcendentes ſimpliciter ſecundùm jus commune reſtringi convenit.

AD CONSILIUM LIV.

a *St... miſſent.*] Suprà lib. 2. conſ. 2. 4. num. 3 4.

AD CONSILIUM LV.

a *Quod lex.*] Bal. junior tract. ſubſt. Alexand. ſupra eod. conſ. 4. num. 12. Curt. ſen. conſ. 44. Jaſ. lib. 1. de vulg. & pup. libr. 3. de leg. 1. leg. cum filiola, eod. conſ. 41. conſ. 84. conſ. 120. conſ. 142. lib. 1. conſ. 52. lib. 3. Dec. conſ. 382. in fin. conſ. 379. conſil. 416. numer. 20. Bened. rep. c. Raynutius verſ. ſi abſque liberis moreretur 2. numer. 30. de teſtam. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 44. numer. 20. Joan. Anton. Rub. conſ. 36. vide tamen Soc. repet. l. cum avus. de condict. & demonſtration.

b *Æquè.*] Dec. conſ. 597. num. 9.

c *In ſtirpes.*] Communis ſententia adde Bal. conſ. 398. lib. 1. & in cap. ubi Alva. de ſucceſſion. feud. Guid. Pap. deciſ. Delphin. 334. Corn. d. Auth. ceſſante Dec. lib. 3. C. unde legit Jac. de S. Geor. tract. feud. ver. ſic præſen. & re civil. Curt. junior eod. tract. par. 3. num. 53. Steph. Bertran. conſ. 2. viſa conſulta libro primo. hæc ſententia inconcuſſa manebat uſque ad tempora noſtra, dum Fort. Gratias in l. Gallus §. idem credendum cum ſequent. de lib. & poſthum. multùm verboſè cœpit impugnare. Idem eodem ferme tempore, ſed ſubtilius & ſplendidius Vdalri. Zaſi. in nota intellect. & in epitom. feud. part. 8. ubi dicit ita ſervari in Germania, & à Carol. V. moderno Imperatore ita conſtitutum eſſe. Quid quod apud nos ita videtur judicatum & firmatum judicio ampliſſimi Senatus pluribus claſſibus congregatis. Sed cave ne cum vulgo pragmaticorum decipiaris, quia illud areſtum latum eſt ſecundùm mores hujus regni, ubi regulariter non eſt locus repræſentationi in linea collaterali, ut dixi in conſuetudine Pariſienſi §. 149. nos autem loquimur in terminis juris communis, in quo concludo veram eſſe communem ſententiam, quam etiam Claud. Cantiuncula, doctiſſimus olim Zaſij diſcipulus æquiorem dicit in paragr. Inſtitutio. de leg. agnat. ſucceſſio. eamdem ſequitur conſummatiſſimus noſter Jureconſultus. & Senator ampliſſimus dom. And. Tiraq. in Conſuetud. Pictav. tit. de retract. §. 11. gl. 11. ubi doctè & copioſè more ſuo licet parergôs hunc articulum tractat, non tamen antevertit inductiones & rationes meas, quas olim in regeſtis meis cumulavi, & quia hîc margo commodè non caperet, rejici in novos intellect. & in commentaria conſuetudinis Pariſienſis §. 149.

d *Hæreditarium.*] Suprà libro primo conſilio 44. numero primo.

e *Eorum filiis.*] Sup. lib. 1. conſ. 105. num. 1.

f *Ultimò.*] Suprà libro primo conſil. 91. numero octavo conſil. 105.

g *Portio.*] Suprà eod. conſ. 33.

h *Recognitio.*] Plenè dixi in conſuet. Pariſienſi §. 12. gl. 5. numer. 22. cum ſequen.

i *Paterni.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 5. numer. 92. cum ſequent.

k *Solùm.*] Ad hæc quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. num. 20 § 46. num. 57. Curt. jun conſ. 140. conſ. 158. conſ. 184. Matth. de Afflict. dec. Neap. 257.

l *Non poſſunt.*] In c. ſi ſacerdos de offic. or. glor. in ca. quiſquis verſ. exarſerit quæſt. 1. c. plerumque 2. qu. 7. in l. fin. C. de accuſ. in l. cis, C. de calum. in l. ſi quis alicui C. ad l. Jul. majeſt. Joan. Monachus in extravag. excommunicamus, in verſ. præferatur de ſent. excom. in communibus Alber. 2. par. ſtatu. quæſt. 175. Ang. Aret. in tract. malefic. verſ. *che hai tradito.* Joan. de An. in rubr. de Simo. Henri. Bohic. in ca. qui cum fure. de fur. Rochus Curt. tract. de jure patron. verſ. & utile nu. 10. Hipp. Marſ. nov. 164. Neviza. in ſylva nupt. fol. 61. Franc. Rip. in tract. de peſt. fol. 159. Thom. Aquin. in 4. ſentent. diſtinct. 19. in problem. 1. art. 16. problemat. 4. art. 12. & alij, quos brevitatis cauſâ omitto.

m *Relatio.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 5. numer. 75.

n *Gloſſatoris.* Supr. lib. 2. conſ. 92. num. 4.

o *Ultimo*] Ant. Corſ. in ſing. verſ. opin. 1. & in rep. verſ. opin. Curt. ſen. conſ. 1 conſ. 44. limitat Jaſ. Dec. l. ſi cum eodem de juriſd. om. jud. Jaſ. lib. 1. §. & poſt op. in fin. de oper. nov. nunc. l. filio pater de leg. 1. l. pacta noviſſima C. de pact.

p *Coädjuvare.*] Henric. de Bortis, tract. ſynd. part. 3. art. 1. n. 116.

q *Prælegare.*] Ut ſuprà libro 3. conſilio 8. numero 15.

AD CONSILIUM LVI.

a *Pro.*] Attribuitur Alexandro; ſed ſtylus oſtendit eſſe alterius.

Scandalum.] Imò quod propter hoc non debet omitti triplex veritas, ſcilicet doctrinæ, vitæ, & juſtitiæ, tenet Theologi 4. ſent. diſt. 38. adde cum iſto gl. c. 4. de reg. jur.

c *Veritas.*] Hæc deſcriptio eſt ſecundum notitiam, rectiùs ſecundum eſſentiam definit. Bald. conſilio 352. materiam feud. ad fin. libro 1. Veritas eſt, verum eſſe, & verum dici. Et Chriſtus ſervator noſter dicitur veritas, quia ipſe eſt via, veritas, & vita. Joan. cap. 14.

d *Et bene.*] Deciſ. Thom. 290. Curt. ſen. conſ. 27. Jaſ. Authent. præterea C. unde vir & uxor & inſtit. de action. §. fuerat n. 107. Bert. conſ. 161. ſupp. lib. 1. Alex. inf. lib. 7. conſ. 169. n. 2.

e *Civiles.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſſ. 1. quæſt. 3.

f *Expellere.*] Rom. conſilio 517. Aufr. ad q. Thom. 71. c. 7. ſed falſum. Matth. 19. Marc. 10. ad Epheſ. 5. non obſtat d. l. generaliter quia non permittit, ſed tantum enunciat, quod fortè de facto accidere poteſt.

g *Dotem.*] Infrà lib. 5. conſ. 78.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Adduci.*] Suprà libro 3. conſ. 58.

AD CONSILIUM LXII.

a *Rationem.*] Sup. lib. 1. conſ. 45. n. 1.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Mala fide.*] Suprà libro 1. conſil. 110. in fin. ſup. lib. 2. conſ. 4.

b *Actionum.*] Inf. eodem. conſ. 99.

c *Ignorantiæ.*] Suprà lib. 1. conſ. 71.

d *Specialem.*] Idem inf. lib. 7. conſ. 208. num. 10. idem ſup. eod. conſ. 56. & ſic aliud in marito, ut ibi & hîc, & Alexand. l. quæ dotis & ibi Jaſ. ſolut. matr. Phil. Corn. conſ. ult. lib. 2. Lancelot. Dec. leg. ſi certis annis. C. de pactis Dec. conſil. 571. Rom. l. in inſulam §. uſuras ff. ſol. mat. & in conſil. 517. Franc. Bald. de præſcript. 2. part. 3. partis princ. n. 14. & hæc veritas & perpetua opinio Alex. legendo & conſulendo, quia infrà lib. 5. ſing. 74. in fin. non loquitur, niſi arguendo; & licet contra velit Bald. conſil. 464. lib. 3. quem ſequitur Alciat. de præſum. reg. 1. præſum. 32. num. 6. cum ſeq. & malè.

e *Exorbitans.*] Inf. lib. 7. conſ. 208.

f *Decretum.*] Inf. lib. 7. conſ. 147.

g *Retractare.*] Suprà libro 2. conſilio 77. ad fin. Alexand. in l. judex de re jud. Pan. Felic. c. cum Bertol. de re judic. Pet. Rebuf. rep. l. quod juſſit n. 149. de judic.

h *Diverſus.*] Suprà libro 3. conſilio 69. numero 8.

i *Promiſſa.*] Suprà libro 3. conſ. 90. adde deciſ. Tholoſ. quæſt. 217. & q. 340. Jaſ. fuerat inſt. de action. infra lib. 5. conſ. 142.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Exponitur.*] Suprà lib. 1. conſ. 22. n. 5.

b *Eodem.*] Suprà lib. 4. conſ. 77. n. 16.

AD CONSILIUM LXV.

a *Mandante.*] Dicendum quod ſic, quia eſt princeps & autor delicti leg. in hoc judicio. de ſerv. corrupt. & vere, imò principaliter ipſum delictum committit Bald. cap. 1. §. ſi quis deceſſerit, ſi de feud. fuer. controverſ. inter do. & agna. in uſibus feud, Jaſ. leg. ſi quis id quod, in fin. de juriſdict. omn. jud. leg. 3. §. 1. quod quiſque jur. latè in l. ſi is qui pro emptore cum ſeq. de uſu. & ſic iſte malè conſuluit: malè etiam ſophiſticè conſuluit Bald. conſ. 52. lib. 1. adde Anton. Corſet in ſing. verſic. extenſio. Ang. tract. malefic. verſ. Sempronium mandatorem.

b *Mandaſſe.*] Rom. ſingul. 711. Tuſcis. Anton. Corſet. in ſingul. verſ. Præceptum, ſed imò dictum quod ex hoc ſolo non præſumitur mandatum, ut per Alexand. Jaſ. in d. §. ſed quid ſi mandaverit. de acq. hæred. Ang. tract. malefic. verſ. Sempronium mandatorem. Dec. conſ. 234. in fin. conſ. 622. Jaſ. lib. 1. de reb. cred. lib. 1. cum ſeq. Cod. de ſer. fugi. conſil. 188. libro 2. Hyppolitus Marſil. conſ. 132. adde infrà eod. conſ. 138.

AD CONSILIUM LXVII.

a *Omnes.*] Imò contrarium, quod etiam hæc legitima perdatur, tenet Bald. leg. fin. §. fi. C. de jure delib. Oldrad. quæſt. 134. pro quo facit ratione text. in Auth. de hær. & fal. §. hinc nobis, tamen quia verba dictæ Ant. non loquuntur expreſſim de hac legitima, & quia longè alia eſt ratio in extraneo hærede qui certat de lucro, ſicut & legatarii, & fideicommiſſarii, unde non meretur contra eos obtinere favorem: ſecus in filio cui hæreditas eſt quaſi debita, & dicitur in legitima creditor contra legatarios & fideicommiſſarios, puto veriorem eſſe primam ſententiam quod hæc legitima non perdatur, niſi aliàs de fraude vel interpretatione bonorum probetur, ita etiam tenet Guid. Pap. deciſ. Delph. 54. & bene niſi in quantum extendit ad Trebell. in filio, in quo non puto eum bene loqui, ut etiam in hoc reprehenditur per Dec. & bene conſ. 236, & conſ. 495.

b *Treb.*] Hîc vix deſcerni poteſt quæ ſit communis ſententia, adeo doctores doctoribus imò ſibimetipſis paſſim contradicunt, negativam enim quod non perdatur tenuit Bartol. legendo in d. l. Marcellus §. quod autem & d. Auth. ſed cùm teſtator, & ſemel conſulendo conſ. 2. incip. dom. Joan. Sed ipſe contrarium bis conſuluit conſ. 51. Bonaventura facit teſtamentum conſ. 134. Lena Matêrelli Bald. etiam poſt Pet. Cy. in d. Auth. ſed cùm teſtator & in leg. cum tale §. 1. ff de cond. & demonſt. tenuit affirmativam, ſed bis pro negativa conſuluit conſilio 229. in primo lib. 3. conſ. 454. ad evidentiam libro 5. Paul. etiam in d. l. cùm tale §. 1. ubi notabiliter limitat. & in leg. qui quadraginta, ff. ad Trebel. ſequitur affirmativam, & ita conſuluit ſæpius, ut conſilio 36. conſilio 77. conſ. 188. conſ. 198. in fin. lib. 2. ſed ſemel contrarium conſuluit conſ. 387. lib. 1. ſic Angel. Aret. inſtitut. de fideicommiſſ. hæred. §. ſed quia in fi. tenet affirmativam, ſed in tractat. de teſt. gl. penult. ſequitur negativam pariter Corn. in dicta Authent. ſed cum teſtator. & conſil. 180 in 8. dubio libro 4. ſequitur negativam, ſed latius excutiens conſuluit pro affirmativa conſ. 303. lib. 1. conſ. 22. lib. 2. conſ. 168. libro 3. contra Jaſ. in l. fin. C. de jure de-

ſiberand. leviter tenet affirmativam, ſed verboſe in dicta l. Marcellus in fin. princip. & in Rubric. in utraque lectura ad Trebel. & in conſ. 84. lib. 1. & in conſ. 114. in fin. lib. 4 ſequitur negativam, ſic Bertrandus modò conſuluit ſecundum affirmativam conſil o 23. Ex themate, numer. 71. libr. 1, modò ſecundum negativam conſil 29. niſi ad ſecundum conſ. 150. verſicul venio ad ſecundum, , lib. 3 ſed quicquid dicat Alexand. hîc, & infrà libr. 5 conſ 29. numer. 6. & in dicta l. Marcellus & opinio affirmativa eſt * crebrior, & fundatior quam etiam tenet Matthesill. not 158. Anton. Corſer. de poten. regn. quæſt. 73. in fin. quos citat & ſequitur Dec. conſ. 236. conſ. 495. & eſt veritas, quia textus in novel. de hæred. & fal nomen falcidiæ accipit generaliter etiam pro Trebellianica: & loquens de fideicommiſſario, intelligit etiam de univerſali, quam etiam exprimit, ut ibi ſcripſi in Annot. meis & in conſuetudine Pariſienſi § 93. ad quæ remitto. faciunt quæ dixi ſuprà libr. 3. conſ 12. in fin bis ſcriptis priuſquam transferrent Lugduni, venerunt ad manus meas conſilia doctiſſimi viri dom. Aymonis Cravettæ, qui in conſ. 17. latè exagitat, & tenet negativam quod non perdatur, ſed ejus rationes ſatis eliduntur per ea quæ ſcripſi in locis præfatis.

c *Dixiſſe*.] In d. l. Marcellus §. quod autem.

d *Reſtituenda*] Item Anton. Rub. conſ. 78. ſed vide Jaſ. conſ. 231. lib. 2.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Intra rem*.] Hæc vulgaris & omnium gloſſ. & Doctorum diviſio extra & intra rem inepta eſt. Sed dictum intereſſe quoddam propinquum, quoddam remotum, ut plenè & novè ſcripſi in l. unica C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.

b *Singulare*.] Hæc etiam diviſio commentitia eſt, quia in toto jure nulla fit diſtinctio ejus quod ſingulariter ab eo quod communiter intereſt, expendatur, non ſolum eſſe ex communibus, ſed etiam quandoque ex ſingularibus accidentibus, ut dixi in d. l. unica.

AD CONSILIUM LXX.

a *Numquam*.] Verum quod teſtator hanc ſolemnitatem poteſt remittere hæredi in præjudicium legatariorum, ſed non ſequitur quod remiſerit, ex eo quod legata expreſſè reſtrinxit ad vires hæreditatis: de his plenè ſcripſi in conſuet. Pariſ §. 150. quò remitto: vide tamen ad hæc Bal. conſ 30. Viſo teſtamento lib. 5. ubi dicit, quòd vidua non debet tam bene veſtiri ut vivo defuncto qui legavit alimenta, ſed ut decet viduam.

b *Fide*.] Hîc quatuordecim lineas quæ ſequebantur, ut prorſus ineptas & ſupervacuas omiſi.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Petiam*.] Nomen proprium ſponſæ donatariæ.

b *Liberorum*] Adde Bar conſ. 76. viſo inſtrumento conſ. 257. ſive donatio libr. ſecundo Fran. Rip. repet. l. ſi unquam quæſt 23. C de revoc. donat. And. Tiraq. repet. d. l. in princ. num. 77. & verſ. donatione largitus numer. 193.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Deſertam*.] Sed malè & iniquè conſuluit quia ſatis eſt: poſtea conſtare de mandato vel ratificatione ſaltem ſtatim, ut petitum fuit.

AD CONSILIUM LXXIII.

a *Habitu*.] Imò non habet locum pœna, niſi ſit vel incipiat eſſe curatum actu, ut notat Jo. Andr. Archid. & omnes in d. c. licet canon. Panorm. Fel c. paſtoralis §. fin. de reſcr & idem generaliter dico, quoties aliàs diſpoſitio pœnalis exorbitans, vel aliàs odioſa ampliaretur. unde non ſufficit eſſe curatum habitu in terminis §. ſtatuimus, de collat. in prag & concord. ſed bene ſufficit, quando per hoc reſtringitur ambitio, vel odioſa diſpoſitio, ut impetrationes beneficiorum, & gratiæ Pontificum, quia niſi fiat mentio de qualitate, habitu. ſunt ſubreptitiæ, licet d. Mat. Pacus aliter dicere videatur, in tract. mand. par. 5. concl. 8 limit. 1. & licet Bonif. de Vital cl. 1. de offic. vic nimis generaliter loquatur, & licet Geminianus d. c. licet canon in princ. aliter diſtinguat.

b *Decimas*.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 46. quæſt. 4.

c *Unitum*.] And. Iſer. de cap Corra Bald. ſi vaſal. quid ſit inveſtit. in uſibus feud. & in marga. de electio. conſ. 32. lib. 1 Rom. conſ. 221. in fin Paul. conſ. 130. lib. 1. Cor conſ. 47 lib 3. Dec. l. ſi emancipati C. de collat. & conſ. 124. Roch. Curt. tract. de jur. patron. verſ competens numer 35 licet Roman conſ. 70. requirat duos actus: adde Franc. Bal. tract præſcrip. prima parte 5. partis princ. quæſt 8.

d *Capacitate*] Roman. l. ſi certis annis C. de pact. latè Hypp. de Mar. no. 80.

e *Præſcribere*.] Latiſſimè diſputat Roch. Curt tractat. de jure patron. ver ipſe vel his a quo quæſt. 16. ſed veritas eſt quòd poteſt, ut tenet Car. de cap. quærelam & ele. fin. de jure patron. Aretinus in rubric. de judiciis Gemin. conſ 123. Cor. conſ. 123 & 47. lib. tertio, Decius cap. cùm venerabilis de excep. conſilio 117.

f *Potuit*.] Latè ſequitur Rochus Curtius, tractatu de jurepatronatus verſi. honorificum num. 12. Dec. conſil. 117. conſ. 116. conſ. 140. Aymon conſ. 163. numer. ſexto.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *Centum*.] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 5 not. 63.

b *Domini*.*] Imò Gemin. d. l verſ. 4. caſu magis ſequitur gl & eſt veritas, ut dixi in conſ. præced. num. 1. & idem mecum tenuit Feder, de Senis, conſil. 20. incipien. factum tale eſt, Bigatius.

c *Poſſeſſorem*.] Guid. P. p. conſ 92. Rochus Curt. tract. de jure patr. ver. competens quæſt. 14. Ber. conſ. 373. in fin. libr. 3. dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 37. gl. 10. numer. 3. numer. 9.

d *Quod non*] Hæc procedit quando eſſet lis mota ſuper poſſeſſorio, ſecùs ſi ſuper petitorio, modò poſſeſſor ſit in bona fide, ut per Pan. Henr. Boh. cap. 2. de in inte. reſt. latè Roch. Curt de jure patron. ver. competens quæſt. vigeſimatertia.

e *Invaſorem*.] Sed ibi non loquuntur de invaſore juriſpatronatus, ſed de invaſore Eccleſiæ vel caſtri, à qua dependet juſpatronatus, ut per Gemin. Phi. Fran. d. c. cum qui Felin. d. c. cum Bertoldus.

AD CONSILIUM LXXV.

a *Reſponſio*.] Non eſt conſ. Alexand. ut ſtylus oſtendit, & tertia ſubſcriptio, in princ. & quia num. 6. tenet contrarium ejus, quod vult Alexand infrà lib. 5. conſ. 70. & in conſ ſeq. ſive in ultima hujus conſilij ſubſcriptione, quæ eſt Alexand. ut phraſis & conſonantia dictorum oſtendit.

b *Tali.*] Scilicet etiam omnium bonorum, & hæc veritas, ut dixi ſuprà lib. 2. conſ.154.

c *Expreſſe.*] Paul.conſ. 349. ex dieb. libro primo, Cæp. cauſa civili. conſ. 57. Jaſ. conſ. 2. libro tertio. Alexand.infrà eodem conſ.78. Et verum puto, licet aliter velle videatur Bal. d. l. ſi patronus Rom. conſ. 168. Circa primum conſ.291. cum iſti fratres; Ant.But.conſ. 7. Soc. 291. libro ſecundo Dec. Authent. quod locum de col.conſ. 61. conſ. 68. conſ. 304. Aymo. conſ. 26. numero quinto.

AD CONSILIUM LXXVIII.

a *Conſului.*] Suprà lib. 2. conſ.129.

b *Quantum.*] Imo cap.ſuper his de accuſ. Bal. l. inter debitores de pactis in repet.lib.2.de jurejur. Corn.conſ. 11.lib.2.Jaſ.libro 2.C.de jure emph. Fran. Rip. repet. l. fin.quæſt. 55. de revocand. donat. ſed vide Bal. in tract. ſtatut. ver.collecta.

AD CONSILIUM LXXIX.

a *Præſentes.*] Suprà libro tertio conſ. 76.

b *Præſentes.*] Imò hoc ſufficit ſuprà conſ. 181.nume. 2. libr. ſecundo.

c *Dummodo.*] Idem gl. ver. protinus in c. cum olim de offic.deleg.& ibi Paul.Fel & hoc demumcaſu intelligunt etiam dictum Inn in d.c.ex parte,decan. quod alias non procederet. Alex. in l. ſæpe de re jud. Jaſ. in l. quæ dotis num.66.ſol.matr.in l. ſi procurator, fallen. 7.C.de procur.Franc.Curt. Iunior,l.ſi diligenter num. 7. mandati adde tex.ubi Bar.in l. ſi C.de exact.& tranſlat.milit. annon.lib.12.adde Alber.Br conſ. 107.Dec. conſ. 437. conſ. 672. quamvis illud dictum Inn. ſequantur Rom. conſ. 170. Panorm. conſ.2. lib. 2.Guin Pap.deciſ.Delphinatus cap.73.Aufr.in ſtild. quæſt. Thol. 35. Fel.c. fraternitatis,de teſt.bus. Lanfranc. tract.de arbitris.

AD CONSILIUM LXXXI.

a *Trina.*] Fal.Lucas de Pen.in l.5.de diver,offic.lib. 12.C. & ſecutus eſt Rom. conſ. 332. ſed poſtea mutavit ſententiam in melius [illegible] ſing. 424. quod ſufficiat una, niſi in caſibus generali[illegible] expreſſis. Et eſt veritas, & ſequitur Fel cap.ex litteris de conſtit. Alexand.hic Dec.c. ex parte de appellat.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Tenui.*] Suprà libr. primo conſ.69. & in locis quæ ibi allegavi.

AD CONSILIUM LXXXIV.

a *Sororem.*] Infrà libr. ſeptimo conſ.45. ſecus in non odioſo, ut hic Paul conſ. 119. libr. 1. Curt. Senior. conſ. 9. adde Jaſ. in rub. in fin de acq. poſ. Alciat. de verb.ſignific.

b *Recedere.*] Dixi in Conſuetud. Pariſienſi §. 8. gl. 4. numer. octavo.

c *Reſpectu.*] Cor.conſ. 95.lib. 2.Jaſ.conſ. 24 lib.1. ſed hanc diſtinctionem pungit Dec.in d. l. venia. dic, ut per Alciat. ibi quod eſt vera, quando favor ab odio ſeparationem recipit.

d *Juriſta.*] Suprà lib.1.conſ.2.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Verius.*] Amplio; etiamſi ſint ſocij omnium bonorum, ut dixi ſuprà lib.2.conſ.454.

AD CONSILIUM LXXXVIII.

a *Reperirentur.*] Infrà eodem conſ.93. conſ.94.

b *Plene.*] Suprà lib.4.conſ.33. num. 21.

AD CONSILIUM LXXXVII

a *Extraneos.*] Dicendum ut ſuprà libro ſecundo. conſ. 199.

b *Legitimam.*] Dicendum ut ſuprà. lib. 3. conſ. 8. numer. 6.

c *De certâ.*] Dic, ut dixi ſupra libro primo conſ. 128. col. fin.

d *Patris.*] Vide infrà lib. 5. conſ. 129.

e *Ab avo.*] Infrà lib. 5. conſ. 29. num. 4.

f *Legare*] Suprà libro tertio, conſilio 8. num. decimo quinto.

AD CONSILIUM XCV.

a *Petita.*] Adde gl. & Doctores in l. univerſa C.de prec. imp. offer. libro quarto §. hoc autem judicium ff. de dam. infect. Iaſ. conſil. 168. conſ. 191. col. 1. ubi limitat libro primo. Hipp. de quæſtion. Marſ. l. unius §. cogniturum not. 2. & in pract. §. nunc videndum, col. ſecunda.

b *Commendatarius.*] Qua de re videas per Roman. conſ. 350. Cor. conſ. 66. libr. 3. de Biſgnet. in dec. Rot. de præb. num. 1. gl pragm. tit de elect. cap. licet dudum. ver. cauſa Guid. Pap. deciſ. Del, h. 152. Fed. tract de permut. benef quæſt. 15. Alc. l. pactum curatoris col. 1. C. de pactis. vide Bart. conſ. 236. etiamſi commendan. libr. 3.

c *Ceſſum*] Idem infrà libr. 7. conſ. 115. in fin. Bal. trac. ſtat. verſ. ca parte num. 1. 2. Hip. de Marſ. no. 26. & in l. ſi quis neq. num. 11. ſed dicendum ſatis eſt conſtare plenè de ceſſione, ut per Roman. conſ. 38. conſ. 142. Paul. conſ. 91. col. 2. lib. 1. Alexand. in l. ſi ſic in fin. princ. de le. 1. Alexand. Dec. lib. 1. col. fin. ff. ſi cert. pet. Et ita quotidie practicatur, ut fiant pignorationes executivæ in debitorem nomine ceſſionarij, exhibito inſtrumento ceſſionis authentico, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 171.

d *Herede.*] Dixi ſuprà libr. ſecundo conſ. 188. nu. 2. adde infrà lib. 5. conſ. 18. numer. 16.

e *Tertium.*] Niſi poſtquam conſtitit de ceſſione, ut ſuprà quia poteſt cedi. Bar. & omnes in.l. 1. §. fin. ff de oper.nov.nun. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 3 num. 21. ſed latiſſimè And. Tiraq. in conſuet. Pict. tit. retract. §. 26. gl. 1. adde infrà lib. 7. conſ. 86. in fin.

AD CONSILIUM XCVIII.

a *Hoſt.*] Bal. conſ. 437. lib. 1. Bonif. de Vital. cle. 1, col. 3. ſuper gl. ver. donec de re jud. Cor. conſ. 206. l. 2. conſ. 296. litera. o. lib. 3. conſ. 277. lib 4 Dec. Thom. 73. Et eſt veritas, dico quod in iſtis ſola ſcientia debiti non inducit malam fidem, nec impedit præſcriptionem, ſed poſitiva mala fides debitoris, ut quia celat debitum, vel continuata gratia creditoris expreſſam vel tacitam recognitionem implicans, benè impediunt præſcriptionem, ut latius declaravi in Conſuet. Pariſ. §. 68. Et malè con-

ſuluit Alex. hîc & ubique ſequendo ſimpliciter opinionem contrariam.

b *Contrarium.*] Idem Alex. ſup. lib. 1. conſ. 102. in fin. & libro 2. conſ. 185. numero 26. & lib. 1. 3. conſ. 34. conſ. 69. numero 13. & hoc eo libro conſil. 63. col. 2. & infrà libro 5. conſil. 51. Anchar. conſil. 5. in fin. Paul. conſil. 98. in fin lib. 2. Fulgoſ. conſil. 123. ſer. P. conſ. 164. circa primum conſ. 233. dom. Jacob. Imol. conſ. 26. conſ. 122. conſ. 123. Philipp. Franc. c. poſſeſſor. col. 2. de reg. jur. in 6 Præpoſit. in §. ſi quis per triginta ſi. de feud. fuer. controv. inter dom. & agna. in uſibus feud. Franc. Balb. de præſcript. 2. partis princip. quæſt. 13. latè Steph. Bertrand. conſ. 66. quia per inſtrumentum lib. 3. Andr. Alciat. l. petens gl. 1. ad fin. C. de pact. ſed præcedens opinio practicatur, & verior eſt modificata, ut dixi.

AD CONSILIUM XCIX.

a *His tamen.*] Contrarium tenet Jaſon. in d. ſeg. Gallus §. & quid ſi tantum; licet Alciat. leg. 3. pag. 68. de verb. ſign. & eſt verius, quia conditio, ſi fuerit presbyter, per ſe juſta eſt ad inducendum fideicommiſſum poſt obitum, & eſt valida conditio, quicquid hîc Alexander dicat: rectè tamen conſuluit in hoc caſu, ex quo per teſtes probatum eſt de voluntate teſtatoris, quòd habuit reſpectum, non ad presbyteratum, ſed ad carentiam liberorum, alias dictum fuiſſet fideicommiſſ. defeciſſe.

b *Effectum*] Iſtud eſt dictum Bald in leg. ſi duo patroni § penult. de jurejur. in leg. fideicomm ff §. ſicui ita, de leg. c. fin. de præſum. adde Dec. conſilio 77. Nicol. Everar, in loc. lega. loco ab æquipollentibus.

c *Non autem.*] Idem Alb. Bald. dict. Authentic. hoc loc. Bald. Paul. leg. ambiguitatem C. de uſufruct. Alex. Corn. & alii, in leg. 3. C. de inſtitution. & ſubſtitution. Alex. in leg. mulier. in princ. ad Trebel. Socin. conſ. 2. lib. 1. conſ. 5. lib. 3. Curt. Sen. conſ. 51. Jaſon. leg. ſi extraneus, de condict. cauſa da. & in d. §. & quid ſi tantùm lect. 1. in leg. Titius §. 1. de liber. & poſthum in leg. tale pactum §. fin. de pact. Curt. Junior. conſ. 18. For. Car d. § & quid ſi tantum num. 93. & omnes ubique excepto ſolo Alciat lib. 3. pag. 64. cui in hoc ſubſcribo, & plus dico non eſſe hîc faciendam differentiam, an dictio, *tunc*, ſit appoſita, vel non; ſed indiſtinctè non deberi legatum, niſi poſt diem vel conditionem illi appoſitam, niſi ex aliis conjecturis vel dictis teſtatoris appareat de pleniori ejus voluntate, ut latius dixi in d. l. uxori uſufruct. de uſu & uſufruct. l. in nov. intellect.

AD CONSILIUM CIV.

a *Tholoſani.*] Imò ut per Benedict. repet. d. cap. Raynut. ver. in eodem teſtamento relinquens 1. & ver. relinquit.

b *Majorem*] Suprà libro 2. conſ. 47. n. 5.

AD CONSILIUM CV.

a *Volente*] Ad hoc quæ dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 30. q. 28. ſup. lib. 2. conſ. 171.

b *Æquiparatur.*] De quo ſcripſi in Conſ. Pariſ. §. 1. gl. 5. n. 71.

c *Pater.*] Suprà lib. 3. conſ. 8. n. 15.

AD CONSILIUM CVI.

a *Bald.*] Latè conſilio 440. Factum proponitur libro 3. adde ſuprà eodem libro, conſilio 40. numero 3.

AD CONSILIUM CVII.

a *Vendendo.*] Ad hoc quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 55. gl. 1.

AD CONSILIUM CVIII.

a *Virili*] Hoc eſſet verum, niſi ex qualitate rei vel materia ſubjecta aliud appareat.

b *Regula*] Franc. Rip. l. qui Romæ §. duo fratr. col. 8. de ver. ob. fa ſup. lib. 1. conſ. 59. col. fi. ſup. eod. lib. conſ. 66. col. fin.

c *Filius familias*] Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 114.

d *Dimidia.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 22. numero 46.

e *Plus.*] Idem Bald. in c. cùm cauſam de teſtim. contrarium tenet Salyc. d. lib. quæſt. 15. Alexand. in d. l. ſi poſt tres col. 2. ſi quis cautio. Jaſ. in d. leg. cum furti, adverte: ego puto opin. Sal. veram rectè intelligendo, videlicet quando depoſitio teſtium clarè probat de dimidia, & etiam concludit de alia quod ultra per rationes claras & concludentes: licet ex eorum dictis non appareat determinatè quantum ſit illud plus; tamen ſufficit licet Pontan. in d. lib. 2. col. fin. dubitet. Debet tamen judex certam ſummam ſupplementi arbitrari, circa illud plus quod poteſt ſe habere ad modicum & magnum, arbitrabitur de modico, quia debet fieri interpretatio contra probantem, videlicet contra petentem reſciſſionem; ſi verò depoſitio teſtium clarè concludat de dimidia, & teſtes deponant etiam de pluri, ſed rationes eorum non concludunt neceſſariò etiam de aliquo pluri, tunc illa dictio *plus*, nihil operatur, & debet actor ſuccumbere, & ita loquitur Alex. & ſic bene conſuluit: nec eſt ubi contrarius, quicquid dixerit Jaſ. in d. leg. cum furti.

AD CONSILIUM CIX.

a *Accumulari.*] Jaſ. l. ſi idem cum eod. de juriſdict. omn. jud. adde plenè Ang. tract. malef. ſic. verſic. & veſtem Cœpol. repet. d. Auth. ſed novo jure C. de ſervis fugi. Felin. cap. at ſi clerici. in fin. de judic. Chaſſan. in Conſuet. Burgund. Rubr. 1. §. 5. Dom. Jacob. Boſan. in rep. d. §. famoſos.

AD CONSILIUM CXI.

a *Generali.*] Infrà lib. 6. conſ. 150. col. 1.

b *Ferraria.*] Idem ſuprà libro 1. conſilio 67. col. fin. Franc. Rip. repet. cap. cùm M. Ferre. num. 6. de conſtit.

c *Protectionem*] Andræas Iſer. cap. 1. de capitan. qui curi. ven. col. 8. cap. primo quæ ſint regal. col. 29. in uſib. feudor. Alexand. ſuprà libro 2. conſilio 76. num. 7.

d *Singulares.*] Suprà lib. 1. conſ. 72.

e *Prævalebunt.*] Suprà libro 2. conſilio 24. numero 40.

AD CONSILIUM CXII.

a *Locare.*] Imò ut dixi ſuprà libro 3. conſilio 119.

b *Ignoranter.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 14. numero 10.

c *Scripturæ.*] Idem Rom conſ. 204. Socin. lib. 1. §. fin. de verb. obl. Jaſ. l. jusjurandum quod ex conventione, col. 1. de jurejur.

d *Sibi ipſi.*] Ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 124. limitando illum textum.

e *Emphyteuſam.*] Plenè diſcuſſi & contrarium probavi in Conſuetudine Pariſienſ. §. 7. num. 17. cum ſeq.

f *Tota.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. primo gl. 5. n. 24 §. 2. gl. 4. n. 26.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Statuti.*] De hujuſmodi ſtatuto Alb. 2. ſtat. q. 62. cum ſeq.

b *Parte.*] Suprà libro 2. conſilio 27. numero 3.

c *Probatio.*] Alexand. Jaſ. lege 2 §. ſi abſens ſi ex noxa cauſa aga. Dec. conſ. 73. Andræas Tiraquellus latè in conſil. Pictav. titul. de retract. §. 4. gloſſ. 1. in princip. & numero 18. cum ſeq. ubi reprobat differentiam illam inter plenam & plenariam, vel pleniſſimam, & bene.

d *Præſumatur.*] Sup. lib. 3. conſ. 52.

e *Terrarum.*] Guid. Pap. conſ. 71. col. 4 Jaſ. conſil. 224. lib. 2.

f *Homines.*] Suprà libro 1. conſ. 7. n 2.

g *Colonus.*] Non procedit, niſi accedit actualis domeſticitas, vel niſi ſit aſcriptitius. Joan. Fab. d l. præſenti, de his qui ad Eccleſ. confug & inſtit. de teſtam. §. in teſtibus.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Nova.*] Suprà libro 3. conſ. 19. n. 2.

b *Uxorem.*] Sup. lib. 2. conſ. 113.

c *Obſervantis.*] Alex. l. ſemel mora. ſol. mat. ſuprà libro 2. conſil. 30. Ancharan. conſil. 141. Felin. cap. 3. in fin. de jurejur. adde Franciſcum Rip. repet leg. fin. quæſt. 33. ubi limitat. Cod. de revocand. donat.

d *Bald.*] Sed iſtud dictum Bald. reprehendit Alex. ibi Cor. conſ. 58. litera D. lib. 3. Jaſ. l. admonendi de jurejur. ſed Jaſ. §. *ille caſus.* Bald. & Hypp. Marſil not. 485. Nicol. Everar. in locis leg. loc. 2. à conjunctione at. Curt. tract. de teſtibus concl. 44. dubitat. ego puto ex duobus hujuſmodi teſtibus etiamſi aliter ſit de veritate, non fieri plenam probationem, niſi alia adminicula accedant.

e *Mulieris.*] Suprà libro 1. conſilio 11. numero 5.

f *Pœna.*] Sup. li. 2. conſ. 119. n. 12.

AD CONSILIUM CXVI.

a *Liberis.*] Infrà lib. 3. conſ. 124. num. 1. ubi contra dixi.

b *Fama.*] Dec. Thol. 380. Alex. ſup. lib. 2. conſ. 94. in fin. ſup. lib. 3. conſ. 125.

c *Ingredi.*] Suprà lib. 3. conſ. 105. n. 8.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Juris.*] Duo Doctores in conſ. ſeq. & tertius Alexander tenent computandas in ſortem, etiamſi non conſtiterit de vilitate pretii, nec aliis circumſtantiis, de quibus etiam non apparet; ſed inſpecta ſola forma contractus, & moventur, quia dominium domus non fuit tranſlatum, nec tranſiit, nec fuit interim verè vendita.

AD CONSILIUM CXVIII.

a *Non videtur.*] Suprà eodem conſ. 51. Aymo conſ. 156. ad fin.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Dare.*] Alciat. leg. obvenire gloſſ. fin. de verb. ſignif.

b *Confirmata.*] Suprà libro 2. conſ. 120. Rom. conſ. 327. Felin c conſtitutus de reſcript.

c *Conſilium.*] Oldrad. quæſt. 326. Alvaro tit. Conſuet. feudo. Lothar. cap. 1 Soc. leg. in jus vocari §. patronum in fin. de in jus vocand. Felin. cap. nonnulli in princ. de reſcript. Dec. c. prudentiam de offic. de lege Jaſ. leg. fin. C. ſi contra jus vel uti. publ.

d *Miſerationis.*] Inn. Imò in c. ſignificantibus de offic. dele. Car. Flor. conſ. 136. num. 19. Fel. c. nonnulli in princ. de reſcript. Dec. conſil. 165. Andr. Tiraq. rep. l. ſi unquam in princ. n. 120.

e *Uterque.*] Mar. Socin. in cap. 1. de for. compet. Soc. l. cùm Senatus in fin. de rebus dub. conſil. 12. lib. 1. Matth. eſil. nov 144. Rom. conſ. 265. Jaſon leg. Imperium, de juriſdict. omn. jud. Hipp. Marſil. l. de minor. §. tormenta num 14. cum ſeq. de quæſt. & ſing. 180. ſing. 501. ſing. 617. & conſ. 84. Thom. Fer. cauſ. 10. Andr. Tiraq. in Conſ. Pict. tit. de retr. §. 26. gl. 1. n. 31. ſed exceptis articulis inſeparabilibus, non ſunt vera, quæ hinc inferunt Doctores nec in praxi obſervantur, ut etiam tradit dom. Joan. Igneus, in l. 1. §. ſi quis in villa. numero 27. ad Syllanian. adde infrà libro 6. conſ. 239. in fin.

f *Teſtis.*] Suprà lib. 1. conſ. 5. n. 7.

g *Extendere.*] Dixi in Conſ. Pariſienſi. §. 5. n. 78.

h *Non dat.*] Oldrad. quæſt. 194. Albert. part. 1. ſtatut. quæſt. 21. Bald. tract. ſtat. ver. Apoſtoli. Paul. conſ. 162. lib. 2. Jaſ. conſ. 148. n. 6. Franc. Rip. de reſcript. reſponſ. 30

i *Notitiam.*] Adde ſuprà eodem lib. conſ. 203. ſup. lib. 2. conſ. 125. in fin inf. lib. 6. conſ. 219. n 5. 6. Curt. Sen. conſ. 49. Dec. l. in totum omnia. de reg. jur. conſil. 198. num. 6. Jaſ. conſil. 19. conſ. 119. in fi. lib. 3. Franc. Rip. de revoc. donat. reſponſ. 18. tetigi in Conſuet. Pariſienſ. §. 5. num. 73.

AD CONSILIUM CXXII.

a *Duo.*] Bald. conſil. 326. col. 1. conſil. 456. col. 1. libro 1. Alex. ſuprà eodem libro conſ. 52. num. 30. Alber. Brunus conſ. 21. col. 2. Sed quod tria. Bal. l. cum teſtamentum. C. de jur. & fact. ign. ubi addit ſcientiam, quam Dec. confundit in c. cùm ſuper. in 14. notab. de offic. deleg.

b *Præſumat.*] Dec. rep. c. 2. col. 2 de judiciis. Fel c. Judæi. in fin. de teſtibus. gl. in c. 1. ver temerarius. & ibi Phil. Franc. de ſent. excommun. in 6. Alciat. tract. de præſumpt. part. 2. col. 1.

c *Faverem.*] Rom. conſilio 436. quod indultum Pet. conſilio 498. in caſu quo Jaſon conſilio 146. libro 4.

d *Duplex.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 5. numero 69.

e *Pœnitere.*] Sed vide Albert. 1. ſtatut. quæſtione 16.

f *Uno.*] Conſilio 138. viſis conſiliis.

g *Alio.*] Conſil 83. viſis diligenter. adde ſup. lib. 2. conſ.118.

h *Æquum.*] Baldus conſilio 16. libro 2. conſil. 277. libro 3. Jaſon d. leg. 1. &l. ex facto. Ægi. Bellam. deciſ. 724.

AD CONSILIUM CXXIII.

a *Cogi.*] Sed in hoc malè conſuluit, imò, niſi appareat de juſto titulo, præſumitur dominorum extorſio, per notata à Bald. in tit. de pace Conſtantiæ. §. pactiones. Areti. conſ. 14. Guido Papæ. conſil.1.conſ.65. facit ſupra eodem libro conſ. 1. numero 12. dixi in Conſ. Pariſ. §. 53.

b *Probetur.*] Imò neceſſe eſt probare, ſolutiones eſſe factas ex cauſa allegata, ut decidit Alex. ſup lib.1.conſ. 103. ubi dixi, adde quæ ſcripſi in Conſuet. Pariſ §.7.n.17. cum ſeq.

c *Ruſtico.*] Vide Dec l. ſi certis annis nov.C.de pact. Jaſ. §. præjudiciales. Inſtit. de actio.

d *Conſuetudine.*] Imò non eſt hic conſuetudo, cùm non judicatur jus commune, ſed eſt præſumptio, & agitur de acquirendo jure certæ perſonæ, ut per gloſſ. Panorm. c. ſi. de Conſuet. dixi in Conſ. Pariſ. in proœm. & §. 53.

e *Creditoris.*] Inf. lib. 5. conſ. 29.

f *Dos.*] Sup. lib. 3. conſ. 49. n. 7.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Teſtis.*] Vide infrà libro 6. conſilio 236.

AD CONSILIUM CXXV.

a *Thome.*] 2. 2. quæſt. 32. in fin.

b *Pauperem.*] Inf. libro 6. conſ. 213.

AD CONSILIUM CXXVI.

a *Confeſſione.*] Ang. in tract. malefic. ver. comparent dicti inſiti. Panorm. cap. 2. de confeſſ. Guido Papæ Deciſ. Delphin. 339. Felin. c. qualiter & quando. §. licet. de accuſat. Thom. Gram. conſ. 49. n.17. inf. lib. 7. conſil. 19.

Sequitur.] Text. leg. ſæpe. in fin. ff. de verb. ſign. Andræas Iſer. de ſtatut contra libertatem Eccleſiæ. in uſibus feud. Imol. conſilio 104. Alexander ſup. libro 1. conſilio 99. numero 4. Hipp. Marſil. conſ. 34. conſ. 49. num. 12.

c *Non peccant.*] Iſtud dictum eſt periculoſum, ut etiam ſentit Alexand. ſup. lib. 1. conſ. 135. numero 2. ubi dixi, quia poteſt eſſe occaſio plurium malorum & injuriarum; & vindicta privata quæ fit ſine authoritate legitimi magiſtratus etiam jure divino prohibetur, Rom. 13.

d *Pœna.*] Bart. Soc. l. unica. ff. ſi quis jus di. non obtemp. & ibi Jaſ. & ibi in leg. 1. ff. de eo per quem factum erit. l. qui juraſſe. in princ. de jurejur. leg. juſtè poſſidet. in ſi. de acq. poſſeſſ. Cœp. cauſa civit. conſ. 8. conſ. 21. conſ. 24. Paul. conſ. 371. in fin. libro 1. Rom. conſ. 224. Lancelot. Dec. l. ſenatus. §. Marcellus. in fin. de legat. 1. Hipp. Marſil. leg. 1. C. ad l. Cor. de ſicar. imò iſta non habent locum in delictis. Ang. in leg. ſed & ſi leg. §. ſcire de petit. hæ. Alexand. ſup. libro 1. conſilio 103. Aret. conſilio 80. Socin. leg. ex quacumque. numero 4. ſi quis in jus voc. non ierit Marſil. not. 597. aliàs limitationes vide per Curt. Juniorem in leg. ſi quis id quod num. 42. de juriſdict. om jud. in l. unica §. ſi. num. 20. ſi quis jus dic. non obtemp. Curt. Sen. conſ. 55. Andræas Alciat. de præſum. regula 3. præſum. 30. Item ut non excuſet à contumacia, Math. de Afflict. deciſ. Neap. 31.

e *Sciverit.*] Imò, ut dixi ſuprà libro 1. conſil. 99. num. 2.

AD CONSILIUM CXXVII.

a *Non facit.*] Contrarium vult Alex. ſup. libro 2. conſ. 69. in fin. & libro 3. conſ. 89. n. 2. quod non eſt temerè admittendum, niſi ex qualite facti, & perſonarum, ſit igitur judicis arbitrium.

AD CONSILIUM CXXVIII.

a *Primus.*] Scilicet Vincent. Paliotus.

b *Debitum.*] Vide in ſimili Cœpolam, cauſa civit. conſilio 211.

AD CONSILIUM CXXIX.

a *Superioris.*] Imò niſi ſit inferior & merus executor debet cognoſcere de juſtitia, & ſcire quid agat, quia Deo redditurus eſt rationem adminiſtrationis, ad Rom. 13. ideo vera eſt opinio Bart. in leg. magiſtratibus, & ibi Bald. ff. de juriſdict. omn. jud. in leg. divus, & leg. non dubium. ff. de cuſtod. & exhib. reorum quem ſequitur Luc. de Pen. in leg. 1. q. 1. C. de privi. ſchola. lege fin. q. 3. libro 12. & practicatur, ut latè per dom. Joan. Igneum Rothomagenſis ſenatus præſidem graviſſimum in l. 1. §. cum dominus. num. 33. cum ſeq. ff. ad Syllan.

b *Extenſio.*] Infrà libro 5. conſ. 85.

c *Offerre.*] Alex. l. ſi moral. in princ. ſol. matr. lege qui Romæ in princ. l. ſi inſulam. de verb. obl. l. ſi ſervus in princ. de vul. & pup. ſup. lib. 2. conſ. 224. ſup. libro 3. conſil. 106. num. 21. ſup. eod. conſ. 24. Ancharan. conſ. 331. in princ. conſilio 87. Rom. conſ. 163. in fin. Petr. de Ferrar. in libro quando agit. ad pet. ex comprob. gl. ver. legitimè obtulit. Paul. l. acceptam. C. de uſu Curt. Senior. conſil. 39. Jaſ. lege Titiæ textores. num. 7. ff. de leg. 1. conſ. 172. lib. 1. Ant. Neguſ. tract. de pign. 2. part. 3. membr. parte princ.

d *Eligit.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 166.

e *Iſta duo.*] Bald. Paul. l. qui legati. C. ut in poſſ. leg. Bald. & Jaſ. leg. 1. in fin. ff. ſi quis jus di. non obt. Decius, conſilio 72. in fine dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 166.

AD CONSILIUM CXXX.

a *Expellere.*] Facit ſuprà libro 3. conſil. 105. numero 18. ſup. eodem conſilio 117. numero 9. idem tenet Bertachin. tract. gabell. part. 2. q. 15. contrarium vult. Alex. infrà libro 5. conſ. 118. n. 11. Sed ibi loquitur quando agitur de expellendo à toto jure & uſu locationis ante tempus, ſecùs tempore finito vel reſpectu præſentis uſus.

b *L. beratoria.*] Alexand. & omnes. d.l. idem Bertrand. conſilio 178. ſuppoſito lib. 1. Alex. infra libro 6. conſilio 174.

AD CONSILIUM CXXXI.

a *Alterius.*] Mattheſi. nov. 45. latè Andræas Tiraquel de retr. ct. convent. § 1 gl. 7. numero 50. cum ſequent. adde infrà libro 7. conſil. 80 num. 2. ſup. lib. 3. conſilio 3. adde Iſer c. 1. de prohib. feud. alien. per Lothar. in uſib. feud.

b *Procurator.*] Suprà libro 3. conſ. 37. n. 1. vide not. ſuprà lib. 3. conſ. 50.

AD CONSILIUM CXXXII.

a *Mariti.*] Suprà libro 2. conſil. 82. n. 6.

b *Operari.*] Licèt contrarium velit Alexand. inf. lib. 6 conſil. 209. adde ſup lib. 1. conſil. 100.

c *Poteſtate.*] Latè dom. Andræas Tiraq. de leg. connub. §. 1.

d *Prima.* De conſuet. non ſervatur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 117.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Pretria*] Idem Alexand. in l. quartam. ad l. Falcid. in l. Marcellus. §. res quæ ad Trebell. Corn. conſilio 182. libro 1 Curt. Senior conſilio ultim. Dec. conſil. 236. num. 9.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Ant*] Idem in hac eadem cauſa conſuluit Alex. inf. lib. 5. conſilio 34.

b *Quia non.*] Idem Ang. Alex. in l. quoties. de publ. Panorm. cap. ad apoſtolicam. de reg. juris. Phil. Franc. c. in princ. de reg. juris in 6. Socin. c. fin. de libro oblat. Iaſ. leg. ſi idem cum eodem. de jurisdict. omn. jud. infrà libro 5. conſilio 113. conſilio 96. numero 2. eodem.

c *Tab.*] Secus ſi procedant ab eadem cauſa, Cœpol. cauſa civil. conſilio 14.

d *Libertatis.*] Et generaliter in favorabilius. Lancelot. Dec. l. fi. ff. de annuis leg.

e *Secundum.*] Primum. eodem conſilio 123. n. 10. cum ſeq.

f *Conſtit.*] Quæſt. 12. verſ. quæro ulterius.

g. *Quod ſic.*] Idem Barb. in rub. de reb. Eccleſ. non alien. conſilio 48. & in aliis conſ. quæ citat. d. Andræas Tiraq. in conſuet. Pic. de retract. §. 1. gl. 9. numero 164. ubi citat Steph. Phe. de intepret jur. part. 2. pag. 98. in parvis. idem in ſimili vult. Bald. tract ſtat. vel caſtrum. Et placet, licet aliter ſententiat Dec. l. fin de regul. jur. dico tamen, quòd iſte forenſis tenebitur vendere, vel aliter inter manus civium ponere, & transferre hæc immobilia, & ſic utrique ſtatuto plenè ſatisfiet, & ad hoc dabitur forenſi competens terminus poſt interpellationem per ea, quæ in ſimili dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. q. 41. §. 41 n. 50.

h *Diu.*] Suprà eodem lib. conſ. 1.

i *Revocari.*] Supra libro 2. conſ. 216. per totum.

k *Cancellario.*] Suprà eodem lib. conſilio 123. n. 16.

NOTÆ

NOTÆ SOLEMNES
CAROLI MOLINÆI
JURISCONSULTI CELEBERRIMI;

AD QUINTUM VOLUMEN CONSILIORUM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM I.

a *Anſa.*] Curt. jun, tract. feud. part. 7. Zaſ. eod. tract. part. 11.

b *Sententiam.*] Alex. l. Pomp. § ſi juſſu, de acquir. poſſ. ſupr. libr. 2. conſ. 90. n. 9. in d. l. traditionibus, ubi per omnes, & Rug. de Mota, n. 27. Fel. c. venerabilis, de except.

c *Separari.*] Bald. conſ. 43. lib. 3. Angel. Alex. l. 2. ſi quis in jus voc. non ier. Fel. c. cæterum, de jud.

d *Concipit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 12.

e *Modicum.*] Infrà eod. conſ. 24. n. 22. And. Iſer. de prohib. feud. alien. per Fed. in uſib. feud. Alb. in l. conſt. ff. Mar. Laud. tract. de princ. §. 82. Jacob. de ſancto Georg. tract. feud. ver. in feudum, Jaſ. l. fin. de conſtit. conſ. 56. lib. 1. Soc. conſ. 7. lib. 2. Bertr. conſ. 86. libr. 3. Aymo. conſ. 54. ſed dicas quòd etiam in modico non poteſt expropriare, ut tradit Bald. in prælud. feud. verſ. expedita, & ibi Præpoſ. idem Præpoſ. in c. ego Lud. diſt. 63. Alex. infr. eod. conſ. 24. n. 22. Imol. ff. de verb. obl. ad fin. rub. dixi in Conſuet. Par. §. 1. gl. 3. n. 23. §. 2. gl. 4. n. 17.

f *Concipiat.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 12.

g *Mulier.*] Ang. in l. princeps, de leg. l. cùm prætor, §. 1. de jud. l. 2. ubi Dec. de re jud. infrà eod. conſil. 24. num. 12. Pariſ. tract ſynd. fol. 28.

h *Paterni.*] Plenè dixi in Conſuet. Par. §. 5. num. 84. ultrà quæ, adde Alc. tract. de præſumpt. 28. n. 4.

i *Locum.*] Bart. l. exemplo. ad fin. C. de probat. l. eâ lege, C. de condictione ob cau. in l. pen. & fin. C. de don. inter virum & uxor.

k *Præſumitur.*] Imò ut ſuprà, lib. 1. conſ. 2. in fin. ubi dixi, Mar. Laud. tract. de princ. §. 87. Alciat. tract. de præſumpt. §. præſumptio.

l *Mors.*] Sup. lib. 2. conſ. 139. n. 4. ſup. lib. 3. conſ. 13.

m *Confirmatio.*] Sup. lib. 4. conſ. 133. n. 18. cum ſeq.

n *Authori.*] Etiam ad agendum, l. à Titio, ff. de rei vendic. niſi contractus fuerit nullus, quia tunc jus ſuperveniens authori non prodeſt niſi ad excipiendum, l. illicitè, ff. de reb. eorum. Imol. in d. l. cùm vir, Franc. Rip. de don. & grat. rev. reſponſ. 18.

o *Duo.*] Plenè dixi in Conſet. Pariſ. tit. 4. §. 1. gl. 6. n. cum ſeq. adde Mar. Laud. tract. de princ. §. 44. licèt contrà faciat Andr. Iſer. de cap. Corr. in uſib. feu. Iaſ. conſ. 180. lib. 2.

p *Vivere.*] Alex. l. hæreditatum, ad l. Falcid. Corn. conſ. 204. lib. 3. Dec. conſ. 575. ſed non ultrà centum annos, Corn. conſ. 240. lib. 1. conſ. 181. litera Q. lib. 2. conſ. 208. litera E. lib. 3. in quo omnes conveniunt, ſed hodie crebrior eſt ſententia quòd non præſumitur quis vivere uſque ad centum annos: cùm id non ſit veriſimile, ut per Aret. l. ſed & ſi de ſua, ff. de acquir. hæred. Corn. conſ. 341. lib. 1. & in l. ſi emancipati, ubi Dec. & Hieronym. Cagnol. num. 110. cum ſeq. C. de coll. Lud. Gozadi conſ. 68. Socin. l. ſi inter, in fin. ff. de reb. dub. Alciat. tract. de præſumpt. reg. inſ. præſumpt. 44. adde Alex. inſ. lib. 6. conſ. 90. num. 9. inſ. 7. conſ. 27. ad fin.

q *Scriptum.*] Imò Bald. ibi hoc diſertè ſcripſit, referens ſe ita conſuluiſſe, prout ſuper hoc extant duo ejus conſilia, videlicet conſilio 417. Ego puto quòd ab injuſta. conſilio 418. P. tirâ veniâ, flexiſque genibus libro 1. ſecundùm veterem Brixiæ impreſſionem, & ſunt conſ. 217. conſ. 218. lib. 3. ſecundum novam impreſſionem.

r *Summ.*] In effectu hæc veritas per ea quæ dixi in Conſuet. Pariſ. 31. lib. 4.

AD CONSILIUM III.

a *Invalida.*] Felin. c. cauſam quæ, ver. non obſtante, de reſcript. Joann. Selv. tract. de benefic. parte 3. q. 13. Iaſ. conſ. 233. lib. 2.

b *Abſque.* Bald. de no. for. fideli, in fin. in uſib. feud. in l. omnes, C. de quadr. præſcr. conſ. 345. Ad evidentiam, n. 4. lib. 1. Paul. conſ. 94 lib. 2. hîc dicunt multi quòd l. ex traditionibus, C. de pact. non habet locum in principe, ubi Iaſon. & in conſ. 27. conſ. 145. lib. 1. Zaſ. in ep. feud. part. 5. Bertr. conſ. 3. lib. 3. Lud. Gozad. conſ. 14. ſed dicendum quòd imò habet locum, niſi appareat de contraria voluntate principis, expreſſa, vel tacita, ut bene concedit gratiam vel privilegium: & ita loquitur Bald. in locis prællegatis, ut tenet Lucas de Pen. in l. prædia, C. de loc. prædior. civil. lib. 11. Iac.

de ſancto Georg. tract. feud. ver. princeps, Jaſ. in præludiis feud. Dec. l. certi condictio, §. fin. num. 7. ſi certum petat. conſ. 199.

c *Non poſſunt.*] Salic. d. l. autoritate, Geminianus, Phil. c. ſi gratioſe notab. ult. de reſcript. in 6. Curt. jun. tract. feud. 2. part. 2. partis, q. 3. n. 10. cum ſeq.

d *Hæredi.*] Vide ſuprà lib. 1. conſil. 110. in fin.

e *Integrum.*] Suprà lib. 1. conſil. 71. ſuprà lib. 2. conſilio 151.

AD CONSILIUM IV.

a *Onera.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 12. q. 47. cum ſeq.

b *In hoc.*] Supra lib. 4. conſil. 35. num. 13.

c *Realibus*] impropriè loquitur, vult dicere de oneribus quæ ſunt naturalis pars fructuum, ut decimæ quæ Parochiis Eccleſiarum penduntur, ſecùs de aliis oneribus realibus, etiam ordinariis quæ non ſunt nativa; ſed effectualis pars fructuum: quia ſuper fructibus debentur, eoſque minuunt, & iſtud eſt verum in ſe. Cæterum multum errant communiter Doctores in d. l. 1. de ann. & trib. Paul. conſ. 442. in fin. lib. 1. Jaſ. conſ. 109. in fin. lib. 1 dum volunt quòd colonus qui nummis conduxit, ita quod omnes fructus remaneant apud eum, teneatur ad cenſum vel alia tributa & onera alia, niſi alia ſit conſuetudo, quia imò non tenetur niſi ſit conſuetum vel expreſſè conventum; porrò gl. fin. in d. l. de eo qui percepit penſionem, debet intelligi de penſione cenſuali vel emphyteutica, vel alia penſitatione; non autem de penſione quæ recipitur à domino in compenſationem fructuum qualem percipit locator ad modicum tempus, quia iſte dicitur percipere fructus. l. ſi is qui, §. 1. ff. de pign. & tenetur ad dicta onera, ut rectè tradit Luc. de Penna, d. l. 1.

AD CONSILIUM V.

a *Filiorum.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 2. gl. 1.

b *Argumentum.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 1. gl. 5. num. 71. Adde ſupra lib. 1. conſil. 30. n. 15.

c *Dominii.*] Scilicet Venetorum.

d *Annorum.*] Suprà, lib. 3. conſil. 9.

e *Speciale.*] Quid autem ſit in redditibus pecuniâ conſtitutis, dixi in tractat. uſur. in l. eos, C. de uſu.

f *Non valet.*] Suprà lib. 3. conſil. 9. num. 2.

g *Quæſito.*] Imò quia agitur de quærendo, Alex. ſuprà lib. 2. conſil. 14. num. 10. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 38. q. 29. & Alexand. hic loquitur arguendo.

h *Vice*] Aret. conſil. 7. num. 3. Dec. l. certi condictio, §. nummos, ſi cert. petat. conſil. 441. contra Curt. tract. feud. par. 2. quæſt. 4.

i *Extenſio.* Infrà eod. conſil. 77.

AD CONSILIUM VI.

a *Contradicat.* Idem conſil. ſeq. & infrà eod. conſ. 78. l. ſtipulationes non dividuntur, de verb. obl. Dec. c. prudentiam, de offic. deleg. Curt. jun. tractat. feud. parte 1. quæſt. 4. & parte 4. num. 124. Et bene, licet aliter velit Paul. conſ. 72. lib. 1. Hypp. Marſil. ſing. 9. Alb. Brun. conſil. 66. dixi in Conſuet. Par. §. 35. q. 1.

b *Sponte.*] Jaſon. repet. leg. de quibus, de leg. Roch. Curt. rep. c. fin. de Conſuet. dixi in Conſuet. Pariſienſi, §. 1. gloſſ. 4. num. 11.

AD CONSILIUM VII.

a *Dividi.*] Suprà, libr. 2. conſil. 189. numer. 37. dixi in Conſuet. Pariſienſi, §. 13. gl. 6. n. 5. adde infrà eod. conſil. 25.

b *Provocare.*] Petr. de Peruſ. tract. ſociet. part. 11. q. 1. Dec. coll. 1. num. 3. C. de tranſact.

AD CONSILIUM IX.

a *Concludit.*] Adverte hoc caſu ubi non vocantur filii niſi hæredes, non eſt dubium, nec opus eſt dictis Doctoribus, qui loquuntur in fortioribus terminis, videlicet quando in conceſſione vocantur filii ut filii, & non ut hæredes, ſed tunc dicta Doctorum non ſunt regulariter vera, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 137. adde not. ſuprà lib. 4. conſil. 15.

b *Certa.*] Hæc eſt veritas, ut plenè dixi ſuprà lib. 1. conſ. 128.

c *Propriè.*] Suprà lib. 1. conſ. 136. numer. 3. lib. 2. conſil 13. in fin. Romanus ſing. 177. Curt. ſen. conſil. 48. n. 11. conſ. 49. Alb. Brun. conſ. 11. conſ. 41. Jaſ. conſ. 155. cum ſeq. lib. 2. conſ. 117. lib. 4.

d *Apocripha.*] De his, ſuprà, lib. 1. conſil. 30. Alv. in fin. ultimum feud. Curt. ſenior, conſil. 49. Curt. junior, tract. feud. part. 3. num. 5.

e *Judicetur.*] Suprà lib. 1. conſ. 79. Jaſon. conſ. 117. lib. 4. Udalric. Zaſius epit. feud. par. 12. concluſ. 19. dixi in Conſuet. Par. tit. 1. in fin. rub. §. 30. q. 25.

f *Sicuti.*] Cave, quia hi caſus ſunt valde diſſimiles: quia in priore, cùm ſoror ſit abſens, nec poſſit frater illi ſtipulari, nec hoc agatur, ut aliquid de novo in ejus favorem diſponatur, ea verba nullo modo ſunt diſpoſitiva, ſed ſolùm ſunt confeſſio erronea extra judicium, parte abſente in realibus facta, quæ nec probat. At poſteriore caſu fateor quod ſola ſcientia non ſufficit ad immutationem dominij & poſſeſſionis ultrà vires & naturam actus expliciti; ſed ſi conſtet actum eſſet ut locans fieret dominus & poſſeſſor, jam habet verum titulum, & ficta traditio ſufficiet, quicquid dicat Alex. hîc, & in d. l. ſi rem aliquam, & aliquod autem dicunt de ficto titulo commentitium eſt & rejiciendum, ut plenè & nove docui in Conſuet. Pariſ. § 1. gl. 5. n. 22. cum ſeq. ubi multa transfudi quæ olim ſcripſeram in d. l. ſi rem aliquam, quòd facere malui quam multitudinem librorum edere.

g *Errorem.*] Suprà lib. 1. conſ. 4. Fel. c. ſi cautio, de fid. inſtr. Jaſ. §. in perſonam, inſt. de act. & ad caſum hujus conſilii faciunt, quæ ſcripſi in Conſuet. Par. §. 11. n. 19. ver. ampliatur ſecundò, §. 35. n. 10.

h *Utrumque.*] Idem Bald. Alvar. Præp. c. 1. de grad. ſucc. in feud. Mar. Laud. c. 1. §. & quia vidimus, qui feud. dar. poſſ. Bald. Phil. Cor. l. 1 de leg. hær. Bald conſ. 252. conſ. 422. lib. 1. conſ. 212. lib. 3. Petr. de Ferr. in l. quo agit de rev. feud. Jac. de S. Georg tractat. feud. ver. præſent. & recip. pro ſe & eorum filiis, ver. ſed numquid, Curt. tract. feud. 3. parte princ. q. 6. Ant. Rub. conſ. 85. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 14. gl. 2. n. 10. ſic apud nos tamen ſucceſſione hærediorum, quæ Galli vocant propria, non attenditur duplicitas vinculi: quia cum ſint affecta lineæ vel lateri, nihil addit, quia impertinens eſt, quamdiu ſuperſunt habiles de linea hærediorum etiam remotiores in gradu; itaque frater germanus non excludet fratrem conſanguineum in paternis: nec uterinum in maternis, ſed cum illis reſpectivè concurret; ſed benè eos excludet in quæſitis & mobilibus nominibus & aliis bonis indifferentibus certæ lineæ non affectis, ut plenè probavi in Conſuetud Pariſ. §. 137. his ſcriptis reperi, quod item tenet Stephan. de Phedericis in tract. de interpr. juris, part. 2. pag. 101. in parvis, & ita tenendum & judicandum, licet nonnulli nuper in contrarium male & imperitè judicaverint.

AD CONSILIUM XI.

a *Factum.*] Bald. rep. legis pater filium, ff. de ing

off. teſt. c. quoniam frequenter, in fin. ut lit. non conteſt. conſ. 306. lib. 1. conſ. 353. Jaſ. conſ. 10. lib. 1. latè And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 14. n. 13. limitat alex. infrà lib. 6. conſ. 212. n. 7.

b *Contrarium.*] Ut etiam tenet Alex. infrà d. l. ſi finita. §. Julian. in fin. Dec. conſ. 512.

c *Incidit.*] Falſum, ut etiam ſentit Alex. hic in fin. & disertè, ſuprà eod. lib. conſ. 9. n. 9.

AD CONSILIUM XII.

a *Cæteris.*] Et ſic legitima non poteſt eligi aut capi in bonis, in quibus ſubſtitutio facta eſt, ſi alia bona ſuperſunt; idem Cor. in conſ. 106. libro 2. conſ. 180. ad fin. lib. 4. ubi limitat niſi bona aliis legata aut relicta eſſent de melioribus rebus hæreditatis. Aymo. conſ. 19. numero 14.

b *Unum.*] Oldr. quæſt. 94. latè Anton. Corſ. de poteſtate regia, quæſt. 74.

c *Aſſignari.*] Non loquitur Alexand. hic deciſivè, prout ſuprà lib. 3. conſ. 8. n. 15.

AD CONSILIUM XIII.

a *Filiis.*] Jacobi, tract. feud. ver & unus ex dictis vaſſallis ref. feud. Curt. ſenior conſ. 49. Dec. conſ. 185. adde infrà lib. 6. conſ. 30. & quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. quæſt. 36.

b *Extenſivum.*] Franc. Rip. d. l. qui Romæ, §. duo fratres, numer. 76.

c *Hæreditarium.* Item Anton. Butr. conſ. 18. adde ſuprà lib. 1. conſilio 144. numero 1. licet Dec. contrà, conſilio 185.

d *Accreſcendi.*] Sup. lib. 1. conſ. 30. lib. 2. conſ. 104.

e *Cuiuslibet.*] Infra eod. conſ. 17. num. 7.

AD CONSILIUM XIV.

a *Informare.*] Hoc poſſet eſſe verum in ſimplici feudo, ut tradit Alexand. leg. 2. col. 1. C. ut quæ deſunt advocatis, &c. qui multùm differt à Conſuetudine, ut ſup. lib. 2. conſ. 36. Conſuetudo verò ut iſta de qua hìc plenè probanda eſt ut ſuprà lib. 2. conſ. 145.

AD CONSILIUM XV.

a *Allodialia.*] Suprà lib. 1. conſ. 129. n. 1. ſuprà lib. 4. conſ. 55. n. 19.

b *Antiquo.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 63.

c *Tamen.*] Sed de his meliùs loquitur Alexand. lib. 7. numero 112.

d *Annos.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 7. num. 8.

e *Paternum.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 5. n. 89. & comprobat dom. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 32. n. 9. cum ſequent.

f *Vixerit.*] Plene dixi in Conſuet. Pariſ §. 35. q. 5.

g *Extraneum.*] Jaſon. conſ. 7. in fin. libr. 3. ſed tunc triginta annis excluderentur gloſſ. Andr Iſer. & alii in d. §. Titius, Curt. ſenior. conſ. 81. Alb. Brunus conſ. 67. Curt. tract. feud. parte 4. n. 53. num. 146. Dec. conſ. 396. in fin. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 10. num. 8.

h *Informiter.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 7. n. 31. do. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 12. n. 74.

AD CONSILIUM XVI.

a *Cauſſa.*] Adde infrà lib. 6. conſ. 17.

b *Civitatum.*] Imol. conſ. 34. Bald. conſ. 499. lib. 4. Mar. Soc. in c. conqueſtus, de for. compet. deciſ. Thol. 344. Alb. Brun. conſ. 85. infrà eod. conſ. 24.

c *Solvendo.*] Alc. de præſumpt. reg. 2. præſum. 16.

d *Extra.*] Hoc eſt verum in vim dicti ſtatuti: ſed bene probant ubique in vim juris communis dummodò ſit archivum publicâ & legitimâ authoritate conſtitutum, in quo non reponuntur niſi ſcripturæ authenticæ, & non agatur de commodo eorum quorum eſt archivum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 29.

e *Sciente.*] Suprà lib. 2. conſ. 68.

f *Notam.*] Contrà facit ſup. lib. 1. conſ. 84. n. 5.

g *Scientia.*] Idem Jac. de S. Georg. tract. feud. ver. cum mero miſto imp. Fel. c. cùm nobis, de præſcript. Dec. conſ. 85. Jaſon. l. imperium de juriſd. omn jud. Curt. junior, conſ. 158. n. 12. Ant. Rub. conſ. 21. fin. Franc. Bald. de præſcr. 2. par. 3. partis princ. q. 6. n. 22. Alc. in l. munus, de verb. ſign. & eſt veritas, ut etiam tenet Alex. ſuprà lib. 1. conſ. 6. n. 4. & eſt vera opinio Alex. ubique quia inf. à eod. n. 18. non loquitur niſi dubitativè inſerviendo cauſæ, ibi poſſet etiam negari & licet Bar. ſequatur Bald. conſ. 352 lib. 1. Alb. Brun. conſ. 66.

h *Famam.*] Suprà lib. 2. conſ. 4. Alex. in l. item quæ nobis, de acq. poſſ. Curt. ſen. conſ. 69. n. 5. Dec. conſ. 428. Cor. conſ. 160 lib. 2. ſed quod non plenè probet etiam in civilibus, Alex. infrà lib. 1. conſ. 13. & Pan. c. veniens, 1. de teſt. Cor. conſ. 304. lib. 3. quod eſt verius: vide Hyp. Marſ l. de minore, §. plurium, nu. 30. cum ſeq. Alc. tract. de præſumpt. reg. 2. præſum. num. 2. & placet, quòd non plenè probet, quicquid Alexand. infrà eod. conſ. 24. n. 21. conſ. 116. adde infrà lib. 6. conſ. 13. n. 12. cum ſeq.

i *Tollit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 2. n. 12.

k *Apulus.*] Quam habes in lect. Bald. in fin. lib. 8. in conſ. 106. lib. 5. ſecundùm veterem, conſ. 439. lib. 3. ſecundùm novam impreſſionem.

l *Tamen.*] Aret. conſ. 154. Franciſc. Bald. de præſcript. 2. par. 5. part. princ. q. 1.

m *Sicut.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 67.

n *Scientia.*] Suprà lib. 1. conſ. 134. n. 7. ſupr. lib. 4. conſ. 122.

o *Ex cauſa.*] Requiritur ergo cauſa vera, juſta & ejus cognitio, vide ſup à lib. 1. conſ. 101. num. 7.

AD CONSILIUM XVII.

a *Nepotes.*] Suprà lib. 2. conſ. 85. n. 2. conſ. 204. Alex. Jaſ. & alii in l. Gallus, §. inſtituens, de lib. & poſth. tamen Alc. in l. liberorum, col. fin. de verb. ſignif. hanc ſententiam falſam dicit; ſed graviter errat, prout merè frivolo nititur argumento quòd hìc referre non libet.

b *Feudum.*] Rationem quamdam hujus differentiæ tetigi in Conſuetud. Pariſ. tit. 2. in rub. quia natura feudi eſt ut fiat principaliter in commodum recipientis & in perpetuum, ſed natura emphyteuſis magis eſt, ut ſit ad meliorandum temporale, & principaliter ad commodum concedentis.

c *Succeſſive.*] Alex. & omnes in l. Gallus, §. quidam rectè, de lib. & poſth. Roman. conſil. 35. adde infrà eodem libro, conſil. 128.

d *Revertatur.*] Suprà lib. 2. conſ. 204. ſupr. eod. conſ. 14.

e *Operantur.*] Imò non operantur, ut ſenſit Alex. hìc, n. 10. in fin. & clarè, ſuprà lib. 7. conſil. 167.

f *Donare.*] Cæpol. cauſ. civil. conſ. 8. nu. 10. cum ſeq. Alex. ſuprà lib. 2. conſil. 179. numer. 11. conſ. 137. num. 1. Et eſt vera ſententia Alexand. ut in d. l. ſi domus, quicquid inſerviendo cauſæ quandoque dicit Alexand. ut ſuprà lib. 2. conſil. 11. num. 10. ſuprà lib. 4. conſil. 114. dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 56. in princip.

AD CONSILIUM XVIII.

a *Servitutem.*] Impropriè, ut numer. ſequent. Cæpola de ſervit. urban. c. 2.

b *Patronatus.*] Suprà eod. conſ. 13. num. 10. infr. eod. conſ. 116. quòd procedit in eo qui acquiſivit, vel quando eſt acquiſitum pro hæredibus: ſecùs ſi pro filiis, ut ſentit Rochus, Curt. tract. de jure patronat. verſ. ipſe vel is à quo, quæſt. 33.

c *Dubio.*] Anton. Rub. conſ. 84. add. ſuprà lib. conſ. 44.

d *Præjudicare.*] Sup. eod. conſ. 13. inf. eod. conſ. 26.

e *Hæres.*] Hoc omnes fere ſequuntur, ut Franciſc. Crem. ſing. 31. ſing. 156. Dec. conſ. 213. & latiùs conſ. 281. Nicol. Everar. in locis leg. loco à natura dicti taxati, Joann. Ign. in q. An. Rex Franc. recognoſ. Imp. Alciat. l. ſi cùm feudum, de verb. ſign. Hypp. Marſil. ſing. 656. dom. Pet. Stella, in repet. §. Augerius, in leg. qui Romæ, de verb. obl. & * communiter Doctores in d. l. ſtipulatio iſta, in princ. de verb. obl. ſed valde errant, idque nullo jure, nullâ ratione probatur, dic quòd hæc clauſula principaliter adhibetur ad cavendum ne quis teneatur de facto eorum, quibus jam ſucceſſit, ideò ob hanc excluſionem principaliter queretur, dico tamen quòd non excludit quin teneatur venditor cedere actiones ſuas, ſi quas aliàs de evictione habebet contra authores ſuos. Nec etiam excludit quando venditor teneatur ex facto eorumdem ſi poſt venditionem à ſe factam eis ſucceſſerit, quia hic adeundo verſatur novum factum venditoris, quod non debet poſt venditionem perfectam facere conditionem emptoris deteriorem. Pleniùs dixi in novis intellect. ſuper d. l. ſtipulatio iſta.

f *Hæredis.*] Idem Dec. l. hæredem ejuſdem, de reg. jur. vide de his remiſſive per dom And. Tiraq. in Conſuet. Pict. §. 1. gl. 6. n. 5. dic quòd iſtud dictum intelligit in quantum hæres vellet tamquam hæres, ſive ex jure quod venditor habuit contravenire, ſecùs ſi ex perſona propria vel etiam ipſe venditor ex jure poſteà vel alio bonâ fide quæſito, de quo pulchrè Bald. conſ. 168. Titius vendidit lib. 3. & novè dixi in d. l. ſtipulatio iſta, ubi graviùs cæteris erravit Alexander in princ. dum facit differentiam inter eum cujus venditor eſt hæres, ut ſemper teneatur ejus factum præſtare, nonobſtante dictâ clauſulâ taxativâ, licet non ſemper teneatur hæres venditoris, & ſequitur Dec. conſ. 281. quod eſt falſum, & contrà rationem, quia per dictam clauſulam fortiùs excluditur obligatio ex perſonis prædeceſſorum: quam ex perſonis ſucceſſorum paciſcentis.

g *Capi.*] Dixi ſupr. lib. 2. ad conſ. 88. n. 2. ſuprà lib. 4. conſ. 96. n. 3. in Conſuet. Par. §. 171.

AD CONSILIUM XIX.

a *Dynus.*] Conſ. 2. Viſis, adde ſuprà lib. 4. conſ. 40. num. 3. lib. 7. conſ. 100. in fin.

b *Hæredetarium.*] Suprà lib. 1. conſ. 44. num. 1.

c *Ibi.*] Et in l. in quartam, ad l. Falcid.

d *Creditores.*] Idem Paul. d. §. ſi quid tamen, facit Paul. conſ. 106. in fin. lib. 1. Contra facit idem Paul. conſ. 117. in fin. lib. 2. valdè æqua eſt opinio Alex. hîc, in re profectitia, ſcilicet acquiſita ab illo de cujus hæreditate vel creditoribus agitur. Secùs ſi ab avo vel ſuperiore per ea quæ dixi ſup. lib. 3. conſ. 8. nu. 6. & quæ tradit Iac. de S. Georg. in tract. feud. verſ. & cum pacto, quod de ipſo feudo poſſint ipſi vaſſalli; ſeu adhuc etiam in profectitia, niſi eſſet acquiſita de pecunia creditorum, ſtricto jure verior eſt opinio Bar. Bald. Jaſ. & communis in d. §. ſi quid tamen, & ubique: quia licet hæc profectitia debeant computari in legitimam filio petente ſupplementum, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 8. non ſequitur quòd poſſunt capi à creditoribus poſterioribus filio nihil petente, & ab hæreditate abſtinente, eo etiam excepto quod tradit Bart. in l. his ſolis, de condict. indebiti, dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 3.

e *Forte.*] Ant. de Roſel. in tract. legit. Fel. c. accedens, 1. ut lite non cont. Jaſ. l. ſi pecuniam, de condict. cau. dat. l. in ſubſtitutione, de vulg. & pupil. ſubſtitut.

f *In ea.*] Hîc incipit aliud conſ. poſteà per Alex. redditum ſuper eadem quæſtione.

g *Repudiatione.*] Suprà eod. conſ. 14.

h *Sanguinis.*] Idem Salic. quando verbum, *hæres* profertur in vulgari, in l. 2. q. 20. C. de jure emphyt. ſed illud dictum non eſt verum, ut per Alex. in l. quod dicitur 22. de verb. obl. niſi in feudo ſecundùm Alex. l. ex facto, §. ad Treb. quod in hoc regno non attenditur, in quo ſunt patrimonialia, adde Decium conſ. 175. conſ. 395. Jaſ. in l. Gallus, §. etiamſi à parente de lib. & poſthum. l. pro hærede, §. 1. de acquir. hæred. conſ. 57. lib. 1

i *Contrariæ.*] Alex. d. l. quod dicitur, And. de Iſern. cap. 1. an agnat. vel filii, in uſib. feud. Curt. ſen. conſ. 73. Ant. Rub. conſ. 18.

k *Certa.*] Sed malè ut ſuprà eod. conſ. 128. licet idem infrà eod. conſ. 22.

AD CONSILIUM XXI.

a *Diviſionem.*] Suprà eod. conſ. 19. n. 2. ſuprà lib. 4. conſ. 40. num. 3.

b *Inveſtitura.*] Suprà lib. 1. conſ. 29. n. 3. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. quæſt. 25.

c *Natura.* Bart. Paul. Soc. l. is qui ducenta, §. cùm ita, de reb. dub. Petr. de Anch. conſ. 76. Paul. conſ. 185. lib. 1. conſ. 170. lib. 2. Soc. conſ. 199. lib. 2. Jaſon. l. certi condictio, in princ. & ibi Dec. l. ſingularia, ſi cert. pet. Jaſ. l. poſt dotem, ſol. matr. fa. ſuprà, lib. 3. conſ. 110. n. 3. limitat Jaſon. l. miles, §. 1. de re judicata, Dec. c. 1. lect. 1. de jud.

d *Naturam.*] Supr. lib. 1. conſ. 129.

e *Evictione.* Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 148.

AD CONSILIUM XXII.

a *Ratificata.*] Suprà lib. 1. conſ. 10. n. 3, & ſic nihil ſpeciale etiam in fratre, & in feudis, ut etiam latè Curt. jun. tract. feud. 2. par. in 2. dubitatione; Et bene, licet aliter Bald. c. 1. ſi vaſſallus feud. priv. cui defer. & de fratr. de no. benef. inveſt. in uſib. feud. Curt. ſen. conſ. 48. conſ. 49 cum ſeq. Iac. de ſanct. Georg. tract. feud. verb. Nobiles, in princ. Alex. ſuprà lib. 3. conſ. 10. n. 5. imò dico quod feuda habent obligationem mutuam & oneroſam. tantò magis exigitur ratificatio; aliàs actus eſt in pendenti.

b *Certa.*] Ego fateor quando deficiunt illi quorum favore erat inſtituta in re certa, ut in hoc caſu, aliàs ſecùs, ut dixi ſuprà lib 1. conſ. 128. & ſic præſupponitur hîc conceſſionem eſſe factam pro filiis & hæredibus.

c *Filio.*] Ita fere tenet ubique Alexander conſulendo, ut ſuprà eod. conſ. 9. n. 4. conſ. 19. n. 17. ſuprà lib. 1. conſ. 128. Idem Paul. l. 1. C. de condit. inſer. Imol. conſ. 69. viſis, Ben. rep. c. Rayn. ver. in eodem teſtamento relinquit, 1. n. 259. ſed non eſt bene dictum, ut etiam dixi ſuprà lib. 1, conſ. 128. quoniam in hac conceſſione verb. *hæredibus*, quamquam partim ſit appoſitum favore concedentis, tamen principaliter eſt favore ipſius recipientis, ut poſſit interim diſponere, nec admittentur poſteri niſi ſint hæredes, & præſtent factum prædeceſſoris, verbum autem *filiis* vel *deſcendentibus* eſt principaliter appoſitum favore concedentis ad limitationem conceſſionis, ut illis deficientibus, ad eum redeat, ſed interim oportet etiam deſcendentes eſſe verè hæredes, & ſic poteſt unus

excludi, per diſpoſitiones prædeceſſoris cui ſuccedit conſequenter excluſus in re certa tantùm, excluditur ſaltem quamdiu ſuperſunt hi, quorum favore eſt limitatè inſtitutus, in minori parte à majori excluditur; etiamſi non ſit expreſſim diſpoſitum de dicta emphyteuſi.

d *Extraneos.*] Imol. etiam emphyteuſis Eccleſiaſtica æquè tranſmiſſibilis eſt ad extraneos, ſi ita conceſſa ſit legitimè, ut dixi ſuprà, lib. 3. conſ. 180.

e *Dju.*] Conſ. 2. viſis ſuprà lib. 4. conſil. 40. numer. 3.

*f *Cujuſlibet.*] Non concludit hîc per not. ſuprà eod. conſ. 13. conſ. 18. & ſequens deciſio. Spec. falſa eſt, ut dixi ſuprà lib. 2. conſ. 205.

g *Revocare.*] Tranſeat; ſed hoc non concludit in emphyteuſi, ſi non eſt hæreditaria, ſed lege inveſtituræ deferatur, ut dixi in Conſuet. Par. §. 22. n. 83. §. 30. q. 36. n. 135. fateor quòd etiam emphyteuſis recepta pro ſe & filiis, vel deſcendentibus ſimpliciter, etiam non expreſſis hæredibus cenſetur in dubio acquiſita per patrem filiis ut hæredibus, ut etiam notat Alex. in l. quod dicitur, de verb. obl. ſecùs ſi apparet ſtipulatum filiis ut filiis etiam tacitè, ut quando recepta pro certis filiis vel maſculis, tunc dicendum patrem non poſſe præjudicare: ut etiam tenet hîc Alexand & ſupra lib. 3. conſ. 8. n. 15. ubi dixi, quòd filii tenebuntur imputare in legitimam ſi petant ſupplementum; etiam dixi in Conſuetud. Pariſie ſi. §. 123. cæterùm quod pater non poſſit revocare quòd per ſe acquiſitum eſt filiis, ut filiis etiam naſcituris, vide plenè Steph. Bert. conſ. 27. Multa ſunt lib. 2. conſ. 70. Viſo conſultationis, conſ. 302. Viſis copiis, lib. 3. & ita ſuper quadam domo Lugdunenſi reſpondi exiſtens Molinis, ubi paulò poſt diſceſſum meum ſic fuit judicatum per Senatorium conſeſſum Magnorum-Dierum 18. Septem. anno ſalutis 1540. adde notata infrà lib. 7. conſ. 204.

h *De iure.*] Petr. de Ferr. in libell. quo agitur ad pœn. ex comprom. gl. ver. terminandi, Pan. c. quintavallis, de jurejurand.

i *Nulla.*] Sequitur Franc. Rip. in l. qui Romæ, §. duo fratres, de verb. obl. ſed Jaſon ibi ſentit quòd non ſit nulla; & latè probat Fel. c. cauſam quæ, de re judic. & verius puto.

AD CONSILIUM XXIII.

a *Pertinentiarum.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gl. 5. numero 14.

b *Invalidæ.*] Suprà conſ. 3. num. 4.

c *Scientia.*] Supra lib. 4. conſ. 122.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Juriſdictio.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 1. gl. 5. n. 40.

b *Civitas.*] Suprà eod. conſ. 16.

c *Redit.*] Idem generaliter etiam in contractibus hinc inde obligatoriis, quia nec in his accreſcit, niſi concedentis interſit, Alex. Jaſ. & omnes d. l. mihi & Titio.

d *Portioni.*] Cor. d. l. 1. C. quando non pet. par. Benedict. repet. c. Rayn. ver. uxor. not. Adel. n. 95. de teſt. adde Jaſ. l. poſt venditionem, in fin. C. de pactis, l. re conjuncti, de leg. 3.

e *Mortuo.*] Alexand. l. quòd meo, de acq. poſſeſ. ſuprà eod. conſ. 22. ſuprà lib. 2. conſ. 135. ſuprà lib. 1. conſ. 110. n. 3. Dec. in l. contractus, de reg. jur.

f *Sextum.*] Infrà lib. 6. conſ. 53.

g *Naturam.*] Sed non eſt contra ſubſtantiam, ſi retineretur fidelitas, ut dixi in Conſuet. Pariſ. titul. 1. in rub & §. 2. gl. 4.

h *Mulier.*] Suprà eod. conſ. 1. num. 24.

i *Motu proprio.*] De hac clauſula, Bald. c. de offic. deleg. Fel. c. ad aures, c. conſtitutus, eod. tit. de reſcriptis, c. cauſam quæ, Curt. ſenior conſ. 65. deciſio Rotæ, c. 2. de reſcriptis, l. 3. in princ. quod quiſque jur. Petr. Rebuff. in for. mandat. apo. Matth. Pacius eod. tractat. fol. 15. cum ſeq.

*k *Sciente.*] Suprà eod. conſ. 16. num. 25.

l *Fama.*] Suprà eod. conſ. 16. num. 22.

m *Non poteſt.*] Suprà eod. lib. 1. conſ. 19.

AD CONSILIUM XXV.

a *Alternis.*] Suprà eod. conſ. 7. Luc. de Pen. l. 1. de cap. civ. cenſ. exi. lib. 11. Joan. Bertach. tractat. 59. de gabella. Dec. conſ. 249. Curt. jun. tract. feud. par. 4. q. 30. Mart. Laud. tract. de princ. §. 54. Alb. Brun. conſ. 66.

b *Juriſdictio.*] Imò dicas quòd etiam cum territorio non poteſt dividi multiplicando tribunalia: ſed hoc debet procurator regius impedire, niſi conſtet de commodo publico propter diſtantiam locorum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 123. ſed valde cavendum ne, ut nimium ſæpè publica utilitas prætexetur avaritiæ quorumdam, nihil enim turpius, dedecoroſius, & pernicioſius Reipublicæ, quàm ſanctam juſtitiæ adminiſtrationem quæſtuariam eſſe.

c *Diviſio.*] Suprà eod. conſil.

d *Diſpares.* [Suprà lib. 2. conſ. 92.

e *Curia.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 13.

f *Dividere*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 6. n. 5. §. 22. quæſt. 12.

g *Idem.* Imò Ariſtot. 5. Politicorum æquiparat regi beſtiam niſi certis bonis legibus imperium dirigatur & temperetur.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Intelligi.*] Suprà eod. conſ. 18. num. 7. Anton. Rub. conſ. 83. tetigi, ſuprà eod. conſ. 22. num. 13.

b *Pacto.*] Suprà lib. 1. conſ. 44. num. 1.

c *Novum.*] Vide quæ dixi in Conſuet. pariſ. §. 5. n. 89. & latius Tiraq. in Conſuet. pict. tit. de retract. §. 52. num. 91. cum ſeq. ſuprà eod. conſ. 15. n. 7.

d *Feudali.*] Secùs in emphyteuſi, ſuprà eod. conſ. 17.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Duo.*] Infrà lib. 6. conſ. 54.

b *Intervallo.*] Lib. 7. conſ. 29. num. 19. Paul. l. ſi tibi, ff. locati, conſ. 173. lib. 2. Jaſ. l. nemo poteſt, lect. 1. & lect. 2. in fin. deleg. 1. Bertrand. conſ. 109. ponitur in facto in fin. lib. 1. contrà facit Paul. conſ. 337. conſ. 343. in fin. lib. 1.

c *Inſolitæ.*] Bald. c. quia veriſimile de præſum. conſ. 75. conſ. 241. lib. 2. Paul. conſ. 337 lib. 1. Cur. ſen. conſ. 73. n. 33. Cæp. tract de ſimul. contract. Matth. de Affl. in tract. de jure proth. verſ. niſi quis, Jaſ. l. teſtamentum, C. de teſt. Gerar. ſing. 77. adde quod ubi abundantior cautela, ibi evidentior fraus, ait Bald. in cap. ex literis, de conſu. & in conſ. 487. apparet lib. 1. ſic ex diligentia inſolita. Dec. conſ. 448. n. 23. tantò magis ſi fiant inſtruſtrumenta ſeparata. Cor. conſ. 41. lib. 3. & adhuc magis ſi per interpoſitam perſonam l. pupillus, §. ſed & ſi per interpoſitam, ff. de author. tutor. & curat.

d *Poſſedit.*] Bald. conſ. 170. lib. 1. conſ. 268. conſ. 438. libr. 5. Imol. conſ. 55. Rom. conſ. 246. conſ. 303. Cor. conſ. 105. lib. 3. Dec. conſ. 587. conſ. 648. Jaſ. conſ. 36. lib. 1. adde infra eod. conſ. 57. num. 3.

e *Mutatur.*] Cæpola de ſimul. contract. Alb. Brunus conſ. 37.

f *Cauſa.*] Suprà lib. 3. conſ. 3. num. 1.

g *Teſtes.* Imò per teſtes & omne genus probationis, ut quotidie obſervatur.

h *Aſſignare.* Suprà lib. 3. conſ. 8.

i *Niſi ibi.*] Suprà eod. conſ. 17. conſ. 26. Paul. conſ. 454. incip. Ego Paul. lib. 2.

AD CONSILIUM XXIX.

a *Stirpes.*] Hæc communis & vera, ut dixi ſup. lib. 4. conſil. 55.

b *Poteſt.*] Suprà lib. 1. conſil. 67. num. 1.

c *Ab avo.*] Suprà lib. 4. conſil. 89. num. 8. dixi ſuprà lib. 3. conſ. 8. num. 6.

d *Verior.*] Idem ſup. lib. 4. conſ. 67. num. 2. ſed ut ibi dixi affirmativè ſ. quod perdatur, verior eſt.

e *Revocatio.*] Suprà lib. 3. conſil. 15. num. 4.

f *Valet.* Dec. conſil. 475. num. 17.

g *Non potuit.*] Suprà lib. 2. conſil. 18. lib. 3. conſil. 110. num. 10.

h *Innovationes.*] Suprà eod. conſ. 18. num. 13.

i *Paterni.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. ſuprà 81. cum ſequent. Andr. Tiraquell. in Conſuetud. Pict. tit. de retract. §. 32. num. 2. cum ſeq.

k *Tranſire.*] Dixi in Conſuetudin. Pariſienſi, §. 2. gloſſ. 5. num. 21. cum ſeq.

AD CONSILIUM XXX.

a *Sententiam.*] Suprà lib. 4. conſil. 122. num. 7.

b *Guerræ.*] Fa. ſuprà libr. 1. conſil. 101. vide Thom. Pap. repet. l. placet, C. de ſacroſanct. Eccleſ.

c *Ipſe.*] Infrà lib. 7. conſil. 11. num. 9. Ang. conſil. 196. in cauſa accuſationis. Curt. ſen. conſ. 65. Franc. Rip. reſponſo 3. in fin. de reſcript. alber. Brunus conſ. 19. conſil. 45. ſed contrarium quòd Dux Mediolani recognoſcat Imperatorem ſatis notorium eſt, ut & Bald. conſil. 359. lib. 3. Cur. ſen. conſil. 73. num. 27.

AD CONSILIUM XXXI.

a *Proclamata.*] Facit Petrus Anch. conſil. 306. Rom. conſil. 53. Fabian. tract. de emption. & vendition. & quæ dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 190.

AD CONSILIUM XXXII.

a *Honor.*] Text. in l. eos, in fin. & ibi Bar. Joan. de Pla. Luc. de Pe. de exc. muner. lib. 10. C. Panorm. c. quoniam Abbas, de offic. deleg. Paul. de Ca. l. falſa demonſtratio, § 1. ff. de condit. & demonſt. Soc. l. fin. ff. ſi ex noxa cauſa agatur.

b *Privilegium.*] Idem Angel. conſil. 351. incip. generoſus.

AD CONSILIUM XXXIII.

a *Ibi.*] Et Felin. Dec. ibi Claud. de Seys, l. fin. char. ultim. de conſt. princip. Phil. Franc. in c. decet conceſſum de reg. jur. in 6.

b *Tangerent.* Oldr. quæſt. 97. Bertach. tract gabel. Felin. c. conſtitutus, de reſcript.

AD CONSILIUM XXXIV.

a *Servandam.*] In eadem cauſa verboſiùs conſuluit Barb. ſuprà lib. 4. conſil. ultim.

b *Forenſis.*] Paul. conſil. 455. lib. 1. Cor. conſil. 147. lib. 1. Dec. conſil. 550. conſil. 661.

c *Novum.*] Dixi latè in Conſuetud. Pariſienſi, §. 30. q. 28. adde dom. Andr. Tiraquell. in Conſuetud. Pictav. tit. de retract. §. 32. num. 26. cum ſequent.

d *Publicam.*] Suprà lib. 3. conſ. 68. num. 6.

AD CONSILIUM XXXV.

a *Dolo.*] Roman. conſil. 70. Guido Pap. conſil. 3. Jaſ. inſtitut. de act. §. omnium, num. 86. Hyppol. Marſil. 262. Matth. de Afflict. dec. Neapol. 18.

b *Panis.*] Suprà lib. 2. conſil. 23.

AD CONSILIUM XXXIX.

a *Inſtrumentum.*] Hoc non poteſt peti quando obligatio eſt pura, & reus offertet implere, modò ſibi impleatur; ſecùs ſi eſt obligatio ſub conditione vel in die, quia tunc tenetur debitor creditori, ejus tamen impenſis in inſtrumentum declarationis debiti conſentire ad conſervationem probationis, non autem ſententiam quæ ſit executoria ſtatim lapſo termino, nec inſtrumentum guarentigium, ut decidit Ang. in l. ſi pupillus in princ. ff. de novat. Paul. Alex. Jaſ. l. 2. in fin. princ. ff. ſol. matr. Alex. d. l. ſi finita, §. eleganter, & §. fin. Phil. Franc. c. 1. not. ult. de reg. jur. in 6. Jaſ. l. ex ea parte in fin. de verb. obl. Andr. Tiraquell. in Conſuetuet. Pict. tit. de retract. §. 26. gloſſ. 5. adde not. ſup. lib. 1. conſil. 95.

b *Agere.*] Suprà lib. 1. conſil. 119.

c *Quanto.*] Sed contrà tertium probarentur not. ſup. lib. 1. conſil. 18. Imò etiam pro tertio agente contrà emptorem putà pro conſanguineo venditoris agente ad retractum, & tunc arbitrio boni viri juſtum pretium æſtimabitur, ita rectè decidit dom. And. Tiraquell. tract. retract. proxim. in fin. num. 88.

AD CONSILIUM XL.

a *Compromiſſum.*] Suprà lib. 1. conſil. 22. n. 3.

b *Similes.*] Suprà lib. 2. conſil. 1. princ. 2. lib. 3. conſil. 90. in fin. gl. c. cùm olim, ver. protinus ubi can. de offic. delegati, Luc. de Pen. l. per hanc, C. de erog. mil. annor. lib. 12. Dec. conſil. 77. Jaſ. l. ſi procurator, C de procurat. & pulchrè ait Bald. in rub. de procur. in princ. in antiquis, quòd non minùs debet attendi utilitas mandati, quam forma mandati.

AD CONSILIUM XLI.

a *Pari.*] Suprà lib. 2. conſil. 210.

b *Exprimatur.*] Idem Pet. Anchar. in rep. d. c. poſtulaſti opp. 5. in rep. d. c. canonum, q. 12. Hyp. Marſ. rep. l. fin. n. 142. de juriſdict. omn. jud. fa. Henric. de Bottis, tract. Syn. par. 3. art. 2. num. 21. Roch. Cur. in repet. c. fin. de Conſuet. Jaſ. conſil. 59. lib. 3.

c *Quid ſit.*] Sequitur hîc quos nuper citavi, ſi hæc diſputatio eſſet in hoc regno ubi Conſuetudines cenſentur locales, & principaliter loca & res illic ſitas concernere, unde mulier hîc prohibita legare viro poteſt hîc eadem legare de bonis exiſtentibus Aurelijs vel alibi ubi conſuetudo non prohibet, dummodò illic verè habeat bona, non aliàs, ubi non prodeſt ſi legaret rem alienam illic ſitam, ut dixi in Conſuet. Pariſ. in prooemio.

AD CONSILIUM XLII.

a *Veſtes.*] Idem Alex. ſuprà conſil. 42. n. 12. lib. 1. & in l. in his. §. 1. ff. ſol. matr. l. ſi is qui quadraginta, §. ſi, ff. ad l. Falcid. Anch. conſ. 181. Rom. conſil. 187. Iſta quæſtio, Paul. conſil. 358. ad primum, conſil. 428. Viſo puncto, lib. 2. Jaſ. conſil. 1. lib. 1.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Commune.*] Suprà lib. 3. conſ. 36. num. 2. ſupr. lib. 2. conſ. 167. num. 7.

b *Pupillaris.*] Valde errat, quia ſatis clarum eſt quod per verba ſua facit verbum commune reſtringi ad fideicommiſſum & ad bona teſtatoris tantùm, ut dixi ſuprà lib. 3. conſ. 12. num. 17.

AD CONSILIUM XLIV.

a *Contrarium.*] Idem Mat. Lauden. tract. de primogen. 4. Cald. conſ. 34. de teſtam. Joann. And. conſ. 4. Viſis ſtatutis in 3. dubio, ſed peſſime loquuntur: quia ſtatutum in effectu non diſponit de ipſis perſonis vel earum ſtatu, ſed de ipſis rebus, & ſic quibuſcumque verbis loquatur, ligat omnes quoad res in ſua ditione ſitas, & ita tenent Jac. de Ra. Dyn. Gulielm. de Cu. Jacob. de Aret. Cyn. & omnes antiqui in d. l. conctos. & ibi Bald. ver. ſubſequenter quæritur in l. 2. C. quæ ſit long. conſu. Anch. rep. cap. 1. de conſtit. Cor. conſ. 115. in hac conſ. 202. Circa præſentem libell. conſ. 162. Conſtat lib. 3. Alb. Brunus tract. ſtat. excl. fœm. quæſt. 25. Lud. Gozadi, conſ. 49. & ita ubique practicatur. Idem ſentit. Alex. ſuprà, lib. 1. conſ. 16. conſ. 128. inf. lib. 6. conſ. 19.

b *Idiotis.*] Suprà lib. 1. conſ. 9.

c *Quod ſic.*] Hæc vera per prædicta.

d *Forenſem.*] Alb. 2. ſtat. q. 113. q. 127. Henr. de Boty. tract. ſynod. part. 3. art. 2. Hypp. Marſil. notab. 253. & repet. legis 2. num. 100. de juriſd. omn. jud.

e *Uxorem.*] Imol. in bonis hîc ſitis, & ſic non eſſe differentiam inter civem & forenſem, ſed in ſitu bonorum: quia hujuſmodi ſtatuta ſunt realia & localia, ut dixi ſuprà eod. conſ. 41. num. 6.

f *Tutore.*] Alb. in rub. C. de in litem dando tut. Petr. de Anchar. rep. c. ea quæ. q. 11. rep. c. acceſſorium de reg. in 6. ſed curator litis per judicem cauſæ etiam Clerico per ſæcularem datur Steph. Auffr. rep. cler. 1. in reg. 2. fallentia 29. de offic. ord. imò quia hoc concernit bona, etiam datio tutoris clerico ſpectat ad ſæcularem. Paul. conſ. 252. lib. 1.

AD CONSILIUM XLV.

a *Pignus.*] Sed contra Bart. quod reſolvantur hypothecæ, tamen Alex. in q. l. ſi res poſt Bald. in libr. 2. q. 13. C. de reſcind. vend. & ſequitur Raph. Curt. in l. in diem. ff. de aqua pluv. arcen. Alciat. in l. debitorum, fal. 2. C. de pactis. Et eſt verius, ut latius dixi in Conſuet. Par. §. 22. q. 9. n. 45. vide remiſſivè do. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. §. 3. n. 9. cum ſeq.

b *Verius.*] Imò vera opinio eſt quod poteſt, ex quo illud jus redimendi erat ceſſibile: ſecùs ſi fuiſſet perſonale & non ceſſibile, nec tranſmiſſibile in extraneum, prout in ſimili novè & plenè dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 62. quæſt. 10. de creditore emphyteutæ, qui ad conſervationem juris ſui poteſt domino offerre canonem & impedire commiſſum, dummodò talis emphyteuſis poſſit alienari, vel ſaltem hypothecari ſine conſenſu domini; ſecùs ſi eſſet ejus conditionis ut nec hypothecari poſſit ſine domini conſenſu; in feudis autem contractis apud nos patronis irrequiſitis, alienari poſſunt, tamen non poſſunt creditores offerre fidelitatem patrono ad impediendum prehenſionem feudi & commiſſum fructuum, ſed aliis remediis ſibi conſulere debent, ut ſcripſi in Conſ. Par. §. 18. n. 22. & 23.

AD CONSILIUM XLVI.

a *Secundùm jus.*] Sup. lib. 3. conſ. 2. n. 2.

b *Ceſſionario.*] Bald. conſ. 462. lib. 2. Paul. d. l. facta, §. ſi hæres, & conſ. 110. in fin. conſ. 134. lib. 1. conſ. 79. conſ. 337. lib. 2. Ant. But. conſ. 5. dec. Thol. 119. Matth. de Afflict. dec. Neap. 163. in fin. Alex. l. 1. §. ſed ſi mihi, n. 41. cum ſeq. de verb. obl. limita ut procedat in ceſſione ad commodum cedentis, ut per Ang. in l. 3. C. de novationib. limitat ſecundò, ut poſſit eſſe teſtis cedens contra ceſſionarium. Jaſ. conſ. 28. lib. 1. licet non pro eo, ut dixi ſup. lib. 1. conſ. 13. n. 13.

c *Conſuetum.*] Sup. lib. 2. conſ. 37. n. 9.

AD CONSILIUM XLVII.

a *Qualitas.*] Aret. conſ. 121. Cor. conſ. 78. lib. 2. Jaſ. l. ſi creditori de leg. 1. Franc. Rip. de reſcriptis, reſp. 30.

b *Fallit Gemin.*] Phil. c. mandat. de præbend. in 6. Aret. conſil. 137. Anton. Corſ. in reperto. verſ. qualitas, Dec. c. 1. lect. 1. de judiciis, conſ. 480. num. 4.

c *Pretii.*] Et hoc ſuppoſito quod aliàs dicta domus erat de pertinentiis fundi; ſecùs ſi habebat prorsùs pro re ſeparata: quia tunc non obſtante conformitate pretii dictio, *uſque* ſtat excluſivè, niſi præcederet dictio *univerſalis*, aut alia apta comprehenderet domum, ut ſi quis venderet omnia quæ habet in tali territorio, videlicet lati fundium uſque ad talem domum quæ eſſet in eodem territorio.

AD CONSILIUM L.

a *Mine.*] Pro qua rursùs in cauſa appellationis conſuluit, infrà lib. 7. conſ. 94.

b *Tenet.*] Suprà lib. 4. conſ. 68. n. 1. Hypp. Marſil. in repet. rub. de probat. fol. 6. cum ſeq.

c *Scripturam.*] Imò, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. titul. 2. in rub. ad fin.

d *Subſtantia.*] Sequitur Decius conſ. 442. n. 22. & iſtud allegavi in gravi cauſa ubi apparebat donatio abſenti facta, notario nonſtipulante, & poſt longum tempus à morte donantis, donatarius allegabat quod ex lapſu temporis præſumitur tempore debito acceptaſſe. Et male: quia ad minus ipſa ſubſtantia & fundamentum intentionis debet clarè probari, & quia veriſimile eſt ſtipulationem, quæ alioqui non ſolet omitti ideò fuiſſe omiſſam, quia donator, qui erat petitus, noluit, & ſic quod voluit actum remanere in fieri: adde not. ſuprà libro tertio, conſil. 45. & ſuprà lib. conſ. 1. numero 20.

e *Vitium.*] Suprà lib. 2. conſ. 80. n. 7.

AD CONSILIUM LI.

a *Malâ fide.*] Suprà lib. 4. conſ. 99.

b *Heres.*] Idem ſuprà, conſil. 4. num. 21. conſilio 89. num. 8. lib. 2. conſ. 63. num. 11. lib. 4. ſuprà eod. conſil. 3. num. 11 ſed contrarium verius, ut ſuprà libr. 1. conſ. 110. in fin. ubi dixi.

c *Ignorantiæ.*] Suprà lib. 1. conſil. 71.

d *Poterit.*] Poteſt etiam ſtatim agi ut declarentur hypothecata & diſtrahenda diſcuſſione factâ: & ita pluries practicari feci.

e *Hæredem.* Eo tamen priùs citato & ſummariè cognito, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 17. & libr. 2. conſ. 188.

AD CONSILIUM LII.

a *Forenſibus.*] Adde ſuprà, lib. 1. conſ. 101. num. 4. ſuprà lib. 2. conſ. 68.

AD CONSILIUM LIII.

a *Idem.*] Petr. de Ferr. infert appellationem à ſententia diffinitiva fuiſſe, & eſſe nullam.

b *Feriato.*] Guido Pap. deciſ. Delph. 215.

c *Apte.*] Ant. Corſ. in repet. verſ. Judex, Matth. de Affl.ct. deciſ. Neapol. 60.

AD CONSILIUM LIV.

a *Genitivus.*] Suprà lib. 4. conſ. 35. num. 41.

b *Foſſata.*] Suprà lib. 3. conſ. 120.

AD ÇONSILIUM LV.

a *Communi.*] Suprà lib. 2. conſ. 60. n. 20.

b *Forma.*] Fr. Alexand. l. ſi ſervus plurium, §. fin. de legat. 1. Pan. Fel. c. cùm ſuper, de offic. deleg. Curt. ſenior, conſ. 73. Alciat. tract. præſumpt. 35.

c *Sed.* [Dec. c. conſuluit, de appellat. Curt. junior, d. l. ſi quis de jud.

d *Privilegiata.*] Albert. Brun. & alii, in l. ſi quis, ff. de pact. Bart. Alex. l. maritum, ff. ſolut. matr. Luc. de Pen. l. 4. C. de ſilentiariis & decur. lib. 12. Jaſ. leg. quod nemine, ff. de condictione indeb. Anton. Cor. in repet. ver. Falcidia, Hypp. Marſ. num. 99.

e *Probet.*] Idem Spec. de in integ. reſt. §. 2. n. 36. Bald. d. l. un. ver. ſed pone minor, & ibi Sal. char. pe. c. de confeſ. Mattheſ. ſing. 156. Auffr. in addit. dec. Thol. 99. Bert. conſ. 166. Viſis duobus, libr. 1. ubi fortiùs vult quod minor non poſſit ſe dicere læſum eo ipſo quod detulit juramentum in adverſarium: contrà hæc eſt gl. Gemin. Phil. Franc. c. 2. de teſtit. in integ. in 6. Alex. infrà lib. 7. Ego puto veram opinionem Panor. in c. auditis, in fin. de in integ. reſt. & ſufficit quod minor, vel Eccleſia ſummatim & ſemiplenè probet rem aliter ſe habere, ut reſtituatur ab inconſulta confeſſione.

AD CONSILIUM LVI.

a *Juris.*] Mihi videtur indubitatum ceſſare ſubſtitutionem, ut etiam vult Alex. in fin. conſil. quod eſt truncatum & mutilum.

b *Melioris.*] Pan. conſ. 119. lib. 1. conſ. 91. in princ. lib. 2. Bald. conſ. 34. lib. 1. Romanus conſ. 465. Cor. conſ. 21. lib. 1. conſ. 147. litera C. lib. 2. Curt. ſenior, conſ. 34. conſ. 44. Dec. conſ. 105. conſ. 570. Bert. conſ. 22.

AD CONSILIUM LVII.

a *Patet.*] Dixi ſupra lib. 1. conſ. 46. in fin.

b *Simulata.*] Suprà eod. conſil. 28. n. 10.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Britia.*] Pro Britia actrice fuit lata ſententia juxtà illud conſilium, & pro eadem Britia in cauſa appellationis, rurſùs conſuluit Alex. inf. lib. 6. conſ. 75.

b *Libellus.*] Alex. l. ſi cùm nulla, ff. de re jud. Ægid. Bellamera, dec. 733. Soc. l. quoties, 2. de reb. dubiis, Cor. conſ. 8. lib. 1. conſ. 288. lib. 3. Jaſ. l. ſed e ſi poſſeſſorii, §. idem ſi juravero, de jurejur. conſ. 112. in fin. lib. 4. Curt. junior, l. ſi quis intentione, n. 5. de judiciis.

c *Dico.*] Hæc deciſio non habetur alibi, ſed eſt falſa, & reprobatur per Franc. Bald. tract. de præſcript. 4. part. partis 4. princ. q. 3. & par. 1. ult. par. nu. 25. & per Ang. Neg. tract. pign. in 2. membro 6. partis princ. q. 2. quod etiam ante diſcuſſionem poteſt creditor agere ad declarationem hypothecæ, ut dixi ſup. eod. conſ. 51. num. 13. & in Conſuet. Pariſ. §. 66.

AD CONSILIUM LIX.

a *Valet.*] Imò non valet, niſi ad removendum obſtaculum, putà renunciationis juratæ futuræ ſucceſſioni.

b *Donatio*] Intellige dummodò non reſervetur ſimplex uſusfructus, Dec. d. l. fin. conſ. 251. & dummodò quod reſervatur, non ſit nimis modicum. Claud. Aquenſ. d. l. ſtipulatio hoc modo, Hier. Cagn. p. l. fin. n. 206. & dummodò reſervetur liberè, ſecùs ad diſponendum ad pias cauſas, vel aliam certam cauſam tantùm. Dec. conſ. 30. conſ. 252. Bertrand. conſ. 40. ſi pactum, lib. 3.

c *Hypothecata.*] Ad hoc quæ dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 30. q. 13.

d *Non poſſet.*] Idem Ang. Sal. Paul. in d. Authent. res quæ contrà Fulg. ibi & Alex. in l. quamvis, ſol. mat.

e *Societas.*] Suprà lib. 2. conſ. 18.

f *Futura.*] Suprà lib. 4. conſ. 13. num. 6.

AD CONSILIUM LX.

a *Paria.*] Andr. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. per 2. gloſſ. num. 6.

b *Paul*] Idem Paul. l. ſi cùm dotem, §. ſi mulier, ff. ſol. matrimon.

AD CONSILIUM LXI.

a *Conditionem.*] Socin. l. ſi in diem, in princ. de condit. & demonſtrat.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Poſtquam.*] Idem ſuprà, lib. 3. conſ. 66. n. 8. inf. lib. 5. conſ. 185. in fin. infrà, lib. 7. conſ. 21. Bald. conſ. 153. quidam teſtator, lib. 5. Bertr. conſ. 133. pro faciliori, in princ. lib. 1. Matth. de Afflict. in dec. Neapol. 75. Bald. conſ. 317. ad evidentiam, lib. 5. adde ſuprà lib. 4. conſ. 45. conſ. 68. n. 3.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Ipſis.* Hæc eſt prima ratio in qua fundatur Alexander, ſecundam tangit in fin. conſil. quia teſtator ad plures gradus ſubſtitutionum proceſſit; tertia colligi poterat propter verbum maſculis, quo teſtator uſus eſt. Sed quia thema omiſſum fuit in primis, nec apparet, an maſculi tantùm fuerint inſtituti, nec etiam Alexander in hoc facit, quod veriſimiliter non omiſſiſſet; hanc tertiam rationem omitto; modo adverte: quia puto Alexandrum male hîc conſuluiſſe; & licet primam rationem videlicet quod poſiti in conditione cenſentur vocati, quando etiam onus eſt eis injunctum, ſequatur. Soc. l. cum filio, in 2. not. de leg. 1. & in conſilio 249. conſ. 250. lib. 2. conſ. 61. n. 39. lib. 3. Cor. lab. eo, C. de fideicomm. Curt. ſenior, conſ. 51. cum ſequent. Joann. Brotus rep. c. Raynutius ad fin. de teſt. Udalricus Zaſ. tract. ſubſt. in rub. compendioſæ, Dec. conſ. 252. Lancellot. Galiau. repet. d. l. Centurio, fol. 24.

Steph.

Steph. Bertrand. conſ. 113. Tota difficultas, lib. 3. Lud. Gozadi, conſ. 26. tamen illa ratio eſt falſa : quia ſubſtitutio hujuſmodi quæ eſt gravamen & odioſa, non habet locum niſi ſit expreſſa & in diſpoſitionem deducta, nec ſufficit quod conjici poſſit teſtatorem cogitaſſe, l. quidam cum filium, de hæred. inſt. & plenè dixi in tract. ſubſt. ſuper l. precibus. Et illam rationem nominatim reprobant Alex. ſuprà lib. 2. conſ. 185. in reſponſione ad ar. 24. Curt. ſenior, conſ. 42. ubi plene diſcutit Soc. conſ. 104. n. 8. lib. & dato quod eſſet vera, non procederet niſi filii poſiti in conditione eſſent expreſsè & ſpecificè gravati, ut per Imol. in d. l. Centurio, & d. c. Raynutius, quod non fuit in caſu hujus conſ. quia licet fuerit facta mentio de deſcendentibus in verbis conditionalibus, tamen non eſt dictum, & eiſdem deſcendentibus ſubſtituo, prout loquitur Bertr. d. conſ. 113. lib. 3. vel eoſdem etiam omnes deſcendentes gravo, vel ipſoſmet reſtituere volo ; ſed ſolum dictum eſt, eo caſu bona deveniant in talem. Et ſic verè non eſt eis onus injunctum, ſed ſolùm primis inſtitutis : ſed pluribus conditionibus, ut tradit Alexander, & communiter Doctores in d. l. Centurio, & ſup. lib. 2. conſ. 185. & ſic non poteſt ſuſtinere iſtud conſilium Alex. imò fortius, etiamſi eſſent nominatim gravati, ut ſuprà explicavit, adhuc verius eſt quod non cenſentur propter hoc vocati, ut punctualiter decidit Bertrand. conſ. 82. Viſâ clauſulâ, lib. 1. conſ. 223. Viſo caſu, lib. 2. nec ſecunda ratio melior eſt, quia fuit phantaſia Anchar. conſ. 74 qui & per Alex. hîc & ab omnibus reprobatur, & dictam rationem ſecundam reprobat Socin. d. conſ. 14. lib. 4. & contra eam conſuluit Alex. ſuprà lib. 2. conſ. 185. lib. 4 conſ. 13. Cuma. conſ. 121. Gerardus concludo hos nepotes Antonii non fuiſſe ſubſtitutos, nec potuiſſe venire, omiſsâ hæreditate Bartholomæi patris ſui.

AD CONSILIUM LXV.

a *Liberam.*] Dicendum quod aut res invenitur purè hypothecata, & tunc nedum emptor pretio non ſoluto, excipere poteſt, ſed etiamſi jam ſolverit, agere poteſt preciſè ad luitionem d. l. ex his prædiis, l. traditor, §. prædium, & ibi Paul. ff. de act. empt. quod tamen non eſt abſolutè accipiendum ; ſed ex bono & æquo ; putà quando venditor eſt ipſe principalis debitor, & certæ liquidæ ſummæ purè debitæ & ſemel ſolvendæ, quam ſolvendo fidem ſuam liberabit, nec patietur damnum in reliquis juribus ſuis, aliàs juſtis decretis, niſi aliud expreſſim convenit, res temperanda eſt. Quid enim ſi res non eſt obligata pro ſumma ſemel ſolvenda. ſed pro certo reditu non redimibili ? Quid ſi eſt obligata pro ſumma incerta, putà pro evictione alterius rei, vel pro certis damnis & intereſſe non liquidis? Quid ſi eſt obligata pro certa ſumma liquida ſemel ſolvenda, ſed non pro debito venditoris vel ejus cujus in ſolidum ſit hæres, ſed pro debito alterius, pro quo forſan ipſe vel autor ejus cum multis aliis fidejuſſit, & fortè res vendita eſt minima ex multis prædiis pro gravi ſumma hypothecatis, nec vult creditor partem recipere, nec unam rem ſine aliis liberare? Aut quid ſi autores principales laudandi ſunt his & ſimilibus caſibus puto ſufficere ut venditor interim idoneè caveat, ita ut emptor ſecurus fiat à damno imminenti. Idem multò fortiùs ſi debitum illud eſt conditionale, ut hîc per Alexandrum. Idem dico ſi eſt in diem remotum vel incertum, adde, ad quod nullus adhuc animadvertit, quod d. l. ex his prædiis, & d. §. prædium loquuntur in terminis juris antiqui ante introductam exceptionem diſcuſſionis, de qua in Auth. ſed novo jure. C. de act. & ob. unde eſt mirum ſi tunc jura volebant quod emptor qui ſtatim exigi vel evinci poterat, ſtatim ad liberandum agere poſſet, quæ ratio hodie ceſſat tantiſper, dum locus eſt beneficio diſcuſſionis, hanc materiam & quid dicendum quando res invenitur onerata reditu redimibili, plenè & novè diſcuſſi in Conſuet. Pariſ. tit. 5. §. 72. quò remitto.

AD CONSILIUM LXVI.

a *Probatur.*] Paul. & omnes in dict. l. Julianus verum debitorem, & in l. 2. C. de compenſat. Franc. Rip. d. §. duo fratres, cum ſequent. reſponſ. de reſcr. Paul. conſ. 308. lib. 2.

AD CONSILIUM LXVII.

a *Majorum.*] Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 55. Andræas Tiraquell. tract. retract. in præfa. num 34. cum ſequent.

b *Grandi.*] Intellige dummodo ritè & bonâ fide proceſſum ſit: aliàs prætextu judiciariæ autoritatis magis obeſt & plus vitiat.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Omnia.*] Dec. in rub. ſi cert. pet. conſ. 61. conſ. 358. Junior, l. 2. n. 50. de juriſd. omn. jud. latè Andr. Tir. in rep. l. ſi unquam, in princ. n. 13. C. de renov. don. & in Conſuet. Pict. tit. de retr. §. 1. gl. 14. n. 10.

b *Pretii.*] Suprà lib. 4. conſ. 25. in fin.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Eſſe.*] Facit ſuprà lib. 2. conſ. 108.

b *Jus.*] Adverte, ſi non eſſet aliud quàm in prædicto themate, Alexander peſſimè conſuluiſſet, quia etiamſi per tempus immemoriale aqua ſic per ſe fluxiſſet etiam ad molendinum domini fundi inferioris, non cenſetur labi jure ſervitutis, ſed meræ facultatis, ſi dominus inferior nil fecit in fundo ſuperiori, ut aqua ſic fluat : & ſic poteſt quandocumque per dominum ſuperiorem aqua detineri. l. Proculus cum l. ſeq. ff. de dam. infect. Bart. in d. l. quominus de flu. Bald. c. 1. ſi quis de manſo, in uſib. feud. & ita in ſimili caſu de molendino latè decidit Cæp. tract. de ſerv. ruſt. præd. c. 4. de ſerv. aquæduct. circa med. ideò præſupponendum, quod iſte Joannes in fundo ſuperiori, domino ſciente & patiente, & jure ſervitutis fecit & duxit rivum, tamen quaquaſi poſſeſſio ſervitutis aquæductûs non incipit antequam de facto jure ſervitutis fiat rivus per quem aqua ducatur, tex. in l. ſi partem, in princ. & ibi Paul. quemad. ſer. amitt. Cæpol. tract. de ſer. urb. præd. c. 22. in princ. Et quod ſuprà dixi: dominum poſſe ſuo commodo divertere vel retinere aquam, quæ oritur vel labitur in fundo ſuo in præjudicium vicini, qui etiam per tempus immemoriale uſus eſt eâdem aquâ in fundum ſuum labente. pulchrè conſuluit Paul. de Caſt. conſ. 337. Notandum eſt lib. 2. quòd etiam habetur inter conſ. Cal. conſ. 55. ubi habes conſ. ſequens, & duo præcedentia de eadem materia.

c *Docere.*] Imò docendum eſt, ut per Cæpol. tract. de ſerv. urb. præ. c. 20.

d *Præſumetur.*] Latè Franc. Rip. c. cum Eccleſia Sutrina, de cauſa poſ. & propr. ſed in hoc regno Conſuetudines contrarium diſponunt, & juſtius, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 80.

e *Non fuit.*] In hoc bene dicit, ut latè ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. n. 22. cum ſeq.

AD EPITOME CONS. LXX.

a *Dotes.*] Decidit Alex. quod non.

b *Remedium.*] Hypothecariè, Salviani, condictionis ex lege.

c *Dictum.*] Tenet quod ſic.

AD CONSILIUM LXX.

a *De communi.*] Sed contrarium verum eſt, ut dixi ſuprà lib. 2. conſ. 154.

b *Precarium.*] Infrà lib. 6. conſ. 85.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Vbi.*] Suprà lib. 3. conſ. 34. n. 5.

b *Proprietas.*] Paul. Alex. l. maritum, in fin. ff. ſol. matr. l. ſi maritus, ſuprà eod. lib. 1. conſ. 100. in fin. & d. l. Imperator, Land. Dec. l. apud Julianum, §. hæres, ff. de leg. 1. Dec. l. divus, in fin. de reg. iur.

c *Rata.*] And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retr. §. 11. gl. 8.

d *Voluero.*] Et ſic prorsùs non valet obligatio, per d. §. fin. ubi omnes ita ſimpliciter tenent, ſed ego dico, aut ſubeſt cauſa obligationis citra promiſſionem, ut in recipiente mutuum: & tunc hæc verba non faciunt præſumi donationem, ſed ſolùm reſpiciunt rei executionem, idem cùm emptor hoc modo promittat pretium, etiamſi non exprimat verbum executivum, ſed quãdo hujuſmodi promiſſio fit liberaliter ex cauſa lucrativa, tunc remanet quæſtio. Et communis ſententia habet rationem ut in dubio fiat interpretatio contra eum qui certat de lucro. & ſe fundat in verbis: adhuc tamen puto advertendum, quid actum ſit, ſi ex quibuſcumque circumſtantiis colligi poſſit, adde not. ſuprà lib. 3. conſ. 117.

AD CONSILIUM LXXIII.

a *Excluſa.*] Hæc veritas, quidquid ſuprà lib. 2. conſ. 88. n. 5.

b *Facta.*] Infrà lib. 6. conſ. 65.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *Reſpondi.*] Scilicet infrà lib. 6. conſ. 200. Et bene. licet Alex. ſolitus ſit hìc & infrà eod. conſ. 161. & alibi ſemper contrarium conſulere; Et male, ut dixi ſuprà lib. 4. conſ. 27. conſ. 63.

b *Pœnam.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 62. q. 5.

c *Noſtra.*] Scilicet etiam in marito, Bald. conſ. 474. lib. 3. & ſequitur Alc. tra. de præſum. reg. 1. præſum. 32. n. 6. ubi falsò in ſententiam citat Cor. conſ. 206. lib. 2. ubi non decidit, ſed alibi ſemper decidit contrarium, & melius, ut dixi ſuprà lib. 4. conſ. 63. n. 16.

d *Erciſcundæ.*] Male dicit tantùm, quia ex hypotheſi Simon filiusfamiliàs duxit Bertam uxorem cujus dotem recipit pater Simonis, qui poſteà deceſſit, relicto eo & Antonia filiis & hæredibus: unde licet reſtitutio dotis venire poſſit in judicium familiæ erciſcundæ, tamen etiam interim judicio particulari peti poterit per Simonem ſuſtinentem onera judicio particulari, l. ſi maritus, ff. ſolut. matr. fateor tamen quod Antonius non tenetur ad uſuras, niſi conſtet de mora, nec ſumus in terminis d. l. fin.

e *Teſtamento.*] Imò, ut dixi ſuprà lib. 4. conſ. 27.

AD CONSILIUM LXXV.

a *Eadem.*] Suprà. eod. conſ. 6. in fin. Paul. 251. lib. 1. conſ. 261. lib. 2. Cal. de ele. Roch. Curt. repet. c. fin. de conſu. Bald. l. omnes populi, ff. de juſt. & jure, & in leg. quod verò de legibus, Jaſ. l. 3. §. item acquirimus, de acquir. hær. l. à Titio, de verb. obl. Dec. c. at ſi Clerici, §. 1. de judic. c. 2. requiris de appell. conſ. 227. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 20. n. 2. cum ſeq. adde infrà lib. 6. conſ. 36. n. 12.

b *Larga.*] Anchar. conſ. 131. Fel. c. cùm acceſſiſſent de conſt. Dec. l. fin. C. unde lege. Jaſ. l. 1. n. 53. de offic. ejus cui mand. eſt juriſd. l. ſi conſtante, ſol. matr. l. nemo poteſt. lect. 2. & ibi Io. de Monte Fer. de legat. 1.

c *Judæos.*] Infrà lib. 6. conſ. 99. infrà lib. 7. conſ. 13. fa. ſuprà lib. 2. conſ. 85. Soc. conſ. 6. lib. 1. conſ. 86. n. 8. lib. 4. conſ. 62. lib. 1. Dec. c. conſuluit, 3. n. 2. de app. Cor. conſ. 260. lib. 3. Aymo. conſ. 73. n. 26.

d *Mulier.*] Suprà lib. 2. conſil. 14. & fin. Dec. c. paſtoralis, de except. conſil. 273. n. 2. And. Tiraquell. de retract. convention. §. 4. gloſſ. 7. n. 13. infrà lib. 5. conſ. 195. n. 6.

e *Credens.*] Alber. Alex. Jaſ. l. 1. ff. de eo per quem fa. erit Bald. l. univerſi, C. de vectig. & commiſſ. Lap. alleg. 100. Fel. c. veniens, de teſt. de quarta, de præſcr. Curt. ſenior, conſ. 71. Curt. junior, conſ. 19. Hypp. Marſil. in pract. in princ. n. 7.

f *Petita.*] Panorm. c. cùm pro ſua cauſa, de ſent. tent. excomm. Alex. l. quæſitum, n. 3. ff. de acq. hær. Soc. l. ſi is qui, §. utrùm, in fin. ff. de reb. dub. Cor. conſil. 334. in fin. lib. 1. Curt. ſenior, conſ. 49. Jaſ. l. juſtitia, de juſtit. & jur. l. ſi qui ſervi, §. ſi à filio, de leg. 1. Dec. l. fin. in fin. ſi cert. petat. limitat Dec. c. cæterum, de jud. Jaſ. conſ. 173. lib. 4. Franc. Rip. in rub. de reſcript. n. 18. c. 2. n. 67. eod. tit. adde pro regula, infrà lib. 7. conſ. 35. n. 1. Soc. conſ. 102. lib. 3.

g *Gravi.*] Maria Soc. tract. de cit. art. 16. Alex. ſuprà lib. 4. conſ. 113. n. 4. Latè And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 8. gl. 9. n. 16. cum ſeq. vide Alc. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 14.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *Scriptura.*] Imò, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. de con. in rub. in fin. & ſuprà eod. conſ. 50. n. 4.

b *Dominii.*] Suprà lib. 4. conſ. 17. n. 12. conſ. 28. n. 4.

c *Alias non.*] Aymo. conſ. 87. n. 3.

d *Fallit.*] Fab. tract. empt. & vend. 2. q. princip. Barb. in rub. de re permut. Jaſon. l. dedi. de condict. cauſ. da. l. 1. ff. de re permut. Purp. l. 2. ſi cert. petat.

e *Statutum.*] Adde not. in Conſ. Par. §. 13. gl. q. 10.

f *Mortis.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 98.

g *Etiam.* Imò tantùm in contractu tranſactionis, ut tenet Cor. conſ. 246. lib. 1. conſ. 85.

h *Aliud.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 55. gl. 1. q. 3.

i *Exigibilem.*] Dixi in l. unica, q. 3. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt, adde ſuprà lib. 2. conſ. 119.

AD CONSILIUM LXXVII.

a *Nubilis.*] Et ſic legatum factum pro dote eſt conditionale, Bart. Paul. d. §. Titio centum, Ang. conſ 392. Pet. Ro. conſ. 134. Cor. conſ. 126. lib. 4. Alex. infrà lib. 5. conſ. 16. n. 1. limita quando eſt relictum loco legitimæ vel ſucceſſionis, ita quod filia à reſiduo eſt excluſ. quia tunc cenſetur purum & tranſmiſſibile per Alexand. ſuprà lib. 2. conſ. 55. & infrà lib. 6. conſ. 209. & lib. 7. conſ. 169 in conſ. 211. faciunt quæ nove dixi ſuprà lib. 2. conſ. 109. generaliter limita quando legatum non eſt ſuſpenſum in eventum nuptiarum, ut pulchrè conſuluit Aym. conſ. 101. dixi in Conſ. Par. tit 7. in rubr.

b *Opera*] Suprà lib. 2. conſil. 99. 133.

c *Thom.* Et latius Gab. Biel. in 4. ſent. diſtinct. 15. q. 13. & ca. noſtris, Bald. in rubr. C. de condict. ob turp. cauſ. dec. Tholoſ. 192. & ibi Auffr. in addit. Arct. conſil. 81. gl. pragm. de ſpect. in Eccleſ. non fa. ver.

ludibria, Roman. Curt. rep. c. fin. de conſu. Jaſ. leg. Juriſgentium, §. prætor ait. de pact. l. ſingularia, ff. ſi cert. pet. Ant. Aret. in tract. malef. ver. mentitori de mali dadi.

AD CONSILIUM LXXVIII.

a *Culpam.*] Suprà lib. 4 conſ. 56. n. 11. & hoc firmat And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 10. n. 12. cum ſeq.

b *Non exhibuit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 11. n. 2. & latius dom. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. q. 36. gl. 2. n. 10.

c *Mandato.*] Bald. conſil. 220. Iſtæ rationes, lib. 2.

d *Feriato.*] And. Tiraq. in tract. retract. proximi, in fin. n. 77.

e *Poſſe*] Licèt inadvertenter contradicat, Philipp. Franc. c. ratihabitionem fal. 6. de reg. jur. in 6.

f *Fictionem.*] And. Tiraq. in tract. retract. proximit. §. 1. gl. 10, n. 69.

g *Geri.* Suprà lib. 2. conſ. 135. And. Tiraq. in d. tract. in Conſuet. Pict. § 1. gl. 10. n. 85.

AD CONSILIUM LXXIX.

a *Emptionem.*] Infr. lib. 6. conſ. 181. n. 1. Franc. Crem. ſing. 18. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. § 1. gl. 14. n. 20. limita. inf. lib. 6. conſ. 120. n. 3.

b *Matrici.*] Suprà lib. 2. conſ. 105.

c *Dos.*] Sup. lib. 3. conſil. 46. n. 7.

d *Pecuniam.*] Infrà lib. 7. conſ. 48.

AD CONSILIUM LXXX.

a *Arbitrator.*] Dec. conſ. 499. Alciat. l. 1. ſed ſi mihi, n. 18. de verb. obl. licet contrarium velit Lanfran. tract. de arbit.

b *Decreti.*] Suprà lib. 1. conſil. 125. n. 5.

c *Perinde.*] Imò ſolùm habet vim clauſulæ codicillaris, latè Bened. rep. Ray. ver. in eo. tit. relinq. 1. de teſt. licèt Alex. latè ſequatur Hypp. Marſ. ſing. 36.

d *Statim.*] Adde not. ſup. lib. 2. conſ. 118. dic quod præcipitatio indicat malam præſumptionem, quæ ceſſat ſi conſtet de veritate; item ſi negotium eſt tale quod ſtatim potuit debita cauſæ cognitio adhiberi. Purpur. in rub. de offic. aſſeſ. n. 134.

e *Mercatorum.*] Quorum domus debet eſſe veritatis & æquitatis, inquit Ang. conſ. 270. Creditor, ſed hi quærendi eſſent in Eutopia mori. Adde Guid. Pap. conſ. 103. Bald. Auth. ad hæc antepen. col. C. de uſur. Bertr. conſ. 263. Non poteſt, lib. 2. Doctores in rub. ff. de verb. obl. Alex. inf. lib. 6. conſ. 113. n. 31.

f *Abſentia.*] Bart. Bald. Paul. l. 2. C. de ſtat. & imag. Aretin. conſ. 128. Jaſ. l. 1. C. qui admi. fa. infr. lib. 6. conſ. 177. n. 15.

g *Sufficit.*] Idem Bald. in l. legitimos, ff. de legit. tut. & placet, & ita obſervamus, licèt quod verbum ſubire defenſionem ſit de forma præciſa, teneat Alex. ſup. lib. 1. conſ. 129. & inf. eod. conſ. 163. Barb. in ter conſ. Alex. ſup. lib. 4. conſ. 123. Matth. ſingular. 108. Aret. inſt. de legi. agn. tut. Paul. conſ. 355. lib. 1. Cur. ſen. conſ. 66. Ant. Corſet. in ſing. ver. Tutor, Jaſ. l. 1. ff. ſi quis in jus voc. non ierit. l. 1. de lib. & poſth. leg. prætor ait, de oper. nov. nunc.

h *Juramentum.*] Imò, ut dixi ſup. lib. 1. conſ. 27.

AD CONSILIUM LXXXI.

a *Voluntatis.*] Text. l. Statius Florus, in princ. de jure fiſci, Cor. conſ. 26. lib. 2. Alc. de præſumpt. 16. Bal. l. item quia, n. 4. de pactis. Can. in c. licet de proc. in 6. Alex. inf. eod. conſ. 146. n. 19. infr. lib. 7. conſil. 189. in fin. ubi limito.

b *Vide.*] Sup. lib. 1. conſ. 71. ſup. eo. conſ. 51. n. 10.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Confeſſionem.*] Idem puto ſi aliàs notorium eſt de injuſtitia, per not. ſuprà lib. 3. conſil. 27. n. 3. ſed fortiùs idem voluit ſi aliter poſſit probari victorem eſſe in peccato, Panor. c. novit, & ibi Dec. de judiciis, ſed verius puto cum Bart. quod poſt rem judicatam etiam prætextu hujuſmodi denunciationis nulla debeat admitti probatio requirens cauſæ cognitionem.

b *Incidit.*] Infr. lib. 7. conſ. 118. in fin. ſup. lib. 3. conſ. 17. n. 4. Paul. diſp. 2. in c. Stante ſtatuto, Albert. Brunus, conſ. 46. ſed de hoc dico, non curatur in praxi; Et bene, quia aut non eſt juſta cauſa abſolvendi, & non conceditur etiam re integrâ, aut eſt juſta cauſa & excludit dolum; & ſic verum perjurium.

c *Executio.*] Bald. conſ. 261. lib. 1. Anch. conſ. 98. conſ. 224. conſ. 226. Matth. de Afflict. dec. Neap. 30. fa. ſup. lib. 4. conſ. 9. dixi in Conſuet. Par. §. 166.

AD CONSILIUM LXXXIV.

a *Mandati.*] Text. eſt ibi ut not. Bart. in l. fin. C. de exact. mil. ann. lib. 12. Alex. leg. ſæpe de re judic. Pan. Fel. d. c. cùm olim, Curt. jun. in d. l. diligenter, n. 7. ff. mandati, Albert. Brunus conſ. 107. vide Dec. conſ. 427. conſ. 672.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Permiſſi.*] Old. q. 179. Joann. And. in addit. ad Spec. de inſtr. ed. §. porrò, Alb. Sal. l. fin. C. de pact. Ang. l. hæreditarium, C. de bo. aut jud. poſſ. l. ſancimus, C. de don. Roman. l. Aquilius de donat. Hypp. Marſ. ſing. 50. Pyrrhus, in diſp. de donat. mut. Bert. conſ. 183. quod mutuum pactum conſ. 185. Ponitur in facto, conſ. 245. Ponitur in facto, lib. 2. Joann. Lap. rep. rub. de don. inter vir. & uxor. fol. 29. ver. limita. 2. And. Tiraq. in rep. l. ſi unquam verſ. donatione largitus. n. 94. n. 18. C. de revocat. donat.

AD CONSILIUM LXXXVIII.

a *Anteriori.*] Suprà lib. 1. conſ. 110. n. 1. ſup. lib. 3. conſ. 33. in fin. conſ. 45. in fin.

b *Acquiſitus.*] Hoc de prima ſolùm propriè dicit, ſed de ſequentibus, conſervativos per not. in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. n. 22. in § 7. n. 22.

c *Preferri.*] Suprà lib. 1. conſ. 77. ſup. lib. 2. conſ. 148. Curt. ſenior. conſ. 55. n. 15. Dec. conſ. 448. in fin. Jaſ conſ. 2. lib. 1. Alex. infrà eod. conſ. 150. n. 17.

d *Titulo.*] Suprà lib. 2. conſ. 76. ſuprà lib. 3. conſ. 81. n. 12.

e *Amicitia.*] Suprà lib. 1. conſ. 78. n. 2.

f *Subditus.* Auffre. in addit. deciſion. Tholoſ. 4. Hyppol. Marſil. ſingul. 5. Auffr. in tractat. de reproband. teſt. verſ. domeſtici.

g *Facto.*] Suprà lib. 2. conſ. 47 n. 5. adde ſup. lib. 3. conſ. 42. n. 19. & conſ. 105. n. 22. lib. 4.

h *Alia.*] Suprà lib. 4. conſ. 45. n. 5.

i *Impubes.*] Joan. And. in addit. ad Spec. titul. de teſt. §. 1. Alberic. Mat. fa. tract. de teſt. part. 1. c. 5.

k *Unitas.*] Sup. lib. 1. conſ. 119. Bart. in l. divus de cuſt. reo. Bald conſ. 70. lib. 4. Paul. conſ. 128. in fin. lib. 2. Aret. c. in præſentia, not. ult. de probat. Guido Pap. conſ. 75. Aret. l. ſi pater impuberes, num. 4. ff. de

vulg. & pupil. ſubſtit. Corneus, conſil. 434. lib. 1. Decius, d. c. in præſentia, Jaſon. l. eum qui, §. in popularibus, ff. de jurejur. l. fin. & ibi Decius, C. de bon. poſſeſſ. ſecundùm tabul. limitat Jaſ. conſ. 13. lib. 3.

l *Cuſtodia.*] Adde l. ſi ita, dominus, ff. de uſu & habit.

m *Poſſidere.*] Suprà lib. 1. conſ. 133. n. 3.

n *Turbatione.*] Suprà eod. conſ. 54. ad fin. infrà lib. 6. conſ. 33. n. 3.

o *Arbitratore.*] Vide Auffr. de reprobat. teſt. conſ. arbiter.

p *Sufficit & placet.*] Quia hîc intervenit apprehenſio actualis & actus naturalis, & ſic ſecuta vera expulſio: ſecùs ſi non fuiſſet vera apprehenſio, nec vera expulſio, ut in conſtituto facto pro abſente, & ſic non eſt contrà quæ tradit Alexander in l. quod meo, de acq. poſſeſſ. ut ſuprà lib. 1. conſ. 110. n. 3. ubi dixi.

q *Ne damna.*] Andræas Iſer. de ſtatut. contra liber. Eccl. Bald. c. 1. de his qui feud. dar. poſſ. c. 1. § conventiculam, d. juramento firmanda, Cæpol. tract. de ſervit. ruſt. præd. c. 3. & c. 4. Jacob. de ſanct. Georg. tract. feud. verſ. march. q. pen. in fin. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 59.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Certe.*] Latè Franc. Balb. in rep. l. Celſus n. 18. de uſuc. infrà. lib. 6. conſ. 73. n. 6. conſ. 173. n. 6. & lib. 7. conſ. 5. n. 7.

b *Centum.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 5. n. 62.

c *Communem.*] Suprà eod. conſil. 50. n. 9.

d *Eodem.*] Deciſ. Thol. 42. Cor. conſ. 50. lib. 2. Franc. Bald. de præſcript. 1. parte 4. par. princ. q. 4. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 166. male tamen dicit Alex. onus probandi incumbere Opizoni per notat. infrà eo. conſ. 92. in fin.

AD CONSILIUM XCI.

a *Recuperandæ.*] De his vide ſuprà lib. 1. conſ. 51. & lib. 2. conſ. 117. conſ. 118. conſ. 200. & lib. 3. conſ. 6. ubi dixi infrà eod. conſ. 92. conſ. 93. conſ. 94. infr. lib. 7. conſ. 61.

b *Titulo.*] Idem ſuprà lib. 2. conſ. 118. conſ. 121. ſi attendatur lib. 2. ſed contrà tenent Alb. Brun. conſil. 19. Ant. Rub. conſ. 4. & meliùs.

AD CONSILIUM XCII.

a *Fateri.*] Bald. Paul. Jaſ. Dec. l. 2. C. de inſtit. & ſubſtit. Roman. conſ. 329. Maria, Soc. c. fin. de libell. oblat. Dec. conſil. 551. in fin.

b *Allegetur.*] Suprà lib. 3. conſ. 69. n. 13.

c *Ratum.*] Bald. l. 1. ff. ſolut. matrim. Alexand. ſuprà lib. 3. conſ. 91.

d *Negata.*] Gem. Phil. Franc. c. fin. de jurejur. Phil. c. 1. de confeſſ. lib. 6. Cor. conſ. 229. lib. 2. Fel. c. capitulum, de reſcr. Jaſ. l. 3. de acquir. poſſ. Alex. infrà lib. 7. conſ. 35.

e *Revocat.*] Soc. l. 1. §. ſi quis ſimpliciter, in fin. ff. de verb. obl.

f *Dubio.*] Bald. d. §. ſi duob. & fortius Alexand. infrà, eod. conſ. 81. n. 4. Sed contradicit, infrà eod. conſ. 122. n. 3.

g *Decreto.*] Suprà lib. 1. conſ. 125. n. 5.

h *Furioſus.*] Suprà lib. 1. conſ. 151.

i *Anch.*] Conſil. 5.

k *Singularis.*] Suprà lib. 1. conſ. 72. ſuprà lib. 4. conſ. 112. num. 7.

l *Præſenti.*] Alciat. de præſumpt. regul. 2. præſumpt. 26.

m *Præſentem.*] Suprà lib. 2. conſ. 118. n. 16. Franc. Bald. tract. præc. par. 1. quartæ par. princ. quæſt. 3. aliter dixit Alexand. ſuprà eod. conſ. 89. in fin. Et male.

AD CONSILIUM XCIII.

a *Renunciatio.*] Suprà lib. 1. conſ. 118. ad finem.

b *Aliquo.*] Suprà lib. 2. conſ. 27. num. 1.

AD CONSILIUM XCIV.

a *Non privat.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 35. n. 13.

b *Longi.*] Infra lib. 6. conſ. 33. n. 4.

c *Illo.*] Petr. Anchar. in repet. c. ſine poſſeſſione, de reg. juris in 6.

d *Juriſdictio.*] Adde quæ dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 1. gl. 5. n. 43. cum ſequent.

e *Tertium.*] Etiam habentem cauſam titulo ſingulari à ſpoliatore. Bart. Alb. d. l. cum à te. Car. Ruin. in l. 4. §. Cato, & ibi Alex. n. 76. de verb. obl. Angel. conſ. 57. In prædicta quæſtione, licet Lancell. Gallian. d. §. Cato, ver. limitare hanc aliter velit, ſed vana eſt hæc diſceptatio de nomine actionis, ex quo alia remedia competunt: de quibus per Angel. in dict. conſ. 157. dixi in Conſuetud. Pariſienſi, titul. 3. in rubr.

AD CONSILIUM XCVI.

a *Libere.*] Bald. in rep. l. infr. C. de ſacroſ. Eccleſ. Cor. conſ. 165. lib. 2. Curt. ſen. conſ. 47. Curt. tract. de jure patron. ver. ipſe vel is à quo, n. 31. Curt. junior, tract. feud. part. 2. q. 1. n. 5. conſ. 2. Dec. c. quæ in Eccleſiarum, de conſtit. c. ſi pro debilitate, de off. deleg. c. reprehenſibilis, de appell. vide ſup. lib. 1 conſ. 80. n. 12. ſup. lib. 2. conſ. 182. Aym. conſ. 122. n. 5. & 6.

b *Terreno.*] Suprà eod. conſ. 92. num. 6.

c *Doceatur.*] Suprà lib. 1. conſ. 27. nu. 7.

d *Clauſula.*] Suprà lib. 1. conſ. 121. n. 11.

AD CONSILIUM XCVII.

a *Conditionis*] Gloſſ. prag. de coll. § quid ſi quis, ver. irritum, Felin. c. cæterum de reſcript.

b *Præſentata.*] Imò etiam regulariter ſola præſentatio mandati non afficit, nec ligat manus ordinarii, niſi in caſibus exceptis, ſecundùm notata in c. ſi ſoli, de conceſſ. præb. in 6. per Doctores in c. capitulum, de reſcript.

AD CONSILIUM XCVIII.

a *Genitivus.*] Suprà lib. 4. conſ. 35. n. 14. Cor. conſ. 304. litera L. lib. 3.

b *Disjunctiva.*] Suprà lib. conſ. 22. n. 5.

c *Transfertur.*] Imò ſolùm præſumptio, Jaſ. in rub. in princ. ff. de re jud. Alex. in l. Pomponius, §. ſi juſſu, de acqu. poſſeſſ. ſuprà eod. conſil. 1. n. 4.

d *Probat.*] Scilicet rem geſtam, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 5. num. 8.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Poſſeſſione.*] Innoc. c. 2. ver. inhibentes de reſt. in integ. Joann. Fab. l. appellatione, C. de appellationibus, Paul. conſ. 346. lib. 1. Phil. Franc. c. Romana, §. quod ſi objiciatur, de appell. in 6. Floria. l. alienationis, n. 3. ff. fam. erciſcundæ.

b *Magis.*] Old. quæſt. 1. Phil. d. c. ad decimas, De-

eius c. ex parte, in fin. de reſc. Matth. de Afflict. Dec. Neap. 98.

c *Conſtet.*] Imò repelleretur. Ægid. Bellamer. deciſ. 553. Oldr. q. 1. Guid. Pap. deciſ. Delphin. 213. & conſ. 4. n. 3. conſ. 69. conſil. 123. Matth. de Affl. Dec. Neap. 98. in fin. Sed opinio Alexandri practicatur: quia non auditur allegans non jus, imò etiamſi attentans vincat in principali adhuc pro forma revocantur attentata.

d *Vniverſitate.*] Suprà lib. 2. conſil. 78. n. 14. Thomas Gram. conſ. 22. Auff. tract. de reprob. teſt. in verſ. teſtes, Luc de Pen. l. in filius, de decurion. lib. 11.

e *Falſum.*] Supra lib. 2. conſil. 28. num. 23.

f *Diverſis.*] Dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 1. gl. 6. adde ſuprà eod. conſil. 1. n. 40.

g *Reduci.*] Suprà lib. 1. conſil. 116.

h *Pœnam.* Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 20. q. 4. vide dom. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 2. n. 9. & §. 26. gloſſ. 2. n. 5.

i *Partis.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 11. gl. 5. n. 7. & latius dom. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pict. titul. retract. §. 25. gloſ. 1. n. 25.

k *Conſuluit.*] Sed non repetito niſi conſ. Cuman. 22. ubi conſuluit quod cadit in totum, non de jure communi, ſed ſtante ſtatuto, de quo ibi.

AD CONSILIUM C.

a *Conteſtata.*] Bald. Alex. Iaſ. & omnes, d. §. qui injuriarum, Alex. Iaſ. l. 3. de eo per quem factum erit, Romanus conſil. 174. latè Andr. Tiraquell. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 15. gl. 2. n. 5. cum ſequent. ultrà quem Franc. Balb. de præſcript. part. 3. ultimæ part. n. 32. & in fin. n. 2. Iaſ. conſil. 35. lib. 1.

b *C. ex parte.* Et ibi Paul. Fel. Dec. Idem Aretin. conſ. 118. Guid. Pap. conſ. 178. Gemin. Phil. Franc. c. 1. in princ. de reſt. ſpol. in 6 Dec. c. cùm ſuper, de offic. deleg. Iaſ. l. 2. ſi quis in jus vocat. non ier.

Incuſavit.] Quod poteſt fieri æquipollenter verbo vel facto, And. Iſer. de contro. inter. vaſſal. & alium de benefic. in uſib. feud. Matth. de Affl. dec. Neap. 3.

d *Abſens.*] Roman. conſ. 93. ſed dic ſufficere ſi ſit in loco vicino, & facilis diſcuſſionis, per not. ſuprà lib. 3. conſ. 84. in fin.

e *Poterit.*] Hanc ſequitur Alex. hîc & in d. l. fin. & ibi Paul. Iaſ. de re cred. ſed Dec. ibi tenet cum Pet. & Cyn. ſed diſtinguendum, ut novè dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 71. inter fidejuſſorem ex proprio contractu obligatum & tertium poſſeſſorem; ſi enim contra fidejuſſorem fuit lis debitè conteſtata, quia tunc conſtabat principalem eſſe non ſolvendo, vel abſentem, & obligatio erat pura & clara, & ſic fidejuſſor conſtitutus fuit in vera mora, in qua injuſtè litem conteſtatus eſt, tunc ſupervenientia opulentiæ vel præſentiæ principalis ei non prodeſt, alioquin mora & fruſtratio prodeſſet quod eſt abſurdū. ſecùs ſi actum eſt ante tempus, vel ſi debitum non erat liquidum, vel ſi non conſtabat principalem eſſe non ſolvendo, ſed fuit lis conteſtata ad omnes fines, ut quandoque fit, licèt invito reo, fieri non debeat, vel ſi qua alia juſta & probabilis cauſa excludit veram moram & fruſtrationem, à qua facilius excuſatur tertius poſſeſſor bonæ fidei emptor nunc certificatus de onere petito, & abſentia principalis: quia nihilominùs ſuâ intereſt cauſam agi, ut tutum recurſum evictionis habeat impoſterum, unde ſupervenientia principalis vel facultatum prodeſt, & hoc juſtum eſt, quia utrique parti conſulitur.

AD CONSILIUM CI.

a *Dilationem.*] Vide Auffrer. in addit. deciſ. Tholoſ. 115.

b *Produci.*] Imò quandocumque ex quo non fuit appoſitum.

AD CONSILIUM CII.

a *Inviſum.*] Sed quod tale pactum non valet, tenent gl. & Bart. in Auth. ut ſine prob. matres debit. ad fin. Spec. de probat. §. 3. videndum, ver. ſed pone, Bart. conſ. 317. lib. 4. Pet. de Anchar. in repet. c. 1. de conſt. Maria. Soc. c. diligenti, de foro compet. Imol. conſ. 37. Alex. l. jubemus, C. de Judic. Iaſ. conſ. 170. lib. 1. Hyp. Marſ. in rep. rub. de prob. fol. 7. & bene. Et licet Bald. conſ. 33. verba inſtrumenti, lib. 1. iſtud limitet, quando debitum per inſtrumentum publicum probatur, tamen hæc limitatio non quadrat, & etiam limitatio quam ponit hîc Alex. propter juramentum: quia petenti non negabitur diſpenſatio.

AD CONSILIUM CIV.

a *Poſteà.*] Suprà lib. 4. conſ. 19. n. 17.

b *Probetur.*] Supra lib. 3. conſ. 213.

AD CONSILIUM CVI.

a *Conſenſum.*] Adde bo. tex. in l. fin. de cenſibus, lib. 11. C. Anch. conſ. 306. Rom. conſ. 53 Fab. tract. de empt. & vend. Maria, Soc. tract. de cit. art. 22. in fin. Iaſ. ſiis qui pro emptore, de uſuc. l. ſi ſtipulatus fuerim, §. 1. de verbor. obl. dixi in Conſuet. Par. §. 89.

b *Iuris.*] Item limitat Bald. conſ. 25. num. 2. lib. 1. quando proclamatio fit ad alium finem, puta æſtimationis.

c *Interpretari.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 4. n. 8.

d *Ampliat.*] Suprà lib. 1. conſ. 28. n. 11.

e *Genere.*] Nimis infantiliter labaſcunt defectu latinitatis, ſolutio clara eſt, quod datis pluribus antecedentibus, ſat eſt relativum convenire cum ultimo, poteſt etiam dici ut poſt Bart. in l. Plautius, de auro & arg. legatis ſolvit Cor. conſ. 158. lib. 4. conſ. 215. litera H. lib. 3. quod nihil impedit relativum, neutrum ad utrumque referri etiam ad penum, cùm ſit dictio omnis generis; breviter dico quod vera ratio decidendi, d. §. fin. eſt, in legatis in dubio aſſumitur, quod minus eſt, ut minùs gravari videatur hæres, l. apud Iul. §. Seio, de l. 1. l. in nummis, de l. 3. & ſic cùm in d. §. fin. eſſet dubium an relativum, quod cum ſua reſtrictione referatur ad utrumque, an verò ad proximum tantùm, deciditur quod utrumque per præfatam regulam, cùm ſalva ratione recti ſermonis poſſit relatio ad utrumque fieri, & prætertim cùm omnia hæc verba eâdem ratione & uno contextu comprehendantur.

f *Citari.*] Cald. conſ. 154. in q. quæ vertitur.

g *Generale.*] Hyop. Marſ. ſing. 259. adde ſuprà lib. 4. conſ. 112. intrà lib. 6. conſ. 150.

h *Antiquo.*] Plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 41. n. 50.

i *Reſpondeo.*] Reſponde melius quod dictum ſtatum non loquitur de conficiendo exemplo, ſcilicet de conficiendo vero originali, quod nedum confectum fuit, nec parti traditum, quod regulariter ſemel tantùm levari & tradi debet, ut dixi in Conſuet. Par. §. 5. n. 43.

k *Evictionis.*] Quia dictio, *in ſolutum* facta eſt pro pecunia, ſecùs ſi pro alia ſpecie, leg. ſi quis aliam, ff. de ſolut. matr.

AD CONSILIUM CVIII.

a *Sententia.*] Suprà lib. 1. conſ. 46.

b *Alis.*] Et ſic exemplum exempli, plene dixi in Conſuet. Par. §. 6. n. 33. cum ſeq.

c *Producit.*] Fa. ſuprà lib. 2. conſ. 136. ad fin. l. 5. C. ut quæ deſunt Advocat.

AD CONSILIUM CIX.

a *Certam*] Not. Doctores in §. curare, inſt. de act.

b] *Rubrica.*] Suprà lib. 2. conſ. 190. n. 5. ſup. lib. 3. conſ. 101. n. 4. lib. 4. conſ. 1. n. 7. latiùs infra libr. 7. conſ. 6.

c *Conſcientiæ.*] Imò ut Alexander l. final. §. Julianus de damno infecto.

d *Repudians.*] Sed quid ſi non repudiat, ſed cedit jus ſuum alteri, & non conſtat eſſe alios quàm hos duos. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 92. fa. not. in ea. conſu. §. 8 gl. 1. q. 1. dixi etiam in d. l. ſi fuerit, in nov. intellectibus.

AD CONSILIUM CXI.

a *Fallit.*] Car. Panor. d. clem. 1. Alex. l. de pupillo, §. qui opus, de oper. nov. nunc. Fel. in c. ex parte, de offic. deleg. in rub. de for. compet. cap. ea quæ, de re jud. Jaſ. conſ. 101. lib. 4. Hypp. Marſ. not. 502. adde ſupra lib. 2. conſ. 77. n. 8. cum ſeq.

AD CONSILIUM CXII.

a *Actorem.*] Adde Roman. conſ. 153. in fin.

b *Fallit.*] Suprà lib. 3. conſ. 81. n. 7.

c *Ratificationem.*] Infrà eod. conſ. 46. n. 14.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Coacervatio.*] Lancell. Dec. l. fin. ff. de ann. leg. adde ſuprà lib. 4. conſ. fin. n. 2.

b *Innocentiæ.*] Dec. c. quoniam contrà falſam, de probat. Hippol. Marſ. ſing. 59.

c *Executione.*] Suprà lib. e. conſ. 95.

d *Officium.*] Paul. Fel. c. ex parte 2. de officio judicis Hypp. Marſ. in rub. de fidejuſſor. n. 278 & ſing. 80. Jaſ. l. 1. de jur. omn. jud. & in conſ. 7. conſ. 133. lib. idem dicunt in materia criminali Bar. in ver. accuſatione, in ſtatu, Ang. in tract. malefic. fol. 7. in fin. Joan. Bertach. tract. gabell. adde Dec. l. 3. §. ſi is pro quo, in princ. ff. quod quiſque juris.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Dies.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 4. q. 2. §. 44. n. 6 vide pleniùs dom. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 10. n. 17. cum ſeq.

b *Proteſtatus.*] Lib. 2. conſ. 154. inf. lib. 7. conſ. 79. Sed quod proteſtatio non ſit requiſita Jaſon. l. 2. §. quod diximus, ſi quis caution. Dec. c. c. fin. de appel. vide Dec. l. in omnibus cauſis, de reg. jur. conſ. 456. Matth. de Afflict. dec. Neap. l. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 48 fa. ſuprà lib. 2. conſ. 46. n. 5.

c *Menſes.*] Bald. l. 1. ff. ſi quis caut. Angel. leg. tempora, C. de temp. appell. Alex. l. de diviſione, ff. ſolut. matrim. l. fin. C. de jure delib. Dec. l. ubi lex, de reg. jur. Socin. l. ſi jam, ff. de condict. & demonſtr.

AD CONSILIUM CXVI.

a *Integrum.*] Suprà libr. 1. conſil. 71. ſuprà eod. conſ. 51. n. 10. conſ. 14.

b *Peſtis.*] Franc. Bald. de præſcr. 2. part. ult. par. ver. ſecundus caſus, Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 17.

c *Plena.*] Contrarium tenet ſuprà lib. 1. conſil. 14. & melius, ut dixi ſuprà eod. conſ. 16. n. 22.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Aut non valuit.*] Vide audacem cavillationem, & ſophiſticum dilemma; vafrè enim occultat unum membrum, faciendo duo tantùm, cùm ſint tria. Si enim bonâ fide arguendum erat, aut locatio ſimul cum pacto de vendendo valuit, aut ſimul cum pacto non valuit; aut locatio quidem valuit ſed non pactum, vel contrà; ſed tunc nedum argumentum manifeſtè nihil concludit, ſed technâ detectâ, veritati lux, & via aperitur; videlicet quod locatio & dictum pactum ſint duo ſeparata, & utile per inutile non vitiatur, nec nuda approbatio alterius ad alterum extenditur, ſive ergo utrumque fuerit à principio nullum, licet poſteà actor approbet locationem petendo penſiones, non tamen eo ipſo tenetur approbare dictum pactum, & quod ſecutum eſt ex eo, nec ſequitur quod venditionem ex pacto ſecutam approbet: facit l. ſi domus, de ſervit. urb. præd. ſive ab initio locatio valuiſſet, ut quia fuiſſet facta ad novem annos, cum pacto de relocando de novennio in novennium: quo caſu licet non valuerit pactum de relocando, ſicut nec de vendendo, tamen valuiſſet prima locatio, tamquam ſeparata per ea quæ plenè ſcripſi in Conſuet. Par. §. 41. q. 8. & 10. valuiſſet etiam pactum de relocando ad inducendum tacitam reconductionem, pro ſequentibus annis dumtaxat, & ſi has penſiones voluiſſet petere actor, ſine approbatione pactorum, & contractuum ſeparatim, etiamſi habuerit eorum notitiam tempore actionis intentatæ, de quo non apparet, nec præſumitur ſcientia; etſi dicat quod etiam actor inepte egit ad penſiones, quia à tempore venditionis cœpit Benvenutus poſſidere pro domino, non tamquam ab inepta petitione, reſervato actori jure vendicandi fundum cum fructibus: reſpondeo quod hoc poterat facere actor, ſed mitius agendo approbavit locationem factam ad longa tempora, petendo penſiones, quod facere potuit etiam invitis reis, quia non erat locatio nulla niſi in favorem actoris, & ex quo tempore emptionis erat Benvenutus in poſſeſſione, tamquam colonus non potuit ſibi mutare cauſam poſſeſſionis, per dictam emptionem nullam à ſola tutrice contra omnia jura, & malâ fide redemptam, per ea quæ pleniùs ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 99.

AD CONSILIUM CXVIII.

a *Incidere.*] Cæpol. de ſervit. ruſt. prædiorum, c. 20. de montib.

b *Sententia.*] Dixi ſuprà lib. 4. conſ. 131. n. 1.

c *Succeſſor.* Dec. Tholoſ. 402. Fab. tract. de emption. & vendit.

d *Obligavit.*] Guido Pap. dec. Delph. 480. Cor. conſ. 6. lib. 4. Alb. Brun. conſ. 67. Ant. Neguſ. de pig. part. 2. membro 1. n. 6. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. q. 23. adde Jaſ. conſ. 11. lib. 2. Socin. conſ. 90. lib. 4.

e *Ordinariam.* [Romanus conſ. 121. Cæpol. cauſa crimin. conſ. 60. Curt. ſenior, conſ. 1. n. 31.

AD CONSILIUM CXIX.

a *Pervenire.*] De hoc vide infrà eod. conſil. 129.

b *Intelligi.*] Vide not. ſup. lib. 4. conſ. 14.

AD CONSILIUM CXX.

a *Nocet.*] Suprà eod. conſil. 13.
b *Teſte.*] Bald. l. data opera, C. qui accuſar. poſſ. conſ. 209. lib. 4 Lanfran. reper. c. quoniam contra falſam, verſic. teſtes, de probat. Bald. in marg. verſic. teſtes, Alex. l. 1. princ. ff. de oper. novi nunc. ſup. lib. 2. conſil. 100. facit, ſuprà lib. 3. conſil. 59. n. 3.
c *Intruſo.*] Bald. l. certum, C. de rei vend. conſil. 250. lib. 4. Inn. Hoſt. c. cum noſtris, de conceſſ. præb. Joan. Fab. l. 1. C. de teſt. §. ſed cùm aliquis, inſt. eod. Gemin. conſil. 8. Lap. alleg. 89 ſup. lib. 1. conſ. 103. Dec. conſ. 407. fac. Matth. de Affl. dec. Neap. 150.
d *Probant.*] Saltem puto quod eſſet juſta cauſa reſtitutionis in integrum, ſi factum ſolutionis eſſet probatum.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Dominium.*] Cæpol. caut. 173. ſup. lib. 4. conſ. 119. cum ſeq. ſed ut ibi dixi, hoc nihil ad rhombum.
b *Carius.*] Adde Rom. conſil. 419. Cæp. caut. 104. conſil. 10.
c *Concludit.*] Idem Petr. de. Peru. in tract. ſociet. par. 5. q. 12. Per. Anch. in pet. c. peccati veniâ, de re jud. in 6. Soc. conſ. 176. Dec. conſil. 111. Corrad. de contract. qu. 60. licet Laurent. de Rodulphis teneat etiam in venditione fundi uſuram eſſe; Et malè, dixi in l. eos, C. de uſur.
d *Abb.*] Scilicet Panorm. lib. 1. conſ. 5. ubi male conſuluit, & contractum juſtum iniquè approbatur.

AD CONSILIUM CXXII.

a *Poſſeſſionem.*] Quòd eſt contrà not. ſuprà eod. conſil. 92. n. 12. conſil. 109.
b *Hoſt.*] Quem ſequitur Alex. infrà lib. 7. conſil. 83. Hyp. Marſil. ſing. 82. ſed in contrarium eſt vera opinio Alex. ubi deliberatius loquitur ut hìc, & ſuprà lib. 2. conſil. 167. Jaſ. l. fin. C. de ſacroſ. Eccl. d. l. quoties, l. manumiſſionis, n. 9. de juſt. & jure.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Probatur.*] Vide quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 7. n. 17. cum ſeq.
b *Certa.*] Et bene, ut dixi ſuprà lib. 1. conſ. 128. idem Alex. ſuprà eod. conſ. 9. n. 4. not. ſuprà conſil. 12.
c *Poſſit.*] Imò communis eſt quòd non, ut dixi ſup. lib. 3. conſil. 8. num. 15.
d *Tertii.*] Bart. Paul. Alex. Jaſon. l. indebiti, §. ſi ſummi, ff. de condictione indeb.

AD CONSILIUM CXXV.

a *Contractibus.*] Dixi in Conſuet. Par. §. 12.
b *Diſtinguendum.*] Et ſic ſentit Alex. quod in conceſſione facta in tertiam generationem ſimpliciter & indiſtinctè, non computatur perſona recipientis, ſed veniunt ejus pronepotes. Idem ſentit ſuprà lib. 3. conſ. 110. & eſt veritas; quia ſemper intelligitur de generationibus ejus cui fit conceſſio, quæ præter eum etiam tertia ejus generatio vocatur: ergo includitur. & hæc verba clarè important ut contra grammaticam & ſenſum communem errent qui aliter opinantur: & ita etiam vult Bald. in add. ad Spec. tit. de loc. in fin. & in conſil. 448. conceſſ. lib. 3. quod eſt repetitum in conſ. 375. lib. 4. Idem Cad. conſ. 9. de loc. Joan. de Plat. in l. peculiari, c. de prox. ſacro Scrin. lib. 12. Ang. in Auth. de reſt. fideic. in fin. Anch. Card. clem. 1. §. 1. de pœn. idem Paul. conſil. 358. in princ. lib. 2. ubi refellit dictam differentiam Bart. idem ſentit Jac tract. feud. ver. præſentes & recipi, Curt. jun. tract. feud. pag. 3. n. 50. Dec. conſil. 624. licet Cor. conſil. 233. litera F. lib. 4. ſequatur Bart. & male, fateor quod ſi expreſsè appareat de contrario, ut concedatur pro filiis & nepotibus tantùm, vel pro prima & ſecunda generatione, tamen uſque ad tertiam vel uſque ad pronepotes, tunc ſtat excluſivè propter taxativam præcedentem, aliàs ſecùs. Cæterùm in alia materia an dictio, *uſque*, ſtet excluſivè, vide Bald. conſil. 415. Verba dicunt, lib. 5.

AD CONSILIUM CXXVI.

a *Rata.*] Quia non poteſt plus petere. Sed an dominus poſſit eum cogere ad totum emendum, vel non emendum: dico quod ſic, arg. l. intrà, §. 1. de min. l. quod ſi uno, de in diem addictione, l. ſi quis aliam, de ſol. & plenè dixi in l. 4. Cato, de verb. oblig. licet in hoc aliter ſentiat dom. And. Tiraq. in tract. retractat convent. §. 1. gl. 6. n. 30.

AD CONSILIUM CXXVII.

a *Natura*] Suprà eod. conſil. 21. n. 6. not. 6. lib. 2. conſil. 129.
b *Conſulens.*] Suprà lib. 2. conſil. 165. ſuprà lib. 3. conſil. 104.

AD CONSILIUM CXXVIII.

a *Hæredes.*] Ita tenet Alex. ubique, ut ſuprà lib. 2. conſil. 189. ſuprà eod. conſil. 22. ſed quia hodie emphyteuſis Eccleſiaſtica æquè tranſitoria eſt ad extraneos modo ſi ſolemniter concedatur, ut dixi ſuper d. conſil. 189. lib. 2. ceſſat ratio Alexandri, & etiam communis. & vera opinio eſt in contrarium ut emphyteuſis etiam Eccleſiaſtica recepta pro ſe, filiis. & nepotibus cenſeatur ut hæredibus, niſi aliud appareat; ut tenent Imol. in l. quod dicitur de verbor. oblig. & in c. in præſentia, de prob. Cor. conſil. 131. lib. 2. & dixi ſuprà eod. conſ. 22.
b *Præmortuo.*] Hæc opinio ſuppoſito quod appareat receptum pro filiis, ut filiis, magis verbis arridet, & ſequitur Bald. l. ſi mulieri, ff. de uſufr. accreſc. Imol. l. quod dicitur de verb. obl. & in l. Gallus, §. quidam rectè de lib. & poſthum. Dec. Jaſ. l. fin. C. de ſucceſſ. edict. Dec. conſ. 1. Jaſ. l. 1. in princ. ff. de juſt. & jure. Ant. Rub. repet. d. §. quidam rectè, col. 50. ver. ſed hìc cadit tertia dubitatio. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 6. ſed contraria opinio æquior: Et eſt magis de veriſimili mente, nec verba repugnant, quare magis placet, quam tenet Ang. in l. Gallus, § quidam rectè, & ibi ſequitur Alex. de lib. & poſth. & ſup. lib. 3. conſ. 27. n. 9. & facit ſuprà eod. conſ. 119. idem clarè tenet Phil. Cor. conſil. 24. conſil. 131 lib. 2. conſil. 232. lib. 4. Curt. junior l. 2. C. de ſucc. edict. & in tract. feud. part. 3. q. 12.

AD CONSILIUM CXXXI.

a *Commune.*] Idem Paul. d. leg. Cod. pro ſocio, Bald. conſil. 161. lib. 1. Petr. de Peruſ. tract. ſociet. Alexand. ſuprà lib. 1. conſil. 117. in fin. Cor. conſil 24. 2. lib. 1. conſil. 103. lib. 3. conſil. lib. 4. Anto. Rub. conſil. 103. bene, licet contrarium ſentiat Alciat. in l. ſi paſcenda, C. de pact.

AD CONSILIUM CXXXII.

a *Suo tantum.* Dec. conſ. 459. Cor. conſ. 300. lib. 3. Soc. 113. lib. 4. inf. eod. conſ. 135. in fin.

b *Accept.* Bald. conſ. 96. lib. 1. Jac. R bi ff. l. rura, C. de omni agro deſer. lib. 10. Petr. de Ferr. in forma reſponſ. rei convent. ver. ſalvis in forma pe. cop. inſtr. Aret. § item ſi quis poſtulante, inſt. de action. Gem. Phil Franc. c. 1. de confeſſ. in 6. Jaſ. l. cùm fundum, §. 1. ſi cer. pet. l. admonendi. de jurejuran. l. ſi decem, de verb. obl. Bertr. conſ. 35. conſ. 58. lib. 3. add. ſup. lib. 1. conſ. 78. limitat Bald. l. 2. C. de fideic. libr. Gemin. conſ. 9. conſ. 64. Guid. Pap. deciſ. Delph. 503. Rom. conſ. 400. 36. Curt. in l. 1. n. 50. ff. ſi cert. pet. Dec. conſ. 612. n. 5.

c *Separata.*] Pan. c. 2. ver. ſed nunc ultrà alios de fide inſtr. ſed hæc limitatio licèt communiter approbata, non eſt generaliter vera, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 78. & tetigi in §. n. 19. Jaſ. repet. d. l. admonendi, Raph. Cu. conſ. 136. Viſis inſtrumentis.

d *Enunciatum.*] Suprà lib. 1. conſ. 26. ſuprà lib. 2. conſ. 202. n. 3.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Integre.*] Quicquid dicat, non puto per hæc verba generalia cogitatum, nec renunciatum inopinato caſui ſi contingat quòd promittens facere non poſſit, ſed quòd hæc clauſula intelligatur rebus ſic ſtantibus, ſi ergo tunc facere non poterat, & decipit contrahentem ſecum alià ratione, ceſſat hæc exceptio, l. pen. ff. de jure dot. cæterùm ſi caſu poſteà fiat minus ſolvendo, puto Alex. malè conſuluiſſe.

b *Integrum*] Idem ſi per alia verba æquipollentia ut clarè appareat de mente, ſecùs de verbo tantùm, ut dixi ſuprà lib. 3. conſ. 6. n. 14 Paul. Cor. Auth. ſed cùm teſtator, C. ad l. Falcid. adde Paul. conſ. 28. conſ. 77. lib. 2. conſ. 279. lib. 2. Bald. conſ. 422. lib. 2. Dec. conſ. 495. n. 23. quicquid velit Guid. Papæ. deciſion. Delph. 837.

c *Renunciare.*] Idem ſuprà lib. 1. conſ. 42. ſupr. lib. 2. conſ. 127. Imol conſ. 14. ant. de Pet. rep. rub. de jurejur. in 11. eſſe, ff. Panth. de Cre. rep. d. l. 2. falſ. 14. & communis: ſed eſt falſum, quia juramentum intelligitur ſecundùm naturam, & tacitas conditiones contractûs, l. fin. C. de non numer. pecun. & ita practicatur, quicquid dica Bertr. conſ. 176. ponitur lib. 1. & pro nobis, Cor. conſ. 188 lib. 3.

d *Omni.*] Dic contrà per notat. ſuprà lib. 1. conſ. 27. latè Andr. Tiraquell. l. ſi unquam, in princ. n. 146. cum ſeq. de revoc. donat.

AD CONSILIUM CXXXVIII.

a *Nepotis.*] Sup. lib. 4. conſ. 89. n. 6. Sed vide infrà eod. conſ. 179.

b *Obligabatur.*] Hæc vera ſolutio, ut dixi ſuprà lib. 4. conſ. 31. n. 5.

AD CONSILIUM CXXXIX.

a *Requiritur.*] Suprà lib. 2. conſ. 147. n. 1. Dec. conſ. 98.

AD CONSILIUM CXL.

a Poſſidens.] Idem Imol. Raph. in l. ex facto, §. ſi quis autem, ff. ad Trebell. & verum puto, licèt Alex. ibi in fin. ſentiat contrà Bart. ſed non audet firmare. At Soc. d. l. ſi inter, nititur indiſtinctè tenere quòd confirmetur etiamſi vir & ejus hæredes poſſideant: ſed valdè errat, quia non confirmatur morte hujuſmodi donatio, niſi conſtante matrimonio traditio interceſſerit, l. papinianus, ff. de don. inter vir. & uxo.

b *Miſtum.*] Suprà lib. 3. conſ. 82. n. 17.

c *Promt.*] Suprà, lib. 2. conſ. 116. n. 9.

d *Unitur.*] Gl. Panorm. Car. Boniſ. cle. per literas, de præbend. Pet. de Peru. tract. de union. Anch. conſ. 114. Archiepiſcopo. Flo. in 3. parte ſumm. tit. 12. c. 2. Fel. c. in noſtra, de præſcript.

AD CONSILIUM CXLI.

a *Mulieris.*] Idem ſuprà lib. 4. conſ. 27. ſup. eod. conſ. 74. ſed contrarium, & melius tenuit infrà lib. 6. conſ. 200.

b *Probaretur.*] Dixi in tract. uſur. n. 34.

AD CONSILIUM CXLII.

a *Non tenet.*] Paul. conſ. 86. conſ. 183. lib. 2. Soc. conſ. 61. lib. 1. Ant. Rub. conſ. 119. ſed hoc non practicatur. quia in hoc regno non habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 78. & quod valeat hujuſmodi confeſſio & æquipolleat veræ ſolutioni, vide pulchrè Matth. de Affl. dec. Neapolit. 402. ſecund. not. ſupr. lib. 3. conſ. 60. adde Franc. Rip. rep. leg. Fœminæ, quæſt. 8. C. de ſecund. nupt. Aymo. conſ. 40.

b *Invalida.*] Suprà eod. conſ. 3. n. 4.

c *Varia.*] Suprà lib. 2. conſ. 8. n. 3.

AD CONSILIUM CXLIV.

a *Dediſſe.*] Idem infrà lib. 7. conſ. 142. Paul. conſ. 60. lib. 2. in Auth. prætereà & ibi Dec. Franc. de Pep. conſ. 3. notabili 5. C. unde vir. & uxor. Flor. diſp. 1. Cor. conſ. 227. lib. 4. Roman. conſ. 314. Dec. conſ. 521. Jaſ. l. ſi conſtante, ſol. matr. Hyp. Marſ. not. 638. vide Bald. conſ. in c. mulierem, quod eſt conſ. 98. lib. 2. ſecundùm veterem, & conſ. 102. lib. 4. ſecundùm novam impreſſionem, ubi hæc limitat tribus concurrentibus; Primò, quod ſit Conſuetudo generalis in loco quod matrimonium non ſoleat contrahi ſine dote, cujus partem, putà tertiam vir lucretur. Secundò quod maritus hodiè retineat & excipiat. Tertiò quod interim bona priùs eâ ſciente & patiente tamquam dotalia poſſideret, & tunc etiamſi non conſtet de dote, præſumitur illam fuiſſe conſtitutam qualis debuit, & ita debet per judicem arbitrari, quod verum puto, & addo primum & tertium ſufficere: quia eadem eſt æquitas, viro agente, ut plenius dixi in Conſuet. Pariſ. §. 135.

b *Triplicis.*] Suprà lib. 1. conſ. 42 n. 2. ſuprà lib. 2. conſ. 62. Matth. de Afflict. dec. Neap. 44. Jaſ. conſ. 197. lib. 2.

c *Minus.*] Suprà eod. conſ. 158.

AD CONSILIUM CXLV.

a *Tacitam.*] Soc. l. ſi in diem, in princ. de cond. & dem.

b *Eſſet.*] Ut ſuprà eod. conſ. 61. n. 5.

AD CONSILIUM CXLVI.

a *Vacabat.*] Gl. Gemin. Philipp. Franc. c. ſi poſtquam de præbend. in 6. Phil. Franc. c. ſi propter, in fin. de reſcr. in 6. Dec. conſ. 233. Jaſ. l. qui filiabus, §. 1. in princ.

in princ. de leg. 1. in repet. l. quominùs, de fin. gloſſ. prag. de collat. §. ſtatui, ver. quoquo modo, ad fin. Tamen deciſio d. gl. prag. caſu quo loquitur, non eſt hodie vera propter text. concordati, de coll. §. præfatique ibi, ſemel ante vacationem, licet Petr. Rebuf. ibi & in ſuo tract. nomina. qu. 15. num. 33. teneat poſſe inſinuari literas gradûs & nominationis poſt vacationem, ea durante, quod eſt contra text. concor. & contra conſtitut. regias Ludov. XII. publicatas anno 1512. §. 8.

b *Maritata.*] Idem Hypp. Marſil. rep. rub. de fidejuſ. num. 85. Secùs tamen quando legatur perſonæ incertæ, ut tradit Bal. in d. l. fin. ad fin. & extrà in rub. Rex pacificus, ver. ſed pone. Clava. in ver. Caſtitas. Jaſon l. duobus, §. ei qui, de jurejur. l. divortio, §. quod in anno, ſolut. matrim. Decius in rub. in princ. & ibi Franc. Ripa. num. 3. C. de ſecund. nup. Et bene, licèt adhuc idem velit Paul. conſil. 308. in iſto, in fin. lib. quando legatum eſt factum filiabus in genere. Et malè.

c *Ignorabat.*] Sup. lib. 4. conſ. 113. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 14. num. 10.

d *Novo.*] Ang. Imol. Alex. Jaſ. & omnes l. 3. in princ. de acq. poſſ.

e *Vim.*] Alex. l. Julianus qui ſatiſ. cog. ſup. eod. conſ. 112. in fin. inf. eod. conſ. 149. num. 11. & 12. Rota ſub tit. de appellat. in antiq. Bal. in addit. ad Spe. de procur. Jaſ. l. ſi is qui putat, de acquir. hæred. Hyppo. Marſil. in l. quæſtionis, ff. de quæſtionibus, licèt contrà faciat Cor. conſ. 269. lib. 1. tamen iſtud puto verum in his quæ per verum procuratorem contrahi poſſunt, aliàs ſecùs, ut matrimonio.

f *Voluntatem.*] Sup. eod. conſ. 81 num. 4.

g *Dixiſſet.*] Sup. lib. 3. conſ. 12. num. 19.

h *Domi*] Et ibi Philip. Franc. Bal. l. 2. ff. de proc. Adde Bonif. de Vitali, cle. 1. qu. 4. de procu.

AD CONSILIUM CXLVII.

a *Puto.*] Romanus conſil. 517. conſ. 61. lib. 3. Bert. conſ. 109. Etiamſi lib. 3. fa. not. in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 9. num. 20.

b *Fructus.*] Adde quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 22. qu. 48. & ſup. eod. lib. conſ. 4.

AD CONSILIUM CXLVIII.

a *Promiſſionis.*] Roma. conſil. 445. Paul. conſil. 73. lib. 2. Cor. conſil. 109. lib. 4. Socin. conſ. 88. nu. 21. lib. 4. & alii communiter, ſed iſtud commentitium eſt & ineptum: quia per promiſſionem ſequentem magis detegitur præcedentem confeſſionem factam ſpe futuræ ſolutionis, imò ſimulatam fuiſſe, ut inquit Bal. in l. ſi abſenti, C. ſi cert. pet. ſequitur Roma. ſing. 26. quod ſi confiteor. Cor. conſil. 284. in præſenti, lib. 1. & pleniſſimè Curt. ſenior conſ. 54. ubi optimè conſuluit, licèt contrarium teneat, & in ipſa eadem cauſa in regio Senatu Mediolani; & ſic ſub Rege noſtro moderno ſeſe obtinuiſſe dicat Joan. Neviſa in ſylva nuptia. fo. 43. ubi multos Doctores more ſuo falſiſſimè allegat. Sed ſi (ut ille ait) quod non credo: fuit judicatum contra illud conſilium Curtii, niſi aliud in facto fuerit quàm refertur à Curtio, puto malè fuiſſe judicatum. Quinimò idem dicerem quòd Curtius etiam ſi illa promiſſio eſſet in continenti facta per tutorem, qui confeſſionem receperat nomine pupilli: ſecùs, ſi confeſſio etiam facta mulieri, & deinde ſequeretur promiſſio per fratrem mulieris vel alium tertium: quia iſtud non læderet jus ſemel mulieri quæſitum, & ita loquitur Bal. in add. ad Spe. de confeſſi. ver. & facit pro marito. Cæterùm in terminis juris communis, nota duas inſignes limitationes ad exceptionem non numeratæ dotis. Prima quando præceſſit promiſſio dotis ſolvendæ: tunc enim ſequens confeſſio de recepto non eliditur dicta exceptione vel replicatione l. in contractibus, §. 1. in fin. Et ibi Pet. Cyn. Bal. Salicet. Paul. C. de non nu. pecu. Romanus d. conſ. 445. Paul. l. penult. §. ſi vir. ſolut. matrim. Joan. Campeg. tract. dotis, part. 1. qu. 52. Joan. Baptiſta de privil. dota. privil. 8. quod intellige quando præcedens illa promiſſio valida eſt & efficax, & probari poterat: quia tunc ceſſat præſumptio extortæ confeſſionis: aliàs ſecùs. Secunda, quando conſtat de expreſſo vel tacito pacto, de non petendo ut in caſu hujus conſilii. Adde quæ dixi ſuprà, eod. conſil. 142. & in conſuet. Pariſ. tit. 13. in rub.

b *Tranſit.*] Cor. conſ. 30. lib. 1.

c *Quidam.*] Ut Paulus, Jaſon, d. l. qui in futurum, §. 1 quod eſt verius quando promiſſio eſt lucrativa, vel aliàs eſſet ſine cauſa, ut dixi in l. ſtipulatio, de verb. oblig. in novis intellectibus.

d *Tractantur.*] Sup. lib. 1. conſ. 13. nu. 17.

e *Natura.*] Sup. lib. 1. conſ. 64. nu. 5. infrà, eod. conſ. 152. num. 4. conſ. 152. num. 11.

f *Factum.*] Sup. lib. 3. conſ. 33. num. 21.

AD CONSILIUM CXLIX.

a *Supplet.*] Suprà, lib. 4. conſ. 22. nu. 19. ſuprà, libro 2. conſilio 47. ſuprà. libro 1. conſilio 5. numero 7. ubi dixi infrà, lib. 7. conſil. 119. num. 7. Aymo conſ. 77. num. 27.

b *Teſtium.*] Suprà, libro 4. conſilio 41. nu. 35. Imol. conſil. 101. Cor. conſil. 160. lib. 2. Paul. conſilio 371. num. 3. libro 2. Decius c. 3. loco de prob. Jaſ. l. ſi fidejuſſor, in fin. qui ſatiſ. cogn. l. 2. fin. ſolut. matrim. Franc. Balbus, repetit. l. Celſus numero 20. de uſucap. infra, lib. 7. conſil. 177. in fin. conſ. 184. numero 10.

AD CONSILIUM CL.

a *Formalia.*] Sup. lib. 3. conſ. 111. num. 8. infrà, eod. conſ. 153. num. 4.

b *Mediator.*] Sup. lib. 1. conſ. 23. nu. 14.

c *Aliud.*] Putà fama de matrimonio cum alio adminiculo, putà inſtrumento dotis, vel probatione tractatuum. Panor. d. cap. Illud. Item limitat Decius conſ. 153. quoad filios ſeu legitimationem prolis, de quo dixi in Conſuet. Pariſ. § 122. gl. 1.

d *Præſentes.*] Sup. lib. 3. conſ. 76.

e *Specie.*] Sup. eod. conſ. 88. num. 8.

f *Annulum.*] Pan. c. fin. de reſpon. impuber.

g *Negativus.*] Curt. ſenior conſ. 16. conſ. 18. numero 13. ſed contrarium vult Alex. in l. 1. no. 4. de officio ejus cui manda. eſt juriſdict. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 2. gloſ. 2. num. 4.

AD CONSILIUM CLI.

a *Papyro.*] Fortè, ut aſſolet, affixa ligno: & hæc diverſitas nimis futilis eſt.

b *Famam.*] Sup. eod. conſ. 150. nu. 12. ſup. lib. 4. conſ. 20. num. 9. conſ. 117 ſup. lib. 3. conſil. 70. numero 7. lib. 5. conſ. 94. in fin. conſ. 112. num. 5. Adde Curt. juniorem, conſ. 52.

AD CONSILIUM CLII.

a *Præſenti.*] Falſiſſimum, quia quantò cauſa gravior, tantò major & concludentior probatio exigitur.

b *Matrimonii.*] Cæpol. cauſa civi. conſ. 1.

c *Habebo.*] In conſil. ſeq. numero 3. in verſic. matrimonium, 2. §. 12. ſed reprobatur, & bene, per Cæpol. conſil. 1. & Alciat. l. actione, verſic. niſi, C. de tranſact.

d *Regulari.*] Sup. eod. conſ. 148. num. 6. ſuprà, lib. 1. conſ. 64. num. 5.

e *Judex.*] Suprà, lib. 2. conſ. 122. num. 8.

AD CONSILIUM CLIII.

a *Præſenti.*] Falſum, ut dixi ſuprà, eod. conſ. 152. numero 4.

b *Suſpicio.*] Tho. Gramma. conſ. 1. nu. 9. infrà, eod. conſ. 153. num. 7.

c *Fama.*] Sup. lib. 4. conſ. 25. num. 6.

AD CONSILIUM CLIV.

a *Teſte.*] Sup. eod. conſil. 153. num. 13. conſilio 253. num. 6. Steph. Aufre. tract. de reprobat. teſt. verſic. patet. Alciat. de præſumpt. reg. 1. præſum. 2. numero 4.

b *Tale.*] Sup. lib. 3. conſ. 81. num. 20. ſup. libro 4. conſ. 132. nu. 5.

AD CONSILIUM CLVI.

a *Metu.*] Sup. lib. 3. conſ. 98. conſ. 99.

b *Præferuntur.*] Lancelotus Dec. l. turp. in fin. prin. de leg. 1. Ant. Corſet. ſingular. ver. Teſtes. Jaſ. l. ſed & ſi quis, §. quæſitum, num. 11. ſi quis cautio. Decius c. fin. in fin. de app. Alciat. tract. præſumpt. reg. 3. præſumpt. 7.

c *Vxor.*] Deciſ. Tholoſ. 3.

d *Satis.*] Sup. lib. 2. conſ. 47. num. 5.

AD CONSILIUM CLVII.

a *Statuto.*] Tenet quòd non, niſi ſtatutum loquatur etiam ſtantibus filiis ex priore matrimonio. Et bene.

AD CONSILIUM CLVIII.

a *Verum.*] Idem ſuprà, eod. conſ. 144. in fin. infrà, lib. 7. conſ. 122. num. 14. & in d. l. hac edictali, in addi. ad Bar. Idem Romanus conſ. 44. 458. quod etiam habetur ad verbum inter conſ. Panor. conſ. penult. lib. 2. Ant. But. conſ. 80. Fulg. conſ. 63. Curtius ſenior, conſ. 78. Socin. conſ. 85. lib. 1. Jaſ. Auth. præterea. Et ibi Franc. Pepus, C. unde vir & uxor. Dec. l. 1. C. de ſecund. nupt. conſil. 19. conſil. 246. Franc. Rip. repet. l. fœminæ, qu. 23. C. de ſecund. nup. Et pleniſſimè omnium Steph. Bertran. in d. l. hac edictali, nu. 19. cum ſeq. Et eſt veritas.

b *Diſponit.*] Quod poteſt expreſsè, ut hîc, ſed in dubio etiam per verba generalia non cenſetur derogare d. l. hac edictali, quicquid dicat Romanus conſilio 44. ut latè Bertran. d. l. edictali, numero 12. numero 29.

c *Contrarium.*] Hoc verum puto in iſto caſu in quo mater expreſſim non limitavit filias ad minorem partem: & ſic Alexander hîc rectè conſuluit: licèt contrarium velit Decius conſ. 246. num. 5. Et malè: quia pœna d. l. hac edictali, §. ſin autem non ex æquis, non habet locum, niſi quando unus filiorum eſt expreſſim limitatus ad certam minorem partem: quia tunc bene teneo quòd vitricus non erit æqualis, nec plus habebit quam fuit illi filio taxatum: non conſideratur quòd portio dicti filii aliunde, ut per ſupplementum legitimæ vel jus accreſcendi augetur, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 137. Et ita ſentit Sal. in d. l. hac edictali, qu. 7. Et ibi Jac. de ſancto Georg. & Steph. Bert. ver. ita tamen, & bene, licet aliter conſuluerit. Ant. Rub. conſ. 115. Et malè.

AD CONSILIUM CLIX.

a *Tamen.*] Sup. lib. 3. conſ. 45. num. 1.

b *Numerum.*] Suprà, lib. 4. conſ. 8. lib. 2. conſilio 120.

c *Proprietas.*] Sup. lib. 3. conſ. 83. num. 2. in l. ſi finita, §. ſi de vectigalibus, de dam. infect. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 38. gl. 2. num. 1.

d *Plenam.*] Sed vide Dec. conſ. 428. Curt. ſeniorem, conſ. 65. num. 5.

AD CONSILIUM CLXIII.

a *Conſilio.*] Sup. lib. 1. conſ. 126. Sed dicendum meliùs ut ſuprà, eod. conſ. 80. num. 14.

b *Momento.*] Sup. lib. 2. conſ. 118.

AD CONSILIUM CLXIV.

a *Rationis.*] Ang. conſ. 175. Viſo dicto ſtatuto Franciſc. Cre. ſuprà, libro 4. conſ. 62. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 6. gloſſ. 6. num. 20. & ſuprà, libro 1. conſil. 45.

b *Damno.*] Sup. lib. 2. conſ. 89. nu. 13.

AD CONSILIUM CLXV.

a *Moriatur.*] Adde not. ſup. lib. 3. conſ. 12.

b *Tranſmiſſum.*] Sup. lib. 2. conſ. 30. infrà, lib. 6. conſilio 252.

c *Inventarii.*] Sup. lib. 4. conſ. 67. num. 1.

d *Dos.*] Infrà, eod. conſ. 179.

e *Caſtro.*] Iſtud conſilium eſt imperfectum: voluit Alexander allegare notabilem limitationem ad d. l. jubemus, in princ. quæ primùm fuit inventio Pau. Caſt. ibi, & in l. quæ de bonis, §. fructus, ad leg. Fal. & in l. mulier, §. cùm proponeretur, ad fin. ff. ad Trebel. in l. ſcimus, §. repletionem, C. de inoff. teſtam. & in conſ. 188. quia dubia, lib. 2. ubi dixit illud de fructibus non imputandis habere locum ſecundùm terminos d. l. jubemus, videlicet quando filius non detrahit, niſi unam quartam ſeu legitimam integram ſine imputatione fructuum, & ultra hoc de reſiduo pro certo more Trebellianicam: quia tunc in hanc Trebellianicam computantur fructus pendente die vel conditione percepti, non de bonis detractis pro legitima, ſed perceptis de reſiduo bonorum, de quibus detrahitur quarta Trebellianica. Et hoc ſequitur Alexand. hic & in d. l. jubemus, in addi. ad Bal. Idem Curt. ſen. conſ. 51. Ant. Corſ. tract. de poteſtate regia, qu. 73. in 3. dubio. Jaſ. conſ. 231. lib. 2. conſ. 44. lib. 3. & hæc opinio ut juri civili conformior eſt, ita de ſubtilitate iuris civilis verior: licèt de ea dubitet Alexand. lib. 6. conſ. 250. nu. 5. Contrarium tamen quod nec hoc caſu in dictam Trebellianicam fructus imputantur filiis primi dumtaxat gradus, tenet Alex. ſibi contrarius, in l. quod de bonis, §. quod avus, in l. in ratione, §. cùm vulgò ad legem Fal. Jaſ. etiam ſibi contrarius, conſ. 99. conſ. 146. lib. 4. Franc. Rip. l. in fideicommiſſaria, nu. 30. ff ad Trebell. & hæc opinio practicatur in patria juris ſcripti. Et juſtè: quia æquior & utilior filiis, quibus magis favendum eſt. Plus dico quòd

hæc rationabilis conſuetudo de deducenda legitima & Trebellianica recipit interpretationem paſſivam extenſivè à d. l. jubemus. Quemadmodum legitimæ augmentum juris Authenticorum vel cujuſlibet ſtatuti, eamdem interpretationem recipit. Idque nedum pro filiis primi gradûs, ſed etiam pro omnibus liberis, quibus legitima vel Trebellianica debetur, ut contra omnes probavi in d. l. jubemus, in novis intellectibus.

AD CONSILIUM CLXVI.

a *Vinculorum.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 168. §. 154.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Excludas*] Hæc ratio eſt imperfecta. Dicendum ut dixi in d. §. cùm ita, in novis intellect. Adde not. ſup. lib. 3. conſil. 92. infrà, lib. 7. conſil. 88. infrà, eod. conſ. 175.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Quod ſic.*] Scilicet tanquam teſtamentum inter liberos, ſed ego puto quòd in caſu malè loquitur propter duo. Primò ex defectu inſtitutionis, quæ requiritur ſecundùm crebriorem ſententiam, etiam in teſtamento inter liberos. Secundò, & potiſſimùm propter nimiam inæqualitatem & excluſionem primogenitæ, quia d. §. ex imperfecto, intelligitur ſecundùm l. fin. Cod. famil. erciſc. videlicet quando pater diſponit in favorem filiorum, non autem quando diſponit principaliter in præjudicium unius filiorum, & commodum aliorum tantùm, ut hîc, pro hoc facit text. in d. l. fin. ibi, ut pater eſſe videatur; & ſic nimia inæqualitas excludit, ut tenet Romanus conſ. 179. Ampliſſimè Doctores, & conſil. 385. In caſu præmiſſo. Socin. conſil 5. nu. 10. ad fin. lib. 3. Dec. l. 1. C. unde liberi, l. ut liberis, C. de collation. conſ. 150. conſ. 631. Ant. Rub. conſ. 9. quod eſt veriſſimum; & licet Alex. ſuprà, lib. 2. conſ. 146. num. 13. dicat procedere, etiamſi filii inæqualiter inſtituantur: tamen debet intelligi quando erat modica inæqualitas: cæterùm omnes inſtituebantur, & principaliter de omnium commodo agebatur, ſecùs hîc ubi principaliter de præjudicando uni, & excludendo agitur; & ſic Alexand. hîc nimis aberravit, & ſatis patet non eſſe juſtum conſilium, ſed allegationes à parte redemptas.

b *Inſtitutionis.*] Idem Matth. Matthæſil. ſing. 104. Jaſon Authent. noviſſima, C. de inoffic. teſt. & quidam alii; ſed crebrior ſententia eſt in contrarium, ut omnes fatentur. Et tenet Dec. conſ. 105. num. 1. Benedict. repet. cap. Raynutius, ver. in eodem teſtamento relinquens, 1. num. 136. Et hæc eſt vera opinio Alexand. quam firmat cum communi tam legendo quàm conſulendo, ut patet in l. inter cætera, ff. de lib. & poſth. & ſuprà, lib. 3. conſ. 76. num. 17. & infrà, lib. 7. conſ. 114. licèt hic & infrà, eodem conſilio 176. num. 11. ut cauſæ tantùm inſerviat, contrarium teneat. Ego verò puto quòd non ſit neceſſaria forma inſtitutionis, ſed quod d. §. ex imperfecto intelligitur, & loquitur ſecundùm terminos l. fin. C. famil. erciſcun. ut nuper dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 120.

c *Dotem.*] Suprà, lib. 3. conſil. 17. ad fin. ſed eſt falſum, ut etiam tenet Alex. Et meliùs, ſuprà, lib. 2. conſilio 70. conſilio 150. Jaſon Authent. noviſſima, C. de inoffic. teſtam. fa. Matthæſil. ſing. 159. Decius conſ. 150. num. 2.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Si fortidianum.*] Ubi Corn. multùm ſe involvit. Breviter placet ſubſiſtente aliâ conjecturâ, ceſſare præſumptionem ademptionis, ut in hoc conſilio; cæterùm non eſſe differentiam an ademptio fiat in eadem voluntate, vel in diverſa, per d. §. transferri: nec eſſe differentiam inter inſtitutiones, & legata, quicquid dicat Jaſ. in l. ſi pluribus, de leg. 1. ſed cæteris paribus, non eſt inter hæc differentia, ſed debet attendi an ſecunda diſpoſitio facta ſit per verba includentia, ut in d. l. Julianus, de hæred. inſtit. & l. triplici, ad fin. de verb. ſig. & tunc non cenſetur ademptum, ſed cenſentur conjuncti, ut quando teſtator dixit ex qua parte, vel in qua re Titium honoravi, Seium honoro, vel ſimilia verba, quæ conjunctionem & incluſionem magis quàm excluſionem vel adoptionem ſonant: ut in d. l. Julianus, & d. l. triplici ſecùs ſi fiat per verba, meram privationem & ademptionem ſonantia, ut quod legavi Titio, Seio lego, ut in d. l. ſicut, & d. §. transferri: ita ſolvit, & bene Lancelot. Pol. in rep. l. re conjuncti, de leg. 3. quod Authore non citato ſequitur Alciat in d. l. triplici, in gl. verſic. ex parte qua.

b *Unico.*] Ut plenè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 1. gloſſ. 5. num. 15. cum ſeq. Adde ſuprà, eod. conſ. 171. And. Tiraquel. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 36. gloſſ. 3. num. 4.

AD CONSILIUM CLXX.

a *Præſens.*] Deciſ. Tholoſ. 190. Corne. conſ. 14. lib. 1. Albertus Bru. conſ. 55.

AD CONSILIUM CLXXIII.

a *Hæredi.*] Cor. l. fin. C. de leg. Gui. Pap. conſilio 114. & fin. conſil. 216. in fin. Decius conſil. 417. Jaſon l. 15. cum filiofamiliàs, de leg. 1. conſ. 19. lib. 3. Anton. Rub. conſil. 23. Alexand. infra, lib. 7. conſilio 16. in fin.

AD CONSILIUM CLXXIV.

a *Adinvicem*] Secùs ſi ſolùm ex parte patris. Joan. de Pla. inſtit. ad Offic. in princip. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 286. quod etiam in toto hoc regno omnes illegitimi etiam ſimplices, naturales indiſtinctè ſunt incapaces, quod etiam ferè ubi extra regnum ex ſtatutis locorum ſervatur, ut etiam tangit Alex. ſuprà, lib. 2. conſ. 195. num. 15.

b *Nepos.*] Sup. lib. conſ. 74.

c *Cognatio.*] Fulg. conſil. 36. Quidam magnus. Bertrand. conſil. 6. lib. 1. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 96.

d *Naturalis.*] Sup. lib. 2. conſ. 60. num. 8.

AD CONSILIUM CLXXV.

a *Circa.*] Quia iſtud conſilium eſt valde prolixum & ſtudioſè elaboratum, dic breviter quòd ratio dubitandi erat, quia ſumus in terminis regulæ, l. Lucius, §. Caio, ad Trebel. l. fin. §. filium, de legat. 2. ex quo omnes filiæ ſint pariter & in eadem ratione poſitæ in conditione ſubſtitutionis vel fideicommiſſi ſimpliciter ſine mutua ſubſtitutione, & ſine dictione collectiva: & ſic extante conditione in perſona unius, debet eſſe locus ſubſtitutioni, vel fideicommiſſo in parte ejuſdem, ratio decidendi eſt quòd dicta regula fallit in filiis &

deſcendentibus teſtatoris, quorum favore cenſetur conditio collectiva, & priùs in omnium perſonis extare debet. Et bene. Multùm ergo erravit Udalricus Zaſi. in tract. ſubſtit. c. 6. concluſ. 6. ubi dicit præfatam regulam habere locum pariter inter filios teſtatoris ſicut inter extraneos inſtitutos, & ſimul gravatos; ſed imò fallit in filiis, licet non in aliis, ut tradit Alexand. ſuprà, lib. 1. conſ. 308. Socin. conſ. 94. lib. 4. Alexander, Socin. in l. hæredes mei, §. cum ita. Et ibi Franciſc. Ripa, numer. 130. & 132. ad Trebell.

b *Vltimus.*] Reſponde quòd primus intelligitur gravatus ſub conditione, quæ poſt obitum ſuum extare poterit, infrà, eod. num. 18.

c *Quando.*] Alex. ſuprà, lib. 3. conſil. 92. numero 10. Alexand. Cor. Dec. d. l. penult. Pan. conſ. 58. lib. 2. Cor. conſilio 276. lib. 3. Franc. Rip. l. hæredes, §. cùm ita, numero 120. ad Trebell. & eſt communis & vera.

d *Mater.*] Cor. l. pen. C. de impu. & aliis Franc. Rip. l. hæredes, §. cùm ita, num. 121. ad Treb.

e *Dignitati.*] Adde Ægid. Bellame. deciſ. 39. Pan. Fel. Dec. d. cap. quoniam.

AD CONSILIUM CLXXVI.

a *Scriptura.*] Sup. lib. 3. conſ. 75.

b *Suſtineri.*] Cor. conſ. 118. conſ. 307. lib. 3. conſilio 77. lib. 4. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 96. Idem infrà, lib. 7. conſ. 105.

c *Inter cætera.*] Ubi contra tenet. Vide ſuprà, eodem conſil. 168. & num. 6.

d *Relinquo.*] Vide ſuprà, eod. conſil. 168. numero 7. Benedict. repet. c. Raynu. ver. in eodem teſtam. relinquens 1.

AD CONSILIUM CLXXIX.

a *Profectum.*] And. Iſer. de alien. feud. pater. in uſib. feud. Curt. junior, tract. feudo. part. 3. nu. 43. Bert. conſ. 306. lib. 2. conſ. 381. lib. 3. Albert. Bru. conſ. 58. limitat Ægid. Bellamera. deciſ. 742. Franc. Cre. no. 82. Bertr. conſil. 73. lib. 2. Jac. de ſancto Georg. tract. feud. verſic. dictique vaſſalli promi. non commit. Felo.

b *Nepti.*] Adde Alexand. Franc. Rip. l. in quartam, ad l. Fal. Alciat. de præſum. reg. 1. præſum. 17. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 125. Adde ſuprà, lib. 4. conſ. 89. num. 6. ſup. eod. conſ. 138. infrà, libro 6. conſ. 27. num. 7.

c *Materiam.*] Sup. lib. 2. conſ. 129.

AD CONSILIUM CLXXX.

a *Juraverit.*] Idem Alex. in conſ. ſeq. & in l. in ratione, 2. ad leg. fal. in l. pactum quod dotali, ad fin. & ibi Corn. Jaſ. Dec. de collat. Bened. rep. c. Raynutius, ver. duas habens filias, nu. 242. in ver. teſt. relinqui. 1. num 220. de teſta. Sed ego dico quòd valde errant: quia primo jure civili clarum eſt, non valere pactum hoc reprobatum in d. l. pactum, & in d. l. ſi quando, §. illud: nec valere juramentum per l. non dubium, C. de legibus.

b *Tempore.*] Multi tenent in hoc inſpiciendum tempus mortis. Vide Paul. conſil. 210. lib. 1. Paul. Alex. l. in ratione, 2. ad leg. Fal. Dec. conſ. 276. Jaſ. conſ. 214. lib. 2. Albe. Bru. conſ. 55. conſ. 184. Pro faciliori, lib. 3. Franc. Rip. repet. c. cùm M. Ferra. num. 58. poſt Bald. ibi, de conſt. Anton. Rub. conſ. 34. numero 2. ſed parum advertunt quòd hoc modo derogant viribus pacti, dum faciunt illud pendere ab incerto futuro eventu. Crebrior autem & ſuppoſitâ validitate pacti verior ſententia eſt, inſpiciendum tempus contractûs & renunciationis: & ita tenet Bald. in l. quamvis, C. de fideicommiſſ. in l. quamquam, C. ad leg. Fal. in l. 2. C. de revo. his quæ in fraud. cred. Laurus de Fac. in tract. quod extant maſcu. fœm. non ſucce. Alexand. hic & in conſil ſequ. Cor. conſil. 1. lib. 4. Curt. ſenior, conſil. fin. Jaſ. in Authent. noviſſima, num. 10. C. de inoffic. teſtam. conſil. 104. conſ. 133. lib. 4. Franc. Rip. lib. 1. de legib, reſponſ. 6. Alciat. in l. bonorum, de verb. ſignif. Aymo conſilio 114. num. 16.

AD CONSILIUM CLXXXI.

a *Poſſe.*] Imò conferendo ſuccedere poteſt, ut dixi conſilio præcedenti.

AD CONSILIUM CLXXXIII.

a *Statuto.*] Idem Alb. 2. par. ſta. quæſt. 111. Fran. Cre. not. 120. Hyppo. Marſil. not. 207. in l. patre. numero 19. de quæſt. & in pract. §. opportunè, numero 43. in repet. rub. de fidejuſſ. num. 32. Sed veritas eſt quòd tale ſtatutum intelligitur ſecundùm jus commune, quemadmodum & apud nos conſti. Caroli 8. §. 1. licèt præciſè loquatur. Et ita tenet Bal. l. terminatio, Cod. de fructibus & lit. expen. & d. l. eos. Matthæ. not. 81. & ita obſervamus: & ſic etiam ſentit Alex. quia ſuprà, lib. 3. conſ. 34. in fin. non fuit auſus conſulere ſecundùm dictam opinionem Ang. facit Alexand. in l. fin. §. in computatione, Cod. de jure deliber. Pet. Anchar. conſilio 182. Cor. conſilio 275. lib. 3.

AD CONSILIUM CLXXXIV.

a *Cumulari.*] Imò, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 3. in rub.

b *Communis.*] Sup. eod. conſ. 73.

AD CONSILIUM CLXXXV.

a *Ceperunt.*] Sup. eod. conſ. 183. num. 1.

b *Fateri.*] Sup. lib. 82. num. 2.

AD CONSILIUM CLXXXVII.

a *Bal.*] Idem Bald. conſil. 14. conſil. 15. conſ. 16. libro 2. ſecundùm veterem, quæ ſunt conſ. 17. conſil. 18. conſil. 19. lib. 4. ſecundùm novam impreſſionem. Cor. conſil. 245. lib. 1. Lud. de Sar. tra. legi. §. 7. quæſt. 5. Cæpol. cauſa civi. conſ. Sed hic intellectus alienus eſt à verbis & mente. Ideò veriorem puto intellectum Alexandri hîc numero 7. dummodo legitimatio ſit conceſſa ab habente poteſtatem dandi hanc gratiam: & dummodo non ſit ſubreptitia, & alia requiſita interveniant, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 122.

b *Excluſis.*] Idem ſup. lib. 2. conſ. 51. ubi dixit, & conſ. ſeq. Socin. conſ. 95. nu. 28. lib. 4.

c *Naſcantur.*] Idem ſuprà, lib. 1. conſ. 138. Latè d. And. Tiraq. in repet. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, nu. 229. C. de revoc. donat. & ultra citatos per eum. Idem tenent Old. qu. 246. Abb. in rub. C. de natu. liberis. Bal. conſ. 173. conſ. quæſtionis lib. 1. conſ. 306. lib. 2. Paul. conſ. 22. lib. 2. Lud. de Sard. tract. legit. §. 7. qu. 11. Phil. Franc. c. dè teſtanda, de conce. præb. in 6. Jaſ. l. tale pactum, in fin. de

pactis. Franc. Rip. repet. d. l. ſi unquam, qu. 23. & eſt verum, hoc ſalvo, quod talis legitimatus non habebit jus primogenituræ, nec pluſquam unus filiorum, etiamſi non ſupervenienti, niſi filia, ut plenè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 8. gloſſ. 1. quæſt. 8. numero 47.

d *Generalis.*] Idem Dec. conſ. 55. num. 5. & placet quia text. d. §. fin. non derogat expreſſim futuris reſcriptis, licet contrarium teneat Lud. de Sard. tract. legi. §. 6. qu. 12.

e *Generalig.*] Sup. lib. 4. conſ. 7.

AD CONSILIUM CLXXXVIII.

a *Potuerit.*] Idem Joan. And. conſ. 29. ſed contrarium eſt veritas, & communis ſententia, niſi etiam ſpecialiter alicui de ſuis filiis ſit conceſſum, ut tenet Pet. Ancharanus conſ. 320. Primum dubium. Ant. de Roſel. tract. legit. de legiti. per reſcrip. Lud. de Sard. tract legit. §. 4. qu. 5. Præp. d. c. per venerabilem, §. quod autem, num. 121. Socin. conſ 95. 2. lib. 4. Jaſ. Dec. l. qui juriſdict. præeſt. ff. de juriſdi. om. Judic. Jaſ. l. Gallus, §. & quid ſi tantum, num. 291. cum ſeq. l. ct. 2. de liber. & poſth. Dec. c. 3. de proba. Et ſic Alex. hic malè conſuluit.

b *Quod non.*] Quod verum eſt, ut per Cæp. cau. civi. conſ. ult. Socin. d. conſ. 95. lib. 4. Non obſtat quòd ex hoc in privilegio fuit expreſſum, ut infra, num. 15. 24. quia non eſt expreſſum clarè & ſimpliciter, ſed cum reſtrictione, ſine præjudicio: Et ſic dico quòd in dubio debet fieri interpretatio ſecundùm jus commune, & ut minus ei derogatum videatur. Et ſic duplici ratione hæc legitimatio non valuit. Prima, quia non erat conceſſum patri de filiis ſuis. Secunda, quia extabant legitimi qui ſuccedere volunt.

c *Late.*] Infrà, lib. 6. conſ. 70. nu. 7. Pan. Feli. c. fin. de ſimo. Sed contra puto cùm ſit contra jus. Cæpo. cau. civi. conſ. ult.

NOTÆ SOLEMNES
CAROLI MOLINÆI
JURISCONSULTI CELEBERRIMI;

AD SEXTUM VOLUMEN CONSILIORUM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM I.

a RV*ſticus.*] Pauthal. de Cre. rep. d. l. ſal 5.

b *Generalis.*] Pantha. dicta leg. 2. ampliat. 17. Vide infrà, eodem conſilio 105.

AD CONSILIUM II.

a *Procuratores.*] Imò hi non ſunt advocati, ut meliùs ait Alex. infrà, eod. conſil. 109. in fin. nec quod acquirunt, cadit in quaſi caſtrenſe, niſi ſit procurator fiſci. Idem dico de Notario, niſi ſit notarius principis vel actorum: & ſic Alex. hic malè conſuluit non ob. l. fin. C. de inoff. teſt. ibi, memorialibus, quia loquitur de actuariis.

AD CONSILIUM IV.

a *Defenſor.*] Cæpola cauſa crimi. conſil. 46. cum decem conſiliis ſequentibus, conſilio 64. conſilio 72. conſilio 73. conſilio 74. Corn. conſilio 17. lib. 3. conſil. 122. lib. 4. Decius conſil. 429. infrà, eod. conſ. 158. num. 14.

b *Procurator.*] Et malè, niſi ubi pœna relegatione minor debet imponi, l. penult. in fin. de publ. judi. l. 1. an per alium cauſa app. reſcindi poſſit? hodie de generali conſuetudine & ſtylo nullus etiam ut quilibet admittitur pro alio in cauſa criminali, niſi reus perſonaliter vel in vinculis compareat: ſed tamen non tollitur quin Judex debeat omnibus modis inquirere de veritate & innocentia, d. l. ſi non defendantur, de pœn. Et ſic licèt quis non admittatur tanquam defenſor pro abſente, ut ſcilicet non debeat ſine eo procedi, tamen poteſt incitare & inſtruere officium Judicis.

c *Amicitia.*] Sup. lib. 1. conſ. 78. num. 3. lib. 5. conſ. 88. nu. 14. Auſr. tract. de repro. teſt. ver. Amicitia, infrà, eodem conſilio.

d *Defenſa.*] Sud. lib. 1. conſ. 5. num. 8.

AD CONSILIUM V.

a *Inventario.*] Sup. lib. 5. conſ. 165. num. 7. ſup. lib. 4. conſ. 67. num. 1. ubi dixi.

AD CONSILIUM VI.

a *Vſuris.*] Alexander ſuprà, lib. 2. conſil. 1. conſil. 2. Et malè.

AD CONSILIUM VII.

a *Juramenti.*] Suprà, libro 2. conſ. 8. numero 3. conſilio 157.

b *Validetur.*] Imò, ut dixi ſuprà, lib. 1. conſil. 27. ſæpiùs.

c *Vivos.*] Sup. lib. 1. conſ. 14.

d *Compenſandi.*] Aymo conſ. 149. ut ſuprà, lib. 2. conſ. 12. infrà, eod. conſ. 19. num. 15.

e *Neceſſariò.*] Angel. conſilio 360. à quadam domina.

AD CONSILIUM VIII.

a *Caſu.*] Sup. lib. 2. conſ. 1. conſ. 2. ubi debebat hæc additio imprimi, & conſilium tertiò repetitum hîc abbreviatum habebatur ad longum, ſup. lib. 2. conſilio 107. ubi illud cancellavi ob nimis repetitam ſuperfluitatem; & remiſi ad hanc additionem, ſeu potiùs abbreviationem, dicto conſil. 107. lib. 2.

b *Vſurarum.*] Alexand. bis ſuprà, lib. 2. conſilio 1. cum ſeq. conſuluerat pro Judæis, ut liceret eis exercere uſuras: tertiò ab eiſdem aditus ſuper uſuris uſurarum, & has eis licere conſuluit: quod conſilium habebatur ad longum, ſup. lib. 2. conſ. 107. & per virum doctum fuit abbreviatum & hîc inſertum: ſed dico quòd etiamſi Alexander in dictis prioribus conſiliis rectè conſuluiſſet, tamen hîc peſſimè conſuluit, quia (ut fatetur) dictæ conventiones non loquuntur de uſuris uſurarum, ergo (maximè cùm ſint odioſæ &

reſtringendæ) non debent extendi ad uſurarum uſuras, quod eſt improbum fœnus, quod ſemper cum infamia reprobatum fuit, ut dixi in tractatu uſur. ſup. l. 2. C. de uſuris.

d *Pœna.*] Rom. ſing. 19. Franciſc. Crem. ſingul. 49. Gerard. ſingul. 83. Hypp. Marſil. l. 1. ff. ad l. Corn. de ſicar. Vide Dec. capit. nam concupiſcentiam, lectu. 2. de conſtitut. Adde infrà, eod. conſil. 240. numero 8.

AD CONSILIUM XII.

a *Competentem.*] Sup. lib. 2. conſ. 164.
b *Requiritur.*] Infrà, lib. 6. conſ. 79.
c *Abba.*] Scilicet Panor. & in c. ſciſcitatus, de reſcrip. Adde ſuprà, lib. 1. conſ. 89.

AD CONSILIUM XIII.

a *Verum.*] Idem Ang. Aret. tract. malef. ver. *che hai tradito* Sed contrarium meliùs volunt Cyn. Angel. d. l. 1. C. ad leg. Juli. majeſt. Angel. conſil. 223. pro deciſione Socin. conſil. 275. lib. 2. Franciſc. Rip. in rub. de conſtit. num. 8. de reſcript. reſponſo 26. numero 8.

b *Remp.*] Socin. conſil. 22. lib. 1. Bal. in rub. de teſtib. cogend.

c *Pertinent.*] Sup. lib. 1. conſ. 103. in fine.

d *Sciverit.*] Hypp. Marſil. ſing. 174. Joan. Ign. l. 1. §. quòd ſi quis numero 21. num. 25. cum ſeq. ff. ad Syllan.

e *Remiſiſſe.*] Faciunt not. in Conſuetud. Pariſ. §. 14. num. 10. & §. 30. quæſt. 29. quæſt. 35. Adde infrà, eod. conſil. 30. num. 10. ubi iſtud conſilium confirmatur.

f *Præſumitur.*] Imò ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 30. numero 106.

g *Renunciare.*] Imò ex quo remanet fundum antiquum, ut priùs, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 30. qu. 28.

AD CONSILIUM XIV.

a *Servari.*] Falſum & contrarium etiam ſervatur Angel. conſ. 230. Ad hoc ut ſcriptura, & ipſe Alex. ſuprà, lib. 2. conſil. 153. num. 12. Petr. de Ancharan. conſil. 431. in c. præmiſſa, conſil. 242. inci. Priùs de viribus.

b *Alius.*] Cor. conſil. 28. lib. 2. Jaſ. conſ. 134. in fin. lib. 1. Alb. Bru. conſ. 95.

c *Teſtatoris.*] Infrà, lib. 7. conſ. 104. nu. 6.

d *Subſcripta.*] Lib. 2. conſ. 147. num. 4.

e *Generalis.*] Sup. lib. 2. conſ. 147. Decius conſil. 447. in fin.

f *Duos.*] Alex. l. errore, ad fin. C. de teſtam. Dec. l. ſi librarius, num. 10. de regul. jur.

g *Rogatus.*] Sup. lib. 2. conſ. 153. num. 5.

AD CONSILIUM XV.

a *Excuſſio.*] Specul. tit. de pig. nu. 10. & Bal. ibi in addit. Alb. Ang. l. nomen, C. quæ res pig. obl. poſſ. Bald. conſ. 22. lib. 2. Paul. conſ. 195. lib. 11. Guid. Pap. Dec. Delph. 432. Ant. Neguſ. tract. pig.

AD CONSILIUM XIX.

a *Confeudatario.*] Sup. lib. 2. conſ. 189. num. 3. num. 7. ſup. lib. 5. conſ. 7. nu. 5. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 6. num. 5. Adde Lud. Gozad. conſil. 20. num. 9. infrà, eod. conſ. 176. in fine.

b *Compenſandi.*] Sup. eod. conſ. 7. in fine.

AD CONSILIUM XXIII.

a *Lex.*] Tantùm pœnam imponens facto, non annullat actum.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Actum.*] Adde Dec. c. nam concupiſcentiam, lect. 2. de conſtit. cap. In nomine Domini, de teſtib. Feli. cap. venerabilis, de jud. Henric. de Bottis, tract. ſyno. part. 3. art. 1. numero 207. ſed iſtud ſuperfluum eſt: quia hic ſtatutum nullam imponit pœnam facienti, ſed ſolùm differenti, & ipſi negligentiæ, non facto.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Ergo.*] Dom. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 36. qu. 2. quæſt. 11. Dixi etiam in conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 11. num. 5. cum ſeq.

b *Volentem.*] Sup. lib. 2. conſ. 173. ſup. lib. 4. conſil. 113. num. 3. ſup. lib. 5. conſ. 138. Ant. But. conſil. 22. Riminal. l. fin. C. de pact. Curt. ſenior, conſ. 81. Curt. jun. tract. feud. part. 4. num. 156. And. Tiraq. repet. l. ſi unquam, ver. revertatur, num. 8. C. de revocand. donation.

c *Individuum.*] Non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid. Novè dixi in l. 4. §. Cato, de verb. oblig.

d *Sententia.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 178.

e *Comitatenſes.*] Pet. Anchar. repet. cap. 1. de conſtit. conſil. 437. Socin. l. 2. in princ. de reb. dub. Panor. conſil. 52. lib. 2. Franc. Aret. conſil. 77. Matth. de Afflict. de jure protomiſe. verſic. no. hæc: contrarium tenet Auth. quib. mod. na. effi. ſu. §. ſi quis igitur, & veriùs in privilegiis quæ ſunt contra jus commune, ut tradit Alex. in rub. ff. ſolut. matr. Et bene. Vide Felin. Cap. Rodulphus, de reſcript. Phil. Franc. cap. ſi civitas, de ſentent. excom. in 6. Socin. conſ. 86. lib. 4.

AD CONSILIUM XXX.

a *Conſultus.*] Scilicet ſup. eod. conſ. 13.

b *Conſuetudo.*] Sup. lib. 2. conſ. 18. ſuprà, lib. 5. conſ. 25. Curt. ſen. conſ. 68. Jaſ. l. ſtipulationes non dividuntur, de verb. oblig.

c *Sententia.*] Sup. lib. 1. conſ. 124. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. qu. 6.

d *Poſteris.*] Sup. lib. 5. conſ. 13. Adde quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 30. quæſt. 14. qu. 36.

e *Perceptionem.*] Sup. eod. conſ. 42.

AD CONSILIUM XXXI.

a *Puto.*] Idem infrà, eod. conſ. 200.

b *Identitas.*] Sup. lib. 5. conſ. 75.

c *Validum.*] Sup. lib. 4. conſ. 63. Cæpol. cau. civil. conſ. 15.

d *Miſſus.*] Clava. in verſic. uſuras, 1. §. 32. Sylveſter verſic. uſura, 1. qu. 30.

e *Vt filiæ.*] Sup. lib. 5. conſ. 26.

f *Vtilis.*] Bald. conſilio 238. libro 5. Aretin. conſilio 74. verſic. venio ad tertium, in fin. Guido Pap. deciſ. Delphin. 49. Corneus conſilio 50. libro 1. conſilio 2. libro 4. Anton. Rubeus conſilio 117. & hi

intelligunt ut etiam ignoranti ſtatim acquiratur, alio non requiſito, niſi repudiet, quia tunc fingitur non quæſitum; & hæc fuit opinio antiquorum uſque ad Paulum de Caſtro, qui tenuit nil acquiri niſi re integrâ, ſequutâ ratificatione, ut Paul. conſilio 171. conſilio 195. libro 2. Sequitur Curt. junior, conſil. 55. numero 9. Latè Dec. in l. contractus, nu. 16. de regul. jur. & in conſ. 226. conſ. 214. conſ. 247. conſil. 432. in fin. conſ. 464. conſ. 564. conſ. 531. & in l. 1. nu. 22. C. de pact. licèt Dec. veterem opinionem ſequatur in l. quo tutela, in fin. de reg. jur. ſed poſteriorem ſequitur. Bertr. conſ. 116. in fin. lib. 2. conſ. 304. Donatio, lib. 3. & hæc hodie crebrior & regiâ conſtitutione in hoc regno confirmata.

AD CONSILIUM XXXII.

a *Mediator.*] Sup. lib. 1. conſ. 13. num. 3.

b *Exoneratjonem.*] Suprà, libro 2. conſilio 44. infrà, lib. 7. conſil. 71. numero 4. Curt. tract. de teſtib. concluſ. 38.

AD CONSILIUM XXXIII.

a *Reintegranda.*] Sup. lib. 3. conſ. 6. lib. 5. conſ. 91. cum ſeq.

b *Etiam.*] Sup. lib. 5. conſ. 88. nu. 31.

c *Oblivione.*] Idem Pau. Jaſ. d. l. 1. Pau. conſ. 396. lib. 2. Jaſ. in l. 1. in princip. numero 49. de acq. poſſ. ſed contrà tenet Curt. jun. d. l. 1. C. de ſer. fug. Dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 68. Adde infrà, eodem conſil. 35. num. 3.

d *Conditionalis.*] Cor. conſ. 79. lib. 3. infrà, eod. conſ. 176. num. 1.

e *Procedit.*] Idem Alex inter conſil. Curt. ſenioris conſ. 22. & infrà, eod. conſ. 87.

AD CONSILIUM XXXIV.

a *Inquiſitio.*] Gloſſ. 1. & Doctores in c. fin. de accuſat. in 6. Ang. Aret. tract. malefic. verſ. fama publica, Cæp. cauſa civi. conſ. 17. in fin. Ant. Corſ. in rep. ver. inquiſito. Hypp. Marſil. ſing. 14. Dec. conſ. conſil. 256. in fin. limitat Dec. conſ. 175. poſt Alexand. ſuprà, lib. 2. conſ. 180. Vide infrà, conſ. 138. num. 12. infrà, lib. 7. conſ. 120. num. 2.

b *Ligatur.*] Sup. lib. 3. conſ. 17. num. 14.

c *Verbo.*] Fa. infrà, eodem conſil. 102. Decius conſilio 92.

AD CONSILIUM XXXV.

a *Donec.*] Sup. eod. conſ. 33. num. 3.

b *Habilitate.*] Hyp. Marſil. l. unius, §. cogniturus enim, 26. qu. cum ſequ. de quæſt. & ſingul. 1. 30. Curt. jun. conſil. 1. num. 3. ſed iſtud generaliter non puto verum. Vide Jaſ. l. 2. §. 2. qui ſatiſd. cog. Decius l. fin. de reg. jur.

c *Conſtitutum.*] Infrà, eod. conſ. 85.

d *Teſtari.*] Hæc exempla cum ſequentibus falſa puto.

e *Sententia.*] Alex. Jaſ. d. §. ſi ſuper. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 4. qu. 2. nu. 16.

AD CONSILIUM XXXVI.

a *Extrà.*] Iſtud falſum eſt, quia ſatis eſt quòd exceptio operetur declarando regulam, cæterum non dent operari quòd regula extendatur ad ea quæ aliàs non continebantur ſub regula, text. in l. generaliter, §. uxori, de uſufruct. leg. & not. ſup. lib. 1. conſ. 28. num. 11. pulchrè Steph. de Phed. tract. de interpret. juris, part. 2. fol. 23.

b *Alios.*] Fa. lib. 2. conſil. 216. & expreſſim ſequitur Alex. in l. fin. quòd quiſque juris. Aret. conſ. 30. Jaſ. l. fin. in fin. quòd quiſque juris, l. nummis, de in lit. jur. l. properandum, num. 11. C. de jud. Dec. in c. conſultationibus, in fin. de of. dele. c. cùm dilecta, de confir. uti. vel inuti. l. 1. num. 31. ff. de reg. jur. Nic. Cureald. in locis legalibus, loco 3. ab except. ad reg. de quo dubitat Philip. Franc. in d. c. qui ad agendum. Ego vero dico illud eſſe falſum, & contrà text. in d. §. uxori, quia ibi argentum exceptum non veniebat aliàs ſub illo generali legato: & tamen licet expreſſim excipiatur, non ampliat legatum ad ſimilia non expreſſim excepta; ergo exceptio non declarat ampliando.

c. *Puto.*] Idem tenet Alciatus lib. 2. de verb. ſignif. pag. l. ubi limitat, dummodo extet frater ſeu patruus: ſecùs ſi ſolus nepos ex fratre extet, & in hoc quidem bene dicit, ſed non advertit quòd hæc limitatio dictum ſuum principale ſubvertit: quid enim ſi extet frater, ſed abſtinet, & non vult uti ſtatuto modo aut dicemus nepotem ſolum admittendum hoc caſu ad totum lucrum ſtatuti: & idem erit dicendum ſi frater erat præmortuus, & ſolus nepos extat: quia quantùm ad iſtud lucrum, frater abſtinens habetur pro mortuo. Aut verò dicemus nepotem, fratre abſtinente, excludi, & idem dicendum eſt, ſi frater non abſtineat, ſed utatur ſtatuto: quia tunc nepos eſt tacitè & ſimul vocatus per ſtatutum, & abſtentio fratris non poteſt ei nocere. Aut non eſt nec tacitè vocatus, & agnitio fratris non poteſt ei prodeſſe: breviter ego dico quòd Alexander in hoc ſecundo dubio malè conſuluit, quia iſtud lucrum non eſt hæreditarium, nec jure hæreditario capitur, ſed particulari beneficio ſtatuti; ideò jura repræſentationis (quæ non ſunt introducta, niſi in ſucceſſionibus ab inteſtato) non ſunt ad propoſitum. Tum iſtud lucrum non eſt niſi quoddam relictum, & expreſſim à ſtatuto comparatur legato, in quo non eſt locus tranſmiſſioni, l. unica, c. de cad. tol. Fac ergo mulierem legaſſe hunc trientem duobus fratribus ſuis, juxta ſtatutum: poſteà prædecedere alterum fratrem relicto nepote, ultimo decedat mulier: clarum eſt quòd nepos jure legati non poteſt admitti: quia caducum eſt & accreſcit fratri collegatario ſuperſtiti, nec etiam poteſt admitti jure ſtatuti, quod non diſponit, niſi ut iſtud valeat jure relicti vel legati ad quod ſoli fratres vocantur: unde ſicut deficientibus fratribus, licèt extent nepotes ex eis, deficit ſtatutum, & totum devolvitur ad hæredes ab inteſtato: quia nepotes non ſunt vocati ex legato vel ſtatuto: ita ſi unus fratrum præcedat, nihil tranſmittit ad filium ſuum, cui ex capite ſuo nullum jus competit ex ſtatuto à quo non eſt vocatus. Pleniùs dixi in Conſuet. Pariſ. §. 149.

d *Fratris.*] Sup. lib. 1. conſ. 80. ſup. lib. 2. conſil. 97. conſ. 204. infrà, eod. conſ. 89. conſ. 134.

e *Excludere.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 16. numero 5.

f *Mente.*] Sup. lib. 5. conſil. 79. infrà, conſ. 89. numero 160.

g *Caſum.*] Sup. lib. 2. conſ. 24. num. 34.

h *Conſuluiſſe.*] Sup. lib. 2. conſ. 97.

AD CONSILIUM XXXVII.

a *Prohibuiſſe*] Suprà, lib. 1. conſ. 1. num. 13. ſuprà, lib. 3. conſilio 36. conſilio 55. in fin. conſilio 59. numero 20. infrà, eod. conſ. 56. conſilio 140. Latè Andreas Tiraquell. tract. retract. conven. §. 1. gl. 6. numero 23.

b *Nepotes.*] Idem ſup. lib. 3. conſil. 5. conſil. 26. & li.

& libro conſil. 56. & in d l. Gallus. §. inſtituens. & hæc eſt vera opinio Alex. licèt ſuprà lib. 1. conſ. 1. contrarium in ſimili caſu dixerit, ſed cauſæ inſerviendo dumtaxat, ut ibi dixi.

c *Quanto magis.*] Peſſimè arguit, quia longè plus & difficilius eſt aliquos eſſe in diſpoſitione quam in nuda conditione: & è contra facilius deficere conditione, quàm inducere diſpoſitionem, prout proclivius eſt liberationem quàm actionem inducere: tamen nepotes petentes fideicommiſſum tanquam vocati, agunt & ſe fundant in ſcripto vel verbis: unde fundamentum intentionis clarè probare debet, & contra actores fit interpretatio, cujus oppoſitum eſt in nepotibus excipientibus defeciſſe conditionem, ex qua actor agendo in emptionem, ſe fundat.

d *Filia.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 16. n. 7. concluſ 2.

e *Idiota.*] Sup. lib. 1. conſ. 9.

AD CONSILIUM XXXVIII.

a *Liberis.*] Unde quaſdam limitationes per Bartol. conſil. 40. lib. 3. Alex. ſup. lib. 5. conſ. 178. Cor. conſilio 9.. lib. 1. conſil. 34 libro 2. conſilio 173 littera *l.* conſ. 275. conſ. 290. lib. 3. Adde Cœp. cauſa civil. conſil. 94. Alex. ſup. lib. 1. conſ. 127.

b *Conſuluiſſe.*] Ut Fulg. conſ. 38. in propoſita ſequitur Barba. ſuprà lib. 4. conſ. 52. Dec. leg. 2. numero 98. de re. judic. & in conſ. 15. ſed hi peſſimè loquuti ſunt, idem cum modificatione, de qua inf eod. conſ. n. 6. tenet Paul conſil. 409. lib. 2. Cœp. cauſa civil. conſil. 49. Suc. rep. leg. cum avus. de condit. & demon. Ant. Rub. conſ. 62. Alex. l. quamvis. de ver. ſig. Udalri. Zaſi. tract. ſubſt. ad fin. ſed malè dicunt, ut dixi ſup. lib. 4. conſ 52. num. 1. & pro nepte contra ſubſtitutum latè conſuluerunt (& bene) Lud. Bolog. cum multis ſubſcribentibus ſup. libro 4. conſ. 53. Cor. verſ. 202. lib 3. Curt. ſen. conſ. 44 conſ. 63. ubi refert Paulum retractaſſe & pœnituiſſe quod contra neptem conſuluiſſet: ita tamen idem Curt. Sen. conſ. 40. conſuluit & malè contra neptem, ſed in illo eodem caſu contrarium, & (bene) conſuluit Jaſ. pro nepte conſ. 142. lib. 2. latius in leg precibus. de impub. & aliis ſubſtitut.

c *Conſului.*] Supra libro 2. conſilio 185. lib. 1. conſ. 108.

AD CONSILIUM XLI.

a *Vendum.*] Sup. lib. 2. conſ. 16. ad fin. ſup. libro 4. conſ. 2. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retr. §. 1. gl. 3. num. 5. cum ſeq. adde ſup. lib. 5. conſ. 20.

AD CONSILIUM LIII.

a *Juliani.*] Hic hæres teſtatoris qui vendicata filia hærede delegatarii poſſeſſiones legatas tanquam finito legato.

b *Linea.*] Ad confirmandam erroneam concluſionem præcedentem ſophiſtica utitur tutela, quia teſtator non eſt loquutus de linea deſcendentium, ſed de linea maſculina ſimpliciter, quæ incipit à patre vel primo ſtipite maſculo. Et ſicut in mathematicis linea non eſt, ſeu non datur poſito primo puncto tantum, ſed incipit eſſe vel dici, addito ſecundo continuo puncto: & tamen non incipit à ſecundo, ſed à primo puncto, ſicut finitur in ultimo & non in penultimo: ita & hìc, ubi vocamus lineam ad ſimilitudinem elementorum mathematices, unde hoc verbum apta metaphora mutuamur: incipit ergo linea cognationis à patre vel ſtipite, licèt nondum dicatur linea, quandiu ſolus eſt, ut ann. 1412. declaravi legens publicè arborem Aureliis, prætereà etiamſi dixiſſet teſtator, ſi non remaneret hæres per lineam maſculinam deſcendentium, adhuc idem eſſet quòd filia includeretur in linea: quia ſi neptis ex filio, vel proneptis ex nepote in ea includitur, ut fatetur Alex. num. 9. multò fortius filia ipſa legatarii ſeu alterius ſub ea conditione gravati. Et ſic concludo quòd Alex. malè contra filiam conſuluit.

AD CONSILIUM LIV.

a *Duabus.*] Idem Raph. Fulg conſil. 124 in q. verſ. Joan. And. conſil. 58. Viſis Barb. conſil. 51. lib. 1. Bert. conſil. 86. lib. 1. conſil 219. Cùm ſcriberem conſil. 235. Pretii utilitas, conſil 287. cùm præſupponatur. libro 2. conſil. 111. ponitur in facto. lib. 3. Matth. de Afflict. dec. Neap. 65. ſed imò quòd requirantur plures, ut tres præſumptiones, tenent Jac. de Aret. l. 1. C. plus valere quòd agitur Paul. conſil. 74. lib. 2. Cœpol. tract. de ſimul. contract. in 6 caſu princ. Cor. conſil 346. lib. 1. Alex ſupra lib 5 conſ. 28. n. 4. ſup. lib. 4. conſ. 109 in fine conſil. 119. n. 4. Socin. conſil. 284. niſi tanta eſſet utilitas, quòd eſſet longè intra dimidiam juſti pretii, idem quòd tres præſumptiones requiruntur tenet Corrad. tract. de contra. q 84. concl. 3.

b *Alio.*] Quod fraudem auget. Cor. conſilio 41. libro 3.

c *Probatione.* Sup. lib. 2. conſil. 24 conſil. 52. Fel. rub. de prob.

d *Præſcriptio.*] Sup. libro 2. conſil. 73 & quòd non currat in materia pleuè dixi in d. tract. uſur.

AD CONSILIUM LIX.

a *Extra.*] Adhuc idem niſi diſponens habeat tantum partem in re, ut contra communem dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gl. 1. num. 18.

b *Teſtamenti.*] Inf. eod. conſil. 171. n. 1.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Refertur.*] Suprà libro 3. conſ. 43. num. 7. ſup. lib. 1. conſilio 48. n. 5.

b *Fortificatur.*] Hìc incipiebat conſil. 67. ſup. lib. 3. ubi illud cancellavi, quia erat fragmentum ab illo conſ. detruncatum.

c *Concludi.*] Idem Albe. d. l emptorem. Ang. Paul. leg. at qui natur. §. cùm me abſente. de neg. geſt. Alex. l. non ſolùm. §. morte. de oper. novi. nunc. Socin. l 2. Voluntatem ſol. matr. Ægid. Bellam. deciſ. 998. Aufrer. addit. ad quæſt. Tholoſ. 407. Felin. c. cum olim, de re jud. c. cum Barthol. eod. Jaſ. l. ſi domus. §. de evictio. de leg. 1. Hyp. Marſil. rep. rub. de probat. fol. 25. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 49. & not. quòd hoc caſu onus probandi ſpectat ad emptorem, ut volunt præfati Doctores, & bene: non autem tenetur venditor probare quòd ſi fuiſſet interpellatus, habuiſſet facultatem defendendi, quicquid dicat Aym. conſ. 83. n. 6. ubi etiam falsò pro ſe Imol. Alex. advocat, & eadem repetit. Aym. conſ. 179. n. 6.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Nulla.*] Sup. lib. 3. conſ. 59. num. 7.

b *Inſtanter.*] Curt. Senior. conſ. 24. in fin.

c *Juramento.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ §. 33. gl. 3. num. 7.

AD CONSILIUM LXV.

a *Nullus.*] Suprà libro 1. conſ. 89. ſup. eodem libro conſ. 12. numero 6.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Oldrad.*] Quæſt. 218 ſup lib. 1. conſ 45. And. Tiraq. in conſilio Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 7. n. 8.

b *Omnia.*] Imò addita dictione vniverſali. hæc deciſ. eſt falſa. Alciat leg. 1. C. de ſacr. Eccleſ. L. moventium, de verb. ſig. Tiraq. d. gl. 7. n. 20.

AD CONSILIUM LXX.

a *Nullis.*] Secùs in filio ex ſimplici ſpurio, ut dixi ſup. libro 2. conſ. 74.

b *Inceſtuoſi.*] Et eſt verum, quicquid dicat Pet. Ancharan. conſil. 409 dixi in Conſ. Pariſ. § 22.

c *Sequitur*] Imò non ſequitur, ut tenet Franc Aret. in l. ſi ſcriptum. in pr de liber. & poſthum. Cœpol cauſa civ conſ. ult. facit ſup libro 3. conſ. 82. numero 17., & inf eod conſ. 11. & ſic Alex. hìc malè conſuluit ex defectu poteſtatis in legitimante.

d *Latè.*] Imò, ut dixi ſup. lib. 5. conſilio pen. n. 32.

e *Qualitas.*] Contrarium melius tenet Alex. inf. eod. conſilio 229. & ſup. lib. 2. conſ. 195. ubi dixi.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Perſonale.* Suprà libro 1. conſ. 86.

b *Realem.*] Suprà lib. 4. conſ. 193. n. 3.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Differenda.*] Tunc non liberatur fidejuſſor: quia non augetur, ſed differtur exactio. Bertrand. conſ. 188. duo fuerunt. libro 1. inf. lib. 7. conſilio 66. n. 8. Adde Soc. conſilio 62. lib. 4.

b *Conjecturis.*] Suprà lib. 2. conſ. 13.

AD CONSILIUM LXXIII.

a *Britie.*] Pro qua etiam conſuluerat Alex. & obtinuerat in prima inſtantia. ſup. lib. 5. conſ. 8.

b *Conteſt.*] Petr. de Ferr. in forma reſp libell. in act. hypoth ver exceptionem excuſſionis. Auffrer. in addit. q. Tholoſ. 81. Jaſ l. naturaliter. §. nihil commune. de acquir poſſ. Ant. Neguſ. tract. pign. part. 8. memb. 1. n. 34 limito in fidejuſſorem indemnitatis, ut dixi inf. lib. 7. conſilio 29 n. 24.

c *Non valet.*] Sup. lib. 2. conſilio 138. n. 6. ſed contrà tenet R ip. Curt. conſilio 67. vide Franc Balb. de præſc. 2. pet. 3. part princ. q. 14. dixi in Conſuet. Pariſ tit. 68. adde inf. eod. conſ. 172. n. 19 & latiùs conſ. 218. conſ. 220. n. 6. cum ſeq.

d *Teſtis.*] Sup. lib 5. conſ 89. n. 2.

e *Confirmare.*] Sup. eod. conſ. 17.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *Levi*] Suprà libro 1. conſil. 45. n. 1.

b *Leviſſima.*] Lib. 1. conſ. 50.

AD CONSILIUM LXXV.

a *Dixo.*] Idem hoc eodem caſu conſuluit Franciſc. Aret. conſ. 6. ubi pleniùs tractat. ſequitur Andr. Tiraq. in tract. de retract. convent. § 1. gl. 6. n. 39. & eſt indubitatum in hoc caſu, ubi in partem Guidonis ceſſerunt certa tantùm prædicta ſeu corpora ad quæ clauſulæ generales expreſſim referuntur & limitantur, ſecùs ſi actum eſſet quòd ei cederent quæcumque jura quæ dividentes habent in tali loco vel regione, & quibuſcumque prædis intra dictas metas ſitis, ut plerumque fit.

b *Factum.*] Hanc rationem latè per duas col proſequitur d. conſ. 6. ſed ſophiſtica eſt: quia revendere intelligitur cum effectu. & non de nudo contractu, ut plenè dixi in novis in collect. ſuper l. ſi hæres. ff. de actionib empti & l. corruptionem. C. de uſuf. ideò reſpondendum ut ſup hæc ultima clauſula n. 7. erat relata & limitata ad certa prædia ſeu corpora aſſignata Guidoni.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *Promiſit.*] Scilicet parte præſente, & idem Matth. de Afflict deciſ Nea. 120 ſed de jure dicta differentia falſa eſt, nec probatur ſtipulatio: ſed hodie hæc formula in deſuetudinem abiit.

b *Quod ſic.*] Idem Cœpol. cauſa civil. conſ. 3. n. 10 Curt. tract de teſtib concluſ. 45 Jaſ. l. admonendi. in lect de jurejurand Felin. cap. ſi cautio. de fide inſtrum. Matth de Afflict. deciſ Neap 12. licèt contrà ſentiat. Bald. Autheut. rogat. C. de teſt. Corn. conſ. 58. lib. 3. & Alex. inf. eodem conſil 180. n. 10. inf. lib. 7. conſ. 128. num. 8.

c *Tamen.*] Sup. lib. 3. conſil. 4. in fin.

d *Amicitia.*] Sup. eodem conſ. 4. n. 8.

e *Probo.*] Sup. lib. 1. conſ. 35.

AD CONSILIUM LXXVII.

a *Concludo.*] Suprà libro 5. conſilio 134. ſupra libro 2. conſ. 78.

b *Malam fidem.*] Sup lib. 4. conſ. 99.

c *Heres.*] Sup. lib. 5. conſ. 2. 4. 7. ſed vide ſup. lib 1. conſ. 110. in fin.

d *Reſtitutio.*] Sup. lib. 1. conſ. 71.

e *Tempore.*] Alciat. diſſentit. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 35. num. 9. adde infrà lib. 7. conſil. 178. num. 4.

f *Quod ſic.*] Unde unus filiorum petens diviſionem cum fructibus à die mortis, non ſolùm tenetur conferre pecuniam quam receperat à defuncto, ſed etiam interuſurium à die mortis, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 123.

g *Officio.*] Suprà libro 1. conſ. 133. in fin. ſuprà libro 2. conſ. 37. Rom. conſ. 281. Cor. conſ. 26. in fin. lib. 1. Ang. § non ſolùm. Inſt. de verb. obli. Mari. Socin. in c. dilecti filii. de for. compet. c. 2. num 23. de libell. oblat. Matth. de Afflict. dec. Neap. 58. n. 8. dec. 85. num. 6.

h *Legitimari.*] Suprà libro 2. conſilio 59. numero 2.

AD CONSILIUM LXXVIII.

a *Collectas.*] Suprà conſilio 111. ſuprà libro 2. conſ 68.

b *Italica.*] Hic Accur. in l. 6. C. ſine cenſu vel reliq. vocat. Italiam dominam provinciarum, ſed Albert.

ibidicit in eſſe ancillarum ancillam propter bella civilia, nunquam tam diuturna pace floruit quàm ſub Francorum Imperio, ſeu potius authoritate & reverentia, ut tetigi in Conſuet. Pariſienſ. tit. 1. in rub. num. 27. neque enim poſt ſuppreſſum regnum Longobardorum præſidiis aut armis in officio tenebantur, nec tributis aut collationibus, aut alia tyrannica arte expilabantur, ſed Majeſtatem Francicam paterno affectu conſulentem reverebantur: abſit tamen ut id Francorum gloriæ virtuti-ve adſcribant, ſed Dei dono, quemadmodum & calamitatum quibus exinde & nunc omnium miſerrimè divexabatur, non aliam exiſtimo cauſam quàm peccata & malos mores hominum, quos Baldus etiam tempore ſuo deplorabat in leg. ex omnibus de offic. præſid.

AD CONSILIUM LXXIX.

a *Ut, &c.*] Duas quæ ſequebantur collat. non fuit opus rurſus hic corrigere & excudere, quia ad verbum emendatæ habentur ſuprà libro 2. conſil. 115. n. 1. incluſivè uſque ad fin. d. conſ. ibi C. de jur. delib. ubi recurre, quia ibidem Alexand. nullo mutato, tranſcripſit.

AD CONSILIUM LXXXI.

a *Pia.*] Suprà libro 2. conſ. 121. in fine.

b *Prout.*] Suprà libro 1. conſilio 46. Dec. conſ. 384. num. 4. dixi in Conſ. Pariſienſi. §. 5. n. 74. cum ſeq.

c *Quod non.*] Sup. lib. 1. conſil. 2. num. 16. Rom. conſ. 437.

d *Additione.*] Sup. lib. 2. conſ. 209. num. 16.

e *Falſa.*] Cor. conſ. 154. lib. 3.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Fallit.*] Eodem conſ. 85. n. 52.

b *Juramentum.*] Imò ut dixi ſuprà libro 1. conſilio 27.

c *Minæ.*] Bertrand. conſ. 222. Nemini dubium lib. 2. Jaſ. conſ. 3. lib. 1. Vide Aymo conſ. 49.

d *Poſſediſſe.*] Sup. lib. 1. conſ. 133.

e *Non autem.*] Oldrad. quæſt. 19. Alexander. leg. Pomponius §. 1. de acquirend. poſſ. inf. eodem conſil. 220. num. 2. Anton. Neguſa. de pign. part. 6. membro 1. num. 2.

AD CONSILIUM LXXXIV.

a *Niſi.*] Rom. ſing. 436. tu ſcis. Bertach. tract. gabella. Anch. 414. Joan. Andr. conſ. 74. 3. Jaſ. l. 1. C. de inſtit. & ſubſtit. Dec. c. cum inter. not. 6. de except. Aymo conſ. 95. n. 6.

b *Propter.*] Suprà lib. 3. conſ. 3. And. Tiraq. in conſ. Pariſ. 1. §. 1. gl. 14. n. 86.

AD CONSILIUM LXXXV.

a *Recta.*] Alexand. d. l. exitus. ſup. libro 2. conſ. 137. ſup. lib. 2. conſ 70. num. 3. conſ. 73. in fin ſup. eod. lib. conſ. 35. num. 6. conſ. 83. num. 2. Franc Cre. ſing. 61. Ang. Aret. in tit. de act. §. item ſi quis in fraudem, & ibi Jaſ. n. 77. de act. Hypp. Marſ. ſing. 158. Matth. de Affiict. deciſ. Neap. 139. Guido Pap conſ. 109 adde inf. eod. conſ. 103. n. 9. conſ. 180. n. 4. And. ab Exea tract. pact. n. 73.

b *Futuris.*] Alex. Socin. Jaſ. l. 3. §. 1. de acq. poſſ. Ant. Neguſ. tract. pign. part. 2. memb. 2. n. 3. Alciat. l. fin. gl. ſi. C. de pact. ſentit. Ang. in diſp. incip. *In, &c.* ver. ſed incidenter. quod intelligendum dummodo expreſſum factum ſit etiam de futuris, nec appareat mutatam eſſe voluntatem conſtituentis, ut per Bald. Salyc. l. action. §. renuntiare ff. pro ſoc. Bald. q. 21. C. de contrah. empt. Salic. l. 2. C. eod licet contra communem teneat Pet. de Peruſ. tract. ſociet. part. 5. in princ.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Niſi.*] Vel niſi probaretur ſecundum ſcienter, & ſic in fraudem primi emiſſe: quia tunc primus etiam ſine diſcuſſione per Favianum revocaret Bald. in rub. C. de his quæ in fraud cred. Jaſ. §. item ſi quis, inſtit. de act. Hypp Marſ. l. qui duob. ff. ad leg. Corn. de fal. Et hoc dummodo verè fraus facta eſſet primo emptori, qui erat paratus implere, ſecùs ſi non poterat aut nollet ſolvere, ſed emptorem decipere: quia tunc non habebit revocatoriam, ut dixi in Conſuet. Pariſ. tit. 16. in rub. ad fin.

a *Pretium.*] Dixi in Conſuet Pariſ. §. 23. num 18. & iſtud conſilium habetur etiam inter conſ. Curt. Senior. conſil. 12.

c *Solviſſet.*] Inf. eod. conſ. 33. n. 6.

d *Meum.*] Dixi in conſ. Pariſ. § 1. gl. q. 7.

AD CONSILIUM LXXXVII.

a *Fuit.*] Anno Domini 1389.

b *Ludov.*] Hic erat frater Caroli VI. filius Caroli V. nepos Joannis I. Francorum regum dictus Ludov. fuit avus Lud. XII. regis patris populi, proavus Franciſci I. moderni Regis. duxit dictus Ludov. Valentinam amitam ſuam. neptem Joan. I. ex Iſabella amita ejuſdem Ludov.

c *Galeatii.*] Hic viros doctos dilexit & fovit, & hujus tempore Comitatus Mediolani a Venceſlao Imperatore in Ducatum erectus eſt. anno Dom. 1395. vide Blondum lib. 7. Italiæ illuſtratæ.

c *Ludovico.*] Aurelio rum Duce, qui per obitum Caroli VIII. ſine filiis fuit Rex Franciæ ſui nominis duodecimus, juſtitiæ populique amantiſſimus, ſocer moderni Regis.

e *In jure.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 3. q. 3.

f *Ut hæredes.*] Hæc eſt vera opinio Alex. ut ipſe tenuit in l. Gallus §. quidam rectè. de liber. & poſth. um. l. quòd dicitur de ver ob. ſup. lib. 5. conſ. 22. conſ. 129. & hic, & bene, licet quandoque cauſæ inſerviendo aliter dixerit, ut ſup. libro 5. conſil. 26. ſup. eod. libro 6. conſil. 31. num. 15. Et intellige quando ſtipulatur ſimpliciter filiis, & indifferenter: ſecùs ſi filiis maſculis, vel ſi filiis certi matrimonii: quia tunc patet quod non vocantur hæredes.

g *Omnibus.*] Imò in effectu illi ſoli cui cautum eſt, ſalva Falcidia, ut dixi ſup. d. l. continuus. §. ſi in novis intellect. in Conſuet. Pariſ. §. 124.

h *Alleget.*] Sup. lib. 1. conſ. 120. Et bene, quando conceſſio non eſt limitata ad certas perſonas vel generationes, ut dixi in d. conſil. 120.

i *Fœminas.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 12.

k *Alia.*] Sup. lib. 3. conſ. 114. in fin.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Tacita.*] Suprà lib. 2. conſ. 24. in fin conſ. 100. ſup. lib. 5. conſ. 34. numero 8. Cœpol cauſa cri. conſ. 74. Curt. ſenior. conſilio 75. conſ. 30. ubi latè Albertus

Brunus tract. de ſtatut. exclud. fœmin. fol. 6. Jaſ. conſilio 63. conſ. 3. libro 3. ſed contra fa. Dec. conſ. 679. Andr. Tiraq. repet. leg. ſi unquam. verſ. libertis n. 19. C. de revocand. donat. & quæ dicam infrà eodem numero 15.

b *Eadem.*] Suprà lib. 6. conſ. 75.

c *Rubrica.*] Suprà libro 2. conſilio 190. n. 5.

d *Frivola.*] Suprà libro 1. conſilio 50. n. 11.

e *Patruelibus.*] Suprà libro 1. conſil. 80. ſup. conſil. 97. conſ. 254. ſed iſta dicta non placent, & dico quòd non eſt ſufficiens à ratione etiam unica & tacita, vel expreſſa ad faciendum extenſionem ſtatuti contra jus commune. ita etiam ſentit Bart. leg. liberorum, de verb. ſignific. Bald. l. ſi defunctus. C. de ſuis & legitim. Alexand. ſup. lib. 1. conſ. 80. Jaſ. conſ. 163. lib. 1. Anton. Rub. conſ. 94. in fin. conſ. 118. in conſ. 120. in fin.

f *Excludit.*] Sup. lib. 5. conſ. 56.

AD CONSILIUM XC.

a *Confines.*] Suprà libro 4. conſ. 12. ſup. libro 5. conſ. 8. num. 11. ſup. lib. 6. col. 94. in fin. Jaſ. conſil. 66. libro 4. Albert. Brunus conſ. 34. Aret. conſil. 42. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 83. inf. eodem conſ. 177. num. 5.

b *Arbitrio.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 5. numero 64.

c *Vivere.*] Sup. lib. 5. conſ. 1. num. 42.

d *Filiationis.*] Suprà libro 1. conſ. 2. n. 1.

AD CONSILIUM XCI.

a *Fallit.*] Sup. libro 3. conſ. 77. n. 3.

b *Confeſſionem.*] Alexand. leg. inter ſtipulantem. §. de verb. oblig. leg. à divo Pio. §. ſi pignorat. de oper. novi. nunc. Hyppol. Marſil. leg. 1. §. ad quæſtionem. in fin. de quæſtio. Andræas Alciat. tract. præſumpt. part. 2. num. 5. Alexand. inf. lib. 6. conſ. 62. num. 12.

AD CONSILIUM XCII.

a *Quadraginta.*] Sufficerent triginta, ut dixi inf. eod. conſ. 209.

b *Fratri.*] Imol. ut Alexand. ſup. lib. 5. conſilio 22. dixi ſup. lib. 3. conſ. 10. n. 5.

c *Cardin.*] Suprà lib. 2. conſ. 106. n. 19.

d *Naturam.*] Suprà libro 2. conſilio 129. ubi dixi: adde ſup. lib. 3. conſ. 37. lib. 5. conſ. 21. n. 9. conſ. 127. num. 7. 8. conſ. 179. n. 12.

e *Expreſſum.*] Suprà libro 1. conſil. 103. n. 15.

f *Dominum.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 30. quæſt. 36.

g *Synonyma.*] Suprà eodem conſ. 41.

h *Sententiam.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 40. quæſt. 6.

i *Velle.*] D. §. 30. quæſt. 27. in Conſuetud. Pariſienſ.

k *Reſtituere.*] Dic, Aut eſt feudum quod non poteſt cedi, nec transferri in alium de facto, quin redeat ad dominum, ut regulariter ſecundum uſus Inſubriæ: & tunc poteſt dominus vendicare, nec tenetur reſtituere vaſſallo, qui ſatis cenſetur ſine domini conſenſu alienaſſe, vel refutaſſe. aut poteſt alienari ſine domini conſenſu, ut ex pacto, vel apud nos, ubi jure patrimoniorum cenſetur: & tunc non poteſt dominus vendicare, ſed ſolùm jura feudalia exigere ab eo, qui præſcripſit tanquam à novo acquiſitore. Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 69.

l *Clauſula.*] Suprà libro conſilior. 79. conſilio 134. numero 7.

m *Plenitudine.*] Sup. libro 2. conſilio 9. Marſ. ſingul. 84.

n *Decretum.* Suprà libro 1, conſ. 125.

o *Scientiæ.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 1. gl. 7. num. 5. vide ſup. libro 1. conſ. 79. in fin. ſup. libro 2. conſ. 14.

AD CONSILIUM XCIII.

a *Differentia.*] Tenet Paul. de Leaza clement. 1. de uſuris. Anton. But. conſil. 15. Occurrentibus. Card. c. conſuluit de uſuris. Ricard. in 4. ſent. diſt. 15. quæſt. 5. art. 5. Sco. in eadem diſt. Ang. Clava in ſumma. verſic. Reſtitutio ver. uſurarius. Gabriel in 4. ſentent. diſt. 15. quæſt. 11. dub. penu. ſumma Sylveſtr. verſic. uſura 6. q. 3.

b *Eccleſia.*] Fel. c. ad audientiam. de reſcript. & ita tenent omnes Canoniſtæ, exceptis Henric. Bohic. in cap. 1. Ne prælat. 6. ſuas & Panorm. in c. extirpand. Repet. §. qui verò & fin. de præb. ubi dicunt (& bene) hoc non eſſe verum in habentibus adminiſtrationem ſacramentorum, vel clavium, ut tradit Thom. Aquin. 2. 2. quæſt. cap. art. 1. in fine, & omnes Theolog. Et hoc eſſe de jure divino immutabili prohibitum probat Gregor. Nazianzenus, & habetur 1. quæſt. 1. cap. qui ſtudet.

c *Infert.* Hypp. Marſil. ſing. 484.

AD CONSILIUM XCIV.

a *Plenè.*] Suprà lib. 3. conſil. 33. num. 21.

b *Prima.*] Sup. lib. 3. conſil. 222. n. 13.

c *Prim.* Suprà lib. 5. conſ. 236.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Odiosè.*] Cald. conſ. 8. de re jud. Cœpol. cauſ. civil. conſult. Jaſ. conſil. 124. lib. 4. inf. eodem conſ. 213. num. 4.

b *Judæis.*] Suprà eodem conſil. 6. idem in caſu huic ſimili Alexand. inf. lib. 7. conſ. 13.

c *Patriam.*] Alb. leg. 3. C. de pat. poteſt. Alex. leg. placet. ff. de acquir. hær. l. 1. §. hoc autem, ad Trebell. Joan. And. c. & ſi Judæos. Jaſ. l. frater à fratre. in lect. de condictione indeb. Bened. repet. c. Raynutius, verſ. ſi abſq; liberis morerer. 2. n. 83. de teſtam. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 117.

d *Judæos.*] Lib. 5. conſ. 75.

e *Ancharan.*] Conſil. 15. & in repet. cap. ea quæ, de regul. jur. in 6. Guid. Papæ deciſ. Delphin. quæſtione 63.

AD CONSILIUM C.

a *Teſtificatur.*] Suprà lib. 1. conſil. 5. num. 9.

b *Modica.*] Sup. lib. 1. conſil. 104. in fin.

AD CONSILIUM CII.

a *Fallit.*] Sup. lib. 3. conſ. 4. n. 2.

b *Remiſſum*] Idem ſup. lib. 3. conſ. 287. Franc. Rip. d. §. duo fratres, n. 79. ſed non puto verum, niſi ſe referant ad jus quod habere poterant ex teſtamento paterno, cujus non habebant notitiam. adde novel. ſup. lib. 4. conſ. 40. n. 3.

c *Dotis.*] Non puto verum in renuntiatione generali bonorum paternorum, quia deducto ære alieno, intelliguntur, ſed bene ſi ageretur de venditione certi fundi paterni, & ſi fieret renuntiatio ad remittendum hypothecas.

d *Vulgaribus.*] Sup. lib. 1. conſ. 9.

AD CONSILIUM CIV.

a *Impediens.*] Sed remedium eſt quòd petatur augendo concluſiones in eadem inſtantia & per eadem media in ea deducta, juxta nov. in l edita. C. de edend. & ita practicatur.

b *Civitas.*] Text. in leg. 2. C. de jure reip. lib. 11. gloſſ. penult. l. ff. de priv. cred. Alex. leg. 1. §. ſi hæres. in fin ff. ad Trebellian. patet etiam epiſtola Trajani ad Plin. 2 quæ incipit, *Quo jure*, libro 1. epiſtolarum.

AD CONSILIUM CV.

a *Bart.*] Et communiter ſequuntur, ut Fabian tract. empt. & vend. q. 8. princ. q. 4. Pantal. d. l 2 extenſ 15. ſed veriorem puto opinionem Paul. d. leg. ſi quis cum aliter. Bald. l cum filius § pater. de leg. 2 quòd nec illa clauſula generalis intelligatur de tanta læſione niſi probetur venditorem civiſſe. facit notatum ſupra eodem conſilio 1.

AD CONSILIUM CVI.

a *Refert.*] Supra libro 2. conſilio 120. ubi dixi. adde ſupra libro 5. conſil. 159. & inf. conſil. ſeq.

AD CONSILIUM CVIII.

c *Sed jus.*] Supra libro 1. conſil. 28. n. 7. ſup. lib. 2. conſ. 14. num 7. conſ. 181. n. 5. Alex. d. l. ſic. & l. locus. de acq poſſ. Corn. conſ. 201. lib. 1. Franc. Bald. de præſcript. part. 1. q. 6.

AD CONSILIUM CX.

a *Communi.*] Sed authoritate Apoſtolica, Card. d. cl. 2. Petr. Ancharan. Gem. Phil. Franc. c. 1. de major. & obed. in 6. Fel. cap. cum olim, de major. & obed. in c. verum de for. comp. vel etiam ex conſuet.

b *Futura.*] Facit ſup. libro 2. conſilio 196. numero 13.

c *Paſſiva.*] Dummodo non fiat de exorbitanti ad exorbitans, ut novè dixi in Conſet. Pariſienſ. §. 8. gl. 1. num. 48.

AD CONSILIUM CXI.

a *Dominis.*] Pro quibus in hac eadem cauſa pariter latè conſuluit Cor. conſil. 118. libro 3.

b *Supplentes.*] Sup. libro 1. conſ. 79. numero 8. ſup. libro 2. conſ. 195. num. 18. ſup. eodem libro conſil. 92. n. 30.

c *Sufficiet.*] Vide ſupra lib. 4. conſ. 7.

d *Extunc.*] Alex. d. leg. hujuſmodi. leg. 1. C. de Cod. Gemin. cap. dudum. de præb in 6. Curt. ſenior conſil. 47. num. 25. Felin. cap licet cauſam, de probat. Anton. Neguſa tract. pign. parte 2. membro.

AD CONSILIUM CXII.

a *Cum quo.*] Et contra omnes ejus ſingulares ſucceſſores. Socin. conſ. 11. conſ. 13. conſ. 82. libro 3. Aretin. conſil. 112. ad fin. Aym. conſil. 29. num. 1.

b *Poſſeſſio.*] Bald. Auth. ei qui jurat. C. de bon. Auth. jud. poſſ ſup. lib. 1. conſil. 51. in fin.

c *Sequeſtrum.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 1. gl. 4. num. 16. & §. 77.

d *Poſſederit.*] Inf. eod. conſ. 115.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Communiter.*] Imò ubique ſolet reprobari: quia contractus donationis veſtitur jure ſpeciali, quod non extenditur, licèt hujuſmodi tricas meritò praxis exploſit.

b *Remuneratoria.*] Idem Alexander d. §. quinimò. Et eſt verius, licèt Jaſ. ibi n. 19. malit ſequi opinionem Bart.

c *Æquitate.*] Supra libro 5. conſilio 80. numero 12.

d *Abſentem.*] Dummodò ad eum ſit directa velut epiſtola, vel modo ſcripta ſit per ejus debitorem. ſup. lib. 4. conſ. 91. n. 1.

e *Modus.*] Paul. Jaſ & alii in d. leg. cum donationis. Alciat. l. ſi majores C. eod. licet Corn. conſ. 255. libro 4.

f *Secunda.*] Joan. Andr. in mercur. c. in pari cauſa. & ibi Philipp. Franc. de reg. jur. in 6. Hypp. Marſ. ſing. 617.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Promiſſionem.*] Nudam pollicitationem d. leg. pactum. Alexand. hic in totum malè conſulitus, per not. in leg. poſtquam liti. C. de pact. & ſup. lib. 3. conſil. 111. n. 7.

b *Incerta.*] Sed non eſt ante contractus, quam perſona certa ſit & mutuus conſenſus: quòd autem in actionibus publicis primi offerentes non ſtatim liberentur per ſecundos, juxta opinionem Bart. in d. licitatio, in pr. quæ practicatur, ratio eſt, quia ſinguli offerentes cenſetur ſinguli ſub conditione, ſi ſupremi idonei inveniantur emere, ut eſt de forma & natura licitationis, ut dixi in Conſ. Pariſ. tit. 17. in dub.

c *Juris.*] Idem Steph. Auffrer. in addit. ad dec. Tholoſ. 196. Hyp. Marſ. repet. rubr. de fidejuſſ. n. 12. ſed non eſt ſimpliciter verum.

AD CONSILIUM CXV.

a *Probaret.*] Dic breviter non eſſe differentiam an agatur hypothecaria, an vero Salviano, ut tenet Jaſ. in d. §. item Serviana. Et bene, & ita practicatur. plus dico non eſſe differentiam, an reus habeat cauſam lucrativam vel oneroſam, ſed in hoc an poſſeſſor prætendat, vel probetur habere cauſam à debitore, an verò neque prætendatur, neque probetur habere jus ab eo: primo caſu ſufficit ad fundandam actoris intentionem probare quòd obligatio eſt prior titulo vel acquiſitione poſſeſſoris, juxta leg. de reb. C. de don. ante nupt. ſecundo caſu neceſſe eſt probare quòd debitor erat dominus, vel ſaltem bonæ fidei poſſeſſor tempore obligationis: quod ultimum procedit dummodò poſſeſſor non probet de juſto titulo ab alio; aliàs erit præcisè probandum de dominio debitoris, tempore obligationis: quoniam ſicut debitori ſuccederetur per

Publicianam, ita etiam creditori per Salvianam. text. in l. ſi ab eod. ff de pig. & non ultrà ſalvo quòd qualecumque remedium competit debitori ad rem vel poſſeſſionem avocandam à tertio poſſeſſore jus, utile competit creditori hypothecario cum effectu ſalva diſcuſſione, &c. hanc brevem & analyticam doctrinam alibi non reperies. Plenius dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 70. adde ad materiam hanc Petr de Ferrar. in for. lib. ac. hyp. verſic. ex memoratis Anton. de Neg. tract. pignor. par. 2. membro 3.

AD CONSILIUM CXVIII.

a *Materna*] Dixi ſuprà lib. 1. conſ. 24.

b *Filio*. Supra lib 5. conſ. 179.

c *Avus*.] Add. dec. Thol. 290. Lap. rep. cap. per veſtras §. 24 de don. inter vir. & uxor.

d *Perſona*.] ſuprà libr. 1. conſil. 20 Aret l. venia. C. de in jus voc. conſil. 164. Bal. l. 1. C. de ſecund. nupt. l. pactum quæſt. 18. C. de codicil Jaſ. l ſi arrogator ff de adop. l. fin. C de ſucceſſ. edict l 2. C de liber. præt. vel exhæred ubi Cor. Dec conſil. 443.

e *Secùs*] Imò idem. l. omni modo. § imputari ver. quæ occaſione C. de inoff. teſt dixi ſupra lib primo conſ. 24.

f *Nepoti*.] Imò eodem modo, ſi ſit hæres matris, ut dixi in Conſuet. Pariſienſi §. 195. ſalvari ſup. lib. 2. conſil 141. num. 5.

g *Pari*.] Bal. conſ. incip: Viſo ſtatut. quod eſt conſ. 2. lib 2. ſecundùm veterem & conſ. 3 lib. 4. ſecundùm novam impreſſionem Jaſ. l. planè §. ſi duobus de lege prima.

h *Fumus*.] Bald. l. jubemus. C. ad Treb. Aret conſ. 18. Cor. con 282 lib. 1. Paul. conſ. 247. num. 4. lib. 2. Dec. conſ. 236. num. 10.

AD CONSILIUM CXIX.

a *Minores*.] Infrà eodem conſ. fin.

b *Maſculinum*.] latè dom. And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retr. §. 1. gl. 1. 9. num 242. cum ſeq.

c *Puto*.] Idem in ſimili ſupra libro ſecundo conſ. 141. conſ. 209.

d *Conſcientiæ*.] ſup lib 2. conſ. 209. num. 8. Pet. Anc. in rep. c. poſſeſſor malæ fidei, de re jud. in 6. Jaſ. l. nemo poteſt lect. 1 ff. de legat. 1.

e *Ligat*.] Cald conſ. 2. de conſt. pe. Anch. conſ. 25. conſ. 199. Gem. Phil. Franc. c quanquam de uſu. in 6. Panorm c. 2. in fin. de teſt. Phil Franc. c. 1. in fin. de teſt. in 6. Dec. l. quòd à quoquam. de reg. jur. Andr Tiraq. in proæfat. tract. num. 73. niſi ſit iniqua. Thom. Aquin. par. 2 quæſt. 96. art. 6.

f *Teſtificari*.] fa ſuprà. libro primo, conſil. decimo tertio numer. 13.

g *Ligat*] idem Bal. conſ. 358. Super eo quod quæritur. num. 2. lib. 3. infrà eod. conſ. ult.

h *Majoris*.] Ant. Corſet. verſ frequentia Gerard. ſin. 97. jaſ. libro primo. § 1. de juſt. & iur l. 1. de leg Andr. Tiraquel. in Conſuetudine Pictav. l. ſi retract. §. 20. num. 4. cum ſequen.

AD CONSILIUM CXX.

a *Lucratur*.] Bertr conſ. 40. Viſo caſu in 2. quæſt. 2. Soc. conſ. 131. lib. 1.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Quod ſic*.] Sup. lib 1. conſ. 69. ubi dixi.

b *Contenta*. Curt. conſil. 80. Jaſ. conſil. 221. libro ſecundo.

AD CONSILIUM CXXIII.

a *Creditoris*, &c. vide totum contextum hujus conſ. ad verbum uſque ad concluſionem ibi ex quibus ſup. libro ſecundo conſil. 25 à numero tertio, uſque ad num. ſeptimum incluſiuè: quare non fuit opus rurſus hunc textum corrigere & excudere.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Diminuatur*] ſup. lib. 2. conſ. 222 num. 3.

b *Exculpatet*.] ſup. lib 3 conſ. 1. num. 16.

c *Sufficiens*.] idem ſupra libro quarto conſ. 133. in fi. ſuprà lib conſ. 89. numero decimo.

AD CONSILIUM CXXV.

a *Nullum*] ſuprà eodem. conſil. 19.

b *Dos*.] Contrarium tenet Alex. ſupra lib. 2. conſ. 150. ad fin. vide ſup. lib. 3. conſ. 17. ad fin.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Eodem*.] idem ſi ſeorſum in alio inſtrumento, dummodò in eo fiat mentio quòd principalis eſt obligatus ad voluntatem creditoris, & fidejubeatur ſimpliciter non in diem, nec ſub conditione vel modo, & hoc eſt de indubitato.

b *Tenere*.] Idem Roman conſil. 176. Jaſ. l. certi condictio, & ibi Dec. ſi cert. pet. l. ſi duo patroni §. pen. fin. de jurejur. Dec. l. cum quid. numer. 3. ſi cer. pet. conſ. 507. in fin. & placet, licet contra facit quod nov. Gem. conſil. 25. numer. ſexto Fel. c. tranſlato de conſt.

c *Quamdam*.] Benè dicit quamdam, ut tamen gravamen ſit expreſſio, ſed ſpecificatio & declaratio latior referatur ad aliud quod fieri poteſt, aliàs non. & ſic Alex. non ſibi contrarius bis quæ ſcripſit in l. ubi autem non apparet §. illud. de verb. oblig. & in l. prætor. in princip. de oper. nov. nunc & quæ Felin. c. accedens, ut lit. non cont. c. quoniam contra falſam. de prob. Dec. l. certum. ſi cert. pet. l. unic. C. de error. calc. cap. conſuluit 2. & ibi Bald. de appell. Adde pro Alexand. hîc Dec. conſ. 687. Bald. in cap. 2. in fin. ut lit. non conteſt. Gemin. cap. 7. §. porrò de ſent. excom. in 6.

AD CONSILIUM CXXIX.

a *Contrarium*.] Idem eodem caſu Cæpol. cauſ. civil. conſ. ultimum idem ſuprà lib. 2. conſ. 195. lib. 1. ut dixi.

b *Succedat*.] idem Bald. conſ. 458 lib. 5. Nicol. de Ubald. tract. de ſucceſſion. ab inteſt. licet contrarium velit Calder. conſil. 4. de conſt. dixi in Conſuetudine Pariſienſi § 186.

c *Spatio*.] ſuprà lib. 5. conſ. 74.

AD CONSILIUM CXXX.

a *Molendinum.*] Supr. lib. 2. conſil. 194. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 87.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Speciale.*] Non obſervamus. Et bene, quia abierunt in ſtylum.

b *Ratihabitio.*] Suprà libro quinto conſ. 78. num. 19. conſil. 146. num. 13. licet Phil. Franc. c. ratihabitionem, de re judic. in 6. incautè. contradicat, & malè.

AD CONSILIUM CXXXIV.

a *Avo.*] Suprà eodem conſ. 36. numer. 39. conſ. 89. numer. 14. cum ſequen.

b *Alio.*] Suprà libro primo conſ. 36. in fin. infrà lib. 7. conſ. 169. numer. 1.

c *Civili.*] Hæc intelliguntur de nuda formula actionis, infrà eodem numer. 43.

d *Mortis.*] Suprà lib. 3. conſ. 12. num. 13.

e *Iniquum.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 8. gl. 4. num. 8.

f *Congrui.*] Sup. lib 1. conſ. 69. Cor. conſ. 249. lib. 3. Math. de Affl. deciſ. Neap. 160.

g *Non poteſt.*] ſuprà lib. 1. conſ. 75. num. 11. Ang. Aret. tract. de ſucceſſ. ab inteſt. verſ. nolens decedere inteſt.

h *Non valet.*] ad hoc, quæ dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 8. gloſſ. 4. quæſt. 3.

i *Futura*] ſuprà lib. 2. conſ. 196. num. 13.

AD CONSILIUM CXXXVIII.

a *Dotis.*] ſuprà lib. 1. conſ. 5. num. 4. ſuprà lib. 2. conſ. 180. numer. 5. ſuprà lib. 3. conſ. 1. num. 5. ſup. lib. 4. conſ. 11. num. 6. conſ. 21. & inf. lib. 7. conſ. 29. numero. 21.

b *Gladio.*] Cum opinione Th. de Pipera. & Bar. in d. l. 2. ſup eodem numero 3. Panorm. c. tertio loco. c. quando, de præſumpt. Cor. conſ. 107. in fin. lib. 3. Paris de Puteo in tract. ſynd. fol. 289. fol 291. in parvis. Soc. conſ. lib. 1. ſed contra quod non ſufficiat. Et veriùs tenet Ang. d. l. 2. Paul. l. fin. C. de public. Cœp. cauſ. cri. col 6. conſ. 22. conſil. 39. Joan. Faber. §. jus autem gentium inſt de jur. nat. gen & civ. Alb. l. 1. §. cùm arietes; ff. ſi quoad pauc. fec. dic. Car. clem quæſt. 32. de homic Ang. Aret. tract. malef. verſ. fama publica f. 49. & verſ. comp. dicti inqui. fol. 103. Hyp. Marſ. in l. ſi repet de quo Dec. c. tertio loco de prob. Fel. c. afferre, de præſumpt.

c *Auxilium.*] Ang. Aret tract. malef. verſ. dictus Andræas armatus Fel. c. ſicut dignum de hom.

d *Majori.*] ſuprà lib 2. conſ. 94. in fi.

e *Rerum.*] Imò non pro ſola defenſione vel recuperatione rerum, ſed quando ſubeſt etiam probabile periculum perſonæ, ut eſt text. Exod. cap. 22. quem ita declarat Aur. Aug. ſequitur Joan. Andr. c 2. ſuſcepimus de hom. Alex. ſup. lib. 2. conſ. 140. Dec. l. ut vim & ibi For. Bar. cum ſeq. de juſt. & jure.

f *Officio.*] ſuprà eodem conſ 34. num. 2. inf. lib. 7. conſil. 120. num. 2.

g *Procurator.*] ſuprà eodem conſ. 4.

AD CONSILIUM CXXXIX.

a *Defeciſſe.*] Per regulam. ſup. lib. 3. conſ. 31. nimirum quia iſta conditio erat momentanea; ſecùs ſi ſucceſſiva, ut ſi fuiſſet dictum, ſi linea maſculina inſtitutorum deficeret, idem ſi conceſſio vel legatum eſſet limitatum ad certas perſonas vel certam lineam, ut ſup. eodem conſ. 53. numero 10.

b *Old.* Sed illa deciſio eſt falſa, dicendum ut dixi ſup. lib. conſ. 1. numer. 10. & 12.

c *Rectè.*] Imò ſophiſticè & peſſimè: quia caducitas primæ ſubſtitutionis cedit commodo inſtituti, ſalvo quòd remanet cum eodem onere, videlicet ut teneatur inſtitutus ultimo ſubſtituto eatenus ex eo caſu quo teneretur primus ſubſtitutus, nos autem in plus nec alio caſu, ut tetigi ſup. lib. 1. conſ. 1. & latiùs in tract. ſubſtitut. ſuper l. precibus. C de impub. & al. ſubſtit.

d *Conſului.*] Suprà lib. 1. conſ. 108. & latiùs ſuprà lib. 2. conſ. 185.

e *Fama.*] ſuprà lib. 5. conſ. 16. num. 22.

f *Centum.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. § 5. num. 65.

g *Plena.*] Infrà lib. 7. conſ. 187. in fin. Dec. c. cauſ. q. de jud. & ita obſervatur & bene, licet aliter (& malè) velit Math. ſing. 2. & Curtius junior. l. admonendi de jurejurand. & ibi Jaſon in repet. Hippol. Marſil. l. de minore §. tormenta. num. 60. de quæſt. & ſing. 433. ſing. 620. Dec. l. fin. de Carb. edi. l. fin. C. de edi. dit Adr. tol. c. cum cauſam, de prob. conſ. 56. conſ. 252. conſ. 663.

AD CONSILIUM CXL.

a *Tantum.*] Suprà lib. 1. conſ. 120.

AD CONSILIUM CXLI.

a *Filium.*] Jaſ. conſ. 141. in fin. lib. 4.

b *Reſto.*] Suprà lib. 1. conſil. 83. in fin.

AD CONSILIUM CXLII.

a *Tunc.*] Alex. l. 1. de offic. ejus cui mandata eſt juriſdict. ſuprà lib. 3. conſ. 61.

b *Præſumeretur.*] Sed hoc falſum eſt.

AD CONSILIUM CXLIII.

a *Tempus.*] Alb. l. & ſervorum. ff. de ſtat. ho. Paul. conſ. 24. lib. 2. Alex. d. l. ex facto Pan. c. ſæpè de reſt. ſpo. Marſ. ſing. 179. Dec. c. in præſentia de probat.

b *Reſolvitur*] Sup lib. 2. conſ. 119. ſup. lib. 2. conſ. 124. num. 6. inf. lib. 7. conſ. 25. num. 5, Lancel. Dec. l. omnes populi, de juſtit. & jure.

c *Finalem.*] Sup. lib. 5. conſ. 55. num. 1. inf. eod. conſ. 204. Oldr. quæſt. 103. Curt. ſen conſ. 49. Curt. jun. l. 1. num. 18. ff. ſi cert. pet. limitat. Jaſ. conſ. 1. lib. 1.

d *Bis.*] Sup. eod. conſ. 78. num. 9. Bertach. tractat. gab. 3. part 8. partis princ. inf. eod. conſ. 148. num. 10.

AD CONSILIUM CXLIV.

a *Patris.*] Roman. conſ. 411. quatuor ſunt Jaſ. conſ. 67. lib. 1. idem uterino Soc. conſil. 1. lib. conſil. 25. lib. 3. conſil. 89. lib. 4.

b *Verſ.*

c *Conſultum.*] Et placet quia etiam tale conſultum rigidum & iniquum eſt. ad hoc Cor. conſil. 90. lib. 3. conſil. 271. lib. 4. Jaſon. conſil. 130. in fin. lib. 1 licet contrà faciat Paul I. illam. C. de col. Alb. 2. ſtatut q. 111. Pet. de Anchar. conſil. 334. Curt. ſen. conſil. 9. Dec. conſ. 507. Cor. 188. lib. 2.

d *Miſtum.*] Vide ſupr. lib. 3. conſil. 82. num. 17.

e *Exceptis.*] Et impoſſibile eſt excuſare Alexandrum quin peſſimè conſuluerit duplici ratione. Prima, quia ſpecialis eſt diſpoſitio legis, quod conſanguinei tantùm fratres non admittuntur ad bona materna defuncti, ſtantibus fratribus vel ſororibus germanis vel uterinis tantùm. Idem de uterinis reſpectu bonorum paternorum. text. in l. de emancipatis, §. fin. C. de leg. hæ. no. gloſſ. & Doctores in Auth. itaque. C. communia de ſucceſſ. Et ſic licet ſtatutum ſimpliciter dicat quòd frater conſanguineus tantùm ſororem defuncti excludat: non debet intelligi de bonis maternis defuncti contrà ſororem germanam, ut ſaltem uterinam: quia ſatis in aliis bonis vel caſibus operatur ſtatutum, unde non debet intelligi correcta diſpoſitio legis in juſta ratione fundatæ. Secunda, quia illud ſtatutum non ſolùm non derogat dictæ ſpeciali diſpoſitioni, ſed etiam nominatim excipit, nedum bona quæ obvenerunt defuncto ex contractu proprio lucrativo, vel dotis, ſed etiam bona obventa defuncto à matre vel conjuncta perſona per matrem. Et ſic Alexander nimiùm aberravit, & concludo quòd in hujuſmodi bonis maternis defuncti avus maternus & Berta æqualiter ſuccedere debuerunt, excluſo Thadæo.

f *Caſum.*] Fateor hoc caſu, quia ſtatutum prohibens concordiam, eſt iniquum, & quacumque occaſione reſtringendum, aliàs ſecùs, ut plenè dixi ſup. lib. 1. conſ. 15.

AD CONSILIUM CXLV.

a *Inferat.*] Sup. lib. 1. conſ. 70. in fin. conſ. 74. ſup. lib 3. conſ 60. Paul conſil. 42. conſil. 71. lib. 1. Bald. conſil. 14. lib. 1. Cor. conſil. 132. lib. 4. Curt. jun. trac. feud. par. 4. q. 10. Jaſ. conſ. 153. lib. 1. Anton. Rub. conſ. 15. Matth. de Afflict. dec. Neap. 21. Aymo. conſ 46. numer. 1. & per totum Alexand. inf. lib. conſil. 53. numer. 14.

b *Sua*] Scilicet in officio quod exercet.

AD CONSILIUM CXLVII.

a *Perſonæ*] Suprà lib. 2. conſil. 59. numer. 2.

b *Cauſæ.*] Suprà lib. 2. conſ. 5. num. 7.

AD CONSILIUM CXLVIII.

a *Duæ.*] Suprà eod. conſ. 143. num. 6.

AD CONSILIUM CXLIX.

a *Clericus.*] Supr. lib. 1. conſil. 8.

b *Recuperat.*] Hyppol. Marſil. ſing. 180.

AD CONSILIUM CL.

a *Modum.*] Supr. lib. 1. conſil. 102. conſil. 119.

b *Notarius.*] Add. dec. Thol. 331. in fin. Dec. conſ. 42. conſil 638. Ant. Rub. conſil. 9 in fin. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 13. num. 15. tamen Cor. conſil. 24. lib. 4.

c *Sola.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 5. num. 59. cum ſequen.

d *Præcedebat.*] Sup. lib. 1. conſil. 137.

e *Requiratur.*] Imò requiritur, ut dixi in Conſuet. Pariſienſi §. 40. quæſt. 28. & ſup. eodem conſ. 37. num. 4. ſed verum eſt quòd tertius emptor extraneus agendo, non habet intentionem fundatam ex titulo, niſi doceat de domini conſenſu, & ſic non eſt differentia inter feudum & emphyteuſim.

f *Tota.*] Suprà lib. 2. conſil. 27. num. 3.

AD CONSILIUM CLI.

a *Novum.* Bald. conſ. 436. lib. 1. Felin. Dec. c. de cauſis. de offic. dele. Jaſ. Dec. in l. lecta. ſi cert. petat.

b *Reſtaurare.*] Suprà lib. 1. conſ. 101. num. 8.

c *Mercedis.*] Imò, ut Franciſc. Ripa tract. de peſte fol. 5.

AD CONSILIUM CLI

a *Nunquam.*] Supr. lib. 5. num. 2. conſ. 183. num. 2 ſupr. eod. conſ. 70. in fin.

b *Niſi.*] Infrà eodem conſ. 206.

c *Invicem.*] Suprà lib. 5. conſil. 86.

Mortis.] Supr. lib. 2. conſ. 14.

e *Præſentia.*] Supr. lib. 2. conſ. 83. num. 15. quod verum non eſt.

AD CONSILIUM CLIII.

a *Tranſit.*] Hæc ratio eſt falſa & contra textum in d. l. cùm precario; quia Iſolda non rogavit precariò, ſed ab ea rogatum eſt, ergo tranſit ad hæredes Iſoldæ, quod eſſet expeditum ſi ipſa, re integra ratificaſſet conſtitutum & precarium.

b *Nullus.*] Hæc eſt ratio juſtificativa hujus conſilij Alexand. l. quod meo., in princ. de acquir. poſſ. ſup. lib. 1. conſil. 110. num. 3. ſupr. lib. 5. conſ. 22. item alia ratio, quia conſtitutum erat conditionale, & ſic interim alienando potuit impediri. Decius l. contractus, num. 17. de reg. jur. licet in hoc contrà ſentiat Matth. de Afflict. in deciſ. Neap. 34.

c *Alium.*] Imò etiam tunc locus eſt ſtatuto, & competit interdictum recuperandæ, ut decidit Joan. Fab. §. 1. inſtit. de hær. qual. & diff. & ita obſervatur. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 132. ſupr. lib. 2. conſil 82.

d *Singularem.*] Et eſt veritas Cor. conſ. 218. lib. 2. Vide Ant. Neguſa. tract. pig. parte 3. num. 22. cum ſeq. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 171.

AD CONSILIUM CLV.

a *Specialis.*] Suprà conſil. 153. ſupr. eodem conſil. 111. numer. 18.

b *Plura.*] Curt. junior conſil. primo Jaſ. conſil. 233. libr. ſecundo. Alb. Brun. conſil. 8. conſ. 12. conſ. 15. conſ. 30.

c *Derogatoria.*] Supr. libr. 4. conſil. 7. conſ. 122. conſ. 23.

d *Singularis.*] Supr. libr. 1. conſ. 139. num. 6. ſupr. lib. 4. conſil. 121. numer. 12.

e *Cauſam.*] Sup. lib. 3. conſ. 2. ad fin. ſup. lib. 5. conſil. 1. numer. 2.

f *Dominium.*] Sup. lib. 5. conſ. 3. num. 8.

AD

AD CONSILIUM CLVI.

a *Æſtimatio.*] Sup. lib. 5. conſ. 79. num. 2.
b *Super.*] Lancelo. Dec. d. l. fundus. Guido Pap. dec. Delph. 432. Matth. de Afflict. dec. Neapol. 162. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 52. gloſſ. 1.

AD CONSILIUM CLVII.

a *Abſque inter.*] Jaſ. l. quod te. ſi cert. pet. Aret. conſ. 142. adde Aret. conſ. 72. Socin. conſ. 254 lib. 2. Lancelo. Galiau. l. 2. §. Cato, de verb. oblig Alex. infr. lib. 7. conſ. 148. Curt. junior conſ. 74. ſaltem ut quis teneatur ad intereſſe, non autem ut cadat in pœnam. Socin. conſ. 139. l. prima. Gozad. conſ. 27. Aymo conſ. 64. num. 1.
b *Quadruplum.*] Imò debet reduci ad duplum in quo ineſt ſimplum, per ea quæ dixi in l. unica C. de ſententia quæ pro eo quod intereſt.
c *Facta.*] Imola. ut ſupr. lib. 1. conſil.

AD CONSILIUM CLVIII.

a *Pront.*] Soc. rep. l mulieri de cond. & demn.
b *Ab inteſtato.*] Imò ut dixi ſuprà libro ſecundo, conſ 125.
c *Conſilio.*] Quod eſt conſ. 53. lib. 2. ſecundùm veterem, & conſ. 232 lib. 4. ſecundùm novam impreſſionem, ſed Bald. ibi loquitur in articulo in quo ſtatutum erat iniquum, & omnino reſtringendum
d *Referatur.*] Sup. lib. 1. conſ. 48. adde ſup. libr. 3. conſ. 42. numer 8. conſ. 101. numer. 10 ſupr. eodem conſ 43. num. 3.
e *Ratio.* Anton. Rub. conſ. 49. num. 6.

AD CONSILIUM CLIX.

a *Quod non.*] Idem Albert. 2. ſtatut. quæſt. 4. Petr. de Ferra in forma. lib ſup. ſol. peda. verſ. ceciderunt. in conſ. verſ. rurium. Franc. Luc. tract. de priv. fiſci. Bertach tract. gabella. part. ult. quæſt. 8. 10. Franciſc. Rip. tract. de peſte folio 100. & bene quicquid dicat Guid. Pap. dec. Delph. 572.

AD CONSILIUM CLX.

a *Teneri.*] Et etiam verum, ex quo habebat adminiſtrationem ut per Pan. diſp. 3. qu. 5. Bald. conſ. 255. lib. 1. Soc. conſ 32. conſ 152 lib. 1. & Alexan. hic malè conſuluit: amplia etiam in commendatario, ut tenet Fulg. conſ. 126. Reverendus licet in hoc contrarium teneat Steph. Bertran. conſ. 140. loca. lib 1. aliud aut in ſimplici Canonico qui non poteſt ultrà tempus ſuum Doctor eſſe, d. c. fin ne præla. vi ſup. Bal. jubemus. C. de ſacroſanct. Eccleſ. ca venio. qui ſuc. feu. da. tene in uſib feud. conſ. 251. conſ. 257. lib. 1. conſ. 493. an locatio lib. 3. Anchar. conſ. 116. Gemin. conſ. 17. numer. 7. cap. 3. Bertrand. d. conſ. 140. lib. 2.

AD CONSILIUM CLXI.

a *Tempore*] Alex. d. §. ſi conductor Dec. l. contractus, num. 14. de re jud. Bertran. conſ. 163. etiamſi libellus, conſ. 200. Nobilis lib. 2. conſ. 85. etiamſi lib. 4. Matth. de Afflict. dec. Neap. Alexan. lib. 7. conſ. 24. numer. 5.

AD CONSILIUM CLXII.

a *Particularis.*] Supr. libr. 1. conſ. 41. ſupr. lib. 2. conſ. 47. ſupr. lib. quarto. conſ. 71. And. Tiraq repet l. ſi unquam, verſ. omnia vel partem, de revocand. donationib
b *Dotata.*] Sup. lib. 3. conſ. 14. num. 12.
c *Dotis.*] Andr. Tiraq. repet. d. l. ſi unquam. verſ. donatione largitus quæſt. 10.
d *Oneroſo.*] Idem. Matth. ſing. 73. in fin. Jaſ. l. non tantùm C de leg. conſ. 171. lib. 4. Dec l. aut prætereà, C. unde vir. & uxor. conſ. 67. conſ. 353. conſ. 202. fa. Oldr. quæſt. 244. Latè Andr. Tiraq. repet. d. l. ſi unquam verſic. donatione largitus, quæſt. 10 & eſt verum, licet aliter dicat Dec l in eo de reg. jud. l. 1. C. de ſec. nup. conſ. 240. conſ. 577. in fin.

AD CONSILIUM CLXIII.

a *Appellationis.*] Curt. tract. de ſequeſt.
b *Publicum.*] Idem Jaſ §. item ſi quis, inſtit. de act. ſed quòd ſufficiat ſolum illud quod requiritur ad primum decretum, tenet Alexand. l. ſi fidejuſſor. § fin. qui ſatiſ. cog. Curt. tract. de ſequeſtr. quæſt. 12. Pan. c. in fin. de ſeq poſſ & fruct.
c *Competat.*] Imò ut dixi inf. lib. 2. conſ. 8.

AD CONSILIUM CLXIV.

a *Cauſa.*] Alber. Brun. conſ. 10.
b *Judicij.*] Ægid. Bellamera, deciſ. 78.

AD CONSILIUM CLXV.

a *Actuum.*] Ad hoc Cor. conſ. 64. lib. 3.
b *Ruſtico.*] Infr. lib. 7. conſ. 7. ad fin. Alex. d. l. juris ignorantia.
c *Conſuleto.*] De hoc latè And. Tiraquel. tract. retract. Commen. §. 4. gl. 7. num. 6. cum ſeq.
d *Expreſſis.*] Supr. lib. 5. conſil. 75. num. 10.
e *Donandi.*] Suprà lib. 5. conſ. 142. conſ. 148.
f *Contra.*] Supra lib. 1. conſ. 71.

AD CONCILIUM CLXVI.

a *Factum.*] Suprà lib. 1. conſil. 110. num 3. ſup. lib 5. conſ. 22. ſup. eodem lib. conſil 153. num 2.
b *Sororis.*] Amplio etiam ſi fratrem putabat ſe ſolum hæredem & habilem, ut ſcripſi in Conſuet. Pari § 132.
c *Ratio.*] Supr. lib. 5. conſ. 120. num. 6.
d *Teſtibus*] Cor. conſil. 214. col. 1. lib. 1. conſ. 224. col. 2. lib. 2. conſ. 56. num. 2.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Factum.*] Sup. lib. 1. conſ 110. num. 3. ſup. libr. 5. conſil. 22. ſup. eod lib. conſ. 153 num. 2.
b *Sororis.*] Amplio, etiamſi fratrem putabat ſe ſolum hæredem & habilem, ut ſcripſi in conſuet. Pariſ §. 132.
c *Ratio.*] Supr. libr. 5. conſil. 120. num. 6.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Oneroſo.*] Imò hoc non ſufficit, niſi conſtet ex neceſſitate alienatum, poteſt enim ex mera voluntate vendidiſſe: pro caſu dico in dubio æquè revocari lega-

tum ſicut per donationem, quicquid omnes gl. & Doctores aduſque opinati ſint, ut dixi in novis intel. ſuper. d. l. cum ſervus, & l. rem legatam, de adim. leg.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Hered.*] Idem inf lib. 2. conſ. 152. imò in dubio non incumbit onus probandi hæredi: quia alienatio præſumitur in dubio ſpontanea & voluntaria, ut dixi in novis intellect. in d. l. cum ſervus, de adim. legat.

AD CONSILIUM CLXXI.

a *Teſtamenti.*] Suprà lib. 2. conſ. 171. col. 2. ſup. lib. 5. conſ. 17. n. 3. ſup eod. conſ 59 n 7 Dec. Thol. 190.

Gentivus.] Supr. lib. 4. conſ. 35. num. 14.

c *Suis.*] Idem Rom. conſ. 455. In caſu præmiſſo. conſ. 460. illa verba. ang. Aret. tract. malefic. verſic. compa. dicti inqui. & conſit. totum col. 1 Matth ſing 33. Curt l. 2. § quod obſervari. col. 6 C. de jurejur. propter Cal 10. And. in rub. de adul. dic quod reſponſio ſimplex refertur ad omnes qualitates pertinentes, non autem ad impertinentes, reſponſio verò ſuper facto uno, res perſonæ tantum non refertur ad certas qualitates, adde Alex. d l ſi cui Jaſ. l ſi quis nec cauſam col. 3. ſi cert. pet. l. ſi duo patroni §. ſi quis juraverit col. 2. de jurejur Alciat l. 1. § ſi quis ita num. 99. de verb. oblig.

d *Old.*] Quæſt. 218. dixi ſup. lib 1. conſ.

e *Vti*] Roman. conſil. 455 conſil. 460. alex. ſup. lib. 3. conſil. 115. numer. 2. ſup. lib. 5. conſil 135. num. 7. Soc. l. cùm quæritur, de reb. dub. Jaſ l fructus, col. 3. ſolut mat Hippol Mar ſing 208. Dec. cap. cum venerabilis col 14. num 24. de except. conſ. 482. col 1. conſ. 529. col 1. Alciat. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 12. in fin. Sed vide Calder. conſ 7. de confeſ. Phil. Franc. cap. 2. col. 5. de confeſſ in 6. idem Alex. infr. lib. 7. conſil. 30. num. 10.

f *Totum.*] Paul. conſil. 296. in fin lib 1. ſed Cor. conſ 305. litera eodem, libro tertio, dixi in Conſ. et. Pariſienſi § 8.

AD CONSILIUM CLXXII.

a *Articulatus.*] Idem Curt. tract. poſitio. interrog. col. 2. ſed iſti valdè impropriè loquuntur: quia articuli fiunt ad probandum, poſitiones autem fiunt de corpore vel mente libelli vel articulorum elicitæ, ut ſuper his adverſarius reſpondeat, ut ſentit Bal. l. generaliter §. 1. C. de jurejur. & ſic in utriſque: & ponens & articulans ſicut libellans fatetur, ſecùs in ſimplicibus interrogatoriis, quia dans vel ſuggerens interrogatoria non fatetur: ideò non admittuntur, niſi præparatoriis, ut per Rotam de ſequeſtrat. poſ. & fruct. in antiquis, Paul Jaſ. l. judices in fin. C. de jud. Philip. Franc. c. 1. col. 2. de conf. in 6.

b *Excluſi.*] Supr. lib. 5. conſ. 73. col. 1.

c *Addita.*] Valdè errat contra text. legis unicæ C. de his qui ante aper. tabul.

d *Morte.*] Supr. lib. 2. conſ. 4. num. 7. ſup. lib. 4. conſ. 25. ſup. lib. 5. conſ. 172. Maria. Soc. c. quoniam frequenter §. porro col. pen. ut lit. non conteſt. Bal. conſ. 398. lib. 2. Cor. conſil. 204. col. 2. lib. 3. Cœp. cauſa civil. conſ. 50. Alc. infr. eod. conſ. 187. in fin. infrà lib. 7. conſ. 127. in fin.

e *Totam.*] Fab. tract. de empt. & vend. col. 26. Curt. ſenior conſ. 3. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 206. ſed dic ut per Andr. Tiraq. in conſuet. Pictav. tit. de retra. §. 3. num. 4. Bal. nov. tract. de dot. part. 7. princ. in l. 1. col. 7. Aymo conſ. 91.

f *Modo.*] Fab. ſub. eod. conſ. 83. num. 4. ſed contra facit ſupr. lib. 2. conſ. 138. num. 6. dixi in conſuet. Pariſ. §. 68.

g *Judicem.*] Suprà eod. conſ. 77. num. 13.

h *Hæres.*] Sup. eod. conſ. 77. num. 3. ſup. lib. 5. conſ. 61. num. 7. ſed dic ut ſupr. lib. 1. conſ. 110. in fin.

i *Error.*] Supr. lib. 5. conſ. 55. in fin. ubi dixi.

AD CONSILIUM CLXXIII.

a *Probatam*] Suprà lib. 2. conſ. 45.

b *Tali.*] Supr. libr. 5. conſ. 89 num. 2.

c *Populi.*] Supr. lib. 2. conſ. 94. in fin.

AD CONSILIUM CLXXV.

a *Valet.*] Soc. l. quidam relegatus. col fin. de reb. dub.

b *Succeſſivo.*] Non eſt verum hîc quia dixit æquis portionibus.

AD CONSILIUM CLXXVI.

a *Dicitur.*] Suprà eod. conſ 32. num. 5.

b *Potuit.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 6. num. 5. ſup. eod. conſ. 19 num. 13.

AD CONSILIUM CLXXVII.

a *Quod.*] Sup. lib. 3. conſ. 49. num. 7.

b *Lineam.*] Tetigi in conſuet. Pariſ. §. 9. num. 6. cum ſeq.

c *Architectoria.*] Ariſto. ſymbolicè vocat architectonicam omnem præcellentem artem ad quem cæteræ minores referuntur.

d *Confines.*] Suprà eodem conſ. 90. col. 1.

e *Allegari.*] Supr. libr. 3. conſ. 69. num 13.

f *Probet.*] Sup. lib. 2. conſ. 218. col. 5. Bal. l ren. C. quibus non objicitur long. temp. præſcript. ſa ſup. lib 5. conſ 80. num. 13. latè Franc. Bald. tract. præſcr. par. 1. quartæ par. princ. quæſt. 3. lib. 1. eodem conſ. 220. num. 4.

AD CONSILIUM CLXXVIII.

a *Parata.*] Fa non in l. duo fratres de acquir. hæred. in l. 1. C. qui teſtam. fac. poſ.

AD CONSILIUM CLXXIX.

a *Tituli.*] Sup. lib. 5. conſ. 50. col. 2.

b *Annorum.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. quinto, numer. 22.

c *Poſſet.*] Supr. lib. 5. conſ. 83.

d *Falſo.*] Supr. libr. 2. conſ. 5. col. 2.

AD CONSILIUM CLXXX.

a *Pretio.*] Sup lib. 1. conſ 8.

b *Iungi.*] Contrarium & melius tenet, ſuprà, eodem conſ. 79. num. 4.

AD CONSILIUM CXCVIII.

a *Tenent.*] Hic cauſæ inſervit: quia vera opinio Alexandri eſt, quòd etiam in his habeat locum per-

emptio inſtantiæ, ut ipſe tenet legendo in l. properandum in princip. colum. 1. C. de judic. & conſulendo ſupr. libr. 2. conſil. 49. numer. 7. ſupr. eodem conſ. 147. numer. 10.

AD CONSILIUM CLXXXIII.

a *Filius.*] Supr. lib. 3. conſil. 34. lib. 5.

b *Spatio.*] Idem Ang conſil. 305 Statuto cavetur quod laudo. Socin. conſil. 220. col. 3. lib. 2. dic ſimpliciter quamdiù durat jus, vel actio principalis, licet aliter dicat Petr. de Ferra. in for. li. quo agi. ex comprom. verſ. nec reductio Panorm. d. c. Quintavallis, numer. 19.

c *Totum*] Et bene; quod non ſervatur in hoc regno niſi formaliter appellet ut ſubeat periculum mulctæ, alioquin non fiet ei jus etiam liquidum pleræque ſunt id genus apud nos conſtitutiones pecuniariæ.

d *Secundam.*] Supr. lib. 2. conſil. 222. num. 13.

e *Propter.*] Vide deciſ. Thol. 227. Anchar. conſ. 415. in fin. Boiſſ. de Vital. Clem. 1. col 4. verſ. ſuas tamen de re jud. int. lib. 7. conſ. 79. in fin.

AD CONSILIUM CLXXXIV.

a *Ennunciati.*] Dixi in Conſuetud. Pariſienſi §. 6. numer. 10.

b *Sententiam.*] Sup. lib. 5. conſil. 1. num. 4.

c *Citatus.*] Quia ejus non intererat, ſecùs ſi agebatur de ea excludenda per illum actum, ut dixi in Conſu. Pariſ. §. 190.

AD CONSILIUM CLXXXV.

a *Abſque.*] Supr. eodem conſil. 85.

b *Juxta.*] Dixi ſup. eodem conſil 115.

c *Sine.*] Supr. eod. conſil. 31. numer. 6. 8.

d *Juramentum*] Agt. de Peru. tractatus, effect. 54.

e *Bal.*] Conſil. 379. Punctus talis eſt libr. 3. conſ. 489. proponitur lib. 5. Anchar. conſil. 250. Alexand. l. ſi deceſſerit. in fin. qui ſatiſda. cogant. Cornel. conſil. 87. lib. 4. Curt. ſenior conſ. 66. col. 15. Anton. Rub. conſil 66. conſil. 81. ſed non tenetur mater petere quòd tutores cogantur adminiſtrare. Bald. conſil. 403. videtur prima facil. lib. 4. conſil. 489 eodem. libr. quarto: adde Paul conſil. 147. libr. 1. Bald conſil. 133. ſuper quibus lib. 4.

f *Mater.*] Imò, ut tenent contra gloſſ. Alber. Bar. Bald. in d. l. matres Anchar. conſ. 104. Gui. Pap. conſil. 63.

g *Unica.*] Supr. libr. 5. conſ. 63.

AD CONSILIUM CLXXXVI.

a *Tamen.*] Supr. libr. 1. conſ. 28. num. 11. ſuprà eodem conſil. 36. numer. 3.

AD CONSILIUM CLXXXVII.

a *Aliàs.*] Idem ſupr lib. 3. conſ. 25. adde ſuprà eodem conſ. 172. num. 7.

AD CONSILIUM CLXXXVIII.

a *Poſſe.*] Iſtud eſt indubitabile, attento quòd viva Antonia, defecerunt maſculi & ſic poterat cum effectu exigere ſupplementum legitimæ condictione ex lege, prout de jure communi, videlicet uſque ad tertiam partem ejus quod habitura fuiſſet jure communi in ſucceſſione patris inteſtati: ergo hanc actionem tranſmiſit ad quoſcumque hæredes: imò ſi pater mortuus fuiſſet ab inteſtato, tranſmiſiſſet ad quoſcumque hæredes jus adeundi & petendi hæreditatem paternam pro virili ſua; ſed dubium eſſet, ſi Antonia deceſſiſſet ante Joannem fratrem ſuum, an ad ſuos quoſcumque hæredes tranſmittat jus petendi ſupplementum legitimæ, vel jus adeundi nondum natum: & quantum ad jus adeundi vel ſuccedendi Bald. tenet quòd non, conſil. 268. quamquam libro ſecundo, ſecundum veterem, & conſ. 132 libr. 2. ſecundùm novam impreſſionem, ſed quantum ad jus petendi ſupplementum legitimæ tenet Bald. quòd tranſmittat conſ. 69. antiquum ſtatutum, libro primo, quod repetitur conſ. 326 libro tertio, nihilominus Bald eſt ſibi (more ſuo) contrarius: quia rationes ejus idem concludunt de jure adeundi, nec eſt quantum ad hoc differentia inter hæc duo jura: quia excluſus à ſucceſſione, eſt excluſus à legitima. vera & crebrior ſententia eſt quòd non tranſmittat, ut tenet Bart. in l. fin. ad Tertul. Georg. Nata. in tractat. de ſtatu excluſ. fœmin. fol. 14. col. 1. latius Alber. Brun. c. tract. art. 11. quæſt. 9. licet aliter ſentiat Anchar. conſ. 220. & Cor. conſ. 126. col. 4. libr. ſecundo.

AD CONSILIUM CLXXXIX.

a *Feudum.*] Dixi in conſuetudine Pariſienſi §. 30. quæſt 32.

b *Odium.*] Joan. Fab. Ang §. fin. inſtit. de injur. dec. Tho. 234. Clava. ver. injuria. §. 7.

c *Probatum*] Ang. tractat. malefic. ver. che. mai. adul. co. pet. dec. Thol. 300. Gemin. col. 4. in fin. inſ. lib. 7. conſ. 13. ad fi.

d *Conjecturas.*] Sup. lib. 3. conſ. 52. ad fin.

AD CONSILIUM CXC.

a *Poſtquam.*] Supr. lib. 3. conſ. 80. num. 13. Jaſ. conſ. 27. lib. 1 ſed contrarium verius eſt, ut tenet Dec. dicta l. ſi librarius numer. 6.

b *Secùs.*] Supr. lib. 2. conſ. 52. col. 2.

c *Cauſæ.*] Matth. de Affiict. deciſ. Neap 83. Jaſo. conſ. 131. col. 1. lib. 1.

d *Dotis.*] Infr. lib. 7. conſ. 99. num. 2. vide Paul. conſ. 92. lib. 2. Jaſon. conſ. 11. in fin. lib. 1. conſ. 91. col. 2. lib. 3. ex his verbis, col 1. de teſt. milit C. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 73. Alci. l. verbum reddendi, de verb. ſignif.

e *Volo.*] Paul. Jaſ. l. 1. C. de ſum. Trin.

f *Alij*] Jaſ. lib. 3. conſ. 13. col. 2. vide ſup. lib. 5. conſ. 88. num. 27.

AD CONSILIUM CXCI.

a *Tunc.*] Supr libr. conſ. 98.

b *Mandatum.*] l qui in aliena. §. 1. de acquir hæred. ſuprà libro quarto conſil. 1. numer. 19. Curt. ſenior conſ. 76. col prima; Dec. l. 1. col. 3. C. qui admit. Jaſ. conſ. 140. numer. 4. libro quarto, Hip. Marſil. l. ſi quis de quæſtion ſingul. 321. Albert. Brunus. conſ. 195. licet aliter dicat Curt. dec. conſ. 76. col ſecunda Jaſ libro primo, columna quinta C. qui admit. Dec. conſ. 486. col fin. conſilio. 6. 8. Franc. Bald. tractat. de præſcript. par. 1. tertiæ princ. numer. 28. dicendum quod iſtud debet accipi ſecundum materiam ſubjectam & alia jura, adde quòd ex longitudine temporis præſumitur ratificatio ſecundùm Ang. in l. ſciendum de ver. obl. Dec. conſ. 297. Lud.

de Goza conſ. 11. num. 19. quod etiam intelligendum eſt ſecundum materiam ſubjectam.

c *Bene.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. num 35.

d *Sciviſſet.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. 5. 13. gl. 11. numer. 5.

AD CONSILIUM CXCII.

a *Pares.*] Imò ſemper indiſtinctè requiritur major pars num. ad minus Panor. diſp. 1. dub. 1.

b *Tenui.*] Latè d. And. Tiraq. nunc Provinciæ Senatus proto-præſes deſignatus meritiſſimus in Conſue. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 14. num. 47. cum ſeq. adde infrà lib. 7. conſil. 197. col. 2. Alciat. l. 1. §. fin. num. 6. de verb. oblig. limitat in eo quem ſemel partes elegerunt, item limita ut plus credatur; licet non plenè Aymo. conſil. 73. numer. 30.

AD CONSILIUM CXCIII.

a *Salvis.*] Bald. conſ. 96. lib. 1. Paul. conſ. 139. in fin. libro primo Fel. cap. inter monaſterium, col. 3. de re jud. Andr. Corſer. in ſing. verſ. ſalvo jure. Dec. conſ. 445. col. 5. conſ. 460. numer. decimo. Franciſc. Rip. c. cum. M. Fer. numer. 218. de conſtit. Cæp. cauſa civili. conſ. 25. numer. vigeſimo primo. Albert. Brun. conſ. 57. col. in fin. Alciat. tractat. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 28. faciunt quæ dixi in Conſuet. Pariſ. §. 43. in fin.

AD CONSILIUM CXCIV.

a *Ceperit.*] Bald. l. ſi quis non dicam rapere. C. de epiſc. & cle. l. cum proponas co. 1. C. de nav. fœno. l. ſi fugitivi, ibi Cœpo. C. de ſer. fugit. in tract. ſtatut. verſ. accedere gl. in l. arborib. paragraph. de illo ver. amitti de uſufruct. Bertach. tractat. gabel. par. ultim. quæſtio. decimaquatta Alexan. l. qui Romæ paragraph. Callimachus. col. 2. de verb. oblig. Fran. Rip. tract. de peſt. fol. 72.

AD CONSILIUM CXCV.

a *Tota.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſi. §. 2. gl. 4 numer. 36.

b *Moleſtia.*] Supr. lib. 1. conſil. 52.

AD CONSILIUM CXCVI.

a *Conſtit.*] Col. 76. Roman. conſ. 12. Cor. conſ. 121. libro quarto, Dec. c. eccleſia. col. 16. de conſt. Jaſ. conſ. 133. numer. 17. libr. quarto. Franc. Rip. de revoc donation. reſpon. 15. col. 6. Alexan. infr. lib. 7. conſ. 151. Paul. diſputat. 2.

b *Cedendarum.*] Rom. conſ. 472. Dec. conſ. 446. & bene. licet aliter dicat Socin. conſ. 200. lib. 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 182.

AD CONSILIUM CXCVIII.

a *Totum.*] Et bene quia in clauſula teſtamenti quæ ſequitur, eſt eadem ratio, quia idem verbum ſubſtituit & ſic omnes ſaltem verbis ſunt conjuncti: quia expreſſa diſtributio partium in eadem oratione, ſive ſequatur legatum rei, ut in l. re conjuncti, de leg. 3 ſive præcedat, ita quod legatum vel ſubſtitutio incipiat à certis partibus vel quotis indiviſis ut in themate, hoc non impedit conjunctionem verbalem. l. Mævio. in princ. de leg. 2. & ſic iſte Bernardinus erat Antonio junctus re & verbis in duabus quartis in quibus pro parte Antonij potuiſſet reliquos ſi cucurriſſent, in jure accreſcendi excludere, dicta l. re conjuncti, erat autem Bernardinus reliquis ab Antonio verbis tantùm conjunctus, quod ſufficit ut omnibus alijs deficientibus, totum ſibi accreſcat.

b *Teſtatoris.*] Supr. lib. 1. conſ. 56. col. 1.

c *Deſierunt.*] Bald. conſ. 140. lib. 2. Curt. ſenior conſil. 14. col. 8. Dec. l. hæreditas, de re jud. conſil. 551. conſ. 581. conſ. 687. in l. fin. col. 4. C. unde liberi. Jaſ. conſ. 3. col. 3. conſ. 85. col. 6. 7. lib. 1. Bertran. conſ. 127. Viſo caſu lib. 2.

d Hæc epiſtola ponitur tanquam dubitatio ad deciſionem præcedentis conſilij & ſubſequitur ſubſtantialis reſponſio facta à tergo dictarum litterarum manu ejuſdem Alexandri.

AD CONSILIUM CC.

a *Reprehenditur.*] Et bene licet Alexander meminerit de iſto conſ. ſup. lib. 5. conſ. 4. numer. ſecundo. licet ibi & aliàs ubique ſequatur opinionem Joan And. & male ut dixi ſupr. libr. 4. conſ. 27. adde Cæpol. cauſa civil. conſ. 15. & pleniſſime omnium Aymo. conſ. 189. ubi tamen nimis reſtringit, ut liquebit per ea quæ dixi in tract. meo uſuratum.

AD CONSILIUM CCI.

a *Totum.*] Ita tenet Alex. vbique. Sed contrarium verius eſt quòd non ſufficient, hæc verba generalia, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 5. num. 14.

b *Integrum.*] Dixi ſup. lib. 5. conſ. 133. num. 11.

c *Voluiſſe.*] Fateor hoc quia ſatis apparet de mente.

Directè] Falſum eſt, quia merè obliqua numquam directantur.

e *Poſſit.*] Supr. lib. 1. conſ. 67. num. 1.

Nepos.] Sed indiſtinctè practicatur in libetis, & bene, ut dixi ſuprà lib. 5. conſ. 195. & etiam mens d. l. jubemus, in fin. non eſt excludere nepotes, ſed omnes alios quam liberos quibus jure naturæ legitima debetur, ut dixi in novis intellectibus.

g *Inventarij.*] Supr. lib. 4. conſ. 67.

AD CONSILIUM CCIII.

a *Gloſſ.*] Adde no. ſup. lib. 2. conſ. 194. ſup. eodem conſ. 130. inf. lib. 7. conſ. 22. Decius conſ. 243. conſil. 273. Bertran. conſ. 296. Viſo & ponderato, lib. 2. Cæpol. tractat. de ſervit. ruſtic. prædior. c. 4. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 388.

AD CONSILIUM CCIV.

a *Domus.*] Dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 8. gl. 5. & ſup. lib. 2. conſ. pen.

b *Diverſis.*] Supr. libr. 5. conſ. 16. col. 1.

AD CONSILIUM CCV.

a *Suſpicio.*] Anchar. conſ. 173. col. 3. Curt. ſenior conſ. 73. col fin. Jaſon. in l. licet Imperator. col. 2. de legat. 2. conſ. 168. col. 2. lib. 4. Dec. conſ. 175. conſ. 189. c. porrecta. col. 1. de conſt. uti. vel inuti. Fr. Rip. c. 2. num. 26. de reſcript.

b *Reperitur.*] Sup. libro 1. conſilio 50. numero 8.

c *Capere.*] Roman conſil.242. Alex.Jaſ.l.de pupill. §.ſi quis. de oper. nov. nunciat.Soc.Jaſ.l.2. de jurisdict. omn.jud.Dec. c. prudentiam. col.5. de off.deleg.licèt Aret. contra conſilio 95. & Franc. Rip. libro 1. reſponſo 13. & malè.

d *Inferre.*] Cœpol. cauſ.crim. conſilio 21. col.4. Dec.conſil. 602. col. 2. conſilio 615.col.1.

AD CONSILIUM CCVI.

a *Neceſſaria.*] Per hanc rationem ſuſtinetur conſilium, ſed non per ſequentem, quæ falſa eſt: quia ſi eveniſſet caſus ſubſtitutionis pauperum, ſive mortuis, ſive vivis, ſed poſteà mortuis executoribus, omnino poſſet peti & fieri executio per epiſcopum, vel peti per procuratorem pauperum.

b *Diſpoſita.*] Hoc verum inquantum diſponit de bonis ſuis ampliando vel differendo: ſed non inquantum diſponit de ipſa executione tantum,ut pulchrè per Bald. conſilio 155. teſtator conſilio 159. Conſtitutio lib. 1. ſecundum veterem quæ ſunt conſilio 297.& conſil.301.lib.2.ſecundam novam impreſſionem,& ſi verba & non per alium relata ad executorem intelliguntur in dubio,quamdiu ille vivet & exequi poterit, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ.

c *Liberè.*] Quia hic conſenſus requirebatur propter intereſſe propinquorum ſive propter imbecillitatem ætatis & ad legitimandum perſonam.

AD CONSILIUM CCVII.

a *Statuti.*] De his inf. lib. 7. conſil.62. conſilio 65. Anchar. conſil. 182. conſil. 269.

b *Tranſacto.*] Supra libro 1. conſilio 22. numero 2.

c *Materia.*] Jaſ. l. ſi conſtante. in princ. col.4.ſol. matr.§.ex maleficiis col.7. inſt. de actio.

AD CONSILIUM CCIX.

a *Indigno.*] Et ſine conſenſu patris tunc poteſt exhæredari. Bald. l. nec filium, C. de nupt. leg. ſi pater. C. de ſponſ. conſilio 121. lib.1.licet contrarium teneat Jaſ. in Auth. ſed ſi poſt. C. de inof. teſt.in l.2 §.1.col.6. ff.ſol. mat.Dec.in l. nupt.de reg.jur.dixi in Conſ.Pariſ. §. 122.

b *Operari.*] Secundùm qualitatem perſonarum, vide ſup. lib. 4. conſil. 133.

c *Pœnam.*] Suprà libro 3. conſil. 1. n. 10. ſup. lib.1. conſil. 59. num. 5. ſup. libro 1. conſil.98.

d *Loco.*] Jaſon Auth. noviſſima. in fin. C. de inoffic. teſtam. vide ſup. libro 5. conſilio 179. numero 7. cum ſeq. ſup. libro 2. conſilio 56. libro 7. conſil. 211. col. finali.

e *Gratuitò.*] Cor. conſilio 135. libro 2. conſ. 139. libro 4.

AD CONSILIUM CCX.

a *Probaret.*] Supra libro 1. conſilio 92. ſup lib. 2. conſilio 171. col. 2. ſupra libro 4. conſilio 41. ſupra libro 5. conſilio 90. col. final. Andræas Tiraq. in Conſuet. Pictav. titul. de retract. §. 25. numero 10. Dec. conſilio 466. Jaſon leg. ad diem, ff. de verb. oblig.

AD CONSILIUM CCXI.

a *Inter.*] Vide dom. And. Tiraq.in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. gl. 5.

b *Frivola.*] Supra libro 1. conſilio 5. numero 11. conſ.80. col. 2.

AD CONSILIUM CCXII.

a *Dictat.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 188.

b *Pœna.*] Sup. lib.1. conſ. 103. n. 15. ſup. eodem conſ. 92. n. 17.

c *Omnia.*] Sup. lib. 1. conſ. 48.

d *Eſſet.*] Sup. lib. 5. conſ. 1.

e *Quamvis.*] Paul. l. contumacia,de re jud. Alex. d. l. ſi finita. §. Julianus, col. 13. de dam. infect. Maria.Socin. tract. de cit. art 7. num. 31. art.27 num.90. in fin. cap. veniens, not. ultim. & ibi Panorm. col. 2. de accuſat. Dec. cap. 1. col. penult. & ibi Franc. Rip. de judic.

f *Cogi.*] Infra eodem conſilio 232. in fin vide Cor. conſil. 4. col. 2. conſilio 240 col. 2. conſilio 366. col. penult. lib.1.conſilio 246. conſilio 26. libro 4 Franc. Aret. conſilio 6. Socin. conſilio 253. col. 5. libro 2. conſ.16. libro 4. Decius cõnſ 502. Bert.conſ.216. in 1. dubio, libro 1. Hieron. Cag. repet l 2. col. 5. de pact. inter empt. & vend. ſed ego dico quòd communis opinio eſt falſa, ut clarè & novè dixi in l. 4. §. Cato. de verb. oblig.

g *Perſonas.*] Imò ut tenent Paul. cap. cauſam quæ de teſt.Franc.Aret. c. at ſi cleri de jud. Guid. Pap. dec. Delph. quæſt. 136. & hanc contra communem puto veram, dummodò probatio plenariè recepta ſit, & ſalvo quòd ſi pars omiſit reprobationes teſtium in prima inſtantia, ex quo fortè illa prima cauſa erat vilis,vel quod aliunde putà per inſtrumenta principaliter ſe fundabat, poterit nunc reprobare,vel reſtitutio debet dari hæredi reprobationis lapſu fortè temporis omiſſæ,qua conſideratione ceſſante, puto ſidem facere inter eoſdem in alia cauſa.

h *Facta.*] Supra eodem conſilio 167. numero 5. ſup. libro 5 conſ.104. num.6.ſup.lib.2. conſ.213.n 6. ubi dixi.

i *Ubi.*] Fa. ſupra eodem conſ. 7. n. 7.

k *Proxeneta.*] Supra libro 1. conſilio 13. numero 14.

l *Contraria.*] Supra libro 4. conſilio 131. numero 7.

AD CONSILIUM CCXIII.

a *Sentio.*] Confirmatur infra libro 7. conſilio 91.

b *Parochianus.*] Paul. Socin.d §. cum ita Panorm. cap. judic. cante, cap. requiſiſti, de Eccleſia, tit. §. ſi quis, col. 9.

c *Domus.*] Paul. conſil. 211. conſ. 453. lib.1.Corn. conſil. 206. lib. 3. aliquando pro patrimonio,ut Matth. de Afflict. dec. Neap. 106.

d *Odio.*] Supra eodem conſ.99 num 2.

e *Perpetuo.*] Alex. Jaſ. d. leg. ſufficit, d. l. ſi principalis, Jaſ.l. ſtichum aut Pamphilum, §. ſtipulatio,col. 2. de verb. oblig.

f *Pauper.*] Socin. conſilio 30. libro 4. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 169. Alciat. leg. qui non hoſtes, §. locuples, de verb. ſign. infra lib. 7. conſil. 37. conſilio 91.

AD CONSILIUM CCXIV.

a *Manu.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 1. gloſſ. 1. num. 26.

b *Fallit.*] Supra eodem conſ. 175. n. 6.

c *Liberè.*] Sup. lib. 5. conſ. 96. col. 1.

d *Error.*] Sup. lib. 3. conſ. 121.

e *Falli.*] Ancharanus conſilio 324. Alexand. ſup. libro 1. conſilio 92. libro 13. Cor. conſilio 62. libro 3. conſilio 10. col. 2. conſilio 189. in fin. libro 4. Curt. ſenior conſil. 71. col. 4. Phil. Franc. c. unico, de poſtulat. prælat. in 6.

AD CONSILIUM CCXV.

a *Teſtatore.*] Sup. libro 2. conſ. 62.

b *Valebit.*] Cave. quia Bald. ibi loquitur in rebus teſtatoris, & ſic bene dicit, aliud puto ſi minor promitteret de rebus propriis.

c *Neceſſaria.*] Putà in liberando debitorem ſolventem, ut loquitur Romanus, ſecùs ſi ex alia cauſa ſit neceſſaria.

d *Privatum.*] Imò etiam privatum gerens officium ad hoc tenetur, text. leg. fin. in princ. ff. de bon. Auth. jud. poſſi. aut ergo executor eſt generalis, & tenetur conficere inventarium: & ita obſervatur, aut ad certos actus vel certas res tantum, & non tenetur, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi §. 6 gloſſ. 6. quæſt. 2. & §. 95.

e *Requiri.*] Dic cæteris paribus non eſſe differentiam inter creditorem & executorem teſtamenti: ſuppoſita ergo poteſtate pura vendendi, licet non requiſiverint dominum, ut adſit, valet venditio, & ſi vendens fraudem commiſerit, ſolus tenetur, non emptor niſi fraudem participaverit & in ſubſidium Paul leg. ſi partium C. de procurat. ſed ſi vendiderit omiſſa denunciatione vel alia forma requiſita ad purificandam poteſtatem vendendi, poteſt res vendicari ab emptore. Sali. leg. 1. C. ſi ex vend. pign. ag. Anton. Neguſan. de pignor part 6. membro 1. dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 95.

AD CONSILIUM CCXVI.

a *Capti.*] Sup. eodem conſ. 152 num. 2. Alex. leg. qui ſervum de verb. oblig. Cor. conſ. 200. libro 3. Maria. Socin. cap. dilecti filii, numero 31. de fo. comp. Jaſ. leg. ſi prius col. 7. de oper. nov. nuncia. leg. 1. col. 18. de acquir. poſſ. Angel. de Arim. in add. ad Ang. tract. malefic. verſ. dictus And. arm. in fin. ſed hæc & ſimilia dicta ſunt falſa: quia aliud eſt invenire ſeu deprehendere, aliud comprehendere ſeu capere, unde quod ſufficiat comprehenſio ſine captura tenet Bald. in leg. & ſervorum, ff. de ſtatut. hom. Imol. Socin. leg. 3. § Neratius, de acquir. poſſ. Ang. tract. malefic. ver. dictus Andr. arm. in fin. Jaſon. leg. 1. col. fin. quod quiſque jur. Franc. Rip. tract. de peſte. fol. 96. quæſt. 9. & eſt veritas niſi ex qualitate perſonarum & materiæ ſubjectæ aliud appareat, ut in d. leg. ſi Berſatoram, ſatis liquet actum eſſe de effectuali inventione & captura.

b *Probaverit.*] Alciat. leg. indicaſſe de verb. ſignif.

c *Litera.*] Imò vera litera eſt alternativa, vide Philipp. Franc. cap. 1. §. nec etiam, de fo. comp. in 6. Felin. cap. dilectus 2. de reſcript.

AD CONSILIUM CCXVIII.

a *Solemnia.*] Sup. lib. 3. conſil. 45. ſup. libro 4. conſ. 1. n. 20. Fel. c. ſicut, de re jud.

b *Si filius.*] Suprà lib. 4. conſ. 18. col. 2. Cor. conſ. 94. in fin. libro 2. Jaſ. l. 1. col. 5. C. qui admit. Franc. Balb. tract. de præſcript. part. 1. tertiæ part. princ. q. 10. n. 10. cum ſeq.

c *Centum.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 5. num. 63.

d *Statutum.*] Supra eodem conſ. 73. n. 4.

AD CONSILIUM CCXIX.

a *Præſentatione.*] Non dicit cui præſentatæ ſint, & ſic nulla eſt citatio, quicquid infrà dicat.

b *Scientia.*] Iſtud dictum cum ſequenti eſt falſum, niſi conſtet de ſcientia per nov. ſup. lib. 4. conſil. 122. col. fin. lib. 4.

c *Domum.*] Suprà lib. 3. conſil. 2. num. 7.

d *Longo.*] Adducere quòd non ſunt niſi tredecim anni ad ſummum; & ſic Alexander malè conſuluit quia non eſt verum quod ex longo tempore præſumatur ſolemnitas in alienatione rei Eccleſiaſticæ, contra ipſammet Eccleſiam, ut tenuit idem Alexand. ſup. libro 4. col. 17. num. 8. nec etiam verum eſt quòd confirmatio Papæ præſumatur facta ex certa ſcientia, niſi conſtet eum totius rei merita & defectus ſciviſſe, & ſic dico quod hoſpitale adhuc vacabat. & debebat obtinere impetrans etiam in poſſeſſorio: quia titulus adminiſtrationis ſemper fuit vacans, & nunquam fuit poſſeſſus per adverſarios, qui prætendunt proprietatem, ut dixi in Conſuet. Pariſienſi §. 64. Fateor quod ex lapſu longiſſimi temporis, puta triginta annorum poſſunt allegare ſolemnitates præſumi, ut decidit Petr. de Anch. d. conſ. 146. Geminian. conſilio 67. Apparet quædam unio. Decius conſil. 329. in fin. conſ. 638. facit Franc. Aret. conſilio Caſus eſt talis. col. 3. Socin. conſilio 15. Viſis. col. penult. libro 1. & gloſſ. in cap. pervenit. & ibi Anton. de Bu. Imo. col. 4. de empt. & vend. Ludovic. Gozadi. conſ. 73. num. 26. And. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 10. n. 7. fac. Alex ſup. libro 1. conſ. 73. n. 5. fa. quæ dixi inf. lib. 7. conſ. 73. num. 2. & ita ſæpè judicari vidi, & judicavi: niſi quando apparebat de enormiſſima læſione, & ſolemnitates defuiſſent, quia tunc exigitur completa præſcriptio 40. ann. quæ etiam ſufficit, excepto quòd ſi unio eſſet facta authoritate Papæ vel Legati.

e *Poſt.*] Bald. de feudo ſine cul. non amit. cap. ſi quis miles. in uſibus. feud. Cald. conſilio 2. de conſil. Curt. Junior conſil. 1. col. 5. Socin. conſilio 15. col. 13. libro 1.

AD CONSILIUM CCXX.

a *Quando.*] Suprà eodem conſilio 83. numero 11.

b *Abſentia.*] Sup. quia probatum eſt ſemel de præſentia, alias ſecùs ſuprà eodem conſilio 177. numero 15.

c *Valet.*] Sup. eodem conſilio 73. num. 4. conſilio 218. col. fin.

d *Hypothecaria.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 68.

e *Generali.*] Sup. libro 1. conſ. 71.

f *Deduci.*] Hæc ſola ratio non concludit, ut patet in obligato in diem: ſed vera ratio eſt, quia exceptio ordinis non concernit ſubſtantiam obligationis, nec etiam minuit, ſed ſolùm concernit modum &

formam exigendi, ut novè dixi in Conſuet. Pariſienſi § 67.

h *Culpa.*] De quo & de ceſſione actionum an debeant cedi utiles, vel qual s ſunt, plenè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 72.

AD CONSILIUM CCXXI.

a *Patruelis.*] Sup. lib. 2. conſ. 97. ſup. eodem conſ. 96. conſ. 83.

b *Accreſcet.*] Dicendum quòd ſic indiſtinctè. dixi in Conſuet. Pariſ. § 147.

c *Curatore.*] Supra lib. 2. conſ. 4. col. 4. Decius conſ. 509. conſ. 575.

AD CONSILIUM CCXXII.

a *Res.*] Scilicet prædia diverſo jure poſſeſſa non ut unica dixi latè in Conſuet Pariſ. §. 1. gl 5. num. 14. 47. fa. nov. in eodem conſilio §. 13 gloſſ. 1. quæſt. 13. numero 69. §. 23. quæſt. 13. adde infrà lib. 7. conſilio 14 in fin.

AD CONSILIUM CCXXIII.

a *Potuiſſe.*] Dixi in Conſ. Pariſ. §. 67.

AD CONSILIUM CCXXV.

a *Citationis.*] Hyppol. Marſ. ſingul. 75. Curt. Senior conſ. 20.

b *Tamen.*] Sup. lib. 2. conſ. 77. num. 20.

c *Etiam.*] Panorm. Felin. in rubr. de foro comp. ſup. lib. 5. conſ. 111.

AD CONSILIUM CCXXVI.

a *Clauſula.*] Supra libro 1. conſ. 48.

AD CONSILIUM CCXXVII.

a *Contrarium.*] Et bene text. d.l. in quibus Fr.Rip. repet l. fœminæ q.7. C. de ſecund. nupt. fa. quæ dixi ſup. lib. 3. conſ. 26. n. 14.

b *Derogando.*] Idem ſupra eodem conſ. 35 num. 11. ſed falſum eſt.

c *Contrarium.*] Et malè, quia in actione decennali habet locum hujuſmodi perpetuatio, ut tenet Imola l. 3. ſi rem ff pro empt Alex. l. fin. col. 3. de eo per quem fac. erit Jaſ. l. nam & poſtea. §. ſi is, de jurejur. Franc. Bald. tract. præſc. ad ſi q. pen quid autem ſit de Conſuet. dixi in Conſ. Pariſ. § 68.

d *Reducimur.*] Supra lib. 5. conſ. 75. n. 5. & 7.

e *Mortis.*] Sup. lib. 3. conſ. 13. n. 12. & jure.

AD CONSILIUM CCXXVIII.

a *Dominium.*] Fa. ſup. eodem conſ. 153. n. 3. Dec. l. contractus. n. 17. de reg. jur.

b *Separatim.*] Secùs ſi eodem contractu: quia tunc tale pactum eſſet pars emphyteuſis. Et iſtud intelligo quando dominus ſimpliciter concedit alii rem ſuam in emphyteuſim ſub hoc pacto. Secùs ſi dominus venderet domum ſuam & eamdem reciperet in emphyteuſim à venditore cum pacto redimendi uſque ad certum tempus, vel in perpetuum, etiam in eodem contractu: quia tunc licet interim amitteret emphyteuſim non ſolvendo canonem, non tamen amitteret jus redimendi: quia jus redimendi hoc caſu eſt pars venditionis, & refertur ad venditionem totius rei, quamvis aliter dixerit Cœpol. in tract. de ſimul contract. præſumpt. 2. in fin. Alciat. tract de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 45 & malè ut ſcripſi in Conſuet. Pariſ. §. 54 vide Jaſ. in leg. 2. col 1. num. 5. C de jure emphyteuſ. Dec. leg in Bonæ fidei. col. 3. Cod de pactis Alciat. leg. petens, col. fin. C. de pactis Ludov. de Gozad. conſilio 86. num 26.

c *Dederit.*] Curt. Senior. conſ. 67, col. pen. Soc. conſ. 252 lib. 2 Jac in tract. feud ver. ita etiam quod ipſi vaſſal. col. 1. Franc. tract feud part. 3. in fin. & parte 4 quæſt 5. & in conſ. 108. num. 17. conſilio 110. num. 27.

d *Dubitantes.*] Scilicet ab initio, quia ſuperveniens dubitatio non impedit præſcriptionem cœptam. Alex. Jaſ leg. 3. §. genere de acquir. poſſeſſ. Franc. Bald. tract. de præſcript. 2. part. 3. partis princ. quæſt. 2. cæterum de dubitatione partis incertæ dixi ple. in Conſuet. Pariſ. §. 65.

AD CONSILIUM CCXXX.

a *Practica.*] Sed melior eſt practica Franciæ. ubi appellatio ſemper utrumque caput devolvit & nullitatis & iniquitatis.

b *Sub.*] Sup. lib 3. conſ. 2. col. pen.

AD CONSILIUM CCXXXII.

a *Sibiipſi.*] Dec. conſ 563 col. 1. unde malè conſuluit Steph. Bertr. conſ 90. Viſo inſtrum. lib. 2. ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 19. n. 1.

AD CONSILIUM CCXXXIII.

a *Blaſphemare.*] Thom. Aquin. 2. q. 13. articul & alii Theologi ſcholaſtici poſt eum dividunt ſpecies blaſphemiæ (nec ineptè) in attributivam. derogativam, & uſurpativam. verbi gratiâ: attributiva attribuere Deo corpus vel injuſtitiam aut immiſericordiam, ſed poſtrema hæc exempla magis ſpectant ad derogativam plenè derogativa eſt negare Chriſtum eſſe juſtitiam, ſanctificationem & expiationem noſtram; uſurpativa autem blaſphemia eſt, tribuere hæc operibus noſtris ſolis, ſecùs autem adjunctis fidei & ſanguini Chriſti: quia tunc opera meritoria ſunt.

b *Mala.*] Sup. eod. conſ. 8. col. fin.

AD CONSILIUM CCXXXIV.

a *Filia.*] Inf. lib. 7. conſ. 45. col. 1. adde ſup. libro 3. conſ. 29. num. 10.

b *Tunc.*] Idem Paul. conſ. 91. col. 3. libro 1. Rom. conſ. 394. conſ. 453. Cœpol. cauſa civ. conſ. 14. Jaſ. leg. more. col. 2. de acquir. hær. conſ. 229. col. 2. lib. 2. Dec. conſilio 331. col. 2. conſil. 532. col. 2. Alciat. l Labeo gl. 1. de verb. ſign. Soc. conſil. 7. n. 10. lib. 4.

AD CONSILIUM CCXXXV.

a *Sed.*] Panorm. Fel. c. ſedes de reſcript.

b *Pretium.*] Cor. conſil. 226. lib. 1. Rom. conſi. 8. in fin. adde ſup. lib. 5. conſil. 65.

AD CONSILIUM CCXXXVI.

a *Neutro*] Hyp. Marſil. ſing. 488.
b *Maſcul.*] Panorm. c. forus. de verb.ſign. Alb.1. de ſenat. Anton Cor fin. ver.teſtis Petr. Gerard. ſing. 11. Franc. Curt. rept.l. admonendi. col.3.ff. de jurejur. & tract. de teſt. concl.18.
c *Auditu.*] Sup. lib. 1. conſ.77. num. 4.

AD CONSILIUM CCXXXVII.

a *Tueri.*] Quod rurſus confirmatur ſup. eod.libro conſilio 91. quod debeat huic poſtponi.
b *Bonis*] Dicit gl. in Auth. de hæred.& falſ.§.ſi verò abſuut. verſ. ſubſtantiam. quod debet tantum habere locum in bonis quanta eſt cauſa:ſequitur Bald. conſ.513. lib. 1. conſ. 444. lib 5.Alexand. ſup.l.b.3. conſil.15.ſed falſum eſt, per Dec. conſ 163 & quod paupertas non repellat teſtem honeſtum ſup.lib.1. conſ.65 in fi. Aret. conſil 13. col 7. Stephan. Auffr.tract.de reprobat. teſtium verſic. pauper Jaſ.leg.2.in princ qui ſatiſd.cogan. l ſi conſtante, in princ. col 21.cum ſeq.ſolut.matr & in Auth. præterea. numero 11. & ibi Dec. conſilio 9. unde vir & uxor. adde infrà l b. 8 conſil. 176. num. 4.
c *Detrahitur.*] Suprà libro 2. conſ.222. num.13.
d *Volentes.*] Et bene Lud. Alexand. Jaſ. l. generaliter, de in jus voc. Alex. ſupra l.b.3 conſ. 42. col fi n.18. ſuprà lib 4. conſ.125.n.5. Cœpol. cauſa civ.conſ.5.n 11. Auffr. tract. de reprobat.teſt. verſic.pater. Franc.Curt. tract teſti. concluſio. 30. Dec.cap. cum ſpeciali col.2. de appellat. Bertrand. conſil. 300. Nobilis & honeſt. in fin. libro 2. conſ. 50. Ex forma. lib. 3. Aymo. conſil. 169. in princ.
e *Verba.*] Alex. leg. ita ſtipulatus. col.1. de verb. obl g Cor conſil.149. litera, eod. lib.2. Jaſ l §.ſi liber. col.2. de condictione cau dat.l.ex his verbis in fin.C. de teſtam. mılit. Franc. Curt. Junior leg. ea. quæ in princ. ff mandati, Franc. Rip. leg. 1. § ſi quis ita. in fin. de verbor. oblig.
f *Poſtquam.*] Hypp. Marſil. ſing 489.

AD CONSILIUM CCXXXVIII.

a *Ille.*] Supra libro 5. conſ. 88. n. Alexand. d. § ſi ſtipulanti in fin. Corn.conſ.223.lib.1.Matth. de Afflict. dec. Neap. 240.
b *Officio*] Sup. l.b. 2. conſ.32. & conſil.147 in fine; Marian. Socin. c fraternitatis.col.34. de teſtibus. Roman. conſil.478. Jaſ.l.2.§ fin.ſi cert. petat. Franc. Curt. Junior.l.ſi quis intentione ambigua.col.2.n.12. de indiciis. Ant. Rub. conſil. 44.
c *Nomina.*] Idem Alex l.4. §. hoc autem judicium col. 3. de damno infect. Roman. conſil. 478. Cœpol. cautel. 25. Anton.ſingul.verſic. teſtis Jaſon. l.ubi pactum. col 4. C. de tranſactio. Hyppol. de Marſ l.1. §. ſi quis ultrò n.9. de quæſt.rubr. de probat.fol.10. in pract. § ſequens n.46. Dec. in rubr. de probat.col.6.& in c. 2. col. 10. de judiciis, ſed ego falſum puto.

AD CONSILIUM CCXXXIX.

a *Schedula.*] Supra lib. 3. conſil. 76. n. 3.
b *Plenam.*] Sup. lib. 2. conſilio 181. n.2. licet aliter dicat ſup.lib.4. conſ. 80.num. 5. adde Hyppol. Marſil. rub. de probat. fol. 35.
c *Aliquam.*] Quatenus adſunt conjecturæ aliàs, nec judicium, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 15. n. 11.
d *Fides.*] Sup. libro 4. conſil. 99. dixi in Conſuet. 33. gl.3. num. Pariſienſ §. 16.
e *Juſtam.*] Sup. lib.1. conſ.46.n.16.

AD CONSILIUM CCXL.

a *Judex.*] Sup.lib.2.conſ. 103. col.3. Alex.l. ſi fidejuſſor. in fin. qui ſatiſd. cogantur.
b *Valet.*] Ubi non requiritur cognitiò, aliàs ſecùs, ſi præceptum eſt omninò nudum. Bald.l.2.C.qui admit. c.1 §.ſimiliter. in fine de controv inveſtit. in uſib.feud. Curt. Senior. conſil.60 in fin. Jac. de S.Georgio tract. feud. verſ.dictique vaſſal promit.recog.dic. feud.col.4. Franc. Rip. tract.de peſte, fol.119. Ber. conſil. 26. pro, pleniori. col. 1. libro 1.
c *Excuſat.*] Sup. eod. conſil. 8. col. fin.

AD CONSILIUM CCXLI.

a *Fuga.*] Supra lib.3. conſ. 19. conſil.63.Socin.conſil.99. cum duob. ſeq. lib. 4.
b *Capi.*] Roman. conſ. 316. Lancellot.deciſ. l. quià latronib. de teſtam. Matth. de Afflict. dec.Neap.149.

AD CONSILIUM CCXLII.

a *Veri.*] Bald. conſ. 270. lib.1. adde Alex. l. ſi cum dotem, §. ſi mulier. col.2. ſol. matr. Bartol. ſup. lib. 3. conſ. 94.

AD CONSILIUM CCXLIII.

a *Voluntati.*] Supra eodem conſil. 111. conſil. 115. ſup. libro 4. conſilio 7. ubi dixi:Sed Hipp. de Marſil.in pract.crimin.§ quæritur n.16. dicit ſufficere clauſulam de plenitudine poteſtatis in quo bene reprehenditur per Aymo. conſ.126. col.2. ubi pulchrè tractat, & tenet quòd ut appareat de voluntate derogandi omnibus derogatoriis, non ſufficit derogatio generalis;nec requiritur individua ſed ſpecialis.Paul.conſil.3.conſ 206. conſil. 288. conſ.284.lib. 1. conſ. 125. conſ.408.lib.2. tenet etiam Aymo. quòd dicitur ſpecialis derogatio ſufficiens quando dicitur,etiamſi talia forent de quibus mentionem fieri oporteret de verbo ad verbum.idem Alex. ſup. lib.4. conſ. 7.

AD CONSILIUM CCXLIV.

a *Sentio.*] Niſi aliunde appareat de mente: ut ſi eſſet caſus in quo per Statutum vel Conſuetudinem præcedentem omnia confiſcarentur.
b *Alia.*] Sup. ſupr. lib. 1. conſ.45. num. 7.
c *Omnia.*] Imò tunc veniunt omnia. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl.1.n.22.

AD CONSILIUM CCLXV.

a *Probationis.*] Bald. conſilio 63. in fine libro 1. conſilio 122. conſilio 200. libro 2. conſilio 466 libro 4. Cal. conſ. 25. de te. Guid. Pap. quæſt. 176. Felin. c. cum M. Fer. 16. de conſtit. & eſt verum de probatione non plenè ut ſup. eodem conſ. 212. n.28. adde infra lib. 7. conſ. 115. n. 4.

AD

AD CONSILIUM CCXLVI.

a *Quod.*] Non hoc poteſt eſſe verum in bonis filiifamilias in quibus pater poteſt remittere uſumfructum, ſecùs in rebus patris, niſi in caſibus in quibus poteſt dare filiofamil. infero ad thema hujus conſilii, ſi maritus poteſt, muliere purè donante, renunciare huic lucro in totum, ut patet per l. ſi ſponſus, col fin. de don. inter vir. & uxor. igitur poteſt renunciare conditionaliter videlicet conſentiendo uxori leganti, ut dixi in Conſuet. Pariſienſi, §, 156.

b *Conſentientis.*] Falſum ut dixi, niſi in quibus caſibus valeret donatio irrevocabiliter.

c *Probatur.*] Melius probatur in l. ſi mulier, de donat, inter vi. & uxor. quòd tamen non eſſet verum in terminis conſuet. Pariſ. quæ prohibet meliorem alterius facere conditionem directò vel per indirectum inter conjuges in conſuet. Pariſienſ. §. 156. ubi dixi.

AD CONSILIUM CCXLVII.

a *Aliis.*] Dummodò hoc expreſsè appareat, ut dixi, ſup. libro 3. conſ. 12. col. fin.

b *Sed.*] Ut mala ratio in propoſito dicendum, quòd ſufficienter apparet de mente dictæ Dioſpitæ repugnanti detractioni Trebellianicæ.

AD CONSILIUM CCXLIX.

a *Contrarium.*] Et malè, ut dixi ſup. eod. conſ. 227.

AD CONSILIUM CCL.

a *Conſtanti.*] Et bene, quia falſa ut dixi, ſupra lib. 5. conſilio 165. in fin & ſic pro dimidia parte portionis, & ſucceſſione paterna delata Zenoni valebit teſtamentum Zenonis, alia autem dimidia tanquam æs alienum vendicabitur à Joanne ex fideicommiſſo paterno.

AD CONSILIUM CCLII.

a *Tranſmittere.*] Etiam ad filias, ut hic, & ſupra lib. 2. conſ. 30. ſup. lib. 5. conſ. 165. ſup. lib. 6. conſ. 216. col. 1. conſilio 250. num. 2. Et inf. lib 7. conſilio 62. col. 1. Alex. in l. cum ex filio. §. 1. de vulg. & pupil. ſubſtit. Socin. conſilio 73. libro 4. dom. Andræas Tiraq. in conſuet. Pictav. tit. retract. §. 1. gloſſ. 2. num. 24. cum ſeq.

b *Variè.*] Dixi ſup. eodem conſ. 38. n. 4.

c *Veniant.*] Sup. lib. 2. conſ. 66. ad fin. ſup. libro 4. conſ. 33. conſ. 55. n. 16.

AD CONSILIUM CCLIII.

a *Sollicitator.*] Stephan. Auffrer. tractat. de reprobat. teſtament. verſicul. ſollicitator Alexander ſupra libro 5. conſilio 154. numero 5. conſilio 154. numero 3. Roman. conſilio 420. Alexand. infra lib. 7. conſ. 152. n. 7.

AD CONSILIUM CCLIV.

a *Minores.*] Supra eodem conſilio 119. num. 35. licet in contrarium arguat, infrà libro 7. conſilio 62. col. fin. adde Socin. conſilio 71. libro 4.

b *Tamen.*] Imol. d. §. pupillus. intelligitur ſecundum d. leg. tutor. nec gloſſ. & doctores ibi ponunt hanc differentiam, quæ etiam non procedit, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 99.

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI

JURISCONSULTI CELEBERRIMI;

AD SEPTIMUM VOLUMEN CONSILIORUM Alexandri Tartagni.

AD CONSILIUM PRIMUM.

a NON *poteſt.*] Joan. Andr. in add. ad Specul. de cleric. non reſi. Anton. Corſet. in repet verſ. beneficium. Oldrad. quæſt 149. Panorm. 1. epet. §. quòd vero. in cap. extirpandæ. de præbend. cap. novit. in fi. de judic.

AD CONSILIUM II.

a *Vehementia.*] Suprà libro 6. conſilio 138. numero 5.

b *Modica.*] Suprà libro 3. conſ. 115. in fin.

c *Nullus.*] Sup. lib. 1. conſ. 15. ubi dixi.

d *Sententia.*] Sup. lib. 4. conſ. 132. num. 5. ſup. lib. 5. conſ. 154. num. 11. facit. ſup. lib. 1. conſ. 63. ſupra libro 2. conſ. 222. n. 13. 3. lib. 6. conſ. 183. n. 10. conſ. 287. num. 7. inf. eodem conſil. 127. n. 7. inf. Aymo. conſilio 75. n. 30.

e *Exceſſus.*] Sup. lib. 2. conſil. 140. ad fin. Roman. ſing. 3. Hypp. Marſ. leg. num. 40. ad legem Cor. de ſicar. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 206. inf. eod. conſ. 119. num. 12.

f *Duo.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. n. 4. ſup. lib. 6. conſil. 137. n. 4.

g *Publice.*] Suprà libro 1. conſil. 94. in fin. ſup. lib. 5. conſ. 151. num. 11.

AD CONSILIUM III.

a *Dimidiam.*] Ang. conſ. 125. ſubſtitutiones. in fi. conſ. 307. Teſtator. in fin. Dec. conſ. 204. col. 1. conſ. 228. c. 2. conſilio 236. conſil 4. conſil. 299. col. 2. conſilio 419. col. 1. Jaſ. l. Centurio, in princ. de vulg. quod eſt expeditum quando legitima eſt triens. ſed quid ſi propter numerum liberorum vel per ſtatutum legitima eſt ſemis? Bald. conſ. 94. Punctione quæſtionis libro 2. tenet quòd tunc non detrahitur ulla Trebellianica de reſiduo, quia ſecundùm eum abſurdum eſt gravatum de toto plus habere quàm honoratum: refert. d. Aym. conſ. 1. & dubitat. adverte aut quæritur in puncto juris, & abſque dubio opinio Bald. eſt vera: quia jure civili filius nunquam poteſt detrahere niſi unam quartam, ut dixi. ſup. libro 2. conſ. 44. in fin. ſup. lib. 2. conſil. 142. num. 13. Aut quæritur in terminis conſuetudinis quæ ſuper deductione duarum quartarum invaluit, & videretur deduci poſſe Trebellianic. ſive ſeſcunciam de reſiduo ſemiſſis; quia dicta conſuetudo favorabilis eſt, ut dixi ſup. lib. 5. conſ. 166. in fin. ſaltem hoc videtur expeditum in terris Papæ ſubjectis per text. in cap. Raynutius, de teſtam. Sed reſpondeo ad conſuetudinem quod non debet extendi extra caſum ſuum, nec ultra limites uſus. Sed nunquam fuit uſitatum quòd filius poſſet prætextu legitimæ & Trebellianicæ detrahere ultra ſemiſſem, ergo plus retinebit in vim conſuetudinis. & ſic concludo pro opinione Baldi: quod nota, quia alibi non invenies, & poteſt quandoque uſuvenire.

b *Nulli.*] Sup. lib. 5. conſil. 63.

c *Tollere.*] Imò, ut ſuprà lib. 1. conſ. 75. n. 11.

d *Legitima.*] Suprà libro 6. conſilio 19. numero 4. & 5.

e *Aliud.*] Hæc communis eſt ſuprà libro 5. conſ. 115. Anchar. conſilio 101. in repetit. cap. primo. col. 13. in 2. quæſt. princip. Dec in rub. C. de ſecund. nupt. in cap. Eccleſia, col. 15. de conſt. in conſilio 230. Stephanus Bertr. d. leg. fœmin. conſ. 110. Dudùm libro 1. ſed quòd, imò patiatur omnes pœnas tenent Oldrad. Jac. de Aret. Pet. Cyn. l. prima C. de ſecund. nupt. Luc. Pen. l. mulieres. col. 6. 7. C. de incol. lib. 10. addit. Joan. Igneus in l. ſi ſciens. §. cum ex part. num. 15. ad Syllan. quod etiam ſcienter contrahens cum vidua intra annum luctus, efficitur infamis, dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 125. adde pro communi, ſuprà lib. 8. conſ. 68. in fi. Bertrand. conſ. 89. ex themate. libro 1. Rom. conſ. 182. Aym. conſ. 36.

f *Teneant.*] Suprà libro primo conſilio 97. & in ſimili quòd valeant, latè tenet Calc. conſilio tertio. cui ſubſcribit Jacob. Puteus conſilio quarto. & Hieronym. Cor. conſ. 5. inter conſilia Laurentii Calcanei.

AD CONSILIUM IV.

a *Præparatio.*] Supra lib. 1. conſ. 74. n. 3.
b *Inſtituta.*] Sup. lib. 2. conſ. 62.
c *Schedula.*] Sup. lib. 3. conſ. 75. n. 13.
d *Additio.*] Sup. libro 2. conſ. 209. n. 4.
e *Tranſeunt.*] Sup. lib. 2. conſ. 82. col. 1.
f *Dies.*] Adde no. ſup. lib. 3. conſ. 41. n. & quæ dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 96.

AD CONSILIUM V.

a *Contrariam.*] Item punctualiter Bald. conſ. 367. Quidam tres hæredes, libro 5. idem Anto. Roſel. tract. legitimat. lib. 1. c. ult. col. 2. Præpo. in c. per venerabilem. §. quòd autem col. 94. n. 104. qui fil. ſint legi. ſed hæc ſententia dura eſt contra jus commune, & in nudo rigore verborum fundatur; quare non placet? quia verba non ſunt mordicus Judaico more obſervanda, contra æquitatem & jus commune. Plus dico quod hæc interpretatio eſt contra veriſimilem mentem teſtatoris, quia illa verba ex ſe legitimè deſcendentibus ſunt appoſita ad excludendum legitimatos per reſcripta vel gratias principum, pretio (ut aſſolet) redemptas: non autem ſunt veriſimiliter appoſita ad excludendum legitimatos ſecundum jus commune per ſubſequens matrimonium, cum hi non fuco vel artificio privilegiorum, nec per emendicata vel redempta eorum ſuffragia, ſed mero jure communi & quoad omnes ſint legitimi, quare idem puto ſi teſtator addidiſſet & ex legitimo matrimonio procreatis: quia iſtud non cenſetur additum niſi ad cavendum contra generales clauſulas reſcriptorum; non autem cavendum an contra jus commune: nec eſt præſumendum quod teſtator per clauſulas quaſcumque generales (niſi & hunc caſum expreſſerit) voluerit derogare juri communi, cui magis ſe conformare velle videtur etiam per has clauſulas, & alioquin ſequeretur quòd hæc additio, & de legitimo matrimonio, excluderet natos in figura matrimonii, licet ſint legitimè nati propter bonam fidem utriuſque vel alterius parentis, ut in c. ex tenore. qui filii ſint legitimi per Dec. conſ. 153. faciunt no. in c. innotuit, de elect. juncto c. cum in cunctis. in princ. eodem tit. & ſic concludo Bal. ibi & Alexand. hic malè conſuluiſſe. Et contrarium & bene conſuluit Dec. conſ. 155. col. fin. (licet de hoc conſilio Alex. non meminerint) & in conſilio 624. & in dicto cum in cunctis in princ. col. 2. ſi verò ageretur de inferendo aliquo quod eſſet odioſum vel contra jus commune: tunc fateretur verba omninò ſervanda, vel etiam urgenda ad vitandum odium & juris communis correctionem. quid autem ſi matrimonium hujuſmodi contraheretur per decrepitum, vel in articulo mortis? dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 122. gl. 1. ubi etiam dixi, quid ſi filii legitimentur cum ſubſequenti matrimonio, non tamen ſecundum jus commune, ſed per diſpenſationem, ut quia inter prohibitos, de quo Pe. Anchar. conſil. 409. Præpoſiti. in d. §. quod autem, num. 84. cum. §. ſeq.

b *Attendi.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 8. gl 1. numero 45. adde ſuprà libro 1. conſilio 2. infra eodem conſ. 172.

AD CONSILIUM VI.

a *Rubrica.*] Supra libro 2. conſilio 190. eod. 1. numero 5. ubi dixi. adde ſupra libro 3. conſ. 101. numero 4. ſupra 4. conſilio 1. numero 7. ſup. lib. 5. conſilio 109. numero 4. ſupra libro 6. conſilio 89. num. 8. Aymo. conſ. 61. verumtamen non puto hoc argumentum ſufficere, ſi inferatur aliquid iniquum vel durum, quod veriſimiliter ſub verbis generalibus non includeretur.

b *Viduitate.*] Suprà libro 2. conſilio 20. col. 1. Paul. l. de emancipatis C. de leg. hær. Gem. Phil. Franc. c. 3. §. fin. de ſepul. in 6. Guid. Pap. dec. Delphin. 249. Dec. 379. dec. 380. Jaſ. leg. divortio. col. 4. ff. ſol. matr. Dec. in rubr. C. de ſecund. nupt.

AD CONSILIUM VII.

a *Gratia.*] Bald. cap. fin de Auth. & uſu pallii. Roman. ſingul. 457. Curt. Senior. conſ. 49. col. 27. Jac. de S. Georgio, tract. feud. verſ. præſentes & recip. col. 1. Curt. Jun. tract. feud. part. 1. q. 7. And. Tiraq. repet l. ſi unquam, verſ. donat. largitus n. 273. C. de revoc. dona.

b *Formam.*] Sup. lib. 6. con. 165.

AD CONSILIUM VIII.

a *Tanti.*] Supra libro 2. conſ. 151. n. 7.
b *Fama*] Supra lib. 5. conſil. 16. n. 22.

AD CONSILIUM IX.

a *Mora.*] Sup. lib. 3. conſilio 105. n. 9. ſup. lib. 5. conſil. 76. n. 13. inf. lib. 7. conſ. 148. n. 6. Jaſ. conſ 10 col. 2. lib. 2. Franc. Rip. rep. l. ſi. q. 32. C. de revoc. donat. Alc. l ſi pacto quis pœnam. gl verſ. ut fiat. C. de pact. ſed hoc de æquitate canonica non procedere vult Anton. Petr. repetit. l. 1. de jurejur. in 20. effectu. Alc. in l. ſi quis major. ver. mox commoda. C. de tranſact. ego verò ſimpliciter dico non procedere.

AD CONSILIUM X.

a *Facto.*] Adde not. ſup. lib. 2. conſ. 119. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 135.

b *Innoc.*] Sequitur Alexand. l. ſi mora. col. 6. ſol. mat. Petr de Anchar. conſ. 65. & in c. licet cau. ubi Gemi. Phil. Franc. de elect. in 6. gl. pragm. de elect. §. ſequuntur. verb provideatur, doctores in l 1. C. de his quib. ut indign. Jaſ. l. non ſolum, §. morte col. 21. de oper. no. nun. l. ita ſtipulatus. col. 10. de verb. ob. ſed aliter ſentit Panor. c. extirpandæ. rep. §. qui verò col. 7. de præbend. Clavaſi. ver. pœna. §4. Joan. de Sel. tract. de beneſ. par 4. q. 4. vide Ang. de Ari. in add. ad Ang. Aret. de malef. ver. quas ſi non ſolverit, in fi. Aret. conſil. 149 col. 3. Hypp. de Marſ. ſing. 341. Dec. conſ. 605.

AD CONSILIUM XI.

a *Deduxi.*] Non extat, nec invenio illud conſilium, quòd autem etiam infans poſſit legitimari Bald. conſ. 68. lib. 1. Anton. Roſel. tract. leg. lib. 2. C. de cauſa materiali. col. 1. Lud. de Sard. tract. leg. § 4. q. 3. Curt. Sen. conſil. 3. col fin. Socin. leg. quidam relegatus. numero 9. de rebus dub. Jaſ. conſ. 125. col. 4. 5. conſ. 156. col 4. lib. 3. in leg. eam quam col. 5. de fideicom. volunt tamen quòd inferior non poteſt niſi ex clauſula vel mandato ſpeciali. Roman. conſ. 194. Curt. Sen. conſ. 19. conſil. 64.

b *Inſerta.*] Bald in tit per quem fiat inveſt. in uſibus feud. in princ. Lanfr. de Oria repet. c. quoniam contra falſum, verb. *interlocutoriè* num. 12. de prob. Jaſ. l. juſtitia. de juſt. & jur. Nic. Boeri. tract. de pot. reg. q. 1. ſed

quod per teſtes probari poſſit, tenet Rota ſub tit. de reſcrip. in novis. Roman. conſ. 327. Phi. Franc. c. ſi motu, col. 1. de præb. c. 1. §. poſtquam col. 2. de cenſi. in 6. Ægid. Bellamera dec. 746 Jaſ. l. 3. in princ. ff. quod quiſque jur. Alc. l. pactum quod bona fide C. de pact.

c *Dubio.*] Suprà lib. 2. conſ. 60.

d *Dux.*] Suprà lib. 5. conſ 30. num. 9.

e *Tenorem.*] Suprà eod. conſ. num. 1. Curt. ſenior conſ. 47. conſ. 17.

f *Declaratio.*] In ſimili quando non valet Paul. conſ. 338 conſ. 340. lib. 2. Pet. Ancharan. conſ. 308. cum ſequent. Soc. conſ. 240 col. 10. lib. 2. Dec. l. 1. col. 1. C. de impub. & ali. ſubſtitut. C. fin. col. 5. de conſtit. c. paſtoralis in fin. de except. contra. Dec. c. cum veniſſent col. 1. de jud. conſ. 229. in fin. conſ. 114. in fin. Jaſ. conſ. 128. col. 6 lib. 4.

g *Conſului.*] Suprà lib. 3. conſ. 12. num. 11. ubi conrium dixi.

AD CONSILIUM XIII.

a *Pecuniaria.*] Quòd valeat hujuſmodi ſtatutum tenent omnes, ut per Ang. tractatu maleficiorum, verſiculo, che mai adul. col. 28. quod etiam valeat conſuetudo, & lex Julia dormiat, latè tuetur Aymo conſ. 137. Sed non puto veram eſſe conſuetudinem ſeu non uſum, qui non tollit legem.

b *Tamen.*] Simile ſuprà lib. 6. conſ. 99.

c *Romanos.*] Sup. lib. 6. conſ. 6.

d *Prout.*] Matthæſi. ſing. 101. Hipp. Mar. rep. l. 1. num. 10. de rap. virg. ſup. lib. 6. conſ. 99. num. 6.

e *Judæis*] Supr. lib. 5. conſ. 75. num. 6.

f *Quando.*] Supr. lib. 1. conſ. 111 num. 3.

g *Exemplum.*] Imò in l. ſtipulatio hoc modo, de verb. obligat.

h *Thomam.*] Idem in 2. 2. quæſt 87. art. 1. & probl. 2. art. 8 Joan. Gerſon. in lib. de vita ſpirit. animæ latè And. Tiraq. in tract. retract in præf. num. 7. 8.

i *Pari.*] Supr. lib. 2. conſ. 210. col. 1. ſup. lib. 6. conſ. 19. num 8.

k *Old.* Idem Imol. c. quod ſuper his, de voto. Pet. de Anchatan. rep. c. peccatum col. 14. de reg. jur. in 6. in rep. c. poſſ. col 16. eod tit. Mart. Lauden. tract. de princ. 9. Gemin. conſ. 96. col. 2. Ant. Corſ. de poteſt. reg. quæſt. 85. Soc. conſ. 86. col fin lib. 4.

l *Singulares.*] Alb. l. hac conſultiſſima, in princ C. de teſt. Pan. c. præterea num. 1. de teſtib. quod not. ſuprà libr. ſexto conſil 189. numer. duodecimo adde ſuprà lib. 1. conſil 72.

AD CONSILIUM XIV.

a *Relativum.*] Paul. & alij l. 1. C. de ſum. Trin. Ang. Arer. § jus autem civile, col. 1. inſt. de jure natur. gen. & civil. Jaſon conſ. 97. lib. 1.

b *Reprehendit.*] Et bene, ut dixi ſuprà libr. 6. conſ. 36. num. 31.

c *Ipſum*] Etiamſi ad eum ſpectant occaſione caſtri, ut ſubfeudum jure feudali retentum, non autem unicum menſæ caſtri. ſed ſeorſum & per ſe poſſeſſum, ut dixi in conſuet. Pariſ §. 13. gl 1. quæſt. 13. §. 23. quæſt. 13. tunc enim proprietas ſubfeudi ſeu jus feudale tantum cenſetur eſſe de pertinentiis & vendi. ut latè dixi in conſuet. Pariſ. §. 1. gl. num. 45. & gl. 5. num. 45. cum ſeq. & quod non præſumitur aliquid eſſe de pertinentiis, niſi probetur, latè Alex. ſup. lib 4. conſ. 155. num. 18. cum ſeq. ſup. lib. 6. conſ. 212. cæterùm quod hic dicitur Alex. ſequitur, & dilatat Aymo conſ. 54. num. 9.

b *Titulo.*] Nec ſufficit opinio tituli, ut dixi in Conſu. Pariſ. 2. 7. num. 26. & latius. §. 66. gloſſ. 2. vide Oldr. q. 164. Corn. conſ. 201. col. 3. lib. 1.

AD CONSILIUM XV.

a *Inter.*] Andr. Tiraq. in conſuet. Pict. tit. de retra §. 1. gl. 6. num. 4. cum ſeq.

b *Tenentur.*] Idem Bal. conſ. incip. Factum tale eſt in fin. quod eſt conſilio 303. libro primo ſecundum veterem, & conſilio 105. libr. 4. ſecundùm novam impreſſionem.

AD CONSILIUM XVI.

a *Fraudem.*] Dic quòd hic non poteſt allegari fraus vel dolus: quia libera eſt facultas, & actus licitus, & ſic deeſt materia fraudis vel doli. Sed ſolùm poſſet allegari ſimulatio, ut in ſimili dixi in Conſuet. Pariſ. §. 2. qu. 4. num. 19. & quæſt. 9. num. 31.

b *Conſtanti.*] Et cautè, quia illud dictum eſt falſum, & contrarium tenet ibi Cor. & bene, quia primus teſtator voluit ſuum fideicommiſſarium præferri cuicumque hæredi hæredis extranei. ſive legitimo, ſive inſtituto in teſtamento: ergò multò magis voluit præferri legatariis hæredis.

AD CONSILIUM XVII.

a *Agnatione.*] Supr. libr. 5. conſil. 24. num. 10. Jaſ. conſ. 130. col 3. lib. 1. Hypp. Marſil. ſing. 33. faciunt quæ dixi ſup. lib. 6. conſ. 53. num. 6. adde infr. eodem conſ. 125. num. 4.

b *Commune.*] Supr. libr. 3. conſ. 12. num. 10.

c *Concipit.*] Latè And. Tiraq. in conſuet. Pict. tit. de retract. §. 1. num. 219.

d *Sexto.*] Adde ſeptimò quòd faciunt illa verba, omnium bonorum, quæ comprehendunt etiam bona relicta filiæ, quatenus illi ultrà legitimam veriſimiliter relictum fuit, & ſic cum ſit ſimiliter & pariter gravata, videtur gravamen uniforme, & ſic propter univerſalem omnium requiritur quòd pariter eveniat conditio in omnibus liberis gravatis. Quam rationem, eo quòd aliæ ſufficerent, omiſit Alexand. Hic recordor me conſuluiſſe in pulchro caſu teſtamenti cujuſdam civis Borbonienſis habentis bona in patria juris ſcripti, qui inſtituit duos filios impuberes, & poſthumum ſeu poſthumam ex uxore tunc prægnante, videlicet poſthumam, ſi naſceretur fœmina, in quingentis libris, cum lecto munito ac veſtibus, ut in dotem dumtaxat, ſi verò naſceretur maſculus poſthumus, illum cum dictis maſculis univerſaliter hæredem inſtituit, & dictos filios & poſthumum ſubſtituit, & poſtridiè in codicillis facta recitatione teſtamenti, & quod in eo nullam ſubſtitutionem fecerat dictis liberis & hæredibus ſuis, ſi omnes ſimul vel ſucceſſivè ſine quibuſcumque aliis liberis decederent, ſic ſtatuit videlicet, caſu contingente quòd omnes liberi ac poſthumus hæredes mei in pupillari ætate, vel aliàs quomodo libet, ſine liberis deficerent, ſuperſtitibus nepotibus meis à fratre defuncto, volo quòd dicti nepotes maſculi dictis liberis & poſthumo meis ſuccedant in omnibus meis bonis univerſaliter. Mortuo teſtatore, nata eſt filia poſthuma, deinde ambo filij maſculi deceſſerunt ſine liberis Dicti patrueles filij fratris teſtatoris, cœperunt vendicare bona paterna dictorum filiorum, ſeu dominium, deducta legitima & Trebellianica, & pendente lite, moriuntur actores relictis filiabus, poſtea decedit filia rea ſine liberis, inſtituto hærede marito, cum quo tutores filiarum actorum litem reaſſumunt. Judex miſit ad me proceſſum & acta, ut cum alijs peritis conſulerem, quæ eſſent ejus partes in judicando. Ego quidem reſpondi filiam abſolvendam, ſive cauſam habentem ab ea nunc

defuncta, quia temporetis motæ nondum extabat, at ea pendente. in perpetuum defecit conditio, in cujus eventum actores erant vocati, videlicet caſu, quo omnes liberi & poſthumus teſtatoris deficerent ſine liberis ſuperſtitibus actoribus, vel altero eorum. Ambo enim mortui ſunt ſuperſtite dicta filia, quæ erat de liberis teſtatoris. Conſequenter remanſerunt illi bona libera, verum reliqui omnes ex Doctoribus noſtri ordinis, tenuerunt & ſuperſcripſerunt adjudicandas concluſiones actorum, quia (ut dicebant) illa verba, caſu quo omnes liberi ac poſthumus hæredes mei, debent referri ad ſolos maſculos, qui ſoli fuerunt hæredes univerſales inſtituti, non autem poſthuma, quæ iuſſa fuit incertæ ſummæ eſſe contenta. Et quòd in his appellatione poſthumi non poterat venire poſthuma, quia teſtator differenter de uno & de alio ſuprà diſpoſuit, nec etiam poterat hic venire appellatione liberorum, quia ex verbo *poſthumus*, & ex verbo, *Hæredes mei*, & in eadem clauſula adjunctis, apparet quòd non ſenſit, niſi de dictis duobus liberis maſculis hæredibus inſtitutis. Tum quia in præcedentibus & ſequentibus clauſulis erat verbum, *dictis liberis*, ſed iſtud verbum, *dictis* non erat in clauſula ſubſtitutionis, quæ erat talis: caſu contingente, quòd omnes liberi, ac poſthumus hæredes mei, &c. Unde dicebam quod ſaltem non erat clarum quod teſtator voluerit conditionem reſtringere ad præfatos duos maſculos inſtitutos, quia non fuiſſet hîc uſus illa univerſali, caſu quo dicti filij, vel caſu quo uterque filius & poſthumus, vel ſaltem indefinitè locutus fuiſſet, nec addidiſſet univerſalem, quæ propria non dicitur de duobus tantum, ſed de tribus vel pluribus, quæ univerſalis non debet eſſe inutilis. ergo ſi non ſit clarum conditionem defeciſſe, ſaltem eſt dubium, ergo judicandum defeciſſe cum odio fideicommiſſi, tum favore prolis ſupr. eodem numer. 23 Adducebam aliud, cui nulla ſolida & realis ſolutio dari poterat, quia teſtator voluit ſubſtitutos excludi, etiam per neptes vel proneptes filiorum, ergo multò fortius per filias proprias, ut nov. ſuprà lib. 5. conſ. 56. Et ſic in ſententia ſolus perſtiti & ſubſcripſi, quam ut æquiorem ſecutus eſt iudex æquus & prudens. Et ultrà Alexandrum qui hic in fortioribus terminis conſuluit, facile quoddam in conſilium Carol. Ruin. ubi teſtator habens duos filios maſculos & uxorem prægnantem, inſtituit primogenitum univerſalem. ſecundò genitum in duobus mille florenis, & caſu quo uxor pareret maſculum, deſtinavit illum militiæ Rhodienſium & ſi pareret fœminam, voluit ei dare mille florenos pro dote & omni jure; ſi verò primogenitus decederet in pupillari, vel poſt quandocumque ſine prole decedente, ſubſtituit dictum poſthumum. Quòd ſi omnes filij & poſthumus in pupillari, vel quandocumque ſine prole decederent, voluit omnia bona devenire ad Antonium de Villanova fratrem teſtatoris. mortuo teſtatore nata eſt poſthuma, deinde deceſſerunt dicti duo maſculi ſine liberis. Concludit Ruinus eam vocatam in defectum poſthumi maſculi. Ego verò dico quod venit liberè ad ſucceſſionem ab inteſtato, tanquã deficiente conditione gravaminis, quia non eſt verum, omnes filios defeciſſe, quandiu ſupereſt filia.

AD CONSILIUM XVIII.

a *Arbiter.*] Lanfran. de Oria. tract. de arbitr. par. ultim. quæſt. 27.

b *Strictè.*] Suprà lib. 1. conſ. 46. col. 3. ſup lib. 5. conſ. 108. num. 2.

c *Fidem.*] Nov. in Conſuet. Pariſienſi §. 13. gl. 11. col. prima.

d *Toties.*] Lanfran. tractat. de arbitr. par. ultim. quæſt. 10.

AD CONSILIUM XIX.

a *Modernos.*] Scilicet Ang. Aret. verſ. fama public. præc. col. 64. & ver. & veſtem cœleſtem, col. 19. Pet. Anch. c. felicis, col pen. de pœnis in 6. Gui. Pap. dec. Delphin. 339. in fin. Jaſ. juſiurandum quòd ex conventione. §. fin. col. 6. de jurejur. Chaſſ. in conſuet. Burg. tit. 1. §. 5. num 40. Joan. Igne. d. l. 1. §. Iſtud ad Sylla. Bert. conſ. 15. & videtur in fin. lib. 4. Hypp. Marſil. l. 1. col. 2. col. 18. num. 6. de quæſt. & in pract. crim. in princ. num. 51. in conſ. 8. Dec. c. dilecti in princ. de judic. Thom. Gram. conſ. 60.

b *Sponte.*] Sup. lib. 4. conſ. 127. num. 2.

c *Multi.*] Supr. lib. 3. conſ. 52. ſupr. lib. 1. conſ. 5. num. 1. ubi dixi.

d *Dolo.*] Supr. lib. 1. conſ. 109. num. 5.

e *Imperitia.*] Supr. lib. 1. conſ. 65. ſupr. libr. ſecundo conſ. 41.

AD CONSILIUM XX.

a *Adire.*] Contrà verius, ſupr. libr. 3. conſ. 130. numer. 13.

b *Pœnam.*] Supr. lib. 2. conſ 172. col. 1.

AD CONSILIUM XXI.

a *Corrigere.*] Supr lib. 3. conſ. 59. num. 13.

b *Uſus.*] Supr. lib. 3. conſ. 77. num. 16.

c *Videtur.*] Supr. lib. 2. conſ 141. num. 5.

d *Tranſactio*] Supr. lib. 1. conſ. 21. num. 5.

e *Diſcernere.*] Non eſt verum, nec ſervatur etiam in commiſſariis prætorianis, qui tenentur remittere ad judicem.

AD CONSILIUM XXII.

a *Dominium.*] Scilicet Alexan ſupr. lib. 2. conſ. 194. & ſic iſtud conſilium non eſt Alexandri ſed alterius ſubſcribentis.

AD CONSILIUM XXIII.

a *Anno.*] Ex his liquet quod Mantuæ, prout Romæ in tota fere Italia, annus Domini incipit computari à nativitate ſaltem à Calendis Januarij, alioquin die ſexta Aprilis (de quo ſtatim) non eſſent lapſi tres anni cum menſe, ut hic aſſeritur, ſed ſolum duo anni cum menſe

b *Proclamatis.*] Conjicio quod hoc proclama erat temporalis quædam proviſio inter mercatores, per quam, ut provocarentur debitores ad maturandam ſolutionem & ſervandam fidem, moderabantur eis uſuræ, vel præſtationes loco intereſſe debitæ. ſi ſolverent intra menſem poſt terminum lapſum; iſte autem Jacobus non ſolvit intra menſem, & ſic non poteſt uti beneficio edicti vel proclamatis. Hanc tamen conjecturam meam nolo haberi pro re comperta, ſed pro ſimplici veriſimilitudine. quia deficiente themate, nil amplius conjicere poſſum. Cæterum in omnem eventum male hic conſuluit Alexander quia ipſe præſupponit & bene, quòd non privaretur Jacobus beneficio proclamatis, ſi non fuiſſet in mora ultra menſem. Atqui non fuit in mora, niſi fortè poſt ſecundum pactum intr. numer. 18. non autem fuit in mora tempore medio a ſine trium primorum annorum uſque ad tempus ſecundi pacti, de quo tempore medio tantum hîc diſputatur, & ſic Alexander male conſuluit.

c *Actum.*] Hîc ſequitur tenor primi pacti, & veriſimile eſt fuiſſe clauſulam poſitam in contractu ſocietatis, tunc ad tres proximos annos contractæ inter Joannem & Jacobum. cui Jacobo Joannes dedit 575. ducatos vice ſortis, ſeu fundi ſocietatis, ut vocant. Et ſic in effectu iſta clauſula continebat pactum de prorogandа ſocietate, vel nova ſimili de novo contrahenda ad alios quatuor annos, tribus primis annis finitis, ſi Jacobus vellet.

d *Locum.*] Idem Alexand. Jaſ. & omnes in d. l. ſi is qui ducenta. §. final. & eſt verum in ſe, ſed impertinens, & Alexand. hic inſigniter paralogizatur, quia dictum primum pactum non continet ipſum commercium, nec ipſam ſubſtantiam & contractum ſocietatis, quo caſu loquitur dicta diſtinctio, ſed continet unum aliud pactum diverſum, non reciprocum, ſed ex una tantum parte obligatorium, videlicet, pactum de contrahenda ſocietate dictæ ſortis dictis tribus annis finitis cum Jacobo, ſi illi libeat, quod pactum de contrahenda ſocietate dictæ ſortis dictis tribus annis finitis cum Jacobo, ſi illi libeat, quod pactum abſque dubio eſt validum, licet ponatur in voluntate ejus cui acquiratur obligatio ex illo, ut no. *omnes* in dicto § fin. & in l. ſtipulatio non valet, in leg. ſi decem cum petiero. eodem tit. ul. 26. quemadmodum ſi cui faciam pactum de vendendo vel redimendo, ſi velit, valet pactum & quemadmodum aliud eſt venditio, aliud pactum de vendendo ſuprà lib. 6. conſil. 86. in fin. ita aliud eſt pactum, de contrahendo ſocietatem aliud ipſe contractus ſocietatis, licet iſtud pactum ſit revocabile, quemadmodum & ſocietas, tamen ſatis eſt quod interim ligat, & etiamſi revocetur intempeſtivè. quòd obliget ad intereſſe, ſed poſt illos tres annos iſtud pactum durabat uſque ad diem ſecundi pacti in quo communi conſenſu revocatum fuit, igitur interim nulla fuit mora. Quin etiam ſi primum pactum fuiſſet ipſo jure nullum (ut malè cauſatur Alexand.) adhuc perſeverantia voluntatis dict. Joannis & fratr. quæ non fuit mutata uſque ad ultimum, pactum eſt omnino ſufficiens ad impediendam moram medii temporis. Et ſic Alex. hic nimis aberravit.

Quod ſic.] Et malè, ut ſuprà lib. 3. conſil. 20. numer. 13.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Tempore.*] Sup. lib. 6. conſ. 161. n. 1.
b *Cauſam.*] Supra lib. 4. conſ. 25. n. 6.
c *Antiquus.*] Sup. lib. 5. conſ. 16. n. 22. ſup. lib. 6. conſ. 39. n. 11. cum ſeq.
d *Longi.* Sup. lib. 4. conſ. 1. n 22.

AD CONSILIUM XXV.

a *Præſens.*] Supra libro 5. conſilio 170. numero 1.

b *Reſolvitur.*] Sup. lib. 1. conſ. 119. col. 4. ſup. libro 6. conſ. 43. n. 2.

c *Alluvionis.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. numero 99.

d *Fortius.*] Cave, quia in toto hoc ſequenti argumento Alex. vehementer cæcutit, & allucinatur nedum contra dialecticam & textus legum, ſed etiam contra ſenſum communem. Rectè tamen facit quod tandem non reſidet in hoc argumento, ſed in præcedenti, quòd tempus contractus debet attendi.

e *Et ſic peſſimè colligit*] Et ſibi ipſi contradicit, quia imò contrarium ſic colligendum eſt. bene ſequitur, oportet utrumque & arbores & arbuſta deficere ut ſit vallis ſecundum intentionem contrahentium; ergo ſi alterum adſit vel arbores vel arbuſta, non eſt vallis ſecundùm eamdem intentionem. Bene tamen video quod Alex. hic ſuo quidem ſenſu ſibi non contradicit, quia non intelligit de copulatis per ſe, ſed de ipſo copulato, quaſi dictio, *ſine*, neget & privet ipſum copulatum tantùm, non autem ſingula copulata, quod eſt ſophiſticum contra communem ſenſum & modum loquendi & intelligendi: utque clarius intelligas, vide præcedentia verba text. ibi, copulativè, ſi nihil ſubaudias, ſed planè accipies, ſenſus eſt quod utrumque copulatorum videlicet & arbuſta, & arbores deeſſe debent. & ſic Alex. ibi contradicit in verbis immediatè ſequentibus, ſed Alex. ibi copulativè. ſubaudit, *ſumpta*, & ſic eſſet ſenſus quod ſufficit ipſum aggregatum ex arbuſtis & arboribus deeſſe, licet alterum adſit, quod eſt extraneum à communi ſenſu.

f *Verificata.*] Verum eſt, & eſt tex. in d. §. cum ita. ver. vel proprius. Et iſtud eſt indubitatum, quia iſta præpoſitio æquipollet huic niſi Stichum & Pamphilum ſteteris. Et clarum eſt quod utrumque ſiſti oportet, ut pareatur conditioni. Sed Alex. hic omnia miſcet, imò non eſt ita in propoſito, quia verum eſt quod ſimplex & ſola negativa non ſtat collectivè, quando ſequuntur plura copulata per ſimplicem copulam, & ut in d. verſi. vel ut proprius, licet duplex & multiplicata copula, neque ſtet diſtributivè, ut in l. ſi quis ita, reſponſ. 2. de verb. obl. Sed longè aliud in verbo, *ſine*, & in verbo, *caret*, & ſimilibus privatis, quia ſingula copulata negativè diſtribuunt ſeu diſtributivè privant, ut latiùs dixi in d. §. cum ita, in novis intellectibus.

g *Floren.*] Imò Car. ibi tenet contrarium cum gl. Paul. de Leazar. ibi Jaſ in d. ſi quis ita, de ver. obl. & bene, & hoc etiam proprietas & phraſis ſermonis & communis uſus oſtendit.

h *Papia.*] Et melius; ſolebant autem antiqui vites arboribus maritare, & loca vitiferis arboribus conſita vocabant arbuſta. unde vites arbuſtivæ & vinum arbuſtivum, unde Columel. lib. de arboribus c. 16 Palladi. lib. 3. c. 10. qui mos hodie exolevit. Et quæcumque loca arboribus conſita, vocantur arbuſta ſive arboreta, & ita accipitur in d. l. fi. ſancit enim de ejus pœna quæ finium tribuendarum causâ illuc ubi finales arbores erant, arbuſtum fecit.

i *Puto.*] Sed veriſimilius mihi videtur quòd requirantur illa copulativè: facit pulchrè Roman conſil. 166. Vita diligenter. col. 2. quem ſequitur Soc. l. ſi is qui ducenta. §. utrum. n. 3. de reb. dub.

k *Dicunt.*] Sed hæc commentitia facile in utramvis partem agi poſſunt. ut hîc alludit Alex. Atqui longè rectius hæc ex phraſi & conſuetudine ſermonis, vel ſi forſan dubia vel obſcura ex totius negotii circumſtantiis ſeu ex legali æquitate, ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 66. n. 66. unde Lancel. Dec. in q notabili in l. omnes populi col. 2. de juſt. & jur. cautè dixit recurrendum ad quantitatem pretii, aliàs malè diceret, & opinio Mart. Lauden. quam reprobat, eſſet verior.

l *Singulis.*] Sed quid ſi per totam ferè terram illam eſſent rivuli vel cannæ: ergo, ut nuper dixi.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Socinum.*] Libro 1. conſ. 77. plenius habetur cum tribus conſ. ſequentibus, inter quæ iſtud conſ. Alexand. habetur conſ. 79. in ordine conſiliorum, Socin.

b *Et dove.*] Id eſt caſu quo remanerent filii ex uno, unus vel plures maſculi vel fœminæ, ſuccedant in dictis bonis, ut dictum eſt ſup.

c *Ma.*] Id eſt; ſed in omnibus aliis ſuis bonis mobilibus & immobilibus, rationibus, & actionibus. &c.

d *Subſtum.*] Sup. lib. 1. conſilio 71. infra codem conſ. 202. col. 1.

e *Conſului.*] Sup. lib. 1. conſ. 4. col. pen. ubi omnia ferè ſequentia verba continentur.

f *Refero.*] Retulit ſup. lib. 3. conſ. 21. col. 4.

g *De Ana.*] Non habetur inter ejus conſilia.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Morte.*] Suprà libro 6. conſil. 17. n. 7.
b *Vivere.*] Supra libro 5. conſilio 1. num. 42.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Mutui.*] Ant. But. conſil. 65. Purpur. d. l. cum quid, num. 131. Alex. inf. eod. conſilio 184. n. 5.
b *Depoſitum etiam in numeratum fit.*] Alex. d. leg. cum quid.
c *Probetur.*] Paul. conſil. 66. col. 2. conſil. 109. col. 2. conſilio 114. col. 2. lib. 2. Aymo. conſ. 73. n. 3.

AD CONSILIUM XXIX.

a *Taſſwibus.*] Sunt igitur allegationes quas copioſè fecit Alex. patrocinando ſuis, pro quibus obtinuit ſententiam, ut patet ſup. libro 4. conſilio 34. ubi paucis confirmat iſtud conſil. cujus poſterior pars valet, & num. 22. habebat ſup. libro 4. conſil. 32. multum adhuc mutilata, ſed in hoc conſilio truncatior, ſuæ autem integritati reſtituit, ut ſeq.

b *Ultra.*] Idem Imo. conſilio 105. in fin, ſed vide Jaſ. & leg. ſi poſt tres ff. ſi quis cautio.

c *Infantia.*] Alb. d. l. 3. ff. de geſt. Sed quid etiam de his quæ cadunt in notitiam proximi infantiæ poſſet deponere? Joan. And. Bald. in addit. ad Spec. de teſt. §. 1. Aret. d. §. teſt. inſt. de teſt. Alberic. Malec. in tract. de teſt. Imo. Car. Pan. c. cum nobis de præſcr. & ibi nominatim Felin. col. 3. de ætatis probatione. Stephan. Bert. conſilio 47. Etiamſi libro 3. & ſic Alex. hîc nimis ſeverè exagitat dicta horum teſtium, & inſervit affectui ſuo & clientum ſuorum, non etiam critici, ſed advocati partes agit.

d *Dominii.*] Socin. conſilio 75. col. 2. lib. 1. Dec. conſilio 245. Ant. Neguſ. tract. pign. part. 2. memb. 2. n. 51. ſed vide Bald. conſil. 218. lib. 1.

e *Poſt facto*] Sup. lib. 5. conſ. 38. col. 2.

f *Duos.*] Sup. lib. 1. conſilio 5. num. 4.

g *An obſtet.*] Ab hoc puncto incipiebat conſil. 32. ſup. lib 4.

h *Non videtur hæc veritas.*] Et ita d. Alex. d. l ſi ego princ. col. 4 & ibi Jaſ. Dec. idem Paul. Jaſ. l. decem, col. 1. de verb. oblig. patet, quia non poteſt in aliud condemnari quàm ad ſervandum indemnem: quod ſi plus vel aliud ab eo petatur, debet abſolvi.

i *Dixit.*] Imò dicas utramque ſuper eod. vel pari caſu interpoſitam non differre niſi verbis, ut etiam Alexand. & alii ſentiunt in d. l. ſi ego.

k *Libellus.*] Imò ſi fuit admiſſus, valet totum judicium ſuper caſu ſpectante ad cognitionem judicis.

l *Auxilio.*] Contrà puto: quia hic ordo ineſt ex natura ipſius obligationionis & ex vi verborum quæ per verba generalia non vident ſtatim corrigi, niſi ſpecialiter diceretur.

m *Simul.*] Paul. leg. ſed Julianus ff. ad Mace. Paul. Alex. l. Marcellus. de fidejuſſor. Rom. conſil. 114. viſis Guid. Pap. dec. Delph. 570. Franc. Curt. Sen. conſ. 6. conſ. 33. Bald. conſ. 198. n. 7. lib. deciſ. thom 80. Quidam tamen tenent poſt Gui. Cug. in d l. ſed Julia, quod eo ipſo quod probatur pecuniam ad unum perveniſſe, cæteri gaudent beneficio fidejuſſ. & ſeq Paul conſ. 331. col. 1. lib. 1. Franc. Cret. not. 38. Jaſ. l. hujuſmodi, de ver. obl. Hyp. Marſ. no. 2. & rep. rub. de fidejuſſ q. 58. n. 370. ubi multùm abutitur nominibus doctorum quos pro ſe citat, ſed contrarium tenent & bene, Verò. d. conſ. 114. & prius allegari cum Alex. hic qui in hoc puncto rectè loquuntur. adde Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. titul. de retract. §. 31. numero 8. cum ſeq.

n *Juravit.*] Sequitur Jaſ. d. l. ſi ego. facit Aret. in conſilio 53. col. fi. ſed illud dictum reprobant (& bene) Alex. in d. l. ſi ego. in princ. col. 4 & Dec. ibi.

o *Tenet.*] Dic quod etiam ſine juramento tenet de jure communi uſque ad ſummam principalis, non ultra, & decepti ſunt doctores ab erronea expoſitione hujus monoſyllabi: non quia debet præponi & legi non omninò in d. l. Græcè. §. illud prout reſtituit Gregor. Haloander vir de noſtro jure civili optimè merit. ita etiam notoriè obſervatur; & nunquam error iſte gl. & doctorum fuit receptus in uſu.

AD CONSILIUM XXX.

a *Producens.*] Adde ſup. libro 5. conſilio 108. col. 2.
b *Qualyas.*] Bald l. omnium. col. C. de teſtam. c. ſignificante. in fin. de appellat. Lancel. Dec. l. [illegible] uſufr. legato. Rom. conſ. 91. conſ 93. Dec conſilio [illegible] in fin.
c *Meam.*] Suprà lib. 6. conſil. 121. num 14.
d *Pluralitas.*] Sup. lib. 2. conſ. 88. num. 27.
e *Exculpavit.*] Supr. lib. 3. conſ. 1. num. 16.
f *Quando facit.*] Supr. libr. 3. conſil. 81. num. 20.

AD CONSILIUM XXXV.

a *Mandatum.*] Sup. lib. 6 conſil. 191.
b *Publicè.*] Suprà lib. 2. conſ. 94. in fin.
c *Initio.*] Suprà. lib. 5. conſ 199. num 2.
d *Negata.*] Supr. lib. 4 conſil. 93. num. 5.
e *Contento.*] Sup. lib. 5. conſil. 75. n. 12.
f *Putativo.*] Sed hoc commmentitium eſt, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 7 n. 23. & 26. §. 66. gl. 2. tetigi ſup. eodem conſ. 14. in fin.

AD CONCILIUM XXXVI.

a *Tranſmiſit.*] Secus ſi filia non eſſet privata legitima: quia tunc legitimam tranſmitteret, ut dixi lib. 5. conſ. 77. n. 3.

b *Sal.*] Alex. ſup libro 2. conſ. 13. Jaſ. d. Auth. noviſſima, col. pen. dico tamen quòd multitudo nepotum conſcientiam avi aggravat, ut minus debeat relinquere extraneis & ad hoc bonus judex poteſt, & debet attendere, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 93.

c *Fructus adhuc idem dici poſſet.*] Ut tetigi ſup. lib. 5. conſ. 167. in fin.

d *Numero.*] Vide Curt. Seniorem conſ. 5. Anton. Bol. conſ. 39. Vin Hercula diſp. 1 q. 2. Jaſ. d. ſi duobus & l. hujuſmodi §. ſi Titio de legat. 1. conſ. 65. col. 1. lib. 1. d. Auth. noviſſima col. 13. dic breviter, quod hujuſmodi filiæ non computantur ad minuendam legitimam: & ſic Alex. hîc rectè loquitur dummodo omnes filii & filiæ ſint infra quinque, aliàs ſecùs. ut plene dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122.

AD CONSILIUM XXXVII.

a *Pauper.*] Judicis arbitrio, ſupra libro 6. conſ. 28. num. 8.

b *Levioribus.*] Supra lib. 2. conſ. 5. lib. 6. conſ. 54. n. 3. Aymo, conſilio 73. num. 7. infra eodem, conſilio 87. in fin.

AD CONSILIUM XXXVIII.

a *Utramque.*] Supr. lib. 3 conſ. 37. n. 4. ſupr. lib. 4. conſ. 88. num. 7. facit ſupra lib. 6. conſ. 6 aliàs reſpectu

non rogantis, nec conſentientis confectioni inſtrumenti, etiamſi ſit præſens, dicitur potius eſſe atteſtatio quàm, inſtrumentum, nec habebit vim guarentigiæ ſeu executionis paratæ, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 166.

b *Scripturam.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, tit. 2. in ſi. rub. ſed Aymo. conſilio 112. n. 8. ampliat ad penſionem, ſolutionem, & malè : cum etiam in dicto contractu non ſit neceſſaria ſcriptura, ſed ſoluta.

c *Parte.*] Cor. conſil. 306. lit. E. libro 3.

AD CONSILIUM XLI.

a *Forenſis.*] Idem Paul. conſilio 424. in fin. lib. 2. Albert. 2. parte ſtat. quæſt. 9. Bald. tract. ſtatuto. col. 2. Paul. l. in Provinciali. in ſi. de oper. no. nun. Soc. conſilio 120. libro 1. Hyppol. Marſ. ſing. 253. Alexand. l. inter claras. verſic. extorres. C. de ſumm. Trinit. ſed hoc procedit, quando ſtatutum diſponit de perſonis & juribus perſonalibus; ſecùs, ſi de rebus vel jure reali, ut eſt jus ſuccedendi : quia territorium concernit, & ſicut ſtatutum excludit, ita includit forenſes pro rebus ſibi ſubjectis, ſive loquatur in rem, ſive in perſonam, ut dixi ſup. lib. 5. conſil. 44. & ſic iſte malè conſuluit hic quiſquis ſit non æquè puto eſſe Alex. quia contrarium & bene conſuluit Alex. plenè, & in hoc eodem caſu pro iſtis patruis agentibus inf. eodem conſilio 111.

b *Civis.*] Et de univerſitate populi civitatis. Old. q. 32. q. 74. Bald. c. 1. de milit. vaſſal. qui arma belli. depoſ. in uſib. feud. in l. 1. §. hujus ſtudii. de juſti. & jur. Pan. conſilio 292. libro 1. Feli. c. Rodulphus col. 12. de reſc. Bertrand conſilio 92. Viſum eſt, lib. 3. dixi in Conſuetudine Pariſienſi, in proœm. gloſſ. 6. ſuprà libro 1. conſil. 8.

AD CONSILIUM XLII.

a *Conditionale.*] Supra eodem conſilio 36. Roman. conſ. 134. licet Lucas Pen. l. 1. de diverſ. prædior. libro 11. Cod.

b *Præſenti.*] Matthæſi. ſingul. 75. Socin. conſil. 223. libro 2. Lancel. Dec. ſi. ante. ſol. mat. Ang. Aret. § fuerat. col. 25. inſtit. de actio. Corn. l. non ſine. C. de bon. quæ lib. latè Bart. conſilio 24. Viſo & prout. col. 1. libro 1. conſilio 29. libro 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 61. quamvis aliter Marſil. ſing. 106 adde inf. eod. conſilio 129.

c *Patris.*] Sup. lib. 5. conſ. 179.

d *Pater.*] Sup. eodem conſilio 20. in fin.

e *Fulgo.*] Et ibi Corn. ſed opinio Bart. juſtior & æquior eſt, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 128. & infrà eodem conſilio 128. num. 13.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Cenſetur.*] Sup. libro 5. conſ. 179.

b *Bart.*] Idem Joan. de Pla. l. comperimus. C. de navic. libro 11. C. Dec. 5. conſilio 64. Curt. Junior. conſilio 19. col. 5.

c *Idoneus.*] Lanfr. in pract. ver. teſtium depoſitiones. n. 113. Bald. conſ. 1. conſ. 216. lib. 2. Paul. conſ. 300. in ult. dubio. lib. 1. Bald. in marg. verſ. teſtis. Rom. conſ. 186. Steph. Auff. tract. de reprob teſtium. verſic procurator. Aymo. conſ. 99. col. ſecund. Car. Alex. c. ſignificavit, col. 2. de appell. Fel. c. cùm contingat. de offic. deleg.

d *Proxeneta.*] Supra libro 1. conſilio 13. num. 14.

AD CONSILIUM XLIV.

a *Judicium.*] Sup. lib. 1. conſ. 78. in fine. ſup. lib. 5. col. 127. n. 4. ſupra libro 6. conſilio 114. n. 5. conſ. fin. n. 15. vide ſup. lib. 5. conſ. 39. n. 4.

AD CONSILIUM XLV.

a *Filiæ.*] Supra libro 6. conſ. 234. num. 4. Andræas Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. gl. 1. n. 189.

b *Materna.*] Sup. lib. 1. conſilio 80. col. 1. infrà eodem conſ. 141. col. 1. conſilio 168. numero 10. Cor. 6. illa col. 1. C. de col. conſ. 12. in hac. col. 1. lib. 1. Georg. Natta. tract. de ſtat. exclu. fœm. q. 3. principali. q. 13. Alb. Brunus eodem tract. art. 6. And. Tiraq. in Conſ. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 9. n. 187. cum ſequent. fa. Dec. conſilio 333.

c *Patris.*] Ceſſat ergo ſtatutum, & ſic mater jure communi ſola ſuccedit : non verò ſi ſoror eſſet utrimque conjuncta, mater cum ea concurreret ceſſante ſtatuto, cùm deficiant perſonæ in eo nominatæ.

AD CONSILIUM XLVI.

a *Majori.*] Dec. l. 1. 2. C. de inſt. & ſubſtit.

b *Pœna.*] Supra lib. 2. conſ. 33. col. 1.

AD CONSILIUM XLVII.

a *Maximè.*] Sup. libro 2. conſ. 12. numero 1.

AD CONSILIUM XLVIII.

a *Alias.*] Supra libro 2. conſilio 124.

b *Signum.*] Sup. lib 2. conſ. 153. n. 12. Anchar. conſ. 431. limita. ſup. libro 6. conſ. 14.

c *Quando.*] Sup. lib. 5. conſ. 79. col. final. Socin. conſ. 103. lib. 4.

AD CONSILIUM XLIX.

a *Sententia.*] Sup. lib. 1. conſ. 46. col. 3.

b *Quatenus*] Supra lib. 3. conſ. 2. col. 3.

c *Prout.*] Supra libro 6. conſilio 71. numero 7. dixi in Conſ. Paril §. 5. numero 77.

d *Negata.*] Supra lib. 5. conſ. 92. n. 5.

AD CONSILIUM L.

a *Inſtitutionis.*] Quæ eſt communis, & tenet Alexander d. Auth. noviſſima, & ſupra libro 6. conſilio 19. & conſilio 125. & ubique Guillelm. Benedict. repet. cap. Raynut. verſ. in eo teſtament. relinq. 1. n. 350. cum ſeq. de teſtam. licet contrarium quod non ſit neceſſe liberos parentibus relinquere jure inſtitutionis tenuerit Bart. in d. Authent. noviſſima & ibi Jaſon. col. 19. Socin. repet. l. cum avus. col. 5. de cond. & demonſt. puto tamen etiam ſtante communi opinione ſuſtinendum iſtud conſ. Alexand. de æquitate, ſed mero jure novell. ſuſtineri non poſſe: adde nov. ſup. l. 3. conſ. 17. ad fin.

b *Legitima.*] Imò communis eſt in contrarium, ut per Bald. repet. leg. 1. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ. Sal. d. Authent. unde ſi parens & leg. quoties C. de hær. inſtit. Jaſ. Authent. noviſſima. & ipſe Alex. l. his verbis, de hæred. inſtit nam quod §. non omnis. ad Trebellian. Bendictus repet. d. cap. Raynutius verſ. in eodem teſtament. relinquit. prim. numero 59. cum ſeq.

AD CONSILIUM LI.

a *Matris.*] Quicquid dicat, puto juſtitiam fuiſſe pro matre, quod erat hæres filii, & ſolùm tenebatur ad reſtitutionem bonorum paternorum, deductâ legitimâ & Trebellianicâ, quia omnes illæ ſubſtitutiones erant fideicommiſſariæ duplici ratione: Prima, quia prima ſubſtitutio eſt facta per verbum diſtribuatur, quod eſt merè obliquum; & ſic reliquæ factæ per verbum commune, cenſentur obliquæ. Secunda, quia ſunt reſtrictæ ad bona ipſius teſtatoris, ut pleniùs dixi ſuprà, lib. 3. conſ. 12.

b *Non eſt.*] Et bene; quicquid dicat Franc. Rip. dict. l. Centurio, nu. 196.

c *Favorabilis*] Suprà, lib. 6. conſil. 119. nu. 42. ſuprà, lib. 3. conſil. 17. num. 12. quod eſt probabile, ſi pater teſtatur ſecundùm veriſimilem mentem filii, ſi is teſtari poſſet, & ſic honorando matrem: ſecùs ſi pater non veriſimilibus filii, ſed propriis indulgeat affectibus, quia tunc proprium tantùm non filii negotium agit, nec dicitur favorabilis, ſed odioſa ſubſtitutio pupillaris. Faciunt quæ dixi ſuprà, lib. 6. conſil. 246. in fine epitomes.

d *Directa.*] Imò in dubio fideicommiſſaria, niſi multa concurrant, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 12. nu. 16.

e *Angel.* Sed utrumque dictum eſt falſum, ut per Jaſ. d. l. precibus, col. 5.

f *Vera.*] Imò, ut Jaſ. d. l. precibus, col. 10.

g *Directæ.*] Imò, ut latè dixi ſuprà, lib. 3. conſil. 12. numero 11.

AD CONSILIUM LII.

a *Sigiſmundi.*] Viri ſceleratiſſimi, teſte Papa Pio ſecundo, ut refert Jac. Bergo. ſupplement. Chronic. lib. 15. & Raphaël Volater. Geograph. lib. 6. Is autem Malateſta occupabat Ariminum, cui Pontifices inhiabant.

b *Voluit.*] Et deciſ. Tholoſ. 444. ubi Steph. Auf. in addit. contra tenet & meliùs requiri publicationem in provinciis. Idem Panorm. Feli. Dec. c. cognoſcentes, de conſtit.

c *Reſpondeo.*] Adde Bal. conſil. 363. lib. 1. Rom. ſingul. 757. Marti Laudem, tract. de prin. §. 11. Panor. c. quamvis, col. 7. de re judic. Luc. de pen. l. fin. de loca. prædio. civi. lib. 11. C. Feli. c. quæ in Eccleſiarum, col. 10. cum ſeq. de conſt. Ant. Corſe. in reper. ver. diſpoſitio. Jacobus de ſancto Georg. ſuprà, tract. feudo. verſic. Princeps, col. 4. Jaſ. Auth. quas action. col. 1. in fin. de ſacroſan. eccl. conſ. 167. col. 1. lib. 1. Franc. Balb. tract. præſcrip. 2. par. quintæ partis, prin. qu. 8.

AD CONSILIUM LIII.

a *Majores.*] Bal. l. 1. §. ſi quis neget, col. fin. quemad. teſt. ape. Bal. in l. exercendis, de fid. inſtru. conſilio 37. lib. 1. Joan. Ana. conſilio 97. col. 2. & inter conſil. Paul. conſil. 261. col. 2. lib. 2. Cor. conſil. 261. col. 5. lib. 4. Alexander ſup. lib. 4. conſilio 43. col. 5. Aymo. conſ. 56. nu. 3. conſ. 75. nu. 34. limita ut procedat quando reprobatur per teſtes non inſtrumentarios. Cor. conſ. 232. col. 1. lib. 1. Aymo conſ. 56. num. 9.

b *Cauſam.*] Sup. lib. 6. conſ. 190.

c *Elegiſſe.*] Bal. conſ. 42. lib. 1. Alciat. de præſum. reg. 3. præſum. 35.

d *Conſuetis.*] Sup. lib. 2. conſ. 27. cum ſeq. ſuprà, lib. 3. conſ. 89. num. 12.

e *Toto.*] Sup. lib. 2. conſil. 27. num. 3. conſil. 44. num. 7. ſup. lib. 5. conſ. 93. num. 10. conſ. 99. nu. 21. ſup. lib. 6. conſ. 15.

f *Effectum.*] Sup. lib. 6. conſ. 144. nu. 15.

g *Falſum.*] Sup. lib. 6. conſ. 145.

h *Errorem.*] Paul. conſ. 202. in fin. conſilio 264. lib. 2. Imol. conſ. 104. Bal. conſ. 244. lib. 1. Cu. conſil. 135. conſ. 142. Dec. l. ſi librarius, in fin. de re ju. c. 1. col. 30. de probat. Cæpo. cauſa crimi. conſilio 21. col. 24. Curt jun. l. qui accuſare, col. fin. C. de eden. limitat Curt. ſenior, conſ. 55.

AD CONSILIUM LIV.

a *Spurio.*] Suprà, libro 3. conſ. 74. infrà, eod. lib. conſ. 88.

b *Conſului.*] Sup. lib. 8. nu. 5. conſ. 157. & lib. 6. conſ. 7. n. 3. 5. conſ. 152. nu. 6.

c *Majoritate.*] Suprà, libro 2. conſilio 17. numero 16. ſuprà, libro 4. conſilio 63. numero 9. licet Decius conſil. 634. in fin. aliter. Adde infrà, eodem conſil. 171. num. 4.

d *Dubia.*] Decius conſ. 679. fa. Alex. l. ſi conſtante, col. 3. ſol. mat. ſup. lib. 4. conſ. 85. nu. 8. ſed vide ſup. lib. 6. conſ. 89. num. 4.

e *Tollit.*] Paul. conſ. 26. lib. 2. Anch. conſ. 209. Pan. c. pen. de fal. Alex. ſup. lib. 3. conſ. 18. col. 1. Jaſ. l. 1. col. 6. l. ſi mater, §. 1. n. 5. de vulg. & pup. Hyp. Marſil. l. 1. col. 2. ff. ad leg. Cor. de ſicar. Decius conſil. 575. inf. eod. conſ. 88. nu. 9.

f *Uxorem.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. 295.

g *Per ſe.*] Romanus conſil. 367. in fin. Vide Paul. conſ. 193. lib. 2.

AD CONSILIUM LV.

a *Talionis.*] Joan. Ana. c. 1. de cri. fal. Fel. in c. ſicut, not. 3. de teſti. Hyppol. Marſil. l. 1. §. præterea, ad legem. Cor. de ſicar. l. primâ, numero 12. de fal.

AD CONSILIUM LVI.

a *Evictione.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 150.

AD CONSILIUM LVII.

a *Niſi.*] Sup. lib. 1. conſ. 28. num. 7. ſup. lib. 6. conſ. 108. col. 1.

b *Allegari.*] Sup. lib. 3. conſ. 69. num. 13.

c *Neſcire.*] Sup. lib. 6. conſ. 167. nu. 6.

d *Rationem.*] Sup. lib. 4. conſ. 25. num 9.

e *Æſtim.*] Suprà, lib. 5. conſil. 147. in fin. ſup. lib. 6. conſ. 177. num. 11. conſil. 186. num. 6. Latè Jaſ. in l. decem, co. 6. & 7. ff. de verb. oblig. Alex. infrà, eod. conſ. 182. num. 3.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Tamen Inno.*] Idem ſup. lib. 3. conſ. 76. num. 8. lib. 6. conſ. 239. infrà, eod. conſ. 114.

b *Filios.*] Scilicet ipſum privilegium prælationis, ſed hypotheca tranſit ad omnes ad quos actio. Aret. Jaſ. §. fuerat. inſtit. de action. Alex. d. l. aſſiduis, in addit. ad Bal.

AD CONSILIUM LX.

a *Deperditam.*] Sup. lib. 2. conſ. 196. numero 9.

Dec. c. quoniam contra falſam, in fin. de probat. And. Tiraq. tract. de retract. conven. §. 1. gloſſ. 7. dum. 55. cum ſeq.

b *Tunc.*] Idem Alexander l. licet Imperator, col. 1. de leg. 1. Latè Jaſon repet. l. admonendi, col. 96. in fallent. 29. de jurejur. licet iſtud in iſtis terminis falſum puto, prout contrarium tenet Bal. in l. admonendi, in fin. & in l. id quod pauperibus, col. 4. quæſt. 11. Et bene dico, ergo aut hæc conditio refertur ad probationem, debiti ad finem ſolutionis vel ſatisfactionis debiti, & tunc impletur conditio per hoc juramentum, ſicut impletur ſufficiens probatio in judicio contradictorio: vel quando cauſa non eſte nimis ardua, & aliquid non repugnat, quoniam verba debent intelligi ſecundùm materiam ſubjectam, & hoc maximè procedit in hujuſmodi ſententia arbitri vel arbitratoris: quia maximè debet intelligi ſecundùm mentem juris, ut per Bal. Paul. l. 1. C. de negotiis geſt. & ſecundùm probationem quæ bono judici vel arbitro ſufficit, aut verò hæc conditio non refertur ad probationem, non ſatisfactionem debiti, ſed ad conceſſionem gratioſam ſeu voluntariam, ſi tale quid probatum fuerit & tunc non ſuppletur per juramentum, ſed propriè debet impleri: & ita loquuntur Bal. Sal. in d. l. in bonæ fidei, videlicet in eo cum quo Papa diſpenſavit, ſi probat ſe legitimo matrimonio genitum. Hæc eſt noſtra nova & analytica diſtinctio.

c *Probandi.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 30. num. 21.

AD CONSILIUM LXI.

a *Recuperanda.*] Sup. lib. 5. conſ. 91.

b *Dos.*] Imò, ut dixi ſuprà, libro 4. conſil. 56. num. 5.

AD CONSILIUM LXII.

a *Vertitur.*] Alex. ſuprà, lib. 2. conſil. 37. nu. 29. teſtatur ſecundùm iſtud ſuum conſilium fuiſſe judicatum Parmæ.

b *Arctari.*] Infrà, eod. conſ. 65. conſ. 144. nu. 2.

c *Remiſſum.*] Sup. lib. 3. conſ. 60. num. 3. infrà, eod. conſ. 100. in fin.

d *Juris.*] Sup. lib. 2. conſ. 62. col. 2. Socin. conſil. 59. num. 3. lib. 3.

e *Manifeſtam.*] Sup. lib. 2. conſ. 37. num. 16. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 2. gloſſ. 1. num 20. cum ſeq.

f *Tranſactio.*] Sup. lib. 1. conſ. 22. num. 3.

g *Ingreſſum.*] C. 1. de lit. conteſta. in 6. Stephan. Auffr. in addit. qu. Tho. q. 67. Jaſ. l. ait Prætor, col. 2. l. nam poſteaquam, §. ſed & ſi quis, col. fin. de jurejur. conſ. 166. col. 1. lib. 1.

h *Litis.*] Dummodò ſtatim conſtet. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 52.

i *Minorem.*] Contrarium tenet ſuprà lib. 6. conſil. fin.

k *Iuramento.*] Imò per no. ſuprà, lib. 1. conſ. 27. conſil. 59.

l *Poſtremò addes.*] Lib. 2. conſ. 37. nu. 29. ubi teſtatur Alex. ita fuiſſe judicatum Parmæ.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Permutationis.*] Andreas Tiraqu. tract. retract. §. 1. gloſſ. 2.

b *Pretio.*] Jaſ. l. filiusfamiliàs, §. divi. l. 1. col. 14. & lect. 2. col. 1. de leg. 1. limitat Jaſ. conſ. 45. col. 1. lib. 1. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 23. num. 1.

c *Quod non.*] Et bene, ita tamen ut non incurratur pœna, niſi per realem traditionem domino irrequiſito, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 5. num. 3. §. 56. in princ. Vide not. ſup. lib. 3. conſ. 129. num. 6. ſup. lib. 5. conſ. 17. in fin.

d *Permutatione.*] Quòd placet, ſi non eſſent alia verba ſtatuti, quæ ſup. eod. num. 1. ideò ſuſtinenda eſt concluſio conſilii per rationem ſequentem.

e *Principaliter.*] Alexander l. 2. in princip. col. ult. ſi cert. petat. l. Gallus, §. inſtituens, col. ult. de liberis & poſthum. Signo. conſil. 48. Corn. conſil. 45. lib. 4. And. Tiraquel. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 30. gloſſ. 1. nu. 7. Alciat. l. 2. in princ. nu. 18. de verb. oblig. Nos obſervamus quòd pro rata pretii cenſetur venditio & in reſiduo permutatio, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 5. qu. 12. §. 23. qu. 15.

f *Revendendo.*] Id eſt, de relaxando jure retractus proximitatis, vel vicinitatis, ſi ad hoc venirent intra tempus à ſtatuto loci præfixum, ut per Bal. Matth. de Afflict. tract. protomiſeos.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Copula.*] Sup. lib. 3. conſ. 120. num. 14. ſuprà, eod. conſil. 25.

AD CONSILIUM LXV.

a *Specialius.*] Sup. lib. 1. conſ. 59. col. 2. Decius conſ. 382. num. 4.

b *Majorem.*] Alex. l. Neſennius, in princ. ad leg. fal. l. 2. §. hoc autem, col. fin. de ope. no. nun. Decius c. 1. col. 5. & ibi Franc. Rip. num. 92. de reſcrip. Decius in c. in præſentia, col. 24. de prob. Jaſ. l. ſi conſtante, col. 31. ſoluto matrim. *l. Gallus*, §. 1. in fin. de lib. & poſth. l. Titiæ textores, col. 4. de leg. 1. l. ſi Rufinus, C. de teſt. milit. conſ. 12. col. 2. lib. 3. conſil. 162. col. fin. lib 4.

c *Bal.*] Idem Alexander ibi, ſed Alex. Jaſ. ibi tenent ſolum judicem pupillorum præferendum, quod eſt verius.

AD CONSILIUM LXVI.

a *Prorogatio.*] Sup. lib. 6. conſ. 80. num. 7.

AD CONSILIUM LXVII.

a *Dos.*] Sup. lib. 1. conſ. 115.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Inhibitio.*] Sup. lib. 4. conſ. 19.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Deduxi*] In conſilio præcedenti.

b *Proteſtetur.*] Infrà, eod. conſ. 100. ad fin. ſup. lib. 2. conſ. 164. col. 3. ſup. lib. 5. conſ. 114. nu. 4. conſil. 146. nu. 31. ſed iſtud non eſt generaliter verum, ut per Dec. l. in omnibus cauſis, de reg. jur. Matth. de Afflict. Dec. Neap. & contrarium tenent Jaſon l. 2. §. quod diximus, ſi quis cautio. Dec. c. fin. de appell. conſil. 356. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 78.

AD CONSILIUM LXX.

a *Reus.*] Alexander l. ſi finita, §. eleganter poſt

Barto. ibi, de dam. infe. ſup. lib. 1. conſ. 95. Barto. in l. unica, ff. de condict. ex lege Roma. conſ. 90. Maria. Socin. c. cùm ſit generale, num. 8. de fo. compe. Decius c. ſive autem, in fin. de reſcrip.

b *Rubricam.*] Sup. eod. conſ. 6.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Scripſi.*] Sup. lib. 3: conſ. 45.

b *Bar.*] Suprà, eod. conſ. 14. num. 3.

c *Antiquior.*] Suprà, lib. 1. conſil. 110. libro 2. conſil. 76. col. 1.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Eamdem.* [Imò, quia liquere debet judici juriſdictionem ad ſe reverſam, ſeu deſertam eſſe appellationem, quod non poteſt eſſe, niſi citato appellante. Et ita obſervatur.

AD CONSILIUM LXXIII.

a *Fideicommiſſum.*] Alexander d. l. quia perinde, d. l. ſi patroni, & in l. centurio, col. 11. de vulg. & in l. precib. Et ibi Jaſon col. 12. Decius col. 3. C. de impuber. & aliis ſubſtitut. Jaſon in l. ſi non ſortem, §. libertus, col. 6. de condict. indebit. l. 2. C. de in jus voc. l. pro hæred. §. Papin. col. final. de acquir. hæred. Franciſcus Ripa. repetit. l. Centurio, numero 54. de vulg. & pupill. Roch. Curt. tract. de jure patron. ver. ipſe velis à quo, numero 20. Benedict. repetit. c. Raynutius, ver. ſi abſque liberis more. 2. num. 24. limita, niſi fideicommiſſariis tota hæreditas reſtitueretur.

b *Dolo.*] Sup. lib. 1. conſil. 65. ſup. lib. 5. conſil. 164. Franc. Cre. ſup. lib. 4. conſ. 62. Dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 6. gloſſ. 6. num. 20. Aymo conſil. 193. num. 6.

c *Verba.*] Sup. lib. 3. conſ. 56.

AD CONSILIUM LXXV.

a *Revelat.*] Vide Aym. conſ. 107. ubi decidit, quòd ſi is qui vendiderat fundum pro trecentis quinquaginta ſub pacto de retrovendendo intra certum tempus, depoſuerat trecentum triginta tantùm, ſi emptor ea accipiat, cenſetur renunciare reſolutioni pacti de retrovendendo quæ inducebatur ex lapſu temporis: ita quod licet ex intervallo reſtituerit eam ſummam depoſitario, tamen cogi poteſt etiam poſt tempus revendere, toto & reſiduo pretio oblato. Sed ego dico quòd ſi illa receptio partis erat facta intra terminum redimendi (ut ipſe innuit) malè conſuluit: quia cenſetur emptor partem recipere ſub ſpe quod perſolvatur intra terminum: nec propter hoc renunciat pœnæ reſolutionis facultatis redimendi, l. 5. §. fi. de verborum obligationibus, etiamſi non reſtituat ante terminum lapſum; ſi verò receperat partem pretii poſt terminum, caſus erat de indubitato, nec opus erat argumentis.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *Conteſtatio.*] Intelligendum quamdiù reus non concludit contra libellum, ſed eſt incertum an opponatur ad proceſſum, an ad merita cauſæ; aliàs ſecùs, ſentit Panormitanus capite 1. col. 10. de lite conteſt.

b *Eccleſia.*] Dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 12. numero 57.

c *Tradidit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 5. nu. 2. Idem in feud. ſup. lib. 1. conſ. 33. nu. 14. & in utroque latè And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 2. num. 43. cum ſeq.

d *Pœna.*] Sup. lib. 2. conſ. 66.

e *Opinandum.*] Unde communis error excuſat oblationes vaſſalli ſtricto jure imperfectas, & eximit eum à commiſſo fructuum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 52. gloſſ. 1.

AD CONSILIUM LXXVII.

a *Videlicet.*] Verba hæc Italica ſic expone, & aliquod vitium accidat de dictis duabus puellis (quod Deus avertat) relinquo diſcretioni majoris partis executorum meorum, quibus omnibus eaſdem per timorem Dei commendo: quia ſunt animi filiæ, & ex bono & perpenſo judicio, nolo aliquos parentum earum, nec patrem nec matrem ſeſe impedire de eis maritandis, nec poſſe aliquid tangere de ſupradicta dote, totumque id ob bonam cauſam.

b *Secrete.*] Sup. eod. conſ. 37. in ſin.

AD CONSILIUM LXXIX.

a *Nulla.*] Sup. lib. 4. conſ. 59. num. 7.

b *Regulam.*] Dec. l. certum. ſi cert. pet. Jaſ. l. 2. col. 6. ſi quis in jus voc. non ierit. Curt. ſenior, conſil. 10. cum ſeq. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 9. num. 19.

c *Appellatio.*] Sup. lib. 1. conſ. 164. ſuprà, lib. 6. conſil. 12.

d *Nunquam.*] Sup. lib. 2. conſ. 77. nu. 8. cum ſeq. ſup. lib. 5. conſ. 111.

AD CONSILIUM LXXX.

a *Etiam.*] Limitat Socin. conſil. 28. lib. 1. Dec. conſ. 112.

b *Quamvis.*] Quia hic agitur de graviſſimo præjudicio & irreparabili, aliàs autem & quando confeſſio eſſet veriſimilis, ſaltem ſemiplenè probandum eſſet de errore, ut dixi ſuprà, lib. 5. conſ. 55. in fine, ſup. lib. 6. conſ. 172. ad fin.

c *Separari.*] Sup. lib. 1. conſil. 87. ſup. lib. 6. conſil. 171. num. 15. Paul. conſil. 266. in fin. lib. 1. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 5. num. 16. & latiùs in §. 78.

d *Intentione.*] Suprà, libro 6. conſilio 171. numero 14.

AD CONSILIUM LXXXI.

a *Priorem.*] Suprà, libro 1. conſilio 92. numero 12.

AD CONSILIUM LXXXII.

a *Corpus.*] Sup. lib. 2. conſ. 120. col. fin. ſuprà, lib. 4. conſil. 7.

b *Velle.*] Sup. lib. 6. conſ. 27. num. 4.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Quando.*] Bal. d. l. 1. quæſt. 24. de Edicto divi. Cor. conſil. 13. lib. 3. Dixi ſup. lib. 2. conſ. 189. col. penu.

b *Potius.*] Sup. lib. 1. conſil. 80. Latè Andræas Tiraquell. in tract. retract. in præfat. numero 41. cum ſequent.

c *Integra.*] Imò adhuc, idem tenet Alex. l. ſi mihi & Titio, col. fin. de verb. oblig. Lud. Gozadi. conſil. 86. col. penult.

d *Eccleſia.*] Imò ut tenet Alex. ubique, dùm deciſivè loquitur, ut dixi ſup. lib. 5. conſ. 22.

e *Poſſit.*] Aymo conſil. 76. nu. 3. ubi tamen in caſu in quo loquitur, puto eum malè conſuluiſſe, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 99.

f *Secùs.*] Imò multò magis quando mandatum eſt ita generale, quod non eſt reſtrictum ad certum locum; & etiam text. d. §. præſcribere; non loquitur de mandato negotiandi in certo loco, ſed de mandato exercendi certam negotiationem ubique ſaltem ſine coarctatione loci; & licet textus exigat publicationem fieri in loco evidenti ubi exercetur illa negotiatio: non tamen debet hoc reſtringi quando eſt mandatum in illo certo loco dumtaxat exercendi.

g *Solvere.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 5. nu. 77. §. 30. qu. 36.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *Dies.*] Sup. lib. 4. conſ. 132. num. 3.

b *Tacens.*] Suprà, lib. 5. conſil. 118. num. 8. conſil. 120. num. 5. ſup. lib. 6. conſil. 77. num. 9. Bald. de prohi. feu. alienand. per Lotha. col. 1. in uſib. feu. Paul. conſil. 216. in princ. lib. 1. Udaric. Zaſi. in epito. feu. part. 9. fol. 7. fa. infrà, eod. conſ. 152. num. 9. infrà, eod. conſ. 180. num. 4. 5.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Exceſſus.*] Nimius, Cor. conſ. 120. col. 2. conſil. 113. col. 2. lib. 3. Aymo conſ. 44. ubi quod aliàs non ita de facili præſumitur fieri in fraudem futurorum creditorum.

AD CONSILIUM LXXXVII.

a *Momentum.*] Joan. And. Bal. Paul. Dec. c. ſuper eod. 2. de appellat. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 11. num. 10.

b *Plerique.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 96.

c *Comparatio.*] Suprà, eod. conſ. 58. col. 1.

d *Citra.*] Sup. lib. 2. conſ. 153. col. 2.

e *Dixit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 4. qu. 2. & latiùs §. 14. qu. 1.

AD CONSILIUM LXXXVIII.

a *Conjunctim.*] Adverte, quia Bart. Alexand. Dec. in d. l. generaliter, in princ. Socin. conſ. 53. col. 4. libro 1. tradunt unam limitationem, ut procedat quando fuit cum aliis expreſſa conditio ſine liberis, ſecùs ſi ſine illa aliæ diverſæ conditiones fuiſſent alternativè appoſitæ, quia tunc ſtaretur propriæ ſignificationi, & ſufficeret unam extare. Sed hæc limitatio eſt periculoſa, quia per d. l. generaliter, conditio ſine liberis: etiam non expreſſa tacitè ſubintelligitur, & eadem eſt vis taciti & expreſſi: ego verò do unam aliam novam & ſingularem limitationem, videlicet ut procedat, quando veriſimile eſt velle teſtatorem omnes conditiones extare, ut locus ſit fideicommiſſo; ſecùs ſi veriſimile eſt quod nolit niſi unam extare, ut quando aliàs ſequeretur abſurdum, quia tunc non ſumus in caſu & exemplo dictæ legis generaliter, & ſic ſtabitur propriæ ſignificationi, ut in pulchra quæſtione facti, in qua conſului. Quidam Joannes de Lemberteria, inter alia inſtituit Petrum nepotem ſuum, & ſi contingeret dictum nepotem præmori antequam ſit in ætate teſtandi, vel ſine liberis ex legitimo matrimonio ab ipſo deſcendentibus, quod abſit, ſuperſtite Raymundo, voluit quod dictus Raymundus ſuccedat in omnibus & ſingulis bonis ſuis, accidit quòd Petrus poſt teſtatorem deceſſit ante Raymundum ſine liberis, ſed poſtquam exceſſerat ætatem teſtandi, videbatur defeciſſe ſubſtitutio, per d. l. generaliter. Contrarium reſpondi, tum primò, quia dictæ duæ conditiones non poſſunt rectè ſtare copulativè, quia altera eſſet ſuperflua, videlicet illa, ſine liberis, quia clarum eſt, ſi quis moriatur ante pubertatem, non poſſe relinquere liberos ex legitimo matrimonio: ergo ad hoc abſurdum vitandum, debent ſtare alternativè & propriè. Tùm ſecundò, quia dictæ ſubſtitutiones reſpiciunt diverſa tempora, ita quòd ſecunda eſt viciſſimiliter, imò manifeſtè ſuccedanea primæ, ſive in defectum primæ ſubrogatæ, ergo manifeſtum eſt mentem teſtatoris fuiſſe quòd ſtarent alternativè, & quòd ſi prima conditio deficeret, ſuccederet ſecunda, & ex ea ſola debetur fideicommiſſum, ſecùs in d. l. generaliter, ubi veriſimilis mens teſtatoris eſt appoſita, & ibi conditiones ſunt coæquævæ, ſive æquè principales, non autem ſuccedaneæ, nec una in defectum alterius appoſita, ut in hoc caſu, & in quo conſului, in quo rectè & ſubtiliter perpendendo, non habet locum d. l. generaliter: & hoc no. quia ſæpè poteſt uſuvenire, & tamen non ſolùm non reperies alibi deciſum, ſed nec tactum. Non obſtat (ut aliud quod menti occurrit notatu dignum ſimul expediam) quod idem in longè fortioribus terminis decidit Paul. conſilio 43. Subſtitutio prædicta, lib. 2. ubi in ſubſtitutione facta, ſi filius in pupillari ætate & ſine liberis deceſſerit, decidit quod licet & debet ſtare pro, vel ita quod poſt pubertatem valebit jure fideicommiſſi. Et ſequitur Franciſcus Ripa in repet. l. Centurio, numero 94. de vulg. & pupill. quia contrarium & melius etiamſi pauperes eſſent ſubſtituti, conſuluit Raph. Cu. conſilio 125. Proponitur quod Bartholomæus, & præfata deciſio Paul. eſt manifeſtè irrationabilis, quia non eſt facile præſumendum quod pater voluerit filium ſuum privare facultate teſtandi, vel diſponendi inter vivos. Tum quia conditio ſine liberis ex quo copulativè eſt adjecta: conſtat quod eſt adjecta ad diminuendum, ergo non debet operari augmentum odioſi gravaminis, ſecùs in caſu in quo conſului, ubi alternativa *vel*, eſt appoſita ad augmentum. Et ſic opinio Paul. & Ripæ, cùm ſit contra verba, contra veriſimilem mentem, contra æquitatem, & liberorum favorem, & contra textum in fortioribus terminis in d. l. generaliter prorſùs rejicienda eſt. Non obſtat ratio Ripæ, quòd conditio ſine liberis, tacitè ineſt pupillari ætati, nedum ſecundùm communem curſum facti, ut plurimùm, ſed etiam ſemper & abſolutè, ſecundùm juris intellectum, ut tradit Bald. in l. in pupillari, ad fin. de vulg. & pupill. per d. l. cùm avus, & l. cùm acutiſſimi, & d. l. generaliter, §. fin. quia non eſt abſurdum quod teſtator ad majorem expreſſionem addat ea quæ aliàs tacitè intelliguntur.

b *Effecta.*] Sup. lib. 6 conſ. 198.

c *Nihil.*] Latè Andræas Tiraquellus, repet. l. ſi unquam, ver. ſuſceperit liberos, num. 70. cum ſeq. C. de revoc. donat. Dixi etiam in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. qu. 8.

d *Spurio.*] Sup. lib. 3. conſ. 74. ubi dixi.

e *Marito.*] Nec probatio in contrarium admitteretur, ſi uxor cohabitabat cum marito non impotenti, licet admitteretur in ſimplici concubina, ut tenet Joannes de Lopis, repet. l. Pater, C. de hær. inſtit. num. 80. cum ſequ. Adde Bal. conſil. 379. in fin. lib. 3. Dec. cap. per tuas, col. 1. de prob. conſ. 576.

conſ. 657. Jaſ. conſ. 125. lib. 4. Hyppol. Marſil. ſing. 530 Alber. Brunus, conſ. 15. col. 1. Bert. conſ. 172. Si calumnioſè, col. 1. lib. 1. Alciat. tract. de præſum. reg. 3. præſumpt. 37.

f *Tollit.*] Sup. eod. conſ. 54. num. 11.

g *Transfert.*] Suprà, lib. 6. conſ. 60. num. 10. ſuprà, lib. 1. conſ. 51. num. 2. ubi dixi, & in Conſuet. Pariſ. §. 122.

h *Suus*] Scilicet dicti presbyteri.

i *Vitiaretur.*] Clarum eſt quantùm ad inſtitutionem ipſius Alexandri, ſed hoc caſu, quid de ſubſtitutione filiorum ipſius Alexandri? videtur quòd ſalva remaneat, per no. ſuprà, eodem numero 5. 7. quaſi non videantur ſubſtituti contemplatione patris, ſed contemplatione propriâ, ſed contrarium verum eſt, quia etiamſi maximè ſint ſubſtituti contemplatione propriâ, ſunt tamen ſubſtituti tanquam nepos ex filio & nepote legitimato; & ſic eodem vitio & errore teſtatoris vitiabitur eorum ſubſtitutio, & verum eſt non obſtantibus quibuſcumque clauſulis generalibus teſtamenti. Plus dico, quòd legatum vel ſubſtitutio facta nepoti ex ſpurio non legitimato, nullo modo valet, ſi reperiatur ſpurium non fuiſſe filium, niſi clarè conſtaret quòd teſtator legaverit etiam in eventum, quod non eſſet de deſcendentibus, ſed de alia ſtirpe, non autem ſequitur, aliquis legat nepoti ex ſpurio, & tanquam tali, vel quia talis, ergo legat contemplatione ſpurii, imò contemplatione nepotis, qui idem ipſe eſt de ſanguine teſtatoris, ſicut quando legat nepoti ex filia legitima, quia nepos ſui tantùm, non matris contemplatione vocari cenſetur.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Fallit.*] Idem Romanus, ſing. 279. Paul. Alex. Jaſ. d. l. ſi convenerit. Imol. Anton. Felin. Franc. Rip. cap. 1. num. 59. de judi. Jorda. Bricii in repet. §. contrahentes, c. Romana, col. 20. in 2. opp. de foro compet. in 6. Alciat. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 36. num. 12. ſed hæc fallacia & communis ſententia non eſt vera, niſi actu fuerit prorogata juriſdictio in præſentia judicis qui cœperit juriſdictione uti, ut ſentiunt Ang. in d. l. Romanus, l. 1. ſi quis in jus voc. non ierit. Panorm. Dec. in c. 1. de ju. Alciat l. penult. gl. C. de pact. Tamen non eſt hîc opus de renuntiando privilegio, ſed de dando juriſdictionem non habenti. Vide Felin. c. fin. de for. comp.

AD CONSILIUM XC.

a *Legatus.*] Sup. lib. 4. conſ. 17. num. 14.

b *Pœna.*] Panorm. c. 2. de conſtit. Phil. Franc. c. fin. de elect. in 6. Com. conſ. 86. lib. 2. Alex. ſup. lib. 4. conſ. 36. num. 13.

AD CONSILIUM XCI.

a *Conſului.*] Sup. lib. 6. conſ. 213.

b *Odium.*] Vide ſup. lib. 6. conſ. 189. num. 9.

c *Redeunda.*] Bar. Lucas de Pe. d. l. 2. Bal. conſil. 504. lib. 1. conſil. 311. conſilio 313. libro 4. Maria. Socin. c. fin. col. 7. de for. competent. Car. Flo. in ſuperſeri. decreta. ver. Greg. col. 3. numero 5. conſil. limitat Fel. c. dilectus, 2. col. 11. de reſcrip. Jaſ. conſil. 77. col. fin. lib. 3. Rug. de Mota, repet. §. ſi quis tutelam in l. hæres abſens, num. 87. cum ſeq. de judic.

d *Neganti.*] Suprà, libro 2. conſilio 37. numero 13. Cor. conſil. 89. libro 3. Andr. Tiraq. tract. retract. §. 32. numero 95. Adde infrà, eod. conſ. 123. numero 2.

AD CONSILIUM XCII.

a *Inſidium.*] Aliàs ſecùs, infrà, eod. conſ. 124. numero 4.

AD CONSILIUM XCIII.

a *Plus.*] Cæpol. cauſa civi. conſil. 55. col. 11. num. 28. Alexand. l. quidem ita, §. fin. col. 1. ad Trebel. Guid. Pap. conſil. 102. Curt. ſen. conſil. 66. numero 17. Jaſon l. filiusfamiliàs, §. divi col. 5. num. 34. col. 2. de legat. 1. conſ. 227. col. 2. lib. 2. Decius l. 1. C. qui admi. cap. paſtoralis, col. 5. de except. c. perſonas, in princip. de app. conſil. 349. col. 1. conſ. 503. col. 3. Franc. Rip. l. qui Romæ, §. duo fratres, de verb. oblig.

AD CONSILIUM XCIV.

a *Superius.*] In prima inſtantia, ſuprà, libro 5. conſilio 150.

b *Quod.*] No. Bal. in cap. querelam, col. 3. de elect. in addit. ad Spec. tit. de reſtit. ſpol. cap. 1. quid ſit inveſt. col. 2. in uſib. feud. Ang. l. regulariter, de pet. hæred. Paul. l. 1. C. de fideicom. Felin. c. conqueſtus, in fin. de fo. competent. Sed contrarium cum Canoniſtis tenet Bald. in rub. de cauſ. poſſ. & propriet. col. 1. in fin. Ab. Are. inſtit. de interdi. in fin. princ. Joan. Faber inſtit. de act. §. præjudiciales, col. 13. inſtit. de interdict. in fin. princ. ubi dicitur ita obſervari, quod verum eſt: debet tamen hoc caſu probari de jure vel titulo, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 64.

c *Prohibet.*] Imò ut dixi in Conſuetudine Pariſ. tit. 2. in fin. rub.

d *Centum.*] Ut latè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. numero 63.

AD CONSILIUM XCV.

a *Conſului.*] Infrà; eod. conſ. 161.

b *Damnatus.*] Quod autem valeat teſtamentum indebitè & inſolemniter damnati & decollati tempore belli, Cor. conſ. 278. lib. 4.

c *Fallit.*] Cæpol. cauſa crimin, conſil. 18. conſilio 4.

d *Refertur.*] Sup. lib. 1. conſ. 48.

e *Extranei.*] Sup. lib. 1. conſ. 30.

AD CONSILIUM XCVII.

a *Lapſa.*] Sup. lib. 3. conſ. 90. num. 5.

b *Nocere.*] Imò, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 37. nu. 2. conſ. 90. nu. 3.

c *Conſului.*] Sup. lib. 4. conſ. 99.

AD CONSILIUM XCVIII.

a *Quod non.*] Limito niſi ſubornaverint illum qui ſuccubuit, ut ſolus ſe offerret, & judicium experiretur, vel ſi probentur fraudis participes, quia tunc etiamſi factum ignorabant, puto eos fuiſſe in mala fide, ſaltem reſpectu litis, etiam in fraudem tituli de litigioſis, & ſic puto interruptam etiam longi temporis præſcriptionem, ut novè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 66.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Dotis.*] Sup. lib. 6. conſ. 190. num. 28.

b *Item.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gl. 1.

c *Dote.*] Sed bene compenſaretur cum donatione propter nuptias, quam nos doarium vocamus, ut dixi in d. §. ſciendum, in no. intelle. & in Conſuet. Pariſ. tit. 12. in rub.

AD CONSILIUM C.

a *Tranſverſali.*] Sup. lib. 2. conſ. 158. num. 18. ſup. lib. 6. conſ. 201. num. 22. & eſt indubitatum. Quod autem nec in aſcendenti, tenet Guil. Benedict. repet. c. Raynut. verſic. ſi abſque liberis morer. 1. n. 7. de teſta. Sed ego contrà puto ſi filius unicus alterum, vel utrumque parentem inſtituat & gravet reſtituere extraneo poſt eorum mortem, quia veriſimile eſt quod non gravaſſet, ſi cogitaſſet superventuros liberos ſibi fratres, quamvis Bart. Imol. Socin. in d. l. cùm avus, col. 4. 5. & communis ſchola contrarium velit.

b *Tantum.*] Jaſ. & omnes in d. l. Centurio, numero 54. & in d. l. Lucius.

c *Directe.*] Scilicet ut reſtringatur, nec ulteriùs extendatur ſubſtitutio, hoc ſenſu rectè loquitur dicta gl. quæ non debet accipi ad extenſionem ſubſtitutionum, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 11. num. 16.

d *Secundum.*] Scilicet quando teſtator ſubſtituit Titium compendioſè filio impuberi cum his verbis, quòd dicta hæreditas tranſeat de hærede in hæredes maſculos dicti Titii, an videatur filios Titii ſubſtituere Titio vulgariter, adeò quòd decedente Titio ante filium teſtatoris, & poſteà decedat filius teſtatoris impubes, ſuccedant ei ex ſubſtitutione filii dicti Titii, ſed hæc ſecunda pars hujus conſilii deficit: nec invenire potui, multis exemplaribus diſcuſſis.

AD CONSILIUM CI.

a *Fructibus.*] Jure canonico veritas eſt quòd uſuris indiſtinctè comparantur, ut non faciant fructus ſuos, niſi pro rata ſumptuum rationabilium, §. fin. 12. quæſt. 2. Ancha. Joan. de Lig. Gemin. c. fin. de offic. ord. in 6. Panorm. c. cùm eſſes, de teſta. Bal. conſilio 71. libro 1. Cald. conſil. 2. de pec. cle. Phil. Franc. in rub. de teſta. col. 31. lib. 6. Jaſon conſ. 70. lib. 3. Franciſc. Rip. c. cum M. Ferrarien. numero 18. de reſcript. Ber. conſilio 21. Viſo caſu, lib. 3. ſed invaluit conſuetudo quod indiſtinctè tanquam uſuuſufructuarii faciunt fructus ſuos, quod approbat Card. Flo. clement. gratiæ, de reſcript. clem. 2. de præbend.

b *Vxor.*] Sup. lib. 2. conſil. 82. num. 16. Aymo conſil. 10.

c *Conjecturis.*] Rom. conſil. 15. Cæpo. cauſa civi. conſilio 51. col. pen. Cor. conſil. 314. lib. 3. conſilio 79. col. 1. lib. 4. Philip. Franc. rub. de teſta. conſilio 30. lib. 6.

d *Dei.*] Bar. l. ſicut, in fin. quod cujuſque univer. no. Fel. c. conſtitutus, col. 10. de reſcript. nam aliàs videretur lex ſtatui Deo, cujus dominio omnia æquè ſubſunt.

e *Liberam.*] Cor. conſil. 348. litera n. lib. 1. & poſſe pro liberis auferre uni Eccleſiæ, & dare alii, Bal. conſil. 38. conſil. 293. in fin. lib. 1. conſil. 24. 175. lib. 2. Paul. conſil. 287. conſil. 414. lib. 1. Cor. conſil. 10. col. fin. lib. 4. & poſſe infeudare omnia feuda omnium Eccleſiarum. Bal. c. cùm veniſſent, ad fin. de re jud. c. 1. de his qui feud. dare poſ. Et ibi Claud. de Seyeel. in Spec. feud. col. 1.

f *Cauſa.*] Sup. lib. 5. conſ. 1. num. 32. ſup. lib. 1. conſ. ad fin. ubi dixi.

g *Exemplatio.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. numero 59. cum ſeq.

h *Antiquiſſima.*] Dec. conſil. 42. conſ. 638. Anton. Rub. conſ. 9. in fin. limita ſup. lib. 6. conſ. 150. nu. 9. Cor. conſ. 24. col. 5. lib. 4.

i *Publice.*] Sup. lib. 5. conſ. 151. num. 11. ſuprà, lib. 2. conſ. 94. in fin.

k *Fama.*] Alexand. l. rem quæ nobis, col. finali, de acquir. poſſeſ. Curt. ſenior, conſ. 69. num. 5. Dec. conſ. 428. Vide ſup. lib. 5. conſ. 59. num. 10. ſuprà, lib. 5. conſ. 16. num. 22.

l *Filiationem.*] Sup. eod. conſ. 88.

m *Agere.*] Sup. lib. 3. conſ. 59. num. 11.

AD CONSILIUM CII.

a *Prophanus.*] Bal. conſil. 134. lib. 2. Cor. conſilio 119. lib. 2.

b *Quarta.*] Imò ut debeatur non ſufficit eſſe relictum loco pio, niſi & loco religioſo, unde hoc caſu non debetur ſicut ſi eſſet legatum hoſpitali privato, de quo ſup. lib. 1. conſ. 130. col. 2. Adde Clavaſi. verſic. canonica, §. 10

c *Tranſit.*] Suprà, eod. conſ. 4. num. 8. ſuprà, lib. 2. conſ. 83. col. 2.

d *Vxor.*] Deciſ. Tholoſ. 3. Hyp. Marſil. l. fin. numero 7. C. ad leg. Cor. de ſica.

AD CONSILIUM CIII.

a *Juſtior.*] Suprà, eod. conſil. 71. num. 6. ſuprà, lib. 5. conſil. 88. num. 4. ſuprà, lib. 3. conſil. 33. in fin. conſil. 45. in fin. ſup. lib. 4. conſ. 117. num. 5. ſup. conſil. 110. num. 1. ubi dixi.

b *Tenuerunt.*] Et bene, ſup. lib. 6. conſ. 139. in fin.

c *Vltra.*] Sup. lib. 3. conſ. 42. in fin.

AD CONSILIUM CIV.

Teſtator.] Sup. lib. 6. conſ. 14. num. 10.

b *Alias.*] Scilicet ſup. lib. 6. conſ. 14.

AD CONSILIUM CV.

a *Etiam.*] Sup. lib. 5. conſil. 176. num. 9.

b *Loqui.*] Sup. lib. 3. conſ. 33.

AD CONSILIUM CVI.

a *Dubio.*] Sup. lib. 1. conſ. 10.

b *Conſtanti.*] Nec verum eſt, ut loquitur Salycet. Sed bene verum eſſet in caſu noſtro, quia ſimplicis adminiſtrationis conceſſio non extenditur ad alienationem ipſius fundi.

AD CONSILIUM CVII.

a *Gratia.*] Bal. l. humanum, C. de legibus. Paul. conſ. 244. lib. 1. Felin. Dec. in Rubric. de conſtit. & ibi Franc. Rip. num. 48.

b *Clericum.*] Imò quod probetur etiam per unum teſtem tradit Baldus Felin. c. licet, 1. de teſti. Jaſon repet. l. admonendi, col. 71. de jurejurand. conſilio 120. libro quarto. Ægidius Bellamera, deciſione

Tholoſ. 114. Guido Pap. deciſ. Delph. 474. quod non obſervatur.

AD CONSILIUM CIX.

a *Meum.*] Dixi contrà communem in conſuet. Pariſ. §. primo, gloſſ. 5. num. 19.
b *Pars.* Sup. lib. 1. conſ. 38.
c *Quos.*] Et ſic caſus erat de indubitabili, ut dixi.
d *Videbatur.*] Et bene per text. à fortiori in l. Titius, in principio, de liber. & poſth. & ſic deciſio Oldr. & Joan. Andr. eſt falſa, & contra mentem & verba, eam etiam rectè reprobant & bene Aret. in l. de liber. & poſthum. Raynutius in l. Gallus, §. & quid ſi tantùm, de liber. & poſthum. Et noviſſimè And. Alciat. libro 3. de verbor. ſignificat. pag. 66.
e *Natus eſt.*] Sed illic deficiunt, & interponi debent verba, *& mortuus eſt*, ut repoſui ſuprà, eodem numero 3. & ſic Joan. And. bene recitavit, ſed liber etiam tempore Alexandri, prout & nunc corruptus fuit, & plures hujuſmodi mendas in libris meis olim inveni & correxi.

AD CONSILIUM CX.

a *Tamen.*] Sequentes rationes, excepta ultima, num. 3. mihi non omninò concludunt: quid enim ſi iſta mulier carebat liberis, & conſtabat Petrum hoc facere ſpe inſtitutionis, puto alimenta repeti poſſe, ceſſante cauſa compenſandi, de quo in fin. conſi. maximè ſi mulier jactabat Petrum fore hæredem ſuum. Non obſtat l. cum donationis, C. de tranſact. quia loquitur in expreſſa & acceptata donatione; nos autem loquimur in tacita non expreſsè acceptata, quæ à ſolo animo Petri pendet, quem non eſt veriſimile in hunc eventum donaſſe: igitur repetit.

AD CONSILIUM CXI.

a *Verius*] Et ita judicatum fuit, ut refertur ſuprà, eodem conſilio 41. in principio; & iſtud eſt indubitatum.

AD CONSILIUM CXII.

a *Alieno.*] Falſum Boniſa. de Vitali, Cle. 1. col. 3. Lapſus alleg. 7. Gemin. cap. ſi Papa, in fin. de privileg. in 6. Aret. conſilio 23. numero 9. conſilio 163. collat. 2. Socin. conſilio 266. col. 11. libro 2. Curtius ſenior, conſilio 20. col. 4. conſilio 49. col. 54. cum ſeq. Gemin. conſil. 15. conſil. 53. col. fin. Decius conſil. 576. in fin. Jaſon conſilio 65. col. 3. conſil. 86. col. 4. lib. 3. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſ. 14. num. 40.
b *Inſerta*] Hodie etiam ea inſerta raſò præſumitur per no. ſup. lib. 5. conſ. 24. num. 13.
c *Inferiorum.*] Sup. lib. 6. conſ. 34. num. 4. fa. ſup. eod. conſ. 11. num. 14.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Mercantia.*] Angel. conſ. 356. in princ. Bal. conſil. 277. Jaſ. l. age. C. de tranſact. conſil. 103. lib. 1. Aymo conſilio 3. numero 15. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 112. Adde ſuprà, lib. 2. conſil 208. numero 11. Felı. c. cùm ordinem, de reſcrip. Decius c. 1. col. 17. de probation.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Plena.*] Falſum eſt, ut meliùs tenet Alex. ſup. lib. 3. conſ. 76. num. 8.
b *Licet.*] Fateor dummodò appareat ſcriptura in forma completa, & conſtet eam eſſe ſcriptam manu patris plenè, & ſic aliter quàm per nudam comparationem.
c *Conſultus.*] Sup. lib. 3. conſ. 56.
d *Inſtitutio.*] Imò, ut dixi ſup. lib. 5. conſ. 68. numero 8.

AD CONSILIUM CXV.

a *Dicit.*] Sed jure non probatur, nec eſt verum, nec obſervatur etiam in foro Eccleſiaſtico.
b *Tunc.*] Nec hoc verum eſt, nec practicatur, licet idem velit Alex. ſup. eod. conſ. 85. num. 5.
c *Probationis.*] Sup. lib. 6. conſil. 245. numero 5. ubi dixi.
d *Vera.*] Prout vera eſt, ut dictum eſt ſup. lib. 4. conſ. 131. num. 7.
e *Actioni.*] Sup. lib. 4. conſ. 99.
f *Ceſſionariis.*] Sup. lib. 4. conſ. 96. num. 7.

AD CONSILIUM CXVI.

a *Conjecturis.*] Sup. eod. conſ. 111. num. 4.
b *Operari.*] Quod eſt veriſſimum, ſed non ad quæſtus quibus nemo militans Deo ſe implicat. 2. ad Timoth. 2. ſed ad verbum Dei miniſtrandum aſſiduè vita & doctrina, cujuſmodi operarium non erubeſcendum requirit Paul. rectè tractantem ſermonem veritatis. Prædica, inquit, ſermonem juſtè, tempeſtivè, intempeſtivè, argue, increpa, exhortare cum omni lenitate & doctrina, 2. ad Timoth. 4. propter hoc officium datur beneficium.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Inter.*] Sup. lib. 1. conſ. 13. num. 14.
b *Defendere.*] Hoc ultimum non requirit Bal. Sal. emptor. C. de evi. Jaſon d. §. morte, col. 19 Vide Alexand. in l. in executione, §. in ſolidum, de verb. obligat. Socin. l. 2. §. voluntatem, num. 3. ſolut. matrim. ſed opinionem Bar. ſervant pragmatici, & hoc eſt quod denunciationi addunt petitionem formalem, eſt communis, ut per Bal. l. libera, col. fin. C. de ſent. & interlocu. omni. judic. Cor. conſil. 325. lib. 1. Franc. Rip. repet. c. cum M. Fer. nu. 165. de conſtit. Ludov. Gozadi. conſ. 94. num. 40.
c *Certum.*] Sup. lib. 2. conſ. 33. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 12. col. 1. & 2.
d *Alia.*] Sup. conſ. 196. num. 9. And. Tiraquel. tract. de retract. §. 1. gloſſ. 7. nu. 55. cum ſeq.
e *Nonnulli.*] Ut Lancel. Dec. l. fidejuſſor, §. meminiſſe, col. 3. ad fin. de legat. 1. Fabia. tract. de empt. & vend. col. 77.
f *Tamen.*] Pantha. de Cre. rep. d. l. 2. fallen. 9. & de jure verius eſt, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 189.

AD CONSILIUM CXVIII.

a *Pariſ.*] Sup. lib. 1. conſ. 42. num. 20.
b *Juramento.*] Sup. lib. 1. conſil. 11. nu. 1. nu. 14. ſed falſum eſt, ut ibi dixi.
c *Ceſſat.*] Sup. lib. 1. conſ. 41. num. 11.

d *Juramentum.*] Idem Alex. ſup. lib. 1. conſ. 92. & ubique Pant. de Cre. repet. d. l. 2. col. 26. Fal. 14. Bertran. conſil. 176. Ponitur in facto, lib. 1. Aymo conſ. 114. num. 11. ubi dicunt hanc eſſe communem quod eſt manifeſtum, ſed ego dico non eſſe veram, prout & contrarium practicamus. Et bene, quia juramentum non debet extendere vires actus, l. fin. C. de non num. pecun.

e *Quando.*] Anch. conſ. 198. Alex. ſup. lib. 5. conſil. 83. num. 7. ſed non obſervamus, ut ibi dixi.

AD CONSILIUM CCXIX.

a *Calcanei.*] Non inveni, nec habetur inter ejus conſilia impreſſa, ſed de ſimili caſu vide ſuprà, lib. 1. conſil. 76.

b *Licite feci.*] Sequitur Ang. in tract. malè, in ver. & dictus Titius ſe defendendo, col. 9. Et ibi Auguſt. de Arimi. in addit. quod exaggerat Fortu. Card. in l. ut vim, col. 7. de juſtit. & jur.

c *Defenſionem.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. num. 8.

d *Numerum.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. num. 7. ſuprà, lib. 5. conſ. 149. num. 6.

e *Minor.*] Sup. lib. 1. conſ. 44.

f *Credi.*] Suprà, libro 2. conſilio 147. numero 4. cum ſequent.

g *Modum.*] Sup. eod. conſ. 2. num. 14.

h *Præſumi.*] Sup. lib. 1. conſ. 76. col. fin. ſuprà, lib. 2. conſ. 14. num. 10.

AD CONSILIUM CXX.

a *Secùs.*] Quod non procederet contra abſentem pro quo Judex debet tunc ſupplere.

b *Oſtendere.*] Cautè loquitur: non enim ſequitur quin priùs debeat per ſe debitè inquirere, vel aliàs ſufficienter notum habere, ut rectè declaravi ſuprà, lib. 6. conſ. 138. num. 12. Adde not. ſup. lib. 6. conſilio 34. num. 1.

c *Participes.*] Suprà, lib. 2. conſil. 69. ad fin. ſup. lib. 3. conſilio 79. numero 10. Calca. conſil. 110. col. 1. Socin. conſ. 95. col. 1. lib. 3. Aymo conſ. 178. num. 3.

d *Actorum.*] Non puto in eadem cauſa, ſed conſuetudinem eſſe abuſivam, per rationem de qua in d. c. quoniam contra falſam, quæ naturalis eſt.

e *Publicatio.*] Anchar. conſilio 54. deciſ. Tholoſ. 396.

f *Sicut.* Idem Alex. 4. §. Prætor ait, col. 2. de dam. infect. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 9. gl. 2. nu. 2.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Exilii.*] Sup. lib. 1 conſ. 104. num. 2. ubi de ſimili quæſtio falſæ monetæ.

b *Parvam.*] Sup. lib. 1. conſ. 104. in fin. limita ſup. lib. 6. conſ. 100. in fin.

c *Falſum.*] Sup. lib. 6. conſ. 145.

d *Mortis.*] Sup. eod. conſ. 13. nu. 15. ſup. lib. 1. conſ. 111. num. 3.

AD CONSILIUM CXXII.

a *Dotem.*] Sup. lib. 5. conſ. 144.

b *Dotis.*] Sup. lib. 5. conſ. 158. col. 1.

c *Tamen*] Idem ſup. lib. 4. conſ. 27. Socin. conſil. 88. lib. 4. Cor. conſil. 240. libro 3. Anton. Rub. conſil. 55. conſ. 108. in fin. ſed contrarium verum eſt, ut dixi ſupra, libro 6. conſil. 27. Et tenet Alex. ſup. lib. 6. conſil. 220. quare Alex. in hoc ultimò malè conſuluit.

AD CONSILIUM CXXIII.

a *Perdit.*] Bald. conſilio 122. lib. 1. conſil. 154. lib. 2. conſil. 54. lib. 5. Hypp. Marſil. conſil 93. Fran. Rip. tract. de peſte, quæſt. 23. fa. infrà, eod. conſilio 136. num. 2.

b *Rationem.*] Sup. lib. 4. conſ. 26. num. 6.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Probare.*] Suprà, libro 4. conſilio 117. Imò is qui objicit alium proximiorem eſſe. Raphaël Cuma. Alexander, Jaſon l. is poteſt, de acquir. hæredit. d. Andr. Tiraquell. in Conſuetudine Pictav. tit. de retract. §. 11. gloſſ. prima, num. 6. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 22. num. 90. §. 145. fa. inf. eod. conſ. 179. in fine.

b *Pariter.*] Dixi ſuprà, libro 3. conſil. 26. col. fin. numero 13.

c *Scribat.*] Niſi rogati ſint in ſolidum, ſuprà, eodem conſilio 92. Cæterùm pro Alex. hic fa. l. 1. de offic. Conſulis. Idem quod hîc Guido Pap. deciſ. Delphin. 122. Steph. Bertrand. conſilio 2. col. 1. conſil. 33. Prætenſa, in princ. conſil. 133. Viſo proceſſu, col. fin. lib. 2.

d *Proteſtatio.*] Sup. lib. 2. conſ. 136. in fin. contrarium vult Bert. conſ. 120. lib. 2. Dic ut per Alex. l. 1. col. 1. ut quæ deſunt, advocat.

AD CONSILIUM CXXV.

a *Lineam.* Sup. eod. conſ. 17. num. 6.

b *Pluralitas.*] Sup. lib. 5. conſ. 88. num. 27.

c *Fœminam.* Idem Roma. Socin. Jaſ. d. l. cum quædam puella. Laur. de fa. tract. ſta. excl. fœm. co. 34. Bar. cap. propoſuit, col. fin. de fo. compe. Ant. Corſ. in ſingu. ver. privilegium. Jaſ. l. 1. in fin. de conſtit. Philip. Franc. c. 1. col. 56. de teſt. in 6. Curt. junior, tract. feud. part. 3. qu. 26. num. 31. Guill. Benedict. repet. c. Raynutius, verſic. cuidam Petr. num 47. de teſt. Contrarium, & meliùs tenet Alexand. hic & in l. cùm quædam puella. Corn. conſil. 177. lib. 4. Soc. conſil. 227. lib. 2. Felin. cap. ſuper eod. 2. de teſt. Dec. d. l. cùm quædam puella, col. 1. l. 1. C. unde vir & uxor, l. fœminæ, num. 96. de reg. jur. c. novit. col. 2. de jud. Franciſc. Rip. de reſcr. reſponſo 3. col. 2. Latè d. Andr. Tiraquell. in legibus connub. §. 1. char. 8.

d *Fœmina.*] Latè Andreas Tiraquell. in Conſuetudine Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. num. 203. cum ſeq.

e *Odio.*] Sup. lib. 1. conſ. 135. num. 4.

AD CONSILIUM CXXVI.

a *Adire.*] Sup. lib. 3. conſ. 32. Adde Bart. conſil. 207. Guid. Pap. conſ. 163.

b *Revocare.*] Jaſon conſilio 83. col. fin. libro 1. Benedict. repet. cap. Raynutius, ver. mortuo itaque teſta. 2. nu. 127. Dixi in Conſuet. Pariſ. § 127.

d *Cautus.*] Hodie hujuſmodi ſcrupuloſitates exoleverunt.

AD CONSILIUM CXXVII.

a *Amicitia.*] Sup. lib. 6. conſ. 4. num. 8.

b *Dictum.*] Suprà eod. conſil. 2. n. 8.
c *Alias.*] Suprà lib. 6. conſil. 76. n. 4.
d *Mediator.*] Sup. lib. 1. conſil. 22. n. 14.

AD CONSILIUM CXXIX.

a *Bald.*] Adde Bald. conſil. 290. libr. 1. Corn. conſil. 258. lib. 2. Socin. leg. ſi fuerit, de condict. & dem inſtrat. Paul. conſil. 1. lib. 1. Dec. conſ. 540. conſ. 577. col. 1. Hypp. Marſ. conſ. 94. Latè And. Tiraquel. rep. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, n. 175. cum ſeq. C. de revocat. donat.

b *Scripta.*] Curt. ſenior, conſ. 80. col. 1. 2.

c *Unica.*] Suprà eod. conſ. 53. n. 10. ſuprà lib. 6. conſ. 89. n. 4.

d *Proximo.* Marſil. ſing. 106. fac. ſup. eod. conſ. 42. n. 3. Joann. Igneus in l. 1. §. ſervi appellatione, col. fin. ad Syl. limitat iſtud dictum ut procedat in favorabilibus, ſecùs in odioſis.

e *Viri.*] Suprà lib. 4. conſ. c. 100.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Defeciſſe.*] Supra lib. 3. conſil. 31. n. 1. ubi dixi, amplia etiamſi addiderit, & ſi filii ejus deceſſerint ſine filiis, quia relictis pronepotibus deficit, perpetuo, Calc. conſ. 20. col. 1.

b *Communis.*] Suprà lib. 1. conſ. 108. ſuprà lib. 2. conſ. 185.

c *Procurationis.*] Suprà lib. 6. conſ. 2. conſ. 109.

d *Fructum.*] Sup. lib. 5. conſil. 4.

e *Denationis.*] Suprà lib. 2 conſ. 114. in fin.

f *Nego.*] Imò veriſſimum eſt fa. not. ſuprà eod. conſil. 88. col. 1

g *Poſtea.*] Bald. conſ. 350. lib. 1. Paul. conſ. 103. lib. 2.

h *Videatur.*] Non ſufficiunt judicia levia, ſed debent eſſe luce clariora in ſua ſpecie, Bald. in conſ. 259. col. 1. ad fin. ſed probabilia & veriſimilia, ut judex ſit quaſi certus, Bald. conſ. 77. lib. 3. & clara non defunctoria, & ex diverſis non ſurgit unum perfectum, Baldus conſil. 402. col. 2. lib. 5. rursùs debent eſſe certa veriſimilia & probabiliter concludentia, ſecundum Baldum, conſ. 515. col. 1. lib. 2. hinc decidit Aymo. conſ. 99. quod duo teſtes diminuti non ſufficiunt ad torturam.

AD CONSILIUM CXXXVI.

a *Fiſcus.*] Lancell. Dec. Jaſ. l. ſi ſervus plurium, §. pen. de legat. 1. Corn. conſ. 150. in fin. lib 2. Jaſon l. ex facto, §. Julianus, col. 1. de vulg. & pupill. Socin. conſil. 78. col. fin. lib 4. Hieronymus Cagnol. l. fin. col. 14. num. 119. C. de pactis, limitat Bart. l. fin. in fine de condict. ſine cauſa.

AD CONSILIUM CXXXVII.

a *Relationi.*] Spec. in tit. de teſt. §. 1. n. 39. §. reſt. ver. 18. Bart. l. ea quidem, C. de accuſ. Angel. Aretin. tract. malefic. ver. necnon ad nunciat. conſ. 10. Paris de Puteo, tract. ſynd. fol. 185.

b *Equo.*] Infrà eod. conſil. n. 3.

c *Rectores.*] Angel. de Caſt. inter conſil. Baldus conſil. 405. lib. 1. repetito conſil. 10. lib. 3. Bald. conſ. 361. lib. 5. Ang. diſput. Aſtenſ. Bald. conſ. 293. col. fin. lib 3. Panormitanus conſil. 113. col. 4. lib. 2. Alex. ſup. lib. 2. conſ. 172. col. 2. ubi contradicit: poteſt tamen ſuſtineri, concurrentibus aliis conjecturis; ut per Aymo conſ. 73. n. 71.

AD CONSILIUM CXXXVIII.

a *Non poſſe.*] Imò ex quo ſemper eſt intrà tempus ſtatuti. quòd non incipit niſi poſt publicationem, quæ non eſt facta, ut dixi in Conſuetudine pariſienſi, §. 13. gloſſ. numer. 5. Adde not. ſuprà lib. 4. conſil. 24. hoc niſi lapſa eſſet præſcriptio juris communis, puta triginta annorum, vel longi temporis contrà alium ſucceſſorem ſingularem, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 173.

b *Formam.*] And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 8. gl. 1. & gl. 7.

AD CONSILIUM CXXXIX.

a *Scent.*] Suprà lib. 6. conſ. 120. n. 13. 14.

b *Dolo.*] Bald. conſ. 380. libro 1. Calc. conſ. 1. de arb. Paul. conſ. 70. col. 1. conſ. 260. col. 2. lib. 1. Decius, Thom. 268. Decius 533. conſil. 588. in fin. conſ. 732. col. 2.

c *Deferri.*] Suprà lib. 5. conſ. 113. n. 2.

AD CONSILIUM CXLI.

a *Excludi.*] Suprà eod. conſ. 45. n. 7.

b *Perufinum.*] Iſtud conſilium habetur inter conſilia Ang. Perul. conſ. 210. in cap. ſtatutum ſupradictum; & hanc puto eſſe veritatem, ut eſſet ſtatutum. Idem Bald. Alexander dict. leg. illam, col. 1 in fine, C. ad Tertullian. & conſ. 90. lib 2. conſ. 271. libro 4. Jaſon. conſ. 130. col. penult. & fin. lib. 1. fac. Alexander ſuprà lib. 1 conſ. 80. lib. 2. communi 97. 3 libro 6. conſ. 36 conſ. 89. faciunt quæ dixi in eod. conſ. 45. n. 7. nec Alex. hîc, col. ſequenti contradicit quia loquitur in ſtatuto loquente in longè diverſis terminis, ut oſtendi in Epitome: quamvis in contrarium faciat Alber. 2. part. ſtatut. q. 111. Petrus Anchar. conſ. 334. Paul. in dict. leg. illam, quem ſequitur ibi Decius, Corn. conſ. 188. col. 2. libr. 2. ſed veriorem puto ſententiam Anch. dict. cap. 1. de conſtitut. col. 97. & Alex. in dict. l. illam

c *Pari.*] Sup. lib. 2. conſ. 120. col. 1.

d *Favorabile.*] Suprà lib. 6. conſ. 144. n. 7. Curt. ſenior, conſ. 6 Curt. junior, conſ. 9. ſed contrarium verius, ut latè A ber. Brunus tract. de ſtatut. exclud. fœmin. fol. 5. cum ſeq.

e *Text.*] Doctores ibi & in l. 2. in princ. de verbor. obl ſophiſtico ſuo multiloquio nihil aliud quàm perplexum, & obſcurum reddiderunt textum illum clariſſimum, omnique nodo aut dubio per ſe carentem, ſive dictionem attendas, ſive ſententiam, brevis & clara veritas eſt quod in toto illo textu non agitur de certo quodam mixto, ſed duobus ſimplicibus per ſe ſtantibus & ſeparatis; & deciditur quòd oratio hypothetica de qua in dicto textu, comprehendit utrumque; quod ipſa ſermonis proprietas & mens oſtendit.

f *Sita.*] Idem Curt. junior, conſ. 9. Sed Alex hîc & Curt. ibi peſſimè loquuntur; quia hujuſmodi ſtatuta neceſſariò locis ſuis tamquam limitata potentia cauſæ clauduntur not. ſup. lib. 1. conſ. 16. ſuprà lib. 6. conſil. 19.

g *Contra.*] Soc. d. l. mulieri, Bulgarus diſp. incip. Sempronius, col. 25. Jaſ. l. te conjuncti, col. 38. cum ſeq. de leg. 3. & ibi Lancell. Poli. col. 41. ubi malè nituntur contrà Bart. dixi alibi.

h *Nobilis.*] Et ſecundùm territorium creditoris, ſecùs de annuo reditu ſuper certis prædiis alibi ſitis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 58. §. 45.

AD CONSILIUM CXLII.

a *Contrarium.*] ſuprà lib. 5. conſ. 144.
b *Vnus.*] ſup. lib. 5. conſ. 158.

AD CONSILIUM CXLVI.

a *Valuiſſe.*] Idem Paulus conſil. 8. libr. ſecundo. Auffrerius in addition. Tholoſ. 37. Anton. de Petro. repetition. leg. 1. de jurejurand. effect. 10.

b *Omnique.*] Ego dico quòd iſta tam exacta & generalis renunciatio præſertim in perſona captioni obnoxia tantùm ferè ſtipulatori, nocet quantùm prodeſt: tùm quia ſtipulator videtur ſibi diffidere, & aliquid ſiniſtri ex his quæ renunciantur, ſubeſſe, quia majorem inductionem & captionem renunciantis arguit.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Decretum.*] Corn. conſil 271. col. 2. lib. 1. Alciat. tractat. de præſupt. reg. 3. præſumpt. 10. in fin. Alexand. infrà eod. conſil. 207. n. 7.

b *Furioſus.*] ſupr. lib. primo, conſilio 141. col. 2. n. 4.

c *Præſumitur.*] Bertrand. conſil. 48. Ex proceſſu, col. 4. 5. lib. 1.

d *Cauſam.*] Iaſon. conſ. 2. col. 3. lib. 1.

e *Singulares.*] ſuprà libr. 1. conſil. 141. & lib. 2. conſil. 96.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Satis.*] ſuprà lib. 6. conſ. 157.

b] *More.*] Imò, ut dixi, ſuprà eodem conſilio 6. numero 5.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Conſilio.*] Cor. conſilio 281. col. 2. lib. 1. Alciat. tractat. de præſumpt. regul. 3. præſumpt. 10. in fine. Alexander infrà eodem conſilio 270. numero 7.

b *Liberi.*] ſuprà libro 2. conſilio 113. col. final. Alexander Authentic. quod locum, col. fin. l. ſi donatio, C. de donat. Jaſon. l. 2. eodem titulo. Decius d. l. ſi donatio, col. fin. Fabianus de G ochis, repet. Authentic. noviſſima, quæſt. 26. C. de inoffic. teſt. Bart. conſ. 37. lib. 2.

AD CONSILIUM CL.

a *Proprietas.*] Vide ſuprà libro 2. conſ. 123.

b *Prohibitionem.*] Idem Angel. dict. leg. Proculus, Paulus conſilio 176. lib. 1. Roman. conſilio 206. Franc. Cre. ſingul. 27. Alexander leg. ſi conſtante, in princip. col. 1. ſolut. matrim. Hyppol. Marſil. ſingul. dixi, Thomas Ferrar. cautela 2. Alciatus leg. recte dicimus gloſſ. de verbor. ſignific. Alber. Brun. conſilio 35. ſed ego non puto, verum nec ſimplicem prohibitionem ſufficere, niſi aliud concurrat ut hîc teſtator voluerat Eccleſiam perpetuò frui.

c *Communem.*] Socinus conſilio 266. col. 10. lib. 2. ſed verior opinio gloſſ. & practicatur, ut non detur reſtitutio, niſi appareat de extrinſeca juſta cauſa, adde notata ſuprà libr. 2. conſilio 151. in fin. & alioqun jura præſcriptionum eſſent eluſoria.

d *Teſtamento.*] Hoc non ſufficit ad poſitivam malam fidem quæ allegari & probari debet, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 68.

AD CONSILIUM CLII.

a *Etiam.* Dict. leg. cum duobus, in fine. Petrus de Peruſ. tractat. de duobus fratrib. per 5. quæſtione 1.

b *Actio.*] ſup. lib. 1. conſ. 49. col. penult.

c *Sollicitator.*] ſup. lib. 6. conſ. 253.

d *Tacens.*] ſup. eod. conſ. 84. in fine.

AD CONSILIUM CLIII.

a *Fœminæ.*] Contrarium puto hoc caſu, quia eſt nomen appellationum, ut & ſuprà libro tertio, conſ. 39.

b *Inteſtato.*] Dixi ſuprà lib. 2. conſ. 115.

AD CONSILIUM CLV.

a *Dote.*] Suprà lib. 3. conſ. 100.

b *Facultate.*] Imò quoad ſolemnitatem tantùm; non autem quoad diſpoſitiva, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 64.

c *Saltem.*] Imò dumtaxat, & ita obſervatur.

d *Alio.*] Et non valet iſta renunciatio etiam deducta in pactum, etiam jurata, niſi fiat illi vel de conſenſu expreſſo illius cujus ſucceſſioni renunciatur, idem Alexander leg. ſtipulatio hoc modo, col. 4. & ibi Jaſon col. 4. de verbor. obligation. Bald. conſ. 437. Quædam puella, libr. 1. Petr. de Anch. conſilio 39. Guido Papæ conſilio 162. Fulg. conſ. 73. Paterfamiliàs habens filium, Aretin. qui ſuperſtitis, col. 4. de acquirend. hæredit. Socin. conſ. 83. col. 2. lib. 3. Laur. Calc. conſ. 33. col. penult. Georg. Nata, dict. cap. quamvis, col. 10. Bertrand. conſ. 69. Punctus, in fin. conſ. 141. ex facto, col. 3. numer. 8. libr. 1. conſ. 226. Viſo caſu, col. 1. libr. 2. Hieronym. Cagnol. repet. l. fin. col. 12. numer. 101. Cod. de pact. Aym. conſil. 42. in fin. conſ. 127. numer. 5. Amplia etiamſi pater pater ſtipulatus fuiſſet hanc renunciationem ſucceſſionibus omnium fratrum & ſororum filiæ renunciantis ad commodum omnium filiorum ſuorum, & deſcendentium maſculorum, quia nihilominùs requiritur conſenſus expreſſus ſingulorum dictorum filiorum ſeu fratrum filiæ renunciantis, alioquin (exceptis bonis ſitis in locis, in quibus citra pactum per ſtatutum loci excluditur) poterit etiam cum fratribus ſuperſtitibus ſuccedere fratri ſine liberis decedenti, qui forte quia abſens vel infans vel nondum natus non conſenſerat expreſſæ dictæ renunciationi, & ita obſervatur, & ſæpe judicatum fuit in hoc ſupremo Senatu, ut olim ſuprà 20. annos pro ſororibus defuncti *Doreille*, & nuper hoc anno 1543. menſe Auguſti pro dicto Falcone *de Cuſy*, qui litem reſumpſerat in locum Antoniæ Robertæ matris ſuæ. Et adhuc, ſi is de cujus ſucceſſione agitur, conſenſum revocet & velit ſibi ſuccedi nedum teſtando, ſed etiam ab inteſtato, renunciatio non habet locum, ſed erit pro non facta, ut pulchrè decidit Baldus in capit. ad noſtram, 2. col. 2. de jurejurand. quia dicta voluntas vel conſenſus ejus de cujus ſucceſſione agitur, eſt ambulatorius uſque ad mortem, juxta d. l. fin. C. de pact. ut tetigi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 8. gl. 3. quæſt. 4. & pleniùs §. 122.

AD CONSILIUM CLVII.

a *Revocatio.*] Suprà lib. 5. conſ. 158. conſ. 69. imò in dubio præſumitur ex cauſa voluntaria & legatum revocatum, ut ibi dixi, non obſtat dictus paragraphus ſi rem, quia loquitur quando jam conſtat teſtatorem alienaſſe, neceſſitate aliquâ urgente, & ſunt conjecturæ quod non fecit animo adimendi, tunc exigitur probatio mutatæ voluntatis ab hærede, non aliàs: dixi in leg. cùm ſervus, de adi. leg. in novis intellect.

b *Exegi.*] Et ſic diſtinguunt Doctores: An teſtator provocaverit debitorem, an verò provocatus fuerit ab eo. Bald. in d. §. ſi rem, Cor. conſ. 26. lib. 2.

AD CONSILIUM CLVIII.

a *Contineri.*] Intellige ſalvo communi uſu loquendi, & ita ut non veniant niſi qui erant nati tempore teſtamenti, leg. ſi ita, de auro & argento legato, l. ſi cognatis, de rebus dubiis, & not. ſuprà libro 6. conſ. 17. col. 1.

b *Stare.*] Fa. ſuprà lib. 6. conſ. 178.

c *Pauper.*] Sup. lib. 6. conſ. 213. n. 8.

AD CONSILIUM CLIX.

a *Revocatum.*] Dixi ſup. lib. 2. conſ. 204. & in Conſuetud. Pariſ. § 96.

b *Revocata*] Idem Jaſon. Authent. non licet, C. de liberis præter. Hyppol. Marſ. l. raptores, fol. 6. C. de rapt. Sed idem Jaſon. contrarium tenuit in dict. l. filio quem pater, col. 2. vi adductus, d. textus à quo ſeſe extricare nequivit Pet. Gerard. ſing. 5. qui valdè diſcruciatur, & tantùm concludit nec legatum reintegrari, nec exhæredationem tolli per ſupervenientem reconciliationem, niſi de renovata voluntate appareat. Ego dico opinionem Bartoli eſſe veram in utroque tam circa legatum quàm circa exhæredationem: Et quia adhuc nullus ſcribentium potuit veram invenire ſolutionem ad dict. l. filio quem pater. Ego illam ex regeſtis meis depromo, & dico quod dicta lex loquitur ſecundùm tempora, ff. cùm exhæredatio fieri poſſet bonâ gratiâ & ad commodum exhæredati, l. multi non notæ de liber. & poſthum. Vel ex mera voluntate nullâ ingratitudine præcedente, nec infeſto animo, ſed certo quodam conſilio. Non tamen dico quòd dict. lex loquatur quando exhæredatio eſſet facta bona tantùm, tùm quia eſſet divinare, tum quia verba, d. l. ibi, nocere dixi, vix patterentur primâ facie, quamvis patiantur, ut pleniùs deduxi in regeſtis meis. Sed dico d. l. filio quem pater, in princ. non loquitur quando exhæredatio erat facta propter ingratitudinem vel animo offenſo, quia fuiſſet per ſequentem reconciliationem, quæ ſatis à communiter accidentibus oſtenditur per arrogationem, leg. 3. de adimendis legatis. Sed loquitur & intelligitur quando exhæredatio erat facta ſive bonâ gratiâ, ſive quocumque alio conſilio quàm animo offenſo ſatisfaciendi. Et ſic non poteſt dici quod tollatur per arrogationem ſequentem quaſi per reconciliationem, cùm nulla offenſa, nulla diſcordia præceſſerit. Sed tota quæſtio, tota dubitatio, totum thema dictæ legis conſiſtit in hoc, quia filius poſt arrogationem videbatur novus homo, & alius filius quàm qui erat exhæredatus, & ſic quaſi novâ agnatione ſui hæredis videbatur rumpi teſtamentum, quo non obſtante dicit textus quod non rumpetur, quia inſpectâ naturali veritate rei, non eſt novus, nec alter, ſed idem ipſe filius qui ſemel ritè exhæredatus fuit. Et ſic vides quod tota dicta lex non loquitur, nec cogitat quicquam de præcedenti offenſa vel reconciliatione; unde ad hoc induci non poteſt, nec debent trahi aliorsùm à ratione & deciſione ſua, quæ nihil habet commune cum l. 3. in l. 3. in fin. & leg. ſeq. de adi. leg. Et d. l. filio quem pater, latè per bat tempore, ff. & C. cùm liceret parentibus filios pro libito ritè, id eſt, expreſsè & ſolemniter exhæredare. Et taliter exhæredatus non poterat contrà tabulare, l. non quævis, leg. ſi poſt mortem, §. exhæredati, de bon. poſſ. contrà tabul. Sed ſolum habebat querelam inofficioſi, quæ ceſſabat, ſi erat relicta legitima, vel etiam aliquid infrà legitimam, quia ſolùm poterat agi ad ſupplementum, ideò cupiebat exhæredatus rumpere teſtamentum ſaltem prætextu mutationis ſtatûs, quaſi nova perſona à quo repellitur, per illam leg. quæ non eſt hodie correcta, licet non æquè latè pateat; poteſt tamen caſus accidere, ſi pater filium emancipatum ingratum ex juſta & expreſſâ cauſa exhæredavit, deinde arrogavit, & facto expreſſo quod non intendebat diſcedere ab exhæredatione, ſed ſtaret teſtamentum, ſi poſteà velit filius hoc cavillare tamquam novus homo poſt teſtamentum factum, excludetur adhuc hodie per dict. legem.

AD CONSILIUM LX.

a *Dolus.*] Suprà eod. conſ. 19. numer. 10. ſuprà lib. 1. conſ. 109. numer. 5. ubi dixi, adde infrà eod conſ. 164.

b *Principe*] Jaſon leg. cum prolatis, de re judic. Felin. in c. cauſis, de re judicata.

AD CONSILIUM LXI

a *Præferri.*] Suprà lib. 1. conſ. 70. Andr. Tiraq. in præfat. tract. retract. num. 41.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Derogationem.*] Suprà lib. 4. conſ. 7.

b *Derogatorium.*] Cave, quia Alexand. hîc inſignem agit ſophiſtam, ſed in veritate, non erat plus circa hoc originali primi teſtamenti, quà in ſecundo, ſed utrumque teſtamentum habebat clauſulam hanc ſolitam ſimiliter, ut patet infrà eodem numero 11.

c *Ultimum.*] Scilicet nunc quando loquitur, vel teſtatur. Et ſic non poteſt colligi quòd hæc clauſula etiam cum verbis ſequentibus extendatur ad futura, ſed bene ex his verbis apparet quòd teſtator non cogitabat futurum, ut aliud conderet teſtamentum. Et ex quo non expreſſit de futuris, tota hæc generalis declaratio non refertur niſi ad præterita, ſi qua ſint. Et in dubio numquam refertur ad futura, niſi appareat expreſſè quod velit derogare etiam futuris voluntatibus. Nec obſtat quòd hæc clauſula nihil operaretur, quia ſatis eſt quòd poſſit ſecundùm formam ſuam operari, ſi appareat poſteà de aliquo teſtamento præcedenti, ad quod ſolùm refertur. Tum quia hæc clauſula fuit poſteà ſic extenſa ab abbreviaturis ſtyli vulgaris. Sed poſito quod conſtaret ab initio teſtatorem hanc clauſulam protuliſſe & juſſiſſe apponi, adhuc idem dico, quia non conſtat quòd reſpiciat futura, & in dubio ſolùm ad præterita referenda eſt, ut dixi. Et ſic Alexander in hoc fundamento multùm aberrat, quod indicandum fuit, ne quis ejus autoritate decipiatur.

d *Paul.*] Idem Cor. & alii ibi Bened. repet. cap. Raynutius, verb. teſtamentum, de teſtam. & placet, niſi ſecundum eſſet favorabilius liberis omnibus, ut ſtatim dicam.

e *Duplicem.*] Imò, ut dixi, unam tantùm ad futura tacitam à lege novella.

f *Bald.*] Alexander hîc contrà morem ſuum autoritatibus abutitur, quia verum eſt quod Cyn. poſt Jaſ. de Ravenna ibi tenet dictam Authenticam indiſtinctè procedere. At non idem, ſed oppoſitum volunt Bald. Ang. Sal. Cor. Jaſ. & alii; Et bene, quia ſi ſecundum teſtamentum inter liberos ſit eis favorabilius, nedum non derogatur primo, ſed ille derogat; faciunt quæ dixi ſuprà lib. 5. conſ. 168. num. 1. In hac ſola ratione poteſt illud conſilium ſuſtineri, reſiduum ſunt meræ perverſiones malæ fundatæ in duobus. Primum (quod eſt falſum) ſuprà eod numer. 5. Secundum (quod eſt impoſtura) infrà eodem numero 11.

g *Ditiur.*] Hic noſcis quod Alexander neutrum teſtamentum vidit; ſed ſolùm quoddam thema, nec eſſe hoc juſtum conſilium, ſed allegationes pro clientulo.

h *Contrà.*] Suprà lib. 3. conſ. 25. num. 4. & infrà eod. conſ. 182.

e *Voluit.*] Dico primò quod tota hæc clauſula abbreviata, eſt de communi, & vulgato ſtylo, & de ſe vel etiam extenſa, non plus continet, nec importat, quàm clauſula ſecundi teſtamenti extenſa, ſicut habetur ſuprà eodem num. 2. Secundò, quod etiamſi hæc clauſula importaret vel eſſet extenſa, ſicut habetur ſuprà eodem numero 1. adhuc eſt de communi ſtylo, nec importat ullam derogationem ad futura, ſed ſolùm generalem ad præterita, quod etiam per ſe tacitè ineſt. Et experientia oſtendit quod Notarii ſolent vulgò apponere hanc clauſulam, renunciando, ceſſando & annullando omne aliud teſtamentum ſi quod fecerit tam in ſcriptis, quàm ſine ſcriptis, quæ clauſula tacitè ineſt, & æquipollet illi de qua ſuprà eodem numero 1. nec extenditur ad futura; etiamſi nullum teſtamentum præcedat. Tertiò, quòd clauſula derogatoria ad futura non eſt ita ſolita, nec per ſe venit, nec poteſt apponi, niſi appareat diſpoſitio à teſtatore, nec venit, nec poteſt extendi ſub quibuſcumque clauſulis aliàs abbreviatis etiam ab eodem Notario, quia novam diſpoſitionem continet; igitur, &c. per ea quæ dixi ſuprà lib. 2. conſ. 28.

k *Poſſit.*] Socin. conſ. 94. lib. 1. Aymo. conſ. 75. num. 4. Hyppol. Marſ. nota. 123. dixi ſup. libr. 2. conſ. 28.

l *Alius.*] Bald. conſ. 469 lib. 5. Dec. l. ut liberis, col. 3. C. de col. ſemper in ſtipulationibus de reg. jur. Jaſ. l. argentarius, in princ. de edend. adde Petr. Gerard. ſing. 41. Marſil. ſing. 663.

AD CONSILIUM CLXIV.

a *Stricta.*] Suprà eod. conſ. 18. n. 3. ſuprà conſil. 49. n. 1. ſuprà lib. 5. conſ. 108. n. 1. ſuprà lib. 1. conſ. 46. ubi dixi.

b *Contrariam.*] Idem hoc eodem caſu conſuluit Cæpol. cauſ. crimin. conſ. 6. conſ. 39. Idem in ſimili Bald. conſ. 41. cum ſeq. lib. 3. Alex. ſuprà eod. conſil. 160. ſuprà lib. 1. conſ. 114. ubi dixi.

AD CONSILIUM CLXV.

a *Mortis.*] Ita dicit Rom. 531. ſed non probat.

b *Eum qui duas.*] Hæc eſt lex honeſta, tametſi lata à duobus ſimul impiis ethnicis Imperatoribus patre & filio, videlicet Valeriano & Galieno, qui ſimul Imperatores facti anno Domini 256. fidem Catholicam perſecuti ſunt: quare judicio divino puniti ſunt; prior Valerianus anno 6. Imperii victus & captus à Sapore Perſarum Rege, miſerrimam toto reliquo vitæ tempore ſervitutem ſervivit. Perſarum Regem equum aſcendentem dorſo ſuſtinens; filius autem Galienus anno 9. à captivitate paterna, à ſuis occiſus eſt. Cæterùm Alexander ab Alexandro Genia. dierum rum libro 1. capite 24. injuriam fecit Valentiniano optimo & Chriſtiano Imperatori, qui paulò poſt centum annos ab illis feliciter & victorioſè imperavit, cui tamen (ſed tam falſo quàm ſine juſto autore) impingit legem inhoneſtam ſanxiſſe, quâ cuilibet licitum eſſet duas ſimul uxores ducere: quod non eſt veriſimile in tam pio Imperatore, qui etiam ſub Juliano apoſtata Scutariorum princeps propter conſtantem fidei Chriſtianæ confeſſionem exauctoratus fuerat. Refert autem Suet. Tranq. Julium Cæſarem non minus libidine quàm tyrannide infamem conſcribi feciſſe & ferri juſſiſſe legem ut uxores liberorum cauſâ quas & quot ducere vellent, liceret.

c *Puto.*] Mollis eſt Alexander in pœnis, & ſemper etiam à judicibus conſultus ad ſolutionem vel excuſationem delinavit. At in propoſito non eſt ſimplex ſtuprum quod committitur in volentem ſine vi, ſeductione, vel corruptione cuſtodum. Et ita loquitur d. §. item, l. Julia, §. ſed eadem, inſtit. de pub. jud. ſecùs vi facti adhibitâ. Item ſecùs ſi ceſſet vis facti, ſed adſit aliud illicitum machinamentum, ut mala perſuaſio & corruptio animi, l. 1. § perſuadere, de ſervo corrupto, l. raptores, in princ. C. de rapt. virg. vel corruptio cuſtodum ſeu comitum, l. 1. ad fin. de var. & extraord. crimin. hinc dicit Bald. in l. raptores, in 1. oppoſit. C. de Epiſc. & Cleric. quòd in ſtupro pœna capitis, quando præceſſit voluntas viri, hoc eſt, quando ſeductio procedit à viro. Et ſic patet quòd hic in dolo decipiente duas puellas prætextu matrimonii facinore conſummato, bonis, fama, & pudicitia earum labefactatis, non eſt ſimplex ſtuprum, ſed crimen multiplex dignum morte.

d *Conſilium.*] Non invenio, ſed fa. ſuprà eod. conſil. 13. num. 15. conſ. 121. num. 9. ſup. lib. 1. conſil. 111. n. 3.

AD CONSILIUM CLXVI.

a *Aſſaſſinus.*] Joann. And. arch. in dict. cap. tenent illud eſſe locale ſeu de redimente operam quorumdam ſceleſtiſſimorum de hac crudelitate queſtum facientium. ſequitur Aretin. conſil. 163. col. 10. Summ. Piſana & Sylveſt. Prierius in ver. *aſſaſſinus*, quæſtione 1. Et eſt verius, licèt quidam generaliter accipiant, ut Cor. conſilio 249. col. 2. libro 1.

b *Decem.*] Petr. de Anchar. cap. 1. nec etiam de foro competent. lib. 6. Sed quòd non requiratur decennium tenet ibi Philipp. Franc. & Felinus c. dilectus, 2. de reſcript. adde ſupra libr. 6. conſilio 216. numero 14.

c *Plene.*] Imò nec ad torturam, ſuprà eod. conſ. 110. n. 3. 2. lib. 3. conſ. 89. n. 10. ſuprà lib. 2. conſ. 69. in fine.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Contrà.*] Dixi ſuprà lib. 2. conſ. 204. col. 1. fa. ſuprà lib. 1. conſ. 348.

b *Diviſionem.*] Suprà lib. 4. conſ. 40.

c *Propria.*] Suprà lib. 6. conſ. 113.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Poſitivo.*] Suprà lib. 1. conſ. 75. col. 2.

b *Tolli.*] Imò crebrior & verior eſt in contrarium ut tenet Alex. lib. 6. conſ. 134. n. 8. ſuprà lib. 1. conſ. 75. n. 11. ubi dixi.

c *Legitima.* Suprà lib. 6. conſ. 19. num. 4. Socin. conſ. 89. col. fin. conſ. 127. num. 2. lib. 4. Aym. conſ. 21. n. 13.

d *Solitus.*] Suprà eod. conſ. 45. n. 5.

e *Inteſtabilis.*] Suprà eod. conſ. 153. col. 2. ſup. lib. 6. conſ. 158. n. 3. ſup. lib. 2. conſ. 15. ubi aliter dixi.

f *Verior.*] Idem Matheſ. tractat. de ſuc. ab inteſt. Bald. Novell. tractat. de dote, part. ult. Jaſ. leg. poſt dotem, col. fin. ſolut. matrim. multi tamen contrarium voluerunt, ut ipſe Alexand. ſuprà eod. conſ. 42. in fin. per Corn. d. l. quòd ſcitis. col. fin. & conſ. 48. col. 3. conſ. 94. conſ. 286. col. 2. lib. 1. conſ. 265. lib. 4. & latè & exactè Aymo. conſ. 177. ſed opinio Bartoli, ut æquior ita verior eſt, ut dixi in Conſuet. Par. q. 128.

g *Viro.*] Et meritò; quia cenſentur bona paterna, ut in antipherno ſeu doërio contra errorem pragmaticorum dixi in Conſuet. Par. §. 137.

h *Sal.*] Sed hoc jure non probatur, & ſupervacuum eſt, quia ſufficit ſucceſſorium edictum, ut ſubdit Alexander n. 19.

i *Aucta.*] Bald. conſil. Eccleſ. In conſulendo, col. 2. libr. 4. Socin. conſ. 75. col. 2. libr. 3. Joann. Crot. repet. l. re conjuncti, col. 45. ver. quarta ſit concluſio, de leg. 3. Aymo. conſil. 110. in fin. Adde ſuprà libr. 1. conſ. 140. ad fin.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Decent.*] Suprà lib. 2. conſ. 151. num 2. Angel. Aret. tract. de teſt. ver. nolens inteſtatus decedere, col. fin. Soc. conſ. 35. conſ. 119. conſ. 127. lib 4. l. quoniam novella, col. 2. C. de inoff. teſt. limita. per not. ſuprà libr. 1. conſ. 29. n. 6. Cor. conſ. 42. conſ. 323. libr. 3. conſ. 42. conſ. 45. lib. 4. Curt. ſen. conſ. 34. col. 3. Jaſ. conſ. 140. col. 8. conſ. 205. col. 2. lib. 1. Anto. Rub. conſ. 16. Alex. ſup. lib. 6. conſ. 134. n. 7.

b *Nuptam.*] Suprà lib. 4. conſ. 56. n. 5. Soc. conſ. 57. lib. 4.

c *Tranſitoria.*] Infrà eod. conſ. 211. col. fin. ſuprà lib. 2. conſ. 55. col. fin. & ſupr. lib. 5. conſ. 77. num. 1. ubi dixi, adde Bened. repet. c. Rayn. ver. mortuo itaque teſtatore, 2. n. 10. cum ſeq. de teſt.

d *Minor.*] Suprà lib. 1. conſ. 69.

e *Bald.* Conſ. 407. lib. 2.

f *Laicorum.*] Suprà eod. conſ. 3. in fin.

AD CONSILIUM CLXX.

a *Valeat.*] Suprà lib. 6. conſ. 83. n. 4.

b *Tamen.*] Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 2. gloſſ. 1. num. 2. ultrà quem ad le Alexand. ſuprà lib. 2. conſ. 122. n. 3. Imol. conſ. 17. Franc. Rip. l. 1. 2. ſi quis ita, col pen. de verb. oblig.

c *Perſonali.*] Suprà lib. 4. conſ. 99.

d *Bart.*] Idem Franc. Bald. tract. præſcript. 5. per 5. part. n. 6. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 2. n. 13. & pulchrè in gl. 2. n. 33.

AD CONSILIUM CLXXI.

a *Æquiparatum*] Suprà lib. 6. conſ. 207. n. 26. Rom. conſ. 179. col. Jaſon. §. ex maleficiis, col. 7. cum ſeq. inſt. de act. l. ſi conſtante, in princ. col. 53. ſolut. matrim. l. fin. col. 6. C. de edict. div. Adr. tol. l. 1. col. 5. ff. de leg. 1. conſ. 133. col. 3. lib. 1.

b *Ratio.*] Suprà eod. conſ. 53. n. 9.

c *Large.* Suprà libr. 6. conſ. 113. n. 7. Alexand. leg. cætera, §. ſed ſi quis ad opus, de leg. 1. l. 1. § hoc autem, in fin. ad Treb. l. ſi finita, §. ſi de vectigalibus, col. 5. de damn. infect. Rom. conſ. 129. Andr. Tiraq. repet. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, n. 145. C. de rev. don. limita, ſuprà lib. 6. conſ. 207. n. 25.

d *Publico.* Suprà lib. 3. conſ. n. 6.

AD CONSILIUM CLXXII.

a *Quia.*] Suprà eod. conſ. 5. n. 4.

b *Falſi.*] Suprà lib. 1. conſ. 67.

AD CONSILIUM CLXXIII.

a *Bart.*] Col. penultim. num. 14. Franc. Aretin. conſil. 5. Imol. conſil. 37. col. fin. & poteſt opinio Bartol. procedere, accedentibus aliis conjecturis, ut Curtius ſenior conſ. 7. Et latè Socin. conſ. 267. lib. 2. conſil. 37. lib. 4.

b *Niſi.*] Aliàs enim cenſetur tamquam fidejuſſor, leg. Stichum, in fin. de renovat. Idem tenet Jaſon. Decius d. l. ſingularia, Angel. Aretin. §. præterea, in fin. inſtitut. quibus mod. tollitur obligat. Ang. Paul. Alexand. Socin. leg. qui uſumfructum, de verb. oblig. Socin. conſ. 267. lib. 2. Cor. conſ. 37. lib. 2. adde not. ſuprà lib. 2. conſil. 13.

AD CONSILIUM CLXXIV.

a *Standum.*] Suprà lib. 5. conſ. 79. num. 4. ſuprà lib. 2. conſ. 105. col. 1. Cæpol. cauſ. civil. conſ. 23. Cor. conſ. 28. lib. 1.

b *Cancellatio.*] Suprà lib. conſil. 41. ſupr. libr. 7. conſ. 104. Cor. conſ. 117. lib. 4. Jaſ. conſ. 47. lib. 1. adde Petr. de Ferrar. in for. opp. contrà inſtrum. verſ. tamen quia eſt abraſum, & in lib. quo pej. hær. ex teſt. verſ. non abolitum.

c *Rogatus.* Id eſt, protocollum. Idem Bald. in rub. C. de fide inſtrum. col. 6. l. fin. col. 5. verſic. unde tamen dicunt. C. de edend. conſ. 464. lib. 4. Paul. dict. conſ. 125. dubitatur, col. fin. lib. 2. Lanfranc. de Oria, cap. quoniam contrà falſam, ver. inſtrumento producto, num. 18. verſic. attende tamen, de probat. Et eſt verum; puto tamen quòd ſi producens inſtrumentum habeat penès ſe protocollum vel antigrapham quam vocant contrariam literam, tenebitur ſi petatur, reddere vel juramento ſe purgare indiſtinctè, licèt diſtinguant Roman. conſ. 174. ampliſſimè, col. 4. Dec. dict. capit. quoniam contra falſam, col. 25. de probat. licet contrarium teneat Petr. de Ferrar. in for. opp. contrà inſtrument. ver. tamen quia fuit & ſimulatum, ad fin. verſic. ſed pon ; Et male.

AD CONSILIUM CLXXVI.

a *Curtius.*] Suprà lib. 3. conſ. 111. n. 8.

b *Probarent.*] Imò puto hic probent, ex quo non eſt vis in formalitate, ſed in ſubſtantia, de qua tantùm agitur, & in qua conveniunt : & quia teſtes de facili potuerunt oblviſci formulam locutionis ad quam veriſimiliter non attendunt, ſed rem ; cùm quia potuit teſtator bis idem vario ſermone efferre.

c *Fidejuſſor.*] Bald. Lancellot. Decius, Jaſon. d. leg. ſi cui legetur, § fin. Stephan. Auffr. tract. de reprob. teſt. verb. fidejuſſor.

c *Actum.*] Hîc ſequitur tenor primi pacti, & veriſimile eſt fuiſſe clauſulam poſitam in contractu ſocietatis, tunc ad tres proximos annos contractæ inter Joannem & Jacobum, cui Jacobo Joannes dedit 575. ducatos vice ſortis, ſeu fundi ſocietatis, ut vocant. Et ſic in effectu iſta clauſula continebat pactum de prorogandâ ſocietate, vel nova ſimili de novo contrahenda ad alios quatuor annos, tribus primis annis finitis, ſi Jacobus vellet.

d *Locum.*] Idem Alexand. Jaſ. & omnes in d. l. ſi is qui ducenta. §. final & eſt verum in ſe, ſed impertinens, & Alexand. hîc inſigniter paralogizatur, quia dictum primum pactum non continet ipſum commercium, nec ipſam ſubſtantiam & contractum ſocietatis, quo caſu loquitur dicta diſtinctio, ſed continet unum aliud pactum diverſum, non reciprocum, ſed ex una tantum parte obligatorium, videlicet, pactum de contrahenda ſocietate dictæ ſortis dictis tribus annis finitis cum Jacobo, ſi illi libeat, quod pactum de contrahenda ſocietate dictæ ſortis dictis tribus annis finitis cum Jacobo, ſi illi libeat, quod pactum abſque dubio eſt validum, licet ponatur in voluntate ejus cui acquiratur obligatio ex illo, ut no. *omnes* in dicto § fin. & in l. ſtipulatio non valet, in leg. ſi decem cum petiero. eodem tit. ul. 26. quemadmodum ſi cui faciam pactum de vendendo vel redimendo, ſi velit, valet pactum & quemadmodum aliud eſt venditio, aliud pactum de vendendo ſuprà lib. 6. conſil. 86. in fin. ita aliud eſt pactum, de contrahendo ſocietatem aliud ipſe contractus ſocietatis, licet iſtud pactum ſit revocabile, quemadmodum & ſocietas, tamen ſatis eſt quod interim ligat, & etiamſi revocetur intempeſtivè. quòd obliget ad intereſſe, ſed poſt illos tres annos iſtud pactum durabat uſque ad diem ſecundi pacti in quo communi conſenſu revocatum fuit, igitur interim nulla fuit mora. Quin etiam ſi primum pactum fuiſſet ipſo jure nullum (ut malè cauſatur Alexand.) adhuc perſeverantia voluntatis dict. Joannis & fratr. quæ non fuit mutata uſque ad ultimum, pactum eſt omnino ſufficiens ad impediendam moram medii temporis. Et ſic Alex. hîc nimis aberravit.

Quod ſic.] Et malè, ut ſuprà lib. 3. conſil. 20. numer. 13.

AD CONSILIUM XXIV.

a *Tempore.*] Sup. lib 6. conſ. 161. n. 1.
b *Cauſam.*] Supra lib. 4. conſ. 25. n. 6.
c *Antiquus.*] Sup. lib. 5. conſ. 16. n. 22. ſup. lib. 6. conſ. 39. n. 11. cum ſeq.
d *Longi.* Sup. lib. 4. conſ. 1. n 22.

AD CONSILIUM XXV.

a *Præſens.*] Supra libro 5. conſilio 170. numero 1.

b *Reſolvitur.*] Sup. lib. 1. conſ. 119. col. 4. ſup. libro 6. conſ. 43. n. 2.

c *Alluvionis.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gl. 5. numero 99.

d *Fortius.*] Cave, quia in toto hoc ſequenti argumento Alex. vehementer cæcutit, & allucinatur nedum contra dialecticam & textus legum, ſed etiam contra ſenſum communem. Rectè tamen facit quod tandem non reſidet in hoc argumento, ſed in præcedenti, quòd tempus contractus debet attendi.

e *Et ſic peſſimè colligit*] Et ſibi ipſi contradicit, quia imò contrarium ſic colligendum eſt. bene ſequitur, oportet utrumque & arbores & arbuſta deficere ut ſit vallis ſecundum intentionem contrahentium; ergo ſi alterum adſit vel arbores vel arbuſta, non eſt vallis ſecundùm eamdem intentionem. Bene tamen video quod Alex. hîc ſuo quidem ſenſu ſibi non contradicit, quia non intelligit de copulatis per ſe, ſed de ipſo copulato, quaſi dictio *ſine*, neget & privet ipſum copulatum tantùm, non autem ſingula copulata, quod eſt ſophiſticum contra communem ſenſum & modum loquendi & intelligendi: utque clarius intelligas, vide præcedentia verba text. ibi, copulativè, ſi nihil ſubaudias, ſed planè accipies, ſenſus eſt quod utrumque copulatorum videlicet & arbuſta, & arbores deeſſe debent. & ſic Alex. ibi contradicit in verbis immediatè ſequentibus, ſed Alex. ibi copulativè. ſubaudit, *ſumpta*, & ſic eſſet ſenſus quod ſufficit ipſum aggregatum ex arbuſtis & arboribus deeſſe, licet alterum adſit, quod eſt extraneum a communi ſenſu.

f *Verificata.*] Verum eſt, & eſt tex. in d. §. cum ita. ver. vel proprius. Et iſtud eſt indubitatum, quia iſta præpoſitio æquipollet huic niſi Stichum & Pamphilum ſteteris. Et clarum eſt quod utrumque ſiſti oportet, ut pareatur conditioni. Sed Alex. hîc omnia miſcet, imò non eſt ita in propoſito, quia verum eſt quod ſimplex & ſola negativa non ſtat collectivè, quando ſequuntur plura copulata per ſimplicem copulam, & ut in d. verſi. vel ut proprius, licet duplex & multiplicata copula, neque ſtet diſtributivè, ut in l ſi quis ita, reſponſ. 2. de verb. obl Sed longè aliud in verbo, *ſine*, & in verbo, *careo*, & ſimilibus privatis, quia ſingula copulata negativè diſtribuunt ſeu diſtributivè privant, ut latiùs dixi in d. §. cum ita, in novis intellectibus.

g *Floren.*] Imò Car. ibi tenet contrarium cum gl. Paul. de Leazar. ibi Jaſ in d. ſi quis ita, de ver. obl. & bene, & hoc etiam proprietas & phraſis ſermonis & communis uſus oſtendit.

h *Papia.*] Et melius; ſolebant autem antiqui vites arboribus maritare, & loca vitiferis arboribus conſita vocabant arbuſta unde vites arbuſtivæ & vinum arbuſtivum, unde Columel. lib. de arboribus c. 16 Palladi. lib. 3. c. 10. qui mos hodie exolevit. Et quæcumque loca arboribus conſita, vocantur arbuſta ſive arboreta, & ita accipitur in d. l. ſi. ſancit enim de ejus pœna quæ finium tribuendarum causâ illuc ubi finales arbores erant, arbuſtum fecit.

i *Puto.*] Sed veriſimilius mihi videtur quòd requirantur illa copulativè: facit pulchrè Roman conſil. 166. Vita diligenter. col. 2. quem ſequitur Soc. l. ſi is qui ducenta. §. utrum. n. 3 de reb. dub.

k *Dicunt.*] Sed hæc commentitia facile in utramvis partem agi poſſunt. ut hîc alludit Alex. Atqui longè rectius hæc ex phraſi & conſuetudine ſermonis, vel ſi forſan dubia vel obſcura ex totius negotii circumſtantiis ſeu ex legali æquitate, ut dixi in Conſ. Pariſ. §. 66. n. 66. unde Lancel. Dec. in q notabili in l. omnes populi. col. 2. de juſt. & jur. cautè dixit recurrendum ad quantitatem pretii, aliàs malè diceret, & opinio Mart. Lauden. quam reprobat, eſſet verior.

l *Singulis.*] Sed quid ſi per totam ferè terram illam eſſent rivuli vel cannæ: ergo, ut nuper dixi.

AD CONSILIUM XXVI.

a *Socinum.*] Libro 1. conſ. 77. plenius habetur cum tribus conſ. ſequentibus, inter quæ illud conſ. Alexand. habetur conſ. 79. in ordine conſiliorum, Socin.

b *Et dove.*] Ideſt caſu quo remanerent filii ex uno, unus vel plures maſculi vel fœminæ, ſuccedant in dictis bonis, ut dictum eſt ſup.

c *Ma.*] Ideſt; ſed in omnibus aliis ſuis bonis mobilibus & immobilibus, rationibus, & actionibus, &c.

d *Subſtitut.*] Sup. lib. 1. conſilio 71. infra eodem conſ. 202. col. 1.

e *Conſului.*] Sup. lib. 1. conſ. 4. col. pen. ubi omnia ferè ſequentia verba continentur.

f *Refero.*] Retulit ſup. lib. 3. conſ. 21. col. 4.

g *De Ana.*] Non habetur inter ejus conſilia.

AD CONSILIUM XXVII.

a *Morte.*] Suprà libro 6. conſil. 17. n. 7.
b *Vivere.*] Supra libro 5. conſilio 1. num. 42.

AD CONSILIUM XXVIII.

a *Mutui.*] Ant. But. conſil. 65. Purpur. d. l. cum quid, num. 131. Alex. inf. eod. conſilio 184. n. 5.
b *Depoſitum etiam in numeratum ſit.*] Alex. d. leg. cum quid.
c *Probetur.*] Paul. conſil. 66. col. 2. conſil. 109. col. 2. conſilio 114. col. 2. lib. 2. Aymo. conſ. 73. n. 3.

AD CONSILIUM XXIX.

a *Teſtibus.*] Sunt igitur allegationes quas copioſè fecit Alex. patrocinando ſuis, pro quibus obtinuit ſententiam, ut patet ſup. libro 4. conſilio 34. ubi paucis confirmat iſtud conſil. cujus poſterior pars valet, & num. 22. habebat ſup. libro 4. conſil. 32. multum adhuc mutilata, ſed in hoc conſilio truncatior, ſuæ autem integritati reſtituit, ut ſeq.
b *Ultra.*] Idem Imo. conſilio 105. in fin, ſed vide Jaſ. & leg. ſi poſt tres ff. ſi quis cautio.
c *Infantia.*] Alb. d. l. 3. ff. de teſt. Sed quid etiam de his quæ cadunt in notitiam proximi infantiæ poſſet deponere? Joan. And. Bald. in addit. ad Spec. de teſt. §. 1. Aret. d. §. teſt. inſt. de teſt. Alberic. Malec. in tract. de teſt. Imo. Car. Pan. c. cum nobis de præſer. & ibi nominatim Felin. col. 3. de ætatis probatione. Stephan. Bert. conſilio 47. Etiamſi libro 3. & ſic Alex. hîc nimis ſeverè exagitat dicta horum teſtium, & inſervit affectui ſuo & clientum ſuorum, non etiam critici, ſed advocati partes agit.
d *Dominii.*] Socin. conſilio 75. col. 2. lib. 1. Dec. conſilio 245. Ant. Neguſ. tract. pign. part. 2. memb. 2. n. 51. ſed vide Bald. conſil 218. lib. 1.
e *Poſt facto*] Sup. lib. 5. conſ. 38. col. 2.
f *Duos.*] Sup. lib. 1. conſilio 5. num. 4.
g *An obſtet.*] Ab hoc puncto incipiebat conſil. 32. ſup. lib 4.
h *Non videtur hæc veritas.*] Et ita d. Alex. d. l ſi ego princ. col. 4 & ibi Jaſ. Dec. idem Paul. Jaſ. l. decem, col. 1. de verb. oblig. patet, quia non poteſt in aliud condemnari quàm ad ſervandum indemnem: quod ſi plus vel aliud ab eo petatur, debet abſolvi.
i *Dixit.*] Imò dicas utramque ſuper eod. vel pari caſu interpoſitam non differre niſi verbis, ut etiam Alexand. & alii ſentiunt in d. l. ſi ego.
k *Libellus.*] Imò ſi fuit admiſſus, valet totum judicium ſuper caſu ſpectante ad cognitionem judicis.
l *Auxilio.*] Contrà puto: quia hic ordo ineſt ex natura ipſius obligationionis & ex vi verborum quæ per verba generalia non videntur ſtatim corrigi, niſi ſpecialiter diceretur.
m *Simul.*] Paul. leg. ſed Julianus ff. ad Mace. Paul. Alex. l. Marcellus. de fidejuſſor. Rom. conſil. 114. viſis Guid. Pap. dec. Delph. 570. Franc. Curt. Sen. conſ. 6. conſ. 33. Bald. conſ. 198. n. 7. lib. deciſ. thom 80. Quidam tamen tenent poſt Gui. Cug. in d l. ſed Julia, quod eo ipſo quod probatur pecuniam ad unum perveniſſe, cæteri gaudent beneficio fidejuſſ. & ſeq Paul. conſ. 331. col. 1. lib 1. Franc. Cret. not. 38. Jaſ. l. hujuſmodi, de ver. obl. Hypp. Marſ. no. 2. & rep. rub. de fidejuſſ. q. 58. n. 370. ubi multùm abutitur nominibus doctorum quos pro ſe citat, ſed contrarium tenent & bene. Verò. d. conſ. 114. & prius allegari cum Alex. hic qui in hoc puncto rectè loquuntur. adde Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. titul. de retract. §. 31. numero 8. cum ſeq.
n *Juravit.*] Sequitur Jaſ. d. l. ſi ego. facit Aret. in conſilio 33. col. fi. ſed illud dictum reprobant (& bene) Alex. in d. l. ſi ego. in princ. col. 4 & Dec. ibi.
o *Tenet.*] Dic quod etiam ſine juramento tenet de jure communi uſque ad ſummam principalis, non ultra, & decepti ſunt doctores ab erronea expoſitione hujus monoſyllabi: non quia debet præponi & legi non omninò in d. l. Græcè. § illud prout reſtituit Gregor. Haloander vir de noſtro jure civili optimè merit. ita etiam notoriè obſervatur; & nunquam error iſte gl. & doctorum fuit receptus in uſu.

AD CONSILIUM XXX.

a *Producens.*] Adde ſup. libro 5. conſilio 108. col. 2.
b *Qualitas.*] Bald l. omnium, col. C. de teſtam. c. ſignificante. in fin. de appellat. Lancel. Dec. l. ſi [illegible] ſufr. legato. Rom. conſ. 91. conſ 93. Dec. conſilio [illegible] in fin.
c *Meam.*] Suprà lib. 6. conſil. 121. num 14.
d *Pluralitas.*] Sup. lib. 2. conſ. 88. num. 27.
e *Exculpavit.*] Supr. lib. 3. conſ. 1. num. 16.
f *Quando facit.*] Supr. libr. 3. conſil. 81. num. 20.

AD CONSILIUM XXXV.

a *Mandatum.*] Sup. lib. 6. conſil. 191.
b *Publicè.*] Suprà lib. 2. conſ. 94. in fin.
c *Initio.*] Suprà. lib. 5. conſ 199. num. 2.
d *Negata.*] Supr. lib. 4. conſil. 93. num. 5.
e *Contento.*] Sup. lib. 5. conſil. 75. n. 12.
f *Putativo.*] Sed hoc commmentitium eſt, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 7 n. 23. & 26. §. 66. gl. 2. tetigi ſup. eodem conſ. 14. in fin.

AD CONCILIUM XXXVI.

a *Tranſmiſit.*] Secus ſi filia non eſſet privata legitima: quia tunc legitimam tranſmitteret, ut dixi lib. 5. conſ. 77. n. 3.
b *Sal.*] Alex. ſup libro 2. conſ. 13. Jaſ. d. auth. noviſſima, col. pen. dico tamen quòd multitudo nepotum conſcientiam avi aggravat, ut minus debeat relinquere extraneis & ad hoc bonus judex poteſt, & debet attendere, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 93.
c *Fructus adhuc idem dici poſſet.*] Ut tetigi ſup. lib. 5. conſ. 167. in fin.
d *Numero.*] Vide Curt. Seniorem conſ. 5. Anton. Bol. conſ. 39. Vin Hercula diſp. 1. q. 2. Jaſ. d. ſi duobus & l. hujuſmodi §. ſi Titio de legat. 1. conſ. 65. col. 1. lib. 1. d. Auth. noviſſima col. 13. dic breviter, quod hujuſmodi filiæ non computantur ad minuendam legitimam: & ſic Alex. hîc rectè loquitur dummodo omnes filii & filiæ ſint infra quinque, aliàs ſecùs. ut plene dixi in Conſuet. Pariſ. §. 122.

AD CONSILIUM XXXVII.

a *Pauper.*] Judicis arbitrio, ſupra libro 6. conſ. 12. num. 8.
b *Levioribus.*] Supra lib. 2. conſ. 5. lib. 6. conſ. 54. n. 3. Aymo, conſilio 73. num. 7. infra eodem, conſilio 87. in fin.

AD CONSILIUM XXXVIII.

a *Utramque.*] Supr. lib. 3 conſ. 37. n. 4. ſupr. lib. 4. conſ. 88. num. 7. facit ſupra lib. 6. conſ. 6 aliàs reſpectu

non rogantis, nec conſentientis confectioni inſtrumenti, etiamſi ſit præſens, dicitur potius eſſe atteſtatio quàm inſtrumentum, nec habebit vim guarentigiæ ſeu executionis paratæ, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 166.

b *Scripturam.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, tit. 2. in fi. rub. ſed Aymo. conſilio 112. n. 8. ampliat ad penſionem, ſolutionem, & malè: cum etiam in dicto contractu non ſit neceſſaria ſcriptura, ſed ſoluta.

c *Parte.*] Cor. conſil. 306. lit. E. libro 3.

AD CONSILIUM XLI.

a *Forenſis.*] Idem Paul. conſilio 424. in fin. lib. 2. Albert. 2. parte ſtat. quæſt. 9. Bald. tract. ſtatuto. col. 2. Paul. l. in Provinciali. in fi. de oper. no. nun. Soc. conſilio 120. libro 1. Hyppol. Marſ. ſing. 253. Alexand. l. inter claras. verſic. extorres. C. de ſumm. Trinit. ſed hoc procedit, quando ſtatutum diſponit de perſonis & juribus perſonalibus; ſecùs, ſi de rebus vel jure reali, ut eſt jus ſuccedendi: quia territorium concernit, & ſicut ſtatutum excludit, ita includit forenſes pro rebus ſibi ſubjectis, ſive loquatur in rem, ſive in perſonam, ut dixi ſup. lib. 5. conſil. 44. & ſic iſte malè conſuluit hic quiſquis ſit non æquè puto eſſe Alex. quia contrarium & bene conſuluit Alex. plenè & in hoc eodem caſu pro iſtis patruis agentibus inf. eodem conſilio 111.

b *Civis.*] Et de univerſitate populi civitatis. Old. q. 32. q. 74. Bald. c. 1. de milit. vaſſal. qui arma belli. depoſ. in uſib. feud. in l. 1. §. hujus ſtudii. de juſti. & jur. Pan. conſilio 292. libro 1. Feli. c. Rodulphus col. 12. de reſc. Bertrand conſilio 92. Viſum eſt, lib. 3. dixi in Conſuetudine Pariſienſi, in procem. gloſſ. 6. ſuprà libro 1. conſil. 8.

AD CONSILIUM XLII.

a *Conditionale.*] Supra eodem conſilio 36. Roman. conſ. 134. licet Lucas Pen. l. 1. de diverſ. prædior. libro 11. Cod.

b *Præſenti.*] Matthæſi. ſingul. 75. Socin. conſil. 223. libro 2. Lancel. Dec. ſi. ante. ſol. mat. Ang. Aret. § fuerat. col. 25. inſtit. de actio. Corn. l. non ſine. C. de bon. quæ lib. latè Bart. conſilio 24. Viſo & prout. col. 1. libro 1. conſilio 29. libro 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 61. quamvis aliter Marſil. ſing. 106 adde inf. eod. conſilio 129.

c *Patris.*] Sup. lib. 5. conſ. 179.

d *Pater.*] Sup. eodem conſilio 20. in fin.

e *Fulgo.*] Et ibi Corn. ſed opinio Bart. juſtior & æquior eſt, ut dixi in Conſuet. Pariſienſ. §. 128. & infrà eodem conſilio 128. num. 13.

AD CONSILIUM XLIII.

a *Cenſetur.*] Sup. libro 5. conſ. 179.

b *Bart.*] Idem Joan. de Pla. l. comperimus. C. de navic. libro 11. C. Dec. 5. conſilio 64. Curt. Junior. conſilio 19. col. 5.

c *Idoneus.*] Lanfr. in pract. ver. teſtium depoſitiones. n. 113. Bald. conſ. 1. conſ. 216. lib. 2. Paul. conſ. 300. in ult. dubio. lib. 1. Bald. in marg. verſ. teſtis. Rom. conſ. 186. Steph. Auff. tract. de reprob teſtium. verſic procurator. Aymo. conſ. 99. col ſecund. Car. Alex. c. ſignificavit, col. 2. de appell. Fel. c. cùm contingat. de offic. deleg.

d *Proxeneta.*] Supra libro 1. conſilio 13. num. 14.

AD CONSILIUM XLIV.

a *Judicium.*] Sup. lib. 1. conſ. 78. in fin. ſup. lib. 5. col. 127. n. 4. ſupra libro 6. conſilio 114. n. 5. conſ. fin. n. 15. vide ſup. lib. 5. conſ. 39. n. 4.

AD CONSILIUM XLV.

a *Filiæ.*] Supra libro 6. conſ. 234. num. 4. Andreas Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. gl. 1. n. 189.

b *Materna.*] Sup. lib. 1. conſilio 80. col. 1. infrà eodem conſ. 141. col. 1. conſilio 168. numero 10. Cor. 6. illa col. 1. C. de col. conſ. 12. in hac. col. 1. lib. 1. Georg. Natta. tract. de ſtat. exclu. fœm. q. 3. principali. q. 15. Alb. Brunus eodem tract. art. 6. And. Tiraq. in Conſ. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 9. n. 187. cum ſequent. fa. Dec. conſilio 333.

c *Patris.*] Ceſſat ergo ſtatutum, & ſic mater jure communi ſola ſuccedit: non verò ſi ſoror eſſet utrimque conjuncta, mater cum ea concurreret ceſſante ſtatuto, cùm deficiant perſonæ in eo nominatæ.

AD CONSILIUM XLVI.

a *Majori.*] Dec. l. 1. 2. C. de inſt. & ſubſtit.

b *Pœna.*] Supra lib. 2. conſ. 33. col. 1.

AD CONSILIUM XLVII.

a *Maximè.*] Sup. libro 2. conſ. 12. numero 1.

AD CONSILIUM XLVIII.

a *Alias.*] Supra libro 2. conſilio 124.

b *Signum.*] Sup. lib. 2. conſ. 153. n. 12. Anchar. conſ. 431. limita. ſup. libro 6. conſ. 14.

c *Quando.*] Sup. lib. 5. conſ. 79. col. final. Socin. conſ. 103. lib. 4.

AD CONSILIUM XLIX.

a *Sententia.*] Sup. lib. 1. conſ. 46. col. 3.

b *Quatenus.*] Supra lib. 3. conſ. 2. col. 3.

c *Prout.*] Supra libro 6. conſilio 71. numero 7. dixi in Conſ. Pariſ §. 5. numero 77.

d *Negata.*] Supra lib. 5. conſ. 92. n. 5.

AD CONSILIUM L.

a *Inſtitutionis.*] Quæ eſt communis, & tenet Alexander d. Auth. noviſſima, & ſupra libro 6. conſilio 19. & conſilio 125. & ubique Guillelm. Benedict. repet. cap. Raynut. verſ. in eo teſtament. relinq. 1. n. 350. cum ſeq. de teſtam. licet contrarium quod non ſit neceſſe liberos parentibus relinquere jure inſtitutionis tenuerit Bart. in d. Authent. noviſſima & ibi Jaſon. col. 19. Socin. repet. l. cum avus. col. 5. de cond. & demonſt. puto tamen etiam ſtante communi opinione ſuſtinendum iſtud conſ. Alexand. de æquitate, ſed mero jure novell. ſuſtineri non poſſe: adde nov. ſup. l. 3. conſ. 17. ad fin.

b *Legitima.*] Imò communis eſt in contrarium, ut per Bald. repet. leg. 1. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ. Sal. d. Authent. unde ſi parens & leg. quoties C. de hær. inſtit. Jaſ. Authent. noviſſima. & ipſe Alex. l his verbis, de hæred. inſtit nam quod §. non omnis. ad Trebellian. Bendictus repet. d. cap. Raynutius verſ. in eodem teſtament. relinquit. prim. numero 59. cum ſeq.

AD

AD CONSILIUM LI.

a *Matris.*] Quicquid dicat, puto juſtitiam fuiſſe pro matre, quod erat hæres filii, & ſolùm tenebatur ad reſtitutionem bonorum paternorum, deductâ legitimâ & Trebellianicâ, quia omnes illæ ſubſtitutiones erant fideicommiſſariæ duplici ratione: Prima, quia prima ſubſtitutio eſt facta per verbum diſtribuatur, quod eſt merè obliquum; & ſic reliquæ factæ per verbum commune, cenſentur obliquæ. Secunda, quia ſunt reſtrictæ ad bona ipſius teſtatoris, ut pleniùs dixi ſuprà, lib. 3 conſ. 12.

b *Non eſt.*] Et bene; quicquid dicat Franc. Rip. dict. l. Centurio, nu. 196.

c *Favorabilis*] Suprà, lib. 6. conſil. 119. nu. 42. ſuprà. lib. 3. conſil. 17. num. 12. quod eſt probabile, ſi pater teſtatur ſecundùm veriſimilem mentem filii, ſi is teſtari poſſet, & ſic honorando matrem: ſecùs ſi pater non veriſimilibus filii, ſed propriis indulgeat affectibus, quia tunc proprium tantùm non filii negotium agit, nec dicitur favorabilis, ſed odioſa ſubſtitutio pupillaris. Faciunt quæ dixi ſuprà, lib. 6. conſil. 246. in fine epitomes.

d *Directa.*] Imò in dubio fideicommiſſaria, niſi multa concurrant, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 12. nu. 16.

e *Angel.* Sed utrumque dictum eſt falſum, ut per Jaſ. d. l. precibus, col. 5.

f *Vera.*] Imò, ut Jaſ. d. l. precibus, col. 10.

g *Directæ.*] Imò, ut latè dixi ſuprà, lib. 3. conſil. 12. numero 11.

AD CONSILIUM LII.

a *Sigiſmundi.*] Viri ſceleratiſſimi, teſte Papa Pio ſecundo, ut refert Jac. Bergo. ſupplement. Chronic. lib. 15. & Raphaël Volater. Geograph. lib 6. Is autem Malateſta occupabat Ariminum, cui Pontifices inhiabant.

b *Voluit.*] Et deciſ. Tholoſ. 444. ubi Steph. Auf. in addit. contra tenet & meliùs requiri publicationem in provinciis. Idem Panorm. Feli. Dec. c. cognoſcentes, de conſtit.

c *Reſpondeo.*] Adde Bal. conſil. 363 lib. 1. Rom. ſingul. 737. Marti Laudem, tract. de prin. §. 11. Panor. c. quamvis, col. 7. de re judic. Luc. de pen. l. fin. de loca. prædio. civi. lib. 11. C. Feli. c. quæ in Eccleſiarum, col. 10. cum ſeq. de conſt. Ant. Corſe. in repet. ver. diſpoſitio. Jacobus de ſancto Georg. ſuprà, tract. feudo. verſic. Princeps, col. 4. Jaſ. Auth. quas action. col. 1. in fin. de ſacroſan. eccl. conſ. 167. col. 1. lib. 1. Franc. Balb. tract. præſcrip. 2. par. quintæ partis, prin. qu. 8.

AD CONSILIUM LIII.

a *Majores.*] Bal. l. 1. §. ſi quis neget, col. fin. quemad. teſt. ape. Bal. in l. exercendis, de fid. inſtru. conſilio 37. lib. 1. Joan. Ana. conſilio 97. col. 2. & inter conſil. Paul. conſil. 261. col. 2. lib. 2. Cor. conſil. 261. col. 5. lib. 4. Alexander ſup. lib. 4. conſilio 43. col. 5. Aymo. conſ. 56. nu. 3. conſ. 75. nu. 34. limita ut procedat quando reprobatur per teſtes non inſtrumentarios. Cor. conſ. 232. col. 1. lib. 1. Aymo conſ. 56. num. 9.

b *Cauſam.*] Sup. lib. 6. conſ. 190.

c *Elegiſſe.*] Bal. conſ. 42. lib. 1. Alciat. de præſum. reg. 3. præſum. 35.

d *Conſuetis.*] Sup. lib. 2. conſ. 27. cum ſeq. ſuprà, lib. 3 conſ. 89. num. 12.

e *Toto.*] Sup. lib. 2. conſil. 27. num. 3. conſil. 44. num. 7. ſup. lib. 5. conſ. 93. num. 10. conſ. 99. nu. 21. ſup. lib. 6. conſ. 15.

f *Effectum.*] Sup. lib. 6. conſ. 144. nu. 15.

g *Falſum.*] Sup. lib. 6. conſ. 145.

h *Errorem.*] Paul. conſ. 202. in fin. conſilio 264. lib. 2. Imol. conſ. 104. Bal. conſ. 244. lib. 1. Cu. conſil. 135. conſ. 142. Dec. l. ſi librarius, in fin. de re ju. c. 1. col. 30. de probar. Cæpo. cauſa crimi. conſilio 21. col. 24. Curt jun. l. qui accuſare, col. fin. C. de eden. limitat Curt. ſenior, conſ. 55.

AD CONSILIUM LIV.

a *Spurio.*] Suprà, libro 3. conſ. 74. infrà, eod. lib. conſ. 88.

b *Conſului.*] Sup. lib. 8. nu. 5. conſ. 157. & lib. 6. conſ. 7. n. 3. 5. conſ. 152. nu. 6.

c *Majoritate.*] Suprà, libro 2. conſilio 17. numero 16. ſuprà, libro 4. conſilio 63. numero 9. licet Decius conſil. 634. in fin. aliter. Adde infrà, eodem conſil. 171. num. 4.

d *Dubia*] Decius conſ. 679. fa. Alex. l. ſi conſtante, col. 3. ſol. mat. ſup. lib. 4. conſ. 85. nu. 8. ſed vide ſup. lib. 6. conſ. 89. num. 4.

e *Tollit.*] Paul. conſ. 26. lib. 2. Anch. conſ. 209. Pan. c. pen. de fal. Alex. ſup. lib. 3. conſ. 18. col. 1. Jaſ. l. 1. col. 6. l. ſi mater, §. 1. n. 5. de vulg. & pup. Hyp. Marſil. l. 1. col. 2. ff. ad leg. Cor. de ſicar. Decius conſil. 575. inf. eod. conſ. 88. nu. 9.

f *Uxorem.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. 295.

g *Per ſe.*] Romanus conſil. 367. in fin. Vide Paul. conſ. 193. lib. 2.

AD CONSILIUM LV.

a *Talionis.*] Joan. Ana. c. 1. de cri. fal. Fel. in c. ſicut, not. 3. de teſti. Hyppol. Marſil. l. 1. §. præterea, ad legem. Cor. de ſicar. l. primâ, numero 12. de fal.

AD CONSILIUM LVI.

a *Evictione.*] Dixi in conſuet. Pariſ. §. 150.

AD CONSILIUM LVII.

a *Niſi.*] Sup. lib. 1. conſ. 28. num. 7. ſup. lib. 6. conſ. 108. col. 1.

b *Allegari.*] Sup. lib. 3. conſ. 69. num. 13.

c *Neſcire.*] Sup. lib. 6. conſ. 167. nu. 6.

d *Rationem.*] Sup. lib. 4. conſ. 25. num 9.

e *Æſtim.*] Suprà, lib. 5. conſil. 147. in fin. ſup. lib. 6. conſ. 177. num. 11. conſil. 186. num. 6. Latè Jaſ. in l. decem, co. 6. & 7. ff. de verb. oblig. Alex. infrà, eod. conſ. 182. num. 3.

AD CONSILIUM LVIII.

a *Tamen Inno.*] Idem ſup. lib. 3. conſ. 76. num. 8. lib. 6. conſ. 239. infrà, eod. conſ. 114.

b *Filios.*] Scilicet ipſum privilegium prælationis, ſed hypotheca tranſit ad omnes ad quos actio. Aret. Jaſ. §. fuerat. inſtit. de action. Alex. d. l. aſſiduis, in addit. ad Bal.

AD CONSILIUM LX.

a *Deperditam.*] Sup. lib. 2. conſ. 196. numero 9.

Dec. c. quoniam contra falſam, in fin. de probat. And. Tiraq. tract. de retract. conven. §. 1. gloſſ. 7. dum. 55. cum ſeq.

b *Tunc.*] Idem Alexander l. licet Imperator, col. 1. de leg. 1. Latè Jaſon repet. l. admonendi, col. 96. in fallent. 29. de jurejur. licet iſtud in iſtis terminis falſum puto, prout contrarium tenet Bal. in l. admonendi, in fin. & in l. id quod pauperibus, col. 4. quæſt. 11. Et bene dico, ergo aut hæc conditio refertur ad probationem, debiti ad finem ſolutionis vel ſatisfactionis debiti, & tunc impletur conditio per hoc juramentum, ſicut impletur ſufficiens probatio in judicio contradictorio: vel quando cauſa non eſte nimis ardua, & aliquid non repugnat, quoniam verba debent intelligi ſecundùm materiam ſubjectam, & hoc maximè procedit in hujuſmodi ſententia arbitri vel arbitratoris: quia maximè debet intelligi ſecundùm mentem juris, ut per Bal. Paul. l. 1. C. de negotiis geſt. & ſecundùm probationem quæ bono judici vel arbitro ſufficit, aut verò hæc conditio non refertur ad probationem, non ſatisfactionem debiti, ſed ad conceſſionem gratioſam ſeu voluntariam, ſi tale quid probatum fuerit & tunc non ſuppletur per juramentum, ſed propriè debet impleri: & ita loquuntur Bal. Sal. in d. l. in bonæ fidei, videlicet in eo cum quo Papa diſpenſavit, ſi probat ſe legitimo matrimonio genitum. Hæc eſt noſtra nova & analytica diſtinctio.

c *Probandi.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 30. num. 21.

AD CONSILIUM LXI.

a *Recuperanda.*] Sup. lib. 5. conſ. 91.

b *Dos.*] Imò, ut dixi ſuprà, libro 4. conſil. 56. num. 5.

AD CONSILIUM LXII.

a *Vertitur.*] Alex. ſuprà, lib. 2. conſil. 37. nu. 29. teſtatur ſecundùm iſtud ſuum conſilium fuiſſe judicatum Parmæ.

b *Arctari.*] Infrà, eod. conſ. 65. conſ. 144. nu. 2.

c *Remiſſum.*] Sup. lib. 3. conſ. 60. num. 3. infrà, eod. conſ. 100. in fin.

d *Juris.*] Sup. lib. 2. conſ. 62. col. 2. Socin. conſil. 59. num. 3. lib. 3.

e *Manifeſtam.*] Sup. lib. 2. conſ. 37. num. 16. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 2. gloſſ. 1. num 20. cum ſeq.

f *Tranſactio.*] Sup. lib. 1. conſ. 22. num. 3.

g *Ingreſſum.*] C. 1. de lit. conteſta. in 6. Stephan. Auffr. in addit. qu. Tho. q. 67. Jaſ. l. ait Prætor, col. 2. l. nam poſteaquam, §. ſed & ſi quis, col. fin. de jurejur. conſ. 166. col. 1. lib. 1.

h *Litis.*] Dummodò ſtatim conſtet. Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 52.

i *Minorem.*] Contrarium tenet ſuprà lib. 6. conſil. fin.

k *Iuramento.*] Imò per no. ſuprà, lib. 1. conſ. 27. conſil. 59.

l *Poſtremò addes.*] Lib. 2. conſ. 37. nu. 29. ubi teſtatur Alex. ita fuiſſe judicatum Parmæ.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Permutationis.*] Andreas Tiraqu. tract. retract. §. 1. gloſſ. 2.

b *Pretio.*] Jaſ. l. filiusfamiliàs, §. divi. l. 1. col. 14. & lect. 2. col. 1. de leg. 1. limitat Jaſ. conſ. 45. col. 1. lib. 1. Dixi in conſuet. Pariſ. §. 23. num. 1.

c *Quod non.*] Et bene, ita tamen ut non incurratur pœna, niſi per realem traditionem domino irrequiſito, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 5. num. 3. §. 56. in princ. Vide not. ſup. lib. 3. conſ. 119. num. 6. ſup. lib. 5. conſ. 17. in fin.

d *Permutationi.*] Quòd placet, ſi non eſſent alia verba ſtatuti, quæ ſup. eod. num. 1. ideò ſuſtinenda eſt concluſio conſilii per rationem ſequentem.

e *Principaliter.*] Alexander l. 2. in princip. col. ult. ſi cert. petat. l. Gallus, §. inſtituens, col. ult. de liberis & poſthum. Signo. conſil. 48. Corn. conſil. 45. lib. 4. And. Tiraquel. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 30. gloſſ. 1. nu. 7. Alciat. l. 2. in princ. nu. 18. de verb. oblig. Nos obſervamus quòd pro rata pretii cenſetur venditio & in reſiduo permutatio, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 5. qu. 12. §. 23. qu. 15.

f *Revendendo.*] Id eſt, de relaxando jure retractus proximitatis, vel vicinitatis, ſi ad hoc venirent intra tempus à ſtatuto loci præfixum, ut per Bal. Matth. de Afflict. tract. protomiſeos.

AD CONSILIUM LXIV.

a *Copula.*] Sup. lib. 3. conſ. 110. num. 14. ſuprà, eod. conſil. 25.

AD CONSILIUM LXV.

a *Specialius.*] Sup. lib. 1. conſ. 59. col. 2. *Decius* conſ. 382. num. 4.

b *Majorem.*] Alex. l. Neſennius, in princ. ad leg. fal. l. 2. §. hoc autem, col. fin. de ope. no. nun. Decius c. 1, col. 5. & ibi Franc. Rip. num. 92. de reſcrip. Decius in c. in præſentia, col. 24. de prob. Jaſ. l. ſi conſtante, col. 31. ſoluto matrim. l. Gallus, §. 1. in fin. de lib. & poſth. l. Titiæ textores, col. 4. de leg. 1. l. ſi Rufinus, C. de teſt. milit. conſ. 12. col. 2. lib. 3. conſil. 162. col. fin. lib. 4.

c *Bal.*] Idem Alexander ibi, ſed Alex. Jaſ. ibi tenent ſolum judicem pupillorum præferendum, quod eſt verius.

AD CONSILIUM LXVI.

a *Prorogatio.*] Sup. lib. 6. conſ. 80. num. 7.

AD CONSILIUM LXVII.

a *Dos.*] Sup. lib. 1. conſ. 115.

AD CONSILIUM LXVIII.

a *Inhibitio.*] Sup. lib. 4. conſ. 19.

AD CONSILIUM LXIX.

a *Deduxi*] In conſilio præcedenti.

b *Proteſtetur.*] Infrà, eod. conſ. 200. ad fin. ſup. lib. 2. conſ. 164. col. 3. ſup. lib. 5. conſ. 114. nu. 4. conſil. 146. nu. 31. ſed iſtud non eſt generaliter verum, ut per Dec. l. in omnibus cauſis, de reg. jur. Matth. de Afflict. Dec. Neap. & contrarium tenent Jaſon l. 2. §. quod diximus, ſi quis cautio. Dec. c. fin. de appell. conſil. 356. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 78.

AD CONSILIUM LXX.

a *Reus.*] Alexander l. ſi finita, §. eleganter poſt

Barto. ibi, de dam. infe. ſup. lib. 1. conſ. 95. Barto. in l. unica, ff. de condict. ex lege Roma. conſ. 90. Maria. Socin. c. cùm ſit generale, num. 8. de fo. compe. Decius c. ſive autem, in fin. de reſcrip.

b *Rubricam.*] Sup. eod. conſ. 6.

AD CONSILIUM LXXI.

a *Scripſi.*] Sup. lib. 3. conſ. 45.

b *Bar.*] Suprà, eod. conſ. 14. num. 3.

c *Antiquior.*] Suprà, lib. 1. conſil. 110. libro 2. conſil. 76. col. 1.

AD CONSILIUM LXXII.

a *Eamdem.* [Imò, quia liquere debet judici juriſdictionem ad ſe reverſam, ſeu deſertam eſſe appellationem, quod non poteſt eſſe, niſi citato appellante. Et ita obſervatur.

AD CONSILIUM LXXIII.

a *Fideicommiſſum.*] Alexander d. l. quia perinde, d. l. ſi patroni, & in l. centurio, col. 11. de vulg. & in l. precib. Et ibi Jaſon col. 12. Decius col. 3. C. de impuber. & aliis ſubſtitut. Jaſon in l. ſi non ſortem, §. libertus, col. 6. de condict. indebit. l. 2. C. de in jus voc. l. pro hæred. §. Papin. col. final. de acquir. hæred. Franciſcus Ripa. repetit. l. Centurio, numero 54. de vulg. & pupill. Roch. Curt. tract. de jure patron. ver. ipſe velis à quo, numero 20. Benedict. repetit. c. Raynutius, ver. ſi abſque liberis more. 2. num. 24. limita, niſi fideicommiſſariis tota hæreditas reſtitueretur.

b *Dolo.*] Sup. lib. 1. conſil. 65. ſup. lib. 5. conſil. 164. Franc. Cre. ſup. lib. 4. conſ. 62. Dixi in conſuetudine Pariſienſi, §. 6. gloſſ. 6. num. 20. Aymo conſil. 193. num. 6.

c *Verba.*] Sup. lib. 3. conſ. 56.

AD CONSILIUM LXXV.

a *Revelat.*] Vide Aym. conſ. 107. ubi decidit, quòd ſi is qui vendiderat fundum pro trecentis quinquaginta ſub pacto de retrovendendo intra certum tempus, depoſuerat trecentum triginta tantùm, ſi emptor ea accipiat, cenſetur renunciare reſolutioni pacti de retrovendendo quæ inducebatur ex lapſu temporis: ita quod licet ex intervallo reſtituerit eam ſummam depoſitario, tamen cogi poteſt etiam poſt tempus revendere, toto & reſiduo pretio oblato. Sed ego dico quòd ſi illa receptio partis erat facta intra terminum redimendi (ut ipſe innuit) malè conſuluit: quia cenſetur emptor partem recipere ſub ſpe quod perſolvatur intra terminum: nec propter hoc renunciat pœnæ reſolutionis facultatis redimendi, l. 5. §. fi. de verborum obligationibus, etiamſi non reſtituat ante terminum lapſum; ſi verò receperat partem pretii poſt terminum, caſus erat de indubitato, nec opus erat argumentis.

AD CONSILIUM LXXVI.

a *Conteſtatio.*] Intelligendum quamdiù reus non concludit contra libellum, ſed eſt incertum an opponatur ad proceſſum, an ad merita cauſæ; aliàs ſecùs, ſentit Panormitanus capite 1. col. 10. de lite conteſt.

b *Eccleſiæ.*] Dixi in Conſuetudine Pariſ. §. 12. numero 57.

c *Tradidit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſ. 5. nu. 2. Idem in feud. ſup. lib. 1. conſ. 33. nu. 14. & in utroque latè And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 2. num. 43. cum ſeq.

d *Pœna.*] Sup. lib. 2. conſ. 66.

e *Opinandum.*] Unde communis error excuſat oblationes vaſſalli ſtricto jure imperfectas, & eximit eum à commiſſo fructuum, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 52. gloſſ. 1.

AD CONSILIUM LXXVII.

a *Videlicet.*] Verba hæc Italica ſic expone, & aliquod vitium accidat de dictis duabus puellis (quod Deus avertat) relinquo diſcretioni majoris partis executorum meorum, quibus omnibus eaſdem per timorem Dei commendo: quia ſunt animi filiæ, & ex bono & perpenſo judicio, nolo aliquos parentum earum, nec patrem nec matrem ſeſe impedire de eis maritandis, nec poſſe aliquid tangere de ſupradicta dote, totumque id ob bonam cauſam.

b *Secrete.*] Sup. eod. conſ. 37. in fin.

AD CONSILIUM LXXIX.

a *Nulla.*] Sup. lib. 4. conſ. 59. num. 7.

b *Regulam.*] Dec. l. certum. ſi cert. pet. Jaſ. l. 2. col. 6. ſi quis in jus voc. non ierit. Curt. ſenior, conſil. 10. cum ſeq. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 9. num. 19.

c *Appellatio.*] Sup. lib. 1. conſ. 164. ſuprà, lib. 6. conſil. 12.

d *Nunquam.*] Sup. lib. 2. conſ. 77. nu. 8. cum ſeq. ſup. lib. 5. conſ. 111.

AD CONSILIUM LXXX.

a *Etiam.*] Limitat Socin. conſil. 28. lib. 1. Dec. conſ. 112.

b *Quamvis.*] Quia hìc agitur de graviſſimo præjudicio & irreparabili, aliàs autem & quando confeſſio eſſet veriſimilis, ſaltem ſemiplenè probandum eſſet de errore, ut dixi ſuprà, lib. 5. conſ. 55. in fine, ſup. lib. 6. conſ. 172. ad fin.

c *Separari.*] Sup. lib. 1. conſil. 87. ſup. lib. 6. conſil. 171. num. 15. Paul. conſil. 266. in fin. lib. 1. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 5. num. 16. & latiùs in §. 78.

d *Intentione.*] Suprà, libro 6. conſilio 171. numero 14.

AD CONSILIUM LXXXI.

a *Priorem.*] Suprà, libro 1. conſilio 92. numero 12.

AD CONSILIUM LXXXII.

a *Corpus.*] Sup. lib. 2. conſ. 120. col. fin. ſuprà, lib. 4. conſil. 7.

b *Velle.*] Sup. lib. 6. conſ. 27. num. 4.

AD CONSILIUM LXXXIII.

a *Quando.*] Bal. d. l. 1. quæſt. 24. de Edicto divi. Cor. conſil. 13. lib. 3. Dixi ſup. lib. 2. conſ. 189. col. penu.

b *Potius.*] Sup. lib. 1. conſil. 80. Latè Andræas Tiraquell. in tract. retract. in præfat. numero 41. cum ſequent.

c *Integra.*] Imò adhuc, idem tenet Alex. l. ſi mihi & Titio, col. fin. de verb. oblig. Lud. Gozadi. conſil. 86. col. penult.

d *Ecclesia.*] Imò ut tenet Alex. ubique, dùm deciſivè loquitur, ut dixi ſup. lib. 5. conſ. 22.

e *Poſſit.*] Aymo conſil. 76. nu. 3. ubi tamen in caſu in quo loquitur, puto eum malè conſuluiſſe, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 99.

f *Secùs.*] Imò multò magis quando mandatum eſt ita generale, quod non eſt reſtrictum ad certum locum; & etiam text. d. §. præſcribere; non loquitur de mandato negotiandi in certo loco, ſed de mandato exercendi certam negotiationem ubique ſaltem ſine coarctatione loci; & licet textus exigat publicationem fieri in loco evidenti ubi exercetur illa negotiatio: non tamen debet hoc reſtringi quando eſt mandatum in illo certo loco dumtaxat exercendi.

g *Solvere.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 1. gloſ. 5. nu. 77. §. 30. qu. 36.

AD CONSILIUM LXXIV.

a *Dies.*] Sup. lib. 4. conſ. 132. num. 3.

b *Tacens.*] Suprà, lib. 5. conſil. 118. num. 8. conſil. 120. num. 5. ſup. lib. 6. conſil. 77. num. 9. Bald. de prohi. feu. alienand. per Lotha. col. 1. in uſib. feu. Paul. conſil. 216. in princ. lib. 1. Udaric. Zaſi. in epito. feu. part. 9. fal. 7. fa. infrà, eod. conſ. 152. num. 9. infrà, eod. conſ. 180. num. 4. 5.

AD CONSILIUM LXXXVI.

a *Exceſſus.*] Nimius, Cor. conſ. 120. col. 2. conſil. 113. col. 2. lib. 3. Aymo conſ. 44. ubi quod aliàs non ita de facili præſumitur fieri in fraudem futurorum creditorum.

AD CONSILIUM LXXXVII.

a *Momentum.*] Joan. And. Bal. Paul. Dec. c. ſuper eod. 2. de appellat. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 11. num. 10.

b *Plerique.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 96.

c *Comparatio.*] Suprà, eod. conſ. 58. col. 1.

d *Citra.*] Sup. lib. 2. conſ. 153. col. 2.

e *Dixit.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 4. qu. 2. & latiùs §. 14. qu. 1.

AD CONSILIUM LXXXVIII.

a *Conjunctim.*] Adverte, quia Bart. Alexand. Dec. in d. l. generaliter, in princ. Socin. conſ. 53. col. 4. libro 1. tradunt unam limitationem, ut procedat quando fuit cum aliis expreſſa conditio ſine liberis, secùs ſi ſine illa aliæ diverſæ conditiones fuiſſent alternativè appoſitæ, quia tunc ſtaretur propriæ ſignificationi, & ſufficeret unam extare. Sed hæc limitatio eſt periculoſa, quia per d. l. generaliter, conditio ſine liberis: etiam non expreſſa tacitè ſubintelligitur, & eadem eſt vis taciti & expreſſi: ego verò do unam aliam novam & ſingularem limitationem, videlicet ut procedat, quando veriſimile eſt velle teſtatorem omnes conditiones extare, ut locus ſit fideicommiſſo; ſecùs ſi veriſimile eſt quod nolit niſi unam extare, ut quando aliàs ſequeretur abſurdum, quia tunc non ſumus in caſu & exemplo dictæ legis generaliter, & ſic ſtabitur propriæ ſignificationi, ut in pulchra quæſtione facti, in qua conſului. Quidam Joannes de Lemberteris, inter alia inſtituit Petrum nepotem ſuum, & ſi contingeret dictum nepotem præmori antequam ſit in ætate teſtandi, vel ſine liberis ex legitimo matrimonio ab ipſo deſcendentibus, quod abſit, ſuperſtite Raymundo, voluit quod dictus Raymundus ſuccedat in omnibus & ſingulis bonis ſuis, accidit quòd Petrus poſt teſtatorem deceſſit ante Raymundum ſine liberis, ſed poſtquam exceſſerat ætatem teſtandi, videbatur defeciſſe ſubſtitutio, per d. l. generaliter. Contrarium reſpondi, tum primò, quia dictæ duæ conditiones non poſſunt rectè ſtare copulativè, quia altera eſſet ſuperflua, videlicet illa, ſine liberis, quia clarum eſt, ſi quis moriatur ante pubertatem, non poſſe relinquere liberos ex legitimo matrimonio: ergo ad hoc abſurdum vitandum, debent ſtare alternativè & propriè. Tùm ſecundò, quia dictæ ſubſtitutiones reſpiciunt diverſa tempora, ita quòd ſecunda eſt veriſimiliter, imò manifeſtè ſuccedanea primæ, ſive in defectum primæ ſubrogatæ, ergo manifeſtum eſt mentem teſtatoris fuiſſe quòd ſtarent alternativè, & quòd ſi prima conditio deficeret, ſuccederet ſecunda, & ex ea ſola debetur fideicommiſſum, ſecùs in d. l. generaliter, ubi veriſimilis mens teſtatoris eſt appoſita, & ibi conditiones ſunt coæquævæ, ſive æquè principales, non autem ſuccedaneæ, nec una in defectum alterius appoſita, ut in hoc caſu, & in quo conſului, in quo rectè & ſubtiliter perpendendo, non habet locum d. l. generaliter: & hoc no. quia ſæpè poteſt uſuvenire, & tamen non ſolùm non reperies alibi deciſum, ſed nec tactum. Non obſtat (ut aliud quod menti occurrit notatu dignum ſimul expediam) quod idem in longè fortioribus terminis decidit Paul. conſilio 43. Subſtitutio prædicta, lib. 2. ubi in ſubſtitutione facta, ſi filius in pupillari ætate & ſine liberis deceſſerit, decidit quod licet & debet ſtare pro, vel ita quod poſt pubertatem valebit jure fideicommiſſi. Et ſequitur Franciſcus Ripa in repet l. Centurio, numero 94. de vulg. & pupill. quia contrarium & melius etiamſi pauperes eſſent ſubſtituti, conſuluit Raph. Cu. conſilio 125. Proponitur quod Bartholomæus, & præfata deciſio Paul. eſt manifeſtè irrationabilis, quia non eſt facile præſumendum quod pater voluerit filium ſuum privare facultate teſtandi, vel diſponendi inter vivos. Tum quia conditio ſine liberis ex quo copulativè eſt adjecta: conſtat quod eſt adjecta ad diminuendum, ergo non debet operari augmentum odioſi gravaminis, ſecùs in caſu in quo conſului, ubi alternativa *vel*, eſt appoſita ad augmentum. Et ſic opinio Paul. & Ripæ, cùm ſit contra verba, contra veriſimilem mentem, contra æquitatem, & liberorum favorem, & contra textum in fortioribus terminis in d. l. generaliter prorsùs rejicienda eſt. Non obſtat ratio Ripæ, quòd conditio ſine liberis, tacitè ineſt pupillari ætati, nedum ſecundùm communem curſum facti, ut plurimùm, ſed etiam ſemper & abſolutè, ſecundùm juris intellectum, ut tradit Bald. in l. in pupillari, ad fin. de vulg. & pupill. per d. l. cùm avus, & l. cùm acutiſſimi, & d. l. generaliter, §. fin. quia non eſt abſurdum quod teſtator ad majorem expreſſionem addat ea quæ aliàs tacitè intelliguntur.

b *Effecta.*] Sup. lib. 6. conſ. 198.

c *Nihil.*] Latè Andræas Tiraquellus, repet. l. ſi unquam, ver. ſuſceperit liberos, num. 70. cum ſeq. C. de revoc. donat. Dixi etiam in Conſuet. Pariſ. §. 8. gl. 1. qu. 8.

d *Spurio.*] Sup. lib. 3. conſ. 74. ubi dixi.

e *Marito.*] Nec probatio in contrarium admitteretur, ſi uxor cohabitabat cum marito non impotenti, licet admitteretur in ſimplici concubina, ut tenet Joannes de Lopis, repet. l. Pater, C. de hær. inſtit. num. 80. cum ſequ. Adde Bal. conſil. 379. in fin. lib. 3. Dec. cap. per tuas, col. 1. de prob. conſ. 576.

conſ. 657. Jaſ. conſ. 125. lib. 4. Hyppol. Marſil. ſing. 530 Alber. Brunus, conſ. 15. col. 1. Bert. conſ. 172. Si calumnioſè, col. 1. lib. 1. Alciat. tract. de præſum. reg. 3. præſumpt. 37.

f *Tellit.*] Sup. eod. conſ. 54. num. 11.

g *Transfert.*] Suprà, lib. 6. conſ. 60. num. 10. ſuprà, lib. 1. conſ. 51. num. 2. ubi dixi, & in Conſuet. Pariſ. §. 122.

h *Suum*] Scilicet dicti presbyteri.

i *Vitiaretur.*] Clarum eſt quantùm ad inſtitutionem ipſius Alexandri, ſed hoc caſu, quid de ſubſtitutione filiorum ipſius Alexandri? videtur quòd ſalva remaneat, per no. ſuprà, eodem numero 5. 7. quaſi non videantur ſubſtituti contemplatione patris, ſed contemplatione propriâ, ſed contrarium verum eſt, quia etiamſi maximè ſint ſubſtituti contemplatione propriâ, ſunt tamen ſubſtituti tanquam nepos ex filio & nepote legitimato; & ſic eodem vitio & errore teſtatoris vitiabitur eorum ſubſtitutio, & verum eſt non obſtantibus quibuſcumque clauſulis generalibus teſtamenti. Plus dico, quòd legatum vel ſubſtitutio facta nepoti ex ſpurio non legitimato, nullo modo valet, ſi reperiatur ſpurium non fuiſſe filium, niſi clarè conſtaret quòd teſtator legaverit etiam in eventum, quod non eſſet de deſcendentibus, ſed de alia ſtirpe, non autem ſequitur, aliquis legat nepoti ex ſpurio, & tanquam tali, vel quia talis, ergo legat contemplatione ſpurii, imò contemplatione nepotis, qui idem ipſe eſt de ſanguine teſtatoris, ſicut quando legat nepoti ex filia legitima, quia nepos ſui tantùm, non matris contemplatione vocari cenſetur.

AD CONSILIUM LXXXIX.

a *Fallit.*] Idem Romanus, ſing. 279. Paul. Alex. Jaſ. d. l. ſi convenerit. Imol. Anton. Felin. Franc. Rip. cap. 1. num. 59. de judi. Jorda. Bricii in repet. §. contrahentes, c. Romana, col. 20. in 2. opp. de foro compet. in 6. Alciat. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 36. num. 12. ſed hæc fallacia & communis ſententia non eſt vera, niſi actu fuerit prorogata juriſdictio in præſentia judicis qui cœperit juriſdictione uti, ut ſentiunt Ang. in d. l. Romanus, l. 1. ſi quis in jus voc. non ierit. Panorm. Dec. in c. 1. de ju. Alciat l. penult. gl. C. de pact. Tamen non eſt hîc opus de renuntiando privilegio, ſed de dando juriſdictionem non habenti. Vide Felin. c. fin. de for. comp.

AD CONSILIUM XC.

a *Legatus.*] Sup. lib. 4. conſ. 17. num. 14.

b *Pœna.*] Panorm. c. 2. de conſtit. Phil. Franc. c. fin. de elect. in 6. Com. conſ. 86. lib. 2. Alex. ſup. lib. 4. conſ. 36. num. 13.

AD CONSILIUM XCI.

a *Conſului.*] Sup. lib. 6. conſ. 213.

b *Odium.*] Vide ſup. lib. 6. conſ. 189. num. 9.

c *Redeundi.*] Bar. Lucas de Pe. d. l. 2. Bal. conſil. 504. lib. 1. conſil. 311. conſilio 313. libro 4. Maria. Socin. c. fin. col. 7. de for. competent. Car. Flo. in ſuperſeri. decreta. ver. Greg. col. 3. numero 5. conſil. limitat Fel. c. dilectus, 2. col. 11. de reſcrip. Jaſ. conſil. 77. col. fin. lib. 3. Rug. de Mota, repet. §. ſi quis tutelam in l. hæres abſens, num. 87. cum ſeq. de judic.

d *Neganti.*] Suprà, libro 2. conſilio 37. numero 13. Cor. conſil. 89. libro 3. Andr. Tiraq. tract. retract. §. 32. numero 95. Adde infrà, eod. conſ. 123. numero 2.

AD CONSILIUM XCII.

a *Inſolidum.*] Aliàs ſecùs, infrà, eod. conſ. 124. numero 4.

AD CONSILIUM XCIII.

a *Plus.*] Cæpol. cauſa civi. conſil. 55. col. 11. num. 28. Alexand. l. quidem ita, §. fin. col. 1. ad Trebel. Guid. Pap. conſil. 102. Curt. ſen. conſil. 66. numero 17. Jaſon l. filiusfamilias, §. divi col. 5. num. 34. col. 2. de legat. 1. conſ. 227. col. 2. lib. 2. Decius l. 1. C. qui admi. cap. paſtoralis, col. 5. de except. c. perſonas, in princip. de app. conſil. 349. col. 1. conſ. 503. col. 3. Franc. Rip. l. qui Romæ, §. duo fratres, de verb. oblig.

AD CONSILIUM XCIV.

a *Superius.*] In prima inſtantia, ſuprà, libro 5. conſilio 150.

b *Quod.*] No. Bal. in cap. querelam, col. 3. de elect. in addit. ad Spec. tit. de reſtit. ſpol. cap. 1. quid ſit inveſt. col. 2. in uſib. feud. Ang. l. regulariter, de pet. hæred. Paul. l. 1. C. de fideicom. Felin. c. conqueſtus, in fin. de fo. competent. Sed contrarium cum Canoniſtis tenet Bald. in rub. de cauſ. poſſ. & propriet. col. 1. in fin. Ab. Are. inſtit. de interdi. in fin. princ. Joan. Faber inſtit. de act. §. præjudiciales, col. 13. inſtit. de interdict. in fin. princ. ubi dicitur ita obſervari, quod verum eſt: debet tamen hoc caſu probari de jure vel titulo, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 64.

c *Prohibet.*] Imò ut dixi in Conſuetudine Pariſ. tit. 2. in fin. rub.

d *Centum.*] Ut latè dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. numero 63.

AD CONSILIUM XCV.

a *Conſului.*] Infrà; eod. conſ. 161.

b *Damnatus.*] Quod autem valeat teſtamentum indebitè & inſolemniter damnati & decollati tempore belli, Cor. conſ. 278. lib. 4.

c *Fallit.*] Cæpol. cauſa crimin, conſil. 18. conſilio 4.

d *Refertur.*] Sup. lib. 1. conſ. 48.

e *Extranei.*] Sup. lib. 1. conſ. 30.

AD CONSILIUM XCVII.

a *Lapſa.*] Sup. lib. 3. conſ. 90. num. 5.

b *Nocere.*] Imò, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 37. nu. 2. conſ. 90. nu. 3.

c *Conſului.*] Sup. lib. 4. conſ. 99.

AD CONSILIUM XCVIII.

a *Quod non.*] Limito niſi ſubornaverint illum qui ſuccubuit, ut ſolus ſe offerret, & judicium experiretur, vel ſi probentur fraudis participes, quia tunc etiamſi factum ignorabant, puto eos fuiſſe in mala fide, ſaltem reſpectu litis, etiam in fraudem tituli de litigioſis; & ſic puto interruptam etiam longi temporis præſcriptionem, ut novè dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 66.

AD CONSILIUM XCIX.

a *Dotis.*] Sup. lib. 6. conſ. 190. num. 28.
b *Item.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 37. gl. 1.
c *Dote.*] Sed bene compenſaretur cum donatione propter nuptias, quam nos doarium vocamus, ut dixi in d. §. ſciendum, in no. intelle. & in Conſuet. Pariſ. tit. 12. in rub.

AD CONSILIUM C.

a *Tranſverſali.*] Sup. lib. 2. conſ. 158. num. 18. ſup. lib. 6. conſ. 201. num. 22. & eſt indubitatum, Quod autem nec in aſcendenti, tenet Guil. Benedict. repet. c. Raynut. verſic. ſi abſque liberis morer. 1. n. 7. de teſta. Sed ego contrà puto ſi filius unicus alterum, vel utrumque parentem inſtituat & gravet reſtituere extraneo poſt eorum mortem, quia veriſimile eſt quod non gravaſſet, ſi cogitaſſet ſuperventuros liberos ſibi fratres, quamvis Bart. Imol. Socin. in d. l. cùm avus, col. 4. 5. & communis ſchola contrarium velit.
b *Tantum.*] Jaſ. & omnes in d. l. Centurio, numero 54. & in d. l. Lucius.
c *Directe.*] Scilicet ut reſtringatur, nec ulteriùs extendatur ſubſtitutio, hoc ſenſu rectè loquitur dicta gl. quæ non debet accipi ad extenſionem ſubſtitutionum, ut dixi ſup. lib. 3. conſ. 11. num. 16.
d *Secundum.*] Scilicet quando teſtator ſubſtituit Titium compendioſè filio impuberi cum his verbis, quòd dicta hæreditas tranſeat de hærede in hæredes maſculos dicti Titii, an videatur filios Titii ſubſtituere Titio vulgariter, adeò quòd decedente Titio ante filium teſtatoris, & poſteà decedat filius teſtatoris impubes, ſuccedant ei ex ſubſtitutione filii dicti Titii, ſed hæc ſecunda pars hujus conſilii deficit: nec invenire potui, multis exemplaribus diſcuſſis.

AD CONSILIUM CI.

a *Fructibus.*] Jure canonico veritas eſt quòd uſuris indiſtinctè comparantur, ut non faciant fructus ſuos, niſi pro rata ſumptuum rationabilium, §. fin. 12. quæſt. 2. Ancha. Joan. de Lig. Gemin. c. fin. de offic. ord. in 6. Panorm. c. cùm eſſes, de teſta. Bal. conſilio 71. libro 1. Cald. conſil. 2. de pec. cle. Phil. Franc. in rub. de teſta. col. 31. lib. 6. Jaſon conſ. 70. lib. 3. Franciſc. Rip. c. cum M. Ferrarien. numero 18. de reſcript. Ber. conſilio 21. Viſo caſu, lib. 3. ſed invaluit conſuetudo quod indiſtinctè tanquam uſuuſufructuarii faciunt fructus ſuos, quod approbat Card. Flo. clement. gratiæ, de reſcript. clem. 2. de præbend.
b *Uxor.*] Sup. lib. 2. conſil. 82. num. 16. Aymo conſil. 10.
c *Conjecturis.*] Rom. conſil. 15. Cæpo. cauſa civi. conſilio 51. col. pen. Cor. conſil. 314. lib. 3. conſilio 79. col. 1. lib. 4. Philip. Franc. rub. de teſta. conſilio 30. lib. 6.
d *Dei.*] Bar. l. ſicut, in fin. quod cujuſque univer. no. Fel. c. conſtitutus, col. 10. de reſcript. nam aliàs videretur lex ſtatui Deo, cujus dominio omnia æquè ſubſunt.
e *Liberam.*] Cor. conſil. 348. litera n. lib. 1. & poſſe pro liberis auferre uni Eccleſiæ, & dare alii, Bal. conſil. 38. conſil. 293. in fin. lib. 1. conſil. 24. 175. lib. 2. Paul. conſil. 287. conſil. 414. lib. 1. Cor. conſil. 10. col. fin. lib. 4. & poſſe infeudare omnia feuda omnium Eccleſiarum. Bal. c. cùm veniſſent, ad fin. de re jud. c. 1. de his qui feud. dare poſ. Et ibi Claud. de Seyſſel. in Spec. feud. col. 1.
f *Cauſa.*] Sup. lib. 5. conſ. 1. num. 32. ſup. lib. 1. conſ. ad fin. ubi dixi.
g *Exemplatio.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. numero 59. cum ſeq.
h *Antiquiſſima.*] Dec. conſil. 42. conſ. 638. Anton. Rub. conſ. 9. in fin. limita ſup. lib. 6. conſ. 150. nu. 9. Cor. conſ. 24. col. 5. lib. 4.
i *Publice.*] Sup. lib. 5. conſ. 151. num. 11. ſuprà, lib. 2. conſ. 94. in fin.
k *Fama.*] Alexand. l. rem quæ nobis, col. finali, de acquir. poſſeſ. Curt. ſenior, conſ. 69. num. 5. Dec. conſ. 428. Vide ſup. lib. 5. conſ. 59. num. 10. ſuprà, lib. 5. conſ. 16. num. 22.
l *Filiationem.*] Sup. eod. conſ. 88.
m *Agere.*] Sup. lib. 3. conſ. 59. num. 11.

AD CONSILIUM CII.

a *Prophanus.*] Bal. conſil. 134. lib. 2. Cor. conſilio 119. lib. 2.
b *Quarta.*] Imò ut debeatur non ſufficit eſſe relictum loco pio, niſi & loco religioſo, unde hoc caſu non debetur ſicut ſi eſſet legatum hoſpitali privato, de quo ſup. lib. 1. conſ. 130. col. 2. Adde Clavaſi. verſic. canonica, §. 10
c *Tranſit.*] Suprà, eod. conſ. 4. num. 8. ſuprà, lib. 2. conſ. 83. col. 2.
d *Uxor.*] Deciſ. Tholoſ. 3. Hyp. Marſil. l. fin. numero 7. C. ad leg. Cor. de ſica.

AD CONSILIUM CIII.

a *Juſtior.*] Suprà, eod. conſil. 71. num. 6. ſuprà, lib. 5. conſil. 88. num. 4. ſuprà, lib. 3. conſil. 33. in fin. conſil. 45. in fin. ſup. lib. 4. conſ. 117. num. 5. ſup. conſil. 110. num. 1. ubi dixi.
b *Tenuerunt.*] Et bene, ſup. lib. 6. conſ. 139. in fin.
c *Ultra.*] Sup. lib. 3. conſ. 42. in fin.

AD CONSILIUM CIV.

Teſtator.] Sup. lib. 6. conſ. 14. num. 10.
b *Alias.*] Scilicet ſup. lib. 6. conſ. 14.

AD CONSILIUM CV.

a *Etiam.*] Sup. lib. 5. conſil. 176. num. 9.
b *Loqui.*] Sup. lib. 3. conſ. 33.

AD CONSILIUM CVI.

a *Dubio.*] Sup. lib. 1. conſ. 10.
b *Conſtanti.*] Nec verum eſt, ut loquitur Salycet. Sed bene verum eſſet in caſu noſtro, quia ſimplicis adminiſtrationis conceſſio non extenditur ad alienationem ipſius fundi.

AD CONSILIUM CVII.

a *Gratia.*] Bal. l. humanum, C. de legibus. Paul. conſ. 244. lib. 1. Felin. Dec. in Rubric. de conſtit. & ibi Franc. Rip. num. 48.
b *Clericum.*] Imò quod probetur etiam per unum teſtem tradit Baldus Felin. c. licet, 1. de teſti. Jaſon repet. l. admonendi, col. 71. de jurejurand. conſilio 120. libro quarto. Ægidius Bellamera, deciſione

Tholoſ. 124. Guido Pap. deciſ. Delph. 474. quod non obſervatur.

AD CONSILIUM CIX.

a *Meum.*] Dixi contrà communem in conſuet. Pariſ. §. primo, gloſſ. 5. num. 19.

b *Pars.* Sup. lib. 2. conſ. 38.

c *Quos.*] Et ſic caſus erat de indubitabili, ut dixi.

d *Videbatur.*] Et bene per text. à fortiori in l. Titius, in principio, de liber. & poſth. & ſic deciſio Oldr. & Joan. Andr. eſt falſa, & contra mentem & verba, eam etiam rectè reprobant & bene Aret. in l. de liber. & poſthum. Raynutius in l. Gallus, §. & quid ſi tantùm, de liber. & poſthum. Et noviſſimè And. Alciat. libro 3. de verbor. ſignificat. pag. 66.

e *Natus eſt.*] Sed illic deficiunt, & interponi debent verba, *& mortuus eſt*, ut repoſui ſuprà, eodem numero 3. & ſic Joan. And. bene recitavit, ſed libet etiam tempore Alexandri, prout & nunc corruptus fuit, & plures hujuſmodi mendas in libris meis olim inveni & correxi.

AD CONSILIUM CX.

a *Tamen.*] Sequentes rationes, excepta ultima, num. 3. mihi non omninò concludunt: quid enim ſi iſta mulier carebat liberis, & conſtabat Petrum hoc facere ſpe inſtitutionis, puto alimenta repeti poſſe, ceſſante cauſa compenſandi, de quo in fin. conſi. maximè ſi mulier jactabat Petrum fore hæredem ſuum. Non obſtat l. cum donationis, C. de tranſact. quia loquitur in expreſſa & acceptata donatione; nos autem loquimur in tacita non expreſsè acceptata, quæ à ſolo animo Petri pendet, quem non eſt veriſimile in hunc eventum donaſſe: igitur repetit.

AD CONSILIUM CXI.

a *Verius*] Et ita judicatum fuit, ut refertur ſuprà, eodem conſilio 41. in principio; & iſtud eſt indubitatum.

AD CONSILIUM CXII.

a *Alieno.*] Falſum Boniſa. de Vitali, Cle. 1. col. 3. Lapſus alleg. 7. Gemin. cap. ſi Papa, in fin. de privileg. in 6. Aret. conſilio 23. numero 9. conſilio 163. collat. 2. Socin. conſilio 266. col. 11. libro 2. Curtius ſenior, conſilio 20. col. 4. conſilio 49. col. 54. cum ſeq. Gemin. conſil. 15. conſil. 53. col. fin. Decius conſil. 576. in fin. Jaſon conſilio 65. col. 3. conſil. 86. col. 4. lib. 3. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſ. 14. num. 40.

b *Inſerta.*] Hodie etiam ea inſerta rarò præſumitur per no. ſup. lib. 5. conſ. 24. num. 13.

c *Inferiorum.*] Sup. lib. 6. conſ. 34. num. 4. fa. ſup. eod. conſ. 11. num. 14.

AD CONSILIUM CXIII.

a *Mercantia.*] Angel. conſ. 356. in princ. Bal. conſil. 277. Jaſ. l. age. C. de tranſact. conſil. 103. lib. 1. Aymo conſilio 3. numero 15. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 112. Adde ſuprà, lib. 2. conſil 208. numero 11. Feli. c. cùm ordinem, de reſcrip. Decius c. 1. col. 17. de probation.

AD CONSILIUM CXIV.

a *Plena.*] Falſum eſt, ut meliùs tenet Alex. ſup. lib. 3. conſ. 76. num. 8.

b *Licet.*] Fateor dummodò appareat ſcriptura in forma completa, & conſtet eam eſſe ſcriptam manu patris plenè, & ſic aliter quàm per nudam comparationem.

c *Conſultus.*] Sup. lib. 3. conſ. 56.

d *Inſtitutio.*] Imò, ut dixi ſup. lib. 5. conſ. 68. numero 8.

AD CONSILIUM CXV.

a *Dicit.*] Sed jure non probatur, nec eſt verum, nec obſervatur etiam in foro Eccleſiaſtico.

b *Tunc.*] Nec hoc verum eſt, nec practicatur, licet idem velit Alex. ſup. eod. conſ. 85. num. 5.

c *Probationis.*] Sup. lib. 6. conſil. 245. numero 5. ubi dixi.

d *Vera.*] Prout vera eſt, ut dictum eſt ſup. lib. 4. conſ. 131. num. 7.

e *Actioni.*] Sup. lib. 4. conſ. 99.

f *Ceſſionaris.*] Sup. lib. 4. conſ. 96. num. 7.

AD CONSILIUM CXVI.

a *Conjecturis.*] Sup. eod. conſ. 111. num. 4.

b *Operari.*] Quod eſt veriſſimum, ſed non ad quæſtus quibus nemo militans Deo ſe implicat. 2. ad Timoth. 2. ſed ad verbum Dei miniſtrandum aſſiduè vita & doctrina, cujuſmodi operarium non erubeſcendum requirit Paul. rectè tractantem ſermonem veritatis. Prædica, inquit, ſermonem juſtè, tempeſtivè, intempeſtivè, argue, increpa, exhortare cum omni lenitate & doctrina, 2. ad Timoth. 4. propter hoc officium datur beneficium.

AD CONSILIUM CXVII.

a *Inter.*] Sup. lib. 1. conſ. 13. num. 14.

b *Defendere.*] Hoc ultimum non requirit Bal. Sal. emptor. C. de evi. Jaſon d. §. morte, col. 19 Vide Alexand. in l. in executione, §. in ſolidum, de verb. obligat. Socin. l. 2. §. voluntatem, num. 3. ſolut. matrim. ſed opinionem Bar. ſervant pragmatici, & hoc eſt quod denunciationi addunt petitionem formalem, eſt communis, ut per Bal. l. libera, col. fin. C. de ſent. & interlocu. omni. judic. Cor. conſil. 325. lib. 1. Franc. Rip. repet. c. cum M. Fer. nu. 165. de conſtit. Ludov. Gozadi. conſ. 94. num. 40.

c *Certum.*] Sup. lib. 2. conſ. 33. Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gloſſ. 12. col. 1. & 2.

d *Alia.*] Sup. conſ. 196. num. 9. And. Tiraquel. tract. de retract. §. 1. gloſſ. 7. nu. 55. cum ſeq.

e *Nonnulli.*] Ut Lancel. Dec. l. fidejuſſor, §. meminiſſe, col. 3. ad fin. de legat. 1. Fabia. tract. de empt. & vend. col. 77.

f *Tamen.*] Pantha. de Cre. rep. d. l. 2. fallen. 9. & de jure verius eſt, ut dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 189.

AD CONSILIUM CXVIII.

a *Pariſi.*] Sup. lib. 1. conſ. 42. num. 20.

b *Juramento.*] Sup. lib. 1. conſil. 11. nu. 1. nu. 14. ſed falſum eſt, ut ibi dixi.

c *Ceſſat.*] Sup. lib. 1. conſ. 41. num. 11.

d *Juramentum.*] Idem Alex. ſup. lib. 1. conſ. 92. & ubique Pant. de Cre. repet. d. l. 2. col. 26. Fel. 14. Bertran. conſil. 176. Ponitur in facto, lib. 1. Aymo conſ. 114. num. 11. ubi dicunt hanc eſſe communem quod eſt manifeſtum, ſed ego dico non eſſe veram, prout & contrarium practicamus. Et bene, quia juramentum non debet extendere vires actus, l. fin. C. de non num. pecun.

e *Quando.*] Anch. conſ. 198. Alex. ſup. lib. 5. conſil. 83. num. 7. ſed non obſervamus, ut ibi dixi.

AD CONSILIUM CCXIX.

a *Calcanei.*] Non inveni, nec habetur inter ejus conſilia impreſſa, ſed de ſimili caſu vide ſuprà, lib. 1. conſil. 76.

b *Licite feci.*] Sequitur Ang. in tract. malè, in ver. & dictus Titius ſe defendendo, col. 9. Et ibi Auguſt. de Arimi. in addit. quod exaggerat Fortu. Card. in l. ut vim, col. 7. de juſtit. & jur.

c *Defenſionem.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. num. 8.

d *Numerum.*] Sup. lib. 1. conſ. 5. num. 7. ſuprà, lib. 5. conſ. 149. num. 6.

e *Minor.*] Sup. lib. 1. conſ. 44.

f *Credi.*] Suprà, libro 2. conſilio 147. numero 4. cum ſequent.

g *Modum.*] Sup. eod. conſ. 2. num. 14.

h *Præſumi.*] Sup. lib. 1. conſ. 76. col. fin. ſuprà, lib. 2. conſ. 14. num. 10.

AD CONSILIUM CXX.

a *Secùs.*] Quod non procederet contra abſentem pro quo Judex debet tunc ſupplere.

b *Oſtendere.*] Cautè loquitur: non enim ſequitur quin priùs debeat per ſe debitè inquirere, vel aliàs ſufficienter notum habere, ut rectè declaravi ſuprà, lib. 6. conſ. 138. num. 12. Adde not. ſup. lib. 6. conſilio 34. num. 1.

c *Participes.*] Suprà, lib. 2. conſil. 69. ad fin. ſup. lib. 3. conſilio 79. numero 10. Calca. conſil. 110. col. 1. Socin. conſ. 95. col. 1. lib. 3. Aymo conſ. 178. num. 3.

d *Actorum.*] Non puto in eadem cauſa, ſed conſuetudinem eſſe abuſivam, per rationem de qua in d. c. quoniam contra falſam, quæ naturalis eſt.

e *Publicatio.*] Anchar. conſilio 54. deciſ. Tholoſ. 396.

f *Sicut.* Idem Alex. 4. §. Prætor ait, col. 2. de dam. infect. And. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 9. gl. 2. nu. 2.

AD CONSILIUM CXXI.

a *Exilii.*] Sup. lib. 1. conſ. 104. num. 2. ubi de ſimili quæſtio falſæ monetæ.

b *Parvam.*] Sup. lib. 1. conſ. 104. in fin. limita ſup. lib. 6. conſ. 100. in fin.

c *Falſum.*] Sup. lib. 6. conſ. 145.

d *Mortis.*] Sup. eod. conſ. 13. nu. 15. ſup. lib. 1. conſ. 111. num. 3.

AD CONSILIUM CXXII.

a *Dotem.*] Sup. lib. 5. conſ. 144.

b *Dotis.*] Sup. lib. 5. conſ. 158. col. 1.

c *Tamen*] Idem ſup. lib. 4. conſ. 27. Socin. conſil. 88. lib. 4. Cor. conſil. 240. libro 3. Anton. Rub. conſil. 55. conſ. 108. in fin. ſed contrarium verum eſt, ut dixi ſupra, libro 6. conſil. 27. Et tenet Alex. ſup. lib. 6. conſil. 220. quare Alex. in hoc ultimò malè conſuluit.

AD CONSILIUM CXXIII.

a *Perdit.*] Bald. conſilio 122. lib. 1. conſil. 154. lib. 2. conſil. 54. lib. 5. Hypp. Marſil. conſil 93. Fran. Rip. tract. de peſte, quæſt. 23. fa. infrà, eod. conſilio 136. num. 2.

b *Rationem.*] Sup. lib. 4. conſ. 26. num. 6.

AD CONSILIUM CXXIV.

a *Probare.*] Suprà, libro 4. conſilio 117. Imò is qui objicit alium proximiorem eſſe. Raph. de Cuma. Alexander, Jaſon l. is poteſt, de acquir. hæredit. d. Andr. Tiraquell. in Conſuetudine Pictav. tit. de retract. §. 11. gloſſ. prima, num. 6. Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 22. num. 90. §. 145. fa. inf. eod. conſ. 179. in fine.

b *Pariter.*] Dixi ſuprà, libro 3. conſil. 26. col. fin. numero 13.

c *Scribat.*] Niſi rogati ſint in ſolidum, ſuprà, eodem conſilio 92. Cæterùm pro Alex. hîc fa. l. 1. de offic. Conſulis. Idem quod hîc Guido Pap. deciſ. Delphin. 122. Steph. Bertrand. conſilio 2. col. 1. conſil. 33. Prætenſa, in princ. conſil. 133. Viſo proceſſu, col. fin. lib. 2.

d *Proteſtatio.*] Sup. lib. 2. conſ. 136. in fin. contrarium vult Bert. conſ. 120. lib. 2. Dic ut per Alex. l. 1. col. 1. ut quæ deſunt, advocat.

AD CONSILIUM CXXV.

a *Lineam.* Sup. eod. conſ. 17. num. 6.

b *Pluralitas.*] Sup. lib. 5. conſ. 88. num. 27.

c *Fæminam.* Idem Roma. Socin. Jaſ. d. l. cum quædam puella. Laur. de fa. tract. ſta. excl. fœm. co. 34. Bar. cap. propoſuit, col. fin. de fo. compe. Ant. Corſ. in ſingu. ver. privilegium. Jaſ. l. 1. in fin. de conſtit. Philip. Franc. c. 1. col. 56. de teſt. in 6. Curt. junior, tract. feud. part. 3. qu. 26. num. 31. Guill. Benedict. repet. c. Raynutius, verſic. cuidam Petr. num 47. de teſt. Contrarium, & meliùs tenet Alexand. hîc & in l. cùm quædam puella. Corn. conſil. 177. lib. 4. Soc. conſil. 227. lib. 2. Felin. cap. ſuper eod. 2. de teſt. Dec. d. l. cùm quædam puella, col. 1. l. 1. C. unde vir & uxor, l. fœminæ, num. 96. de reg. jur. c. novit. col. 2. de jud. Franciſc. Rip. de reſcr. reſponſo 3. col. 2. Latè d. Andr. Tiraquell. in legibus connub. §. 1. char. 8.

d *Fœmina.*] Latè Andreas Tiraquell. in Conſuetudine Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. num. 103. cum ſeq.

e *Odio.*] Sup. lib. 1. conſ. 135. num. 4.

AD CONSILIUM CXXVI.

a *Adire.*] Sup. lib. 3. conſ. 32. Adde Bart. conſil. 207. Guid. Pap. conſ 163.

b *Revocare.*] Jaſon conſilio 83. col. fin. libro 1. Benedict. repet. cap. Raynutius, ver. mortuo itaque teſta. 2. nu. 127. Dixi in Conſuet. Pariſ. § 127.

d *Cautus.*] Hodie hujuſmodi ſcrupuloſitates exoleverunt.

AD CONSILIUM CXXVII.

a *Amicitia.*] Sup. lib. 6. conſ. 4. num. 8.

b *Dictum.*

b *Dictum.*] Suprà eod. conſil. 2. n. 8.
c *Alius.*] Suprà lib. 6. conſil. 76. n. 4.
d *Mediator.*] Sup. lib. 1. conſil. 22. n. 14.

AD CONSILIUM CXXIX.

a *Bald.*] Adde Bald. conſil. 290. libr. 1. Corn. conſil. 258. lib. 2. Socin. leg. ſi fuerit, de condict. & dem nſtrat. Paul. conſil. 1. lib. 1. Dec. conſ. 540. conſ. 577. col. 1. Hypp. Marſ. conſ. 94. latè And. Tiraquel. rep. l. ſi unquam, vet. donatione largitus, n. 175. cum ſeq. C. de revocat. donat.
b *Scripta.*] Curt. ſenior, conſ. 80. col. 1. 2.
c *Unica.*] Suprà eod. conſ. 53. n. 10. ſuprà lib. 6. conſ 89. n. 4.
d *Proximo.* Marſil. ſing. 106. fac. ſup. eod. conſ. 42. n. 3. Joann. Igneus in l. 1. §. ſervi appellatione, col. fin. ad Syl. limitat iſtud dictum ut procedat in favorabilibus, ſecùs in odioſis.
e *Viri.*] Suprà lib. 4. conſ. c. 100.

AD CONSILIUM CXXXIII.

a *Defeciſſe.*] Supra lib. 3. conſil. 31. n. 1. ubi dixi, amplia etiamſi addiderit, & ſi filii ejus deceſſerint ſine filiis, quia relictis pronepotibus deficit, perpetuo, Calc. conſ. 20. col. 1.
b *Communis.*] Suprà lib. 1. conſ. 108. ſuprà lib. 2. conſ. 185.
c *Procurationis.*] Suprà lib. 6. conſ. 2. conſ. 109.
d *Fructum.*] Sup. lib. 5. conſil. 4.
e *Donationis.*] Suprà lib. 2 conſ. 114. in fin.
f *Nega.*] Imò veriſſimum eſt ſa. not. ſuprà eod. conſil. 88. col. 1
g *Poſtea.*] Bald. conſ. 350. lib. 1. Paul. conſ. 103. lib. 2.
h *Videatur.*] Non ſufficiunt judicia levia, ſed debent eſſe luce clariora in ſua ſpecie, Bald. in conſ. 259. col. 1. ad fin. ſed probabilia & veriſimilia, ut judex ſit quaſi certus, Bald. conſ. 77. lib. 3. & clara non defunctoria, & ex diverſis non ſurgit unum perfectum, Baldus conſil. 402. col. 2. lib. 5. rursùs debent eſſe certa veriſimilia & probabiliter concludentia, ſecundum Baldum, conſ. 515. col. 1. lib. 2. hinc decidit Aymo. conſ. 99. quod duo teſtes diminuti non ſufficiunt ad torturam.

AD CONSILIUM CXXXVI.

a *Fiſcus.*] Lancell. Dec. Jaſ. l. ſi ſervus plurium, §. pen. de legat. 1. Corn. conſ. 150. in fin. lib 2. Jaſon l. ex facto, §. Julianus, col. 1. de vulg. & pupill. Socin. conſil. 78. col. fin. lib 4. Hieronymus Cagnol. l. fin. col. 14. num. 119. C. de pactis, limitat Bart. l. fin. in fine de condict. ſine cauſa.

AD CONSILIUM CXXXVII.

a *Relationi.*] Spec. in tit. de teſt. §. 1. n. 39. §. reſt. ver. 18. Bart. l. ea quidem, C. de accuſ. Angel. Aretin. tract. malefic. ver. necnon ad nunciat. conſ. 10. Paris de Puteo, tract. ſynd. fol. 185.
b *Equo.*] Infrà eod. conſil. n. 3.
c *Rectores.*] Angel. de Caſt. inter conſil. Baldus conſil. 405. lib. 1. repetito conſil. 10. lib. 3. Bald. conſ. 361. lib. 5. Ang. diſput. Aſtenſ. Bald. conſ. 293. col. fin. lib 3. Panormitanus conſil. 113. col. 4. lib. 2. Alex. ſup. lib. 2. conſ. 172. col. 2. ubi contradicit: poteſt tamen ſuſtineri, concurrentibus aliis conjecturis; ut per Aymo conſ. 73. n. 71.

AD CONSILIUM CXXXVIII.

a *Non poſſe.*] Imò ex quo ſemper eſt intrà tempus ſtatuti . quòd non incipit niſi poſt publicationem, quæ non eſt facta, ut dixi in Conſuetudine pariſienſi, §. 13. gloſſ. numer 5. adde not. ſuprà lib. 4. conſil. 24. hoc niſi lapſa eſſet præſcriptio juris communis, puta triginta annorum, vel longi temporis contrà alium ſucceſſorem ſingularem, ut dixi in Conſuet. Pariſ. § 173.
b *Formam.*] And. Tiraq. in Conſuet. Pict. tit. de retract. §. 8. gl. 1. & gl. 7.

AD CONSILIUM CXXXIX.

a *Secus.*] Suprà lib. 6. conſ. 120. n. 13. 14.
b *Dolo.*] Bald. conſ. 380. libro 1. Calc. conſ. 1. de arb. Paul. conſ. 70. col. 1. conſ. 260. col. 2. lib. 1. Decius, Thom. 268. Decius 533. conſil. 588. in fin. conſ. 732. col. 2.
c *Deferri.*] Suprà lib. 5. conſ. 113. n. 2.

AD CONSILIUM CXLI.

a *Excludi.*] Suprà eod. conſ. 45. n. 7.
b *Peruſinum.*] Iſtud conſilium habetur inter conſilia Ang. Peruſ. conſ. 210. in cap. ſtatutum ſupradictum; & hanc puto eſſe veritatem, ut eſſet ſtatutum. Idem Bald. Alexander dict. leg. illam, col. 1 in fine, C. ad Tertullian. & conſ. 90. lib. 2. conſ. 271. libro 4. Jaſon. conſ. 130. col. penult. & fin lib. 1. fac. Alexander ſuprà lib. 1. conſ 80. lib. 2. communi 97. 3 libro 6. conſ. 36 conſ. 89. faciunt quæ dixi in eod. conſ. 45. n. 7. nec Alex. hic, col. ſequenti contradicit quia loquitur in ſtatuto loquente in longè diverſis terminis, ut oſtendi in Epitome: quamvis in contrarium faciat Albet. 2. part. ſtatut. q. 111. Petrus Anchar. conſ. 334. Paul. in dict. leg. illam, quem ſequitur ibi Decius, Corn. conſ. 188. col. 2. libr. 2. ſed veriorem puto ſententiam Anch. dict. cap. 1. de conſtitut. col. 97. & Alex. in dict. l. illam
c *Pari.*] Sup. lib. 2. conſ. 120. col. 1.
d *Favorabile.*] Suprà lib. 6. conſ. 144. n. 7. Curt. ſenior, conſ. 6. Curt. junior, conſ. 9. ſed contrarium verius, ut latè Alber. Brunus tract. de ſtatut. exclud. fœmin. fol. 5. cum ſeq.
e *Text.*] Doctores ibi & in l. 2. in princ. de verbor. obl. ſophiſtico ſuo multiloquio nihil aliud quàm perplexum, & obſcurum reddiderunt textum illum clariſſimum, omnique modo aut dubio per ſe carentem, ſive dictionem attendas, ſive ſententiam, brevis & clara veritas eſt quod in toto illo textu non agitur de certo quodam mixto, ſed duobus ſimplicibus per ſe ſtantibus & ſeparatis; & decidituur quòd oratio hypothetica de qua in dicto textu, comprehendit utrumque; quod ipſa ſermonis proprietas & mens oſtendit.
f *Statu.*] Idem Curt. junior. conſ. 9. Sed Alex hic & Curt. ibi peſſimè loquuntur; quia hujuſmodi ſtatuta neceſſariò locis ſuis tamquam limitata potentia cauſæ clauduntur not. ſup. lib. 1. conſ. 16. ſuprà lib. 6. conſil. 19.
g *Contra.*] Soc. d. l. mulieri, Bulgarus diſp. incip. Sempronius, col. 25. Jaſ. l. re conjuncti, col. 38. cum ſeq. de leg. 3. & ibi Lancell. Poli. col. 41. ubi male nituntur contrà Bart. dixi alibi.
h *Nobilis.*] Et ſecundùm territorium creditoris, ſecùs de annuo reditu ſuper certis prædiis alibi ſitis, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 58. §. 45.

AD CONSILIUM CXLII.

a *Contrarium.*] ſuprà lib. 5. conſ. 144.
b *Vnus.*] ſup. lib. 5. conſ. 158.

AD CONSILIUM CXLVI.

a *Valuiſſe.*] Idem Paulus conſil. 8. libr. ſecundo. Auffrerius in addition. Tholoſ. 37. Anton. de Petru. repetition. leg. 1. de jurejurand. effect. 10.

b *Omnique.*] Ego dico quòd iſta tam exacta & generalis renunciatio præſertim in perſona captioni obnoxia tantùm ferè ſtipulatori, nocet quantùm prodeſt: tùm quia ſtipulator videtur ſibi diffidere, & aliquid ſiniſtri ex his quæ renunciantur, ſubeſſe, quia majorem inductionem & captionem renunciantis arguit.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Decretum.*] Corn. conſil 271. col. 2. lib. 1. Alciat. tractat. de præſupt. reg. 3. præſumpt. 10. in fin. Alexand. infrà eod. conſil. 207. n. 7.

b *Furioſus.*] ſupr. lib. primo, conſilio 141. col. 2. n. 4.

c *Præſumitur.*] Bertrand. conſil. 48. Ex proceſſu, col. 4. 5. lib. 1.

d *Cauſam.*] Iaſon. canſ. 2. col. 3. lib. 1.

e *Singulares.*] ſuprà libr. 1. conſil. 141. & lib. 2. conſil. 96.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Satis.*] ſuprà lib. 6. conſ. 157.

b] *More.*] Imò, ut dixi, ſuprà eodem conſilio 6. numero 5.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Conſilio.*] Cor. conſilio 281. col. 2. lib 1. Alciat. tractat. de præſumpt. regul. 3. præſumpt. 10. in fine. Alexander infrà eodem conſilio 270. numero 7.

b *Liberi.*] ſuprà libro 2. conſilio 113. col. final. Alexander Authentic. quod locum, col. fin. l. ſi donatio, C. de donat. Jaſon. l. 2. eodem titulo. Decius d. l. ſi donatio, col. fin. Fabianus de Gochis, repet. Authentic. noviſſima, quæſt. 26. C. de inoffic. teſt. Bart. conſ. 37. lib. 2.

AD CONSILIUM CL.

a *Proprietas.*] Vide ſuprà libro 2. conſ. 123.

b *Prohibitionem.*] Idem Angel. dict. leg. Proculus, Paulus conſilio 176. lib. 1. Roman. conſilio 206. Franc. Cre. ſingul. 27. Alexander leg. ſi conſtante, in princip. col. 1. ſolut. matrim. Hyppol. Marſil. ſingul. dixi, Thomas Ferrar. cautela 2. Alciatus leg. rectè dicimus gloſ. de verbor. ſignific. Alber. Brun. conſilio 35. ſed ego non puto, verum nec ſimplicem prohibitionem ſufficere, niſi aliud concurrat ut hîc teſtator voluerat Eccleſiam perpetuò frui.

c *Communem.*] Socinus conſilio 266. col. 10. lib. 2. ſed verior opinio gloſſ. & practicatur, ut non detur reſtitutio, niſi appareat de extrinſeca juſta cauſa, adde notata ſuprà libr. 2. conſilio 151. in fin. & alioquin jura præſcriptionum eſſent eluſoria.

d *Teſtamento.*] Hoc non ſufficit ad poſitivam malam fidem quæ allegari & probari debet, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 68.

AD CONSILIUM CLII.

a *Etiam.* Dict. leg. cum duobus, in fine. Petrus de Peruſ. tractat. de duobus fratrib. per 5. quæſtione 1.

b *Actio.*] ſup. lib. 1. conſ. 49. col. penult.

c *Sollicitator.*] ſup. lib. 6. conſ. 253.

d *Tacens.*] ſup. eod. conſ. 84. in fine.

AD CONSILIUM CLIII.

a *Fœminas.*] Contrarium puto hoc caſu, quia eſt nomen appellationum, ut & ſuprà libro tertio, conſ. 39.

b *Inteſtato.*] Dixi ſuprà lib. 2. conſ. 115.

AD CONSILIUM CLV.

a *Dote.*] Suprà lib. 3. conſ. 100.

b *Facultate.*] Imò quoad ſolemnitatem tantùm, non autem quoad diſpoſitiva, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 64.

c *Saltem.*] Imò dumtaxat, & ita obſervatur.

d *Alio.*] Et non valet iſta renunciatio etiam deducta in pactum, etiam jurata, niſi fiat illi vel de conſenſu expreſſo illius cujus ſucceſſioni renunciatur, idem Alexander leg. ſtipulatio hoc modo, col. 4. & ibi Jaſon col. 4. de verbor. obligation. Bald. conſ. 437. Quædam puella, libr. 1. *Petr. de Anch.* conſilio 39. Guido Papæ conſilio 162. Fulg. conſ. 73. Paterfamiliàs habens filium, Aretin. qui ſuperſtitis, col. 4. de acquirend. hæredit. Socin. conſ. 83. col. 2. lib. 3. Laur. Calc. conſ. 33. col. penult. Georg. Nata, dict. cap. quamvis, col. 10. Bertrand. conſ. 69. Punctus, in fin. conſ. 141. ex facto, col. 3. numer. 8. libr. 1. conſ. 226. Viſo caſu, col. 1. libr. 2. Hieronym. Cagnol. repet. l. fin. col. 12. numer. 101. Cod. de pact. Aym. conſil. 42. in fin. conſ. 127. numer. 5. Amplia etiamſi pater pater ſtipulatus fuiſſet hanc renunciationem ſucceſſionibus omnium fratrum & ſororum filiæ renunciantis ad commodum omnium filiorum ſuorum, & deſcendentium maſculorum, quia nihilominùs requiritur conſenſus expreſſus ſingulorum dictorum filiorum ſeu fratrum filiæ renunciantis, alioquin (exceptis bonis ſitis in locis, in quibus citra pactum per ſtatutum loci excluditur) poterit etiam cum fratribus ſuperſtitibus ſuccedere fratri ſine liberis decedenti, qui forte quia abſens vel infans vel nondum natus non conſenſerat expreſſæ dictæ renunciationi, & ita obſervatur, & ſæpe judicatum fuit in hoc ſupremo Senatu, ut olim ſuprà 20. annos pro ſororibus defuncti *Doreille*, & nuper hoc anno 1543. menſe Auguſti pro dicto Falcone *de Cuſy*, qui litem reſumpſerat in locum Antoniæ Robertæ matris ſuæ. Et adhuc, ſi is de cujus ſucceſſione agitur, conſenſum revocet & velit ſibi ſuccedi nedum teſtando, ſed etiam ab inteſtato, renunciatio non habet locum, ſed erit pro non facta, ut pulchrè decidit Baldus in capit. ad noſtram, 2. col. 2. de jurejurand. quia dicta voluntas vel conſenſus ejus de cujus ſucceſſione agitur, eſt ambulatorius uſque ad mortem, juxta d. l. fin. C. de pact. ut tetigi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 8. gl. 3. quæſt. 4. & pleniùs §. 122.

AD CONSILIUM CLVII.

a *Revocatio.*] Suprà lib. 5. conſ. 158. conſ. 69. imò in dubio præſumitur ex cauſa voluntaria & legatum revocatum, ut ibi dixi, non obſtat dictus; paragraphus ſi rem, quia loquitur quando jam conſtat teſtatorem alienaſſe, neceſſitate aliquâ urgente, & ſunt conjecturæ quod non fecit animo adimendi, tunc exigitur probatio mutatæ voluntatis ab hærede, non aliàs: dixi in leg. cùm ſervus, de adi. leg. in novis intellect.

b *Exegi.*] Et ſic diſtinguunt Doctores; An teſtator provocaverit debitorem, an verò provocatus fuerit ab eo. Bald. in d. §. ſi rem, Cor. conſ. 26. lib. 2.

AD CONSILIUM CLVIII.

a *Contineri.*] Intellige ſalvo communi uſu loquendi, & ita ut non veniant niſi qui erant nati tempore teſtamenti, leg. ſi ita, de auro & argento legato, l. ſi cognatis, de rebus dubiis, & not. ſuprà libro 6. conſ. 17. col. 1.

b *Stare.*] Fa. ſuprà lib. 6. conſ. 178.

c *Pauper.*] Sup. lib. 6. conſ. 213. n. 8.

AD CONSILIUM CLIX.

a *Revocatum.*] Dixi ſup. lib. 2. conſ. 204. & in Conſuetud. Pariſ. § 96.

b *Revocata*] Idem Jaſon. Authent. non licet, C. de liberis præter. Hyppol. Marſ. l. raptores, fol. 6. C. de rapt. Sed idem Jaſon. contrarium tenuit in dict. l. filio quem pater, col. 2. vi adductus, d. textus à quo ſeſe extricare nequivit Pet. Gerard. ſing. 5. qui valdè diſcruciatur, & tamùm concludit nec legatum reintegrari, nec exhæredationem tolli per ſupervenientem reconciliationem, niſi de renovata voluntate appareat. Ego dico opinionem Bartoli eſſe veram in utroque tam circa legatum quàm circa exhæredationem: Et quia adhuc nullus ſcribentium potuit veram invenire ſolutionem ad dict. l. filio quem pater. Ego illam ex regeſtis meis depromo, & dico quod dicta lex loquitur ſecundùm tempora, ff. cùm exhæredatio fieri poſſet bonâ gratiâ & ad commodum exhæredati, l. multi non notæ de liber. & poſthum. Vel ex mera voluntate nullâ ingratitudine præcedente, nec infeſto animo, ſed certo quodam conſilio. Non tamen dico quòd dict. lex loquatur quando exhæredatio eſſet facta bona tantùm, tùm quia eſſet divinare, tum quia verba, d. l. ibi, nocere dixi, vix paterentur primâ facie, quamvis patiantur, ut pleniùs deduxi in regeſtis meis. Sed dico d. l. filio quem pater, in princ. non loquitur quando exhæredatio erat facta propter ingratitudinem vel animo offenſo, quia fuiſſet per ſequentem reconciliationem, quæ ſatis à communiter accidentibus oſtenditur per arrogationem, leg. 3. de adimendis legatis. Sed loquitur & intelligitur quando exhæredatio erat facta ſive bonâ gratiâ, ſive quocumque alio conſilio quàm animo offenſo ſatisfaciendi. Et ſic non poteſt dici quod tollatur per arrogationem ſequentem quaſi per reconciliationem, cùm nulla offenſa, nulla diſcordia præceſſerit. Sed tota quæſtio, tota dubitatio, totum thema dictæ legis conſiſtit in hoc, quia filius poſt arrogationem videbatur novus homo, & alius filius quàm qui erat exhæredatus, & ſic quaſi novâ agnatione ſui hæredis videbatur rumpi teſtamentum, quo non obſtante dicit textus quod non rumpetur, quia inſpectâ naturali veritate rei, non eſt novus, nec alter, ſed idem ipſe filius qui ſemel ritè exhæredatus fuit. Et ſic vides quod tota dicta lex non loquitur, nec cogitat quicquam de præcedenti offenſa vel reconciliatione; unde ad hoc induci non poteſt, nec debent trahi aliorsùm à ratione & deciſione ſua, quæ nihil habet commune cum l. 3. in l. 3. in fin. & leg. ſeq de adi. leg. Ex d. l. filio quem pater, latè pet. bat tempore, ff. & C. cùm liceret parentibus filios pro libito ritè, id eſt, expreſsè & ſolemniter exhæredare. Et taliter exhæredatus non poterat contrà tabulare, l. non quævis, leg. ſi poſt mortem, §. exhæredati, de bon. poſſ. contrà tabul. Sed ſolum habebat querelam inofficioſi, quæ ceſſabat, ſi erat relicta legitima, vel etiam aliquid infrà legitimam, quia ſolùm poterat agi ad ſupplementum, ideò cupiebat exhæredatus rumpere teſtamentum ſaltem prætextu mutationis ſtatûs, quaſi nova perſona à quo repellitur, per illam leg. quæ non eſt hodie correcta, licet non æquè latè pateat; poteſt tamen caſus accidere, ſi pater filium emancipatum ingratum ex juſta & expreſſa cauſa exhæredavit, deinde arrogavit, & facto expreſſo quod non intendebat diſcedere ab exhæredatione, ſed ſtaret teſtamentum, ſi poſteà velit filius hoc cavillare tamquam novus homo poſt teſtamentum factum, excludetur adhuc hodie per dict. legem.

AD CONSILIUM LX.

a *Dolus.*] Suprà eod. conſ. 19. numer. 10. ſuprà lib. 1. conſ. 109. numer. 5. ubi dixi, adde infrà eod conſ. 164.

b *Principe*] Jaſon leg. cum prolatis, de re judic. Felin. in c, cautis, de re judicata.

AD CONSILIUM LXI

a *Præferri.*] Suprà lib. 1. conſ. 70. Andr. Tiraq. in præfat. tract. retract. num. 41.

AD CONSILIUM LXIII.

a *Derogationem.*] Suprà lib. 4. conſ. 7.

b *Derogatorium.*] Cave, quia Alexand. hîc inſignem agit ſophiſtam, ſed in veritate, non erat plus circa hoc originali primi teſtamenti, quà in ſecundo, ſed utrumque teſtamentum habebat clauſulam hanc ſolitam ſimiliter, ut patet infrà eodem numero 11.

c *Ultimum.*] Scilicet nunc quando loquitur, vel teſtatur. Et ſic non poteſt colligi quòd hæc clauſula etiam cum verbis ſequentibus extendatur ad futura, ſed bene ex his verbis apparet quòd teſtator non cogitabat futurum, ut aliud conderet teſtamentum. Et ex quo non expreſſit de futuris, tota hæc generalis declaratio non refertur niſi ad præterita, ſi qua ſint. Et in dubio numquam refertur ad futura, niſi appareat expreſſè quod velit derogare etiam futuris voluntatibus. Nec obſtat quòd hæc clauſula nihil operaretur, quia ſatis eſt quòd poſſit ſecundùm formam ſuam operari, ſi appareat poſteà de aliquo teſtamento præcedenti, ad quod ſolùm refertur. Tum quia hæc clauſula fuit poſteà ſic extenſa ab abbreviaturis ſtyli vulgaris. Sed poſito quod conſtaret ab initio teſtatorem hanc clauſulam protuliſſe & juſſiſſe apponi, adhuc idem dico, quia non conſtat quòd reſpiciat futura, & in dubio ſolùm ad præterita referenda eſt, ut dixi. Et ſic Alexander in hoc fundamento multùm aberrat, quod indicandum fuit, ne quis ejus autoritate decipiatur.

d *Paul.*] Idem Cor. & alii ibi Bened. repet. cap. Raynutius, verb. teſtamentum, de teſtam. & placet, niſi ſecundum eſſet favorabilius liberis omnibus, ut ſtatim dicam.

e *Duplicem.*] Imò, ut dixi, unam tantùm ad futura tacitam à lege novella.

f *Bald.*] Alexander hîc contrà morem ſuum autoritatibus abutitur, quia verum eſt quod Cyn. poſt Jaſ. de Ravenna ibi tenet dictam Authenticam indiſtinctè procedere. At non idem, ſed oppoſitum volunt Bald. Ang. Sal. Cor. Jaſ. & alii; Et bene, quia ſi ſecundum teſtamentum inter liberos ſit eis favorabilius, nedum non derogatur primo, ſed ille derogat; faciunt quæ dixi ſuprà lib. 5. conſ. 168. num. 1. In hac ſola ratione poteſt illud conſilium ſuſtineri, reſiduum ſunt meræ perverſiones malæ fundatæ in duobus. Primum (quod eſt falſum) ſuprà eod numer. 5. Secundum (quod eſt impoſtura) infrà eodem numero 11.

g *Dicitur.*] Hîc noſcis quod Alexander neutrum teſtamentum vidit; ſed ſolùm quoddam thema, nec eſſe hoc juſtum conſilium, ſed allegationes pro clientulo.

h *Contrà.*] Suprà lib. 3. conſ. 25. num. 4. & infrà eod. conſ. 182.

e *Voluit.*] Dico primò quod tota hæc clauſula abbreviata, eſt de communi, & vulgato ſtylo, & de ſe vel etiam extenſa, non plus continet, nec importat, quàm clauſula ſecundi teſtamenti extenſa, ſicut habetur ſuprà eodem num. 2. Secundò, quod etiamſi hæc clauſula importaret vel eſſet extenſa, ſicut habetur ſuprà eodem numero 1. adhuc eſt de communi ſtylo, nec importat ullam derogationem ad futura, ſed ſolùm generalem ad præterita, quod etiam per ſe tacitè ineſt. Et experientia oſtendit quod Notarii ſolent vulgò apponere hanc clauſulam, renunciando, ceſſando & annullando omne aliud teſtamentum ſi quod fecerit tam in ſcriptis, quàm ſine ſcriptis, quæ clauſula tacitè ineſt, & æquipollet illi de qua ſuprà eodem numero 1. nec extenditur ad futura; etiamſi nullum teſtamentum præcedat. Tertiò, quòd clauſula derogatoria ad futura non eſt ita ſolita, nec per ſe venit, nec poteſt apponi, niſi appareat diſpoſitio à teſtatore, nec venit, nec poteſt extendi ſub quibuſcumque clauſulis aliàs abbreviatis etiam ab eodem Notario, quia novam diſpoſitionem continet; igitur, &c. per ea quæ dixi ſuprà lib. 2. conſ. 28.

k *Poſſit.*] Socin. conſ. 94. lib. 1. Aymo. conſ. 75. num. 4. Hyppol. Marſ. nota. 123. dixi ſup. libr. 2. conſ. 28.

l *Alius.*] Bald. conſ. 469 lib. 5. Dec. l. ut liberis, col. 3. C. de col. ſemper in ſtipulationibus de reg. jur. Jaſ. l. argentarius, in princ. de edend. adde Petr. Gerard. ſing. 41. Marſil. ſing. 663.

AD CONSILIUM CLXIV.

a *Stricta.*] Suprà eod. conſ. 18. n. 3. ſuprà conſil. 49. n. 1. ſuprà lib. 5. conſ. 108. n. 1. ſuprà lib. 1. conſ. 46. ubi dixi.

b *Contrariam.*] Idem hoc eodem caſu conſuluit Cæpol. cauſ. crimin. conſ. 6. conſ. 39. Idem in ſimili Bald. conſ. 41. cum ſeq. lib. 3. Alex. ſuprà eod. conſil. 160. ſuprà lib. 1. conſ. 114. ubi dixi.

AD CONSILIUM CLXV.

a *Mortis.*] Ita dicit Rom. 531. ſed non probat.

b *Eum qui duas.*] Hæc eſt lex honeſta, tametſi lata à duobus ſimul impiis ethnicis Imperatoribus patre & filio, videlicet Valeriano & Galieno, qui ſimul Imperatores facti anno Domini 256. fidem Catholicam perſecuti ſunt: quare judicio divino puniti ſunt; prior Valerianus anno 6. Imperii victus & captus à Sapore Perſarum Rege, miſerrimam toto reliquo vitæ tempore ſervitutem ſervivit. Perſarum Regem equum aſcendentem dorſo ſuſtinens; filius autem Galienus anno 9. à captivitate paterna, à ſuis occiſus eſt. Cæterùm Alexander ab Alexandro Genia. dierum rum libro 1. capite 24. injuriam fecit Valentiniano optimo & Chriſtiano Imperatori, qui paulò poſt centum annos ab illis feliciter & victorioſè imperavit, cui tamen (ſed tam falſo quàm ſine juſto autore) impingit legem inhoneſtam ſanxiſſe, quâ cuilibet licitum eſſet duas ſimul uxores ducere: quod non eſt veriſimile in tam pio Imperatore, qui etiam ſub Juliano apoſtata Scutariorum princeps propter conſtantem fidei Chriſtianæ confeſſionem exauctoratus fuerat. Refert autem Suet. Tranq. Julium Cæſarem non minùs libidine quàm tyrannide infamem conſcribi feciſſe & ferri juſſiſſe legem ut uxores liberorum causâ quas & quot ducere vellent, liceret.

c *Puto.*] Mollis eſt Alexander in pœnis, & ſemper etiam à judicibus conſultus ad ſolutionem vel excuſationem delinavit. At in propoſito non eſt ſimplex ſtuprum quod committitur in volentem ſine vi, ſeductione, vel corruptione cuſtodum. Et ita loquitur d. §. item, l. Julia, §. ſed eadem, inſtit. de pub. jud. ſecùs vi facti adhibitâ. Item ſecùs ſi ceſſet vis facti, ſed adſit aliud illicitum machinamentum, ut mala perſuaſio & corruptio animi, l. 1. §. perſuadere, de ſervo corrupto, l. raptores, in princ. C. de rapt. virg. vel corruptio cuſtodum ſeu comitum, l. 1. ad fin. de var. & extraord. crimin. hinc dicit Bald. in l. raptores, in 1. oppoſit. C. de Epiſc. & Cleric. quòd in ſtupro pœna capitis, quando præceſſit voluntas viri, hoc eſt, quando ſeductio procedit à viro. Et ſic patet quòd hic in dolo decipiente duas puellas prætextu matrimonii facinore conſummato, bonis, fama, & pudicitia earum labefactatis, non eſt ſimplex ſtuprum, ſed crimen multiplex dignum morte.

d *Conſilium.*] Non invenio, ſed fa. ſuprà eod. conſil. 13. num. 15. conſ. 121. num. 9. ſup. lib. 1. conſil. 111. n. 3.

AD CONSILIUM CLXVI.

a *Aſſaſſinus.*] Joann. And. arch. in dict. cap. tenent illud eſſe locale ſeu de redimente operam quorumdam ſceleſtiſſimorum de hac crudelitate quæſtum facientium. ſequitur Aretin. conſil. 163. col. 10. Summ. Piſana & Sylveſt. Prierius in ver. *aſſaſſinus*, quæſtione 1. Et eſt verius, licèt quidam generaliter accipiant, ut Cor. conſilio 249. col. 2. libro 1.

b *Decem.*] Petr. de Anchar. cap. 1. nec etiam de foro competent. lib. 6. Sed quòd non requiratur decennium tenet ibi Philipp. Franc. & Felinus c. dilectus, 2. de reſcript. adde ſupra libr. 6. conſilio 216. numero 14.

c *Plene.*] Imò nec ad torturam, ſuprà eod. conſ. 120. n. 3. 2. lib. 3. conſ. 89. n. 10. ſuprà lib. 2. conſ. 69. in fine.

AD CONSILIUM CLXVII.

a *Contrà.*] Dixi ſuprà lib. 2. conſ. 204. col. 1. fa. ſuprà lib. 1. conſ. 348.

b *Diviſionem.*] Suprà lib. 4. conſ. 40.

c *Propria.*] Suprà lib. 6. conſ. 113.

AD CONSILIUM CLXVIII.

a *Poſitivo.*] Suprà lib. 1. conſ. 75. col. 2.

b *Tolli.*] Imò crebrior & verior eſt in contrarium ut tenet Alex. lib. 6. conſ. 134. n. 8. ſuprà lib. 1. conſ. 73. n. 11. ubi dixi.

c *Legitima.* Suprà lib. 6. conſ. 19. num. 4. Socin. conſ. 89. col. fin. conſ. 127. num. 2. lib. 4. Aym. conſ. 11. n. 13.

d *Solitus.*] Suprà eod. conſ. 45. n. 5.

e *Inteſtabilis.*] Suprà eod. conſ. 153. col. 2. ſup. lib. 6. conſ. 158. n. 3. ſup. lib. 2. conſ. 15. ubi aliter dixi.

f *Verior.*] Idem Mattheſ. tractat. de ſuc. ab inteſt. Bald. Novell. tractat. de dote, part. ult. Jaſ. leg. poſt dotem, col. fin. ſolut. matrim. multi tamen contrarium voluerunt, ut ipſe Alexand. ſuprà eod. conſ. 42. in fin. per Corn. d. l. quòd ſcitis. col. fin. & conſ. 48. col. 3. conſ. 94. conſ. 286. col. 2. lib. 1. conſ. 265. lib. 4. & latè & exactè Aymo. conſ 177. ſed opinio Bartoli, ut æquior ita verior eſt, ut dixi in Conſuet Par. q. 128.

g *Viro.*] Et meritò; quia cenſentur bona paterna, ut in antipherno ſeu doërio contra errorem pragmaticorum dixi in Conſuet. Par. §. 137.

h *Sal.*] Sed hoc jure non probatur, & ſupervacuum eſt, quia ſufficit ſucceſſorium edictum, ut ſubdit Alexander n. 19.

i *Aucta.*] Bald. conſil. Eccleſ. In conſulendo, col. 2. libr. 4. Socin. conſ. 75. col. 2. libr. 3. Joannes Cror. repet. l. re conjuncti, col. 45. ver. quarta ſit concluſio, de leg. 3. Aymo. conſil. 110. in fin. Adde ſuprà libr. 1. conſ. 140. ad fin.

AD CONSILIUM CLXIX.

a *Dicunt.*] Suprà lib. 2. conſ. 151. num 2. Angel. Aret. tract. de teſt. ver. nolens inteſtatus decedere, col. fin. Soc. conſ. 35. conſ. 119. conſ. 127. lib 4. l. quoniam novella, col. 2. C. de inoff. teſt. limita. per not. ſuprà libr. 1. conſ. 29. n. 6. Cor. conſ. 42. conſ. 323. libr. 3. conſ. 42. conſ. 45. lib. 4. Curt. ſen. conſ. 34. col. 3. Jaſ. conſ. 140. col. 8. conſ. 205. col. 2. lib. 1. Anto. Rub. conſ. 16. Alex. ſup. lib. 6. conſ. 134. n. 7.

b *Nuptam.*] Suprà lib. 4. conſ. 56. n. 5. Soc. conſ. 57. lib. 4.

c *Tranſitoria.*] Infrà eod. conſ. 211. col. fin. ſuprà lib. 2. conſ. 55. col. fin. & ſupr. lib. 5. conſ. 77. num. 1. ubi dixi, adde Bened. repet. c. Rayn. ver. mortuo itaque teſtatore, 2. n. 10. cum ſeq. de teſt.

d *Minor.*] Suprà lib. 1. conſ. 69.

e *Bald.* Conſ. 407. lib. 2.

f *Unicornem.*] Suprà eod. conſ. 3. in fin.

AD CONSILIUM CLXX.

a *Valeat.*] Suprà lib. 6. conſ. 83. n. 4.

b *Tamen.*] Andr. Tiraq. in Conſuet. pictav. tit. de retract. §. 2. gloſſ. 1. num. 2. ultrà quem adde Alexand. ſuprà lib. 2. conſ. 122. n. 3. Imol. conſ. 17. Franc. Rip. l. 1. ſ. ſi quis ita, col pen. de verb. oblig.

c *Perſonali.*] Suprà lib. 4. conſ. 99.

d *Bart.*] Idem Franc. Bald. tract. præſcript. 5. per 5. part. n. 6. Andr. Tiraq. in Conſuet. Pictav. tit. de retract. §. 1. gl. 2. n. 13. & pulchrè in gl. 2. n. 33.

AD CONSILIUM CLXXI.

a *Æquiparatum*] Suprà lib. 6. conſ. 207. n. 26. Rom. conſ. 179. col Jaſon. §. ex maleficiis, col. 7. cum ſeq. inſt. de act. l. ſi conſtante, in princ. col. 53. ſolut. matrim. l. fin. col. 6. C. de edict. div. Adr. tol. l. 1. col. 5. ff. de leg. 1. conſ. 133. col. 3. lib. 1.

b *Ratio.*] Suprà eod. conſ. 53. n. 9.

c *Larga.* Suprà libr. 6. conſ. 113. n. 7. Alexand. leg. cætera, §. ſed ſi quis ad opus, de leg. 1. l. 1. § hoc autem, in fin. ad Treb. l ſi finita, §. ſi de vectigalibus, col. 5. de damn. infect. Rom. conſ. 129. Andr. Tiraq. repet. l. ſi unquam, ver. donatione largitus, n. 145. C. de rev. don. limita, ſuprà lib. 6. conſ. 207. n. 25.

d *Publico.* Suprà lib. 3. conſ. n. 6.

AD CONSILIUM CLXXII.

a *Quia.*] Suprà eod. conſ. 5. n. 4.

b *Facti.*] Suprà lib. 1. conſ. 67.

AD CONSILIUM CLXXIII.

a *Bart.*] Col. penultim. num. 14. Franc. Aretin. conſil. 5. Imol. conſil. 37. col. fin. & poteſt opinio Bartol. procedere, accedentibus aliis conjecturis, ut Curtius ſenior conſ. 7. Et latè Socin. conſ. 267. lib. 2. conſil. 37. lib. 4.

b *Niſi.*] Aliàs enim cenſetur tamquam fidejuſſor, leg. Stichum, in fin. de renovat. Idem tenet Jaſon. Decius d. l ſingularia, Angel. Aretin. §. præterea, in fin. inſtitut. quibus mod. tollitur obligat. Ang. Paul. Alexand. Socin. leg. qui uſumfructum, de verb. oblig. Socin. conſ. 267. lib. 2. Cor. conſ. 37. lib. 2. adde not. ſuprà lib. 2. conſil. 13.

AD CONSILIUM CLXXIV.

a *Standum.*] Suprà lib. 5. conſ. 79. num. 4. ſuprà lib. 2. conſ. 105. col. 1. Cæpol. cauſ. civil. conſ. 23. Cor. conſ. 28. lib. 1.

b *Cancellatio.*] Suprà lib. conſil. 41. ſupr. libr. 7. conſ. 104. Cor. conſ. 117. lib. 4. Jaſ. conſ. 47. lib. 1. adde Petr. de Ferrar. in for. opp. contrà inſtrum. verſ. tamen quia eſt abraſum, & in lib. quo pej. hær. ex teſt. verſ. non abolitum.

c *Rogatus.* Id eſt, protocollum, Idem Bald. in rub. C. de fide inſtrum. col. 6. l. fin. col. 5. verſic. unde tamen dicunt. C. de edend. conſ. 464. lib. 4. Paul. dict. conſ. 125. dubitatur, col. fin. lib. 2. Lanfranc. de Oria. cap. quoniam contrà falſam, ver. inſtrumento producto, num. 18. verſic. attende tamen, de probat. Et eſt verum; puto tamen quòd ſi producens inſtrumentum habeat penès ſe protocollum vel antigrapham quam vocant contrariam literam, tenebitur ſi petatur, reddere vel juramento ſe purgare indiſtinctè, licèt diſtinguant Roman. conſ. 174. ampliſſimè, col. 4. Dec. dict. capit. quoniam contra falſam, col. 25. de probat. licèt contrarium teneat Petr. de Ferrar. in for. opp. contrà inſtrument. ver. tamen quia fuit & ſimulatum, ad fin. verſic. ſed pon ; Et male.

AD CONSILIUM CLXXVI.

a *Corticé.*] Suprà lib. 3. conſ. 111. n. 8.

b *Probarent.*] Imò puto hîc probent, ex quo non eſt vis in formalitate, ſed in ſubſtantia, de qua tantùm agitur. & in qua conveniunt: & quia teſtes de facili potuerunt oblviſci formulam locutionis ad quam veriſimiliter non attendunt, ſed rem; cùm quia potuit teſtator bis idem vario ſermone efferre.

c *Fidejuſſor.*] Bald. Lancellot. Decius, Jaſon. d. leg. ſi cui legetur, § fin. Stephan. Auffr. tract. de reprob. teſt. verb. fidejuſſor.

d *Vitio.*] Aliàs ſecùs ſuprà lib. 6. conſ. 237.
e *Statuti.*] Suprà lib. 4. conſ. 15.
f *Locus.*] Suprà lib. 5. conſ. 173. n. 2.

AD CONSILIUM CLXXVII.

a *Voluit.*] Et malè, ſuprà libro 4. conſ. 131. numero 7.
b *Creditor.*] Poteſt eſſe teſtis, Imol. conſ. 58.
c *Reduct.*] Suprà, lib. 1. conſ. 116. ſup. lib. 5. conſ. 99. num. 24. Alexand. leg. 1. in princip. de oper. nov. nunt. Auffr. in addit. quæſt. Tholoſ. 11.
d *Dicit.*] Suprà, lib. 5. conſ. 49. n. 10.

AD CONSILIUM CLXXVIII.

a *Mutuo.*] Adde non ſolùm in pignore vel re ſpecialiter hypothecata, ſed etiam in generali hypotheca. Bertrand. conſ. 97. Quamvis in contractu mutui, lib. 1. conſ. 128. Venditio, lib. 3. Bald. cap. 1. de feud. dato in vim, l. commiſſo, Ruger. de Mota, rep. leg. traditionibus, num. 54. C. de pact.
b] *Poſt-f. ſto.*] Pan. conſ. 64. Venio ad primum, col. 3. lib. 1. Corn. conſ. conſ. 133. conſ. 241. col. 3. lib. 1. Guid. Pap. Pap. deciſ. Delphin. 6. Bertrand. 91. Ex propoſito col. 3. lib. 3. Ruger de Mo. d. l. traditionib. n. 53. Ant. Neguſa tract. pign. part 4. n. 6. fallent. 1. Contra. Summ mhar. tractat. de contract. quæſt. 86. concl. 3 & omnes quotquot legi; ſed de jure non probatur, & d. l quamvis, facit in contrarium; ego dico, quòd ſimpliciter non valet etiam ex intervallo, ut novè ſcripſi in tract. uſur. quæſt. 28.
c *Tunc.*] Suprà lib. 6. conſ 77. n. 10. infrà eod. conſ. ſe. n. 3. 4 tamen vide Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 35. n. 9.
d *Ergo.*] Iſtud non valet, quia voluntaria fuit reſolutio.
e *Reducibilibus.*] Quod eſt valde notandum & veriſſimum, unde dixi in tractat. uſurarum quòd non poſſunt excedere rationem unius pro duodecim in anno.
f *Virilem.*] Adde & quando ſunt duo tantùm debitores.] Lancellot. Decius Petr. Stell. Alciat. in d. l. ſi creditores.

AD CONSILIUM CLXXIX.

a *Decretum.*] Suprà lib. 1. conſ. 124. n. 5.
b *Tamen*] Suprà lib. 6. conſ. 218.
c *Sufficiat.*] Dixi ſuprà eod. conſ. 125. n. 1.
d *Expenſis.*] Etiam primæ inſtantiæ; & ita hodie obſervatur etiam in ſupremo hoc Senatu & juſtè, niſi de probabilitate litigandi appareat. Adde ſuprà libr. 6. conſ. 183. n. 16.

AD CONSILIUM CLXXX.

a *[illegible]o.*] Suprà lib. 1. conſ. 35. n. 8.
b *Poteram.*] Imò nec hoc caſu niſi interſit dolus vel actus judicativus conſenſus. Baldus, Joann. Fab. l. ſi ſine, Cod. ad Velleian. Bald. c. 1. ſi de inveſtit. inter do. & vaſ. lis orit. in fin. in uſib. feud. Matth. de Affl. deciſ. Neap. 58. col. 1. fa. ſup. eod. conſ. 84. in fin.
c *Noſtram.*] Fac. quæ dixi in tractat. uſurar. quæſt. 20. quod non debent conſtitui reditus in fructibus, liquidis vel aridis cum majori onere debitorum qui ſemper liberari poſſunt ſolvendo ad rationem duodecimæ tempore ſolutionis vel cujuſque termini inſpecto, adde ad dict. Alexandr. quod pulchrè conſuluit Cor. conſil. 193. libr. 4. non eſſe dictam permiſſionem extendendam ad aliam ſpeciem contractûs, vel ſi nomen contractûs mutetur, putà de mutuo in depoſitum.

AD CONSILIUM CLXXXI.

a *Fallit.*] Fa. ſuprà lib. 1. conſil. 51. ſuprà libr. 6. conſil. 90. num. 10. ſuprà lib. 7. conſil. 88. numero 10. vide Andream Tiraquell. in Conſuetud Pictav. tit. de retract. §. 1. gloſſ. 16.
b *Sunt.*] Suprà lib. 6. conſil. 190. num. 31.

AD CONSILIUM CLXXXII.

a *Æſtimi.*] ſuprà eod. conſil. 57. n. 17.
b *Tempore.*] ſuprà lib. 6. conſil 161. n. 1.
c *Poſſedit.* ſuprà lib. 1. conſil. 152. num. 1.
d *Vt d. l. fin.*] Quæ exolevit, & locus eſt l. unicæ, C. de caducis tollend.

AD CONSILIUM CLXXXIII.

a *Periuro.*] ſuprà eod. conſil. 54. n. 12.
b *Tarde.*] ſuprà eod. conſil. 124.
c *Certe.*] Decius conſil. 436. conſil. 562. in fine, conſ. 632. col. 1.

AD CONSILIUM CLXXXIV.

a *Refert.*] Intellige dummodò explicitè deponat, vel ei leget inſtrumentum, adde not. ſuprà libr. 2. conſil. 56. n. 6.
b *Depoſiti.*] ſuprà eod. conſil. 28.
c *Notarius.* [Ant. Cor. in ſing. ver. teſtis, 5.
d *Plena.*] ſup. lib. 6. conſil. 147. n. 1.
e *Simul.*] ſup. lib. 3. conſil 68. n. 2.
f *Arbitrio.*] ſuprà lib 3 conſil. 76.
g *Talem.*] ſuprà eod. conſil. 101. n. 10. ſed vide ſuprà lib. 1. conſil. 138.
h *Dicta.*] ſuprà lib. 5. conſil. 149. n. 10.
i *Arguit.*] Alciat. tractat. de præſumpt. teſt. 2. præſumpt. 26.
k *Publice.*] ſup. lib. 2. conſil. 64. in fin. lib. 5. conſil. 151. n. 11.

AD CONSILIUM CLXXXV.

a *Conteſtes.*] Idem ſuprà lib. 2. conſil. 4[illegible] col. 1. ſup lib. 3. conſil. 41. col. 11. ſuprà lib. 6. conſil. 4. n. 7. conſil. 236. n. 5. & in l. fin. in fin. C. de bon. poſſ. ſecund. tab. Aym. conſil. 78. n. 7.
b *Pluſquam.*] ſup. lib. 3. conſil. 42. in fin. infrà conſil. ſeq. in fin.

AD CONSILIUM CLXXXVI.

a *Amicus.*] ſuprà lib. 6. conſil. 4. n. 8.
b *Modico.*] ſuprà, lib. 6. conſ. cap. in fin. conſ. 121. n. 6. ſup. lib. 1. conſ. 104. in fin. ubi not.
c *Mediator.*] ſup. lib. 1. conſ. 13. n. 14. ubi dixi adde ſup. lib. 5. conſil. 150. num. 3. conſ. 154. nu. 5. & lib. 9. conſ. 202. num. 24. & ſup. eod. conſil. 43. n. 4. conſil. 127. in fin.
d *Quolibet.*] ſup. lib. 5. conſ. 153. num. 1. Decius c. 3. loco, col. 7. c. in præſentia, col. 10. numer. 32. de probat. facit Anchar. conſ. 203. col. 1. Aretin. l. 2. & harum in pr. de verb. obl. Fel. c. 2. col. 1. de reſcript.

Jaſ. l. Gallus, §. ſi ejus, col. fin. de lib. & poſth. l. ubi autem non apparet, §. illud aut illud, de verb. oblig.
c *Teſtem.*] Vide ſuprà lib. 6. conſ. 237. col. 2.

AD CONSILIUM CLXXXVII.

a *Librum.*] Dixi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 5. numer. 18. ſed vide Panormitan. conſ. 84 in fin. lib. 1. Decius capit. cum cauſam, col. 2. de probat. Aym. conſ. 158. num. 4.
b *Tamen.*] ſuprà lib. 6. conſil. 139. in fin.

AD CONSILIUM CLXXXVIII.

a *Valeat.*] Item Decius c. veniens, col. fin. de teſtibus; ſed contrarium verum eſt, ut tenet Rom. ſing. 707. Matth. ſin. 51. Jaſ. in rubr. de jurejurand. col. 2. & l. juſiurandum quod ex conventione, in princip. de de jurejurando, 1. §. fin. de verbor. obligat. Rochus, Curt. repet. rubr. de Conſuet. col. 19. Joann. de Monte Ferrato, repet. l. nemo poteſt, col. 25. de legat. 1. Hyppol. Marſil. conſ. 33. num. 15. facit Alexand. ſup. lib. 2. conſ. 3. col. 3. Felin. c. conſtitutus, de reſcript. c. cùm cauſam, col. 2. de probat.
b *Recenti.*] ſuprà lib. 1. conſ. 99. Hypp. Marſil. l. §. præterea, num. 4. de quæſt.

AD CONSILIUM CLXXXIX.

a *Puto.*] Contrarium tenere videtur latè Socinus, Jaſon l. 1. §. item acquirimus, col. 2. ff. de acquirend. vel amittend. poſſeſſ. Socin. conſ. 112. conſ. 139. libro 1. Hyppol. Marſil. ſing. 205. & in repet. rub. de probat. fol. 41. Sed ipſi loquuntur in alienatione prædiorum minoris, ubi jus requirit ſpecificam diſcuſſionem, quæ ſi fuit adhibita in mandato ſeu permiſſione, ſatis eſt, nec requiritur in executione, licèt contrarium tenuerit Baptiſt. Cacialup. repetit. leg. cunctos populos, char. 15. de ſumm. Trinitat. & Authentic. ſacramenta puberum, C. ſi adverſ. vend. Et malè, limito, ſi propter temporis intervallum mutatus eſſet ſtatus rerum pupilli, putà quia tempore decreti erat utile ſic fieri, ut decernebatur. Sed poſtmodum antequam exequeretur ſupervenire pupillo opulenta hæreditas mobilium, vel aliter & manifeſtè, neque occultè immutatus rerum ſtatus, & ceſſaret cauſa alienandi. Sed hic præſupponit mulierem eſſe majorem, nec ſtatutum requirit ſpecificam diſcuſſionem, nec videtur factum ſolo favore mulierum, ſed etiam favore agnatorum & cognatorum, ne hæreditaria bona diriperentur, quare dictus conſenſus alienus ad alienandum bona in genere, ſine alia ſpecifica diſcuſſione neceſſitatis vel utilitatis mulieris, videtur ſatisfacere ſtatuto, etiamſi ex longo præceſſerit intervallo, ex quibus hoc conſilium Alexandri ſuſtinetur.
b *Singulare.*] ſuprà lib. 6. conſ. 155. n. 8.
c *Ipſe.*] Hæc ratio hîc non valet, ſed ſophiſtica eſt, ut per Aret. l. multùm, col. fin. de acq. vel amitt. hær. adde not. ſup. lib. 4. conſ. 60. Fel. c. mulieres de ſent. excomm. Iaſ. l. ſi is qui pro emptore, col. 67. de uſuc.
d *Quando.*] Aret. inſtitut. de oblig. quæ quaſi ex contract. naſcunt. §. hæres quoque.
e *Nolle.*] Dom. Philipp. Franc. ibi ampliat, etſi Titius coram mandante hæc dixerit, quod non puto verum, ſaltem in præjudicium mandantis, qui veriſimiliter animum ad alium, vel ad aliud conſilium convertit, nec ampliùs ſecutus eſt fidem Titiſ, niſi de nova expreſſa, vel tacita voluntate conſtet; & ita ſentit Joann. Andr. cap. licèt; Et bene.

AD CONSILIUM CXC.

a *Uno.*] Limita. notat. ut per Alexandr. leg. 1. in princ. de oper. nov. nunc.
b *Digno.*] ſup. l. b. 5. conſ. 75. n. 11.
c *Notum.*] ſup. lib. 3. conſ. 89.

AD CONSILIUM CXCI.

a *Poſſe.*] Suprà, lib. 3. conſ. 4. in fin. Curt. ſenior, l. §. ſed quia veremur, C. de jurejurando, propter cal. dando, conſil. 55. numer. 8. Anton. Cor. in g. ver. teſtis. 2. Iaſ. l. 1. col. 2. C. de teſt.
b *Illud.*] Item limitat Cæpol. cauſ. crimin. conſilio 21. col. 5. Socin. leg. ſi quis ita, col. 3. de rebus dubiis.

AD CONSILIUM CXCII.

a *Via.*] Adhuc idem quia tutor offerens rationem reddere, excludet actionem particularem.
b *Adiecit.*] Suprà libro 1. conſilio 45. ſuprà lib. 7. conſ. 74.

AD CONSILIUM CXCIV.

a *Etiam.*] Ang. in l. noſtram, C. de teſtam. Salic. l. fin. C. de Codic. Alex. d. l. verbis civilibus, col. 4. Bert. conſ. 201. Viſis duobus, col. 1. lib. 2.

AD CONSILIUM CXCVII.

a *Favorabile.*] Vide D. Andr. Tiraq. in præfat. retract. n. 56. cum ſeq. pleniſſimè ubi n. 6. cum ſeq. & eod. tit. §. 1. gloſſ. 14. n. 28. tenet eſſe odioſum & ſtrictè interpretandum; quod eſt intelligendum quantum ad extenſionem, non autem intrà terminos ſuos limitatos & claros, ut in ſimili dixi in Conſuet. Pariſ. §. 8. gloſſ. 3. q. 6. & tit. 16. in rubr.
b *Teſtis.*] Dicendum quòd non eſt integer & ex eo loco (licèt contrarium voluerit Matth. de Afflict. in tractat. protomiſeos, verſic. niſi ſi aliquis, col. fin.) non poteſt deferri juramentum in ſupplementum probationis, ut latè docet Domin. Andr. Tiraquell. in Conſuetud. Pictav. §. 1. gloſſ. 14. num. 64. cum ſequent. numer. 53. puto tamen quòd ſi aliàs eſt integer, concurrentibus in hoc aliis conjecturis, poteſt etiam pluſquam ſemiplenam probationem facere, & ita in aliis conjecturis accedentibus, poteſt ſalvari dictum Matthæi.
c *Solius.*] Cauſæ inſervit, quia contrà tenet Alexand. ut ſuprà lib. 6. conſ. 192. n. 13.
d *Depoſitum.*] Id eſt conſignatio pretii pro retractu.
e *Incerta*] Ita indiſtinctè practicatur & obſervatur, donec executione retractus liquidatum ſit quantum fuerit pretium verè ſolutum ab emptore, habito ejus juramento ad fraudem majoris pretii excludendam, ut dixi in Conſuetudine pariſienſi, §. 176.
f *Cohæres.*] Id eſt, retrahens rationem prædii contigui & cohærentis, ut in illa conſtitutione Feder. II. quam gloſſavit Matth. de Afflict. de jure protomiſeos.

AD CONSILIUM CXCVIII.

a *Mam.*] Idem Paul. conſ. 209. l. br. 1. fa. ſup.

lib. 1. conſ. 129. col. fin. ſed veriùs ſufficere ſubſcriptionem, ut per Dec. c. quoniam contrà falſam, coll. 23. de prob. & conſ. 447. & Alexand. ſup. lib. 2. conſ. 147. n. 4. ſupr. 3. conſ. 50. n 5. ſup. lib. 6. conſ. 14. n. 16. 30. & Alexand. hîc ſcribit pro conjunctis ſuis, ut ſuprà eod. conſ. 29. in princ.

b *Modos.*] Suprà lib. 1. conſil. 138. ſuprà libr. 7. 101. n. 10.

c *Senſibus.*] Idem ſuprà libr. 1. conſ. 119. col. 3. Joan. And. in mercu. ſemel malus, Bald. in l. unica, col. 8. C. de confeſſ. l. eâdem oratione, in fine, ff. de feriis, Alexand. l. prætor ait, in princ. de edend. facit Bald. l. in eod. ff. de teſtam. Idem Aret. c. feries. col. 2. de teſt. Corn. conſ. 154. licet in themate litera G. lib. 3. conſ. 52. col. 1. conſ. 216. licet in hoc lib. 4. Panorm. cap. cùm cauſam, col. 4. de teſtib. Dec. Auth ſi quis in aliquo, col. 6. C. de edend. cap. 1. col. 8. de fide inſtrum. licet aliter dicat Felinus c. feries, col. 2. de teſtib. adde Ant. But. conſ. 22.

AD CONSILIUM CXCIX.

a *Nicolao.*] Marito dictæ Lucretiæ, pro quo dictus Geminianus fidejuſſerat.

b *Io ho.*] Id eſt tot habeo denarios in auro & in argento, quos credo aſcendere ad ſummam quam debetis habere. & quando aliquid deficeret, vendam tanta bona de hac hæreditate, quòd ſi nec illa ſufficere poſſint, volo obligare dotem meam pro ſatisfactione ejus quod debetis habere.

c *Io ſono.*] Id eſt, ſtat ſententia dictos denarios non aliò expenſurum iri, quàm in ſatiſfactionem dictæ obligationis.

d *Amicum.*] Suprà lib. 6. conſ. 4. n. 8.

AD CONSILIUM CCII.

a *Conſului.*] Suprà lib. 1. conſil. 105. n. 4. ſuprà libro 3. conſil. 22. col. fi... Anton. de Prat. verſ. ſup. lib. 4. conſ. 14. n. 14.

b *Diſponat.*] Alex. ſuprà lib. 6. conſ. 139. & in l. ſi quis filium, ad fin. ubi Jaſ. C. de lib. præter. Decius conſ. 277. latè dom. And. Tiraq. rep. l. ſi unquam, verſ. libertis, num. 18. C. de revocat. don. ultra quem adde Paul. Soc. l. in ambiguo, de reb. dub. Decius c. ſuper literis, col. 3. de reſcript. Curt. ſenior, conſ. 29. col. 2. conſ. 13. col. 9. Curt. jun. leg. cùm quid, col. 3. ſi certum petat. Alciatus de verborum ſignificatione libro 3. chart. 57. limitat Dec. conſ. 514. in fine.

c *Conſului.*] Suprà lib. 1. conſ. 108. latius ſuprà libro 2. conſil. 185. Item ſup. lib. 6. conſ. 38. num. 10. conſ. 139. n. 8.

d *Numerus.*] Alciat. tract. præſumpt. reg. 1. præſumpt. 51. fortiùs ait Bald. in l. ſi quis ad declinand m, col. 6. C. de Epiſc. & Cleric. & quod opinio non eſt metienda ab autoritate, ſed à ratione facit querela Plinii junioris ad Trajanum de ſententiis numeratis non ponderatis; refert Budæus in prioribus annot. Pandect. char. 53. in fin. & char. 6. cui querelæ propriè locus eſſet in judiciis popularibus, non ſic proprium. in exploratis & ſelectis judicibus, in quibus magis quadrat dictum Bald. in leg. magiſtratus, in fin. Cod. quando provoc. non eſt neceſſ. ut fit in ſupremo noſtro Senatu.

AD CONSILIUM CCIV.

a *Primum.*] Scilicet Philipp. Corn. latè & verb. ſe conſulentem non potuiſſet revocari conſil. 68. incip. Ardua, lib. 3. ubi præſupponit ſtatutum quòd quis poſſit alteri ſtipulari, & actio quæratur ſine ceſſione; atqui ſtante tali ſtatuto, res non erat dubia, nec opus erat conſilio & multiloquio, facit ſuprà libro 3. conſilio 37. deficiente verò tali ſtatuto: & in terminis juris verum eſt quòd eſt communis, imò omnium Doctorum in dict. §. Flavius, & ubique opinio pro Bald. in leg. cùm à ſocero, ad fin. C. de jure dot. pro dictis actricibus, attento quòd Jacoba recepit, & ſtipulata eſt pro eis, ſed hanc communem vel omnium ſententiam de jure falſam puto tamquam contrà regul. dict. §. alteri, l. quo tutel. in fin. ff. de regul. juris. Fateor quòd ſi Notarius, qui eſt ſervus publicus, fuiſſet ſtipulatus, tunc eſſe veram ſententiam. Bald. in dict. leg. cùm à ſocero, & communis, etiam re integra, hoc eſt ante ratificationem ſecutam, quamquam Decius contra in leg. contractus, de regul. jur. Idem ſi tertius abſens, cui paciſcitur, ſit de liberis etiam naſcituris alterius contrahentium, modò appareat eſſe ſtipulatum ut hæredibus, ut dixi ſuprà lib. 5. conſ. 22. n. 3. quia ſpeciale eſt in parente, ut poſſit efficaciter ſtipulari filiis etiam naſcituris, leg. quodcumque, §. ſi quis ita, de verbor. obligat. ſalvo niſi eſſet merum profectitium patris revocantis, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 123. Fateor etiam quod ſi iſtæ neptes dictam acceptationem earum nomine factam re integrâ, hoc eſt, ante revocationem & diſſenſum ratificaſſent, non potuiſſent ampliùs revocari ſine earum conſenſu.

b *Tamen.*] Per not. Bart. in l. quæ dotis, ſoluto matrimonio, & expreſſim Socinus rubrica de verborum obligationibus, num. 14. Andræas ab Exea. lib. r. pacto. num. 82.

c *Statuto.*] Huic præſuppoſitioni Alexander non confidebat, aliàs non dubitaſſet.

d *Flavius.*] Col. 78. & tamen non auſus eſt ſecundùm ſuam & communem ſententiam conſulere pro clientulo, nec conſulentibus ſubſcribere in hoc caſu ubi Notarius non fuerat ſtipulatus, ſed extraneus.

e *Alud*] Eodem modo ſolvit Alexander apud Bald. in d. l. cùm à ſocero.

AD CONSILIUM CCV.

a *Annot*] Videtur ſequi Alexand. dict. §. Julianus col. 20. ſed non eſt ita: quia ibi tamdem ſe remittit ad id quod eod. §. in princip. ubi tractavit an miſſus ex primo decreto præſcribat: ubi tenuit indiſtinctè quòd non; Et bene; & ſic poteſt ſemper peti revocari: quia etiam mille annis non præſcriberetur juri offerendi ad luendum pignus, ſive conventionale ſive prætorium. Franc. Balb. tract. præſcript. 4. part. 5. partis princip. quæſt. 2. latè Joann. Igneus in l. incognitione ad Syllan.

b *Cuſtodia.*] Dixi in Conſuet. Pariſienſi, §. 6. gl. 7. n. 6. cum ſeq.

AD CONSILIUM CCVI.

a *Futuri.*] Jaſon. leg. 2. n. 124. col. 37. C. de jure emphyteut. hoc verum, ſi recipiat tamquam penſionem ab emphyteuta; ſecùs ſi conſtet quod recipiunt tamquam partem fructuum, & tamquam à detentore.

AD CONSILIUM CCVII.

a *Primo.*] Hæc non ſunt verba Alexand. ſed judicis ſeu vicarii ſui dubitantis in judicio certæ cauſæ & petentis ſolutionem ab Alexandro Advocato patris: & ſunt duo principalia dubia primum hîc, qui ſubjicitur ſolutio Alexandri ibi præſtantiſſimè ſecundum

dum infrà num. 5. cui ſimiliter ſubiicitur ſolutio Alex. num. 7. ibi circa prædicta.

b *Praſtantiſſime.*] Solutio Alex.

c *Fallit.*] Anton. de Petru. repet. l. 1. de jurejurand. effect. 17. Curt. junior, tractat. feud. 2. part. 2. partis, numero 67. ſed hæc ratio falſa eſt.

d *Secunda.*] Hæc vera ſolutio.

e *Venit.*] Imò quoad expenſas; quia in iſtis poteſt procurator præjudicare domino: ſecùs in pœna & aliis deciſoriis.

f *Secundo.*] Hîc ſecunda quæſtio & dubitatio judicis.

g *Circa.*] Hîc ſolutio Alexandri.

h *Glo.*] Suprà eod. conſ. 147.

i *Ignoranti.*] Suprà lib. 1. conſ. 71.

AD CONSILIUM CCVIII.

a *Specialem.*] Suprà lib. 4. conſ. 63. numer. 16. Corn. conſ. 164. col. fin. lib. 3.

AD CONSILIUM CCIX.

a *Inſtantia.*] Deciſ. Tholoſ. 179. Matth. de Affl. deciſ. Neap. 148. & dec. 181. Bald. conſ. 107. Proponitur lib. 2. adverte quia nullus Doctor ad uſque declaravit; hoc eſt verum quando inſtantia moritur, hoc eſt, ante devotionem devoti extinguitur, & ita loquitur & intelligitur, dict. leg. cum lite mortua. Secùs poſt definitivam, ſive appellatio deſeratur, ſive ſententia per judicem ad quem confirmetur, vel aliter reformetur. Non obſtat l. penult. ff. judicatum ſolvi, ubi Bartolus tenet indiſtinctè hujuſmodi fidejuſſorem liberari ipſo jure, nedum ſi reus pro quo fidejuſſit, ſemel abſolutus fuerit; ſed etiamſi condemnatus ſemel appellaverit, quidquid de illa appellatione contingat. Idem gloſſ. Cyn. Bartol. Alexand. Jaſon. l. 2. Cod. de procurat. in leg. Julianus, ff. qui ſatiſd. cog. Bald. extrà in rubr. de appellat. in fin. Joann. Andr. in addit. ad Spec. de ſatiſd. §. expedito enim 6. Imol. conſ. 47. & conſ. 89. Roman. conſ. cap. in fin. conſ. 468. Petr. Anchar. conſ. 35. Angel. tract. maleficiorum, verſ. pro quibus Anton. fidejuſſit, col. 1. Hyp. Marſil. repet. rubr. de fidejuſſoribus, quæſt. 10. & omnes ferè, exceptis Mart. Sylim. & Gui. Cugnio. qui intelligebat d. l. pen. quando reus in prima inſtantia erat abſolutus, & actor appellaverat, quæ ſereniſſimæ clauſulæ & veritati propior eſt, nec tamen ſatisfacit, licet eam in effectu ſequatur Soc. conſ. 91. lib. 4. Veritas eſt quod d. l. pen. loquitur de fidejuſſore, qui ſe arctavit ad perſonam certi judicis, patet in text. ibi quod Sempronius judex judicaſſet, ut rectè innuit Io. Bu. in l. 2. C. de procurat. Comprobat d. Ioann. Igneus in l. propter veneni, §. præſidis enim, 52. ad Syllanianum. Sed dico quòd actor non tenetur admittere hujuſmodi limitatum fidejuſſorem; interpoſitâ autem hujuſmodi cautione, etiamſi reus abſolvatur, & tamdem in cauſa appellationis condemnetur, tenetur fidejuſſor, & poterit judicatum contra eum ſine diſcuſſione exequi, & ita practicatur. Et ita ipſe publicis cauſarum actionibus præſens apertè judicare vidi in hoc ſupremo Senatu die Jovis quartâ menſis Martii anni Domini 1527. caſus erat apud Roquelam, dederant fidejuſſores de judicio ſiſti & judicato ſolvendo pro reo, qui per primam ſententiam fuit abſolutus: ſed in inſtantia appellationis condemnatus, unde fuit facta executio ad inſtantiam victoris in dictos fidejuſſores, & eorum bona, tam pro principali, quàm pro impenſis, qui appellaverunt ad hanc ſupremam Curiam: pro his oravit famoſus ille Poietius, fundans ſe in præfata communi opinione; pro victore appellato poſtulavit dominus Olivarius *Alligret*: Et per areſtum fuit dictum quòd executio perficeretur abſque expenſis, damnis & intereſſe, eo quod hactenùs videbantur appellantes juſtam cauſam litigandi habuiſſe, propter præfatam communem ſententiam: fere in ſimili judicatum fuit in Senatu Rothomagenſi die penultimâ Januarii anno Domini 1419. cùm reus qui fidejuſſorem dederat de judicato ſolvendo, condemnatus fuiſſet & appellaſſet, ſed appellationem deſeruiſſet, quæ judicata fuit deſerta per dictum Senatum, qui ſapienter judicavit, nihilominus fidejuſſorem teneri facere judicatum.

AD CONSILIUM CCX.

a *Canonici.*] Suprà lib. 1. conſ. 7.

q *Licita.*] Imò, ſi non excludebant caſum & modum, l. eos, C. de uſu. ut ibi dixi in tract. uſur.

AD CONSILIUM CCXI.

a *Secùs.*] Suprà lib. 5. conſ. 58. ſuprà lib. 3. conſ. 66. num. 7.

b *Inteſtata.*] Suprà eod. conſ. 168. num. 12. lib. 2. conſ. 115.

c *Infantili.*] Cauſæ inſeruit hîc Alexander, qui contrarium (& bene) in dicta l. Centurio, & ibi Franciſcus Ripa, num. 89. cum ſequent.

d *Tranſmittit.*] Supr. lib. 5. conſ. 78. in princ.

e *Poſſit.*] Sup. lib. 1. conſ. 75. num. 11. ſup. libr. 6. conſ. 134. num. 28.

f *Proprie.*] Suprà lib. 3 conſ. 13. num. 10.

AD CONSILIUM CCXIII.

a *Abſolutio.*] Aymo. conſ. 7. n. 7.

b *Salvat.*] Eodem modo, Cor. conſ. 171. col. 1. 2. libr. 3. & ad materiam hujus conſilii, idem in ſimili, Cor. conſ. 123. lib. 3. conſil. 239. conſil. 252. conſil. 271. lib 4.

c *Celeriter.*] Bald. conſil. 304. Longum thema, col. 2. lib. 3. Aymo. conſil. 179.

AD CONSILIUM CCXIV.

a *Quando.*] Iſtud primum dictum non eſt Alexandri, ſed eſt objectio illius imperiti judicis adversùs reſponſum Alexandri, quod præſupponitur, ut dixi in epitom.

b *Quod per.*] Reſponſio Alex. ad præcedentem objectionem.

b *Nollet.*] Hic (ut cæteri omnes) labitur Alexander: quia in dictis juribus, & in toto illo tit. de in litem jurando, non agitur de juramento affectionis, ut ibi clarè probavi in novis intell. quos adornabam excudendos & in lucem emittendos, dum prolixam & laborioſam hanc magis quàm ſubtilem diſpunctionem ſemel omiſſam, non proprio motu, ſed a Typographo invitatus ſuſcepi Proh pudor! ſtipendii propriis Reip. militantem nedum huc redigi ob rem familiarem modico, grandique quæſtu omiſſo tuendum; ſed etiam tributis interim tamquam quæſtus, reique augendæ deditum vexari.

d *Excellentiſſime.*] Nuda objectio ſeu replica inſulſa dicti judicis.

e *Contraria.*] Hoc rectè confutat Alexand. quia actio ex conducto non eſt contraria, ſed directa; ſed hoc nihil ad rhombum.

f *Limitat.*] Roman. ſingul. 401. intereſſe ſequitur Anton. de Peruſ. rep. l. 1. de jurejur. effect. 72. ſed

Tom. III. NNNnnn

iſtud ſimpliciter dictum Alex. hîc omnes ubique communiter reprobant; & bene: Diſtinguit autem, & tenetur quis ſaltem originaliter jure actionis: & quod intereſt, juramento. probatur etiam contrà dolum facientem, omittendo, aut non tenetur quis niſi officio judicis; & tunc contrà dolum facientem omittendo probandum eſt quod intereſt per legitimas probationes, & non poteſt probari juramento, ſed bene contrà doloſum committendo, ita tenet Bart. in l. ſi priùs, q. 2. & ibi Imol. Jaſ. col. 14. de oper. novi nunc. Ang. Paul. Alex. Jaſ. lege, argentarius, §. cùm autem, de edendo, leg. qui accuſans, in fin. C. de edend. Iaſon. conſ. 174. col. fin. lib. 2. ſed valdè errant: Dicendum indiſtinctè quod quantitas damni dati dolo, ſive faciendo, ſive non faciendo doloſè probatur juramento paſſi damnum per dolum, ſi alioquin probatio difficilis eſt, ſub moderatione tamen prudentis judicis ex veriſimilitudine & communi fama, ut apud nos practicatur; cæterùm nullâ occaſione coacti ſunt Doctores, aduſque, ad diſtinguendum hanc regulam, niſi propter text. in d. §. cùm autem, qui nihil in contrarium facit: quia regula præſupponit conſtare damnum dolo datum, licèt non conſtet, nec faciliter probari poſſit quoad quantam, ſed in d. §. cùm autem, nondum conſtabat de dolo ſpecifico actori facto, nec de damno dato; quo probato, ſi æſtimatio probata eſſet: ut quia mercator qui dolo argentarii non exhibentis non potuit probare ſolutionem, vel dilationem competentem conjectus fuit in carcerem, non negat ille textus, contra argentarium in litem jurandum ſub præfata moderatione, ſed id ſupplendum eſt ex alia lege, in l. inſtrumentis, de in litem jurando.

g *Clariſſime.*] Solutio, ſeu duplicata. Alex.

h *Locum.*] Imò æquè locum habet extremis partibus, quicquid omnes gloſſ. & Doct. aduſque putaverint, ut clare probavi in novis intellect.

i *Quamvis.*] Tertia objectio, ſeu triplex dicti judicis adhuc ineptior, & reſponſione indigna, prout non apparet Alexandrum dignatum reſponſo.

k *Aza.*] Cujus theorica propria eſt methodo & menti legum intelligenda ibi ex æquitate, id eſt, præter principale propoſitum contractûs; tamen in effectu hæc formula in dicendo non differt à priore niſi verbis.

l *Præciſe.*] Falſum eſt, nec ſuccedit obligatio ad intereſſe niſi accumulativè, & volente creditore, quamdiu debitor habet facultatem faciendi, quâ ſublatâ, remanet ſola obligatio ad intereſſe; & ita obſervatur, & eſt veritas juris, quicquid gloſſ. & Doctores aduſque dixerint, ut probavi in novis intell. hîc habes luculentum exemplum, quamvis in jus civile tenebras invexerit tractatio ſophiſtica, cum qua mihi jamdudum bellum eſt aſperum; ſed ob ingratitudinem temporum hactenus factum eſt, & etiamnum fit, ut non ſit mihi vacuum educere copias, ut tantùm bellum tamdiu meditatum & præparatum ſemel conficiam.

m *Innominatus.*] Sed hodie præter id quod hæ formulæ exoleverunt, ad hoc reſpondetur, quod hic contractus nominato æquiparatur, l. ſi olei.

AD CONSILIUM CCXV.

a *Intentionis.*] Car. Pan. d. clem. ſi Romanus Gem. conſ. 104. Rota deciſ. 112. in novis.

b *Ampliat.*] Dicit tamen Felinus c. cauſam quæ, col. 10. de reſcript. quod facit ut non debeat reſtringi etiam ad vitandum præjudicium tertii: ſequitur Iaſ. l. fin. de conſt. princip. Bertrand. conſ. 35. Viſis lib. 1. ſed hoc non eſt ſimpliciter verum. Adde Anch. conſ. 138. Bertr. conſ. 217. Viſis, conſ. 160. Ponitur lib. 1.

c *Scientiam.*] Suprà lib. 5. conſ. 23. num. 12. ſup. lib. 4. conſ. 122. col. fin.

AD CONSILIUM CCXVI.

a *Perfectum.*] Bald. conſ. 151. lib. 5. Dec. conſ. 183. in fin. conſ. 324. adde Franc. Rip. de revoc. donat. reſponſo 11. col. 3.

b *Paul.*] Et ibi Jaſ. in fin. col. 1. adde Nic. Everar. in loc. leg. in loc. à natura copulæ.

c *Suppellectilium.*] Alex. ab Alexand. Genial. dier. lib. 1. c. 19.

AD CONSILIUM CLXXVIII.

a *Transfuſa.*] Anton. Neguſan. tractat. pign. part. 6. membro 5.

b *Equus.*] Supr. eod. conſ. 137. num. 4. ſup. lib. 2. conſ. 33. num. 3. ſup. lib. 1. conſ. 119. col. 2. Hypp. Marſil. repet. rub. de probat. fol. 50.

c *Pari.*] Suprà lib. 6. conſ. 19. num. 8. ſup. lib. 2. conſil. 210. col. 1.

d *Non valet.*] Rochus Cur. in rep. c. fin. col. 8. col. 29. de conſuet. fa. ſup. lib. 4. conſ. 113. n. 7. Dec. conſ. 510. conſ. 612. conſ. 618. adde ſup. lib. 1. conſ. 53.

e *Continet.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 5. n. 20.

f *Circa.*] Suprà eod. conſ. 183. num. 8. conſ. 184. num. 11.

g *Præpoſitus.*] Suprà eod. conſ. 210. numer. 10. ſuprà lib. 2. conſ. 186. col. 1.

h *Nomine.*] Suprà lib. 5. conſ. 139. in princ. ſup. lib. 2. conſ. 147. in princ. Petr. Peruſ. tract. de duob. fratrib. part. 9. in princ.

i *Proprio.*] Suprà lib. 5. conſ. 132. num. 8. Huic prolixo & moleſto labori finem impoſui 5. Nonas Octobris anno Domini 1514. non ſine gravi cordolio remotè ſeveriorum interim ſtudiorū & lucubrationum mearum totos quindecim noviſſimos menſes. Tanti enim mihi præſtitit hæc diſpunctio hâc calamitoſiſſimâ bellorum tempeſtate, dum liberaliori conſultationum cenſu afflicto, ſubinde ad æſtivam illam forenſem ſæcularium videlicet operam, patrimonio jamdudum abſumpto, redigor: in quo cùm contemptim & quantum modicum duntaxat ſumptus exigit, verſer, deſpicatus ſum multis, noviſque ſubinde exorientibus ambitioſulis, aut rei tantùm facti tamdem ſtudioſis: præſertim conſilii mei ignarus, quòd tamdiu non emergam, ignaviam aut infœlicitatem putant; hoc præmium refero meorum laborum. Hic eſt enim diuturnus rerum mearum ſtatus. In Francia ambitioſum & divitem (ſi animam & operam admovere libeat) eſſe licet cum faſtu & ſplendore, vulgique admirationem, vel auream (quam dicunt) mediocritatem colere, mihique ipſi ſuaviter philoſophari cum prudentium hujus ſæculi exiſtimatione. Benè mereri autem de Republica & juvenum maturare ſtudia non licet, niſi deſpicato, damnificato, & omni favore privatim & publicè deſtituto. Pergo tamen & boni conſulo, quia virtus ipſa mihi ſcopus eſt, & ſpes & ſufficientia mea Chriſtus optimus maximus. Laus Deo.

NOTÆ SOLEMNES CAROLI MOLINÆI

JURISCONSULTI CELEBERRIMI;

AD PHILIPPUM DECIUM.

AD REGULAM PRIMAM.

c T*Ranſitus.*] Scilicet in aliud ſubjectum, ſed eſt unicum, & idem ſubjectum ſimile, cùm dico perſonam Petri, intelligitur intranſitivè, id eſt, quæ eſt Petrus. Idem cùm dicitur donum fidei, id eſt, quod eſt fides: eſt enim donum & opus Dei in nobis Eph. 1. Phil. & 2. Pet. 1. ſed cùm dixi donum Dei, verba, ſtant tranſitivè: quia aliud eſt res data, aliud dator, hæc verba tranſitivi ſunt termini Grammaticorum & Logicorum, quibus frequenter utuntur Theologi Scholaſtici, ut apud Th. Aqui. in tract. Fall. c. 10. in fall. amphibologiæ, quos terminos primus omnium Decius noſter ad ſcientiam legalem tranſtulit, nec ſine fructu, do exemplum in c. quando de divort. ubi Canoniſtæ multum laborant in diſtinguendo inter matrimonium & jus matrimonii, ſed ineptè & fruſtrà, quia ibi illa verba: *jus matrimonii*, ſtant intranſitivè, id eſt jus, quod eſt matrimonium, de quo per Alphonſ. Toſt. 1. reg. 8. q. 12.

i] *Privilegiatas.*] Idem Dec. in l. Pactum quod dotali, col. 2. C. de pactis, in l. 2. C. udne lib. in c. cùm ordinem, col. 2. cap. ſedes, col. 5. de reſcript. in conſ. 5. Sed contrà facit Jaſon. l. fin. col. fin. C. de inoff. teſt. l. 1. col. 2. ff. ſolut. matrim. Dec. conſ. 496. num. 21. Alciat. in l. generali, ſup. de verb. ſignif. ubi limitat, niſi privilegium tolleretur.

l *Dotis.*] Contrarium latè dom. Andr. Tiraq. in tract. retract. prox. §. 1. gl. 24. num. 91. cum ſeq.

o *Odioſa.*] Idem quando non eſt eadem ratio Philipp. Cor. conſ. 140. lib. 3. Phil. Franc. c. 2. col. 1. de reſcript. in 6.

p *Regulariter.*] Alex. c. ſynodum, 17. diſ. quod rectè reprobat Dec. hic, in c. nam concupiſcentiam, col. 2 de concup.

q *Venalia.*] Cave; quia imò Bart. ibi tenet quod veniunt in generali legato, niſi diſpoſitio reſtringatur ad res exiſtentes in certo loco, quia tunc non veniunt merces, etiam in univerſali, quia non cenſentur in loco. Et ſic in hoc non eſt differentia inter generale & univerſale. Idem Lancellotus, Dec ibi Bal. cùm tabernam, in pr. de pig. & leg. Alex. in l. ſi conſtante, in pr. in 3. q. 3. part. 1. ſol. matr. & conſ. 30. n. 6. lib. 5. conſ. 167. n. 2. lib. 8. Matth. de Affl. dec. Neap. 106. n. 6. Ant. Neguſan. tract. pign. part. 2. memb. 2. n. 14.

r *Genere.*] Sive de terminis regulæ Bart. Bald. l. ſi eam, §. injuriarum, ff. ſi quis caut. Anchar. in rub. eod. in 6. Dec. l. 1. col. 19. de off. ejus cui mand. eſt juriſdict. Jaſ. conſ. 69. lib. 3.

ſ *Declarat.*] Alex. conſ. 36. col. 1. lib. 6.

t *Confirmant.*] Dec. conſ. 280. 4. col. & Alciat. de verb. ſignif. lib. 1. pag. 25. fallit in his quæ eſſent contrarius Alexander conſ. 145. n. 2. lib. 2.

u *Non facit.*] Albert. in l. ſi per illum text. ſuprà ad Trebell. Alex. conſ. 28. n. 11. lib. 1. ubi dixi. Steph. de Phed. de interpret. jur. part. 2. pag. 123. Decius in rub. de probat. col. 9. conſ. 379. col. 2.

x *Secùs.*] Hoc eſt falſum, & omninò deſtruit præcedentem concluſionem veram. Et eſt contrà textum, §. uxori, ubi argumentum erat de rebus quæ aliàs non veniebant in generali legato; etiamſi non fuiſſet exceptum, & tamen non ampliat ad reliqua non expreſsè excepta, ut etiam dixi ad Alexand. conſ. 36. n. 3. lib. 7.

y *Ampliat.*] Idem Decius c. cum dilecta, col. 2. de confir. uti vel inutil. Jaſ. l. fin. in fin. ff. quod quiſque jur. leg. nummis, de in lit. jur. properandum, col. 3. numer. 1. C. de jud. facit Aret. conſ. l. 30. col. 4. Nicol. Everar. in loco, l. in loco, 3. ab except. ad reg. Sed eſt falſum; & contrarium meliùs tenuit Petr. de Anchar. in rubr. de reg. jur. in 6. ad finem. Steph. de reg. jur. in 6. ad finem. Steph. de Phederic. ut ſuprà citavit.

z *Inquit.*] Sed male, ut ibi dixi, & in locis præfatis.

a *Valeret.*] Imò ſatis valet ad majorem expreſſionem, juxtà l. quæ dubitationis, infrà.

d *Potius.*] Imò, quia fateor, quòd exceptio non reſtringit per ſe in aliis: ſed dico per d. §. uxori, quod non facit quin generalitas reſtringatur, prout aliàs per ſe reſtringitur.

e *Similes.* Alexand. conſ. 13. num. 5. lib. 4. Decius cap. juravit, col. 2. de probat. conſ. 555. Imol. conſ. 7.

AD REG. II.

e *Lib.* 5.] Ubi numer. 24. dixi, & conſil. trigeſimo-quarto, numero duodecimo, eod. lib. Dec. conſil. 32. numero 6.

f *Efficitur.*] Sequitur Hyppol. Marſ. ſing. 501. ſed eſt falſum.

g *Firmius.*] Dec. l. fin. col. 2. C. unde legitimi, Petr. Peru. in rubr. proœm. inſtit. n. 17. Andr. Tiraq. tract. prox. §. 31. n. 2. Nicol. Boër. deciſ. 96.

h *Beneficiorum.*] Etiam Curatorum Parochialium, ut quandoque vidi, tamen inſtitutio authoriſabilis neceſſario ſemper ſpectabit ad Epiſcopum, à quo ſeparari non poteſt: ut not. per Philippum Franc. in capit. unico de Capell. Monach. in c. 1. col. 2. de verb. ſignif. in 6. intantùm quod etiam ubi hujuſmodi beneficia curata conferuntur à Rege jure regaliæ, ut in Scotia; tamen inſtitutio authoriſabilis debet ſpectare ad Epiſcopum.

k *Legatum.*] Qui non habet tribunal; aliàs ſecùs.

l *Nove.*] Dixi in tract. commer. & uſurar. q. 38.

q *Auferri.*] Imò ex cauſa, ut dixi in Conſuet. Pariſ. §. 99.

ſ *Nuptæ.*] Sed apud nos non poterit acceptare niſi autoritate viri, quâ obtentâ, reliqua ſine ejus autoritate peraget: nec vir obligatur, quia nec etiam ipſa obligatur nomine proprio, ſed executorio, ut dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 114. Quod etiam dixi non poſſe acceptare, verum eſt ut obligetur, vel agere aut conveniri poſſit. ſed ſi de facto extrà jus executa ſit, tenet: quemadmodum ſi tamquam nuncia vel procuratrix tertii, quid fecerit, tenet in præjudicium conſtituentis.

y *Maſculus.*] Dixi in Conſuetud. Pariſ. § 97.

z *Baſtardum.*] Dic quod non: Alexand. & Jaſ. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto, de teſt. Bened. rep. c. Raynut. verſic. teſtamentum, 1. numer. 83. de teſtamentis.

b *Virorum.*] Dic quod hoc verum ad finem & effectum, d. l. dumtaxat; aliàs ſecùs.

c *Criminali.*] Alexand. conſ. 11. n. 5. lib. 1. ubi dixi. Sed hoc non obſervari dixit Alex. conſ. 24. n. 11. lib. 2. adde Cœpol. cauſ. crim. conſ. 30. 2.

e *Poteſt.*] Hyppol. Marſil. l. divus, col. 2. ſuprà de quæſtion. Alciat. tract. de præſumpt. regula 1. præſumpt. 47.

f *Duæ.* Contra facit Dec. conſ. 342. dico quod judex arbitrabitur.

g *Statum.*] Imò valet, ut probavi in Conſuetud. Pariſ. titul. decimo in rub. faciunt quæ dixi ad Alex. conſ. 97. lib. 1. conſ. 3. in fin. libr. ſeptimo, adde intrà cod. l. nuptias.

k *Fœminis.*] Hier. Cagnol. rep. l. fin. col. 16. de pactis, And. Tiraquell. tract. de leg. connub. in pr. numer. 73. Sed certè hoc non eſt verum. Unde vetus iſta conſtitutio Caroli Magni de non alienandis hæred. ſine conſenſu proximiorum quæ adhuc ſervatur in Saxonia, ut teſtatur Bald. in conſil. 174. lib. quinto, & in multis locis Galliæ, ut Ambiani & Arteſii: intelligitur etiam de conſenſu mulierum ſint proximiores. Et hoc erat frequens in Gallia ante trecentos annos: & ipſe vidi multa inſtrumenta donationum dicti temporis, ubi etiam nominatim apponitur conſenſus proximiorum donantis, non minùs fœminarum quàm maſculorum, dixi in Conſuetudin. Pariſienſi, §. 89.

l *Maſcul.*] Intelligendum cæteris paribus, ut declarat Felin. cap. quoniam, in fin. de teſtam. quod ego verum dico, ſi ordinarius velit gratificare præſentato à viro; quare etiam poterit gratificare præſentato à muliere æquale jus habente, vel neutrum admittere, & libere providere, lapſo tempore præſentandi; & ſic illud dictum Baldi ſimpliciter eſt falſum.

m *Vxore.*] Imò à marito ad quem ſpectant omnes fructus, ut tenet Rochus Curt. tractat. de jure patr. ver. ipſe, vel as à quo, quæſtione vigeſima octava, in Conſuetud. Pariſ. §. trigeſimo-ſeptimo, gloſſa decima, & numero tertio.

p *Gloſſ.*] Sed dicta gloſſ. eſt contra dicta leg. conſenſu.

r *Maſculo.* Falſum, ut per Ang. Aretin. tractat. maleſic. vel comparent. & inter. defen. col. 4. Alex. in dict. l. pro hærede.

ſ *Concluſio.*] Idem Decius c. in præſentia, num. quinquageſimo-ſeptimo de prob. ſed dicendum ut ibi dixi.

u *Donationis.*] Ita quod non ſit datum in feudum, ut dixi in d. conſil 32.

x *Dicam.*] Numero ſeptuageſimo-ſecundo Bertrand. conſil. 249. viſo conſultationis, lib. 2. dixi in Conſuet. Pariſ. §. 12. num. 3

y *Prout.*] Idem Anton. But. conſil. nono, col. primâ, Alexander conſilio 150. libro ſecundo. Corn. conſilio 219. libro ſecundo. Curt. ſenior, conſilio ſeptuageſimo-tertio, numero quarto, Decius conſilio 223. conſil. 468. c. l. fin. in c. novit, col ſecundâ, de jud ſic. late Andr. Tiraquell. in tractat de retract. proxim. § gl. num. 250.

b *Niſi.*] Adde Andr. Tiraquell. de leg. connub. l. 1. numero trigeſimo ſexto. Franc. Rip. de reſcript. Reſponſ. vigeſimo ſexto, numero decimo-nono Philipp. Dec. conſ. 32. in fin.

a *Matre.* [Decius cap. novit, col. 2. de judic. Bo. de Curtili, in tract. nobilitatis, part. 4. numero 23. cum ſequent. Alciat. in l. familiæ, de verborum ſignificat. Pulchrè & latè domin. Andr. Tiraquell. in doctiſſimo ſuo tractatu de nobilitate & jure primogenituræ cap. 18. num. 20. cum ſeq. nunc primùm typis excuſo Pariſiis

c *Valet.*] Dic breviter quòd valet, quantùm ad ea quæ ſunt in poteſtate Conſuetudinis vel Statuentium, & intrà eorum territorium dumtaxat: non autem extrà, nec etiam intrà quantùm ad ea quæ non ſunt in poteſtate Conſuetudinis vel Statuentium; unde valet quantùm ad dividendas ſucceſſiones, de quibus loquitur Conſuetudo, ſed non ad eximendum a collectis regiis, ut dixi in Conſuetud. Pariſienſi, in proœmio, gl. 7.

n *Alex.*] Et in conſil. 125. n. 10. lib. 7. ubi dixi.

o *In iure.*] Alexander conſilio 75. numero decimo, libro quinto, ubi dixi conſilio 165. numero octavo, libro ſexto. Andræas Tiraquellus in tractatu retract. convention. §. primo, in gloſſ. ſeptim, numero 17.

p *Bald.*] Adde eumdem in d. paſſim, C. de jur. & fac. Ign. ubi dicit, quòd mulieres ligantur ſtatutis, niſi expreſsè reperiantur exceptæ.

q *Concipit.*] Late dominus Andr. Tiraquell. in tract. retract. proxim. §. primo, gloſſ. nonâ, numer. 244. cum ſequent.

ſ *Differenti.*] Alexander conſil. 135. col. fin. lib. 1. ubi dixi.

t *Extenſivam.*] Limitat Alciat. in leg. inter ſtuprum, in fin. ſup. tit. 1. Vide dom. Andr. Tiraquel. in tract. retract. prox. §. gl. 9. n. 223.

u *Homo.*] Imò, idem.

y *Maſculis.*] Falſum, imò neptis excludet Eccleſiam, ut dixi ad Alexandr. conſ. 38. numero 4. lib. 6. & ad Dec. conſil. 15.

b *Contractibus.* Latè Andr. Tiraq. in tract. retract. proxim. §. 1. gl. 9. n 181.

c *Iure.* Et hanc partem affirmativam plenè comprobavi in Conſuet. Pariſ. §. 12

d *Pœnale.*] Andr. Tiraquell. tract. retract. §. 1.

gloſſ. 6. num. 211. Sed vide Alexand. conſ. 135. num. 4. lib. 1. & quæ ibi dixi.

e *Idem.*] Et bene.

g *Alex.*] Idem Cor. conſil. decimo-tertio, libro ſecundo.

h *Etiam Bart.*] Conſ. 376. lib. 1. Andr. Tiraq. tract. retract. §. 1. gloſſ. 9. num. 129. LudGomes in reg. Cancellar. de infir. reſignant, q. 6.

i *Primogenit.*] Si tamen conſtet eamdem omninò eſſe rationem, aliàs non.

k *Alex.*] Sed in dict. conſiliis eſt diverſa ratio.

m *Filiabus.*] Quod verum puto, quia non eſt tanta ratio in fœminis, & privilegium exorbitat, & eſt originaliter deciſio, Sign. conſ. 184. in quæſtione vertente inter Durantem, quod ad verbum refert & ſequitur Præpoſit. in capit. per venerabilem, parag. quod verò, numer. 125. qui ſint legitimi. Idem tenet Sign. conſ. 226. factum ſic ſe habet col. penultim. num. 15. Curt. ſenior col. fin. Hypp. Marſil. ſing. 536. & ita tenendum eſt: licèt Dec. hîc, & Jaſ. in l. ſi quis id quod col. ſecunda de juriſd. omn. jud. dubitent; ſed ipſe poſteà maturius cogitans & plenius examinans, in conſilio quadringenteſimo quinquageſimo-tertio ſecutus eſt opinionem Sign. Et bene.

n *Tamen.*] Imò idem.

o *Paul.*] Quod eſt conſil. 116. lib. primo ſecundùm novam impreſſionem & placet in exorbitanti; aliàs ſecùs. Adde Alexand. conſil. 45. libro ſeptimo. Socin. in rubric. in 12. ff. de acquirend. poſſ. Alber. in 1. par. ſtat. quæſtio 168. Dec. infrà ead. l. ſecundùm naturam in dne.

u *Verum.*] Idem Dec. c. cùm in cunctis, in princ. col. 4. de elect.

x *Frequentia.*] Alciat. l. deteſtatio, §. ſervi, de verbor. ſignif. fac. Corſet. in ſign. ver. frequentia. Gerard. ſing. nonageſim. ſeptim. Tetigi ad Alexand. conſil. 129. in fin. lib. 6.

AD REG. III.

a *Revocari.*] Fateor, ſed bene dicitur per ſe finiri ceſſante voluntate, ut in delegatione vel alio mandato.

AD REG. IV.

b *Compellit.*] Dec. conſil. 202. numer. ſecundo, ubi dixi.

c *Quid.*] Bald. l. pen. in fin. C. quomodo & quando judex. Adde Ariſt. in 3. Ethi. Gabr. Biel. in quart. ſent. diſt. 15. quæſt. tertià, art. 1. tetigi in tract. uſur. num. 421. Et novem gradus voluntarii tradit Bonavent. in ſecundum ſent. diſtinct. duodecima, & quæ dicam infrà eod. regul. 134.

e *Laboratore.*] Idem Bald. l. non ideò minus, col. 1. C. de accuſ. Aug. de maleſ. verſ. Sempronium mandatorem, quæſt. quartâ. Soc. leg. rem quæ nobis, col. ultim. de acq. poſſ. conſil. 54. cum ſeq. libro quarto, Jaſ. l. de pupillo, §. nunciationem, in fin. de oper. nov. nunt. Franc. Purp. l. quod te, numer. 86. ſi cert. pet. Limitat Paul. conſilio 470. in fin. lib. 1. Alexand. conſ. 36. ubi in annot. tetigi, lib. 1. Franc. Ripa. cap. 2. num. 61. de jud.

AD REG. V.

a *Refert.*] Anto. Corſet. in ſing. ver. teſtamentum Jaſ. l. patre furioſo, col. ſecunda, de his qui ſunt ſui vel vel alien. jur. & conſ. 112. col. 5. lib. 4. Hypp. Marſil. ſing. 330. vide Cor. conſ. 73. lib. 1.

b *Mentis.*] Dixi remiſſivè ad Alexan. conſil. 141. lib. 1. fac. Pentha. de Crem. repet. l. 1. 2. col. 2. C. de reſcind. vend. Lucas Gomes in reg. Cancell. reg. de infir. reſignant. quæſt. 8. Sed quod præſumitur furor perſeverare, & in eo facto. Alexand. conſ. 167. col. ſecunda, libro ſeptimo. Bertrand. conſ. 47. ex proceſſu, col. 9. lib. 1. vide Alciat. tract. de præſumpt. reg. 2. præſumpt. 18.

AD REG. VI.

c *Tamen.*] Eadem tradit & tenet Dec. in leg. certi condictio, §. fin. col. 2. ſuprà ſi cert. pet. ubi aliquid dixi.

h *Velle.*] Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 6. gloſſ. 4. numero 7.

AD REG. VII.

a *Communi.*] Alex. conſ. 67. numero 20. (ubi dixi) libro 2. conſ. 55. num. 6. libr. 5.

e *Cœleſtis.*] Facit Matthæus Mattheſilanus ſingularit. 171.

i *Partem.*] Vide Stephan. Bertrand. in l. 1 numero 47 & ibi Joann. de Garto. ſuper gloſſ. ſecund. numer. 8. & 9.

AD REG. VIII.

d *Indiſtinctum.*] Iſte ut meus Legiſta non capit quid ſit jus naturæ, quia inſtinctus licet inſit à natura, non eſt jus, ſed paſſio vel affectus. Jus autem naturæ quantum ad divina, eſt notitia quædam legis divinæ hominis naturæ a Deo indita. ad Roman. 1. & juxta illud Pſalm. 4. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultûs tui.* Quantum autem ad civilia negotia, jus naturæ eſt notitia ſive dictamen rectæ rationis naturaliter inditum, ut probatur in leg. cùm naturalis ratio, de bon. damn. Et tradit Joann. Gerſon in libro de vita ſpirit. anim. Aretin. Felin. Pſalm. 1. Sic in propoſito, ut recta ratio dictat liberos alendos, ita jus naturæ obligat, contra data juſta cauſa denegrandi, ut nec recta ratio, ita nec jus naturæ obligat. Nec propter ea jus naturæ ſeu recta ratio mutatur in ſe, tamen cauſa ſubjecta mutatur, ſeu circumſtantiæ caſus variantur.

e *Neceſſitas.*] Vult dicere quòd remanet jus naturale & ejus obligatio: licet non detur actio de jure civili, quod hîc ineptum eſt.

f *Sine cauſa.*] Falſum, nec valeret tale jus civile, tamquam juri naturali contrarium, ſicut cùm tyrannus jus denegat.

i *Legitima.*] Brevis veritas eſt, quòd licèt poſſit quota variari, non poteſt tolli liberis niſi ex cauſa ad exhæredationem juſta. Adde deciſ. Tholoſan. 437. Angel. Aretin. tractat. teſtament. verſ. nolens decedere inteſtat. col. fin. & dixi ad Alexand. conſ. 25. num. 11. libro 1.

AD REG. IX.

b *Legatis.*] Infrà eod. leg. in teſtamentis, numero tertio, idem Dec. leg. 1. in fin. leg. ſi creditores, in fin. leg. certis annis, col. ſecunda, Cod. de pactis, leg. in teſtamento, col. fin. C. de mil. teſt. l. 1. col. prima, C. de inſtit. & ſubſt. leg. prima, in fin. C. de impuber. & aliis ſubſtit. Jaſ. l. ſi pluribus, col. ſecunda, de legat. 1. l. non ſolùm, §. fin. col. 20. de oper. nov. nunt. Socin. l. ſi fuerit, de rebus dubiis.

d *Alias.*] Idem Jaſ. l. ſi ita ſit adſcriptum, in fin. de leg. 1. dixi in tract. uſur. q. 20.

g *Veteribus.*] Imò rectè intelligendo juxtà l. ſæpe, de verbor. ſignif. concordat.

AD REG. X.

a *Habetur.*] Facit Hyppol. Marſil. ſing. 264.
d *Frater.*] Sup. eod. lib. 2. num. 117.
e *Requiratur.*] Imò non ſemper, ut not in l. ſancimus, C. de teſtam. & dixi ad Alexand. conſilio 104. lib. 2.

AD REG. XI.

f *Meum.*] Dec. c. ratio, de præb. Jaſ. l. cætera, §. item quæri poteſt, de legat. 1. Alc. in l. pupillus, §. fin. de verb. ſig. dixi in Conſuet. Par. §. 1. gl. 1. q. 7.
h *Simpliciter.*] Alex. conſ. 195. n. 1. lib. 6.

AD REG. XII.

f *Paratam.*] Jure; non probatur, & contrariam etiam tenet Cec. in l. fin. C. de edict. dixi Adr. tol. ubi tamen dixi proviſionem decerni poſſe à judice, causâ cognitâ, & latiùs in Conſuet. Pariſ. §. 95.
g *Contractus.*] Nicol. Everar. in loc. leg. loc. 17. de contract. adult. vol. Vin. Herc. diſp. 1. col. 31. Salicet. Jaſ. l. fin. C. de leg. Vide Paulum, Jaſ. in l. pactum inter. de pact. Cor. conſ. 102. lib. 3. Dec. l. 1. col. 1. C. de inſtit. & ſubſtitut.

AD REG. XIII.

a *Poteſt.*] Licet non teneatur, niſi petatur.
c *Pront.*] Quo caſu etiam parte non opponente, ſupplere tenetur. Adde Alex. conſ. 186. in fin. (ubi dixi) ſup. lib. 2. conſ. 225. num. 2. lib. 6. Dec. leg. cùm quid, col. 6. ſuprà ſi cert. pet.

AD REG. XIV.

b *Statim.*] Dixi in tract. uſur. n. 82.
e *Statim.*] Inf. eod. l. contractus, n. 9.
i *Ipſo.*] In contrarium eſt ſenſus & obſervantia communis.

AD REG. XIX.

a *Pœna.*] Dixi ad Alexand. conſ. 119. n. 13. lib. 2. adde Alexand. conſ. 66. lib. 5. dom. Andr. Tiraq. in tract. retract. conventio, §. 1. gl. 6. n. 56.
e *Indignum.*] Jaſ. l. cùm filiusfamiliàs, §. in hac, col. 1. de verb. obl. Franc. Rip. de reſcr. Reſponſ. 12. col. 1. fa. Alex. conſ. 203. col. 3. lib. 2. conſ. 19. n. 4. lib. 4.
h *Bannitus.*] Hypp. de Marſil. in pract. verſic. aggredior.

AD REG XXI. IN PRINC.

a *Alexand.*] Et ibi Jaſ. col. 3. Dyn. d. c. cui licet, Nicol. Everar. in loc. leg. loc. à minori.
c *Maioritate.* Nicol. Everar. in loc. leg. 10. à ratione, l. larga. col. 4.
f *Maiori.*] Adde Phil. Dec. l. & militibus, nu. 12. C. teſt. mil. conſ. 76. Ubi in annot. dixi, Hier. Grat. conſ. 26. n. 34. lib. 1.

AD REG. XXI. §. Generaliter.

b *Habuiſſet.*] Imò idem, quia tolerabilius eſt verba nihil operari, quàm contrà materiam ſubjectam: ut infrà eod. l. quoties idem ſermo.

AD REG. XXIII.

g *Periculum.*] Et hoc veriſſimum & æquiſſimum; quando ſolum tenetur in genere generaliſſimo; ſecùs ſi teneretur de genere ſubalterno: putà de certo acervo poſito in tali area, ut patet in leg. in nave Saupheii, ſuprà locat. quia toto illo genere ſubalterno perempto, eſſet liberatus; & ita debet intelligi illa lex, non autem debet extendi extrà caſum ſuum, ad genus generaliſſimum, & ita intelligit d. leg. in nave Saupheii. Dec. in leg. quod te, col. 1. ſuprà ſi cert. petat. facit Dec. conſ. 6.
m *Conſtitutum.*] Late dom. And. Tiraq. in tract. de conſtit. poſſ. & in tract. *Le mort ſaiſit le vif.*
n *Col.* 3.] Num. 9. ut dixit Anton Neguſan. tract. pign. fol. 5.
o *Non poteſt.*] Infrà eod. leg. ſemper in ſtipulationibus, n. 15.
p *Penes.*] Dixi ad Alexandrum conſ. 161. numer. 1. lib. 6.
q *Ratificet.*] Bertrand. conſ. 304. donatio, lib. 3. dixi ad Alexand. conſ. 88. n. 3. lib. 5.
r *Remedium.*] Idem Alexand. in conſ. 110. nu. 3. ubi dixi, lib. 1. conſ. 167. n. 3. lib. 6.
y *Ratificatione.*] Idem Bertrand. conſ. 119. viſa conſul. in fin. conſ. 304. donatio, lib. 3. Alciat. Parerg. lib. 3. c. 13. facit Bart. l. 4. §. hoc autem judicium, col. 2. de damn. infect. Tamen contraria opinio de jure erat verior & communis quam tenet Alexand. conſ. 31. numer. 6. ubi dixi; conſ. 190. n. 7. lib. 6. conſ. 53. num. 7. libr. 7. Guido Pap. dec. Delph. 49. & ipſe Decius infrà eod. titu. leg. quo tutela in fin. Sed opinio Decii hîc confirmata fuit novâ conſtitutione regiâ 15 9. §. 133.
z *Lugduni.*] Conſilio 226. idem conſilio 247. & 432.
a *Tamen.*] Facit Alexand. conſil. 152. numer. 3. conſ. 228. numer. 4. libr. 6. ſic non valet quando confertur in tempus quo conſtituens non poſſidebit, putà poſt mortem Alex. conſ. 82. col. 3. lib. 2. Bertr. conſ. 315. quoniam And. lib. 2. licet contrà facit Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 3. col. 3.
b *Habile.*] Corn. conſ. 168. col. pen. lib. 2. Dec. conſ. 460. in fin. licet Soc. l. fin. numer. 6. ſuprà, ſi ex noxali cauſa agatur.
c *Intelligitur.*] Decius l. in actionibus. col. 7. ſuprà de in lit. jura. Jaſ. l. ſi mora, col. 2. ſolut. matr. Alex. conſ. 74. num. 1. lib. 6.
d *In contractibus.*] Vide Jaſ. leg. domus, 2. col. de leg. 1.
e *Mandatarius.*] Quando mandatarius teneatur de leviſſima culpa: & quæ dicatur leviſſima: & quando de dolo vel lata culpa, vide Paul. de Caſtr. in l. in rebus, ff. commodati. Bartol. in l. eum qui, §. ſi culpa, ff. de furtis.
f *Lites.*] Lancelot. Decius l. cùm res legata, §. itaque ſi Stichus, col. fin. de le. 3. ratio propter peritiam aſſertam ex eo quod idoneum profitetur ad id quod ſummam diligentiam requirit, dixi in tractat. de eo quod intereſt, num. 142. cum ſeq.
h *Creditor.*] Cave ut intelligas ſecundùm hæc jura, videlicet in creditore miſſo non ad miniſtrandum, ſed ad inquietandum. Secùs ſi creditori ipſi vel cujus committatur adminiſtratio vel cuſtodia totalis rei; quia tunc etiam de levi culpa tenetur, ut novè declaravi in Conſuetud. Pariſ. c. 6. gl. 7. q. 2.

i *Tenet.*] Adde Bald. in l. quæ fortuitis, fin. c. C. de pign. act. Do. l. ſi mora, ſol. matrimonio.

k *Faciendo.*] Anchar. Phil. Franc. c. inquiſitionis, in fin. de hæred. Curt. jun. l. unica, col. 8. num. 23. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. Jaſon. Dec. Authentic. qui rem, C. de ſacroſanct. Eccleſ. Dec. l. fin. col. 4. C. de pactis, l. actione, in fin. C. de tranſact. conſ. 192.

l *Actione.*] Vide Bald. d. l. quæ fortuitis, penult. col.

m *Societate.*] Adde Bald. d. l. quæ fortuitis, fin. col.

q *Remitti.*] Tacitè, non expreſsè, Bald. l. 1. in fin. C. de uſufr. Alciat. l. actione, verſ. ſpecialiter, C. de tranſact. adde Hypp. Marſ. ſing. 289.

AD REG. XXIV.

c *Conjecturis.*] Bald. l. ſi traditio, C. de act. empt. dixi ad Alex. conſil. 77. num. 13. lib. 6.

d *Juramentum.*] Idem Jaſon. §. curare, col. fin. num. 59. inſtit. de act. ſed contrarium verius, ut expreſſim Bald. conſil. incip proponitur ad fin. quod eſt conſ. 212. lib. 1. ſecundùm veterem, & conſil. 345. libr. 2. ſecundùm novam impreſſionem. Et Pyrrhus hic, col. 5.

e *Rationem.*] Bertrand. conſil. 256. multa ſunt col. fin. lib. 3.

f *Defenſionem.*] Facit Hyppol. Marſil. ſing. 19. Alexand. conſil. 76. & 109. lib. 1. ubi dixi.

g *Bald.*] Sequitur Panth. de Crem. rep. d. l. 2. col. 73.

AD REG. XXVII.

i *Alexand.*] Conſil. 120. in fin. lib. 6. Franc. Curt. tract. de ſequeſtris, quæſt. 22. in fin.

AD REG. XXVIII.

a *Satis.*] Dec. conſil. 365. col. fin.

b *Secùs.*] Idem Ang. conſ. 124. totius, Cor. conſ. 101. col. pen. lib. Dec. conſ 237. ad fin. Aymo. conſil. 95. num. 2. licèt aliter velle videatur Bertrand. conſil. 85. viſo inſtrumento, col. 1. ſed ſibi contradicit conſil. 173. quia difficultates, col. 1.

e *Lib.* 5.] Ubi contrarium tenui.

g *Commode.*] Albertus Brunus conſil. 89.

h *Conſ.* 3. Nunc habetur in libro 1. conſil. cap. in fin.

AD REG. XXIX.

f *Praſtita.*] Ang. diſput. incip. Aſtenſis, miles & diſput. uſurarius, Anchar. in rubr. col. 2. de regul. jur. in 6. conſil. 161. col. 2. Alber. 1. parte ſtatut. q. 151. Bald. & Paul. l. univerſa, col. 1. C. de precib. Imper. offer. Paul. 1. filiusfamiliàs, ſuprà de teſt. Philipp. Franc. in rubr. de teſt. col. 21. lib. 6.

AD REG. XXX.

b *Filiorum.*] Pulchrè Dec. conſil. 153. cum duobus ſequent.

c *Conſummato.*] Sed quod contractum licèt non conſummatum Papa nequeat diſſolvere, nec in eo diſpenſare, ſentit Panorm. (Et bene) in d. c. ex publico, in fin. & expreſsè firmat Joann. Lap. in tractat. de matrim. & leg. col. 8. ſentit Iac. Almain. in 4. ſentent. diſt. 30. quæſt. 2. fortius Eraſ. 1. Cor. in 7. annot. reprobat vulgatam illam Canoniſtarum differentiam de matrimonio conſummato, vel non conſummato, ſentiens quòd etiam ante congreſſum, eſt legitimum & perfectum matrimonium, & indiſſolubile ab homine, etiam per profeſſionem Monaſticam. Dixi etiam apud Dec. in cap. quæ Eccleſiarum, num. 13. de conſtit. ubi videas; ubi etiam dixi juſtam eſſe cauſam diſſolvendi, re integrâ, ſi contractum ſit ſine authoritate parentum vel tutorum, qui etiam conſummationem impedire poſſunt.

l *Pars.*] Idem Alexand. conſilio 203. libro 3. ubi dixi.

AD REG. XXXIII.

b *Pœne.*] L. apud Celſum, §. autoris junctâ gloſ. in ver. noxa, ſuprà de dol. except. Alex. l. cùm mulier, col. 2. in fin. ſuprà ſol. matrimonio.

f *Marito.*] Dicendum ut ſcripſi in in tract. de donation. factis in contractu matrimonii, n. 9. n. 18.

AD REG. XXXIV.

i *Contrarium.*] Et bene, ut plene dixi ad Alexand. conſ. 28. lib. 2. facit ſuprà eod. l. contractus, n. 13.

m *Secus.*] Idem Alexand. conſil. 163. col. fin. (ubi dixi) lib. 7. Hyppol. Marſil. ſingul. 123. Dec. l. ut liberis, col. 3. C. de collation.

AD REG. XXXV.

c *Debet.*] Hyppol. Marſil. ſingul. 669.

e *Poterit.*] Decius, l. cùm poſteaquam, in fin. C. de pact.

f *Alexand.*] Conſil. 5. col. 1. lib. 2. Hypp. Marſil. ſingul. 195. & ſingul. 320.

AD REG. XXXVII.

b *Noto.*] Cave, quia Holoander legit. nemo, qui condemnare poteſt, abſolvere poteſt, quod de ſe magis arridet & congruit, cum l. qui condemnare, ſuprà de re judic. tamen omnes codices habent ut hic legit Dec. & omnes ita legunt: non auſus ſum mutare.

AD REG. XXXIX.

e *Regis.*] Dixi ad Alexandr. conſ. 124. in fin. libr. 1.

n *Metu.*] Jaſon. Dec. in l. interpoſitas, Cod. de tranſact. Dec. cap. fin. in fin. de appell. dixi ad Alex. conſil. 156. num. 3. lib. 5.

p *Duobus.*] Curt. tract. de teſtibus, conclu. Corſet. ſingul. verb. teſtis, Dec. conſilio 534. in ſimilibus limitat Marſil. ſingul. 541. adde Nicol. Dec. dec. c. numer. 3.

u *Numquam.*] Dec. conſilio 498. numer. 13. conſilio 498. num. 17. dixi ad Alexand. conſilio 98. libr. 3. & adde Philipp. Dec. l. pacta noviſſima, numero 12. C. de pact. & conſilio 119. col. 2. adde Hieron. Grat. conſil. 48. lib. 2.

AD REG. XL.

b *Rationem.*] Alexander conſilio 147. numer. 16. lib. 7. Iaſon. conſil. 2. col. 3. lib. 1. conſil. 85. cum ſeq. lib. 2.

f *Mortem.*] Idem Lancel. Paul. in tract. ſubſtit. de exempli ſubſtit. num. 14. licet communis contra, ut alibi plenè dixi.

b *Nam.* Dixi in Conſuetud. Pariſienſ. §. 30. q. 14. num. 65.

i *Citari.*] Hæc vera & obſervatur.

AD REG. XLI.

a *Emphyteuta.*] Alexand. conſ. 45. libr. 5. Corn. conſ. 165. lib. 2. Idem in vaſſallo. Bald. conſ. 429. lib. 1. Paul. conſ. 312. in fin. lib. Bertrand. conſ. 321. viſo proceſſu, col. finali, lib. 2.

c *Scientiam.*] Dec. conſ. 328. Jaſ. conſ. 64. col. 3. lib. 3. dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 1. gloſſ. 7. numer. 4. §. 13. gloſſ. 5. num. 6.

AD REG. XIII.

Deciſio.] Quæ falſa eſt, quia jure non probatur. Adde quæ dixi in Conſuetud. Pariſienſi, §. 30. numer. 5. Sed bene perdet, & etiam carcerabitur, ſi interim bona ſua in fraudem dilapidavit, leg. fin. in fin. quæ in fraudem creditoris, dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 196.

AD REG XLV.

e *Revocabiliter.*] Alexand. conſ. cap. num. 6. lib. 7. latè Andr. Tiraquell. in tract. retract. prox. §. 1. gl. 7. num. 69. cum ſeq. Dixi in novis intellect. ſi communi, l. unus, de ſervit. ruſtic. prædior. num. 24. quos habes cum tract. meo dividui & individui.

AD REG. XLVI.

a *Pœna.*] Corſ. in ſing. ver. pœna, vide Dec. cap. 1. de conſtit. ubi etiam ad Decium tetigi.

c *Conſcientia.*] Dixi ad Alexand. conſ. 119. nu. 16. lib. 6. late domin. Andr. Tiraquel. in præf. tract. retract. num. 73.

d *Juſtè.*] Secùs ſi injuſtè. Andr. Tiraquell. in præfat. retract. n. 68. ultrà quem adde Bald. conſ. 115. conſ. 210. lib. 1. Jaſ. l. ſi duo patroni, in fin. ſuprà de jurejurand. Dec. conſ. 691.

AD REG. XLVII.

d *Advocato.*] Thom. Parpal. rep. l. exigendi, col. 4. C. de procurat. Hier. Cagn. repet. l. diem functo, col. 2. de offic. aſſeſſor.

q *Inn.*] Cave; quia Inn. ibi non loquitur de abſolutione judicis, ſed partis. Idem tamen vult Dec. in c. 1. col. 7. de offic. delegat. ubi hoc reprobavi.

AD REG. XLVIII.

c *Vt Felin.*] Idem etiam Felin. capitulo Matthæus, de ſimon. & remiſſivè in cap. dilecti filii, de except. penult. col. Ant. Corſet. in repet. ver. calore.

AD REG. L.

q *Paul.*] Conſ. 423. col. pen. lib. 2. adde Angel. conſ. 246. Cor. conſ. 224. lib. 4. Jaſ. conſ. 139. lib. 4. Albert. Brun. conſ. 28. col. fin.

c *Teneatur.*] Quod ſic, latè Joann. Ign. in l. 1. §. ſervi appellatione, num. 132. cum ſeq. ſuprà ad Syllan. dixi ad Dec. c. 1. de offic. deleg. Idem Alber. in d. l. meum autem, §. ſed licet.

f *Tenetur.*] Fallit in eo, qui aliquo jure civili eſt obligatus ad defenſionem vel amotionem periculi, ut filius, ſervus, vaſſallus, vide Joannem Igneum in l. 1. §. quòd ſi quis, puta veneno, numer. 22. cum ſequent. ad Syllan.

h *Probare.*] Alber. 2. part. ſtatut. q. 175. Thom. Aquin. in 4. ſentent. diſtinct. 17. 19. & problem. 1. art. 16. dixi ad Alex. conſ. 60. n. 4. lib. 4.

AD REG. LII.

c *Principe.*] Albert. Brun. conſ. 86. col. 1. vide Jaſ. d. l. ſtipulatio iſta, col. fin.

AD REG. LIII.

b *Alia.*] Dixi ad Alexandr. conſil. 114. in fin. libro 3.

AD REG. LVIII.

d *Satis.*] Imò non ſufficit, ut etiam tenet Angel. conſil. 123. Curtius ſenior, conſil. 71. col. 3. Jaſ. l. Neſennius, §. 2. ſuprà de re judicat. & dixi in Conſuetud. Pariſ. §. 22. num. 52.

AD REG. LIX.

e *Hæredem.*] Imò eo ipſo videtur talis ratificare. Bart. l. 1. §. fin. ſol. matr. Alex. conſ. 91. col. 2. lib. 3. conſ. 92. num. 4. lib. 4.

h *Tantum.*] Adde quod nec eum, cujus eſt hæres, excludit. Dec. conſ. 213. num. 8. conſ. 281. Nicol. Everar. in loc. leg. loc. à natura dict. laxativarum. And. Tiraq. tract. retract. convent. q. 1 gl. 6. num. 5 Boer. Dec. 76. ſed valde errant, ut dudum dixi ad Alexand. conſ. 18. col. fin. lib. 5. & nuper ad Phil. Dec. conſ. 281. col. penult.

i *Addita.*] Alex. conſ. 36. num. 11. lib. 4. & dixi in Conſuet. Pariſ. §. 4. num. 6.

AD REG. LX.

b *Contrarium.*] Idem Dec. in rub. in fin. Cod. de pact. & quos latè citat And. Tiraq. repet. l. ſi unquam, verſ. donatione largitus, num. 128. licet contrà alleget, num. 139. C. de revoc. don.

AD REG. LXI.

a *Aliud.*] Alexand. conſil. 190. num. 7. num. 22. lib. 2.

AD REG. LXIV.

b *Conſtat.*] Ubi Alexand. Jaſon. adde Dec. leg. 1. col. 7. de offic. ejus cui mandat. eſt juriſdict. caret. Eccleſia, col. final. de conſt. Andr. Tiraquell. tract. retractat. proxim. §. 32. numer. 58. ultra quem Aymo. conſilio 54. in fin. conſilio 121. numero 10.

AD

AD REG. LXV.

b *Malitiis.*] Vide Barb. c. ſedes, hic allegat, col. 3. in princ. in proœ. clem. col. 3. fol. 7. Jaſ. in l. cùm proponas, in 2. col. C. de pact. And. Tiraquel. in præfat. tract. retract. num. 70.

d *Judex.*] Idem Decius, l. unica, col. 4. C. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt. Sed contrà Hyppolit. Marſil. in l. 2. §. quæſtioni, in fin. de quæſt. in l. ſi quis obrepſerit, ad leg. Corn. de fal. & in practic. verſic. poſtquam, numero 15. & in ſingular. 201. Adde Lucam de Pen. in l. 1. de numerariis, lib. 12.

AD REG. LXVII.

b *Subjectam.*] Dec. in rub. de juriſdict. om. jud. d. l. 1. col. 6. l. ſi. col. 4. C. qui admit. conſil. 388. unde reprobavi quid Dec. ſuprà, eod. l. in perſonam, §. generaliter.

AD REG. LXXII. *In princ.*

a *Delegari.*] Hæc ſunt inepta; dicendum ſenſum hujus l. eſſe, quòd Judex non debet per ſe, vel per ſimplicem ſubſcriptionem, ad ſupplicationem partis expedire ea quæ cauſæ cognitionem requirunt: ut rectè intellexit Joan. Fab. noſter, inſtitut. de pœna temerè litigan. §. omnium. Et ſentit Guliel. Bud. noſter, in d. §. ubi decretum. Deinde Alciat. Parergon. lib. 2. cap. 3. & Petrus Stella ſub ipſis non citato forſan, nec lecto Joanne Fab. vendicare conati ſunt.

AD REG. LXXII. §. *Nec paſciſcendo.*

b *Poteſt.*] Ampliat Alexand. conſilio 22. libro 5. ubi dixi.

c *Prima.*] Item fallit ut uno ex ſociis. Bald. l. ſi abſentis, C. ſi certum petatur. Paul. l. proprium, ſuprà, commun. præd. Lancelot. Galiau. in l. ſtipulationes. non divi. col. 4. ſuprà, de verb. obligat. Dixi in novis intellect. l. ſi unus, num. 11. cum ſeq. de ſervit. ruſtic. prædio. qui ſunt in tractatu meo Dividui & Individui.

d *Notario.*] Dec. conſ. 58. Ant. Rub. conſ. 122. & not. ſup. eod. contractus.

e *Nomine.*] Sed tunc opus eſt ratificatione & ceſſione, Jaſon l. hujuſmodi. in princip. col. 4. numero 17. de leg. 1. ſcilicet ad agendum, ſed exceptio ſtatim quæritur ſine ceſſione. Alexand. conſ. 40. num. 8. lib. 5.

AD REG. LXXV.

c *Cavendum.*] Dec. l. precibus, col. 2. C. de impu. & aliis ſubſtit. conſ. 277. col. 4. Adde Corn. conſil. 145. lib. 1. conſ. 7. lib. 4.

AD REG. LXXVIII.

d *Alexand.*] Numero 15. ubi dicit. Vide Decium, c. clericum, col. fin. de judic. conſilio 416. col. 3.

e *Valet.*] Et bene; quicquid Decius dicat.

AD REG. LXXIX.

a *Delus.*] Dixi ad Alex. conſil. 42. num. 20. libro 1. conſil. 118. num. 8. lib. 7. idem quod hic Aymo conſ. 192. col. 2. Jaſ. conſ. 18.

AD REG. LXXX.

b *Regula.*] Fallit quando generale emanat à majori poteſtate. Paul. conſ. 176. lib. 2.

d *His.*] Præſumptio ſpecialis vincit generalem. Alex. conſ. 77. num. 6. lib. 1. (ut dixi) ſic probatis in ſpecie. Alex. conſ. 88. num 8. lib. 5. ubi dixi.

e *Sequatur.*] Etiam ſi diſpoſitio conferatur in eumdem Matth. de Afflict. deciſ. Neap. 45.

f *Etiam.*] Jaſon conſil. 162. col. fin. lib. 4.

h *Secus.*] Alberic. 2. part. ſtatut. quæſt. 2. col. 6. num. 10.

i *Species.*] Adde Barb. in c. cùm eſſes, de teſt. col. 24. Jaſon in l. 2. ff. de liber. & poſthum. col. 2. poſt princip.

k *Subſtitutionibus.*] Corn. conſ. 44. lib. 3.

m *Concurrunt.*] Idem Decius conſil. 590. nu. 7. ubi aliter dixi.

AD REG. LXXXI.

a *Laduut.*] Corn. conſ. 296. lib. 1. And. Tiraq. reper. l. ſi unquam, ver. revertatur, num. 22. C. de revoc. donat.

b *Verborum.*] Paul. conſ. 75. col. 2. lib. 1.

AD REG. LXXXII.

b *Antidora.*] Tetigi in tractatu uſurar. quæſt. 31. in fine.

AD REG. LXXXIII.

b *Veniam.*] Bald. l. 2. C. de inge. manu. Cæpol. cauſa cri. conſilio 21. col. 8. Philipp. Franc. c. licet, col. 3. de ſentent. excom. in 6. Corſ. in repet. ver. abſolutio, Fel. c. literas, col. 4. de præſumpt. Jaſon l. 1. col. 3. de oper. nov. nun. l. decem, col. 21. de verb. oblig.

AD REG. LXXXV.

b *Quia.*] Dec. rubr. de judiciis, lect. 2. col. 8. de probat. Jaſ. conſ. 39. lib. 1.

c *Horæ.*] Bald. l. creditor, in princip. qui potio. in pign. hab. Socin. conſil. 67. lib. 3. Corſet. in repert. verb. inſtrumentum. Jaſ. l. 1. §. 2. col. 1. ſuprà, de eden. Hyppol. Marſil. ſingul. 319. Decius conſilio 689. col. 1. Matth. Pacus in tract. de mand. parte 6. Sed non eſt ſimpliciter verum, ut per Fel. in d. c. paſtoralis. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 44. in fin.

AD REG. LXXXVIII.

b *Infertur.*] Bald. conſil. 274. lib. 1. Alex. conſil. 132. lib. 7. Dec. conſ. 566. Et quòd juſta cauſa à mora excuſet. Curt. jun. conſ. 28. num. 19. fac. no. ſuprà, eod. l. qui cum alio.

c *Stipul.*] Quæ nil faciunt, quia ibi non ex

conditionis eventu, ſed ex mora: debuit autem allegare, l. in illa, l. hoc jure, de verb. oblig. quæ citat Bart. in l. ſi duo, §. fin. de conſt. pecu.

AD REG XC.

b *Curia.*] Alex. conſ. 80. num. 12. lib. 5. ubi dixi. Dec. l. ſi tibi pecuniam, ſi cert. pet.

AD REG. XCII.

a *Error.*] Bald. conſil. 130. lib. 2. Cald. conſilio 1. de fide inſtrum.

b *Reſtitutionis.*] Adde Jaſ. in Authent. noviſſima, C. de inoffic. teſtam. col. 9. vertic. quid autem ſi groſſus.

c *Præſumitur.*] Decius conſ. 15. Latè And. Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 13.

d *Corrigere.*] Vide per Felin. in c. ex literis, ibi de fide inſtrum. Anton. But. conſ. 11. & quòd poteſt declarare verbum obſcurum. Alex. conſ. 146. num. 26. lib. 5. Cal. conſ. 70.

f *Major.*] Imò major eſt defectus in malè faciendo quam in omittendo; ideò non poteſt ex intervallo, id eſt, poſtquam redditum eſt parti, corrigi, niſi ſolemniter, id eſt, judicis authoritate, parte vocatâ, & probato errore. Placet opinio Bart.

g *Secus.*] Et bene, licet Jaſ. conſ. 28. lib. 1. Alex. conſ. 89. nu. 13. lib. conſ. 190. num. 5. lib. 6.

h *Teſtibus.*] Quod per duos, Alex. conſilio 14. num. 19. lib. 6.

i *Dubio.*] Decius cap. 1. col. 3. de probat. Alex. conſil. 53. num. 16. (ubi dixi) lib. 7. Limitat Curt. ſenior, conſ. 55. Sed quòd in teſtibus potiùs dolus præſumatur, Alciat. l. 1. §. ſi ſtipulanti, nu. 42. §. ſed ſi mihi, ad fin. de verb. oblig.

AD REG. CXVI.

c q *Quæſitum.*] Dec. l. 1. col. 1. C. de impub. & aliis ſubſtitut. c. fi. col. 5. de conſtitut. c. paſtoralis, in fin. de except. Dixi ad Alex. conſil. 11. numero 14. lib. 7.

AD REG. XCIX.

b *Prædicta.*] Imò in hoc regno practicamus opinionem Bar. Imò fortiùs, quia debitor à quo plus petitur, ſi nihil obtulerit, in omnes impenſas condemnatur ex veteri ſtylo, quem nunc non ita ad unguem ſervant, ſed judices arbitrantur, ut dixi in praxi judiciali.

AD REG. CI.

a *Menſis.*] Alexand. conſilio 114. num. 11. lib. 5. ubi dixi.

AD REG. CIII.

b *Domo.*] Quid domus appellatione. Alex. conſil. 213. num. 3. (ubi dixi) lib. 6.

c *Hoſpitio.*] Imò ſecùs.

d *Navi.*] Jaſon l. quoniam ſuprà, de flu. l. plerique, de in jus voc. Et quòd navis computetur inter mobilia, rectè decidit d. Jo. And. Tiraq. tract. tetract. prox. §. 1. gloſ. 7. num. 89. cum ſeq. Limito in molendinis constructis ſuper navibus cohærentibus in flumine publico, quando ex conceſſione principis vel Reipublicæ perpetuò habere licet: hæc enim inter immobilia cenſentur, ut ſcripſi in Conſuetudine Pariſienſi, §. 145.

g *Pœna.*] Solve meliùs, quòd ibi illud interdictum non eſt conceſſum, niſi ad res ſoli, d. l. 1. §. hoc interdictum, ver. ad ſolum, aliàs ubi lex non reſtringeret, veniret navis appellatione domus. Joan. Ign. l. 1. §. domini appellatione, 2. num. 70. cum ſeq. ſupra, ad Syllan.

AD REG. CIX.

a *Inæſtimabilis.*] Alber. Brunus, conſil. 12. col. 30. cum ſequent.

AD REG. CX.

a *Alex.*] Et conſil. 29. in fi. lib. 7. ubi dixi.

b *Valet.*] Hæc veritas, & ita obſervatur, eſt etiam purior litera Gregor. Haloand. in d. §. illud habet non omninò obligari: & ita firmiter tenendum.

AD REG. CXI.

a *Proximus.*] Jaſon Auth. Sacramenta puberum, C. ſi adver. vend. l. properandum, §. & ſi quidem, C. de judiciis. Socin. l. 1. §. adipiſcimur, de acquirend. poſſeſſ.

b *Nono.*] Sed quod ſolum in ſemeſtri ante pubertatem, ut tenet Joan. Igneus latè l. 1. §. impubes, numero 10. cum ſeq. ſup. ad Syllania.

c *Juramento.*] Non ſequitur, ſed potiùs ſequitur quod puniendus eſt, ſi temerè juret, & huic morbo aſſueſiat: nam & hoc planè delictum eſt, & diligenter curanda eſt diſciplina morum, etiam in junioribus à Rectoribus Reipublicæ, ut per Ariſt. Politic. lib. 8. malè ergo inferunt Doctores de obligatione pœnæ, ſeu coërcitione pro ætatis modo ad civilem vel aliam obligationem, alioquin æquè colligi poſſet, quòd ſi obligari poteſt ex delicto, ergo ex contractu; quod eſt falſum.

AD REG. CXII.

a *Canonico.*] Pet. de Ancharan. c. peccatum, de regul. jur. in 6. conſilio 411. col. 1. Alexand. conſilio 4. col. 10. lib. 2. Bertac. tract. gabella, par. 2. qu. 21. Jaſ. l. ſi eum, §. qui injuriarum, in final. col. 1. ſuprà, ſi quis caut. tamen Panormit. in d. c. fin. de ſepult. & in repet. c. Eccleſia, col. 8. de conſtitution. ſequitur jus civile, dicens canonicum non differre. Et benedicit. Ego novè dico has leges civiles de non tranſmiſſione actionis ex delicto de pœnalibus intelligendas, non autem de rei perſecutione, ut ſuo loco pleniùs dixi. Et idem quod Panormit. ſentit Carolus Ruin. conſilio 20. libro 4.

AD REG CXIII.

b *Regula.*] Fallit poſita alternativa inter totum integrale vel quantitativum, & ſuam partem. l. 1. ſecundùm lect. 2. Et ibi Bartol. Socin. ſuprà, de rebus pub.

AD REG. CXVII.

a *Odioſa.*] Imò, ut per Alciat. l. hæreditatis

appellatione, ſuprà, tit. 1. ad Jaſ. l. 1. §. bonorum, ſuprà, ad Treb.

AD REG. CXX. *In princ.*

a *Ratio.*] Decius in rub. in fin. C. de pact. repet. c. 2. col. 5. de jud. Andr. Tiraq. repet. l. ſi unquam, in verſic. donatione largitus, qu. 21. C. de revocandis donationibus.

AD REG. CXX. §. *Abſurdum eſt.*

a *Poſſunt.*] Contrarium tenet Panorm. in diſp. ſuper Concil. Baſileenſi, incip. Quoniam veritas. Alciat. l. collegatum, de verb. ſignif.

b *Concorditer.*] Alex. conſil. 124. num. 2. lib. 2. ubi dixi.

c *Subjectam.*] Bald. c. ſi. in fin. de præſump. Ant. Butr. c. ad aures, quod metus cauſa.

AD REG. CXXII.

b *Tollitur.*] Bal. l. 1. C. de nau. fœn. Ang. conſil. 53. Hyp. Marſil. l. unica nu. 23. C. de raptu virgin. Franc. Rip. tract. de peſte, fol. 42.

AD REG. CXXVII. §. *Qui juſſu.*

d *Injuſtitia.*] Ad hoc And. Iſer. c. 1. col. 6. qui ſucceſſ. tenean. in uſib. feud. Dixi ad Alex. conſ. 144. numero 2. lib. 2.

AD REG. CXXIX.

c *Succumberet.*] Imò etiam eodem judicio damnabitur tanquam author delicti.

AD REG. CXXIX. §. *Ejus verò.*

a *Excuſatus.*] Falſum, quia potiùs mors ferenda, quàm malo conſentire. Et contrarium tenet Lancelot. Decius, l. ut vim, col. 1. ſuprà, de juſtitia & jure.

AD REG. CXXIX. §. *Quod pendet.*

a *Certa*] Fallit in ultimis voluntatibus, & in ſententia. Franc. Aret. conſilio 136. in fin. argument. l. quibus diebus, §. quidam Titio, ſup. de condit. & demonſtrat.

b *Executio.*] Sequitur Ang. Jaſ. d. l. Julianus, in fin. Paul. in l. ſufficit, de condict. indebit. Sed malè dicunt, & in contrarium eſt veritas, quia decretum reviſionis tendit directò ad ſuſpenſionem de præſenti omnium repræſaliarum, patet ibi, revideri. Et ibi, ut quæ erunt legitimè approbentur, quod decretum reviſionis & approbationis, vel reprobationis non eſt conditionale, nec in diem, ſed purum. Ergo dictatum repræſaliarum conceſſio eſt de præſenti à tempore dicti decreti reviſionis, & non conditionaliter, in ſuſpenſo. Totalis autem ceſſatio vel approbatio pendet & conditionalis eſt: & ſic conceſſio de præſenti ſuſpenſa nullo modo poteſt exequi, etiamſi offeratur cautio. Secùs ſi ſequens diſpoſitio non tenderet ad ſuſpendendum de præſenti: ſed eſſet merè conditionalis. ut ſi debitori meo dem vel legem liberationem, ſub conditione ſi fiat Conſul, quia tunc interim manet obligatio pura, & poteſt exequi, datâ tamen conditione, & eſt materia leg. pecuniam, ſuprà, ſi cert. pet. Et ibi ad Decium dixi.

AD REG. CXXIII.

a *Conſitentis.*] Alex. conſ. 117. num. 14. (ubi dixi) lib. 6. Dec. c. cùm venerabilis, num. 24. de except. conſ. 482. conſ. 539.

c *Valeat.*] Aymo conſilio 129. Jaſon l. 1. in princip. ſuprà, de eo quod cert. loc. conſilio 67. col. 9. libro 3. Decius l. poſtquam lite, col. 3. Cod. de pact. l. ſi donatio, col. 2. Cod. de collat. l. in teſtamento, col. 5. Cod. de teſtamento milit. Aymo conſilio 52. quod ampliat Lancelot. Decius in l. 1. col. 2. ſup. de judic. Sed limitat Jaſon l. ſi quis ante, col. 4. de acquir. poſſeſſ. Decius ſuprà, eod. col. 2. de offic. deleg.

d *Prævalet.*] Decius cap. quoniam, Abb. col. 7. de offic. deleg. conſilio 70. conſilio 140. col. 2. conſilio 448. numero 17. Franciſc. Purpur. l. rogaſti, §. ſit ibi, numero 36. ſuprà, ſi certum petatur. Lancelot. Galiau. in l. 1 §. ſi quis ita, col. 6. in fin. de verb. oblig. Alciat. tract. de præſumpt. regul. 3. præſumpt. 34.

e *Actus.*] Alexand. conſil. 81. num. 7. (ubi dixi) lib. 3. Aymo conſil. 32.

f *Mente.*] Et quando verba ſunt apta ex proprio ſaltem largo ſignificato, aliàs non gl. l. quoties, ſuprà, de verb. oblig. Aret. l. à Titio, eod. tit.

g *Voluntas.*] Unde non fit, quando eſſet contra voluntatem diſponentis. Paul. & alii in d. l. verbis civilibus. Lud. Gozadi, conſ. 77. num. 4.

AD REG. CXXXIII. §. *Cum verbum.*

a *Fructus.*] Hoc verum, quando fit reſtitutio ex debito, ſeu per viam juſtitiæ: ſecùs ſi per viam gratiæ, ut latè Forum. Gar. d. l. Gallus, §. & quid ſi tantùm, col. 97.

AD REG. CXXXIII. §. *Vnicuique mora.*

a *Facto.*] Idem Bar. Alex. in l. 4. §. Cato. Et ibi Jaſ. num. 32. & ibi Lancel. Galiau. ejus diſcipulus, col. 15. verſic. tertia fit concluſio. Baſcolet. in arbo. divid. & individ. char. 27. Sed errant dicendo quòd non eſt differentia an ſint ſocii, vel non, nec inter facere, vel non facere, ſed quod tam mora quàm factum unius alii nocet ad conſervandam vel purificandam obligationem, non autem ad agendum in vim ſolius moræ vel delicti, ut pleniùs dixi in novis intellect.

AD REG. CXXXIV.

a *Videtur.*] Alex. conſilio 133. lib. 6. conſil. 99. nu. 5. lib. 2. ubi dixi. Facit Gale. (quem vide ſi vacat animi causâ) lib. 2. de motu muſc. ubi eas omnes actiones voluntarias eſſe cenſet, quæ judicio rationis impediti vel induci poſſunt, etiamſi quandoque inconſiderantur fiant.

AD REG. CXXVI.

a *Seditionis.*] Nicol. Boër. in tract. de ſedit. Vide Decium, conſil. 256.

AD REG. CXXXVI. §. *Nemo videtur.*

a *Perito.*] Angel. l. 1. §. pueritiam, de poſtul. Rom. conſil. 330. in fin. Vide Decium, l. 2. col. 1. in fin. ſuprà, quod quiſque juris.

AD REG. CXLI.

a *Solvitur.*] Etiamſi ſit ad pias cauſas, Alex. conſil. 109. num. 6. lib. 2. ubi dixit Nic. Boër. deciſ. Burdegal. 12. num. 4. tamen hæc regula non procedit in patria conſuetudinaria, ut dixi in conſuet. Pariſ. §. 120. adhuc in terminis juris procedit propter clauſulas codicillares, vel ſimiles quæ ſolent apponi, ut ferè ſupervacuæ ſint duodecim limitationes, quas ad hanc regulam tradit Jaſon in l. eam quam, numero 20. C. de fideicommiſ.

AD REG. CXLIV.

a *Facturum.*] Latè Alciat. 4. §. Cato, num. 30. de verb. oblig.
b *Voluntate.*] Decius conſilio 325. conſilio 345. in fin. Jaſon l. ſtipulatio iſta, in principio, de verbor. obligat. Bertrand. conſil. 69. lib. 1. Ludovic. Gozadi, conſil. 27.
c *Bartol.*] In l. ad idem eod. Et ibi Alexand. limitat ut procedat ſi debetur quantitas, ſecùs ſi ſpecies, ſequitur Lancel. Galiau. l. 4. Cato, col. 18. de verbor. obligationibus.

AD REG. CXLVIII.

a *Tolli.*] Decius cap. paſtoralis, col. 6. de except.
b *Contradicat.*] Dec. l. ſi idem, in fine, ſup. de juriſdi. omn. Jud. l. fin. col. 3. C. de bonor. poſſ. ſec. tab. Alex. conſ. 141. num. 5. lib. 2. ubi dixi.
c *Omnibus.*] Dec l. fin. in princ. C. de eden. conſ. 284. col. 2. conſ. 317. Jaſ. conſ. 38. lib. 1.

AD REG. CLIV.

a *Dicitur.*] Adde Alexan. conſil. 306. lib. 3. Latè And. Tiraq. in tract. retract. conven. §. 1. gloſ. 6. numero 17. cum ſeq.
d *Infrà ſcriptis.*] Alex. conſil. 173. col. 2. lib. 5. Jaſ. latè l. fin. C. de hæredib. inſtit.
e *Pœna.*] Alex. conſ. 140. nu. 4. lib. 6.

AD REG. CLV.

a *Nocent.*] Dicit Jaſ. in l. 4. §. filius, col. fin. ſup. de liber. & poſthum. quòd non eſt regula minus rationis habens.
b *Nullitatem*] Alex. conſ. 59. num. 15. lib. 3. Vide ſup. eod. l. actus, num. 10.
d *Tacito.*] Imò idem Bald. & alii in d. §. de pignore.
e *Tacite.*] Imò etiam tacitè.

AD REG. CLVII.

E *Agere.*] Idem Pau. c. tuæ, in fin. de procurat. Dec. l. pacta quæ contra, col. 1. C. de pact. Steph. Bart. repet. l. hac edictali, qu. 4. C. de ſec. nupt.

d *Conſcientia.*] Dec. l. ſi quis in contribuendo, col. 2. C. de pact. c. 1. lect. 1. col. 7. de conſtit. Idem Anton. Burgos in d. c. cùm dilecti, col. 4. Sed veritas, quod non eſt licitum ſcienti ignorantem decipere in foro conſcientiæ: ſed bene ignoranti, ut dixi in tract. uſur. qu. 14. Vide Panthi. de Crema. d. l. col. 3. Cæpol. de ſimul. contract. præſump. 2.

AD REG. CLXV. §. *Temporalis.*

a *Vltima.*] Alex. conſil. 118. lib. 2. Curt. ſenior, conſ. 24. col. 2. Limito ut procedat, dummodò ultima illa ſit certa. Secùs ſi dubia vel obſcura, vel clandeſtina. Alexand. conſil. 110. num. 1. lib. 1. conſil. 81. num. 3. lib. 3. conſ. 88. num. 12. lib. 5. conſ. 103. numero 1. lib. 7.

AD REG. CLXVII.

a *Dixi.*] Et in conſil. 564. col. 3. Vide latè Alciat. tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 44.
b *Conſil.* 15.] Ubi plenè dixi. Adde ſup. eod. l. ſemper in obſcuris, num. 5.
c *Dubio.*] Sequitur Alciat. in tract. de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 44. num. 6. Sed ego dico iſtud admittendum ſi dubietas refertur ad probationes, quia eſſet damnatus per præſumptiones, quod fieri non debet: ſecùs ſi clarè conſtabat de delicto morte digno, ut tradit Bald. in c. venerabi. de teſti.

AD REG. CLXX. §. *Si qui in*

a *Tenetur.*] Panormitanus conſilio 102. in fine, libro 2. Maria. Socin. in tractatu de obligat. l. 13. quæſtione 1.

AD REG. CLXXXVII.

b *Filiorum.*] Rom. conſ. 219. Bertrand. conſ. 75. inſtrumentum. conſil. 306. viſo conſultationis, lib. 2. & in repet. l. hac edictali, C. de ſecund. nupt. Dixi ad Alex. conſ. num. 12. lib. 7. & in Conſuetudine Pariſienſi, §. 128.

AD REG CXC.

c *Ratio.*] Idem Jaſon in d. l. ſervi electione, §. fin. col. 5. ver. confirmo. Imol. in d. clem. 2. in 3. col. in princip.

AD REG. CXCI.

a *Lucro.*] Imò indiſtinctè, & conſilium Pet. Ancharan. non eſt ad propoſitum, quia non loquitur de contraveniendo facto defuncti: ſed de exceptione perſonali, quæ non nocet hæredi certanti de damno vitando.

AD REG. CXCVII. §. *In pœnalib.*

q *Liquida.*] Dec. rub. de proba. col. pen. conſ. 290. col. 2. Alex. conſ. 33. col. 1. lib. 2. ubi dixi.
c *Repetita.*] Etiam in æquiparatis. Ant. Butr. c. ad c. ad noſtram, col. 2. num. 8. de empt. & vend. Adde Alb. part. 1. ſtatut. quæſt. 70. in fin. Anton Corſ. in ſingul. verſic. additio.
d *Removendo.*] Dixi in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 3.

num. 9. & in annot. ad Philip. Decium, conſ. 277. & in regul. Cancella. de publican. reſign. quæſt. 5. numero 27.

c *Domin.*] Et in conſ. 37. col. 2.

f *Rationis.*] Alber. part. 1. ſtatut. qu. 104. fallit ubi imponitur ipſo jure Andr. Tiraquel. repet. l. ſi unquam, ver. revertatur, numero 248. C. de revocandis donationibus.

AD REG. CXCIX. §. *Quod cuique.*

a *Sponte.*] Franc. Rip. cap. cum M. Ferra. col. 2. de conſtit. in tract. de peſte, fol. 66. & 139.

AD REG. CCI.

a *Admittendam.*] Dec. cap. de priore, de appellat. conſ. 356. Alex. conſ. 339. num. 7. lib. 7.

AD REG. CCIII.

a *Parum.*] Budæus noſter legendum cenſuit ratum, & ſequitur Greggr. Halo. Sed Joan. Ferra Monta. hic communem literam rectè tuetur, ut ſit ſenſus non quod vix ulla regula, ulla definitio conſtitui, aut ſtare poſſit in jure: ſed quod niſi circumſpecti ſimus, parum ſit, hoc eſt, non multùm deſit, quin ſubverti queat.

AD REG. CCVI.

a *Poteſt.*] Imò, ut dixi ſup. eod. L. is damnum, §. quod pendet.

AD REG. CCVII.

b *Biennium.*] Probando ſemper opponi poteſt: alioquin non ſervatur in hoc regno.

AD REG. CCVIII.

b *Veritate.*] L. Ingenium, de ſtatu hominum. Amplia etiam cùm iniquè decernit, & pen. de juſtit. & jure, l. ſervo invito, §. cùm Prætor, ad Treb. l. ſed ſi contrà, in princ. de lib. agnoſc. etiam in his quæ ſunt juris naturalis, quia naturæ comparatur, l. 1. in fin. cum l. ſeq. de lib. agnoſcen. l. quotieſcumque, do decu. lib. 10. C. ut text. comparat hæc duo, naturam & originem, vel judicium inter partes latum; & ait gloſ. in l. ſi non ſortem, §. hæred. de condict. indeb. quod Judices faciunt de non jure jus, & ente non ens. Limita per not. Bart. & Alex. in l. Julianus, verum debitorem, de condict. indeb. & in l. 4 §. condemnatum, col. 1. de re jud. Et ibi Jaſ. col. 1. & in l. 2. §. 1. col. 5. ſoluto matrimonio.

AD REG. CCXII.

a *Alexand.*] Conſ. 35. nu. 5. lib. 6. Alber. part. 1. ſtatuto, qu. 181. Bal. in tract. ſtat. ver. capere, verſ. caſtrum. Jaſ. l. 1. col. 3. C. de ſacroſanct. Eccl. l. 1. § nunciatio, de oper. novi nun. Alciat. de verb. ſign. lib. 1. char. 8. Sed non puto indiſtinctè verum.

b *Homines.*] Pariter Curt. jun. conſil. 1. num. 3. dicit quòd verba generalia non reſtringantur ad habilitatem, quando ſunt geminata, prolata ab homine, ſed non eſt ſimpliciter verum.

EPITOME TRACT. DE DIGNITATIBUS, Magiſtratibus & Civibus Romanis.

1 *Aliud dignitas publica, honor ſimplex, & municipalis dignitas.*

2 *Dignitas publica quadrifariàm dicitur. 8. 24.*

3 *Senatus non erat magiſtratus, nec reddebat jura. 6. 41. 45. 46. 83.*

4 *Non agebat nec delegabat quæſtiones criminum, ſed re exigente, auctoritatem dabat. 5. 6.*

5 *Conſules majores erant Senatus poteſtate, non authoritate.*

7 *Judicia Senatoribus ablata.*

9 *Magiſtratus trifariàm capitur, & propriè de ordinario.*

10 *Præfectus vigilum non eſt magiſtratus. Idem de præfecto Annon.*

11 *Magiſtratus dicitur de habente ordinariam juriſdictionem.*

12 *Tribunus plebis non habet vocationem nec cognitionem. 74. 77. 78. 79. 81.*

13 *Magiſtratus ſtrictiſſimè intelligitur de majoribus habentibus Imperium.*

14 *Dignitas Conſulum ſupereminens minuta fuit, & tandem exinanita per Imperatores qui poſt 470. annos à Chriſto novam ſpeciem ventoſam Conſulatus crearunt. 15.*

15 *Odoacer Romæ regnavit, & eam Odoacriam vocavit. Intellect. l. decernimus, C. de ſacroſanct. Eccleſ.*

16 *Duo ordines Patriciorum & Plebeiorum Populi Romani fugitivis & raptis mulieribus aucti. 17. 47. 179.*

18 *Primi Reges Romani non erant abſolutæ poteſtatis. 19. Sed ſumma Reſpublicæ erat penès populum. 198.*

19. *Aliud auctoritas & poteſtas. 39.*

20. *Diviſio populi in 30. curias facta eſt poſt 14. annum regni Romuli, tunc habentis Tatium collegam in regno, urbe Sabinis aucta. 22*

21. *Quomodò omnia manu à Regibus gubernabantur.*

23. *Quirites non à Romulo à Senatu occiſo, ſed à Curibus Sabinis.*

25. *Conſules omnia regia ornamenta, dempto diademate, habebant, ſed ceſſerunt Imperatoribus. 88.*

26 *Decemviri, Tribuni militares, cenſores. 26. Duæ ſeceſſiones plebis.*

27. *Cenſura facta Seſquianno, L. Æmilia, quam Appius abrogavit. 28. Notæ Cenſorum non tranſibant in rem judicatam. 191.*

29 *Libertinorum filios in Senatum legit quod ratum non fuit. 38. 171.*

30 *Cn. Flavius formulas actionum & faſtos ſubreptos publicavit.*
31 *Literatores ſæpe errant in jure.* 263. *Tabellio, Vide officium.*
32 *Tribunus plebis poterat eſſe Tabellio.*
33 *Emendatio literæ l. 2. de orig. jur.* 34. 35. 37.
35 *Ordo Senatorius non erat in mera poteſtate populi, nec illum plebs ambivit.*
39 *Non aurei, ſed ferrei annuli diu Romanis etiam triumphantibus in uſu.*
39 *Quomodo Conſulatus plebeiis communicatus.* 53. 54.
40 *Roma mutuis ſuorum armis concuſſa, in manus Imperatorum cecidit.* 52.
42 *Senatores non officium, ſed dignitatem in liberos transmittebant.*
43 *Intellect. §. lex eſt, inſtit. de jure natur.* 44.
44 *Quando conſulatus communicati plebi.* 55.
47 *Senatus populo miſtus, ſpectabat ludos uſque ad Scipionem Africanum.*
48 *Senatus à Tatio Romuli collega duplicatus,* 179. & *à Tarquinio Priſco ad* 300. *auctus.*
49 *Patricii Veneti, quid propriè, reſpublica.*
50 *Senatum diminutum ſupplevit Brutus, deinde alii.* 51. 52. 70.
51 *Cur & quando patres conſcripti.*
52 *Omnes fere Senatores & Patricii à filio Marii cæſi.* 70. 93. *tria bella civilia,* 53.
53 *Octavius Cæſar Rempublicam prodidit & uſurpavit Senatu copioſiſſimo & deformi.* 65.
54 *Ordo Patriciorum magnam permiſtionem & confuſionem recepit.* 70.
55 *Summi Magiſtratus, deinde Pontificatus plebi communicati.* 56. 116.
57 *Tamen fere per* 200. *annos Plebeii non fuerunt ob id Senatores.*
58. *Nec Patricii, niſi in Senatores allegerentur.* 60.
59 *Intellect. l. plebs eſt, de verbor. ſignificat.* 225.
61 *Poſt Antiochum victum, qui ſummos Magiſtratus gerebant, cæperunt vocari Senatores, à quibus priùs diſcernebantur, licet ſententiam dicerent in Senatu.* 62. 63. 64. 66.
64 *Julius Cæſar Catilinariis favit.* 194.
65 *Octaviano Cæſari Cicero favit, & pœnituit.*
66 *Gradus ſummarum dignitatum.*
68 *Qui ex his plebeii erant, novi homines vocabantur.*
69 *Collatio & differentia Marii & Ciceronis.*
70 *Intellect. l. ult. de Senator.* 71. 72. 73.
72 *Aliud in Senatu aſſidere, aliud in eo ſententiam dicere.*
73 *Tempore Juſtiniani deſiit eſſe Senatus Romæ, totaque vetus politia everſa.*
Intellect. tit. de offic. præfect. urb. ff. & C. Princeps Senatus, verus urbis Præfectus.
Præfectus urbis feriarum Latinarum cauſa.
74 *Tribuni plebis non poterant eſſe de Patriciis, vel his qui dignitate functi erant.* 82.
Non indicebant mulctam, niſi judicio populi certandam; ſi quis litigare mallet, quàm ſolvere.
Idem de Pontificibus Romanis.
75 *Soli ſummi Magiſtratus poterant definitivè mulctam infligere.* 76.
76 *Ideo Procurator Cæſaris mulctare nequit, tum quia ſuſpectus.*
In regno Franciæ Judices non poſſunt eſſe conductores mulctarum.
78 *Nulla erat provocatio à populo, etiamſi appellarentur Tribuni, ut impedirentur cognoſci.*
79 *Quorum poteſtas erat in impediendo.* 81. & *mille paſſibus ab urbe limitata.* 80.
81 *Tribuni plebis non ingrediebantur Senatum, niſi ut audirentur: initio tantùm erant duo, poſteà decem.* 87.
83 *Stuprata & Sodomitica judicia Romanorum.*
84 *Adoptio ordinem, familiam & agnationem mutabat.* 155. 161. 163.
88 *Renunciatus, deſignatus, ingreſſus.* 90. 91. 92.
89. *Prior electus plus habet authoritatis, ſed non plus poteſtatis.*
92 *Conjuratio Catilinæ detecta etiam oppreſſa à Cicerone.*
93 *Deſignati Conſules, quamvis Senatum ingrederentur, tamen in jus vocari, & accuſari poterant.*
94 *Suffectus eſt ſubrogatus ad reſiduum tempus.*
95 *Conſulares Prætorii ſunt qui finito officio retinent dignitatem, ſed non adminiſtrationem.*
96 *Proconſul, Proprætor non eſt delegatus, ſed extraordinarius ab eadem authoritate.* 121. *& habent imperium limitatum.* 98. 99.
97 *Exercitus non poteſt creare ducem. Quod Romani in Imperatores lapſi ſervare non potuerunt.*
99 *Proconſul extra provinciam privatus eſt, ſed Conſul per totum imperium talis eſt.*
Sed Scipio Africanus ante ætatem Ædilis Conſulque factus eſt.
101 *Conſul cui poſt annum prorogatur Imperium, dicitur Proconſul. Tres Conſules Romæ Hannibale muris imminente.*
102 *Præpoſitio,* Pro, *diminuit.*
103 *Proconſul ſex, Conſul duodecim, Dictator viginti quatuor faſces habebat.*
Nemini licebat inter Conſulem primumque lictorem ſe interponere.
104 *Delegatus facit aliud tribunal, ſed non vicegerens.* 105.
106 *Vicegerens habet omnia quæ ſunt ordinariæ non delegatæ vel privilegiatæ juriſdictionis.*
107 *Deſignati gratiis actis, populo munera edebant.* 108. 109.
108 *Intellect. l. Publius, de condition. & demonſtrat.* 114.
109 *Intellect. l. civitatibus, de legat.* 1.
110 *Romani defunctis laudes & ſpectacula gladiatoria præſtabant.* 111.
112 *Quæ Theodoricus Rex Gotthus abrogavit, fruſtrà priùs prohibita à Conſtantino magno & ab Honorio.*
113 *Repulſam patiebantur & Conſules qui ludos ſaltem in ædilitate non fecerant.*

Ludi Apollinares.

115 Interreges 5. Dictatores ſemeſtres fortuiti & ſingulares, niſi quod bis fuêre duo brevi tempore. Sylla perpetuum ſe Dictatorem fecit, & cum audaciſſimè & crudeliſſimè triennio regnaſſet, ſponte abdicavit, Julium & Octavium Cæſares ſuperans.

Caſus inopinatiſſimus nec inter fortuitos quidem computatur.

116 Prætores, concordia Pomp. & Livii

117 Prætores ante Reges fuerunt.

118 Omnes ſummi Magiſtratus Prætores vocabantur, non Judices. 19.

119 Judex non erat nomen Magiſtratus, ſed etiam privati, qui eo munere ſub Magiſtratu fungebatur.

120 Prætor peregrinus divinatores Roma & Italia expulit. Idem ſub Tiberio.

122 Cives peregrini, Coloni.

123 Fœderati liberi ſunt, ſed inferiores & exteri. 124. & peregrini. 126.

125 Defenſio literæ communis l. non dubito, de capt.

126 Peregrini latè etiam ſocios comprehendunt, ſed ſtrictè merè exteros.

127 Coloniæ ex civibus ſuperfluis locis non ſuſpectis ut propugnacula erigebantur. 134.

128 Deſinebant eſſe cives Romani, nec cogebantur mulctam ſolvendo. 129. 130. 131.

Locus Ciceronis pro Cecinna novè explicatus. 129.

129 Voluntas cauſativa voluntas eſt, locus Ciceronis explicatus.

130 Coloniæ Latinæ habent jus Latii veteris. 135.

132 Coloniæ cœperunt etiam ſub Regibus Romanis, ante eos inventæ, & frequentatæ ab aliis populis.

133 Galli mittebant colonias in Italiam trans Alpes, & trans Rhenum, in Germaniam.

135 Coloniæ 12. civitate donatæ, tunc poterant à Romanis ex teſtamento vel ab inteſtato capere, quod non poterant peregrini; nec ſocii quidem Latini, niſi hi per fideicommiſſum, ſed peregrini prorsùs incapaces. 137.

138 Municipes ſunt inventum Romanorum, quicum participabant munera, etiamſi non eſſent cives.

139 Poſteà municipes dicti ſunt cujuſque civitatis.

140 Poſt Conſtantinum magnum municipium dici cœpit de qualibet civitate inferiore, & leges municipales pro omni ſtatuto locali.

141 Quod propriè non eſt jus commune ſui loci, quia præſupponit ibi ſuperius jus commune loci, ideò ſtatuta illa interpretanda ut minùs derogent. 142.

143 Malè imperiti dicunt idem de conſuetudinibus Galliæ, quæ imò ſunt verum jus commune, quia ibi jura Romana non ligant.

144 Civitates liberæ Germaniæ malè vocantur municipia per aulicos.

145 Intellect. l. 3. de ſtipulat. ſervor. & l. libertus, §. error, ad l. municip.

Aliud eſſe incolam, vel municipem, aut colonum.

146 Romani ægrè civitatem communicabant, 173. 174. 189. domicilium Romæ non faciebat civem, quamvis faceret in aliis provinciis.

147 Nec inſignes quidem Artifices, nec Doctores erant cives. Ennius Poëta civitate donatus.

149 Intellect. Authent. de quæſtore in prin. Differentia incolarum & civium.

150 Intellect. l. 1. & tit. ad municipal.

151 Poteſt quis eſſe civis vel municeps duarum civitatum, ſed non civis Romanæ & alterius civitatis. 152.

153 Simplex domicilium vel incolatus non facit civem, ſed ſubjicit juriſdictioni & muneribus loci.

154 Intellect. l. cives, C. de incol. lib. 10. 155. 156. 157. 161. habet locum in Roma, ut eſt particularis civitas. 158.

155 Non loquitur de acquirenda civitate Romana, ſed inferiore civitate.

Arrogatio etiam civis Romani à cive Romano non poterat olim fieri, niſi in Comitiis Curiatis, Præſidibus Pontificibus, qui cauſſas examinabant; adoptio verò authoritate Prætoris, etiam in adoptatum paterfamiliàs jus habebat vitæ neciſque. 163. 164.

156 Edicto Antonini Pii, omnes liberi Romani Imperii ſunt cives Romani.

157 Tempore Juſtiniani, Roma quantùm ad munera & jura municipalia, erat ſicut quælibet minima civitas Imperii, etiam ante eum à tempore Conſtantini I. qui omnia jura & diſcrimina municipiorum & colonorum confundit.

158 Prima inclinatio Imperii fuit ab ejus tranſlatione Conſtantinopoli. 2. poſt obitum Juliani Apoſtatæ.

Valerianus VIII. perſecutionis author victus ſervus pœnæ mortuus.

Roma in ordinem redacta, ceſſantibus omnibus antiquis prærogativis, & exclamationibus Ciceronis. 159.

159 Tertia inclinatio imperii tempore Juſtiniani, 1. Totila Romam capiente, comburente, veterem Senatum (qui nunquam reſtitutus fuit) ſupprimente.

160 Juſtinia. I. magis deſolavit, quia liberavit Romam & Italiam.

161 Imperio in Imperatores tranſlato, illi, retenta adrogatione, ſimplicem adoptionem Magiſtratibus permiſerunt. 164. apud quos erat legis actio, id eſt, plena ordinaria juriſdictio. 162.

163 Paterfamilias vitæ neciſque poteſtatem habebat in filium aduſque tertiam venditionem.

164 Vetus forma adoptionis, mancipationis & teſtamenti.

165 Florente Republicâ Romanâ, tribus modis obtinebatur civitas, nec attenditur locus nativitatis, ſed paterna origo, idem ſi is civis eſt, & apud hoſtes mortuus.

166 Olim plures erant ſpecies manumiſſionum, nec omnes faciebant civem, quas ſuſtulit Juſtinianus I.

167 Manumiſſio eſt juris gentium, & fuit apud Romanos, etiam ante Servium Tullium 6. Regem, ſed non faciebat verum civem, niſi vindicta manumitteretur, ut primus Vindicius. 168. quintæ claſſi aſcriptus. 171.

168 Manumiſſio vindicta quæ faciebat civem, tria olim requirebat. 172.

169 Reliqui manumiſſi, quamvis militia honoribus & majoribus muneribus alieni eſſent, non tamen ab humilibus ſibi congruentibus: erant enim cives 6. & ultimæ claſſis.

170 Ut appellatione Magiſtratus ſoli Majores intelliguntur, ita civium Romanorum appellatione qui ſunt in aliquo cenſu quinque claſſium; non autem capite cenſi vel proletarii, qui erant in ſexta & ultima claſſe, quæ non vocabatur in Comitiis.

172 Tandem omnis manumiſſio quæ fiebat coram Magiſtratu, cœpit dici vindicta, ſive faceret civem Romanum, ſive non.

173 Error Boëtii & Theophili, & locus Ciceronis in Topic. declaratus. 175.

174 Servus conſenſu domini deſcriptus in libro cenſûs, liber quidem fiebat, ſed non civis, niſi receptus ab habente poteſtatem quæ vix dabatur Ducibus belli, niſi ad certos limites.

176 Intellect. l. unicæ, C. de his qui in Eccleſ. manumitt. reprobato intellectu gl. & Doctorum. 178.

178 Duæ cauſæ civitatis Pop. Rom. acquirendæ; origo & allectio.

Edictum Antonini non faciebat omnes cives ſtrictè, ſed latè tantùm.

179 Initio Romæ omnes etiam ſervi fugitivi & ſcelerati in cives admittebantur per centum annos, quibus lapſis, cœperunt advenas pro peregrinis habere, niſi quoſdam magnas opes advehentes.

180 Et quando victis etiam Sabinis & Latinis, ex fœdere dabant civitatem, non tamen integrè, ſed quoad quædam. Ideò vocabant eos ſocios & non cives, nec deſinebant eſſe cives propriarum civitatum, nec tenebantur legibus latis de civibus Romanis, niſi hoc expreſſo. 181. 183. 184. 288. 189. 190. 191. 196.

182 Civilitas & ſocietas illa non aliud quàm auctoramentum ſervitutis. 189.

184 Capua de potentiſſima civitate ad pagum redacta. 185.

186 Cicero dicebat tres ſolùm alias urbes à Roma poſſe nomen Imperii ſuſtinere; Carthaginem, Corinthum, Capuam; Corinthum verò injuſtè per tyrannidem & avaritiam fuiſſe deſtructam.

187 Primum exemplum legitimandæ prolis per ſequentem matrimonii approbationem.

188 Romani in tabulis ſeparatis ſcribebant ſocios quos civitate donabant, quem recuſabant ſociis communicare, etiam mox à Cannenſi clade conſultantes de Italia, nedum Romæ deſerenda. 190. 191.

192 Legem fecerunt de peregrinis urbe pellendis, quam Cicero reprobat.

193 Sociale bellum tandem ſedatum novis civibus æqualiter admiſſis infrà veteres Italiæ terminos, qui Rubiconem non excedunt.

194 Julius Cæſar vix 24. annis poſt ſociale bellum finitum, illud ſuſcitari voluit.

195 Tria bella civilia, & omnia fere jura coloniarum & municipiorum confuſa.

196 Octavius rerum potitus jura comitiorum à Cæſare diviſa populo reſtituit, & licentiam communicandæ civitatis reſtrinxit, neve ſervi ſemel vincti ullo genere libertatis cives fierent.

Galli in Senatum admiſſi.

197 Ultra 65. annos Romani nulla Comitia habuerunt, niſi curiata omnibus æqualia.

198 Donec Servius Tullus, Rex ſextus, centuriata adjecit, in quibus non viritim, ſed juxta ordinem cenſûs ſuffragia dantur, & tota vis eſt penès primores & ditiores, quia pro modo facultatum diſtributæ erant claſſes. 199.

200 Qui minus centum decem coronatis circiter in bonis habebant, ſolo capite cenſebantur in ſexta & ultima claſſe abſque ſuffragiis, & jure militiæ.

Cives ſtipendiis ſuis militabant.

201 Proletarii à prole edenda, & capite cenſi incapaces militiæ, niſi in periculo.

202 Prima claſſis majorem non hominum, ſed vocum numerum habebat, & ſequentes claſſes vincebat. 203.

204 De capite civis à ſummis Magiſtratibus non agebatur, niſi in Comitiis centuriatis, ubi plus conſilii.

205 Quantæ intricationes auctorum de comitiis, 206. 207. 208.

206 Communis error idem eſſe curiata & tributa comitia & curias & tribus.

207 Et gravior error tributa comitia non eſſe totius populi, ſed plebis tantùm.

208 Quando pars populi convenit, non ſunt comitia, ſed conſilium. 225.

209 Pro illo graviori errore 18. argumenta uſque ad num. 225.

Curiata comitia popularia erant; ſed tributa magis.

In judicio Coriolani quod invitis patriciis, fiebat tributis comitiis univerſi patricii reorum more, ſuplicabant plebi.

210 Magna contentione extortum fuit per Tribunos plebis, ut plebeii magiſtratus non curiatis ut ſolitum per 122. annos erat, ſed tributis comitiis crearentur 211. 212.

214 Decemviratus in 2. ſeceſſione plebis abrogatus.

215 Anno 306. primùm introductum plebiſcita omnes ligare ut leges.

216 Corrigitur verſio lib. 11. Halycarn. 217.

217. Centuriatis comitiis populus exibat in campum cum armis & vexillis.

218 Soli-

218 Solitudo Magiſtratuum per 5. annos.
219 Lex in quo differt à plebiſcitis. 225.
220 Plebs differt à populo ; ut pars à toto ; & à Patriciis , ut pars à parte. 221.
222 L. qui res , in fi. de ſolution. emaculatur.
223 Plebs eſt legiſlator , ſecundùm Theophilum , & plebiſcita & l. 12. tab. corrigunt. 224.
224 Appellatione populi non veniunt tribus.
225 Quod etiam tributa comitia ſunt totius populi arg. 16. uſque num. 256. 273. 274.
226 Judicium Coriolani. 227. 228. 229. 230. 231. 258. 259. 261. 264.
227 Concio & comitia differunt.
231 In tributis comitiis æquales ſunt voces ſingulorum & Tribuum & plebeii plures numero permiſſi Patriciis. 244. 254.
232 Coriolanus ignoratione Philoſophiæ moralis periit.
233 Regum & Conſulum arbitrio Romæ lites dirimebantur.
Patricii nolebant populum regi certis legibus.
234 Cæſo Quintius falſò teſte damnatus Tributis comitiis poſteà reſtitutus. 237.
235 Error Ciceronis & Sequacium. 236. 239.
238 Servius Hala damnatus , ad multos honores revocatus.
239 Camillus non fuit damnatus centuriatis comitiis , ſed tributis & reſtitutus curiatis apud Veios habitis.
240 Cicero ſe , orationeſque ſuas tempori accommodaverat.
242 Authoritate populi non Senatus triumphârunt anno urbis 306. 249.
243 Pudendum judicium pop. Rom. Arbitri.
253 Furioſa actio tranſmigrandi Veios poſt captam & combuſtam à Gallis urbem , ſaniùs repetita. 254.
255 Par in parem non habet imperium , ſed interceſſionem , ſeu impedimentum. 256. 271.
256 Pars civitatis non poteſt obligare civitatem. 273.
257 Intellectus §. plebiſcitum inſtit. de jure natural. gent. & civili.
Tribuni plebis creabantur à toto populo primùm Curiatis , poſteà Tributis comitiis. 268. 272.
258 Dilutio argumentorum primæ partis uſque ad num.
259 Error Livii & Sabellici & Herodoti. 260.
260 Mons Atho nunquam inſula fuit. Cur dicitur ſtructus mons.
264 Δῆμος pro populo vel plebe ſecundùm ſubjectam materiam capitur.
267 In Gallia major pars non facit areſtum , niſi duabus vocibus ſuperet minorem.
268 Differentia Comitiorum Curiatorum & Tributorum. 269. 271. 281.
276 Populus quandoque dicitur plebs à parte prædominante.
277 Triumviratu ceſſârunt Tribuni plebis , ideò in illis renovandis præfuit Patricicius , ut in initio.
278 Locus Livii emendatur & declaratur.
279 Lex de provocando ad populum, quinquies lata.
281 Lex de plebiſcitis ab omnibus obſervandis ter lata.
288 Error Joan. Coraſ. & Franciſc. Conna. 283. & Zaſii. 284. 285.
286 Primi Tribuni militares Conſulari poteſtate.
287 Tres ſeceſſiones plebis.
288 Singularitas contenta eſt duobus , vel æquipollet, pro materia ſubjecta.

MAUMONTIUS
CAROLO MOLINÆO S.

MANDATA tua non neglexeram, ut ex Sabello potuiſti intelligere, quæ tranſtuli è Gallicis tuis tecum communicabo non quidem cras, quia non vacat, ſed perendie, qui dies erit Martis, ad te quæ ſcripſi in tuam ſententiam feram, atque omnia communicabo, hoc unum in primis cavendum ne nomen proferatur meum. Vale. Epiſtolam veterem tibi mitto, quam ad te dudum ſcripſeram, domumque tuam bis miſeram, ſed puer meus te nunquam domi reperire potuit, & fortè adhuc agebas in carcere. Vale, mi Molinæe, cætera coram.

MAUMONTIUS TUUS.

TRACTATUS ANALYTICUS
DE DIGNITATIBUS,
MAGISTRATIBUS,
ET CIVIBUS ROMANIS.
QUANTUM AD LEGUM HUMANARUM Intellectum ſpectat.

Authore CAROLO MOLINÆO, *Jurium Doctore & Profeſſore, Franciæ & Germaniæ Jureconſulto ſolertiſſimo, divini & humani juris peritiſſimo.*

IMPRIMIS animadvertendum, aliud dignitas publica propriè ſumpta, aliud honor ſimplex & dignitas municipalis, de quo ultimo peculiariter habetur in tractatu meo de muneribus & honoribus, cujus occaſione ad diſtinguendas materias & pleniorem doctrinam hunc tractatum, qui ordine præcedit, compoſui. *Honor.* Honor autem ſimplex, vel dignitas in genere, nihil aliud eſt quàm bona fama, ſive integer æſtimationis ſtatus, hoc eſt, nullâ labe infamiæ contaminatus, l. *cognitionum*, §. *exiſtimatio*, *de var. & extraord. cognit.* & competit etiam plebeiis & humilibus perſonis, & aliàs minor, aliàs major habetur d. leg. d. §. *exiſtimatio.* Unde etiam viles & abjectæ perſonæ, non tamen infames, retinent æſtimationis, ſeu famæ dignitatem, quamquam in inferiore gradu, l. *humilem*, *Cod. de inceſt. & inutilibus nuptiis.* l. *eos*, *de decurion. libro* 10. Adhuc ſunt gradus inter iſtos, quia aliud non eſſe infamem; & in d. l. *eos*, qui tamen defectu honeſtiorum ad dignitatem decurionatus admitti poſſunt: Aliud & plus, eſſe honeſtum, & hi non ſolùm ad dignitates municipales, & in d. l. *eos*, ſed etiam ad publicas promoveri poſſunt, *l. 2. de dignit* Infames autem ab utriſque arcentur, d. l. 2. & l. *infamia*, *de decurion. lib.* 10. *C.*

Dignitas publica. 2. Dignitas autem publica, de qua principaliter in hoc tractatu, eſt quæ competit cum titulo honoris de publico: ſtrictè ſumendo publicum, pro eo quod eſt ipſius populi Romani, vel deinde etiam Imperatoris Romani, cui & in quem omne jus & poteſtas populi tranſlata ſunt, l. 1. *de conſtitut. princ.* §. *ſed & quod principi, Inſtit. de jure nat. gent. & civili.* Hæc autem dignitas publica aut ſpectat ad adminiſtrationem & curam Reipublicæ, ſive in generali, ſive in particulari: aut ad juriſdictionem & officium juris dicendi, aut ad utrumque, aut ad neutrum. Primi generis ſunt Senatores, Quæſtores ærarii, Præfecti annonæ, Ædiles cereales, & Tribuni plebeii, primi ſcilicet Senatores (non ut ſinguli, ſed ut Senatus) generalem, cæteri particularem quamdam Reipublicæ vel plebis curam habebant. Secundi generis ſunt omnes Magiſtratus propriè & ſtrictè ſumpto vocabulo. Tertii generis ſunt Conſules, Dictatores, Magiſtri militum. Quarti generis ſunt Conſulares, Prætorii, videlicet, qui fuerunt Conſules vel Prætores, l. 1. l. ult. *de Senatorib.* l. 3. in fin. *de recep. arbitris*, & diù poſt tempora primorum Imperatorum dignitas Expatriciatus, l. 3. in princ. C. *ubi Senator, vel clariſſimi.* Depoſita enim functione vel adminiſtratione probè geſta, ſeu titulo dimiſſo, retinebant dignitatem, ut ſuprà, nu. 95.

3. Nunc hæc generatim perſtricta, fuſiùs explicanda. Quod in primo genere poſui, Senatum & Senatoriam dignitatem, non eſt intelligendum, poſtquam unà cum victa Republica libidini Imperatorum ceſſit: ſed quamdiù ſtetit amplitudo, vigor & auctoritas ſuprema Senatus. Quod fuit ab initio regni Romuli & ſeptingentos ſequentes annos. & ferè per octingentos annos: quia quatuor primi Imperatores non penitùs ſtatum & authoritatem Senatus enervarunt. Senatores autem, vel Senatus, durante Republica Romana, non reddebant jura, ſed univerſæ Reipublicæ curam habebant, l. 2. § *quia difficile*, *de orig. jur.* ubi Pompo. Jureconſultus, qui poſt Adrianum XV. Imperatorem vixit, non computat Senatum nec Senatores inter Magiſtratus. Nec eſt mirum, quia deſcriptionem illam ſuam pro majori parte tranſcripſit è Feneſtella, qui tempore Tiberii ſucceſſoris Auguſti obiit nondum prorsùs immutata Senatûs forma. Sed erat *Feneſtella.* ſumma dignitas, quia conſiſtebat in conſulendo & decernendo de totius Reipublicæ ſumma, tam in generali quàm in particulari: non autem in cognoſcendo & judicando, ſive de publicis, ſive de privatis judiciis, infrà, num. 45. 46.

4. Et quòd ſciolus quidam, alienorum laborum

conſarcinator, de ſuo ex Polybio addit, ad Senatûs curam pertinuiſſe coërcitionem delictorum gravium: non eſt (ut putat per illud Polybii) intelligendum Senatum publicis judiciis; tùm præeſſe cœpiſſe, videlicet tempore Polybii, qui (ut Plinius naturalis hiſtoriæ lib. 5. cap. 1. teſtatur) jam annales ſcripſerat tempore Scipionis Æmiliani, quo maximè florebat Senatûs authoritas, Magiſtratuum & totius Reipublicæ ordo. Sed intelligendum quòd ad curam Senatûs ſpectabat, decernere quæſtionem ſub inquiſitione fieri, & punitionem de clandeſtinis conjurationibus & corruptelis civitatis non per Senatum ipſum, ſed per Quæſtores capitales, qui & appellabantur Quæſtores parricidii, *l. 2. §. & quia, de origine jur.* & per Prætores vel Conſules, prout de veneficiis matronarum Romanarum; unde peſtilentia laborabatur, Conſules nunciante Ædili Curuli retulerunt ad Senatum: cujus decreto data ſecuritatis fides ancillæ delatrici, & centum ſeptuaginta matronæ, non Senatûs, ſed Conſulum vel Quæſtorum capitalium judicio damnatæ. Livius libro octavo primæ Decados. Pariter de occultis principum Capuæ conjurationibus quæſtiones habendas Senatus decrevit, & propter rei & periculi gravitatem, Dictatorem quæſtionibus illis exercendis creari. Livius Decad. 1. lib. 9. & de Bacchanalibus extirpandis, refert Livius decretam à Senatu quæſtionem Conſulibus ambobus, lib. 9. Decad. 4.

5. Senatus non delegabat eos, nec dabat eis poteſtatem, quam habebant à populo, & in qua majores erant Senatu: cùm regiam omnem poteſtatem haberent, & nemini parerent, ſed omnibus imperarent, etiam ex legibus XII. tabularum, c. 6. ſub titulo, *de Magiſtrat.* niſi Tribunis plebis intra urbem & mille paſſus in concernentibus officium Tribunorum; ſed Senatus decretum ſuum & authoritatem interponebat, quando rei gravitas aut difficultas exigebat, quo Magiſtratuum major eſſet reverentia, eiſque magis & inconcuſsè obediretur: ſic cum anno Urbis 341. M. Poſthumio Regillenſi, uno ex quatuor Tribunis militum Conſulari poteſtate à ſuo exercitu ad Volſcas, lapidibus obruto, & cæſo, Collegæ impetrarunt à Senatu quæſtiones decerni: ſed dum Tribuni plebis huic Senatuſconſulto & Conſularibus Comitiis intercedentibus, res ad interregnum rediit, Conſulibus Patriciis creatis, factum eſt Senatuſconſultum, ut de quæſtione Poſthumianæ cædis Tribuni plebis ad plebem ferrent, plebsque præficeret quæſtioni quem vellet, plebs conſenſu populi Conſules præfecit. Livius lib. 4. ſic de pollutis à Pub. Claudio ſacris (& infrà) quia Claudius magnæ potentiæ erat, Senatus quæſtionem decrevit, Suetonius in Julio. Non autem cognovit nec delegavit. Et ita intelligendum quod apud Ciceronem paſſim legitur, quæſtionem habendam, Senatum decreviſſe. Non enim habebat ipſe, nec adhuc ſolebat decernere, niſi ubi ſpecialis lex deerat, & dubitabatur, quæſtionem habendam: vel propter potentiam rei, reorumve multitudinem, ad reprimendum factiones in populari & mobili civitate, & Judices authoritate Senatûs armati, non dubitarent, ſed liberiùs partes ſuas exequerentur, ut ſatis indicat Cicero in Miloniana: hanc verò quæſtionem, ait, etſi non eſt iniqua, nunquam tamen Senatus conſtituendam putavit. Erant enim leges, erant quæſtiones, vel de cæde, vel de vi, &c.

6. Immò etiam ubi lex erat ſpecialis, non ſemper ſine murmure obediebatur Magiſtratui, juſtiſſimam quæſtionem inſtituenti, niſi Senatûs authoritas acceſſiſſet, ut patet ex oratione Ciceronis pro Rabirio poſthumo potentiſſimo, inquit, & nobiliſſimo Tribuno plebis M. Druſo unam in equeſtrem ordinem quæſtionem ferenti, Si quis ob rem judicatam pecuniam cepiſſet (id eſt, ex illa lege, ſcilicet Repetundarum) apertè Equites Romani reſtiterunt, quòd hac lege non tenerentur, quia non eſt eorum ſtatus conditus genere judicia; ſed coacti ſunt. Si jam nobis nunciaretur, in Senatu ſententiam dici, & his legibus teneremur, concurrendum ad curiam (id eſt, ad locum ubi Senatus habetur) putaretur. Si lex ferretur, concurretur ad Roſtra (id eſt, ad Concionem ubi fertur ſeu ſuadetur) Vos Senatus liberos hac lege eſſe voluit, populus nunquam alligavit. Hactenus Cicero. Qui non judicio, ſed affectu Ordinis ſui, & inſerviendo cauſæ, hæc dicit: ex quibus & aliis, quæ brevitatis causâ prætereo, clarè probatur id quod dixi.

7. Sed quod in ea oratione pro cliente adducit Cicero, perquam iniquum erat, & peſſimi exempli, nec Senatus Equites ab illa quæſtione liberaverat, niſi diſſimulanter; & ut ab Equitibus ad ſe judicia avocaret, non ad Senatum ipſum, ſed & ſinguli & Senatorio ordine in Judices ſortito ſub authoritate Prætorum, & aliorum Magiſtratuum legerentur: unde propter ſordes & corrupta judicia, inhabiles facti erant: Et illudit Cicero, dicens populum nunquam alligaſſe Equites, quia ut verum ſit ſpeciatim ſeu nominatim, tamen ſufficiebat generaliter ſcitum à populo, & nullos eſſe exemptos: & lex illa quoſvis Judices cujuſvis ordinis teneret. Malè ergo Tribuno illi Druſo reſtitum fuerat: & qui, deficiente authoritate Senatûs, timuit multitudini ſe opponere, & partes ſuas etiam in cauſa juſtiſſima exequi. Quandoque etiam nec Senatûs quidem authoritas ſufficiens videbatur: ſed quò res tutior & ineluctabilior eſſet, rogabatur & perferebatur lex à populo de certi criminis quæſtione habenda.

8. Sic Octavius Cæſar Conſul legem tulit, de quæſtione habenda in eos, quorum opera Julius Cæſar avunculus ſuus pater adoptivus occiſus fuerat. Florus Livianæ Epitomes, lib. 120. quo res ob potentiam partium firmior eſſet, utque invidiæ pars in Senatum decerneretur. Ad idem primum genus ſpectant dignitates, quarum cura erat, circa adminiſtrationem, vel functionem ſpecialem, ſive in providendo rem toti Reipublicæ neceſſariam, & Quæſtores ærarii, *l. 2. §. deinde cùm ærarii, de orig. jur. l. unic. de officio Quæſtorum & Præfecti annonæ.* Deinde duo Ædiles Cereales à Julio Cæſare Dictatore creati, qui rei frumentariæ curandæ præerant, *d. l. 2. §. deinde Caius Julius.*

9. Circa ſecundum genus, advertendum quòd nomen Magiſtratus aliquando pro perſona, aliquando pro officio ſumitur, aliquando collectivè pro ordine, & ſtatu univerſo omnium pertinentium ad Magiſtratum, ut ſic etiam viatores & apparitores comprehendantur. Hoc tertio modo non accipitur hic, ſed in quantum (quod brevius eſt) capitur pro perſona vel officio. Et ſtrictè & propriè non dicitur, niſi de propria & ordinaria poteſtate & adminiſtratione juris dicundi, *l. 2. §. eodem tempore Magiſtratus jura reddebant, de orig. jur.* Unde delegatus, quia non habet propriam, non dicitur Magiſtratus, ſed delegatus, & fungi vice illius: manet enim privatus, *l. 1. §. 1. de offic. ejus cui mandat. eſt juriſd.*

10. Præfectus autem vigilum quamvis non ſit privatus, ſed publica perſona publicam dignitatem habens, ff. & C. *de officio Præf. Prætor.* tamen non eſt magiſtratus, text. rotundus in d. l. 2. §. *& hæc omnia, de orig. jur.* Non obſtat lex tertia, §. *cognoſcit, de offic. Præf. vigil.* quia quamvis illa cognitio nocturnorum incendiorum, effractorum, furum, raptorum & receptatorum, non ſit ſimplex notio, ſed publica juriſdictio cum poteſtate judicandi & exequendi, prout verba legis cum effectu intelliguntur: Et in fine ejuſdem legis Judex adverſus quoſdam capſarios conſtituitur: Tamen non eſt ordinaria, ſed incidens & extraordinaria conceſſa ad exonerandum Magiſtratum ordinarium ab his quæ per eumdem Præfectum jam inſtructum

ſummariè & de plano decidi poſſunt. Unde ſi opus eſſet longiori cognitione, vel graviori pœna, vel ſpectante ad exemplum, aut de perſona famoſa: tum ad Præfectum urbis, hoc eſt, ad majorem & ordinarium Magiſtratum, cujus eſt ordinaria cognitio & poteſtas, remittere debet text. d. §. *cognoſcit*, *& l. ult. in fin. eod. tit.* Et quod ibi dicitur de Præfecto urbis exempli vel frequentiæ cauſa eſt, quia idem de Pretore, Quæſtoribus capitalibus, vel alio ordinariam hanc cognitionem habente. Ad text. in d. l. 2. §. *& hæc omnia*, ibi, (ſed extra ordinem utilitatis causâ conſtituti.) Ergo non eſt propriè Magiſtratus, licet quandoque utilitatis causâ extra ordinem cognoſcat: quia propria & principalis ejus inſtitutio non eſt cognoſcere & judicare de criminibus, ſed vigilare, & incendia & ſcelera nocturna avertere, *l. unica, C. de officio Præf. vigil. & ff. eod. per tot.*

11. Et unumquodque à ſuo potentiori & principali fine judicatur l. 10. *de ſtat. hom. l. Ariſto. de donation. l. ſi quis nec cauſam, ſi cert. pet.* Unde hæc dignitas ſpectat ad primum genus, quia verſatur circa curam tuendi Rempublicam vigilando & coercendo noctu: ſicut & Præfectus annonæ, qui licet habeat ſuos apparitores & compulſores ad exigendum canonem, *l. 2. de Apparitor. Præf. annonæ, lib. 12. C.* non tamen dicitur Magiſtratus, quia nullam habet ordinariam cognitionem, nec ad hoc eſt conſtitutus, ſed ad curandum abundantiam annonæ; quamvis audire poſſet deferentes Dardanarios, & fraudatores annonæ, cognitionem inſtruere: & ſi res levior erat, ſummariè punire aut remittere, ut nuper de præfect. vigil. *l. mulierem, de accuſat. l. ult. ad legem Jul. de anno.* quæ tamen leges loquuntur de tempore Imperatorum, qui horum & ſimilium poteſtatem & juriſdictionem auxerunt: & ſic reprobo ſolutionem gloſſ. 2. *in d. l. 3. de offic. Præfec. vigil. & d. l. 2. de orig. jur. ver. Magiſtratus*, quæ non ſolùm facit differentiam temporum, ſed etiam poteſtatum & officiorum, quæ nullo jure probatur. Sed ea ſolutio procederet reſpectu Novellæ 13. in princip. ubi tandem Juſtinianus prohibuit præfectum noctium vocari, ſed præfectum vigiliæ, & novum Magiſtratum erigens cognitionem, dedit omnium quæ inter diu noctuque delinquntur, quæ Novella non fuit uſu recepta, niſi forte Conſtantinopoli, igitur jure noſtro Romano veteri Præfectus vigilum non eſt Magiſtratus, niſi latiùs ſumpto vocabulo.

12. Idem de Tribunis plebis, quia licet apud Livium, lib. 2. & paſſim apud Hiſtoricos, & etiam in jure, l. 2. §. *iiſdem temporibus, de origine juris*, dicatur plebeius Magiſtratus, hoc eſt intelligendum latè ſumpto vocabulo: cùm enim ſint ad cohibendos etiam ſummos Magiſtratus, ſunt pars univerſi ſtatûs vel corporis Magiſtratuum. Cæterùm, cùm nec poſtulatis civium noſcendis præeſſent, ſed ut eſſent auxilio contra Conſules, Patricios, & nobilitatem plebi inſultantem, non erant veri Magiſtratus. Ideò nec purpurati incedebant, nec ſellam curulem, nec lictores ut Conſules & Prætores habebant, licet unicum viatorem, quia prehenſionem habebant ſine vocatione, hoc eſt, extrajudicialem, unde creato Dictatore, licet Conſules, Prætores, Ædiles, aliique Magiſtratus ceſſarent: Tribuni tamen plebis in poteſtate manebant: de his Alexand. ab Alexand. Genial. dier. *lib. 1. c. 3. lib. 2. c. 24. lib. 5. c. 2.*

13. Adhuc inter eos qui habebant cognitionem & juriſdictionem ordinariam a populo Romano, ſoli majores habentes imperium, intelligebantur per verbum, *Magiſtratus*, non ſolùm per Antonomaſiam, ſed per crebriorem juris intellectum, & loquendi uſum, ut tenet Franc. Purpurat. l. 1. char. 29. *de offic. ejus cui manda. eſt juriſdict.* & eſt text. in l. *aliud eſt fraus, in fin. de verbor. ſignifi.* facit l. 2. *inf. de judic. l. 2. in princ. de in jus vocan. leg. 3. §. ſi quis ad Pedaneum, ne quis eum qui in jus vocatus eſt*, niſi quando additur dictio univerſalis, ut in l. *omnibus Magiſtratibus, ff. ſi quis jus dicent. non obtemper.* vel niſi ſubjecta materia exigat, ut in Auth. *de appellat. §. illud.* Quicquid dicat Hieronymus Cagnol. in l. 2. num. 228. *de orig. jur.* arguens incautè per locum à definitione quæ non negatur, ſed impedit definitum de quibuſdam ſimpliciter, ἀντονομαστικῶς intelligi, §. *ſed jus quidem civile, inſtit. de jur. nat. gentium & civi.* Latè ergo Magiſtratus dicuntur omnes publici Officiales cum titulo dignitatis. Et ſic accipit Varro rer. humanar. lib. 2. dicens: In magiſtratu habent alii vocationem, alii prehenſionem, alii neutram vocationem, ut Conſules & cæteri qui habent imperium; Prehenſionem, ut Tribuni plebis, & alii qui habent viatorem. Neque vocationem, neque prehenſionem, ut Quæſtores, & cæteri qui neque lictorem habent, neque viatorem, ut refert Gell. Noct. Atti. lib. 13. c. 12. ſtrictè ſoli habentes vocationem ſeu juriſdictionem; ſtrictiſſimè verò, ſeu potiùs antonomaſticè ſoli Majores, penès quos erant majora Reipublicæ auſpicia; & centuriatis demum Comitiis creabantur in campo Martio, quæ maxima Comitia, & plenioris conſilii vocat Cicero, libro 3. de legibus, ad fin. Aul. Gell. lib. 13. cap. 14. hinc minores Magiſtratus, etiam temporales, durante Magiſtratu, in jus vocari poſſunt, l. *Magiſtratibus, de injur.* quod Varro. lib. 21. rer. humanar. in Quæſtoribus & Ædilibus Curulibus exemplificat, ut refert Gell. lib. 13. cap. 13. Secùs de majoribus, *l. 2. de in jus vocan. l. ſi reus judicat ſol.*

14. Circa tertium genus dignitatum, notandum quòd ante monarchiam Imperatorum, Conſules tam gerendæ Reipublicæ domi, toriſque in bellis, quàm juri dicendo in gravioribus cauſis præerant, & erat præcellentior dignitas æquipollens regiæ, unde in ordine Magiſtratuum Romanorum ſecundo loco poſt Reges ponuntur in l. 2. §. *in initio, §. exactis, de orig. jur.* Sed hæc dignitas mox ab Imperatoribus capite diminuta fuit, omni Reipublicæ adminiſtratione, & regia poteſtate in eos tranſlatis. Conſulibus tamen aliquandiù remanſit quædam excellentia poteſtatis, ut graviorum cauſarum cognitio. Unde Quintilianus Rhetor, qui tempore Veſpaſiani floruit, lib. 3. ait quòd quandoque cauſæ privatæ, putà fideicommiſſi, tanta ſumma erat, ut non apud Prætores, ſed apud Conſulem agendum eſſet. Ad hoc text. in l. 2. §. *hæc omnia, de orig. jur.* ubi paulò poſt Imperatores conſtitutos, duo Conſules, ut priores & majores Judices; ſex Ædiles, ut minores; & Prætores octodecim, ut medii, jura Romæ reddebant. Poſteà ſenſim ea dignitas poteſtate nudata, in ſolo ferè inani & umbratili nomine manſit, ut ſatis patet in l. unic. *de offic. Conſul.* unde ab Imperatoribus in nullo gradu Magiſtratuum ponitur, ſed ut inanis prætetitur in toto lib. 1. Cod.

15. Sed noviſſimè poſt primam inclinationem Imperii, & poſt annum Dom. 470. Leo I. & Zeno novam quamdam ventoſam Conſulatûs dignitatem, & ſecundam poſt novum ſuum & commentitium patriciatum, ſuo arbitrio, ſed Conſtantinopoli dumtaxat erexerunt, ut patet in l. 2. & 3. & per tot. *C. de Conſulib. lib. 12.* non autem Romæ, in qua, & in tota Italia, Sicilia in cenſum vel tributum Regi Vandalorum data, Odoacer Herulorum Rex Gothicæ gentis populorum pacificè regnabat, Romam Odoacriam vocabat, ſuos Præfectos Prætorio, Patricios, & Magiſtratus eminentiſſimos inſtituebat, & leges, etiam de rebus Eccleſiaſticis, condebat, *can. 1. 96. diſtinct.* Hinc gloſ. 1. l. *decernimus, C. de ſacroſanct. Eccleſ.* malè Odoacrum vocat, & pejùs etiam omnes Doctores adulque, & ibi pleniùs dixi in lectione ordinaria Tubingenſi, peronatis pedibus Accurſium ſequentes, intelligunt dict. leg. & ſit lata contra leges Odoacri, & in favorem Eccleſiæ Romanæ, quod falſiſſimum eſt, quia Odoacer (quem Germani Otacharum vocant)

Intellect. l. decernimus, C. de ſacroſanct. Eccleſ.

regnavit diù poſt illam legem, quæ eſt facta contra quoſdam prædeceſſores Leonis, veros, ſed malos Imperatores, abrogando leges eorum tyrannicas, idque non in favorem Eccleſiæ Romanæ, vel ſui Papæ, ſed in favorem Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ, & pro primatu Archiepiſcopi Conſtantinopolitani per totum Imperium Conſtantinopolitanum.

16. Nunc Reipublicæ Romanæ ortum, progreſſum & finem penetrando, totius populi Romani duo tantùm initio erant ordines: Patriciorum, in queis Senatores, & Plebeiorum, ut Livius in principio Hiſtoriæ, & omnes antiqui Authores teſtantur; & text. *inſtitut. de jur. nat. gent. & civil. §. plebiſcitum.* Tertius autem Equitum ordo, diù poſteà paulò ante Imperatores, anno ab Urbe condita 691. additus eſt; non quòd populus Romanus ex duobus illis ordinibus conſtatus fuerit, ſeu ſtatim initio tales ordines habuerit. Erat enim manipulus Ruſticorum & Paſtorum, Romulo Rege facto, incondita, humili & obſcura multitudine auctus, è triplici colluvie tam ſervorum fugitivorū, quàm eorum qui ob æs alienum ſolum verterant, quàm facinoroſorum ad aſylum in hunc finem à Romulo apertum confluentium. Ex hac infami & incondita colluvie, quæ fuit primum totumque fundamentum (& quod Livius libro 1. dec. 1. teſtatur) primum robur cœptæ futuræque magnitudinis Urbis, Romulus Rex factus, centum creavit Senatores, ſive quia is numerus tunc ſatis erat, ſive quia ſoli centum erant qui creari poſſent, ut ait Livius: Patres à novo honore, Senatores ab ætate, & progenies eorum deinde Patricii vocati. Quidam autem vetuſti Authores diù ante Livium & Dionyſium ſcripſerunt; non ideò dictos Patricios, ſed quòd hi ſoli poſſent patres oſtendere: quòd cætera turba fugitivorum non valeret proferre patres ingenuos, ut refert Dionyſius Halycarnaſſeus antiq. Romanar. lib. 2. pag. 61. ubi adulationem ſuam detegit, dicens quòd Romulus in patres ſecrevit illuſtres genere & virtute celebres, opibuſque abundantes: Nulli enim tum tales erant Romæ, quamvis hanc adulationem ſequatur vel augeat Nuperus elegans ſcriptor, Onuphrius Panvinus Veronenſis, & in ſodalitio Heremitarum Cardinalis Farneſii Alumnus, in lib. de civitat. Romana, ubi magnis laudibus effert impiam idolomaniam Romuli & Numæ.

17. Cumque neceſſe eſſet hujuſmodi colluviem, alioquin ante unius hominis ætatem evanituram, mulieribus augeri, & Legati, à Romulo novi ſui Senatûs conſilio ad vicinas gentes miſſi, qui ſocietatem, connubiumque novo populo peterent, ſpreti eſſent propter obſcuritatem & vilitatem, quin à pleriſque cum irriſione dimiſſi, rogitantibus ecquod Romani profugis mulieribus aſylum aperuiſſent, id demum compar connubium fore? Romulus nondum par bello ad dolos converſus, prætextu Conſualium Neptuno equeſtri ludorum, qui Valerio teſte, *lib. 2. cap. 1. de inſtitut.* Circenſes erant, mulierum præſertim Sabinarum multitudinem, quæ ſpectatum venerat, anno 4. ab urbe condita, rapuit, pulchrioribus fœminis patrum primoribus aſſignatis parentibus, nequicquam violati hoſpitii fœdus incuſantibus. Hæc fuit prima origo & propago Patriciorum Romanorum, ſeu nobilitatis Romanæ, quæ decimo poſt anno pace & unione Sabinorum, quibus non modò civitas, ſed dignitas quoque & poteſtas communicata eſt, duplo aucta fuit; deinde ſub Tarquinio Priſco & Servio aliquantùm aucta & variata, ſub Conſulibus ſeveriùs conſervata, donec bellis civilibus partim occiſa, partim permiſta & confuſa, *&* 1. *num.* 54. 70. tandem ſub Imperatoribus evanuit, & vetus illa propago cognoſci poſſe deſiit, ut & infra, numero 179.

18. Prima autem dignitas fuit Regia, quæ non tantæ poteſtatis erat, quantùm ſibi Imperatores poſt Auguſtum attribuerunt: nec obſtat quòd Pompo. poſt Feneſtellam, in l. 2. §. *q. ad Magiſtratus, de orig. jur.* dicit initio civitatis Reges omnem poteſtatem habuiſſe: quod intelligendum eſt quantùm ad ſupremam adminiſtrandi poteſtatem, & rerum ſummam, quæ Monarchiam conſtituit, licet ſub Ariſtocratia & aliqua Democratia temperatam, ut dixi in tractatu contra abuſus, *part. 2. glo. 11. verb.* politia; & quia erat primus & ſupremus Magiſtratus, à quo non licebat provocare: non autem quoad liberam & abſolutam poteſtatem, quoniam Reipublicæ cura penès Patres erat, ut Livius & alii teſtantur, tum quia ſanciendarum legum, creandorum novorum Magiſtratuum, & omnium ordinum poteſtas erat penès populum & Comitia curiata, ut ſatis indicat l. 2. *de origine jur.* in princip. & Dionyſius Halycarnaſſeus Antiq. Roma. lib. 2. Homerum & vetuſtiſſimos Poëtas citans, ait quòd Reges olim, ſive ſucceſſione paterna, ſive electione populi aſſumpti, conſilio Optimorum regebant, & ſic erant verè politici Reges, non Tyranni, nec erant abſoluti juris, & tempore ſuo, videlicet Imperatorum: venit enim Romam Octavianus, & ſolus regnare cœpit, deinde per duos & viginti annos ad ſcribendum ſe præparavit, & ſic veriſimiliter etiam poſt Auguſtum vixit, & ſcripſit pòſt, quamquam ſcripta ejus non extent, niſi uſque ad 312. conditæ Urbis annum, quin Romulo & Numæ Pompilio bini Quæſtores creati ſunt ſolius populi ſuffragio, & non voce Regum, *l. unica, de offic. Quæſtor.* Et Tullus Hoſtilius Numæ ſucceſſor, in cauſa perduellionis Horatii, paſſus eſt à duobus Judicibus à ſe datis, non ad ſe, ſed ad populum appellari. Livius lib. 1. dec. 1. Sabellicus Ennead. 2. lib. 4.

Regis politici.

19. Uldaricus autem Zaſius in d. §. reſtringit dicta verba, omnem poteſtatem, quoad auctoritatem, quod nimis frigidum eſt: quia aliud poteſtas, aliud auctoritas, nec dubium quin ſumma ordinaria poteſtas eſſet penès Reges, & non penès populum, vel Senatum; & ſi populus retineret poteſtatem in arduis, ut dixi, donec Regibus exactis, ſumma poteſtas rediit ad populum, ſumma authoritate remanente penès Senatum: tamen Zaſium alia ratione reprehendit ibi Hieronymus Cagnolus, numero 254. ubi dicit verba illa textûs, *initio civitatis,* intelligi de tempore modico inter electionem Romuli, & Senatum ab eo deſignatum, ſine quo, ut ait Feneſtella, Reges nihil moliebantur; & quamvis textus loquens in plurali, & non de ſolo Romulo, videatur loqui de toto tempore Regum, quod fuit 244. annorum, non autem de unico primo Rege, & ad illud tam modicum tempus, quod non exceſſit duos, aut ſaltem tres circiter annos: tamen intellectus Cagnoli confirmari videtur per d. l. 2. in princ. dicentem quod initio civitatis, ſine certa lege, omnia manu à Regibus gubernabantur; poſteà Romulum diviſiſſe populum in triginta partes, quas Curias appellavit, quia Reipublicæ cura per ſententias partium earum expediebatur, & ſic judicio populi. Et inſuper Romulum leges quaſdam Curiatas ad populum tuliſſe, hoc eſt, non ſuo, ſed promiſcuo populi arbitrio, utpote Curiatis Comitiis. Ex quibus colligitur omnem illam, ſeu liberam poteſtatem (ſi de illa textus intelligit) non ſpectaſſe omnibus Regibus, ſed nec primo quidem, niſi ad valde modicum tempus, ſaltem ante tyrannidem Tarquinii ultimi Regis, qui ob id Superbus cognominatus, & tandem 25. regni ſui anno, ejectus eſt. Livius lib. 1. in fine.

20. Sed diligenter advertendum (quod nullus adhuc noſtrorum animadvertit) quòd diviſio populi in triginta partes vel curias, de qua in princ. d. l. 2. facta eſt poſt annum 14. regni Romuli, & eo tempore quo jam non erat ſolus Romanorum, ſed habebat Collegam in regno, & in omni regia poteſtate

& adminiſtratione æqualem, Tatium Regem Sabinorum: ut enim omittam Cercinenſes, & deinde Atemnates & Cruſtumenos, qui filias cum armis repetitum venerant, victos, parentes tamen raptarum & propinquos volentes in civitatem admiſſos: Sabini grandi acie inſtructa, deinde Romanos in Roma ipſa aggreſſi, capta Tarpeia arce, poſtridie victam Romanorum aciem, Romulumque ipſum in fugam ad portam uſque Palatii egerunt, ſed in media duorum montium convalle, redintegrato prælio, eoque Sabinarum interventu dirempto, pace cum Sabinis & Tatio fœderibus æquis factâ, civitate, Senatu, Regnoque communicatis, ut ſuprà, num. 17. Romulus & Tatius Regnum Romanum communiter & concorditer adminiſtraverunt totos quinque annos, & donec Tatius à Laurentibus interfectus eſt: cujus mortem minùs ægrè quam dignum erat, tulit Romulus, ut ſcripſit Livius, lib. 1. decad. 4. Eutropi. rer. Rom. lib. 1. ait Romulum authorem fuiſſe cædis collegæ ſui, & fratris germani Remi; ſed paulò poſt à Patriciis Romanis Regnum affectantibus, ad Capreæ paludem diſcerptus fuit, ut ſatis indicat Livius lib. 1. qui ſcelus hoc fictis miraculis deificationis Romuli tegit, quæ ſatis indicat conficta à Patriciis tumultum plebis metuentibus, & hos qui diſcerptum à Patriciis Romulum ſcripſerunt, probabiliora ſcribere teſtantur Dionyſ. Halycarn. antiq. Roman. lib. 2. pag. 8[illegible] Sabellic. Ennead. 2. lib. 3. Hoc fuit initium cruenti, rapacis & parricidæ Regni Romani, & judicii Dei; tametſi judicium illud hypocritarum fucis tectum paucis innotuit, utque Dionyſ. & Sabellic. præſens ſcribunt Tatii cadaver Romam delatum regio apparatu tumulari, defunctoque annuas inferias celebrari (quod poſteà totus papatus in ſuis & quæſtus ſui cauſa imitatus eſt) curavit Romulus.

21. Qui pendente dicto quinquennio, dictam populi diviſionem & dictas leges, & ſic communi cum Tatio auctoritate & nomine (ut veriſimilius eſt & communis Hiſtoriæ ſeries oſtendit, & ſentit Blondus) triumphant. Romæ lib. 3. pag. 59. aut ſaltem ſolus paulò poſt obitum Tatii fecit, vel potiùs ſolo ſuo nomine innovavit: ut enim ait Dionyſius Halycarnaſſeus, libro 2. Rex Romulus totum populum in tres partes diviſit, quas Tribus appellavit: ſingulas verò Tribus in decem partes, quas Curias vocavit; Curiaſque in Decurias: Tribubus tres Tribunos, Curiis triginta Curiones, Decuriis Decuriones populi ſuffragio præpoſuit. Utque ditiores & pauperes invicem perpetuo charitatis nexu conciliaret, Patronorum & clientium mutuam obſervationem & protectionem inſtituit, de qua ſcripſi in Conſuetudine Pariſienſi, ſuper tit. 1. num. 14. & 15. Cùm autem non ſolùm ſumma poteſtas, ſed etiam adminiſtratio eſſet penès Reges, quamquam in novis & arduis conſilio patrum uteretur, nec eſſent leges XII. tab. natæ; rectè ſcripſit I. C. quòd omnia manu à Regibus gubernabantur, idque de toto tempore Regum (rejecto erroneo intellectu Caguoli) intelligitur. Dicit enim manu, id eſt, arbitrio, ut rectè exponit gloſſ. tùm quia raræ eſſent leges regiæ, tùm ad excluſionem aliorum Magiſtratuum, omnia publica & privata judicia per ſe obibant: nullus enim erat ſub eis alius Judex, niſi quem vellent ad certam cauſam vel tempus committere, ut ſuprà, num. 18. donec, teſte Halycarnaſſ. antiq. Rom. lib. 3. Servius penultimus Rex publica tantùm, id eſt, ſtatum publicum concernentia, ſibi reſervavit. Cauſas verò ſubditorum, quæ vocat privata judicia, certis Judicibus delegavit, quod Tarquinus abrogavit, ut infra nu. Tùm quia populus erat modicus, & lites raræ, tùm ad differentiam certi juris pleniùs ſcripti, de quo conſtituendo circiter 20. annos poſt Reges exactos, tractari cœpit, ut ſubdit I. C. §. ſeq.

22. Dionyſius autem Halycarnaſſeus, libro 2. errat in tempore, dicens Romulum initio ante raptum Sabinarum diviſiſſe populum in Tribus, & ſingulas Tribus in decem Curias, & has rursùs in decurias, quoniam teſtibus Livio lib. 1. civi Romano, ſaltem Italico Patavino, quamquam Gallo Tranſpadano, magis credendum, necnon Plutarcho Chæronæo, Trajani Præceptori, in vita Romuli, & qui veriſimiliora omninò, quantùm ad hoc neceſſaria dicunt, diviſio illa facta eſt poſt pacem illam, Regnique & Urbis, & Senatûs communicationem, cùm aucta per hoc multitudine tota civitas in tres Tribus, ſeu partes trinas diviſa eſt; una Ramnenſis, à Romulo, in qua veteres Romani omnes erant; altera à Tatio; tertia Lucerenſis, à Luco aſyli, in quem Tuſci, Latini, & ceteri omnes qui ad aſylum confugerunt, conſecuti ſunt, & civitate donati ſunt: & omnes hi cives non ſolùm Romani à Romulo, ſed etiam Quirites à Curibus Sabinis cognominati, Quirites.
centumque viri Sabini nominis in Senatu adſcripti, ut pari jure Romani & Sabini urbem incolerent, & æqua poteſtate Reges regnarent, atque ſecundùm id fœdus Romulus palatium ſibi regiam cœpit, Tatius Sabinus Capitolium quod initio belli occuparat. Sabel. Ennead. lib. 3. regnavit unà cum Romulo annis 5. menſibus 3. diebus tribus, ab octavo anno uſque ad decimum tertium conditæ Romæ.

23. Cùm autem Romulus alios circiter 18. annos à morte Tatii ſolus regnaſſet, à dictis Patribus μοναρχίαν affectantibus, ad Capreæ paludem occiſus eſt, & infra annum ad populum tumultuantem fictis apparitionibus & miraculis deludendum & ſedandum deificatus. Valdè ergo errant qui putant Romanos Quirites vocari à Quirino Romulo: nunquam enim Quirinus vivens vocatus eſt, ſed tam falſum eſt, quàm illum poſt obitum apparuiſſe Proculo, & juſſiſſe ſe vocari Quirinum: quam fabulam partim finxêre Romani, ut memoriam Tatii, Regnique, Urbis & Senatûs communicati Sabinis abolerent, & quod aliorum erat, ſibiipſis ſuæque origini attribuerent, quaſi αὐτόχθονες, cum Sabinis exceptis eſſent ex vili & turpi, etiam undecumque profuga colluvie: Quirinus autem nomen erat Curetum gentis potioris Sabinorum, non nativum, ſed peregrinum Romanis ante dictam Regni communicationem, hinc illæ lachrymæ ſeu querelæ Ennii nuper tum in civem Romanum allecti.

O Tite, tute tate tibi tanta, Tyranne, tuliſti!

Sic volens concivibus ſuis adulari, prodit eorum impotentem ambitionem, invidiam & ingratitudinem Regni & populi Romani: adhuc enim etiam poſt 50. annos extabant, non ſolùm memoriæ, ſed etiam plurima publica acta judicia, & alia geſta regia dicti Tatii in publicis monumentis, quibus Sabini ſe Romanorum concives eſſe, aut eſſe debere non immeritò jactabant, repugnantibus Romanis. Scripſit autem Ennius tempore Scipionis Africani, cujus erat amicus & familiaris adeò, ut in ſepulchro Scipionum putetur ſepultus, ut teſtantur Cicero in orat. pro Archia Poëta, & libro de Amicit. Plutarch. in vitis.

24. *Prima igitur omnium dignitas fuit regia*, & quæ ſumma erat, quamquam (ut dixi) temperata & adhuc quinque annis accepto Collega, penès duos. Secunda dignitas & tempore & honore, Tribunus Celerum, *ſive Magiſter Equitum*, qui velut ſecundum locum à Rege tenebat, d. l. 2. §. *Quod ad Magiſtratus*; & à Dictatore, d. l. 2. §. & *his Dictatoribus*, *l. unica*, *de offic. Præf. Prætor.* Tertia fuit Senatus & ſingulorum Senatorum, non quòd ordo Senatorius eſſet minor Tribuno Celerum, ſed tempore poſterior, & authoritate major. Quarta, Quæſtorum ærariorum, l. uni. de offic. Quæſtoris.

2. Dignitas. Collatio veterum & novorum Pontificum & Magiſtratuum.

Conſultò prætereò dignitates ſummorum Pontificum à Romulo & Numa inſtitutorum: non enim hi ſunt neceſſarii ad intellectum Legum, ſed tantùm ad retegendum Paparum ambitum qui illorum imitati ſunt, imò ſupergreſſi abuſus. His ſcriptis reperi Wolfang. Lazium Medicum & Hiſtoricum Ferdinandi Imperatoris Commentariorum Reipub. Roma. lib. 1. c. 3. Epiſcopum Romanum conferre Auguſto, Archiepiſcopos verò & Epiſcopos ejus Præfecti prætorio Præſidibus provinciarum: ait enim ut à Romano Præſule ſacræ ſedes majoribus infulis, pallio & crucis ferculo, & jure Metropolitanorum decorantur, ita ſuos Auguſti Prætorii Præfectos infulis & certo genere veſtimentorum, ſcipioneque eburneo ſella Curuli jure prætorio, & id mox ſubdit, infulæ capitis ornamenta erant Sacerdotibus duntaxat & Præfectis Præſidibuſque uſurpata, & quæ Virgines & Matronæ in publica neceſſitate veniam ab hoſte impetraturæ geſtare tanquam ſacra & inviolata ſolebant, & erant (ut ait) paulò diverſæ ab infulis, quibus Epiſcopi (qui in loca Præſidum ſucceſſerunt) hodie utuntur. Et inſuper ait ſe eſſe planè in ea opinione pileum Pontificis maximi in urbe, veteris infulæ, ſive Præfecti Prætorio urbis, ſive Italiæ veſtigium eſſe, additaſque tres coronas ad triplicis regni demonſtrationem, ſcilicet Italiæ, Africæ, & Illyrici Occidentalis quæ ad ditionem hujus Prætorii (ſcilicet, urbi Romæ ſeorſùm à Conſtantinopolitana) pertinebant. Mox addit quòd pileus ducalis Venetus veteris infulæ Præfectoriæ imaginem refert: nec longè recedit a vero, quia Alexand. III. de manubiis ſubacti & Venetiis calcati Friderici I. dedit illum Venetis. Addit quòd Epiſcoporum Papalium duplicis apicis infulæ à Judaica nonnihil antiquitate trahunt, qui dominum ſuum non multùm honorat, ſed forſan ut faciat locum veteri proverbio ſimiles habent labra lactucas. Hæc Lazius redeundo ad rem.

25. Exactis autem Regibus, ſumma & primaria dignitas fuit Conſulum, qui regiam omnem habent poteſtatem, niſi quod erant bini & annui, omnia etiam regia ornamenta, lictores, faſces, ſecures, tunicam palmatam quam Fen. junior de Magiſtrat. Rom. c. 7. trabeam vocat & togam pictam, ſellas Curules, dempto diademate, quamvis Sabell. Ennead. lib. 7. etiam palmatam veſtem excipiat: & malè, ut etiam patet apud Livium, lib. 10. in oratione P. Decii, & lib. 30. & infrà, numero 50. deinde adhuc major dignitas dictatoria, ſed extraordinaria & fortuita. Nono enim anno ab exactis Regibus (qui erat 253. ab urbe condita) Titus Largius, primus Dictator creatus, qui mox inſtar Regum, Sp. Caſſium Magiſtrum Equitum creavit: hæc quoque temporaria, ſemeſtris & fortuita dignitas. Deinde poſt alios octo annos, & ab urbe condita anno 261. Tribuni plebis, qui duo tum creati ſunt propter primam ſeceſſionem plebis ſeu Legionum in ſacrum montem.

26. Inde poſt alios 42. annos, & ab urbe condita, anno 303. Conſulatus & omnes Magiſtratus abrogati ceſſerunt Decemviratui, qui cum ſine provocatione ſingulorum, & ſine interceſſione Tribunorum plebis circiter tres annos duraſſet, excuſſus eſt facinoribus & tyrannide Appii Clodii, in ſecunda ſeceſſione Legionum & plebis Virginio impulſore facta in montem Aventinum, anno urbis conditæ 305. de qua loquitur text. in d. l. 2. §. *initium fuiſſe*, Conſules, Tribuni plebis, & prior forma Reipublicæ, & ſexto pòſt anno, loco Conſulum, tres Tribuni militares Conſulari poteſtate creati ſunt; ſed eodem anno urbis 311. reditum ad Conſules, & anno ſequenti (qui erat 67. ab exactis Regibus) duo Cenſores primùm cenſendi populi causâ, creati, cùm per tam multos annos populus incenſus fuiſſet, ut ampliùs differri non poſſet, nec Conſulibus per bella vacaret. Ea res à parva origine orta, nempe ordinum, claſſium & facultatum diſcriminis & deſcriptionis, tanto deinde juramento aucta eſt, ut morum diſciplinæ quæ Romanæ penès eum, Senatûs Equitumque centuriæ, decoris dedecoriſque diſcrimen ſub ditione ejus Magiſtratus publicorum jus privatorumque locorum, vectigalia populi Romani ſub arbitrioque eſſent, ut ait Livius lib. 4. decad. 1. quod eſt intelligendum, ut infrà nu.

27. Hæc eſt quinta poſt exactos Reges, & quinquennalis dignitas, quæ poſt decem annos, anno urbis 322. facta eſt ſequiannalis, lege latâ à Mamerco Æmilio ſecundo Dictatore, id eſt, eo rogatore ſeu ſuaſore ad populum, qui teſte Livio, lib. 4. decad. 1. eam legem tulit, ut eſſet monumentum ſuæ dictaturæ, cùm creatus eſſet falſo belli Hernici metu. Ademptam quærendæ bello gloriæ materiam mutatione cenſuræ parare volvit, & illicò ſe velut ſcopo obtento, lege XII. tabularum hac in re abrogatâ, etiam ante ſemeſtre dictatura abdicavit, quem mox Cenſores, quòd Magiſtratum populi Romani minuiſſet, tribu moverunt, & ærarium fecerunt, licet bis Dictator fuiſſet, quod ingenti animo tulit Mamercus, cauſam potiùs ignominiæ quàm ignominiam intuens. Si ſic animati erant Ethnicorum præſtantiores, qui reſurrectionis & vitæ æternæ ignari, non aliam quàm mortalem gloriam aut memoriam admodum brevem & vanam exſpectabant, & huic umbræ totius vitæ commoda & ſplendorem poſtponebant: quàm pudere deberet Chriſtianos, eadem æternæ gloriæ præferre: pauciores ergo re quàm nomine ſunt Chriſtiani.

28. Lex illa Æmilia 123. annis inquit, donec Appius Clodius ſuâ pertinaciâ & ſolus eam abrogavit. Is enim anno Urbis 443. cum C. Plautio Cenſor factus ſeptianno expleto, Collega ſeſe Magiſtratum abdicante perſtitit, & nulla vi, nec atrociſſimis quidem actionibus Tribunorum plebis compelli potuit, ut abdicaret etiam per ſeptem Tribunos plebis in vincula duci juſſus, tribus tamen aliis Tribunis intercedentibus, ſolus adhuc triennium & ſemis cum ſumma omnium Ordinum invidia Cenſuram geſſit, & hunc articulum legis XII. tabularum Appii illius Decemviri (ob ſua facinora ante tunc 139. annos damnati, majoris ſui) reſtituit. Hic eſt qui Cenſor anno 443. viam publicam, quæ Appia vocata eſt, ſtravit, Anienem in urbem perduxit, quæ Aqua Claudia dicta eſt, qui ut (contra gentis ſuæ morem) popularis videretur, forte ut legem Æmiliam faciliùs abrogaret. Appius Clodius.

29. Primus Senatum libertinorum filiis lectis inquinavit, ſed anno ſequenti, 444. Urbis, novi Conſules queſti ad populum deformatum ampliſſimum ordinem, prava lectione Senatus, negaverunt eam quæ ſine recti pravique diſcrimine ad gratiam & libidinem facta eſt, ſe obſervaturos, quam etiam nemo ratam habuit. Et ſtatim Senatum citaverunt veteri ordine qui ante cenſuram Appii & Plautii fuerat. Livius, libro 9. qui in fine addit Appium non adeptum in Curia quod voluerat, humilibus per omnes tribus diviſis forum & campum (id eſt Comitia Curiata & Centuriata) corrupiſſe: Deinde à forenſi factione per cenſuram Appii vires nacta Cn. Flavium Libertini filium Appii ſcribam Ædilem factum.

30. Hic eſt ille Flavius de quo J. C. in l. 2. §. poſteà cum Appius, de orig. jur. qui formas actionum ab Appio redactas in librum, eo ſubrepto (quamvis Plinius ſentire videatur hortatu Appii factum) & populo tradito divulgavit, & jus civile quod Pontifices jam centum ferè annos in latenti, augendæ ſuæ potentiæ cauſa, retinebant, factoque circa forum in albo propoſuit, ut quando lege agi poſſet ſciretur: Quare magnos honores à populo ſumma nobilium invidia conſecutus eſt Livius lib. 9.

lib. 9. in fin. quia de libertino & ſcriba, id eſt, tabellione factus eſt Ædilis curulis, quæ erat dignitas ſolis Patriciis à ſui origine competens, ut apud Livium lib. 6. in fin. Scribæ verò ſeu tabellionis officium ſemper apud Romanos vile habitum fuit l. univerſos de decurion. lib. 10. C. Et hi ſervi publici vocabantur, l. non enim de adoption. Et inſtit. de adoption. §. cùm autem impubes.

31. Unde cùm in comitiis populi non Centuriatis in quibus nobiles, ſed Curiatis (in quibus populus prædominatur a primis tribubus Ædilis curulis renunciaretur, Ædilis qui comitia habebat, id eſt, præſidebat, negavit ſe hujuſmodi electionem admiſſurum, neque ſibi placere qui ſcriptum faceret, eum Ædilem fieri (id eſt, qui non ſolùm plebeius eſſet, ſed vile officium exerceret) quare idem Cn. Flavius tabulas poſuit, & ſcriptum ſe abdicavit & ſic Ædilis curulis (licet libertinus) populi favore factus eſt Aul. Gell. Noct. Atticar. l. 6. c. 9. ubi Bad. Aſcen. vir bonarum literarum peritus, ſed juris expers, exponit, apparebat, id eſt, apparitor erat ſeu viator, quem vulgò ſervientem vocant, verba ſcriptum faciebat, id eſt, ſcribendo victum lucrabatur. Sed tota via errat, quia verba, ſcriptum faciebat, & ſcriptum ſe abdicavit, ſignificant quod tabellio erat eique vili officio, ut nobile aſſequeretur renunciavit, & antea apparebat ædilibus, id eſt, eis ut ſcriba vel tabellio publicus inſerviebat, & a manibus in publico officio erat, ut & cenſori Appio, & aliis magiſtratibus in exercitio publici officii. Quod non piguit me annotare, non in dedecus Badii de bonis literis bene meriti: Sed ad pudorem imperitorum quorumdam literatorum, qui etiam non ut audaciores, ita infœliciores ſunt in Juriſprudentia quam ignorant attrectanda, & antiquis Juriſconſultis improbandis.

32. Ex his etiam obiter apparet quòd Tribunuſplebis poterat ſimul eſſe ſcriba publicus ſeu tabellio, quamvis hoc Imperatores poſteà prohibuerint decurionibus municipiorum, *l. univerſos C. de decurionibus.* Is enim Flavius non poterat ſimul eſſe Tribunuſplebis & Ædilis curulis: priùs ergo fuit Tribunus, quo perfuncto, petiit Ædilitatem curulem adhuc ſcriba, quod officium abdicare, & perpetuò ejurare coactus fuit ut Ædilis curulis fieret.

33. Quod autem Jureconſultus in d. §. ſuprà n. 30. dicit hunc Flavium etiam Senatorem factum Zaſius ibi intelligit in conſequentiam officii Tribuni plebis, cui Senatus habendi ad Senatuſconſultum faciendum ſuperiore Magiſtratu deficiente. jus erat. Sed hoc non valet, quia Senator non erat, ſicut nec præfectus Urbi, qui idem jus habebat, ſcilicet præfectus ordinarius, quia de præfecto Urbi temporario Latinarum feriarum causâ relicto diſſentio erat inter ſummos veteres Juriſperitos, ut teſtatur Gell. Noct. Attica, lib. 14. cap. 8. Quod autem Zaſius ibi ex Gellio addit, licet ante Atinium plebiſcitum Tribuni Senatores non eſſent, advertendum quod illud plebiſcitum non erat factum tempore dicti Flavii, nec diu poſt. Et ſic non poteſt ſtare intellectus Zaſii: tum manifeſtum eſt quòd text. intendit loqui de alia & ſecunda dignitate per ſe, non de ea quæ veniet in conſequentiam Tribunatûs. Potiùs ergo intelligi deberet de infami illa & prava lectione Appii, qui libertinorum filios (in queis Flavius ille ſcriba ſuus erat) in Senatum legerat. Sed eam nec Senatus, ſed populus ratam habuit, & mox initio ſequentis anni abolita eſt & effectu caruit, ideò nec hoc non placet.

34. Concluſivè dico mendum libro irrepſiſſe in textu ibi Senator, & quamquam ſuſpicet illam vocem temere additam & errorem in text. irrepſiſſe ut ſatis liquet ex ſcriptis Livii & Plinii, qui veriſimiliter non omiſiſſent, & tantùm meminerunt de Ædilitate & Tribunatu plebis, in quo Plinius duos Conſulares poſtpoſitos ait, ſcilicet plebeios, aliàs incapaces fuiſſent hujuſmodi Tribunatûs, infrà num. 74. & tum jam ante 61. annos Conſulatus communicatus erat plebi, infrà num. 44. 55. Tamen ſi hoc non ſufficit ad expungendum è text. puto potiùs legendum (Prætor) idque quadruplici ratione. Prima, quia infame, turpe & intolerandum habebatur, libertinos eorumve filios, id eſt, è ſervis manumiſſis progenitos in ampliſſimum ordinem, (qui ex l. 12. tabul. cæteris ſpecimen & ſplendor erat) allegi, qui tantùm erat Patriciorum & nobilium, ut patet apud Livium, & apud Ulpian. in *l. ult. in fin. de Senatorib.* Secunda, quia Senator eo ipſo erat de patribus: Sed lege ſacrata nullus Patrum poterat eſſe Tribunus plebis, ſed conſtat dictum Flavium factum Tribunum plebis, ergo non Senatorem, præſertim cùm Senatoris officium eſſet perpetuum.

35. Tertia, quia text. non loquitur de ordine vel honore dato à genere, vel cenſu, vel deſignato à Cenſore vel Senatu; ſed de Magiſtratibus datis mere à populo & favore ſolius populi, ad quem ſolum Magiſtratus creare & conferre ſpectabat. Et ſic impoſſibile eſt intelligi de dignitate & ordine Senatorio, qui non erat in poteſtate & datione populi (niſi multis ſeculis poſteà & in conſequentiam, ut tempore Ciceronis, infrà num. 60.) & multominùs, imò nuſquam in poteſtate plebis, quæ etiam numquam ambivit Senatorium ordinem, vel dignitatem ſibi rectâ & per ſe communicari, quamvis de omnibus ſummis Magiſtratibus certaverit, & tamdem obtinuerit. Sed loquitur text. de Magiſtratu ſpectante tunc ad creationem & donationem liberam populi, qualis eſt prætura. Quarta ratio, quia ita nominatim teſtatur Valer. Maxim. lib. 9. c. 3. de ira & odio, hiſtor. 3. de Patriciis Romanis, qui quod Cn. Flavius humillimæ quondam ſortis Præturam adeptus erat, offenſi annulos ſibimetipſis & phaleras equis ſuis detractas abjecerunt.

36. Plinius tamen lib. 33. c. 1. negat tum Romanis, & diu poſt etiam Senatui, nec triumphantibus quidem in uſu fuiſſe aureos annulos, ſed ferreos tantum; ipſumque Cn. Marium de Jugurtha in ferreo annulo triumphaſſe, nec aureum accepiſſe, niſi in tertio Conſulatu ſuo, qui fuit anno Urbis 651. Quare reprehendit eos, qui in hiſtoria dicti Cn. Flavii addunt, de annulis aureis & de toto Senatu, & de Equeſtri ordine qui nondum erat, & ait phaleras quidem poſitas & annulos à nobilitate, ſed non à Senatu univerſo. Idem ſentit Livius (qui circiter 80. annis ante Plinium ſcripſit) lib. 9. in fin. Niſi quod in annulis aureis conſonat Valerio. Sed nec de Senatoria, nec de Prætura meminit, ſicut nec Plinius.

37. Tandem concludo dictam dictionem, *& Senator*, è text. expungendam, nec aliam ſubrogandam. Sed quod Valerius ait de Prætura, intelligendum de ædilitate curuli. hi enim ædiles, prætores vocabantur, Inſt. de jure natur. gent. & civil. ver. prætorium, in fin. & ædilitiæ ſtipulationes vocabantur prætoriæ, l. 5. in princ. de verbor. obligat. Tum ſecundò hi ædiles ſimul cum prætore Urbano inventi & creati ſunt ex patriciis anno ab expulſis regibus 145. ab urbe condita 389. Livius lib. 6. in fin. Valerius ergo amplificationis ſtudio nobiliori vocabulo prætoris pro ædilitate curuli non ineptè uſus eſt. Tertio, ut concordet cum Livio & Plinio qui nominatim de ædilitate curuli meminerunt, & non de alia Prætura. Priùs enim erant Ædiles quidam plebeii, qui tametſi aliquam juriſdictionem haberent, & mulctare poterant, ut apud Liv. lib. 10. chart. 5. tamen nec inter Prætores, nec inter majores Magiſtr. ſtrictè ſumptos numerabantur, nec ſellam curulem habebant, quæ ſolis Ædilibus curulibus anno urbis 389. noviter ex Patriciis creatis competebat, ut ſatis liquet

ex Livio lib. 9. ad fin. & ex Valerio lib. 2. c. de inſtit. antiq. qui quidem Ædiles curules ſæpe in fœneratores animadvertebant, eoſque bonis mulctabant apud Livium lib. 10. & lib. 35. chart. 7.

38. Forenſem autem illam turbam & factionem de qua ſuprà num. 29. Q. Fabius Rutilian. ſive Rullus aut Rullianus cum P. Decio Cenſor factus anno urbis conditæ 450. excrevit, id eſt, à triginta quinque tribus ſeparavit, & in quatuor alias ſeorsùm ſeparatas tribus conjecit, quas urbanas appellavit ad ad differentiam antiquarum ruſticarum quæ nobiliores erant, utpote ingenuorum tantùm, ut etiam teſtatur Aſconius in Orationes Ciceronis; id autem curavit Fabius ille Rutilianus, ne humillimorum in manu comitia eſſent, tum concordiæ causâ inter patres & plebem: quod adeo gratum, acceptumque fuit populo, ut primus omnium Maximi cognomen, quod multis victoriis non pepererat, meruerit, Liv. lib. 9. primæ decad. & libr. 5. quintæ decad. Valer. lib. 2. tit. de inſtit. antiq. non intelligas de Fabio Verucoſo cunctatore, de quo Liv. lib. 22. qui fere centum annis fuit poſt iſtum avum ſuum paternum, qui quinquies Conſul fuit, & de ejus quinto Conſulatu cum dicto P. Decio quartùm Conſule, anno urbis 459. teſtatur Liv. lib. 10. primæ decados. Sed jam nimis efferor.

39. Redeundo ad rem, quinto poſt cenſuram creatam anno, qui erat 317. ab urbe, rursùs Conſules ceſſerunt Tribunis militaribus conſulari poteſtate, nunc quatuor, nunc quinque, ſex, octo, variante numero creatis. Et hi mox Conſulibus cedere coacti ſunt, deinceps variâ altercatione, donec anno ab urbe 389. cum patricii tamdem ſeditionis metu conſenſiſſent Conſulatum communicari plebi, & L. Sextius Lateranus primus è plebeio ordine Conſul creatus eſſet, fuit etiam eodem tempore primùm prætor unus Urbanus à patriciis de novo creatus, & deinceps ſemper Conſules Reipublicæ præfuerunt.

40. Niſi quatenus fortuitæ, & ſemeſtri tantùm quondam, deinde perpetuæ Syllæ primùm, & poſteà Cæſaris Dictaturæ cedebant, donec infinitis ſeditionibus, mutationibus, & cladibus concuſſa Reſpublica tamdem mutuis ambitioſorum civium armis & cædibus oppreſſa, in manus Imperatorum monarchicorum cecidit. Nunc ut ſingulatim dicamus de dignitatibus & Magiſtratibus, non omnibus, ſed de ſtudioſis juris neceſſariis dumtaxat, diſtinguendo etiam tempora, videlicet primùm diſcurrendo ſtatum Reipublicæ Romanæ, qui fuit antequàm caderet in Imperatores, deinde qui fuit poſt eos qui omnia mutaverunt. Et incipiendo à Senatoribus,

41. Certum eſt, quòd ſinguli Senatores propriè non erant magiſtratus, ſicut nec Senatus ipſe, penès quem, etiam tempore Romuli, teſte Halycarnaſſ. ſed multomagis deinceps erat cura Reipublicæ, id eſt, regimen politiæ & negotiorum, non autem juriſdictionis in foro contentioſo, *l. 2. §. deinde quia difficile, ff. de origin. iur.* quamvis è Senatu crebriùs deligerentur, qui regulariter majoribus Magiſtratibus, quandoque etiam minoribus fungerentur. Sed hos Magiſtratus non gerebant tamquam Senatores tantùm, ſed tamquam Conſules, Cenſores, Prætores, &c. aliàs ſimplicis Senatoris erat, ſententiam (id eſt, opinionem ſuam) in Senatu dicere, non de cauſis cognoſcere, nec jus reddere, aut Judices dare. Senator enim eſt nomen ordinis, non poteſtatis, vel magiſtratûs.

42. Non tamen ſimplex Senator erat privata, ſed vere & propriè publica perſona, & in prærogata & clariſſima dignitate, quæ etiam ad filios deſcendebat, non ſolùm primi gradûs, *leg. Senatoris filium, cum l. ſequent. de Senator. l. filii, §. Senatores ad municip.* ſed etiam ulterioris, *l. liberos de Senat.* etiam ad fæminas, niſi nuberent plebeio, vel etiam dignitatis, ſed inferioris viro, *l. fœmina de Senat.* non autem ad natos è fœminis, *d. l. liberos, eod. tit.* Major tamen erat dignitas in proximiori, quàm in remotiori gradu: & in eo qui patrem & avum Senatorios, quàm qui patrem tantùm, vel avum tantùm Senatorem habebat, *l. emancipatum, §. 1. de Senator.* quæ dignitas non aſcendebat, ſicut nec ad collaterales protogabatur, *leg. 1 eod. tit.*

43. Nec prædictis obſtat, *§. lex eſt*, ibi Senatorio Magiſtratu interrogante, *Inſt. de iur. nat. gent. & civ.* per quem Hieron. Cagnol. in *d. l. 2. de orig. iur. num.* 165. tenet, Senatores fuiſſe magiſtratus, & reprehendit Budæum noſtrum, in annot. Pandectarum, *l. ult. col. 2. de Senat.* & malè, quia primò textus in *d. §. lex eſt*, non loquitur de Senatu, nec de aliquo ſimplici Senatore, ſed de ſenatorio Magiſtratu, hoc eſt, non de quovis, aut inferiori, ſed de ſummo, vel uno è ſummis Magiſtratibus. Majores autem magiſtratus non ſolùm ſolebant, & ex lege 12. tab. non debebant dari, niſi Patriciis, nec his indifferenter, ſed potioribus, nempe Senatoribus, aut viris Senatoriis, id eſt, Senatorum filiis. Porrò univerſo populo congregato, præſertim ad res magnas & valde ſerias agendas, puta, ad ferendam legem, quâ nihil in publicis actis graviùs, ait Cicero Philipp. 2. & quæ non poterat niſi per univerſum populum fieri: non decebat niſi potiores & digniores interrogare populum, & totius univerſi ſuffragia exquirere, de tali lege ferenda, vel non; quare non fiebat, niſi per Senatorium magiſtratum, hoc eſt, ſummum, vel è majoribus, ut ſæpe Prætores & ſimiles magni Magiſtratûs leges priùs in Senatu conſultas & à ſe populo propoſitas, eo ſciſcente tulerunt. unde apud Gellium. lib. 10. Noct. Attica. Capito Juriſperitus legem eſſe dicit juſſum populi, rogante magiſtratu.

44. Secundò, in *d. §. lex eſt*, verbum (Senatorio) reſpicit frequentiam & decentiam, non autem neceſſitatem, unde exemplificat in Conſule, & ſic non reſtringit ad Magiſtratus Senatorios; nec hoc erat de neceſſitate & ſubſtantia legis, licet frequentius uſu-veniret per Senatores, qui pro tempore ſummos Magiſtratus gerebant, rogari. Cæterùm quamquàm ab anno urbis 389. & ab expulſis Regibus anno 145. poſt magnas contentiones ſummi Magiſtratûs & Conſulatûs cœperint quandoque communicari plebeiis, ut Senatum habere & conſulere, ita ad populum legem rogare poterant, quamvis initio dictæ communicationis, tales plebeii non haberentur pro Senatoribus ut poſteà ſenſim obtentum fuit, infrà *n.* 54. Et ſic verba illa Senatorio, &c. non limitant, ſed deſignant legem fieri debere, non quovis inferiore, ſed uno ex majoribus Magiſtratibus interrogante. Nimis igitur inconſideratè Cagnolus Budæum noſtrum reprehendit. Adde infrà, num.

45. Imò nec Senatus ipſe (nedum ſinguli Senatores) erat Magiſtratus propriè loquendo, ſed ampliſſimus ordo, leg. 2. ad Senatum Velleian. *leg. ius Senatorum, C. de dignitat. libro* 12. Supremum Imperii caput, quod Magiſtratibus poteſtatem dabat, ſeu verius loquendo (quia poteſtas erat populi, authoritas verò Senatûs) cenſebat, decernebat, authorabat, vel ratum habebat, etiamſi de rege creando agebatur, & in omnibus arduis, ſive de legibus, ſive de Magiſtratibus condendis. Livius libro 1. Unde non ſolebat appellari Magiſtratus, nec veniebat ſub ejus appellatione, ſuprà numer. 3. cum ſequent. & Cicero pro P. Seſtio, Majores noſtri, ait, cùm regiam poteſtatem non tuliſſent, ita Magiſtratus annuos creaverunt, ut conſilium Senatus Reipublicæ præponerent ſempiternum: mox ſubdit, Senatum Reipublicæ cuſtodem, præſidem, propugnatorem collocaverunt Hujus ordinis authoritate uti magiſtratus & quaſi miniſtros, graviſſimi conſilii eſſe volue-

runt. Cicero Senatum non vocat magiſtratum, ſed à magiſtratu ſecernit. Hinc Jureconſultus in *dict. leg.* 2. §. *poſt originem*, tractans ex profeſſo de officio Magiſtratuum, nominibus & origine, nullum tamen verbum facit de Senatu, nec de Senatoribus, id quod numquam omiſiſſet, ſi propriè Magiſtratus fuiſſent. Sed aliud eſt conſilium, aliud magiſtratus.

46. Verum eſt, quòd latè capiendo nomen Magiſtratus: quia Senatus erat culmen, authoritate præcedens, poterat dici Magiſtratus, præſertim Hiſtoricis, quibus major eſt licentia loquendi; & ita debet accipi quod apud Feneſtellam & Pomponium Lætum Senatores tamquam primi Magiſtratus in tractatu Magiſtratuum Romanorum inſeruntur, ut etiam plenior eſſet tractatio, adhuc hoc intelligendum collectivè ſumpto vocabulo: quia ſinguli Senatores, nec lato quidem modo erant Magiſtratus, ſed eorum reſpectu erant tamquam privati, quamvis non eſſent perſonæ privatæ, ſed in publica & prærogata dignitate conſtituti, ſuberant tamen Magiſtratibus etiam minoribus, in ſpectantibus ad ſuam cujuſque juriſdictionem, & ab eis mulctari poterant, prehendi, puniri, habitâ ratione dignitatis perſonæ.

47. Unde in Comitiis, etiamſi omnes Senatores aderant, non erant ut Senatus, ſed ut ſinguli de populo, quiſque in ſua tribu & curia in curiatis, vel in ſua claſſe in centuriatis. Imò etiam in theatris & ludis publicis æqualiter ſedebant promiſcuè permixti populo, donec Scipio Africanus anno ſecundo Conſulatûs ſui, qui erat urbis conditæ 560. author fuit ut Senatus ſecretus à reliquo populo caveam haberet in theatro, unde ludos Scenicos ſpectaret; cujus rei magnum fuit murmur anno ſequenti, ut Africanum pœnituerit. Liv. lib. 34. Valerius Max. lib. 2. c. 1. de Inſtit. antiq. hiſtor. 16. Et Aſconius Pædianus in Oratione Ciceronis pro Cornelio, ubi addit hoc factum poſt ſeptimum annum quàm Carthaginenſibus bello ſecundo data eſt pax. Meminit etiam Cicero in dict. Oratione, & in Orat. de Aruſpicum reſponſis. Nec obſtat quod Livius & Valerius dicunt, quòd ad 558. annum urbis à Senatu & populo promiſcuè ſpectatum fuerat, quia primi ludi Romani hi fuerunt in quibus mulieres raptæ ſunt anno 4. urbis ſuprà, num. 17. & ſic deducendo tres præcedentes annos, numerus rectè quadrat. Teſtatur tamen Valer. lib. 4. cap. 5. de verecundia, hiſtor. 1. quod etiam ante Senatum ſeparatum, nemo è plebe in theatro ante Patres conſcriptos ſpectare ſuſtinuit. Noviſſimè tempore Ciceronis, ut ait Plutarchus in ejus vita, etiam equitibus Romanis in theatro ordines quatordecim ſpectandi gratiâ dati ſunt, obſtrepente plebe, quam Cicero in fano Bellonæ compeſcuit.

48. Cùm autem centum dumtaxat initio Senatores Romulus creaſſet, & alios centum è Sabinis circiter poſt 14. annos unà cum Tatio collega ſuo addidiſſet, ut ſuprà n.22. centum deinde annis ab obitu Romuli, Tarquinius Priſcus quiritus Romanorum Rex, ſtatim initio principatûs ſtudens ſibi popularem turbam familiarem facere, regnumque firmare, alios centum patricios fecit, & in numerum Senatorum adjecit, ut autor eſt Dionyſ. Halicar. Antiquitatum Roman. lib. qui minorum gentium appellati ſunt, ad differentiam antiquorum, teſte Livio libr. 1. primæ Decados, utque Suetonius in Auguſto teſtatur, gens Octavia ab eodem Priſco inter minores gentes allecta in Senatum, mox à Servio Tullio ſucceſſore ſuo in Patricias tranſlata, procedente tempore (invidia, ut puto, laborans, odio Regum, præſertim quorum acta reſciſſa, & Tarquinii Superbi, qui teſte Livio libr. 1. favore minorum illarum gentium ad Servium deturbandum uſus fuerat) ad plebem ſe contulit: donec ſub Julio Cæſare magnâ vi poſt 458. annos, in patriciatum & ordinem nobilium redierunt. Ex his obiter apparet, quæ ſit vera & originaria appellatio Patriciorum.

49. Quæ nullibi magis umquam floruit, nullibi purius & nobilius initium, nec diuturniorem & feliciorem, nec minùs interruptum & variatum, quàm in prudentiſſima & magnificentiſſima Republica Venetorum, ante mille & centum annos, non ex latronibus, ſervis fugitivis, & ſimili colluvie ad aſylum illectis, ut Romæ, ſed nec ex humili & incondita plebe: verùm à nobilioribus & ditioribus illuſtrium Civitatum, Paduæ, Aquileiæ, Concordiæ, Opiterni, Attinæ fundata & condita fuit: irruente enim Attila, cum immanibus Hunnorum copiis, & omnem illam Regionem ferro ignique truculentiſſimè populante, cùm nec Imperator quidem Romanus arma illa, ſed lachrymoſas & ſupplices legationes pararet, ut quique maximè propter nomen, autoritatem & opes periculo obnoxii erant, ne crudeliſſimo hoſti præda fierent, cum familia & opibus in alvearia & æſtuaria illa migrabant, ubi florentiſſimam Venetorum urbem in ipſo mari condiderunt, & è nobilioribus & eminentioris virtutis & authoritatis viris, coacto Senatu, vel Concilio (quorum progenies Patricii Veneti ſunt) tam prudentibus Legibus Rempublicam ſuam munierunt (periculis videlicet & ruina Romanæ Reipublicæ edocti) ut numquam inter Patricios & plebem ſeditio ulla, nedum civile bellum, inter ſe exortum fuerit: ſed in mutua ſemper concordia & in pace creverint, & in rebus adverſis Reſpublica nuſquam capta ſteterit, quod nulli unquam civitati, ſed ne regno quidem ulli, vel Imperio contigit. Quid quod etiam Romanis ipſis præcipuis teſtibus nempe Saluſtio & Cicerone in libris de Republica, Romani nullam umquam Rempublicam habuerunt, & tempore ſuo peſſimam & flagitioſiſſimam, ut ipſi teſtantur; & late probat beatus Auguſtin. libr. 2. cap. 12. & libro 19. capit. 21. de Civitate Dei, non enim aliud eſt civitas vel Reſpublica quàm cœtus multitudinis, juris conſenſu & utilitatis communione ſociatus, quod vix eſt, ut unquam dici potuerit de Romanis. Sed ſemper & vere dici poteſt de Venetis, deinde de Helvetiis. Sed caveant Veneti, ne ob promiſcuam indulgentiam enormium vitiorum, & contemptum verbi Dei ruinam repentè accipiant, qualis ob eamdem cauſam potentioribus etiam & florentioribus civitatibus & Monarchiis juſta Dei vindicta repentè contigit.

50. Redeundo ad rem, cùm Tarquinius Superbus primores Patrum, quos Servio faviſſe credebat, interfeciſſet, capitales cauſas ſine conſiliis per ſe ſolùm exercens, ut occideret, & in exilium ageret quos vellet, & præcipuè ita patrum numero imminuto, nullos in patres legere ſtatuiſſet, quo contemptior & debilior paucitate Ordo eſſet, primuſque traditum à primoribus Regibus morem de omnibus Senatum conſulendi ſolviſſet. Domeſticis conſiliis Rempublicam, bellum, fœdera, pacem, ſocietates per ſe, cum quibus volebat injuſſu populi & Senatûs facere & dirimere. Hinc teſte Feneſtellâ, tyrannus appellatus, quo 25. regni ſui anno ejecto, Brutus primus Conſul, ut plus virium in Senatum, frequentia etiam ordinis faceret, diminutum cædibus regis patrum numerum, primoribus equeſtris gradus lectis, ad trecentorum ſummam explevit.

51. Hinc factum eſt ut in Senatum vocarentur, & qui patres ſcilicet antiquiores, & qui conſcripti, ſcilicet de novo additi eſſent. Deinde ſenſim omnes promiſcuè copulâ omiſsâ, unâ eâdem appellatione, Patres conſcripti, Livius lib. 2. primæ Decados, Feneſtella in titul. de Senatûs origine. Rurſuſque nova patritiorum propago ab iſtis Con-

ſcriptis, & ab aliis quoque qui poſteà allecti & conſcripti ſunt, & rursùs poſt Cannenſem cladem, Fabius Buteo extraordinarius, ſine magiſtro Equitum Dictator, diminutum bellis Punicis Senatum, ex his qui Ædiles, Tribuni, Prætores, Quæſtoresve fuerant, ut quiſque eorum primus creatus fuerat, necnon ex his qui ſpolia hoſtium domi fixa, civicamque coronam acceperant, 177. lectis (quamquàm Florus in Epitome ponat ex equeſtri ordine 197.) ſupplevit, & mox ſe magiſtratu abdicavit. Liv. libro 3. tertiæ Decados, ubi in verbis (ut quiſque eorum Senator primus creatus erat) vox Senator (ut ibi Glareanus rectè adnotavit) expungenda eſt; repugnat enim, cùm Senator non poſſit allegi in Senatum.

52. Quintò, cum crudelibus & primis bellis civilibus Marii & Syllæ diminutus eſſet, quinetiam à Mario Gratidiano, dicti Marii filio, conſule ante viginti annos per vim creato, & ſenatu per Damaſippum prætorem congregato, omnis nobilitas in urbe inventa occiſa eſſet: Sylla tandem rerum potitus, & perpetuus, imò ut Sabellicus ait Ennead. 6. libr. 3. in 120. annos Dictator creatus, diminutum à ſe & à Marianis Senatum, ex Equeſtri ordine ſupplevit. Florus in Epitome Liviana libr. 89. circà annum urbis 674. quamvis Sabellicus dicat factum ſex annis priùs, quod eſt impoſſibile: cum dictus Gratidianus anno 672. conſul fuerit. Sextò, multis Senatoribus occiſis, ſecundis bellis civilibus nempè Cæſaris & Pompeii, Cæſar victor & perpetuus Dictator, exteros civitate donatos, etiam (ut Suetonius ait) è ſemibarbaris Gallorum, recepit in ſenatum.

53. Septimò, tertiis bellis civilibus, poſt cædem Cæſaris, cum Octavius Cæſar, ejus ex ſorore nepos, & adoptivus ſodomiticæ (proſtitutâ pudicitiâ, filius adverſus M. Antonium, qui proditâ Republicâ D. Brutum Mutinæ obſidebat, primus favore etiam Ciceronis, (quem poſteà, ut infrà n. 65. multum pœnituit) reipublicæ arma pro populo Romano ſuſcepiſſet, Proprætor factus, teſte Cicerone in Philippicis, Suetonio in ejus vita, & Cornelio Tacito lib. 1. mox M. Antonio fuſo, ipſe quoque proditâ Republicâ, quam nondum poterat ſolus occupare, pacem, Imperii diviſionem & civium proſcriptionem cum M. Antonio & M. Lepido feciſſet: in ea proſcriptione 130. Senatorum nomina fuerunt, in quibus Cicero anno ætatis 63. à Popilio Legionario obtruncatus, Florus Epitomes Livianæ, lib. 120.

Sed ut ait Johan. 19. c. majus peccatum habet qui tradidit eum, nempe Octavius qui adjutorem & benefactorem ſuum Ciceronem literarum, eloquentiæ, Philoſophiæ, patriæque parentem Antonio prodidit, ſeu vendidit, & Popilium quidem olim à Cicerone defenſum inter ingratos meritò ponit Valer. lib. 5. cap. 3. de ingrat. Nec Antonio Triumviro parcit. Cur ergo Octavium non expreſſit? timuit. At ſub expreſſis turpiùs ille latet. Ceſtii vero declamatoris elogium de Cicerone tale erat, ſi ad deſiderium populi reſpicis Cicero, quando perieris, parum vixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis vixiſti: ſi ad injurias fortunæ, & præſentem Reipublicæ ſtatum, nimium diu vixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper victurus es. Poſtremò, cùm multi per gratiam & præmium allecti eſſent in ſenatum ſuprà mille indigniſſimi, deformi & incondita turba, aut abortivi vulgò vocarentur, Octavius rerum potitus, ad modum ſeu numerum priſtinum redegit, duabus lectionibus, prima ipſorum arbitratu, ſecunda ſuo & Agrippæ, Suetonio teſte.

54. Per tot rerum & temporum mutationes conſtat patriciorum ordinem magnam permiſtionem & confuſionem recepiſſe. Quamquàm enim ſub primis Conſulibus, & inde plus ducentis annis patricii ſeveriſſimè conſervarint ordinem ſuum in ſtirpe ſua, pauciſſimis alienis, (ut Appio Claudio Sabino, anno ab exactis Regibus quinto, in ſuum ordinem receptis, ita ut quamvis poſt magnas contentiones patrum & plebis, & tandem ſummi magiſtratûs communicari cœpiſſent plebi, & primùm anno urbis 355. decem annis ante urbem a Gallis captam & combuſtam, è ſex Tribunis militaribus conſulari poteſtate, unus è plebe uſurpandi juris causâ, P. Licinius Calvus creatus ſit, & anno ſequenti quatuor plebeii & unicus patricius. Deinde quandoque omnes plebeii, rursùs omnes patricii vel permiſti, & poſt majores contentiones ſuper revocando & communicando conſulatu, ità ut Furius ille Camillus Dictator, obſtrepente plebe, ſe Dictatura abdicare coactus fuerit.

55. Publius Manlius Dictator ei ſubrogatus anno urbis 386. ad plebem pacandam Caium Licinium Stolonem, ne quicquam reclamantibus patribus, primùm è plebe Magiſtrum Equitum creaſſet, omen communicandi conſulatus, ita ut poſt tres annos cùm ad duos conſules rediretur anno urbis 389. majoribus contentionibus conſulatûs plebi communicatus L. Sextio primùm, è plebe conſule facto, cum M. Manlio Patricio: deinde poſt decem annos, etiam Dictatura Martio Rutilio primo è plebe Dictatore facto, qui eodem anno triumphavit, & poſt quinque annos, anno 404. urbis conditæ Cenſor factus eſt, & poſt quatuordecim annos communicatâ præturâ, P. Philo primus è plebe prætor factus, anno urbis 418. Livius libro 5. 6. & 7. ita ut tandem eò res deveniſſet, anno urbis 453. fere centum annos, poſt initium communicandorum ſummorum magiſtratuum, ut jam plebeii communicatam ſibi nobilitatem palàm contendere auderent.

56. Urgentes etiam Pontificatus & Sacerdotia ſibi communicari, patriciis ad religionis & ſuperſtitionis ſuæ læſionem & metum confugientibus: plebeiis contra, tot è ſuo ordine Conſules, Dictatores Cenſores Triumphales plebeios, Sellas curules, Togas prætextas, Tunicas palmatas, Togas pictas, Coronas & Laureas triumphales, communicatas jactantibus, ſibi quia non minus curæ Diis eſſent Pontificalia & auguralia inſignia adjicienda, & ad extremum exprobrantibus patricios eſſe factos, non de cœlo demiſſos, ſed eos eſſe qui patrem & avum ciere poſſent, id eſt, nihil ultrà quàm ingenuos, ut apud Livium Decadis primæ libr. 10. in certamine illo inter Appium Clodium Patricium & Conſularem, & inter P. Decium Murem plebeium & Conſularem, qui dicebat ſe poſſe patrem ciere conſulem, ſcilicet, qui ante 38. annos in periculoſiſſimo Latinorum bello ſeſe devoverat, filiumque habere qui patrem bis conſulem & avum conſulem ciere poſſet, eo certamine plebeii vicerunt; & cùm hactenus fuiſſent quatuor Pontifices & quatuor Augures, è Patriciis dumtaxat, juxtà legem 12. tabular. Lege novâ perlatâ, novem numero creati & adjecti ſunt, quatuor Pontifices & quinque Augures, omnes è plebe. Ita 8. pontificum novem Augurum numerus factus, plebeiis hâc lectione & numero, in auguribus vincentibus abrogata, l. 12. tab.

57. Tamen quicquid dixerit, P. Decius non obſtante etiam ſummorum magiſtratuum & ſacerdotiorum communicatione: manebat tamen & manſit ultrà 100. ſequentes annos diſcrimen Patriciorum & hujuſmodi plebeiorum, qui Tribuni militares, conſulari poteſtate, Magiſtri equitum, Conſules, Dictatores, Cenſores, Prætores, Quæſtores, Pontifices, Augures erant & fuerunt: qui licet haberent in magiſtratu veram dignitatem publicam, eoque depoſito, aliquam dignitatem retinerent, tamen manebant cum ſua poſteritate plebeii, nec fiebant Pa-

tricii, nec Senatores, nec dicere poterant ſententiam in ſenatu, quantumvis etiam conſulares & triumphales, niſi dum gerebant conſulatum, vel tribunatum militarem, conſulari poteſtate, ut patet apud Livium, libr. 23. dum in fine anni 538. conditæ urbis, poſt Cannenſem cladem, eo anno acceptam 183. annis, poſtquam tribunatus ille militaris communicari plebi cœpiſſet, dum (inquam) propter ſolitudinem Curiæ & paucitatem convenientium ad publicum conſilium 177. vel 197. in in ſenatum lecti ſunt, ex his qui Cenſores, Ædiles, Tribuni, Prætores, Quæſtoreſve fuerunt, ut ſuprà numer. 44. Conſtat ergo, ferè poſt 200. annos, communicatorum ſummorum magiſtratuum Plebi, tamen qui ex plebe ſummos magiſtratus adepti erant, non eſſe factos Senatores, nec ipſos quidem Patricios ob id Senatores effectos, nec utroſque proinde jus habuiſſe ſententiæ dicendæ in Senatu, niſi cum populo ante ſecundum bellum Punicum, id uſurpatum, deinceps communicatum fuit, nec tamen propter hoc erant Senatores, ut infrà num. 70.

58. Quod autem plebeii non fuerit ob illas dignitates facti Patricii, ſatis ex totius Hiſtoriæ contextu liquet, præſertim dum ipſa capita plebis, conſules, triumphaleſque, Plebeii eſſent, & manerent, ipſorum etiam confeſſione in ſupradicto certamine, ſupra numer. 50. Omnes enim illæ dignitates temporales erant, & ſic non mutabant ordinem. Frequentia ſunt exempla in hiſtoriis authenticis; luculentum unum brevitatis causâ proferam. Anno urbis 458. virginia Auli Patricii filia nupta, L. Volumnio conſuli, qui ante undecim annos conſulatu præclarè functus adhuc decimo poſt anno conſulatum geſſerat: Et inſuper anno ſequenti ex Senatuſconſulto & ſcitu plebis prorogatum ei in annum ſequentem imperium, hoc eſt, velut Proconſuli. Tamen cum Virginia Patricia ſecundo Conſulis & Proconſulis uxor templum pudicitiæ Patriciæ ingreſſa eſſet: à matronis Patriciis ejecta eſt, eò quod è Patribus enupſiſſet, nempe plebeio quantumvis bis Conſuli & Proconſuli, inſigne fuit certamen: Sed tamen victa Virginia cedere coacta fuit, ne quicquam ſuffragantibus dignitatibus & rebus geſtis & honoribus mariti, utpote plebeii quantumvis bis Conſulis & Proconſulis. At Virginia partem domûs ſuæ ſeclusam, pudicitiæ plebeiæ dedicavit, plebeiis dumtaxat matronis convocatis. Quæ res poſt tam inſignem altercationem numquam eò cecidiſſet, ſi dignitates, ſi res geſtæ, ſi ſummi honores de plebeio feciſſent patricium, teſtis eſt Livius, lib. 10. char. 5. 1. Decad. Dignitates ergo illæ perſonales erant. Multum ergo deliravit Onuphrius ille de quo ſuprà num. 16. in fin. qui in civitate Romana præfatos ordines Reipublicæ Romanæ confudit, faciens mox poſt Reges exactos tres Patriciorum ordines, videlicet cives Romanos, Patricios, & Plebeios Senatores cives Romanos, Patricios & plebeios Equites, cives Romanos Patricios, & plebeios de populo vel de plebe. Et quod Patricius, ſi neque Senator, neque eques eſſet, plebeius erat. Patriciorum enim ordo numquam permiſcebatur cum plebeio, nec contrà; etiamſi plebeius ſummas dignitates obtineret, tamen manebat plebeius, niſi continuatione harum dignitatum facta uſque ad nepotes, tunc enim nepotes ob continuatas virtutes & gradus honorum patricii cenſebantur, ut infrà num. 68. alioquin dignitates illæ perſonales erant. At dignitas & functio ſenatoria perpetua erat; itaque Senatores facti, cum perpetui eſſent, in ampliſſimum ordinem perpetuò tranſlati, non amplius plebeii (ſi de plebe ſumpti erant) dicebantur, ſed patres conſcripti, & deinceps ſenſim inter Patricios cenſebantur, cùm prima origo & cauſa Patriciorum fuerit, prognatos eſſe à Patribus & Senatoribus.

59. Hinc eſt quod in l. plebs, ff. de verb. ſignific. plebs dicitur eſſe, cæteri cives ſine Senatoribus, quia ſub Senatoribus, compendio ſermonis (quo Jureconſultus tamquam in re per ſe nota neglectim & defunctoriè uſus eſt) intelliguntur Patricii, qui è Senatoribus nati erant & naſcebantur, ut probat text. plenior, *in §. Plebiſcitum. Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* Imò etiam inter Patritios allecti & incoporati poſt tertiam generationem cum ſummis honoribus continuatam, ut infra n. 60. Unde conciſus ſermo d. l. plebs in princ. debet neceſſariò ſuppleri, *per l. 1. §. nulla, l. 2. §. contrarium, C. de vet. iur. enucl. l. unicam, C. de inoff. dot. & no. in l. non eſt novum, de leg.* Non autem, ut nuper quidam eruditi ſub titulo de legibus & plebiſcitis ſcripſerunt, Jureconſultum ibi plebem à ſenatu, & non à Patriciis diſtinxiſſe, ne Plebeii Senatores inter Plebeios remanerent: quia multò magis abſurdum ſequeretur, videlicet quod omnes Patricii, non Senatores (qui cùm numero, tùm opibus Senatores longè ſuperabant) inter Plebeios remanerent. Prætereà, etiam ſolos Patricios à plebe eximendo, non tamen Plebeii Senatores facti, plebeiorum loco relinquerentur; nec hoc timendum erat, præſertim tempore T. Caii Jureconſulti, autoris d. l. qui tempore Imperatorum fuit, nec multis etiam ſæculis ante eum.

60. Quia quamvis olim 300. annis priuſquam Reſpublica præda fieret Imperatoribus qui ex plebe fiebant conſules, non fierent patricii, licet pro tempore ſenatum ingredientes, ſententiam in eo dicerent, non ut ſenatores, ſed ut conſules; tamen quicumque ſive è plebe, ſive ex equeſtri ordine (qui tunc è plebe erat) allegebantur in ſenatum, patricii fiebant, niſi quòd uſque ad nepotes ſuos, novi homines dicebantur, ut infrà num. 61. & in ordinem patriciorum neceſſariò tranſibant, idque perpetuò, non ſolùm ad vitam ſuam, ſed etiam cum poſteritate, quæ non ſolùm patricia, ſed etiam ſenatoria dicebatur, & erat, utpote à Senatoribus progenita: ut patet in ſupplementis & augmentatione ampliſſimi ordinis, factis per Brutum conſulem primum, ad numerum trecentorum, anno urbis 245. & poſt Cannenſem cladem, de centum ſeptuaginta-ſeptem, vel centum nonaginta-ſeptem ingenti approbatione totius populi, ſuprà num. 51. cum ſequent. ſecùs de conſulibus, quia officium eorum, quantumvis ſummum, annale erat, & anno lapſo in ordinem redigebantur. Idem de Dictatore, quantumvis major Magiſtratus, populique magiſter, & de ſuo magiſtro Equitum, ſi de plebe nominabat, ut ſuprà num. 50. lapſo enim ſemeſtri, etiam triumphis actis, in ordinem ſuum redibant, & ſic non efficiebantur Patricii: idem de ſimilibus, donec tamdem uſurpatum fuit, unde ille tot victoriis & triumphis illuſtris C. Marius ſeptimum Conſ. (quod nemini ante ſe contigerat, ut Plutarch. in ejus vita) à Plinio lib. 33. c. 11. in fin. Arator Arpinas & manipularis Imperator ut plebeius vocatur; quem etiam municipem ſuum vocat Cicero in Oratione ad Quirites, poſt reditum; cujus filius etiam conſul nobilitatis inimicus, omnem quæ in urbe erat nobilitatem trucidavit, ut ſuprà num. 51.

91. Advertendum tamen, quod poſtquam Romani Hiſpanis & Carthagine domitis, Philippo Macedonum Rege debellato, Antiocho victo, & in Aſia uſque ad Taurum montem mulctato, & inſuper tributario facto, anno urbis 564. latè Imperium in Africa, Græcia, & Aſia extenderunt: neceſsè fuit, & conſilium & magiſtratus multiplicare. Cùm igitur non ſolùm ad bellum, terra, marique, variis locis eodem tempore gerendum, ſed etiam ad Provincias ſubactas gubernandas (duobus ſemper veteri inſtituto Conſulibus manentibus) Proconſules & Prætores multiplicarent, qui ſucceſſoribus acceptis ad urbem redeuntes, in honore conſulari & prætorio manebant, & rebus exigentibus, Senatum ingredi, & in eo ſenten-

tiam dicere debebant, datus eſt locus eis in ampliſſimo ordine, & Senatores facti & habiti ſunt.

62. Verum eſt quod etiam plus 25. annis ante Antiochum victum, etiam paulò ante Cannenſem cladem, quidam Magiſtratus majores poſt Conſules, & quidem Conſulares, & certi ſelecti, habebant jus non ſolùm ingrediendi Senatum, ſed etiam ſententiam in eo dicendi, ut apud Livium, libr. 23. anno urbis 539. Conſules edixerunt, quoties Senatum vocaſſent, uti Senatores, quibuſque in Senatu dicere ſententiam liceret, ad portam Capenam convenirent; & clariùs apud eumdem initio, lib. 36. anno urbis 563. Scipio Naſica Conſul in apparatum belli contrà Boios & Inſubres in Septentrionem, & contrà Antiochum in Orientem, edixit ut qui Senatores eſſent, quibuſque in Senatu ſententiam dicere liceret, quique minores Magiſtratus eſſent, ne quis eorum longius urbe Româ abiret, quàm unde eo die redire poſſet, néve vno tempore quinque Senatores ab urbe Roma abeſſent.

63. Et ſic non omnes Magiſtratus ſententiam in Senatu dicebant, ſed majores tantùm, qui, & alii ſelecti ingrediendi Senatus & ſententiam in eo dicendi jus habebant; nondum tamen erant, nec vocabantur Senatores, ut patet in dictis locis, & libr. 27. dum anno urbis 545. Cn. Flaccus Flamen Senatum ingreſſus eſſet, L. Licinius Prætor inde eduxit illum, eò quòd jam patrum & avorum memoria Flamines ob vitæ indignitatem excluſi fuiſſent, jure Senatum ingrediendi noviſſimâ conſuetudine abrogato. Et ſic Prætor etiam in Senatu ſedens, & ſententiam dicens, non vocabatur Senator, ſed Prætor; idem in pleriſque aliis locis (quos brevitatis causâ prætereo) in quibus à Senatoribus diſtinguuntur, quia nondum à Cenſoribus in ſenatum lecti erant; ſed quia honoribus populi uſi erant, in ſenatum veniebant, & ſententiæ jus habebant, etiamſi non ſolerent rogari ſententias: ſed quas principes ſenatûs dixerant, in eas pedibus diſcedebant: hinc pedarii ſenatores dicebantur, ut ex Varrone refert Gell. noct. Attica. libr. 3. c. pen. ſed poſteà ſenſim omnes, quibus jus erat, & locus in ſenatu ſententiam dicendi, Senatores cenſeri & vocari cœpti ſunt, & in ampliſſimum ordinem conſcribi, ad hoc text. l. *ult. in fin. de Senator.* de quo ſuo loco infrà num. 70. dicetur: impræſentiarum ſatis eſt, quòd mox à debellato Macedone, hoc jus ſententiam in ſenatu dicendi an Proconſules, Conſulares, Cenſores, Prætores etiam Provinciarum, & omnes qui ſummos Magiſtratus populi Romani nomine, ſive Romæ, ſive in Provinciis gerebant vel geſſerant, prorogatum eſt, & ſenſim Senatores appellati.

64. Quod tempore Ciceronis jam pervulgatum erat, ut ex ipſius Orationibus, & illius temporis Hiſtoria liquet, Cicero Præturam non Romæ, ſed in Provincia nactus, Senatorem ſe factum paſſim teſtatur, etiam antequàm adeptus eſſet Conſulatum; quo Conſule, anno urbis 691. C. Tullius Cæſar, quia Prætor erat, & in eamdem Præturam, quâ privatus fuerat, reſtitutus, ſenatum ingrediebatur, utque Senator loco ſuo ſententiam dicebat, & detectâ conjuratione Catilinæ, de qua (velut Princeps) etiam in Senatu delatus, partim vi, partim Ciceronis teſtimonio ſeſe exemit. Poſteà ſenatu univerſo, in ſocios facinoris ultimam ſtatuente pœnam, ſolus municipatim dividendos, cuſtodiendoſque publicatis bonis cenſuit, tantumque metum injecit aſperiora ſuadentibus, ut etiam Decium Junium Syllanum conſulem deſignatum (qui anno ſequenti poſt Ciceronem conſul fuit) ad ſententiam ſuam (quia turpe erat mutare) interpretatione leniendam induxerit, obtinuiſſetque adeo transductis ad ſe jam pluribus, & in his Ciceronis conſulis fratre: niſi labentem ordinem confirmaſſet M. Catonis (qui poſt αὐτοχειρίαν Uticenſis cognominatus eſt) oratio; ac ne ſic quidem impedire rem deſtitit, quò aduſque manus Equitum Romanorum quæ armatâ præſidii causâ circumſtabat, immoderatiùs perſeveranti, necem, ſtrictos jam gladios intentans, commniata eſt, Suetonio teſte. Quin Cicero in Verrinis, ſceleratum illum Verrem eo quod Siciliæ prætor eſſet, Senatorem vocat.

65. Et C. Octavianum Cæſarem, cui M. Antonius multa probra & ignobilitatem exprobrabat, cenſuit & curavit Proprætorem ante ætatem fieri, & ſic Senatorem, ſententiamque in loco prætorio dicere, ejuſque (quoniam jam Antonium ad Brunduſium vicerat) rationem habendam, prout habere lege liceret, ſi anno ſuperiore Quæſtor fuiſſet, nec non ætatis defectum ei remittendum, ut olim Africano & T. Flaminio promittens in ſenatu & in ſe recipiens, ſpondenſque Octav. Cæſarem talem ſemper civem fore, ut patet Philipp. 3. & 5. Cujus tamen ſponſionis Cicero poſteà (*ut ſuprà num.* 53.) pœnituit, graviter deplorans ſe patriam & Rempublicam hâc ſponſione (cui mox noxa præſto fuit) decepiſſe.

66. Ordo autem erat priùs à populo fieri quæſtorem, & eo magiſtratu perfuncto Ædilem ſcilicet curulem, deinde Prætorem, & jam ratione Præturæ Senatorem, & locum prætorium in ſenatu, ut de ſe oſtendit Cicero in Piſonem, & de Jul. Cæſar. Sueton. in ejus vita, & biennio poſt Præturam conſulatum gerere licebat, non citiùs, ut Cicero in Rullum biennio poſt præturam factum ſe conſulem ſuo anno dixit. Hic enim ordo per factiones aut publicas neceſſitates ſæpe pervertebatur, ut anno urbis 543. Galba qui nullum anteà curulem magiſtratum geſserat conſul factus eſt, Liv. libr. 25. in fine. Itaque ſenſim factum eſt ut ſenatoria etiam dignitas eſset ſæpe beneficium populi, non directò, ſed conſecutivè, ut quando etiam plebeii in ſummos magiſtratus à populo evehebantur, unde inito magiſtratu fiebant Senatores. Nec mirum cùm etiam major conſularis dignitas eſset ordinarium beneficium populi Romani, à quo ſe, parvum natum, conſulem factum gloriatur Cicero Philipp. 1. in princ. & in oratione ad Quirites poſt reditum ſuum. Gradus dignitatum.

67. Dignitates autem patrum & avorum præſertim triumphalium proderant filiis ad faciliùs gradum conſulatûs adipiſcendum, ut ait Cicero pro L. Murena. Ex his liquet poſt bellum Macedonicum & Aſiaticum auctum fuiſse numerum Senatorum, ut etiam conſtat, 1. Machab. c. 8. ubi tempore Judæ Machabæi, qui primus Judæorum (ut etiam apud Joſephum Antiquitatum lib. 12. cap. ult.) cum Romanis fœdus iniit, erant in conſilio publico ſeu Senatu Romano 320. viri, quotidie de rebus conſultantes, iſque numerus ſenſim auctus fuit, quoniam tempore Ciceronis erant ultrà 410. ut patet in oratione in ſenatu poſt reditum ſuum. Tot enim tunc præſentes erant in ſenatu abſque aliis Magiſtratibus præſentibus, & ſenatoribus in provinciis & alibi occupatis.

68. Qui autem horum non erant Patricii, ſed Plebeii, etiamſi eſsent Equeſtris ordinis, vocabantur à nobilitate novi homines, (ut etiam refert Appia. bellor. civil. libr. 2. in princip.) quales Curios, Catones, Pompeios, antiquos, & recentiores Marios, Didios, Cælios connumerat Cicero in oratione pro L. Murena: ubi gloriatur ſe ex longo intervallo clauſtra illa nobilitatis refregiſse, ut aditus ad conſulatum poſthac ſicut apud majores fuit, non magis nobilitati quàm virtuti pateret. Et contrà Saluſtium novum ſe hominem faſsus gloriatur eſse ſuis nobilitatis initium & virtutis exemplum, unde ea novi hominis appellatio, ſeu potiùs exprobratio, in filiis aut ſaltem in nepotibus honores continuantibus deſinebat. Qui enim patrem & avum Conſules, Cenſores, aut Prætores nominare poterat, jam non in Plebeio: ſed in

patriciorum ordine cenſebatur, ita ut dictum D. Decii filii, de quo ſuprà num. 50. poſt 120. annos, & deinceps pro more & jure exploratiſſimo habitum ſit. C. Marius jam quintùm Conſul, novus homo vocabatur à primoribus civitatis qui plebeio ad tantos honores evecto invidebant, à quo tamen Cimbris & Teutonibus urbi etiam Romæ, & Catulo Proconſule ad Alpes victo, fugatoque imminentibus deletis redeunte, & uno pro duobus oblatis triumphis contento Rempublicam conſervatam eſſe faſſi ſunt, ut teſtatur Livius lib. 68.

69. Qui libro 80. ſive 19. octavæ Decad. ambigit utrum bello melior, an pace pernicioſior fuerit Marius, adeò quam Rempublicam armatus ſervavit eam primo Togatus (invidia, l. Syllæ patricii) omni genere fraudis & nundinationis ſuffragiorum, poſtremo armis evertit, ut Florus in Liviana epitome. Contrà Cicero, quoad potuit, perpetuò conſervavit, & ob id potiſſimùm à triumvirali factione (cui nimium ſuſpectus erat) proditus & occiſus. Conſul autem & prior renunciatus Cicero novus homo à nobilitate vocabatur: cum autem Conſul conjurationem Catilinæ inveſtigaſſet, patefeciſſet, oppreſſiſſet etiam à Q. Catulo principe Senatûs in frequentiſſimo Senatu parens patriæ vocatus eſt, ut in oratione ſua in Piſonem habita in ſecundo conſulatu Pompeii Magni anno urbis 699.

70. Ex prædictis apparet errare eos (in queis Hieronym. Cagnol. *dict. leg.* 2. *num.* 148. *de origin. jur.*) qui putant in *l. ult. de ſenatorib.* per patricios intelligi Senatores illos qui deſcenderunt & geniti ſunt à centum illis patribus, primùm à Romulo lectis, quia tempore Ulpiani authoris dictæ legis jam plus 890. & fere mille anni erant à dicta lectione Romuli, ut jam progenies illorum poſt tot & tempora, & clades, & confuſiones, & permiſtiones ordinum non ampliùs cognoſci poſſet, ut etiam tetigi, ſuprà numer. 17. in fin. Præſertim quod etiam initio ante octingentos annos per Tarquinium Superbum ad exiguum numerum redacti fuerant, & per Brutum anno urbis conditæ 245. ex equitibus ad numerum trecentûm aucti erant, rursùs clade Cannenſi valde diminuti, & ex plebeiis ſuppleti, ut ſuprà num. 51. Deinde omnibus Senatoribus & Patriciis in urbe inventis, à Mario Marii filio cæſis, ut refert Florus in Epitome Livian. libro 86. Cor. Sylla rerum potitus & perpetuus Dictator ſenatum ex equeſtri ordine ſupplevit teſte Floro, lib. 89. dict. epitomes. Appianus bellorrum civilium libro 1. ait Syllam trecentos ex optimis (fortè ſuæ Monarchiæ faventibus) equeſtris ordinis elegiſſe, unumque ſingulis in comitiis attribuiſſe, & ſic ſenatum & ſupplevit, & ſibi ſubjecit. Sed graviùs errat Joann. Coraſ. qui in dict. leg. ultim. num. 6. injlectura anni 1543. cenſet Patricios illos. de quibus in fin. dict. leg. referendos non ad veterem illam ſtirpem, ſed ad ſummam illam Patriciatûs dignitatem, de qua in *leg.* 1. *&* 2. *de Conſulib. lib.* 7. C. quia dignitas illa fuit inventa poſt horrendam illam inclinationem Imperii, quæ tempore Martiani contigit plus 220. annis poſt obitum Ulpiani, qui de illa loqui, nec cogitare quidem potuit.: Sed de præterito antè ſe tempore ſcribit, florente adhuc imperio centum annis antequam eſſet tranſlata ſedes Conſtantinopolim.

71. Et ſic Ulpianus intelligit de Patriciis ſæculi ſui, qui videlicet à Senatoribus deſcendiſſe noſcebantur, quibus annectit deſcendentes à Conſulibus & omnibus illuſtribus: Ex his enim legebantur qui in ſenatu ſententiam dicerent, & ſic hi demùm Senatores erant, & hi ſoli tempore ſuo conſcribebantur in ſenatum cum jure dicendi ſententiam. Non autem intendit dicere quòd Senatores eſſent, eo ipſo quòd progeniti à Patriciis, vel Conſulibus, nec eo ipſo quod eſſent illuſtres, ſed eos jam in ſenatum adſcriptos eſſe præſupponit. Conſtat enim non omnes illuſtres eo ipſo fuiſſe Senatores, excepto Principe, *leg. ius Senatorum*, *C. de dignitat. lib.* 12. Et tamen dict. l. ult. loquitur de omnibus illuſtribus: Ergo non de ſingulis generum, ſed de generibus ſingulorum intelligit.

72. Præterea preſſius conſiderando dico quod d. l. ult. in verb. *Deſcendunt*, non debet intelligi de deſcenſu ſanguinis vel prolis inſpecto tempore Ulpiani, ſed de deſcenſu ordinis graduum, dignitatum, & temporis quo quiſque receptus erat. Et ſenſus eſt eos demum Senatores dici qui ex patriciis, & conſularibus, & aliis in publica dignitate conſtitutis, deſcendendo ad omnes uſque viros illuſtres in ſenatum allecti ſunt; & hic eſt verus *[illegible]* intellectus, d. l. ult. à nobis detectus. Summa, Ulpian. ait quod totus ille tit. de Senatoribus, & in eo contenta non intelliguntur de Senatoribus latè: ſtrictè ſumpto vocabulo, videlicet de his tantùm qui in ſenatu dicere ſententiam poſſunt: vulgò enim Senatores dicebantur omnes quibus ſenatum ingredi & aſſidere licebat; hoc contrahit hic Ulpianus ad eos ſolos quibus ſententiam etiam dicere licet, qui non aſſumebantur niſi è Patriciis Conſularibus & aliis illuſtribus. Et cum expreſſione hujus reſtrictionis capitur apud Livium, libr. 23. chart. 7. ubi Conſules edixerunt uti Senatores, quibuſque in ſenatu dicere ſententiam liceret qui ad portam Capenam convenirent. Tantùm enim hi qui propriè Senatores erant in flagranti periculo à clade Cannenſi recenti vocabantur. Contrà dum anno urbis 563. jam Carthagine ſubacta, P. Cornelius Coſ. edixit qui Senatores eſſent, quibuſque in ſenatu ſententiam dicere liceret, quique minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum longiùs ab urbe Roma abiret quàm unde eo die redire poſſet, neve uno tempore quinque Senatores ab urbe Roma abeſſent. Livius, lib. 36. Circumſtantiæ oſtendunt latè accipi. Porrò aliud eſt in ſenatu aſſidere & in aliorum ſententiam verbo vel pedibus ire: Aliud propriam ſententiam dicere (quod propriè Senatorum dumtaxat erat) ut ſatis oſtendit Liv. libr. 27. chart. 9. non tranſſcribo: ex iis teſtimoniis evaneſcunt omnes difficultates, præſertim Hieronym. Cagnol. ibi num. 171. ubi & in l. 1. de offic. ejus cui mandata eſt juriſdict. non valens aliter ſeſe extricare, manus injicit literæ textuali loco vocis *Senatores* reponendo *Senatorios*, totum text. corrumpendo & intervertendo: Quod non eſt ferendum.

73. Sed graviùs errant nuperi quidam qui in notulis marginalibus ex ſuſpicione Gregorii Haloandri viri vigilantiſſimi ſumptis cenſent ultimum reſponſum, d. l. ult. de ſenat. non eſſe Ulpiani, ſed eſſe verba à compilatoribus, ff. adjecta, quia eodem errore dicendum eſt de tota. l. plebs. de verb. ſign. ſup. num. 59. quod non eſſet lex antiqua, nec ſcriptum Juriſconſultorum juris authorum: ſed quod eſſet novum additamentum à compilatoribus Juſtinianæis inventum & inſertum: Quod non ſolùm abſurdum ſed falſum; imò impoſſibile, quia tempore Juſtiniani deſiit eſſe Senatus Romæ, totâ veteri politiâ per Gothos ſubverſa, quorum Rex Totila qui Romam penitùs deſtruxit reliquos Senatores captivos per ludibrium circumducebat. Sic judicio Dei tamdem ſuppreſſus fuit antiquus ille Romanorum ſenatus Idolomaniæ cultor & propugnator obſtinatiſſimus, ut poſt Ruffi. in hiſtor. Eccleſiaſtic. Auguſti. Paul. Oroſium, & alios ſcripſi in hiſtoria tricentenaria, cum hoc opere inchoata Tubingæ anno 1554. In 4. centenario, & poſtea aliquid tetigi in tract. de origin. proceſſu & excell. Franc. Latino & Gallico, num. 20. Quod ſi tempore Juſtiniani Conſtantinopolitani Imperatoris, deſierant Romæ veteres illi ordines, de quibus ſup. num. 16. 20. 35. Quî ſit ut compilatores ejus ex ſeipſis, & ex jamdudum antiqua-

tis pandectas veteres ſatis ex illis redundantes ſupplere ſategerint. His ſcriptis reperi D. Jacobum Cujacium Bituricenſem ordinarium dictam notulam marginalem ſequutum, *in l. 1. C. de dignitat. lib.* 12. ſcripſiſſe Tribonianum de ſuo dictum ultimum reſponſum, d. l. ult. adſcripſiſſe: quod probat *ex leg. 3. C. de offic. præf. urb.* Ex Caſſiodoro, & ex Novell. 62. Sed d. l. 3. nihil probat. Primò, non loquitur de Præfecto urbis Romæ, ſed Conſtantinopolitanæ, ut & totus ille tit. Et hæc eſt differentia inter tit. de offic. præfat. urb. lib. 1. ff. qui loquitur de urbe Roma: & eumdem tit. lib. 1. C. qui loquitur de Conſtantinopolitana. Secundo, adhuc præter id quod d. l. 3. C. eod. tit. non loquitur ſecundùm Accurſ. ibi gl. 1. d. l. 3. nullo modo loquitur de Senatu neque Romano, neque Conſtantinopolitano, nec dat Præfecto urbis principem locum in Senatu, ut putat Cujacius: Princeps Senatus apud veteres Romanos is erat, qui ex præcellentioribus Senatoribus legebatur à Cenſoribus, Livius lib. 7. tertiæ Decados, chart. 3. non tamen aliud erat quam Senator, nec cæteris præerat poteſtate, ſed authoritate: princeps enim propriè primum tantùm, non dominum ſignificat, ut apud Ciceronem pro domo ſua, & in 2. de orat. & in act. 7. in Verrem. Præfectus autem Urbis Romæ is erat, quem Conſules ad bella proficiſcentes urbi tuendæ præficiebant, Liv. lib. 3. primæ Dec. chart. 1. Pomp. noſter in l. 2. §. & hæc omnia, ff. de orig. jur. ubi ait quod etiam olim conſtituebatur, ſcilicet ante tempora Conſulum per Reges, ſed ad tempus ne profectis regibus urbs ſine Imperio foret, quod imitati ſunt Conſules, ut teſtatur Corn. Tac. lib. 5. & Livius paſſim qui anno urb. 331. idem ait feciſſe Tribunos militum Conſulari poteſtate qui contrà Volſcos proficiſcentes Appium Claudium juniorem Decemviri filium præfectum urbis reliquerunt lib. 4. primæ Decados, & ita obſervatum, donec creatus fuit prætor Urbanus, qui abſentibus Conſulibus, conſulare munus in urbe ſuſtinebat, more majorum, ut teſtatur Cicero lib. 10. epiſtol. famil. Quod autem ſubdit Pompon. in d. l. 2. poſteà fere feriarum Latinarum causâ introductum quotannis præfectum urbis, intelligendum eſt non imperii in urbe, nec juriſdictionis, ſed religionis causâ, renovandique Latinorum populorum, & Romanorum fœderis anniverſario ſacro primum ad id à Tarquinio Superbo in monte Albano inſtituto, ut teſtatur Dionyſ. Halycarnaſſ. rer. Romanar. lib. 4. quibus feriis & ſacro Romanus magiſtratus præerat initio uno die poſtea biduo, tamdem triduo durantibus, ut refert Halycarn. ad fin. lib. 6. Quin Conſules ipſi præeſſe magnâ ſuperſtitione ſolebant vel tribuni militum conſulari poteſtate, ut indicat Livius lib. 5. primæ Decados anno urbis, 358. & lib. 1. quintæ Decad. anno urb. 578. quin anno urb. 295. Halycarn. lib. 10. nominat Q. Fabium Bibulanum tertium Conſulem, & L. Cornelium Coſſ. Latinas ferias celebraſſe. Tamdem Imperio nimium per orbem terrarum aucto, & ſuperſtitione illà tempore (ut fit) ſeneſcente, ne penitus ſperni videretur, conſtitui cœpit quotannis imaginarius & momentaneus magiſtratus, qui præfectus quidem urbis vocabatur; ſed aliam functionem non habebat quàm ut feriis illis, ſacroque Romanis & Latinis commune populi Romani nomine, titulo præfecti urbis præeſſet. Quare meritò ait Gellius lib. 14. c. ult. quod iſte nec Senator quidem erat, nec jus habebat ſententiæ dicendæ, nec jus agendi cum populo, nec habendi, ſeu vocandi Senatus, quæ ſpectare poterant ad verum urbis præfectum, à quo longè diſtabat alius, qui Latinarum feriarum causâ præfectus urbis ad momentum creari ſolebat, ut teſtatur Cornel. Tacit. annalium libro 5. durat (inquit) ſimulachrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui conſulare munus uſurpet. Nec obſtat quod idem Tacit. lib. 4. ſcripſit feriarum Latinarum diebus præfectum urbis Druſum auſpicandi gratiâ tribunal ingreſſum, non enim fuit ingreſſus in monte Albano, nec causâ dictarum feriarum vel earum ſacri, ſed Romæ, non juris dicendi causâ utpote die feriato, ſed causâ ſuperſtitionis Aruſpicum nimis frequentis & familiaris Romanis, præſertim Patriciis ut per Valerium lib. 1. c. 1. 4. 5. Alius ergo tum erat momentaneus præfectus, urbis præſidens feriis Latinis, apud quem juriſdictione carentem nulla erat legis actio, & apud quem nec extrà locum majorum Calpurnius Salvianus Sextum Marium civem Romanum accuſare & in jus trahere non ſolùm extrà pomeria, ſed etiam longè ab urbe Roma, prout Calpurnius conabatur Romæ, ſed die feriato, qua de re à Tiberio Cæſare palam increpitus exulavit, ut ſcribit Tacit. in loco præfato, qui ita debet intelligi: Redeundo ad rem, poſtea Imperatores rerum potiti ordinarium urbis Romæ magiſtratum Præfectum urbis vocarunt, ut ex epiſtola Severi refert Ulpianus in l. 1. ff. de offic. præfat. urb. quod Octavianum Auguſtum inchoaſſe teſtatur Suetonius. Multum ergo æquivocavit Odofred. qui ſuper ſimili rubr. lib. 1. C. ait quod Papa ad ſimilitudinem hujus officii (de quo libr. 1. Cod.) quando exibat urbem, dimittebat unum ex Cardinalibus ejus Vicarium. Quia, Primò, tit. ille C. loquitur de urbe Conſtantinopolitana, in qua Papa nihil unquam juris habuit. Secundò etiam aliquot ſeculis poſt collapſum Imperium & in Francos Gallos, deinde in Germanos tranſlatum, Papa nondum erat dominus urbis Romæ: Sed adhuc tempore Barth. qui poſt Odofredum ſupervenit, Coronatio Imperatoris non ſpectabat ad Papam, ſed ad Præfectum urbis Romæ, populi & urbis nomine, cui Papa nondum imperabat; ſed tantùm ceremonias peragebat, ut adhuc tempore Bart. (qui ſub Carolo 4. vixit & ſcripſit anno Domini 1370.) notiſſimum erat: Alioquin Barth. qui Peruſii ſub ditione Papæ vivebat & legebat, non auſus fuiſſet hoc ſcribere, prout ſcripſit in l. 1. ff. ſi famula furt. fec. dicat. In re verò quæ palam diſputabatur, ſed primatum temporalem Papæ concernebat, timorem ſuum ingenuè fatetur in prooemio, ff. Quod autem ex Caſſiodoro refert Cujacius, quod Præfectum urbis præſidentem in Senatu ſequebantur Patricii Conſulares, Præfecti prætorio, Magiſtri militum, & cæteri viri illuſtres: Certe Caſſiodorus de urbe Roma loquitur, ſed tempore Theodorici Gotthi Regis, cujus Conſiliarius erat, in Italia regnantis, & è Ravenna veteri, in qua ſedebat, jura Romæ dantis tempore Zenonis & Anaſtaſii Conſtantinopolitanorum Imperatorum, quo tempore poſt tres magnas inclinationes Imperii ſtatus urbis Romæ immutatus erat: nec trahi debet ad tempora veterum Juriſconſultorum juris authorum qui ante trecentos annos extincti erant. Quod autem tertio loco citat Novell. 62. ea nullo modo extat in Codice Haloandri Græco, & multominùs in veteri evulgato Latinè verſo à Juliano Patritio, & multominùs in novellis anno 1558. ex Fuggerorum Bibliotheca Auguſtana Græcè editis quæ eò loci teſtantur αὐτὴ ἡ ἐπιδιάταξις οὐχ εὑρέθη. Verum eſt quod Haloander in ſua editione Latina fragmentum quoddam ponit Novell. 62. in quo clauſula hæc eſt, Ante omnes priorem in conſeſſibus locum tenento præfecti, &c. Sed nullo modo loquitur de Præfectis urbis Romæ, ſed nec de Præfecto urbis Conſtantinopolitanæ; ſed de Præfectis prætorio vel prætoriorum; nec in toto illo fragmento agitur de Senatu urbis Romæ, ſed tantùm de Senatu urbis Conſtantinopolitanæ, ut in linea præcedenti, ibi. Agat autem Senatus Conventus in Hippodromis. Tùm Juſtinianus ibi loquitur qui numquam imperavit Romæ niſi ſub tumultibus bellicis, duce Belliſario, urbis Romæ Senatu per Totilam abducto & ſuppreſſo, Romaque combuſta anno Chriſti 548.

74. Ex hoc incidenti nec inutili diverticulo redeundo ad tempus Reipublicæ Romanæ ſuprà n. 69.

tribunis

69. Tribunis plebis nunquam licuit inter Patricios cenſeri, nec inter viros Senatorios ante plebiſcitum Atinium, hoc enim & origini eorum & nomini & profeſſioni repugnans erat, ut infrà numero 82. Tum non erant de majoribus Magiſtratibus, imò nec propriè Magiſtratus, ut dixi ſup. num. 12. non repeto, nec ullam juriſdictionem habebant, nec vocationem quidem, licet reprehenſionem. Et incautè Alexander ab Alexand. genialium dierum libro primo cap. 3. dicit eos mulctam indicere etiam Conſuli potuiſſe. Quoniam nec privato quidem infligere poterant, niſi qui eam ſubire & ſolutione defungi, quam ſuper ea, in judicio populi certare mallet, Tribunis non judicum, ſed accuſatorum partes agentibus. Livius in princ. libro 25 ubi anno urbis 542. Poſthumius Pyrgenſis publicanus fraude, avaritia, audacia inveteratus, eorum quæ contra Hannibalem Italiam vaſtantem & urbi imminentem ad exercitus portabantur, falſa ementitus erat naufragia: Senatus autem re ad ſe perlata, nihil decreverat, timens ordinem Publicanorum tam aſpero tempore offendere: Tribuni plebis ducentorum millium æris mulctam dixerunt Poſthumio, cui detrectanti, die mulctæ certandæ data, irrumpentes Publicani ſuffragia & judicium populi vi impedierunt. Quare (poſtquam Senatus decreviſſet eam vim contra rempublicam pernicioſo exemplo factam) Tribuni omiſſa mulctæ certatione rei capitalis diem Poſthumio dixerunt, & ni vades daret, prehendi à viatore atque in carcerem duci juſſerunt; vadibus datis non adfuit nec in vadimonio prorogato à populo, cujus judicio damnatus exulavit. Sic Pontifices Romani nolentibus Sacerdotium ſuæ ſuperſtitionis acceptare, mulctam indicebant de qua certabatur, non ad plebem, ſed ad populum, Livius libro 40. Sic etiam intelligendum quod Florus epitomatiſtes Livij libro decimonono, & Valer. libro octavo de judic. public & Aulus Gell. libro decimo, capite ſexto, aiunt Claudiæ Appij Cæci filiæ ob verba nimis petulantia & iracunda, Ædiles plebejos mulctam æris gravis 250. millium dixiſſe. Et quod Valerius eodem libro octavo, d. titul. ſcribit de Triumviris qui tardiùs ad incendium extinguendum venerant à Trib. pleb. die ad populum dicta damnatis.

75. Iſtud non tam erat mulctare quam accuſationem mulctæ inferre: Et quod ſoli ſummi Magiſtratus quibus adjudicatio data erat, poſſent definitivè mulctam dicere text. eſt in l. aliud eſt fraus, de verbor. ſignif. Minores Magiſtratus in cauſis juriſdictionis ſuæ pœnam inferre poterant, ſcilicet quæ certo jure jam erat determinata. Hinc non eſt in poteſtate Judicis; ſed legis, ait text in l. 1. §. primo ad Turpilian l. ordine. ad municipal. Mulcta verò ceſſante lege ex arbitrio Judicis venit, ideo ſolis majoribus Magiſtratibus reſervatur. d. l. aliud eſt fraus, & l. ſi qua pœna. de verbor. ſignific.

76. Unde procurator Cæſaris mulctam imponere non poteſt *l. 2. C. de modo mulctand.* Non enim Præſidibus æquiparatur: ſed longè inferior eſt *l. 3. l. cum aliquid l. univerſi l. nullum C. ubi cauſa fiſcal. l. moris in princ de pœn.* Nec etiam curator Reipublicæ, *l. 2. C. de modo mulctar.* Sed in iſtis erat alia ratio, quòd hi rationales Cæſaris, & Logiſtæ civitatum principaliter erant inſtituti ad perſequenda & augenda jura fiſci, vel ſuæ Reipublicæ. Et ſic licentiores erant ſaltem ſuſpecti in mulctis infligendis, quod meritò cohibendum fuit, & intelligitur niſi ubi à lege vel ſtatuto impoſita erat, quia tunc non judex, ſed lex infligit *d. l. 1. ad Turpil. l. ordine ad municipal.* Et impropriè vocatur mulcta, cùm verè ſit pœna. *d. l. ſi qua pœna.* Et conſtitutionibus Regum Franciæ à tempore Caroli octavi, tandem cautum fuit ne conductores mulctarum eſſent judices, ſive eſſent arbitrariæ, ſive à lege taxatæ, Adhuc inter ſummos Magiſtratus erant gradus ut ordinarij non poſſent ultra duas uncias auri Proconſules (& idem de Comite Orientis vel præfecto Auguſtali, id eſt Ægypti) uſque ad ſex uncias *l. 6. C. de modo mulctar.* Præfectus autem Prætorio qui erat ſicut gubernator provinciarum, uſque ad quinquaginta libras lege quarta, eodem titulo. Et ſic quinquies & vicieſies pluſquam ordinarij. Sed ea taxatio meritò exolevit, & manſit judicis arbitrium. Defenſores autem civitatum non poterant, quia minores erant magiſtratus *l. 5. C. de defenſorib. civitat.* Niſi contra ſuos officiales in officio delinquentes & extra ordinem, ut generale eſt in omnibus judicibus, l. unica. ff. ſi quis judic. non obtemperat. *l. 2. C. de ſportul.* Sed etiam propter modicitatem ſummæ intra tres aut ad ſummum ſex ſolidos limitare non dicitur propriè mulcta de qua toto titulo *C. de modo mulctar.* & in juribus prædictis.

77 Sed ad rem quod diximus numero duodecimo. numero 74. Tribunos plebis non habuiſſe juriſdictionem, non obſtat quod anno urbis 561. milites urbanarum legionum illos adierunt uti cauſas cognoſcerent eorum quibus aut emerita ſtipendia, aut morbus cauſæ eſsent quominùs militarent, idque impeditum fuiſse propter tumultum Ligurum & Boiorum, Senatumque decreviſse Tribunos Plebeios non poſse cauſas militares cognoſcere quominùs ad edictum (ſcilicet expeditionis militaris) conveniretur, ut refert Livius libro trigeſimo quar o. Et ſic cognitionem Tribunorum non ex defectu poteſtatis, nec tanquam incompetentium, ſed ob neceſſitatem repentini periculi impeditam fuiſse: Quia non agebatur de cognitione forenſi, ſeu cauſa controverſa judiciali: ſed de cura & ſolicitudine examinandi cauſas honeſtæ vel cauſariæ miſſionis militum, de qua in lege ſecunda § 1. de his qui notan. infam. ut ſi tribuni cauſas veras invenirent, partes ſuas interponerent, tam ad populum quam ad plebem cujus maximè intererat ſuperfluis ſtipendijs non vexari, quam ad Conſules, & eos ad quos juriſdictio ſpectabat.

78. Et ſic Tribuni non ob id habebant juriſdictionem, nec ſimplicem quidem notionem, ut arbitri inter partes de qua in *l. ait Prætor. in princip. de re judicand.* ſed curam & ſolicitudinem publicitùs approbatam, ut curatores ſive viarum, ſive redituum, ſive etiam præfecti annonæ negotia adminiſtrationis ſuæ cognoſcere, diſcutere & extra judicium componere vel promovere debebant. Pariter quod Gell. libro quarto cap. 14. ex Atteio Capitone, (qui tempore Auguſti fuit) refert Maniliam meretricem cui ab Hoſtilio Mancino Ædili Curuli dies dicta erat ad populum, ad Tribunos plebis provocaſse, non eſt intelligendum de judiciali provocatione, nulla enim provocatio erat à populo Romano: Sed quod vilis rea contra potentem adverſarium perfugit ad auxilium Tribunorum, qui intelligentes amatoriam originem cauſæ, interceſſerunt ne de his ſordibus ageretur ad populum. Aliud famoſius exemplum extat apud Livium libro tertio in fin. cum Aricini & Ardeates de quodam agro diutino bello certaſsent, judicem populum Romanum cepere & conſilio populi (id eſt Comitijs Curiatis) à Magiſtratibus (id eſt à Conſulibus) dato, magna contentione cauſa perorata, jamque teſtibus hinc inde auditis, cum tribus vocari & populum inire ſuffragium oporteret, ſurgens P. Captius Plebeius errare dicebat populum. Cum autem Conſules audientiam ei denegarent, vociferari cœpit, prodi publicam cauſam. Cum Conſules autem juſſiſsent eum ejici è Concilio, Tribunos appellavit. Iſta non erat vera provocatio judicialis, ſed recurſus ad auxilium & potentiam Tribunorum, qui plebi cupidæ audiendi dedere, ut quæ vellet ſæpius diceret, qui aſſirmavit litigioſum agrum

Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis jure belli. publicum populi Romani factum, & litigantes nihil in eo juris habentes colludere ut illum interciperent populo Romano quem pro domino judicem fecerant. Conſules exclamarunt, accerſitis etiam primoribus patrum ut peſſimum hoc exemplum averterent, ne videlicet judices litem in rem ſuam verterent, nec tantum agro recuperando amitti, quantum amittatur alienandis injuriâ, ſociorum animis. Nam famæ quidem ac fidei damna majora eſſe, quam quæ æſtimari poſſent. Populum enim Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. Sed nihilò ſeciùs vocatæ tribus judicaverunt agrum publicum, id eſt populi Romani eſſe non minùs Patriciis quàm litigantibus fœdius, acerbiuſque judicium viſum, ſed fœdius vulpinum illud judicium quod Valerius refert libro ſeptimo, capite tertio, de Fabio Labeone arbitro à Senatu dato inter Nolanos & Neapolitanos de finibus litigantes quos ſeorſim monuit minus ſpatium demonſtrare, quo facto agrum in medio relictum populo Romano adjudicavit improbo præſtigiorum genere Romam locupletans, quod meritò reprobat Cicero, lib. 1. officior. debebat enim de jure inquirere, & ambiguum relictum inter litigantes dividere.

79. Tum propriè Tribunorum poteſtas erat in intercedendo ſeu impediendo, non in cognoſcendo vel imperando ut ex Labeone Antiſtio, tempore Auguſti juris peritiſſimo, & liberrimi animi, qui etiam Conſulatum ab Auguſto oblatum recuſavit, l. 2. § poſt hunc, de origin. jur. Et ex Varrone rer. humanar. libro 21. Aul. Gell. probat libro 13. capite 12. ubi male reprehendit Labeonem quod privatus ad vocationem, Tribunorum plebis non comparuit, & imperitè arguit Gellius de prehenſione ad vocationem. Prehenſio enim illa non erat juriſdictionis, nec ad juri ſtandum, ſed ad impediendum eum qui aliter non ceſſabat in præjudicium plebis; non enim paſſim licebat, & de ea poſtea certari, hoc eſt in judicio diſcuti poterat. Vocatio autem eſt ad finem ſtandi juri, quod Gellius literator ignoravit, qui & ipſis Varronis dictis quæ tranſcribit, cognoſcere poterat convertendum argumentum. Ait enim Varro qui vocationem habent, ijdem prehendere, tenere, abducere poſſunt: Tribunos autem habentes prehenſionem, ait nullam habere vocationem.

80 Adhuc omnis eorum interceſſio, prehenſio, & provocatio ad eorum interceſſionem, urbe, & mille paſſibus ab ea claudebatur. Unde ad omnem vim Tribunitiam declinandam cautela erat, ut augures loco Comitiorum Centuriatorum, inaugurarentur mille paſſus ab urbe, ut nihil poſſent Tribuni, quia ſi eò veniebant, erant ſicut alia privatorum turba, ſubjecti Conſulum & aliorum magiſtratuum Imperio, Livius libro 3.

81. Quanquam autem Tribuni plebis jus habendi (hoc eſt convocandi & conſulendi Senatus, etiam ex lege 12. tabular. haberent) tamen ex eadem lege, hoc non habebant niſi poſt majores Magiſtratus videlicet Dictatorem, Conſules, Prætores, ut etiam tradit Varro apud Gellium, libro 14. capite ſeptimo. Cæterum quamvis quandoque Tribuni Plebis Senatum ingrederentur, quò in ſuis altercationibus audirentur, ut apud Ciceronem familiar. epiſtolar. 1. nullum tamen locum nec jus dicendæ ſententiæ in Senatu habebant, ſed nec ſimplex ordinarium jus ingrediendi Senatum, de quo ſuprà numero 62. Teſtatur enim Valer. ex inſtitutis antiquis non licuiſſe eis intrare Curiam, ſed quod manebant in ſubſelliis ante valvas curiæ poſitis, ſeu ante fores loci quo Senatus habebatur, & priuſquam Senatus conſulta & decreta Patrum ad ædem Cereris vel ad ærarium deferrentur, eis exhibebantur, quæ attentiſſima cura examinabant, ut ſi qua ex ijs improbaſſent, rata eſſe non ſinerent, & ſi non intercederent, ſubſcribebant literam T, & mox perferebantur. Itaque veteribus Senatuſconſultis T. litera ſubſcribi ſolebat, qua ſignificabatur Tribunos quoque idem cenſuiſſe, teſte Valerio Maximo libro 2. tit. de inſtitut. antiq. Cum autem Tribuni plebis potentiam ſuam factionibus & favore plebis multum auxiſſent: Corn. Sylla eos in ordinem redegit ſola interceſſione eis relicta, quam Pompeius Magnus initio belli civilis ademit, ſupprimens Tribunos qui confugerunt ad Cæſarem, qui ut eorum factione uteretur, omnem poteſtatem eis reſtituit ut in ſuis commentar. de bello civili, lib. 1. Eutrop. in epitome. Et ante eum Dionyſ. Halycarn. libro octavo refert tacitis nominibus ſua ætate geſtum civile bellum omnium maximum, cujus idonea cauſa viſa eſt multis hæc, quod aliquot Tribuni plebis queſti ſe ab eo Imperatore (id eſt Pompeio) qui tum tenebat Italiam, vi urbe pulſos, ne quam amplius poteſtatem haberent ad Gallicos exercitus, eorumque Imperatorem (id eſt Julium Cæſarem) quaſi nuſquam aliàs tuti confugiſſent, qua occaſione ille (ſcilicet Cæſar) uſus, &c.

82. Cum primum autem à populo Curiatis Comitiis dati, & creati ſunt plebi in prima ſeceſſione, in ſacrum montem anno 17. à regibus ejectis, urbis verò conditæ 261. inter alias conditiones pacis cum plebe actum, & lege perlata ſancitum fuit ne cui patrum liceret Tribunum plebis fieri, ut teſtatur Livius libro ſecundo. Deinde poſtquàm ſummi Magiſtratus cœperunt plebi communicari ut ſupra dictum eſt, cautum legibus fuit ne Tribunum Plebis aut Ædilem Plebeium fieri liceret qui patrem haberet, qui ſella curuli ſederet vel ſediſſet, id eſt qui majorem Magiſtratum, quamvis Plebeius gereret aut geſſiſſet, teſte Livio, libro trigeſimo. Ita ut ut cum Cn. Servilius vivo patre qui ſella curuli ſederat, ſed à Boiis initio ſecundi belli Punici captus erat, in quorum ſervitute ſexdecim annos manſit interim, contra quam ſacratum legibus erat, cum id ignoraret Tribunus Plebis, deinde Ædilis Plebeius fuiſset, poſtremum Conſul, quamvis è plebe factus, patrem à ſervitute adhuc vivum receptum poſtliminiò reduceret, anno urbis 551. quo Hannibal Italiam liquit, non tamen potuit, vel propter juſtam ignorantiam ſatis tutus eſse, niſi lege perſonali, velut privilegio à populo rogata & perlata, ne id fraudi eſset, hoc eſt ne propterea accuſari poſset, nec immeritò, cum nondum quinque annis lapſis, videlicet anno urbis 546. ei objectum fuiſset eum non jure fuiſse Tribunum, nec Ædilem Plebeium creatum propter cauſam prædictam & patrem ejus ſuperſtitem, ut fama erat, teſte Livio, libro ſeptimo, chart. 6. 3. Decad. Reverſo verò patre, præſentius erat calumniæ periculum.

83. Hinc cum P. Clodius pulcher Patricius ſpurciſſimæ vitæ (qui poſtea à Milone occiſus eſt) Pompeiam Q. Pompei Magni filiam Syllæ neptem Julij Cæſaris tunc Pontificis Maximi uxorem, in domo ejus ſub obtentu ſacrorum Bonæ, quam vocabant deæ, habitu ancillæ, ſacrarium (quod virum intrare nefas erat) ingreſsus ſtupraſset, & Cæſar ejus opera in factionibus uti volens (licet omnia edoctus, & uxore repudiata) in eum teſtimonium dicere noluiſset, Cicero autem dixiſset, & Clodius empto conſtupratoque judicio evaſiſset, noctes enim matronarum & adoleſcentulorum nobilium magno pretio emptas, & judicibus vice mercedis datas refert Valerius qui eo tempore vixit, libro 9. capite primo, ærarios Tribunos inſimulat Cicero ad Atticum, libro 4. vocans eos non tam ærarios quam æratos. Dum ergo Clodius ſic nefariè abſolutus conaretur ad plebem tranſire, quò Tribunus factus ulciſceretur de Cicerone, qui cum in Senatu de ſtatu temporum hora diei ſexta queſtus eſset,

Cæſar Conſul qui collega Bibulo, armis è foro ejecto, ſolus omnia gerebat, legeſque agrarias, *ut l. ult. in prin. de ter. moto* ad plebis favorem emerendum ferebat, arbitratus in ſe dictum: fecit eadem die hora 9. prævaricatis legibus Clodium adoptari à C. Fonteio Plebeio, ut Sueton. & Plutarchus in vita Cæſaris, Cicero pro domo ſua ad Pontifices teſtantur, quo commento Clodius velut plebeius Tribunatum plebis adeptus furioſis actionibus egit ut exularet, Cicero, qui finito illo Tribunatu, decimo ſexto exilij menſe, honorificentiſſimè (ut de ſe ait libro primo epiſtolar. Familiar.) revocatus anno urbis conditæ 69. non ſolum paradoxo quarto in eum acerbo, philoſophica gravitate invectus eſt, ſed etiam publicè & vi, privata authoritate fregit tabulas à P. Clodio fixas, de rebus in ſuo Tribunatu geſtis. Cumque in Senatu de ea vi accuſaretur, id eſt argueretur, quoniam etſi quandoque decerneretur à Senatu publici judicij quæſtionem fieri: hoc per prætores, quæſtores capitales vel alios competentes judices exequebatur, ut ſuprà numero 3. 4. 5. negavit Cicero Clodium ut pote Patricium ſecundùm leges fuiſſe Tribunum. Non enim adhuc tempore Ciceronis licebat etiam ſimplici Patricio, & multominus Senatori, ſed tantum plebeio, Tribunum plebis fieri. At Cato (qui Uticenſis) ſurgens in Senatu dicebat Clodij quidem Tribunatum nihil ſani, neque boni in ſe habuiſſe, ſi tamen quis irritare vellet quicquid ab eo geſtum eſſet, neceſſe fore ut etiam quæ ipſe in Cypro feciſſet, irrita haberentur: neque fuiſſe ſecundùm leges profectionem ejus in Cyprum, cum is Tribunus referret qui auctoritatem non haberet. Non igitur contra leges Tribunum eſſe factum, P. Clodium qui ex Patritia familia ad plebem, lege concedente, tranſiſſet: quod ſi Tribunatu quemadmodum cæteri multi abuſus eſt, ipſum corrigere oportere qui deliquerit, non verò poteſtatem Tribunitiam diſſolvere, ut refert Plutarch. in vita Catonis: cujus ſententia fortiori tunc exemplo, tum authoritate, tum lege confirmata fuit in L. Barbarius Philippus ff. de offic. Prætor. Erravit igitur Appianus bellor. civil. lib. 2. dicens Catonem in Cyprum ad illud decretum Clodij exequendum miſſum à Pompeio tertiùm Conſule, ſed primo ſingulari, ne à præſente Catone in ſua monarchia vexaretur Conſulatus enim ille ſingularis Pompeii, anno demum urbis 702. contigit circiter quinque annos poſt Catonem, cum ingenti præda & Gaza Cyprica reverſum, de quo etiam tetigi in tract. de origin. & progr. Franc. num. 56. 57.

84. Adoptionem autem illam dicebat Cicero contra omne jus Pontificium factam pro nihilo habendam, ut in dicta oratione, & rurſus in oratione de provinciis conſularibus dicens: qui ſi Plebeius omnino eſſe non potuit, qui Tribunus plebis potuit eſſe? ſi Patritius Tribunus fuerit contra leges ſacratas eſſe. Quod ſecundùm quoſdam Jureconſulti noſtri ſecuti ſunt, cenſentes Senatorem à plebeio adoptatum, manere Senatorem & Senatoris filium L. per adoptionem de adoptionib. Ergo & Patritium. Sed certe Jureconſulti ut Pompon. dictæ legis author, nec ad Ciceronem nec ad ejus tempora, (quibus teſte Cicerone, vera adoptio ordinem nedum familiam & adgnationem mutabat, ut infra numero 155. & in comitijs authoritate Pontificum fieri debebat) reſpexerunt. Sed ad ſua ipſorum tempora plus 220. annis poſt obitum Ciceronis, quum jam non ſolum comitia & ſolemnia illa penitùs antiquata erant. Sed etiam jus patriæ poteſtatis multùm diminutum erat.

85. Sed paulò poſt ſeditioſum illum Tribunatum Clodij, velut via ſemel facta, ſpreta omni imagine juris velut jam abrogati, M. Antonius Patricius poſt necem Cæſaris Tribunatum plebis (à Cæſare ut ſupra numero 81. reſtitutum) geſſit, nec ſolùm geſſit; ſed ut olim cenſores ſuam dignitatem è re parva mirum in modum auxerunt, ut ſupra numero 26. Ita iſte primus omnium non uno viatore, ſed pluribus etiam laureatis lictoribus, non intrà mille paſſus urbis, ſed per totam Italiam luſtrando, vel ut Cicero in Philipp. 2. ait. conſpurcando & expilando municipia, proceſſit. Deinde Auguſtus Cæſar Tribunatum plebis perpetuum 37. annis geſſit. Tyberius ejus ſucceſſor quinque annis ſolo Tribunatus nomine etiam præſentibus alijs Magiſtratibus, Senatum convocans. Tacit. libro primo de Tyberio loquens ait, nec edictum quidem quo patres in curiam vocabat, niſi Tribunitiæ poteſtatis præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ. Collegas enim quos & quot volebat in id officium cooptabat: ita omnia miſcebant partim volentes videri plebi adulari, partim omnibus anſam præripientes cum plebe tractandi.

86 Si quid ergo ſit de plebiſcito illo Attinio de quo Gell. (qui tempore Antonini Pij vixit) libro 14. cap. ult. meminit quo Tribunus plebis idem jus in Senatu ſententiam dicendi tributum fertur, quod alijs majoribus magiſtratibus de quo etiam Alexan. ab Alexand. Genial dier. libro primo c. 3. oportuit illud latum eſſe tempore M. Antonij triumviri ſatis ad hoc potentiæ & audaciæ habentis, vel paulò poſt. Non enim factum erat ante Antonium Triumvirum, nec factum fuit poſtquam Reſpublica mox cecidit in manus Imperatorum: A quo tempore mille ampliùs rogata, nec ſcita ſunt plebiſcita, nec leges populi, omni poteſtate in Imperatores perpetuò tranſlata. Ex his confirmatur noſtra emendatio literæ de qua ſupra num. 34. cum ſeq.

87. Prædictis non obſtat quod etiam 257. annis ante Antiochum victum anno 63. ab ejectione Regum, novi quinque Tribuni plebis patrum voluntati faventes, duos patricios cooptaverunt, Livius libro tertio. Quia lex illa de qua ſupra numero 82. tantum loquebatur de eligendis à populo, vel poſtea à ſola plebe, quoniam hoc ſoli plebi conceſſum fuit, ut infra num. 209. & ſequent. Non autem de collegis cooptandis per Tribunos publica authoritate electos, qui initio duo tantum poterant eligi. Deinde poſt 36. annos, anno urbis 297. alia à lege patribus extorta conceſſum ut uſque ad decem eligi poſſent, ita ut non ijdem continuarentur in annum ſequentem, utque ſi minus quam decem eligerentur, poſſent ſibi quos vellent collegas cooptare non excedendo numerum. Liv. libro tertio. Sed illi cooptati collegæ magis erant aſſeſſores & aſſeclæ Tribunorum quàm veri Tribuni, & ſic lex ſemper ſtabat multis deinceps legibus confirmata, ne alij quam Plebeij, & adhuc quorum pater vivens ſella curuli non ſediſſet, eligi non poſsent. Ex quibus liquet, quod nullo modo Senatores erant, nec eſse poterant. Adhuc paulò poſt alia lege cautum, ne Tribuno collegam cooptare liceret, ut teſtatur Livius libro quarto, ubi tamen ait ſe apud quoſdam authores legiſse L. Minutium à patribus ad plebem tranſiſse, & in undecimum Tribunum plebis cooptatum, quod tanquam non veriſimile refellit.

88. Neque etiam veriſimile eſt quod libro tertio ſcripſit de extortis decem Tribunis plebis, veriſimilius eſt patritios forſan aliud ſimulantes cupiviſſe. quippe quibus faciliùs erat è multis quam è paucis Tribunis unum ſibi demereri, per quem aliorum Tribunorum conatus eluderent. Jus enim Tribunitiæ poteſtatis magis ad impediendum eſt, quàm ad agendum, quippe cæteris omnibus collegis volentibus, unus qui nolit & ſe opponat, plus poteſt. Hac enim arte Appius Clodius & carceres vitavit &

magiſtratum retinuit ſup. num. 28. Et duo alij Cenſores dica & pœna exempti ſunt infr. num. 91. in fin. Quamvis enim lege duodecim Tab. ut refert Cicero lib. de legib. nullus intercedere ſeu impedire vel opponere ſe poſſet Magiſtratui, niſi par vel major Tribunis qui intercedere poterant omnibus Magiſtratibus, etiam Dictatori, ut teſtatur Plutar. in problematis, tamen Tribuno cum plebe agente nemo intercedere aut ſermonem interrumpere aut contradicere poterat, niſi Tribuni collegæ ut teſtatur Dionyſ. Halycarn. lib. 7. & lib. 10. Prædicta etiam arte anno urb. 384. patricij omni alio & publico & privato remedio deſtituti, damnoſam ſibi duorum tribunorum plebis rogationem per quinque annos fruſtrati ſunt, ut refert Livius libr. 6. 4. 72.

89. Nunc de conſulibus qui ſemper annui erant, & ſecundùm Varronem ab eo quod populum, Senatumque conſulerent, dicti ſunt. Hi omnem regiam poteſtatem & adminiſtrationem habebant initio, ut ſup. num. 25. Sed paulò poſt detractum addita provocatione ad populum, deinde multis Prætoribus & magiſtratibus creatis, ut non ſoli Conſules gererent ea quæ illis ſolis tribuit Polib. libr. ſexto. Sed tamen majeſtatem ſummam poteſtatem, adminiſtrationem ſemper retinuerunt, donec ea in unum Imperatorem tranſlata ſunt. Hîc ſunt notandi tres termini, renunciatus, deſignatus. Conſulatum ingreſſus, id eſt actu vel ſimpliciter Conſul, item ſuffectus Conſularis & Proconſul. Renunciatio erat ipſa publicatio electionis quæ fiebat crebrius per Conſules, vel Conſulem, vel eis abſentibus per interregem vel Dictatorem comitijs Conſularibus præſidentem in ponte ſito in campo Martio ubi centurias vocabat, incipiendo ſemper à majore ſeu prima claſſe. Et in quem major pars centuriarum conſentiebat, ut infr. n. Is ſtatim renunciabatur Conſul ſcilicet futurus. Et paſſim apud Livium creatus, renunciatus, deſignatus pro eodem accipiuntur: Niſi quòd duo priores termini magis ad actum momentaneum, tertius magis ad habitum (ut vulgò dicimus) electum referuntur. Et hi termini tam de Conſulibus, quam de Prætoribus & Ædilibus Curulibus & cæteris ordinarijs magiſtratibus dicuntur: non enim ſtatim à creatione vel deſignatione magiſtratum obibant Liv. lib. 31. ad fin.

89. Et qui è duobus Conſulibus vel pluribus Prætoribus, Cenſoribus, Ædilibus priore loco erat electus & renunciatus, præcedebat collegam vel collegas ordine quodam. Et ſic quædam prærogativa puta nominationis, ceſſionis &c. Cicero gloriatur ſe non ſolum in Conſulatu duobus graviſſimis & nobiliſſimis competitoribus prælatum, ſed etiam in priorem Conſulem renunciatum: unde præcedebat C. Antonium collegam, non tamen dignitatis gradu, ut idem Cicero in oratione pro Muræna latè contendit prioritatem renunciationis, ſive priorem renunciationem inter collegas nullum facere vel addere dignitatis gradum: Nec eſſe alicujus prærogativa ab illa prioritate ordinis, ut etiam oſtendit Jureconſul in l. collegarum appellatione hi continentur qui ſunt ejuſdem poteſtatis ff. de verb ſign. Et tamen inter collegas ſolet unus eſſe prior ordine, & hic habet paulò plus authoritatis, licet non plus poteſtat.

90 Sic renunciatus dicebatur Conſul, non ſimpliciter, ſed Conſul deſignatus, quemadmodum hodie vocant electum in Senatorem, vel in Epiſcopum antequam ille receptus ſit, vel hic manu impoſita confirmatus: Sic Conſul deſignatus antequam dignitatem ſit ingreſſus l. Publius de conditionibus & demonſtration. cujus intellectus ex his liquebit: Non enim intelligendum quod comitia conſularia haberentur, & novi Conſules eligerentur, ut vulgari verbo quandoque facilioris intelligentiæ cauſâ utar, vacante conſulatu, niſi in primis Conſulibus Junio Bruto & Tarquinio Collatino, vel ſi quando contingeret ambos Conſules ante comitia ſequentium Conſulum mori, quod erat rariſſimum. vel comitia conſularia extrahi ad finem anni, vacante utroque Conſulatu ut infrà num. aliàs conſules conſulatum ingreſſi, vel alter eorum, ſtatim, vel ut plurimum poſt ſemeſtre aut ad primam negotiorum & populi opportunitatem comitia conſularia pro novis anno ſequenti futuris conſulibus habebat, ut patet paſſim apud Livium. Et errat Accurſ. inſtit. de legat. §. incertis verò verb. *deſignati*, dicens quod deſignabantur ante tres menſes, quia regulariter ante annum, vel ſaltem ante quinque menſes.

91. Et pejus erat ſentiens (*ex l. 1. C. de Magiſtratibus municipal.* quam allegat) neceſſe eſſe ſeu de forma quod ſaltem ante tres menſes deſignarentur, quia imò quandoque eadem die renunciationis ſuæ inibant magiſtratum, ut quoties vacabat, ut apud Livium, vel inſtante periculo & ante tempus ut anno urbis 291. anno verò 17. ab ejectis Regibus, durante prima Seceſſione plebis trans Anienem in ſacrum montem, ſic ab eo eventu vocatum, de qua in *l. 2. §. hiſce temporibus cùm plebs*, ubi Accurſ. peſſimè intelligit Aventinum urbis montem: Poſthumius Cominius, & Sp. Caſſius eodem momento deſignati & creati Conſules inierunt Calendis Septemb. ut teſtatur Halicarn. libr. ſexto. Sed utplurimum ſolebat præcedere deſignatio ad occurrendum futuris impedimentis, factionibus & vacationibus; utque interim de ambitu in eos inquiri poſſet, & ſi damnarentur; ſolebant competitores vel accuſatores in locum damnatorum ſubrogare, ut ex Cicero. in oratione pro Sylla colligit Nicolaus Grucchius Rhotomagenſis in erudito ſuo. tract. comitiorum, lib. 1. ad finem: & dicta l. ex 1. non loquitur de Conſulibus quorum etiam majeſtas jam ante 380. annos exoleverat; & Accurſ. ibi male computat tres menſes ante inchoandam adminiſtrationem, quia imò debent præcedere non ſolùm nominationem, ſed etiam vacationem officiorum de quibus ibi agitur.

92. Et ut colligitur in oratione Ciceronis pro L. Muræna, dum Cicero initio ſui Conſulatus Comitia Conſularia habuit, Candidati præceſſerunt L. Catilina, Servius Sulpitius magnus Juriſconſultus ambo Patricij, & Junius Syllanus & L. Muræna plebeius. Is autem Catilina (ut teſtatur Cicero in oratione pro P. Sylla) magno improborum hominum comitatu in Campum Martium deſcenderat, ut fieret, id eſt deſignaretur Conſul ſcilicet in annum ſequentem. Cicero verò Conſul lata illa lorica armatus, vim & factionem Catilinæ repreſſit, & fecit ut Catilina Conſulatu dejiceretur. Syllanum verò & Murænam ſuffragijs ſuperiores Conſules renunciavit, id eſt deſignatos in ſequentem annum. Hoc ergo factum eſt in initio ſui Conſulatus, qua dictus Catilina is eſt qui anno urbis 688. circiter nonas Decembres primam conjurationem fecit in Rempublicam, ut tangit Cicero in orat. pro P. Sylla. Quamvis Saluſtius dicat fuiſſe anno, quo Cicero habens ſex competitores 960. Conſul deſignatus fuit ſecundùm Aſcon. Pædianum in orat. Ciceron. pro Cornelio, & ante ſecundam conjurationem Catilinæ, quam Cicero Conſul detexit, & funditùs oppreſſit. Sulpitius verò ægrè ferent ſe poſtpoſitum Murenæ accuſavit eum ambitus, ut eo ejecto, in ejus locum deſignaretur. Sed Muræna à Cicerone Conſule in dicta oratione defenſus abſolutus fuit, & poſt Ciceronem cum dicto Syllano priore loco nominato, Conſulatu functus eſt anno urbis 692. Unde Tranquillus in Dictatore ſcitè & appoſitè appellat Junium Syllanum Conſulem deſignatum, dum deſcribit quæſtionem in Senatu à Cicerone Conſule habitam contrà Catilinam & conjuratos.

93. Sic anno urbis 688. triennio ante Conſulatum Ciceronis. Æmylio Lepido & Tullo Volcatio Coſſ. P. Cornel. Sylla, & P. Antonius Pætus deſignati ſequentis anni Conſules, mox ambitûs accuſati ſunt

per L. Aurelium Cottam & L. Manlium Torquatum & damnati, in eorumque locum accuſatores ſucceſſerunt in Conſulatu, ut refert Aſconius Pædianus in orat. Ciceron. pro Cornel. majeſtatis. deſignati enim (non minus quam privati) in jus vocari, quinetiam accuſari poterant; ſed non Conſules, Prætores, & alij ſummi magiſtratus, durante eorum magiſtratu. *l. 2. de in jus vocand. l. ſed & ſi per Prætorem. §. clauſula. Ex quib. cauſ. major. l. pars litterarum de judic. l. ſi reus. Judicat. ſolvi.* Secus de minoribus. *l. nec magiſtratus in fin. de injur.* non tamen deſignati Conſules erant omnino privati: Licebat enim illis in ſenatum venire, ut indicat Cicero Philipp. 1. poſt princ. Mos ergo erat deſignari futuros Conſules in ſequentem annum, unde cum Anno urb. 667. Cn. Octavius Conſul collegam L. Cornelium civem pernicioſas leges molientem urbe expuliſſet, Cn. Marius, & Cinna reverſi velut captam urbem cædibus & rapinis vaſtantes Cn. Octavio, & omnibus adverſæ partis nobilibus trucidatis, Conſules ſeſe in ſequentem annum renunciarunt abſque ullis comitijs, quia centuriata eſſe oportuiſſet, quæ ſuſpecta habebant, quod in his prævalebant nobiles & patricij, & paulo poſt magiſtratum initum Marius, ſeptimum Conſul idibus Januarij obiit Livius libro 80. Quo anno urbis 1668. & aliquot ſequentibus impoſſibile eſt L. Cornelium Syllam factum eſſe perpetuum Dictatorem, ut Sabellicus Ennead. 6. libro 3. ſcripſit qui ſolet in data temporum ſæpè labi.

94. Suffectus Conſul erat qui altero infrà annum mortuo vel abdicato, comitiis centuriatis, ſufficiebatur in reſiduum tempus ejuſdem anni dumtaxat, ut apud Livium libro ſecundo in princip. Tarquinio Collatino propter ſuſpicionem & odium nominis abdicato P. Valerius comitijs centuriatus creatis eſt collega Bruti, & ſic ad tempus illius tantùm, & adhuc infra eumdem annum, mortuo Bruto, Valerius Publicolæ nomen adeptus comitia collegæ ſubrogando habuit. creatus Sp. Lucretius, quo intra paucos dies mortuo, Horatius Pulvillus ſuffectus eſt in Lucretij locum, & ſic in reſiduum ejuſdem primi anni tempus dumtaxat, quia finito primo illo anno, P. Valerius iterum & T. Lucretius Conſules de integro facti ſunt, poſtea cœperunt in futurum annum deſignari, ut dixi. Et generaliter ſuffectus idem quod ſubrogatus, ſive in reſiduum tempus in officio vel Pontificatu mortui. Livius libro 31. in fin. & libro 42. de ſuffecto in locum decemviri ſacrorum, ſive in totum tempus loco vitioſè creati Livius libro nono charta 94.

95. Conſulares autem dicebantur perfuncti Conſulatu, ſicut & Prætorij, Quæſtorij, Præfectorij, Dictatorij, Cenſorij, qui finito officio, retinebant dignitatem, ſed non adminiſtrationem, nec poteſtatem, ut ſuprà numer. in fin. idque propriè & originaliter ut crebrò apud bonos authores, & in jure noſtro ut de Conſulari & de Prætorio, *l. 1. de Senatoribus.* Sic Varro *de re ruſtica* dicit ſe ſeptimum Prætorium in gente (id eſt agnatione ſua.) Deinde per extenſionem uxores eorumdem Conſulares Senatoriæ, Prætoriæ &c. dicuntur *l. 1. de Senatoribus* nec non viduæ & filiæ, donec inferioris dignitatis viro nubant ex ijs *l. Senatoris filium eum l ſequ. l. liberos de Senatoribus.* Abuſivè vero per commentitias Imperatorum conſtitutiones creati Conſulares qui numquam tales, nec ab eis progeniti fuerunt, ut infra.

96. Proconſul autem, ut & Proprætor non intelligitur de delegato vel locum tenente etiam à ſuperiore dato (ut Imperiti vulgo putant) ſed de eo cui ab eodem à quo Conſul vel Prætor creatur, videlicet à populo Romano datur extraordinaria poteſtas & dignitas Conſulis vel Prætoris: Sub nota diminutionis, puta Proconſulis vel Proprætoris, ſive prorogetur, ſive non habenti de novo detur ut ſupra num. uſque L. Volumnio Conſulatu finito prorogatum fuit Imperium in annum ſequentem ſub fin. proconſulis, quemadmodum anno præcedenti prorogatum fuerat Q. Fabio & P. Decio Liv. lib. 10. & quamvis quandoque apud hiſtoricos ut Polyb. lib. 3. Livium l.b. 10. lib. 25. charta 1. & char. ult. in fin. & Appianum dicantur Conſules à Dictatore, vel Proconſules à Conſule facti: intelligendum eſt à populo Romano Dictatore vel Conſule comitia habente.

97. Cæterum nec exercitibus quidem duce deſtitutis creare ducem. Ut anno urbis 413. primùm contigit milites per ſeditionem aut ſeceſſionem T. Quintium Patricium agrum colentem poſt pedem in bello amiſſum Imperatorem ſeu ducem creare invitum, quod mox per M. Valer. Corvinum Dictatorem contra eos factum & miſſum conciliatione facta evanuit Liv. libro ſeptimo chart. ult. Deinde cum anno urbis 542. cæſis in Hiſpania duobus Scipionibus, juvenis unus eques Romanus L. Martius res perditas reſtituiſſet, collectis ex fuga militibus, & reparato exercitu & comitijs militaribus ab eis Imperator & dux exercitus conſtitutus, bis Aſdrubalem vicit, & caſtra ejus expugnavit, Liv. 25. chart. penult. Tamen quantumvis ut fortiter & utiliter rem geſſiſſet, non placuit Senatui, quod Proprætorem ſe inſcripſiſſet; & Imperio, non populi juſſu, nec ex authoritate Patrum dato uſus fuiſſet, quod magnam partem Romanorum offendebat. Rem mali exempli eſſe, Imperatores legi ab exercitibus, & ſolemne auſpicatorum comitiorum in caſtra & provincias procul ab legibus Magiſtratibuſque ad militarem temeritatem transferri. Et Martio ſine aliquo titulo honoris, ut privato reſcriptum fuit *Liv. lib. 26. in princip.* Quin anno vrbis 548. Imperatores in Hiſpania à militibus creati virgis cæſi, ſecurique percuſſi ſunt à P. Scipione Duce à gravi morbo liberato, quique poſtea Africanus dictus eſt. Cui tamen poſt magnam victoriam & ingentem prædam redeunti triumphus denegatus eſt, eo quòd nec Conſul eſſet, nec magnum magiſtratum haberet. Liv. lib. 28. & quia nec Proconſuli quidem licuiſſet, Romam cum faſcibus & inſignibus Imperij ingredi inf. numer. etiamſi patre in Hiſpania à Pœnis cæſo, vix quatuor & viginti annos natus ſeſe obtuliſſet, & omnium centuriarum & aliorum ſuffragio in Hiſpaniam dux miſſus fuiſſet, Liv. lib. 26. Eodem tempore Carthaginienſes non poterant eamdem politiam ſervare & triennio fere ad internecionem laborarunt, ut refert Polyb. lib. 1. ad finem. Sed Romani in Imperatores paulopoſt in eadem pericula, eamdemque deſpotiam ceciderunt. Herodian. qui vidit, & omnes Coſmographi teſtantur.

98 Proconſul tamen aut Proprætor non habet plenam poteſtatem & majeſtatem Conſulis vel Prætoris ordinarij, qua aliorum differentia dicitur Proconſul vel Proprætor, non enim habet imperium Conſulare vel Proprætorium, niſi ad certum exercitum vel provinciam, ad quam extraordinaria poteſtate Conſulari vel Prætoria ad illum locum vel actum limitata deputatus eſt, l. in fin. de offic. Proconſul. Cum enim inſtituti eſſent initio duo Conſules in regia majeſtate & poteſtate, ut ſupra num. 5. num. 25. Et poſtea ditione ampliata, Conſulibus bellis occupatis vel obſeſſis expediret extraordinarias poteſtates creari majores Prætoribus qui principaliter ad relevandum Conſules in jure dicendo inſtituti erant l. 2. §. cumque Conſules de origin. jur. nec numerus Conſulum augendus eſſet: creati ſunt à populo extra ordinem & pro occurrenti neceſſitate dumtaxat Proconſules, quorum majeſtas major erat Prætoribus, minor Conſulibus, & fere ſimilis dignitati Tribunorum militarium Conſulari poteſtate, niſi quòd Tribuni illi generalem & ordinariam habebant poteſtatem ut Conſules: hi verò extraordinariam & limitatam.

99. Proconſul enim extra provinciam vel exercitum commiſſum privatus eſt l. 1. de Offic. Proconſ. & legat. junct. *l. 1. de offic. præſid.* Conſul verò per totum imperium Conſul erat Alexand. Alexandrinus genial. dier. libro ſecundo c. vigeſimoſeptimo. Conſules (& quandoque in locum eorum Tribuni militares Conſulari poteſtate) collegæ erant ad invicem, & per totum imperium tales, etiamſi provincias cauſa facilioris & promptioris adminiſtrationis dividerent. Manebat tamen unus Conſulatus duorum Conſulum, & unus Tribunatus trium, quatuor, vel quandoque octo hujuſmodi Tribunorum militarium. Proconſules autem non erant collegæ Conſulum, ut nec dictorum Tribunorum, ſed erant minores, extraordinarij & limitati. Imò nec ad invicem ſolebant eſſe collegæ, nec certum habebant numerum, nec tempus; quandoque unus, quandoque plures ad ſuam quique limitatam functionem conſtituebantur, ut anno urbis 290. ad liberanda caſtra & Poſthumium Conſulem ab Equis obſeſſa, cum alter Conſul tuendæ urbi neceſſarius eſſet, creatus eſt Proconſul. T. Quintius cum ſubitario, ſociali & peregrino exercitu Liv. lib. 3. Quandoque eodem tempore præter Conſules, plures Proconſules ut neceſſitate exigente contra Annibalem, alterum Capuæ, alterum in obſidione Hardoneæ, qui cum exercitu ab Annibale cæſus eſt, Liv. lib. 27. in princip.

100 Deinde tandem in proprio ſolo victus eſt Annibal à P. Scipione Africano Proconſule ad Carthaginem tributariam Romanis factam, anno urbis 550. non enim fuit Africanus in expeditione Aſiana Conſul, ſed Proconſul, ut apud Liv. libro 31. deſierat enim eſſe Conſul, antequam è Sicilia cum exercitu trajiceret in Africam, & remanſit Proconſul toto illo bello: anno verò priori & urbis 549. Conſul à centurijs omnibus magno favore creatus erat. Liv. lib. 28. chart. 9. poſtulante hoc exercitu Hiſpanico cui præfuerat, & Pœnos Hiſpania expulerat, Senatumque admonentibus militibus id fieri oportere, etiamſi Scipio nondum ætatem legitimam attigiſſet. Refert etiam Valer. lib. 8. c. 16. tit. quæ cui magnifica contiger. hiſtor. 1. prout ante ætatem ſplendidam veſtem à matre nactus præſentia ſua ſibi, ſeniorique fratri Ædiles Curules fieri ex inſperato obtinuit, ut prolixè refert Polyb. lib. 10. Et tangit Liv. lib. 25. in princ. ubi refert obſtrepentibus Tribunis plebis propter defectum ætatis eum confidenter dixiſſe: Si me omnes Quirites Ædilem facere volunt, ſatis annorum habeo.

101 Deinde victo Annibale, & Africa ſubacta, Romani Proconſulem unum mittebant in Africam, alterum in Hiſpaniam, alios aliò, ſed non erant Conſules, quandoque duos Proconſules ſimul in eamdem provinciam, & tunc collegæ erant, ut anno urbis 555. plebs juſſit duos Proconſules in Hiſpaniam Liv. libro trigeſimo primo in fin. & poſtea in eamdem provinciam contra Sertorium, Cn. Pompeius (qui poſtea magnus) adhuc Eques Romanus, miſſus eſt Proconſul pari imperio cum Pio Metello principe civitatis, teſte Valerio, libro octavo c. decimo ſexto titul. quæ cuique magnific. contiger. Quoties autem alteri vel utrique Conſuli neceſſitate vel utilitate exigente, prorogabant imperium, manebat in provincia & exercitu, non ut Conſul, ſed ut Proconſul ut apud Livium, libro trigeſimo octavo, anno urbis 666. Et rurſùs anno urbis 577. in fine anni ambo Conſules exercitum anno ſequenti retinuerunt, & in fines Iſtrorum moverunt, ut Proconſul, & ſic etiam in Proconſulatu collegæ erant ut ad idem officium commiſſi Liv. libro 48. ut non pertinacia recuperandæ Capuæ, duobus Conſulibus eam obſidentibus anno Conſulatus finito in eadem expeditione manſerunt ut Proconſules, anno urbis 543. eodemque anno, Annibale Romam (ſpe liberandæ Capuæ) invadente, alteri Proconſulum Q. Fulvio Romanis ſuppeditatum venienti æquatum eſt cum Conſulibus imperium, & ſic erant Romæ tres Conſules, quod numquam antea, nec poſteà contigit. Adhuc terrore Annibalis portis imminentis placuit, ut omnes qui Dictatores, Conſules, Cenſoreſve fuiſſent, cum imperio eſſent, donec hoſtis à muris receſſiſſet, adeo confuſa tum & multiceps fuit Roma, multos ſimul & Dictatores & Conſules habens, quod numquam aliàs contigit: Et tamen milites in Hiſpaniam mittebant, & ager in quo Annibal caſtra habebat, nihil ob id diminuto pretio Romæ vendebatur, Liv. lib. 26.

102 Igitur præpoſitio, *pro*, *in* compoſitione diminuit, nec ſubalternam, ſed diſparatam ſpeciem facit, non autem vicarium ſeu vicegerentem, nec ſuffectum, nec locum tenentem primitivæ ſpeciei facit. Sic Proprætor cui extraordinaria poteſtas, & auctoritas Prætoria datur, ut Octaviano juveni favore & auxilio Ciceronis factum eſt, ſupra num. 64. Et de quodam Proprætore cum 4000. Equitum, anno urbis 537. ab Annibale oppreſſo meminit, Liv. lib. 22. Et ſic regulare eſt, quòd hæc præpoſitio minuit, ut progener, protutor: Quandoque tamen non notat diminutionem, ſed nudam alicujus ſolemnitatis omiſſionem, ut prodictator: hic enim nihil omnino minùs habet autoritatis & majeſtatis, quàm ſolemniſſimus dictator, ut quando poſt ad Trebyam, & mox ad Traſymenum lacum cæſos Conſules & Conſulares exercitus, Annibale novis ſemper victorijs inſultante, paulò ante Cannenſem cladem intra annum ſecutam, neceſſe eſſet Dictatorem creare, quòd ex ritu fieri non poterat, quòd Conſules abeſſent, à quorum altero dici debebat, nec tutò poterant in eo tempore evocari. Creavit populus prodictatorem Q. Fab. Maximum: verus nihilominus & juſtus Dictator fuit, ut & talis ab omnibus authoribus nominatur, & quamdiu ſuo ſemeſtri Dictatorium imperium tenuit, cedendo & cunctando Annibalem à vincendo continuit, etiamſi ei novo & inſolenti exemplo Minutius Magiſter Equitum in imperio Dictatorio æquatus fuerit, ut duo Dictatores eodem tempore, in eodem libro 3. Sed paulò poſt ab Annibale pene obrutus, à Fabio ſervatus, rurſus ſeſe illi cum ſuis legionibus ſubjecit, & totum imperium reſtituit. Polyb. lib. 3 Liv. libro 22.

103 Proconſul autem ſemper inferior erat Conſule, ideò ſex tantùm faſcibus utebatur ad differentiam Conſulis qui duodecim habebat, Dictator autem quatuor & viginti, Polyb. libro 3. l. Proconſules de offic. procons. & legat. Tum proconſul portam Romæ ingreſſus deponebat imperium, quin & ſigna imperij *l. ult. eod. tit.* quæ niſi Romam egreſſus ferre non poterat, *l. 1. eod. tit.* Conſules autem maximè regnabant & imperabant, & in omnibus finibus imperium & in hoſtico: & Valeri. lib. 2. tit. de inſtitut. antiq hiſtoria 8. maxima (inquit) diligentia hunc morem majores (veteres Romanos intelligit) coluerunt, ne quis ſe inter Conſulem, & primum lictorem (quamvis officij cauſa una progrederetur) interponeret, filio dumtaxat, & ei puero, ante patrem Conſulem ambulandi jus erat. Ut Q. Fab. Maximus quintum Conſul à filio invitatus ut inter ſe & lictorem procederet, ne turba elideretur (Scilicet pater) noluit. Et idem à Senatu legatus miſſus ad Fabium Conſulem Sueſſam (Livius vocat Sueſſulam) poſtquam animadvertit eum ad patrem ſuum extrà mœnia oppidi proceſſiſſe, indignatus quoque quòd ex lictoribus nemo ſe equo deſcendere juſſiſſet (plenus iræ ſedere equo) perſeveravit. Quod cum filius ſenſiſſet, juſſit proximo lictori, dicere patri ut ſibi appareret (Livius ait, ut deſcenderet ex equo) Cujus voci Fabius continuò obſecutus: non Ego (inquit) fili! ſummum imperium

tum contempſi, ſed experiri volui an ſcires Conſulem agere. Adde Livium, libro quarto, tertiæ decad. char. 9.

104. Redeundo ad Proconſules, verum eſt quod ille tit. ff. de offic. Proconſ. propriè loquitur de alia ſpecie Proconſulis ab Imperatoribus introducta infrà num. Sed tamen nomen & quædam veſtigia antiquitatis (ut in d. l.) retinebant. Multum ergo per prædicta refert inter delegatum vel legatum, & inter vicegerentem quem in Gallia locum-tenentem vocant. Primus facit aliud inferius ſubordinatum tribunal, & ab eo ad delegantem appellatur, *l. 1. in princ. l. ult. quis & à quo appellet?* Super quo obiter ſciendum quod jure civili delegatus non poteſt ſubdelegare in aliud ſibi ſubordinatum tribunal, d. l. 1. §. 1. quæ ita debet intelligi. Et ſic indiſtinctè ad primum delegantem appellatur, & ita obſervatur in Gallia ut dixi ſuper ſtylo curiæ Parlamen. Pariſien. & in *c. ſi quis contra* in meis annotat. ſuper gloſ. 2. *de foro compet.* contra Panorm. ibi & in annot. ſuper *c. ſi is in gloſſ. penult. in fin. de offic. deleg. in 6.* Et ſuper text. *in c. ult. Ne cler. vel monach. in 6.* Et ſuper Conſuet. Pariſien. §. 10. num. 25. quamvis Canoniſtæ limitent ſi ſubdelegans aliquid ſibi reſervaverit c. ſuper quæſtionum §. porro ext. de offic. deleg. de quo extrà eorum forum non eſt curandum, & intelligo non ſolùm in delegato incidenti, vel particulari: ſed etiam in delegato generali & ordinario ut eſt legatus Proconſulis, *l. 2. quis & à quo appell.* ſive ab ipſo Magiſtratu principali conſtituatur: ſive etiam à Principe vel ejus mandato & auctoritate, dummodò tanquam legatus ſubordinatus, & non in locum ipſius Magiſtratus conſtituatur, l. ult. quæ ita debet intelligi ff. quis & à quo appellet. Quia Princeps ſupremus qui quoties vult cum omnibus inferioribus concurrit, ſi faciat vel ſibi reſervet, quod aliàs ſpectat ad diſpoſitionem inferioris, non cenſetur in reliquo variare jus commune.

105. Secundus autem non aliud, ſed idem tribunal habet ſive ad tempus, ſive ad perpetuum ſit conſtitutus l. 1. de tutor. & curar. nat. unde non à Magiſtratu cujus vicem gerit: ſed à ſuperiore conſtituit, ut *l. 1 §. bi quibus* & ibi Bart. Bal. Paul. *de legat.* 3. Et principalem Magiſtratum & idem officium repræſentat. *l. 1. in fin. C. de offic. vicar.* & jure communi fundatam habet intentionem, ut de omnibus cognoſcere poſſit de quibus principalis Magiſtratus cujus vicem gerit, *l. 2. in fin. C. de offic. ejus qui vices alic. judic. vel Præſid.* Niſi quid exceptum appareat. Unde meritò gl. ult. in d. l. communiter reprobatur per Bart. Alex. Jaſon & omnes in rub. & *l. 1. de offic. ejus cui mand. eſt juriſdict.* Ang. Aret. in tract. maleficior. verb. hæc eſt quædam ſententia pecuina. Quicquid Ang. de Armino ibi in addit. effutiat. Hic enim ordinarius eſt, ut & principalis ſecundum omnes Doctores in locis præfatis gloſſ. & canoniſt. in *clem. etſi principalis de reſcript.* Angel. Aret. *inſt. de except.* in rub. col. 3. Philip. Dec. in fin. rubr. *ext. de offic. deleg. in c. dilect. 2. in fin. ext. de appellat.* quomodocumque vocetur ſive vicarius, *ut C. de offic. vicar. per tot.* ſive vicegerens, *ut C. de offic ejus qui vic. alter. ger.* per tot. vel aliàs, quia inſtitutio & materia ſubjecta attenditur.

106 Omnia ergo habet quæ ſunt ordinariæ, non autem delegatæ vel privilegiatæ juriſdictionis, ut notat in *c. quoniam Abbas de offic. & poteſt. judic. deleg.* niſi perpetuò competant ratione dignitatis ordinariæ, ut in *cl. 1. de ſuppl. neglig. prælat.* Sed ab utroque multum differt is qui non ut ſubordinatus, nec ut gerens vicem conſtituitur: ſed per ſe ſeorſim à principali, quamvis adinſtar ut Proconſul & Proprætor, hic enim non idem nec ſubordinatum: ſed proprium prorſus diſparatum tribunal habet, ut dixi paulò longiùs evagatus; ut omnes etiam rudes intelligant & quibus multa legere non vacat, ne æquivocatione (ut vulgo fit) fallantur. Redeundo ad rem.

107 Conſules deſignati ſæpius munera edebant, id eſt, ludos publicos quos prima origine ad vix opulentis regis tolerabilem inſaniam deveniſſe teſtatur, Liv. lib. 7. circa princ. Unde in *d. l. Publius de condition. & demonſtrat.* Paul. Caſtrenſ. ibi & Joan. Andr. in addit. ad Specul. de accuſat. & ad verbum munus edidit, male exponunt, id eſt, officium Conſulatus acceptant, & Bald. conſ. 508. tenor. quorumdam ad fin. lib. 5. pejus exponit pro immiſſione: deſignati enim ut plurimum jam acceptaverant quod candidati proſequuti fuerant, ſed ſe immiſcere non poterant ante tempus & publicè initum Magiſtratum. Verum mox à renunciatione, id eſt, publicatione electionis ſeu deſignationis, ſolebant in eiſdem Comitijs gratias agere populo, quod tamen L. Æmilius Paulus in ſecundo ſuo Conſulatu facere noluit, eò quòd diù multùmque recuſans, à patribus compulſus erat ad petitionem Conſulatus quinque competitoribus, Terentij Varronis plebeij ſibi cedentibus Liv. lib. 22. Plutarchus in ejus vita.

108 Conſulatus autem non erat, nec propriè vocabatur munus, nec ei participabant municipes. Edere autem non ſignificat accipere, ſed promere & exhibere, nec pro officio quidẽ (etiam generaliſſimè ſumpto) ſtat ibi dictio *munus*, ſed pro datione vel exhibitione ludorum ſeu ſpectaculorum, ut etiam probat tex. in *l. 3. in fin. de Conſ. lib. 12. C.* ibi, ad ſimilitudinem eorum qui per annale tẽpus Conſularium editione munerum gloriantur, & paſſim apud Liviũ Marcellinũ, Vopiſcum Capitolinũ, Spartianũ & alios authores, unde apud veteres Jureconſultos edere munus de publicis ludis intelligitur, prout etiã deinceps tẽpore Juſtiniani in d. l. 3. Sic l. 3. §. interdũ in fin. commod. intelligitur de prætore ludos ſuos vel à ſe dari ſolitos exhibẽte, qui ſi quid commodet ſcenicis & luſoribus ſuis, videtur ſui gratiâ commodare. Quod ſi quis ultro eidem Prætori in eũdẽ finẽ commodet, quãvis non ſua, ſed Prætoris cauſâ faciat, tamẽ Prætor non tenetur niſi de dolo, tũ quia commodator ſe offert, tũ quia non commodat Prætori per ſe uſuro, ſed cẽſoribus commodaturo, qui non tenebãtur Prætori, niſi de dolo, & non de levi culpa: Ergo iſte ultraneus non cẽſetur majorẽ diligentiã vel culpã exigere velle ab eo cui ad illũ uſum ſciẽs & ultrò commodat.

109 Ex prædictis patet intellectus, *l. civitatibus de legat.* 1. ubi legatum civitati ad munus edendum Accur. male exponit de frumento vel vino in die natalis, debet enim intelligi ad ludos publicos. Et quod text. ſubdit venationem vel ludos ſcenicos, ludos Circenſes, tria ſunt ſpecifica exempla muneris edendi in genere: quod gloſſ. & Doctores non intellexerunt; ſic *l. mortuo in fin. de legat.* 2. ibi munus dari intelligitur de ſpectaculo publico populo legato Alciat. Parerg lib. 2. c. 22. intelligit de gladiatorio, quod veriſimile mihi videtur propter qualitatem actus teſtamenti & tempus in quod confertur ſcilicet poſt mortem.

110 Solebant enim veteres Romani duos honores defunctis inſignibus viris præſtare. Primus laudationes funebres, ſecundus honos gladiatorium munus quod Junius Brutus in honorem defuncti patris addidit primus, ut refert Florus in Epitome Liviana lib. 16. Hic Flori allucinatio locum mendo fecit Blond. triumphan. Romæ lib. 2. pag. 41. Legit, Decimus Junius Brutus, alius legit Marcus Decius Brutus, Blond. errorem impingit Valerio quem ait ſcripſiſſe gladiatorium munus primùm in foro Boario Appium Clodium Fulviumque Conſules dediſſe, ſed errat male legendo & punctuando verba Valerij, quæ præpoſterè intelligit: Valerius enim libro 2. c. 1. de inſtit. antiq. non dicit illos Conſules munus illud dediſſe: ſed dicit quod tempore dictorum Coſſ. Mar. & Decius filij Bruti funebri memoria patris cineres honorando munus gladiatorium primi dederunt: Et ita debent intelligi & ſuppleri verba Flori abbreviatoris Livij: recidunt enim in idem tempus de quo loquitur Valer. Illi enim Conſules fuerunt anno urbis 489. qui annus cadit circa medium ſecundæ decados

Livii quam abbreviavit Florus. Et ſic ſtandum ſcriptis Valerii. Et erravit Blondus neglèctim authores legendo, nec tempora (quæ ſunt potiſſima pars veritatis hiſtoricæ) expendendo. Sed hæc non intelliges de Bruto ejectore Regum qui ante 245. annos etiam ſine liberis (quos occiderat) de Decimo Bruto quem ſummum virum & Imperatorem fuiſſe palam dixit Cicero, & Accii poetæ carminibus celebratum: Scipio verò Africanus Carthaginem (novam Hiſpaniam intellige) rediit ad vota ſolvenda diis, ibique munus gladiatorium illuſtre, quod mortis cauſâ patris patruique paraverat, edidit, in quo duo patrueles fratres Hiſpani de principatu civitatis bis duello certarunt: ubi junior & pertinacior ſuccubuit, ut teſtatur Liv. libro octavo dec. 3. Valer. libro nono c. undecimo de improbè dict. aut fact. ubi dicit eos fratres fuiſſe, & Livius libro trigeſimonono ſcribit anno urbis quingenteſimo ſeptuageſimo primo quod P. Licinii Craſſi pontificis maximi funeris cauſa viſcerati data (id eſt donarium velut congiarium carnis crudæ) & gladiatores centum viginti primo pugnaverunt & ludi funebres per triduum facti, poſt ludos, epulum. Et teſte Suetonio, Tiberius munus gladiatorium in memoriam patris & avi dedit: Et Opilius Macrinus munus (ſcilicet gladiatorium) inſtituit, ut Caracalla, quem occidi curaverat, honorificentiſſimè ſepeliretur.

111 Et in *d. l. mortuo. in fi.* potuerunt compilatores adiectiuum gladiatorium detrahere ex mandato de quo in *lege prima & ſecunda Cod. de veter. iur. enuclean.* quia iam hujuſmodi munus & ſpectaculum prohibitum erat per Conſtantinum magnum in l. unic. de gladiator. libro. undecimo. C. Non. quod appellatione muneris intelligeretur de gladiatorio, ut innuit Alciat. in loco *κατηγορ.* præallegato, niſi ageretur de ludo funebri, quanquam eſſent alii ludi funebres, ſed ludus gladiatorum ut crudelior, ita ſumptuoſior, ut apud Liu. libro vigeſimo tertio in morte M Æmilii Lepidi qui bis Conſul, augurque fuerat, filii tres ludos funebres per triduum in foro dederunt. Et Liv. libro trigeſimo primo ludi funebres per quatriduum in foro M. Valerii Levinii cauſâ à Pub. & M. filiis ejus facti, & munus gladiatorium datum ab eiſdem: accedebant viſcerationes, & alia quæ refert Blondus triumphant. Romæ libro ſecundo.

112 Quanquam etiam alia de cauſa fuerunt gladiatoria ſpectacula, quæ tempore Iuſtiniani Theodoricus Gothus, & Arianus Italiæ rex, Romanis optantibus ita denegavit, ut nunquam poſtea edita fuerint vel petita, teſte Caſſiodoro ejus Conſiliario tunc vivente. Extat in Codice noſtro vetuſtior lex de prohibitis ludis gladiatoriis. *l. unic. de gladiator. libro undecimo*, quæ eſt Conſtantini magni, quamvis non congruant nomina Conſulum adiecta in Codice Theodoſiano libro decimoquinto, titulo duodecimo. Sed moveor, quia Conſtantius ejus filius & principalis ſucceſſor ſub finem Imperii ſui anno Chriſti tricenteſimo ſexageſimo aliam legem cum Iuliano Apoſtata in conſortium Imperii jam aſcito, tulit ad eumdem finem, quæ extat in dicto Codice Theodoſiano. Quare dicta lex prior non poteſt Conſtantio attribui, nec Conſtantino quidem fratri ejus primogenito qui ex teſtamento patris in Galliis, Hiſpaniis & Anglia tantum brevi tempore imperavit, quoniam tertio anno Aquileiæ in bello civili occiſus fuit. Eſt ergo Conſtantini magni ut etiam teſtatur Nicephorus eccleſiaſtic. hiſtor. libro ſeptimo c. quadrageſimo ſexto. Nec obſtat quod tempore Conſtantini magni dicta lex non obſervabatur, ut patet apud Lactantium divinar. inſtitution. libro ſexto c. vigeſimo, quia non erat lata Romæ, ſed Beryto & vix recepta fuit, utque poſterior lex Conſtantii filii ſui in deſuetudinem abiit, ſicut & lex Honorii majore exemplo lata Tilemachius Anachoreta ab Oriente Romam venit ad hæc nefanda ſpectacula nimium durantia ſuo periculo abroganda: intravit ſtadium verbis manibuſque laborans pugnantes inuicem gladiatores ſeparare & abigere: ſpectatores ſanguinis avidi conjectis lapidibus eum occiderunt magna indignatione orta. Honorius illum quidem inter Martyres retulit, nefandum vero ſpectaculum penitus abſcidit teſte Theodorico tunc vivente, & habetur in hiſtoria tripartita libro decimo, capite ſecundo. Sed nec hæc lex diu duravit iiſdem ſpectaculis Romæ repetitis, donec per Theodoricum regem Gothum in Italia regnantem, & non per Codicem Iuſtiniani penitus abrogata fuerunt. Redeundo ad veteres Romanos,

113. Solebant Conſules deſignati priuſquam Magiſtratum inirent ludos quæ munera vocantur edere, niſi prius edidiſſent, unde Livius libro vigeſimo tertio ait Sempronius Conſul deſignatus cum Ædilibus ludos Romanos (id eſt populo Romano dari conſuetos) edidit. Deinde Idibus Martiis Magiſtratum iniit. Erat autem tertius annus à Clade Cannenſi, quare ut parceretur ſumptibus ſimul cum Ædilibus ſe liberavit. Solebant autem ludi maximè fieri ab Ædilibus, ideo ædilitium munus ludos appellat Cicer. Offic. libro ſecundo ubi refert Mamercum hominem ditiſſimum Conſulatus repulſam paſſum, quia per avaritiam ne ludos Ædilitios faceret, ædilitatem non geſſerat. Pariter etiam & majores Magiſtratus: hinc Liv. libro vigeſimo ſeptimo ait: Ludi Appollinares Q. Fulvio Appio Clodio Coſ. à P. Cornelio Sylla Prætore verbis primum facti erant, inde omnes deinceps Prætores urbani fecerant. Hoc autem uſque ad inclinantis Imperii tempora manſiſſe teſtatur Ammia. Marcelli. libro vigeſimo octavo. Sed plus ait Blondus triumphantis Romæ libro ſecundo pagina quadrageſima ſeptima, hos ludos ad ſuam uſque ætatem perveniſse, ſcilicet in tempus Pii ſecundi Papæ, anno centeſimo quadrageſimo ſexageſimo; & adhuc celebrari Romæ juxta veteris Senatus Romani Senatuſconſultum, quo decrevit ut in perpetuum quotannis voverentur Apollini, ut refert Livius libro vigeſimo quinto, pagina centeſima ſexageſima. Et ait Blondus eſse, quos per extremos Carniſprivii dies, in circo Flaminio, ubi nunc agonis eſt appellatio, fieri quotannis videmus. Principio (inquit) mutationis prudenter factæ à gentilium ſuperſtitione ad ritus Chriſtianos: ut aliquid Apollinarium appellationis ipſi ludo remaneret, prope ſancti Apollinaris Eccleſiam, ea etiam ratione inſtitutis locus ludis eſt retentus: multum variat tempus, quando hi ſicut & illi ad finem Februarii ut plurimum eduntur. Hactenus Blondus. De quo non eſt mirandum, quandoquidem totis decem libris Romæ triumphantis id potiſſimum agit, ut doceat urbem Romam multa habere veſtigia antiquæ ſuæ dignitatis & ſplendoris: Ideoque Principes ac Imperatores Chriſtianos nonnulla toleraſſe populi illius triumphantis ſpectacula, quibus veluti monumentis publicis poſteritas admoneretur: quod etiam permultis aliis in civitatibus celebrioribus perſpicitur, conſuetudines, & theatrales ludos more Romano obſervantibus: licet gladiatoria illa certamina nimis cruenta penitus exploſa fuerint. Quod ſatis ex ſacris conſtitutionibus & ex iis quæ ſupra dicta ſunt poteſt colligi. Nec plura dicenda ſunt circa hæc antiquitatis vana ludicræ ſuperſtitionis pleniſſima. & omnino reſpuenda. Adhuc interim Blondus multum erravit dicendo ludos Apollinares fuiſſe ad finem Februarii. Anno enim urbis conditæ quinquageſimo quadrageſimo ſexto voti ſtatique fuerant 3. nonas Quintileis, id eſt die quinta Iulii, ut teſtatur Livius libr. 27. char. 184. ubi ſcribit diem illum deinde ſolemnem ſervatum, qui multum diſtat à Februario, nempe plus quatuor menſibus. Verum eſt quod quando Corn. Sylla prætor urbanus ante quadriennium eos primum vovit, & inſtituit, non erat dies certa, nec erant anniverſaria ut paulo poſt Senatuſconſulto cautum fuit. Iam de Apollinaribus plus ſatis, niſi quod his ſcriptis, reperi Wolfgang. filium Ferdinandi Imperatoris medicum & hiſtoricum commentarior.

Reip.

Reipublicæ Romanæ, libro decimo, c. quinto, affirmantem Papam ad ſolemnitatem corporis Chriſti tranſtuliſſe pompam ludorum Circenſium, ubi omnis generis Pontifices, ſacerdotes, flamines ac ſodales in Circẽſi pompa ordine inſidebant, & cap. octavo, quòd eodem tranſtulit vela, ut Carbaſina, quæ primùm in ludis Apollinaribus inſtituit Lentulus Spinter. Sed valdè errat ſubdens hanc conſuetudinem Papæ antiquam eſſe, cùm feſtum illud corporis Chriſti inſtitutum fuerit ab Urbano IV. anno Domini milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quarto. Nec adhuc (ut in clem. 1. de reliq. & venerat. Sanctor. ſcribunt Canoniſtæ) receptum fuerit ab omnibus per quinquaginta ſex annos, uſque ad annum ſecundum Johannis vigeſimi ſecundi, qui poſt mutationem quatuordecim Paparum, anno milleſimo treceteſimo decimo octavo, Clementinas publicavit, ut ferè mille trecentis annis hoc novum feſtum ignotum fuerit. Sed ab errore liberatur Lazius non referendo conſuetudinem illam Papæ ad hoc novum feſtum in ſpecie, ſed in genere, ad uſurpandas & transformandas omnes pompas & ceremonias veterum Idololatrarum Pontificum in ſuum Pontificatum. Quâ ratione, c. nono addit ſub eodem pontificatu Romano manſiſſe, & Lupercalia, & Bacchanalia eodem menſe Februarii, quo paſſim inſanitur, non minùs atque à Lupercis olim, & generaliter Lazius in toto ferè opere, à libro tertio, capite undecimo, & libro octavo, cap. quarto, & ferè per totum; libro decimo dilucidè oſtendit Papam in omnibus ferè imitatum eſſe pompas, tenſas, & ceremonias veterum Idololatrarum Pontificum Romanorum, in eorumque locum ſucceſſiſſe, ut centum annis antè, cùm ſcripſit Blondus, putans ſe magno honore afficere Pontificem ſuum Pium ſecundum. An verò eodem errore ſcripſerit Lazius, & non potiùs animo veritatem propugnandi dubito, quia nuper falſum quemdam libellum impiarum ceremoniarum ſub nomine Caroli magni, qui eas nunquam vidit nec cogitavit, quidam edidit. Redeundo ad rem, item Liv. libro trigeſimo primo ait Plebeii ludi ab Ædilibus L. Terentio Maſſaliota, & C. Bebio Pamphilo, quem Prætorem deſignaverant ter toti inſtaurati. Et Cicero libro ſecundo Officiorum, reprehendit jactantiam Philippi, Quinti Fabii filii gloriantis ſe ſine ullo munere (id eſt, ſine ludis & ſpectaculis) adeptum eſſe omnia quæ haberentur ampliſſima. Quaſi hoc fuerit intra medium mediocritatis: Sed quicquid dicat Cicero, eò magis laudandus erat quòd non aura populari aut ludicris his illectamentis, ſed ſolo merito virtutis ea aſſecutus erat. Sed hac de re meliùs ſcripſerat Cicero eodem libro, in c. *de duplici liberalitatis genere.*

Wolfang. Lazius.

114. Quod autem [illegible] in d.l. *Publius*, ait Calendis Januariis Conſulatum ingreſſum, id jam tempore Ciceronis obſervabatur, ut ipſe indicat in Orat. pro L. Muræna, & paulò ante eum, ut ipſe ait in Oratione ſecunda pro Lege agraria contra Rullum, ſe Calend. Januarii accepiſſe rempublicam, id eſt, adminiſtrationem Conſulatûs. Et idem de Prætoribus: Cùm anteà ſolerent Magiſtratum inire Calendis Martiis, ut paſſim apud Livium, qui libro quadrageſimo primo, circa princip. ait quòd adhuc anno Urb. quingenteſimo quinquageſimo quarto, inibant Magiſtratus Calendis Martiis, & non diù pòſt fuiſſe immutatum, idem libro vigeſimo tertio teſtatur, quo die inibant Conſulatum, ſolitos de more habere Senatum, etiamſi unus ſolus Conſul, abſente Collega, iniret, id eſt, poſſeſſionem & exercitium aſſumeret Conſulatus, eodemque die ſingulos boves Jovi immolari, in quorum extis ſi quid defectivum à victimariis inveniretur, magno pavore Conſul cujus bovi hoc acciderat, & univerſus ille ſuperſtitioſus Senatus adficiebatur & conſternabatur, & rurſùs adufque per litationem reiterandum erat ſacrificium, ut idem Livius, libro quadrageſimo primo teſtatur. Pauci quidem aſtuti, hæc ut & auguria ſpernebant, non tamen dabant gloriam Deo, ſed abutentes communi ſuperſtitione, pavorem augebant, ut de gradu dejectorum dignitates arriperent. Tamen Conſules Magiſtratum inierunt Calendis Julii tunc Quintilibus, ut anno Urbis quadrageſimo vigeſimo quinto ad famam metumque belli Gallici teſtatur Liv. libro 8. quandoque apud eumdem libro tertio creati leguntur Calendis Sextilibus, nunc Auguſti. Sed tunc errore menſium principium erat anni, primoſque Tribunos plebis jam in ſacro monte tribus millibus ab Urbe creatos, quinque primùm Tribunitiam poteſtatem initio Decembris accepiſſe, ſcilicet Romæ plebe pace compoſita reverſa, ut ex ſcriptis ejus colligitur, qui ait hoc fieri quarto Idus Decembris adhuc ſuo tempore. Reliquum hiſtoriæ Conſulum ante Imperatores non ita in jure noſtro neceſſarium eſt. Tribuni verò plebis ſemper menſe Decembri magiſtratum inibant, ut teſtatur Dionyſ. Halycarnaſſ. antiq. Roman. lib. 6. ubi ait diem eſſe quartum Idus. Aſcon. Pedianus in ſecunda actione in Verrem ait eſſe Nonas Decembris. At Livius, libro quinto primæ Decados, ſcribit diem ſolemnem eſſe Idus Decembres, quamvis eo anno conditam Urbem treceteſimo quinquageſimo quinto exemplo Calend. Octobr. magiſtratum acceperint, qui tunc vacabat, nec diutiùs ſine his Reſpublica manere poterat, prout lib. 39. anno Urbis 571. dicit Tribunos plebis iniiſſe Tribunatum ad quartum Idus Decembris, ſcilicet non ſentit eſſe diem ordinarium, niſi Idus Decembres. Sed de his ſatis ſuperque.

115. Nunc ergo paucà de fortuitis & ſemeſtribus Dictatoribus, & momentaneis interregibus, qui interreges à Senatu ſorte & à Patricio, & de Patriciis tantùm legebantur; teſte Cicerone pro domo ſua ad Pontifices, idem initio à morte Romuli, quo tempore primùm cœperunt interreges, & poſt mortem Tulli Hoſtilii teſtatur Liv. lib. 1. lib. 22. & paſſim. Et hi interreges nullius poteſtatis habebant adminiſtrationẽ: ſed tantùm indicebant Comitia quibus præſidebant ad Conſules vel Dictatorem eligendum & renunciandum, hoc eſt publicè pronunciandum, quando Dictator & Conſul ante illa Comitia deficiebat, vel adeſſe non poterat: quo facto ſtatim interrex abibat Magiſtratu, & negotio non confecto die quinto finiente deſinebat, & aliud ſortiri oportebat, durante eadem cauſâ, quia horum officium ultra quinque dies non durabat Aſcon. Pedian. in Milonia. Alexand. ab Alexan. Genial. dier. lib. 5. c. 6. & unicus tantùm erat, ſed plures ſucceſſivè, ut quando ſub unius interregno Comitia non proceſſerant, habebantur in ſequenti. Et ſæpè narrat Livius rem protractam uſque ad tertium interregem, & quandoque uſque ad quintum Liv. lib. 8. Imò ſemel uſque ad octo interreges ſucceſſivè, quos pro raro contingenti nominat Liv. lib. 7. ubi ait cauſam fuiſſe quòd Patres nec per Dictatorem, nec per alterum Conſulem Plebeium Comitia conſularia habere voluerunt, ne auguria ſua pollueréntur, hac ſolita impoſtura religionis prætextu illudentes Plebi: Et Fabius alter Conſul Patricius in bello retinebatur ut annus interim extraheretur. Et ſic creati duo Conſules Patricii C. Sulpitius Beticus tertiùm Conſul, Valerius Publicola, qui eodem quo deſignati die (nempe vacante conſulatu) magiſtratum inierunt anno urbis conditæ 400. anno à Gallis recuperatæ 300. Cæterùm de Dictatore, quæ ſuprà obiter attigi ſufficiunt: unus enim raro & noctu, & ad ſex menſes tantùm creari poterat, nec aliter fieri contigit, niſi cum Q. Fabio Maximo Dictatore (quia de ejus cunctatione murmur erat populi, quod non ponebat ante ſalutem) M. Minutius qui ſub eo Magiſter erat Equitum, ei in Imperio æquatus fuit, eique paulopoſt ceſſit, quippe ab Hannibale cæſus, niſi à Fabio liberatus fuiſſet Liv. lib. 22. Et paulopoſt cum M. Junius Dictactor in caſtris eſſet M. Fabius Buteo in urbe cauſa

Dictator.

ſupplendi Senatum bellorum cladibus diminutum Dictator ſine Magiſtro Equitum creatus mox ſupplemento Senatûs ſacto, magiſtratu ſe abdicavit Liv. lib. 23. Alexand. ab Alexan. Genial. dier. lib. 1. c. 6. Prædicta de Dictatore intelligenda ſunt prout de fortuito caſu nota in l. fiſtulas, §. *frumenta, de contrahen. empt. & vendit.* quod ſub eo non continetur caſus fortuitus inopinatiſſimus, qui vix unquam contingit. Secund. Bartol. in dict. §. *frumenta*, quæ eſt verior & æquior opinio quam ſequitur Bald. conſ. 119. lib. 1. Alex. conſ. 28. nu. 10 lib. 1. ubi in annot. dixi, & conſil. 118. col pen. lib. 3. Philip. Corn. conſ. 23. col. ult. lib. 2. conſ. 12. lib. 4. Jaſ. in l. *ſed etſi quis*, §. *quæſitum, ſi quis cantion.* Franc. Rip. tract. de peſte, char. 10. Philip. Dec. conſ. 7. col. 1. ubi etiam tetigi. Itaque regulæ Dictatoriæ non habent locum in inopinatis extraordinariis, ut quando circa annum Urbis 673. contigit Cornelium Syllam in centum viginti annos Dictatorem creari, ut Plutarch. in ejus vita tam projecta tyrannide & crudelitate, ut unâ horâ ſex millia civium occideret, quamplurimos à Senatu proſcriberet, &, ut inquit Appianus, Rex atque tyrannus à nullo electus, nullo legis aut Comitiorum, aut ſortis delectu, omnia ad nutum gerens, Conſules tamen quos volebat, elig. ns. Ipſe Regum in morem ſupra eos reſidebat, ſecures quatuor & viginti Priſcorum Regum more præ ſe ferens, etiam bene meritos medio in foro manu ſua occidens, & mox accita concione facinus juſtificans, & graviora apologis ad ludibrium populi adjectis minitans. Tertio tamen anno Dictaturam ſponte depoſuit palam jactans, ideò ſe deponere ut eorum quæ feciſſet rationem redderet, ſi quis exigeret, cum ultra centum hominum millia occidiſſet. Tanta fuit confidentia, ut nemo in privatum inſurrexerit, ideò fœlix cognominatus, & plus quàm regia pompa in campo Martio (in quo Reges duntaxat tumulari conſueverant) cum inſigni Epitaphio locatus. Julius Cæſar qui poſt 30. annos Dictaturam perpetuam invaſit, ſi intra triennium abdicaſſet, occiſus non fuiſſet, ſed tyrannidem illam retinens, quinto anno occiſus eſt, anno Urbis ſeptingenteſimo decimo: turpiori tamen morte periit Sylla, nempe Phtiriaſi. Sed utcumque brevi tempore occaſione datâ ſceleratæ factionis Marianorum ambitioſiſſimus, audaciſſimus & crudeliſſimus fuerit, ſummum & plus quàm Regum principatum Romæ nactus, tamen brevi ſpontéque depoſuit, hacque animi & ambitionis moderatione Julium Cæſarem (qui nunquam deponere voluit) ſuperavit, magnitudine verò & fortitudine animi Octavium Auguſtum qui bis de reddenda Republica cogitavit memor ſibi ſæpiùs ab Antonio quem oppreſſerat objectum per ipſum ſtare ne redderetur. Sed timens ſe privatum non ſine periculo fore, in retinenda Monarchia perſeveravit, etiamſi præſidens identidem præ ſe ferret deponere velle, teſte Sueton. cap. 28. Sylla verò majorem & recentiorem metus cauſam habens omnem timorem ſuperavit, & abdicato Imperio privatus, & ſolus per medium forum ambulavit, monens Romanos ut ſibi caverent à juvene diſcincto, ſcilicet à Julio Cæſare, in quo prædicebat multos Marios ineſſe. Tranquill. in Julio, cap. 1. Plutarch. in Vitis. Tyrannides iſtæ exorbitantes non ſpectant ad juris tractatum, proptereà miſſas illas facio. At de Decemviris, qui ſemel tantùm triennio abſque provocatione præfuerunt, & de Tribunis militum Conſulari poteſtate, Cenſoribus, Ædilibus Plebeiis, & Ædilibus Patriciis ſeu Curulibus, Quæſtoribus ærariis, Quæſtoribus capitalibus, Præfectis annonæ vigilum, & aliis multa occurrunt ſplendidiora quàm utilia, prolixiora quàm neceſſaria juris candidatis, quibus ea quæ jam & infrà de illis obiter attingam, ſufficere poſſunt.

Caſus fortuitus inopinatiſſimus.

Sylla audax, crudelis.

Sponte depoſuit Imperium.

Magnitudine animi ſequentes tyrannos ſuperavit.

116. Quare brevitatis causâ venio ad Prætores, qui ſecundùm Varronem à præeundo quaſi Præitores dicti ſunt. Et primus quidem Prætor urbanus, qui in tota urbe etiam meri Imperii juriſdictionem ordinariam haberet Sp. Furius e patribus creatus eſt annno Urbis conditæ 389 & ab exactis Regibus, anno 145. quem Pompon. 1. c. Reip. Romanæ (etiam tempore ſuo exoletæ) ſavens in l. 2. §. *deinde cum placuiſſet, de orig. jur.* dicit creatum eſſe propter impedimenta Conſulum, ut eſſent qui in civitate jus reddere poſſent, dum Conſules bellis finitimis avocarentur. Liv. autem qui ante Pomp. J.C. & longè veriùs ſcripſit in fin lib. 6. ait creatum ad ſedandam patrum & plebis longam & iratum plenam diſcordiam, conditionibus ſancitis a Dictatore, ut Patricii conſentirent plebi alterum Conſulem Plebeium, & plebs Patritiis de Prætore uno qui jus in urbe diceret, e patribus creando, & ad duos etiam novos Ædiles è patribus ludorum quos offerebant illecebris ultra Pleb. ios Ædiles creari uterque plauſibiliter ſcribit: Jureconſultus enim cauſam finalem ſuo inſtituto magis accommodam: Livius autem occaſionalem Hiſtorico magis congruentem & veriorem exprimit. At poſt 29. annos Pub. Philo primus è plebe Prætor urbanus creatus eſt, nequicquam refragante Sulpicio Conſule. Livius lib. 8.

117. Ex quibus nonnullis Criticis non minùs otioſis quàm temerariis viſum eſt Juſtinianum noſtrum delirasse, dum novel. 13. § *quoniam de plebeis Pratoribus*, & novel. 25. in princ. novell. 26. & 27. dicit nomen Prætoris veteribus Romanis mirum in modum placuiſſe, & quaſi jure Patrio Romani Imperii proprium, & ante ipſos etiam Conſules in Romanorum Republica uſui habitum: vetereſque Romanos tam Imperatores quàm Legiſlatores ſuos Prætores appellaſſe: quod falſi convictum eſſe putant ex dicta l. 2. ubi nulla mentio, niſi poſt Conſules: Et ex præfatis ſcriptis Livii, qui dicit annum illum inſignem novis duobus Magiſtratibus Prætura, & Curuli Ædilitate, qui tamen erat annus 145. poſt initium Conſulum, & 389. ab urbe condita. Sed hujuſmodi criticis merito contigit quod pueris qui judicant inſpecto non verſo folio: Si enim idem folium Livii vertiſſent, repeiiſſent, mentionem fieri legis vetuſtæ priſcis literis verbiſque ſcriptæ, ut qui Prætor maximus ſit Idibus Septembris clavum pangat. Si ergo tam vetuſta ut priſcis tantùm & literis & verbis ſcripta eſſet, ergo erat diù ante legem 12. tabular. Et veriſimile eſt veteres Romanos illam legem vetuſtam ab Hetruſcis inter alias ſuperſtitiones accepiſſe.

118. Imò teſte Varrone, omnes qui præerant, ſive in re civili, ſive militari, Prætores Romanis dicebantur, adeò ut Conſules ipſi quia præibant, jura adminiſtrabant, & in exercitu etiam ſine ulla provocatione judicabant, Prætores nominarentur, ut etiam patet in legibus 12. tabular. & per Aymarium Rivallum Allobrogenſem hiſtoriæ juris lib. 2. quam Alemanus quiſpiam Oldendorp. authore Tacito, in ſua Iſagoge compilavit. Unde porta caſtrorum qua exercitus ad prælium educebatur Prætoria, & tabernaculum Conſulum Prætorium Aſcon. Pædian. in Verrin. & cohors quæ à Prætore, hoc eſt, à Conſule, nunquam diſcederet è bello ob cuſtodiam corporis ipſius Conſulis, teſte Feneſtella, Prætoria vocabatur, navis Conſulis vel Principis, navis Prætoria: Et Cicero ad Herennium ducem belli Imperatorem & Prætorem promiſcuè vocat.

119. Et Livius lib. 3. teſtatur antiquis Romanis Conſulem appellari ſolitum Prætorem, non Judicem. Judex enim non erat nomen Magiſtratûs, ſed eorum qui (etiam pro majore parte) è privatis ſortiebantur, & ſubſortiebantur, ut ſub Præſide, Conſule, vel Prætore ſententias dicerent, ut dicemus in tract. de munerib. & honorib. Rectè ergo loquutus eſt Juſtinianus, & probat etiam Liv. lib. 7. paulò poſt principium, ubi juxta dictam legem vetuſtam, anno Urbis 392. propter peſtilentiam (qui erat error & ſuperſtitio illorum Ethnicorum) Dictatorem clavi figendi cauſa creatum,

ſcribit quaſi maximum Prætorem, cùm non eſſet major Magiſtratus. Innuens etiam vetuſtiſſimis Romanis omnes magiſtratus Prætoris appellatione contineri, & Regem vel Dictatorem appellatione maximi Prætoris. Non enim auſi fuiſſent ne pilum quidem à lege de præſcripto ſuperſtitionis ſuæ, præſertim in publica conſternatione, & metu iræ divinæ recedere. Quod autem in principio ejuſdem libri Livius Præturam vocat novum Magiſtratum, debet intelligi quemadmodum novos Ædiles Patricios vocat novum Magiſtratum, licet dudum priùs creati fuiſſent aliqui Ædiles: ita etiam dudum fuerunt Prætores, ſed non iſte novus urbanus, qui propter continua Conſulum in bellis impedimenta, creandus erat.

120. Poſteà eo non ſufficiente, non ſolùm propter auctum numerum civium, ſed etiam propter multam peregrinorum turbam qui in urbe venerant, creatus eſt alius Prætor dictus Peregrinus, eò quòd plerumque inter peregrinos jus diceret d. l. 2. §. *poſt aliquot*, ubi ex verb. *plerumque* ſatis apparet non fuiſſe juriſdictionem limitatam, ſed alterutrum inter cives & peregrinos quandoque cognoviſſe: Principaliter tamen, ſeu frequentiùs urbanum inter ſolos cives, peregrinum verò inter ſolos peregrinos: Et poterant etiam a tota Italia interdicere, ut de peregrino teſtatur Valerius, lib. 1. c. 4. Hiſtor. 2. Caium Cornelium Prætorem peregrinum, anno Urbis 615. juſſiſſe Chaldæos infra decimum diem urbe atque Italia exire, quod levibus hominibus fallacibus & quæſtuoſis ſyderum mendaciis imponerent. Idem factum fuiſſe ex Senatuſconſulto ſub Tiberio refert Tacit. Annal. lib. 2. horum tamen perſuaſione religionis & Reipublicæ negligens factus eſt Tiberius totus ab illis pendens fato omnia fieri putans. Sabellic. Ennead. 7. lib. 2. in hos meritò invehitur: Joan. Chryſoſtomus, homil. 7. 6. in Matth. Adde quæ ſcripſi in Conſuetudines Pariſien. §. 8. gloſſ. 1. qu. 1. nu. 17. Nec obſtat l. 1. *ubi intra centeſimum milliarium de offic. Præfect. urb. nec l. ult. de juriſd. omn. Jud.* per ea quæ de Judico Præſidiali dixi in Conſuet. Pariſ. §. 198. in 4. parte. De peregrino mentionem facit Liv. lib. 22. anno Cannenſis pugnæ, & deinceps ſæpiùs: Sed circiter centum annos ante cladem illam creatus fuerat, & ſecunda Livii decas, annorum 74. geſta continens, periit. Libro verò 2. 4. decados, creſcentibus provinciis, & latiùs procedente Imperio, ſex primùm Prætores creatos ait anno Urbis 557. Et quandoque tantùm dicit Prætorem peregrinum cognoſcere inter peregrinos, ut lib. 22. quandoque inter cives & peregrinos, ut lib. 9. & lib. 39. Quandoque utraque juriſdictio urbana & peregrina eidem Prætori committebatur, etiam decreto Senatûs cenſentis ſatis Prætorum ad factiones vitandas. Livius lib. 9.

Prætor peregrinus.

Divinatores expulſi.

121. Nec interim putandum eſt Romanos hæc nomina inveniſſe: fuerunt enim ante eos, ut regna ita Reſpublicæ, Senatus, Dictatores, Conſules, Prætores, Præfecti apud Hetruſcos, Latinos, Campanos, Sabinos, & reliquos Italiæ populos, à quibus Romani mutuaverunt, ut apud Livium, in 1. decade: Romani tamen invenerunt Proconſules, quibus in exercitu vel in provincia, anno lapſo, prorogabatur Imperium, aliis interim Conſulibus creatis, noviſſimè Proconſules & Proprætores extra ordinem creaverunt, qui Conſules vel Prætores non erant, nec fuerant: Qui verò fuerant, finito officio, Conſulares vel Prætorii dicebantur, ut ſuprà, numero 87. 88.

Proconſul.

122. Hic neceſſe eſt quinam eſſent cives, qui peregrini, qui coloni, explicare. Cives, ut definit Cicero, lib. 1. Offic. ſunt qui leges, jura, judicia, ſuffagia & conſuetudines communes habent: Peregrini verò exteri. Sed inter hæc duo extrema, quatuor erant media. Primi erant Coloni ſeu Coloniæ: ſecundi Municipes: tertii Latini veteres: quarti ſocii. Omnes enim hi quoniam ſubditi erant Romanis, unà cum (inæquali tamen) participatione civitatis, non dicebantur propriè exteri ſeu extranei, ſed ſuis nominibus vocabantur: Extranei autem propriè erant reliqui omnes ſive liberi, nihilque habentes commune cum Romanis, ſive fœderati, ſive etiam Romanorum ſubditi. Et hi ſive ſtipendiarii, ſive aliàs ſervituti obnoxii; in nullam tamen conjunctionem ſeu participationem civitatis allecti, vel ea privati, ut contigit Brutiis, qui primi totius Italiæ ad Annibalem vincentem deſciverunt. Quare Romani, Annibale digreſſo, & Pœnis victis, Brutios ignominiæ causâ, nec milites ſcribebant, nec pro ſociis habebant. Sed Magiſtratibus in provincias euntibus parere, & ſervorum vicem præſtare juſſerunt, ut teſtatur Liv. lib. 10. c. 3. in fin. Quamdiù ergo Brutii in hoc ſtatu ſteterunt, nec ſocii quidem, ſed extraneî & prorsùs peregrini Romanis civibus fuerunt.

Cives peregrini, Coloni.

123. Fœderati autem dicuntur, ſive æquali fœdere in amicitiam recepti, ſive inæquali, ut quando fœderi adjectum eſt, ut populi Romani majeſtatem comiter conſervent: id enim hanc vim habet, ut illi populi in fœdere ſint inferiores, teſte Cicerone, in oratione pro Cornel. Balbo, ubi addit quòd verbum hoc conſervandi (quo tempore ſuo Romani in legibus magis quàm in fœderibus utebantur) imperantis eſt, non precantis; deinde cùm alterius populi majeſtas ſervari jubetur, de altero verò ſiletur, certè ille populus in ſuperiori conditione cauſſaque ponitur, cujus majeſtas fœderis ſanctione defenditur: hæc Cicero, qui refert tale fœdus ictum fuiſſe, cum Gaditanis, prout Livius lib. 38. ſimile ictum refert cum Ætolis anno Urbis 565. Imperium ait majeſtatemque P. R. gens Ætolorum ſine dolo malo.

Fœderati.

124. Hoc enim, ut inquit Jureconſultus, l. *non dubito, de captiv. & poſtlimin. reverſ.* adjicitur ut intelligatur populum Romanum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur alterum non eſſe liberum. Verbum enim, *comiter conſervare*, non inducit veram ſervitutem, cùm non obliget ad certum ſtipendium, tributum vel ſumptum: ſed tantùm obligat minorem populum ad duo.

Primum ut abſtineat à nocumento, vel juvandis hoſtibus. Secundò, ut præſtet quicquid ſine injuria & detrimento ſuo commodare poteſt. Hoc enim ſignificat verbum *comiter*, quod benignitatem & benevolentiam importat, eumque ſenſum habebat tempore dictorum fœderum, ut hi verſus Ennii *ωϛ-χείν* indicant:

Homo qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen è ſuo lumine accendat, facit
Ut nihilominus ipſi luceat, cùm illi accenderit.

Huc faciunt quæ notavi ad Philipp. Dec. conſil. 564. num. 11. Sed poſteà Romani per occaſiones, ruptis illis fœderibus, ſubjectos illos fecerunt Ætolos & Gaditanos, ut hiſtoriæ docent. Hoc tamen Jureconſultus indicat etiam tempore Imperatorum maximè florente & dilatato Imperio Romano, fuiſſe tamen aliquos populos liberos & fœderatos, ſed dignitate inferiores, & æquales.

125. Sed multùm erravit Gregorius Haloander, quique eum deinde ſequuti ſunt, ut Udalri. Zaſ. libro 2. conſil. 1. num. 4. & nuper Franciſcus Connanus, Commentar. juris civilis lib. corrigentes textum d. l. *non dubito*, & loco verbi *comiter*, ſubrogantes *communiter*, quod Cicero in d. oratione graviter reprehendit, & contendit non *communiter*, ſed *comiter* haberi in dictis fœderibus, nec debere interpretari verbo *communiter*, nec verbum, *communiter*, convenire, ſed abſurdum eſſe. Non enim eo verbo in dictis fœderibus id agebatur, ut populi fœderati eſſent æquales, & eorum civitates factæ communes, & altera alterius ditionem communiter conſervarent, ut putat Zazius in d. conſ. Sed id agebatur, ut alter populus, ſcilicet Romanus, eſſet ſuperior, ut diſertè

Defenſio literæ communis l. non dubito, de capt.

SSSſſſ ij

docet Cicero in d. oratione, & Jureconſultus in d. l. *non dubito*. Standum igitur literæ communi in medio *dictæ legis*, necnon in principio, ubi Budæus noſter (quem Gregorius Haloander ſequutus eſt) addidit negativam, & malè. Standum eſt enim literæ communi, quæ veriſſima eſt per præcedentia & ſequentia, quæ habet, non dubitandum quin populi fœderati & liberi nobis extranei ſint, id eſt, non ſint cives Romani, ſed peregrini. Nec eſſe inter Romanos & eos mutuum poſtliminium, cùm nulla ſit hoſtilitas, ſed mutua hinc inde libertas, ut ſuis utrimque diſtinctis legibus utuntur.

126. Et hi, ut dixi (& multò fortiùs quibus bellum indictum erat) dicebantur propriè & antonomaſticè peregrini. Strictè enim ſumpto vocabulo, dicuntur peregrini, ad differentiam non ſolùm Civium, ſed etiam Colonorum, Municipum, & ſociorum Romanorum. Et ita capitur à Livio, lib. 3. primæ decados, ubi dicit T. Quintium (qui primus Proconſul, propter periculoſum bellum Æquorum, creatus eſt) peregrinis copiis cum Latino Hernicoque exercitu, obſeſſa caſtra Romana liberaſſe. Ibi peregrinæ copiæ dicuntur, non ſolùm ad differentiam Civium, ſed etiam ſociorum, ut erant Latini & Hernici; & coloniarum, ut erant Antiates. Erant ergo conductitii vel Aſciti à penitùs extraneis, etiamſi forſan erant è ſubditis ſtipendiariis; & ſic ibi ſtat ſtrictè, prout etiam ſtabat in lege Papia, quam anno Urbis 689. altero anno ante conſulatum Ciceronis, C. Papius Tribunus plebis, tulit ne urbe Roma peregrini uterentur, quam refert Dion lib. 37. Rom. Hiſtor. Cicer. in oratione 1. de lege agraria, contra Rullum. Certum eſt enim ea lege non fuiſſe excluſos libertinos, capite cenſos, proletarios, opifices Urbis, & alios infimæ claſſis, qui strictè non veniunt appellatione civium, ut num. 122. ſed municipes, colonos & ſocios Italicos, niſi dictos quod ibi latè capitur, quia incolæ Italiæ nominatim excipiuntur, adhuc ex more peregrinorum hoſpitio Urbis excluſionem reprobat Cicero. Latè verò ſumptum peregrini vocabulum dicitur, ad differentiam eorum qui verè & propriè cives Romani ſunt tantùm; & ita apud Livium, lib. 8. accipitur, dum anno Urbis 415. T. Manlius Conſul exclamabat in Capitolio, peregrinos Conſules & peregrinum Senatum, nolens in Senatum & civitatem admitti Latinos, qui tamen non ſolùm erant veteres ſocii: ſed cùm major cæteris prærogativa, dudum civitate (quæ etiam in Latio eſt) donati. Imò initio Urbis & temporis Romuli, Latini Romanorum generi, victoreſque & civitate & Senatu, & communione Regni donati ſunt, ut ſuprà, num. 17. num. 20. 22.

127. Coloniæ autem ex ipſis civibus & urbe Roma, unde nativi cives plus ob paupertatem oneroſi, quàm ſuperbiæ & ambitioni civitatis utiles, in loca auguratò deducebantur, ad hoc idonea ut propugnacula tantùm & præſidia Romæ, non autem ut æmulatrices urbes fieri poſſent, ut disertè ait Cicero in oratione, prædiiſque viritim per Triumviros, aut alios deputatos aſſignandis adeò migrandum alliciebantur, jura quædam & inſtituta populi Romani, velut quamdam illius effigiem retinentes. Ex his initio decima, deinde alia minor pars, conſilii publici causâ, conſcribebatur, unde Decurionum nomen ſortiti ſunt, *l. pupillus, §. Decuriones, de verbor. ſignificat.* quia cenſum cum familia efferebant, delebantur è cenſu Urbis, & cives eſſe Romani deſinebant, etiamſi in loca vicina Romæ mitterentur, ut oſtendit Cicero in oratione pro Cæcinna, & pro Cor. Balbo. — *Coloniæ.*

128. Hic lapſus eſt Dom. Franc. Conna. Commentar. juris civilis, lib. 2. c. 6. dum ſic ait: Cives Romani ſi deducebantur in colonias, retinebant jus civitatis, ſi vellent, aut nihil offenderant, ut multis argumentis docet Tullius pro Cecinna; & mox ſubdit verba Ciceronis certè queri hoc ſolere, &c. Atqui in ea oratione, quæ erat tertia & poſtrema, cùm omnia merita cauſæ jam ventilata & aperta eſſent: non vult dicere Cicero cives Romanos deductos in colonias, retinere civitatem, ſi vellent, aut nihil offenderant, ut putat Connanus. Imò pro expedito habet Cicero, cives deductos in colonias, eo ipſo deſiiſſe eſſe cives. Dicebat enim Advocatus Ebutii, Volaterranos (quibus erat Cecinna) etiam invitos & immeritos, à Sylla civitate Romana (qua priùs donati erant) privari potuiſſe. Hoc negabat Cicero, contendens civitatem invitis adimi non poſſe. Replicabat ille: Si civitas invitis adimi non poſſit, quomodò in colonias Latinas ſæpè noſtri cives profecti ſunt? Ita enim debet hæc clauſula interrogativè legi. Non enim eſt ſententia vel allegatio Ciceronis; imò in contrarium allegatio eſt & objectio interrogatoria adverſarii recitata à Cicerone, qui mox reſpondet: verba enim aut ſua voluntate, aut legis mulcta profecti ſunt, quæ immediatè ſequuntur, non ſunt de clauſula præcedenti; ſed nova clauſula & reſponſio ipſius Ciceronis incipiens ibi, aut ſua voluntate: Et ſenſus eſt, quòd cives Romani eo ipſo quòd patiuntur in colonias ſe deduci, civitatem Romanam amittunt, non tamen dicitur adempta illis invitis: ſed ſponte ab illis dimiſſa, eò quòd aut ſpontè nomina dederunt, & profecti ſunt, aut hoc maluerunt, quam legis mulctam ſufferre, quam ſolvendo manere in civitate, hoc eſt, etiam Romæ poterant. — *Error Connani.* — *Locus Ciceronis nunc explicatus.*

129. Fatetur ergo Cicero deductos in colonias, etiam Latinas, hoc ipſo deſinere eſſe cives Romanos, & in hoc utriuſque partis eloquentiſſimi & experientiſſimi Oratores & tota judicii corona conſentiebant. Sed negabat Cicero inde colligi poſſe penitùs invitis etiam ſine delicto & legitimo judicio civitatem adimi poſſe, quia profecti in colonias facto ſuo proprio, & electione, civitatem Romanam reliquerunt, aut voluntate merè ſpontanea, aut hoc potiùs judicio proprio eligendo, quàm legis mulctam ſufferre. Quam voluntatem cauſativam ſeu conditionatam alias ſecundùm quid, vel qualificatam vocant Doctores ſcholaſtici, tam Legiſtæ, in l. *ſi mulier*, § *ſi metu, de eo quod met. cauſa* quam Canoniſtæ in c. *majores*, §. *item quæritur de baptiſ.* quàm Theologiſtæ in 4. ſententiar. diſtinct. 15. Philip. Dec. in l. *velle non creditur* (ubi & in l. l. *qui poteſt facere*, dixi in annotat.) de regul. jur. Itaque bene colligit Cicero cum Volaterrani nec abſoluta, nec cauſativa voluntate conſenſerunt amittere civitatem, non deſiiſſe eſſe cives Romanos per legem tyrannicam Syllæ, quam multis aliis argumentis impugnat. Et pulchrè diluit objectionem adverſarii de civibus Romanis miſſis in colonias, ea ſola πάρεργως perſequor quæ juriſprudentiam noſtram concernunt, & quæ proinde ab aliis non tam juris quàm eloquentiæ peritis, aut perperàm, aut imperfectè expoſita ſunt. Sed locus ille Ciceronis nimis aduſque, etiam à doctis depravatus neceſſariò fuit à nobis explicandus, & ſuæ luci reſtituendus. Quod autem ait Cicero in colonias Latinas, non eſt intelligendum quòd tranſirent ad Latinas aut ad alias colonias: ſed quòd tranſirent in novam coloniam Romani Latini juris, ſeu habentem jus Latii veteris, quę ideò Latina dicebatur, ut apud Liv. lib. 35. eodem, inquit, anno (qui erat Urbis 561.) coloniam in agrum Ferentinum Triumviri deduxerunt, id eſt, è civibus Romanis jure Latino. Idem anno Urbis 574. Piſanis poſtulantibus Liv. lib. 40. Idem tamen ſi non mittebantur in novam coloniam Romanam, ſed in ſupplementum alterius antiquæ coloniæ, ut ſuprà. Quòd autem cives Romani quandoque inviti cogebantur nomina dare in coloniam, teſtis eſt Plutarch. in vita Coriolani. Sed non erat coactio abſoluta, ſed cauſativa (ut utar terminis in ſchola receptis) & ex judicio & voluntaria electione procedens, ut clarè indicat Cicero, & ſic coacta voluntas eſt voluntas, ut in fortioribus terminis ait Jureconſultus in d. l. *ſi mulier*, §. *ſi metu coactus, de eo quod met. cauſa*. — *Voluntas cauſativa, voluntas eſt.* — *Colonia Latina.*

130. Cives ergo dantes nomina, & deducti in colonias, deinceps non erant nec vocabantur cives, ſed Coloni Romani, ſuæ cujuſque coloniæ; & initio imponebatur eis modica quædam penſio, loco tributi quod pendere ſoliti erant Romæ. Poſteà, ut ait Plutarchus in vita Gracchorum, cœptum ad æmulationem colonias abſque penſione deduci. Onus etiam militiæ illis imponebatur quandoque ad certum numerum militum, qui quandoque eo quòd ſemel abnuiſſent, duplabatur. Livius, lib. 29. quibuſdam vocatio militiæ dabatur, quæ majori periculo imminente non ſervabatur. Livius lib. 27.

131. Hujuſmodi coloniæ cœperunt etiam tempore Regum Romanorum ante municipes, non quòd Romani hoc genus propaginis invenerunt: dudum enim ante Romanos, civitates à majoribus, velut populorum examinibus, conditæ coloniæ appellabantur, & majores illæ Metropoles, Auguſt. de Civit. Dei, lib. 10. cap. 1. non à menſura, ut putat Iſidorus 21. diſtinct. c. cleros. Sed ἀπὸ τῆς μητρὸς ἢ πόλεως, id eſt, matres civitates, quas Modeſtinus, l. *ſi duas*, §. *docet*, *de excuſat. tutor.* vocat maximas civitates, ad differentiam mediocrium & minorum, & metropoles gentium. Hinc dicitur mater provinciæ in l. unica de Metropo. Beryto. lib. 10. C. In provinciis enim ſubditis Imperio, erant civitates majores tenentes principatum totius provinciæ, l. 3. C. de natura lib.

132. Et olim etiam ante Romanos, ut teſtatur Livius libro 5. chart. 60. ſolebant Galli ad Regnum exonerandum præ nimia hominum multitudine, non ſolùm in Italiam (ubi Mediolanum condiderunt) colonias decreto conſilioque publico mittere: ſed etiam trans Rhenum in Hercinios ſaltus, ubi nunc Franconia ſeu Francia Orientalis, à Francis è Gallia ortis vocata. Idem lib. 9. quartæ decados ſcribit, ſuperante in Gallia multitudine turbas privato conſilio inopia, agri & egeſtate coactas, Alpibus tranſgreſſis in Italiam ſedem quærentes, erupiſſe anno urbis Romanæ conditæ 571. Quin etiam Cæſar, lib. 6. de bello Gallico, ait fuiſſe tempus cum Germanos Galli virtute ſuperarent, ut ultrò bella inferrent, ac propter hominum multitudinem, agrique inopiam, trans Rhenum colonias mitterent.

Galli colonias mittebant trans Alpes & Rhenum.

133. Sed poſteà Romani callidiùs cæteris uſi ſunt, nempe ad propugnacula, ſpeculas & præſidia Imperii ſui tuendi & augendi, ut Tarquinius Superbus Signiam Circeioſque colonos miſit, præſidia urbis futura terra marique Livius, lib. 1. Augurato autem, ut dixi, deducebantur, quo etiam ſuperſtitionis metu magis devincirentur, unde non licebat deducere novam ubi erat auſpicato deducta incolumis, ſed bene colonos novos adſcribi, id eſt ſuppleri, augendo numerum parvum vel diminutum. Cicer. Philippi. 2. paulò ante finem, quod arbitrio Senatus quandoque concedebatur, quandoque negabatur. Livius lib. 32. in principio.

134. Cæterùm non omnes coloniæ Romanæ, paris juris erant, quædam erant Romanorum civium, ut anno Urbis 571. Mutinam, Parmam & Saturniam Romanorum civium colonias ad differentiam Latinarum deductas fuiſſe ſcribit Livius lib. 9. chart. 301. quartæ decados: quædam habebant jus Latii veteris, & hæ Latinæ dicebantur, ut apud Livium, lib. 40. Piſanis agrum pollicentibus quo Latina colonia (id eſt, jus Latii veteris habens) deduceretur, gratiæ à Senatu actæ, & Triumviri creati ad eam rem. Quamquam autem Romani non haberent hos colonos pro civibus, tamen tempore aſpero, ut poſt Cannenſem cladem, etiam detrectantes ſolitum pecuniæ, & militum ſubſidium non ſolùm tolerabant ut retinerent in officio; ſed etiam dicebant illos Romanos inde oriundos, & ea debere quæ liberi parentibus, Livius lib. 27. & ſenſim cœperunt hujuſmodi colonis quoſdam cives Romanos admiſcere, ut quando deduxerunt colonias Equitum, ſeu bonam partem Equitum, majore jugorum numero viritim aſſignato. Livius lib. 37. in fin. ut Placentiæ & Bononiæ, ut eſſent præſidia contra Gallos togatos; & poſteà quando cœperunt veteranorum colonias deducere, quò emeriti quieſcerent. Et teſtis eſt Cicero in orat. pro Cornelio Balbo, lege Saturnina tantum, ut L. Marius in ſingulas colonias ternos cives Romanos facere poſſet. Et patrem Pompeii magni P. Cæſium Equitem Romanum Ravennæ habitantem, civitate donaſſe, tandem cœperunt totas etiam colonias civitate donare, etiam plures, putà duodecim, ut erat tempore Ciceronis, qui hoc teſtatur in oratione pro Cecinna, ad finem.

135. Non erant illæ duodecim coloniæ, quæ ſecundo bello Punico ſubſidium recuſarent, & à Senatu & Conſulibus tanquam ingratæ præteribantur, nec ab ab illis quidquam exigebatur, donec rebus compoſitis, ſexto pòſt anno urbis conditæ 550. duplici onere mulctatæ ſunt. Livius lib. 29. Sed erant aliæ, ex illis, octodecim, quæ ſola in fide remanſerant, enumeratis à Livio, lib. 21. è quibus poſteà duodecim (inter quas Ariminenſis erat) civitate donatæ ſunt. Unde a populo Romano, id eſt, à ſingulis Romanis civibus, ab inteſtato, vel ex teſtamento, hæreditates capere poterant, ut ait Cicero ad finem dictæ orationis, & etiam legata quæ cæteri (etiam ſocii veteres, ut Latini) capere non poterant, ſicut nec peregrini, ut teſtatur Domitius Ulpianus in ſuis Inſtitutionibus, tit. *de legatis*. Et innuit text. Inſtitut. de fideicommiſſariis hæreditat. in princ. verſic. quibus enim non poterant (ſcilicet cives Romani) hæreditatem vel legata relinquere, videlicet cognatis peregrinis: inſtituto cive Romano, rogabant eum reſtituere per fideicommiſſum, ſic vocatum, quia nullo vinculo juris, ſed tantùm pudore eorum qui rogabantur, continebatur, ut ſuper eo textu latiùs explicat Paraphraſtes Græcus Theophilus.

136. De meris autem peregrinis non eſt dubium eos non poſſe capere ex teſtamento, quia text. eſt rotundus in l. 1. C. *de hered. inſtit.* l. *ſed & ſi*, §. *ſolemnus*, *ff. eod. l. ſi cognatis. Ibi in civitate cum maneant, de reb. dub.* Sed loquimur de Romanorum ſociis & civitate donatis non merè, ſed jure ſociorum vel colonorum, vel etiam jure Latii, quia nec hi poſſunt capere ex teſtamento à civibus Romanis, jure ſcilicet Quiritum, ut lege agere poſſint. Non tamen omninò erant incapaces ut merè peregrini, quia his fideicommitti poterat quod poſteà ad hos tantùm qui ſuberant imperio, redactum eſt ad neceſſitatem præſtationis, etiam diù antequam omnes Imperio ſubditi lege Antonini Pii civitate donarentur, l. *in orbe*, *ff. de ſtatu hom.* ut patet inſtitut. *de fideicommiſſar. hæredita.* Quod nunquam fuit extenſum ad merè peregrinos, qui non ſubſunt Imperio, ſed illis relictum pro non ſcripto habetur. Et ſic nec obligatur, nec jure quidem fideicommiſſi vale. *l. 1. C. de hered. inſtit.*

Merè peregrini incapaces.

137. Municipes autem ſunt inventum & καίτοι(?) Romanorum, ſaltem primò ab eis vocati ſunt municipes, populi quidem oppida vel pagi vicini, qui ita in civitatem Romanam recipiebantur: non ut veri cives fierent, ſed ut quædam munera cum civibus Romanis participarent, textûs in l. 1. *ad municipal.* ubi probatur quòd propriâ & nativâ appellatione, civis eſt ſuæ propriæ civitatis, in qua plenum jus civis habet: Municeps autem qui in aliena civitate cum civibus naturalibus munera participat, quod etiam oſtendit Livius. Cicero autem in oratione pro Sex. Roſcio, diſtinguit municipia ruſticana (ſcilicet pagos, villas aut vicos hoc jure donatos) à municipiis urbanis, ſcilicet oppidis.

Municipes.

138. Poſteà verò cùm hujuſmodi munerum participatio multis per Italiam oppidis, diverſis tamen legibus data eſſet, ut jam eſſent plura municipia quædam ſine jure ſuffragii & magiſtratuum gerendorum in urbe Roma, ut Cerites, Livius libro quinto. Tuſculani,

Livius libro ſexto, chart. ſeptuageſima ſecunda. Lanuvini, Aricini, Nomantini, Pedani, Campani, equites Fundani, Formiani, Livius libro octavo. Poſteà Formianis, Fundanis & Thuſculanis ſive Arpinatibus, jus ſuffragii datum, & Campanis jus connubii, cum fœminis civibus Romanis, Livius libro trigeſimo octavo. Ideò cœperunt municipes ſuæ cujuſque civitatis nomine, ad reliquorum municipum (utpote tam diverſo jure utentium) differentiam vocari. Hinc abuſivè factum eſt ut relativum nomen pro abſoluto uſurparetur, & cives cujuſvis civitatis alterius quàm Romanæ, vocarentur abſolutè municipes, etiam non in quantùm participantes munera cum Romanis, ſed in quantum ſuæ civitatis cives, *d. leg. prima, ad municipal.* & per totum illum tit.

140. Poſteà juribus & differentiis, imò etiam nominibus coloniarum & ſociorum confuſis (ut poſt Conſtantinum magnum planè contigit) generaliter uſurpatum, ut municipium accipiatur pro quavis civitate aut Republica inferiore Roma, & municipes pro illarum civibus, l. *ſi municeps* (id eſt, corpus municipii, ſeu civitas, l. *ſicut municipii*, in princ. ff. *quod cujuſque univerſi. no.* l. penult. § penult. *de juris & facti ignorant.* l. 2. C. *de advocan. diverſo judic.* & paſſim in jure noſtro. Hinc eſt quod ſtatutum locale, vel conſuetudo localis cujuſque civitatis, dicitur lex vel conſuetudo municipalis dicti loci, ad differentiam juris communis, text. in l. 1. ff. *ad municipal.*

141. Plus dicunt Legiſtæ & Canoniſtæ quòd verè & propriè eſt jus commune dicti loci, ut loquuntur in locis ubi regnat jus Romanum, ita decidunt Bald. l. *illa inſtitutio*, in fin. princip. ff *de hered. inſtituend.* in l. unic. collat. 6. in fin. 4. quæſtione 6. *quando non pet.* part. in l. *Conſtitutionis*, in fin. Cod. *de bon. quæ liber.* in l. 1. collat. 12. verſ. *quinimò dico*, Cod. *de confeſſ.* Anton. Butrig. Joan. Imolen. in c. *quinta vallis*, extrà, *de jurejur.* Panorm. in rubr. extr. *de conſuetud.* Et ibi Rochus Curtius, in ult. quæſt. Panorm. in c. *Cumana*, collat. penult. *de elect.* & in c. 1. per illum text. *ut lite penden.* Alexand. in l. *poſt dotem*, collat. 23. ff. *ſolut. matrim.* Socin. conſili ooctuageſimo primo, collat. 2. libro 1. conſilio 157. col. 6. lib. 2. Et omnes ubique. Sed impertinenter, Andabatarum more, citant l. *omnes populi*, verſ. *nam quod quiſque, de juſtitia & jure*, & § *jus autem civile*, verſ. *nam quod quiſque inſtit. de jure natur. gent. & civ. qui text.* ibi loquuntur de populis liberis habentibus imperium ſuum ſeparatum non dependens ab alio.

142. Nos autem loquimur de oppidis vel civitatibus Imperio Romano ſubditis, quæ habent leges vel conſuetudines particulares. Illæ non ſunt jus commune, niſi impropriè & ſecundùm quid, videlicet per reſtrictionem ad illum locum, ut præfati Doctores loquuntur, qui adhuc valdè impropriè, & contra regulas & ſtylum juris loquuntur. Lex enim particularis in contrarium præſupponit jus commune, l. 1. *ad leg. municipal.* Tantum abeſt ut ſit jus commune in loco ſuo, ut etiam inibi ſit jus commune in contrarium cui derogat jus particulare loci in loco, l. *in toto jure, de reg. jur.* Et ſic ſtatuta illa particularia ſunt odioſa & reſtringenda, ut quantumvis derogant, derogent juri communi, ad quod facilis eſt recurſus, l. *ſi unus*, §. *pactus ne peteret, ff. de pact. gloſſ. in c. ſtatutum, & ibi* Pet. Ancharan. Geminia. Phil. Franc. de præbend. in 6. Paulus Caſtren. & uterque Imol. in l. 4. §. *toties, ff. de dam. infect.*

143. Et hic obiter advertendum quòd multi indocti & inexperti hanc regulam quæ in patria juris ſcripti ſub jure Romano optime procedit, trahunt ad conſuetudines Galliæ tam inepte quàm abſque jure: imò contra omne jus, nec juxta quidem ipſa quibus nituntur intelligentes. Gallia enim nunquam fuit ſubdita juri Romano; ſed jura particularia, & conſuetudines ſuas nativas ſemper habuit Conſuetudines: ergo in Gallia ſunt jus nativum & primitivum, atque adeo verè & propriè jus commune loci, non autem jus Romanum, quod nunquam ibi vim legis habuit, etiamſi poſt Academias in Gallia erectas jura Romana cœperint frequentiùs & familiariùs uſurpari in Gallia, non tamen tanquam adſtringentia, niſi in locis quæ ſcripto illo jure reguntur, ſed tanquam in auxilium & adminiculum, quatenùs rationabilia ſunt moribus & uſibus Galliæ conſentanea. Non ſunt igitur, nec unquam fuerunt jus commune in Gallia, quicquid inepti quidam ſcioli blaterent, qui putant ſe eſſe Romæ, vel Florentiæ, vel Bononiæ craſſæ, vel Senis. Quibus in locis optimè congruunt argumenta illa Doctorum Italicorum: ſed oppoſitum eſt in Gallia, ubi à conſuetudinibus locorum quæ ſunt nativæ noſtræ & primitivæ jure communi, juxta d. l. *omnes populi, & d. §. jus autem civile*, & § *ſed jus quidem, Inſtitut. eod. tit.* Nec recurrendum ad jus Romanorum, niſi in ſubſidium & boni viri arbitrio, & non tanquam ex vinculo præciſo, ſed potiùs recurrendum ad conſuetudines locorum vicinorum, & ad crebriorem & generaliorem conſuetudinem Galliæ; facit l. *de quibus, ff. de legibus*: ubi etiam ſub Imperio Romano, ſimilis conſuetudo profertur ſimilis legi ſcriptæ, ad quam ultimo demum loco recurritur. Et eadem ratione malè & imperitè ſcioli iſti vocant civitates Galliæ, municipia; & conſuetudines Galliæ, leges municipales, quaſi ſint aut fuerint appendices aut membra Imperii Romani, quod prorſùs falſum eſt, ut alibi pleniùs dixi. Quinimò tantùm abeſt ut Romani municipes aut colonias in Galliam miſerint, ut contra Galli ab antiquo & in Italiam, & in Germaniam, ſuprà, num. 133. & in Aſiam (unde Galatæ) colonias miſerint.

144. Redeundo ad rem ſub jure & imperio Romano, noviſſimè eò decurſum eſt, ut civitates cujuſvis matrici civitati ſubditæ, cœperint vocari municipia, ad differentiam Metropolis: & inferiorum civitatum cives vocari municipes, etiamſi Metropoles nullam ſubjectionem, nullum fœdus, nullam communionem cum urbe & Imperio Romano haberent. Et de his ſatis, quia materia eſt peculiaris tractatus de muneribus & honoribus, quò nunc remitto. Hodie verò quidam imperiti, vel rebuſpublicis malè affecti, aulici Germani, Principum Conſiliarii, contemptim vocant civitates liberas, Imperii municipia; & earum cives, municipes: ſed errant, quia liberæ Reſpublicæ ſunt verè Metropoles & æquè membra ſacri Imperii, quamvis inferiora, ſicus Ducatus & Comitatus Imperii. Unde quemadmodum in Ducatibus & dignitatibus Imperii, oppida inferiora poſſunt dici municipia reſpectu ſuæ Metropoleos: ita ſi qua ſunt oppidula liberis civitatibus, ut ſuis matricibus ſubdita. Ex his apparet quam malè aduſque expoſita ſit l. 3. *de ſtipulat. ſervorum*, ubi Joan. Imol. exponit municipium pro caſtro, & coloniam pro villa in qua conſueverunt morari Coloni conductitii, ut etiam per gloſſ. & Doctores pejùs fuit intellectus ti. C. *de Magiſtrat. municip.* de quo dixi in tract. de muneribus & honoribus, numero 11. cum ſeq. & l. *libertus*, §. *error ad municipal.* ubi Dyn. Alber. Barr. & omnes exponunt colonum, id eſt, incolam, & peſſimè, & contra ſenſum communem. Quis enim, niſi ſenſu communi carens, poteſt per errorem exiſtimare ſe incolam alicujus vici vel oppidi, cùm non ſit? Putabat ergo errabundus ille promiſſor ſe ſubeſſe juri municipali vel coloniæ Romanæ, vel alterius matricis civitatis, cùm nec illi municipio, nec illi coloniæ ſubeſſet. Non enim quiſquis eſt incola, jus habet activum vel paſſivum municipatûs vel coloniæ. Plura id genus, quæ jam ſtudioſis diſcernere facile eſt, prætereo.

Intellect. l. 3. de ſtipu. ſervo & l. libertus, §. error ad l. muni.

146. Errant autem Romani parciſſimi & zelotæ tenaciſſimi civitatis propriæ, quam raro & ægrè ſingularibus etiam perſonis communicabant, rariùs & diffi-

ciliùs vicis, oppidis & populis etiam vicinis, etiam civitatis communicandæ causâ pugnantibus & Romam ipſam in ſummum diſcrimen adducentibus bellis ſocialibus: hoc ſemper fuerent ingenio, donec mole ſua labaſcere, & tandem corruere cœpit eorum ambitio & ſuperbia qua ſe populum orbis domitorem jactabant, nempe quartum illud formidabile & terrificum animal grandibus ferreis dentibus vorans & comminuens, reliquumque pedibus ſuis conculcans. Daniel. 7. unde apud eos (contra quam in aliis etiam antiquioribus & florentiſſimis civitatibus & Rebuſpublicis (domicilium etiam diuturnum non faciebat civem, ſed incolam duntaxat; Athenis autem ex lege Solonis, authore Plutarcho in ejus vita) domicilium & familiam eò transferens civis Athenienſis efficiebatur, Romæ non item, ſed peregrinus manebat, quantocumque tempore domicilium & omnes facultates illic haberet, etiam artem Reipublicæ neceſſariam exercendo. Illud etiam ab initio fuerat à Romulo ſancitum ut cives Romani nullam ſedentariam artem exercerent: ſed militiæ tantùm & agriculturæ omnem operam impenderent. Sabellic. Ænead. 2. l. 7.

147 Parum erat inquilinos hoſpites tabernarios, caupones, & viles opifices qui operam tantum præſtant, & ſimilem turbam, quam Cicero in orat. pro L. Flacco, fæcem civitatis vocat, pro civibus non haberi, qui etiam ſecundum Ariſtote. in lib. 7. politicā populoſam tantum, non magnam civitatem faciunt: niſi idem etiam ſtatuiſſent de inſignibus artificibus. puta architectis, armariis, quos niſi aliàs è civibus progenitos vel civitate donatos, pro peregrinis habebant, quinetiam liberalium artium profeſſores, medicinæ & artium doctores, etiam actu Romę profitentes, hoc enim promiſcue primus omnium Julius Cæſar Imperij metator civitate donavit authore Suetonio Tranquillo. Sed ante cum vix uni ſingularis induſtriæ contingebat, ut circa annum urbis 531. Quintius Flaminius Conſul adhuc non ſua, ſed populi authoritate Ennium poëtam Rudiis natum civitate donavit.

148 Quod autem vulgo noſtri jurium doctores dicunt habentes incolatum ſeu domicilium in civitate licet ſint advenæ, non cenſeri forenſes (ut barbare loquuntur), nec advenas: ſed de populo & cives per text in Auth. de quæſtore. in princ. Bald. in *l.* 3. §. *hac verbo in fi. de neg. geſt.* & *in c.* 1. *de forma fidelita. & tit. de pace Conſtant. verb. nos Romanorum & in c.* 1. *col.* 3. *de offic. ordinarij glo. c. ſtatutum.* §. *cum vero. verb. ejuſdem civitatis.* Et ibi Geminianus *de reſcriptis in* 6. Alex. conſ. 75. num. 8. l. 5. Hiero. Cognol. *l.* 2. *nu.* 24. *de orig. jur.* nullatenus, ſed contrarium potius probatur in d. Novella de quæſtore, ubi creatur novum officium quæſtoris, ut omnem adventitiam turbam inquirat & redire compellat in ſuam cujuſque civitatem. Verum eſt quod tales incolæ ſubſunt juriſdictioni & muneribus loci, l. incola. 1. de munerib & honor. & ſecundum Jo. Baptiſt. de ſancto Severin. in repet. *l. cunctos populos. nu* 164. *C. de ſumma tri* differunt à forenſibus ut vocant, id eſt ab exteris, & poſſunt dici de populo large ſumpto vocabulo, & propriè ſunt incolæ, non autem cives, niſi aliud appareat de ſtatutis vel moribus illius civitatis. Quod enim Bart in l. mercis. de verborum ſignifica. Bal. *l. cum ex oratione. de excuſat. tutor.* & alij. paſſim dicunt Comitatenſes vel ſcholares ad civitat receptos eſſe veros cives: Intelligendum eſt quando apparet ſic actum ut veri cives per omnia efficerentur: non autem ſi ut quædam civium jura haberent, nec eſt ſimpliciter verum quod Bald. de l. cum ex oratione. ait paria eſſe qualitatem alicui ineſſe & naturam vel ex privilegio. De civitate vero Romana nunquam ante Imperatores verum fuit, adhuc poſt illos, ſaltem uſque ad Antoninum Pium (de quo *in. l. in orbe Romano. de ſtatu. homi.*) niſi quod ſubditi erant juriſdictioni magiſtratuum, præſertim prætoris peregrini eorum occaſione creati, non autem cives erant, etiamſi Romæ nati eſſent, etiam ex parentibus ibi habentibus domicilium, niſi parentes quoque cives eſſent, & ex matrimonio ſecundùm leges Romanas juſto ſeu legitimo, ut in inſtitut. Ulpian.

Intellect. auth. de quæſtore in princ.

Differentia incolarum & civium.

150 Nec obſtat quod municipem aut nativitas facit, aut manumiſſio, aut adoptio *l.* 1. *ad municipal.* Quia d. l. 1. *& totus ill: tit.* cum annexis ſequentibus non ſpectant ad jus, poteſtatem & titulum antiquum civitatis Romanæ: ſed municipiorum & munerum civilium, ſeu municipalium dumtaxat. Cives autem Romani non erant, nec dicebantur municipes ut dicemus in tractatu de muner. & honor. nu. Tum nati ex ſola matre cive Romana non erant cives, & tamen origo materna, deficiente paterna, municipem facit, l. ejus qui juſtum ad municipal. Tum manumiſſio etiam à vero cive Romano facta, non dabat civitatem Romanam, niſi fieret vindicta populo Romano authore, vel uno aut altero caſu poſtea ad hoc introducto, & nunquam generaliter, niſi poſt Juſtinianum, & tamen indiſtinctè facit municipem l. ejus qui manumiſit, ad municipal.

Intellect. l. 1. & tit. ad municipal.

151 Tum poterat quis eſſe municeps duarum civitatum: ſed non civis Romanæ, & alterius civitatis *d. l. ejus qui in princ. &* §. *Celſus. l. filij libertorum* §. *municipes. ad municipal* Tum adoptio non tollit, ſed accumulat. *l. ordine in fi. ad municipal.* Sed non poterat accumulare aliam civitatem Romanæ, Cicero pro Cornel Balbo, duarum (inquit) civitatum civis noſter (id eſt Romanus) eſſe jure civili nemo poteſt. Et iterum: ſed nos non poſſumus & hujus (ſcilicet Romanæ) eſſe civitatis, & cujuſvis præterea (id eſt excepta Roma) cæteris conceſſum eſt. Itaque & in Græcis civitatibus videmus Athenis Rhodios, Lacedæmonios, cæteros vidi adſcribi, multarumque eſſe eoſdem homines civitatum. Hæc Cicero, qui paulo poſt exclamat, ô mira, præclara, atque divinitus jam à principio Romani nominis à majoribus noſtris ratio comparata, ne quis noſtrum pluſquam unius civitatis eſſe poſſit! diſſimilitudo enim civitatum (ſcilicet qua Romam cunctis præeſſe vult) varietatem juris habeat neceſſe eſt. Quæ verba Ciceronis (quæ mihi videntur tum fuiſſe Cignea cantio) intelliguntur etiam ſi civis Romanus vellet ſimul eſſe civis confœderatæ vel ſubditæ civitatis, ut in exemplis quæ profert Cicero de Athenis, Lacedæmone, Rhodo, quæ tum & ante Ciceronem natum ſuberant Romanis.

Cigneus clamor Ciceronis.

152 Differentiæ rationem in eadem oratione ſubindicat Cicero, dicentes: atqui cæteræ civitas non dubitarent noſtros recipere in ſuas civitates, ſi idem nos juris haberemus quod cæteri, id eſt habere vellemus, & in ordinem redigi. Tum demum facile, illis etiam cupientibus, Romanus civis manens, aliarum quoque civitatum civis fieri poſſet, ut in cæteris, ſi Romani nollent plus juris habere præ aliis, ſed eſſe æquales & veri ſocij, non domini & caput orbis. hactenus Cicero. Hac enim ſuperbia, hoc ſibi prærogatum jus ſtatuebant, & velut divinum hiante ore aſtruebant, ut etiam falſo numinis metu mentes quoque aliorum omnium hominum ſibi ſubiicerent. Hinc Titus Pomponius civis Romanus equeſtris ordinis, qui ad vitandas turbas & pericula ruentis Reipublicæ ſub bellum civile Syllæ & Cinnæ Athenas migravit, unde Atticus cognominatus eſt, cum omnibus officioſiſſimum ſe præberet, ita ut ei Athenienſes omnes honores quos poſſent, publicè haberét, civemque facere ſtuderent: eo beneficio uti noluit, ne civitatē Romanam aliâ ſcita amitteret, ut Cornelius Nepos qui eo tempore vixit, refert in ejus vita.

153 Porro ſimplex domicilium vel incolatus non mutat vel acquirit civitatem de jure, etiam aliam à Romana, ſed ſubiicit juriſdictioni, & facit municipem loci, & obligat ad omnia munera publica, quandiu du-

rat incolatus l. incola. 2. l. de jure omnium, in princ. ad municipal. Et poteſt re integra, & ſine fraude mutari l. nihil eſt l. incola 2. ad municip. Ex prædictis apparet quod poteſt quis eſſe municeps plurium civitatum etiam Romanæ, & alterius civitatis.

Intellect. l. cives. C. de incol. lib. 10.

154 Nec etiam obſtat quod ex edicto Adriani confirmato per Diocletian & Maximianum in l. cives. de incol. l. 1. lo. Cives quidem origo, manumiſſio allectio, vel adoptio, incolas verò domicilium facit. Tum primo quia ex legibus ibi præcedentibus & titulo ſub quo ſitæ ſunt, & titulis proximè præcedentibus apparet, quod loquitur quoad jura & munera municipalia, non autem quoad jus ipſius civitatis Romanæ, omnes enim leg. dicti tit. de incol. lib. 10. maximè ſex ll. præcedentes dictam l. cives, loquuntur dumtaxat ad finem munerum vel honorum municipalium in quibus ſufficit incolam vel civem eſſe civitatis, de cujus muneribus vel honoribus agitur. Et ſic d. l. cives eodem modo intelligitur, non autem de civitate Romana acquirenda. Tum ſecundò, ex ipſomet textu hoc apparet inquantum dicit cives fieri adoptione: Quod non poterat eſſe verum, niſi de inferiori municipio vel civitate, quæ adhuc per adoptionem non mutatur, ſed accumulatur, l. ordine in fi. cum ſequen. Ad municipal. l. in adoptionem 1. C. de adoptionibus.

155 Et ſic neceſſariò dicta l. cives, loquitur tantum de acquirenda inferiore civitate, non autem de ipſa Romana. Aut enim (ſingula ad vivum reſecando) dicta lex intelligetur ſecundùm jura antiqua Reipublicæ Romanæ; Et non poterat fieri adoptio etiam civis Romani à cive Romano cauſsâ ſolius familiæ mutandæ; niſi authore populo Romano & lege lata, ut teſtatur Cicero in oratione pro domo ſua ad Pontifices. Quod eſt intelligendum (ut etiam Cicero intelligit) de adoptione ejus qui erat ſui juris quæ ſpeciali nomine vocatur arrogatio, quia rogari debebat à populo in comitiis Curiatis, arbitris ſeu Præſidibus Pontificibus qui cauſas examinabant, nec arrogari poterat in niſi jam veſticeps, id eſt, qui jam ephebos exceſſerat, & arrogator in eum vitæ neciſque poteſtatem, ut in filium naturalem, authore Populo Romano, acquirebat, ut apud Gell. lib. 5. c. 19. Idem juris transferebatur per ſimplicem adoptionem, quæ ideo ſolius Prætoris vel alterius apud quem legis erat actio, tertia mancipatione (quod Juſtinianus emancipationem vocat. l. ult. C. de adoption.) injure cedendo fieri poterat: quia paterfamilias ſuum filiumfamilias etiam in ſervitutem vendere poterat. Ideo authoritas & poteſtas patrisfamilias ſupplebat defectum comitiorum. Sed quia adoptione tranſibat in aliam civis Romani familiam, & quandoque in aliam tribum, (ut s. nu. 84. Prætoria authoritas exigebatur. Et tunc temporis non erat juris & patriæ poteſtatis differentia inter filiumfamilias naturalem vel adoptivum: nec inter adoptatum vel arrogatum, ſed etiam hæc non quadrabant niſi inter cives Romanos. Et ſic eo tempore nec adoptio, nec adrogatio dabant, ſed præſupponebant civitatem Romanam.

156 Aut vero d. lex cives, intelligitur ſecundùm tempora ſua, & ſic plus 220. annis poſt obitum Antonini Pii cujus Edicto omnes liberi ſubditi Imperii civitate Romana donati ſunt l. in orbe, de ſtatu. homin. Et idem, quia illis temporibus adoptio adhuc minus facit, ſed magis præſupponit civem Romanum ut pote talem natum per illud edictum. Unde neceſſariò dicta l. cives, loquitur de inferioribus civitatibus. Tum tertio dicta lex eſt facta, ſaltem innovata per Diocletianum & Maximianum plus centum annis quo poſt edictum Antonini Pij nullis liberis hominibus imperij opus erat acquirere civitatem Romanam; Et ſic non eſt ad propoſitum. Præter id quod iterum plus quadringentis annis poſt obitum dicti Antonini innovata fuit per Juſtinianum magnum, imo ante quam Juſtinianus illam renovaret per ultimam & integram publicationem Codicis, jam innovarat & publicarat conſtitutionem Antonini Pij editione Pandectarum in quibus illam inſeruit, & conſequenter dicta lex cives, nullo modo referri poteſt ad futuros cives Romanos, nec ad de novo acquirendam civitatem Romanam.

157 Tum quarto quo tempore, tam primæ, quam ſecundæ editionis Codicis Juſtinianei: ipſa urbs Roma quantum ad omnia numera & jura municipalia, erat ſicut quælibet alia minima civitas Imperij, nec majori prærogativa fruebatur, nec frui poterat: Quod (quantumvis hiſtoriæ ignaris inauditum videatur) tamen non ſolum ex nunc verum fuit, ſed contigit etiam plus ducentis annis ante tempus Juſtiniani magni Conſtantinopolitani Imperatoris, qui nunquam Romam vel Italiam per ſeipſum vidit, idque ex tempore quo Conſtantinus I. ex concubina ſtabularia in Drepano Bithyniæ (quod poſtea inſtauravit, & à matre Helenopolim vocavit) conceptus & natus. ut dixi ſuper novo intellect. l. Lucius Titius de vulgar. & pupill. & in tracta. de orig. & progreſſu Francorum Latino & Gallico nu. 49. 52. 53. Et in hiſtoria trecentenaria part. 2. Tandem rerum potitus, ſedem Imperij tranſtulit Conſtantinopolim: & non ſolum ſumma & præcipua jura urbis Romæ valde confudit, ſed etiam in toto Imperio, & præſertim in Italia omnia jura & diſcrimina municipiorum & coloniarum confudit. Turbata quidem fuerant ſub tribus bellis civilibus de quibus infrà nu. 195. Sed mox ſub Auguſto & ſequentibus Imperatoribus reſtituta conſervata uſque ad eam tranſlationem Imperij poſt quam nunquam reſtituta ſunt. Quas ob res (ut teſtatur Ammianus Marcellinus qui eo tempore vixit lib. 17.) Conſtantius invectus eſt in Conſtantinum patrem. Tum quod is quoſdam Barbaros, & in orbe Romano non progenitos promoviſſet ad Conſulatum: quam exprobrationem puto mortuo patre factam: Non enim viventi auſus fuiſſet, ne parem experiretur vindictam, quam Criſpus frater ſuus à patre in ſævitiam degenerante occiſus,' ut plenius dixi in dicta hiſtoria trecentenaria par. 2. quò remitto.

158 Ut meritò tranſlatio illa ſedis Imperialis inter inclinationes Imperij Romani primo ſaltem loco referenda ſit, prout ab antiquis & doctis computatur: Tametſi Blondus decados primæ ab inclinatione imperij libr. 1. levibus de cauſis aliter ſentiat, & computet primam inclinationem Imperij à Roma per Alaricum Gothorum regem capta & partim deprædata, anno Chriſti. 412. Atqui prima inclinatio computari poterat ab horrenda captivitate Valeriani, quæ contigit anno Domini 262. in qua miſerè profligatus ille ſervus pœnæ obiit author octavæ perſecutionis Eccleſiæ. Sed quia non ab ejus vecordi filio Galieno, ſed poſtea ab aliis Imperatoribus reparata fuit, non computo illam: ſed clades illata per Conſtantinum I. nunquam fuit reparata. Sicut nec ea quæ contigit morte Juliani Apoſtatæ authoris duodecimæ callidæ perſecutionis & per dedecoroſam pacem factam à Joviano cum Perſis quæ eſt ſecunda inclinatio Imperij, de quibus dixi in hiſtoria trecentenaria par. 2. Quod autem Conſtantinus I. author fuerit primæ, patet ex illa ſectione & tranſlatione Imperij, tum confuſione municipiorum, coloniarum & veteris politiæ, quæ nunquam reparata fuit; Tum ex teſtamento ſuo quo Imperium velut hæreditarium & patrimoniale in quatuor partes diviſit, quod nunquam factum fuerat, quamvis à M. Antonio philoſopho & L. Annio Uero fratribus in communi, deinde à Diocletiano, & Maximiano Herculeo, eorúmq; ſucceſſoribus ſeorſim, ſub eodem tamen titulo & ſigillo unici Imperij adminiſtratum quandoq; fuiſſet, ut ſcripſi in hiſtoria trecentenaria. par 2. num. Quartò, ex bello civili hinc ſecuto inter ejus filios,

clades

clades & inclinatio ex his quatuor orta numquam reparata fuit: Meritò ſaltem primo loco computanda. Redeundo ad rem, cùm ab omnibus temporibus in toto Imperio, omnes promiſcuè & æqualiter eſſent cives Romani, non minùs Capuanus, aut Florentinus, aut Athenienſis quàm Romanus, nec minùs ſubeunda eſſent munera civilia Romæ quàm Athenis, Capuæ, vel Florentiæ. Neceſſe erat quaquà verſum par eſſet jus tam incolatus quàm civitatis, & reſpectu horum munerum, ſive Romæ, ſive alibi, in quacumque civitate vel oppido Imperii. Et ſic d. l. cives, ut non intelligitur de civitate Romana, in quantum aliquis fit, vel fieri debeat civis Imperii, hoc enim fruſtrà quæreretur: Sed loquitur, vel intelligitur in quantum quis eſt vel fit civis alicujus particularis ciuitatis, quoad munera; & conſequenter in quantum quis eſt civis vel incola Romæ, non eſt communis patria, ſed ut particularis civitas, & in quantum agitur de muneribus dicti loci particularis tantùm, in quo neceſſè eſt ut Romæ jure communi utatur aliorum municipiorum, vel cujuſvis minimæ civitatis, vel oppidi Imperii.

159. Et ſic ceſſant omnes illæ veteres prærogativæ urbis Romæ, & extinctæ ſunt omnes illæ exclamationes Ciceronis, ſuprà numer. 151. Imò extinctæ fuerunt à tempore dicti Antonini Pii, de quo in l. in orbe, de ſtatu hom. Saltem à tempore tranſlationis & primæ inclinationis Imperii factæ per Conſtantinum I. nothum, ſaltem a tempore quartæ inclinationis, quæ tempore Juſtiniani magni contigit Totila Romam capiente, deſtruente, comburente anno Chriſti 548. veteremque Senatum ſupprimente, qui numquam poſteà reſtitutus fuit, ut ſuprà num. 73. Græco ſuo more [illegible] Iuſtinianus, dum in principio ſuarum Inſtitutionum & ſui Codicis gloriatur ſe Romam & Italiam ter Imperio recuperaſſe: Verum Alb. Crantz Oſtrogothorum, lib. 3. c. 27. ait,

160. Juſtinianum magis Romam & Italiam deprædationibus expoſuiſſe, quàm liberaſſe. Jam enim 48. annis Roma & Italia floruerant ſub regibus Gothis, videlicet ſub Theodorico 38. annis ſub Amalaſunta ejus vidua & puero Atalarico octo annis, ſub Theodoro duobus annis, quando Juſtinianus arma intulit ad expellendum Gothos pacem petentes, qui precibus Zenonis predeceſſoris ſui trajecerant in Italiam ad profligandum Odoacrem, jam quatuordecim annos in Italia regnabat Romæ ſedens, quam Odoacriam vocaverat, ut ſuprà nu. 15. omnia jura Imperialia exercens, & leges etiam Eccleſiaſticas condens, ut Decretum quoque magnum teſtatur in c. bene quidem, 96. diſtinct. Sedem autem ſuam Gothi reges non Romæ nimis periculoſæ & invidioſæ conſtituerunt: ſed Ravennæ. Unde Roma jura petebat in omnibus etiam Eccleſiaſticis; Symmachus enim Ravennæ cauſam Pontificatùs ſui contra Laurentium Romanum à parte cleri & populi electum coram Theodorico rege dixit, cujus ſententiam obtinuit, & confirmatus fuit, ut teſtis eſt Platina in vita Symmachi, Nicephorus hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib. 16. c. 35. Sabellic. Ænead. 8. lib. 2. Et intelligo non de nova Ravenna citra mare poſt tempus Caroli magni condita, ſed de veteri illa (cujus nunc tantùm veſtigia extant) ad litus maris Adriatici ab Honorio habitata, deinde à Valentiniano juniore, qui eam multùm decoravit, ut ſcribit Raphael Volaterranus, lib. 4. & lib. 24. quam teſte Platina in Stephano 2. Aiſtulphus Longobardorum rex Faminia occupata, & Exarchatu ſuppreſſo deſtruxit centum ſeptuaginta annis, poſtquam à Narſetis obitu, & Longobardorum incurſu Exarchi Conſtantinopolitanorum Imperatorum in Italia vicarii, ſedem ibi ſpreta infœlici Roma, conſtituerant. Redeundo ad Juſtinianum, ſubdit Crantius loco præallegato, quodque per adventum Beliſarii in Italiam ſpes libertatis illuxit, per Juſtiniani avaritiam & ſocordiam in contrarium ſucceſſit. Nam & libertas omnino perdita, & urbs intus, extraque diruta & deſolata ad ſtupendam calamitatem redacta eſt, & lib. 4. §. 1. ait: tanta ſævitia ſævitum emunctione pecuniæ, ut omnes Gothorum imperia, etiam Itali rurſùm expeterent. Eâdem longiori verborum tractu ſcribit Blondus decad. 1. inclinationis Roman. Imperii, lib. 4. ad fin. & toto lib. 5. & 6. Juſtinianum affirmans ſocordis ingenii Imperatorem qui Belliſario duce præſtantiſſimo, uti neſcivit, ſed præ cupidine pecunias exigendi, nihil erogandi, gubernatores ſubſtituit, neque virtute, neque abſtinentiâ Belliſario pares, ut omnes & milites, & Italici ruinam Imperii, regnumque Gothorum affectarent. Contrà Totila Gothorum rex æquiſſimus in alienos, in ſuos ſeverus, ut nihil miſerius eſſet populis qui Imperatori Græco parebant, cùm extrà mœnia ab hoſtibus, intrà mœnia verò à militibus diriperentur. Duces autem munitas tenentes arces nihil de ſubjectorum injuriis curarent. Deinde longas & miſerrimas obſidiones Romanorum, & direptionem Romæ & Italiæ narrat Blondus lib. 6. Contrà Romam à Theodorico rege Gothorum in Italia regnante inſtauratam teſtatur Caſſiodorus, qui eo tempore vixit, omneſque hiſtorici & Blondus decados 1. ab inclin. Rom. Imperii lib. 3. Sed tempore Juſtiniani à Totila dirutam fuiſſe murorum parte ſolo æquata teſtatur Procopius, qui eo tempore vixit, & caſtris Juſtiniani interfuit, lib. 3. belli Gothici. Eadem refert Onuphrius Panvinus Veronenſis ſectæ mendicantium, quos Auguſtinenſes vocant Alexandri Farneſii Cardinalis clientulus & alumnus, lib. 1. de urbe Roma. ubi addit quod ab urbe condita uſque ad Beliſarii tempora ſemper urbs ampliorem murorum ambitum novo adjecto pomerio adquiſivit, nec umquam muri reſtituti ſunt, quin vel ſuperioribns ampliores, vel ſaltem æquales redderentur. In ea verò murorum quæ à Beliſario facta eſt, reſtitutione: urbis circuitus ita diſtortus & incomptus factus eſt ut nunc conſpicimus. Antiquum enim pomerii ordinem neceſſitate belli coactus turbavit: Et paulòpoſt ſic infit, omnino autem hunc murorũ urbis circuitum paulò minorem eo eſſe exiſtimo, qui antè Beliſarii tempora fuit. Plura hujuſmodi prætereo.

161. Nimis ergo ridiculi ſunt qui adhuc hodie pergunt, d. l. cives trahere ad veterem ſtatum Reipublicæ Romanæ quam etiam ignorant. Tum quintò & fortiùs quia jus adoptionis reſpectu patriæ poteſtatis Romanæ, non erat nec eſſe poterat niſi inter cives Romanos. §. jus autem inſt. de patria poteſtat. Tranſlato autem Imperio in Imperatorem, authoritas adoptionum quæ plenam vim arrogationis habebat, ut dixi, & quæ ſolius populi Romani erat (ut etiam teſtatur Gellius lib. 5. c. 19. & text. in l. 2. ad fin. C. de adopt.) tranſlata eſt in Imperatores, qui arrogatione quâ paterfamiliâs contenti, ut nec per ſummos quidem Magiſtratus ſine ſpeciali principali reſcripto fieret l. 2. l. arrogationes, l. in adoptionem, C. de adopt. §. præterea, inſt. quib. mod. jus pat. poteſt. ſolvitur. Simplicem autem adoptionem eorum qui in alterius patris poteſtate ſunt, Magiſtratuum auctorltati permiſerunt. l. 2. de adopt. §. 1. inſt. eo.

162. Quod intelligitur de veris Magiſtratibus, ſcilicet ordinariis, apud quos erat legis actio, id eſt, ordinaria & plena populi & juris Romani juriſdictio, ut latè explicat Cicero in Oratione pro Cecinna, quales erant ſummi ordinarii Magiſtratus, l. Magiſtratum de adoption. Quæ ita debet intelligi per l. 2. cum l. ſeq. de offic. Proconſ. & Juridicus Alexandriæ, quia apud eum erat legis actio, l. 1. de offic. jurid. Alexand. & l. 1. adoption. quæ debent ſimul jungi, rejectis ſomniis Accurſianis in d. l. Magiſtratum, & d. leg. 1. C. de adoption.

163. Porrò ut magnum erat apud veteres Romanos jus patriæ poteſtatis, ut patet in lege duodecim tabular. quæ etiam ad tertiam uſque venditionem, poteſtatem vitæ, neciſque permittebat, & nota, C. de

patrib. qui filios diſtrax. nihilque ſuum filiisfamiliàs habere poterant, ſed ſtatim indiſtinctè pleno jure quærebatur patri, §. 1. inſtit. per quas perſon. nob. acquir. l. placet, de acquirenda vel amittend hæredit. Hæc tam rigida patriæ poteſtatis durities à Decemviris qui anno urbis trecenteſimo colligendarum conſcribendarumque legum poteſtatem acceperunt relata in charta, ex his quas vocant duodecim tabulas, anno ſequenti in foro publicatas non ab illis incœpit, ſed ab ipſo Romulo, ut teſtatur Dionyſ. Halicarnaſſ. antiquitat. Roman. lib. 2. qui ait contrà quam Solonis, Pittaci, Charondæque Græcorum leges moderatam & ad tempus in filios dederunt poteſtatem (Quapropter apud Græcos ſæpe indecora multa in parentes committunt liberi) Romulum omnem & pluſquam herilem poteſtatem patri dediſſe in filium, majorem quam hero in mancipium, idque toto vitæ tempore, ſive uſque ad tertiam venditionem in ſervitutem, ſive in carcerem eum mittere, ſive flagris cædere, ſive vinctum ablegare ad ruſtica opera, ſive necare libeat, etiamſi filius tractet Rempublicam, etiamſi Magiſtratus gerat maximos, etiamſi liberalitatis laudem publicè ſit promeritus. Certè juxtà hanc legem viri illuſtres pro roſtris faventc plebe concionantes in Senatus invidiam, fruenteſque auris popularibus, detracti è ſuggeſto per parentes adducti ſunt, pœnas daturi ex ipſorum ſententia: quos dum per forum ducerentur, nemo adſtantium eripere poterat, non Conſul, non Tribunus, non ipſa turba cui tum adulabantur, licèt omnem poteſtatem ſua minorem exiſtimaret. Hæc Dionyſ. qui ait ſe tacere quot viri fortes necati ſint à parentibus ſub dictæ legis auctoramento, vide Valerium de parentum ſeveritate adverſus liberos libro quinto, capite octavo. Nec & ſtatuit Romulus in Nothos, aut vulgo quæſitos. Sed in juſtos tantùm filios, Inſtitut. de patria poteſtate, in princip. leg. 3. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni jur. per quos demum non per illos ſciebat conſervari Rempublicam, eique imminere potiùs ab ingratis & degeneribus filiis quàm à nimium ſeveris parentibus perniciem. Sed aliam quoque & politicam legis ſuæ habuit rationem, nempe ut Barbaros illos & undique allectos cives induceret ad legitimos deinceps generandos & alendos liberos: quippe qui in eos omnem etiam pluſquàm regiam habituri eſſent poteſtatem. Utque (etiam poſt moderationem tempore Imperatorum ſequutam) adhuc magnum & valdè ſerium beneficium filiis erat, emancipatio, l. 1. C. de off. Præt. Ita magnum jus erat adoptionis tamquam res ſacra, ita ut filius naturalis & legitimus emancipatus non ſolùm deſineret eſſe legitimus, ſed etiam haberetur pro penitùs extraneo; Ita ut extraneus adoptatus ſolus, emancipato excluſo ſuccederet, & deficiente adoptato adgnati remotiores naturalem & legitimum, ſed emancipatum, vel in adoptionem datum quantumvis gratum ſucceſſione patris ab inteſtato excluderent ex lege duodecim tabularum, Inſtitution. de legitima adgnator ſucceſſion. in princip. & filiusfamiliàs, ſive etiam naturalis, ſive adoptatus nihil ſuum habere poterat, ſed omnia, etiam ſucceſſionem teſtamentariam naturalis legitimi (vel qui legit matus fuerat) patris, quærebat adoptanti, leg. utrùm de verbor. obligat. à quo & occidi, & uſque in tertiam manumiſſionem vendi poterat: quæ barbaries ſenſim moribus, deinde legibus imperialibus cicurata eſt. Et quod in adoptionem dati nullo modo computarentur inter liberos naturalis patris, luculentum extat exemplum apud Livium, libro quinto quintæ decad. chartâ octavâ, de L. Æmylio Paulo Macedonico, Æmylii Pauli in Cannenſi pugna cæſi filio, qui Paulus Macedonicus triumphali pompâ, auro, purpurâque fulgens, Perſeum Macedoniæ regno exutum & catenis vinctum, ante currum ducens duos naturales ex Papyria priore uxore filios ætate majores, ſecum in triumphali curru vehere non potuit, quia filii ſui non reputabantur, ſed extranei utpote in adoptionem dati, & ſic in aliam familiam & gentem tranſlati. Quorum major natu Q. Æmilius Paulus poſtquam adoptatus fuit a Fabii cunctatoris filio, relictis nomine, gente & familâ paternis, vocatus eſt Q. Fabius Maximus Æmylianus: Alter autem minor natu vocabatur P. Æmylius Paulus. Sed poſtquam adoptatus eſt a P. Cornelio Scipione filio ſuperioris Africani, qui victo Hannibale Carthaginem tributariam fecerat, vocari cœpit P. Cornelius Scipio Æmylianus, poſteà dictus Africanus minor à combuſta & deleta Carthagine. Habuit autem Paulus Macedonicus ex ſecunda uxore duos filios in ſua familia & poteſtate retentos, atque adeò (ut ait Livius) ſolos nominis ſacrorum, familiæque hæredes, quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimiles prædeſtinanteis triumphos oportuerat, niſi alter duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum; alter quatuordecim annorum, triduo poſt triduum obiiſſent. Quare pater paulò poſt, concione habitâ, orbum ſe & in Paulina domo ſolùm profeſſus eſt, utpote omnibus filiis, aut mortuis, aut in alienas gentes & familias (nempe Fabiam & Corneliam) tranſlatis, nec ad ſe, domumve ſuam ſpectantibus, ſeque victorem redeuntem precatum eſſe, ut cùm ex ſummo retrovolvi fortunam conſuêſſet mutationem ejus, domus mea potiùs quàm Reſpublica ſentiret. Itaque defunctam eſſe fortunam publicam ſuâ tam inſigni calamitate ſperabat, quod triumphus ſuus velut ad ludibrium caſuum humanorum duobus liberorum ſuorum funeribus eſſet interpoſitus. Quod autem miſeri illi Ethnici nihil ſciebant, nec ſperabant de vita æterna, & tantùm laborum, tantùm longanimitatis ſubibant pro populari aura, quam caducam, brevemque ſciebant, opprobrium & dedecus multorum religionem Chriſtianam ignaviter profitentium.

164. Quod autem num. 155. dixi ex Gellio de duplici modo adoptionis, latiùs habetur ex his quæ tradunt Caius antiquus Juriſconſultus in ſuis inſtitution. & Boetius in commentario topicorum Ciceronis lib. 3. quædam fiebat per æs, & libram, eorum ſcilicet qui eſſent in poteſtate patr. vel avi paterni, adhibitis non minùs quinque teſtibus civibus Romanis puberibus, & alio cive libram æneam tenente, qui appellabatur libripens, ut in imaginaria venditione olim (etiam ex lege duodecim tabularum) Romanis valde ſolemni & uſitata, quæ mancipatio dicebatur, de qua meminit Tribonian. §. præterea, inſtitut. quib. mod. jus patriæ poteſt. ſol. & in tit. de teſtamentis, in princ. quemadmodum emptor familiæ æs tenens dicebat hæc ſolemnia verba, hunc ego hominem, vel hanc rem ex jure Quiritium meam eſſe aio, iſque eave emptus eſt hoc ære æneâque librâ, & mox ære percutiebat libram, idque æs dabat ei à quo mancipio accipiebat quaſi pretii loco: hâc ſolemnitate fiebat omnis alienatio jure Quiritium & inter ſolos cives Romanos. Ita uſurpabatur in teſtamentis, in quibus hæc diutiùs manſit, inſtit. de teſtamentis, in princ. & in adoptionibus eorum qui erant in alterius poteſtate, quos pater vel avus dicebatur vendere adoptanti, ut etiam obſervavit Octavius Cæſar qui Caium & Lucium adoptavit domi per aſſem & libram emptos à patre Agrippa. Sueto. Tranquill. in Auguſto, c. 64. Tertium autem nepotem Agrippam, ſimulque privignum Tiberium adoptavit in foro lege curiata, hi enim erant ſui juris, ideò curiatis comitiis & ſic auctoritate populi adoptandi fuerunt. Priores autem apud ſe, ut ſummum Magiſtratum adoptare potuit ſolemni per æs & libram more: nullus enim Imperatorum populi moribus & inſtitutis ſe magis accommodavit quam Auguſtus, nec immeritò ſenſim irrepens & fortunam reverenter habens, ut indicat Cor. Tacit. Annal. libro 1. in princ. poſito (inquit) Triumviri nomine Conſulem ſe ferens, & ad tuendam plebem tribunitio jure contentum: ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit,

inſurgere paulatim, munia Senatûs, magiſtratuum, legum in ſe trahere.

165. Cæterùm etiam ante Imperatores, florente Republicâ, Civitas Romana tribus modis obtinebatur, videlicet origine, manumiſſione, allectione, non tamen indiſtinctè, ſed ut ſequitur. Quia reſpectu originis intelligendum, eſt non de origine loci, ſed perſonæ, videlicet è patre Cive & juſtis nuptiis, etiamſi extrà Romam vel etiam Italiam, vel etiam extrà Imperium, etiam in captivitate hoſtium natus ſit, ut omnium hiſtoriarum ſeries obſervatum fuiſſe oſtendit tam ante Imperatores, quam etiam ſub illis, quamdiu floruit Imperium. Plus dico quod illud de nato in captivitate etiam de jure procedit, quia non eſt dubium quin habeat poſtliminium, l. apud hoſtes de captivit. & poſt l. reverſ. l. ab hoſtibus, §. non minus, ex quib. cau. major, l. ſi quis filio. §. ſive autem, de injuſto, rup. teſtam. Amplio etiamſi ibi fuerit conceptus & natus, & poſt partem in ea captivitate mortuum redierit, non tamen dicitur abſque patre, imò etiam ei ſuccedit quamvis l. divus, de capt. & poſtlim. reverſ. primâ facie decidat contrarium; ſed alium ſenſum, ut dixi in nov. intellect. quo remitto.

166. Idem reſpectu manumiſſionis, quia intelligendum, dummodò ſervus qui manumittitur, & qui per hoc naſci videtur, eſſet verè non fictæ & abſque fraude ſervus civis Romani manumittentis, & non aliàs, & adhuc dummodò manumitteretur vindictâ, vel aliâ ſpecie manumiſſionis quæ cum libertate civitatem donaret. Erant enim olim plures ſpecies manumiſſionum & etiam libertorum, nec omnes fiebant cives Romani, & conſequenter hujuſmodi Libertinorum alii non erant cives Romani, quas differentias Juſtinianus magnus *plus* 560. *annis* poſt Rempublicam ad Imperatores tranſlatam ſuſtulit, §. ult. Inſtit. de libertin. & C. de dedititia liber. toll. & de Latino liber toll. per totum tamen initio apud Romanos unica dumtaxat legitur ſpecies manumiſſionis, quâ ſervus manumiſſus fieret civis Romanus, ſcilicet vindicta, quæ adhuc non cœpit niſi poſt reges exactos, anno urbis 245. quamquam apud illos, ſicut & ante eos apud omnes gentes una fuerit ſpecies manumiſſionis libertatem conferens.

167. In quo Dionyſius Halicar. Græcus non tam judicio quàm amplificandi ſtudio erat dicens antiquit. Roman. libro 2. Servium Tullium, 6. Romanorum Regem quòd servâ genitus eſſet, ut ſuæ conditionis homines novo beneficio afficeret, primum hunc manumittendorum ſervorum morem induxiſſe, dominiſque hinc poteſtatem quam prius non habebant, aut habere non putabant, dediſſe. Et malè: manumiſſio enim juriſgentium eſt l. manumiſſionis, in princip. de juſt. & in inſtit. de Libertinis, in prin. & ab initio, ſemper fuit apud Romanos ſicut ante & poſt eos, apud omnes gentes. Sed apud Romanos manumiſſi non fiebant cives Romani, ſed manebant inter homines liberos infimæ ſortis, quales erant opifices & ſimplices incolæ ſubditi, non tamen de numero civium, imò deterioris, conditionis quàm incolæ propter dedititiam, vel Latinam conditionem, aut jus patronatûs, obſequia, operas, & alias reliquias ſervitutis privatæ, & juriſgentium, poteſtatis erat manumittere: peregrinum verò, vel nullius in civitate ſtatûs, civem Romanum facere, non erat juri gentium, nec privitæ, ſed publicæ Romani juris poteſtatis.

168. Primus qui cum libertate Romana civitate donatus eſt publicâ auctoritate, fuit Vindicius Vitelliorum ſervus, in præmium detectæ proditionis de Tarquinio reducendo. Et hinc obſervatum ut qui ita liberati eſſent: in civitatem accepti viderentur, Livius *lib.* 2. Hoc ergo fuit primum exemplum. Et initio, hoc tantùm modo manumiſſi fiebant cives, in quo tria requirebantur. Primum benemeritum, non in privatum dumtaxat etiam proprium dominum, ut in l. 1 C. pro quib. cauſ. ſervi pro præmio liber. accip. Sed in Rempublicam, ut in l. 2. C. eod titul. ut in dicto Vindicio. Secundò requirebatur conſilium, in quo cauſa cognita, libertas vindictæ adjudicabatur, vel à dignus declarabatur. Tertium ipſa vindicta, ſeu in libertatem & civitatem Romanam vindicatio, quæ complectebatur tria, videlicet libertatem) pecuniam ex ærario ſeu de publico, & civitatem. Ut enim fieret verus civis Romanus, præter pretium ſervi de Republica benemeriti (quod domino de publico ſolvebatur, l. 2. C. de quib. cauſ. ſervi pro præmio) neceſſaria erat pecunia manumiſſo danda, eaque ſufficiens, ut inter cives cenſeretur, utpote poſt cenſum à Servio Tullio inſtitutum, ne ſolo capite, & ſic inter ærarios cenſeretur quos à corpore Reipublicæ & à civitate ipſa prorſus alienos cenſet Blond. triumphant. Romæ lib. 3.

169. Sed minus hyperbolicè loquitur, nec eſt ita; tantùm enim à militia, honoribus, & majoribus muneribus alieni erant: non autem à muneribus humilioribus & ſordidis, & aliis ſibi congruentibus ut tutelis vel curis ſuorum. Ideò ut infimi cives in ſexta & ultima claſſe cenſebantur, ergo pars erant, licet infima civitatis. Totas enim ſex claſſes de civibus à Servio Tullio factas eſſe teſtantur Livius lib. 1. & Dyon. antiquit. Rom. lib. 2. ergo etiam ſexta de civibus erat quod etiam lege duod. cim tabularum probatur, quæ diſertè ſic ait proletario civi quivis volet, vindex eſto, Aul. Gellius lib. 16. c. 10.

170. Verum eſt quod ſicut ſæpe appellatione Magiſtratus non veniunt niſi majores, ut ſuprà numer. §. quamvis etiam minores & infimi ſint propriè magiſtratûs: ita ſæpe appellatione civium Romanorum, non intelligebatur niſi de illis qui aliquo certo facultatum cenſu cenſi erant, quia hi ſoli ſuffragiorum, dignitatum, militiæ & publicorum munerum capaces erant, non autem capite cenſi, & proletarii, & Libertini, niſi in neceſſitate. Undè appellatione claſſium quando de ſuffragiis vel creandis Magiſtratibus agebatur, ſolæ quinque claſſes intelligebantur, non autem ultima & ſexta proletariorum & capite cenſorum, quia hi ſuffragia non ferabant. ut patet apud Livium libro tertio ubi ait anno urbis 297. ſingulis claſſibus binos tribunos plebis fuiſſe creatos, & ſic ex omnibus claſſibus binos, ex unaquaque, & tamen in totum non fuerunt niſi decem tribuni. ergo ſexta & ultima claſſis non computabatur inter claſſes, nec ex ea fuerunt aliqui electi, quamvis dicantur electi & ſingulis claſſibus ſcilicet, jus ſuffragiis habentibus.

171. Addit ſolus Plutarchus in vita Publicolæ huic Vindicio poteſtatem datam ferendi ſuffragii in quacumque tribu vellet: quod nec veriſimile quidem puto; præſertim cum ſubdat Appium Clodium Cenſorem primum omnium jus obeundi ſuffragii Libertinis ad popularium gratiam conceſſiſſe, cujus cenſura non fuit niſi poſt 200. annos à Vindicio, & acta ejus valde odioſa, ut ſuprà numero vigeſimo nono, numero trigeſimo-octavo. Nec Brutus primus & novus Conſul adeò ſeverus (ut nec filiis parceret) cenſuum ordines turbare voluiſſet, nec auſus fuiſſet: abunde ergo cum Vindicio actum fuit, ſi in quinta claſſe deſcriptus eſt, in qua undecim millia æris vel undecim minarum cenſuum profiteri ſufficiebat. quæ ſumma ex Budei noſtri aſſe circiter centum & decem coronatos efficit.

172. Hic ergo fuit primus apud Romanos manumittendi modus civitatem cum libertate conferens qui ab uno ſingulari exemplo inchoatus deinceps ad ſimiles caſus eâdem ſolemnitate obſervata extenſus (ut innuit Livius) primam ſpeciem manumiſſionis civitatem conferentis conſtituens quæ vocata eſt vindicta, & ita initio serioſe & ſeverè obſervabatur. non ad impediendum libertatem, ſed ad conſervandam majeſtatem civium & populi Romani.

Tandem temporis progreſſu per abuſionem vocabuli, omnis manumiſſio quæ ex cauſa etiam privata coram Magiſtratu fiebat, cœpit vindicta vocari, ſive manumiſſus fieret civis Romanus, ſive non ut toto tit. ff. & C. de manumiſſis vindicta, & apud conſilium manumiſſione.

173. Poſteà inolevit apud Romanos, ut ſi ſervus conſenſu domini nomen ſuum detuliſſet in cenſum apud Cenſores vel Magiſtrum cenſus & cenſitus fuiſſet inter cives Romanos: quod ſtatim fiebat liber & civis Romanus, ut refert Boëtius Severinus in Topic. Ciceronis & Theophil. Inſtit. de Libertis, §. ultimo. Sed valde falluntur dum putant iſtud fuiſſe à tempore Ciceronis, qui plus 570. annis, illud & plus 600. annis iſtum præceſſit: adhuc enim tempore Ciceronis ægrè communicabatur civitas, ut ipſe in Oration. pro Archia poëta ſatis teſtatur, & in ſuis Topicis in princ. non enumerat modos conſequendæ civitatis & libertatis, ſed tres modos ſimplicis libertatis tantùm, videlicet vindicta, quando inter vivos coram judice manumittebatur: jam enim, ut dixi, inoleverat vindictam vocari quoties Judex etiam in tranſitu author erat, ſine conſilio, ſine cauſa Rempublicam concernente, ſed ſolâ privatâ liberalitate domini. Item cenſu, videlicet quando pretio dato, ſe redimebat, vel redimebatur ab alio, ut ibi declarat Laurent. Valla in commentar. Tertio teſtamento.

174. Bene quidem verum eſt quod ſi ſervus conſenſu domini deſcribebatur in libris & tabulis (olim elephantinis) cenſus civium Romanorum tamquam civis Romanus, ab habente poteſtatem dandi, vel recipiendi in civitatem: quod tunc ſtatim fiebat liber & civis: Sed ea poteſtas tempore Reipublicæ Romanæ: nec Cenſoribus quidem competebat, qui erant de ſummis Magiſtratibus, & poterant etiam Senatores, Conſulares & Triumphales Dictatores, non ſolùm de Senatu, ſed etiam de omnibus ordinibus dejicere, & ad infimos ærarios reducere. Gellius, lib. 4. noctium Attica. c. 8. Sed ſolus populus Romanus poterat, & tandem Imperatores Caſtrenſes quibus ex lege populi Romani hæc poteſtas (quo citiùs inſignes, reique ſuæ faciendæ utiles allicere, & hoc beneficio Reipublicæ Romanæ devincire poſſent) ad certum tamen numerum, vel certos limites tribui cœpit, ut teſtatur Cicero in Oratione pro Cor. Balbo. Et noviſſimè Imperatores Monarchiæ ſenſim indulgentius, ita ut tandem Anton. Pius ad omnes ſubditos imperio, non tamen plenè, ut infrà num. 178. 180.) extenderit.

175. Quod autem Boetius & Theophilus in locis præallegatis addunt, velut antiquam tertiam ſpeciem manumiſſionis civitatem Romanam conferentis, videlicet ex teſtamento vel codicillis, & ſic non ſolùm ſine ulla publica autoritate: ſed etiam ſine ullo publico miniſterio, non eſt verum. Nec Cicero in Topicis dicit hoc modo fieri civem, ſed liberum tantùm, & facile falli potuit Boetius, qui ſcripſit plus 350. annis poſt obitum Antonini, qui ſtatuit omnes liberos in toto Romano orbe cives Romanos eſſe, & ex tunc ſub Imperio ex omni manumiſſione non ſolum libertas, ſed etiam civitas Romana competebat ex ſola diſpoſitione privata domini, niſi eam limitaret ad dedititiam, vel Latinam libertatem, quas limitationes Juſtinianus poſtea ſuſtulit, & ſtatim cives fore Romanos indiſtinctè conſtituit, faciliùs ergo falli potuit Theophilus, qui diu poſt Juſtinianum magnum, & poſt Boetium ſub Theodorico Gotho Italiæ Rege mortuum, ſcripſit. Sed utrumque excuſando, dico quod non expreſſerunt hanc tertiam manumiſſionis ſpeciem, hanc vim habuiſſe ante Imperatorem Antoninum, & multominùs in veteri Republica Romanorum, ſub cujus finem forſan ultimarum voluntatum favore inductum fuit ut manumiſſus teſtamento civis Romani, etiam Romanus civis efficeretur. Sed hoc non eſt veriſimile, quia teſtamenta privatorum, nec eorum contractus nihil movere poſſunt de jure publico, l. jus publicum, ff. de pactis. Tum hoc nullo jure probatur, nec ullo antiquo Authore qui ante Imperatores Romanos ſcripſerit. Quod enim attinet ad librum Inſtitutionum Caii, ille vixit & ſcripſit diu poſt Rempublicam Romanam ſuppreſſam & in Imperatores tranſlatam, ut patet in l. ſi calumnietur de verb. ſignif. & in procemio, ff. §. in his autem.

176. Nec obſtat quo tempore Boetii vigebat lex Conſtantini, quæ eſt in C. Theodoſiano, lib. 4. tit. 7. Quia in ſecundo reſponſo ubi de teſtamento loquitur, hoc ſolis concedit clericis manumittentibus velut in privilegium, unde falluntur etiam eruditi quidam, qui putant Conſtantinum magnum in d. l. (quæ aliquibus detractis habetur in C. Juſtinianeo, ſub tit. de his qui in Eccleſiis manumit.) introduxiſſe quartam ſpeciem manumiſſionis civitatem Romanam cum libertate conferentis, videlicet in conſpectu Eccleſiæ & Epiſcoporum, quia dicta lex propriè nihil novi addit, ſed edictum Antonini Pii (quod impiis edictis Diocletiani & Maximiniani & aliorum perſecutorum Eccleſiæ, quantum ad Chriſtianos & Eccleſias obliteratum fuerat) in uſum reducit, quod non fuit initio plene factum, ſed poſteà generaliter per l. privilegii, l. decernimus, C. de ſacroſ. Eccleſ. nec allego legem integram Conſtantini, quæ eſt in C. Theodoſiano, niſi pro hiſtoria: quod enim detractum fuit, nec poſitum in C. Juſtinianeo, abrogatum eſt in 2. conſtitut. C.

177. Quod autem in noſtro C. poſita eſt d. l. de his qui in Eccleſ. manum. non eſt factum niſi ad oſtendendum antiquitatem & devotionem Conſtantini magni erga Eccleſias Catholicas, alioquin tempore Conſtantini ſuperfluebat per d. l. privilegia, & l. decernimus, quod autem gloſſ. Salicet & alii in d. l. unica intelligunt dari facultatem minoribus 20. annis liberè ſervos ſuos manumittendi coram Eccleſia, omiſſo Decreto conſilii & judicis competentis, & abſque allegatione & probatione cauſæ legitimæ, prorſus falſum eſt, quia dicta lex nil dicit, nec diſponit de minoribus, nihil de lege Ælia Sentia, quæ conſequenter non corrigitur: ſed manet & dicta lex unica præſupponit omnia alia habilia ſicut & aliud edictum Conſtantini in l. 1. Cod. de ſacroſanctis Eccleſiis, quæ Conſtantini leges non erant ſupervacuæ tempore ſuo propter impias leges Tyrannorum latas contra Eccleſias & Miniſtros. Pariter in 2. reſponſo d. l. unicæ, non eſt intelligendum quod liberè permittatur Epiſcopis vel Clericis ſine Decreto ſervos ipſius Eccleſiæ manumittere, magis enim loquitur de ſervis propriis ipſorum Clericorum, nec de aliis prohibitis. Et hæc de ſecundo Civitatis Romanæ quærendæ modo ſuprà numero centeſimo ſexageſimo-quinto, paulò poſt prolixiùs ad multas leges obiter novè declarandas. Tertius modus videlicet allectio per ſe patet, & ſpectabat ad populum, ſuprà numero centeſimo ſeptuageſimo-quarto.

178. Subtiliter tamen & ad unum reſecando, duæ tantùm erant cauſæ, videlicet origo, non localis, ſed perſonalis, ut ſuprà numero centeſimo ſexageſimo-quinto, & allectio, quia manumiſſio non adferebat civitatem vi manumiſſionis, ſed vi allectionis, quod eſt verum etiam poſt edictum Antonini, intelligendo de plena civitate Romana, propriè & ſtrictè ſumpta, quæ non ſint per illud edictum communicata, & ſic ad hanc, deficiente origine, neceſſaria erat allectio ab habente poteſtatem & [illegible] ſeu adſcriptio in numerum naturalium civium.

179. Et initio, priuſquàm civitas conſtituta eſſet, omnes etiam ſervos fugitivos ſceleratos & proſcriptos undecumque etiam aperto aſylo alliciebant, è quibus conſtata civitas, deinde immigrantibus parentibus & propinquis captarum, præſertim Sabinis, quibus non ſolùm urbs, ſed etiam Senatus & Regnum communicata ſunt, valde aucta ſunt, civis tamen urbis ſic auctæ, tertia pars ab illis fugitivis nomen cepit, ut ſupra nu-

mero vigeſimo-ſecundo. Tertiò Tullo Hoſtilio tertio Rege, magis aucta eſt urbs & duplicatus civium numerus ex primoribus Albanorum, in patres lectis diruta Alba, & omni populo Albano cum aris & focis Romam tranſlato, Cælioque monte urbi addito Livius libro primo. Quartò Ancus Martius quartus Rex Politorio urbe Latinorum vi captâ, quam paulò poſt diruit, omnem multitudinem Romam transduxit civitate donatam, Aventino monte; novæ civium multitudini dato, & paulò poſt Tellenis, Sicanaque captis, novi cives indè Romam adducti. Janiculo ponte ſublicijs (tum primum in Tiberi facto) urbi addito, tum circà annum urbis conditæ centeſimum deſiit civitas Romana tantùm, cum jure civium in urbem admiſſis augeri, & advenis ſponte immigrantibus, qui inter peregrinos haberi cœperunt, niſi ſiqui, ſingulares ob divitias vel opes, quas invehebant, civitate donarentur ut Lucumo nepos Demarathi Corinthii, de quo in prim. l. 2. de orig. jur. qui cùm Romam immigraſſet, Tarquinius Priſcus nominatus eſt, & Anco in Regno ſucceſſit.

180. Sed maximè poſt cives à Servio Tullio ſucceſſore ſuo cenſos, & in ſex claſſes, habita dignitatum, (ſed re verâ præcipuè opum) ratione diſtributos, ut jam belli, paciſque munera viritim, ut ante, ſed pro modo pecuniarum ſeu patrimonii facerent, cœptum eſt rariſſimè & difficillimè, nec niſi quibuſdam ſingularibus, ut Appio Clodio ſuprà num. 54. communicari civitatem: quamvis enim, quibuſdam populis victis, quo magis eos ſibi conciliarent, & in fide retinerent, darent civitatem, ut Sabinis & Latinis: Tamen non fiebant veri cives Romani, nec tales dicebantur, niſi quoad quædam in fœdere comprehenſa: Sed remanebant cives ſuæ quiſque civitatis, nec propriè ſinguli, ſed populus vel civitas dicebatur civitate donatâ, id eſt, certis juribus civitatis tantùm. Unde dicebantur ſocii civium Romanorum, non cives, ut per totam hiſtoriam Livianam; longè autem aliud, eſſe ſocium civium, vel haberi pro cive: quàm civem eſſe L. Mercis, & ibi gloſſa vet. de verb. ſignif. Alberic. part. 1. ſtatutorum, qu. 64. Socinus l. ſed ſi hâc, §. patronum, numero primo, de in jus vocand. l. 1. §. per ſervum corporaliter, de acquir. vel amittend. poſſeſſ.

181. Quid? quod Latini multis atrocibus bellis domiti, ſunt civitate Romanâ tandem donati, non tamen erant cives, ſed ſocii. Ita ut anno urbis quingenteſimo ſexageſimo licet nominibus datis coloniæ Romanæ ſe gererent pro civibus Romanis, Senatus judicavit non eſſe eos cives Romanos Livius libro trigeſimo quarto, chartâ octavâ, unde leges latæ de civibus Romanis (putà ut non liceret ſuprà quincunces vel trientes fœnerare) non ligabant hujuſmodi ſocios, donec lege ſpecialiter cautum eſſet. Cives enim Romani fraudem faciebant legi uſurariæ de perſona ad perſonam, tranſſcribendo nomina in ſocios, qui non tenebantur legibus Romanis, etiam contrahendo cum civibus Romanis, qui ſic libero fœnore obruebantur. Quâ re cognitâ latum eſt plebiſcitum Senatu etiam authore, ut cum ſociis & nomine Latino pecuniæ creditæ jus idem, quod cum civibus Romanis eſſet. Livius libro trigeſimo-quinto, chartâ ſecundâ, id eſt, ut ſocii tenerentur iiſdem legibus uſurariis quibus & cives. Et meritò proviſum fuit plebiſcito, non lege & convocatione totius populi, ne Patricii & potentiores qui fraudem illam faciebant & quorum intererat, Comitia majora turbarent.

182. Civilitas aut ſocietas illa non aliud erat quàm authoramentum, ſeu lenimentum ſervitutis, ex lege autem fœderis, ſeu ſocietatis licebat uni civi cujuſque oppidi Latini relinquendo domi in patria civitate ſua filios, vel aliquem è ſtirpe ſua civem ejuſdem oppidi, tum demum ſe cum aliis rebus transferre Romam & fieri verè & actu civem Romanum; cùm autem huic legi fieret fraus per multos Latinos, volentes civitatem mutare, Romamque tranſire, qui ut ſtirpem patriæ, non relinquerent filios ſuos (poterant enim eos etiam ex lege 12. tab. in ſervitutem ter vendere) dabant mancipio civi Romano eâ conditione, ut eos manumitteret, & ſic manumiſſi fiebant Libertini cives, & hoc commento pater faciebat ſe verum civem Romanum ex lege, & tamen nullam relinquebat patriæ ſtirpem ſecundùm legem: ſed eum, vel unum ex filiis, quem viſus erat relinquere, habebat Romæ tamquam Libertinum civem, qui verò nullam ſtirpem (ſcilicet maſculinam) habebat, dabat ſe mancipio cuivis Romano civi eâ conditione, ut manumitteretur, adeò mallebant quidam eſſe Romæ ut Libertini cives, quàm in patria, ut cives ſimpliciter. Quod commentum ita promiſcuè invaluit, ut poſteà eo ſpreto, & abſque ullo circuitu, rectà Romam migrarent & in cenſum ſe deſcribi curarent: quâ de re legati ſociorum Latini nominis anno urbis quingenteſimo ſeptuageſimo-ſeptimo quæſti ſunt in Senatu: quoniam cum fraudarentur civibus, & nihilominùs ſolitum numerum militum dare compellebantur, quod ſi huic fraudi indulgeretur perpaucis luſtris futurum, ut deſerta oppida, deſerti agri, nullum militum dare poſſent. Similem querelam fecerunt Samnites & Peligni ſocii Romanorum, quoniam quatuor millia familiarum ab ſe Fregellas coloniam Romanam (quo vacationem fortè militiæ, aut minùs oneris haberent) tranſierant. Hæc putabant prohiberi, utque cives ſui in ſuas civitates redire juberentur, & lege caveretur ne quis, quem civitatis mutandæ causâ; civem faceret, neve alienaret, & ſi quis ita civis Romanus factus eſſet, irritum eſſet. Quæ omnia conceſſit Senatus, Livius lib. 41.

183. Non ergo ſocii civitate donati, cives erant, quod adhuc clarius apparet ex his quæ mox ſubdit Livius, C. Claudium pulchrum Conſulem exequendo illud Senatuſconſultum edixiſſe, qui Latini ſocii, majoreſve eorum, Marco Claudio & Titio Quintio Cenſoribus; & poſteà, id eſt, à duodecim annis & ultrà apud ſocios Latini nominis (id eſt, inter Latinos) cenſi eſſent, ut omnes in ſuam quiſque civitatem ante Calendas Novembres redirent. Quæſtione (hoc eſt, inquiſitione & pœnâ) quia ita non redigiſſent. L. Mummio Prætori Decreta, ad quam Legem & Edictum Conſulum adjectum eſt Senatuſconſultum, ut Dictator, Conſul, Interrex, Cenſor, Prætor, qui nunc (id eſt, pro tempore) eſſet apud forum, & apud quem manumitteretur & in libertatem vendicaretur (id eſt, manumitteretur vindicta late ſumpta, ut ſuprà numero 172. juſiurandum exigeret à manumiſſore civitatis mutandæ cauſâ non manumitteret, aloquin non permitti manumittere. Addit Livius hanc impoſterùm cauſam & juriſdictionem Caio Claudio Conſuli decretam. Non ſolùm igitur fraudatores & clancularii uſurpatores civitatis Romanæ (quamquam è ſociis civitate donati) deleti ſunt è cenſu Romano & vera civitate Romana: ſed etiam urbe ipſâ excedere juſſi ſunt, & ad ſuos redire, niſi qui fortè totos duodecim annos in ipſa urbe inter veros cives cenſi fuiſſent, & tales ſe geſſiſſent. Hinc factum eſt ut luſtro ſequenti anno urbis 582. minor civium Romanorum numerus inventus ſit, quàm ante quinque annos cenſus fuerat, ut teſtatur Livius, libro quadrageſimo-ſecundo. Qui rationem adfert ob illum Senatuſconſultum & edictum à Lucio Poſthumio Conſule, initio anni 582. repetitum.

184. Cenſebantur ergo quandoque etiam ſocii (ut Latini) ſed inter ſuos, & in civitatibus ſuis, non inter Romanos nec Romæ, niſi quando ſocii ſenſim fiebant cives, ut contigit Latinis illis qui duodecim annos in urbe ut cives habitarant & cenſi fuerant, & paulò ante eos contigerat Campanis qui cùm poſtea ad Hannibalem infra annum à Cannenſi clade defeciſſent, tanta pertinacia ad ultionem incubuere Romani,

ut ſexto poſt anno qui erat urbis Romæ 545. captam Capuam, è potentiſſima & florentiſſima civitate, receptaculum aratorum nundinas ruſticorum, cellam atque horreum Campani agri fecerint, ut teſtatur Cicero in Oratione de lege agraria, contrà Rullum, & Livius libro vigeſimo-ſexto. Ubi ait urbem quidem, id eſt, tecta ſervata, ut eſſet aliqua Oratorum ſedes, eique urbi frequentandæ multitudinem incolarum, Libertinorumque, inſtitorum & opificum retentam: Agrum omnem & tecta publica populi Romani facta.

185. Cæterùm habitari quidem & frequentari Capuam tamquam urbem conceſſum: non ut civitatem, ſed corpus nullum civitatis, nec Senatus, nec Plebis conſilium, nec Magiſtratus eſſe, & alioqui, ut teſtatur Livius libro vigeſimo-octavo. Mos vetuſtus erat Romanis, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungeretur amicitia, non priùs Imperio in eum tamquam pacatum uti quàm omnia divina, humanaque dediſſet, obſides accepti, arma adempta, præſidia urbibus impoſita forent. Redeundo ad Capuam, Romani, (ut ait Cicero in dicta Oratione de lege agraria) nullam omnino Rempublicam, nec Reipublicæ imaginem in eo oppido eſſe voluerunt, ne fortè propter ubertatem agri (qui præſtantior eſt Italiæ) opportunitatem & amænitatem regionis, maritimæ terreſtriſque foret aliquando æmula Imperii: eam enim ſolebat Hannibal Carthagini æquare, ut refert Livius lib. vigeſimo quinto. Qui libro vigeſimo tertio refert poſt Cannenſem cladem Campanos ſperaſſe non agrum ſolum ab Romanis quondam per injuriam ademptum recuperare, ſed Imperio etiam Italiæ potiri, ſibique illud ab Hannibale victore Africam repetenti relictum iri.

186. Unde Cicero in dicta Oratione: majores noſtri (ait) tres ſolùm urbes in terris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuam, ſtatuerunt poſſe Imperii gravitatem & nomen ſuſtinere. Deinde ſubdit Corinthi veſtigium vix relictum, erat enim (inquit) poſita in anguſtiis atque in faucibus Græciæ, ſic ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria maximè navigationi diverſa, penè conjungeret, quibus argumentis contendebat Cicero contrà Rullum Tribunumplebis, agrum campanum publicum factum, non eſſe ſingulis dividendum, nec Coloniam Capuæ deducendam velut Imperio Romano periculoſum. Alibi tamen Cicero non ad inſerviendum cauſæ, ſed ad ſcopum veritatis ſeriò loquens in 3. Officiorum ante medium, graviter reprehendit Romanos tyrannidis & avaritiæ, dicens eos utilitatis ſuæ, Reipublicæ ſpecie tranſverſum actos peccaſſe, & planè contrà jus & officium feciſſe, Corinthum evertendo, cui perexigua certè ſint causâ belli inferendi, & multò minùs evertendi, niſi cæca cupiditas incertum utile præferens certo honeſto.

187. Sed ad rem poſt viginti annos à Capua omni nomine & ſpecie civitatis & Reipublicæ ſpoliata contingit, ambigit, ubinam ſocii campani cenſerentur, qua de re Tit. Quintius Flaminius & Marcus Claudius Marcellus Cenſores Senatum conſuluerunt anno urbis 565. & decretum uti Romæ cenſerentur. Hoc quidem Senatuſconſulto non ſunt facti cives Romani: ſed propius civitati cæteris ſociis acceſſerunt. Anno verò ſequenti cum Formiani & Fundani municipes, & Arpinates, ſive Tuſculani ex antiquis ſociis fierent pleni cives, & certis civium tribubus inſererentur, ut ſuprà numer. 168. 169. Campani petierunt ut ſibi cives Romanas uxores ducere liceret, & ſi qui priùs duxiſſent, habere eas: & ante eam diem nati, uti juſti ſibi Liberi, hæredeſque eſſent, utraque res impetrata, ut teſtatur Livius libro trigeſimo-octavo. Et ſic ſenſim facti ſunt pleni & veri cives Romani, etiam cum quadam retroactione: eſt enim primum & antiquum apud Romanos exemplum legitimationis matrimonii & prolis jam natæ cum retroactione & legitimitatis & civitatis. Priùs ergò non erant veri cives, alioquin nec hoc peti, nec impetrari oportuiſſet, nec ut novum concedi. Primum volebant eos Romani cenſeri ut ſubditos & ſocios: ſed ad omnem occaſionem tollendam civitatis Capuanæ reducendæ, ſi ibi cenſerentur, maluerunt Romæ cenſeri, & eos mox pro plenis civibus, quam ut aliis poſtpoſitos infeſtos habere.

188. Priore ergo anno quo Romæ cenſi ſunt, non eſt intelligendum quod in eodem cenſu inter claſſes civium Romanorum: Sed in ſuis ſociorum ſicut municipum ſeparatis tabulis: quamquam Romæ & per Cenſores urbis hoc Romæ fieret. Quemadmodum Cærites (eò quod ſacris Romanis urbe à Gallis capta, incenſa, diruta, hoſpitium præbuiſſent, Livius libro quinto) civitate donati, Romæ quidem cenſebantur, non tamen inter ipſos cives Romanos, ſed in tabulis ſeparatis, quæ ad civium differentiam, tabulæ Cæritum appellabantur, in quas deinde Cenſores referebant, quos notæ causâ, ſuffragiis privabant. Cærites enim quamvis civitate donati, & tamquam cives in quibuſdam inferioribus muneribus communicarent, ſeu participarent civibus Romanis, unde primi omnium municipes vocati, non tamen ſtatim habebant jus ſuffragii, ut latè Gellius noctium Atticarum libr. 16. cap. 13. & perperam Alciatus in l. municipes, de verbor. ſignification. Citans Gellium addit de ſuo, quòd Cærites jus ſuffragii haberent, cujus oppoſitum Gellius apertè dicit: ſed gravius errat Alciatus in d. l. municipes. Et Vvolfg. Lazius eum ſecutus, Comment. Reipubl. Rom. libro tertio, cap. 3. dicentes municipes Cives Romanos eſſe, cùm verbum municeps, numquam fuerit inventum, nec impoſitum, niſi ad differentiam civis Romani, ut diximus ſup. num 138. & latiùs in tractatu de muner. & honor. quo remitto.

189. Nec Romani tam faciles erant communicandæ civitatis, ſed nomen vel umbram potiùs & honeſtiùs ſervitutis authoramentum, imò aliquam inferiorum munerum participationem concedere pro magno habebant, ut etiam Latini veteres melioris conditionis ſocii, quererentur ſe ſub umbra fœderis æqui ſervitutem pati. Liv. lib. 8. in princip. Imò ante Cannenſem cladem, Romani hoc pro maximo habebant, Terentius Varro Conſul è Cannis profugus legatis Campanorum dicebat. Liv. lib. 23. & tamen Campani biennio poſt Latinos victos & deditos tantùm, civitate, id eſt, ſocietate, ſine jure donati fuerant, anno urbis. 417. Livius lib. 8. Sed quàm parci eſſent ad civitatem etiam vicinis & affinibus ampliandam, quàm contumaciter ſuperbè etiam in ſummis periculis ante Cannenſem cladem, imò etiam cæſi & profligati nondum anno lapſo à Cannenſi clade hoc recuſabant, liquet ex Livio libr. 8. & libro 23. char. 5. cùm enim Latini antiqui, ex fœdere ſocii & cives, nec-non Campani cum eis, propter bellum Samniticum ad defectionem ſpectarent anno 415. urbis, qui erat quinquageſimus, poſt quam à Gallis capta, diruta, incenſa fuerat, & 123. annis ante cladem Cannenſem, Latini tum armis & viris potentiſſimi, quibus teſte Livio nihil diverſum erat Romanæ Reipublicæ præter ſuperiores annos, cùm inter ſe conſultarent, ſe ſub umbra fœderis æqui ſervitutem pati, ſe tamen eſſe Romanis conſanguineos & viribus pares: quin Colonias quoque Romanas (præter Sidicinos & Volſcos adjunctos) Latium Romanis præferre.

190. Legatum Romam miſerunt pacem offerentes æquis conditionibus, ut alter Conſul è Roma, alter è Latio crearetur, Senatus pariter ex utraque gente, unum populum, unam Rempublicam fieri, unamque Imperii ſedem, quàm Romæ concederent, ut eſſe potior & etiam Latii caput,

& omnes Romani vocarentur, cùm Romulus olim longe duriorem & prorſùs etiam in capite & ſummo vertice æqualem conditionem admiſiſſet: tanta tamen ferocia & ſuperbia recuſarunt, etiam in tanto diſcrimine, malentes etiam Imperii & civitatis aleam, imò anceps ſervitutis periculum ſubire, quàm retento capite Imperii, civitatem æquis conditionibus communicare, ut T. Manlio conſuli aſſenſi ſint exclamanti, quod etiamſi Senatus poſtulata conceſſit, ſe tamen gladio cinctum in Senatum palàm venturum & quemcumque in curia Latinum vidiſſet ſuâ manu interempturum, peregrinos Conſules, peregrinum Senatum (etiam ex antiquis ſociis dudum civitate donatis vociferans. Subierunt itaque anceps & periculoſiſſimum bellum, in quo, ſi, ut parum abfuit, victi fuiſſent, ad internecionem deleti erant.

191. Poſt autem centum viginti-tres annos profligati Cannis ab Hannibale integrum, & victorem habente exercitum, cùm inopes, egeni, trepidi, deſperati conſultarent Romæ, in domo L. Cæcilii Metelli mare jam, naveſque ſpectantes, ut deſerta Italia ad Regum aliquem transfugerent, quos ſuperveniens juvenis Publ. Scipio, qui poſteà Africanus dictus eſt, exerto ſuper capita conſultantium gladio, ut ſcribit Livius libro 22. charta 11. Cumque nondum adhuc anno tantæ cladis lapſo, Spurius Carvilius Senator ad ſupplendum numerum Senatorum & Civium pro magna re ſuaſiſſet, ut ex ſingulis populis Latinorum binis Senatoribus civitas daretur, & in demortuorum Senatorum locum legerentur, non ſolùm ad ſupplendum numerum neceſſarium: ſed etiam ad arctiori fœdere conjungendum Latinos, tantus fremitus præ ira & ſuperbia indignantium in tertia curia fuit, ut unus eorum Manlius jactaret ſe eſſe è ſtirpe illius, qui quondam in Capitolio Conſul minatus eſſet, quem Latinum in Senatu vidiſſet, eum ſuâ manu ſe interfecturum: pariter à veteribus ſcriptum eſt Campanos intrà eumdem annum Cannenſis cladis, antequam ad Hannibalem deficerent, Legatos Romam miſiſſe, ut alter Conſul Campanus fieret, ſi rem Romanam adjuvari vellent, eoſque Legatos per indignationem ſubmotos à curia, miſſoque lictore juſſos eum de finibus Romanorum excedere, quod ultimum Liv. libro vigeſimo tertio tantùm refert, nec pro certo, ut præcedentia adſirmat. Verum dictus Cæcilius Metellus etiam poſteà Quæſtor factus à Publ. Furio & M. Attilio Cenſoribus cum participibus dicti conſilii citatus declarati fuerunt à Cenſoribus Orationem adversùs Rempublicam habuiſſe, quò conjuratio deferendæ Italiæ causâ fieret, eique equi adempti, tribuque moti, & ærarii omnes facti, & huic Cenſoriæ notæ Senatus adjecit, ut hi omnes, quos Cenſores notaſſent, pedibus mererent, mitterenturque in Siciliam ad Cannenſis exercitus reliquias ibi pedites militaturi, donec Hannibal Italia pulſus eſſet, ut refert Liv. lib. 25. chart. 4. Deinde poſt quatuor alias chartas eodem libro refert quod anno immediatè ſequenti idem Metellus Tribunuſplebis factus diem ad populum dixit præfatis Cenſoribus ſuper mala cenſura, ſed illi-rei facti damnari metuentes ita egerunt cum aliis Tribuniſplebis, Metelli collegis, ut eorum auxilio in dilatoria ſua exceptione obtinuerint, ne in magiſtratu cauſam dicerent, id eſt, quamdiu durabat eorum quinquennalis cenſura, & ſic à cauſæ inſtantia dimiſſi. Sed ante luſtrum perfectum & P. Furius obiit, M. Attilius magiſtratu ſe abdicavit in publicis actionibus dicebat Cenſorum notas non eſſe rem judicatam & ſæpe ſperni: vel ab aliis Cenſoribus everti. Sed ex eo loco apparet nec Senatuſconſulta quidem ſemper vim rei judicatæ, aut executionem habuiſſe: Sed circiter poſt ſex annos lecto Senatu à Sempronio Cenſore octo præteriti ſunt, in queis [illegible] ille Cæcilius Metellus infamis author deferendæ Italiæ poſt Cannenſem cladem, teſte Livio, libro 27. chart. 3. Cæterùm quod cenſoria nota non tranſiret in rem judicatam, teſtis eſt Cicero pro Cluentio. Hinc C. Antonius à Cenſoribus notæ causâ motus, tamen poſteà Prætor & Conſul cum Cicerone fuit, quamvis non eſſet de nota vel ignominia judiciali, quæ incapacem reddebat. Cenſores autem, etiam perduellionis accuſabantur ob nimis ſeverè geſtam cenſuram, ut de Tiberio Gracho & C. Claudio refert Valerius Maximus. lib. 6. c. 5.

192. Quamquam autem poſt Imperium in Africa, Aſia, Græcia extrà Italiam extenſum, paulò indulgentiores, ut dixi, Italis ſuis facti ſint, tamen adeò pacem etiam ſociis Latinis concedebant, ut periculoſiſſimum potiùs ſociale bellum ſubierint, nec niſi in extremum diſcrimen adducti civitatem eis conceſſerint. Cæteris autem omnibus Italiæ civitatibus (Italiam citrà Rubiconem ſecundùm veteres terminos accipio) jus civitatis Romanæ poſtulantibus denegarent, etiam ad ſpem civitatis obtinendæ abſcindendam lege publicè latâ de Regundis in ſuas civitates ſociis quæ lex (ut patet ex Aſconio Pædiano in Oratione Ciceronis pro Cornelio) lata eſt anno urbis 659. per P. Licinium Craſſum Oratorem & Q. Mutium Scænotam Pontificem maximum Oratorem & Juriſconſultum Conſules, quos ſapientiſſimos vocat Cicero libro 3. officiorum, ubi legem illam laudat, quod rectum ſit non licere eum eſſe pro cive, qui civis non ſit. Sed uſu urbis prohibere peregrinos inhumanum cenſet, ideò reprobat legem tempore majorum à Petronio latam, & tempore ſuo à Papio, quâ peregini exterminantur, id eſt, ejiciuntur, & uſu ſeu habitatione urbis prohibentur. Quamquàm tempore ſuo civitate non datâ, non ſolùm univerſo Latio lege Juliâ, ut tangit Gell. lib. 4. in fin. Sed etiam omnibus fere populis Italis & multis exteris, ita ut Roma non poſſet capere cives ſuos: tum poterat lex Papia (cujus etiam meminit Cicero in Oratione pro Archia Poeta) habere rationem hactenus, ut peregrini cederent civibus, dato concurſu.

193. Sed dictâ lege de Regundis ſociis ita alienati ſunt animi Principum Italicorum populorum, ut poſt triennium ſociale illud funeſtiſſimum bellum initio à Picentibus facto exarſerit. Florus epitomes Livianæ, lib. 72. Sabellic. Ennead. 6. lib. 2. ubi in fine in data errat, vel liber mendoſus eſt. Sed apertè errat dum originem hujus belli Fulvio Flacco Conſuli attribuit ſecutus Appianum ſophiſtam, quem etiam Alciatus ſequitur diſpunct. lib. 2. c. 21. conſulatus enim dicti Flavii fuit ad minus 34. vel 43. annis ante hoc bellum, nec ille Flaccus fuit occiſus cum C. Graccho (ut putat Sabellic.) Sed fuit alius Flaccus triumvir ſocius Gracchi ab Opimio Conſule anno urbis 133. occiſi; Florus in epitome Liviana lib. 59. lib. 61. Sed originem bello dedit M. Livius Druſus Tribunuſplebis, qui primus ſocios & Italicos populos ſpe civitatis Romanæ ſollicitavit, teſte Livio & Floro epitomatiſta lib. 71. cœpit enim bellum illud anno urbis conditæ 663. & ſecundo anno dicti belli poſt varias utrimque clades, ut majoribus ob gliſcentem Tirrhenorum & Umbrorum defectionem imminentibus obviam iretur, Senatus cenſuit & populus ſcivit, ut quicumque Italorum adhuc in fide eſsent, uno tempore civitate donarentur, ſed quoniam hi novi cives ultimo loco adſcripti, noviſſimi rogabantur, eorum ſuffragia nullius erant effectûs prioribus tribubus numero vincentibus, quæ res novos motus excitavit, æqualiter & bonâ fide civitatis communione factâ ſedatos. Sed adhuc paulò poſt multas etiam in urbe ipſa pugnas inter veteres Romanos & novos ex Italia cives refert Appian. bell. ciuil. lib. 1. Et talia hìc intelliguntur ſecundùm veteres illius temporis terminos qui Rubiconem non excedebant, & ſic tota Gallia togata

extrà Italiam erat, & adhuc infrà veterem Italiam, Lucani & Samnites in ea civitatis donatione comprehenſi non fuerunt, teſte Sabellico Ennead. 6. lib. 2. in fin. Sed nec Romanorum coloniæ etiam Latinæ, præter id quod bellis civilibus mox inſurgentibus mutatum & variatum fuit.

194. Julius enim Cæſar circa annum urbis 687. & ſic vix 24. annis poſt finitum ſociale bellum, decedens ante tempus è quæſtura Hiſpaniæ, ſub tempus inchoatæ conju:ationis Catilinæ, ſuprà num. 64. Colonias Latinas de petenda civitate agitantes adiit, & ad audendum concitare voluit, adeò turbandæ, ſuæque ambitioni ſubigendæ Reipublicæ cupidine flagrabat, ut author eſt Tranquillus *in eius vita.* Qui cum Pompeio magno recenti genero, M. Licinio Craſſo quem Pompeio (qui priùs anno urbis 694. ſimultatem habuerat, de qua Appian. bellor. civil. lib. 1. in fin.) conciliavit ſummam Reipublicæ authoritatem, nequicquam refragrante Catone, occupavit, commoditates invicem partiendo, ita ut quidem libro edito Tricipitium eos nuncuparit, primum illum Triumviratum propalam improbante Cicerone, qui tamen plus quinque annis regnavit, Appian. bell. civil. libr. 2. Plutar. in vita Catonis Uticenſis, Appian. lib. Parthic. in princip. Et tamdem Pompeii potentiâ elatus Cæſar iis armis quibus in cæteros utebatur, eiſdem Pompeium authorem evertit, ut ait Plutarchus in vita Pompeii. Sociale verò bellum ante tempus Julii Cæſaris ſopitum, longe atrociora & luctuoliſſima civilia bella mox ſecuta ſunt.

195. Prima inter Marium & Syllam & aſſeclas: ſecunda bella civilia inter Julium Cæſarem & Pompeium magnum, tertia inter Brutum Antonium, Lepidum & Octavianum, quorum occaſione, & per tum generales, tum particulares ab oppoſitis factionibus, alterutræque civitatis communicationes & ademptiones omnia fere jura coloniarum & municipiorum in Italia confuſa ſunt.

196. Octavianus tamdem ſolus rerum potitus. Quo ſibi, ſuiſque populum Romanum conciliaret jura comitiorum à Cæſare Dictatore inter ſe & populum diviſa, populo reſtituit, & licentiam communicandæ civitatis reſtrinxit, magni (ut ait Tranquillus) exiſtimans ſincerum, atque ab omni colluvione peregrini & ſervilis ſanguinis incorruptum ſervare populum: & civitatem Romam parciſſimè dedit; & manumittendi modum terminavit. Tiberio pro cliente Græco civitatem petenti reſcripſit: non aliter ſe daturum quàm ſi præſens ſibi perſuaſiſſet quàm juſtas petendi cauſas haberet: & Liviæ pro quodam tributario gallo roganti, civitatem negavit: immunitatem (ſcilicet tributi ſtipendiarii) obtulit, affirmans ſe facilius paſſurum fiſco detrahi, quàm civitatis Romanæ vulgari honorem, ſervos non contentus multis difficultatibus à libertate juſta removiſſe: Cùm & de numero, & de conditione, ac differentia eorum qui manumitterentur, curioſiſſimè caviſſet: hoc quoque adjecit, ne vinctus umquam tortuſque quis ullo libertatis genere civitatem adipiſceretur, ad hæc quæ dixi in hiſtoria trecentenaria, part. 1. Cæterùm Octavianus habitum, veſtitumque priſtinum reſtituere ſtuduit, Sueto. cap. 40. & cum congiaria populo frequenter daret, libertinos qui ſe inſerebant numero civium, rejiciebat, negans accepturos quibus promiſſum non eſſet, propalam arcens manumiſſos & libertinos à numero populi & civium: hæc Tranquill. c. 42. Subſequentes vero Imperatores indulgentius ſenſim uſi ſunt Cor. Tacit. Annal. lib. 11. ſub Claudio anno urbis Romæ 799. Chriſti verò 49. cùm de ſupplendo Senatu agitaretur, primoſque Galliæ noſtræ comatæ fœdera, civitatemque Romanam pridem aſſecuti jus adipiſcendorum in urbe honorum expeterent, Claudius vocato Senatu, longâ habitâ oratione de transferendo Romam quicquid uſquam egregium fuerit, tandem etiam Gallos Celtas ad honores admittendos cenſuit, & mox ex Senatuſconſulto primi Ædui Senatorum in urbe jus adepti ſunt, id eſt, capaces habiti, ut ex eis legi poſſent Senatores Romani.

197. Sed ut priuſquam ad Imperatorum tempora veniamus, quæ de ſtatu veteris Reipublicæ Romanæ neceſſaria ſcitu ſunt, explicemus; occurrunt comitia, de quibus multi multa confuſe. Comitium tam locus eſt, quàm conventus ipſe, à ſimulitando, quod ibi coibant ſecundùm Varronem, vel à coeundo], quia populus coire, ſeu in unum locum convenire ſoleret. Comitia conventûs univerſi populi, vel civium ad aliquid majori ſuffragiorum parte decernendum, ſed ante cenſum à Servio Tullo inſtitutum non erant Romæ comitia niſi Curiata, quibus Romulus Leges quaſdam Curiatas tulit, hoc eſt, populi ſuffragio per curias diſtributo, & ſic viritim & æqualiter, de quibus in leg. in princip. de origin. jur. Poſtquam videlicet Romulus populum auctum diviſit in triginta partes, quas Curias vocavit ſuprà num. 20. Non quin priùs fuerint comitia ſeu conventus totius populi: Sed poſt illas curias diſtributas, vocata ſunt curiata, nec fuerunt alia Romæ ultrà 65. ſequentes annos.

198. Donec Servius Tullius rex Romanorum ſextus cenſum inſtituit totum populum dividendo in ſex claſſes graduales; non tamen ſuſtulit diviſionem Romuli, *nec obliteravit triginta Curias* ab illo inſtitutas, *ſed illis in ſuo æquali ordine ſtantibus* alium novum & inæqualem ordinem inſtituit, quo non viritim & in capita ut in Curiatis, ſed pro modo facultatum, belli, paciſque munera cives obirent, utque onera in divites à pauperibus inclinata: Ita divitibus honos additus, ut non quemadmodum Romulus inſtituerat, & jam quinque reges ſucceſſivè ſervaverant viritim ſuffragium eadem vi, eodem jure promiſcuè omnibus & ſingulis æqualiter ſpectaret: Sed gradus claſſium facti, ut neque excluſus quiſquam ſuffragio videretur. Et tamen vis omnis penès primores civitatis eſſet. Cùm enim ab initio ſub regibus, penes populum arbitrium eſſet horum trium, videlicet creandi Magiſtratus, tam urbi quam militiæ, & leges condendi vel abrogandi, & bellum, pacemve decernendi: quoties de his agebatur ad populum, Curiatim colligebantur ſuffragia, & ſic tantum valebat paupertimi & vecordis, quantum doctiſſimi vel cordati calculus. Cumque pauci eſſent divites & prudentes præ multitudine inopum & ignorantium meliores & ſapientiores vincebantur ſuffragiis à deterioribus, & ab illis quos regere debebant, regebantur, etiam in arduis ſummam Reipublicæ concernentibus. Cui malo obviam iturus Tullius ad potiores vim ſuffragiorum hâc arte prudenter tranſtulit, claſſibus diſtinctis, ut refert Halycarnaſſ. lib. 4.

199. Primam claſſem fecit eorum qui centum millia æris aut majorem cenſum haberent; Et hi poſteà claſſici vocati ſunt, cæteri infrà claſſem, ſcilicet, primam in lege Voconia, quàm M. Cato ſuaſit Gell. lib. 7. c. 13. ubi ait primæ claſſis cenſum fuiſſe 125. millium æris. Plinius autem natural. hiſtor. lib. 33. c. 33. ſcribit centum decem millium aſſium, ſcilicet, æris fuiſſe: Sed cùm Gellius, ſub Adriano & Antonino Pio ſcripſerit circiter quinquaginta annis poſt Plinium qui ſub Veſpaſiano ſcripſit circiter octoginta annis poſt Titum Livium, lib. 1. & Dionyſium Halycarnaſſ. antiquit. Romanor. lib. 4. qui ſub Octaviano Auguſto ſcripſerunt (quamquam iſte jam ſcribente Livio Romam ſub Auguſto venit, & per 22. annos linguam didicit, & ad ſcribendum ſe apparavit) magis his duobus ut antiquioribus, reique geſtæ vicinioribus, & ſimul concordantibus credendum eſt, quàm poſterioribus illis & diſcordibus, & obiter ſcribentibus rerùm vetuſtiores illi ex profeſſo & ſic

magis deliberatè. Secundam claſſem eorum qui non minus quam ſeptuaginta quinque millia, tertiam eorum qui non mitius quam quinguaginta milia. Quartam eorum qui non minus viginti quinque millibus, quintam eorum qui non minus undecim millibus æris in bonis haberent Livius libro 1. quæ ultima ſumma centum & decem coronatos Gallicos æquat ſecundum Budæum. Dionyſius autem Halycarnaſſ. ait quintam claſſem præcile dimidio minore cenſus prioris fuiſſe.

200 Reliquam verò multitudinem quæ minus haberet in bonis incenſam reliquit, niſi ſolo capite in ſexta & ultima claſſe, qui ideo capite cenſi vocati ſunt, & à ſuffragiis alieni, & militia immunes quod facultates non ſuppeterent: Militabant enim cives ſtipendiis ſuis, niſi quod equitibus dena millia æris ad equos emendos de publico data ſunt, & aliquid annuum ad equos alendos, hujus ultimæ claſſis quidam vocabantur proletarij, quidam capite cenſi Aulus Gellius lib. 16. c. 10. ait proletarios appellatos qui non plus quam mille quingenta æris in cenſum deferebant, qui vero nullo aut perquam parvo ære cenſebantur capite cenſos, & quoniam res pecuniaque familiaris obſidis, pignoriſque vice eſſet apud eam Rempublicam videbatur fides quædam in ea, firmamentumque erat. Ideo neque proletarij, neque capite cenſi milites, niſi in tumultu maximo ſcribebantur, quia familia aut tenuis, aut nulla iis erat.

Proletarij. 201 Proletariorum tamen ordinem honeſtiorem aliquando & re & nomine quam capite cenſitorum fuiſſe, quod illi aſperis Reipublicæ temporibus, cum juventutis inopia erat, in militiam tumultuariam legebantur, armaque eis ſumptu publico præbebantur: cæterum à munere officioque prolis edendæ cæteris bello occupatis ſic appellarentur, quanquam etiam capite cenſos primus Cajus Marius bello Cymbrico velut Salluſtius Jugurthino milites ſcripſit, deinde libertini primum ſub Caio Mario contra Marſos militare cœperunt Florus in Epitome Liviana lib. 74. Sed circiter ante 200. annos, anno urb. 464. ob bellum Tarentinum proletarios militiæ adſcriptos fuiſſe ſcribit Eutrop. Rer. Romanar. lib. 2.

202 Redeundo ad claſſes civium, primam quæ ditiorum & potentiorum erat, ſubdiviſit, ſeu potius non perſonarum, ſed vocum numero multiplicavit Servius in 98. centurias, quarum è primoribus civitatis 18. centuriæ erant equitum, reliquæ peditum, videlicet 40. centuriæ juvenum à decimo ſeptimo in quadrageſimum quintum ætatis annum, ut foris bella gererent & 40. centuriæ ſeniorum videlicet ſupra eam ætatem ad urbis cuſtodiam Dionyſii Halycarn. antiquitat Roman. lib. 4. Blond. Romæ triumphant. lib. 3. Hæ autem centuriæ non erant numerus ſingulorum hominum vel capitum, quia ſive (ut per varietates temporum) erat major aut hominum numerus, ſemper idem numerus & ordo manebat centuriarum, quaſi totidem partium integralium majoris claſſis quæ totidem in Comitiis Centuriatis voces præ aliis habebat: Secunda, tertia & quarta claſſis ſingulæ viginti centurias ſeu partes habebant, & conſequenter totidem ſuffragia. Niſi quod ſecundæ claſſi Dionyſ. Halycarnaſſ. lib. 4. duas addit centurias fabrorum, & ſic viginti duo ſuffragia: Sed eas duas primas centurias Livius lib. 1. adjicit primæ claſſi, quæ primum obtinebat in bellis ordinem, in qua cenſebantur equitum octodecim centuriæ, octoginta peditum. Secunda vero ſecundum in acie locum, nec perinde armata, ut prima Halycarn. lib 7. Quinta claſſis triginta centurias interjectis duabus fabrum, ſecundum Dionyſ. vel tribus, ſecundum Livium centuriis ſeu Tribunis tubicinum, cornicinum & accenſorum, quas duas vel tres adjectitias centurias Livius quintæ, Dionyſius verò quartæ claſſi attribuit: Placet mihi emendatio Caroli Sigonij quem his ſcriptis, legi qui in ſcholiis Livij cenſet hoc loco legendum duas & non tres ut in totum ſint centuriæ 193. numero impari & non in 4.

203 Cum itaque comitiis centuriatis primum vocaretur prima claſſis, ſi nonaginta ſeptem centuriæ dictæ claſſis concordabant, actum erat, nec vocabantur ſequentes utpote majori vocum numero jam impleto. Dionyſ. Halycar antiquita. Roman. lib 7. quia non reſtabant niſi 95. centuriæ, vel voces quæ fruſtra diſſentirent. Quod ſi ita diſcordabant, ut 97. non convenirent (quod raro accidebat) vocabatur ſecunda claſſis, & ſi ex centum viginti centuriis vel vocibus in eo cumulo contentis centuriæ 97. concordabunt, actum erat, quia in toto reſiduo earumdem & reliquarum omnium claſſium non erant niſi nonaginta quinque centuriæ, quas vel una plurij vinci ſufficiebat. Itaque cum ad inferiores vix aut nunquam deſcenderetur, vis & poteſtas omnis penès primores reſidebat, & conſequenter patritij potiores erant, non quin in ſuperioribus claſſibus, etiam in prima eſſent plebeij divites, ut patet apud Livium lib. 3. in creatione decem Tribunorum plebis, binis ex ſingulis claſſibus anno triceſimo ſexto à primis Tribunis plebis creatis: Sed quia major pars patritiorum in prima claſſe erat, & reſidui patriciorum major pars in ſecunda claſſe, & ſic ſemper prævalebant, quia longe plures voces habebant tenuioribus. Hæc vocabantur comitia Centuriata à Servio rege inventa, in quibus populus non erat æqualis, quia non dabat ſuffragia viritim, ſeu per capita, nec per tribus quidem, nec per curias antiquas, juxta morem Romuli, ſed ſecundum rationem cenſus: Et conſequenter patritij plebeiis, optimates reliquo populo. Quamvis enim major eſſet numerus tenuiorum & plebejorum, tamen pauci ditiores plures habebant centurias & voces, & ſic niſi multum diſcordarent, ſemper vincebant. Multum ergo erravit vir alioquin doctiſſimus Philippus Melancthon, qui enarrando orationem Ciceronis pro Cæcinna dixit Centuriata comitia eſſe quando ex centum ſemper aliqui, & Curiata, quando ex ſingulis tribubus aliqui conveniebant, quem ſequi videtur Oldendorpius in legibus 12. tabular c. 9. Et ante eum Franciſ. Maturantius in 1. Philip. Ciceron. Nobiſcum verò ſenſit ibi Philipp. Beroald. dicens Curiata comitia eſſe, in quibus viritim populus ſuffragium fert: Centuriata verò in quibus ſingulæ centuriæ ſingulos calculos ferunt. Quod verum eſt. Intelligendum tamen, quòd Centuriarum numerus in ſuperioribus claſſibus multiplicatus erat. Et ſic tota vis erat penes ditiores & optimates in Centuriatis. Sed quod dicunt de Curiatis, obſcurum eſt propter tributa quæ diverſa ſunt, quicquid dixerint, quod poſtea explicabimus. Error Philip. Melancthon.

204 Centuriata vero in lege 12. tabular. & paſſim apud Ciceronem vocabantur maxima Comitia, nec niſi in his de capite civis Romani judicari poterat. Et hæc etiam Cicero (quamquam non è Patritiorum, ſed plebeiorum ordine eſſet) reliquis comitiis auctoritate præſtare ait in oratione pro P. Seſtio, & poſt reditum ſuum, & in aliis orationibus ſuis & in lib. 3. de legib. ubi ſic ait, deſcriptus enim populus cenſu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet in ſuffragium conſilij quàm fuſe in tribus convocatus, id eſt plus eſt conſilii in paucioribus ſapientibus, quam in turba inſipienti. Unde majores magiſtratus & Conſules, Prætores, Cenſores centuriatis comitiis: minores verò curiatis (quamdiu ea in uſu durarunt) creabantur. Gell. noct. Atticar. lib. 13. c. 14. initio non fuerũt alia comitia Romæ quàm curiata uſque ad ſextum & penultimum regem Romanorum, qui Centuriata invenit & inſtituit. Ex tunc hæc duo tantum fuere genera comitiorum uſque ad annum urbis conditæ 263. anno decimo octavo à regibus ejectis, cum jam eſſent una & viginti tribus civium Romanorum: Et Centuriata. Curiata. Tributa.

tum primum h.bita ſunt in foro tributa Comitia nequicquam reclamantibus patritiis, quibus majori parte hoc eſt plebe invida prædominante, Martius Coriolanus vir fortiſſimus, & de patria optime meritus in exilium actus eſt, ut late teſtatur Dionyſ. antiquitat. Romanar. lib. 7.

205 Hic ingentes occurrunt antiquitatis intricationes, etiam inter claſſicos authores nimium controverſæ, an fuerint olim Romæ comitia quædam de parte populi tantum? an comitia curiata eſſent de civibus triginta veterum curiarum tantum, vel de habitantibus in urbe tantum, an comitia curiata & tributa idem ſint? Et ſi ſunt diverſa, quænam fuerit inter ea differentia, an Romulus diviſerit univerſum populum in tres tribus, & ſingulas tribus in denas partes, ut ſcripſit Plutarch. in ejus vita, & ante eum Dionyſ. Halycarn. antiquit. Roman. lib. 2. Sabellic. Ænead. 2. lib. 2. Aſcon. Pædian. in ſecunda action. in Uerrem. Et in lib. de divinatione Ciceronis Jacobus Spiegel in lexico juris ver. tribus, & nuper doctus & diligens Carolus Sigonius de antiq. jure civium Ro. lib. 1. c. 3. Onuphius Panvinius in tracta de civita. Roma. Et eſt crebrior ſcriptorum calculus. An vero Romulus nullas tribus populi fecerit, ſed eum in triginta curias diviſerit, & tres equitum centurias ſelegerit Ramnenſem, Tatienſem, Lucerem, non autem totum populum in tres tribus diviſerit ut teſtatur Livius lib. 1. primæ decad. & Feneſtella lib. 2. de magiſtratibus Roma. tit. de Tribunis celerum equitum; & verius putat Nicol. Gruchius in tractatu comitiorum lib. 2. c. 1. in princip. & idem ſentit Blondus Romæ triumphant. lib. 3. Primus autem Servius Tullius ſeptem collibus urbi incluſis eam in quatuor partes diviſerit, quas tribus à tributo præſtando, vocaverit, ut teſtatur Livius lib. 1. qui tamen parum ſibi conſtat, quia quas lib. 1. char. 4. in Romulo vocaverat tres centurias: poſtea lib. 10. char. 105. vocat tres antiquas tribus, quaſi aliæ additæ fuerint, ut idem teſtatur lib. 2. vetuſtam Claudiam tribum, additam anno 6. ab ejectis regibus & char. ſequenti tribus deinceps magis auctas, ut & lib. 10. Quæ augmenta non poſſunt intelligi de centuriis equitum tantum: Sed de toto civium numero aucto, & in multas tribus diſtincto, ut ipſa ſeries oſtendit. Porro centuriæ equitum nec ſunt, nec vocantur tribus. Rurſus ſive tribus fuerint primum à Tullio inſtitutæ, adhuc controvertunt an hoc factum fuerit per partes totius populi, ut Sabellic. Ænead. 2. l. 3. qui dicit eam diviſionem factam à Romulo & Tatio Sabino pace facta, ſimul Romæ regnantibus; an vero per certas regiones & partes ipſius urbis ut ait Dionyſ. lib. 4. Livius in Tullio lib. 1. Blond. triumphant. Romæ lib. 3. poſt Varronem in libris de lingua latin. Sabellic. Ænead. 2. lib. 5. Caro. Sigonius Varronem ſequens lib. 1. c. 3. de antiq. jure civi. Rom.

Q. controverſæ.

206 Inter tot varietates, & incertarum aliarum intricationum mæandros invaluit communis error. Curiata & tributa Comitia idem eſſe, quaſi tribus & curiæ idem ſint, ut tenent Blond. triumphan. Romæ lib. 3. pag. 60. & rurſus pag. 74. Guiliel. Bud. in annotat. ff. ad leg. Jul. de ambitu; ubi Plautum male telligens dicit quod Curias etiam tribus appellabant. Idem tenet Franciſ. Connanus noſter commentarior. jur. civil. lib. 1. cap. 12. in princip. & poſt tres chartas ubi comitia tributa opponit centuriatis, ſilens de curiatis, quaſi curiata & tributa idem ſint, prout diſertè poſt Budæum tribus & curias idem eſſe ſcripſit Henricus Glarean. in annotation ad Livium lib. 2. ad fin. ubi malè dicit Dionyſium antiquitat. Romana. lib. 9. anno urb. 283. diſtinguere comitia centuriata à tributis, quia imo non centuriata, ſed Curiata diſtinguit à tributis: Tamen eumdem errorem ſequitur Uldaricus Zaſius in lib. 2. §. iiſdem temporibus in verb. ſuffragio ff. de orig. jur. Joan. Coraſius in d. l. 2. §. poſtea aucta, in verb. Curiatas.

207. Sed hic implicatur alius gravior error, nempe quod Comitia tributa non ſint Comitia totius populi, ſed partis tantùm, id eſt ſolius plebis, ut tenent Glareanus & Coraſius in locis præfatis, ubi dicunt hoc liquere ex Livio lib. primæ decad. qui eſt error pejor prioribus. Primum enim ſibimetipſis repugnant: Si enim tributa comitia erant ſolius plebis tantum, ergo non erant idem: ſed longe aliud quam curiata, quæ erant totius populi, ut probat textus apertus in d. l. 2. in princip. de orig. jur. & omnium antiquorum Scriptorum conſenſus. Deinde jam tributa non eſſent genus, nec ſpecies Comitiorum: Comitia enim ſunt conventus civium nulla legitima parte civitatis excluſa ad deliberandum ſuffragio & judicio populi.

208 Quod. ſi plebs tamtum, aut aliqua pars populi conveniat, non dicuntur comitia, ſed conſilium Aul. Gell. noct. Atticar. lib. 15. ſive plebis ſint, ſive patritiorum conſilia Liv. lib. 1. char. 24. Jam tandem quæritur hujus labyrinthi exitus, mihi quidem facile paucis verbis defungi nudam meam ſententiam exprimendo: Sed quia plerique docti viri, etiam multijugæ lectionis hanc comitiorum materiam admodum difficilem cenſuerunt, in queis Joan. Baptiſta Egnatius qui in annotat. ad Sueton. Tranquil. in Auguſto ait ſe in ſelectis epiſtolis Ciceronis primum omnium detexiſſe in quibus familiarium epiſtolarum lib. 1. epiſto. 9. ut quædam ſolerter tetigit, ita plures errores admiſcet. Neceſſe nobis eſt unam ſaltem præcedentium quæſtionum, quæ clavis ſit totius hujus labyrinthi referendi, hinc inde diſcutere, puta ultimam, videlicet.

209. An comitia tributa ſint totius populi, vel partis, id eſt ſolius plebis? Et quod eſſent ſolius plebis exploratum videtur ex ipſorum origine primaque inſtitutione, & praxi etiam à patritiis extorta anno conditæ urb. 263. in judicio Cn. Marcij qui poſtea Coriolanus dictus eſt. Non enim legitur prior, nec antiquior uſus hujuſmodi comitiorum. Cæterum ante illud judicium omnia facta ſunt vel centuriatis (quæ à Servio Tullio originem habuerunt circa 190. annum urbis conditæ) aut curiatis quæ una cum ipſa urbe & civitate Romana nata ſunt, & præ centuriatis erant popularia ut ſup. num. & per Liv. lib. 5. ut pote omnibus etiam viliſſimis & infimis, ſuffragia ſummatibus æqualia habentibus: Et tamen plebs cum ſuis Tribunis non fuit ſuper eo judicio contenta comitiis curiatis: Sed tanto tamque pertinaci fervore incubuit, impetu etiam in Curiam facto (niſi peropportune Tribuni die dicta Marcio iram plebis repreſſiſſent) ut tributis comitiis judicium illud peragi obtinuerit, ſpretiſque Senatus & Patritiorum precibus (qui reorum more pro Marcio plebem expoſcebant) Marcium exilij damnaverit ut ait Livius lib. 2. char. 7. Id autem fuiſſe primum de patritio viro populare judicium & factum eſſe tributis comitiis multum reclamantibus patritiis late deſcribit Dionyſ. lib. 7. Plutarch. in vita M. Coriolani. Cum igitur univerſi patritij in tributis iſtis comitiis reorum more, plebi ſupplicarent, ut ait Livius & Sabellic. Ennead. 2. lib. 7. igitur tributa hæc erant ſolius plebis.

210 Secundo probatur ex rogatione quam poſt viginti annos à judicio Coriolani anno urbis 283. Arg. 2. Volero Tribunus plebis tulit ad populum, ut deinceps plebeij magiſtratus tributis comitiis fierent, de qua late Liv. lib. 2. char. penult. & Halycarn. lib. 9. quæ rogatio non erat ut eximerentur à centuriatis Comitiis in quibus potiores erant patritij: ſed ut eximerentur à curiatis comitiis in quibus omnes cives æquales erant. Igitur plebeij in ſuis magiſtratibus creandis non erant contenti communibus & æqualibus comitiis: Sed peculiaria non omnibus

communia habere certabant, quæ vocabant tributa, aliàs fruſtrà certaſſent infrà nu. 214. 2[illegible]

211 Quod autem plebeij magiſtratus numquam fuerint creati Comitiis centuriatis, nec ad nutum patritiorum, ſed ab initio promiſcuis omnium curiatis, patet ex prima inſtitutione Tribunorum plebis ante hanc rogationem duobus & viginti annis facta in ſacro monte trans Anienem amnem quò plebs anno 17. ab ejectis regibus, urbis vero conditæ 261. ſeceſſerat, quæ fuit prima ſeceſſio plebis à patribus de qua in l. 2. §. iiſdem temporibus ff. de orig. jur. ubi plebs duos annuos Tribunos cum magna immunitatis prærogativa ſivi creavit, qui tres collegas ſibi cooptarunt Livius lib. 2. cap. 7. Hoc autem curiatis Comitiis factum fuiſſe disertè teſtatur Dionyſ. Halycarn. lib. 6. pag. 290. Aſco. Pædianus in orat. Ciceronis pro Cornelio, & ita ex tunc per viginti duos continuos annos pacificè obſervatum fuit, donec plebs authore Volerone Tribuno ſuo majorem libertatem habere voluit, eamque à toto populo authorari.

212 Tum lex illa ut tributis Comitiis plebeij magiſtratus fierent primum rogata fuit ab univerſo populo anno urbis 281. & iterum anno ſequenti in maximo patrum & nobilitatis certamine: & tandem ab univerſo populo, hoc eſt à majori parte ſuffragiorum totius populi, invitis & metu plebis ſilentibus & ſinentibus patritiis perlata. Et ea omnia facta ſunt in foro & Comitiis Curiatis, toto populo ad ſuffragia viritim præſtanda vocato, ut ſeries hiſtoriæ Livij & Dionyſij oſtendit: Ergo rogatione illa controverſiſſima non petebat pleb. nec lege illa Curiata conceſſum fuit, ut eiſdem vel generalibus Comitiis plebeij magiſtratus crearentur, quod jam in confeſſo erat & expeditum: Sed rogabatur & lege conceſſum fuit, ut novo genere Comitiorum quæ ſolius plebis eſſent, plebeij magiſtratus fierent, & ſic deinceps à ſola plebe ſine vocatione, ſuffragiis & auſpiciis nobilium.

213 Ex quo ultimo Livij & Dionyſij loco ſatis prima facie patet tributa Comitia propriè eſſe ad quæ ſola plebs per plebeium ſuum magiſtratum vocatur tributim, hoc eſt per ſingulas tribus etiam ruſticas, & omnium ſociorum civitates cum jure ſuffragij donatorum, demptis tamen patritiis & Senatoribus cujuſcumque tribus vel claſſis eſſent, & ita per hunc locum ſentit ibi Henricus Glareanus in annotat. & alij citati ſup. num. 207. Et altoquin verum non eſſet quod ait Livius lib. 2. hac rogatione Voleronis & Lætorij ſeu Plætorij ſui collegæ, quod haud parva res ſub titulo prima ſpecie minime atroci ferebatur: Sed quæ patritiis omnem poteſtatem (per clientum ſuffragia) creandi quos vellent Tribunos, auferret: Et pariter verum non eſſet quod Dionyſ. lib. 9. pag. 422. ſcribit eos Tribunos rogationi legique ſuæ addidiſſe ut etiam Æ diles eiſdem Comitiis fierent, & quicquid per plebem agi decernive deberet, ageretur tributis Comitiis, & quod nihil aliud erat, quàm à Senatu in plebem transferre potentiam: hactenus Dionyſius Halyc. quæ vera non eſſent, ſi in Comitiis tributis vocandi erant patritij & Senatores, futurique præſentes & ſuffragantes. At omnem poteſtatem eis ablatam teſtantur Livius & Dionyſius: Ergo excludebantur, nec dabant ſuffragia in Tributis.

Arg. 3: 214 Tertio probatur per alium locum Livij lib. 3. ubi cum anno urb. 305. rurſus plebs, & legiones in

Arg. 4. montem Aventinum & hinc in montem ſacrum seceſſiſſent, & hinc (poſtquam Decemviri ſe abdicaſſent) in Aventinum rediſſent, ut apud Livium lib. 3. Dionyſ. lib. 10. & Sabellicus Aennead. 3. lib. 4. decem Tribunos plebis creaverunt qui in eiſdem pratis Flaminiis ad radices Aventini montis Tribunatum inierunt, & ex templo L. Icilius plebem rogavit, & plebs ſcivit ne cui fraudi eſſet ſeceſſio à Decemviris facta, id eſt ut nullus ob id accuſari vel gravari poſſit: mox M. Duillius etiam plebis Tribunus aliam rogationem pertulit, id eſt aliud plebiſcitum inibi fieri curavit, quo ſtatutum eſt a plebe Conſules creandos cum provocatione, & in effectu de reſtituenda priori forma Reipublicæ quæ ante triennium fuerat ante decemviratum. Quæ omnia videlicet Tribunitia Comitia, novorum decem Tribunorum plebis inſtitutionem, & duo plebiſcita in pratis Flaminiis (quem tempore Livij Circum Flaminium appellabant) conſilio plebis acta fuiſſe teſtatur Liv. lib. 3. char. 11. Erant igitur Comitia plebis, patribus excluſis.

215 Quarto probatur per alium Livii locum eodem libro, anno 306. L. Valerio & M. Horatio Conſulibus: centuriatis comitiis lex lata eſt, ut quod tributim plebs juſſiſſet, populum teneret, qua lege Tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum eſt non ſine injuria & offenſione patrum, teſte Livio, nempe ut plebiſcitis ſive auctoritate & conſenſu patrum, ſive auſpiciis factis omnes etiam patres ligarentur, utque ſufficeret ſolam plebem ſolius Tribuni plebeii auctoritate vocatam ſciſcere vel jubere. Ergo hæc tributa Comitia non erant, quæ vocabantur Curiata, nec totius populi, ſed plebis tantum: Alioquin ſi eſſent totius populi, quorſum attinebat prius à toto populo rogari, & ferri legem publicam & centuriatam ut univerſus populus Senatuſque Romanus plebiſcitis ligaretur. Hoc enim non minus abſurdum eſſet quàm ſi rogaretur, & ferretur lex ut totus populus Comitiis Curiatis ligetur, quum totus populus ſic in dictis Comitiis: Ergo non minus abſurdum rogare vel ferre legem ut totus populus Comitiis tributis ligetur, ſi in Comitiis tributis totus populus inſit. 2. Seceſſio.

216 Nec obſtat quod Dionyſ. Halycarn. libr. 16. char. antepen. interprete Lapo Birago Florentino ſcribit plebiſcita hujuſmodi & has leges plebeias faciendas eſſe Curiatis concionibus: quia interpres horum rerum imperitus ut erravit in verbo concionibus, quod pro Comitiis uſurpavit, quum longe hic differant Comitia & conciones: ita graviùs erravit in Comitiis, Curiata pro tributis vertens, dum horum differentiam ignorat, quam clare explicavit ipſe Halycar. lib. 9. & rectè doctéque vertit Sigiſmund. Gelenius pag. 422. Et ſic verum eſt quod, dixi Horatiana illa & centuriata lege, auctoritatem & poteſtatem non Curiatis, ſed tributis plebis Comitiis pro plebiſcitis legum inſtar ferendis datam eſſe: quod ut doctis quoque liqueat me à recenti verſione Lapi Florentini non ex abrupto, ſed fontibus ipſis perſcrutatis diſcere, placet verba ipſa Dionyſ. lib. 11. adſcribere, καὶ τὸν (inquit) κελεύοντα τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου τεθέντας ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις νόμους ἅπασι κεῖσθαι Ῥωμαίοις ἐξ ἴσου, τὴν αὐτὴν ἔχοντας δύναμιν τοῖς ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις τεθησομένοις. Id eſt, κατὰ λέξιν, & eam quoque legem (ſcilicet tulerunt Valerius & Horatius Conſules populares, id eſt, plebi faventes quamvis patritij eſſent (centuriatis ſuis Comitiis) jubentem (vel qua jubetur) à plebe poſitas in tributis Eccleſiis (id eſt Comitiis, per tribus diſtinctis ſuffragiis) leges: univerſis impoſitas eſſe Romanis ex æquo, ipſammet habentes poteſtatem quam leges Centuriatis Comitiis latæ hactenus de verbo ad verbum verti, una vel altera parentheſi faciliorís intellectus cauſa interjectis. Corrigitur nova verſio lib. 11. Dionyſ.

217 Dionyſ. hic ἐκκλησίας pro Synodis, congregationibus vel conventibus civium capit, ut Polybius cæterique Græci accipiunt, quas Lapus malè bis & paſſim vertit conciones, pro quo vertendum erat Comitia: Attenta materia ſubjecta quæ eſt de congregatione civium ad finem deliberandi & per ſuffragia decernendi, alioquin etiam pro ſimplici congregatione ad audiendum Eccleſiaſten bene capitur verbum græcum, *Eccleſia* ut alibi etiam Dionyſius, pro materia ſubjecta. Rurſus in primo membro La-

pus male vertit curiata pro tributis ut oſtendit vox Græca φυλετικαῖς. In ſecundo vero membro recte vertit centuriatas, ut & Sigiſm. Gelenius libro 7. & libro 19. λοχῖτιν ἐκκλησίαν Centuriata Comitia, λόχος enim græcè agmen vel cohortem ſignificat & Dionyſ. pro centuria uſurpat. Centuriatis autem comitiis urbe in campum exibant Romani cum armis & vexillis quaſi ad bellum, teſte eodem Dionyſ. lib. 7. pag. 329. Et Dione Roma. hiſtor. lib. 37. pag. 27.

Ceſſatio magiſtratuum.

118 Quinto probatur per aliud exemplum Livij, quum circa annum urbis 379. adusque annum 384. per quinquennium ſolitudo fuit magiſtratuum in urbe niſi plebeiorum, propter leges à C. Licinio, & L. Sextio Tribunis plebis promulgatas, unam de ære alieno levando, ut videlicet uſuræ jam ſolutæ in ſortem imputarentur & reſiduum ſortis annua, bima, trima die ſine uſuris perſolveretur: Alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta jugera agri poſſideret: Tertiam ne Tribunorum militarium Conſulari poteſtate comitia fierent: ſed Conſulum, quorum alter ex plebe crearetur Liv. lib. 6. Sabellic. Ennead. 4. lib. 2. Hæ leges non erant aliud quam plebiſſcita, quia Tribuni plebis non poſſunt promulgare, nec rogare leges proprie dictas § lex eſt cum §. ſeq. inſtit. de jure natur. gent. & civil. nec etiam rogare, nec in centuriatis nec in curiatis, ſed tantum in Tributis comitiis quæ factione patritiorum impediebantur qui curabant ut alij collegæ rogationi dictorum Tribunorum intercederent, ita ut ſæpe concilio plebis advocato nihil per eam ſciſci poſſet. Qua arte irritatus dictus Sextius eamdem artem retorſit contra comitia centuriata Tribunorum militarium, quæ ſua interceſſione impedivit, ut toto quinquennio nulli curules magiſtratus creati ſint, plebe eoſdem Tribunos ſuis comitiis tributis reficiente, donec exorto bello paſſi ſunt Tribuni plebis Comitia centuriata per interregem (quia non erat Senatorius magiſtratus qui præeſſe poſſet) haberi, & Tribunos militares Conſulari poteſtate creari. Deinde finito bello recanduit certamen dictorum Tribunorum qui initio anni 386. ceſſante interceſſione collegarum tribus vocabant, trepidi Patritij velut ſacram anchoram Dictatorem creari curant. Camillum nihil ominus Tribuni plebis, concilio plebis indicto Tribus ad ſuffragium vocant. Dictator ſtipatus agmine Patritiorum plenus iræ, minatumque advolat, & actionem Tribunorum interceſſione quorumdam ex eis turbat & illis pergentibus minatur ſe extemplo exercitum in bellum abducturum, & conſequenter tribus ex hauſturum, ne ſuffragiis vocare poſſent, ſed increſcente certamine, magiſtratu ſe abdicat. Tribuni enim plebis tulerunt ad plebem, idque plebs ſcivit, ut ſi M. Furius ſcilicet Camillus pro dictatore quid egiſſet, quingentûm millium æris ei mulcta eſſet. Tandem Licinius Sextiuſque in comitiis Tribunitiis queſti ſunt ſe nonum jam annum velut in aciem adverſus optimates maximo ſuo privato periculo, nullo publico emolumento ſtare, conſenuiſſe jam ſecum dictas rogationes toties promulgatas ut 86. annis ante eos lex Terentilla legibus conſcribendis toties dilata ut decennio tacuerit. Ex eo longo diſcurſu ſatis prima facie apparet Tributa comitia ſolius plebis eſſe. Plura hujuſmodi apud Livium & alios, brevitatis causâ prætereo.

Arg. 5.

219 Sexto probatur comitia Tributa & plebiſcita eſſe ſolius plebis & non totius populi, quia aliàs non fuiſſent ſimplicia plebiſcita, ſed veræ leges: quia lex eſt quod populus Romanus conſtituit, § lex eſt inſtit. de jur. natur. gent. & civil. Tum verè & propriè dicuntur leges, quæ à toto populo ſtatuuntur, ſive centuriatis; ubi primores prævalent; ſive curiatis comitiis, ubi omnes ſunt æquales. tex in l. 2. in prin. ff. de origin. jur. Utriſque enim Senatorius vel Patritius magiſtratus, auſpiciis & Senatuſconſulto præcedentibus præerat, quæ deerant in Comitiis Tributis.

220 Septimo probatur per text. (quem impoſſibile eſt cavillari) in §. plebiſcitum. Ubi diſerte plebs opponitur populo, ut pars toti: & plebiſcitum legi, ut factum a parte populi quæ vocatur plebs, ad differentiam legis quæ fit à toto populo, in quo continetur plebs, quam ineſſe Juſtinianus ait ut ſpecies in genere, quo craſſo loquendi modo vel ipſe Cicero quandoque utitur, ut in lib. 1. de oratore. Sed propriè & ex arte loquendo, dicendum ut pars in toto ad hoc etiam definitio plebis in l. plebs eſt ff. de verbor. ſignif. & d. §. plebiſcitum, verſ. plebis. Et tamen plebiſcita (quæ propriè ſcribenda erant per duplex ſſ. plebiſſcita) fiebant in illis ipſis Comitiis plebeiis, quæ Livius, Cicero & alij vocant tributa, & ſic non ſunt eadem cum curiatis, ſed minora & ſolius plebis.

221 Octavo probatur in l. 2. §. deinde cum eſſet Arg. 7. §. deinde quia ff. de orig. jur. ubi plebs opponitur patritiis, ut una pars civitatis vel populi, opponitur alteri parti: populo verò ut pars populi ut etiam ex Atteio Capitone veteri Juriſconſulto tradit Gellius noct. Atticar. lib. 10. c. 2. Et ex Labeone l. 15. c. 27. Ergo comitia plebis & plebiſcita non ſunt totius populi: ſed ejus partis tantum quæ vocatur plebs. Notandum etiam quod fortius probat idem textus § deinde cum eſset, plebem non fuiſſe contentam legibus 12. tabula. Centuriatis comitiis perlatis: ſed ſeceſſit a patribus & ſibi jura conſtituit quæ plebiſſcita vocantur. Ergo conſtituta ſunt à plebe ſeorſim: quippe quæ ſeceſserat à Patritiis. Non ergo comitia plebis ſunt totius populi, nec plebiſcita leges totius populi, ſed plebis tantum. Mox ſubdit textus plebem fuiſſe revocatam in urbem, & nihilominus plebiſcita ſua retinuiſse: quoniam ergo multæ diſcordiæ naſbantur, ad quas tollendas lege Hortenſia lata ſtatutum eſt ut plebiſcita pro legibus ab omnibus obſervarentur, ita ut deinceps inter plebiſcitum & legem ſpecies conſtituendi intereſset, poteſtas autem eſſet eadem.

222 Nono probatur in eadem l. 2. §. itemque ut eſſent. Ubi dicitur plebem habere ſcita ſua, id eſt ſtatuta, ut recte exponit Accurſ. ibi, duoſque ex ſe conſtituiſſe plebeios ædiles qui præeſſent ædibus. in quibus omnia ſcita ſua plebs deferebat. Ergo aliud ſunt ſcita plebis quæ vocantur plebiſcita, aliud ſcita totius populi quæ vocantur leges, quamvis tandem lege generali plebiſcita æquata ſunt legibus. Sciſcere enim non eſt aliud quàm ſancire vel ſtatuere: tex. in l. qui res in fi. ff. de ſolution. ibi, lex 12. tabularum l. qui res in fi. ff. de ſolutio. tignum ædibus injunctum vendicari poſſe ſciſcit, ſed interim id ſolui prohibuit, pretiumque ejus dari voluit, ubi tranſſcriptores ignari corruperunt textum turpiter ſcribendo ſi ſcit: quæ res occaſionem dedit Accurſ. & Doctoribus longas, ineptas & à mente juris alienas diſtinctiones comminiſcendi quas ſuo loco diſpunxi. Si ergo non ſolum populus: ſed etiam plebs recte dicitur ſciſcere, & ſcita ſua habere alia à ſcitis populi: Ergo Comitia & ſcita plebis non ſunt totius populi.

223 Et ita potiſſime per hæc noviſſima è fontibus juris ſumpta argumenta late tenet Franciſ. Connan. commentario. jur. civil. lib. 1. c. 13. hinc Theophilus vetus Græcus auctor primum per Zuichemium Phriſium, deinde per Jacob. Curtium latinitate donatus in inſtit: Juſtiniani tit. de jure natural. gent. & civil. §. Senatuſconſulta, numerat plebem inter legiſlatores, Romanos, quæ ſeorſim condebat quædam jura ut & Senatus & §. ſed & quod principi quod ante Imperatores tres erant qui jura conſtituerent Romæ populus, plebs, Senatus. Idem dicit in §. prætorum eo. tit.

214 Decimo probo per text. ad quem non ad-

vertunt in l. 1. ff. ad leg. Aquil. ubi dicitur quod lex Aquilia omnibus præcedentibus etiam 12. tabular. legibus derogavit, & tamen non erat niſi plebiſcitum, cum eam Aquilius, Tribunuſpleb. à plebe rogaverit. Ex qua. lege colliguntur tria. Primo quod plebiſcita tantum à plebe rogantur & feruntur. Secundò quod habent vim legum, ut etiam præcedentes leges abrogent, quemadmodum poſteriores leges priores abrogant l. ſed & poſteriores ff. de legib. idque è tempore dictæ legis generalis ab Hortenſio latæ, de qua in dicto §. deinde cum eſſet; & in argum. 8. præcedenti confirmatur per text. in Authen, de triente & ſemiſſe §. ſtudium vero collat. 3. ubi nominatim fit mentio dictæ legis Aquiliæ quæ dicitur eſſe legislatio ipſius plebis prolata ab Aquilio Tribuno plebis. Et inibi renovatur caput pœnæ dupli in negantes, cujus epitome vulgo Codici Juſtiniano inſeritur Authen. contra qui propriam C. de non numerat. pecun. forſan lex contra negantem quæ eſt Dioclet. & Maximia. Herculei C. ad leg. Aquil. etiam C. inſerta non ſatis obſervabatur tempore ipſius Juſtiniani. Græcus novellarum codex tam Norimbergenſis editus anno 15.1. quam Auguſtanus editus anno 1551. habent τὸ δημοψηφισθὲν [illegible] τῷ Ἀκουιλίῳ. Et ſic non ſolum inſtitutiones & Pandectæ Juſtiniani, ſed etiam ejus novellæ probant plebem Romanam ſcita quædam ſua habuiſſe vim legum habentia.

225 Undecimo probo per ipſos antiquos Canones diſtinct. 2. c. lex eſt &c. plebiſcita ubi clariſſime probatur præfata differentia inter legem & plebiſcitum ut lex ſit conſtitutio totius populi qua majores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt. Plebiſcita vero quæ plebes tantum conſtituunt. Et vocantur plebiſcita eo quod ea plebs ſola ſciſcat: Igitur à ſola plebe & non à toto populo. Quod ſi quis dicat præfatos canones uno vel altero ſæculo poſt Imperium Romanum everſum conditos eſſe ut omittam quod ex rudioribus Romani imperij detracti ſunt.

226 Duodecimo probo quod etiam Florente Imperio Romano ſub primis Auguſtiſſimis Imperatoribus alia erat appellatio populi Romani, alia tribuum, ut patet apud Sueton. ad fi. Octaviani Auguſti in ejus teſtamento, ubi legavit populo Romano quadragenties, Tribubus tricies quinquies id eſt populo decies centena millia aureorum, ſive millionem, ut exponit Baptiſta Egnatius in annotation. ad Sueton. Guiliel. Budæ in lib. de aſſe & in Epitome Gallica ab eodem juſſu regis Franciſci primi facta: ſingulis verò tribubus mille ſeſtertia ſubaudiendo mille H. S. & non millies ut in ſimili ad infinitatem vitandam & notarum errata poſt Leonardum Portium exponit Egnati, in annotat. Sueton. in Julio c. 26 Dion Suetonij σύγχρονος legatum populi refert ſed non tribuum Roman. hiſtor lib. 56. igitur appellatione populi non continebantur tribus & appellatione tribuum multominus continebatur totus populus Romanus. Quod etiam innuit Martialis his verſibus.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus,
Et libant La[illegible] tertia dona tribus.

Et ante eum Cicero in orat. pro Murena dum precatur à divis ſuis, ut ea res, ſcilicet renunciatio Conſulis deſignati populo plebique Romanæ bene atque fœliciter eveniret. Et erat antiquus mos & inſtitutum majorum, etiam in rebus maxime ſatis diſcernendi plebem à populo, ut teſtatur Cicero: & conſequenter Comitia tributa, quæ ſunt peculiaria plebis, non ſunt totius populi. Pleraque alia id genus brevitatis cauſâ omitto, facile enim poſthac erit in hanc ſtratam, & ferro (ut inquit Bal. in l. precibus col. c. de Impuber. & ali. ſubſti.) apertam viam, quæ exorbitare videbuntur, reducere, & reſolutioni accedens dico, comitia tributa longe aliud eſſe à Curiatis, & tamen non eſſe ſolius plebis, verùm totius populi: Sed in aliis à Curiatis differre, ut mox dicam num. 233. Et primo quod ſint totius populi, probatur per locum à definitione quæ aliàs non congrueret, & ſic nec definitione quia conventus partis civium vel populi non ſunt Comitia, ſed conſilium ut ſup. numer. 208. Et quamvis Livius ſæpe conſilium, pro Comitiis licentiâ ſermonis uſurpet, & contra, ut etiam Cicero lib. 3. de legib. ad fin. tamen quando de re ipſa agitur, Tributa Comitia ſi non ſunt totius populi, ſed partis populi tantùm non. ſunt Comitia, ſed concilium vel conventiculum proprie loquendo.

228 Secundo probo per ipſummet exemplum quod primum in ſcriptis reperitur de praxi comitiorum tributorum quod ſup. num. 209. primo loco a legatum fuit pro parte 1. In ea enim contentione ſuper accuſatione Marcii Coriolani quæ inter patritios & plebem adusque periculum armorum incruduerat, Sicinius Tribunus plebis conſilio Junij Bruti ad certamen dirimendum, periculumque amoliendum, diem Marcio dixit ad populum, ut quod plurium ſuffragiis ratum eſſet, id fieret. Ergo Comitiis & judicio populi, & non ſolius plebis: Tale eſt enim judicium, qualis eſt vocatio in jus à qua incipit § ult Inſtit. de pœna temere litigant. Deinde Conſules & Senatores modum quærebant ne Marcius adduceretur in judicium populi, ut apud Dionyſ. lib. 7. nullum autem verbum de judicio plebis in tota elaganti verſione Sigiſmundi Gelenij, qui ſemper ubi de judicio, Comitiis, vel ſuffragiis agitur, ſcitè vertit populum, vel univerſos cives aut æquipollens.

229 Archetypus quidem Dionyſij ex regia bibliotheca Pariſiis editus promiſcue δῆμον vel δημότας habet, ſive de toto populo, ſive de ſola plebe, vel plebeiis agatur, quemadmodum ut nuper n. 217. dixi promiſcue utitur voce ἐκκλησία, ſive de ſimplici concione, ſive de Comitiis agatur: ſed tum res ſubjecta, tum verba adjuncta facile indicant utro ſenſu capi debeat, ut dum præfatus Brutus acer plebeius primus Tribunitii magiſtratus inventor ad certamen ſupradictum dirimendum perturbato & anxio plebis Tribuno Sicinio conſilium commodum daret, verba Dionyſ. Sic habent, [illegible] id eſt, κατὰ φυλὰς præſtituere vero (ſcilicet te oportet) accuſationis judicium homini definientem tempus totum quoddam & calculos diſtribuere pro eo civibus ad ſententiam dicendam ſecundum tribus: id eſt per tribus vel tributim (quod vero pluribus ſuffragiis excreverit (vel inventum fuerit) id facere, hîc nullum verbum περὶ τοῦ δήμου ſed περὶ τῶν πολιτῶν id eſt de civibus, etiam ſi Gelenius quo brevius defungeretur, verterit populum. Sed ipſa Græca neceſſariò evincunt conſilium datum diemque dictam, non ad judicium habendum ſolius plebis, ſed omnium civium per omnes tribus diſtributis ſuffragiorum calculis: Cui concilio paruit Sicinius. Comitia ergo tributa ſunt omnium civium, ſive univerſi populi, & non partis tantum.

230 Ut etiam clarius liquet in executione dicti conſilii Σικίννιος (inquit Dionyſ.) ὁ δήμαρχος [illegible] id eſt, κατὰ φυλὰς, Sicinius tribunus congregans multitudinem in concionem, dixit, diem, in qua confecturus erat de Marcio judicium, & juſſit non ſolùm in urbe exiſtens confertim venire ad judicium illius cauſæ, ſed etiam in agris commorantes. Intermiſſis operi-

bus in diem illam totam quaſi de libertate & ſalute totius ciuitatis ferenda eſſent ſuffragia. Hæc ergo tributa Comitia, totius erant populi, omniumq; & urbanorum & ruſticorum civium.

231. Quod etiam clarius liquet circa perorationem Decij alterius Tribuni plebis, Senatum ut his Tribunis contra Marcium adeſſet rogantis apud Dionyſ. lib. 7. *ἐπὶ δίκην αὐτὸν ἴσην καὶ νόμιμον, ὦ βουλή, προσκαλούμενοι, ἐφ᾽ ἧς ἅπαν τὸ πλῆθος μερισθὲν κατὰ φυλὰς λόγου δοθέντος τοῖς διαφέρουσι, ἐνόρκιον οἴσει τὴν ψῆφον; ἴθι δή, ὦ Μάρκιε, καὶ ταῦτα ἃ μέλλεις λέγειν ἐνθάδε, πρὸς ἅπαντας τοὺς πολίτας ἐκεῖ ἀπολόγου*, id eſt κατὰ πόδας, ad judicium æquale & legitimum advocantes, ipſum, ô Senatus! in quo univerſa multitudo diviſa ſecundum tribus, ratione habita, ut pro exigentia cauſæ decebit jurejurando adacta ferret ſuffragia, ito illico Marci, & ea quæ meditaris hic dicere, apud univerſos cives ſimul congregatos reſponde. Geneſius vertit totus populus, ex cauſa cognita, & ad dit, tuos, ſenſus ſervato. Sed ubi de probationæ veritatis contenditur expedit ad verbum vertere.

232 Cumque poſt multas contentiones in Senatu tandem ad orationem N. Valerii Senatoris maximè popularis flexus Marcius in Senatu dixiſſet *δίδωμι ἐμαυτὸν ἐκδίκαστον τοῖς δημόταις*, id eſt dedo meipſum judicandum à populo, conſcriptoque Senatuſconſulto, ut judicium eſſet populi. Eo accepto prodeunte in forum Tribuni plebis convocarunt in concionem populum, diemque dixerunt judicii *εἰς ἣν ἅπαντας ἠξίουν ἥκειν τοὺς πολίτας, ὡς ὑπὲρ τῶν μεγίστων διαγνωσομένους*, id eſt ad verbum, ad quam univerſos juſſerunt venire cives, ut de maximis judicaturos. Tertiis ergo nundinis quanta nunquam antea ex agris multitudo conglomerata in urbem ſummo mane forum occupavit, tribuni multitudine convocata ad tributa Comitia, loca fori funiculis diſtincta cuique aſſignarunt tribuni. Et tunc primum contigit Romanis, Comitiis tributis ferri ſuffragia: Verba Dionyſii ſunt hæc, *καὶ τότε πρῶτον ἐγένετο Ῥωμαίοις ἐκκλησία κατ᾽ ἄνδρα ψηφοφοροῦσα ἡ φυλετική*.

233 Liquet ergo tributa Comitia non in campo, ſed in urbe fieri non à ſola plebe, ſed ab univerſo populo, non curiatim, & multominus centuriatim, ſed tributim diſtincto, & in unaquaque tribu æqualem eſſe vocem ſingulorum tribulium ſeu civium, ſingulaſque tribus in ſuffragiis æquales eſſe: non enim fiebat unus cumulus vocum univerſarum, quamvis omnium voces eſſent æquales: ſed per ſingulas tribus collectis calculis major numerus faciebat judicium illius tribus. Cùm autem tunc eſſent una & viginti tribus quarum novem abſolvebant Marcium, duodecim exilio damnabant, exulavit. Sic Plutarchus in ejus vita teſtatur populi non ſolius plebis id fuiſſe judicium, nec per curias, ſed per tribus data ſuffragia.

234 Pertinaciamque Marcii meritò inſectatur qui præfractam conſtantiam nemini cedere volentem fortitudinem & magnanimitatem putabat, quum eſſet ejus virtutis extremum vitium. Itaque vir fortiſſimus & frugi, duxque præſtantiſſimus ignoratione literarum moraliſque philoſophiæ periit, at longe prudentius Scipio Africanus. Qui tandem ingratæ patriæ exprobravit quod nec oſſa quidem ſua haberet. Valer. lib. 5. c. 3. de ingratis.

235 Tertio probatur actio poſt triginta annos fere ſimili judicio Cæſonis Quintii filii L. Quintii Cincinnati de quo apud Liv. lib. 3. char. 3. & Dionyſ. lib. 10. in princip. Terentillus tribunus plebis anno 292. legem juſtiſſimam promulgarat de certis legibus conſcribendis: Ut enim ait Pomponius l. 2. in princ. ff. de origin. jur. initio civitatis Romanæ populus ſine certa lege, ſine certo jure agebat, (quod proprium eſt tyrannorum, ut docet Ariſtotel. in 5. politican) omnia manu à regibus gubernabantur, id eſt regum arbitrio lites dirimebantur, quod tum erat pro legibus, ut ibi recte exponit Accurſ. in verb. manum. Franciſ. Purpurat. in l. legem numer. 87. cum ſequ. C. de pact. & plus tredecim ſæculis ante eos Dionyſ. lib. 10. in princ. Ubi addit quod tranſlato deinde à regibus ad annuos magiſtratus imperio, inter cætera officia regia juris quoque reddendi munus ad eos devenit. Id jus maxima parte conſtabat virorum poteſtate præditorum præjudiciis, minima pars ejus habebatur in libris Pontificum: quarum legum ſcientia penes ſolos erat patritios, quòd hi ſoli hujuſmodi libros verſarent, reliquum vulgus negotiatorum & agricolarum, quod non niſi mercatus gratiâ in urbem ſtatis diebus conveniebat, prorſus imperitum erat rerum talium. Hactenus Dionyſ. qui Terentium vocat quem Liv. ibi Terentillum, & ait voluiſſe ferre ad populum: ſed rem imperfectam omiſiſſe, quòd civium major pars diſtineretur militia, Conſulibus data opera bellum uſque in Comitia trahentibus. Sed anno 293. totum Tribunorum collegium duce Aulo Virginio legem urſit: in contrarium tendentibus cum toto Senatu conſulibus cæteriſque ejuſdem factionis civibus: poſt multas fruſtratorias altercationes Tribuni diem certam ſtatuerunt adquam omnes cives præſto eſſent laturi de lege ſuffragia, quòd jam non prolixis orationibus amplius opus eſſet, ſed calculis ferendis per tribus (ut ait Dionyſ.) contra Patritii quoſdam ex plebe blandis mulcebant alloquiis, quoſdam minis compeſcebant, quoſdam pulſatos foro eiiciebant. In quo præcellebat Cæſo maximo ſtipatus ſoldalitio, nec verbis, nec factis invidioſis temperans.

236 Huic ut olim Marcio applaudebant cæteri patritij, opemque pollicendo addebant animos: plebeii contra peſſimè oderant, cum tribuni aggreſſi decreverunt è medio tollere rei capitalis die dicta ad populum Valſcio teſte falſo ſubornato, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat qui ita commovit populum, ut ad cædem properaret. Virginius tribunus pleb. arripi jubet Cæſonem, & in vincula duci, Patritij vi contra vim reſiſtunt. Tandem vadibus datis, dimiſſus à foro, nocte proxima, juſſu conſulum in Thuſcos in exilium abiit: nihilominus Virginio Comitia habente, abſens damnatus eſt pecunia à patre exacta crudeliter; ut divenditis omnibus bonis, aliquandiu trans Tyberim veluti relegatus devio quodam in tugurio viveret. Ex quibus liquet judicium nec Senatus, nec Conſulum fuiſſe, fruſtra ſe illis ſtaturum, ut olim Marcius, Cæſone offerente nec etiam plebis ſolius, ſed populi in Comitiis tributis. Hæc ergo Comitia totius populi.

237 Nicol. Gruchius Comitior. Roman. lib. 1. c. 2. ad fin. putat hunc Cæſonem fuiſſe damnatum Centuriatis Comitiis, & nititur auctoritate Ciceronis, qui pro domo ſua ad Pontifices circa medium ſic ait: cenſor ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Servilius Hala, cum eſſent optime de republica meriti, tamen populi incitati vim, iracundiamque ſubierunt: damnatique Comitiis Centuriatis cum in exilium profugiſſent, rurſus ab eodem populo placato ſunt in ſuam priſtinam dignitatem reſtituti. Nicol. recte corrigit vocem *cenſor*, legit *Cæſo*, & ſequitur Carol. Sigon. de antiquo jure civium Roman. lib.

238 Sed quoad Comitia Centuriata male ſequuntur Ciceronem. Nos autem ex Livio & Diony. probavimus Cæſonem Quintium tributis Comitiis fuiſſe, quamvis jam abſentem damnatum, ut etiam poſt Dionyſ. diſerte ait Sabellic. Ennead 3. lib. Ubi dicit Livium nullum de ea re ſuffragium latum ſcribere; ſed non ſemper opus ad longum ſingula ſcribere. Satis eſt quod ſcripſit Virginio Tribunoplebis Comitia habente, judicium factum, & etiam crudeliter execu- Error Ciceroni.

tum, ut neceſſario intelligatur à Tribubus ſeu populo Romano in comitiis tributis ſuffragia ferente judicatum. Non enim Tribuniplebis habere poterant alia comitia quam tributa. & in illis ſolis præſidebant, quemadmodum cum Liv. lib. 9. ann. urbis 431. ſcribit L. Papyrium Dictatorem priuſquam abdicaret, Conſules creaſſe, non eſt intelligendum quod ipſe creaverit, ſed quod priuſquam abdicaret comitia conſularia edixit in campo ubi præfuit, & electos centuriatim à populo renunciavit. Idem paſſim de ſimili compendio ſermonis apud Livium & alios. Præterea tunc temporis centuriata nondum erant adeo confuſa & immutata, ut fuerunt poſt centum annos Tribubus nimium multiplicatis & auctis, & ſeries hiſtoriæ oſtendit Cæſonem abſolutum fuiſſe, ſi accuſatus fuiſſet in centuriatis Comitiis, in quibus patricii præſidebant & prævalebant.

239. Et quamvis non inveniam eum alibi nominatim reſtitutum: tamen id ſatis colligi poteſt non ex eo quod pater ejus L. Quintius Cincinnatus anno ſequenti 294. Conſul creatus eſt in locum P. Valerii Publicolæ in recuperatione Capitolii contra Herdonium cæſi ſuffectus, quem ànno ſequenti 295. ab urbe condita patrem Conſulem reficere volebat: ſed ex eo quod illi falſo teſti Volſcio quæſtores teſtimonii falſi dixerunt. Sed hujus rei comitia fruſtrarunt Tribuni plebis uſque in annum ſequentem, & donec anno 296. Dictus Quintius Cincinnatus ſpes unica imperii populi Romani quatuor jugerum tantum (ob paupertatem in quam inciderat) colens agrum in ipſo ruſtico opere Dictator ſalutatus equis victis & ſub jugum miſſis, liberato exercitu Romano panè extincto & Minutio Conſule ad abdicandum infœlicem magiſtratum compulſo (ut etiam teſtatur Valer. lib. 2. c. 2. de diſciplina militar.) triumphans in urbem rediit, nec prius Dictaturam abdicavit quam Comitia hactenus per Tribunos plebis impedita in M. Volſcium falſum teſtem tenuiſſent, qui damnatus exulavit, ut late Liv. lib. 3. Eodem tributorum comitiorum judicio par eſt prius Cæſonis judicium revocatum fuiſſe l. diuus ff. de re judicat l. falſam C. ſi ex falſ. inſtrum. vel teſtimon. judi. ſit l. 1. §. 1. l. falſi pœna ff. ad leg. Cornel. de falſ. Quamvis enim dictæ leges nondum natæ eſſent: tamen earum ratio nata erat. Saltem ergo tunc rediit Cæſo, ſi non erat unus ex tribus illis Quintii Cincinnati filiis quos ſcribit Livius patri ex illo vili tugurio & opere ruſtico ad Dictaturam Romam venienti obviàm egreſſos cum aliis propinquis & patrum majori parte & ingenti concurſu plebis non ſatis lætæ.

240 Præſertim cum poſt novemdecim annos urbis 315. idem Quintius jam octogenarius iterum Dictator creatus C. Servilium Halam magiſtrum equitum dixerit, qui Sp. Melium comparere detrectantem occidit. Plutarch. in vita Bruti in princ. Et cum anno urbis 317. L. Quintius Cincinnati filius Tribunus militum conſulari poteſtate fuerit. & anno ſequenti ſub Mamerco Æmilio Dictatore magiſter equitum. & anno 324. conſul. & anno urbis 335. tertiùm Tribunus conſulari poteſtate Livi. lib. 4. Quod autem ad C. Servilium Halam de ejus damnatione & exilio nihil apud Livium, qui lib. 4. teſtatur eum conſulem factum anno urb. 328. & tribunum militarem conſulari poteſtate anno urbis 347. & iterū anno ſequenti & tertiùm anno urb. 353. Liv. lib. 5. char. 2. ubi char. 3. refert eum ſeſe Tribunorum plebis furori oppoſuiſſe. Sed Valer. lib. 5. c. 3. de ingratis notans ingratitudinem civium, teſtatur eum exilio damnatum, nec dicit quo judicio, nec quibus comitiis veriſimilius eſt tributis quum Tribunos plebis haberet infenſos, idque & reſtitutionem ſuam contigiſſe ante primum ſuum conſulatum.

241 Camillus autem non fuit damnatus centuriatis Comitiis, nec veriſimile eſt id fieri potuiſſe: ſed tantum tributis, ut ſeries hiſtoriæ Livianæ oſtendit lib. 5. poſt medium & Plutarch. in ejus vita: ſed poſtea Curiatis comitiis revocatus fuit, habitis non in foro Gallis urbem captam & incenſam tenentibus, ſed Veiis quo major pars Romanorum Gallos fugientium confluxerat Livi. lib. 5.

242 Ciceroni vero in ea oratione ad Pontifices ſufficiebat dicere quæ ad ſcopum ſuum facerent, nempe ut domum ſuam à ſcelerato Clodio dirutam & conſecratam recuperaret, quare urgebat favorem reſtitutionis dari ſolitæ, etiam non obſtantibus præjudiciis quibuſcumque, etiam maximorum Comitiorum. Iſe quoque profitetur non velle à ſe exigi perpetuò vera aut conſona, ſed probabilia, & pro modo cauſæ vel temporis mutabilia, ut ipſe ait in lib. de orator. & lib. 1. epiſtolar. & in orat. pro Cn. Plancio.

243 Quarto probatur alio judicio, anno urbis conditæ 300. quo duo Conſulares T. Romulius & Veturius prioris anni Conſules damnati ſunt. Ille decem millibus, iſte quindecim millibus æris, ut refert Liv. lib. 3. Sed ut teſtatur Dionyſ. lib. 10. id factum eſt Romæ à populo etiam ruſticana turba forum complente tributis Comitiis, omnium tribuum calculis, non plebis ſolum, ſed populi, ut vertit Gelenius verbum δήμου (id eſt cives) quo utitur Dionyſ.

244. Quinto probatur quia anno urb. 306. Valerius Potitus & Horatius Barbatus Conſules è duplici victoria redeuntes triumphos denegante Senatu eis offenſo quod anno priori partes plebis tutati erant, triumphandi poteſtatem receperunt à populo, primi Romanorum omnium hanc conſuetudinem introducentes, ut ait Dionyſ. lib. 11. quod factum fuiſſe teſtatur Livius lib. 3. char penult. L. Icilio Tribuno plebis de hac re legem rogante populum, & multis diſſuaſoribus auditis, maxime C. Clodio patruo Appij Claudij Decemviri priore anno necati lex perlata eſt, omnes enim tribus eum rogationem acceperunt, id eſt, ſuffragiis ſuis comprobarunt: Ergo tributis ſuffragiis & in quibus totus populus vocabatur & ſuffragium dabat.

245 Sexto adhuc clarius probatur ex inſigni illo, ſed pudendo judicio populi Romani de quo Liv. lib. 3. in fi & per Dionyſ. lib. 11. Aricini & Ardeates cum diu de finibus bellaſſent compromiſerunt in populum Romanum, quem judicem agri controverſi fecerunt. Et cauſa judicata eſt tributis Comitiis, populo univerſo per tribus ſuas diviſo. Cúmque jam per ſingulas tribus poſita eſſent duo vaſa calculorum, projiciendorum, alterum pro Aricinis alterum pro Ardeatibus, cum jam tribus vocarentur. & populum inire ſuffragium oporteret, ut pote teſtibus hinc inde auditis & cauſa perorata, ſurrexit P. Scaptius ſenex plebejus etiam invitis Conſulibus vociferans populum Romanum decipi, & appellans Tribunos, qui ut ſemper reguntur à multitudine magis quam regant, permiſerunt Scaptio dicere, qui ait agrum illum captis olim Coriolis jure belli publicum populi Romani factum. tunc etiam reclamantibus Conſulibus & patribus, Tribuni plebis tertiùm juſſere vas poni calculorum in quaque tribu pro Romana urbe, in quod calculos ſuos deponerent. qui populo Romano controverſum agrum adjudicari cenſerent, collectis ſuffragiis, omnium tribuum judicio ager populo Romano adjudicatus.

246 Tributis ergo Comitiis non plebs ſola, ſed univerſus populus inerat & judicabat: aderant enim etiam Conſules,& Senatores in ſua quiſq; tribu, quando tribus vocabantur ad calculos in urnas deponendos. Tum in ſingulis tribubus permiſti erant plebeij cum patritiis. ſaltē non erat tribus in qua nō eſſet major numerus plebeiorū quàm patritiorum. Alioquin non omnes tribus judicaſſent pro populo Romano, ſi aliqua tribus fuiſſet in qua major pars eſſet patritiorum qui contrariæ erāt ſententiæ, & vel in urnam Aricinorum,

vel in urnam Ardeatium calculos deponebant. Tertio in ſingulis tribubus, ut jam dixi, fiebat concluſio à majori parte: Poſtremo ſententia ferebatur à majori parte tribuum, ſed hic omnes tribus in idem conſentiebant, quâvis in ſingulis, ſaltem in bona parte earũ fuiſſent aliqui cives, ſed minori numero diverſi ſuffragij.

247. Septimo probatur apud Livium lib. 4. Tribuni plebis M. Poſthumio & T. Quinto (qui anno urbis 329. fuerant ex Tribunis militaribus conſulari poteſtate) diem dixerunt ob rem male geſtam ad Veios mœſtæque & iratæ civitati reos obtulerunt anno urbis 332. In eo judicio Poſthumius decem millibus æris gravis damnatus eſt Quintium collegam ejus omnes tribus abſolverunt. Ergo Comitia tributa totius erant civitatis & populi. Principio verò anni ſequentis Hortenſius Tribunus plebis C. Sempronio Conſuli anni prioris diem dixit: res acta eſt apud populum Romanum, nec peracta, reo dimiſſo, in quo nihil præter fortunam reprehendi poterat; ibi tamen clariſſime probatur Tribunos plebis non ad plebem tantum agere: ſed ad totum populum, & jus judiciumque & ſummam de omnibus poteſtatem eſſe totius populi Romani, & non ſolius plebis.

248 Octavo probatur ex alio Livij loco lib. 6. quum anno urb. 372. Senatus decreviſſet ut primo quoque tempore ad populum ferretur de bello Veliternis inferendo: ad quam militiam quo paratior plebs quinqueviros Pomptino agro dividendo, & Triumviros Nepete coloniæ deducendæ creaverunt. Tum ut bellum juberent, latum ad populum eſt, & nequicquam diſſuadentibus Tribunis plebis, omnes tribus bellum juſſerunt.

249 Nono probatur apud Livium lib. 43. ubi C. Lucretium prætorem Romanum de furtis, concuſſionibus, ſacrilegiis perpetratis in Chalcidonia parte ſuperiori Macedoniæ ubi mons Atho, Chalcidenſes accuſarunt in ſenatu 584. Tribuni vero plebis accuſarunt eum ad populum, mulctámque decies centum millium æris dixerunt Comitiis (ſcilicet tributis) habitis omnes quinque; & triginta tribus eum condemnarunt: Ergo Comitia tributa totius populi per tribus diſtincti anno urbis 584.

250 Decimo judicio Poſthumi Pyrgenſis perfidi publicani, cui Tribuni plebis anno urbis. 542. ducentum millium æris mulctam dixerunt, qui præfracta audacia Tributa Comitia turbavit cui Tribuni rei capitalis diem dixerunt: ac ni vades daret, prehendi à viatore, atque in carcerem duci juſſerunt. Poſthumius vadibus datis, fugit. In abſentem Tribuni vocaverunt plebem, quæ ita ſcivit: Si M. Poſthumius ante calendas Majas non prodiſſet citatuſque eo die non reſpondiſſet, neque excuſatus eſſet, videri eum in exilio eſſe, bonaque ejus vænire, ipſi aqua & igni placere interdici. Liv. *lib.* 5. tertiæ decad. char. i. ubi conſtat judicium illud factum fuiſſe tributis Comitiis per totum populum & non per ſolam plebem, quamvis ter ibi ſola plebs nominetur: quia numeroſior erat, & ſic potentior: tamen omnes tribus convocatæ erant tam ex urbe quam extra. Sitella etiam in medio populi allata, ut ſortirentur ubi Latini (ſcilicet ſocij illi civitate cum jure ſuffragij donati) ſuffragium ferrent, id eſt in quibus tribubus diſtribuerentur & teſtulas, vel calculos acciperent: aderant etiam patritij & Fulvius Conſul qui Romæ erat, & ſexies fit mentio populi Romani convocati & non ſolius plebis. Ergo tributa quoque Comitia totius erant populi. Sed ſcelus ſeditioſi illius Pyrgenſis imputari non debet publicanorum ordini quem in publicis concionibus laudavit Cicero, ut patet in ſuis orationibus poſt ducentos quidem annos habitis: ſed fidelitatem ordinis publicanorum tempore impij Pyrgenſis luculenter teſtatur Valer. lib. 5. c. 6. de pieta. erga patriam, hiſtoria 7.

251 Undecimo probatur apud Livium lib. 45. cum anno urb. 587. de triumpho ageretur L. Pauli Æmylij Macedonici Comitiis decernendo per populum Servius Sulpitius Galba qui Tribunus militum ſecundæ legionis in Macedoniæ ſub eo fuerat odio ducis, qui milites non ſatis ditaverat una & altera die triumphum impedivit. Tribuni plebis præſidebant in Comitiis, & initio vocatis primis tribubus, quæ favore vel metu concurrentium militum male adfectorum, triumphum abrogabant concurſu civitatis in Capitolium facto Galbæ exprobrantium petitum eſt à Tribunis, ut de integro eam rem agerent, dicendique ad populum principibus civitatis poteſtatem facerent. Tribuni, victi auctoritatibus principum de integro agere cœperunt, quo facto ad ſuffragia tribus revocarunt decretis inde & pompatice tranſuectus triumphus. Igitur totius populi erant comitia tributa in quibus præſidentes Tribuni ad totum populum agebant, & non ad ſolam plebem, quicquid ſcripſerit Nicol. de comit lib. 1. c. 2. ad fi.

252 Duodecimo probatur judicio Thuſculanorum, in quos, quod Veliternos Privernateſque contra Romanos, inveniſſent Favius Tribunus plebis legem (ſcilicet particularem pœnalem) tulit ad populum, ſed populus Thuſculanus cum conjugibus ac liberis Romam venit veſte mutata ſpecie reorum tribus circumiens, genibus ſe omnium advolvens: tribus omnes præter Polliam antiquarunt legem ſeu accuſationem, abſolvendo. Polliæ ſententia erat verberatos necari, conſules liberoſque ſub corona lege belli vendi, ex quo tempore tribus Papyria (in qua Thuſculani civitatem Romanam adepti cenſebantur) nulli ferme ex Pollia tribu candidato ſuffragium dabat, ut refert Liv. lib. 8. char. ult anno urb. 431. collectis ergo ſuffragiis, publicabantur, non ſingulorum, ſed tribuum voces.

253 Decimotertio rogatione Tribunorum plebis ad poulum anno urb. 453. ut poſt Conſulatus & triomphos dictaturas, cenſuras communicatas, pontificatus quoque communicaretur plebi, Populus Romanus audita oratione P. Decij Muris ſuaſoris legis ſtatim jubebat vocari tribus, apparebatque accipi legem quæ die illo interceſſione ſublato, poſtridie ingenti conſenſu accepta eſt, teſte Livio lib. 10. char. 2. Ergo tributa comitia totius erant populi.

254 Decimo quarto probatur anno urbis tribuni plebis tulerunt ad populum cujus vellent imperium in Africa eſſe, omnes quinque & triginta tribus P. Scipioni decreverunt, ut refert Livi. lib. 10. char. penult. ubi char. vet. refert Tribunos plebis ad populum tuliſſe, vellent, juberentve Senatum decernere, ut cum Carthaginienſibus pax fieret & quem eam pacem dare, quemque ex Africa exercitus deportare juberent? De pace uti rogatæ omnes tribus erant, juſſerunt pacem dare P. Scipionem, eundem exercitum deportare. Ergo tributa comitia erant univerſi populi.

255 Decimo quinto probatur per inſignem illam actionem (quam feſtinans præteribam) tranſmigrandi Veios ab anno urb. 360. aduſque biennium ſequens furioſè agitatam, & iterum minus inſano conſilio repetitam anno urb. 365. poſt illam à Gallis captam & incenſam. Primam illius furioſæ actionis prothaſim repreſſerat Camillus, recanduit poſt biennium, Tribunis plebis ferociter coortis ad eam legem tranſmigrationis ergò perferendam: nec ſequjus ob id ipſum Conſulibus reſiſtentibus, omnique civitate in unam eam curam converſa, adeout prævalente plebis multitudine, urbis Veij uberioris amplioriſque romani agri cupida. A. Virginius & Q. Pomponius quia biennio ſuperiori gratificantes patribus furiosè illi Tribunitiæ rogationi tranſmigrandi Veios auctore Senatu interceſſerant, denis millibus gravis æris tributis comitiis condemnati ſunt.

Romani victi à Gallis Veios tranſmigrant.

256

256. Tandem adhortationibus Camilli concitati patres ſenes, juveneſque, id eſt, omnes Patricii ſuffragii ferendi capaces, cùm ferretur illa tranſmigrationis lex, agmine facto in forum venerunt, diſſipatique per tribus, ſuos quiſque tribules prehenſantes orare cum lachrymis cœpere, ne eam patriam pro qua fortiſſimè fœliciterque ipſi ac patres eorum dimicaſſent, deſererent, in hoſtium urbem agerent, eoque rem adducerent, ut melius fuerit non capi Veios, ne Roma deſereretur. Eam legem plures tribus antiquarunt, quàm juſſerant, Livius libr. 5. chart. 6. cum quinque ſequentibus, ubi poſt Romam captam & incenſam laudat Camillum quod iterum eam in pace ſervavit, prohibens migrari Veios, Tribunis hoc intentius agentibus poſt incenſam urbem, & per ſe inclinata magis plebe, ad id conſilium quod nimium frequentes calamitates urgebant. Liquet ergo comitia tributa omnibus civibus communia, Senatoreſque & Patricios contribules eſſe Plebeiis in ſuis quibuſque tribubus. Plures alias probationes ex antiquis authoribus brevitatis causâ prætereo, ut illam ex lege 12. tabular. infrà n. 59.

257. Decimo-ſexto juridicis quoque rationibus & legibus probatur, quoniam par in parem non habet imperium, & multò minus minor in majorem, l. ille à quo §. tempeſtivum, ff. ad Trebell. l. nam Magiſtratus, ff. de recept. arbit. Plebs autem reſpectu Patriciorum & optimatum inferior eſt, ſi non numero, ſaltem cæteris modis. Quòd ſi nec numero, nec poteſtate, ſaltem dignitate & authoritate minor & inferior eſt, & ad ſummum non poteſt plus eſſe quàm par, vel æqualis, prout numquam ullis contentionibus auſa eſt plus appetere quàm ut æqualis haberetur. Id quod numquam per omnia obtinuit. Igitur plebs per ſe vel ſola nullum poteſt habere imperium in reliquam populi partem, præſertim ſaltem dignitate & authoritate majorem & ſuperiorem. Tum non debet alteri per alterum iniqua conditio adferri, l. non debet alteri, ff. reg. jur. Tertiò maxima & univerſalis eſt juris regula, inter alios acta, aliis non nocere, nec alios ligare, l. ſi unus, §. ante omnia, ff. de pact. C. res inter alios acta, per tot.

258. Quarta propius ad terminos noſtros, pars civitatis non poteſt civitatem ligare, nec illi legem imponere, ſed ſemper requiritur major pars jure & nomine totius civitatis vel univerſitatis legitimè congregata, & procedens ad hoc ut ſcitum, decretum vel factum majoris partis referatur ad univerſos, l. nulli, l. planè, ff. quod cujuſque univerſit. l. municipes, l. quod major. ad municipal. l. aliud eſt, §. refertur, ff. de reg. jur. utque in communibus pluribus, aut ſingulis quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, l. per fundum, ff. commun. prædior. c. quod omnes tangit, de reg. jur. in 6. Ita in communibus pluribus, ut univerſis omnium conſenſus requiritur: ſaltem majoris partis duarum ad minus partium vice & nomine omnium congregatorum, d. l. nulli, l. plane, l. nominationum, C. de decurion. libr. 10. Ergo ſola plebs quæ eſt pars populi, vel civitatis, nihil poteſt ſciſcere, decernere, jubere, vel facere, quod referatur ad univerſos, & multominus quod liget reliquum populum, Patricios, optimates. Imò nihil cogitari poſſet abſurdius, & nuſquam gentium fuit talis politeia, in qua ſola pars præſertim vilior legem poneret univerſæ etiam digniori parti non vocatæ & invitæ.

259. Nec obſtat dicere quod quamvis initio non ligarent omnes: tamen poſt legem Hortenſiam ab univerſo populo Centuriatis Comitiis latam id conſtitutum eſſe, l. 2. §. deinde cùm eſſet, ff. de orig. jur. §. plebiſcitum, ad fin. inſtit. de jure natural. gent. & civ. & ſuprà num. 215. quia rogatione illâ Horatiâ & lege centuriatâ, non id agebatur ut totus populus etiam Senatores & Patricii ligarentur Plebiſcito lato à ſola plebe dempto reliquo populo, quemadmodum rogatione illâ & lege Valerianâ, de qua ſuprà num. 210. 212. non id agebatur, nec rogabatur, ut ſola plebs per ſe ſine reliquo populo Plebeios ſuos Magiſtratus crearet: Sed tantùm rogabatur & agebatur, ut Plebeii Magiſtratus qui hactenus Curiatis tantùm Comitiis creati fuerant, poſſent deinceps Tributis Comitiis creari, id eſt, a toto quidem populo: ſed à ſolis Tribunis Plebis ſine auctoritate Senatûs, & abſque Patriciorum auſpiciis convocato. Et quod à toto populo crearentur, & non à ſola plebe, probat lex ipſa 12. tabular. cujus hæc verba refert Cicero, lib. 3. de leg. *Tribuniſque quos populus rogaſſet, jus eſto cum Patribus agendi.* Verum eſt dictam antiquam legem 12. tabular. quantumvis ſolemnem eſſe ſacratam: ſubinde etiam in majori ſui parte nunc deſuetudine, nunc expreſsâ abrogatione mutatam fuiſſe, præſertim in judiciis, Aul. Gell. lib. 20. c. 1. rursùs quandoque in quibuſdam articulis renovatam: Sed abunde ſufficiunt præfatæ locupletiſſimæ probationes pluribus aliis compendii causâ prætermiſſis.

260. Et ad primum contrariæ partis argumentum, ſuprà num. 209. Reſpondetur judicium illud Coriolani factum fuiſſe à toto populo, omnibus civibus & ruſticis & urbanis convocatis, etiam authore Senatu & Coriolani conſenſu qui ſemetipſum dedit judicio populi, ut clarè ex Dionyſio & Plutarcho probavi, ſup. num. 223. uſque ad num. 229. Sic Valer. libr. 5. c. 4. de pietate Coriolani ſcribit, cum iniquiſſimè à faſtidioſo in æſtimandis bonis ſuis populo damnatum, non autem à ſola plebe. Nec obſtat Livium ſcribere quod univerſi Patricii reorum more, Plebi ſupplicabant, quia idem in effectu ſcribit Plutarchus, & tamen ait judicium fuiſſe totius populi: tributis enim Comitiis diſperſi erant Senatores & Patricii in ſua quiſque Tribu permiſti Plebeis, quos comiter prehenſando orabant, ſuadebant etiam quandoque, adhibitis lachrimis, ut ex ipſomet Livio probavi, ſuprà 232. 233. 249.

261. In eo verò Coriolani judicio Livius conciſè nimis & neglectim. Imò falsò loquitur: Ait enim Marcium abſentem damnatum, quod nimis incautè ſequitur Sabellic. Ennead. 2. lib. 9. qui tamen ſolitus eſt ſæpiùs conſulere Dionyſium, eumque præferre Livio, ut Ennead. 2. lib. 7. chart. penult. & alibi ſæpe, quem mirarer adeò fuiſſe in tam notabili loco negligentem, vel obliviosum.

262. Niſi reperiſſem eum gravius erraſſe in princip. Ennead. 3. ubi ſcribit Xerxem Perſarum Regem Athon montem continenti ademiſſe mille quingentorum paſſuum Iſthmo perfoſſo, per quem navalis ejus exercitus enavigavit, ut ait Ennead. 3. lib. 2. chart. 2. Quod falſum eſſe res ipſa commeantibus oſtendit. Semper enim fuit & eſt mons ille itinere trium dierum ab Occidente in Meridiem, ut homo ſupinus jacens, terra continens cum Macedonia. Nec ſunt ulla veſtigia perfoſſi umquam vel reſtituti Iſthmi, ut ab oculatis etiam teſtibus accepi. Multi enim commeant in eum montem qui hodie Græcis dicitur ἅγιον ὄρος, vulgò, Monte ſancto, eo quod jamdudum incolatur à quibuſdam Monachis profeſſionis Chriſtianæ, longè arctioris & ſanctioris vitæ quàm noſtrates Monachi (vulgò Caloieres vocantur) Regulam obſervantes Baſilii magni, quæ prima & vetuſtior eſt, quique latè & quietè ſub Turca, & annuo 6000. aboborum Turcicorum tributo degunt, præcipuam ſuæ ſectæ ſedem, duoque & viginti Monaſteria in eo monte habentes. Sed Sabellic. qui eum errorem accepit à Plinio vel Solino, addit de ſuo Iſthmum perfoſſum, de quo neuter eorum, nec alius quiſpiam loquitur: Nulla eſt enim periniſula in tota illa ſuperiori & Thraciæ conterminaMacedoniæ parte, in qua Athos eſt, & conſequenter nullus Iſthmus, ut etiam videtur apud Ptolomæum in tabulis antiquis & novis, & nuper etiam Italicis eleganter impreſſis. Oportuiſſet longum continentis terræ tractum, quinetiam altiſſimum & denſiſſimum ipſius montis dorſum abſcindere, quod toti exercitui Xerxis quantumvis ad miraculum uſque (ut apud

Juſtin. lib. 2.) numeroſo impoſſibile fuiſſet: Eum tamen inter plures alios, errorem aſſerunt Plin. natural. hiſtor. lib. 4. cap. 10. Solin. de Macedonia, capit. 15. Sed hi cùm Romani eſſent, à Græcorum ſcriptis acceperunt, quos Juvenalis eorum fere tempore ſcribens irriſiſſe videtur dicens, Satyr. 10.

——Creditur olim
Velificatus Athos, & quicquid Græcia mendax
Audet in hiſtoria

Meritò levitatem ſuorum concivium carpit, qui cùm poſſent oculos adhibere, Græculorum ſcriptis fidentes ſcribebant Atho claſſibus Perſicis enavigatum. Quem etiam errorem turmatim poſteà ſecuti ſunt, ut etiam Virgil. in culice, & quod magis mirum eſt, Pomponius Mela de ſitu orb. libr. 2. & nuper Joachimus Vadianus in epitome trium terræ partium in capit. de Macedonia quem ſic lapſum miror, ſed non miror Plinium, qui natural. hiſtor. libr. 2. cap. 83. etiam in Italia anno urbis 663. vix centum annis ante ætatem ſuam in agro Mutinenſi ſcribit duos montes inter ſe concurriſſe crepitu maximo aſſultantes, recedenteſque, multaque alia id genus ficta portenta, ut à multis cum Solino fide dignis non habeatur. Strabo qui ſub Auguſto multas regiones peragravit, Athon obiter attingit, in continenti relinquit, Geographiæ ſuæ lib. 10. Et Livius lib. 45. Macedoniæ partes deſcribens montem Atho Continenti adſcribit: prout & Thucydides qui eo tempore vixit & circiter 30. annos poſt dictam Xerxis fugam ſcripſit: nihil miror Herodotum Aſiatici Thucydidis σύγχρονον qui in polymnia ſeu libr. 7. ejus erroris primus author fuit. Quippe qui Arionis libr. 1. equi fluvialis & phœnicis avis lib. 2, & infinitas id genus fabulas narrat, Ægyptiis & Æthiopibus circumciſionis originem attribuens & de ſemetipſo profitens ſe ea ſcribere quæ auditu cognovit, non addens à fide dignis, nec ſolicitudinem & judicium de quo Thucydides in præfatione ſuæ hiſtoriæ, in fine, ut omittam quæ de Amazonibus libr. 4. ſcribit & quam ſæpe à Diodoro Siculo libr. 2. & à Strabone libr. 17. reprehendatur, ut Andræas Alciatus eum non hiſtoriæ, ut vulgò, ſed mendaciorum patrem appellet.

263. Sed ad rem Dionyſ. Halycarn. lib. 7. diſertè & fusè ſcribit Marcium præſentem juri ſtetiſſe, & in defenſionibus auditum fuiſſe, teſtes ſuorum univerſos & ſingulos meritorum citaſſe, produxiſſe, & ſciſſa veſte pectus egregiè pro patria pugnando cicatricibus oppletum oſtendiſſe. Pariter de ejus præſentia Plutarchus in ejus vita teſtatur his verbis ἐφ' οὗ δὴ καὶ μάλιστα λέγεται διαταραχθῆναι τὸν Μάρκιον· οὐ γὰρ προσεδόκησεν, οὐδ' εὐπόρει πρὸς τὸ ἔγκλημα ἐν τῷ παραχρῆμα λόγων πιθανῶν, ἀλλ' ἐπαινοῦντι τοὺς στρατευσαμένους ἐθορύβουν αὐτῷ πλείονες ὄντες οἱ μὴ στρατευσάμενοι. Id eſt, ad verbum, ſuper quo dicitur maximè perturbatum fuiſſe Marcium, non enim hoc expectabat, nec facultas ſuppetebat perſuaſibiles de hoc ſermones ſubito faciendi ad multitudinem, ſed milites laudantem, tumultuabantur contra eum major pars quæ detrectaverat militiam. Quod latius deſcribit Dionyſ. lib. 7. dicens Ducum alterum plebis tribunum videntem Decium abſolvi ab edita perduellionis accuſatione, quod nihil in eo tyrannicum inveniretur novam & calumnioſam ſubtexuit accuſationem de præda Antiatum, quam Marcius victor non retulerat ad ærarium, ſed voluntariis militibus quòs plebe eam militiam detrectante eduxerat, ut ad alias expeditiones promptiores forent, optimo animo diviſerat. At malitioſa turba, hoc eſt, plebis pars maxima, quæ pigritiâ & ſeditione ſuâ hoc honore & commodo ſeſe privaverat, tantum tumultum excitavit, ut exauditæ non fuerint defenſiones Marcii.

264. Cæterum quamvis vox δῆμος, δημότης, δημότικος crebriùs apud Græcos aſſumatur pro plebe vel plebeio, ad differentiam optimatum ut Homerus Iliad. β. τῷ δήμου ὄντι, id eſt, cùm tu de plebe ſis, & δῆμον populatim in Odyſſ. οἱ ἀπὸ τοῦ δήμου populares quidem è populo εἰς τὸν δῆμον ad vulgus, πᾶς τις τῶν δήμων Plebeius quiſque. Et apud Herodot. τῷ δήμῳ προσεταιρισάμενος factionem popularem ſum ſecutus. Et apud Thucydidem δῆμον καταπαύειν democratiam, vel ſtatum popularem diſſolvere, evertere. Sic Plato τὸν δῆμον καὶ τοὺς ὀλίγους λεγομένους accipit δῆμον pro plebe, non pro populo univerſo, opponit enim illum præſtantioribus ſeu optimatibus, & vult plebem cum illis qui extra plebem ſunt (id eſt, plebeios excedunt) per amicitiam conjungi. Plutar. in Pericle. Thucydidem nobilitati ſtudentem, Periclem verò plebi, dediſſe ſcribit initium, ut altera factio δῆμος, altera οἱ ὀλίγοι dicerentur, id eſt, ad verbum altera plebs, altera pauci. Sic paſſim Demoſthenes. Dionyſius quoque in præfata hiſtoria antiquitat. rer. Roman. Tamen iidem (præſertim Dionyſ.) ſæpè eandem vocem δῆμος non reſpectivè; ſed abſolutè capiunt pro toto populo, ut in toto jure noſtro civili capitur quod materia ſubjecta diſcernit, ut Plato lib 6. de legib. ad fin. ibi. Quod ſi prohibere non poterunt, rem ad populum deferant; res ſubjecta oſtendit de totius judicio populi intelligi, & non plebis. Sed hîc nullius argumenti adminiculo opus eſt, Dionyſius enim in hoc judicio Coriolani verbis παντὸς τοῦ πολιτευομένου & aliis tam expreſſis διέξεισι ut ſupr. num. 224. 225. 226. 227. ut impoſſibile ſit aliud vel alter intelligere, quàm de judicio univerſi populi.

265. Literatores dum claſſicos auctores ſive vertunt, ſive commentantur: ignari rerum juridicarum politicarum quæ ibi tractantur, magnas ſæpe tenebras, ne dicam impoſturas, lectoribus offundunt, quemadmodum ſi doctiſſimus grammaticus, ſed rei medicæ expers libros Græcos medicos latinè vel Gallicè verteret. Hinc ante 20. annos neceſſe mihi fuit de novo vertere ſententias Ariſtotelis in Politicis de uſuris loquentes, etiam à pluribus Græcè & Latinè doctiſſimis, ſed ineptè verſas, ut patet in tractatu meo uſurar. q. num.

296. Hic priuſquam ad alia tranſeam, ſcrupulus unus qui etiam doctos torquere poſſet, explicandus eſt: ſcribit Dionyſ. lib. 8. Marcium duobus tantum calculis damnatum, id eſt, à duabus tantùm tribubus. Sed Plutarchus in ejus vita ſcribit tres tribus illum perpetuo mulctaſſe exilio, quod etiam neceſſariò colligitur ex ſcriptis Dionyſii lib. 7. ubi ait unam ex viginti tribubus tunc fuiſſe, quarum novem tantùm abſolvebant: Igitur non à duabus, nec à tribus, ſed à duodecim tribubus damnatus fuit. Videntur ergo claſſici hi auctores non modo invicem, ſed ſibimetipſis contradicere. Solve. Calculatio illa forenſis eſt ſeu judicialis, & ſic facilè ab intelligentibus praxim judicialem intelligitur Non enim ad vulgatam Arithmeticam referenda eſt, ſecundùm quam Marcius à duodecim damnatus fuit in effectu: quia novem condemnantibus cum novem abſolventibus, compenſatis ſupererant tantùm tres, à quibus non compenſatis nec eliſis damnatus fuit; & ita quod ſcribit Plutarch. intelligitur. Sed quomodo ergo Dionyſ. lib. 8. ait à duobus tantùm fuiſse damnatum? Reſponde quamvis quis elabi poſſit dicendo Orationem eſſe Minucii Conſularis quem Dionyſ. tantùm refert, non opus eſt hâc evaſione: ſed rectè intelligitur reſpiciendo ſubductionis effectum. Cùm enim abſolveretur à novem, ſi duæ tribus acceſſiſſent legitimæ, etiam ſtricto jure abſolutus fuiſset, quia non ſuperfuiſsent niſi decem tribus, & ſic damnatus fuit defectu duarum tribuum tantùm. Tum etiam duodecim damnantibus novem compenſatis decima & undecima damnationem ſtricto jure faciebant, utpote conficientes majorem numerum tribuum, duodecima tamquam ſuperflua non computata, etiamſi calculum abſolutionis dediſset, quia undecim vincunt decem, ſive in abſolvendo, ſive in condemnando. Potuiſ-

ſet etiam dici quod ex illis tribubus, una ampliandum ſeu deliberandum cenſebat: Sed quid hâc divinatione opus eſt?

267. Similis fere modus loquendi in ſupremis curiis Galliæ, quæ Parlamenta vocant, ubi ex antiquis Conſtitutionibus variantibus, ſententiis judicum, non ſufficit alteram partem unâ vocè ſuperiorem eſſe, ſed ſuperare debet duabus, ut à majori parte conficiatur Senatuſconſultum vel Areſtum nomine totius claſſis: alioquin judicandum remittitur ad aliam claſſem, ſeu decuriam, prout fit ubi voces ſunt æquales, vulgo dicunt, *Procez party*, abrogatâ novâ Conſtitutione, quam Poyetius anno 1539. artic. 126. metatus erat, ut ſufficeret alteram partem unicâ voce fortiorem eſſe. Si igitur ſint unus & viginti Conſiliarii, quorum decem abſolvunt, & undecim condemnant; vel contrà, non ſufficit ad condemnandum, niſi alterius partis unus accedat pro actore. & tunc reus pro quo non remanent niſi novem, quamvis in effectu non ſit condemnatus niſi per tres, tamen dici poteſt condemnatus per duos. Ex quo per Conſtitutionem regiam ſufficit actorem ſuperiorem eſſe duabus vocibus, quaſi tertia abundet, & contra non poteſt reus abſolvi, uno judicum qui condemnavit pro reo accedente, nec etiam actor vincere, quia non ſuperaret niſi unâ voce, ſed requiritur duas voces accedere, ut reus ſaltem duabus vocibus ſit ſuperior, & ſic quamvis actor non cadat causâ per tres, tamen in effectu cadit per duas voces: quia ſufficit adverſarium ſuperiorem eſſe duabus vocibus, ut in numero pari, puta viginti, ſi decem initio ſint utrimque, unus accedens alteri parti facit concluſionem Areſti, quia unde diſcedit, novem tantùm reliquit, & ſic pars relicta ſtatim inferior eſt duabus vocibus in numero pari. Hinc eſt quòd crebriùs in Parlamenteis curiis judicantium claſſes fiunt numero impari, ut victus non cadat à duabus tantùm, ſed à tribus tranſcendentibus vocibus.

268. Ad 2. ſup. n. 210. reſpondetur quod quamvis Comitia tributa ſint totius populi, curiata quoque omnibus æqualia & communia: tamen plebs non parvam, ſed magnam referebat libertatem quod magiſtratus ſui Plebeii non Curiatis (quamquam ab antiquo ſolitis, & præ Centuriatis popularibus) ſed noviter inventis tributis magis popularibus crearentur. Prius enim in Curiatis de eadem re tractandum erat in Senatu, cujus prærequirebatur auctoritas, ſecundò præmittenda erant auſpicia, conſultis auſpicibus & aruſpicibus, aliàs & niſi aves addicerent, ea comitia habebantur pro irritis, ut teſtatur Dionyſ. lib. 9. pag. 421. Hæc autem omnia in poteſtate Patriciorum erant, & ſic poterant ad libitum hæc comitia ludificare, vel diem comitialem ſuis affectibus idoneum deligere, ſive anticipando, ſive differendo: in quo tota ſpes victoriæ crebrius conſiſtit, ut infrà n. 187. dicemus. Quorum omnium oppoſitum erat in tributis, quæ fiebant inconſulto Senatu abſque ejus auctoritate nullis auſpiciis adhibitis, auctoribus & præſidibus Tribuniſplebis, vel uno Plebeio magiſtratu tantùm, & ſic uno die Patriciorum ſtudiis partium congruo: ſed a Plebeiis vel Tribunis ſuis delecto conficiebantur, ut tradit Dion. in loco præallegato: omiſſis etiam ſacrificiis & omnibus ceremoniis, ut refert Dion. lib. 10. p. 19. Quis autem ignorat quantùm præſes ἐπιψηφίζειν poſſit? Ut ergo in Curiatis Patricii numero inferiores auctoritate, præeminentiâ & arte ſuperiores erant. Ita Plebeii in tributis non ſolum numero, ſed etiã cæteris omnibus punctis potiores & potentiores erant. Quamvis ergo utraque communia eſſent omnium civium: magna tamen inerat differentia.

269. Sed inſuper alia major erat differentia quam perſcrutando Romanam hiſtoriam, reperi. Quia in curiatis non vocabantur niſi antiqui cives urbem aut agrum Romanum habitantes, inter quos Patricii cum clientulis ſuis facile prævalebant: Sed in tributis vocabantur etiam novi cives procul ab agro Romano habitantes, civitate cum jure ſuffragii & tribu donati, quibus vocatis quanto major conſtiebat multitudo, tanto debilior erat Patriciorum factio. Semper ergo liquet comitia tributa totius eſſe populi vel omnium civium: & non ſolius Plebis, ut nuſquam quocumque gentium fuerint ulla ſolius Plebis vel partis Civitatis comitia.

270. Secundò ad idem objectum ſecundum reſpondetur quod in illis Curiatis comitiis factis in Sacro monte, de quibus ſuprà n. 211. ut Dionyſ. lib. 6. late deſcribit, non ſolùm conſenſus Patriciorum: ſed etiam auctoritas totius Senatûs intervenit, facto prius de hoc ſolemni Senatuſconſulto, & demum nobiliſſimis è Senatu, qui omnes uno excepto, Conſulares erant, in caſtra miſſis cum ampliſſima poteſtate, paceque cum Senatu per feciales compoſita, & ſic omnibus ſubſtantialibus Curiatorum Comitiorum intervenientibus, totiuſque populi & non ſolius Plebis conſenſu & auctoritate: Quod ſeries hiſtoriæ factum fuiſſe oſtendit in fine Sextilis, vel principio Septembris menſis. Quod enim Dionyſius ait eos quinque primos tribunos tribunitiam poteſtatem accepiſſe ad quartum Iduum Decembrium, intelligendum eſt de ingreſſu & exercitio poteſtatis facto Romæ, poſtquàm ad lares ſuos reverſi ſunt, & confirmationem Senatûs obtinuerunt, & omnes cives adacti ſunt per omnia ſacra jurare ſe hâc lege in ſempiternum, & ipſos & poſteros ſuos uſuros, ut eo loci ſubdit Dionyſius. Ita etiam ex tunc ſingulis annis inconcuſsè per totos viginti duos ſequentes annos obſervatum fuit.

271. Sed quia in Comitiis Curiatis, quamvis Curiæ (quæ ſemper ex inſtitutis Romuli triginta erant) æquales eſſent, & nulla potior alia, ſuffragiaque non à cenſu, dignitate vel ætate, ut in Centuriatis, ſed viritim & æqualiter ferrentur: tamen Senatores & Patricii, etſi non tamquam potiores, ſed ut quivis de populo admiſti, & inferiores quidem numero: at Senatus auctoritate auſpiciorum opportunitate, quæ penès ſe habebant, tum præſidentis, ſuffragiaque recipientis, (qui Senatorius vel Patricius Magiſtratus erat) poteſtate ſuperiores erant. Et inſuper poterant per ſeipſos & per multos Plebeios clientes ſuos quandoque efficere ut Tribunos quos vellent, haberent: vel alterum ex eis ſibi gratum, qui rogationibus & actionibus collegarum intercederet, & ſic ſingulis fere annis enervare poteſtatem Tribunorum, qui annui ſemper erant.

272. Ideò Volero Tribunuſplebis anno urbis 282. legem tulit ad populum, ut Plebeii Magiſtratus deinceps non Curiatis ut hactenus, ſed tributis Comitiis fierent: ſummâ vi patres reſtiterunt, & certaminibus rem in annum extraxerunt ut mutatis Tribunis hanc rogationem eluderent. Sed plebs ardens deſiderio legis ſuperior numero & ſuffragiis fuit: in proximis quamvis Curiatis adhuc Comitiis Voleronem continuavit, qui anno urbis 281. (ut Liv. lib. 2. & Dionyſ. lib. 9. teſtantur) imperium Cõnſulum contempſerat, cui loco humili & in egeſtate magna educato collegam dedit Lætorium ſeu Plætorium militarem virum acrem & ferocem, cui Appio Claudio, conſule primi Appii filio jam inde à paternis certaminibus inviſo, infeſtoque plebi pari ferocitate & pertinaciâ reſiſtente, lictoremque ſuum ad Tribunum prehendendum mittente, ut Tribunus ad eum mittebat viatorem ſuum certatum haud incruento prælio foret, ni Appius à Conſularibus, collega Quintio jubente, vi de foro abductus fuiſſet.

273. Appio verò Conſuli abſtracto à Comitiis juſſu collegæ non vacabat allegare quod par in parem non habet imperium, leg. ille à quo, §. tempeſtivum, ff. ad Trebellian. hanc enim vim non patiebatur à ſolo collega, ſed ab antiquis Conſulibus in flagranti periculo, quod aliter vitare non poterant. Tum moribus Romanorum etiam alter ſolus poterat collega intercedere, ſeu eum impedire; vociferabatur

interim Appius Conſul Rempublicam prodi & deſeri per metum, non Conſulem Senatui, ſed Senatum Conſuli deeſſe, graviores accipi leges quàm in ſacro monte acceptæ forent.

274. Quod verum erat, quia in ſacro monte tantùm creati fuerant novi magiſtratus plebeii è ſola quidem plebe aſſumendi, ſed non per ſolam plebem, imò per totum populum, idque Curiatis comitiis ut hactenus ſemper inconcuſſè obſervatum fuerat: Sed hâc rogatione agebatur, ut lege & auctoritate publicâ, ſine auctoritate Senatûs, ſine auſpiciis liceret Tribunoſplebis Tributa habere Comitia, & agere ad populum pro Plebeis ſuis Magiſtratibus, neque plebem ſolam (quod numquam auditum fuit) ſed per totum populum tributim ſuffragia ferentem, creandis: Et ſic detrahebatur nobilitati & patriciis quibus nihil dabatur. Tandem ardori plebis (quæ Comitiorum exitu per contentiones ejus diei fruſtrata Capitolium cum Tribunis occupaverat) cedentibus patribus lex Curiatis Comitiis perfertur, relatione priùs per T. Quintium alterum Conſulem facta ad Senatum, qui Senatuſconſulto comprobavit. Dionyſ. libr. 9. pag. 126. Et ex tunc proximis Tribunitiis Comitiis primum Tributis Comitiis creati ſunt Tribuni, non duo tantùm, ut ante, ſed quinque, Liv. libro ſecundo, charta penultima, quamquam de numero non refert, quia cooptati habebantur pro collegis.

275. Tamen tributa illa comitia, quamvis maximè popularia, totius erant populi & non ſolius plebis: ut etiam ſatis apertè teſtatur Dionyſ. libro 9. ſic dicens. Ex illo tempore uſque ad noſtram ætatem Comitia creandorum Tribunorum atque Ædilium abſque auſpiciis peraguntur ſuffragio tribuum. Hæc Dionyſ. Certum eſt autem non ſolam plebem, ſed totum populum Romanum Tribubus contineri: quid autem abſurdius, & hiſtoriæ tractui repugnantius, quàm exiſtimare ab illo tempore ad tempus uſque Dionyſ. Halycarn. per totos 470. annos tributa Comitia, quæ per id temporis frequentiora, & penè ſola fuerunt, ex ſola plebe fuiſſe non vocatis, nec admiſſis, ſed ſuffragio etiam tribuum ſuarum Patriciis & Senatoribus excluſis, quæ ad dilutionem ſeptem reliquorum objectorum maximè ſufficiunt. Sed pro pleniori luce hac in re hactenus obtenebrata,

276. Ad tertium ſuprà num. 214. dico quod etſi Livius ea conſilio plebis acta fuiſſe ſcribat: tamen intelligendum de conſilio & ſuffragiis totius populi, qui plebs à numeroſiore & in illis actibus prædominante parte vocatur, ut ſæpe apud Livium & alios auctores. Nec obſtat quod Q. Furius Pontifex Maximus, qui Patricius erat (nondum enim Pontificatus erat plebi, nec fuit, niſi poſt 148. annos communicatus, quamvis aliter dicat Carolus Sigon. de antiquo jure civ. Roman. lib. 2. c. 19. præfuit illis Comitiis ex Senatuſconſulto, ut teſtatur Liv. lib. 3.

277. Hoc enim fuit extraordinarium, & pro ea vice tantùm, quia ante triennium initio decemviratûs Tribuniplebis abrogati erant, ut oſtendit Liv. libr. 3. ibi, placet creari Decemviros ſine provocatione, & ne quis eo anno alius magiſtratus eſſet & Dionyſ. lib. 10. ibi, Tribunorum verò, Ædilium, Quæſtorum, aliique Magiſtratus ad tempus antiquati ſunt. Sequenti anno Decemviri aſſumptis civitatis gubernaculis, &c. Quemadmodum igitur initio creationis primæ tribunorumplebis præeſſe oportuit Patriciis Comitiis Curiatis, ſuprà num. 266. 269. Ita hic in illis renovandis unum magiſtratum patricium preeſſe oportuit plebeiis deficientibus, quia nulli merè privato jus erat agendi cum populo. Ita ſedata fuit hæc ſecunda brevior prima plebis ſeceſſio in montem Aventinum intrà urbem de qua Pompon. in d. l. 2. §. iiſdem temporibus, de orig. jur. ubi turpiter errat Accurſ. capiens montem ſacrum pro monte Aventino, ut & ſup. num. 82.

278. Hic everrendus occurrit ſcrupus unus apud Liv. lib. 3. in clauſula immediatè ſequente nuper recitata ex Livio. Admiſcerentur ne Plebeii, controverſia aliquamdiu fuit. Poſtremò conceſſum patribus: modò ne lex Acilia de Aventino, aliæque ſacratæ leges abrogarentur. Henricus Glarean. & Carol. ſigon. in annotation. cenſent pro Acilia legendum Icilia, ſed majorem ſcrupum relinquunt quod in Aventino nihil geſtum eſt niſi poſt triennium, & tamen Glareanus hoc refert ad quintum præcedentem annum ex Dionyſii libro, ſed [illegible]: quod enim Dionyſ. libro 10. anno urbis 298. narrat eo anno Tribunoſplebis primum, auſos authore Icilio, Senatum convocare poſtulantes Aventinum ad ædificia plebis, & centuriatis Comitiis legem perlatam, hoc nihil ad hanc clauſulam Livii, qui de hoc non intelligit, multòminus referri poteſt ad legem de decem Tribunisplebis creandis anno urbis 297. annis 36. à prima creatione duorum. Adhuc minus referri poteſt ad legem Terentillam de quinque-viris creandis legibus de Imperio Conſulari ſcribendis quæ per decem annos jacuit, & numquam perlata fuit, de quo aliquid ſup. n. 218. in fin. Certum eſt quod hæc clauſula Livii intelligitur de legibus præteritis factis in favorem plebis & ſuorum Tribunorum, quæ dicuntur ſacratæ non à ſacro monte, ubi cœperunt anno urbis 261. ſed à ſacramentis ab omnibus præſtitis ad immunitatem perpetuam Tribunorumplebis, ut ſuprà. Et ſic præfati Correctores non bene emendaverunt, quia potiùs reponendum erat, lex Sicinia; tamen Sicinius, tametſi dictæ primæ ſeceſſionis author non fuit, author dictarum legum ſacratarum, ſed quidam Brutus uno & quadraginta annis ante Decemviratum introductum anno urbis 302. ut apud Dionyſ. lib. 6. & Liv. lib. 2. Dico ergo quod apud Livium loco verborum ne lex Acilia de Aventino, &c. legendum erat, ne lex Tribunitia, &c. Livius enim non ſemper propriè, nec integrè, ſed quandoque neglectim & conciſè loquitur, ut Glareanus & alii crebrius ei exprobrant; & quod pejus eſt, multa per ſeſqui-mille annos per indoctos ſcriptores & traduces librorum mendæ irrepſerunt, breviter dictæ mendoſæ clauſulæ. Senſus eſt, in transferenda ſumma Reipublicæ de Conſulibus ad Decemviros diſceptatio fuit an Decemviri tantùm ex patribus aſſumerentur: an verò partim ex Plebeiis. Tandem concluſum eſt ut omnes eſſent patricii, ſine præjudicio tamen legis Tribunitiæ & aliarum pro Plebeiis Magiſtratibus legum in ſacro monte ſacratarum, videlicet ut tantùm ſuſpenderentur durante Decemviratu, non autem in perpetuum abrogarentur.

279. Quod autem ſup. num. 214. dixi factum eſſe plebiſcitum de provocatione, ſciendum pluries factam hujuſmodi legem. Primò à Valerio Publicola ſolo Conſule anno primo Regum ejectorum, dum mortuo collegâ Bruto, Conſulares faſces in concione ſubmiſit, majorem agnoſcens populi quàm Conſulis majeſtatem, tulit de provocatione adversùs omnes magiſtratus ad populum, id eſt, ipſo ſuggerente populus pertulit. Deinde ſuffectus eſt collega, Liv. lib. 2. chart. 2. Secundò à Duellio, anno urbis 305. ſup. n. 214. non repeto. Tertiò à Valerio & Horatio Conſularibus popularibus, quamquam Patriciis anno urbis 306. qui addiderunt veteribus hac de re legibus, ne quis ullum magiſtratum ſine provocatione crearet; qui creaſſet, eum jus, faſque eſſet occidi: neve ea cædes capitalis noxæ haberetur, idque Comitiis centuriatis. Quartò anno urbis 453. renovata à M. Valerio Conſule tertia quidem vice reſpectu familiæ ejuſdem, ut loquitur Liv. Sed quartò computando rogationem perlatam Duellii Tribuni, & quintò conſtituendo legem Porciam, quæ pœnam addidit ultrà legem Valeriam, Liv. lib. 10. char. 2. ubi ait cauſam renovandæ ſæpius hujus legis haud aliam fuiſſe quàm quod plus paucorum opes quàm libertas plebis poterant, & in legibus & politia mutandis proclives erant Romani.

280. Ad quartum ſup. n. 216. reſponſum patet per prædicta. Et inſuper dico non fuiſſe ſupervacuum dictam legem Centuriatis etiam Comitiis ferre, quia quamvis totus populus ſit in tributis, ſicut & in Curiatis & in Centuriatis; tamen longe alio ordine eſt in Centuriatis, in quibus plebeii quantumvis numeroſiores viſuntur, quia multò potiores voces habent quàm pauci patricii. Et nondum receptum erat ut leges generales fierent aliis quàm Curiatis Comitiis ex inſtituto Romuli, in quibus non admittebantur cives exteri, ſed veteres & curias habentes tantùm vel Centuriatis Comitiis ex inſtituto Servii Tullii, in quibus durius agebatur cum Plebeiis quàm in Curiatis. Itaque magnam libertatem, & ſummam æqualitatem conſequebantur Plebeii, ſi deinceps leges ferrentur tributis Comitiis toto populo convocato, nec minùs ligarent omnes, quàm ſi Curiatis aut Centuriatis Comitiis perlata forent.

281. Hoc autem ter ſtatutum fuiſſe invenio. Primò anno urbis 306. à dictis Conſulibus Valerio & Horatio, id eſt, à toto populo ab illis rogato in Centuriatis Comitiis, ut dixi. Liv. lib. 3. Dionyſ. lib. 11. Secundò, anno urbis 416. à Q. Publio, vel (ut Carolus Sigon. ex vetuſtis lapidibus legit) Publio Philone populari Dictatore, Liv. lib. 8. Tertiò, ab Hortenſio Dictatore circà annum urbis 479. quum plebs propter æs alienum, & poſt graves & longas ſeditiones, tamdem in Janiculum ſeceſſiſſet. Unde Q. Hortenſius Dictator eam pacificatam reduxit in urbem, ut in epitome Liviana ſcribit Florus lib. 11. Plin. natural. hiſtor. lib. 16. c. 10. Aul. Gell. noct. Atticar. lib. 15. c. 27. beatus Auguſtin. de Civitat. Dei, lib. 3. c. 17. ubi ait quòd Hortenſius ille plebe revocata, in eodem magiſtratu expiravit: Quod nulli Dictatori ante contigerat, Sabellic. Ennead. 4. lib. 8. Alexand. ab Alexand. genial. dier. lib. 6. c. 23.

282. Hæc eſt tertia & ultima plebis à patribus ſeceſſio, de qua loquitur Pompon. in leg. 2. §. deinde cùm eſſet, ff. de orig. jur. In cujus pacificatione dicta lex tertiò repetita & ſancita fuit per Hortenſium, id eſt, illo rogante populum. Et cùm fuerit ultima & valdè celebris utpotè ad ſedandam ſeditionem & vice publici fœderis facta, meritò leges noſtræ ad hunc finem de hac ultima tantùm Hortenſia lege loquuntur in d. §. deinde cùm eſſet & plebiſcitum in fin. inſtit. de jure natural. gent. & civ. Et errat Joan. Coraſ. in d. §. deinde cùm eſſet in verb. *Lege Hortenſiâ*, dicens Livium, lib. 3. non referre ad Hortenſium Dictatorem, ſed ad Valerium & Horatium Conſules, quia Liv. ibi non loquitur de iſta ultima, de qua hæc noſtra: ſed de prima quæ centum ſeptuaginta annis ultimam hanc præceſſit, & ſenſim à Patriciis neglecta & obliterata erat, donec tamdem plebs irritata in Janiculum hoſtili diremptione ſeceſſerat, ut inquit Auguſtin.

283. Sed gravius errat Franciſc. Conn. Comment. jur. civ. lib. 1. c. 13. ad fin. dicens errorem eſſe in noſtris legibus, neque legendum lege Hortenſiâ, ſed Horatiâ, cùm in omni memoria illius temporis non legatur nomen Q. Hortenſii Dictatoris, ut ait, quia eo ipſo tempore de quo leges noſtræ loquuntur, hîc legitur non ſolùm in legibus noſtris, ſed in omnibus præfatis auctoribus. Et non ſolùm error eſſet apud Plin. & Gell. ut ait Conn. ſed etiam in Floro, Auguſtino, Sabellico, & aliis quos veriſimiliter ille non vidit. Retinenda ergo communis & perpetua lectio noſtrarum legum, quæ etiam in d. §. deinde cùm eſſet, expreſſim ſe referunt ad tempus tertiæ & ultimæ ſeceſſionis plebis, quæ non ſolùm poſt tempus legis 12. tab. & jus civile conſtitutum, ſed etiam poſt legis actiones compoſitas, deinde evulgatas: Et ſic diu poſt duas primas ſeceſſiones plebis.

284. Nulla tamen harum legum lata eſt in ſeceſſione, niſi ex tertia & ultima. Et errat Uldaric. Zaſ. in d. §. deinde cùm eſſet, in verb. *Lege Hortenſiâ*, dicens illam legem a Valerio & Horatio Coſſ. latam in ſecunda ſeceſſione. Hoc enim falſum eſt, quia ſeceſſio penitùs erat ſedata anno urbis 305. anno verò ſequenti 306. in pace non extorta, ſed à popularibus illis Conſulibus primùm oblata fuit. Liv. lib. 3. Deinde poſt alios centum decem annos Philo Dictator popularis eamdem legem iterùm tulit, cùm nulla eſſet ſeceſſio, nec ſeditio quidem in urbe, ſed bellum duxtaxat contrà rebellantes Latinos, Liv. lib. 8. Sed demùm poſt ſexaginta annos in ſeditione & ſeceſſione actuali primùm extorta fuit, & tertiò lata ab Hortenſio Dictatore ad ſeditionem illam ſedandam creato.

285. Conna. in loco prællegato male ſupputat ſeceſſiones. Tertiam enim ponit quinto poſt anno à ſecunda facta in Aventino, quàm etiam malè ait factam L. Valerio & M. Horatio Coſſ. ſuppreſſus enim ante tres annos erat conſulatus, nulli erant Conſules, ſed per tyrannidem tertium annum ſine juſſu populi & autoritate Senatûs regnabant Decemviri flagitioſiſſime, & propter eorum ſcelera contigerat ſecunda illa ſeceſſio, quæ Triumviratu abrogato, mox ceſſavit & plebe reversâ conſtitutis per eam (ideſt, per populum in quo plebs prævalebat) decem Tribunis & plebiſcitis reſtituta priori formâ Reipublicæ poſteà creati ſunt illi Conſules qui primùm hanc legem in Centuriatis Comitiis obtulerunt, in quibus perlata fuit & non in præterita ſeceſſione extorta. Sed quinto pòſt anno à prima ſeceſſione, videlicet anno urbis 310. quod de connubio patrum & Plebis C. Canuleius Tribunus plebis rogationem promulgavit quicquid dicant Conna. Joann. Coraſ. (qui eum tacito nomine ſequitur in d. l. 2. §. deinde cùm eſſet, verb. *Secederent* in fin.) nulla penitùs fuit ſeceſſio.

286. Sed tantùm fuit altercatio de connubio conſulatuque communicando mox ſedata, tribus militari poteſtate Tribunis loco duorum Conſulum primo creatis anno urbis 310. quos omnes Patricios creavit populus contentus eo quod ratio ratio habita plebeiorum eſſet, Liv. lib. 4, in princ. ut enim refert Dyoniſ. libr. 11. Patricii obtulerunt, ut pro Conſulibus tres præfecti crearentur ex Patriciis, & tres ex plebeis. Mox plebeiorum deſiderium deferbuit, qui nuper minabantur ſe urbem relicturos aut armis arrepturos conſulatum, niſi communicationem ejus obtinerent: Tamen multis plebeiis magno ſtudio petentibus, his neglectis, ſolos illuſtres patricios creavere tres, qui primi proconſulare hoc Imperium inierunt anno tertio octogeſimæ-quartæ Olympiadis, imperante Athenis Diphilo, urbis conditæ 311. Sed poſt triginta-tres dies ſponte abdicarunt, non habitis Comitiis quibus Senatores deſignarentur. Ideò Senatus creavit Interreges qui Comitia habuerunt dando populo libertatem, an præfectos Conſulari poteſtate, an Conſules creare mallent. Reditum eſt ad duos patricios Conſules.

287. Veritas eſt, ut dixi, tres tantùm in hiſtoriis plebis Romanæ legi ſeceſſiones, quæ etiam à Pomponio noſtro recitantur in d. l. 2. de orig. jur. ubi mirum eſt nullam gloſſ. & Doct. tertiam intellexiſſe quæ primo loco recitatur in d. §. deinde cùm eſſet, ubi etiam Uldaric. Zaſ. in verb *ut plebs ſecederet.* Hier. Cagnol. n. 121. & noviſſimè Joan Coraſ. ibi verb. *ſecederet*, textum illum intelligunt de ſecunda ſeceſſione, de qua in §. initium ead. l. Idque malè & præpoſterè, quâ loquitur tantùm de tertia, ut mox clarè probabo. Prima ergo ſeceſſio contigit anno urbis 261. propter acerbitatem nexûs & æris alieni quo Patricii cives plebeios vexabant, quos ad bellum educendo vanis promiſſis lactabant, quæ victoriâ partâ non ſervabant, Liv. lib. 2. dixi in tract. commerc. & uſur. n. 41. & ſup. eod. n. In hac ſecunda primum creati ſunt Tribuni plebis in monte ſacro, d. l. 2. §. iiſdem temporibus. Secunda anno urbis 305. in Aventinum contrà tyrannidem Decemviratus, ut ſuprà num. 214 de qua in dict. l. §.

initium. Tertia rurſus propter acerbitatem æris alieni in Janiculum circa annum urbis 457. de qua in d. l. 2. §. deinde cùm eſſet, quin ita debet intelligi.

288. Ad quintum ſuprà num. 218. patet ſolutio ex eodem Livii loco, ubi Tribuni vocabant tribus ad ſuffragia, non dicit aliquas & ſic omnes, quia omnibus indictum erat; quod dico, ne quis cavillletur propter regulam, l. ubi numerus, ff. de teſtibus quæ fallit pro materia ſubjecta, quæ facit indefinitivam æquipollere univerſali, l. ſi pluribus, in princip. ff. de legat. 2. ubi Bart. Imol. & omnes. Bald. in c. ex parte M. ext. de appellat. Et ſic totus populus comprehendebatur, quamvis nimis ſeu tenuiorum pluris intereſſet dictas leges ferri quàm reliqui populi, ideò potius ibi ſit mentio Plebis a parte numeroſiore, & prævalente, non autem ad excluſionem reliquæ partis populi.

289. Ad ſextum, ſeptimum & octavum reſpondetur quod initio regni vel Reipublicæ Romanæ per totos trecentos vel trecentos-quinque annos una tantùm fuit ſpecies legum indubitatarum, nempe Curiatarum vel Centuriatarum, in quibus nec Rex quidem ipſe legiſlator erat, ſed populus, Rege ipſo à Romulo (uſque ad inſtitutum Servii Tullii) ad triginta Curias quæ totum populum curiatim ſuffragia dantem continebant, referente, & à majori parte ſuffragiorum legem conſtituente, text. in l. 2. in princ. de orig. jur. & quæ Dionyſ. & alii teſtantur ut ſuprà numer. Et quia text. in d. l. 2. in princ. promiſcuè loquitur de Romulo & ſequentibus Reg. intelligendum, quod ibi poſt centum & Centuriata comitia à Servio Tullio rege 6. circa annum urbis 200. inſtituta: pariter comprehenduntur leges latæ ad populum ſive curiatim, ſive centuriatim ſuffragia dantem.

290. Et quamvis in §. exactis, text. dicat omnes regias leges exoleviſſe, intelligendum eſt de Tyrannicis, vel ſtatum Monarchicum continentibus dumtaxat, non autem de omnibus aliis, quippè leges erant populi, non Regum: quamvis promulgantium nomen acciperent, patet apud Liv. lib. 6. in princ. ubi etiam poſt leges 12. tab. anno urbis 366. ſupererant & ſervabantur quædam leges regiæ, quemadmodum dicitur exauctorato & cæſo Domitiano, omnia quoque ejus acta abrogata, ut per Sueton. in fin. duodecim Cæſar. (qui eo tempore vixit.) Tamen ejus edicta & leges non tyrannicæ, ſed politicæ in uſu & viridi obſervantia manſerunt, text. in l. 2. verſ. dubitationem, ff. de cuſtod. & exhibit. reor.

291. Summâ verò Reipublicæ & regiâ poteſtate cum omnibus inſignibus, diademate excepto, ad Conſules tranſlatis, eadem forma & appellatio legum permanſit uſque ad annum urbis 306. ut tantùm håberent pro legibus quæ à populo Romano ſive Curiatim, ſive Centuriatim Senatorio Magiſtratu interrogante & præſidente, conſtituebantur more majorum hactenùs ſolito Tamen poſtquam circa annum urbis 259. multis vicinis, etiam ex victis hoſtibus civitate cum ſuffragio donatis, contigit tribus ad unam & viginti multiplicari, & biennio poſt ad primam ſeceſſionem Plebis pacificandam plebeios Magiſtratus in favorem plebeiorum tantùm Curiatis Comitiis creari, ut per 22. ſequentes annos obſervatum fuit, creſcente interim civium numero, ſeu Curiatis Comitiis (quia Curiæ Romuleæ non augebantur) ſenſim exoleſcentibus: ita ut anno urbis 283. poſt acerbas & periculoſas contentiones conſtitutum fuerit ut Plebeii Magiſtratus deinceps fieri poſſent tributis Comitiis, quæ jam ultrà viginti annos erant in uſu, non tamen ad aliquos Magiſtratus conſtituendos, & multominus ad leges generales condendas quas more majorum condi oportebat. Sed interim multa etiam quandoque Patriciorum capitalia judicia, ut Marcii Coriolani, Cæſonis, Camillli per populum tributis Comitiis, rogantibus & præſidibus ſolis Magiſtratibus Plebeiis conficiebantur, Patricii verò cauſſificabantur ſe his non teneri, ut præter morem majorum geſtis, Tribunis contrà ſummam in omnibus populi poteſtatem urgentibus, & tantò in dies potentioribus, quanto magis Plebeiorum & Italicorum civium (qui rari ſub clientelas Patriciorum intrabant) numerus augebatur.

292. Tandem anno urbis 306. etiam lege Centuriata obtentum eſt, ut legibus tributim latis non minus omnes etiam Patricii tenerentur, quam ſi veteri majorum more Centuriatis etiam Comitiis perlatæ eſſent. Sed adhuc hanc novam ſpeciem legum cavillabantur Patricii vocantes Plebiſcita, & non leges: Centuriatam etiam illam legem Valerii & Horatii, quod auctores nimium populares fuiſſent, elevantes ut poſt centum annos neceſſe fuerit Publicio Philoni Conſuli & Dictatori populari eam legem renovare. Quod adhuc non fuit ſatis, donec ad ſedandam tertiam ſeceſſionem tunc per modum publici fœderis ab Hortenſio Dictatore ſancita fuit, à quo tempore non fuit revocatum in dubium eamdem eſſe poteſtatem legum antiquo auſpicato majorum, vel novo ſine auſpiciis tributorum Comitiorum more perlatarum. Et hoc eſt quod inquit tex. in d. l. 2. §. deinde cùm eſſet: quod poſt legem illam Hortenſiam inconcuſsè obtinuit ut inter plebiſcita & legem nihil intereſſet niſi in ſpecie, id eſt, modo vel formâ conſtituendi, poteſtas autem eſſet eadem, quemadmodum cauſa efficiens, ſcilicet, populus Romanus, eſt eadem.

293. Non ergo intelligendum eſt diverſam fuiſſe cauſam efficientem, & quod pejus eſt in iſtis deteriorem & inferiorem, ut ineptè nimis hactenùs obtinuit communis opinio; quam erroneam eſſe ſatis, ſuperque convicimus: nomen tamen cavillatione Patriciorum novis his tributis legibus inditum remanſit cùm res & poteſtas ſit eadem; & differentia tantùm ſit in modo conſtituendi. Itaque in dicto §. lex eſt, & §. plebiſcitum, non opponitur plebiſcitum legi reſpectu poteſtatis: ſed tantùm reſpectu modi conſtituendi, qui modus in textu declaratur in hoc quod in lege ſeu ſtatuto retinente vetus nomen legis, præeſt Senatorius, plebiſcito verò plebeius Magiſtratus.

294. Nec obſtat quod etiam plebs opponitur populo, quia plebs in illa definitione plebiſciti non accipitur pro parte populi: ſed pro toto populo qui tunc vocatur plebs à parte majore; & potentiores ſunt in tributis Comitiis, ubi omnes cives non ſolùm in urbe vel agro Romano, ſed etiam in provinciis civitate & ſuffragio donati vocantur, ſed etiam ſingulorum omnium æqualia ſunt ſuffragia. Et inſuper Magiſtratus plebeius præeſt, quod multum præponderat in favorem plebeiorum: Cujus plebeii favoris oppoſitum eſt in Comitiis Curiatis in quibus non tot populares vocabantur, antequam etiam exoleviſſent & in Centuriatis in quibus multi plebeii non tot voces habent quam pauci Patricii. Et inſuper Patricio præſidente qui multa ſuadendo aut diſſuadendo, efficere poteſt, ut ſemper experientia docuit.

295. Porrò non eſt novum plebem accipi pro toto populo, ut paſſim apud Liv. Dionyſ. & alios: quamquam ſtrictè capiendo, & prout eſt tenuior pars populi, ſtet pro parte numeroſiore ſeu viliore populi, ſeu pro vulgo ut in d. §. plebiſcitum, verſ. plebs autem. & in l. plebs eſt, ſup. num. Hoc autem materia ſubjecta facilè indicat quemadmodum diximus ſupr. num. 264. vocem δῆμος Græcis crebrius accipi pro vulgo, ſed quandoque pro toto populo, prout materia ſubjecta indicat, quandoque etiam à Latinis populus pro ſolo vulgo & non pro omnibus accipitur, ut in illa apud Perſium veteri parœmia: Ad populum phaleras, ego te intus & in cute novi. Eraſmus Chiliad. 1. centur. 9. adag. 89. Dabo aliquot inſigniora exempla in quibus apud Livium plebs quandoque ſtricte ad differentiam totius populi ponitur.

296. Ut anno urbis 454. lib. 5. ubi Tribuniplebis conabantur de commodis plebis ferre ad populum, & ſtare judicio populi, ibi plebs ſtrictè capitur: & tamen neque cognitio, neque juditium fuit plebis, ſed populi, & plebiſcita non finita à ſolâ plebe, ſed à populo. Qui locus addi poterat pro 17. probatione intentionis noſtræ. Et rurſùs eodem libro anno 555. ibi has iras plebis in patres, & ibi unus ex plebe uſurpandi juris causâ tribunus militum Conſulari poteſtate, cæteri Patricii. Et ibi ipſa plebs mirabatur ſe tantam rem obtinuiſse. Et ibi, patribus, plebique gratam, & in aliis ſimilibus plebs reſpectivè & ſtrictè capitur, ſed frequentius abſolutè pro toto populo, ut quando lib. 2. ubi Volero adjuvantibus Advocatis, repulſo victore Conſulum clamabat, provoco, & fidem plebis imploro. Adeſte cives! &c. Intelligebat de univerſo in quo plebs eſt numeroſior. Et ibi ſequenter dicitur plebem proximis Comitiis Tribunum plebis creaſse eumdem Voleronem in annum ſequentem, videlicet urbis 282. Plebs ſola non creavit, ſed totus populus Curiatim dans ſuffragia. Illa enim comitia erant Curiata ut neceſſariò colligitur ex Livio & Dionyſ. & ex notat. 5. numer. Livio lib. 27. anno urbis 544. ubi de eodem actu pluries dicitur populum rogandum: Deinde Tribunos ad plebem ferre, plebemque ſciviſſe ut Q. Fulvius abſens Capuæ Dictator diceretur & ibi plebis conſilium; & ibi, quem populus juſſiſſet Dictatorem; & ibi, ex eodem plebiſſcito, & ibi, ad plebem latum, plebemque ſciviſſe ut quoad bellum in Italia eſſet, ex iis qui Conſules fuiſſent, quos & quoties vellet reficiendi populo jus eſset. Certum eſt quod in toto iſto prolixo loco plebs pro toto populo accipitur, & plebiſcitum non pro ſcito totius plebis, ſed pro ſcito totius populi tributim ſuffragia dantis. Et paulo poſt anno 545. cùm Livius opponit Ædiles Curules & Ædiles plebis, hoc caſu materia ſubjecta arguit plebem ſtrictè capi: ſed quando pro toto populo luculentum eſt exemplum lib. 25. in princ. ubi ſexies plebs capitur pro toto populo, & ſexies eodem ſenſu populus exprimitur. Rurſùs dec. 4. lib. 3. & forſitan obtinuiſsent Coſs. ni Q. Marcius Rex, & C. Atinius Labeo Tribunuſplebis ſe intercelſuros dixiſsent, nî priùs ipſi ad plebem tuliſsent, vellent, juberent-ve cum Rege Philippo pacem eſse? Ea rogatio in capitolio ad plebem lata eſt, omnes 35. tribus uti rogatæ juſserunt. Similibus exemplis ſcatet Livius quæ brevitatis causâ prætereo.

FINIS.

INDEX

INDEX GENERALIS
TOMI SECUNDI ET TERTII
OPERUM CAROLI MOLINÆI.

A.

Abacus,

Ut Tabula uſurarum & redituum. pag. 20. num. 53. 54. tom. II.

Abbas.

Omnes Abbates Regales Regni Franciæ ad quid teneantur in creatione ſua. pag. 671. col. 2. tom. II.

Utrùm Abbas pluſquam bis in anno poſſit viſitare in Prioratu ſuo. pag. 581. tom. II.

Abbé,

Pendente proceſſu, *doit alimenter ſon Religieux.* pag. 679. 680. tom. II.

Abſens.

Utrùm in cauſa criminali civiliter intentata procedi poſſit contrà contumacem abſentem, lite non conteſtatâ. pag 456. c. 1. tom. II.

Duæ regulæ in materia procedendi contrà abſentem, vel non. pag. 449. tom. II.

Quomodo & quando præſumitur abſentia malitioſa. *ibid.*

In quibuſnam non procedatur adversùs abſentem non verè contumacem. pag. 449. tom. II.

Relatio nuntii citantis abſentem quid continere debeat. *ibid.* tom. II.

Procurator abſentis, vel legitimus Adminiſtrator, an priùs citandus ſit quàm dominus. pag. 449. 40. tom II.

An ut condemnetur abſens, debeat præcedere declaratio quòd fuit contumax. pag. 456. col. 2. tom. II.

Abſentia.

An & quando abſentia ſit reo concedenda. 474. tom. II.

Abſtinere.

Abſtinentes in Legatis faciunt partem in legitima. pag. 911. col. 1. num. 9. tom. II.

Et alii qui non abſtinent ab hereditate gratis. *ibid.* num. 10.

Sed abſtinens ab omni donatione, vel Legato, non facit partem in legitima. pag. 911. col. 1. num. 11. tom. II.

Idem de abſtinentibus in repræſentando. *ibid.* num. 12.

Abus.

Appellant comme d'abus pourquoi repulsé. pag. 685. tom. II.

Acceleration

De ſix mois enorme. pag. 372. tom. II.

Acceptilatio

Semper operatur in jure. pag. 137. col. 1. numer. 148. tom. III.

Acceptare.

Is poteſt repudiare qui poteſt acceptare. pag. 334. col. 2. num. 53. tom. III.

Acceſſio

Quantiplurimi non congruit in fundis, ſed in fungibilibus & promercalibus, pag. 481. col. 1. num 215. tom. III.

Acceſſio non acceſſionis eſt. *ibidem.*

Acceſſio

Acceſſionis an in uſuris detur. pag. 87.

Acceſſio

Quotuplex. pag. 217. tom. II.

Omnis acceſſio extrinſeca, eſt tamen quædam circà rem. pag. 453. col. 2. 454. col. 2. num. 99. tom. III.

Acceſſion

Naturelle & accidentelle. pag. 184. tom. II.

Acceſſorium.

Sublato principali, an corruat & acceſſorium. pag. 146. 147. tom. II.

Acceſſorium etiam pretioſus cedit principali. p. 96. col. 1. n. 40. tom. III.

Non confirmat, & multò minùs creat principale. pag. 296. col. 1. num. 57.

Acceſſorium niſi de principali aliàs conſtet. *ibidem.* 58.

Quando conditio tacita impedit tranſmiſſionem acceſſorii. *ibid.* 59.

Sed tranſmittitur in contractibus. pag. 296. 297. tom. III.

An ſit acceſſorium. pag. 228. 229. num. 148. tom. III.

Accidens,

Accidentia non conſtituunt differentiam ſpecificam. pag. 378 col. 1. num. 10. tom. III.

Accordatus.

Quandonam Accordatum obſtet. pag. 579. col. 2. tom. II.

Accordum.

Pars non poteſt venire contra accordum factum ſub conditione, *ſi placeat Curiæ*, ante Curiæ placentiam. p. 595. col. 2. tom. II.

Accreſcere.

Jus accreſcendi portioni, non perſonæ accedit. pag. 895. col. 1. & 2. num. 5. tom. II.

Portio legitimæ accreſcit conſortibus in legitima æqualiter, etiamſi ſint heredes inæqualiter. *ibidem.* num 4.

In dividuis ex contractu non eſt locus juri accreſcendi. pag. 278. 279. num. 173. tom. III.

Etiam jus accreſcendi locum habet in individuis. pag. 305. col. 2. num. 130. tom. III.

Jus accreſcendi quandoque per occaſionem diminuit. pag. 912. col. 2. tom. II.

Accuſatio.

De Accuſationibus, Inquiſitionibus & Denunciationibus. p. 525. tom. II

Accuſator.

In criminalibus ad quid teneatur. pag. 525. tom. II.

Acqueſt.

Touchant Acqueſt de Fief, & quelles gens doivent droit de nouvel Acqueſt. pag. 712. tom. II.

Acquirere.

Aliud acquirendo, aliud amittendo. pag. 568. col. 1. tom. III.

Acquiſitio

Naturalis quænam appelletur. pag. 183. 184. tom. II.

Quàm variæ illius ſpecies. *ibidem.*

Acquiſitionum genera varia. pag. 164. col. 1. n. 439. tom. II.

Hypotheca incommutabili acquiſitione extinguitur, ſed ſub commutabili ſopitur. pag. 320. col. 2. num. 29. tom. III.

Acquiſitus.

In veritate & præſumptione ſimul acquiſitum: ſecùs ſi præſumptione tantùm. pag. 586. col. 2. tom. III.

Actio

Præſcriptis verbis non competit ad reſolvendum, ſed ad implendum. pag. 14. col. 2. num. 78.

Qui actionem habet, rem habere videtur. p. 286. 287. tom. II.

Impoſſibile eſt actionem ad intereſſe quæri, niſi ei cujus intereſt. pag. 105. col. 2. num. 31.

Actio ad redimendum & actio reſcindens in rem conceptæ. p. 168. 169. tom. II.
Nova declaratio de eo quod certo loco actio eſt arbitraria. p. 217. tom. II.
Non curatur de formula & nomine actionis. pagin. 980. col. 1. tom. II.
Quænam ſint qualitates actionum, & nomina. pag. 22. col. 2. tom. III.
Quando ex facto Procuratoris nobis, vel contrà nos quæratur actio. *ibid.* num. 44.
In obligatione dandi traditio, vel quaſi debetur jure actionis. pag. 330. col. 2. num. 20. tom. III.
In Confeſſoria venit patientia jure actionis. *ibid.* num. 21.
Sic omnia acceſſoria contractuum, & non modò Judicis officio. *ibidem.*
In rei vindicatione reſtitutio venit juri actionis. pag. 331. col. 1. num. 23. tom. III.
Re datâ ſi quid ſ. perſit, manet vetus actio. *ibid.* & col. 2. n. 25.
Etiam poſt dominium & poſſeſſionem conſtituto tranſlatam. pag. 331. col. 2. num. 26.
Ex officio Judicis petitur declarari actionem, vel exceptionem competituram. pag. 331. col. 1. num. 30. tom. III.
Servitute non plenè conſtitutâ, ſequitur actio perſonalis durans 30. annis, aliàs non. pag. 333. col. 2. num. 42. tom. III.
Quamvis legata ſervitus tranſeat in Legatarium, tamen actio ex Teſtamento durat 30 annis, & hypothecaria 40. annis. pag. 333. col. 2. num. 42. tom. III
Venditor tenetur cedere actiones quas habet. pag. 334. col. 1. num. 47. tom III.
Non eſt certus numerus actionum, ſed dantur uti juſtum eſt. *ibid.* num.. 89.
Heres gravatur locare, locando non liberatur actione ex teſtamento, niſi quatenùs implet. p. 342. col. 1 n. 108. tom. III.
Actio negotiorum geſtorum datur etiam gerenti ex neceſſitate. pag. 346. num. 8. tom. III.
Actio quatenùs eſt arbitraria, quod eſt etiam citrà diem & locum, eatenùs habet naturam ſtricti juris, & bonæ fidei. pag. 480. 481. num. 12. tom. III.
Ubi ſtricto jure civili non datur actio, ſupplet prætor. pagin. 481. col. 2. num. 217. tom. III.
Cumulatio actionum & obligationum idem. p. 597. tom III.
De actionibus & obligationibus. p. 644. 645. tit. 10. tom. III.
De hereditariis actionibus. pag. 646. tit. 16. tom. III.
De actione pignoratitia. pag. 655. 656. tom. III.
De rei uxoriæ actione in exſtipulata actione transfuſa, & de natura dotibus præſtita. pag. 702. 703. tom. III.

Actions

Perſonnelles & hypotheques. pag. 699. col. 1. & 2. tom. II.

Communauté.

De Communauté de Biens. p. 699. col. 2. 700. col. 1. tom. II.

Actor.

Quâ conditione permittatur Actori ſuam intentionem verificari pag. 417. tom. II.
Utrùm Actor pendente petitorio, poſſit tranſire ad poſſeſſorium. pag. 465. tom. II.
An poſſit Sententiam proviſionalem exequi, nonobſtante Appellatione, & nihilominùs proſequi principale. pag. 474. 475. tom II.
Quando in caſu novitatis Actor ſuccumbens condemnetur reo in damna & intereſſe. pag. 562. tom. II.
Quòd poſt litem conteſtatam per unum defectum remittit Actor cautam ſuam. pag. 617. col. 2. tom. II.
Arreſtum quando Actor probat intentionem ſuam per confeſſionem. pag. 646. col. 1. tom. II.

Actuarii.

Pravus mos Actuariorum. pag. 407. col. 1. tom. II.
Actuariorum avaritia quanta ſit. pag. 513. tom. II.

Actum.

Quicumque apud acta ſe obligant, ex ſtipulatu tenentur. p. 21.
Idem coram Tabellione. *ibidem.*
Acta publica non poſſunt redargui niſi per accuſationem, & inſcriptionem falſi. p. 22. col. 1. num. 20.
Acta non fiant de geſtis in publicis, ſed privatis. pag. 595. col. 2. tom. III.
Differentiæ inter acta & inſtrumenta. *ibidem.*
Res inter alios acta nocere aliis non debet. pag. 596. col. 1. tom. III.

Actus.

Ex vicinitate temporis præſumitur alius actus, contemplatione alterius actûs; etiamſi fierent in diverſis inſtrumentis. pag. 899. 900. col. 1. tom. II. num. 20.
Omiſſio coniuctæ ſolemnitatis reddit actum nullum. pag. 901. col. 2. num. 4. tom. II.
Actus peccans in forma an non valeat quantùm valere poteſt. pag. 31. col. 2. num. 2. tom. III.
Quando Actus reſcindi poſſit. pag. 13. col. 2. tom. III.

Additon.

Une addition en deux au plus. pag. 771. col. 2. tom. II.

Ademptio.

Quid ſi Ademptio fiat per modum exhæredationis expreſſâ causâ. pag. 374. col. 2. num. 32. tom. III.

Adæns

Vel detrahens favore Adverſarii non cenſetur limitare. pag. 31. col. 1. num. 69. tom. III.

Adjornamentum.

De Adjornamentis, & per quem modum fieri habeant, & infrà quod tempus fieri ea, vel impetrari oporteat. pagin. 410. tom. II.

Adjornamentum

In perſonam vel ad domum an ſufficiat? pag. 449. tom. II.
An impetratio Adjornamenti ſuper attentatis impediat remiſſionem appellationis ad dies domini alicujus. pag. 67. col. 1. tom. II.
Adjornamentum generale bonum eſſe & aſtringere. pag. 595. col. 2. tom. II.
Defectus clauſulæ. *Non obſtante quod Parlamentum ſedeat,* cur vitiet Adjornamentum in cauſa beneficiali. p. 560. tom. II.

Adjornamentum.

Ex æquitate Curiæ Adjornamentum eſſe bonum. p. 579. t. II.
Adjornamentum an ſit concedendum ſuper defectu contrà illum qui ſe offert procedere velle. pag. 594. col. 1. tom. II.
Adjornamentum factum ſuper re quando valeat, licet in perſona & domicilio factum non fuerit. pag. 594. c. 2. 595. t. II.

Adjournement.

Si l'Adjournement nul interrompt preſcription. p. 680. c. 2. t. II.
La forme des Adjournemens. pag. c. 2. tom. II.
Que tous Adjournemens ſeront libellez. p. 67. c. tom. II.
De defendre au jour de l'Adjournement, ou au plus, dedans un ſeul delay après. *ibid.* tom. II.

Adjornare.

De Adjornandis heredib. pag. 461. 462. tom. II.

Adjornare.

An liceat adjornare Judicem aut Locum-tenentem in cauſa Appellationis. pag. 578. col. 1. tom. II.

Adjornatus

Perſonaliter non in portu armorum aut exceſſu ſimili comparens quid facere debeat. pag. 478.
Quidve fieri debeat adverſa illius Parte non comparente. *ibid.* tom. II.
An per eaſdem literas deficiens ſuprà locum Adjornatus in caſu novitatis poſſit ſuper defectu adjornare. pag. 567. col. 1. & 2. tom. II.

Adire.

In favorem renuncians cenſetur adire & cedere. pag. 866. c. 2. tom. II.
Jus adeundi verè eſt in bonis, & facit locupletiorem. pag. 464. col. 1. num. 141. tom. III.

Adjudication.

Dans les Arreſts ou Sentences d'adjudication ne ſeront inſerez les exploits des Criées, ny autres pieces. pag. 779. col. 1. tom. II.

Adjudicatio.

Decretum adjudicationis adhuc pendens impedit effectum permutationis. pag. 900. col. 1. & 2. tom. II.

Admortiſare.

An heredes teſtantis teneantur facere admoneſtare quod ipſe relinquit Eccleſiæ in ſuo Teſtamento. pag. 373. col. 1. & 2. tom II.

Adoptatus

Sumebat nomen Patris cum diminutione, ſtante naturali. p. 403. col. 2. num. 30. tom. III.

Infantes adoptari poſſunt, & pro ſuis habentur. *ibid.* num. 31.
Adoptio
Ordinem, familiam & agnationem mutabat. pag. 1050. 1051. tom. tom. III.
Adrianus.
De Edicto D. Adriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus heres in poſſeſſionem mittatur. pag. 736. tit. 33. tom. III.
Adſcribere.
Si quis in teſtamento adſcribat ſervo communi ſibi & ſcribenti, non valet in aliquo. pag. 67. col. 1. num. 63. tom. III.
Idem, ſi quis ſibi & extraneo legatum adſcripſit; ſed tunc eſt æcale falſum. *ibidem.* n. 64.
Adverſativus.
Natura adverſativa. pag. 361. col. 1. num. 64. tom. III.
Adviſamentum.
Adviſamentum eorum quæ Pars juxtà proceſſum habeat facere coràm Commiſſariis. 437.
Adulator.
Adulatores Regum. pag. 309. 310. tom. II.
Adulterium.
An in crimine duelli cadat adulterium. pag. 568. col. 1. tom. ſecundo.
Advocatio.
An habeat locum in maleficiis, aut valeat in hoc Conſuetudo. pag. 591. col. 1. tomo ſecundo.
Advocatus.
De modo & geſtu quem habere debet Advocatus Curiæ Parlamenti. pag. 410. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Advocatus.
Circà quot & quæ ſe maturum debeat exhibere Advocatus. pag. 415. tomo ſecundo.
Advocatus
Momentaneus neſcit habere humilitatem. pag. 415. tomo ſecundo.
Advocatus recuſans patrocinari pro paupere, peccat mortaliter, & quare. pag. 416. tomo ſecundo.
Utrùm teneatur ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, ſi exigat nimis magnum ſalarium. pag. 446. tomo ſecundo.
De modo excuſationis Advocati & propoſitione in Gallico. pag. 424. 425. tomo ſecundo.
Articuli quos jurare debent Advocati Parlamenti. p. 506. 507. tom. ſecundo.
De officio Advocatorum & Procuratorum Regiorum. pag. 507. 508. tomo ſecundo.
Juvenum Advocatorum rudimentum. pag. 514. tomo ſecundo.
An Advocati poſſint placitare contrà illos quorum ſunt vaſſalli. pag. 557. tomo ſecundo.
An Advocatus vel Procurator à Tailliis ſe poſſit exemptare prætextu ſcholaritatis. pag. 574. tomo ſecundo.
Cum quo quis debeat eſſe Advocatus. pag. 584. col. 2. tomo ſecundo.
Utrùm Advocati Regii ſupremæ Curiæ pro privatis poſtulare poſſint. *ibidem*, tomo ſecundo.
Advocatus Regius contrà Regem placitare non poteſt, etiam pro Eccleſia, in qua habet beneficium. pag. 599. tomo ſecundo.
In Advocatos excedentes in ſuis placitationibus. pag. 600. col. 2. tomo ſecundo.
De errore Advocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium. pag. 605. col. 1. tomo tertio.
Ut quæ deſunt Advocatis Partium, Judex ſuppleat. *ibidem*, & col. 2.
Ædificium.
An Stabularius teneatur de vitio ædificii. pag. 474. 475. num. 188. tomo tertio.
Ædiles
Curules è Patriciis quo tempore conſtituti. p. 15. col. 2. n. 42. tomo ſecundo.
Ædilitius.
De Ædilitiis actionibus. pag. 683. 684. tomo tertio.
Ægyptius.
Regnum Ægyptium variis mutationibus obnoxium. pag. 1052. col. 2. tomo ſecundo.
Index.
Æpinus
Quis & qualis. pag. 36. col. 1. num. 86. tomo ſecundo.
Æqualitas.
Quânam æqualitate conſervetur Civitas. pag. 33. col. 2. tomo ſecundo.
Æqualitas
Juſti pretii quomodò meliùs judicari poſſit. pag. 46. col. 2. tomo ſecundo.
Æquilibrium.
Reditus unde ſumendum ut reditus ſit legitimus. pag. 228. col. 1. tomo ſecundo.
Æquitas
Quomodo ſemper & ubique ſit eadem. pag. 156. col. 2. 157. col. 1. tomo ſecundo.
Veritatem, non ſolemnitatem recipit æquitas. pag. 942. col. 2. num. 10. tom. ſecundo.
Æquitas conſiſtit in æqualitate non obligationis, ſed adpretiationis. pag. 451. 452. num. 93. tomo ſecundo.
Æquitas ſcripta rigori ſcripto præfertur. pag. 496. col. 1. n. 57. tom. tertio.
Æquitas nuda non concludit. pag. 507. tomo tertio.
Æs.
Neceſſitas uſûs alieni æris. pag. 33. col. 2. num. 77. tomo ſecundo.
Ære alieno difficile carere poſſumus. 178. tomo ſecundo.
Quid ſit æs grave. pag. 321.
Probabilis quænam propriè dicatur. pag. 245. 246. tomi ſec.
Æſtimatio
Quomodo æſtimatio faciat venditionem. p. 275. tomo ſecundo.
Dictâ æſtimatione augmentum deducendum, ut diminutio ſupplenda. pag. 300. tom. ſecundo.
Qui accipit æſtimationem rei ſuæ, & eam recuperat, habet electionem, vel æſtimationem reſtituendi. pag. 236. tomo tertio.
Attenditur æſtimatio quæ eſt tempore quo venit dies, & peti poteſt. pag. 446. 447. num 72. tom. tertio.
Æſtimator.
Uni Æſtimatori, vel Interpreti ad contrahendum non creditur plenè, lite motâ. pag. 76. col. 2. num. 38. tomo tertio.
Affectus.
In quibuſdam legibus affectus punitur, licet effectus non ſequatur. pag. 619. col. 1. tomo ſecundo.
Non eſt indulgendum corruptis, vel perturbatis affectibus. pag. 465. 496. tomo tertio.
Affirmativus.
Regula affirmativa in individuis debet poni pro fallentia ad regulam negativam, quæ plus ampliatur quàm limitatur. pag. 61. col. 2. num. 8. tomo tertio.
Nullum factum adeò negativum quin aliquod affirmativum implicet. pag. 171. col. 1. & 2. tomo tertio.
Agens.
Actus agentium non operatur ultrà eorum voluntatem. pag. 70. col. 1. num. 184. 185. tomo ſecundo.
An pars agens habeat facere fidem de iis quæ proponuntur, antequàm Reus reſpondeat. pag. 423. 424. tomo ſecundo.
Agere.
Præſumitur contra eum qui differt agere, donec probatio rei deficiat. pag. 895. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.
Plus valet quod agitur quàm quod ſimulatè concipitur. pag. 899. col. 2. num. 18. tomo ſecundo.
Si non valet quod ago, valet ut valere poteſt. pag. 32. col. 1. & 2. num. 33. tomo tertio.
Nova generalis regula: Quod valet concurrente voluntate, & poteſtate. *ibidem.*
Ageſilaus
Regis Lacedæmoniorum avunculus, Impoſtor & perfidus Conſiliarius. pag. 14. col. 1. num. 39. tomo ſecundo.
Agis
Athenienſium Dux, an Lacedæmoniorum Rex, & quàm exoſum habuit fœnus. pag. 14. col. 1. num. 39.
Leges non debent explicari Arithmeticè, vel Geometricè; ſed hæ legibus, quibus ancillantur. pag. 365. col. 2. num. 97. tomo tertio.

Agnatio.

Argumentum à conſervanda agnatione non extenditur ultrà gradum & perſonas expreſſas. pag. 998. col. 1. num. 109. tom. II.

Agricolæ

Quomodo terris ſuis à fœneratoribus exuti, & à Juſtiniano adjuti. pag. 26. col. 1. tom. II.

Agricolis fœnerari an & quomodo licuerit. pag. 29. col. 2. tom. II.

Sortis octavæ pars ne ab Agricolis quidem annuâ die exacta ſecundùm Juſtiniani legem. p. 26. 27. tom. II.

Agriculture

Combien noble. pag. 337. tom. II.

Ainé.

En ſucceſſion des gens nobles le fils-aîné, ou ſon fils-aîné, aprés ſon trépas, emporte pour ſon droit d'aîneſſe le nom & les armes du defunt; le Château & Maiſon principale en precipuité & avantage. pag. 760. 761. tom. II.

L'Aîné mâle, ſelon l'ordre de la ligne maſculine, ſuccedoit à la Couronne de David par Ordonnance divine, comme en France par la Loy Salique qui eſt conforme. pag. 1037. 1038. col. 1. tom. II.

Aineſſe.

Droit d'Aîneſſe comment s'entend. pag. 761. tom. II.

Alciatus.

Error Alciati. pag. 18. col. 1. num. 47. tom. II. pag. 30. col. 1. & col. 2. tom. II.

Alciatus reprehenſus. pag. 206. tom. II.

Aleatorius.

Aleatoria negotiatio. pag. 201 col. 1. & 2. tom. II.

Contractus Aleatorum. pag. 328. col. 2. tom. II.

Contracts Aleatoires. pag. 383. 384. tom. II.

Alexander

Ab Alexandro in ſuis Genialibus multa ſomniculosè & genialiter ſcripſit. pag. 14. col. 1. num. 39.

Alexander

Severus in quo maximè juſtitiam & humanitatem Trajani ſuperavit. pag. 14. col. 1. n. 39. tom. II.

Qualis Imperator, & quomodo vocatum fuerit illius Imperium. pag. 42. col. 2. tom. II.

Per præconem clamari faciebat, cùm aliquem caſtigaret: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* pag. 31. col. 1. tom. II.

Alienare.

Quoties alienans, ſeu renuntians rem alienam reperitur poſſidere, talis renunciatio ſeu alienatio præſumitur ſimulata. p. 677. col. 1. tom. II.

Prohibitio alienandi favore maſculorum facta non impedit relinquere filiabus ab inteſtato. pag. 998. col. 2. num. 111. tom. II.

Quatenùs res alienari, eatenus pignorari poteſt. pag. 248. col. 1. num. 322. tom. III.

De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca. pag. 681. col. 2. tit. 51. tom. III.

De communium rerum alienatione. *ibidem*, & 682.

Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienationem. pag. 682. col. 1. & 2. tit. 53. tom. III.

Alienatio.

An ſit mutuum. pag. 188. col. 2. tom. II.

De alienatione mutandi judicii causâ factâ, pag. 508. 509. tom. II.

Couſtumes pour Alienations. pag. 709. col. 2. tom. II.

Prohibitio Alienationis cauſata inducit ad fideicommiſſum ad limites cauſæ expreſſæ. pag. 924. col. 1. n. 5. tom. II.

Rei Eccleſiæ alienatio ad longum tempus non valet in aliquo, ſtante decreto irritante: aliàs valet infrà tempus. p. 67. col. 1. num. 62. tom. III.

Secùs ſi lex non procederet annullando. *ibidem.*

Prohibitio alienationis in rem. pag. 985. col. 1. & 2. num. 2. tom. II.

Quandonam dicatur alienatum in fraudem legis. pag. 497. col. 1. num. 61. tom. III.

Alienigena.

Alienigenæ & mendicantes an beneficia tenere poſſint, & inſontes officio privari. pag. 519. tom. II.

Alimentum.

Alimenta dividua ſunt. pag. 152. col. 1. num. 238. tom. III.

Almainus.

Almaïni lapſus. pag. 67. col. 2. tom. II.

Almitus.

Almiti quinam vocentur, & quàm impii. pag. 546. 547. tom. II.

Aloy.

Quid ſignificet maximè hoc vocabulum Gallicum. pag. 320.

Aloy.

Proportion graduelle de la pureté du metal. pag. 395. col. 1. tom. II.

Aloys.

Regle infaillible pour aloyer, tant en emendant qu'en empirant. p. 318. 319. tom. II.

Aloyer

Ou Aloyemens, quant à la monnoye. pag. 398. tom. II.

Aloyer

En emendant. pag. 398. col. 1. tom. II.

Aloyer en empirant. *ibid.* col. 2.

Alodium.

Quomodo inter hæredes dividatur. p. 318. 319. n. 18. tom. III.

Alternatio.

Differentia Doctorum inter diverſitatem & alternationem quantitatis reprobata. p. 51. num. 71. tom. III.

Alternativus.

Differentia vera inter alternativas ſummarum & corporum. p. 48. col. 2. num. 44. tom. III.

In alternativa ſummarum debitor ſtatim antequàm ſolvat, eligere poteſt: ſed non in alternativis corporum. *ibid.* num. 45.

Differentiæ inter ſtipulationem copulativam & alternativam ſpecierum. *ibidem*, num. 48.

Inter alternativam ſtipulationem corporum & ſummarum. *ibid.* num. 49.

Alternativa ſtipulatio non conditionalis, ſed pura eſt. pag. 49. col. 1. num 50. tom. III.

Alternativus.

In obligatione alternativa utrumque eſt in obligatione, etiamſi genus in una re conſiſtat. p. 152. col. 1. & 2. num. 117. tom. III.

Electio quando eſt Creditoris, debetur alternativa prærogata p 133. col. 1. & 2. num. 133.

Obligatio unius, trium, vel plurium, quàm duorum, magis dicitur disjuncta quàm alternativa. *ibid.* num. 122.

Obligatio incerti de certis non eſt alternativa, ſed generis ſubalterni. *ibid.* num. 123.

In quibus conveniant obligatio generis & alternativæ. p. 133. 134. num. 124.

Creditor generis vel alternativæ recipiens partem, non cenſetur illam eligere. p. 134. col. 1. num. 125.

Etiamſi habeat electionem, non tenetur particularem ſolutionem recipere. *ibid.* num. 126.

Debitor generis, vel alternativæ, non poteſt offerre æſtimationem alterius rei peremptæ. p. 137. col. 1. num. 139.

Obligatio generis & alternativæ in paucis differunt. p. 138.

Alternativa legis eſt copula actionis. p. 342. col. 1. n. 109. tom. III.

Ambulatorius.

In omni actu ambulatorio pactum de non revocando vitiatur. p. 69. col. 1. num. 82. tom. III.

Amiens.

Couſtumes generales du Bailliage d'Amiens. pag. 707. col. 2. 708.

Amittere.

Quid ſit omninò aliud acquirendo, aliud amittendo. pag. 568. col. 1. & 2. tom. III.

Ampliatio.

Quid & quæ ampliationis ratio. p. 44. col. 1. num. 107. tom. II.

Amphoteroplum

Fœnus quale. p. 42. tom. II.

Anabaptiſtes.

Leurs principales Hereſies. p. 341. 344. tom. II.

Anematum.
Imperium Alexandri Severi quare ſic appellatum. p. 42. col. 2. num. 105. tom. II.
Anatociſmus.
Græcum vocabulum, quid propriè connotet. p. 16. col. 1. n. 44. tom. II.
Anatociſme.
Ce que c'eſtoit qu'Anatociſme menſtrual. p. 347. tom. II.
Ancilla.
Si quis legavit filium vel filiam ex ancilla naſcituram, utriſque natis, non debetur niſi unum. p. 83. num. 44. tom. III.
Andegavenſis.
Seditio in Urbe Andegavenſi, tempore Ludovici XI. p. 549. col. 1. & 2. tom. II.
Andenſis.
Quo tempore Andenſium magni dies fuerint ſuppreſſi. p. 432. 433. tom. II.
Angaria.
Verbum Perſicum, quidnam propriè ſignificet. p. 566. col. 1. tom. III.
Angleterre.
Hiſtoire fabuleuſe d'Angleterre. p. 1034. col. 1. tom. II.
L'Empereur Severus fut le premier qui conquit toute l'Angleterre aux Romains qui ne ſouffroient aucun Roy dans leur Empire. là meſme.
Baſſian n'eſtoit d'Angleterre, ains d'Afrique. là même.
L'an 449. l'Angleterre fut ainſi nommée par les Saxons Anglois qui l'occupoient. là même.
Anglia.
Angliæ Parlamentum quale. num. p. 540. tom. II.
Fabuloſæ Chronicæ Angliæ de Helena Conſtantini Magni conjuge. p. 401. 402. num. 13. 14. tom. III.
Anglois.
Oſtroy donné pour les Anglois ſur les cervoiſes. p. 684. col. 2. tom. II.
Angoumois.
Couſtumes generales gardées & obſervées en la Comté d'Angoumois, & Seneſchauſſée d'icelle. p. 752. 753. tom. II.
Anjou.
Coutumes generales du Pays & Duché d'Anjou. p. 723. tom. II.
Annulier.
Six clauſes annullantes. là même. tom. II.
Annulus.
De jure aureorum annulorum, & de natalibus reſtituendis. pag. 707. 708. tit. 8. tom. III.
Annulus.
Non aurei, ſed ferrei annuli diu Romanis etiam triumphantibus in uſu. p. 1042. tom. III.
Annus.
Sunt in anno duæ & quinquaginta hebdomadæ, cum uno die, vel cum duobus diebus, quarto quoque intercalari anno. p. 166. col. 1. tom. II.
Antapocha.
Et exemplar apochæ quid. p. 81. col. 1. tom. II.
Antecedens
Declaratur per conſequens & contrà. p. 889. col. 2. tom. II.
Antichreſis.
Pactum Antichreſeos an ſufficiat ut contractus ad nihilum reducatur. p. 154. 155. tom. III.
Quod non fit, niſi fructus pignoris uſurarum vice ſit. p. 103. 104. tom. II.
Antichreſeos
Vis olim quænam fuerit in uſuris. p. 27. col. 2. & 28. 29. tom. II.
Anticipatio.
Aliud dare in anticipationem ſucceſſionis, aliud jure præcipui: primum non ſecundum confertur. p. 978. col. 1. n. 1. t. II.
Antidoralis.
Obligatio Antidoralis quid ſit, & an ſufficiat ad obligandum debitorem. p. 1. c. 2. tom. II.
Antiochia
Cur Theopolis dicta. p. 1000. col. 1. num. 123. tom. II.
Antiquité
Releve & defend la verité. p. 1048. tom. II.
Antiſſiodorenſis Epiſcopus reſſortitur in Sede Antiſſiodorenſi. p. 600. tom. II.
Antonius
Auguſtinus Hiſpanus qualis Author. p. 43. tom. II.
Antonius
Triumvir non ebrius modò, ſed ebrietatis profeſſor & aſſertor. p. 320. c. 1. tom. II.
Apocha
Quid propriè. p. 634. col. 1. tom. III. Ejus utilitas. *ibid.*
Apoſtolicus.
Remedium regium contrà Bullas & Apoſtolicas Litteras ſuper ſucceſſione Eccleſiaſticorum ac media parte incompatibilium & Commendarum. p. 674. col. 2. tom. II.
Apocha.
De fide inſtrumentorum & amiſſione illorum, & de Apochis & Antapochis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt. p. 650. col. 1. num. 50. col. 2. & num. 51. tom. III.
Appel.
Amende de fol Appel comme d'abus envers le Roy, ores que ledit Appel ne ſoit ſouſtenu. p. 766. col. 1. & 2.
Autre amende envers Partie. *ibid.* 2. tom. II
Autres amendes en cas de ſouſtenement de tel appel, & qu'il ne ſoit trouvé bon. là même.
Appellans.
Adversùs Appellantem Appellationem non proſequentem quare oriatur ſuſpicio de injuſtitiâ cauſæ. p. 454. tom. II.
An Appellans non ſe repræſentans coram Intimato amittat cauſam. p. 574. 575. tom. II.
An Appellantes à Baillivo ſubalterni Judicis, ad Baillivum, vel Judicem Regium teneantur facere adjornare Baillivum à quo appellant, nec ſufficiat facere adjornare dominum Baillivi. pag. 575. tom. II.
Si tamen adjornaretur Judex, dummodò non intimaretur, an tenetur ei appellans ad expenſas. p. 574. tom. II.
An habens Procurator non Appellantem, poſſit infrà octo dies appellare. pag 582. col. 2. tom. II.
Appellans quis, licet non illicò audiatur. p. 600. col. 1. & 2. tom. II.
Appellare.
De jure an ille à quo appellatur, præfigat terminum Appellanti. p. 450. tom. II.
Utrùm à Sententia nulla poſſit appellari. p. 466. tom. II.
Intrà quot dies debeat appellari. p. 471. 472. tom. II.
Ad Curiam Appellans intrà quod tempus poſſit impetrare adjornamentum, ac Judicem *à quo* facere adjornarri. p. 515. 516. tom. II.
De Appellationibus, Relationibus, Conſultationibus, temporibus Appellationum, & quorum Appellationes non recipiantur. *ibid. tom.* tom II.
Quando appellatur à Sententia Paris aliujus Franciæ, quid agendum. p. 515. 516. tom. II.
Appellans intrà octo dies renuntians Appellationi, ad quid condemnetur. *ibid.* tom. II.
Ad quid teneatur Judex à quo appellatur, ſi ejus Sententia infirmetur tamquam tortionaria & irrationabilis. pag. 517. tom. II.
Quandonam omiſſo medio appelletur. p. 553. col. 2. tom. II.
An ſit periculum ex parte appellati non dementiri Appellantem. p. 572. 573. tom. II.
An illicò ſit appellandum. p. 584. col. 1.
An in negantem ſe appellaſſe poſſit Judex exercere juriſdictionem. p. 610. col. 2. tom. II.
Procurator qui appellaverit, an poſſit renunciare Appellationi. *ibidem.*
Non eſt receptibile dicere quod Appellans à Judice ſubjecto, ſolùm ſit exemptus in Appellationis articulo. p. 617. col. 2. tom. II.
Quando appellatur ab executione Arreſti, & poſtea in cauſa Appellationis Reus comparet, an proceſſura Commiſſarii confirmanda. p. 637. col. 1. tom. II.
Arreſtum quando reſaiſſitus appellat ad Seneſchallum, & in ſecunda inſtantia proceſſûs à quadam alia ordinatione tamdem appellatur. p. 643. col. 2. tom. II.

Appellatio.

De Appellationibus & Emenda, nec non executione ipſarum p. 431. 432. tom. II.

De modo proponendi cauſam Appellationis in Curia. tomo ſecundo, 433. 434.

Appellatio.

Quorumnam Appellationes non recipiantur. pag. 432. tomo ſecundo.

An qui appellavit ad Curiam, omiſſo medio repelli debeat. pag. 432. 433.

Quæ in cauſa Appellationis proponi poſſint. *ibid.*

Victoria cauſæ Appellationis per præſentatos obtenta, utrùm proſit conſortibus non præſentatis. pag. 454. col. 2. tomo ſecundo.

De modo proponendi cauſas Appellationis p.469. tomo ſecundo.

An per Appellationem fiat injuria Judici. pag. 467. tomo ſecundo.

Quorum Appellationes non recipiantur. *ibid.* & 468. tomo ſecundo.

Quibus caſibus à gravamine fiat Appellatio. pag. 468. tomo ſecundo.

Quid operetur remotio appellationis facta in reſcripto per Principem. *ibidem.* tomo ſecundo.

An Appellationem faciens ad Curiam, omiſſo medio, facere debeat. *ibid.* tomo ſecundo.

Appellatio quando devolvatur, aut ſuſpendatur. p. 480. tomo ſecundo.

Vulgare Nortmannorum pro Appellatione. pag. 554. col. 2. tomo ſecundo.

An renuncians Appellationi intrà octo dies ſolvat emendam. pag. 567. col. 1. tomo ſecundo.

Quomodo dicatur Appellatio facta à ſerviente, deſerta, vel non. pag. 567. col. 1. 2. tom. ſecundo.

An conſuetudo recipienda quod renuncians Appellationi infrà octo dies ſolvat emendam 60. librarum Pariſ. pag. 579. tomo ſecundo.

Si anticipatio in cauſa Appellationis ſit non bona, utrùm per hoc relevetur Appellans. p. 579. tomo ſecundo.

An ſit recipiendus ab executione Appellans. pag. 583. col. 2. tomo ſecundo.

Adjornamentum in cauſa Appellationis an ſit exequendum ad dies loci in quo ſit expletum à quo appellabatur, vel ad dies alios. *ibidem*, tomo ſecundo.

De remiſſione Appellationis facienda, non obſtantibus attentatis. pag. 599. col. 2. tomo ſecundo.

An in cauſa Appellationis homines judicantes ſint adjornandi. pag. 586. tomo ſecundo.

Quibuſnam caſibus Appellationi non ſit deferendum. pag. 609. tomo ſecundo.

Ordinatio ſuper impetrando & exequtando adjornamento in cauſa Appellationis. pag. 615. col. 1. tomo ſecundo.

Arreſtum quomodo faciendum quando appellatur ab interlocutoria, & id à quo annullatur, & dicitur non eſſe locum Appellationi propter bellum aut aliud. pag. 64:. col. 1. tomo ſecundo.

Modus formandi Arreſtum, quando cauſæ non veniunt ad Curiam per Appellationem. pag. 644. col. 2. tomo ſecundo.

An Appellatio ſuſpendat, vel extinguat judicatum. pag. 941. col. 1. & 2. 942. tomo ſecundo.

Appellatus.

An Appellatus ſolvat expenſas. pag. 564. tomo ſecundo.

Appellum.

De cauſis Appelli, & de modo proſequendi eaſdem. pag. 471. tomo ſecundo.

De defectibus & congediis in caſu Appelli, & quam utilitatem importent. pag. 472. tomo ſecundo.

Appius.

Appii Claudii Decemviri libido quid effecerit. pag. 15. col. 1. num. 41. tomo ſecundo.

Appretiation

Et eſtimation du plus haut prix. pag. 114. 116. 117. tomo ſecundo.

Appunctuamentum.

Appunctuamenta intrà quod tempus partibus tradenda. pag. 507. col. 1. tomo ſecundo.

Poſt Appunctuamentum ad jus audiendum nihil fieri poteſt, vel produci, niſi parte vocatâ. p. 601. c. 2. tomo ſecundo.

Appunctuare.

De modo appunctuandi Partes ad ſcribendum. pag. 474. tomo ſecundo.

Apud.

Dictio implicat præſentiam. pag. 7. col. 1.

Aqua

Chryſulca quid. & ejus officium. pag. 318. tomo ſecundo.

Aqua.

De aqua quotidiana æſtiva. pàg. 69. col. 2. num. 88. tomo ſecundo.

De aqua fundum meum ingreſſa liberè poſſum diſponere. pag. 250. .col. 2. num. 340. tomo tertio.

Aliud fundum ſervire pro ſimplici tranſitu aquæ, aliud etiam pro aqua in diem ſumenda. pag. 251. col. 2. num. 347. tomo tertio.

Aquæductus.

Habens jus Aquæductus poteſt canales & fiſtulas, etiamſi numquam habuit, imponere. pag. 252. col. 1. num. 352. tomo tertio.

Aquilius.

De Lege Aquilia. pag. 624. 625. tit. 35. tomo tertio.

Area.

Principalis pars domûs. pag. 688. col. 2. tomo tertio.

Arbiter

Quis. pag. 27. tomo tertio.

Statur Arbitris metu pœnæ tantùm, nec recurritur ad arbitrium boni viri. pag. 111. col. 1. & 2. num. 88. tomo tertio.

Argent.

Argent de Roy. pag. 319. tomo ſecundo.

Commerce ou Marchandiſe d'argent. pag. 350. col. 2. tomo ſecundo.

Faculté de payer en argent. pag. 358. col. 1. tomo ſecundo.

Arrerages pour preſt de vaiſſelle d'argent. pag. 361. tomo ſecundo.

Sa bonté & pureté interieure diviſée en vingt-quatre grains. p. 395. tomo ſecundo.

Pourquoy ne ſe peut ſi exactement purifier comme l'or. là même. tomo ſecundo.

Argent le Roy, empirance ou mixture d'airain. là même.

Argentaria.

Quo tempore Romani cœperunt argentariam facere. pag. 14. col. 2. num. 41. tomo ſecundo.

Argentarius.

Quinam erant olim illi qui appellabantur Argentarii, & quid faciebant. pag. 24 col. 1. num. 57. tomo ſecundo.

Argentier.

Quels eſtoient les Argentiers anciens. pag. 349. tomo ſecundo.

Argentum.

Argenti mercatura. pag. 217. tomo ſecundo.

Argenti probitas abſolutiſſima & culmen in quot denariis ſit. pag. 316. tomo ſecundo.

Argentum Regium ſemiſſe denarii dilutum. pag. 317. col. 1. tomo ſecundo.

Cineraceum & inter ceneracea Pariſinum præſtantius. p. 317. col. 2. tomo ſecundo.

Metum argentum. pag. 318.

Infimum. *ibidem.* tomi ſecundi.

Pariſinum cineraceum. *ibidem.* tomo ſecundo.

Quare argentum vi aquæ chryſulcæ erutum, quare vocetur cineraceum. *ibidem.* Copellatum. tomo ſecundo.

Argentum puſillatum quotuplex. pag. 319. tomo ſecundo.

Argentum temperatum ære ſolidius ac ductilius eſt. pag. 319. tomo ſecundo.

Arithmetica

Non judicat niſi de ſolo numero, & Geometrica de ſimplici proportione. pag. 564. col. 2. num. 92. tomo tertio.

Prima figura Arithmetica. *ibidem.* num. 93.

Secunda figura Arithmetica. 364. 365. num. 94.

Differentia proportionis Arithmeticæ, & Geometricæ. *ibid.* num. 98.
Exemplum juridicum & practicum proportionis Arithmeticæ. *ibidem.* 366. num. 99.
Arithmeticus.
Arithmetica & Geometrica proportio quæ. pag. 65. col. 1. tom. II.
Arithmetica demonſtratio. pag. 67. col. 2. & pag. 68. col. 1. num. 179. tomo ſecundo.
Arma.
An omnes Officiarii regii habeant cognitionem portus armorum. pag. 471. tomo ſecundo.
Armorique
Des Gaules nommés Bretagne. pag. 1034. col. 2. num. 44. tomo ſecundo.
Arramentum.
Arramentorum reſumptio quomodo facienda. pag. 422. 423. tomo ſecundo.
Arrerages.
De Cens & rentes pourquoi ſont reputées meubles. pag. 758. col. 1. & 2. tom. ſecundo.
Arreragia.
An poſſit convenjri pro Arreragiis qui non ſit rei poſſeſſor. pag. 563. tomo ſecundo.
Utrùm peti poſſint per reale medium, non obſtante ſententiâ Reo latâ in poſſeſſorio. pag. 570. col. 1. tomo ſecundo.
An poſſit fieri Arreragiorum proſecutio coram Judice Eccleſiaſtico. pag. 576. tomo ſecundo.
Arreſts.
Des Arreſts executoires & gageries. pag. 699. col. 1. tomo ſecundo.
Arreſtum.
De Arreſtis, & executione illorum. pag. 514. tomo ſecundo.
Arriere-fiefs.
Que les Eveſques Pairs de France peuvent amortir. pag. 664. col. 2. tomo ſecundo.
Artois.
La premiere publication des Couſtumes generales de la Comté d'Artois, &c. pag. 711. 712. tomo ſecundo.
Seconde & plus ample publication des Couſtumes generales du Comté d'Artois. pag. 712. tomo ſecundo.
Ars.
Quælibet ars debet habere ac ſervare proprias voces. pag. 65. col. 1. num. 41. tomo tertio.
Arſenic,
Ou Orpin, ard & diſſipe toute maniere de metaux, horſmis l'Or. pag. 395 tomo ſecundo.
Arſenicum.
Sive Auripigmentum quid. pagin. 312. col. 2. tomo ſecundo.
Articuli.
Arreſti forma quando articuli traditi ſunt in Curia à Partibus, & facta eſt in quæſtu. pag. 644. col. 2. tomo ſecundo.
Artifex.
Multùm refert an quis promiſerit tamquam artifex, vel ut quilibet. pag. 214. tomo tertio.
Prior obligatio perſonalis eſt, & ad metas artificii limitata, & ad concurſum ſocii, ſi duo artifices ſimpliciter promiſerunt facere. *ibidem.* num. 62.
Artifex ſpondens tamquam artifex tenetur de omni culpa artis. pag. 484. col. 1. num. 185. tomo tertio.
Artifices præciſe ad factum coguntur. pag. 484. col. 1. & 2. tomo tertio.
Alter artificum, ſi nolit jurare, ad implendum tenetur. p. 219. col. 1. & 2. tomo tertio.
De artificibus, & ad diverſa opera deputatis, & ad rem dominicam vel privatam ſpectantibus. pag. 704. 705. tomo tertio.
As
Libralis quinam fuerit. pag. 308. tomo ſecundo.
Aſpis.
Pecunia Uſurarii morſus aſpidis. pag. 2. col. 2. tomo ſecundo.
Percuſſus ab aſpide quâ ratione moritur. *ibid.*
Aſſecuramentum.
An quicumque inventus in Curia poſſit compelli præſtare aſſecuramentum cuicumque petenti. pag. 444. tomo ſecundo.
An dominus ſubjecto ſuo dare teneatur aſſecuramentum. p. 578. col. 2. tomo ſecundo.
Aſſecla.
In Senatu Clerici erant tantùm aſſeclæ, quamquam literati. pag. 657. tomo ſecundo.
Aſſeurance.
Renvoy pour ſimple aſſeurance. pag. 683. col. 1. tomo ſecundo.
Aſſis.
Tabula & proportio utriuſque aſſis Uſurarii. tomo ſecundo, pag. 20.
Imminutio valoris aſſis in Republica Romana. pag. 307. tomo ſecundo.
Aſſyriens.
Le premier regne des Aſſyriens finit en Sardanapale occis pour ſes lubricitez. pag. 1031. col. 2. num. 6. tomo ſecundo.
Aſſyrie & Caldée deux diverſes Monarchies. là meme.
Athenienſis.
Mos fœnerandi Athenienſium. pag. 12. col. 2. num. 36. & pag. 13. tomo ſecundo.
Atteſtatio.
Publicatio atteſtationum an ſit de ſubſtantia judicii, & an poſſit omitti. pag. 465. 466. tomo ſecundo.
De Atteſtationibus & Reprobationibus. pag. 512. tomo ſecundo.
Aubanus
Quis habeatur. pag. 612. col. 1. tomo ſecundo.
Autoritas
Aliud, & aliud poteſtas. pag. 1038. col. 2. tomo tertio.
Augmentum
Et diminutio poſteà ſuperveniens, an & quando attendatur. pag. 282. 283. tomo ſecundo.
Augmentum ductâ æſtimatione deducendum. pag. 300. tomo ſecundo.
Quomodo naturam induit ejus cui accedit. pag. 301. tomo ſecundo.
Augmentum de re ad tempus. pag. 460. col. 2. 461. col. 1. num. 125. tomo tertio.
An augmentum debeatur & dupletur in quo & quando. pag. 463. col. 1. num. 135.
Differentia augmenti deducendi inter conventum de evictione, & conventum ad tradendum. pag. 454. col. 2. numer. 103. tomo ſecundo.
Auguſtanus.
Editio Auguſtana Novellarum qualis habenda. pag. 28. col. 2. num. 67. tomo ſecundo.
Aurelianenſis.
Contrà Aurelianenſes pro Aurelianenſi Univerſitate. p. 587. col. 1. tomo ſecundo.
Aureus.
Aurei diminutio duplex. pag. 290. tomo ſecundo.
Auripigmentum.
Vulgò Arſenicum. pag. 312. 313. tomo ſecundo.
Aurum.
Aurum textile, & Aurei librales. pag. 312. c. 1.
Aurum textile, *ibidem*, col 2.
Auri ſoliditas. *ibidem*, tomo ſecundo.
Merum aurum non eſt. *ibidem.*
Nec argentum. *ibidem.*
Exactior auri purgandi modus per Lydium lapidem, non per ignem. pag. 284. 285. tomo ſecundo.
Auri ad argentum proportio. pag. 316. col. 1. tomo ſecundo.
An decupla ibid & col. 2. tredecuplum ad argentum ex Herodoto. *ibidem*. col. 2. tomo ſecundo.
Aut.
Dictio alternativa quid valeat. pag. 555. col. 2. tomo tertio.
Augmentativa etiam. *ibidem.*
Authentica.
Vulgatæ noſtræ Authenticæ partim ab ipſo Juſtiniano editæ, partim ex prototypis, eo vivo, vel pauló poſt verſæ pag. 402. col. 1. & 2. tomo tertio.

Authenticus.

Vulgatæ Authenticæ ſunt antiqua verſio temporis ſpatio corrupta. pag. 999. num. 122. tomo ſecundo.

Auvergne.

Que le Pays des montagnes d'Auvergne eſt Pays Couſtumier. p. 667. c. 1.

Auxerre.

Que le Comte d'Auxerre n'a juſtice ſur l'Eveſque. pag. 668. col. 2. tomo ſecundo.

Couſtumes d'Auxerre accordées par les trois Etats. pagin. 715. tomo ſecundo.

B

Babel.

L'*Entrepriſe de la Tour de Babel punie par la confuſion des Langues.* pag. 1031. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.

Turris Babelis ubi Linguarum confuſio. pag. 1051. col. 1. tomo ſecundo.

Baillif.

Si un Baillif peut détruire la maiſon d'un Clerc Receveur de Bannis. pag. 668. col. 1. tomo ſecundo.

Baillivus.

An & quo malo poſſit Partes adjornare ad Parlamentum. p. 411. tomo ſecundo.

Baillivius Regius an gaudeat literis ſtatûs. pag. 611. tomo ſecundo.

Qualiter reſidere habeant Baillivi & Seneſchalli in ſuis officiis. pag. 616. col. 2. tomo ſecundo.

Bajulus.

Bajuli quinam Officiarii appellentur, & illorum officium. p. pag. 493. 494. tomo ſecundo.

Baſtards.

S'ils peuvent teſter. 668. 669. tomo ſecundo.

Bannum.

Quando ſuperedendum ab evocationibus ad Bannum. 624. tomo ſecundo.

Banques.

Vſures des Banques. 71. 72. 73. 74. tomo ſecundo.

Bapteſme.

Qu'il faut faire Regiſtre des Bapteſmes. pag. 772. tomo ſecundo.

Baptiſmus.

An error vitiet Baptiſmum, & qualis error. pagin. 40. col. 1. num. 100. tomo tertio.

Baptiſmus vitiatur addito nomine creaturæ. pag. 65. col. 2. num. 44. tomo tertio.

An baptizati ab Arianis rebaptizandi, ſicut & baptizati à Sacrificulis Mahometicis, etiamſi ſervaverint formam Chriſti. pag. 64. 65. tomo tertio.

Baro.

Subjectos Baronum ſuorum an & per quos Rex faciat adjornari. pag. 663. col. 1. tomo ſecundo.

Baſſian

N'eſtoit d'Angleterre, ains d'Afrique. 1034. col. 1. 2. tomo ſecundo.

Voulut tuer ſon pere, & tua ſon frere Geta à Rome qui ne vouloit excuſer le parricide. là meſme.

Baſtars.

Ubi liberè teſtari poſſint. pag. 719. tomo ſecundo.

Beauvoiſis.

Couſtumes de la Prevoſté de Beauvoiſis. pagin. 710. tomo ſecundo.

Belvacenſis

Epiſcopus habet priſiam virtute juriſdictionis temporalis. pag. 605. col. 1. tomo ſecundo.

Benefice.

Benefices ſequeſtrez. & pourquoy. pag. 773. col. 2. tomo ſecundo.

Defenſe de commettre force ne violence publique ez Benefices. p. 773. tomo ſecundo.

Beneficium

Non eſt exequentis, ſed concedentis, quia iſte tantùm eſt organum rei conceſſæ & adminiſtratæ. p. 588. col. 1. tomo tertio.

Beneficiorum ſpectantium ad collationem Baronum, & ſimilium cognitio ad quos ſpectet. pagin. 675. col. 2. tomo ſecundo.

In Regno Franciæ non natus de illo non poteſt obtinere aliquod beneficium relativum. pag. 675. col. 2. tomo ſecundo.

Poſſeſſio beneficii reſignati in Romana Curia, debet adipiſci & publicari infrà ſex menſes; & ſi extrà Curiam Romanam, infrà menſem. pag. 677. col. 1. tomo ſecundo.

Berengarius.

Quo tempore Berengarius & Succeſſores ejus imperaverint. pag. 539. Et an fuerint Tyranni Occidentis. *ibidem.* tomo ſecundo.

Bergomenſis.

Bergomenſe præpoſterum ſtatutum. 214. tomo ſecundo.

Bernenſis.

Laus Politiæ Bernenſis. pag. 966. col. 2. tomo ſecundo.

Berry.

Couſtumes generales des Pays & Duché de Berry, tant de la Ville & Septaine de Bourges que des autres Villes. pag. 738. col. 1. & 2.

Legitima meta interuſurii mercatilis. pag. 215. col. 1. tomo ſecundo.

Bes

Quot partes centeſimæ faciat. pag. 20. tomo ſecundo.

Quomodo eſt ſumma & graviſſima uſura. pag. 49. col. 2. tomo ſecundo.

Beſant

D'or combien eſtimé. pag. 667. col. 1. tomo ſecundo.

Beſſes.

Quæ & quandonam eſſent in uſu. pag. 20. 21. tomo ſecundo

Beſſis.

Uſura Beſſis quonam caſu fuerit jus formatum. pag. 24. col. 2. num. 6. tomo ſecundo.

An poſſit ceſſionarius Beſſes uſuras exigere. *ibid.* col. 2. tomo ſecundo.

Bien

De Communauté de biens. pag. 694. col. 2. tomo ſecundo.

De Communautez de biens. pag. 697. col. 2.

Billon.

Ce que c'eſt proprement. pag. 395. col. 2. 396. col. 1. tomo ſecundo.

Bled.

Rentes en Bled. pag. 357. *Gelée de Bled. ibidem*, tomo ſecundo.

De la rente temporelle de Bled en verd eſt prohibée par l'Ordonnance du Roy Louis XI. ſur ceſte matiere. pag. 383. tomo ſecundo.

Blois.

Couſtumes generales du Pays & Comté de Blois. pag. 732. 733. & ſuivans, tomo ſecundo.

Bois.

Permis de vendre les Bois devant les Criées, & que l'argent ſoit mis devers le Greffe. pag. 688. tomo ſecundo.

Bois.

Des Bois, Eauës & Foreſts. pag. 703. col. 1. tomo ſecundo.

Bona fides.

Judiciorum bonæ fidei & ſtricti juris differentia. pag. 480. 81. num. 212. tomo tertio.

Actio quatenùs eſt arbitraria (quod eſt etiam citrà diem & locum) eatenùs habet naturam bonæ fidei. *ibid.* num 213.

Bonum.

Bonorum poſſeſſio ſecundùm nuncupationem quid. pag. 73. num. 15. tomo tertio.

In paternis bonis non prodeſt conjunctio lateris materni. p. 74. col. 1. num. 18. tomo tertio.

Bona dicuntur deducto ære alieno. pag. 125. 126. num. 73. tomo tertio.

Bonorum poſſeſſiones non ſpectant ad Teſtamenta forenſium. pag. 379. col. 1. num. 4. tomo tertio.

Bonus.

Bona ſuperflua data pro conſervatione. pag. 567 col. 1.

Bona Eccleſiaſtica in quatuor partes dividuntur. *ibidem.* tomo tertio.

1. Ad conſervationem miniſterii.
2. Scolarium.

3. Pauperum.

Pauperum.
4. Adædificationem. *ibidem.*
An quis ſe aut ſua bona poſſit dare *aux 300. ou Quinze-vingts de Paris.* tomo ſecundo. pag. 581. col. 1.
An quis ſit recipiendus ad cedendum bonis. pag. 582. col. 1. tomo ſecundo.
Bona ſunt ab indigno amovenda. pag. 604. col. tomo ſecundo.
Donans hereditatem ſuam intelligitur de bonis præſentibus, ut valeat. pag. 914. col. 2. num. 7. tomo ſecundo.
Ut in contractu nuptiali talem eſſe divitem de tertia parte bonorum, donatio eſt. *ibidem*, num. 9. tomo ſecundo.
Promittens facere bonum obligat ſe de evictione. pag. 915. col. 1. & 2.
Inſpicitur valor & quantitas bonorum tempore mortis ejus de cujus ſucceſſione agitur. pag. 912. col. 2. num. 27. tom ſecundo.
In eodem actu bonum à malo ſeperandum pag. 936. col. 2. n. 21. tomo ſecundo.

Borbonienſis.
Dubia ſequentia ex quibuſdam capitibus Conſuetudinum Borbonienſium. pag. 763. 764. tomo ſecundo.

Bordeaux.
Coutumes generales de la Ville de Bordeaux, Seneſchauſſée de Guyenne, & Pays de Bordelois. pag. 754. 755. *tome ſecond.*

Bouge.
Coutumes Locales de la Terre & Chaſtellenie de Bouge. pag. 738. *col.* 1. *tome ſecond.*

Boulenois.
Coutumes generales de la Seneſchauſſée & Comté de Boulenois, &c. pag. 710. *col.* 2. 711. *tome ſecond.*

Bourbonnois.
Coutumes generales du Pays & Duché de Bourbonnois. p. 740. *col.* 1. *tome ſecond.*

Bourgogne.
Les Coutumes du Pays & Duché de Bourgogne. pag. 713. 714. *tome ſecond.*

Bouteiller.
Jus Buticularii Franciæ. pag. 662. col. 2. tomo ſecundo.

Bretagne.
Du renvoy en Bretagne. pag. 663. *col.* 1. *tome ſecond.*
Coutumes generales du Pays & Duché de Bretagne. pag. 755. 756. *tome troiſiéme.*
L'Armorique des Gaules, nommée Bretagne. pag. 1034. *col.* 2. *nombre* 44. *tome ſecond.*

Briefveté
Commandée. pag. 771. *col.* 2. *tome ſecond.*

Britannia.
Britanniæ Dux, à quo & ubi vocatus Comes. pag. 546. tomo ſecundo.
Accordum Regis Franciæ & Ducis Britanniæ. pagin. 546. tomo ſecundo.
In quot & quibus caſibus appelletur à Parlamento Britanniæ ad Parlamentum Franciæ. pag. 547. tomo ſecundo.
Britannia minor an aliquando fuerit ſub Comitibus. pag. 661. col. 2. tomo ſecundo.
An in ea Reges fuerint. *ibidem.*
Quandonam Duces. *ibidem.*

Bulla.
Remedium regium contrà Bullas & Litteras Apoſtolicas ſuper ſucceſſione Eccleſiaſticorum, & media parte incompatibilium, & Commendarum. p. 674. col. 1. tomo ſecundo.
Bullæ faciunt notorium juris & facti. pag. 918. col. 1. tomo ſecundo.
Ex ſingulis clauſulis ſignaturæ poſſunt ſeorſim confici Bullæ. pag. 920. col. 2. num. 20. tomo ſecundo.
Quibus ſtatur, niſi de falſo cum inſcriptione accuſentur. *ibid.*

Burdegala.
Patria Juris ſcripti. pag. 427. tomo ſecundo.

Burgenſia
Modus & forma recipiendi aliquem in aliqua Burgenſia. pag. 531.
Aſcriptitius aut glebæ affixus in aliqua Burgenſia, an & per quem poſſit abſtrahi. *ibidem.* & 532. tomo ſecundo.

Burgundia.
Interpretatio Conſuetudinis Burgundiæ. pag. 939. 940. tom. ſecundo.

Burgundio.
Antiquitas & virtus Burgundionum. pag. 387. col. 1. num. 1. pag. 388. tomo tertio.
Burgundi in quo potiſſimùm præſtant Francis & Gallis. pag. 387. 388. tomo tertio.
Burgundi legibus abutuntur, uſurariorum more reditus impoſitos deformantes in fundiarios. pag. 900. col. 2. num. 26. tomo ſecundo.

C

Cabrieres.
LA *Confeſſion de Foy de ceux de Merindol & Cabrieres.* 1043. 1044. *tome ſecond.*

Cadere.
Jure veteris cadens à ſyllabâ, cadebat à cauſâ. pag. 379. col. 1. num. 5. tomo ſecundo.

Caducus.
Leges Caducorum tempore pacis refrixerunt. pag. 131. col. 2. num. 115.

Calculus.
Quandonam repetendus. pag. 69. col. 1. num. 182. tomo ſecundo.
De calculi errore. pag. 605. col. 1. tomo tertio.

Calendæ.
Intrà quintas Calendas, eſt intra primum diem quinti proximi menſis. pag. 46. col. 2. num. 18. tomo tertio.
De Calendis, Nonis, Idibus. *ibid.*

Calomnie.
Dommages & intereſts de temerité & calomnie. pag. 780. *col.* 1. *tome ſecond.*

Calomnieuſement.
L'amende qu'emporte chacun fait calomnieuſement denié en toutes Cours. pag. 771. *col.* 1.
Amende de faits calomnieuſement proposé. là meſme. tome ſecond.
Autre Amende de calomnieux faits de reproches. pag. 771. *col.* 2. *tome ſecond.*

Camera.
Quænam ſit Camera Requeſtarum, & quo tempore addita. pag. 470. tomo ſecundo.

Campſor.
Campſores qui & quales. pag. 636. col. 1. tomo tertio.

Cancellaria.
An committat Juſticiariis non regiis. 466. col. 11. tomo ſecundo.
De fide inſtrumentorum & concernentibus Cancellariam. p. 513. tomo ſecundo.
Ordinatio Curiæ quod ſigillum Cancellariæ non transferatur à loco ubi ſedet Curia. pagin. 655. col. 1. tomo ſecundo.
Regulæ Cancellariæ de publicandis, tria copulativè requirit. p. 918. col. 2. tomo ſecundo.
Regulæ Cancellariæ non concernunt jus, nec titulum, ſed modum conficiendi Bullas. pag. 919. col. 1. num. 6. tomo ſecundo.
Regulæ Cancellariæ non ſunt temporales, & morte Papæ expirant. *ibid.*
Nec de illis curatur, quando de titulo & jure beneficii judicatur. *ibid.* & ſequentib.

Canon.
Quotuplices ſint Canones Eccleſiaſtici. pag. 562. tomo ſecundo.

Canonicus.
Quænam jura Canonica ſint facta ad exinanitionem juriſdictionis Ordinariorum. pag. 556. tomo ſecundo.

Canonicus.
An Canonici debeant ire ad Proceſſiones cum Epiſcopis eorum. pag. 618. tomo ſecundo.
Canonicus etiam ad mandatum Papæ non præſumitur receptus

niſi authoritate ordinariâ. pag. 53. col. 1. num. 94. tomo tertio.

Papa non poteſt, etiam cum conſenſu Capituli, creare Canonicos authoritate ſuâ in locis ubi non poteſt dare jus ad vacatura. pag. 53. col. 1. & 2.

Canoniſtæ

Rotati quinam dicantur. pag. 175. tomo ſecundo.

Vapulant Canoniſtæ. 179. 180. tomo ſecundo.

Capella.

An Canonici Capellæ Regiæ Pariſius ſic habeant cognitionem executionis & teſtamenti, quòd ſubjici non poſſint. tomo ſecundo. pag. 553.

Capella.

Contrà Theſaurarium ac Capellanos Capellæ-Sanctæ. p. 591. tomo ſecundo.

Capellanus.

De Capellanis Papæ, qui dicuntur commenſales, & qui honoris. pag. 558. 559. tomo ſecundo.

Capet.

Hugues Capet ne ſe feit couronner, mais feit couronner Robert ſon fils en vraye continuation du meſme regne. pag. 1036. 1037. n 675. tome ſecond.

Donc la Couronne ne fut jamais transferée à autre peuple ny à autre nation. là meſme.

Capitatio

Municipalis quid ſit. pag. 564. col. 2. tomo tertio.

Perſona Principis quâ ratione ſit caput. pag. 537. tomo ſecundo.

Quòd ſolum caput non omnia poſſit. p. 537. tomo ſecundo.

Caracton.

Apud Præfectos Monetales quarta pars ſolidi. pag. 28. col. 2.

Et puræ, meræ ac veræ ſortis. *ibid.* tomo ſecundo.

Carallum,

Sive Ceracium quid. pag. 316. tomo ſecundo.

Carcer.

Neminem debere duci in carcerem, niſi priùs appareat eum deliquiſſe. pag. 575. tomo ſecundo.

Perruptio carceris per ſe capitalis. pag. 636. col. 2. tom. tertio.

Egreſſio carceris ſine perruptione. p. 636. 637. tomo tertio.

Carcerare.

De non carcerando debitores. pag. 520. tomo ſecundo.

Cardinal.

En quels temps les Cardinaux prirent les Chapeaux-rouges. pag. 1039. 1040. *tome ſecond.*

Carolus Magnus.

Ubi primùm diadema regni ſuſcepit. pag. 537. tomo ſecundo.

Mendicantium Ordines quandonam ab ipſo facti. pag. 537. tomo ſecundo.

Utrùm erat de Alemania & de gente Alemanorum, aut Francorum. pag. 547. tomo ſecundo.

Quo tempore in Sanctorum numerum relatus. pag. 540. col. 1. tomo ſecundo.

Illius Elogia. col. 2.

Carolus VII.

Carolus ſeptimus ſacro-ſancti Concilii Baſilienſis auctor, ſuſceptor & approbator, Eccleſiæ Gallicanæ præſervator. pag. 541. tom. ſecundo.

Carolus VIII.

Carolus octavus Rex mitiſſimus Alexandrum Pontificem viſitavit, & diu perſonaliter in Miſſuram ſolemniis ſervire voluit. pag. 541. tomo ſecundo.

Carolus

Magnus regnum Longobardorum armis ſibi quæſivit; & tunc cœperunt feuda ibi eſſe perpetua. pag. 948. col. 1. num. 10. tomo ſecundo.

Capitulum.

Ex longo tempore præſumitur conſenſus Capituli, contrà quod Epiſcopi ſcripſerunt. pag. 937. 938. tom. ſecundo.

Libera poteſtas conferendi aut præſentandi non tranſit ad Capitulum; ſecùs quando non eſt libera, quia tunc etiam ſub generali mandato tranſit. pag. 943. tomo ſecundo.

Qui non approbat aliquos facere Capitulum, an habeat ſe contrà ipſos præſentare, ut contrà Capitulum; aut ut contrà ſingulares ſe dicentes Capitulum facere. pag. 589. col. 1. tomo ſecundo.

Caſtellania.

Habitantes Caſtellaniæ an teneantur ad reparandum & fortificandum Villam, vel Fortalitium dictæ Caſtellaniæ. pagin. 602. col. 2. tomo ſecundo.

Caſus.

Diſpoſitio facta in caſibus ſeparatis non porrigitur ad eoſdem junctos, contrà omnes. pag. 353. col. 1. & 2. tomo tertio.

Caſus

Inopinatiſſimus nec inter fortuitos quidem computatur. pag. 1057. 1058. num. 115. tomo tertio.

Catilina.

Conjuratio Catilinæ detecta, etiam oppreſſa eſt à Cicerone. pag. 1052. 1053. tomo tertio.

Cato

Priſcus cui rei fœnus comparabat. pag. 14. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.

Interrogatus quæ eſſet optima ratio parandæ rei familiaris, cùm de Agricultura reſpondiſſet, & alius interrogaſſet de uſuris, dixit: *Quid eſt hominem occidere? &c. ibidem.*

Caton

Cenſorin quel. pag. 337. tome ſecond.

Cauponatorius.

Cauponatoria negotiatio. pag. 183. col. 2. tomo ſecundo.

Cauſa.

Cauſæ omnes cujuſque anni non ſolùm deferebantur; ſed etiam quatenùs inſtructæ, decidebantur in anni ſequentis Parlamento. pag. 410. tomo ſecundo.

Cauſarum & Proceſſuum relationes coràm quibus fieri debeant. pag. 514. tomo ſecundo,

Multæ bonæ cauſæ quomodo afflictæ. pag. 584. tomo tertio.

Cauſa rei importat fructus. pag. 21. col. 1. & 2. n. 32. tom. tertio.

Ut dividitur cauſa, ita effectus & mora dividitur. pag. 108. col. 1. num. 49. tomo tertio.

Minor eſt defectus cauſæ agentis quàm patientis. pagin. 304. col. 1. num. 115. tomo tertio.

Ceſſante cauſâ, ceſſat effectus. pag. 565. col. 1. tomo tertio.

Cautela

Qualis ſervitus, & quinam ei ſubderentur. pag. 414.

Cur deſiit eſſe uſui. *ibidem*, tomo ſecundo.

Cautio

Semper intelligitur per ſtipulationem. pag. 10.

Praxis cautionum judicialium. p. 185. col. 1. n. 480. tom. tertio.

Cauſa judicatum ſolvi ex clauſulâ defenſionis committitur dupliciter. pag. 185. col. 2. num. 483.

Idem contingit in cautione judicatum ſolvi. *ibidem.*

Cautio judicio ſiſti non committitur, ſi non intereſt. pag 198. col. 2. num. 570. tomo tertio.

Cautio rati deciſoria tantùm reſpicit. pag. 268. col. 2. pagin. 487. tom. tertio.

Cautio rati intelligitur ſecundùm jus, reſpectu Procuratoris. pag. 270. 271. num. 505. tomo tertio.

Cautio judicio ſiſti ordinaria concernit. pag. 268. col. 2.

Cautio Prætoria ad id quod intereſt, reducitur. pag. 47. col. 2. num. 171. tomo tertio.

Quid cautio? pag. 634. col. 1. tomo tertio.

Cautio non debetur, niſi petatur. p. 988. col. 1. tomo ſecundo.

Cedere.

Beneficium cedendarum quodnam ſit. pag. 136. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

In expenſis condemnatur cedens liti poſt adjornamentum; priùs eidem collatione facta. 589. col. 1. tomo ſecundo.

Cedere & adire cenſetur in favorem renuntians. pag. 896. col. 2. tomo ſecundo.

An cedens liti teneatur ſubire judicium. pagin. 190. col. 1. num. 516. tomo tertio.

Aliud diem cedere, aliud utiliter cedere. pag. 307. col. 2. num. 141. tomo tertio.

Quomodo intelligitur Legatum uſusfructûs non cedere, niſi ab adita hereditate. pagin. 307. col. 2. n. 145. tomo tertio.

Jus cedendarum parit condictionem indebiti, & ſic impedit liberationem. pag. 390. col. 2. num. 18. tomo tertio.
Habens jus cedendarum ſimpliciter, cenſetur ſub reſervatione ceſſionis. pag. 391. col. 1. num. 23. tomo tertio.
Unde debitorum ceſſio ſit pro partibus aliorum tantùm. pag. 391. col. & 2. num. 25.
Quando tranſit actio ſine ceſſione. pag. 393. col. 2. num. 39.
Quando ex traditione inſtrumentorum præſumitur ceſſio. *ibid.* num. 4.

Cendrée

De Paris quelle. pag. 395.
Cendrée pourquoy ne ſe dit jamais de l'or, mais ſeulement de l'argent. là meſme. *tome ſecond.*

Cenſive.

De Cenſive & droits Seigneuriaux. pag. 693. 694.

Cenſores.

Tribuni, Decemviri, Cenſores. pag. 1040. tomo tertio.
Notæ Cenſorum non tranſibant in rem judicatam. pag. 1040. tomo tertio.

Cenſus

Dominicales quænam debitorum genera. pag. 54. num. 157. tomo ſecundo.
Lex ff. Tabularum non dividit obligationem cenſuum & tributorum. pag. 277. col. 2. num. 561. tomo tertio.
Aliud tributa & cenſus Fiſci, & cenſus privatorum. *ibidem.* num. 562.
Sed in his quoque pariter prædia tenent. *ibid.* num. 563. tom. tertio.

Centeſima

Major uſura numquam non vetita legibus Romanis. pag. 14. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.
Centeſima duplex debitoribus condemnatis à quibus inflicta. *ibid.*
Quotuplex eſſet. *ibidem.* col. 2.
Numquam ex pacto, nec ex lege tolerata. *ibidem.*
Quâ ratione Centeſima gerat typum aſſis integri. pag. 18. col. 1. num. 47. tomo ſecundo.
Centeſima non proportionatur numero annorum, ſed menſium. pag. 19. tomo ſecundo.
Reditus noſtri quibus modis differant à Centeſima. *ibidem.*
Quomodo Centeſima gerat typum aſſis. *ibid.* num. 51.
Centeſima quid, & quæ illius partes. p. 20. 21. tomo ſecundo.
Tres caſus ſpeciales Centeſimæ. pag. 23. col. 1. num. 57. tomo ſecundo.
Specialis proviſio Centeſimæ an faciat ceſſare generalem diſpoſitionem ſemiſſis. *ibid.* tomo ſecundo.
Centeſima dupla quænam fuerit. pag. 41. tomo ſecundo.
In nautica pecunia cur non detur egredi Centeſimam. p. 166. 167. num. 404. tomo ſecundo.

Centeſime.

Table de la Centeſime. pag. 239. *tome ſecond.*

Ceratium.

Quid ſit ceratium menſtruum, aut ſiliqua. pag. 27. col. 1. 28. 2. tom. ſecundo.

Certus.

Quid certa quantitas, vel natura. pag. 440. col. 1. num. 42. tomo tertio.
Certum quoddam totum integrum duplabile. pag. 437. col. 1. & 2.
Tria requiruntur ut ſit caſus certus. *ibid.* & 440. num. 44. tomo tertio.
Analogia caſuum incertorum ad certos. pag. 443. col. 1. num. 60. tomo tertio.
Caſus incertus non fit certus per adjectionem certæ correlativæ obligationis. pag. 447. col. 1. num. 73. tomo tertio.
Nec ſufficit quòd certam communem æſtimationem habeat. *ibid.* & col. 2. num. 74.
Sed oportet quod totum unum integrum ſit duplabile. *ibid.* num. 75.
Oportet certum juſtum periculum ſubeſſe, ut duplum excedatur. pag. 470. col. 1. & 2. num. 169. tomo tertio.
Si certum petatur, quid. pag. 628. tomo tertio.

Ceſar

Sous ombre de deffendre Autun, entreprit de conqueſter toutes les Gaules. pag. 1037. *tome ſecond.*

Ceſſare.

An concluſio ad ceſſandum ab impedimento ſit realis. pag. 561. tomo ſecundo.
Ceſſans in parte, in totum non ceſſat. pag. 576. col. 2.
Ergò nec punitur. *ibidem.* tomo tertio.

Ceſſio.

Bonorum ceſſioni renuntiari an poſſit. pag. 108. col. 1. tomo ſecundo.
An extraneus ceſſionem poſtulare poſſit, quando ei permittitur ſolutio. pagin. 138. 139. tomo ſecundo.
Traditio perpetua inſtrumentorum importat ceſſionem actionum. pag. 645. 946. tomo ſecundo.
Differt inter ceſſionem quæ fit commodo cedentis, vel ceſſionarii. *ibidem.*
Si alter promittat, alter leget, an pereant legatum & ceſſio ex ſtipulatione, niſi ceſſio fiat eodem momento quo dies legati cedit. pag. 289. col. 1. num. 5. tomo tertio.
An ceſſio ſervitutis facta uni dominorum tranſeat in heredem. pag. 300. num. 93. tomo tertio.
Ceſſio etiam non incipiens ab obligatione, ſed merè liberalis tranſit in heredes & contrà heredes, nec revocabilis eſt, quatenùs proceſſit. p. 302. col. 1. & 2. num. 99. tomo tertio.
Sed ſola venditio non ſufficit ut author uti poſſit, & emptor ſervitutis. *ibidem.*
Etiam Legatarius non poteſt uti ſervitute ante ceſſionem, niſi in merè negativa. pag. 333. col. 1. n. 37. tomo tertio.
Aliud ceſſio, vel ſimplex promiſſio. *ibidem.* num. 38.
An valeat ceſſio ipſius juris quod cedenti remanet. pag. 351. col. 1. num. 2. tom. tertio.
Ceſſione tunc perimitur uſusfructus, quando ceſſio fit proprietario. pag. 351. col. 1. n. 4. tomo tertio.
Cedere extraneo non eſt modus amittendi uſumfructum. pag. eâdem. num. 6.
Sed transfertur commoditas. *ibidem.*
Ceſſio, quæ non quæritur ei cui fit, remanet cedenti. pag. 351. col. 2. num. 8. tomo tertio.
Differentia ceſſionis & extinctionis. *ibidem.*
Unus ſociorum poteſt ex intervallo petere ceſſionem. pag. 398. col. 2. num. 25. tomo tertio.

Ceſſion

D'Actions. pag. 571. *tome ſecond.*

Ceſſionarius

Quis verè dicatur. pagin. 224. tomo ſecundo.

Cæteri,

Vox *Cæteri*, non eſt univerſalis, ſed indefinita; quæ non æquipollet. pag. 385. col. 1. & 2. num. 21. tomo tertio.

Chaalons.

De la garde que doit l'Eveſque de Chaalons en Champagne. pag. 666. *col.* 2. *tome ſecond.*

Chaalons.

Couſtumes de Chaalons, & Reſſort dudit lieu, en ce qui eſt du Bailliage de Vermandois. pag. 706. *tome ſecond.*

Chacun

Pour le tout: *Comment cette clauſe doit eſtre entenduë. pag.* 366. *col.* 1. *tome ſecond.*

Chancelier.

L'exemple d'un bon Chancelier & bon Roy. pag. 1008. *col.* 1. *nomb.* 9. *tome ſecond.*

Change

Simple & Contrechange. pag. 350. *col.* 1. *tome ſecond.*

Character.

Signum publicum, ſive publicè authoritate impreſſum, & ipſum authoratum. pag. 320. col. 2. tomo ſecundo.
An Character ſit indebilis. pag. 570. tomo tertio.

Charitas

Bene ordinata unde incipiat. pag. 31. columnâ primâ, tomo ſecundo.

Charlemagne.

Partage de l'Italie entre luy, & l'Empereur de Conſtantinople. pag. 1033. *col.* 2. *nomb.* 22. *tome ſecond.*

Charles.

Temps de Charles VI. & Charles VII. quels. pag. 293.

Charoba.

Quaſnam partes Charobas Itali vocent. p. 316. tomo ſecundo.

Chaſtillon.

Couſtumes anciennes de Chaſtillon-ſur-Loin. p. 719. tome ſecond.

Chartres.

Couſtumes & Vſages dont on a accouſtumé d'uſer à Chartres, Pays Chartrain, en ſes Baronies & Chaſtellenies. p. 732. tome ſecond.

Chaſteau-neuf.

Couſtumes generales & Vſages de la Baronie, Chaſtellenie, Terres & Seigneuries de Chaſteau neuf en Thimerais, &c. pag. 731. tome ſecond.

Chaumont.

Couſtumes du Bailliage de Chaumont en Baſſigny. pag. 703. col. 2. tome ſecond.

Chauny.

Les Couſtumes dont a uſé & uſe-l'on encore en la Prevoſté de Chauny. pag. 710. col. 2. tome ſecond.

Cherté.

Compenſation de cherté & vilité. pag. 358. tome ſecond.

Chreſtien.

Les Princes meſmes Idolatres n'ont trouvé plus loyaux gens d'armes & Officiers que les Chreſtiens. pag. 1045. col. 2. nomb. 164. tome ſecond.

Chriſtianus.

Religio Chriſtiana in quo potiſſimùm fundata. pag. 30. col. 1. tomo ſecundo.

Fidem Chriſtianam quomodo Germani amplexi ſint. pag. 387. 388. tomo tertio.

Et quo tempore. *ibidem.*

Chriſtus.

Verus purgator. pag. 303. col. 2. tomo ſecundo.

Chryſoſtomus.

Synodus contrà D. Joannem Chryſoſtomum. pag. 558. col. 2. tomo tertio.

Chryſulcus.

Aqua Chryſulca quid ſit, & quomodo fiat. pag. 285. 286. tomo ſecundo.

Cicero.

Quare Centeſimas uſuras ſtatuit. pag. 13. col. 2. num. 37. tomo ſecundo.

Cicero Proconſul Aſiæ quaſnam vſuras tolerare noluit. pag. 14. col. 1. num. 40.

Et quam dixit ſolidam. *ibidem*, tomo ſecundo.

Dùm Ciliciam adminiſtraret, quonam modo uſuras permiſit. pag. 16. col. 1. 44. tomo ſecundo.

Quid vocet renovationem fœnoris. *ibidem.*

Cicero & Titus-Livius pro bonis Gloſſatoribus habendi. p. 589. col. 1. tomo tertio.

Favit Octaviano Cæſari, & pœnituit. p. 1046. tomo ſecundo.

Collatio & differentia Marii & Ciceronis. *ibidem.*

Circumſcribere.

An liceat ſe invicem circumſcribere infrà dimidiam. p. 169. t. II.

Circumſcriptio.

Modica an ferenda. pag. 64. tomo ſecundo.

Circumſcriptus.

An minor habendus circumſcriptus qui jure communi ſit uſus. pag. 575. col. 1. tomo tertio.

Circumſtantia.

De omni circumſtantia conſenſum variante, loco, modo, &c. pag. 5. col. 1. num. 7. tomo tertio.

Dinumeratio circumſtantiarum. p. 888. col. 1. tomo ſecundo.

Variæ circumſtantiæ facti. p. 895. col. 1. n. 11. tomo tertio.

Citatio

Ad Parlamentum quotuplex. pag. 410. 411. tomo ſecundo.

Cur debeat fieri de præcepto Judicis, coràm quo, & an ſine illius autoritate valeat. pag. 448. tomo ſecundo.

Ubi fieri. *ibidem.*

Citatio ad ſtationem vel Apothecam facta utrùm valeat. tomo ſecundo, pag. 450.

Citatus.

Citati non debent appellare, ſed ſuum privilegium allegare. pag. 599. col. tomo ſecundo.

Citer.

De ne faire citer gens laïcs en actions pures perſonelles. pag. 795. col. 1. tome ſecond.

De ne decerner telles citations. là meſme.

Civis.

Romicilium Romæ non faciebat civem, quamvis faceret in aliis Provinciis. pag. 1065. num. 147.

Cives peregrini coloni. pag. 1059. & ſeq. tomo tertio.

Coloniæ ex civibus ſuperfluis, locis non ſuſpectis, ut propugnacula erigebantur. 1060.

Deſinebant cives Romani, nec cogebantur mulctam ſolvendo. *ibidem.*

Nec inſignes quidem artifices, nec Prætores erant cives. *ibid.*

Differentia incolarum & civium. *ibidem.*

Poteſt quis eſſe civis vel municeps duarum Civitatum; ſed non civis Romanæ, & alterius Civitatis. *ibidem.*

Simplex domicilium vel incolatus non facit civem, ſed ſubjicit juriſdictioni & muneribus loci. p. 1063. 1604. tom. III.

Intellectus l. *Cives.* habet locum in Roma, ut eſt particularis Civitas. *ibidem.*

Non loquitur ea lex de acquirenda Civitate Romana, ſed inferiore Civitate. *ibidem.*

Arrogatio etiam civis Romani à cive Romano non poterat olim fieri, niſi in Comitiis Curiatis à Prælidibus & Pontificibus qui cauſas examinabant. *ibidem.*

Edicto Antonini Pii omnes liberi Imperii Romani ſunt cives Romani. pagin. 1064. num. 156. tomo tertio.

Clauſe.

De la clauſe; Chacun pour le tout. *pag.* 147. 148.

Exemples de ſix clauſes annullantes. pag. 181. tome ſecond.

Exemple de treize clauſes rejettables. 182.

Clauſe pour le tout & renonçant, ne peut eſtre adjoutée en la minute ou Protocolle. pag. 366. col. 1. & 2. 367. 372. tom. ſecond.

Clauſula.

Urgentes ſunt ſimulationis conjecturæ & clauſulæ inſolitæ. p. 900. col. 1. num. 22. tomo ſecundo.

Clauſulæ inſolitæ reddunt inſtrumentum ſuſpectum. p. 903. col. 2. num. 16 tomo ſecundo.

Clauſula generalis non refertur ad habentia ſpecialem diſpoſitionem. pag. 945. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Clauſula in fine poſita refertur ad omnia. pag. 950. col. 2. num. 35. tomo ſecundo.

Senſus clauſulæ controverſæ & exemplum. pag. 960. col. 1. n. 13. tomo ſecundo.

Clauſula expoſitoria non reſtringit. pag. 966. col. 1. num. 18. tomo ſecundo.

Quandonam clauſula *contra ſubſtantiam* faciat tranſire in alium ſpeciem. pag. 78. col. 2. tomo tertio.

Clauſula generalis non extenditur ad graviora expreſſis. pag. 84. col. 2. num. 52. tomo tertio.

Clauſula per ſe ſtans refertur ad omnia præcedentia. pag. 960. num. 16. tomo ſecundo.

Clercs.

Des Clercs qui ſont tenus de contribuer aux Aydes des Villes. p. 665. tome ſecond.

Si un Bailliſ peut détruire la maiſon d'un Clerc receveur de Barnis. pag. 668. col. 1. tome ſecond.

Si complainte a lieu contre un Eleu-Clerc confirmé. pagin. 681. col. 2. tome ſecond.

Meubles de Clercs privilegiez. pag. 681. col. 2. tome ſecond.

Clericalis

Curia ſecularis cognoſcit an veſtis ſit clericalis. tomo ſecundo, p. 561. col. 2.

De clericali privilegio, quoad mobilia. pag. 567.

Clericus.

Quænam uſuræ Clericis interdictæ. p. 13. col. 2. n. tomo ſecundo.

An ſe immiſcens alicui negotiationi ſeu adminiſtrationi, teneatur garnire manum. pag. 471. tomo ſecundo.

An teneatur procedere ad Curiam temporalem. *ibid.* tomo II.

Cur docti vocentur Clerici. pag. 479. tomo ſecundo.

An Clericus non conjugatus poſſit teneri perſonaliter articulis in infractione Salvæ-gardiæ. pag. 552. tomo ſecundo.

An Clericus teneatur dare aſſecuramentum in Parlamento. pag. 558. col. 2. tomo ſecundo.

An Clericus Curiæ ſecularis priſionarius debeat ſpirituali reddi pag. 559. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

An Clericus Epiſcopo traditus poſſit elargiri per Curiam, habentem cognitionem de privilegiato delicto. p. 559. c. 2. to. II.
An Clerici conjugati in habitu & tonſura condemnati per juriſdictionem ſpiritualem pro ſuis demeritis, in juriſdictione ſpirituali Diœceſani exiſtentia & temporali Regis ſpectent ad Regem, vel Epiſcopum Diœceſanum. p. 576. col. 2. tom. II.
An Clericus non conjugatus teneatur reſpondere in Curia Parlamenti. pag. 577. col. 1. tomo ſecundo.
An quando mercaturam exercet, utatur privilegio. *ibidem*
An capti Pariſiis Clerici ſint Epiſcopo Pariſienſi reddendi ipſos requirenti, vel eorum Ordinariis. p. 597. col. 2. tomo II.
De Clerico reddendo ut ſervo. pag. 585. col. 1. tomo ſecundo.
Quòd Clericus non conjugatus facit emendam in Curia, irreverenter loquendo. pag. 612. col. 1. tomo ſecundo.
An Epiſcopus ſuccedat in bonis vacantibus & mobilibus Clerici, vel Presbyteri qui non habet heredem. *ibidem.*
De Clericis condemnatis, priùs tamen abſolutis ab Ordinariis ſuis. pag. col. 1. tomo ſecundo.
Clericus quæſtionatur, & ad priſionem tenendam condemnatur. pag. 612. col. 2. tomo ſecundo.
Quod Clericus Pariſiis captus reddi debet Pariſienſi Epiſcopo. pagin. 617. tomo ſecundo.
Clericus non conjugatus Chirurgicus an teneatur reſpondere coràm Judice laïcali de tangentibus ſuum officium. pagin. 621. col. 1. tomo ſecundo.
Clerici quando non debeant immunitate & privilegio clericali gaudere. pag. 624. col. 2. tomo primo.
Clericum non condemnatum ad priſionem tenendam condemnari. pag. 625. col. 2. tomo ſecundo.
Clerici ſui bona non poteſt Eccleſia capere authoritate propriâ. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.
Epiſcopo Toloſano permiſſum Clericos in viis & plateis capere. pag 658 col. 1. tomo ſecundo.
Arma Clerici portantes in juriſdictione Regis, ſi fortè inveniantur, arma eis auferantur. *ibidem.*
Requirantur eorum Prælati, ut Regi faciant emendari. *ibidem.*
An Clericus in cauſa criminali poſſit per Procuratorem petere ſe remitti ad ſuum Judicem, vel declinare. pag. 659. col. col. 2. tomo ſecundo.
Propter quod olim Clerici & Monachi heredes inſtitui prohibiti. pag. 902. col. 1. num. 8. tomo ſecundo.
Clericorum chorus à populo ſeparatur. pag. 560. col. 1. tomo tertio.
An Clerici per Magiſtratum compellendi. pag. 594. col. 1. tomo tertio.

Clermont.

Couſtumes generales du Bailliage & Comte de Clermont en Beauvoiſis. pag. 701. col. 2. tome ſecond.

Clodoveus I.

Francorum Rex ab Idolis & Ethniciſmo ad fidem Chriſtianam & Baptiſmum per Clotildem adductus. pagin. 387. 388. tomo tertio.

Clovis.

A fait celebrer le premier Concile de l'Egliſe Gallicane à Orleans. pag. 1038. col. 2. tome ſecond. nomb. 99.

Coadjuteur.

Recreance du Coadjuteur. pag. 682. col. 1. & 2. tome ſecond.

Codex.

Quo tempore fuerit editus. pag. 23. col. 2. n. 51. tomo tertio.

Codicillaris.

Clauſula codicillaris quæ. pag. 910. col. 1. n. 7. tomo tertio.
Clauſula codicillaris non facit legatum tranſire in aliud, ut valeat, nec egreditur intentionem teſtatoris. p. 36. c. 1. n. 62. t. III.
Nec ſufficit ad hoc ut appareat voluntas limitata eſſe ad libertatem orcinam. *ibidem.*
Legata poſſunt etiam eſſe Codicillaria. *ibidem.* num. 64.

Cohærentia.

An pœnale pactum veſtiatur cohærentia. p. 11. col. 2. num. 44.

Coheres.

Non tenetur in foro conſcientiæ de parte coheredis. pag. 127. col. 1. num. 18. tomo tertio.
Niſi actione reali, vel hypothecaria, vel certo tempore. *ibid.*
Heres in parte peccans in totum an obliget coheredes in dividuis. pag. 259. col. 2. num. 412. tomo tertio.
Heres non obligatur ex ipſo facto coheredis. p. 260. col. 1.
Unus heredum expellens condictionem in totum, tenetur ad totum intereſſe, vel ad totam pœnam, & nihilominùs coheredes pro partibus eorum obligat ad pœnam, vel intereſſe ſtipulatum in vim ſpecialis pacti. pag. 260. col. 2. n. 421. tom. III.
Fallit ſi habet jus aliter quàm heres. *ibidem.*
Virtus ſigilli adficit coheredes. p. 261. col. 2. n. 428. tom. III.
Heres ad quem tota res nomine ſuo ſpectat, non tenetur obligatione hereditaria, niſi pro parte hereditaria tantùm; nec facit coheredes cadere in pœnam, ſi erat poſſeſſor. pag. 262. col. 1. & 2. num. 433. tomo tertio.
Extraneus impedit tranſmiſſionem ſuitatis. pag. 400. col. 2. 401. col. . num. 8.

Collateralis.

Collaterales non veniunt ad ſucceſſionem, niſi mero jure poſitivo. pagin. 939. 940. tomo ſecundo.

Collatio

Beneficii conditionalis quandonam valeat. p. 556. c. 2. tom. II.
Collatio beneficii non vacantis eſt ipſo jure nulla. pag. 677. col. 2. tomo ſecundo.
Collatio prohiberi poteſt: tamen dicitur ſpecialiter expreſſa per relationem ad aliud. pag. 978. col. 1. tomo ſecundo.
Aliàs donatio ſimplex vel non indiſtinctè collatio eſt. *ibid.*
De collationibus. p. 716. col. 1. & 2. 717. 718. & ſeqq. tom. III.

Collation

Des Benefices appartient au Roy, ſoit des vaquans en regale ou autres. pag. 672. 673. tome ſecond.

Collator.

Solo verbo Collatoris jus in beneficio quæritur. pag. 919. col. 1. num. 8. tomo ſecundo.

Collectivus.

Conditio collectiva debet verificari in perſona omnium. pag. 972. col. 2. tomo ſecundo.

Collegium.

Quandoque tenetur pro ſingulis. pag. 152. col. 1. & 2. num. 240. tomo tertio.
Collegium reprobatum & tamen toleratum. p. 560. col. 1.
Si legatur uni ex collegio, hoc pacto, ut reſtituat Fiſco collegium. *ibidem.* tomo tertio.

Collibyſta.

Collibyſtæ qui & quales. pag. 636. col. 1. tomo tertio.

Colonia.

Coloniæ ex civibus ſuperfluis, locis non ſuſpectis, ut pro pugnacula erigebantur. pag. 1060. col. 1. num. 127. tom. III.
Deſinebant eſſe cives Romani, nec cogebantur mulctam ſolvere. *ibidem.*
Coloniæ Latinæ habent jus Latii veteris. *ibidem* & ſeqq.
Coloniæ etiam ſub Regibus Romanis ante eos inventæ & frequentatæ ab aliis populis. pag. 1061. num. 132.
Galli Colonias mittebant trans Alpes & Rhenum. n. 133. *ibid.*
Coloniæ duodecim civitate donatæ. *ibid.* n. 135. tom. tertio.
Tunc poterant à Romanis ex Teſtamento, vel ab inteſtato capere quod non poterant peregrini, nec ſocii quidem Latini niſi per fideicommiſſum, ſed peregrinis prorſus erant incapaces. *ibidem.*

Colonus.

An Coloni adſcriptitii ſint ingenui. pag. 8. col. 1.
Colonus ſi tardiùs penſiones intulerit, ad illarum uſuras tenetur. pag. 92. tomo ſecundo.

Combuſtio.

An dominus teneatur ratione combuſtionis per ſuum familiarem factæ. pag. 578. col. 2. tomo ſecundo.

Combuſtus.

Damnum domûs combuſtæ rei perſecutio eſt. pag. 472. 473. tomo tertio.

Comes.

Comitum vel cuſtodum corruptio per ſe crimen eſt. pag. 86. col. 1. num. 65. tomo tertio.

Commenda.

An Regalia locum habeat, durante Commendâ & in Epiſcopatu commendato. pag. 555. col. 2. tomo ſecundo.
Commenda eſt temporalis commiſſio. pag. 917. col. 1. tomo II.
Quando & cur cœpit Papa Commendas dare. *ibidem.*
Commenda perpetua eſt titulus diſpenſationis. pag. 917. col. 2. num. 4. tomo ſecundo.

Beneficium ſic commendatum poteſt Ordinarius liberè per ceſſum, aut deceſſum Commendatarii conferre. *ibid.* n. 5.
Etiamſi tempore commendæ beneficium vacabat in Curia. *ibid.*
Poteſt hujuſmodi Commenda cum beneficio titulato permutari ab Ordinario. *ibidem.* tomo ſecundo.

Commercium.

Commerciorum curſus quomodo innocentiſſimus fieri poteſt. pag. 22. num. 54. col. 1. tomo ſecundo.

Commiſſaire.

Que quand Parties ſont contraires, ils peuvent hinc inde *par Procureur demander renovation de Commiſſaire. pag. 668. col. 2. tome ſecond.*
Commiſſaires ſeront établis aux choſes criées. pag. 777. col. 2. tome ſecond.
Defenſes aux Parties d'empeſcher les Commiſſaires. pag. 778. tome ſecond.
Que les choſes eſtans en main de Commiſſaires, ſeront baillées à Ferme. là meſme.
Ne pourront leſdits Commiſſaires faire autres frais ſans Ordonnance de Juſtice. pag. 779. col. 2. tome ſecond.

Commiſſarius.

An & quomodo poſſit Partes adjornare ad Parlamentum. pag. 411. tomo ſecundo.
De Commiſſariis & eorum poteſtate pag. 435.
De diligentiis faciendis ergà Commiſſarios. 436 tomo ſecundo.
De modo conferendi Proceſſus Commiſſariorum. pag. 479.
An unus ſolus Commiſſarius poſſit citare, & quomodo citet. pag. 479. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
An debeant Commiſſarii ceſſare procedere, ſi dubium ſit de mandato Commiſſionis. *ibid.* 780. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Commiſſarii quid facere debeant ſi contrà eorum perſonam oriatur ſuſpicio. pagin. 480. tomo ſecundo.
Commiſſariorum quorumdam abuſus in examinandis teſtibus pag. 485.
Mos eorum qui agunt ea quæ impertinentia ſunt negotio, neceſſaria admittentes. pag. 485. 486. tomo ſecundo.
Quænam ſint conſideranda ſingulariter per Judices in judicando ergà Commiſſarios. *ibidem.*
Oppoſitiones contrà Commiſſionem. 48. col. 2. tom. ſecundo.
Quàm ſuſpectæ & pernicioſæ ſint Commiſſiones extraordinariæ. pag. 525. tomo ſecundo.

Commiſsio

Particularis & generalis. pag 410. tomo ſecundo.
De officio Commiſſariorum. 492. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Salarium Commiſſariorum. *ibidem*, tomo ſecundo.
A Commiſſariis Parlamenti cur non ſit appellatio recipienda. pag. 589. col. 1. tomo ſecundo.
Oportet coram Commiſſariis teſtes reprobare, vel quod per eos reſervetur. pagin. 591. tom. ſecundo.
Quomodo fit Arreſtum in caſu quo appellatur à Commiſsario Executore duorum Arreſtorum, cujus confirmatur proceſſus. pag. 638. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Forma Arreſti quando Commiſsarius remittit proceſsum ſuum Curiæ. pag eàdem, col. 2. tomo ſecundo.
Forma Arreſti quando articuli traditi ſunt Commiſſariis per Curiam deputatis. pag. 645. col. 2. tomo ſecundo.

Commiſſion.

De laiſſer copie des Commiſſions. 768. col. 1. & 2. tome ſecond.

Commiſſoire.

Ce que c'eſt que des pactions Commiſſoires. 378. col. 2. tome ſecond.

Commiſſor.

In reditibus lex Commiſsoris improbatur. 164. 169. tomo II.

Commiſſorius.

Quædam leges improbant legem Commiſsoriam, quædam admittunt. pag. 146. 147. tomo ſecundo.
Lex Commiſsoria. pag. 147. 148. tomo ſecundo.
Ratio legis Commiſsoriæ. pag. 149. tomo ſecundo.
Summa Commiſsoriæ. 150. col. 1. tomo ſecundo.
De forma Litterarum Commiſsoriarum. 480. col. 2. tom. II. pag. 146. 147.
Commiſsorio ſimile in favorem cedit. tomo ſecundo.

Commiſsum.

Unus ſolvens partem, facit ceſsare commiſsum. pag. 276. col. 2. num. 550. tomo tertio.
Quando ſolvitur & recipitur ſub recognitione totius. *ibidem*, num. 550.

Committere.

Alter heredum emphyteutæ ceſſans per triennium, an faciat totum committi. pag. 275. col. 2. num. 543. tomo tertio.

Committimus.

Verbum quo in numero habitum olim, & quo nunc habeatur. pag. 410. 411. tomo ſecundo.
Hoc vocabulum ubinam apponi debeat. pagin. 470. 471. tomo ſecundo.

Committimus

N'a lieu aux Conſeillers du Chaſtelet. 686. col. 1. & 2. tome II.

Commodator.

Unus heredum Commodatoris, vel Locatoris habens facultatem, tenetur in ſolidum tradere. p. 237. n. 234. tomo tertio.

Commodum.

Qui ſentit commodum, & incommodum ſentiat. 562.

Communicatio.

Simplex communicatio non eſt incompatibilis ſervituti. pag. 321. col. 1. num. 31. tomo tertio.

Communio.

Nemo tenetur incidere in communionem. pag. 236. num. 213. tomo tertio.
Simplex communio non repugnat ſervituti. pag. 318. col. 1. & 2.

Communis.

Actio communi dividundo, negotiorum geſtorum, vel familiæ erciſcundæ competit etiam pro geſtis ex neceſſitate contrà omnes. pag. 141. col. 1. num. 181. tomo tertio.
Differentia inter actionem communi dividundo, inter actionem negotiorum geſtorum & familiæ erciſcundæ. pag. 141. col. 1. num. 179 tomo tertio.
Actio communi dividundo generalior eſt actione familiæ erciſcundæ. *ibidem*, num. 180.
Creditor hypothecarius, uſufructuarius & ſimiles poſsunt agere communi dividundo. pag. 245. col. 2. 246. col. 1. tom. III.
Jus commune ſenſûs communis. 508. col. 1. & 2. n. 56. tom. III.
De Communi dividundo. p. 626. 627. & ſeqq. tit. 38. tomo III.

Commutatio.

Quid ſit propriè. pag. 69. col. 2. tom. ſecundo.
Commutatio honeſta militibus & nobilioribus conceſſa. pagin. 183. 184. tomo ſecundo.

Commutation.

Difference des commutations & des uſures. pag. 376. tomo ſecundo.

Compactus.

Compactum negotium quid. p. 30. col. 1. n. 10. tomo tertio.
Compactum dubium non eſt pactum. *ibidem.*

Compagnie.

De compagnie & ſocieté des biens. pag. 706. tome ſecond.

Comparere.

An ſufficiat deſtinatio ad comparendum ſuprà in cauſa notoriis. pag. 574. col. 1.
An non comparens perſonaliter in cauſa appellationis cauſam amittat. pag. 574. col. 1. tomo ſecundo.

Comparuit.

Quid ſit illud quod vocant *un comparuit.* pag. 414. col. 1. tomo ſecundo.
Quandonam *Comparuit* dicatur rectè captum. pag. 585. col. 2. tomo ſecundo.

Compenſatio.

Ad quid admittatur compenſatio ipſo jure. pag. 130. col. 1. & 2. pag. 131. tomo ſecundo.
Quomodo de liquido ad liquidum fiat compenſatio. pag. 130. 131. tomo ſecundo.
Utrùm congruè oblata compenſatio cum ſumma per creditorem debita extinguat reditum ipſo jure. 132. 133. tom. ſecundo.
De Compenſationibus. pag. 662. 663. tit. 31. tomo tertio.

Compenſation.

En quelles rentes peut avoir lieu. pag. 280. tome ſecond.
Compenſation, de ſoy n'eſt pas Contract, mais une eſpece de ſatisfaction. pag. 392. col. 1. tome ſecond.

Complacentia.

Quando complacentia ſequitur ex intervallo, non valet ut ſ[illegible]

pulatio, niſi repetitis verbis ſtipulationis. pagin. 45. col. 1. num. 5. tomo tertio.
Hæc complacentia non eſt ad rem non contentam in interrogatione. *ibid.* num. 22. tomo tertio,
Sat eſt de complacentia quoquo modo conſtare. *ibid.*
Complacentia non facit novam ſtipulationem; ſed inchoatam perficit. pag. 46. col. 1.
Complacentia ſequens habet vim ſtipulationis, aut nudi pacti. pag. 61. col. 1. num. 1. tomo tertio.

Complainte.

Si complainte a lieu contre un Eleu Clerc confirmé. pag 681. *col.* 2. *tome ſecond.*
De ne recevoir complainte aprez l'an. pag. 774. *col.* 1. *tome ſecond.*

Compromittere.

Si duo compromiſerint, non poteſt unus heredum ire ad arbitros pro parte ſua. pag. 266. col. 2. num. 468. tomo tertio.

Compromiſſum.

Pœna compromiſſi non debetur ſi laudum ſit iniquum. pag. 941. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Pœna compromiſſi non refertur ad rem controverſam; ſed ad obſervantiam laudi. pag. 258. col. 1. & 2. num. 402. tom. tertio.
Etiam in compromiſſis non exigitur principale & pœna; ſed uno tantùm caſu. *ibid.* num. 404.
Ad ſimilitudinem judiciorum redigitur. pag. 581. col. 1. tomo tertio.

Computor.

An à Camera Computorum ſit appellandum ad Parlamentum. pag. 613. col. 1. tomo ſecundo.

Computum.

De materia Computorum. pag. 478. col. 1. tomo ſecundo.

Conceſſio.

In generali conceſſione non veniunt reſervata ſupremæ poteſtati, ut legitimatio. pag. 84. col. 1. & 2. tomo tertio.

Concilium.

Quatenùs decretis Conciliorum obtemperandum. pagin. 557. col. 2. tomo tertio.
Concilii univerſalis convocatio Imperatoris eſt. pag. 563. col. 1. tomo tertio & ſecundo.

Condemnatio.

Arreſti forma quando inquiſitum eſt contrà plures, & omnes ſunt in una condemnatione. p. 645. col. 2. tomo ſecundo.

Condemnatus

Eſt qui ritè condemnatur. pagin. 578. col. 2. tomo tertio.

Condictio.

De condictione indebiti quid ſciendum. pag. 78. col. 2. tomo ſecundo.
Condictitio indebiti non competit in plus, quàm Reus ſit locupletior factus, quod in dubio non præſumitur. pag. 21. col. 1. & 2. num. 34. tomo tertio.
Condictio indebiti competit in quantùm Reus locupletior, & pariter omnis ſpecies reſtitutionis contrà eum qui non fuit in culpa. p. 135. 136. tomo tertio.
Condictio ex Lege ſemper perpetua & tranſmiſſibilis eſt; ut querelæ quinquennalis. pag. 485. 486. tomo tertio.
Condictio triticaria cur inventa. pag. 287. col. 2. tomo ſecundo.

Condictio.

De condictione indebiti. pag. 640. col. 1. tomo tertio.
De condictione ob cauſam datorum. *ibid.* col. 2. & ſeq.
De condictione ob cauſam turpem. pag. 641. & ſeqq.
De conditione furtiva. pag. 642.
De condictione ex Lege, & ſine cauſa vel injuſta cauſa. 643. 644. tit. 6. tomo tertio.
Condictio etiam affirmativa non dividitur, ſed in totum extat vel deficit: Fallit duobus concurrentibus, videlicet, quando non poteſt haberi utrumque, & tamen pars recipitur. p. 265. col. 1. num. 456. tomo tertio.
Recipiens partem implendæ conditionis, tenetur reſtituere, ſi nolit dividere. pag. 265. 266. numer. 457.
Nec conditio dividitur, nec pars petitur, invito adverſario. pag. 265. col. 2. num. 458.
Creditor recipiendo partem conditionis vel ſortis ſimpliciter, an ſibi præjudicet. pag. 274. col. 2. num. 534. tomo tertio.

Conditio.

An ſolùm reſervatur ad futurum, an etiam ad præteritum. p. 557.
An valeat conditionalis collatio facta per Regem. *ibidem.* tomo ſecundo.
Quomodo poſiti in conditione, ſint in diſpoſitione. pag. 987. col. 1. num. 16. tomo ſecundo.
Et quando graventur. *ibidem.* num. 18.
Conditio collectiva debet verificari in perſona omnium. pag. 972. col. 2. num. 16. tomo ſecundo.
Relativum, *Qui*, junctum verbo futuri temporis inducit conditionem. pag. 995. col. 1. num. 85.
Conditio non eſt levis ſolemnitas, ſed formam inducit, quæ non impletur per æquipollens. *ibidem*, pag. 995. col. 2. num. 88. tomo ſecundo.
Aliæ ſunt conditiones quæ imponuntur inſtituto, vel ſubſtituto; & aliæ ſub quibus quis inſtituitur, vel ſubſtituitur. *ibid.*
Poſiti in conditione non ſunt in diſpoſitione, etiamſi ad plures gradus ſubſtitutionum proceſſum ſit. pag. 996. 997. col. 1. num. 100. tomo ſecundo.
Octo exempla conditionis diverſæ, vel dici. pag. 45. col. 1. n. 6. tomo tertio.
Non eſt vis in conditionibus affirmativis vel negativis. p. 108. col. 1. n. 50.
An obligatio ſit faciendi vel dandi; aut in dividuitate vel in dividuitate materiæ. num. 51. tomo tertio.
Conditio formam inducit, ac dividua eſt, ſed non diviſa. pag. 172. tomo tertio.
Quidquid eſt in diſpoſitione, eſt in conditione reſpectu ſtipulationis pœnalis. pagin. 197. col. 1. num. 560. tomo tertio.
Conditio dividua eſt; ſed lex eam non dividit. pag. 211. col. 1. & 2. tomo tertio.
De conditione affirmativa, gratiâ exempli, & de obligatione negativa. pag. 253. 254. num. 367. tomo tertio.
Diſtinctio inter conditionem affirmativam & negativam. *ibid.* num. 370.
Conditio etiam principalis contraveniens in parte, tantùm non cadit, niſi in partem perſonæ. pag. 255. col. 1. num. 376. tomo tertio.
Non refert an conditio ſit dandi, nec faciendi affirmativa, vel negativa; ſed effectus attenditur. *ibidem.* num. 379. col. 2.
Nec refert an practici caſus incipiant à præcedenti obligatione, vel à conditione, & neutrobique exigitur principale cum pœna. pag. 256. col. 1. num. 382. tomo tertio,
Conditio non dividitur. pagin. 274. 275. numer. 536. tomo tertio.
Quando agitur de conſequendo beneficio in damnum alterius, pœna vel conditio lucrativa, vel recuperatoria valde differunt. pag. 275. col. 1. num. 538. tomo tertio.
Solvere plus eſt quàm ſatisdare, etiam in conditionibus. p. 275. col. 2. num. 541. tomo tertio.
Conditio dandi vel reſtituendi fundi dividua eſt. pag. 280. n. 589. tomo tertio.
Conditio tacita quando impedit tranſmiſſionem Legati. pag. 296. col. 1. num. 59. tomo tertio.
Conſtitutio filii etiam emancipati ſub conditione fortuita, vel miſta, teſtamentum nullum reddit. pag. 373. 374. col. 1. n. 25. tomo tertio.
Jure noviſſimo valet inſtitutio filiifamiliàs conditionalis & de re certa, & conditio uſque ad legitimam detrahitur. pag. 374. col. 1. & 2. num. 30. tomo tertio.
Etiamſi dicta res in defectum dictæ conditionis adimatur. *ibid.* num. 31.
Fallit ſi limitatio inſtitutionis, vel ademptio fiat per modum exheredationis, expreſſâ cauſâ. *ibid.* num. 32.
Inſtitutio conditionalis coheredis cujuſnam effectus. pag. 375. col. 2. num. 40.
Multùm refert filiam in genere, vel certam perſonam ſub conditione inſtitui. pagin. 376. col. 2. num. 32. tomo tertio.

Aliud eſt inſtitutionem conditionalem fieri de perſona certa, vel incerta. pag. 376. 377. num. 955.
Conditio Monachiſmi numquam arbitraria eſt. *ibidem.*
Conditio formam inducit. pag. 172. col. 1. num. 385. tomo tertio.
Dividua eſt, ſed non diviſa. *ibid.* 386.
Lex 12. Tabularum non dividit conditiones. *ibid.* col. 2. num. 388.
Datum causâ conditionis implendæ non imputatur in Falcidiam. pag. 173. col. 2. num. 394. tom. tertio.
Finis conditionis impedit illam dividi. *ibid* num. 395.
Si res pluries evincitur & retraditur, dicitur nova conditio voluntaria, & novum ſimplum. pag. 450. col. 1. & 2. num. 89. tomo tertio.
Secùs ſi venditor ſimul tradit & ſolvit intereſſe dilatæ traditionis, deinde res evincitur. *ibid.* num. 90.
Quæſtio de conditionibus hominum imparibus. pag. 637. col. 2. tomo tertio.
In omni diſpoſitione conditionali priùs conſtare oportet conditionem impletam. pag. 960. 961. col. 1. num. 15. tomo ſecundo.

Conditionalis.

Verba conditionalia non diſponunt, etiamſi dependeant à facto promittentis. pag 216. col. 1. & 2. n. 74. tomo tertio.

Conducteur

Si le Seigneur peut appeller le Conducteur, en prouvant qu'il a affaire de la maiſon pour luy. pag. 686. 687. tome ſecond.

Conductor

Nullas habet actiones. pag. 686. col. 2. tomo tertio.

Confeſſio

Erronea quid, & ejus effectus. pag. 672. tomo ſecundo.
Confeſſio facta in Teſtamento vel Codicillis, non valet, niſi per modum legati. pag. 904. col. 1. num. 23. tomo ſecundo.
Confeſſio facta in Contractu nullo, quando & quatenùs valeat. pag. 42. col. 1. num. 118. tomo tertio.
Confeſſio facta coràm Judice incompetenti, valet ut extrajudicialis. pag. 42. col. 2. num. 119.
Et an maneat iſta Confeſſio. *ibidem.* tomo tertio.
De Confeſſione geminata ſine cauſa quid. pag. 581. col. 1. tomo tertio.
Confeſſio judicialis de pertinentibus. *ibidem.*
Confeſſio valet, ſi non pugnat cum natura, ut cùm dico, me occidiſſe hominem, qui tamen adhuc vivit. pag. 582. col. 1. tomo tertio.
Ubi non agitur de revocatione Confeſſionis, ſed de validitate ejus, donec contrarium probetur. *ibidem.*
Confeſſio ſpontanea in tormentis. pag. 582. col. 2. tomo tertio.
Simplex Confeſſio ſcientis an inducat diſpoſitionem. pag. 583. tomo tertio.
Jam conſtante de facto per Confeſſionem, non opus eſt medio proceſſûs, & judicio. pag 596. col. 1. tomo tertio.
Factâ Confeſſione, ceſſat officium Judicis. pag. eàdem.

Confeſſorius.

In Confeſſoria venit patientia jure actionis. pag. 330. col. 2. num. 20. tomo tertio.

Confiſcatio.

An altus juſtitiarius in confiſcatione præferri debeat debito regio. pag. 567. 568. tomo ſecundo.
An Judices Eccleſiaſtici poſſint confiſcationem indicere. *ibid.* tomo ſecundo.
Confiſcatio cur non fit niſi in jure expreſſo. pag. 611. col. 1. tomo ſecundo.

Confiſcation.

Où elle a lieu. pag. 720. tome ſecond.

Confuſio

An fiat in perſonis plurium. pagin. 320. 321. num. 20. tomo tertio.

Congedium.

Quandonam peti poſſit congedium. pag. 410. tomo ſecundo.
Quandonam Reo detur. pagin. 415. tomo ſecundo.
Quandonam ſint capiendi defectus, vel congedia. pag. 565. col. 2. tomo ſecundo.
Intimatus non debet corrigere congedium ſuum. pagin. 581. col. 2. tomo ſecundo.

Conjectura.

An conjecturæ ad extenſionem fideicommiſſi ſufficiant. pag. 958. col. 1. num. 35. tomo ſecundo.
Omnis conjectura ſit humana & mitis. p. 636. col. 2. tom. tertio.

Conjunctivus.

Ratio decidendi propter disjunctivas habentes vim conjunctivæ. pag. 379. col. 1. num. 2. tomo tertio.

Conjunctus.

Conjuncti verbis jus habent accreſcendi, niſi teſtator aliter diſponat. pag. 926. col. 2. num. 23. col. 2. tomo ſecundo.

Conqueſtus

Quandonam fiant hereditagia. pagin. 571. 572. tomo ſecundo.

Conſanguinitas.

Graduum conſanguinitatis nomina non extenduntur de gradu in gradum. pag. 940. col. 1. num. 5. tomo ſecundo.

Conſcientia.

An liget conſcientia quos natura non obligat. p. 5. col. 1. tomo ſecundo.
In conſcientia veritas & effectus, non verba. pag. 94. col. 1. tomo ſecundo.
Non eſt facilis differentia facienda inter forum conſcientiæ & judiciale. pag. 129. col. 1. num. 94. tomo tertio.
Lex civilis ligat in foro conſcientiæ. pag. 127. col. 1. num. 81. tomo tertio.
Coheres non tenetur in foro conſcientiæ de parte coheredis. pagin. eàdem, num. 82.
Niſi actione reali vel hypothecaria, vel de certo corpore debito. *ibidem.*

Conſcriptus.

Cur & quando Patres Conſcripti. 1043. 1044. numer. 51. tomo tertio.

Conſenſus.

Tacitus conſenſus habetur pro expreſſo in judicialibus. pagin. 957. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.
De qualitate modi vel loci, & omni alia circumſtantia conſenſum variante. pag. 5. col. 1. num. 7. tomo tertio.

Conſenſus

Non eſt materia, ſed de forma ſtipulationis. pag. 16. 17. num. 91. tomo tertio.
Nutus dubius eſt, & quamdiù dubitatur de conſenſu, non ſolùm civilis, ſed etiam naturalis obligatio deficit. pagin. 30. col. 2. num. 18. tomo tertio.
Reprobatur differentia inter ea quæ ſolo conſenſu, vel verbis, aut aliàs contrahuntur. pag. 30 31. num. 19. tomo tertio.
Vera ratio textus quia deeſt, aut dubius eſt conſenſus. pagin. 45. col. 1. num. 8. tomo tertio.
Defectus conſenſus nullâ arte ſuppletur. pag. 46. tomo ſecundo.
Non præſumitur tacitus conſenſus ex eo ſolùm quod eſt cauſa lucrativa. pag. 47. col. 1. num. 32. tomo tertio.
Conſenſus vel diſſenſus totum facit, vel impedit, aliis ſolutionibus rejectis. pag. 61. col. 1. numer. 2. tomo tertio.

Conſignatio

Non requiritur ad purgandam moram; ſed benè ad impediendum curſum uſurarum inchoatum, ſecundùm communem. pag. 974. col. 2. tomo ſecundo.
Ad liberationem requiritur conſignatio. *ibidem.*

Conſignatio.

Pro ſolutione quomodo eſſe poſſit. pag. 303. tomo ſecundo.

Conſignation.

Si elle eſt requiſe pour faire ceſſer le cours de la rente. pag. 276 tome ſecond.
S'il eſt requis conſignation pour empeſcher le cours de l'uſure. pag. 390. col. 2. tome ſecond.

Conſiliarius.

Cur olim aliqui dicebantur Clerici, & alii Laïci. pag. 479 tomo ſecundo.
De officio Conſiliariorum Curiæ Parlamenti, pag. 501. 502. tomo ſecundo.

Conſilium.

Conſilia Evangelica quâ ratione accipienda. pagin. 35. col. 1 num. 85. tomo ſecundo.

Conſilium

Conſilium.
Magnum conſilium olim non erat aliud quàm privatum Regis conſilium pag. 591. col. tomo ſecundo.
An hodiè fiat juriſdictio contentioſa. *ibidem*, tomo ſecundo.
Conſilium volatile, officioſum, laborioſum. pag. 407. col. 2. p. 408. col. 1. num. 20. tomo tertio.
Pater filio Advocato non poteſt donare pro conſilio obſequiali. *ibid.* num. 21.
Contrà eum cui debetur obſequium, non taxatur conſilium facile & efficioſum. *ibidem.*
Conſolidare.
Dominus jure feudi retrahens, non tenetur conſolidare. pag. 320. col. 1. num. 25. tomo tertio.
Conſors
Qui totum exegit, debet partem indiſtinctè dare conſorti etiam in individuis. pag. 397. col. 2. num. 19. tomo tertio.
Et in correis debendi indiſtinctè totum ſolvens contrà conſortem ex ſuo capite agit. p. 398. col. 1. n. 24. tomo tertio.
De conſortibus ejuſdem litis. pag. 629. tit. 40. tomo tertio.
Conſtantin
Baſtard né en un Port de mer de l'Aſie. pag. 1035. *col.* 1. *num.* 49. *tome ſecond.*
S'il eſtoit natif de Gaule ou de Rome, ſelon une autre opinion. là meſme.
Nommé par un diminutif, comme Baſtard. là meſme.
Conſtantinus
Quo tempore ſolus imperare cœpit. pag. 13. col. 2. num. 37. tomo ſecundo.
Utrùm Helena dicatur Conſtantini Magni conjux, & qualis fuerit. pag. 401. 402. num. 13. 14. tomo tertio.
Conſtantinus Magnus nulla ergà filios tantùm naturales uſus eſt miſericordiâ, licet ipſe ſpurius eſſet. pag. 401. col. 2. num. 13. tomo tertio.
Conſtituer.
Les Conſtituans Procureurs ou autres actes faiſans, doivent eſtre nommez en l'inſtrument. pag. 683. *col.* 1. *tome ſecond.*
Conſtitutum fit quibuſcumque verbis. pag. 9. col. 1.
Vera in hoc & reſolutiva ſolutio. *ibidem.*
Non omnis epiſtola, nec omnis conventio tranſit in Conſtitutum. *ibidem*, col 2.
Conſtitutum pro ſe requirit intervallum, ſed non pro alio. *ibidem.*
Conſtitutio.
Regiæ Conſtitutiones debent ab ipſo Rege defendi. pag. 674. tomo ſecundo.
Conſtitutus.
Conſtitutum eſt à jure prætorio, juſtâ & verâ cauſâ præcedente. pag. 7. col. 2.
Conſuetudinarius.
Legalis & Conſuetudinarii reditus collatio. pag. 187. 188. tomo ſecundo.
Conſuetudo.
De concordia & unione Conſuetudinis Galliæ oratio. pagin. 690. 691. tom. ſecundo.
Simile Conſuetudinis præſtat ſimili legis. pagin. 844. col. 1. tomo ſecundo.
Conſuetudo an tantùm habeat de effectu, quàm de uſu. *ibid.* col. 2.
An Conſuetudo efficere poſſit ut valeat pactum de futura hereditate univerſali liberorum. p. 851. col. 1. tomo ſecundo.
Conſuetudo informat omnem actum. pag. 857. col. 1. num. 6. tomo ſecundo.
Conſuetudo potiùs debet intelligi ut conformetur juri communi. pag. 940. num. 12. tomo ſecundo.
In Regno Siciliæ circa generalem feudorum Conſuetudinem, eſt una ſpecialis Conſuetudo ſuccedendi, more Francorum. pag. 951. col. 1. & 2. num. 39. tom. ſecundo.
Conſuetudo familiæ non valet in his quæ ſpectant ad deciſionem cauſarum. pag. 951. col. 2. num. 40. tomo ſecundo.
Conſuetudo Localis quænam. pag. 964. col. 1. num. tomo ſecundo.
In dependentibus à voluntate Partium non dicitur oriri jus ex Conſuetudine, ſed ex tacito pacto. pagin. 964. col. 1. & 2. num. 4. tomo ſecundo.
Conſuetudo quædam realis, quædam perſonalis. pag 965. num. 6. tomo ſecundo.
Conſuetudines ſunt locales, nec vi ſuâ extenduntur ad bona alibi ſita, ſed bene vi pacti ex facto hominis. *ibidem*, n. 12.
Non plus habet Conſuetudo de ipſo effectu, quàm de uſu. pagin. 20. col. 1. num. 22. tom. tertio.
Conſul.
Si Conſules prætextu officii & ad commodum univerſitatis deliquerint, quinam teneantur ſatisfacere. pag. 451. 452. tomo ſecundo.
Toloſanæ Urbis Conſules qualem juriſdictionem & qualem authoritatem habebant. pag. 658. col. 2. tomo ſecundo.
Dignitas Conſulum ſupereminens minuta fuit, & tandem exinanita per Imperatorem, qui poſt 470. annos à Chriſto, novam ſpeciem ventoſam Conſulatûs crearunt. pag. 1037. col. 1. num. 14. tomo tertio.
Conſules omnia regia ornamenta, dempto diademate, habebant; ſed ceſſerunt Imperatoribus. p. 1040. n. 25. tomo tertio.
Deſignati Conſules quamvis Senatum ingrederentur, tamen in jus vocari & accuſari poterant. pag. 1052. 1053. tomo tertio.
Conſulares Prætorii ſunt qui finito officio, retinent dignitatem, ſed non adminiſtrationem. p. 1052. 1053. n. 95. tomo tertio.
Conſul cui poſt annum prorogatur Imperium, dicitur Proconſul. pagin. 1054. col. 1. num. 101. tomo tertio.
Tres Conſules Romæ, Hannibale muris imminente. *ibidem.*
Nemini licebat inter Conſulem, primumque Lictorem ſe interponere. pag. 1054. 1055. tomo tertio.
Conſulatus
Quo tempore Urbis & quibuſnam communicatus. pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.
Quando plebi communicati ſint Conſulatus, & quomodo. pag. 1041. 1042. tomo tertio.
Conſultatio.
De Conſultationibus, Recuſationibus & temporibus appellationum. pag. 515 tomo ſecundo.
Conſumptio.
An conſumptione concilietur redemptio. pag. 133. col. 1. n. 327. tomo ſecundo.
Contemptus.
Rejicitur diſtinctio contemptûs, & non implementi. pag. 470. col. 2. numer. 171. tomo tertio.
Conteſtatio.
De litis conteſtatione. pagin. 614. 615. tomo tertio.
Contracts.
Diviſion & explication des Contracts & uſures. pag. 1. 2. 6. 10. 11. 12. 13. *tome ſecond.*
Difference des Contracts commutatifs & uſuraires. pag. 206. *tome ſecond.*
Des Contracts & louages en fraude. pag. 213.
Des Contracts aleatoires. pag. 242. *tome ſecond.*
Diviſion des Contracts. pag. 333. *col.* 1. *tome ſecond.*
2. *Subdiviſion.* là meſme.
3. *Subdiviſion.* là meſme, *& col.* 2. *tome ſecond.*
Contract quand valide ou ſubjet à reduction. p. 377. *c.* 2. *tome ſecond.*
Contracts entretenus pendant la reſciſion en donnant caution. p. 685. *tome ſecond.*
De ne recevoir Contracts, ſans declarer ſituations, teneures, & charges des choſes. pag. 797. *col.* 1.
Contractus.
Contractuum & commerciorum juſta proportio, in quibuſnam verſetur. pag. 1. col. 1. tomo ſecundo.
Contractus quandonam licitus ſit. pag. 7. col. 1. tomo ſecundo.
Contractus ſunt facti. pag. 18. col. 1. num. 3. tomo tertio.
An Contractus ſit uſurarius, nec-ne, ad quem pertinet definire. pag. 30. col. 1. tomo ſecundo.
Contractus an valeat ſi conſtitutus reditus decimam ſortis partem annuatim ſuperet. pag. 55. 56. tomo ſecundo.
Contractus non poteſt reſcindi pro parte, invito altero qui non erat pro parte contracturus. p. 66. col. 1. n. 50. tomo tertio.
Uſurarium Contractum an poſſit Sententia confirmare. pag. 71. col. 1. & ſeqq. tomo ſecundo.
An confirmetur Contractus quando pretium in rem minoris verſum eſt. pag. 109. 110. tomo ſecundo.
Contractus qui maximè illegitimus ſit. p. 177. 178. tom. ſecundo.

Cur in ultimis voluntatibus aliud quàm in contractibus. pag. 298. 299. num. 76. tomo tertio.

Non nomen, ſed effectus contractûs inſpiciendus. p. 364. 365. tomo ſecundo.

Quadamtenùs nulli ſint contractus & irriti. pag. 488. tomo ſecundo.

An contractus ante concluſionem poſſit pro infecto haberi, etiam in præjudicium tertii. pag. 844. col. 2.

Inveſtituræ ſimultaneæ, quatenùs jura contractûs. pag. 265.

Poſſidens jure contractûs, an poſſit conveniri petitione hereditatis. pag. 866. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Verba *Contractûs*, vel *diſpoſitionis* attenduntur ſecundùm qualitatem perſonæ, cum qua eſt agendum. pag. 892. tomo ſecundo.

Ad probandam ſimulationem, vel fictionem contrà formulam contractûs inter ipſos contrahentes non ſufficiunt conjecturæ, niſi quando tertius læderetur. pag. 900. col. 1. num. 31. tomo ſecundo.

Affirmatio ſeriò poſita in contractu, tranſit in contractum. pag. 914. col. 2. num. 8. tomo ſecundo.

Ut in contractu nuptiali talem eſſe divitem de tertia bonorum parte, donatio eſt. pag. 914. 915. tomo ſecundo.

Contractus innominati regulantur ſecundùm naturam contractuum nominatorum quibus aſſimilantur, & valet pactum taxans uſuras dilatæ ſolutionis. pagin. 929. col. 2. tomo ſecundo.

Princeps ligatur contractu etiam cum ſubdito ſuo facto. pag. 930. col. 1. tomo ſecundo.

Verba Contractûs non debent eſſe ſuperflua. pag. 945. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.

Contractus nominatus quid. pag. 13. col. 1. num. 64. tomo tertio.

Stipulatio non tollit reſolutionem ex capite cauſæ non ſecutæ, etiam in contractu nominato. *ibidem.*

Contractûs concluſio attenditur, reprobatâ differentiâ inter nominatos, & innominatos. pag. 26. col. 2. numer. 13. tomo tertio.

Tota vis ejuſdem in eadem concluſione conſiſtit. *ibidem.*

In iis conſenſus valet. *ibidem.*

Contractus non fit ex intervallo, etiam cum incerta perſona. pag. 26. 27. tomo tertio.

Contractus poteſt extendi cum ſtipulatione. pagin. 31. col. 2. num. 25. tomo tertio.

Si contractus principalis non valet, nec garentigia, & aliæ clauſulæ. pag. 42. col. 1. num. 116. tomo tertio.

Confeſſio facta in contractu nullo, quando, & quatenùs valeat. *ibidem.*

Ex quaſi contractu oritur obligatio ad pœnam. pagin. 42. col. 1. & 2. num. 123. tomo tertio.

Minor viginti-quinque annis agens contrà contractum, jure tunc ſuo veteri utitur, ſed agens ex contractu utitur jure majoris. pag. 283. col. 1. num. 608. tomo tertio.

Si ex duobus venditoribus unus reſtituitur, ſcinditur contractus invito emptore, niſi vendidiſſet inſolidùm quiſque, vel unus nomine communi. pagin. 282. 283. col. 1. num. 611. tomo tertio.

Niſi reſcindantur in vim contractus. num. 613. *ibidem.*

Aliud contractum reſcindi in vim contractûs, vel in vim reſtitutionis aut nullitatis. *ibidem*, num 613.

Emptor patiens evictionem partis à tertio, non ob id reſcindit contractum. pag. 284. col. 1. num. 617.

Fallit primò, Si venditor fuit in dolo. *ibidem.* num 618.

Fallit ſecundò, Si aliter actum eſt, vel ſi res ſit redhibitoria. *ibidem.* num. 619. tomo tertio.

Contractus intelligitur ſecundùm conditionem perſonæ. *ibidem*, col. 1. num. 622.

Quinam contractus poſſunt eſſe miſti & duplices. pagin. 81. 82. tomo tertio.

Etiam ex quaſi contractu agitur inſolidùm. pagin. 166. tomo tertio.

Differentia contractus bonæ fidei & ſtricti juris rejecta. pag. 146. col. 1. num. 194. tomo tertio. pag. 151. 152. numer. 247. tomo tertio.

Quidquid contractu dividuum, poteſt expreſſo pacto, dividuum fieri obligatione & ſolutione. pag. 214. col. 2. num. 60. tomo tertio.

Ex contractu nullo non tranſit poſſeſſio per actum fictum. pag. 495. col. 2. num. 66. tomo tertio.

Extenſio ad contractus matrimoniales. pag. 555. col. 1. tomo tertio.

Contradictum.

Cujuſnam expenſis dentur contradicta. pagin. 683. col. 2. tomo ſecundo.

Contrahere.

Aliud eſt ſimulatè contrahere, & aliud verè. pag. 108. col. 1. tomo ſecundo.

Aliud eſt ſimulatè contrahere, aliud verè, ſed vitioſè. tomo ſecundo. pag. 167. 168.

In dubio videtur quis facere & contrahere nomine proprio. pag. 889. col. 2. num. 13. tomo ſecundo.

Qui dolo induxit aliquem ad contrahendum, debet illi ſimpliciter, nec poteſt obrepere Principi, vel imponere. pag. 890. col. 2. tomo tertio.

Contrahens cum aliquo, cenſetur cognoſcere ejus qualitatem pag. 892. col. 1.

Contrahens ſuper re ad minores ſpectante, cenſetur ſe eis obligare. *ibidem.*

Reprobatur differentia inter ea quæ ſolo conſenſu, vel verbis, aut aliàs contrahuntur. pagin. 30. 32. num. 10. tomo tertio.

Voluntas contrahentium præſumitur conformis juri & rationi. pag. 258. col. 1. num. 241. tomo tertio.

Contrarius.

Quomodo contraria juris concilianda. pag. 15. col. 1. & 2. n. 81. tomo tertio.

Quantum ad omne poſſeſſorium, ſive retinendæ, ſive recuperandæ rei quomodo id ſervetur. pagin. 535. tomo ſecundo.

Contrariorum eadem ratio. pag. 282. 283. tomo ſecundo.

Contraria triplicis ordinis. pag. 314. 315. tomo ſecundo.

Argumentum à contrario ſenſu locum habet in contractibus. pag. 922. col. 1. num. 7. tomo ſecundo.

Argumentum à contrario ſenſu quando procedit. pagin. 961. col. 2. num. 20. tomo ſecundo.

Contraventio.

Pœna pro parte contraventionis committitur. pagin. 265. col. 1. num. 154. tomo tertio.

Contrelettre.

Contrelettres des répondans. pag. 370. *tome ſecond.*

Contumace.

De ne donner Sentence par contumace, ſans preuve de la demande. pag. 769. *col.* 1. *tome ſecond.*

Vray contumax ne ſera receu comme Appellant. là meſme, col. 2.

Remede en cauſe d'appel au Contumax, s'il y a doubte en la contumace, & y a apparence de Bon-droit. la meſme, col. 2.

Sentences par contumace, qui ſeront executoires, nonobſtant l'appel. la meſme, *tome ſecond.*

Contumacia

Quando valeat ipſo jure. pag. 413. tomo ſecundo.

Uſquequò pars audiatur ad purgandam contumaciam. *ibidem*, tomo ſecundo.

De contumaciæ ac defectu, & utilitate ipſorum. pagin. 415. 416. tomo ſecundo.

Contumacia in ſolutione quomodo puniatur. pag. 576. col. 2. tomo tertio.

Quandonam à ſententia in contumaciam Partis lata poſſit appellari, aut per in integrum reſtitutionem in pristinum ſtatum reponi. pag. 642. col. 2. tomo ſecundo.

Contumax

Dictus non ſolùm qui non-comparuit, ſed etiam qui comparuit, & illicentiatus receſſit. pag. 453 tomo ſecundo.

De contumacia & defectu. *ibidem*, tomo ſecundo.

Alterâ Parte abſente per contumaciam, an lite conteſtatâ, procedi poſſit in appellationis cauſa. *ibidem*, tomo ſecundo.

Contumax quando purgat contumaciam. an admittatur ad proſequendum ſuum proceſſum in eo ſtatu in quo ipſum invenit. pag. 454. col. 2. tomo ſecundo.

Utrùm in cauſa criminaliter intentata Reus contumax audi-

tur quandocumque. pag. 456. col. 2. tomo ſecundo.
Contumax.
Contre les Contumax foy ſera adjouſtée aux depoſitions des teſmoins qui auront eſté recollez. pag. 795. tome ſecond.
Convenance.
Des Convenances, Marchez, Ventes, Achats, &c. pag. 698. col. 2. tome ſecond.
Convenit.
Cur in ſcriptura verbum *Promiſit* ſtipulationem importat, & non verbum *Convenit*. pag. 9. 10.
In ſcriptura facta, vel recitante factum inter præſentes, anſit differentia inter verba, *Promiſit* & *Convenit*. *ibidem*.
Conventio
De ſe naturalem tantùm obligationem parit. pag. 7. col. 1.
An valeat in foro conſcientiæ, & qualis. pag. 12. col. 1. num. 34. tomo ſecundo.
Certæ rei, vel certi generis bonorum conventio jure communi approbatur. pagin. 859. 851. tomo ſecundo.
Convention non limitatur, nec tollitur per ſtatutum loci excluſivum. *ibidem*, num. 39. tomo tertio.
Non nocet conventionis promiſſio. *ibidem*.
Filia habet dotem titulo conventionis. pag. 507. col. 2. num. 49. tomo tertio.
Converſatio.
Quænam præſumatur longa converſatio. pag. 556. 557. tomo tertio.
Copellatus.
Argentum copellatum quid. 318. tomo ſecundo.
Copelle
Ce que c'eſt, & comment l'argent y eſt raffiné. pag. 397. col. 2. tome ſecond.
Corbie.
Qu'à l'Abbé Corbie appartient le reſſort des Eſchevins de Corbie. pag. 667. col. 1. tome ſecond.
Cordiger.
Cordigeri quare non poſſint heredes inſtitui. pag. 616. col. 2. tomo ſecundo.
Corps.
Obligation par corps. pag. 365. tome ſecond.
Defenſes de garder les corps-morts. pag. 773. col. 1. tome ſecond.
Corpus.
Quo tempore Solon Athenis curavit ne corpora pignori darentur. pag. 15. col 2. num. 42. tomo ſecundo.
Correctio
Non præſumitur in eadem diſpoſitione. pag. 962. numer. 30. tomo ſecundo.
Correlativus.
Valet argumentum à correlativis. pag. 264.
Correlativa ſæpè differunt, ut locatio & conductio. pag. 264. col. 2. num. 452. tomo tertio.
Correus.
Plures correi debendi poſſunt diverſis modis obligari. pagin. 47. col. 2. num. 35. tomo tertio.
Correorum una eſt obligatio in re; ſed plures in perſonis. *ibidem*, 37. tomo tertio.
Qualitas individuitatis realis eſt, correorum verò perſonalis. pag. 208. col. 2. num. 12. tomo tertio.
Correus etiam ex cauſa lucrativa ſemper invicem habet recurſum; contrà omnes. pag. 218. col. 2. num. 89.
Obligatio correorum una eſt re. pag. 222. 223. tomo tertio.
Inter plures obligatos in ſolidum in individuis contraventio unius ſibi tantùm, non alteri nocet. pag. 223. col. 1. & 2.
Niſi ſint correi, quia tunc ſinguli etiam ad pœnam obligantur in ſolidum: ſed una ſolutio ſufficiet. pag. 223. col. 2.
Factum correi nocet conſorti ad conſervandam, non augendam obligationem. pag. 224. col. 1. num. 123. tomo tertio.
Niſi quoad acceſſiones conventas. pag. 224. col. 1. num. 137. tomo tertio.
Aliud plures in ſolidum teneri, aliud eſſe correos. pag. 226. 227. num. 151.
Et in dubio non præſumuntur correi. *ibidem*.
Etiamſi expreſſum ſit quòd teneantur in ſolidum. *ibidem*, numer. 164. tomo tertio.
Si plures obligantur alternativè; non tamen ſunt correi. pag. 227. col. 2. num. 153.
In individuis inter correos ex cauſa lucrativa qui totum præcepit vel ſolvit, reputat aliis. pag. 305. tomo tertio.
Etiam in correis propria ſingulorum eſt obligatio. pag. 389. col. 1. & 2. num. 10. tomo tertio.
Corruptio
Comitum vel cuſtodum per ſe crimen eſt. pagin. 86. col. 1. num. 65. tomo tertio.
Coulommiers.
Pour la Chaſtellenie de Coulommiers. pag. 696. col. 2. tome ſecond.
Couper.
Defenſe de couper bois, ou aliener, pendant l'inſtance de reſciſion. pag. 680. col. 1. tome ſecond.
Couronne.
La Couronne de France ne fut jamais transferée à autre peuple, ny a autre Nation. pag. 1036. 1037. nomb. 76. tome ſecond.
Et ſe defere de maſle en maſle le plus proche de ligne, par la Loy Salique qui eſt auſſi ancienne que la Couronne. pag. 1037. nomb. 77. tome ſecond.
Par laquelle les femelles & leurs deſcendans ſont exclus. pag. 1078. nomb. 77. tome ſecond.
Et autrement le Roy d'Angleterre y euſt ſuccedé. nomb. 79.
Couſts.
S'il eſt deub lods & ventes des loyaux-couſts. pag. 142. tome ſecond.
Ce que ſont proprement les loyaux-couſts. pag. 363. tome ſecond.
Couſtume.
Le moyen de la reduction de toutes les Coutumes en une, eſt celuy d'obvier à la multitude des procés. pag. 225. tome troiſiéme.
Lettres envoyées par le Roy pour proceder à la viſitation des Couſtumes. pag. 696. tome ſecond.
Credere.
De rebus creditis, & jurejurando. pag. 630. tit. 1. tomo tertio.
Credit, vel non.
Reſponſes par Credit, vel non, *& contredits aux depoſitions de temoins abolis. pag. 770. col. 2. tome ſecond.*
Creditor.
Removendus creditor qui intendit ut pretium ſibi reddatur, aut ut legi contractûs ſtetur ob quatuor rationes. pag. 60. tomo ſecundo.
Utrùm creditor qui redituum duodecimam, vel etiam decimam pretii excedentem emit, petere poſſit ut vel pretium ſibi reddatur, vel contractui ſtetur. *ibidem*, tomo ſecundo.
An invito debitore, petere poſſit initio contractûs, ut ad rationem quintæ-decimæ reditus reducatur. pagin. 60. 61. tomo ſecundo.
An in juribus creditor, inſciente debitore, poteſt ſibi mutare cauſam poſſeſſionis. pag. 78. & 79. tomo ſecundo.
Creditor purè duodecimam ſtipulatur. pag. 95. col. 1. tomo ſecundo.
Quomodo creditor actiones cedere compellitur. pagin. 97. col. 1. num 245. tomo ſecundo.
Quando fidejuſſor creditori ſuccedit, confuſione obligatio fidejuſſoria evaneſcit. pag. 98. 99. tomo ſecundo.
An impunè pretium accipiat à fidejuſſore, ut illum obligatione liberet, & abſque ſortis diminutione. pag. 103. numer. 247. tomo ſecundo.
Creditorem teneri de percipiendis, non quantiplurimi, quid ſit. pag. 105. col. 2. & 106.
Quomodo unus creditor in locum alterius ſubrogetur. pag. 11. tomo ſecundo.
An extraneus pro debitore conſignans debitorem conſtituat in mora. pag. 134. 135. tomo ſecundo.
Creditor tertio ſolventi, vel offerenti, an jura & actiones ſuas cedere compellatur. pag. 135. 136. tomo ſecundo.
An creditor hypothecarius alteri creditori debitum offerre poſſit, & in pignus manum injicere. p. 138. 139. tomo ſecundo.
Cur in reditu perpetuo creditor coarctaretur niſi ſolidam ſortem recipere. pag. 171. 172. tomo ſecundo.

Creditor minùs ceditùs non plus poteſt exigere. pag. 174. tomo ſecundo.
Differentia inter numerantem & alium creditorem. pag. 239. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Reſtrictione contractuum fœneratitiorum an pauperior fieri debeat creditorum conditio. pag. 175. tomo ſecundo.
Creditorum neceſſitas & utilitas. pag. 181. 182. tomo ſecundo.
Cur prolatio temporis meliorem faciat debitoris cauſam; Creditoris deteriorem. pag. 188. 189. tomo ſecundo.
Redemptio ante tempus, quandonam ſit creditori nociva. *ibidem.*
Improbè creditor pacto utitur ad officiendum. pag. 284. tomo ſecundo.
An creditor teneatur recipere particularem ſolutionem. pag. 116. col. 1. num. 1. tomo tertio.
Unus heredum debitoris cogit creditorem petere. pag. 117. col. 2. num 17. tomo tertio.
Tutor, Procurator, vel Ceſſionarius plurium heredum creditoris pro uno creditore habentur. pag. 120.
Extraneo ſolventi non tenetur creditor actionem cedere. pag. 124. col. 1. num. 57. tomo tertio.
Creditores jure divino & humano Legatariis etiam ad pias cauſas præferuntur. pag. 126. col. 1. & 2. n. 77. tomo tertio.
Diviſio legis 12. tabularum non eſt facta in damnum creditorum. pag. 126. col. 2. num. 78.
Remotiores ad quos devolvuntur heredia, tenentur in ſubſidium pro rata commodi creditoribus etiam hypothecariis & chirographariis, niſi negligentes illi fuerint. pagin. 128. col. 1. num. 88. tomo tertio.
Creditor generis vel alternativæ recipiens partem, non cenſetur illam eligere. pag. 134. col. 1. num. 125. tomo tertio.
Etiamſi habet electionem, nec tenetur particularem ſolutionem recipere. *ibidem.*
Et pluribus heredibus creditoris non poteſt ſolvi in diverſis rebus. *ibidem.*
An fieri poſſit ſolutio in re quæ fuit creditoris. pag. 138. 139. tomo tertio.
Si conſenſu creditoris unus heredum tertii eximitur, dicitur ei ſolidùm præſtari; ſed tunc creditor jus ſuum catenùs dividit. pag. 148. 149. tomo tertio.
Partis oblatio non transfert periculum partis in creditorem. pag. 152. 152. tomo tertio.
Creditor non tenetur ab uno heredum partem ſuam ſpeciei recipere. 154. col. 1. num. 251. tomo tertio.
Alterâ re etiam poſt mortem debitoris peremptâ, debitor amittit electionem quæ non transfertur in creditorem; ſed res extans præciſè debetur. pag. 157. col. 2. num. 153. tomo tertio.
Individuitas naturalis dividitur ex parte creditoris & ejus heredum. pag. 214. col. 1. num. 58. tomo tertio.
Creditor non tenetur accipere partem ſpeciei. pag. 234. col. 2. num. 209. tomo tertio.
Creditor hypothecarius, uſufructuarius, & ſimiles poſſunt agere communi dividundo. pag. 245. tomo tertio.
Creditor non tenetur recipere partem in principali & partem in pœna, etiam ab heredibus. pag. 256. col. 1. num. 384 tomo tertio.
Creditor non tenetur recipere partem; ſed ſi recipit abſolutè, dividit pœnam, niſi alium eventum reſpiceret. pagin. 266. 267. num. 469. tomo tertio.
Creditor non tenetur recipere partem ſpeciei etiam ab uno heredum. pag. 274. col. 1. num. 530. tomo tertio.
Creditor recipiendo partem conditionis vel ſortis ſimpliciter, an ſibi præjudicet. pag. 274. col. 2. num. 534. tomo tertio.
Creditor volens obligatione eximere, non tenetur cedere. p. 392. col. 1. num. 30. tomo tertio.
Creditor non tenetur cedere actiones poſteà à ſe quæſitas, niſi ei qui earum contemplatione fidejuſſit. pag. 393. col. 1. num. 35. tomo tertio.
Factum credioris non aggravat obligationem. pag. 472. 473. num. 179. tomo tertio.

Crida.

De cridis & ſubhaſtationibus. pag. 476.
Prima dilatio in cauſa cridarum. pag. 477. col. 1.
Secunda dilatio ad quid detur. *ibidem*, tomo ſecundo.
An ſi Actor cridas dimittat, poſſit quivis opponentium ſe ſubrogari facere, & quomodo. *ibidem.*
De reſumptione cridarum. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.

Criées.

Des criées des quatre quatorzaines anciennes. pag. 695. col. 2. tome ſecond.
De matieres des criées. pag. 696. col. 1. tome ſecond.
De faire incontinent certifier criées. pag. 778. col. 1.
Amendes contre les calomnieux oppoſans auſdites criées. là meſme.

Crier.

Qu'il ne ſera requis faire appretier moiſſons, avant que ſaiſir & crier. pag. 777. col. 2. tome ſecond.
Aux choſes criées ſeront etablis Commiſſaires. là meſme.

Crimen

Eccleſiaſticum, ſeu ſpiritale, quodnam. pagin. 5. col. 1. tomo ſecundo.

Criminalis.

De uſu damnato quòd in criminalibus, non in civilibus mulieres in teſtimonium admittantur. pag. 616. tomo ſecundo.
Criminalis cauſa utrùm impediat agnoſcere de appellatione. pag. 625. col. 1. tomo ſecundo.
An juramentum in criminalibus. pag. 632. col. 2. tomo tertio.
In criminalibus non poteſt deferri juramentum probatorium. pagin. 632. 633. tomo tertio.

Criminel.

De vacquer diligemment a l'expedition des procez criminels. pag. 791. col. 1. tome ſecond.
Chambres criminelles expedieront les priſonniers & les Criminels les premiers. là meſme.
Amendes contre les Iuges qui auront notablement failli en procés criminels. là meſme, *& col. 2. tome ſecond.*
Dommages & intereſts des Parties en ce cas. là meſme.
Les Iuges, ou leurs Lieutenans feront eux meſmes les procés criminels. là meſme, *tome ſecond.*

Crudelis.

Quo ſenſu crudelis eſt qui famam ſuam negligit. pagin. 410 tomo ſecundo.

Culpa.

Qui non ſunt in culpa, petere poſſunt periculo ſuo culpoſum ad totum conveniri. pag. 231. col. 1. & 2. tomo tertio.
Culpa committendo major quàm omittendo. pagin. 259. 260. num. 413. tomo tertio.
Culpa leviſſima venit pro ſubjecta materia ut in procuratione ad litem, vel quatenùs res ſubeſt periculo. pagin. 473. col. 2. num. 185. tomo tertio.

Curateur.

Deux Curateurs donnez, l'un du coſté paternel, & l'autre du coſté maternel. pag. 688. col. 2. tome ſecond.

Curator

Nomine ſuo obligatur facere pecuniam in rem minoris verſam eſſe. pag. 283. col. 1. num. 610. tomo tertio.

Curatus.

Quod bona Curati de jure debeant reſervari futuro ſucceſſori. pag. 595. tomo ſecundo.
An capi poſſint in juriſdictione temporali. *ibidem.*

Curia.

Curiæ Parlamenti ſtilus qualis eſſet, & quomodo repurgatus. pag. 407. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Curia Franciæ. pag. 409. tomo ſecundo.
Curia Parlamenti de quibus cauſis cognoſcere conſuevit. pag. 470. tomo ſecundo.
Inſtructiones abbreviatæ ad habendum notitiam ſtili Curiæ Parlamenti, & de modo in eadem procedendi. pag. 470. 471. & ſeqq.
Unde deturpata. *ibidem.*
Quando inſtituta. *ibidem.*
Clericus priſionarius Curiæ ſæcularis debet ſpirituali reddi. pag. 559. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
An Epiſcopo traditus Clericus poſſit elargiri per Curiam habentem cognitionem de privilegiato delicto. *ibidem.*
Curia ſecularis cognoſcit ſi veſtis ſit clericalis. pag. 561. col. 1. tomo ſecundo.

De ſalvo-conductu Curiæ. pag. 584. col. 1. tomo ſecundo.
Curia utrùm velit cognoſcere de jure ſpirituali, vel de collatione beneficiali ad Epiſcopum ſpectante. pag. 618. col. 1. tomo ſecundo.
Locus olim exprimebatur, antequàm Curia fixam & perpetuam ſedem haberet in ipſo regni capite Pariſiis, quod eſt factum anno 1315. ſub Ludovic. Hutteno. pag. 658. col. 1. tomo ſecundo.
Pater naturales filios addicendo Curiæ, legitimat. pagin. 476. col. 1. & 2. num. 49. tomo tertio.
Et tenetur eis dodrantem relinquere; ac portio recuſantis accreſcit volentibus Curiales fieri. *ibidem*, num. 50.

Cuſtodia.

Plures Commodatarii, vel Locatarii tenentes de cuſtodia, vel culpa in ſolidum ſinguli, nec veri correi. pagin. 232. 233. num. 162. tomo tertio.
Primaria obligatio duo habet capita, cuſtodiam & reſtitutionem. *ibidem*, num. 195.
Cuſtodiæ obligationes, ſive principales, ſive heredes in ſolidum, ut individua intrà metas culpæ. *ibidem*, 195. tomo tertio. pag. 233.
Venditores, & eorum heredes debent cuſtodiam in ſolidum. pag. 233. col. 1. num. 196. tomo tertio.

Cuſtos.

Cuſtodum vel Comitum corruptio per ſe crimen eſt. pag. 86. col. 1. num. 65. tomo tertio.

Cypre

Royaume, injuſtement ſupprimé par les Romains. pag. 1035. *col.* 2. *nomb.* 56. *tome ſecond.*
Tombé ez mains des Venitiens. là meſme. *nomb.* 59.

D.

Damnum.

AN ſit par ratio lucri & damni. pagin. 10. col. 2. tomo ſecundo.
Circa effectum & perceptionem ejus quod intereſt, ſive in lucro, ſive in damno, duplex intereſſe. 10. col. 2.
Ubi de reſtrictione vel extenſione ejus quod intereſt, agitur, quomodo penſanda damna & lucra. pag. 11. col. 1.
Quomodo homines ſollicitiores ſint de præſenti quàm de futuro damno. pag. 147 148. tomo. ſecundo.
Damnum quod quis ſuâ negligentiâ ſentit, cur non videatur ſentire. pag. 160. col. 2. 161. col. 1. & 2. tom. ſecundo.
Minimi damni non habetur ratio. pag. 284. tomo ſecundo.
Cautio damni infecti dividua eſt. pag. 234. tomo tertio.
Favore inductum non debet afferre damnum. pag. 335. col. 1. & 2. num. 59. tomo tertio.
Præfertur is qui certat de damno vitando. *ibid.* num. 61.
Non habetur ratio damni quod vitari potuit. pag. 444. col. 2. num. 64. tomo tertio.

Dare.

Verbum dandi non ſemper pro donatione; ſed aliquando pro actu quo datum fit accipientis. pag. 92. col. 2. numer. 14 tomo tertio.
Quicquid non eſt dandi, eſt faciendi, etiam non dare. *ibidem*, num. 15.
Simplex obligatio dandi eſt, quando dare eſt in obligatione, etiamſi traditio vel quaſi veniat jure actionis & obligatio conſtituendæ ſervitutis. pag. 93. col. 1. num. 17. tom. tertio.
Si in venditione actum ſit dari, quid. pagin. 93. 94. col. 2. num. 21.
De condit. cauſa data. *ibidem.* num. 22.
Emptio poteſt fieri ſub conditione reſolutiva, ſi datum non ſit. *ibidem.* & 94. num. 24.
In venditione generis emptor non tenetur regulariter dare, ſed facere. pag. 94. col. 1. num. 25. tom. tertio.
Verb. dare ex materia ſubjecta impropriatur. *ibid.*
Mixta obligatio eſt quando datum & factum æquè principaliter debentur. pag. 95. col. 1. & 2.
Si quis tenetur ædificare in ſuo, & dare, mixta obligatio eſt. pag. 96. col. 1. num. 40. tomo tertio.
Obligatio reddendi rationes videtur dandi. pag. 97. col. 1. n. 47. tomo tertio.
Obligatio dandi pignora facti eſt. *ibid.* pag. 98. num. 65. tomo tertio.
Obligatio conſtituendæ ſervitutis, an ſit dandi vel faciendi. p. 99.
Promittens portionem futuræ ſucceſſionis tanti fore an teneatur ad dandum vel faciendum. pag. 99. col. 1. num. 65.

Darius.

In Darii Hydaſpis convivio notatum quod nemo cogebat bibere. pag. 537. tomo ſecundo.

Datio.

In pacto oneroſo valet pœna acquiſita dationi quantitatis. pag. 930. col. 2. num. 14. tomo ſecundo.

David

Aymoit mieux Dieu que ſoy meſme, ny que ſon eſtat royal, & n'a failli en la Religion. pag. 107. *col.* 2. *nomb.* 88. *tome ſecond.*
Par la Loy Salique le Royaume de France eſt ſemblable à celuy de David & de Juda. pag. 1037. *col.* 1. *tom.* II. *nomb.* 82.
Si David a pû preferer Salomon a l'ainé. Et ſi Salomon & ſes Succeſſeurs euſſent pû faire le ſemblable. là meſme.
L'ainé mâle ſelon l'ordre de la ligne maſculine ſuccedoit à la Couronne de David par Ordonnance divine, comme en France par la Loy divine, qui y eſt conforme. pag. 1037. *col.* 1. & 2. *tome ſecond.*

Debere.

Non genus, ſed ſubſtantia ſpecifica ſpecie, qualitate, quantitate certâ debetur. pag. 129. col. 1. num. 96. tomo tertio.
Aliud in ſolidum, aliud totaliter debere, vel deberi. pag. 305. num. 128. tomo tertio.

Debiteur.

Si le debiteur ſe peut obliger à racheter envers ſon répondant, aprés le temps competant, & ſans fraude. pag. 152. *tome ſecond.*
Si le debiteur peut rabbattre la plus-value du cours de la monnoye, ou s'il eſt tenu de l'empirance intrinſeque. pag. 280. 291. 320. 322. *tome ſecond.*

Debitor

Quandonam poſſit dare cauſam damni. pagin. 11. col. 2. tomo ſecundo.
An teneatur ad domum creditoris pecuniam debitam perferre. pag. 54. 55. 56. 57. tomo ſecundo.
Debitor quo tempore redimere velit. pag. 58. 59. tomo ſecundo.
Debitor an teneatur ſupplere reditum, vel reddere de pretio, ita ut fiat reductio ad rationem duodecimæ. pag. 64. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Debitor ſortem reſtituere debet inter modicas temporis inducias, aut pergit reditus. pag. 88. 89. tomo ſecundo.
Debitor ultrà decimam non onerandus. pag. 103. tomo ſecundo.
Debitor præſtans id ad quod tenetur, an obligationem diſtrahat. pag. 135. 136. tomo ſecundo.
Debitori quid cedendum. pag. 137. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Debitor generis vel alternativæ non poteſt offerre æſtimationem alterius rei peremptæ. pag. 137. col. 1. num. 149. tomo tertio.
Debitor ob id quod offert uſurarum continuationem, an debiti ſolutionem rectè recuſet. pag. 157. col. 1. tomo ſecundo.
Obligatio liberandi debitorem facti eſt. pagin. 95. tomo tertio.
Mixta obligatio eſt, quando datio & factum æquè principaliter debentur. *ibidem*, col. 2. num. 33.
Unus heredum debitoris cogit creditorem totum petere. pag. 117. col. 2. num. 7. tomo tertio.
Debitor admiſſus ad ſolutionem partis poteſt uni ex fidejuſſoribus diviſim obligatis gratificari; de conſenſu tamen creditoris, atque de conſenſu confidejuſſorum. pag. 122. 123. num. 53. tomo tertio.
Debitor in reditu perpetuo ſe liberandi facultatem habet. pag. 171. tomo ſecundo.
Individuitas neceſſaria & naturalis non differt in debitoribus. pag. 120. 121. tomo tertio.
Cur prolatio temporis meliorem faciat debitoris cauſam, creditoris deteriorem. pag. 187. 188. tom. ſecundo.

Mora debitoris impunita eſſe non debet. pag. 253. tomo ſecundo.

Quomodo debitor illud dediſſe videatur, cujus nomine conveniri à fidejuſſore poteſt. pag. 103. num. 257. tomo ſecundo

Debitor in genere non abſolvitur propter interitum ſpeciei. pag. 688.

Cur minùs reditus, non plus poſſit exigere. *ibidem.*

Alterâ re poſt mortem etiam debitoris peremptâ, debitor amittit electionem, quæ non transfertur in creditorem, ſed res extans præciſè debetur. pag. 137. col. 2. num. 153. tomo tertio.

Fidejuſſor non poteſt ſolvere de bonis debitoris ſine mandato. *ibidem.*

Judicis officio quandoque unus debitorum compellitur in totum. pag. 152. col. 1. num. 238. tomo tertio.

Officium dividuæ obligationis non eſt poſſe particulariter ſolvere; ſed quòd præſtatio partis liberationem adfert in parte, & quòd dividitur inter debitoris heredes. pag. 206. col. 1. numer. 14. tomo tertio.

Dividuum, vel individuum ex parte debitoris. *ibidem*, n. 17.

Quicquid eſt dividuum ex parte debitoris, eſt dividuum ex parte actoris, non contrà. *ibidem*, numer. 18.

Hypotheca reſpectu debitoris individua non impedit diviſionem principalis. pag 241. col. 2. num. 292. 293. tomo tertio.

Debitor an ſolvere debeat in eadem ſpecie monetæ, non in alia ejuſdem valoris. pag. 307. tomo ſecundo.

Plurium correorum debitor dicitur communis, etiamſi non ſint ſocii. pag. 397. col. 2. num. 18. tomo tertio.

Et qui totum exegit, debet partem indiſtinctè dare conſorti, etiam individuis. *ibidem*, num. 19. tomo tertio.

Et in correis debendi indiſtinctè totum ſolvens, contrà conſortem ex ſuo capite agit. pag. 397. col. 2. num. 24. tomo tertio.

Debitor liberatus acceſſione utitur. pag. 417. col. 1. numer. 18. tomo tertio.

Debtes,

On arrerages de rentes, pourquoi ſont reputés meubles. pag. 758. col. 1. & 2. tome ſecond.

Deceds.

Le deceds des Beneficiers doit eſtre auſſi-toſt publié. pag. 773. col. 1. tome ſecond.

D'enquerir ſommairement du jour du deceds avant la ſepulture. pag. 773. col. 1. tome ſecond.

Si l'on eſt obligé de differer le jugement des Procès pour le deceds des Parties. pag. 780. col. 2. tome ſecond.

Decemvir.

Decemviri, Tribuni militares, Cenſores. pag. 1040. num. 26. tomo tertio.

Decemviratus.

Quandonam apud Romanos abrogatus. pag. 15. col. 1. num. 41. tomo ſecundo.

Decima.

Ratio decimæ ſemper exceſſiva. pag. 57.

Quare Pariſiis permiſſa. col. 1. & 2. num. 144. tomo ſecundo.

Ad quos pertineat de decimis cognoſcere. pagin. 511. col. 1. tomo ſecundo.

An decima vini ſolvi debeat de preſſoragio. pagin. 581. 582. tomo ſecundo.

Decipere

Quatenùs liceat. pag. 65. col. 1. num. 171. tomo ſecundo.

Declaratio

Diſpoſitoria fieri non poteſt ſine nova ſolemnitate. pagin. 404. col. 1. num. 35. tomo tertio.

Declinatorius.

Exceptiones declinatoriæ quandonam proponi debeant. pagin. 457. tomo ſecundo.

Decreſcere.

Jus non decreſcendi quandonam locum habeat. pag. 279. col. 1. num. 374. tomo tertio.

Decretum.

An ſit quis recipiendus ad volendum legere in facultate Decretorum, & horâ primâ Decretum; quamvis ſit Doctor. p. 578. col. 1. tomo ſecundo.

Quis debeat decretum adjudicare. pag. 603. col. 2. tomo ſecundo.

Decreta, vox generalis. pag. 74. col. 1. num. 24. tomo tertio.

A decreto generali non appellatur. pag. 558. col. 2. tomo tertio.

Dedicatio

Quando & cur odioſa fiat. pag. 571. col. 1. tomo tertio.

Dedicatus.

Re dedicata, debitor liberatus acceſſione utitur. pag. 417. col. 1. tomo tertio.

Defaut.

Si on procede par action au lieu d'execution, n'y aura qu'un defaut. pag. 776. col. 1.

Si l'exploit n'eſt baillé, y aura deux defauts. là meſme, tome ſecond.

Deux defauts contre le garend, & le profit d'iceux. pag. 768. col. 1.

Deux defauts en tant où l'on en ſouloit uſer de quatre. pag. 768. 769.

Des defauts en matiere criminelle, & du profit d'iceux. 769. tome ſecond.

Jugemens de defauts ſe feront par les Juges. pag. 798. col. 1.

Defectus.

De defectu in actione reali & ipſius utilitate. pag. 416. tomo ſecundo.

De unico defectu cauſæ lucrum importante. pag. 473. col. 1. tomo ſecundo.

An audiatur veniens ante judicationem quatuor defectuum in criminali cauſa. pag. 601. col. 1. tomo ſecundo.

De utilitate defectuum. pag. 478. 479. tomo ſecundo.

Quandonam ſint capiendi defectus, vel congedia. pag. 566. col. 2. tomo ſecundo.

Defendere.

Obligatio defendendi ſeipſum, individua eſt, & defendendi contrà ſeipſum. pag 185. col. 1. num. 476. tomo tertio.

Cautio judicatum ſolvi ex clauſula defenſionis committitur dupliciter. pag. 185. col. 2. num. 483. tomo tertio.

Obligatio defendendi an ſit acceſſoria? pag. 187. col. 1. num. 493.

Obligatio defendendi eſt præciſa ſub modificatione bonæ fidei. pag. 185. 186. tomo tertio.

Defenſio non debetur in cauſa injuſta. pag. 188. col. 1. num. 500.

Unus defendens non vincitur conſorti qui acquiſivit, ſed vincit ille. pag. 190. col. 1. num. 513. tomo tertio.

Utrùm fidejuſſor qui partem ſuam ſolvit, quia nemo defendebat, repetere poſſit, ſuperveniente defenſore. *ibidem.* 518. tomo tertio.

An obligatio defendendi ſit dividua. pag. 174. 175. num. 407. tomo ſecundo.

Defendere & agere an ſint correlativa. *ibidem.* num. 410.

Poteſt quis in parte defendere, & in parte non. pag. 175. col. 2. 176. col. 1. num. 411. tomo tertio.

Tamen obligatio defendendi eſt individua ex parte debitoris. *ibidem*, num. 412.

Undecim textus pro individuitate, ſed quatuor tantùm pro dividuitate defenſionis. pag. 177. col. 1. num. 420.

Defenſio dividua eſt, non præcedente obligatione. pagin. 178. col. 1. num. 429. tomo tertio.

Defendeur

N'eſt point à contraindre de prendre en cas petitoire, autre don a une fois que pour avoir la demande par écrit. pag. 593. col. 2. tome ſecond.

Defenſio.

Nemo invitus tenetur defenſionem ſuſcipere, nec eamdem ultra provocationis causâ extendere. pag. 610. col. 1. tomo ſecundo.

Defenſionis rei tria capita. pag. 823. col. 1. tomo ſecundo.

Defunctus.

De exoneratione animæ defuncti Authoris opinio. pag. 1[illegible] col. 1. num. 66. tomo tertio.

Tamen heredes defunctorum fidem liberare debent. *ibidem.*

Heres in quantùm habet jus aliunde, non tenetur de facto [illegible]

functi ultrà quartam hereditariam. pag. 242. col. 1. numer. 264. tomo tertio.
In dividuis unus heredum contrà faciens ſolus in pœnam cadit, quatenùs contrà facit. *ibidem*, 265.
Etiamſi defunctus promiſerit pœnam, vel intereſſe pro facto heredum. pag. 241. col. 2. num. 266. tomo tertio.
Quomodo intelligitur actus defunctorum non ita ſuſpendi. pag. 308. 309. num. 151 tomo tertio.
Ex delictis defunctorum in quantùm heredes conveniantur. pag. 646. tit. 17. tomo tertio.
Romani defunctis laudes & ſpectacula gladiatoria præſtabant. pag. 1055. 1056. tomo tertio.

Degaſt.

Des degaſts & dommages faits ez heritages, & priſes de beſtes. pag. 699. col. 1. tome ſecond.

Dehumare.

Cogitur Epiſcopus abſolvere & dehumare de campis. pagin. 625. col. 2. tomo ſecundo.

Delator.

Delatores linguâ & capite plectendi. pag. 934. 935. col. 1. tomo ſecundo.

Delay.

Le long delay pour augmenter l'uſure. p. 254 269. tome ſecond.
Long delay que demande. pag. 389. col. 2. tome ſecond.
Delay de defendre au jour de l'adjournement, ou au plus dedans un ſeul delay aprez. pag. 767.
Vn ſeul delay de garend & tous autres avant conteſtation abolit. là meſme, & pag. 768.
N'aura le garend aucun delay, ſinon un ſeul, pour amener autre garend, s'il l'a. 768. tome ſecond.
Vn ſeul delay pour informer, ou faire enqueſte. pag. 770.
Proviſion d'autre delay en cas de diligence ſommairement verifiée. là meſme, tome ſecond.
Aucun delay de faire enqueſte ne ſera baillé aprés ledit ſecond delay, ſoit par relief ou autrement. pag. 770. col. 2. tome ſecond.

Delectus.

Unius delectu ad omnium conſortium tranſit diſpendium. pag. 104. 105. tomo ſecundo.

Delegatio

Non fit ſine ſtipulatione creditoris. pag. 140. col. 1. num. 229. tomo tertio.

Delegatus.

Qualis cenſeatur delegatus à Principe. pag. 469. tomo ſecundo.
Delegatus quandonam ex Ordinario fiat. pag. 446 447.
Delegatus ab Ordinario juſſu principis, eſt delegatus Ordinarii. pag. 52. 53. num. 86. tomo tertio.
In quo Delegatus præſtet Ordinario. num. 90. *ibidem*.
Delegatus facit aliud tribunal; ſed non vices gerens. pag. 1054. 1055. tomo tertio.

Deliberer.

Le temps de quarante jours à deliberer. pag. 685. col. 1. tome ſecond.

Deliberare.

De jure deliberandi, & de adeunda vel acquirenda hereditate. pag. 736. col. 2.

Delictum.

An in delictis omnes poſſint quæſtionari. 562. col. 1. tomo ſecundo.
An procedi poſſit contrà aliquem ad quatuor defectus in cauſa delicti non criminaliter intentati. pag. 614. col. 1. tomo ſecundo.
Delicta dividua, contrà omnes. pag. 233. col. 2. numer. 198. tomo tertio.
Pœna non debet excedere delictum, etiam in individuis. p. 242. col. 2. num. 254. tomo tertio.
An taxatio dupli habeat locum in delictis. pag. 467. col. 1. n. 154. col. 1. tomo tertio.
An ubicumque dolus malus. *ibidem*. col. 1. & 2. num. 155.
Aut bene in quaſi contractibus. *ibidem*, 157.

Demanda.

An non tradens demandam in ſcriptis ad diem aſſignatam, nihil amittat. pag. 602. col. 1. tomo ſecundo.

Demonſtratio

Quandonam intelligatur causâ limitandi. pag. 62. col. 1. num. 9. col. 1. & 2. tomo tertio.
Demonſtratio rei falſæ quando vitiat. *ibidem*, tomo ſecundo.
Demonſtratio perſonæ quando. *ibidem*.
Demonſtratio cauſæ falſa. *ibidem*.
Demonſtratio quare non reſtringit. pagin. 823. col. 1. tomo ſecundo.

Demoſthenes

Ab Æſchine criminatus. pag. 13. col. 1. num. 36. tomo ſecundo.

Demourance.

De mettre aux contracts les demourances des contractans. pag. 775. col. 2. tome ſecond.

Denarius.

A monetariis quotupliciter acceptum hoc vocabulum. pagin. 120. col. 2. tomo ſecundo.

Denier.

Du denier 12. & du Bes. pag. 352. tome ſecond.
Mediocrité du dernier-quinze. pag. 355. tome ſecond.
Temperature du denier-vingt. pag. 385. col. 2. tome ſecond.
Denier en combien de manieres ſe prend. pag. 397. col. 2. 398. col. 2. tome ſecond.
Difference qui eſt entre les deniers de poids, & les deniers d'aloy. là meſme, tome ſecond.
Rente conſtituée au denier-quinze. pag. 364. tome ſecond.

Denunciatio.

De denunciationibus & inquiſitionibus. pag. 525. tomo ſecundo.

Denunciator

An permittatur proſequi denunciatorem, & in qua materia maximè. pag. 496. col. 1. tomo ſecundo.

Dépens.

Taxation des dépens & jugemens de defaut, ſe feront par les Iuges. pag. 798.

Depoſitarius

Quotuplici caſu teneatur ad uſuras. pag. 260. tomo ſecundo.
Non eſt differentia inter Depoſitarios & Tutores, datâ paritate terminorum. pag. 229. col. 1. & 2. tomo tertio.
Duo Depoſitarii, vel Commodatarii, vel Locatarii tenentur inſolidùm reſtituere. pag. 234. col. 2. num. 211. tomo tertio.
Sed Venditores & Donatores pro partibus. *ibidem*.
Heredes Depoſitarii in dubio tenentur pro partibus tantùm, etiam quandoque doloſi. pagin. 239. col. 1. num. 46. tomo tertio.
Dolus & lata culpa obligant heredes Depoſitarii inſolidùm actione depoſiti. *ibidem*.

Depoſitio.

An depoſitio ritè facta ipſo jure abſolvat. pag. 130. 131. tomo ſecundo.
Cur depoſitiones debeant ſcribi in lingua vulgari loci. *ibidem*, tomo ſecundo.
Obligatio reſtituendi depoſiti vel commodati dividua. pagin. 234. col. 2. num. 208. tomo tertio.
Si depoſiti permittitur uſus, ſapit naturam crediti. pag. 260. tomo ſecundo.
De depoſito quod fit ad numerum. pag. 261. tomo ſecundo.
Quatuor depoſiti gradus. pag. 261. tomo ſecundo.
De privilegiis depoſiti quinque quæſtiones. pagin. 264. 265. tomo ſecundo.
Quinam gradus depoſiti magis participant de ſubſtantia & natura mutui quàm depoſiti. *ibidem*.
Si deponens det mercedem cuſtodiæ Depoſitario, an habeat locum privilegia depoſiti. *ibidem*.
An ſit generaliter verum deponentem qui capit uſuras, non habere reliqua privilegia depoſiti. *ibidem*.
Et an in depoſito de jure veniant uſuræ ex nudo pacto citrà omnem moram. pag. 265.
An iſtud quod valeat pactum nudum uſurarium initio depoſiti appoſitum procedat, ſive deponens det uſum pecuniæ ad tempus breve vel mediocre, ſive ad longum tempus. pagin. 266.
Depoſiti, vel contrà. pag. 666. tit. 34. tomo tertio, & ſeqq.

Deſcendere.

Deſcendentes per fœminam non ſunt de familia. pagin. 955. col. 2. num. 12. tomo ſecundo.
Inter deſcendentes verba intelliguntur ordine ſucceſſivo. pag. 956. col. 2. num. 12. tomo ſecundo.
Filiorum apppellatione veniunt omnes deſcendentes ad eorum commodum. pag. 956. num. 20.
Natorum appellatione veniunt quoque omnes deſcendentes. pag. 957. col. 1. num. 22. tomo ſecundo.

Deſſaiſina.

Querelæ de deſſaiſinis an ad Parlamentum veniant. pag. 512. tomo ſecundo.
An querelæ de novis deſſaiſinis tractentur in Parlamento. pag. 658. col. tomo ſecundo.

Deſignatus.

Deſignati, gratiis actis, populo munera edebant. pagin. 1055. num. 107. tomo tertio.

Deterioratio.

Quando deterioratione factâ, repulſio fieri poſſit. pag. 575. col. 1. tomo tertio.
Deterioratum quando dicatur aliquid. *ibidem*, col. 2.

Detrahere.

Detrahens vel addens favore adverſarii, non cenſetur ſe limitare. pag. 51. col. 1. num. 69. tomo tertio.
Quando aliquid ſubſtantiale detrahitur, vel additur, fit nova ſpecies. pag. 52. col. 1. num. 82. tomo tertio.

Dextans

Quid, & decunx. pag. 20. tomo ſecundo.
Reditus dextantis quo maximè tempore tolerarentur. pagin. 56. col. 1. num. 140. tomo ſecundo.

Diaconiſſa.

Quales debebant eſſe Diaconiſſæ initio primitivæ Eccleſiæ. pag. 569. col. 1. tomo tertio.

Diaconus.

Diaconi quales miniſtri. pagin. 569. col. 1. tomo tertio.

Dialecticus.

An proprietas ſermonis Dialecticorum regulis attribuenda. p. 64. col. 1. & 2. tomo tertio.
Vera Dialectica non ſermocinalis, ſed realis eſt. *ibidem.*

Dicere.

Plus eſt factis quàm verbis dicere. pag. 876. 877. tomo ſecundo.

Dictator.

Dictatores ſemeſtres, fortuiti & ſingulares, niſi quod bis fuère duo brevi tempore. pag. 1057. 1058. tomo tèrtio. n. 115.

Dictum.

Differentia inter dictum, ſeu enunciatum & promiſſum. pag. 6. col. 1. tomo ſecundo.

Dies

Magni quinam propriè appellentur. pag. 553. col. 1. tomo ſecundo.
Exempla octo diverſæ qualitatis diei vel conditionis. pagin. 45. col. 1. tomo tertio.

Diffamator

Coràm quo judice conveniendus. pag. 855. col. 2. numer. 22. tomo ſecundo.

Difference

Verbale, quelle, & quel eſt ſon effet. pag. 377. col. 1. tome ſecond.

Diffidentia.

Qui diffidentiâ juris cedit, non paret ſententiæ, ſed negotium ſuum agit. pag. 113. col. 1. num. 88. tomo tertio.

Dignitas.

Aliud dignitas publica, honor ſimplex, & municipalis dignitas. pag. 1035. col. 1. tomo tertio.
Dignitas publica quadrifariàm dicitur. *ibidem.*
Dignitatum ſummarum gradus. pag. 1046. col. 2. numer. 66. tomo tertio.

Dii.

Templum Romæ, in quo Dii omnes ſimul invocabantur. pag. 561. col. 1. tomo tertio.

Dilatio

Quomodo & quando prorogaretur. pagin. 410. tomo ſecundo.
De dilationibus, & quonam ordine petantur. 418. tomo ſecundo.
De dilatione conſilii *ibidem*. Ventæ. *ibidem*. Garendi. *ibidem*.
De dilationibus. Et maximè de dilatione Garendi. pagin. 457. tomo ſecundo.
Quænam dilationes concedantur venditori ad deliberandum, an debent cedere, vel contendere. pag. 458. tomo ſecundo,
In jus vocatis primâ aſſignatiône comparentibus quot dierum detur dilatio. pag. 473. tomo ſecundo col. 1.
An facilior Reo, quàm Actori dilatio. *ibidem.*
De dilatione ventæ. *ibidem*, & ſeqq.
Ad recognoſcendum, vel negandum, quot dentur dilationes. pag. 424. tomo ſecundo.
De dilationibus. pagin. 511. 512. tomo ſecundo.
Cur pro garendo unica tantùm detur dilatio. *ibidem*, tomo ſecundo.
De aliis dilationibus. pag. 616. col. 2. 617. col. 1. tomo tertio.

Dilatoria

Ex qua forma conſtet. pag 422. tomo ſecundo.

Dilectus.

Magis dilecta quomodo cenſeatur gravata minùs. pag. 821. col. 2. tomo ſecundo.
Minùs dilectæ an cenſeantur minùs prohibitæ. pag. 823. col. 1. tomo ſecundo.
Semper facienda interpretatio per quam magis dilectus non ſit deterioris conditionis minùs dilecto. *ibidem*, tomo ſecundo.
Non fit tranſitus de uno caſu ad alium contrà perſonam magis dilectam. pag. 972. col. 1. & 2. num. 18. tomo ſecundo.

Dimidia.

An liceat ſe invicem circumſcribere intrà dimidiam. pag. 169. 170. col. 1. tomo ſecundo.

Diocletian

Et Maximinian aprés avoir fait la dixiéme perſecution contre la Foy pendant vingt années, ſe deſtituerent eux-meſmes de l'Empire. pag. 1034. 1035. tome ſecond.

S. Dionyſius.

Sancti Dionyſii oppidum habet privilegia Parium Franciæ. pag. 433. 434. tomo ſecundo.
Abbas ſancti Dionyſii vocem etiam judicativam habet in Senatu Pariſienſi, & eſt Conſiliarius natus ratione dignitatis. pag.. 656. col. 2. tomo ſecundo.

Directus.

Quod directò non conceditur, non debet fieri indirectè, ne fraus Statuto fiat. pag. 675. col. 1. tomo ſecundo.

Diſcuſſio.

Concurſus perſonalis obligationis cum hypotheca impedit diſcuſſionem. pag. 253. col. 2. num. 364. tomo tertio.

Disjunctivus.

Ratio decidendi propter disjunctivas habentes vim conjunctivæ. pagin. 379. col. 1. num. 2. tomo tertio.

Disjunctus.

Oratio disjuncta convertitur in conjunctam, ut hereditas deſcententibus conſervetur. pag. 72. tomo ſecundo.
Quamvis quandoque disjuncta extendatur ad conjunctam; animo tamen eſt ultrà terminos disjunctæ. pag. 362. col. 1. num. 73. tomo tertio.
Disjuncta quæ vim quoque conjunctivæ habet, facit ut non ſolùm in ſimplici, ſed in conjunctivo caſu locum habeat diſpoſitio. pag. 378. 379. & ſeqq. tomo tertio.

Diſpendium.

Delectus unius ad conſortium omnium diſpendium trahit. pag. 104. 105. tomo tertio.

Diſpenſare.

Poteſtas diſpenſandi odioſa eſt & reſtringenda. pag. 85. col. 1. num. 60. tomo tertio.

Diſpenſatio

Quotuplex in Parlamento ſervata. pag. 410. tomo ſecundo.

Diſponere.

Ubi non de ſolemnitate, ſed de effectu quæritur, inſpicitur domicilium diſponentis, & non locus diſpoſitionis. pagin. 903. col. 1. num. 19. tomo ſecundo.
Hominis diſpoſitio faciliùs reſtringitur quàm diſpoſitio legis. pag. 998. col. 2. num. 15. tomo ſecundo.

Diſpoſitio

Diſpoſitio

Exrpeſſè limitata non extenditur in favorabilibus. pag 373. col. 1. num. 20. tomo tertio.

Diſpoſitio alicujus conjicitur ex conjecturis. pagin. 553. 554. tomo tertio.

An valeat diſpoſitio mariti in diſpoſitione ſuæ uxoris poſita, quam facit ſolam executricem. pag. 566. tomo ſecundo.

Appellatione diſpoſitionis, ſive permiſſæ, ſive prohibitæ venit ultima voluntas. pag. 827. col. 2. 828. col. 1. num. 18. tomo ſecundo.

An generalis diſpoſitio extendatur ad caſus habentes ſpecialem diſpoſitionem. pag. 857. col. 1. num. 5. tomo ſecundo.

In omni diſpoſitione paſſiva interpretatio locum habet. pag. 896. col. 1. tomo ſecundo.

Diſpoſitio augens intelligitur, ſecundùm naturam diſpoſitionis auctæ. *ibidem*, & num. 9.

Diſpoſitio legis tantum pollet, quantùm diſpoſitio ejus de cujus bonis agitur. *ibidem*.

Non expreſſum relinquitur in diſpoſitione juris civilis, pag. 959. col. 2. num. 13.

Relatio fieri debet ad totum, non ad partem diſpoſitionis. *ibidem*, num. 5.

In omni diſpoſitione conditionali priùs conſtare oportet conditionem impletam. p. 960. col. 2. n. 15. 961. tomo ſecundo.

Quidquid eſt in diſpoſitione, eſt in conditione, reſpectu ſtipulationis pœnalis. pag. 197. col. 1. num. 560. tomo tertio.

Diſpoſition.

Des Teſtamens & autres diſpoſitions dernieres. pag. 706. col. 2. tome ſecond.

Diſpoſitus.

Diſpoſitum ad numerum in crediti naturam abit. pagin. 303. tomo ſecundo.

Diſſenſus,

Aut conſenſus totum impedit aut facit, aliis ſoluitonibus rejectis. pag. 61. col. 1. num. 2. tomo tertio.

Diſtraire

Touchant les oppoſitions à fin de diſtraire. pag. 778. col. 2. tome ſecond.

Diverſitas

Reprobatur differentia Doctorum inter diverſitatem, vel alterationem quantitatis & temporis. pag. 43. & 51. col. 2. num. 74. tomo tertio.

Magnæ quantitatis heterogeneæ differentia vitiat, ut diverſitas corporum. pag. 48. col. 1. num. 40. tomo tertio.

Dividere.

Oppoſitio membrorum dividentium pagin. 91. num. 7. tomo tertio.

Dividentes cenſentur habere cauſam non à ſeipſis, ſed ab Authore communi. pag. 306. col. 2. num. 139. tomo tertio.

Quemadmodum cauſa dividitur, ita effectus & mora dividitur. pag. 108. col. 1. num. 49. tomo tertio.

Dividuitas,

Vel individuitas cadit in obligatione, ut eſt vinculum, & ſecundùm naturam rei debitæ. pag. 147. col. 1. numer. 198. tomo tertio.

Tamen effectus commodi & oneris ſemper dividitur activè & paſſivè. *ibidem*.

Omnis obligatio eſt dividua, niſi quatenùs probatur individua. *ibidem*, num. 200.

Omnis individuitas vel ex natura rei, vel ex contractu procedit, & executionem reſpicit. *ibidem*, num. 201.

Omnes obligationes faciendi dividuæ, niſi quatenùs probantur individuæ. pag. 199 200. tomo tertio.

Conditio dividua eſt. pag 148. col. 1. n. 208. tomo tertio.

In dividuis contractu, obligatio quandoque dividua eſt ex parte creditoris, quandoque utrimque individua. pag. 147. col. 1. num. 214.

Licet obligatio reditus annui ſit utrimque dividua, tamen obligatio eximendi tertium à tali obligatione, individua eſt utrimque. pag. 149 col. 1.

Sed ſi conſenſu creditoris unus heredum eximitur, dicitur ei ſolidum præſtari; ſed tùm creditor jus ſuum eatenùs dividit. *ibidem*, col. 1. & 2.

Alimenta dividua ſunt. pag. 152. col. 1. num. 238. tomo tertio.

Octo modis non tenetur quis partem dividui accipere. pag. 151. col. 1. & 2.

Obligationes dandi regulariter dividuæ contractu & obligatione. pag. 157. tomo tertio.

Dividuus.

Dividuorum & individuorum tractatus quàm vaſtum & profundum pelagus. pagin. 90. col. 1. tomo tertio.

Quàm magna ſit illius utilitas. *ibidem*.

Ratio methodi qualis. *ibidem*. & col. 2.

Dividuum naturale civiliter intelligitur, & commercialiter. pag. 102. col. 1. num. 5. tomo tertio.

Non eſt vis in conditionibus affirmativis & negativis, nec an obligatio ſit faciendi, vel dandi; ſed in dividuitate, vel individuitate materiæ. pag. 108. col. 1. numer. 81. tomo tertio.

Quatuor exempla dividuorum. pag. 106. 107. tomo tertio.

Actio evictionis ad defendendum ex parte emptoris dividua, ex parte venditoris individua; ſed cautio probè fruendi ex parte heredum proprietarii individuæ: miſſio verò in poſſeſſionem, & cautio damni infecti utrimque dividua. *ibidem*.

Contrà in nunciatione novi operis reſtitutio utrimque individua. *ibidem*.

Dividua eſt conditio; ſed non diviſa. pag. 172. col. 1. & 2. tomo tertio.

Lex 12. tabularum non dividit conditiones. *ibidem*.

Finis conditionis impedit illam dividi. pag. 173. col. 2. num. 395.

Non præſumitur animus dividendi. pagin. 174. col. 1. numer. 396.

An obligatio defendendi ſit dividua. pag. 175. col. 1. & 2. tomo tertio.

Undecim textus pro individuitate, ſed quatuor tantùm pro dividuitate defenſionis. pag. 177. col. 1. num. 420.

Quid ſit obligationem eſſe dividuam vel individuam; & vera illarum ratio & nota. pag. 207. 208. tomo tertio.

Prima clavis; aliud obligationem eſſe individuam, vel non diviſam, aliud eſſe dividuam vel diviſam. pagin. 208. col. 1. num. 7.

Dividuum ſonat potentiam individuum verò privationem. *ibidem*, num. 9. tomo tertio.

Officium dividuæ obligationis non eſt poſſe particulariter ſolvere, ſed quòd præſtatio partis liberationem affert in parte illius rei quæ dividitur inter debitoris heredes. pag. 209. col. 1. num. 15. tomo tertio.

Dividuum vel individuum ex parte debitoris. *ibidem*, numer. 17.

Quicquid eſt dividuum ex parte debitoris, eſt dividuum ex parte Actoris, non contrà. *ibidem*, num. 18. tomo tertio.

Aliud alio magis dividuum, vel individuum. pag. 209. col. 2. num. 21.

Conditio dividua eſt; ſed lex eam non dividit. pag. 211. col. 1. & 2. tomo tertio.

Rejiciuntur diviſiones Doctorum de dividuis & individuis. p. 211. num. 35.

Modi notitiæ dividui & individui. *ibidem*.

Res animatæ dividuæ vel individuæ. pag. 212. 213.

Ratificatio non dividitur, invito adverſario. pag. 211. col. 1.

Cur uſusfructus dividuus & uſus individuus. pag. 213. col. 1. num. 47.

Dominium dividuum eſt, niſi ſit de re individua. pag. 213. col. 1. & 2 tomo tertio.

Omne dividuum pro diviſo fortius dividuum eſt pro indiviſo: omne individuum pro indiviſo fortius pro indiviſo. pagin. eâdem, col. 2. num. 52.

Unicus modus cognoſcendi dividuum & individuum. *ibidem*.

Accidentalis induividuitas eſt in re ſui naturâ, dividuâ, ſed adjectâ circumſtantiâ individua. *ibidem*.

Quidquid contractu dividuum, poteſt expreſſo pacto dividuum fieri obligatione & ſolutione. pag. 214. tomo tertio.

In individuis unus heredum contraveniens tenetur inſolidùm re ipsâ; ſed in dividuis causâ vitandi circuitus omnes, niſi principalis obligatio, inſolidùm currat; quia tunc etiam mero jure. pag. 230. tomo tertio.

Obligatio indiuidua dividuæ acceſſoria non facit facto unius coheredes teneri. pag. 224. col. 1. num. 206. tomo tertio.

Cautio damni infecti dividua eſt. *ibidem*, col. 1. & 2. num. 206. tomo tertio.

Obligatio reſtituendi depoſiti, vel commodati dividua. pagin. 234. col. 2. num. 208. tomo tertio.

Reſtitutio ſimplicis detentionis dividua. pag. 235. col. 2. num. 217. tomo tertio.

In dividuis unus heredum contrà faciens ſolus in pœnam cadit, quatenùs contrà facit. pagin. 241. col. 1. & 2. num. 265. tomo tertio.

Etiamſi defunctus promiſerit pœnam, vel intereſſe pro facto heredum. *ibidem*, num. 266.

Sed in dividuis alii obligantur, & in individuis quando conditio negativa eſt. pag. 241. col. 2. num. 267. tomo tertio.

Jus prærogatum furni, torcularis, molendini non eſt ſervitus dividua, ſed reditus dividuus. pagin. 242. col. 2. num. 269. tomo tertio.

Inter dividua & individua non eſt differentia in commiſſione pœnæ, quia utrobique committitur pro modo contraventionis efficacis tantùm. pag. 243. col. 2. n. 285. tomo tertio.

Pœna individua adjecta facto dividuo non committitur, niſi pro parte contraventionis. pagin. 243. 244. num. 286.

Servitutum prædialium quædam de ſe; quædam ex accidenti dividuæ. pag. 244. col. 1. & 2. num. 290. tomo tertio.

Servitus paſcendi, vel ad aquam appellendi eſt dividua. pag. 252. col. 1. num. 356. tomo tertio.

Servitus prædialis ad finem individuum ordinata, individua eſt, ſed ad finem dividuum dividua eſt. pagin. 253. col. 1. num. 360. tomo tertio.

Aliud pœnam referri ad debitum dividuum, vel ad certum eventum. pagin. 257. tomo tertio.

Heres in parte peccans in totum utrùm obliget coheredes in dividuis. pag. 269. col. 1. num. 412.

Regula; quando pœna committatur in totum, vel pro parte, fallit in ſtipulatione dividua, vel ſi utitur ad commoditatem. pag. 267. col. 1. num. 472. tomo tertio.

In dividuis facultas redimendi non competit niſi pro parte. pagin. 280. num. 582. tomo tertio.

Sed Reus habet electionem totius, vel partis actoris redhibendi. *ibidem*, num. 583.

Nec opus cautione, niſi in mobili, vel datâ ſuſpicione. *ibidem*.

Conditio dandi, vel reſtituendi fundi dividua eſt. pag. 280. 281. tomo tertio.

Revendere dividuum eſt, contrà omnes. pag. 281. 282. num. 591. tomo tertio.

Revenditionem dividuam duo dividi impediunt. pag. 280. col. 1. num. 592. tomo tertio.

Divinator.

Divinatores Româ expulſi. pag 1059. num. 120. tomo tertio.

Divinus.

Divinarum rerum notitia juſtitiæ definitio apud Juriſconſultos. pag. 30. col. 1. tomo ſecundo.

Diviſibilis.

Refert inter diviſibile & diviſum. pag. 117. col. 1. num. 4. tomo tertio.

Diviſio.

Beneficium diviſionis quid propriè ſit. pag. 52. col. 1. numer. 133. tomo ſecundo.

Beneficium habens diviſionis ſolvendo ſub rata virilis ſuæ, non dividit. pag. 121. col. 2. tomo tertio.

Beneficium diviſionis non competit actu, ſed aptitudine & ſpe. pag 123. col. 2. num. 54. tomo tertio.

Diviſio Phyſica, doctrinalis & civilis. pag. 213.

Civilis diviſio eſt quæ utiliter & commercialiter fieri poteſt. *ibidem*, tomo tertio.

Beneficium diviſionis non competit doloſis. pagin. 229. col. 1. num. 165. tomo tertio.

Diviſio non erronea condicitur. pag. 464. 465. num. 144. tomo tertio.

Diviſio non obligat ad evictionem, niſi in parte pretii tantùm. pag. 465. col. 1. num. 145. tomo tertio.

Fidejuſſores judicatum ſolvi, habent beneficium diviſionis. pagin. 190. col. 2. num. 518. tomo tertio.

Concluſio diviſionis extrajudiciaus. pag. 571. col. 2. tomo tertio.

Diviſion.

Ordre de diviſion. pag. 366. col. 1. & 2. tome ſecond.

Ces mots, Sans diviſion, *quels, & quels ceux sy: chacun ſeul & pour le tout. pag. 680. tome ſecond.*

Diviſus.

Non valet argumentum à ſenſu diviſo ad compoſitum. pagin. 357. col. 1. num. 31. tomo tertio.

Divitiæ.

Quænam ſint veræ divitiæ. pag. 183. col. 1. num. 438. tomo ſecundo.

Divortium.

Leges humanæ de divortiis an Evangelio repugnantes, & ut tales abrogatæ. pag. 30 col. tomo ſecundo.

Dixmes.

Qu'en cas de Dixmes infeodées la partie doit faire foy devant l'Official de l'infeodation, & lors l'Official renvoyera les parties au Iuge dont ſont tenuës. pag. 668. col. 2. tome ſecond.

Doarium.

In Gallia eſt loco Antipherni & donationis propter nuptias. pag. 962. 963. tomo ſecundo.

Dodrans

In uſuris quid. pag. 21. tomo ſecundo.

Dolenſis.

Epiſcopatus Dolenſis ubi ſitus. pag. 663. col. 1. tomo ſecundo.

Doloſus.

Doloſis non competit beneficium diviſionis. pag. 229. col. 1. tomo tertio.

Dolus.

Dolus, culpa, delicta dividua ſunt. pagin. 233. col. 2. numer. 198 tomo tertio.

Dolus & lata culpa obligant heredes depoſitarii inſolidùm actione depoſiti. pag. 234. col. 2. num. 250. tomo tertio.

Dolus in ſpecie naturaliter individua ſemper dicitur committi in tota re; ſed non in totam. *ibidem*, pag. 199.

Dolus ſemper plures inſolidùm obligat; ſed non culpa. *ibidem*, num. 200.

Actio de dolo non habet locum, quando aliâ actione æquè conſulitur. pag. 232. tomo tertiò.

Dolus & objectum periculi aliarum rerum facit incertam. pag. 427. 428. tomo tertio.

Dolus in uno articulo tantùm non excludit beneficium legis in aliis. pag. 450. col. 1. num. 88. tomo tertio.

Domaine.

Si les ventes du Domaine du Roy peuvent eſtre juſtes, & à quel denier. pag. 375. 376. tome ſecond.

Domanium.

De officio Receptorum Domanii & Tailliarum. pagin. 504. tomo ſecundo.

Domicile.

Que les parties éliront domicile dez la premiere aſſignation. pag. 768. col. 2. tome ſecond.

Dominium

Per judicia probatur in antiquis. pag. 883. 884. tomo ſecundo.

Domicilium

Ubi non de ſolemnitate, ſed de effectu quæritur, inſpicitur domicilium diſponentis, & non locus diſpoſitionis. pag. 903. col. 2. num. 19. tomo ſecundo.

Uxor ſortitur domicilium mariti, quod erat tempore matrimonii. *ibidem*.

Habitatio occaſionalis etiam decem annis non mutat domicilium. *ibidem*, col. 2. numer. 21.

Domicilium rectà tranſit in Legatarium etiam ſervitutis prædialis. pag. 297. col. 1. & 2. num. 68. tomo tertio.

Quod favore Legatariorum introductum eſt. *ibidem*, num. 69.

Ut in transferendo dominio non ſufficit titulus ſine traditione, vel quaſi in fundis; ita nec in ſervitutibus. pagin. 298. col. 1. num. 72. tomo tertio.

Dominium non transfertur, ceſſante domini voluntate. pag. 302. col. 2. num. 101. tomo tertio.

Dominium quod non tranſit per primam traditionem, nova traditione indiget. *ibidem*, num. 103. tomo tertio.

Triennio præſcribitur uſufructui rei mobilis, ut dominio. pag. 41. col. 1. num. 102. tomo tertio.

Procurator irrevocabilis conſtitui poteſt ad transferendum dominium vel ſervitutem ſub conditione. pag. 504. numer. 19. tomo tertio.
Dominium directum trahit ad ſe utile legitimâ ratione. pag. 687. tomo tertio.

Dominus.

Domini directi an civiliter laudimia exigant à cenſuariis propter redituum venditionem. pag. 51. col. 1. num. 129. tomo ſecundo.
Quandonam dominus poſſit conducere rem ſuam. pagin. 252. col. 1. tomo ſecundo.
An locorum domini habentes jurisdictionem, poſſint petere cauſas etiam contrà ſe motas ad ſe remitti. pag. 558. tomo ſecundo.
An dominus poſſit proſequi injuriam factam ſuis ſubditis. pag. 561. col. 1. tomo ſecundo.
Ex figmento permutationis & venditionis veritate, feudum incidit in fideicommiſſum. & jure commiſſi directo domino acquiritur. pag. 900. col. 2 num. 24. tomo ſecundo.
Res libera ad dominum directum revertitur, reſoluto omni alio jure intermedio, ubi res eſſet verè cenſualis. pagin. 900. col. 2. num. 25. tomo ſecundo.
Dominus, pro qua parte ceſſit venditori, venditorem approbans ſe liberat ab omni obligatione, quia ut heres tenetur emptori. pag 188. col. 2. num 505. tomo tertio.
Dominus ratum habens in parte factum, vel petens partem, non cadit in totam pœnam; contrà omnes. pagin. 198. col 1. num. 565. tomo tertio.
Quid de ſervitute legata tribus dominis, uno repudiante, an rectà tranſeat. Et an unus poſſit in necem aliorum repudiare. pag. 204. col. 2. num. 121. tomo tertio.
Dominus non tenetur etiam ab uno heredum partem ſuam canonis recipere: & ſi recipiat, poteſt legem, vel limitationem apponere. pag. 276. 277. num. 553. tomo tertio.
An valeat legatum ab uno ex pluribus dominis. pag. 289. col. 1. tomo tertio.
An ceſſio ſervitutis facta uni dominorum tranſeat in heredem. pagin. 301. num. 93. tomo tertio.
Dominus ceſſionarius unius dominorum, etiam qui cœpit ſervitute uti, non agit interdicto poſſeſſorio, nec prohibitorio: ſed merà perſonali obligatione. pag. 303. col. 2. num. 111. tomo tertio.
Dominus directus jure feudi retrahens, non tenetur conſolidare. pag. 320. col. 1. tomo tertio.
Vaſſallus non poteſt expreſsè, nec tacitè deteriorem facere conditionem domini. *ibidem*, num. 26.
Unus, vel plures domini eorumdem fundorum non poſſunt imponere ſervitutem; ſed bene deſtinationem. pag. 524. col. 2. num. 51. tomo tertio.
Dominus ultrà dodrantem debitum, tam naturaliter quàm civiliter ſolvit, quia Falcidia & Trebellianica non neceſſitatis, ſed liberi arbitrii eſt. pag. 584. col. 1. tomo tertio.

Dommage.

Dommages & intereſts de temerité & de calomnie. pag. 780.
Dommages & intereſts ſeront eſtimez par les Juges, en jugeant le principal. là meſme. *tome ſecond.*

Domus.

An unus dominorum domûs pro periculo redimendo inſolidùm conveniri poſſit & condemnari. pag. 588. col. 2. tomo ſecundo.
Domûs uſus qualis intelligatur conceſſus. pagin. 661. tomo ſecundo.

Don.

De don mutuel. pag. 695. *tome ſecond.*

Donare.

Donans hereditatem ſuam, intelligitur de bonis præſentibus, ut valeant. pag. 914. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Ut in contractu nuptiali talem eſſe divitem de tertia parte bonorum donatio eſt. *ibidem*, num. 9.
Valet donatio facta filiofamilias propter nuptias, vel causâ dotis. *ibidem.*

Donatarius

Omnium bonorum an poſſit perſonaliter conveniri. pag 560. col. 2.

Aut longo tempore contra hypothecas præſcribere. *ibidem*, tomo ſecundo.

Donateur.

Diſpoſitions de donateurs ou teſtateurs en faveur de leurs Adminiſtrateurs declarées nulles. pag. 786. *tome ſecond.*

Donatio.

An Senatuſconſultum de prohibendis donationibus inter conjuges, & de quibus intelligendum. p. 147. 148. tomo ſecundo.
An in donatione ſit locus garendiæ. pag. 458. tomo ſecundo.
Quatuor rationes ad donationem factam metu communi. pag. 504. col. 2. num. 28. tomo tertio.
Tamen ſi per ſtatutum loci ſolus maſculus ſuccedit, & donator filias tantùm reliquit; ſi donataria ſuperſtes habet maſculos ex poſteriore viro, locus eſt l. *ſi unquam*, quamvis filiæ petere poſſent legitimam, vel alimenta. pag. 504. 505. tomo tertio.
Valet donatio quotæ bonorum præſentium & futurorum, nec eſt donatio quotæ hereditatis. 914. col. 1. & 2. num. 5. tomo ſecundo.
Donans hereditatem ſuam intelligitur de bonis præſentibus, ut valeat. *ibidem*, col. 2. num. 7. tomo ſecundo.
Donatio mutua æqualis inter conjuges valet. pag. 966. col. 1. num. 20 tomo ſecundo.
Donatio ſimplex quomodo conferenda. pag. 978. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Mentio ſervitiorum, vel immeritorum non facit donationem ob cauſam. *ibidem.*
Factà abſenti & ignoranti non valet. pag. 979. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Quando in donatione reſervatur poteſtas revocandi, non poteſt dici donatio inter vivos. pag. 979. col. 2. num. 6. tomo ſecundo.
Reſervatio teſtandi ſuper rebus donatis, intelligitur de parte, ut non vitiet donationem. *ibidem.*
An valeat donatio inter vivos cum pacto revocandi in certo caſu vel eventu tantùm. p. 980. col. 2 n. 19. tomo ſecundo.
Secundus donatarius non poteſt vendicare; ſed agere condictione ex donatione. pag. 280. num. 20. tomo ſecundo.
Non præſumitur donatio, ubicumque cadit alia præſumptio. pag. 47. col. 2. num. 33. tomo tertio.
Donatio facta in teſtamento in dubio non vales, niſi ut legatum. pag. 69. col. 1. num. 83. tomo tertio.
An ſtatutum ne mulier contrahat ſine conſenſu agnatorum, habeat locum in donatione causâ mortis. pagin. 74. col. 2. tomo tertio.
Sic adultus curatorem habens; ſed non valet niſi in legatum. *ibidem.* num. 24.
Donatio causâ mortis etiam in fieri, legatis æquiparatur, nedum in effectu. *ibidem*, num. 25.
Solemnitas remiſſa in codicillis eſt etiam remiſſa in donatione causâ mortis. *ibidem.*
Donatio patrisfamiliàs vel mariti morte confirmatur uſque ad ſummam promiſſam. pag. 62. 63. tomo tertio.
Donatio in fraudem Legis & Conſuetudinis eſt. pag. 495. col. col. 1. num. 68. tomo tertio.
Querela inofficioſæ donationis non revocat in totum, quando donatio eſt inofficioſa re, conſilio, & in totum. pag. 495. 496. num. 67. tomo tertio.
Idem ſi facta turpi perſonæ. *ibidem.*
Donatio quando dicatur ob cauſam. pagin. 501. col. 2. 502. col. 1. num. 9. tomo tertio.
Donatio facta ſuperſtiti non eſt affecta filiis, ſi donatarius præmoritur. pag. 502. col. 2. tomo tertio.
Donatio nuptialis abſoluta reſervatur filiis, etiamſi donatarius præmoritur. *ibidem*, numer. 14
Idem eſt de ſponſo vel ſponſa donante. *ibidem.*
Donatio facta ſpe futurorum liberorum ex uxore, qui deficiunt, quomodo revocatur. *ibid.* Etiamſi ea uxor prædeceſſerit natis ex eodem viro, ſed præmortuis filiis, vel relictis ex priore viro, niſi quatenùs donatio compenſatoria eſſet. *ibid.*
Donatio inter conjuges quatenùs prohibita. pagin. 584. col. 1. tomo tertio.
De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & ſponſalitiis. pagin. 694. 695. tit. 3. tomo tertio.

Valet donatio facta futuris aliorum liberis. pagin. 921. col. 1. tomo ſecundo.
Quinam jus capiant à donatore, non à parente. *ibidem.*
Facienda interpretatio contrà fideicommiſſarium & donatarium. *ibidem.*

Donation

Faite au mari nulle. pag. 582. col. 1. tome troiſiéme.
Donation d'entre vifs, mutuelle, & pour cauſe de mariage. pag. 698. col. 1. tome ſecond.
Donations ſeront inſinuées & enregiſtrées. pag. 786. tome ſecond.
Si la donation faite en l'abſence du donataire, a lieu, & de quel jour. pag. 789. tome ſecond.

Dos

Ex nudo pacto debetur, ſed penitùs incerta, non præcedente aliâ obligatione, nec per ſtipulationem quidem debetur. pag. 9. 10.
Quod ſit ſpontanea largitio. pag. 148. 149. tomo ſecundo.
Repetitio dotis præfertur omnibus etiam prioribus creditoribus tacitam hypothecam habentibus. pag. 958. col. 2. num. 1. tomo ſecundo.
Pactum faciens deteriorem conditionem dotis mulieris ſuperſtitis, non valet. pag 959. col. 1. & 2. num. 3. tomo ſecundo.
Valent quæcumque pacta dotis in caſum mulieris præmorientis ſine liberis. pag. 961. col. 1. num. 17. tomo ſecundo.
Privilegiis dotium renuntiari non poteſt. pag. 961. col. 2. num. 21. tomo ſecundo.
Dos eſt proprium patrimonium filiæ. *ibidem.*
Duo ſpecialia actionis dotis. pag. 961. 962. tomo ſecundo.
Quando actio dotis quoad exercitium, eſt communis patri & filiæ. *ibidem.*
Filia jure proprio habet actionem de dote. pag. 962. col. 1. & 2. num. 28. tomo ſecundo.
Dos quando dicatur profectitia. pag. 962. col. 2. numer. 29. tomo ſecundo.
Simplex conſenſus filiæ nuptæ non præjudicat, ei in exercitio dotis. *ibidem*, num. 31.
Dos an recipiat compenſationem. p. 962. 963. tomo ſecundo.
Dos indiſtinctè confertur. pag. 978. 979. tomo ſecundo.
Dos data ab extraneo, contemplatione patris, profectitia eſt, atque ità conferenda, & in legitimam computanda. pagin. 57. col. 2. num. 27, tomo tertio.
Dos favorabilis eſt in principali; ſed non in acceſſoriis lucris. pag. 281. 282. tomo tertio.
Pactum de lucro dotis cauſam habet oneroſam. pagin. 501. col. 1. num. 2. tomo tertio.
De dotis promiſſione, & nuda pollicitatione. pag. 701. 702. tit. 11. tomo tertio.
De rei uxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita. *ibidem*, & 703.
Dos data à patre quatenùs cenſetur de bonis patris vel matris. pag. 506. col. 1. num. 41. tomo tertio.
Quid ſi dotare obligatus dotat exceſſivè? pagin. 507. col. 1. num. 45.
Filia habet dotem titulo lucrativo. *ibidem*, num. 49. tomo tertio.
Idem de marito quantum dos congruum modum excedit. *ibidem*, num. 50.
Idem de donatione ob cauſam. *ibidem.*
Sive de præſenti, ut in viliùs vendente & emente. *ibidem*, numer. 91.
Dos non minor legitimâ, non eſt incongrua. pag. 508. num. 53. tomo tertio.
Dos eſt titulus oneroſus marito; etiamſi detur ab eo qui dotare non tenetur. pag. 510. col. 1. num. 69. tomo tertio.
Quia cenſetur donata mulieri, non marito. *ibidem*, num. 68.
Contrà in donatione propter nuptias. *ibidem.*
Ideò non revocatur, niſi ſoluto matrimonio, & ad onus ſecuritatis dotis; ſed donator habet recurſum contrà virum, & ejus heredes ut luat donata. *ibidem*, num. 70.
Secùs in donatione abſoluta, favore, vel contemplatione matrimonii, quia etiam eo conſtante, revocatur. *ibidem*, col. 2. num. 72. tomo tertio.
Quod dictum eſt de dote, vel donatione propter nuptias ſublimitatæ dupliciter. *ibidem*, num. 73.
Dotans vel dans propter nuptias alienas, duplex negotium gerit. pag. 511. col. 1. num. 65. tomo tertio.
Secùs in donante abſolutè, favore alieni matrimonii. pagin. eâdem.
Idem in donatione facta ante contractum matrimonium. *ibidem.*

Dotalis.

Elegantiſſima quæſtio de inſtrumento dotali. 256. 257. tomo ſecundo.

Doüaire.

Quand le doüaire a lieu. pag. 695. tome ſecond.
De doüaire couſtumier & prefix. pag. 698. col. 1. tome ſecond.

Drachmalis

Uſura quæ. pag. 12. col. 2. num. 26. tomo ſecundo.

Droit.

Deffence & moderation du droit civil. pag. 345. tome ſecond.
De droits cenſuels & Seigneuriaux. pag. 697. tome ſecond.
Couſtumes pour acquerre droit reel. pag. 710. col. 1. tome ſecond.

Dubium.

In dubio verba potiùs demonſtrativè quàm diſpoſitivè adjecta videntur. pag. 300. tomo ſecundo.
In dubio præſumitur quæ eſt minùs. pag. 836. col. 2. num. num. 22. tomo ſecundo.
Vulgare Notariorum Italiæ dubium latinè exponendum. pag. 877. col. 2. num. 14. tomo ſecundo.
In dubio videtur quis facere vel contrahere nomine proprio. pag 889. col. 2. num. 10. tomo ſecundo.
In dubio pro debitore contrà creditorem verba interpretanda ſunt. pag. 889. col. 2. tomo ſecundo.
Dubium compactum non eſt pactum. pag. 30. col. 1. numer. 11. tomo tertio.
Nutus dubius eſt, & quamdiù dubitatur de conſenſu, non ſolùm civilis, ſed naturalis quoque obligatio deficit. pag. 30. col. 2. num. 18. tomo tertio.

Duellum.

An totus titulus de duello ſit de ſtilo Curiæ Parlamenti, an non. pag. 424. tomo ſecundo.
Quando & quare prohibita duella, & nihilominus tolerata. pag. 424. 425. tomo ſecundo.
Duella reliquiæ Ethnicæ barbariei. *ibidem.*
De his quæ reſpiciunt actorem in cauſa duelli. *ibidem*, tomo ſecundo.
Ad excluſionem duelli an ſufficiat per teſtes conſtare de ipſomet occiſore. *ibidem*, tomo ſecundo.
Quibus & quot in caſibus tolerabatur duellum in toto Regno Franciæ. pagin. 463.
An licitum, aut illicitum. pag. 464. tomo ſecundo.
De adjudicatione facta damnorum, injuriarum & expenſarum in duello. pag. 572. col. 2. tomo ſecundo.
An plures projicientes vadia in cauſa duelli, à parte ſint recipiendi. pag. 572. col. 2. tomo ſecundo.
An duellum cadat in crimine adulterii. pag. 568. col. 1. tomo ſecundo.
An in cauſa duelli ſit dies dicenda, & alibi recipiendum. pag. eâdem, & ſeq. tomo ſecundo.
An in cauſa duelli quis poſſit recedere ſine Curiæ licentiâ. pag. 621. tomo ſecundo.

Dunois.

Couſtumes Locales du Comté & Bailliage de Dunois. pag. 757. tome ſecond.

Duodecima.

Media uſurarum via duodecimæ ratio. pag. 172. 173.
Ab uſu recepta. pag. 178. 179. tomo ſecundo.
Niſi præciſâ ſortis repetitione, non currit. pagin. 95. col. 2. tomo ſecundo.
Cur nemo in anno ultrà duodecimam lucrari poſſit. pag 187. 188. tomo ſecundo.
Ratio duodecimæ quare non juſtum pretium. pag. 47. tomo ſecundo.
Duodecima ſubtiliùs excuſſa. pag. 175. 176.
Duodecimæ ſupputatio. *ibidem*, tomo ſecundo.
Duodecima quare nedum tolerata, ſed etiam approbata. pag 181. col. 2. tomo ſecundo.

Duplum

Dupli moderatio à Juſtiniano facta. p. 17. col. 2. tomo ſecundo.
Uſuras in duplo imputari quandonam indixerit Juſtinianus. *ibid.*
Centeſima dupli quænam fuerit. pag. 41. tomo ſecundo.
Stipulatio duplæ non committitur niſi pro rata. pag. 455. col. 1. num. 105. tomo tertio.
In quibus conveniunt ſtipulatio duplæ, & actio ex empto. pag. 455. 456. num. 108.
Stipulatio duplæ non committitur, evicto partu, ſervitute domûs, vel parte hominis, ſed bene actione ex empto. pag. 460. col. 1. num. 122. tomo tertio.
Fructus, ſi evincuntur, non ſubſunt duplæ, nec etiam impenſæ litis. pag. 466. col. 2. num. 150. tomo tertio.
An taxatio dupli habeat locum in delictis. pagin. 467. num. 154. tomo tertio.
An pœnæ conventionales duplum excedere poſſint. 466. col. & 2. num. 159. tomo tertio.
De mente juris pœnæ converſæ non debent excedere duplum. pag. 469. col. 1. 470. tomo tertio.
Oportet certum juſtum periculum ſubeſſe, ut duplum excedatur. pagin. 470. col. 1. & 2 num. 169. tomo tertio.
Duplum & triplum proprie dicitur de homogeneis, quia heterogenea ſunt plura diſparata. pag. 83. col. 2. num. 37. tomo tertio.
Fructus non ſubſunt duplo; licet veniant ut intereſſe. pagin. 481. col. 2. tomo tertio.

Dupondium.

Teſtator in dubio non cenſetur velle tranſire ad dupondium. pag. 360. col. 2. numer. 60. tomo tertio.

E.

Eccleſia.

Abundantiorem juſtitiam ſervare debet. pagin. 63. col. 2. pag. 64. col. 1. tomo ſecundo.
Delictum perſonæ an in damnum Eccleſiæ. *ibidem.*
De immunitate & reparatione Eccleſiarum. pag. 523. tomo ſecundo
Catalogus Eccleſiarum in quibus Rex Franciæ capit Regalia, & Beneficia confert in Regaliis vacantia. pag. 542. tomo ſecundo.
Eccleſia an ſit in Salva-gardia Regis, eò quòd de fundatione regia. pag. 560. col. 2. tomo ſecundo.
An Eccleſia poſſit cognoſcere de ſtipulatione in quam conversa eſt actio arreragiorum cenſus, vel reditus realis. 562. tomo ſecundo.
Quòd de poſſeſſoribus judicare non pertineat ad Eccleſiam. pag. 606. col. 1. tomo ſecundo.
Eccleſia vetat arma. pag. 607. col. 2. tomo ſecundo.
Utrùm Eccleſia habeat poteſtatem & vim compulſivam, &c. pag. 609. col. 2. tomo ſecundo.
Solitum pendi Eccleſiæ præſumitur eleemoſyna, nec obligat in futurum. pag. 836. col. 2. num. 18. tomo ſecundo.
Eccleſia utitur jure communi. pag. 836. col. 2. num. 20. tomo ſecundo.
De ſacroſanctis Eccleſiis, & de rebus & privilegiis earum. p. 559. col. 1. tomo tertio.
Eccleſiarum ritus. pagin. 563. tomo tertio.
An ſint honorandi qui non rectè præſunt Eccleſiæ. pag. 565. col. 1. tomo tertio.
Cum una Eccleſia habet ab alia, & non ſolvit, quid fiat? pag. 577. col. 1. tomo tertio.

Eccleſiaſta.

Quinam imperiti dici poſſint. p. 33. col. 2. n. 77. tomo tertio.

Eccleſiaſticus

Quare dictus Panaretus. pagin. 34. col. 2. tomo ſecundo.
Eccleſiaſticus Judex quomodo moderari poſſit uſuras. pagin. 59. col. 1. & 2.
Crimen Eccleſiaſticum quid vocent Canoniſtæ. pag. 59.
An ſuperſtitioſè inventum. pag. 60. tomo ſecundo.
Uſuræ Eccleſiaſticorum ex mente Authoris. pag. 244 tomo ſecundo.
Qualiter contrà perſonas Eccleſiaſticas procedatur. pag. 440. 441. tomo ſecundo.
De caſibus ſpecialibus, de quibus Curia temporalis cognoſcit contrà perſonas Eccleſiaſticas. pag. 471. tomo ſecundo.
An Judices Eccleſiaſtici poſſint confiſcationem indicere. pag. 568. col. 1. tomo ſecundo.
Non eſt appellandum à Judice Eccleſiaſtico ad temporalem Curiam. pag 603. col. 1. tomo ſecundo.
Eccleſiaſtica Curia utrùm poſſit cognoſcere de realitate. pag. 612. col. 2. tomo ſecundo.
Quod Curia Eccleſiaſtica per temporalem cogitur reddere malè exacta. pag. 627. col. 2. tomo ſecundo.
An poſſit Prælatus capere laïcum virtute juriſdictionis. pag. 627. tomo ſecundo.
Denarii exacti per gentes Papæ ab Eccleſiaſticis perſonis Regni, conficantur Regi. pag. 675. col. 2. tomo ſecundo.
Eccleſiaſtici an ſubſint Imperatori & ejus decretis, & an jure divino. pag. 837. 838. tomo ſecundo.
Numerus Eccleſiaſticarum perſonarum. pag. 565. col. 1.
Munera Eccleſiaſtica. *ibidem*, tomo tertio.

Edere.

Quandonam edendum, & quid ſit propriè. pagin. 593. tomo tertio.

Egenus.

Quî differat à paupere. pag. 36. col. 1. num. 85. & 86 tomo ſecundo.

Egliſe.

L'Egliſe n'eſt pas une caverne de larrons. pag. 386. col. 2. tome ſecond.
Des acquiſitions de gens-d'Egliſe. pag. 664. col. 1. tome ſecond.
Renvoy en Cour d'Egliſe, nonobſtant la clauſe hypothequaire acceſſoire. pag. 684. col. 1. & 2. tome ſecond.
En quoy l'Egliſe a juriſdiction ſur les gens laïcs & les Juges laïcs ſur les gens d'Egliſe. pag. 766. col. 1.
En quoy & contre qui les Juges d'Egliſe pourront paſſer outre, nonobſtant appel comme d'abus. là meſme, tome ſecond.
De ne pourſuivre point au petitoire en Cour d'Egliſe, que le poſſeſſoire ne ſoit entierement vuidé & executé. pag. 772. col. 2. tome ſecond.

Egypte.

Le Royaume d'Egypte fort ancien, mais avec pluſieurs interruptions, pag. 1033. col. 1. num. 23. tome ſecond.

Electio

Conſulum facta ad majus tempus non valet in aliquo, ſtante decreto irritanti, aliàs valet infrà tempus. pagin. 68. col. 2. tomo tertio.
Electio viæ per quam utrique parti conſulitur. pag. 137. col. 2. num. 151.
Electio variari nequit, & perinde eſt ac ſi res electa ſola debita fuiſſet. *ibidem*, num. 152. tomo tertio.
Alterâ re etiam poſt mortem debitoris peremptâ, debitor amittit electionem, quæ non tansfertur in creditorem, ſed extans præciſè debetur. *ibidem.*
Electionem habens non poteſt eligere rem abſentem. pagin. 138. num. 155.
Utrùm electio poſſit in actorem transferri. pag. 140. col. 1. num. 172. tomo tertio.
Eccleſiæ quænam debeant habere maximè liberas electiones. pag. 490. tomo ſecundo.
Electio in quibus det jus, & quale. pag. 659. col. 2. tomo ſecundo.

Electus.

Electus qualiter ſe poſſet adjungere. 1052.
Prior electus plus habet auctoritatis, ſed non plus poteſtatis. pag. 1053. tomo tertio. num. 89.

Eleemoſyna.

Definitio eleemoſynæ. pagin. 30. col. 2. tomo ſecundo.
Solitum pendi Eccleſiæ præſumitur eleemoſyna, nec obligat in futurum. pag. 836. col. 2. num. 19. tomo ſecundo.

Email

De quelles matieres eſt fait. pag. 398. col. 1. tome ſecond.

Embola

Quid, & de quo dicatur. pag. 565. col. 2. tomo tertio.

Emenda

De Appellationibus & Emenda, nec-non executione ipſarum. pag. 431. tomo ſecundo.

An appellans, vel Judex teneatur ſolvere emendam, an non. pagin. 433. tomo tertio.
Emenda regia an ſit ſolvenda ante creditores. pag. 553. tomo ſecundo.
Emendæ à quibus levari debeant. pag. 538. tomo ſecundo.
De nimia taxatione emendæ. pag. 585. col. 1. tomo ſecundo.
Quandonam teneatur quis de dimidia emenda propter malam ejus appellationem. pagin. 620. col. 1. tomo ſecundo.
Quis debeat habere civilem emendam, in quam converſum eſt crimen, an Rex vel ordinarius Judex. pag. 605. col. 1. tomo ſecundo.
Viliùs emere propter inopiam venditoris illicitum. pag. 172. col. 2. tomo ſecundo.
Si quis ſibi vel alteri, ſub alterius' nomine emerit, vel alienâ pecuniâ. pag. 680. 671. tomo tertio.

Empechement.

Peines des temeraires empechemens d'executions des Arreſts & Iugemens. pag. 381. tome ſecond.

Emphyteuſis.

Quænam ſint debitorum genera hæc quæ emphyteuſes appellantur. pag. 54. num. 137. tomo ſecundo.
Emphyteuſis eſt quando penſio modica datur in recognitionem dominii. pag. 574. col. 2.
Et propriè de fundis inutilibus meliorandis ad tempus certum, vel incertum. *ibidem*, tomo tertio.
Ejus vocabuli etymon. *ibidem.*
Majores ſumptus repetunt emphyteutæ. pag. 576. col. 1. tomo tertio.

Emphyteuta

In fine triennii poteſt offerre penſionem unius anni. pag. 122. col. 2. numer. 43. tomo tertio.
Sed dominus non tenetur recipere. *ibidem*, num 44.
Alter heredum emphyteutæ ceſſans per triennium, an faciat totum committi. pagin. 275. col. 2. num. 543. tomo tertio.
Emphyteuta propter negationem, non cadit in commiſſum. pag. 276. 277. tomo tertio.
Emphyteutæ & ſimiles poſſunt conſtituere ſervitutem pro modo juris ſui. pag. 303. col. 2. num. 111. tomo tertio.

Emphyteuticus.

De jure emphyteutico. pag. 685. 686. tit. 66. tomo tertio.
Emphyteuſis ſine pretio. pagin. 686. col. 1. tomo tertio.
Differt emphyteuſis à locato. *ibidem*, & 687.

Empirance,

Ce que c'eſt, & où elle monte. pag. 395. col. 2. tome ſecond.

Emptio

Poteſt fieri ſub conditione reſolutiva, ſi datum non ſit. pag. 94. col. 1. num. 24. tomo tertio.
De contrahenda emptione & venditione. pag. 670. 671. tomo tertio.
Quando liceat ab emptione diſcedere. pag. 678. col. 1. tit 45. tomo tertio.
Si fundi non venalis datio pro pretio fundi venalis cedat, ut ſic perficiatur contractus emptioni & venditioni ſimillimus, multò magis id obtinebit, ubi compermutati fundi æque publicæ venditioni expoſiti ſunt. pag. 898. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.
Ubi eo ſunt animo emptor ut emat, venditor ut vendat, & certum pretium contractûs & venditionis & emptionis eſſe cenſetur. *ibidem.*
Si certum pretium, conſenſus & res certa interveniat, emptio eſt & venditio. *ibidem.* num. 6.

Emptor.

An emptor ſupplementum offerens veri pretii vindicantem minorem ſummoveat. pagin. 63. 64. tomo ſecundo.
Emptor in mora, re traditâ. pag. 235. Si ante tradit. 23. tomo ſecundo.
Intellectus, l. *uſura vicem, de uſuris.* pagin. 233. tomo ſecundo.
Quænam requirantur ad hoc ut emptor poſſit agere de evictione; & in quibus non agat. pag. 457. tomo ſecundo.
Emptor non habet actionem contra authores venditoris, niſi ſibi res ceſſa ſit. *ibidem.*
Emptor vendens alteri rem ſuam, non tenetur ad reſtitutionem pretii. *ibidem.*
Refert inter primitivum venditorem & inter ſecundum qui jura ſua eodem pretio transfert in alium. *ibidem.*
Emptor etiam ſine nova ceſſione habet actiones ſupervenientes venditori. pag. 880. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Emptor non per hoc hoc faſſus rem venditoris, fallit ſi docet ſe aliundè habere jus. pag. 883. numer. 2. tomo ſecundo.

Enunciativus.

Verba enunciativa probant inter contrahentes, & cauſam habent ab eis. pag. 883. col. 1. num. 3. tomo ſecundo.
Venditor non tenetur inſtrumenta feudi dare emptori. pagin. 945. 946. tomo ſecundo.
Emptor vendens alii rem ſuam, non tenetur ad reſtitutionem pretii. *ibidem.*
An ſufficiat emptori litem patienti denunciare uni heredum venditoris. *ibidem.*
Et an coheredes ſumptu emptoris, vel dicti heredis vocari debeant. pagin. 181. col. 2. num. 481. tomo tertio.
Emptor non debet utrumque exigere ab uno heredum. pag. 188. num. 501. tomo tertio.
Emptor non cenſetur ſolvere, niſi ſpe rei ſtatim recipiendæ. pag. 238. num. 240. tomo tertio.
Heres venditoris in parte turbans emptorem, in totum tenetur ex contractu. pag. 241. col. 1. num. 262. tomo tertio.
Emptor qui fuit in dolo, non habet facultatem ſupplendi. p. 284. col. 2. num. 625. tomo tertio.
De pacto redimendi pluribus venditoribus facto, non tenetur emptor uni revendere, niſi pro parte, etiamſi totum pretium offerat. pagin. 277. 278. num. 564. tomo tertio.
Sed eſt electio emptoris. *ibidem.*
Emptor etiam moroſus debet habere fructus pro rata à tempore particularis ſolutionis. pag. 281. col. 2. num. 595. tomo tertio.
Cedit emptori omne rei incrementum. pag. 334. col. 1. num. 54. tomo tertio.
Si repudians capit pretium, emptor fundi præfertur. pagin. 336. col. 1. num. 66. tomo tertio.
Si emptor cepit uti venditor qui abfuit, non poteſt ampliùs repudiare. *ibidem*, num. 67.
Emptor de evictione non agit ad alium fundum, vel ad tempus ſed ad pretium. pagin. 445. col. 1. & 2. numer. 96. tomo tertio.
Sive de evictione totius, ſive partis diviſæ, vel indiviſæ agatur *ibidem*, num. 67.
Actio ex empto habet duo capita. *ibidem*, & 446. num. 68. tomo tertio.
Primum, Ad pretium. *ibidem.*
Secundum ad id quod intereſt. *ibidem.*
In primo convenit cum ſtipulatione; in ſecundo differt. *ibidem.*
Emptor habet electionem duplæ, vel actionis ex empto. p. 459. col. 2. num. 116. tomo tertio.
Quid ſi emptor per ſe litem ſuſtinuit. pag. 466. col. 1. numer. 151. tomo tertio.
Non tenetur emptor jus ſuum linquere indiſcuſſum. *ibidem*, num. 152.
Emptor patiens evictionem partis à tertio, non ob id reſcindit contractum. pag. 284. col. 1. num. 9. tomo tertio.
De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis. pagin. 682. 683. tit. 59. tomo tertio.

Emptus.

Actio ex empto quando excedat. pag. 454. 455. numer. 106. tomo tertio.
In quibus conveniunt ſtipulatio duplæ, & actio ex empto. *ibid.* numer. 108.

Encheriſſeur

Doibt mettre le prix devers le greffe. pag. 683. col. 1. tome ſecond.

Enqueſte.

Lettres d'Eſtat empeſchent confection d'Enqueſte & de figure. pag. 601. col. tome ſecond.
Un ſeul delay pour informer ou faire enqueſte. pag. 770. col. 1. tome ſecond.
Aucun delay de faire enqueſte ne ſera baillé apres le ſecond, ſi par relief ou autrement. là meſme, col. 2.

Defenſes d'alleguer raiſons de Droit où il ne giſt qu'a faire enqueſte. pag. 771. tome ſecond.
Publication d'Enqueſte, excepté en Parlement & ez Requeſtes du Palais. pag. 779. col. 2. tome ſecond.

Enunciativus.

Non valet argumentum à verbis enunciativis legis. pag. 216. col. 1. num. 73. tomo tertio.
Verba enunciativa pertinentia fidem faciunt. pag. 933. col. 2. tomo ſecundo.
Etiam in recenti actu ſemiplenè probant. *ibidem.*
Et plenè in antiquis. *ibidem.*

Epiſcopatus.

Quam ob rem major ſit officio & dignitate quàm Cardinalatus. pagin. 555. col. 2. tomo ſecundo.

Epiſcopus.

An Epiſcopus poſſit acquirere privato nomine. pag. 553. col. 2. tomo ſecundo.
De quibus reparationibus teneantur Epiſcopi, & eorum Executores. pag. 567. col. 1. tomo ſecundo.
An Epiſcopus Pariſienſis potuerit ſuas litteras citatorias in cauſa appellationis in domo Archidiaconi Pariſienſis facere exequi. pag. 577. col. 2. tomo ſecundo.
An Epiſcopus poſſit declinare Parlamentum in reparationibus. pag. 598. col. 2. tomo ſecundo.
Epiſcopus an virtute juriſdictionis ſecularis habeat capturam. pag. 601. col. 2. tomo ſecundo.
Epiſcopus poteſt capere in ſuo temporali, aliàs non poteſt realiter capere, ſed capi facere. pag. 606. col. 2.
An Pariſienſis poſſit capere in Urbe Pariſienſi etiam ſuſpectum de hæreſi. *ibidem*, tomo ſecundo.
Comes cùm ſit etiam prærogatæ dignitatis, ut Par Franciæ & ratione juriſdictionis ſpiritualis. pagin. 607. col. 1. tomo ſecundo.
Epiſcopus an ſuccedat in bonis mobilibus vacantibus Clerici vel Presbyteri qui non habet heredem. pag. 612. col. 1. tomo ſecundo.
Epiſcopi qualiter onerantur in redditione eiſdem facta ſuorum Clericorum pag. 624. col. 2. tomo ſecundo.
Leges civiles Epiſcopos & Sacerdotes ſecularibus judicibus ſiſtere defendebant. pagin. 402. col. 2. n. 22. tomo tertio.
Epiſcopi Romani juriſdictio. pag. 563. tomo tertio.
Epiſcopi primitivæ Eccleſiæ. pag. 557. col. 2. tomo tertio.

Eraſmus.

Eraſmi error caſtigatur. pag. 70. col. 1. tomo tertio.

Erciſcundus.

Actio familiæ erciſcundæ datur etiam ad ea quæ ex voluntate geſta ſunt. pag. 117. col. 1. num. 3. tomo tertio.
Familia erciſcunda quæ. pag. 624. 625. tit. 36. tomo tertio.

Errare.

Errans facto adverſarii etiam poſt ſententiam reſtituitur. pag. 835. col. 2. num. 10. tomo ſecundo.

Erreur.

Avant que de recevoir les erreurs, ſeront veus les faits & inventaires des productions. pag. 790.
Propoſans erreurs quelles ſommes doivent conſigner. là meſme, *tome ſecond.*
Que pour juger propoſition d'erreur, ne ſeroient plus les Chambres aſſemblées. la meſme, *tome ſecond.*
Quel temps pour faire juger les erreurs. pag. 791.
Erreurs commis. là meſme.

Error.

Modus proponendi errores. pag. 470. tomo ſecundo.
An errorum extremitas vitiet intervallum. pagin. 25. col. 1. & 2. num. 4. tomo tertio.
Error in ſexu non vitiat Baptiſmum, ſed tamen error in corpore. pag. 40. col. 1. num. 100. tomo tertio.

Eſchiquier.

Par qui erigé, & en quel temps. pag. 696. tome ſecond.

Eſcoliers.

Renvoy des Eſcoliers. pag. 605. col. 1. tome ſecond.

Eſcus

D'un mare, piece, pag. 396. tome ſecond.

Eſdras.

Eſdræ Sacerdotis Judæorum hiſtoria. pag. 32. col. 1.
Sicut & Nehemiæ. *ibidem*, tomo ſecundo.

Eſpagnes.

Le Royaume des Eſpagnes fort recent. pag. 1033. col. 2. nomb. 24. tome ſecond.
Ont eſté fort difficiles à conquerir aux Romains. là meſme, *nomb. 25. tome ſecond.*
Et demeurerent ſous l'Empire beaucoup plus que les Gaules. là meſme, *nomb. 26.*
Que les Eſpagnols ne ſe devroient glorifier d'eſtre venus des Goths qui leur ont porté l'hereſie Arrienne. pag. 1033. nombr. 27. tome ſecond.
Dont Charlemagne les delivra de meſme que les Sarraſins, aprez avoir arrabhé Rome de la puiſſance des Lombards. là meſme.
Les Loix Gothiques d'Eſpagne. là meſme.

Eſpeces.

Clauſes de rendre en pareilles eſpeces, n'eſt valable. pag. 393. tome ſecond.

Eſt.

Etiam de proprietate ſermonis verb. *Eſt*, importat veritatem, non fictionem. pag. 46. col. 2. num. 20. tomo tertio.

Eſtampes.

Couſtumes du Bailliage & Prevoſté d'Eſtampes. pag. 698. col. 2. tome ſecond.

Eſtappes.

Couſtumes Locales ayans lieu en la Ville & Banlieuë d'Eſtappes ſur la mer, &c. pag. 711. col. 1. tome ſecond.

Eſtimation

Du plus haut prix. pag. 383. 384. tome ſecond.

Eſtoupade

Terme du Languedoc que ſignifie pag. 6. tome ſecond. 46.

Et.

Copula *Et* addit & auget principaliter. pag. 876. col. 1. tomo ſecundo.

Ethica

Chriſtianorum qualis. pag. 34. col. 1. tomo ſecundo.

Evictio.

An venditor & actor de evictione teneantur. pag. 458. tomo ſecundo.
Actio evictionis ad defendendum ex emptoris parte, dividua; ſed cautio probè fruendi ex parte heredum proprietarii, individua, miſſio verò in poſſeſſionem, & cautio damni infecti dividua utrimque. pag. 106. 107. tomo tertio.
Contrà in nunciatione novi operis reſtitutio utrimque individua. *ibidem.*
Obligatio evictionis quot habeat capita, & quæ. pag. 69. col 1. num. 106. col. 1. & 2. tomo tertio.
Evictio debetur in legato generis, non ſpeciei. pagin. 131. col. 2. num. 107. tomo tertio.
Legatum generis eſt purum, non conditionale. pag. 131. col. 2. num. 108. tomo tertio.
In obligatione generis certa res non eſt in obligatione, etiamſi genus in una re conſiſtat. pag. 132. tomo tertio.
Quando eſt electio creditoris, etiam ſingulæ res generis ſub conditione debentur. pag. 132. col. 1. num. 113. tomo tertio.
In obligatione generis cur non valet repudiatio certæ ſpeciei. pag. 132. col. 2. num 115.
Creditor generis, vel alternativæ recipiens partem, non cenſetur illam eligere. pag. 134. col. 1. num. 125. tomo tertio.
Etiamſi habet electionem, nec tenetur particularem ſolutionem recipere. *ibidem*, num. 127.
Obligatio evictionis habet duo capita ſubordinata. pag. 182 183. tomo tertio.
Emptor patiens evictionem partis à tertio, non ob id reſcindit contractum. pag. 284. col. 1. num. 617. tomo tertio.
Venditor non dicitur læſus reſpectu juris ſui; ſed reſpectu juris quod de evictione promittit. pag. 284. col. 2. 285. col. 1. num. 626. tomo tertio.
Actio evictionis, & cautio judicatum ſolvi non differunt. pag. 184. col. 2. tomo tertio.
In cauſa evictionis duplex eſt inſtantia, & condemnatio. pag. 185. col. 1. num. 482. tomo tertio.
Executio Sententiæ, ex cap. *Evictionis in quos fiat.* pag. 190. col. 1. num. 514. tomo tertio.
Gravatus vendere qui bonâ fine implerit, non tenetur ex teſ-

tamento ad evictionem; ſed ex vendito tantùm. pagin. 342. tomo tertio.
Evictioni ante illius adventum non præſcribitur. pagin. 343. col. 2. num. 119. tomo tertio.
Emptor de evictione non agit ad alium fundum, vel ad rem, ſed ad pretium. pag. 445. col. 1. & 2. num. 66. tomo tertio.
Sive de evictione totius, ſive partis diviſæ, vel indiviſæ agatur. *ibidem.*
Quando jura dicant agi de evictione, in dubio intelligitur de actione ex empto ad pretium tantùm, niſi aliud addatur. pag. 446. num. 69. tomo tertio.
Etiam re factâ inutili, de evictione agitur ad pretium ſolidum. *ibidem*, tomo tertio.
Intellectus, leg. *Ex mille, de evictione.* pag. 456. col. 1. numer. 109. tomo tertio.
Stipulatio duplæ non committitur, evicto partu, ſervitute domûs, vel parte hominis; ſed bene actione ex empto. pagin. 456. col. 1. num. 122. tomo tertio.
Evictio an committatur in totum pro re temporali, evicta in fine temporis. pag. 460 col. 2. numer. 125. tomo tertio.
Diviſio non obligat ad evictionem, niſi in parte pretii tantùm. pag. 465. col. 1. num. 145. tomo tertio.
Quando ſolus partus evincitur, locus eſt actioni ex empto, ex ſecundo tantùm capite. pag. 466. col. 1. num. 159. tomo tertio.
Quid de evictione fructuum? *ibidem.*

Evincere.

Si res pluries evincitur, & retraditur, dicitur nova conditio voluntaria & novum ſimplum. pag. 450. col. 1. & 2. numer. 89. tomo tertio.
Secùs ſi venditor ſimul tradit & ſolvit intereſſe dilatæ traditionis, deinde res evincitur. *ibidem*, num. 90.

Eveſché.

Des droits pris ſur l'Eveſché, qui ſe doivent payer pendant la regale. pag. 665. col. 2. tome ſecond.
Que les Eveſques ſont tenus d'ayder au Roy en temps de guerre. pag. 66. tome ſecond.

Evictio.

Non nocet evictioni promiſſio. pag. 509. col. 1. num. 39.

Eunuchus.

De Eunuchis. pag. 674. 675. tit. 42. tomo tertio.

Eutyches.

Ex confeſſione Flaviani Martyris damnatur. pagin. 558. col. 1. tomo tertio.

Evocatio.

An ſuperſedendum ab evocationibus ad bannum, ſi pars compareat perſonaliter allegans ſuum privilegium. pag. 625. 626. tomo ſecundo.

Exactio.

De exactionibus & excubiis. pag. 521. tomo ſecundo.
Exactiones prohibitæ in Regno Franciæ. pag. 674. col. 2. tomo ſecundo.

Exactor.

Quinam vocentur exactores. pag. 562. tomo tertio.

Exactum.

Quid ſignificet hoc vocabulum in uſuris. pag. 5. col. 2. tomo ſecundo.

Examen

A futur par qui ſe doit faire. pag. 684. col. 2. tome ſecond.
Aux dépens de qui ſe fera l'examen des témoins nommez par l'accusé pour ſa juſtification, & s'il faut que ce ſoit aux frais du Roy. pag. 793. 794. tome ſecond.

Exceptio

Omnis reddens judicium retrò nullum. pag. 870. tomo ſecundo.
De exceptionibus. Exceptio: Tu non es Procurator, an etiam poſſit poſt litem opponi. pag. 59. tomo ſecundo.
Realis & peremptoria Reo principali acquiſita, an ſtatim extendatur ad omnes acceſſoriè obligatos. pag. 279. tomo ſecundo.
De exceptionibus, & quonam ordine petantur. pagin. 421. 422. tomo ſecundo.
Exceptio intelligitur de meliore favore gravati, vel debitoris. pag. 50. col. 1. & 2. num. 61. tomo tertio.
Petitur declarari exceptionem competere. pagin. 332. col. 1. num. 30. tomo tertio.
Etiam legatarius non poteſt uti ſervitute ante ceſſionem, niſi mere negativâ. pagin. 333. col. 1. num. 37. tomo tertio.

Exceſſus.

De cauſis exceſſuum quas criminales appellant. pag. 477. 478.
Quando exceſſuum cauſæ veniunt per litteras ergias, aut commiſſionem Curiæ, quomodo ſit procedendum. pag. 478. tomo ſecundo.
Forma Arreſti in materia exceſſuum, ſive delictorum. pagin. 645. col. 2. tomo ſecundo.

Excez.

De promptement informer, concluerre & decerner es matieres d'excez, & ſans ſalaire. pag. 791. col. 2. tome ſecond.

Executivus.

Verba poſita in executivis quid operentur. pagin. 52. col. 2. num. 851. tomo tertio.

Excipere.

Jus excipiendi an tranſeat ad ſingularem ſucceſſorem. *ibidem*, tomo ſecundo.

Excitatif.

Lettres excitatives ne derogent à la juriſdiction d'un Seigneur inferieur. pag. 683. col. 2. tome ſecond.

Excludere.

Ab hereditate excluſus, ſive teſtamento, ſive propriâ renunciatione, non eſt excluſus à legitima. pag. 895. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.

Excluſio

Quæ fit tempore, fit favore debitoris. pag. 379. col. 1. num. 575. tomo tertio.
Excluſio conventionalis non limitatur, nec tollitur per ſtatutum loci excluſivum filiarum. pag. 506. col. 1. num. 39. tomo tertio.

Excommunicatus.

De participante cum excommunicato. pagin. 24. num. 48. tomo tertio.

Excubiæ.

De excubiis & exactionibus. pag. 521. tomo ſecundo.

Executé.

Stile du Chaſtelet n'a eſté receu en tant qu'il adjuge proviſion, en baillant acheteur aux executez. pag. 680. col. 2. tome ſecond.

Executer.

Peine des mal executans. pag. 777. col. 1.
Perquiſition de meubles en executant, tollue. là meſme, *tome ſecond.*

Executio.

De ſubmiſſione teſtamenti executionis. pagin. 558. tomo ſecundo.
Modus executionis officio Judicis. pagin. 331. col. 2. num. 21. tomo tertio.
Executio Proviſionalis. pag. 187. col. 2. n. 497. tomo tertio.
Inſtrumenti executio. pagin. 554. col. 1. tomo tertio.
Exequendi modus concernit proceſſum. *ibidem.*

Executivus.

Verba poſita in executivis non ampliant. pag. 961. col. 1. n. 16. tomo ſecundo.
Verba executiva ſtili nihil addunt. pag. 263. num. 432. col. 1. tomo. tertio.

Executor.

An executoribus teſtamenti ſit danda dilatio pro conſilio. p. 597. col. 2. tomo ſecundo.
Executores cur gratiâ non indigeant. pag. 616. col. 2. tomo ſecundo.

Executorius.

Non eſt Arreſtum executorium contrà heredem. pagin. 616. col. 2. tomo ſecundo.

Executrix.

An valeat diſpoſitio mariti in diſpoſitione ſuæ uxoris poſita quam facit ſolam executricem. pag. 566. col. 2. tomo ſecundo.

Exemplum.

Simplex exemplum contrà producentem plenam fidem facit pag. 919. col. 2. tomo ſecundo.

Exempti.
Que les pretendus Exempts procederont devant le Dioceſain, nonobſtant la complainte non fournie. pag. 686. col. 2. *tome ſecond.*
Exemptus.
Quando quis ſit exemptus, pag. 467. tomo ſecundo.
Exheredare.
Filius exheredatus pro mortuo habetur. pagin. 376. col. 2. num. 51. tomo tertio.
Exheredatio
Poteſt fieri in defectum conditionis, ſub qua filiusfamiliàs inſtitutus fuit. pagin. 374. col. 2. num. 33. tomo tertio.
Dummodò ſit coheres purè datus; & conditio, *vivo ſilio*, extet, vel deficiat. pag. 374. 375. tomo tertio.
Filiusfamiliàs debet inſtitui, vel exheredari pro forma teſtamenti. pag. 375. col. 1. num. 38. tomo tertio.
Filiusfamiliàs poteſt ſub quavis conditione, vel modo, causâ expreſsâ, exheredari. col. 2. num. 43.
Portio exheredati nec pro rata quidem legitimæ, ceteris filiis accreſcit, niſi parens velit. pag. 375. 376. num. 44.
Exheredatio.
Majus eſt odium exheredationis quàm favor teſtamenti. pag. 379. col. 1. num. 4. tomo tertio.
Non valet exheredatio niſi nominatim, explicatè, & de novo purè facta. pag. 380. 381. tomo tertio.
Odium exheredationis. pag. 378. 379. tomo tertio.
Si ità facta ſit exheredatio; *Si filius natus, natave filia ſit, exheres eſto.* Utriſque natis, non rumpitur teſtamentum. pag. 378. 379. & ſeqq. tomo tertio.
Si vera facultas fuerit exheredandi heredes tempore digeſtorum, tamen ſæpè non malâ mente. pag. 383. col. 1. num. 3. tomo tertio.
Pendente querelâ inofficioſi, ſcriptus heres poſſidet. pag. 383. col. 1. num. 3. tomo tertio.
Ex nunc.
Prout ex tunc clauſula quomodo intelligenda. pag. 95. col. 2. tomo ſecundo.
Exonia.
De ſolemnitate damnata ſuper exoniis faciendis. pagin. 617. col. 1. tomo ſecundo.
Expectativas.
Ordinationes & conſtitutiones gratiarum expectativarum non deberent locum habere in Eccleſia Gallicana. pagin. 673. col. 2. tomo ſecundo.
Expenaſ.
An condemnatio expenſarum ſine delectu habeat locum in Turonia. pag. 605. col. 2. tomo ſecundo.
Expenſæ reales & perſonales. pag. 406. col. 2. num. 9. tomo tertio.
In utriſque ſolùm attendi an negotium ſit commune, vel non. *ibidem.*
Quando deducantur expenſæ quas aliàs, vel feciſſet domi, vel pro ſe. pag. 407. col. 2. num. 17. tomo tertio.
In re communi non curatur quod alter erat tantùm expenſurus. *ibidem.* num. 18.
Expencion,
Ou renonciation comment ſe fait. pag. 731. *tome ſecond.*
Exportare.
Quæ res exportari non debeant. pagin. 674. 675. tomo tertio.
Expreſſus.
An eadem poſſit eſſe vis taciti & expreſſi. pag. 839. 840. tomo ſecundo.
Non expreſſum relinquitur in diſpoſitione juris. pag. 959. col. 2. numer. 4. tomo ſecundo.
An expreſſum ſemper faciat ceſſare tacitum. pag. 34. col. 1. tomo tertio.
Eadem vis taciti & expreſſi. pag. 367. col. 1. numer. 31. tomo tertio.
Expromiſſor.
Expromiſſor eſt qui pro non obligato ſe obligat, nec habet beneficia fidejuſſorum. pag. 12. col. 1. num. 53.
Novatio non præſumitur; ſed potius adpromiſſor quàm expromiſsor. *ibidem*, tomo tertio.
Extendere.
Unica & expreſſa ratio non ſufficit ad extendendum contrà jus commune. pagin. 998. col. 2. numer. 114. tomo ſecundo.
Extenſio
Fit, ut vitetur occaſio falſi. pag. 907. col. & 2. num. 5. tomo ſecundo.
Extenſio non fit contrà æquum aut ſolitum. pag. 673. col. 2. tomo ſecundo.
Gnomon extenſionis. pagin. 173. col. 1. num. 390. tomo tertio.
Ex præſumpta mente fit extenſio de caſu ad caſum, vel de perſona primi gradûs. pag. 940. col. 1. & 2. num. 9. tomo ſecundo.
Sed numquam de gradu in gradum. *ibidem*, num. 8.
Extenſivus.
In quibuſnam cauſis extenſiva interpretatio admittatur. pag. 160. 161. & num. 391. tomo ſecundo.
Extraneus an ceſſionem poſtulare poſſit, quando ei permittitur ſolutio. pagin. 138. 139. tomo ſecundo.
Extraneus pro debitore conſignans an creditorem conſtituat in mora. pag. 134. 135. tomo ſecundo.
Extraneus.
Extraneus pluribus natis, ſemper excluditur. pag. 362. col. 1. & 2. num. 76. tomo tertio.
Extremus.
Extremorum ratio ſecundùm leges. 173. 174. num. 480. tomo ſecundo.
Pertinacia extremorum ruit in hyperbolas. pag. 330. num. 19. tomo tertio.
Ratio extremorum ſecundùm leges. pag. 173. 174. tomo ſecundo.

F

Facere.
Verè facit qui per alium facit. pag. 908. col. 2. numer. 4. col. 2. tomo ſecundo.
Verb. *Facere*, generaliſſimum. pag. 79 col. 2.
Ubi ad differentiam dationis facere, id eſt, tranſlationis dominii. *ibidem*, tomo tertio.
Facere verbum ſtrictè & largè ſumptum. pag. 91. col. 1. num. 8. tomo tertio.
Quidquid non eſt dandi, eſt faciendi. pagin. 93. col. 2. num. 15. tomo tertio
Simplex obligatio faciendi quando principaliter factum debetur. *ibidem*, num. 18.
In venditione generis venditor non tenetur regulariter dare; ſed facere. pag. 94. col. 2. num. 25. tomo tertio.
Factum nudum merè vel non. *ibidem*, num. 30.
Poſſeſſio facti eſt effectus juris habentis. *ibidem*, num. 31.
Obligatio liberandi debitorem, facti eſt. pagin. 95. col. 2. numer. 32.
Mixta obligatio eſt quando datio & factum æquè principaliter debentur. *ibidem.*
Non poteſt quis facere quod ſibi non prodeſt, & aliis nocet. pag. 169. col. num. 367 tomo tertio.
De legato ad opus faciendum, aliud ſi heres obligatus ſit dare; aliud ſi etiam curare, vel facere. pag. 166. col. 2. num. 367. tomo tertio.
In dubio non cenſetur onus faciendi injunctum. *ibidem*, num. 374.
De factis in genere. *ibidem.*
Factus.
Facta verbis potiora. pagin. 968. col. 1. tomo ſecundo.
Caſus facti quid propriè ſit, & quid fieri in hoc debeat. pag. 179. col. 1. & 2. & 480. tomo ſecundo.
Variæ circumſtantiæ facti. pagin. 893. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Facta nuda ſemper ſunt dividua. pag. 167. tomo tertio. num. 306.
Factorum tres diviſiones. pagin. 171. col. 2. numer. 398.
Nullum factum adeò negativum, quin aliquod affirmativum implicet. *ibidem*, num. 381. tomo tertio.

De juris & facti ignorantia. pag. 577. 578. & ſeqq. Contingenti facti. *ibidem.*
Qualiter & cum qua cauſæ cognitione factâ alienum probet. pag. 637. col. 2. tomo tertio.
Non dicitur pars domûs facta, priuſquàm perfecta ſit. pag. 216. 217. tomo tertio.

Fait.

Amandes contre ceux qui obtiendront Lettres pour articuler calomnieuſement faits nouveaux. pag. 782. tome ſecond.

Falcidia.

In ratione Legis Falcidiæ quodnam pretium inſpiciatur. pag. 45. col. 1. & 2. tomò ſecundo.
Datum causâ conditionis implendæ, non imputatur in Falcidiam. pag. 173. col. 2. num. 394. tomo tertio.
Falcidia & Trebellianica non neceſſitatis, ſed liberi arbitrii eſt. pag. 184. col. 1. tomo tertio.
Diſcernitur legitima Falcidiæ & Trebellianicæ. *ibidem*, col. 2.
Aliud promittere factum, aliud contribuere ad factum. pag. 157. col. 1. num. 275. tomo tertio.
Obligatio facti præciſa eſt. pag. 162. 163. num. 319. tomo tertio.

Fallentia.

Quid, & quomodo ceſſet. pag. 418. tomo ſecundo.

Falſus.

Senatus-conſultum Libonianum de quaſi falſo habet locum etiam in teſtamento nuncupativo & codicillis. pagin. 902. col. 1. & 2.
Quid ſit reale falſum. pag 67. col. 1. num. 64. tomo tertio.
Quaſi falſum ex Senatuſconſultis Liboniano. *ibidem*, num. 65.
Non purgatur per ſubſcriptionem Tabellionis, vel Teſtatoris. *ibidem.*
Sed tantùm ſi teſtator manu ſuâ ſubſcripſerit. *ibid.* numer. 68.

Fama.

Etiam per famam, ſecundùm omnes quandoque agitur de dominio, & ante memoriam hominum. pag 884. col. 1. num. 11. tomo ſecundo.
Fama publica recens non probat. pag. eâdem.
Fama vetus probat. *ibidem.*

Familia.

Conſuetudo familiæ non valet in his quæ ſpectant ad deciſionem cauſarum. pag. 951. col. 2. num. 40. tomo ſecundo.
Deſcendentes per fœminas non ſunt de familia. pag. 955. col. 2. num. 12. tomo ſecundo.
Verb. *familia* non ultrà quartum gradum extenditur. pag. 955. col. 2. tomo ſecundo.

Familia erciſcunda.

Actio familiæ erciſcundæ, negotiorum geſtorum, & communi dividundo competit pro geſtis etiam ex neceſſitate, contrà omnes. pag. 140. 141. num. 178. tomo tertio.
Differentia inter actionem familiæ erciſcundæ, negotiorum geſtorum & communi dividundo. *ibidem*, num. 179.
Actio communi dividundo generalior eſt actione familiæ erciſcundæ. pag. 141. col. 1. num. 180. tomo tertio.

Favor.

Favore inductum non debet afferre damnum. pag. 335. col. 1. & 2. num. 59. tomo tertio.
Quod in favorem alicujus introductum eſt, non debet in ejus præjudicium converti. pag. 610. col. 2. tomo ſecundo.

Favorabilis.

Cauſæ favorabilis probatio favorabilis eſt. pag 855. col. 1. num. 21. tomo ſecundo.

Fauſſaire

Privé du poſſeſſoire beneficial. pag. 687. col. 1. & 2. 688.

Fauxmonnoyeur.

D'Amende des Fauxmonnoyeurs que le Roy ne doit avoir. pag. 663. col. 2. tome ſecond.

Feodal

De matiere feodale. pag. 693. col. 1. & 2. tome ſecond.

Ferté-Imbaut.

Couſtumes de la Baronie de la Ferté-Imbaut. pag. 738. tome ſecond.

Feudalis

Nuda recognitio an probationem præbeat. pag. 80. 81. tomo ſecundo.

Feudalitas

An attrahahat juriſdictionem. pag. 758. col. 1. tomo ſecundo.

Feudum.

Feuda quænam debitorum genera. pagin. 54. num. 137. tomo ſecundo.
An fiat remiſſio domino feudi, ſi partes ad diem ſibi aſſignatum in Parlamento venerint. pag. 140. tomo ſecundo.
Feudi alienati quandonam ad priſtinum ſtatum reducendi. pagin 520. tomo ſecundo.
An in fide non intrat & homagio, qui amittat feudum. p. 585. tomo ſecundo.
Feudum ſeparatum, aut ſubfeudum an poſſit ſeparari, aut tale fieri, & hoc in præjudicium Regis. pagin. 662. col. 1. tomo ſecundo.
Pagani vetiti feuda quærere, poſſunt partem feudi in reditum accipere. pag. 667. col. 2. tomo ſecundo.
Quare feudum habeat annexam juriſdictionem. pag col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Feudum regulariter non amittitur ipſo jure. 819. col. 2. tomo ſecundo.
Ubi feudum amittitur, requiritur ſententia declaratoria. pag. 820. col. 1.
An feuda veniant in petitione hereditatis. pagin. 866. col. 2. num. 13.
An contrà ſimplicem detentorem ſine titulo. *ibidem*, & 867.
Feuda hereditaria fiunt militaria. tomo ſecundo.
Feuda non ſunt hereditaria, nec veniunt inn petitione hereditatis. pag. 876. col. 2. tomo ſecundo.
Filius qui non poteſt capere feudum niſi adeat hereditatem, tamen non habet feudum tamquam heres, nec pro portione hereditaria, ſed viriliter jure feudorum. pag. 878. col. 1. num. 19. tomo ſecundo.
Feuda dignitatum Imperii non tranſeunt ad fœminas, nec ea quæ data ſunt generi vel poſteris. pag. 578, col. 2. numer. 21. tomo ſecundo.
Alienatio feudi non tenet ad vitam Vaſſalli; ſed ſtatim redit ad dominum, vel ad agnatos. pag. 876. col. 2. num. 23. 24 tomo ſecundo.
Ex figmento permutationis & veritatis venditionis feudum incidit in fideicommiſſum, & jure commiſſi, domino directo acquiritur. pag. 900. col. 2. numer. 24. tomo ſecundo.
Feuda empta non tenentur fidelitate. 687. tomo tertio.
Ergò ſunt feuda propria. *ibidem.*
Quando dicatur hereditarium feudum, vel ex pacto pag. 947. 948. tomo ſecundo.
Quando præſumitur hereditarium. *ibidem.*
Jus feudorum non eſt jus primogenituræ; ſed ſucceditur æqualiter. *ibidem*, num. 7. col. 2.
Feuda jure Romano incognita. *ibidem*, & 8.
Feudorum origo Francorum eſt; ſed Longobardi primi in Inſubria & Italia eorum uſum invexerunt. pag. 948. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.
Carolus-Magnus Regnum Longobardorum armis ſibi quæſivit, & tunc ceperunt feuda ibi eſſe perpetua. *ibidem*, num. 10.
Pacta contra naturam feudorum appoſita non extenduntur. pag. 949. tomo ſecundo, num. 17.
Feuda debent eſſe perpetua. pag. 950. col. 1. tomo ſecundo, num. 30.
In Regno Siciliæ ultrà generalem feudorum Conſuetudinem eſt una ſpecialis Conſuetudo ſuccedendi, more Francorum. pag. 950. col. 1. num. 39. tomo ſecundo.
Diſpoſitiones feudi factæ à Vaſsallo, non nocent his qui non conſenſerunt. pag. 651. col. 2. num. 41. tomo ſecundo.
Allodium præſumitur, feudum non præſumitur merè hereditarium. *ibidem*, num. 42.
Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo, quod tamen non eſt hereditarium. *ibidem*, num. 43.
Feuda quædam nobilitant. pag. 990. tomo ſecundo.
Non eſt differentia inter feudum & ſervitutem, datâ paritate terminorum. pag. 299. col. 2. n. 80. tomo tertio.
Dominus jure feudi retrahens nôn tenetur conſolidare. pag. 320. col. 1. num. 25. tomo tertio.
Feudi cognitio ad quem pertineat. pag. 448. tomo tertio.

Fictio

Tantùm operatur quantum veritas. pag. 229. col. num. 168. tomo tertio.

Duæ fictiones circà idem concurrunt. pag. 299. 300. numer. 84. tomo tertio.

Fideicommiſſarius.

Fideicommiſſario particulari non datur petitio hereditatis, nec directa, nec poſſeſſoria, nec civilis, nec prætoria, ſed actio ex teſtamento ut Legatario. pag. 812. col. 1. tomo ſecundo.

Secundus etiam univerſalis fideicommiſſarius non indiget reſtitutione pag. 812. col. 2. tomo ſecundo.

Fideicommiſſarius non ſuccedit gravato, ſed teſtatori. pagin. 831. col. 1. num. 52. tomo ſecundo.

Pro infectis habentur contrà fidecommiſſarium & fideicommiſſum attentata, eo extante. *ibidem*, num. 53.

An ſit locus Trebellianicæ in fideicommiſſo certarum terrarum quia vim legati, ſeu fideicommiſſi particularis habet. *ibidem*, numer. 55. tomo ſecundo.

Qualitas rerum facit præſumi commiſſum reale. pagin. 815. col. 1. num. 40.

Quo tempore fideicommiſſis præſcribatur. *ibidem*, tomo ſecundo.

Fideicommiſſum inducitur ab unica tacita ratione. pag. 821. col. 2. tomo ſecundo.

Prohibitio expreſsè facta ut bona remaneant in familia, operatur fideicommiſſum graduale etiam citrà conventionem. pag. 825. numer. 39. 40. tomo ſecundo.

Fideicommiſſum inducitur per tacitam voluntatem quæ ex conjecturis colligitur. *ibidem*, num. 41.

Qualitas rerum facit præſumi fideicommiſſum. *ibidem*, & 44. tomo ſecundo.

Quod minoris conjecturæ ad fideicommiſſum ſufficiunt. pag. 829. tomo ſecundo.

Prohibitio alienandi cauſata inducit fideicommiſſum, etiam tacitus favor, ut quando deſcendentes ab aliqua ſucceſſivè alienare prohibentur. pagin. 884. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

An requiratur fideicommiſſarium eſſe conceptum tempore alienationis. pag. 987. col. 1. num. 14. tomo ſecundo.

In fideicommiſſis ſubſtitutio debet impleri in forma ſpecifica, nec extenditur etiam ob veriſimilitudinem. pagin. 971. col. 2. numer. 9. tomo ſecundo.

Compendioſa ſubſtitutio non eſt quando fideicommiſſariam tantùm continet, ideò fieri non poteſt in codicillis. *ibidem*.

Subſtitutio fideicommiſſaria nullam directam continere poteſt. *ibidem*, num. 8. col. 2.

Fideicommiſſum eſt onus, & reſtringendum. pag. 972. col. 1. tomo ſecundo.

Conjecturæ ad extenſionem fideicommiſſi ſufficiunt. pagin. 958. col. 1. num. 35. tomo ſecundo.

Aliud fideicommiſſum in cauſa contraventionis; aliud fideicommiſſum graduale. pag. 986. col. 1. num. 7. tomo ſecundo.

Prohibitio alienandi res inducit fideicommiſſum, niſi in caſum conventionis. pagin. 986. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.

In fideicommiſſo graduali tenet alienatio ad votum gravati, & eſt vetus practica totius mundi. *ibidem*, tomo ſecundo.

An poſſit dari naſcituris. 987. col. 2. 988. col. 1. num. 23. tomo ſecundo.

Onus deferendi vel habendi nomen & arma facit fideicommiſſum reale. pag. 989. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Fideicommiſſa in rem non reſtringuntur ad quartum gradum; ſed extenduntur in infinitum. pag. 989. col. 2. num. 40. tomo ſecundo.

Qualitas rei facit extendi fideicommiſſum. pagin. 989. 990. num. 41. tomo ſecundo.

An qualitas perſonarum faciat extendi fideicommiſſum. pag. 990. 991. num. 45. tomo ſecundo.

An conſuetudo nobilium. *ibidem*, num. 47.

An in fideicommiſſis particularibus poſiti in conditione, ſint in diſpoſitione. *ibidem*, num. 48.

Fideicommiſſum finitur in quarto gradu. pag. 992. col. 1. num. 62. tomo ſecundo.

In novell. *De reſtitution. fideicommiſſ.* quatuor gradus computantur ex parte gravati non fideicommiſſarii. pag. 999. col. 1. & 2. num. 118. tomo ſecundo.

Vera Hypotheſis, Authent. *De reſtitution. fideicommiſſ.* pagin. 999. 1000. num. 123. tomo ſecundo.

Sufficit fideicommiſſum vel animum diſponendi reſultare ex verbis teſtamenti. pag. 923. col. 2. 924. col. 1. tomo ſecundo.

Fideicommiſſum reſultat ex eo quòd quis honoratur ad vitam ſuam tantùm. pagin. 924. col. 1. numer. 3. tomo ſecundo.

Prohibitio alienationis cauſata inducit fideicommiſſum ad limites cauſæ expreſſæ. *ibidem*, num. 5.

Fideicommiſſum inducitur ex conjecturis. *ibidem*, numer. 6.

Fideicommiſſa olim non obligabant, ideò nullam ſolemnitatem exigebant. pagin. 31. col. 2. num. 27. tomo tertio.

Servitus rectà tranſit etiam ex fideicommiſſo particulari. pag. 320. col. 1. num. 2. tomo tertio.

Fideicommiſſa & legata mutuò ſunt exæquata. *ibidem*, tomo tertio.

De fideicommiſſis. pag. 751. col. 2. tomo tertio.

Fidejubere.

Gravati fidejubere an teneantur inſolidùm. pag. 347. col. 1. numer. 18. tomo tertio.

Non poteſt quis mandare fidejuberi in ſeipſum. pagin. 348. col. 1. num. 21. tomo tertio.

Fidejuſſio

Non fit niſi per ſtipulationem. pagin. 8. col. 2.

Fidejuſſio quando renovanda. pag. 348. col. 2. num. 31. tom. tertio.

Fidejuſſor.

Qui diù perſtitit in obligatione, an poſſit petere ut abſolvatur. pag. 100. tomo ſecundo.

Cur debitorum intereſt ne damno afficiantur fidejuſſores: Et ut faciliùs inveniuntur. *ibidem.*

Fidejuſſoria obligatio an ſine mercede procedere debeat. pag. 100.

Fidejuſſor qui liberationem à ſpontaneo debitore accepit, mercedem accepiſſe dicendus. pagin. 101. 102. tomo ſecundo.

Fidejuſſoris officium gratuitum. *ibidem.*

Inconſulta fidejuſſio damnata. pag. 102. tomo ſecundo.

An dotium nomine accipiantur fidejuſſores. *ibidem*, & ſeqq. tomo ſecundo.

An, & à quo reprobetur & prohibeatur fidejuſſio. *ibidem*, tomo ſecundo.

An minor fidejubere poſſit. *ibidem.*

Improba fidejuſſio quâ ratione vetat in luem nequam adoleſcentum. *ibidem*, & ſeqq.

Fidejuſſor omnia debitoris bona ſibi hypothecæ jure habet obſtricta, ut ſe damno ſervet indemnem. pag. 276. tomo ſecundo.

An ſententia lata contrà principalem poſſit executioni mandari contrà fidejuſſorem. pag. 458. tomo ſecundo.

Fidejuſſor, qui in plus fidejuſſit, tenetur uſque ad ſummam principalis. pag. 53. col. 2. num. 28. tomo tertio.

Debitor admiſſus ad ſolutionem partis, poteſt uni ex fidejuſſoribus diviſim obligatis gratificari; de conſenſu tamen creditoris, atque de conſenſu confidejuſſorum. pagin. 122. 123. col. 2. num. 53. tomo tertio.

Unus fidejuſſorum non poteſt cogere creditorem ad ſe exonerandum, parte ſuâ oblatâ & conſignatâ, etiamſi diù fuerit in obligatione, ac etiamſi debitor ex pacto poſſit particulatim ſolvere. *ibidem*, num. 56.

Etiamſi jure ipſo non tenetur, niſi ad partem oblatam. pag. 124. col. 1. num. 56.

De illo qui dedit plures fidejuſſores. pag. 123. col. 1.

Quia idem eſſet in his qui pro parte res ſuas obligaſſent, & in ſingulis ſingulorum heredibus, ſed non in eo qui tantùm promiſiſſet indemnem ſervare pro parte. pagin. 103. col. 1. num. 52. tomo tertio.

Index.

CCCCccc ij

Fidejuſſor non poteſt ſolvere de bonis debitoris ſine mandato. pag. 137. col. 2. num. 168. tomo tertio.

Fidejuſſor tenetur in omnem caſum, niſi dictum ſit. pag. 479. num. 207. tomo tertio.

Fidejuſſores judicatum ſolvi habent beneficium diviſionis. pag. 190. 490. col. 1. num. 517. tomo tertio.

De fide inſtrumentorum, & amiſſione illorum, ac de Apochis, & Antapochis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt. pag. 650. tomo tertio.

Fides.

Bona fides exigit ut ſine interpellatione & mora uſuræ debeantur. pag. 273. tomo ſecundo.

Bona fides non patitur ut bis idem exigatur. pag. 297. tomo ſecundo.

Exemplum ſimplex contrà producentem plenam fidem facit. pag. 919. col. 2. num. 8. tomo ſecundo.

Et ſufficit pœna à Lege expreſſa. *ibidem.*

Inſidiari fingendo contra fidem, eſt proprium opus diaboli. pag. 935. 936. tomo ſecundo.

Declaratio & executio fidei. pag. 563. col. 1. tomo tertio.

Differunt fides, vel veritas, & inſtrumentum. pag. 595. tomo tertio.

Fiefs.

Des fiefs & profits feodaux. pag. 696. 698. tomo ſecundo.

Fieri.

Sub facto continetur non fieri. pagin. 91. col. 1. numer. 6. tomo tertio.

Filia.

An filia minor etiam ſine Curatore poſſit renuntiare. pagin. 830. tomo ſecundo.

Propriâ renuntiatione communiter approbatâ, excluſa excluditur ubique; ſed quatenùs in vim conſuetudinis à ſucceſſione excluditur, non excluditur niſi in bonis ſub dicta Conſuetudine. pag 955. col. 2. num. 14. tomo ſecundo.

Filia quæ renuntiavit futuræ ſucceſſioni, an ex enormi læſione poſſit reſtitui. pagin. 968. col. 1. numer. 1. tomo ſecundo.

Talis renuntiatio non fit niſi præſente & conſentiente illo de cujus ſucceſſione agitur. *ibidem.*

Non ſolùm per filios inſtitutos, ſed etiam per venientes ab inteſtato excluditur, ſed non per abſtinentes. *ibidem*, col. 2. num. 6.

Sub Parlamento Pariſienſi non curatur de læſione talis filiæ in legitima, quando ceſſit judicio parentum aſcendentium. pagin. 969. 970. tomo ſecundo.

Nec curatur de juramento, ſed de ratione politica. pag. 669. col. 2. num. 10. tomo ſecundo.

Filia inſtituta in re certa, venit appellatione liberorum heredum. pag 969. 970. tomo ſecundo.

Verb. *heredibus* non refertur ad filiam in re certa inſtitutum. pagin. 971. col. 1. tomo ſecundo.

Pater non præſumitur fratrem filiæ præferre. pag. 972. num. 14. tomo ſecundo.

Olim deterior erat conditio filiarum. pag. 358. 359. numer. 41. tomo tertio.

Multùm refert filiam in genere, vel rectam perſonam ſub conditione inſtitui. pag. 376. col. 2. num. 52. tomo tertio.

Filia renuntians in favorem cenſetur adire. pag. 506. col. 1. num. 38. tomo tertio.

Filius.

Verb. *Filii*, vel *Liberi* ad maſculos ex mente teſtatoris reſtringitur. pagin. 813. col. 1. num. 15. tomo ſecundo.

Filii videntur in dubio, potiùs in conditione quàm in diſpoſitione poſiti. pagin. 828. col. 1. tomo ſecundo.

Poſtquam filii ſimpliciter approbaverunt teſtamentum, & in ea voluntate deceſſerunt, an poſſint eorum deſcendentes quicquam cauſificari de legitima. pagin. 831. col. 2. numer. 61.

Filius non poteſt rem certam eligere pro ſua legitima, ſed causâ cognitâ. *ibidem*, tomo ſecundo.

An poſſit filius rem certam eligere pro ſua legitima, etiam alienando. pag. 884. 885. tomo ſecundo.

Filius rem alienando, videtur eam eligere pro legitima. pag. 887. col. 2. num. 44. tomo ſecundo.

Secùs quando filius nihil habet commune cum alio. *ibidem*, num. 45.

Etiam, ſi non poſſet eligere, niſi vocato fideicommiſſario, per longiſſimum tempus confirmatur electio. *ibidem*, num. 47. tomo ſecundo.

Filii contenti in legatis faciunt partem in legitima. pag. 911. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.

Hodiè valet inſtitutio filiifamiliàs, ſub conditione fortuita, quia de legitima rejicitur. pag 915. col. 2. numer. 17. tomo ſecundo.

Sive ab inteſtato, ſive ex teſtamento filius conferre debet. *ibidem.*

Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo; quod tamen eſt hereditarium. pag. 951. col. 2. num. 43. tomo ſecundo.

Filius heres in re certa vel in uncia; nihilominùs ſuccedit æqualiter in feudo, nec locus eſt primogenituræ. pagin. 951. 952. tomo ſecundo.

Filius non ſuccedit in feudo jure teſtati, vel inteſtati; ſed jure feudorum, vel inveſtituræ. pag. 952. col. 2. num. 46.

Niſi hoc fiat in feudo merè hereditario. *ibidem*, col. 2. num. 47. tomo ſecundo.

Feudum conceſſum pro filio & liberis, nullo modo eſt hereditarium. *ibidem*, num. 48.

Appellatione filii non venit nepos etiam conſervandi teſtamenti causâ. pag. 655. col. 1. & 2. num. 6. tomo ſecundo.

Filiorum appellatione veniunt omnes deſcendentes ad eorum commodum. pag. 956. col. 2. num. 20. tomo ſecundo.

Verb. *Filii & liberi* in quo differunt & correſpondeant. pag. 956. 957. num. 22. tomo ſecundo.

Filiorum appellatione veniunt omnes deſcendentes, niſi graventur. pag. 957. col. 1. num. 25. tomo ſecundo.

Sententiæ Senenſes contra filium vendicantem inique. pagin. 186. 187. tomo tertio.

Julianus male confert filium cum matre, & matrem cum filia: ſed filius & filia debent invicem conferri. pag. 356. col. 1. & 2. num. 25. tomo tertio.

Difformiter gravatus in caſum filiorum, vel filiarum, non tenetur ſi filium vel filiam relinquat, niſi in legatis juridicis. pag. 368. col. 1. num. 114. tomo tertio.

Si naſcatur filius, fiat hoſpitale puerorum; ſi fiat hoſpitale puellarum, utroque nato, nihil fiat. pag. 368. col. 1. & 2. n. 117. tomo tertio.

Pater filios naturales addicendo Curiæ, legitimat. pagin. 37[illegible] col. 1. num. 49. tomo tertio.

Et tenetur eis dodrantem relinquere, & portio recuſantis accreſcit volentibus Curiales fieri. *ibidem*, num. 50.

Filius exheredatus pro mortuo habetur. *ibidem*. col. 2. numer. 51.

Filiorum appellatione ſtricta an veniant nepotes. pag. 384. col. 2. num. 16. tomo tertio.

Naturales tantùm filii jure Romano incogniti. pagin. 401. col. 1. num. 11. tomo tertio.

Filius naturalis pro juſto, legitimus autem pro adoptivo in jure acceptus. pag. 403. col. 2. num. 28. tomo tertio.

Adoptatus ſumebat nomen patris cum diminutione, ſtante naturali. *ibidem*, num. 30.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſervus pro domino conveniatur. pag. 685. col. 1. & 2. tomo tertio.

Fille

Mariée & appanée par pere ou par mere, ayeul ou ayeule paternels ou maternels, ſi elle peut demander legitime, ou ſupplement d'icelle. pag. 762. col. 2. tome ſecond.

Entre filles point de droit d'aineſſe. la meſme.

Finalis

Valet argumentum à ratione finali unica, etiam tacita. pagin. 925. col. 2. tomo ſecundo.

Finance.

D'où vient le tranſport des finances de France. pag. 1049. *col. num.* 197. *tome ſecond.*

Finis.

Finium regundorum. tit. 39. pag. 628. 629. & ſeqq. tomo tertio.

Fiſcales.
Fiſcalium ingenium. pag. 14. col. 1. num. 58. tomo ſecundo.
Fundi Fiſcales qui. pag. 165. 166. tomo ſecundo.
Fiſcus.
Fundi Fiſci & fiſcales quinam propriè ſint. pag. 145. 146.
A Fiſco cur nulla ſperatur gratia. *ibidem.*
Quonam jure utatur Fiſcus. pagin. 507. 508.
Fiſcales quomodo Leges violent. *ibidem*, tomo ſecundo.
Ne Fiſcus, vel Reſpublica procurationem alicui, patrocinii causâ in lite præſtet. tomo tertio. pag. 607.
Privilegia Fiſci ad ipſum ſolum ſpectantia de jure civili. pagin. 626.
Fiſci debitores & tributorum publicorum, an gaudeant immunitate. pag. 627. col. 1. tomo ſecundo.
Quando Fiſcus vel privatus debitoris ſui debitores convenire debeat, vel poſſit. pag. 645. tit. 15. tomo tertio.
Patronus Fiſci excuſationem habet à tutelis. pagin. 890. col. 2. num. 26.
Flandrenſis.
A quonam Flandrenſes fuerint oppreſſi, & pôſt reſtituti. pag. 533. tomo ſecundo.
Florentinus.
Pandectæ Florentinæ quo numero habendæ. pag. 44. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Florentini Archetypi error. pagin. 18. col. 1. 47. tomo ſecundo.
Pandectæ Florentinæ non ſunt Archetypus Juſtiniani. pag. 272. col. 2. num. 518. tomo tertio.
Flumen.
Flumina, & uſus eorum publica ſunt jure gentium. pag. 845. 446.
Flumen jure privato ſpectat ad dominum ripæ pro modo latitudinis. pag 846.
Conſuetudo antiqua dat jus liberè trajiciendi. *ibidem.*
Odioſa & vetita nova fluminum vectigalia. *ibidem.*
Pro ſimplici facultate trajiciendi impedita poteſt agi injuriâ; ſed pro jure vel quaſi poſſeſſione, vendicationibus & interdictis. *ibidem*, tomo ſecundo.
Fœderatus.
Fœderati liberi ſunt, ſed inferiores, & exteri, & peregrini. pagin. 1059. 1060. tomo tertio.
Fœmina.
Valet pactum inter nobiles quòd fœminæ in certis eorum terris non ſuccedant. pag. 874. tomo ſecundo.
Fœminæ numquam ſuccedunt in feudo, niſi ex ſpeciali pacto, & deficientibus maſculis. pag. 949. col. 1. num. 16. tomo ſecundo.
Deſcendentes per fœminam non ſunt de familia. pag. 955. col. 2. num. 12. tomo ſecundo.
Perpetua excluſio fœminarum eſt perpetua incluſio maſculorum. pagin. 989. col. 1. num. 34. tomo ſecundo.
Statuta excludentia fœminas, quando ſint favorabilia. pag. 991. col. 1. num. 53. tomo ſecundo.
Fœnebre.
Vetus Urbi fœnebre malum, & ſeditionum, diſcordiarumque celeberrima cauſa. pagin. 37. col. 2. num. 90. tomo ſecundo.
Fœnerari.
Activè & paſſivè utrum melius. pag. 18.
Juſtinianus prudentiſſimus & pius *[illegible]*, quid de fœneratoribus in ſuis legibus ordinârit. pag. 10. tomo ſecundo.
Fœneratio
An ſit juſta negotiatio. pag. 23. col. 2. num. 58. tomo ſecundo.
Negotiatores qui ſolam fœneratoriam profitentur, an dicantur liciti negotiatores. *ibidem.*
Unde metienda quantitas illius; *ibidem.*
Fœneratitius.
Negotiatio fœneratitia rejecta. pag. 183. num. 458. tomo ſecundo
Fœnerator.
Quo caſu dicatur debitor uſurarius. pag. 3. col. 1. tomo ſecundo.
Fœnerator illicitus an ſortem perſequatur, an reditum. pag. 63. 64. tomo ſecundo.
Quam melioris conditionis ſit fœnerator modum excedens, quam improbus. *ibidem.*
Fœneratorius.
Negotiatio fœneratoria non probatur. pag. 252. 253 tomo ſecundo.
Fœnus
Quid Latinis ſignificet. pag. 2. col. 2. tomo ſecundo.
Fœneratica ars quare odio habeatur. *ibidem.*
Fœnus grave quo tempore in uſu. tomo ſecundo, pagin. 14. col. 2. num. 41.
Quando & quale Romam ſubintravit. pag. 15. col. 1. num. 14 tomo ſecundo.
Quo tempore & quomodo decuplo auctum. pag. 15. col. 1. numer. 42.
Fœnus unciarium & ſemiunciarium quandonam factum apud manos. pag. 15. col. 2. numer. 42. tomo ſecundo.
Fœnoris renovatio apud Ciceronem qualis. pagin. 16. col. 1. num. 44. tomo ſecundo.
Fœnus improbum centeſima. pag. 17. tomo ſecundo.
Fœnoris annui antiqua mentio. pag. 19. col. 1.
Commodior & honeſtior fœnoris forma. pag. 34. col. 2. num. 80. tomo ſecundo.
Quare odioſior qui ab initio fœnus illegitimum ſtipulatur; licet ex poſtfacto licitum exigat quàm qui ab initio licitum ſtipulatus, illicitum poſteà exigit. pag. 93. 94. tomo ſecundo.
Differunt fœnus, ſocietas, mercatura. pag. 216. col. 1. tomo ſecundo.
Fœnoris neceſſitas. pagin. 228.
Uſus moderandus. *ibidem*, tomo ſecundo.
De fœnore ex parte emptoris. pag. 237. col. 1. tomo ſecundo.
Differentia inter fœnus negotiativum & incidens. pag. 249. col. 1. & 2. 250. tomo ſecundo.
Quid cenſendum de nautico fœnore. pag. 665. tomo tertio.
Foncier.
De juſtice foncière & des exploits d'icelle. pag. 697. tome ſecond.
Forcluſion.
Contre les Sentences données par forcluſion n'y aura remede que par appel. pag. 770. col. 1. tome ſecond.
Forenſis.
An Forenſes teneantur dare cautionem judicatum ſolvi. pag. 562. tomo ſecundo.
Forfaiture.
Des forfaitures & confiſcations. pag. 698. col. 1. tome ſecond.
Forefactum.
Quando quis dicatur repetiri in forefacto præſenti. pag. 365. tomo ſecundo.
Forenſis.
Trutinæ Forenſes. pag. 200. col 1. tomo ſecundo.
Forma.
Solemnitas quandonam dicatur de forma. pag. 65. numer. 40. tomo tertio.
Exempla formæ. *ibidem.*
Ligatur forma in delegatione expreſſa. pag. 53. col. 1. num. 91. tomo tertio.
Forma non poteſt fieri per æquipollens. pagin. 71. 72. tomo tertio.
Formula.
Quando ſublatæ formulæ verborum in ſtipulationibus. pag. 29. col. 1. num. 3. tomo tertio.
Fortalitium.
An contribuere debeant ad Fortalitium reparandum habitantes extrà. pag. 580. tomo ſecundo.
Forum.
Conſuetudines & Leges fori ſervandæ, cùm agitur de ordinanda lite. pag. 446. tomo ſecundo.
Palatini non habent privilegium fori in muneribus patrimonialibus, vel obligatione legali. pag. 841. col. 1.
An Clerici in actione reali ſint de foro ſeculari. pagin. 842. tomo ſecundo.
Non eſt facilis differentia quæ eſt facienda inter forum civile & forum conſcientiæ. pagin. 128. numer. 94. tomo tertio.

Fournir.

Fournir & faire valoir. Quid de hac clauſula dicendum. pag. 53. 54. tomo ſecundo.

Frais

Où ſe prendront les frais des Procès criminels , & particulierement les amendes teſmoins nommez par l'accuſé pour ſa juſtification. pag. 794. tome ſecond.

Franc.

Prix du Franc de Flandres. pag. 594. col. 2. tome ſecond.

Franc-aloy

D'heritages tenus en Franc-aloy , cenſive , & amortis. pag. 696. col. 2. tome ſecond.

France.

Il n'y a qui deux lignées des Rois de France. pag. 1036. nombr. 74. tome ſecond.

La Couronne de France ne fut jamais transferée à autre peuple, ny à autre nation. pag. 1036. 1037. nomb. 76. tome ſecond.

Et ſe defere de mâle en mâle plus proche de ligne par la Loy Salique , qui eſt auſſi ancienne que la Couronne. pag. 1037.

Par laquelle les femelles & leurs deſcendans ſont exclus. là meſme.

Par la Loy Salique le Royaume de France eſt ſemblable à celuy de David & de Iuda. pag. 1037. tome ſecond.

Francia.

In Regno Franciæ quotuplex differentia patriæ. pag. 471. tomo ſecundo.

Jura & Privilegia Regni Franciæ. pag. 539.

Imperator in Regno Franciæ non habet territorium. *ibidem*, tomo ſecundo.

An Rex Franciæ recognoſcat in temporalibus ſuperiorem , *ibid.*

Habet pulcherrimum nomen. *ibidem*, tomo ſecundo.

Franchiſe.

Si elle peut avoir lieu ez choſes civiles , ou criminelles , quant à la priſe. pag. 795. col. 1. & 2. tome ſecond.

Francigena

An ſint Imperio annumerandi. pag. 539. tomo ſecundo.

François.

Les François vinrent aſſaillir Ceſar en ſon Camp , & ne ſe retirerent qu'avec butin. pag. 1036. tome ſecond.

Et auparavant s'appelloient Sicambriens. là meſme.

Le regne des François ne fut interrompu par l'interregne de 25. ans. là meſme.

Les François avoient ce nom plus de cinquante ans avant la naiſſance de Jeſus-Chriſt. pag. 1036. nomb. 65. tome ſecond.

Et mirent en danger l'armée de Ceſar. là meſme.

Franci.

Molinæus de origine , progreſſu & excellentia Regni Francorum, Gallicè editus Pariſiis anno 1561. & Lugduni 1563. pag. 43. col. 2. num. 106. tomo ſecundo.

Sive Alemani , ſive Franci ſedes ſuas , pulſis Romanis , repetierunt. pag. 547. tomo ſecundo.

Francia.

Regni Franciæ duratio omnium longiſſima. pag. 1051. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.

Ejus cum Davidico convenientia. *ibidem.*

Feudorum origo Francorum eſt; ſed Longobardi primi in Inſubria & Italia, illorum uſum invexerunt. pag. 948. numer. 9. tomo ſecundo.

Imperium Francorum centum viginti fere annis duravit. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.

Et poſt ducentos annos Conradus ſecundus Leges Francorum Principum de feudi tranſmiſſione redintegravit. *ibidem*, & pag. 946. num. 16.

Franciſcus I.

Studiorum ardorem quâ ratione in Subditis ſuis excitarit. pag. 1.

Athenas ipſas, ignaviâ expulsâ, Lutetiam advexit. *ibidem.*

Frater.

Appellatione fratris venit uterinus, ſed non frater patruelis. pag. 80. col. 1. num. 12. tomo tertio.

Fratribus non debetur legitima de Conſuetudine Burgundiæ. pag. 940. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Pater non præſumitur fratrem filiæ præferre. pag. 972. col. 2. num. 14. tomo ſecundo.

Fraternitas.

Conventiones fraternitatum inter Principes Germaniæ. pagin. 863. col. 1. tomo ſecundo.

Fraus.

Nihil eſt quod faciliùs omnia corrumpat quàm fraus. pagin. 3. col. 1.

Fraus violentus prædo. *ibidem.*

Differentia fraudis & ſimulationis. pag. 168. tomo ſecundo.

Fraus in ultimis judiciis facilè non præſumitur. pagin. 206. tomo ſecundo.

Interpoſitio perſonæ fraudem auget. pag. 908. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Fraudis vitandæ causâ lex dura & pœnalis extenditur. pagin. 105. col. 1. & 2. num. 26. tomo tertio.

Sic aliàs unius delectu ad omnium conſortium tranſiedi ſpendium. *ibidem*, num. 30.

Non eſt fraus quoties per alium modum , licèt tantumdem fiat. pag. 349. tomo tertio.

Non dicitur fieri fraus , niſi ſuprà permiſſum. pag. 489. col. 2. num. 29. tomo tertio.

Fructuarius.

Diſpoſitio fructuarii an valeat , intelligitur de fructibus. pag. 249. col. 1. 329. tomo tertio.

Morte fructuarii etiam naturalis poſſeſſio ſtatim reconſolidatur. pag. 261. col. 1. num. 432. tomo tertio.

Fructus.

Quænam debeat haberi ratio fructuum. pag. 162. 164. tomo ſecundo.

Rei fructus eſt , vel pignori dare licere. pag. 164. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Fructus veniunt ex mora irregulari. pag. 257. 258. tomo ſecundo.

Fructus percipiendi debentur ab anno retrò interdicti, uti poſſidetis. 816. col. 2.

Jus retentionis & lucrum fructuum valdè differunt. pag. 281. col. 2. tomo tertio.

Emptor etiam moroſus debet habere fructus pro ratà temporc particularis ſolutionis. *ibidem.*

An fructus veniant ut fructus , an ut intereſſe non refert. pag. pag. 481. col. 2. tomo tertio.

Licet fructus veniant ut intereſſe , tamen non ſubſunt duplo. *ibidem*, num. 219.

Fructus pignoris non debent in ſortem imputari principalem. pag. 628. col. 1. tomo ſecundo.

Non obſtante pacto quo agitur de fructibus non computandis in ſortem ; quia tale pactum eſt uſurarium. *ibidem.*

Venditori re traditâ, currunt uſuræ pretii : etiamſi res non ferat fructus. *ibidem*, numer. 5. tomo ſecundo.

Quoties ſunt permiſſæ uſuræ , valet pactum de fructibus non imputandis in ſortem. pag. 929. num. 6. tomo ſecundo.

Fruits.

S'ils ſont ſubiets aux limites de l'uſure , ou s'ils ſe compenſent avec icelle. pag. 266. 268. tome ſecond.

Fruits favorables quels. pag. 389. tome ſecond.

Reſtitution de fruits depuis la demeure & mauvaiſe foy. pag. 781. col. 1. tome ſecond.

Condamnez à rendre fruits , exhiberont comptes, affermeront & payeront ce qu'ils auront affermé. pag. 782. col. 1. tome ſecond.

Et dans quel temps. là meſme.

Si les parties peuvent informer ſur plus grande valeur de fruits, ſi elle eſt maintenuë. là meſme.

Peine à celuy qui aura mal & calomnieuſement affermé iceux fruits. là meſme , *col. 2.*

Qu'il faut faire en tous Sieges royaux rapport de la valeur de tous fruits par chacune ſemaine. là meſme.

Qui doit faire ce rapport. là meſme.

Fruits ſeront eſtimez par extrait des Regiſtres. pag. 883.

Frumentarius.

Teſſera frumentaria militiæ. pag. 93. col. 1. num. 17. tomo tertio.

Frumentum.

De non vendendo frumento in viridi. pagin. 201. col. 1. tomo ſecundo.

Fruſtratio

Facti citrà dolum facit locum pœnæ compromiſſi. pag. 942. col. 1.

Fuga

Rei ſpecies ſemiplenæ probationis. pag. 636. col. 1. tomo tertio.

Aliquando fugâ plenè, aliquando ſemiplenè probatur. *ibidem.*

Diſtinctio fugæ. *ibidem.*

Criminalis fuga. *ibidem.*

Prima ſpecies fugæ probatoria. *ibidem.*

Allegatio juſtæ cauſæ in fuga. *ibidem*, col. 2.

Adjuvans fugam vel procurans tenetur omnibus creditoribus. ad intereſſe. *ibidem*, & ſeq.

Fundatio.

An-ſit audiendus petens tranſumptum fundationis. pag. 659. col. 2. tomo ſecundo.

Abuſivum exigere pro decreto fundationis. pagin. 680. col. 2. tomo ſecundo.

Fundus.

Pretia fundorum qualia ſint. pag. 107. tomo ſecundo.

Differentia inter fundum & reditum redimibiles. pag. 139. col. 1. num. 317. tomo ſecundo.

Quinam ſint fundi propriè dicti fiſcales. pag. 145. 146. tomo ſecundo.

Quare gravius ſit vili pecuniâ fundum emere, quàm vili pretio in antichreſin accipere. pag. 167. 168. tomo ſecundo.

Qui jure familiaritatis amici fundum ingreditur, an videatur eum poſſidere. pag. 607. col. 2. tomo ſecundo.

Si fundi non venalis datio pro pretio fundi venalis cedat, ut ſic perficiatur contractus emptioni & venditioni ſimillimus, multò magis id obtinebit ubi compermutati fundi æquè publicæ venditioni expoſiti ſunt. pag. 898. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.

Ubi eo ſunt animo emptor ut emat, venditor ut vendat, & certum pretium contractûs emptionis & venditionis eſſe cenſetur. *ibidem.*

Unio & confuſio fundorum non præſumitur. pag. 319. col. 1. num. 19. tomo tertio.

Obligatio perſonalis non ſequitur fundum. pag. 301. 302. numer. 94. tomo tertio.

Fur

Et latro in quo differant apud Ariſtophanem. pag. 6. col. 1. tomo ſecundo.

Fur non reddit ſuperlucrum. pag. 261. tomo ſecundo.

Furioſus

De jure infans præſtat furioſo. pagin. 19. col. 2. numer. 15. tomo tertio.

Sex concluſiones de differentia inter furioſum & infantem. p. 20. col. 1. num. 22. tomo tertio.

Furnimentum.

Quidnam propriè ſit querimoniæ furnimentum. pagin. 476. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Furtum.

Refert an communicato conſilio, furtum factum ſit. pag. 239. col. 1. & 2. tomo tertio.

De furtis & de ſervo corrupto. pagin. 705. tomo tertio, & ſeqq.

G

Gabella.

De officio Gabellarum & Viſitatorum ſalis. pag. 50. An debeant eſſe perpetuæ. *ibidem.*

Garde-Bourgeoiſe.

De Garde-Bourgeoiſe, & du Gardien noble. pag. 694. col. 1. tome ſecond.

Gardiator.

Gardiatores & Conſervatores, an & in quo differant. pagin. 448. tomo ſecundo.

Gages

De meubles precieux. pag. 365. tome ſecond.

Gagiare.

Quare non ſit Conſuetudo recipienda quòd quid de facto gagiat ſuum debitorem. pag. 589. col. 1. tomo ſecundo.

Gallia.

Vetus mos Galliæ Belgicæ & Togatæ. pagin. 534. col. 1. & 2. tomo tertio.

Gallus.

Joannes Gallus quis fuerit, & quid ſcripſerit. pag 424. 425. & ſeqq. tomo ſecundo.

Galli mittebant Colonias in Italiam, trans Alpes & trans Rhenum in Germaniam. pag. 1061. num. 133. tomo tertio.

Gardia

Quibuſnam concedatur. pag. 488. col. 2. tomo ſecundo.

Gardiatores qui & quales fuerint, & eorum officium. pagin. 411. tomo ſecundo.

Gardiens.

Des Gardiens, Bailliſtres & Tuteurs. pag. 697. col. 1. tome ſecond.

Garend.

Un ſeul delay de garend, & tous autres avant conteſtation, abolis. pag. 767. col. 2. tome ſecond.

Le garend n'aura aucun delay, ſinon un ſeul, pour amener autre garend, s'il l'a. pag. 768. col 1. tome ſecond.

De l'execution des Iugemens qui ſeront donnez contre les garends. là meſme, *tome ſecond.*

Deux defauts contre le garend, & le profit d'iceux. Là meſme, *tome ſecond.*

Garendia.

Adjornatus ad garendum, non admittitur ad garendum, niſi priùs garendiam receperit. pag. 616. tomo ſecundo.

Garendus.

De Garendo & ejus officiis. pag. 420. tomo ſecundo.

Quando in garendiam vocatus poſſit garendos docere. pagin. 518. col. 1. tomo ſecundo.

Ad ſummandum garendum an unica tantùm detur dilatio. pagin. 455. tomo ſecundo.

An ſufficiat in garendum aliquem adjornare ad Procuratoris perſonam. pag. 577. col. 1. tomo ſecundo.

Garentigia.

Inſtrumentum in forma garentigiæ. pag. 41. col. 1. & 2. num. 107. tomo tertio.

Virtus garentigiæ eſt propriè ab executione proviſionali. *ibid.* 107. col. 2. & 42. col. 1. num. 114.

Garentigia undè dicatur. pag. 42. col. 1. num. 115.

Si contractus principalis non valet, nec garentigia, & aliæ clauſulæ *ibidem*, col. 2. num. 116. tomo tertio.

Garniſon.

Si les Lettres d'Eſtat ont lieu en matiere de Garniſon. pag. 686. col. 1. tome ſecond.

Que Garniſon ſe fera ès mains du Creancier par proviſion. pag. 775. 776. tome ſecond.

Gemitius

Tribunus plebis quo tempore legem tulerit ad populum ne fœnerare liceret. pagin. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.

Generalis.

Verba generalia, addito ſigno univerſali, non minùs ſunt certa & explicata, quàm ſpecialia. pagin. 385. col. 1. numer. 18. tomo tertio.

Verba generalia porriguntur ad cogitata in genere. pag. 833. col. 2. num. 19. tomo ſecundo.

Genus.

Quod non poteſt verificari niſi in una ſpecie, pro ſpecie habetur. pag. 945. col. 1. num. 3. tomo ſecundo.

Gentilitius.

Prædia fiunt gentilitiâ conſuetudine Francorum per Carolum Magnum ad Saxones extenſa. pag. 830. col. 2. numer. 48 tomo ſecundo.

In venditione generis venditor regulariter non tenetur dare, ſed facere. pagin. 94. col. 2. num. 25. tomo tertio.

In Venditione generis manet primitiva obligatio, ſecùs in venditione ſpeciei. *ibidem*, num. 26.

Etiam venditor generis tradens malâ fide, tenetur de ipſa evictione. *ibidem*, num. 29.

Non genus, ſed ſubſtantia ſpecifica, ſpecie, qualitate, & quantitate certâ debetur. pag. 126. col. 1. numer. 96. tomo tertio.

Errores de genere & rebus fungibilibus. *ibidem*, num. 103.

Generi per ſpeciem derogatur. pag. 566. col. 1. tomo tertio.
Geometricus.
Geometrica & Arithmetica proportio quæ. pag. 63. col. 1. & 2. pag. 64. tomo ſecundo.
Ratio proportionis Geometricæ. pag. 358. col. 2. numer. 43. tomo tertio.
Germania.
Civitates liberæ Germaniæ malè vocantur municipia per Aulicos. pag. 1062. num. 144. tomo tertio.
Germanus
Germani in quo præſtant Francis & Gallis. pagin. 387. 388. tomo tertio.
Gloſſator.
Titus-Livius & Cicero pro bonis & veris Gloſſatoribus habendi. pagin. 589. col. 1. tomo tertio.
Glotildis.
Burgundica & Regia fœmina quo tempore Chriſtianam fidem Burgundis attulerit. pag. 587. 388. tomo tertio.
Goths.
Que les Eſpagnols ne ſe devroient glorifier d'eſtre venus des Goths qui leur ont porté l'hereſie Arrienne. pag. 1033. col. 1. & 2. num. 27. tome ſecond.
Gouverneurs.
Les Gouverneurs des Villes ſont contraints à payer, s'ils ne font diligence que leur Ville paye. pag. 685. col. tome ſecond.
Graduatus.
Simplex non tenetur lapſum ſemeſtris expectare. pagin. 943. 944. tomo ſecundo.
Gradus.
Nomina graduum conſanguitatis non extenduntur de gradu in gradum. pag. 940. col. 1. num. 5. tomo ſecundo.
Græcus.
Græca lingua præſtabat Latinæ, nec armis cedebat Græcus. pag. 74. col. 2. num. 23. col. 2.
Græca lingua Gallicæ adfinior quàm Latina. pag. 957. col. 1. num. 24. tomo ſecundo.
Monarchia Græcorum. pag. 1051. num. 12. tomo ſecundo.
Grapharius.
De officio Graphariorum civilis & criminalis Curiæ Parlamenti. pag. 502. col. 2. tomo ſecundo.
De Grapharis & Notariis inferiorum & juriſdictionum regiarum, ac eorum officio. pagin. 504. tomo ſecundo.
Gratia.
An per defectum tradendarum ſcripturarum ſit gratia verificanda. pag. 585. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Cur gratiæ expectativæ non deberent habere locum in Eccleſia Gallicana. pag. 675. col. 2. tomo ſecundo.
An Judex etiam non regius poſſit cognoſcere de litteris innocentiæ. pag. 681. col. 1. tomo ſecundo.
Et utrùm de litteris remiſſionis, vel gratiæ. *ibidem.*
Gratis
Gratis accepiſtis, gratis date, quomodo intelligendum. pag. 36. col. 2. num. 89. tomo ſecundo.
Gravari,
Favorabilior qui ex neceſſitate, quàm qui ex voluntate gravatur. pag. 296. tomo ſecundo.
Gravatus
Fideicommiſſi poteſt alienare uſque ad legitimam quæ tempore mortis Legislatoris attenditur. pagin. 887. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Gravati fidejubere an teneantur inſolidùm. pagin. 347. col. 2. numer. 18. tomo tertio.
Grecs
Les plus grands politiques du monde. 336. *tome ſecond.*
C'eſt d'eux que nous avons receu la ſainte & ſalutaire Foy Chreſtienne. pag. 336. col. 2. tome ſecond.
Gregorius.
Gregorii Magni præſtantia & virtus. pag. 402. col. 2. numer. 21. tomo tertio.
Grief.
Qu'il faut declarer en concluant dans un procès par écrit, le chef de la Sentence où l'on pretendra grief. pag. 784. col. 1. 785. tome ſecond.
Groſſus
Groſſi Turones quales. pag. 310. tomo ſecundo.
Gros-tournois.
Quel, & ſa diverſe valeur. pag. 393. col. 2. tome ſecond.
Guerra.
Guerræ prohibitæ & interdictæ inter ſubditos regios nobiles & alios. pag 593. col. 2. tomo ſecundo.
Conjuncti moventis guerram detinentur, donec fecerint eum venire. pag. 602 col. 2. tomo ſecundo.
Guerram facere an ſit licitum. pag. 621. tomo ſecundo.
Guines.
Que les Eſchevins & Communautez des quatre bonnes Villes de la Comté de Guines reſſortiſſent pardevant le Comte d'Artois. pag. 667. col. 1. tome ſecond.

H

Habere.
Habens novem tantùm æque admittitur inter non habentes decem, ac ſi nihil haberet. pag. 59. col. 2. num. 50. tomo tertio.
Habitatio.
Occaſionalis etiam decem annis non mutat domicilium. pag. 903. col. 2. num. 21. tomo ſecundo.
Habitus.
Diſtingui debent habitus & potentia ab actu. pag. 208. col. 1. num. 8. tomo tertio.
Hainault.
Loix, Chartres & Couſtumes du noble pays d'Hainaut, &c. pag. 718. 719. tome ſecond.
Haloander.
Vir Græcè, Latinéque doctiſſimus; ſed in jure non ſatis exercitatus. pag. 28. col. 2. num. 67. tomo ſecundo.
Hanſe.
D'amende qui ne ſe doit payer à Paris à faute de hanſe. pag. 663. col. 2. tome ſecond.
Hæreſis
Quàm rarò permittatur proſequi denunciationem, maximè in materia hæreſis, & cur. pag. 496. col. 1. tomo ſecundo.
An aliquis poſſit capi propter crimen hæreſeôs. pag. 609. col. 1. tomo ſecundo.
An liceat appellare in cauſa hæreſeôs. pag. 558. tomo tertio.
Hæretici
Non ſunt infames ante ſententiam. pag. 557. col. 2. tomo tertio.
Helena
An Conſtantini, aut Conſtantii conjux eſſe potuerit, & qualis. 401. col. 2. num. 13. tomo tertio.
Helene.
Fille d'un Hoſtellier ne fut jamais en Angleterre. pag. 1055. col. 1. tome ſecond.
Helena Conſtantini mater numquam in Italia fuit. pag. 1054. col. 2. num. 50.
Helenæ conditio. *ibidem*, num. 54.
Hemiolia.
Uſura & ſeſcùpla quæ. pagin. 13. col. 1. num. 37. tomo ſecundo.
Heraclius,
Sive Lydius lapis. pag. 285. tomo ſecundo.
Hereditarius.
De hereditariis actionibus. pag. 646. tit. 16. tomo tertio.
Ex delictis defunctorum in quantùm heredes conveniantur. *ibidem*, tit. 17.
Hereditagium.
An pretium rei hereditariæ reputari debeat hereditagium. pag. 551. tomo ſecundo.
An ille cui ſunt adjudicata hereditagia cum onere oppoſitionis debiti alicujus, teneatur perſonaliter, & an habeat locum contrà ipſum quantiplurimi petitio. pagin. 565. tomo ſecundo.
Hereditarius.
Quando feudum dicatur hereditarium, vel ex pacto. pagin. 947. Aut præſumatur. *ibidem.*
Hereditas.
Petitio hereditatis ubinam debeat intentari. pag. 510. tomo ſecundo.

Aliud hereditas, aliud legitima. 895. col. 1. num. tomo ſecundo.

Excluſus ab hereditate ſive teſtamento parentis, ſive propriâ renuntiatione, non excluditur à legitima. *ibidem.*

Quid de hereditate materna, quid de paterna ſentiendum. p. 571. tomo tertio.

Qui totam hereditatem acquirere poteſt, is pro parte ſuccedendo, adire non poteſt. *ibidem.*

Hereditas.

An valeat pactum quotæ hereditatis in contractu matrimonii de conſuetudine. pag. 37. 38. num. 79. tomo tertio.

De petitione hereditatis. pagin. 620. 621. tomo tertio.

De repudianda, vel abſtinenda hereditate. pag. 732. 733. tit. 31. tomo tertio.

De his quibus ut indignis hereditates auferuntur, & ad Senatuſconſultum Syllanianum. pag. 747. col. 2. tomo tertio.

De hereditate, vel actione vendita. pagin. 672. 673. tomo tertio.

Herediam.

Ad ſucceſſores herediorum tranſeunt actiones perſonales ea concernentes activè, vel paſſivè. 261. col. 2. num. 430. tomo tertio.

Quamvis non ſint propriè heredes. *ibidem.*

Heres.

Singuli heredes tenentur rationem reddere inſolidùm; ſed ad reliqua pro partibus ſuis. pag. 97. col. 2 numer. 54. tomo tertio.

Inter heredes ipſo jure dividitur obligatio hereditaria. pagin. 276. tomo ſecundo.

Heredes mortuorum quomodo adjornandi. pagin. 422. 423. tomo ſecundo.

Portio legitimæ accreſcit conſortibus in legitima æqualiter, etiamſi ſint heredes inæqualiter. pagin. 495. col. 2. numer. 5. tomo ſecundo.

An heredes teſtantis teneantur facere admortiſare, quod ipſe relinquit Eccleſiæ in ſuo teſtamento. pag. 573. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Heredes quantum ad prælegata pro legatariis habentur. pag. 812. col. 1. tomo ſecundo.

Heredes alii communes, ſeu vulgares, alii feodales. pag. 866. col. 1. tomo ſecundo.

Heres non convenit contrà factum defuncti. pag. 867 col. 1. & 2. num. 19.

Hereds militares & patrimonii quomodo differunt. pag 878. col. 1. num. 20. tomo ſecundo.

Propter quid olim Clerici & Monachi heredes inſtitui prohibiti. pag. 902. col. 1. num 8. tomo ſecundo.

Non tenetur heres de his quæ in fraudem ſui facta ſunt à defuncto. pag. 958. 959. tomo ſecundo.

Peccant qui legitimos heredes defraudant. *ibidem.*

Collateralibus non debetur hereditas, nec legitima, nec competit querela inofficioſi, niſi turpi perſonâ inſtitutâ. pag. 938. num. 8. tomo ſecundo.

Verb. *Heredibus*, non refertur ad filiam in re certa inſtitutam. pag. 972. col. 1. tomo ſecundo.

In odioſis appellatione heredis non venit heres heredis. pag. 999. col. 2. numer. 121. tomo ſecundo.

Verba, *Veri heredes*, intelliguntur de liberis. pag. 339. 340. tomo ſecundo.

Verba *heredibus & ſucceſſoribus* de maſculis tantùm intelliguntur. pag. 949. col. 1. & 2. numer. 22. tomo ſecundo.

Filius non poteſt recuſare hereditatem patris abſque feudo; quod tamen eſt hereditarium. pag. 951. col. 2. n. 43. tomo ſecundo.

Filius heres in re certa, vel in uncia, nihilominùs ſuccedit æqualiter in feudo, nec locus eſt primogeniuræ. *ibidem*, num. 46.

Verb. *Heirs*, intelligitur de deſcendentibus, ut verb. *Heres*. pag. 956. num. 16 tomo ſecundo.

Etiam in infinitum, licet addatur procreatis ex proprio corpore. pag. 956 num. 17. tomo ſecundo.

Heres & legatarius æquo jure cenſeri debent. pagin. 20. 21. 22. tomo tertio.

Heres adiens hereditatem pro parte tantùm, non fit heres in aliquo. pag. 66. col. 1. num. 52. tomo tertio.

Heres ſcienter permittens legatarium capere poſſeſſionem, cenſetur approbare voluntatem defuncti. *ibidem*, num. 55.

Singuli heredes tenentur rationem reddere inſolidùm; ſed ad reliqua pro partibus ſuis. pag. 97. 98. num. 54. tomo tertio.

Unus heredum debitoris cogit creditorem totum petere. pag. 117. col. 2. num. 7. tomo tertio.

Unus heredum non tenetur ultrà partem, etiam coherede facultatibus lapſo, & an id procedat in foro conſcientiæ. pag. 124. 125. num. 63. tomo tertio.

Etiam heredi toto debito ſoluto, multum lucri ſupereſt. *ibidem*, num. 64.

Æquitas negat in herede, cui ſupereſt lucrum. *ibidem.*

Bona uſurarii non ob id ſunt hypothecata. *ibidem*, n. 65.

Tamen heredes mortuorum fidem liberare debent. pag 125. col. 1. & 2. num. 68. tomo tertio.

Obligatio non debet deterior fieri ex perſonis heredum debitoris. pag. 125. col. 1. num. 76.

Heredes plures ſub beneficio inventarii tenentur tamquam unus depoſitarius. pag. 127. col. 2. numer. 79. tomo tertio.

Heredes tenentur legatariis ex propria; ſed creditoribus ex defuncti obligatione. *ibidem*, num. 80.

Heres habens majorem non quotæ, ſed bonorum portionem, tenetur in ſubſidium. pagin. 127. col. 2. numer. 85. tomo tertio.

Remotiores ad quos devolvuntur heredia, tenentur in ſubſidium pro rata commodi creditoribus etiam Chirographariis, niſi hi negligentes fuerint. pag. 128. col. 1. numer. 88. tomo tertio.

Unus heredum tenetur hypotheca in totum, niſi ex teſtamento, etiamſi teſtator appoſuerit clauſulam hypothecæ in verbis executivis, ſecùs ſi in diſpoſitivis. pagin. 128. 129. num. 89.

Unus heredum tenetur in totum ſubſidium in debito ad acquiſitionem, vel conſervationem contracto. pagin. 128. 229. numer. 92. tomo tertio.

Idem de herede qui eſt in culpa, vel dolo. *ibidem.*

Heredes inſontes petere poſſunt ut eorum periculo conveniatur offenſor; ſed cedendo actiones, non liberarentur. pag. 105. col. 1. num 27 tomo tertio.

Unus heredum ſervitutem à defuncto promiſſam, fundo communi non poteſt imponere. pag. 139. col. 1. num. 164. tomo tertio.

Non rei hereditariæ à defuncto debitæ dominium, niſi pro ſua parte transferre. *ibidem*, num. 166.

Si unus heredum rem hereditariam probè ſolverit, tenetur coheres ratificare. pagin. 139. col. 2. numer. 169. tomo tertio.

Unus heredum qui ex diviſione, vel prælegato fundum de quo agitur, poſſidet, cogi poteſt ad imponendam ſervitutem, dilatione habitâ ad vocandum conſortes. *ibidem*, numer. 174.

Unus plurium heredum poteſt inſolidùm conveniri ad individuum; ſed habet dilationem ad vocandum conſortes, quibus deficientibus, condemnatur inſolidùm, nedum in individuum, ſed etiam ad æſtimationem, ſalvo contrà conſortes recurſu. pagin. 140. col. 1. & 2. num. 175. tomo tertio.

Si qui ſint cum eo in lite, non condemnabuntur ad æſtimationem ſinguli inſolidùm, ſed ſimpliciter. *ibidem.*

Heredes debitoris individui non tenentur inſolidùm collectivè, ſed tamquam ſinguli. *ibidem.*

Si remittitur uni heredum debenti ſervitutem prædialem, reducitur obligatio, ac ſi coheredes ſoli promiſiſſent. pag. 149. 150. tomo tertio.

Unus heredum petens reſtituere poſſeſſionem, vel detentionem, ſolus poteſt jure actionis conveniri. pagin. 161. col. 2. tomo tertio.

Heredes furis tenentur pro partibus rem reſtituere: ſed unus habens compellitur inſolidùm, etiam lite cum defuncto conteſtatâ. *ibidem.*

Pœna committitur contrà omnes heredes; etiamſi contraventio non noceat niſi in parte. pagin. 156. col. 1. num. 268. tomo tertio.

Unus heredum non poteſt ſpeciem debitam dare creditori. pag. 165. col. 1.numer. 333. tomo tertio.
De legato ad opus faciendum, aliud ſi heres obligatus ſit dare; aliud ſi etiam curare, vel facere. pag. 169. col. 2. num. 367. tomo tertio.
Obligatio etiam prætoria non debet deterior fieri ex perſona heredum. pag. 178. col. 2. num. 433. tomo tertio.
An ſufficiat emptori litem patienti denuntiari uni heredum venditoris? Et an coheredes ſumptibus emptoris, vel dicti heredis vocari debeant. pag. 181. col. 2. numer. 455. tomo tertio.
Quòd omnes heredes teneantur ad defenſionem collectivè. *pag. eâdem*, num. 456.
Tenentur ut ſinguli, quia non faciunt Collegium. pag. 182. col. 2. num. 498.
Emptor non debet utrumque exigere ab uno heredum pag. 188. num. 502. tomo tertio.
Etiam in individuis refert inter heredem inſolidùm, & heredem in parte. *ibidem*, num. 502.
Succedens in heredis, ſi eſt proximus in gradu, verus eſt heres. pag. 189. col. 1. num. 508.
Refert inter heredes qui nihil confundunt, vel confundunt de ſuo proprio. pag. 189. col. 2. num. 511. tomo tertio.
Heres per inventarjum tenetur inſolidùm ad ſervitutem, ſed non totaliter. pag. 217. col. 2. num. 82. tomo tertio.
In individuis unus heredum per quem non ſtat, non poteſt ſolus in mora conſtitui. pagin. 219. col. 2. num. 95. tomo tertio.
In quibus ſententia contrà jus non aliis nocet. *ibidem.*
Unus heredum cui obvenit fundus ſerviturus, tenetur & cogi poteſt inſolidùm ſervitutem imponere. pag. 220. col. 1. num. 100. tomo tertio.
Pauperior heredum poteſt petere ut ditior priùs conveniatur. pag. 221. col. 1. num. 105. tomo tertio.
Refert inter individua quæ poſſunt fieri per unum heredum, vel non, niſi per omnes ſimul. pag. 221. col. 1. & 2. num. 107. tomo tertio.
Aliud plures teneri ex contractu proprio, vel ut heredes. p. 222. num. 114. tomo ſecundo.
Nunciatio novi operis eſt in rem; nec unus heredum coheredem obligat. pag. 224. col. 2. num. 130.
Niſi præcedente obligatione conventâ. *ibidem*, num. 131.
Unus heredum contrà faciens, tenetur in totum ex perſona ſua. pag. 230. col. num. 173. tomo tertio.
Conditionis exiſtentia facit omnes heredes obligari pro partibus etiam individuis. pag. 230. col. 1. & 2. num. 174.
Refert omnes, vel quoſdam inſolidùm peccare verè vel ficte. *ibidem*, num. 175. tomo tertio.
Quantùm ad commiſſionem pœnæ, non eſt differentia inter promiſſorem & heredes. pagin. 243. col. 2. num. 283. tomo tertio.
In ſervitutibus ſi contingat unum heredum committere pœnam pro parte tantùm, an heredes pro partibus ſuis teneantur. pagin. 244. col. 1. num. 289. tomo tertio.
Heres pro parte peccans in totum, an obliget coheredes in dividuis. pag. 259. tomo ſecundo. num. 412. tomo tertio.
Heres non obligatur ex ipſo facto coheredis. pag. 260. col. 1. num. 414. tomo tertio.
Unus heredum expellens conductorem in totum, tenetur ad totum intereſſe, vel ad totam pœnam, & nihilominùs coheredes pro partibus eorum obligat ad pœnam, vel intereſſe ſtipulatum in vim ſpecialis pacti. pag. 260. col. 2. numer. 421. tomo tertio.
Fallit, ſi habet jus aliter quàm heres. *ibidem.*
Etiamſi in pacto non fit mentio heredum. *ibidem*. num. 425.
Etiam ſtipulationes factorum regulariter tranſeunt ad heredes. pag. 261. col. 1. num. 425. tomo tertio.
Heres, ad quem tota res nomine ſuo ſpectat, non tenetur obligatione hereditaria, niſi pro parte hereditaria tantùm, nec facit coheredes cadere in pœnam, ſi erat poſſeſſor. pag. 262. col. 1. & 2. num. 433.
Si duo compromiſerunt, non poteſt unus heredum ire ad arbitros pro parte ſua. pag. 266. col. 2. num. 468. tomo tertio.
Heres & Legatarius certant de lucro. pag. 571. col. 1. & 2. tomo tertio.
Alter heredum emphyteutæ ceſſans par triennium an faciat totum committi. pag. 275. col. 2. num. 543. tomo tertio.
Dominus non tenetur etiam ab uno heredum partem ſuam canonis recipere; & ſi recipiat, poteſt legem vel limitationem apponere. *ibidem.*
Reſtrictio ad certum heredem poteſt fieri favore ſtipulatoris vel promiſſoris. pag. 231. col. 2. num. 184. tomo tertio.
Si ab uno heredum promiſſor ſervitutis liberetur, alter habet electionem refundendi, vel exigendi partem æſtimationis. pag. 232. 233. num. 189. tomo tertio.
Cuſtodia obligat omnes ſive principales, ſive heredes inſolidùm, ut individua infrà metas culpæ. pag. 233. col. 1. num. 195. tomo tertio.
Venditores & eorum heredes debent cuſtodiam inſolidùm. *ibidem*, num. 196.
Unus heredum commodatoris, vel locatoris habens facultatem tenetur inſolidùm tradere. pagin. 237. num. 235. tomo tertio.
Heres habens facultatem totius rei tradendæ non ut heres; [illegible] jure proprio, non cenſetur illam habere. *ibid.* num. 235.
Etiam heres habens facultatem, non cenſetur ratificare factum defuncti, ultrà partem hereditariam. pagin. 236. 237. tomo tertio.
Heredes depoſitarii in dubio tenentur pro partibus tantùm, etiam quandoque doloſi. pag. 245. & 246. tomo tertio.
Heres venditoris in parte turbans emptorem in totum tenetur ex contractu in totum. pag. 241. col. 1. num. 262. tomo tertio.
Heres in quantum jus habet aliunde, non tenetur de facto defuncti ultrà quartam hereditariam. pag. 241. col. 1. num. 264. tomo tertio.
Unus heredum contrà faciens, ſolus in pœnam cadit, quatenùs contrà facit. *ibidem*, num. 265. tomo tertio.
Etiamſi defunctus promiſerit pœnam, vel intereſſe pro facto heredum. *ibidem*, num. 266.
Sed in individuis alii obligantur, & in dividuis, quando obligatio negativa eſt. *ibidem.*
Singuli heredum, vel ſtipulatorum poſſunt agere ad ſervitutem dandam, non ſibi ſoli; ſed omnibus. pagin. 293. col. 1. num. 34. tomo tertio.
Sed dominus partis ſtipulatus non poteſt ſic agere. *ibidem.*
Obligatio perſonalis ſervitutis conſtituendæ tranſit ad heredem particularem, ad quem fundus tranſit. *ibid.* col. 2. n. 57.
An ceſſio ſervitutis facta uni dominorum tranſeat in heredem. pag. 301. num. 93. tomo tertio.
Ceſſio etiam incipiens ab obligatione, ſed merè liberalis tranſit in heredes, & non contra heredes. pag. 302. col. 1. & 2. num. 99. tomo tertio.
Sed ſola venditio non ſufficit ut author ſervitutis uti poſſit. *ibidem.*
Hereditas gerit vicem perſonæ defuncti, non heredis. pag. 310. num. 163. col. 1. tomo tertio.
Alodium inter heredes. pag. 318.
Vſusfructus legatus tranſit ipſo jure; tamen heres tenetur actione ex teſtamento transferre poſſeſſionem. pag. 329. num. 6. 7. tomo tertio.
Obligatio ſecundaria ſucceſſiva afficit heredem ex propria, vel alterius perſona. pag. 331. 332. num. 28. tomo tertio.
Heres legatarii repudians non nocet ſecundo legatario. pag. 334. col. 2. 335. col. 1. num. 55. tomo tertio.
Heres in parte peccans in totum, an obliget coheredes in dividuis. pag. 255. tomo tertio.
Legatum adcreſcit invito, quando intereſt heredis; ſed non accreſcit ei qui non poteſt implere onus. pagin. 282. col. 2. num. 603. tomo tertio.
Vnus heredum poteſt invito creditore, totum luere. pag. 284. col. 1. num. 624. tomo tertio.
Heres legatarii non poteſt legatum repudiare, in præjudicium alterius. pag. 336. col. 2. num. 71. tomo tertio.
Etiam ad commodum ſuum, reprobatâ communi ſententiâ *ibid.*
Heres per inventarium habetur procurator, vel cuſtos. pagin. 337. col. 2. num. 80. tomo tertio.

Heres gravatus locare, locando non liberatur actione ex teſtamento, niſi quatenùs implet. pagin. 342. col. 1. num. 108. tomo tertio.
An heres fidejubere gravatus non poſſit, ſi ſolverit, repetere. pagin. 345. col. 1. numer. 1. 2. tomo tertio.
Legatum cenſetur quod minus eſt, ne videatur heres dupli. ci onere gravari. pag. 346. col. 1. num. 2. tomo tertio.
Heres gravatus fidejubere pro legatario, nihilominus contrà eum actionem habet. pagin. 350. col. 1. numer. 4. tomo tertio.
Satiſdatio non poteſt remitti, nec in heredem revolvi in uſufructu pecuniæ: alias ſecùs. pagin. 347. col. 1. num. 12. tomo tertio.
Teſtator nequit privare heredem beneficio legis. pagin. 348. col. 1. num. 22. tomo tertio.
Onus de reſtituendo herede, caducum eſt in herede heredis. *ibidem*, num. 24. tomo tertio.
In quo teſtator gravans heredem ſatiſdare non ideò tranſit ad legatum proprietatis. pagin. 348. col. 2. num. 28. tomo tertio.
Singuli heredes poſſunt ſeorſim pro legatis à coheredibus gravati ſatiſdare. pag. 349. col. 1. & 2. tomo tertio.
Nudum nomen heredis non eſt conſiderabile. pag. 495. col. 2. num. 65. tomo tertio.
Cùm jus ſuccedendi ad heredem ſolùm translatum eſt, ex diverſo damnum ſentit. pagin. 571. col. 2. tomo tertio.
An heres poſſit revocare confeſſionem defuncti erroneam. pag. 583. col. 2. tomo tertio.
Et utrùm in libello. *ibidem*.
Naturalis obligatio non à voluntate teſtatoris, ſed ab aditione heredis oritur. pag. 385. col. 2. tomo tertio.
Heres & defunctus eadem perſona. *ibidem*.
De heredibus inſtituendis, & quæ perſonæ heredes inſtitui non poſſunt. pag. 728. 729. tomo tertio.
De liberis præteritis, vel exheredatis. pag. 732. tit. 28. tomo tertio.
De poſthumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis, vel præteritis. pag. 734. 735. & ſeqq. tit. 29. tomo tertio.

Heritage.

De la maniere d'acquerir hypotheque ſur heritages, des droits ſeigneuriaux pour ce deubs au Seigneur. pag. 711.
Touchant le fait de retrait d'heritages patrimoniaux vendus. là meſme.
De la nature des heritages acqueſtez. là meſme. *tome ſecond.*
La maniere d'acquerir hypotheques ſur heritages. Et des droits ſeigneuriaux pour ce deubs aux Seigneurs. pag. 712. *col.* 1. *tome ſecond.*

Heritier.

Forme de pourſuivre l'heritier d'un obligé. pag. 776. *col.* 1.
Le maintenu heritier pourra eſtre executé, a la charge des dommages & intereſts. là meſme, *col.* 2. *tome ſecond.*

Heſſia.

Inter Weſtphaliam & Franciam Orientalem ſita. pag. 862. col. 1. tomo ſecundo.

Heteroplum

Fœnus apud Græcos quodnam fuerit. pagin. 44. col. 2. num. 208. tomo ſecundo.

Hexapeda.

Hexapedæ quadratæ quænam. pag. 762. tomo ſecundo.

Hieroſolyma.

Domorum Hieroſolymitanæ Urbis indicaturæ. pag. 46. 47. tomo ſecundo.

Hiſpanicus.

Regnum Hiſpanicum quale. pag. 1052. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.
Romani negotium illi faceſſunt. *ibidem*, num. 25.
A Gothis depravatum. pag. 1053. col. num. 26.
A Sarracenis ſub jugum reductum. *ibidem*, num. 28.
Quid Hiſpani Francis debeant. *ibidem*.
Jus civile Romanum ibi damnatum. pag. 1053.

Hoirs.

Verb. *Hoirs* de maſculis intelligitur, quando in eadem periodo de maſculis tantùm verificatur, ne ſit deformitas, p. 813. col. 1. num. 10. tomo ſecundo.
Verb. *Hoirs*, ſtat pro herede ſanguinis. pagin. 815. col. 1. num. 17. 28. 29. tomo ſecundo.
Verb. *Hoirs* intelligitur de deſcendentibus, ut verb. *Heres*. pag. 956. col. 1. num. 16. tomo ſecundo.

Homagium.

Utrùm per procuratorem præſtari poſſit. pag. 614 col. 1. tomo ſecundo.
An poſſit omitti, vel quittari. pagin. 662. col. 1. tomo ſecundo.

Homicide.

De compoſer & appointer des homicides. pag. 718. *col.* 2. *tome ſecond.*

Homicidium.

Cùm eſſet ex propoſito, etiam ab Altari evelli debebat homicida. pag. 599. col. 2. tomo ſecundo.

Homo.

Hominum ordines quot, & quomodo diſtincti. pag. 36. col. 1. tomo ſecundo.

Hoſpitalarius.

An Hoſpitaliarii ſint reddendi Prioribus ſuis, aut locorum Ordinariis. pagin. 615. col. 2. tomo ſecundo.

Honor.

Qualitas honoris præponderat quantitati. pagin. 277. col. 2. num. 560. tomo tertio.
Munus hoſpitis in domum recipiendi, non honor perſonæ; ſed patrimonii onus eſt. pag 562 col. 1. tomo tertio.
Aliud honor ſimplex, aliud dignitas publica, & aliud municipalis dignitas. pag. 1034. col. 1. tomo tertio.

Honoratus.

Qui non ſunt honorati, nec poſſunt prohiberi, nec gravari, pag. 825. col. 2. num. 35. tomo ſecundo.
Maximo honore non poteſt gravari, niſi ſit honoratus commodo pecuniario. pag. 828. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.

Hoſtienſis

Sophiſta quàm ridiculus. pagin. 39. col. 1. tomo ſecundo.

Hoſtis.

Paulus, *tit.* 11. non ſimulavit, ſed docuit ſe non eſſe hoſtem Legis. pag. 936. col. 1. numer. 16. tomo ſecundo.
Hoſtes Evangelii non utuntur calumniis & falſis teſtibus, *ibidem*.

Humanus.

Humana corpora debent in templo ſepeliri. pagin. 560. col. 1. tomo tertio.

Hypotheca.

Hypothecarum cautio ad quid requiratur. pag. 7. col. 1. tomo ſecundo.
Hypotheca evaneſcente ac uſurarum promiſſione, ſalva interim manet ſortis obligatio & hypotheca. pag. 70. col. 1. num. 184. tomo ſecundo.
Quomodo recipiat dividuitatem. *ibidem*.
An aliquo tempore præſcribi poſſit quod jure hypothecæ, vel pignoris poſſidetur. pag. 168. 169. tomo ſecundo.
Hypotheca eſt in toto & qualibet parte. pag. 128. col. 2. numer. 91 tomo tertio.
Hypothecæ conſtitutio & luitio dividua eſt; ſed non dividitur à lege 12. tabularum. pag. 210. col. 1. & 2. tomo tertio.
Manet indiviſa activè & paſſivè. *ibidem*.
Nonobſtante pacto, vel conſenſu unius heredum creditoris. *ibidem*.
Hypotheca reſpectu debitoris individua, non impedit diviſionem principalis. pagin. 244. col. 2. numer. 292. tomo tertio.
Hypotheca acquiſitione in commutabili extinguitur, ſed ſub commutabili ſopitur. pagin. 320. col. numer. 29. tomo tertio.
Servitus tota in toto, ſic hypotheca. pag. 321. 322. numer. 35. tomo tertio.
Sed hypotheca dividitur. *ibidem*.

Hypothecaria.

An Hypothecaria ſit diviſibilis. pag. 566. tomo ſecundo.
Hypothecaria quomodo intentetur actio. pag. 674 col. 2. tomo ſecundo.

I

Idea.

IDeæ Platonicæ nihil ſunt. pagin. 17. col. 1. num. 92. tomo tertio. pag. 128. 129.

Idololatria.

Idololatriæ primordia. pag. 1051. col. 2. tomo ſecundo.

Idolorum cultus, & impietas primam Monarchiam peſſumdat. *ibidem.*

Idolatricus.

De Monachis Idololatricis, quorum Collegia ſunt jure divino & Imperiali prohibita. pag. 560. col. 1. tomo tertio.

Idolatrie.

Commencée dez le regne premier de Babylone. pag. 1031. col. 2. num. 8. tome ſecond.

Jehu

Remuneré pour avoir occis les Preſtres, les avoir tous tuez, & brulé leurs Temples, & leurs dieux. pag. 107. col. 2. nombr. 90. tome ſecond.

Jeroboam

Par faute de foy, & de crainte de Dieu, tomba en la crainte des hommes & en l'Idolatrie. pag. 1037. col. 2. nomb. 87. tome ſecond.

Ieroboamus.

Jeroboami Apoſtaſia. pag. 1056. col. 2. tomo ſecundo.

Jeſus.

Jeſus filius Syrac nobilis Hieroſolymita, & ejus liber Eccleſiaſticus quo loco habendus. pag. 34. col. 1. tomo ſecundo.

Ignorantia.

An præſumatur ignorantia ejus, quod in loco fieri ſolet. pag. 104. num. 259. tomo ſecundo.

An magis excludat voluntarium quàm metus. pagin. 225. tomo ſecundo.

Illicita ex ignorantia poſtulantibus, & exigentibus non debet obediri. pag. 675. col. 1. tomo ſecundo.

Imitateurs.

Fols imitateurs. pag. 356. tome ſecond.

Imitator.

Imitatores pigrum pecus. pag. 75. col. 1. tomo ſecundo.

Immeuble.

En la proprieté de choſe immeuble donnée ou leguée à l'un des perſonniers par contemplation de luy, le perſonnier n'y a aucune choſe. pag. 758. tome ſecond.

Immobilis.

Res immobiles non poſſunt alienari. pagin. 577. col. 1. tomo tertio.

Immunité.

Si des gens dignes de mort, doivent eſtre privez de l'immunité de l'Egliſe. pag. 1040. col. 2. nombr. 121. tome ſecond.

Impedimentum.

An concluſio ad ceſſandum ab impedimento ſit realis. pagin. 561. tomo ſecundo.

Impedimentum excuſat, licet incurſum culpâ non ad hoc ordinatâ. pag. 871. tomo ſecundo.

Imperativus.

Imperativi & ſubjunctivi modi reprobata differentia. pag. 136. 137. tomo tertio.

Imperator

An habeat juriſdictionem & coercitionem in Clericos. pag. 558. col. 2. tomo tertio.

Quatenùs ſit ſolutus legibus. pagin. 589. col. 1. tomo tertio.

Quando Imperator inter pupillos, vel viduas, vel miſerabiles perſonas cognoſcat, & ne exhibeantur. pagin. 618. col. 1. tomo tertio.

Imperium.

Quot fuerint Imperii tranſlationes. pagin. 539. col. 1. tomo ſecundo.

Dignitates Imperii an ſint in commercio. pag. 877. col. 2. numer. 12. tomo ſecundo.

Prima inclinatio Imperii fuit ab ejus tranſlatione Conſtantinopolin. 2. Poſt obitum Juliani Apoſtatæ. pagin. 1064. 1065. tomo tertio.

Tertia inclinatio Imperii tempore Juſtiniani, Totila Romam capiente, comburente, veterem Senatum (qui nunquam reſtitutus fuit) ſupprimente. pag. 1064. 1065. numer. 159. tomo tertio.

Imperio in Imperatores tranſlato, illi retentâ adrogatione, ſimplicem adoptionem Magiſtratibus permiſerunt, apud quos erat legis actio, id eſt, plena ordinaria juriſdictio. pag. 1065. num. 161. tomo tertio.

Imperſonalitas.

Ex parte promiſſoris vitiat conſtitutum & fortiùs ſtipulationem. pag. 31. col. 1. num. 21. tomo tertio.

Implere.

Non debet duriùs agi cum eo qui implevit conditionem, quàm ſi nòn implevißet. pag. 188. col. 1. num. 499. tomo tertio.

Implementum.

Aliud eſt implementum, aliud præparatio ad implementum. pag. 265. col. 2. & 2.

Impetratio.

Quænam ordinationis publicatio ſuper impetrationibus non faciendis. pag. 590. col. 1. tomo ſecundo.

Impoſſibile.

Ad impoſſibile, vel injuſtum nulla obligatio. pagin. 219. col. 1. num. 92. tomo tertio.

Impubis.

De impuberibus & ſubſtitutionibus. pagin. 732. tomo ſecundo.

Mater non poteſt per patrem privari legitima in bonis impuberis filii. pag 381. col. 2. num. 81. tomo tertio.

Inæqualitas

Odioſior inter fratres quàm inter extraneos. pag. 490. col. 1. numer. 45. tomo tertio.

Incariorare.

Uſque ad quod tempus poſſit res incariorari. pag. 551. tomo ſecundo.

Incertus.

Dolus & objectum aliarum rerum facit incertum. pag. 427. 428. tomo tertio.

Caſus eſt incertus quoties ſola indemnitas detur. pagin. 440. col. 2. numer. 47. tomo tertio.

Idem quoties ineſt ſuſpicio prævifi aliarum rerum periculi. *ibidem*, & 441. num. 48. tomo tertio.

Inceſtus.

Accuſatio inceſtûs quinquennalis eſt. pag. 86. col. 1. num. 63. tomo tertio.

Niſi vis, vel aliud crimen adjectum ſit. *ibidem*, num. 64.

Inceſtûs cum nupta eſt duplex crimen, non triplex. *ibidem*, num. 66.

Incompoſitio

Corporis malam qualitatem indicat mentis. pag. 415. tomo ſecundo.

Incongruitas

Solutionis non eſt individuitas. pagin. 112. 113. tomo tertio.

Verſatur præcipuè circà particularem, non diformem ſolutionem. pag. 209. 210. tomo tertio.

Aliud individuitas, aliud incongruitas. *ibidem.*

Indebitus.

Indebiti condictio quid. pag. 78. col. 2. tomo ſecundo.

Indefinitus.

Indefinita æquipollet univerſali ex propria verborum ſignificatione in negativis. pag. 926. col. 1. num. 21. tomo ſecundo.

Secùs omninò accidit in affirmativis indefinit, quæ ſemper admittuntur in cauſis maximè civilibus, & quando non agitur de re magni momenti. pag. 927. col. 1. & 2. numer. 37. tomo ſecundo.

Indicatura

Curſûs quid. pag. 322. tomo ſecundo.

Indicium.

Si deſunt indicia, vel conjecturæ, nihil omninò probatum videtur. pagin. 633. col. 1. tomo tertio.

Indicia gravia efficaciter præſumunt, levia non. pagin. 633. tomo tertio.

Individuitas.

Aliud individuitas, aliud incongruus modus utendi, vel ſolvendi. pag. 69. col. 2. tomo tertio.

An fallatur in individuitate. *ibidem.*

Individuitas multiplex. pag. 148. col. 1. num. 207. tomo tertio.
Quod non tenetur quis facere, vel reſtituere pro parte, non ſpectat ad individuum. pag. 148. col. 1. & 2. num. 209.
Unica ſpecies eſt individuitatis, quamvis una intenſior alia. *ibidem.*
Individuitas ſolutionis duos gradus habebat. pag. 152. col 1. & 2. num. 41. tomo tertio.
Et præſupponebat obligationem dividuam. *ibidem*, num. 242.
Individuitas potius eſt incongruitas ſolutionis quàm individuitas. *ibid.*
Unicus effectus individuæ ſolutionis. pag. 153. col. 1. numer. 245. tomo tertio.
Triplex error in ſolutionis individuitate, quæ æquè locum habet in obligationibus ſubordinatis, vel ſubſidiariis. pagin. 104. num. 253.
Omnis individuitas, vel ex neceſſitate rei, vel ex natura debiti procedit. pag. 156. 157. tomo tertio.
Neceſſitas ſola facit contractum omni reſpectu individuum. pag. 157. col. 1. num. 272.
Obligationes dandi regulariter dividuæ contractu & obligatione. *ibidem*, num. 272.
Obligationes faciendi quædam regulariter dividuæ contractu, ſed individuæ obligatione, tam ſucceſſivè, quàm momentaneè. *ibidem*, num 273.
An obligatio rem tradi, vel reſtitui ſit dividua, vel individua. pag. 157. tomo tertio.
Dividuâ obligatione, ſed non ſolutione. pag. 158. col. 1. num. 282.
Obligatio tradendi etiam meri facti individua. pag. 161. col. 1. num. 302. tomo tertio.
Individuitas ex circumſtantiis compactis quid poſſit efficere ampliſſimè proponitur & explicatur. pagin. 163. & ſeqq. tomo tertio.
Miſſio prætoria non individua. pag. 164. num. 239.

Individuus.

Regula affirmativa in individuis debet poni pro fallentia ad regulam negativam, quæ plus ampliatur, quàm limitatur. pag. 61. col. 2. num. 8. tomo tertio.
Primum exemplum facti negativi individui. pagin. 104. col. 1. num. 20. tomo tertio.
Pœna non facit præcedentem obligationem, nec ſolutionem quidem individuam. pagin. 117. col. 2. num. 8. tomo tertio.
Licet obligatio reditus annui ſit utrimque dividua, tamen obligatio eximendi tertium à tali obligatione, individua eſt utrimque. pag. 149. col. 1. num. 215. tomo tertio.
Obligatio de re vel facto habente ſtatim individuum, prævisum & ſuſceptum, cujus diviſio impoſſibilis eſt debitori, individua eſt; etiamſi facto tertii (qui ad hoc non tenetur) dividi poſſet. pag. 149. col. 2. num. 217. tomo tertio.
Obligatio individua, quoties ſine culpa debitorum reſolvitur in æſtimationem, tunc dividua eſt. *ibidem*, num. 219.
Diviſio trimembris obligationum individuarum. *ibidem*, num. 220.
Aliud obligationem eſſe individuam, vel unum ex pluribus poſſe inſolidùm compelli, putà ex pacto, vel teſtamento. *ibidem*, num. 276.
Aliud obligationem eſſe individuam, aliud plures inſolidùm, vel pluribus teneri. *ibidem*, num. 222. tomo tertio.
Quod quinque modis contingit. *ibidem*, tomo tertio.
Individuus & individuitas recipit plus & minùs, tamen eamdem habet eſſentiam ex natura debiti. pag. 150. col. 1. num. 223.
Quid propriè dividuum, vel individuum. pag. 155. col. 1.
Eadem in dando, & faciendo ratio dividuitatis, & individuitatis. *ibidem*, num. 269. tomo tertio.
Debens facere opus dividuum, tenetur ad individuum, quia factio individua eſt. *ibidem*, num. 260.
Tres regulæ ad cognoſcendum dividuum, vel individuum reprobatæ. pag. 155. col. 2. num. 261.
Pars quod non adferat tantam utilitatem in parte, quàm reſpectu totius, nihil ad individuum. pag. 156. 157. tomo tertio.
Unus plurium heredum non poteſt inſolidùm conveniri ad individuum; ſed habet dilationem, ad vocandum conſortes, quibus deficientibus, condemnatur inſolidùm, nedum ad individuum, ſed etiam ad æſtimationem, ſalvo contrà conſortes recurſu. pag. 140. col. 1. & 2. num. 175. tomo tertio.
Individua ex parte debitoris, non ob id individua ex parte actoris. pag. 169. col. 2. num. 365. tomo tertio.
Nil facit ad inviduitatem obligationis, ſed contrà eam. pag. 177. num. 423. tomo tertio.
Undecim textus pro individuitate, ſed quatuor tantùm pro dividuitate defenſionis. *ibidem*, num. 420. tomo tertio.
Obligatio defendendi ſeipſum, individua eſt, & defendendi contrà ſeipſum. pag. 185. col. 1. num. 479. tomo tertio.
In individuis refert inter heredem inſolidùm, & heredem in parte. pag. 188. num. 502.
Defenſionis individuitas causâ commodioris usûs introducta eſt. pag. 188 col. 2. num. 503.
Quid ſit obligationem eſſe dividuam, vel individuam, & vera nota illarum. pag. 207. 208. tomo tertio.
Prima clavis: aliud obligationem eſſe indiviſam, vel non diviſam; aliud eſſe dividuam, vel individuam. pagin. 208. col. 1. num. 7.
Individuum ſonat potentiam, dividuum verò privationem. *ibidem*, num. 9.
Qualitas individuitatis realis eſt, correorum verò perſonalis. pag. 208. col. 2. num. 12.
Officium dividuæ obligationis non eſt poſſe particulariter ſolvere: ſed quod præſtatio partis liberationem adferat in parte, & quod dividitur inter debitoris heredes. pagin. 208. 209. tomo tertio.
Dividuum, vel individuum ex parte debitoris. pag. 209. tomo tertio.
Termini legibus uſitati: aliud aliò magis dividuum, vel individuum: Aliud individuitas, & incongruitas. pag. 209. col. 2. num. 23. tomo tertio.
Individuitas impropriè ſumpta multiplex, & pluſquàm decuplex. pag. 210. col. 1. num. 23. tomo tertio.
Pignoris luitio individua ſecundùm quid. pag. 211. col. 1. num. 31. tomo tertio.
Individua pro diviſo dicuntur in jure individua naturaliter. pag. 213. col. 1. num 46.
Cur uſusfructus dividuus, & uſus individuus. *ibidem*, numer. 47.
Dominium dividuum eſt, niſi ſit de re individua. pagin. 213. col. 1. & 2. num. 46. tomo tertio.
Omne dividuum pro diviſo, fortius dividuum eſt pro indiviſo: Omne individuum pro indiviſo, fortius pro diviſo. pagin. 213. col. 2. num. 52. tomo tertio
Unicus modus cognoſcendi dividuum & individuum. *ibidem*, num. 52. tomo tertio.
Diviſio prima Individuitatis; neceſſaria, naturalis, accidentalis. pagin. 214. col. 2. 57. tomo tertio.
Individuitas naturalis dividitur ex parte creditoris, & ejus heredum. *ibidem*, num. 58.
Accidentalis eſt in re ſui naturâ dividua, ſed adjectâ circumſtantiâ, individua. *ibidem*, num. 59.
Diviſio ſecunda individuitatis non per ſpecies; ſed per officia. pag. 216. col. 2. num. 75. tomo tertio.
Unus caſus individuæ ſolutionis. pag. 217. col. 1. numer. 78. tomo tertio.
Quidquid individuum contractu, eſt individuum per omnes gradus: & quicquid dividuum ſolutione, dividuum per omnes gradus, non contrà. pag. 217. col. 1. & 2. tomo tertio.
Tria in individuitate conſideranda. pag. eâdem, col. 2. num. 80.
Omnis individuitas modificationes recipit. *ibidem.*
In individuis unus heredum, per quem non ſtat, non poteſt ſolus in mora conſtitui. pag. 216. col. 2. numer. 95. tomo tertio.
Individuitas neceſſaria, & naturalis non differunt in debitoribus. pag. 220. num. 102
In individuis unus poteſt in totum agere. pag. 221. 222. tomo tertio.
Plures principales in individuis ſimul contravenientes, obligantur inſolidùm ſinguli ad intereſſe. pag. 226. col. 1. num. 146. tomo tertio.

DDDDddd iij

In individuis unus heredum contraveniens tenetur inſolidùm re ipsâ; ſed individuis causâ vitandi circuitûs, niſi principalis obligatio, ut cuſtodiæ, inſolidùm currat. pag. 230. col. 2. num. 176. tomo tertio.

Dolus in ſpecie naturaliter individuâ, ſemper dicitur committi in tota re, ſed non in totum. pagin. 233. col. 2. numer. 199.

Obligatio individua dividuæ acceſſoria non facit facto unius, coheredes teneri. pagin. 234. col. 1. num. 206. tomo tertio.

Etiam in individuis heres non cenſetur ratificare factum defuncti ultrà partem hereditariam. pag. 237. num. 236. col. 2. tomo tertio.

Repigneratio individua eſt, & omnes afficit inſolidùm. pag. 240. col. 1. num. 258. tomo tertio.

Exhibitio & reſtitutio inſtrumenti individua. pag. 240. num. 261.

In individuis alii heredes obligantur & individuis, quando conditio negativa eſt. pag. 241. num. 267.

Etiam in individuis, quando contingit in parte peccari, pœna non committitur niſi pro parte, & in peccantem tantum. pag. 242. col. 2. num. 271. tomo tertio.

Pœna non debet excedere delictum, etiam in individuis. *ibidem*, num. 272.

Non licet habere principale, & pœnam etiam in individuis. pag. 242. col. 2. num. 274. tomo tertio.

In individuis tota pœna per unum contrà omnes non committitur, niſi quia in totum contravenitur. *ibidem*, numer. 276.

Inter dividua & individua non eſt differentia in commiſſione pœnæ, quia utrobique committitur, niſi pro parte contraventionis efficacis tantùm. pag. 243. col. 2. num. 285. tomo tertio.

Pœna individua facto dividuo adjecta non committitur. pag. 243. 244. col. 1. num. 288.

Limitatio ad locum, vel loci exigentiam non facit individuum; ſed non poſse præſtari, vel remitti pro parte. pagin. 245. col. 1. & 2. num. 299. tomo tertio.

Servitus prædialis ad finem individuum ordinata, individua eſt; ſed ad finem dividuum, dividua. pag. 253. col. 1. num. 360. tomo tertio.

Pœna & conditio non faciant individuum. pagin. 266. col. 1. num. 463. tomo tertio.

In dividuis ex contractu non eſt locus juri accreſcendi. pagin. 278. 279. num. 473. tomo tertio.

Facultas redimendi ad individuum competit omnibus, & contrà omnes inſolidùm. pag. 279. 280. num. 580. tomo tertio.

In individuis obligatio & actio ſingulis, & in ſingulos inſolidùm competit. pag. 305. col. 1. num. 126. tomo tertio.

Etiam in individuis inter correos ex cauſa lucrativa, qui totum præcepit, vel ſolvit, reputat aliis. pagin. 305. col. 2. numer. 129. tomo tertio.

Etiam jus accreſcendi lucrum habet in individuis. *ibidem*, num. 130.

Omne individuum reſpectu commodi, vel oneris dividitur. pag. 306. col. 1. tomo tertio.

Induſtria

Ex qualitate rei & perſonæ præſumitur. pag. 890. col. 2. numer. 28. tomo ſecundo.

Præſumitur electa induſtria perſonæ. pag. 893. col. 2. tomo ſecundo.

In ratione ſumptuum an veniat induſtria. pag. 408. col. 1. & 2. num. 24. tomo tertio.

Infamia.

Ex quibus cauſis infamia irrogetur. pagin. 685. col. 2.

Infans.

Qui tamen fari poteſt, omne negotium, tutore authore, gerere poteſt. pag. 18. col. 2. num. 6. tomo tertio.

Etiam in judiciis activè & paſſivè. *ibidem*.

De jure infans præſtat furioſo. pag. 16. col. 2. num. 15. tomo tertio.

Infans poteſt acquirere poſseſſionem rerum ad quas habet affectum. pag. 19. col. 2. num. 18. tomo tertio.

Infans acquirit per actum naturalem. pagin. 20. col. 1. num. 23. tomo tertio.

Inferior.

Inferiorum negligentia quomodo ſupplenda. pag. 492. tomo ſecundo.

Infinitas

Reprobata in jure. pag. 857. col. 1. num. 41. tomo ſecundo.

Inhibitio.

Quando appellatur à ſublatione inhibitionum, ſeu manus levatæ, & poſtmodùm litigatur, quid faciendum. pag. 638. col. 2. tomo ſecundo.

Inimicitia.

Quando refert an inimicitia facto teſtatoris, vel legatarii cauſetur. pag. 939. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Injuſtus.

Ad injuſtum, vel impoſſibile nulla obligatio. pag. 219. col. 1. num. 92. tomo tertio.

Innocence.

La connoiſſance des lettres d'innocence par prevention permiſe aux Iuges d'Artois. pag. 681. col. 1. tome ſecond.

Innocentia.

Qui de innocentia confidit, feſtinat ut veritas inquiratur. p. 877. col. 1. num. 8. tomo ſecundo.

Inobedience.

D'Amande pour inobedience. pag. 663. col. 1. & 2. tome ſecond.

Inofficioſus.

Querela inofficioſi ſororibus non competit. pagin. 867. tom. ſecundo.

Pendente querelâ inofficioſi, ſcriptus heres poſſidet. pag. 379. col. 1. num. 3. tomo tertio.

An poſthumus poſſit intentare querelam inofficioſi. pag. 379. num. 9. tomo tertio.

Hodiè habet electionem veniendi ex teſtamento, vel ab inteſtato, ipſo jure. pag. 321. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Sed non poteſt eligere quod ſibi non prodeſt, & aliis nocet. *ibidem*, num. 11.

Differentia querelarum inofficioſi teſtamenti & donationis, pagin. 484.

Querela inofficioſi teſtamenti à populo inventa. *ibidem*, & 485.

Deinde querelæ inofficioſæ donationis, ab Imperatoribus. *ibid.* col. 1. num. 5. tomo tertio.

Differentiæ querelarum inofficioſi teſtamenti & donationis. *ibidem*, pag. 578. tomo tertio.

Querela inofficioſæ donationis nom revocat in totum, quando donatio eſt inofficioſa re, conſilio, & in totum. pag. 495. 496. num. 67. tomo tertio.

De inofficioſo teſtamento. pag. 619. col. tomo tertio.

De inofficioſis donationibus. *ibidem*, & 620. col. 1.

De inofficioſis dotibus. *ibidem*, & col. 2.

Inquaſta.

Arreſtum quomodo dandum, quando articuli traditi ſunt in Curia à partibus, & facta eſt inquaſta. pag. 644. col. 2.

Quando traditæ ſunt nullitates adversùs inquaſtam. pag. 645. col. 1. tomo ſecundo.

Inquiſitio.

De inquiſitionibus & denuntiationibus. pag. 525. tomo ſecundo.

In rem.

Ubi actio in rem exerceri debeat. pagin. 618. tomo tertio.

Inſinuatio

Quando & ubi requiritur. pag. 922. col. 1. num. 8. tomo ſecundo.

Inſtantia.

Utrùm inſtantia tranſeat in ſucceſſorem ſingularem. pagin. 462. tomo ſecundo.

Non tranſit inſtantia in tertium: ſed vocari poteſt, ut liti adſit. pagin. 927. col. 2. numer. 31. tomo ſecundo.

Inſtantia judicii, inſtantia arbitrii. pagin. 199. col. 1. & 2. tomo tertio.

Intereſt abſolvi ab inſtantia definitiva, obſervatione judicii & priore judicio ſuſpendi. pag. 596. col. 1. tomo tertio.

Inſtitor

Regis Portugalliæ privatos rogat ſibi fœnerari ad rationem

ſexdecim in centum in anno. pag. 217. tomo ſecundo.
Quæ eſt ſeſquitertia centeſima. *ibidem*.

Inſtitorius.

De inſtitoria & pignoratitia actione. pagin. 655. 656. tomo tertio.

Inſtituere.

Si quis inſtituit partum filiæ, vel neptis ſuæ in certa parte, ſive unus, ſive plures naſcantur, non plus habent; nati verò ex alio, ſive poſteriori parte, nihil habent. pagin. 367. 368. num. 110. tomo tertio.
Inſtituere multum refert filiam in genere, vel certam perſonam ſub conditione inſtitui. pag. 396. col. 2. num. 52.
De heredibus inſtituendis, & quæ perſonæ heredes inſtitui non poſſunt. pag. 729.
De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus & reſtitutionibus ſub conditione factis. *ibidem*, & 730.

Inſtitutio.

Inſtitutiones quo tempore fuerint editæ. pag. 23. col. 2. num. 50. tomo tertio.
Inſtitutiones interpretandæ ex fontibus unde ſunt ſumptæ. p. 584. col. tomo tertio.
Hodie valet inſtitutio filiifamiliàs ſub conditione fortuita, quia de legitima rejicitur. pag 615. col. 2. num. 17. tomo ſecundo.
Inſtitutiones civiles ſuppleri negant, & intelligi per Pandectas. pag. 350. col. 1. num. 3. tomo tertio.
L. *ſi ita ſcriptum*, nec in ſpeciali favore inſtitutionis, nec in generali favore teſtamenti; ſed in ſola humanitate fundatur. pag. 354. col. 1. & 2. num. 2. tomo tertio.
Aliud aliquem eſſe expreſſè inſtitutum ſine parte; vel tacitè in inſtitutione etiam inæquali comprehendi. pagin. 355. col. 1. num. 15. tomo tertio.
Etiam tempore digeſtorum valebat inſtitutio. pag. 372. num. 13. tomo tertio.
Inſtitutio & vulgaris ſubſtitutio de uno caſu ad alium, & de certa re ad totum, & de perſona ad perſonam alternatim, vel disiunctim expreſſam, extenditur. pag. 373. col 1. numer. 19. tomo tertio.
Inſtitutio filii etiam emancipati ſub conditione fortuita, vel miſta, teſtamentum nullum reddit. pag. 373. 374. num. 25. tomo tertio.
Inſtitutus in re certa legatarius eſt. pag. 374. col. 1. num. 28. tomo tertio.
Jure noviſſimo valet inſtitutio filiifamiliàs conditionalis, & de re certa, & conditio uſque ad legitimam detrahitur. *ibidem*. col. 2. num. 30.
Etiamſi dicta res in defectum dictæ conditionis adimatur. *ibidem*, num. 31.
Fallit ſi limitatio inſtitutionis, vel ademptio fiat per modum exheredationis, expreſſâ causâ. *ibidem*, col. 2. numer. 32. tomo tertio.
Exheredatio poteſt fieri in defectum conditionis, ſub qua filiusfamiliàs inſtitutus fuit. *ibidem*, num. 33.
Dummodò ſit coheres purè datus, & conditio, vivo filio, exiret, vel deficiat. pagin. 374. 375. col. 1. num. 34. tomo tertio.
Filiusfamiliàs debet inſtitui, vel exheredari pro forma teſtamenti. pagin. 375. col. 1. num. 38. tomo tertio.
Inſtitutio poſthumi, vel ventris uxoris trahitur ad omnes poſteà quandocumque natos. pag. 384. col. 1. num. 12. tomo tertio.
Inſtitutio filiorum trahitur ad eos quos teſtator ignorat; ſecùs de exheredatione. *ibidem*, col. 2. num. 13.
Non refert inſtitutionem, vel exheredationem fieri in ima, vel ſecunda cera. pag. 385. col. 1. num. 61. tomo tertio.
De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis. pag. 729. 730. & ſeqq. tit. 25. tomo tertio.

Inſtitutus.

In uſufructu magis eſt fideicommiſſarius quàm heres. pagin. 925. col. 2. tomo ſecundo.
Et vocati ad ſolidam proprietatem habent jus tranſmittendi, adcreſcendi & non decreſcendi. *ibidem*.
Aliud aliquem eſſe expreſsè inſtitutum ſine parte, vel tacitè in inſtitutione, etiam inæquali comprehendi. pag. 355. col. 1. num. 15. tomo tertio.
Inſtitutio poſthumi trahitur ad omnes poſthumos. *ibidem*, numer. 17.
Inſtitutus in reſiduo nihil habet aſſe repleto, tamquàm inſtitutus ſub conditione quæ deficit. *ibidem*, col. 2.
Aliud quem eſſe inſtitutum, ſine parte, vel in reſiduo. pagin. 356. col. 1. num. 23. col. 1. tomo tertio.
Capax inſtitutionis eſt incapax ſubſtitutionis. pagin. 399. col. 2. num. 400. tomo tertio.

Inſtrumentum.

Principaliter confectum & ſuper univerſa obligatione quomodo probat. pag. 80. 81. tomo ſecundo.
Si actor facit mentionem de inſtrumento in libello an debeat edi ante litis conteſtationem. pag. 462. col. 2. tomo ſecundo.
De fide inſtrumentorum & concernentibus Cancellarium. p. 513. tomo ſecundo.
Differentia inter acta & inſtrumenta. pagin. 595. col. 1. tomo tertio.
Quandonam tollantur inhibitiones vigore litterarum factæ ſuper inſtrumenti cancellatione. pag. 637. col. 1. tomo ſecundo.
Aliud nomenclatura inſtrumentorum, aliud ſunt inſtrumenta. pag. 890. col. 1. num. 19.
Traditio inſtrumenti originalis rei pro traditione habetur, ſecùs in traditione inventarii. *ibidem*, tomo ſecundo.
Suſpectum reddunt inſtrumentum clauſulæ inſolitæ. pag. 905. col. 2. num. 16. tomo ſecundo.
Lex de ſubſtantia publici inſtrumenti. pag. 931. col. 1. numer. 1. tomo ſecundo.
Diverſis inſtrumentis prolatis, ſtatur minori, vel ſe impediunt. pag. 58. col. 2. num. 36. tomo tertio.
De fide inſtrumentorum & amiſſione eorum, de apochis & antapochis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt. pag. 650. col. 1. & ſeqq. tit. 21. tomo tertio.
Ex inſtrumento publico duæ præſumptiones; imò etiam probationes oriuntur. pagin. 571. col. 2. tomo tertio.
Sive cauſa annexa. *ibidem*.
Inſtrumentum redimens, & inſtrumentum occultans. pagin. 598. col. 1.

Inſubria.

Conſuetudines feudales Inſubriæ quales. pag. 584. col. 2. tomo ſecundo.

Integralis.

Pars integralis eſt propriè pars rei. pag. 154. col. 1. num. 255. tomo tertio.
Solutio partis integralis irrevocabilis non parit liberationem in ea parte. *ibidem*.

Integritas

Et authoritas Senatoribus ſemper in omni Republica benè inſtituta peculiares. pag. 3. col. 1.
De illis cautum per hæc verba. *Ejus decreta rata ſunto. Is ordo vitio vacato. Ceteris ſpecimen ſunto. ibidem*.
Quamdiù ſteterunt, Reſpublica floruit. *ibidem*.

Intenſus

Actus unus intenſus præſtat mille remiſſis. pagin. 85. col. 2. num. 62. tomo tertio.

Intentio.

Fundans intentionem ſuam in certa qualitate, tenetur illum præciſè probare, alioqui ſuccumbit. pagin. 839. col. 1. num. 8.
Et maximè quando allegatur circumſtantia temporis. *ibidem*, num. 9. tomo ſecundo.

Interdictum.

Utrùm in interdictis in rem ſcriptam habeat locum miſſio in poſſeſſionem. pag. 454 455. tomo ſecundo.
In interdicto uti poſſidetis an poſſit habere locum miſſio in poſſeſſionem. *ibidem*, tomo ſecundo.
Interdicta quæ duplicia vel miſta. pag. 83. col. 2. numer. 37. tomo tertio.

Intereſſe

Verum creditoris unde debeat æſtimari pag. 10. col. 2. tomo ſecundo.

De reſtrictione vel extenſione ejus quod intereſt : ubi agitur quomodo pentanuum damnum, aut lucrum. pag. 11. col. 1. tomo ſecundo.
Ratio & compenſatio intereſſe an in conſcientia poſſit admitti. pagin. 32. col 2. numer. 75. tomo ſecundo.
Intereſſe quotupliciter diſtinctum. pag. 37. col. 2. tomo ſecundo.
Diſcrimen inter ſucceſſivum intereſſe & caſuale. pag. 210. 211. duplex 213. tomo ſecundo.
Probabile intereſſe quodnam. pagin. 224. col. 1. tomo ſecundo.
Incertum eſt quod ſemper intereſt. pagin. 247. tomo ſecundo.
Natura pœnæ eſt vicem intereſſe caſualis & momentenei obtinere. pagin. 254. tomo ſecundo.
Impoſſibile eſt actione ad intereſſe queri, niſi ei cujus intereſt. pag. 105. col. 2. numer. 31. tomo tertio.
Intereſſe multipliciter capitur, ſed ſpecialiter pro intrinſeco. pag. 426. 427. tomo tertio.
Caſus intereſſe quid. *ibidem.*
Intereſſe convertitur cum verb. *utilitas.* pag. 429. col. 1. num. 8. tomo tertio.
Remittens damnum & intereſſe, non remittit principale. *ibid.* num. 9.
Duæ tantùm diviſiones intereſſe. pag. 430. 431. num. 12. tomo tertio.
Non dicitur intereſſe intrinſecum; ſed rejicitur ea diviſio. *ibidem*, num. 12.
Et pariter diviſio omnis ſingularis conventi. *ibidem.*
Intereſſe ſingulare quomodo communiter à Doctoribus accipitur. pag. 431. 432. tomo tertio.
Omne intereſſe extrinſecum ſingulare eſt. *ibidem.*
Quid ſi venditor ſimul tradit & ſolvit intereſſe dilatæ traditionis, & deinde res evincitur. pag. 450. col. 1. & 2. num. 89.
Caſus intereſſe regulariter non habet locum ex parte venditoris, vel alterius, cui debetur pretium, vel pecunia. pag. 451. col. 1. numer. 92. tomo tertio.
Intereſſe extrinſecum non venit in nummis, nec facile in aliis fungibilibus, ubi venit æſtimatio quantiplurimi. pag. 452. col. 1. num. 94.
Nec eſt ſpeciale in mutuo. *ibidem*, num. 95.
In duplo ejus quod intereſt, computatur omne intereſſe particulare. pag. 450. col. 1. num. 85. tomo tertio.
Nullum intereſſe juſtius quàm fructuum. pag. 479. 480. num. 209. tomo tertio.
Intereſſe quando veniat jure actionis, vel officio judicis. p. 481. col. 2. num. 218. tomo tertio.
An quod extrinſecus intereſt, dupletur ad totum ſimplum, etiamſi pars tantùm evicta ſit. pag. 454. 455. tomo tertio. num. 104.
Multum refert de intereſſe paciſci principaliter, vel pœnaliter. pag. 459. col. 1. & 2. num. 120. tomo tertio.
Cautio prætoria ad id quod intereſt, reducitur. pag. 471. col. 1. num. 171. tomo tertio.
Intereſſe remotum non venit etiam doloſo. pagin. 472. 473. num. 179. tomo tertio.
Intereſſe extrinſecum venit in contractibus ſtricti juris. pag. 476. col. 1. num. 194. tomo tertio.

Intereſt.

Differences de l'uſure & intereſt caſuel. pag. 246. 273. 274. *tome ſecond.*
Mot equivocque, dont on abuſe fort. pag. 384. *tome ſecond.*
Caſuel. la meſme.

Interinatio.

Arreſti forma, quando pluribus obtentis litteris ab illarum interinatione appellatur. pag. 643. col. 1. tomo ſecundo.

Interlocutoire.

Les Gens des Requeſtes paſſent outre ſur les interlocutoires, nonobſtant l'appel. pag. 684. col. 2. 685. *tome ſecond.*

Interlocutoria.

Arreſti forma quando fertur interlocutoria in contumaciam partis à qua appellatur. pagin. 642. col. 1. tomo ſecundo.

Interlocutorium.

Ordinationis Regiæ effectus ſuper impetrandis adjornamentis in cauſis appellationum ab interlocutoris factarum. pagin. 52. col. 1. num. 79. tomo ſecundo.

Interpellatio.

Tempus recipit interpellationem. pagin. 52. col. 1. numer. 79. tomo tertio.

Interpoſitio

Perſonæ fraudem auget. pag. 908. col. 1. tomo ſecundo.

Interpres.

Stipulationis verba dirigi non nocet interpreti. pagin. 73. col. 2. num. 16. tomo tertio.
Verus interpres ad veritatem refertur, non ad probationes. *ibidem*, num. 17.
An interpres unus ſufficiat, ut ſit teſtis. pag. 75. col. 1. num. 27. tomo tertio.
Teſtis, interpres, proxeneta qui. *ibidem*, num. 27.

Interpretatio.

Fida ſcripturæ interpretatio. pag. 34. col. 2. numer. 80. tomo ſecundo.
Interpretatio fit contrà eum qui ſe fundat in verbis, & contrà creditorem. pag. 894. col. 2. & 895. col. 1. numer. 25. tomo ſecundo.
Interpretatio paſſiva in omni diſpoſitione locum habet. pag. 896. col. 2. num 84. tomo ſecundo.
Interpretatio commodior & aptior aſſumenda. pag. 318. col. 2. num. 17. tomo tertio.
Interpretes, vel teſtes inſtrumentarii lite ſubortà, poſſunt, ſed non facile reprobari. pag. 77. col. 1. num 41. tomo tertio.
Sed hi exceptione majores ſunt, pluſquàm teſtes. *ibidem*, numer. 42.

Interrex.

Interreges quinque apud Romanos. pagin. 1057. 1058. num. 115. tomo tertio.

Interrogatoire.

Que les interrogatoires ſeront diligemment faits & repetez. pag. 791. 792. *tome ſecond.*

Interrogatus.

Quòd non reſpondet ad interrogata qui non reſpondet ad mentem. pag. 50. col. 2. num. 65. tomo tertio.

Interroger.

Permiſſion aux parties de ſe faire interroger. pag. 770. *tome ſecond.*

Interruptio.

An faciat interruptionem non petens defectum contrà non præſentatum, nec adjornatum in eodem Parlamento. pag. 579. 580. tomo ſecundo.
De interruptione proceſſus. pag. 595. col. 1. 596. tomo ſecundo.
De interruptione per lapſum anni. pagin. 599. col. 1. tomo ſecundo.
Interruptio civilis prodeſt ceſſionatio, præterito & futuro ſubſtituto. pagin. 818 819.
Facta contrà eum qui tenetur directâ, interrumpit contrà eum qui tenetur utili, & contrà. pagin. 833. col. 2. numer. 13. tomo ſecundo.

Intervallum.

An extremitas errorum vitiet intervallum. pag. 25. col. 1. & 2. num. 4. tomo tertio.
Intervallum etiam decem & octo horarum, permanente actu non nocet. pag. 26. col. 1. num. 9. tomo tertio.
Vera ratio cur intervallum vitiat. pag. 27. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Interuſurium.

Quod interuſurii ratio ſit adhibenda, & quomodo. pag. 170. tomo ſecundo.
Quomodo interuſurii ratio, & qualis ſit habenda. pagin. 171. 172. tomo ſecundo.
Utilitas interuſurii. pag. 211. 212. col. 2. 213. tomo ſecundo.
Interuſurium quid ſit propriè. pagin. 252. tomo ſecundo.
Si ab invito intempeſtivè exigatur, ſit interuſurii deductio pag. 257. 258. tomo ſecundo.

Interuſurium pretii excedit fructus fundi, ſed exceditur à fructibus rei temporalis. pagin. 461. col. 2. num. 129. tomo tertio.

Interuſuis.

Bes legitima meta interuſurii mercalis. pag. 215. tomo tertio.

Intimatus.

Non debet corrigere congedium ſuum. pag. 581. col. 2. tomo ſecundo.

Intricatio.

Octo genera intricationum. pag. 426. col. 1. & 2. tomo tertio.

Intricationes ad quid duplandum, pag. 433. 434. tomo tertio.

Intricatio caſuum certorum & incertorum; & omnes ſuper hoc Doctorum opiniones, quæ ad duodecim reducuntur. *ibidem*, à num. 21. ad num. ad num. 31.

Intricatio quoad ſingulare intereſſe. *ibidem.*

Inventaire.

Confection d'inventaire. pag. 682. col. 2. tome ſecond.

Communication d'inventaire & productions. pag. 740. tome ſecond.

Intraditione inventarii an inſtrumenti originalis traditio pro traditione habeatur. pag. 890. col. 1. num. 20. tomo ſecundo.

Inveſtitura

Simultanea quid. pag. 862. col. 1. tomo ſecundo.

Quatenus jus contractûs. pag. 865.

Inveſtituræ primæ non poteſt in præjudicium deſcendentium, vel agnatorum, etiam conſenſu Principis derogari. pagin. 950. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Inveſtitura prima ſemper in feudis attenditur. pag. 951. col. 1. num. 37.

Inutilis.

Quomodo inutile per utile conſervetur etiam in inſeparabilibus. pag. 62. 63. tomo tertio.

Ioannes.

Rex Franciæ, tametſi variam perpeſſus fortunam ſe Urbano Papæ filiali obſervantiâ obtulit & cruce ſignavit. p. 541. tomo ſecundo.

Ira

Juſtè ſuum pluſquàm alios laceſſit authorem. pag. 415. tomo ſecundo.

Irrevocabilis.

Mandatum junctum contractui irrevocabili, eſt irrevocabile, nec morte finitâ, nec eſt propriè mandatum. pag. 305. col. 1. num. 118. tomo tertio.

Procurator irrevocabilis conſtitui poteſt ad transferendum dominium, vel ſervitutem ſub conditione. *ibidem*, pag. 119.

Iſle.

Couſtumes & uſages de la Ville, Taille, Banlieuë, & Eſchevinage de l'Iſle. pag. 617. 618. tome ſecond.

L'Iſle - Barbe.

Villa propè Lugdunum, una tantùm leuca diſtans ab illa. pag pag. 611. col. 1. pag. 613. tomo ſecundo.

Iſraël.

Le Royaume d'Iſraël finalement du tout ſupprimé, à cauſe de l'Idolatrie. pag. 1007. col. 2. pag. 1008. col. 1. nomb. 91. tome ſecond.

Iſraëlita

Non domini terræ, ſed advenæ & coloni Dei. pag. 4. col. tomo ſecundo.

Iſraeliticus.

Regnum Iſraeliticum planè everſum. pagin. 1056. col. 2. tomo ſecundo.

Iter

Aliud, & itio. pag. 246. col. 2. tomo tertio.

Iubilaus.

Jubilæo anno ſaltem neceſſè erat apud Judæos terram redire ad dominum & poſſeſſorem priſtinum, fructibus computatis in ſortem. pagin. 4. col. 2. tomo ſecundo.

Iuda.

Le regne de Iuda ſupprimé. pag. 1008. col. 1. nomb. 94. tome ſecond.

Son peuple détruit & mené en captivité. là meſme.

Combien dura le regne de Iuda. pag. 1007. col. 2. pag. 1008. col. 1. tome ſecond.

Iudex.

Iudæi.

Plebs Judæorum recens à captivitate Babylonicæ reverſa quàm calamitoſa. pag. 32. col. 1. tomo ſecundo.

Judæorum Reſpublica & Politia diſſipata per quos reſtituta. pag. 32. col. 1. tomo ſecundo.

An Judæi baptizati retineant bona ſua. pagin. 611. col. 1. tomo ſecundo.

Statutum quod Chriſtiani, nec Chriſtianæ non morarentur in domibus Judæorum. pag 665. col. 1. tomo ſecundo.

Judæis vetitum ullos Chriſtianos, vel Chriſtianas in ſuis domibus, ut ei ſerviant, retinere. pag. 665. tomo ſecundo.

Iudaicus.

Judaïci regni ſtatus & duratio. pag. 1057. col. 1. num. 92. tomo ſecundo.

Idola regnum Judaïcum perfundant. *ibidem.*

Iudex,

Sive Ordinarius, ſive Delegatus non præſumitur procedere ex poteſtate, quia nihil poteſt. pag. 40 col. 1.

Aut Judex ſcit impedimentum, & non valet judicium. Aut neſcit; & datur reſtitutio. pag. 869. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Præſumendum benè de Judicibus à Principe commiſſis. pag. 872. col. 1. num. 28. tomo ſecundo.

Plures Judices, vel arbitri difformiter judicantes non conſentiunt in minori, niſi ſecundùm quid. pag. 56. col. 2. numer. 15. tomo tertio.

Judices inferiores quandonam moderari poſſint. pag. 59. col. 1. num. 151.

An ſine reſcripto regio. *ibidem.*

Et quomodo Judex Eccleſiaſticus. *ibidem*, col. 2. & pag. 152. tomo ſecundo.

An Judices juris imperiti poſſint repudiari. pag. 160. 161. tomo ſecundo.

Imperiti Judices reprehendendi. pag. 233. col. 1. tomo ſecundo.

De Judice qui malè judicaverat, quid olim fieret. p. 412. tomo ſecundo.

Cur faciat litem ſuam. *ibidem*, tomo ſecundo.

An quicumque Judex ſecularis Ordinarius cognoſcat. pag. 442.

An Judex regius loci præveniens excludat Ordinarium, *ibidem*, tomo ſecundo.

Capturam non habet extrà prætorium ſuum. *ibidem*, tomo ſecundo.

Judices quonam tempore per ſe ipſi exequerentur. pag. 429. tomo ſecundo.

Quòd ſæpè in loco rem componebant. *ibidem*, tomo ſecundo.

Utrùm Judicem arbitrari præſtet. pag. 433. tomo ſecundo.

Judex in cauſa appellationis an adjornetur, quando proceſſit ex officio. pag. 450. 451. tomo ſecundo.

An de Conſuetudine, in patria Conſuetudinaria, & an pars intimetur. *ibidem*, tomo ſecundo.

Judicum officium quale. pag. 463. 494. tomo ſecundo.

Forma illorum juramenti. pag. 496. tomo ſecundo.

Forma juramenti Judicum. pag. 496. tomo ſecundo.

Judices ipſi quandonam mulctati, non partes, & cur. pagin. 500. tomo ſecundo.

De Judicibus & præſentationibus. pag. 508. 509. tomo ſecundo.

An quis poſſit eſſe Judex in cauſa, in qua fuit Advocatus. pag. 515. tomo ſecundo.

Quo caſu Judices priventur gradu juriſdictionis. pag. 555. col. 1. tomo ſecundo.

Judex ordinarius primæ inſtantiæ quis. pagin. 658. col. 2. tomo ſecundo.

Quàm difficile ſit ſub inimico Judice litigare. pagin. 568. col. 2. tomo ſecundo.

An exemptus reddendus ſit ſuo Judici exempto, an Ordinario, cùm concurrunt. pag. 583. col. 2. tomo ſecundo.

Judices errabundi reddere ſportulas condemnati. pagin. 649. tomo ſecundo.

Judex etiam non regius poteſt cognoſcere de litteris innocentiæ, non de litteris remiſſionis, vel gratiæ. pagin. 681. col. 1. tomo ſecundo.

Judex poſt Ordinarium creatus intelligitur accumulativè. pag. 57. col. 2. num. 31. tomo tertio.

Judex poteſt cogere ad concordiam. pag. 140. col. 1. num. 171. tomo tertio.

Vel electionem in actorem transferre, vel ipſam ſervitutem imponere. *ibidem*, num. 172.
Olim non dabantur certi judices, niſi electi à partibus, vel ſortiti. 192. 193. tomo tertio.
Carolo-Magno primùm Romam appropinquanti occurrêre tria millia judicum. *ibidem*.
Sales duo in judicibus requiſiti, ſcientia, & conſcientia. pag. 193. col. 2. num. 525. tomo tertio.
Quando liceat unicuique ſe vendicare, vel ob publicam venvotionem deſiſtere, pagin. 618. 619. tomo tertio.
Quam atra lues imperitorum & quæſtuariorum judicum. pag. 279. col. 1. & 2. numer. 578. tomo tertio.
Judex in cauſa capitali trahens ad tormenta injuſtè, debet capite puniri, etiamſi præceſſerit tantùm ſpontanea confeſſio. pag. 582. col. 1. & 2. tomo tertio.
Judex ſecularis contractu, vel ſtipulatione, & ſpirituali ex facto, vel juramento tenetur. pag. 631. col. 1. tomo tertio.
Judex non erat nomen Magiſtratûs, ſed etiam privati qui eo munere ſub Magiſtratu fruebatur. pag. 1058. 1059. tomo tertio.

Judicare.

Actio judicati triginta annis finitur. pag. 833. col. 1. numer. 3.
Et quot ſi ſuper lite conteſtata lata ſit. *ibidem*, num. 4.
Idem ſi per reum ſteterit quominùs conteſtetur. *ibidem*, tomo ſecundo.

Judicatus.

Res judicata pro veritate habetur, & victum in mala fide conſtituit. pag. 817. col. 2. num. 7. tomo ſecundo.
Cautio judicatum ſolvi, & actio evictionis non differunt. pagin. 184. col. 1. num. 472. tomo tertio.

Judicium

Diforme undè. pagin. 416. tomo ſecundo.
Quadantenùs nulla & irrita ſint judicia. pag. 488. tomo ſecundo.
Quod inſtantia judicii non debet dividi. pag. 841. col. 1. tomo ſecundo.
Si conjuncta perſona procedit in judicio, tamquam Procurator, nec habet mandatum, non valet judicium contrà dominum, ſed tamen contrà comparentem. pagin. 39. 40. num. 94. tomo tertio.
Adhuc non valet contrà dominum, ſi comparens habebat mandatum, ſed non proceſſit ex eo. *ibidem*, numer. 95. col. 1. tomo tertio.
Potentius eſt factum in judicio, quàm extrà, etiam Judice non ſedente. pag. 21. col. 1. num. 30 tomo tertio.
Differentia judiciorum bonæ fidei, & ſtricti juris. pag. 481. num. 212. tomo tertio.
De judiciis, & ordine judiciorum. pag. 613. 614. tomo tertio.
Judicia Romanorum ſtuprata & ſodomitica. pag. 1050. 1051. tomo tertio.

Iuge

Forme de proceder par le Iuge ez procés criminels. pag. 792. 793. tome ſecond.

Iuger.

De ne differer de juger pour le deceds des parties, ſi le procés eſt en eſtat. pag. 780. col. 2. tome ſecond.

Iuifs.

L'eſtat royal des Iuifs ne fut jamais bien reſtabli depuis la captivité de Babylone. pag. 1008. nomb. 96. tome ſecond.

Iulianus.

Juliani Apoſtatæ ſævitia in Chriſtianos qualis. pag. 561. tomo tertio.
Annum tantùm & tres menſes imperavit. pag. 563.

Iulius.

Julius-Cæſar Catilinariis favit. pagin. 1046. num. 64. tomo tertio.

Iunctus.

Diſpoſitio facta in caſibus reſervatis non porrigitur ad eoſdem junctos, contrà omnes. pag. 353. col. 1. & 2. tomo tertio.

Iuramentum.

Forma juramenti omnium juriſdictionem habentium. p. 496. tomo ſecundo.
Juramentum extortum non valet. pag. 845. col. num. 10.
Nec contrà jus ſuperioris. pag. 845. 846. tomo ſecundo.
Juramentum neceſſarium non defertur pro ſervitute. pag. 854. col. 2. num. 9. tomo ſecundo.
Juramentum ut ſtipulatio recipit omnes conditiones rei ſubjectæ. pag. 13. 14. tomo tertio.
Juramentum habet vim clauſulæ, ut actus valeat, ut patet in caſibus expreſſis à jure. pag. 3. col. 1. num. 83. tomo tertio.
Aliàs intelligitur ſecundùm materiam ſubjectam, nec excedit metas concursûs. *ibidem*, num. 84.
Multas vires attribuunt Doctores juramento quæ jure non probantur. pag. 39. col. 1. num. 87. tomo tertio.
Ne detur occaſio minuendi reverentiam juramenti, non licet abſolutè negare. pag. 53. 54. num. 100. tomo tertio.
Juramentum delatum actori, & ſic relevatus ab onere probandi, dicitur eſſe contentus. pag. 581. col. 1. tomo tertio.
Non valet juramentum contrà jus ſuperius, vel in ejus præjudicium. pag. 586. col. 2. tomo tertio.
Juramentum quid, & quotuplex. pag. 631. col. 1. & 2. tomo tertio.
Juramentum ſolùm inducit obligationem ſecundùm Canoniſtas, niſi vergat in diſpendium animæ & vitæ. pag. 631. 632. tomo tertio.
Juramenti tres comites. *ibidem*.
Effectus juramenti, & quomodo heres ex juramento tenetur. pag. 6.
Ubi juramentum ſuppletorium deferatur. pag. 633. col. 1. tomo tertio.
Cui deferendum juramentum ſit, penès judicem eſt. pag. 637 col. 1. tomo tertio.
De juramento imponendo quatuor conſideranda ſunt. *ibidem*.
An dives in juramento pauperi anteferatur, vel ſecùs *ibidem*.
Quâ formâ petatur juramentum à parte. pag. 638 col. 1. tomo tertio.
Jurans habetur pro teſte in re propria. *ibidem*.

Iurare.

Provocans ad jurandum falſum, graviter peccat. pagin. 934. col. 1. tomo ſecundo.

Iurez.

Des rapports de Iurez. pag. 694. col. 1. tome ſecond.

Iuriſconſultus

Quantopere ſit Sacræ-Scripturæ notitia illi neceſſaria. pagin. 30. col. 1.
Juriſconſultum eſſe longè majus quàm vulgò autumant. *ibidem*. tomo ſecundo.
Veterum Juriſconſultorum peritia. pag. 46. col. 1. num. 115. tomo ſecundo.
Juriſconſulti boni munia quæ ſint. pag. 2. col. 1. tomo ſecundo.

Iuriſdictio.

Quando quis ſit exemptus à juriſdictione illius, à quo appellavit. pag. 432. tomo ſecundo.
De alta, media & baſſa Juriſdictione. pag. 442. 443.
Diviſio ſpecierum juriſdictionis an ſit vera diviſio. *ibidem*, tomo ſecundo.
Forma juramenti omnium juriſdictionem habentium. pagin. 496. tomo ſecundo.
Mulctandus qui *entreprend* contrà juriſdictionem temporalem. pag. 558. col. 2. pag. 589. col. 1. tomo ſecundo.
Contrà uſurpantes in præjudicium temporalis juriſdictionis. pag. 590. col. 1. tomo ſecundo.
Non eſt laicus capiendus virtute juriſdictionis Eccleſiaſticæ, juriſdictione temporali alterius. pagin. 615. col. 2. tomo ſecundo.
Juriſdictio Epiſcopi Romani. pag. 573. col. 2. tomo tertio.
Omnis juriſdictio ſpectat ad principem. *ibidem*.
De juriſdictione omnium judicum, & de foro competenti. pag. 617. tomo tertio.

Juriſdiction.

Reſſort d'icelle & fief n'ont rien de commun. pag. 757. tome ſecond.
Juriſdiction & reſſort peut eſtre d'un & fief à l'autre. là meſme.

Iuriſprudentia.

Studium juriſprudentiæ reparatum. pag. 1.

Ius.

Unde ſit difficultas & intricatio juris civilis. pag. 7. col. 2.

Juris civilis primum præceptum quodnam ſit. pag. 31. col. 2. num. 72. tomo ſecundo.
Juris civilis taxatio quâ ratione ad commodum debitorum facta. pag 32. col. 2. tomo ſecundo.
Jus ſtrictum in æquitate quomodo temperari oporteat. pagin. 139. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Jus ſanctiſſima & diviniſſima boni & æqui ars. pag. 157. col. col. 1. num. 387. tomo ſecundo.
Jus finitum quid. pag. 159. col. 1. tomo ſecundo.
Stricti juris & æquitatis certamen. pag. 163. tomo tertio.
Jus Canonicum an diſtet à jure civili in uſuris, aut diſcordet. pag. 210. tomo ſecundo.
Veritas juris. pag. 271. tomo ſecundo.
Jura debent aptari ad frequentiora. pag. 307.
Quæ contrà jus fiunt, cur debeant pro infectis haberi. pag. 452. tomo ſecundo.
De juris & facti ignorantia. pagin. 577. 578. & ſeqq. tomo tertio.
Jura regia & conſuetudinaria. pag. 627. 628. tomo ſecundo.
Stylus locorum juris ſcripti. pag. 966. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Jus in re & quaſi poſſeſſio poteſt alii conſtitui; & pro parte domini diviſa limitatur. pag. 245. col. 2. tomo tertio.
Aliud ſimplex jus eximendi cretam vel lapidem, aliud cum ſervitute itineris, vel machinæ imponendæ. pag. 246. col. 2. num. 309. tomo tertio.
Jura ponderantur ſecundùm ſenſum benè organizati, & ſubtiliter intuentis. pag. 372. col 1. numer. 11. tomo tertio.
Cur confuſa ſit doctrina juris. pagin. 501. col. 2. num. 8. tomo tertio.
Error juris fundatur in damno vitando. pag. 580. col. 1. tomo tertio.
Non fateri qui errat, niſi jus ignoraverit quomodo intelligendum; & ubi locum habeat. *ibidem*, col. 1. tomo tertio.
Si contrà jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum, vel impetratum. pag. 590. 591. tomo tertio.
Concurſus juris cum facto hominis fortiùs operatur. pagin. 823. col. 1. tomo ſecundo.
Acta litis notorium jus faciunt. pagin. 823. col. 1. tomo ſecundo.
Quomodo veritas juris abſorbet poſſeſſionem facti. pagin. 839. col. 2. num. 15. tomo ſecundo.
Juri redimendi cum jure excipiendi conjuncto, vel juri offerendi quando præſcribatur. *ibidem*, pag. 16. 17.
De facili fit reditus ad jus antiquum. pag. 851. col. 3. num. 23. tomo ſecundo.
Novum jus reſtringitur, ut minùs novum corrigat vetus. pag. 857. tomo ſecundo.
Jura declaratoria trahuntur retrò, niſi quando agitur de præjudicio tertii. pagin. 858.
Verbum obliquum tendens ad conſervandum operatur ipſo jure. pag. 858. col. 1. num. 19. tomo ſecundo.

Jusjurandum.

De jurejurando Procuratorum regiorum. pag. 514. tomo ſecundo.
De jurejurando propter calumniam dando. pag. 611. col. 1. & 2. tomo tertio.

Jus-patronatûs.

Rex non habet nominationem ad Monaſteria jure-patronatûs, ſed indulti temporalis. pagin. 977. col. 2. tomo ſecundo.
In electivis & collegiatis non eſt locus juri-patronatûs. *ibidem*, num. 13. tomo ſecundo.

Jus ſtrictum.

Stricti juris & æquitatis certamen. pag. 163. 164. tomo ſecundo.

Juſſio.

Juſſiones divinæ habent ſubſcriptionem glorioſiſſimi Quæſtoris. pagin. 627. tomo ſecundo.

Juſtice

Morale. pag. 374. col. 2. tome ſecond.
De haute Juſtice. pag. 697. tome ſecond.
De juſtice & droits d'icelle. pag. 703. col. 1. tome ſecond.
Index.

Juſtinian

Le Grand en quel temps a vêcu. pag. 337. tome ſecond.

Juſtinianus.

Nec Juſtinianus, nec Juriſconſulti unquam approbarunt meras uſuras. pag. 32. col. 2.
Quo tempore & modo uſuras uſurarum aboleverit. pag. 16. col. 2. numer. 44. tomo ſecundo.
In uſuris non peccaſſe probatur. pag. 18. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.
Juſtinianus quomodo reſtrixit uſuras. pag. 19. col. 1. num. 29. tomo ſecundo.
Juſtinianus Maximus uſurarum profligator & moderator. pag. 27. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Synodi Nicenæ Decreta tamquam Sacram-ſcripturam amplexatus. *ibidem.*
Quomodo fœnus reduxit. pagin. 28. col. 1. tomo ſecundo.
Novellarum codex apud Juſtinianum à quibus prototypus habitus. pagin. 28. col. 2. tomo ſecundo.
Qualem & quantam uſuram ſtatuerit. *ibidem.*
An aliam uſurarum rationem ſtatuerit in fructibus aridis & liquidis, aliam in nummis. pag. 29.
Uſuræ communes reductæ ad beſſes vel ſemiſſes, & ad trientes uſurarum in favorem agricolarum, à Juſtiniano. *ibidem*, tomo ſecundo.
An Juſtinianæa uſurarum moderatio ſervari potuerit inter Chriſtianos in foro conſcientiæ. pagin. 30. col. 1. tomo ſecundo.
Tamquam Hercules Alexicacos quàm perfectam moderationem confecit. pag. 16. col. 1. numer. 43. tomo ſecundo.
Juſtiniano-maſtiges quinam fuerint, & quare ſic nominati. pag. 35. col. 1. & 2.
Juſtinianus quot annos Concilio Niceno poſterior. *ibidem*, n. tomo ſecundo.
Juſtiniani Novellæ in Gallia receptæ. pag. 92. 93. tomo ſecundo.

Juſtitia.

Juſtitiæ commutativæ ratio circa quæ potiſſimùm verſetur. pag. 1. col. 1. tomo ſecundo.
Juſtitia quomodo elevet gentem. pag. 35. col. 2. numer. 82. tomo ſecundo.
Juſtitia commutativa & diſtributiva quæ. pagin. 65. col. 1. tomo ſecundo.
Juſtitia commutativa in quo maximè conſiſtat. pagin. 235. col. 2. tomo ſecundo.
Aditus juſtitiæ tenuiorum magis quàm potentiorum gratiâ inſtitutus. pag. 412. tomo ſecundo.
Juſtitia Franciæ quomodo florentior eſſet. pag 416. tomo ſecundo.
Altam juſtitiam quid Galli vocent. pag. 758.
Juſtitia legum ſumitur ab eo quod utplurimùm expedit. pag. 104. col. 2. numer. 25. tomo tertio.

Juſtitiarius.

An altus Juſtitiarius in confiſcatione præferri debeat debito regio. pag. 567. 568. tomo ſecundo.

Juſtum.

Juſti atque injuſti ſcientia quid. pag. 30. col. 1.

L

Labour.

Faveur pour les gens de Labour. pag. 364. 365. tome ſecond.

Labyrinthe.

Labyrinthe d'intereſt. pag. 388. col. 2.
Et ce que c'eſt, là meſme.
Labyrinthe d'intereſt. pag. 388. 389. *tome ſecond.*

Lacedamonii.

Ferro rudi molis ineptæ uſi. pag. 321. tomo ſecundo.

Lælius

Taurellus qualis Author in jure. pag. 43. col. 2. tomo ſecundo.

Laïc.

Homme laïc doit eſtre commis pour juſtice appartenante aux Religieux. pag. 682. col. 2. tome ſecond.

Qu'il faut diſcuter les biens immeubles d'un Laïc, avant que de proceder par cenſures, & avoir permiſſion. pag. 684. tome ſecond.
De ne faire citer gens laïcs en actions pures perſonelles. pag. 765. tome ſecond.

Laïcus.

In Senatu Pariſienſi ſoli Laïci ſunt Præſides, & in abſentia Præſidum Senatus, non antiquior, ſi eſt Clericus, ſed antiquior Laïcus præſidet. pagin. 657. col. 1. tomo ſecundo.

Landgravius.

Genealogia Landgraviorum & Comitum Katzenelnborgenſium. pag. 861. 862.
Eorum jura. *ibidem.*
Etymon Landgravii. *ibidem*, tomo ſecundo.
Landgravius ob libertatem & Religionem Germaniæ in captivitatem incidit. pag. 863. col. 2. numer. 14.
Quâ arte Landgravius apud Auſtraſium circumventus. pag. 853. col. 2. num. 16. tomo ſecundo.

Larron

Condamné au double, & l'uſurier au quadruple. pag. 337. tome ſecond.

Latinus.

Feriatum Latinarum cauſa quæ. pag. 1847. tomo tertio.

Latomus

Etiam tenetur ad damna rerum prævиſa. pag. 484. col. 1. num. 186.
Atque etiam non prævиſa, ſi ſit in dolo. *ibidem*, num. 187. tomo tertio.
Secùs ſi ab alio, vel caſu impeditur, nec præmoneri potuit. *ibidem.*

Latro-Legalis.

Quid ſit. pag. 2. col. 2. tomo ſecundo.

Laudimia.

An domini directi civiliter laudimia exigant à cenſuariis propter redituum venditionem. pagin. 51. col. 1. num. 129. tomo ſecundo

Laudunenſis.

Epiſcopus Par Franciæ. pag. 556. tomo ſecundo.
Arreſtum latum contrà executores teſtamenti Cardinalis Laudunenſis. pagin. 587. tomo ſecundo.

Lectus.

De poſſeſſione capiendi & habendi lectum. pagin. 605. col. 1. tomo ſecundo.

Legalis

Sumptus quid ſit. pagin. 51. col. 2. numer. 129. tomo ſecundo.
Debita legalia quænam propriè appellentur pag. 488. col. 2. tomo ſecundo.

Legare.

Datâ cautione legari poteſt. pag. 589. col. 2. tomo tertio.

Legatarius.

Legatarii ejuſdem fundi faciunt partes ab initio, non per concurſum. pag. 828. col. 2. numer. 26. tomo ſecundo.
Quandonam Legatarius non teneatur ad onus legati acceptati ultrà ejus vires. pag. 963. tomo ſecundo.
Dominium rectà tranſit in Legatarium etiam ſervitutis prædialis. pag. 297. col. 1. & 2. num. 68. tomo tertio.
Quod favore legatariorum introductum eſt. *ibidem.*
Lex quæ vult dominium rectà tranſire in legatarium, de omni re loquitur, ſuppoſitâ capacitate extremorum. pag. 298. 299. num. 81. tomo tertio.
Et niſi die cedente, tranſeat, numquam rectà tranſibit. *ibidem*, num. 82.
Etiam legatarius non poteſt uti ſervitute ante ceſſionem, niſi in merè negativa. pag 333. col. 1. num. 37. tomo tertio.
Heres legatarii repudians non nocet ſecundo legatario. pag. 334. 335. col. 1. num. 55. tomo tertio.
Solius legatarii favore eſt quod legatum tranſit rectâ viâ. p. 355. col. 1. numer. 57.
An poſſit repudiare in fraudem creditorum & patroni ſui. pag. 335. col. 2. numer. 62. tomo tertio.
Etiam ſervitutem, poſtquàm fundum vendidit. *ibidem*, num. 65.
Heres Legatarii non poteſt legatum repudiare in præjudicium alterius. pagin. 336. col. 2. tomo tertio.
Etiam ad commodum ſuum, reprobatâ communi ſententiâ. *ibidem*, col. 2. num. 72. tomo tertio.
Heres gravatus fidejubere pro legatario, nihilominùs contrà eum actionem habet. pag. 350. col. 1. num. 4. tomo tertio.
Ad tempus tenetur ſatiſdare. *ibidem.*
Legatarii electio. pag. 553. col. 2. tomo tertio.
Legatarius & heres certant de lucro. pag. 571. col. 1. & 2. tomo tertio.

Legatum.

Legata contrà bonos mores illicita. pag. 207.
Non valet legatum inducens peccatum. pag. 207. col. 2. tomo ſecundo.
Declaratio §. fin. l. 3. *de annuis legat. ibid.* tomo ſecundo.
Legatâ quantitate, valor inſpicitur qui fuit tempore teſtamenti. pag. 304. tomo ſecundo.
Per reſignationem apud legatum an fiat aliquid. pag. 672. tomo ſecundo.
An legata fieri poſſint in codicillis. pag. 978. col. 2. num. 9. tomo ſecundo.
Legatum ſtatim quæritur ignoranti. pag. 991. col. 2. num. 58. 9. tomo ſecundo.
Magna differentia inter legatum & prælegatum. pag. 11. col. 2. num. 49.
An in parvo legato debeat procedi ad interrogationem. pagin. 32. col. 1. num. 31. tomo tertio.
Reſpondetur quòd non etiam tertii, niſi ad unam circumſtantiam declarandam. *ibidem.*
Legatum merum libertatis cur longè favorabilius non valeat obliquè ad redimendum & manumittendum. pag. 34. col. 2. num. 51. tomo tertio.
Alterum ex legatis repudiari non poteſt, ſi habet onus. pag. 50. col. 2. num. 63. tomo tertio.
Legatum juris eſt purum, non conditionale. pagin. 131. col. 2. num. 108. tomo tertio.
Legatum optionis non eſt etiam jure Digeſtorum conditionale. *ibidem*, num. 109.
Legatum accreſcit invito, quando intereſt heredis, ſed non accreſcit ei qui non poteſt implere onus. pag. 282. 283. tomo ſecundo.
An omnia diverſorum legata pereant, niſi ſimul omnium adeatur hereditas. pagin. 289. col. 1. num. 6. tomo tertio.
Quòd ſi uterque fundum legatum acceptet, perit legatum viæ alteri, ſi priùs cedat quàm legatum totius fundi. *ibid.* tomo tertio.
Etſi priùs decedat teſtator quàm cedat legatum factum alteri ſociorum. *ibidem*, num. 9.
Servus non quærit domino legatum ſervitutis prædialis, niſi legetur contemplatione dominii. pag. 293. col. 2. numer. 38. tomo tertio.
Si alter promittat, alter leget, an pereant legatum & ceſſio ex ſtipulatione, & niſi ceſſio fiat eodem momento quo dies legati cedit. *ibidem.*
An valeat legatum rei alienæ ſcienter factum. pag. 296. col. 1. num. 56. tomo tertio.
Quando conditio tacita impediat tranſmiſſionem legati. *ibid.* numer. 59.
Sed tranſmittitur in contractibus *ibidem*, num. 60.
Dies legati quadrupliciter cedit. *ibidem.*
Non valet donatio, nec legatum ſervitutis à non habente, fundum non habenti. pag. 295. 296. tomo tertio.
Quamvis valeat legatum rei alienæ ſcienter factum. *ibidem*, num. 59.
Quod non tranſit ante aditam hereditatem *ibidem.*
Etiam legatum in diem certum non trahitur retrò, niſi dies appoſita ſit favore legatarii. pag. 297. col. 1. num. 66. tomo tertio.
Legatum retrotrahi non pendet ab aditione hereditatis, ſed à voluntate teſtatoris. pag. eâdem, num. 67.
Legato relato ad ceſſionem condominorum ſemper utiliter cedit. pagin. 303. col. 2. num. 110. tomo tertio.
Quid de ſervitute legata tribus dominis, uno repudiante; an rectà tranſeat. Et an unus poſſit in necem aliorum repudiare. pag. 304. col. 2. num. 121. tomo tertio.

Repudiatio legati trahitur retrò etiam in præjudicium tertii. pag. 304. 305. num. 124.
Etiamſi fiat poſt aditam hereditatem. 305. col. 1. num. 125. tomo tertio.
Teſtator non cenſetur legare, ni jus quod habet, vel ſperat de præſenti. pag. 307. col. 2. num. 146. tomo tertio.
Legata, & fideicommiſſa mutuò ſunt exæquata. pagin. 328. col. 1. & 2. tomo tertio.
Differentia inter fideicommiſſum & legatum libertatis manet. *ibidem.*
Uſusfructus legatus tranſit ipſo jure. pagin. 329. col. 1. num. 6. tomo tertio.
Tamen heres tenetur actione ex teſtamento transferre poſſeſſionem. *ibidem*, num. 7.
Venditor repudians legatum an noceat emptori. pagin. 334. col. 1. num. 47. tomo tertio.
Legatum tacitum non tranſit ipſo jure. *ibidem.*
Solius legatarii favore eſt quòd legatum tranſit rectâ viâ. pag. 335. col. 1. num. 57.
Repudiatio legati retrò trahit reſpectu tertii. *ibidem*, num. 58.
Legatum ſatiſdandi dividuum. pag. 346. 347. num. 16. tomo tertio.
Satiſdatio non eſt de ſubſtantia legati uſusfructus, niſi in pecunia. pag. 347. num. 14. tomo tertio.
Etiam in pecunia legatum proprietatis efficacius eſt legato uſusfructus. pag. 348. col 2. num. 26. tomo tertio.
In quo teſtator gravans heredem ſatiſdare, non ideò tranſit ad legatum proprietatis. pag. 348. col. 2. num. 28. tomo tertio.
Legata particularia quæ conſervantur, teſtamento reſciſſo. pag. 486. col. 1. & 2. tomo tertio.
Legatum annuum factum diviti nullâ ſummâ, nec causâ expreſſâ, non valet. pag. 567. col. 2. tomo tertio.
Nec præſumitur in cauſam alimentorum, niſi fiat pauperi. *ibidem.*
De legatis. pag. 750. col. 2. tit. 37. tomo tertio.
In facto eſſe legatum quid. pag. 553. 554. tomo tertio.
Quid à termino præfixo judicis. *ibidem.*
Ab affectu animi. *ibidem.*

Legitima.

Favor legitimæ. pag. 303. 304. tomo ſecundo.
Legitima an minui poſſit aut lædi diſpoſitione lucrativa inter vivos. pag. 851. col. 2. tomo ſecundo.
An poſtquàm ſibi ſimpliciter approbaverunt teſtamentum, & in ea voluntate deceſſerunt, poſſint eorum deſcendentes quicquam cauſificari de legitima. pagin. 851. col. 2. num. 61. tomo ſecundo.
Portio legitimæ accreſcit conſortibus in legitima æqualiter; etiamſi ſint heredes inæqualiter. pagin. 895. col. 2. num. 4. tomo ſecundo.
Legitima non eſt beneficium parentis, ſed legis. *ibidem*, numer. 5.
Parens non habet poteſtatem in legitima, quam nec in qualitate quidem poteſt deteriorem facere. *ibidem*, & pag. 895. col. 1. tomo ſecundo.
Pater non poteſt facere quin legitima ceteris æqualiter accreſcat. pag. 865. col. 1. num. 7.
Omnia recepta ſunt in legitimam imputanda, niſi lucra ex mera legis providentia. pag. 911. col. 2. numer. 14. tomo ſecundo.
Voluntariè repudians hereditatem, privat ſe legitimâ. pagin. 911. col. 2. numer. 15. tomo ſecundo.
Niſi abſtineat, ſequendo judicium parentis. *ibidem.*
Legitima detrahenda eſt, non ſolùm de his quæ ſuperſunt, ſed de his quæ ſive in teſtamento, ſive inter vivos donata ſunt. pag 912. col. 1. tom ſecundo.
Etiamſi donationes diverſis temporibus factæ ſint. pag. 912. col. 1. num. 54. tomo ſecundo.
Nepotes tenentur imputare in legitimam ſucceſſionis avitæ ſumptæ per patrem, cujus non ſunt heredes. *ibidem*
Legitima eſt quaſi debita, etiam vivo patre, & poſt obitum ipſo jure quæſita. pag. 915. col. 1. num. 12. tomo ſecundo.
Utrùm admitti poſſit mater ſupplendo legitimam filiæ. pagin. 359. col. 1. num. 47. tomo tertio.
Ad ſupplendam legitimam omnes contribuunt. pag. 359. col. 1. num. 49.
Legitima ſuppletur ab extraneis pro rata ſolidi, ſed à filiis vel aſcendentibus pro rata ejus quod habet ultrà legitimam. pagin. 366. num. 101. tomo tertio.
Qui non ſuccedit, nec legitimam petere poteſt, non agit querelâ. pag. 503. col. 1. & 2. num. 19. 20. tomo tertio.
Pater donatarius non agit querelâ, ſi alium deſaiſire poteſt legitimâ, quia tempus mortis inſpicitur. *ibidem.*
In legitimam maternam imputatur quod pater jure patriæ poteſtatis percipit, quia ipſe filiusfamiliâs percipere cenſetur. *ibidem*, num. 21.
Dos non minor legitimâ non eſt incongrua. pag. 508. num. 53. tomo tertio.
Qualiter intelligendum non computari in legitima. pag. 497. 498 tomo tertio.
Aliud legitima, & aliud hereditas. pag. 895. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Excluſus ab hereditate, ſive teſtamento parentis, ſive propriâ renuntiatione non eſt excluſus à legitima. *ibidem.*
Legitima competens quæ. pag. 672. col. 2.
Legitima refertur ad bona quæ ſunt tempore mortis. pagin. 910. col. 1. num. 3. tomo ſecundo.
Legitimæ non renunciatur niſi ſpecialiter. *ibidem*, num. 4.
Filii contenti in legatis faciunt partem in legitima. pag. 911. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.
Et aliqui non abſtinent ab hereditate gratis. *ibidem.*
Sed abſtinens ab omni etiam donatione, vel legato, non facit partem. *ibidem.*

Legitimare.

Qui poteſt legitimare adulterinos & inceſtuoſos, non poteſt legitimare utroque morbo laborantes. pag. 84. col. 2. numer. 51. tomo tertio.
Pater filios naturales addicendo Curiæ legitimat. pagin. 376. 377. tomo tertio.
Et tenetur eis dodrantem relinquere, etſi portio recuſantis accreſcat volentibus Curiales fieri. *ibidem*, num. 50

Legitimatio.

Legitimatio per atrogationem ſublata. pag. 402. col. 1. num. 18.
Quomodo legitimatio prodeſt in ſucceſſionibus. pag. 613. col. 2. tomo ſecundo.
Primus Conſtantinus fecit legem de legitimatione per ſubſequens matrimonium, quæ fuit revocata per Zenonem, ſeu Juſtinianum. pag. 402. col. 1. num. 17. tomo tertio.

Legitimatus

Cum reſtrictione faciliùs poteſt legitimatus fieri in totum. pag. 80. col. 1. num. 28. tomo tertio.

Legitimus.

Comparatio legitimæ & Trebellianicæ. pag. 971. col. 1. & 2. num. 5. tomo ſecundo.

Leproſarium

Clem. I. *de renunciat.* non habet locum in Leproſariis, Xenodochiis & ſimilibus; quòd non ſint propriè beneficia. pag. 977. col. 2. tomo ſecundo.

Lepreux.

Couſtumes Locales de la Terre & Chaſtellenie de Lepreux. pag. 738. col. 1. tome ſecond.

Lettres.

En quel temps ont commencé a reſſorir en Italie. pag. 334. col. 1. tome ſecond.

Leudaris.

Leudares, ſeu Pedagiarii, pedagia nova & burgagias, ſeu leudas levare prohibiti. pag. 521. tomo ſecundo.

Levi.

La Tribu de Levi ſans poſſeſſions diſperſée par les Villes & Villages pour conſerver & enſeigner la Loy de Dieu. pag. 1037. col. 2. nomb. 85. tome ſecond.

Leviſsimus.

Leviſſima culpa venit pro ſubjecta materia, ut in procuratione ad litem, vel quatenùs res ſubeſt periculo. pag. 473. 474. col. 2. tomo tertio.
Levi culpâ furtum accidere præſumitur. pag. 484. col. 1. numer. 184. tomo tertio.

Lex.

Leges ſcire quid ſit præcisè. pag. 2. col. 1. tomo ſecundo.
Legis divinæ ſcopus quis. pag. 4. col. 2. tomo ſecundo.
Summa omnium quæ docent lex & Prophetæ, qualis. pag. 31. col. 1. num. 72. tomo ſecundo.
Quomodo poſſimus leges civiles ab omni noxa eximere. pag. 32. col. 2. numer. 75. tomo ſecundo.
Divinæ ac humanæ legis conſenſus. pag. 35. col. 2. num. 85. tomo ſecundo.
An leges civiles repugnent Evangelio. pag. 35. col. 2. num. 85.
Sub Evangelio floret regnum & Reſpublica. *ibidem*, tomo ſecundo.
Quomodo legibus parendum. pag. 39. col. 2. num. 88. tomo ſecundo.
Quantùm commodæ debeant eſſe uſibus hominum leges. pag. 40. col. 2. num. 101. tomo ſecundo.
Legis littera quomodo & quotupliciter punctuanda. pag. 44. col. 2. tomo ſecundo.
Lex magis domina rerum noſtrarum quàm nos ipſi. pag. 45. col. 1. num. 109. tomo ſecundo.
Leges iniquæ maledicuntur à ſancto Spiritu. pagin. 216. 217. tomo ſecundo.
Verus intellectus & conciliatio legum. pagin. 122. col. 1. & 2. num. 302. tomo ſecundo.
Leges civiles Epiſcopos & Sacerdotes coràm ſecularibus Judicibus ſiſtere defendebant. pag. 402. col. 2. num. 22. tomo tertio.
In quibuſnam legibus affectus puniatur, etiamſi effectus non ſequatur. pag. 619. col. 1. tomo ſecundo.
Interpretatione legum pœnæ ſunt molliendæ. pag. 616. col. 1. tomo ſecundo.
Lex nova non extenditur ad præterita. pag. 857. col. 1. num. 7. tomo ſecundò.
Poteſt quis legem apponere in traditione rei ſuæ, etiam in favorem abſentis. pag. 922. 923. tomo ſecundo.
An valeat argumentum à conjunctione duarum legum. pagin. 939. 940. tomo ſecundo.
Lex non debet capi, ut impoſita verbis. pag. 66. col. 1. & 2. num. 54. tomo tertio.
Senſus legum non in abſtracto; ſed in concreto uſuali conſiſtit. pag. 44. col. 2. num. 3. tomo tertio.
Lex dura vel pœnalis extenditur fraudis vitandæ causâ. pagin. 105. col. 1. & 2. num. 26. tomo tertio.
Quatuor rationes dubitandi de pœna, & aliæ in oppoſitum. *ibidem*, num. 32.
Lex civilis ligat in foro conſcientiæ. pag. 127. col. 1. numer. 18. tomo tertio.
Leges non debent intelligi per ſpeciale. pag. 136. 137. tomo tertio.
Lex generaliter loquens, generaliter debet intelligi. pag. 235. col. 2 num. 219. tomo tertio.
Leges non debent conciliari penès ſonum verborum; ſed penès effectum. pag. 235. col. 2. num. 220. tomo tertio.
Leges in ſuo concreto & caſu practico debent intelligi. pag. 291. col. 2. num. 28. tomo tertio.
Lex debet intelligi ſecundùm rationem quam allegat. pag. 346. col. 1. & 2. tomo tertio.
Lex debet interpretari, ut careat abſurdo & iniquo. pag. 345. col. 1. numer. 6. tomo tertio, pag. 346.
Lex non debet trahi ad aliud quàm quod in ea principaliter quæritur & deciditur. pag. 372. col. 2. num. 372. tomo tertio.
Leges non in Scholis, ſed in Palatiis, & Conciliis publicis natæ. pag. 387. col. 1. num. 2. tomo tertio.
Lex nova ſolemniter facta nemini præjudicans neceſſitatem quamdam præ ſe ferens ligat. pag. 561. col. 1. tomo tertio.
Quatenùs Imperator ſit ſolutus legibus. pagin. 589. tomo tertio.
Tres effectus noſtræ legis ex antiquis hiſtoriis, & probatis Authoribus, qui de rebus exactè & verè ſcripſerunt, interpretandæ. *ibidem*, col. 1.
Diviſio legis in quinque partes. pag. 426. 427. tomo tertio.
Leges debent congruere uſibus hominum. pagin. 441. col. 1. & 2. tomo tertio.
Lex non diſponit niſi de eo quod in ea quæritur. pag. 470. col. 1. num. tomo tertio.
Leges debent intelligi ſecundùm titulos ſub quibus poſitæ ſunt. pag. 490. col. 2. num. 34. col. 2. tomo tertio.
Leges æquè ligant, ut jus gentium & naturale, quod ex pacto venit, cùm & hæ ſint pacta. pag. 591. col. 2. tomo tertio.

Libellus.

De oblatione libelli. pagin. 510. tomo ſecundo.
Præfecti libellorum Palatii non agnoſcunt de appellatione etiam incidenti. pag. 943. col. 1. & 2. num. 14. tomo ſecundo.
Libellus Principi datus non interrumpit, niſi in annalibus actionibus. pag. 819. num. 21.
Principi datus ſi inducat malam fidem, interrumpit. pagin. 823. 824. tomo ſecundo.
Praxis & modus libelli. pag. 237. num. 233. tomo tertio.
Libellus ſupplicationis quotuplex. pag. 588. col. 1. tomo tertio.
Quandonam libellus Principi datus litis conteſtationem faciat. pag. 589. col. 2. tomo tertio.

Liber.

An liber homo ad perpetuam ſervitutem obligare ſe poſſit. pag. 108. col. 2. tomo ſecundo.
Liber homo acquirens prædia manûs-mortuæ cogi poteſt ut intrà annum reponat in homine ejus conditionis. pag. 858. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.
Stylus, aut adverb. *Liberè* quomodo debeant intelligi. pagin. 559. col. 2. tomo tertio.

Liberare.

An valeat pactum impediens facultatem ſe liberandi. pagin. 157. col. 2. tomo ſecundo.

Liberatio,

Aut ſolutio quandonam dici poſſint. pag. 132. 133. tomo ſecundo.

Liberi

Cujuſcumque matrimonii æqualiter ſuccedunt abrogata contraria veteri Conſuetudine. pag. 700. col. 2. tomo ſecundo.
Liberi ſuperſtites faciunt deficere ſubſtitutionem in perpetuum. pag. 814. 815. tomo ſecundo.
Abſurdum eſt habentem liberos liberiùs teſtari poſſe, quàm carentem liberis. pagin. 940. 941. col. 1. & ſeqq. tomo ſecundo.
Conditione liberorum ſemel deficiente, perit ſubſtitutio, niſi teſtator ad eventum deficientis poſteritatis reſpexerit. pag. 957. col. 2. num. 27. tomo ſecundo.
Subſtitutio de liberis liberorum extenditur in infinitum. *ibidem*.
Verb. *Liberi* & *filii*, in quo differant, & Gallico correſpondeant. pag 956. col. 2. pag. 957. col. 1. num. 22. tomo ſecundo.
Donatio facta ſpe futurorum liberorum ex ea uxore, qui deficiunt, quomodo revocatur. *ibidem*.
Matrimonium contrahitur ſpe futurorum liberorum ejuſdem matrimonii. pag. 504 col. 2. num. 25. tomo tertio.
De liberis præteritis, vel exhæredatis. pag. 732. 733. & ſeqq. tit. 28. tomo tertio.

Libertas.

Quænam & quot fuerint libertatis plebis initia apud Romanos. pag. 15. num. 41. & 42. tomo ſecundo.
Libertas Eccleſiaſtica. pag. 568. tomo ſecundo.
Contrà libertatem clariſſima probatio exigitur. pag. 853. col. 1. tomo ſecundo.
Præſcriptio non eſt contrà libertatem; ſed bene pro libertate. pag. 854. col. 2. numer. 8. tomo ſecundo.
Libertatis favor ceteris præcellit. pag. 856. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Libertas, politica Religio. pag 863. col 2. tomo ſecundo.
Alieno ſervo libertas directa dari non poteſt, & data non valet. pagin. 35. col. 2. num. 49. tomo tertio.
Niſi appareat voluntatem eſſe limitatam. *ibidem*.
Ad quod non ſufficit generalis clauſula codicillaris. *ibid.* n. 61.
Libertas directò ligari poteſt in codicillis, nec ob id obliquatur. *ibidem*.

Conditio appoſita libertati quid faciat. pag. 97. col. 1. & 2. tomo tertio.
Etiamſi eſt fideicommiſſaria libertas. *ibidem*, num. 51.
Secùs in alia materia. *ibidem*, num. 52.
Directæ libertatis legatum non obliquatur ut valeat. pag. 33. col. 2. pagin. 34. col. 1. num. 45. tomo tertio.
Aliud libertas directa vel oecina, & aliud fideicommiſſaria. pagin. 35. col. 2. num. 58. tomo tertio.
Servo alieno directa libertas non datur. *ibidem*.
Libertas in rebus & juribus patroni computatur. pagin. 416. col. 1. & 2. num. 12. tomo tertio.

Libertinus

Libertinorum filii à quo in Senatum lecti, quod ratum non fuit. pag. 1040. tomo tertio.

Libertus

Tenetur patronum, & filios ejus alere. pag. 505. col. 1. num. 20. tomo tertio.
L. *ſi umquam*, eſt ratio ſpecialis in liberto, ſed multò magis procedit in alio. *ibidem*, num. 31.
Fallit: ſi primogenitus ille lædit parum, libertis ruſtici æquiparantur. pag. 631. col. 2. tomo tertio.
Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſervus pro domino conveniatur. pag. 645. tit. 13. tomo tertio.
De libertis, municipiiſque Civitatum; artificibus, & ad diverſa opera deputatis. pag. 704. 705. tomo ſecundo.
De operis libertorum. *ibidem*.
De bonis libertorum & jure-patronatus. pagin. 707. 708. tit. 4. tomo tertio.
De libertis, & eorum liberis. *ibidem*.

Libonianus.

Senatuſconſultum Libonianum non ſolùm in teſtamento in ſcriptis; ſed etiam in nuncupativo locum habet. pag. 904. col. 2. 905. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Sed non quando in commodum per alium, etiamſi prima ſcriptura facta ſit per legatarium: quia recitatio Notarii videtur nova diſpoſitio. *ibidem*.
Senatuſconſultum Libonianum non habet locum in teſtamento merè nuncupativo, etiam alio interrogante. pagin. 905. col. 1. & 2. num. 6. tomo ſecundo.
Senatuſconſultum Libonianum de quaſi falſo habet locum etiam in teſtamento nuncupativo & codicillis. pag. 902. col. 1. & 2. pag. 903. col. 1. tomo ſecundo.

Libra.

Vulgaris & numeralis libra quæ. pag. 304. col. 1. tomo ſecundo.
Libra Romana & Græca. pagin. 316. tomo ſecundo.
Libra Gallica, ſeu regia. pag. 317. col. 1. tomo ſecundo.
Libra monetalis, ſeu marca. *ibidem*.
Libra vulgaris numeraria. *ibidem*, & col. 2. tomo ſecundo.

Liga.

Apud Italos Doctores quid. pag. 320. col. 2. tomo ſecundo.

Lignager.

Qu'un Lignager ne peut venir au retrait d'une terre venduë au Roy. pag. 668. col. 2. tome ſecond.

Ligne.

Comment on peut ſucceder en ligne directe. pag. 710. col. 2. tome ſecond.

Lilium.

Tenor Bullæ Apoſtolicæ inſertæ libro liliorum. pagin. 541. col. 2. num. 342. tomo ſecundo.

Limitatus.

Limitata cauſa limitatum parit effectum, etiamſi de libertate agitur. pag. 857. col. 2. numer. 13. tomo ſecundo.

Linea.

Vel quantitas continua dividitur. pag. 52. col. 1. num. 80. tomo tertio.

Lingua.

Phraſis linguæ in quam, & non ex qua verſione ſervanda. pag. 877. col. 2. numer. 15. tomo ſecundo.

Lis.

Communis omnium ſententia, ut ſerventur Conſuetudines & leges fori, cùm quæritur de ordinanda lite. pag. 446. tomo ſecundo.
An litis conteſtatio etiam annales actiones in quadraginta annos extendat. pagin. 817. tomo ſecundo.
Qui ſe jungit liti, debet hoc facere in ſtatu quo eam invenit. pag. 818. tomo ſecundo.
Ad litis conteſtationem & omnes ejus effectus juris communis ſufficit petitio, & contradictio judicialis, nonobſtante ſtylo diverſo. *ibidem*.
An poſſit tutor procuratorem conſtituere in litem conteſtatam. pagin. 16. col. 1. numer. 10. tomo tertio.

Litigare.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre. pag. 606. col. 1. & 2. tomo tertio.

Litigioſus.

Quando committitur vitium litigioſi, & quæ ſit pœna litigioſi contractûs. pagin. 465. tomo ſecundo.

Litera

Pariſienſis & communis qualis ſit, & quomodo defendatur. pag. 40. col. & 2. tomo ſecundo.
Defenſio litteræ communis. pag. 315. 318. tomo ſecundo.
In partium læſionem quænam ſint. p. 489. col. 1. tomo ſecundo.
Litteræ ſtatûs. *ibidem*.
Litteræ incivilcs. *ibidem*, & col. 2. tomo ſecundo.
Litteræ in materia novitatis. *ibidem*, tomo ſecundo.
Litteræ in forma de debitis. pag. 490. tomo ſecundo.
Quandonam litteræ ſint primitùs oſtendendæ. pag. 566. col. 2. tomo ſecundo.
Contrà litteras falſas fabricantes. p. 601. col. 1. tomo ſecundo.

Littera regia.

Arreſtum quando appellatur à Commiſſario litterarum regiarum executore, quoniam præcepta certa fecit. pagin. 641. col. 2. tomo ſecundo.
Ut aliud litteræ, aliud notæ; aliud ſoni, aliud ſermones. pag. 71. col. 1. num. 6. tomo tertio.

Litterator.

Litteratores ſæpè errant in jure. pagin. 1041. col. 1. numer. 31. tomo tertio.

Locare.

Heres gravatus locare, locando non liberatur actione ex teſtamento, niſi quatenùs implet. pag. 242. col. 1. numer. 108. tomo tertio.

Locatio.

Locationes ad modicum tempus quare pro mobili cenſentur. pagin. 167. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Locator

Tenetur præciſè ad factum. pagin. 189. col. 1. & 2. num. 509. tomo tertio.
Unus heredum locatoris, vel commodatoris habens facultatem, tenetur inſolidùm tradere. p. 237. n. 234. tomo tertio.
Locator & venditor non tenentur de violentia extranei. pag. 260. col. 2. num. 419. tomo tertio.

Locus.

Qualitas loci, vel modi, & de omni alia circumſtantia conſenſum variante. pag. 45. col. 1. num. 7. tomo tertio.
Limitatio ad locum, vel loci exigentiam non facit individuum, ſed non poſſe præſtari; vel remitti pro parte. pagin. 245. col. 1. & 2. num. 299. tomo tertio.

Lods

Et ventes à qui & quand ſe doivent. pag. 365. tome ſecond.

Lodunois.

Couſtumes generales gardées & obſervées ez Terres, Païs & Seigneuries de Lodunois. pag. 750. 751. tome ſecond.

Loqui.

Non dicitur articulatè loqui quicumque unum tantùm monoſyllabum pronunciare poteſt. pag. 906. col. 1. num. 13.
Communis modus loquendi & ſcribendi quandonam maximè attenditur. pag. 933. col. 1. num. 45. tomo tertio.
An ſtatutum de loquente habeat locum in ſcribente, vel mittente nuncium. pag. 23. col. 1. num. 45. tomo tertio.
Niſi correctorium ſit & pœnale ſimul. *ibidem*.

Lorris.

Couſtumes anciennes de Lorris pag. 719. tome ſecond.

Lotharius

I. Imperator, Caroli Magni nepos, Magiſtratus inſtituit Romæ, & ibi coram Papa & univerſo populo multas leges ſanxit. pag. 948. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.

Loüage.
Ce que nous appellons proprement loüage, ou location. pag. 333. *tome ſecond.*
Des louages & baux-à ferme. pag. 697. *tome ſecond.*
Loy.
Difference de la Loy divine & humaine. pag. 341. *tome ſecond.*
Magiſtrat, Conſervateur de la loy de Dieu. pag. 1047. col. 2. 1048. col. 1. nomb. 186. *tome ſecond.*
Lucrativus.
An duæ cauſæ lucrativæ concurrant, & an fieri poſſit ſolutio in re quæ fuit creditoris. pagin. 138. 139. num. 159. tomo tertio.
Lucrum.
Quid ſit lucrum ceſſans, & quod intereſt. pag. 10. col. 2.
An par ratio lucri & damni. *ibidem*, tomo ſecundo.
Ceſſantis lucri æſtimatio ad quos reſtringatur. pag. 11. tomo ſecundo.
Lucrum uſuræ ſordidius & odioſius quodnam fuerit. pag. 35. col. 2. num. 84. tomo ſecundo.
Lucrum creditoris centeſimam excedentis an licitum. pag. 179. 180. tomo ſecundo.
Quem non ſequuntur lucra, non ſequuntur onera. pag. 890. col. 1. & 2. num. 22. tomo ſecundo.
Tollere lucrum non eſt inferre damnum. pagin. 34. col. 1. numer. 47. tomo tertio.
Jus retentionis & lucrum fructuum valde differunt. pag. 281. col. 1. & 2. tomo tertio.
Dos favorabilis eſt in principali; ſed non in acceſſoriis lucris. pag. 281. 282. tomo tertio.
Pactum de lucro dotis cauſam habet oneroſam. pag. 501. col. 1. num. 2. tomo tertio.
Lucra nuptialia ſpectant ad filios ejuſdem matrimonii. pag. 581. col. 2. numer. 7. tomo tertio.
Conſuetum lucrum & moderatum dotis, eſt titulus oneroſus. pag. 503. col. 1. num. 18. tomo tertio.
Lucullus
Quomodo uſuras coërcuit. pag. 13. col. 1. num. 36. tomo ſecundo.
Ludovicus
Pius, Imperator & Francorum Rex, quo tempore Canones Nicæni Concilii innovârit. pag. 35. col. 2. tomo ſecundo.
Ludovicus Junior dictus, Crucis ſigno aſſumpto, Turcas bello ſuperavit. pag. 540. col. 2. tomo ſecundo.
Ludovicus, qui pius dictus eſt, Imperator, & Francorum Rex Lotharium filium Eccleſiæ libertates, & proventuum jura violantem ad reſtitutionem monet, ac Romani Pontificis ſe ditionem conſervare juramento adſtringit. pag. 540. tomo ſecundo.
Ludovicus propter corporis molem Groſſus cognominatus, ſemper maximus ſervorum Chriſti amator. pag. 540. tomo ſecundo.
Ludovicus undecimus, etſi aliqua ſæva exercuit; magnam tamen devotionem ad divam Mariam habuit. pag. 441. tomo ſecundo.
Ludovicus duodecimus Bononiam à Bentivolo, Romandiolam à Venetis prædonibus occupatas Sedi Apoſtolicæ reſtituit. pag. 541. tomo ſecundo.
Ludovicus Sanctorum Catalogo inſcriptus, vitâ ſanctiſſimâ & miraculorum evidentiâ proclamantibus. pagin. 540. tomo ſecundo.
Ludus.
Repulſam patiebantur & Conſules qui ludos ſaltem in ædilitate non fecerant. pag. 1056. 1057. tomo tertio.
Ludi Apollinares. *ibidem.*
Lugdunenſis.
Lugdunenſes uſuræ impiæ. pag. 216. tomo ſecundo.
Archiepiſcopus Lugdunenſis non minùs ſubeſt Regi & Curiæ Parlamenti, quàm Epiſcopus Aurelianenſis. pag. 659. col. tomo ſecundo.
Lugdunum.
Quæ tempora & qui mores Lugduni. pag. 18. col. 1. num. 48. tomo ſecundo.
Lydius,
Sive Heraclius lapis. pag. 285. col. 2. tomo ſecundo.
Lyon.
Uſures des Banques de Lyon. pag. 348. 349. *tome ſecond.*

M

Macedonianum
Senatuſ-conſultum quale, & a quo ſancitum. pagin. 34. col. 2. num. 81. tomo ſecundo.
Ad Senatuſ-conſultum Macedonianum. pag. 658. 659.
Maceria.
Aliud maceria, & paries. pag. 246. col. 1. num. 308. tomo tertio.
Magiſter.
De officio Magiſtrorum Requeſtarum hoſpitii Regis. pagin. 503. tomo ſecundo.
De officio Magiſtrorum Aquarum & Foreſtarum. pag. 504. tomo ſecundo.
Magiſtratus.
Magiſtratuum vacatio & ſolitudo quo tempore, & quanto apud Romanos fuerit. pagin. 15. col. 2. numer. 42. tomo ſecundo.
Magiſtratus quantò majores ruinas & pœnas dabunt. pagin. 31. col. 2. num. 74.
Quomodo debeant neceſſitatibus pauperum occurrere. pagin. 31. col. 2. pag. 32. col. 1. tomo ſecundo.
Imperio in Imperatores tranſlato, illi retentâ adrogatione, ſimplicem adoptionem Magiſtratibus permiſerunt, apud quos erat legis actio, id eſt, plena ordinaria juriſdictio. pag. 1065. numer. 161. tomo ſecundo.
Judex non erat nomen Magiſtratûs ſolùm, ſed etiam privati, qui eo munere ſub magiſtratu fungebatur. pag. 1058. 1059. tomo tertio.
Omnes ſummi Magiſtratus Prætores vocabantur, non judices. *ibidem.*
Magiſtratus trifariàm capitur, & propriè de Ordinario. pag. 1036. 1037. num. 10. & 12. tomo tertio.
Præfectus vigilum non eſt Magiſtratus, & idem de Ordinario. *ibidem.*
Magiſtratus ſummi, deinde Pontificatûs plebi communicati. p. 1044. num. 55. tomo tertio.
Magni-dies
Quinam dies & quare ità vocentur. pag. 432. 433.
Quo tempore ſuppreſſi. *ibidem.*
Majeſtas.
Quantò gravius ſit offendere Majeſtatem celeſtem quàm temporalem. pagin. 628. col. 1. tomo ſecundo.
Crimen læſæ Majeſtatis non committitur niſi per ſubditum. pag. 932. col. 1. & 2. & pag. 933.
Maine.
Couſtumes generales du Païs & Comté du Maine. pag. 718. *tome ſecond.*
Major.
Majori ſummæ minor ineſt in corporibus, juribus & temporetestibus. pagin. 56. 57. num. 18. tomo tertio.
Majori non ineſt minus, ubi voluntas eſt limitata, nec in dividuis. *ibidem*, num. 21.
Plus aut minùs non conſtituunt ſpecificam differentiam. *ibidem*, num. 22.
In majori ſumma minor ineſt in contractibus & mandatis, & in teſtamentis. pag. 56. numer. 11.
Et in ſententiis. numer. 12.
Minor viginti-quinque annis agens contrà contractum, jure tunc ſuo utitur; ſed agens ex contractu utitur jure majore. pag. 283. col. 1. num. 608. tomo tertio.
Maiſtres.
Peine aux Maiſtres de Confrairies qui auront deſobey aux Ordonnances contenant leur abolition. pag. 798. col. 1.
De ne faire deſpenſe quelleconque pour paſſer Maiſtre du métier. pag. 16.
Incontinent aprez le Chef d'œuvre deüement fait, on paſſera Maiſtre du métier. là meſme.
Malus.
Quare malum ſcire ſit bonum. pagin. 410. col. 1. tomo ſecundo.

Caroli Molinæi ſententia de Malo, an ſit admittenda. *ibidem.*

Mandare.

An mandans delictum puniatur, ſi mandatarius fuerit punitus. pag. 159. col. 1. tomo ſecundo.

Cùm Judex mandat aliquid, an obediens excuſetur. *ibidem*, tomo ſecundo.

Verb. *Mandamus* & *Præcipimus* idem ſunt. pag. 932. col. 1. tomo ſecundo.

Mandatarius.

Differentia inter Mandatarium & Geſtorem. pag. 139. 140. num. 170. tomo tertio.

Mandatum.

Non obſtante pacto, vel juramento, revocari poteſt. pag. 976. col. 1. tomo ſecundo.

Quandonam mandata Curiæ à parte non revocata, ceperint eſſe perpetua. pag. 411. tomo ſecundo.

De minùs ſufficienti mandato. paginâ quingenteſimâ nonageſimâ-octavâ, tomo ſecundo.

Mandatum revocatur ſtatu mutato in deterius. pag. 872. col. 2. num. 29. tomo ſecundo.

Mandatum directum Ordinario cenſetur excitatorium, non delegatorium; etiamſi adſit clauſula ſummariè, vel ſpecialiter. pagin. 52. column. prim. & ſecund. numer. 84. tomo tertio.

Mandatum revocatur non obſtante pacto jurato. pagin. 89. col. 2. num. 86. tomo tertio.

Niſi reſpectu tertii, vel Procuratoris in rem ſuam. *ibidem*, numer. 88.

Mandatum junctum contractui irrevocabili, eſt irrevocabile, nec morte finitur, nec eſt propriè mandatum. pag. 104. col. 1. num. 117. tomo tertio.

Mandati, vel contrà. 667. 668. col. 1. tomo tertio.

Manlius

Capitolinus quis, & quomodo ferè apud Romanos regnum occupaverat. pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.

Mante.

Couſtumes du Comté & Bailliage de Mante & Meulant, Sieges particuliers dudit Mante, & anciens reſſorts, & enclaves d'iceluy. pag. 700. col. 1. tome ſecond.

Manumiſſio

Tollit poſſeſſionem domini ſervi, & eatenùs abrumpit uſucapionem; ſed non tollit quoad jus patronatûs, & libertinitatem in quibus uſucapio continuatur. pagin. 415. 416. num. 8. tomo tertio.

Manumittere.

Qui non gratis manumittit, non eſt patronus plenè, & circà hoc dolum committens amittit jus-patronatûs. pagin. 36. col. 2. num. tomo tertio.

Manus-mortua.

Natum eſſe in loco manus-mortuæ non probat ei conditioni obnoxium. pagin. 853. pagin. 854. columnâ 1. tomo ſecundo.

Quo tempore, & ubi orta ſervitus manus-mortuæ. pagin. 859. tomo ſecundo.

Manus-regia.

Quæ in contemptum manus regiæ committuntur, per quem puniantur. pag. 440. 441. tomo ſecundo.

Marc

De poids, dont uſent les Monnoyeurs, Orféures, & Joailliers. pag. 397. col. 2. tome ſecond.

Marca

Quid, & an habeat locum ſuper corporibus. pag. 625. 626. tomo ſecundo.

Marche.

Couſtumes generales du haut Pais du Comté de la Marche. pag. 749. 750. col. tome ſecond.

Marchia.

Modus faciendi Arreſtum quando fit ſuper Marchiis, ſive repreſſaliis concedendis. pagin. 646. column. 1. tomo ſecundo.

Marin.

Pour les uſures Marines. pag. 340. tome ſecond.

Martel.

Vertus & modeſtie de Charles-Martel. pag. 1036. col. 2. nomb 74. tome ſecod.

Martellus.

Caroli Martelli temperantia. pagin. 1055. col. 2. tomo ſecundo.

S. Martinus.

De Priore S. Martini de Campis, compulſo ad reſpondendum in Curia Parlamenti ſuper falſitate. pag. 564. tomo ſecundo.

Mareſchallus.

An Mareſchalli ſolvant emendam. pagin. 575. tomo ſecundo.

Mari.

Donation faite au mari nulle. pag. 582. column. 1. tome ſecond.

Si le mary prejudicie à la femme non conſentante. pag. 679. col. 2. tome ſecond.

Mariage.

Des droits de mariage. pag. 702. 703. 704.

Maritus.

An valeat diſpoſitio mariti in diſpoſitione ſuæ uxoris poſita, quam facit ſolam executricem. pag. 566. col. 2. tomo ſecundo.

Maritus qui ſocero promiſit factum uxoris, an teneatur. pag. 39. col. 2. num 88. tomo tertio.

Maritus, invitâ uxore cognitâ, ſe faciens Monachum, quid. pagin. 40. col. 2. num. 102. tomo tertio.

An profeſſio ejus convaleſcat, mortuâ uxore. *ibidem.*

Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur. pagin. 645. columnâ primâ, tomo tertio.

Martyr.

An primitiva Eccleſia nulli Sancti commemorabantur, niſi Martyres pag. 561. tomo tertio.

Maſculinitas.

Qualitas maſculinitatis facit ut poſiti in conditione ſint in diſpoſitione. pag. 926. column. 2. numer. 22. tomo ſecundo.

Qualitas maſculinitatis facit præſumi habitum reſpectum ad continuationem ſanguinis. pagin. 957. col. 2. numer. 28. tomo ſecundo.

Maſculus.

Expreſſio maſculorum inducit ſubſtitutionem, aut fideicommiſſum graduale. pagn. 987. column. 1. numerr. 16. tomo ſecundo.

Verb. *Maſculos*, facit ut poſiti in conditione, ſint in diſpoſitoine. *ibidem.*

Duo maſculi excludunt matrem, ſed non duæ fœminæ. pag. trecenteſimâ ſecundâ, numero ducenteſimo ſeptuageſimo-tertio, tomo tertio.

Mater

Jus quo mater liberis ſuccedit, ſtrictum eſt; ergo nec extendendum. pag 849. tomo ſecundo.

Mater non poteſt per patrem privari legitimâ in bonis filii impuberis. pagin. 38. column. 2. numer. 38. tomo tertio.

An mater admitti poſſit ſupplendo legitimam filiæ. pagin. 359. col. 1. num. 47. tomo tertio.

Julianus malè confert filium cum matre, & matrem cum filia; ſed filius & filia debent invicem conferri. pagin. 356. col. 1. & 2. tomo tertio.

Quid ſi mater filias pariat, & eſt extranea teſtatori. pagin. trecenteſimâ ſexageſimâ-ſeptimâ, column. 2. numero centeſimo duodecimo, centeſimo decimo-tertio, tomo tertio.

Matrem etiam teſtatori extraneam per pupillarem excludi. pagin. 403. col. 1. num. 26. tomo tertio.

Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur. pagin. 625. columnâ primâ, tomo tertio.

Mathematicus.

Ratio Mathematica. pagin. 65. columnâ primâ, numero 173.

Index. FFFFfff

Mathematicus punctus eſt mera imaginatio. pag. 213. col. 1. num. 44. tomo tertio.
Quando teſtator expreſſit ſe alligare ad Mathematicam computationem. pagin. 366. columnâ 1. numer. 100. tomo tertio.

Matrimonialis.

Pacta matrimonialia utrùm ſint favorabilia. pag. 502. numer. 10. tomo tertio.
An prioris matrimonii filiis prodeſſe poſſit, l. *ſi unquam*, contrà heredes prioris uxoris donatariæ patris. pag. 503. col. 2. num. 21. tomo tertio.
Etiamſi nati ſint filii ex priore uxore, ſed matri ſuæ præmortui. *ibidem.*
Matrimonium contrahitur ſpe futurorum liberorum ejuſdem matrimonii. pagin. 505. columnâ 2. numer. 27. tomo tertio.
An litteræ ſecundæ, vel primæ contractûs matrimonii ſtare debeant. paginâ ſexcenteſimâ decimâ-quintâ, tomo ſecundo.
Pacta matrimonialia ceteris fortiora. pag. 910. col. 2. numer. 60. tomo ſecundo.

Matrimonium.

Pactum quotæ hereditatis in contractu matrimonii valet de conſuetudine. pagin. 37. 38. numero ſeptuageſimo-ſexto, tomo tertio.
Matrimonii contemplatio cauſa eſt impulſiva. pag. 510. col. 2. num. 74.
Quid in donante abſolutè favore alieni matrimonii. pag. 511. col. 1. num. 76. tomo tertio.
Idem in donatione facta ante contractum matrimonium. pag. 511. 512. num. 80. tomo tertio.
Renunciatio facta in cauſa matrimonii, non ob id ſolùm dicitur ob cauſam compenſatoriam. pag. 506. col. 2. num. 41. tomo tertio.
De interdicto matrimonio inter pupillum & tutorem, ſeu curatorem, filioſque eorum. pag. 697. col. 1. & 2. tomo tertio.

Matrix.

Statur matrici ſcripturæ; ſed eâ deficiente, non vitiantur exemplaria. pag. 58. 59. tomo tertio.

Maxence

Ne fut jamais perſecuteur en Alexandrie, tant que Conſtantins. pag. 1035. col. 2. numb. 6. tome ſecond.
Lequel fit ceſſer les perſecutions, & ainſi vainquit ſes competiteurs. là meſme.

Maxentius.

An in Ægypto perſecutionem moverit. pag. 1055. col. 1. num. 60. tomo ſecundo.

Maximian

Et Diocletian aprez avoir fait la dixiéme perſecution contre la Foy, ſe deſtituerent eux meſmes de l'Empire en un jour. pag. 1034. 1035. col. 2. tome ſecond.

Medicus.

Medici ſoli periculis noſtris diſcunt, & experimenta per mortes agunt. pag. 4.

Meaux.

Couſtumes generales du Bailliage de Meaux. pag. 696. col. 1. & 2. tome ſecond.

Melun.

Couſtumes du Bailliage de Melun, anciens reſſorts & enclaves d'iceluy. pag. 697. col. 1. tome ſecond.

Membrum.

Nemo eſt dominus membrorum ſuorum. pag. 582. col. 2. tomo tertio.
Secùs de re pecuniaria. *ibidem.*
Membra de facili ad caput revertuntur. pag. 830. col. 1. num. 49. tomo ſecundo.

Memoria.

An aliquid amittat qui non tradit ſuas rationes per modum memoriæ. pag. 553. col. 1.
Et an ipſe rationes juris etiam tradere poſſit. columnâ ſecundâ, tomo ſecundo.

Mendicans.

An ſint recipiendi mendicantes ad petendum reditum ſibi datum per eos perpetuò tenendum. pagin. 566. tomo ſecundo.
An mendicantes & alienigenæ beneficia tenere poſſint. pag. 520. tomo ſecundo.

Mens.

Cùm à mente verborum intellectus ſumatur nil mirùm ſi verba etiam univerſalia reſtringantur ad mentem, & veriſimilitudinem. pagin. 851. numero vigeſimo-primo, tomo ſecundo.

Menſa

Quo ſenſu eſt quid univerſale. pag. 844. col. 1. tomo ſecundo.

Menſis.

Emergens eſt ad diem ejuſdem quotæ menſis ſequentis. pagin. 14. col. 2. num. 14. tomo tertio.

Mercantia.

Mercantiæ curſus & fortuna quales ſint. pag. 6. col. 1. tomo ſecundo.

Mercator.

Si juſtus mercator beſtes ſtipulatus eſt, an & quando deſinant currere. pagin. 24. col. 2. numer. 60. tomo ſecundo.
Quare mercatores tolerabiliùs fœnerentur. pag. 88. 89. num. 215. tomo ſecundo.
Diſcrimen nummulariorum & mercatorum ab officio. pagin. 635. col. 1. tomo tertio.

Mercatura.

Differunt mercatura, ſocietas, fœnus. pagin. 217. col. 1. tomo ſecundo.
Argenti mercatura. pagin. 217. columnâ 1. & 2. tomo ſecundo.

Mercurial.

Mercuriales ſont tenuës de trois en trois mois, & portées au Roy de trois en trois mois. page ſept-cens quatre-vingt-deux, tome ſecond.

Meretrix.

Ordinatio contrà meretrices ludentes ad aleas, ſchacos & taxillos facientes, & tabernas frequentantes. pag. 518. tomo ſecundo.

Merindol.

La Confeſſion de Foy de gens de Merindol, & de Cabrieres pag. 1043. 1044. tome ſecond.

Merx.

Aliud mercem extare, aliud in creditum abiiſſe. pag. 84. col. 2. pag. 84. col. 1.
Aliud pecunia, aliud merx. *ibidem*, tomo ſecundo.
Merces invectæ domui conductæ non hypothecantur in ſpecie, ſed in genere. pagin. 844. columnâ ſecundâ, tomo ſecundo.

Meſtier.

De ne faire deſpenſe quelleconque pour paſſer Maiſtre de métier pag. 798. col. 2. tome ſecond.
Incontinent aprez le Chef-d'œuvre, on ſera receu Maiſtre. là meſme.
Peine à celuy qui fera autre deſpenſe que de ſon Chef-d'œuvre. là meſme.
Deffenſe aux gents de métier de ne faire monopoles, ni aſſemblées quelleſconques. là meſme, *tome ſecond.*

Metropolitanus

Judex ordinarius ſuorum Suffraganeorum. pagin. 452. tomo ſecundo.

Metus.

De his quæ vi, metûſve causâ geſta ſunt. pagin. 609. col. 1. tomo tertio.

Melée.

De pluſieurs gens en une meſlée. pag. 718. colomne 2. tome ſecond.

Metallum.

Quomodo metalla ſeparentur. pagin. 313. col. 2. tomo ſecundo.

Metus
An excludat voluntarium. pag. 225. tomo ſecundo.
Meuble.
Des choſes qui ſont reputées meubles, ou immeubles. pag. 697. tome ſecond.
Des biens-meubles à qui ils doivent appartenir. pag. 712. col. & 2. tome ſecond.
Miles.
Privilegia militum non concernunt ſubſtantiam, ſed ſolemnitatem teſtamenti. pag. 23. 24. num. 52. tomo tertio.
Miles è mille deligebatur. pag. 23. col. 2. num. 50. tomo tertio.
De teſtamento militis. pag. 720. col. 1. pag. 721. tomo tertio.
Mineurs.
Va excuſé de tutelle, parce qu'il vouloit agir contre les mineurs. pag. 687. col. 1. tome ſecond.
Minimus.
In ambiguis quod minimum eſt, ſequimur. pag. 160. 161. tomo ſecundo.
Minor
An juris communis regulis obligetur. pag. 63.
An emptor veri pretii ſupplementum offerens veri pretii vindicantem minorem ſummoveat. *ibidem*, & pag. 64.
An minor pro parte reſtitui petere poſſit. *ibidem*, tomo ſecundo.
Minor jure communi uſus an inciviliter reſtitui in integrum petat. pag. 107. col. 1. tomo ſecundo.
Minor an poſſit præſumi diſſipaſſe pecuniam. pag. 122. col. 1. tomo ſecundo.
Novus intellectus, l. *ait prætor*, §. *ceterum, de minoribus*. pag. 121. 122. tomo ſecundo.
De minoribus, & quam cauſam tutores, vel Bailliam minorum habentes, ipſorum nomine poſſint in judicium deducere. pag. 442. 443. tomo ſecundo.
Minor tutorem non habens, neque curatorem, quænam & quot habeat remedia. pag. 452. col. 1. tomo ſecundo.
Minor citatus contumax an audiatur, non refuſis expenſis. *ibidem*.
Minor etiam culpâ ſuâ læſus reſtituitur. pag. 835. col. 1. tomo ſecundo.
Minor ſumma propriè & formaliter ineſt majori. pagin. 55. col. 1. num. 5. tomo tertio.
Diverſis inſtrumentis prolatis, ſtatur minori, vel ſe impediunt. pag. 58. col. 2. num. 36. tomo tertio.
Statur minori in dependentibus à voluntate plurium. *ibidem*, num. 37.
Minori qui mutuam pecuniam accepit, quomodo jura ſubveniant. pag. 110. 111. tomo ſecundo.
Minor viginti-quinque annis agens contrà contractum jure tunc ſuo utitur, veteri ſcilicet; ſed agens ex contractu, utitur jure majoris. pag. 283. col. 1. num. 608. tomo tertio.
Minores & abſentes excuſantur à non vita, nece deceſſoris. pag. 406. col. 1. & 2. num. 7. tomo tertio.
An circumſcriptus minor habendus qui jure communi ſit uſus. pag. 575. col. 1. tomo tertio.
Actio quanto minoris quandonam locum habeat. pagin. 427. col. 2. num. 4. tomo tertio.
Minus,
Aut plus non conſtituunt ſpecificam differentiam. pag. 57. col. 1. num. 22. tomo tertio.
In diſparatis, ſummis, vel temporibus numquam minus ineſt majori. pag. 57. col. 2. num. 26. tomo tertio.
Quod etiamſi debeatur Eccleſiæ, minus præſumatur. pag. 83. col. 1. num. 212. tomo ſecundo.
Miſſio
Prætoria dividua. pagin. 164. 165. numer. 329. tomo tertio.
Miſſio ex reſcripto Marci proviſionalis eſt. *ibidem*, numer. 330.
Miſtus.
An ſub ſimplicibus contineatur miſtum, quæſtio triplex. pagin. 80. col. 1. num. 9. tomo tertio.
Potior eſt regula affirmativa quòd ſub ſimplici contineatur miſtum, vel qualificatum. paginâ eâdem, numero decimo.
Miſtus caſus duplex eſt in duobus ſimplicibus per ſe ſtantibus; miſtus verò de pluribus unitis conſtatis, vel confuſis. pag. 82. num. 34. tomo tertio.
Sub ſimplicibus miſtum includitur in ſermone doctrinali, niſi de miſto ſpecialis doctrina ſit. pag. 84. col. 1. num. 46. tomo tertio.
Sed in diſpoſitione legis, vel hominis miſtum tranſiens in aliam ſpeciem, non continetur. pag. 84. numer. 47. tomo tertio.
Regulariter in ſimplicibus non ineſt miſtum, niſi eadem, vel major ſit ratio. *ibidem*.
Mixta obligatio eſt quando datio & factum æquè principaliter debentur. pagin. 95. col. 1. & 2. numer. 33. tomo tertio.
Sub ſimplicibus mixtum continetur in omni doctrina. *ibid.* num. 36.
Si quis tenetur ædificare in ſuo, & dare, obligatio mixta eſt. pag. 96. col. 1. num. 40.
Obligationes diſparatæ, vel ſubordinatæ non ſunt mixtæ. *ibidem*, num. 41.
Quædam mixta capitum ſeparabilium. *ibidem*, col. 2. numer. 42. tomo tertio.
Obligatio mixta reciproca. pag. 98. col. 1. & 2.
Obligatio mixta inſeparabilium capitum. *ibidem*, col. 2. numer. 60.
Obligatio aſſignandi reditus perpetui, mixta. *ibidem*, numer. 62.
Mobile.
Mobilium ratione non impetrantur reſcripta principalia. pag. 186. 187. tomo ſecundo.
Principalium bonorum ratione an poſſint impetrari reſcripta principalia. pag. 189. 190. tomo ſecundo.
De Clericali privilegio quoad mobilia. pag. 567. col. 2. tomo ſecundo.
Triennio præſcribitur uſufructui rei mobilis, ut dominio. pagin. 341. col. 1. num. 105. tomo tertio.
Moderatio
Quotuplex. pag. 20. col. 2. tomo ſecundo.
Quo caſu moderatio extenditur ad jam ſolutas penſiones. pag. 58. tomo ſecundo.
Utrùm quod de illis jam ſolutis detrahitur, debeat imputari in ſortem. pag. 58. & 59. tomo ſecundo.
Modeſtie.
Quelle eſtoit la modeſtie & moderation ancienne envers les creanciers. 353. tome ſecond.
Modicus.
Pro modico an debeat admitti fœnus. pag. 191. col. 2. pagin. 192. tomo ſecundo.
Modificatio.
Omnis individuitas modificationes recipit. pagin. 217. col. 2. num. 81. tomo tertio.
Duodecim modificationes individuitatis. pagin. 218. columnâ primâ.
Modus
Probabilis quis. pagin. 203. columnâ primâ, tomo ſecundo.
De qualitate modi, vel loci, & omni alia circumſtantia conſenſum variante. pagin. 45. col. 1. numer. 7. tomo tertio.
Moiſſon.
Arrerages de moiſſons. pag. 361. tome ſecond.
Molinæus
Quid potiſſimum præſtiterit in Juriſprudentiæ Gymnaſiis. pag. 1.
Oblatam regiis codicillis Senatoriam purpuram repudiavit. *ibidem*.
Molinæi liber de origine, progreſſu & excellentia Regni Francorum Gallicè editus Lugduni & Pariſiis, anno Domini 1561. & Latinè Lugduni 1563. pag. 43. columnâ ſecundâ, tomo ſecundo.

Molinæus.

Caroli Molinæi Elogium, ex lib. 1. *Elogiorum Scævolæ Sammarthani.* pag. 808.

Monacha.

Noſtræ Monachæ quales & quantum diſtent ab antiquis. p. 566. col. 1. tomo tertio.

Monachiſmus.

Monachiſmi conditio numquam arbitraria eſt. pag. 377. num. 55. tomo tertio.

Monachus.

An Monachi potuerint agere in judicio. pag. 570. tomo tertio.

Monachus non afficitur capitis diminutione. pagin. 572. columna 1.

Alienare res ſuas dicitur, etiamſi diſponat inter liberos ſuos. *ibidem*, tomo tertio.

Cur Monachi non ſuccedunt. pagin. 378. col. 2. tomo ſecundo.

Propter quid olim Monachi & Clerici heredes inſtitui prohibiti. pag. 902. col. 1. num. 8. tomo ſecundo.

Monachi olim de quibus leges noſtræ non loquuntur, qui. pag. 572. col. 2. tomo tertio.

De Monacho exeunte ex Monaſterio quid ſentiendum. *ibidem.*

Monarchia.

Primæ Monarchiæ tranſlatio. pag. 1051. col. 1. tomo ſecundo.

Secundæ periodus. *ibidem.*

Utriuſque diſtinctio *ibidem.* & col. 2.

Hujus interitus. *ibidem.*

Perſarum, Græcorum, Romanorum Monarchiæ.

Monarchie.

N'y a Monarchie, ni regne qui ait tant duré que celuy de France. pag. 1031. col. 1. nomb. 1. tome ſecond.

Ny qui ſoit plus ſemblable à celuy de David, quant au droit ſucceſſif. là meſme.

La premiere Monarchie fut détruite pour blaſpheme & idolatrie. pag. 1032. col. 1. nomb. 9. tome ſecond.

L'idolatrie a ruiné la Monarchie Romaine. pag. 1032. col. 1. tome ſecond.

La ſeconde Monarchie des Perſes. pag. 1032. col. 1. nomb. 11. tome ſecond.

La troiſiéme Monarchie des Grecs. là meſme.

Monaſterium.

Monaſteria olim erant libera. pag. 68. col. 2.

Monaſteria Scolæ Sacrarum Litterarum. pag. 570. col. 1.

An ſemper fuerint cum reliquo Eccleſiæ corpore, *ibid.* tomo tertio.

Monaſterium an ſit loco conſilii. pagin. 573. col. 1. tomo tertio.

Non habetur pro filio, maximè ſi reſtituendum ſit filiis, vel poſteritati Teſtatoris, pag. 851. col. 2. num. 27. tomo ſecundo.

Moneta.

Accidentalia Monetæ quænam. pagin. 282. 283. tomo ſecundo.

Duplex probatio Monetæ. pagin. 285. columna 1. tomo ſecundo.

Bonitas intrinſeca Monetæ eſt valor currens. pag. 286. col. 2. tomo ſecundo.

De jure pecuniæ, & quæ libet ſpecies Monetæ debet ſemper ejuſdem eſſe poteſtatis, & eandem uniformem indicaturam ſeu valorem uſualem ubique habere. tomo ſecundo. *ibid.*

Uniformis æſtimatio Monetæ. pag. 286. tomo ſecundo.

Inſtitutio curſus Monetæ eſt de jure gentium. pag. 286. 287. tomo ſecundo.

Qua ratione omnes ſpecies Monetæ ſint fungibiles. pag. 304. 305. tomo ſecundo.

Quantumcumque mutatio vel deterio ratio Monetæ malum & injuſtum habeat initium, nihilominus deteriorata, ſi uſu publico comprobetur, legitima. pag. 311. tomo ſecundo.

Termini artis Monetalis. pag. 312. tomo ſecundo.

Præfecti Monetales. *ibid.*

Proba quænam maximè. pag. 308. tomo ſecundo.

Duo ſubſtantialia Monetæ. pag. 315. tomo ſecundo.

Monetæ deterioratio. pag. 319. tomo ſecundo.

Mutatio & reſtitutio, *ibid.* 320. 321. tomo ſecundo.

Adulteratores Monetæ. pag. 320. tomo ſecundo.

Quæ ſit proba omninò Moneta. pagin. 322. col. 1. tomo ſecundo.

Plumbea. col. 2.

Refellitur fabula Monetæ coreaceæ. pag. 322. tomo 2.

Monetalis.

Juramentum præfectorum Monetalium. pag. 324. col. 2. 325. tomo ſecundo.

Sicut uſus Monetalis ita definitio probitatis illius eſt juris publici. pag. 328. 329. tomo ſecundo.

Monfort.

Couſtumes du Comté & Baillage de Monfort l'Amaulry, Gembleis, Neaufle le Chaſtel, Saint Leger en Yvelines, enclaves, & anciens reſſorts d'iceux. pag. 699. col. 2. tome ſecond.

Monialis.

Moniales debent cavere ab omni ſpe lucri & bonorum. p. 851. 852. tomo ſecundo.

Habitus monialis quis & quis cucullatus. pagin. 570. columna 2.

An ſit de ſubſtantia rei Monialis, *ibidem.* tomo tertio.

Monition

Prohibée contre les Iuges pour rendre les Clercs. pag. 680. col. 1. tome ſecond.

Monnoye.

Fable de la Monnoye de cuir. pag. 394. tome ſecond.

Introduction des Monnoyes. là meſme.

Bonté intrinſeque de la Monnoye quelle. pag. 393. col. 1. tome ſecond.

Generaux des Monnoyes de Paris. 396. col. 1. tome ſecond.

Forte Monnoye. là meſme. *col. 2.*

Monnoye depravée. là meſme.

Reſtituée, là meſme. *& 397. tome ſecond.*

Derechef empirée. pag. 397. col. 1.

Tres-foible Monnoye, là meſme. *tome ſecond.*

A quelle Monnoye ſe doit rente payer. pag. 594. tome ſecond.

Iurement des Maiſtres des Monnoyes. pag. 399. col. 1. & 2. tome ſecond.

Si l'évaluation de la Monnoye ſe doit faire, & comment. tome ſecond.

Monſpelium.

Et unde. pag. 226. tomo ſecundo.

Quid & quantopere vetitum. pag. 227. col. 2. tomo ſecundo.

Mons

Pietatis quid. pag. 243. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Monſtreuil.

Couſtumes de la Prevoſté de Monſtreuil ſur la mer. pag. 709. col. 2. tome ſecond.

Montargis.

Couſtumes anciennes du Bailliage & Prevoſté de Montargis. pag. 719. tome ſecond.

Montereau.

Pour la Chaſtellenie de Montereau. pag. 696. col. 2. tome ſecond.

Montmorency.

An dominus *de Montmorency* ſit recipiendus ad priſiam faciendam in terra ſua ubi habet altam mediam, & baſſam juſtitiam. pag. 596. col. 2. tomo ſecundo.

Monts.

Loix, Chartres & Coûtumes du chef de la Ville de Mons. pag. 719. tome ſecond.

Mora

Quomodo committatur in mutuo. pag. 11. col. 2. tomo ſecundo.

Irregularis moræ privilegium quodnam ſit. pag. 124. col. 1. tomo ſecundo.

An creditor qui ſemel debitorem appellavit, moræ commodum ad heredes ſuos tranſmittat. pag. 124. col. 2. 125.

Mora irregularis juris communis, *ibid.* tomo ſecundo.

Duplex mora, regularis & irregularis. p. 123. c. 2. tomo ſecundo.

Caſus contingens ex parte ejus cui debetur, impedit pœnam & moram. pag. 880. col. 1. tomo ſecundo.

Morbus.

Morbi & vitii per magna differentia. pag. 683. 684. tomo tertio.

Morgengab.

Quid ſonet hoc vocabulum apud Germanos. pag. 862. tomo ſecundo.

Moroſus

Non debet eſſe melioris conditionis ſolvente. pag. 345. col. 1. num. 6. tomo tertio.

Mors.

Cur ſententia mortis non debeat ferri per proceſſum ordinarium. pag. 588. col. 2. tomo ſecundo.

Morſus.

Hebraïco ſermone quid per morſum aſpidis intelligatur. pag. 2. col. 2. tomo ſecundo.

Mort

Saiſit le vif ſon plus prochain he itier habile à luy ſucceder ab inteſtat, *ſans apprehenſion de fait.* pag. 759. 760. *tome ſecond.*

Mortuus.

Mortuo diſponente, non perſeverat ejus conſenſus. pag. 979. col. 1 & 2. num. 5. tomo ſecundo.

Mortui ab omni viventium commercio penitùs exempti. pagin. 125. col. 1. num. 67. tomo tertio.

Mortui in Chriſto quieſcunt à laboribus ſuis. *ibidem*, numer. 72.

Mortuus & derelinquens munus ſuum æquiparantur. pag. 564. col. 2. tomo tertio.

Moulins

Aſſis ſur batteaux ès rivieres qui ſe peuvent mouvoir de place en autre, & pareillement moulins-à-vent ſont reputez & cenſez meubles. pag. 758. tomo ſecundo.

Mulcta.

Pactum de mulcta futuri delicti an valeat. pagin. 495. tomo ſecundo.

Tribuni plebis non indicebant mulctam niſi judicio populi certandam; ſi quis litigare mallet, quàm ſolvere. pagin. 1048. num. 74. tomo tertio.

Soli ſummi Magiſtratus poterant definitivè mulctam infligere. *ibidem.*

Ideò procurator Cæſaris mulctare nequit, quia ſuſpectus. pagin. 1049. num. 76. tomo tertio.

In regno Franciæ non poſſunt eſſe conductores mulctarum. *ibidem.*

Mulier

Quando in rem ſuam fidejubet, an ei ſubveniat Senatus-conſultum Velleianum. pag. 115. tomo ſecundo.

De uſu damnato quod in criminalibus non in civilibus mulieres in teſtimonium admittantur. pagin. 616. columna 2. tomo ſecundo.

Munus

Ad conſtruenda, vel reparanda publica non eſt ſordidum. pag. 841. col. 1.

Nec inſtaurandum. *ibidem.*

An Clerici habeant privilegium fori in muneribus patrimonialibus vel in obligatione legali a quibus non ſunt exempti. *ibidem*, tomo ſecundo.

Statutum ne mulier contrahat ſine conſenſu agnatorum non habet locum in donatione cauſâ mortis. pagin. 74. col. 2. num. 23. tomo tertio.

Sic adultus curatorem habens; ſed non valet niſi in legatum. *ibidem.*

Si ſecundo nupſerit mulier cui maritus uſumfructum reliquit. pag. 701.

Multiplicativus.

Regula juris eſt quòd ſingula multiplicativa duplum, triplum, &c. includunt ſimplum. pagin. 17. col. 2. numer. 47. tomo ſecundo.

Municeps.

Municipes ſunt inventum Romanorum quibuſcum participabant munera, etiamſi non eſſent cives. pag. 1061. 1062. num. 138. tomo tertio.

Poſteà municipes dicti ſunt cujuſque civitatis. pag. 1062.

Poſt Conſtantinum magnum municipium dici cœpit de qualibet civitate inferiore, & leges municipales pro omni ſtatuto locali. pag. 1062. 1063.

Quod propriè non eſt jus commune ſui loci, quia præſupponit ibi ſuperius jus commune loci, ideo ſtatuta illa interpretanda, ut minus derogent. *ibidem.*

Male imperiti dicunt idem de conſuetudinibus Galliæ quæ imò ſunt rerum jus commune, quia ibi jura Romana non ligant. *ibidem.*

Civitates liberæ Germaniæ male vocantur municipia per aulicos. *ibidem.*

Aliud eſſe municipem, incolam, aut colonum. *ibidem.*

An appelletur à manus miſſione. pagin. 558. columna 1. tomo ſecundo.

An manus ſit munienda de arreragiis ultra annum. pagin. 558. col. 2. tomo ſecundo.

Municipalis

Dignitas aliud, & aliud publica, aliud etiam honor ſimplex. pag. 1035. col. 1. tomo tertio.

Munitio.

An latori inſtrumenti facienda ſit munitio manus. pag 552. col. 2. tomo ſecundo.

Munus

Derelinquens munus ſuum & mortuus æquiparantur. pag. 564. col. 2. tomo tertio.

Murus.

An poſſit quis ſe à murorum refectione exemptum præſtare. pag. 561. tomo ſecundo.

Muſa.

Fores muſarum quorumnam ſtudio apertæ. pagin. 18. col. 2. num. 49. tomo ſecundo.

Mutatio.

Aliud mutatio, aliud alteratio. pag. 596. tomo tertio.

Mutation

Politique, quelle doit eſtre. pag. 393. *col.* 1.

Furtive, tyrannique. la meſme, *col.* 1. *&* 2. *tome ſecond.*

Mutuans

An poſſit aliquid decerpere de ſorte pro uſuris futuris. pagin. 160. col. 2. tomo ſecundo.

Mutuare.

Promittens alteri mutuare non debet teneri ultrà legitimum modum uſurarum. pagin. 475. columna 2. num. 191. tomo tertio.

Mutuatio.

Mutuationis officium quodnam. pagin. 32. columna 2. tomo ſecundo.

Mutuatitius

Uſuræ mutuatitiæ ars qualis. pagin. 34. columna 1. tomo ſecundo.

Mutus

De muto & ſurdo ſimul. pagin. 24. numer. 49. tomo tertio.

Mutus & ſurdaſter non poſſunt mutuo ſigno, vel ſcripto ſupplere. pag. 71 col. 1. & 2. tomo tertio.

Mutuum

Et emptio reditûs in quo differant. pagin. 7. columna 1. & 2. tomo ſecundo.

In mutuo duo ſecundùm omnes, ſed penitùs conſiderando tria requiruntur. *ibidem.*

Propria & ſpecifica differentia mutui. col. 2.

De ſubſtantia mutui quænam ſint. *ibidem.*

Mutuatio non alienatio, ſed adminiſtratio. *ibidem.*

Uſura in vero mutuo quibus caſibus eſt permiſſa. pagin. 9. columna 2.

Licet Mutuum ſit contractus juris, quodam tamen modo mora committitur citrà litis conteſtationem. pagin. 11. columna 2. tomo ſecundo.

Quænam ſint ea quæ cadere poſſunt in mutuum. pagin. 26. tomo ſecundo.

Illud Evangelicum: *mutuum dantes*, de quo interpretatum. pag. 30. col. 1.

Mutui uſus quotuplex. pag. 31. tomo ſecundo.

Mutua gratuita quibuſnam fieri debeant. pagin. 34. columna 2. num. 81.

Mutuo ineſt fruendi tempus. *ibidem*, tomo ſecundo.
Mutum quot modis fiat. pag. 37. col. 1. num. 90. tomo ſecundo.
Quomodo mutuum accipiens ſit ſervus creditoris pag. 187. 188.
Quòd mutuum non eſt alienatio. pag. 243. tomo ſecundo.
Mutuum interpretativum quid pag. 243. tomo ſecundo.
Debitum ex una cauſa non magis poteſt converti in mutuum per ſtipulationem quàm nudo pacto. pag. 269. tomo ſecundo.
Nec ſtipulatione, nec pacto poteſt converti in verum mutuum ſtrict · ſumptum. *ibidem*.
An duplex tantùm ſit mutuum, ſcilicet, merum & non merum. *ibidem*, & 270. col. 1. tomo ſecundo.
Mutuum merum quid. *ibidem*.
Quatuor gradus mutui. *ibidem*, col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Mutuum uſurarium. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.
Mutuum initum tripliciter. pag. 270. tomo ſecundo.
Mutuum nihil aliud eſt quàm officioſa conceſſio uſûs rei fungibilis. pag 271.
An actio ex mutuo ſit ſtricti juris. pag. 271. 272.

N

Nantiſſement.

Quelle choſe eſt nantiſſement. pag. 710. col. 2. tome ſecond.

Narrativus.

Verba narrativa etiam in executionibus poſita declarant. pag. 890. col. 2. & pag. 891. col. 2. num. 28. tomo ſecundo.

Naſci.

Qui naſcuntur cives, ſervi non naſcuntur. pag. 853. col. 1. tomo ſecundo
Reipublicæ magis, quàm propriis parentibus naſcimur. pag. 854. col. 1. num. 3. tomo ſecundo.

Natalis.

De jure aureorum annulorum, & de natalibus reſtituendis. tit. 8. tomo tertio, pag. 707. 708. & ſeqq.

Naturalis.

Naturales tantùm filii jure veteri Romano prorsùs incogniti. pag. 401. col. 1. num. 11. tomo tertio.
Quibus modicum quid concedere ceperunnt Valentin. & Grat. *ibidem*, col. 2.
Naturalis filius pro juſto, legitimus autem pro adoptivo in jure accipius. pag. 408 col. 2. num. 28. tomo tertio, 404.
Sic pater, avus, parens familiæ naturalis, ad differentiam adoptivæ. pag. 403. col. 2 num. 28. tomo tertio.

Natus.

In l. *ſi ità ſcriptum*, uterque natorum, non ex ſola humanitate; ſed mero jure eſt inſtitutus. pag. 353. col. 2. numer. 4. tomo tertio.
Poſt decem menſes natus ſuſpectus eſt. pag. 372. col. 2. pag. 373. col. 1. num. 16. tomo tertio.
Inſtitutio natorum ex tali uxore non extenditur ad natos, vel naſcendos ex alia. pag. 924. col. 1. & 2.

Naufragus.

Bona naufragorum cuinam occupare liceat, ut dominis ſervet & reddat. pag. 546. col. 2. tomo ſecundo.

Navarre.

Vſurpation ſur le Royaume de Navarre. pag. 1043. *col.* 2. *nomb.* 153. *tome ſecond.*
Pampelune, & tout le païs poſſedé par les Gaſcons. là meſme.

Navis.

Naves majores confiſcantur. pag 565. col. 2.
Minores non confiſcantur. *ibidem*, tomo tertio.

Nauticus.

Nauticum fœnus quale debeat eſſe. pag. 40. col. 2. tomo ſecundo.
Quâ ratione Marcus Cato modum exceſſerit in nautico fœnore. pag. 43. num. 106. tomo ſecundo.
Nauticum fœnus apud Romanos quale. pag. 43. tomo ſecundo.
In nautica pecunia cur non liceat egredi centeſimam. pag. 166. 167. num. 405. tomo ſecundo.
De nautico fœnore. *ibidem* & pag. 665. 666. tomo tertio.

Neapolitanus.

Senatus Neapolitanus qualis fuerit. pag. 165. col. 1. tomo ſecundo.

Neceſſitas

Sola facit contractum, ex omni reſpectu individuum. pagin. 156. 157. tomo tertio.
Neceſſitas loci & temporis facit rem magnam. pagin. 637. col. 2. tomo tertio.

Negare.

Non licet abſolutè negare, ne detur occaſio minuendi reverentiam juramenti. pag. 53. 54.
Eſt aliud negare majoritatem ſummæ. aliud negare ſummam. pagin. 59. col. 1. num. 43. tomo tertio.
Non licet reo negare ſimpliciter, ſi debet partem. *ibid.* n. 44.
Etſi actor non dicat: *Peto conjunctim & diviſim. ibid.* n. 45.
Neganti, vel recuſanti non prodeſt ſolutio & recognitio per conſortem facta. pag. 276 277. tomo tertio.

Negatio

Res clara non fit dubia negatione, aut frivolâ ſophiſticatione. pag 877. col. 1. num. 6.
Potentiùs deſtruit negatio, quam affirmatio ædificet. pag. 217. col. 1. & num. 79. tomo tertio.

Negativus.

Verba negativa tollunt potentiam juris & facti. pagin. 821. col. 1. tomo ſecundo.
Negativa poſtpoſita ſigno univerſali non æquipollet contradictoriæ, ſed contrariæ. pag 63. col. 2. num. 29. tomo tertio.
Sæpè in jure negativa, poſtpoſitâ univerſali, æquipollet contradictoriæ, vel ſubalternæ. pagin. 64. col. 1. numer. 33. tomo tertio.
Nec refert an negativa præcedat, vel ſequatur. *ibid.* num. 34.
Nullum factum adeò negativum, quin aliquod affirmativum habeat, & implicet. pag. 171. col. 2. num. 381. tomo tertio.
Negatio habet ſucceſſivam, & perpetuam privationem, *ibid.* pag. 383.
Affirmativa regula in individuis debet poni pro fallentia ad regulam negativam, quæ plus ampliatur quàm limitatur. pag. 61. col. 2. num. 8. tomo tertio.
Negativa præpoſita verb. *Poteſt*, tollit potentiam juris & facti, & inducit neceſſitatem præciſam deſignans actum impoſſibilem. pag. 18. col. 1. num. 1. tomo tertio.
Negativa conditio habet vim univerſalis. pag. 254 255. tomo tertio.

Negatorius.

An agendo negatoriâ, quis confiteatur adverſarium poſſeſſorem. pag. 566. col. 2. tomo ſecundo.

Negligens.

Non debet eſſe melioris conditionis quàm diligens. pag. 579. 580. tomo ſecundo.

Negotiatio.

Quodnam ſit juſtæ negotiationis privilegium. pag. 23. col. 1. num. 58. tomo ſecundo.
Negotiatio quotuplex. pag. 183. tomo ſecundo.

Negotium.

Actio negotiorum geſtorum datur etiam ad ea quæ ex neceſſitate geſta ſunt, pag. 116. 117. tomo tertio.
Tutor contrà contutorem directam habet negotiorum geſtorum ex capite ſuo. pag. 188 col. 2. num. 1. tomo tertio.
De negotiis geſtis. pag. 607. col. 1. & 2. tomo tertio.
Actio negotiorum geſtorum, communi dividundo, vel familiæ erciſcundæ competit etiam pro geſtis ex neceſſitate contrà omnes. pag. 140. 141. num. 178. tomo tertio.
Differentia inter actionem negotiorum geſtorum & inter actionem communi dividundo, & familiæ erciſcundæ. *ibidem*, num. 179.
Actio negotiorum geſtorum generalior eſt utriſque. *ibidem*.
Error non impedit negotiorum geſtorum actionem, vel in factum. pag. 141. col. 1. num. 182. tomo tertio.
Quod cum eo qui in aliena eſt poteſtate, negotium eſſe geſtum dicatur. pag. 656. 657. tomo tertio.

Nehemias.

Dux Judæorum piiſſimus quantùm increpavit optimates & magiſtratus quòd tributa exigerent à tenuioribus fratribus. pag. 32. col. 1. tomo ſecundo.

Nembrod.
De la lignée maudite. pag. 1031. col. 1. num. 2. tome ſecond.
Nepos.
Nepotes ingrediuntur locum & gradum præmortui. pagin. 925. col. 1. num. 13. tomo ſecundo.
Nepotes veniunt appellatione filiorum. pag. 926. col. 2. numer. 24. tomo ſecundo.
Nepos cenſetur procreatus de proprio ſanguine avi. pagin. 991. col. 1. & 2. num. 51. tomo ſecundo.
Filiorum appellatione ſtrictâ non veniunt nepotes. pag. 384. col. 2. numer. 16. tomo tertio.
Neptis.
Excluſio neptum in directâ, arguit excluſionem neptum in collaterali. pag. 813. col. 2. num. 23. tomo ſecundo.
Nicænum
Concilium quo tempore, & à quo convocatum. pag. 13. col. 2. num. 37. tomo ſecundo.
Et quo loco à Juſtiniano habitum. pag. 27. col. 1.
Nicia.
Quod Nicia ſit de comitatu Provinciæ. pag. 931. col. 1. tomo ſecundo.
Nivernenſis
Dux quomodo, & cur dicatur Par Franciæ. pag. 470. tomo ſecundo.
Nivernois.
Couſtumes de Nivernois. pag. 715. tome ſecond.
Nobilis.
Nobiles negotiantes an perdant privilegium nobilitatis. pag. 521. tomo ſecundo.
An ſit nobili danda dilatio octo dierum pro adjornamento faciendo ſuper garendia. pag. 602. col. 2. tomo ſecundo.
Valet pactum inter nobiles quòd fœminæ in certis eorum terris non ſuccedunt. pag. 873. tomo ſecundo.
Noble.
Des droits & prerogatives des nobles. pag. 702. col. 1. & 2. tome ſecond.
Nomen.
Nomen pro pretio. pag. 91. tomo ſecundo.
Si nomine deducto, reditus excedit decimam ſortis in totum annullandus. pag. 91. 92. tomo ſecundo.
Nomina & actiones ad mobilia competentes, & reliqua cenſuum, ac redituum, an inter mobilia cenſeantur. pag. 758. col. 1. & 2 tomo ſecundo.
Videtur quis nomine proprio, & non alieno contrahere. pagin. 894. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.
Quando nomina ſub mobilibus, & immobilibus includuntur. pag. 915. col. 2. num. 16. tomo ſecundo.
Cedens nomen non tenetur illud facere bonum. pag. 945. col. 2. tomo ſecundo.
Onus deferendi, vel habendi nomen & arma, facit fideicommiſſum reale. pag. 989. col. 1. num. 36. tomo ſecundo.
Nominatio.
Rex non habet nominationem ad monaſteria jure patronatûs, ſed indulti temporalis. pag. 977. num. 12. tomo ſecundo.
Sed hæc nominatio eſt tantùm quoddam præparamentum, nec ullum jus ſpirituale tribuit. *ibidem*, num. 14. tomo ſecundo.
Nota.
Ut aliud notæ, aliud litteræ, aliud ſoni & ſermones. pag. 71. col. 2. num. 6. tomo tertio.
Notarius.
Recitatio Notarii videtur nova diſpoſitio. pagin. 905. col. 1. tomo ſecundo.
Subſcriptio Notarii non habet vim ſpecialis ſubſcriptionis. *ibidem*, num. 4.
Notarius non præſumitur rogatus. *ibidem.*
Quare Notarius non poteſt acceptare pro abſente & ignorante, ac non gratificante. pag. 979.
Nec Judex. *ibidem*, tomo ſecundo.
Notarius acquirit abſenti & ignoranti etiam ſine ceſſione. pagin. 980. col. 1. num. 12. tomo ſecundo.
Etiam dominium & poſſeſſionem, nedum obligationem perſonalem. *ibidem*, num. 13.
Nec contrahens poteſt ante ſcientiam & ratificationem abſentis pœnitere. pag. 980. tomo ſecundo.
Notariorum antiquitas & uſus. pag. 72. & 981. col. 2. num. 13. tomo tertio.
Error in arte Notaria. *ibidem.*
De Notariis Curiarum inferiorum & Juriſdictionum Regiarum, ac eorum officio. pag. 504. & 983. tomo ſecundo.
Notarii ordinando proceſſus non debent uti ſuperfluitate verborum. *ibidem*, tomo ſecundo.
An certus eorum numerus & qualis inquiſitio. pag. 513. tomo ſecundo.
In Notario requiritur præſentia. pag. 595. col. 2. tomo tertio.
Notitia.
Arreſt ſur la regle, De veriſimili notitia. pag. 678. 679. 984. tomo ſecundo.
Notorius.
Objiciens contrà notorium, notoriam probationem adferre debet, pag. 918. 919. tomo ſecundo.
Notificare.
In Beneficiis Eccleſiaſticis revocatio Procuratori, vel Superiori notificanda eſt. pag. 976. tomo ſecundo.
Sufficit alterutri etiam clàm notificatum. pag. 16.
Et ſine notificatione ſufficit perveniens ad notitiam. *ibidem.*
In mandato ad reſignandum in favorem Titii, ſufficit notificare notificationem Titio. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.
Nottaires
Que tous Nottaires feront Regiſtres. pag. 796. col. 1. tome ſecond.
Qu'à la fin de chacun Contract ils figueront leur Regiſtre. là meſme.
Au dos du Contract groſſoyé ſera le Regiſtre deſigné, pour y avoir recours, là même.
A qui les Nottaires pourront communiquer leurs Regiſtres. là méme.
Novatio
Non præſumitur; ſed potiùs quæritur adpromiſſor, quàm expromiſſor. pag. 12. col. 1. num. 52. tomo tertio.
Novatio debiti legalis quid. pag. 16. tomo ſecundo.
Novella.
Codex Novellarum ab Haloandro Latinus factus, & qualis habendus. pag. 28. col. 2. tomo ſecundo.
Novitas.
De cauſa novitatis. pag. 428. 429. tomo ſecundo.
Qualiter intelligatur quod inter dominum & ſubjectum non cadat novitas. pag. 624. col. 1. tomo ſecundo.
De cauſa novitatis. pag. 465. col. 2. pag. 466. tomo ſecundo.
Cuinam fiat præjudicium in cauſa novitatis. pag. 558. col. 1. tomo ſecundo.
In caſu novitatis quando actor ſuccumbens condemnetur reo in damna & intereſſe. pag. 562. tomo ſecundo.
An contra obtinentem defectum vel congedium in caſu novitatis, poſſit iterum intentari caſus novitatis. *ibidem.*
Privilegia novitatis multa, in quibus ſubditus abſque domino admittitur. pag. 565. 566. tomo ſecundo.
An ſufficiat deſtinatio ad comparendum in caſu novitatis. pagin. 574. tomo ſecundo.
An cauſæ novitatis ſit remiſſio facienda domino. pag. 575. 576. tomo ſecundo.
An inter ſubditum & dominum cadat novitas, aut querimonia novitatis. pag. 576. tomo ſecundo.
Utrùm quis pro hominibus de corpore ſit recipiendus ad proſecutionem querimoniæ novitatis. pag. 584. col. 1. tomo ſecundo.
Novus.
Nunciatio novi operis eſt in rem. pagin. 224. col. 1. & 2. tomo tertio.
Nec unus heredum coheredem obligat. *ibidem.*
Niſi præcedente obligatione conventâ. *ibidem*, numer. 131. 132.
Noyon.
Couſtumes de Vermandois en la Ville & Prevoſté royale de Noyon. pag. 706. col. 2. tome ſecond.
Nubere.
Nubens non cenſetur cogitare de liberis in ſpecie. pagin. 505. col. 2. pag. 506. col. 1. num. 37. tomo tertio.

Nubilis

Ætas in maſculis & fœminis quænam ſit. pag. 693. col. 2. tomo tertio.

Nullitas

Evidens impedit executionem triplicis ſententiæ. pagin. 867. col. 2. tomo ſecundo.

Etiam poſt tres diffinitivas de nullitate poteſt excipi. pag. 875. tomo ſecundo.

Quandonam evidens eſt nullitas. *ibidem*, tomo ſecundo.

Nullité.

Si la nullité pretenduë empêche garniſon. pag. 679. col. 2. tome ſecond.

Nummularius.

Diſcrimen nummulariorum & mercatorum ab officio. pag. 635. col. 1. tomo tertio.

Nummularii ſine Theſaurarii qui. pag. 636. col. 1.

Nummus.

Quid & à quo inductus. pag. 1. col. 2. tomo ſecundo.

Nummus quando dicatur medius. pag. 184. tomo ſecundo.

Nummi uſus neceſſitas. pag. 166. tomo ſecundo. pag. 228.

Nummus aſper quid. pag. 318. tomo ſecundo.

Numquam.

Univerſale *numquam* eſt fortius univerſali *ſemper*. pagin. 826. col. 1. & 2. num. 4. tomo ſecundo.

Nunc.

De tempore non habemus niſi *nunc*. pag. 171. num. 379. tomo tertio.

Nunciatio

Unius ex ſociis ſufficit. pag. 64. col. 1. num. 35. tomo tertio.

Nuntius

Debet obſervare fines & formam mandati. pag. 449. tomo ſecundo.

Ejuſdem relatio quid continere debeat. *ibidem*.

Nuptiæ.

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & de ſponſalitiis. pagin. 694. 695. tit. 3. tomo tertio.

De nuptiis. tit. 4. tomo ſecundo.

De inceſtis & inutilibus nuptiis. pag. 696. tit. 5. tomo tertio.

De ſecundis nuptiis. pag. 698. tit. 7. tomo tertio. 690. & ſeq.

Si ſecundò nupſerit mulier cui maritus uſumfructum reliquit. p. 701. col. 1. tit. 10. tomo tertio.

De ſecundis nuptiis, & ſi quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum juriſdictione ſuæ adſpirare tentaverint nuptias. pag. 698. 699. tomo tertio.

Nutus

Dubius eſt, & quandiu dubitatur de conſenſu, non ſolùm civilis, ſed naturalis quoque obligatio deficit. pag. 30. col. 1. num. 18. tomo tertio.

Nurembergenſis.

Reipublicæ laus. pag. 42. tomo ſecundo.

Ny

Que l'on ſouloit promettre aux défaillans, aboli. pag. 169. col. 1. tome ſecond.

O

Obediens.

Etiam extra officium an excuſetur. pag. 459. col. 1. tomo ſecundo.

Obedientia

Quæ & quomodo debeatur. Pag. 36. col. 2. tomo ſecundo.

Objectivus.

Materia objectiva odioſa eſt. pag. 918. col. 1. tomo ſecundo.

Oblatio.

Quænam ſit liberalis oblatio. pag. 50. col. 1. num. 126. tomo ſecundo.

Realis oblatio quid ſit, & an ſiſtat curſum uſurarum. pag. 119. 120. tomo ſecundo.

Oblatio hypothecam non habens quomodo faciat obligationem & ceſſionem petat. pag. 140. col. 1. & 2. num. 341. tomo ſecundo.

De oblatione libelli. pag. 510. tomo ſecundo.

Sex effectus oblationis. pag. 974. tomo ſecundo.

Oblatio partis non conſtituit nec purgat moram, nec transfert periculum. pag. 136. col. 1. num. 141. tomo tertio.

Oblatio, juſta transfert ipſo jure periculum in creditorem indiſtinctè. pag. 136. col. 1. num. 142. tomo tertio.

Oblatio ſola ſufficit ad vitandam pœnam, & ad pignoris liberationem in judicio; ſed non extrà. p. 974. tomo ſecundo col. 1.

Sola oblatio ſufficit ad transferendum periculum. *ibidem*. col. 2.

Differentia inter oblationem generis & ſpeciei, ſecundùm communem ſententiam. *ibidem*.

Oblatio ſufficit in mobilibus. pag. 975. col. 1. tomo ſecundo,

Quid abſente creditore? *ibidem*.

Oblatio nocturna, vel incongrua non valet. pag. 975. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.

Oblatio, vel compenſatio impedit curſum uſurarum inchoatum, vel reditûs redimibilis, niſi creditor juſtam habeat ignorantiam facti. *ibidem*. col. 1. & 2.

Oblatio partis non transfert periculum partis in creditorem. pagin. 152. 153. tomo tertio.

Obligari.

Si plures obligantur alternativè, non tamen ſunt correi. pagin. 227. col. 2. num. 153. tomo tertio.

Origo conſtituti obligatorii. pag. 228. col. 1. & 2. num. 158. tomo tertio.

Conditionis exiſtentia facit omnes coheredes obligari pro partibus, etiam in individuis. pag. 230. 231. numer. 174. tomo tertio.

Obligatio.

Quid ſit obligatio antidoralis. pag. 10. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Obligatio non verbis contracta utrum tollatur hodie per acceptilationem. pag. 28. 29.

Una obligatio quid efficiat. pag. 52. col. 1. tomo ſecundo.

Obligatio principalis an concurrat cum fidejuſſoria. pag. 98. 99. tomo ſecundo.

Diviſio principalis obligationum. pag. 101. col. 2. num. 3.

Alia eſt obligatio primaria, alia ſecundaria. pag. 890. col. 1.

Obligatio quæ re contrahitur, non poteſt extendi ultrà limites rei. *ibidem*, num. 18. tomo ſecundo.

Sententia communis de naturali obligatione. pag. 12. columna 2. num. 121. tomo tertio.

Naturalis obligatio oritur ex delictis, *ibidem*.

Etiam ad pœnam civilem, quia lex eſt pactum reipub. *ibidem*, num. 122.

Et ex quaſi contractu, & juſta ſententia, & teſtamento. *ibidem*, num. 123. tomo tertio.

Quandiu dubitatur de conſenſu, non ſolum civilis, ſed naturalis quoque obligatio deficit. pagin. 30. col. 2. num. 18. tomo tertio.

Titulus de verborum obligationibus non de idea, ſed in concreto. pag. 90. 91. tomo tertio.

Duæ κύριαι diviſiones obligationum. *ibid.* 91.

Obligationem metimur ex parte creditoris. pag. 92. 93. tomo tertio.

Simplex obligatio dandi eſt, quando dare eſt principaliter in obligatione, etiamſi traditio, vel quaſi veniat jure actionis & obligatio conſtituendæ ſervitutis. *ibidem*, num. 17.

Simplex obligatio faciendi, quando principaliter factum debetur. *ibidem*, num. 18.

In venditione generis manet primitiva obligatio, ſecus in venditione ſpeciei. pag. 94. col. 1. num. 26. tomo tertio.

Obligatio liberandi debitorem facti eſt. pag. 95. col. 1. num. 32. tomo tertio.

Mixta obligatio eſt quando datio & factum æquè principaliter debentur. pagin. 95. col. 1. & 2. num. 33.

Si quis tenetur ædificare in ſuo & dare, mixta obligatio eſt. pag. 96. col. 1. num. 40. tomo tertio.

Obligationes diſparatæ, vel ſubordinatæ non ſunt mixtæ. pag. 96. col. 1. & 2. num. 41. tomo tertio.

Obligatio evictionis duo capita habet. *ibidem*.

Obligatio mixta reciproca. pag. 59. col. 1. & 2.

Obligatio mixta inſeparabilium capitum. *ibidem*, num. 60.

Obligatio alternativa. *ibidem*, num. 16.
Obligatio aſſignandi reditus perpetui mixta. *ibidem*, numer. 62.
Obligatio dandi pignora facti eſt. *ibidem*, num. 63.
Obligationes variæ. pagin. 99. column. 1. numer. 64. tomo tertio.
Obligatio vendendi, *vel* emendi facti eſt. *pag.* 99 col. 2. num. 67.
Obligatio conſtituendæ ſervitutis prædialis an ſit dandi, vel faciendi. pag. 99. num. 68. tomo tertio.
Servitutis poteſt acquiri per ſingulos; ſed non ſervitus ipſa. pag. 104. col. 1.
Exempla obligationis ſecundariæ faciendi, tam ad intereſſe quàm ad pœnam. *ibidem*, tomo tertio.
Exempla ſecundariæ dandi ad pœnam tantùm. *ibidem*.
Præſupponitur obligatio primitiva quæ in omnes, & ad omnes ſolida deſcendit. pagin. 104. column. 1. numer. 20. tomo tertio.
Conditio obligationis quæ in heredes deſcendit, eos etiam inſontes obligat. *ibidem*, num. 21.
Conditio obligationis non debet ex perſona heredum mutari, nedum circà rem, ſed etiam circà ipſam obligationem. pag. 138. col. 2. tomo tertio.
Tria in omni obligatione conſideranda; primò vinculum, deindè commodum, & onus. pagin. 147. numer. 197. tomo tertio.
Dividuitas, vel individuitas cadit in obligationem, ut eſt vinculum, & ſecundum naturam rei debitæ. *ibidem*, numer. 199.
Tamen effectus commodi & oneris ſemper dividitur activè & paſſivè. *ibidem*, 196.
Omnis obligatio eſt dividua, niſi quatenùs probatur individua. p. 147. col. 2. 200. tomo tertio.
Omnes obligationes faciendi dividuæ, niſi quatenùs probantur individuæ. *Ibidem*, num. 202.
Obligatio plurium venditoris fundi heredum, ut & plurium emptoris heredum dividua eſt obligatione & ſolutione, quamvis nec emptor, nec venditor teneantur partem recipere. pag. 138. col. 1. num. 205. tomo tertio.
Quod non eſt propter individuitatem, ſed propter quaſi pignus, vel jus retentionis. num. 206. *ibidem*.
Obligatio ſervitutis prædialis non poteſt induci, nec tolli pro parte. pag. 148. col. 2. num. 211. tomo tertio.
Fallit reſpectu oneris, vel commodi, & æſtimationis. *ibidem*.
Si remittitur uni heredum debenti ſervitutem prædialem, ita reducitur obligatio; ac ſi coheredes ſoli promiſiſſent. *ibidem*.
In dividuis contractu quandoque obligatio dividua eſt ex parte creditoris, quandoque utrimque individua. pag. 149. col. 1. num. 214. tomo tertio.
In individuis unus heredum contraveniens tenetur inſolidùm vi ipſâ; ſed in dividuis causâ vitandi circuitus, niſi principalis obligatio, ut cuſtodiæ inſolidùm currat, quia tunc mero jure. pag. 230. col. 2. num. 176. tomo tertio.
Obligationes individuæ fortiùs & latiùs ligant. pag. 231. numer. 181. tomo tertio.
Primaria obligatio duo capita habet, cuſtodiam & reſtitutionem. pag. 233. col. 1. num. 194. tomo tertio.
Obligatio reſtituendi depoſiti, vel commodati dividua. pag. 234. col. 2. num. 208. tomo tertio.
Facultas reſtituendi communis cum obligatione, obligat inſolidùm, quamdiù adeſt, vel per culpam deeſt. pagin. 236. col. 2. num. 227. tomo tertio.
Lex 12. tabular. non dividit obligationes, quatenùs conſiſtunt in obſervantia quæ patrimonium non minuit. pagin. 241. col. 1. tomo tertio.
Aliud obligatio perſonalis, aliud ceſſio. pag. 291. col. 2. tom. tertio.
Obligatio perſonalis ſervitutis conſtituendæ tranſit ad heredem particularem, ad quem fundus tranſit. pag. 293. col. 2. num. 37. tomo tertio.
Obligatio perſonalis non ſequitur fundum pag. 301. 302. num 94. tomo tertio.
Ceſſio etiam incipiens ab obligatione, ſed merè literalis tranſit in heredes, & contrà heredes. pag. 302. col. 1. & 2. num. 99. tomo tertio.
Ceſſionarius unius dominorum etiam qui cœpit ſervitute uti, non agit interdicto poſſeſſorio, nec prohibitorio; ſed mera perſonali obligatione. pag. 303. col. 2. num. 111.
In individuis obligatio & actio ſingulis, & in ſingulos inſolidùm competit. pag. 305. col. 1. num. 127. tomo tertio.
Obligatio conſtituendæ ſervitutis an ſit dandi & faciendi. pag. 329. 330. & ſeqq. tomo tertio.
Obligatio judicatur dandi, faciendi, vel miſta ab eo quod principaliter debetur. pag. 330. col. 1. num. 17. tomo tertio.
Obligatio uſusfructûs, itineris, vel aquæductûs eſt ſimplex dandi. pag. 330. col. 1. num. 18.
In obligatione dandi traditio, vel quaſi debetur jure actionis. pagin. 330. num. 20. tomo tertio.
Obligatio momentanea, ſucceſſiva, interpellata, multiplicativa. pag. 331. 332. num. 27. tomo tertio.
Obligatio ſecundaria ſucceſſiva afficit heredem ex propria, vel alterius perſona. *ibidem*, num. 28.
Quamvis detur obligatio dandi mixta & faciendi; tamen nulla eſt ſimul momentanea & ſucceſſiva. pag. 232. col. 2. numer. 34. tomo tertio.
Obligatio facti ſucceſſivi. *ibidem*.
Obligatio ſecundaria tollitur cum principali. pagin. 333. col. 1. num. 39. tomo tertio.
Aliud obligationem eſſe individuam, aliud plures teneri inſolidùm. pag. 349. col. 2. num. 36. tomo tertio.
Obligatio & ſententia intelliguntur cum effectu propinquo, non de remoto. pag. 342. col. 2.
Etiam in correis propria eſt ſingulorum obligatio. pag. 389. col. 1. & 2. num. 10. tomo tertio.
Quinam ſint pariter, vel diſpariter obligati. pag. 389. 390. num. 13. tomo tertio.
Creditor volens obligatione eximere, non tenetur cedere. pag. 392. col. 1. num. 30. tomo tertio.
Creditoris factum non aggravat obligationem. pag. 472. num. 176. tomo tertio.
Obligatio quando ſub ſigillo regio palsata eſt, quid agendum. pag. 474. tomo ſecundo.
Obligatio nulla oritur ex teſtamento minùs ſolemni. pag. 584. col. 2. tomo tertio.
Ratio quare nulla obligatio ex imperfecto teſtamento oriatur. pag. eâdem, tom. tertio.
Naturalis obligatio non à voluntate teſtatoris, ſed ab aditione heredis oritur. *ibidem*.
Ex pacto nudo quare naturalis oriatur obligatio. *ibidem*,
Licèt obligatio reditus annui ſit utrimque dividua; tamen obligatio eximendi tertium à tali obligatione, individua eſt utrimque. pag. 149. col. 1. num. 215. tomo tertio.
Obligatio de re vel facto habente ſtatum indiviſum & ſuſceptum, cujus diviſio impoſſibilis eſt debitori, individua eſt, etiamſi facto tertii (qui ad hoc non tenetur) dividi poſſet. *ibidem*, num. 218. 219.
Obligatio individua quoties ſine culpa debitorum reſolvitur in æſtimationem, tunc dividua eſt. *ibidem*, num. 218 219.
Diviſio trimembris obligationum individuarum. *ibid.* num. 220.
Aliud obligationem eſſe individuam: aliud plures vel pluribus inſolidùm teneri. pag. 146. 150. num. 22. tomo tertio.
Triplex error in ſolutionis individuitate, quæ locum æquè habet in obligationibus ſubordinatis, vel ſubſidiariis. pag. 154. col. 1. num. 253 tomo tertio.
Obligationes dandi regulariter dividuæ contractu & obligatione. pag. 157. col. 2. num. 272.
Obligationes faciendi quædam dividuæ contractu, ſed individuæ obligatione, tam ſucceſſivè quàm momentaneè. *ibid.* n. 273.
Obligatio facti præciſa eſt. pag. 162. 163. num. 319. tomo tertio.
An obligatio defendendi ſit dividua. pag. 175. col. 1. & 2. tomo tertio.
Nil facit ad individuitatem obligationis; ſed contrà eam. pag. 177. num. 424. tomo tertio.
Obligatio etiam prætoria non debet deterior fieri ex perſona heredum. pag. 178 col. 2. num. 433.
Offerens ſe liti, obligat ſe inſolidùm. pag. 184. col. 1. num. 472. tomo tertio.

Obligatio defendendi ſeipſum, individua eſt, & defendendi contrà ſeipſum. pag. 185. tomo tertio.

Obligatio defendendi an ſit acceſſoria. pag. 187. col. 1. numer. 493.

Obligationes ſubordinatæ non ſunt miſtæ. *ibidem*, numer. 494.

Obligatio defendendi eſt præciſa ſub modificatione bonæ fidei. *ibidem*, col. 2. num. 495.

Obligatio defendendi deſcendit in ſingulos heredes, contemplatione partium. pag. 187. 188. num. 498. tomo tertio.

Dominus pro qua parte ceſſit venditori, venditorem approbans ſe liberat ab omni obligatione, quia ut heres tenetur emptori. pag. 188. col. 2. num. 505. tomo tertio.

Definitio & diviſio obligationum. pag. 207. num. 1. tomo tertio.

Diviſio *l. 5. de verbor. obligat.* juriſdictionem reſpicit, & impertinens eſt ad hunc tractatum. *ibidem*, num. 2.

Differentia obligationis primitivæ, ac ſecundariæ. *ibidem*, num. 3. col. 1.

Quæ in varia membra ſubdividuntur. *ibidem*, col. 2. num. 4.

Multùm refert heredem teneri ſecundariâ obligatione ex defuncti, vel proprio facto. *ibidem*, num. 5.

Quid ſit obligationem eſſe dividuam, vel individuam: & vera nota illarum. *ibidem*, & 208

Solutio particularis etiam in ſummis non admittitur, niſi poſt obligationem diviſam. pag. 208. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Aliud plures inſolidùm teneri, aliud obligationem eſſe individuam. *ibidem*, col. 2. num. 11.

Officium dividuæ obligationis non eſt poſſe particulariter ſolvere, ſed quòd præſtatio partis liberationem adfert in parte, & quòd dividitur inter heredes. *ibidem*.

Si diviſa obligatio reunìatur, non poteſt ſeorſim ſolvi. pag. 119. col. 1. num. 18. tomo tertio.

Inter plures reos initio non dividitur obligatio, ſed diviſim naſcitur. pag. 121. col. 1. num. 34. tomo tertio.

Lex 12. tabul. non dividit niſi in heredibus, & quatenùs materia dividua eſt. pag. 120. 121. tomo tertio.

Nec immutat naturam obligationis. *ibidem*.

Quando initio diviſa eſt obligatio, ſaltem exceptionis ope, quid. pag. 121. col. 1.

Quid ſi non ſatisfieret cauſæ obligationis, vel congrua eſſet obligatio.

Quando generis obligatio, vel etiam ſpecierum quadrat numero heredum. pag. 122. col. 1. num. 41. tomo tertio.

Unus fidejuſſorum non poteſt cogere creditorem ad ſe exonerandum parte ſuâ oblatâ & conſignatâ; etiamſi diù fuerit in obligatione, ac etiamſi debitor ex pacto poſſit particulatim ſolvere. pag. 123. 124. num. 56. tomo tertio.

Obligatio non debet deterior fieri ex perſonis heredum debitoris. pag. 126. col. 1. num. 76. tomo tertio.

Heredes tenentur legatariis ex propria; ſed creditoribus ex defuncti obligatione. *ibidem*.

Conſuetudinaria dativa, non nativa. pag. 244. col. 2. num. 294. tomo tertio.

Non debet deterior fieri ex perſonis heredum debitoris. pagin. 126. col. 1. num. 76. tomo tertio.

Heredes tenentur legatariis ex propria, ſed creditoribus ex defuncti obligatione. pag. 126. 127.

Quid ſit in obligatione generis. pag. 129. tomo tertio.

Falſum eſt quod vulgò putant rem ſolutam fingi retrò fuiſſe in obligatione generis. pag. 131. num. 106. tomo tertio.

In obligatione generis certa res non eſt in obligatione, etiamſi genus in una re conſiſtat. pagin. 132. col. 1. num. 113. tomo tertio.

In obligatione generis cur non valet repudiatio certæ ſpeciei. pag. 132. col. 2. num. 115. tomo tertio.

In obligatione alternativa, utrumque eſt in obligatione, non ſimpliciter, ſed alternativè. pag. 133. col. 1. num. 117. tomo tertio.

Obligatio dominatur ex parte debitoris. pag. 133. col. 2. num. 121. tomo tertio.

Obligatio unius, trium, vel plurium quàm duorum magis dicitur disjuncta, quàm alternativa. *ibidem*, col. 1. numer. 122.

Obligatio incerti decreti non eſt alternativa; ſed generis ſubalterni. pag. 133. col. 2. num. 123.

Quidquid contractu dividuum, poteſt expreſſo pacto dividuum fieri obligatione & ſolutione. pag. 214.

Prior obligatio perſonalis eſt, & ad metas artificii limitata, & ad concurſum ſocii, ſi duo artifices ſimpliciter promiſerunt facere. pag. 115. col. 1. num. 62. tomo tertio.

Obligatio quâ unus vel duo non ut artifices promittunt facere domum, realis eſt. pag. 215. col. 2. num. 65. tomo tertio.

Ad injuſtum vel impoſſibile nulla obligatio. pagin. 219. col. 1. num. 92. tomo tertio.

Differentia inter obligationes bonæ fidei & ſtricti juris, & judiciales, prætorias & extrajudiciales reprobata. pag. 222. tomo tertio.

Obligatio in partes contracta præſumitur, non inſolidùm. pagin. 222. col. 2. num. 115.

Obligatio correorum una eſt re. pag. 222. 223.

Aliud eſt obligationem, vel debitum multiplicari. pagin. 223. col. 1. num. 217. tomo tertio.

Non refert an plures ſint obligati ex teſtamento, vel contractu. *ibidem*, num. 118.

Inter plures obligatos inſolidùm in individuis, contraventio unius ſibi tantùm, non alteri nocet. pag. 223. col. 1. & 2.

Niſi ſint correi, quia tunc ſinguli etiam ad pœnam obligantur inſolidùm; ſed una ſolutio ſufficit. *ibidem*.

Plures principales in individuis ſimul contravenientes obligantur ad intereſſe inſolidùm ſinguli. pag. 226. col. 2. num. 146. tomo tertio.

Concurſus perſonalis obligationis cum hypotheca impedit diſcuſſionem. pag. 253. col. 2. num. 264. tomo tertio.

De obligatione negativa, & conditione negativa, causâ exempli. pag. 253. 354. tomo tertio.

Alia obligatio tradendi, alia obligatio tali die tradendi. pagin. 256. 257. num. 395.

Heres ad quem tota res nomine ſuo ſpectat, non tenetur obligatione hereditariâ, niſi pro parte hereditaria tantùm, nec facit coheredes cadere in pœnam, ſi erat poſſeſſor. pag. 262. col. 1. & 2. num. 433. tomo tertio.

Primaria obligatio habet duo capita naturalia, ſed tertium adventitium. pag. 262. 263. num. 439. tomo tertio.

Obligatio bonæ fidei ſervandæ duas habet modificationes. pag. 263. 264. tomo tertio. 441.

In dubio promittens pro alio ſub pœna, non videtur ſe obligare, niſi pro rata. pag. 275. col. 1. num. 531. tomo tertio.

Lex 12. tabul. non dividit obligationem tributorum & cenſuum. 277. col. 2.

Obligatorius.

Origo conſtituti obligatorii. pag. 228. col. 1. & 2. numer. 158. tomo tertio.

Obreptitius.

Obreptitium & ſubreptitium confunduntur. p. 591. tomo tertio.

Obſcurus.

In re obſcura cui potiùs favendum, an illi qui certat de damno vitando, quàm qui de lucro captando. pag. 103. num. 258. tomo tertio.

Obſequialis.

Pater filio Advocato non poteſt donare pro conſilio obſequiali. pag. 407. 408. tomo tertio.

Obſervantia.

Lex 12. tab. non dividit obligationes, quatenùs conſiſtunt in obſervantia quæ patrimonium non minuit. pagin. 241. col. 1. num. 263. tomo tertio.

Occidens.

Quot annis vacaverit Imperiũ Occidentis. p. 536. tomo ſecundo.

Quid faciendum de ſe occidente. pag. 599. col. 2. tomo ſecundo.

Octavius

Cæſar Rempublicam prodidit & uſurpavit Senatu copioſiſſimo, & deformi. pag. 1044. tomo tertio.

Odioſus.

Quòd odioſa extendi non debeant. pag. 175. 175. tomo ſecundo.

Odoacer

Romæ regnavit, & eam Odoacriam vocavit. pag. 1037. 1038. num. 15. tomo tertio.

Offenſa.

Quod aufertur propter offenſam factam certæ perſonæ, eidem applicatur. pag. 376. col. 1. num. 48. tomo tertio.

Offerens.

Tertius offerens quis. pag. 134. 135. tomo ſecundo.

Officialis.

Officialium novorum Regum ambitio ubi maximè paruit. pag. 416. tomo ſecundo.

Utrùm Officialis poſſit eſſe perpetuus. pag. 587. tomo ſecundo.

Officiales currentes removendi. pag. 668. col. 2. tomo ſecundo.

Officiarius.

Quod concordata inter Officiarios temporales & ſpirituales non poſſint nec Regi, nec dominis præjudicare. pag. 596. col. 1. & 2.

Non ſunt vexandi Officiarii Regii qui virtute commiſſionis faciunt expleta. pag. 603. col. 2. tomo ſecundo.

De Officiariis regiis abſolvendis. p. 598. col. 1. tomo ſecundo.

Officiarii regii in judicatura utrùm præſtent aſſecuramentum ſuis ſubditis. pag. 599. col. 1. tomo ſecundo.

Officiarius regius an prætextu Clericaturæ forum declinare poſſit. pag. 600. col. 1. tomo ſecundo.

Officium.

Quod Officium ſuum nemini debeat eſſe damnoſum. pagin. 99. 100. tomo ſecundo.

Officia quando & à quibus uſurpari ſolita. pag. 491. col. 1. tomo ſecundo.

Et quando vendibilia proſtare. *ibidem*, & col. 2.

Diſcrimen nummulariorum & mercatorum ab officio. pag. 635. col. 1. tomo tertio,

Diſcrimen Officiorum. *ibidem*, & 636.

Omnis.

Omnes in plurali ſtat diſtributivè ob materiam ſubjectam. pag. 182. col. 1. num. 459. tomo tertio.

Oncle.

Echange d'Oncle & Tante. pag. 719. tome ſecond.

Onus.

Quare res tranſeat cum onere ſuo, & quando. pag. 662. col. 2. tomo ſecundo.

Opera.

An in ratione ſumptuum veniant opera & induſtria. pagin. 408. col. 1. & 2. num. 24. tomo tertio.

Oppoſer.

Comment ſeront mulctez tiers oppoſans temeraires aux executions d'Arreſts & Sentences executoires, nonobſtant l'appel. pag. 783. tome ſecond.

Oppoſitio

Facta contrà executionem Arreſti, eò quòd ſemel ante Arreſtum fuerat facta ſolutio. pag. 583. tomo ſecundo.

An quis officium regium obtinens ſit ad oppoſitionem recipiendus contrà executionem Litterarum regiarum impetratarum ſuper eodem. pag. 589. col. 2. tomo ſecundo.

Quid per oppoſitionem in cauſa novitatis factam ſit contentioſum. pag. 594. col. 2. tomo ſecundo.

Modus faciendi Arreſtum, quando dicitur quod nonobſtantibus oppoſitionibus, Arreſtum executioni mandabitur. pag. 637. col. 2. tomo ſecundo.

Opus.

Aliud opera, vel fabrica, & aliud opus, vel domus. pagin. 217. col. 1. num. 77. tomo tertio.

Nunciatio novi operis eſt in rem. pag. 224. col. 1. & 2.

Nec unus heredum coheredem obligat, niſi præcedente conditione conventâ. *ibidem*, tomo tertio.

Duplex operis reſtitutio: quædam proviſoria, quædam diffinitiva. *ibidem*, numer. 132.

Nunciatio novi operis ſpernitur, quando notoriè conſtat de non jure nunciantis, pag. 229. tomo tertio.

De legato ad opus faciendum, ſi heres obligatus ſit dare, aliud ſi etiam curare, vel facere. pag. 169. col. 2. num. 367. tomo tertio.

Or.

Bonté & pureté de l'or comment diviſée & hauſſée. 394.

Supreme bonté de l'or à combien monte de carats. pag. 395.

Or tout pur: s'il eſt poſſible. là meſme, *col. 1. & 2.* 396. *tome ſecond.*

Or vaut communement douze fois autant que l'argent. pag. 311. 312. *tome ſecond.*

Orcinus.

Libertas Orcina, id eſt, directa, quænam ſit. pagin. 35. col. 2. num. 58. tomo tertio.

Orcinus non eſt libertus heredis, ſed defuncti pagin. 36. col. 2. num. 67. tomo tertio.

Oratio

Quibus modis diſpenſanda ſit. pag. 448. tomo ſecundo.

In quibus maximè conſiſtat. pag. 446.

Ordinarius.

Delegatus ab Ordinario juſſu Principis, eſt delegatus Ordinarii. pag. 52. col. 2. num. 86. tomo tertio.

Ordinarius ex mandato Principis contrà exemptos procedit ut Ordinarius, niſi quando Princeps delegat, vel non poteſt exemptioni derogare. *ibidem*, col. 2. num. 86.

Delegatus in hoc præſtat Ordinario. num. 90.

Ordinariorum poteſtas favorabilis. *ibidem*, num. 9.

An Ordinarius Regius agnoſcat exemptos, vel extraordinarios Eccleſiaſticos, vel tantùm Ordinarios. pag. 578 tomo ſecundo.

Quòd Ordinarius in cauſa novitatis recipiatur, exemptione non obſtante. pag. 615. col. 2. tomo ſecundo.

Si Ordinarius infrà ſemeſtre nulli gratificaverit, remanet requiſitio & impetratio primi requirentis valida. pag. 943. col. 1. & 2. tomo tertio.

Ordinatio.

Ordinationes Regiæ, & antiquæ, & authenticæ, à Regibus Ludovico IX. & Succeſſoribus ſtatutæ, quæ inter Gallicè impreſſas non habentur. pag. 487. 408. & ſeqq. tomo ſecundo.

Arreſtum quando appellatur ab interinatione litterarum per quam impetrans, mandabatur gaudere ordinatione pro ſe lata. pag. 644. col. 1. tomo ſecundo.

Ordo.

Ordinis caracter. pag. 564. tomo tertio.

Orfévres

En quels ouvrages alloyent l'argent. tome ſecond.

Originalis

Debet de Originali conſtare. pag. 604. col. 1. tomo ſecundo.

Originaux.

Inſtrumens doivent eſtre pardevers le proprietaire, non pardevers l'uſufruictier. pag. 679. col. 2. tome ſecond.

Orleans.

Couſtumes generales du Bailliage & Prevoſté d'Orleans. pag. 720. tome ſecond.

Orpin,

Ou Arſenic ard & diſſipe toutes manieres de metaux, horſmis l'or. 395. *col.* 2.

Oſtiarius.

De officio Oſtiariorum Curiæ Parlamenti. pag. 505. 506. tomo ſecundo.

Oſtiarii Parlamenti malè commiſſiones executantes, quâ ratione puniantur. pag. 609. tomo ſecundo.

Outremontain.

Que les Marchands outremontains ſont contribuables aux Aydes à Paris, & ne doivent jouir des privileges de la Ville, ſauf que ſi aucun y eſt marié qui ait femme & enfans, & ne veuille retourner à ſon païs, & n'ait communauté, ne ſocieté à étrangers, & ne ſoit contribuable à ſon païs; en ce cas il jouira des privileges. pag. 667. col. 2. tome ſecond.

P.

Pactiones.

Quelles ſont les pactions illicites. pag. cent quatre-vingts, tome ſecond.

Paction commiſſoire quelle. pag. 273. tome ſecond.

Pactum

Tempore mutui appoſitum, in foro judiciali an valeat. pag. 122 col. 1. num. 34. tomo ſecundo.

Et an valeat pactum pœnale quantùm ad promiſſionem pœnæ. *ibidem*, col. 2.

Pactum pœnale ſine fraude appoſitum quare non ſit contrà naturam mutui. *ibidem*.

An valeat pactum Antichreſeos ipſo jure in præjudicium debitoris. pag. 104. col. 1. tomo ſecundo.

Pactum an & quomodo ſit pars pretii. pag. 90. col. 2. pagin. 91. num. 242. pag. 97. col. 2. num. 243. tomo ſecundo.
An pactum contra ſubſtantiam actûs vitiet, vel vitietur. p. 145. col. 2. num. 354.
Omne pactum extrà ſimplicem duodecimam reprobatum. *ibidem*, & pag. 146. tomo ſecundo.
Pactum pars æquè principalis. pag. 151. col. 1. tomo ſecundo.
An faciliùs admittatur pactum ex intervallo, quàm incontinenti. pag. 153. col. 1. & 2.
An pactum caſu quo non valet, vitiet actum, ſeu contractum principalem. *ibidem*, & pag. 154. tomo ſecundo.
An pactum Antichreſeos ſufficiat ut contractus ad nihilum reducatur. pag. 154. 155. tomo ſecundo.
Pacta utrùm poſſint reſcindi, ſalvo manente contractu. pag. 155. 156. tomo ſecundo.
Pactum irritum quod contrà bonos mores initur. pagin. 157. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
An valeat pactum impediens facultatem ſe liberandi. *ibidem*, & pag. 158. num. 385. tomo ſecundo.
An pactum redimendi prodat contractum ſimulatum. pag. 160. 161. tomo ſecundo.
Differentia inter pactum & præſcriptionem reprobata. pag. 323. col. 2. num. 45. tomo tertio.
Quoddam pactum eſt proprium, quoddam improprium. pagin. 604. col. 1 tomo tertio.
Pactum affirmativum ſuccedendi non firmatur juramento. pagin. 914. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Nec favore matrimonii, vel conſuetudinis. *ibidem*, numer. 3.
Nec gener hoc pacto receptus agit ad intereſſe, niſi quatenùs hâc ſpe minorem juſto dotem habuit. *ibidem*. num. 4. tomo ſecundo.
Pacta nuptialia non eſſe reſcindenda, quod eſſet mali exempli. p. 849. col. 2, num. 9. tomo ſecundo.
An pactum pœnali veſtiatur cohærentia. pag. 11. col. 1. numer. 44.
An ad commodum patris qui dotare tenetur. *ibidem*.
Pactum firmatum an ſufficiat. pagin. 29. col. 2. numer. 7. tomo tertio.
In omni actu ambulatorio pactum de non revocando vitiatur. p. 69. col. 1. num. 82. tomo tertio.
Mandatum revocatur, non obſtante pacto jurato. pag. 69. col. 2. num. 86.
Pactum valet contrà naturam actûs, ſed non præſumitur. pagin. 78. 79. tomo tertio.
Pactum de lucro dotis habet cauſam oneroſam. pag. 501. col. 1. num. 2. tomo tertio.
Pacta matrimonialia utrùm ſint favorabilia. pag. 502. numer. 10. col. 1. tomo tertio.
Refert patrem habere uſumfructum jure pacti, vel patriæ poteſtatis. pag. 503. col. 1. num. 17. tomo tertio.
Ubi expreſſè pactum non eſt, & dubium emerſit, præſumitur juxtà obſervationem ſtatutorum localium tacitè pactum. pagin. 555. col. 1. tomo tertio.

Paganus.

Pagani vetiti feuda quærere, poſſunt partem feudi in reditum accipere. pag. 667. col. 2. tomo ſecundo.

Pairs.

Des fiefs que les Eveſques Pairs de France ne peuvent amortir & des arriere-fiefs qu'ils peuvent bien amortir. pag. 664. tome ſecond.
D'amende aux Pairs de France pour fol appel. pag. 665. tome ſecond.

Palatinus

An Palatini, vel veterani, vel alii habeant privilegium fori in muneribus publicis. pag. 842. tomo ſecundo.

Paleſtine

Province tributaire. pag. 1036. *col.* 1. *nom.* 63. *tome ſecond.*

Pampelune.

Et tout le pays de Navarre poſſedé par les Gaſcons. pag. 1043. *col.* 2. *nomb.* 153. *tome ſecond.*

Pandecta

Florentinæ quo in pretio habendæ. pag. 44. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Pandectæ quo tempore fuerint editæ. pag. 23. col. 1. num. 50. tomo tertio.
Pandectæ Florentinæ non ſunt Archetypus Juſtiniani. pag. 272. col. 2. num. 518. tomo tertio.

Panormitanus.

Panormitani error. pag. 68. col. 2. tomo ſecundo.

Papa.

Denarii exacti à gentibus Papæ, ab Eccleſiaſticis perſonis regni an confiſcantur Regi. pag. 675. columnâ primâ, tomo ſecundo.
Papa an poſſit jus iniquum condere. pag. 607. col. 1. tomo ſecundo.
Papa an nihil ſtatuere poſſit in præjudicium poteſtatis Politicæ. p. 561. col. 1. tomo tertio.
An ejus ſtatuta poſſint eſſe irrita, tamquam à principio invalida. *ibidem*.

Papalis

Titulus an poſſit concurrere cum regali. pag. 556. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Par.

Pares Franciæ per quem & quomodo adjornentur. pag. 411. tomo ſecundo.
Parium Franciæ privilegia. pag. 435. tomo ſecundo.
An cognoſcant, parte invitâ. *ibidem*.
Pares Franciæ per quem modum poſſint adjornari. pag. 441. col. 1. tomo ſecundo.
Pares Franciæ quotuplices. *ibidem*, tomo ſecundo.
Quinam ſint exempti à juriſdictione Parium. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.
An appellans à Pari Franciæ, vel ab ejus hominibus, ſit per præſentem Curiam retinendus ad Curiam Pariſienſem. *ibidem*, tomo ſecundo.
An Par Franciæ alibi quàm in Curia præſenti litigare teneatur. *ibidem*, & pag. 442. tomo ſecundo.
Pares Franciæ quinam ſint. pag. 448. tomo ſecundo.
De adjornamentis Parium Franciæ. pagin. 450. tomo ſecundo.
Quot ſint Pares Franciæ, ac eorum prærogativæ. pag. 470. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Quando appellatur à ſententia Paris alicujus Franciæ, quid agendum. pag. 515. 516. tomo ſecundo.
An appellans à Judice Paris Franciæ remittendus ſit ad Magnos dies dicti Paris. pagin. ſexcenteſimâ ſecundâ, columnâ 1. tomo ſecundo.
Pares Franciæ Eccleſiaſtici vocem etiam judicativam habent in Senatu, & ſunt Conſiliarii nati, ratione dignitatis, quamvis actu non habeant illam, niſi ſint ætatis, doctrinæ & experientiæ requiſitæ. pagin. 656. columnâ ſecundâ, tomo ſecundo.

Pardon,

Seu ſimplex venia quid in jure. pagin. 650. col. 2. tomo ſecundo.

Parens

Legitima non eſt beneficium parentis, ſed legis. pag. 895. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.
Parens non habet poteſtatem in legitima, quam nec in qualitate quidem poteſt deteriorem facere. *ibidem*.
Quotuplici ratione parentes habeant querelam inofficioſi. pag. 572. col. 2. tomo tertio.

Parentigia.

An exceptio parentigiæ poſſit fieri contrà heredem debitoris. p. 466. tomo ſecundo.

Paries.

Aliud paries, & aliud maceria. pag. 246. col. 1. num. 308. tomo ſecundo.

Pariſienſis

Littera, & communis, de qua debeat intelligi. pag. 40. col. 1. tomo ſecundo.
Pariſienſis Urbis domorum indicatura qualis. pag. 47. col. 1. numer. 116. tomo ſecundo.
Pariſienſis Præpoſitus alios omnes Baillivos & Seneſchallos antecedit. pag. 506. tomo ſecundo.
Antiquitas & præcellentia Parlamenti Pariſienſis. pag. 554. tomo ſecundo.

An Decanus & Capitulum Pariſienſe ſint exempti à Præpoſito Pariſienſi. pagin. 576. 577. tomo ſecundo.
An Epiſcopus Pariſienſis habeat priſiam Clericorum ſuorum in Villa Pariſienſi, virtute juriſdictionis ſpiritualis. pagin. 605. col. 2. tomo ſecundo.
Pariſienſis olim Epiſcopus, nunc Archiepiſcopus vocem etiam judicativam habet in Senatu Pariſienſi cujus eſt Conſiliarius natus, ratione dignitatis. pagin. 656. col. 2. tomo ſecundo.
Pariſienſis præfectus eſt major poſt Principem in urbe Pariſienſi & poſt Dominos repræſentantes Principem. pag. 608. col. 2. tomo ſecundo.

Pariſius

Eſt caput aliarum civitatum regni Franciæ. pag. 607. col. 2. tomo ſecundo.
Sicut Roma, Pariſius communis patria eſt. pagin. 617. col. 1. tomo ſecundo.

Parlamentum.

Parlamenti curiæ ſtilus qualis eſſet, & quomodo repurgatus. pag. 407. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Inſtructiones abbreviatæ ad habendum notitiam ſtili Parlamenti, & de modo procedendi in eadem. pag. 470. 471. & ſeqq.
Quot Cameræ ſint Parlamenti. *ibidem*, tomo ſecundo.
Qualiter fundare ſe habeant procuratores Parlamenti in Requæſtis Parlamenti. pagin. 568. col. 2. tomo ſecundo.
De inſtitutione Parlamentorum per Philippum IV. cognomento pulchrum. pagin. 487.
Quo tempore Pictavis tranſlatum. *ibidem*, tomo ſecundo.
Quandonam evocatum Montargicium, & inde Vindocinum. *ibid.*
Cujus præcipuè favore Parlamenta erecta ſunt. pagin. 488. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Parlamentum totis 18. annis continuatum Pariſiis, dum ab Anglis occuparetur civitas. pagin. 535. tomo ſecundo.
Quod Epiſcopus reſpondeat in Curia Parlamenti ſuper reparationibus Eccleſiæ. pagin. 612. col. 2. tomo ſecundo.
An appellans ad Curiam Parlamenti, pòſt agens coram Judice à *quo*, renuntiet appellationi ſuæ. pagin. 554. col. 1.
An Littera directa univerſis Juſtitiariis videatur directa Curiæ Parlamenti. *ibidem*, tomo ſecundo.
Punitio delinquentium contra Dominos Parlamenti officium exercentes. pagin. 611. col. 2. tomo ſecundo.
Antiquitas & præcellentia Parlamenti Pariſienſis. pagin. 554. 555. tomo ſecundo.
De causâ remiſsâ ad Epiſcopale n audientiam de Parlamento. pagin. 568. col. 2. tomo ſecundo.
Conſiliarii Parlamenti Pariſienſis non ſolùm tempore, ſed etiam dignitate & authoritate potiores. pagin. 655. col. 2. tomo ſecundo.
Parlamentum ordinavit quòd Epiſcopi & alii Prælati, nec alii quicunque de cætero reciperentur, nec eſsent præſentes, quanvis eſsent Conſiliarii regii in eâdem Curia, in conſiliis & deliberationibus ab ea fiendis. pagin. 656. col. 1. tomo ſecundo.
Secùs de Epiſcopis & Prælatis qui non ſolùm in genere, ſed ſpecialiter & actu ſunt Conſiliarii & de corpore Curiæ. col. 2. tomo ſecundo.

Pars.

Electio, vel receptio partis non præjudicat, niſi fiat ſub ratione partis, etiam recipiendo ab eo à quo totum poterat exigi. pagin. 124. col. 2. num. 60. tomo tertio.
Oblatio partis non transfert periculum partis in creditorem. pag. 152. 153. tomo tertio.
Quod non afferat tantam utilitatem in parte, quantum reſpectu totius nihil ad individuum. pag. 156. col. 1. & 2. tomo tertio.
Officium dividuæ obligationis non eſt poſſe particulariter ſolvere, ſed quod præſtatio partis liberationem adfert in parte, & quod dividitur inter debitores heredis. pagin. 209. tomo tertio.
Dividuum vel individuum ex parte debitoris. pagin. 210. col. 1. numer. 17.
Quicquid eſt dividuum ex parte debitoris eſt, dividuum ex parte actoris, non contra. *ibidem*, tomo tertio.
Per uſum partis tota ſervitus retinetur. pagin. 242. col. 1. num. 270. tomo tertio.
Etiam in individuis quando contingit peccari in parte, pœna non committitur niſi pro parte, & in peccantem tantùm. pagin. 242. col. 1. numer. 272. tomo tertio.
Si duo ſtipulentur iter ſub pœna ad fundum pro partibus diviſis communem, duæ ſunt ſtipulationes & ſervitutes; ſecùs ſi ad communem pro indiviſo. pagin. 242. 243. col. 1. num. 278. tomo tertio.
Et uni prohibito committitur pœna pro ſua parte tantum. *ibid.* num. 279.
In ſervitutibus ſi contingat unum heredum committere pœnam pro parte tantum, an heredes pro partibus ſuis teneantur. pag. 244. col. 1. num. 289. tomo tertio.
Non valet tantum pars per ſe, quantum cum toto. pagin. 457. col. 2. num. 114. tomo tertio.
Eadem ratio de parte quoad partem, ut de toto quoad totum. pag. 496. col. 2. 497. col. 1. num. 60. tomo tertio.
Dominus ratum habens in parte factum, vel petens partem, non cadit in totam pœnam, contrà omnes. pagin. 198. col. 1. num. 565. tomo tertio.
Omittens unum de pluribus promiſſis ſiſti, non tenetur ad pœnam, niſi pro parte omiſſi, vel aliàs quàm per hanc cautionem ſiſtere tenebatur. *ibidem*, num. 571.

Parties.

Quid operentur verba: *nonobſtant que les Parties ne ſoient des jours que l'on plaidera lors. page* 578. *col.* 2. *&* 579. *col.* 1. *tome ſecond.*
Permiſſion aux parties de ſe faire interroger. page 770. *col.* 2.
Affermeront les parties leurs faits, & interrogez ſur les faits l'un de l'autre, répondront categoriquement ſur certaines amendes. page 771. *col.* 1. *tome ſecond.*
Que quand parties ſont contraires, ils peuvent hinc inde, *par Procureur demander renovation de Commiſſaire. pag.* 663. *col.* 1. *tome ſecond.*

Partus.

Tempus attenditur partui utilius. pagin. 854. col. 1. numer. 5. tomo ſecundo.

Pater

Poteſt ſine decreto prædia filio familiàs vendere in caſibus à jure permiſſis, non aliàs, nec filius, hoc caſu, indiget reſtitutione in integrum. pag. 927. col. 1. & 2. n. 17. tomo ſecundo.
Etiamſi ſit heres patris, in quantum pater eſt, ut adminiſtrator contraxit, *ibidem*.
Et cum eo contrahentes ſunt malæ fidei. pag. 927. tomo ſecundo.
Et omnes clauſulæ acceſſoriæ nullæ. *ibidem*.
Pater præſumitur conſulere liberis. pagin. 910. col. 1. numer. 5. tomo ſecundo.
Pater non cenſetur reſpicere ad quotam, ſed ad quantitatem bonorum filiæ relictorum. pagin. 360. col. 1. num. 54. tomo tertio.
Pater filios naturales addicendo curiæ, legitimat. pagin. 376. col. 1. num. 49. tomo tertio.
Et tenetur eis donantem relinquere, & portio recuſantis accreſcit volentibus Curiales fieri. *ibidem*, numer. 50.
Refert patrem habere uſumfructum jure pacti & patriæ poteſtatis. pagin. 502. col. 2. num. 16. tomo tertio.
Non eſt locus querelæ contra patrem fruentem jure propriæ poteſtatis. pag. 503. col. 1. num. 17. tomo tertio.
Pater donatarius non tenetur querelâ, ſi alium deſarciri poteſt legitima, quia tempus mortis inſpicitur. pagin. 503. col. 1. num. 20. tomo tertio.
In legitimam maternam imputatur quòd pater jure patriæ poteſtatis percipit, quia ipſe filius-familiàs percipere cenſetur. pag. eâdem. col. 2. num. 21. tomo tertio.
De patribus qui filios ſuos diſtraxerunt. pagin. 675. 676. tit. 43. tomo tertio.
Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſervus pro domino conveniatur. pag. 645. tit. 13. tomo tertio.

Pater-familiàs.

Patri-familiàs & domino rectâ quæritur obligatio, & actio ex contractu filii-familiàs, vel ſervi. pagin. 22. col. 1. num. 42. tomo tertio.
Pater-familiàs vel dominus qui nullo modo contraxit, tenetur ex facto filii-familiàs, vel ſervi cum adjectione de peculio,

vel quod juſſu, vel de in rem verſo. pag. 22. col. 1. & 2. num. 41. tomo tertio.

Paternus.

Paterna paternis, quomodo intelligantur. pagin. 879. tomo ſecundo.

Patrimonial.

La maniere d'acquerir drois reel en heritages patrimoniaux: de la condition & nature de ces heritages. pag. 712. tomo ſecundo.

Patrimonialis.

Patrimonialia munera quænam ſint. pagin. 562. col. 2. & 563. tomo tertio.

Patritius.

Patricii Veneti quinam propriè. pagin. 1043. col. 2. numer. 49. tomo tertio.

Omnes fere Patricii & Senatores à filio Marii cæſi. pag. 1044. numer. 52.

Ordo Patriciorum magnam permiſtionem & confuſionem recepit. *ibidem.*

Duo ordines Patriciorum & plebeiorum Populi Romani fugitivis & raptis mulieribus aucti. pagin. 1038. numer. 16. tomo tertio.

Patronatus.

Qui non gratis manumittit, non eſt plenè Patronus, & circa hoc dolum committens perdit omne jus Patronatus. pag. 36. col. 2. num. 68. tomo tertio.

Patronatus primarius ſecundarius. *ibidem.*

Patronus.

Quales debeant eſſe Patroni. pagin. 490. tomo ſecundo.

De obſequiis Patrono præſtandis. pagin. 707. tomo tertio.

Patronus Laïcus non poteſt variare, niſi accumulando. pagin. 977. col. 1. & 2. num. 2. tomo ſecundo.

Patronus liberè poteſt revocare & alium præſentare ante præſentationem primi admiſſam. *ibidem*, num. 15.

Paulus

Non eſt mentitus dicens ſe natum civem Romanum. pag. 636. col. 1. tomo ſecundo.

Paulus Act. 2. non ſimulavit;ſed docuit ſe non eſſe hoſtem legis. pag. 936. col. 1. tomo tertio.

Pauper

Quis propriè ſit. pag. 36 col. 1.

Ab egeno quid differat. *ibidem*, tomo ſecundo.

Paupertas

Nil habet infelix paupertas durius in ſe, quàm quod ridiculos homines facit. pag. 583. tomo ſecundo.

Plus

Aut minus non conſtituunt ſpecificam differentiam. pagin. 57. col. 1. num. 22. tomo tertio.

Plutarchus

Cheronæus Trajani Principis politici Præceptor qualis. pag. 3.

Pœna

Quæ non excedit legitimum modum, qualis. pag. 17. col. 1. tomo ſecundo.

Pœna an valeat in datione quantitatis. pag. 94. col. 1. tomo ſecundo.

Quid ſi de facto pœna excedat modum. pag. 95. col. 1. tomo ſecundo.

Quandonam ſufficit pœna à lege expreſſa. pag. 920. col. 1. tomo ſecundo.

Non eſt locus pœnæ, niſi in caſibus ſcriptis à jure. *ibidem*, num. 15.

Liquidò conſtare debet in pœnis. pag. 941. 942. tomo ſecundo.

Quatuor rationes dubitandi de pœna, & aliæ in oppoſitum. pag. 105. col. 2. num. 32. tomo tertio.

Ratio decidendi. *ibidem*, num. 33.

Pœna debet commenſurari delicto. pag. 107. col. 2. numer. 47. tomo tertio.

Stipulatio pœnalis debet intelligi ſecundùm naturam principalis. pag. 107. 108. *ibidem*, num. 48.

Principale & pœna non debent ſimul exigi, maximè in compromiſſis. pag. 108. 109.

Tribus modis poteſt pœna dationi ſortis apponi. pag. 109. col. 2. num. 63. tomo tertio.

Pœna quando moderanda. pag. 111. col. 1. num. 73.

Quoties pœna æquipollet principali, cenſetur ejus loco apponi, electione creditoris; ſed quoties excedit, cenſetur illud includere. *ibidem*, num. 77.

Pœna heterogenea, homogenea, mixta. *ibidem*, num. 78.

Statur arbitris metu pœnæ tantùm, nec recurritur ad arbitrium boni viri. pag. 112. col. 1. & 2. tomo tertio.

Pœna non facit præcedentem obligationem, nec ſolutionem quidem individuam. pag. 117. col. 2. numer. 8. tomo tertio.

Differentia inter pœnam & uſuram numquam currit, niſi pro rata reſidui. *ibidem*, num. 9.

Pœna committitur contrà omnes heredes, etiam ſi contraventio unius non noceat, niſi in parte. pag. 156. col. 2. num. 268. tomo tertio.

Dominus ratum habens in parte factum, vel petens partem, non cadit in totam pœnam, contra omnes. pag. 198. col. 1. num. 565 tomo tertio.

Brevis conciliatio multorum jurium per regulam non poſſe principale & pœnam ſimul exigi. pag. 198. col. 1. & 2. tomo tertio.

Omittens unum de pluribus promiſſis, ſiſti non tenetur ad pœnam, niſi pro parte omiſſi, aut aliàs quam per hanc cautionem ſiſtere tenebatur. *ibidem*, num. 57.

Pœna adjecta loco contemptus non petitur cum principali. *ibidem.*

Duobus tantum caſibus pœna petitur cum principali. pag. 199. 200. tomo tertio.

Pœna commodo creditoris apponitur, qui non impeditur agere contra culpoſum ad totum intereſſe. pag. 225. col. 2. numer. 137. tomo tertio.

Sed an contrà illum ad totam pœnam agere poſſit. *ibidem*, num. 138.

Solutio, quod ſic, contrà omnes. *ibidem*, num. 139.

Plures principales in individuis ſimul contravenientes obligantur ad intereſſe in ſolidum ſinguli, & pariter ad pœnam. pag. 226. col. 1. num. 146. tomo tertio.

Quandoque is cujus facto vel omiſſo pœna commiſſa fuit, contra alios recurſum habet. pag. 232. col. 1. num. 188. tomo tertio.

In dividuis unus heredum contra faciens ſolus in pœnam cadit, quatenùs contra facit. pag 241. col. 1. & 2. tomo tertio.

Etiamſi defunctus promiſerit pœnam, vel intereſſe pro facto heredum. *ibidem*, col. 2. num. 266.

Sed in individuis alii obligantur, & in dividuis, quando conditio negativa eſt. *ibidem.*

Pœna in quibuſnam ſit loco principalis. pag. 256. 257. num. 388. tomo tertio.

Aliud pœnam referri ad debitum dividuum, vel ad certum eventum. pag. 257. col. 2. num. 395. tomo tertio.

Pœna compromiſſi non refertur ad rem controverſam; ſed ad obſervationem laudi. pag. 258. col. 1. num. 401. tomo tertio.

Etiam in compromiſſis non exigitur principale & pœna; ſed uno tantum caſu. pag. 258. col. 2. num. 404. tomo tertio.

Pœna pro parte contraventionis committitur. pag. 265. col. 1. num. 454. tomo tertio.

Pœna præpoſita loco principalis, ipſo jure committitur, niſi pro rata, quia impletum eſt. pag. 266. col. 1. numer. 464. tomo tertio.

Promittens pro alio ſolvere ſub pœna, cadit in pœnam pro rata, defectu tantum, niſi ſuſceperit majus periculum. pag. 266. col. 2. num. 466. tomo tertio.

Lex *ſi ſortem* non habet locum in eo qui promiſit ex liberalitate, quia is non cadit, nec ejus heres in pœnam, niſi pro rata defectus. pag. 266. col. 2. num. 267. tomo tertio.

Creditor non tenetur recipere partem; ſed ſi abſolute recipit, dividit pœnam, niſi alium eventum reſpiceret. pag. 266. 267. num. 469. tomo tertio.

Regula quando pœna committatur in totum, vel pro parte. pag. 267. col. 1. num. 470. tomo tertio.

Fallit in ſtipulatione dividua, vel ſi utitur ad commoditatem. *ibidem.*

Pœna individua non ob id committitur in totum, ſed æſtimatur; pag. 273. col. 1. num. 523. tomo tertio.

Pœna commenſurari debet delicto. *ibidem*, num. 524.

Non refert inter pœnam & intereſſe. *ibidem*, col. 2. num. 527.
In dubio promittens pro alio ſub pœna non videtur ſe obligare, niſi pro rata. pag. 274. col. 1. num. 531. tomo tertio.
Quando agitur de conſequendo beneficio in damnum alterius, pœna vel conditio lucratoria, vel recuperatoria valde differunt. pag. 275. col. 1. num. 538. tomo tertio.
Pœna non habet locum niſi in caſu expreſſo. pagin. 276. col 2. num. 551. tomo tertio.
Etiam in individuis quando contingit peccari in parte, pœna non committitur, niſi pro parte, & in peccantem tantùm. pag. 242. col. 1. num. 271. tomo tertio.
Pœna non debet excedere delictum, etiam in individuis. *ibidem*, num. 272.
Non licet habere principale & pœnam etiam in individuis. *ibidem*, col. 2. num. 274.
In individuis tota pœna per unum contrà omnes non committitur, niſi quia in totum contravenitur. pag. 241. col. ● num. 276. tomo tertio.
Si duo ſtipulentur iter ſub pœna ad fundum pro partibus diviſis communem, duæ ſunt ſtipulationes & ſervitutes; ſecus ſi ad communem pro indiviſo. pagin. 243. col. 1. num. 278. tomo tertio.
Et uni prohibito committitur pœna, pro ſua parte tantum. *ibidem*, num. 27.
Quamvis tot ſint ſtipulationes quot res; tamen reſpectu pœnæ vana eſt ſtipulatio; quod limitatur dupliciter. *ibidem*, num. 280. tomo tertio.
Quantùm ad commiſſionem pœnæ non eſt differentia inter promiſſorem & heredes. pagin. 243. col. 2. num. 283. tomo tertio.
Inter dividua & individua non eſt differentia in commiſſione pœnæ; quia utrobique committitur pro modo contraventionis efficacis tantùm. pag. 244. col. 1. num. 285. tomo tertio.
Pœna individua adjecta facto dividuo non committitur, niſi pro parte contraventionis. pagin. 243. 244. num. 286. tomo tertio.
In ſervitutibus ſi contingat unum heredum committere pœnam pro parte tantum, an heredes pro partibus ſuis teneantur. pag. 244. col. 1. num 289. tomo tertio.
Pœnæ duos debent tenere authores. pag. 276. tomo ſecundo.
In ſolutione pœnæ Rex præfertur privato. pagin. 603. col. 1. tomo ſecundo.
Quandonam privatus in ſolutione pœnæ præfertur Regi. pag. 603. col. 1. tomo ſecundo.
Pœna pro modo culpæ moderanda. pagin. 468. col. 1. num. 158. tomo tertio.
An pœnæ conventionales duplum excedere poſſint. *ibidem*, num. 159.
De mente juris pœnæ converſæ non debent excedere duplum. pag. 469. col. 1. & 2.

Pœnalis

Obligatio quæ, & qualis. pag. 41. tomo ſecundo.
Conſtitutio pœnalis extenditur ne ſit eluſoria. pagin. 67. col. 1. num. 59. tomo tertio.

Pœnitentia.

Quandonam, & propter quid locus eſſe poſſit pœnitentiæ in rebus & negotiis juris. pag. 13. col. 2. num. 67. tomo tertio.

Poitou.

Couſtumes du païs & Comté de Poitou, anciens reſſorts, & enclaves d'iceluy. pag. 751. 752. tome ſecond.

Poids

Du quintal, quel. tome ſecond.
La difference qui eſt entre les deniers de poids & les deniers d'aloy. pag. 297. col. 2. tome ſecond.

Poiſſon

En eſtang eſt reputé meuble apres les deux ans paſſez. pag. 759. col. 1. tome ſecond.

Politia.

Mutatâ politiâ, ſtilus mutatus. pag. 410. tomo ſecundo.
Plures commodatarii vel legatarii tenentur de cuſtodia & culpa ſinguli inſolidùm, nec veri correi. pag. 232. 233. numer. 192. tomo tertio.
Politia Romana quomodo everſa. pagin. 1047. 1048. tomo tertio.

Pollicitatio

Facit primum gradum pacti. pag. 6. col. 1.
An ſit juſta cauſa pollicitationis propter honorem alii deferendum. pag. 6. col. 2.
An ſufficiat ad illam ſola liberalitas. *ibidem*.
Niſi opere promiſſo cœpto; ſecùs ſoluta parte ſummæ, vel fundi promiſſi. *ibidem*, & pag. 7.
Pollicitatio fit præſenti, vel abſenti. *ibidem*.
Dotis pollicitatio & nuda promiſſio. pag. 701. 702. tomo ſecundo.
De dotis promiſſione & nuda pollicitatione. pag 701. 702. tit. undecimo. tomo tertio.

Pondus

Pro numero ubinam capiatur. pag. 661. col. 2. tomo ſecundo.

Pons

Ob imminens ruinæ periculum an potius rei mobilis obtineat vicem. pag. 146. tomo ſecundo.
Pons ob imminens ruinæ periculum, an rei mobilis obtineat vicem. pag. 166. 167. tomo ſecundo.
An pons factus pro utilitate reip. ſuper fundo alterius ſit ipſius, & domus ſuper eo ædificatæ. pagin. 621. col. 1. tomo ſecundo.

Ponthieu.

Couſtumes generales de la Seneſchauſſée & Comté de Ponthieu, &c. pag. 710. col. 2. tomo ſecundo.

Pontifes.

Grands-Pontifes des anciens Romains n'avoient juriſdiction. pag. 1048. col. 1. numb. 187. tome ſecond.

Populus.

Diviſio populi in 30 tribus facta eſt poſt 14 annum Romuli tunc habentis Tatium Collegam in regno, urbe Sabinis auctâ. pag. 1038. 1039. tomo tertio.

Porte

Abbatues pour cauſe de rebellions. page 594. col. 2. tome ſecond.

Portugallia.

Portugalliæ Regis inſtitor. pag. 217. col. 2. tomo ſecundo.

Poſitio.

An ſi judex citat partem ut veniat reſpondere poſitionibus, poſitiones habeantur pro confeſſatis. pagin. 455. col. 2. tomo ſecundo.
Quando exoleverint poſitiones, permiſſa libera interrogandi facultate. *ibidem*, tomo ſecundo.

Poſſeſſio.

An in præſcriptionibus ſufficiat imaginaria poſſeſſio. pagin. 78. col. 1. tomo ſecundo.
An quis ſit recipiendus ad proponendum poſſeſſionem, quòd ſit in poſſeſſione curæ, vel beneficii. pag. 381. tomo ſecundo.
In poſſeſſorio obtinet qui poſſeſſiones ſuas probat. pagin. 607. col. 2. tomo ſecundo.
Qui cum titulo & authoritate Superioris prehendit poſſeſſionem non poteſt cenſeri prædo. pag. 671. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Poſſeſſiones receptæ ſuper immunitate ac libertate viſitationis procurationis. pag 593. col. 1. tomo ſecundo.
Poſſeſſio recipienda ſuper non admortiſatione facienda de adquiſitis per Eccleſiam. pag. 616. col. 1. tomo ſecundo.
Quòd de poſſeſſionibus judicare non pertineat ad Eccleſiam. pag. 616. col. 1. tomo ſecundo.
Poſſeſſio quomodo recipienda ſuper non admortiſatione facienda de acquiſitis per Eccleſiam. pag. 616. col. 1. tomo ſecundo.
Poſſeſſio perditur etiam ex actu nullo. pag. 858. col. 2. tomo ſecundo.
Non ſolùm negans poſſeſſionem; ſed etiam qualitatem poſſeſſionis, ſi convincatur, poſſeſſio debet in adverſarium transferri. pag. 883. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.
Nulla eſt poſſeſſio, nec quaſi-poſſeſſio non redimendi reditus non fundiarios. pag. 898. col. 1. num. 2. tom. ſecundo.
An poſſeſſio & proprietas habeant aliquid commune. *ibidem*.
Litigans de jure, an turbet poſſeſſionem. *ibidem*, num. 3.
Poſſeſſio præſumitur continuata & qualificata in qualitate tituli. pag. 839. col. 1. & 2.
An ſucceſſor aut alius poſſit cauſam poſſeſſionis mutare, vel alienare. *ibidem*, col. 2. num. 12. tom. ſecundo.

Societas; transfert poſſeſſionem, & habenda eſt ratio ejus qui plus laboravit. pag. 916. col. 2. num. 19. tomo ſecundo.
Poſſeſſio immobilium relevat à ſatiſdatione judicio ſiſti, & judicatum ſolvi. pag. 191. col. 1. num. 525. tomo tertio.
Etiam naturalis poſſeſſio morte fructuarii ſtatim reconſolidatur. pag. 262. col. 1. num. 432. tomo tertio.
Finito uſufructu, etiam poſſeſſio naturalis ipſo jure ad proprietarium redit. pag. 348. col. 2. num. 27. tomo tertio.
Uſusfructus legatus tranſit ipſo jure, tamen heres tenetur actione ex teſtamento transferre poſſeſſionem. pagin. 329. col. 1. num. 6. tomo tertio.
Quinam admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus. pag. 108. 109. tit. 9. tomo tertio.

Poſſeſſoire

Que toutes inſtances poſſeſſoires ſeront vuidées, & les preuves faites dans un ſeul delay. pag. 774 col. 2. tome ſecond.

Poſſeſſor.

Extraneus poſſeſſor lucratur fructus pro tempore ejus qui ceſſat vendicare. pagin. 830. col. 2. numer. 49. 50. 51. tomo ſecundo.

Poſſeſſorius.

Ut durante poſseſſorio in curia temporali non poſſit intentari petitorium in Curia Eccleſiaſtica, in cauſa Beneficiali. pagin. 625. col 2. tomo ſecundo.
Rex cognoſcit de poſseſſorio beneficiorum Eccleſiaſticorum. pag. 673. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Judicium poſseſſorium non facit rem, ſed poſseſſionem litigioſam. pag. 810.
An poſseſſorio agere utilius ſit. pagin. 832. col. 1. tomo ſecundo.
Inhibitio petendi continet petitorium, & non poſseſſorium tantùm. pag. 835. col. 2. num. 8. tomo ſecundo.
An reſtitui quis poſſit, ut omiſso petitorio, agat poſseſſorio. pag. 838. col. 1. tomo ſecundo.
Plenum poſſeſſorium quandonam adjudicatetur. pag. 415. 416. tomo ſecundo.

Poſſibilitas

Quænam ſimilis impoſſibilitati. pag. 688. 689. tomo tertio.

Poſthumus.

Poſthumi appellatione venit poſthuma. pagin. 971. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Poſthumus ſive ante, ſive poſt obitum teſtatoris natus, non eſt alius. pag. 372. col. 1. num. 2. tomo tertio.
De poſthumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis, vel præteritis. pag. 724 735. tomo tertio.
Inſtitutio poſthumi trahitur ad omnes poſthumos. pag. 355. col. 2. num. 18. tomo tertio.
Omnes leges de teſtamento poſthumorum, pendente agnatione, in paterna tantum linea loquuntur. p. 385. col. 1. & 2. num. 21. tomo tertio.

Poſtulare.

De poſtulando. pag. 507. 508. col. 1. tomo ſecundo, 605. col. 1. tomo tertio.
Poſtulare eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in jure proponere apud eum qui juriſdictioni præeſt, vel alterius deſiderio contradicere. pag. 605. col. 1. & 2.

Potentia.

Quænam dicatur maximè potentia propinqua. pag. 259. col. 2. tomo ſecundo.
Potentia & habitus diſtingui debent ab actu. pag. 208. numer. 8. tomo tertio.
Dividuum ſonat potentiam, individuum verò privationem. *ibidem*, num. 9.

Potentior.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre. pag. 606. col. 1. & 2. tomo tertio.
De his qui potentiorum nomine, titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt. pag. 606. 607.

Poteſt.

Negativa præpoſita verb. *poteſt* tollit omnem potentiam juris & facti. pag. 827. col. 1. & 2. num. 13. tomo ſecundo.

Poteſtas.

Si quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ aſpirare tentare tentaverint nuptias quid? pagin. 698. col. 1. & 2. tomo tertio.
Si quacunque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ adſpitare tentaverint nuptias. pag. 698. col. 1. & 2. tit. 7. tomo tertio.
Poteſtas aliud & aliud auctoritas. pag. 1038. col. 2. numer. 19. tomo tertio.

Peage.

Proviſion contre les peages. page 682. col. 1. tome ſecond.

Peculium

Non eſt individuum, nec inſeparabile à ſervo. pag. 65. col. 2. num. 48. tomo tertio.
Refert legare ſervum cum peculio, vel ſervum & peculium. pag. 66. col. 1. num. 49. tomo tertio.
Peculium quotuplex. pag. 657. col. 1. tomo tertio.

Pecunia.

Quomodo pecunia in mutuo fiat accipientis. pag. 7. col. 2. tomo ſecundo.
Quandonam de pecuniis creditis aſperius dici jus cœperit apud Romanos. pag. 15. col. num. 41. tomo ſecundo.
Pecunia quæ creditoris periculo agitatur an vere trajectitia. pag. pag. 25. 27. tomo ſecundo.
Pecunia non tantum parere debet, quantum induſtria. pag. 215. 216. tomo ſecundo.
Quomodo difficilius & carius redditur commercium pecuniarum, & æris alieni uſus. *ibidem*, tomo ſecundo.
Pecunia uſum præbet non tam ex ſubſtantia, quàm ex quantitate, ex Juriſconſultis. pag. 285. 286. tomo ſecundo.
Deficiente approbatione publicâ, amplius pecunia non eſt. pag. 286.
Pecunia numerata an ſemper ſit certa. pag. 287.
Principum æſtimatione pecunia mutatur. pag. 287. 288. tomo ſecundo.
Pecunia non eſt merx. pag. 286. tomo ſecundo.
Quomodo uſum præbeat. pag. 287. tomo ſecundo.
Deficiente approbatione publica, non eſt pecunia. pag. 288. tomo ſecundo.
Pecunia numerata ſemper eſt certa. *ibidem.*
Arbitrio principum pecuniæ æſtimatio mutatur. pag. 288. 289.
Inſpicitur pecuniæ æſtimatio quæ fuit tempore contractûs. pag. 289. 290. tomo ſecundo.
In pecunia ſignata, ex quo forma trahit ad ſe materiam, materia non eſt amplius conſideranda. pag. 287. 288. tomo ſecundo.
Juramentum in litem quare non habeat locum in pecunia. *ibidem*, tomo ſecundo.
Pecunia recipit functionem etiam formalem & identificam cum alia pecunia. pag. 288. tomo ſecundo.
Quomodo pecunia deducatur in contractibus. *ibidem.*
Utcumque pecuniâ ſignatâ tantum utamur. pag. 288. 289. tocundo.
Valor pecuniæ eſt de jure gentium. pag. 299. tomo ſecundo.
Bonitas pecuniæ, non character Principis attenditur. pag. 306. tomo ſecundo.
Decrementum pecuniæ imputatur moratori. pag. 296. 297. tomo ſecundo.
Quandonam retrahentibus pecunia reponi debeat. pag. 620. col. 1. tomo ſecundo.
Caſus intereſſe regulariter non habet locum ex parte venditoris, vel alterius, cui debetur precium, vel pecunia. pag. 41. col. 2. num. 92. tomo tertio.
Differentia inter debitum pecuniæ, & ſpecierum. *ibidem.*
Nihil hîc ſpeciale in contractu venditionis. *ibidem*, num. 93. & 451.
Satiſdatio non poteſt remitti, nec in heredem revolvi in uſufructu pecuniæ, aliàs ſecùs. pag. 347. col. 1. num. 12. tomo tertio.
De conſtituta pecunia. pag. 646. col. 1. tit. 18. tomo tertio.

Pedagiarius.

Pedagiarii ſeu leudares pedagia nova, & baugagias ſeu leudas levare prohibiti. pag. 521. tomo ſecundo.

Pellicanus.

Conradus Pellicanus quis, & illius error. pag. 101. col. 1. & 2. num. 253. tomo ſecundo.

Pender

Pendere

Et eſſe in pendenti quid ſit. pag. 102. col. 2.

Vel in pendenti, eſt, pendet impeſonaliter. pag. 102. col. 2. num. 10. tomo tertio.

Penſio.

Mathematica penſionis ratio. pag. 19. col. 2. pag. 52. tomo ſecundo.

Oblatio penſionis cum defectu erroneo. p. 576. c. 2. tomo tertio.

Cum defectu notorio. *ibidem.*

Penſion.

Proviſion ae penſion beneficiale. pag. 680. *col.* 2. *tome ſecond.*

Pepin

Reconvra la Couronne de France aprez 300. *ans. pag.* 1056. *col.* 2. *tome ſecond.*

Perche.

Coutumes des Païs, Comté, & Bailliage du Grand-Perche. pag. 731. *tome ſecond.*

Peregrinus

Prætor, Divinatores Romà & Italià expulit. pag. 1059. numer. 120. tomo tertio.

Peregrini cives coloni. *ibidem.*

Peregrini latè etiam ſocios comprehendunt; ſed ſtrictè & merè exteros. pag. 1059. 1066. num. 126. tomo tertio.

Fœderati liberi ſunt; ſed inferiores & exteri, & peregrini. *ibidem.*

Peremption.

Sur peremption d'inſtance. pag. 682. *col.* 2. *tome ſecond.*

Periculum.

Quodnam ſit periculum pretii. pag. 41. tomo tertio.

An, & quantum capere liceat propter periculum ſortis numeratæ ſuſceptum. pag. 37. col. 1. & 2. 38. & ſeq. tomo ſecundo.

Ubi verſatur majus periculum, cautiùs agi ſolet. pag. 893. col. 2. & 894. col. 1. num. 17. tomo ſecundo.

Perire.

Res periens infrà tempus purgandi moram, perit periculo debitoris. pag. 190. 191. num. 519. tomo tertio.

Peritus

In arte non eſt teſtis. pag. 75. col. 1. num. 27. tomo tertio.

In re controverſa duo periti & interpretes deligendi. pagin. 76. col. 1. num. 34. tomo tertio.

Etiamſi unus tantùm haberi poſſit. *ibidem,*

Permiſſus.

Permiſſum ad tempus, eo lapſo, cenſetur prohibitum. pagin. 79. 80. tomo ſecundo.

Permutare.

Diſpicienda conditio & qualitas rei, quæ aut permutata, aut vendita dicitur. pag. 897. col. 2. 898. col. 2. tomo ſecundo.

Permutatio

Stipulatione vallata revocari poteſt ex capite cauſæ non ſecutæ; ſed non ex capite pœnitentiæ. pag. 13. col. 2. numer. 57. tomo tertio.

An in permutatione quæ fit coràm Papa, ſit mentio fienda aliorum beneficiorum. pag. 586. col. 2.

Utrùm, & quomodo valeat, non factà mentione de aliis beneficiis. pag. 586. col. 2. tomo ſecundo.

Subhaſtatio & decretum adjudicationis adhuc pendens impediũt effectum permutationis. pag. 900. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Ex figmento permutationis & veritatis venditionis feudum incidit in fideicommiſſum, & jure commiſſi, domino directo acquiritur. *ibidem*, num. 24.

Permutatio non eſt, ſed venditio, etiamſi intrà id tempus executioni mandetur quod in contractu præfinitum erat. pag. 898. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.

Eſt aliquando ſimulata permutatio; vera tamen venditio & perfecta, ut fraudentur jura dominicalia ſub imagine fictæ permutationis. *ibidem.*

Cùm venditio realiter executa fuerit, nec umquam prædia viciſſim tradita fuerint, non poterit probari permutatio. pag. 899. tomo ſecundo.

Res aliena non permutatur. *ibidem.*

Perpetuatio

Ad quadraginta annos utrùm impediatur ſententià, vel potiùs confirmetur. pag. 818. tomo ſecundo.

Perſa.

Perſarum Monarchia. pag. 1051. col. 2. tomo ſecundo.

Perſona.

Diſtinctio perſonarum in ſcriptura qualis. pag. 36. col. 1. num. 86. tomo ſecundo.

Præſumitur induſtria electa perſonæ. pag. 893. col. 2. num. 11. tomo ſecundo.

Verba ampliantur, aut reſtringuntur ſecundùm qualitatem perſonæ. *ibidem.*

Interpoſitio perſonæ fraudem auget. pagin. 908. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

De actione perſonali. pag. 430. tomo ſecundo.

Actio perſonalis quæ. pag. 466. col. 1. tomo ſecundo.

Ceſſio ſervitutis quatenùs mutatione perſonæ renovanda. pagin. 303. col. 1. num. 108. tomo tertio.

Per quas perſonas nobis acquiritur. p. 658. c. 1. & 2. tomo tertio.

Perſonaliter.

An Clericus non conjugatus poſſit teneri reſpondere articulis perſonaliter in infractione ſalvæ-gardiæ. pag. 552. tomo ſecundo.

Perſonel.

Des actions perſonelles. pag. 644. *tome ſecond.*

Pervenire.

Verb. *Perveniat*, rem conſummatam ſignificat. pag. 994. col. 2. num. 82. tomo ſecundo.

Petia.

De extractu petiarum contradicendi cauſâ. pag. 475. tomo ſecundo.

Copia petiarum ab actuario ſignata quomodo haberi poſſit. 475. tomo ſecundo.

Petit-pont.

Quibus denariis factus ſit Pons parvus, vulgò dictus *le petit-Pont.* pag. 619. tomo ſecundo.

S. Petrus.

De ſimulatione reprehenſus & convictus à ſancto Paulo. pagin. 935. col. 1. num. 7. tomo ſecundo.

Simulatio Petri erat per ſe indifferens. *ibidem.*

Et ad vitandum ſcandalum infirmorum. *ibidem.*

Petrus an peculiaris miniſter Judæorum. pag. 935. col. 1. & 2.

An & propter quas circumſtantias reprehenſibilis ex Authore. *ibidem.*

Quod non peccavit, nec erravit in fide. *ibid.* c. 2. tomo ſecundo.

Petitio.

Differentia inter petitionem & ſolutionem rejecta. pagin. 142. col. 1. num. 187. tomo tertio.

Petitio hereditatis ubinam debeat intentari. pag. 510. tomo ſecundo.

Fallacia petitionis principii. pag. 359. col. 2. n. 39. tomo tertio.

Petitoire.

La connoiſſance de petitoire etiam *par Lettres particulieres du Roy, ne peut eſtre attribuée a Meſſieurs des Requeſtes. pag.* 679. *col.* 1. *&* 2. *tome ſecond.*

De ne pourſuivre point en petitoire en Cour d'Egliſe, que le poſſeſſoire ne ſoit entierement vuidé & executé. pag. 777. *col.* 2. *tome ſecond.*

Petitorium.

In petitorio quot debeant & quæ fieri. pag. 472. tomo ſecundo.

Petitorium quomodo attrahat ad ſe poſſeſſorium. pag. 603. col. 2. tomo ſecundo.

In petitorio fit præjudicium irreparabile. p. 672. c. 2. t. ſecundo.

Quilibet Judices in ſuo territorio de petitorio cognoſcunt, & quare. pag. 673. tomo ſecundo.

An reſtitui quis poſſit ut omiſſo petitorio, agat poſſeſſorio. pag. 828. col. 1. tomo ſecundo.

Inhibitio petendi continet petitorium & non poſſeſſorium tantùm. pag. 835. col. 2. num. 8. tomo ſecundo.

Pharamond

Mit ſon Siege & Eſtat royal ez Gaules. 1036. *col.* 2. *tome ſecond.*

Pharamundus

In Galliis regnavit. pag. 1055. col. 2. tomo ſecundo.

Pipinus rectâ lineâ ortus à Pharamundo. *ibidem*, num. 71.

Philippus

Cùm initio ætatis Deo-datus appellaretur, cur Auguſtus quoque, dictus ſit. pag. 540. tomo ſecundo.

Philippus ſeptimus dictus Valeſius Eccleſiæ jurium, libertatumque & privilegiorum protector & conſervator permagnus. pag. 541. tomo ſecundo.

Picardia.
In Picardiæ finibus circà urbem Bellovacenſem fundi quales. pag. 46. 47. tomo ſecundo.
Pieté.
Mont de pieté. pag. 68. tome ſecond.
Pignorare.
An ſervitutes prædiales poſſint pignorari, vel hypothecari. pag. 248. col. 1. pag. 322. tomo tertio.
Quatenùs res alienari, eatenùs pignorari poteſt. *ibidem.*
Sic uſusfructus & omnis ſervitus. *ibidem*, num. 232.
Uſusfructus pignoratitio intelligitur in dubio ad vitam creditoris. pag. 248. col. 2. num. 324. tomo tertio.
Uſusfructus de jure pignoris venditus per creditorem finitur morte emptoris, contrà communem, niſi actum fuerit quòd tranſeat in ſucceſſores ad uſque ſolutionem. *ibidem.*
Pignoratio
Qualis fuerit apud Judæos. pag. 4. col. 2. tomo ſecundo.
Pignoratitius.
De pignoratitia actione. pag. 653. 654. tomo tertio.
Pignus.
Pignoris fructus an in ſortem imputentur. pag. 102. 103. tomo ſecundo.
Pignora pretioſa quænam dicantur. p. 108. c. 2. tomo ſecundo.
Spontanea pignoris venditio & coacta an differant. pagin. 140. 141. num. 340. tomo ſecundo.
Qui ritus in diſtractione pignoris. *ibidem*, & ſeq.
Simplex creditor an vetetur pignus emere. *ibidem*. tomo ſecundo.
Novus intellectus, l. *Titius, de pignor. action.* pag. 149. c. 1. & 2.
Quod jure pignoris, vel hypothecæ poſſidetur, nullo tempore præſcribi poteſt. pag. 168. 169. tomo ſecundo.
Vendendi pignoris ſolemnitas quænam ſit. pagin. 142. col. 1. num. 346. tomo ſecundo.
Pignus cur non luitur pro parte. pag. 210. col. 1. num. 25. tomo tertio.
Pignoris-luitio individua eſt ſecundùm quid. pag. 211. col. 1. numer. 31. tomo tertio.
Pipinus
Stephano ſummo Pontifici contrà Adulphum Romanorum Regem gravi tributo Romanos prementem ſuppetias tulit. pag. 540. tomo ſecundo.
Piraticus.
Piratica terreſtris quid ſit. pag. 6. col. 1. tomo ſecundo.
Piſces.
An quis recipi debeat ad allegandum ſe habere priſiam piſcium. pag. 576. col. 2. tomo ſecundo.
Piſces ſtagni reputantur mobiles poſt duos annos à tempore ſtagni impiſcati. pag. 759.
Pariter piſces in piſcinam miſſi, aut pro uſu domûs reſervati. *ibidem*, tomo ſecundo.
Pius II.
Priùs Scriba & propugnator Concilii Baſilienſis Papa factus. pagin. 653. col. 1. tomo ſecundo.
Placitans.
Quantùm cavere debeant ne quid contrà Arreſtum petant, vel in aliquo veniant placitantes. pag. 580. tomo ſecundo.
Plebeius.
Duo ordines Plebeiorum & Patriciorum populi Romani fugitivis & raptis mulieribus aucti. pag. 1038. n. 16. tomo tertio.
Plebeii non fuerunt Senatores per 200. annos. pag. 1044. 1045. tomo tertio.
Plebiſcitum
Quid propriè fuerit. pag. 14. col. 2. num. 41. tomo ſecundo.
Quandonam Plebiſcita legum vim habere ceperint. pag. 15. col. 1. num. 41.
Alterum initium libertatis plebiſcitorum. *ibid.* tomo ſecundo.
Plebs.
Fœderis pacta inter Plebem & Regem. 663. col. 2. tomo ſecundo.
Duæ ſeceſſiones Plebis. pag. 1040. col. 2. n. 27. tomo ſecundo.
Plinius
Junior è docto & famoſo Rhetore à Trajano Imp. ad Præfecturam ærarii Saturni, deinde ad Conſulatum evectus. pag. 13. & 14. tomo ſecundo.
Plumbum.
Intellectus novus, l. 5. *ſed ſi plumbum.* p. 313. c. 1. tomo ſecundo.
Pluralitas
Reſolvitur in ſingularitatem. pag. 926. col. 1. tomo ſecundo.
Plus-petitio.
De plus-petitionibus. pag. 616. col. 1. tomo tertio.
Præcedens.
Præcedentia non ſunt potiora ſequentibus ad determinandum, contrà communem. pag. 51. col. 1. num. 67. tomo tertio.
Præceptum.
De præceptis & conſiliis non confundendum. pagin. 36. col. 2. num. 87. tomo ſecundo.
Præcipuus.
Aliud dare jure præcipui; aliud dare in anticipationem ſucceſſionis: primum, non ſecundum confertur. pag. 978. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Prædilectus.
Prædilecta non præſumitur plus gravata, vel prohibita. pagin. 823. col. 2. tomo ſecundo.
Prædilectus cenſetur efficaciùs vocari. pagin. 923. col. 2. 924. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.
Prædium
An dici poſſit eſſe ſitum in territorio & ſub juriſdictione illius à quo tenetur. pag. 757. col. 2. tomo ſecundo.
An prædium medium non ſerviens impediat ſervitutem. pagin. 252. col. 2. num. 359. tomo tertio.
Præfectus
Urbis feriarum Latinarum cauſa. pag. 1047. 1048. tomo tertio.
Præjudicium.
Differunt fides & veritas, vel præjudicium. pag. 595. col. 2. tomo ſecundo.
Prælatio.
Qualitates prælationis non conſiderantur in menſibus Graduatorum ſimplicium; ſed tamen inter nominatos. pag. 943. col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Prælatus.
Quâ ratione Tutorum & Curatorum vicem ſubire poſſit. pagin. 126. col. 1. & 2. pag. 127. & ſeqq. tomo ſecundo.
An Prælati ut uſufructuarii faciant fructus ſuos, & ad heredes tranſmittant. pag. 554. col. 1.
In qua conſuetudine Prælati ſint uſufructuarii. *ibid.* tomo ſecund.
Officiariis Prælatorum quandonam liceat arma portare, & ad quid pag. 658. col. tomo ſecundo.
Prælegatum.
Magna differentia inter legatum & prælegatum. p. 10. c. 2. n. 49.
Præpoſitus.
Forma juramenti Præpoſitorum. pag. 496. tomo ſecundo.
Præpoſitorum officium quale. pag. 493. 494. tomo ſecundo.
Præpoſteratio
Stipulationem vitiat. pag. 18. col. 1. num. 1. tomo tertio.
Prærogatus.
Jus prærogatum furni, torcularis, molendini non eſt ſervitus dividua, ſed reditus dividuus. p. 242. c. 1. n. 269. tomo tertio.
Præſcribere.
Scientia defuncti impedit heredem præſcribere. pag. 817. col. 1. tomo ſecundo.
Præſcriptio.
Temporis ut iniquorum præſidium ab arbitratore reſci poteſt. pag 816. col. 1. num. 44.
Præſcriptio non incipit antequam agi poſſit. 819. num. 16.
Præſcriptio non incipit antequam etiam cum effectu agi poſſit. pagin. 830. col. 2. num. 49. tomo ſecundo.
Præſcriptio etiam cepta dormit tempore pupillari. pag. 834. col. 1 num. 18. tomo ſecundo.
Non eſt contrà libertatem, ſed bene pro libertate. pagin. 854. col. 2. num. 8. tomo ſecundo.
Quot annorum præſcriptio pariat pleniſſimam ſecuritatem. pag. 868. col. 2 num. 28. tomo ſecundo.
Quandonam incipiat currere præſcriptio. 888. col. 1. num. 8.
An contrà ſingulos ſubſtitutos currat longi, vel longiſſimi temporis præſcriptio. *ibidem*, & col. 2. num. 18.
Utrùm incipiat contrà nondum natos. *ibid.* n. 21. tomo ſecundo.
An contrà valentes agere ad declarationem. *ibidem.*
Præſcriptio centum annorum ſeu immemorialis vim habet conſtituti. Et numquam cenſetur excludi. *ibidem.*
Habet vim tituli, non hominis, ſed legis. p. 886. col. 1. num. 14

Omnes prohibitiones & impedimenta antecedit. *ibidem.*

Præſcriptio quadraginta annorum eſt univerſalis. *ibidem*, tomo ſecundo.

Differentia inter præſcriptionem & pactum reprobata. pag. 323. col. 2. num. 44. tomo tertio.

Actio præſcriptis verbis non competit ad reſolvendum, ſed ad implendum. pag. 75. col. 2. num. 14. tomo tertio.

An in præſcriptionibus ſufficiat imaginaria poſſeſſio. pagin. 78. Aſſimulatur pacto. *ibidem*, tomo ſecundo.

Quod jure pignoris, vel hypothecæ poſſidetur, an tempore præſcribi poſſit. pag. 168. 169. tomo ſecundo.

Præſcriptio eſt pœna negligentiæ. pag. 277. tomo ſecundo.

An tempore recognitionis poſſit eſſe completa præſcriptio. pag 278. tomo ſecundo.

Exceptionem præſcriptionis impedire litis conteſtationem exemplo probatum. pag. 422. col. 1. tomo ſecundo.

An exceptio præſcriptionis impediat litis conteſtationem. pag. 461. col. 1. tomo ſecundo.

Quando unio abuſiva eſt, ceſſat etiam 70. annorum præſcriptio. pag. 938. tomo ſecundo.

Præſens.

Quando intelligitur quis eſſe præſens in ſententiæ pronunciatione. pag. 583. col. 2. 584. tomo ſecundo.

Præſentare.

Patronus liberè poteſt revocare & alium præſentare ante præſentationem primi admiſſam. pag. 977. col. 2. num. 15. tomo mo ſecundo.

Quia non eſt præſentatio, niſi poſtquàm pervenerit, & admiſſa fuerit ab eo cui fit. *ibidem.*

Aliàs dicitur tantùm quædam deſtinatio. *ibidem.*

Præſentatio.

De præſentationibus. pag. 453. tomo ſecundo. pag. 508. 509. tomo ſecundo.

Præſentia.

Non præſumitur, niſi ex verb. inveſtituræ, vel ſimili. pag. 111. col. 1. & 2.

Præſidens.

De officio Præſidentium, Conſiliariorum, & aliorum Officiariorum Curiæ Parlamenti. pag. 501. 502. tomo ſecundo.

Electio Curiæ de Præſidente. pagin. 650. col. 2. tomo ſecundo.

Preſident.

Que les Preſidens, ny Conſeillers ne doivent ſolliciter pour autres ez Cours dont ils ſeront. pag. 785. tome ſecond.

Preſidens,

Et Conſeillers ne partiront ſans congé du Roy. p. 786. tome ſecond.

Præſumere.

Ex longo tempore præſumitur conſenſus Capituli. pagin. 937. 938. tomo ſecundo.

Unius diei interjectio an levet, aut augeat præſumptionem. pag. 167. 168. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Præſumptus

Utrùm eadem ſit vis veri & præſumpti. p. 839. 840. tomo ſecundo.

Præſumptionis leges ſunt liquidiſſimæ probationes. *ibidem*, num. 19. tomo ſecundo.

Præteritio.

Teſtamentum quando nullum defectu præteritionis. pag. 939. 940. tomo ſecundo.

Præteritum.

De præteritorum reliquorum moderatione. pag. 58. col. 1. & 2. num. 148. tomo ſecundo.

Præteritus.

Non debet plus habere, quàm inſtitutus. pag. 384. col. 1. num. 13. tomo tertio.

Si filius præteritus non abſtinet, non poteſt ejus conſenſu teſtamentum validari; ſed unus ſolus aliis invitis, reducet ad cauſam inteſtati. pag. 385. col. 1. num. 18. tomo tertio.

Prætor.

Conſtitutum eſt à jure prætorio, juſtâ & verâ causâ præcedente. pag. 8. col. 1. & 2.

Poſt Imperatores nulla fuerunt edicta Prætorum, nec Ædilium, nec Plebiſcita. *ibidem.*

Prætor, ſeu Præſes non judicat, ſed tantùm inſtruit cauſam, & exequitur judicatum. pag. 509. tomo ſecundo.

Prætor unus urbanus quo temporeà Plebe Romana conſtitutus pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.

Prætor vox generalis. pag. 74. col. 2. num. 24. tomo tertio.

Ubi requiritur Prætoris interceſſione, lites lingantur, & via maliciis aperiatur. pag. 581. col. 2. tomo tertio.

De Prætoribus concordia Pomponii & Livii. pag. 1058. num. 116. tomo ſecundo.

Prætores ante Reges fuerunt. *ibidem.*

Prætor peregrinus divinatores Româ & Italiâ expulit. pagin. 1059. num. 120. tomo tertio.

Omnes ſummi Magiſtratus Prætores vocabantur, non Judices. *ibidem.*

Prætorius.

Stipulatio prætoria prodeſt conſortibus. pag. 180. 181. col. 2. num. 454. tomo tertio.

Preventio.

Præventionis cauſa quæ. pag. 673. col. tomo ſecundo.

Pragmatica

Stetit uſque ad mercatum Leonis & Franciſci. pag. 653. col. 1. tomo ſecundo.

Praticiens

Vulgaires, quels. pag. 353. tome ſecond.

Praxis.

Errorum cauſa potiſſima eſt praxis ignorantia. pag. 426. col. 1. & 2. tomo tertio.

Preces.

De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, de quibus non. pag. 586. col. 1. tomo tertio.

Fruſtrà precibus impetratur quod jure communi conceditur. *ibidem.*

Hoc ſemper intelligitur cum cauſæ cognitione, aliàs ſecùs. *ibid.*

Preſcription.

Diſpoſition du Droit & de la Couſtume à ce ſujet, pag. 379. tome ſecond.

Preſſoragium

An decima vini ſolvi poſſit de preſſoragio. pag. 581. 582. tomo ſecundo.

Preſt

Officieux ce que c'eſt : Preſt reciproque. p. 386. col. 1. tome ſecond.

Preſtre.

L'Office du Preſtre & Magiſtrat ſeparez. p. 1047. c. 2. tome ſecond.

Pretium

Juſtum fundi quale. pag. 47. col. 2. num. 118.

An pretium redituum redimibilium, ut non redimibilium ſit. *ibidem* pagin 48. tomo ſecundo.

Pretium periculi quid ſit propriè. pag. 41. tomo ſecundo.

Pretium juſtum quodnam ſit habendum. pag. 45. col. 1. n. 109.

Juſti pretii ἀναλογία. pag. 66. tomo ſecundo. pag. 67. tomo ſecundo. p. 165. c. 2. tomo ſecundo.

Labente hominum ætate, quantopere aucta rerum pretia. pagin. 84. 85. tomo ſecundo. pag. 160. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Neque Fiſcus, neque Officiales juſtitiæ fidem habent, aut habere poſſunt de pretio. pag. 899. col. 2. num. 18. tomo ſecundo.

Prevoſt.

Comment le Prevoſt de Paris fut condamné en amende par Arreſt. pag. 583. tome ſecond.

Primogenitura.

Inter filias ceſſat jus primogenituræ. pag. 762. tomo ſecundo.

Primogenitus.

In ſucceſſione directa mobilium primogenitus, vel ſenior nepos ex eo præmortuo, jure primogenituræ, capit nomen & inſignia defuncti, & Caſtrum, ſeu domum principalem jure præcipui. pag. 760. 761. tomo ſecundo.

Princeps.

Cur majores ruinas & pœnas dabunt Principes. p. 31. tom. ſecund.

Quomodo debeant Principes pauperum curam gerere. pagin. 32. col. 1. tomo ſecundo.

Principis perſona quomodo ſit caput. p. 537. tomo ſecundo.

Jus Principum exemptum ab omni præſcriptione. pag. 604. col. 1. pag. 607. tomo ſecundo.

Benè præſumendum de Principe & Judicibus ab eo commiſſis pag. 872. col. 1. num. 28. tomo ſecundo.

Princeps omnia habet in ſcrinio. pagin. 577. col. 2. tomo tertio.

Quando & in quo cognitio Principis neceſſaria. pag. 588. col. 2. tomo tertio.
Quando dicatur feciſſe motu proprio. *ibidem.*

Principalis

Debitor cur debeat obligatione fidejuſſorem exonerare. pag. 100. tomo ſecundo.
Principale & pœna non debent ſimul exigi maximè in compromiſſis. pag 108. 109 num. 55. tomo tertio.
Non maximè contra eum qui non fuit in culpa. *ibidem.*
Brevis conciliatio multorum jurium quæ volunt non poſſe principale & pœnam ſimul exigi. p. 198. col. 1. & 2. tomo tertio.
Quando principale non peti poteſt. pagin. 206. col. 2. tomo ſecundo.
Principale ad ſe trahit acceſſorium. pag. 298. tomo ſecundo.
Principalis & fidejuſſor poſſunt eâdem ſtipulatione difformiter obligari. pag. 56. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Principium

Potiſſima pars eſt cujuſque rei. pag. 894. col. 1. num. 20. tomo ſecundo.
Fallacia petitionis principii. pag. 159. col. 1. tomo tertio.

Prior.

Si Prior Franciæ, vel Aquitaniæ intimatus in cauſa appellationis moriatur novus Prior, ad ornandus ad reſumendum. pag. 602. tomo ſecundo.

Priſonarius.

An ſit licitum Priſonarium ſuum ducere ad ſuos carceres per juriſdictionem alterius. pag. 598 col. 2. tomo ſecundo.

Privatio.

Negatio habet ſucceſſivam & perpetuam privationem. pag. 171. 172. tomo tertio.

Privilegiatus

Læſus utitur privilegio contra privilegiatum. pagin. 337. col. 2. num. 32. tomo ſecundo.
A ſententia privilegiati, ſed ſimpliciter, an ſupplicare liceat, vel appellare. pag. 587. col. 2. tomo tertio.
A ſimili in condemnatione ex cenſarum. *ibidem.*

Privilegium.

De privilegiis regiis ac Burgenſibus. pag 5 1. tomo ſecundo.
Privilegium contrà utilitatem publicam an poſſit valere. pag. 565. col. 2. tomo tertio.
Privilegium etiamſi ſit à viro ſanctimoniâ ſpectabili per obreptionem impetratum nullius eſt momenti. pag. 267. col. 2. tomo tertio.

Pro

Dictio *Pro* denotat cauſam finalem. pag. 945. 946. tomo ſecundo.
Præpoſitio *Pro* diminuit. pag. 1014. col. 2. n. 102. tomo tertio

Probare.

An omittens offerre probare facta in demanda in defectu contenta aliquid amittat. pag. 552. tomo ſecundo.
Onus probandi ſemper in errantem transfertur. pag. 584. col. 1. tomo tertio.
Si deſunt conjecturæ, vel indicia, nihil omninò probatum videtur. pag. 653. col. 1. & 2. tomo tertio.

Probatio.

Species imperfectæ probationis plures. *ibidem*, col. 2.
Probationes non debent redigi in anguſtum. *ibidem.*
Species ſemiplenæ probationis. *ibidem.*
Qualiter & cum qua cauſæ cognitione factum alienum probetur, aut non probetur. pag 637. col. 1. tomo tertio.
De probationibus pagin. 647. 648 tit. 19 tomo tertio.
Contrà libertatem clariſſima probatio exigitur. pag. 853. tomo ſecundo.

Procez.

D'expedier par roole les procez par écrit, qui ſeront pourſuivis. p. 785.
De ne plus partir procez ez Cours ſouveraines. pag. 785. *tome ſecond.*
De vacquer diligemment a l'expedition des procez criminels. p. 791. *col.* 1.
Recit des erreurs que ſouloient commettre les Iuges en la confection des procez. la meſme, *tome ſecond.*
Amende des Iuges qui auront notablement failli en procès criminels. là meſme. *& col.* 2.
Les Iuges ou leurs Lieutenans feront eux mémes les procez criminels. là meſme, *tome ſecond.*

Proceſſura.

De impedimento proceſſuræ & proceſſuum. pag. 476. col. 1. tomo ſecundo.

Proceſſus.

Et judicia unde & quando nulla. pag. 488. tomo ſecundo.
Relationes proceſſuum & cauſarum coràm quibus fieri debeant. pag. 515. tomo ſecundo.
Quandonam proceſſus ſint apportandi ad Curiam expenſis communibus. pag. 577. tomo ſecundo.
Et quando expenſis appellantis. *ibidem.*
Forma Arreſti quando proceſſus in ſtatu judicandi exiſtens coràm Seneſchallo ex nonnullis ſuſpicionum cauſis evocatur ad Curiam. pag. 638. col. 2. tomo ſecundo.
Forma Arreſti, quando proceſſu inchoato coràm Ordinario per viam provocationis, poſteà concluditur in rei vendicatione. pag. 647. col. 1. tomo ſecundo.

Proconſul.

Proprætor non eſt delegatus, ſed extraordinarius ab eadem authoritate. pag. 1055. num. 96. tomo tertio.
Proconſul extra Provinciam privatus eſt; ſed Conſul per totum Imperium talis eſt. *ibidem.*
Proconſul ſex, Conſul duodecim, Dictator viginti-quatuor faſces habebat. pag. 1054. col. 2. tomo tertio.

Procuratio.

An valeat omiſsâ clauſulâ, *judicatum ſolvi.* p. 561. tomo ſecundo.
An procuratio continere debeat diem. p. 574. c. 1. tomo ſecundo.

Procurator.

Vel inſtitor non obligatur nomine proprio, niſi exprimat. pag. 15. col. 1. num. 78. tomo tertio.
Procurator tenetur docere ſe talem eſſe, & actiones contrà mandatorem cedere. pag. 15. col. 1. num 80. tomo tertio.
Quando ex facto Procuratoris nobis, vel contrà nos quæratur actio. pag. 22. col. 2. num. 44 tomo tertio.
Procurator abſentis, vel legitimus Adminiſtrator an priùs citandus ſit quam dominus. pag. 449. 450. tomo ſecundo.
An cauſas appellationis à diffinitiva proſequi teneatur. *ibidem*, tomo ſecundo.
Paria Procuratorem non venire, ac procuratorem minùs legitimum deſtinare. pag. 454. col. 1. tomo ſecundo.
An teneatur procurator intrà tempus præfixum non ſolùm probare; ſed etiam apud Acta deponere inſtrumentum ſui mandati. pag. 459. tomo ſecundo.
An teneatur tradere inſtrumentum originale procurationis, vel cavere de exhibendo, quoties fuerit petitum. *ibidem*, & pag. 460. tomo ſecundo.
Procurator qui gratis cavit de rato, condicit deliberationem. pag. pag. 470. 471. num. 501. tomo tertio.
Cautio rati intelligitur ſecundum jus, reſpectu procuratoris. pagin. 270. 271. tomo tertio.
Articuli quos jurare debent Procuratores Curiæ Parlamenti. pagin. 506. 507. tomo ſecundo.
An Procurator regius poſſit capere concluſiones de non comparentis in citatione. pag. 560.
An revocetur ſubſtitutio Procuratoris per mortem Procuratoris ſubſtituentis. pag. 566. tomo ſecundo.
Qualiter fundare ſe habeant Procuratores Parlamenti in Requeſtis Palatii. pag. 568. tomo ſecundo.
De gratia litigandi per Procuratorem. pag. 571. col. 1. tomo ſecundo.
Procurator an à Talliis ſe poſſit exemptare, prætextu Scholaritatis. pag. 574. col 1. tomo ſecundo.
De beneficio Procuratoris regii. pag. 579 tomo ſecundo.
Procuratorium factum in Curia Eccleſiaſtica utrùm valeat in Curia temporali. pag. 603. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Procurator qui appellavit, an poſſit renunciare appellationi. pag. 610. tomo ſecundo.
Quod quilibet admittitur ut ſit Procurator in Caſtelleto, modò ſit idoneus. pag. 615. col. 1. tomo ſecundo.
Non ſufficit quod quis defendere poſſit per Procuratorem, niſi idoneum, & commodè. pag. 871. col. 1. & 2.
Non facilis inventu. pag. 872.
In arduis non tenetur quis Procuratorem mittere. p. 871. col. 1.
Locus debet eſſe tutus in illis, tam domino quam Procuratori. *ibidem.*

Quandonam dicatur cauſa ardua. pag. 871. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Procureur

Du Roy peut eſtre pris à partie, quand il empeſche la jurifdiction Eccleſiaſtique. pag. 686. col. 1. tome ſecond.

De ne donner defaut à la Barre du Parlement, ne ailleurs, ſinon aux Procureurs. pag 785. col. 1. tome ſecond.

Communication au Procureur du Roy, pour prendre ſes concluſions. pag. 793. col. 2. tome ſecond.

Comment il doit conclure dans les procez criminels. là meſme. col. 2. tome ſecond.

Geſta per Procuratorem revocatum etiam ignorantem nulla ſunt. pag. 975. col. 1. tomo ſecundo.

Procurator

Non ex eo ſolo ſe obligat nomine ſuo: ſecùs ſi promittit de rato. pagin. 267. columnâ primâ & ſecundâ, num. 475. tomo tertio.

Quamvis mitiùs quàm cum domino agi debeat. *ibidem*. num. 476.

Non tamen liberatur, curando quantùm poteſt, dominum ratum habere. *ibidem*, col. 2. num. 477. tomo tertio.

De Procuratoribus. pag. 605. 606. tomo tertio.

Procurator an & quando teneatur nomine ſuo. pag. 191. col. 2. num. 524. tomo tertio.

Procurator irrevocabilis conſtitui poteſt ad transferendum dominium, vel ſervitutem ſub conditione. pag. 304. num. 119. tomo tertio.

Procuratorium

An valeat in quo Baillivus obligat bona Bailliviatus, non ſua. pag. 578 col. 1 tomo ſecundo.

An virtute Procuratorii quis poſſit comparere, & ſe opponere coram executore, licet Procuratorium non faciat mentionem de ſervientibus, ſeu executoribus. pag. 615. col. 2. tomo ſecundo.

Productio.

De jure tres fiunt productiones, & quarta cum ſolemnitate. pag. 455. tomo ſecundo.

Production.

Toutes productions nouvelles ſeront adjoûtées à l'inventaire. page 683. col. 2. tome ſecond.

Delay pour veoir par les parties leurs productions, & les contredire & ſauver. page 772. col. 1. tome ſecond.

Profeſſio.

Retentio alicujus ſummæ in profeſſione Monachali, intelligitur per ſimplicem uſum facti, aliàs profeſſio non valet. pag. 686. col. 1. num. 80. tomo tertio.

Quid de profeſſione: promitto obedientiam & caſtitatem, in quantùm humana fragilitas permiſerit. *ibidem*.

Profeſſio non ſufficit quaſi poſſeſſio, ſed magis profeſſio ad probandam ſervitutem. pag. 854 col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Profit.

Deux profits ne concourrent. pag 389. col. 2. tome ſecond.

Prohibere.

Prohibens tenetur per ſe inſolidùm, ſed coheredes pro partibus obligat, qui ab eo repetunt. pag. 104. col. 2. num. 21. tomo tertio.

Prohibitio expreſsè facta ut bona remaneant in familia, operatur fideicommiſſum graduale, etiam citrà conventionem. pag. 829. col. 2. num. 39. tomo ſecundo.

Prohibitio eſt ſtricti juris, nec extenditur de perſona ad perſonam, nec de gradu ad gradum 4. pag. 826. col. 1. num. 3. tomo ſecundo.

Prohibitio legis accedens prohibitioni hominis fortius operatur. pag. 827. col. 2. num. 14 tomo ſecundo.

Prohibitus.

Quando plures ſunt prohibiti, videntur vocati. pag. 828 829. tomo ſecundo.

Prohibitum unâ viâ quandonam aliâ concedetur. pagin. 480. num. 211. tomo tertio.

Proles.

Verba appoſita ad excluſionem prolis ſuſpectæ, non nocent proli indubitatæ. pag. 373. col. 1. num. 17. tomo tertio.

Promiſit.

Cur in Scriptura verb. *promiſit*, ſtipulationem importat, & non verb. *convenit*. pag. 9. col. 1.

Promiſſor.

Favore promiſſoris, aut ſtipulatoris poteſt fieri reſtrictio ad certum heredem. pagin. 231. column. 2. numer. 184. tomo tertio.

Quantum ad commiſſionem pœnæ, non eſt differentia inter promiſſorem & heredes. pag. 143. col. 2. num. 283. tomo tertio.

Promittere.

Promittens facere bonum obligat, ſe de evictione. pag. 915. col. 1. num. 15. tomo ſecundo.

Multùm refert an quis promiſerit tanquàm artifex, vel ut quilibet alius. pag. 214. col. 2. num. 61. tomo tertio.

Prior obligatio perſonalis eſt, ad metas artificii limitata, & ad concurſum ſocii, ſi duo artifices ſimpliciter promiſerunt facere. pag. 215. num. 62. tomo tertio.

Promittens viam an poſſit cogi à ſocio redimere. pag 294. col. 1. num. 44. tomo tertio.

Non cenſetur quis promittere niſi de jure ſuo in dubio. *ibidem*.

Promittens alii mutuare non tenetur ultra legitimum modum uſurarum. pag. 475. col. 2. num. 171. tomo tertio.

Geminatio verb. *promitto*, ſupervacua. pag. 61. col. 2. num. 3. tomo tertio.

Pronunciatio.

Quænam maximè attendi debeant in pronunciatione orationis. pag. 446. tomo ſecundo.

Liber de recta pronunciatione non eſt, Eraſmi ſed Henrici Glareani. pag. 73. col. 1. num. 14. tomo tertio.

Propheta.

Summa omnium quæ docent lex & Prophetæ, qualis fuerit. pag. 31. col. 1. num. 72. tomo ſecundo.

Proportio

Arithmetica & Geometrica quæ. pag. 65. col. 1. tomo ſecundo.

Propoſitio

Erroris quam pragmatici reviſionis genus vocant in praxi. pag. 588. col. 2. tomo tertio.

Propoſitum

In mente prætentum nihil operatur. pag. 390. col. 2. num. 27. tomo ſecundo.

Proprietas.

De cauſa proprietatis. pag. 427. 428. tomo ſecundo. pag. 464. 465. tomo ſecundo.

In proprietate rei immobilis datæ vel legatæ uni ſociorum, ejus contemplatione nihil ſocius habet. p. 758. col. 1. 759. tomo ſecundo.

Proteſtatio.

Verba proteſtationis in cauſa duelli. pag. 425. 426. tomo ſecundo.

De proteſtatione quam debet facere defenſor, antequam reſpondeat articulis per verbum *credit*, &c. pagin. 473. tomo ſecundo.

Proviſio.

De proviſionibus, & quomodo partes appunctuentur ad illas. pag. 476. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

De proviſione, modoque petendi & faciendi ipſam. pag. 442. 443. tomo ſecundo.

De proviſione denegata. pag. 582. col. 2. tomo ſecundo.

Proviſio an trahatur retrò. pag. 598. tomo ſecundo.

An fieri poſſit & debeat poſt litem conteſtatam. pag. 599. col. 2. tomo ſecundo.

Proviſio quandonam eſt ſubreptitia ipſo jure. pag. 671. 672. tomo ſecundo.

Non eſt locus proviſioni, quando principale decidi poteſt, vel abſorbeſcetur. pag. 188. col. 2. num. 504. tomo tertio.

Proviſio ceſſat quando principale mox definiri poteſt. pagin. 215. col. 1. num. 133. tomo tertio.

Lite conteſtatâ, pœnalis proviſio tranſit in heredem. *ibidem*, numer. 136. tomo tertio.

Provincia.

Si Rector Provinciæ, vel ad eum pertinentes, ſponſalitias dederint arras. pag. 694. col. 1. & 2. tit. 2. tomo tertio.

Provocatio.

Nulla erat provocatio à populo, etiamſi appellarentur Tribu-

ni, ut impediuntur cognoſci. pag. 1049. 1050. tomo tertio.

Proxeneta

Poteſt, ſi velit, eſſe teſtis; ſed non cogitur, niſi utrâque parte volente. pag. 77. col. num. 44. tomo tertio.

Alii à Proxeneta teſtificari coguntur. *ibidem*, num. 48.

Proximitas

Attenditur reſpectu ultimi. pag 993. col. 2. tomo ſecundo.

Proximité.

Des retraits par proximité de lignage. pag. 708. col. 2. tome ſecond.

Proximus

Quomodo diligendus. pag 31. col. 2. num. 72. tomo ſecundo.

Proximus quiſque priùs cenſetur invitatus, etiamſi omnes vocentur. pag 823. col. 2. n. 8. tomo ſecundo.

Publicanus.

Publicanorum Romanorum abuſus. pag. 13. col. 1. num. 36. tomo ſecundo.

Publicare.

Regula Cancellariæ de publicandis tria copulativè requirit. pag. 918. col. 2. tomo ſecundo.

Publicatio.

Publicationis effectus. pag. 595. col. 2. tomo tertio.

Publicus.

Si quid contrà jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit poſtulatum, vel impetratum. pag. 590. 591. tomo tertio.

An Clerici & Eccleſiæ teneantur contribuere in muneribus & collectis ad publicam utilitatem. pag 841. col. 1.

Munus ad conſtruenda, vel reparanda publica ædificia, non eſt ſordidum. *ibidem.*

Punctus

Mathematicus eſt mera imaginatio. pag. 213. col. 1. num. 44. 44. tomo tertio.

Punctus eſt pro copula. pag. 383. col. 2. num. 8. tomo tertio. pag. 197. num. 562. tomo tertio.

Pupillaris

Tutor convertens in proprios uſus pecuniam pupillarem ad quid teneatur. pag. 241. tomo ſecundo.

Et quomodo ſi deteriora fiant pupillaria nomina. *ibidem*, & pagin. 247.

Fideicommiſſum pupillare omnia bona pupilli comprehendit. pag. 38. col. 2. num. 80. tomo tertio.

Ut ſit locus pupillaris reciprocæ, ſat eſt ambos eſſe impuberes, licèt alter ſenior, vivo teſtatore, pubeſcat. pag 403. 404. tomo tertio.

Quid ſi natura & tempore contingat extingui pupillarem, ſed facto teſtatoris qui alterum ex impuberibus emancipavit. pag. 404. col. 1. num. 34. tomo tertio.

Pupillus.

Intellectus, §. *pupillo*. in l. *ſic dictum, de evict.* pag 125. col. 1. & 2. num. 309. tomo ſecundo.

An poſt pubertatem poſſit poſtulare pretium cum reliquis intermedii temporis à dicta redemptione. p. 246. tomo ſecundo.

Novus intellectus, l. *ſi Cod. de uſur. pupill.* pag. 121. col. 1. 299. tomo ſecundo.

Punicus.

Fraus pluſquam punica. pag. 864. tomo ſecundo.

Puſtulatus.

Argentum puſtulatum quid. pag. 318. tomo ſecundo.

Q.

Quadraginta.

PErpetuata ad quadraginta annos ſententia utrùm impediatur ab hoc intervallo temporis, vel potiùs confirmetur. pagin. 818. col. 1. tomo ſecundo.

Quadrans

In quot annis æquet ſortem, & quot menſibus. pag. 20. 21. tomo ſecundo.

Quæſtio.

In decidendis quæſtionibus non incipiendum ab argumentis; ſed à reali fundamento rei. pag. 264. col. 2. num. 451. tomo tertio.

Perſonas honeſtas quæſtioni ſubjici prohibitum. pag. 535. tomo ſecundo.

Qualitas

Appoſita præcipuè attenditur. pag. 888. col. 2.

Et maximè qualitas perſonæ, quæ eſt magis ſubſtantia quàm qualitas. pag. 889. col. 1.

An valeat argumentum a nomine appellativo officii, quæ qualitas totum actum qualificat. *ibidem*, num. 4.

Qualitas in principio appoſita videtur in ſequentibus repetita, ſive reſtringendo, ſive ampliando. pag. 889. col. 1. num. 5. & 6. tomo ſecundo.

Ex qualitate rei & perſonæ præſumitur induſtria. pag. 890. col. 2. num. 23.

Qualitas perſonæ attenditur ad ampliandam, vel reſtringendam, diſpoſitionem. pag. 890. col. 2. num. 25. tomo ſecundo.

Qualitas accidentalis non attenditur. pag. 932. col. 1. tomo ſecundo.

Qualitas præſumitur ex nomine dignitatis expreſſo. pagin. 932. 933. tomo ſecundo.

An qualitas perſonarum faciat extendi fideicommiſſum; pagin. 990. 991. num. 45. tomo ſecundo.

An conſuetudo nobilium. *ibidem*, num. 47.

Qualitas juncta verbo, vel eventui, debet adeſſe tempore verbi, vel eventûs. pag. 995. col. 1. num. 84. tomo ſecundo.

Quanti-plurimi.

Intereſſe extrinſecum non venit in nummis, nec facilè in aliis fungilibus, ubi venit æſtimatio quanti-plurimi. pagin. 452. col. 1. num. 94. tomo tertio.

An æſtimatio quanti-plurimi ſubſit duplo. pag. 452. 453. col. 1. num. 101.

In fine quanti plurimi duplatur, ſed non in leg. Aquilia contrà negantem. pag. 454. 455. num. 102. tomo tertio.

Quid ſit appoſitio quanti plurimi terminorum in jure. pag. 86. col. 2. pag. 87. tomo ſecundo.

A quo tempore veniat actio quanti plurimi. pag. 564.

An habeat locum contrà adjudicatarium. 565. tomo ſecundo.

Quantitas.

Quantitate legatâ, valor inſpicitur qui fuit tempore teſtamenti. pag. 304. tomo ſecundo.

Qui quantitatem in genere debet, poteſt ex viliori moneta ſolutionem facere. pag. 305. tomo ſecundo.

Quid certa quantitas, vel natura. pag. 439. col. 2. 440. col. 1. num. 42. tomo tertio.

Quantitas malè ad nummos reſtricta. pagin. 131. col. 1. num. 104. tomo tertio.

Quaſi poſſeſſio

Poteſt alii conſtitui: pro parte domini indiviſa limitatur. pag. 245. num. 299. tomo tertio.

Novâ ceſſione ſervitutis opus eſt, quando factum, vel quaſi poſſeſſio permanet. pag. 310. 311. tomo tertio.

Quantum.

Verb. *Quanti* ea res eſt. pag. 471. col. num. 173. tomo tertio.

Querela.

Forma Arreſti, quando in materia beneficiali ſuper 1. caput ſtatuti querelæ, allegata contrariâ poſſeſſione, intereà idem impetrans cedit juri ſuo alicui ſubrogato. pag. 642. col. 1. tomo ſecundo.

Modus formandi Arreſtum, quando duo ſucceſſivè deputantur Commiſſarii, ad duorum diverſorum inſtantiam, a quibus appellatur, cujus unius proceſſus infirmatur, alterius confirmatur. *ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.

Querelarum inofficioſi teſtamenti, & donationis differentia. pag. 484. col. 1. num. 1. & 2. tomo tertio.

Querela inofficioſi teſtamenti à populo Romano. *ibidem*, & 485. num. 3.

Deinde querela inofficioſæ donationis ab Imperatoribus. *ibid.*

Quâ lege reſtringatur uſus querelæ inofficioſi teſtamenti. pag. 486. col. 1. num. 8. tomo tertio.

Querela inofficioſæ donationis an in totum revocetur. pag. 487. col. 1. num. 12. tomo tertio.

Vel tantùm ad legitimam. *ibidem.*

An diſtinguendum inter fratres & extraneos. *ibid.* col. 2.

Diſcuſſio opinionum. pag. 488.

Querela inofficioſæ donationis revocat in totum, quando eſt inofficioſa re, conſilio, & in totum. pag. 495. 496. num. 67. tomo tertio.

Idem ſi facta turpi perſonæ. *ibidem*.

Ingratis nulla competit querela. *ibidem*, pag. 496. col. 2. tomo ſecundo.

Non refert querela inofficioſæ donationis, vel dotis agatur. pag. 496. col. 2. num. 79. tomo tertio.

Non eſt locus querelæ contra patrem fruentem jure propriæ poteſtatis. pag. 503. col. 1. num. 17. tomo tertio.

Qui non ſuccedit, nec legitimam petere poteſt, non agit querelâ. pag. 503. num. 19.

Pater donaturius non tenetur querelâ, ſi alium deſarciri poteſt de legitima, quia tempus mortis inſpicitur. *ibidem*, num. 20. tomo tertio.

L. *ſi unquam* fortior & favorabilior eſt querela. pag. 508. col. 1. numer. 52. tomo tertio.

De querelâ contrà maritum, conſtante matrimonio, quid? pagin. 528. col. 2. num. 58.

Forma arreſti quando duo circà idem impetrant literas ſtatuti querelæ à Seneſchallo. pagin. 641. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Quotuplici ratione parentes habeant querelam inofficioſi. pag. 572. tomo tertio.

Querimonia.

Querimoniæ furnimentum quid propriè ſit. pag. 476. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Querimonia cur non recipienda contra aliam querimoniam. pag. 583. tomo ſecundo.

Qui.

Relativum, *Qui* junctum verbo futuri temporis inducit conditionem. pag. 995. col. 1. num. 85. tomo ſecundo.

Quia.

Stat pro *quòd* ut in Græco ὅτι. pag. 600. tomo tertio.

Quincunx.

Quomodo juſtum interuſurium non excedit. pag. 20. 21, tomo ſecundo.

Quincuncis uſuræ ratio quæ. pag. 95. col. 1. num. 239. tomo ſecundo.

Quincuncis temperatura. pagin. 229. col. 1. tomo ſecundo.

Quinquennium.

Quinquennii præſcriptio in adulterio non habet locum quando agitur de crimine miſto adulterii & inceſtûs. pag. 7. col. 2. tomo tertio.

Quint

Et requint ce que c'eſt. pag. 697. col. 1. tome ſecond.

Quintal

Combien contient de livres. page 397. col. 2. tome ſecond.

Quinta decima.

An creditor, invito debitore, petere poſſit initio contractus, ut ad rationem quintæ-decimæ reditus reducatur. pag. 60. 61. tomo ſecundo.

Reditus exceſſivus utique ſemper reducendus ad rationem quintæ-decimæ. *ibidem*.

Quid ſit quinta-decima. pagina ſexageſima, & ſexageſima prima, tomo ſecundo.

Quirites

Non à Romulo à Senatu occiſo, ſed à Curibus Sabinis. pag. 1039. col. 2. num. 23. tomo tertio.

Quitantia

Poſt ſententiam reperta utrùm proſit. pag. 598. col. 2. tomo ſecundo.

Quod

Relativum *Quod* ad ſubſtantiam refertur. pag. 103. col. 1. num. 12. tomo tertio.

Quotus.

Pactum quotæ hereditatis in contractu matrimonii valet de conſuetudine. pag. 37. 38. col. 1. tomo ſecundo.

Heres in quantum jus habet aliundi: non tenetur de facto defuncti ultrà quotam hereditariam. pag. 241. col. 1. & 2. tomo tertio.

Quota & pars hereditatis quantum inter ſe diſtent. pagin. 851. col. 2. numm. 19. 20. tomo ſecundo.

Valet donatio quotæ bonorum præſentium & futurorum, nec eſt donatio quotæ hereditatis. pag. 914. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.

R

Rachat.

S'il ſe doit faire de ceux qui ont pouvoir de quitter. page 281. tome ſecond.

Quelle eſt la faculté de rachat. page 373. 374. tome ſecond.

Si le rachat ſe peut faire par autruy. pag. 392. tome ſecond.

Rappel

De ne bailler rappeaux de ban, ne lettres pour changer de juriſdictions. page 795. col. 2.

Amendes contre les impetrants telles lettres. pag. 796. col. 1.

Ratificatio

Sponſæ quid poſſit, aut non. pag. 959. col. 2. tomo ſecundo.

Ratificatio fieri non poteſt poſt obitum donatoris. pagin. 979. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.

Ratificatio non dividitur, invito adverſario. pagin. 211. col. 1. num. 32. tomo tertio.

Ratihabitio.

Tacita ratihabitio ſufficit. pag. 311. 312. tomo tertio.

Ratio.

Quod Ratio non claudatur loco, pulchrum Baldi dogma. pagin. 56. col. 1. num. 41. tomo ſecundo.

Redditio rationum duo capita habet. pag. 95. col. 1. num. 33. tomo tertio.

Liberatus à reliquis, non eſt liberatus à redditione rationum. pag. 96. col. 2. num. 44.

Quæ ratio quatuor habet articulos. *ibidem*, num. 45.

Liberatio reddendarum rationum ſcrupuloſam tantum inquiſitionem tollit. num. 46. *ibidem*.

Obligatio reddenti rationes videtur dandi. *ibidem*.

Ratio naturalis vim legis habet. pag. 104. col. 2. num. 12. tomo tertio.

Bona ratio ſophiſticatur, quando non ad ſuum finem trahitur. pag. 247. 248. num. 318. tomo tertio.

Ratio evidens vim legis habet. pag. 180. 181. col. 2. num. 454. tomo tertio.

Ratio expreſſa ampliat & reſtringit. pag. 272. col. 2. num. 522. tomo tertio.

Rationum materia. pag. 635. col. 1. tomo tertio.

Definitio rationum, forma & effectus. *ibidem*.

Rationalis.

Rationalem excuſari à tutelis. pag. 893. col. 2. num. 15. tomo ſecundo.

Receptio.

De receptione facienda in factis contrariis ad finem habendi expenſas, ac cauſam eſſe deſertam. pagin. 595. tomo ſecundo.

Receveurs.

Contre l'abus des Receveurs. page 359. tome ſecond.

Recognitio

An ſit titulus. pag. 79. tomo ſecundo.

Differentia recognitionis & ſolutionis quæ. pag 82. col. 1. num. 202. tomo ſecundo.

Unus ſolvens partem, facit ceſſare commiſſum, quando ſolvitur & recipitur ſub recognitione totius. pag. 276. col. 2. num. 550. tomo tertio.

Recoller.

Si par la confeſſion l'on ne prend droit, les témoins ſeront recollez & confrontez. page 792. col. 1. tome ſecond.

Un ſeul delay pour amener & faire recoller & confronter les témoins, ou informer. la meſme. *col. 2. tome ſecond.*

Recreance.

Si l'on peut à la recreance eſtre contraint de confeſſer lettres qui ſervent a la recreance. pag. 686. col. 2. tome ſecond.

De conduire la recreance, & maintenuë par meſme moyen. page 773. col. 2. tome ſecond.

Sentence de recreance & de reintegrande en toutes matieres executoire, nonobſtant l'appel. pag. 774. col. 2. tome ſecond.

Recredentia.

In recredentia quandonam teſtes admittantur. pag. 429. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

In inſtantia recredentiæ qualis detur terminus. pag. 475. 476. tomo ſecundo.

Super recredentia facti. pag. 585. tomo ſecundo.
De viſitationis recredentia. pag. 598. tomo ſecundo.

Recuperandus.

Interdictum recuperandæ cur non poſſit cumulari. pagin. 464. tomo ſecundo.

Recurſus.

Remittentibus bona ſua non datur recurſus. pag. 856. col. 1. tomo ſecundo.

Recuſatio.

Recuſationis cauſa. pag. 160. 161. tomo ſecundo.
De recuſationibus, & temporibus appellationum. pag. 515. 516. tomo ſecundo.

Recuſations.

Touchant les recuſations. page 766 767.
De paſſer nonobſtant appel de ſentence donnée ſur cauſe de recuſation. page 767. *tome ſecond.*
Amende de fol appel interjetté par le recuſant. là meſme. *col.* 1.
Forme de proceder ſur recuſation admiſe. là meſme. *tome ſecond.*
Ne paſſer outre par le Juge de la recuſation admiſe, nonobſtant icelle. là meſme. *col.* 2. *tome ſecond.*

Recredi

Quodnam vocabulum, & quo potiſſimùm ſenſu poſſit uſurpari. pag. 421. 422. tomo ſecundo.

Redemptio.

An redemptio ſaltem conſumptione reconcilietur. pag. 133. tomo ſecundo.
Redemptio ante tempus interdum creditori nociva. pag. 186. 187. tomo ſecundo.
Favorabilis eſt redemptio redituum in domibus urbanis. pagin. 836. col. 1. num. 13. tomo ſecundo.
Petens redemptionem, non turbat reum in poſſeſſione. *ibidem*, num. 16. tomo ſecundo.

Redhibitio.

Duo genera redhibitionis etiam fundorum. pagin. 284. col. 1. num. 620. tomo tertio.

Redimere.

Quomodo pactum redimendi diminuit de pretio. pag. 46. tomo ſecundo.
Perpetua redimendi facultas. pag. 50. col. 2. num. 128. tomo ſecundo.
Juri redimendi an præſcribatur. pag. 74. col. 2. tomo ſecundo.
Jus redimendi quomodo eſt in bonis. pag. 136. col. 1. num. 333. tomo ſecundo.
An redimendi facultas tempore coarctari poſſit. pag. 155. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Redimere an tempore coarctari poſſit redimendi facultas, pag. 155. col. 1. & 2.
An valeat pactum impediens facultatem ſe liberandi. pag. 157. col. 2. tomo ſecundo.
Utilitas pretii & pactum redimendi. pag. 161. col. 1.
Actio ad redimendum, & actio reſcindens in rem conceptæ. pag. 168. 169. tomo ſecundo.
Quæſtio biceps de pacto redimendi pluribus facto: non tenetur emptor uni revendere, niſi pro parte, etiamſi totum pretium offerat. pag. 277. 278. num. 565. tomo tertio.
Facultas redimendi poſtea ſequens cenſetur in eadem qualitate, puta cuique in ſolidum dari. pag. 279. col. 1. num. 577. tomo tertio.
Facultas redimendi ad individuum competit omnibus & contrà omnes inſolidùm. pag. 279. 280. num. 580. tomo tertio.
Et tunc poteſt unus duorum remittere vel recuperare ſervitutem toti fundo. pag. 280. num. 581. tomo tertio.

Reditus

Pecuniâ emptus quomodo ſit licitus. pag. 8. col. 1. tom. ſecundo.
Majorem recipit functionem & ſimilitudinem cum ſorte & pecunia numerata quam res corporales, vel jura antiqua. *ibidem*, tomo ſecundo.
Qualis reditus ſorti homogeneus. *ibid.* & 2.
Reditus & mutui differentia. col. 2. tomo ſecundo.
In reditu quodnam dicatur juſtum pretium. pag. 45. col. 1. tomo ſecundo.
Reditus an emi poſſint. pag. 749. col. 1. tomo ſecundo.
Redituum & fundorum juſti pretii ἀναλογία, pagin. 46. col. 1. num. 113. tomo ſecundo.
An plures eadem ſortem capientes ad ſolidum reditum obligari poſſint, an pro virili portione ſortis. pag. 52 col. 1. tomo ſecundo.
An reditu limitatim ad certa prædia conſtituto extinctis hypothecis prioribus, ad nudam ſolutionem, reliquorumque continuationem, debitor coarctetur. pag. 53. col. 1 & 2. tomo ſecundo.
Si conſtitutus reditus 10. ſortis partem annuatim ſuperet, an contractus valeat. pag. 55. 56.
Qua ratione, ſi non excedat, reducendus. *ibidem*, & ſeqq. dectantis reditus. pag. 161. tomo ſecundo.
Ad quos reditus valeat argumentum ab uſuris & à quibus. p. 57. tomo ſecundo.
Reditus ad rationem 10. aut 12. vel inter 10. & 12. conſtitutus, an debeat reduci ad rationem unius pro quindecim. pag. 56. 57. tomo ſecundo.
An reditus antiqui ſupra 60. vel 100. annos conſtituti, quomodo ſint moderandi. *ibidem*, tomo ſecundo.
Reditus non excedens decimam, an nullus, aut nullitati ſubjiciendus. pag. 62. 6[illegible]. tomo ſecundo.
Reditus improbus alieno etiam nomine conſtitutus, an pœnæ nullitatis ſubjiciatur. pag 63. col. 1.
Quinam reditus vices uſurarum ſubeant. *ibidem*, & ſeqq. tomo ſecundo.
Redituum redemptioni an præſcribatur. pagin. 75. & 76. tomo ſecundo.
Per continuatam longiſſimo tempore reditus præſtationem, an præſumatur reditus, ſi cauſata ſoluta fuerit. pag. 80. num. 205. pag. 81. 82. tomo ſecundo.
An præſumatur reditus pecuniâ conſtitutus. pag. 83. col. 1. & 2. num. 213. tomo ſecundo.
An valeat reditus ad rationem duodecimæ conſtitutus mercatori. pag. 88. 89. tomo ſecundo.
An venditor reditus ſortem univerſam conſequi debeat. *ibidem*.
Quomodo ſupellex reditum recipiat. pag. 89. 90. tomo ſecundo.
Reditus quomodo currat. *ibidem*.
Legitima compenſatio dilationis reditus. *ibidem*.
In reditu qui redimi poteſt infra rationem viginti pro uno, an locum habeat retractus. pag. 90. col. 2. tomo ſecundo.
Suſtinetur emptio reditus ad ratam duodecimæ inita pro reliquis fundiarii reditus. pag. 92. 93. tomo ſecundo.
Non infliguntur pœnarum uſuræ. pag. 95. 96.
An poſſit quis minoribus uſuris non exſolutis, majores ſtipulari. *ibidem*.
Quinam & quales reditus pro mobili habeantur. pag. 109. 110.
Qualis maximè conſtitutio reditûs teneat abſque decreto. *ibidem*, tomo ſecundo.
An per partes diſſecari poſſint. pag. 102. 103. tomo ſecundo.
Reditus quinam potiſſimùm ſint mobiles. pag. 137. 138. num. 337. tomo ſecundo.
Differentia inter fundum & reditum redimibiles. pagin. 139. col. 1. num. 317. tomo ſecundo.
Reditum redimendi facultas qualis eſſe debeat. pag. 142. 143. tomo ſecundo.
Reditus an currat ante realiter factam numerationem. pag. 145. 146. num. 354. tomo ſecundo.
Ex quibus rebus & quos poſſit levior fieri. *ibidem*.
In reditibus qualis ſit pecuniæ alienatio. pag. 147. & ſeqq. tomo ſecundo.
In reditibus *lex* commiſſoria improba. pag. 164. 165. tomo ſecundo.
Reditus diſcrimen inter antiquum reditum & novum. pag. 169. tomo ſecundo.
An fiat vilior reditus ob facultates redimendi. pag. 169. tomo ſecundo.
Diſcrimen inter antiquum reditum & novum. p. 169. 170. tomo ſecundo.
Emptor reditus an faciat fructus ſuos pro portione juſti exſoluti pretii. pag. 170. 171. tomo ſecundo.
Quale redituum pretium legitimum. *ibidem*.
Reditus temporales quinam præciſè ſint. *ibidem*.
Creditor in reditu perpetuo an coarctetur ſolidam ſortem recipere. pag. 171. 172. tomo ſecundo.
An in eodem reditu debitor ſe liberandi facultatem habeat. *ibidem*.

Vilior reditus ob facultates redimendi. pagin. 170. col. 2. 171. col. 1.
Emptor reditus an faciat fructus ſuos. pagin. 169. 170. 171.
Quale redituum pretium legitimum. *ibidem.*
Reditus temporales. *ibidem*, tomo ſecundo.
Creditor in reditu perpetuo non coarctatur, niſi ſolidam ſortem recipere. pag. 171. 172.
In eodem reditu debitor le liberandi facultatem habet. pag. 172 tomo ſecundo.
Creditor minus reditûs non plus poteſt exigere. pag. 172. col. 2. 173. col. 1. tomo ſecundo.
Duo caſus liciti redituum temporalium. pag. 179. tomo ſecundo.
An omnes reditus damnandi. pagin. 178. 179. tomo ſecundo.
Certi temporarii reditus defenſi. *ibidem.*
Perpetui reditus & qui redimendi pacto ſubjacent, an emi & vendi juſto pretio poſſint. *ibidem.* tomo ſecundo.
Reditus excedens ſemiſſes uſuras juris, cur annullandus. 175. tomo ſecundo.
Reditus certus ad certum tempus quo poſſit ſors exſuperari, an ſit uſurarius. pag. 182. tomo ſecundo.
Quinam reditus ſint maximè genus fœnoris. pagin. 185. 186.
Leviores & commodiores reditus noſtri legalibus uſuris. pagin. 186. 187. tomo ſecundo.
Cur vulgati reditus æternùm currere poſſint. *ibidem*, tomo ſecundo.
Perpetuus reditus an & quando injuſtus. pagin. 187. 188. tomo ſecundo.
Legalis & conſuetudinarii reditus collatio. *ibidem.*
Tres diviſiones redituum temporalium. *ibidem*, tomo ſecundo.
Non ideò quòd eſt perpetuus reditus, ideò injuſtus eſt. pagin. 187. tomo ſecundo.
Legalis & conſuetudinarii reditus collatio. pag. 188. tomo ſecundo.
An incertitudo reditus illum juſtum efficiat. pagin. 202. tomo ſecundo.
Theologi quidam reprehenſi qui emptiones redituum in vitæ diem illicitas aſſirmabant. pag. 203. tomo ſecundo.
Quâ ratione à legalibus uſuris ad vulgatos reditus poſſimus argumentari. pag. 245. col. 1.
Hi reditus à tempore Juſtiniani fuère, *ibidem*, tomo ſecundo.
An petens reditum cum reliquis teneatur rem ſuppoſitam oſtendere. pag. 552. col. 1.
Aut demandam dare in ſcriptis. *ibidem.*
Reditus ad quam monetam ſolvendi. pagin. 614. tomo ſecundo.
Favorabilis eſt redemptio redituum in domibus urbanis. pag. 836. col. 1. num. 13. tomo ſecundo.
Si conſtet reditum perpetuum, non tamen præſumitur fundiarius, ſed impoſitibus. pag. 836. col. 2. num. 21.
De redemptione redituum. *ibidem*, tomo ſecundo.
Reditus præſumitur temporalis, vel redimibilis. pagin. 836. 837. tomo ſecundo.
Reditus non præſumuntur antiqui, niſi probentur. pag. 838. 839. tomo ſecundo.
Reditus quàm variè conſtitutus. pag. 839. col. 1. num. 10. tomo ſecundo.
Reditus an poſſit eſſe redimibilis contrà privatos, vel contrà Rempublicam. pagin. 840. column. 1. & 2. tomo ſecundo.
Uſurariorum mos reditus impoſititios deformantium in fundiarios. pag. 900. col. 2. num. 26. tomo ſecundo.
Compenſatio, vel oblatio, an impediat reditum redimibilem. pagin. 975. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Facultas redimendi reditum non præſcribitur. *ibidem.*
Quandonam reditus debeatur loco, vel perſonæ. pag. 246. col. 1. num. 305. tomo tertio.

Reel.

Cour ſpirituelle ne peut connoiſtre d'action reelle. pag. 561. col. col. 2. tome ſecond.

Refectio.

An poſſit quis exemptare ſe a refectione murorum. pagin. 561. col. 1.

Referre.

Quidquid eſt in termino relato, eſt in termino referente, etiam propriè & ſpecificè. pag. 827. col. 1. num. 12. tomo ſecundo.
Relatum eſt in referente, cum omnibus conditionibus ſuis. pagin. 987. col. 1. num. 15. tomo ſecundo.

Reformare.

Aliud reformare, aliud reſolvere. pag. 16. col. 1. num. 88. tomo tertio.
An pœnale pactum veſtitum cohærentia, reformetur. pag. 11. col. 1. n. 44.

Reformatio.

In dubio præſumitur ſimplex reformatio. pag. 16. col. 1. num. 88. tomo tertio.
An reformato contractu, maneant fidejuſſores. & pignora. *ibidem*, num. 89.
Factâ reformatione in Concilio non eſt opus quærere, quo petente, illa facta ſit. pag. 589. col. 1. tomo tertio.

Reformator.

Quam habeant poteſtatem reformatores. pag. 565. tomo ſecundo.

Regale.

Que pendant une regale l'on ne doit exploiter que ce qui eſt de raiſon. pag 666. col. 2. tome ſecond.
Demandeur en matiere de regale, debouté. pag. 682. col. 1. tome ſecond.

Regalia.

Quâ ratione procedendum ſit in cauſa regaliarum. pagin. 509. tomo ſecundo.
An regalia locum habeat, durante commendâ, & in Epiſcopatu commendato. pag. 555. tomo ſecundo.
In materia regaliæ ad quem ſpectet judicium & cognitio. pagin. 560. col. 2. tomo ſecundo.
Quæ vocantur hic vindiciæ, in aliis recredentia dicta. *ibidem.*
An habeat locum regalia in beneficio in Curia Romana vacante. pag. 582. col. 2. tomo ſecundo.
De ſtatu adjudicando in regalia. pag. 584. col. 2. tomo ſecundo.
Regalia utrùm dicatur vacatio facti, ſi jus habens in beneficio, non poſſideat ipſum, ſed tertius. pag. 590. col. 2. tomo ſecundo.
An Judex Eccleſiaſticus de regalia cognoſcere poſſit. pag. 622. col. 2.
Quid regaliatoribus juriſdictionis Eccleſiaſticæ. *ibidem*, tomo ſecundo.

Regalis.

Quænam ſint jura-regalia. 470. 471. tomo ſecundo.
Litteræ & Ordinationes regales ligant ſubditos, quemadmodum leges ſcriptæ. pag. 673. tomo ſecundo.

Regimen

Collateralibus olim concedi ſolitum. pag. 593. col. 2. tomo ſecundo.

Regiſtre.

De faire regiſtre des Bapteſmes. pag. 772. col. 2.
Des ſepultures. là meſme.
Que tous Notaires feront regiſtres. pag. 796. col. 1.
Qu'a la fin de chacun Contrat ils ſigneront leur regiſtre. là meſme.
Au dos du Contrat groſſoyé ſera le regiſtre deſigné, pour y avoir recours. pag. 706. col. 2. tome ſecond.
Pour leſdits regiſtres ne prendront les Notaires plus grand ſalaire. là même, *tome ſecond.*
A qui leſdits Notaires pourront communiquer leſdits regiſtres. là même.
Forme deſdits regiſtres, là meſme, *tome ſecond.*
Que leſdits regiſtres ſeront portés d'an en an, & gardez ez Greffes des plus prochains Juges royaux. pag. 773. col. 1. tome ſecond.

Regne.

Qu'il n'y a regne, ny Monarchie qui ait tant duré que celuy de France. pag. 1031. col. 1. nomb. 1. tome ſecond.
Le premier regne par Nembroth en Babylone tranſporté aux Aſſyriens. là même, *col. 2. nomb. 5. tome ſecond.*

Regnum.

Quis manens extrà regnum, an teneatur in Parlamento reſpondere ſuper perſonali actione, & ſuper hypothecaria, ſive pro rebus in regno exiſtentibus. pag. 582. col. 2. tomo ſecundo.

Bonus Princeps non debet pati regnum ſuum ſpoliari ab extraneis. pag. 674. col. 2. tomo ſecundo.

Regnum primum à Babyloniis ad Aſſyrios tranſlatum. pagin. 1051. col. 1. num. 3. tomo ſecundo.

Regreſſus.

An ſit regreſſus ad judicium poſſeſſorium amiſſum. pag. 858. col. 2. num. 26. tomo ſecundo.

Reintegrande.

Entre Reintegrandes le Roy a prevention. p. 681. col. 2. tome ſecond.

Relatio.

Relationum confuſio, & indiſcreta proportio. pag. 65. col. 1. num. 165. tomo ſecundo.

Coràm quibus fieri debeant relationes proceſſuum & cauſarum. pag. 515. 516. tomo ſecundo.

Relatio fieri debet ad proxima, & ſpecificè includit quidquid eſt in termino relato. pag. 889. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Relatio fieri non debet ad narrativa, & incidentia, ſed ad diſpoſitiva pag. 889. col. 1. & 2. & 890. col. 1. num. 14.

Non fit ad omnia quando non eſt tanta ratio de uno, ſicut de alio: ſed ſolùm refertur ad illud de quo eſt major & plenior ratio. *ibidem*, num. 15. tomo ſecundo.

Relatio debet attendi ratione materiæ ſubjectæ, de qua in eadem agitur, & adaptari materiæ. p. 893. col. 1. tomo ſecundo.

Relatio ad abſurda. pag. 893. col. 2. tomo ſecundo.

Non ſit fieri debet ad totum non ad partem diſpoſitionis. pagin. 959. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.

Relatio fieri debet ad proxima. 985. col. 2. n. 2. tomo ſecundo.

Relatio relatum implicat, pag. 986. col. 1. n. 15. tomo ſecundo.

Relatio implicat etiam in his quæ ſunt de forma. pag. 30. col. 1. num. 13. tomo tertio.

Oppoſitio relationum. pag. 91. col. 2. num. 9. tomo tertio.

Relator

Ipſe teſtes examinabit, & non alius etiam à Curia deputatus, niſi eo recuſante. pag. 655. col. 1. tomo ſecundo.

Relatus.

Relatum eſt in referente etiam propriè & ſtrictè, ac ſpecificè. pagin. 949. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.

Relief.

Des reliefs des fiefs. pag. 708. col. 1. & 2. tome ſecond.

Religieuſes

Cùm ſint prohibitæ acquirere, multò facilius cadunt in commiſſum. pag. 714. tomo ſecundo.

Religieux.

Que les Religieux ne peuvent rien acquerir de nouveau, ſans congé du Roy. pag. 666. col. 1. & 2 tome ſecond.

Religioſus.

Quòd Religioſus proprium tenere non poteſt. p. 607. col. 1. tomo ſecundo.

Religioſus an ſit recipiendus ad querimoniam contra ſuum Superiorem. pag. 600. col. 2. tomo ſecundo.

Relinquere.

Sæpiùs perſonis Eccleſiaſticis relinquitur, quàm politicis. pag. 570. col. 1. tomo tertio.

Remedium.

Quidnam vulgò vocent Fabri aurarii, ſive monetarii. pag. 319. tomo ſecundo.

Remionarii.

Quinam homines. pag. 650. col. 1. tomo ſecundo.

Remiſſio.

Forma remiſſionis ad Curiam Parlamenti 486. tomo ſecundo.

Quandonam coràm Admirali ſit remiſſio facienda. pagin. 562. tomo ſecundo.

Quà ratione facienda domino. pag. 562. tomo ſecundo.

Fieri debet remiſſio, nonobſtante quod primitùs fuerit adjornamentum impugnatum. pag. 609. col. 2. tomo ſecundo.

Cur remiſſio non fiat coràm Magiſtris hoſpitii Regis. pag. 605. col. 1. tomo ſecundo.

Quod altus Juſtitiarius non auditur ſuper impugnatione remiſſionis. pag. 616. col. 1. tomo ſecundo.

Utrùm Judex etiam regius poſſit cognoſcere de litteris remiſſionis, vel gratiæ. pag. 681. col. 1. tomo ſecundo.

Remiſſion.

De ne bailler ez Chancelleries remiſſion, ſinon celles de juſtice. pag. 795. col. 2. tome ſecond.

Si autres ſont données, en debouter les impetrans. là même.

De ne bailler ez Chancelleries remiſſions aucunes, où il n'échet peine corporelle. pag. 796.

Ny remiſſion, ſinon celles de Iuſtice. là même.

Aliud remiſſio vel ſolutio quantitatis quæ in partes; aliud reſtitutio inſtrumenti quæ facultatem habentes inſolidùm obligat. pag. 238. col. 2. num. 244. tomo tertio.

Rentes.

Du prix & origine de quelques rentes & de leur proportion aux uſures. pag. 82. 83. tome ſecond.

De la reduction de ces rentes. 93. tome ſecond,

Que preſcription n'y a lieu. 101. tome ſecond.

Des rentes en bled, ou autres eſpeces. 107. tome ſecond.

Des appretiations, ou eſtimations du plus haut prix. 114. 116. 117. tome ſecond.

Des rentes conſtituées pour marchandiſes. 120.

Des rentes conſtituées pour vaiſſelle d'argent. 124. tome ſecond.

De la diminution ou augmentation de la rente, ſi on la paye, ou ſi en faut au terme. 149.

Des rentes conſtituées par les mineurs ou leurs tuteurs. p. 152. tome ſecond.

Des rentes & obligations des femmes. pag. 158.

Si le répondant rachete & a ceſſion des actions, la rente courra à ſon profit, s'il la veut exiger. pag. 175 tome ſecond.

Si le retrait lignager a lieu en ces rentes. pag. 184.

Des rentes à vie. pag. 242.

Si la conſignation eſt requiſe pour faire ceſſer le cours de la rente. pag. 276. tome ſecond.

De quel iour la compenſation peut avoir lieu en ces rentes. pag. 283. tome ſecond.

Si un eſtranger peut racheter ces rentes, & ſi le creancier eſt tenu luy ceder ſes actions. 284. 285. tome ſecond.

Uſure reduitelle negotiative des rentes conſtituées. p. 335. tome ſecond.

Rentes quand meubles, & quand uſurés. p. 367. col. 2. tome ſecond.

En quelles rentes le droit lignager a droit, en quelles non. p. 373. tome ſecond.

Rente au denier vingt. là même.

Rentes temporelles quelles, en combien d'eſpeces diviſées. p. 379. tome ſecond.

Difference du delay ou rente. 382. Rentes à vie. 384. tome ſecond.

Rentes d'Egliſe quelles. p. 391. col. 2. tome ſecond.

Rentes foncieres volages & hypotheques. p. 698. col. 1. tome ſecond.

Renunciare.

Si appelletur ad Curiam Parlamenti, quando neceſſe ſit renunciare. pag. 472. tomo ſecundo.

Renuncians in favorem cenſetur adire & cedere. pag. 896. col. 2. num. 10. tomo ſecundo.

Renunciatio.

De renunciatione facienda alicui rei propter onus grande. pag. 593. col. 1. tomo ſecundo.

Quando renunciatio appellationi facta infrà octo dies non prodeſt. pag. 595. col. 1. tomo ſecundo.

Renunciatio vel reſignatio beneficii ſimoniacè facta, an teneat, vel non. pag. 670.

Et quid de reſignatione facta in favorem certæ perſonæ in manibus legati. *ibidem*, col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Quotiens alienans, ſeu renuntians rem alienam, reperitur poſſidere, talis renunciatio, vel alienatio præſumitur ſimulata. pag. 677. col. 1. tomo ſecundo.

Renunciationis futuræ pactum nullo jure prohibitum eſt, niſi in legitimis deſcendentibus. pagin. 848. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.

Eò facilius valet renunciatio, ſi per eam fiat recurſus ad jus priſtinum. pag. 849. num. 61. tomo ſecundo.

Renunciatio ignobilis in favorem nobilioris valet, etiam perfecto & conſtante matrimonio. p. 848. 849. n. 6. tomo ſecundo.

Renunciatio filiæ quæ renunciavit futuræ ſucceſſioni, non fit niſi præſente & conſentiente illo de cujus ſucceſſione agitur. pag. 968. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.

Aliud renunciatio, aliud pactum de renunciando. *ibidem*.

In qua materia idem ſint. *ibidem*, num. 4.
Renunciatio refertur ad ſtatum & bona quæ fuerant tempore mortis. *ibidem*, col. 2.
Renunciatio facta in contractu matrimonii non ôb id ſolùm dicitur ob cauſam compenſatoriam. pag. 506. col. 1. & 2. num. 41. tomo tertio.

Reparatio.

De quibus reparationibus teneantur Epiſcopi, & eorum Executores. pag. 567. col. 1. tomo ſecundo.
De proviſione facienda ſuper reparationibus Fortalitii & vadiis Capitanei. pag. 581. col. 2. tomo ſecundo.
Curia temporalis cognoſcit de appretiatione reparationum contrà Clericum. pag. 590. col. 2. tomo ſecundo.
De contributione facienda in reparatione murorum & pontium, pag. 617. tomo ſecundo.

Reparation.

Touchant les reparations & autres telles choſes qu'il convient premierement liquider en execution des jugemens. pag. 781. tome ſecond.

Repignoratio

Individua eſt, & omnes afficit inſolidùm. pag. 240. col. 1. & 2. tomo tertio.

Reportator

Quare non debeat exprimere aliquam cauſam in concluſione ipſius Arreſti, ſed tantùm loqui ſimpliciter. pag. 645. col. 2. tomo ſecundo.
Cur reportator maximè non expertus ter habeat facere Arreſtum. pag. 646. col. 1. tomo ſecundo.
Procedere debet per viam planam, & ornatè, prout ſubjecta materia requirit loqui, & pro poſſe. *ibidem.*
Carere debet uti verbis ſuperfluis, & concurſum vocalium ac ſyllabarum fugere. *ibidem*, tomo ſecundo.

Repreſſaliæ.

De repreſſaliis. pag. 535.
Et à quibus poſſint concedi. *ibidem*, tomo ſecundo.
Modus faciendi Arreſtum ſuper repreſſaliis concedendis, pagin. 646. col. 1. tomo ſecundo.

Reproche.

Touchant le fait des reproches. pag. 718. tome ſecond.
De propoſer reproches en confrontant. pag. 793. col. 1. & 2. tome ſecond.

Repromiſſio.

Eſt reciproca promiſſio ſtipulata. pag. 10. col. 1. & 2.
Quando minus propriè ſtat. tomo ſecundo.

Repulſio.

Quando repulſio, deterioratione factâ fieri poſſit. pag. 575. col. 1. tomo tertio.

Repudiare.

Quid de ſervitute legata tribus dominis, uno repudiante, an recta tranſeat, & an unus poſſit in necem aliorum repudiare. pag. 304. col. 2. num. num. 121. tomo tertio.
Repudiatio minus eſt quàm pactum. *ibidem*, num. 122.
Repudiatio legati trahitur retrò etiam in præjudicium tertii. pag. 384. 305. num. 124. tomo tertio.
Etſi fiat poſt aditam hereditatem. *ibidem*, pag. 125.
Is poteſt repudiare qui poteſt acceptare. pag. 334. col. 2. num. 53. tomo tertio.
Heres legatarii repudians non nocet ſecundo legatario. pagin. 334. 335. num. 55.
Repudiatio legati retrotrahit, etiam reſpectu tertii. pagin. 335. col. 1. num. 58. tomo tertio.
Si repudians capit pretium, emptor fundi præfertur. pag. 336. col. 1. num. 66. tomo tertio.
Si emptor cœpit uti, venditor etiam qui abfuit, non poteſt amplius repudiare. pag. eâdem, num. 67.

Repugnant.

Caſſata inſtrumenta repugnantia & producens mulctatus. pagin. 582. col. 1. tomo ſecundo.
Repugnantes poſſunt uni teſti, etiam non jurato, ſtare. pag. 76. col. 2. num. 39. tomo tertio.

Requæſta

Civilis quid ſit, & ubi obtinenda. pag. 413. tomo ſecundo.
Stilus Requæſtarum qualis. pagin. 473. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Quinam conveniantur coràm Magiſtris Requæſtarum hoſpitii. pag. 488. col. 1. tomo ſecundo.
De officio Magiſtrorum Requæſtarum hoſpitii Regis. pag. 505. 506. tomo ſecundo.
Forma Arreſti quando proceſſu recepto, tertius quiſpiam ſupervenit per Requæſtam civilem. pagin. 640. col. 2. tomo ſecundo.

Requiſitio.

Per quas requiſitiones præventiones Papæ impediuntur. pagin. 944. tomo ſecundo.

Res.

Appellatione rei venit totum, & non pars. pagin. 113. 114. col. col. 1. & 2. tomo tertio, 247. col. 2.

Reſbets.

Article 2. de la Couſtume de Reſbets. pag. 69. col. 2. tome ſecond.

Reſciſion.

Contrats entretenus pendant la reſciſion en donnant caution pag. 685. col. 1. tome ſecond.
Defenſe de couper bois, ou aliener pendant l'inſtance de reſciſion. pag. 680. col. 1. tome ſecond.

Reſcriptum.

Reſcripta moratoria. pag. 259. tomo ſecundo.
De diverſis reſcriptis & pragmaticis ſanctionibus. pag. 591. col. 2. tomo tertio.
Semper ceſſerunt Principes in corrigendis & examinandis ipſorum reſcriptis, nec derogatur ipſorum authoritati. pag. 586. col. 2. tomo tertio.

Reſervatio.

Teſtandi & legandi, & ad pias cauſas generalis eſt, nec ad pia reſtringitur. pag. 979. col. 2. num. 7. tomo ſecundo.
Reſervatio facultatis teſtandi non de omnibus, ſed ſecundùm dignitatem perſonæ intelligitur. pag. 980. tomo ſecundo.

Reſidentia.

De reſidentia Officiariorum regiorum. pag. 518. tomo ſecundo.

Reſignare.

Quid contineat clauſula ad reſignandum in favorem defenſoris, *non alias, nec aliter.* pag. 670. col. 2. tomo ſecundo.

Reſigner.

Que celuy qui reſignera ſon droit contentieux, ſera venir en cauſe ſon Reſignataire. pag. 775. col. 2. tome ſecond.

Reſpondere.

Reſpondens ſe non recepiſſe mutuum; & quod ſi recepit, ſolvit, an dicatur ſimpliciter recepiſſe, & reſpondiſſe. pagin. 53. col. 2. num. 97. tomo tertio.
Secùs ſi reſponſio incipit à conditione. pag. 53. 54.
Interrogatus de mutuo clam facto & reddito, quomodo reſpondere debeat. *ibidem*, num. 99.

Reſponſio.

Quoties reſponſio circà eamdem rem addit, vel detrahit obligationi intentæ per ſtipulatorem, nulla eſt ſtipulatiô, & obligatio, niſi ſtipulatori diverſitas illicò placuerit. pag. 44. tomo tertio.

Reſpublica

Omnis tamdiù floruit quamdiù ſtetit integritas & authoritas Senatûs. pag. 34.
Quomodo labefactata, tamdemque everſa eſt Romana. *ibidem.*
Quinam ſit Reipubl. favor, pag. 49. col. 2. num. 126. tomo ſecundo.
Ne Reſpublica, vel Fiſcus procurationem alicui patrocinii cauſâ in lite præſtet. pag. 607.
Reſpublica etiam inferior jure minoris gaudet. pagin. 838. 839. tomo ſecundo.

Reſſaiſimentum.

Forma Arreſti, quando appellatur à reſſaiſimento & receptione proceſſûs per appellantem præſentantur litteræ ut ſuper querimonia procedatur, unà cum articulo appellationis. pag. 644. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Reſtipulatio.

Eſt reciproca ſtipulatio. pag. 112. col. 1. num. 52. tomo ſecundo.

Reſtituere.

An reſtitui quis poſſit, ut omiſſo petitorio, agat poſſeſſorio. pag. 838. col. 1. tomo ſecundo.
Facultas reſtituendi tantùm intelligitur, ſi tutò fieri poſſit. pag. 234. col. 2. num. 210. tomo tertio.

Duo depoſitarii, vel commodatarii, vel locatarii tenentur inſolidùm reſtituere. *ibidem*, num. 211. tomo tertio.
Sed venditores & donatores pro partibus. *ibidem*.
Reſtitutio ſimplicis detentionis dividua. pag. 135. col. 2. num. 235. tomo tertio.
Qualis ſit reſtitutio in integrum. pag. 94. col. 1. & 2.
Et an de bono & æquo. *ibidem*, tomo tertio.
De reſtitutione ſpoliatorum. pag. 512. tomo primo.
De reſtitutionibus ſub conditione factis. pag. 729. 730.
Aliud reſtitutio fideicommiſſi ex Trebellianica, aliud ceſſio. pagin. 811. col. 2.
Formula reſtitutionis ex Trebelliano exolevit. pag. 812. col. 1. tomo ſecundo.
Reſtitutio in integrum an, & quo caſu detur. pag. 855. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Tranſactione reſciſſâ, reſtitutio æqualis fieri debet. pagin. 868. col. 2. tomo ſecundo.
Quandonam detur reſtitutio. pag. 869. tomo ſecundo.
Sublatâ appellatione non eſt ſublata reſtitutio in integrum. pag. 874. col. 1. tomo ſecundo.
Etiam per tres diffinitivas conformes. *ibidem*, & 875. tomo ſecundo.
Et earum executionem, ſi liquida eſt, impedit. *ibidem*, tomo ſecundo.
In nunciatione novi operis reſtitutio utrimque individua. pag. 107. col. 1. num. 43. tomo tertio.
Aliud eſt reſtitutio inſtrumenti quæ facultatem habentes inſolidùm & individua obligat; aliud remiſſio, vel ſolutio quantitatis quæ in partes. pag. 331. col. 1. num. 23. & 240. tomo tertio.
In rei vendicatione reſtitutio venit jure actionis. pag. 331. col. 1. num. 23. tomo tertio.
Ad jus ſervitutis tempore breviori amiſſum competit ignoranti reſtitutio & minori indiſtinctè. pag. 333. 334. col. 1. numer. 44. tomo tertio.
An ad poſſeſſorium detur reſtitutio in integrum. pag. 334. col. 1. num. 45.
De in integrum reſtitutione minorum 25. annis. pag. 610. col. 1. & 2. tomo tertio.
Quibus de cauſis majores in integrum reſtituantur. pag. 611. col. 1. tomo tertio.
Reſtitutio in integrum perſonalis eſt. pag. 283. col. 2. num. 614. tomo tertio.

Reſtitution

De fruits depuis la demeure & mauvaiſe foy. pag. 781. col. 1. tome ſecond.
Ceux qui ſeront deboutez de reſtitution contre un Arreſt, l'amenderont. pag. 785. tome ſecond.

Reſtringere.

Adpoſita ad reſtringendum non ampliant. pag. 995. col. 1. numer. 94. tomo ſecundo.

Retentio.

Quandonam ſit jus retentionis. pag. 111. n. 278. tomo ſecundo.
Jus retentionis & lucrum fructuum multùm differunt. pag. 281. col. 1. tomo ſecundo.

Retrahere.

Quandonam retrahentibus pecunia reponi debeat. pagin. 620. 1. tomo ſecundo.

Retrait

Lignager en quelles ventes a droit, en quelles non. pag. 373. col. 1. tome ſecond.
Dans quel temps l'on peut venir au retrait d'un heritage vendu. pag. 669. col. 1. tome ſecond.
Retrait d'heritage lignager. pag. 701. col. 1. tome ſecond.

Revendere.

Dividuum eſt contrà omnes. pag. 281. col. 1. num. 890. tomo tertio.
Revenditionem dividuam duo impediunt dividi, *ibidem*, num. 592. tomo tertio.
Nec revenditor, nec venditor tenetur partem tradere ſolventi partem. pag. 281. col. 2. num. 596.

Revocare

An petens jus revocandi domum, teneatur ſatiſdare de redeundo ad Curiam certo die ad ſe defendendum. pag. 451. tomo ſecundo.
Facilius eſt revocare juxtà voluntatem, quàm contrà voluntatem. pag. 489. col. 1. num. 24. tomo tertio.
Patronus non plus revocat, quando alienatio nulla eſt ipſo jure, quàm quando viâ actionis revocatur. pagin. 489. col. 1. num. 25. tomo tertio.
Non refert filio, an extraneo datum ſit. *ibidem*. col. 2. num. 29.
Facilius revocatur donatio ab eo qui ſperatur ſolus heres, quam ab extraneo. pag. 490. col. 1. & 2. num. 46 tomo tertio.
Revocatio à patre facta, uno filio nato, prodeſt omnibus. pag. 490. 491. num. 50.
Querela inofficioſæ donationis non revocat in totum quando donatio eſt inofficioſa re, conſilio, & in totum. pagin. 495. 496. num. 67. tomo tertio.
Idem ſi facta turpi perſonæ. *ibidem*.

Revocare.

Alienatio Domanii Regis revocari. p. 624. c. 1. tomo ſecundo.

Revocatio.

In beneficiis Eccleſiaſticis revocatio Procuratori, vel Superiori notificanda eſt. pag. 976. col. 1. tomo ſecundo.

Reus

An debeat dicere quod Actor mentitur per gulam. pagin. 425. tomo ſecundo.
An in criminalibus virtute quatuor defectuum reus etiam abſens condemnari poſſit. pag. 456. col. 1. tomo ſecundo.
An per unam ſolam contumaciam cadat à novitate contractus. pag. 465. tomo ſecundo.
Tria capita defenſionum rei. pag. 823. 5. tomo ſecundo.
Reo invito, non petitur pars in judicio. pag. 117. col. 1. & 2. numer. 6. tomo tertio.
Reus non debet eſſe melioris conditionis poſt litem conteſtatam vel poſtquam condemnatus eſt, quàm priùs. pagin. 141. 142. num. 186. tomo tertio.
Reus per ſe litigans non cavet. pag 184. 185. tomo tertio.
§. Julianus non loquitur de reo principali, ſed de promiſſore judicatum ſolvi, vel ejus heredibus. pag. 185. col. 1. num. 480. tomo ſecundo.
De reis credendi. pag. 227. col. 2. num. 152. tomo tertio.
Reus non tenetur admittere probationem mandati per teſtes quæ non nocet domino. pag. 270. c. 1. num. 498. tomo tertio.
Rei debendi invicem fidejubent. pag. 398. col. 2. num. 27. tomo tertio.
Reus propriâ authoritate ſervari poteſt, ſed non ultrà 20. horas, etiam comprehenſus in crimine. pag. 576. tomo tertio.
In dividuis facultas redimendi non competit, niſi pro parte. pag. 280. col. 1. num. 582.
Sed reus habet electionem totius, vel partis actoris redhibendi. *ibidem*, num. 583.
Nec opus cautione, niſi in mobili *ibidem*.
Reo non competit electio dicta, concurrente retractu proximitatis. *ibidem*.

Rex.

De Regum contractibus dubitare ſacrilegium eſt. pag. 145. 146. tomo ſecundo.
Sacrilegium eſt de contractibus Regum dubitare. pag. 165. 166. tomo ſecundo.
Regem inter ac Tyrannum graphica differentia. p. 330. tomo ſecundo.
Quorumnam cognitio ſpecialiter pertineat ad Regem. pag. 440. 441. tomo ſecundo.
Quomodo Rex habeat jus cognoſcendi de cauſa novitatis. pag. 471.
Quarumnam Eccleſiarum ſit garendiator. *ibidem*, tomo ſecundo.
In quibus caſibus habeat auctoritatem remittendi *ibidem*.
Rex quare in jure communi potior & magis fundatus. pag 556. tomo ſecundo.
Quicumque orat pro Rege Franciæ, habet decem dies indulgentiarum. pag. 541. col. 1.
An poſſit inconſultô Papâ, ſub nomine mutui doni, aut charitativi imponere viris Eccleſiaſticis, ſeu Eccleſiis pro defenſione Regni. *ibidem*, col. 2.
In quibuſnam Eccleſiis capiat Regalia, & beneficia conferat in regaliis vacantia. pag. 543. 544.

Cur à nullo ſui regni Antiſtite poſſit excommunicari, nec excommunicatus declarari. pag. 543. col. 1. tomo ſecundo.
An poſſit obtinere præbendas in Eccleſiis ſui regni. *ibidem.* tomo ſecundo.
Licet jus conferendi præbendas adeò ſit ſpirituale ut Laico non conveniant, nihilominus Rex Franciæ pleno jure confert beneficia & dignitates Eccleſiaſticas. *ibidem.* col. 2.
Sed non habentes adminiſtrationem, ordinis Eccleſiaſtici. *ibidem.*
In quo Rex Franciæ ſit plus Privilegiatus quam Imperator. pag. 543. col. 2. tomo ſecundo.
In regno Franciæ Epiſcopus niſi à Rege laudatus vel inveſtitus à nemine conſecratur. *ibidem.*
Cur alienigena non poſſit in regno Franciæ beneficiari ſine Regis permiſſione. pag. 544.
Epiſcopi Franciæ cur teneantur Regi jurare fidelitatem ſeu reverentiam. pag. 544. tomo ſecundo.
An Rex Franciæ habeat cognitionem cauſarum civilium inter perſonas Eccleſiaſticas in poſſeſſorio de cauſis ſpiritualibus vel cauſam eis annexam habentibus. pag. 545. 546. tomo ſecundo.
In ſubditos ſuos omnia jura Imperatoris habet. pag. 547. col. 2. tomo ſecundo.
Cur poſſit in Imperatorem eligi. *ibidem.*
Rex Franciæ quomodo reſtituit famam. pag. 548. tomo ſecundo.
An Papa legitimet & reſtituat in regno Franciæ, an ſolus Rex. *ibidem.*
An poſſit non ſucceſſibiles facere ſuccedere. *ibidem.* & col. 2.
Quòd ſolus Rex poſſit imponere novum vectigal in ſuis terris & proprio domanio, ſeu patrimonio. pag. 548. 549. tomo ſecundo.
An civitas burſam communem habens poſſit ſe congregare & pro ejus utilitate diſponere ſine expreſſa licentia Regis. pag. 549. col. 1. tomo ſecundo.
Quòd nemo de portu armorum in regno Franciæ cognoſcat niſi Rex. pag. 549.
Cur ad coronam regni Franciæ non poſſit ſuccedere fœmina, nec maſculus ex ea deſcendens fieri Rex Franciæ. *ibidem.* col. 2.
An Rex Franciæ in collationibus beneficiorum per eam factis poſſit decretum apponere. pag. 574. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Rex jus partis non poteſt remittere, ſed ſuum ſic. pagin. 590. col. 1. tomo ſecundo.
An Rex in ſolutione pœnæ non præfertur privato. pagin. 603. col. 1.
Quando privatus in ſolutione pœnæ privato præfertur. *ibidem.* tomo ſecundo.
An quis ante Regem de ſuo ſolvatur debito. pagin. 603. col. 2. tomo ſecundo.
Rex quando alteri præfertur. pagin. 604. col. 1. tomo ſecundo.
Apud Regem eſt fons omnis juriſdictionis temporalis; alii autem ſunt rivuli ab ea deſluentes. pag. 608. col. 1. tomo ſecundo.
Cur Rex non debeat placitare diſſaiſitus. *ibidem.*
Rex quomodo proprietarius & ſupremus directus dominus. pag. 613. col. 2. tomo ſecundo.
Regis privilegia, & ejus filiorum jure canonico & divino. pagin. 627. col. 1. tomo ſecundo.
Rex debet conſtitutiones & ſtatuta ſua defendere. pag. 674. col. 2. tomo ſecundo.
Primi Reges Romani non erant abſolutæ poteſtatis. pag. 1039. tomo tertio.

Rheims.

Couſtumes de la Cité & Ville de Rheims, villes & villages regis ſelon icelles. pag. 706. col. 1. tome ſecond.

Ribelmont.

Couſtumes de la Prevoſté de Ribelmont ſiege particulier du Bailliage de Vermandois. pag. 707. col. 1. tome ſecond.

Robertus

Capeti filius, Rex Franciæ. pag. 1056. col. 1. num. 75. tomo ſecundo.

Rochelle.

Couſtumes generales gardées & obſervées en la ville & gouvernement de la Rochelle. pag. 753. 754. tome ſecond.

Roma.

Tempore Juſtiniani Roma, quantum ad munera & jura municipalia erat ſicut quælibet minima civitas imperii, etiam ante eum à tempore Conſtantini Magni qui omnia jura & diſcrimina municipiorum & colonorum confudit. pag. 1064. num. 187. tomo tertio.
In ordinem redacta. num. 159.
Roma tandem à Gotthis oppreſſa. pag. 1052. col. 1. tomo ſecundo.
Fondation de Rome. pag. 394. col. 2. tome ſecond.
Si la ville de Rome a eſté des appartenances des Empereurs François. pag. 1041. nomb. 127. tome ſecond.
La quatriéme Monarchie fut celle de Rome apres l'an 600. de ſa fondation. pag. 1032. col. 1. num. 13. tome ſecond.
Commença à decliner apres le decedz de Theodoſe. là meſme. *num.* 14.
Deux Tuteurs eſtrangers furent cauſes de la ruine & priſe de Rome. là meſme. *col. 2. num. 15.*
L'idolatrie a ruiné l'Empire Romain. pag. 1032. col. 2. tome ſecond.

Romains.

Le Royaume de Cypre injuſtement ſupprimé par les Romains. pag. 1035. col. 2. num 61. tome ſecond.
Helenople & Conſtantinople edifiées par eux. là meſme.
Tyrannie des Romains. pag 336. 337. tome ſecond.

Romanus.

Quis fuerit uſurarum modus apud Romanos. pagin. 13. col. 2. num. 39. tomo ſecundo.
Apud antiquiſſimos Romanos nullus erat uſurarum modus, nulla permiſſio; ſed publica execratio & punitio. pag. 14. tomo ſecundo.
Quo tempore cœperint argentariam facere. pagin. 14. col. 2. num. 41.
Romanos Magiſtratus uſuras centeſimas toleraſſe & conceſſiſſe. pag. 15. col. 2. num. 37. tomo ſecundo.
Quanta fuerit politiæ & legum apud Romanos varietas & inconſtantia. pag. 15. col. 2. num. 42.
Et uſuræ. tomo ſecundo. *ibidem.*
Moderatio Romanorum quotuplex. pag. 16. col. 1. 42.
Veterum Romanorum ſcrupuloſitas quanta. pagin. 287. tomo ſecundo.
Monarchia Romanorum. pagin. 1051. col. 2. num. 13. tomo ſecundo.
Idololatria Romanum Imperium peſſumdedit. pag. 1052. col. 2. num. 20. tomo ſecundo.
Romani linguæ ſuæ zelotypi. pag. 74. col. 1. num. 21. tomo tertio.
Imperium Romanum tempore in Aphricam, Græciam & Aſiam propagatum. pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.
Romanorum judicia ſtuprata & Sodomitica. pag. 1051. 1052. tomo tertio.
Romani ægrè civitate communicabant. pag. 1062. 1063. numer. 146. tomo tertio.
Romæ domicilium non faciebat civem, quamvis faceret in aliis Provinciis. *ibidem.*

Romorantin.

Couſtumes locales de la Chaſtellenie de Romorantin. pag. 737. tome ſecond.

Roolle.

D'expedier par Rolle les procez par écrit qui ſeront pourſuivis. pag. 785. col. 1. tome ſecond.

Rotatus.

Rotati Canoniſtæ quinam dicti. pag. 175. tomo ſecundo.

Roturier.

Roturiers & non nobles peuvent tenir fiefs. pag. 696. tome ſecond.

Roy.

Des droits appartenans au Roy, que l'on ne doit recevoir. pag. 663. col. 2. tome ſecond.
Le Roy n'eſt un bras ſeculier, mais Chef de toute la juſtice. pag. 1045. num. 167. tome ſecond.
Le Roy n'a moindre puiſſance en ſon Royaume que l'Empereur en

l'Empire. pag. 1046. *colomne* 2. *nomb.* 174. *tome ſecond.*

Ruſticus.

Ruſticorum diviſione nihil inæqualius. pagin. 176. 177. tomo ſecundo.

Ruſticis & aliis non ſubvenitur per reſtitutionem in integrum, in caſibus expreſſis in jure. pagin. 578. col. 1. tomo tertio.

S

Sacerdos.

V. Epiſcop.

Sacramentum.

Sacramenta ſuperiora ſunt omnibus humanis, & formis, & rebus, & verbis. pag. 65. col. 2. num. 46. tomo tertio.

Sacrilegus.

Politici Magiſtratus puniunt ſacrilegos quos exactores illicitos vocant. pag. 562. col. 1. tomo tertio.

Saint-Agnan.

Couſtumes locales de la Baronnie de Saint-Agnan. pag. 737. *tome ſecond.*

Saint Forgeau.

Couſtumes anciennes de Saint Forgeau païs de Puiſaye. pag. 719. *tome ſecond.*

Saint-Omer.

Les couſtumes particulieres du Baillage de Saint-Omer. pag. 710. *tome ſecond.*

Saint Quentin.

Couſtumes des villes Preveſté & reſſort de Saint-Quentin. pag. 707. *col.* 1. *tome ſecond.*

Saiſine,

Et deſſaiſine. pag. 701. *col.* 1 *tome ſecond.*

Saiſir.

Qu'il ne ſera requis faire appretier moiſſons, avant que ſaiſir & crier. pag. 777. *col.* 2. *tome ſecond.*

Sal.

De officio viſitatorum gabellarum ſalis. pag. 504. tomo ſecundo.

Ad quem ſpectet collatio officii menſuratii ſalis. pag. 613. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Gabella ſalis novum inventum, & nova ſervitus novorum Fiſcalium. *ibidem.* tomo ſecundo.

Sal olim æque liberum ac pluvia. col. 2.

Salinæ jure quoque civili, ſunt publici juris. *ibidem.*

Sales duo in judicibus requiſiti, ſcientia, & conſcientia. pag. 193. col. 2. num. 535. tomo tertio.

Salicus.

Salica lex quando & à quibus lata ſit. pag. 549. 550. tomo ſecundo.

Verba legis ſalicæ. *ibidem.* tomo ſecundo.

Terra ſalica quænam dicatur. *ibidem.* tomo ſecundo.

Legis ſalicæ antiquitas. pag. 1056. col. 1. tomo ſecundo.

Hæc feminas & fœminarum filios à regno excludit. *ibidem.*

Alioquin Anglus regnum Francorum obtinuiſſet. *ibidem.* num. 79.

Sed Philippo Valeſio ceſſit. *ibidem.* 30.

Legis ſalicæ origo. pag. 1056. col. 2. tomo ſecundo.

Salomon.

Pour le peché de Salomon, ſon Royaume fut apres ſa mort diviſé & neuf tribus entieres baillées à Jeroboam. pag. 1037. *col.* 2. *num.* 84. *tome ſecond.*

Salvagardia

A quonam concedatur. pag. 471. tomo ſecundo.

An conſueverit omnibus petentibus concedi. *ibidem.* tomo ſecundo.

Salvam-gardiam non infringit qui utitur jure ſuo. pagin. 597. col. 1. tomo ſecundo.

Arreſti forma quando illud fertur inter non ſubditos Regis ſuper infractione Salvæ-gardiæ, quæ non fuit probata. pag. 647. tomo ſecundo.

Salvus-conductus.

De Salvo-conductu Curiæ. pag. 584. col. 1. tomo ſecundo.

Quomodo ſint Salvi-conductus tenendi. pag. 591. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Salut.

Quod nemo præſumatur immemor ſuæ ſalutis. pag. 571. col. 1. tomo ſecundo.

Samaria

Tributaria. pag. 1055. col. 1. num. 60. tomo ſecundo.

Samarie

Province Tributaire. pag. 1036. *col.* 1. *num.* 63. *tome ſecond.*

Sapientia.

Civilis ſapientia noſtra graviſſima & altiſſima res. pag. 1. col. 1. tomo ſecundo.

Non tam facilis aut parabilis. *ibidem.*

Sathana.

Et mammonæ mancipia. pag. 6. col. 2. tomo ſecundo.

Satiſdare.

Solvere plus eſt quàm ſatiſdare etiam in conditionibus. p. 275. col. 2. num. 542. tomo tertio.

Nemo idoneè ſatiſdare volens, debet occaſione delicti vel criminis detineri perſonaliter, niſi criminis hoc requirat enormitas. pag. 525.

Satiſdatio

De utendo & fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti. pag. 346. 347. num. 11. tomo tertio.

Satiſdatio non poteſt remitti, nec in heredem revolvi, in uſufructu pecuniæ. *ibidem*, num. 12. tomo tertio.

Satiſdatio non eſt de ſubſtantia legati uſus fructus, niſi in pecunia. pag. 347. col. 1. num. 14. tomo tertio.

Satiſdandi legatum dividuum. p. 346. 347. n. 16. tomo tertio.

Saül

Vouloit eſtre excuſé devant le peuple; & il fut rejetté. pag. 1007. *col.* 2. *nomb.* 80. *tome ſecond.*

Saxonia.

Dux Saxoniæ ob libertatem Germaniæ & religionem capturatus. pag. 863. 864. tomo ſecundo.

Scævola.

Mors Scævolæ qualis. pagin. 117. col. 2. num. 293. tomo ſecundo.

Scandalum

Activum & paſſivum. pagin. 935. col. 2. num. 13. tomo ſecundo.

Scedules.

Que l'on n'eſt tenu de connoiſtre ou nier ſcedules, ſinon qu'elles ſoient obligatoires. pag. 675. *tome ſecond.*

Scedule.

De quand une ſcedule deniée aura hypoteque. pag. 781. *col.* 1. *tome ſecond.*

Scholaris.

Privilegia ſcholarium competunt etiam ſcholaribus civilibus & indigenis. pag. 75. col. 1. num. 27. tomo tertio.

Scholarité.

Qu'un jeune enfant joüit des privileges de ſcholarité. pag. 685. *col.* 2. *tome ſecond.*

Scholiographus

Græcus quis & quo tempore ſcripſerit. pag. 18. col. 2. numer. 49. tomo ſecundo.

Scientia

Et conſcientia ſales duo in judicibus requiſiti. pagin. 193. col. 1. num. 535. tomo tertio.

Scipio.

Scipio Africanus ante ætatem, Ædilis, Conſulque factus eſt. pag. 1054. col. 1. num. 99. tomo tertio.

Secundo-genitus.

Omnes dicuntur ſecundo-geniti reſpectu primi. pag. 817. col. 2 num. 16. tomo ſecundo.

Securitas.

Infractio ſecuritatis regiæ non eſt qualitas, ſed delictum. pag. 617. tomo ſecundo.

Scot

Pourquoy ainſi nommé. pag. 345. *tome ſecond.*

Scotinus

Quis appellatus inter Juriſconſultos principes & quod interpretur hoc vocabulum. pag 7. col. 2. tomo ſecundo.

Scribere.

An paria ſint totum ſcribere & ſubſcribere. pagina 902. col. 1 num. 10. tomo ſecundo.

Communis modus ſcribendi & loquendi attenditur. pagin. 933. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Scriptor.

Greges ſcriptorum ſub Graphariis. pag. 502. tomo ſecundo.
Recentiorum ſcriptorum niſus irriti. pag. 419. col. 2. num. 39. tomo tertio.

Scriptura.

Sacræ Scripturæ notitia Juriſconſulto neceſſaria. pag. 30. col. 1. num. 70. tomo ſecundo.
Locum unum Sacræ Scripturæ per plura ejuſdem ſcripturæ loca interpretari quàm tutum. pag. 34. col. 2. tomo ſecundo.
Scripturis concordatis, dies ad producendum datur. pag. 475. tomo ſecundo.
An non tradens ſcripturas per annum, quamvis ſe præſentans aliquid amittat. pag. 610. col. 1. tomo ſecundo.
Solius Scripturæ Sacræ exempla non ſunt trahenda in conſequentiam & argumentum. pag 936. col. 2. num. 22. tomo ſecundo.
Scriptura privata & domeſtica vox mortua. pag. 634. col. 1. tomo tertio.
Triplex ſcriptura, Apocha, Antapocha, cautio. *ibidem.*
Scripturæ privatæ adminicula. pag. 634. col. 2. tomo tertio.
Scriptura Sacra debet ſecundùm communem modum loquendi, & non ſecundùm argutias logices intelligi. pagin. 64. col. 2. num. 37. tomo tertio.
Scripturarum privatarum materiæ concluſio. pagin. 635. col. 1. tomo tertio.
Quando credatur Scripturæ. pag. 635. col. 2. tomo tertio.
Honeſtæ perſonæ ſcriptura. pag. 635. 636.
Schedæ nihil probant; nec pro ſe, nec contra ſe, niſi reſpondeant ad aliud ſcriptum. *ibidem.*

Sells.

Vincula bina quibus pedes & manus includi ſolent. pagin. 714. col. 2. tomo ſecundo.

Secularis.

An judex ſecularis cogi poſſit Eccleſiaſticum ſuum proceſſum edere. pag. 659. col. 1. tomo ſecundo.
Judices ſeculares quandonam agnoſcant de materiis beneficialibus. pag. 672. 673. tomo ſecundo.

Seel.

Que le ſeel de l'Archeveſque de Bourges fait foy. page 668. *col.* 2. *tome ſecond.*
Que le Roy ne peut uſer de ſeel Royal en la terre d'un Haut juſticier, ſinon en defaut dudit juſticier. pag. 666. *col.* 2. 667. *col.* 1. *tome ſecond.*
De l'execution des lettres obligatoires ſous ſeaux royaux. pag. 775. *col.* 1.
De l'execution de lettres obligatoires ſoubs ſceaux authentiques. là meſme. *col.* 2. *tome ſecond.*

Seigneurs.

Des droits des Seigneurs feodaux contre leurs vaſſaux. pag. 702. 703. *tome ſecond.*
Des droits des Seigneurs fonciers viſcomtiers &c. tome ſecond. là meſme.

Semper.

Verbum, *ſemper* præteritum, præſens & futurum continet. pag. 822. col 1. & 2. tomo ſecundo.

Semiplenus.

Species ſemiplenæ probationis. pag. 636. col. 1. tomo tertio.

Semis

Quid ſit propriè. pag. 19. & 20. tomo ſecundo.

Semiunciatis

Quota pars centeſimæ. pag. 20. tomo ſecundo.

Sempronius

Aſellus Prætor. quare in foro à Romanis occiſus. pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.

Senator.

Integritas & authoritas Senatoribus ſemper in omni republica bene inſtituta peculiares. pag. 1.
De Senatu cautum per hæc verba *ejus decreta rata ſunto. Is ordo vitio vacato. Cæteris ſpecimen ſunto. ibidem.*
Quando cœperit eorum decus imminui, & quomodo. *ibidem.*
Poſt Antiochum victum qui ſummos Magiſtratus, gerebant cœperunt vocari Senatores. pag. 1045. 1046. tomo tertio.

Senatorius.

Ordo Senatorius non erat in mera poteſtate populi, nec illum plebs ambivit. pag. 1041. num. 35. tomo tertio.
Senatores non officium, ſed dignitatem in liberos tranſmittebant. pag. 1042. col. 1. num. 42.

Senatus.

Prudentia & æquitas Senatûs noſtri quanta. pag. 56. col. 1. num. 141. tomo ſecundo.
Senatus populo miſtus ſpectabat ludos, uſque ad Scipionem Africanum. pag. 1043. num. 47. tomo tertio.
Senatus a Tatio Promuli collega multiplicatus. *ibidem.*
Et à Tarquinio Priſco ad 300. auctus. *ibidem.*
Senatum diminutum ſupplevit Brutus, deindè alii. *ibidem.* & 1044.
Omnes fere Senatores & Patricii à Marii filio cæſi. *ibidem.* num. 52.
Senatus cordi comparatus. pag. 3.
Senatus non erat Magiſtratus, nec reddebat jura. pag. 1035. col. 2. tomo tertio.
Non agebat, nec delegabat quæſtiones criminum; ſed re exigente, authoritatem dabat. *ibidem*, & 1036. col. 1. tomo tertio.
Conſules majores erant Senatûs poteſtate, non authoritate. *ibidem*, num. 5.
Judicia Senatui & Senatoribus ablata. *ibidem*, col. 2. num. 7. tomo tertio.
Senatum diminutum ſupplevit Brutus, deinde alii. pagin. 1043. tomo tertio.
Aliud in Senatu aſſidere, aliud in eo ſententiam dicere. pagin. 1047. col. 2. num. 72. tomo ſecundo.
Tempore Juſtiniani deſiit eſſe Romæ Senatus, totaque vetus politia everſa. *ibidem.*

Seneſchallus.

An & quomodo poſſit partes adjornare ad Parlamentum. pag. 411. tomo ſecundo.
Forma juramenti Seneſchallorum. pag 496. col. 2. tomo ſecundo.

Sens.

Couſtumes du Bailliage de Sens, & anciens reſſorts d'iceluy. pag. 697. *tome ſecond.*

Senſus.

Non rationibus, ſed verberibus erudiendi ſunt dubitantes in ſenſu. pag. 991. col. 1. num. 57. tomo ſecundo.
Senſus verbis & proprio auditu percipi debet. pagin. 71. col. 1. num. 3. tomo tertio.

Senſus communis

Et uſus hominum leges interpretatur. pag. 25. 26. num. 6. tomo tertio.

Sentence.

Proviſion apres trois ſentences. page 681. *col.* 2. *tome ſecond.*
Quelles ſentences de Juges ſubalternes executoires, nonobſtant l'appel. pag. 780. *col.* 1. *tome ſecond.*

Sententia.

Caſus nullitatis ſententiæ propoſiti. pag. 433. tomo ſecundo.
De ſententiis & earumdem executione. pag. 514. tomo ſecundo.
Forma arreſti quando aliquid eſt addendum primæ ſententiæ, declarandum, vel diminuendum. pag. 638. col. 2. tomo ſecundo.
An qui obtinuerit primam ſententiam, & ſuccumbit in cauſa appellationis, debeat condemnari in expenſis factis in cauſa appellationis. pag. 640. col. 2. & 2. tomo ſecundo.
Confirmare ſententiam ex noviter factis & productis infirmare eſt. pag. 941. col. 2. tomo ſecundo.
Refert ſententiam confirmari ex cauſa de novo ortu, vel ex antiqua de novo detecta. pag. 942. tomo ſecundo.
Sententia quomodo non prodeſt, nec nocet iis inter quos lata eſt. pag. 832. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.
An intelligatur tantum ſecundùm limites libelli. pag. 835. col. 1.
Utrùm a ſententia poſſeſſoria appelletur. *ibidem*, tomo ſecundo.
Sententia etiam erronea habet titulum & cauſam uſucapiendi. pag. 858. 859.
Jure publico nititur. tomo ſecundo.

Sententia priori contraria non valet. pag. 867. col. 1. tomo ſecundo.
Verba ſententiæ ſecundùm jus intelliguntur. pagin. 877. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.
Sententia quando ſtricti juris ſit, & an ſemper. pag. 880. col. 1. tomo ſecundo.
Sententia lata contra vaſſallum non præjudicat domino, etiam ſcienti. pag. 880. col. 2. num. 5.
Lata contra Authorem nocet habenti, cauſam ſcienti. pag. 881. col. 1. num. 6.
Sententia poteſt ſtatim exequi contra eum qui emit lite pendente. *ibidem*, tomo ſecundo.
Sententia communis de obligatione miſta defenditur. pag. 79. 80. tomo tertio.
Quomodo ſententia individua, ſi excedit metas poteſtatis, nulla eſt in totum. pag. 57. col. 2. num. 24. tomo tertio.
Executio ſententiæ ex cap. 2. *Evictionis in quos fiat.* pagin. 90. col. 1. num. 514. tomo tertio.
Sententia mittitur executioni in fidejuſſorem de judicato ſolvendo, ſine diſcuſſione. pag. 192. col. 1. num. 527. tomo tertio.
Duo ſales ſententiæ. *ibidem.*
Sententia ſecundùm naturam actionis debet intelligi. pagin. 142. col. 1. num. 189. tomo tertio.
Sententia & obligatio intelliguntur cum effectu propinquo, non de remoto. pag. 242. col. 2. num. 112. tomo tertio.
Verba ſententiæ intelliguntur ſecundùm jus & naturam rei. pag. 240. col. 1. & 2. num. 257. tomo tertio.
Sententia & acta quo ſenſu idem. pag. 595. col. 2. tomo tertio.

Separatus.

Diſpoſitio facta in caſibus ſeparatis, non porrigitur ad eoſdem junctos, contrà omnes. pag. 353. col. 1. & 2. tomo tertio.
Argumentum à ſeparatis non valet. pag. 591. col. 2. tomo tertio.

Septunx

In uſuris quid. pag. 21. tomo ſecundo.

Sepulture.

De faire regiſtre des ſepultures. page 772. tome ſecond.

Sequentia.

Lata pro priore ſubſtituto, an proſit ſequenti. pagin. 833. col. 2. num. 14. tomo ſecundo.
An etiam vià executionis. *ibidem*, tomo ſecundo.

Sequeſter

Quis, & quandonam poneretur, & amoveretur. pag. 422. tomo ſecundo.
Cur vetitum incipere à reali ſequeſtio, ſolo verbali relicto. *ibid.* & ſeqq.

Sequeſtratio

Vera & propria quænam ſit. pag. 476. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
De ſequeſtratione poſſeſſionis & fructuum. pag. 512. tomo ſecundo.
Sequeſtratio ſive ſuppoſitum quo tempore & modo fieri debeat. pag. 552. col. 1. tomo ſecundo.
De prohibita ſequeſtratione pecuniæ. pag. 64. col. 1. tomo tertio.

Sequeſtre

De convenir de Commiſſaires en cas de ſequeſtre, & la poſſeſſion des choſes ſequeſtrées. pag. 78. num. 784. tome ſecond.

Sergent.

Condamnation de Sergens. page 582. col. 1. tome ſecond.
Amende d'avoir arreſté le cheval d'un Sergent. page 664. col. 2. tome ſecond.
Salaires de Sergent Royaux quels. page 798. col. 1. tome ſecond.
Peine à ceux qui en prendront ou payeront davantage. là meſme.

Sermo

Difficile dictu quantopere conciliet animos comitas, affabilitaſque ſermonis. pag. 446. tomo ſecundo.
Aliud ſermonem non eſſe brevem aliud eſſe ſuperfluum pagin. 813. col. 2. num. 24. tomo ſecundo.
Tractus totius ſermonis debet attendi, non ordo, vel apices verborum. pag. 64. col. 2. num. 38. tomo tertio.
Sonus & vox inarticulata non eſt ſermo. pag. 71. col. 1. num. 4 tomo tertio.
Quæſtio de proprietate ſermonis facti eſt, à totius ſermonis ductu pendens. pag. 86. col. 2. num. 67. tomo tertio.

Servient.

Superfluitas ſervientium à quo reſecta. pagin. 496. tomo ſecundo.
Serviens an authoritate propria poſſit parem Franciæ adjornare. 568. col. 2. tomo ſecundo.
Condemnatio ratione injectionis manuum in ſervientem regium. pagin. 582. col. 2. tomo ſecundo.
Quomodo ſervientes debeant obedire ſuis ſuperioribus. pag. 593. col. 1. tomo ſecundo.
Undenam ſervientibus ſolvi debeat. pag. 616. col. 1.

Servilius

Conſul quam & quomodo ſeditionem Romæ repreſſit. pag. 15. col. 1. tomo ſecundo.

Servire

Servientibus & apparitoribus ſuper his quæ faciunt, ut ſervientes, & utentes ſuo officio an debeat credi. pag. 661. col. 1. tomo ſecundo.

Servitude.

Des ſervitudes & rapports de Jurez. pag. 697. col. 1. & 2. tome ſecond.

Servitus.

Non loci, ſed uteri materni ſervitus ſervum facit. pag. 854. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.
Non ſufficit quaſi poſſeſſio, ſed matris profeſſio ad probandam ſervitutem. pag. 854. tomo ſecundo.
Juramentum neceſſarium non defertur pro ſervitute. pag. 854 col. 1. num. 9.
In terris imperii non ſunt ſervitutes perſonarum. pag. 854. col. 1. num. 10.
Reliquiæ antiquæ barbariti, & ſervitutis quæ in Chriſtianiſmo ceſſant. pag. 854. col. 2.
Domicilium conſtituens in loco libero imperii, liber ſit à ſervitute manus mortuæ. pag. 854. 855. tomo ſecundo.
Servitus parentis ante quinque annos defuncti non obeſt filiis in quaſi poſſeſſione libertatis exiſtenti. pagin. 855. col. 1. num. 16. tomo ſecundo.
Obligatio ſervitutis poteſt acquiri per ſingulos, ſed non ſervitus ipſa. pag. 104. col. 1. num. 17. tomo tertio.
An in ſervitute conſtituta, vel conſtituenda ſententia alii proſit vel noceat. pag. 141. col. 1. num. 184. tomo tertio.
Servitus prædialis non acquiritur pluribus ut ſingulis; ſed omnibus ut domino fundi. pag. 140. col. 2. num. 176. tomo tertio.
Obligatio ſervitutis prædialis non poteſt induci, nec tolli pro parte. pag. 148. col. 2. num. 211. tomo tertio.
Fallit reſpectu oneris vel commodi, & æſtimationis. *ibidem.*
Si remittitur uni heredum debenti ſervitutem prædialem ita reducitur obligatio, ac ſi coheredes ſoli promiſiſſent. *ibid.* num. 212.
Unus ex dominis qui ſervitutem ceſſit, non poteſt impedire ſtipulatorem; ſed ſi ſuccedat uni ſociorum, poteſt in totum impedire, & ad æſtimationem cogere. pag. 148. 149. num. 15.
Servitus & ejus quaſi poſſeſſio poteſt acquiri, perdi, retineri pro parte diviſa fundi. pagin. 157. col. 1 numer. 274. tomo tertio.
An valeat ſtipulatio ſervitutis facta per unum ex ſociis, ut omnes tenent, & an convaleſcat per conſenſum ſociorum. pag. 185. col. 1. tomo tertio.
Heres per inventarium tenetur inſolidum ad ſervitutem, ſed non totaliter. pag. 217. col. 2. num. 83. tomo tertio.
Si non poteſt dari major, dabitur minor ſervitus. pag. 217. 218.
Servitutes an ſint in bonis, vel extra bona. *ibidem*, numer. 85. tomo tertio.
Diviſionem recipiunt pro modo fundi oneris, ac commodi, & veniunt etiam per ſe in judicium familiæ erciſcundæ, vel communi dividundo. pag. 218. col. 1. num. 86. tomo tertio.
Servitus debet exequi minore damno fundi ſervientis, & electio loci debitoris eſt. *ibidem*, pag. 218. col. 2. num. 87.
Unus heredum cui obvenit fundus ſerviturus, tenetur & cogi poteſt inſolidùm ſervitutem imponere. pag. 220. col. 2. num. 100. tomo tertio.
Unus dominorum tenetur de facto imponere; & valet, ſi alii annuentur, ratificare. *ibidem*, num. 101.

Collatio ſervitutum, & jurium dominicalium. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ primâ, ducenteſimâ quadrageſimâ ſecundâ. num. 268. tomo tertio.

Jus prærogatum furni, torcularis, molendini non eſt ſervitus dividua; ſed reditus dividuus. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ primâ, ducenteſimâ quadrageſimâ ſecundâ, num. 268. tomo tertio.

Per uſum partis tota ſervitus retinetur. *ibidem*, numer. ducenteſimo ſeptuageſimo.

In ſervitutibus ſi contingat unum heredum committere pœnam pro parte tantùm, an heredes pro partibus ſuis teneantur. pag. 244. col. 1. 289. tomo tertio.

Servitutum prædialium quædam de ſe, quædam ex accidenti dividuæ. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ-quartâ, ducenteſimâ quadrageſimâ-quintâ, tomo tertio.

Quinque ſervitutes, de quibus § *de ruſtic. inſtit. de ſervit.* & omnes ſimiles ſunt dividuæ. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ-quartâ, col. 2. num. ducenteſimo nonageſimo, tomo tertio.

Servitus arenæ fodiendæ dividua. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ quintâ, col. 1. ducenteſimâ nonageſimâ-ſextâ, tomo tertio.

Debens ſervitutem non tenetur facere, ſed pati. *ibidem*.

Servitus non debet abſorbere fundum ſervientem. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ-quintâ, col. 1. num. 297. tomo tertio.

Uſusfructus poteſt eſſe ſervitus prædialis ſemper dividua manens. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ-quintâ, col. 1. numer. 298. tomo tertio.

Servitus cretæ eximendæ, & ſimiles, poteſt acquiri etiam pro parte indiviſa fundi ſervientis, vel dominantis. pagin. 245. num 300. tomo tertio.

Aliud ſimplex jus eximendi cretam, vel lapidem, aliud cum ſervitute itineris. vel machinæ imponendæ. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ-ſextâ, column. 2. numer. 309. tomo tertio.

Reditus cuivis cedi poteſt, ſed non ſervitus prædialis. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ-ſextâ, ducenteſimâ quadrageſimâ ſeptimâ, tomo tertio.

An ſervitutes prædiales poſſint pignorari, vel hypothecari. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ ſeptimâ, col. 1. num. 311. tomo tertio.

Differentia communis inter ſervitutes urbanas & ruſticas reprobata. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ ſeptimâ, col. 1. num. 312. tomo tertio.

Servitutes ruſticæ ac urbanæ an poſſint conſtitui exceptionis ope. pagin. 247. column. 1. numer. 313. tomo tertio.

Omnis ſervitus quatenùs alienari; eatenùs pignorari poteſt. *ibidem*.

Servitus denominatur à loco dominante. pagin. ducenteſimâ quadrageſimâ nonâ. column. 2. numer. 333. tomo tertio.

Sed prædialis conſtitui poteſt domino fundi ſervientis; ſed non tertio hypothecari. pagin. ducenteſimâ quinquageſimâ, column. 1 numer. 335.

Etiam conſenſu ſervientis, ſed eſſet novum diverſum jus, vel facultas. *ibidem*, numer. 336.

Etiamſi non noceretur fundo ſervienti. *ibidem*, numer. 338.

Etiamſi nihil novi fit, nec immittitur in prædium ſerviens. *ibidem*.

Servitute quis uti non poteſt ultrà vel præter formam conſtitutam. pagin. ducenteſimâ, ducenteſimâ quinquageſimâ-primâ, tomo tertio.

Reditus cedi poteſt, non ſervitus; quia eſt activè & paſſivè limitata. pagin. 241. column. 1. numer. 343. tomo tertio.

Aliud fundum ſervitutem habere, aut ſervire pro ſimplici tranſitu aquæ, aliud etiam pro aqua indidem ſumenda. pagin. ducenteſimâ quinquageſimâ-primâ, column. 1. numer. 347. tomo tertio.

Idem de ſervitute itineris limitanda ad modum loci dominannantis, infrà quem etiam Coloni hoſpites commeare poſſunt. pagin. 251. column. 2. numer. 349. tomo tertio.

Servitus paſcendi, vel ad aquam appellendi dividua. pagin. 252. column. 2. numer. trecenteſimo quinquageſimo-ſexto, tomo tertio.

An prædium medium non ſerviens impediat ſervitutem. pagin. 252. column. 2. numer. trecenteſimo quinquageſimo-nono.

An ſtipulatio ſervitutis prorſus annulletur, ſi ante conſtitutam illam ſtipulator alienet fundum, vel partem indiviſam. pagin. 289. col. 1. tomo tertio.

Non poſſe ab uno redimi ſervitutem. *ibidem*, column. 2. numer. 10.

In totum vitiari legatum ſervitutis pluribus factum, uno ſolo repudiante. pagin. 289. column. 2. numer. 11.

Singuli heredum, vel ſtipulatorum poſſunt agere ad ſervitutem dandam, non ſibi ſoli, ſed omnibus. pagin. 293. column. 1. numer. 34. tomo tertio.

Sed dominus partis ſtipulatus non poteſt ſic agere. pagin. 293. numer. 35. tomo tertio.

Obligatio perſonalis ſervitutis conſtituendæ tranſit ad heredem particularem ad quem fundus tranſit. *ibidem*.

Servus non acquirit ſervitutem dominis pro rata dominii ſervi; ſed reſpectu fundi dominaturi. *ibidem*, col. 2. numer. 38. tomo tertio.

Servus non quærit domino legatum ſervitutis prædialis, niſi legetur contemplatione dominii, vel fundi. *ibidem*.

Actio ad ſervitutem an cedi poſſit. pagin. 294. col. 2. num. 48. tomo tertio.

Poteſt cedi indiſtinctè ita, ne fiat durior conditio obligationis. pagin. 295. column. 1. numer. 48. tomo tertio.

Servitus prædialis, etiamſi pluribus inſolidùm debeatur, non tamen multiplicatur. pagin. 295. column. 1. numer. 50. tomo tertio.

Modus utendi ſervitute, liquidandus, ſi petatur. *ibidem*, column. 2. tomo tertio.

Servitus legata licet tranſeat ipſo jure, tamen utilis eſt actio ex teſtamento quæ durat triginta annis. *ibidem*.

Rei heredis, nec dominium, nec ſervitus tranſit ipſo jure. *ibidem*.

Non valet donatio, nec legatum ſervitutis à non habente fundum non habenti. pagin. 295. column. 2. pagin. 266. column. 1. num. 55. tomo tertio.

Dominium rectà tranſit in legatarium, etiam ſervitutis prædialis. pagin. 297. column. 1. & 2. numer. 68. tomo tertio.

Ut in transferendo dominio non ſufficit titulus ſine traditione, vel quaſi in fundis, ità nec in ſervitutibus. *ibidem*, pagin. 268. numer. 72. tomo tertio.

Servitus inter plures, non-niſi ab omnibus, & omnibus ſimul quæritur, quia nequit conſtitui pro parte. pag. 298. 299. numer. 73. tomo tertio.

Non eſt differentia inter feudum & ſervitutem, datâ paritate terminorum. pagin. 179. col. 1. numer. 80. tomo tertio.

An ceſſio ſervitutis facta uni dominorum, tranſeat in heredem. pagin. 301. num. 93. tomo tertio.

Non poteſt ſervitus, niſi tota ſimul ab homine, vel lege imponi; tamen à pluribus diverſo tempore cedi poteſt, vel acquiri, dummodò tempore ultimi actus perſeverent, vel revocentur priores actus. *ibidem*.

Qui non poteſt acquirere jus ſervitutis, non poteſt ejus quaſi-poſſeſſionem acquirere. pagin. 302. column. 1. numer. 95. tomo tertio.

Ceſſio ſervitutis quatenùs mutatione perſonæ renovanda. pagin. trecenteſimâ tertiâ. column. 1. numer. 108. tomo tertio.

Emphiteuta, & ſimiles poſſunt conſtituere ſervitutem pro modo juris ſui. pag. 303. col. 2. num. 111. tomo tertio.

Sed poſſeſſor partis fundi tantùm non poteſt quaſi poſſeſſionem ſervitutis conſtituere in toto, vel in parte, *ibidem*, num. 112.

Ceſſionarius unius dominorum, etiam qui cœpit ſervitute

uti, non agit interdicto poſſeſſorio, nec prohibitorio; ſed merâ perſonali obligatione Idem generaliter, quamdiù conſtat non eſſe creatam ſervitutem. *ibidem*, numer. 113.

Procurator irrevocabilis conſtitui poteſt ad transferendum dominium, vel ſervitutem ſub conditione. pag. 304. col. 1. numer. 119. tomo tertio.

Quid de ſervitute legata tribus dominis, uno repudiante? An rectâ tranſeat; Et an unus poſſit in necem aliorum repudiare. pagin. 304. column. prim. numer. 111. tomo tertio.

Novâ ceſſione ſervitutis opus eſt quando factum, vel quaſi-poſſeſſio permanet. pagin. 310. 311. numer. 168. tomo tertio.

Servitutes non imponuntur, niſi interſit. paginâ trecenteſimâ decimâ ſextâ, column. prim. numero decimo-quinto, tomo tertio.

Servitus conſtituta non debetur perſonæ, ſed fundo. paginâ trecenteſimâ decimâ-octavâ, column. 1. numer. 15. tomo tertio.

Simplex communio non repugnat ſervituti. *ibidem*, col. 2. num. 16. tomo tertio.

Servitutes facilius tolluntur quam conſtruuntur. paginâ trigeſimâ-ſecundâ, columnâ primâ, numer. 24. tomo tertio.

Stant, pereunt, ceſſant. *ibidem*.

Servitus confuſa ex cauſa neceſſaria commutabili dormit; ſed in reſtitutione voluntaria non creatur ſervitus. pag. trecenteſimâ vigeſimâ, trecenteſimâ vigeſimâ-primâ, numer. 27. tomo tertio.

Simplex communicatio non eſt incompatibilis ſervituti. paginâ trecenteſimâ vigeſimâ-primâ, column. 1. numer. 31. tomo tertio.

Servitus tota in toto, ſic hypotheca. paginâ trecenteſimâ vigeſimâ-primâ, trecenteſimâ vigeſimâ-ſecunda, numer. 35. tomo tertio.

Sed hypotheca dividitur. *ibidem*, numero trecenteſimo vigeſimo-ſecundo.

An ſervitus extinguatur in parte pro indiviſo quæſita. *ibidem*, & paginâ trecenteſimâ vigeſimâ-ſecundâ, column. 1. numer. 37.

Etiam in parte pro diviſo quæſita remanet ſervitus. paginâ trecenteſimâ vigeſimâ ſecundâ, column. 1. numer. 40. tomo tertio.

Servitus eſſentialiter & neceſſariò individua eſt, hypotheca etiam ex voluntate. paginâ trecenteſimâ vigeſimâ-tertiâ, tomo tertio.

Socii communi conſenſu ſervitutem remittere poſſunt. pag. trecenteſimâ vigeſimâ-tertiâ, column. 2. numer. 46. tomo tertio.

Facilior remiſſio, quàm impoſitio ſervitutis. pag. trecenteſimâ vigeſimâ-ſecundâ, column. ſecundâ, numer. 50. tomo tertio.

Unus, vel plures domini eorumdem fundorum non poſſunt imponere ſervitutem, ſed bene deſtinationem. *ibidem*, numer. 51.

Rectâ ſervitus tranſit etiam ex fideicommiſſo particulari. pag. trecenteſimâ vigeſimâ octavâ, column. 1. numer. 2. tomo tertio.

An obligatio conſtituendæ ſervitutis ſit dandi & faciendi. pagin. trecenteſimâ vigeſimâ-nonâ, & ſequent. tomo tertio.

Etiam legatarius non poteſt uti ſervitute ante ceſſionem, niſi merè negativâ. pagin. trecenteſimâ trigeſimâ-tertiâ, column. 1. num. 37. tomo tertio.

Servitute non plenè conſtituta, ſupereſt actio perſonalis, durans triginta annis, aliàs non. pag. 333. col. 2. num. 42. tomo tertio.

Quamvis legata ſervitus tranſeat in legatarium, tamen actio ex teſtamento durat triginta annis, & hypothecaria quadraginta annis. pag. eâdem, num. 43.

Et nihilominus ad jus ſervitutis tempore breviori amiſſum competit ignoranti reſtitutio, & minori indiſtinctè. paginâ trecenteſimâ trigeſimâ-quartâ, columg. 1. numer. 44. tomo tertio.

Servitus prædii fundi, non eſt perſonæ. *ibidem*, column. 2. num. 50.

Tempus conſtitutum ſervitutum admittendarum prorogatum eſt. pagin. trecenteſimâ trigeſimâ octavâ, column. 2. paginâ trecenteſimâ trigeſimâ-nonâ.

Servus

Ob necem domini detectam libertate donatus cur dicatur nullius libertus. pagin. 36. 37. numer. 70. col. 1. tomo tertio.

Servus non acquirit ſervitutem dominis pro rata domini ſervi; ſed reſpectu fundi dominaturi. pagin. ducenteſimâ nonageſimâ-nonâ, column. ſecund. numer. 38. tomo tertio.

Nunquam ſervus quærit domino legatum ſervitutis prædialis, niſi legetur contemplatione domini, vel fundi. *ibidem*, numer. 39.

Manumiſſio tollit poſſeſſionem dominii ſervi, & eatenùs abrumpit uſucapionem, ſed non tollit quoad jus patronatûs, & libertinitatem in quibus uſucapio continuatur. paginâ quadringenteſimâ decimâ-quintâ, quadringenteſimâ decimâ ſextâ, num. 8. tomo tertio.

Servus manumiſſus à non domino, utitur acceſſione temporis authoris, ut emptor. pag. quadringenteſimâdecimâ ſextâ. col. 1. & 2. tomo tertio.

De miniſterio ſervorum. pagin. 622. column. 1. tomo tertio.

De ſervitutibus & aqua. pagin. ſexcenteſimâ vigeſimâ-tertiâ, ſexcenteſimâ vigeſimâ quartâ, tomo tertio.

Ne ſervus pro domino conveniatur. pagin. 645. tit. 13. col. 1. & 2. tomo tertio.

An ſervus ex ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur. *ibidem*.

De ſervis fugitivis & libertis, mancipiiſque Civitatum, artificibus, & ad diverſa opera deputatis, & ad rem privatam, vel dominicam pertinentibus. pag. 704. 705. tomo tertio.

De furtis & ſervo corrupto. pagin. 705. col. 1. & 2. titul. 2. tomo tertio.

Seſanne.

Pour la Chaſtellenie de Seſanne. pag. 697. *tome ſecond.*

Severus.

Laus Alexandri Severi. pag. 496. col. 2. num. 58. tomo tertio.

Seſcupla

Uſura de qua re debeat intelligi. pag. 13. col. 1. num. 37. tomo ſecundo.

Sextans

In uſuris quid. pag. 21. tomo ſecundo.

Sicambriens

François, autrefois appellez Sicambriens. pag. 68.

Sicile

Grenier à Bled des Romains. pag. 1033. *col.* 2. *num.* 32. *tome ſecond.*

Les Normans l'ont fondée. là meſme.

Sicilia.

In regno Siciliæ ultrà generalem feudorum conſuetudinem eſt una ſpecialis conſuetudo ſuccedendi more Francorum. pag. 951. col. 1, & 2.

Regnum Siciliæ quale. pag. 1053. col. 1. num. 32. tomo ſecundo.

Orientis Imperatori datum, & pòſt ereptum. *ibidem*, num. 33.

Ad Romanos pervenit. *ibidem*, num. 34.

Francorum Conſuetudines in Siciliam illatæ. *ibidem*.

Siclus,

Antiquum vocabulum, & numiſma Hebraicum. pagin. 321. tomo ſecundo.

Sicli διαλογία. *ibidem*.

Sigillatus.

Via ſigillata quæ. pag. 10. col. 2. num. tomo tertio.

Sigillum.

Virtus ſigilli adficit coheredes. pag. 261. col. 2. num. 428. tomo ſecundo.

Quonam tempore quartum de ſigillis à Regibus fieri cœptum. pag. 495. tomo ſecundo.
An coràm Requæſtarum dominis adjornatus ad ſigillum ſui prædeceſſoris cognoſcendum reſpondere teneatur. pagin. 557. tomo ſecundo.
An quis recognoſcere debeat ſigillum Prædeceſſoris ſui. pagin. 600 col. 1. tomo ſecundo.
Quodnam ſit ſigillum authenticum. pag. 634. col. 2. tomo tertio.
Jus ſigillandi. *ibidem.*
Ordinatio Curiæ quòd ſigillum Cancellariæ non transferatur à loco, ubi ſedet Curia. pag. 656. col. 1. tomo ſecundo.

Signum

Magiſtratuum ſigna falſificans laqueo in furcis ſtrangulatus. pagin. 622. col. 2. tomo ſecundo.

Siliqua.

Quid ſit ſiliqua & ceratium menſtruum. pag. 27. col. 1. pag. 28. col. 2. tomo ſecundo.

Similis.

Quomodo ſimile legis præſtat ſimili conſuetudinis. pag. 843. col. 1. tomo ſecundo.

Similitudo.

Sufficit ſimilitudo ejus reſpectu de quo agitur. pag. 485. col. 1. num. 4. tomo tertio.

Simonia

Frequentiſſima, quæ & quomodo ex illa evadant. pag. 671. tomo ſecundo.
Quis primus obtinuit ut Curia ſecularis de crimine ſimoniæ ad finem poſſeſſorii recognoſceret. pag. eadem, col. 2. tomo ſecundo.

Simplex.

Appellatione ſimplicis an veniant qualificatum. pag. 851. col. num. 18 tomo ſecundo.
Caſus duplex eſt in duobus ſimplicibus per ſe ſtantibus, miſtus verò de pluribus unitis conſtatis & confuſis. pag. 38. col. 1. num. 1. tomo tertio.
Judicia duplicia altero tantùm defendente ſuper ſimplicia. *ibid.* col. 1 num. 38. tomo tertio.
Sub uno ſimplici non comprehenditur duplum. *ibidem*, numer. 39.
Fallit primo ubi ſingularitas reſolvitur in pluralitatem. *ibidem.* num. 40.
Fallit ſecundò, addito diſtributivo. *ibidem*, 41.
Fallit tertiò, quando verba & mens congruunt pluribus, *ibidem*, num. 42.
Fallit quartò, quando ex mente & verbis fit extenſio ad plura. *ibidem.*
Sub ſimplicibus miſtum includitur in ſermone doctrinali, niſi de miſto ſpecialis doctrina ſit. pag. 77. col. num. 46. tomo tertio.
Regulariter ſub ſimplicibus non ineſt miſtum niſi eadem, vel major ſit ratio, rejectis aliorum fallentiis & diſtinctionibus. *ibidem.*

Simplus.

Quodnam ſit ſimplum cujus duplum non debet excedi. pagin. 445. col. 1. & 2. tomo tertio.
Pretium eſt ſimplum; etiamſi ſit læſio ultrà dimidiam; ſimplum non recipit augmentum, nec diminutionem. pag. 446. col. 2. num. 71. tomo tertio.
Si diſtributo pretio, plures fundi vænierint, plura ſunt ſimpla. pag. 458. 459.
Inquilinus etiamſi ultimo anno turbatur, ſimplum eſt totius mercedis. pagin. 462. column. 1. & 2. numer. 134. tomo tertio.
An ſub ſimplicibus contineatur miſtum quæſtio triplex. pagin. 80. col. 1. num. 9 tomo tertio.
Potior eſt regula affirmativa quod ſub ſimplici contineatur miſtum, vel qualificatum. *ibidem*, num. 10
Si eſt propriè de genere ſimplicis, ſecùs ſi ſecundùm quid. *ibidem*, num. 11.

Simulatio.

Differentia ſimulationis & fraudis. pag. 168. col. tomo ſecundo.
Ad probandam ſimulationem & fictionem contrà formulam contractûs inter ipſos contrahentes non ſufficiunt conjecturæ, niſi quando tertius læderetur. pag. 900. col. 1. num. 21. tomo ſecundo.
Plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur. pag. 899. col. 2. num 18. tomo ſecundo.
Simulatio Pauli qualis juxtà Molin. pag. 934. col. 1. tomo ſecundo.
Regnum Dei non indiget mendaciis & ſimulationibus hominum. *ibidem.*

Singulariter

Vulgata ſubauditio, verb. *ſingulariter* rejecta. pagin. 432. 433. num. 18. tomo tertio.

Situation

De ne recevoir aucuns contracts ſans declarer ſituations, teneures, & charges des choſes. pag. 797. col. 1. tome ſecond.
Deffenſe de ſe méprendre, en declarant leſdites ſituations teneures & charges. la meſme, *col. 2.*

Sixtus IV.

E Medico Papa factus. pag. 653. col. 1. tomo ſecundo.

Societas.

Differunt ſocietas, mercatura, fœnus. pagin. 217. col. 1. tomo ſecundo.
Societas legitima quænam ſit. *ibidem*, tomo ſecundo.
Societas transfert poſſeſſionem, & habenda eſt ratio ejus qui plus laboravit. pag. 916. col. 1. num. 19. tomo ſecundo.
Societas ſemel contracta complectitur bona ubique ſita. pag. 964. col 1. num. 1. tomo ſecundo.
Non in vim conſuetudinis localis: ſed in vim taciti pacti quod ineſt. pag. eadem, num. 3. col. 1.
Factis reciprocis ſocietas contrahitur. 966.

Socius

Poteſt ſtipulari ſociis, vel rei communi. pag. 291. col. 1. n. 23.
Unus ſociorum redhibitionem recipere tenetur Judicis officio, non jure actionis. pag. 238. tomo tertio.
Promiſſor vix an poſſit cogi à ſocio redimere. pag. 294. col. 2. num. 44. tomo tertio.
Socius non poteſt faciem reimutare, invito ſocio, non ad uſum deſtinatum. pag. 246. col. 1. num. 306. tomo tertio.
Socii communi conſenſu ſervitutem remittere poſſunt. pagin. 323. num. 46. tomo tertio.
Socius plurium correorum debitor dicitur communis, etiamſi non ſint ſocii contrà gloſſ. & Doctores. pagin. 397. col. 2. num. 18 tomo tertio.
Unus ſociorum poteſt altero uti ad uſum deſtinatum. pag. 398. col. 2. num 25. tomo tertio. V. *Ceſſio.*
Pro ſocio. pag. 669. tit. 37. tomo tertio.

Solemnis.

Non poſſunt omitti ſolemnia legalia contrà Canones. pagin. 569. col. 2. tomo tertio.
Solemnitates juris civilis ſunt ex cauſis juſtiſſimis & experimentis rerum comprobatis factæ. *ibidem.*

Solemnitas.

Omiſſio conſuetæ ſolemnitatis reddit actum nullum. pagin. 901. col. 2 num. 4. tomo ſecundo.
Defectus ſolemnitatis ex intervallo requiſitæ non vitiat actum. pag. 920. col. 1. num. 17. tomo ſecundo.
Solemnitas quando dicatur de forma. pag. 64. col. 2. 65. col. 1. num. 40. tomo tertio.
Solemnitas remiſſa in codicillis, eſt etiam remiſſa in donando cauſâ mortis. pagin. 75. col. 1. numer. 26. tomo tertio.
In minimo non obſervatur perfecta ſolemnitas. pag. 573. col. 1. tomo tertio.
Secùs in exceſſu. *ibidem.*

Solidus

Vox, an Latina, & in quo ſignificatu. pagin. 661. tomo ſecundo.

Sollicitudo

Quæ, & qualis exigatur à creditore. pagin. 212. col. 2. 213. col. 1. tomo ſecundo.

Solon

Quo tempore Athenis caverit ne corpora pro debitis pignori darentur. pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.

Solon Legiſlateur d'Athenes quel. pag. 337. tome ſecond.

Solvere.

Pars rei ſoluta non cenſetur à ſolvente, nec à recipiente electa. pag. 104. 105. num. 11. tomo tertio.

Non ſufficit cui totum ſolvere quod debet, niſi ſolvat qualiter debet. pag. 103. col. 1. num. 12.

Solvere plus eſt quàm ſatiſdare etiam in conditionibus. pagin. 275. col. 2. num. 542. tomo tertio.

Solvens videtur tantùm nomine ſuo ſolvere. pagin. 389. col. 1. num. 8. tomo tertio.

Quo quis officio cogitur ſolvere, eodem cogit eum pro quo ſolvit. pag. 393. col. 2. num. 38. tomo tertio.

Solutio.

Solutiones divinatoriæ reprobantur. pag. 8. col. 2.

Faciendæ ſolutionis attenditur domicilium, ſed quodnam. pag. 54. & 55. num. 137. tomo ſecundo.

Solutio aut liberatio quandonam dici poſſit. pag. 132. 133. tomo ſecundo.

Pœna non facit præcedentem obligationem, nec ſolutionem quidem individuam. pagin. 117. col. 2. numer. 8. tomo tertio.

Particularis ſolutio fit arbitrio Judicis. *ibidem.*

Triplex error in ſolutionis individuitate, quæ æquè locum habet in obligationibus ſubordinatis, vel ſubſidiariis. pagin. 154. col. 1. num. 253. tomo tertio.

Solutio partis integralis irrevocabilis non parit liberationem in illa parte. pag. 154. col. 2. num. 255. tomo tertio.

Solutio nulla vere individua, niſi quæ ab obligatione individuâ pendet. *ibidem.*

Solutio non prodeſt neganti, vel recuſanti, quando fit per conſortem. pag 276. col. 1. num. 556. tomo tertio.

Sed neganti non prodeſt ſolutio per dominum facta, etiam à domino recepta, niſi habentibus juſtum intereſſe. pag. 277. col. 2. num. 556. tomo tertio.

Solutio particularis etiam in ſummis non admittitur, niſi poſt obligationem diviſam. pag. 208. col. 1. num. 10. tomo ſecundo.

Incongruitas ſolutionis verſatur propriè, & præcipuè circà particularem non difformem ſolutionem. pagin. 210. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Aliud ſolutio quantitatis, quæ in partes; aliud remiſſio: aliud reſtitutio inſtrumenti, quæ facultatem habentes inſolidùm obligat. pag. 238. col. 2. num. 244. tomo tertio.

Sonus.

Ut aliud notæ, aliud littera: aliud ſoni, aliud ſermones. pag. 71. num. 6. tomo tertio.

Sophiſtria

Quàm diù regnavit. pag. 329. col. 2. num. 11. tomo tertio.

Sophiſtica

Sophiſtica rejicienda. pag. 157. tomo ſecundo, num. 277. tomo tertio.

Sophiſticatio.

Clara res non fit dubia ſophiſticatione frivolâ. pag. 877. col. 1. num. 8 tomo ſecundo.

Sophiſticus.

Vulgus ſophiſticam ſimplici veritati præfert. pag. 48. 49. num. 47. tomo tertio.

Soror.

An ſororibus competat querela inofficioſi. pagin. 867. col. 1. num. 18. tomo ſecundo.

An ſorori debeatur legitima, aut competat querela inofficioſi. pag. 877. col. 2. num. 16. tomo ſecundo.

Sors

Cui pereat, & cui non pereat. pag. 8. col. 2. tomo ſecundo.

Ad hoc ut liceat aliquid exigere, vel ſtipulari ſuprà ſortem, quid ſit neceſſarium. pag. 10. col. 1. tomo ſecundo.

Evaneſcente uſurarum promiſſione, ſalva interim manet ſortis obligatio & hypotheca. pag. 70. col. 1. num. 184. tomo ſecundo.

Tribus modis poteſt pœna dationi ſortis apponi. pag. 109. col. 2. num. 63. tomo tertio.

Quâ ratione ſortis diminutio uſuræ quantitatem imminuat. 188.

Quid propriè ſors. *ibidem*, tomo ſecundo.

Num fructus pignoris debeant in ſortem imputari. *ibidem*, col. 1. tomo ſecundo.

Sortis diminutio uſuræ quantitatem imminuit. pag. 187. 188.

Sors quid. *ibidem.* tomo ſecundo,

Sors an licita. pag. 50. col. 1. num. 59. tomo tertio.

Sortilege.

Le crime de ſortilege appartient à l'Eveſque. pag. 667. tome ſecond.

Sortilegus.

Quis Sortilegorum & Divinatorum habeat cognitionem. pagin. 600. col. 2. tomo ſecundo.

Specialitas

In dubio non præſumitur. pag. 20. col 1. numer. 28. tomo tertio.

Specierum reditus. pag. 4. num. 115. 85. tomo ſecundo.

Species

Quæ quid ponit ultrà genus, quando veniat appellatione generis. pag. 74. col. 1. num 20. tomo tertio.

Specialis diſpoſitio excipitur à genere homogeneo. pag. 74. col. 1. & 2. tomo tertio.

Speciei nuda traditio. pag. 167. col. 1. num. 346. tomo tertio.

Spirenſis

Camera quæ, & ab illius judicio an ſupplicare liceat. pag. 834. 835. tomo ſecundo.

Curia ſpiritualis non poteſt ponere ad nihilum citationem temporalem. pag. 601. tomo ſecundo.

Spirituel.

Cour ſpirituelle ne peut connoiſtre d'action reelle. pag. 561. col. 2. tome ſecond.

S. Spiritus

Leges iniquæ maledicuntur à Spiritu-ſancto. pag. 216. tomo ſecundo.

Spoliatio.

Exceptio ſpoliationis, quæ, & an ſit admittenda. pag. 465. col. 2. tomo ſecundo.

Spoliatus.

De reſtitutione ſpoliatorum. pag. 512. tomo ſecundo.

Spondens

Tamquam artifex tenetur de omni artis culpa. pag. 484. col. 1. num. 184. tomo tertio.

Sponſalis.

De ſponſalibus & arrhis ſponſalitiis & proxeneticis. pag. 692. 693. tomo tertio.

Sponſalitius.

Sponſalitia largitas. pag. 501. col. 2. num. 8. tomo tertio.

Sponſalitia largitas eget inſinuatione. pag. 503. col. 2. num 23. tomo tertio.

Non decipiuntur qui ſciunt ſponſalitiis rebus ineſſe conditionem indiſſolubilem. *ibidem.*

Si Rector Provinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitias dederint arrhas. pag. 694. tit. 2. tomo tertio.

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & de ſponſalitiis. pag. 695. tit. 13.

Sponſalitia largitas impropriè pro donatione, propter nuptias poſita. *ibidem*, col. 2. & 625.

Stabularius

An teneatur de vitio ædificii. pag. 484. 485. num. 188. tomo tertio.

Stampa.

Quonam jure Stampæ regantur. pag. 439 tomo ſecundo.

Status

Litteræ an impediant inquæſtam fieri, & repriſiam arrhamentorum. pag. 193. col. 2. tomo ſecundo.

An litteræ ſtatûs extendantur ad Regem. pagin. 576. tomo ſecundo.

De litteris ſtatûs. pag. 596. col. 2. tomo ſecundo.

Cauſa ſtatûs cur ſuperſedeat, quouſque reus habeat viginti annos. pag. 619. col. 2. tomo ſecundo.

Cauſa ſtatûs in cujus domicilio agi debeat. pagin. 855. col. 2. num. 23. tomo ſecundo.

Statutum.

Statuta & Conſtitutiones regiæ debent ab ipſo Rege defendi. p. 674. col. 2. tomo ſecundo.

Statutum corruptorium juris communis non ligat ſubditum pro bonis alibi ſitis. pag. 904. col. 1. tomo ſecundo.

Non ſolùm verbis, ſed etiam menti ſtatus ſatisfaciendum eſt. *ibidem.*

Statutum loquitur de his quæ concernunt nudam ordinationem vel ſolemnitatem actus. pag. 557. col, 1. tomo tertio.

Et ſemper inſpicitur ſtatutum, vel conſuetudo loci ubi actus celebratur. *ibidem.*

In ſtatutis jure obſervandum an ſint perſonalia, vel realia. pag. 554. tomo tertio.

Stipendium.

Quiſque ſit contentus ſtipendio ſuo quomodo intelligendum. pagin. 566. tomo tertio.

Stipulari.

Tabellio ut ſervus publicus. poteſt alii ſtipulari tam in judicialibus, quam extrajudicialibus. pag. 779. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.

Et eſt vetus practica totius mundi. *ibidem.*

Sed privatus, nomine alterius ſtipulando, nihil agit, niſi ſecuta ratificatione infra tempus quo actus geri poteſt. *ibidem.*

Verba contra ſtipulantem interpretanda ſunt ſive in re tacita, ſive in expreſſa. pag. 889. col. 2. tomo ſecundo.

Stipulatio.

Hodie quibuſcunque verbis fieri poteſt animo ſtipulandi expreſſis. pagin. 7. col. 1.

Stipulationis verb. quid comprehendat. pag. 22. col. 2. tomo ſecundo.

Stipulatio ſecundùm naturam actûs qualis intelligatur. pag. 36. col. 1. tomo ſecundo.

Quomodo interpretari debeant ſtipulationes ſtricti Juris. pag. 95. 96. tomo ſecundo.

Stipulatio an extendatur. pag. 159. col. 1. tomo ſecundo.

Stipulationes non dividuntur. pag. 213. 214. tomo tertio.

Stipulatio ſequitur naturam rei principalis. pagin. 333. col. 1. & 2.

An dos per ſtipulationem debeatur. pag. 9. col. 1. num. 32. tomo tertio.

Cautio ſemper intelligitur per ſtipulationem. pagin. 10. col. 1. num. 37.

Teſtes deponentes de promiſſione inter præſentes an probent ſtipulationem. *ibidem.*

An nuda conventio ſeriò concluſa ſtipulationi æquipolleat. *ibidem.*

Quot erant neceſſitates ſtipulationis. pag. 11. col. 1. num. 44. tomo tertio.

An ſtipulatio ſit proprie contractus, pag. 11. col. 1. & 2. n. 46.

Stipulatio reciproca eſt repromiſſio ſtipulata. *ibidem*, num. 47.

Stipulatio regulatur ſecundùm naturam materiæ ſubjectæ. pag. 12. col. 2. num. 56. tomo tertio.

Permutatio ſtipulatione vallata utrùm revocari poſſit ex capite, cauſæ non ſequutæ. *ibid.*

An ex capite pœnitentiæ. *ibidem.*

Stipulatio non tollit reſolutionem ex capite cauſæ non ſequutæ etiam in contractu nominato. pag. 13. col. 1. & 2.

Ut actus reſcindi poteſt, ita & ſtipulatio ſuper eodem appoſita. pag. 13. col. 2. num. 64.

Niſi quando propter nuditatem locus eſt pœnitentiæ. *ibidem* num. 67.

Stipulatio ut juramentum recipit omnes conditiones rei ſubjectæ. pag. 13. col. num. 68. tomo tertio.

Nec dicitur contractus ſeparatus. pagin. 14. col. 1. numer. 69. tomo tertio.

Stipulatio ſtricti juris eſt. pag. 14. col. 1. num. 70. tomo tertio

Stipulatio generaliter interpoſita totam naturam actûs ambit. *ibidem*, num. 74.

Stipulatio conventionalis intelligitur ſecundùm formam; ſententia verò refertur ad libellum, & ſtipulatio judicatum ſolvi ad ſententiam. pag. 14. 15. num. 77.

Quid de ſtipulatione interpoſita ſuper contractu innominato. pag. 15. col. 2. num. 82.

Conſenſus non eſt materia, ſed de forma ſtipulationis. pag. 72. col. 1. num. 92.

Præpoſteratio ſtipulationem vitiat. pag. 18. col. 1. num. 1.

Stipulatio probatur per epiſtolam inter abſentes. pag. 22. col. 1. num. 39.

Caſus ſeptem in quibus ſtipulatio fingitur. pag. 18. col. 2. numnum. 26 tomo tertio.

Stipulatio non fit niſi utroque loquente & intelligente. pag 18. col. 1. num. 1. tomo tertio.

Stipulationis continuitas ſolvi non debet. pag. 25. col. 2. num. 5. tomo tertio.

Stipulationis eſſentia in duobus quæ continua eſſe debent. pag. 25. 26. num. 8.

Stipulatio vitiatur interceptione ipſa negotii. pagin. 26. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Ut ſtipulatio valeat ex intervallo, verba ſunt repetenda, ut & conſenſus in aliis contractibus. pagin. eâdem, num. 17.

Etiam verbo ſtipulationis expreſſo, voluntas non præſumitur limitata. pag. 26. 27.

Imperſonalitas ex parte promiſſionis vitiat conſtitutum, & fortiùs ſtipulationem. pag. 31. col. 1. num. 21. tomo tertio.

Contractus poteſt extendi cum ſtipulatione. *ibidem.*

Stipulatio facta donandi animo non eſt præſumpta; ſed vera donatio, quæ non vitiatur propter defectum formæ. pag. 41. col. 2. num. 109. tomo tertio.

Error Alciati de ſtipulatione ab abſtracto. *ibidem*, num. 111. tomo tertio.

Quandonam ſublatæ formulæ verborum in ſtipulationibus. pagin. 28. col. 9 tomo tertio.

Stipulatio etiam Aquiliana fit quibuſcumque verbis. *ibidem.*

Stipulatio non tam eſt inventa ut ſit contractus per ſe, quàm ut aliis contractus confirmet. pag. 29. col. 2. num. 8. tomo tertio.

Et non ſubſiſtente causâ, non valet. *ibidem.*

Duo in ſtipulatione requiruntur, negotium compactum, & forma verbourm. pag. 30. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Stipulatio non poteſt fieri per A. B. nec per characteres. *ibidem*, col. 1. & 2.

Nec per verba impoſititia, & minùs per ſonum tubæ. *ibidem.*

Nec voce tranſmiſſâ per cerebrum, vel paganum extrinſecem. pag. 30. col. 2. num. 16. tomo tertio.

Stipulatio faciendi, vel miſta, vel onéroſa. pag. 44. 45. tomo tertio.

Complacentia non valet ut ſtipulatio quando ſequitur ex intervallo, niſi repetitis verbis ſtipulationis. pag. 45. col. 1. num. 5. tomo tertio.

Si ſtipulanti in diem promittitur die breviori, non continuò valet ſtipulatio. pag. 45. 46. num. 15. tomo tertio.

Differentiæ inter ſtipulationem alternativam corporum & ſummarum. pag. 49. col. 1. num. 78. tomo tertio.

Differentiæ inter ſtipulationem alternativam corporum & ſummarum reprobantur. pag. 49. col. 2. num. 49. tomo tertio.

Stipulatio alternativa non conditionalis, ſed pura eſt. *ibidem*, num. 50.

Reprobatur differentia communis inter lucrativas & oneroſas ſtipulationes. *ibidem*, num. 55.

Peculiaris forma ſtipulationis quotuplex. pag. 70. col. 1. n. 1. tomo tertio.

Verba ſtipulationis dirigi non nocet Interpreti. pag. 93. col. 2. num. 16. tomo tertio.

Stipulationum prima diviſio reſpicit materiam contentam, ſecunda executionem. pag. 79. col. 1. num. 1. tomo tertio.

Sex diviſiones ſtipulationum. *ibidem*, col. 1. num 2.

Aliud eſt ſtipulationem eſſe miſtam, aliud eſſe duplicem. pag. 82. col. 1. & 2. tomo tertio.

Stipulatio quoad ſui formam & eſſentiam, bene poteſt eſſe duplex, ſed non miſta. *ibidem*, col. 2. num. 31.

Stipulatio quoad cauſam poteſt eſſe multiplex & miſta. pagin. 82. num. 33. tomo tertio.

Idem quoad materiam. *ibidem*, num. 34.

Stipulatio an facti vel juris. pagin. 92. col. 1. num. 13. tomo tertio.

Duæ diviſiones ſtipulationum. *ibidem.*

Stipulatio pœnalis debet intelligi ſecundùm naturam principalis. pag. 107. 108. num. 48. tomo tertio.

Etiam ſtipulationes factorum regulariter tranſeunt ad heredes. pag. 261. col. 1. num. 425. tomo tertio.

Stipulatio prætoria prodeſt conſortibus. pag. 180. 181. tomo tertio.

Quomodo intelligendum omnes prætorias ſtipulationes ejuſdem eſſe interpretationis. pag. 181. col. 1. num. 452. tomo tertio.

Stipulatio affirmativa committitur negativè, & contra. *ibidem*, col. 2.

Stipulationes non dividuntur. pag. 226. col. 2. num. 147. tomo tertio.

Si duo ſtipulentur iter ſub pœna ad fundum pro partibus diviſis communem duæ ſunt ſtipulationes & ſervitutes, ſecùs ſi ad communem pro indiviſo. pag. 243. col. 1. num. 278. tomo tertio.

Et uni prohibito committitur pœna pro ſua parte tantum. *ibidem*, num. 279.

Quàmvis tot ſint ſtipulationes, quot res: tamen reſpectu pœnæ non eſt differentia inter promiſſorem & heredes. *ibidem*, col. 2. num 283. tomo tertio.

Ampliùs non agi quando cum effectu intelligitur. pag. 276. 277. tomo tertio.

Regula; quando pœna committatur in totum vel pro parte fallit in ſtipulatione dividua, vel ſi utitur ad commoditatem. pag. 267. col. 1. tomo tertio.

Ludovicus Bologninus facit ſtipulationem rati nec dividuam nec individuam. pag. 271. col. 1. num. 507. tomo tertio.

An tres tantùm ſtipulationes ſint. *ibidem*.

Stipulatio inter fieri, & per te non fieri quo minùs &c. idem ſunt. pag. 272. 273. num. 312 tomo tertio.

Diverſitas interrogationis & reſponſionis ſtipulationem vitiat. pag. 287. tomo ſecundo.

An ſtipulatio ſervitutis facti per unum ex ſociis valeat, ut omnes teneat, & an convaleſcat per conſenſum ſociorum. pag. 289 col. 1. tomo tertio.

An ſtipulatio ſervitutis prorſus annulletur, ſi ante illam conſtitutam ſtipulator alienet fundum, vel partem indiviſam. *ibidem*, col 1. & 2.

In totum vitiari actum, etiam ſtipulationem & legatum, ſi deveniat ad caſum, à quo incipere non poteſt. *ibidem*.

Sed præſupponitur quòd carens fundo, poteſt promittere viam, vel ſtipulari. *ibidem*, tomo tertio.

Ergo ſi unus ex ſociis ſtipulatur, valet ſtipulatio; quemadmodùm ſi promittatur, valet ſtipulatio; nec pendent quantùm ad ſui eſſentiam & obligationem perſonalem, ſed ſolum quantùm ad executionem. *ibidem*, num. 13.

In ſtipulatione ſervitutis conſtituendæ, non eſt differentia inter habentem, vel non habentem fundum, contra omnes. *ibidem*.

Etiamſi condomini repudiant, valet ſtipulatio. *ibidem*.

Stipulans ad totum fundum communem, cenſetur nomine communi ſtipulari. pag. 290. col. 1. num 19. tomo tertio.

Singuli heredum vel ſtipulatorum poſſunt agere ad ſervitutem dandam, non ſibi ſoli, ſed omnibus. pag. 293. col. 1 num. 34. tomo tertio.

Sed dominus partis ſtipulatus non poteſt ſic agere. *ibidem*, num. 35. tomo tertio.

De ſtipulatione ſervorum. pag. 309. tomo tertio.

Stipulatio non extenditur ultrà quàm vel bis concipi poſſit. pag. 478. col. 1. & 2. num. 204. tomo tertio.

Stipulator.

Reſtrictio ad certum heredem poteſt fieri favore ſtipulatoris vel promiſſoris. pag. 231. col. 2. num. 184. tomo tertio.

Strictum-jus.

Differentia judiciorum bonæ fidei, & ſtricti juris. pag. 480. 481. num. 212. tomo tertio.

Stylus

Curiæ parlamenti qualis eſſet, & quomodo repurgatus. pag. 407. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Compilator illius ſtyli. *ibidem*.

Verba executiva ſtyli nihil addunt. pag. 263. num. 442. col. 1. tomo tertio.

Inſtructiones abbreviatæ ad habendum notitiam ſtyli curiæ Parlamenti. pag. 470. 471. & ſeqq. tomo ſecundo.

Sylus quandonam, ut inutilis deſitus ſit. pagin. 500. col. 2. 501. tomo ſecundo.

Verba ſtyli nihil operantur. pag. 39. col. 1. num. 86. tomo tertio.

Subdelegatus.

Quis & à quo fiat. 469.

Ante præparationem litterarum an Judex per eas delegatus habeat juriſdictionem. pagin. eadem & ſeqq. tomo ſecundo.

Subhaſtatio.

Et decretum adjudicationis adhuc pendens impediunt effectum permutationis. pag. 900. col. 1. & 2. num. 23. tomo ſecundo.

Subhaſtation.

Couſtumes des criées & ſubhaſtations. page 710. tome ſecond.

Subjectum.

Talia ſunt ſubjecta qualia permittunt judicata prædicata. pag. 889. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Subjectus

An poſſit invito domino prorogare. pagin. 562. tomo ſecundo.

Subjecta materia præpollet expreſſioni nominis proprii. pagin. 932. col. 1. num. 9. tomo ſecundo.

Subjecta materia præpollet propriæ verborum ſignificationi. *ibidem*, & 933.

Subjunctivus.

Differentia ſubjunctivi & imperativi modi reprobata. pagin. 136. 137. tomo tertio.

Submiſſio

Executionis teſtamentariæ utrùm excludat ordinarium Judicem. pag. 625. col. 1. tomo ſecundo.

Subrogations

Se doivent demander dans l'an, aliàs *ne ſont à recevoir. page 678. col. 1. tome ſecond.*

Subrogatus.

Subrogatum ſapit naturam ejus in cujus locum ſubrogatur. pag. 907. col. 2. num. 6. tomo tertio.

Nec excuſat generalis ſubſcriptio teſtatoris, & multo minus Notarii. *ibidem*.

Subſcribere.

An paria ſubſcribere aut totum ſcribere. pag. 902. col. 1. num. 10. tomo ſecundo.

Subſcriptio in actu nullo non valet, niſi ad puniendum Notarium. *ibidem*, & col. 2. num. 11.

Subſcriptio.

An excuſet generalis ſubſcriptio teſtatoris, aut Notarii. pagin. 907. col. 1. num. 7. tomo ſecundo.

Subſcribens an cenſeatur ſcripſiſſe in teſtamentis. *ibidem*.

Subſcriptio Notarii minus eſt quàm ſubſcriptio teſtatoris. pag. 908. col. 2. num. 5. col. 2.

Subſidium.

Heres habens majorem non quotæ, ſed bonorum portionem, tenetur in ſubſidium. pag. 127. 128. tomo tertio.

Remotiores ad quos devolvuntur heredia, tenentur in ſubſidium pro rata commodi creditoribus etiam chirographariis niſi negligentes hi fuerint. pag. 128. col. 1. num. 88. tomo tertio.

Unus heredum tenetur in totum, in ſubſidium in debito ad acquiſitionem vel conſervationem contracto. pagin. 128. 129.

Idem in herede qui eſt in culpa vel dolo.

De Regis Franciæ poteſtate ſuper imponendis ſubſidiis. pag. 365. tomo ſecundo.

Prohibita in futurum in regno Franciæ ſubſidia. pag 674. col. 2. tomo ſecundo.

Subſtantia.

Clauſula contra *ſubſtantiam* quandonam faciat tranſire in aliam ſpeciem. pag. 78. col. 2. tomo tertio.

Subſtitutio.

De ſubſtitutionibus & impuberibus. pagin. 731. 732. tomo ſecundo.

Subſtitutio.

Subſtitutiones odioſæ & reſtringendæ. pag. 924. col. 2. num. 8. tomo ſecundo.

Subſtitutio plurium facta pluribus intelligitur diviſim & reſpectivè. *ibidem*, num. 9.

Generalis ſubſtitutio non extenditur ad caſum, in quo ſpecialiter proviſum eſt. *ibidem*, col. 2. num. 10.

Cauſa expreſſa ampliat ſubſtitutionem ad limites cauſæ. *ibidem*.

Subſtitutio acceſſoria intelligitur ſecundùm præcedentem. *ibidem*.

Subſtituti capiunt jus à ſolo teſtatore. pag. 926. col. 2. 927. col. 1. tomo ſecundo.

Subſtitutio recipitur ultrà quartum gradum, in linea directa, quando de expreſſa diſpoſitione conſtat. pag. 954. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Subſtitutio non extenditur de uno caſu in alium. pagin. 954. 955. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.

Niſi ad ſimilem qui ſit de natura ſubſtitutionis. *ibidem*, numer. 3.

Subſtitutio non tranſmittitur. pag. 955. col. 2. num. 13. tomo ſecundo.

Ethnicum eſt nomen ſuum ſubſtitutionibus perpetuare. pag. 955. col. 2. & 956. col. 1. tomo ſecundo.

Subſtitutiones conjunctæ debent pariter determinari. pagin. 956. col. 1. num. 15. tomo ſecundo.

Subſtitutio de liberis liberorum extenditur in infinitum. pag. 957. col. 1. num. 23. tomo ſecundo.

Conditione liberorum ſemel deficiente, perit ſubſtitutio, niſi teſtator ad eventum deficientis poſteritatis reſpexerit. pag. 957. col. 2. num. 27. tomo ſecundo.

Onus nominis deferendi & ſtemmatum facit ſubſtitutionem præſumi ſucceſſivam, non momentaneam. pag. 958. col. 1. num. 34. tomo ſecundo.

Relatio ad maſculos facit locum ſubſtitutioni, etiam ſtantibus fœminis. *ibidem*.

Subſtitutio pupillaris non continet niſi bona paterna, quando teſtator dixit de bonis ſuis tantùm. pag. 971. col. 2. num. 6. tomo ſecundo.

Compendioſa ſubſtitutio non eſt, quando fideicommiſſariam tantum continet; ideò fieri non poteſt in codicillis. *ibidem*, num. 7.

Subſtitutio fideicommiſſaria nullam directam continere poteſt. *ibidem*.

Subſtitutio concepta caſu quo filia naſcitur, non porrigitur ad caſum quo filia non naſcitur. pagin. 972. tomo ſecundo. col. 1. & 2.

Subſtitutio facta pluribus, intelligitur poſtremo, eorum deficiente. pag. 971. col. 1. tomo ſecundo.

Subſtitutio compendioſa comprehendit pupillarem expreſſam & vulgarem tacitam. *ibidem*.

Subſtitutiones odioſæ & reſtringendæ. *ibidem*.

A vulgari ſubſtitutione poteſt incipere teſtamentum. pagin. 986. col. 1. num. 6. tomo ſecundo.

Subſtitutio facta filio impuberi, præſumitur continere tantum bona teſtatoris, niſi quatuor concurrentibus. pag. 38. 39. tomo tertio.

Subſtitutio & inſtitutio vulgaris de uno caſu ad alium, & de certa re ad totum, & de perſona ad perſonam alternatim, vel disjunctim expreſſam extenditur. pag. 373. col. 1. num. 19. tomo tertio.

De ſubſtitutionibus & reſtitutionibus ſub conditione factis. pag. 729. 730. & ſeqq. tit. 25. tomo tertio.

De impuberibus & aliis ſubſtitutis. *ibidem*.

Prior gradus ſubſtitutionis deficiens facit locum ſequenti. pag. 812. col. 2. 813. col. 1. tomo ſecundo.

Subſtitutio unde limitatur. pag. 814. col. 1. num. 27. tomo ſecundo.

Liberi ſemel ſuperſtites faciunt deficere ſubſtitutionem in perpetuum. *ibidem*.

Subſtitutio aliunde fundata non reſtringit ad metas prohibitionis. pag. 823. col. 1.

Subſtitutio gradualis impedit præſcriptionem. *ibidem*, num. 3. tomo ſecundo.

Quid Doctores ſentiant de fiduciaria ſubſtitutione. pag. 829. col. 1. tomo ſecundo.

Subſtitutio reciproca favore deſcendentium facta non continet gravamen, ſed favorem; pag. 831. col. 2. num. 60. tomo ſecundo.

An limitatio quatuor graduum habeat locum in ſubſtitutione graduali. pag. 832. col. 1. num 63. tomo ſecundo.

An jus ſubſtitutionis cedi poſſit. pag. 833. 834. tomo ſecundo.

Verba iſta *quòd rès debeant venire ad proximiores linea*, important ſubſtitutionem realem. pag. 884. col. 1. num. 10. tomo ſecundo.

Qui non eſt conceptus tempore ſubſtitutionis extante, non facit gradum. pagin. 992. col. 1. num. 60. tomo ſecundo.

Subſtitutus.

Poſiti in conditione & gravati videntur ſubſtituti. pag. 829. tomo ſecundo.

Debet eſſe in rerum natura, ſaltem tempore extantis conditionis. pag. 995.

Aliæ ſunt conditiones quæ imponuntur inſtituto, vel ſubſtituto, & aliæ ſub quibus quis inſtituitur, vel ſubſtituitur. pag. 995. col. 2. num. 88. tomo ſecundo.

Poſiti in conditione, non ſunt in diſpoſitione, etiamſi ad plures gradus ſubſtitutionum proceſſum ſit. p. 996. 997. tomo ſecundo.

Suburbium.

An habitantes in ſuburbio contribuere debeant ad reparandum villam, & ad ſolvenda Vadia Capitanei. pag. 621. col. 2. tomo ſecundo.

Succedere.

Pactum ne ſuccedatur cùm ſit univerſale, in totum vitiatur. pag. 848. col. 2. num. 4. tomo ſecundo.

Succeſſio.

Aliud dare in anticipationem ſucceſſionis, aliud jure præcipui, primum non ſecundum confertur. pag. 978. col. 1. num. 2. tomo ſecundo.

Succeſſion.

Si l'inſtitution eſt neceſſaire en ſucceſſion. pag. 694. col. 2.

En collaterale. pag. 695. *tome ſecond.*

Des ſucceſſions des fiefs & autres heritages roturiers. pag. 700. *tome ſecond.*

Couſtumes de ſucceſſion ab inteſtat. *page* 709. *col.* 2. *tome ſecond.*

Succeſſion de pere & de mere ſe diviſe par teſtat, *& non point par lits, combien qu'il y ait en couſtume contraire.* page 750. *col.* 2. *tome ſecond.*

Succeſſor.

An hoc vocabulum comprehendat tantùm heredes. pagin. 422. col. 2. tomo ſecundo.

In beneficio à quo jus conſequatur. pagin. 462. tomo ſecundo.

Suffectus.

Eſt ſubrogatus ad certum tempus. pag. 1053. num. 49. tomo tertio.

Suffragium.

De ſuffragio. pag. 639. tomo tertio.

Summa.

Vera differentia inter alternativas ſummarum & corporum. pagin 48. col. 2. num. 44. tomo tertio.

In alternativa ſummarum debitor ſtatim antequàm ſolvat, eligere poteſt; ſed non in alternativis corporum. *ibidem*, num. 4

Quid, quando major ſumma offertur negativè. pag. 59. col. 1. num. 41. tomo tertio.

Aliud negare majoritatem ſummæ, aliud negare ſummam. pag. 59. col. 1. num. 43. tomo tertio.

Summariè.

Verb. *ſummariè procedat*, in cauſa non ſummaria ex ſui naturâ quomodo accipiendum. pagin. 447. tomo ſecundo.

Summitas.

Seu ſupremus gradus quis. pag. 42. col. 2. tomo ſecundo.

Superlucrum
Quare uſura appelletur. pag. 6. col. 1. tomo ſecundo.
Supellex.
Legatum ſuppellectilis aureæ & argenteæ an includat miſtam. pag. 86. col. 2. num. 68. tomo tertio.
Conſuetudo patris-familiàs attenditur. *ibidem.*
Quid ergo ubi eſt caſus diſparatus. *ibidem.*
Supellex qua ratione reditum recipiat, & ſit loco pretii. pag. 89. col. 1. & 2.
Quid ſi de facto contractus ſit ad rationem duodecimæ totius valoris ſupellectilis. pag. 90. tomo ſecundo.
Superlucrum.
Fur non reddit ſuperlucrum. pag. 261. tomo ſecundo.
Nec uſurarius. *ibidem.*
Supernumerarius.
Quare ſupernumerarii non habent cauſas in requæſtis Palatii, nec ſunt immunes à ſex ſolidis pro ſigillo, traverſis & paſſagiis. pag. 572. col. 1. tomo ſecundo.
Superſtitio
Non modò ſanctis legibus contumelioſa, ſed hominibus infeſta. pag. 34. col. 1. tomo ſecundo.
Superſtitionis natura quæ. pag. 148. 149. tomo ſecundo.
Supervacuè
Citari faciens condemnatur in expenſis. pagin. 610. col. 2. tomo ſecundo.
Supplere
Facultas ſupplendi preti pretium non ſolùm in emptione, ſed etiam in ſimilibus procedit. pag. 66. col. 1. num. 51. tomo tertio.
Emptor qui fuit in dolo, non habet facultatem ſupplendi. pag. 284. col. 2. num. 615. tomo tertio.
Suppletorius.
In criminalibus an poſſit deferri juramentum ſuppletorium. pag. 633. col. 1. tomo tertio.
Ubi juramentum ſuppletorium deferatur. *ibidem.*
Supplicare.
Ut lite pendente, vel poſt provocationem aut definitivam ſententiam, nulli liceat Imperatori ſupplicare. pag. 590. col. 1. tomo tertio.
Supplicatio
Libellus ſupplicationis quotuplex. p. 588. col. 1. tomo tertio.
Supputatio
Legalis uſuræ. pag. 176. 177. tomo ſecundo.
Supputatio duodecimæ. *ibidem*, tomo ſecundo.
Surdaſter
Et mutus non poſſunt mutuo ſigno, vel ſcripto ſupplere. pag. 71. col. 1. & 2. tomo tertio.
Surdus.
De ſurdo & muto. pag. 23. 24. num. 49. tomo tertio.
Nova reſolutio de æquiparatione ſurdi, muti & infantis. pag. 24. col. 2. num. 54. tomo tertio.
Suſpectus.
Clauſulæ inſolitæ reddunt inſtrumentum ſuſpectum. pag. 902. col. 1. num. 16. tomo ſecundo.
Suſpectum eſt teſtamentum coràm exteris teſtibus factum. pag. 903. col. 2. num. 18. tomo ſecundo.
Suitas
Coheres extraneus impedit tranſmiſſionem ſuitatis. pag. 400. col. 2. 401. col. 1. num. 8. tomo tertio.
Suus.
Duplex limitatio ad regulam; *Res ſua nemini ſervit.* pag. 321. col. 1. & 2. num. 32. tomo tertio.
Tenetur quis pati in ſuo quod ſibi non nocet, & alteri prodeſt. pag. 334. col. 2. num. 53. tomo tertio.
Infantes adoptari poſſunt, & pro ſuis habentur. pag. 403. col. 2. num. 31. tomo tertio.
Ubi quis dicit rem eſſe ſuam quæ non eſt. pag. 564. col. 2. tomo tertio.
Sylla
Perpetuum ſe dictatorem fecit, & cum audaciſſimè & crudeliſſimè triennio regnaſſet, ſponte abdicavit, Julium & Octavium ſuperans. pag. 1057. 1058. num. 115. tomo tertio.
Syndicatus
Quale in Gallia officium. pag. 495. tomo ſecundo.
Synodus.
Jus convocandi Synodos, pag. 558. col. tomo tertio.
Syrac.
Filii Syrac liber Eccleſiaſticus, an inter apocrypha reponendus? pag. 34. col. 1. tomo ſecundo.

T.

Tabellio,
UT ſervus publicus poteſt alii ſtipulari, tàm in judicialibus, quàm extrajudicialibus. pagin. 799. 780. col. 1. numer. 9. tomo ſecundo.
Imperitia Tabellionum. pag. 38. col. 2. num. 79. tomo tertio.
Tacere.
Regula: *Qui tacet, non fatetur, nec negat.* p. 967 c. 1 tomo ſecundo.
Fallit in vocato ad conſentiendum, vel diſsentiendum. *ibidem.*
Et invocato ad præſentationem. *ibid.* & col. 2 n. 5. tomo ſecundo.
Et in eo qui ſuos ad hoc acceſſivit. *ibidem*, numer. 4.
Tacitus.
An eadem poſſit eſse vis taciti & expreſſi. pag. 337. n. 1. 839. 840. tomo ſecundo.
Tacitus legum imperitus. p. 14. col. 2. n. 41. tomo ſecundo.
Talliæ.
De officio Receptoris Domanii & Tailliarum illius. pag. 504. tomo ſecundo.
De tailliis, executionibus & excubiis. pag. 521. tomo ſecundo.
Taxatio.
Quotuplex fuerit facta uſurarum taxatio per Juſtinianum. p. 21. Uniformis & quadriformis. tomo ſecundo.
Teinturiers
Et tiſſerans. pag. 665. col. 1. tome ſecond.
Témoins.
Contredits aux depoſitions de témoins, & reſponſes par credit, vel non, *abolis. pag. 77. tome ſecond.*
Temerité.
Dommages & intereſts de temerité & calomnie. pag. 780. col. 1. tome ſecond.
Templum.
Humana corpora in templo ſepelienda. pag. 560. col 2. tomo tertio.
Contrahere in templo. *ibidem.*
An ex juriſdictione Judicis ſecularis pendeant Templa. pagin. 126. 127. tomo ſecundo.
Temporarius.
Certi temporarii reditus defenſi. pag. 180. tomo ſecundo.
Temps
Pour obeir aux Arreſts, & autres tels jugements, liquidez. page 751. col. 2. tome ſecond.
Tempus.
Centum annorum tempus pluſquam immemoriale. pagin. 75. col. 2. num. 192. tomo ſecundo.
An in materia uſuraria locus ſit præſcriptioni temporis. pagin. 75 76. tomo ſecundo.
Probatio temporis meliorem facit debitoris cauſam. p. 187. 188.
Creditoris deteriorem. *ibidem.*
Tempus potiſſima menſura uſuræ. pag. 192. tomo ſecundo.
Spatium temporis idem in quolibet tranſverſali. *ibidem*, tomo ſecundo.
Argumentum de re ad tempus. pag. 258 col 1. tomo ſecundo.
Tempus recipit interpellationem, & longiori brevius ineſt. p. 52. col. 1. num. 79. tomo tertio.
Quando tempus eſt appoſitum gratiâ debitoris, reſponſio de citeriori tempore ſtatim valet. pag. 52. col. 1. num. 81. tomo tertio.
Aliud tempus eſſe accidens, aliud partem materiæ debitæ. pag. 283. col. 2. num. 607. tomo tertio.
Prohibitum ad tempus videtur poſt tempus admitti. pag. 919. col. 2. tomo ſecundo.
Teneri.
Aliud teneri in totum; aliud totaliter. p. 218. 219. tomo tertio.
Unus heredum cui obvenit fundus ſervitutus tenetur & cogi poteſt inſolidùm ſervitutem imponere. pag. 120. col. 2. num. 100. tomo tertio.
Unus dominorum tenetur de facto imponere, & valet ſi alii tenetur ratificatione. *ibidem*, num. 101.

Aliud

Aliud plures teneri ex contractu proprio, vel ut heredes. pagin. 222. col. 1. num. 114. tomo tertio.
Aliud plures inſolidùm teneri, aliud eſse correos. pag. 226. 227. col. 1. & 2. num. 151. tomo tertio.
Et in dubio non præſumuntur correi. *ibidem.*
Etiamſi expreſsum ſit quòd teneantur inſolidùm. *ibid.* n. 152.
Plures conſtituentes ſe ſoluturos tenentur partibus. pag. 228. col. 1. num. 157. tomo tertio.
Refert plures teneri inſolidùm ex natura rei, & inſuper ut correos. pag. 215. col. 1. num. 62. tomo tertio.
Aliud plures teneri inſolidùm, aliud obligationem eſse individuam. pag. 349. col. 2. num. 36. tomo tertio.

Tenure.

Feodale quid ſit apud Gallos. pag. 757. col. 2. tomo tertio.

Terminus.

Quatuor termini principales. pag. 6. col. 1.

Terre.

Quoy ſi la terre eſt ſciemment achetée au denier dix? p. 375. *col.* 1.
Quoy ſi entre dix & douze. là meſme, *col.* 2. *tome ſecond.*

Tertius

Qui non fuit vocatus, non eget requeſta civili, nec literis regiis; ſed mero jure per viam oppoſitionis, vel actionis. pagin. 640. col. 2. tomo ſecundo.
An poſſit allegare jus tertii non conſequentis. p. 831. col. 1 & 2.
Tertius emptor citari poteſt ut ſententia contrà authorem ſit in eum executoria. pag. 127. col. 2. num. 84. tomo tertio.

Teſmoins.

Vn ſeul delay pour amener & faire recoller les témoins, ou informer. pag. 792. *col.* 2. *tome ſecond.*

Teſtament.

De teſtamens & execution d'iceux. pag. 694. *tome ſecond.*
Comme au Roy, ou à l'Egliſe appartient l'adjudication des comptes des teſtamens. pag. 696. *col.* 2. *tome ſecond.*
Des teſtamens, inſtitution d'heritier, legs, donation faite en teſtament & executeurs de teſtamens. pag. 698. *col.* 1. *tome ſecond.*
De ne delivrer un teſtament pour ſeconde fois, ſans Ordonnance du Juge. pag. 797. *col.* 1.

Teſtamentum.

Actus teſtamenti contraria quæ. pag. 240. 241. tomo ſecundo.
Arreſtum pro executoribus teſtamenti Cardinalis cujuſdam defuncti. pag. 655. col. 2. tomo ſecundo.
Teſtamentum debet omnibus edi, idem in codicillis, etiamſi publicati non ſint. pag. 883. col. 2. num. 4. tomo ſecundo.
Fit interpretatio contrà eum qui ſe fundat in verbis teſtamenti. pag 889. col. 2. num. 11. tomo ſecundo.
Teſtamentum factum altero dictante, vel interrogante tantùm ab infirmo factum non valet, ut ſuggeſtum. pag. 901.
Legatum manu legatarii etiam teſtatore dictante, falſum eſt, & nullum, niſi teſtator ſpecialiter ſubſcripſerit. pag. 901. 902. col. 1. tomo ſecundo.
Captationes & ſuggeſtiones teſtamenti odioſiſſimæ. pag. 902. col. 1. num. 6. tomo ſecundo.
Senatuſconſultum Libonianum non habet locum in teſtamento merè nuncupativo, etiam alio interrogante. pag. 905. col. 1 & 2. tomo ſecundo.
An valeat teſtamentum ad interrogationem alterius. *ibid.* num. 8.
Non temerè licet provocare teſtatorem blando ſermone. pagin. 906. col. num. 16. tomo ſecundo.
Pœna ſibi aſcribentium in teſtamento, habet locum etiam in nuncupativo, de quo facta eſt ſcriptura, etiam privata. pag. 906. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Secùs in penitùs non ſcripto. *ibid.* & 907. c. 1. n. 2. tomo ſecundo.
An excuſet generalis ſubſcriptio teſtatoris aut Notarii. pagin. 907. col. 1. num. 7.
An ſubſcribens cenſeatur ſcripſiſſe in teſtamentis. *ibidem*, tomo ſecundo.
Non valet teſtamentum, vel codicillus factus ad ſimplicem interrogationem alterius. pag. 908. col. 2. 909. tomo ſecundo.
Contrà bonos mores eſt inſtituere ſe in portione futuræ ſucceſſionis. pag. 905.
Sed non vitiat alias partes teſtamenti. pag 910.
Sufficit fideicommiſſum, vel animum diſponendi reſultare ex verbis teſtamenti. pag. 923. col. 1. num 2. tomo ſecundo.
Quando teſtamentum nullum defectu præteritionis. pagin. 959.
A vulgari ſubſtitutione poteſt incipere teſtamentum. pag 986. col. 1 num. 6. tomo ſecundo.
Non ſufficit teſtatorem velle, niſi diſponat. *ibid.* 989. num. 36.
Fallit quando voluntas ex verbis teſtamenti colligi poteſt. *ibid.*
Pro ſcripto habetur quòd teſtator interrogatus veriſimiliter reſpondiſſet. *ibidem.*
Si teſtamentum non valet ut ſcriptum, tamen valere poteſt ut nuncupativum. pag. 39. col. 2. num. 89. tomo tertio.
Sed non ut codicillus, niſi dictum ſit. *ibidem.*
Etiamſi eſſet ſolemne, exceptâ ſolâ heredis inſtitutione. *ibidem*, num. 91.
Teſtamentum minùs ſolemne; ſed æqualiter factum inter liberos valet. pag. 39. col. 2. num. 83. tomo tertio.
Militum teſtamenta non concernunt ſubſtantiam, ſed ſolemnitatem teſtamenti. pag. 23. 24. num. 52. tomo tertio.
Teſtamentum debet fieri uno contextu pag. 26. col. 1. num. 11. tomo tertio.
Et ſi per plures dies fiat, attenditur concluſio. *ibidem.*
Teſtamentum in ſcriptis non poteſt fieri notis, niſi paucis & conſuetis. pag. 72. col. 1. num. 9. tomo tertio.
Teſtamentum inter liberos non recipit notas etiam conſuetas. pag. 72. col. 2. num. 10.
Circumſtantiæ dubiæ teſtamenti in ſcriptis poſſunt declarari, etiam notis externis, & aliis indiciis. *ibidem*, num. 11.
Tres rationes teſtamenti rumpendi. p. 354. c. 1. n. 7. tomo ſecundo.
Majus eſt odium exheredationis quàm favor teſtamenti. pagin. 379. col. 1. num 4. tomo tertio.
Non tollitur teſtamentum voluntate ſolâ, etiam expreſſâ. pagin. 572. tomo tertio.
Ex teſtamento minùs ſolemni nulla obligatio oritur. pag. 584. col. 2. tomo tertio.
Teſtamenta & teſtes quomodo idem. p. 595. col. 2. tomo tertio.
De teſtamento militis. pag. 720. 721. tit. 21. tomo ſecundo.
Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non. p. 721. 722. tomo ſecundo.
De teſtamentis, & quomodo teſtamenta ordinentur. pagin. 726. 727. tit. 23. tomo ſecundo.
Quomodo teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur.

Teſtari.

Prohibitus teſtari favore alicujus, videtur gradus eidem reſtituere; etiam favore tacito. pag. 829. col. 2. num. 38. 39. tomo ſecundo.
Reſervatio facultatis teſtandi non de omnibus, ſed ſecundùm dignitatem perſonæ intelligitur. pag. 980. tomo ſecundo.

Teſtateur.

Diſpoſitions de donateurs ou teſtateurs en faveur de leurs adminiſtrateurs declarés nulles. 786. *tome ſecond.*

Teſtator.

Cenſetur velle quod lex vult. pag. 386. n. 25. tomo tertio.
Voluntas teſtatoris verba prohibitionis extendit. pagin. 826. col. 1. tomo ſecundo.
Niſi conſtet de mente teſtatoris, numquam à verbis receditur. pag. 940. col. 1. num. 4. tomo ſecundo.
Teſtator non cenſetur legare, niſi jus quod habet, vel ſperat de præſenti. pag. 307. col. 2. num. 156. tomo tertio.
In dubio teſtator non cenſetur velle tranſire ad dupondium. pag. 360. col. 2. num. 60. tomo tertio.
Quando teſtator expreſſit ſe alligare ad Mathematicam computationem. pag. 366. col. 1. num. 190. tomo tertio.
Quando mater eſt ſoror teſtatoris quid. pag. 366. col. 1. & 2. num. 103. tomo tertio.
Quid ſi habens unicam filiam prægnantem, eâ inſtitutâ in dote, teſtatur. *ibidem*, num. 109.
Quid ſi teſtator habet plures filios ex uxoribus pluribus. pag. 367. 368. num. 113. tomo tertio.

Teſtimonium.

An repellatur quis à teſtimonio criminis objecto. pagin. 469. col. 2. tomo ſecundo.

Teſtis.

Teſtes deponentes de promiſſione etiam inter præſentes non probant ſtipulationem. pag. 10. col. 2. num. 40.
Quàm durum & iniquum ſit hodiè nomina teſtium, mox ut jurarunt, edi etiam abſenti & contumaci. p. 417. tomo ſecundo.
Partes quando producunt teſtes, cur debeant facere in proceſſu ſcribi nomina illorum. pag. 482. tomo ſecundo.

Penes quos ſit arbitrium, & quandonam teſtibus ſit adhibenda fides. pag. 483. tomo ſecundo.
Formæ iuramenti a teſtibus probandi. *ibidem.*
An Commiſſarii ambo debeant eſſe præſentes, quando teſtes examinantur. pag. 483. 484.
Modus examinis. *ibidem*, tomo ſecundo.
De teſtibus, atteſtationibus, & reprobationibus. pag. 512. tomo ſecundo.
An publicandi teſtes ubi præjudicium irreparabile. pag. 553. tomo ſecundo.
An inqueſta facta de teſtibus affuturis, ſi ſint viventes, iterùm ſint examinandi. pag. 562. tomo ſecundo.
An plures produci poſſint teſtes quàm decem ſuper ſingulis articulis. pag. 576. tomo ſecundo.
An teſtes ſint recolendi. pag. 592. 593. tomo ſecundo.
An poſt teſtium publicationem ſint teſtes recolendi. pag. 611. col. 1. tomo ſecundo.
Arreſti forma quando traditæ ſunt reprobationes teſtium. pagin. 646. col. 2. tomo ſecundo.
Teſtes ab ipſo Relatore, & non ab alio, etiam à Curia deputato, examinandi. pag 655. col. 1. tomo ſecundo.
Teſtes debent eſſe rogati, etiam in codicillis. pag. 901. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Teſtes non præſumuntur rogati. *ibidem*, num. 5. tomo ſecundo.
Suſpectum eſt teſtamentum coràm externis teſtibus factum. p. 902. col. 2. num. 18. tomo ſecundo.
Teſtium dicta non ſunt cavillanda. p. 25. col. 1. n. 2. tomo tertio.
Teſtis dicitur etiam extrà jus, & peritus in arte non eſt teſtis. *ibid.*
Teſti neſcienti totum tenorem facti, nulla fides adhibetur. pag. 59. col. num. 40. tomo tertio.
Teſti falſo in uno non creditur in aliquo, ſecùs ſi errer. pag. 65. col. 1. num. 43. tomo tertio.
Repugnantes poſſunt uni teſti, etiam non jurato ſtare. pag. 95. col. 2. num. 39. tomo tertio.
Teſtes, vel interpretes inſtrumentarii, lite ſubortâ, poſſunt, ſed non tam facilè reprobari. pag. 77. col. 1. num. 40. 41.
Duo ſimul adhibiti plenè probabunt, nec erunt ſingulares. *ibidem*, num. 43.
Teſtes & teſtamenta quo ſenſu. *ibidem*, pag. 595. tomo ſecundo.
Reprobatio teſtium in alia cauſa. *ibidem.*
An acta ſine publicatione teſtium ſint plena, *ibidem.*
Numerus teſtium in teſtamento eſt de ſubſtantia: in quo etiam Canones conſentiunt. pag. 584. 585. tomo tertio.
Duo teſtes non ſufficiunt. pag. 599. col. 2. tomo tertio.
Non poſſunt examinari, niſi decem ſuper quolibet articulo. pag. 617. 618. tomo ſecundo.
Per unicum teſtem fit tantùm ſemiplena probatio. pag. 633. tomo tertio.
Teſtis omni exceptione major. *ibidem.*
Unus teſtis utriuſque partis. *ibidem.*
Teſtium ſubſcriptio. pag. 634. col. 2. tomo tertio.
Literarum comparatio ex teſtium negatione. *ibidem.*
Mulieres non poſſunt eſſe teſtes, niſi in teſtamentis. *ibidem.*

Textualis.

Nihil reddendum, vel detrahendum litteræ textuali. pag. 10.

Textus.

Non debet reſtringi ad verb. *quidni?* p. 28. c. 1. & 2. tomo tertio.

Theodoricus.

Quæ Theodoricus Rex Gotthus abrogavit, fruſtrà priùs prohibita à Conſtantino-Magno, & ab Honorio. pag. 1056. num. 112. tomo tertio.

Theoria.

Theoriæ generales non illuminant intellectum, nec concludunt. pag. 939. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Theſaurus.

De Theſauris inventis. pag. 591. 592. tomo ſecundo.

Thoiſes.

Exapedæ quadratæ more agrimenſorum. p. 762. tomo ſecundo

Tholoſa

Patria Juris-ſcripti. pag. 427. tomo ſecundo.
Inter ceteras Occitaniæ Provinciæ Civitates notabilior. pagin. 487. col. 1. tomo ſecundo.
Toloſanæ Curiæ vacatio propter magnum hujus Urbis incendium. pag. 653. col. 2. tomo ſecundo.
Toloſana Curia transfertur propter peſtem ad Albiam. *ibidem.*
Conſules Urbis Toloſanæ qualem juriſdictionem habebant. pagin. 658. col. 2.
Et qualem authoritatem. *ibidem*, tomo ſecundo.
Tholoſano Epiſcopo permiſſum Clericos modo licito in viis & plateis capere. pag. 658. col. 1. tomo ſecundo.

Theologiens.

Sentimens des Scholaſtiques touchant les uſures. pag. 334. 336. col. 1. 340. tome ſecond.

Tiberius

Cæſar quomodo opem tulit Romanis dùm fortunis prævalerentur. pag. 37. col. 2. tomo ſecundo.

Titre.

De communiquer titres en matiere beneficiale, & de la peine en defaut de ce faire. pag. 772. col. 1. tome ſecond.

Tiraquellus

Quis, & cujus operis Author pag. 74. col. 2. tomo ſecundo.

Titulus.

Utilius non habere titulum, quàm improbum habere, vel edere. pag. 75. 76. tomo ſecundo.
An titulus Papalis, & titulus regalis concurrere poſſint. pag. 557. tomo ſecundo.
Ut nemo privatus titulos ſuos prædiis ſuis, vel alienis imponat, vel regia vela ſuſpendat. pag. 607.
Tituli in judicio producti ſunt utrique parti communes. pag. 6,8 col. 2. num. 13. tomo ſecundo.
Titulus talis præſumitur, qualis probatur cauſa, vel qualitas, in qua continuata eſt ſolutio. p. 836. col. 2. n. 19. tomo ſecundo.
Ad primordium tituli poſterior formatur eventus. pag. 899. col. 2. num. 19. tomo ſecundo.
Tituli collatorii non electivi poſſunt cumulari. pag. 918. col. 1. tomo ſecundo.
Talis præſumitur titulus præceſſiſſe, qualis apparet uſus & poſſeſſio. pag. 951. col. 1. tomo tertio.

Tormenta.

De confeſſione facta in tormentis. p. 634. col. 1. tomo tertio.

Tortura.

Ad torturam requiruntur plura indicia. p. 636. c. 2. tomo ſecundo.

Torture.

La Sentence de torture doit eſtre prononcée au priſonnier, pour eſtre propiement executée. pag. 794 795.
Pour regler les parties ſi par la torture n'a rien eſté confeſſé. p. 795. tome ſecond.

Totum

Plus parte quomodo intelligendum. p. 168. 169. tomo tertio.
Argumentum de toto ad partem, quando procedit. pagin. 454. 455. num. 104. tomo tertio.
Eadem ratio de toto, quoad totum, ut de parte, quoad partem. pag. 496. col. 2. 497. col. 1. numer. 60. tomo tertio.

Touraine.

Couſtumes du Duché & Bailliage de Touraine. pag. 723. col. 2. pag. 724. col. 1. num. 60. tome ſecond.

Tractatus

Et præfationes non attenduntur, niſi ad conjecturalem declarationem. pagin. 26. column. 2. numer. 15. tomo tertio.

Tradere.

Tradens aut vendens malâ fide ſtatim tenetur de ipſa evictione. pag. 94. 95.
Unus heredum commodatoris, vel locatoris habens facultatem, tenetur inſolidùm tradere. pagin. 237. col. 2. numer. 234. tomo tertio.
Heres habens facultatem totius rei tradendæ, non ut heres, ſed jure proprio, non cenſetur illam habere. *ibid.* n. 235.
Unus venditorum, poſtquàm perſolutum eſt, poteſt totam ſpeciem tradere. pag. 238. col. 1. num. 239. tomo tertio.

Traditio.

Emptor in mora ante traditionem. pag. 234.
Rei traditio pro parte, quomodo fiat. pagin. 234. 235. tomo ſecundo.
Inſtrumenti originalis rei pro traditione habetur, ſecùs in traditione inventarii. pag. 890. col. 1. tomo ſecundo.
Dominium quod non tranſit per primam traditionem, novâ traditione indiget. pag. 302. col. 2. num. 103. tomo tertio.
In obligatione traditio, vel quaſi, debetur jure actionis. pa-

gin. 330. col. 2. num. 20. tomo tertio.

Trajectitius.

Trajecticia uſura uſque ad quantam uſuram licita. pagin. 17● col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Propter quod præſtetur. *ibidem.*

Quid ſit propriè, & qualis trajectitia uſura. pag. 39. col. 1.

Trajectitiæ nova declaratio. p. 40. c. 1. n. 100. tomo ſecundo.

Tranſactio

Eſt pactio non gratuita de re dubia, atque lite incerta, aliquo dato, retento, vel promiſſo. pag. 604. col. 1.

Reſciſſâ Tranſactione, qualis fieri debeat reſtitutio. pag. 868. col. 1. num. 27. 28. tomo ſecundo.

Transferre,

Et tranſlatio quid ſit propriè. pag. 562. col. 1.

Tranſportus.

De tranſportu Priſianorum, de una juriſdictione in aliam. pagin. 560. col. 1. tomo ſecundo.

Trapezita.

Trapezitæ qui & quales. pag. 636. col. 1. tomo tertio.

Trebellianicus.

Trebellianica lex & Falcidia non neceſſitatis, ſed liberi arbitrii eſt. pag. 584. col. 1. tomo tertio.

Legitima Falcidiæ & Trebellianicæ diſtinguitur. *ibid.* co. 2.

Comparatio Trebellianicæ & legitimæ. pagin. 57.. col. 2. num. 7. tomo ſecundo.

Trebellianicus.

Aliud reſtitutio fideicommiſſi ex Trebellianica, aliud ceſſio. pag. 811. col. 2.

An in fideicommiſſo particulari habeat locum formula Senatûſconſulti Trebellianici, *ibidem*, & pag. 812.

An ſit locus Trebellianicæ in fideicommiſſo certarum terrarum; quia vim legati, ſeu fideicommiſſi particularis habet. 830 col. 1. num. 50. 51.

Trebellianica prohiberi poteſt per verba æquipollentia. pag. 831. col. 2. num. 57. tomo ſecundo.

An etiam in filiis primi gradus. *ibidem*, pagin. 53.

Legitima & Trebellianica perduntur propter non confectum inventarium. *ibidem*, pagin. 59. tomo ſecundo.

Trecenſis.

Quoties in anno Trecenſes dies tenerentur. p. 487. tomo ſecundo.

Tremis

Quota pars ſolidi. pag. 42. col. num. 105. tomo ſecundo.

Treſpaſſé.

Comment & à qui le creancier d'un Treſpaſſé ſe peût addreſſer. pag. 712. col. 1. tome ſecond.

Tribunus.

Tribunorum creatio, primum initium libertatis plebis, quo tempore facta. pag. 15. col. 1. num. 41. tomo ſecundo.

Tribunus-plebis non habet vocationem, nec cognitionem. p. 1037. col. 1. num. 12. tomo tertio.

Tribuni militares, Decemviri, Cenſores. pagin. 1040. tomo ſecundo.

Tribunus-plebis poterat eſſe Tabellio. pagin. 1041. num. 32. tomo ſecundo.

Tribuni-plebis non poterant eſſe de Patritiis, vel his qui dignitate functi erant. pag. 1048. num. 74. tomo tertio.

Non indicebant mulctam niſi judicio populi certandam, ſi quis litigare mallet, quàm ſolvere. *ibidem.*

Idem de Pontificibus Romanis. *ibidem.*

Nulla erat provocatio à populo, etiamſi appellarentur Tribuni, ut impedirentur cognoſci. pag. 1049. 1050. tomo tertio.

Eorum poteſtas erat in impediendo. *ibidem.*

Tribuni-plebis non ingrediebantur Senatum, niſi ut audirentur; initio tantùm erant duo, poſteà decem. *ibidem*, & ſeqq.

Tributum.

Præſes Provinciæ tenetur exigere tributa, niſi alii ſint Officiales. pag. 21. col. num. 37. tomo tertio.

Aliud tributa & cenſus Fiſci, & cenſus privatorum. pagin. 277. col. 1. tomo tertio.

Lex 12. tab. non dividit obligationem tributorum & cenſuum. *ibidem.*

Triens

In quot annis, & quot menſibus æquet ſortem. pag. 20. 21. tomo ſecundo.

Trientarius.

Quodnam fuerit fœnus trientarium. pag. 14. col. 1. numer. 39. tomo ſecundo.

Tripartitus.

Eccleſiaſtica hiſtoria antiqua, quam tripartitam vocant, etiam à Græcis ſcripta. pag. 387. col. 2. num. 111.

Triphonius

Juriſconſultus quam uſuram maximam vocet. pag. 14. col. 1. num. 39. tomo ſecundo.

Triplicare.

Quid ſit, & utrùm liceat. pag. 507. col. 2. tomo ſecundo.

Troyes.

Couſtumes generales du Bailliage de Troyes. pag. 702. tome ſecond.

Tutela.

Non eſt munus Reipublicæ. pag. 21. col. 1.

Tutor.

Convertens in proprios uſus pecuniam pupillarem ad quid tenetur. pag. 246. tomo ſecundo.

Quando debeat centeſimas, quando legitimas. *ibidem*, & pagin. 247. tomo ſecundo.

An debeat uſuras ad diem reſtitutæ tutelæ. pag. 249. 250. tomo ſecundo.

Tutore ipſo authore, infans qui fari poteſt, valet omne omninò negotium gerere. pag. 18 col. 2. num. 6. tomo tertio.

Etiam in judiciis activè & paſſivè. p. 19. col. 2. n. 9. tomo tertio.

An poſſit tutor procuratorem conſtituere in litem conteſtatam. pag 19. col. 1. num. 10. tomo tertio.

Tutoris authoritas ſequi poteſt ex intervallo. pag. 20. col. 1. n. 24 tomo tertio.

Non eſt differentia inter tutores & depoſitarios. pag. 229. col. col. 1. & 2. num. 166. tomo tertio.

Tutor

Contrà contutorem directam habet negotiorum geſtorum ex capite ſuo. pag. 388. col. 2. num. 5. tomo tertio.

Tyrannus.

Leges duræ à Tyrannis. pag. 65. c. 2. n. 172. tomo ſecundo.

V.

Vacuus.

VAcua poſſeſſio cauſâ bonorum. pag. 477. col. 2. numer. 200. tomo tertio.

Vadium

Duelli quid, & an ad Curiam pertineat. pag. 452. col. 1. tomo ſecundo.

Quid propriè ſit vadium Capitanei. p. 581. c. 2. tomo ſecundo.

Vagabundus

Ubinam citandus. pag. 449. tomo ſecundo.

Valentia.

Valentiæ moneta. pag. 319. tomo ſecundo.

Valere.

Plus valere quod agitur, quam quod ſimulatè concipitur. pag. 641. col. 2. pag. 652. tomo ſecundo.

Valeur.

Si augmenter la valeur de l'or & de l'argent eſt contre le bien public. pag. 399. col. 1. & 2. tome ſecond.

Valois.

Couſtumes du Bailliage & Duché de Valois. pag. 701. 702. tomo ſecundo.

Valor.

Nummorum perpetuus quis. pag. 292. col. 1.

Vetus nummorum valor & ſocietas. pag. 293. tomo ſecundo.

Valor extrinſecùs non ſpectatur, niſi morâ commiſſâ. pag. 285. col. 1. tomo ſecundo.

Varietas.

Modica varietas facit facit magnam varietatem juris. pag. 844. col. 2. num. 7. tomo ſecundo.

Varry.

Couſtumes de Varry. pag. 715. tome ſecond.

Vaſſal.

S'il doit rétablir les fruits avant que pourvoir requerir eſtre receu par main ſouveraine. pag. 681. col. 1. tome ſecond.

Vaſſallus.

Non perdit feudum ſine culpa. pag. 880. col. 1.

Et poteſt reſtitui in integrum. *ibidem*, tomo ſecundo.

An actionem habeat contrà dominum ad inveſtituram. pag 880. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Et fructuum reſtitutionem. *ibidem*, num. 3.4.5. tomo ſecundo.
Vaſſallus non poteſt teſtari, nec diſponere de feudo, etiam ad commodum aliquorum de ſuis deſcendentibus. pag. 949. col. 1. num. 18. tomo ſecundo.
Sed omnes debent æqualiter ſuccedere, ſalvâ repræſentatione. *ibidem*, & col. 2.
Diſpoſitiones feudi factæ à vaſſallo, non nocent his qui non conſenſerunt. pag. 951. col. 2. tomo ſecundo.
Vaſſallorum intereſt non mutari dominum antiquum. pagin. 989. 990. num. 44. tomo ſecundo.

Vel.

Dictio, *Vel*, ſæpè ſtat pro conjunctâ. pag. 362. col. 1. num. 72. tomo tertio

Velleïan,

Ce que c'eſt. pag. 158. tome ſecond.
Velleïan privilege, d'où ainſi appellé, pag. 368. col. 1.
Renonciation du Velleïan de quel effet. pag. 369. tome ſecond.

Velleianum

Senatûs conſultum quid & quando ceſſet, aut non. pagin. 116. col 1. pag. 290. 117. num. 291.
Velleïani ratio. *ibidem*. & ſ q tomo ſecundo.
Ad Senatûs conſultum Velleïanum. p. 659.660. tomo tertio.

Vendere.

Diſpicienda conditio & qualitas rei, quæ aut vendita, aut permutata dicitur. pag. 867 col. 1. tomo ſecundo.
De hereditate & actione vendita. pag. 672 673. tomo tertio.
Quæ res vendi non poſſunt, & qui vendere, vel emere vetantur. pag. 673. 674. tit. 40. tomo tertio.
Gravatus vendere qui bonâ fide implevit, non tenetur ex teſtamento ad evictionem, ſed ex vendito tantùm. pag 342. col 2. tomo tertio.

Vendicare.

Verbum *Vendicare*, generale eſt. pag. 329. col 2. n. 9. tomo tertio.

Vendicatio.

De rei vendicatione. pag. 621. 622. tomo tertio.

Venditio.

Et acquiſitio prædiorum inter Judæos qualis. pag 4. col. 2. tomo ſecundo.
Venditio quid ſit propriè, & quomodo fieri debeat. pag. 39. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Spontanea pignoris venditio & coacta quomodo differant. pag. 140. col. 1. & 2. tomo tertio.
Quomodo venditio rei differat à ceſſione nominis. pagin. 141. 142. tomo ſecundo.
Solemnitas venditionis pignoris. pag. 142. tomo ſecundo.
Venditio rei ſub pacto redimendi ſapit naturam pignoris & antichreſeos. pag. 165. tomo ſecundo.
Ex cauſa venditionis veniunt uſuræ ex mora. pag. 187. 188. tomo ſecundo.
Pretii quantitate taxatâ, propria & formalis eſt venditio, etiam ſtrictè ſumpta. pag. 898. col. 1. num. 3. tomo tertio.
Si fundi non pœnalis datio pro pretio fundi venalis cedat, ut ſic perficiatur contractus emptioni & venditioni ſimillimus, multò magis id obtinebit ubi comperm tati fundi æquè publicæ venditioni expoſiti ſunt. 898. col. 1. n. 4. tomo ſecundo.
Si certum pretium conſenſus, & res certa interveniat, emptio eſt & venditio. *ibidem*.
Vbi eo ſunt animo, emptor ut emat, venditor ut vendat, certum pretium contractus emptionis & venditionis eſſe cenſetur. pagin. 898.
Aliud eſt promiſſio de vendendo, aliud venditio, niſi cum ſubſtanti alia venditionis de præſenti interveniunt. pagin. 898. col. 1. & 2. num. 7.
Venditio in diem pura non eſt; perfecta tamen & irrevocabilis eſt de præſenti. *ibidem*.
Venditio eſt non permutatio, etiamſi intrà id tempus executioni mandetur quod in contractu præfinitum erat. *ibid*. col. 2.
Quomodo perventum ſit ad executionem & purificationem venditionis, & quâ viâ impediatur venditio. *ibid*. col. 2. num. 10.
Simulata permutatio fuit; vera tamen venditio & perfecta, ut fraudentur jura dominicalia ſub imagine fictæ permutationis. pagin. 899. col. 1. num. 12. tomo ſecundo.
Etiam venditio cauſâ finali ceſſante, reſolvitur. p. 12. 13.
Tertius poteſt probare venditionem ſine probatione certi pretii pag. 58. 59. tomo tertio.
In venditione actum dari non eſt contrà naturam venditionis. pagin. 95. 94. tomo tertio.
Etiam in venditione generis venditor regulariter non tenetur dare, ſed facere. *ibidem*, col. 2.
Vendens aut tradens malâ fide, ſtatim tenetur de tota evictione. pag. 94. 95.
Etiamſi eſt venditor generis. p. 65. col. 1. num. 29. tomo tertio.
Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata. pagin. 678. tit. 46. tomo tertio.
De periculo & commodo rei venditæ. p. 678. tit. 48. tomo ſec.

Venditor

An liceat venditori viliùs emere propter inopiam creditoris. pag. 172. 173. tomo ſecundo.
An & quando venditor teneatur de evictione. p. 458. tomo ſec.
Venditor non tenetur inſtrumenta feudi dare emptori. pag. 945. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Cur, & quando venditor, qui tenetur de evictione, teneatur ad reſtitutionem pretii. pag. 945. col. num. 12. tomo ſecundo.
An ſufficiat emptori litem patienti denunciare uni heredum venditoris. pagin. 181. tomo tertio.
Venditor legem apponit contractui. p. 553. c. 1. tomo tertio.
De pacto redimendi pluribus venditoribus facto non tenetur emptor uni revendere, niſi pro parte, etiamſi totum pretium off rat. pag. 277. 278. num. 564. tomo tertio.
Venditor repudians legatum, an noceat emptori. pag. 334. col. 1. num. 47.
Tenetur cedere actiones quas habet. *ibid*. c 2. n. 51. tomo ſecundo.
Venditor & ejus heres emptorem defendens, non poteſt forum declinare, niſi negando ſe teneri de evictione. pag. 182. 183. n. 464. tomo tertio.
Unus heredum venditoris mero jure tenetur inſolidùm defendere; ſed duabus modificationibus. *ibidem*, num. 465.
Sed moderanda eſt perſecutio & executio, quam commodè fieri poteſt. *ibidem*, num. 466.
Venditor dicitur læſus, non reſpectu ſui juris, ſed reſpectu juris quod de evictione promittit. p. 284. 285. n. 61 61 tomo tertio
Nova remedia pro venditoribus deceptis. pag. 284. 281. num 626. tomo tertio.
Vt emptor habet actionem quanto minoris, ita venditor quanto pluris. *ibidem*.
Quid ſi venditor ſimul tradit, & ſolvit intereſſe dilatæ traditionis, deinde res evincitur. pag. 450. 451. num 90. tomo tertio.
Caſus intereſſe regulariter non habet locum ex parte venditoris, vel alterius cui debetur pretium, vel pecuniæ. pag. 451. col. 1. n. 92. tomo tertio.
Venditor Villæ non dicitur læſus, ex eo quòd ſingula loca, vel jugera ſingula potuiſſent cariùs vendi. pag. 457. col. 2. 458. col. 1. numer. 114.
Venditor non tenetur emptorem dominum facere. pagin. 461. col. 1. num. 127. tomo tertio.

Venia

Simplex quid. pagin. 650. tomo ſecundo.

Venta

Verus libellus cur appelletur. pag. 419. tomo tertio.
An petentis garendum ſuper ventis petitio ſit admittenda. pag. 559. col. 2. tomo ſecundo.
Vtrùm ſit venta facienda, cùm petitur univerſitas. pag. 602. 603. tomo ſecundo.

Vente

De vente de biens. pag. 663. col. 2. tome ſecond.
Des ventes, des terres au denier dix, ou en fraude. 188. tome ſecond.

Verbum.

Lex verbis non imponenda. pag. 94. tomo ſecundo.
In dubio verba potius demonſtrativè quàm diſpoſitivè adjecta videntur. pag. 300. tomo ſecundo.
Incivile eſt expendere partem verborum tantum. pag. 301. tomo ſecundo.
Verba in dubio videntur addita potius cauſâ demonſtrationibus, quàm limitationis. 373. col. 1. & 2. n. 22. tomo tertio.
Idem verbum quando refertur ad plura, difformiter capitur. pag. 815. 816. tomo ſecundo.

Verba cenſentur probata ab eo cui proſunt. *ibid.* tomo ſecundo.
Verba negativa tollunt potentiam juris & facti. pag. 822. col. 1. tomo ſecundo.
Verba teſtamenti conjunctim non diviſim debent capi. *ibid.*
Quantum referat inter verba enunciativa cujuſdam futuri eventus qui non diſponunt & inter verba prolata per modum rationis quæ diſponunt. pag. 828. col. 1. n. 20. tomo ſecundo
Cum à mente verborum intellectus ſumatur, nil mirum ſi verba etiam univerſalia reſtringantur ad mentem & veriſimilitudinem. pag. 851. col. 1. num. 22. tomo ſecundo.
Verba obliqua non operantur ipſo jure. pag. 857. col. 2. num. 9. tomo ſecundo.
Obliquum tendens ad conſervandum operatur ipſo jure. pagin. 858. col. 1. num. 20.
Verba appoſita ad ampliandum non operantur reſtrictionem. *ibidem*, tomo tertio.
Verba ampliantur, aut reſtringuntur ſecundum qualitatem perſonæ, pag. 893. col. 2. num. 16. tomo ſecundo.
Quandonam verba ſtent reſtrictivè, vel ampliativè. pagin. 921. col. 2. num. 4. tomo ſecundo.
Verba debent uniformiter determinari. *ibidem.*
Verba ſimpliciter intelligenda, non ſecundùm quid; & naturaliter, non ficté. pag. 80. col. 2. num. 13. tomo tertio.
Tolerabilius verba ſuperfluere, quàm abſurda eſſe. pag. 308. 309. num. 153. tomo tertio.

Veritas

Non eſt occultanda. pag. 72. col. 2. col. 3. tomo ſecundo.
Quantum prævaleat præſumptioni. p. 72. col. 1. tomo ſecundo.
Non eſt niſi id quod ineſt in re. pag. 908.
Definitio veritatis. *ibidem*, col. 1. num. 1. tomo ſecundo.
Veritas in conſcientia, ut in foro Dei attenditur. pagin. 125. col. 2. num. 70. tomo tertio.
Qui de innocentia confidit, feſtinat ut veritas inquiratur. pag. 877. col. 1. num. 8. tomo ſecundo.

Vermandois.

Couſtumes generales & particulieres du Baillage de Vermandois. &c. page 705. tome ſecond.

Verſura.

Quænam verſura utilis habeatur. p. 111. col. 1. tomo ſecundo.

Verus

An eadem ſit vis veri & præſumpti. p. 839. 840. tomo ſecundo.

Veſelay.

Abbas & Conventus de *Veſeay* reſſortiuntur in villa Antiſſiodorenſi. pag. 599. col. 1. tomo ſecundo.

Veſt.

De veſt, deveſt, &c. pag. 706. col. 2. tome ſecond.

Veuve.

Comment femmes veuves ſe doivent conduire apres la mort de leurs maris. pag. 712. col. 1. tome ſecond.

Via.

Promiſſor viæ an poſſit cogi à ſocio redimere. pag. 294. col. 2. num. 44. tomo tertio.
Quandonam pereat legatum viæ. p. 289. col. 1 tomo tertio.
Perire legatum viæ, ſi priùs cedat quam legatum totius fundi. *ibidem*, num. 8.
Quod pariter perit, ſi priùs decedat teſtator, quàm cedat legatum factum alteri ſocio eum. *ibidem* 9.
Carens fundo poteſt promittere viam, vel ſtipulari. pag. 289. col. 2. num. 12. tomo tertio.

Vicarius.

An Vicarius Tholoſanus deſiſtere debeat à procedendo contra illum qui dicitur aliquod crimen commiſiſſe. pag. 659. col. 1. tomo ſecundo.

Vice comes

Forma juramenti Vice-comitum. p. 496. col. 2. tomo ſecundo.

Vice-gerens

Habet omnia quæ ſunt ordinariæ, non delegatæ, vel privilegiatæ juriſdictionis. pag. 1055. num. 106. tomo tertio.

Viceſima.

Quandonam egredi non liceat viceſimam. pag. 253. 254. tomo ſecundo.

Vidua

Celans bona, perdit beneficium renunciandi ſocietati. pag. 580. tomo ſecundo.
An & ſocietatem etiam in celatis. *ibidem*, col. 2.

Viguerius.

Forma juramenti viguetiorum. pag. 496. tomo ſecundo.

Vilain.

Le Comte ne peut faire un Chevalier d'un vilain. pag. 666. col. 1. tome ſecond.
Que vilains ne ſe peuvent faire Chevaliers, ſans congé du Roy. pag. 666. col. 2. tome ſecond.

Villa.

An habitantes extra villam ſint cogendi ad murorum villæ reparationem. pag. 581. col. 1. tomo ſecundo.

Vilitas.

An pretii vilitas & pactum redimendi ſatis per ſe prodant contractum ſimulatum. pag. 160. 161. tomo ſecundo.

Vimeu.

Couſtumes de Vimeu dont le cahier fut rongé & mangé par un levrier. pag. 707. col. 1. tome ſecond.

Vincere

Unus defendens non vincitur conſorti qui acquiſivit, ſed vincit illi. pag. 190. col. 1. num. 513. tomo tertio.
Quando intrare debent laborantes in vineas ad laborandum, & quando recedere pag. 113. col. 1. tomo ſecundo.

Vinum.

An decima vini ſolvi poſſit de preſſoragio. pag. 581. 582. tomo ſecundo.

Vir

An numerata pecunia viro ſemper in communionem incidiſſe præſumatur. pag. 115. tomo ſecundo.

Viridis

Conſtitutio Ludovici XI. quæ vetat ne ſpes meſſis in viridi venundetur, de quibus perſonis loquatur. p. 190 tomo ſecundo.

Vis

Afficit rem vitio reali. 815. col. 2 816. c. 1. n. 41. tomo ſecundo.
Non eſt vis in conditionibus affirmativis, vel negativis. pagin. 108. col. 1. num. 49. tomo tertio.
De his quæ vi, metûsve causâ geſta ſunt. pagin. 608. 609. tomo tertio.

Vita.

De vita honeſta officiariorum & ſubditorum. pag. 518. tomo ſecundo.

Vitri.

Couſtumes de Vitri en Partois, dit le François. pag. 704. col. 1. & 2. 705. col. 1. tome ſecond.

Ulpianus

Quam uſuram graviſſimam vocet. pagin. 14. col. 1. num. 40. tomo ſecundo.

Ulricus

Germaniæ Princeps ob occupatam Rutelingam urbem Imperialem ditionibus ſuis ut perduellio ſpoliatus. pag. 845. tomo ſecundo.

Vitio

Legalis non eſt prohibita per Evangelium. pagin. 406. 407. tomo tertio.

Ultramontanus

An teneatur docere de titulo ſuæ tonſuræ. pag. 564. col. 1. & 2. tomo ſecundo.

Uncialis

Unciales & ſemiunciales uſuræ. pag. 14. col. 2. num. 41. tomo ſecundo.
Unciarium & ſemiunciarium fœnus quandonam factum apud Romanos. pag. 15. col. 2. num. 42. tomo ſecundo.
Quota pars centeſimæ eſt uncialis. pag. 20. tomo ſecundo.

Unciarius.

Unciariæ aut unciales uſuræ quæ. pag. 14. col. 2. num. 41. tomo ſecundo.
Unciarii fœnoris lex quando lata eſt. *ibidem.*
Illius rogatio quæ. *ibidem.*
Quot annis ſortem æquaret. pag. 15.

Unio

An inſinuari debeat illis qui tenens beneficia. pag. 604. col. 2.
Utrùm permutatio fieri poſſit Beneficiorum unitorum. pagin. 604. col. 2. tomo ſecundo.
Quando unio abuſiva eſt, ceſſat etiam ſeptuaginta annorum præſcriptio. pag. eadem. num. 11. tomo ſecundo.
Unio ex ſpatio longiſſimi temporis præſumitur. pag. 937. tomo ſecundo

Etiamſi non ſit datus defenſor. *ibidem.*
Etiamſi non appareat de conſenſu Capituli contra quod Epiſcopi præſcripſerunt. *ibidem.*
Contra nullitatem unionis quadraginta annis præſcribitur. p. 938. num. 9. tomo ſecundo.

Univerſalis

Propoſitio falſa in uno, falſa eſt in toto, ſecùs in definita. col. 2. num. 46. tomo tertio.

Universitas

Falſa in uno, falſa in totum. pag. 666. col. 1. num. 17. tomo ſecundo.

Voix.

Si une voix peut empêcher partage. pag. 785. tome ſecond.

Volo

Verbum nihil importat niſi ratione adjuncti. pag. 553. col. 2. tomo tertio.

Volſci.

Quo tempore victoria Romanorum contra Volſcos parta. pag. 15. col. 1. num. 41. tomo ſecundo.

Voluntarius.

An ignorantia magis excludat voluntarium quàm metus. pag. 255. col. 1. tomo ſecundo.

Voluntas

Non præſumitur limitata quin actus valeat, ut valere poteſt. pag. 8. col. 2.
Ultima voluntas venit appellatione diſpoſitionis ſive permiſſæ, ſive prohibitæ. pag. 827. 829. tomo ſecundo.
Ut in contractibus, aliud dictum, aliud promiſſum; vel deſtinatum, aliud diſpoſitum: ita in ultimis voluntatibus. *ibidem*, tomo ſecundo.
Numquam præſumitur voluntas mutata. pag. 899. 900. num. 15. tomo ſecundo.
Nec limitata etiam verbo ſtipulationis expreſſo. pag. 26. col. 2. num. 18. tomo tertio.
Non præſumitur mutatio voluntatis in eadem diſpoſitione. pag. 34. col. 1. num. 46. tomo tertio.
Minori ſtatur in dependentibus à voluntate unius, ſed non ſi à voluntate plurium. pag. 58. col. 2. tomo tertio.
Voluntas contrahentium conformis præſumitur juri & rationi. pag. 233. col. 1. num. 241. tomo tertio.
Cur in ultimis voluntatibus aliud quàm in contractibus pag. 298. 299. num. 76. tomo tertio.
Non eſt inter ea differentia, ſed inter ceſſionem hominis quæ ſucceſſionem admittit, & ceſſionem legis quæ non admittit. *ibidem*, num. 78.
Voluntas morte finitur. pag. 302. tomo ſecundo.
Voluntas quando dicatur limitata ad contrahendum in ſcriptis, vel alias, pag. 32. col. 2. num. 35 tomo tertio.
An quod valere poteſt, tacitè inſit per ſe; & ſtat regula, niſi conſtet voluntatem limitatam. *ibidem.*
Voluntas in dubio non præſumitur limitata; quod ampliatur multipliciter, & limitatur ſemel. pag. 40. col. 1. & 2. num. 98. tomo tertio.
Favor ultimarum voluntatum eſt quòd in iis conditiones retrotrahuntur. pag. 135. col. 2. num. 138. tomo tertio.
Voluntas tacita quandonam pro expreſſa habeatur in ultimis voluntatibus. pag. 385. col. 2. num. 24. & 386. tomo tertio.
Ubi de interpretatione voluntatis agitur, ſemper tempus teſtamenti inſpicitur, aliàs tempus conditionis exſtantis. pagin. 404. col. 1. num. 33. 34. tomo tertio.
Adhuc pendentia ex voluntate quibus modis interpretentur. pag. 553. col. 2. tomo tertio.
Quænam pendeant à voluntate partium. 555. col. 1. tomo tertio.
Voluntas cauſativa voluntas eſt. p. 1060. 1061. tomo tertio.

Voyrie.

Moyenne juſtice appelée grande voyrie. page 723. tome ſecond.

Uſucapio.

Manumiſſio tollit poſſeſſionem dominii ſervi, & eatenùs abrumpit uſucapionem; ſed non tollit quoad jus patronatus, & libertinitatem, in quibus uſucapio continuatur. pag. 415. 416. tomo tertio.

Uſura.

Quid ſit uſura. pag. 2. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
An ſit, & quomodo latrocinium à legibus approbatum. pag. 2. col. 2. tomo ſecundo.
Breves divitiæ, longa calamitas. pag. 2. col. 2. tomo ſecundo.
Uſurarii pecunia morſui aſpidis ſimilis. *ibidem.*
Uſurarius vermiculo ligni ſimilis qui coſſus dicitur. *ibidem.*
Vermis patrimonium rodens. *ibidem.*
Quantò majores uſuræ tanti dulciores. *ibidem.*
Tanquam os inferni devorat & rodit. *ibidem.*
Uſura & fœnus in quo ſynonyma, & in quo diverſa. pag. 3. col. 1. tomo ſecundo.
Quotupliciter in jure accipiatur uſura. *ibidem.*
Subdiviſio uſuræ. *ibidem.*
Uſuram lucratoriam quamnam Legiſtæ vocent. *ibidem.*
Quam verò recompenſatoriam. *ibidem*, & col. 2.
Uſuræ propriè non cadunt in mutuo. p. 4. c. 1. tomo ſecundo.
Jure divino prohibitæ. *ibidem*, & pag. 2.
Uſuræ appellatione quænam veniant. pag. 6. col 1.
Uſura propriè ſumpta in quo cadat. pag. 7. col. 1.
Uſura lucratoria quæ. pag. 2.
Uſurarum & redituum abacus, ſive tabula. *ibid.* tomo ſecundo
Unciales & ſemiunciales uſuræ quænam. pag. 14. col. 2. num. 41. tomo ſecundo.
Uſurarum uſuræ an ipſo jure infament. pag. 16. col. 2.
In quo caſu. *ibidem*, tomo ſecundo.
Numquam conſtans & certus apud Romanos uſurarum modus. pag. 16. col. 1. 42. tomo ſecundo.
Uſurarum uſuræ vetitæ. *ibidem.*
Ultra centeſimam non permiſſa uſura. pag. 12. col. 2. num. 36. tomo ſecundo.
Drachmalis uſura. *ibidem.*
Sequicenteſima uſura qua lege & ubi fuerit indicta. *ibidem.*
Inter uſuras pecuniæ mutuatitiæ, & ſpecierum liquidarum vel aridarum quæ differentia. *ibidem.*
Uſurarum modus ante Juſtinianum quis. pag. 22. col. 1. num. 54. tomo ſecundo.
An & quomodo uſuræ à ſorte diſtinguantur. pag. 17. col. 1. num. 45. tomo ſecundo.
Uſura non ultra duplum. *ibidem*, num. 46.
In duobus ante Juſtinianum diminuta. *ibidem.*
L. uſuræ intellectus. pag. 17. & 18.
Plus nongentis continuis annis non intellecta uſura, & quo tempore prorſus correcta. pag. 17. col. 2. num. 47.
Uſurarum moderatio abſolutiſſima, Juſtiniano authore. p. 18. c. 1.
Uſura legalis latro prædicens quod intendit. pagin. 18. col. 1. 48. tomo ſecundo.
Latrocinium publicum ſive publicè auctoratum. *ibidem.*
Uſurarius aſſis quis fuerit. pag. 18. col. 2. num. 50.
Semis uſura quando æquetur ſorti. p. 19. col. 1. tomo ſecundo.
Uſurarum noſtrarum propoſitio ſive redituum in quo differat à centeſima. *ibidem.*
Uſura duodecima quid. pag. 19. num. 51.
Uſurarum proportio & diſproportio. *ibidem*,
Quomodo uſuræ gerant typum aſſis. *ibidem.*
Duodecima duodecimæ uſuræ intelligenda. *ibidem.*
Uſuræ nemini ex liberalitate inflictæ. pag. 26. tomo ſecundo.
Uſurarum profligator & moderator maximus Juſtinianus. pag. 27.
Qualem & quantam uſuram ſtatuerit Juſtinianus. pag. 29. col. 1. tomo ſecundo.
An aliam in fructibus aridis & liquidis, & aliam in nummis. *ibid.*
Uſuræ communes reductæ ad beſſes vel ſemiſſes à Juſtiniano in favorem etiam aliquando agricolarum. *ibidem.*
An Juſtianæa uſurarum moderatio ſervari potuerit inter Chriſtianos in foro conſcientiæ. pag. 3. col. 1.
An poſſit dupliciter verſari in mutuo. pag. 32. col. 1. tomo ſecundo.
Uſuræ meræ an unquam à legibus approbatæ. pag. 32. col. 2. tomo ſecundo.
Ad quid omnes collimarint. *ibidem*, tomo ſecundo.
Uſurarum variæ definitiones. *ibidem.*
Turpes uſuræ quænam maximè fuerint. pagin. 85. 36. tomo ſecundo.
Lucrum uſuræ ſordidius & odioſius quodnam fuerit. *ibidem.* tomo ſecundo.

Uſura trajectitia uſque ad quantam uſuram licita. pag. 37. col. 1. & 2. num. 91.
Uſurarum ἀρχὰ quotuplex. pag. 42. col. 2. num. 105.
Coercitio uſurarum an crimen Eccleſiaſticum bene vocetur. pag. 52.
Uſurarius an criminaliter puniendus. pagin. 60. col. 2. tomo ſecundo.
Uſura eſt præſtatio quædam præter ſortem. pag. 182. col. 2. tomo ſecundo.
Uſura legalis eſt acceſſio quædam principalis obligationis. pag. 186.
An ſupergrediatur duplum *ibidem*, tomo ſecundo.
Legales uſuræ juſtè vetitæ. pag. 187. col. 1. tomo ſecundo.
Sine ſorte nulla poteſt eſſe uſura. *ibidem*. tomo ſecundo.
Ex cauſa venditionis veniunt uſuræ ex mora. pag. 188. tomo ſecundo.
Sortis diminutio uſuræ quantitatem imminuit. *ibidem*, tomo ſecundo.
Uſuram legitimam egredi non licet. *ibidem*.
Uſurarum ſolutio diuturna earum juſtum titulum quomodo probet. pag. 80. 81. tomo ſecundo.
Uſura uſuræ cur non valeat. pag. 94. tomo ſecundo.
Vera & propria uſura moribus Galliæ ſublata. pag. 96. col. 1. num. 241. tomo ſecundo.
Quolibet ex cauſa jure populi Romani, ultrà legitimum modum uſuras extorquere an liceat. pag. 96. tomo ſecundo.
Sub uſuris accipere an minor vetaretur, ſi ſors in illius rem verſa fuiſſet. pag. 109. 110. tomo ſecundo.
An nuda oblatio ſiſtat curſum uſurarum. pag. 119. col. 1. tomo ſecundo.
An currant uſuræ pro rata temporis & ſortis penès debitorem exiſtentis. tomo ſecundo.
Obligatio uſurarum conditionalis. pag. 123. tomo ſecundo.
Cui addicantur uſuræ. pag. 140.
An uſuræ in ſtipulationem deductæ debeantur. pag 157. col. 2.
Media uſurarum via duodecimæ ratio. p. 171. 172. tomo ſecundo.
An deducantur uſuræ quatenus inciviles. pag. 175. 176.
Reditus excedens ſemiſſes uſuras, an annullandus. *ibidem*.
Uſuræ legalis ſupputatio. *ibidem*.
An liceat aliquo pacto excedere uſuras legales. pag. 178. 179. tomo ſecundo.
Uſura odioſiſſima, & ad quid ordinata. pag. 184.
Quæ turpes uſuræ. pag. 184. col. 1. tomo ſecundo.
Quæ vera, quæ interpretativa. pag. 184. 185.
Quæ ſuccedanea. pag. 185. tomo ſecundo.
Uſura quænam legalis propriè dicatur. pag. 186. col. 1. & 2. tomo ſecundo.
Antiquæ legales & noſtrates uſuræ in quibus conveniant. pag. 186. 187. & in quibus differant. *ibidem*. tomo ſecundo.
Quod uſura legalis numquam ſupergrediatur duplum. *ibidem*.
Legales uſuræ juſtæ an vetitæ pag. 187.
Cur ſine ſorte nulla poſſit eſſe uſura. p. 187. 188. tomo ſecundo.
Quandonam veniant uſuræ ex mora. *ibidem*.
Uſuram legitimam egredi non licere. pag. 189. tomo ſecundo.
Tempus potiſſima menſura uſuræ. pag. 192. tomo ſecundo.
Uſura præſtatio quædam præter ſortem. 182. 183. tomo ſecundo
Non currunt uſuræ, niſi pro rata temporis penès debitorem exiſtentis. pag. 189. tomo ſecundo.
Supputatio legalis uſuræ. *ibidem*.
Nullo prætextu licet excedere uſuras legales. *ibidem*.
Uſurarum ſumma ſecundum jus civile. pag. 207. tomo ſecundo.
Quandonam ad certum tempus uſura tantum peti poteſt. pag. 206. col. 2. tomo ſecundo.
Et quando uſura & ſors ſimul. *ibidem*.
Aperitur legitimus uſurarum modus. pag. 207. 208.
Verbum uſuræ Analogum. pag. 209. tomo ſecundo.
Limitationes c. *in civitate*, *de uſuris*. pag. 211.
Impiæ uſuræ Lugdunenſes. pag. 216.
Fructus pecuniæ. pag. 117. tomo ſecundo.
Uſuræ Eccleſiaſticorum quæ ex mente Authoris. pag. 244. tomo ſecundo.
Qua ratione à legalibus uſuris ad vulgatos reditus poſſimus argumentari. *ibidem*. & pag. 245. tomo ſecundo.
Uſura jure acceſſionis plenior. pag. 255. tomo ſecundo.
An diminutio uſuræ civilis alio pacto non exceſſivo poſſit comparari. pag. 256. tomo ſecundo.
Uſuræ propter moram non ſolventium. pag. 257.
Qua deficiente, non committitur uſurarum ſtipulatio. pag. 257. 258. tomo ſecundo.
Uſura collationis quæ. pag. 275. 276. tomo ſecundo.
De quibus uſuris exaudienda famoſiſſima, *lex eos*, *Cod. de uſuris. ibidem*.
Uſuræ vice fructuum ex æquitate veniunt etiam actionem ſtricti juris. *ibidem*, tomo ſecundo.
Jus canonicum non diſcordare à jure civili in uſuris. pag. 220. col 1.
Novus intellectus c. *in civitate*, *de uſuris ibidem*, col. 2. tomo ſecundo.
Etymon uſuræ. 225. col. 1. tomo ſecundo.
Vſurarum uſuræ toto jure vetitæ. pag. 249. tomo ſecundo.
An uſuras debeat tutor ad diem reſtitutæ tutelæ. pag. eadem & ſeqq. tomo ſecundo.
An venditori poſſit eſſe permiſſum modum legitimum uſurarum excedere. pag. 251. 252. tomo ſecundo.
In uſura non recipitur bis idem, propriè. pag. 357. col. 1. num. 383. tomo tertio.
Vſura ideſt uſus rei. pag. 557. col. 1. tomo tertio.
De uſuris. pag. 663. 664. titul. 32. tomo tertio.
Non cogitans de uſuris, non poteſt earum modum excedere. pag. 110. col. 1. num. 63. tomo tertio.

Uſurarius.

Vſurariarum legum verba & voces per quos docti ſimus. pag. 1. col. 1. tomo ſecundo.
Vſurarius mentalis quis. pag. 4. 5. tomo ſecundo.
Vſurarius non reddit ſuperlucrum. pag. 261. tomo ſecundo.
Vſurariorum mos reditus impoſititios deformantium in fundiarios. pag. 900. col. 2. num. 26. tomo ſecundo.
Omnis pœna appoſita dationi quantitatis, eſt uſuraria. pagin. 928. 929. tomo ſecundo.
Vſurarius numquam præſcribit, nec creditor poſſidens pignus mille annis. *ibidem*.
Venditori retradita currunt uſuræ pretii, etiamſi res non ferat fructus. pag. 929. col. 2. num. 5. tomo ſecundo.
Quoties non ſunt permiſſæ uſuræ, valet pactum de fructibus non imputandis in ſortem. *ibidem*, num. 6.
Valet pactum taxationis uſurarum dilatæ ſolutionis. pag. 929. 930. col. 1. tomo ſecundo.
Vſuræ quædam lucratoriæ, quædam recompenſatoriæ, & hæ non ſunt uſuræ. *ibidem*. pag. 930.

Uſures

Diviſion & explication des contracts & uſures. page 1. 2 6. 10. 11. 12. 13. *tome ſecond.*
Forme des antiques uſures. page 19. 21. 23. 25. 26.
Vieilles erreurs touchant les contracts & uſures, defrichées. pag. 28. 32. 48. 52. *juſqu'a* 66. *tome ſecond.*
Sujet & objet d'uſure. pag. 335. *col.* 1. *tome ſecond.*
Premiere diviſion d'uſure. là meſme. *tome ſecond.*
Seconde diviſion. là meſme.
Diviſion vulgaire. col. 2.
Vraye definition de l'uſure. page 336.
Uſure odieuſe. page 337.
Ce que l'on entend proprement par cette façon de parler, preſter à uſure. *page* 333. *tome ſecond.*
Vraye Etymologie & definition d'uſure. page 334. *col.* 2. *tome ſecond.*
Uſure reſtrainte par les bons Juges & Juriſconſultes. page 337. *tome ſecond.*
Denier 25 *plûtoſt grace, qu'uſure. page* 338. *tome ſecond.*
Table des rentes ou uſures annuelles d'argent, page 339.
Pour les uſures marines, pour celles des juſtes negociateurs, pour les uſures communes. là meſme. *tome ſecond.*
Uſures des Juifs quelles. page 347. *col.* 1. *&* 2. *tome ſecond.*
Uſure de gens d'Egliſe. page 386.
Uſures pupillaires. page 386. 387. *tome ſecond.*
Vſures de Biern. là meſme.
Vſures d'Auvergne. page 287. *col.* 2. 88. *tome ſecond.*
Vſures teſtamentaires. là meſme. *tome ſecond.*

Vſures des banques de Lyon. page 350. *col* 2. *tome ſecond.*
Incommodité d'uſures de droict. page 350. 351.
Conformité des rentes & des uſures. page 352. *tome ſecond.*
Differences des uſures. là meſme.
L'acerbité de l'uſure. page 352.

Vſus

Differentia uſus, & uſus fructus. pag. 310. col. 2. num. 166.
Qui non minuitur, concurſu pervenit ad omnes inſolidum. aliàs tantum pro partibus. pag. 132. col. 2. num. 171. tomo tertio.

Vſufructuarius

An transferat quaſi poſſeſſionem reditus. pag. 78. col. 1. num. 200. tomo ſecundo.
Venit appellatione domini. pag. 461. col. 1. & 2. num. 128. tomo tertio.
An malæ putent omnes quod uſufructuarius cedendo uſumfructum extraneo, perdat & redeat ad proprietatem. pag. 350. col. 1. num. 1. tomo tertio.

Vſufructus.

Refert patrem habere uſumfructum jure pacti, vel patriæ poteſtatis. pag. 502. col. 2. num. 15. tomo tertio.
Uſusfructus heteroclitus. pag. 700. tomo ſecundo.
Uſusfructus poteſt legari vel conſtitui detractâ ſervitute, vel commoditate uſus; ſed non detracto uſu omni & commodo. pag. 68. col. 2. num. 76. tomo tertio.
Uſusfructus non eſt proprie pars fundi. pag. 153. col. 2. num. 248. tomo tertio.
Uſusfructus poteſt eſſe ſervitus prædialis ſemper dividua manens. pag. 245. col. 1. num. 298. tomo tertio.
De uſufructu & habitatione, & de miniſterio ſervorum. pag. 622. col. 1 tomo tertio.
Pignoratio uſufructus attenditur in dubio & intelligitur ad vitam creditoris. pag. 248. col. 2. num. 424. tomo tertio.
Uſusfructus conſtitutus vel conſtituendus cedi non poteſt; ſed tantum commoditas. pag. 229. col. 1. num. 325. tomo tertio.
Triennio præſcribitur uſufructui rei mobilis ut dominio. pag. 341. col. 1. num. 102. tomo tertio.
Finito uſufructu, etiam poſſeſſio naturalis ipſe jure tranſit ad proprietarium. *ibidem*, num. 29.

Vſufructier.

Si l'uſufruictier doibt relevemens de fief. page. 684. *col.* 1. *tome ſecond.*

Vterque.

Nullum eſt exemplum in jure, quo dictio *uterque.* ſtet pro *alterutro.* pag. 358. col. 1. & 2. tomo tertio.

Vterus.

Qui in utero eſt, nullo caſu habetur pro nato, niſi naſcatur. pag. 385. 386. tomo tertio.

Vti.

Vtendi modus quomodo debeat eſſe præſcriptus. pag. 844. col. 2. tomo ſecundo.

Vtilis.

Regula *utile per inutile* non vitiatur: ampliatur primò in demonſtrationibus, quando demonſtratio intelligitur causâ demonſtrandi. pag. 61. 62. num. 9. tomo tertio.
Ampliatur ſecundò etiam in diſpoſitivis. pag. 62. col. 2. tomo ſecundo.
Ampliatur tertio etiam concurrente duplici impedimento. *ibidem.*
Ampliatur quarto in juramento. *ibidem.*
Ampliatur quinto etiam individuis, quatenùs utile poteſt ſeparari. *ibidem.*
Ampliatur ſexto quatenùs voluntas & poteſtas concurrunt. *ibidem.*
Ampliatur ſeptimò ut etiam inutile per utile conſervetur etiam in inſeparabilibus. *ibidem*, & pag. 63. col. 1. num. 20. tomo tertio.
Ampliatur octavò etiam in individuis. *ibidem.*
Reguli *utile per inutile*, multas habuit Doctorum varietates pag. 61. col. 2. num. 6. tomo tertio.
Non vitiatur, ampliatur vero multoties. *ibidem.*

Vtilitas

Quid ſit utilitatis causâ receptum. pag. 19. 20. tomo tertio.
Et neceſſitas creditorum pag. 181. 182. tomo ſecundo.
Si quid contra utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit poſtulatum, vel impetratum. pag. 390. 391. tomo tertio.
Vtilitas non tollitur communione inæquali. pagin. 316. 317. num. 7. tomo tertio.

Vt-plurimum

Valet argumentum ab eo quod ut-plurimum fieri ſolet. pag. 932. col. 2. num. 7. tomo ſecundo.

Vulgus

Sophiſticam ſimplici veritati præfert. pag. 47. 48. num. 47. tomo tertio.

Wormatia.

Wormatiæ decretum quale. pag. 50. col. 1. num. 127. tomo ſecundo.

Wormatienſis.

Decretum Wormatienſe ad rationem unius in viginti. pag. 837. col. 1. & 2. num. 26. tomo ſecundo.

Vxor

Secundùm quod jus remaneat domina dotis. pag. 560. col. 2. tomo ſecundo.
An valeat diſpoſitio mariti in diſpoſitione ſuæ uxoris poſita, quam facit ſolam executricem. pag. 566. col. 2. tomo ſecundo.
An proviſio ſit uxori facienda ſuper bonis mariti venditis. pag. 597. col. 2. tomo ſecundo.
Etiamſi uxor principaliter inſtituta ſit in caſu leg. *ſi ita ſcriptum*; tamen excluditur. pag. 361. num. 69. tomo tertio.
Fallit quando æqualiter eſt inſtituta. pagin. 362. col. 1. numer. 72.
Vxor ſola in majorem partem inſtituta, etiam cum duobus maſculis inopinatè magis concurrit. pag. 362. col. 2. num. 78. tomo tertio.
Vxor in minimam partem inſtituta, etiam duabus filiabus natis, penitùs excluditur. pag. 362. 363. num. 79. tomo tertio.
Vxor principaliter inſtituta inæqualiter cum inæqualibus, utroque nato, capiet reſiduum, ſi quod ſit. num. 363. col. 1. 80. tomo tertio.
Etiam tribus filiabus natis. *ibidem.* 81. 82.
Vel duobus filiis, & filia. *ibidem.*
Vel tribus filiis. *ibidem*, num. 83.
Vxor non eſt data coheres duobus, ſed uni. pagin. 354. col. 2. num. 12. tomo tertio.
Si non eſſet data coheres alterutri, ſed alteri tantum, penitus excluderetur. *ibidem*, num. 13. & pag. 355. col. 1. tomo tertio.
Verba ultima & diſpoſitiva l. *ſi ſcriptum ita*, ad proxima duntaxat referuntur videlicet ad uxorem, de cujus ſolius inſtitutione & parte dubitabatur. pag. 353. 354. num. 5. tomo tertio.
Vxor etiam per nepotes excluditur. pag. 368. col. 2. num. 115. tomo tertio.

X

Xaintonge.

COuſtumes de la Seneſchauſsée de Xaintonge au Siege & reſort de Saint Jean d'Angely. pag. 755. *tome ſecond.*

Z

Zygoſtates

QUis. pag. 75. col. 1. num. 28. tomo tertio.

INDICIS TOMM. II. ET III. FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google